Muḳeddes Kalam
(yəngi yeziḳ)

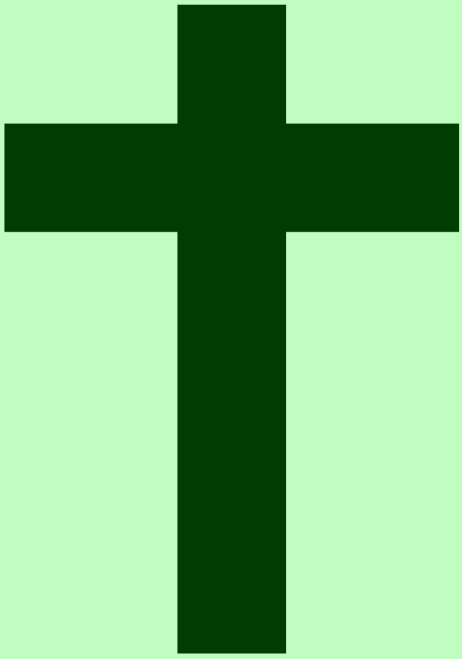

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Muḳeddes Kalam (yəngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilix 1
Misirdin qiķix 92
Lawiylar 182
Qəl-bayawandiki səpər 238
Ķanun xərḥi 310
Yəxua 373
Batur Ḥakimlar 417
Rut 462
Samu'il «1» 470
Samu'il «2» 519
Padixaḥlar «1» 563
Padixaḥlar «2» 617
Tarih-təzkirə «1» 668
Tarih-təzkirə «2» 719
Əzra 776
Nəḥəmiya 795
Əstər 822
Ayup 835
Zəbur 908
Pənd-nəsiḥətlər 1068
Ḥekmət toplioɣuqi 1118
Küylərning küyi 1134
Yəxaya 1151
Yərəmiya 1301
Yərəmiyaning yioɣa-zarliri 1412
Əzakiyal 1424
Daniyal 1515
Ḥoxiya 1547
Yo'el 1570
Amos 1577
Obadiya 1594
Yunus 1597
Mikaḥ 1601
Naḥum 1615
Ḥabakkuk 1621
Zəfaniya 1629
Ḥagay 1636
Zəkəriya 1641
Malaki 1662
Matta 1669
Markus 1751
Luķa 1802
Yuḥanna 1889
Rosullarning paaliyətliri 1955
Rimliķlaroɣa 2029

Korintlikləroŋa «1» 2065
Korintlikləroŋa «2» 2096
Galatiyalikləroŋa 2118
Əfəsuslukləroŋa 2133
Filippilikləroŋa 2146
Kolossiliklərgə 2155
Tesalonikalikləroŋa «1» 2163
Tesalonikalikləroŋa «2» 2170
Timotiyoŋa «1» 2175
Timotiyoŋa «2» 2186
Titusqa 2193
Filemonoŋa 2197
Ibraniyaroŋa 2200
Yaqup 2226
Petrus «1» 2237
Petrus «2» 2250
Yuḫanna «1» 2257
Yuḫanna «2» 2268
Yuḫanna «3» 2270
Yəḫuda 2272
Wəḫiy 2276

Yaritilix

Hudaning aləmni yaritixi

1 Muqəddəmdə Huda asmanlar bilən zeminni yaratti. □ ■
2 U qaoɣda yər bolsa xəkilsiz wə kupkuruk ɦaləttə boldi; karangoɣuluk qongkur sularning yüzini kaplidi; Hudaning Roɦi qongkur sular üstidə lərzan pərwaz kilatti.□
3 Huda: «Yorukluk bolsun!» dewidi, yorukluk pəyda boldi.
4 Huda yoruklukning yahxi ikənlikini kərdi; Huda yorukluk bilən karangoɣulukni ayridi.
5 Huda yoruklukni «kündüz», karangoɣulukni «keqə» dəp atidi. Xu tərikidə kəq bilən səɦər ətti, bu tunji kün boldi.□
6 Andin Huda: — Sularning arilikida bir boxluk bolsun wə sular *yukiri-təwən* ikkigə ayrilip tursun, dedi.□ ■
7 Xuning bilən Huda bir boxluk ɦasil kilip, sularni boxluknıng astioɣa wə boxluknıng üstigə ayriwətti; ix ənə xundak boldi.□ ■
8 Huda bu boxluknı «asman» dəp atidi. Xu tərikidə kəq bilən səɦər ətti, bu ikkinqi kün boldi.
9 Andin Huda: «Asmanning astidiki sular bir yərgə yioɣilsun, kuruk tuprak kərünsun!» dewidi, dəl xundak boldi.■
10 Huda kuruk tuprakni «yər», yioɣiloɣan sularni bolsa «dengizlar» dəp atidi. Huda bularning yahxi boloɣanlikini kərdi.
11 Andin Huda yənə: «Yər ɦərhil əsümlüklərni, urukluk otyaxlarni, mewə beridioɣan dərəhlərni türliri boyiqə əzidə ündürsun! Mewilərning iqidə urukliri bolsun!» dewidi, dəl xundak boldi;
12 yərdiki əsümlüklərni, yəni uruk qikidioɣan otyaxlarni əz türliri boyiqə, mewə beridioɣan, yəni mewilirining iqidə urukliri boloɣan dərəhlərni əz türliri boyiqə ündürdi. Huda bularning yahxi boloɣanlikini kərdi.
13 Xu tərikidə kəq bilən səɦər ətti, bu üqinqi kün boldi.
14 Huda yənə: «Kündüz bilən keqini ayrip berix üqün asmanlarda yorukluk jisimlar bolsun. Ular künlər, pəsillar wə yillarni ayrip turuxka bəlgə bolsun;■
15 ular asmanlarda turup nur qikaroɣuqi bolup, yər yüzigə yorukluk bərsun!» dewidi, dəl xundak boldi.■
16 Huda ikki qong nur qikaroɣuqi jisimni yaratti; qong nur qikaroɣuqini kündüzni baxkuridioɣan, kiqik nur qikaroɣuqni keqini baxkuridioɣan kildi. Ɦəmdə yənə yultuzlarnimu yaratti.

□ **1:1 «Huda» —** Ibraniy tilida «Əloɦim» deyilidu. Bu tooɣruluk «Təbirlər»ni kərüng. **«Asmanlar»** — Mukəddəs Kitab boyiqə üq katlam asman bar; birinqi kat asman «atmosfera», ikkinqi kat asman «aləm boxluki», üqinqi kat asman Hudaning ərxidur. Xunga «asman» kəp yərlərdə «asmanlar» deyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zəb. 33:6; 89:11; 136:5-6; Ros. 14:15; Ibr. 11:3 □ **1:2 «boldi» —** Bəzi tərjimilərdə «idi» yaki «turatti» dəp elinoɣan. Alimlarning bu ayət üstidiki üq hil karixi tooɣruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. **«qongkur sular»** — dengiz-okyanlarni kərsitidu. **«kaplidi»** — yaki «kaplioɣanidi». **«lərzan pərwaz kilatti»** — muxu ɦalətni ibraniy tilida «(tuhum besiwatkan) kürük tohudək ɦaləttə turidu» dəp qüxünüxkimu bolidu. □ **1:5 «kəq bilən səɦər» —** «tunji küni»də «kəq bilən səɦər» boloɣanikən, undakta «tunji kün» adəttiki bir künni, yəni 24 saətlik bir künni kərsətgən boluxi mumkin. Adəttə Mukəddəs Kitabtiki barlik hatirilərdə, xundakla bügüngə kədər ibraniylarda «kün»ning bexi kəq yaki ahxam bilən baxlinidu degən karax bar. □ **1:6 «bir boxluk» —** ibraniy tilida «yeyioɣan bir nərsə». ■ **1:6** Zəb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pənd. 8:28; Yəx. 42:5; Yər. 10:12; 51:15 □ **1:7 «sularning ayrilixi» —** bu tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **1:7** Zəb. 33:7; 136:6; Pənd. 8:24; Zəb. 148:4 ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zəb. 24:2; 136:6 ■ **1:14** Zəb. 136:7 ■ **1:15** Kan. 4:19; Yər. 31:35

17-18 Huda bularni yərgə yorukluk berip, kündüz bilən keqini baxkurup, yorukluk
bilən karangoɣulukni ayrisun dəp asmanlarning gümbizigə orunlaxturdi. Huda
buning yahxi boloɣanlikini kərdi.
19 Xu tərikidə kəq bilən səhər ətti, bu tətinqi kün boldi.
20 Huda yənə: «Sularda mioɣ-mioɣ janiwarlar bolsun, uqar-kanatlar yərning üstidə,
asman boxlukida uqsun» dedi.
21 Xundak kilip Huda sudiki qong-qong məhlukларni, xundakla sularda mioɣ-mioɣ
janiwarlarni əz türliri boyiqə wə hərhil uqar-kanatlarni əz türliri boyiqə yaratti.
Huda buning yahxi boloɣanlikini kərdi.□
22 Huda bu janlikларoɣa bəht-bərikət ata kilip: «Nəsillinip, kəpiyip, dengiz sulirini
toldurunglar, uqar-kanatlarmu yər yüzidə awusun» dedi.■
23 Xu tərikidə kəq bilən səhər ətti, bu bəxinqi kün boldi.
24 Huda yənə: «Yər janiwarlarni əz türliri boyiqə qikarsun — mal-qarwilarni,
əmüligüqi janiwarlarni wə yawayi haywanlarni əz türliri boyiqə apiridə kilsun» —
dewidi, dəl xundak boldi.
25 Xundak kilip Huda yərdiki yawayi haywanlarni əz türliri boyiqə, mal-qarwilarni
əz türliri boyiqə wə yər yüzidə əmüligüqi barlik janiwarlarni əz türliri boyiqə yaratti.
Huda buning yahxi boloɣanlikini kərdi.
26 Andin Huda: «Əz sürət-obrazimizda, Bizgə ohxaydioɣan kilip insanni yaritayli.
Ular dengizdiki belikлароɣa, asmandiki uqar-kanatlароɣa, barlik mal-qarwilароɣa,
pütkül yər yüzigə wə yər yüzidiki barlik əmiligüqi janiwlароɣa igidarqilik kilsun»
dedi.□
27 Xundak kilip, Huda insanni Əz sürət-obrazida yaratti;
Uni Əzining süritidə yaratti;
Ularni ərkək-qixi kilip yaratti.■
28 Huda ulароɣa bəht-bərikət ata kilip: «Silər nəsillinip, kəpiyip, yər yüzini toldurup
boysundurunglar; dengizdiki belikлар, asmandiki uqar-kanatlароɣa, xuningdək yər
yüzidə yüridioɣan hərbir haywanlароɣa igidarqilik kilinglar» dedi.■
29 Andin Huda yənə: «Mana, Mən pütkül yər yüzidiki urukluk otyaxlar bilən urukluk
mewə beridioɣan hərbir dərəhlərni silərgə ozukluk bolsun dəp bərdim;■
30 xundakla yərdiki barlik janiwarlar bilən asmandiki barlik uqar-kanatlar wə yər
yüzidə barlik əmiligüqilərgə, yəni barlik jan-janiwlароɣa ozukluk bolsun dəp barlik
gül-giyahlarni bərdim» dewidi, dəl xundak boldi.■
31 Huda yaratkanlirining həmmisigə səpselip karidi, wə mana bularning həmmisi
nahayiti yahxi boloɣanidi. Xu tərikidə kəq bilən səhər ətti, bu altinqi kün boldi.■

2

1 Xundak kilip asman bilən zemin, pütkül məwjudatliri bilən koxulup yaritilip boldi.□
2 Huda yəttinqi künigiqə kilidioɣan ixini tamamlidi. U yəttinqi küni barlik yaritix
ixini tohtitip aram aldi.□ ■

□ **1:21 «qong-qong məhlukлар» —** bu səz gahi wakitlarda «əjdiha»ni bildüridu. ■ **1:22** Yar. 8:17. □ **1:26 «Hudaning sürət-obrazida bolux» —** bu tooɣruluk wə «Hudaoɣa ohxaydioɣan kilinix», xundakla Hudaning bu ayəttə «Biz, Bizning» degini tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Əf. 4:24; Kol. 3:10. ■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zəb. 104:14, 15 ■ **1:30** Zəb. 104:13-14 ■ **1:31** Kan. 32:4; Mar. 7:37. □ **2:1 «pütkül məwjudatlar» —** ibraniy tilida «barlik koxunliri». Bu səz, xübhisizki, barlik janiwarlarnila əməs, asmandiki barlik yultuzlar wə kerub-pərixtilərnimu əz iqigə alidu. □ **2:2 «aram aldi» —** Hudaning «aram elix»i tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **2:2** Mis. 20:11; 31:17; Kan. 5:14; Ibr. 4:4.

3 Yəttinqi küni Huda barliⱪ yaritix ixliridin aram alоɳan kün bolоɳanliⱪi üqün, xu künni bəhtlik kün ⱪilip, uni «muⱪəddəs kün» dəp bekitti.□

«Asman-zeminning tarihliri» {*2:4-4:26*} •••• *Erəm baoɳ — Adəm'atini yaritix jəryani*

4 Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratⱪan künidə, asman-zeminning yaritilix jəryanining tarihliri mundaⱪ: —□
5 Zeminda tehi ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq otyax ünmigənidi; qünki Pərwərdigar Huda yər yüzigə ḥəl-yeоɳin yaоɳdurmiоɳanidi, xundaⱪla yər teriydiоɳan adəmmu yoⱪ idi.□
6 Lekin yərdin bulaⱪ süyi qiⱪip, tamam yər yüzini suоɳardi.□
7 Andin Pərwərdigar Huda adəmni yərning topisidin yasap, ḥayatlik nəpəsini uning burniоɳa püwlidi; xuning bilən adəm tirik bir jan boldi.□ ■
8 Andin keyin Pərwərdigar Huda məxriⱪ tərəptə Erəm degən jayda bir baoɳ bina ⱪilip, yasiоɳan adəmni xu yərgə orunlaxturdi.□
9 Pərwərdigar Huda yərdin kəzni ⱪamlaxturidiоɳan qiraylik, *mewiliri* yeyixlik ḥərhil dərəhni ündürdi; u yənə baoɳning otturisida «ḥayatlik dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ni ündürdi.□ ■
10 Baoɳni suоɳirixⱪa Erəmdin bir dərya eⱪip qiⱪti; andin bəlünüp, tət eⱪin boldi.
11 Birinqi eⱪinning nami Pixon bolup, altun qiⱪidiоɳan pütkül Ḥawilaḥ zeminini aylinip ətidu.
12 Bu yurtning altuni naḥayiti esil idi; xu yərdə puraⱪlik dewirⱪay bilən aⱪ ḥeⱪiⱪmu qiⱪidu.□
13 Ikkinqi dəryaning nami Gihon bolup, pütkül Kux zeminini aylinip ətidu.
14 Üqinqi dəryaning nami Dijlə bolup, Axurning xərⱪidin eⱪip ətidu, tətinqi dəryaning nami Əfrat idi.□

15 Pərwərdigar Huda adəmni elip Erəm beоɳiоɳa ixləp, pərwix ⱪilsun dəp uni xu yərgə ⱪoyup ⱪoydi.□
16 Pərwərdigar Huda adəmgə əmr ⱪilip: baoɳdiki ḥərbir dərəh mewiliridin haliоɳiningqə yə;

□ **2:3 «muⱪəddəs kün» —** «Muⱪəddəs Kitab»ta, «muⱪəddəs» degən səz «Hudaoɳa məhsus ataloɳan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloɳan», «Hudaoɳila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu. □ **2:4 «Pərwərdigar» —** muxu kitabta elinoɳan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaḥwəḥ» degənning tərjimisidur. «Yaḥwəḥ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloɳuqi», «Əzüm bardurmən», «Əḥdisidə mənggü turoɳuqi Huda» degənni bildüridu. Bu tooɳruluⱪ yənə munasiwətlik təbirlərni kərüng. **«Asman-zeminning yaritilix jəryanining tarihliri mundaⱪ»** — ibraniy tilida: «asman-zeminlarning dəwr-tarihliri mundaⱪ boldi». «Kirix səz»imizdə eytⱪinimizdək, «Aləmning Yaritilixi» degən kitabta on bir «tolidot» («tarih») bolup, ḥərbiri «bular palanqi-pokunqi dəwrining tolidoti (tarihi)...» degən səzlər bilən baxlinidu. Bu yərdə bayan ⱪiliniwatⱪini tarihning birinqisidur (2:4-4:26). «Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratⱪan küni» degən muxu yərdə bəlkim 24 saətlik bir kün əməs, bəlki 2:4-4:26də bayan ⱪilinoɳan pütkül məzgilni kərsətsə kerək. □ **2:5 «ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq otyax ünmigənidi» —** bu jümlidə bəlkim Erəm beоɳida alaḥidə boloɳan əḥwal kəzdə tutuloɳan boluxi mumkin. □ **2:6 «bulaⱪ süyi» —** yaki «birhil tuman». □ **2:7 «Adəm» wə «topa» —** ibraniy tilida «topa» wə «adəm» degən səzning tələppuzi yeⱪin; u yənə «ⱪizil» degən səz bilən munasiwətlik (Ottura Xərⱪtə topa ⱪiziloɳa mayil bolidu). ■ **2:7** 1Kor. 15:45, 47. □ **2:8 «Erəm» —** ibraniy tilida «Edən». Mənisi «ləzzət», «ḥuzur». □ **2:9 «Ḥayatlik dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh» —** bu dərəhlər tooɳruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:9** Wəḥ. 2:7. □ **2:12 «dewirⱪay» —** yaki «mərwayit». □ **2:14 «Dijlə» —**ibraniy tilida «Ḥiddəkəl». **«Axur»** —Asuriyəning ⱪədimki nami. □ **2:15 «pərwix ⱪilsun» —**ibraniy tilida «pərwix ⱪilix» muxu yərdə yənə «ⱪoоɳdax, mudapiə ⱪilix, ⱪarax» degən mənini əz iqigə alidu. Enikki, insanning əmgək-hizmət ⱪilixi insanning gunaḥⱪar boloɳanliⱪining nətijisi əməs, bəlki Huda insanlaroɳa ata ⱪiloɳan birhil bəht-bərikəttur. Biraⱪ insanlarning gunaḥⱪa petip ⱪaloɳandin keyinki ⱪiloɳan əmgiki bək japaliⱪ bolidu.

17 əmma «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ning mewisidin yemigin; qünki
uningdin yegən kününgdə jəzmən ölisən, — dedi.

Ḥawa'anining yaritilixi

18 Andin Pərwərdigar Huda yənə səz ḳilip: — Adəmning yalƣuz turuxi yahxi əməs;
Mən uningƣa mas kelidiƣan bir yardəmqi ḥəmrahni yasap berəy, — dedi.□
19 Pərwərdigar Huda tupraḳtin daladiki barliḳ janiwarlar bilən asmandiki ḥəmmə
uqar-ḳanatlarni yasiƣanidi; ularƣa adəmning nemə dəp at ḳoyidiƣanliḳini bilix
üqün, U ularni adəmning aldiƣa kəltürdi. Adəm ḥərbir janiwarƣa nemə dəp at
ḳoyƣan bolsa, uning eti xu bolup ḳaldi.
20 Bu tərixidə adəm ḥəmmə mal-qarwilarƣa, asmandiki uqar-ḳanatlarƣa wə
daladiki ḥərbir janiwarlarƣa at ḳoydi; wəḥalənki, adəm özigə mas kelidiƣan ḥeqbir
yardəmqi ḥəmraḥ uqratmidi.
21 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmgə bir ḳattiḳ uyḳu saldi; u uhlap ḳaldi. U
uhlawatḳanda, U uning biḳinidin bir az elip, andin uning ornini ət-gөx bilən etip
ḳoydi.□
22 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmning biḳinidin alƣan xu ḳisimdin bir ayalni
yasap, uni adəmning ḳexiƣa əkəldi.■
23 Adəm'ata huxal bolup: — Mana bu səngəklirimdiki səngək, etimdiki ət bolƣaq,
«ayal» dəp atalsun; qünki u ərdin elinƣandur, — dedi.□ ■
24 Xuning üqün ər kixi ata-anisidin ayrilip, өz ayaliƣa baƣlinip bir bolup, ikkisi bir
tən bolidu.□ ■
25 Adəm'ata bilən ayali ḥər ikkisi yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti.□ ■

3

Adəm'atining Hudaning əmrigə hilaplik ḳilixi

1 Yər yüzidə yilan Rəb Pərwərdigar yaratḳan daladiki ḥaywanlarning ḥəmmisidin
ḥiyligər idi. U ayaldin: — Huda rasttinla baƣdiki dərəhlərning ḥeqḳaysisining
mewisidin yeməŋlar, dedimu? — dəp soridi.□
2 Ayal yilanƣa jawab berip: — Baƣdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu.

□ **2:18 «uningƣa mas kelidiƣan»** — yaki «özigə ohxax». **«yardəmqi ḥəmraḥ»** — bu səz ḥərgiz ayal kixining ər kixidin məlum tərəptə təwən turidiƣanliḳini kərsətməydu. Qünki Muḳəddəs Kitabtiki bəzi yərlərdə Huda Өzining insanƣa «yardəmqi» bolidiƣanliḳi kərsitilidu (məsilən, «Zəb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4də). □ **2:21 «biḳinidin bir az elip»** — yaki «bir tal ḳowuroƣisini elip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23 «ayal»** — ibraniy tilida: «ixxaḥ», «ər kixi» «ix» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzlər ərəbqə «insan» wə «nisa» degən səzlər bilən munasiwətlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Əf. 5:30,31. □ **2:24 «baƣlinix»** — ibraniy tilida: «baƣlinix» degən bu səzning mənisi «yilim bilən qaplinix» degəngə yeḳindur. **«bir tən»** — yaki: «bir ət». **«bir tən bolidu»** — yaki: «bir tən boluxiƣa tooƣra kelidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Əf. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti»** — bu muḥim ayət tooƣruluḳ biz «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1 «yilan… dəp soridi»** — bizdə guman yoḳki, yilanni ixlitip səz ḳiloƣuqi Xəytan idi («Wəḥ.» 12:9, 20:2ni kərüng). Oḳurmənlər xuni bayḳayduki, Xəytan «Huda» degini bilən, «Rəb» yaki «Pərwərdigar» degən namlarni ḳət'iy ixlətməydu. U ayaldin soal soriƣanda Hudaning eytḳan səzidiki «haliƣiningqə» degən səzni qiḳiriwetidu.

3 Əmma baoɳning otturisidiki dərəhning mewisi tooɳrisida Huda: «Buningdin
yemənglar, ķolmu təgküzmənglar, bolmisa əlisilər» degən, dedi.□
4 Yilan ayaloɳa: — Undaķ əməs! Ḥərgiz əlməysilər!■
5 Bəlki silər uni yegən kününglarda, Huda kəzünglarning eqilip, Hudaoɳa ohxax
yahxi bilən yamanni bilidioɳan bolup ķalidioɳanliķinglarni bilidu, — dedi.■
6 Ayal dərəhning *mewisining* yeməklik üqün yahxiliķini, uning kəzni
ķamlaxturidioɳanliķini kərüp, ḥəmdə dərəhning adəmni əķillik ķilidioɳan
jəlpkarliķini kərüp, mewidin yedi wə uningdin yenida turoɳan erigimu bərdi;
umu yedi. □ ■
7 Yeyixi bilənla ḥər ikkisining kəzliri eqilip, əzlirining yalingaq ikənlikini bilip, ənjür
yopurmaķlirini elip bir-birigə ulap tikip, əzlirigə yapķuq ķilip tartti.
8 Kün salķinlioɳanda, ular Pərwərdigar Hudaning baoɳda mangoɳan xəpisini anglap
ķelip, adəm ayali bilən Pərwərdigar Hudaning ḥazir boloɳinidin ķeqip baoɳdiki
dərəhlərning arisioɳa yoxurunuwaldi.□
9 Lekin Pərwərdigar Huda towlap adəmni qaķirip uningoɳa: Sən nədə? — dedi.
10 Adəm'ata jawab berip:
— Mən baoɳda xəpəngni anglap, yalingaq turoɳinim üqün ķorķup ketip, yoxuruni-
waldim, — dedi.
11 *Huda* uningoɳa: — Yalingaq ikənlikingni sanga kim eytti? Mən sanga yemə, dəp
əmr ķiloɳan dərəhning mewisidin yedingmu-ya? — dedi.
12 Adəm jawab berip: — Sən manga ḥəmraḥ boluxķa bərgən ayal dərəhning
mewisidin manga bərgənidi, mən yedim, — dedi.
13 Pərwərdigar Huda ayaloɳa: — Bu nemə ķiloɳining? — dedi. Ayal jawab berip: —
Yilan meni aldap azdursa, mən yəp saptimən, — dedi. ■

Hudaning yilan, Adəm'ata wə Ḥawa'anini jazalixi

14 Pərwərdigar Huda yilanoɳa mundaķ dedi: — «Bu ķiloɳining üqün,
Sən ḥəmmə mal-qarwilardin,
Daladiki barliķ ḥaywanatlardin bəkrək lənətkə ķalisən;
Ķorsiķing bilən beoɳirlap mengip,
Ömrüngning barliķ künliridə topa yəysən.□
15 Wə mən sən bilən ayalning arisioɳa,
Sening nəsling bilən ayalning nəslining arisioɳa əqmənlik salimən;
U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu,

□ **3:3 «Baoɳdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu»** — Ḥawa'animiz Hudaning tapilioɳinini eytķanda, birinqidin «halioɳiningqə» degən səzni deyixni untup ķaloɳan, ikkinqidin Hudaning səzigə: «ķol təgküzmənglər» degənni ķoxup ķoyidu (2:4). Lekin Ḥawa'animiz muxu səzlərni biwasitə Hudadin angliɳan əməs, eri Adəm'atimiz uningoɳa tooɳra yətküzüxi kerək idi; xunga bu hataliķning məs'uliyiti Adəm'atimizdimu boluxi mumkin. Yənə diķķət ķilimizki, gərqə «baoɳning otturisida» ikki dərəh bolsimu, Ḥawa'animiz pəķət «baoɳning otturisidiki dərəh» dəp, birla dərəhni tiloɳa alidu. Uning kəngli alliķaqan xu dərəhkə məptun bolup ķaloɳan boluxi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yḥ. 8:44. □ **3:6 «Ayal … kərdi»** — Ḥawa'ana uqrioɳan azduruluxni Məsiḥ Əysa uqrioɳan sinaķ bilən selixtursaķ ularda ohxax üq amil məwjut — «Luķa» 4:1-14 wə «1Yuḥ.» 2:16ni kərüng. Injil boyiqə Ḥawa'animiz aldinip ķaloɳuqi, toluķ gunaḥ sadir ķiloɳuqi Adəm'atimizdur; qünki u ḥeq ķarxiliķ kərsətməy, bilip turup xu mewidin yedi («1Tim.» (1)» 2:14ni kərüng). Adəm'atimiz Ḥawa'anining yenida boloɳini bilən, yənila uni mewini yeyixtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12, 14-21; 1Tim. 2:14. □ **3:8 «kün salķinlioɳanda»** — yaki «künning salķin xamal waķtida». «Künning salķinlixix waķti» Ottura Xərķtə kəqķurun baxlinidu. ■ **3:13** Wəḥ. 12:13. □ **3:14 «Pərwərdigar Huda yilanoɳa mundaķ dedi»** — Huda yilandin ḥeqķandaķ soal sorimaydu. **«bəkrək lənətkə ķalisən»** — baxķa birhil tərjimisi: «pəķət sənla xu lənətlərgə ķalisən…». Əmma Adəm'atimizning gunaḥi üqün barliķ jan igiliri lənətkə ķelip əlidu; xunga biz 3:14diki tərjimini tooɳra dəp ķaraymiz. **«Topa yəysən»** — Yilanlarning ozuķi topa əməs, əlwəttə, biraķ ular ḥərdaim ozuķ yegəndə topa yeməy ķalmaydu. Bu ix yilanning pəslətürülgənlikini, nomuskə ķalduruloɳanliķini təkitləydu.

Sən qopup uning tapinini *qeqip* zəhimləndürisən».□ ■
16 Andin Huda ayaloqa: — «Sening ḫamilidarliqingning japa-muxəkḫətlirini
köpəytimən;
Sən qattiq toloqaq iqidə boxinisən;
Sən eringdin üstün turuxqa ḫəwəs qilsangmu,
U üstüngdin hojilik qilidu» — dedi.□ ■
17 Andin U Adəm'atioqa: — «Sən ayalingning səzigə qulaq selip,
Mən sanga yemə, dəp əmr qiloqan dərəhtin yegining tüpəylidin,
Sening tüpəylingdin yər-tupraq lənitimgə uqraydu;
Ömrüngning barliq künliridə pəqət japaliq ixləpla, andin uningdin ozuqlinisən.□
18 Yər sanga tikən bilən qamoqaq ündüridu;
Xundaqtimu sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən.□
19 Taki sən tuprakḫa qaytquqə yüz-kəzüng tərgə qümgəndə, andin nan yeyələysən;
Qünki sən əsli tupraqtin elinoqansən;
Sən əslidə topa boloqaq,
Yənə topioqa qaytisən» — dedi.
20 Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidioqini üqün adəm uningoqa «Ḫawa» dəp
at qoydi.□

21 Pərwərdigar Huda Adəm'ata bilən uning ayalioqa ḫaywan teriliridin kiyim qilip
kiydürüp qoydi.□ ■

Adəm'ata bilən Ḫawa'anining Erəm baoqdin qooqlinixi

22 Pərwərdigar Huda səz qilip: — Mana, adəm Bizlərdin birigə ohxap qaldi, yahxi
bilən yamanni bildi. Əmdi qolini uzitip ḫayatliq dərihidin elip yəwelip, ta əbədgiqə
yaxawərməsliki üqün *uni tosuximiz kerək*, dedi.□
23 Xuning bilən Pərwərdigar Huda uni Erəm baoqdin qooqlap qikiriwətti; xundaq qilip
uni yərgə ixləydioqan, yəni özi əsli apiridə qilinoqan tuprakḫa ixləydioqan qilip qoydi.
24 Adəmni qooqliwetip, ḫayatliq dərihigə baridioqan yolni muḫapizət qilix üqün, u
Erəm beoqining məxriq təripigə kerublarni wə tət tərəpkə pirqiraydioqan yalqunluq
bir xəmxərni qoyup qoydi.□

□ **3:15 «U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu»** — ayalning nəsli xundaq qilidu. **«U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu, sən qopup uning tapinini qeqip zəhimləndürisən»** — muxu bexarəttə kərsitilgən ix xuki, ayal kixining nəsli Xəytanning bexini puti bilən dəssəp yanqioqanda, Xəytanmu uningoqa ḫujum qilip tapinini yarilanduridu. Bu bexarətni dunyaoqa kelidioqan Qutquzoquqi tooqruluq, dəp ixinimiz. Buning üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15. □ **3:16 «Ḫamilidarliqingni. … köpəytimən»** — insan əlidioqan qilinoqaqqa, ayal kixi köprək bala tuoquxi kerək. **«Sən eringdin üstün turuxqa ḫəwəs qilsangmu, u üstüngdin hojilik qilidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Xundaqtimu, eringgə küqlük ixtiyaq baoqlaysən wə u seni baxquridu». Əmma Hudaning muxu ḫəkümi bilən gunaḫ tüpəylidin ər-ayal arisida ziddiyət wə kürəx pəyda boldi, degənliktur, dəp qaraymiz. Ohxax peillarni ixlətkən, ohxax xəkillik bir jümlə 4:7də tepilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:6. □ **3:17 «ayalingning səzigə»** — ibraniy tilida «ayalingning awazioqa». **«… dərəhtin yegining tüpəylidin»** — əlwəttə, Adəm'atining bu dərəhning mewisini yeyixini kərsitidu. Əsliy tekist ibraniy tilida «dərəhtin» dəp elinidu. □ **3:18 «Sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən»** — Nuḫ pəyoəmbərning dəwrigiqə insanlaroqa pəqət ziraət-otyax (gəxni əməs) yeyixkə ruhsət idi (1:29ni kərüng). □ **3:20 «Ḫawa»** — ibraniy tilidiki «ḫayatliq» degən səz bilən aḫangdax. Adəm'atining bu səzliri bexarətlik idi; qünki Ḫawa'ana tehiqə bala tuoqmioqanidi. □ **3:21 «Ḫaywan teriliri»** — bu terilərni ixlitix üqün məlum gunaḫsiz ḫaywanatlar əlüxi kerək. Bu bəlkim birinqi qurbanliqlar boluxi mumkin. Hudaning Adəm'ata wə Ḫawa'animizoqa eytqan səzliri wə qiloqan muamilisi tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22 «Bizlər»** — tooqruluq yənə «qoxumqə səz»imizni (1:26 tooqruluq) kərüng. **«Uni tosuximiz kerək»** — muxu səzlər əyni tekisttə yoq. □ **3:24 «Kerublar»** — bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yuqiri dərijilik pərixtilər yaki məhluqlar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni kərüng.

4

Ḳabil bilən Ḥabil

1 Adəm’ata ayali Ḥawa bilən billə boldi; Ḥawa ḥamilidar bolup Ḳabilni tuoʏup: «Mən
bir adəmgə igə boldum — U Pərwərdigardur!» — dedi.□
2 Andin u yənə Ḳabilning inisi Ḥabilni tuoʏdi. Ḥabil padiqi boldi, Ḳabil bolsa terikqi
boldi.□
3 Bekitilgən xundaḳ bir waḳit-saəttə xundaḳ bir ix boldiki, Ḳabil tupraḳning
ḥosulidin Pərwərdigaroʏa ḥədiyə kəltürdi.□
4 Ḥabilmu padisidin ḳoylirining tunjiliridin, yəni ularning yeoʏidin ḥədiyə sundi.
Pərwərdigar Ḥabilni wə uning sunoʏan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi.□ ■
5 Lekin Ḳabil wə uning sunoʏinioʏa ḳarimidi. Xu wəjidin Ḳabilning tolimu aqqiḳi
kelip, qirayi tutuldi.
6 Xuning bilən Pərwərdigar Ḳabiloʏa: Nemixḳa aqqiḳlinisən? Nemə üqün qiraying
tutulup ketidu?
7 Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən? Lekin durus ix ḳilmisang, mana gunaḥ
ixik aldida *seni paylap* beoʏirlap yatidu, u seni əz ilkigə almaḳqi bolidu; lekin sən
uningdin oʏalip kelixing kerək, dedi.□
8 Ḳabil inisi Ḥabiloʏa: «Dalioʏa qiḳip keləyli!» dedi. Dalada xu wəḳə boldiki, Ḳabil
inisi Ḥabiloʏa ḳol selip, uni əltürdi.□ ■
9 Pərwərdigar Ḳabiloʏa: Ining Ḥabil nədə? — dəp soridi. U jawab berip: Bilməymən,
mən inimning baḳḳuqisimu? — dedi.
10 Huda uningoʏa: — Sən nemə ḳilding? Mana, iningning ḳeni yərdin manga pəryad
kətürüwatidu!■
11 Əmdi iningning ḳolungda təkülgən ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoʏzini aqḳan yərdin
ḳooʏlinip, lənətkə uqraysən.□
12 Sən yərgə ixlisəngmu u buningdin keyin sanga ḳuwwitini bərməydu; sən yər
yüzidə sərsan bolup, sərgərdan bolisən, — dedi.■
13 Buni anglap Ḳabil Pərwərdigaroʏa jawab ḳilip: — Mening bu jazayimni adəm
kətürəlmigüdək!

□ **4:1 «Adəm’ata ayali Ḥawa bilən billə boldi»** — ibraniy tilida «Adəm’ata ayali Ḥawani tonidi» bilən ipadilinidu. **«Ḳabil»** — ibraniy tilida «Ḳayin» yaki «Kayin» deyilidu. «Ḳayin» degən isim ibraniy tilida «igə boldum» degən səz bilən aḥangdax. **«Mən bir adəmgə igə boldum — u Pərwərdigardur!»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigarning yardimi bilən bir ooʏuloʏa igə boldum». Əyni tekist «Mən bir adəmgə igə boldum — Pərwərdigar!» degən məzmundidur. Bizningqə Ḥawa’animiz «Hudaning Ḳutḳuzoʏuqi tooʏruluḳ wədisi ḥazir mən tuoʏḳan bala bilən əməlgə axuruldi!» dəp oylap ḳaloʏan bolsa kerək. U naḥayiti tezla Ḳabilning wədə ḳilinoʏan Ḳutḳuzoʏuqi əməslikini bilip yetidu, əlwəttə. □ **4:2 «Ḥabil»** — ibraniy tilida «ḥəbəl» bolup, mənisi «bir tiniḳ», «ḥor», «bus» «ḥeqnemə» degəndəktur. Xübḥisizki, bu isim Ḥawa’animiz yaki Adəm’atimizning birhil ümidsizlinixini bildüridu. □ **4:3 «Bekitilgən xundaḳ bir waḳit-saəttə»** — ibraniy tilida «künlərning ahirida» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu səzgə ḳarioʏanda, Huda Ḥabil wə Ḳabiloʏa Əzining ḥuzurioʏa kiridioʏan bir künni bekitip bərgən boluxi mumkin. □ **4:4 «ularning yeoʏi»** — ḳoylarning əng esil ḳismi dəp ḳarilatti. **«Pərwərdigar Ḥabilni uning sunoʏan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar uning əzigə wə uning sunoʏan ḥədiyəsigə ḳaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4. □ **4:7 «Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən?»** — ibraniy tilida «Əgər durus ix ḳilsang, kətürülüx bolmamdu?» deyilidu. Əmdi nemə kətürülidu? Yaki Ḳabilning yüzi yaki elip kəlgən ḳurbanliḳi (tooʏra bolsa) kətürülidu yaki ḳobul ḳilinidu. Yənə bir mumkinqiliki bar tərjimisi xuki: — «Sən (Ḳabil) iningdin yuḳiri (aka süpitigə layiḳ) kətürilisən» degəndək bolidu. **«durus ix ḳilmisang...»** — Nemixḳa Ḳabilning ḥədiyəsi ḳobul ḳilinmidi? «Ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **4:8 «Ḳabil inisi Ḥabiloʏa: «Dalioʏa qiḳip keləyli!» dedi»** — əng kona kəqürmilərdə pəḳət «Ḳabil inisi Ḥabil bilən səzlixip turup, dalada...» deyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuḥa. 3:12; Yəḥ. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24. □ **4:11 «aoʏzini aqḳan yərdin ḳooʏlinip...»** — demək: (1) yər-zemin Ḥabilning ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoʏzini aqḳan wə (2) Ḳabil xu zemindin ḳooʏlanoʏan. ■ **4:12** Pənd. 28:17.

14 Mana, Sən bügün meni yər yüzidin ƙooƣliding, mən əmdi Sening yüzüngdin
yoxurunup yürimən; yər yüzidə sərsən bolup sərgərdanliƙta yürimən; xundaƙ
boliduki, kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!, — dedi.□ ■
15 Lekin Pərwərdigar uningƣa jawab berip: — Xundaƙ boliduki, kimki Ƙabilni
əltürsə, uningdin yəttə ḥəssə intiƙam elinidu, — dedi. Xularni dəp Pərwərdigar
Ƙabiloƣa uqrioƣan birsi uni əltürüwətmisun dəp uningƣa bir bəlgə ƙoyup ƙoydi.
16 Xuning bilən Ƙabil Pərwərdigarning ḥuzuridin qiƙip, Erəmning məxriƙ təripidiki
Nod degən yurtta olturaƙlixip ƙaldi.□

Ƙabilning əwladliri — «mədiniyət»ning baxlinixi

17 Ƙabil ayali bilən billə bolup, ayali ḥamilidar bolup Ḥanohni tuoƣdi. U waƙitta
Ƙabil bir xəḥər bina ƙiliwatatti; u xəḥərning namini ooƣlining ismi bilən Ḥanoh dəp
atidi.□
18 Ḥanohtin Irad tərəldi, iradtin Məḥuyail tərəldi, Məḥuyaildin Mətuxail tərəldi,
Mətuxaildin Ləməh tərəldi.
19 Ləməh əzigə ikki hotun aldi. Birining ismi Adaḥ, yənə birining ismi Zillaḥ idi.□
20 Adaḥ Yabalni tuoƣdi. U qedirda olturidioƣan kəqmən malqilarning bowisi idi, □
21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu qiltar bilən nəy qaloƣuqilarning bowisi idi.□
22 Zillaḥ yənə Tubal-ƙayin degən bir ooƣulni tuoƣdi. U mis-təmür əswablarni soƙƙuqi
idi. Tubal-ƙayinning Naamaḥ isimlik bir singlisi bar idi.
23 Ləməh bolsa ayallirioƣa səz ƙilip:
— «Əy Adaḥ bilən Zillaḥ, səzümni anglanglar!
Əy Ləməhning ayalliri, gepimgə ƙulaƙ selinglar!
Meni zəhimləndürgini üqün mən adəm əltürdüm,
Tenimni zedə ƙiloƣanliƙi üqün bir yigitni əltürdüm.
24 Əgər Ƙabil üqün yəttə ḥəssə intiƙam elinsa,
Ləməh üqün yətmix yəttə ḥəssə intiƙam elinidu!» — dedi.□ ■

Xet bilən Enox

25 Adəm’ata yənə ayali bilən billə boldi. Ayali bir ooƣul tuoƣup, uningƣa Xet dəp
at ƙoyup: Ƙabil Ḥabilni əltürüwətkini üqün Huda uning ornioƣa manga baxƙa bir
əwlad tikləp bərdi, dedi.□
26 Xettinmu bir ooƣul tuoƣuldi; u uningƣa Enox dəp at ƙoydi. Xu waƙittin tartip
adəmlər Pərwərdigarning namioƣa nida ƙilixƙa baxlidi.□

□ **4:14 «kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!» —** roxənki, xu waƙitta yər yüzidə adəmlər alliƙaqan kəpiyip kətkənidi. «Kimla meni tepiwalsa əltürüwetidu!» — Ƙabil ƙəyərgila barsa xu yərdiki tupraƙ ünməs bolup ƙalidu. U mengiwatƙan bir apəttur, xunga uni kərgənla kixi uni yoƙitixni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21.
□ **4:16 «Nod» —** mənisi «sərgərdanliƙ», «biaramliƙ». □ **4:17 «Ƙabilning ayali» —** Ƙabilning ayali bəlkim uning singlisi yaki nəwrə singlisi bolsa kerək («Yar.» 5:4ni kərüng). Xu waƙitta yeƙin tuoƣƙanliri bilən nikaḥlinix mən’i ƙilinoƣan əməs; yənə bir tərəptin, bundaƙ nikaḥlinix dəsləpki dəwrlərdə ḥeqƙandaƙ irƙiy (genetikilik) kəmtüklük yaki kesəl kəltürüp qiƙarmaytti. □ **4:19 «Ləməh əzigə ikki hotun aldi» —** bu ərlərning tunji ƙetim ikki ayal elixi idi. Gərqə xu qaoƣda Huda bu tooƣruluƙ biwasitə əmr bərmigən bolsimu, roxənki, U Adəm’atimizoƣa pəƙət bir Ḥawa’animizni yaritip bərgənidi («Mat.» 19:3-6ni kərüng). □ **4:20 «bowisi» —** yaki «piri», «asasqisi» □ **4:21 «Enox» —** yaki «piri», «asasqisi». □ **4:24 «Ləməh bolsa ayallirioƣa səz ƙilip… dedi» —** Ləməhning bu səzlirining hatirilinixidiki məƙsət bəlkim insaniyətning omumən naḥayiti təkəbburlixip, mənmənqilikkə petip kətkənlikini kərsitix üqün boluxi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25 «Xet» —** ibraniy tilida «bekitilgən» yaki «tikləngən» degən mənidə boluxi mumkin. □ **4:26 «Enox» —** «(ajiz) insan» degən mənidə. Bu səz ərəbqidin uyoƣur tilioƣa kirip «insan» bolup ƙaloƣan. «Adəmlər Pərwərdigarning namioƣa nida ƙilixƙa baxlidi» — bu ibarə Hudaoƣa ibadət-dua ƙilixni bildüridu («Yoel» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni kərüng).

5

Adəm'atining əwladliri — Nuḩ pəyƣəmbərgiqə
1Tar. 1:1-27

1 Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur: —
Huda insanni yaratḳan künidə, uni Өzigə ohxax ḳilip yaratti.□ ■
2 U ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip, ularƣa bəht-bərikət ata ḳilip, yaritilƣan
künidə ularning namini «adəm» dəp atidi.□ ■
3 Adəm'ata bir yüz ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin өzigə ohxaydiƣan, өz sürət-
obrazidək bir oƣul tөrəldi; u uningƣa Xet dəp at ḳoydi.
4 Xet tuƣulƣandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil өmür kөrüp, uningdin *yənə* oƣul-
ḳizlar tөrəldi.□ ■
5 Adəm'atimiz jəmiy toḳḳuz yüz ottuz yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
6 Xet bir yüz bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Enox tөrəldi.■
7 Enox tuƣulƣandin keyin Xet səkkiz yüz yəttə yil өmür kөrüp, uningdin *yənə* oƣul-
ḳizlar tөrəldi.
8 Xet jəmiy toḳḳuz yüz on ikki yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
9 Enox toḳsan yaxḳa kirgəndə uningdin Kenan tөrəldi.■
10 Kenan tuƣulƣandin keyin, Enox səkkiz yür on bəx yil өmür kөrüp, uningdin yənə
oƣul-ḳizlar tөrəldi.
11 Enox jəmiy toḳḳuz yüz bəx yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
12 Kenan yətmix yaxḳa kirgəndə uningdin Maḩalalel tөrəldi.
13 Maḩalalel tuƣulƣandin keyin Kenan səkkiz yüz ḳiriḳ yil өmür kөrüp, uningdin
yənə oƣul-ḳizlar tөrəldi.
14 Kenan jəmiy toḳḳuz yüz on yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
15 Maḩalalel atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Yarəd tөrəldi.
16 Yarəd tuƣulƣandin keyin Maḩalalel səkkiz yüz ottuz yil өmür kөrüp, uningdin
yənə oƣul-ḳizlar tөrəldi.
17 Maḩalalel jəmiy səkkiz yüz toḳsan bəx yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
18 Yarəd bir yüz atmix ikki yaxḳa kirgəndə uningdin Ḩanoh tөrəldi.■
19 Ḩanoh tuƣulƣandin keyin Yarəd səkkiz yüz yil өmür kөrüp, uningdin yənə oƣul-
ḳizlar tөrəldi.
20 Yarəd jəmiy toḳḳuz yüz atmix ikki yil kün kөrüp, aləmdin өtti.
21 Ḩanoh atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Mətuxəlaḩ tөrəldi.■
22 Mətuxəlaḩ tuƣulƣandin keyin Ḩanoh üq yüz yilƣiqə Huda bilən bir yolda mengip,
yənə oƣul-ḳizlarni tapti.■
23 Ḩanohning *yər yüzidə* barliḳ kөrgən künliri üq yüz atmix bəx yil boldi;

□ **5:1 «Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning ikkinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Adəm'atining tolidoti» («Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisi») (5:1-6:8). baxlinidu («tolidot» toƣruluḳ «kirix sөz»ni kөrüng). **«bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə yənə kelip bəlkim Adəm'ata өzi hatiriləp ḳaldurƣan ḳismining hatimisi boluxi mumkin wə kitabning yengi bir ḳismining, yəni 3-ḳismining baxlinixidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2 «Ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip,...»** — 1-ayəttə insan «uni» deyilidu; 2-ayəttə «ularni» deyilidu. Demək, 1-ayəttə ər-ayalning bir gəwdə ikənliki kөrsitilidu; xunga insan «u» deyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ **5:4 Xet tuƣulƣandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil өmür kөrüp...»** — ibraniy tilida «Xet tuƣulƣandin keyin Adəm'atining künliri səkkiz yüz yil boldi». Bu babtiki ohxax xəkillik jümlilərning ibraniy tilidiki xəkli xundaḳ. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26. ■ **5:9** 1Tar. 1:2. ■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yəḩ. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5.

24 U Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti; u *tuyuqsiz kəzdin* oɣayib boldi; qünki Huda uni Өz yenioɣa elip kətkənidi. □ ■
25 Mətuxəlaḥ bir yüz səksən yəttə yaxqa kirgəndə uningdin Ləməh tərəldi.
26 Ləməh tuoɣuloɣandin keyin Mətuxəlaḥ yəttə yüz səksən ikki yil өmür kərüp, uningdin ooɣul-qizlar tərəldi.
27 Mətuxəlaḥ jəmiy toqquz yüz atmix toqquz yil kün kərüp, aləmdin ətti.
28-29 Ləməh bir yüz səksən ikki yaxqa kirgəndə bir ooɣul tepip, uning ismini Nuḥ atap: — Pərwərdigar tupraqqa lənət qildi; xunga biz *yərgə* ixliginimizdə ḥəmdə qollirimizning japaliq əmgikidə bu bala bizgə təsəlli beridu, — dedi.□
30 Nuḥ tuoɣuloɣandin keyin Ləməh bəx yüz toqsan bəx yil өmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-qizlar tərəldi.
31 Ləməh jəmiy yəttə yüz yətmix yəttə yil kün kərüp, aləmdin ətti.
32 Nuḥ bəx yüz yaxqa kirgəndin keyin, uningdin Xəm, Ḥam wə Yafət tərəldi.

6

Hudaning insanlarning rəzillikidin azablinixi

1 Wə xundaq boldiki, insanlar yər yüzidə köpiyixkə baxlioɣanda, xundaqla qizlarmu köpləp tuoɣuloɣanda,
2 Hudaning ooɣulliri insanlarning qizlirining qiraylixliqini kərüp, halioɣanqə tallap, өzlirigə hotun qilixqa baxlidi.□ ■
3 U waqitta Pərwərdigar səz qilip: —
— Mening Roḥim insanlar bilən mənggü kürəx qiliwərməydu; qünki insan əttur, halas. Kəlgüsidə ularning өmri pəqət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun! — dedi.□
4 Xu künlərdə (wə xundaqla keyinki künlərdimu), Hudaning ooɣulliri insanlarning qizlirining yenioɣa berip, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yər yüzidə pəyda boldi. Bular bolsa qədimki zamanlardiki danglik palwan-baturlar idi.□

□ **5:24 «Ḥanoh… Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti»** —Ḥanoh bolsa pəyoɣəmbər idi; u Hudaning qüxüridioɣan jazaliri tooɣruluq agaḥalanduratti («Yəḥ.» 14-ayətni kərüng). «Ibr.» 11:5nimu kərüng. Uning ooɣlini «Mətuxəlaḥ» dəp atixi bəlkim bexarət boluxi mumkin idi. Qünki «Mətuxəlaḥ»ning mənisi «U өlgəndə, (xu ix) barlikqa kelidu!» degən mənidə. Oqurmənlər ḥesablap kərsə, Mətuxəlaḥ өlgən yili Hudaning jazasi boloɣan topan apiti yər yüzigə qüxkənlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5. □ **5:28-29 «Nuḥ»** — bu isimning mənisi «aram» degənlik bolup, ibraniy tilida «təsəlli» degən səzgə yeqin kelidu. □ **6:2 «Hudaning ooɣulliri»** — bu tooɣruluq tət hil qüxənqə bar: — (1) insan əməs, bəlki ərxtiki bir hil zatlar, pərixtilər yaki roḥlardin ibarəttur. (2) insan əməs, bəlki jinlar yaki yaman roḥlardin ibarəttur. (3) ḥər jəḥəttin adəttiki insanlardin yuqiri adəmlər, padixaḥ yaki ḥəkümdar. (4) Qabilning hudasiz əwladliridək əməs, bəlki Huda yolida mangidioɣan xetning ihlasmən əwladliridur. Biz birinqi kəzqaraxta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni kərüng. Buning səwəbini «qoxumqə səz»imizdə berimiz. ■ **6:2** Yəḥ. 6-7 □ **6:3 «Insan əttur»** — «ət» degən ibarə (wə uningɣa ohxap ketidioɣan baxqa ibarilər) insanlarning gunaḥliri bilən munasiwətlik ḥalda tiloɣa elinoɣanda, daim degüdək insanlarning gunaḥqa əsir bolup qelixini, yəni өz etidiki ḥəwəs-ixtiyaqlirioɣa əsir bolup qelixini təkitləydu. «Ət» degən səz Muqəddəs Kitabta muxu yərdə birinqi qetim insanning təbiitini kərsətkən. «Rimliqlaroɣa»diki kirix səznimu kərüng. **«Mening Roḥim insanlar bilən mənggü kürəx qiliwərməydu»** — bu jümlining baxqa birhil tərjimisi: «Mening Roḥim insanlar bilən mənggü yaxawərməydu». Lekin bizningqə Huda bu ayəttə Өz Roḥining adəmning gunaḥini qəkləx üqün uning wijdanida kürəx qilidioɣanliqini kərsətkən boluxi kerək; bu tərjimini aldi-kəynidiki bayanlaroɣa əng muwapiq tərjimə dəp qaraymiz. Huda adəmning gunaḥlirioɣa qək qoyux üqün uning өmrigə qək (120 yax) qoyidu («Tesalonikaliqlaroɣa (2)»)diki «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. Oqurmənlər xuni bayqayduki, Nuḥtin ilgiri adəmlər birnəqqə yüz yil yaxaytti. «Kəlgüsidə ularning өmri pəqət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun» degənning baxqa birhil qüxənqisi: «Biraq ularoɣa yənila bir yüz yigirmə yil (topan kəlgüqə) өmür berimən». □ **6:4 «gigantlar»** — ibraniy tilida «nəfilim» degən səz bilən ipadilinidu. «Nəfilim» degənning əslidiki mənisi «yiqiloɣanlar» boluxi mumkin. **«danglik palwan-baturlar»** — ular gərqə «palwan-baturlar» bolsimu, ular Hudaning nəziridə intayin rəzil idi (5-ayətni kərüng).

5 Pərwərdigar insanning ətküzüwatqan rəzilliki yər yüzidə kəpiyip kətkənlikini,
ularning kənglidiki niyətlirining ḥərqaqan yaman boluwatqinini kərdi.□ ■
6 Xuning bilən Pərwərdigar yər yüzidə adəmni apiridə qiloɣinioɣa puxayman qilip,
kənglidə azablandi.
7 Buning bilən Pərwərdigar: —
Өzüm yaratqan insanni yər yüzidin yoqitimən — insandin tartip mal-qarwilaroɣiqə,
əmiligüqi ḥaywanlardin asmandiki quxlaroɣiqə, ḥəmmisini yoq qilimən; qünki Mən
ularni yaratqinimoɣa puxaymən qildim, — dedi.
8 Lekin Nuḥ bolsa Pərwərdigarning nəziridə xəpqət tapqanidi.

Nuḥning kemə yasixi

9 Nuḥ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —
Nuḥ ḥəqqaniy, əz dəwridikilər arisida əyibsiz adəm idi; Nuḥ Huda bilən bir yolda
mengip yaxaytti.□ ■
10 Nuḥtin Xəm, Ḥam, Yafət degən üq ooɣul tərəldi.
11 Pütkül jaḥan Hudaning aldida rəzillixip, ḥəmmə yər zorawanliqqa tolup kətkənidi.
12 Huda yər yüzigə nəzər seliwidi, mana, jaḥan rəzilləxkənidi; qünki barliq ət
igilirining yər yüzidə qiliwatqini yuzuqqilik idi.□
13 Xuning bilən Huda Nuḥqa: —
Mana, aldimoɣa barliq ət igilirining zawalliqi yetip kəldi; qünki pütkül yər-jaḥanni
ularning səwəbidin zorawanlik qaplidi. Mana, Mən ularni yər bilən qoxup ḥalak
qilimən.
14 Əmdi sən өzünggə gofər yaoɣiqidin bir kemə yasap, kemining iqidə bəlmə-
hanilarni qilip, iqi-texini qarimay bilən suwa.□
15 Sən uni xundaq yasioɣin: — Uzunluqi üq yüz gəz, kəngliki əllik gəz wə egizliki
ottuz gəz bolsun.□
16 Kemining pexaywini astioɣa bir oquqqilik yasa, uning egizliki bir gəz bolsun; ixikini
kemining yenifa orunlaxtur; kemini asti, ottura wə üsti qilip üq qəwət yasa.□
17 Qünki mana, Mən Өzüm asmanning astidiki ḥayatlik tiniqi barliki ḥərbir ət igisini
ḥalak qilidioɣan su topanni yər yüzigə kəltürimən; buning bilən yər yüzidiki barlik
məhluqlar tiniqidin tohtaydu.
18 Lekin sən bilən əḥdəmni tüzimən. Sən өzüng, ooɣulliring, ayaling wə kelinliringni
elip birliktə kemigə kiringlar.■
19 Өzüng bilən təng tirik saqlap qelix üqün, barlik jandarlardin ḥərqaysisidin bir
jüp, yəni ərkikidin birini, qixidin birini kemigə elip kirgin;□

□ **6:5 «ḥərqaqan»** — ibraniy tilida «pütkül künidə». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pənd. 6:14; Yər. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9 «Nuḥ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning üqinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḥning tarihi» yaki «nuḥning tolidoti» (6:9-9:29) baxlinidu («tolidot» tooɣuluq «kirix səz»ni kərüng). ■ **6:9** Yar. 5:22. □ **6:12 «ət igiliri»** — bu ibarə Muqəddəs Kitabta adəttə insanlarni kərsitidu (6:3ning izaḥatinimu kərüng). Bəzi waqitlarda «ət igiliri» (məsilən, 19-ayəttə) ḥaywanlarni өz iqigə alidu (6:4ni kərüng). **«Barliq ət igilirining ... qiliwatqini yuzuqqilik idi»** — ibraniy tilida «barliq ət igiliri... өz yolini buzoɣanidi». □ **6:14 «gofər yaoɣiqi»** — yaki «arqa yaoɣiqi». **«kemə»** — muxu yərdə «sanduq» degən səz bilən ipadilinidu. Uzunluqi, kəngliki wə egizliki wə bularning bir-birigə boloɣan nisbiti ḥazirqi zamandiki əng qong kemilərningkigə ohxap ketidu. Lekin xəkli pəqət sanduqtək idi. Səwəbi, xu kemining məqsiti dengizda mengix əməs, pəqət ləyləp yürəxtin ibarət idi. □ **6:15 «gəz»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolning jəynəktin barmaqning uqioɣiqə boloɣan ariliqi (təhminən 45 santimetr) idi. □ **6:16 «Kemining pexaywini astioɣa bir oquqqilik yasa»** — bu jümlining kəp hil tərjimiliri bar, lekin asasiy mənisi ohxax. ■ **6:18** 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. □ **6:19 «barliq jandarlar»** — ibraniy tilida «ət igiliridin». Bəzi waqitlarda «ət igiliri» (məsilən, 7:15də) ḥaywanlarni өz iqigə alidu.

20 Tirik ⱪelix üqün ⱪuxlarning ⱨərbir türliridin, mal-qarwilarning ⱨərbir türliridin
wə yərdə əmiligüqi janiwarlarning ⱨərbir türliridin bir jüpi ⱪexingoⱡa kiridu.
21 Əzüng wə ularning ozuⱪluⱪi üqün ⱨərhil yeməkliklərdin elip, yeningoⱡa oⱡəmligin,
— dedi.
22 Nuⱨ xundaⱪ ⱪildi; Huda əzigə buyruoⱡan ⱨəmmə ixni u bəja kəltürdi.■

7

Topan balasi

1 Pərwərdigar Nuⱨⱪa mundaⱪ dedi: —
«Sən pütün əydikiliring bilən kemigə kirgin; qünki bu dəwrdə aldimda seni ⱨəⱪⱪaniy
dəp kərdüm.■
2-3 Ⱨəmmə ⱨalal ⱨaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin, ⱨaram ⱨaywanlarning
ərkək-qixisidin bir jüptin elip, xuningdək asmandiki uqar-ⱪanatlarningmu ərkək-
qixisidin yəttə jüptin elip, ularning nəslini pütkül yər yüzidə tirik saⱪlax üqün əzüng
bilən billə əkir.□ ■
4 Qünki yəttə kündin keyin uda ⱪirik keqə-kündüz yər yüzigə yamoⱡur yaoⱡdurimən;
Əzüm yasioⱡan ⱨəmmə janiwarlarni yər yüzidin yoⱪitimən».
5 Xuning bilən Nuⱨ Pərwərdigar uningoⱡa buyruoⱡinining ⱨəmmisigə əməl ⱪildi.■
6 Yər yüzini topan basⱪanda Nuⱨ altə yüz yaxta idi.
7 Topandin *ⱪutulup ⱪelix* üqün Nuⱨ bilən ooⱡulliri, ayali wə kelinliri billə kemigə
kirdi.■
8-9 Ⱨalal ⱨaywanlar bolsun, ⱨaram ⱨaywanlar bolsun, ⱪuxlar bilən yərdə əmiligüqi
janiwarlar bolsun, *ⱨərbir türdin* bir jüp-bir jüptin ərkək-qixi bolup, Huda Nuⱨⱪa
buyruoⱡandək kemigə, Nuⱨning ⱪexioⱡa kirdi.
10 Wə xundaⱪ boldiki, yəttə kündin keyin, yər yüzini topan besixⱪa baxlidi.
11 Nuⱨning əmrining altə yüzinqi yili, ikkinqi eyining on yəttinqi künidə qongⱪur
dengizlarning təgliridiki barliⱪ bulaⱪlar yerilip, asmanning pənjiriliri eqilip kətti.□
12 Yamoⱡur uda ⱪirik keqə-kündüz yər yüzigə tohtimay yaoⱡdi.
13 Dəl yamoⱡur baxlanoⱡan küni, Nuⱨ, Nuⱨning Xəm, Ⱨam, Yafət degən ooⱡulliri,
Nuⱨning ayali bilən üq kelini kemigə kirdi.
14 Ular bilən billə ⱨərhil yawa ⱨaywanlar tür-türi boyiqə, ⱨərhil mal-qarwilar tür-türi
boyiqə, yərdə əmiligüqi ⱨərhil janiwarlar tür-türi boyiqə wə ⱨərhil uqar-ⱪanatlar,
yəni ⱨərhil ⱪanatliⱪ janiwarlar tür-türi boyiqə kemigə kirdi.
15 Ət igiliridin, yəni barliⱪ ⱨayatliⱪ tiniⱪi boloⱡan ⱨərhil jandarlardin, bir jüp-bir jüp
bolup, kemigə nuⱨning ⱪexioⱡa kirdi.
16 Kirgənlər Hudaning nuⱨⱪa buyruoⱡinidək ət igilirining ⱨərtürining ərkək-qixisi
idi. Andin Pərwərdigar ixikni etiwətti.□
17 Topan yər yüzini uda ⱪirik kün besip, sular uloⱡiyip kətti. Kemə yər üstidin
kətürülüp ləyləp ⱪaldi.
18 Su uloⱡiyip, yər üstidə tehimu egizləp kətti; kemə su üstidə dawaloⱡup turatti.

■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pet. 2:5. □ **7:2-3 «Ⱨəmmə ⱨalal ⱨaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «ⱨəmmə ⱨalal ⱨaywanlarning ərkək-qixisidin yəttidin». **«ⱨalal» wə «ⱨaram»** —Nuⱨning dəwridə «ⱨalal» wə «ⱨaram» degən uⱪum yegili bolidioⱡan wə yegili bolmaydioⱡan ⱨaywanlarni kərsətkən əməs (9:3-34ni kərüng), bəlki ⱪurbanliⱪⱪa nemini sunuxⱪa bolidioⱡan yaki bolmaydioⱡanliⱪini kərsətkənidi (8:20ni kərüng). **«uqar-ⱪanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «uqar-ⱪanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luⱪa 17:27; 1Pet. 3:20. □ **7:11 «qongⱪur dengizlarning təgliridiki barliⱪ bulaⱪlar»** — yaki «yərning (astidiki) qongⱪur təgliridiki barliⱪ bulaⱪlar». □ **7:16 «Pərwərdigar ixikni etiwətti»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar uni iqigə solap ⱪoydi».

19 Sular yər yüzidə tolimu uloɳiyip, pütkül asmanning astidiki barlik egiz taoɳlarnimu
besip kətti.
20 Sular *taoɳlardin* yənə on bəx gəz ərləp, taoɳ qokkilirimu su astida kaldi.
21 Buning bilən yər yüzidə yürgüqi həmmə ət igiliri, uqar-kuxlar, mal-qarwilar,
yawayi haywanlar, yərdə əmiligüqi həmmə janiwarlar, jümlidin pütkül adəmlər
həmmisi əldi;■
22 kuruklukta yaxioɳuqi, burnida hayatlik tiniki bar boloɳanlarning həmmisi əldi.
23 Yər yüzidiki jeni barlarning həmmisi, insan bolsun, mal-qarwilar bolsun, əmiligüqi
haywanlar bolsun, asmandiki kuxlar bolsun, həmmisi halak bolup yər yüzidin yok
kilindi; pəkət Nuh wə kemidə uning bilən billə turoɳanlar kutulup kaldi.■
24 Bir yüz əllik küngiqə yər yüzini su besip turdi.□ ■

8

Topanning yenixi

1 Huda Nuhni, xundakla kemidə uning bilən billə boloɳan barlik yawayi haywanlar
bilən barlik mal-qarwilarni əslidi. Xuning bilən Huda bir xamal qikirip yər yüzini
yəlpütti wə sular yenixka baxlidi.
2 Qongkur dengizlarning təgliridiki bulaklar wə asmanning pənjiriliri etilip, asman-
din tökülgən yamoɳur tohtidi.
3 Sular baroɳanseri yər yüzidin yandi; bir yüz əllik kün ötkəndin keyin heli azlidi.
4 Yəttinqi ayning on yəttinqi küni, kemə Ararat taoɳ tizmiliridiki birining üstidə
tohtap kaldi.□
5 Sular oninqi ayoɳiqə baroɳanseri aziyip, oninqi ayning birinqi küni taoɳ qokkiliri
kərünüxkə baxlidi.
6 Kirik kündin keyin Nuh kemigə özi ornatkan dərizini eqip,
7 bir kuzoɳunni sirtka qikardi. U yər yüzidiki sular tartilip boloɳuqə uyan-buyan uqup
yürdi.
8 Uningdin keyin Nuh sularning yər yüzidin tartiloɳan-tartilmioɳanlikini bilix üqün,
bir kəptərni qikardi.□
9 Lekin sular tehiqə pütkül yər yüzini kaplap turoɳaqka, kəptər putini koyoɳudək jay
tapalmay, Nuhning kexioɳa kemigə yenip kəldi. Xuning bilən Nuh kolini sunup uni
tutup, kemigə əkiriwaldi.
10 U yəttə kün saklap, bu kəptərni kemidin yənə sirtka qikardi.
11 Kəptər kəqtə uning kexioɳa yenip kəldi; mana, uning tumxukida yengi üzüwaloɳan
zəytun yopurmiki bar idi. Buni kərüp Nuh sularning yər yüzidin tartiloɳinini bildi.
12 U yənə yəttə kün saklap, kəptərni yənə sirtka qikardi, əmma bu ketim kəptər
uning yenioɳa kaytip kəlmidi.
13 Nuh altə yüz bir yaxka kirgən yili, birinqi ayning birinqi künidə su yər yüzidin
kuruoɳanidi. Nuh kemining kapkikini eqip kariwidi, yərning kuruoɳinini kərdi.
14 Ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni, yər yüzi pütünləy kurup boldi.
15-16 U wakitta Huda Nuhka söz kilip: — Sən özüng, ayaling, ooɳulliring wə kelinliring
kemidin qikinglar.
17 Özüng bilən billə boloɳan barlik ət igiliridin hərbir türdiki janiwarlarni, yəni
uqar-kanatlarni həm mal-qarwilarni, yərdə əmiligüqi haywanlarning həmmisini

■ **7:21** Luka 17:27. ■ **7:23** 2Pet. 2:5. □ **7:24 «yər yüzini su besip turdi»** — yaki «su yər yüzining üstidin oɳalib kəldi». ■ **7:24** Zəb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4 «tohtap kaldi»** —ibraniy tilida «dəm aldi». «Ararat taoɳliri» xərkiy Türkiyədə boluxi mumkin. □ **8:8 «kəptərni»** — yaki «pahtək». Ibraniy tilida bu kux «yona» dəp atilidu. «Yona» ibraniy tilida həm kəptərni həm pahtəknimu kərsitidu.

өзүң билән қоxup kemidin elip qiққin; xuning bilən ular yər yüzidə tarilip-tarқilip, nəsillinip zeminda kөpəysun, — dedi.■
18 Xuning bilən Nuһ, ayali, oоqulliri wə kelinliri bilən billə sirtқa qiқti.
19 Janiwarlarning һəmmisi, barliқ өmiligüqi һaywanlar, barliқ uqar-қanatlar, yərdə midirlap yüridioqanlarning һərқaysisi өz türliri boyiqə kemidin qiқixti.

Nuһning Hudaoqa atap қurbanliқ sunuxi

20 Xu qaoqda Nuһ Pərwərdigaroqa atap bir қurbangaһni yasidi; u һalal janiwarlar bilən һalal қuxlarning һər türidin elip kelip, қurbangaһning üstidə «kөydürmə қurbanliқ» өtküzdi.□ ■
21 Xundaқ қilip Pərwərdigar huxbuy purap *məmnun boldi*; Pərwərdigar kөnglidə: — «Insanning kөngül-niyiti yaxliқidin tartip rəzil bolsimu, Mən insan tüpəylidin yərgə yənə lənət oқumaymən wə əmdi bu қetimқidək һəmmə jandarlarni urup yoқitiwətməymən.□ ■
22 Bundin keyin, yər məwjut künliridə,
Terix bilən orma,
Sooquқ bilən issiқ,
Yaz bilən қix,
Kündüz bilən keqə üzülməy aylinip turidu» — dedi. □ ■

9

Hudaning Nuһ bilən əһdə tüzüxi

1 Huda Nuһ bilən uning oоqullirioqa bəht-bərikət ata қilip, ularoqa mundaқ dedi: — «Silər jüplixip kөpiyip, yər yüzini toldurunglar.■
2 Yər yüzidiki barliқ janiwarlar, asmandiki barliқ қuxlar, barliқ yər yüzidə midirlap yürgüqilər wə dengizdiki barliқ beliқlarning һəmmisi silərdin қorқup wəһimidə bolsun; bular қolunglaroqa tapxuruloqandur.
3 Midirlap yüridioqan һərқandaқ janiwarlar silərgə ozuқ bolidu; Mən silərgə kək otyaxlarni bərgəndək, bularning һəmmisini əmdi silərgə bərdim.■
4 Lekin silər gөxni iqidiki jeni, yəni қeni bilən қoxup yeməslikinglar kerək.■
5 Қeninglar, yəni jeninglardiki қan tөkülsə, Mən bərһaқ uning һesabini alimən; һərқandaқ һaywanning ilkidə қeninglar bar bolsa Mən uningoqa tөlətküzimən; insanning қolida bar bolsa, yəni birsining қolida өz қerindixining қeni bar bolsa, Mən uningoqa xu қanni tөlətküzimən.■
6 Kimki insanning қenini tөksə,
Uning қenimu insan təripidin tөkülidu;
Qünki Huda insanni Өz sürət-obrazida yaratқandur.■
7 Əmdi silər, jüplixip kөpiyip, yər yüzidə tarilip-tarқilip kөpiyinglar».■

■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1. □ **8:20 «kөydürmə қurbanliқ» —** sunuxta һaywanning һəmmə қismi Hudaoqa atap kөydürülidu. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21 «huxbuy» —** ibraniy tilida «aram bərgüqi puraқ» degən sөzlər bilən ipadilinidu. Təwratta қurbanliқlardin qiққan «huxbuy» deyilgəndə adəttə «aram bərgüqi puraқ» degən sөz bilən ipadilinidu. **«yaxliқidin tartip»** — yaki «kiqikidin tartip». **«Mən ... yərgə yənə lənət oқumaymən wə əmdi bu қetimқidək һəmmə jandarlarni urup yoқitiwətməymən»** — ahirқi zamanda Huda pütkül yərni topan bilən əməs, bəlki ot bilən yoқitidu (9:11ni, «2Pet.» 3:6-7, «Wəһ.» 21:1ni kөrüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pənd. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22 «Terix bilən orma, sooquқ bilən issiқ, yaz bilən қix» —** Ottura Xərқtə «yilning altə pəsli» dəp қarilidu. ■ **8:22** Yər. 33:20,25. ■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Қan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28. ■ **9:6** Yar. 1:27; Yioq. 4:13; Mat. 26:52; Wəһ. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

8-9 Andin Huda Nuh bilən uning ooɣullirioɣa səz kilip mundak dedi: — «Mana Өzüm silər bilən wə silərdin keyin kelidioɣan əwladliringlar bilən, xundakla silər bilən billə turoɣan hərbir jan igisi, uqarkanatlar, mal-qarwilar, silər bilən billə turoɣan yər yüzidiki hərbir yawayi haywanlar, kemidin qikkanlarning həmmisi bilən — yər yüzidiki heqbir haywanni kaldurmay, ular bilən Өz əhdəmni tüzimən.■
11 Mən silər bilən xundak əhdə tüzimənki, nə barlik ət igiliri topan bilən yokitilmas, nə yərni wəyran kilidioɣan heqbir topan yənə kəlməs».□
12-13 Huda yənə: — «Mən Өzüm silər bilən wə kexinglardiki həmmə jan igiliri bilən mənggülük, yəni pütkül əwladliringlaroɣiqə bekitkən muxu əhdəmning bəlgisi xuki: — Mana, Mən Өzüm bilən yərning otturisida boloɣan əhdining bəlgisi bolsun dəp həsən-hüsinimni bulutlar iqigə koyimən;
14-15 wə xundak boliduki, Mən yərning üstigə bulutlarni qikaroɣinimda, xundakla həsən-hüsən bulutlar iqidə ayan boloɣinida, Mən silər bilən ət igiliri boloɣan barlik janiwarlar bilən tüzgən əhdəmni yad etimən; buningdin keyin sular hərgiz həmmə jandarlarni halak kiloɣuqi topan bolmas.
16 Həsən-hüsən bulutlar arisida pəyda bolidu; Mən uningoɣa karaymən wə xuning bilən Mənki Huda yər yüzidiki ət igiliri boloɣan barlik janiwarlar bilən otturimizda bekitkən əhdəmni yad etimən», — dedi.
17 Huda Nuhka yənə: — «Mana bu Mən Өzüm bilən yər yüzidiki barlik ət igiliri otturisida bekitkən əhdəmning nixan-bəlgisidur», — dedi.

Nuh wə uning ooɣulliri; Nuhning өz ooɣulliri tooɣruluk bexariti

18 Nuhning kemidin qikkan ooɣulliri Xəm, Ham wə Yafət idi. Ham Kanaanning atisi boldi.□ ■
19 Bu üqi Nuhning ooɣulliri bolup, pütkül yər yüzigə taraloɣan aɦalə xularning nəsil-əwladliridur.
20 Nuh terikqilik kilixka baxlap, bir üzümzarlik bərpa kildi.□
21 U uning xarabidin iqip, məst bolup kelip, өz qediri iqidə kiyim-keqəklirini seliwetip, yalingaq yetip kaldi.
22 Kanaanning atisi Ham kelip, atisining əwritini kərüp, sirtka qikip ikki kerindixioɣa eytti.
23 Xəm bilən Yafət kopup yepinjini elip, mürisigə artip, kəyniqə mengip kirip, atisining yalingaq bədinini yepip koydi. Ular yüzini aldi tərəpkə kilip, atisining yalingaq tenigə karimidi.□
24 Nuh xarabning kəypidin oyoɣinip, kənji ooɣlining өzigə nemə kiloɣinini bilip: —
25 Kanaanoɣa lənət boloɣay!
U kerindaxlirining kulining kuli bolsun,
— dəp karoɣidi. □
26 U yənə: —
Xəmning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədɦiyə kəltürülgəy!
Kanaan Xəmning kuli bolsun.
27 Huda Yafətni awutkay!
U Xəmning qedirlirida turoɣay,

■ **9:8-9** Yəx. 54:9. □ **9:11 «əhdə»** — ibraniy tilida «əhdəm». □ **9:18 «Kanaan»** — muxu «Kanaan» degən kixi «Kanaaniylar»ning əjdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20 «terikqilik kilixka baxlap»** — ibraniy tilida «tuprak əɦli idi» degən sözlər bilən ipadilinidu. □ **9:23 «yepinqi»** — muxu yərdə bəlkim atisining kiyimini kərsitixi mumkin. Bu sözdin karioɣanda, Ham uni dadisining qediridin elip qikkan boluxi mumkin. □ **9:25 «Kanaanoɣa lənət boloɣay!»** — Yaman ix kiloɣini Ham tursa, nemixka ooɣli Kanaan lənətkə kaldi? Bu məsilə tooɣruluk, xundakla Nuh pəyoɣəmbərning bu bexaritining baxka kisimliri üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

Ḳanaan bolsa uning ḳuli boloḳay! — dedi.□
28 Nuḥ topandin keyin üq yüz əllik yil ömür kərdi.
29 Bu tərikidə Nuḥ jəmiy tokḳuz yüz əllik yil kün kərüp, aləmdin ətti.

10

Nuḥning üq ooḳlining əwladliri — «Əllərning nəsəbnamisi»
1Tar. 1:1-27

1 Təwəndikilər Nuḥning ooḳullirining əwladliridur: — uning ooḳulliri Xəm, Ḥam wə Yafət bolup, topandin keyin ulardin ooḳullar tərəlgən: —□ ■

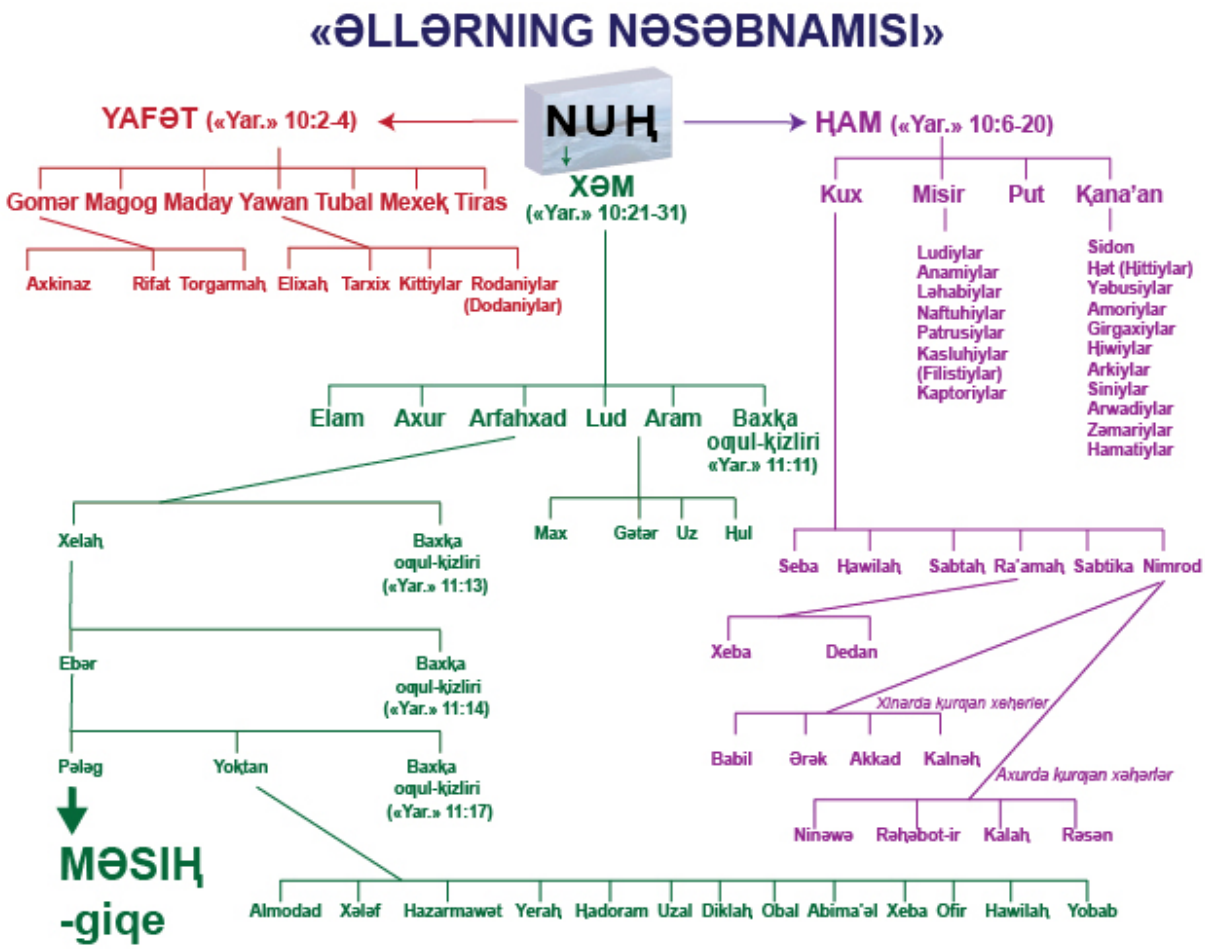

Əllərning nəsəbnamisi
2 Yafətning ooḳulliri bolsa, Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.■
3 Gomərning əwladliri: Axkinaz, Rifat wə Torgamaḥ idi.
4 Yawanning əwladliri: Elixaḥ, Tarxix, Kittiylar wə Dodaniylar idi.□

□ **9:27 «Nuḥ pəyoḳəmbərning 25-27-ayəttiki bexariti»** — Nuḥ pəyoḳəmbərning bu bexariti üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **10:1 «izaḥat»** — muxu babtiki nəsəbnamidiki bəzi təpsilatlar wə nəsəbnamidiki yətmix ələning ḥazirḳi ḳaysi əl ikənliki toḳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni, xundaḳla munasiwətlik həritini kərüng. **«Təwəndikilər Nuḥning ooḳullirining əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning tətinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḥning ooḳullirining tolidoti» («Nuḥning ooḳullirining əwladlirining tarihi») (10:1-11:9) baxlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4 «bularning əwladliri»** — Bəzi alimlar «Yafətning barliḳ əwladliri»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Yənə bəzilər pəḳət Yawanning əwladlirini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ikkinqi pikirgə mayil.

5 Bularning əwladliri dengiz boylirida wə arallarda ayrim-ayrim yaxiƣan həlkilər
bolup, ḥərkaysisi əz tili, əz ailə-ḳəbililiri boyiqə əz zeminlirida tarḳilip
olturaḳlaxḳan.
6 Ḥamning ooƣulliri Kux, Misir, Put wə Ḳanaanlar idi.□ ■
7 Kuxning ooƣulliri Seba, Ḥawilaḥ, Sabtaḥ, Raamaḥ wə Sabtika idi. Raamaḥning
ooƣulliri Xeba wə Dedan idi.
8 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naḥayiti küqtünggür adəm bolup
qiḳti.□ ■
9 U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi; xu səwəbtin «palanqi bolsa
Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən» degən gəp tarḳalƣan.□
10 Uning padixaḥliḳi Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəḥ degən xəḥərlərdə
baxlanƣanidi.□
11-12 U bu zemindin Axur zeminiƣa qiḳip Ninəwə, Rəḥobot-Ir, Kalaḥ wə Ninəwə bilən
Kalaḥning otturisidiki Rəsən degən xəḥərlərnimu bina ḳildi (bular ḳoxulup «Katta
Xəḥər» boldi).□
13 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləḥabiylar, Naftuḥiylar,
14 Patrosiylar, Kasluḥiylar (Filistiylər Kasluḥiylardin qiḳḳan) wə Kaftoriylar idi.
15 Ḳanaandin tunji ooƣul Zidon tərilip, keyin yənə Ḥət tərəlgən.
16 uning əwladliri bolsa Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar,
17 Ḥiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
18 Arwadiylar, Zəmariylar wə Ḥamatiylar idi. Xuningdin keyin, Ḳanaaniylarning
ḳəbililiri ḥər tərəpkə tarḳilip kətti.
19 Ḳanaaniylarning yurt qegrisi bolsa Zidondin tartip, Gərar təripigə sozulup,
Gazaƣa qiḳip, andin Sodom, Gomorra, Admaḥ bilən Zəboim təripigə tutixip,
Lexaƣiqə yetip baratti.
20 Yuḳiriḳilar bolsa ḥamning ooƣulliri bolup, əz ḳəbilisi wə tilliri boyiqə ḳowm bolup
əz zeminlirida olturaḳlaxḳanidi.
21 Xəmmu ooƣul pərzəntlik boldi; Xəm bolsa Yafətning akisi, Ebərlərning ata-bowisi
boldi.
22 Xəmning ooƣulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram;■
23 Aramning ooƣulliri Uz, Ḥul, Gətər, Max idi. □

□ **10:6 «Misir» —** ibraniy tilida «mitsraim». **«Put»** — «Liwiyə»dikilərning əjdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.
□ **10:8 «Nimrod» —** bu isim «asiy» «isyan kətürgüqi» degən mənidə. Xübḥisizki, bu isim uningƣa keyinrək ḳoyulup, uning Hudaƣa ḳarxi qiḳḳanliḳini kərsətkən. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9 «U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi» —** bu səzlər bəlkim Nimrodning ismini qüxəndüridu. «Owqi» muxu yərdə bəlkim ḥaywanlarnila əməs, insanlarni owlaydiƣanliḳini kərsitixi mumkin; bu yərdə «owqi» degən səzning «jaḥangir» degən mənisimu bar. Kona yəḥudiy ustazlar («rabbilar»)ning ḥəmmisi: «Pərwərdigar aldida küqtünggür owqi boldi» degən səzlər uning Hudaƣa ḳarxi turƣanliḳini kərsitidu, dəp ḳaraytti. Qünki Nimrod keyin bərpa ḳiliƣan xəḥərlər, jümlidin Babil xəḥiri Huda wə uning həlḳigə ḳarxi qiḳḳan, xundaḳla Hudaƣa ḳarxi qiḳixning simwoli bolup ḳaliƣan. **«palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən» —** bu səzning mənisi intayin səlbiy boluxi mumkin: «u naḥayiti hətərlik adəm», «naḥayiti təkəbbur bir jaḥangir», «ḥətta Pərwərdigarƣa ḳarxi qiḳixḳa petinidu» degəndək mənilərni kərsitidu. □ **10:10 «Xinar» —** «Babil» yaki «Babilon»ning baxḳa bir namidur. **«ayətning baxḳa hil tərjimisi» —** «uning padixaḥliḳining asasi Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəḥ degən xəḥərlər idi». □ **10:11-12 «Axur» —** yəni «Asuriyə». Mumkinqiliki barki, Nimrod Babil xəḥiridə Hudaƣa ḳarxi boliƣan ḥərikətkə baxlamqi boliƣanidi; xunga keyin (insan tilliri ḳalaymiḳanlaxturuliƣanda) u Babil xəḥiridin qiḳip ketixkə məjbur boldi. «U bu zeminidin Axur zeminiƣa qiḳip» degənning baxḳa birhil tərjimisi «Axur xu zemindin qiḳip,...». **«bular ḳoxulup «Katta Xəḥər» boldi» —** demək, Ninəwə degən «katta xəḥər»ni kərsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni kərüng). Qünki keyinrək, bu Ninəwə, Rəḥobot-Ir, Kalaḥ wə Rəsən degən tət xəḥər birlixip bir qong katta xəḥər, yəni «Ninəwə xəḥər»i boldi. Bəzi alimlar «Katta Xəḥər» pəḳət Kalaḥ bilən Rəsəndin ibarət ikki xəḥərni kərsitidu, dəp ḳaraydu; bizningqə «katta xəḥər» Ninəwə, Rəḥobot-ir, Kalaḥ wə Rəsənlərning ḥəmmisini əz iqigə alidu. ■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23 «Max» —** yaki «Məxək».

24 Arfahxadtin Xelaḫ tərəldi, Xelaḫtin Ebər tərəldi.□ ■
25 Ebərdin ikki oƣul tərəlgən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxiƣan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi; Pələgning inisining ismi Yoḳtan idi.□
26 Yoḳtandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yeraḫ,
27 Ḥadoram, Uzal, Diklaḫ,
28 Obal, Abimaəl, Xeba,
29 Ofir, Ḥawilaḫ wə Yobab tərəldi. Bularning ḥəmmisi Yoḳtanning oƣulliri idi.
30 Ularning olturoƣan jayliri bolsa Mexadin tartip, Səffar degən rayonning xərḳ təripidiki taoƣḳiqə sozulatti.
31 Yuḳirikilar bolsa Xəmning oƣulliri bolup, əz ḳəbilisi wə tilliri boyiqə ḳowm bolup əz zeminlirida olturaḳlaxḳanidi.
32 Yuḳiridikilər Nuḫning əwladliri bolup, ular əz nəsəbliri wə ḳowmliri boyiqə hatiriləngən. Topandin keyinki yər yüzidiki barliḳ ḳowmlar ularning iqidin tarḳaloƣan.■

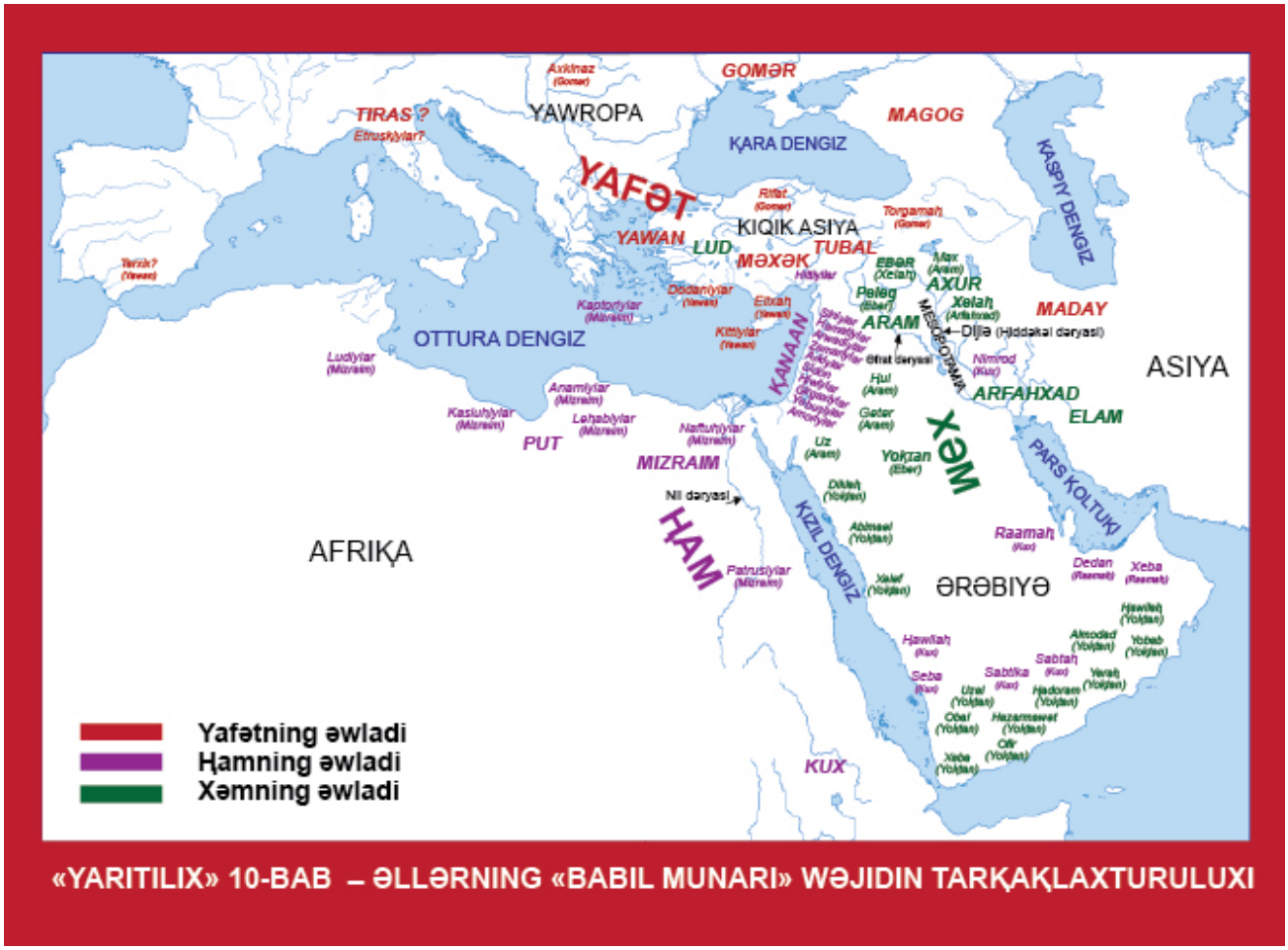

Əllərning yər yüzidə tarḳaḳlaxturuluxi

□ **10:24 «Ebər»** — mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» degən səz bəlkim bu səzdin qikḳan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18. □ **10:25 «Pələg»** — bu səzning tələppuzi «bəlünüx»kə yeḳindur. «U yaxiƣan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi» — bu səz ḫəḳtə üq hil imkaniyət bar: (1) bu səzlər Babil munari wəḳəsidə (11-bab), Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundaḳla «yər yüzidikilərning bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning əzining bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə birla ḳuruḳluḳ idi, qoḳum keyinqə məlum waḳitta ḫazirḳi Asiya, Yawropa, Afriḳa, Amerika, Awstraliyə wə Antarktika ḳit'əlirigə bəlüngən); (3) yuḳirida tiloƣa elinoƣan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu. ■ **10:32** Ros. 17:26

11

«Babil munari wəqəsi» — Hudaning insanlarning tilini parqiliwetixi

1 U zamanda pütkül yər yüzidiki til ɦəm səz birhil idi.□
2 Lekin xundaq boldiki, adəmlər məxriq tərəpkə səpər qilip, Xinar yurtida bir tüzlənglikni uqritip, xu yərdə olturaqlaxti.■
3 Ular bir-birigə: — Kelinglar, biz hix quyup, otta pixurayli! — deyixti. Xundaq qilip, ular quruluxta taxning ornioŋa hix, layning ornioŋa qarimay ixlətti.
4 Ular yənə: — Kelinglar, əmdi özimizgə bir xəɦər bina qilip, xəɦərdə uqi asmanlaroŋa taqaxquдək bir munar yasayli! Xundaq qilip özimizgə bir nam tikliyələymiz. Bolmisa, pütkül yər yüzigə tarilip ketimiz, — deyixti.□ ■
5 U waqitta Pərwərdigar adəm baliliri bina qiliwatqan xəɦər bilən munarni kərgili qüxti.
6 Pərwərdigar: — «Mana, bularning ɦəmmisi bir qowmdur, ularning ɦəmmisining tilimu birdur; bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning niyət qiloŋan ɦərqandaq ixini ɦeq tosuwaloŋili bolmaydu.
7 Xunga Biz təwəngə qüxüp ularning bir-birining gəplirini uqalmasliqi üqün ularning tilini *baxqa-baxqa qilip* qalaymiqanlaxturuwetəyli» — dedi.
8 Xundaq qilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti. Xuning bilən ular xəɦərni yasaxtin tohtap qaldi.■
9 Xunga bu xəɦərning nami «Babil» dəp ataldi; qünki u yərdə Pərwərdigar pütkül yər yüzidikilərning tilini qalaymiqanlaxturuwətti. Xundaq qilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti.□

Xəmning nəsəbnamisi
1Tar. 1:1-27

10 Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — topan ətüp ikki yildin keyin, Xəm yüz yexida, uningdin Arfakxad tərəldi.□ ■
11 Arfakxad tuoŋuloŋandin keyin Xəm bəx yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooŋul-qizlar tərəldi.
12 Arfakxad ottuz bəx yaxqa kirgəndə uningdin Xelaɦ tərəldi.
13 Xelaɦ tuoŋuloŋandin keyin Arfakxad tət yüz üq yil əmür kərüp, uningdin yənə ooŋul-qizlar tərəldi.

□ **11:1 «pütkül yər yüzidiki til ... birhil idi» —** bu til qaysi til boluxi kerək? Biz uni ibraniy tili, dəp qaraymiz. Səwəbi: (1) «Aləmning Yaritilixi»da uqraydioŋan, «Babil munari» wəqəsidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Aləmning Yaritilixi» 1-11 bablardiki kəp ayətlərdə «səz oyuni» ixlitilgənliki bizgə məlum (məsilən, 2:32, 11:9 wə xuningoŋa munasiwətlik izaɦatlarni kərüng). Əgər xu zamandiki til ibraniy tili bolmioŋan bolsa, undaqta, «Aləmning Yaritilixi»da xundaq «səz oyuni»ning ixlitilixi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10. □ **11:4 «uqi asmanlaroŋa taqaxquдək bir munar yasayli» —** ularning muxu məqsiti bir hil məoŋrurluqni bildürüpla qalmay, bəlki yənə munar arqiliq asmandiki roɦlar (jin-xəytanlar) bilən alaqə qilix («Əf.» 2:2), palqiliq qilix məqsitiningmu barliqini ipadiləydu. Demək, u munar Hudaning yolioŋa qarimuqarxi boloŋan. Uning üstigə ularning bundaq özlirini tarilip ketixtin saqlax tədbiri Hudaning adəmlərgə: «silər jüplixip kəpiyip, **yər yüzini toldurunglar**» (9:1) degən əmrigə hilap idi. ■ **11:4** Qan. 1:28 ■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26 □ **11:9 «Babil» —** bu səzning ikki mənisi bar: — «Hudaning dərwazisi» wə «qalaymiqanqiliq»; xübɦisizki, xəɦərni quroŋuqilar «muxu xəɦər bilən asmanlaroŋa yetimiz» degən məqsəttə xəɦərgə «Hudaning dərwazisi» degən mənilik namni qoyoŋan; lekin keyin «Babil» degən səzning «qalaymiqanqiliq» degən ikkinqi mənisi xu xəɦərgə dəl munasip kəldi. **«Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti» —** bu wəqə 10-babtiki yətmix əl-qowmning qaysi yol bilən bir-biridin ayrilip kəktlənlikini, xundaqla Nimrodning Babil xəɦiridin qiqip kətkənlikini qüxəndüridu. Yənə bir mumkinqiliki barki, Babildikilər keyinki dəwrlərdə qoquноŋan ilaɦ «Marduk» yaki «Mərodak» əslidə Nimrodning özi idi. □ **11:10 «Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning bəxinqi «tolidoti» («tarihi»), yəni «Xəmning tolidoti» («Xəmning əwladlirining tarihi») (11:9-11:26) baxlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

14 Xelaḫ ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin Ebər tərəldi.
15 Ebər tuoɣuloɣandin keyin Xelaḫ tət yüz üq yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
16 Ebər ottuz tət yaxḳa kirgəndə uningdin Pələg tərəldi.
17 Pələg tuoɣuloɣandin keyin Ebər tət yüz ottuz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
18 Pələg ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin Rəu tərəldi.■
19 Rəu tuoɣuloɣandin keyin Pələg ikki yüz toḳḳuz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
20 Rəu ottuz ikki yaxḳa kirgəndə uningdin Serug tərəldi.
21 Serug tuoɣuloɣandin keyin Rəu ikki yüz yəttə yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
22 Serug ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin Naḫor tərəldi.
23 Naḫor tuoɣuloɣandin keyin Serug ikki yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
24 Naḫor yigirmə toḳḳuz yaxḳa kirgəndə uningdin Təraḫ tərəldi.
25 Təraḫ tuoɣuloɣandin keyin Naḫor bir yüz on toḳḳuz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi.
26 Təraḫ yətmix yaxḳa kirgəndə uningdin Abram, Naḫor wə Ḫaran tərəldi.

Təraḫning nəsəbnamisi

27 Təraḫning əwladliri təwəndikiqə: — Təraḫtin Abram, Naḫor wə Ḫaran tərəldi; Ḫarandin Lut tərəldi.□ ■
28 Lekin Ḫaran tuoɣuloɣan yurti boloɣan, kaldiylərning Ur xəḫiridə atisi Təraḫning aldida, Təraḫtin ilgiri əldi.□
29 Abram bilən Naḫor ikkisi əyləndi. Abramning ayalining ismi Saray, Naḫorning ayalining ismi Milkaḫ idi; Milkaḫ Ḫaranning ḳizi idi; Ḫaran bolsa Milkaḫ wə Iskaḫning atisi idi.■
30 Lekin Saray tuoɣmas boloɣaqḳa, uning balisi yoḳ idi.■
31 Təraḫ bolsa ooɣli Abramni, nəwrisi Lut (Ḫaranning ooɣli)ni wə kelini, yəni Abramning ayali Sarayni elip, Ḳanaan zeminioɣa berix üqün kaldiylərning Ur xəḫiridin yoloɣa qiḳti; biraḳ ular Ḫaran degən jayoɣa yetip kəlgəndə, xu yərdə olturaḳlixip ḳaldi.□ ■
32 Təraḫning kərgən künliri ikki yüz bəx yil bolup, Ḫaranda aləmdin ətti. □

12

Hudaning Ibraḫim, yəni Abramni tallixi — Ibraḫimning etiḳadi

1 Pərwərdigar *əslidə* Abramoɣa mundaḳ degənidi: —
Sən əz yurtungdin, əz uruḳ-tuoɣḳanliringdin wə əz ata jəmətingdin ayrilip, Mən sanga kərsitidioɣan zeminoɣa baroɣin.■

■ **11:18** 1Tar. 1:25 □ **11:27 «Təraḫning əwladliri təwəndikiqə: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning altinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Təraḫning tolidoti» («Təraḫning əwladlirining tarihi») (11:27-25:11) baxlinidu. ■ **11:27** Yə. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28 «Kaldiylər»** — ibraniy tilida «kasdiylar». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31 «Ḳanaan zeminioɣa berix üqün kaldiylərning Ur xəḫiridin yoloɣa qiḳti»** — həritə betini kərüng. ■ **11:31** Yə. 24:2; Nəḫ. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32 «Ibraḫimning səpiri»** — munasiwətlik həritini kərüng. ■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8.

2 Xundaḳ ḳilsang Mən seni uluƣ bir həlḳ ḳilip, sanga bəht-bərikət ata ḳilip, namingni
uluƣ ḳilimən; xuning bilən sən өzüng baxḳilarƣa bəht-bərikət bolisən;
3 kimlər sanga bəht-bərikət tilisə Mən ularni bərikətləymən, kimki seni horlisa, Mən
qoḳum uni lənətkə ḳaldurimən; sən arḳiliḳ yər yüzidiki barliḳ ailə-ḳəbililərgə bəht-
bərikət ata ḳilinidu! — dedi.□ ■

IBRAHIMNING SƏPIRI (Yaritilix 12-bab)

Ibraḥimning səpiri

4 Abram Pərwərdigar uningƣa eytḳini boyiqə *Ḥarandin* ayrildi; Lutmu uning bilən
billə mangdi. Abram Ḥarandin qiḳḳinida yətmix bəx yaxta idi.
5 Abram ayali Saray bilən inisining oƣli Lutni elip, ularning yiƣḳan barliḳ
mal-mülükini ḳoxup, Ḥaranda igidarqiliḳ ḳilƣan adəmlərni billə ḳetip, Ḳanaan
zeminiƣa berix üqün yolƣa qiḳti; xundaḳ ḳilip ular Ḳanaan zeminiƣa yetip kəldi.■
6 Abram zeminni kezip, Xəkəm degən jaydiki «Morəḥning dub dərihi»ning yeniƣa
kəldi (u qaƣda u zeminda Ḳanaaniylar turatti).■
7 Pərwərdigar Abramƣa kөrünüp, uningƣa: — Mən bu zeminni sening nəslinggə
ata ḳilimən, — dedi.
Xuning bilən u xu yərdə өzigə kөrüngən Pərwərdigarƣa atap bir ḳurbangaḥ

□ **12:3 «seni horlisa»** — yaki «seni tөwən kөrsə», «seni pəs ḳilsa». **«sən arḳiliḳ yər yüzidiki barliḳ ailə-ḳəbililərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu!»** — Hudaning bu intayin muḥim əḥdisi wə xərtliri toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. ■ **12:5** Ros. 7:4. ■ **12:6** Yar. 10:18,19; 13:7.

saldi.□ ■
8 Andin u bu yərdin yətkilip, Bəyt-Əlning xərkidiki taoɣka bardi; oɣərb təripidə
Bəyt-Əl, xərk təripidə Ayi degən jay bar idi; u xu yərdə qedir tikti. U xu yərdə
Pərwərdigaroɣa atap bir ḳurbangaḥ yasap, Pərwərdigarning namini qaḳirip ibadət
ḳildi.□
9 Andin keyin Abram tədrijiy kəqüp, jənubidiki Nəgəw rayonioɣa ḳarap yətkəldi.

Abramning Misiroɣa qüxüxi

10 Zeminda aqarqilik boloɣanidi; Abram Misiroɣa qüxti; u xu yərdə waḳtinqə
turmaḳqi boloɣanidi, qünki zeminda aqarqilik bək eoɣir idi.□
11 Əmma xundak boldiki, u Misiroɣa yeḳinlaxḳanda, ayali Sarayoɣa: — Mana, mən
sening ḥəsün-jamalingning güzəllikini bilimən.
12 Xundak boliduki, misirliklar seni kərsə, «Bu uning ayali ikən» dəp, meni
eltürüwetip, seni tirik ḳalduridu.
13 Xuning üqün sening: «Mən uning singlisi» deyixingni ətinimən. Xundak ḳilsang,
mən seningdin yahxilik tepip, sən arḳilik tirik ḳalimən, — dedi.■
14 Abram Misiroɣa kirgəndə xundak boldiki, misirlikлar dərwəḳə ayalning güzəl
ikənlikini kərdi.
15 Pirəwnning əmirlirimu uni kərüp, Pirəwngə uning təripini ḳildi; xuning bilən ayal
Pirəwnning ordisioɣa elip kirildi.□
16 Pirəwn Sarayning səwəbidin Abramoɣa yahxi muamilə ḳildi; xuning bilən u ḳoy,
kala, ḥangga exəklər, ḳul-dedəklər, mada exəklər wə təgilərgə erixti.
17 Əmma Pərwərdigar Pirəwn wə əyidikilirini Abramning ayali Sarayning səwəbidin
tolimu eoɣir wabalaroɣa muptila ḳildi.■
18 Xuning üqün Pirəwn Abramni qaḳirip uningoɣa: — «Bu zadi sening manga nemə
ḳiloɣining? Nemixḳa uning əz ayaling ikənlikini manga eytmiding?
19 Nemixḳa uni «singlim» dəp mening uni hotunluḳḳa eliximoɣa səwəbkar boloɣili tas
ḳalisən! Mana bu ayaling! Uni elip kətkin! — dedi.
20 Pirəwn əz adəmlirigə Abram tooɣrisida əmr ḳildi; ular uni, ayalini wə uning
barliḳini ḳoxup yoloɣa seliwətti.

13

Abram bilən Lutning ayrilip ketixi

1 Xuning bilən Abram ayali wə uning barlik nərsilirini ḥəmdə Lutni elip Misirdin
qiḳip, Ḳanaanning jənubidiki Nəgəw yurtioɣa mangdi.
2 U qaoɣda Abramning mal-waran wə altun-kümüxliri kəp bolup, helila bay idi.

□ **12:7 «U… Pərwərdigaroɣa atap bir ḳurbangaḥ saldi»** — ḳizik bir yeri xuki, Abram birnəqqə ḳurbangaḥ salidu, lekin sunoɣan ḳurbanlikliri tooɣrisida ḥeqḳandak hatirə yoḳtur. Bəlkim u kənglidə: — «Pərwərdigar manga xundak xapaət kərsətkən tursa, uningoɣa ibadət yolida məlum bir ḳurbanlik sunuxum kerək» dəp oylioɣan bolsimu, lekin nemini ḳurbanlik süpitidə sunuxning muwapik bolidioɣanlikini bilməy, yasioɣan ḳurbangaḥlar ḳurbanliksiz ḳuruḳ turup ḳaloɣan boluxi mumkin. ■ **12:7** Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Ḳan. 34:4.
□ **12:8 «Pərwərdigarning namini qaḳirip ibadət ḳildi»** — yaki «Pərwərdigarning namini qaḳirip nida ḳildi». 4:26ni kərüng. □ **12:10 «qüxti»** —Ibraniylaroɣa nisbətən ular Hudaning «mukəddəs zemin»i boloɣan Ḳanaan (Pələstin)din qiḳip ḥərḳaysi jaylaroɣa (ularning juoɣrapiyilik orni egiz bolsun, pəs bolsun) mangsa, «qüxüx» degən peil bilən ipadilinidu; xuningdək ḥərḳaysi yərdin Pələstingə ḳarap mangsa, «qiḳix» degən peil bilən ipadilinidu. **«Abram Misiroɣa qüxti»** — Abram (Ibraḥim)ning Misiroɣa qüxüxi tooɣruluk «ḳoxumqə səz»imiz («Ibraḥimning ḥayatidin alidioɣan sawaḳlar wə ibrətlər»)də azrak tohtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15 «Pirəwn»** — Misirning padixaḥining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zəb. 105:14-15

3 U kəqüp yürüp, jənubtiki Nəgəwdin Bəyt-Əlgə, yəni Bəyt-Əl bilən Ayining
otturisidiki əslidə qedir tikkən jayoɳa,■
4 ḳurbangaḥ yasioɳan jayoɳa ḳaytip kəldi. Abram xu yərdə Pərwərdigarning namini
qaḳirip ibadət ḳildi.■
5 Abram bilən billə mangoɳan Lutningmu ḳoy-kala padiliri wə qedirliri bar idi.
6 Əmdi ular billə tursa, zemin ularni ḳamdiyalmaytti;■
7 bu səwəbtin Abramning padiqiliri bilən Lutning padiqilirining arisida jedəl qiḳti (u
waḳitta Ḳanaaniylar bilən Pərizziylər xu zeminda turatti).□ ■
8 Xunga Abram Lutḳa: — «Biz bolsaḳ ḳerindaxlarmiz, sən bilən mening aramda,
mening padiqilirim bilən sening padiqiliring arisida talax-tartix pəyda bolmisun.
9 Mana, aldingda pütkül zemin turmamdu? Əmdi sən məndin ayriloɳin; əgər sən
sol tərəpkə barsang, mən ong tərəpkə baray; əgər sən ong tərəpkə barsang, mən sol
tərəpkə baray», — dedi.■
10 U waḳitta Lut nəzər selip kərdiki, Iordan wadisidiki barliḳ tüzləŋlikning
Zoar xəḥirigiqə ḥəmmila yərning süyi intayin mol idi; Pərwərdigar Sodom bilən
Gomorrani wəyran ḳilixtin ilgiri bu yər bəəyni Pərwərdigarning beoɳi, Misir
zeminidək idi.□
11 Xuning bilən Lut əzigə Iordan wadisidiki pütkül tüzləŋlikni talliwaldi; andin Lut
məxriḳ tərəpkə kəqüp bardi. Xundaḳ ḳilip ikkiylən ayrildi.
12 Abram Ḳanaan zeminida olturaḳlaxti; Lut bolsa tüzləŋliktiki xəḥərlərning arisida
turdi; u bara-bara qedirlirini Sodom xəḥiri tərəpkə yətkidi.
13 Sodom həlḳi rəzil adəmlər bolup, Pərwərdigarning nəziridə tolimu eoɳir gu-
naḥkarlar idi.■

Abramning Ḥebronoɳa kəqüxi

14 Lut Abramdin ayrilip kətkəndin keyin, Pərwərdigar Abramoɳa: — Sən əmdi
bexingni kətürüp, əzüng turoɳan jaydin ximal wə jənubḳa, məxriḳ wə məoɳrip
tərəpkə ḳarioɳin;
15 qünki sən ḥazir kərüwatḳan bu barliḳ zeminni sanga wə nəslinggə mənggülük
berimən.□ ■
16 Sening nəslingni yərdiki topidək kəp ḳilimən; xundaḳki, əgər birsi yərdiki topini
sanap qiḳalisa, sening nəslingnimu sanap qiḳalixi mumkin bolidu.■
17 Ornungdin tur, bu zeminni uzunluḳi wə kəngliki boyiqə aylinip qiḳḳin; qünki Mən
uni sanga ata ḳilimən, — dedi.
18 Xunga Abram qedirlirini yətkəp, Ḥebron xəḥirigə yeḳin Mamrədiki dubzarliḳning
yenioɳa berip olturaḳlaxti; u xu yərdə Pərwərdigaroɳa atap bir ḳurbangaḥ yasidi.■

■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Yar. 36:7. □ **13:7 «U waḳitta Ḳanaaniylar bilən Pərizziylər xu zeminda turatti»** — «Ḳanaaniylar wə Pərizziylər»ning tiloɳa elinixining səwəbi bəlkim (1) Ibraḥimning ailisidə iqki jedəl bolsa, ətrapidiki butpərəslər aldida Ibraḥimning Huda tooɳuluḳ bərgən guwaḥliḳioɳa daoɳ qüxətti; (2) iqki jedəl ailini ajizlaxturuwetətti, xuning bilən ətrapidiki ḳəbililər pursəttin paydilinip ularoɳa ḥujum ḳiliximu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6. ■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10. □ **13:10 «barliḳ tüzləŋlik.... süyi intayin mol idi»** — bu yərlər ḥazir «Əlük Dengiz» ətrapidiki ḳupḳuruḳ ḳaoɳjiraḳ jaylardur. **«Pərwərdigarning beoɳi»** — demək, Erəm beoɳi. **«Misir zeminidək»** — Misir zemini, bolupmu Nil dəryasi ətrapi tolimu munbət, süyi mol zemindur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Əz. 16:49. □ **13:15 «sən ḥazir kərüwatḳan bu barliḳ zeminni sanga ... berimən»** — u kərüwatḳan zemin Lut talliwaloɳan Iordan wadisini əz iqigə alatti. Bu Hudaning biriŋqi ḳetim zeminni Ibraḥimning nəsligila əməs, bəlki yənə Ibraḥimoɳimu berimən, dəp wədə ḳilixi idi. Lekin əməliyəttə, Ibraḥim əmridə Pələstin zeminidin pəḳət bir parqə yərlikla setiwaloɳan (23-bab); xunga Hudaning bu wədisi Ibraḥimning tiriloɳanda, zeminoɳa mirashor bolidioɳanliḳini kərsitidioɳan bir bexarət bolsa kerək. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Ḳan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Ḳan. 10:22; Yər. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13.

14

Abramning Lutni ḳutḳuzuxi

1 Xinarning padixaḫi Amrafəl, Əllasarning padixaḫi Arioḳ, Elamning padixaḫi
Kedorlayomər wə Goyimning padixaḫi Tidalning künliridə xu wəḳə boldiki,
2 ular birlixip Sodomning padixaḫi Bera, Gomorraning padixaḫi Birxa, Admaḫning
padixaḫi Xinab, Zəboimning padixaḫi Xəm'ebər wə Bela (yəni Zoar)ning padixaḫiɣa
ḳarxi ḫujumɣa atlandi.
3 Bu *bəxining* ḫəmmisi kelixip Siddim wadisiɣa, yəni «Xor Dengizi» wadisiɣa
yiɣildi.□
4 Ular on ikki yil Kedorlayomərgə beḳindi boldi, on üqinqi yilɣa kəlgəndə,
Kedorlayomərgə ḳarxi isyan kətürdi.
5 On tətinqi yili Kedorlayomər wə uningɣa ittipaḳdax bolɣan padixaḫlar ḫəmmisi
yiɣilip, Axtarot-Karnaim degən yərdə Rəfayiylarɣa, xundaḳla Ḫam degən yərdə
Zuziylarɣa, Xawəḫ-Kiriatayimda Emiylarɣa ḫujum ḳilip ularni yəngdi;■
6 andin ular Ḫoriylarni ularning Seir teɣida məɣlup ḳilip, qəlning yenidiki Əl-
Paranɣiqə sürüp-toḳay ḳildi.
7 Arḳidinla, ular Ən-Mixpatḳa (yəni Ḳadəxkə) yenip kelip, Amaləklərning pütkül
yurtini bulang-talang ḳildi; Ḫazazon-Tamarda olturuxluḳ Amoriylarnimu ḫujum
ḳilip məɣlup ḳildi.
8 Xuning bilən Sodomning padixaḫi, Gomorraning padixaḫi, Admaḫning padixaḫi,
Zəboimning padixaḫi wə Belaning (yəni Zoarning) padixaḫi qiḳip, Siddim wadisida
ularɣa ḳarxi jəng ḳilixḳa səp tizdi;
9 muxu *bəxəylən* Elamning padixaḫi Kedorlayomər, Goyimning padixaḫi Tidal,
Xinarning padixaḫi Amrafəl, Əllasarning padixaḫi Arioḳ ḳatarliḳlar bilən soḳuxti;
yəni tət padixaḫ bilən bəx padixaḫ ɵzara soḳuxti.
10 Siddim wadisidiki ḫəmmila yərdə ḳarimay *orəkliri* bar idi. Sodom wə Gomorran-
ing padixaḫliri ḳeqip, orəklərgə qüxüp kətti. Əmma ḳalɣanlar bolsa taɣḳa ḳeqip
kətti.
11 *Oʃalib kəlgən tət padixaḫ bolsa* Sodom bilən Gomorraning ḫəmmə mal-mülkini wə
barliḳ ozuḳ-tülükini elip kətti.
12 Ular yənə Abramning jiyəni Lutnimu malliri bilən ḳoxup elip kətti; qünki u
Sodomda olturaḳlaxḳanidi.
13 Ḫalbuki, ḳutulup ḳalɣan birsi berip bu ixlarni ibraniy Abramɣa eytti. Xu qaɣda u
Amoriy Mamrəning dubzarliḳining yenida turatti. Mamrə bolsa Əxkol wə Anərning
akisi idi; bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi.□ ■
14 Abram ḳerindixining əsir bolup ḳalɣanliḳini anglap, ɵz ɵyidə tuɣulɣan, alaḫidə
tərbiyiləngən üq yüz on səkkiz adəmni baxlap qiḳip, *tət padixaḫni* ḳoɣlap danɣiqə
bardi.□
15 Keqisi u adəmlirini guruppilarɣa bəlüp, ular bilən birliktə ḫujum ḳilip ularni
məɣlup ḳilip, ularni Dəməxḳning ximal təripidiki Ḫobaḫ degən jayɣiqə ḳoɣlap
berip,
16 pütkül *olja alɣan* mal-mülükni ḳayturuwaldi; ɵz ḳerindixi Lutni, uning mal-mülki
wə hotun-ḳizlirini, xundaḳla *barliḳ ḳalɣan* adəmlərni yandurup kəldi.

□ **14:3 «Xor dengizi» —** « Ɵlük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Ḳan. 2:10,11. □ **14:13 «ibraniy» —** bu yərdə «ibraniy» degən sɵz birinqi ḳetim tilɣa elinɣan. «ibraniy» degən sɵz tɵwəndikidək ikki hil mənidə boluxi mumkin: — (1) Ibraḫim Ebər degən kixining əwladi (21:10); (2) «ɵtküqi». «Ibraniy» degənning bəlkim «abar» («ɵtmək») degən peil bilən munasiwiti boluxi mumkin. Ibraḫim Ḳanaan zeminda turuwatḳanlarɣa nisbətən «dəryadin ɵtkən kixi» — demək, u «uluɣ dərya» (Əfrat dəryasi)din ɵtüp kəlgən kixi idi. **«bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi»** — səl tooʀirarḳ tərjimə ḳilsaḳ «Abram bu üqəylən bilən ittipaḳdax idi». ■ **14:13** Yar. 13:18. □ **14:14 «Abram … tət padixaḫni ḳoɣlap danɣiqə bardi» —** təhminən 150-200 kilometrɣiqə ḳoɣlioɣan.

Məlkizədəkning Abramoɣa bəht tilixi

17 Abram Kedorlayomər wə uning bilən ittipaqdax padixaɦlarni məoɣlup qilip, qaytip kəlgəndə, Sodomning padixaɦi Xawəɦ wadisi (yəni Han wadisi)oɣa uning aldioɣa qiqti.
18 Salemning padixaɦi Məlkizədəkmu nan bilən xarab elip aldioɣa qiqti. U zat bolsa, Ɦəmmidin Aliy Təngrining kaɦini idi;□ ■
19 u *Abramni* bəht-bərikətləp: — «Abram asman bilən zeminning Igisi boloɣan Ɦəmmidin Aliy Təngri təripidin bərikətlənsun!□
20 Xundaqla düxmənliringni əz qolungoɣa tapxuroɣan Ɦəmmidin Aliy Təngrigə Ɦəmdusana oquloɣay!» — dedi.
Abram bolsa oɣəniymət aloɣan nərsilərning ondin birini uningoɣa bərdi.
21 Andin Sodomning padixaɦi Abramoɣa: — Adəmlərni manga bərgəyla, oɣəniymətlərni əzlirigə aloɣayla, — dedi.
22 Lekin Abram Sodomning padixaɦioɣa jawab berip: — Mən bolsam asman bilən zeminning Igisi boloɣan Ɦəmmidin Aliy Təngri Pərwərdigaroɣa qol kətürüp qəsəm qiloɣanmənki,
23 mən səndin ɦətta bir tal yip nə bir tal booɣquqinimu nə sening baxqa ɦərqandaq nərsəngni almaymən; bolmisa, sən keyin: «mən Abramni bay qilip qoydom» deyixing mumkin.
24 Xunga yigitlirimning yegən-iqkini, xundaqla manga ɦəmraɦ boloɣanlar, yəni Anər, Əxkol wə Mamrələrgə tegixlik ülüxtin baxqa, mən *oɣəniymət*tin ɦeqnərsə almaymən; xular əzlirigə tegixlik ülüxini alsun, — dedi.□

15

Hudaning Abramoɣa kərünüp, uning bilən əɦdə tüzüxi

1 Bu ixlardin keyin Pərwərdigarning səz-kalami Abramoɣa alamət kərünüxtə kelip: «Əy Abram, qorqmioɣin; Mən Əzüm qalqining wə zor in’amingdurmən» — dedi.□ ■
2 Lekin Abram: — Əy Rəb Pərwərdigar, manga nemə berisən? Mana, mən balisiz tursam, əy-bisatlirimoɣa warislik qiloɣuqi muxu Dəməxqlik Əliezərla bardur, — dedi.
3 Abram yənə: Mana, Sən manga ɦeq nəsil bərmiding, mana əyümdə tu-ruwatqanlardin biri manga waris bolidu, dedi.
4 Xu ɦaman Pərwərdigarning səz-kalami uningoɣa kelip: «Bu kixi sanga waris bolmaydu, bəlki əz puxtungdin bolidioɣan kixi sanga waris bolidu», — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigar uni taxqirioɣa elip qiqip: — Əmdi asmanoɣa qarap yultuzlarni sana — Qeni, ularni saniyalamsənkin?! — dedi. Andin uningoɣa: — Sening nəslingmu xundaq bolidu, — dedi.■
6 Abram Pərwərdigaroɣa ixəndi; Pərwərdigar uningdiki bu *ixənqni* uning ɦəqqaniyliqi dəp ɦesablidi.■
7 Yənə uningoɣa: Mən bu zeminoɣa igə qilixqa seni Kaldiyədiki Ur xəɦiridin elip qiqqan Pərwərdigardurmən, — dedi.■

□ **14:18 «Məlkizədək»** — bu zat tooɣruluq «Zəbur» 110-küydiki izaɦatlarni, xundaqla «Ibraniylaroɣa»diki 5-7-bablarni wə xularning izaɦatliri, «qoxumqə səz»inimu kərüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19 «Asman bilən zeminning Igisi»** — yaki «asman bilən zeminning Yaratquqisi». □ **14:24 «yigitlər»** — Ibraɦimning əz hizmətkarlirini kərsitidu. Ibraɦimning ɦəmraɦliri Anər, Əxkol wə Mamrə bəlkim Pərwərdigaroɣa etiqad qiloɣuqilar bolmioɣaqqa, Ibraɦim əzigə qoyoɣan qattiq tələpni (ɦeq oɣəniymət almaymən degəndək) ularning üstigə qoymaydu. □ **15:1 «Mən Əzüm qalqining wə zor in’amingdurmən»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mən sanga zor in’am bərgüqidurmən». ■ **15:1** Zəb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zəb. 105:9-13

8 Lekin *Abram*: — I Rəb Pərwərdigar, mən uningƣa jəzmən igə bolidiƣinimni ⱪandaⱪ
bilimən? — dəp soridi.
9 *Pərwərdigar* uningƣa: — Mən üqün üq yaxliⱪ bir inək, üq yaxliⱪ bir qixi əqkə, üq
yaxliⱪ bir ⱪoqⱪar bilən bir kəptər wə bir bajka elip kəlgin, — dedi.
10 Xunga u bularning ⱨəmmisini elip, ularning ⱨərbirsini yerimdin ikki parqə
ⱪilip, yerimini yənə bir yerimiƣa udulmu'udul ⱪilip ⱪoyup ⱪoydi; əmma ⱪuxlarni
parqilimidi.□
11 Ⱪaƣa-ⱪuzƣunlar taplarning üstigə qüxkəndə, Abram ularni ürkütüp ⱨəydiwətti.
12 Lekin kün patay degəndə, Abramni eƣir bir uyⱪu basti wə mana, uning üstigə
dəⱨxətlik bir wəⱨimə, tom ⱪarangƣuluⱪ qüxti.
13 Andin Pərwərdigar Abramƣa: — Jəzmən bilixing kerəkki, sening nəsling
əzlirining bolmiƣan bir zeminda musapir bolup, xu yərdiki həlⱪning ⱪulluⱪida
bolidu wə xundaⱪla, bu həlⱪ ularƣa tət yüz yiloⱪiqə jəbir-zulum salidu.■
14 Lekin Mən ularni ⱪulluⱪⱪa saloⱪuqi xu taipining üstidin ⱨəküm qiⱪirimən. Keyin
ular nuroⱪun bayliⱪlarni elip xu yərdin qiⱪidu.■
15 Əmma sən bolsang, aman-hatirjəmlik iqidə ata-bowiliringƣa ⱪoxulisən; uzun
əmür kərüp andin dəpnə ⱪilinisən.□ ■
16 Lekin xu yərdə tət əwlad ətüp, *nəsling* bu yərgə yenip kelidu; qünki Amoriylarning
ⱪəbiⱨlikining zihi tehi toxmidi, dedi.□ ■
17 Xundaⱪ boldiki, kün petip ⱪarangƣu boloⱪanda, mana, gəxlərning otturisidin ətüp
ketiwatⱪan, is-tütək qiⱪip turoⱪan bir otdan bilən yalⱪunluⱪ bir məx'əl kəründi. □
18-19 Dəl xu küni Pərwərdigar Abram bilən əⱨdə tüzüp uningƣa: — «Mən sening
nəslinggə bu zeminni Misirning eⱪinidin tartip Uluoⱪ dərya, yəni Əfrat dəryasioⱪiqə
berimən; yəni Keniylər, Kənizziylar, Kadmoniylar,■
20 Ⱨittiylar, Pərizziylər, Rəfayiylar,
21 Amoriylar, ⱪanaaniylar, Girgaxiylar wə Yəbusiylarning yurtini ularningki
ⱪilimən» dedi.

16

Ismailning tuoⱪuluxi

1 Əmma Abramning ayali Saray uningƣa ⱨeq bala tuoⱪup bərmidi; lekin uning Ⱨəjər
isimlik misirliⱪ bir dediki bar idi;□

□ **15:10 «qüxənmə» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əⱨdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki ⱪoyni soyup, ikki parqə ⱪilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə ⱪiloⱪan malning otturisidin təng ətüp bir-birigə ⱪəsəm ⱪilatti. Bu ixning mənisi, «ⱪaysimiz əⱨdini buzsaⱪ, Huda uni bu soyoⱪan maloⱪa ohxax ⱪilsun!» deməklik boluxi mumkin. Xunga ibraniy tilida «əⱨdə tüzüx» adəttə «əⱨdə kesix» deyilidu. «Yər.» 34:8, 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15 «ata-bowiliringƣa ⱪoxulisən» —** bu səz eytiloⱪan obyektⱪa ⱪarap mənisini bekitix mumkin. Anglioⱪuqi etiⱪadliⱪ kixi bolsa əlgəndin keyin uning roⱨi ⱨəkⱪaniylarning roⱨlirining ⱪexioⱪa ketidu; etiⱪadsiz bolsa, ularning roⱨi etiⱪadsizlar bilən billə bolidu («Luⱪa» 16:13-19 wə «ⱪoxumqə səz»nimu kərüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16 «Amoriylarning ⱪəbiⱨliki» —** Amoriylar ⱪanaan zeminida turuwatⱪan ⱪəbililər iqdə «yetəkqi ⱪəbilə» ⱨesablinatti. «Amoriylarning ⱪəbiⱨlikining zihi tehi toxmioⱪanidi» — demək, Huda ularƣa towa ⱪilix pursiti bərsimu, ular towa ⱪilmay, yənila gunaⱨⱪa petip, Huda bekitkən qəkkə yətkəndə, Ibraⱨimning əwladliri boloⱪan Israillar arⱪiliⱪ ularni jazalaydu; Israillar ularni zeminidin ⱨəydəp yoⱪitidu. Bu ixlar «Qəl-Bayawandiki Səpər», «ⱪanun Xərⱨi» wə «Yəxua»da təpsiliy təswirlinidu. «Misirdin qiⱪix»tiki «ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:16** Mis. 12:40. □ **15:17 «qüxənmə» —** bu nərsilərning əⱨmiyiti, xundaⱪla Huda Ibraⱨim bilən baoⱪlioⱪan xu əⱨdə tooⱪrisida «ⱪoxumqə səz»imizdə azraⱪ tohtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; ⱪan. 1:8; 34:4. □ **16:1 «Ⱨəjər» —** bu isim ibraniy tilida «Ⱨagar» dəp elinidu. Biraⱪ bəzi oⱪurmənlər Ismailning apisini «Ⱨəjər» dəp ataxⱪa adətlənggən.

2 Saray Abramƣa: — Mana, Pərwərdigar meni tuƣuxtin tosti. Əmdi sən mening
dedikimning ķexiƣa kirgin; bəlkim u arķilik ana bolup tiklinixim mumkin, — dedi.
Abram bolsa Sarayning səzini ķobul kərdi.□
3 Xuning bilən Abramning ayali Saray dediki misirlik Ḥəjərni əz eri Abramƣa
toķallikķa apirip bərdi (u waķitta Abram Ķanaan zeminida on yil olturƣanidi).
4 Abram Ḥəjərning ķexiƣa kirdi wə u ḥamilidar boldi. Əmma u əzining ḥamilidar
bolƣinini bilginidə, u ayal hojayinini kəzgə ilmas bolup ķaldi.
5 Saray Abramƣa ķeyidap: — Manga qüxkən bu horluk sening bexingƣa qüxsun!
Mən əz dedikimni ķuqiķingƣa selip bərdim; əmdi u əzining ḥamilidar bolƣinini
kərgəndə mən uning nəziridə kəzgə ilinmidim. Həyr, Pərwərdigar sən bilən mening
otturimizda ḥəküm qiķarsun! — dedi.
6 Abram Sarayƣa: — Mana, dediking əz ķolungdidur; sanga nemə layik kərünsə
uningƣa xuni ķilƣin, — dedi. Buning bilən Saray uningƣa ķattiķlik ķilixķa baxlidi;
buning bilən u uning aldidin ķeqip kətti.
7 Əmma Pərwərdigarning Pərixtisi uni qəldiki bir bulaķning yenida, yəni Xur
yolining boyidiki bulaķning yenidin tepip, uningƣa:□
8 Əy Sarayning dediki Ḥəjər, nədin kəlding, nəgə barisən? — dəp soridi. U jawab
berip: — Mən hojayinim Sarayning aldidin ķeqip qiķtim, — dedi.
9 Pərwərdigarning Pərixtisi uningƣa: — Ayal hojayiningning ķexiƣa ķaytip berip,
uning ķol astida bol, — dedi.
10 Pərwərdigarning Pərixtisi uningƣa yənə: — Sening nəslingni xundaķ awu-
timənki, kəplükidin uni sanap bolƣili bolmaydu, — dedi.
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi uningƣa: Mana, sən ḥamilidarsən; sən bir oƣul
tuƣup, uningƣa Ismail dəp at ķoyƣin; qünki Pərwərdigar sening jəbir-japayingni
anglidi.□
12 U yawa exək kəbi bir adəm bolidu; uning ķoli ḥər adəmgə ķarxi uzitilidu,
xuningdək ḥər adəmning ķoli uningƣa ķarxi uzitilidu; u ķerindaxlirining udulida
ayrim turidu, dedi.□ ■
13 Ḥəjər əz-əzigə: «Mən muxu yərdə meni Kərgüqini arķisidin kərdüm» dəp, əzigə
səz ķilƣan Pərwərdigarni: «Sən meni kərgüqi Təngridursən» dəp atidi.□
14 Xuning bilən u ķuduķ: «Bəər-laḥay-roy» dəp ataldi. U Ķadəx bilən Bərəd
xəḥirining ariliķididur.□ ■
15 Ḥəjər Abramƣa bir oƣul tuƣup bərdi. Abram Ḥəjər uningƣa tuƣup bərgən
oƣliƣa Ismail dəp at ķoydi.■
16 Ḥəjər Abramƣa Ismailni tuƣup bərgəndə Abram səksən altə yaxta idi.

17

Hudaning Əz əḥdisini bekitixi; əḥdə bəlgisi — hətnə

□ **16:2 «bəlkim u arķilik ana bolup tiklinixim mumkin»** — ibraniy tilida «bəlkim u arķilik ķuruluxum mumkin». Əyni waķittiki ərp-adətlər boyiqə, ayal hojayinning dediki ayal hojayinning erigə bala tuƣup bərsə, balini ayal hojayinning balisi ḥesablaxķa bolatti. □ **16:7 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Təwrat dəwridə intayin alaḥidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, yənə 7-14-ayət, 18-babni kərüng). □ **16:11 «Ismail»** — ibraniy tilida «Ixmail». Mənisi «Huda anglidi». □ **16:12 «U ķerindaxlirining udulida ayrim turidu »** — yaki «xərķ təripidə turidu». Məyli ķaysi tərjimisi toƣra bolsun, bexarətning asasiy mənisi xuki, Ismail (wə uning əwladliri) baxķilar bilən, ḥətta əz uruķ-tuķķanliri bilən arilaxmay ayrim turidu yaki ularƣa əqmənliktə yaxaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18. □ **16:13 «meni Kərgüqini arķisidin kərdüm»** — yaki pəķət «meni Kərgüqini kərdüm». Yənə baxķa birhil tərjimisi: «Meni kərgüqini kərüpmu, yənə tirik ķaldim!». □ **16:14 «Bəər-laḥay-roy»** — mənisi «meni Kərgüqining ķuduķi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22.

1 Abram toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgəndə, Pərwərdigar Abramoɣa kərünüp uningoɣa:
— Mən Ḳadir Təngridurmən. Sən Mening aldimda mengip, kamil boloɣin.□ ■
2 Mən Өzüm bilən sening arangda əḥdəmni bekitip, seni intayin zor kəpəytimən, —
dedi.■
3 Abram өzini taxlap yüzini yərgə yeḳip yatti; Huda uning bilən yənə səzlixip mundaḳ
dedi: —
4 Өzümgə kəlsəm, mana, Mening əḥdəm sən bilən tüzülgəndur: — Sən nuroɣun əl-
millətlərning atisi bolisən.□ ■
5 Xuning üqün sening isming buningdin keyin Abram atalmaydu, bəlki isming
Ibraḥim bolidu; qünki Mən seni nuroɣun əl-millətlərning atisi ḳildim.□
6 Mən seni intayin zor kəpəytimən; xuning bilən səndin kəp əl-ḳowmlarni pəyda
ḳilimən, puxtungdin padixaḥlar qiḳidu.■
7 Mən sən wə səndin keyinki nəslingning Hudasi bolux üqün Өzüm sən wə səndin
keyinki nəslingning arisida əbədiy əḥdə süpitidə bu əḥdəmni tikləymən;■
8 Mən sanga wə səndin keyinki nəslinggə sən ḥazir musapir bolup turoɣan bu
zeminni, yəni pütkül Ḳanaan zeminini əbədiy bir mülük süpitidə ata ḳilimən; wə
Mən ularning Hudasi bolimən, — dedi.■
9 Andin Huda Ibraḥimoɣa yənə: — Sən өzüng Mening əḥdəmni tutḳin, өzüng wə
səndin keyinki nəslingmu əwladtin-əwladḳa buni tutuxi kerək.
10 Mən sən bilən wə səndin keyinki nəsling bilən tüzgən, silərning tutuxunglar kerək
boloɣan əḥdəm xuki, aranglardiki ḥərbir ərkək hətnə ḳilinsun.□
11 Xuning bilən silər hətnilikinglarni kesiwetixinglar kerək; bu Mən bilən silərning
aranglardiki əḥdining bəlgisi bolidu.■
12 Barliḳ əwladliringlar, nəsildin-nəsilgə aranglarda, məyli өydə tuoɣuloɣanlar bol-
sun, yaki əwladinglardin bolmay yatlardin puloɣa setiwelinoɣanlar bolsun, ḥəmmə
ərkək səkkiz künlük boloɣanda hətnə ḳilinsun.■
13 Өyüngdə tuoɣuloɣanlar bilən pulungoɣa setiwaloɣanlarning ḥəmmisi hətnə ḳilinixi
kerək. Xundaḳ ḳiloɣanda, Mening əḥdəm tənliringlarda ornap, əbədiy bir əḥdə
bolidu.
14 Lekin hətniliki turup, tehi hətnə ḳilinmioɣan ḥərbir ərkək Mening əḥdəmni
buzoɣan ḥesablinip, üzüp taxlinidu, — dedi.
15 Huda Ibraḥimoɣa yənə səz ḳilip: — Ayaling Sarayni əmdi Saray dəp atimioɣin, bəlki
ismi Saraḥ bolsun.□
16 Mən uningoɣa bəht-bərikət berip, uningdinmu sanga bir ooɣul berimən. Mən
dərwəḳə uni bərikətləymən; xuning bilən u əl-millətlərning anisi bolidu; həlḳlərning
padixaḥlirimu uningdin qiḳidu, — dedi.□

□ **17:1 «Ḳadir Təngri»** — ibraniy tilida «Əl-Xadday». «Xadday» degən səz bəlkim «mürə» degən mənidiki səzdin qiḳḳan — xuning bilən «xadday» «mən yələngən mürəm» degəndək yeḳimliḳ mənini bildüridu. **«Mening aldimda mengip»** — Hudaoɣa etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa Hudaning təyyarlioɣan bir yoli bar, ular uningda mengixi kerək. Demək, etiḳadqilar «Huda meni kərüp turidu, wijdanim boyiqə mengixim kerək» degən uḳumda yaxaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4 «mana, Mening əḥdəm sən bilən tüzülgəndur: —»** — yaki «mana, Mən sən bilən tüzgən əḥdəm xudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5 «Ibraḥim»** — ibraniy tilida «Awraḥam». Buning mənisi «nuroɣun əwladlirining atisi» yaki «kəpligən həlḳlərning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Ḳan. 1:8. □ **17:10 «Mən sən bilən...»** — ibraniy tilida «Mən silər bilən...». Bu «silər» Ibraḥim wə barliḳ əyidiki adəmlərni kərsitixi kerək. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11. ■ **17:12** Law. 12:3; Luḳa 2:21. □ **17:15 «Saray»** — mənisi «mening məlikəm». Lekin «Saraḥ» bolsa pəḳət «məlikə» degən mənidə. Buning əḥmiyiti bəlkim xuki, xu qaoɣdin baxlap Saraḥ pəḳət Ibraḥim өzigila «məlikə» bolupla ḳalmay, bəlki Huda aldidimu etiḳadi tüpəylidin «məlikə» dəp ḥesablinidu («Ibr.» 11:11ni kərüng). □ **17:16 «... u əl-millətlərning anisi bolidu»** — Saraḥdin boloɣan xu əl-millətlər «Yəḥuda», «Israil» (on ḳəbilə) wə «Edom» bolidu. On ḳəbilə sürgün boloɣandin keyin ulardin ḥazirḳi birnəqqə millət xəkilləngən boluxi mumkin.

17 Ibraḥim *yənə* өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti wə kөnglidə: «Yüz yaxḳa
kirgən adəmmu balilik bolalarmu? Toḳsan yaxḳa kirgən Saraḥmu bala tuoɣarmu?!»,
— dedi.□
18 Ibraḥim Hudaoɣa: — Aḥ, Ismail aldingda yaxisa idi! dedi.□
19 Huda uningoɣa: — Yaḳ, ayaling Saraḥ jəzmən sanga bir ooɣul tuoɣup beridu. Sən
uningoɣa «Isḥaḳ» dəp at ḳoyoɣin. Mən uning bilən өz əḥdəmni tüzimən; bu uningdin
keyin kelidioɣan nəsli bilən baoɣlioɣan əbədiy bir əḥdə süpitidə bolidu.□ ■
20 Ismailoɣa kəlsək, uning tooɣrisidiki duayingni anglidim. Mana, Mən uni bərikətləp,
nəslini kөpəytip, intayin zor awutimən. Uning puxtidin on ikki əmir qiḳidu; Mən uni
uluoɣ bir həlḳ ḳilimən.□ ■
21 Birak əḥdəmni bolsa Mən kelər yili dəl muxu wakḳitta Saraḥ sanga tuoɣup beridioɣan
ooɣul — Isḥaḳ bilən tüzimən, — dedi.■
22 Huda Ibraḥim bilən sөzlixip bolup, uning yenidin yuḳirioɣa qiḳip kətti.
23 Xuning bilən xu künila Ibraḥim өz ooɣli Ismailni, өz өyidə tuoɣuloɣanlar wə
puloɣa setiwaloɣanlarning ḥəmmisini, yəni uning өyidiki barlik ərkəklərni elip, Huda
uningoɣa eytḳandək ularning hətnilikini kesip hətnə ḳildi.
24 Ibraḥimning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinoɣanda, toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgənidi.
25 Uning ooɣli Ismailning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinoɣanda, on üq yaxta idi.
26-27 Ibraḥim bilən uning ooɣli Ismail dəl xu künning өzidə hətnə ḳilindi wə xundaḳla
uning өyidiki ḥəmmə ər kixilər, məyli өyidə tuoɣuloɣan bolsun yaki yattin puloɣa
setiwelinoɣanlar bolsun, ḥəmmisi uning bilən billə hətnə ḳilindi.

18

Ərxtin qüxkən üq meḥman

1 Pərwərdigar Mamrədiki dubzarlikning yenida Ibraḥimoɣa kөründi; bu kün əng
issioɣan wakḳit bolup, u өz qedirining ixikidə olturatti.
2 U bexini kətürüp nəzər seliwidi, mana uning udulida üq kixi ərə turatti. Ularni
kөrüp u qedirining ixikidin ḳopup, ularning aldioɣa yügürüp berip, yərgə təgküdək
təzim ḳilip:■
3 — i Rəbbim, əgər peḳir nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, өtünimənki, ḳullirining
yenidin өtüp kətmigəyla;□
4 azoɣina su kəltürülsun, silər putliringlarni yuyup dərəhning tegidə aram eliwel-
inglar.
5 Silər өz ḳulunglarning yenidin өtkənikənsilər, mən bir qixləm nan elip qiḳay,
silər ḥardukunglarni qiḳirip, andin өtüp kətkəysilər, dedi. Ular jawab berip: —
Eytḳiningdək ḳiloɣin, dewidi,
6 Ibraḥim qedirioɣa Saraḥning ḳexioɣa yügürüp kirip, uningoɣa: — Üq das esil undin
tez hemir yuoɣurup toḳaq ətkin, — dedi.□

□ **17:17 «Ibraḥim … külüp kətti»** — Ibraḥim yənə өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti ibraḥimning külgənliki bəlkim yerim ixənq, yerim ixənqsizliktin, yerim gumandin, yerim huxalliḳtin bolsa kerək. Lekin «Rim.» 4:17-21də deyilgənlər boyiqə, Ibraḥim tezla toluḳ ixənqkə kəldi. Uning boloɣusi ooɣli «Isḥaḳ»ning ismining mənisi «külkə»dur. □ **17:18 «Ismail Sening aldingda yaxisa idi!»** — Mənisi, bəlkim, «Ismail sən Hudaning bəht-bərikitigə erixsun!» degəndəktur. Heli roxənki, Ibraḥim muxu wakḳitḳiqə Ismailni Huda wədə ḳiloɣan ooɣlum, dəp ümid ḳilip kəlgənidi. □ **17:19 «Isḥaḳ»** — mənisi «külkə». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20 «uluoɣ bir həlḳ»** — bu ərəblərdur. ■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2. ■ **18:2** Ibr. 13:2. □ **18:3 «Rəbbim»** — ibraniy tilida «Adonay». Bu sөzigə ḳarioɣanda Ibraḥim bu meḥmanning Pərwərdigar ikənlikini bilip yətkənidi. □ **18:6 «üq das»** — ibraniy tilida «üq seaḥ». Üq seaḥ bəlkim 22 litr un boluxi mumkin idi.

7 Andin Ibraḫim kala padisioɣa yügürüp berip, yumran obdan bir mozayni tallap,
qakirioɣa tapxurdi; u buni tezla təyyar ḳildi.
8-9 Andin Ibraḫim serik may, süt wə təyyarlatḳan mozayni elip kelip, ularning
aldioɣa tutup, əzi dərəhning tegidə ularning aldida ərə turdi; ular ulardin yedi. Ular
uningdin: ayaling Sarah nədə, dəp soriwidi, u jawab berip: — Mana, qedirda, dedi.
10 Birsi: — Mən kelər yili muxu wakitta ḳexingoɣa jəzmən ḳaytip kelimən, wə mana
u wakitta ayaling Saraḫning bir ooɣli bolidu, — dedi. Sarah bolsa uning kəynidiki
qedirning ixikidə turup, bularni anglawatatti.□ ■
11 Ibraḫim bilən Sarah ikkisi yaxinip, ḳerip ḳaloɣanidi; Saraḫta ayal kixilərdə
bolidioɣan adət kərüx tohtap ḳaloɣanidi.■
12 Xunga Sarah əz iqidə külüp: — Mən xunqə ḳerip kətkən tursam, rasttinla ləzzət
kərələrmənmu? Erimmu ḳerip kətkən tursa? — dəp hiyal ḳildi.■
13 Pərwərdigar Ibraḫimoɣa: — Saraḫning: «Mən ḳerip kətkən tursam, rasttinla bala
tuoɣarmənmu?» dəp külgini nemisi?
14 Pərwərdigaroɣa mumkin bolmaydioɣan tilsimat ix barmu? Bekitkən wakitta, yəni
kelər yili dəl bu qaoɣda ḳaytip kelimən wə u wakitta Saraḫning bir ooɣli bolidu, —
dedi.■
15 Əmma Sarah ḳorḳup ketip: — Külmidim, dəp inkar ḳildi. Lekin U: — Yak, sən
küldüng, — dedi.

Ibraḫimning Hudadin jiyəni Lut üqün ətünuxi

16 Andin bu zatlar u yərdin ḳopup, Sodom tərəpkə nəzirini aoɣdurdi. Ibraḫimmu
ularni uzitip, ular bilən billə mangdi.
17 Pərwərdigar: — Mən ḳilidioɣan iximni Ibraḫimdin yoxursam bolamdu?■
18 Qünki Ibraḫimdin uluoɣ wə küqlük bir əl qikidu wə xuningdək yər yüzidiki barlik
əl-millətlər u arḳilik bəht-bərikətkə muyəssər bolidioɣan tursa?■
19 Qünki Mən uni bilip tallioɣanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni
əzigə əgəxtürüp, ularoɣa Pərwərdigarning yolini tutup, ḫəkḳaniylikni wə adalətni
yürgüzüxni əgitidu. Buning bilən Mənki Pərwərdigar Ibraḫim tooɣruluk ḳiloɣan
wədəmni əməlgə axurimən, — dedi.□
20 Andin Pərwərdigar mundak dedi: — «Sodom wə Gomorra tooɣruluk kətürülgən
dad-pəryad naḫayiti küqlük, ularning gunaḫi intayin eoɣir boloɣini üqün,□
21 Mən ḫazirla qüximən, ḳilmixliri rasttinla xu dad-pəryadlardin Manga məlum
boloɣandək xunqə rəzilmu, bilip bakay; unqə rəzil bolmioɣandimu, Mən uni bilixim
kerək».
22 Xuning bilən bu kixilər u yərdin ḳozoɣilip, Sodom tərəpkə yol aldi. Lekin Ibraḫim
yənila Pərwərdigarning aldida ərə turatti.□
23 Ibraḫim yeḳin berip: — Sən rasttinla ḫəkḳaniylarni rəzillər bilən ḳoxup ḫalak
ḳilamsən?
24 Xəḫərdə əllik ḫəkḳaniy kixi bar boluxi mumkin; Sən rasttinla xu jayni ḫalak
ḳilamsən, əllik ḫəkḳaniy kixi üqün u jayni kəqürüm ḳilmamsən?

□ **18:10 «Birsi»** — ibraniy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Ḫak. 19:26; 1Pet. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luḳa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **18:19 «Qünki Mən uni bilip tallioɣanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni əzigə əgəxtürüp…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Mən… u əz balilirioɣa əgətsun dəp uni bilip talliwaldim». Lekin bundak tərjimə ayətning ikkinqi ḳismioɣa anqə mas kəlməydu. □ **18:20 «Sodom bilən Gomorra tooɣruluk kətürülgən dad-pəryad»** — bu pəryad xübḫisizki, Sodom bilən Gomorra təripidin horlanoɣan wə zulum yegənlərdin kətürülgən bolsa kerək («Əz.» 16:49ni kərüng). □ **18:22 «bu kixilər»** — keyinki bayanlar boyiqə, Pərwərdigar Ibraḫim bilən ḳaldi; ḳaloɣan ikki zat Sodomoɣa mangidu wə xu yərdə (19-bab) Lutni ḳutḳuzuwalidu. Xu ikki zat pərixtilər idi (19:1).

25 Yaq, yaq. Bu ix Səndin neri bolƣay! Ḥəqqaniylarni rəzillərgə qoxup əltürüp,
ḥəqqaniylarƣa rəzillərgə ohxax muamilə qilix Səndin neri bolƣay! Pütkül
jaḥanning soraqqisi adalət yürgüzməmdu? — dedi.■
26 Pərwərdigar jawab berip: — Əgər Mən Sodom xəḥiridə əllik ḥəqqaniyni tapsam,
ular üqün pütkül jayni ayap qalimən, — dedi.
27 Andin Ibraḥim jawab berip: — Mana mən pəqət topa bilən küldin ibarət
bolsammu, mən Igəm bilən səzləxkili yənə petinalidim.
28 Mubada xu əllik ḥəqqaniydin bəx kixi kəm bolsa, Sən bu bəx kixining kəm bolƣini
üqün pütkül xəḥərni yoqitamsən? — dedi.
U: — Əgər Mən xu yərdə qirik bəxni tapsammu, uni yoqatmaymən, dedi.
29 Ibraḥim Uningƣa səzini dawam qilip: — Xu yərdə qirik kixila tepilixi mumkin,
dewidi, *Pərwərdigar*: — Bu qiriqi üqün uni yoqatmaymən, — dedi.
30 U yənə səz qilip: I Igəm, hapa bolmiƣaysən, mən yənə səz qilay. Xu yərdə ottuzi
tepilixi mumkin? — dedi.
U: — Əgər Mən u yərdə ottuzni tapsammu, yoqatmaymən, — dedi.
31 U yənə səz qilip: — Mana əmdi mən Igəm bilən səzləxkili jür’ət qildim; xu yərdə
yigirmisi tepilixi mumkin, — dedi.
Pərwərdigar səz qilip: bu yigirmisi üqün u yərni yoqatmaymən, — dedi.
32 U səzləp: — I Igəm, hapa bolmiƣay, mən pəqət muxu bir qetimla səz qilay!
Xu yərdə oni tepilixi mumkin, dewidi, u jawab berip: — Mən oni üqün uni
yoqatmayмən, — dedi.
33 Pərwərdigar Ibraḥim bilən səzlixip bolƣandin keyin kətti; Ibraḥimmu əz jayiƣa
qaytip kətti.

19

Sodom xəḥiridikilərning rəzilliki

1 Ikki pərixtə kəqtə Sodomƣa yetip kəldi; xu qaƣda Lut Sodomning dərwazisida
olturatti. Lut ularni kərüpla ornidin turup, aldiƣa qiqip yüzi yərgə təgküdək təzim
qilip:□
2 — Mana, əy hojilirim, kəminilirining əyigə qüxüp putliringlarni yuyup qonup
qaloƣaysilər; andin ətə səḥər qopup yoloƣa qiqsanglarmu bolidu, dewidi, bular
jawabən: — Yaq, biz xəḥər məydanida kəqləymiz, — dedi.■
3 Əmma u ularni qing tutuwidi, ahir ular uning bilən berip əyigə kirdi. U ularƣa
dastihan selip, petir toqaqlarni pixurup bərdi, ular ƣizalandi.■
4 Ular tehi yatmiƣanidi, xəḥərdikilər, yəni Sodomning ərkəkliri, yax, qeri ḥəmmisi
ḥərqaysi məḥəllilərdin kelip əyni qorxiwaldi;
5 ular Lutni qaqirip uningƣa: — Bügün kəqtə seningkigə kirgən adəmlər qeni?
Ularni bizgə qiqirip bər, biz ular bilən yeqinqilik qilimiz, — dedi.
6 Lut dərwazining aldiƣa, ularning qexiƣa qiqip, ixikni yepiwetip,
7 ularƣa: — Əy buradərlirim, mundaq rəzillikni qilmanglar!
8 Mana, tehi ḥeq ər bilən billə bolmiƣan ikki qizim bar; ularni silərgə qiqirip berəy.
Ular bilən haliƣininglarni qilinglar. Əmma bu adəmlər əgzəmning sayisi astiƣa
kirgənikən, silər ularni ḥeqnemə qilmanglar! — dedi.

■ **18:25** Rim. 3:6. □ **19:1 «dərwazisida olturatti»** — kona zamanlarda pəqət xəḥərning mətiwərliri wə aqsaqalliri dərwazida olturuxqa muyəssər idi. Xunga Lut Sodom xəḥiridə «mətiwər» ḥesablinatti. ■ **19:2** Yar. 18:4. ■ **19:3** Ibr. 13:2.

9 Lekin ular jawab berip: «Neri tur!» deginiqə, yənə: — Bu yərdə turuxķa kəlgən bu
musapir ḥakim bolmaķqimikən? Əmdi sanga ularoŋa ķiloŋandinmu bəttər yamanliķ
ķilimiz! — dəp Lutni ķistap, ixikni qeķixķa basturup kəldi.■
10 Əmma u ikki kixi ķollirini uzitip Lutni өygə өz ķexioŋa tartip əkiriwelip, ixikni
taķiwaldi
11 wə өyning dərwazisining aldidiki adəmlərni kiqikidin tartip qongioŋiqə korluķķa
muptila ķildi; xuning bilən ular dərwazini izdəp, ḥalidin kətti.

Lutning Sodomdin ķeqixi

12 Andin ikkəylən Lutķa: — Muxu yərdə yənə birər kiming barmu? Küy'ooŋul, ooŋul
yaki ķizliring wə yaki xəḥərdə baxķa adəmliring bolsa ularni bu yərdin elip kətkin!
13 Qünki biz bu yərni yoķitimiz; qünki ular tooŋruluķ kətürülgən dad-pəryad
Pərwərdigarning aldida intayin küqlük boloŋaq, Pərwərdigar bizni uni yoķitixķa
əwətti, — dedi.
14 Xuning bilən Lut taxķirioŋa qiķip, ķizlirini alidioŋan *boloŋusi* küy'ooŋullirining
ķexioŋa berip: «Əmdi ķopup bu yərdin qiķip ketinglar; qünki Pərwərdigar xəḥərni
yoķitidu» — dedi. Əmma u *boloŋusi* küy'ooŋullirining nəzirigə qaķqaķ ķiloŋandək
kөründi.
15 Tang atķanda, pərixtilər Lutni aldiritip: — Əmdi ķopup ayaling bilən ķexingdiki
ikki ķizingni aloŋin; bolmisa xəḥərning ķəbiḥlikigə qetilip ķelip, ḥalak bolisən, —
dedi.
16 Əmma u tehiqə arisaldi bolup turoŋanda, Pərwərdigar uningoŋa rəḥim ķiloŋanliķi
üqün, u ikkiylən Lutning ķolini, ayalining ķolini wə ikki ķizining ķollirini tutup,
ularni xəḥərning sirtioŋa əqiķip, orunlaxturup ķoydi.
17 Ularni qiķaroŋandin keyin xu ix boldiki, ulardin biri uningoŋa: — Jeningni elip ķaq,
ḥalak bolmasliķing üqün kəyninggə ķarimay, tüzləngliktiki ḥeq yərdə tohtimay,
taoŋķa ķaqķin! — dedi.
18 Lekin Lut ularoŋa: — Undaķ bolmioŋay, əy hojam, өtünüp ķalay!□
19 Mana, kəminəng kөzüngdə iltipat tapti, jenimni ķutķuzdung, manga zor
mərḥəmət kөrsətting; əmma mən taoŋķa ķaqalmaymən; undaķ ķilsam, manga birər
apət qüxüp, өlüp ketərmənmikin.
20 Ķara, awu xəḥərgə ķeqip barsa boloŋudək naḥayiti yeķin ikən, xundaķla kiqik
xəḥər ikən! Өtünüp ķalay, mening xu yərgə ķeqiximoŋa yol ķoyoŋaysən! U kiqik
xəḫər əməsmu?! Jenim xu yərdə aman ķalidu! — dedi.
21 Pərixtə uningoŋa jawab berip: — Həyr, bu ixtimu sanga maķul bolay, sən eytķan
xu xəḥərni wəyran ķilmay.
22 Əmdi u yərgə tezdin ķeqip baroŋin; qünki sən xu yərgə yetip barmioŋuqə ḥeq ix
ķilalmasmən, — dedi. Xunga u xəḥərning ismi «Zoar» dəp ataloŋan.□

Sodom bilən Gomora xəḫərlirining wəyran ķilinixi

■ **19:9** Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pet. 2:7, 8. □ **19:18 «hojam»** — yaki «Rəbbim». □ **19:22 «Zoar»** — mənisi «kiqik». Lutning bu iltimasi tolimu oŋəlitə idi: (1) Zoar əslidə «tüzləngliktiki bəx xəḥər»din biri bolup (14:2), Sodom bilən yeķin munasiwəttə idi. Xundaķla Sodomoŋa ohxax gunaḥlaroŋa petip ķaloŋan boluxi mumkin idi. Xunga pərixtilər əslidə Zoarni yoķatmaķqi boloŋan (22-ayət); (2) Lut Sodom xəḥirining gunaḥlirini wə hətərlikini obdan bilip turupmu, yənila uningoŋa ohxaydioŋan yənə bir xəḥərgə ķaqmaķqi boldi; (3) gərqə Huda ajayib yol bilən uni wə ailisidiklirini ķutķuzoŋan bolsimu, u yənila «taoŋķa ķeqix»tin ķorķti, u bəlki «birər apət beximoŋa qüxüxi mumkin» dəp oylioŋan boluxi mumkin. Bular uning etiķadsizliķi idi. (4) bizningqə, uning xundaķ iltimas ķilixining səwəbi, u ««sepillik xəḥər» iqidə tursam aman-esən bolimən» dəp bildi. Ibraḥim bolsa Hudaning baxpanaḥliķioŋa ixinip, sepilsiz qedirlarda turup, tolimu hatirjəm yaxidi. (5) ahir berip Lut Zoarda hatirjəm bolalmay yənila taoŋķa qiķip xu yərni makan ķildi (30-ayət). Bu wəķələr tooŋruluķ yənə «ķoxumqə səz»imizdimu azraķ tohtilimiz.

23 Lut Zoarоɣa yetip barоɣanda kün nuri yər yüzigə qeqilоɣanidi.
24 Xu qaоɣda Pərwərdigar ərxtin, өz yenidin Sodom bilən Gomorraning üstigə günggürt wə ot yaоɣdurup,■
25 xu xəḫərlərni, pütkül tüzlənglikni ḫəmdə xəḫərlərdiki barliḳ aḫalilər wə yərdin üngənlərni ḳoxup bərbat ḳildi.
26 Lekin Lutning arḳisidin mangоɣan ayali kəynigə ḳariwidi, tuz tüwrükkə aylinip ḳaldi.■
27 Ətisi tang səḫərdə, Ibraḫim ḳopup ilgiri Pərwərdigarning aldida turоɣan jayоɣa qiḳip,
28 Sodom bilən Gomorra tərəpkə, xundaḳla tüzlənglikning ḫəmmə yerigə nəzər seliwidi, mana, yər yüzidin humdanning tütünidək tütün өrləwatḳinini kərdi.
29 Əmma xundaḳ boldiki, Huda u tüzləngliktiki xəḫərlərni wəyran ḳiloɣanda, U Ibraḫimni esigə elip, Lut turоɣan xəḫərlərni bərbat ḳiloɣanda uni balayi'apətning iqidin qiḳirip ḳutḳuzdi.□

Lut wə uning ḳizliri

30 Əmma Lut Zoar xəḫiridə turuxtin ḳorḳḳaqḳa, Zoardin ketip, taоɣḳa qiḳip, ikki ḳizi bilən xu yərdə makanlaxti. U ikki ḳizi bilən bir өngkürdə turdi.
31 Əmdi qong ḳiz kiqikigə: — Atimiz bolsa ḳerip kətti; dunyaning ḳaidə-yosuni boyiqə bu yurtta bizgə yeḳinqiliḳ ḳilidiоɣan ḫeq ər kixi ḳalmidi.
32 Ḳeni, atimizni xarab bilən məst ḳilip ḳoyup, uning bilən billə yatayli; xundaḳ ḳilsaḳ, biz pərzənt kərüp atimizning uruḳini ḳalduralaymiz, — dedi.
33 Xuning bilən ular u keqisi atisiоɣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, qong ḳizi kirip atisi bilən yatti. Lekin Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup kətkininimu ḫeq səzmidi.
34 Ətisi xundaḳ boldiki, qongi kiqikigə: — Mana, mən ahxam atam bilən yattim; bügün kəqtimu uningоɣa yənə xarab iqküzəyli; xuning bilən sən kirip uning bilən yatḳin; xundaḳ ḳilip, ḫər ikkimiz pərzənt kərüp atimizning nəslini ḳalduralaymiz, — dedi.
35 Xuning bilən ular u keqisi atisiоɣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, kiqik ḳizi ornidin turup uning bilən billə yatti. Əmma Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup kətkininimu ḫeq səzmidi.
36 Xundaḳ ḳilip, Lutning ikkila ḳizi өz atisidin ḫamilidar bolup ḳaldi.
37 Qongi bolsa oоɣul tuоɣup, uning etini Moab ḳoydi; u bügünki Moabiylarning atisidur.□
38 Kiqikimu oоɣul tuоɣup, uning etini Bən-Ammi ḳoydi. U bügünki Ammoniylarning atisidur.□

20

Ibraḫim bilən Abimələk

1 Ibraḫim u yərdin qiḳip, jənub tərəptiki Nəgəwgə kөqüp kelip, Ḳadəx bilən Xurning ariliḳida turup ḳaldi; bir məzgildin keyin Gərarda olturaḳlaxti.
2 Xu yərdə Ibraḫim ayali Saraḫ tooɣrisida: «U mening singlimdur», degənidi. Xuning bilən Gərarning padixaḫi Abimələk adəm əwətip, Saraḫni *өzigə* hotun boluxḳa eliwaldi.■

■ **19:24** Ḳan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 20:16; 50:40; Yioɣ. 4:6; Əz. 16:50; Ḫox. 11:8; Am. 4:11; Zəf. 2:9; Luḳa 17:29; 2Pet. 2:6; Yəḫ. 7. ■ **19:26** Luḳa 17:32. □ **19:29 «u Ibraḫimni esigə elip...»** — ibraniy tilida «Huda Ibraḫimni esigə elip...». □ **19:37 «Moab»** — «atining süyi» yaki «atidin boloɣan». □ **19:38 «Bən-Ammi»** — mənisi: «həlḳimning oоɣli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7.

3 Lekin *bir küni* keqisi qüxidə Huda Abimələkkə kelip uningƣa: — Mana, sən ɵzünggə eliwalƣan ayal səwəbidin əmdi ɵlgən adəmdursən; qünki u baxqa birsining ayalidur — dedi.
4 Əmma Abimələk uningƣa tehi yeqinqilik qilmiƣanidi. U Hudaƣa: — I Rəb, ḥəkqaniy bir həlqnimu ḥalak qilamsən?□
5 U ɵzimu manga: «U mening singlim» dəp eytmidimu? Yənə kelip, bu ayalmu «U mening akam», dəp eytqanidi. Mən bolsam sap kɵnglüm wə durus niyitim bilən bu ixni qildim, — dedi.□
6 Huda qüxidə uningƣa yənə: — Bu ixni sap kɵngül bilən qilƣiningni bilimən; xu səwəbtin Mən seni aldimda gunaḥ qilixtin tosup, uningƣa tegixinggə qoymidim.
7 Əmdi u kixining ayalini ɵzigə qayturup bər; qünki u Pəyƣəmbər, u sening ḥəkqingdə dua qilidu wə sən tirik qalisən. Əgər uni yandurup bərmisəng xuni bilip qoyƣinki, sən wə ḥəmmə adəmliring qoxulup jəzmən ɵlisilər, — dedi.
8 Abimələk ətigən tang səḥərdə qopup, ḥəmmə hizmətkarlirini qaqirip, bu sɵzlərning ḥəmmisini ularning qulaqlirigƣa saldi; bu adəmlər naḥayiti qorquxup kətti.
9 Andin Abimələk Ibraḥimni qaqirip uningƣa: — Bu bizgə nemə qilƣining? Mən sanga zadi nemə gunaḥ qildim, sən mən wə padixaḥliqimƣa eƣir bir gunaḥni yükləp qoydung? Manga qilmaydiƣan ixlarni qilding! — dedi.
10 Abimələk Ibraḥimƣa yənə: — Sən zadi bizning nemə iximizni kɵrgining üqün muxu ixni qilding? — dedi.□
11 Ibraḥim jawab berip: — «Bu yərdə xübḥisizki ḥeqkim Hudadin qorqmaydikən, ular meni ayalim tüpəylidin ɵltürüwetidu», dəp oyliƣanidim.
12 Əməliyəttə, uning mening singlim ikənliki rast, lekin u mening ata bir, ana bələk singlim; keyin u mening ayalim boldi.□
13 Lekin Huda meni atamning ɵyidin qiqirip sərgərdanliqqa yürgüzginidə, mən ayalimƣa: — Biz qəyərgila barsaq, sən manga xundaq xapaət kɵrsətkəysənki, mening tooƣramda: «Bu mening akam bolidu», degin, — dəp eytqanidim — dedi.■
14 Andin Abimələk qoy-kalilar, qullar wə dedəklərni elip ularni Ibraḥimƣa bərdi wə ayali Saraḥnimu uningƣa qayturup bərdi.
15 Abimələk: — Mana mening zeminim bolsa aldingda turuptu; kɵzünggə qaysi yər yaqsa xu yərdə turƣin, — dedi.
16 U Saraḥqa: «Mana, mən akangƣa ming kümüx tənggə bərdim; mana bular ɵz yeningdikilər, xundaqla ḥəmmə adəmlərning kɵz aldida uyatni yapquqi bolidu; xuning bilən sən ḥərqandaq daoƣ-əyibtin halas bolisən». □
17-18 Ibraḥim Hudaƣa dua qildi, Huda Abimələk, ayali wə kenizəklirini saqaytti; andin ular *yənə* bala tuƣalaydiƣan boldi; qünki Pərwərdigar Ibraḥimning ayali Saraḥ tüpəylidin Abiməlәkning ɵyidiki ḥəmmə hotunlarning baliyatqulirini etip qoyƣanidi.

□ **20:4 «ḥəkqaniy həlqnimu ḥalak qilamsən?»** — Abiməlәkning ɵyidikilərgə, bolupmu qiz-ayallarƣa bir hil waba qüxkənidi (18-ayət). Xuning bilən muxu yərdə u pəqət ɵzi üqünla əməs, bəlki ɵz həlqi üqün rəḥim tiliməkqi. Abiməlәkning kəp jəḥətlərdə heli yahxi tərəpliri bar. □ **20:5 «sap kɵnglüm wə durus niyitim bilən…»** — ibraniy tilida «qolumning pakliki bilən…». □ **20:10 «sən zadi bizning nemə iximizni kɵrgining üqün muxu ixni qilding?»** — Abimələk bu ikkinqi soalni bəlkim ḥəqiqiy kəmtərlik bilən soriƣan bolsa kerək. U xübḥisizki Hudadin qorqqqa, Hudaning Ibraḥim tooƣruluq «U pəyƣəmbər» degən sɵzini esidin qiqarmidi. □ **20:12 «lekin u mening ata bir, ana bələk singlim»** — ibraniy tilida «lekin u anamning qizi əməs, bəlki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16 «xuning bilən sən ḥərqandaq daoƣ-əyibtin halas bolisən»** — biz xu zamandiki ɵrp-adətlərdin toluq həwərdar bolmiƣaqqa, Abiməlәkning bu sowƣitining əḥmiyitini ḥazir qüxiniximiz təsrək bolidu; ḥalbuki, uning məqsiti enik kɵrünidu.

21

Ishaqning dunyaoɣa kelixi

1 Əmdi Pərwərdigar wədə kiloɣinidək Sarahni yoqlidi; Pərwərdigar Sarahqa
deginidək kildi.□ ■
2 Sarah hamilidar bolup, Ibrahim kerioɣanda Huda uningoɣa bekitkən wakitta bir
ooɣul tuoɣup bərdi.■
3 Ibrahim özigə tərəlgən ooɣli, yəni Sarah uningoɣa tuoɣup bərgən ooɣlining ismini
Ishaq koydi.□
4 Andin Ibrahim Huda uningoɣa buyruoɣinidək öz ooɣli Ishaq tuoɣulup səkkizinqi küni
hətnə kildi.■
5 Ooɣli Ishaq tuoɣuloɣan qaoɣda, Ibrahim yüz yaxta idi.
6 Sarah: «Huda meni küldürüwətti; hərkim bu ixni anglisa, mən bilən təng
külüxidu», dedi.
7 U yənə: — Kimmu Ibrahimoɣa: «Sarah bala emitidioɣan bolidu!» dəp eytalaytti?
Qünki u kerioɣanda uningoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdim! — dedi.

Hajər bilən Ismailning koɣlinixi

8 Bala qong bolup, əmqəktin ayrildi. Ishaq əmqəktin ayriloɣan küni Ibrahim qong
ziyapət ötküzüp bərdi.
9 Əmma Sarah misirlik Hajərning Ibrahimoɣa tuoɣup bərgən ooɣulning *Ishaqni*
məshirə kiliwatkinini körüp kaldi.
10 Xuning bilən u Ibrahimoɣa: — Bu dedək bilən ooɣlini həydiwət! Qünki bu
dedəkning ooɣli mening ooɣlum Ishaq bilən təng waris bolsa bolmaydu!, — dedi.■
11 *Sarahning* bu səzi Ibrahimoɣa tolimu eoɣir kəldi; qünki *Ismailmu* uning ooɣli-də!□
12 Lekin Huda Ibrahimoɣa: — Balang wə dediking wəjidin bu səz sanga eoɣir
kəlmisun, bəlki Sarahning sanga degənlirining həmmisigə kulak saloɣin; qünki
Ishaqtin boloɣini sening nəsling hesablinidu.■
13 Lekin dedəkning ooɣlidinmu bir həlk-millət pəyda kilimən, qünki umu sening
nəsling, — dedi.■
14 Ətisi tang səhərdə Ibrahim kopup, nan bilən bir tulum suni elip Hajərgə berip,
öxnisigə yüdküzüp, balini uningoɣa tapxurup, ikkisini yoloɣa selip koydi. Hajər ketip,
Bəər-Xebaning qəlidə kezip yürdi.□
15-16 Əmdi tulumdiki su tügəp kətkənidi; Hajər balini bir qatqalning tüwigə taxlap
koyup, öz-özigə: «Balining ölüp ketixigə karap qidimaymən» dəp, bir ok etimqə
yirakqa berip, udulida olturdi. U udulida olturup, pəryad kətürüp yioɣlidi.

17 Huda ooɣulning yioɣa awazini anglidi; xuning bilən Hudaning Pərixtisi asmandin
Hajərni qakirip uningoɣa: — Əy Hajər, sanga nemə boldi? Korkmioɣin; qünki Huda
ooɣulning *yioɣa* awazini yatkan yeridin anglidi.
18 Əmdi kopup, kolung bilən balini yələp turoɣuz; qünki Mən uni uluoɣ bir əl-millət
kilimən, — dedi.■
19 Xuan Huda *Hajərning* közlirini aqti, u bir kudukni kördi. U berip tulumoɣa su
toldurup, ooɣuloɣa iqküzdi.

□ **21:1 «Pərwərdigar … Sarahni yoqlidi»** — Təwrat-Injilda, Huda məlum kixini yaki məluk həlkni «yoqlap» uningoɣa yaki uloroɣa yekinlaxsa, yaki alahidə bəht-bərikət, xapaət kərsitidu, yaki kattik jazalaydu. Muxu yərdə bəht-bərikət yətküzüx üqün, əlwəttə. Bu ixta kizik bir yeri xuki, Ibrahim baxkilar üqün «ular balilik bolsun» (20:17-18) dəp dua kiloɣandin keyin özimu pərzənt köridu. ■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3 «Ishaq»** — «külkə». ■ **21:4** Yar. 17:10. ■ **21:10** Gal. 4:30. □ **21:11 «eoɣir»** — yaki «yaman». ■ **21:12** Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20. □ **21:14 «bala»** — xu wakitta Ismail 15-16 yaxka kirgənidi. ■ **21:18** Yar. 16:10; 17:20.

20 Huda u bala bilən billə boldi; u əsüp qong boldi. U qəldə yaxap, mərgən bolup
yetixti.
21 U Paran qəlidə turdi; xu wakitlarda anisi uningoɣa Misir zeminidin bir kizni
hotunlukka elip bərdi.

Ibrahimning Abimələk padixah bilən kelixim tüzüxi

22 U wakitlarda xundak boldiki, Abimələk wə uning ləxkərbexi Fikol kelip
Ibrahimoɣa: — Kiloɣan ħəmmə ixliringda, Huda sening bilən billidur.
23 Əmdi sən dəl muxu yərdə manga, ooɣlumoɣa wə nəwrəmgə hiyanət
kilmaslikka Hudaning namida kəsəm kilip bərgəysən; mən sanga kərsitip kəlgən
mehribanlikimdək, sənmu manga wə sən ħazir turuwatkan yurtka mehribanlik
kiloɣaysən, — dedi.■
24 Ibrahim: Kəsəm kilip berəy, dedi.
25 Andin Ibrahim Abimələkning qakarliri tartiwaloɣan bir kuduk tooɣrisida
Abimələkni əyiblidi.
26 Abimələk: — Bu ixni kiloɣan kixini bilməymən; sən bu ixni mangimu eytmapsən;
mən bu ixni pəkət bügünla anglixim, — dedi.
27 Ibrahim koy-kala elip Abimələkkə təkdim kildi; andin ular ikkilisi əhdə kilixti.
28 Ibrahim yənə padidin yəttə qixi kozini bir tərəpkə ayrip koydi.
29 Abimələk Ibrahimdin: — Sən bir tərəpkə ayrip koyoɣan bu yəttə qixi kozining
nemə mənisi bar? — dəp soriwidi,
30 u: — Mening bu kudukni kolioɣinimni etirap kiloɣiningoɣa guwahlik süpitidə bu
yəttə qixi kozini kolumdin kobul kiloɣaysən, — dəp jawab bərdi.
31 Bu ikkisi xu yərdə kəsəm kilixkanliki üqün, u xu jayni «Bəər-Xeba» dəp atidi.□
32 Xu tərikidə ular Bəər-Xebada əhdə kilixti. Andin Abimələk wə uning ləxkərbexi
Fikol kozoɣilip, Filistiylərning zemineoɣa yenip kətti.□
33 Ibrahim Bəər-Xebada bir tüp yuloɣunni tikip, u yərdə Əbədiy Təngri boloɣan
Pərwərdigarning namioɣa nida kilip ibadət kildi.□ ■
34 Ibrahim Filistiylərning zeminida uzun wakitkiqə turup kaldi.□

22

Hudaning Ibrahimni sinixi — Ishakni kurbanlik kilix

1 Bu ixlardin keyin xundak boldiki, Huda Ibrahimni sinap uningoɣa: — Əy Ibrahim!
dedi. U: mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U: — Sən ooɣlungni, yəni sən səyidioɣan yaloɣuz ooɣlung Ishakni elip, Moriya yurtioɣa
berip, xu yərdə, Mən sanga eytidioɣan taoɣlarning birining üstidə uni kəydürmə
kurbanlik süpitidə sunoɣin, — dedi.□ ■
3 Ətisi Ibrahim səhər kopup, exikini tokup, yigitliridin ikkiylən bilən Ishakni billə
elip, kəydürmə kurbanlik üqün otun yerip, Huda uningoɣa eytkan yərgə karap
mangdi.

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31 «Bəər-Xeba»** — «kəsəm kudukі» degən mənidə. Ibraniy tilida «kəsəm» («xeba» yaki «xebua») wə «yəttə» («xeba») degənlərning ahangi ohxax boloɣaqka, yənə «yəttining kudukі» degən mənisimu bar. □ **21:32 «Fikol»** — Gərar padixahning sərdarining omumiy unwani idi (26:26). □ **21:33 «bir tüp yuloɣunni tikip»** — yuloɣun tikix hurapiy ix əməs, bəlki uning əhmiyiti koxna əl bilən əhdə tüzgənliki üqün, «muxu yərdə uzun wakit turmakqimən» degəndək mənini bildürüxtin ibarət idi. ■ **21:33** Yar. 4:26. □ **21:34 «uzun wakit»** — ibraniy tilida «nuroɣun künlər». □ **22:2 «Moriya»** — «2Tar.» 3:1ni kərüng. Huda Ibrahimoɣa kərsətkən xu taoɣ bəlkim keyin Sulayman mukəddəs ibadəthanini saloɣan jay, xundakla Əysa Məsih krestləngən taoɣ (ximal təripi) boluxi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17.

4 Üqinqi küni Ibrahim bexini kətürüp karap, yiraktin u yərni kərdi.
5 Ibrahim yigitlirigə: — Silər exək bilən muxu yərdə turup turunglar. Mən balam
bilən u yərgə berip, səjdə kilip, andin kexinglarƣa yenip kelimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Ibrahim kəydürmə kurbanlikka kerəklik otunni elip, ooƣli Ishakka
yüdküzüp, əzi kolioƣa piqak bilən otni elip, ikkisi billə yürüp kətti.
7 Ishak atisi Ibrahimoƣa: — Əy ata! dewidi, u uningoƣa jawab berip: — Mana mən,
ooƣlum, dedi. U uningdin: — Mana ot bilən otunoƣu bar, əmma kəydürmə kurbanlik
bolidioƣan koza keni? — dəp soriwidi,
8 Ibrahim jawab berip: — Əy ooƣlum, Huda Əzi Əzigə kəydürmə kurbanlik kozini
təminləydu, — dedi. Andin ikkisi birgə yolini dawamlaxturdi.
9 Ahirida ular Huda Ibrahimoƣa eytkan jayoƣa yetip kəldi. Ibrahim u yərdə
kurbangah yasap, üstigə otunni tizip koydi. Andin u ooƣli Ishakni baoƣlap, uni
kurbangahdiki otunning üstidə yatkuzdi.■
10 Andin Ibrahim kolini uzitip, ooƣlini booƣuzlioƣili piqakni aldi.
11 Xuan Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin uni qakirip uningoƣa: — Ibrahim,
Ibrahim! — dəp warkiridi.
U: — Mana mən, — dedi.□
12 U uningoƣa: — Sən balioƣa kolungni təgküzmigin, uni heqnemə kilmioƣin; qünki
Mən sening Hudadin korkkanlikingni bildim; qünki sening ooƣlungni, yəni yaloƣuz
ooƣlungni Məndin ayimiding, — dedi.
13 Ibrahim bexini kətürüp kariwidi, mana, arkisida münggüzliri qatkaloƣa qirmixip
kaloƣan bir koqkarni kərdi. Ibrahim berip koqkarni elip, uni ooƣlining ornida
kəydürmə kurbanlik kilip sundi.
14 Xuning bilən Ibrahim xu jayoƣa «Yahwəh-Yirəh» dəp at koydi. Xunga kixilər:
«Pərwərdigarning teoƣida təminlinidu» degən bu səz bügüngə kədər eytilip keli-
watidu.□
15 Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin Ibrahimni ikkinqi ketim qakirip uningoƣa: —
16 Sən əz ooƣlungni, yəni yaloƣuz ooƣlungni ayimay bu ixni kiloƣining üqün Mən Əzüm
bilən kəsəm kilimənki, dəydu Pərwərdigar,■
17 — Mən seni zor bərikətləp, nəslingni asmandiki yultuzlardək nuroƣun köpəytip,
dengiz sahilidiki kumdək ƣolditimən; nəsling bolsa düxmənlirining dərwaziliroƣa
igə bolidu.□ ■
18 Sən Mening awazimoƣa kulak saloƣining üqün yər yüzidiki barlik əl-yurtlar
nəslingning nami bilən əzliri üqün bəht-bərikət tiləydu, — dedi.□ ■
19 Andin Ibrahim yigitlirining kexioƣa yenip bardi. Ular həmmisi ornidin turuxup
Bəər-Xebaoƣa yol aldi. Ibrahim Bəər-Xebada turup kaldi.

Nahorning əwladliri

20 Bu ixlardin keyin Ibrahimoƣa: «Mana Milkahmu ining Nahoroƣa birkanqə ooƣul
tuoƣup beriptu», degən həwər yətti.
21 Ular bolsa tunji ooƣli uz, uning inisi Buz wə Aramning atisi boloƣan Kəmuəl,
22 andin Kəsəd, Hazo, Pildax, Yidlaf wə Betuəl degən ooƣullar idi.

■ **22:9** Yak. 2:21. □ **22:11 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** 16:7 wə izahatini kərüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Hudaning adəmning ismini ikki ketim qakirixi — uningoƣa boloƣan qongkur mehir-muhəbbitini wə Əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **22:14 «Yahwəh-Yirəh» —** «Yahwəh (Pərwərdigar) təminligüqidur» degən mənidə. **«Pərwərdigarning teoƣida təminlinidu» —** Bu səz etikadqilar arisida bir təmsil bolup kaloƣanidi. «Koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:16** Luka 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17 «dərwazilaroƣa igə bolux» —** pütkül xəhərni koloƣa aloƣanoƣa barawər. ■ **22:17** Yar. 24:60. □ **22:18 «yər yüzidiki barlik əl-yurtlar ... bəht-bərikət tiləydu» —** yaki «yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

23 (Betuəldin Riwkaḫ tərəldi). Bu səkkizini Milkaḫ Ibraḫimning inisi Naḫorƣa tuƣup
bərdi.
24 Xuningdək uning keniziki Rəumaḫmu Tebaḫ, Gaḫam, Tahax wə Maakaḫ
degənlərni tuƣup bərdi.

23

Ibraḫimning Saraḫni dəpnə ḳilixi

1 Saraḫ bir yüz yigirmə yəttə yaxḳiqə ɵmür kərdi. Bu Saraḫning ɵmrining yilliri idi.
2 Saraḫ Ḳanaan zeminidiki Kiriat-Arba, yəni Ḫebronda wapat boldi. Ibraḫim berip
Saraḫ üqün matəm tutup yiƣa-zar ḳildi.
3 Ibraḫim ɵz mərḫuməsining yenidin ḳopup, Ḫittiylarƣa sɵz ḳilip:
4 — Mən bolsam aranglarda musapir meḫman, halas; silər əmdi aranglardin manga
bir yərlik beringlar; xuning bilən mən bu mərḫuməmni aldimda kərünüp turmisun
üqün elip berip dəpnə ḳilay, — dedi.□ ■
5-6 Ḫittiylar Ibraḫimƣa jawab berip: —
I hojam, bizgə ḳulaḳ salƣayla! Sili arimizda Hudaning bir xaḫzadisi ḫesablinila!
Arimizdiki əng esil yərlikni tallap, xu yərdə mərḫuməlirini dəpnə ḳilƣayla!
Mərḫuməlirini dəpnə ḳilixḳa ḫeqḳaysimiz ɵz yərlikini silidin ayimaydu, — dedi.
7 Ibraḫim ornidin turup, u zemindiki həlḳḳə, yəni Ḫittiylarƣa təzim ḳilip,
8 ularƣa: — Əgər mərḫuməmning kɵz aldimda turiwərməsliki üqün, uni elip berip,
dəpnə ḳiliximni rawa kərsənglar, undaḳta sɵzümni anglap mening üqün Zoḫarning
ooƣli Əfronƣa sɵz ḳilip,
9 uning etizining ayiƣida ɵziningki bolƣan Makpelaḫning ƣarini manga berixini
iltimas ḳilinglar. U manga buni silərning aranglarda gəristan boluxḳa toluḳ nərhidə
bərsun, — dedi.
10 Xu qaƣda Əfron Ḫittiylar arisida olturatti. Xuning bilən ḫittiyliḳ Əfron
Ḫittiylarning aldida, yəni xəḫirining dərwazisidin kirgüqilərning ḫəmmisining
aldida Ibraḫimƣa jawab berip: —
11 Yoḳsu, əy hojam, manga ḳulaḳ salƣayla. Bu etizliḳni, xundaḳla uningdiki ƣarni
siligə berəy; uni ɵz həlḳim bolƣan adəmlərning aldida siligə bərdim; ɵz meyitlirini
dəpnə ḳilƣayla, — dedi.
12 Andin Ibraḫim yənə zemin həlḳi aldida təzim ḳilip,
13 Xu zemindiki həlḳning ḳulaḳliri aldida Əfronƣa: — Iltimasimƣa ḳulaḳ salƣayla;
mən bu etizliḳning nərhi boyiqə pul berəy, uni məndin ḳobul ḳilƣayla, andin mən
meyitimni xu yərdə dəpnə ḳilay, — dedi.
14 Əfron Ibraḫimƣa jawab berip uningƣa:
15 Əy hojam, manga ḳulaḳ salƣayla; tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydiƣan bir etizliḳ,
sili bilən mening aramda nemə idi? Sili meyitlirini dəpnə ḳilƣayla — dedi.□
16 Ibraḫim Əfronning sɵzigə ḳoxuldi; andin Əfron Ḫittiylar aldida eytḳan baḫani,
yəni xu qaƣdiki soda ɵlqimi boyiqə tət yüz xəkəl kümüxni tarazida tartip bərdi.■
17 Xundaḳ ḳilip Mamrəning udulidiki Makpelaḫḳa jaylaxḳan Əfronning etizliḳi,
yəni etizliḳning ɵzi, uningdiki ƣar, xundaḳla etizliḳning iqi wə ətrapidiki barliḳ
dərəhlərning ḫəmmisi■

□ **23:4 «beringlar»** — Ibraḫimning «beringlar» degini bilən, bu «setip beringlar» degənni bildüridiƣan siliḳ-sipayə mənidiki gəptur (9-ayətni kərüng). ■ **23:4** Ros. 7:5. □ **23:15 «tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydiƣan bir etizliḳ, sili bilən mening aramda nemə idi?»** — əməliyəttə bu baḫa intayin yuḳiri baḫa idi. Ibraḫim uning məḳsitini obdan qüxinətti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16.

18 Ḥittiylarning kөz aldida Ibraḥimoɳa tapxurulup, *yəni Əfronning* xəḥirining dərwazisidin barliḳ kirgüqilərning aldida uning mülki ḳilip bekitildi.
19 Xuningdin keyin Ibraḥim ayali Saraḥni Ḳanaan zeminidiki Mamrə (yəni, Ḥebron)ning udulidiki Makpelaḥning etizliḳining oɳarida dəpnə ḳildi.
20 Xu tərikidə u etizliḳ wə uningdiki oɳar Ḥittiylar təripidin Ibraḥimoɳa gөristan boluxḳa tayin ḳilindi.

24

Ibraḥimning hizmətkarining Isḥaḳ üqün ḳiz izdixi

1 Ibraḥim ḳerip, yexi bir yərgə berip ḳaloɳanidi; Pərwərdigar Ibraḥimoɳa ḥər tərəptə bəht-bərikət ata ḳiloɳanidi.
2 Ibraḥim өyidiki əng mətiwər hizmətkari, өzining pütün mal-mülkini baxḳuridioɳan oɳojidaroɳa: — Ḳolungni yotamning astioɳa ḳoyoɳin;□ ■
3 Mən seni asmanlarning Hudasi xundaḳla yərning Hudasi boloɳan Pərwərdigarning nami bilən ḳəsəm ḳildurimənki, sən mən ḥazir turuwatḳan bu Ḳanaaniylarning arisidin ooɳlumoɳa ḳiz elip bərməy,■
4 Bəlki өz yurtumoɳa, xundaḳla өz uruḳ-tuoɳḳanlirimning ḳexioɳa berip, ooɳlum Isḥaḳḳa hotun elip bərgəysən, — dedi.
5 Hizmətkari uningoɳa: — Mubada u ḳiz mən bilən bu yurtḳa kəlgili unimisa, undaḳta өzliri qiḳḳan xu yurtḳa ooɳullirini yandurup apiramdimən? — dedi.
6 Ibraḥim uningoɳa jawab berip: — Ḥezi bol, ooɳlumni ḥərgiz xu yərgə yandurup barmioɳin!
7 Meni atamning өyi bilən tuoɳuloɳan yurtumdin yetəkləp elip kəlgüqi, yəni manga səz ḳilip: — «Sening nəslinggə bu yurtni berimən», dəp manga ḳəsəm ḳiloɳan, asmanning Hudasi boloɳan Pərwərdigar Өz Pərixtisini aldingoɳa əwətidu; xuning bilən sən u yərdin ooɳlumoɳa ḳiz elip kelələysən.■
8 Xundaḳtimu, əgər ḳiz sən bilən bu yərgə kəlgili unimisa, mən sanga ḳilduridioɳan ḳəsəmdin halas bolisən; əmma ooɳlumni u yərgə ḥərgiz yandurup barmioɳin, — dedi.
9 Xuning bilən hizmətkar ḳolini hojisi Ibraḥimning yotisining astioɳa ḳoyup turup, bu tooɳrida uningoɳa ḳəsəm ḳildi.
10 Andin hizmətkar bu tooɳrida hojisining təgiliridin onni, xundaḳla hojisining ḥərhil esil nərsilirini elip yoloɳa qiḳti; u Aram-Naḥaraim rayonioɳa səpər ḳilip, Naḥorning xəḥirigə yetip kəldi.□
11 U xəḥərning sirtidiki bir ḳudukning yenida təgilirini qөkündurdi: bu kəqḳurun, ḳiz-ayallarning su tartḳili qiḳidioɳan qeoɳi idi.
12 U dua ḳilip: — Əy hojam Ibraḥimning Hudasi boloɳan Pərwərdigar, өtünimənki, bügün mening iximni ongoɳa tartḳaysən, hojam Ibraḥimoɳa xapaət kөrsətkəysən.□
13 Mana mən bu yərdə ḳudukning bexida turuwatimən wə xəḥər həlḳining ḳizliri bu yərgə su tartḳili keliwatidu.
14 Əmdi xundaḳ bolsunki, mən ḳaysi ḳizoɳa: «Komzikingni qüxürsəng, mən su iqiwalsam boptikən!» desəm, u jawab berip: «Mana iqkin, mən təgiliringnimu

---

□ **24:2 «əng mətiwər»** — yaki «ḥəmmidin yaxanoɳan». ■ **24:2** Yar. 47:29. ■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Ḳan. 34:4; Ros. 7:5. □ **24:10 «Aram-Naḥaraaim»** — yaki «Mesopotamiya», yəni «ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **24:12 «mening iximni ongoɳa tartḳaysən»** — ibraniy tilida «ixni mening aldimda yüz bərgüzgəysən!». **«xapaət»** — muxu yərdə «xapaət» ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi bək qongḳur bolup, kөp yərlərdə «өzgərməs muḥəbbət» yaki «өzgərməs meḥribanliḳ» dəp tərjimə ḳilinidu. Kөp yərlərdə bir hil əḥdə bilən baoɳliḳ bolidu; xunga səzning uzunraḳ birhil tərjimisi: «meḥir-muḥəbbət əḥdisidə ḥaman turidu» degəndək bolidu.

suoɣirip ḳoyay», desə, u ḳiz sən ḳulung Isḥaḳḳa bekitkiningning əzi bolsun. Buningdin sening hojam Ibraḥimoɣa xapaət ḳiloɣiningni bilələymən, — dedi.
15 U tehi səzini tügətməyla, mana Riwkaḥ kozini mürisidə kətürüp qiḳip kəldi; u bolsa Ibraḥimning inisi Naḥorning ayali Milkaḥtin tuoɣuloɣan ooɣli Betuəlning ḳizi idi;■
16 Ḳiz intayin qiraylik bolup, ḥeq ər kixi təgmigən pak ḳiz idi. U ḳudukning boyioɣa qüxüp, komzikini toldurup andin qiḳti.
17 Hizmətkar uning aldioɣa yügürüp berip: — Ətünüp ḳalay, komzikingtin azoɣina su otliwalay, dedi.
18 U jawab berip: — Iqkəyla, əy hojam! dəpla, komzəkni dərḥal ḳolioɣa elip, uning su iqixi üqün sundi.
19 U süyidin uningoɣa ḳanoɣuqə iqküzgəndin keyin: — Təgilirigimu ḳanoɣuqə su iqküzüp ḳoyay, — dedi.
20 Xuning bilən u dərḥal komzəktiki suni olaḳḳa təküwetip, yənə ḳudukḳa su tartḳili yügürüp bardi; u uning ḥəmmə təgilirigə su tartip bərdi.
21 U kixi uningoɣa kəzini tikkiniqə jimjit turup, Pərwərdigarning yolini ong ḳiloɣan, ḳilmioɣanliḳini bilix üqün kütüwatatti.
22 Təgilər su iqip ḳanoɣanda, xundaḳ boldiki, ḥeliḳi kixi yerim xəkəllik bir altun burun ḥalḳisi bilən ikki ḳolioɣa on xəkəllik altun biləzükni qiḳirip ḳizoɣa berip uningoɣa:
23 Sən kimning ḳizi bolisən? Manga dəp bərsəng! Atangning əyidə bizgə ḳonoɣudək jay barmu? — dəp soridi.
24 Ḳiz uningoɣa: — Mən Milkaḥning Naḥoroɣa tuoɣup bərgən ooɣli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi,■
25 yənə uningoɣa: — Bizningkidə saman bilən booɣuz kəngri, *silərgə* ḳonoɣili jaymu bar, — dedi.
26 Xuan bu adəm engixip Pərwərdigarning aldida səjdə ḳilip:
27 Əz xapaiti bilən ḥojamdin wapadarliḳini ayimioɣan, hojam Ibraḥimning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa Ḥəmdusana oḳuloɣay! Pərwərdigar bu səpirimdə meni hojamning ḳerindaxliri turoɣan əygə baxlap kəldi! — dedi.
28 Ḳiz yügürüp berip, bularning ḥəmmisini anisining əydikilərgə eytip bərdi.
29 Əmdi Riwkaḥning Laban degən bir akisi bar idi. Laban ḳudukning bexioɣa, u adəmning ḳexioɣa yügürüp qiḳti.
30 Qünki u singlisining burun ḥalḳisini wə ḳolliridiki biləzüklərni kərüp, ḥəmdə singlisining: u adəm manga mundaḳ-mundaḳ dedi, deginini anglap, u adəmning ḳexioɣa bardi. Mana, u kixi ḳudukning yenida təgilərning ḳexida turatti.
31 Laban uningoɣa: — Əy Pərwərdigarning bəht-bərikiti ata ḳilinoɣuqi, kirgəyla! Nemə üqün taxḳirida turdila? Mən əyni təyyarlap ḳoydum, təgilərgimu jay raslidim, — dedi.
32 U adəm əygə kirdi; Laban təgilərdin yükni qüxürüp, təgilərgə saman bilən booɣuz berip, u kixining ḥəm uning ḥəmraḥlirining putlirini yuoɣili su elip kəldi;□
33 andin u kixining aldioɣa taam ḳoyuldi; lekin u: — Mən gepimni deməy turup taam yeməymən, — dedi. Laban jawab berip: — Eytḳayla, dedi.
34 U: — Mən bolsam Ibraḥimning hizmətkarimən;
35 Pərwərdigar hojamoɣa kəp bəht-bərikət ata ḳiloɣaqḳa, u uluoɣ bir kixi boldi. U uningoɣa ḳoy bilən kala, kümüx bilən altun, ḳul bilən dedəklərni, təgə bilən exəklərni bərdi.
36 Hojamning ayali Sarah ḳerioɣanda hojamoɣa bir ooɣul tuoɣup bərgənidi. Hojam *ooɣlioɣa* əzining barliḳini atidi.

■ **24:15** Yar. 22:23 ■ **24:24** Yar. 22:23. □ **24:32 «Laban təgilərdin yükni qüxürüp»** — ibraniy tilida «u təgilərdin yükni qüxürüp».

37 Hojam meni ḳəsəm ḳildurup: «Sən mən turuwatḳan zemindiki Ḳanaaniylarning ḳizliridin ooɣlumoɣa hotun elip bərmə,
38 bəlki jəzmən atamning өyigə, өz tuoɣḳanlirimning ḳexioɣa berip, ooɣlumoɣa hotun elip bərgəysən», — dedi.
39 U waḳitta mən hojamoɣa: «U ḳiz mən bilən kəlgili unimisiqu?» — desəm,
40 u manga jawab berip: «Tutḳan yollirim uningoɣa oquḳ boloɣan Pərwərdigarim Өz Pərixtisini sening bilən əwətip, yolungni ong ḳilidu. Bu tərikidə sən mening ailidikilirim arisidin, atamning jəməti iqidin ooɣlumoɣa hotun elip berisən.
41 Xundaḳ ḳilip ailəmdikilərning ḳexioɣa yetip baroɣiningda, sən mən ḳildurоɣan ḳəsəmdin halas bolisən; ular sanga ḳizni bərmisimu ohxaxla ḳəsəmdin halas bolisən», — degənidi.
42 Xunga mən bügün bu ḳuduḳning ḳexioɣa kelip: — Əy, hojam Ibraḫimning Hudasi boloɣan Pərwərdigar, əgər sən bu səpirimni ong ḳilsang: —
43 mana mən su ḳuduḳining yenida turuwatimən; wə xundaḳ bolsunki, su tartḳili kəlgən ḳizoɣa: «Komzikingdin manga bir otlam su bərgən bolsang», desəm,
44 u manga: «Sən iqkin, təgiliringgimu su tartip berəy», dəp jawab bərsə, undaḳta bu ḳiz dəl Pərwərdigar Өzi hojamning ooɣli üqün bekitkən ḳiz bolsun, dəp dua ḳiloɣanidim.
45 Kənglümdə tehi səzüm tügiməyla, mana, Riwkaḫ komzəkni mürisidə kətürüp qiḳip, ḳuduḳning boyioɣa qüxüp su tartti; mən uningoɣa: — Iltipat ḳilip, manga su iqkili ḳoysang, dewidim,
46 u dərḫal komzikini mürisidin qüxürüp: «Iqkəyla, təgilirinimu suoɣirip ḳoyay», dedi. Xuning bilən mən iqtim; u təgilirimnimu suoɣirip ḳoydi.
47 Andin mən uningdin: — Kimning ḳizi bolisən, dəp sorisam, u jawab berip: — Mən Naḫorning Milkaḫdin tuoɣuloɣan ooɣli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi. Xu qaoɣda mən uning burnioɣa ḫalḳa, ḳollirioɣa biləzüklərni selip ḳoydum;
48 andin engixip Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildim; hojamning ḳerindixining ḳizini uning ooɣli üqün elip ketixkə mening yolumni ong ḳiloɣini üqün, hojamning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa ḫəmdusana eyttim.
49 Əmdi silər hojamoɣa ihlas ḳilip xapaət kərsitəyli desənglar, buni manga dənglar. Əgər halimisanglar, unimu manga eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən, — dedi.□
50 Əmdi Laban bilən Betuəl jawab berip: — Bu ix Pərwərdigardin boloɣaq, siligə ya undaḳ ya bundaḳ deyəlməymiz.□
51 Mana, Riwkaḫ aldilirida turidu; uni elip kətkəyla. U Pərwərdigarning deginidək өz hojilirining ooɣlioɣa hotun bolsun, — dedi.
52 Ibraḫimning hizmətkari ularning səzlirini anglap, yərgə engixip, Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi.
53 Andin, hizmətkar kümüx buyumlarni, altun buyumlarni wə kiyim-keqəklərni qiḳirip, bularni Riwkaḫḳa bərdi; u yənə ḳizning akisi wə anisioɣimu ḳimmətlik ḫədiyələrni sundi.
54 Andin u wə ḫəmraḫliri bilən billə yəp-iqip, xu yərdə ḳonup ḳaldi. Ətisi səḫərdə ḳopup, u ularoɣa: meni hojamning ḳexioɣa yoloɣa selip ḳoyunglar, dewidi,
55 Ḳizning akisi bilən anisi uningoɣa: — Ḳiz birḳanqə kün yaki on kün yenimizda tursun; andin barsun, — dedi.

□ **24:49 «Əgər halimisanglar, unimu manga eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən»** — roxənki, hizmətkar ixning ḳandaḳ boluxidin kət'iynəzər, Ibraḫimning ailisidikilərning ḳexioɣa yetip baroɣinida, ular ḳizni bərmisimu ohxaxla ḳəsəmdin halas bolidioɣanliḳi eniḳ tursimu, u ḳizni izdəxtin yanmaytti. □ **24:50 «siligə ya undaḳ ya bundaḳ deyəlməymiz»** — Ibraniy tilida: «siligə ya yaman ya yahxi deyəlməymiz».

56 Əmma u ularoɣa: — Pərwərdigar mening səpirimni ong ḳiloɣanikən, meni
tosmanglar; hojamning ḳexioɣa berixim üqün meni yoloɣa selip ḳoyunglar, — dedi.
57 Ular uningoɣa: — Ḳizni qaḳirip, uning aoɣzidin anglap baḳayli, dəp
58 Riwkaḫni qaḳirip uningdin: — Bu adəm bilən baramsən? dəp soriwidi, u: — Baray,
dəp jawab bərdi.
59 Xuning bilən ular singlisi Riwkaḫni, uning inik'anisi, Ibraḫimning hizmətkari wə
adəmliri bilən ḳoxup yoloɣa selip ḳoydi.■
60 U waḳitta ular Riwkaḫḳa bəht tiləp:
— Əy singlimiz, mingliɣan on mingliɣan adəmlərning anisi boloɣaysən!
Nəsling düxmənlirining dərwazilirioɣa igə boloɣay! — dedi.
61 Xuning bilən Riwkaḫ bilən uning dedəkliri ornidin turup, təgilərgə minip, u kixigə
əgixip mangdi. Xundaḳ ḳilip hizmətkar Riwkaḫni elip yoloɣa qiḳti.
62 Isḫaḳ Bəər-laḫay-roy degən jaydin bayila ḳaytip kəlgənidi; qünki u jənubtiki
Nəgəwdə turatti;■
63 Isḫaḳ kəqḳurun istiḳamətkə dalaoɣa qiḳḳanidi; u bexini kətürüp ḳarisa, mana
təgilər keliwatatti.
64-65 Riwkaḫ bexini kətürüp, Isḫaḳni kərdi; u dərḫal təgidin qüxüp, hizmətkardin:
— Səḫrada bizning aldimizoɣa qiḳiwatḳan bu kixi kim bolidu? — dəp soridi.
Hizmətkar: — Bu hojamdur! dedi. Riwkaḫ dərḫal qümbilini tartip yüzini yepiwaldi.
66 Hizmətkar əmdi ḳiloɣan ḫəmmə ixlirini Isḫaḳḳa eytip bərdi.
67 Isḫaḳ ḳizni anisi Saraḫning qedirioɣa baxlap kirdi; u Riwkaḫni əz əmrigə aldi; u
uning hotuni boldi. U uni yahxi kərüp ḳaldi; bu tərikidə Isḫaḳ anisining wapatidin
keyin təsəlli tapti.□

25

Ibraḫimning baxḳa əwladliri
1Tar. 1:28-42

1 Ibraḫim Kəturaḫ isimlik yənə bir ayalni aloɣanidi.
2 U Ibraḫimoɣa Zimran, Yoḳxan, Medan, Midiyan, Ixbak wə Xuaḫni tuoɣup bərdi.■
3 Yoḳxandin Xeba bilən Dedan tərəldi; Dedanning əwladliri Axuriylar, Letuxiylar wə
Leummiylar idi.□
4 Midiyanning ooɣulliri Əfaḫ, Efər, Ḫanoh, Abida wə Əldaaḫ idi. Bular ḫəmmisi
Kəturaḫning əwladliri idi.
5 Ibraḫim barlikini Isḫaḳḳa atiwətkənidi;■
6 Ibraḫim tehi Ḫayat waḳtida kiqik hotunliridin boloɣan ooɣullirioɣa ḫədiyələrni
berip, andin bularni ooɣli Isḫaḳtin yiraḳ tursun dəp, kün qiḳix tərəpkə, xərḳiy
zeminoɣa əwətiwətkənidi.□

Ibraḫimning ələümi wə dəpnə ḳilinixi
7-8 Ibraḫimning əmrining künliri bir yüz yətmix yil boldi; u tolimu ḳerip, künliri
toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi; u əz ḳowmining ḳexioɣa berip ḳoxuldi.□ ■

■ **24:59** Yar. 35:8 ■ **24:62** Yar. 16:14; 25:11. □ **24:67 «Isḫaḳ anisining wapatidin keyin təsəlli tapti» —** Saraḫ bu ixtin burun wapat boloɣanidi (23-babni kərüng). ■ **25:2** 1Tar. 1:32. □ **25:3 «axuriylar» —** muxu «axuriylar» bolsa keyinki «Axurlar» yaki «Asuriylər» əməs. «Axurlar» yaki «asuriylər» bolsa xəmning əwladliridin idi (10:22ni kərüng). ■ **25:5** Yar. 24:36. □ **25:6 «kiqik hotunliri» —** Ḫəjər wə Kəturaḫlar idi. Ibraḫimning xundaḳ orunlaxturuxi, xübḫisizki, keyinki waḳitlarda ooɣulliri arisida Huda wədə ḳiloɣan miras (Pələstin zemini) üstidə qiḳixi mumkin boloɣan jedəllərning aldini elix üqün idi. □ **25:7-8 «əz ḳowmining ḳexioɣa berip ḳoxuldi» —** 15:15 wə izaḫatini kərüng. ■ **25:7-8** Yar. 15:15.

9 Uning oƣulliri Isḥaƙ wə Ismail uni Mamrəning uduliƣa jaylaxƙan, Ḥittiy Zoḥarning
oƣli Əfronning etizliƙidiki Makpelaḥning ƣarida dəpnə ƙildi.
10 Bu etizliƙni Ibraḥim Ḥittiylardin setiwaloƣanidi; mana bu yərlikkə Ibraḥim dəpnə
ƙilindi, ayali Saraḥmu muxu yərgə dəpnə ƙilinoƣanidi.
11 Ibraḥim wapat boloƣandin keyin xundaƙ boldiki, Pərwərdigar uning oƣli Isḥaƙni
bərikətlidi. Isḥaƙ Bəər-Laḥay-Royning yenida turatti.

Ismailning əwladliri

12 Təwəndikilər Saraḥning misirliƙ dediki Ḥəjərdin tuƣuloƣan, Ibraḥimning oƣli
boloƣan Ismailning əwladliri: —□
13 Ismailning oƣullirining, ularning nəsəbnamiliri wə ƙəbililiri boyiqə ismi
təwəndikiqə: — Ismailning tunji oƣli Nebayot; andin Kedar, Adbəəl, Mibsam,■
14 Mixma, Dumaḥ, Massa,
15 Ḥadad bilən Tema, Yətur bilən Nafix wə Ƙədəmaḥ idi.
16 Bular bolsa Ismailning oƣulliri bolup, ularning kənt wə qedirgaḥliri ularning nami
bilən ataloƣan bolup, ular on ikki ƙəbiligə əmir boloƣanidi.
17 Ismailning əmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi; u ahirƙi nəpsini tartip
wapat bolup, əz ƙowmining ƙexioƣa berip ƙoxuldi.
18 *Uning əwladliri* Ḥawilaḥ rayonidin tartip xuroƣiqə olturaƙlaxti (Xur bolsa
Misirning utturisida bolup, Axuroƣa baridioƣan yolda idi). Ismail əzining barliƙ
ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti.□

Əsaw bilən Yaƙupning dunyaoƣa kelixi

19 Ibraḥimning oƣli Isḥaƙning nəslining bayani mundaƙtur: — Ibraḥimdin Isḥaƙ
tərəldi.□
20 Isḥaƙ Padan-Aramda olturuxluƙ aramiy Betuəlning ƙizi, aramiy Labanning singlisi
boloƣan Riwkaḥni hotunluƙƙa aloƣanda ƙirik yaxƙa kirgənidi.
21 Əmma Riwkaḥ bolsa tuoƣmas boloƣaqƙa, Isḥaƙ hotuni üqün Pərwərdigaroƣa dua-
tilawət ƙildi; Pərwərdigar uning duasini ijabət ƙildi; xuning bilən ayali Riwkaḥ
ḥamilidar boldi.■
22 Əmma uning ƙorsiƙidiki ikki bala bir-biri bilən soƙuxƙili turdi. Xuning bilən
Riwkaḥ: — Əgər bundaƙliƙini bilsəm, *ḥamilidar* bolup nemə ƙilattim? — dəp
Pərwərdigardin səwəbini sorioƣili bardi.
23 Pərwərdigar uningoƣa: —
«Sening ƙorsiƙingda ikki əl bardur,
Iqingdin ikki həlƙ qiƙip bir-biridin ayrilidu,
Bir həlƙ yənə bir həlƙtin ƣalib kelidu,
Qongi kiqikining hizmitini ƙilidu» — dedi.■

24 Uning ay-küni toxƙanda, mana uning ƙorsiƙida dərwəƙə bir jüp ƙoxkezək bar
idi.□

□ **25:12 «təwəndikilər .... Ismailning əwladliri»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning yəttinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Ismailning tolidoti» («Ismailning əwladlirining tarihi») (25:12-18) baxlinidu. ■ **25:13** 1Tar. 1:29. □ **25:18 «Ismail əzining barliƙ ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti»** — bu bayan Ismail tooƣrisidiki ilgiriki bexarət (16:12)ning əməlgə axuruluxini kərsitidu; uningdin bəlkim Ismail wə əwladlirining əz ƙerindaxliri boloƣan yəhudiylar wə baxƙilar bilən ƙarxilixixining baxlanoƣanliƙini puratƙan boluxi mumkin. Muxu ayəttiki «Axur» Asuriyə əməs, bəlkim Sinay qəlidiki bir rayonni kərsitixi mumkin. □ **25:19 «Ibraḥimning oƣli Isḥaƙning nəslining bayani mundaƙtur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning səkkizinqi «tolidot»i («tarihi», yəni «Isḥaƙning tolidoti») («Isḥaƙning nəslining bayani») (25:19-35:26) baxlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10. ■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ **25:24 «Əsaw»** — «tüklük».

25 Awwal tuoɣuloɣini ḳizoɣuq bolup, pütün bədini juwidək tüklük idi. Ular uning
ismini Əsaw dəp ḳoydi.□
26 Andin inisi ḳoli bilən Əsawning tapinini tutḳan ḥalda qiḳti. Bu səwəbtin uning
ismi Yaḳup dəp ḳoyuldi. Ular tuoɣuloɣanda Isḥaḳ atmix yaxta idi.■

Əsawning tunjiliḳ ḥoḳuḳi, yəni tunji ooɣulluḳ ḥoḳuḳni setiwetixi

27 Balilar əsüp qong boldi; Əsaw maḥir owqi bolup, dala-janggalda yüridioɣan adəm
boldi. Yaḳup bolsa durus adəm bolup, qedirlarda turatti.□
28 Isḥaḳ Əsawning owlap kəlgən gəxidin daim yəp turoɣaqḳa, uningoɣa amraḳ idi.
Lekin Riwkaḥ Yaḳupḳa amraḳ idi.
29 Bir küni Yaḳup *purqaḳ* xorpisi ḳaynitiwatatti; Əsaw daladin ḥerip-eqip ḳaytip
kəldi.
30 Əsaw Yaḳupḳa: — Mən ḥalimdin kəttim! Ətünüp ḳalay, awu ḳizildin bərsəng!
— Awu ḳizil nərsidin meni ozuḳlandursanggu! Mən ḥalimdin kəttim, — dedi (xu
səwəbtin uning eti «Edom» dəpmu ataldi).□
31 Yaḳup uningoɣa: — Undaḳ bolsa, tunjiliḳ ḥoḳuḳungni manga setip bərgin, — dedi.□
32 Əsaw: — Mən ölәy dəwatimən, bu tunjiliḳ ḥoḳuḳining manga nemə paydisi? —
dedi.■
33 Yaḳup: — Əmisə ḥazir manga ḳəsəm ḳiloɣin, dewidi, u uningoɣa ḳəsəm ḳilip,
tunjiliḳ ḥoḳuḳini Yaḳupḳa setip bərdi.
34 Xuning bilən Yaḳup Əsawoɣa nan bilən ḳizil purqaḳ xorpisini bərdi. U yəp-
iqip ornidin turup kətti. Xundaḳ ḳilip Əsaw tunjiliḳ ḥoḳuḳioɣa xunqə etibarsiz
ḳarioɣanidi.

26

Isḥaḳning Gərarda musapir bolup turuxi

1 *Ḳanaan* zeminida Ibraḥimning waḳtidiki aqarqiliḳtin baxḳa yənə bir ḳetimliḳ
aqarqiliḳ yüz bərdi. Xuning bilən Isḥaḳ Gərar xəḥirigə, Filistiylərning padixaḥi
Abimələkning ḳexioɣa bardi.□
2 Pərwərdigar uningoɣa kərünüp mundaḳ dedi: — Sən Misiroɣa qüxməy, bəlki Mən
sanga kərsitip beridioɣan yurtta turoɣin.□
3 Moxu zemindin qiḳmay musapir bolup turoɣin; xuning bilən Mən sən bilən billə
bolup, sanga bəht-bərikət ata ḳilimən; qünki Mən sən wə nəslinggə bu zeminlarning
ḥəmmisini berip, atang Ibraḥimoɣa bərgən ḳəsimimni ada ḳilimən;■

□ **25:25 «Yaḳup»** — mənisi «tapanoɣa esiloɣuqi» yaki kəqmə mənidə «orun basar» yaki «muḥapizətqi» degənlik idi. Keyin Əsaw Yaḳupḳa əq bolup ḳelip, uning ismini «orun igiliwaloɣuqi» degən səlbiy mənidə ixlitidu (27:36). ■ **25:26** Ḥox. 12:4. □ **25:27 «qüxənmə»** — omumən eytḳanda, Təwratta owqiliḳ ḳilix səlbiy ḳarilidu. «Qedirlarda turatti» Yaḳupni ḥurun adəm degənlik əməs, bəlki ailisidiki ixlar, bolupmu qarwiqiliḳ bilən xuoɣulliniwatḳinini kərsitidu. Yaḳupning təjribilik ḳoyqi ikənliki 29:7din kərünidu. Bəzi tərjimilərdə «Yaḳup **jimoɣur** adəm» deyilgini bilən ibraniy tilidiki bu səz («tam» yaki «tamam») Təwratta daim «durus», «kamil» degən mənini bildüridu. □ **25:30 «Edom»** — «ḳizil». □ **25:31 «tunjiliḳ ḥoḳuḳi»** — (yaki «tunji ooɣulluḳ ḥoḳuḳ») — Bu ḥoḳuḳ tət ixni əz iqigə aloɣan boluxi mumkin: — (1) pütkül ailisidikilər üqün igidarqiliḳ məs'uliyiti; (2) baxḳa ooɣullaroɣa ḳarioɣanda, atisidin mirasni bir ḥəssə kəp elix; (3) atisining bəht-bərikət tiləx həyrliḳ duasidin alaḥidə bəḥriman bolux; (4) pütkül ailisidikilər üqün kaḥinliḳ (dua ḳilix) wəzipisini ətəx. Biz «tunjiliḳ ḥoḳuḳi» tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. ■ **25:32** Yəx. 22:13; 1Kor. 15:32. □ **26:1 «Abimələk»** — xu waḳitta Gərar padixaḥining omumiy unwani idi. Bu «Abimələk» Ibraḥimning waḳtidiki «Abimələk» (20-bab) əməs. □ **26:2 «Sən Misiroɣa qüxməy»** — Gərar xəḥiri Ḳanaan zeminining iqidə bolup, Misir zemiioɣa baridioɣan yol üstidə idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18.

4 nəslingni asmandiki yultuzlardək awutimən wə nəslinggə bu zeminlarning
ḫəmmisini berimən; yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning *nami* bilən əzlirigə
bəht-bərikət tiləydu;□ ■
5 Qünki Ibraḫim Mening awazimoɣa ḳulaḳ selip, tapilioɣinim, əmrlirim, bəlgilimilirim
wə ḳanunlirimni bəja kəltürdi, — dedi.
6 Xuning bilən Isḫaḳ Gərarda turup ḳaldi.
7 Əmma u yərlik kixilər uning ayali tooɣrisida sorisa u: — Bu mening singlim bolidu,
— dedi; qünki Riwkaḫ intayin qiraylik boloɣaqḳa, Isḫaḳ əz-əzigə: «Bu mening ayalim
bolidu», desəm, bu yərlik adəmlər Riwkaḫning səwəbidin meni əltürüwetərmikin,
— dəp ḳorḳti.
8 Lekin u xu yərdə uzaḳ waḳit turoɣandin keyin xundaḳ boldiki, Filistiylərning
padixaḫi Abimələk dərizidin ḳariwidi, mana Isḫaḳ wə ayali Riwkaḫ bir-birigə
ərkilixip turatti.□
9 Andin Abimələk Isḫaḳni qaḳirip: — Mana, u jəzmən sening ayaling ikən! Sən nemə
dəp: «U mening singlim», deding? — dewidi, Isḫaḳ uningoɣa: — Qünki mən əslidə
uning səwəbidin birsi meni əltürüwetərmikin, dəp ənsirigənidim, — dedi.
10 Abimələk uningoɣa: Bu bizgə nemə ḳiloɣining? Tas ḳaptu həlḳ arisidin birərsi
ayaling bilən birgə boloɣili?! Undaḳ boloɣan bolsa sən bizni gunaḫḳa patḳuzoɣan
bolatting! — dedi.
11 Andin Abimələk ḫəmmə həlḳḳə buyrup: — Kimki bu kixigə wə yaki hotunioɣa ḳol
təgküzsə jəzmən əltürülməy ḳalmaydu, — dəp yarliḳ qüxürdi.
12 Isḫaḳ u zeminda teriḳqiliḳ ḳildi: u xu yili yərdin yüz ḫəssə ḫosul aldi; Pərwərdigar
uni bərikətligənidi.
13 Bu kixi bax kətürüp, baroɣanseri rawaj tepip, tolimu katta kixilərdin bolup ḳaldi.
14 Uning ḳoy-kala padiliri wə əyidiki ḳulliri intayin köpəydi; Filistiylər uningoɣa ḫəsət
ḳiloɣili turdi.
15 Bu səwəbtin uning atisi Ibraḫimning künliridə atisining ḳulliri koliɣan
ḳuduḳlarning ḫəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti.□
16 Abimələk Isḫaḳḳa: — Sən bizdin ziyadə küqiyip kətting, əmdi arimizdin qiḳip
kətkin, — dedi.
17 Isḫaḳ u yərdin ketip, Gərar wadisioɣa qedir tikip, xu yərdə turup ḳaldi.
18 Ibraḫim ḫayat waḳtida *ḳulliri* birmunqə ḳuduḳlarni ḳazoɣanidi; biraḳ Ibraḫim
əlgəndin keyin, Filistiylər bularni topa bilən tinduruwətkənidi. Isḫaḳ bu ḳuduḳlarni
ḳaytidin kolitip, ularoɣa atisi ilgiri ḳoyoɣan isimlarni yənə ḳoydi.
19 Isḫaḳning ḳulliri wadida ḳuduḳ kolawatḳanda suliri uroɣup qiḳip aḳidioɣan bir
ḳuduḳni tepiwaldi.
20 Lekin Gərardiki padiqilar Isḫaḳning padiqiliridin uni talixip: — Bu su bizn-
ingkidur, — dedi. Ular Isḫaḳ bilən jedəlləxkəqkə, u bu ḳuduḳni «Esək» dəp atidi.□
21 Ular yənə baxḳa bir ḳuduḳni kolidi, ular yənə bu ḳuduḳ tooɣrisida jedəlləxti.
Xuning bilən Isḫaḳ buning ismini «Sitnaḫ» dəp atidi.□
22 Andin u u yərdin ketip, baxḳa yərgə berip, xu yərdimu yənə bir ḳuduḳ kolidi; əmdi
Gərardikilər bu ḳuduḳni talaxmidi. Bu səwəbtin u uning etini «Rəḫobot» ḳoyup:
«Əmdi Pərwərdigar biz üqün jay bərgənikən, bu zeminda mewilik bolimiz», — dedi.□
23 Andin u u yərdin qiḳip Bəər-Xebaoɣa bardi.

□ **26:4 «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzlirigə bəht-bərikət tiləydu»** — yaki «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ **26:8 «Isḫaḳ wə ayali Riwkaḫ bir-birigə ərkilixip turatti»** — yaki «Isḫaḳ ayali Riwkaḫni silap turatti». □ **26:15 «ḳuduḳlarning ḫəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti»** — aqarqiliḳ boloɣan waḳtida bundaḳ ḳilix yaman ix ḫesablinatti ḫəm ḫamaḳətlik bolatti. □ **26:20 «Esək»** — «majira». □ **26:21 «Sitnaḫ»** — «ḳarxiliḳ». □ **26:22 «Rəḫobot»** — «azadə yər».

24 Pərwərdigar xu keqisi uningoɣa kərünüp: — Mən bolsam atang Ibrahimning
Hudasidurmən; ɣorƙmioɣin, qünki Mən sən bilən billimən, seni bəht-bərikətləp,
nəslingni ɣulum Ibrahimning səwəbidin awutimən, — dedi.
25 U xu yərdə bir ɣurbangah yasap, Pərwərdigarning namioɣa nida ƙilip ibadət ƙildi.
U xu yərdə qedirini tikti, Ishaƙning ɣulliri xu yərdə bir ɣuduƙ kolidi.

Ishaƙning Abimələk bilən padixah kelixim tüzüxi

26 Əmdi Abimələk, aoɣinisi Ahuzzat bilən ləxkərbexi Fikol birgə Gərardin qiƙip, uning
ɣexioɣa bardi.
27 Ishaƙ ularoɣa: — Manga əqmənlik ƙilip, meni aranglardin ɣooɣliwətkəndin keyin,
nemə üqün mening ɣeximoɣa kəldinglar? — dedi.
28-29 Ular jawabən: — Biz Pərwərdigarning sən bilən billə boloɣinini roxən
bayƙiduƙ, xuning bilən biz sening tooɣrangda: «Otturimizda bir kelixim bolsun, yəni
bizlər bilən sən bir-birimizgə ɣəsəm berip əhdə ƙilixayli» deduƙ; xu wəjidin sən
bizgə heqɣandaƙ ziyan-zəhmət yətküzmigəysən; biz sanga heq təgmiginimizdək,
xundaƙla sanga yahxiliƙtin baxƙa heqbir nemə ƙilmioɣinimizdək (bəlki seni aman-
esənlik iqidə yolungoɣa əwətkəniduƙ) sənmu xundaƙ ƙiloɣaysən. Mana hazir sən
Pərwərdigar təripidin bəht-bərikət kərüwatisən! — deyixti.□
30 Xuning bilən u ularoɣa bir ziyapət ƙilip bərdi. Ular bolsa yəp-iqti.
31 Ətisi tang səhərdə ular ɣopup bir-birigə ɣəsəm ƙilixti; andin Ishaƙ ularni yoloɣa
selip ɣoydi; ular uning ɣexidin aman-esən kətti.
32 U küni xundaƙ boldiki, Ishaƙning ɣulliri kelip, uningoɣa əzi kolioɣan ɣuduƙ
tooɣrisida həwər berip: «Biz su taptuƙ!» dedi.
33 U uning namini «Xibah» ɣoydi. Bu səwəbtin bu xəhərning ismi bügüngiqə «Bəər-
Xeba» dəp atilip kəlməktə.□

Əsawning yat ɣəbilidin aloɣan ayalliri

34 Əsaw ƙiriƙ yaxƙa kirgəndə, Hittiylardin boloɣan Bəərining ƙizi Yəhudit bilən
Hittiylardin boloɣan Elonning ƙizi Basimatni hotunluƙƙa aldi.
35 Əmma bular Ishaƙ bilən Riwkahning kəngligə azab elip kəldi.■

27

Yaƙupning Ishaƙni aldixi

1 Ishaƙ ɣerip, kəzliri torlixip, kəzi oɣuwa kəridioɣan bolup ƙaloɣanda xundaƙ boldiki,
u qong ooɣli Əsawni qaƙirip uningoɣa: — Ooɣlum! — dedi.
U: — Mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U uningoɣa: — Mana mən əmdi ɣerip kəttim, ɣanqilik kün kəridioɣinimnimu
bilməymən.
3 Xunga səndin ətünimən, ɣoralliring, yəni sadaƙ wə oƙyayingni elip janggaloɣa
qiƙip, mən üqün bir ow owlap kəl;
4 mən yahxi kəridioɣan məzzilik tamaƙtin birni etip, manga kəltürgin. Mən uni yəp,
əlüxtin ilgiri kənglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua ƙilay, — dedi.

□ **26:28-29 «əhdə ƙilixix»** — «əhdə kesix» degən səzlər bilən ipadilinidu (15:10ni kərüng). □ **26:33 «Xebah» wə «Xeba»** — bu ikki səz «ɣəsəm» degənni bildüridu. «Bəər-xeba» degənning mənisi «ɣəsəmning ɣuduƙi». Bu bəlkim xu yərdiki ikkinqi ɣuduƙ boluxi mumkin; Ibrahim əslidə ohxap ketidioɣan ix tüpəylidin xu yərgə ohxax isim ɣoyoɣanidi (31:21nimu kərüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

5 Isḥaḳ oƣli Əsawƣa səz ḳilƣanda Riwkaḥmu anglidi. Əsaw ow owlap kəlgili
janggalƣa qiḳip kətkəndə,
6-7 Riwkaḥ oƣli Yaḳupḳa: — Mana mən atangning akang Əsawƣa: «Sən ow
owlap kelip, manga məzzilik bir taamni ətkin; mən uni yəp əlüp ketixtin burun
Pərwərdigar aldida sanga bəht-bərikət tiləp dua ḳilay», — dəp eytḳinini anglap
ḳaldim.
8 Əmdi, i oƣlum, səzümgə ḳulaḳ selip buyruƣinimni ḳilƣin.
9 Sən dərḥal padiƣa berip, əqkilərning iqidin esil ikki oƣlaḳni elip kəlgin; mən
ulardin atang üqün u yahxi kəridiƣan məzzilik bir taam təyyar ḳilay.
10 Sən uni atangning aldiƣa elip kirgin. Xuning bilən u yəp, əlüp ketixtin burun
sanga bəht-bərikət tiləp dua ḳilidu, — dedi.
11 Lekin Yaḳup anisi Riwkaḥƣa: — Mana akam Əsaw bolsa tüklük kixi, mən bolsam
tüksiz siliḳ tənlik adəmmən.
12 Mubada atam meni silap ḳalsa, undaḳta mən uning nəziridə uni mazaḳ ḳilƣuqi
adəm bolup ḳelip, beximƣa bərikət əməs, bəlki lənət taparmənmikin, dedi.
13 Anisi uningƣa: — Əy oƣlum, sanga qüxidiƣan lənət manga qüxsun; əmma sən
pəḳət səzümgə ḳulaḳ selip, berip *oƣlaḳlarni* elip kəl, — dedi.
14 U berip ularni elip kelip, anisiƣa bərdi. Anisi uning atisi yahxi kəridiƣan məzzilik
bir taamni təyyar ḳildi.
15 Andin Riwkaḥ tunji oƣli Əsawning əydə əz yenida saḳlaḳliḳ əng esil keyimlirini
elip kiqik oƣli Yaḳupḳa kiydürüp,
16 oƣlaḳlarning terisini ikki ḳoli bilən boynining tüksiz jayiƣa yəgəp,
17 andin əzi ətkən məzzilik taamlar bilən nanlarni oƣli Yaḳupning ḳoliƣa tutḳuzdi.
18 Yaḳup atisining ḳexiƣa kirip: — Əy ata! — dedi.
U: — Mana mən! Oƣlum, sən kim bolisən? — dewidi,
19 Yaḳup atisiƣa jawab berip: — Mən qong oƣulliri Əsawmən, manga eytḳanliridək
ḳildim; əmdi orunliridin turup, olturup ḳilƣan owumning gəxigə eƣiz tegip, andin
kəngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua ḳilƣayla, — dedi.
20 Isḥaḳ oƣliƣa: — Əy oƣlum, ḳandaḳmu uni xunqə tez tepip kəlding? — dewidi, u
jawab berip: — Qünki Pərwərdigar Hudaliri uni dəl yolumƣa yoluḳturdi, — dedi.
21 Isḥaḳ Yaḳupḳa: — Əy oƣlum, yeḳinraḳ kəl, sən rast oƣlum Əsawmu, əməsmu,
silap baḳay, — dedi.
22 Xuning bilən Yaḳup atisi Isḥaḳning ḳexiƣa yeḳin bardi; u uni silap turup: — Awaz
Yaḳupning awazi, lekin ḳol bolsa Əsawning ḳolidur, — dedi.
23 Uning ḳolliri bolsa akisi Əsawning ḳolliridək tüklük bolƣini üqün uni toniyalmay,
uningƣa bəht-bərikət tiləp dua ḳildi.
24 Andin u yənə: — Sən rast oƣlum Əsawmusən? dəp soriwidi, u jawab berip: —
Dəl mən, — dedi.
25 Isḥaḳ uningƣa: — Taamni elip kəlgin, mən oƣlumning ow gəxidin yəp,
kənglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua ḳilay, — dedi. *Yaḳup* uni uning aldiƣa
ḳoydi; u yedi. U xarab kəltürüwidi, unimu iqti.
26 Andin atisi Isḥaḳ uningƣa: — Əy oƣlum, əmdi yeḳin kelip meni səygin, — dedi.
27 U uning ḳexiƣa berip uni səydi. Atisi uning kiyimining puriḳini purap uningƣa
bəht-bərikət tiləp dua ḳilip: —
«Mana, oƣlumning tenidiki puraḳ Pərwərdigar bərikətligən kəkləmzarning hux
puriḳiƣa ohxaydikən!□
28 Huda sanga asmanning xəbnimi,
Yərning munbət küqini ata ḳilip,

□ **27:27 «kəkləmzarning hux puriḳi»** — demək, daladiki ḥərhil gül-giyaḥning wə ot-qəpning hux puriḳi singdürülgən.

Axliq-tülük bilən xarabnimu kəp bərgəy.■
29 Həlqlər sening quluqungda bolƣay,
Əl-millətlər aldingda tizlanƣay;
Kerindaxliringƣa hoja bolƣaysən;
Anangning ooƣulliri sanga tizlanƣay;
Sanga lənət qilƣanlar lənətkə qalƣay;
Sanga bəht tiligənlər bəht tapqay!» — dedi.■

Əsawning Isḥaqtin dua tələp qilixi

30 Xundaq boldiki, Isḥaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqup atisi Isḥaqning kexidin qiqip boluxiƣa, akisi Əsaw owdin qaytip kəldi.
31 Umu məzzilik taamlarni etip, atisining kexiƣa elip kirip, atisiƣa: — Ata qopqayla, ooƣullirining ow gəxidin yəp, köngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua qilƣayla, — dedi.
32 Atisi Isḥaq uningƣa: — Sən kimsən? — dedi. U jawab berip: — Mən ooƣulliri, qong ooƣulliri Əsawmən! — dedi.
33 Buni anglap Isḥaq alaqzadilikkə qüxüp, pütün bədini jalaqlap titrəp: — Undaqta bayatin ow owlap elip kəlgini kim? Sən kelixtin burun uning ḥəmmə nərsisidin yəp, uningƣa bəht-bərikət tiləp dua qildim; wə bərḥəq, u bəht-bərikət köridu! — dedi.
34 Əsaw atisining sözlirini anglapla intayin eqinarliq ḥalda ün selip aqqiq pəryad kətürüp atisiƣa: — Menimu, i ata, menimu bəht-bərikətligəyla! — dedi.■
35 U jawab berip: — Sening ining ḥiylə bilən kirip, sanga tegixlik bəht-bərikətni elip ketiptu, dedi.
36 Əsaw: — Rast uning eti Yaqup əməsmu?! Qünki u ikki qetim meni putlap, ornumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq ḥoququmni tartiwaldi wə mana ḥazir u manga tegidiƣan bəht-bərikətni elip kətti, — dedi, Andin yənə: — Mening üqün birər bəht-bərikət qaldurmidilimu? — dedi.□ ■
37 Isḥaq Əsawƣa jawab berip: — Mana, mən uni üstünggə hoja qildim; ḥəmmə kerindaxlirini uning quluqida bolidiƣan qildim; axliq wə yengi xarab bilən uni quwwətlidim; əy ooƣlum, əmdi sanga yənə nemimu qilip berələymən? — dedi.
38 Əsaw atisiƣa yənə: — Əy ata, silidə pəqət xu birla bəht-bərikət bar idimu? Manga, əy ata, mangimu bəht-bərikət tiləp dua qilƣayla! dedi. Andin u ün selip yiƣlap kətti.■
39 Atisi Isḥaq uningƣa jawab berip: —
«Mana, turaloƣu jaying yərning munbət küqidin neri,
Egiz asmanning xəbnimidin yiraq bolur;
40 Sən qiliqingƣa tayinip jan baqisən,
Iningning hizmitidə bolisən;
Lekin qegridin qiqip kəzginingdə,
Sən boynungdin uning boyunturuqini qiqirip sunduruwetisən» — dedi.
41 Xunga Əsaw atisi uningƣa tiligən bəht-bərikət səwəbidin Yaqupqa əqmənlik saqlap yürdi. Əsaw könglidə: — Atamning matəm künliri yeqinlixip qaldi; xu qaƣda inim Yaqupni əltürüwetimən, dəp hiyal qildi.
42 Lekin Riwkaḥ qong ooƣli Əsawning bu sözliridin həwər tapti. U kiqik ooƣli Yaqupni qaqirip uningƣa: — Mana akang Əsaw seni əltürüwetimən dəp əz-əzidin təsəlli tepiwetiptu;

■ **27:28** Ibr. 11:20. ■ **27:29** Yar. 12:3. ■ **27:34** Ibr. 12:17. □ **27:36 «meni putlap, ornumni tartiwaldi»** — bu degənlik ibraniy tilida birla söz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərning esidə barki, «Yaqup» degənning bir mənisi «orun igiliwaloƣuqi» (25:26ni kərüng). Muxu yərdə «putlioƣuqi» degən yənə bir mənisi boluxi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17.

43 əmdi əy ooɳlum, səzümgə ḳulaḳ selip, ḳopup Ḫaranoɳa, akam Labanning ḳexioɳa ḳeqip kətkin;
44 akangning ḳəḫri yanoɳuqə, uning ḳexida birnəqqə waḳit turoɳin.
45 Akang aqqiḳidin yenip, sening uningoɳa ḳiloɳiningni untup kətküqə xu yərdə turup turoɳin; andin mən adəm əwətip, seni u yərdin aldurup kelimən. Nemə üqün bir kündila ḫər ikkinglardin məḫrum bolup ḳalay? — dedi.

Yaḳupning Labanning yenioɳa səpər ḳilixi

46 Əmma Riwkaḫ Isḫaḳḳa: — Mən muxu Ḫittiy ḳizlar wəjidin jenimdin jaḳ toydum. Əgər Yaḳupmu bu yurttiki ḳizlardin, muxundaḳ Ḫittiy ḳizni hotunluḳḳa alsa yaxioɳinimning manga nemə paydisi? — dedi.■

28

1 Xuning bilən Isḫaḳ Yaḳupni qaḳirip, uningoɳa bəht-bərikət tiləp, uningoɳa jekiləp: — Sən Ḳanaaniylarning ḳizliridin hotun alma;
2 bəlki ḳopup, Padan-Aramoɳa, anangning atisi Betuəlning өyigə berip, u yərdin anangning akisi Labanning ḳizliridin hotun aloɳin.■
3 Ḫəmmigə Ḳadir Təngri seni bəht-bərikətləp, awutup, səndin kөp həlḳlərni qiḳirip kөpəytkəy,
4 Xundaḳla Ibraḫimning bəht-bərikitini sanga wə sening bilən nəslinggə bərgəy; xundaḳ ḳilip sən ḫazir Musapir bolup turuwatḳan yərni, yəni əslidə Huda Ibraḫimoɳa bərgən zeminni igiləysən! — dedi.■
5 Xuning bilən Isḫaḳ Yaḳupni yoloɳa saldi. U Padan-Aramoɳa, aramiy Betuəlning ooɳli, Yaḳup bilən Əsawning anisi Riwkaḫning akisi Labanning ḳexioɳa ḳarap mangdi.□

Əsawning yənə bir ayal elixi

6-7 Əsaw Isḫaḳning Yaḳupḳa bəht-bərikət tiləp, uni Padan-Aramoɳa xu yərdin hotun elixḳa əwətkənlikini, xundaḳla uningoɳa bəht-bərikət tiləp, uninga jekiləp: Sən Ḳanaaniylarning ḳizliridin hotun almioɳin, degənlirini uḳup, Yaḳupningmu өz ata-anisioɳa itaət ḳilip, Padan-Aramoɳa kətkinini kөrginidə,
8 Əsaw: — ḳanaanylarning ḳizliri atam Isḫaḳning nəziridə yaman kөrünidikən, dəp bilip yətti.
9 U Ismailning ḳexioɳa berip, ḫazirḳi hotunlirining üstigə Ibraḫimning ooɳli Ismailning ḳizi, Nebayotning singlisi Maḫalatni hotunluḳḳa aldi.

Yaḳupning Bəyt-Əldə qüx kөrüxi

10 Yaḳup bolsa Bəər-Xebadin qiḳip, Ḫaran tərəpkə mengip,
11 bir yərgə yetip kəlgəndə, kün olturup kətkəqkə xu yərdə ḳonmaḳqi boldi. U xu yərdiki taxlardin birini elip, bexioɳa yastuḳ ḳilip ḳoyup, uhlioɳili yatti.□
12 U bir qüx kөrdi: — Mana, uqi asmanlaroɳa taḳixidioɳan bir pələmpəy yərdə tikləklik turatti; Hudaning pərixtiliri uningda qiḳip-qüxüp turuxatti.■
13 Mana, Pərwərdigar uning üstidə turatti. U: — «Mən bolsam atang Ibraḫimning Hudasi wə Isḫaḳning Hudasi boloɳan Pərwərdigardurmən; Mən sən yatḳan bu zeminni sening bilən nəslinggə berimən.■

■ **27:46** Yar. 26:35. ■ **28:2** Ḫox. 12:13. ■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Ḳan. 34:4; Ros. 7:5. □ **28:5 «aramiy»** — yəni «suriyəlik». □ **28:11 «taxlardin birini elip, bexioɳa yastuḳ ḳilip ḳoyup,,...»** — yaki «taxlardin birini elip, uning bexioɳa ḳoyup...». ■ **28:12** Yḫ. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Ḳan. 12:20; 19:8.

14 Nəsling bolsa yərning topisidək kəp bolup, sən məoɣrip bilən məxrikkə, ximal bilən jənubkа yeyilisən; sən wə nəslingning wasitisi bilən yər yüzidiki barlik ailə-kəbililər bəht-bərikət tapidu.■
15 Mana, Mən sən bilən billidurmən, kəyərgə barsang seni aman-esən sakлap, bu zeminoɣa seni kayturup kelimən; qünki sanga eytkan səzümni ada kilmay turup, seni taxlimaymən» — dedi.
16 Andin Yakup oyoɣinip: — Bərhək, Pərwərdigar bu yərdidur, lekin mən uni bilməptimən, — dedi.
17 U korkup ketip: Bu jay alamət dəhxətlik bir jay ikən! Bu Hudaning өyi bilən asmanning dərwazisidin baxkа hеq jay əməstur, — dedi.
18 Yakup ətisi səhər kopup, bexining astioɣa koyoɣan taxni elip, *hatirə* tüwrük süpitidə tikləp, üstigə zəytun meyi kuyup koydi.□ ■
19 U jayning ismini Bəyt-Əl dəp atidi; əmma ilgiri u jayning eti Luz idi.
20 Andin Yakup kəsəm bilən wədə kilip: — Əgər Huda mening bilən billə bolup, bu səpirimdə meni sakлap, yegili nan, kiygili kiyim berip,
21 Mən atamning өyigə aman-esən yenip barsam, undakta Pərwərdigar mening Hudayim bolidu;
22 Xuningdək mən hatirə tüwrük süpitidə tikləp koyoɣan bu tax Hudaning өyi bolidu; həm xundakla sən manga beridioɣan barlik nərsilərning ondin bir ülüxini sanga təkdim kilmay kalmaymən, — dedi.

29

Yakupning Labanning өyigə berixi

1 Andin Yakup səpirini dawamlaxturup, məxriktiki kowmlarning zemininoɣa yetip kəldi.
2 U kariwidi, mana, yaylakta bir kuduk turatti, uning yenida üq top koy padisi turatti; qünki həlk bu kuduktin padilarni suoɣiratti. Kudukning aoɣzioɣa yooɣan bir tax koyukluk idi.
3 Kaqaniki padilarning həmmisi u yərgə yioɣilsa, padiqilar birliktə kudukning aoɣzidiki taxni yumilitiwetip, koylarni suoɣirip, andin taxni yənə kudukning aoɣzioɣa өz ornioɣa koyup koyatti.
4 Yakup *padiqilardin*: Əy buradərlər, silər kəyərlik? — dəp soridi. Ular: — Biz haranlikmiz, dedi.
5 U ulardin: — Silər Nahorning ooɣli Labanni tonumsilər? — dəp soridi. Ular: — Tonuymiz, dedi.
6 U ulardin: — U salamətmu, dəp soriwidi, ular jawab berip: — U salamət turuwatidu. Mana ənə uning kizi Rahilə koyliri bilən keliwatidu, dedi.
7 U: — Mana, kün tehi egiz tursa, hazir tehi malning yioɣilidioɣan wakti bolmidi; nemixkа koylarni suoɣirip, andin yənə berip otlatmaysilər? — dedi.
8 Ular jawab berip: — Yak, mundak kilalmaymiz. Awwal padilarning həmmisi yioɣilip, padiqilar taxni kudukning aoɣzidin yumilitiwətkəndin keyin, andin koylarni suoɣirimiz, dedi.□
9 U ular bilən gəplixip turoɣinida, Rahilə atisining koyliri bilən yetip kəldi; qünki u koy bakkuqi idi.

■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4. □ **28:18 «Bəyt-Əl»** — «Hudaning өyi». ■ **28:18** Yar. 31:13; 35:14. □ **29:8 «padiqilar»** — ibraniy tilida «ular». Xu padiqilar bir türküm hokukluk padiqilar bolsa kerək. Yaki bolmisa ular eytkan ixlar xu yərdə bir ərp-adət bolup kaloɣan bolsa kerək.

10 Xundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahilə bilən anisining
akisi Labanning qoylirini kərgəndə, u qopup berip, qudukning aoqzidin taxni
yumilitiwetip, anisining akisi Labanning qoylirini suoqardi.
11-12 Andin Yaqup Rahiləni səyüp, yuqiri awaz bilən yioqlap taxlidi wə Rahiləgə: —
Mən sening atangning tuoqqini, Riwkahning ooqli bolimən, dewidi, u yügürüp berip
atisioqa həwər bərdi.
13 Xundaq boldiki, Laban əz singlisining ooqli Yaqupning həwirini anglioqanda, uning
aldioqa yügürüp berip, uni quqaqlap səyüp, əyigə baxlap kəldi. Andin Yaqup
Labanoqa *kəqürmixlirining* həmmisini dəp bərdi.□
14 Laban uningoqa: — Sən dərwəqə mening səngək bilən gəxümdursən! — dedi.
Buning bilən u uning qexida bir ayqə turup qaldi.

Yaqupning aldinip qelixi

15 Andin Laban Yaqupqa: — Sən mening tuoqqinim boloqaq, manga bikaroqa hizmət
qilamsən? Eytqina, həkkinggə nemə alisən? — dedi.
16 Labanning ikki qizi bar idi; qongining eti Leyah, kiqikining eti Rahilə idi.
17 Leyahning kəzliri yeqimlik idi; əmma Rahiləning bolsa təqi-turqi kelixkən, həsni-
jamali qiraylik qiz idi.□
18 Yaqupning kəngli Rahiləgə qüxkən bolup Labanoqa: — Mən sening kiqik qizing
Rahilə üqün sanga yəttə yil hizmət qilay, dedi.■
19 Laban jawab berip: — Uni baxqa kixigə bərginimdin sanga bərginim yahxi. Əmdi
meningkidə turoqin, dedi.
20 Yaqup Rahiləni elix üqün yəttə yil hizmət qildi. Əmma u uni intayin yahxi
kərgəqkə, bu yillar uningoqa pəqət birnəqqə kündəkla bilindi.
21 Waqit toxqanda Yaqup Labanoqa: — Mana mening künlirim toxti. Əmdi ayalimni
manga bərgin, mən uning qexioqa kirəy, dedi.
22 Laban xu yərdiki həmmə kixilərni yioqip, ziyapət qilip bərdi.
23 Lekin xundaq boldiki, kəq kirgəndə, u qong qizi Leyahni Yaqupning yenioqa elip
kəldi; Yaqup uning qexioqa kirip billə boldi.
24 Laban əz dediki Zilpahni qizi Leyahqa dedək qilip bərdi.
25 Ətisi xundaq boldiki, mana aldida Leyah turatti! U Labanoqa: — Bu zadi manga
nemə qiloqining? Əjəba, mən Rahilə üqün sanga hizmət qilmidimmu? Meni nemixqa
xundaq aldiding?! — dedi.
26 Laban: Bizning yurtimizda kiqikini qongidin ilgiri yatlik qilidioqan rəsim-qaidə
yoq.
27 Əmdi sən qongining yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloqin; andin yənə
ikkinqisinimu sanga berəyli; u sening manga yənə yəttə yil qilidioqan hizmitingning
həkki bolidu, — dedi.
28 Yaqup maqul bolup, Leyahning yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloqanda,
Laban qizi Rahilənimu uningoqa hotunluqqa bərdi.
29 Laban dediki Bilhahni qizi Rahiləgə dedək qilip bərdi.
30 Bu təriqidə Yaqup Rahiləningmu qexioqa kirdi; u Rahiləni Leyahdin ziyadə yahxi
kərdi. Andin keyin u yənə yəttə yil Labanoqa hizmət qildi.

Yaqupning pərzəntliri

□ **29:13 «kəqürmixlirining həmmisini» —** ibraniy tilida «bu ixlarning həmmisini». Demək, tərjimimizdək «yüz bərgən həmmə ixlarni», yaki u bayatin Rahiləgə eytqan ixlarni (tuoqqanqilik munasiwətlirini) kərsətsə kerək. □ **29:17 «Leyahning kəzliri yeqimlik» —** ibraniy tilida «Leyahning kəzliri mulayim» (yaki «yumxaq»). Buning baxqa hil tərjimiliri bolsa: (1) tinik; (2) ajiz (yahxi kərməydioqan); (3) nursiz. ■ **29:18** Qox. 12:13.

31 Əmma Pərwərdigar Leyaḫning ətiwarlanmioɣanlikini kərgəndə, uningoɣa tuoɣuxni
nesip kildi. Lekin Raḫilə tuoɣmas idi.□
32 Leyaḫ ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣup: — «Pərwərdigar harlanoɣinimni kərdi;
əmdi erim meni yahxi köridu» dəp uning ismini «Rubən» koydi. □
33 U yənə ḫamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣup: — «Pərwərdigar ətiwarlanmioɣanlikini
anglap, buni ḫəm manga bərdi» dəp, uning ismini Ximeon koydi.□
34 U yənə ḫamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣup: — «Əmdi bu ketim erim manga
baoɣlinidu; qünki mən uningoɣa üq ooɣul tuoɣup bərdim» dəp uning ismini Lawiy
koydi.□
35 U yənə ḫamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣup: — «Əmdi bu ketim mən Pərwərdigaroɣa
ḫəmdusana okuy!» dəp uning ismini Yəḫuda koydi. Andin u tuoɣuttin tohtap kaldi.□

30

1 Əmma Raḫilə özining Yakupka bala tuoɣup berəlmiginini kərgəndə, aqisioɣa ḫəsət
kilip Yakupka: — Manga bala bərgin; bolmisa ölimən, — dedi.
2 Xuning bilən Yakupning Raḫiləgə oɣəzipi kelip: — Mən baliyatkuning mewisini
səndin ayioɣan Hudaning ornidimu?! — dedi.
3 — Mana, dedikim Bilḫaḫ bu yərdə turidu; sən uning kexioɣa kirgin, u mening
kuqikimoɣa tuoɣsun; mən u arkilik balilik bolay, — dedi Raḫilə.□
4 Xuning bilən u dediki Bilḫaḫni uningoɣa hotun kilip bərdi; Yakup uning kexioɣa
kirdi.
5 Bilḫaḫ ḫamilidar bolup, Yakupka bir ooɣul tuoɣup bərdi.
6 Raḫilə: — «Huda mən üqün adalət yürgüzüp pəryadimni anglap, manga bir ooɣul
bərdi», dəp uning ismini Dan koydi.□
7 Raḫiləning dediki Bilḫaḫ yənə ḫamilidar bolup, Yakupka ikkinqi ooɣlini tuoɣup
bərdi.
8 Raḫilə: — «Mən aqam bilən bəslixip kattik tutuxup, yəngdim» dəp uning ismini
Naftali koydi.□
9 Leyaḫ özining tuoɣuttin tohtap kaloɣanini kərüp, dediki Zilpaḫni Yakupka hotun
kilip bərdi.
10 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yakupka bir ooɣul tuoɣup bərdi.
11 Leyaḫ: — «Nemidegən tələylik-ḫə!» dəp uning ismini Gad koydi.□
12 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yakupka ikkinqi ooɣlini tuoɣup bərdi.
13 Leyaḫ: «Mən bəḫtlikturmən! Qünki hotun-kizlar meni bəḫtlik deyixidu!» dəp
uning ismini Axir koydi.□

□ **29:31 «uningoɣa tuoɣuxni nesip kildi» —** ibraniy tilida «u uning baliyatkusini aqti». □ **29:32 «Rubən» —** «kara, bir ooɣul bala!» degən mənidə. □ **29:33 «Ximeon» —** «anglax» yaki «angliɣan» degən mənidə. □ **29:34 «Lawiy» —** «baoɣlanoɣan» yaki «ulanoɣan» degən mənidə. □ **29:35 «Yəḫuda» —** «ḫəmd» yaki «mədḫiyə» degən mənidə. Leyaḫning səzi intayin əḫmiyətlik bolup, bu uning ihlasmənliki wə etikadini ispatlaydu. Yəḫuda tuoɣuloɣuqə uning barlik arzu-tiləkliri eri Yakupning muḫəbbitigə erixixtin ibarət idi. Lekin ḫazir erixmigən bolsimu aoɣrinmidi, bəlki Hudaoɣa mədḫiyə okup, uningdin təsəlli aldi. □ **30:3 «u mening kuqikimoɣa tuoɣsun» —** ibraniy tilida «u mening tizlirim üstigə tuoɣsun» — demək, dedək tuoɣkan balilar Raḫiləning ḫesablinidu. Ibraniy tilida «mən u arkilik kurulimən» yaki «uning wasitisi bilən mening öyüm kurulidu». □ **30:6 «Dan» —** «u ḫəküm qikardi» yaki «u adillik kildi!» degən mənidə. □ **30:8 «mən aqam bilən bəslixip kattik tutuxup, ...» —** ibraniy tilida «Hudaning məditi bilən aqam bilən qelixip,...». **«Naftali» —** «elixix» yaki «qelixix» degən mənidə. □ **30:11 «Gad» —** «tələylik» yaki «onguxluk» degən mənidə. □ **30:13 «Axir» —** «bəḫtlik» degən mənidə.

14 Buoɣday ormisi künliridə Rubən qiḳip etizliḳḳa bardi wə etizdin birḳanqə
muḥəbbətgülini terip, bularni anisi Leyaḥning ḳexioɣa əkəldi. Əmdi Raḥilə Leyaḥḳa:
— Ətünüp ḳalay, ooɣlungning muḥəbbətgülidin birnəqqini manga bərgin! — dedi.□
15 *Leyaḥ* uningoɣa jawabən: — Erimni tartiwaloɣining yətməmdu? Əmdi ooɣlumning
muḥəbbətgülinimu tartiwalmaḳqimusən? — dedi. Raḥilə jawab berip: — Undaḳ
bolsa u ooɣlungning muḥəbbətgülliri üqün bügün keqə sən bilən yatsun, — dedi.
16 Yaḳup kəqḳurun etizdin ḳaytip kəlginidə, Leyaḥ uning aldioɣa qiḳip: — Mening
ḳeximoɣa kirixing kerək; qünki mən ooɣlumning muḥəbbətgülliri bilən seni ijarigə
aldim, — dedi. Xundaḳ dewidi, u bu keqə uning bilən yatti.
17 Huda Leyaḥning duasini anglidi; u ḥamilidar bolup, Yaḳupḳa bəxinqi ooɣlini tuoɣup
bərdi.
18 Xuning bilən Leyaḥ: «Dedikimni erimgə bərginimgə Huda əmdi manga «ijarə
ḥəḳḳim»ni ata ḳildi» dəp uning ismini Issakar ḳoydi.□
19 Leyaḥ yənə ḥamilidar bolup, Yaḳupḳa altinqi ooɣlini tuoɣup bərdi.
20 Leyaḥ: — «Huda manga yahxi toyluḳ ata ḳildi; əmdi erim mening bilən billə
turidioɣan boldi; qünki mən uningoɣa altə ooɣul tuoɣup bərdim» dəp uning ismini
Zəbulun ḳoydi.□
21 Xuningdin keyin, u bir ḳiz tuoɣup, uning ismini Dinaḥ ḳoydi.□
22 Əmma Huda Raḥiləni yad ḳilip, duasini anglap uni tuoɣidioɣan ḳildi,□
23 U ḥamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣdi. U: — «Huda meni nomustin halas ḳildi», dedi.
24 U: — «Pərwərdigar manga yənə bir bala bərsə» dəp, uning ismini Yüsüp ḳoydi.□

Yaḳupning beyixi

25 Raḥilə Yüsüpni tuoɣḳandin keyin Yaḳup Labanoɣa: — Meni əz yurtumoɣa, əz
wətinimgə kətkili ḳoyoɣin.
26 Mening sanga ixləp erixkən ix ḥəḳḳim boloɣan ayallirim bilən balilirimni manga
bərgin; mən ketəy; qünki mening sanga ixligən japaliḳ hizmitim əzünggə ayan, —
dedi.
27 Laban uningoɣa jawabən: Nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, ətünüp ḳalay,
yenimdin kətmə. Qünki mən Pərwərdigarning sening səwəbingdin manga bərikət
bərginini tonup yəttim, dewidi, *Yaḳup* yənə: —
28 Manga alidioɣan ḥəḳḳingni tohtatḳin; mən sanga xuni berəy, dedi.
29 *Yaḳup* uningoɣa jawab berip: — Mən sanga ḳandaḳ hizmət ḳilip kəlginim, mening
ḳolumda malliringning ḳandaḳ boloɣini əzünggə ayan.
30 Qünki mən kəlməstə meling az idi; əmdi naḥayiti zor bir top boldi. Mening
ḳədimim ḳəyərgə yətsə, Pərwərdigar sanga bərikət ata ḳildi. Əmdi mən ḳaqan əz
ailəm üqün igilik tikləymən? — dedi.
31 Xuning bilən Laban: — Mən sanga nemə berəy, dewidi, Yaḳup: — Sən manga
ḥeqnemə bərmigin; pəḳət mening xu iximoɣa ḳoxulsangla, mən yənə padangni
beḳip, ulardin həwər alimən.
32 Mən bügün pütkül padangni arilap, ala-qipar ḳoylarni, ḳara-ḳongur pahlanlarni,
xundaḳla əqkilərning iqidinmu ala-qiparlirini ayrip qiḳimən. Bular mening ix

---

□ **30:14 «muḥəbbətgül» —** (yaki «mandrak») — bu əsümlük muḥəbbətni ḳozoɣap, ḥamilidar bolux imkaniyitini axuridu, dəp ḳarilatti. □ **30:18 «Issakar» —** «ijarə» yaki «inam» degən mənidə. □ **30:20 «erim mening bilən billə turidioɣan boldi» —** yaki «erim meni ḥərmətləydioɣan boldi». **«Zəbulun» —** «makan ḳilix» yaki «ḥərmətləx» degən mənidə. □ **30:21 «Dinaḥ» —** « (adil) ḥəküm» degən mənidə. □ **30:22 «uni tuoɣidioɣan ḳildi» —** ibraniy tilida «baliyatḳusini eqiwidi». □ **30:24 «Yüsüp» —** «u yənə beridu» yaki «u ḳoxup beridu» degən mənidə.

ḫəkḳim bolsun.□
33 Keyin, mening ḫəkḳimni təkxürüp kəlgən waḳtingda, ḫəkḳaniy boloɣinim kəz aldingda ispatlinidu; əqkilər arisida ala-qipar bolmioɣanlirining ḫəmmisi, pahlanlar arisida ḳara-ḳongur bolmioɣanlirining ḫəmmisi ooɣrilap kelingən ḫesablansun, — dedi.
34 u waḳitta Laban: — Maḳul, deginingdək bolsun, — dedi.
35 Xu küni *Laban* taoɣil wə ala-qipar tekilərni, ala-qipar qixi əqkilərni, xundaḳla az-paz aḳ qikimi boloɣan barliḳ əqkilərni, barliḳ ḳara-ḳongur ḳozilarni ayrip, əz ooɣullirining ḳolioɣa tapxurup,
36 əzi bilən Yaḳupning otturisida üq künlük arilikni ḳoydi. Yaḳup bolsa Labanning padilirining ḳaloɣinini baḳti.□
37 Lekin Yaḳup terək, badam wə qinar dərəhliridin yumran qiwiḳlarni elip, ḳowziḳini yolluḳ ḳilip xilip, aḳ siziḳlarni qiḳardi.
38-39 Andin mal küyligən waḳitlirida su iqkili kəlgəndə, u muxu xiloɣan qiwiḳlarni padilar su iqidioɣan yərlərdiki ulaḳlaroɣa malning aldioɣa tikləp ḳoyatti. Mal bu *taoɣil* qiwiḳlarning aldida jüpləxkəndin keyin ular taoɣil wə ala-qipar ḳozilarni tuoɣdi.
40 Andin Yaḳup bu ḳozilarni Labanning padisidin ayrip qiḳardi; andin u Labanning padisining yüzlirini taoɣil wə ḳongur ḳoylirioɣa ḳaritip jüpləxtürdi; xundaḳ ḳilip, u əz melini Labanning melioɣa ḳoxmay bələk ḳoyup, əzi üqün ayrim badilarni ḳildi.□
41 Saoɣlam küqlük mal jüpləxkinidə, Yaḳup qiwiḳlarni padining kəz aldioɣa ulaḳlarda ḳoyatti; mallar xu qiwiḳlarning yenida jüplixətti.
42 Lekin jüplixiwatḳan mal ajiz bolsa, u qiwiḳlarni ḳoymaytti. Bu tərikidə ajizliri Labanoɣa, küqlükliri Yaḳupḳa təwə boldi.
43 Xundaḳ ḳilip, bu kixi naḫayiti bay bolup, malliri, dedəkliri, ḳulliri, təgiliri wə exəkliri heli kəp boldi.

31

Yaḳupning Labanning yenidin ḳeqixi

1 Əmma Yaḳup Labanning ooɣullirining: — Yaḳup atimizning pütün mal-mülkini elip kətti; uning erixkən bu dəliti atimizning təəlluḳatidin kəlgən, deginini anglap ḳaldi.□
2 Yaḳup Labanning qirayioɣa ḳariwidi, mana, u əzigə burunkidək hux peil bolmidi.
3 Bu qaoɣda, Pərwərdigar Yaḳupḳa: — Sən ata-bowiliringning zemineioɣa, əz uruḳ-tuoɣḳanliringning ḳexioɣa ḳaytip kətkin. Mən sening bilən billə bolimən, — dedi.
4 Xuning üqün Yaḳup adəm əwətip, Raḫilə wə Leyaḫni əz padisi turoɣan kəkləmgə qaḳirip kelip
5 ularoɣa mundaḳ dedi: — Mən atanglarning qirayioɣa ḳarisam manga burunkidək hux peil bolmidi; əmma atamning Hudasi mən bilən billə bolup kəldi.
6 Küqümning yetixiqə atanglaroɣa ixləp bərginim silərgə ayan;

□ **30:32 «ḳara-ḳongur pahlanlar» —** Pələstində ḳongur yaki ḳara rənglik ḳoylar az uqraydu. **«əqkilərning iqidinmu ala-qiparliri» —** Pələstində əqkilərning kəpinqisi pütünləy ḳara yaki pütünləy ḳongurdur. **«bular» —** yaki «bulardin tuoɣuloɣanlar». □ **30:36 «əzi» —** yaki «ular». **«üq künlük arilikni ḳoydi» —** demək, Laban dərḫal padisidin Yaḳupning ḫəkḳi boloɣan malni, xundaḳla kəlgüsidə xundaḳ nəslini qiḳiralaydioɣanlarni ayrip, Yaḳuptin yiraḳ ḳildi. □ **30:40 «Labanning padisining yüzlirini taoɣil wə ḳongur ḳoyliri» —** Laban bundaḳ taoɣil wə ḳongur ḳoylarni alliḳaqan ayrioɣan bolsimu, bu səzlərgə ḳarioɣanda u yənila bundaḳlardin bəzilirini Yaḳupḳa tapxuroɣan ohxaydu. Əgər Labanning ooɣulliri padilarni beḳiḳa ixənqlik bolmisa, Laban xu «taoɣil wə ḳongur ḳoylar»din qong ḳoylarni Yaḳupḳa ḳaytidin tapxuruxi mumkin. Baxḳa bir imkaniyət barki, Yaḳupning bəzi taoɣil yaki ḳongur ḳoziliri qong boloɣanda u ularni Labanning aḳ rənglik ḳoyliri arisioɣa ḳoxḳan. Yaḳupning Laban bilən boloɣan waḳtidiki tarih tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **31:1 «bu dəliti» —** ibraniy tilida «bu xan-xərəpni».

7 ḥalbuki, atanglar meni əhməḳ ḳilip, ḥəḳḳimni on ḳetim өzgərtti; lekin Huda uning
manga ziyan yətküzüxigə yol ḳoymidi.
8 Əgər u: «Ala-qipar ḳozilar ḥəḳḳing bolidu», desə, barliḳ padilar ala-qipar ḳoziliƣili
turdi. U: «Taƣil ḳozilar ḥəḳḳing bolsun», desə, barliḳ padilar taƣil ḳoziliƣili turdi.
9 Bu təriḳidə Huda atanglarning mallirini tartiwelip, manga bərdi.
10 Padilar küyligən waḳitta mən bir ḳetim qüxümdə beximni kөtürüp xuni kөrdumki,
mana, mallarning üstigə jüplixixkə etilƣan ḳoqḳar-tekilərning ḥəmmisi taƣil yaki
ala-qipar idi.
11 Andin Hudaning Pərixtisi qüxümdə manga: «Əy Yaḳup», dewidi, mən jawab berip:
«Mana mən», dedim.
12 U manga: — «Əmdi bexingni kөtürüp ḳariƣin; mana mallarning üstigə jüplixixkə
etilƣan ḳoqḳar-tekilərning ḥəmmisi taƣil wə ala-qipardur; qünki Mən Labanning
sanga ḳilƣinining ḥəmmisini kөrdüm.
13 Mən Bəyt-Əldə *sanga kөrüngən* Təngridurmən. Sən xu yərdə tüwrükni məsiḥləp,
Manga ḳəsəm iqting. Əmdi sən orningdin turup, bu zemindin qiḳip, uruḳ-
tuƣḳanliringning zeminiƣa yanƣin» dedi.□ ■
14 Raḥilə wə Leyaḥ uningƣa jawab berip: — Atimizning өyidə bizgə tegixlik nesiwə
yaki miras ḳalmiƣanmu?
15 Biz dərwəḳə uningƣa yat adəm ḥesablinip ḳalƣanmu?! U bizni setiwətti,
toyluḳimiznimu pütünləy yəp kətti!□
16 Xundaḳ bolƣandin keyin, Huda Atimizdin sanga elip bərgən barliḳ dөlət biz bilən
balilirimizningkidur. Əmdi Huda sanga nemə degən bolsa, xuni ḳilƣin, — dedi.
17-18 Xuning bilən Yaḳup ornidin turup, baliliri wə ayallirini tөgilərgə mindurup, er-
ixkən barliḳ malliri wə barliḳ təəlluḳatini, yəni Padan-Aramda tapḳan təəlluḳatlirini
elip, atisi Isḥaḳning yeniƣa berixḳa Ḳanaan zeminiƣa ḳarap yol aldi.
19 Laban bolsa ḳoylirini ḳirḳiƣili kətkənidi; Raḥilə өz atisiƣa təwə «өy butliri»ni
oƣrilap eliwaldi.□
20 Yaḳup aramiy Labanƣa өz ḳexidin oƣriliḳqə ḳeqip ketidiƣanliḳini uḳturmay uni
aldap ḳoyƣanidi.□
21 U bar-yoḳini elip ḳeqip kətti; u dəryadin өtüp Gilead teƣi tərəpkə ḳarap yol aldi.□

Labanning Yaḳupni ḳooƣlixi

22 Üqinqi küni, Labanƣa Yaḳupning ḳaqḳini toƣrisida həwər yətti.
23 U өz tuƣḳanlirini elip, yəttə künlük yolƣiqə kəynidin ḳoƣlap berip, Gilead teƣida
uningƣa yetixti.
24 Lekin keqisi Huda aramiy Labanning qüxigə kirip uningƣa: «Sən ḥezi bol,

---

□ **31:13 «Məsiḥləx» wə «Məsiḥ»** — bu ixlar toƣrisida «Təbirlər»ni kөrüng. Bu yərdə Muḳəddəs Kitabta «məsiḥləx» yaki «məsiḥ ḳilix» degən peilning tunji ḳetim ixlitilixidur. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15 «toyluḳlirimiz»** — muxu yərdə Yaḳupning Leyaḥ wə Raḥiləni elix üqün ixliginining ḳimmitini kөrsətsə kerək. □ **31:19 «өy butliri»** — ibraniy tilida «tərafim». Bu butlar ḳolda kөtürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Ḳədimki waḳitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»ƣa igə bolƣan adəm өyning barliḳ təəlluḳatining igisi, hojayini dəp ḥesablinatti. Xunga bu kiqik «tərafim» kümüx bolƣini üqün əməs, bəlki ḳanuniy əḥmiyiti üqün Labanƣa intayin muḥim idi. □ **31:20 «uni aldap ḳoyƣanidi»** — ibraniy tilida «uning kөnglini oƣrilidi» bilən ipadilinidu. □ **31:21 «dərya»** — muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kөrsitidu.

Yaqupqa ya aq ya kək demə!» dedi.□
25 Laban Yaqupqa yetixip barоqanda, Yaqup qedirini taoqning üstigə tikgənidi.
Labanmu tuoqqanliri bilən Gilead teoqining üstidə qedir tikti.
26 Laban Yaqupqa: — Bu nemə qiloqining? Sən meni aldap, qizlirimni uruxta aloqan
oljidək elip kətting?
27 Nemixqa yoxurun qaqisən, manga həwər bərməy məndin ooqrilиqqə kətting?
Manga degən bolsang mən huxal-huramliq bilən oqəzəl oqup, dap wə qang qelip,
seni uzitip qoymamtim?
28 Xundaq qilip sən manga өz ooqullirim wə qizlirimni səyüp uzitip qoyux pursitinimu
bərmiding. Bu ixta əhməqlik qilding.□
29 Silərgə ziyan-zəhmət yətküzüx qolumdin kelətti; lekin tünügün keqə atangning
Hudasi manga səz qilip: «Ḥezi bol, Yaqupqa ya aq ya kək demə» dedi.
30 Hox, sən atangning өyini tolimu seoqinoqining üqün kətməy qoymaysən; lekin
nemixqa yənə mening butlirimni ooqriliding? — dedi.
31 Yaqup Labanoqa jawab berip: — Mən qorqup qaqtim; qünki seni qizlirini məndin
məjburiy tartiwalamdikin, dedim.
32 Əmdi butliringoqa kəlsək, ular kimdin qiqsa xu tirik qalmaydu! Qerindaxlirimiz
aldida məndin qandaqla nemәngni tonuwalsang, uni elip kət, — dedi. Ḥalbuki,
Yaqupning Raḥiləning butlarni ooqrilap kəlginidin həwiri yoq idi.
33 Laban aldi bilən Yaqupning qedirioqa kirip, andin Leyaḥning qediri ḥəm ikki
dedəkning qedirlirioqa kirip ahturup ḥeqnemə tapalmidi. Leyaḥning qediridin qiqip,
Raḥiləning qedirioqa kirdi.
34 Raḥilə bolsa өy butlirini elip, bularni təgining qomining iqigə tiqip qoyup, üstidə
olturuwaloqanidi. Laban pütkül qedirini ahturup, ḥeqnemə tapalmidi.
35 Raḥilə atisioqa: — Əy hojam, aldingda turalmioqinim üqün hapa bolmioqin; qünki
mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən, — dedi. Xundaq qilip, Laban
ḥəmmə yərni qoymay ahturupmu, өy butlirini tapalmidi.□
36 Xuning bilən Yaqup aqqiqlap Laban bilən jedəllixip kətti. Yaqup Labanoqa: —
Sən meni kəynimdin munqə aldirap-tenəp qooqlap kəlgüdək məndə nemə səwənlik,
nemə gunaḥ bar?
37 Sən ḥəmmə yük-taqlirimni ahturup qikting, өyüngning nərsiliridin birər nemə
tapalidingmu? Birnemə tapqan bolsang, mening qerindaxlirim bilən sening
qerindaxliringning aldida uni qoyoqin, ular biz ikkimizning arisida ḥəküm qilsun.
38 Mən muxu yigirmə yil qexingda turdum; ḥeqqaqan saoqliqing wə qixi өqkiliring
bala taxliwətmidi; padiliringdin qoqqarliringni yeginim yoq.
39 Booquwetilgənlirini qexingoqa elip kəlməy, bu ziyanni өzüm toldurdum; keqisi
ooqrilanoqan yaki kündüzi ooqrilanoqan bolsun sən uni məndin tələtip alding.
40 Mening künlirim xundaq өttiki, kündüzi issiqtin, keqisi sooquqtin qiynilip, uyqu
kəzümdin qaqatti.
41 Mening künlirim muxu yigirmə yilda өyüngdə turup xundaq boldi; on tət yil ikki
qizing üqün sanga hizmət qildim, altə yil padang üqün hizmət qildim; uning üstigə

□ **31:24 «Yaqupqa ya aq ya kək demə!» —** ibraniy tilida «Yaqupqa ya yahxi ya yaman gəpni qilma!». Bu səzlər bəlkim: «uningoqa bərikət tilimə yaki uni qaroqima» degənlik bolsa kerək. Huda nemixqa «Yaqupqa yahxi gəp qilma» degən? Bizningqə Huda Labanning aldamqi maḥiyitini obdan bilətti; u Yaqupqa bərikət tilisə aldamqi niyiti bilən tiləydioqinini bilətti. Uning «yaman gəp qilix»ioqa, yəni uni qaroqaxqa yol qoymaytti, əlwəttə. Xunga «Yaqupqa ya yahxi ya yaman gəpni qilma!» degini bəlkim «pəqət həqiqəttin səzlə!» degənlik boluxi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilən boloqan səḥbitigə qarisaq u yənila yaloqanqiliqtin yiraq kətməydu! □ **31:28 «өz ooqullirim» —** Labanning «ooqullirim» degini uning ḥiyligərlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tuoquloqan nəwrə ooqulliri bar idi, lekin u ularni «mening ooqullirim» dəp ḥesablaytti. □ **31:35 «mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən» —** ibraniy tilida: «ayallarning aditi ḥazir manga qüxti».

sən ix ḫəkḳimni on ḳetim өzgərtting.
42 Əgər atamning Hudasi, yəni Ibraḫimning Hudasi, yəni Isḫaḳning Ḳorḳunqisi
Boloʏanning Өzi mən bilən billə bolmisa idi, sən jəzmən meni ḳuruḳ ḳol ḳilip
ḳayturuwetətting. Lekin Huda mening tartḳan jəbir-japalirimni, ḳollirimning
muxəkḳitini kərüp tünügün keqə sanga tənbiḫ bərdi, — dedi.

Yaḳupning Laban bilən kelixim tüzüxi

43 Laban Yaḳupḳa jawab berip: — Bu ḳizlar mening ḳizlirim, bu ooʏullar mening
ooʏullirim, bu pada bolsa mening padam bolidu; xundaḳla kөz aldingdiki ḫəmmə
nərsə miningkidur; əmma mən bügün bu ḳizlirimni wə ularning tuoʏḳan ooʏullirini
nemə ḳilay?□
44 Ḳeni kəl, sən bilən ikkimiz bir əḫdə tüzüxəyli, bu mən bilən sening otturimizda
guwaḫ bolsun, — dedi.
45 Xuning bilən Yaḳup bir taxni elip ərə tikləp tüwrük ḳilip ḳoydi.
46 Andin Yaḳup ḳerindaxlirioʏa: — Tax yioʏinglar, — dewidi, taxlarni elip kelip
dəwilidi, xu yərdə tax dəwisining yenida oʏizalinixti.
47 Laban bu dəwini «Yəgar-Saḫaduta» dəp atidi, Yaḳup uningoʏa «Galeəd» dəp at
ḳoydi.□
48 Laban: — Bu dəwə bügün sən bilən mening otturamda guwaḫ bolsun, — dedi.
Xunga bu səwəbtin dəwining nami «Galeəd» ataldi.
49 U jay yənə «Mizpaḫ», dəpmu ataldi; qünki Laban yənə: — Ikkimiz bir-birimiz
bilən kərüxmigən waḳitlarda, Pərwərdigar sən bilən mening otturamda ḳarawul
bolup kөzitip tursun.□
50 Əgər sən ḳizlirimni bozək ḳilsang, yaki ḳizlirimning üstigə baxḳa hotunlarni
alsang, baxḳa ḫeq kixi ḳeximizda ḫazir bolmioʏan təḳdirdimu, mana, Huda mən
bilən sening arangda guwaḫqidur!
51 Laban Yaḳupḳa yənə: — Mana, bu dəwigə ḳara, mən bilən sən ikkimizning
otturisida mən tikləp ḳoyoʏan bu tüwrükkimu ḳara;
52 kəlgüsidə bu dəwə wə bu tüwrükmu mən yaman niyət bilən bu dəwidin sening
təripinggə өtməslikim üqün, seningmu niyitingni yaman ḳilip bu dəwə wə bu
tüwrüktin өtüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaḫqi bolsun.□
53 Ibraḫimning ilaḫi, Naḫorning ilaḫi wə bu ikkisining atisining ilaḫliri arimizda
ḫөküm qiḳarsun, — dedi. Yaḳup bolsa atisi Isḫaḳning Ḳorḳunqisi Boloʏuqi bilən
ḳəsəm ḳildi.□
54 Andin Yaḳup taoʏ üstidə bir ḳurbanliḳ sunup, ḳerindaxlirini өzi bilən tamaḳlinixḳa
təklip ḳildi. Ular ḫəmdastihan olturdi wə keqisi taoʏda ḳondi.□
55 Ətisi tang səḫərdə Laban ornidin turup, nəwriliri bilən ḳizlirini səyüp, ularoʏa
bəht-bərikət tiləp, өz өyigə rawan boldi.

□ **31:43 «mening ooʏullirim» —** 28-ayəttiki izaḫatni kərüng. **«kөz aldingdiki ḫəmmə nərsə miningkidur»** — muxu səzləz pütünləy hata, əlwəttə. Yaḳup bularning ḫəmmisigə өz ḳolining əjri bilən erixkənidi. □ **31:47 «Yəgar-Saḫaduta» —** aramiy tilida, «Galeəd» ibraniy tilida «guwaḫliḳ dəwisi» degən mənidə. □ **31:49 «Mizpaḫ» —** «kөzitix munari» degən mənidə bolup, yənə «u kөzitip tursun» degən səzning aḫangioʏa yeḳin. □ **31:52 «seningmu niyitingni yaman ḳilip bu dəwə wə bu tüwrüktin өtüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaḫqi bolsun» —** əgər yuḳirida eytḳinimizdək «өy butliri»oʏa igə bolux «өyning өzigə igə boloʏanliḳ» ḫesablansa, undaḳta Labanning bu səzlirining məḳsiti: — «Yaḳup yaki uning əwladliri өy butlirimni elip, mening өy-təəlluḳatlirimni tartiwelix niyitidə mən tərəpkə ḫərgiz kəlmisun» degənliktin ibarət idi. □ **31:53 «Ibraḫimning ilaḫi, Naḫorning ilaḫi wə bu ikkisining atisining ilaḫliri» —** Laban, Ibraḫimning atisi Tərah wə Naḫorlar asasən butpərəslər idi («Yəx.» 24:2ni kərüng). □ **31:54 «tamaḳlinixḳa təklip ḳildi» —** bu taam bəlkim ḳurbanliḳning gөxi boluxi mumkin. Undaḳta u «inaḳliḳ ḳurbanliḳi» süpitidə sunuloʏan bolsa kerək («Law.» 3-babni kərüng).

32

Yaqupning Əsaw bilən kərüxüxkə təyyarlinixi

1 Yaqup өz yoliƣa ketip baratti; yolda Hudaning pərixtiliri uningƣa uqridi.■
2 Yaqup ularni kərüp: — Bu jay Hudaning bargahi ikən! — dəp, bu jayning namini «Mahanaim» dəp qoydi.□
3 Andin Yaqup Seir zeminidiki «Edom yayliqi»ƣa, akisi Əsawning qexiƣa aldin həwərqilərni əwətip,
4 ularƣa jekilәp: — Silər hojamƣa, yəni Əsawƣa: «Kəminiliri Yaqup mundaq dedi: — Mən Labanning qexida musapir bolup, ta muxu waqitqiqə turdum.
5 Əmdi məndə kala, exək wə qoylar, qul-dedəklərmu bar; mən өzlirining nəzиridə iltipat taparmənmikin dəp hojamƣa həwər yətküzüxni layiq kərdüm», dənglar, — dedi.
6 Həwərqilər Yaqupning yeniƣa yenip kelip: — Biz akiliri Əsawning qexiƣa barduq; u tət yüz kixini elip, silining aldiliriƣa keliwatidu, — dedi.
7 Yaqup nahayiti qorqup, ƣəm-ƣussigə qüxüp adəmlirini qoy, kala wə təgilirigə qoxup, ikki topqa ayridi.
8 U: — «Əgər Əsaw kelip bir topimiziƣa hujum qilsa, yənə bir top qeqip qutulup qalar» — dəp oylidi.
9 Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Hudasi wə atam Isһaqning Hudasi! Manga: «Өz zemining wə uruq-tuƣqanliringning qexiƣa yenip kətkin, sanga yahxiliq qilimən» dəp wədə qiloƣan Pərwərdigar! ■
10 — Mən Sening Өz qulungƣa kərsətkən өzgərməs barliq mehribanliqing wə barliq wapadarliqing aldida һeqnemə əməsmən; qünki mən bu Iordan dəryasidin өtkinimdə yaloƣuz bir һasam bar idi. Əmdi mən ikki top adəm bolup qaytiwatimən.□
11 Өtünüp qalay, meni akam Əsawning qolidin qutquzƣaysən; qünki u kelip mən bilən hotun-balilirimni өltürüwetəmdikin, dəp qorqimən.
12 Sən: «Mən jəzmən sanga zor yahxiliq qilip, sening nəslingni dengizdiki qumdək һəddi-һesabsiz köp qilimən», degəniding, — dedi.■
13-15 U xu keqisi xu yərdə qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin elip, akisi Əsawƣa ikki yüz өqkə, yigirmə tekə, ikki yüz saƣliq, yigirmə qoqqar, ottuz qixi təgini taylaqliri bilən, qirиq inək, on buqa, yigirmə mada exək, on һangga exəkni sowƣat qilip təyyarlap,□
16 Bularni ayrim-ayrim top qilip hizmətkarlirining qoliƣa tapxurup, ularƣa jekilәp: — Silər məndin burun mengip, һər topning arisida arilиq qoyup һəydəp menginglar, — dedi.
17 U əng aldidiki top bilən mangƣan kixikə əmr qilip: — Akam Əsaw sanga uqriƣanda, əgər u səndin: «Kimning adimisən? Qəyərgə barisən? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dəp sorisa,
18 Undaqta sən jawab berip: «Bular kəminiliri Yaqupning bolup, hojam Əsawƣa əwətkən sowƣattur. Mana, u өzimu kəynimizdin keliwatidu» — degin, dedi.
19-20 Xu tərиqidə u ikkinqi, üqinqi wə ulardin keyinki padilarni һəydəp mangƣuqi kixilərgimu ohxax əmr qilip: — Əsaw sizlərgə uqriƣanda, silərmu uningƣa xundaq dənglar, andin: — Mana, kəminiliri Yaqup өzimu arqimizdin keliwatidu, — dənglar,

---

■ **32:1** Yar. 48:16. □ **32:2 «Mahanaim»** — buning mənisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi wə Hudaning bargahini kərsitidu. Yaqupning «bargah» deginidin qariƣanda, xu jayda kərgən pərixtilər dərwəqə intayin köp bolsa kerək. ■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10 «һeqnemə əməsmən»** — ibraniy tilida «intayin kiqikmən». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15 «һangga exək»** — yaki «təһəy».

dedi; qünki u: — Mən aldimda barоqan sowоqat bilən uni meni kəqürüm qildurup, andin yüzini kərsəm, meni qobul qilarmikin, — dəp oylioqanidi.□
21 Xundaq qilip sowоqat aldin əwətildi; u xu keqisi bargahda qonup qaldi.

Yaqupning Huda bilən qelixixi

22 U xu keqidə qopup, ikki ayali wə ikki dediki wə on bir ooqlini elip, Yabbok keqikidin ətüp kətti.
23 U ularni eqindin ətküzdi, xundaqla ḥəmmə təəlluqinimu u qarxi tərəpkə ətküzdi.
24 Yaqup bolsa bu qatta yaloquz qaldi; bir zat kelip xu yərdə uning bilən tang atquqə qelixti.
25 Lekin bu zat uni yengəlməydioqanliqini kərüp, uning yotisining yiriqioqa qolini təgküzüp qoydi; xuning bilən ular qelixiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin qiqip kətti.□
26 U zat: — Meni qoyup bərgin, qünki tang atay dəp qaldi, dedi.
— Sən meni bərikətlimigüqə, seni qoyup bərməymən, dedi Yaqup.■
27 U uningdin: — Eting nemə? dəp soridi.
U: etim Yaqup, — dedi.
28 U uningoqa: — Sening eting buningdin keyin Yaqup bolmay, bəlki Israil bolidu; qünki sən Huda bilənmu, insan bilənmu elixip oqalib kəlding, — dedi.□ ■
29 Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dəp bərgin, dewidi, u: — Nemixqa mening namimni soraysən? — dedi wə xu yərdə uningoqa bəht-bərikət ata qildi.□
30 Xuning bilən Yaqup: — Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim qutulup qaldi, dəp u jayning namini «Pəniəl» dəp atidi.□
31 U Pəniəldin ətüp mangoqanda, kün uning üstibexini yorutti; əmma u yotisi tüpəylidin aqsap mangatti .
32 Bu səwəbtin Israillar bügüngiqə yotining ügisidiki pəyni yeməydu; qünki xu Zat Yaqupning yotisining yiriqioqa, yəni uning peyigə qolini təgküzüp qoyoqanidi.

33

Yaqupning Əsaw bilən uqrixixi

1 Yaqup bexini kətürüp qariwidi, mana Əsaw tət yüz kixi bilən keliwatatti. Xuning bilən u balilirini ayrip, Leyaḥ, Raḥilə wə ikki dedəkkə tapxurdi;
2 u ikki dedək wə ularning balilirini ḥəmmining aldida mangdurdi, andin Leyaḥ bilən uning balilirini, əng ahirida Raḥilə bilən Yüsüpni mangdurdi.
3 Əzi bolsa ularning aldioqa ətüp mangdi, u akisining aldioqa yetip baroquqə yəttə qetim yərgə bax urup təzim qildi.
4 Əsaw uning aldioqa yügürüp kelip, uni quqaqlap, boynioqa girə selip, uni səydi; ḥər ikkisi yioqlixip kətti.
5 Andin Əsaw bexini kətürüp qarap, ayallar wə balilarni kərüp: — Bu sən bilən billə kəlgənlər kimlər? — dəp soridi.
Yaqup: — Bular Huda xapaət qilip kəminilirigə bərgən balilardur, — dedi.
6 Andin ikki dedək wə ularning baliliri aldioqa berip, uningoqa təzim qildi;

□ **32:19-20 «uni meni kəqürüm qildurup, andin...»** — ibraniy tilida «uning yüzi aldida kafarət qilalaymən, andin...». «Kafarət» degən ix tooqruluq «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaqla «Təbirlər»nimu kərüng. □ **32:25 «yotisining yiriqioqa...»** — yaki «yotisining ügisigə». ■ **32:26** Ḥox. 12:4. □ **32:28 «Israil»** — mənisi «Huda bilən billə boloqan əmir» wə uning bilən təng «Huda bilən elixquqi». ■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29 «Pəniəl»** — (yaki «Pənuəl») — mənisi «Hudaning jamali». □ **32:30 «Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim qutulup qaldi»** — bu intayin sirliq wəqə üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

7 Andin Leyaḫmu uning baliliri bilən aldiƣa berip, təzim ḳildi, ahirida Yüsüp bilən Raḫilə aldiƣa berip, təzim ḳildi.
8 Əsaw: — Manga yolda uqriƣan axu topliringda nemə məḳsiting bar? — dewidi, Yaḳup jawab berip: — Bu hojamning aldida iltipat tepixim üqündur, dedi.
9 Lekin Əsaw: — Əy ḳerindixim, məndə yetip axḳudək bar. Sening өz nərsiliring өzünggə ḳalsun, dedi.
10 Əmma Yaḳup: — Undaḳ ḳilmiƣin; əgər mən nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, sowƣitimni ḳolumdin ḳobul ḳiliƣayla; qünki silining meni huxalliḳ bilən ḳobul ḳiliƣanlirini kөrüp, didarlirini kөrginimdə Hudaning didarini kөrgəndək boldum!
11 Əmdi sanga kəltürülgən, *Hudadin kөrgən* bu bərikətlirimni ḳobul ḳiliƣayla; qünki Huda manga xapaət kөrsətti, ḫəmmə nərsilirim bar boldi, — dəp uningdin ḳayta-ḳayta өtünüwidi, u ḳobul ḳildi.
12 Andin Əsaw: — Əmdi biz ḳozƣilip səpirimizni dawamlaxturayli, mən sening aldingda mangay, dedi.
13 U uningƣa jawabən: — Hojam kөrdilə, balilar kiqik, ḳeximda emidiƣan ḳoza wə mozaylar bar; əgər mən bularni bir künla aldirtip ḳooƣlap mangdursam, pütkül pada өlüp ketidu.
14 Xunga өtünimənki, hojam kəminiliridin aldida mangƣaq tursun; mən aldimdiki mal-qarwilarning mengixiƣa, xundaḳla balilarning mengixiƣa ḳarap asta mengip, hojamning ḳexiƣa Seiriƣa udul baray, dedi.
15 U waḳitta Əsaw: — Undaḳ bolsa, mən өzüm bilən kəlgən kixilərdin birnəqqini ḳexingda ḳoyup ketəy, dedi. Lekin u jawab berip: — Buning nemə ḫajiti? Pəḳət hojamning nəziridə iltipat tapsamla xu kupayə, dedi.
16 Əsaw u küni yoliƣa qiḳip Seiriƣa yenip kətti.
17 Yaḳup səpər ḳilip, Sukkot degən jayƣa kəlgəndə, u yərgə bir өy selip, malliriƣa lapaslarni yasidi. Xunga bu yər «Sukkot» dəp ataldi.□
18 Xu tərixidə Yaḳup Padan-Aramdin ḳaytip, Ḳanaan zeminidiki Xəkəm xəḫirigə aman-esən kəldi. U xəḫərning aldida qedir tikti.■
19 Andin u qedir tikkən yərning bir ḳisimini Xəkəmning atisi boliƣan Ḫamorning ooƣulliridin bir yüz ḳəsitigə setiwelip,□
20 Xu yərdə bir ḳurbangaḫ selip, namini «Əl-Əloḫə-Israil» dəp atidi.□

34

Xəkəmning Dinaḫning nomusiƣa tegixi

1 Bir küni, Leyaḫning Yaḳupḳa tuƣup bərgən ḳizi Dinaḫ yurtning ḳizliri bilən kөrüxkili qiḳti.■
2 Xu yurtning əmiri ḫiwiy Ḫamorning ooƣli Xəkəm uni kөrüp ḳelip, uni tutuwelip, zorlap nomusiƣa təgdi.
3 Əmma uning kөngli Yaḳupning ḳizi Dinaḫḳa qüxüp, uni yahxi kөrüp ḳaldi wə uningƣa muḫəbbiti bilən kөngül soridi.
4 Xuning bilən Xəkəm atisi Ḫamordin: — Bu ḳizni manga hotunluḳḳa elip bərgin, dəp tələp ḳildi.
5 Yaḳup *Xəkəmning* ḳizi Dinaḫning ippitigə təgkənlikini anglap ḳaldi. Uning ooƣulliri malliri bilən dalalarda idi; xunga Yaḳup ular kəlgüqə jim turup turdi.
6 Xəkəmning atisi Ḫamor Yaḳupning aldiƣa uning bilən sөzləxkili qiḳti;

□ **33:17 «Sukkot»** — mənisi «kəpilər» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Yə. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19 «ḳəsitə»** — pul birliki bolup, ḳimmiti bizgə naməlum. □ **33:20 «Əl-Əloḫə-Israil»** — mənisi ««Əl» Israilning Təngrisidur» (ibraniy tilida «Əl» bolsa «ilaḫ», «Huda» degənni bildüridu). ■ **34:1** Yar. 30:21.

7 Yaqupning oƣulliri həwərni anglapla dalalardin qaytip kəlgənidi. Bular
Xəkəmning qilmaydiƣan ixni qilip, Yaqupning qizining nomusiƣa tegip Israil
qəbilisidə xərməndilik qiliƣini üqün azablinip, intayin qattiq ƣəzəpləndi.□
8 Hamorularƣa səz qilip: — Ooƣlum Xəkəmning köngli qizinglariƣa qüxüp qaptu.
Iltipat qilip uni ooƣlumƣa hotunluqqa bərsənglar!
9 Biz bilən quda-baja bolup, qizliringlarni bizgə beringlar, bizning qizlirimiznimu
silər elinglar;
10 Biz bilən billə turunglar. Mana, yər aldinglarda turuptu; bu yərni makan qilip,
soda qilip, əzünglar üqün əy-mülük elinglar, — dedi.
11 Xəkəm qizning atisi bilən aka-ukilириƣa: — Nəziringlarda iltipat tapsam dəymən;
silər nemə desənglar, xuni berəy.
12 Məndin qanqilik toyluq yaki sowƣat tələp qilsanglar, manga eytqininglarqə berəy;
pəqət bu qizni manga hotunluqqa bərsənglarla bolidu, dedi.
13 Yaqupning oƣulliri bolsa Xəkəm wə atisi Hamoriƣa hiylə-mikir bilən jawab bərdi,
qünki u singlisi Dinahning ippitigə təgkənidi;
14 ulariƣa: — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni hətnisiz birsigə berixkə maqul
deyəlməymiz; qünki bu bizgə nomus bolidu.■
15 Pəqət bir xərtimizgə kənsənglarla silərgə maqul bolimiz; silərning barliq
ərkəkliringlar hətnə qilinip bizdək bolsa,
16 Qizlirimizni silərgə berip, silərning qizliringlarni biz elip aranglarda olturup, bir
qowm bolup qalimiz.
17 Əmma bizgə qulaq salmay hətnə qilinixqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni elip
ketimiz, — dedi.
18 Ularning səzliri Hamor wə ooƣli Xəkəmning nəzirigə yaqti.
19 Yigit bu ixni kəynigə sozmidi, qünki u Yaqupning qiziƣa ejil bolup qaloƣanidi; u
atisining əyidə həmmidin ətiwarliq idi.
20 Xuning bilən Hamor ooƣli Xəkəm bilən xəhərning dərwazisiƣa berip, xəhərning
adəmlirigə səz qilip: —
21 Bu adəmlərning biz bilən inaq ətküsi bar. Xunga ular muxu yurtta turup soda-
setiq qilsun; mana, bu jayningIkki təripi lariƣa yətküdək kəngridur. Biz ularning
qizlirini hotunluqqa elip, əz qizlirimizni lariƣa berimiz.
22 Lekin pəqət arimizdiki həmmə ərkək ular hətnə qilinƣandək hətnə qilinsa, u
adəmlər arimizda turup biz bilən bir həlq boluxqa maqul dəydu.
23 Xu təriqidə ularning mal-təəlluqati, həmmə qarpayliri bizningki bolmamdu? Biz
pəqət lariƣa maqul desəkla, ular arimizda turidu, — dedi.
24 Xuning bilən xəhərning dərwazisidin kirip-qiqidiƣanlarning həmmisi Hamor
bilən ooƣli Xəkəmning səzigə qulaq saldi. Xəhərning dərwazisidin kirip-
qiqadiƣanlarning həmmisi hətnə qilindi.
25 Əmma üqinqi küni, ular tehiqə aƣriq yatqinida xundaq boldiki, Yaqupning ikki
ooƣli, yəni Dinahning akiliri Ximeon bilən Lawiy hərqaysisi əz qiliqini elip, xəhər
hatirjəmlik iqidə turƣinida besip kirip, həmmə ərkəkni əltürüwətti;□ ■
26 Ular Hamor bilən ooƣli Xəkəmnimu qiliqlap, Dinahni Xəkəmning əyidin elip kətti.
27 Andin Yaqupning *barliq* oƣulliri: «Ular singlimizning nomusiƣa təgdi» dəp,
əltürülgənlərning jayiƣa kelip, xəhərni bulap-talang qildi.□

□ **34:7 «Israil qəbilisidə» —** ibraniy tilida «Israilda». «Israil» degən bu səz muxu yərdə «Israil qəbilisi» yaki «Israil həlqi»ni kərsətkən. Buning Muqəddəs Kitabta birinqi qetim xu mənidə ixlitilixi bolidu. ■ **34:14** Yar. 17:12,13,14. □ **34:25 «Dinahning akiliri» —** oqurmənlərning esidə barki, Ximeon wə Lawiy Dinahning bir tuƣqan (Leyahdin tuƣuloƣan) ikkinqi wə üqinqi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27 «ular singlimizning nomusiƣa təgdi» —** bu tolimu axuruwətkənlik bolidu. Qünki pəqət birla adəm xundaq qiloƣanidi.

28 Ularning qoy-kala, exəklirini, xəhərdiki həmmini, etizliqlardiki həmmini elip kətti,
29 Xundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq hotun-balilarni əsir qilip, əy iqidiki barliq nərsilərnimu qoxup elip kətti.
30 Yaqup Ximeon wə Lawiyni əyibləp: — Silər meni balaoqa tiqip, zemindikilər — Qanaaniylar bilən Pərizziylərning aldida sesittinglar. Bizning adimimiz az bir həlqturmiz; ular manga qarxi qiqip yioqilip hujum qilidu; xuning bilən mən wə jəmətim wəyran bolimiz, — dedi.□
31 Əmma ular jawab berip: — Əjəba, singlimizoqa bir pahixə ayaloqa qiloqandək muamilə qilsa bolamdu? — dedi.□

35

Hudaning Bəyt-Əldə Yaqupqa baxpanah boluxi

1 Andin Huda Yaqupqa: — Sən hazir Bəyt-Əlgə qiqip, xu yərni makan qil, əzüng akang Əsawdin qeqip mangoqiningda sanga kərüngən *Mən* Təngrigə bir qurbangah yasioqin, — dedi.■
2 Xuning bilən Yaqup əyidikilər wə əzi bilən billə boloqanlarning həmmisigə mundaq dedi: — Aranglardiki yat ilah butlirini taxliwetip, əzünglarni paklap eginliringlarni yənggüxlənglar.
3 Andin qopup Bəyt-Əlgə qiqimiz. Mən xu yərdə qiyinqiliqta qaloqanda duayimni ijabət qilip, yürgən yolumda mening bilən billə bolup kəlgən Təngrigə qurbangah salay, — dedi.
4 Xuning bilən əz qolliridiki həmmə yat ilah butlirini, xundaqla qulaqliridiki zirilərni qiqirip Yaqupqa bərdi. Yaqup bularni Xəkəmdiki dub dərihining tüwigə kəmüp qoydi.
5 Andin ular səpərgə atlandi; əmma ətrapidiki xəhərlərni Hudadin boloqan bir wəhimə basqaqqa, ular Yaqupning ooqullirini qooqlimidi.
6 Bu təriqidə Yaqup wə uning bilən billə boloqanlarning həmmisi Qanaan zeminidiki Luz, yəni Bəyt-Əlgə yetip kəldi.
7 U xu yərdə bir qurbangah yasidi; akisidin qeqip mangoqinida xu yərdə Huda uningoqa kərüngini üqün bu jayning ismini «Əl-Bəyt-Əl» dəp atidi.□ ■
8 Riwkahning inik'anisi Dəborah bolsa xu yərdə aləmdin ətti. U Bəyt-Əlning ayioqidiki dub dərihining tüwidə dəpnə qilindi. Bu səwəbtin xu dərəh «Yioqa-Zarning dub dərihi» dəp ataldi.□

Hudaning Yaqupqa yənə bir qetim bəht ata qilip, yengi ismini təkrarlixi

9 Yaqup *xu yol bilən* Padan-Aramdin yenip kəlgəndin keyin, Huda uningoqa yənə bir qetim kərünüp, uningoqa bəht-bərikət ata qildi. ■
10 Andin Huda uningoqa: — Sening isming Yaquptur; əmma mundin keyin sən Yaqup atalmay, bəlki naming Israil bolidu, dəp uning ismini Israil qoyup qoydi.■

□ **34:30 «bizning adimimiz az bir həlqturmiz»** — ibraniy tilida «mən sanim az adəmmən». □ **34:31 «Əjəba, singlimizoqa bir pahixə ayaloqa qiloqandək muamilə qilsa bolamdu?»** — bu wəqə tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13. □ **35:7 «Əl-Bəyt-Əl»** — mənisi «Bəyt-Əldiki Huda». ■ **35:7** Yar. 28:19. □ **35:8 «Yioqa-Zarning dub dərihi»** — ibraniy tilida «Allon-baqut». ■ **35:9** Qox. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34.

11 Andin Huda yənə uningƣa: — Mən Өzüm Ḥəmmigə Ḳadir Təngridurmən;
sən nəsillinip, kəpəygin; bir əl, xundaḳla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu;
padixaḥlarmu sening puxtungdin qiḳidu.□ ■
12 Mən Ibraḥim wə Isḥaḳḳa bərgən zeminni sanga berimən, xundaḳla səndin keyinki
nəslinggimu xu zeminni berimən, — dedi.
13 Andin Huda uning bilən səzləxkən jaydin, uning yenidin yuḳiriƣa kətürüldi.
14 Yaḳup Huda өzi bilən səzləxkən jayda bir tax tüwrükni tikləp, üstigə bir xarab
ḥədiyəsini təkti wə zəytun meyi ḳuyup ḳoydi.■
15 Yaḳup Huda өzi bilən səzləxkən xu jayning namini «Bəyt-Əl» dəp atidi.□

Raḥilaning tuƣutta əlüp ketixi

16 Andin ular Bəyt-Əldin mengip, Əfratḳa azƣina yol ḳalƣanda, Raḥiləni tolƣaḳ
tutup ketip, ḳattiḳ tuƣut azabida ḳaldi.
17 Əmma tolƣiḳi ḳattiḳ eƣirlaxḳanda, tuƣut anisi uningƣa: — Ḳorḳmiƣin, bu ḳetim
yənə bir ooƣlung bolidiƣan boldi — dedi.
18 Xundaḳ boldiki, Raḥilə jeni qiḳix aldida, ahirḳi nəpisi bilən ooƣliƣa «Bən-Oni» dəp
isim ḳoydi; əmma uning atisi uni «Bən-Yamin» dəp atidi.□
19 Raḥilə wapat boldi wə Bəyt-Ləḥəm dəp atilidiƣan Əfratning yolining boyiƣa
dəpnə ḳilindi.■
20 Yaḳup uning ḳəbrisining üstigə bir hatirə texi tikləp ḳoydi. Bügüngə ḳədər
«Raḥiləning Ḳəbrə Texi» xu yərdə turmaḳta.
21 Andin Israil səpərni dawamlaxturup Migdal-Edirning u təripidə өz qedirini tikti.□

Yaḳupning ooƣulliri

22 Israil u zeminda turƣan waḳtida, Rubən berip өz atisining keniziki Bilḥaḥ bilən
bir orunda yatti; Israil buni anglap ḳaldi.
Yaḳupning on ikki ooƣli bar idi: —■
23 Leyaḥdin tuƣuluƣan ooƣulliri: — Yaḳupning tunji ooƣli Rubən wə Ximeon, Lawiy,
Yəḥuda, Issakar ḥəm Zəbulun idi.■
24 Raḥilədin tuƣuluƣan ooƣulliri: — Yüsüp wə Binyamin idi.
25 Raḥiləning dediki Bilḥaḥdin tuƣuluƣan ooƣulliri: — Dan wə Naftali idi.
26 Leyaḥning dediki Zilpaḥdin tuƣuluƣan ooƣulliri: — Gad bilən Axir idi. Bular bolsa
Yaḳupḳa Padan-Aramda tuƣuluƣan ooƣulliri idi.

Isḥaḳning aləmdin ətüxi

27 Əmdi Yaḳup atisi Isḥaḳning ḳexiƣa, Ibraḥim wə Isḥaḳ Musapir bolup turƣan
Kiriat-Arba, yəni Ḥebronning yenidiki Mamrəgə kəldi.
28 Isḥaḳning kərgən künliri bir yüz səksən yil boldi.
29 Isḥaḳ tolimu ḳerip, künliri toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi wə өz ḳowmining
ḳexiƣa berip ḳoxuldi. Uning ooƣulliri Əsaw bilən Yaḳup uni dəpnə ḳildi.□ ■

□ **35:11 «bir əl, xundaḳla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixaḥlarmu sening puxtungdin qiḳidu»** — bu bexarət tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15 «Bəyt-Əl»** — «Hudaning өyi». Bu Yaḳupning ikkinqi ḳetim bu namni xu yərgə ḳoyuxi idi. Xübḥisizki, u bu namning əḥmiyitini bir ḳədər toluḳ qüxəngini üqün xundaḳ ḳildi. □ **35:18 «Bən-Oni»** — (ərəbqə «Ibn-Aniy») — mənisi «ḳayƣumning ooƣli». «Bən-Yamin» (Binyamin) degənning mənisi «ong ḳoldiki ooƣul» yaki «amətlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21 «Israil»** —Yəni Yaḳup, əlwəttə. **«Migdal-Edir»** — mənisi «ḳoy padisi munari». ■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2. □ **35:29 «künliri toxup,...»** — ibraniy tilida «künlər bilən tolƣan bolup, ...» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«өz ḳowmining ḳexiƣa berip ḳoxuldi»** — «ibraniy tilida «өz ḳowmliriƣa ḳoxuldi» — 15:15 wə izaḥatini kərüng. ■ **35:29** Yar. 25:8.

36

Əsawning əwladliri
1Tar. 1:35-54

1 Təwəndikilər Əsawning əwladliridur (Əsaw yənə Edom dəpmu atilidu): —□ ■
2 Əsaw ayallirini Ⱪanaaniylarning ⱪizliridin aldi, yəni Ḥittiylardin bolⱪan Elonning ⱪizi Adaḥ bilən ḥiwiylardin bolⱪan Zibeonning nəwrisi, Anaḥning ⱪizi Oḥolibamaḥni aldi;
3 uningdin baxⱪa Ismailning ⱪizi, Nebayotning singlisi Basimatnimu alⱪanidi.
4 Adaḥ Əsawⱪa Elifazni tuⱪup bərdi; Basimat bolsa Reuəlni tuⱪdi.
5 Oḥolibamaḥ Yəux, Yaalam wə Koraḥni tuⱪdi; bular Ⱪanaan zeminida Əsawⱪa tuⱪulⱪan oⱪullar idi.
6 Əsaw ayalliri, oⱪul-ⱪizliri, əyidiki ḥəmmə kixilirini wə qarpaylirini, barliⱪ ulaⱪlirini, xundaⱪla Ⱪanaan zeminida tapⱪan barliⱪ təəlluⱪatlirini elip, inisi Yaⱪuptin ayrilip, baxⱪa bir yurtⱪa kəqüp kətti.
7 Qünki ḥər ikkisining təəlluⱪatliri intayin kəp bolⱪaqⱪa, bir yərdə billə turalmaytti; musapir bolup turⱪan zemin ularning mal-qarwilirining kəplükidin ularni baⱪalmaytti.■
8 Buning bilən Əsaw (Əsaw Edom dəpmu atilidu) Seir teⱪiⱪa berip, olturaⱪlixip ⱪaldi.■
9 Təwəndikilər taⱪliⱪ rayon Seirdiki Edomiylarning ata-bowisi Əsawning əwladliridur: —□
10-13 Əsawning oⱪulliri: — Əsawning ayali adaḥning oⱪli Elifaz; Əsawning ayali Basimatning oⱪli Reuəl. Elifazning oⱪulliri: — Teman, Omar, Zəfo, Gatam wə Kənaz idi. Əsawning oⱪli Elifazning kiqik hotuni Timna idi; u Elifazⱪa Amaləkni tuⱪup bərdi. Yuⱪirilar bolsa Əsawning ayali adaḥning əwladliri idi. Reuəlning oⱪulliri: — Naḥat, Zəraḥ, Xammaḥ wə Mizzaḥ idi; bular Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.
14 Əsawning ayali, yəni Zibeonning qong ⱪizi, Anaḥning ⱪizi bolⱪan Oḥolibamaḥning oⱪulliri: u Əsawⱪa Yəux, Yaalam wə Koraḥni tuⱪup bərdi.
15 Əsawning əwladlirining iqidin təwəndiki əmirlər qiⱪⱪan: — Əsawning tunji oⱪli Elifazning oⱪulliridin: — əmir Teman, əmir Omar, əmir Zəfo, əmir Kenaz,□
16 əmir Koraḥ, əmir Gatam wə əmir Amalək qiⱪⱪan. Bular Edom zeminida Elifazning nəslidin qiⱪⱪan əmirlər bolup, Adaḥning əwladliri idi.
17 Əsawning oⱪli Reuəlning oⱪulliridin əmir Naḥat, əmir Zəraḥ, əmir Xammaḥ wə əmir Mizzaḥlar qiⱪⱪan; bular Edom zeminida Reuəlning nəslidin qiⱪⱪan əmirlərdur; bularning ḥəmmisi Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.
18 Əsawning ayali Oḥolibamaḥning oⱪulliridin əmir Yəux, əmir Yaalam wə əmir Koraḥlar qiⱪⱪan. Bular Anaḥning ⱪizi, Əsawning ayali Oḥolibamaḥning nəslidin qiⱪⱪan əmirlər idi.

□ **36:1 «Təwəndikilər Əsawning əwladliridur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning toⱪⱪuzinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsaw (Edom)ning əwladlirining tarihi» («Əsawning əwladlirining tarihi») (36:1-8) baxlinidu. **«Edom»** — buning mənisi «ⱪizil» bolup, Seir rayonidiki tupraⱪning rənggini kərsitidu. Əsaw əzimu «ⱪizil adəm» bolup, «ⱪizil bir zemin»da olturaⱪlaxⱪan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Yə. 24:4. □ **36:9 «Təwəndikilər ... Edomiylarning ata-bowisi Əsawning əwladliridur: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning oninqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsawning **Seirda olturaⱪlaxⱪan** əwladlirining tolidoti» («Əsawning **Seirda olturaⱪlaxⱪan** əwladlirining tarihi») (36:9-37:1) baxlinidu. Əsaw awwal Ⱪanaan zeminida turup birnəqqə pərzənt kərdi; bular 1-8-ayəttə hatirilinidu. Andin u «Seir taⱪliⱪ rayoni»da turup u yərdə birnəqqə pərzəntlik bolⱪan; bu yərdə deyiliwatⱪini xularning əwladlirini kərsitidu (36:9-37:1). Məzkur tarih xu taⱪliⱪ rayonluⱪ «Ḥoriylar»ning tarihini əz iqigə alidu. Ⱪariⱪanda, Ḥoriylar awwal Əsawlarⱪa boysunup, andin ular bilən assimilyatsiyilixip bir millət, yəni «Edomlar» yaki «Edomiylar» bolup ⱪalⱪan. □ **36:15 «əmirlər»** — muxu yərdə Əsawning nəslidin qiⱪⱪan ⱪəbililərning əmirliri (ⱪəbilə baxliⱪliri)ni kərsətsə kerək.

19 Bular Əsawning, yəni Edomning əwladliri bolup, *Edomiylarning* əmirliri idi.

Seirning əwladliri — Ḥoriylar

20-21 Ḥoriylardin boloɣan Seirning *Edom* zeminida olturoɣan əwladliri: — Lotan, Xobal, Zibeon, Anaḥ, Dixon, Ezər wə Dixan idi. Bular Seirning əwladliri bolup, Edom zeminida Ḥoriylarning əmirliri idi.□ ■
22 Lotanning ooɣulliri Ḥori bilən Ḥemam idi; Lotanning singlisi Timna idi.
23 Xobalning ooɣulliri: Alwan, Manaḥat, Ebal, Xefo wə Onam idi.
24 Zibeonning ooɣulliri: — Ayaḥ wə Anaḥ idi. Bu Anaḥ qəldə atisi Zibeonning exəklirini beḳiwetip, arxanglarni tepiwaloɣan Anaḥning dəl əzi xu idi.
25 Anaḥning pərzəntliri: ooɣli Dixon; Anaḥning ḳizi Oḥolibamaḥ idi.
26 Dixonning ooɣulliri: Ḥəmdan, Əxban, Itran wə Keran idi.

27 Ezərning ooɣulliri: Bilḥan, Zaawan wə Akan idi.
28 Dixanning ooɣulliri: Uz wə Aran idi.
29-30 Ḥoriylarning əzlirining əmirliri: əmir Lotan, əmir Xobal, əmir Zibeon, əmir Anaḥ, əmir Dixon, əmir Ezər wə əmir Dixan idi. Bular bolsa Ḥoriylarning Seir zeminida əz namliri boyiqə ataloɣan ḳəbililərning əmirliri idi.

Edomdiki padixaḥlar

31 Israillarning üstigə ḥeq padixaḥ tehi səltənət ḳilmasta Edom zeminida səltənət ḳiloɣan padixaḥlar təwəndikidək: —■
32 Beorning ooɣli Bela Edomda səltənət ḳildi; uning xəḥirining ismi Dinḥabaḥ idi.
33 Bela əlgəndin keyin, bozraḥlıḳ Zəraḥning ooɣli Yobab uning ornida səltənət ḳildi.
34 Yobab əlgəndin keyin, temaniylarning zeminidin kəlgən Ḥuxam uning ornida səltənət ḳildi.
35 Ḥuxam əlgəndin keyin, Bedadning ooɣli Ḥadad uning ornida səltənət ḳildi. U Moabning yaylaḳlirida midiyaniylaroɣa ḥujum ḳilip yənggənidi. Uning xəḥirining ismi Awit idi.
36 Ḥadad əlgəndin keyin, masrəkaḥlıḳ Samlaḥ uning ornida səltənət ḳildi.
37 Samlaḥ əlgəndin keyin, «Dəryaning boyidiki Rəḥobot»tin kəlgən Saul uning ornida səltənət ḳildi.□
38 Saul əlgəndin keyin, Akborning ooɣli Baal-ḥanan uning ornida səltənət ḳildi.
39 Akborning ooɣli Baal-ḥanan əlgəndin keyin, Ḥadar uning ornida səltənət ḳildi. Uning xəḥirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Məḥetabəl bolup, u Məy-Zaḥabning ḳizi boloɣan Matrədning ḳizi idi.□
40-43 Əsawning nəslidin boloɣan əmirlər ularning at-isimliri, jəmətliri, nəsəbnamiliri wə turoɣan jayliri boyiqə: əmir Timna, əmir Alwaḥ, əmir Yəḥət, əmir Oḥolibamaḥ, əmir Elaḥ, əmir Pinon, əmir Kenaz, əmir Teman wə əmir Mibzar, əmir Magdiyəl wə əmir Iramlar idi. Bular Edomiylarning əmirliri bolup, əzliri igiləp olturaḳlaxḳan

---

□ **36:20-21 «Ḥoriylardin boloɣan Seirning Edom zeminida olturoɣan əwladlir» —** Ḥoriylar Əsawlar «Seir zemini»ɣa kirixtin ilgirila xu yərdə olturaḳlaxḳanlar idi. Seir ularning əjdadi bolup, zemin uning ismi bilən ataloɣanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38. ■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37 «Dəryə» —** muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. □ **36:39 «Akborning ooɣli ... əlgəndin keyin, Ḥadar uning ornida səltənət ḳildi» —** ḳarioɣanda, Ḥoriylarning padixaḥliri sulalə tüzümi boyiqə əməs, məlum saylam yoli bilən tallinatti.

jaylar өz namliri bilən atalоqanidi. Mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi.□ ■

37

Yüsüp wə uning kerindaxliri

1 Yakup bolsa atisi musapir bolup turоqan yərdə, yəni Kanaan zeminida olturakлaxti.■
2 Təwəndikilər Yakup əwladlirining ix-izliridur.
Yüsüp yigit bolup on yəttə yaxka kirgən qaoqlirida, akiliri bilən billə koylarni bakatti; u atisining kiqik hotunliri Bilhah wə Zilpahning ooqulliri bilən billə ixləytti. Yüsüp atisioqa ularning naqar kilikлirini eytip koyatti.□
3 Yüsüp Israilning kerioqan wakтida tapkan balisi boloqaqka, uni baxka ooqulliridin bəkrək yahxi kərətti. Xunga u Yüsüpkə uzun yənglik ton tiktürüp bərdi.□
4 Əmma akiliri atisining uni өzliridin yahxi kəridioqinini kərüp, uningoqa өq bolup kaloqanidi wə uningoqa qiraylik gəp kilmatti.
5 Uning üstigə Yüsüp bir qüx kərgən bolup, uni akilirioqa dəp beriwidi, ular uningoqa tehimu өq bolup kətti.
6 Yüsüp ularoqa mundak dedi: — Mening kərgən xu qüxümni anglap bekinglar.
7 Mana, biz həmmimiz etizlarda axlikларni baoqlawatkudəkmiz. Karisam mening өnqəm ərə turuptidək; silərning өnqənglar bolsa mening өnqəmning qərisigə olixip təzim kilip turoqudək! — dedi.
8 Akiliri uningdin: — Əjəba, sən bizgə padixah bolamsən? Üstimizgə hökümranlik kilamsən? — dəp soridi. Uning kərgən qüxliri wə gepidin akiliri uni tehimu yaman kərdi.
9 Keyin u yənə bir qüx kərdi wə qüxini akilirioqa dəp: — Mana, mən yənə bir qüx kərdüm. Karisam, kuyax bilən ay wə on bir yultuz manga təzim kilip turoqudək! — dedi.
10 U bu qüxni atisi wə akilirioqa dəp bərdi. Atisi uningoqa tənbih berip: — Bu kərgining zadi kandak qüx? Əjəba, mən, anang wə aka-ukiliring aldingoqa berip, sanga yərgə bax urup təzim kilimizmu? — dedi.□
11 Xuning bilən akiliri uningoqa həsət kiloqili turdi. Əmma atisi xu gəpni kəngligə püküp koydi.■

Yüsüpning Misiroqa, kullukka setilixi

12 Əmdi Yüsüpning kerindaxliri atisining koylirini bakkili Xəkəmgə kətkənidi.
13 Israil Yüsüpkə: — Akiliring Xəkəmdə pada bekiwatidioqu? Kəl, mən seni ularning kexioqa əwətəy, dewidi, Yüsüp: — Mana mən, dedi.

□ **36:40-43 «mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — yaki «bular bolsa Edomdiki өzliri igiləp olturakлaxkan jaylardiki əmirlər idi». **«mana xu tərikidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — kizik bir ix xuki, Israillar tehi musapir bolup yürüwatkanda, Əsawlar allikaqan mukim zeminlik bolup, padixahlik tüzümi boloqan, xundakla helila tərəkkiy kiloqan bolsa kerək. Birak keyin Israillar ulardin kəp tərəplərdə exip kətti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51. ■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2 «Təwəndikilər Yakup əwladlirining ix-izliridu»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning on birinqi «tolidot»i (ahirki «tolidot» yaki «tarih»), yəni «Yakupning əwladlirining tolidoti» («Yakupning əwladlirining ix-izliri») (37:2-50:26) baxlinidu. **«Yüsüp atisioqa ularning naqar kilikлirini eytip koyatti»** — okurmənlər Yüsüpning akilirining keyinki ixliridin u bərgən bu həwərning rast yaki rast əməslikini kərələydu. □ **37:3 «uzun yənglik ton»** — xu dəwrlərdiki əmirlər wə padixahlar өz xahzadiliri yaki esilzadilirigə xundak «uzun yənglik ton» kiygüzətti. Baxka birhil tərjimisi «ala rənglik ton». □ **37:10 «aka-ukiliring»** — Yüsüpning bir ukisi, yəni Binyamin bar idi. Xu wakitta u bək kiqik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9.

14 U uningoɣa: — Əmdi berip akiliring aman-esənmu-əməsmu, ⱪoylar aman-esənmu-
əməsmu, manga həwirini elip kəlgin, dəp uni Ḫebron jiloɣisidin yoloɣa saldi; u
Xəkəmgə bardi.
15 Xu yərdə birsi uning dalada tenəp yürginini kərüp uningdin: — Nemə izdəwatisən,
dəp soridi.
16 U: — Mən akilirimni izdəwatimən. Ularning padilirini ⱪəyərdə beⱪiwatⱪanliⱪini
eytip bərsingiz, dedi.
17 U adəm jawab berip: — Ular bu yərdin ketip ⱪaldi, qünki mən ularning:
«Yürünglar, Dotanoɣa barayli» deginini anglidim, dedi.
Xuning bilən Yüsüp akilirining arⱪisidin berip, ularni Dotandin tapti.
18 Ular uni yiraⱪtin kərüp, u tehi ularning ⱪexioɣa kəlməyla, uni əltürüwetixni
məsliḫətləxti.
19 Ular bir-birigə: — Mana ḫeliⱪi qüx kərgüqi keliwatidu.
20 Kelinglar, uni əltürüp muxu yərdiki orəklərdin birigə taxliwetəyli, andin: —
Wəḫxiy bir ḫaywan uni yəp ketiptu, dəyli. Xunda, biz uning qüxlirining nemə
bolidioɣinini kərimiz! — dedi.
21 Əmma Rubən buni anglap uni ularning ⱪolliridin ⱪutⱪuzmaⱪqi bolup: — Uni
əltürməyli, dedi.□ ■
22 Rubən ularoɣa yənə: — Ⱪan təkmənglar! Bəlki uni qəldiki muxu orəkkə
taxliwetinglar; lekin uningoɣa ⱪol təgküzmənglər, dedi (əməliyəttə, u uni ularning
ⱪolidin ⱪutⱪuzup, atisining ⱪexioɣa ⱪayturuwətməkqi idi).
23-24 Yüsüp akilirining ⱪexioɣa yetip kəlgəndə ular uni tutup, uning alaḫidə tonini,
yəni kiyiklik uzun yənglik tonini salduruwelip, orəkkə taxliwətti. Lekin orək ⱪuruⱪ
bolup, iqidə su yoⱪ idi.
25 Andin ular tamaⱪ yegili olturdi. Ular bexini kətürüp ⱪariwidi, mana Ismail-
larning bir karwini Gilead tərəptin keliwatatti. Təgilirigə dora-dərmək, tutiya wə
murməkkilər artiloɣan bolup, Misir tərəpkə ketiwatatti.
26 Yəḫuda ⱪerindaxlirioɣa: — Bizning bir tuoɣⱪan ⱪerindiximizni əltürüp, ⱪenini
yoxuroɣinimizning nemə paydisi bar?
27 Kelinglar, uni Ismaillaroɣa setiwetəyli; ⱪandaⱪla bolmisun u bizning inimiz, bir
tuoɣⱪan ⱪerindiximiz; xunga uningoɣa ⱪol salmayli, dewidi, ⱪerindaxliri buningoɣa
ⱪulaⱪ saldi.□
28 Midiyanliⱪ Sodigərlər xu yərdin ətüp ketiwatⱪanda, ular Yüsüpni orəktin tartip
qiⱪirip, ularoɣa yigirmə kümüx tənggigə setiwətti. Bular bolsa Yüsüpni Misiroɣa elip
kətti.■
29 Rubən orəkning yenioɣa ⱪaytip kelip, Yüsüpning orəktə yoⱪluⱪini kərüp, kiyim-
lirini yirtip,
30 inilirining ⱪexioɣa berip: — Bala yoⱪ turidu! Əmdi mən nəgə baray?! — dedi.
31 Əmma ular Yüsüpning tonini elip, bir tekini booɣuzlap tonni uning ⱪenioɣa miləp,
32 Andin uzun yənglik tonni atisining ⱪexioɣa əwətip, uningoɣa: — Buni biz
tepiwalduⱪ; bu ooɣlungning tonimu-əməsmu, əzüng kərüp baⱪⱪin, dedi.
33 U uni tonup: — Bu dərwəⱪə mening ooɣlumning toni ikən; bir wəḫxiy ḫaywan uni
yəp kətkən ohxaydu; xübḫisizki, Yüsüp titma-titma ⱪiliwetiliptu! — dedi.
34 Xuning bilən Yaⱪup kiyimlirini yirtip, beligə bəz baoɣlap, nuroɣun künlərgiqə ooɣli
üqün matəm tutti.
35 Uning ḫəmmə ooɣul-ⱪizliri yenioɣa kelip uningoɣa təsəlli bərsimu, u təsəllini ⱪobul
ⱪilmay: «Mən təḫtisaraoɣa qüxüp ooɣlumning ⱪexioɣa baroɣuqə xundaⱪ matəm
tutimən!» dedi. Yüsüpning atisi xu peti uningoɣa aḫ-zar kətürüp matəm tutti.■

□ **37:21 «ⱪutⱪuzmaⱪqi bolup...»** — ibraniy tilida «ⱪutⱪuzup...». ■ **37:21** Yar. 42:22. □ **37:27 «u bir tuoɣⱪan ⱪerindiximiz»** — ibraniy tilida «u bizning ətlirimiz». ■ **37:28** Ḫak. 8:24; Zəb. 105:17-18; Ros. 7:9. ■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31.

36 Əmdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misirƣa elip berip, Pirəwnning bir ƣojidari, pasiban
bexi Potifarƣa satti.□ ■

38

Yəḫuda bilən Tamar

1 U waḳitlarda xundaḳ boldiki, Yəḫuda aka-ukilirining ḳexidin ketip, Ḥirah isimlik
Adullamlik bir kixiningkigə qüxti.
2 Xu yərdə Yəḫuda Xua isimlik bir Ḳanaaniyning ḳizini kərdi; u uni hotunluḳḳa elip
ḳexiƣa kirip yatti.□ ■
3 U ḫamilidar bolup bir ooƣul tuƣdi; Yəḫuda uningƣa «Ər» dəp at ḳoydi.
4 U yənə ḫamilidar bolup, bir ooƣul tuƣdi wə uningƣa Onan dəp at ḳoydi.
5 Andin yənə ḫamilidar bolup bir ooƣul tuƣdi wə uningƣa Xəlah dəp at ḳoydi. U
tuƣuluƣanda Yəḫuda Kezibda idi.■
6 Yəḫuda tunji ooƣli Ərgə Tamar isimlik bir ḳizni elip bərdi.
7 Lekin Yəḫudaning tunji ooƣli Ər Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boluƣaqḳa,
Pərwərdigar uni əltürdi.
8 Bu qaƣda Yəḫuda Onanƣa: — Akangning ayalining ḳexiƣa kirip, uni hotunluḳḳa
elip ḳerindaxlik burqini Ada ḳilip, akang üqün nəsil ḳaldurƣin, dedi.□
9 Əmma Onan bu nəsilning əzigə təwə bolmaydiƣanlikini bilip, akisiƣa nəsil
ḳaldurmaslik üqün ḫər ḳetim akisining ayali bilən billə boluƣanda məniysini yərgə
aḳturuwetətti.
10 Uning bu ḳilmixi Pərwərdigarning nəzиridə rəzil kərüngəqkə, unimu əltürüwətti.
11 Yəḫuda əmdi kelini Tamarƣa: — Ooƣlum Xəlah qong boluƣuqə atangning əyidə tul
olturup turƣin, dedi. Qünki u iqidə: — Bumu akiliriƣa ohxax əlüp ketərmikin, dəp
ḳorḳti. Xuning bilən Tamar berip atisining əyidə turup ḳaldi.
12 Əmdi kəp künlər ətüp, Xuaning ḳizi, Yəḫudaƣa təgkən ayal əldi. Yəḫuda təsəlli
tapḳandin keyin adullamlik dosti Ḥirah bilən billə əzining ḳoy ḳirḳiƣuqilirining
əḫwalini bilixkə Timnaḫḳa qikti.
13 Tamarƣa: — Ḳeynatang ḳoylirini ḳirḳiƣili Timnaḫḳa yol aldi, degən həwər yətti.
14 Xuning bilən Tamar Xəlah qong boluƣan bolsimu, mən uningƣa hotunluḳḳa elip
berilmidim, dəp ḳarap, tulluḳ kiyimini seliwetip, qümbəl tartip bədinini orap,
Timnah yolining üstidə Ənaimƣa kirix eƣiziƣa berip olturdi.
15 Əmdi Yəḫuda uni yüzi yepiḳlik ḫalda kərgəndə: — Bu bir paḫixə ayal ohxaydu,
dəp oylidi.□
16 U yoldin burulup uning yeniƣa berip, əz kelini ikənlikini bilməy: — Kəl, mən
sən bilən billə bolay, dedi. U jawab berip: — Mən bilən billə bolsang, manga nemə
berisən? dəp soridi.
17 U uningƣa: — Padamning iqidin bir ooƣlaḳni sanga əwətip berəy, dedi. Ayal: —
Sən uni əkelip bərgüqə, manga rənigə birər nərsə berəmsən? dəp soriwidi,

---

□ **37:36 «pasiban bexi»** — xu qaƣdiki «pasiban bexi» degən mənsəp bəlkim «jallat bexi» degənnimu əz iqigə alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zəb. 105:17-18 □ **38:2 «bir Ḳanaaniyning ḳizi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Ḳanaaniylar imansiz wə əhlaḳsiz bir həlḳ idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Qəl. 26:20. □ **38:8 «ḳerindaxlik burqi»** — ḳədimki zamanlarning ərp-adətliri boyiqə, birsi əz mal-mülkigə warislik ḳilidiƣan pərzənti bolmay əlüp kətsə, undaḳta əlgüqining aka yaki ukisi uningƣa bir waris pərzənt ḳaldurux üqün ayalini hotunluḳḳa elixi kerək idi. Bu ayaldin pərzənt tuƣulsa, undaḳta u əziningki əməs, bəlki əlgən ḳerindixining ḫesablinatti. Keyin bu ixni Musa pəyƣəmbər yəḫudiylarƣa ḳanun dəp bekitkən («Ḳan.» 25:5-10). □ **38:15 «bu bir paḫixə ayal ohxaydu»** — xu waḳitlarda paḫixə ayalar yüzini etiwalatti; toy ḳiliƣan ayallar wə ḳizlar adəttə qümbəlsiz yürətti. Pəḳət toy ḳilidiƣan layiḳi aldidila ḳizlar yüzini yepiwalatti (24:65ni kərüng).

18 U: — Sanga nemini rənigə berəy? — dedi.
U: — Өz məḫürüng bilən uning xoynisini wə ḳolungdiki ḫasangni rənigə bərgin, dewidi, u bularni berip, uning bilən birgə boldi. Xuning bilən u uningdin ḫamilidar bolup ḳaldi.
19 Andin Tamar ornidin turup mangdi; u pərənjini seliwetip, tulluḳ kiyimini kiyiwaldi.
20 Yəḫuda: — U hotunning ḳolidiki rənini yandurup kəlsun dəp adullamliḳ dostining ḳoli arḳiliḳ ooɣlaḳni əwətti, əmma u uni tapalmidi.
21 U xu jaydiki adəmlərdin: — Ənaimdiki yolning boyida olturoɣan butpərəs paḫixə ḳeni, dəp sorisa, ular: — Bu yərdə ḫeqbir butpərəs paḫixə boloɣan əməs, dəp jawab bərdi.□
22 Buning bilən u Yəḫudaning ḳexioɣa yenip berip: — Mən uni tapalmidim; üning üstigə u jaydiki adəmlərmu: «Bu yərdə ḫeqbir butpərəs paḫixə ayal boloɣan əməs» deyixti, dedi.
23 Yəḫuda: — Boptu, u nərsilərni u elip kətsə kətsun; bolmisa, baxḳilarning məshirisigə ḳalimiz. Nemila bolmisun, mən uningoɣa ooɣlaḳ əwəttim, lekin sən u hotunni tapalmiding, dedi.
24 Üq ayqə ətkəndin keyin birsi Yəḫudaoɣa: — Sening kelining Tamar buzuḳqiliḳ ḳildi, uning üstigə zinadin ḫamilidar bolup ḳaldi, degən həwərni yətküzdi. Yəḫuda jawabən: — Uni elip qiḳinglar, kөydürüwetilsun! — dedi.
25 Lekin u elip qiḳiloɣanda ḳeynatisioɣa həwər əwətip: — Bu nərsilərning igisi boloɣan adəmdin ḫamilidar boldum! Əmdi sən kərüp baḳ, bu məḫür, xoynisi wə ḫasining kimning ikənlikini etirap ḳiloɣin, dedi.
26 Yəḫuda bu nərsilərni etirap ḳilip: — U manga nisbətən ḫəḳliḳtur; dərwəḳə mən uni ooɣlum Xəlaḫḳa elip bərmidim, dedi. Bu ixtin keyin Yəḫuda uningoɣa yənə yeḳinqiliḳ ḳilmidi.□
27 Uning tuoɣut waḳti yeḳinlaxti, mana ḳorsiḳida ḳoxkezək bar idi.■
28 U tuoɣḳan waḳtida balilardin birsi ḳolini qiḳiriwidi, tuoɣut anisi dərḫal bir ḳizil yipni elip: «Bu awwal qiḳti» dəp uning ḳolioɣa qigip ḳoydi.
29 Lekin u ḳolini yənə iqigə tiḳiwaldi, mana uning inisi qiḳti. Xuning bilən tuoɣut anisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bəsüp qiḳting!» dedi; xuning bilən uningoɣa «Pərəz» degən at ḳoyuldi.□ ■
30 Andin ḳolioɣa ḳizil yip qigilgən akisi tuoɣuldi. Uning ismi Zərah dəp ataldi.□

39

Yüsüpning Potifarning өyidə hizmət ḳilixi

1 Yüsüp bolsa Misiroɣa elip kelindi; uni Pirəwnning oɣojidari, pasiban bexi Potifar xu yərgə elip kəlgən Ismaillarning ḳolidin setiwaldi.■
2 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə boloɣaqḳa, uning ixliri ongoɣa tartti; u misirliḳ hojisining өyidə turup ḳaldi.■

□ **38:21 «butpərəs paḫixə»** — Ḳanaaniylar arisida butpərəslikning paḫixiwazliḳ bilən ziq munasiwiti bar idi. «Kim bundaḳ «butpərəs paḫixə» bilən billə bolsa, uningoɣa buttin bir bəht-bərikət kelidu» dəp ḳarilatti. □ **38:26 «U manga nisbətən ḫəḳliḳtur»** — Tamarning bu ixlarda bolux məḳsiti kəngül huxi üqün əməs, bəlki pərzənt kərüx üqün idi. Yəḫuda əslidə «Mən uningdin tehimu gunaḫkarmən» deyixkə tooɣra kelətti, əlwəttə. ■ **38:27** 1Tar. 2:4. □ **38:29 «Sən ḳandaḳ ḳilip bəsüp qiḳting!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bəsüp qiḳting? Bundaḳ ix bexingoɣa yənə kelidu!» (əyni səz «bəsüp qiḳix» bexingoɣa yənə kelidu!»). **«Pərəz»** — «bəsülgən jay» yaki «bəsküqi» degən mənidə. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30 «Zərah»** — Babil yaki aramiy tilida «ḳipḳizil» degən mənidə. Ibraniy tilida «parḳiraḳ» degən mənidə. Bu babning tarihiy əhmiyiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zəb. 105:17 ■ **39:2** Ros. 7:9.

3 Uning hojisi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini, xundaqla u nemə ix qilsa,
Pərwərdigarning uning qolida ronaq tapquzoɣanliqini bayqidi.
4 Xuning bilən Yüsüp uning nəziridə iltipat tepip, uning has hizmətqisi boldi. Hojisi
uni өyini baxquruxqa qoydi wə barliq təəlluqatini uning qolioɣa tapxurdi.
5 Wə xundaq boldiki, u uni өyi wə barliq təəlluqatini baxquruxqa qoyoɣandin
tartip, Pərwərdigar bu misirliqning өyini Yüsüpning səwəbidin bərikətlidi;
Pərwərdigarning bərikiti uning pütün ailisi wə barliq teriqiliqioɣa kəldi.
6 Xuning bilən *Potifar* barliq ixlirini Yüsüpning qolioɣa tapxurup, өz tamiqini yeyixtin
baxqa ɦeqqandaq ix bilən kari bolmidi.
Yüsüp bolsa qamiti kelixkən, huxqiray yigit idi.
7 Birnəqqə waqit өtkəndin keyin xundaq boldiki, uning hojisining ayalining Yüsüpkə
kөzi qüxüp qelip: — Mən bilən yatqin! — dedi.■
8 Əmma u unimay hojisining ayalioɣa mundaq dedi: — Mana hojam өydiki ixlarni,
xundaqla barliq təəlluqatini qolumoɣa tapxurdi, manga tolimu ixinip ixlirim bilən
kari bolmaydu.
9 Bu өydə məndin qong adəm yoq. Səndin baxqa u ɦeqbir nərsini məndin ayimidi
— qünki sən uning ayalidursən! Xundaq turuqluq mən qandaqmu bundaq rəzillikni
qilip Huda aldida gunaɦkar bolay? — dedi.
10 Gərqə ɦər küni Yüsüpkə xundaq desimu, xundaqla u uning bilən yetip uningoɣa
yeqinqiliq qilixni yaki uning bilən birgə turuxni rət qiloɣan bolsimu,
11 xundaq bir wəqə boldiki, bir küni u өz ixi bilən өy iqigə kirgənidi, өydikilərdin
ɦeqqaysisi өyning iqidə əməs idi;
12 bu ayal uning tonini tutuwelip: — Mən bilən yatqin! dedi. U tonini uning qolioɣa
taxlap qoyup, yügürgən peti qeqip taxqirioɣa qiqip kətti.
13 Ayal Yüsüpning tonini өz qolioɣa taxlap qeqip qiqip kətkinini kөrüp,
14 өyidiki hizmətqilirini qaqirip ularoɣa: — Qaranglar, erim bizgə ɦaqarət kəltürsun
dəp bir ibraniy adəmni elip kəptu! Bu adəm yenimoɣa kirip: «Sən bilən yatay»
dewidi, qattiq warqiridim!
15 U mening qattiq warqirioɣinimni anglap, tonini yenimoɣa taxlap, taxqirioɣa qeqip
kətti, dedi.
16 Xuning bilən hojisi өyigə yenip kəlgüqə u Yüsüpning tonini yenida saqlap qoydi.
17 Andin u erigimu xu gəpni qilip: — Sən elip kəlgən ɦeliqi ibraniy qul manga ɦaqarət
qilixqa qeximoɣa kirdi.
18 Lekin mən qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qeximda taxlap, taxqirioɣa qeqip
kətti, — dedi.
19 Uning hojisi ayalining: — Sening qulung meni undaq-mundaq qildi, degən gəplirini
anglap oɣəzipi ottək tutaxti.
20 Xuning bilən Yüsüpning hojisi uni tutup orda munarliq zindanoɣa qamap qoydi.
Xu yərgə pəqət padixaɦning məɦbusliri solinatti. Buning bilən u xu yərdə solaqta
yetip qaldi.□ ■
21 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə bolup, uningoɣa xapaət kərsitip, uni zindan
begining nəziridə iltipat tapturdi.
22 Xuning bilən zindan begi gundihanida yatqan ɦəmmə məɦbuslarni Yüsüpning
qolioɣa tapxurdi. Xu yərdə qilinidioɣan ɦərqandaq ix uning qoli bilən bolatti.

■ **39:7** Pənd. 7:13. □ **39:20** «***Yüsüpni*** tutup orda munarliq zindanoɣa qamap qoydi» — yuqiriqi izaɦatta eytqinimizdək, Potifar «jallat bexi» boluxi mumkin idi. Xunga u Yüsüpni өlüm jazasioɣa məɦkum qilixqa ɦoquqluq bolatti. Uning xundaq qilmasliqi kөnglidə ayalining gəplirigə guman pəyda boloɣanliqioɣa ispat boluxi mumkin. Qaysi ayaoɣ astida dəssilix hətirigə qaloɣan ayal өzini bozək qilmaqqi kixining kiyimini tutuwelixni halaytti? ■ **39:20** Zəb. 105:18

23 Zindan begi Yüsüpning ķolidiki ḥeqķandaķ ixtin ƣəm ķilmatti; qünki
Pərwərdigar uning bilən billə bolup, u ḥərnemə ķilsa Pərwərdigar uni onguxluķ
ķilatti.

40

Yüsüpning zindandaxlirining qüxlirigə təbir berixi

1 Bu ixlardin keyin Misir padixaḥining saķiysi wə bax nawiyi Misir padixaḥining
zitiƣa tegip gunaḥkar bolup ķaldi.
2 Xuning bilən Pirəwn uning bu ikki mənsəpdariƣa, yəni bax saķiy wə bax nawayƣa
ƣəzəplinip,
3 ularni pasiban bexining sariyiƣa, Yüsüp solaķliķ munarliķ zindanƣa solap ķoydi.□
4 Pasiban bexi Yüsüpni ularning hizmitidə bolup ularni kütüxkə təyinlidi. Ular
solaķta birnəqqə kün yetip ķaldi.
5 Ular ikkisi — Misir padixaḥining saķiysi wə nawiyi gundihanida solaķliķ turƣan
bir keqidə qüx kөrdi. Ḥərbirining qüxining өzigə has təbiri bar idi.
6 Ətisi ətigəndə, Yüsüp ularning ķexiƣa kiriwidi, ularning ƣəmkin olturƣinini kөrdi;
7 xunga u өzi bilən billə hojisining sariyida solaķliķ yatķan Pirəwnning bu ikki
mənsəpdaridin: — Nemixķa qirayinglar bügün xunqə solƣun? — dəp soridi.
8 Ular uningƣa jawab berip: — Ikkimiz bir qüx kөrduķ; əmma qüximizning təbirini
yexip beridiƣan kixi yoķ, dedi. Yüsüp ularƣa: — Qüxkə təbir berix Hudadin bolidu
əməsmu? Qüxünglarni manga eytip beringlar, — dedi.□
9 Buning bilən bax saķiy Yüsüpkə qüxini eytip: — Qüxümdə aldimda bir üzüm teli
turƣudək;
10 bu üzüm telining üq xehi bar ikən. U bih urup qeqəkləp, saplirida uzum pixip
ketiptudək;
11 Pirəwnning ķədəḥi ķolumda ikən; mən üzümlərni elip Pirəwnning ķədəḥigə siķip,
ķədəḥni uning ķoliƣa sunuptimən, dedi.
12 Yüsüp uningƣa jawabən: Qüxning təbiri xudurki, bu üq xah üq künni kөrsitidu.
13 Üq kün iqidə Pirəwn ķəddingni ruslitip, seni mənsipinggə ķaytidin təyinləydu.
Buning bilən sən burun uningƣa saķiy bolƣandək Pirəwnning ķədəḥini uning
ķoliƣa sunidiƣan bolisən.□
14 Lekin ixliring onguxluķ bolƣanda meni yadingƣa yətküzüp, manga xapaət
kөrsitip Pirəwnning aldida mening toƣramda gəp ķilip, meni bu өydin qiķartķaysən.
15 Qünki mən ḥəķiķətən ibraniylarning zeminidin naḥəķ tutup elip kelindim; bu
yərdimu meni zindanƣa salƣudək bir ix ķilmidim, — dedi.
16 Bax naway Yüsüpning xundaķ yahxi təbir bərginini kөrüp uningƣa mundaķ dedi:
— Mənmu өzümni qüxümdə kөrdüm; mana, beximda aķ nan bar üq sewət bar ikən.
17 Əng üstünki sewəttə nawaylar Pirəwngə pixurƣan ḥərhil nazunemətlər bar ikən;
lekin ķuxlar beximdiki u sewəttiki nərsilərni yəp ketiptudək, — dedi.
18 Yüsüp jawabən: — Qüxning təbiri xudurki: — Bu üq sewət üq künni kөrsitidu.
19 Üq kün iqidə Pirəwn sening bexingni kesip, jəsitingni dərəhkə asidikən. Xuning
bilən uqarķanatlar kelip gөxüngni yəydikən, — dedi.□

□ **40:3 «pasibanlarning bexi»** — Potifar bolsa kerək (39:1ni kөrüng). □ **40:8 «qüximizning təbirini yexip beridiƣan kixi yoķ»** — xu dəwrlərdə Misirda «qüxni yəxküqi» dəydiƣan «alaḥidə kəsp»tiki bir hil adəmlər bar idi. □ **40:13 «Pirəwn ķəddingni ruslitip...»** — ibraniy tilida: — «Pirəwn bexingni kөtürüp...». □ **40:19 «Pirəwn sening bexingni kesip,...»** — ibraniy tilida: «Pirəwn bexingni üstüngdin kөtürüp,...» . Muxu sөzlərni 13-ayət bilən selixturƣili bolidu.

20 Üqinqi küni xundaq boldiki, Pirəwnning tuoɣuloɣan küni boloɣaqqa, u ḫəmmə
hizmətkarliri üqün bir ziyapət qilip bərdi, xundaqla dərwəqə hizmətkarlirining
arisida bax saqiyning bexini kətürdi wə bax nawayning bexini aldi;□
21 u bax saqiyni qaytidin əz mənsipigə təyinlidi; xuning bilən u Pirəwnning qədəḫini
uning qolioɣa qaytidin sunidioɣan boldi.
22 Lekin bax nawayni bolsa Yüsüp ularoɣa təbir bərgəndək esiwətti.
23 Əmma bax saqiy Yüsüpni ḫeq əsliməy, əksiqə uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padixaḫning qüxigə təbir berixi

1 Toptooɣra ikki yil ətüp, Pirəwn bir qüx kərdi. Qüxidə u *Nil* dəryasining boyida
turoɣudək.■
2 Ḫəm qiraylik ḫəm semiz yəttə tuyaq inək dəryadin qikip, qumuxlukta otlaptudək.
3 Andin yənə yəttə tuyaq inək dəryadin qikiptu; ular sət ḫəm oruq bolup, aldinqi
inəklərning yenida, dəryaning boyida turuptu.
4 Bu sət ḫəm oruq inəklər u yəttə qiraylik ḫəm semiz inəklərni yəwetiptu. Xu waqitta
Pirəwn oyoɣinip ketiptu.
5 U yənə uhlap, ikkinqi qetim qüx kərdi: — Mana, bir tüp buoɣday xehidin toq wə
qiraylik yəttə baxaq qikiptu.
6 Ulardin keyin yənə yəttə baxaq qikiptu; ular ḫəm oruq wə puqək bolup, xərq
xamilida solixip qaloɣanidi.
7 Bu oruq baxaqlar u yəttə semiz, toq baxaqni yutup ketiptu. Andin Pirəwn oyoɣinip
ketiptu, bu uning qüxi ikən.
8 Ətisi uning kəngli naḫayiti biaram bolup, Misirdiki ḫəmmə palqi-jadugərlər bilən
barlik danixmənlərni qaqirtip kəldi. Pirəwn əz qüxini ularoɣa eytip bərdi; lekin
ḫeqkim Pirəwngə qüxlərning təbirini dəp berəlmidi.□
9 U qaoɣda bax saqiy Pirəwngə: — Bügün mening ətküzgən hataliklirim esimgə kəldi.
10 Burun Pirəwn janabliri qullirioɣa, yəni peqir wə bax nawayoɣa aqqiklinip, bizni
pasiban bexining sariyida solaqqa taxlioɣanidila;
11 Xu qaoɣlarda ḫərbirimiz bir keqidə birdin qüx kərduq; ḫər qaysimiz kərgən
qüxning təbiri baxqa-baxqa idi.■
12 Xu yərdə biz bilən billə pasiban bexining quli boloɣan bir ibraniy yigit bar idi.
Uningoɣa qüxlirimizni eytiwiduq, u bizgə qüxlirimizning təbirini bayan qildi; u
ḫərbirimizning kərgən qüxigə qarap təbir bərgənidi.
13 Xundaq boldiki, ixlar dəl uning bərgən təbiridə deyilgəndək yüz bərdi; janabliri
peqirni əz mənsipimgə qaytidin təyinlidilə, bax nawayni daroɣa astila, — dedi.
14 Xuning bilən Pirəwn adəm əwətip, Yüsüpni qaqirdi; ular dərḫal uni zindandin
qikardi. Yüsüp burut-saqilini qüxürüp, kiyimlirini yənggüxləp, Pirəwnning aldioɣa
kirdi.■
15 Pirəwn Yüsüpkə: — Mən bir qüx kərdüm, əmma uning təbirini eytip berələydioɣan
ḫeqkim qikmidi. Anglisam, sən qüxkə təbir berələydikənsən, — dedi.
16 Yüsüp Pirəwngə jawab berip: — Təbir berix əzümdin əməs; lekin Huda Pirəwngə
hatirjəmlik beridioɣan bir jawab beridu, — dedi.□

□ **40:20 «bexini aldi» —** ibraniy tilida bu ibarə «bexini kətürdi» degən səz bilən ipadilinidu. Lekin bu «bax kətürüx» ornini əstürüx əməs, bəlki kallisini elixni kərsitidu. ■ **41:1** Zəb. 105:19 □ **41:8 «uning kəngli» —** ibraniy tilida: — «uning roḫi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zəb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16 «hatirjəmlik beridioɣan bir jawab» —** yaki «aman-esənlikkə elip baridioɣan bir jawab».

17 Pirəwn Yüsüpkə: — Qüxümdə mən dəryaning kiroƣikida turuptimən.□
18 Karisam, dəryadin həm semiz həm qiraylik yəttə tuyak inək qikip kumuxlukta otlaptu.
19 Andin ulardin keyin ajiz, tolimu sət həm oruk yəttə tuyak inək qikiptu. Mən Misir zeminida xundak sət inəklərni kərgən əməsmən.
20 Bu oruk, əski inəklər bolsa awwalki yəttə semiz inəkni yəwetiptu.
21 Ularni yəwətkən bolsimu, korsikioƣa bir nemining kirgənliki heq ayan bolmaptu, ularning kərünüxi bəlki burunkidək sət imix. Andin mən oyoƣinip kəttim.
22 Andin yənə bir qüx kərdum, mana bir xahtin yəttə həm tok həm qiraylik baxak qikiptu.
23 Andin yənə yəttə puqək, oruk baxak qikiptu; ular xərk xamili bilən solixip kurup ketiptu.
24 Bu oruk baxaklar yəttə qiraylik baxakni yəp ketiptu. Mən bu ixni palqi-jadugərlərgə dəp bərsəm, manga təbirini eytip beridioƣan heq kixi qikmidi, dedi.
25 Yüsüp Pirəwngə: — *Janabliri* Pirəwnning qüxliri bir mənididur. Huda Özi kilmakqi boloƣan ixlirini Pirəwngə aldin bildürdi.
26 Bu yəttə yahxi inək yəttə yilni kərsitidu; yəttə yahxi baxakmu yəttə yilni kərsitidu. Bu qüxlər ohxax bir qüxtur.
27 Ulardin keyin qikkan yəttə oruk, yaman sət inək yəttə yilni kərsitidu; xərk xamili bilən solixip kaloƣan yəttə kuruk baxakmu xundak bolup, aqarqilik bolidioƣan yəttə yildur.
28 Mən Pirəwngə dəydioƣan səzüm xuki, Huda yekinda kilmakqi boloƣan ixni Pirəwngə ayan kildi.
29 Mana, pütkül Misir zeminida yəttə yiloƣiqə məmurqilik bolidu;
30 andin yəttə yiloƣiqə aqarqilik bolidu; xuning bilən Misir zeminida pütkül məmurqilikni unutkuzidioƣan aqarqilik zeminni wəyran kilidu.
31 Kelidioƣan aqarqilikning səwəbidin zeminda boloƣan məmurqilik kixilərning esidin kətürülüp ketidu; qünki aqarqilik tolimu eoƣir bolidu.
32 Lekin qüxning yandurulup, Pirəwngə ikki ketim kərünginining əhmiyiti xuki, bu ix Huda təripidin bekitilgən bolup, Huda uni pat arida əməlgə axuridu.
33 Əmdi Pirəwn özi üqün pəm-parasətlik həm dana bir kixini tepip, Misir zeminioƣa koysun.
34 Pirəwn xundak kilsunki, məmurqilik boloƣan yəttə yilda Misir zeminidin qikkan axlikning bəxtin birini toplanglar dəp zeminoƣa nazarətqilərni təyinlisun.
35 Bular xu kelidioƣan tokqilik yillirida barlik axlikni toplap, xəhər-xəhərlərdə yeməklik bolsun dəp buoƣday-konaklarni Pirəwnning kol astioƣa jəm kilip saklitip koysun.
36 *Yioƣiloƣan* xu axliklar Misir zeminida bolidioƣan yəttə yillik aqarqilikka takabil turux üqün saklansun; xu tərikidə zemin aqarqiliktin halak bolmaydu, — dedi.

Yüsüpning Misirni idarə kilixi

37 Bu səz Pirəwn wə uning hizmətkarlirining nəzirigə taza yakti.■
38 Xuning bilən Pirəwn hizmətkarlirioƣa: — Bu kixidək, iqidə Hudaning roƕi bar yənə birsini tapalamduk?! — dedi.■
39 Pirəwn Yüsüpkə: — Huda sanga buning həmmisini ayan kiloƣanikən, səndək pəmlik həm dana heqkim qikmaydu.

□ **41:17 «dərya»** — Nil dəryasi. Misirliklaroƣa nisbətən pəkət bir dərya, yəni Nil dəryasila bardur. ■ **41:37** Ros. 7:10. ■ **41:38** Zəb. 105:20-22

40 Sən əmdi mening өyümni baxқuruxқa bekitilding, barliқ həlқim sening aoɳzingoɳa қarap өzlirini tərtipkə tizsun. Pəқət təhttila mən səndin üstün turimən, — dedi.□ ■
41 Ahirida Pirəwn Yüsüpkə: — Mana, mən seni pütkül Misir zeminining üstigə təyinlidim, — dedi.
42 Buning bilən, Pirəwn өz қolidin məһür üzükini qiқirip, Yüsüpning қolioɳa saldi; uningoɳa nəpis kanap rəhttin tikilgən libasni kiygüzüp, boynioɳa bir altun zənjir esip қoydi.
43 Uni өzining ikkinqi xaһanə һarwisioɳa olturoɳuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!» — dəp jar saldurdi. Xundaқ қilip, Pirəwn uni pütkül Misir zeminioɳa tikləp қoydi.
44 Andin Pirəwn Yüsüpkə yənə: — Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz һeqkim қol-putini midirlatmisun! — dedi.□
45-46 Pirəwn Yüsüpkə Zafinat-Paaniyaһ degən namni bərdi wə on xəһiridiki kaһin Potifiraһning қizi Asinatni uningoɳa hotunluққa elip bərdi. Xundaқ қilip Yüsüp pütkül Misir zeminini baxқurux üqün qərgiləxkə qiқti. Yüsüp Misir padixaһi Pirəwnning hizmitidə boluxқa bekitilgəndə ottuz yaxta idi; u Pirəwnning aldidin qiқip, Misir zeminining һərқaysi jaylirini kəzdin kəqürdi. □
47 Məmurqiliқ boloɳan yəttə yil iqidə zeminning һosuli dəwə-dəwə boldi.□
48 Yəttə yilda u Misir zeminidin qiққan axliқni yioɳip, xəһər-xəһərgə toplidi; һərқaysi xəһərning ətrapidiki etizliқning axliқini u xu xəһərning өzigə juoɳlap қoydi.
49 Xu təriқidə Yüsüp dengizdiki қumdək naһayiti kəp axliқ toplidi; axliқ һəddi-һesabsiz boloɳaqқa, ular һesablaxni tohtatti.
50 Aqarqiliқ yilliri yetip kelixtin burun Yüsüpkə ikki ooɳul tərəldi. Bularni Ondiki kaһin Potifəraһning қizi Asinat uningoɳa tuoɳup bərdi.■
51 Yüsüp: «Huda pütün japa-muxəққitim wə atamning pütün ailisini kənglümdin kətürüwətti» dəp tunji ooɳlioɳa Manassəһ dəp at қoydi;□
52 andin: «Mən azab-oқubət qəkkən yurtta Huda meni mewilik қildi» dəp ikkinqisigə Əfraim dəp at қoydi.□
53 Misir zeminida məmurqiliқ boloɳan yəttə yil ayaoɳlaxti.
54 Andin Yüsüpning eytқinidək aqarqiliқning yəttə yili baxlandi. U qaoɳlarda baxқa barliқ yurtlardimu aqarqiliқ boldi; lekin Misir zeminidiki һər yərlərdə nan bar idi.■
55 Aqarqiliқ pütkül Misir zeminni basқanda, həlқ axliқ sorap Pirəwngə pəryad қildi. Pirəwn misirliқlarning һəmmisigə: — Yüsüpning қexioɳa berip, u silərgə nemə desə, xuni қilinglar, — dedi.
56 Aqarqiliқ pütkül yər yüzini besip kətti. Yüsüp һər yərdiki ambarlarni eqip, misirliқlaroɳa axliқ satatti; aqarqiliқ Misir zeminida intayin eoɳir boloɳili turdi.
57 Aqarqiliқ pütkül yər yüzini basқan boloɳaqқa, barliқ yurtlardiki həlқmu axliқ aloɳili Misiroɳa Yüsüpning қexioɳa kelətti.

42

Yüsüpning қerindaxlirining Misiroɳa axliқ aloɳili berixi

□ **41:40 «tərtipkə tizsun»** — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zəb. 105:21-22 □ **41:44 «Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz һeqkim қol-putini midirlatmisun!»** — yaki «Mən Pirəwndurmən; lekin pütkül Misir zeminida sening ruhsitingsiz һeqkim қol-putini midirlatmisun!». □ **41:45-46 «Zafinat-Paaniyaһ»** — mənisi «Hudaning səz қilixi bilən u (Yüsüpni deməkqi) һayat turidu» degən boluxi mumkin. Baxқa birhil tərjimisi «Dunyaning Қutқuzoɳuqisi». □ **41:47 «dəwə-dəwə»** — ibraniy tilida «qanggal-qanggal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51 «Manassəһ»** — mənisi «untulduroɳan». □ **41:52 «Əfraim»** — mənisi «ikki һəssə mewilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zəb. 105:16-17

1 Əmdi Yaqup Misirda axlik barlikini bilginidə ooqullirioqa: — Nemixqa bir-biringlaroqa qarixip turisilər? — dedi.
2 Andin yənə: — Manga qaranglar, angliximqə Misirda axlik bar ikən. U yərgə berip, andin xu yərdin bizgə axlik elip kelinglar; buning bilən ölüp kətməy, tirik qalimiz, — dedi.■
3 Buning bilən Yüsüpning on akisi axlik setiwaloqili Misiroqa yoloqa qikti.□
4 Lekin Yaqup Yüsüpning inisi Binyaminning birər yamanlikqa uqrap qelixidin qorqup uni akiliri bilən billə əwətmidi.
5 Xuningdək aqarqilik Qanaan zeminidimu yüz bərgəqkə, Israilning ooqulliri axlik aloqili kəlgənlər arisida bar idi.
6 Yüsüp zeminning waliysi bolup, yurtning barlik həlkigə axlik setip bərgüqi xu idi. Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim qildi.□ ■
7 Yüsüp akilirini kərüpla ularni tonudi; lekin u tonuxluk bərməy, ularoqa qopal tələppuzda gəp qilip: — Qəyərdin kəldinglar, dəp soridi. Ular jawabən: — Qanaan zeminidin axlik aloqili kəlduk, — dedi.
8 Yüsüp akilirini tonuoqan bolsimu, lekin ular uni tonumidi.
9 Yüsüp əmdi ular tooqrisida kərgən qüxlirini esigə elip, ularoqa: — Silər jasus, bu əlning mudapiəsiz jaylirini kəzətkili kəldinglar, — dedi.□ ■
10 Əmma ular uningoqa jawab berip: — Əy hojam, undaq əməs! Bəlki kəminiliri axlik setiwaloqili kəldi!
11 Biz həmmimiz bir adəmning ooqulliri, səmimiy adəmlərmiz. Kəminiliri jasus əməs! — dedi.
12 U ularoqa yənə: — Undaq əməs! Bəlki zeminning mudapiəsiz jaylirini kərgili kəldinglar, — dedi.
13 Ular jawab berip: — Kəminiliri əslidə on ikki qerindax iduk; biz həmmimiz Qanaan zeminidiki bir adəmning ooqulliridurmiz; lekin kənji inimiz atimizning qexida qelip qaldi; yənə bir inimiz yoqap kətti, — dedi.■
14 Əmma Yüsüp ularoqa yənə: — Mana mən dəl silərgə eytqinimdək, jasus ikənsilər!□
15 Pirəwnning hayati bilən qəsəm qilimənki, kiqik ininglar bu yərgə kəlmigüqə silər bu yərdin qikip ketəlməysilər; silər xuning bilən sinilisilər.
16 Ininglarni elip kəlgili biringlarni əwətinglar, qaloqanliringlar bolsa solap qoyulisilər. Buning bilən eytqininglarning rast-yaloqanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirəwnning hayati bilən qəsəm qilimənki, silər jəzmən jasus! — dedi.□
17 Xuning bilən u ularni üq küngiqə solap qoydi.
18 Üqinqi küni Yüsüp ularoqa mundaq dedi: — Mən Hudadin qorqidioqan adəmmən; tirik qelixinglar üqün muxu ixni qilinglar: —
19 Əgər səmimiy adəmlər bolsanglar, qerindaxliringlardin biri silər solanoqan gundihanida solaqlik turiwərsun, qaloqininglar aqarqilikta qaloqan ailənglar üqün axlik elip ketinglar;
20 Andin kiqik ininglarni qeximoqa elip kelinglar. Xuning bilən səzliringlar ispatlansa, əlməysilər!, — dedi. Ular xundaq qilidioqan boldi.■

■ **42:2** Ros. 7:12. □ **42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misiroqa yoloqa qikti»** — Yaqupning ooqullirining əzlirining Misiroqa berixi ailisining aqarqilik tüpəylidin namratlixip kətkənlikini kərsətsə kerək; baridioqan hizmətqilərmu qalmioqan boluxi mumkin. □ **42:6 «Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim qildi»** — bu ix bilən Yüsüpning kərgən qüxliri tehi toluq əməlgə axurulmidi; atisi Yaqup, inisi Binyamin wə əgəy anisining Misiroqa kelixi bilən kərgən qüxliri toluq əməlgə axurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9 «əlning mudapiəsiz jayliri»** — ibraniy tilida «əlning yalingaq jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14 «mana mən dəl silərgə eytqinimdək, jasus ikənsilər!»** — Yüsüpning buni deginidiki məntiqə bəlkim «Kim əz ooqullirining həmmisini degüdək birakla Misiroqa baridioqan hətərlik yoloqa mangduratti?!» degəndək boluxi mumkin. □ **42:16 «eytqininglarning rast-yaloqanliqi ispatlinidu»** — ibraniy tilida «silərdə həqiqət bar-yoqluqi ispatlinidu». ■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23.

21 Andin ular өzara: — Bərḥək, biz inimizƣa ḳilƣan iximiz bilən gunaḥkar bolup
ḳalduḳ; u bizgə yalwursimu uning azabini kөrüp turup uningƣa ḳulaḳ salmiduḳ.
Xuning üqün bu azab-oḳubət beximizƣa qüxti, — deyixti.
22 Rubən ularƣa jawabən: — Mən silərgə: baliƣa zulum ḳilmanglar, degən
əməsmidim? Lekin unimidinglar. Mana əmdi uning ḳan ḳərzi bizdin soriliwatidu,
— dedi.■
23 Əmma Yüsüp ular bilən tərjiman arḳilik sөzləxkəqkə, ular Yüsüpning өz gəplirini
uḳup turuwatḳinini bilmidi.
24 U ulardin өzini qətkə elip, yiƣlap kətti. Andin ularning ḳexiƣa yenip kelip, ularƣa
yənə sөz ḳilip, ularning arisidin Ximeonni tutup, ularning kөz aldida baƣlidi.

Yüsüpning akilirining Ḳanaanƣa ḳaytixi

25 Andin Yüsüp əmr qüxürüp, ularning taƣarliriƣa axlik toldurup, ḥər birsining
pulini ḳayturup taƣiriƣa selip ḳoyup, səpər ḥazirliḳlirimu berilsun dəp buyruwidi,
ularƣa xundaḳ ḳilindi.
26 Xuning bilən akiliri exəklirigə axliḳlirini artip, xu yərdin kətti.
27 Əmma өtənggə kəlgəndə ulardin biri exikigə yəm bərgili taƣirini eqiwidi, mana,
өz puli taƣarning aƣzida turatti.
28 U ḳerindaxliriƣa: — Mening pulumni ḳayturuwetiptu. Mana u taƣirimda turidu,
dedi. Buni anglap ularning yüriki su bolup, titrixip bir-birigə: — Bu Hudaning bizgə
zadi nemə ḳilƣinidu? — deyixti.
29 Ular Ḳanaan zeminiƣa, atisi Yaḳupning ḳexiƣa kelip, bexidin өtkən ḥəmmə
wəḳələrni uningƣa sөzləp berip:
30 — ḥeliḳi kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə ḳopal gəp ḳildi, bizgə zeminni
payliƣuqi jasustək muamilə ḳildi;
31 əmdi biz uningƣa: «Biz bolsaḳ səmimiy adəmlərmiz, jasus əməsmiz.
32 Biz bir atidin bolƣan oƣullar bolup, on ikki aka-uka iduḳ; biri yoḳap kətti, kiqik
inimiz ḥazir Ḳanaan zeminida atimizning yenida ḳaldi» desək,
33 Ḥeliḳi kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə mundaḳ dedi: «Mening silərning
səmimiy ikənlikinglarni bilixim üqün, ḳerindaxliringlarning birini mening yenimda
ḳaldurup ḳoyup, aq ḳalƣan ailənglar üqün axlik elip ketinglar;
34 andin kiqik ininglarni ḳeximƣa elip kelinglar; xundaḳ ḳilsanglar, silərning jasus
əməs, bəlki səmimiy adəmlər ikənlikinglarni bilələymən. Andin ḳerindixinglarni
silərgə ḳayturup berimən wə silər zeminda soda-setiḳ ḳilsanglar bolidu» — dedi.□
35 Əmma xundaḳ boldiki, ular taƣarlirini tөkkəndə, mana ḥərbirining puldini өz
taƣarlirida turatti! Ular wə atisi өzlirining qigiklik pullirini kөrgəndə, ḳorḳup
ḳelixti.■
36 Atisi Yaḳup ularƣa: — Meni oƣlumdin juda ḳildinglar! Yüsüp yoḳ boldi,
Ximeonmu yoḳ, əmdi Binyaminnimu elip kətməkqi boluwatisilər! Mana bu ixlarning
ḥəmmisi mening beximƣila kəldi! — dedi.
37 Rubən atisiƣa: — Əgər mən Binyaminni ḳexingƣa ḳayturup elip kəlmisəm,
mening ikki oƣlumni өltürüwətkin; uni mening ḳolumƣa tapxurƣin; mən uni
ḳexingƣa yandurup elip kelimən, — dedi.
38 Lekin Yaḳup jawab berip: — Oƣlum silər bilən billə u yərgə qüxməydu;
qünki uning akisi өlüp ketip, u өzi yalƣuz ḳaldi. Mubada yolda ketiwatḳanda
uningƣa birər kelixməslik kəlsə, silər məndək bir aḳ qaqliḳ adəmni dərd-ələm bilən
təhtisaraƣa qüxüriwetisilər, — dedi.

■ **42:22** Yar. 37:21,22. □ **42:34 «zemin»** — Misir zeminini kөrsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misirƣa elip berixi

1 Aqarqilik zeminni intayin eƣir basƙanidi.
2 Bu səwəbtin ular Misirdin elip kəlgən axlikƞi yəp tügətkəndə, atisi ularƣa: — Yənə berip bizgə azƣina axlik elip kelinglar, — dedi.
3 Lekin Yəhuda uningƣa jawabən: — Ƞelikį kixi bizni ƙattik agahlandurup: «Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ƙilmanglar» degən.
4 Əgər inimizni biz bilən billə əwətsəng, biz berip sanga axlik elip kelimiz.
5 Əmma əwətixkə unimisang, biz barmaymiz; qünki ƞelikį kixi bizgə: «Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ƙilmanglar» degən, — dedi.■
6 Israil ularƣa: — Silər nemixƙa manga xunqə yamanlik ƙilip u kixigə: «Yənə bir inimizmu bar» dedinglar, — dedi.
7 Ular jawabən: — U kixi bizning wə ailimizning əhwalini sürüxtürüp koqilap: «Atanglar tehi Ƞayatmu? Yənə bir ininglar barmu?» — dəp soridi. Biz uning xu soaliƣa yarixa jawab bərduk. Uning bizgə: «Ininglarni elip kelinglar» dəydiƣinini nədin biləyli? — dedi.
8 Yəhuda atisi Israiliƣa: — Balini mən bilən əwətkin; biz dərƞal ƙozƣilip yoliƣa qikayli; xundakta biz wə sən, bizlər ƞəm balilirimiz əlməy, tirik ƙalimiz.
9 Mən uningƣa kepil bolimən; sən uning üqün mening meningdin ƞesab alisən; əgər mən uni sening ƙexingƣa aman-esən yandurup kelip, yüzüngning aldida turƣuzmisam, pütkül əmrümdə aldingda gunahkar bolay. □ ■
10 Qünki ƞayal bolmiƣan bolsak, bu qaƣƙiqə ikki ƙetim berip kelättuk, — dedi.
11 Ularning atisi Israil ularƣa: — Undak bolsa, mundak ƙilinglar: — U kixigə ƙaqa-ƙuqanglarƣa zemindiki əng esil mewilərdin sowƣat aliƣaq beringlar: yənə azƣina tutiya, azrak ƞəsəl, dora-dərmanlar, murməkki, pistə wə badamlarni aliƣaq beringlar.
12 Qolunglarda ikki ƞəssə pul elip, taƣarliringlarning aƣzidiki əzünglarƣa yandurulƣan pulnimu aliƣaq beringlar. Eƞtimal, bu ixta səwənlik kərülgən boluxi mumkin.
13 Ininglarnimu billə elip, ƙozƣilip u kixining yeniƣa yənə beringlar.
14 Ƞəmmigə Qadir Təngri Əzi silərni u kixining aldida rəƞimgə erixtürgəy. Buning bilən u silərning xu yərdiki ƙerindixinglarni wə Binyaminni ƙoyup berip, silərgə ƙoxup ƙoyarmikin; əzüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dedi.
15 Xuning bilən bu adəmlər xu sowƣatni elip, ƙollariƣa ikki ƞəssə pulni tutup, Binyaminni elip ƙozƣilip, Misirƣa berip Yüsüpning aldida ƞazir boldi.
16 Yüsüp Binyaminni ular bilən billə kərginidə, əz əyini baxƙuridiƣan ƣojidariƣa buyrup: — Bu adəmlərni əyümgə baxlap kirip, mal soyup taam təyyar ƙiliƣin; qünki bu kixilər qüxlük ƣizani mən bilən yəydu, — dedi.
17 U kixi Yüsüpning buyruƣinidək ƙilip, adəmlərni Yüsüpning əyigə baxlap kirdi.
18 Ular bolsa Yüsüpning əyigə baxlap kelinginidin ƙorƙuxup: — Aldinƙi ƙetim taƣarlirimizƣa yandurulƣan pulning səwəbidin biz uning əyigə elip kelinduk; uning məƙsiti bizgə ƞujum ƙilip, üstimizdin besip ƙul ƙilip, exəklirimizni tartiwelix ohxaydu, — deyixti.
19 Ular Yüsüpning əyini baxƙuridiƣan ƣojidarning yeniƣa kelip, əyning ixikining tüwidə uningƣa: —
20 Əy hojam, biz ƞəƙikətən əslidə muxu yərgə axlik aliƣili kəlgəniduk;■

■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23; □ **43:9 «meningdin ƞesab alisən»** — ibraniy tilida «mening ƙolumdin ƞesab alisən». ■ **43:9** Yar. 44:32. ■ **43:20** Yar. 42:3.

21 Xundaq boldiki, biz ətənggə kelip əz taoŋarlirimizni aqsaq, mana ḥərbirimizning
puli, əyni eoŋirliki boyiqə taoŋarlirimizning aoŋzida turuptu; xunga biz buni yandurup
qolimizda aloŋaq kəlduq.■
22 Axliq aloŋili qolimizda baxqa pulmu elip kəlduq; əmma taoŋarlirimizoŋa pulni
kimning selip qoyoŋanliqini bilmiduq, — dedi.
23 U ularoŋa: — Hatirjəm bolunglar, qorqmanglar. Silərning Hudayinglar, atanglarn-
ing Hudasi taoŋarliringlarda silərgə baylik ata qiloŋan ohxaydu; silərning pulunglarni
alliqaqan tapxurup aldim, — dedi. Andin u Ximeonni ularning qexioŋa elip qikti.
24 U kixi ularni Yüsüpning əyigə baxlap kirip, ularning putlirini yuyuxioŋa su əkirip
berip, andin exəklirigə yəm bərdi.■
25 Ular Yüsüpning qüxtə kelixigə ülgürtüp sowoŋatni təyyarlap qoydi; qünki ular
əzlirining xu yərdə oŋiza yəydioŋinini angliioŋanidi.
26 Yüsüp əygə kəlgəndə ular qolliridiki sowoŋatni əygə uning aldioŋa elip kirip, bexini
yərgə təgküzüp uningoŋa təzim qildi.■
27 U ulardin ḥal sorap, andin: — Silər gepini qiloŋan qeri atanglar salamətmu? U
ḥayatmu? — dedi.
28 Ular jawab berip: — Silining qulliri bizning atimiz salamət turuwatidu, u tehi
ḥayattur, — dəp uning aldida egilip təzim qildi.
29 Yüsüp bexini kətürüp, əz inisi Binyaminni kərüp: — Silər manga gepini qiloŋan
kiqik ininglar xumu? — dəp sorap: — Əy ooŋlum, Huda sanga xapaət kərsətkəy! —
dedi.■
30 Yüsüpning əz inisioŋa boloŋan seoŋinix oti qattiq küqiyip, yioŋliwaloŋudək haliy jay
izdəp, aldirap iqkiriki əygə kirip taza bir yioŋliwaldi.■
31 Andin yüzini yuyup qikip, əzini besiwelip: — Taamlarni qoyunglar, — dəp
buyrudi.
32 Hizmətkarlar Yüsüpkə ayrim, ularoŋa ayrim wə Yüsüp bilən billə tamaqqa
kəlgən misirliqlaroŋimu ayrim tamaq qoydi; qünki misirliqlar ibraniylar bilən bir
dastihanda tamaq yeyixni yirginqlik dəp qarap, ular bilən billə tamaq yeməytti.
33 Yüsüpning qerindaxliri uning udulida, ḥərbiri qong-kiqik tərtipi boyiqə
olturoŋuzuldi; qongi qonglukioŋa yarixa, kiqiki kiqiklikigə yarixa olturoŋuzuldi; ular
bir-birigə qarap ḥəyran qelixti.
34 Yüsüp aldidiki dastihandiki tamaqlardin ularoŋa bəlüp bərdi. Əmma Binyaminoŋa
bərgini baxqilarningkigə qarioŋanda bəx ḥəssə kəp idi. Ular xarab iqip, uning bilən
hux kəyp qilixti.

44

Yüsüpning qerindaxlirini ahirqi qetim sinixi

1 Andin u əz əyini baxquridioŋan oŋojidarioŋa buyrup: — Bu kixilərning taoŋarlirini
elip kətürəligüdək axlik qaqilap, ḥərbirining pulini taoŋirining aoŋzioŋa selip qoyoŋin;
2 andin mening jamimni, yəni kümüx jamni axlikning puli bilən billə əng kiqikining
taoŋirining aoŋzioŋa selip qoyoŋin, — dedi. U adəm Yüsüpning deginidək qildi.
3 Ətisi tang yorioŋanda, ular exəkliri bilən billə yoloŋa selip qoyuldi.
4 Lekin ular xəḥərdin qikip anqə uzun mangmayla, Yüsüp oŋojidarioŋa: — Ornungdin
tur, bu adəmlərning kəynidin qooŋlioŋin; ularoŋa yetixkiningdə ularoŋa: «Nemixqa
yahxilikqa yamanlik qayturdunglar?

■ **43:21** Yar. 42:27,35. ■ **43:24** Yar. 18:4. ■ **43:26** Yar. 37:10; 42:6. ■ **43:29** Yar. 42:13. ■ **43:30** Yar. 45:2.

5 Hojam xu *jamda* xarab iqidu ḫəmdə uningda pal aqidu əməsmu?! Mundaḳ ḳiloɳininglar rəzillik ḳiloɳininglar bolmamdu!» degin, — dedi.□
6 Bu adəm ularning kəynidin yetixip berip, ularoɳa bu səzlərni ḳildi.
7 Ular uningoɳa jawabən: — Hojimiz nemixḳa mundaḳ gəp ḳilidu? Mundaḳ ixni ḳilix kəminiliridin neri bolsun!
8 Biz əslidə taoɳarlirimizning aoɳzidin tapḳan pulnimu Ḳanaan zeminidin silining ḳaxlirioɳa ḳayturup berixkə əkəlgəniduḳ. Xundaḳ turuḳluḳ ḳandaḳmu hojilirining əyidin altun-kümüxni ooɳrilayli?
9 Kəminiliringning arisida kimdin bu *jam* tepilsa, xu əlümgə məḫkum bolsun, bizmu hojimizning ḳulliri bolayli, — dedi.
10 Oɳojidar jawabən: — Eytḳan səzliringlardək bolsun; jam kimning yenidin tepilsa, xu kixi ḳulum bolup ḳelip ḳalsun, ḳaloɳanliringlar bigunaḫ bolisilər, — dedi.
11 Xuning bilən ular aldirap-tenəp, taoɳarlirini yərgə qüxürüp, ḫərbiri əz taoɳirini eqip bərdi.
12 Oɳojidar qongininǥkidin baxlap kiqikininǥkigiqə ahturdi, jam Binyaminning taoɳiridin tepildi.
13 Buni kərüp ular kiyimlirini yirtixip, ḫərbiri exikigə ḳaytidin yükni artip, xəḫərgə ḳaytti.

Yəḫudaning Binyamin üqün yelinixi

14 Xundaḳ ḳilip Yəḫuda wə ḳerindaxliri Yüsüpning əyigə kəldi; u tehi xu yərdə idi. Ular uning aldioɳa kelip əzlirini yərgə etixti.
15 Yüsüp uloɳa: — Bu silərning zadi nemə ḳiloɳininglar? Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɳanliḳini bilməmtinglar? — dedi.□
16 Yəḫuda jawabən: — Biz hojimizoɳa nemimu deyələymiz? Nemə gəp ḳilalaymiz, ḳandaḳ ḳilip əzimizni aḳliyalaymiz? Huda kəminlirining ḳəbiḫlikini axkara ḳildi. Mana, biz wə ḳolidin jamliri tepiloɳan kixi ḫəmmimiz hojimizoɳa ḳul bolidioɳan bolduḳ, — dedi.□
17 Lekin Yüsüp: — Mundaḳ ḳilix məndin neri bolsun! Bəlki jam kimning ḳolidin tepiloɳan bolsa pəḳət xu kixi mening ḳulum bolidu. Lekin ḳaloɳanliringlar aman-esən atanglarning ḳexioɳa ketinglar, — dedi.
18 Andin Yəḫuda uningoɳa yeḳin berip mundaḳ dedi: — Əy hojam, kəminilirigə ḳulaḳ selip hojamning ḳuliḳioɳa bir eoɳiz gəp ḳilixḳa ijazət bərgəyla. Oɳəzəpliri kəminilirigə tutaxmioɳay; qünki əzliri Pirəwngə ohxax ikənla.
19 Əslidə hojam kəminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dəp soriwidila,
20 biz hojimizoɳa jawabən: «Bizning bir ḳeri atimiz bar wə u ḳerioɳanda tapḳan, yax bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin boloɳan akisi əlüp ketip, u əzi yaloɳuz ḳaldi; uning atisi uni intayin səyidu» desək,
21 sili kəminilirigə: «Uning əzini ḳeximoɳa elip kelinglar, mən uni əz kəzüm bilən kərəy» dedilə.■
22 Biz hojimizoɳa jawab berip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; əgər atisidin ayrilsa, atisi əlüp ketidu» desək,

---

□ **44:5 «Ḫojam xu jamda xarab iqidu ḫəmdə uningda pal aqidu əməsmu?!»** — Yüsüp Hudaning pəyoɳəmbiri boloɳaqḳa, «pal eqix» ḳatarliḳ ixlarni ḳət'iy ḳilmaytti. Uning gepi akilirini sinax məḳsitidə eytiloɳan, halas. □ **44:15 «Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɳanliḳini bilməmtinglar?»** — 5-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **44:16 «Huda kəminlirining ḳəbiḫlikini axkara ḳildi»** — Yəḫudaning muxu gepi muxu yərdə bəlkim Yüsüpning jami taoɳarliridin tepiloɳanliḳini əməs, bəlki ular ətkəndə inisi Yüsüpkə ətküzgən yamanliḳni kərsətsə kerək. Yəḫuda əzlirining aldida turoɳinining Yüsüp ikənlikini bilməytti, əlwəttə. ■ **44:21** Yar. 42:15.

23 Sili yənila kəminilirigə: «Əgər kiqik ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni yənə kərimiz dəp hiyal qilmanglar» degənidila.■
24 Xuning bilən biz kəminiliri atimizning qexioɣa barоɣanda hojamning səzlirini uningoɣa eyttuq;
25 andin atimiz yənə: «Yənə berip, bizgə azraq axliq elip kelinglar» dewidi,
26 Biz jawabən: «Biz xu yərgə qaytidin qüxəlməymiz; əgər kiqik inimiz biz bilən billə bolsa, undaqta barimiz; qünki kiqik inimiz biz bilən billə bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», deduq.□
27 Silining qulliri bizning atimiz bizgə yənə: «silərgə məlumki, ayalim manga ikki ooɣul tuoɣup bərgənidi.
28 Biri mening yenimdin qiqip, yoq bolup kətti; mən: u jəzmən titma-titma qiliwetiliptu, dəp oylidim, xundaqla uni bügüngiqə kərmidim.■
29 Əmdi silər bunimu mening qeximdin elip ketip, uningoɣa bir kelixməslik kelip qalsa, silər məndək bir aq qaqliq adəmni dərd-ələm bilən təhtisaraoɣa qüxüriwetisilər», degənidi.■
30 Əmdi mən silining qulliri mening atamning qexioɣa barоɣanda, xu bala biz bilən bolmisa uning jeni balining jenioɣa baoɣlanoɣan boloɣaqqa,
31 xundaq boliduki, u balining yoqluqini kərsə, jəzmən ölüp ketidu; xuning bilən silining qulliri bizning atimiz boloɣan bu aq qaqni dərd-ələm iqidə təhtisaraoɣa qüxürüwətkən bolimiz.
32 Qünki mənki kəminiliri atamoɣa bu yigit üqün kepil bolup: «Əgər mən uni qexingoɣa qayturup kəlmisəm pütkül ömrümdə atamning aldida gunahqkar bolay» degənidim.■
33 Xunga hazir ətünüp qalay, mənki kəminiliri u yigitning ornida hojamning qexida qul bolup tursam, u yigit qerindaxliri bilən billə qaytip kətsə!
34 Qünki yigit mən bilən bolmisa, mən qandaqmu atamning qexioɣa baralaymən? Atamoɣa xundaq azab-oqubətning qüxüxini kəzüm kərgüqi bolmisun! — dedi.

45

Yüsüpning qerindaxlirioɣa özini axkarilixi

1-2 Yüsüp öz yenida turoɣanlarning aldida özini tutalmay: — Həmmə adəm aldimdin qiqiriwetilsun! dəp warqiridi. Xuning bilən Yüsüp özini qerindaxlirioɣa axkara qiloɣanda uning qexida heqkim bolmidi. U qattiq yioɣlap kətti; misirliqlar uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin *tezla* həwər tapti.□
3 Yüsüp qerindaxlirioɣa: — Mən Yüsüp bolimən! Atam hazir hayatmu?! — dəp soridi. Əmma qerindaxliri uningoɣa qarap hoduqup ketip, heq jawab berəlməy qaldi.
4 Lekin Yüsüp ularni: — Qeni, manga yeqin kelinglar, dəp qaqiridi. Ular yeqin kəldi, u yənə: — Mən silərning ininglar, yəni silər Misiroɣa setiwətkən Yüsüp bolimən.■
5 Əmdi meni muxu yərgə setiwətkininglar üqün azablanmanglar, özünglarni əyibkə buyrumanglar; qünki Huda adəmlərning hayatini saqlap qelix üqün meni silərdin burun bu yərgə əwətti.■

■ **44:23** Yar. 43:3, 5 □ **44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz» —** ibraniy tilida «xu kixining yüzini qaytidin kərəlməymiz». ■ **44:28** Yar. 37:33. ■ **44:29** Yar. 42:38. ■ **44:32** Yar. 43:9. □ **45:1-2 «Misirliqlar uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin tezla həwər tapti» —** yaki «Misirliqlar, xundaqla Pirəwnning ordisidikilər uni anglidi». ■ **45:4** Yar. 37:28; Zəb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ **45:5** Yar. 50:19,20,21.

6 Qünki ḥazir zemindiki aqarqilikḳa ikki yil boldi; lekin tehi yənə bəx yiloɳiqə ḥeq
teriloɳumu bolmaydu, ormimu bolmaydu.
7 Xuning üqün silərgə dunyada bir ḳaldini saḳlap ḳelix üqün, uluoɳ bir nijatlik
kərsitip, silərning tirik ḳutuluxunglar üqün Huda meni silərdin burun bu yərgə
əwətti.
8 Xundaḳ boloɳanikən, meni muxu yərgə əwətküqi silər əməs, bəlki Hudadur. U meni
Pirəwngə atining ornida ḳilip, uning pütkül өyigə hoja ḳilip tikləp, pütkül zeminoɳa
bax wəzir ḳilip ḳoydi.□
9 Əmdi tezdin atamning ḳexioɳa berip, uningoɳa: — Sening ooɳlung Yüsüp: «Huda
meni pütkül Misiroɳa hoja ḳilip ḳoydi. Sən ḥayal ḳilmay, mening ḳeximoɳa kəlgin;
10 sən Goxən yurtida turisən; xuning bilən sən өzüng, ooɳulliring, nəwriliring,
ḳoyliring, kaliliring wə ḥəmmə təəlluḳatliring bilən manga yeḳin turisilər.
11 Өzüng, ailəng wə ḥəmmə təəlluḳatingni namratlik besiwalmisun dəp mən seni xu
yərdə baḳimən; qünki yənə bəx yil aqarqilik bardur», dedi, — dənglar.
12 — Mana silərning kəzliringlar wə inim Binyaminning kəzliri silərgə gəp ḳiliwatḳan
mening өz aoɳzim ikənlikini kərüwatidu.
13 Atamoɳa mening Misirdiki bu barlik xan-xəripim ḥəmdə silərning barlik
kərgininglar tooɳrisida eytip, atamni tezdin bu yərgə elip kelinglar, — dedi.■
14 Xuning bilən u өzini Binyaminoɳa etip uning boynioɳa girə selip yioɳlap kətti;
Binyaminmu uning boynioɳa yəlinip yioɳlidi.
15 Andin Yüsüp barlik ḳerindxalirini səyüp, ularni bir-birlәp ḳuqaḳlap yioɳlidi.
Andin ḳerindxaliri uning bilən paranglaxti.
16 Yüsüpning ḳerindxaliri kəldi, degən həwər Pirəwnning ordisioɳa yətküzüldi; bu
Pirəwn wə hizmətkarlirining nəzиridə ḳutluḳ ix boldi.
17 Pirəwn Yüsüpkə: — Ḳerindaxliringoɳa: — «Silər əmdi mundaḳ ḳilinglar;
ulaoɳliringlaroɳa yük artip, Ḳanaan zemінioɳa berip,
18 atanglar wə jəmətinglarni elip mening ḳeximoɳa kelinglar; mən Misir zeminidin
əng esil yərlərni silərgə berəy; silər bu zemindin qiḳḳan nazu-nemətlərdin yəysilər»
— degin.
19 Sanga boloɳan əmrim xuki, sən ularoɳa: «Baliliringlar wə ayalliringlarni elix
üqün Misir zeminidin ḥarwilarni elip beringlar. Xuningdək atanglarnimu bu yərgə
yətküzüp kelinglar.
20 Pütkül Misir zeminidin əng esil jaylar silərningki boloɳaqḳa, өz
sərəmjanliringlaroɳa karinglar bolmisun» dəp buyruoɳin, — dedi.□
21 Xuning bilən Israilning ooɳulliri xundaḳ ḳildi; Yüsüp Pirəwnning buyruḳi boyiqə
ularoɳa ḥarwilarni berip, yoli üqünmu ozuḳ bərdi.
22 Ularning ḥərbirigə bir ḳur kiyim bərdi; lekin Binyaminoɳa bolsa u üq yüz kümüx
tənggə, bəx ḳur kiyim bərdi.
23 U atisioɳimu xu ḥədiyələrni, yəni Misirning esil məḥsulatliri artiloɳan on ḥangga
exək ḥəmdə axlik, nan wə atisioɳa yol təyyarliḳi artiloɳan on mada exəkni əwətti.
24 Andin u ḳerindaxlirini yoloɳa selip, ularoɳa: — Yolda jedəlləxmənglar, dəp jekilidi.
Ular yoloɳa rawan boldi.□
25 Ular Misirdin qiḳip, Ḳanaan zemінioɳa atisi Yaḳupning ḳexioɳa berip,
26 uningoɳa Yüsüp өzlirigə eytḳan gəplərni yətküzüp: «Yüsüp tehi ḥayat ikən! U
pütkül Misir zemінioɳa bax wəzir ikən!» dedi. Əmma u ularoɳa ixənməy, yüriki
ḳetip ḥoxidin ketəy dəp ḳaldi.

□ **45:8 «atining ornida ḳilip» —** muxu yərdə bəlkim Yüsüpning Pirəwngə qong məslihətqi ikənlikini kərsətsə kerək. ■ **45:13** Ros. 7:14. □ **45:20 «өz sərəmjanliringlaroɳa karinglar bolmisun» —** ibraniy tilida «kəzünglar sərəmjanliringlaroɳa ḥəsrət qəkmisun». □ **45:24 «yolda jedəlləxmənglar» —** bu nəsiḥətni bəlkim ularning өzini Misiroɳa setiwətkənliki tooɳruluḳ bir-birini yənə əyiblixidin ənsirəp eytḳan bolsa kerək.

27 Lekin ular Yüsüpning өzlirigə eytḳan barliḳ səzlirini uningƣa degəndə, xundaḳla
Yüsüpning өzini elip kelixkə əwətkən ḥarwilarnimu kөrgəndə, ularning atisi
Yaḳupning roḥiƣa jan kirdi.
28 Israil xuning bilən: — Əmdi arminim yoḳ! Oƣlum Yüsüp tehi ḥayattur! Mən
өlməstə berip uni kөrüwalay, — dedi.

46

Yaḳupning pütün ailisini elip Misirƣa mengixi

1 Xuning bilən Israil barliḳ təəlluḳatini elip yolƣa qiḳip, Bəər-Xebaƣa kəldi. U xu
yərdə atisi Isḥaḳning Hudasiƣa ḳurbanliḳlarni sundi.
2 Keqisi Huda alamət kөrünüxlərdə Israilƣa: — Yaḳup, Yaḳup! dewidi, u jawab
berip: — Mana mən! — dedi.□
3 U: — Atangning Təngrisi bolƣan Huda Məndurmən. Sən Misirƣa berixtin
ḳorḳmiƣin, qünki Mən seni xu yərdə uluƣ bir ḳowm ḳilimən.■
4 Mən sening bilən Misirƣa billə barimən wə Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin
yandurup kelimən. Yüsüp өz ḳoli bilən sening kөzüngni yumduridu, — dedi.□ ■
5 Andin Yaḳup Bəər-Xebadin yolƣa qiḳti; Israilning oƣulliri atisi Yaḳup wə ularning
bala-qaḳilirini Pirəwn uni epkelix üqün əwətkən ḥarwilarƣa olturƣuzup, ■
6-7 qarpayliri bilən Ḳanaan zeminida tapḳan təəlluḳatlirini elip mangdi. Bu təriḳidə
Yaḳup bilən barliḳ əwladliri Misirƣa kəldi; oƣullirini, oƣul nəwrilirini, ḳizlirini, ḳiz
nəwrilirini yiƣip, nəsillirining ḥəmmisini өzi bilən billə elip Misirƣa kəldi.
8 Israilning oƣulliri, yəni Yaḳupning Misirƣa kəlgən əwladliri tөwəndikiqə: —
Yaḳupning tunji oƣli Rubən;■
9 Rubənning oƣulliri Ḥanoh, Pallu, Ḥəzron bilən Karmi.
10 Ximeonning oƣulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḥad, Yaḳin, Zoḥar wə Ḳanaaniy ayaldin
bolƣan Saul.□ ■
11 Lawiyning oƣulliri: — Gərxon, Koḥat wə Mərari.■
12 Yəḥudaning oƣulliri: — Ər, Onan, Xəlaḥ, Pərəz wə Zəraḥ. Əmma Ər wə Onan
Ḳanaanning zeminida өlüp kətkənidi. Pərəzning oƣulliri Ḥəzron bilən Ḥamullar
idi.■
13 Issakarning oƣulliri: — Tola, Puaḥ, Yob wə Ximron.□
14 Zəbulunning oƣulliri: — Sərəd, Elon wə Jaḥliyəl.
15 Bular Leyaḥning Yaḳupḳa Padan-Aramda tuƣup bərgən oƣul-əwladliri idi; u yənə
ḳizi Dinaḥni tuƣup bərdi. Buning bu oƣul-ḳiz pərzəntliri jəmiy bolup ottuz üq jan
idi.
16 Gadning oƣulliri: — Zifion, Ḥaggi, Xuni, Əzbon, Eri, Arodi wə Arəli.■
17 Axirning oƣulliri: — Yimnaḥ, Yixwaḥ, Yixwi wə Beriyaḥ. Ularning singlisi Seraḥ
idi; Beriyaḥning oƣulliri Ḥəbər wə Malkiəl idi.■

□ **46:2 «Yaḳup, Yaḳup»** — Hudaning adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirixi Hudaning uningƣa bolƣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kөrsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4 «Yüsüp өz ḳoli bilən sening kөzüngni yumduridu»** — demək, Yüsüp Yaḳup səkratḳa qüxüp ḳalƣanda uning yenida bolidu. «Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kelimən» degən yuḳiriḳi səzlər xübḥisizki, Yaḳup Ḳanaan zeminida dəpnə ḳilinipla ḳalmay, bəlki Ḳanaan zeminida ahirḳi zamanda tirilidu, degən mənini kөrsitidu. ■ **46:4** Qөl. 20:15; Ḳan. 10:22; Yə. 24:4, 5, 6; Zəb. 105:23, 24; Yəx. 52:4; Ḥox. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Qөl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10 «Saul»** — yaki «Xaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13 «Puaḥ»** — yaki «Puwaḥ». «Qөl.» 36:23ni kөrüng. **«Yob»** — yaki «Yaxub». ■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30.

18 Bular bolsa Laban ḳizi Leyaḥḳa dedək boluxḳa bərgən Zilpaḥning Yaḳupḳa tuoɣup
bərgən ooɣulliri bolup, jəmiy on altə jan idi.■
19 Yaḳupning ayali Raḥilәning ooɣulliri Yüsüp wə Binyamin.
20 Yüsüpkə Misir zeminida tərəlgən ooɣulliri Manassəḥ wə Əfraim; bularni Ondiki
kaḥin Potifiraḥning ḳizi Asinat uningɣa tuoɣup bərdi.■
21 Binyaminning ooɣulliri: — Belaḥ, Bəkər, Axbəl, Gera, Naaman, Eḥi, Rox, Muppim,
Ḥuppim wə Ard.□ ■
22 Bular Raḥilәning Yaḳupḳa tuoɣup bərgən ooɣul-əwladliri bolup, jəmiy on tət jan
idi.
23 Danning ooɣli: — Ḥuxim.
24 Naftalining ooɣulliri: — Yaḥziəl, Guni, Yəzər wə Xilləm.■
25 Bular Laban ḳizi Raḥilәgə dedək boluxḳa bərgən Bilḥaḥning Yaḳupḳa tuoɣup
bərgən ooɣul-əwladliri bolup, jəmiy yəttə jan idi.■
26 Yaḳupning kelinliridin baxḳa, Yaḳupning puxtidin boloɣan, uning bilən birgə
Misiroɣa kəlgənlər jəmiy atmix altə jan idi.
27 Yüsüpning Misirda tuoɣuloɣan ooɣulliri ikki idi. Yaḳupning jəmətidin bolup,
Misiroɣa kəlgənlər jəmiy yətmix jan idi.■

Yaḳup wə uning jəmətining Misiroɣa yetip kelixi

28 Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, өzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḥudani
Yüsüpning ḳexioɣa əwətti. Xundaḳ ḳilip ular Goxən yurtioɣa kelip qüxti.□
29 Yüsüp өzining wəzirlik ḥarwisini ḳatḳuzup, atisi Israilning aldioɣa Goxəngə qiḳti.
U өzini uning aldioɣa ḥazir ḳilip atisioɣa өzini etip boynioɣa girə selip ḳuqaḳlap,
uzundin uzun yioɣlidi.
30 Israil Yüsüpkə: Mən sening yüzüngni kərüp, tirik ikənlikingni bildim; əmdi
өlsəmmu arminim yoḳ, — dedi.□
31 Andin Yüsüp ḳerindaxliri wə atisining өydikilirigə mundaḳ dedi: — Mən ḥazir
qiḳip Pirəwngə həwər berip: «Ḳanaan zeminida olturoɣan ḳerindaxlirim, xundaḳla
atamning өyidikilər ḳeximoɣa kəldi;
32 bu adəmlər padiqilar bolup, mal beḳix bilən xuoɣullinip kəlgən, ḳoy-kaliliri,
xundaḳla barliḳ mal-mülüklirini elip kəldi» dəp eytay.
33 Xundaḳ boliduki, Pirəwn silərni qaḳiridu; xu qaoɣda u silərdin: «Nemə oḳitinglar
bar?» dəp sorisa,
34 silər jawab berip: — Kəminiliri kiqikimizdin tartip ata-bowilirimizoɣa ohxax pada
beḳip kəlgənmiz, — dənglar. Xundaḳ desənglar Goxən yurtida olturup ḳalisilər;
qünki padiqilarning ḥəmmisi misirliḳlar arisida kөzgə ilinmaydu.□ ■

47

1 Yüsüp Pirəwnning ḳexioɣa kelip: — Atam bilən ḳerindaxlirim ḳoy-kaliliri, xundaḳla
ḥəmmə mal-mülüklirini billə elip Ḳanaan zeminidin kəldi. Mana, ular ḥazir Goxən

---

■ **46:18** Yar. 29:24. ■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5. □ **46:21 «Belaḥ»** — yaki «Bela». ■ **46:21** 1Tar. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Tar. 7:13. ■ **46:25** Yar. 29:29. ■ **46:27** Ḳan. 10:22; Ros. 7:14. □ **46:28 «Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, өzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḥudani Yüsüpning ḳexioɣa əwətti»** — yaki «өzliri Goxəngə berixtin awwal Yəḥudani Yüsüpkə uḳturux üqün əwətti». □ **46:30 «өlsəmmu arminim yoḳ»** — ibraniy tilida «өlsəm bolidu». □ **46:34 «qüxünmə»** — xu gepi bilən Yüsüp: (1) өz ailisidikilərning Misir iḳtisadioɣa yük bolmaydioɣanliḳini, өzlirining jenini baḳalaydioɣanliḳini kərsətməkqi; (2) ularning Goxən degən qət rayonda turuxini bekitməkqi. Xundaḳ boloɣanda, Israil həlḳi Misirliḳlar bilən anqə assimiliyatsiyə bolmaydu, xundaḳla Misirdin ḳeqix kerək bolsa, Goxən yurti Ḳanaan zeminioɣa birḳədər yeḳinraḳ idi. ■ **46:34** Yar. 43:32; Mis. 8:22.

yurtiƣa qüxti, dəp həwər berip,■
2 ķerindaxlirining iqidin bəxəylənni elip, Pirəwnning aldiƣa ḥazir ķildi.
3 Pirəwn uning ķerindaxliridin: — Nemə oķitinglar bar, dəp soriwidi, ular Pirəwngə jawab berip: — Kəminiliri ata-bowilirimiziƣa ohxax mal baķķuqilarmiz, — dedi.■
4 Andin ular Pirəwngə iltimas ķilip: — Ķanaan zeminida ķattiķ ķəḥətqilik boliƣaqķa, kəminilirining ķoylirimizni baķidiƣanƣa yaylaķmu yoķ; xunga bu zeminda musapir bolup turuxķa kəlduķ; janabliridin tələp ķilimizki, kəminilirining Goxən yurtida turuxiƣa ijazət bərgəyla, — dedi.
5 Pirəwn Yüsüpkə: — Atang wə ķerindaxliring ķexingƣa kəldi;
6 mana Misir zemini sening aldingda turuptu; atang wə ķerindaxliringni zeminning əng esil yeridə olturƣuziƣin; ular Goxən yurtida makan ķilsun. Xuningdək, əgər sən ularning iqidiki ķabil kixilərni bilsəng, bularni mening qarpaylirimiƣa nazarətqi ķiliƣin, — dedi.
7 Keyin, Yüsüp atisi Yaķupni elip, Pirəwnning aldiƣa ḥazir ķildi; Yaķup Pirəwngə bəht-bərikət tilidi.
8 Andin Pirəwn Yaķuptin: — Ömrüngning yil-künliri nəqqigə yətti? — dəp soridi.
9 Yaķup Pirəwngə jawab berip: — Musapirliķ səpirimning künliri bir yüz ottuz yiliƣa yətti; ömrümning künliri az ḥəm japa-muxəkķətlik bolup, ata-bowilirimning musapirliķ ömür səpirining künlirigə tehi yətmidi, — dedi.■
10 Xuning bilən Yaķup Pirəwngə bəht-bərikət tilap, aldidin qiķip kətti.
11 Xuning bilən Yüsüp atisi bilən ķerindaxlirini Misir zeminida olturaķlaxturup ķoydi; Pirəwnning buyruƣinidək ulariƣa zeminning əng esil yeridin, yəni Ramsəs degən yurttin təwəlik bərdi.
12 Yüsüp atisi, ķerindaxliri, xundaķla atisining ḥəmmə öydikilirini bala-qaķilirining sanliriƣa ķarap axliķ bilən təminləp baķti.

Yüsüpning dana ḥökümranliķi

13 Əmma aqarqiliķ ķattiķ eƣir boliƣaqķa, zeminning ḥeq yeridə ozuķ-tülük tepilmidi; Misir zemini bilən Ķanaan zemini aqarqiliķtin haraplixip kətti.
14 Yüsüp axliķ setip Misir zemini bilən Ķanaan zeminidiki barliķ pulni yiƣiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirəwnning ordisiƣa yətküzüp bərdi.
15 Əmma Misir zemini bilən Ķanaan zeminidiki Pul tügəp kətkəndə misirliķlarning ḥəmmisi Yüsüpning aldiƣa kelip: — Bizgə nan bərgəyla! Pul tügəp kətkini üqün silining aldilirida ölimizmu? — dedi.
16 Yüsüp jawabən: — Pulunglar ķalmiƣan bolsa, qarpayliringlarni elip kelip bərsənglar, mən malliringlariƣa ozuķ-tülük tegixip berimən, — dedi.
17 Buning bilən ular qarpaylirini Yüsüpning ķexiƣa elip kəlgili turdi; Yüsüp ularning atliri, ķoy padiliri, kala padiliri wə exəklirining orniƣa ozuķ-tülük bərdi; xu yili mallirining orniƣa ulariƣa ozuķ-tülük berip baķti.
18 U yil ayaƣlixip, ular ikkinqi yili uning ķexiƣa kelip uningƣa: — Biz hojimizdin ḥeqnemini yoxurmaymiz; pulimiz tügidi, qarpay mal padilirimiz bolsa hojimizning ilkidə, hojimizning aldida tənlirimiz bilən yerimizdin baxķa ḥeqnərsə ķalmidi.
19 Nemixķa kəz aldilirida biz ḥəm yerimizmu ölüp kətsun? Əmdi sili özimiz wə yerimizni ozuķ-tülükkə tegixip eliwaliƣayla; özimiz wə yerimiz Pirəwnning bolup, uningƣa ķul bolayli. Biz ölüp kətməy, tirik turuximiz, yerimizmu wəyran bolmasliķi üqün bizgə uruķ-tülük bərgəyla, dedi.

■ **47:1** Yar. 45:10. ■ **47:3** Yar. 46:34. ■ **47:9** Zəb. 119:19; Ibr. 11:9,13.

20 Bu tərikidə Yüsüp Misirning pütkül teriloɣu yerini Pirəwn üqün setiwaldi; qünki aqarqilik ķattik boloɣaqķa, misirliklarning ḥərbiri өz etizini setip bərdi. Xuning bilən yər-zemin Pirəwnning bolup ķaldi.
21 Yüsüp həlķni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə ḥərķaysi xəḥərlərgə kөqürdi.□
22 Pəķət kaḥinlarning yerini u almidi; qünki kaḥinlaroɣa Pirəwn təripidin alaḥidə təminat berilgəqkə, ular Pirəwn təripidin təminləngən ülüxini yəp, өz yərlirini satmioɣanidi.
23 Yüsüp həlķķə: — Mana, mən bügün өzünglar bilən yərliringlarni Pirəwn üqün setiwaldim. Mana silərgə uruķ! Əmdi yər teringlar.
24 Əmdi xundaķ ķilisilərki, qiķķan ḥosuldin bəxtin birini Pirəwngə berip, ķaloɣan tөt ķismini өzünglaroɣa elip ķelinglar; u urukluķ ḥəmdə өzünglaroɣa, jümlidin өyüngdikilərgə wə kiqik baliliringlaroɣa ozuķ bolsun, — dedi.
25 Ular jawabən: — Sili jenimizni ķutķuzdila. Hojimizning nəziridə iltipat tapķan bolsaķla, Pirəwnning ķulliri bolup turayli, — dedi.
26 Xuning bilən Yüsüp: — «Ḥosulning bəxtin biri Pirəwngə berilsun» dəp bu ixni bügüngə ķədər Misir zemini üqün ķanun-bəlgilimə ķildi. Pəķət kaḥinlarning yerila buning sirtida bolup, Pirəwngə təwə bolmidi.

Yaķupning ahirķi təlipi

27 Israillar Misir zeminida, Goxən өlkisidə olturaķlaxti; ular xu jayda yər-zeminlik bolup, awup, tolimu köpəydi.
28 Yaķup Misir zeminida on yəttə yil өmür kərdi; buning bilən Yaķupning өmür künliri bir yüz ķirik yəttə yiloɣa yətti.
29 Israilning künliri səkratķa yeķinlaxķanda, ooɣli Yüsüpni qaķirtip, uningoɣa: — Əgər nəziringdə iltipat tapķan bolsam, ķolungni yotamning astioɣa ķoyup, manga xapaət wə sadaķətlikni kərsitip, meni Misirda dəpnə ķilma; ■
30 bəlki mən ata-bowilirim bilən yatidioɣan waķtimda meni Misirdin elip ketip, ularning gəristanioɣa dəpnə ķiloɣin, dedi. U jawab berip: — Mən eytķiningdək ķilay, — dedi.
31 Yaķup uningoɣa: — Manga ķəsəm ķilip bərgin, — dedi. U uningoɣa ķəsəm ķilip bərdi; andin Israil karwatning bax təripidə səjdə ķildi.□ ■

48

Yaķupning Əfraim wə Manassəḥkə həyrlik dua ķilixi

1 Bu ixlardin keyin birsi Yüsüpkə: — Mana atang kesəl bolup ķaptu, dəp həwər bərdi. U ikki ooɣli Manassəḥ bilən Əfraimni billə elip bardi.
2 Birsi Yaķupķa: — Mana ooɣlung Yüsüp ķexingoɣa keliwatidu, dəp həwər beriwidi, Israil küqəp ķopup kariwatta olturdi.
3 Yaķup Yüsüpkə: — Ḥəmmigə Ķadir Təngri manga Ķanaan zeminidiki Luz degən jayda ayan bolup, meni bərikətləp ■

□ **47:21 «qüxənmə» —** həlķlərning yezilardin xəḥərlərgə kөqürülüxining səwəbi: (1) tupraķta giya ünməs bolup ķaloɣaqķa, həlķning xu yərdə turuwerixining paydisi yoķ idi; (2) həlķ xəḥərdə tursa ularoɣa «ķutķuzux axliķi» tarķitip berixkə ķolaylik bolatti. Bu waķitlik tədbir bolup, keyin Yüsüp ularoɣa uruķ bərgəndə (23-ayət) həlķ bəlkim өz yurtlirioɣa ķaytķan boluxi mumkin. Baxķa birhil tərjimisi: «Xu tərikidə Yüsüp həlķni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə ķullukioɣa kirgüzdi». ■ **47:29** Yar. 24:2. □ **47:31 «Israil karwatning bax təripidə səjdə ķildi» —** kona grekqə tərjimisi (LXX)də «u (Israil) ḥasisioɣa yөlinip Hudaoɣa səjdə ķildi» deyilidu. Muxu yərdə ikki mənisi boluxi mumkin («Ibr.» 11:21nimu kөrüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21. ■ **48:3** Yar. 17:1.

4 manga: Mana, Mən sening nəslingni kəpəytip, seni intayin zor awutimən, səndin
bir türküm həlk qikirimən; bu zeminni səndin keyinki nəslinggə əbədiy miras kilip
berimən, dəp eytkanidi.■
5 Əmdi mən Misirokа kelixtin ilgiri sanga Misir zeminida tuokulokan ikki ooklung
mening hesablinidu; Əfraim bilən Manassəh bolsa, huddi Rubən bilən Ximeonokа
ohxax, hər ikkisi mening ookullirim bolidu.□ ■
6 Ulardin keyin tapkan baliliring əzüngning bolidu; ular kəlgüsidə miraskа er-
ixkəndə akilirining nami astida bolidu.□
7 Manga kəlsək, Padandin keliwatkinimda Rahilə Kanaan zeminida yol üstidə
Əfratka az kalokanda meni taxlap əlüp kətti. Mən uni xu yərdə, yəni Əfratka (yəni
Bəyt-Ləhəmgə) baridiokan yolda dəpnə kildim, — dedi.□ ■
8 Andin Israil Yüsüpning ookullirioka karap: — Bular kimdur, — dəp soridi.
9 Yüsüp atisioka jawabən: — Bular bolsa Huda manga bu yərdə bərgən ookullirimdur,
— dedi. U: — Ularni aldimoka yekin kəltürgin, mən ularoka bəht-bərikət tiləy, — dedi.
10 Əmdi Israilning kəzliri kerilikidin ouwalixip *yahxi* kərəlməytti. Xunga Yüsüp
ularni uning aldioka yekinrak kəltürdi; u ularni səyüp kuqaklidi.
11 Andin Israil Yüsüpkə: — Mən sening yüzüngni kərələymən dəp heq
oylimiokanidim; lekin Huda meni sening baliliringnimu kərüxkə nesip kildi, — dedi.
12 Yüsüp balilarni *Yakupning* tizlirining arilikidin elip, yüzini yərgə təgküzüp təzim
kildi.□
13 Andin Yüsüp bu ikkiylənni Israilning aldioka yekin elip kelip, Əfraimni ong koli
bilən tutup Israilning sol kolioka udullap turokuzdi; Manassəhni sol koli bilən tutup
Israilning ong kolioka udullap turokuzdi.
14 Lekin Israil ong kolini uzitip, kənji balisi Əfraimning bexioka koydi, sol kolini
Manassəhning bexioka koydi. Manassəh tunjisi bolsimu, u ikki kolini kayqilap tutup
xundak koydi.
15 U Yüsüpkə bəht-bərikət tiləp: — Atilirim Ibrahim bilən Ishak Huda dəp bilip
yüzi aldida mangokan, meni pütkül əmrümdə bu küngiqə padiqidək yetəkləp bekip
kəlgən Huda,■
16 Manga həmjəmət bolup meni həmmə bala-kazadin kutokuzokan Pərixtə bu ikki
ookulni bərikətlisun; ular mening ismim wə atilirim bolokan Ibrahim wə Ishakning
isimliri bilən atilip, yər yüzidə kəp awuokay! — dedi.□ ■
17 Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexioka koyokinini kərüp kənglidə hapa
boldi; xunga u atisining kolini tutup, Əfraimning bexidin elip Manassəhning bexioka
yətkiməkqi bolup, □
18 atisioka: — Əy ata, bundak kilmiokin; qünki mana, tunjisi budur; ong kolungni
uning bexioka koyokin! — dedi.
19 Lekin atisi rət kilip: — Bilimən, i ookum, bilimən; uningdinmu bir kowm qikip,

---

■ **48:4** Yar. 28:3; 35:11. □ **48:5 «hər ikkisi mening ookullirim bolidu»** — keyin Manassəh wə Əfraimdin bolokan kəbililər Israilning on ikki kəbilisidin ikkisi hesablandi. ■ **48:5** Yar. 41:50; 46:20. □ **48:6 «ular kəlgüsidə miraskа erixkəndə akilirining nami astida bolidu»** — demək, əgər Yüsüpning keyin ookulliri bolsa, Manassəhning kəbilisi yaki Əfraimning kəbilisining bir əzasi hesablinip, xu kəbilining bir kismi süpitidə tegixlik miras alalaytti. □ **48:7 «meni taxlap əlüp kətti»** — yaki «meni həsrətkə kaldurup əlüp kətti». **«mən uni (Rahilə) xu yərdə, yəni Əfratka baridiokan yolda dəpnə kildim»** — Rahilə Yüsüpning əz anisi, əlwəttə. Bəlkim anisining əlümi tookuruluk təpsilatlar uning esidə anqə kalmiokan boluxi mumkin idi. ■ **48:7** Yar. 35:19. □ **48:12 «Yakupning»** — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16 «...həmjəmət bolup ... kutkuzokan»** — ibraniy tilida «goel» degən peil bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «goel» degən peil Təwratta birinqi kətim ixlitilidu. «Ayup» 19:25 wə izahatini wə «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1. □ **48:17 «Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexioka koyokinini kərüp kənglidə hapa boldi»** — ibraniy tilida «atisining ong kolini Əfraimning bexioka koyokini Yüsüpning kəzlirigə yaman ixtək kəründi».

өzimu uluoŋ bolidu, əmma dərhəkikət uning inisi uningdin tehimu uluoŋ bolidu; uning nəslidin naһayiti kөp қowmlar pəyda bolidu, — dedi.■
20 Xuning bilən xu küni u bu ikkisini bərikətləp: — Kəlgüsidə Israillar bəht-bərikət tiligəndə: «Huda seni Əfraim bilən Manassəһdək uluoŋ қilsun!» dəydioŋan bolidu, dedi. Bu tərikidə u Əfraimni Manassəһtin üstün қoydi.■
21 Andin Israil Yüsüpkə yənə: — Mana, mən өlimən; lekin Huda silər bilən billə bolup, silərni ata-bowiliringlarning zemінioŋa қayturup baridu.
22 Mən sanga қerindaxliringningkidin bir ülüx yərni artuқ bərdim; xu yərni өzüm қiliq wə oқyayim bilən Amoriylarning қolidin tartiwaloŋanidim.□ ■

49

Yaқupning wəsiyiti — ooŋullirioŋa tiligən bəht-bərikətliri wə bərgən bexarətliri

1 Andin Yaқup ooŋullirini qaқirip ularoŋa mundaқ dedi: — *Ңəmminglar* jəm bolunglar, mən silərgə keyinki künlərdə silər yoluқidioŋan ixlarni eytip berəy: —
2 Yioŋilip kelip anglanglar, i Yaқupning ooŋulliri;
Atanglar Israiloŋa қulaқ selinglar.
3 Əy Rubən, sən mening tunji ooŋlumsən,
Küq-қudritimsən,
Küqüm bar waқtimning tunji mewisidursən,
Salapət wə қudrəttə aldi iding,■
4 Lekin қaynap texip qüxkən sudək,
Əmdi aldi bolalmassən;
Qünki sən atangning kөrpisigə qiқting,
Xuning bilən sən uni buloŋiding!
U mening kөrpəmning üstigə qiқti!□ ■
5 Ximeon bilən Lawiy қerindaxlardur;
Ularning қiliqliri zorawanliқning қoralliridur! □
6 Aһ jenim, ularning məsliһitigə kirmigin!
I izzitim, ularning jamaiti bilən qetilip қalmioŋay!
Qünki ular aqqiқida adəmlərni өltürüp,
Өz beximqiliқ қilip buқilarning peyini kəsti.■
7 Ularning aqqiқi əxəddiy boloŋaqқa lənətkə қalsun!
Oŋəzipimu rəһimsiz boloŋaqқa lənətkə қalsun!
Mən ularni Yaқupning iqidə tarқitiwetimən,
Israilning iqidə ularni qeqiwetimən.□ ■
8 Əy Yəһuda! Seni bolsa қerindaxliring təriplər,
Қolung düxmənliringning gəjgisini basar.
Atangning ooŋulliri sanga bax urar,□

■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yər. 31:20. □ **48:22 «Mən sanga ... bir ülüx yərni artuқ bərdim»** — degən səzlərning yənə mumkin boloŋan ikki mənisi bar: — (1) «sanga... axu «yaoŋliқ rayon» (kөp zəytun meyini qiқidioŋan zemin)ni təқdim қildim,...» yaki (2) «sanga... Xəkəm degən yərni ... təқdim қildim» (34-babni kөrüng). Əməliyəttə üq mənə ohxaxla tooŋra boluxi mumkin. ■ **48:22** Yə. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8. ■ **49:3** Yar. 29:32; Қan. 21:17; Zəb. 78:51. □ **49:4 «U mening kөrpəmning üstigə qiқti!»** — Rubənning atisining toқili Bilһaһ bilən billə yatқinini kөrsitidu (35:22). Yaқupning bu uluoŋ bexarətliri tooŋruluқ «қoxumqə səz»imizdə təpsiliyrək tohtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5 «Ularning қiliqliri zorawanliқning қoralliridur!»** — 34:25-31ni kөrüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7 «tarқitiwetimən,... qeqiwetimən»** — Yaқup pəyoŋəmbər boloŋaqқa uning muxu səzliri Hudaning səzigə barawər bolidu. Bu səzni Huda Өzi Yaқupning aoŋzi arқilиқ eytқan bolsa kerək. ■ **49:7** Yə. 19:1; 21:3-45. □ **49:8 «Seni bolsa қerindaxliring təriplər»** — oқurmənlərning esidə barki, «Yəһuda» degənning mənisi «təripləx» yaki «mədһiyə»dur (29:35ni kөrüng).

9 Yəḥuda yax bir xirdur;
Əy ooɣlum, sən owni tutupla qiḳting;
U xirdək *owning yenida* qəküp sozulup yatsa,
Yaki qixi xirdək yetiwalsa,
Kimmu uni ḳozoɣaxḳa petinar?□ ■
10 Xaḥanə ḥasa Yəḥudadin ketip ḳalmaydu,
Yəḥudaning puxtidin ḳanun qiḳaroɣuqi əksüməydu,
Taki xu ḥoḳuḳ Igisi kəlgüqə kütidu;
Kəlgəndə, jaḥan həlḳliri uningoɣa itaət ḳilidu.□ ■
11 U təhiyini üzüm teliɵa,
Exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɣlap ḳoyar.
U libasini xarabta yuyup,
Tonini üzüm xərbitidə yuyar.□
12 Uning kəzliri xarabtin ḳizirip ketər,
Qixliri süt iqkinidin ap'aḳ turar.□
13 Zəbulun dengiz boyini makan ḳilar,
Makani kemilərning panaḥgaḥi bolar,
Yər-zemini Zidonoɣiqə yetip barar.■
14 Issakar bəstlik bərdəm bir exəktur,
U ikki ḳotan arisida yatḳandur;
15 U aramgaḥning yahxi ikənlikigə ḳarap,
Zeminning esilliḳini kərüp,
Yük kətürüxkə mürisini egip,
Alwanoɣa ixləydioɣan ḳul bolup ḳalar.□
16 Dan Israil ḳəbililiridin biri bolar,
Θz həlḳigə ḥəküm qiḳirar.□
17 Dan yol üstidiki yilan,
Qioɣir yol üstidə turoɣan zəḥərlik bir yilandur.
U atning tuyiḳini qeḳip,
At mingüqini arḳioɣa mollaḳ atḳuzar.
18 I Pərwərdigar, nijatingoɣa təlmürüp kütüp kəldim!

19 Gadḳa bolsa, ḳaraḳqilar ḳoxuni ḥujum ḳilar;
Lekin u tapinini besip zərbə berər.□
20 Axirning tamiḳida zəytun meyi mol bolar,

□ **49:9 «sən ow tutupla qiḳting» —** bu səz, xübḥisizki, Yəḥudaning kəlgüsidə toluḳ oɣəlibə ḳilidioɣanliḳini kərsitidu. «Xirdək qəküp sozulup yatsa yaki qixi xirdək yetiwalsa» degən səzlərgə «owning yenida» degən səzlərni ḳoxup kirgüzduḳ; qünki bizningqə bu jümlə aldinḳi jümlə bilən ziq baoɣlinixliḳ. Demək, Yəḥuda oɣəlibə ḳilipla ḳalmay, bəlki oɣəlibining mewiliridin bimalal ḥuzurlinixḳa muyəssər bolidu. Yəḥuda Məsiḥning əjdadi boloɣaqḳa, muxu səzlər Məsiḥning θzi tooɣrisida tehimu inawətlik boluxi kerək. «U xirdək owning yenida qəküp sozulup yatsa, yaki qixi xirdək yetiwalsa,...» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «U xirdək yaki qixi xirdək Maraxḳa yetiwalsa,...». ■ **49:9** Qəl. 24:9; Mik. 5:7. □ **49:10 «Yəḥudaning puxtidin» —** ibraniy tilida «Yəḥudaning putliri arisidin» — demək, uning nəslidin, puxtidin. **«ḳanun qiḳaroɣuqi»** — yaki «idarə ḳiloɣuqining tutḳan tayiḳi». **«xu ḥoḳuḳ Igisi»** — ibraniy tilida «Xiloḥ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu uluoɣ bexarət tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11 «xarabta» —** ibraniy tilida «üzüm ḳenida». **«exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɣlap ḳoyar, ... libasini xarabta yuyup, Tonini üzüm xərbitidə yuyar»** — demək, Yəḥuda ḳəbilisi xunqə bay boliduki, təhəyni əng esil üzüm teliɵa baoɣlaydu, təhəyning uni tartip yuluwetixidin yaki uni yəp ketixidin ḳorḳmaydu wə halisa keyimini yuoɣanda suning ornida xarab ixlitidu. □ **49:12 «ḳizirip ketər» —** yaki «nurlinar». ■ **49:13** Yə. 19:10,11. □ **49:15 «aramgaḥ» —** bəlkim Huda θzigə wədə ḳiloɣan miras zeminining yahxi bir ḳismini kərsətsə kerək. □ **49:16 «Dan» —** bu namning mənisi «ḥəküm» yaki «ḥəküm qiḳaroɣuqi» yaki «sotqi». □ **49:19 «Gad» —** ibraniy tilida «Gad»ning mənisi «ḳoxun» yaki «ḥujum».

U xaḫlar üqün nazu-nemətlərni təminlər.□
21 Naftalidin qiraylik gəplər qikar,
U ərkin ḳoyuwetilgən maraldur.
22 Yüsüp mewilik dərəhning xehidur,
Bulaḳning yenidiki kəp mewilik xahtəktur;
Uning xahqiliri tamdin ḫalḳip kətkəndur.□ ■
23 Ya atḳuqilar uningoɣa azar ḳilip,
Uningoɣa oḳ atti, uningoɣa nəprətləndi.■
24 Ḫalbuki, uning okyayi məzmut turar,
Ḳol-biləkliri əplik turoɣuzular,
Xu *küq* Yakuptiki ḳudrət Igisining ḳolliridindur —
(Israilning Ḳoram Texi, yəni uning Padiqisi Uningdin qikar!)□
25 *Axu küq* atangning Təngrisidindur — (U sanga mədət berər!)
Yəni Ḫəmmigə Ḳadirdindur — U seni bərikətlər!
Yuḳirida asmanning bərikətliri bilən,
Təwəndə yatḳan qongḳur sularning bərikətliri bilən,
Əmqək bilən baliyatḳuning bərikiti bilən seni bərikətlər!□
26 Sening atangning tiligən bərikətliri ata-bowilirimning tiligən bərikətliridin ziyadə boldi,
Ular mənggülük taoɣ-edirlarning qətlirigiqə yetər,
Ular Yüsüpning bexioɣa qüxər,
Yəni өz ḳerindaxliridin ayrim turoɣuqining qoḳḳisioɣa tegər.□ ■
27 Binyamin yirtḳuq bəridəktur;
Ətigəndə u owni yər.
Kəqḳurun u oljisini təḳsim ḳilar» — dedi.
28 Bularning ḫəmmisi Israilning on ikki ḳəbilisi bolup, məzkur səzlər bolsa atisining uloroɣa tiligən bəht-bərikət səzliridur. U xuning bilən ularning ḫərbirigə mas kelidioɣan bir bərikət bilən uloroɣa bəht-bərikət tilidi.

Yaḳupning өlümi wə ahirḳi wəsiyiti

29 Andin Yaḳup uloroɣa mundaḳ tapilidi: — «Mən əmdi өz ḳowmimning ḳexioɣa ḳoxulimən. Silər meni ata-bowilirimning yenida, Ḫittiylardin boloɣan Əfronning etizliḳidiki oɣaroɣa dəpnə ḳilinglar;
30 u oɣar bolsa Ḳanaan zeminida Mamrəning udulida, Makpelaḫning etizliḳida. Oɣarni Ibraḫim gəristan bolsun dəp xu etizlik bilən ḳoxup Ḫittiy Əfrondin setiwaloɣanidi.■
31 Xu yərdə Ibraḫim ayali Saraḫ bilən dəpnə ḳilinoɣan; xu yərdə Isḫaḳ ayali Riwkaḫ bilənmu dəpnə ḳilinoɣan; xu yərdə mənmu Leyaḫni dəpnə ḳildim.■
32 Bu etizlik ḫəm iqidiki oɣar Ḫətning əwladliridin setiwelinoɣanidi».

□ **49:20 «Axirning tamiḳida zəytun meyi mol bolar»** — yaki «Axirning yeridin mol axlik qikar». □ **49:22 «dərəhning xehi»** — ibraniy tilida muxu yərdə «mewilik dərəhning balisi» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu ikki jümlə iqidiki «mewilik» degən səz «Əfraim» degən səz bilən ipadilinidu; oḳurmənlərning esidə barki «Əfraim» degənning mənisi «ikki ḫəssə mewilik». **«uning xahqiliri»** — ibraniy tilida «uning ḳizliri». ■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20. □ **49:24 «Israilning ḳoram texi, yəni uning padiqisi uningdin qikar!»** — demək, «Israilning Ḳoram Texi», «uning ḫəḳikiy Padiqisi», yəni Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ Hudaning Өzidin qikisu. Baxḳa birhil tərjimisi: «(Yəni Israilning Ḳoram Texidin, uning Padiqisidindur)». □ **49:25 «Ḫəmmigə Ḳadir»** —Hudaning bir namidur. □ **49:26 «Ular mənggülük taoɣ-edirlarning qətlirigiqə yetər»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Ular mənggülük taoɣlarning bərikətliridin ziyadə boldi». **«өz ḳerindaxliridin ayrim turoɣuqining…»** — yaki «өz ḳerindaxliri arisidin əmir boloɣuqining…» ■ **49:26** Ḳan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16.

33 Yaḳup ooɳullirioɳa bu wəsiyətni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzləp, nəpəs tohtap өz ḳowmioɳa ḳoxuldi.■

50

Yaḳupning dəpnə ḳilinixi

1 Yüsüp atisining yüzigə өzini etip, uning üstidə yioɳlap, uni səydi.
2 Andin Yüsüp өz hizmitidə boloɳan tewiplaroɳa atisini mumiya ḳilixni buyrudi; xuning bilən tewiplar Israilni mumiya ḳildi.□
3 Buni ḳilixḳa ḳiriḳ kün kətti, qünki mumiya ḳilixḳa xunqilik kün ketətti. Misirliḳlar uningoɳa yətmix kün matəm tutti.
4-5 Uningoɳa ḥaza tutux künliri өtüp boloɳanda, Yüsüp Pirəwnning ordisidikilərgə: — Mən nəziringlarda iltipat tapḳan bolsam, Pirəwnning ḳulaḳlirioɳa səz ḳilinglarki: — Atam manga ḳəsəm ḳildurup: «Mana mən өlimən; sən meni mən Ḳanaan zeminida өzüm üqün kolap ḳoyoɳan gөrgə dəpnə ḳiloɳin» degənidi. Əmdi Pirəwn manga ijazət bərgəy, mən berip atamni dəpnə ḳilip bolup yenip kəlsəm, — dedi.■
6 Pirəwn jawabən: — Sən berip өzünggə atang ḳəsəm ḳilduroɳandək uni dəpnə ḳiloɳin, dedi.
7 Xuning bilən Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳili mangdi. Pirəwnning barliḳ hizmətkarliri, ordining aḳsaḳalliri ḥəm Misir zeminidiki aḳsaḳallar uning bilən ḥəmraḥ bolup mangdi.
8 Yüsüpning өyidiki ḥəmmisi, ḳerindaxliri wə atisining өyidikilərmu billə bardi; ular pəḳət kiqik baliliri, ḳoy-kala padilirini Goxən yurtida ḳoyup kətti.
9 Uning bilən yənə jəng ḥarwiliri wə atliḳlarmu billə bardi; xuning bilən ular naḥayiti qong bir ḳoxun boldi.
10 Ular Iordan dəryasining u təripidiki «Atadning hamini»oɳa yetip kəlgəndə, xu yərdə ḳattiḳ wə ḥəsrətlik yioɳa-zar ḳilip matəm tutup yioɳlaxti. Yüsüp atisi üqün yəttə kün matəm tutti.
11 Xu yurtta olturuxluḳ Ḳanaaniylar Atadning haminida boloɳan bu matəmni kөrüp: — Bu misirliḳlarning intayin ḳattiḳ tutḳan ḥazisi boldi, deyixti. Bu səwəbtin u jayning nami «Abəl-Mizraim» dəp ataldi; u Iordan dəryasining u təripididur.□
12 Yaḳupning ooɳulliri uning өzlirigə tapilioɳinidək ḳildi;
13 uning ooɳulliri uni Ḳanaan zeminioɳa elip berip, Mamrəning udulida, Makpelaḥning etizliḳining iqidiki oɳarda dəpnə ḳildi. Xu oɳarni Ibraḥim ḳəbristanliḳ ḳilay dəp Makpelaḥning etizliḳi bilən ḳoxup Ḥittiy Əfrondin setiwaloɳanidi.■
14 Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳandin keyin, өzi, ḳerindaxliri, xundaḳla atisini dəpnə ḳilixḳa uningoɳa ḥəmraḥ bolup qiḳḳan ḥəmmə həlḳlər Misiroɳa yenip kəldi.

Yüsüpning ḳerindaxlirini hatirjəm ḳilixi

15 Lekin Yüsüpning ḳerindaxliri atisining өlüp kətkinini kөrgəndə: — Əmdi Yüsüp bizgə düxmən bolup bizning uningoɳa ḳiloɳan barliḳ yamanliḳimizni üstimizgə yandurarmikin, deyixti.

■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2 «mumiya ḳilix»** — adəmning jəsitini qirixtin saḳlaxtin ibarəttur. Misirda alaḥidə mumiya ḳilix kəspi bilən xuoɳullanoɳuqilar bar idi; lekin u kixilər mumiya ḳiloɳanda kөp butpərəslik murasimlirini өtküzətti, xunga Yüsüp ularni ixlətməy, bəlki өz tewiplirini xu ixḳa buyrudi. ■ **50:4-5** Yar. 47:29. □ **50:11 «Abəl-Mizraim»** — mənisi: «misirliḳlarning matimi» wə «misirliḳlarning etizliḳi» degənlərni bildürüxi mumkin. «Iordan dəryasining u təripidə» bolsa Iordan dəryasining xərḳiy təripidə. ■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

16 Ular Yüsüpning ⱪexioɳa adəm əwətip: — Atiliri əlüxtin ilgiri bizgə wəsiyət ⱪilip
tapilap: —
17 «Silər Yüsüpkə: — Akiliring sanga rəzillik ⱪiloɳanidi; əmdi ularning asiyliⱪi ⱨəm
gunaⱨini kəqürgin! — dənglar» — degənidi. Ⱨazir silidin ətünümizki, atilirining
Hudasining bəndilirining asiyliⱪini kəqürgəyla! — dedi. Yüsüp bu gəplərni anglap
yioɳlidi.
18 Andin akiliri kelip uning aldida əzlirini yərgə etip: — Mana, biz silining
ⱪulliridurmiz! — dedi.
19 Lekin Yüsüp ularoɳa jawabən: — Ⱪorⱪmanglar! Mən Hudaning ornida tu-
ruwatamdim?■
20 Silər dərwəⱪə manga xu ixni yaman niyət bilən ⱪildinglar; lekin Huda bügünki
kündikidək nuroɳunlioɳan həlⱪning jenini tirik saⱪlap ⱪelix üqün xu ixni yahxiliⱪⱪa
bekitkənidi.
21 Xunga əmdi ⱪorⱪmanglar; mən ⱨəm silərni ⱨəm bala-qaⱪiliringlarni baⱪimən, —
dedi wə ularning kənglini hatirjəm ⱪilip meⱨirlik gəp ⱪildi.

Yüsüpning aləmdin ətüxi

22 Yüsüp atisining jəməti bilən billə Misirda turup ⱪaldi. Yüsüp bir yüz on yil əmür
kərdi.
23 Bu təriⱪidə Yüsüp Əfraimning üqinqi əwladini kərdi; Manassəⱨning oɳli
Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɳuldi.□ ■
24 Yüsüp ⱪerindaxlirioɳa: — Mən ölüp ketimən; lekin Huda qoⱪum silərni yoⱪlap
silərni bu zemindin qiⱪirip, Ibraⱨim, Isⱨaⱪ wə Yaⱪupⱪa berixkə ⱪəsəm ⱪilip wədə
ⱪiloɳan zemioɳa yətküzidu, — dedi.□ ■
25 Andin Yüsüp yənə ⱪerindaxlirioɳa ⱪəsəm iqküzüp: «Huda silərni qoⱪum
yoⱪlaydu; xu qaoɳda silər mening səngəklirimni elip, bu yərdin qiⱪip ketixinglar
kerək», — dedi.□ ■
26 Yüsüp bir yüz on yaxⱪa kirgəndə wapat tapti. Ular uni mumiya ⱪilip, Misirda bir
meyit sanduⱪioɳa selip ⱪoydi.

■ **50:19** Yar. 45:5. □ **50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɳuldi»** — degən ibarə bəlkim: (1) Yüsüp muxu qəwrilirigə əzining ooɳulliridək ⱪaraytti; (2) muxu qəwriliri Yüsüpning biwasitə mirashori ⱪilindi. ■ **50:23** Qəl. 32:39. □ **50:24 «Hudaning yoⱪlixi»** — ibraniy tilida «yoⱪlax» degən bu peil Huda bilən munasiwətlikIxlitilgən bolsa, Uning oɳəmhorluⱪ ⱪilixi, insanning ⱨalidin həwər elixini əz iqigə alidu. ■ **50:24** Ibr. 11:22. □ **50:25 «yoⱪlax»** — tooɳruluⱪ 24-ayət wə izaⱨatini kərüng. ■ **50:25** Mis. 13:19; Yə. 24:32.

Misirdin qiqix

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 Wə təwəndikilər Israil *bilən billə* Misirƣa barƣan ooƣullirining isimliri (ular ḥərqaysisi əz bala-qaqilirini elip, Yaqup bilən billə Misirƣa barƣanidi): — □ ■
2 Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəḥuda,
3 Issakar, Zəbulun, Binyamin,
4 Dan, Naftali, Gad wə Axir.
5 Əmdi Yaqupning puxtidin bolƣanlar jəmiy bolup yətmix adəm idi. Bu waqitta Yüsüp Misirda idi.■
6 Keyin Yüsüp, uning barliq ḳerindaxliri ḥəmdə barliq zamandaxliri əlüp tügidi.
7 Xundaqtimu, Israillar kəp tuƣulup, tez awup, intayin küqəydi; ular zeminƣa bir kəldi.■
8 U waqitlarda Yüsüpni bilməydiƣan yengi bir padixaḥ Misirda təhtkə qiqti. □ ■
9 U həlqigə: Mana, Israillarning həlqi bizdin ziyadə awup ḥəmdə bizdinmu küqlinip kətti.
10 Əmdi bizularƣa nisbətən aqilanə ix tutayli; bolmisa, ular tehimu awup ketidu, mubada urux partlap ḳalsa, xundaḳ boliduki, ular düxmənlirimiz tərəpkə ətüp, bizgə ḥujum ḳilip, yurttin qiqip ketixi mumkin, — dedi.■
11 Xuning bilən ular ularni ḳattiḳ əmgəklər bilən harlax üqün ix baxlirini təyinləp nazarətqilikkə ḳoydi. Xuning bilən Israillar Pirəwn üqün Pitom bilən Raamsəs degən maddiy əxya saḳlaydiƣan xəḥərlərni yasap bərdi. □
12 Lekin ularni *ḳanqə* əzgənseri, bular xunqə kəpiyip ḥəmmə yərni ḳaplidi; buning bilən misirliqlar Israillarƣa əq bolup kətti. □ ■
13 Xuning bilən misirliqlar Israillarƣa zulum ḳilip, ularni tehimu ḳattiḳ ixlitip eƣir ixlarƣa saldi.
14 Misirliqlar ularni layqiliḳ, hix-kesək ḳuyux wə etizlarning ḥərhil əmgəklirigə selip, ixning ḳattiqliqi bilən ularning turmuxiƣa ḳattiḳ eƣirqiliḳ saldi; ularni nemə əmgəkkə salmisun, intayin japaliḳ idi.
15 Misir padixaḥi ikki ibraniy tuƣut anisiƣa səz ḳilip (ularning birining ismi Xifraḥ, yənə birining ismi Puaḥ idi):□
16 — silər ḳaqanliki ibraniy hotunlarni tuƣdursanglar, tuƣḳanda obdan ḳaranglar; bowaḳ ooƣul bolsa, əltürüwetinglar; ḳiz bolsa, tirik ḳoyunglar, — dedi.□
17 Lekin tuƣut aniliri Hudadin ḳorḳup, Misirning padixaḥi ularƣa eytḳandək ḳilmay, bəlki ooƣul bowaḳlarni tirik ḳoydi.
18 Xunga Misirning padixaḥi tuƣut anilirini qaqirtip ulardin: — Bu nemə qiloƣininglar?! Ooƣul balilarni nemixḳa tirik ḳoydunglar? — dəp soridi.
19 Tuƣut aniliri Pirəwngə jawab berip: — Ibraniy ayallar misirliḳ ayallarƣa ohximaydu. Ular küqlük, saoƣlam-timən boloƣini üqün tuƣut aniliri ularning ḳexiƣa yetip barƣuqə, əzliri tuƣup bolidu, — dedi.

□ **1:1 «Wə»** — «wə» degən bu səz «Misirdin qiqix» degən kitabning «yaritilix» degən kitab bilən ziq baoƣlinixliḳ ikənlikini kərsitidu. «Yar.» 50:26ni kərüng. **«Israil»** — oḳurmənlərning esidə barki, Huda Yaḳupning ismini «Israil»ƣa əzgərtkənidi («Yar.» 32:28, 35:10ni kərüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Ḳan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Ḳan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8 «Yüsüpni bilməydiƣan yengi bir padixaḥ»** — bəlkim «Ḥiksos Pirəwnlər» sulalisini aoƣduroƣan kixi «Aḳmos» (miladiyədin ilgiri 1570-1546-yillar) boluxi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11 «Raamsəs»** — baxḳa yərlərdə «Ramsəs» dəp atilidu. □ **1:12 «Israillarƣa əq bolup kətti»** — yaki «Israillar tüpəylidin azar yedi». ■ **1:12** Zəb. 105:24-25 □ **1:15 «Ibraniylar»** — yəḥudiylarni, yəni Israillarni kərsitidu. □ **1:16 «tuƣḳanda obdan ḳaranglar»** — Ibraniy tilida «tooƣut orunduḳida səpselip ḳaranglar».

20 Nətijidə, Huda tuoɣut anilirioɣa iltipat kərsətti; Israil həlḳi dawamlik kəpiyip,
tehimu küqəydi.
21 Xundaḳ boldiki, tuoɣut aniliri Hudadin ḳorḳidioɣan ihlasmən boloɣanliḳi üqün Huda
ularni aililik boluxḳa muyəssər ḳildi.
22 Buning bilən Pirəwn barlik puhralirioɣa: — Israillardin yengi tuoɣuloɣan ooɣul
balilarning ḥəmmisini dəryaoɣa taxlanglar, lekin ḳiz balilarning ḥəmmisini tirik
ḳaldurunglar, dəp əmr ḳildi.□ ■

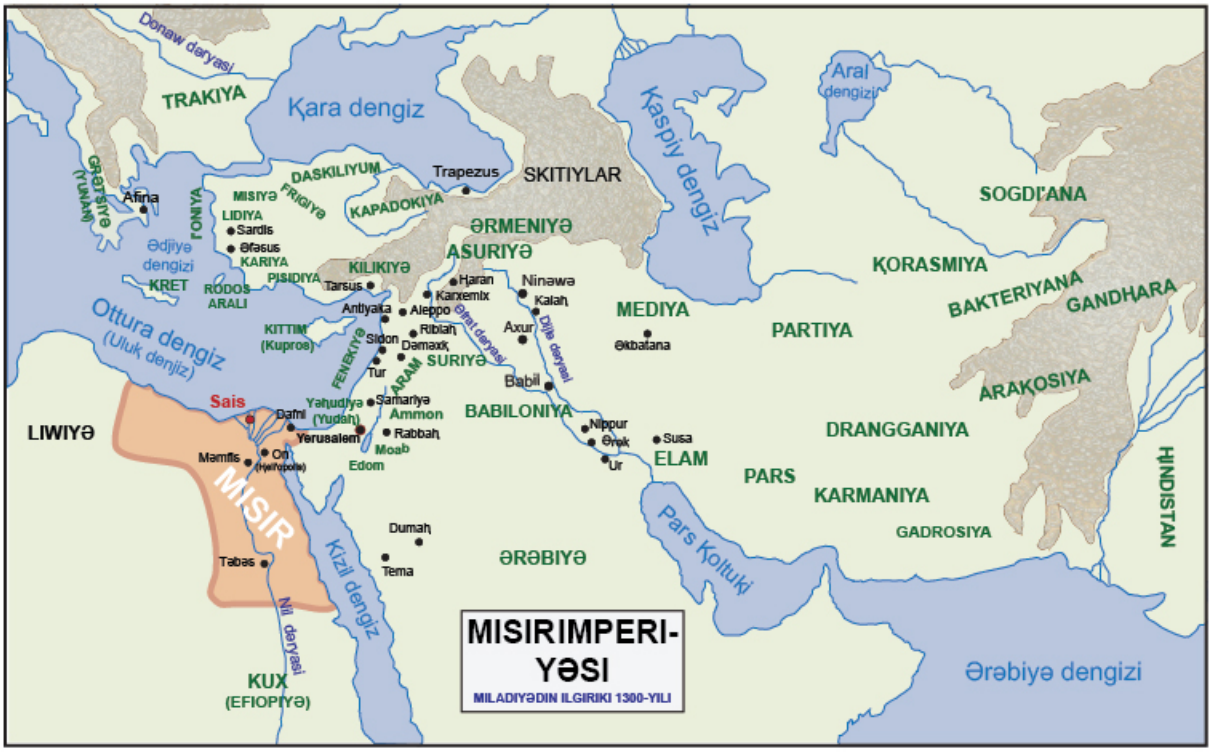

Misir imperiyəsi

2

Musaning dunyaoɣa kelixi

1 Lawiyning jəmətidin boloɣan bir kixi berip, Lawiyning nəslidin boloɣan bir ḳizni
hotunluḳḳa aldi. ■
2 Bu ayal ḥamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣdi. Ana uning qiraylik ikənlikini kərüp, uni
üq ay yoxurup saḳlidi. ■

□ **1:22 «dərya»** — məzkur kitabta «dərya» pəḳət Nil dəryasini kərsitidu. Misirda ḥeqḳandaḳ baxḳa qong dərya yoḳ. Bügüngə ḳədər Misirliḳlar «dərya» desə, pəḳət Nil dəryasinila kərsitidu. Muxu wəḳələr yüz bərgən zamanlarda Misirliḳlar yənə Nil dəryasini «əz ilaḥlirimizdin biri» dəp ḥesablap uningɣa qoḳunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19 ■ **2:1** Mis. 6:20; Qəl. 26:59 ■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23

3 Uni yənə yoxuruxqa amalsiz qalоqanda, qomuxtin bir sewət yasap, uningоqa yaryelim wə mom suwap, balini iqigə selip, dəryaning qiroqiqidiki qomuxluq arisiоqa qoyup qoydi. □
4 Andin balining ḥədisi uningоqa nemə bolarkin dəp yiraqtin qarap turdi.
5 U waqitta Pirəwnning qizi suоqa qəmülgili dərya tərəpkə kəldi; uning qəriliri dərya boyida aylinip yürdi. Pirəwnning qizi qomuxluqning arisida turоqan sewətni kərüp, has qərisini uni elip qiqixqa əwətti. □ ■
6 U sewətni eqip qariwidi, mana, bir ooqul balini kərdi wə u bala yioqlap kətti. Məlikə uningоqa iq aoqritip: — Bu xübḥisizki ibraniylarning baliliridin biri ikən, dedi.
7 U qaoqda balining ḥədisi Pirəwnning qizidin: — Mən berip, sili üqün balini emitip baqidioqan bir ibraniy inik ana tepip keləymu? — dəp soridi.
8 Pirəwnning qizi uningоqa: — Baroqin, dedi. Qiz berip bowaqning anisini qaqirip kəldi.
9 Pirəwnning qizi uningоqa: — Bu balini elip ketip mən üqün emitip beqip bər; ḥəqqingni berimən, dedi. Xuning bilən ayal balini elip ketip, uni emitip baqti.
10 Bala qong boloqanda uni Pirəwnning qizining qexioqa elip bardi; u uningоqa ooqul boldi. U: «Mən uni sudin qiqiriwaloqan» dəp uningоqa Musa degən isimni qoydi.□

Musaning Israilni qutquzmaqqi boluxi wə Midiyan dəlitigə qeqip ketixkə məjbur boluxi

11 Musa qong boloqandin keyinki künlərdə xundaq boldiki, u өz qerindaxlirining yenioqa bardi wə ularning eoqir əmgəkkə seliniwatqanliqini өz kөzi bilən kərdi. Arida, bir misirliqning ibraniy qerindaxliridin birini uruwatqanliqini kərdi. ■
12 U tөt ətrapioqa qarap, adəm yoqluqini kərüp, ḥeliqi misirliqni urup өltürüp, qumoqa kөmüp yoxurup qoydi.
13 Ətisi u yənə qiqip qariwidi, mana ikki ibraniy bir-biri bilən soquxuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kixigə: — Өz qerindixingni nemixqa urisən? — dedi.
14 Ḥeliqi kixi jawab berip: — Kim seni bizgə ḥakim wə soraqqi qilip qoydi? Ḥeliqi misirliqni өltürginingdək menimu өltürməkqimusən? — dedi.
Musa bu gəpni anglap qorqup өz iqidə: «Mən qiloqan ix jəzmən axkara bolup qaptu!» dəp oylidi.■
15 Pirəwn ḥəm bu ixtin həwər tepip, Musani өltürməkqi boldi; lekin Musa Pirəwnning aldidin qeqip, Midiyan zemenioqa berip olturaqlaxti. Bir küni, u qudunqning yenioqa kelip olturdi. ■
16 Midiyanning kaḥinining yəttə qizi bar idi; ular kelip, atisining qoylirini suoqirixqa su tartip oqurlaroqa quyup tolduruxqa baxlidi.
17 U waqitta *yərlik* padiqilar kelip, ularni ḥəydidi, Musa qopup qizlaroqa yardəm berip, qoylirini suoqirixip bərdi.
18 Ular atisi Reuəlning qexioqa yenip kəlgəndə, ulardin: — Nemixqa bügün xunqə tez yenip kəldinglar? — dəp soridi.

□ **2:3 «sewət»** — ibraniy tilida «sanduq» — bu səz «Yar.» 6:14də Nuḥ pəyoqəmbər yasioqan «kemə»nimu bildüridu. **«dəryaning qiroqiqidiki qomuxluq arisioqa qoyup qoydi»** — misirliqlar Nil dəryasini ilaḥ dəp qarioqaqqa, misirlik ayallarning Nil dəryasida daim yuyunux aditi bar idi. Xübḥisizki, Musaning anisining xundaq qilixi misirlik bir ayalning uni tepiwelip, uningоqa rəḥim qilip beqiwalsun, degənni məqsət qiloqanidi.
□ **2:5 «sewətni»** — ibraniy tilida «sanduqni». 3-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23
□ **2:10 «Musa»** — ibraniy tilida «Musa» degən səz «tartip qiqirix» degən səz bilən aḥangdaxtur; qədimki Misir tilida «suning balisi» degən mənidə boluxi mumkin. Ahirida Musaning xərəplik burqi Israilni «su (yəni, Qizil Dengiz)din yaki su arqilik qutquzup qiqirixtin ibarət bolidu. Oqurmənlər diqqət qilsa, Pirəwnlərning isimlirining kəpinqə «mos» yaki «mosis» degən qoxumqə bilən ahirlaxqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25
■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29

19 Ular jawab berip: — Bir misirliq adəm bizni padiqilarning qolidin qutquzdi ḫəmdə
biz üqün su tartip, qoy padimizni suoɣiripmu bərdi! — dedi.
20 U qizlirioɣa: — Undaqta u kixi ḫazir nədə?! Uni nemixqa sirtta taxlap kəldinglar?
Uni tamaqqa qaqiringlar, — dedi.
21 Musa u kixi bilən billə turuxqa maqul boldi. U qizi Zipporaḫni uningoɣa hotunluqqa
bərdi.
22 U ayal uningoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdi; Musa «Mən yaqa yurtta musapirdurmən»
dəp, uning ismini Gərxom dəp qoydi. □ ■
23 Nuroɣun künlər ətüp, Misirning padixaḫi öldi. Israillar öz qulluq ḫaliti tüpəylidin
aḫ-zar urup, nalə-pəryad kətürdi; qulluqtin boloɣan pəryadi Hudaning ḫuzurioɣa
berip yətti.
24 Huda ularning aḫ-zarlirini anglap, Özining Ibraḫim bilən, Isḫaq bilən wə Yaqup
bilən tüzgən əḫdisini esigə aldi. ■
25 Xuning bilən Huda Israillarning ḫal-əḫwalini kərdi wə Huda ularoɣa köngül bəldi.

3

Hudaning Musani qaqirixi

1 Musa bolsa qeynatisi Midiyanning kaḫini Yətroning qoy padisini baqatti. U
qoylarni baxlap qəlning əng qetigə Hudaning teoɣi, yəni Ḫorəb teoɣining baoɣrioɣa
kəldi.□
2 Xu yərdə bir azoɣanliqtin ərləp qiqiwatqan ot yalquni iqidin Pərwərdigarning
Pərixtisi uningoɣa köründi. Mana, azoɣanliq otta köyüwatqan bolsimu, lekin azoɣan
özi köyüp kətmigənidi. □
3 Musa: — Mən berip, bu ajayip mənzirini kərüp baqay; azoɣanliq nemixqa köyüp
kətməydioɣandu? — dəp oylidi.
4 Pərwərdigar uning buni kərgili yoldin qətnəp *azoɣanliqqa* kəlginini kərdi; Huda
azoɣanliq iqidin uni: — Musa! Musa! — dəp qaqirdi. U: Mana mən! — dəp jawab
bərdi.□
5 U uningoɣa: — Bu yərgə yeqin kəlmə; putliringdin kəxingni saloɣin; qünki sən
turoɣan bu yər muqəddəs jaydur. □ ■
6 Mən atangning Hudasi, Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning
Hudasidurmən, — dedi.
Buni anglap Musa Hudaoɣa qaraxtin qorqup, yüzini etiwaldi.■
7 Pərwərdigar uningoɣa mundaq dedi: — Bərḫək, Mən Misirda turuwatqan
qowmimning tartiwatqan azab-oqubətlirini kərdum, nazarətqilərning ularni *har-
lawatqanliqidin* qiloɣan pəryadini anglidim; qünki Mən ularning dərdlirini bilimən.
■

□ **2:22 «Gərxom»** — muxu isim «yaqa yurtluq» degən söz bilən aḫangdax. Musaning tunji balisioɣa bu isimni qoyuxi bəlkim Huda uningoɣa tapxurmaqqi boloɣan hizmət ornining xu yərdə əməslikini bildürüx üqün boluxi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3 ■ **2:24** Yar. 15:14 □ **3:1 «Yətro»** — Reuəlning yənə bir ismi. Bəzidə «Yətər» dəpmu yezilidu. **«U qoylarni baxlap...»** — Ottura Xərqtə padiqilar adəttə qoylirini baxlap ularning aldida mangidu. **«Ḫorəb»** — Sinay teoɣining yənə bir nami. □ **3:2 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti. «Təbirlər» ḫəm «Qoxumqə söz»imiznimu kərüng. □ **3:4 «Musa, Musa»** — adəmning ismini ikki qetim qaqirix — Hudaning uningoɣa boloɣan qongqur meḫir-muḫəbbitini wə özigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **3:5 «Muqəddəs jay»** — «Muqəddəs Kitab»ta, «muqəddəs» degən söz «Hudaoɣa məhsus ataloɣan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloɣan», «Hudaoɣila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu. ■ **3:5** Yə. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34

8 Xunga Mən ularni misirliḵlarning ḳolidin ḳutḳuzup, xu zemindin qiḵirip, yahxi ḥəm kəng bir zeminoꞑa, süt bilən ḥəsəl eḵip turidioꞑan bir zeminoꞑa, yəni Ḳanaaniy, Ḥittiy, Amoriy, Pərizziy, Ḥiwiylar wə Yəbusiylarning yurtioꞑa elip berixḳa qüxtüm.
9 Mana əmdi Israillarning nalə-pəryadi Manga yətti, misirliḵlarning ularoꞑa ḳandaḳ zulum ḳiloꞑanliḵinimu kərdüm.
10 Əmdi sən kəl, Mən seni həlḳim Israillarni Misirdin elip qiḵirix üqün Pirəwnning aldioꞑa əwətimən, — dedi.■
11 Lekin Musa Hudaoꞑa: — Mən kim idim, Pirəwnning aldioꞑa berip Israillarni Misirdin qiḵiralioꞑudək? — dedi.
12 U jawab berip: — Bərḥəḳ, Mən sən bilən billə bolimən; sən ḳowmni Misirdin elip qiḵḳandin keyin bu taoꞑda Hudaoꞑa ibadət ḳilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu, — dedi.□ ■
13 Xuning bilən Musa Hudaoꞑa: — Mən Israillarning ḳexioꞑa berip ularoꞑa: «Ata-bowiliringlarning Hudasi meni ḳexinglaroꞑa əwətti» desəm, ular məndin: «Uning nami nemə?» — dəp sorisa, ularoꞑa nemə dəp jawab berimən? — dedi.
14 Huda Musaoꞑa: — Mən «Əzəldin bar Boloꞑuqi»durmən — dedi.
Andin U: — Berip, Israillaroꞑa: ««Əzəldin bar Boloꞑuqi» meni ḳexinglaroꞑa əwətti» dəp eytḳin, dedi.□
15 Huda Musaoꞑa yənə: — Israillaroꞑa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, Ibraḥimning Hudasi, Isḥaḳning Hudasi wə Yaḳupning Hudasi boloꞑan «Yaḥwəḥ» meni ḳexinglaroꞑa əwətti; U: *Yaḥwəḥ degən* bu nam əbədgiqə Mening namim bolidu, dəwrdin-dəwrgiqə Mən xu nam bilən əskə elinimən, dəydu» — degin.□
16 — Berip, Israilning aḳsaḳallirini yioꞑip ularoꞑa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳupning Hudasi boloꞑan Pərwərdigar manga kərünüp: — Mən silərni yoḳlap kəldim, Misirda silərgə ḳandaḳ muamilə ḳiliniwatḳanliḵini kərdüm; □
17 xuning üqün səzüm xudurki, Mən silərni Misirning zulumidin qiḵirip, Ḳanaaniylar, Ḥittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḥiwiylar wə Yəbusiylarning zemini, yəni süt bilən ḥəsəl eḵip turidioꞑan zeminoꞑa elip barimən, dedi, — degin, dedi.
18 — Xuning bilən ular sening səzünggə ḳulaḳ salidioꞑan bolidu. U waḵitta sən, өzüng wə Israilning aḳsaḳalliri bilən birgə Misir padixaḥining aldioꞑa berip, uningoꞑa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar biz bilən kərüxti. Əmdi sizdin ətünimizki, bizgə üq künlük yolni besip, qəlgə berip, Hudayimiz Pərwərdigaroꞑa ḳurbanliḳ ḳilixḳa ijazət bərgəysiz» — dənglar.
19 Lekin Misir padixaḥining ḥətta ḳudrətlik bir ḳolning astida turupmu, silərni yənila ḳoyup bərməydioꞑinini bilimən.
20 Xunga ḳolumni uzitip, misirliḵlarni Mən өz zemini iqidə kərsətməkqi boloꞑan ḥərhil karamət-məjizilirim bilən urimən; andin *Pirəwn* silərni ḳoyup beridu.
21 Bu ḳowmni misirliḵlarning aldida iltipat tapturimən wə xuning bilən xundaḳ boliduki, silər xu yərdin qiḵḳininglarda, ḳuruḳ ḳol qiḵmaysilər.

■ **3:10** Zəb. 105:26; Ḥox. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12 «sən ḳowmni Misirdin elip qiḵḳandin keyin bu taoꞑda Hudaoꞑa ibadət ḳilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu» —** ḳizik ix xuki, Huda Musaoꞑa kərsətməkqi boloꞑan ispat-bəlgə u Hudaning əmrigə itaət ḳilip, uzun waḵit ətkəndin keyin andin kərülidu; demək, Musaning iman-etiḵadi xuning bilən sinilidu. ■ **3:12** Yə. 1:5 □ **3:14 «Mən «Əzəldin bar Boloꞑuqi»durmən» —** yaki «Mən əsli Өzümdurmən» yaki «Ḥəmixə barning Өzi Məndurmən». Bu nam (ibraniy tilida «Yaḥwəḥ»), xübḥisizki, Hudaning ḥeq өzgərməydioꞑanliḵi, uning ḥərdaim «waḵittin sirt»ta turuwatḳanliḵi, ətmüx, ḥazir yaki kəlgüsi waḵitlar bilən qəklənməydioꞑanliḵini kərsitip təkitləydu. Adəttə tərjimimizdə bu nam «Pərwərdigar» dəp tərjimə ḳilinidu. □ **3:15 «Yaḥwəḥ» —** daim tərjimimizdə «Pərwərdigar» degən nam bilən tiloꞑa elinidu. U tooꞑruluḳ 3:14tiki izaḥatni kərüng. □ **3:16 «Yoḳlax» —** bu peil Huda bilən munasiwətlik ixlitilgən bolsa, oꞑəmhorluḳ ḳilix, insanning ḥalidin həwər elixni өz iqigə alidu.

22 Bəlki ḥərbir ayal kixi əz ⱪoxnisidin wə əz əyidə olturuxluⱪ yat ayaldin kümüx zinnət buyumliri, altun zinnət buyumliri wə kiyim-keqəklərni tələp ⱪilidu. Bu nərsilərni ooⱪul-ⱪizliringlaroⱪa taⱪaysilər, kiydürisilər; xu təriⱪidə misirliⱪlardin olja aloⱪan bolisilər, — dedi.■

4

Hudaning Musaoⱪa alaḥidə iⱪtidar ata ⱪilixi

1 Musa jawab berip: — Mana, ular manga ixənməy turup, səzümgə ⱪulaⱪ salmaydu, bəlki: «Pərwərdigar sanga kərünmidi», deyixi mumkin, dedi.
2 Pərwərdigar uningoⱪa: — ⱪolungdiki bu nemə? — dəp soridi.
U: — Bu bir ḥasa, dəp jawab bərdi.
3 U: — Uni yərgə taxla, dedi. Uni yərgə taxliwidi, u bir yilanoⱪa aylandi; Musa uning aldidin ⱪaqti.
4 Andin Pərwərdigar Musaoⱪa: — ⱪolungni uzitip, uni ⱪuyruⱪidin tut, dewidi, u ⱪolini uzitip, uni tutti. U yənə uning ⱪolida ḥasioⱪa aylandi.
5 *Pərwərdigar yənə*: — Buning bilən ular ata-bowilirining Hudasi, yəni Ibraḥimning Hudasi, Isḥaⱪning Hudasi wə Yaⱪupning Hudasi boloⱪan Pərwərdigarning sanga kərünginigə ixinidu, — dedi.
6 Pərwərdigar uningoⱪa yənə: — ⱪolungni ⱪoynungoⱪa saloⱪin, dewidi, u ⱪolini ⱪoynioⱪa selip qiⱪiriwidi, mana, ⱪoli pesə-mahaw kesiligə giriptar bolup ⱪardək aⱪirip kətti.
7 Andin uningoⱪa: — ⱪolungni yənə ⱪoynungoⱪa saloⱪin, dewidi, ⱪolini ⱪoynioⱪa saldi. Uni yənə ⱪoynidin qiⱪiriwidi, mana, əz əksigə kelip ətlirining baxⱪa yərliridək boldi.
8 Pərwərdigar yənə: — Xundaⱪ boliduki, əgər ular sanga ixənməy, aldinⱪi məjizilik alamətkə kəngülximisə, ular ikkinqi məjizilik alamətkə ixinidu. □
9 Ḥalbuki, ular bu ikki məjizigə yənila ixənmisə wə ya səzünggə ⱪulaⱪ salmisa, undaⱪta sən *Nil* dəryasining süyidin elip, ⱪuruⱪ yərgə təkkin. Xuning bilən sən dəryadin aloⱪan su ⱪuruⱪ yər üstidə ⱪanoⱪa aylinidu, dedi.■
10 Andin Musa Pərwərdigaroⱪa: — Əy Igəm, mən əslidinla gəpkə usta əməstim, sən ⱪulungoⱪa səz ⱪiloⱪandin keyinmu yənila xundaⱪ; qünki mən aoⱪzim kalwa wə tilim eoⱪir adəmmən, — dedi.
11 Pərwərdigar uningoⱪa: — Kim insanoⱪa eoⱪiz bərgən? Kim adəmni gaqa yaki gas, kərgüqi yaki kor ⱪiloⱪan? Xundaⱪ ⱪiloⱪuqi Mən Pərwərdigar əməsmu?
12 Əmdi sən baroⱪin, Mən Θzüm sening aoⱪzing bilən billə bolimən, nemə səzləydioⱪiningni sanga əgitip turimən, — dedi.■
13 Lekin u: — Əy Igəm! Səndin ətünüp ⱪalay, Sən *bu ixⱪa* haliоⱪan *baxⱪa* birsini əwətip, xuning ⱪoli bilən ⱪiloⱪin! — dedi.
14 Buni anglap Pərwərdigarning oⱪəzipi Musaoⱪa tutixip: — Lawiylardin boloⱪan akang Ḥarun bar əməsmu? Uning gəpni obdan ⱪilalaydioⱪinini bilimən. Mana, u əmdi sening aldingoⱪa qiⱪixⱪa alliⱪaqan oloⱪa qiⱪti; u seni kərsə, kəngli tolimu hux bolidu.
15 Əmdi dəydioⱪan gəplərni uningoⱪa eyt; Mən Θzüm sening aoⱪzing bilən billə wə uning aoⱪzi bilən billə bolimən, nemə ⱪilix kerəklikinglarni silərgə əgitimən. □ ■

■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Əz. 39:10 □ **4:8 «Aldinⱪi məjizilik alamətkə kəngülximisə, ular ikkinqi məjizilik alamətkə ixinidu»** —Ibraniy tilida «aldinⱪi məjizilik alamətning gepigə ⱪulaⱪ salmisa, ular ikkinqi məjizilik alamətning gepigə ixinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luⱪa 12:12 □ **4:15 «Əmdi dəydioⱪan gəplərni uningoⱪa eyt»** — ibraniy tilida «uningoⱪa gəp ⱪilip aoⱪzioⱪa dəydioⱪan səzlərni saloⱪin». ■ **4:15** Mis. 7:2

16 Ḫarun sening ornungda həlkkə səzləydu; xundaq boliduki, u sanga eoɣiz bolidu,
sən uningoɣa Hudadək bolisən.
17 Bu ḫasini ḳolungoɣa elip, uning bilən xu məjizilik alamətlərni kərsitisən, — dedi.

Musaning Misiroɣa ḳaytixi

18 Xuning bilən Musa ḳeynatisi Yətroning ḳexioɣa yenip berip, uningoɣa: — Manga
ijazət bərgəyla, Misirdiki ḳerindaxlirimning ḳexioɣa baray, ular ḫayatmu, əməsmu
kərüp kelәy, dedi. Yətro Musaoɣa: — Aman-esən berip kəlgin, — dedi.
19 Musa tehi Midiyandiki waḳtida, Pərwərdigar uningoɣa yənə: — Misiroɣa yenip
baroɣin! Qünki sening jeningni istigən kixilər ələp kətti, — dedi.
20 Xuning bilən Musa ayali wə ooɣullirini elip, ularni bir exəkkə mindürüp, Misir
zemineioɣa berixḳa yoloɣa qiḳti. Mangoɣanda Musa Hudaning ḫasisini aloɣaq kətti.
21 Pərwərdigar Musaoɣa: — Misiroɣa yenip baroɣiningda sən agaḥ bol, Mən ḳolungoɣa
tapxuroɣan barliḳ karamətlərni Pirəwnning aldida kərsətkin. Lekin Mən uning
kənglini həlḳni ḳoyup bərmigüdək ḳattiḳ ḳilimən.
22 Sən Pirəwngə: — «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Israil Mening ooɣlum, Mening
tunji ooɣlum bolidu.
23 Xuning üqün Mən sanga: Ooɣlumni Өzümgə ibadət ḳilixḳa ḳoyup bər, dedim.
Uningoɣa yol ḳoyuxni rət ḳilidioɣan bolsang, sening tunji ooɣlungni ələtürimən» —
degin, — dedi.□
24 Əmma Musa səpər ḳilip bir ḳonaloɣuoɣa kəlgəndə, Pərwərdigar uningoɣa uqrap,
uni ələtürüwətməkqi boldi.
25 Xuning bilən Zipporaḥ bir qaḳmaḳ texini elip, ooɣlining hətnilikini kesip, uni
erining ayioɣioɣa taxlap: — Sən dərwəḳə aldimda ḳan təkər ər ikənsən! — dedi.□
26 Xuning bilən Pərwərdigar uni ḳoyup bərdi (bu qaoɣda Zipporaḥ uningoɣa: «Sən
dərwəḳə aldimda ḳan təkər bir ər ikənsən!» — dedi. Bu səzini u hətnə tüpəylidin
eytti).□
27 Pərwərdigar Ḫaruneɣa: — Sən qəl-bayawanoɣa berip, Musa bilən kərüxkin, dewidi,
u berip Hudaning teoɣida uning bilən uqrixip, uni səydi.
28 Musa өzini əwətkən Pərwərdigarning ḫəmmə səzliri bilən ḳilixḳa buyruoɣan
barliḳ məjizilik alamətlərni Ḫaruneɣa dəp bərdi.
29 Andin Musa bilən Ḫarun berip, Israillarning barliḳ aḳsaḳallirini yioɣdi.
30 Ḫarun Pərwərdigarning Musaoɣa eytḳan ḫəmmə səzlirini bayan ḳildi wə həlḳning
kөz aldida xu məjizilik alamətlərni kərsətti.
31 Buni kərüp, həlḳ ixəndi; Pərwərdigarning Israillarni yoḳlap, ular uqrioɣan
harliḳlarni kərgənlikini angliоɣan ḫaman, baxlirini egip səjdə ḳilixti.

5

Musa wə Ḫarunning Pirəwn bilən kərüxüxi

□ **4:23 «Ooɣlumni Өzümgə ibadət ḳilixḳa ḳoyup bər, dedim. Uningoɣa yol ḳoyuxni rət ḳilidioɣan bolsang, sening tunji ooɣlungni ələtürimən» —** yaki «Ooɣlumni Өzümgə ibadət ḳilixḳa ḳoyup bərgin degən bolsammu, sən uni ḳoyup bərmiding. Bu səwəbtin Mən əmdi sening tunji ooɣlungni ələtürimən». □ **4:25 «hətnilikini… ayioɣioɣa taxlap» —** yaki «hətnilikini… ayioɣioɣa təgküzüp». **«Sən dərwəḳə aldimda ḳan təkər ər ikənsən!»** — Zipporaḫning bu səzi wə bu sirliḳ wəḳə tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.
□ **4:26 «hətnə tüpəylidin» —** muxu yərdə ibraniy tilida «hətnə» kөplük xəklidə — «hətnilər».

1 Andin Musa bilən Ḥarun Pirəwnning aldioŋa berip, uningoŋa: — Israilning Hudasi
Pərwərdigar sanga: — «Ularning berip qəldə Manga ibadət qilip, ḥeyt ətküzüxigə
qowmimoŋa yol qoysun» dəydu, — dedi.
2 Lekin Pirəwn jawab berip: — Uning səzigə qulaq selip, meni Israiloŋa yol
qoyoŋuzidioŋan qandaq Pərwərdigar ikən u? Mən u Pərwərdigarni tonumaymən
ḥəm Israiloŋimu yol qoymaymən, dedi.■
3 Ular səz qilip: — Ibraniylarning Hudasi biz bilən kərüxti. Xunga ətünimizki, bizgə
Pərwərdigar Hudayimizoŋa qurbanliq sunux üqün bizgə qəlgə berixqa üq künlük
yoloŋa ruhsət bərgəysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qiliq bilən uruxi mumkin, —
dedi.■
4 Lekin Misirning padixaḥi ularoŋa jawab berip: — Əy Musa wə Ḥarun, nemixqa
ikkinglar həlqni ixliridin tohtitip qoymaqqi bolisilər? Berip əz əpkixinglarni
kətürünglar! — dedi.
5 Pirəwn yənə: — Mana, həlq yurtta ziyadə awup kətti. Silər bolsanglar, ularni
əpkəxliridin halas qilmaqqisilər, dedi.
6 Xu küni Pirəwn nazarətqilərgə wə nazarətqilərning qol astidiki ix baxlirioŋa buyruq
qüxürüp: —
7 Ḥazirdin baxlap həlqqə ilgirikidək kesək quyuxqa saman bərmənglar! Ular
samanni əzliri yioŋsun.
8 Lekin ilgiri qanqilik kesək quyup kəlgən bolsa, ḥeliḥəm kəm qilmay xunqilik kesək
quydurunglar; qünki ular ḥurunlixip: «Hudayimizoŋa qurbanliq ətküzüxkə bizni
baroŋili qoy» dəp oŋəlwə qilixiwatidu.
9 Əmdi ularni əz ixioŋa toluq bənd bolup, yaloŋan-yawidaq gəplərgə qulaq salmasliqi
üqün, bu adəmlərning üstigə tehimu eoŋir əmgəklərni yükləŋlar, — dedi.
10 Xuning bilən həlqning üstidiki nazarətqilər bilən ix baxliri qiqip həlqqə: Pirəwn
xundaq dediki, mən əmdi silərgə saman bərməydioŋan boldum.
11 Əzünglar beringlar, əzünglar üqün qəyərdin saman tapalisanglar, xu yərdin elip
kelinglar; lekin qilidioŋan ixliringlar bolsa qilqilikmu keməytilməydu, — dedi.
12 Buning bilən həlq pütkül Misir zemininioŋa tarilip, samanning ornioŋa pahal yioŋixqa
baxlidi.
13 Nazarətqilər bolsa ularni qistap: Silərgə saman berilgən qaoŋdikidək ḥazirmu ḥər
künlük ixni xu küni qilinglar, dedi.
14 Israillarning üstigə Pirəwnning nazarətqiliri təripidin qoyuloŋan Israillik ix baxliri
tayaq yedi wə: — Tünügün wə bügün nemixqa kesək quyux wəzipsini burunqidək
toxquzup orunlimidinglar?! — dəp til ixitti.
15 Andin Israillik ix baxliri Pirəwnning aldioŋa berip: Nemixqa əz qullirioŋa mundaq
muamilə qilidila?
16 Əz qullirioŋa ḥeq saman berilmidi. Lekin *nazarətqilər* yənila «kesək
quydurunglar» dəp bizni buyruydu. Mana, əz qulliri tayaq yəwatidu, əmma əyib
bolsa əzlirining adəmliridə, dəp pəryad qildi.
17 Lekin u yənə: — Silər ḥurun ikənsilər! Ḥurun ikənsilər! Xunga silər: «Berip
Pərwərdigaroŋa qurbanliq ətküzüximizgə ijazət bər dəwatisilər.
18 Qaytip berip ixingni qilix! Silərgə saman berilməydu, biraq kesəklərni bəlgiləŋgən
san boyiqə *awwalqidək* toluq tapxuruxisən, dedi.
19 Israillik ix baxliri *Pirəwnning*: «Silər ḥərkünlük wəzipənglarni, yəni tələp qiloŋan
kesəklərni bəlgiləŋgən sandin keməytsənglar qət'iy bolmaydu» deginigə qarap,
bexioŋa bala-qazaning qüxidioŋanliqini bilixti.
20 Ular Pirəwnning aldidin qiqip keliwatqinida, ular bilən kərüxüxkə kelip xu yərdə
saqlap turoŋan Musa wə Ḥarun bilən uqrixip qaldi.

■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15 ■ **5:3** Mis. 3:18

21 Ular Musa bilən Ḫarunoɣa: — Bizni Pirəwnning nəzaridə wə uning əməldarlirining nəzaridə sesitip, bizni əltürüxkə ularning ɣolioɣa ɣiliq tutɣuzoɣininglar üqün, Pərwərdigar silərning üstünglaroɣa ḫəküm ɣilsun! — dedi.□

Hudaning Israillarni azad ɣilixɣa wədə ɣilixi

22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldioɣa yenip berip uningoɣa: — Əy Igəm, nemixɣa bu həlɣni balaoɣa tiɣting? Sən nemə üqün meni əwətting?
23 Qünki mən Pirəwnning aldioɣa kirip Sening naming bilən səz ɣiloɣinimdin tartip, u bu həlɣning üstigə tehimu ziyadə azab ɣiloɣili turdi. Əmma Sən tehiqə ɣowmingni ḫeq ɣutɣuzmiding, — dedi.

6

1 Lekin Pərwərdigar Musaoɣa: — Əmdi sən Mening Pirəwngə ɣilidioɣanlirimni kərisən; qünki u ɣudrətlik bir ɣoldin məjburlinip, ularni ɣoyup beridu, ɣudrətlik bir ɣolning səwəbidin əzining zeminidin ularni ɣooɣlap qiɣiriwetidu, — dedi.
2 Andin Huda Musaoɣa *yənə* səz ɣilip mundaɣ dedi: — Mən Pərwərdigardurmən.
3 Mən Ibraḫimoɣa, Isḫaɣɣa wə Yaɣupɣa Ɣadir-mutləɣ Təngri süpitidə kəründüm; lekin «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoɣa axkara tonulmidim. □
4 Mən ular bilən: — «Silər musapir bolup olturoɣan zeminni, yəni Ɣanaan zeminini silərgə berimən» dəp, ular bilən əḫdə baoɣlixip wədə ɣiloɣanmən.
5 Əmdi Mən misirliɣlar ɣul ɣilip zulum saloɣan Israillarning aḫ-zarlirini anglap, ɣiloɣan xu əḫdəmni esimgə aldim.
6 Xunga Israillaroɣa mundaɣ degin: — «Mən Pərwərdigardurmən; Mən Өzüm silərni misirliɣlarning eoɣir yükliri astidin qiɣirip, ularning ɣulluɣidin azad ɣilip, ɣolumni uzitip ularoɣa qong balayi'apətlərni qüxürüp, silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən. □
7 Silərni Өz ɣowmim boluxɣa ɣobul ɣilimən wə Өzüm Hudayinglar bolimən; xuning bilən silər əzünglarni misirliɣlarning yüklirining astidin ɣutɣuzup qiɣaroɣuqining Mən Hudayinglar Pərwərdigar ikənlikini bilisilər.
8 Mən xuning bilən silərni ɣol kətürüp Ibraḫimoɣa, Isḫaɣɣa wə Yaɣupɣa berixkə ɣəsəm ɣiloɣan zeminoɣa elip barimən; Mən u yərni silərgə miras ɣilip zeminliɣɣa berimən; Mən Pərwərdigardurmən».
9 Bularning ḫəmmisini Musa Israillaroɣa dəp bərdi; lekin ular eoɣir ɣulluɣ azabidin pioɣanoɣa qüxkən bolup, uningoɣa ɣulaɣ salmidi.□
10 Andin Pərwərdigar Musaoɣa yənə: —
11 Berip Misirning padixaḫi Pirəwngə: «Israillarning zeminingdin ketixigə yol ɣoy», dəp eytɣin, dedi.

□ **5:21 «Əməldarliri»** — ibraniy tilida «hizmətkarliri» yaki «ɣulliri». Gərqə muxu kixilər Pirəwnning ordisida əməldarliɣ orunda turoɣan bolsimu, lekin ular yənila Pirəwnning «ɣulliri» dəp ḫesablanoɣan bolsa kerək. □ **6:3 «Yaḫwəḫ»** — muxu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə ɣilimiz. «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoɣa axkara tonulmidim» degən səzlər tooɣruluɣ «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. □ **6:6 «silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən»** —ibraniy tilida «gaal» degən bir peil bilənla ipadilinidu. Bu peil tooɣruluɣ «Təbirlər» wə «Ayup» 19:25 wə izaḫatinimu kərüng. □ **6:9 «pioɣanoɣa qüxkən bolup,...»** — yaki «səwrsizliktin qidimay,...»

12 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmioqan yərdə,
Pirəwn qandaqmu məndək kalpuki hətnə qilinmioqan bir adəmgə qulaq salsun? —
dedi.□
13 Əmma Pərwərdigar Musa wə Ḥarunoqa səzləp, ularning Israillaroqa wə Misirning
padixaḥi Pirəwngə Israillar tooqruluq: — «Ular Misir zeminidin elip qiqirilsun»
degən əmr yətküzüxini buyrudi.

Musa bilən Ḥarunning əjdadliri, nəsəbnamisi

14 Təwəndikilər jəmət baxliqliri: — Israilning tunji ooqli boloqan Rubənning ooqulliri
Ḥanuq, Pallu, Ḥəzron wə Karmi. Bular bolsa Rubənning nəsilliri idi.■
15 Ximeonning ooqulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḥad, Yaqin, Zoḥar wə qanaanliq ayaldin
boloqan Saullar idi; bular Ximeonning nəsilliri idi.■
16 Lawiyning ooqullirining isimliri, nəsəbnamilirigə asasən: Gərxon, Koḥat wə
Mərari; Lawiyning əmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi.■
17 Gərxonning ooqulliri aililiri boyiqə: — Libni wə Ximəy.■
18 Koḥatning ooqulliri: — Amram, Yizḥar, Ḥebron bilən Uzziəl. Koḥat bir yüz ottuz
üq yil əmür kərdi.■
19 Mərarining ooqulliri: — Maḥli wə Muxi. Bular nəsəbnamiliri boyiqə Lawiyning
nəsilliri idi.■
20 Amram əz ḥammisi Yokəbədni hotunluqqa aldi, Yokəbəd uningoqa Ḥarun wə
Musani tuoqup bərdi. Amram bir yüz ottuz yəttə yil əmür kərdi.□ ■
21 Yizḥarning ooqulliri: — Koraḥ, Nəfəg wə Zikri idi.
22 Uzziəlning ooqulliri: — Mixaəl, Əlzafan wə Sitri idi.
23 Ḥarun bolsa Naḥxonning singlisini, yəni Amminadabning qizi Elixebani hotun-
luqqa aldi. U uningoqa Nadab bilən Abiḥuni, wə Əliazar bilən Itamarni tuoqup bərdi.■
24 Koraḥning ooqulliri: — Assir, Əlkanaḥ wə Abi'asaf; bular Koraḥlarning nəsilliri idi.
25 Ḥarunning ooqli Əliazar Putiəlning qizlirining birini hotunluqqa aldi; u uningoqa
Finiḥasni tuoqup bərdi; bular bolsa əz nəsəbi boyiqə ḥəmmisi Lawiylarning jəmət
baxlqliri idi.
26 Pərwərdigarning: — Israillarni qoxunlardək top-topi bilən Misir zeminidin elip
qiqinglar, degən əmrini tapxuriwaloquqilar dəl muxu Ḥarun bilən Musa idi.
27 Israillar Misirdin qiqirilsun, dəp Misirning padixaḥi Pirəwngə səz qiloqanlar dəl
bu kixilər, yəni muxu Musa bilən Ḥarun idi.

Ḥarunning Musaoqa wakalitən səzlixi

28 Pərwərdigar Misirning zeminida Musaoqa səz qiloqan waqtida
29 Musaoqa: «Mən Pərwərdigardurmən. Sanga eytqinimning ḥəmmisini Misirning
padixaḥi Pirəwngə degin», dəp əmr qildi.
30 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: — Məndək kalpuki hətnə qilinmioqan bir
kixigə Pirəwn qandaqmu qulaq salsun?» — dəp jawap bərgənidi.■

□ **6:12 «kalpuki hətnə qilinmioqan»** — bu səzlər bilən Musa əzining aoqzi kalwa bolupla qalmay, yənə (əzining 4:10-17də hatiriləngən Hudaoqa boloqan qaqxaxlirini əsləp) əzining Hudaning aldida heli nalayiq ixlarni qiloqanliqini, gəp-səzdə gunaḥi bar adəm ikənlikinimu kərsətməkqi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Qəl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Qəl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Qəl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12 ■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20 «Amram əz ḥammisi Yokəbədni hotunluqqa aldi»** — xu qaoqda əz ḥammisini hotunluqqa elix mən'i qilinoqan əmr («Law.» 18:12-23) tehi Israiloqa berimligənidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Qəl. 26:59 ■ **6:23** Qəl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1 ■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10

7

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoƣa: — Mana, Mən Pirəwnning aldida seni
Hudaning ornida qildim. Akang Ḥarun bolsa sening pəyoƣəmbiring bolidu.
2 Mən sanga buyruoƣinimning ḥəmmisini *uningoƣa* dəysən; andin akang Ḥarun
Pirəwngə uning əz zeminidin Israillarni qoyup berixi kerəkliki tooƣrisida səz qilidu.
□ ■
3 Lekin Mən Pirəwnning kənglini qattiq qilimən; buning bilən Mən Misir zeminida
məjizilik alamətlər wə karamətlirimni kəpləp kərsitimən.
4 Xundaqtimu, Pirəwn silərgə qulaq salmaydu. Əmma Mən Misirning üstigə
ḥəküm qiqirip qolumni uzitip, qong balayi'apətlərni qüxürüp, qoxunlirim boloƣan
Əz qowmim Israillarni Misir zeminidin qiqirimən.
5 Əz qolumni Misirning üstigə sozoƣinimda, Israillarni ularning arisidin
qiqaroƣinimda misirliqlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu, — dedi.
6 Musa bilən Ḥarun xundaq qildi; Pərwərdigar ularoƣa qandaq tapilioƣan bolsa,
ularmu xundaq qildi.

7 Ular Pirəwngə səz qiloƣan waqitta Musa səksən yaxqa, Ḥarun səksən üq yaxqa
kirgənidi.

Ḥarunning ḥasisi

8 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoƣa səz qilip: —
9 Əmdi Pirəwn silərgə: — Əzünglarni təstiqlap bir məjizə kərsitinglar, desə, sən
Ḥarunoƣa: — Ḥasangni elip Pirəwnning aldioƣa taxlioƣin, dəp eytqin. Xundaq qilixi
bilənla ḥasa yilanoƣa aylinidu, dedi.
10 Xuning bilən, Musa bilən Ḥarun Pirəwnning aldioƣa berip, Pərwərdigarning
buyruoƣinidək qildi; Ḥarun ḥasisini Pirəwn bilən uning əməldarlirining aldioƣa
taxliwidi, u yilanoƣa aylandi. □
11 U waqitta Pirəwn danixmənliri wə seḥrigərlirini qaqirtip kəldi; Misirning
jadugərlirimu əz jadusi bilən ohxax ixni qildi.
12 Ularning ḥərbiri əz ḥasisini taxlidi; ularmu yilanoƣa aylandi. Lekin Ḥarunning
ḥasisi ularning ḥasilirini yutup kətti.
13 Biraq Pərwərdigar eytqandək Pirəwnning kəngli qattiqliq bilən Pərwərdigar
eytqandək ularoƣa qulaq salmidi.

Birinqi apət — qan apiti

14 Andin Pərwərdigar Musaoƣa mundaq dedi: — Pirəwnning kəngli qattiq; u qowmni
qoyup berixni rət qilidu.
15 Əmdi sən ətə səḥərdə Pirəwnning qexioƣa baroƣin (xu waqitta u su boyioƣa qiqidu)
— Sən uning bilən kərüxüxkə dəryaning boyida saqlap turoƣin; yilanoƣa aylanoƣan
ḥasini qolungoƣa eliwal.
16 Sən uningoƣa mundaq degin: — «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar meni
aldingoƣa: «Qəldə Manga ibadət qilixi üqün qowmimni qoyup bər» deyixkə
əwətkənidi; lekin mana, bu waqitqiqə ḥeq anglimiding.
17 Xunga Pərwərdigar sanga: — «Sən xu *alamət* bilən Mening Pərwərdigar
ikənlikimni bilisən», dəydu — Mana, mən qolumdiki ḥasa bilən dəryaning süyini
ursam, su qanoƣa aylinidu,

□ **7:2 «Ḥarun bolsa sening pəyoƣəmbiring bolidu»** — demək, Ḥarun əzi Musaning səzlirini Pirəwngə yaki həlqqə yətküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14 □ **7:10 «Pirəwnning əməldarliri»** — məzkur kitabta «Pirəwnning əməldarliri» ibraniy tilida «hizmətkarliri» degən səz bilən ipadilinidu.

18 dəryaning beliķliri өlüp, dəryaning süyi sesip ketidu; misirliķlar sudin səskinip,
iqəlməydiƣan bolup ķalidu».
19 Pərwərdigar Musaƣa yənə: — Sən Ḥarunƣa: — Ḥasangni elip misirliķlarning
suliri ķanƣa aylansun dəp ularning üstigə, yəni eķinliri, өstəngliri, kөlliri wə su
ambarliri üstigə ķolungni uzatķin. Xuning bilən pütkül Misir zeminida, ḥətta yaƣaq
wə tax ķaqilardiki sularmu ķanƣa aylinidu, degin, dedi.
20 Musa bilən Ḥarun Pərwərdigarning buyruƣinidək ķildi; Ḥarun Pirəwn wə
əməldarlirining kөz aldida ḥasini kөtürüp, dəryaning süyini uruwidi, pütün
dəryaning süyi ķanƣa aylinip kətti. ■
21 Dəryadiki beliķlar өlüp, dəryaning süyi sesip kətti. Misirliķlar dəryaning süyini
iqəlməydiƣan bolup ķaldi, pütkül Misir zemini ķanƣa toldi.
22 Lekin Misirning jadugərlirimu өz jaduliri bilən ḥəm xundaķ ķildi. Bu səwəbtin
Pərwərdigar eytķandək Pirəwnning kөngli ķattiķ bolup, ularƣa ķulaķ salmidi;
23 əksiqə Pirəwn өyigə ķaytip ketip, bu ixķa ḥeq pisənt ķilmidi.
24 Dəryaning süyini iqəlmigini üqün barliķ misirliķlar iqküdək su tepix üqün
dəryaning ətraplirini kolidi.
25 Pərwərdigar dəryani urup, yənə yəttə kün өtti.

8

Ikkinqi apət — paķa apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaƣa: — Pirəwnning aldiƣa berip uningƣa: — Pərwərdigar
mundaķ dəydu: — «Manga ibadət ķilixķa Өz ķowmimni ķoyup bər.
2 Lekin ularni ķoyup berixni rət ķilsang, mana, Mən dөlitingning ḥəmmə yerini
paķilar bilən basturup urimən.
3 Dəryada top-top paķilar pəyda bolup, *dəryadin* qiķip ordangƣa, ḥujrangƣa, orun-
kөrpənggə, əməldarliringning өylirigə kiriwalidu, xuningdək həlķingning uqisiƣa,
tonur wə təngniliringgə yamixip qiķiwalidu. □
4 Paķilar өzüngning üstibexiƣa, həlķingning üstibexiƣa wə ḥəmmə
əməldarliringning üstibexiƣa yamixip qiķiwalidu» — degin, — dedi.
5 Pərwərdigar Musaƣa: — Sən Ḥarunƣa: Paķilarning Misir zeminining üstigə qiķixi
üqün ķolungni uzitip, ḥasangni eķinlar, өstənglər wə kөllərning üstigə xiltiƣin,
degin — dedi.
6 Xuning bilən Ḥarun ķolini Misirning suliri üstigə uzatti; xundaķ ķiliwidi, paķilar
qiķip Misir zeminini ķaplidi.
7 Lekin jadugərlərmu өz jaduliri bilən ohxax ixni ķilip, Misir zemini üstigə paķilarni
pəyda ķildi.
8 Pirəwn Musa bilən Ḥarunni qaķirtip: — Paķilarni məndin wə həlķimdin neri ķilix
üqün Pərwərdigardin өtününglar. Xundaķ bolsa, mən həlķingni Pərwərdigarƣa
ķurbanliķ ķilsun dəp ķoyup berimən, dedi.
9 Musa Pirəwngə: — Boptu, mən izzitingni ķilay, pəķət dəryadiki paķilarla ķelip,
baxķiliri өzüngdin wə өyliringdin ayrilsun dəp, sən, əməldarliring wə həlķing üqün
mening dua ķilidiƣan waķtimni bekitkin, dedi.□
10 U jawab berip: — Ətə bolsun, dedi.
Musa uningƣa: — Hudayimiz Pərwərdigarƣa ohxax ḥeqbirining yoķluķini bilixing
üqün sening deginingdək bolsun.

■ **7:20** Mis. 17:5; Zəb. 78:44; 105:29 □ **8:3 «ordangƣa»** — yaki «өyünggə». □ **8:9 «mən izzitingni ķilay»** — ibraniy tilida «məndin izzətkə muyəssər bolƣin».

11 Paqilar səndin, öyliringdin, əməldarliring wə həlqingdin qiqip ketidu; pəqət dəryadila qalidu, dedi.
12 Xuning bilən Musa wə Harun Pirəwnning aldidin qiqip kətti. Andin Musa Pirəwnning üstigə əwətilgən paqilar tooqrisida Pərwərdigaroqa nida qildi.
13 Pərwərdigar Musaning tiliginidək qildi. Buning bilən öylərdiki, hoylilardiki wə etizlardiki paqilar öldi.
14 Həlq ularni yioqip dəwə-dəwə qildi, *pütkül* yurt-zemin sesiqqiliqqa toldi.
15 Lekin Pirəwn apəttin halas boloqinini kərgəndə, kənglini qattiq qilip, Pərwərdigar eytqinidək ularoqa qulaq salmidi.■

Üqinqi apət — paxa apiti

16 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Sən Harunoqa: — Hasangni uzitip, yərning topisini uroqin. Buning bilən u paxioqa aylinip, pütkül Misir zeminini qaplaydu, degin, — dedi.□
17 Ular xundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilən yərning topisini uruwidi, adəmlər wə haywanlarning üstibexini paxa basti; pütkül Misir zeminidiki topa-qanglar paxioqa aylandi.■
18 Jadugərlərmu öz jaduliri bilən xundaq qilip paxa pəyda qilixqa urunoqan bolsimu, pəyda qilalmidi. Paxilar bolsa həm adəmlərning həm haywanlarning üstibexini qaplap kətti.
19 Andin jadugərlər Pirəwngə: — Bu ix Hudaning barmiqining qiloqini! — deyixti. Lekin Pirəwn kənglini qattiq qilip, Pərwərdigar eytqinidək ularoqa qulaq salmidi.

Tətinqi apət — köküyünlər apiti

20 Pərwərdigar Musaoqa: — Ətə səhər qopup Pirəwnning aldioqa berip turoqin — (xu waqitta u su boyioqa qiqidu) uningoqa: «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Manga ibadət qilixi üqün Öz qowmimni qoyup bər!
21 Qünki əgər qowmimni qoyup bərmisəng, mana Mən sening wə əməldarliring, həlqing üstigə, öyliringgə köküyünlərni əwətimən; xuning bilən misirliqlarning öyliri wə hətta ular turuwatqan tupraqmu köküyünlər bilən tolidu.□
22 Lekin xu künidə Öz qowmim turuwatqan Goxən yurtini baxqiqə qilimən; xundaq boliduki, u yərdə köküyünlər tepilmaydu. Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarning bu zeminda boloqanliqimni bilisən. □
23 Xundaq qilip Mən Öz qowmimni sening həlqingdin pərqləndürimən; bu məjizilik alamət ətə yüz beridu», dəp eytqin, dedi.

24 Pərwərdigar deginini qildi. Pirəwnning öylirigə, əməldarlirining öylirigə köküyünlər top-top bolup kirdi; pütkül Misir zeminining həmmə yeri köküyünlər təripidin harab boluxqa baxlidi. ■
25 Pirəwn Musa bilən Harunni qaqirtip kelip ularoqa: Berip muxu zeminda Hudayinglaroqa qurbanliq ötküzünglar, — dedi.
26 Lekin Musa jawab berip: — Bundaq qilix bizgə taza muwapiq bolmaydu; qünki biz Pərwərdigar Hudayimizoqa sunmaqqi boloqan qurbanliq mal misirliqlaroqa nisbətən

---

■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16 «paxioqa»** — baxqa hil tərjimisi: «pitlaroqa». Baxqa hil haxarətlərnimu kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Zəb. 105:31 □ **8:21 «köküyünlər»** — bularning qaysi haxarət ikənliki hazir bizgə naməlum. «Zəb.» 78:45də bu haxarətlər adəmlərni qaqidioqanliqi eytilidu, xunga bu haxarət köküyün yaki xuningoqa ohxap ketidioqan bir hil qiwin bolsa kerək. □ **8:22 «…sən Mən Pərwərdigarning bu zeminda boloqanliqimni bilisən»** —Yaki «…sən Mən Pərwərdigarning yər yüzidə məwjut ikənlikimni bilisən». ■ **8:24** Zəb. 78:45; 105:31

yirginqliktur. Əmdi əgər biz misirliqlarning kəz aldida yaman kərüngən nərsini qurbanliq qilsaq ular bizni qalma-kesək qiliwətməmdu? □ ■
27 Biz üq künlük yolni besip, qəldə Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruoqinidək uningoqa qurbanliq sunuximiz kerək, dedi.
28 Pirəwn: — Silərni Pərwərdigar Hudayinglaroqa qəldə qurbanliq ətküzüxkə baroqili qoyimən; pəqət bək yiraq ketip qalmanglar, mening üqün dua qilinglar, dedi.
29 Musa jawab berip: — Mana, mən sening aldingdin qiqip Pərwərdigaroqa iltija qilimən wə kəküyünlər sən Pirəwndin, əməldarliringdin wə həlqingdin ətə qiqip ketidu; lekin Pirəwn yənə hiylə ixlitip, həlqni Pərwərdigaroqa qurbanliq qilixqa berixtin toskuqi bolmisun, dedi.
30 Musa Pirəwnning aldidin qiqip, Pərwərdigaroqa xundaq iltija qildi.
31 Pərwərdigar Musa tiliginidək qildi; u kəküyünlərni Pirəwn, əməldarliri wə həlqidin qiqiriwətti; hətta bir tal kəküyünmu qalmidi.
32 Lekin Pirəwn bu qetimmu kənglini qattiq qilip, qowmni qoyup bərmidi.■

9

Bəxinqi apət — waba apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Pirəwnning aldioqa berip uningoqa: — «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Manga ibadət qilixioqa Əz qowmimni qoyup bər.
2 Əgər ularni qoyup berixni rət qilip, yənila tutup turuwalidioqan bolsang,
3 mana, Pərwərdigarning qoli etizliqtiki qarpayliringning üstigə, at-exəklər, təgilər, wə qoy-kaliliringning üstigə qüxüp intayin eoqir bir waba kəltüridu.
4 Lekin Pərwərdigar Israilning qarpaylirini misirliqlarning qarpayliridin pərqləndüridu. Nətijidə, Israilning qarpayliridin həqbiri əlməydu» — degin, dedi.
5 Pərwərdigar waqitni bekitip: — Ətə Pərwərdigar zeminda bu ixni qilidu, dedi.
6 Ətisi Pərwərdigar xundaq qildi; misirliqlarning barliq qarpayliri əldi; lekin Israillarning qarpayliridin birimu əlmidi.
7 Pirəwn adəm əwətip təkxüriwidi, mana, Israillarning qarpayliridin birimu əlmigənidi. Lekin Pirəwnning kəngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bərmidi.

Altinqi apət — qaqa apiti

8 Andin Pərwərdigar Musa wə Harunoqa: — Humdanning külidin qanggilinglarni toxquzup elinglar, andin Musa uni Pirəwnning kəz aldida asmanoqa qaritip qaqsun.
9 Xundaq qilixi bilən kül pütkül Misir zeminini qaplaydioqan qang-tozan bolidu wə Misir zeminidiki həmmə yərdə adəmlər wə haywanlarning bədinigə qüxüxi bilən hürrək-hürrək qaqa qiqiridu, — dedi.
10 Xuning bilən ular humdandin kül elip, Pirəwnning aldioqa berip turdi wə Musa uni asmanoqa qaritip qaqti; u adəmlər wə haywanlarning bədinigə qüxüxi bilən hürrək-hürrək qaqa qikardi.
11 Jadugərlər qaqilar dəstidin Musaning aldida turalmay qaldi; qünki jadugərlərning bədininimu, baxqa barliq misirliqlarnimu ohxax qaqa besip kətkənidi.

□ **8:26 «Hudayimizoqa sunmaqqi boloqan qurbanliq mal misirliqlaroqa nisbətən yirginqliktur»** — misirliqlaroqa nisbətən «yirginqlik boloqini» qoylardin ibarət idi. Ular qoylarni, xundaqla qoyqilarnimu yirginqlik dəp qarioqan; lekin paydini kəzləp Misirdiki bəzi yərlərdə qoy beqilatti («Yar.» 46:34ni kərüng). Muxu ayətning baxqa birhil qüxəndürülüxi boyiqə, misirliqlar bəzi mallaroqa (məsilən, kalilarning bəzi hillirioqa) qoqunatti. Əgər Israillar ular qoqunoqan birhil malni qurbanliq qilsa, ular oqəzəplinətti, əlwəttə. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34 ■ **8:32** Mis. 8:11

12 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qildi; xunga Pərwərdigar dəl
Musaoɣa eytqinidək u ularoɣa quluq salmidi.

Yəttinqi apət — məldür apiti

13 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Ətə tang səhər qopup, Pirəwnning aldida turup
uningoɣa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qowmimni
Manga ibadət qilixqa qoyup bər;
14 qünki Mən bu qetim ɦəmmə balayi'apətlirimni yürikinggə, əməldarliring wə
puqraliringning üstigə əwətimən. Buning bilən sən pütkül yər yüzidə Məndək
baxqa birining yoq ikənlikini bilisən.
15 Qünki Mən qolumni uzitip, özüng wə qowmingni waba bilən uroɣan bolsam'idi,
bu waqitqiqə sən yər yüzidin yoqilip ketətting.
16 Ɦalbuki, Mening seni ornungoɣa tikliximdiki məqsitim xu idiki, dəl Öz qudritimni
sanga kərsitix, xundaqla namimning pütkül yər yüzidə jakarlinixi üqün idi.■
17 Sən yənə qowmimoɣa qongqilik qilip, ularni qoyup berixni rət qiliwerəmsən?
18 Mana, ətə muxu waqitlarda Misir dəliti bina boloɣandin buyan ɦeq kərülüp
baqmioɣan qattiq məldürni yaoɣdurimən.
19 Xuning üqün adəm əwətip, ɦaywan wə etizda bar-yoqungni yioɣip iqkiri
solioɣin; qünki öygə qayturulmay sirtta qaloɣan adəm wə ɦaywanlarning ɦəmmisi
məldürning astida qelip ölüp ketidu! — degin, dedi.
20 Buni anglap Pirəwnning əməldarlirining arisidin Pərwərdigarning sözidin
qorqqan ɦərbir adəm öz qulliri wə qarpaylirini yügürtüp öylirigə elip kəldi.
21 Lekin Pərwərdigarning sözini etibaroɣa almioɣanlar öz qul wə mallirini taxqirida
qaldurup qoydi.
22 Pərwərdigar Musaoɣa: — Misir zeminidiki ɦər yərdə, adəmlər üstigə, mallarning
üstigə, xundaqla Misir zeminidiki dalalarning ɦəmmə ot-qöplirining üstigə məldür
yaoɣsun dəp, asmanoɣa qarap qolungni kətürgin, dedi.
23 Musa xuning bilən ɦasisini asmanoɣa qaritip kətürüwidi, Pərwərdigar
güldürmamini güldürlitip, məldür yaoɣdurdi, yər yüzidə qaqmaq qeqindiliri qepip
yürətti. Xundaq qilip Pərwərdigar Misir zemini üstigə məldür yaoɣdurdi. □
24 Məldür yeoɣip, məldür bilən ot arilax qüxti; məldür xunqə eoɣir boldiki, Misir dəliti
bina boloɣandin tartip undaq qattiq məldür yeoɣip baqmioɣanidi.
25 Məldür pütkül Misir zeminining ɦər yeridə qüxüp, insan bolsun, ɦaywan
bolsun, ɦəmmisini urdi; məldür etizdiki ɦəmmə ot-qöpni urup, yərdiki ɦəmmə dəl-
dərəhlərnimu sunduruwətti.
26 Pəqət Israillar olturuxluq Goxən zeminidila məldür yaoɣmidi.
27 Pirəwn adəm əwətip Musa bilən Ɦarunni qaqirtip ularoɣa: — Mən bu qetim gunaɦ
qildim! Pərwərdigar ɦəqqaniydur; Səwənlik bolsa mən wə ɦəlqimdin ətti. □
28 Yənə berip Pərwərdigardin ötünüp iltija qilinglar! Hudadin qiqqan bu qattiq
güldürmamilar wə məldür yetip axti! Silərni qoyup berəy; silər əmdi muxu yərdə
turuwərsənglar bolmaydu, — dedi.
29 Musa uningoɣa jawab berip: — Mən xəɦərdin qiqqanda, Pərwərdigar tərəpkə
qarap qollirimni yeyip kətürimən; güldürmamilar xu ɦaman besiqip məldür yənə
yaoɣmaydu. Yər yüzi Pərwərdigarningkidur, dəp bilixing üqün xundaq bolidu.
30 Lekin sən wə sening əməldarliring, silərning Pərwərdigar Hudadin tehiqə
qorqmaywatqininglarni bilimən, dedi.

■ **9:16** Rim. 9:17 □ **9:23 «yər yüzidə qaqmaq qeqindiliri qepip yürətti» —** yaki «ot yər yüzigə tohtawisiz qüxti». □ **9:27 «Səwənlik bolsa mən wə ɦəlqimdin ətti» —** yaki «mən özüm wə ɦəlqim rəzildur».

31 Xu qaoɣda arpa bax qiqirip, zioɣir oɣunqilioɣan boloɣaqqa, zioɣir wə arpa məldürdin
wəyran qilindi.
32 Lekin buoɣday bilən qara buoɣday keyinrək bih qiqaroɣaqqa, wəyran qilinmidi.
33 Musa Pirəwnning aldidin ketip, xəhərdin qiqip Pərwərdigar tərəpkə qarap
qollirini yeyip kətürdi. Xuning bilən güldürmama wə məldür tohtap, yamoɣur yərgə
yənə tökülmidi.
34 Əmma Pirəwn yamoɣur, məldür wə güldürmamilarning tohtioɣinini kərgəndə,
yənə gunah sadir qildi; umu, əməldarlirimu kənglini qattiq qilixti.
35 Bu tərikidə Pirəwnning kəngli qattiq turuwerip, Pərwərdigar Musaning wasitisi
bilən eytqandək, Israillarni qoyup berixni rət qildi.■

10

Səkkizinqi apət — qekətkə apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Pirəwnning aldioɣa baroɣin; qünki ularning arisida
bu məjizilik alamətlərni kərsitixim üqün Pirəwnning kənglini wə əməldarlirining
kənglini qattiq qilip qoydum. ■
2 Bu ix bilən Mening misirliklarni qandaq rəswa qiloɣanlikim wə ularning arisida
kərsətkən məjizilik alamətlirimni sən ooɣlungning andin nəwrəngning qulikioɣa
yətküzisən. Buning bilən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisilər, dedi.□
3 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioɣa berip, uningoɣa: — Ibraniy-
larning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: «Özüngni aldimda təwən tutuxni
qaqanoɣiqə rət qilisən? Manga ibadət qilix üqün qowmimni qoyup bər.
4 Qünki əgər sən qowmimni qoyup berixni rət qilsang, mana, Mən ətə sening
yurtungoɣa qekətkə əwətimən.
5 Ular silər zemin yüzini kərmigüdək qilip yepiwetidu, silərning məldürdin aman
qaloɣan nərsiliringlarnimu, dalalarda əskən həmmə dəl-dərəhliringlarnimu yəp
ketidu.
6 Ular orda-sarayliringoɣa, əməldarliringning sarayliri, xundaqla barlik
misirliklarning əylirigə tolup ketidu; bundaq apətni ata-bowangliring wə ata-
bowiliringning ata-bowilirimu yər yüzidə apiridə boloɣandin tartip kərüp
baqmioɣan» — dedi-də, burulup Pirəwnning aldidin qiqip kətti.
7 Pirəwnning əməldarliri uningoɣa: — Bu adəm bizgə qaqanoɣiqə tuzaq bolar? Öz
Hudasi Pərwərdigaroɣa ibadət qilixqa bu adəmlərni qoyup bərgəyla! Misirning
harab boloɣinini tehiqə kərməywatamdila? — dedi.
8 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioɣa yənə qakiritip kelindi. U ularoɣa:
— Pərwərdigaroɣa ibadət qilix üqün beringlar; lekin baridioɣanlar zadi kimlər? —
dedi.
9 Musa jawab berip: — Yaxlirimiz wə qeri-qürilər bilən, ooɣullirimiz wə qizlirimiz
bilən, qoy wə kala padilirimizni elip həmmimiz barimiz; qünki biz Pərwərdigar üqün
heyt ətküzüximiz kerək, dedi.

■ **9:35** Mis. 4:21; 7:3 ■ **10:1** Mis. 4:21; 9:34 □ **10:2 «qandaq rəswa jazalioɣanlikim»** — yaki «qattiq jazalioɣanlikim».

10 U ularoɣa: — Silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup bərginimdə, Pərwərdigar
silər bilən billə boloɣay! Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu! □
11 Yoqsu, bundaq qilixinglaroɣa bolmaydu! Pərwərdigaroɣa ibadət qilixqa pəqət
aranglardin ər kixilərla barsun! Qünki silərning təlipinglar dəl xu əməsmidi! —
dedi-də, ular Pirəwnning aldidin qooɣlap qiqirildi.
12 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Misir zeminining üstigə qolungni uzatqin.
Xundaq qilsang, qekətkilər Misir zeminini besip, zemindiki hərhil otyaxlarni, yəni
məldürdin aman qaloɣanning həmmisini yəp ketidu, dedi.
13 Musa hasisini Misir zeminining üstigə uzatti; Pərwərdigar xu küni wə keqisi zemin
üstigə xərq xamili qiqardi. Səhərdə, xərq xamili qekətkilərni uqurup kəldi. ■
14 Qekətkilər Misirning pütkül zeminioɣa yeyilip, Misirning pütün qegrisinimu basti.
Apət intayin eoɣir boldi; ilgiri bundaq qekətkə apiti bolup baqmioɣan, mundin
keyinmu uningdək bolmaydu.
15 Ular pütkül zeminning yüzini qaplidi, yər qarangoɣulixip kətti; ular məldürdin
aman qaloɣan zemindiki həmmə otyaxlarni wə dəl-dərəhlərning barliq mewilirini
yəp kətti. Xuning bilən pütkül Misir zemini təwəsidiki dəl-dərəhlərdə yaki daladiki
gül-giyahlarda heq yexillik qalmidi.
16 Andin Pirəwn aldirap-tenəp Musa bilən Harunni qaqirtip ularoɣa: — Mən həm
Hudayinglar Pərwərdigar aldida həm silərning aldinglarda gunah qildim.
17 Əmdi muxu bir qetim gunahimdin ətüp Pərwərdigar Hudayinglardin bu ölümni
məndin elip ketixini iltija qilixinglarni ətünimən, — dedi.
18 Xuning bilən Musa Pirəwnning aldidin qiqip Pərwərdigaroɣa iltija qildi.
19 Xuning bilən Pərwərdigar xamalni burap oɣərb tərəptin intayin küqlük boran
qiqirip, qekətkilərni uqurup, Qizil Dengizoɣa oɣərq qildi; Misirning pütkül təwəsidə
bir talmu qekətkə qalmidi.
20 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyoɣini üqün u Israillarni
qoyup bərmidi.

Toqquzinqi apət — qarangoɣuluq apiti

21 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Qolungni asmanoɣa qaritip uzatqin; xuning
bilən qattiq bir qarangoɣuluq bolidu, hətta adəm silisa qolioɣa tuyuloɣudək qoyuq
qarangoɣuluq Misir zeminini qaplaydu, — dedi.
22 Andin Musa qolini asmanoɣa qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangoɣuluq Misir
zeminini üq küngiqə qaplap turdi. ■
23 Üq küngiqə biri yənə birini kərəlməs wə ya heqkim əz jayidin qozoɣilalmas boldi;
lekin barliq Israillar olturoɣan jaylarda yoruqluq bar idi.
24 Pirəwn Musani qaqirtip uningoɣa: — Berip, Pərwərdigaroɣa ibadət qilinglar. Pəqət
qoy wə kala padiliringlar qalsun; bala-qaqiliringlarnimu elip barsanglar bolidu, dedi.
25 Musa jawabən: — Undaqta Hudayimiz Pərwərdigaroɣa qurbanlik qilixqa *inaqlik*
qurbanliqi wə kəydürmə qurbanliqioɣa lazimlik qarpaylarni sən bizgə berəmsən? □
26 Əzimizning qarpaylirimiz biz bilən birgə ketixi kerək, bir tuyiqimu kəynidə
qalsa bolmaydu; qünki Hudayimiz Pərwərdigaroɣa ibadət qilixqa qurbanlik

□ **10:10 «Pərwərdigar silər bilən billə boloɣay!»** — bu təhdit salidioɣan, naheayiti kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə. Baxqa birhil tərjimisi «Pərwərdigarni silər bilən bolsun dəp, silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup berəmdim?». **«Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu!»** — ibraniy tilida «yamanlik», «apət» yaki «balayi'apət» «ra» degən səz bilən ipadilinidu. Lekin misirliklarning muhim ilahi — «kuyax ilahi»ning namimu «Ra» boloɣaqqa, Pirəwnning səzi ikki bislik boluximu mumkin; undaq boloɣanda ikkinqi mənisi: «Mening ilahim «Ra» silərni jazalaydu!» degənlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Muxu ibarə baxqa tərjimilərdə «Mana, silərdə yaman niyət bar!» dəpmu tərjimə qilinidu. ■ **10:13** Zəb. 78:46; 105:34,35 ■ **10:22** Zəb. 105:27,28
□ **10:25 «bizgə»** — ibraniy tilida «qolimizoɣa». **«bizgə berəmsən?»** — yaki «bizgə berixing kerək!».

qilidioɣinimizni bulardin talliximiz lazim. U yərgə yetip barmioɣuqə, Pərwərdigaroɣa qaysi qurbanliqlar bilən ibadət qilidioɣinimizni bilməymiz, — dedi.
27 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qildi; u ularni yənila qoyup bərmidi.
28 Pirəwn Musaoɣa: — Aldimdin yoqal! Ḥezi bol, ikkinqi manga kərüngüqi bolma! Qünki yüzümni yənə kərgən kününg jeningdin ayrilisən, — dedi.
29 Musa uningoɣa: — Rast eytting! Mən sening yüzüngni ikkinqi kərgüqi bolmaymən, — dedi.■

11

Oninqi apət — pütün Misirdiki tunji balilarning ölüxi. Musaning Pirəwngə eytqan ahirqi sözliri

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən. Andin u silərni bu yərdin ketixkə yol qoyidu wə u silərni ḥəmmə nərsiliringlar bilən qoxup qoyup berip, bu yərdin mutləq qooɣlap qikiridu. □
2 Əmdi sən həlqqə tapilap: — Ḥər biringlar, ər kixilərning ḥərbiri öz qoxnisidin, ayal kixilərning ḥərbiri öz qoxnisidin kümüx buyumlarni, altun buyumlarni sorap alsun, degin, — dedi □ ■
3 (Pərwərdigar həlkini misirliqlarning aldida iltipat tapquzdi. Xuningdək Musa degən bu adəm Misir zeminida Pirəwnning əməldarlirining nəzirida bolsun, puqralarning nəzirida bolsun, naḥayiti uluɣ zat boldi).■
4 Andin Musa yənə: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən yerim keqidə qikip Misirni kezip qikimən. ■
5 Xu waqitta təhttə olturuwatqan Pirəwnning tunji ooɣlidin tartip yaroɣunqaq tartidioɣan dedəkning tunji ooɣlioɣiqə, xundaqla barliq qarpaylarning tunjiliri, yəni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölidu. ■
6 Bu səwəbtin pütkül Misir zeminida qattiq bir pəryad kətürülidu; uningdin ilgiri xundaq pəryad bolup baqmioɣanidi, mundin keyinmu bundaq pəryad anglanmaydu.
7 Lekin Israillaroɣa, məyli adəmliri, məyli ḥaywanatlirioɣa bolsun, ḥətta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Pərwərdigarning misirliqlar bilən Israilni pərqləndüridioɣanliqini bilisilər».
8 — Xuning bilən bu əməldarliringning ḥəmmisi aldimoɣa kelip, manga təzim qilip: «Sili özliri wə siligə əgəxkən barliq qowmliri qikip ketixkəyla!» dəp eytidu, andin qikip ketimən» — dedi-də, qattiq oɣəzəp bilən Pirəwnning aldidin qikip kətti.□ ■
9 Pərwərdigar Musaoɣa: — Misir zeminida Mening karamət məjizilirimning köpləp kərsitilixi üqün Pirəwn silərgə qulaq salmaydu, — degənidi.
10 Musa bilən Ḥarun bu karamət məjizilərning ḥəmmisini Pirəwnning aldida kərsitip boldi; lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyoɣini üqün u Israillarni uning zeminidin kətkili qoymidi.■

■ **10:29** Ibr. 11:27 □ **11:1 «Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən…»** — bu sözlərni Musa tehi Pirəwnning aldidin qikmay turup Pərwərdigar uningoɣa eytqan bolsa kerək (8-ayətni kərüng). □ **11:2 «həlqqə tapilap…»** — ibraniy tilida «həlqning qulaqlirioɣa söz qilip…». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12 □ **11:8 «Xuning bilən bu əməldarliringning ḥəmmisi aldimoɣa kelip, manga təzim qilip: .. andin qikip ketimən» — dedi-də, qattiq oɣəzəp bilən Pirəwnning aldidin qikip kətti»** — 1-8 ayəttə hatiriləngənlər Musa bilən Pirəwnning otturisida boloɣan jedəl (10-babta hatirilgən)ning dawami bolsa kerək. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17

12

Ötüp Ketix ḫeyti

1 Pərwərdigar Misir yurtida Musa wə Ḫarunoḫa mundaḳ dedi: —
2 Bu ay silərgə aylarning iqidə bexi, yilning tunji eyi bolidu. □
3 Silər pütün Israil jamaitigə səz ḳilip: — Bu ayning oninqi küni ḫəmminglar atiliringlarning ailisi boyiqə bir ḳozini elinglar; ḫərbir ailigə birdin ḳoza elinglar. □
4 Əgər məlum bir ailə bir ḳozini yəp bolalmioḫudək bolsa, undaḳta öy igisi yenidiki ḳoxnisi bilən birlixip adəm sanioḫa ḳarap bir ḳoza elinglar; ḫərbir kixining ixtiḫasioḫa ḳarap ḫesablap muwapiḳ bir ḳoza ḫazirlanglar.
5 Ḫərbiringlar tallaydioḫan ḳozanglar bejirim, bir yaxliḳ ərkək bolsun; ḳoy yaki öqkə padiliridin tallansimu bolidu. ■
6 Ḳozini bu ayning on tətinqi künigiqə yeninglarda turoḫuzunglar, — degin.
— Xu küni Israilning pütkül jamaiti tallioḫan melini gugumda soysun. □
7 Andin ular uning ḳenidin elip gəx yeyilgən öyning ixikning bax təripigə ḫəm ikki yan kexikigə sürkəp ḳoysun.
8 Ular xu keqisi gəxini otta kawap ḳilip yesun; uni petir nan wə aqqiḳ-qüqük kəktat bilən ḳoxup yesun. ■
9 Ḳət'iy ham yaki suda pixurup yemənglar, bəlki uni bax, put wə iq-ḳarinliri bilən otta kawap ḳilip yənglar.
10 Uning ḫeqnemisini ətigə ḳaldurmanglar. Əgər ətigə exip ḳaloḫanliri bolsa, uni otḳa selip köydürüwetinglar.
11 Silər uni mundaḳ ḫaləttə yənglar: — Uni yegəndə bəlliringlarni qing baoḫlap, ayaoḫliringlaroḫa kəx kiyip, ḳolliringlarda ḫasa tutḳan ḫalda tez yənglar. U bolsa Pərwərdigarning «ötüp ketix» ḳozisidur. □
12 Qünki Mən u keqisi Misir zeminini kezip ötimən; Mən Misir zeminida məyli insan bolsun, məyli ḫaywan bolsun ularning tunji tuoḫuloḫan ərkikining ḫəmmisini öltürimən; xuning bilən Mən Misirning barliḳ but-ilaḫlirining üstidin ḫöküm qiḳirimən; Mən Pərwərdigardurmən. □
13 Xu ḳurbanliḳning ḳeni silər olturoḫan öylərdə silərgə *nijat* bəlgisi bolidu; bu ḳanlarni kərginimdə silərgə ötüp turimən. Xuning bilən Misir zeminini uroḫinimda ḫalakət elip kelidioḫan waba-apət silərgə təgməydu.□

Petir nan ḫeyti

□ **12:2 «Bu ay silərgə … yilning tunji eyi bolidu» —** bu waḳittin ilgiri Hudaning həlḳi üqün yilning bexi küzdə (Sentəbrdə) baxlinatti (Muḳəddəs Kitabta buningdin ilgiriki barliḳ waḳitlar xundaḳ ḫesablinatti). Ottura xərḳtiki əllərning ḫəmmisining xundaḳ kalendari bar idi. □ **12:3 «ḳoza» —**Ibraniy tilida «ḳoza» degən səz ooḫlaḳnimu kərsitidu. ■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pet. 1:19 □ **12:6 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq ariliḳida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatḳan qaoḫdin ḳarangoḫu qüxküqə boloḫan ariliḳtiki waḳit. «Birinqi kəq» kəqḳurun yaki kün petix, «ikkinqi kəq» keqini kərsətsə kerək. Israilda ixlitilgən kalendar boyiqə yengi kün kəq kirixi bilən baxlinidu. Xunga xu keqə bilən birinqi ayning on bəxinqi küni baxlinidu. ■ **12:8** Qəl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11 «U bolsa Pərwərdigarning «ötüp ketix» ḳozisidur» —** ibraniy tilida «Bu Pərwərdigarning «pasha»sidur». Ibraniy tilida «pasha» yaki «pesah» «ötüp ketix» degən uḳumni bildüridu. «Ötüp ketix» degənning muxu yərdə nemini kərsətkini tooḫrisida 13-ayət wə izaḫatini kərüng. □ **12:12 «Misirning barliḳ ilaḫlirining üstidin ḫöküm ḳilimən» —** bu muḫim ix tooḫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Misirliḳlarning 80din köp ilaḫliri bar idi. □ **12:13 «silərgə ötüp turimən» —** yaki «silərdin ötüp ketimən» degən səzlər tooḫruluḳ ikki hil pikir bar: — (1) Pərwərdigarning «ötüp ketix»i uning Israillarni jazalimay öyigə kirməy «ötüp ketixi», (2) Pərwərdigar əwətkən «ḫalak pərixtisi» (23-ayət wə «Zəb.» 78:49ni kərüng) Israillarning öylirigə yetip kəlgəndə Pərwərdigar Özi ularning öylirining ixikining aldioḫa «ötüp turux»i bilən ḫalak pərixtisining yolini tosup, muḫapizət ḳilip saḳ ḳalduruxini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi pikirgə ḳayil bolduḳ («Yəx.» 31:5ni wə izaḫatinimu kərüng).

14 Bu kün silərgə hatirə kün bolsun; uni Pərwərdigarning ḥeyti süpitidə ətküzüp təbriklənglar; əbədiy bəlgilimə süpitidə nəsildin-nəsilgə mənggü ətküzünglar. ■
15 Yəttə kün petir nan yənglar; birinqi küni өyünglardin *barliḳ* hemirturuqlarni yoḳ ḳilinglar; qünki kimki birinqi kündin tartip yəttinqi küngiqə bolduruloɣan nan yesə, xu kixi Israil ḳataridin üzüp taxlinidu.
16 Birinqi küni silər muḳəddəs ibadət soruni tüzünglar; yəttinqi künimu ḥəm xundaḳ bir muḳəddəs ibadət soruni ətküzülsun. Bu ikki kün iqidə ḥeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilinmisun; pəḳət ḥər kixining yəydioɣinini təyyarlaxḳa munasiwətlik ixlarnila ḳilsanglar bolidu. □
17 Mən dəl xu küni silərni ḳoxun-ḳoxun boyiqə Misir zeminidin qiḳaroɣinim üqün silər petir nan ḥeytini ətküzünglar; xu künni nəsildin-nəsilgə əbədiy bəlgilimə süpitidə ḥeyt küni ḳilip bekitinglar.
18 Birinqi ayning on tətinqi küni, kəqḳurundin tartip xu ayning yigirmə birinqi küni kəqḳurunoɣiqə, petir nan yənglar. ■
19 Yəttə kün iqidə өyliringlarda ḥeq hemirturuq bolmisun; qünki musapir bolsun, zeminda tuoɣuloɣan bolsun, kimki bolduruloɣan nərsilərni yesə xu kixi Israil jamaitidin üzüp taxlinidu. □
20 Silər ḥeqḳandaḳ bolduruloɣan nərsini yeməy, ḳəyərdila tursanglar, petir nan yənglar.■

Tunji «ətüp ketix ḥeyti», yəni «pasha ḥeyti»

21 Musa Israilning barliḳ aḳsaḳallirini qaḳirip ularoɣa: — Berip ḥərbiringlarning ailisi boyiqə өzünglaroɣa bir ḳozini tartip qiḳirip pasha ḳozisini soyunglar. □ ■
22 Andin bir tutam zupa elip uni ḳaqidiki ḳanoɣa qilap, ḳaqidiki ḳanni ixikning bexi wə ikki kexikigə sürkənglar. Silərdin ətigəngiqə ḥeqkim өyining ixikidin ḳət’iy qiḳmisun. □
23 Qünki Pərwərdigar misirliḳlarni urup ḥalak ḳilix üqün, zeminni kezip ətidu; U ixikning bexi wə ikki kexikidiki ḳanni kərgəndə, Pərwərdigar ḥalak ḳiloɣuqining өyliringlaroɣa kirip silərni uruxidin tosux üqün *muḫapizət ḳilip* ixikning aldioɣa ətüp turidu.□ ■
24 Bu rəsim-ḳaidini өzünglar wə baliliringlar üqün əbədiy bir bəlgilimə süpitidə tutunglar. □
25 Silər Pərwərdigar Өz wədisi boyiqə silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda bu ḥeytliḳ ibadətni tutunglar.

■ **12:14** Mis. 5:1 □ **12:16 «ibadət soruni» —** muxu yərdiki «sorun» degən səz «sorunoɣa qaḳirilix» degənni bildüridu. Nəgə qaḳirilidu? Muḳəddəs Kitabta adəttə təḳitlinidioɣan ix həlḳning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yenioɣa yioɣilixḳa qaḳirilix»tin ibarət bolidu. Lekin muxu yərdə, bolupmu qəl-bayawandin ətüp səpər ḳiloɣan waḳtida, pütkül jamaət «muḳəddəs qedir»ning aldioɣa yioɣilixi mumkin, wə keyin Pələstin zeminida turoɣanda, ərkəklər bu əmr boyiqə ḥər yili «muḳəddəs qedir»oɣa, andin muḳəddəs ibadəthanioɣa yioɣilidioɣan bolidu («Ḳan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Qəl. 28:16 □ **12:19 «Israil jamaitidin üzüp taxlinidu» —** «өz həlḳidin üzüp taxlinidu» yaki «jamaəttin üzüp taxlinidu» degənning mundaḳ birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Өzi uni өltüridu; (2) jamaət uni өltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin ḥəydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin ḥeq nəsil ḳaldurulmaydu. Bizningqə baxḳa ayəttə eniḳ buyruḳ kərsitilmigəqkə, birinqi qüxənqə (Huda Өzi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooɣra boluxi mumkin, dəp ḳaraymiz. ■ **12:20** Ḳan. 16:3 □ **12:21 «pasha» —** yəni «ətüp ketix ḥeyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22 «zupa» —** zupa birhil өsümlük; baxḳa bir ismi «lepəkgül». □ **12:23 «ḥalak ḳiloɣuqi» —** bəlkim birhil pərixtini kərsətsə kerək («Zəb.» 78:49ni kərüng). **«ətüp turux» —** «ətüp turux» yaki «ətüp ketix» degənning mənisi tooɣruluḳ 12:13tiki izaḥatni kərüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24 «bu rəsim-ḳaidə» —** Hudaning keyinki əmrliri boyiqə, «ətüp ketix ḥeyti»da (1) ḥərbir ailining bir ḳozini ḳurbanliḳ ḳilixi; (2) uning gөxini keqidə yeyixi; (3) bu gөxni petir nan wə aqqiḳ kөktatlar bilən billə yeyixi ḳatarliḳlar tələp ḳilinidu («Qəl.» 9:1-14, «Ḳan.» 16:1-8ni kərüng).

26 Baliliringlar silərdin: «bu ibaditinglarning mənisi nemə?» — dəp sorisa, ■
27 silər: «Bu misirliqlarni uroɣinida, Misirda Israillarning øylirining aldioɣa øtüp turup, bizning øydikilirimizni qutquzoɣan Pərwərdigaroɣa boloɣan «øtüp ketix» qurbanliqi bolidu» — dənglar. Xuni angliоɣanda, həlq engixip *Hudaoɣa* səjdə qildi.
28 Andin Israillar qaytip berip, Pərwərdigar dəl Musa bilən Ḫarunoɣa əmr qiloɣandək ix kərdi.■

Tunji tuoɣuloɣan ərkəklərning øltürülüxi

29 Wə xundaq boldiki, yerim keqə boloɣanda, Pərwərdigar Pirəwnning təhtidə olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yetiwatqan məḫbusning tunjisioɣiqə, Misir zeminidiki tunji ooqullarning ḫəmmisini urup øltürdi, xundaqla u ḫaywanatlarning tunji tuoɣuloɣanliriningmu ḫəmmisini øltürdi. ■
30 Adəm ølmigən birmu øy qalmioɣaqqa, xu keqisi Pirəwnning øzi, uning barliq əməldarliri wə barliq misirliqlar keqidə ornidin qopti; Misir zeminida intayin qattiq pəryad kətürüldi.■
31 Pirəwn keqidə Musa bilən Ḫarunni qaqirtip: — Turunglar, silər wə Israillar bilən billə mening həlqimning arisidin qiqip ketinglar; eytqininglardək berip, Pərwərdigaroɣa ibadət qilinglar!
32 Silərning degininglar boyiqə qoy, øqkə, kala padilirinimu elip ketinglar; mən üqünmu bəht-bərikət tiləŋglar, — dedi.
33 Misirliq puqralarmu «ḫəmmimiz ølüp kətküdəkmiz» deyixip, həlqni zemindin tez qiqiriwetix üqün ularni ketixkə aldiratti.
34 Həlq tehi bolmioɣan hemirlirini elip, uni təngnilərgə selip, kiyim-keqəkliri bilən yøgəp, mürilirigə elip kətürüp mengixti.
35 Israillar Musaning tapilioɣini boyiqə qilip, misirliqlardin kümüx buyumlar, altun buyumlar wə kiyim-keqəklərni sorap elixti. ■
36 Pərwərdigar həlqni misirliqlarning køz aldida iltipat tapquzoɣini üqün misirliqlar ularning øzliridin sorioɣanlirini bərdi; xundaq qilip Israillar misirliqlardin oɣəniymətlərni elip kətti.

Israillarning Misirdin qiqip ketixi

37 Xuning bilən Israillar balilarni ḫesabqa almioɣanda altə yüz mingqə ərkək bolup, Ramsəstin qiqip, Sukkot xəḫirigiqə piyadə mangdi.
38 Ular bilən billə qong bir top xaloɣut həlqmu ularoɣa qoxulup mangdi, yənə nuroɣun qarwilar, køpligən kala-qoy padiliri bilən billə qikti.□
39 Misirdin aloɣaq qikkən hemirdin ular petir nan-toqaqlarni ətti; qünki ular Misirda birdəm-yerim dəm turoɣuzulmay ḫəydəlgini üqün hemir bolmioɣanidi; ular øzliri üqün yeməklik təyyarliwelixqimu ülgürəlmigənidi.
40 Israillarning Misirda turoɣan waqti jəmiy tət yüz ottuz yil boldi. ■
41 Xundaq boldiki, xu tət yüz ottuz yil toxqanda, dəl xu künidə Pərwərdigarning barliq qoxunliri Misir zeminidin qiqip kətti.
42 Xu küni keqidə ular Misir zeminidin qiqiriloɣini üqün, xu keqini ular Pərwərdigarning keqisi dəp tutuxi kerək; xu keqini barliq Israillar əwladtin əwladqiqə Pərwərdigaroɣa atap tutup, tünixi kerək.

■ **12:26** Yə. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zəb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zəb. 105:36,38 ■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zəb. 105:37 □ **12:38 «xaloɣut həlq»** — keyinki wəqələrdin (məsilən, «Qəl.» 11:4 qatarliqlar) qarioɣanda, Israillardin baxqa birnəqqə millətlərdin boloɣan bir türküm kixilərni kørsətsə kerək. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17

Өtüp ketix ḥeytining ķaidə-tüzümliri

43 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunƣa mundaķ degənidi: — Pasha ķozisi toƣrisidiki
bəlgilimə xu bolsunki: — Ḥeqķandaķ yat əllik adəm uningdin yemisun.
44 Lekin ḥərkimning pulƣa setiwalƣan ķuli bolsa, u hətnə ķilinsun, andin uningdin
yesun.
45 Əmma өyünglarda waķitliķ turuwatķan musapir yaki mədikar buningdin yesə
bolmaydu.
46 Gөxni baxķa bir өygə elip qiķmiƣin; birla өydə yeyilsun; ķozining ḥeqbir sөngiki
sundurulmisun.■
47 Pütkül Israil jamaiti bu ḥeytni өtküzsun.
48 Əgər sening bilən birgə turƣan musapir bolsa, Pərwərdigarƣa atap pasha ḥeytini
өtküzməkqi bolsa, undaķta aldi bilən barliķ ərkəkliri hətnə ķilinsun; andin kelip
ḥeyt өtküzsun. U zeminda tuƣulƣan kixidək sanalsun. Lekin ḥeqbir hətnisiz adəm
uningdin yemisun.
49 Zeminda tuƣulƣan kixi ḥəm aranglarda turƣan musapir üqün ohxax ķanun-
bəlgilimə bolsun.
50 Xuning bilən Israillarning ḥəmmisi dəl Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunƣa
buyruƣandək xu ixlarni ada ķildi.
51 Xu künning өzidə Pərwərdigar Israillarni ķoxun-ķoxun boyiqə Misir zeminidin
qiķardi.

13

Tunji tuƣulƣanni Hudaƣa atax

1 Pərwərdigar Musaƣa:
2 — Israillar arisida baliyatķuning barliķ tunji ərkək mewisini, məyli u insanning yaki
ḥaywanning bolsun, Manga atap muķəddəs ķilƣin; u Manga mənsuptur, degənidi.■
3 Musa həlķkə mundaķ dedi: — Silər Misirdin ibarət «ķulluķ makani»din qiķķan bu
künni yad etinglar; qünki Pərwərdigar silərni bu yərdin ķudrətlik ķoli bilən qiķardi.
Buning üqün ḥeq bolduruloƣan nərsə yeyilmisun.
4 Abib eyining bügünki küni yolƣa qiķķan kün. □ ■
5 Əmdi Pərwərdigar sanga berixkə ata-bowiliringƣa ķəsəm ķilƣan, süt bilən ḥəsəl
eķip turidiƣan zeminƣa, yəni Ķanaaniy, Ḥittiy, Amoriy, Ḥiwiy wə Yəbusiylarning
zeminiƣa seni elip barƣinida muxu *Abib* eyida xu ibadətni tutķin.
6 Yəttə küngiqə petir nan yənglar; yəttinqi künidə Pərwərdigarƣa alaḥidə atiƣan
ḥeyt өtküzülsun.
7 Yəttə kün iqidə petir nan yeyilsun; silərning aranglarda ḥeqķandaķ bolduruloƣan
nan tepilmisun wə ya qegriliring iqidə ḥeq hemirturuqmu kөrünmisun.
8 Xu küni sən өz oƣlungƣa: «Misirdin qiķķinimda Pərwərdigarning manga
kөrsətkən iltipatini yad ķilip təxəkkur bildürüx üqün, bu *ḥeytni* өtküzimən», dəp
qüxəndürgin.
9 Pərwərdigarning ķanun-təlimining ḥəmixə aƣzingdin qüxməsliki üqün, bu
bəlgilimini ķolungƣa bəlgə ķilip seliwal, pexanənggə ķaxķidək əslətmə ķilip
ornitiwal; qünki Pərwərdigar seni ķudrətlik ķoli bilən Misirdin qiķardi.
10 Əmdi bu bəlgilimini yilmu-yil bekitilgən waķtida tutķin.

■ **12:46** Qөl. 9:12; Yḥ. 19:36 ■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qөl. 3:13; 8:17; Luķa 2:23 □ **13:4 «Abib eyi»** — Israilning kalendari boyiqə yilning birinqi eyidur, ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, bəzi yillirida Mart eyida, bəzi yillirida Aprilda baxlinidu (12:2ni kөrüng). «Abib» degənning mənisi: «bih urux», «өsüp qiķix»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15

11 Pərwərdigar sən bilən ata-bowiliringoɣa qiloɣan qəsimi boyiqə seni
Kanaaniylarning zemineoɣa elip berip, uni sanga təqdim qiloɣandin keyin, xundaq
qilixing kerək: —
12 barliq baliyatquning tunji mewisini Pərwərdigaroɣa atap sunisən; xundaqla
qarpay melingning ɦəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroɣa mənsup bolsun. □ ■
13 Əmma exəklərning ɦəmmə tunjilirining orneoɣa birdin qoza bərgin. Əgər uning
orneoɣa birnərsə bərmisəng, uning boynini sunduruwətkin. Ooɣulliringlar arisida
barliq tunjilirining orneoɣa ɦərlük bədili tələxüng kerək.□
14 Keyinki künlərdə ooɣlung səndin: «buning mənisi nemidur», dəp sorisa, sən
uningoɣa jawab berip: «Pərwərdigar qudrətlik qoli bilən bizni Misirdin qiqirip,
«qulluq makani»din azad qildi.
15 Xundaq boldiki, Pirəwn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup berixni rət qiloɣinida,
Pərwərdigar Misir zeminidiki barliq tunji tuoɣuloɣanlarni, insanning bolsun, malning
bolsun, ɦəmmisini urup eltürdi; buning üqün mən malning baliyatqusining tunji
mewisini, yəni ɦəmmə tunji tuoɣuloɣan ərkəklirini Pərwərdigaroɣa atap qurbanliq
qilip sunimən wə ooɣullirimning ɦərbir tunjiliri üqün ɦərlük bədili tələp berimən»,
dəp eytqin.
16 Bu bəlgilimini qolungoɣa *əslətmə*-bəlgə qilip seliwal, pexanənggə qaxqidək
əslətmə qilip ornitiwal, qünki Pərwərdigar qudrətlik qoli bilən bizni Misirdin
qiqardi» — degin. ■

Bulut tüwrüki wə ot tüwrüki

17 Əmma Pirəwn ɦəlqni ketixkə qoyoɣandin keyin, Filistiylərning zeminidiki yol yeqin
bolsimu, Huda ularni xu yol bilən baxlimidi; qünki u: «ɦəlqim jənggə uqrap qalsa,
qorqup puxayman qilip, Misiroɣa yenip ketixi mumkin» dəp oylioɣanidi.
18 Xu səwəbtin Huda ɦəlqni aylandurup, Qizil Dengiz tərəptiki qəlning yoli bilən
baxlap mangdi. Xundaq qilip Israillar Misirdin qiqqinida, qorallinip jənggə təyyar
bolup tərtip bilən mangdi.
19 Musa Yüsüpning səngəklirinimu billə eliwaldi; qünki Yüsüp əslidə Israilning
ooɣulliri boloɣan *qerindaxlirini*: «Huda qoqum silərni yoqlap ɦalinglardin həwər
alidu; xu qaoɣda silər mening səngəklirimni muxu yərdin billə elip ketinglar» dəp
qəsəm qilduroɣanidi.□ ■
20 Andin ular Sukkottin qiqip, qəlning qetidiki Etam degən yərdə qedirlirini tikti.
21 Əmdi Pərwərdigar ularoɣa yol kərsitixkə kündüzi bir bulut tüwrükidə, keqisi
yoruqluq berixkə ot tüwrükidə bolup ularning aldida yürətti. Xuning bilən ular keqə-
kündüz yol yürələytti.
22 Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki keqisi ɦəlqtin ayrilmay, aldida yürətti.

14

Israillarning Qizil Dengizdin ətüxi

□ **13:12 «… Ɦəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroɣa mənsup bolsun» —** Pərwərdigar Misirda barliq tunjilarni ələümdin qutquzoɣan bolup, ularning ɦəmmisi «ələümdin tirilgəndək» uningoɣa mənsup idi. Əmma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tuoɣuloɣanlar bolsa pütkül ailigə wəkillik qilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:17; Əz. 44:30 □ **13:13 «exəklərning ɦəmmə tunjilirining orneoɣa birdin qoza bərgin…» —** omumən eytqanda, ulaoɣlarni qurbanliq qilixqa bolmaytti; pəqət qoy, kala, ooɣlaq wə kəptər qatarliqlarla bolatti. Yənə kelip, ulaoɣlarning orneoɣa qoylarni qurbanliq qilixqa ruhsət berilixidə ulaoɣlarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nəzərgə elinoɣan. ■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pənd. 3:3 □ **13:19 «…yoqlap ɦalinglardin həwər alidu» —** bu ibraniy tilida pəqət «yoqlap» degən birla səz bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Yə. 24:32

1 Pərwərdigar Musaoɣa:
2 — Sən Israillaroɣa: «Silər burulup Migdol bilən dengizning arilikidiki Pi-Ḥahirotning aldioɣa berip qedir tikinglar; Baal-Zefonning udulidiki dengizning boyida qedir tikinglar», degin. □ ■
3 Xuning bilən Pirəwn: «Israillar zeminda ezip ḳaldi, qəlning iqidə ḳamilip ḳaldi» dəp oylaydu;
4 Israillarni ḳooɣlisun dəp Mən Pirəwnning kənglini ḳattiḳ ḳilimən; xundaḳ ḳilip, Mən Pirəwn wə uning pütkül ḳoxunliri arḳilik Өz uluoɣluḳumni ayan ḳilimən; wə misirliḳlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, — dedi.
Israillar Hudaning səzi boyiqə ḳildi.■
5 «U həlḳ ḳeqip kətti» dəp Misirning padixaḥioɣa həwər beriliwidi, Pirəwn bilən əməldarliri həlḳ tooɣrisidiki ḳararidin yenip: «Israillarni ḳulluḳtin ḳoyuwətkinimiz, bu zadi nemə ḳiloɣinimiz?!» — deyixti.
6 *Pirəwn* dərḥal jəng ḥarwisini ḳoxturup, өz həlḳini baxlap yoloɣa qiḳti.
7 U yənə altə yüz hillanoɣan jəng ḥarwisi, xundaḳla Misirdiki barliḳ jəng ḥarwilirini yioɣdurup, ularning ḥərbirigə ləxkər baxliḳlirini olturoɣuzup elip mangdi.
8 Pərwərdigar Misirning padixaḥi Pirəwnning kənglini ḳattiḳ ḳiloɣini üqün, u Israillarni ḳooɣlidi. Bu qaoɣda Israillar ḳollirini egiz kətürüxkən ḥalda Misirdin qiḳip boloɣanidi.□
9 Misirliḳlarning *ḫəmmisi* yəni Pirəwnning barliḳ atliri bilən jəng ḥarwiliri, atliḳ ləxkərliri bilən pütkül ḳoxuni ularni ḳooɣlap, Israillar dengiz boyioɣa qedir tikkən jayda, yəni Pi-Ḥahirotning yenida, Baal-Zefonning udulida uloɣa yetixti. ■
10 Pirəwn yeḳinlaxḳanda, Israillar bexini kətürüp ḳariwidi, mana, misirliḳlar ularning arḳisidin yürüx ḳilip ḳooɣlap keliwatatti! Xuni kərgəndə Israillar tolimu ḳorḳuxup, Pərwərdigaroɣa nida-pəryad kətürdi.
11 Ular Musaoɣa: — Misirda gəristan tepilmasmidi, sən bizni qəldə əlsun dəp muxu yərgə elip kəldingoɣu?! Bizni Misirdin elip qiḳip, bizgə mundaḳ ḳiloɣining nemisi?!
12 Misirda turoɣan waḳtimizda biz sanga: «Bizni misirliḳlarning ḳulluḳida boluximizoɣa ḳoyoɣin, biz bilən karing bolmisun» dəp eytmioɣanmiduḳ? Misirliḳlarning ḳulluḳida boloɣinimiz qəlgə kelip əlginimizdin əwzəl bolatti! — dedi.■
13 Buning bilən Musa həlḳḳə: — Ḳorḳmay, tik turunglar, Pərwərdigarning bügün silərgə yürgüzidioɣan nijatini kərisilər; qünki silər bügün kərgən misirliḳlarni ikkinqi kərməysilər.
14 Pərwərdigar silər üqün jəng ḳilidu, lekin silər bolsanglar jim tursanglarla boldi, dedi.
15 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Nemixḳa sən Manga pəryad kətürisən? Israillaroɣa: «Aldioɣa menginglar» dəp buyruoɣin.
16 Lekin sən ḥasangni kətürüp ḳolungni dengizoɣa uzitip, uni ikkigə bəlgin; xundaḳta, Israillar dengizning otturisidin ḳuruḳ yər bilən ətüp ketidu.□
17 Mana, Mən ularni ḳooɣlisun dəp misirliḳlarning kəngüllirini ḳattiḳ ḳilimən, xuning bilən Mən Pirəwn wə uning pütkül ḳoxuni, jəng ḥarwiliri wə atliḳliri arḳilik Өz uluoɣluḳimni ayan ḳilimən.
18 Xundaḳ ḳilip, Mən Pirəwn wə uning jəng ḥarwiliri wə atliḳliri arḳilik Өz uluoɣluḳimni ayan ḳiloɣinimda, misirliḳlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, dedi.

□ **14:2 «dengiz» —** «Ḳizil Dengiz»ni kərsitidu. Həritini kərüng. ■ **14:2** Qəl. 33:7 ■ **14:4** Mis. 4:21; 10:20 □ **14:8 «ḳollirini egiz kətürüxkən ḥalda» —** huxallik, mərdanilik bilən, demək. ■ **14:9** Yə. 24:6 ■ **14:12** Mis. 6:9 □ **14:16 «ətüp ketidu» —** bu ikkinqi «ətüp ketix»tur. «ətüp ketix ḫeyti»da aldinḳi wə bu «ətüp ketix» əslinidu (12:13, 23nimu kərüng).

19 Israilning qoxunining aldida yürüwatqan Hudaning Pərixtisi əmdi ularning
kəynigə ətti; xuningdək ularning aldida mangoƣan bulut tüwrükimu ularning
kəynigə yətkilip, □
20 misirliqlarning qedirgahi bilən Israilning qedirgahining ariliqida tohtidi; bu bulut
bir tərəptə qarangoƣuluq qüxürüp, yənə bir tərəptə keqini yorutti. Buning bilən
pütün bir keqə bir qoxun yənə bir qoxunoƣa yeqin kelәlmidi.□
21 Musa qolini dengizning üstigə uzatti; Pərwərdigar pütün keqə xərqtin küqlük bir
xamal qiqirip, dengizning süyini kəynigə yandurdi; U suni yandurup dengizni quruq
yər qildi, sular ikkigə bөlündi. ■
22 Xu təriqidə Israillar dengizning otturisidiki quruq yərdin mengip, ətüp kətti; sular
bolsa ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. □ ■
23 Əmma misirliqlar ularni qooƣlap keliwatatti — Pirəwnning barliq atliri, jəng
harwiliri wə atliq ləxkərliri ularning kəynidin dengizning otturisioƣiqə kəldi.
24 Tang atqanda xundaq boldiki, Pərwərdigar ot bilən bulut tüwrükidə turup misir-
liqlarning qoxunioƣa qaridi wə misirliqlarning qoxunioƣa parakəndiqilik qüxürdi.
25 U ularning harwilirining qaqlirini patquzup, həydəp mengixini müxkül qildi.
Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qaqayli, qünki Pərwərdigar ular üqün
misirliqlaroƣa qarxi jəng qiliwatidu, — deyixti.□
26 Pərwərdigar Musaoƣa: — Sular yenip misirliqlarning üstigə, ularning jəng
harwilirining üstigə wə atliqlirining üstigə eqip berip, ularni qəktürüwətsun dəp
qolungni dengizning üstigə uzatqin, — dedi.
27 Musa qolini dengizning üstigə uzitiwidi, tang atqanda dengizning süyi yənə əsliy
halitigə yenip kəldi. Qeqiwatqan misirliqlar eqinoƣa qarxi yügürüxti, Pərwərdigar
ularni dengizning otturisida mollaq atquzdi.
28 Su əsligə yenip kelip, jəng harwiliri bilən atliqlarni, yəni Israillarning arqidin
qooƣlap dengizoƣa kirgən Pirəwnning pütkül qoxunini oƣərq qiliwətti; ulardin birimu
saq qalmidi. ■
29 Lekin Israillar dengizning otturisidiki quruq yər bilən mengip ətüp kətti; sular
ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. ■
30 Xu təriqidə Pərwərdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi;
Israillar misirliqlarning dengizning boyida əlük yatqinini kərdi.
31 Israil həlqi Pərwərdigarning misirliqlaroƣa ixlətkən zor qudritini kərüp,
Pərwərdigardin qorqti; ular Pərwərdigaroƣa wə uning quli Musaoƣa ixəndi.

15

Musaning Hudaoƣa mədhiyə oquxi

1 Xu qaoƣda Musa bilən Israillar Pərwərdigaroƣa mədhiyə oqup munu küyni eytti: —
«Mən Pərwərdigarni mədhiyiləp küy eytay,
Qünki U karamət uluoƣluqini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoƣa taxliwətti.□ ■
2 Mening küqüm həm mening küyüm Yah Өzidur;

□ **14:19 «Hudaning Pərixtisi»** — bu zat tooƣruluq 3:2 wə uning izahatini kərüng. □ **14:20 «bu bulut bir tərəptə qarangoƣuluq qüxürüp…»** — xu waqit ayning otturisi boloƣaqqa, adəttə ayding bolatti. ■ **14:21** Yə. 4:23; Zəb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ **14:22 «ətüp kətti»** — Yəhudiylar «ətüp ketix» heytini təbrikligəndə, muxu Qizil Dengizdin «ətüp ketix»nimu əsləp təbrikləydu. ■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29 □ **14:25 «u ularning harwilirining qaqlirini patquzup,…»** — baxqa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. ■ **14:28** Zəb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zəb. 77:19 □ **15:1 «U karamət uluoƣluqini kərsətti»** — yaki «U xanliq oƣəlibə quqti». ■ **15:1** Zəb. 106:12

U manga nijat boldi;
U mening Tengrimdur, men Uni uluoɣlaymen;
U mening atamning Hudasidur, men Uni aliy dep medhiyilaymen.□ ■
3 Perwerdigar jengqidur,
Yahwah Uning namidur.□
4 Pirewnning jeng harwilirini hem qoxunlirini dengizoɣa taxliwetti;
Uning aliy lexker baxliqliri Qizil Dengizda oɣerq qilindi.
5 Qongqur sular ularni kemüwetti,
Ular huddi taxtek dengiz tegige qeküp ketti.■
6 Sening ong qolung, ey Perwerdigar,
Qudriti bilen xan-xerep tapti;
Sening ong qolung, ey Perwerdigar,
Düxmenni kukum-talqan qiliwetti.■
7 Öz uluoɣluqungning heywisi bilen özünggе qarxi qiqqanlarni nabut qilding,
Sen otluq oɣezipingni ewetting,
U samanni keydürgen ottek ularni yutuwetti.
8 Dimioɣingning nepisi bilen sular deng bolup erlidi,
Juxqunlioɣan dolqunlar deng kebi tik turdi,
Dengizning otturisidiki qongqur sular qaturup qoyuldi.□ ■
9 Düxmen dedi: «Men ularni qooɣlaymen, yetiximen, olja elip ülextürimen,
Ulardin dердimni qiqirimen,
Qiliqimni suoɣurup, öz qolum bilen ularni nabut qilimen».
10 Lekin Sen nepising bilen püwliding,
Dengiz ularni kemüwetti;
Ular juxqunluq sularda qooɣuxundek qeküp ketti.■
11 Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,
Kim Sening tengdixing bolsun?
Pak-muqeddeslik iqide Öz heywitingni kersitidioɣan,
Hemd-medhiyiler arisida dehxetlik turidioɣan,
Mejize-karamet yaritidioɣan,
Sendek kim bolsun?
12 Sen ong qolungni uzitixing bilen,
Yer-zemin ularni yutuwetti.
13 Lekin Özünggе hemjemet qilip qutquzoɣan qowmni rehimdilliqing bilen baxlap qikting;
Sen ularni Öz muqeddes makaningoɣa qudriting bilen hidayet qilip yetekliding.□
14 Yat helqler buni anglap, titrixip ketti;
Filistiyede turuwatqanlarni toloɣaqtek azab tutti.
15 Andin Edomning emirliri dekke-dükkige qüxti;
Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;
Qanaan zeminidikilerning yüriki su bolup aqti;■
16 Qorqunq we dehxet ularni basti;

□ **15:2 «Yah» —**Muxu terjimide biz Hudaning «Yahwah» yaki «Yehowah» degen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahwah» degen bu ismining qisqartiloɣan xeklidur. ■ **15:2** Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yex. 12:2 □ **15:3 «Yahwah» —**Muxu terjimide biz Hudaning «Yahwah» yaki «jehowah» degen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Özeldin Boloɣuqi». 3:13-14 we izahatni kerüng. ■ **15:5** Neh. 9:11 ■ **15:6** Zeb. 118:15,16 □ **15:8 «Dimioɣingning nepisi bilen» —** yaki «kehringning rohi bilen». ■ **15:8** Yex. 63:12,13; Hab. 3:10 ■ **15:10** Zeb. 74:13; 106:11 □ **15:13 «hemjemet qilip qutquzoɣan» —** muxu ibare ibraniy tilida «daal» degen bir peil bilenla ipadilinidu. Bu peil tooɣuluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu kerüng. **«Öz muqeddes makaningoɣa»** — ibraniy tilida «Öz muqeddeslikingning makanioɣa». ■ **15:15** Qan. 2:4

Bilikingning ḫəywiti bilən ular huddi taxtək midirliyalmay ḳaldi;
Həlḳing ətüp kətküqə, i Pərwərdigar,
Əzüng rənə tələp ḫər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə.□ ■
17 Ularni baxlap kirip,
Əz mirasing boloɳan taoɳda kəqəttək tikisən,
Əz makaning ḳiloɳan jayoɳa, i Pərwərdigar,
Əz ḳolliring təyyarlioɳan muḳəddəs jayoɳa, i Rəb, ularni elip barisən.
18 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḫ bolup ḫəküm süridu!
19 Qünki Pirəwnning atliri,
Jəng ḫarwiliri atlikḳliri bilən billə dengizoɳa kirip boldi;
Pərwərdigar dengizning sulirini ularning üstigə yandurdi,
Lekin Israillar bolsa dengizning otturisidin ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti».□
20 Andin Ḫarunning ḫədisi pəyoɳəmbər Məryəm ḳolioɳa dapni aldi, barliḳ ḳiz-ayallarmu ḳolioɳa dap elip, ussul oynixip uningoɳa əgəxti. ■
21 Məryəm ularoɳa jawabən mundaḳ küyni oḳudi: —
«Pərwərdigarni mədḫiyiləp küy eytinglar,
Qünki U zor uluoɳluḳini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoɳa taxliwətti!».□

Huda həlḳni sinaydu — Maraḫtiki aqqiḳ su

22 Andin Musa Israillarni Ḳizil Dengizdin baxlap, Xur qəligə elip bardi. Ular uda üq kün qəldə yürüp, su tapalmidi.
23 Andin ular Maraḫḳa yetip kəldi; lekin u yərning süyi aqqiḳ bolup, süyini iqkili bolmaytti; xunga u jayning nami «Maraḫ» dəp ḳoyuloɳan. □ ■
24 U waḳitta halayiḳ: — Biz nemə iqimiz? — dəp Musadin aoɳrinip oɳotuldaxḳili turdi.
25 U Pərwərdigaroɳa pəryad kətürdi; Pərwərdigar uningoɳa bir dərəhni kərsətti; u dərəh yaoɳiqini elip, suoɳa taxliwidi, su tatliḳ suoɳa aylandi. U yərdə Pərwərdigar ularoɳa ḫəküm-bəlgilimə bekitip, ularni sinap, mundaḳ dedi: —
26 «Əgər silər kəngül ḳoyup Hudayinglar Pərwərdigarning səzini anglap, Uning nəziridə durus boloɳanni ḳilip, əmrlirigə ḳulaḳ selip, barliḳ ḫəkümlirini tut-sanglar, undaḳta, Mən misirliḳlarning üstigə saloɳan kesəllərdin ḫeqbirini üstünggə salmaymən; qünki Mənki silərgə xipaliḳ bərgüqi Pərwərdigardurmən».□
27 Andin ular Elimoɳa yetip kəldi. Xu yərdə on ikki bulaḳ bilən yətmix horma dərihi bar idi; ular xu yərdə sularning boyida qedir tikti.

□ **15:16 «Əzüng rənə tələp ḫər ḳiloɳan həlḳing» —** bu uḳum yuḳiriḳi 13-ayəttiki «Sən ḫəmjəmət ḳilip ḳutḳuzoɳan… həlḳing» degən uḳumoɳa yeḳindur. **«… Əzüng rənə tələp ḫər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə» —** bu ayət bexarət bolup: (1) Ḳanaandiki həlḳ wə Moabtiki aḫalilər Hudaning həlḳining Misirdin qiḳḳinini anglap ulardin intayin ḳorḳidu («Yə.» 2:8-11ni kərüng); (2) keyinki künlərdə Israil Ḳanaan zeminini igiləxkə Iordan dəryasidin «ətidu». Bu ix boloɳuqə ḫeqḳandaḳ baxḳa əl-millət ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayətni kərüng). ■ **15:16** Ḳan. 2:25; 11:25; Yə. 2:9 □ **15:19 «…ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti» —** bəzi tərjimilərdə Musaning bu xeiri 18-ayət bilən tohtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6 □ **15:21 «U zor uluoɳluḳini kərsətti» —** yaki «U xanliḳ oɳəlibə ḳuqti». □ **15:23 «Maraḫ» —** «aqqiḳ» degən mənidə. ■ **15:23** Qəl. 33:8 □ **15:26 «Pərwərdigarning səzini» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning awazini».

Isra'illarning «Misirdin qiḳix»tiki səpiri — Misirdin Ḳana'anqiqə bolqan səpər

«Misirdin qiḳix»tiki səpər

16

Manna bilən bədünə

1 Andin Israillarning pütkül jamaiti Elimdin yoloqa atlandi; Misir zeminidin qiḳip, ikkinqi eyining on bəxinqi künidə Elim bilən Sinayning otturisidiki Sin qəligə yetip kəldi. ■
2 Əmma Israillarning pütkül jamaiti qəldə Musa bilən Ḥarunning yaman gepini ḳilip qotuldaxḳili turdi.
3 Israillar ularoqa: — Pərwərdigarning ḳoli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi! Xu yərdə biz gəx ḳaynawatḳan ḳazanlarni qəridəp olturup, toyoqudək nan yemigənmiduḳ? Lekin silər bu jamaətning ḥəmmisini aqlik bilən əltürməkqi bolup bizni bu qəlgə elip kəldinglar! — deyixti.□ ■

■ **16:1** Qəl. 33:5-49 □ **16:3 «Pərwərdigarning ḳoli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi!...»** — ularning ḳaḳxaxliri tolimu orunsiz idi, əlwəttə. Qünki birinqidin, Israillarning Misirdin elip kəlgən qarwa malliri az əməs idi (12:38ni kərüng). Ikkinqidin, ular Misirda ḳulluḳta boloqan qaoqliridimu ular erixidioqan yeməkliklər anqə kəp boloqan əməs idi («Ḳan.» 3:7, 8:1-3ni kərüng). ■ **16:3** Qəl. 11:4; 1Kor. 10:10

4 Buning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Mana, Mən asmandin silərgə
nan yaoɣdurimən; xuning bilən həlq ḥər küni qiqip, bir künlük lazimliqini
yioɣiwalsun. Bu təriqidə Mən ularning Mening qanun-əmrlirimdə mangidioɣan-
mangmaydioɣanliqini sinaymən. ■

5 Ḥər ḥəptining altinqi küni xundaq boliduki, ular yioɣiwaloɣanlirini təyyarlisun; u
baxqa künlərdə erixidioɣinidin bir ḥəssə kəp bolidu, — dedi. □

6 Andin Musa bilən Ḥarun barliq Israillaroɣa: — Bügün ahxam silərni Misir zeminidin
elip qiqquqining Pərwərdigar ikənlikini bilisilər wə

7 ətə silər Pərwərdigarning xan-xəripini kərisilər; qünki U silərning Uning yaman
gepini qilip oɣotuldaxqininglarni anglidi; bizgə kəlsək, silər yaman gepimizni qilip
oɣotuldioɣudək biz kim iduq? — dedi.

8 Musa yənə: Pərwərdigar bügün ahxam silərgə yegili gəx berip, ətə ətigəndə
toyoɣudək nan bərgəndə *buni bilisilər*; qünki Pərwərdigar silər Uning yaman gepini
qilip oɣotuldioɣininglarni anglidi. Əmdi biz nemə iduq? Silərning oɣotuldaxqininglar
bizlərgə qaritiloɣan əməs, bəlki Pərwərdigaroɣa qaritiloɣandur, — dedi.

9 Andin Musa Ḥarunoɣa: — Sən Israillarning pütkül jamaitigə: «Pərwərdigarning
aldioɣa kelinglar; qünki U yaman gəp bilən oɣotuldaxqininglarni anglidi», dəp eytqin,
— dedi.

10 Xundaq boldiki, Ḥarun Israillarning pütkül jamaitigə səzləp turoɣinida, ular qəl
tərəpkə qariwidi, mana, Pərwərdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■

11 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —

12 — Mən Israillarning yaman gəp qilip oɣotuldaxqinini anglidim; əmdi ularoɣa:
«Gugumda silər gəx yəysilər wə ətigəndə nandin toyunisilər, xuning bilən silər
Mening Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilip yetisilər» — dəp eytqin, dedi.□ ■

13 Kəqqurunda xundaq boldiki, bədünilər uqup kelip, qedirgaḥni qaplap kətti; ətisi
ətigəndə, qedirgaḥning ətrapidiki yərlərgə xəbnəm qüxkənidi. ■

14 Ətrapta yatqan xəbnəm kətürülüp kətkəndin keyin, mana, qəllükning yər yüzidə
qirawdək nepiz, kiqik-kiqik yumilaq nərsilər turatti. ■

15 Israillar uni kərgəndə, uning nemə ikənlikini bilmigini üqün: — Bu nemidu? —
dəp soraxti.

Musa ularoɣa jawabən: — Bu Pərwərdigar silərgə ata qiloɣan ozuq-tülüktur. ■

16 Pərwərdigar xu ixni əmr qilip dediki, «Ḥərbiringlar yəydioɣininglaroɣa qarap
uningdin yioɣiwelinglar; ḥərbiringlar ailidiki adəm sanioɣa qarap, ḥərbir adəmgə
bir omər miqdarda yioɣinglar; ḥər adəm əz qediridiki kixilər üqün yioɣinglar» —
dedi.□

17 Israillar xundaq qilip, bəzisi kəprək, bəzisi azraq yioɣiwaldi.

18 Ular uni omər miqdari bilən əlqiwidi, kəp yioɣqanlarningkidin exip kətmidi, az

---

■ **16:4** Zəb. 78:24; 105:40 □ **16:5 «altinqi kün»** — bu jümə künidur. Xu küni Yəḥudiylar yioɣqan «manna»din ikki künlük tamaqni təyyarliwelixi kerək idi. Qünki ətisi, yəni yəttinqi küni xabat küni («dəm elix küni») idi. ■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12 «gugum»** — ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu. 12:6 wə izaḥatni kərüng. ■ **16:12** Yḥ. 6:49,58 ■ **16:13** Qəl. 11:31; Zəb. 105:40 ■ **16:14** Qəl. 11:7; Nəḥ. 9:15; Zəb. 78:24; 105:40 ■ **16:15** Yḥ. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16 «bir omər»** — «əfaḥ»ning ondin bir qismi, yəni ikki litrqə idi.

yioɳqanlarningmu kəmlik qilmidi; ḥərbir kixi əz yəydioɳinioɳa qarap yioɳqanidi. □ ■
19 Musaularoɳa: — Ḥeqqandaq adəm bulardin ḥeqnemini ətigə qaldurmisun, dedi.
20 Xundaq bolsimu, ular Musaning səzigə qulaq salmidi; bəzilər uningdin bir qismini ətigə saqlap qoydi. Əmma saqlap qoyoɳini qurtlap sesip kətti. Bu ix üqün Musa uloɳa hapa bolup aqqiqlandi.
21 Xu səwəbtin ularning ḥərbiri ḥər ətigini qiqip əz yəydioɳinioɳa qarap yioɳiwalatti; qaloɳanliri bolsa aptap qiqqanda erip ketətti.
22 Lekin altinqi küni xundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki ḥəssisini yioɳdi; demək, ḥərbir kixi üqün ikki omər miqdarda yioɳiwaldi; andin jamaət əmirliri ḥəmmisi kelip buni Musaoɳa eytti.
23 Musa uloɳa: — Mana Pərwərdigarning degini: — Ətə aram küni, Pərwərdigaroɳa ataloɳan muqəddəs xabat küni bolidu; pixuridioɳininglarni pixurup, qaynitidioɳininglarni qayinitip, exip qaloɳanning ḥəmmisini ətigə saqlap qoyunglar, — dedi.
24 Ular Musa buyruoɳandək, exip qaloɳanni ətisigə saqlap qoyuwidi, ular sesip qalmidi, qurutlapmu kətmidi.
25 Musa uloɳa: — Buni bügün yənglar; qünki bügün Pərwərdigaroɳa ataloɳan xabat küni boloɳini üqün bügün daladin tapalmaysilər.
26 Altə kün silər yioɳsanglar bolidu; lekin yəttinqi küni xabat boloɳini üqün u künidə ḥeqnemə tepilmaydu, — dedi.
27 Ḥalbuki, yəttinqi küni həlqtin birnəqqisi ozuq-tülük yioɳqili qiqiwidi, ḥeqnemə tapalmidi.
28 Pərwərdigar Musaoɳa: «Silər qaqanoɳiqə Mening əmrlirim wə qanun-bəlgilimilirimni tutuxni rət qilisilər?
29 Mana, Pərwərdigar silərgə xabat künini bekitip bərdi; xunga yəttinqi küni ḥərbiringlarni əz ornida turup, sirtloroɳa qiqmisun dəp, altinqi küni ikki künlük ozuq beridu», — dedi.
30 Xuning bilən həlq yəttinqi küni aram aldi.
31 Israillar bu ozuqni «manna» dəp atidi; uning *xəkli* yumoɳaqsüt uruqidək, rənggi aq bolup, təmi ḥəsəlgə miləngən qoturmaqqa ohxaytti.□ ■
32 Musa uloɳa: — Pərwərdigarning əmri xuki, — Keyinki əwladliringloroɳa Mən silərni Misirdin elip qiqqanda, Mən silərgə qəldə yeyixkə ata qiloɳan nanni kərsitix üqün, uningdin komzəkkə bir omər toxquzup, ular üqün saqlap qoyunglar, — dedi.
33 Musa Ḥarunoɳa: — Kəlgüsi əwladliringloroɳa kərsitixkə saqlax üqün bir komzəkni elip, uningoɳa bir omər miqdarda manna selip, Pərwərdigarning ḥuzurida qoyup qoyoɳin, — dedi.■
34 *Keyin*, Ḥarun Pərwərdigar Musaoɳa buyruoɳandək komzəkni saqlax üqün uni

□ **16:18 «ḥərbir kixi əz yəydioɳinioɳa qarap yioɳqanidi» —**yənə bir tərjimisi: «ḥəmməylənning yioɳiwaloɳini əz eḥtiyajioɳa dəlmudəl idi». Bu ayətni ikki hil qüxinix mumkin: — (1) Hudaning bəlgilimisi boyiqə bir kixi üqün dəl bir omər miqdarda yeməklik təqdim qilinatti. Xuning bilən ḥəmməylən yioɳqandin keyin, omər miqdari bilən əlqiginidə, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yioɳiwaloɳan kixi az yioɳqan kixigə kəm boloɳanni toldurup berətti. Ahir ḥəmmə kixigə kerək boloɳan yeməklik təng təmin etilətti. Bu məjizə əməs, təbiiy ix idi. (2) həlq məyli kəp manna yioɳqan bolsun, yaki azraq yioɳqan bolsun, Hudaning karamiti bilən yioɳiwaloɳini dəl əz ailisining eḥtiyajioɳa mas boldi. Bu ixning əzi məjizə idi, əlwəttə. «manna»ning ḥər küni asmandin qüxüxi məjizə bolupla qalmay, mannaning miqdarimu dəl ḥəmməyləngə kerək boloɳanoɳa barawər idi. Bizningqə, «2Kor.» 8:15 boyiqə, birinqi qüxənqə tooɳra bolsa kerək; qünki xu ayəttə rosul Pawlus «manna yioɳix» degən ixni misal qilip, Hudaning bəndilirini bir-birigə berixkə rioɳbətləndüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15 □ **16:31 «manna» —** «nemə bu?» degən mənidə (15-ayətni kərüng). ■ **16:31** Qəl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4

ḫöküm-guwaḫlik sanduḳining aldida ḳoyup ḳoydi.□
35 Xu tərikidə Israillar adəm olturaḳlaxḳan bir zeminoɣa yetip kəlgüqə ḳirik yil «manna» yedi; ular Ḳanaan zeminining qegraliriɣa yətküqə manna yedi.■
36 Əyni qaoɣda bir «omər» «əfaḫ»ning ondin birigə barawər idi.

17

Ḳoram taxtin qikḳan su

1 Andin pütkül Israil jamaiti ḳopup, Sin qəlidin qikip, Pərwərdigarning əmri boyiqə səpər ḳilip, Rəfidim degən yərgə kelip qedirlirini tikti. Əmma u yərdə həlkḳə iqkili su yoḳ idi.
2 Xuning bilən həlk Musa bilən jedəllixip: — Bizgə iqkili su bərgin! — dedi. Lekin Musa ularoɣa: — Nemixḳa mening bilən jedəllixisilər? Nemixḳa Pərwərdigarni sinaysilər? — dedi.■
3 Lekin həlk qangḳap, su tələp ḳilip, Musadin aoɣrinip oɣotuldixip: — Sən nemixḳa bizni, balilirimizni wə melimizni ussuzluḳ bilən əltürüxkə Misirdin elip kəlding? — dedi.
4 Xuning bilən Musa Pərwərdigaroɣa pəryad kətürüp: — Bu həlḳni ḳandaḳ ḳilsam bolar?! Ular ḫelila meni qalma-kesək ḳilixi mumkin! — dedi.
5 Pərwərdigar Musaoɣa jawabən: — Sən Israilning aḳsaḳalliridin birnəqqisini əzüng bilən billə elip qikip, *Nil* dəryasining süyini uroɣiningda ixlətkən ḫasangni ḳolungoɣa elip həlḳning aldioɣa baroɣin; ■
6 Mana, Mən xu yərdə, Ḫorəb teoɣidiki ḳoram taxning üstidə sening aldingda turimən; sən ḳoram taxni uroɣin. Buning bilən uningdin həlkḳə iqkili su qikidu, — dedi.
Musa Israilning aḳsaḳallirining kəz aldida xundaḳ ḳildi. □ ■
7 Musa Israillarning jedəlləxkini wə ularning «Pərwərdigar arimizda zadi barmu-yoḳmu?» deyixip Pərwərdigarni siniɣini üqün, u yərni «Massaḫ» wə «Məribaḫ» dəp atidi.□

Amaləklər bilən jəng ḳilix

8 Xu qaoɣda Amaləklər kelip Rəfidimdə Israiloɣa ḫujum ḳildi. ■
9 Musa Yəxuaoɣa: Sən əzimizdin Amaləḳ bilən jəng ḳilixḳa adəm talliɣin. Mən ətə Hudaning ḫasisini ḳolumoɣa elip dəngning qoḳḳisida turup turimən, dedi.□
10 Yəxua Musa buyruɣinidək ḳilip, Amaləklər bilən jəng ḳildi. Musa, Ḫarun wə Hur dəngning qoḳḳisioɣa qikti.
11 Xundaḳ boldiki, Musa ḳolini kətürüp tursa, Israil oɣalib kelətti, lekin u ḳollirini pəskə qüxürüp tursa, Amaləḳ oɣalib kelətti.

□ **16:34 «ḫöküm-guwaḫlik» —** muxu yərdə «ḫöküm-guwaḫlik» Hudaning Israiloɣa bərməkqi boloɣan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən bolidioɣan əḫdisini kərsitidu (20-babni kərüng). Hudaning muḳəddəs maḫiyiti wə Harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinoɣaqḳa, «ḫöküm-guwaḫlik» dəpmu atilidu. Xu əmrlər «əḫdə sanduḳi» iqidə saḳlaḳlik tax tahtaylar üstigə pütülgən (40:20ni kərüng). **«… Uni ḫöküm-guwaḫlik sanduḳining aldida ḳoyup ḳoydi»** — əḫdə sanduḳining təswirini bilix üqün 25-bab, 10-22-ayətlərgə ḳaralsun. «Ibr.» 9:4tin ḳarioɣanda, «manna» komziki keyinki wakitta əḫdə sanduḳi **iqigə**, muḳəddəs ḳanun taxliri aldioɣa ḳoyuloɣan. ■ **16:35** Yə. 5:12; Nəḫ. 9:15 ■ **17:2** Qəl. 20:3, 4 ■ **17:5** Mis. 7:20 □ **17:6 «Ḫorəb teoɣi» —** Sinay teoɣining baxḳa bir ismi. ■ **17:6** Qəl. 20:9; Zəb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ **17:7 «Massaḫ» —** «sinax» degən mənidə, «Məribaḫ» — «jedəl-majra» degən mənidə. ■ **17:8** Ḳan. 25:17,18 □ **17:9 «Sən əzimizdin Amaləḳ bilən jəng ḳilixḳa adəm talliɣin» —** yaki «Sən əzimizgə adəmlərni tallap, Amaləḳ bilən soḳuxḳili qikḳin».

12 Musaning qolliri eoqirlixip kətti; ular bir taxni elip kelip uning astioqa qoydi; u uning üstidə olturdi; andin Ḥarun bilən Hur biri bir təripidə, biri yənə bir təripidə uning qollirini yəlәp turdi; bu tərikidə uning qolliri taki kün patquqə məzmut turdi.
13 Xundaq qilip, Yəxua Amalək wə uning hәlqini qiliqlap nabut qildi.□
14 Pərwərdigar Musaoqa: — Bir əslimə bolsun dəp bu ixlarni bir kitabqa yezip qalduroqin, xundaqla xularni Yəxuaning qulaqlirioqa oqup bər; qünki Mən Amaləkning namini asmanlarning astidin, ḥətta adəmlərning esidinmu mutlək əqürüwetimən, dedi.■
15 Andin Musa bir qurbangaḥni yasap, namini «Pərwərdigar tuoqumdur» dəp atidi □
16 wə Musa: — Yaḥning təhti aldida bir qol kətürülüp: — «Pərwərdigar əwladtin əwladqiqə Amaləkkə qarxi jəng qilidu» deyilgənidi, — dedi.□ ■

18

Yətroning Musani Ziyarət qilixi wə uningoqa nəsiḥət qilixi

1 Musaning qeynatisi, yəni Midiyanning kaḥini Yətro Hudaning Musa üqün ḥəmdə Əz həlqi Israil üqün barlik qiloqanliri tooqruluq anglidi, yəni Pərwərdigarning Israilni Misirdin qikaroqanlikidin həwər tapti. ■
2-3 Xuning bilən Musaning qeynatisi Yətro Musaning əslidə əz yenioqa əwətiwətkən ayali Zipporaḥ wə uning ikki ooqlini elip yoloqa qikti (birinqi ooqlining ismi Gərxom dəp qoyuloqanidi; qünki Musa: «mən yaqa yurtta musapir bolup turuwatimən» degənidi. □ ■
4 Yənə birining ismi Əliezər dəp qoyuloqanidi; qünki Musa: «Atamning Hudasi manga yardəmdə bolup, meni Pirəwnning qiliqidin qutquzdi», degənidi). □
5 Xundaq qilip Musaning qeynatisi Yətro Musaning ooqulliri bilən ayalini elip, Musaning qeldə, Hudaning teoqining yenida qedir tikgən yerigə yetip kəldi.
6 U əslidə Musaoqa: — «Mana, mənki qeynatang Yətro sening ayalingni wə uning ikki ooqlini elip yeningoqa ketiwatimən» dəp həwər əwətkənidi.
7 Xuning bilən Musa əz qeynatisining aldioqa qikip, təzim qilip, uni səydi. Ular bir-biridin ḥal-əḥwal sorixip qedioqa kirdi;
8 Andin Musa qiynatisioqa Israilning wəjidin Pərwərdigarning Pirəwn wə misirliqlaroqa qiloqan ḥəmmə əməllirini səzləp, ularning yol boyi bexioqa qüxkən jəbir-japalarni bayan qilip, Pərwərdigarning qandaq qilip ularni qutquzoqinini eytip bərdi.
9 Buni anglap Yətro Pərwərdigarning Israiloqa kərsətkən barlik yahxilikidin, ularni misirliqlarning qolidin qutquzoqanlikidin xadlandi.
10 Yətro *xadlinip*: — Silərni misirliqlarning wə Pirəwnning qolidin qutquzoqan Pərwərdigaroqa təxəkkurlər boloqay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi!

□ **17:13 «qiliqlap,...»** — ibraniy tilida «qiliq bisi bilən urup,...». ■ **17:14** Qəl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ **17:15 «Pərwərdigar tuoqumdur»** — ibraniy tilida «Yaḥwəḥ-nissi». □ **17:16 «Yaḥ»** — «Yaḥwəḥ» (Pərwərdigar)ning qiskartilma xəklidur. **«Yaḥning təhti aldida bir qol kətürülüp: ....»** — kimning qolining Hudaning təhti aldida kətürülgənliki enik eytilmaydu; bizningqə bu sirlik ix ərxtə Hudaning aldida yüz bərgən bolup, qəsəm qilip «kətürülgən qol» bolsa «Pərwərdigarning qoli» («Yəx.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yuḥ.» 12:38), yəni «Pərwərdigarning **Quli**» boloqan Məsiḥ («Yəx.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni kərsətsə kerək. ■ **17:16** 1Sam. 15:2 ■ **18:1** Mis. 2:16; 3:1 □ **18:2-3 «Gərxom»** — «yaqa yurtluq» degən səz bilən aḥangdax. ■ **18:2-3** Mis. 2:22 □ **18:4 «Əliezər»** — «Hudayim yardəmdur» degən mənidə.

11 Mən Pərwərdigarning barlik ilahlardin üstün turidiolanlikini əmdi bildim; qünki
U dəl ular yoolanqilik kiloqan ixta Özining ulardin üstün turidiolanlikini namayan
kildi — dedi.□ ■
12 Andin Musaning keynatisi Yətro Hudaola atap bir køydürmə kurbanlik wə
birnəqqə *təxəkkur* kurbanliklirini elip køldi; Harun bilən Israilning hərbir aksakili
Musaning keynatisi bilən billə Hudaning huzurida taam yeyixkə køldi.□

Yətroning akilanə məslihiti

13 Ətisi Musa hølkning ix-dəwaliri üstidin höküm qikirixka olturdi; hølk ətigəndin
tartip køqkiqə Musaning qərisidə turuxti.
14 Musaning keynatisi uning hølki üqün kiloqan ixlirini kørgəndə uningdin: — Sening
hølkkə kiliwatkan bu ixing zadi nemə ix? Nemixka sən *bu ixta* yaloquz olturisən,
barlik hølk nemə üqün ətigəndin køqkiqə sening qərəngdə turidu? — dedi.
15 Musa keynatisioqa jawab berip: — Hølk Hudadin yol izdəxkə mening keximoqa
kelidu.
16 Kaqanki ularning bir ix-dəwasi qikса ular yenimoqa kelidu; xuning bilən mən
ularning otturisida höküm qikirimən wə xundakla Hudaning kanun-bəlgilimilirini
ularoqa bildürimən, — dedi.
17 Musaning keynatisi uningoqa: — Bu kiloqining yahxi bolmaptu.
18 Sən jəzmən özüngni həmdə qərəngdə turoqan hølknimu qarqitip koyisən; qünki
bu ix sanga bək eoqir kelidu. Sən uni yaloquz kilip yetixəlməysən.
19 Əmdi mening səzümgə kulak saloqin, mən sanga bir məslihət berəy wə *xundak*
kilsang, Huda sening bilən billə bolidu: — Sən özüng Hudaning aldida hølkning
wəkili bolup, ularning ixlirini Hudaoqa məlum kiloqin;
20 sən hølkkə kanun-bəlgilimilərni øgitip, mangidioqan yolni kørsitip, ularning
kandak burqi barlikini ukturoqin.
21 Xuning bilən bir wakitta sən pütkül hølkning arisidin Hudadin korkidioqan,
nəpsaniyətqilikni yaman køridioqan həm kabiliyətlik həm diyanətlik adəmlərni
tepip, ularni hølkning üstigə bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini
əllikbexi, bəzisini onbexi kilip təyinligin. □
22 Xuning bilən bular hərkandak wakitta hølkning ix-dəwalirini soraydu. Əgər qong
bir ix-dəwa qikip kalsa, buni sanga tapxursun; lekin həmmə kiqik ix-dəwalarni
ular özliri bejirisun. Xundak kilip, ular sening wəzipəngni yeniklitip, yüküngni
køtürüxüp beridu.
23 Əgər xundak kilsang wə Huda sanga xundak buyrusa, özüng *wəzipəngdə* put tirəp
turalaysən wə hølkingmu hatirjəmlik bilən øz jayioqa kaytip ketidu, dedi.
24 Musa keynatisining səzigə kulak selip deginining həmmisini kildi. ■
25 Musa pütkül Israil arisidin kabiliyətlik adəmlərni tallap, ularni hølkning üstigə
bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini əllikbexi, bəzisini onbexi kilip
koydi.
26 Bular hərkandak wakitta hølkning ix-dəwalirini sorap turdi; təsrək ix-dəwalarni
bolsa, Musaoqa yollaytti, kiqik ix-dəwalarni bolsa özliri soraytti.
27 Andin Musa keynatisini yoloqa selip koydi, u øz yurtioqa kaytip kətti.

□ **18:11 «ular yooqanqilik kiloqan ixta»** — muxu yərdə «ular» sahta ilahlar, butlarni kørsitidu (12:12, 15:11ni
kørüng). Bəzi alimlar bu səz misirliklarni kørsitidu, dəp karaydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12**
«təxəkkur kurbanlikliri» — ibraniy tilida «zəbak» deyilidu. Harun wə aksakallarning Yətro bilən billə xu
kurbanliklardin yegənliki ularning təxəkkur kurbanliki ikənlikini ispatlaydu. Qünki «təxəkkur kurbanliкliri»din
sunoquqi kiximu yesə bolatti. □ **18:21 «diyanətlik adəmlər»** — ibraniy tilida «həkikətkə təwə adəmlər».
■ **18:24** Kan. 1:9

19

Israillar Sinay teoqida

1 Israillar Misir zeminidin qiqip, dəl üqinqi eyining baxlanoqan küni Sinay qəligə
yetip kəldi. □
2 Ular Rəfidimdin qiqip, Sinay qəligə yetip kelip, qəldə qedir tikti; Israil xu yərdə,
taoqning udulida tohtap qedir tikti.
3 Musa Hudaning aldioqa qiqiwidi, Pərwərdigar taoqdin uningoqa hitab qilip mundaq
dedi: — Sən Yaqupning jəmətigə səz qilip, Israillaroqa munu həwərni yətküzgin: —
■
4 «Mening misirliqlaroqa nemə qiloqinimni, xundaqla Mən silərni huddi bürküt
balilirini qanatlirioqa mindürüp elip yürgəndək, Əz qeximoqa elip kəlginimni
əzünglar kərdünglar. □ ■
5 Əmdi silər dərhəqiqət Mening səzümni anglap, əhdəmni tutsanglar, undaqta barliq
əllərning arisida Manga has bir gəhər bolisilər — qünki pütkül yər Meningkidur —
■
6 wə silər Manga kahinlardin tərkib tapqan has bir padixahliq wə muqəddəs bir
qowm bolisilər». Mana bu sən Israillaroqa deyixing kerək boloqan səzlərdur, —
dedi.□ ■
7 Xuning bilən Musa yenip kelip, həlqning aqsaqallirini qaqirtip, Pərwərdigar
uningoqa buyruoqan xu səzlərning həmmisini ularoqa yətküzdi.
8 Həlqning həmmisi bir eoqizdin: — Pərwərdigar buyruoqanning həmmisigə
qoqum əməl qilimiz! — dəp jawab bərdi. Andin Musa həlqning jawab səzlirini
Pərwərdigarning qexioqa berip yətküzdi.■
9 Pərwərdigar Musaoqa: — Mana, Mən sanga səz qiloqinimda həlq awazimni anglisun,
həmixə sanga ixənsun dəp, yeningoqa qara bulutning qarangoquluqi iqidə kelimən,
dəp eytti. Musamu həlqning degənlirini Pərwərdigaroqa anglatti.
10 Pərwərdigar Musaoqa yənə: — Sən həlqning qexioqa berip, bügün wə ətə ularni
pak-muqəddəs qilip, kiyim-keqəklirini yuduroqin.
11 Ular üqinqi künigə təyyar tursun; qünki üqinqi küni barliq həlqning kəz aldida
Pərwərdigar Sinay teoqioqa qüxidu.
12 Sən həlq üqün *taoqning* ətrapioqa bir pasil qilip, ularoqa: «Silər ehtiyat qilinglar,
taoqqa qiqmanglar yaki uning etikigə tegip kətmənglar. Kimki taoqqa təgsə
əltürülməy qalmaydu; □ ■
13 Uningoqa hətta birər qoli tegip kətsimu, qalma-kesək qilip əltürülsun yaki oq etip
əltürülsun. Məyli haywan yaki insan bolsun, xundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» —
dəp eytqin. Lekin Kanay uzun qelinsa, ular taoqning tüwigə qiqsun, dedi.□
14 Musa taoqdin qüxüp həlqning qexioqa berip, həlqni Hudaoqa atap muqəddəs qildi;
ular kiyim-keqəklirini yudi.

□ **19:1 «üqinqi eyining baxlanoqan küni»** — baxqa birhil tərjimisi boyiqə «üqinqi ay» yilning (kalendarning) üqinqi eyini kərsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4 «huddi bürküt balilirini qanatlirioqa mindürüp elip yürgəndək,...»** — bəzidə ana bürküt balilirioqa uquxni əgətkəndə ularni dümbisigə mindürüp uqidu. ■ **19:4** Qan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zəb. 135:4; Yəx. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6 «silər manga kahinlardin tərkib tapqan has bir padixahliq ... bolisilər»** — baxqa birhil tərjimisi: «silər manga padixahlar wə kahinlar ...bolisilər». ■ **19:6** 1Pet. 2:9 ■ **19:8** Mis. 24:3 □ **19:12 «həlq üqün taoqning ətrapioqa»** — yaki «həlq ətrapioqa». ■ **19:12** Ibr. 12:18 □ **19:13 «Uningoqa... tegip kətsimu»** — demək, taoqqa tegix. Baxqa birhil tərjimisi «uningoqa (taoqqa təgkən kixigə) adəmning qoli təgmisun...». **«qalma-kesək qilinsun yaki oq etip əltürülsun»** — demək, taoqqa təgkən kixini əltürüxi kerək; birag hilaplig qiloqan undaq bir kixini taoq etikidə (qət'iy qəkləngən jayoqa kirgənliki səwəblik) əltürüx üqün hərqandaq kixi uningoqa təgsə yaki uningoqa yeqin barsa bolmaytti; xunga uni qalma-kesək qilix yaki oq bilən əltürüx kerək idi. Baxqa birhil tərjimisi «(Huda təripidin) əltürülidu».

15 Andin Musa həlqqə: — Üqinqi künigə təyyar turunglar; ḫeqkim ayali bilən yeqinqiliq qilmisun, dedi.■
16 Üqinqi küni bolоqanda, tang yoruxi bilən xundaq boldiki, güldürmamilar güldürləp, qaqmaq qeqip, taoq üstidə qoyuq bir parqə bulut pəyda boldi, zor qattiq qelinoqan kanayning awazi anglandi. Buni kərüp qedirgaḫdiki pütkül həlq qorqunqidin titrəp kətti. □ ■
17 Musa həlqni Hudaning aldida ḫazir boluxqa qedirgaḫdin elip qiqti. Ular kelip taoqning tüwidə ərə turdi. ■
18 Pərwərdigar Sinay teoqioqa otta qüxüp kəlgini üqün is-tütək pütkül taoqni qaplidi; is-tütək humdandin ərligən is-tütəktək üstigə ərləp qiqti. Pütkül taoq qattiq təwrinixkə baxlidi. ■
19 Kanay awazi baroqanseri küqiyip intayin qattiq qiqti. Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi. □
20 Pərwərdigar Өzi Sinay teoqioqa, taoqning qoqqisioqa qüxti; andin Pərwərdigar Musani taoqning qoqqisioqa qaqiriwidi, Musa taoqqa qiqti.
21 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən qüxüp halayiqni agaḫlandurup: Ular «Pərwərdigarni kərimiz» dəp pasildin bəsüp ətmisun; undaq qilsa, ulardin köp adəm ḫalak bolidu, dəp eytqin.
22 Pərwərdigaroqa yeqin kelələydioqan kaḫinlarmu өzlirini manga atap muqəddəs qilsun; bolmisa, Pərwərdigar *sepilni* bəskəndək uloroqa ḫalakət yətküzidu, — dedi.
23 Musa Pərwərdigaroqa: — Halayiqning Sinay teoqioqa qiqixi mumkin əməs; qünki Sən Өzüng bizgə qattiq agaḫlandurdung: taoqni «muqəddəs» dəp qarap, uning ətrapioqa pasillarni bekitinglar, dəp əmr qilding, — dedi.
24 Pərwərdigar Musaoqa: — Mang, sən qüxüp kətkin. Andin sən Ḫarunni elip, billə qiqqin; lekin kaḫinlar wə həlq bolsa Pərwərdigarning qexioqa barayli dəp pasildin bəsüp ətmisun; bolmisa, *Pərwərdigar sepilni* bəskəndək ularning üstigə qüxidu, — dedi.
25 Xuning bilən Musa həlqning qexioqa qüxüp, uloroqa bu səzni yətküzdi.

20

On pərz

1 Huda munu barliq səzlərni bayan qilip mundaq dedi: —
2 Mən seni «qulluq makani» boloqan Misir zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigar Hudayingdurmən.■
3 Sening Məndin baxqa ḫeqqandaq ilaḫing bolmaydu.
4 Sən өzüng üqün məyli yuqiridiki asmanda bolsun, məyli təwəndiki zeminda bolsun, yaki yər astidiki sularda bolsun, ḫərqandaq nərsining qiyapitidiki ḫeqqandaq oyma xəkilni yasima.□ ■

■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5 □ **19:16 «güldürmamilar»** — ibraniy tilida «awazlar». **«kanayning awazi»** — yaki «buroqa awazi». ■ **19:16** Ibr. 12:18 ■ **19:17** Qan. 4:10,11 ■ **19:18** Ḫak. 5:4; Zəb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Ḫab. 3:10 □ **19:19 «Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi»** — baxqa birhil tərjimisi: «Musa səz qiliwatatti, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab beriwatatti». ■ **20:2** Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zəb. 81:10 □ **20:4 «Sən өzüng üqün ... ḫərqandaq nərsining qiyapitidiki ḫeqqandaq oyma xəkilni yasima»** — 5-ayəttin enik kərünidiki, 4-ayəttə hatiriləngən: «өzüng üqün ... xəklidə.. yasima» degən bu əmrning kəzdə tutqini adəmlər qoqunux məqsitidə yasioqan ḫərqandaq xəkillərdur. Demək, bu yazmilarda sən'ətning өzi yaki bədiiy ijadiyət, məsilən rəssamlik yaki ḫəykəltiraxlik mən'i qilinoqan əməs. Məsilən, «muqəddəs qedir» wə keyinki «muqəddəs ibadəthana»da birnəqqə sürətlər (herublar, güllər, horma dərəh qatarliqlarning sürətliri) kərünidu. Bular butlar əməs, pəqət bezəx məqsitidə ixləngən. ■ **20:4** Law. 26:1; Zəb. 97:7

5 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqiƣa kirmə. Qünki
Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliqqa ħəsət qiloƣuqi Təngridurmən. Məndin
nəprətləngənlərning qəbiħliklirini əzlirigə, ooƣullириƣa, ħətta nəwrə-qəwrilirigiqə
qüxürimən, □
6 Əmma Meni səyidiƣan wə əmrlirimni tutidiƣanlaroƣa ming əwladiƣiqə əzgərməs
meħribanlik kərsitimən.□
7 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloƣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloƣa alsa, Pərwərdigar uni gunaħkar ħesablimay qalmaydu.■
8 Xabat künini muqəddəs dəp bilip tutqili yadingda saqliƣin. ■
9 Altə kün ixləp barlik ixliringni tügətkin; ■
10 lekin yəttinqi küni Pərwərdigar Hudayingoƣa ataloƣan xabat künidur; sən xu küni
ħeqqandaq ix qilmaysən; məyli sən yaki ooƣlung bolsun, məyli qizing, məyli qulung,
məyli dediking, məyli buqang yaki sən bilən bir yərdə turuwatqan musapir bolsun,
ħeqqandaq ix qilmisun. □
11 Qünki altə kün iqidə Pərwərdigar asman bilən zeminni, dengiz bilən uning iqidiki
barini yaratti andin yəttinqi künidə aram aldi. Buning üqün Pərwərdigar xabat
künini bəht-bərikətlik kün qilip, uni muqəddəs kün dəp bekitti.■
12 Ata-anangni ħərmət qil. Xundaq qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata
qilmaqqi boloƣan zeminda uzun ömür kərisən.■
13 Qatillik qilma.■
14 Zina qilma.■
15 Ooƣrilik qilma.
16 Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaħlik bərmə.□
17 Sən qoxnangning öy-imaritigə köz qiringni salma, nə qoxnangning ayali, nə uning
quliƣa, nə uning dediki, nə uning kalisi, nə uning ixiki yaki qoxnangning ħərqandaq
baxqa nərsisigə köz qiringni salma.□ ■

Həlqning wəħimisi

18 Pütkül həlq güldürmamilarni, qeqin-yalqunlarni, kanayning awazi wə taoƣdin
ərləp qikkan is-tütəklərni kərdi wə anglidi; ular bularni kərüp, titrixip yiraq turuxti
19 wə Musaoƣa: — Bizgə sənla söz qiloƣaysən, biz anglaymiz; lekin Huda bizgə Özi
söz qilmisun; qünki undaq qilsa ölüp ketimiz, dedi.■

□ **20:5 «wapasizliqqa ħəsət qiloƣuqi Təngri» —** bu ibarə tooƣruluq «təbirlər» wə «qanun xərħi»diki «qoxumqə söz»imizni kərüng. «Məndin nəprətləngənlərning qəbiħliklirini əzlirigə, ooƣullириƣa, ħətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» — bu muħim söz tooƣruluq «qoxumqə söz»imizni, xundaqla «Əzakiyal»diki «qoxumqə söz»imizni (18-, 33-bablar tooƣruluq) kərüng. □ **20:6 «əmrlirimni tutidiƣanlaroƣa mingliƣan əwladiƣiqə» —** baxqa birhil tərjimisi: «əmrlirimni tutidiƣan mingliƣanliriƣa...». Biraq «Qan.» 7:9 tərjimimizgə mas kelidu. **«əzgərməs meħribanlik» —** muxu yərdə «əzgərməs meħribanlik» ibraniy tilida «həsəd» degən söz bilən ipadilinidu. Bu sözning mənisi bək qongqur bolup, köp yərlərdə «əzgərməs muħəbbət» yaki «əzgərməs meħribanlik» dəp tərjimə qilinidu. Köp yərlərdə bir hil əħdə bilən baoƣliq bolidu; xunga sözning uzunraq birhil tərjimisi: «meħir-muħəbbət tüpəylidin əħdidə daim turidiƣanliki» degili bolidu. Məsilən, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lərdə ixlitilgən. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Əz. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10 «yəttinqi küni.....xabat künidur» —** ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aħangdax söz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən söz bilən ipadilinidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr. 4 ■ **20:12** Mat. 15:4; Əf. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27 □ **20:16 «Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaħlik bərmə» —** Təwrat-injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoƣa yeqin qiloƣan ħərbir adəmni kərsitidu, əlwəttə. □ **20:17 «qoxnang» —** bu söz tooƣruluq yuqiriqi izaħatni kərüng. ■ **20:17** Rim. 7:7 ■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19

20 Musa halayiqqa jawabən: — Qorqmanglar; qünki Hudaning bu yərgə kelixi silərni
sinax üqün, yəni silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglarοqa kəltürüp, gunah
qilmasliqinglar üqündur, — dedi.□
21 Xuning bilən halayiq nerida turdi; lekin Musa Huda iqidə turοqan qoyuq bulutning
qexiοqa yeqin bardi.■

Qurbangah tooqrisidiki nizam

22 Pərwərdigar Musaοqa: — Sən berip Israillarοqa munu səzlərni yətküzgin: «Silərgə
ərxtin səz qiloqinimni kərdünglar.
23 Silər Mening ornumda ilah dəp kümüxtin butlar yasimanglar, yaki əzünglar üqün
altundin butlarni yasimanglar.
24 — Sən Mən üqün tupraqtin bir qurbangah yasap, xu yərdə kəydürmə qurbanliq wə
inaqliq qurbanliqliringni, qoy-əqkə bilən kaliliringni sunοqin. Omumən Mən həlqqə
namimni *hərmət bilən* əslitidiοqan barliq jaylarda, yeningοqa kelip sanga bəht-bərikət
ata qilimən.■
25 — Əgər Manga atap taxlardin qurbangah yasimaqqi bolsang, yonuloqan taxlardin
yasimioqin; qünki taxlarοqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu. □ ■
26 Qurbangahimοqa qiqidiοqan pələmpəy bolmisun; undaq boloqanda, pələmpəydin
qiqquqə əwriting kərünüp qelixi mumkin», — dedi.

21

Qullarοqa muamilə qilixtiki həküm-bəlgilimilər

1 — Sən ularning aldioqa qoyidioqan həküm-bəlgilimilər munulardur: —
2 Əgər sən bir ibraniy qulni setiwaloqan bolsang, u altə yiloqiqə hizmitingdə bolup,
yəttinqi yili tələmsiz hər qilinsun. ■
3 U qul qilinixqa tənha haləttə elip kelingən bolsa, tənha haləttə kətsun. Ayali bilən
birgə elip kelingən bolsa, ayalimu uning bilən billə kətsun.
4 Əgər hojisi uningοqa hotun elip bərgən bolsa, xundaqla ayali uningοqa ooqul-qizlarni
tuοqup bərgən bolsa, ayal baliliri bilən hojisioqa qelip, ər yaloquz kətsun.
5 Lekin əgər qul elan qilip: «Mən hojam, ayalim wə balilirimοqa muhəbbitim boloqini
üqün hər bolup kətməymən» desə, ■
6 undaqta uning hojisi uni Hudaning *ibadət sorunining* aldioqa elip berip, uni ixikning
aldida yaki ixikning kexikining aldida turοquzsun; andin hojisi bigiz bilən uning
qulqini təxsun. Xundaq qilip, u mənggügə hojisining quli bolup qalidu.□
7 Əgər birkim qizini dedəklikkə setiwətkən bolsa, u ər qullar hər qilinοqandək hər
qilinmisun.

□ **20:20 «silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglarοqa kəltürüp, gunah qilmasliqinglar üqündur»** — yaki «Uningdin boloqan qorquq sening kəz aldida bolup, bu gunah qilmasliqinglar üqündur». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18 ■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25 «taxlarοqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu»** — 4-ayəttiki əmr boyiqə, Hudani bildüridioqan həqqandaq sürət yaki xəkil bolmaydu. Bu ayəttiki əmr qurbangah taxlirining üstidə həqqandaq xəkil-sürətlərning bolmasliqi («napak» bolmisun dəp), butpərəslik gunahining aldini elix üqün berilgən. ■ **20:25** Qan. 27:5; Yə. 8:30, 31 ■ **21:2** Qan. 15:12; Yər. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6 «Hudaning ibadət sorunining aldioqa»** — yaki «Hudaning aldioqa» yaki «hakimlarning aldioqa». **«andin hojisi bigiz bilən uning qulqini təxsun»** — demək, qulning qulqini ixik qanitioqa yaki ixik kexikigə yeqip turup, qulqining yumxiqini ixikkə yaki ixikning kexikigə mihlaydu.

8 Əgər өzigə has setiwalƣan ķiz hojisiƣa yaķmisa, undaķta u ķiz tərəpning ḥəķ
tөləp uni ḥөr ķilixiƣa yol ķoyuxi kerək. Lekin hojisining uni yat həlķķə setix ḥoķuķi
bolmaydu; qünki hojisi uningƣa wapasizlik ķilƣandur. □
9 Əgər u ķizni oƣliƣa has bekitkən bolsa, undaķta u bəlgilimilər boyiqə uningƣa өz
ķizidək muamilə ķilsun.
10 Əgər hojisi yənə hotun alsa, əslidə əmrigə alƣan dedikining yemək-iqmikini,
kiyim-keqikini wə ər-hotunqilik burqini keməytmisun.
11 Əgər u xu üq ixni ada ķilmisa, undaķta u bədəl tөliməy ḥөr bolsun.

Urux-talax ḥəķķidə

12 Kimki bir adəmni urup өltürüp ķoysa, umu qoķum өltürülsun. ■
13 Lekin əgər u kixi *өlgüqining* jenini paylap turup ķəstən өltürmigən, bəlki mən
Huda uning ķoli arķilik xu kixining өlüxigə yol ķoyƣan bolsam, undaķ əḥwalda
Mən uningƣa ķaqidiƣan bir jayni orunlaxturimən.
14 Lekin əgər birsi өz ķoxnisini ḥiylə bilən өltürimən dəp, uningƣa ķəstən ḥujum
ķilsa, u gərqə *panaḥ izdəp* ķurbangaḥimƣa ķeqip kəlsimu, u xu yərdə tutulsun wə
өlümgə məḥkum ķilinsun.
15 Kimki өz atisi yaki anisiƣa ķol təgküzsə, qoķum өltürülsun.■
16 Kimki bir adəmni bulap satķan bolsa yaki uning ķolida barliķi məlum bolsa,
jəzmən өltürülüxi kerək.
17 Kimki өz atisi yaki anisiƣa lənət ķilip ķarƣiƣan bolsa, jəzmən өltürülüxi kerək.■

Baxķilarni zəhimləndürüx ḥəķķidə

18 Əgər ikki kixi uruxup ķelip, biri yənə birini tax ya moxti bilən ursa, urulƣan kixi
өlməy, orun tutup yetip ķalƣan bolsa,
19 u kixi ķopup ḥasiƣa tayinip taxķiriƣa qiķķudək bolsa, undaķta uni urƣan kixi
jazadin halas ķilinsun; pəķət zəhimləngüqining yetip ixtin ķalƣan waķti üqün tөləm
berip, uni dawalitip səllimaza saķaytsun.
20 Əgər birsi ķuli yaki dedikini tayaķta ursa, xundaķla ķul yaki dedək nəķ məydanda
өlüp kətsə, uning üqün *igisi* qoķum jazaƣa tartilsun. □
21 Lekin əgər tayaķ yegüqi bir-ikki kün tirik tursa, undaķta ķul hojayinining xəhsi
mal-mülki bolƣini üqün, ķulning jazasiƣa tartilmisun.
22 Əgər kixilər bir-biri bilən uruxup ķelip, ḥamilidar bir ayalni urup salsa, ḥamilidar
ayalda balisi baldur tuƣuluxidin baxķa zəhimlinix bolmisa, ayalning erining tөləm
təlipi boyiqə ḥakimlarning təstiķidin өtküzülüp jərimanə tөlisun. □
23 Əgər *ayal yaki bala* ziyan-zəhətkə uqriƣan bolsa, undaķta jeniƣa jan, □
24 kөzigə kөz, qixiƣa qix, ķoliƣa ķol, putiƣa put, ■
25 kөyükkə kөyük, zəhimgə zəhim, kөkkə kөk tөlənsun.
26 Əgər birsi өz ķul ya dedikining kөzini urup nakar ķilip ķoysa, kөzi wəjidin uni
azad ķilsun.
27 Xuningdək birsi өz ķuli ya dedikining qixini urup qiķiriwətkən bolsa, qixi wəjidin
uni azad ķilsun».

□ **21:8 «hojisi uningƣa wapasizlik ķilƣandur»** — adəttə ər kixi dedək setiwalƣan bolsa, uni өz keniziki yaki toķili ķilip əmrigə alƣan ḥesablinatti. Xunga dedəkning kəm degəndimu toķallik ḥoķuķi bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pənd. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20 «uning üqün igisi qoķum jazaƣa tartilsun»** — ibraniy tilida «uning intiķami qoķum elinidu». □ **21:22 «balisi baldur tuƣuluxidin baxķa»** — yaki «balisi qüxüp ketixtin baxķa». Aldi-kəyni sөzlərgə ķariƣanda, muxu yərdə pəķət «baldur tuƣulsa» degən tərjimisi toƣra bolsa kerək. □ **21:23 «Əgər ayal yaki bala ziyan-zəhətkə uqriƣan bolsa,...»** — ibraniy tilida pəķət «Əgər zərər-zəhmət bolup qiķsa,...» deyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Ķan. 19:21; Mat. 5:38

Mal-ulaoqlar tooqruluk bəlgilimilər

28 Əgər bir kala bir ər yaki ayal kixini üsüp əltürüp koysa, xu kala qokum qalma-kesək kilinixi kerək, uning gəxi yeyilmisun. Lekin kalining igisigə gunah kəlmisun. ■
29 Lekin bu uyning ilgiridin üsüx aditi bolup, igisigə bu həktə agah berilgən bolsa, lekin yənila uni baoqlimioqini üqün ər-ayal kixilərni üsüp əltürüp koyoqan bolsa, undakta kala qalma-kesək kilinsun, igisimu əlümgə məhkum kilinsun.
30 Lekin uningdin hun həkki tələp kilinsa, əz jenining ornida uningoqa kanqilik tələm koyuloqan bolsa xuni bərsun.
31 Kalidin üsülgüqi ooqul yaki kiz bala bolsa, kalining igisi ohxaxla yukiriki həkümdikidək bir tərəp kilinsun.
32 Kala kul yaki dedəkni üskən bolsa, kalining igisi üsülgüqining hojisioqa ottuz xəkəl kümüx bərsun; andin kala qalma-kesək kilinsun.
33 Əgər birsi bir orining aoqzini oquk koyup yaki kolawatkan orining aoqzini yapmay, kala yaki exək uningoqa qüxüp kətsə, □
34 Undakta orining igisi mal igisining ziyinini toluk tələp bərsun; əlgən mal uningki bolidu.
35 Əgər birsining kalisi yənə birsining kalisini üsüp əltürüp koyoqan bolsa, undakta ular tirik kaloqan kalini setip, pulni barawər bəlüxsun həm əlük kalinimu xundak bəlüxsun.
36 Lekin kalining ilgiridin üsidioqan aditi barliki enik turup, igisi uni baoqlimay koyuwətkən bolsa, undakta üsküqi kalining igisi kalioqa kala tələp bərsun, əlük kala uning bolsun.

22

Tələm tələx həkkidiki nizam

1 Əgər birsi bir kala yaki koyni ooqrilap, uni soysa ya setiwətsə, u bir kalining ornioqa bəx kala, bir koyning ornioqa tət koy təlisun.□ ■
2 Ooqri tam təxkəndə tutulup kelip, tayak yəp əlüp kalsa, əltürgüqigə hun jazasi kəlmisun.
3 Lekin xu wəkə boloqan pəyttə kün qikip kaloqan bolsa, undakta əltürgüqi hun jazasioqa tartilsun.
Ooqri ooqrilioqinini tələp ziyanni tolukлap berixi kerək; uningda bir nemə bolmisa, kullukka setilip, ooqrilioqan nərsini təlixi kerək.
4 Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, kala bolsun, exək bolsun, koy bolsun uning kolida tirik haləttə tepilsa, u ikki həssə kimməttə tələp bərsun.□
5 Əgər birsi əz mal-qarwilirini etizlikka yaki üzümzarlikka otlaxka koyuwetip, baxkilarning baoq-etizlikida otlaxka yol koysa, undakta u əzining əng esil məhsulatliridin yaki üzümzarlikining əng esil mewisidin ziyanni tələp bərsun.

■ **21:28** Yar. 9:5 □ **21:33 «bir orining aoqzini» —** yaki «bir kuduknng aoqzini». □ **22:1 «… u bir kalining ornioqa bəx kala, bir koyning ornioqa tət koy təlisun» —** nemixka kalini bəx həssə, koyni tət həssiləp tolukлax kerək? Kala-koy hər ikkisi gəx, yung-terə wə süt berələydu, kala yənə əmgək kilalaydu; xunga kalining kəmliki kəprək ziyanni kəltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6 □ **22:4 «Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, … uning kolida tirik haləttə tepilsa, u ikki həssə kimməttə tələp bərsun» —** nemixka bu ayəttə kərsitilgən jaza 1-ayəttiki jazioqa ohximaydu? Bəzi alimlarning pikriqə: (a) ooqrilanoqan mal tehi ooqrining kolida boloqaqka, igisining ziyini 1-ayəttikidin az boluxi mumkin; (ə) bu ooqri tehi 1-ayəttiki ooqridək yamanlikni əgəngən əməs; (p) 4-ayəttiki ooqrining kala-koyni ooqrilax gunahini əzlükidin ikrar kiloqan boluximu mumkin. Biz bu üq pikrigə kayilmiz.

6 Əgər ot ketip, tikənlikkə tutixip ketip, andin ənqilərni, bax tartip pixqan ziraətni
köydürüp, pütkül etizliqni kül qiliwətsə, undaqta ot qoyoquqi barliq ziyanni tələp
bərsun.□
7 Əgər birsi qoxnisioqa pul yaki mal-dunyasini amanət qiloqan bolsa, bular əyidin
ooqrilinip kətsə, xundaqla ooqri keyin tutulsa, u ooqrilioqinini ikki ḥəssə qimməttə
tələp bərsun.
8 Lekin ooqri tepilmisa, əy igisining qoxnisining melioqa qol təgküzgən ya
təgküzmigənliki məlum bolsun dəp, ḥakimlarning aldioqa kəltürülsun.
9 Ḥərhil hiyanət, u məyli kala, exək, qoy, kiyim-keqək bolsun, yittürüp qoyoqan nərsə
bolsun, ular tooqruluq bir qoxnisi: «əməliyəttə mundaq idi» dəp talaxqan bolsa,
ḥər ikkisining dəwasi ḥakimlarning aldioqa kəltürülsun; ḥakimlar qaysioqa gunaḥ
bekitsə, xu qoxnisioqa ikki ḥəssə qimməttə tələp bərsun.□
10 Əgər birsi qoxnisioqa exək, kala, qoy yaki baxqa bir qarpayni amanət qilsa, bu
amanət meli kixi kərməy ölüp kətsə, yaki zəhimlənsə, yaki ḥəydəp əkitilsə, □
11 undaqta qoxnisining melioqa qol təgküzgən ya təgküzmigənliki məlum bolsun
dəp, Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir qəsəm iqürülsun. Mal igisi bu
qəsəmni qobul qilsun; qoxnisi uningoqa tələm tələp bərmisun. □
12 Lekin mal ooqrilanoqan bolsa, u igisigə tələp bərsun.
13 Əgər uni wəḥxiy ḥaywan booqup qoyoqan bolsa, u malning qaldugini guwaḥlik
üqün kərsitip, uni tələp bərmisimu bolidu.
14 Əgər birsi qoxnisidin bir ulaoqni ətnə elip, ulaoq igisi yoq yərdə zəhimlənsə yaki
ölüp qalsa, ətnə aloquqi toluq tələp bərsun.
15 Lekin igisi nəq məydanda bolsa, ətnə aloquqi tələp bərmisun; ulaoq ijarigə elinoqan
bolsa, aloquqi tələm təlimisun; qünki uni ijarə tələp əkəlgən.

Ijtimaiy məs'uliyət

16 Əgər bir adəm tehi yatliq bolmioqan bir qizni azdurup, uning bilən billə yatsa,
undaqta u uning toyluqini berixi kerək, andin uni hotunluqqa alsun.
17 Lekin qizning atisi uni uningoqa bərgili unimisa, zina qiloquqi pak qizlarning
toyluqioqa barawər kelidioqan kümüx pulni tarazida ölqəp bərsun.
18 Jadugər hotunni tirik qoymioqin.■
19 Ḥaywan bilən jinsiy munasiwət ətküzgən ḥərbiri jəzmən ölümgə məḥkum
qilinsun.■
20 Kimdəkim birdinbir Pərwərdigardin baxqa ḥərqandaq ilaḥoqa qurbanliq sunsa,
ḥaram dəp mutləq ḥalakətkə məḥkum qilinsun.□ ■
21 Silərmu Misirda musapir bolup turoqanikənsilər, musapir boloqan kixini ḥeq
harlimanglar wə yaki uningoqa ḥeq zulum qilmanglar.■
22 Ḥərqandaq tul hotun yaki yetim balini horlimanglar. ■
23 Sən ularni ḥərqandaq tərəptə horlisang, ular manga pəryad kətürsə, Mən ularning
awazini qoqum anglaymən;

□ **22:6 «tikənlik»** — etizlar arisidiki qitlar yaki qaxalar adəttə tikənlərdin qilinidu. □ **22:9 «ḥakimlarning aldioqa…»** — yaki «Hudaning aldioqa…». **«ḥakimlar qaysioqa…»** — yaki «Huda qaysioqa…». □ **22:10 «ḥəydəp əkitilsə»** — ibraniy tilida bu səz adəttə «bulinix» degən səz bilən ipadilinidu; lekin muxu yərdə bəlkim tasadipiy bir ixni, məsilən qəqüp ketip, qeqilip ketixini kərsitixi mumkin; ooqrilinix məsilisi 12-ayəttə kərsitilidu. □ **22:11 «Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir qəsəm iqürülsun»** — bu qəsəmni bəlkim, igisi: «Mən ḥəqiqətən xu nərsini palanqi kixigə tapxurup amanət qildim» degəndək, amanətni qobul qiloquqi kixi: «Mən xu amanətni ḥəqiqətən yittürüp qoydum, uni ooqrilimidim, baxqilaroqa satmidim» degəndək qilixi mumkin. ■ **22:18** Qan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20 «mutləq ḥalakətkə məḥkum qilinsun»** — ibraniy tilida ««ḥaram» qilinsun»; «ḥaram» — «mutləq ḥalak qilinix kerək» degənni bildüridu. ■ **22:20** Qan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zək. 7:10

24 xuning bilən oɣəzipim tutixip, silərni ķiliqlap əltürimən, silərning hotunliringlar tul ķilinip, baliliringlar yetim bolup ķalidu.
25 Əgər sən Mening həlķimning iqidin sanga ķoxna boloɣan kəmbəoɣəlgə ķərz bərgən bolsang, uningoɣa jazanihorlardək muamilə ķilmioɣin; uningdin əsüm almanglar.■
26 Əgər sən ķoxnangning qapinini gərügə aloɣan bolsang, kün olturmasta uningoɣa yandurup bər. ■
27 Qünki qapini uning birdinbir yepinqisi bolup, bədinini yapidioɣan kiyim xudur. U bolmisa, u nemini yepinip yatidu? Bu səwəbtin Manga pəryad ķilsa, pəryadini anglaymən; qünki Mən xəpķətlikturmən.
28 Hudaoɣa kupurluķ ķilma, wə həlķingning əmirlirinimu ķaroɣap tillima.□ ■
29 Hamininging ḫosulining axķinidin wə xarab-zəytun meyi kəlqikingdin taxķinidin Manga ḫədiyə sunuxni ḫayal ķilmioɣin.
Sən ooɣulliringning tunjisini Manga atioɣin.□ ■
30 Kala bilən ķoyliringning tunji balilirinimu ḫəm xundaķ atioɣin; tunji bala yəttə küngiqə anisi bilən billə tursun; əmma səkkizinqi küni uni Manga atap sunoɣin.■
31 Silər Manga ataloɣan muķəddəs kixilər bolisilər; xunga dalada yirtķuq ḫaywan təripidin booɣuloɣan ḫaywanning gəxini yeməng lar, bəlki uni itlaroɣa taxlap beringlar.■

23

Ḫəķķaniyət wə adillik

1 Yaloɣan gəpni yaymioɣin wə ya yaloɣan guwaḫlik berip rəzil adəmgə yan basmioɣin.
2 Topķa əgixip rəzil ixta bolma yaki dəwa-dəsturlarda guwaḫlik bərgəndə topķa əgixip ḫəķiķətni burmilima.
3 Kəmbəoɣəl dəwa ķilsa, uningoɣa yan basma.■
4 Düxminingning kala ya exiki ezip ketip, sanga uqrap ķalsa, uni elip kelip, igisigə qoķum tapxurup bər. ■
5 Əgər sanga əq boloɣanning exiki yükni kətürəlməy yükning astida yatķinini kərsəng, uni yardəmsiz taxlimay, bəlki uningoɣa yardəmlixip exikini ķopuruxup berixing zərür.■
6 Arangdiki kəmbəoɣəlning dəwasida adalətni burmilima.■
7 Ḫərķandaķ sahta ixtin əzüngni neri tart; bigunaḫ adəm bilən ḫəķķaniy adəmni əltürmigin; qünki Mən rəzil adəmni ḫərgiz adil dəp aķlimaymən.
8 Xuningdək ḫeqķandaķ para yemə; qünki para kəzi oquķlarni kor ķilip, ḫəķķaniylarning səzlirini burmilaydu.■
9 Musapir kixilərgə zulum ķilma; qünki əzünglar Misir zeminida musapir bolup turoɣan boloɣaqķa, musapirning roḫiy ḫalini bilisilər.■

■ **22:25** Law. 25:36,37; Ķan. 23:18,19; Zəb. 15:5; Pənd. 28:8; Əz. 18:8 ■ **22:26** Ķan. 24:12,13 □ **22:28 «Huda(oɣa)»** — ibraniy tilida «Əloḫim»(oɣa). Bu səz bəzidə Hudaning wəkilliri boloɣan «ḫakimlar»ni bildüridu («Zəb.» 82-küy wə izaḫatlirini kərüng). Xunga bəzi tərjimilərdə «ḫakimlar» deyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ **22:29 «Haminingning ḫosuli ...din taxķinidin Manga ḫədiyə sunuxni ḫayal ķilmioɣin»** — bu ayəttə kəzdə tutuloɣini (baxķa yərliri bilən selixturuloɣanda) tunji ḫosulni kərsitidu, lekin bu ayətning əzidə undaķ biwasitə eytilmaydu. Ayətning ikkinqi ķismi «tunji ooɣullarning Hudaoɣa atilixi» tooɣruluķ ḫəm 30-ayət «qarpayning tunjiliri» tooɣruluķ boloɣaqķa, 29-ayətning birinqi ķismi bəlkim «tunji ḫosul» tooɣruluķ boluxi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Əz. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Əz. 44:31 ■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Ķan. 22:1, 2; Luķa 6:27; Fil. 2:4 ■ **23:5** Ķan. 22:4 ■ **23:6** Ķan. 27:19 ■ **23:8** Ķan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pənd. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Ķan. 24:17

«Xabat yili» wə xabat küni

10 Altə yil əz yeringni terip, ḥosullirini al.
11 Lekin yəttinqi yili yərgə aram berip uni box qoy; həlqingning namratliri uningdin yioɣip yesun, ulardin axqinini janggaldiki ḥaywanlar yesun; xundaqla üzümzarliqing bilən zəytunzarliqingnimu xundaq qiloɣin.□ ■
12 Altə kün iqidə əz ixingni ada qilip, yəttinqi küni aram elixing zərür. Buning bilən kala-exəkliring aram tapidu, dedikingning ooɣli bilən musapir kiximu ḥarduqini qikiridu.■
13 Mən sanga eytqinimning ḥəmmisini kəngül bəlüp ada qil; baxqa ilaḥlarning namini tilingoɣa alma; bular ḥətta aoɣzingoɣimu qikmisun.□ ■

Üq muḥim ḥeyt-bayram

14 Ḥər yilda üq qetim mening üqün ḥeyt ətküzgin.
15 Aldi bilən «petir nan ḥeyti»ni ətküz; sanga əmr qiloɣinimdək Abib eyidiki bekitilgən künlərdə yəttə kün petir nan yegin; qünki xu ayda sən Misirdin qikqaniding. Xu ḥeytta ḥeqkixi aldimoɣa quruq qol kəlmisun.■
16 Sən əjir qilip terioɣan etizdiki ziraitingning tunji ḥosulini oroɣanda «orma ḥeyti»ni ətküz; xundaqla sən əjir singdürüp yərdin ahirqi ḥosul-məḥsulatliringni yil ahirida yioɣqanda «ḥosul yioɣix ḥeyti»ni ətküz.□
17 Yilda üq qetim ərkəkliringning ḥəmmisi Rəb Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḥazir bolsun.
18 Sən manga ataloɣan qurbanliqning qenini hemirturuq selinoɣan nan bilən sunmioɣin; ḥeyt qurbanliqining yeoɣini bolsa keqiqə qondurup ətigiqigə saqlima.□
19 Zeminingdiki dəsləpki ḥosulning əng yahxsini Pərwərdigar Hudayingning əyigə elip kəl.
Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma.□ ■

Pərwərdigarning Pərixtisining yollarni təyyarlixi

20 Mana, Mən bir Pərixtini yolda seni qooɣdap, Mən sanga təyyarlioɣan yərgə elip barsun dəp, aldingda yürüxkə əwətimən. ■
21 Sən uning aldida əzünggə agaḥ bol, uning awazioɣa qulaq sal. Uning zitioɣa təgmə; bolmisa, u itaətsizlikliringni kəqürməydu; qünki Mening namim uningdidur. □
22 Lekin əgər sən uning awazioɣa qulaq selip, Mening barliq buyruoɣanlirimoɣa əməl qilsang, Mən düxmənliringgə düxmən, küxəndiliringgə küxəndə bolimən. ■
23 Qünki Mening Pərixtəm aldingda yürüp, seni Amoriy, Ḥittiy, Pərizziy, Qanaaniy, Ḥiwiy wə Yəbusiylarning zemininoɣa baxlap kiridu; Mən ularni yoqitimən.

□ **23:11 «Lekin yəttinqi yili yərgə aram berip uni box qoy;...»** — Huda Əz həlqigə xundaq əmr bərgənikən, əlwəttə ulardin həwər alidu. Bu əmrgə baoɣliq wədilər tooɣrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayətlərni kərüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17. □ **23:13 «Mən sanga eytqinimning ḥəmmisini kəngül bəlüp ada qil»** — ibraniy tilida «Mən silərgə eytqinim... ada qilinglar» deyilidu. ■ **23:13** Qəl. 32:38; Yə. 23:7; Zəb. 16:4; Ḥox. 2:19; Zək. 13:2 ■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16 «orma ḥeyti»** — muxu ḥeyt yənə «ḥəptilər ḥeyti» ḥəm «dəsləpki orma ḥeyti» dəpmu atilidu. **«ḥosul-məḥsulatliring»** — muxu «ḥosul-məḥsulatliring» axliqlarni ḥəm ḥərhil mewə-qiwə məḥsulatlirini əz iqigə alidu. **«ḥosul yioɣix ḥeyti»** — muxu ḥeyt yənə «kəpilər ḥeyti» dəpmu atilidu. □ **23:18 «qurbanlik»** — bu səz adəttə «inaqlik qurbanliqi» yaki «təxəkkur qurbanliqi»ni kərsitidu. □ **23:19 «Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma»** — bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlqlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:19** Mis. 34:26 ■ **23:20** Mis. 33:2 □ **23:21 «əzünggə agaḥ bol»** — ibraniy tilida «əzünggə qara» («xamar») degən peil bilən ipadilinidu. 20-ayəttə Pərixtining ularni «qooɣdaydioɣanliqi» (ibraniy tilida «qaraydioɣanliqi») «hamar» degən ohxax peil bilən ipadlinidu. ■ **23:22** Yar. 12:3

24 Sən ularning ilaḫlirioɣa bax urup ibadət ḳilma wə yaki ular ḳiloɣandək ḳilma; bəlki ularning *butlirini* üzül-kesil qeḵiwət, but tüwrüklirini üzül-kesil kukum-taloɣan ḳiliwət; □
25 Lekin Hudayinglar Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar. Xundaḳ ḳilsanglar U nan bilən süyünglarni bərikətləydu; Mən barliḳ kesəllikni aranglardin qiḵirip taxlaymən. ■
26 Buning bilən zeminingda boyidin ajrap ketidioɣan yaki tuoɣmas ḫeqbir ayal yaki qarpay bolmaydu; əmrüngning künlirini toluḳ ḳilimən.■
27 Mən sening aldingda wəḫimimni əwətimən, ḳaysi taipigə yeḳinlaxsang xularni parakəndə ḳilimən; xuning bilən ḫəmmə düxmənliringni kəynigə yandurup ḳaqurimən. ■
28 Ḫiwiylar, Ḳanaaniylar wə Ḫittiylarni aldingdin ḳooɣlap qiḵiriwetixkə serik ḫərilərni aldingda yürüxkə əwətimən. □ ■
29 Əmma zeminning Harabilixip, dalada wəḫxiy ḫaywanlar awup sanga həwp bolup ḳalmasliḳi üqün, xu əllərni aldingdin bir yiloɣiqə ḫəydiwətməymən,
30 Bəlki sən awup, zeminni *pütünləy* miras ḳilip boloɣuqə, az-azdin ḫəydəp turimən.
31 Sening zeminingning qegrilirini Ḳizil Dengizdin tartip Filistiylərning dengizioɣiqə, xuningdək qəldin tartip *Əfrat* dəryasioɣiqə bekitimən; qünki zeminda turuwatḳanlarni ḫəydiwetip yerini igilixing üqün, ularni ḳolungoɣa tapxurimən. □ ■
32 Sən ular bilən wə yaki ilaḫliri bilən ḫeqḳandaḳ bir əḫdə tüzmə. ■
33 Ularning seni aldimda gunaḫḳa patḳuzmasliḳi üqün ularni zeminingda ḳət'iy turoɣuzma. Qünki mubada sən ularning ilaḫlirining ibaditidə bolsang, bu ix sanga tuzaḳ bolidu.■

24

Hudaning Musaning wasitisi bilən Israil həlḳi bilən muḳəddəs əḫdini tüzüxi

1 U Musaoɣa yənə: — «Sən berip, əzüng bilən billə Ḫarun, Nadab, Abiḫuni wə Israillarning aḳsaḳalliri arisidin yətmix adəmni elip, Pərwərdigarning ḫuzurioɣa qiḵip, yiraḳta turup səjdə ḳilinglar.
2 Pəḳət Musala Pərwərdigarning aldioɣa yeḳin kəlsun; baxḳilar yeḳin kəlmisun, həlḳ uning bilən billə üstigə qiḵmisun, — dedi.

3 Musa kelip Pərwərdigarning barliḳ səzliri bilən ḫəkümlirini halayiḳḳa dəp bərdi; pütkül halayiḳ bir awazda: — Pərwərdigarning eytḳan səzlirining ḫəmmisigə əməl ḳilimiz! — dəp jawab berixti.■
4 Andin Musa Pərwərdigarning ḫəmmə səzini hatiriliwelip, ətisi səḫər ḳopup taoɣning tüwidə bir ḳurbangaḫni yasap, xu yərdə Israilning on ikki ḳəbilisining sani boyiqə on ikki tax tüwrükni tiklidi.
5 Yənə Israillarning birnəqqə yigitlirini əwətti, ular berip Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar sundi, inaḳlik ḳurbanliḳi süpitidə birnəqqə torpaḳnimu soyup sundi.
6 Andin Musa ḳanning yerimini ḳaqilaroɣa ḳaqilidi, yənə yerimini ḳurbangaḫ üstigə qaqti.

□ **23:24 «ularning butlirini üzül-kesil qeḵiwət,...»** — yaki «ularni (Ḳanaaniylarning) yoḳitip,...». ■ **23:25** Mis. 15:26; Ḳan. 7:15 ■ **23:26** Ḳan. 7:14 ■ **23:27** Mis. 14:24; Yə. 10:10 □ **23:28 «serik ḫərə»** — bu isim ibraniy tilida adəttiki ḫəridin qong wə tehimu qaḳḳaḳ birhil ḫərini kərsətsə kerək. ■ **23:28** Ḳan. 7:20; Yə. 24:12 □ **23:31 «Filistiylərning dengizi»** — «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. ■ **23:31** Qəl. 34:3, 4 ■ **23:32** Mis. 34:12,15; Ḳan. 7:2 ■ **23:33** Yə. 23:13; Ḫak. 2:3 ■ **24:3** Mis. 19:8; 24:7; Ḳan. 5:27

7 Andin u əḫdinamini qolioŋa elip, həlkḳə oḳup bərdi. Ular jawabən: — Pərwərdigarning eytḳinining ḫəmmisigə ḳulaḳ selip, itaət ḳilimiz! — deyixti.□
8 Xuning bilən Musa ḳaqilardiki ḳanni elip, həlkḳə sepip: — Mana, bu Pərwərdigar muxu sözlərning ḫəmmisigə asasən silər bilən baoŋlioŋan əḫdining ḳenidur, dedi.■
9 Andin keyin Musa wə Ḫarun, Nadab wə Abiḫu Israillarning aḳsaḳalliridin yətmix adəm bilən billə taoŋ üstigə qiḳixti.
10 Ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi; uning ayioŋining astida huddi kək yaḳuttin yasaloŋan nəpis payandazdək, asman gümbizidək süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■
11 Lekin u Israillarning mətiwərlirigə ḳol təgküzmidi; ular Hudani kərüp turdi ḫəmdə yəp-iqixti.

Musaning yənə Sinay teoŋioŋa qiḳixi

12 Pərwərdigar Musaoŋa: — Taoŋ üstigə, ḳeximoŋa qiḳip xu yərdə turoŋin. Sanga ularoŋa əgitixkə tax tahtaylarni, yəni Mən yezip ḳoyoŋan ḳanun-əmrni berimən, dedi.
13 Xuning bilən Musa ḳopup, Yardəmqisi Yəxuani elip mangdi. Musa Hudaning teoŋioŋa qiḳti.
14 U awwal aḳsaḳallaroŋa: Biz yenip kəlgüqə muxu yərdə bizni saḳlap turunglar. Mana, Ḫarun bilən hur silərning yeninglarda ḳalidu; əgər birsining ix-dəwasi qiḳsa, ularning aldioŋa barsun, — dedi.
15 Xuning bilən Musa taoŋning üstigə qiḳti wə taoŋni bulut ḳaplidi.
16 Pərwərdigarning julasi Sinay teoŋining üstidə tohtidi; bulut uni altə küngiqə ḳaplap turdi; yəttinqi küni, Pərwərdigar bulut iqidin Musani qaḳirdi;
17 Pərwərdigarning julasining ḳiyapiti Israillarning kəz aldida taoŋning qoḳḳisida ḫəmmini yutḳuqi ottək kəründi. ■
18 Musa bulutning iqigə kirip, taoŋning üstigə qiḳip kətti. Musa ḳiriḳ keqə-kündüz taoŋda turdi.

25

Ibadət qediri üqün sunulidioŋan ḫədiyələr

1 Pərwərdigar Musaoŋa mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroŋa eytḳin, ular Manga bir «kətürmə ḫədiyə»ni kəltürsun; kimning köngli ḫədiyə sunuxḳa hux bolsa, uningdin Manga sunulidioŋan «kətürmə ḫədiyə»ni tapxuruwelinglar. □ ■
3 Silər ulardin tapxuruwalidioŋan kətürmə ḫədiyə: — Altun, kümüx, mis,
4 kək, səsün wə ḳizil rənglik yip, kanap rəht, tiwit,
5 ḳizil boyaloŋan ḳoqḳarning teriliri, delfinning teriliri, akatsiyə yaoŋiqi, □
6 qiraoŋ üqün zəytun meyi, «məsiḫləx meyi» wə huxbuy üqün huxbuy dora-dərmələr,

---

□ **24:7 «həlkḳə oḳup bərdi»** — ibraniy tilida «həlḳning ḳulaḳlirioŋa oḳup bərdi». ■ **24:8** Ibr. 9:20; 1Pet. 1:2 □ **24:10 «ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi»** — yəni, Hudaning Өzini ayan ḳiloŋanliḳini kərdi. ■ **24:10** Wəḥ. 4:6 ■ **24:17** Ibr. 12:29 □ **25:2 «kətürmə ḫədiyə»** — kaḫin yaki ḫədiyəni sunoŋuqi Pərwərdigarning aldioŋa ikki ḳollap egiz kətürüp apiridioŋan alaḫidə ḫədiyə. Muxu ayəttə deyilgən «kətürmə ḫədiyə» köpligən həlḳ elip kelidioŋan, qong kələmlik ḫədiyə bolidu. Xübḫisizki, məzkur «kətürmə ḫədiyə»ning ḫərbir ḳismini sunoŋuqi kixi өzi Huda aldida ikki ḳollap kətürüp uningoŋa ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Əzra 2:68; 3:5; Nəḥ. 11:2 □ **25:5 «delfinning teriliri»** — yaki «dengiz eyiḳining teriliri» yaki «borsuḳning teriliri».

7 əfod bilən «qoxen»oqa ornitilidioqan ak ƫekik wə baxqa esil taxlar bolsun. □ ■
8 Mening əzliri arisida makan kilixim üqün *xulardin* Manga bir mukəddəs turaloquni yasisun.
9 Uni Mən sanga barlik kərsətməkqi boloqinimoqa asasən, yəni ibadət qedirining nushisi wə barlik əswab-saymanlirining nushisioqa op'ohxax kilip yasanglar.

Əƫdə sanduki

10 Ular akatsiyə yaoqiqidin bir sanduk yasisun. Uning uzunluki ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir yerim gəz bolsun. □ ■
11 Sən uni sap altun bilən kaplioqin; iqi wə sirtini altun bilən kaplap, uning üstünki kismining qərisigə altundin girwək qikar.
12 Uningoqa altundin tət ƫalka kuydurup, tət qetikioqa bekitkin. Bir təripigə ikki ƫalka, yənə bir təripigə ikki ƫalka bolsun. □
13 Sən ƫəm akatsiyə yaoqiqidin ikki baldak yasap, ƫər ikkisini altun bilən kaplioqin;
14 andin sanduk ular arkilik kətürülsun dəp, baldaklarni sandukning ikki yenidiki ƫalkiliridin ətküzüp koyoqin.
15 Baldaklar ƫəmixə sanduktiki ƫalkida tursun; ular uningdin qikirilmisun.■
16 Mən sanga beridioqan ƫəküm-guwaƫlikni sandukka koyoqin.□ ■
17 Sandukning *yapkuqi süpitidə* sən altundin uzunluki ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz boloqan bir «kafarət təhti» yasioqin. □ ■
18 Ikki kerubni altundin sokup yasioqin. Ularni kafarət təhtining ikki təripigə ornatkin. □ ■
19 Bir kerubni bir təripigə, yənə bir kerubni yənə bir təripigə ornitix üqün yasioqin. Ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə kilinglar. □
20 Kerublar bir-birigə yüzlənsun, kanatlirini kafarət təhtining üstigə kerip, kanatliri bilən uni yapsun; kerublarning yüzi kafarət təhtigə karitilsun.■
21 Sən kafarət təhtini sandukning üstigə koyup, Mən sanga beridioqan ƫəküm-guwaƫlikni sandukning iqigə koyoqin. ■
22 Mən xu yərdə sən bilən kərüximən; kafarət təhti üstidə, yəni ƫəküm-guwaƫlik sandukining üstidiki ikki kerubning otturisida turup sanga Israillaroqa yətküzüxkə tapxuridioqan barlik əmrlirim tooqrisida səz kilimən.■

□ **25:7 «Əfod» wə «koxen»** —Bular tooqruluk 6-14-ayətlərgə karalsun. U jilitkidək birhil alaƫidə kiyim bolup, iqidə Hudaning kerək boloqan ixlar tooqruluk yolini yaki iradisini kərsitidioqan «Urim» wə «Tummim» degən alaƫidə ikki tax sakLaklik idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □ **25:10 «akatsiyə yaoqiqi»** — intayin kattik, uzunoqiqə qirimaydioqan birhil yaoqaqtur. **«gəz»** —Mukəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» — adəmning jəynikidin barmikining uqioqiqə boloqan arilikioqa (təhminən 45 santimetr) barawər kelidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12 «tət qetikioqa»** — yaki «tət putioqa». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16 «sanga beridioqan ƫəküm-guwaƫlik»** — Huda Musaoqa tapxuridioqan «on pərz» yaki «on əmr» pütülidioqan ikki tax tahtayni kərsitidu (31:18ni kərüng). Nemixka «guwaƫlik» deyilidu? Qünki «on pərz» Hudaning ƫəkƫaniy təbiitigə guwaƫlik beridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4 □ **25:17 «kafarət»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») degənning tüp mənisi «yepix»tin ibarət. Gunaƫlaroqa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunaƫlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunaƫlarni wakitlik «yapatti» wə xuningdək xu gunaƫlardin towa kilip kurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm kilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsiƫning kurbanliki wasitisi bilən insanlarning gunaƫlirini «elip taxlaydu» («Yuƫ.» 1:29, 36ni kərüng). Muxu yərdə sandukning yapkuqini «kafarət təhti» dəp tərjimə kilduk, qünki 22-ayəttə: «Mən xu yərdə sən bilən kərüximən; kafarət təhti üstidə… turup sanga … səz kilimən» deyilidu. Demək, bu jay Hudaning olturoqan bir təhtigə ohxaxtur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18 «Kerublar»** — bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yukiri dərijilik pərixtilər yaki məhlukLar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni wə munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5 □ **25:19 «ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə kilinglar»** — yaki «ikki təripidiki kerublar bilən kafarət təhti bir pütün altundin yasalsun». ■ **25:20** Ibr. 9:5 ■ **25:21** Ibr. 9:4, 5 ■ **25:22** Qəl. 7:89

Xirə

23 Ḥəm akatsiyə yaoɳiqidin uzunluqi ikki gəz, kəngliki bir gəz, egizliki bir yerim gəz
bolоɳan bir xirə yasioɳin.
24 Uni sap altun bilən qaplap, uning üstünki qismining qərisigə altundin girwək
qiqar.
25 Sən xirəning qərisigə tət ilik egizliktə bir ləw yasioɳin; bu ləwning qərisigimu
altundin bir girwək qiqar. □
26 Sən u xirəgə altundin tət ḥalqa yasap, bu ḥalqilarni xirəning tət burjikidiki qetiqqa
ornatqin.
27 Xirəni kətürüxkə baldaqlar ətküzülsun dəp, ḥalqilar xirə lewigə yeqin bekitilsun.
28 Baldaqlarni akatsiyə yaoɳiqidin yasap, altun bilən qaplioɳin; xirə ular arqiliq
kətürilidu.
29 Xirəgə yandap legən, qaqa-təhsə, piyalə wə «xarab ḥədiyəliri»ni qaqidioɳan
qədəḥlərni yasioɳin; ularni sap altundin yasioɳin.
30 Mening ḥuzurumda turuxqa sən xirəgə ḥəmixə «təqdim nan»ni qoyoɳin.□

Qiraoɳdan

31 Sən ḥəm sap altundin bir qiraoɳdan yasioɳin. U qiraoɳdan soqup yasalsun;
qiraoɳdanning puti, oɳoli, qədəḥliri, oɳunqə wə qeqəkliri pütün bir altundin soqulsun.
□ ■
32 Qiraoɳdanning oɳolining ikki yenidin altə xahqə qiqirilsun — qiraoɳdanning bir
yenidin üq xahqə, qiraoɳdanning yənə bir yenidin üq xahqə qiqirilsun;
33 bir yenidiki ḥərbir xahqidə badam güli xəklidə oɳunqisi wə qeqiki boloɳan üq
qədəḥ qiqirilsun, yənə bir yenidiki ḥərbir xahqidə badam güli xəklidə oɳunqisi wə
qeqiki boloɳan üq qədəḥ qiqirilsun. Qiraoɳdanoɳa qiqiriloɳan altə xahqining ḥəmmisi
xundaq yasalsun.
34 Qiraoɳdanning *oɳolidin* badam güli xəklidə oɳunqisi wə qeqiki boloɳan tət qədəḥ
qiqirilsun. □
35 Bulardin baxqa *birinqi* ikki xahqining astida bir oɳunqə, *ikkinqi* ikki xahqining
astida bir oɳunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oɳunqə bolsun; qiraoɳdanoɳa
qiqiriloɳan altə xahqining asti ḥəmmisi xundaq bolsun.
36 Uning xu oɳunqiliri ḥəm xahqiliri qiraoɳdan bilən bir gəwdə qilinsun — bir pütün
sap altundin soqup yasalsun.
37 Sən qiraoɳdanning yəttə qirioɳini yasioɳin; qiraoɳlar uduloɳa yoruq qüxürəlixi üqün
üsti tərəpkə ornitilsun.
38 Uning pilik qayqiliri bilən küldanliri sap altundin yasalsun.
39 Qiraoɳdan wə uning barliq əswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□
40 Sanga taoɳda ayan qilinoɳan nusha boyiqə bularni ehtiyat bilən yasioɳin.■

□ **25:25 «egizliktə» —** yaki «kəngliktə». Munasiwətlik shemini kərüng. **«ləw» wə «ləwning qərisigə qiqiriloɳan girwək» —** bularning roli bəlkim xirəning üstidiki nanlarni qüxüp ketixtin saqlaxtur. □ **25:30 «təqdim nanlar» —** ibraniy tilida «ḥuzuri nanlar» («Hudaning ḥuzuridiki nanlar»). Adəttə jəmiy on ikki parqə nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qəbilisigə wəkillik qilatti. Israil kaḥinliri nanlarni tizip qoyux arqiliq, əzlirining əmgək mewilirini Pərwərdigaroɳa ataxni halaydioɳanliqini, bu arqiliq əzliri erixkən mol ḥosulning Pərwərdigarning ata qiloɳanliqini etirap qilixni bildürüx idi («Law.» 24:5-6). □ **25:31 «qiraoɳdanning… qədəḥliri, oɳunqə wə qeqəkliri» —** bular qiraoɳdanoɳa qiqiriloɳan xu hil nushilarni kərsitidu. 32-40-ayətlər wə munasiwətlik shemini kərüng. ■ **25:31** Mis. 37:17 □ **25:34 «oɳolidin» —** yəni oɳolining üstünki qismidin. 35-ayətni kərüng. □ **25:39 «bir talant altun» —** bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ķurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təķdim nan»
ķoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduķi

əḥdə sanduķining iqi

26

Ibadət qediri — yopuqliri

1 Muqəddəs qedirni on parqə yopuqtin yasatqin; yopuqlar nepiz toquloqan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixlənsun; uningoqa kerublarning süritini qewər qollaroqa nəpis qilip kəxtiləp qiqaroquzoqin. ■
2 Qərbir yopuqning uzunluqi yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, qərbir yopuq ohxax qong-kiqikliktə bolsun.
3 Yopuqlarning bəxi bir-birigə ulansun, qaloqan bəx yopuqmu qəm bir-birigə ulansun.
4 Sən ulap qiqiloqan birinqi qong parqining əng qetidiki qismioqa bir təripigə rənggi kək izmə qadioqin, xuningdək ulap qiqiloqan ikkinqi qong parqining əng qetidikisining bir təripigimu qəm xundaq qiloqin.
5 Birinqi qong parqining əng qetidiki qismioqa əllik izmə qadioqin, ikkinqi qong parqining əng qetidikisigimu əllik izmə qadioqin. Izmilər bir-birigə udulmuudul bolsun.
6 Muqəddəs qedir bir pütün bolsun üqün altundin əllik iloqu yasap, ikki qong parqə yopuqni xu iloqular bilən bir-birigə tutaxturoqin.
7 Muqəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuqlarni yasioqin; yopuqtin on bir parqə yasioqin. ■
8 Yopuqlarning qərbirining uzunluqi ottuz gəz, kəngliki tət gəz bolup, on bir yopuqning qəmmisi ohxax qong-kiqikliktə bolsun.
9 Yopuqlarning bəxini ulap bir qilip, qaloqan altə yopuqnimu ulap bir qilip, altinqi yopuqni ikki qat qilip, qedirning aldi təripigə sanggilitip qoyoqin.□
10 Sən birinqi ulap qiqiloqan qong parqining əng qetidiki qismioqa əllik izmə, ikkinqi ulap qiqiloqan qong parqining əng qetidiki qismioqa əllik izmə qadioqin.
11 Sən qəm mistin əllik iloqu yasap, qedir bir pütün bolsun üqün ularni izmilərgə ətküzüp ikki qong parqini ulap qoyoqin.
12 Lekin yopuqning qedirning kəynidin exip qaloqan qismi, yəni exip qaloqan yerim parqisi qedirning kəyni təripidə sanggilap tursun.
13 Qedir yopuqlirining qedirning boyidin artuq qismi, yəni u təripidin bir gəz, bu təripidin bir gəz, qedirning ikki təripidin sanggilap, uni *toluq* yapsun.□
14 Buningdin baxqa, qediroqa qizil boyaloqan qoqqar terisidin yopuq yasap yapqin, andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloqan yənə bir yopuqni qaplioqin.
15 Muqəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoqiqidin yasap tikligin.
16 Qərbir tahtayning uzunluqi on gəz, kəngliki bir yerim gəz bolsun.
17 Qərbir tahtayning ikkidin turumi bolsun, qər ikki tahtay xular bilən bir-birigə qetilsun; qedirning barliq tahtaylirini xundaq yasioqin.
18 Qedirning tahtaylirini xundaq yasioqin; yigirmisini jənub tərəpkə tikligin;
19 bu yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin qirik təglik yasioqin; bir tahtayning *astidiki* ikki turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglik yasioqin.
20 Xuningdək qedirning udul təripidə, yəni ximal təripidə yigirmə tahtay bolsun;
21 bularning qirik təgliki kümüxtin bolsun; bir tahtayning tegigə ikkidin təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturulsun.
22 Qedirning kəyni təripigə, yəni oqərb tərəpkə altə tahtay yasap tikligin.

■ **26:1** Mis. 36:8 ■ **26:7** Mis. 36:14 □ **26:9 «qedirning aldi təripigə sanggilitip qoyoqin»** — yaki «qedirning kəynigə qayrip qoyoqin». Munasiwətlik shemini kərüng. □ **26:13 «qedirning ikki təripidin sanggilap, uni toluq yapsun»** — kanap rəhttin (kəndir rəhttin) qilinoqan iqidiki yopuqning uzunluqi yigirmə səkkiz gəz boloqaqqa, qedirning ikki təripigə toluq yətməytti; yopuq bilən yərning arilioqida bir gəz arilioq qalatti. Ətqə tiwitidin qilinoqan yopuqning uzunluqi ottuz gəz boloqaqqa, qedirni toluq yapatti. Qedirning shemilirini kərüng (wə munasiwətlik shemini kərüng).

23 Qedirning kəyni təripidiki ikki bulungoɣa ikki tahtay yasap ornatqin.

24 Bu *bulung tahtayliri* astidin üstigiqə ikki qat qilinip *tahtaylarni* əzara qetixtursun, üsti bir ɦalqioɣa bekitilsun. Ɦər ikkisi xundaq qilinip, ikki bulungoɣa tiklənsun. □

25 Arqa tərəptə səkkiz tahtay bolidu, ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bolidu; bir tahtayning tegidə ikki təglik, yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bolidu.

26 Buningdin baxqa sən akatsiyə yaoɣiqidin baldaq yasioɣin; qedirning bu təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni,

27 qedirning u təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni, qedirning arqa təripidiki tahtayloroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni yasioɣin.

28 Tahtaylarning otturisidiki ottura baldaq bu tərəptin u tərəpkə yetidioɣan bolsun.

29 Tahtaylarni altun bilən qaplap, baldaqlar ətküzülidioɣan ɦalqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilən qaplioɣin.

30 Qedirni sanga taoɣda ayan qilinoɣan nusha boyiqə yasap tikligin.■

31 Sən nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasioɣin; uni qewər qollar kerublarning süritini nəpis qilip qüxürüp kəxtiləp qiqsun. ■

32 Uni akatsiyə yaoɣiqidin yasaloɣan tət hadioɣa esip qoyoɣin. Bu hadilar altun bilən qaplansun, ɦərbirining altun ilmiki bolsun; hadilar kümüxtin yasaloɣan tət təglikkə ornitilsun.

33 Pərdə qedir yopuqidiki ilmələrgə esilip sanggilitip qoyulsun; andin ɦəküm-guwaɦliq sanduqini xu yərgə kəltürüp, pərdining iqigə elip kirgin. Xuning bilən pərdə silər üqün muqəddəs jay bilən əng muqəddəs jayning otturisidiki bir ayrima pərdə bolsun.

34 Andin sən «kafarət təhti»ni əng muqəddəs jaydiki ɦəküm-guwaɦliq sanduqining üstigə qoyoɣin.

35 Xirə bolsa pərdining texioɣa orunlaxturulsun; qiraoɣdanni xirəning udulioɣa, qedirning jənub təripigə qoyoɣin; xirəni ximal təripigə qoyoɣin.

36 Buningdin baxqa sən qedirning kirix eoɣizioɣa nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasioɣin; u kəxtiqi təripidin kəxtiləsun. ■

37 Bu pərdə üqün akatsiyə yaoɣiqidin bəx hada yasap, ularni altun bilən qaplioɣin; ɦərbirining altun ilmiki bolsun; ularning tegigə bəx danə təglikni mistin quyup təyyarlatqin.

□ **26:24 «…tahtayliri … ikki qat qilinip tahtaylarni əzara qetixtursun»** — bulung tahtaylirining qaysi xəkildə ikənlikigə birnemə deyix təs. Ɦeq bolmioɣanda ular kəynidiki tahtaylar ɦəm yandiki tahtaylarni bir-birigə tutaxturux rolini oynixi kerək; bizningqə bulung tahtayliri yenidiki tahtayloroɣa turumliri bilən qetilixi kerək (17-ayətni kərüng). Bəzi alimlarning pikriqə bulung tahtayliri otturisidin egilip, «üq burjəklik sizoɣuq xəkli»də (yəni «L» xəklidə) qilinoɣan boluxi mumkin. Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

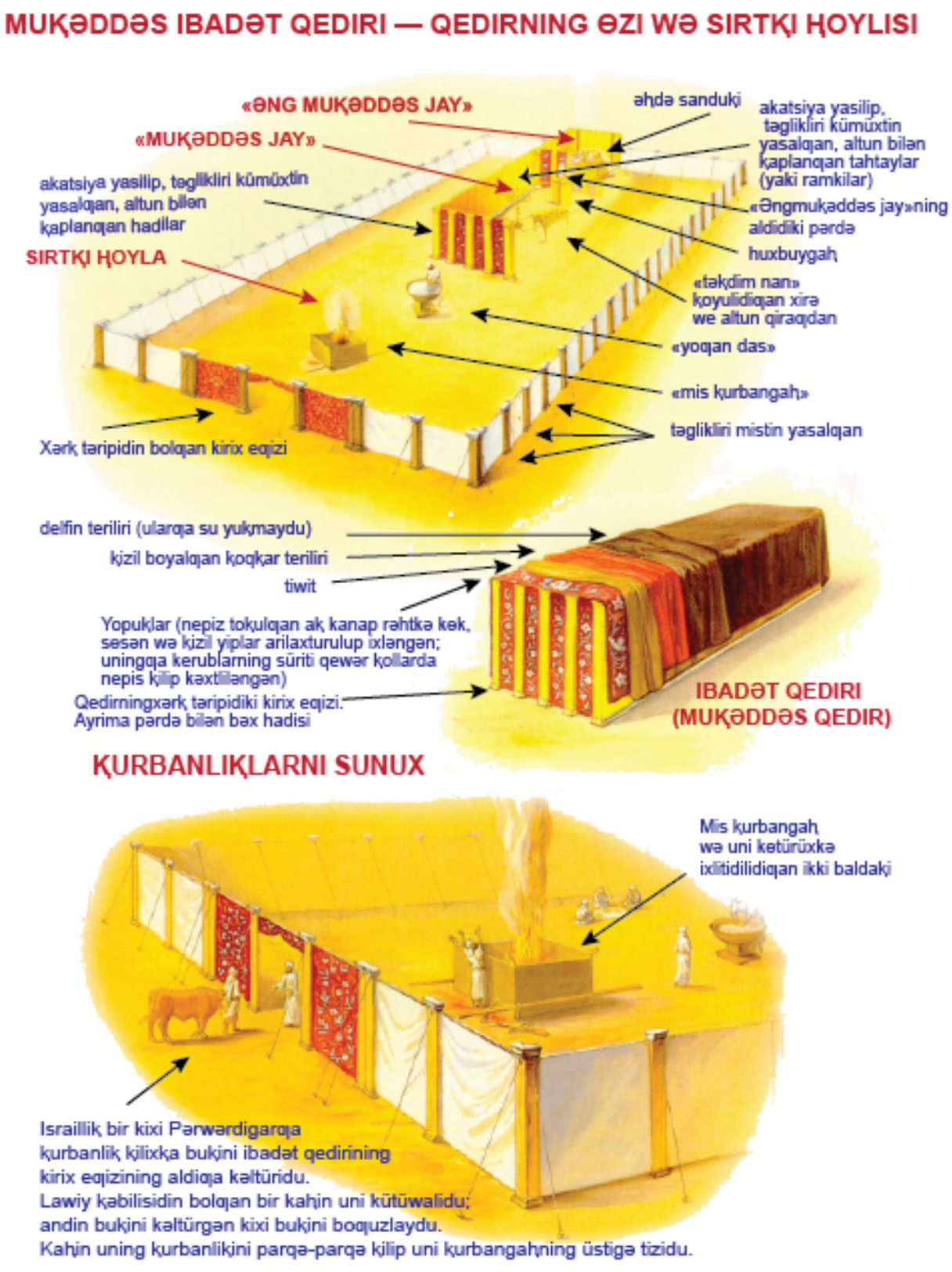

Ibadət qediri wə sirtqi ḥoylisi

27

Ḳurbangaḥ

1 Sən ḳurbangaḥni akatsiyə yaoɳiqidin yasioɳin. Ḳurbangaḥ tət qasa bolsun; uzunluḳi
bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz ḳilinsun. ■
2 Uning tət burjikigə ḳoyulidioɳan münggüzlirini yasioɳin; münggüzliri ḳurbangaḥ
bilən bir gəwdə ḳilinsun. Ḳurbangaḥni mis bilən ḳaplioɳin.
3 Ḳurbangaḥning yaoɳ *wə külini* elixḳa daslarni yasioɳin; uningoɳa has boloɳan
gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni wə otdanlarnimu yasioɳin; uning barliḳ
əswablirini yasaxḳa mis ixlətkin.
4 Ḳurbangaḥ üqün mistin bir xala yasioɳin; xalaning tət burjikigə tət mis ḥalḳa yasap
bekitip ḳoyoɳin.
5 Xalani ḳurbangaḥning ḳap belining astidiki girwəktin təwənrək turidioɳan ḳiloɳin,
xundaḳta xala ḳurbangaḥning dəl otturisida bolidu. □
6 Ḳurbangaḥḳa ikki baldaḳ yasioɳin; ular akatsiyə yaoɳiqidin bolsun, ularni mis bilən
ḳaplioɳin.
7 Ḳurbangaḥni kətürgəndə, baldaḳlar uning ikki yenida boluxi üqün, ularni
ḥalḳilaroɳa ətküzüp ḳoyoɳin.
8 Ḳurbangaḥni tahtaylardin yasioɳin, iqi box bolsun; u taoɳda sanga ayan ḳilinoɳan
nusha boyiqə *ḥünərwənlər* təyyar ḳilsun.

Ibadət qedirining ḥoylisi

9 Muḳəddəs qedirning ḥoylisinimu yasioɳin. Ḥoylining jənubioɳa, yəni jənubḳa
yüzləngən təripigə nepiz toḳuloɳan aḳ kanap rəhttin pərdilərni toḳuoɳin; xu
təripining uzunluḳi yüz gəz bolsun. ■
10 Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun; ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis
təglik yasalsun; hadilarning ilmiki bilən baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.□
11 Xuningoɳa ohxax ximal təripidimu uzunluḳi yüz gəz kelidioɳan pərdə bolsun.
Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun; ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis təglik
yasalsun; hadilarning ilmiki bilən baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.
12 Ḥoylining oɳərb təripidə uzunluḳi əllik gəz kelidioɳan pərdə bolsun; uning on hadisi
wə on təgliki bolsun.
13 Ḥoylining xərḳ təripi, yəni kün qiḳixḳa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz
bolsun.
14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioɳan pərdə bolsun; uning üq hadisi bilən üq təgliki
bolsun.
15 Yənə bir təripidə on bəx gəz kelidioɳan pərdə bolsun; uning üq hadisi bilən üq
təgliki bolsun.
16 Ḥoylining kirix eoɳizioɳa yigirmə gəz kelidioɳan bir pərdə ḳoyulsun; pərdə nepiz
toḳuloɳan aḳ kanap rəhtkə kək, səsün wə ḳizil yiplar arilaxturulup, kəxtiqi təripidin
kəxtilənsun. Uning tət hadisi bilən tət təgliki bolsun.
17 Ḥoylining qərisidiki ḥəmmə hadilar kümüxtin yasaloɳan baldaḳlar bilən bir-birigə
qetilsun; ularning ilməkliri kümüxtin, təglikliri mistin yasalsun.

■ **27:1** Mis. 38:1 □ **27:5 «xala»** — barliḳ ayətlərdin ḳarioɳanda, xalaning funksiyisi mundaḳ: (1) ḳurbangaḥning othanisidiki otni kətürüx; (2) xalani kətürgəndə ḳurbangaḥmu təng kətürülüx; xala ḳurbangaḥning asti təripigə, yənə girwəkning astioɳa ḳoyuloɳaqḳa, xalani kətürgəndə girwəkkə terilip ḳurbangaḥmu təng kətürülətti. «Ḳoxumqə səz»imiz ḥəm qedirning shemilirini kərüng (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **27:9** Mis. 38:9 □ **27:10 «baldaḳlar»** — ular hadilarni ɵzara qetip turidioɳan tayaḳqilar bolup, hadilarni muḳimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaḳlar»ning baxḳa tərjimiliri: «ḥalḳilar» yaki «qəmbərlər».

18 Ḥoylining uzunluḳi yüz gəz, kəngliki ḥər ikki təripi əllik gəz bolsun; nepiz
toḳuloɣan aḳ kanap rəhttin ixləngən pərdining egizliki bəx gəz ḳilinsun; hadilarning
təglikliri mistin yasalsun.

19 Muḳəddəs qedirning ix-hizmitidə ixlitilidioɣan barliḳ əswab-saymanliri ḥəmdə
barliḳ miḳ-ḳozuḳliri, xundaḳla ḥoylining barliḳ miḳ-ḳozuḳliri mistin bolsun.

IBADƏT QEDIRI (MUĶƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

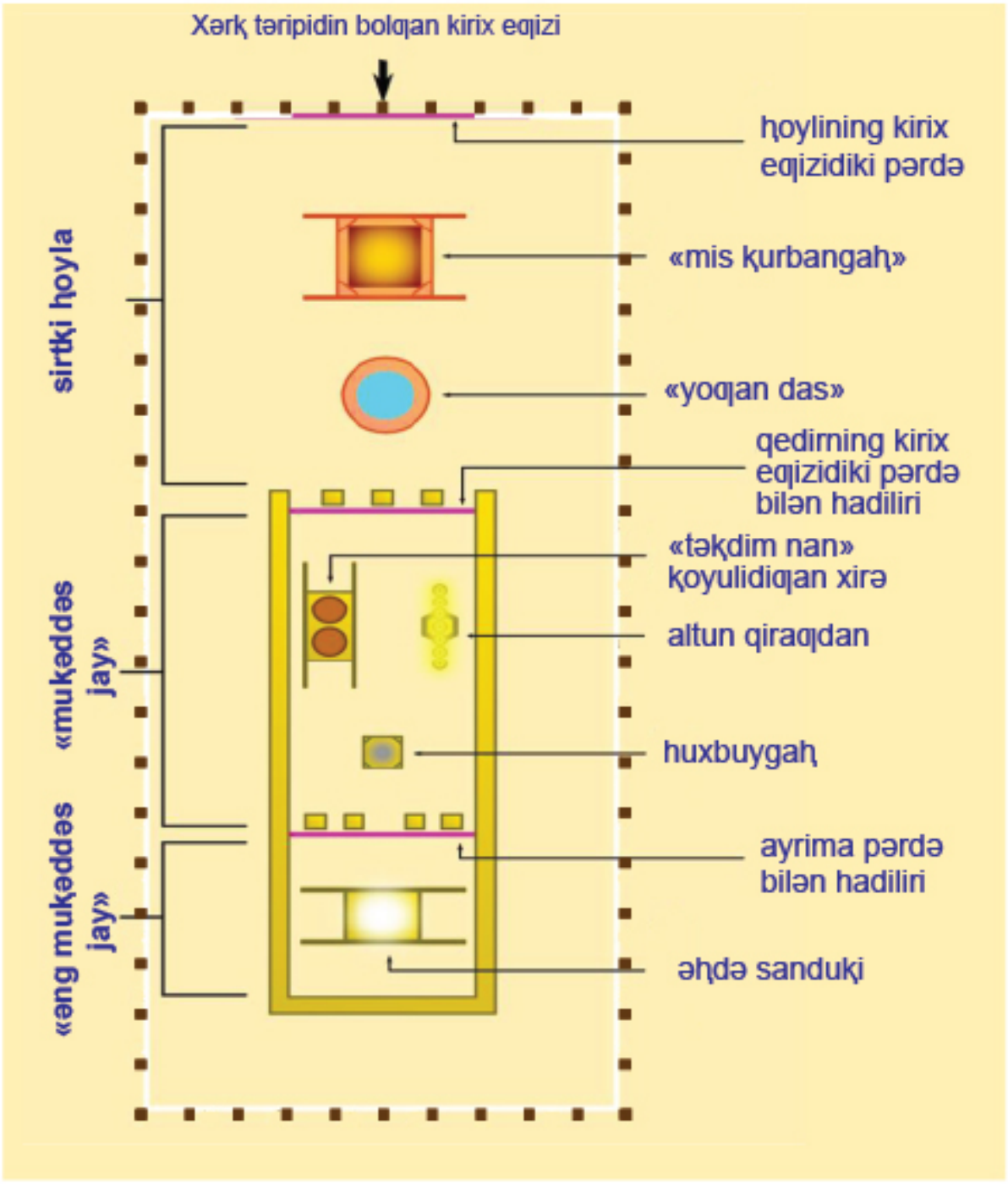

Ibadət qediri wə sirtķi ĥoylisi

Yeniq turidioŋan qiraoŋ ḫəqqidiki bəlgilimə

20 — Qiraoŋning ḫəmixə yeniq turuxi üqün, qiraoŋqa ixlitixkə zəytundin soqup qiqiriloŋan sap mayni qexingoŋa kəltürüxkə Israillarni buyruoŋin. ■
21 Jamaət qedirining iqidə, ḫəküm-guwaḫliq sanduqining udulidiki pərdining taxqirida Ḫarun wə ooŋulliri ḫər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraoŋlarning yeniq turoŋuzux ixida bolsun. Bu ix dəwrdin-dəwrgiqə Israillaroŋa əbədiy bir qanun-bəlgilimə bolsun.□

28

Kaḫinlarning muqəddəs kiyimliri

1 Sən Israillarning iqidin akang Ḫarun wə uning ooŋullirini əz qexingoŋa kəltürgin; ularni, yəni Ḫarun wə ooŋulliri Nadab, Abiḫu, Əliazar wə Itamarlarning Mening kaḫinliq hizmitimdə boluxi üqün yeningoŋa kəltürgin. ■
2 Akang Ḫarunoŋa ḫəm xərəp ḫəm güzəllik üqün muqəddəs kiyimlərni təyyarlioŋin.
3 Ḫarunning Manga muqəddəs qilinip, Mening kaḫinliq hizmitimdə boluxi üqün, Mən əqil-parasətning roḫi bilən qəlblirini toldуroŋan qewər kixilərning ḫərbirigə səz qilip, ularni alaḫidə kiyimlərni tikixkə buyruoŋin.
4 Ular tikidioŋan kiyimlər munulardin ibarət: — bir qoxen, bir əfod, bir ton, kəxtiləngən bir halta kənglək, bir səllə wə bir bəlwaoŋ. Mening kaḫinliq hizmitimdə boluxi üqün, ular akang Ḫarunoŋa wə ooŋullirioŋa muqəddəs kiyimlərni tiksun.□

Əfodning layiḫilinixi

5 Uningoŋa altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloŋan aq kanap rəht ixlitilsun;
6 əfodni ular altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloŋan aq kanap rəhtlərni təyyarlap, qewər qollaroŋa nəpis qilip *kəxtilitip* ixlətsun. ■
7 Əfodning ikki bexini bir-birgə tutaxturux üqün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □
8 Əfodning üstidin baoŋlaydioŋan, kəxtiləngən bəlwaoŋ əfod bilən bir pütün qilinsun wə uningoŋa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, qizil yiplar wə nepiz toquloŋan aq kanap rəhttin yasalsun. □
9 Ikki aq ḫeqiqni tepip, ularning üstigə Israilning ooŋullirining namlirini oyduroŋin;
10 ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qaloŋan altisi bolsa yənə bir yaqutqa oyulsun, ḫəmmisi tuoŋulux tərtipi boyiqə pütülsun.
11 Huddi yaqut nəqixqiliri ixligəndək, məḫür oyuloŋandək Israilning ooŋullirining namlirini ikki yaqutqa oyduroŋin; ular altundin yasaloŋan kəzlükkə bekitilsun.
12 Israilning ooŋullirioŋa əslətmə tax bolsun üqün, ikki yaqutni əfodning ikki mürilik tasmisioŋa qadioŋuzoŋin; xundaq boloŋanda, Ḫarun Pərwərdigarning aldida ularning namlirini əslətmə süpitidə müriliridə kətürüp yüridu.
13-14 Buningdin baxqa, sən altundin yənə ikki kəzlük wə sap altundin xoynidək exip etilgən ikki zənjir yasatqin; andin exilmə zənjirlər kəzlüklərgə bekitilsun.□

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21 «Jamaət qediri» —** bu ibadət qedirioŋa berilgən baxqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4 □ **28:4 «Əfod» wə «qoxen» —** bular wə qatarliqlar tooŋruluq «Təbirlər»ni wə munasiwətlik shemilarni kərüng. «Əfod» jilitkigə ohxaydioŋan birhil kiyim, «qoxen» kaḫinning məydisigə taqilidioŋan məydə yanquq bolup, üstigə on ikki qəbiligə wəkillik qilidioŋan on ikki qimmətlik tax bekitilgən. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7 «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» —** munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:8 «Əfodning bəlweoŋi» —** 5-ayəttə tiloŋa elinoŋan bəlwaoŋ əməs. «Law.» 8:7ni kərüng. □ **28:13-14 «yənə ikki kəzlük» —** muxu ikki kəzlük əfodning ikki mürisigə bekitilgən, 9-12-ayətlərdə tiloŋa elinoŋan ikki aq ḫeqiq orunlaxturuloŋan kəzlüklərdur.

Ḳoxenning yasilixi

15 «Ḥəküm ḳoxeni»ni qewər ḳollarоŋa nəpis ḳilip kəxtilitip yasatḳin; uni ḥəm əfodni
ixligən usulda yasiоŋan, altun wə kək, səsün, ḳizil yiplar bilən nepiz toḳuloŋan aḳ
kanap rəhttin yasiоŋin. □ ■
16 U ikki ḳat, tət qasa ḳilinsun; uzunluḳi bir oŋeriq, kənglikimu bir oŋeriq bolsun. □
17 Uning üstigə tət ḳatar ḳilip gəḥərlərni ornatḳin: — birinqi ḳataroŋa ḳizil yaḳut,
serik gəḥər wə zumrət ornitilsun;
18 ikkinqi ḳataroŋa kək ḳaxtexi, kək yaḳut wə almas ornitilsun;
19 üqinqi ḳataroŋa səsün yaḳut, piroza wə səsün kwarts ornitilsun;
20 tətinqi ḳataroŋa beril yaḳut, aḳ ḥeḳiḳ wə anartax ornitilsun; bularning ḥəmmisi
altun kəzlük iqigə ornitilsun.
21 Bu gəḥərlər Israilning ooŋullirining namliriоŋa wəkil ḳilinip, ularning sanidək on
ikki bolup, məḥür oyоŋandək ḥərbir gəḥərgə on ikki ḳəbilining nami birdin-birdin
pütülsun.
22 Ḳoxenоŋa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasiоŋin.
23 Ḳoxenоŋa altundin ikki ḥalḳa etip, ikki ḥalḳini ḳoxenning *yuḳiriḳi* ikki burjikigə
bekitkin; □
24 andin altundin exilip yasaloŋan ikki zənjirni ḳoxenning *yuḳiriḳi* ikki burjikidiki
ḥalḳidin ətküzüp,
25 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip, *kəzlüklərni* əfodning ikki
mürilik tasmisining aldi ḳismiоŋa ornatḳin.
26 Buningdin baxḳa sən altundin ikki ḥalḳa yasap, ularni ḳoxenning *asti təripidiki*
ikki burjikigə bekitkin; ular əfodḳa tegixip turidiоŋan ḳilinip iqigə ḳadalsun. □
27 Mundin baxḳa sən altundin *yənə* ikki ḥalḳa yasap, ularni əfodning ikki mürilik
tasmisining aldi təwənki ḳismiоŋa, yəni əfodḳa ulinidiоŋan jayоŋa yeḳin ḳilip,
kəxitiləngən bəlwaoŋdin egizrək ḳilip bekitkin.
28 Ḳoxenning əfodning kəxitiləngən bəlweoŋidin yuḳirirak turuxi, ḳoxenning əfodtin
ajrap kətməsliki üqün ḳoxenning ḥalḳisini kək xoyna bilən əfodning ḥalḳisiоŋa qetip
ḳoyоŋin.
29 Xundaḳ ḳiloŋanda, Ḥarun muḳəddəs jayоŋa kirgəndə, ḥəküm ḳoxenini
taḳiоŋaqḳa, Israilning ooŋullirining namlirini əslətmə süpitidə yürikining üstidə
Pərwərdigarning aldida daim kətürüp yürgən bolidu. □
30 Ḥarun Pərwərdigarning aldiоŋa kirgəndə, urim bilən tummim uning yüriki üstidə
boluxi üqün, bularni ḥəküm ḳoxenining iqigə aloŋin; muxundaḳ ḳiloŋanda, Ḥarun
Israillaroŋa baoŋliḳ ḥəkümlərni ḥəmixə Pərwərdigarning ḥuzurida əz yüriki üstidə
kətürüp yürgən bolidu.□

Bax kaḥin kiyidiоŋan baxḳa kiyimlər; bax kaḥinning ooŋullirining kiyimliri

31 Əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik ḳiloŋin. □ ■

□ **28:15 «Ḥəküm ḳoxeni» —** iqidiki «urim wə tummim» degən taxlar arḳiliḳ Hudaning məlum ix tooŋrisidiki iradisini yaki ḥəkümini sorax üqün ixlitilgən (30-ayətni kərüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16 «U ikki ḳat, tət qasa ḳilinsun» —** demək, yanquḳ xəklidə. □ **28:23 «ḳoxenning yuḳiriḳi ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ḳoxenning ikki bexioŋa». □ **28:26 «ḳoxenning asti təripidiki ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ḳoxenningIkki bexioŋa». □ **28:29 «ḳoxen» —** ḳoxen wə uning munasiwətlik təpsilatlirini kərüx üqün munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:30 «urim wə tummim» —** alaḥidə birhil taxlar. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. Ḥəmdə ulardin ḥərhil jawab qiḳatti; məsilən, «xundaḳ», «yaḳ» degəndək. Bəzi əḥwallarda ḥeqḳandaḳ jawab bərməslikimu mumkin (məsilən, «Ḥak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 ḳatarliḳlarni kərüng). «Urim»ning mənisi «nurlar», «Tummim»ning mənisi «mukəmməllik» yaki «mukəmməl ixlar» degənlik; lekin ularning təpsilatliri ḥazir bizgə naməlum. □ **28:31 «Əfodning iqidiki ton» —** ton əfodning iqigə kiyilidu (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **28:31** Mis. 39:22

32 Tonning baxḳa kiyilidiǫan təxüki dəl otturisida bolsun; uning yirtilip kətməsliki üqün huddi bapkar toḳuǫandək, sawutning yaḳisiǫa ohxax qərisigə pəwaz qiḳirilsun. □

33-34 Uning etikining qərisigə kək, səsün wə ḳizil yiptin anarlarni toḳup asḳin ḫəmdə altun ḳongoǫuraḳlarni yasap, qərisidiki anarlarning arilиḳiǫa birdin esip ḳoyoǫin; tonning etikining pütkül qərisigə bir altun ḳongoǫuraḳ, bir anar, yənə bir altun ḳongoǫuraḳ, bir anar... bekitilsun. □

35 Ḫarun hizmət ḳiloǫan waḳtida xu tonni kiysun; buning bilən Ḫarun Pərwərdigarning aldiǫa baroǫanda, yəni muḳəddəs jayoǫa, Pərwərdigarning aldiǫa kirip-qiḳḳanda uning awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman ḳalidu.□

36 Andin keyin sən sap altundin nəpis bir otuoǫatni yasap, uning üstigə məḫürgə nəḳixləngəndək: «Pərwərdigaroǫa muḳəddəs ḳilindi» dəp oyoǫin; □ ■

37 uni kək rənglik yip bilən səllisigə qigkin; u səllining aldi təripigə taḳalsun;

38 u Ḫarunning pexanisidə tursun. Buning bilən Ḫarun Israillarning muḳəddəs ḳilip kəltürgən barliḳ muḳəddəs ḫədiyəlirigə qaplaxḳan gunaḫlarni өz üstigə elip kətüridu; ḫədiyələrning Pərwərdigarning aldida ḳobul ḳilinixi üqün otuoǫat ḫəmixə uning pexanisigə taḳaḳliḳ tursun.□

39 Buningdin baxḳa aḳ kanap rəhttin bir kənglək toḳuoǫin, xuningdək kanap rəhttin toḳuloǫan bir səllə təyyarlioǫin; kəxtiləngən bir bəlwaoǫ yasioǫin.□

□ **28:32 «sawut»** — jəngqining alaḫidə kiyimi. □ **28:33-34 «anarlar»** — muxu «anarlar» marjandək qongluḳta toḳuloǫan boluxi kerək. □ **28:35 «Ḫarun ... Pərwərdigarning aldiǫa kirip-qiḳḳanda *ḳongoǫuraḳlarning*** awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman ḳalidu» — ḳongoǫuraḳlarning awazliri Hudaoǫa bax kaḫinning Israiloǫa wəkillik ḳilidioǫanliḳini əslitidu. □ **28:36 «otuoǫat»** — bax kiyimigə taḳilidioǫan kiqik tahta yaki mənsəp bəlgisidin ibarət. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38 «Israillarning muḳəddəs ḳilip kəltürgən barliḳ muḳəddəs ḫədiyəlirigə qaplaxḳan gunaḫlar»** — buning mənisi: (1) Israillarning muxu ḫədiyə-ḳurbanliḳlarni kəltürüxtin məḳsiti (Hudaning səzigə asasən) gunaḫini yepixtin ibarəttur, xunga ḫədiyələr gunaḫ bilən munasiwətlkitur; (2) Israillar ḫədiyə-ḳurbanliḳlirini kəltürginidə kəltürüx usulida diḳḳətsizliktin ḫədiyələr gunaḫḳa qetilip ḳelixi mumkin yaki ḫədiyə kəltürgüqining niyətlirigə məlum yaman oǫərəz qetilixliḳ boluxi mumkin. Biz ikkinqi qüxənqigə mayil. □ **28:39 «kanap rəhttin bir kənglək toḳuoǫin»** — yaki «kanap rəhttin aliqipar bir halta kənglək tikkin». **«kəxtiləngən bir bəlwaoǫ yasioǫin»** — bu bəlwaoǫ əfodningki əməs. «Law.» 8:7ni kərüng.

Bax kahin hizmettə kiydiqan «güzəl həm xərəplik» mukəddəs kiyimlər

(«Misirdin qikix» 28:4-43)

*
40 Ḥarunning oƣulliriƣa halta kөngləklərni tikkin; ularƣimu bəlwaƣlarni təyyarla,
ularƣa egiz bөklərnimu tikkin; bular ularƣa ḥəm xərəp ḥəm güzəllik bolsun.
41 Bularning ḥəmmisini sən akang Ḥarun wə uning oƣulliriƣa kiydürgin; andin
ularning Mening aldimda kaḥinliķ hizmitimdə boluxi üqün ularni məsiḥləp, Manga
muķəddəs ķilip ayriƣin.□
42 Ularning əwrətlirining yepiķ turuxi üqün ularƣa kanap rəhttin tambal əttürgin;
u belidin yotisiƣiqə yepip tursun.
43 Ḥarun wə oƣulliri jamaət qediriƣa kirgəndə yaki muķəddəs jayda hizməttə bolux
üqün ķurbangaḥķa yeķinlaxķanda, ular gunaḥkar bolup өlüp kətməsliki üqün
tambalni kiyiwalsun. Bu uningƣa wə uningdin keyinki nəsilliri üqün əbədiy bir
bəlgilimə bolsun.□

29

Ḥarun wə uning oƣullirining kaḥinliķķa ayrilixi

1 Ularning Manga muķəddəs ķilinip, kaḥinliķ hizmitimdə boluxi üqün mundaķ ixni
ada ķilixing kerək: — sən bir yax ərkək torpaķ bilən ikki ķoqķarni talla (ḥəmmisi
bejirim bolsun) ■
2 ḥəmdə petir nan, zəytun meyi iləxtürülgən petir toķaq wə zəytun meyi sürülüp
məsiḥləngən petir ḥəmək nanlarni təyyarla, bularning ḥəmmisini buƣday unidin
ķilƣin; □
3 nanlarning ḥəmmisini bir sewətkə selip, sewətni, torpaķni wə ikki ķoqķarni billə
ḥədiyə ķilip kəltürgin.
4 Sən Ḥarun wə uning oƣullirini jamaət qedirining kirix eƣiziƣa yeķin elip kelip,
ularni su bilən yuƣin;
5 andin kiyimlirini elip kelip, Ḥarunƣa halta kөnglək, əfod toni wə əfodni kiydürgin,
ķoxenni taķiƣin; andin beligə əfodning kəxtiləngən bəlweƣini baƣliƣin. □
6 Bexiƣa səllini yөgəp, səlligə muķəddəs otuƣatni taķap ķoyƣin.
7 Andin məsiḥləx meyini elip, bexiƣa ķuyup uni məsiḥligin.■
8 Andin sən uning oƣullirini elip kelip, ularƣa halta kөngləklərni kiydürgin;
9 ularƣa, yəni Ḥarun wə uning oƣulliriƣa bəlwaƣlarni baƣlap, egiz bөklərni
kiydürgin. Xuning bilən əbədiy bəlgilimə boyiqə, kaḥinliķ hizmiti ularningki bolidu;
xundaķ ķilip, sən Ḥarun bilən uning oƣullirini Hudaƣa muķəddəs ķilip ayrip
təyinligin.
10 — Sən torpaķni jamaət qedirining aldiƣa elip kəlgin; elip kəlginingdə Ḥarun bilən
uning oƣulliri ķollirini torpaķning bexiƣa ķoysun. □ ■
11 Andin sən bu torpaķni Pərwərdigarning aldida, jamaət qedirining kirix eƣizining
yenida boƣuzliƣin;

□ **28:41 «Mening aldimda kaḥinliķ hizmitimdə bolux»** — bu ayəttiki «aldimda kaḥinliķ hizmitimdə bolux» ibraniy tilida «ķolƣa tutķuzux» yaki «ķolƣa berix» degən sөz bilən ipadilinidu. Kaḥinliķ wəzipisi asasən Hudaning ķurbanliķlirini өz ķoliƣa elix bilən baxlinatti; xunga ular ķoliƣa ḥeqķandaķ baxķa ixlarni elixiƣa bolmaytti. □ **28:43 «jamaət qediriƣa kirgəndə»** — muxu yərdə qedirning ḥoylisiƣa kirixni kөrsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2 «toķaq»** — ibraniy tilida bu sөz yaki ḥalķisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kөrsitidu. □ **29:5 «əfod toni»** — tonning əfod bilən ziq munasiweti bolƣaqķa, bəzi yərlərdə «əfod toni» deyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25 □ **29:10 «ķollirini torpaķning bexiƣa ķoysun** — Təwrat wə Injil dəwridimu «ķollarni baxķa ķoyux» ķol ķoyƣuqilarning ķol ķoyulƣuqi bilən bir tərəptə turidiƣanliķi yaki uning ornida bolidiƣanliķini bildüridu. Muxu yərdə Ḥarun wə oƣullirining «ķollirini baxķa ķoyux»i «biz muxu ķurbanliķķa ohxax Hudaƣa mutləķ ataƣanmiz» degənni bildürməkqi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3

12 torpaqning qenidin elip barmiqing bilən uni qurbangahning münggüzlirigə sürüp, qalƣan qanning həmmisini qurbangahning tüwigə təküp quyƣin.
13 Iq qarnini yəgəp turƣan barliq mayni, xundaqla jigərning üstidiki qawa may, ikki bərək wə ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurbangahta køydürgin.
14 Torpaqning gəxi, terisi wə tezikini bolsa qedirgahning sirtiƣa elip qiqip, otta køydürüwətkin; bu gunah qurbanliqi bolidu.■
15 Andin sən qoqqarlarning birini elip kəlgin; Harun bilən uning ooƣulliri qollirini qoqqarning bexiƣa qoysun;
16 andin sən bu qoqqarni booƣuzlap, uning qenidin qurbangahning üsti qismining ətrapiƣa səpkin. ■
17 Qoqqarni parqilap, uning iq qarni bilən paqaqlirini yuyup, ularni gəx parqiliri wə baxning üstigə qoyup,
18 pütün qoqqarni qurbangahta køydürgin. Bu Pərwərdigarƣa ataloƣan køydürmə qurbanliq — ot arqiliq sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa huxbuy yətküzidiƣan hədiyə bolidu.
19 Keyin sən ikkinqi qoqqarni elip kəlgin; Harun wə uning ooƣulliri qollirini qoqqarning bexiƣa qoysun.
20 Andin bu qoqqarni booƣuzlap qenidin elip, Harunning ong quliqining yumxiqiƣa, uning ooƣullirining ong quliqining yumxiqiƣa, ularning ong qollirining qong barmiqi bilən ong putlirining qong barmiqiƣa sürkəp qoyƣin, qalƣan qanni qurbangahning üsti qismining ətrapiƣa səpkin. □
21 Andin qurbangah üstidiki qandin wə məsihləx meyidin elip, Harunning üstigə, uning kiyimlirigə, xuningdək uning ooƣullirining üstigə wə ularning kiyimlirigimu səpkin. Xundaq qilip u wə uning kiyimliri, uning ooƣulliri wə ularning kiyimlirimu uning bilən təng Hudaƣa atap muqəddəs qilinƣan bolidu.
22 Andin sən qoqqarning meyi, quyruq meyi, iq qarnini yəgəp turƣan barliq may, jigərning üstidiki qawa may, ikki bərək wə ularning üstidiki mayni qiqar həmdə ong arqa putini aloƣin — (qünki bu qoqqar kahinliqqa tikləx *qurbanliqiƣa ataloƣan* qoqqardur) —
23 — buningdin baxqa sən Pərwərdigarning aldida qoyuloƣan petir nan sewitidin bir girdini, zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqtin birni wə petir həmək nandin birni elip,
24 bularning həmmisini Harunning qollariƣa wə uning ooƣullirining qollariƣa qoyup, ularni «pulanglatma hədiyə» süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatquzƣin.
25 Andin sən bularni ularning qolliridin tapxurup elip, Pərwərdigarning aldida huxbuy qiqarsun dəp, qurbangahtiki køydürmə qurbanliqning üstidə qoyup køydürgin. Bu ot arqiliq Pərwərdigarƣa sunuloƣan hədiyə bolidu.
26 Sən Harunni kahinliqqa tikləx qurbanliqiƣa ataloƣan qoqqarning təxini elip «pulanglatma hədiyə» süpitidə Pərwərdigarning huzurida pulanglatqin; bu sening ülüxüng bolidu. □
27 Xuningdək, sən kahinliqqa tikləx qurbanliqiƣa ataloƣan qoqqarning «pulanglatma hədiyə» süpitidə pulanglitiloƣan təxi bilən «kətürmə hədiyə» süpitidə egiz kətürüp pulanglitiloƣan arqa putini, yəni Harun wə uning ooƣulliriƣa beƣixlanƣan xu ülüxlərni «muqəddəs» dəp ayrip bekitkin. □
28 Xuning bilən bu nərsilər əbədiy bəlgilimə boyiqə Israillar təripidin Harun

■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ **29:16** Ibr. 9:12,19 □ **29:20 «quliqining yumxiqiƣa»** — yaki «quliqining uqiƣa». □ **29:26 «pulanglatma hədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alahidə pulanglatqan hədiyədur. «Pulanglatma hədiyə» adəttə barliq kahinlariƣa təwə bolidu. □ **29:27 «kətürmə hədiyə»** — kahin yaki hədiyəni sunƣan kixi Pərwərdigarning aldiƣa ikki qollap alahidə egiz kətürüp atiƣan hədiyə. «kətürmə hədiyə» adəttə qurbanliqqa məs'ul kahinƣa təwə bolidu.

wə ooɳullirioɳa beoɳixlanoɳan nesiwə bolidu; qünki u kətürmə ḥədiyədur. Bular Israillar təripidin sunulidioɳan inaqlik qurbanliqliridin ayrip qiqilip, ularning Pərwərdigaroɳa atap «egiz kətürgən ḥədiyə»si ḥesablinip, «kətürmə ḥədiyə» bolidu.■
29 Ḥarunning muqəddəs kiyimlirigə keyin ooɳulliri warislik qilidu. Ular məsiḥlinip, kaḥinliqqa təyinləngəndə xu kiyimlərni kiysun.
30 Ooɳullirining qaysisi uning ornini besip kaḥin bolsa, jamaət qedirioɳa kirip muqəddəs jayning iqidə hizmətkə kirixkəndə, bu kiyimlərni uda yəttə kün kiyip yürsun.
31 Sən kaḥinliqqa tikləx qurbanliqioɳa ataloɳan qoqqarni elip, uning gəxini muqəddəs jayda pixuroɳin; □
32 andin Ḥarun wə ooɳulliri qoqqarning gəxi bilən sewəttiki nanlarni jamaət qedirining kirix eoɳizida yesun; ■
33 ular əzlirining kaḥinliqqa təyinlinixidə Hudaoɳa atap muqəddəs qilinoɳanda kafarətkə ixlitilgən nərsilərni yesun, lekin bular muqəddəs boloɳaqqa, yat kixi buningdin ḥeqnemini yemisun. □ ■
34 Əgər kaḥinliqqa tikləx qurbanlik gəxidin yaki nandin ətigə azrak exip qalsa, exip qaloɳanni otta kəydürüwət; bular muqəddəs boloɳaqqa, ḥeqkim uningdin yesə bolmaydu.
35 Sən xu tərikidə Ḥarun wə uning ooɳulliri tooɳrisida buyruoɳinimning ḥəmmisini bəja kəltürüp, uda yəttə küngiqə ularni kaḥinliqqa tikləx wəzipisini ada qiloɳin.
36 Ḥər küni kafarət qilinixqa gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir torpaqni sunoɳin. Qurbangaḥning əzini gunaḥtin pak qilixqa uning üqünmu kafarət kəltürgin, muqəddəs qilinsun dəp, uni zəytun meyi bilən məsiḥligin.
37 Yəttə küngiqə sən qurbangaḥ üqün kafarət kəltürüp, uni muqəddəs qiloɳin. Buning bilən u «əng muqəddəs nərsilərning biri» ḥesablinidu; uningoɳa təgkən ḥəmmə nərsə muqəddəs ḥesablinidu.□

Kündilik qurbanlik tooɳrisida

38 Mana, qurbangaḥta ḥəmixə sunidioɳanliring munular: — ḥər küni bir yaxlik ikki qoza qurbanlik qilinsun. ■
39 Birini ətigəndə, yənə birini gugumda qurbanlik qilip sunoɳin. □
40 Birinqi qoza bilən birgə zəytun meyidin bir ḥinning təttin biri iləxtürülgən buoɳday unidin *əfaḫning* ondin biri wə yənə xarab ḥədiyəsi süpitidə təttin bir ḥin xarab quxup sunulsun. □
41 Ikkinqi qozini gugumda sunoɳin; uni ətigənlik qurbanlikningkidək, huxbuy boluxi üqün ot arqilik Pərwərdigaroɳa ataloɳan qurbanlik süpitidə axlik ḥədiyə wə xarab ḥədiyə bilən qoxup sunoɳin.

■ **29:28** Law. 7:31,34; 10:14 □ **29:31 «muqəddəs jay» —** muxu yərdə ibadət qedirning ḥoylisini kərsitidu («Law.» 8:31ni kərüng). **«pixuroɳin»** — yaki «qaynatqin». ■ **29:32** Law. 8:31; 24:9 □ **29:33 «yat kixi» —** muxu yərdə kaḥin bolmioɳan kixini kərsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4 □ **29:37 «Buning bilən u «əng muqəddəs nərsilərning biri» ḥesablinidu; uningoɳa təgkən ḥəmmə nərsə muqəddəs ḥesablinidu» —** muqəddəs qedirdiki barlik jabduqlar «əng muqəddəs» wə «muqəddəs» dəp bəlinidu. «Əng muqəddəs» boloɳanlaroɳa təgkənlər xu munasiwət bilən alaḥidə «Hudaningki» dəp ḥesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kərüng). Adəttə xundak qiloɳan kixilər əlümgə məḥkum qilinixi kerək idi; lekin panaḫ izdigənlər qurbangaḥning münggüzlirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni kərüng). ■ **29:38** Qəl. 28:3 □ **29:39 «gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatqan qaoɳdin qarangoɳu qüxküqə boloɳan arilikтiki wakit. □ **29:40 «bir əfaḫ» —** təhminən 2 kürə yaki 22 litr. Bir ḥin təhminən 3.6 litr.

42 Xu təriqidə bu køydürmə qurbanliq nəsildin-nəsilgə jamaət qedirining kirix eoqizida Pərwərdigarning ḥuzurida ətküzülüp daimliq qurbanliq bolsun; Mən *Pərwərdigar* xu yərdə silər bilən kərüxüp, sən bilən səzliximən.
43 Xuningdək Mən xu yərdə Israillar bilən uqriximan, xuning bilən u jay Mening xan-xəripim bilən muqəddəs qilinidu.
44 Mən jamaət qediri bilən qurbangaḥni Θzümgə atap muqəddəs qilimən; Ḥarun wə uning ooqullirinimu Θzümgə kaḥinliq hizmättə boluxqa ayrip muqəddəs qilimən.
45 Xundaq qilip Mən Israillarning arisida makan qilip, ularning Hudasi bolimən. ■
46 U waqitta ular Mening ularning arisida makan qilixim üqün ularni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudasi Pərwərdigar ikənlikimni bilidu; Mən ularning Hudasi Pərwərdigardurmən.

30

Huxbuygaḥ

1 Sən yənə huxbuy yandurux üqün bir huxbuygaḥni yasatqin; uni akatsiyə yaoqiqidin təyyarlioqin. □ ■
2 U tət qasa, uzunluqi bir gəz, kəngliki bir gəz, egizliki ikki gəz bolsun. Uning *tət burjikidiki* münggüzlər uning bilən bir pütün qilip yasalsun.
3 Sən uni, yəni uning üstini, tət ətrapini ḥəm münggüzlirini sap altun bilən qaplatqin; uning üsti qismining qərisigə altundin girwək qiqaroqin.
4 Uningoqa altundin ikki ḥalqa yasap, uning girwikining astioqa bekitkin; ularni ikki yenioqa udulmu'udul bekitkin. Huxbuygaḥni kətüridioqan ikki baldaqni selix üqün bularni huxbuygaḥning ikki təripigə orunlaxturoqin. □
5 Baldaqlirini akatsiyə yaoqiqidin yasap, altun bilən qaplioqin.
6 Huxbuygaḥni ḥəküm-guwaḥliq sanduqining udulidiki pərdining sirtioqa, yəni Mən sən bilən kərixidioqan jay boloqan ḥəküm-guwaḥliq sanduqining üstidiki kafarət təhtining udulioqa qoyoqin.
7 Ḥarun xuning üstidə esil huxbuy ətirni yandursun; ḥər küni ətigənliki qiraoqlarni pərligili kəlgəndə, huxbuylarni yandursun. ■
8 Xuningdək Ḥarun gugumda qiraoqlarni tizip yaqqanda, huxbuy yandursun. Xundaq qilip Pərwərdigarning aldida nəsildin-nəsilgə huxbuy ḥəmixə əqürülməy yeniq bolidu.□
9 Silər uning üstidə nə ḥeqqandaq oqəyriy huxbuy yandurmanglar, nə køydürmə qurbanliq nə axliq ḥədiyə sunmanglar, xundaqla uning üstigə ḥeqqandaq xarab ḥədiyəni təkmənglar.
10 Hər yilda Ḥarun bir qetim *huxbuygaḥning* münggüzlirigə kafarət kəltürsun; ḥər qetim kafarət kəltüridioqan gunaḥ qurbanliqining qeni bilən uning üqün kafarət kəltürsun. Nəsildin-nəsilgə xundaq qilinglar; bu *huxbuygaḥ* Pərwərdigaroqa «əng muqəddəs» ḥesablinidioqan nərsilərning qataridindur.

Sanaqtin ətküzülgəndə tapxurulidioqan kafarət puli

11 Pərwərdigar Musaoqa mundaq dedi: —

■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zəb. 78:60; Zək. 2:14; 2Kor. 6:16; Wəḥ. 21:3 □ **30:1 «Huxbuygaḥ »** — munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:1** Mis. 37:25 □ **30:4 «ikki yenioqa»** — yaki «ikki burjikigə». Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8 «gugumda»** — 12:7diki izaḥatni kərüng. **«qiraoqlarni tizip yaqqanda»** — qiraoqlar daim yeniq turidu, asasən əqürülməydu (27:20, «Law.» 24:2ni kərüng). Muxu səz bəlkim qiraoqdanning üstidiki yəttə qədəḥni bir-birləp qüxürüp, zəytun meyini quyup andin qaytidin yanduruxni bildürüxi mumkin.

12 Sən Israillarning sanini eniḳlax üqün ularni sanioɣiningda, ularning sanilixi wəjidin arisioɣa balayi’apət kəlməsliki üqün, ularni sanioɣiningda ḫərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroɣa kafarət puli tapxursun. □ ■

13 Royhətkə elinip, sanaḳtin ətkənlərning ḫəmmisi berixi kerək boloɣini xuki, ḫərbiri muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə yerim xəkəl bərsun (bir xəkəl yigirmə gəraḫḳa barawər kelidu). Bu yerim xəkəl Pərwərdigaroɣa «kətürmə ḫədiyə» bolidu. □ ■

14 Royhətkə elinip, sanaḳtin ətkənlər, yəni yigirmə yax yaki uningdin qonglarning ḫərbiri Pərwərdigaroɣa xu «kətürmə ḫədiyə»ni bərsun.

15 Əz jeninglaroɣa kafarət kəltürüx üqün Pərwərdigaroɣa kətürmə ḫədiyə bərginiglarda bay kixi yerim xəkəldin artuḳ bərmisun, kəmbəqəl kiximu yerim xəkəldin kəm bərmisun.

16 Sən Israillardin xu kafarət pulini tapxurup elip, jamaət qedirining hizmitigə beoɣixlap ixlətkin; u pul Israillaroɣa Pərwərdigarning ḫuzurida əslətmə süpitidə jeninglaroɣa kafarət kəltüridioɣan bolidu.■

Yuyunux desi, yəni «paklinix desi»

17 Pərwərdigar Musaoɣa mundaḳ dedi: —

18 Sən yuyunuxḳa ixlitixkə mistin *yooɣan* bir das wə uningoɣa mistin bir təglik yasatḳin; uni jamaət qediri bilən ḳurbangaḫning otturisioɣa orunlaxturup, iqigə su toxturup ḳoyoɣin.

19 Ḫarun bilən uning ooɣulliri uningdiki su bilən put-ḳollirini yusun.

20 Ular jamaət qedirioɣa kirgəndə əlməsliki üqün su bilən əzini yuyuxi kerək; ular hizmət ḳilix üqün, ḳurbangaḫḳa yeḳin berip Pərwərdigaroɣa ot arḳiliḳ atilidioɣan ḳurbanliḳ sunmaḳqi boloɣinidimu, xundaḳ ḳilsun.

21 Ular əlməsliki üqün put-ḳollirini yusun; bu ix ularoɣa, yəni əzi wə uning nəsilliri üqün əwladtin əwladḳiqə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.

□ **30:12 «ularni sanioɣiningda ḫərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroɣa kafarət puli tapxursun»** — Nemixḳa sanaḳtin ətküzülüx wəjidin kafarət kəltürüxi kerək? Həlḳning sanini eniḳlaxtin ikki hil gunaḫ pəyda boluxi mumkin: (1) Israil həlḳi əzlirining kəplükini bilip, təkəbburlixip ketixi mumkin; (2) ḳiyinqiliḳḳa duq kəlgəndə, ular Hudaoɣa tayanmay, bəlki əz küq-ḳudritigə tayinixi mumkin idi. Israillardin bu pulni elix ularoɣa əzlirining gunaḫliḳ təbiiti tooɣruluḳ agaḫlanduruxtin ibrət idi; dərwəqə bu pul muḳəddəs qedirda ularoɣa kafarət kəltürüxkə kaḫinlar tərəpidin ətküzülidioɣan hizməttə ixlitilətti (16-ayət). Hudaning buyruḳi bolmisa həlḳni sanaḳtin ətküzüxkə qət’iy bolmaytti (məsilən, «1Tar.» 21:1-5ni kərüng). ■ **30:12** Qəl. 1:2 □ **30:13 «muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə»** — «xəkəl» kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoɣa barawər boluxi mumkin. «Muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübḫisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, muḳəddəs jayda saḳlanoɣan muḳim bekitilgən birnəqqə hil əlqəm birliki bolsa kerək. ■ **30:13** Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **30:16** Mis. 38:25

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ķurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təķdim nan»
ķoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduķi

əḥdə sanduķining iqi

Muqəddəs may təyyarlax yoli

22 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
23 Sən ḫəmmidin esil huxbuy dora-dərməklərdin təyyarla, yəni murməkki suyuqluqidin bəx yüz xəkəl, darqindin ikki yüz əllik xəkəl, egirdin ikki yüz əllik xəkəl, □
24 ḳowzaqdarqindin bəx yüz xəkəl elip (bu əlqəmlər muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bolsun) wə zəytun meyidinmu bir ḫin təyyarla; □
25 bu dora-dərməklər bilən məsiḫ ḳilix üqün bir muqəddəs may — ətirqi qiqarоɣandək bir huxbuy may qiqarоɣuzоɣin. Bu «muqəddəs məsiḫləx meyi» bolidu.
26 Sən uning bilən jamaət qedirini, ḫəküm-guwaḫliq sanduqini,
27 xirə wə uning barliq ḳaqa-ḳuqilirini, qiraoɣdan wə uning əswablirini, huxbuy-gaḫni,
28 kөydürmə ḳurbanliq ḳurbangaḫi wə uning əswablirini, yuyunux desi wə uning təglikini məsiḫligin;
29 sən xu tərzdə ularni «əng muqəddəs nərsilər» ḳatarida muqəddəs ḳiloɣin. Ularoɣa təgkən ḫərqandaq nərsimu «muqəddəs» ḫesablinidu.□
30 Ḫarun bilən uning ooɣullirini bolsa Manga kaḫinliq hizməttə boluxi üqün məsiḫləp muqəddəs ḳiloɣin.
31 Israillaroɣa səz ḳilip mundaq eytqin: — Bu may əwladtin əwladqiqə Manga ataloɣan muqəddəs məsiḫləx meyi bolidu.
32 Uni adəmning bədinigə ḳuysa bolmaydu; xuningdək uningoɣa ohxaydioɣan yaki tərkibi ohxixidioɣan ḫeqqandaq maylarni yasimanglar. U muqəddəs boloɣini üqün silərgimu muqəddəs boluxi kerək. □
33 Kimki tərkibi xuningoɣa ohxaydioɣan may təngxisə, yaki uni elip yat birsigə sürsə, u өz həlqi arisidin üzüp taxlinidu.□

Huxbuy yasax usuli

34 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
Sən huxbuy dora-dərməklər, yəni huxbuy yelim, dengiz ḳululisi meyi, aq dewirqay wə sap məstiki təyyarlioɣin. Bularning ḫəmmisi ohxax miqdarda bolsun; □
35 Huddi ətirqi may qiqarоɣanoɣa ohxax, ularni təngxəp huxbuy yasioɣin; u tuzlanoɣan, sap wə muqəddəs puraqliq ətir bolidu.
36 Sən uningdin azraq elip, talqandək obdan ezip, jamaət qedirdiki ḫəküm-guwaḫliq *sanduqining* uduliоɣa, yəni Mən silər bilən kөrüxidioɣan jayning aldioɣa ḳoyoɣin. Bu silərgə Pərwərdigaroɣa ataloɣan «əng muqəddəs nərsilər» ḳatarida ḫesablansun.
37 Silər yasioɣan bu huxbuyning retsepi bilən өzünglaroɣimu ohxax bir huxbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbətən eytqanda Pərwərdigaroɣa has ḳilinoɣan muqəddəs bolidu.

□ **30:23 «500 xəkəl» —** təhminən 6 kilogram. □ **30:24 «bir ḫin» —** təhminən 3.6 litr. □ **30:29 «əng muqəddəs nərsilər» wə «muqəddəs» —** muqəddəs qedirdiki barliq jabduqlar «əng muqəddəs» wə «muqəddəs» dəp bəlinidu. «əng muqəddəs» boloɣanlaroɣa təgkənlər xu munasiwət bilən alaḫidə «Hudaningki» dəp ḫesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kөrüng). □ **30:32 «adəmning bədinigə» —** ibraniy tilida «adəmning ətlirigə». **«*muqəddəs məsiḫləx meyi*** adəmning bədinigə ḳuysa bolmaydu» — bəzi alimlar buni «kaḫinlardin baxqilaroɣa ḳuysa bolmaydu» dəp qüxinidu. Lekin «Zəbur» 132:2gə ḳarioɣanda, məsiḫləx meyi kaḫinlarni məsiḫləp ḳuyuloɣanda ularning bədinigə təgməy, bəlki bax kiyimidin eḳip saḳaldin ətüp kiyim-keqəklirigə qüxətti. □ **30:33 «Kimki… yat birsigə sürsə,…» —** demək, kaḫinlardin baxqilarning üstigə. **«u өz həlqi arisidin üzüp taxlinidu»** — 19:12diki izaḫatni kөrüng. □ **30:34 «dengiz ḳululisi meyi» —** yaki «oniqa» yaki naməlum birhil өsümlükning yelimi. **«aq dewirqay» —** yaki «galbanum». Buning puriqi aqqiq bolsimu, dorilaroɣa iləxtürülgəndə ularning kөyüx waqtini uzartidu wə ularni tehimu hux puraqliq ḳilidu.

38 Kimki uning purikini purap ḥuzurlinix üqün uningoɣa ohxap ketidioɣan ḥərkandak bir huxbuyni yasisa, u өz həlki arisidin üzüp taxlansun.

31

Ibadət jayini yasioɣuqi ustilarning tallinixi

1 Pərwərdigar Huda Musaoɣa mundak dedi: —
2 Mana, Mən Өzüm Yəḥuda kəbilisidin boloɣan Hurning nəwrisi, urining ooɣli Bəzalələlni ismini atap qakirdim; □ ■
3 uni Hudaning Roḥi bilən toldurup, uningoɣa danalik, əkil-parasət, ilim-ḥekmət igilitip, uni ḥərtürlük ixni kilixka kabiliyətlik kilip,
4 türlük-türlük ḥünərlərni kilalaydioɣan, yəni altun, kümüx wə mis ixlirini kilalaydioɣan,
5 yakutlarni kesip-oyalaydioɣan, ularni zinnət buyumlirioɣa ornitalaydioɣan, yaoɣaqlaroɣa nəkix qikiralaydioɣan, ḥərhil ḥünər ixlirini kamlaxturalaydioɣan kildim.
6 Xuningdək mana, Mən yənə Dan kəbilisidin Aḥisamakning ooɣli Oḥoliyabni uningoɣa yardəmqilikkə təyinlidim, xundakla Mən sanga buyruoɣan ḥəmmə nərsilərni yasisun dəp, barlik pəm-parasətlik kixikərning kəngligə tehimu əkil-parasət ata kildim;
7 xuning bilən ular jamaət qedirini, ḥəküm-guwaḥlik sandukini, uning üstidiki kafarət təhtini, qedirining ḥəmmə əswablirini,
8 xirə bilən uning kaqa-kuqilirini, sap altundin yasilidioɣan qiraoɣdan bilən uning barlik əswablirini, huxbuygaḥni,
9 kөydürmə kurbanlik kurbangaḥi bilən uning barlik əswablirini, yuyux desi bilən uning təglikini yasiyalaydioɣan,
10 hizmət kiyimliri, yəni kaḥinlik hizmitidə kiyilidioɣan, Ḥarun kaḥinning mukəddəs kiyimliri wə uning ooɣullirining kaḥinlik kiyimlirini tokuyalaydioɣan, □
11 məsiḥləx meyi wə mukəddəs jayoɣa təyyarlinidioɣan esil dora-dərmәklərdin huxbuyni yasiyalaydioɣan boldi. Mən sanga əmr kiloɣinim boyiqə ular barlik ixni bəja kəltüridu.

Xabat küni, yəni «dəm elix küni»ni tutux kerək

12 Pərwərdigar Musaoɣa əmr kilip mundak dedi: —
13 Sən Israillaroɣa əmr kilip ularoɣa: — «Silər Mening xabat künlirimni qokum tutunglar; qünki bular silərning өzünglarni pak-mukəddəs kiloɣuqining Mən Pərwərdigar ikənlikini bilixinglar üqün Mən bilən silərning otturanglardiki bir nixanə-bəlgə bolidu.
14 Xabat küni silərgə mukəddəs kilip bekitilgini üqün, uni tutunglar; kimki uni buzsa, өlüm jazasioɣa tartilmisa bolmaydu; bərḥək, kimki u künidə ḥərkandak ixni kilsa, өz həlki arisidin üzüp taxlansun. ■
15 Altə kün iqidə ix kilinsun; lekin yəttinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan mukəddəs kün bolup, aram alidioɣan xabat küni bolidu; kimki xabat künidə birər ix kilsa, өlüm jazasioɣa tartilmisa bolmaydu.

□ **31:2 «ismini atap qakirdim»** — muxu səzlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḥim bir ix üqün alaḥidə tallap qakiroɣanlikini kərsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kөrüng. «Bəzalə» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḥida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10 «hizmət kiyimliri»** — yaki «kaḥinlik hizmət kiyimliri». ■ **31:14** Mis. 20:8; Qan. 5:12; Əz. 20:12

16 Israillar xabat künini tutuxi kerək; ular əbədiy əhdə süpitidə uni əwladtin əwladqiqə tutsun.
17 Bu Mən bilən Israillarning otturisida əbədiy bir nixanə-bəlgə bolidu; qünki Pərwərdigar altə kün iqidə asman bilən zeminni yaritip, yəttinqi künidə aram elip rahət tapqanidi», — degin.■
18 Huda Sinay teoqida Musaoqa bu səzlərni qilip boloqandin keyin, ikki həküm-guwahliq tahtiyini uningoqa tapxurdi. Tahtaylar taxtin bolup, *səzlər* Hudaning barmiqi bilən ularoqa pütülgənidi.■

32

Altun Mozayoqa qoqunux gunahi

1 Həlq Musaning taoqdin qüxməy hayal bolup qaloqinini kərüp, Harunning qexioqa yioqilip uningoqa: — Sən qopup, bizgə aldimizda yol baxlap mangidioqan bir ilah yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Musa degən heliqi kixigə nemə bolup kətkənlikini bilməymiz, — deyixti.■
2 Harun ularoqa: — Hotunliringlar bilən ooqul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zirə halqilarni qiqirip, mening qeximoqa elip kelinglar, dedi.
3 Xuning bilən pütkül həlq əz qulaqliridiki altun zirə halqilarni qiqirip Harunning qexioqa elip kəldi.
4 U bularni ularning qolidin elip, iskinə bilən quyma bir mozayni yasatquzdi. Xuning bilən ular: — Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudayinglar mana budur! — deyixti.
5 Harun uni kərüp uning aldida bir qurbangahni yasitip andin: «Ətə Pərwərdigar üqün bir heyt ətküzülidu», dəp elan qildi.
6 Ətisi ular səhər qopup, kəydürmə qurbanliqlarni sunup, inaqlik qurbanliqlirinimu kəltürdi; andin halayiq olturup yəp-iqixti, qopup əyx-ixrət qilixti.□ ■
7 Xu qaoqda Pərwərdigar Musaoqa: — Ornungdin tur, tezdin pəskə qüxkin! Qünki sən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqing buzuqqiliqqa berilip kətti. ■
8 Mən ularoqa buyruoqan yoldin xunqə tezla qətnəp, əzliri üqün bir quyma mozayni yasap, uningoqa qoqunup qurbanlik kəltürüxti həmdə: «Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudaying mana xudur!», deyixti, — dedi.■
9 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Mana, bu həlqni kərüp qoydum; mana, ular dərwəqə boyni qattiq bir həlqtur. ■
10 Əmdi Meni tosma, Mən oqəzəp otumni ularning üstigə qüxürüp, ularni yutuwetimən; andin seni uluoq bir əl qilimən, — dedi.□
11 Lekin Musa Hudasi Pərwərdigardin ətünüp iltija qilip mundaq dedi: — Əy Pərwərdigar, nemixqa sən oqəzəp otungni Əzüng zor qudrət wə küqlük qol bilən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqingning üstigə qüxürisən? ■
12 Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning bexioqa bala qüxürüx üqün, ularni taoqlarning üstidə əltürüp yər yüzidin yoqitix üqün, *ularning Hudasi* ularni elip kətti, — deyixsunmu? Əz otluq oqəzipingdin yenip, Əz həlqinggə balayi'apət kəltürüx niyitingdin yanoqaysən! ■
13 Əz qulliring Ibrahim, Isqaq wə Israilni yad qiloqin; Sən ularoqa qəsəm bilən wədə qilip: «Nəslinglarni asmandiki yultuzlardək awutimən, Əzüm uning tooqrisida

■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ **31:18** Mis. 32:16 ■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6 «qopup əyx-ixrət qilixti»** — yaki «qopup ussul oynioqili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28 ■ **32:9** Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yəx. 48:4; Yər. 5:3; Hox. 4:16 □ **32:10 «Meni tosma»** — yaki «meni qoyup bər». ■ **32:11** Zəb. 106:19-23 ■ **32:12** Qəl. 14:13-19.

sөzligən muxu zeminning ḥəmmisini nəslinglarƣa berimən, ular uningƣa mənggü
igidarqilik ķilidiƣan bolidu» degənidingƣu, — dedi.□ ■
14 Xuning bilən Pərwərdigar Өz həlķining üstigə: «Balayi'apət qüxürimən» degən
niyitidin yandi.
15 Musa kəynigə burulup, ikki ḥөküm-guwaḥlik tahtiyini ķoliƣa elip taƣdin qüxti.
Tahtaylarning ikki təripigə sөzlər pütülgənidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük
idi.
16 Bu tahtaylar bolsa Hudaning Өzining yasiƣini, pütülgənliri bolsa Hudaning
Өzining pütkini idi, u tahtaylarƣa oyulƣanidi.■
17 Yəxua həlķning kөtürgən quķan-sürənlirini, warķiraxlirini anglap Musaƣa: —
Qedirgaḥdin jəngning hitabi qiķiwatidu, dedi.
18 Lekin u jawab berip: — Angliniwatķan awaz nə nusrət təntənisi əməs, nə
məƣlubiyətning pəryadi əməs, bəlki nahxa-küy sadasi! — dedi.
19 Musa qedirgaḥƣa yeķin kelip, mozayni wə jamaətning ussulƣa qüxüp kətkənlikini
kөrüp xundaķ dərƣəzəp boldiki, tahtaylarni ķolidin taxlap taƣning tüwidə
qeķiwətti. ■
20 Andin ular yasiƣan mozayni otķa selip kөydürüp, uni yanjip kukum-talķan ķilip,
su üstigə qeqip Israillarni iqixkə məjburlidi.■
21 Andin Musa Ḥarunƣa: Sən ularni xunqə eƣir gunaḥķa patķuzƣudək, muxu həlķ
sanga nemə ķildi? — dedi.
22 Ḥarun jawab berip: — Hojamning ƣəzəp-aqqiķi tutaxmiƣay! Bu həlķning ķandaķ
ikənlikini, ularning zəzillikkə mayil ikənlikini obdan bilisən. ■
23 Ular manga: — «Bizgə aldimizda yol baxlap mangidiƣan bir ilaḥni yasap bərgin;
qünki bizni Misir zeminidin qiķirip kəlgən Musa degən xu adəmgə nemə bolƣinini
bilməymiz», dedi.
24 Mən ularƣa: «Kimdə altun bolsa xuni qiķirip bərsun» desəm, ular manga tapxurup
bərdi; mən uni otķa taxliwidim, mana, bu mozay qiķti, — dedi.□
25 Musa həlķning ķandaķsigə tizginsiz bolup kətkənlikini kөrdi; qünki Ḥarun ularni
düxmənlirining aldida məshirə obyekti boluxķa өz məyligə ķoyuwətkənidi.
26 Musa qedirgaḥning kirix eƣiziƣa berip, xu yərdə turup: — Kimki
Pərwərdigarning təripidə bolsa mening yenimƣa kəlsun! — dedi. Xuni dewidi,
Lawiylarning ḥəmmisi uning ķexiƣa yiƣildi.
27 U ularƣa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Ḥərbir kixi өz
ķiliqini yanpixiƣa esip, qedirgaḥning iqigə kirip, bu qetidin u qetigiqə kezip yürüp,
ḥərbiri өz ķerindixini, өz dost-buradirini, өz ķoxnisini өltürsun!» — dedi.□
28 Xuning bilən Lawiylar Musaning buyruƣini boyiqə ix kөrdi; xu küni həlķning
iqidin üq ming kixi өltürüldi.
29 Andin Musa: — Ḥərbiringlar bügün өzünglarni Pərwərdigarƣa has boluxķa
atidinglar; qünki ḥərbiringlar ḥətta өz oƣlunglar ḥəm ķerindixinglarnimu ayimid-
inglar; xuning bilən bügün bəht-bərikətni üstünglarƣa qüxürdunglar, dedi.□
30 Ətisi Musa həlķķə sөz ķilip: — Silər dərwəķə naḥayiti eƣir bir gunaḥ sadir
ķildinglar. Əmdi mana, mən Pərwərdigarning aldiƣa qiķimən; gunaḥinglar üqün
kafarət kəltürələymənmikin, — dedi.
31 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldiƣa yenip berip: — Ḥəy...! Bu həlķ
dərwəķə eƣir bir gunaḥ sadir ķilip, өzlirigə altundin ilaḥlarni yasaptu!

□ **32:13 «... Ibraḥim, Isḥaķ wə Israilni yad ķiloƣin»** — oķurmənlərning esidə bolsunki, Yaķupning ikkinqi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Ķan. 34:4 ■ **32:16** Mis. 31:18; Ķan. 9:10 ■ **32:19** Ķan. 9:17 ■ **32:20** Ķan. 9:21 ■ **32:22** 1Yuḥa. 5:19 □ **32:24 «qiķirip bərsun»** — ibraniy tilida «üzüp bərsun». □ **32:27 «bu qetidin u qetigiqə»** — ibraniy tilida «bu kirix eƣizidin u kirix eƣiziƣa». □ **32:29 «Pərwərdigarƣa has boluxķa atidinglar»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar üqün ķolliringlarni toldurunglar» — demək, ular өzlirini uning hizmitigə beƣixlidi.

32 Lekin əmdi Sən ularning gunahini əpu kilixkə unioqaysən…, unimisang, ismimni Өzüng yazoqan dəptiringdin əqürüwətkin! — dedi.
33 Pərwərdigar Musaoqa jawab berip: — Kimki Mening aldimda gunah kiloqan bolsa, uning etini Өz dəptirimdin əqürüwetimən.
34 Əmdi sən berip, Mən sanga eytkan jayoqa həlkni baxlap baroqin. Mana, Mening Pərixtəm aldingda mangidu. Lekin ularoqa jaza beridioqan künüm kəlgəndə, ularoqa gunahi üqün jaza berimən, dedi.□
35 Bu səzdin keyin Pərwərdigar həlkning Harunning koli bilən mozayni kuydurup yasatkini üqün ularni waba bilən jazalidi.

33

Pərwərdigarning Israillarni Sinay teoqidin ketixkə buyruxi

1 Pərwərdigar Musaoqa mundak dedi: — Sən ornungdin turup, əzüng Misir zeminidin elip kəlgən həlk bilən billə muxu yərdin ketip: «Mən sening nəslinggə uni berimən» dəp kəsəm kilip Ibrahimoqa, Ishakka wə Yakupka wədə kiloqan zeminoqa baroqin. ■
2 Xuning bilən sening aldingda bir Pərixtə əwətip, Kanaaniy, Amoriy, Hittiy, Pərizziylərni, Hiwiy bilən Yəbusiylarni həydəp qikirip, □
3 seni süt bilən həsəl ekip turidioqan zeminoqa kəltürimən. Qünki silər boyni kattik bir həlk boloqaqka, yolda silərni halak kiliwətməslikim üqün, Өzüm silərning aranglarda bolup, xu *zeminoqa* billə qikmaymən, — dedi.□ ■
4 Halayik bu kattik səzni anglap, kayoquoqa qəmüp heqkaysisi əz zibu-zinnətlirini takimidi.
5 Qünki Pərwərdigar Musaoqa səz kilip: — Sən berip Israillaroqa: «*Pərwərdigar*: — Silər boyni kattik bir həlk ikənsilər; əgər Mən Pərwərdigar aranglaroqa qikip bir dəkikila tursam, silərni yokitiwətkən bolattim. Əmdi silər əzünglardiki zibu-zinnətlərni eliwetinglar; xu qaoqda Mən silərgə nemə kilidioqinimni bilimən, dedi», dəp eytkin, — degənidi.
6 Xunga Israillar Horəb teoqidin ayrilipla zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti.□

«Kərüxüx qediri»

7 Xuning bilən Musa əz qedirini elip, uni qedirgahning sirtida, qedirgahdin nerirak bir jayoqa tikip, uni «kərüxüx qediri» dəp atidi. Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol sorimakqi bolsa qedirgahning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti. □

□ **32:34 «ularoqa jaza beridioqan künüm» —** ibraniy tilida «Mən ularni yokliqan künidə». «Hudaning yoklixi» — U yekin kelip jazasini qüxüridu yaki bolmisa bəht-bərikitini kəltüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13 □ **33:2 «sening aldingda bir Pərixtə əwətip, …» —** xübhisizki, 32:34də tiloqa elinoqan pərixtə. □ **33:3 «Өzüm silərning aranglarda bolup, xu zeminoqa billə qikmaymən» —** demək, Huda Өzi «mukəddəs qedir»ni makan kilip ularning arisida turmay, ular bilən billə barmaydu, Өz ornioqa ular bilən billə berixka «Өz Pərixtəm»ni əwətidu. Əməliyəttə «Pərwərdigarning Pərixtisi» Pərwərdigarning Өz huzurioqa barawər idi; lekin Musa pəyoqəmbər wə həlk bu nuktini tehi qüxənməytti (4-ayətni kərüng). 3:2-3, izahat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **33:3** Mis. 32:9; Kan. 9:13 □ **33:6 «Xunga Israillar … zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti» —** yaki «Xuning bilən, Israillar Horəb (Sinay) teoqidin ayriloqandin tartip, zinnət buyumlarni zadi takimidi». □ **33:7 «Musa əz qedirini elip, …» —** yaki «Musa qedirni elip, …». Bizningqə «mukəddəs qedir» tehi yasalmioqanidi. **«kərüxüx qediri» —** qong mukəddəs qedir yasaloqandin keyin umu «kərüxüx qediri» yaki «jamaət qediri» dəp atilidu. **«Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol sorimakqi bolsa qedirgahning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti» —** Hudaning 3- wə 5-ayəttiki səzigə karioqanda, Musa: «Huda əmdi arimizda, yəni qedirgah otturisidiki «mukəddəs qedir»da turmakqi əməs; xunga qedirni yasioqinimiz bikar bolidu, Huda uningda bəribir turmaydu» — dəp oylioqan bolsa kerək. Xunga Huda bilən səzlixix üqün u qedirning ornida qedirgahning sirtida əz qedirini tikkən.

8 Xundaḳ bolattiki, ḥər ḳetim Musa qediroɣa qiḳsa, pütkül halayiḳ ḳopup, ḥərbiri өz qedirining ixikidə ərə turup, Musa qediroɣa kirip boloɣuqə uning kəynidin ḳarixip turatti.
9 Andin Musa ḥər ḳetim qediroɣa kirip kətsə xundaḳ bolattiki, bulut tüwrüki qüxüp, qedirning kirix eoɣizida tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti. □
10 Pütkül halayiḳ bulut tüwrükining jamaət qedirining kirix eoɣizida tohtioɣinini kərətti; uni kərginidə həlḳning ḥəmmisi ḳopup, ḥərbiri өz qedirining ixikidə turup səjdə ḳilixatti.
11 Xu qaoɣlarda Pərwərdigar Musa bilən kixilər өz dost-buradiri bilən səzləxkəndək, yüzmuyüz səzlixətti. Andin Musa qedirgaḥoɣa yenip kelətti; lekin uning hizmətkari boloɣan nunning ooɣli Yəxua degən yax yigit qedirning iqidin qiḳmaytti.

Musaning Pərwərdigarning xan-xəripini kərüxi

12 Musa Pərwərdigaroɣa mundaḳ dedi: — Mana, Sən daim manga: «Bu həlḳni elip qiḳḳin» dəp kəlding; lekin Өzüng manga: «Mən seni ismingni bilip tonuymən», wə xuningdək «Nəzirim aldida iltipat tapting» degən bolsangmu, Sən mening bilən birgə kimni əwətidioɣiningni manga ayan ḳilmiding. □
13 Əgər mən rasttinla nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, өzümning Seni tonuxum üqün, nəziringdə iltipat tepiwerixim üqün manga Өz yolungni ayan ḳiloɣaysən; mana, bu həlḳning Өz həlḳing boloɣinini nəziringdə tutḳaysən! — dedi.
14 U jawab berip: Mən Өzüm *sən* billə billə berip, sanga aram ata ḳilimən, — dedi.□
15 Musa uningoɣa jawabən: — Əgər Sən Өzüng *biz* bilən billə mangmisang, bizni bu yərdin qiḳarmioɣaysən;
16 qünki, mən wə həlḳing nəziringdə iltipat tapḳinimiz nemidin bilinidu? Əjəba, Өzüngning biz bilən billə mangoɣiningdin bilinməmdu? Xu səwəbtin mən wə həlḳing yər yüzidiki ḥərbir taipilərdin alaḥidə pərḳlənməmduḳ?! — dedi.■
17 Pərwərdigar Musaoɣa: — Muxu iltijayingnimu ijabət ḳilimən; qünki sən nəzirimdə iltipat tapting wə Mən seni ismingni bilip tonuymən, dedi.□
18 Xuning bilən Musa: — Өz xan-xərpingni manga kərsətkəysən, — dedi.
19 *Pərwərdigar*: — Өzümning pütkül meḥribanliḳimni sening kөz aldingdin ətküzimən wə aldingda «Yaḥwəḥ» degən namni jakarlaymən. Kimgə xapaət ḳilmaḳqi bolsam xuningoɣa xapaət kərsitimən, kimgə rəḥim-xəpḳət kərsətməkqi bolsam, xuningoɣa rəḥim-xəpḳət kərsitimən, dedi.□ ■
20 Pərwərdigar uningoɣa: — Sən yüzümni kөrəlməysən; qünki ḥeq adəmzat Meni kөrsə tirik ḳalmaydu, dedi.
21 Andin Pərwərdigar: — Mana, yenimda bir jay bardur; sən xu yərdiki ḳoram taxning üstidə turoɣin.
22 Mening xan-xəripim ətidioɣan waḳitta, xundaḳ boliduki, Mən seni xu ḳoram taxning yeriḳida turoɣuzup, Mən ətüp boloɣuqə seni ḳolum bilən yepip turimən.

□ **33:9 «bulut tüwrüki qüxüp, ... tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti» —** demək, Hudaning ḥuzuri bulut tüwrükidə turatti. □ **33:12 «Mən seni ismingni bilip tonuymən» —** bu səzlər Hudaning məlum bir kixini (muxu yərdə Musani) alaḥidə səyidioɣinini yaki tallioɣanliḳini kərsitidu. □ **33:14 «...*Mən*** sanga aram ata ḳilimən» — yuḳirida, 32:10də Huda Musaoɣa: «Meni tosma» (ibraniy tilida «Manga aram bərgin!» yaki «Meni ḳoyoɣin») degənidi; lekin u ḥazir Musaoɣa «Mən sanga aram ata ḳilimən» dəydu. ■ **33:16** Ḳan. 4:7 □ **33:17 «...Mən seni ismingni bilip tonuymən» —** 12-ayət wə izaḥatini kərüng. □ **33:19 «Yaḥwəḥ» —** oḳurmənlərning esidə boluxi mumkinki, «Yaḥwəḥ» Hudaning alaḥidə namidur, mənisi «Mənggü Bar Boloɣuqi» degəndək. Biz bu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə ḳilimiz. ■ **33:19** Rim. 9:15

23 Andin qolumni tartiwalimən; xuning bilən sən Mening arqa təripimni kərisən,
lekin yüzüm kərünməydu, — dedi.□

34

Həküm-guwahliq tahtaylirining qayta berilixi

1 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən awwalqioqa ohxax özüng üqün taxtin ikki tahtayni
yonup kəl; Mən bu tahtaloroqa sən ilgiri qeqiwətkən tahtaylardiki sözlərni yezip
qoyimən. ■
2 Sən ətə ətigəngiqə təyyar bolup, səhərdə Sinay teoqioqa qiqip, xu yərdə taoqning
qokqisida Mening aldimda hazir boloqin.
3 Lekin heq kixi sən bilən billə qikmisun wə yaki taoqning heq yeridə baxqa adəm
kərünmisun, qoy-kalilarmu taoqning tüwidə otlimisun, — dedi.■
4 Musa awwalqioqa ohxax taxtin ikki tahtayni yonup, ətisi tang səhər qopup, bu ikki
tax tahtayni qolida elip, Pərwərdigarning buyruoqini boyiqə Sinay teoqioqa qikti.
5 Xuning bilən Pərwərdigar bulutta qüxüp, xu yərdə Musaning qexida turup,
«Yahwəh» degən namini jakarlidi. □
6 Pərwərdigar uning köz aldidin ötüp: — «Pərwərdigar, Pərwərdigar, rəhimdil wə
mehir-xəpqətliktur, asan oqəzəplənməydioqan, xapaət bilən wapasi kəng Təngridur,
□ ■
7 mingliqan-on mingliqanlaroqa rəhim-xapaət kərsitip, qəbihlik, asiylik wə gunahni
kəqürgüqidur; lekin u gunahkarlarni hərgiz gunahsiz dəp qarimaydioqan, bəlki
atilarning qəbihlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundakla üqinqi wə tötinqi
əwladioqiqə yükləydioqan *Təngridur*» — dəp jakarlidi.□ ■
8 Xuning bilən Musa dərhal yərgə bax qoyup səjdə qilip: —
9 — Əy Rəb, əgər mən rasttinla nəziringdə iltipat tapqan bolsam, undakta i Rəb,
arimizda biz bilən mangoqaysən; qünki bu həlq dərwəkə boyni qattiq bir həlqtur;
bizning qəbihlikimizni wə gunahimizni kəqürgəysən, bizni Öz mirasing boluxqa
qobul qiloqaysən! — dedi.■

Yengiwaxtin əhdə tüzüx

10 Xuning bilən u Musaoqa: — Mana, Mən bir əhdə tüzimən; sening barliq həlqing
aldida pütkül yər yüzining heqbir jayida yaki heqbir əl arisida qilinip bakmioqan
möjizilərni yaritimən. Xuning bilən sən arisida boloqan həlqingning həmmisi
Pərwərdigarning *karamət* əməlini köridu; qünki Mening silərgə qilidioqan əməlim
dərwəkə dəhxətlik ix bolidu. □ ■
11 Mən bügün sanga tapilaydioqan əmrlirimni tutqin; mana, Mən silərning ald-
inglardin Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Pərizziy, Hiwiy wə Yəbusiylarni həydəp
qikirimən.

□ **33:23 «… sən Mening arqa təripimni kərisən» —** «… sən Mening kəynimdə qaloqan iznalirimni kərisən» degəndək tərjimilirimu uqrixi mumkin. **«lekin yüzüm kərünməydu»** — yaki «lekin yüzümning kərülüxi bolmaydu». ■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5 «Yahwəh» —** 33:19 wə izahatni kərüng. □ **34:6 «Pərwərdigar, Pərwərdigar» —** ibraniy tilida «Yahwəh, Yahwəh». **«xapaət»** — ibraniy tilida «həsəd» bilən ipadilinidu (20:6 wə izahatni kərüng). ■ **34:6** Mis. 33:19 □ **34:7 «rəhim-xapaət» —** ibraniy tilida «həsəd» degən söz bilən ipadilinidu (20:6 wə izahatni kərüng). **«atilarning qəbihlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundakla üqinqi wə tötinqi əwladioqiqə yükləydioqan»** — bu muhim söz tooqruluq «qoxumqə söz»imizni (20:5, 34:7 tooqruluq), xundakla «Əzakiyal»diki «qoxumqə söz»imizni (18-, 33-bablar tooqruluq) kərüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Qəl. 14:18; Qan. 5:10; Zəb. 86:14; 103:8; 145:8; Yər. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zəb. 28:9; 33:12; Zək. 2:16 □ **34:10 «Mening silərgə qilidioqan əməlim» —** ibraniy tilida «Mening sanga qilidioqan əməlim». ■ **34:10** Qan. 5:2; Yə. 10:12,13

12 Əmdi ḥezi boloɣinki, sən baridioɣan zeminda turuwatqanlar bilən ḥeq əḥdə baoɣlaxmioɣin; bolmisa, bu ix silərgə tuzaq bolidu; ■
13 bəlki silər ularning qurbangaḥlirini qəwüp, but tüwrüklirini sundurup, «axərah» butlirini kesip taxlanglar. □
14 Qünki sən ḥeqqandaq baxqa ilaḥqa ibadət qilmasliqing kerək — qünki Mənki Pərwərdigarning nami «Wapasizliqqa Ḥəsət Qiloɣuqi» bolup, ḥəsət qiloɣuqi bir ilaḥdurmən. ■
15 Bolmisa, xu zeminda turuwatqanlar bilən əḥdə tüzüxüng mumkin; andin ular ilaḥlirining kəynidin yürüp buzuqqiliq qilip, ilaḥlirioɣa qurbanliqlar ətküzginidə, silərni qaqirsa ularning qurbanliqliridin yəp ketixinglar mumkin;
16 sən xundaqla yənə ularning qizlirini ooɣulliringoɣa hotunluqqa elip berixing mumkin; u qizlar əz ilaḥlirining kəynidin yürüp buzuqqiliq qiloɣinida, ular ooɣulliringnimu əz ilaḥlirining arqisidin mangoɣuzup, buzuqqiliq qilduruxi mumkin.■
17 Əzüng üqün ḥeqqandaq quyma butlarni yasatmioɣin.
18 Petir nan ḥeytini tutunglar; Mening əmr qiloɣinimdək Abib eyida, bekitilgən waqitta yəttə kün petir nan yənglar. Qünki silər Abib eyida Misirdin qiqqansilər.■
19 Baliyatquning tunji mewisi Meningki bolidu; qarpay malliringning iqidin dəsləp tuoɣuloɣan ərkəklər, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining ḥəmmisi Meningki bolsun.■
20 Lekin exəklərning tunji təhəylirining ornioɣa qoza bilən bədəl təlixing lazim bolidu. Əgər ornioɣa *qoza* bərmisəng, təhəyning boynini sunduruwətkin. Tunji ooɣulliringni bolsa, ularoɣa bədəl tələp qayturuwal. Ḥeqkim Mening ḥuzurumoɣa quruq qol kəlmisun.□ ■
21 Sən altə kün iqidə ix-əməlingni qilip, yəttinqi küni aram elixing zərür; yər ḥəydəx waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram elixing zərür.■
22 Yengi buoɣdayning tunji ḥosulini təbrikləydioɣan «ḥəptilər ḥeyti»ni ətküzünglar; yilning ahirida «ḥosul yioɣix ḥeyti»ni ətküzünglar.□ ■
23 Sening ḥərbir ərkək kixiliring yilda üq qetim Israilning Hudasi boloɣan Rəb Pərwərdigarning aldioɣa ḥazir bolsun. ■
24 Qünki Mən taipilərni aldingdin ḥəydiwetip, qegraliringni kengəytimən; xuningdək sən yilda üq qetim Pərwərdigar Hudayingning aldioɣa ḥazir boluxqa qiqip barsang, ḥeqkim yeringgə kəz qirini salmaydu.
25 Manga sunulidioɣan qurbanliqning qenini bolduruloɣan nan bilən billə sunmioɣin; yaki ətüp ketix ḥeytining qurbanliqining gəxini ətigə qaldurma.□ ■
26 Zemiringning dəsləpki ḥosulidin tunji məḥsulatlarni Pərwərdigar Hudayingning əyigə kəltürüp ata.
Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma.□ ■

■ **34:12** Mis. 23:32; Qəl. 33:51; Qan. 7:2 □ **34:13 «axərah butliri» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəqixləngən boluxi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5 ■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Əz. 44:30 □ **34:20 «... tunji təhəylirining ornioɣa qoza bilən bədəl təlixing lazim bolidu» —** demək, qoza təhəyning ornioɣa qurbanliq qilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9 □ **34:22 «yilning ahirida» —** ibraniy tilida «yilning əzgirixidə» — yəni küzdə. **«ḥosul yioɣix ḥeyti» —** muxu ḥosul bolsa mewə-qewilərningkidur. Ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, ḥeyt yəttinqi ayda, bəzi yillirida Sentəbrdə, bəzi yillarda Əktəbrdə bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16 ■ **34:23** Mis. 23:17; Qan. 16:16 □ **34:25 «Manga sunulidioɣan qurbanliqning...» —** ibraniy tilida «Mening qurbanliqimning...». Muxu yərdə bu səz bəlkim yuqirida tiloɣa elinoɣan üq ḥeyttiki kəydürmə qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini kərsətsə kerək. «Mening qurbanliqimning qeni» bolsa məzkur ḥeytlarda qurbangaḥ üstigə təkülidioɣan qanlarni kərsitidu. ■ **34:25** Mis. 23:18 □ **34:26 «Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma» —** bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlqlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21

27 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bu səzlərni özüng üqün yeziwaloɣin; qünki Mən muxu
səzlərni asas qilip sən bilən wə Israil bilən əhdə baoɣlidim, dedi.
28 U waqitta Musa xu yərdə Pərwərdigarning ḥuzurida qiriq keqə-kündüz turdi; u
ḥeqnərsə yemidi, ḥeq su iqmidi. U yərdə *Pərwərdigar* tahtaylaroɣa əhdining səzliri
boloɣan on əmrni pütti.□ ■

Musaning yüzining parqirap turuxi

29 Musa Sinay teoɣidin qüxkəndə xundaq boldiki (u taoɣdin qüxkəndə ikki ḥəküm-
guwahliq tahtiyi uning qolida idi), özining *Pərwərdigar* bilən səzləxkini üqün
yüzining parqirap kətkinini bilməytti. ■
30 Əmdi Ḥarun wə barliq Israillar Musani kərdi, mana, uning yüz terisi parqirap
turatti; ular uningoɣa yeqin berixtin qorquxti.
31 Lekin Musa ularni qaqiriwidi, Ḥarun wə jamaətning barliq baxliri yenip, uning
qexioɣa kəldi; Musa ular bilən səzləxti.
32 Xuningdin keyin, barliq Israillar uning yenioɣa kəldi; u waqitta Musa Pərwərdigar
özigə Sinay teoɣida səz qiloɣinida tapxuroɣan barliq əmrlərni ularoɣa tapilidi.
33 Musa ularoɣa dəydioɣinini dəp tügətti. U *səzligəndə* yüzigə bir qümpərdə
tartiwaloɣanidi; □ ■
34 Qaqanki Musa Pərwərdigar bilən səzlixixkə uning ḥuzurioɣa kirsə, qümpərdini
eliwetətti, taki u yenip qiqquqə xundaq bolatti; yenip qiqqanda özigə nemə
tapilanoɣan bolsa, xuni Israillaroɣa eytip berətti.
35 Israillar Musaning yüz terisining parqirap turoɣinini kərətti; xunga Musa yənə taki
Pərwərdigar bilən səzləxkili uning ḥuzurioɣa kirgüqə yüzigə qümpərdə tartiwalatti.

35

Xabat küni, yəni «aram elix küni»ning bəlgilimiliri

1 Musa Israillarning pütkül jamaitini yioɣip ularoɣa: — Pərwərdigar silərgə qilixqa
buyruoɣan əmrlər munulardur: — ■
2 Altə kün ix-əmgək küni bolsun; lekin yəttinqi küni silərgə nisbətən muqəddəs bir
kün bolup, Pərwərdigaroɣa ataloɣan aram alidioɣan xabat küni bolsun. Ḥərkim xu
künidə ix-əmgək qilsa ölümgə məḥkum qilinsun. ■
3 Xabat künidə barliq turaloɣuliringlarda ḥərgiz ot qalimanglar, — dedi.■

Ibadət jayi üqün ḥədiyə sunux

4 Musa Israillarning pütkül jamaitigə səz qilip mundaq dedi: — «Pərwərdigar
buyruoɣan əmr mana xuki: —
5 Özünglarning aranglardin Pərwərdigaroɣa bir «kətürmə ḥədiyə» kəltürünglar;
köngli halioɣanlarning ḥərbiri Pərwərdigaroɣa bir «kətürmə ḥədiyə»sini kəltürsun:
yəni altun, kümüx, mis,■
6 kək, səsün wə qizil yip, aq kanap rəht, öqkə tiwiti, ■

□ **34:28 «u ḥeqnərsə yemidi» —** ibraniy tilida «ḥeq nanni yemidi». **«U yərdə Pərwərdigar tahtaylaroɣa əhdining səzliri boloɣan on əmrni pütti»** — ibraniy tilida «U yərdə u tahtaylaroɣa əhdining səzliri boloɣan on əmrni pütti». Bəzilər: «U» Musani kərsitidu, dəp qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin enik kərüniduki, bu səzlərni pütküqi Huda Özidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33 «U səzligəndə yüzigə bir qümpərdə tartiwaloɣanidi» —** yaki «u (Musa) ularoɣa səzləp boloɣanda yüzigə nikab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13 ■ **35:1** Mis.34:32 ■ **35:2** Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14 ■ **35:3** Mis. 16:23 ■ **35:5** Mis. 25:2 ■ **35:6** Mis. 25:4

7 kizil boyalоqan koqkar terisi, delfin terisi, akatsiyə yaоqiqi, ■
8 qiraоqdan üqün zəytun meyi, «məsihləx meyi» bilən huxbuy üqün ixlitilidioqan esil
dora-dərmәklər, ■
9 əfodka hәm koxenoqa ornitilidioqan hekik wə baxka yakutlarni kəltürünglar».■

Ibadət qedirining materiyal-üskünlirini yasax

10 — «Aranglardiki barlik mahir ustilar kelip Pərwərdigar buyruoqanning hәmmisini
yasap bərsun: □
11 — *mukəddəs* qedir bilən uning iqki wə taxki yopuklirini, iloqulirini, tahtaylirini,
baldaklirini, hadilirini wə bularning təgliklirini, ■
12 əhdə sanduki wə uning baldaklirini, «kafarət təhti»ni, «ayrima pərdə-yopuk»ni,
13 xirə wə uning baldaklirini, uning barlik kaqa-kuqilirini wə «təkdim nanliri»ni, ■
14 yorukluk üqün yasaloqan qiraoqdan wə uning əswablirini, uning qiraoqliri wə qiraoq
meyini,
15 huxbuygah wə uning baldaklirini, «Məsihləx meyi»ni, dora-dərmәklərdin ixlәngən
huxbuyni, mukəddəs qedirining kirix eoqizidiki «ixik pərdisi»ni, ■
16 kөydürmə kurbanlik kurbangahi wə uning mis xalasini, baldaklirini wə barlik
əswablirini, yuyunux desi wə uning təglikini, ■
17 hoylining pərdilirini, uning hadiliri wə ularning təgliklirini, hoylining kirix
eoqizidiki pərdini, ■
18 qedirning mih-kozuklirini, hoylining mih-kozuklirini, xundakla barlik tanilirini,
■
19 tokulidioqan kiyimlər, yəni mukəddəs jayning hizmitigə kahinlik hizmitidə kiyi-
lidioqan, Harun kahinning mukəddəs kiyimlirini hәm uning ooqullirining kiyimlirini
təyyar kilsun».□ ■

Həlkning «kətürmə hədiyə»si

20 Xuning bilən pütkül Israil jamaiti Musaning yenidin qikip ketixti.
21 Andin kөngli tartkanlarning hərbiri, rohi өzlirigə türtkə boloqanlarning hərbiri
kelip, jamaət qedirini yasaxka, xundakla qedirning hizmitidə ixlitilidioqan barlik
sərəmjanlarni yasaxka wə mukəddəs kiyimlərni tikixkə Pərwərdigaroqa ataloqan
«pulanglatma hədiyə»ni kəltürgili turdi.
22 Ular ərlərmu, ayallarmu kelip, sunuxka kөngli hux boloqanlarning hərbiri
hədiyə kəltürüp, bulapka, zirə-halka, üzük, zunnar-biləzük katarlik hərhil altun
buyumlarni elip kəldi; altunni «kətürmə hədiyə» kilip berəy degənlərning hərbiri
uni Pərwərdigaroqa sundi. □
23 Kimdə kək, səsün, kizil yip bilən ak kanap rəht, өqkə tiwiti, kizil boyaloqan koqkar
terisi wə delfin terisi bolsa, xularni elip kelixti.
24 Kümüx ya mistin kətürmə hədiyə kəltürəy degənlərning hərbiri xuni
Pərwərdigaroqa hədiyə kilip sundi. Kimdə qedirning hizmitidə ixlitilidioqan hərhil
sərəmjanlaroqa yarioqudək akatsiyə yaoqiqi bolsa, uni elip kəldi.
25 Koli qewər ayallarning hərbiri өz kolliri bilən egirip, xu egirgən yip wə rəhtlərni,
yəni kək, səsün wə kizil yip bilən ak kanap rəhtlərni kəltürdi, □ ■

■ **35:7** Mis. 25:5 ■ **35:8** Mis. 25:6 ■ **35:9** Mis. 25:7; 28:17,20 □ **35:10 «mahir ustilar»** — ibraniy tilida «kөngli danalar». ■ **35:11** Mis. 26:26 ■ **35:13** Mis. 25:23, 30 ■ **35:15** Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ **35:16** Mis. 27:4; 30:18 ■ **35:17** Mis. 27:9,16 ■ **35:18** Mis. 27:19 □ **35:19 «tokulidioqan kiyimlər»** — yaki «kahinlik hizmət kiyimliri». ■ **35:19** Mis. 28; 31:10 □ **35:22 «Ular ərlərmu, ayallarmu kelip,...»** — yaki «Ər kixilər ayal kixilərgə əgixip,...». □ **35:25 «koli qewər»** — ibraniy tilida «kөngli dana». ■ **35:25** Pənd. 31:19

26 Xuningdək kəngli kozoɣaloɣan ayallarning ḥəmmisi ḥünirini ixlitip əqkə tiwitidin yip egirixti.
27 Əmirlər əfod wə koxenoɣa ornitilidioɣan ḥeqiqlar wə yaqutlarni,
28 dora-dərməklərni, qiraoɣqa wə məsiḥləx meyioɣa ixlitilidioɣan zəytun meyini, huxbuyoɣa ixlitilidioɣan esil dora-dərməklərni kəltürdi. ■
29 Xu təriqidə Israillar Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruoɣan ixlarning ḥərkaysioɣa bir nərsə berixkə kəngli tartqan bolsa, ər bolsun ayal bolsun ḥərbiri xuni elip kelip, Pərwərdigaroɣa atap ihtiyariy ḥədiyə bərdi.

Ibadət qedirini Yasioɣuqi ḥünərwənlər

30 Andin Musa Israillaroɣa mundaq dedi: —
«Mana, Pərwərdigar Yəḥuda qəbilisidin hurning nəwrisi, Urining ooɣli Bəzalələlni ismini atap qaqirip, □ ■
31 uni Hudaning Roḥi bilən toldurup, uningoɣa danaliq, əqil-parasət, ilim-ḥekmət igilitip, uni ḥərtürlük ixni qilixqa qabiliyətlik qilip, ■
32 uni türlük-türlük ḥünərlərni qilalaydioɣan — altun, kümüx wə mis ixlirini qilalaydioɣan, ■
33 yaqutlarni kesip-oyalaydioɣan, zinnət buyumlirioɣa ornitalaydioɣan, yaoɣaqlaroɣa nəqix qiqiralaydioɣan, ḥərhil ḥünər ixlirini qamlaxturalaydioɣan qildi. ■
34 U yənə uning kəngligə, xuningdək ḥəm Dan qəbilisidin boloɣan Aḥisamaqning ooɣli Oḥoliyabning kəngligə *baxqilaroɣa* ḥünər əgitix niyət-istikini selip,
35 ularning kəngüllirini danaliq-ḥekmət bilən toldurup, ularni ḥərhil nəqqaxliq-oymiqiliq ixlirioɣa maḥir qilip, kək, səsün wə qizil yip bilən aq kanap rəht bilən kəxtiqilik qilixqa ḥəmdə bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Xuning bilən ular ḥərhil ḥünər ixlirining wə ḥərhil layiḥiləx ixlirining ḥəddisidin qiqalaydioɣan boldi. ■

36

1 Xuning bilən Bəzaləl wə Oḥoliyablar, xuningdək Pərwərdigar muqəddəs qedir yasaxning ḥərhil ixlirioɣa kerək boloɣan danaliq-ḥekmət wə əqil-parasətni ata qiloɣan maḥir ustilarning ḥərbiri ularoɣa qoxulup, xu ixni uning əmr qiloɣini boyiqə əməlgə axuridu».

Həlqning ḥədiyəliri

2 Xu waqitta Musa Bəzaləl wə Oḥoliyabni, xundaqla Pərwərdigar danaliq-ḥekmət bilən kəngüllirini toldуroɣan, kəngli əzini xu ixni qilixqa qatnixixqa dalalət qiloɣan barliq ḥünərwən-kasiplarni qaqirip yioɣdi.
3 Ular kelip muqəddəs qedirni yasaxqa, xundaqla uning ix-hizmətlirigə kerəklik sərəmjanlarni yasaxqa Israillar elip kəltürgən barliq «kətürmə ḥədiyə»lərni Musadin tapxuruwaldi. Israil həlqi yənila əz məyli bilən ḥər küni ətigini Musaoɣa ihtiyariy ḥədiyə kəltürüp turatti.
4 Andin muqəddəs qedirning ixlirini qiliwatqan ustilarning ḥəmmisi qolidiki ixini qoyup qoyup kelip,
5 Musaoɣa: — Həlqning elip kəlgini Pərwərdigar bizgə qilixqa buyruoɣan ixni pütküzüxkə eḥtiyaj boloɣinidin kəp exip kətti! — deyixti.

■ **35:28** Mis. 25:6 □ **35:30 «ismini atap qaqirip,...»** — bu səzlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḥim bir ix üqün alaḥidə tallap qaqiroɣanliqini kərsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kərüng. «Bəzalə!» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḥida». ■ **35:30** Mis. 31:2 ■ **35:31** Mis. 31:3 ■ **35:32** Mis. 31:4 ■ **35:33** Mis. 31:5 ■ **35:35** Mis. 26:1

6 Andin Musa əmr kilip, pütkül qedirgah boyiqə: «Mana, ər bolsun, ayal bolsun,
hеqkim mukəddəs qedirni yasax üqün «kətürmə hədiyə» süpitidə yənə hеqkandak
nərsə təyyarlap kəlmisun!» dəp jakarlatti. Buning bilən kəpqilik hədiyələr
kəltürüxtin tohtitildi.
7 Qünki ular təyyarlioqan materiyallar pütkül kurulux ixioqa yetətti, hətta exip
kalatti.

Ibadət qedirining yasilixi

8 Mukəddəs qedirning kurulux ixini kiliwatkan ustilarning hərbiri nepiz tokuloqan
ak kanap rəhtkə kək, səsün wə kizil yiplar arilaxturulup ixləngən on parqə yopuk
yasap, kerublarning süritini yopuklaroqa qewərlik bilən layihiləp nəpis kilip kəxtiləp
qikti.
9 Hərbir yopukning uzunluki yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, hərbir yopuk
ohxax qong-kiqikliktə kilindi. ■
10 *Bəzaləl* yopuklarning bəxini bir-birigə ulidi, kaloqan bəx yopuknimu həm bir-birigə
ulidi.
11 U ulap qikiloqan birinqi qong parqining əng qetidiki kismining bir təripigə
rənggi kək izmilərni kadidi, xuningdək ulap qikiloqan ikkinqi qong parqining əng
qetidikisining bir təripigimu xundak kildi. ■
12 Birinqi qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə kadidi, ikkinqi qong
parqining əng qetidikisigimu əllik izmə kadidi. Izmilər bir-birigə udulmuudul
kilindi. ■
13 Mukəddəs qedir bir pütün bolsun üqün u altundin əllik iloqu yasap, ikki parqə
yopukni xu iloqular bilən bir-birigə tutaxturdi.■
14 U mukəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuklarni yasidi; yopuktin on bir
parqə yasidi.
15 Yopuklarning hərbirining uzunluki ottuz gəz, kəngliki tət gəz bolup, on bir
yopukning həmmisi ohxax qong-kiqikliktə kilindi.
16 Yopuklarning bəxini u ulap bir kilip, kaloqan altə yopuknimu ulap bir kildi.
17 U birinqi ulap qikiloqan qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə, ikkinqi
ulap qikiloqan qong parqining əng qetidiki kismioqa əllik izmə kadidi.
18 U qedir bir pütün bolsun üqün həm mistin əllik iloqu yasap, ikki qong parqini ulap
koydi.■
19 U buningdin baxka qediroqa kizil boyaloqan koqkar terisidin yopuk yasap yapti,
andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloqan yənə bir yopukni kaplidi.■
20 U mukəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoqiqidin yasap tiklidi. ■
21 Hərbir tahtayning uzunluki on gəz, kəngliki bir yerim gəz kilindi. ■
22 Hərbir tahtayning ikkidin turumi bar idi, hər ikki tahtay xular bilən bir-birigə
qetildi; u qedirning barlik tahtaylirini xundak yasidi.■
23 U qedirning tahtaylirini xundak yasidi; yigirmisi jənub tərəpkə ornitildi; ■
24 u bu yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin kirik təglik yasidi; bir tahtayning *astidiki*
ikki turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglikni
yasidi.■
25 Xuningdək u qedirning udul təripigə, yəni ximal təripigə yigirmə tahtay yasidi, ■
26 xundakla bularning kirik təglikini kümüxtin yasidi; bir tahtayning tegigə ikkidin
təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturuldi. ■
27 Qedirning kəyni təripigə, yəni oqərb tərəpkə altə tahtayni yasap ornatti. ■

■ **36:9** Mis. 26:2 ■ **36:11** Mis. 26:4 ■ **36:12** Mis. 26:5,10 ■ **36:13** Mis. 26:6 ■ **36:18** Mis. 26:11 ■ **36:19** Mis. 26:14 ■ **36:20** Mis. 26:15 ■ **36:21** Mis. 26:16 ■ **36:22** Mis. 26:17 ■ **36:23** Mis. 26:18 ■ **36:24** Mis. 26:19 ■ **36:25** Mis. 26:20 ■ **36:26** Mis. 26:21 ■ **36:27** Mis. 26:22

28 U qedirning kəyni təripidiki ikki bulungoɣa ikki tahtayni yasap ornatti. ■
29 Bu bulung tahtayliri astidin üstigiqə ikki ɣat ɣilip *tahtaylarni* əzara qetixturdi, üsti bir ḫalɣioɣa bekitildi. U ḫər ikkisini xundaɣ yasap, ikki bulungoɣa ornatti. ■
30 Xunglaxɣimu u təripidə səkkiz tahtay boldi, ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bar idi; bir tahtayning tegidə ikki təglik, yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bar idi.■
31 Buningdin baxɣa u akatsiyə yaoɣiqidin baldaɣ yasidi; qedirning bu təripidiki tahtaloroɣa bəx baldaɣni, ■
32 qedirning u təripidiki tahtaloroɣa bəx baldaɣni, qedirning arɣa təripidiki tahtaloroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtaloroɣimu bəx baldaɣni yasidi. ■
33 U tahtaylarning otturidiki ottura baldaɣni bu tərəptin u tərəpkə yətküzüp yasidi. ■
34 U tahtaylarni altun bilən ɣaplap, baldaɣlar ətküzülidioɣan ḫalɣilarni altundin yasap, baldaɣlarni altun bilən ɣaplidi.■
35 U nepiz toɣuloɣan aɣ kanap rəhtkə kək, səsün wə ɣizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasidi; uni kerublarning süritini qewərlik bilən layiḫiləp nəpis ɣilip qüxürüp, kəxtiləp qiɣardi. ■
36 Uni esixɣa u akatsiyə yaoɣiqidin tət hada yasap, altun bilən ɣaplidi. Ularning ilməkliri altundin yasaldi; hadiloroɣa u kümüxtin tət təglikni ɣuyup yasidi.■
37 U qedirning kirix eoɣizioɣa nəpis toɣuloɣan aɣ kanap rəhtkə kək, səsün wə ɣizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasidi, uni kəxtiqigə kəxtilətti. ■
38 U yənə bu pərdining bəx hadisini ilməkliri bilən ɣoxup yasidi; ularning baxlirini wə baldaɣlirini altun bilən ɣaplidi; ularning bəx təgliki mistin yasaldi.□ ■

37

Əḫdə sanduɣini yasax

1 Andin Bəzaləl əḫdə sanduɣini akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluɣi ikki yerim gəz, egizliki bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz idi. ■
2 U uning iqi wə sirtini sap altun bilən ɣaplidi, uning üstünki ɣismining qərisigə altundin girwək qiɣardi.
3 U uning üqün altundin tət ḫalɣa ɣuyup, ularni uning tət qetiɣioɣa bekitti; bir təripigə ikki ḫalɣa, yənə bir təripigə ikki ḫalɣa bekitti. □
4 U ḫəm akatsiyə yaoɣiqidin ikki baldaɣ yasap, ḫər ikkisini altun bilən ɣaplidi;
5 andin sanduɣ ular arɣilik kətürülsun dəp, baldaɣlarni sanduɣning ikki yenidiki ḫalɣiliridin ətküzüp ɣoydi.
6 U *sanduɣning yapɣuqi süpitidə* altundin uzunluɣi ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz boloɣan bir «kafarət təhti» yasidi.
7 U ikki kerubni altundin soɣup yasidi; ularni kafarət təhtining ikki təripigə ornatti;

■ **36:28** Mis. 26:23 ■ **36:29** Mis. 26:24 ■ **36:30** Mis. 26:25 ■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27 ■ **36:33** Mis. 26:28 ■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31 ■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36 □ **36:38 «*bəx hadining* baxlirini wə baldaɣlirini altun bilən ɣaplidi»** — 26:37-ayəttiki muxu hadilarni «altun bilən ɣaplioɣin» deyilidu. Muxu ayəttə ɣaplinix kəlümi dairisi eniɣ kərünidu — ɣarioɣanda, pütün hadilar əməs, bəlki pəɣət «baxliri» wə «qetiɣ»liri altun bilən ɣaplinidu. «Baldaɣlar» — ular hadilarni əzara qetip turidioɣan tayaɣqilar bolup, hadilarni muɣimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaɣlar»ning baxɣa tərjimiliri: «ḫalɣilar» yaki «qəmbərlər». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3 «tət qetiɣioɣa»** — yaki «tət putioɣa».

8 bir kerubni bir təripigə, yənə bir kerubni yənə bir təripigə ornatti. U ikki təripidiki
kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə kildi. □ ■
9 Kerublar bir-birigə yüzlinip, kanatlirini kafarət təhtining üstigə kerip, kanatliri
bilən uni yepip turatti; kerublarning yüzi kafarət təhtigə karitildi.■

Xirə

10 U həm xirəni akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluki ikki gəz, kəngliki bir gəz,
egizliki bir yerim gəz idi. ■
11 U uni sap altun bilən kaplap, uning üstünki kismining qərisigə altundin girwək
kikardi. ■
12 U xirəning qərisigə tət ilik egizliktə bir ləw yasidi; bu ləwning qərisigimu altundin
bir girwək kikardi. ■
13 U xirəgə altundin tət halka yasap, bu halkilarni xirəning tət burjikidiki qetikka
ornatti. ■
14 Xirəni kətürüxkə baldaklar ətküzülsun dəp, halkilar xirə lewigə yekin bekitildi. ■
15 Xirə üqün u baldaklarni akatsiyə yaoɣiqidin yasap, altun bilən kaplidi; xirə ular
bilən kətürülətti.
16 U xirəning üstigə koyulidioɣan barlik buyumlarni, yəni legənlirini, kaqa-kuqa
təhsilirini, *«xarab hədiyəliri»ni* kuyidioɣan kədəh wə piyalilərning həmmisini sap
altundin yasidi.■

Qiraoɣdanni yasax

17 U həm qiraoɣdanni sap altundin yasidi; qiraoɣdanni sokup yasidi; qiraoɣdanning
puti, oɣoli, kədəhliri, oɣunqiliri wə gülliri bir pütün altundin sokuldi. ■
18 Qiraoɣdanning oɣolining ikki yenidin altə xahqə kikirildi — qiraoɣdanning bir
yenidin üq xahqə, uning yənə bir yenidin üq xahqə kikirildi; ■
19 bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki boloɣan üq
kədəh kikirildi, yənə bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə oɣunqisi wə
qeqiki boloɣan üq kədəh kikirildi. Qiraoɣdanoɣa kikiriloɣan altə xahqining həmmisi
xundak yasaldi. ■
20 Qiraoɣdanning *oɣolidin* badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki boloɣan tət kədəh
kikirildi. □ ■
21 Bulardin baxka *birinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə, *ikkinqi* ikki xahqining
astida bir oɣunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə yasaloɣanidi; qiraoɣdanoɣa
kikiriloɣan altə xahqining astining həmmisi xundak idi.
22 Uning xu oɣunqiliri həm xahqiliri qiraoɣdan bilən bir gəwdə kilindi — bir pütün
sap altundin sokup yasaldi. ■
23 U qiraoɣdanning yəttə qirioɣini, xundakla uning pilik kayqiliri bilən küldanlirini
sap altundin yasidi. ■
24 U qiraoɣdan wə uning barlik əswablirini bir talant sap altundin yasidi.□ ■

Huxbuygahni yasax

□ **37:8 «U ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə kildi»** — yaki «U kerublar bilən kafarət təhtini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23 ■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27 ■ **37:16** Mis. 25:29 ■ **37:17** Mis. 25:31 ■ **37:18** Mis. 25:32 ■ **37:19** Mis. 25:33 □ **37:20 «oɣolidin»** — yəni oɣolining üstünki kismidin. 35-ayətni kərüng. ■ **37:20** Mis. 25:34 ■ **37:22** Mis. 25:36 ■ **37:23** Mis. 25:37,38 □ **37:24 «bir talant altun»** — bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **37:24** Mis. 25:39

25 U yənə huxbuygaḫni akatsiyə yaoɣiqidin yasidi. Uning uzunluqi bir gəz, kəngliki bir gəz, egizliki ikki gəz bolup, tət qasa qilip yasaldi; *tət burjikidiki* münggüzlər uning bilən bir pütün qilip yasaldi. ■

26 U uni, yəni uning üstini, tət ətrapini ḫəm münggüzlirini sap altun bilən qaplidi; uning üsti qismining qərisigə altundin girwək qiqardi. ■

27 Uningoɣa altundin ikki ḫalqa yasap, uning girwikining astioɣa bekitti; ularni ikki yenioɣa udulmu'udul bekitti. Huxbuygaḫni kətüridioɣan ikki baldaqni selix üqün bularni huxbuygaḫning ikki təripigə orunlaxturdi. □ ■

28 U baldaqlarni akatsiyə yaoɣiqidin yasap, altun bilən qaplidi.■

29 U ḫəm muqəddəs Məsiḫləx meyini yasidi, andin ətirqi qiqaroɣandək dora-dərmәklərni təngxəp sap huxbuyni yasidi.■

38

Qurbangaḫni yasax

1 U kəydürmə qurbanliq qurbangaḫini akatsiyə yaoɣiqidin yasidi. Qurbangaḫ tət qasa bolup, uzunluqi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz qilindi. ■

2 U uning tət burjikigə qoyulidioɣan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurbangaḫ bilən bir gəwdə qilindi. Qurbangaḫni mis bilən qaplidi. ■

3 U qurbangaḫning barliq əswablirini — uningoɣa has boloɣan daslarni, gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni wə otdanlarnimu yasidi; uning barliq əswablirini mistin yasidi. ■

4 Qurbangaḫ üqün mistin bir xala yasidi; xalani qurbangaḫning qap belining astidiki girwəktin təwənrək turidioɣan qildi; xala qurbangaḫning dəl otturisida idi. ■

5 U xalaning tət burjikigə baldaqlar ətküzülidioɣan tət mis ḫalqini quyup yasidi.

6 U baldaqlarni akatsiyə yaoɣiqidin yasap, ularni mis bilən qaplidi.

7 Andin u qurbangaḫni kətürüx üqün baldaqlarni qurbangaḫning ikki yenidiki ḫalqilaroɣa ətküzüp qoydi. U qurbangaḫni tahtaylardin, iqini box qilip yasidi.■

■ **37:25** Mis. 30:1, 2 ■ **37:26** Mis. 30:3 □ **37:27 «ikki yenioɣa…»** — yaki «ikki burjikigə…». ■ **37:27** Mis. 30:4 ■ **37:28** Mis. 30:5 ■ **37:29** Mis. 30:22,34 ■ **38:1** Mis. 27:1 ■ **38:2** Mis. 27:2 ■ **38:3** Mis. 27:3 ■ **38:4** Mis. 27:4, 5 ■ **38:7** Mis. 27:8

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ķurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təķdim nan» ķoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduķi

əḥdə sanduķining iqi

Yuyunux desini yasax

8 U yənə yuyunux desini mistin, uning təglikinimu mistin yasidi; u bularni «kərüxüx
qediri»ning kirix eoɳizining aldida hizməttə boloɳan ayallarning mis əynəkliridin
yasidi.■

■ **38:8** Mis. 30:18

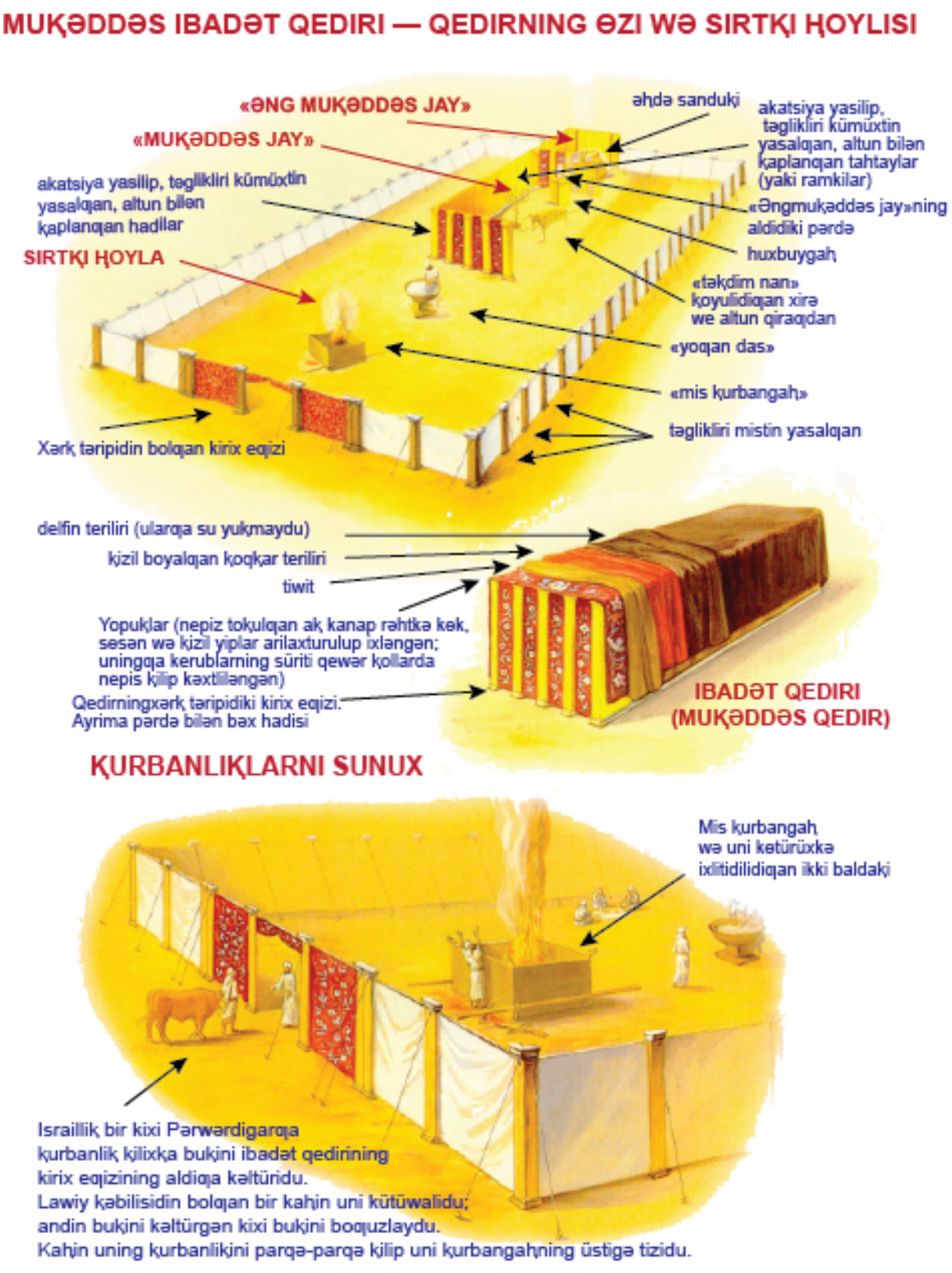
MUQƏDDƏS IBADƏT QEDIRI — QEDIRNING ƏZI WƏ SIRTQI HOYLISI
«ƏNG MUQƏDDƏS JAY»
«MUQƏDDƏS JAY»
ahdə sanduqi
akatsiya yasilip, təglikliri kümüxtin yasalqan, altun bilən qaplanqan tahtaylar (yaki ramkilar)
«Əngmuqəddəs jay»ning aldidiki pərdə
huxbuygah
«təqdim nan» qoyulidiqan xirə we altun qiraqdan
«yoqan das»
«mis qurbangah»
təglikliri mistin yasalqan
akatsiya yasilip, təglikliri kümüxtin yasalqan, altun bilən qaplanqan hadilar
SIRTQI HOYLA
Xərk təripidin bolqan kirix eqizi
delfin teriliri (ularqa su yuqmaydu)
qizil boyalqan qoqqar teriliri
tiwit
Yopuqlar (nepiz toquloqan aq kanap rəhtkə kək, səsən wə qizil yiplar arilaxturulup ixlangən; uningqa kerublarning süriti qewər qollarda nepis qilip kəxtilangən)
Qedirningxərk təripidiki kirix eqizi: Ayrima pərdə bilən bəx hadisi
IBADƏT QEDIRI (MUQƏDDƏS QEDIR)
QURBANLIQLARNI SUNUX
Mis qurbangah wə uni kətürüxkə ixlitidilidiqan ikki baldaqi
Israillik bir kixi Pərwərdigarqa qurbanlik qilixqa bukini ibadət qedirining kirix eqizining aldiqa kəltüridu.
Lawiy qəbilisidin bolqan bir kahin uni kütüwalidu;
andin bukini kəltürgən kixi bukini boquzlaydu.
Kahin uning qurbanlikini parqə-parqə qilip uni qurbangahning üstigə tizidu.

Ibadət jayining ḩoylisi

9 Andin u qedirning ḩoylisinimu yasidi. Ḩoylining jənubioɣa, yəni jənubḳa yüzləngən
təripigə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhttin pərdilərni yasidi; uning uzunluḳi yüz gəz
idi. ■
10 Pərdilərni esixḳa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin yasidi.
Hadilarning ilməkliri wə baldaḳliri kümüxtin yasaloɣanidi.
11 Xuningoɣa ohxax ximal təripidimu uzunluḳi yüz gəz kelidioɣan pərdə bar idi.
Pərdilərni esixḳa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin yasidi.
Hadilarning ilməkliri wə baldaḳliri kümüxtin yasaloɣanidi.
12 Xuningoɣa ohxax oɣərb təripidə uzunluḳi əllik gəz kelidioɣan pərdə bar idi;
pərdilərni esixḳa on hada wə hadilarning on təglikini u mistin yasidi. Hadilarning
ilməkliri wə baldaḳliri kümüxtin yasaldi.
13 Ḩoylining xərḳ təripi, yəni kün qiḳixḳa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz idi.
14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən üq təgliki bar
idi.
15 Yənə bir təripidimu on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən üq
təgliki bar idi.
16 Ḩoylining qərisidiki pərdilərning ḩəmmisi nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhttin
tikilgənidi.
17 Ḩoylining qərisidiki ḩəmmə hadilarning təgliki mistin, ularning ilməkliri wə bal-
daḳliri kümüxtin yasaldi; hadilarning baxlirimu kümüxtin ḳaplanoɣanidi. Ḩoylining
qərisidiki ḩəmmə hadilar kümüxtin yasaloɣan baldaḳlar bilən bir-birigə qetildi.
18 Ḩoylining kirix eoɣizidiki pərdə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhtkə kək, səsün wə
ḳizil yiplar arilaxturulup, kəxtiqilər təripidin kəxtiləndi; uning uzunluḳi yigirmə gəz,
egizliki ḩoylidiki pərdilərning egizlikigə ohxax bolup bəx gəz idi.
19 Uning tət hadisi bilən mistin yasaloɣan tət təgliki bar idi; hadilarning ilməkliri
kümüxtin yasaldi, ularning baxliri kümüx bilən ḳaplandi wə baldaḳliri kümüxtin
yasaldi.
20 Muḳəddəs qedirning ḩəm qərisidiki ḩoylining barliḳ miḳ-ḳozuḳliri mistin yasaldi.

Ibadət qediri üqün ataloɣan materiyallar

21 Muḳəddəs qedir, yəni «ḩəküm-guwaḩliḳi qediri» üqün ataloɣan materiyallarn-
ing sani təwəndə hatiriləngən (ular Musaning buyruḳi bilən, kaḩin Ḩarunning
ooɣli Itamarning ḳol astidiki Lawiylar məs'ul bolup sanaḳtin ətküzülüp, *Hudaoɣa*
ataloɣanidi): —
22 Yəḩuda ḳəbilisidin boloɣan Hurning nəwrisi, Urining ooɣli Bəzaləl Pərwərdigar
Musaoɣa buyruoɣanning ḩəmmisini ada ḳildi;
23 Dan ḳəbilisidin boloɣan Aḩisamaḳning ooɣli Oḩoliyab uning yardəmqisi idi; u
bolsa nəḳḳaxliḳ-oymiqiliḳ ustisi, layiḩiligüqi ḩəmdə kək, səsün, ḳizil yiptin aḳ kanap
rəhtkə kəxtə tikələydioɣan usta idi.
24 Muḳəddəs qedirni yasaxḳa ixlitilgən altun, yəni «pulanglatma ḩədiyə» süpitidə
kəltürülgən altunning ḩəmmisi muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə
yigirmə toḳḳuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl idi. □
25 Jamaət arisidin sanaḳtin ətküzülgən adəmlər təripidin kəltürülgən kümüx bolsa
muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bir yüz talant bir ming yəttə yüz

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24 «yigirmə toḳḳuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl…»** — bir «talant» 3000 xəkəl idi. «muḳəddəs jaydiki xəkəl»ning birliki (altun) 224 gram boloɣan bolsa, undaḳta bu altunlarning eoɣirliḳi təhminən 2 tonna boloɣan bolidu.

yətmix bəx xəkəl idi. □

26 Bu kümüx nopusi royhətkə elinoɣan kixilərdin elinoɣanidi — demək, kimki yigirmə
yax ya uningdin qong, sanaḳtin ətküzülgənlərning ḥərbiri bir beka, yəni muḳəddəs
jaydiki xəkəlning ələqəm birliki boyiqə yerim xəkəl kümüx bərdi. Sanaḳtin ətkən kixi
altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi idi.

27 Muḳəddəs jayning təgliklirini ḥəm otturisidiki pərdining təgliklirini ḳuyuxḳa yüz
talant kümüx kətti; yüz talant kümüxtin yüz təglik yasilip, ḥərbir təglik üqün bir
talant ixlitildi.

28 U ḳaloɣan bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl kümüxtin hadilarning ilməklirini
yasidi, ularning baxlirini ḳaplidi, xuningdək ularni bir-birigə qatidioɣan baldaḳlarni
yasidi.

29 «Pulanglatma ḥədiyə» süpitidə kəltürülgən mis bolsa yətmix talant, ikki ming tət
yüz xəkəl qiḳti. □

30 Buningdin u jamaət qedirining kirix eoɣizining təgliklirini, mis ḳurbangaḥni,
uning mis xalasi wə ḳurbangaḥning barliḳ əswablirini,

31 ḥoylining qərisidiki hada təgliklirini, ḥoylining kirix eoɣizidiki təgliklərni,
qedirning barliḳ ḳozuḳlirini wə ḥoylining qərisidiki ḳozuḳlarning ḥəmmisini yasidi.

39

Kaḥinlarning muḳəddəs kiyimlirining tikilixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣinidək kək, səsün wə ḳizil yiplar ixlitilip, muḳəddəs
qedirning hizmitidə kiyilidioɣan *kaḥinliḳ* kiyimlər, xundaḳla Ḥarunning muḳəddəs
kiyimliri təyyar ḳilindi.■

□ **38:25 «jamaət arisidin sanaḳtin ətküzülgən adəmlər…»** — bu «adəmlər» ərkək kixilərni kərsitidu («Qəl.» 1:2-46ni kərüng). **«bir yüz talant bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl …»** — kümüxkə nisbətən «talant» wə «xəkəl»ning birliki altunningkigə ohxax bolsa, bu kümüxlərning eoɣirliḳi təhminən 6.7 tonna boloɣan bolidu.
□ **38:29 «yətmix talant, ikki ming tət yüz xəkəl…»** — bir «talant» mis 1500 xəkəl yaki bəzidə 3000 xəkəl ḥesablinidu; bir xəkəl mis 224 gram yaki 540 gram boluxi mumkin. Undaḳta bu misning eoɣirliḳi 23-92 tonna otturisida bolsa kerək. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bax kahķin hizmәttә kiydiqan «güzәl hәm xәrәplik» muķәddәs kiyimlәr

(«Misirdin qiķix» 28:4-43)

*
2 *Bəzaləl* altun wə kək, səsün, kizil yiplar bilən nepiz tokuloqan ak kanap rəhtlərdin
əfodni yasap təyyarlidi. ■
3 Ular altunni sokup nepiz kilip, uni kesip yip kildi, andin bularni mahirlik bilən kək
yiplar, səsün yiplar wə kizil yiplardin ak kanap rəhtkə lahayilәngən nushilar üstigə
tokudi. □ ■
4 Ular əfodning *aldi wə kəyni* kismini bir-birgə tutaxturup turidioqan ikki mürilik
tasma yasidi; əfodning ikki təripi bir-birigə tutaxturuldi.
5 Əfodning üstigə baoqlaydioqan bəlwaoq əfod bilən bir pütün kilinoqan bolup,
uningoqa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, kizil yiplar wə nepiz tokuloqan
ak kanap rəhttin yasaldi; həmmisi Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinidək kilindi.
■
6 Ular ikki ak hekikni ikki altun kəzlükkə ornitip, ularning üstigə huddi məhür
oyoqandək Israilning ooqullirining namlirini oyup yasidi. ■
7 Israilning ooqullirioqa əslətmə tax bolsun üqün, Pərwərdigar Musaoqa buyruoqandək
ikki yakutni əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip koydi.□ ■

Həküm koxenini yasax

8 U koxenni qewər kollaroqa nəpis kilip kəxtilitip yasidi; uni əfodni ixligən usulda
altun wə kək, səsün, kizil yiplar bilən nepiz tokuloqan ak kanap rəhttin yasidi.
9 Ular koxenni ikki kat, tət qasa kilip yasidi; ikki kat kilinoqanda uzunluki bir oqeriq,
kənglikimu bir oqeriq kelətti. ■
10 Uning üstigə tət katar kilip gəhərlərni ornatti: — bir katardikisi kizil yakut, serik
gəhər wə zumrətlər idi; bu birinqi katar idi. ■
11 Ikkinqi kataroqa kək kaxtexi, kək yakut wə almas, ■
12 üqinqi kataroqa səsün yakut, piroza wə səsün kwarts,
13 tətinqi kataroqa beril yakut, ak hekik wə anartax ornitildi; bularning həmmisi
altun kəzlükkə bekitildi.
14 Bu gəhərlər Israilning ooqullirining namlirioqa wəkil kilinip, ularning sanidək on
ikki bolup, məhür oyoqandək hərbir gəhərgə on ikki kəbilining nami birdin-birdin
pütüldi.
15 Ular koxenoqa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasidi;
16 ular koxenoqa altundin ikki kəzlük wə ikki halka etip, ikki halkini koxenning
yukiriki ikki burjikigə bekitti; □
17 andin xu altundin exilip yasaloqan ikki zənjirni koxenning *yukiriki* ikki burjikidiki
halkidin ətküzüp,
18 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip, *kəzlüklərni* əfodning ikki
mürilik tasmisining aldi kismioqa ornatti.
19 Buningdin baxka ular altundin ikki halka yasap, ularni koxenning *asti təripidiki*
ikki burjikigə bekitti; ular əfodka tegixip turidioqan kilinip iqigə kadaldi. □
20 Mundin baxka ular altundin *yənə* ikki halka yasap, ularni əfodning ikki mürilik
tasmisining aldi təwənki kismioqa, əfodka ulinidioqan jayoqa yekin, kəxitilәngən
bəlwaoqdin egizrək kilip bekitti.

■ **39:2** Mis. 28:6 □ **39:3 «Ular altunni sokup nepiz kilip, uni kesip yip kildi, ... kək, səsün, kizil yiplardin ak kanap rəhtkə lahayilәngən nushilar üstigə tokudi»** — əyni ibraniy tekistni qüxinix bir kədər təs. Uning birnəqqə hil tərjimisi uqrixi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9,10,11 □ **39:7 «... ikki yakutni əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip koydi»** — əfod tooqruluk munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **39:7** Mis. 28:12 ■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16 «ikki burjikigə»** — ibraniy tilida «ikki bexioqa». □ **39:19 «ikki burjikigə»** — ibraniy tilida «ikki bexioqa».

21 Ular qoxenning əfodning bəlweoɣidin yuqiriraq turuxi, qoxenning əfodtin ajrap
kətməsliki üqün kək xoyna bilən qoxenning ɦalqisini əfodning ɦalqisioɣa qetip
qoydi. Bularning ɦəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.

Kaɦinlar kiyidioɣan baxqa kiyimlərning tikilixi

22 *Bəzaləl* əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik qildi.
23 Tonning *baxqa kiyilidioɣan* təxüki dəl otturisida, huddi sawutning yaqisidək
ixləngənidi; yirtilip kətməsliki üqün uning qərisigə pəwaz ixləndi. □
24 Ular tonning etikining qərisigə kək, səsün wə qizil yiptin anarlarni toqup esip
qoydi.
25 Ular ɦəmdə altun qongoɣuraqlarni yasap, qongoɣuraqlarni tonning etikining
qərisigə, anarlarning arilikioɣa birdin esip qoydi; ɦər ikki anarning otturisioɣa bir
qongoɣuraq esip qoyuldi.
26 *Qaɦinlik* hizmitigə ait *qongoɣuraqlar* tonning etikining qərisigə bekitildi; bir altun
qongoɣuraq, bir anar, bir altun qongoɣuraq, bir anar qilip bekitildi; ɦəmmisi
Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.
27 Ular Ɦarun bilən uning ooɣullirioɣa nepiz toquloɣan aq kanap rəhttin halta
kəngləklərni tikti; ■
28 səllini aq kanap rəhttə yasidi, xundaqla qiraylik egiz bəklərni aq kanap rəhttə,
tamballarni nepiz toquloɣan aq kanap rəhttə təyyarlidi;
29 buningdin baxqa ular bəlwaoɣnimu kək, səsün wə qizil yip arilaxturulup
kəxtiləngən, nepiz toquloɣan aq kanap rəhttə təyyarlidi; bularning ɦəmmisi
Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.
30 Ular yənə nəpis tahtayni, yəni muqəddəs otuoɣatni sap altundin yasap, uning
üstigə məhür oyoɣandək: «Pərwərdigaroɣa muqəddəs qilindi» dəp oyup pütti; ■
31 ular otuoɣatqa kək rənglik yipni baoɣlap, uning bilən otuoɣatni səlligə taqidi, bular
Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.■

Musaning yasaloɣan sərəmjanlarni kəzdin kəqürüxi

32 Xu tərikidə jamaətning ibadət qedirining ɦəmmə quruluxi pütküzüldi; Israillar
Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinining ɦəmmisini xu boyiqə qildi; xu tərikidə
ɦəmmisini püttürdi.
33 Ular qedirni Musaning yenioɣa elip kəldi — qedir yopuqlirini, uning barliq
əswablirini, ilməklirini, tahtaylirini, baldaqlirini, hadiliri bilən təgliklirini, ■
34 xuningdək qizil boyaloɣan qoqqar terisidin yasaloɣan yopuq bilən delfin terisidin
yasaloɣan yopuqni, «ayrima pərdə»ni,
35 əɦdə sanduqi wə uning baldaqlirini, «kafarət təhti»ni,
36 xirə wə uning barliq əswablirini, xundaqla «təqdim nanlar»ni, ■
37 sap altundin yasaloɣan qiraoɣdan bilən uning qiraoɣlirini, yəni üstigə tiziloɣan
qiraoɣlarni, uning barliq əswabliri ɦəm qiraoɣ meyini,
38 altun huxbuygaɦ, məsiɦləx meyi, dora-dərməklərdin yasaloɣan huxbuyni, qedirn-
ing kirix eoɣizining pərdisini, □
39 mis qurbangaɦ bilən uning mis xalasini, uning baldaqliri bilən ɦəmmə
əswablirini, yuyux desi bilən uning təglikini,

□ **39:23 «sawut»** — jəngqining alaɦidə kiyimi. ■ **39:27** Mis. 28:39 ■ **39:30** Mis. 28:36; 29:6 ■ **39:31** Mis. 28:37 ■ **39:33** Mis. 35:11 ■ **39:36** Mis. 31:8 □ **39:38 «altun huxbuygaɦ»** — ibraniy tilida «altun qurbangaɦ».

40 ḫoylining qərisidiki pərdilərni, uning hadiliri wə ularning təgliklirini, ḫoylining
kirix eoɣizining pərdisi bilən ḫoylining taniliri wə ḳozuḳlirini, muḳəddəs qedirning,
yəni jamaət qedirioɣa ait hizmətkə ixlitilidioɣan barliḳ əswablarni,
41 muḳəddəs jayoɣa ait hizmət üqün tikilgən kaḫinliḳ kiyimini, yəni Ḫarun kaḫinning
muḳəddəs kiyimliri bilən uning ooɣullirining kaḫinliḳ kiyimlirini bolsa, ḫəmmisini
elip kəldi.■
42 Bu ixlarning ḫəmmisini Israillar Pərwərdigarning Musaoɣa barliḳ buyruoɣanliri
boyiqə ənə xundaḳ ada ḳiloɣanidi.
43 Musa ixlarning ḫəmmisigə təpsiliy ḳaridi, mana, ular Pərwərdigarning buyruoɣini
boyiqə bu ixlarni pütküzgənidi; buyuloɣandək, dəl xundaḳ ḳiloɣanidi; Musa bularni
kərüp, ularoɣa bəht-bərikət tiləp dua ḳildi.

40

Ibadət qedirining tiklinixi

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaḳ əmr ḳildi: —
2 Birinqi ayning bexi, ayning birinqi küni sən jamaət qedirining muḳəddəshanisini
tikligin. □
3 Ḫəküm-guwaḫliḳ sanduḳini uning iqigə ḳoyup, iqki pərdə arḳiliḳ əḫdə sanduḳini
tosup ḳoyoɣin;
4 xirəni qedirning iqigə əkirip, üstigə tizilidioɣan nərsilərni tizoɣin; andin qiraoɣdanni
əkirip, üstigə qiraoɣlarni orunlaxturoɣin. □ ■
5 Altun *bilən ḳaplanoɣan* huxbuy kəydürgüqi ḳurbangaḫni ḫəküm-guwaḫliḳ san-
duḳining uduliɣa tikləp ḳoyoɣin; qedirning kirix eoɣizining pərdisini esip ḳoyoɣin.□ ■
6 Kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḫini muḳəddəshanining, yəni jamaət qedirining
kirix eoɣizining aldioɣa ḳoyoɣin;
7 andin yuyux desini jamaət qediri bilən ḳurbangaḫning otturisioɣa orunlaxturup,
su toxturup ḳoyoɣin.

■ **39:41** Mis. 31:10 □ **40:2 «muḳəddəshanisi»** — demək, qedirning əzi, yəni «muḳəddəs jay» bilən «əng muḳəddəs jay». □ **40:4 «qiraoɣlarni orunlaxturoɣin»** — yaki «qiraoɣlarni yeḳip ḳoyoɣin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5 «huxbuy kəydürgüqi ḳurbangaḫ»** — huxbuygaḫni kərsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADƏT QEDIRI (MUḲƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qiḳix» 25-31, 35-40-bab)

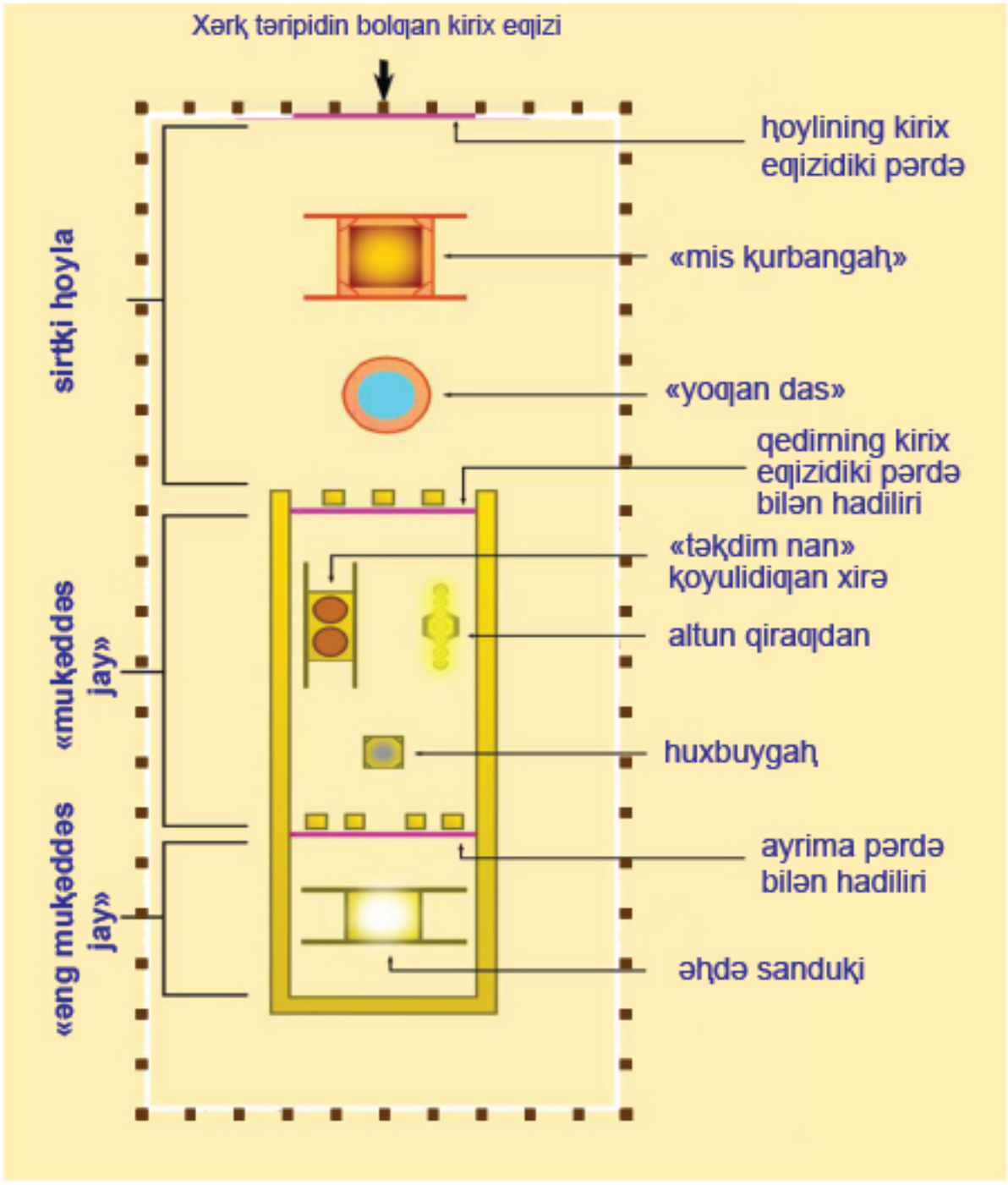

Ibadət qediri wə sirtḳi ḥoylisi

8 Ḥoylining qərisigə pərdilərni bekitip, ḥoylining kirix eoɣizining pərdisini asqin; ■
9 andin «məsiḥləx meyi»ni elip, ibadət qediri wə uning iqidiki barliq nərsilərni məsiḥləp, uni wə barliq ḥəmmə əswablirini Hudaoɣa atap muqəddəs qiloɣin. Xundaq qilip *pütkül qedir* muqəddəs bolidu.
10 Sən kəydürmə qurbanliq qurbangaḥini, xundaqla uning barliq əswablirini məsiḥləp, uni *Hudaoɣa atap* muqəddəs qiloɣin; buning bilən qurbangaḥ «əng muqəddəs nərsilər» qatarida bolidu.■
11 Sən yənə yuyunux desi wə uning təglikini məsiḥləp muqəddəs qiloɣin.
12 Andin Ḥarun bilən uning ooqullirini jamaət qedirining kirix eoɣizioɣa yeqin əkilip, ularni su bilən yuoɣin;
13 Ḥarunoɣa muqəddəs kiyimlərni kiydürüp, Manga kaḥinliq hizməttə boluxi üqün uni məsiḥləp, *Manga ayrip* muqəddəs qiloɣin.
14 Andin uning ooqullirini elip kirip, ularoɣa halta kəngləklərni kiydürüp,
15 ularning atisini məsiḥligininɣdək Manga kaḥinliq hizmitidə boluxi üqün ularnimu məsiḥligin. Xuning bilən ularning bu məsiḥlinixi ular üqün əwladtin əwladqiqə əbədiy kaḥinliqning *bəlgisi* bolidu.□
16 Musa xundaq qildi; Pərwərdigar uningoɣa nemə buyruoɣan bolsa, u xundaq bəja kəltürdi.
17 Xundaq boldiki, ikkinqi yilning birinqi eyida, ayning birinqi künidə ibadət qediri tikləndi. □ ■
18 Musa qedirni tikip, təgliklirini orunlaxturup, tahtaylirini tizip, ularning baldaqlirini bekitip, hadilirini tiklidi.
19 Muqəddəs qedirning üstigə *iqki* yopuqni yapti, andin uning üstigə taxqi yopuqni yepip qoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.
20 Andin u ḥəküm-guwaḥliqni elip, uni sanduq iqigə qoydi; baldaqlarni əḥdə sanduqining *ḥalqiliridin* ətküzüp, «kafarət təhti»ni sanduqning üstigə orunlaxturdi.□
21 Əḥdə sanduqini muqəddəs qedir iqigə elip kirip, otturioɣa «ayrima pərdə»ni tartti; xundaq qilip u ḥəküm-guwaḥliq sanduqini pərdə arqiliq tosup qoydi. Ḥəmmə ix Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.■
22 U xirəni jamaət qedirioɣa elip kirip, muqəddəs jayning ximal təripigə, *«əng muqəddəs jay»diki* pərdining sirtioɣa qoydi.
23 «Təqdim nanlar»ni xirəning üstigə, Pərwərdigarning aldioɣa tizip qoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi. ■
24 Andin u qiraoɣdanni jamaət qedirioɣa elip kirip, uni muqəddəs jayning jənub təripigə, xirəning uduliqa qoydi,
25 qiraoɣlarni Pərwərdigarning aldioɣa orunlaxturdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.
26 Andin u *huxbuyni kəydürgüqi* altun qurbangaḥni iqidiki pərdining aldioɣa tiklidi; □
27 Uning üstidə esil huxbuyni kəydürdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək qilindi.
28 U ibadət qedirining kirix eoɣizioɣa pərdə tartti.
29 Andin kəydürmə qurbanliq qurbangaḥini jamaət qediridiki muqəddəs jayning kirix eoɣizioɣa yeqin qoydi; uning üstidə kəydürmə qurbanliq wə qoxumqə axliq

■ **40:8** Mis. 27:16 ■ **40:10** Mis. 29:37 □ **40:15 «Ularning atisini məsiḥligininɣdək manga kaḥinliq hizmitidə boluxi üqün ularnimu məsiḥligin» —** bu ixning, yəni Ḥarun wə ooqullirini məsiḥləp kaḥinliqqa təyinləx murasimining təpsilatliri «Law.» 8-babta hatiriləngən. □ **40:17 «ikkinqi yili» —** demək, Misirdin qiqqandin keyinki ikkinqi yili. ■ **40:17** Qəl. 7:1 □ **40:20 ḥəküm-guwaḥliq» —** Huda Musaoɣa tapxuroɣan «on pərz» yaki «on əmr» pütülgən ikki tax tahtayni kərsitidu (31:18ni kərüng). ■ **40:21** Mis. 35:12 ■ **40:23** Mis. 25:30 □ **40:26 «huxbuy kəydürgüqi altun qurbangaḥ» —** huxbuygaḥni kərsitidu.

ḥədiyəsini ətküzdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək ķilindi.□
30 Yuyunux desini jamaət qediri bilən ķurbangaḥning otturisioɣa ķoyup, yuyuxķa
ixlitilidioɣan suni daskķa toxķuzup ķuydi.
31-32 Musa wə Ḥarun bilən uning ooɣulliri ķaqanla jamaət qedirioɣa kirsə yaki
ķurbangaḥķa yeķin barsa, Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək ķollirini xu suda
yuyatti. Bular Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək ķilindi.
33 Andin u qedir ḥəm ķurbangaḥning ətrapioɣa ḥoyla pərdisini tikləp, ḥoylining
kirix eoɣizining pərdisini tartti. Xu təriķidə Musa pütkül ixni tamamlidi.

Pərwərdigarning parlaķ nurining ibadət qedirini ķaplixi

34 Xuning bilən bulut jamaət qedirini ķaplap, Pərwərdigarning julasi ibadət qedirini
toldurdi. ■
35 Bulut sayə qüxürüp, Pərwərdigarning julasi qedirni toldurоɣini üqün, Musa jamaət
qedirioɣa kirəlmidi.
36 Ķaqanki bulut jamaət qediridin kətürülsə, Israillar səpərgə atlinatti. Ḥərbir ķetim
səpərdə xundaķ bolatti.
37 Bulut kətürülmisə ular ķozoɣalmay, taki kətürülidioɣan küngiqə səpərgə
qiķmaytti.
38 Qünki kündüzi Pərwərdigarning buluti muķəddəs qedir üstidə turatti, keqisi
uning üstidə ot kərünətti; pütkül Israil jəmətining kəz aldida ularning barliķ ķiloɣan
səpərliridə xular kərünətti.■

□ **40:29** «***kəydürmə ķurbanliķning*** ķoxumqə axliķ ḥədiyəsi» — ḥərbir kəydürmə ķurbanliķķa bir axliķ ḥədiyə ķoxup sunuluxi kerək (məsilən, «Qəl.» 28-29-bablarni kərüng). ■ **40:34** Qəl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Qəl. 14:14; Ķan. 1:33; Nəḥ. 9:19; Zəb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Lawiylar

«Kahɣin-lawiylarning dəsturi» •••• Kөydürmə ķurbanlik tooɳrisidiki bəlgilimilər

1 Wə Pərwərdigar Musani qakirip jamaət qediridin uningɢa səz ķilip mundak dedi:
2 Sən Israillarɢa səz ķilipularɢa mundak degin: — Əgər silərdin biringlar Pərwərdigarning aldiɢa bir ķurbanlikni sunmakqi bolsanglar, ķurbanlikinglarni qarpaylardin, yəni kala yaki uxxak mallardin sunuxunglar kerək.
3 Əgər uning sunidiɢini kalilardin kөydürmə ķurbanlik bolsa, undakta u bejirim ərkək ɦaywanni kəltürsun; uning Pərwərdigarning aldida ķobul boluxi üqün uni jamaət qedirining kirix aɢzining aldida sunsun. ■
4 U ķolini kөydürmə ķurbanlikning bexiɢa ķoysun; xuning bilən ķurbanlik uning ornigа kafarət boluxka ķobul ķilinidu. □
5 Andin u Pərwərdigarning ɦuzurida bukini booɳuzlisun; kahɣinlar bolɳan Ɦarunning ooɳulliri ķenini kəltürüp, jamaət qedirining kirix aɢzidiki ķurbangaɦning üsti ķismining ətrapiɢa səpsun.
6 Andin *ķurbanlik ķiloɳuqi* kөydürmə ķurbanlik ķilinoɳan ɦaywanning terisini soyup, tenini parqilisun
7 wə Ɦarun kahɣinning ooɳulliri ķurbangaɦta ot ķalap otning üstigə otunlarni tizsun.
8 Andin kahɣinlar bolɳan Ɦarunning ooɳulliri gөx parqilirini, bexi wə meyi bilən ķoxup, ķurbangaɦdiki otning üstidiki otunning üstigə tərtip bilən tizip ķoysun. □
9 Lekin uning iq-ķarni bilən paqakirini *ķurbanlik sunoɳuqi* suda yusun; andin kahɣin ɦəmmisini elip kelip ķurbangaɦning üstidə kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiɢan ķurbanlik ɦesabida, Pərwərdigarɢa huxbuy qikirilidiɢan kөydürmə ķurbanlik bolidu.

Ķoy padisidin ķilinoɳan ķurbanlik

10 Əgər u kөydürmə ķurbanlik ķilix üqün uxxak mallardin ķoy ya өqkə ķurbanlik ķilay desə, undakda u bejirim bolɳan bir ərkikini kəltürsun.
11 U uni ķurbangaɦning ximal təripidə Pərwərdigarning ɦuzurida booɳuzlisun. Andin kahɣinlar bolɳan Ɦarunning ooɳulliri ķenini elip, ķurbangaɦning üsti ķismining ətrapiɢa səpsun.
12 *ķurbanlik ķiloɳuqi* bolsa gөxni parqilap, bexi bilən meyini kesip ayrisun. Andin kahɣin bularni elip ķurbangaɦtiki otning üstidiki otunning üstidə tərtip boyiqə tizip ķoysun.
13 Lekin uning iq-ķarni bilən paqaklarni *ķurbanlik sunoɳuqi* suda yusun; andin kahɣin ɦəmmisini elip kelip ķurbangaɦning üstidə kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiɢan

---

□ **1:1 «Wə» —** «Lawiylar» yaki «Kahɣin-lawiylarning dəsturi» degən kitab «wə» degən səz bilən baxlinidu. Xuning bilən bu səz «Kahɣin-lawiylarning dəsturi»ni «Misirdin qikix» degən kitabning əng ahirki ayiti (40-bab, 38-ayət) bilən ziq baoɳlaydu. Məzkur kitab uning dawamidur. «Kirix səz»imizni kөrüng. **«jamaət qediri» —** yaki «kөrüxüx qediri». «jamaət qediri» degən səzdiki «jamaət» ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» yaki «Huda bilən didarlixix» degən ukumni bildüridu. ■ **1:3** Mis. 29:10 □ **1:4 «kafarət *bolux*» —** (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») tüp mənisi «yepix». Gunahlarɢa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunahlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunahlarni wakitlik yapatti wə xuningdək xu gunahlardin towa ķilip ķurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm ķilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsihɣning ķurbanliki wasitisi bilən insanlarning gunahlirini «elip taxlaydu» («Yuh.» 1:29, 36ni kөrüng). □ **1:8 «kahɣinlar bolɳan Ɦarunning ooɳulliri» —** Ɦarun bax kahɣin, ooɳulliri kahɣinlar ķilip bekitilgənidi («Mis.» 28:1).

ķurbanliķ ḥesabida, Pərwərdigarƣa huxbuy qiķirilidiƣan kөydürmə ķurbanliķ bolidu.

Uqar-ķanatlardin ķilinƣan kөydürmə ķurbanliķ

14 Əgər *ķurbanliķ ķilƣuqi* Pərwərdigarƣa atap uqar-ķanatlardin kөydürmə ķurbanliķ ķilay desə, undaķta u pahtəklərdin yaki kəptər baqkiliridin ķurbanliķ kəltürsun.
15 Kaḥin uni ķurbangaḥning yeniƣa elip kelip, bexini tolƣap üzüp uni ķurbangaḥning üstidə kөydürsun; uning ķeni siķilip ķurbangaḥning temiƣa sürtülsun.
16 Lekin taxliķini pəyliri bilən ķoxup ķurbangaḥning xərķ təripidiki küllükkə taxliwətsun; □
17 u ķurbanliķni ikki ķanitining otturisidin yarsun, biraķ uni ikki parqə ķiliwətmisun. Andin kaḥin buni elip ķurbangaḥdiki otning üstidiki otunning üstigə ķoyup kөydürsun; bu ot arķiliķ sunulidiƣan ķurbanliķ ḥesabida, Pərwərdigarƣa huxbuy qiķirilidiƣan kөydürmə ķurbanliķ bolidu.

2

Axliķ ḥədiyələr

1 Əgər birkim Pərwərdigarning ḥuzuriƣa axliķ ḥədiyə sunmaķqi bolsa ḥədiyəsi esil undin boluxi kerək; u uningƣa zəytun meyi ķuyup andin üstigə məstiki salsun. □ ■
2 U uni elip kaḥinlar bolƣan Ḥarunning oƣullirining aldiƣa kəltürsun; andin *kaḥin ḥədiyə sunƣuqining* yadlinixi üqün zəytun meyi iləxtürülgən undin bir qanggal elip, ḥəmmə məstiki bilən ķoxup, bu ḥədiyəni ķurbangaḥta kөydürsun; bu ot arķiliķ sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa huxbuy qiķirilidiƣan ḥədiyə bolidu. ■
3 Əmma axliķ ḥədiyədin ķalƣini bolsa, Ḥarun bilən uning oƣulliriƣa təwə bolsun. Bu Pərwərdigarƣa ot arķiliķ sunulƣanlarning iqidə «əng muķəddəslərning biri» ḥesablinidu.□ ■

Pixurulƣan axliķ ḥədiyələr

4 Əgər sən tonurda pixurulƣan nərsilərdin axliķ ḥədiyə sunay desəng, ular zəytun meyi iləxtürülgən esil undin pixurulƣan toķaqlar yaki zəytun meyi sürülüp məsiḥləngən petir ḥəmək nanlardin bolsun.□
5 Əgər sening kəltüridiƣan ḥədiyəng tawida pixurulƣan axliķ ḥədiyə bolsa u zəytun meyi ixləxtürülüp esil undin petir ḥalda etilsun.
6 Sən uni oxtup üstigə zəytun meyi ķuyƣin; u axliķ ḥədiyə bolidu.
7 Sening kəltüridiƣan ḥədiyəng ķazanda pixurulƣan axliķ ḥədiyə bolsa undaķta u esil un bilən zəytun meyida etilsun.
8 Xu yollarda təyyarlanƣan axliķ ḥədiyələrni Pərwərdigarning ḥuzuriƣa kəltürgin; uni kaḥinƣa bərgin, u uni ķurbangaḥķa elip baridu.

□ **1:16 «taxliķini pəyliri bilən ķoxup…»** — yaki «ķuyruķ pəyliri bilən üqəylirini ķoxup…». □ **2:1 «esil un»** — ibraniy tilida təkitləngini yahxi tartilƣan, birhil yumxaķliķta, ḥeqķandaķ kepək arilaxmiƣan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Qөl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3 «Pərwərdigarƣa ot arķiliķ sunulƣanlarning iqidə «əng muķəddəslərning biri»»** — ḥədiyə-ķurbanliķlar «əng muķəddəs» wə «muķəddəs» dəp bөlinidu. ««əng muķəddəs» bolƣan ḥədiyə-ķurbanliķlarni pəķət kaḥinlar өzila yeyixkə, xundaķla muķəddəs jaydila yeyixkə bolatti. «muķəddəs» ḥesablanƣan taamlardin ailidikiliri yeyixkə bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12 □ **2:4 «toķaqlar»** — ibraniy tilida bu sөz yaki ḥalķisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kөrsitidu.

9 Kaһin bolsa axliқ һədiyədin «yadlinix ülüxi»ni elip қurbangaһning üstidə
kөydürsun. Bu ot arқiliқ sunulidiоqan, Pərwərdigarоqa huxbuy qiқirilidiоqan һədiyə
bolidu.
10 Əmma axliқ һədiyədin қaloқini bolsa, Һarun bilən uning ooқullириоqa təwə bolsun.
Bu Pərwərdigarоqa ot arқiliқ sunuloқanlarning iqidə «əng muқəddəslərning biri»
һesablinidu.

11 Silər Pərwərdigarning һuzuriоqa sunidiоqan һərқandaқ axliқ һədiyələr eqitқu
bilən təyyarlanmisun. Qünki silərning Pərwərdigarоqa otta sunulidiоqan
һədiyənglarning һeqқaysisida eqitқu yaki һəsəlni kөydürüxkə bolmaydu.
12 Bularni Pərwərdigarning aldiоqa «dəsləpki һosul» süpitidə sunsanglar bolidu,
lekin ular huxbuy süpitidə қurbangaһning üstidə kөydürülüp sunulmisun.■
13 Sening һərbir axliқ һədiyəng tuz bilən tuzlinixi kerək; axliқ һədiyəngni Hu-
dayingning əһdə tuzidin məһrum қilmay, һəmmə axliқ һədiyəliringni tuz bilən
tuzliоqin.■
14 Əgər sən Pərwərdigarоqa «dəsləpki һosul»din axliқ һədiyə sunay desəng, undaқta
ziraətning yengi pixқan kək bexini elip, danlarni otta қorup, ezip talқan süpitidə
sunоqin; bu «dəsləpki һosul» һədiyəsi bolidu;
15 sən uningоqa zəytun meyi қuyup üstigə məstiki saloқin; bu axliқ һədiyə bolidu.
16 Kaһin bolsa uningdin, yəni қorup ezilgən danlar bilən zəytun meyidin bir қismini
elip һəmmə məstiki bilən қoxup, bolarni «yadlinix ülüxi» süpitidə kөydürsun. Bu
ot arқiliқ Pərwərdigarоqa sunuloқan һədiyə bolidu.

3

Inaқliқ қurbanliқliri

1 Birsining sunidiоqini inaқliқ қurbanliқi bolsa, xundaқla kalilardin sunsa, u
Pərwərdigarning һuzuriоqa bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun.
2 U sunidiоqan bu һaywanning bexiоqa қolini қoyup, andin uni jamaət qedirining
kirix eоqizi aldida booқuzlisun. Andin kaһinlar boloқan Һarunning ooқulliri қenini
қurbangaһning üsti қismining ətrapiоqa səpsun.
3 Sunоquqi kixi bu inaқliқ қurbanliқidin Pərwərdigarоqa atap otta sunulidiоqan
һədiyə süpitidə bir қismini elip beоqixlisun, yəni iq қarnini yөgəp turoqan mayni,
xundaқla barliқ iq meyini elip ■
4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki һəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning
bərəkkiqə boloқan qawa meyini kesip, elip kəlsun.
5 Һarunning ooқulliri bolsa bularni қurbangaһning üstigə kəltürüp ot üstigə
қoyuloқan otunning üstidiki kөydürmə қurbanliққa қoxup kөydürsun. Bu ot arқiliқ
sunulidiоqan, Pərwərdigarоqa huxbuy qiқirilidiоqan қurbanliқ bolidu.■

Қoy padisidin boloқan inaқliқ қurbanliқi

6 Birsining Pərwərdigarоqa қilidiоqan inaқliқ қurbanliқi üqün sunidiоqini uxxaқ
maldin bolsa, undaқta u bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun.
7 Əgər uning қurbanliқi қoy bolsa uni Pərwərdigarning aldiоqa kəltürüp,
8 қurbanliқ қilidiоqan bu һaywanning bexiоqa қolini қoyup, andin uni jamaət
qedirining kirix aоqzining aldida booқuzlisun. Andin Һarunning ooқulliri қenini elip
қurbangaһning üsti қismining ətrapiоqa səpsun.

■ **2:12** Qəl. 18:12 ■ **2:13** Mar. 9:49 ■ **3:3** Mis. 29:13,22 ■ **3:5** Mis. 29:25; Law. 6:5

9 Sunoɣuqi kixi bu inaḳlik ḳurbanlikidin Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan
ḥədiyə süpitidə bir ḳismini, yəni uning meyini elip beoɣixlisun, — pütün maylik
ḳuyruḳini uning omurtḳisioɣa yeḳin yərdin ajritip elip, iq ḳarnini yəgəp turoɣan
mayni, xundaḳla barlik iq meyini elip,
10 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning
bərəkkiqə boloɣan qawa meyini kesip, elip kəlsun.
11 Kaḥin bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu otta sunulidioɣan,
Pərwərdigaroɣa ataloɣan taam ḥədiyəsi bolidu.■

12 Uning sunidioɣini əqkə bolsa, buni Pərwərdigarning ḥuzurioɣa kəltürsun.
13 U ḳolini uning bexioɣa ḳoyup, andin uni jamaət qedirining aldida booɣuzlisun.
Andin Ḥarunning ooɣulliri ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapioɣa
səpsun.
14 Andin sunoɣuqi kixi bu ḳurbanlikṭin Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan ḥədiyə
süpitidə bir ḳismini elip beoɣixlisun, yəni iq ḳarnini yəgəp turoɣan mayni, xundaḳla
barlik iq meyini elip,
15 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning
bərəkkiqə boloɣan qawa meyini kesip, elip kəlsun.
16 Kaḥin bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu otta sunulidioɣan, huxbuy
qikiridioɣan taam ḥədiyəsi bolidu. Mayning ḥəmmisi Pərwərdigaroɣa təwədur.
17 Bu ḥərḳandaḳ turar jayinglarda silərgə əbədiy bəlgilimə bolidu; silər ḥeqḳandaḳ
may yaki ḳan yeməslikinglar kerək.□ ■

4

Gunaḥ ḳurbanliḳi, yəni «gunaḥni tiləx ḳurbanliḳi»

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Israillaroɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — «Birsi bilməy ezip, Pərwərdigar «ḳilma» dəp
buyruoɣan ḥərḳandaḳ əmrlərdin birigə hilaplik ḳilip selip, gunaḥ ḳilsa, *təwəndikidək
ḳilsun*: —
3 — əgər məsiḥləngən kaḥin həlḳni gunaḥḳa putlaxturidioɣan bir gunaḥni ḳilsa,
undaḳta u bu ḳiloɣan gunaḥi üqün bir bejirim yax torpaḳni elip kelip, Pərwərdigaroɣa
gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun. □
4 U torpaḳni jamaət qedirining kirix aoɣzining yenioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa
kəltürüp, ḳolini uning bexioɣa ḳoyup, andin torpaḳni Pərwərdigarning ḥuzurida
booɣuzlisun.
5 Andin məsiḥləngən kaḥin torpaḳning ḳenidin azoɣina elip, jamaət qediri iqigə
kətürüp aparsun; ■
6 kaḥin xu yərdə barmiḳini ḳanoɣa qilap, ḳanni muḳəddəs jayning pərdisining aldida,
Pərwərdigarning ḥuzurida yəttə mərtiwə səpsun.
7 Xundaḳla kaḥin ḳandin elip, jamaət qediri iqidə Pərwərdigarning aldida turoɣan
huxbuygaḥning münggüzlirigə sürsun. Torpaḳning ḳaloɣan ḥəmmə ḳenini bolsa,
jamaət qedirining kirix aoɣzining aldidiki kəydürmə ḳurbanlik ḳurbangaḥining
tüwigə təküp ḳoysun; ■

■ **3:11** Law. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Əz. 44:7; Mal. 1:12 □ **3:17 «əbədiy»** — Təwrattiki «əbədiy» degən səz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waḳittiki qeki bekitilmigən, ḳərəlsiz, məḥlətsiz uzun bir məzgilni kərsitidu. «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14 □ **4:3 «məsiḥləngən kaḥin»** — bəlkim «bax kaḥin»ni kərsitixi mumkin. «Məsiḥ ḳilix» yaki «məsiḥləx» tooɣrisida «Mis.» 28:41ni wə izaḥatini kərüng. ■ **4:5** Law. 16:14; Qəl. 19:4 ■ **4:7** Law. 9:9

8 andin u gunaḥ ḳurbanliḳi bolƣan torpaḳning iqidin ḥəmmə meyini ajritip qiḳarsun
— yəni iq ḳarnini yөgəp turƣan may bilən ḳalƣan iq meyi, ■
9 ikki bөrəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning
bөrəkkiqə bolƣan qawa meyini ajratsun
10 (huddi inaḳlik ḳurbanliḳi bolƣan kalining iqidiki may ajritilƣandək); andin kaḥin
bularni kөydürmə ḳurbanlik ḳurbangaḥining üstidə kөydürsun. ■
11 Lekin torpaḳning terisi bilən ḥəmmə gөxi, bax bilən paqaḳliri, iq ḳarni bilən ẓinini,
■
12 yəni pütkül torpaḳning ḳalƣan ḳisimlirini qedirgaḥning sirtiƣa elip qiḳip, pak
bir yərgə, yəni küllər tөkülidiƣan jayƣa elip qiḳip, otunning üstidə otta kөydürsun.
Bular küllər tөkülidiƣan jayda kөydürüwetilsun.□ ■

13 Əgər pütkül Israil jamaiti өzi bilmigən ḥalda ezip gunaḥ ḳilƣan bolsa,
Pərwərdigarning «ḳilma» dəp buyruƣan ḥərḳandaḳ əmrlirigə hilaplik ixlarning
birini ḳilip selip, gunaḥḳa qüxüp ḳalsa, □ ■
14 xundaḳla ularning sadir ḳilƣan gunaḥi aydinglaxḳan bolsa, undaḳta jamaət gunaḥ
ḳurbanliḳi süpitidə bir yax torpaḳni sunup jamaət qedirining aldiƣa kəltürsun.
15 Jamaətning aḳsaḳalliri Pərwərdigarning aldida ḳollirini torpaḳning bexiƣa
ḳoyup, andin torpaḳni Pərwərdigarning aldida boƣuzlisun.
16 Məsiḥləngən kaḥin torpaḳning ḳenidin azƣina elip jamaət qediri iqigə elip kirsun;
□
17 xu yərdə barmiḳini ḳanƣa qilap, ḳanni *muḳəddəs jayning* pərdisining aldida,
Pərwərdigarning ḥuzurida yəttə mərtiwə səpsun.
18 Xundaḳla kaḥin ḳandin elip jamaət qediri iqidə Pərwərdigarning aldida turƣan
huxbuygaḥning münggüzlirigə sürsun. Torpaḳning ḳalƣan ḥəmmə ḳenini bolsa,
jamaət qedirining kirix aƣzining aldidiki kөydürmə ḳurbanlik ḳurbangaḥining
tüwigə tөküp ḳoysun;
19 kaḥin *torpaḳning* iqidin barlik meyini ajritip elip, ḳurbangaḥning üstidə
kөydürsun.
20 U gunaḥ ḳurbanliḳi bolƣan ilgiriki torpaḳni ḳilƣiniƣa ohxax bu torpaḳnimu
xundaḳ ḳilsun; wə dəl xundaḳ ḳilixi kerək; xu yol bilən kaḥin ular üqün kafarət
kəltüridu; xu gunaḥ ulardin kəqürülidu.
21 Andin u torpaḳni qedirgaḥning taxḳiriƣa elip qiḳip, ilgiriki torpaḳni
kөydürgəndək bu torpaḳnimu kөydürsun. Bu jamaət üqün gunaḥ ḳurbanliḳi bolidu.

22 Əgər bir əmir bilməy uning Hudasi Pərwərdigarning «ḳilma» degən ḥərḳandaḳ
əmrlirining birigə hilaplik ḳilip selip, gunaḥḳa qüxüp ḳalsa,
23 wə ḳilƣan gunaḥi өzigə məlum ḳilinƣan bolsa, undaḳta u өzi ḳurbanlik üqün
bejirim bir tekini sunsun; □
24 u ḳolini tekining bexiƣa ḳoyup, andin uni kөydürmə ḳurbanlik ḳilinidiƣan
ḥaywanlarni boƣuzlaydiƣan jayƣa elip berip Pərwərdigarning aldida boƣuzlisun.
Bu bir gunaḥ ḳurbanliḳi bolidu.
25 Kaḥin gunaḥ ḳurbanliḳining ḳenidin barmiḳiƣa azƣina elip, uni kөydürmə
ḳurbanlik ḳurbangaḥining münggüzlirigə sürüp ḳoysun; andin ḳalƣan ḳenini
kөydürmə ḳurbanlik ḳurbangaḥining tüwigə tөküp ḳoysun.

■ **4:8** Law. 3:3, 4 ■ **4:10** Law. 3:5 ■ **4:11** Mis. 29:14; Qөl. 19:5 □ **4:12 «küllər»** — muxu yərdə ḳurbanliḳlarning küllirini kөrsitidu. ■ **4:12** Law. 16:27; Qөl. 19:3; Ibr. 13:11 □ **4:13 «jamaət өzi bilmigən»** — bu ibraniy tilida «bu ix jamaətning kөzigə yətmigən» degən sөzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:13** Law. 9:15; Qөl. 15:24-31 □ **4:16 «Məsiḥləngən kaḥin»** — yaki «məsiḥ ḳilinƣan kaḥin» bəlkim «bax kaḥin»ni kөrsitixi mumkin. □ **4:23 «wə»** — ibraniy tilida «wa» degən sөz bilən ipadilinidu; ḥəmdə «wə» ḥəm «yaki» degən ikki hil mənini bildüridu.

26 U inaqlik qurbanliqi qilinoƣan haywanning meyini køydürgəndək, uning barlik
meyini qurbangaƕta køydürsun. Bu yol bilən kaƕin uni gunaƕidin paklandurux
üqün kafarət kəltüridu wə xu gunaƕi uningdin kəqürülidu.

27 Əgər puqralardin biri bilməy uning Hudasi Pərwərdigarning «qilma» degən
ħərqandak əmrlirining birigə hilaplik qilip selip, gunaƕqa qüxüp qalsa, ■
28 wə qiloƣan gunaƕi øzigə məlum qilinoƣan bolsa, undaqta u øzining, yəni u sadir
qiloƣan gunaƕi üqün qurbanlik qilixqa bejirim bir qixi øqkini sunsun; □
29 u qolini gunaƕ qurbanliqining bexioƣa qoyup, andin uni køydürmə qurbanliklarni
booƣuzlaydioƣan jayoƣa elip berip booƣuzlisun.
30 Andin kaƕin uning qenidin barmiqioƣa azoƣina elip uni køydürmə
qurbanlik qurbangaƕining münggüzlirigə sürüp qoysun; qaloƣan barlik qenini
qurbangaƕning tüwigə təküp qoysun.
31 Inaqlik qurbanliqi qilinoƣan ħaywanning meyi iqidin ajritiloƣandək uningmu
ħəmmə meyini ajritip qiqarsun; kaƕin uni Pərwərdigarning aldida huxbuy
kəltürsun dəp qurbangaƕning üstidə køydürsun. Xu yol bilən kaƕin uning üqün
kafarət kəltüridu; xu gunaƕ uningdin kəqürülidu.■

32 Əgər u kixi gunaƕ qurbanliqi üqün qoza kəltürüxni halisa, bejirim bir qixi qozini
sunsun.
33 U qolini gunaƕ qurbanliqi *qozisining* bexioƣa qoyup, køydürmə qurbanliklar
booƣuzlinidioƣan jayoƣa elip berip, uni gunaƕ qurbanliqi süpitidə booƣuzlisun.
34 Andin kaƕin gunaƕ qurbanliqining qenidin barmiqioƣa azoƣina elip uni køydürmə
qurbanlik qurbangaƕining münggüzlirigə sürüp qoysun; uning qaloƣan barlik
qenini u qurbangaƕning tüwigə təküp qoysun.
35 Inaqlik qurbanliqi qilinoƣan qozining meyi iqidin ajritiloƣandək, uningmu ħəmmə
meyini ajritip qiqarsun; kaƕin bularni Pərwərdigaroƣa atap otta sunulidioƣan barlik
qurbanliklaroƣa qoxup, qurbangaƕning üstidə køydürsun. Xu yol bilən kaƕin uning
sadir qiloƣan gunaƕi üqün kafarət kəltüridu; xu gunaƕ uningdin kəqürülidu.

5

Itaətsizlik qurbanliqi, yəni «itaətsizlikni tiləx qurbanliqi»

1 Əgər birsi məlum ixqa guwaƕqi bolup, xundakla uningoƣa qəsəm buyruloƣinida
kørgini yaki bilginidin məlumat bərmisə, undaqta u qəbiƕlikining jazasioƣa tartilidu.
2 Əgər birsi øzi bilməy napak bir nərsigə tegip kətsə — məyli u napak bir
ħaywanning jəsiti bolsun, məyli napak bir qarpayning jəsiti bolsun, yaki napak
bir øməligüqi ħaywanning jəsiti bolsun, muxundak nərsigə tegip kətsə umu napak
sanilip gunaƕkar ħesablinidu; ■
3 əgər xuningdək birsi øzi tuymay məlum kixining adəmni napak qilidioƣan
ħərqandak nijasitigə tegip kətsə, xundakla u buni bilip yətsə, undaqta u gunaƕkar
ħesablinidu.
4 Əgər birsi angsiz rəwixtə yaman yaki yahxi bir ixni qilay dəp qəsəm qilip salsa
(kixilər ħərtürlük ix tooƣrisida angsiz rəwixtə qəsəm qilixi mumkin), xundakla u
buni tonup yətsə, u bu ixlar tüpəylidin gunaƕkar ħesablinidu.

■ **4:27** Qəl. 15:27 □ **4:28 «wə qiloƣan gunaƕi øzigə məlum qilinoƣan bolsa...»** — ibraniy tilida «wə» «wa» degən səz bilən ipadilinidu; ħəmdə «wə» ħəm «yaki» degən ikki hil mənini bildüridu. ■ **4:31** Mis. 29:18; Law. 3:3, 4 ,14 ■ **5:2** Ħag. 2:13; 2Kor. 6:17

5 Birsi yuқiriқi ҳərқaysi ixlarda mən gunaҳkar boldum dəp bilsə, u өz gunaҳini «mən
mundaқ gunaҳ қildim» dəp iқrar қilsun;
6 andin өzi sadir қiloɳan gunaҳining kafariti üqün Pərwərdigarning aldioɳa
«itaətsizlikni tiligüqi қurbanliқ» süpitidə uxxaқ maldin saoɳliқ wə ya bir qixi өqkini
gunaҳ қurbanliқi қilip kəltürsun; andin kaҳin uni gunaҳidin paklanduruxқa uning
üqün kafarət kəltürsun.

7 Əgər u қoylardin *қurbanliқ* қilixқa қurbi yətmisə, u қiloɳan itaətsizliki üqün
ikki pahtək yaki ikki baqkini elip kelip, birini gunaҳ қurbanliқi üqün, yənə birini
köydürmə қurbanliқ üqün Pərwərdigarning aldioɳa sunsun. ■
8 U bularni kaҳinning қexioɳa kəltürgəndə, *kaҳin* awwal gunaҳ қurbanliқioɳa
təyyarlanoɳanni қurbanliқ қilip boynini üzməy, bexioɳa yeқin jayidin toloɳisun, lekin
bexini boynidin üzüwətmisun; □ ■
9 andin gunaҳ қurbanliқining қenidin azoɳina elip қurbangaҳning temioɳa qaqsun;
қaloɳan қeni bolsa қurbangaҳning tüwigə siқip qiқirilsun. Buning өzi gunaҳ
қurbanliқi bolidu.
10 Əmma ikkinqisini bolsa bekitilgən bəlgilimə boyiqə köydürmə қurbanliқ қilip
sunsun. Bu yol bilən kaҳin uning қiloɳan gunaҳi üqün kafarət kəltüridu wə xu gunaҳ
uningdin kəqürülidu.■
11 Əgər ikki pahtək yaki ikki baqkini kəltürüxkə қurbi yətmisə, undaқta gunaҳ
қiloɳan kixi gunaҳ қurbanliқi üqün esil undin bir əfaҳning ondin birini kəltürsun;
bu gunaҳ қurbanliқi boloɳaqқa u uning üstigə zəytun meyi қuymisun yaki üstigə
ҳeqқandaқ məstiki salmisun; qünki u gunaҳ қurbanliқi bolidu. □
12 U uni kaҳinning қexioɳa kəltürsun wə kaҳin buningdin *sunoɳuqining* «yadlinix
ülüxi» süpitidə bir qanggal elip, xuni Pərwərdigaroɳa atap otta sunuloɳan
қurbanliқlaroɳa қoxup, қurbangaҳning üstidə köydürsun. Buning өzi gunaҳ
қurbanliқi bolidu. ■
13 Bu yol bilən u xu gunaҳlardin қaysisini қiloɳan bolsa, kaҳin uning üqün kafarət
kəltüridu. Axliқ ҳədiyələrdikigə ohxax қaloɳan қismi kaҳinoɳa təwə bolidu.■
14 Andin Pərwərdigar Musaoɳa səz қilip mundaқ dedi: —
15 Birsi bilməy Pərwərdigaroɳa ataloɳan muқəddəs nərsilərgə nisbətən itaətsizlik
қilip gunaҳ өtküzsə, undaқta u Pərwərdigarning aldioɳa uxxaқ maldin bejirim bir
қoqқarni itaətsizlik қurbanliқi қilip kəltürsun; xu itaətsizlik қurbanliқi boloɳan
қoqқarning baҳasini sən muқəddəs jaydiki xəkəlning өlqəm birliki boyiqə kümüx
xəkəlgə tohtatқin. □ ■
16 Andin xu kixi muқəddəs nərsilərgə nisbətən өtküzgən hataliқidin boloɳan ziyanni
toldursun, xundaқla ziyanning bəxtin biri boyiqə қoxup kaҳinoɳa töləm tölisun. Bu
yol bilən kaҳin itaətsizlik қurbanliқi boloɳan қoqқarning wasitisi bilən uning üqün

---

■ **5:7** Law. 12:8; Luқa 2:24 □ **5:8 «kaҳin awwal gunaҳ қurbankiқioɳa ...»** — ibraniy tilida «u awwak gunaҳ қurbankiқioɳa..». ■ **5:8** Law. 1:15 ■ **5:10** Law. 1:15 □ **5:11 «bir əfaҳ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. ■ **5:12** Law. 2:2; 4:35 ■ **5:13** Law. 2:3 □ **5:15 «sən... tohtatқin»** — bu ayəttiki əmr Musa pəyoɳəmbərngə eytiloɳan; xübҳisizki, uningdin keyin қaysi kaҳin məs'ul bolsa xunngoɳimu eytilidu. **«xəkəl»** — kümüxning өlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoɳa barawər boluxi mumkin. «Muқəddəs jaydiki xəkəlning өlqəm birliki» xübҳisizki, pütkül əl üqün өzgərməs өlqəm bolsun dəp muқəddəs jayda saқlanoɳan, muқim bekitilgən birnəqqə hil өlqəm birliki bolsa kerək. **«...uxxaқ maldin bejirim bir қoqқarni itaətsizlik қurbanliқi қilip kəltürsun; xu itaətsizlik қurbanliқi ... өlqəm birliki boyiqə kümüx xəkəlgə tohtatқin»** — yənə birhil tərjimisi: — «...uxxaқ maldin bejirim bir қoqқarni itaətsizlik қurbanliқi қilip sunsun yaki itaətsizlik қurbanliқining ornioɳa sən kaҳin muқəddəs jaydiki kümüx xəkəlning birliki boyiqə tohtatқan baҳa boyiqə kümüx xəkəl kəltürisun». ■ **5:15** Mis. 30:13; Law. 27:2-27.

kafarət kəltüridu; xu gunaḫ uningdin kəqürülidu.□
17 Əgər birsi bilməy Pərwərdigarning «ḳilma» degən ḫərḳandaḳ əmrlirining birərisigə hilaplik ḳilip, gunaḫkar boloɣan bolsa u ḳəbiḫlikining jazasioɣa tartilidu;
18 xundaḳ bolsa, u uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimməttə bejirim bir ḳoḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip sunsun. Bu yol bilən kaḫin uning bilməy ətküzgən itaətsizliki üqün kafarət kəltüridu wə xu itaətsizlik gunaḫi uningdin kəqürülidu.
19 Bu itaətsizlik ḳurbanliḳi bolidu; qünki u dərḫəḳiḳət Pərwərdigarning aldida itaətsizlik ḳiloɣan.

6

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Əgər birsi gunaḫ ḳilip Pərwərdigarning aldida wapasizlik ḳilip, ḳoxnisi əzigə amanət yaki kapalətkə bərgən bir nərsə yaki ḳoxnisidin zorawanlik bilən buluwaloɣan məlum bir nərsə tooɣrisida yaloɣan gəp ḳiloɣan bolsa yaki ḳoxnisidin naḫəḳlik bilən məlum nərsini tartiwaloɣan bolsa,
3 yaki yitip kətkən bir nərsini tepiwelip uningdin tansa yaki kixilərning gunaḫ sadir ḳiloɣan ḫərḳandaḳ bir Ixi tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqsə, ■
4 U gunaḫ ḳiloɣan ixta əzini gunaḫkar dəp tonup yətsə, undaḳta u buliwaloɣan yaki naḫəḳ tartiwaloɣan nərsə yaki uningoɣa amanətkə berilgən nərsə bolsun, yaki yitip ketip tepiwaloɣan nərsə bolsun, □
5 yaki u ḫərḳandaḳ nərsə tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqkən bolsun, uning ḫəmmisini toluḳ baḫasi boyiqə tələsun, xundaḳla xu baḫaning bəxtin bir ḳismi boyiqə ḳoxup tələsun; u itaətsizlik ḳurbanliḳini ḳiloɣan künidə tələmni igisigə tapxurup bərsun.
6 Andin u Pərwərdigarning aldioɣa itaətsizlik ḳurbanliḳi süpitidə uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimmət boyiqə bejirim bir ḳoḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kaḫinning ḳexioɣa elip kəlsun. □
7 Kaḫin bu yol bilən uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu wə u ḫərḳaysi ixta itaətsizlik ḳiloɣan bolsimu u uningdin kəqürülidu.
8 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
9 Sən Ḫarun bilən ooɣullirioɣa kəydürmə ḳurbanlik tooɣrisida əmr ḳilip mundaḳ degin: — Kəydürmə ḳurbanlik tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mundaḳ bolidu: — Kəydürmə ḳurbanlik pütün keqə tang atḳuqə ḳurbangaḫtiki oqaḳning üstidə kəyüp tursun; wə ḳurbangaḫning otini əqürməy yeniḳ turoɣuzunglar.
10 Kaḫin kanap tonini kiyip, yalingaqliḳini yepip, saoɣrisioɣiqə kanap iq tambal kiyip tursun; ḳurbangaḫning üstidiki ot bilən kəydürülgən kəydürmə ḳurbanliḳning külini elip, ḳurbangaḫning bir təripidə ḳoysun;
11 andin kiyimlirini seliwetip baxḳa kiyimlərni kiyip, külini qedirgaḫning sirtioɣa elip qiḳip pakiz bir jayda ḳoysun.
12 Ḳurbangaḫning oti bolsa ḫəmixə yenip tursun; uni ḫeq waḳit əqürüxkə bolmaydu, kaḫin əzi ḫər küni ətigəndə uningoɣa otun selip, üstigə kəydürmə ḳurbanliḳni tizsun wə uning üstigə inaḳlik ḳurbanliḳining meyini ḳoyup kəydürsun.

□ **5:16 «… hataliḳidin boloɣan ziyanni toldursun, xundaḳla ziyanning bəxtin biri boyiqə ḳoxup kaḫinoɣa tələm tələsun»** — muxu ayətlərdiki «ziyan» əslidə kəltürüx kerək boloɣan bir ḳurbanlik yaki ḫədiyəning ḳimmitini yaki napak ḫaləttə buloɣap ḳoyoɣan muḳəddəs nərsilərning ḳimmitini kərsətsə kerək. Undaḳ gunaḫ ḳiloɣan kixi: (1) bejirim bir ḳoḳar elip kelidu; (2) kaḫin xu ḳoḳaroɣa baḫa ḳoyidu; (3) ḳoḳarning baḫasi ziyandin kəm bolsa xu kixi tolduridu; (4) uningdin baxḳa ziyanoɣa bəxtin birini ḳoxup tələydu. ■ **6:3** Qəl. 5:6 □ **6:4 «u gunaḫ ḳiloɣan ixta əzini gunaḫkar dəp tonup yətsə,…»** — yənə birhil tərjimisi: «u gunaḫ ḳiloɣan ixta itaətsizlik ḳilsa,…». □ **6:6 «sən tohtatḳan ḳimmət boyiqə…»** — «sən» bu yərdə Ḫarunni kərsitidu; xübḫisizki, uningdin keyin ḳaysi kaḫin məs’ul bolsa xunimu kərsitidu.

13 Üzülməs bir ot qurbangaһning üstidə һəmixə kəyüp tursun; u һərgiz
əqürülmisun.

Addiy puқralarning axliқ һədiyəliri

14 Axliқ һədiyə tooғrisidiki қaidə-nizam mundaқ: — Һarunning ooғulliridin biri uni
Pərwərdigarning aldiоға, қurbangaһning aldiоға kəltürsun. ■
15 U axliқ һədiyə boloған esil unоға қolini selip uningdin xundaқla uningdiki
zəytun meyidin bir qanggal elip wə һədiyəning üstidiki barliқ məstikini қoxup,
bularni қurbangaһ üstidə kəydürsun; bu һədiyəning «yadlinix ülüxi» bolup,
Pərwərdigarning aldida huxbuy kəltürüx üqün қilinоған bolidu. ■
16 Exip қaloғanlirini bolsa Һarun bilən ooғulliri yesun; u eqitқu selinmay pixurulup
muқəddəs bir jayda yeyilsun; ular uni jamaət qedirining һoylisida yesun.
17 U mutləқ eqitқusiz pixurulsun. Mən otta Manga sunulidiоған қurbanliқ-
һədiyələr iqidin xuni ularning əz ülüxi bolsun dəp ularоға һəқ қilip bərdim; u
gunaһ wə itaətsizlikni tiligüqi қurbanliқlarоға ohxax «əng muқəddəslərning biri»
һesablinidu.
18 Һarunning əwladidin boloған ərkəklərning һəmmisi buningdin yesun; bu
dəwrdin-dəwrgə aranglarda əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigarоға atap otta
sunuloғanliridin bular ularning ülüxi bolsun. Uningоға қol təgküzgüqi jəzmən
muқəddəs boluxi kerək.□ ■

19 Pərwərdigar Musaоға səz қilip mundaқ dedi: —
20 Һarun Məsiһlinidiоған künidə u wə ooғullirining Pərwərdigarning aldiоға suni-
diоғini mundaқ boluxi kerək: — Ular üzülməs axliқ һədiyə süpitidə esil undin bir
əfaһning ondin birini sunuxi kerək; ətigini yerimini, ahximi yənə yerimini sunsun.
□
21 U tawida zəytun meyi bilən etilsun; u zəytun meyiоға qilap pixuruloғandin
keyin sən uni elip kir; axliқ һədiyəning pixuruloған parqilirini huxbuy süpitidə
Pərwərdigarоға atap sunоғin. □
22 Һarunning ooғullirining қaysisi uning ornida turuxқa Məsiһləngən bolsa umu
һədiyəni xundaқ təyyarlap sunsun; bu əbədiy mutləқ bir bəlgilimə bolidu. Bu һədiyə
Pərwərdigarоға atap toluқ kəydürülsun.
23 Kaһinning һərbir axliқ һədiyəsi bolsa pütünləy kəydürülsun; u һərgiz yeyilmisun.

Gunaһ қurbanliқi tooғrisidiki қaidə-nizam

24 Pərwərdigar Musaоға səz қilip mundaқ dedi: —
25 Һarun bilən ooғullirioға mundaқ degin: — Gunaһ қurbanliқi tooғrisidiki қaidə-
nizam mundaқ: — Gunaһ қurbanliқimu kəydürmə қurbanliқ booғuzlinidiоған
jayda, Pərwərdigarning aldida booғuzlansun; bu hil қurbanliқ «əng
muқəddəslərning biri» һesablinidu.
26 Gunaһ қurbanliқini ətküzgüqi kaһin əzi uni yesun; қurbanliқ muқəddəs bir
yərdə, jamaət qedirining һoylisida yeyilsun. ■
27 Uning gəxigə қol təgküzgüqi һərkim muқəddəs bolmisa bolmaydu, xuningdək
əgər uning қeni birsining kiyimigə qaqrap kətsə, undaқta қan qeqiloған jay
muқəddəs bir yərdə yuyulsun.

■ **6:14** Qəl. 15:4-21. ■ **6:15** Law. 2:9 □ **6:18 «uningоға қol təgküzgüqi jəzmən muқəddəs boluxi kerək»** — yaki «uningоға təgküqi һərқandaқ nərsə muқəddəs nərsə boluxi kerək». ■ **6:18** Mis. 29:37 □ **6:20 «bir əfaһ»** — təһminən 2 kürə yaki 22 litr. □ **6:21 «… keyin sən uni elip kir»** — «sən» bu yərdə Һarunni kərsitidu; xübһisizki, uningdin keyin қaysi kaһin məs'ul bolsa xunimu kərsitidu. ■ **6:26** Һox. 4:8

28 Qaysi sapal qazanda qurbanliq qaynitilip pixurulƣan bolsa, u sundurulsun. Əgər u mis qazanda qaynitip pixurulƣan bolsa, u qirip sürülsun ḥəm su bilən yuyulsun.
29 Kaḥinlardin bolƣan barliq ər kixilər uningdin yesə bolidu. Bu «əng muqəddəslərning biri» ḥesablinidu.
30 Ḥalbuki, muqəddəs jayda kafarət kəltürüx üqün qeni jamaət qedirioƣa kirgüzülgən ḥərqandaq gunaḥ qurbanliqi bolsa, ḥərgiz yeyilmisun, bəlki *pütünləy* kəydürülsun.■

7

Itaətsizlik qurbanliqi tooƣrisidiki qaidə-nizam

1 Itaətsizlik qurbanliqi tooƣrisidiki qaidə-nizam mana mundaq: — Bu *qurbanliq* «əng muqəddəslərning biri» ḥesablinidu.
2 Kəydürmə qurbanliq booƣuzlinidioƣan jayda itaətsizlikni tiləx qurbanliqimu booƣuzlinidu; *kaḥin* qenini qurbangaḥning üsti qismining ətrapioƣa səpsun.
3 *Qurbanliq qiloƣuqi kixi* barliq meyini sunsun; yəni maylik quyruqi bilən iq qarnini yəgəp turoƣan mayni, □
4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə bolƣan qawa meyini ajritip sunsun.
5 Kaḥin bularni Pərwərdigaroƣa atap otta sunulidioƣan qurbanliq süpitidə qurbangaḥta kəydürsun. Bu itaətsizlik qurbanliqi bolidu.
6 Kaḥinlardin bolƣan ər kixilərning ḥəmmisi buni yesun; u muqəddəs yərdə yeyilsun; u «əng muqəddəslərning biri» ḥesablinidu. □
7 Gunaḥ qurbanliqi qandaq bolsa itaətsizlik qurbanliqimu xundaq bolidu; ular ikkisi tooƣrisidki qaidə-nizam ohxax; bu qurbanliq kafarət kəltürüxkə qurbanliq ətküzgüqi kaḥinning əzigə təwə bolsun.

Kəydürmə qurbanliqlar wə axliq ḥədiyələrdin kaḥinlaroƣa tegidioƣan ülüxi tooƣruluq bəlgilimə

8 Kaḥin birsining sunoƣan kəydürmə qurbanliqini ətküzgən bolsa, kəydürmə qurbanliqning terisi xu kaḥinning bolidu.
9 Tonurda pixurulƣan ḥərbir axliq ḥədiyə, xundaqla qazanda yaki tawida etilgən ḥərbir axliq ḥədiyə bolsa uni ətküzgən kaḥinning bolidu, yəni kaḥinning əzigə təwə bolidu.
10 Ḥərbir axliq ḥədiyə, məyli zəytun meyi arilaxturulƣan bolsun, yaki quruq kəltürülgən bolsun, bular Ḥarunning ooƣullirining ḥərbirigə barawər bəlüp berilidu.

Inaqliq qurbanliqi tooƣrisidiki qaidə-nizam

11 Pərwərdigaroƣa atap kəltürülgən inaqliq qurbanliqi tooƣrisidiki qaidə-nizam mundaq: —
12 Sunmaqqi bolƣan kixi uni təxəkkür eytix üqün sunsa, undaqta u «təxəkkür qurbanliqi» bilən billə zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqlar, zəytun meyi sürülüp məsiḥləngən petir ḥəmək nanlar wə esil undin zəytun meyioƣa qilap pixurulƣan toqaqlarnimu kəltürsun. □ ■

■ **6:30** Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ **7:3 «Qurbanliq qiloƣuqi kixi»** — ibraniy tilida «U». □ **7:6 «muqəddəs yərdə»** — bu səzlər muqəddəs jayning ətrapidiki ḥoylini kərsitidu, «muqəddəs qedir» («əng muqəddəs jay» wə «muqəddəs jay»)ni əz iqigə almaydu. □ **7:12 «petir toqaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki ḥalqisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu. ■ **7:12** Zəb. 116:17

13 Xu toқaqlardin baxқa, yənə təxəkkür eytidiоqan inaқlиқ қurbanliқi bilən billə
eqitқu selinоqan nanlarnimu sunsun;
14 u xu sunоqanlirining ҳərbir türidin birni elip Pərwərdigar üqün *қox қollap*
sunidiоqan «kətürmə ҳədiyə» қilip kəltürsun; bu inaқlиқ қurbanliқining қenini
қurbangaҳning üstigə səpkən kaҳinning өzigə təgsun. □
15 Təxəkkür bildüridiоqan inaқlиқ қurbanliқining gөxi bolsa қurbanliқ қilinоqan
xu küni yeyilixi kerək; *қurbanliқni sunоquqi kixi* tang atқuqə uning ҳeq nemisini
қaldurmisun.□
16 Əgər uning sunоqan қurbanliқi қəsimigə has қurbanliқ yaki ihtiyariy kəltürgən
қurbanliқ bolsa, undaқta ҳaywanning gөxi қurbanliқ қilinоqan kündə yeyilsun;
uningdin exip қaloqinini bolsa, ətisimu yeyixkə bolidu; ■
17 lekin қurbanliқning gөxidin üqinqi künigiqə exip қalsa, u otta kөydürülüxi kerək.
18 Inaқlиқ қurbanliқining gөxidin üqinqi künidə yeyilsə, undaқta қurbanliқ қobul
bolmaydu, қurbanliқ sunоquqining ҳesabiоqimu ҳesablanmaydu, bəlki məkruҳ
bolidu; kimdəkim uningdin yesə өz қəbiҳlikining jazasiоqa tartilidu.
19 Xundaқla napak nərsigə tegip қaloqan gөxmu yeyilməsliki kerək, bəlki otta
kөydürülüxi kerək. Ҳərқandaқ pak adəm *napak nərsigə təgmigən* қurbanliқning
gөxini yesə bolidu.
20 Lekin kimki napak ҳaləttə turup Pərwərdigaroqa ataloqan inaқlиқ қurbanliқidin
yesə, undaқta u өz həlқidin üzüp taxlinidu. □ ■
21 Kimki napak bir nərsigə tegip kətsə (məyli napak ҳaləttiki adəm bolsun, napak
bir ҳaywan bolsun yaki ҳərқandaқ napak yirginqlik nərsə bolsun) wə xundaқla
Pərwərdigaroqa has ataloqan inaқlиқ қurbanliқining gөxidin yesə, undaқta u өz
həlқidin üzüp taxlinidu.□

Addiy puқralaroqa қaritiloqan bəlgilimilər

22 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —
23 Israillaroqa mundaқ degin: — Silər kala, қoy wə өqkilərning meyini ҳərgiz
yemənglar.
24 Өzlükidin өlgən yaki yirtқuqlar booqup қoyoqan ҳaywanning jəsitining meyini
ҳərқandaқ ixқa ixlətkili bolidu, lekin ҳərgiz uningdin yemənglar.
25 Qünki kimki Pərwərdigaroqa atap otta sunulidiоqan ҳərқandaқ ҳaywanning
meyini yesə, xuni yegən kixi өz həlқliridin üzüp taxlinidu.□
26 Silər ҳərқandaқ turar jayinglarda ҳeqқandaқ қanni, yəni uqar-қanatlarning
bolsun yaki qarpaylarning bolsun қenini ҳərgiz estimal қilmanglar. ■
27 Kimdəkim ҳərқandaқ қanni estimal қilsa, xu kixi өz həlқliridin üzüp taxlinidu.□

Inaқlиқ қurbanliқlirining kaҳinlaroqa təқdim қilinidiоqan қisimliri

28 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —

□ **7:14 «kətürmə ҳədiyə»** — kaҳin yaki ҳədiyəni sunоqan kixi Pərwərdigarning aldiоqa ikki қollap alaҳidə egiz kətürüp atiоqan ҳədiyə. «Kətürmə ҳədiyə» adəttə қurbanliққa məs'ul kaҳinоqa təwə bolidu. □ **7:15 «қurbanliқni sunоquqi kixi»** — ibraniy tilida «u». ■ **7:16** Law. 19:6 □ **7:20 «өz həlқidin üzüp taxlinidu»** — muxu səzlərning mundaқ birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Өzi uni өltüridu; (2) jamaət uni өltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin ҳəydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin ҳeq nəsil қaldurulmaydu. Bizningqə baxқa ayəttə eniқ buyruқ kərsitilmigəqkə, muxu yərdə birinqi qüxənqə (Huda Өzi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooqra boluxi mumkin, dəp қaraymiz. ■ **7:20** Law. 15:3 □ **7:21 «өz həlқidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izaҳatini kərüng. □ **7:25 «өz həlқidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izaҳatini kərüng. ■ **7:26** Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14 □ **7:27 «өz həlқidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izaҳatini kərüng.

29 Israillarоԓa mundaқ degin: — Kimki Pərwərdigarоԓa atap bir inaқlиқ қurbanliқi
sunsa, undaқta u Pərwərdigarоԓa has bolоԓan ḥədiyəni xu inaқlиқ қurbanliқtin ayrip
kəltürsun.
30 Өz қoli bilən Pərwərdigarоԓa atiоԓan, otta sunulidiоԓan ḥədiyələrni, yəni may bilən
təxni қoxup elip kelip, təxni «pulanglatma ḥədiyə» süpitidə Pərwərdigarning aldida
pulanglatsun. □ ■
31 Kaḥin meyini қurbangaḥ üstidə kөydürüwətsun. Təx bolsa Ḥarun bilən uning
oоԓullириоԓa has bolsun.
32 Inaқlиқ қurbanliқliringlarning ong arқa putini silər «kətürmə ḥədiyə» süpitidə
kaḥinоԓa beringlar.
33 Ḥarunning oоԓulliridin қaysisi inaқlиқ қurbanliқining қeni bilən meyini sunоԓan
bolsa өz ülüxi üqün ong arқa putini өzi alsun.
34 Qünki mən Israillarning inaқlиқ қurbanliқliridin «pulanglatma ḥədiyə» bolоԓan
təx bilən «kətürmə ḥədiyə» bolоԓan arқa putini əbədiy bir bəlgilimə bilən Israillardin
elip, kaḥin Ḥarun wə uning oоԓullirining ḥəққi bolsun dəp ularоԓa təқdim қildim.□ ■

35 *Musa* Ḥarun bilən oоԓullirini Pərwərdigarning қulluқida kaḥin boluxқa un-
ing aldiоԓa kəltürgən künidə, ularоԓa Pərwərdigarоԓa atap otta sunulidiоԓan
қurbanliқlardin təқdim қilinidiоԓan kaḥinliқ ülüxi mana xudur. □
36 *Musa* ularni Məsiḥligən künidə, Pərwərdigar bu ülüxni Israillardin elip ularоԓa
berilsun dəp əmr қiloԓan. Bu *Israillarоԓa* dəwrdin dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə
bolidu.□

Hulasə
37 Kөydürmə қurbanliқ bilən axliқ ḥədiyəsi, gunaḥ қurbanliқi bilən itaətsizlik
қurbanliқi, kaḥinliққa tikləx қurbanliқi bilən inaқlиқ қurbanliқi tooқrisidiki қaidə-
nizam mana xudur. □
38 Pərwərdigar Israillarоԓa: «Silər bu Sinay bayawinida Pərwərdigarning aldiоԓa
қurbanliқliringlarni sununglar» dəp buyruоԓan künidə, u bularning ḥəmmisini
Sinay teoԓida Musaoԓa tapxuroԓanidi.

8

Kaḥinlarning has hizmətlərgə ayrilixi — «Mis.» 40:17-38nimu kərüng
1 Pərwərdigar Musaoԓa səz қilip: —
2 Ḥarunni oоԓulliri bilən billə, wə ularning məhsus kiyimlirini, «məsiḥləx meyi»ni,
gunaḥ қurbanliқi bolidiоԓan torpaқ bilən ikki қoqқarni, petir nan selinоԓan sewətni
elip kelip, □ ■
3 *Israilning* pütün jamaitini jamaət qedirining kirix aoԓzining aldiоԓa jəm қiloԓin, —
dedi.

□ **7:30 «pulanglatma ḥədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alaḥidə pulanglitidiоԓan ḥədiyədur. «Pulanglatma ḥədiyə» adəttə barliқ kaḥinlarоԓa təwə bolidu. ■ **7:30** Mis. 29:24 □ **7:34 «əbədiy bir bəlgilimə»** — Təwrattiki «əbədiy» degən səz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waқittiki qeki bekitilmigən, қərəlsiz, məḥlətsiz uzun bir məzgilni kərsitidu. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **7:34** Mis. 29:27; Qəl. 18:11 □ **7:35 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:36 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:37 «kaḥinliққa tikləx қurbanliқi»** — bu hil қurbanliқ inaқlиқ қurbanliқioԓa ohxap ketidu, bu 8-bab, 22-32-ayətlərdə təpsiliy təswirlinidu. Ibraniy tilida «kaḥinliққa tikləx қurbanliқi» «(қollarni) toldurux қurbanliқi» degən səzlər bilən ipadilinidu — qünki Huda bu murasim arқiliқ Ḥarunning əwladliri bolоԓan kaḥinlarning қollirini (1) қurbanliқlar bilən wə (2) kaḥinliқ məs'uliyitini tapxurux bilən «toldurdi». □ **8:2 «məsiḥləx meyi»** — bu tooқruluқ «Mis.» 30:23-33ni kərüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25

4 Musa Pərwərdigar uningƣa buyruƣinidək ķildi, jamaət jamaət qedirining kirix aƣzining aldiƣa yiƣildi.
5 Andin Musa jamaətkə: — Pərwərdigar buyruƣan ix mana mundaķ, — dedi.■

6 Xuning bilən Musa Ħarun bilən uning ooƣullirini aldiƣa kəltürüp ularni su bilən yuyup,
7 *Ħarunƣa* kənglək kiydürüp, bəlwaƣ baƣlap, tonni kiydürdi wə üstigə əfodni yapti; u əfodning bəlweƣini baƣlap, əfodni uningƣa taķap ķoydi. ■
8 Andin Musa uningƣa «ķoxen»ni taķap, ķoxenning iqigə «urim bilən tummim»ni selip, □ ■
9 Bexiƣa səllə yəgəp Pərwərdigar uningƣa buyruƣinidək səllining aldi təripigə «altun tahtiliķ muķəddəs otuƣat»ni bekitip ķoydi.■

10 Andin Musa məsiħləx meyini elip ibadət qediri bilən iqidiki barliķ nərsilərning ħəmmisini məsiħləp muķəddəs ķildi.
11 U maydin elip ķurbangaħķa yəttə mərtiwə qeqip, ķurbangaħ bilən uning barqə ķaqa-ķuqilirini, yuyunux desi wə təglikini Hudaƣa atap muķəddəs ķilixķa məsiħlidi.
12 U yənə məsiħləx meyidin azraķ elip Ħarunning bexiƣa ķuyup uni Hudaƣa atap muķəddəs ķilixķa məsiħlidi. ■
13 Andin Musa Ħarunning ooƣullirini aldiƣa kəltürüp, Pərwərdigar uningƣa buyruƣinidək ularƣa kənglək kiydürüp, bəllirigə bəlwaƣ baƣlap, ularƣa egiz bəklərnimu taķap ķoydi.□ ■

Kaħinlarni «Hudaƣa atap tikləx» ķurbanliķliri

14 Andin u gunaħ ķurbanliķi ķilinidiƣan torpaķni yetiləp kəldi; Ħarun bilən uning ooƣulliri gunaħ ķurbanliķi ķilinidiƣan torpaķning bexiƣa ķollirini ķoydi. ■
15 U uni booƣuzlidi, andin Musa ķenidin elip, əz barmiķi bilən ķurbangaħning münggüzlirigə, qərisigə sürüp ķurbangaħni gunaħtin paklidi; ķaləan ķanni bolsa u ķurbangaħning təwigə təküp, muķəddəs boluxķa kafarət kəltürdi.
16 Andin u iq ķarnini yəgəp turƣan mayning ħəmmisini, jigərning üstidiki qawa mayni, ikki bərək wə üstidiki maylirini ķoxup aldi; andin Musa bularni ķurbangaħning üstidə kəydürdi. □
17 Biraķ *Musa* torpaķning terisi bilən gəxi wə tezikini bolsa Pərwərdigar əzigə buyruƣinidək qedirgaħning taxķirida otta kəydürüwətti.□ ■
18 Andin u kəydürmə ķurbanliķ ķilinidiƣan ķoqķarni kəltürdi; Ħarun bilən uning ooƣulliri ķollirini ķoqķarning bexiƣa ķoydi. □
19 *Ħarun ķoqķarni* booƣuzlidi; andin Musa ķenini elip ķurbangaħning üsti ķismining ətrapiƣa səpti; □
20 *Ħarun* ķoqķarni parqə-parqə ķilip parqilidi; andin Musa bexini, parqilanƣan gəxlirini barliķ meyi bilən ķoxup kəydürdi. □

■ **8:5** Mis. 29:4 ■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8 «Əfod», «ķoxen», «urim wə tummim» —** kaħinliķ kiyimlər; «əfod», «ķoxen» («məydilik») wə «urim wə tummim» tooƣruluķ «Mis.» 28-babni kərüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6 ■ **8:12** Zəb. 133:2 □ **8:13 «egiz bəklər» —** bu səz Ħarunning bax kiyimidin baxķa birhil bax kiyimni, bəlkim egizrək birhil bax kiyimni kərsitixi mumkin. ■ **8:13** Mis. 29:9 ■ **8:14** Mis. 29:1 □ **8:16 «Andin u iq ķarnini…» —** «u» Ħarunni kərsitixi mumkin. □ **8:17 «Musa…» —** ibraniy tilida «u» — Musani kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Mis. 29:14; Law. 4:11 □ **8:18 «…u … kəltürdi;…» —** «u» Musani kərsitixi mumkin. □ **8:19 «Ħarun ķuqķarni booƣuzlidi…» —** ibraniy tilida «u ķuqķarni booƣuzlidi…». □ **8:20 «Ħarun ķuqķarni parqə-parqə ķilip parqilidi» —** ibraniy tilida «u ķuqķarni parqə-parqə ķilip parqilidi;...».

21 Üqəy-ḳerinliri bilən paqaḳlirini suda yudi. Andin Musa ḳoqḳarni pütün peti ḳurbangaḥ üstidə kөydürdi. Bu Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣan, «Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan huxbuy qiḳidioɣan ḳurbanliḳ» idi.■
22 Andin u kaḥinliḳḳa tikləx ḳurbanliḳi ḳilinidioɣan ḳoqḳarni, ikkinqi ḳoqḳarni kəltürdi; Ḫarun bilən uning ooɣulliri ḳollirini ḳoqḳarning bexioɣa ḳoydi.
23 U uni booɣuzlidi; wə Musa uning ḳenidin elip Ḫarunning ong ḳuliḳining yumxiḳi bilən ong ḳolining bax barmiḳioɣa sürüp wə ong putining qong barmiḳioɣimu suwap ḳoydi. □
24 Andin Musa Ḫarunning ooɣullirini aldioɣa kəltürüp, ḳandin elip ularning ong ḳulaḳlirining yumxiḳi bilən ong ḳollirining bax barmaḳlirioɣa sürdi, ularning ong putlirining qong barmaḳlirioɣimu suwap ḳoydi, ḳaloɣan ḳanni Musa ḳurbangaḥning qərisigə səpti.
25 Xundaḳ ḳilip, u meyi bilən maylik ḳuyruḳini, iq ḳarnini yəgəp turoɣan barliḳ may bilən jigərning üstidiki qawa meyini, ikki bərək wə üstidiki maylirini ḳoxup elip ong arḳa putinimu kesip elip, ■
26 Pərwərdigarning aldidiki petir nan selinoɣan sewəttin bir petir toḳaq bilən bir zəytun may toḳiqi wə bir danə ḥəmək nanni elip bularni may bilən ong arḳa putning üstidə ḳoydi;
27 andin bularning ḥəmmisini Ḫarun bilən uning ooɣullirining ḳollirioɣa tutḳuzup, pulanglatma ḥədiyə bolsun dəp Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■
28 Andin Musa bularni ularning ḳolliridin elip ḳurbangaḥtiki kөydürmə ḳurbanliḳning üstidə ḳoyup kөydürdi. Bu «kaḥinliḳḳa tikləx ḳurbanliḳi» bolup, Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan, huxbuy qiḳidioɣan ḳurbanliḳ idi.
29 Andin Musa təxni elip pulanglatma ḥədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatti; Pərwərdigarning uningoɣa buyruoɣini boyiqə, «kaḥinliḳḳa tikləx ḳurbanliḳi» boloɣan ḳoqḳarning bu ḳismi Musaning ülüxi idi.■

Ḫarun wə ooɣullirini Məsiḥ ḳilix

30 Andin Musa Məsiḥləx meyidin wə ḳurbangaḥning üstidiki ḳandin bir’az elip, Ḫarun bilən uning kiyimlirigə wə ooɣulliri bilən ularning kiyimlirigə səpti. Xundaḳ ḳilip, u Ḫarun wə kiyimlirini, ooɣulliri bilən ularning kiyimlirini muḳəddəs ḳildi.■
31 Musa Ḫarun bilən uning ooɣullirioɣa mundaḳ buyrudi: — «Bu gөxni jamaət qedirining kirix aoɣzida ḳaynitip pixurup xu yərdə olturup «kaḥinliḳḳa tikləx ḳurbanliḳi»oɣa təwə boloɣan sewəttiki nan bilən ḳoxup yənglar; bularni Ḫarun bilən ooɣulliri yesun, dəp buyruoɣinimdək uni yənglar; ■
32 lekin gөx bilən nandin exip ḳaloɣanlirining ḥəmmisini otta kөydürüwetinglar.
33 Silər yəttə küngiqə jamaət qedirining kirix aoɣzidin qiḳmay, Hudaoɣa atap kaḥinliḳḳa tikləx künliringlar toxḳuqə xu yərdə turunglar; qünki silərni Hudaoɣa atap kaḥinliḳḳa tikləx üqün yəttə kün ketidu.□
34 Bügün ḳilinoɣan ixlar Pərwərdigarning buyruoɣini boyiqə silər üqün kafarət kəltürülsun dəp ḳilindi. □

■ **8:21** Mis. 29:18 □ **8:23 «U uni booɣuzlidi…»** — «u» Ḫarunni kərsitixi mumkin. ■ **8:25** Mis. 29:22 ■ **8:27** Mis. 29:24 ■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33 ■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33 «Hudaoɣa atap kaḥinliḳḳa tikləx»** — bu ayəttiki «Hudaoɣa atap kaḥinliḳḳa tikləx» ibraniy tilida «ḳolni toldurux» degən ibarə bilən ipadilinidu. 7:37 wə «Mis.» 28:41 wə izaḥatini kərüng. Kaḥinliḳ wəzipisi asasən Hudaning ḳurbanliḳlirini əz ḳolioɣa elix bilən baxlinatti. □ **8:34 «Bügün ḳilinoɣan ixlar … kafarət kəltürülsun dəp ḳilindi»** — yaki «silər üqün kafarət kəltürülsun dəp, bügün ḳilinoɣandək mundin keyinmu ḥəm ḳilinsun, dəp Pərwərdigar buyrudi».

35 Silər ölməslikinglar üqün Pərwərdigarning əmrini tutup jamaət qedirining kirix aoɳzining aldida keqə-kündüz yəttə kün turuxunglar kerək; qünki manga xundaķ buyruldi».
36 Ḥarun bilən ooɳulliri Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruoɳinining ḥəmmisini bəja kəltürdi.

9

Kaḥinlarning hizmitining muķəddəs ibadət qedirida baxlinixi

1 Səkkizinqi küni Musa Ḥarun bilən uning ooɳulliri wə Israilning akṣakallirini qaķirip,
2 Ḥarunoɳa mundaķ dedi: — «Sən gunaḥ ķurbanliķioɳa bejirim bir mozayni, köydürmə ķurbanliķķa bejirim bir ķoqķarni özüng üqün elip, Pərwərdigarning aldioɳa kəltürgin, ■
3 andin Israillaroɳa söz ķilip: — Silər gunaḥ ķurbanliķi üqün bir tekə elip kelinglar, köydürmə ķurbanliķ üqün bir mozay wə bir ķoza elip kelinglar, ḥər ikkisi bejirim, bir yaxķa kirgən bolsun;
4 Pərwərdigarning aldida sunuxķa inaķliķ ķurbanliķi süpitidə bir torpaķ bilən bir ķoqķarni elip, zəytun meyi iləxtürülgən axliķ ḥədiyə bilən billə kəltürünglar; qünki bügün Pərwərdigar Özini silərgə ayan ķilidu, degin».

5 Ular Musa buyruoɳan nərsilərni jamaət qedirining aldioɳa elip kəldi; pütkül jamaət yeķin kelip, Pərwərdigarning aldida ḥazir bolup turdi.
6 Musa: — Mana, bu Pərwərdigar buyruoɳan ixtur; buni ķilsanglar Pərwərdigarning xan-xəripi silərgə ayan bolidu, dedi.
7 Xuning bilən Musa Ḥaruoɳa: — Sən ķurbangaḥķa yeķin berip gunaḥ ķurbanliķing bilən köydürmə ķurbanliķingni sunup özüng wə həlķ üqün kafarət kəltürgin; andin həlķning ķurbanliķinimu sunup, Pərwərdigar əmr ķiloɳandək ular ḥəķķidə kafarət kəltürgin» — dedi.■

8 Xuni dewidi, Ḥarun ķurbangaḥķa yeķin berip özi üqün gunaḥ ķurbanliķi bolidioɳan mozayni booɳuzlidi.
9 Ḥarunning ooɳulliri ķanni uningoɳa sunup bərdi; u barmiķini ķanoɳa təgküzüp, ķurbangaḥning münggüzlirigə sürdi, ķaloɳan ķanni ķurbangaḥning tüwigə ķuydi.
10 Gunaḥ ķurbanliķining meyi bilən ikki bərək wə jigərning üstidiki qawa mayni elip, Pərwərdigar Musaoɳa buyruoɳinidək ularni ķurbangaḥ üstidə köydürdi.
11 Gəx bilən terisini bolsa qedirgaḥning taxķirioɳa elip qiķip otta köydürdi.
12 Andin u köydürmə ķurbanliķ ķilidioɳan *ķoqķarni* booɳozlidi; Ḥarunning ooɳulliri uningoɳa ķanni sunup bərdi; u buni ķurbangaḥning üsti ķismining ətrapioɳa səpti.
13 Andin ular parqə-parqə ķilinoɳan köydürmə ķurbanliķni bexi bilən billə uningoɳa sunup bərdi; u bularni ķurbangaḥta köydürdi.
14 U iq ķarni bilən paqaķlirini yuyup, bularnimu ķurbangaḥning üstidə, köydürmə ķurbanliķning üstigə ķoyup köydürdi.
15 Andin u həlķning ķurbanliķini kəltürdi; həlķning gunaḥ ķurbanliķi boloɳan tekini booɳuzlap, ilgiri ḥaywanni sunoɳandək unimu gunaḥ ķurbanliķi ķilip sundi. ■
16 U köydürmə ķurbanliķ ķilidioɳan malni kəltürüp bunimu bəlgilimə boyiqə sundi.

■ **9:2** Mis. 29:1 ■ **9:7** Law. 16:6; Ibr. 7:27 ■ **9:15** Law. 4:13

17 Andin u axliq ḫədiyəni kəltürüp uningdin bir qanggal elip ətigənlik kөydürmə
qurbanliqḳa qoxup qurbangaḥ üstidə kөydürdi.□ ■

18 Andin həlḳḳə bolidiоqan inaqliq qurbanliqi bolidiоqan torpaq bilən qoqqarni
booquzlidi. Ḫarunning ooqulliri qenini uningоqa sunup bərdi; u buni qurbangaḥning
üsti qismining ətrapiоqa səpti.
19 Ular torpaq bilən qoqqarning may qismini, yəni maylik quyruqi, iq qarnini yөgəp
turоqan maylirini, ikki bөrək wə jigərning qawa meyini elip,
20 Bu may parqilirini ikki tөxning üstidə qoydi, *Ḫarun* bularni qurbangaḥning üstidə
kөydürdi. □
21 Ahirida Ḫarun ikki tөx bilən ong arḳa putini pulanglatma ḫədiyə süpitidə
Musaning buyruоqinidək Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■
22 Andin Ḫarun qollirini həlḳḳə qaritip kөtürüp, ularоqa bөht tilidi; u gunaḥ
qurbanliqi, kөydürmə qurbanliq wə inaqliq qurbanliqini sunup, *qurbangaḥtin*
qüxti.

23 Musa bilən Ḫarun jamaət qediriоqa kirip, yənə yenip qiqip həlḳḳə bөht tilidi;
xuning bilən Pərwərdigarning xan-xəripi pütkül həlḳḳə ayan boldi;
24 Pərwərdigarning aldidin ot qiqip, qurbangaḥ üstidiki kөydürmə qurbanliq bilən
maylarni yutup kətti. Pütkül həlq buni kөrüp, towlixip, düm yiqilixti.■

10

Nadab bilən Abiḫu wə «oqəyriy ot»

1 Ḫarunning ooqulliri Nadab bilən Abiḫu ikkisi өz huxbuydenini elip uningоqa ot
yeqip üstigə huxbuyni selip, Pərwərdigar ularоqa buyrup baqmioqan oqəyriy bir otni
Pərwərdigarоqa sundi; □
2 xuning bilən Pərwərdigarning aldidin ot qiqip ularni yəwətti; xuan ular
Pərwərdigarning aldida өldi.■
3 Musa Ḫarunоqa: — Mana, bu Pərwərdigarning: «Mən Manga yeqin kəlgən
adəmlərdə Өzümning muqəddəs ikənlikimni kөrsitimən wə barliq həlḳning aldida
uluоqlinimən» degən sөzining өzidur, dedi. Xuni dewidi, Ḫarun jim turup ḳaldi.■
4 Musa Ḫarunning taoqisi Uzziəlning ooqulliri boloqan Mixaəl bilən Əlzafanni qaqirip
ularоqa: — Silər yeqin kelip өz qerindaxliringlarni muqəddəs jayning aldidin
kөtürüp, qedirgaḥning taxqirioqa elip qiqinglar» — dedi.
5 Xuning bilən ular yeqin kelip, ularni kiyiklik kөngləkliri bilən kөtürüp Musaning
buyruоqinidək qedirgaḥning taxqirioqa elip qiqti.
6 Musa Ḫarun wə ooqulliri Əliazar bilən Itamaroqa: — Silər baxliringlarni oquq
qoymanglar, kiyimliringlarni yirtmanglar; bolmisa өzünglar өlüp, pütkül jamaətkə
oqəzəp kəltürisilər; lekin qerindaxliringlar boloqan pütkül Israil jəməti Pərwərdigar
yaḳḳan ot tüpəylidin matəm tutup yioqlisun.
7 Əmma silər bolsanglar Pərwərdigarning Məsiḫləx meyi üstünglaroqa sürülgən
boloqaqḳa, jamaət qedirining taxqirioqa qiqmanglar; bolmisa өlisilər, dedi.

□ **9:17 «ətigənlik kөydürmə qurbanliq» —** ḫər ətigəndə sunuluxi kerək boloqan qoza qurbanliqi («Mis.» 29:38-40ni kөrüng). ■ **9:17** Mis. 29:38; Law. 2:1 □ **9:20 «Ḫarun … kөydürdi» —** ibraniy tilida «u … kөydürdi». ■ **9:21** Law. 7:32 ■ **9:24** 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1 □ **10:1 «oqəyriy ot» —** Nadab wə Abiḫu bəlkim (1) huxbuy puritixta qooqni bəlkim qurbangaḥtin baxqa bir yərdin aloqan; (2) ular sunidioqan huxbuyni tooqra arilaxturmioqan («Mis.» 30:9ni kөrüng); (3) ular huxbuy sunoqanda Pərwərdigarning ibadəthanisioqa munasiwətlik əmrlərning birərsigə hilaplik qiloqan bolsa kerək. ■ **10:2** Qəl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35

Xuni dewidi, ular Musaning buyruƣinidək ķildi.■

Ḥarun wə əwladliriƣa tapilanƣan bəlgilimilər

8 Pərwərdigar Ḥarunƣa səz ķilip mundaķ dedi: —
9 «Sən əzüng wə ooƣulliring xarab wə ya baxķa küqlük ḥaraķlarni iqip, jamaət qedириƣa ḥərgiz kirmənglar; bolmisa, əlüp ketisilər. Bu silər üqün dəwrdin-dəwrgə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.
10 Xundaķ ķilsanglar, muķəddəs bilən adəttikini, pak bilən napakni pərķ etip ajritalaydiƣan bolisilər;
11 xundaķla Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən Israillarƣa tapxurƣan ḥəmmə bəlgilimilərni ularƣa əgitələysilər».
12 Musa Ḥarun wə uning tirik ķalƣan ooƣulliri Əliazar bilən Itamarƣa mundaķ dedi: — «Silər Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ķurbanliķ-ḥədiyələrdin exip ķalƣan axliķ ḥədiyəni elip uni ķurbangaḥning yenida eqitķu arilaxturmiƣan ḥalda yənglar; qünki u «əng muķəddəslərning biri» ḥesablinidu. □
13 Bu Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan nərsilərdin sening nesiwəng wə ooƣulliringning nesiwisi bolƣaqķa, uni muķəddəs jayda yeyixinglar kerək; qünki manga xundaķ buyruluƣandur. ■
14 Uningdin baxķa pulanglatma ḥədiyə ķilinƣan təx bilən kətürmə ḥədiyə ķilinƣan arķa putni sən wə ooƣul-ķizliring billə pak bir jayda yənglar; qünki bular sening nesiwəng bilən ooƣulliringning nesiwisi bolsun dəp, Israillarning inaķlik ķurbanliķliridin silərgə berilgən.
15 Ular kətürmə ḥədiyə ķilinƣan arķa put bilən pulanglatma ḥədiyə ķilinƣan təxni otta sunulidiƣan mayliri bilən ķoxup, Pərwərdigarning aldida pulanglatma ḥədiyə süpitidə pulanglitix üqün kəltürsun; Pərwərdigarning buyruƣini boyiqə bular sening wə ooƣulliringning nesiwisi bolidu; bu əbədiy bir bəlgilimə bolidu».

Gunaḥ ķurbanliķining buzuluxi

16 Andin Musa gunaḥ ķurbanliķi ķilidiƣan tekini izdiwidi, mana u alliķaqan kəydürülüp bolƣanidi. Bu səwəbtin u Ḥarunning tirik ķalƣan ikki ooƣli Əliazar bilən Itamarƣa aqqiķlinip:
17 — Nemixķa silər gunaḥ ķurbanliķining gəxini muķəddəs jayda yemidinglar? Qünki u «əng muķəddəslərning biri» ḥesablinatti, Pərwərdigar silərni jamaətning gunaḥini kətürüp ular üqün uning aldida kafarət kəltürsun dəp, xuni silərgə təķsim ķiloƣanidi.
18 Mana, uning ķeni muķəddəs jayning iqigə kəltürülmidi; silər əslidə mən buyruƣandək uni muķəddəs jayda yeyixinglar kerək idi, — dedi.□ ■
19 Lekin Ḥarun Musaƣa: — Mana, bular bügün *tooƣra ix ķilip* əzlirining gunaḥ ķurbanliķi bilən kəydürmə ķurbanliķini Pərwərdigarning aldida sundi; mening beximƣa xu ixlar kəldi; əgər mən bügün gunaḥ ķurbanliķining *gəxini* yegən bolsam, Pərwərdigarning nəziridə obdan bolattimu? — dedi.
20 Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12 «otta sunulidiƣan ķurbanliķ-ḥədiyələr»** — «otta sunulidiƣan ķurbanliķ-ḥədiyələr»din bəzidə bir ķisimi ķaldurulup, kaḥinƣa wə bəzidə sunƣuqi kixining əzigimu yeyixkə berilidu. Ķaloƣan ķismi kəydürülidu, əlwəttə. ■ **10:13** Law. 2:3; 6:16 □ **10:18 «uning ķeni muķəddəs jayning iqigə kəltürülmidi»** — kaḥinlar wə pütün həlķ jamaitining gunaḥ ķurbanliķining ķeni muķəddəs jayning iqigə elip kirilidu; kaḥinlar muxu hil ķurbanliķning gəxini yeyixigə bolmaytti (4:1-21ni kərüng). ■ **10:18** Law. 4:5; 6:26; 16:27

11

Ḥalal wə ḥaram janiwarlar

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoḷa mundaḳ dedi: —
2 Israillaroḷa mundaḳ degin: — Yər yüzidiki barliḳ ḥaywanlarning iqidin silərgə yeyixkə bolidioḷan janiwarlar xuki: — ■
3 Ḥaywanlar iqidə ḥəm tuyaḳliri pütün aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) ḥəm kəxigüqi ḥaywanlarning ḥərbirini yesənglar bolidu. □
4 Lekin kəxigüqi yaki aqimaḳ tuyaḳliḳ ḥaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar kerək: —
Təgə: qünki u kəxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs. Xunga u silərgə ḥaram bolidu.
5 Suoḷur bolsa kəxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḥaram bolidu.□
6 Toxḳan bolsa bumu kəxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḥaram bolidu.
7 Qoxḳa bolsa tuyaḳliri aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) boloḷini bilən kəximigini üqün silərgə ḥaram bolidu.
8 Silər xu ḥaywanlarning gəxidin yeməslikinglar kerək wə ularning ölükigimu təgmənglar. Ular bolsa silərgə ḥaram bolidu.

9 Suda yaxaydioḷan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki, yəni dərya-dengizlardiki janiwarlardin ḳaniti wə ḳasiraḳliri boloḷanlarni yeyixkə bolidu;
10 lekin dərya-dengizlarda yaxaydioḷan, yəni sularda top-top üzidioḷan barliḳ janiwarlardin, ḳasiraḳliri yaki ḳaniti bolmioḷanlirini yeməslikinglar kerək; ular silərgə yirginqlik sanalsun.
11 Məzkur janiwarlar dərwəḳə silərgə yirginqlik sanalsun; silər ularning gəxidin yeməslikinglar kerək; ularning ölükini yirginqlik dəp ḳaranglar.
12 Sudiki janiwarlarning iqidin ḳaniti bilən ḳasiriḳi bolmioḷan janiwarlarning ḥəmmisi silərgə yirginqlik sanalsun.

Ḥalal wə ḥaram ḳuxlar

13 Uqar-ḳanatlardin təwəndikilər silərgə yirginqliktur; ular yeyilməsliki kerək wə silərgə yirginqlik bolsun: — yəni bürküt, ḳorultaz-tapḳuxlar, dengiz bürküti, □
14 ḳarlioḷaq ḳuyruḳluḳ sar, laqin wə ularning hilliri,
15 ḥəmmə ḳaoḷa-ḳozoḷunlar wə ularning hilliri,
16 müxükyapilaḳ, təgiḳux, qayka, sar wə ularning hilliri,
17 ḥuwḳux, ḳarna, ibis, □
18 aḳḳu, saḳiyḳux, beliḳ'aloḷuq, □
19 ləylək, turna wə uning hilliri, ḥəpüp wə xəpərəng ḳatarliḳlar silərgə ḥaram sanalsun.□

Ḥalal wə ḥaram ḥaxarətlər

■ **11:2** Ḳan. 14:4; Ros. 10:14 □ **11:3 «kəxigüqi» —** muxu yərdə ikki-üq axḳazini bar ḥaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozuḳni yumxaḳ qaynaydioḷan barliḳ ḥaywanlarni kərsitidu. □ **11:5 «suoḷur» —** yaki «siqḳan» — taoḷlarda yaxaydioḷan kiqik bir ḥaywan. □ **11:13 «ḳorultaz-tapḳuxlar» —** ibraniy tilida «ustihan qaḳḳuqi ḳux». Yəni bir tərjimisi «beliḳ'aloḷuq». □ **11:17 «ḥuwḳux» —** yaki «kiqik ḥuwḳux». **«ḳarna»** — yaki «suoḷa sunggügüqi». Buning ḳandaḳ ḳux ikənlikini bilix təs. □ **11:18 «aḳḳu» —** buning ḳandaḳ ḳux ikənlikini bilix təs. **«beliḳ'aloḷuq»** — yaki «dooḷdaḳ» □ **11:19 «turna» —** yaki «ḳotan». **«..., turna wə uning hilliri, ḥəpüp wə xəpərəng ḳatarliḳlar...»** — bu tizimliktiki ḳuxlarning kəpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəḳət bir-ikki ḳetim kərüngən boloḷaqḳa, ularning ḳaysi ḳuxlar ikənlikini toptooḷra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Ḥalbuki, ularning omumiy tipliri, xübḥisizki, tərjimimizdək bolidu.

20 Buningdin baxḳa tət putlap mangidiotan, uqidiotan uxxaḳ janiwarlarning ḥəmmisi silərgə yirginqlik bolidu.
21 Ḥalbuki, tət putlap mangidiotan, uqidiotan uxxaḳ janiwarlardin təwəndikilərni yesənglar bolidu: — puti bilən ügilik paqiḳi bolup, yər yüzidə səkriyələydiotanlarni yesənglar bolidu; □
22 bularning iqidin silərgə yeyixkə bolidiotanliri: — qekətkə wə uning hilliri, ḳara qekətkə wə uning hilliri, tomuzota wə uning hilliri, qaḳqiḳiz wə uning hilliri.
23 Lekin tət putluḳ bolotan əmiligüqi ḥəm uqidiotan ḥəmmə baxḳa janiwarlar silərgə yirginqlik sanalsun.□

Ölüklər tooṛuluḳ

24 Bu janiwarlardinmu mundaḳ yol bilən napak bolisilər; birkim ularning ölük tenigə təgsə kəq kirgüqə napak ḥesablinidu.
25 Kimdəkim bularning ölükining bir ḳismini kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u kixi kəq kirgüqə napak ḥesablinidu.
26 Tuyaḳliri aqimaḳ, biraḳ pütünləy bəlünmigən yaki kəximəydiotan ḥaywanlarning ḥəmmisi silərgə ḥaramdur; ḥərkim *ularning ölükigə* təgsə napak sanalsun. □
27 Tət puti bilən mangidiotan ḥaywanlarning iqidin tapini bilən mangidiotanlarning ḥəmmisi silərgə napak bolup, ḥərkim ularning ölük tənlirigə təgsə kəq kirgüqə napak sanilidu.
28 Kimki ularning ölükini kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u kixi kəq kirgüqə napak turidu. Bu ḥaywanlar bolsa silərgə ḥaram bolidu.

29 Yər yüzidə əmiligüqi uxxaḳ janiwarlarning iqidin silərgə ḥaram bolotanlar munular: — ḳariotu zokor, qaxḳan, kəslənqük wə ularning türliri, □
30 salma, ḳizil kəslənqük, tam kəslənqüki, tügürük kəslənqük wə hameleon ḳatarliḳlar ḥaram bolidu. □
31 Bularning ḥəmmisi yər yüzidə əmüligüqi ḥəmmə uxxaḳ janiwarlarning iqidə silərgə ḥaram bolidu; ularning ölükigə təgsə, kəq kirgüqə napak sanilidu.
32 Bu janiwarlarning ölüki ḥərḳandaḳ nemigə qüxüp ḳalsa xu nemə napak ḥesablinidu — ḥərḳandaḳ yaotaq ḳaqa-ḳuqa bolsun, kiyim bolsun, terə bolsun, taotar bolsun, ḥərḳandaḳ ixḳa ixlitilidiotan əswab bolsun, suota qilinixi kerək; ular kəq kirgüqə napak sanilip, keyin pak bolidu.■
33 Bularning biri sapaldin yasalotan ḥərḳandaḳ ḳaqa iqigə qüxüp ḳalsa, xu ḳaqa iqidiki ḥəmmə nərsə napak sanalsun wə ḳaqa əzi sundurulsun.
34 Əgər ḳaqidiki sudin ax-taam üstigə qaqrap kətsə, ax-taam napak sanalsun wə xundaḳla ḳaqidiki ḥərḳandaḳ iqimlikmu napak sanalsun.
35 Ḥərnemigə undaḳ ölükning birər ḳismi qüxüp ḳalsimu, napak sanalsun. Əgər tonur wə oqaḳ bolsa, napak boldi dəp qeḳiwetilsun; ular silərgə ḥaram bolsun.
36 Lekin xundaḳ əḥwalda bulaḳ yaki su yioḷilidiotan kəlqək yənila pak sanilidu; əmma birkim ularning ölük tenigə təgsə napak bolidu.

□ **11:21 «tət putlap mangidiotan»** — ibraniylarning kəzḳarixiqə ḥaxarətlər tət puti bilən mangidu, ularning aldinḳi ikkisi «ḳol» ḥesablinidu. □ **11:23 «silərgə yeyixkə bolidiotanliri: — qekətkə wə uning hilliri, … qaḳqiḳiz wə uning hilliri… ḥəmmə baxḳa janiwarlar silərgə yirginqlik sanalsun»** — «qekətkə»din baxḳa, ibraniy tilidin bu ḥaraxətlərning namlirini jəzmləxtürüx təs. Biz «ḳoxumqə səz»imizdə ḥalal-ḥaram ḥaywanlar üstidə toḥtilimiz. □ **11:26 «ḥərkim ularning ölükigə təgsə…»** — ibraniy tilida «ḥərkim ularota təgsə…» — xübḥisizki, bu ularning ölüklirini kərsitidu (24-ayətni kərüng). Qünki alayli, exəkni minix adəmni napak ḳilmaydu. □ **11:29 «qaxḳan»** — yaki «sesiḳ küzən». □ **11:30 «… tügürük kəslənqük wə hameleon ḳatarliḳlar»** — «hameleon»din baxḳa janiwarlarning namlirini ibraniy tilidin jəzmləxtürüx təs. ■ **11:32** Law. 15:12

37 Əgər undaq ölükning birər qismi terixqa təyyarlanoƣan danlaroƣa qüxüp qalsa, bumu yənila pak sanilidu.
38 Lekin əgər danning üstigə su quyuloƣandin keyin xundaq bir ölükning birər qismi qüxüp qalsa, undaqta bu danlar silərgə napak sanalsun.
39 Əgər silərgə yeyixkə bolidioƣan haywanlardin biri ölüp qalsa, uning ölükigə təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun.
40 Kimki undaq ölükning gəxidin yesə, əz kiyimlirini yuyuxi kerək wə kəq kirgüqə napak sanalsun; xundaqla undaq bir ölükni kətürgən kiximu kiyimlirini yuyuxi kerək wə u kixi kəq kirgüqə napak sanalsun.
41 Yər yüzidə əmüligüqi həmmə uxxaq janiwarlar yirginqlik sanilip, hərgiz yeyilmisun.
42 Qorsiqi bilən beoƣirlap mangidioƣan janiwar bolsun, yər yüzidə yürüp tət puti bilən yaki kəp putliri bilən mangidioƣan əmiligüqi janiwarlarning hərtürlükini bolsa, ularni hərgiz yemənglar; qünki ular yirginqlikdur.
43 Silər bolsanglar mundaq əmiligüqi janiwarning səwəbidin əzünglarni yirginqlik qilmasliqinglar kerək. Əzünglarni ular tüpəylidin napak qilmanglar, bolmisa ularning səwəbidin buloƣinip qalisilər;
44 qünki Mən Hudayinglardurmən. Silər əzünglarni *Əzümgə* atap muqəddəs qilixinglar kerək; Mən Əzüm muqəddəs boloƣaq silərmu əzünglarni muqəddəs tutuxunglar kerək. Silər əzünglarni yər yüzidə əmiligüqi uxxaq hərqandaq janiwarlarning səwəbidin napak qilmanglar. ■
45 Qünki Mən əz Hudayinglar boluxqa silərni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigardurmən; silər muqəddəs bolunglar, qünki Mən muqəddəsturmən.
46 Xular bolsa qarpay bilən uqar-qanatlar, suda yüridioƣan hərbir janiwar bilən yər yüzidə əmiligüqi hərbir uxxaq janiwarlar tooƣrisidiki qanun-bəlgilimidur.
47 Bular bilən haram-halalni uqup, yeyixkə bolidioƣan haywan bilən yeyixkə bolmaydioƣan haywanlarni pərq etələysilər.

12

Ayal kixining tuoƣuttin keyinki «paklinixi»

1 Pərwərdigar Musaoƣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Israillaroƣa səz qilip mundaq degin: — «Ayal kixi hamilidar bolup ooƣul tuoƣsa, adət kərüp aoƣriq boloƣan künliridikidək yəttə küngiqə napak sanalsun. □
3 Səkkizinqi küni ooƣli bolsa hətnə qilinsun. □ ■
4 Ayal bolsa xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «qan paklinix»ta tursun; paklinix künliri tamam bolmioƣuqə heqbir muqəddəs nərsigə təgmisun, muqəddəs jayoƣimu kirmisun. □
5 Əgər u qiz tuoƣsa undaqta adət künliridikidək ikki həptigiqə napak turup, andin atmix altə küngiqə «qan paklinix»ta tursun.

■ **11:44** Law. 19:2; 20:7; 1Pet. 1:16 □ **12:2 «adət kərüp aoƣriq boloƣan künliri»** — ibraniy tilida «ayrim turux künliri». Qiz-ayallar adət kərgən waqtida «napak» hesablinip, eri bilən billə bolsa erimu kəq kirgüqə «napak» hesablinidu, xundaqla muqəddəs ibadəthanioƣa kirsə yaki qurbanliqlarning gəxliridin yesə bolmaydu. Lekin Təwrat-Injil boyiqə hərqandaq waqitlarda Hudaning həlqi dua-ibadət qilsa boliweridu! □ **12:3 «hətnə qilinsun»** — ibraniy tilida «uning hətniliki kesilsun» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **12:3** Yar. 17:12; Luqa 1:59; 2:21; Yh. 7:22 □ **12:4 «xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «qan paklinix»ta tursun»** — ayal əz erigə yeqinlixix tərəptə «pak» hesablinatti, lekin muqəddəs qediroƣa kirip qurbanlik qilixqa bolmaytti.

6 Məyli ooɳul yaki ḳiz tuoɳsun, ḳan paklinix künliri tamam boloɳandin keyin u ayal køydürmə ḳurbanliḳ üqün bir yaxḳa kirgən ḳozini, gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir baqka yaki pahtəkni elip jamaət qedirining kirix aoɳzioɳa, kaḥinning ḳexioɳa kəltürsun.
7 Kaḥin uni Pərwərdigarning aldida sunup, xu ayal üqün kafarət kəltüridu; xuning bilən u hunidin pak bolidu. Ooɳul yaki ḳiz tuoɳḳan ayal tooɳrisidiki ḳanun-bəlgilimə mana xudur.
8 Əgər uning ḳozioɳa ḳurbi yətmisə, u ikki pahtək yaki ikki baqka kəltürsun; ularning biri køydürmə ḳurbanliḳ üqün, yənə biri gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bolidu; xu yol bilən kaḥin uning üqün kafarət kəltüridu; u ayal pak bolidu.□

13

Ḥərhil terə kesəlliri tooɳruluḳ bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɳa søz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Birsining bədinining terisidə bir qiḳan, yaki təmrətkə yaki parḳiraḳ taxma qiḳip, uningdin bədinining terisidə pesə-mahaw kesilining jaraḥiti pəyda boloɳan bolsa, u kixi Ḥarun kaḥinning yaki uning kaḥin ooɳulliridin birining ḳexioɳa kəltürülsun. □
3 Kaḥin uning bədinining jaraḥitigə ḳaraydu; jaraḥət boloɳan jayning tüki aḳirip kətkən ḥəmdə jaraḥətmu ətrapidiki teridin ḳeniḳraḳ kørünsə, bu pesə-mahaw kesəllikidur. Xunga kaḥin uni kørgəndin keyin xu kixini «napak» dəp jakarlisun.
4 Lekin əgər uning bədinining terisidiki pəyda boloɳan axu yaltiraḳ qiḳan aḳ bolup, ətrapidiki teridin ḳeniḳraḳ kørünmisə wə tükimu aḳirip kətmigən bolsa, kaḥin bu jaraḥət bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap ḳoysun.
5 Yəttinqi küni kaḥin uningoɳa ḳarisun wə əgər jaraḥət ohxax turup, terisidə kengiyip kətmigən bolsa, kaḥin uni yənə yəttə küngiqə ayrim solap ḳoysun.
6 Yəttinqi küni kaḥin uningoɳa yənə ḳarisun wə jaraḥətning rənggi suslaxḳan wə kengiyip kətmigən bolsa, undaḳta kaḥin uni «pak» dəp jakarlisun; jaraḥətning pəḳət bir qaḳa ikənliki bekitilip, kesəl kixi øz kiyimlirini yuyup pak sanalsun.
7 Lekin əgər u kaḥinoɳa kørünüp «pak» dəp jakarlanoɳandin keyin xu qaḳa terisidə kengiyip kətsə, undaḳta u yənə bir ḳetim kaḥinoɳa kørünsun.
8 Kaḥin uningoɳa yənə ḳarisun wə əgər qaḳa uning terisidə kengiyip kətkən bolsa, kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun; u jaraḥət pesə-mahawdur.
9 Əgər birkimdə pesə-mahaw jaraḥiti pəyda bolup ḳalsa kaḥinning ḳexioɳa kəltürülsun.
10 Kaḥin uning jaraḥitigə səpselip ḳarisun; wə əgər terisidə aḳ bir qiḳan pəyda boloɳan, tüki aḳirip kətkən bolsa wə qiḳan qiḳḳan jayda ət-gøxi kørünüp ḳaloɳan bolsa,
11 bu uning bədinining terisigə qüxkən kona pesə-mahaw jaraḥitining ḳaytidin ḳozoɳilixi bolup, kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun. U napak boloɳini üqün uni solaxning ḥajiti yoḳ.
12 Lekin əgər pesə-mahaw ḳozoɳilip, jaraḥiti bar kixining terisigə yeyilip kətkən bolsa, kaḥin nəgila ḳarisa xu yərdə xu «pesə-mahaw» bolsa, terisini bexidin putioɳiqə ḳaplap kətkən bolsa,

---

□ **12:8 «Əgər uning ḳozioɳa ḳurbi yətmisə…»** — ibraniy tilida: — «Əgər uning ḳoza elixḳa ḳoli ḳiskilik ḳilsa…». **«u ayal pak bolidu»** — bu babtiki «ayallarning pakliḳi» degən tema tooɳruluḳ køp uḳuxmasliḳlar boloɳaqoɳa, biz u tooɳruluḳ «ḳoxumqə søz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **13:2 «bədinining terisidə» —** demək, saḳal yaki qaqliri iqidə əməs (29-37nimu kørüng). **«pesə-mahaw»** — bu bablardiki «pesə-mahaw» kesili pəḳət mahaw kesili bolupla ḳalmay, bəlki nəqqə hil terə kesəlliklirini kørsitixi mumkin. «Ḳoxumqə søz»imizni kørüng.

13 undaqta kahin uningoɣa səpselip ɣarisun; mana, xu pesə-mahaw jarahiti pütün
bədinini ɣaplap kətkən bolsa, u jarahiti bar kixini «pak» dəp jakarlisun; qünki uning
pütün bədini aqirip kətkən bolup, u «pak» dəp sanalsun.
14 Lekin ɣaqaniki uningda ət-gəxi kərünüp ɣalsa, u kixi napak sanalsun.
15 Kahin mundaq kərüngən ət-gəxigə ɣarap, u kixini «napak» dəp jakarlisun; qünki
xu ət-gəx napak bolup, u pesə-mahaw kesilidur.
16 Ḫalbuki, əgər ət-gəxi ɣaytidin əzgirip, aqarsa u kixi yənə kahinning ɣexioɣa
kəlsun.
17 Kahin uningoɣa səpselip ɣarisun; jarahət aqaroɣan bolsa, kahin jarahiti bar kixini
«pak» dəp jakarlisun; u pak sanilidu.
18 Əgər birkimning bədinining terisigə ḫürrək qiqip saqiyip,
19 ḫürrəkning ornida aq qiqan yaki ɣizoɣuq daoɣ pəyda boloɣan bolsa, kahinoɣa
kərsitilsun.
20 Kahin uningoɣa səpselip ɣarisun; əgər daoɣ ətrapidiki teridin ɣenikrak kərünsə,
xundaqla uningdiki tüklər aqirip ɣaloɣan bolsa, undaqta kahin uni «napak»
dəp jakarlisun; qünki bu ḫürrəktin ɣozoɣilip pəyda boloɣan pesə-mahaw kesili
jarahitidur.
21 Lekin kahin uningoɣa səpselip ɣarioɣanda, daoɣ qikɣan jayda aqirip ɣaloɣan tüklər
bolmisa, wə daoɣmu ətrapidiki teridin ɣenikrak bolmisa, rənggi səl susrak boloɣan
bolsa, undaqta kahin uni yəttə küngiqə ayrim solap ɣoysun.
22 Əgər daoɣ dərwəqə terisigə yeyilip kətkən bolsa, kahin uni «napak» dəp jakarlisun;
qünki bu *pesə-mahaw* jarahitidur.
23 Əmma əgər daoɣ əz jayida tohtap yeyilmioɣan bolsa, bu pəqət ḫürrəkning zəhmi,
halas; kahin uni «pak» dəp jakarlisun.

Kəyük yarisi tooɣruluq

24 Əgər birsining bədinining terisining məlum jayi kəyüp ɣelip, kəygən jay aq-ɣizoɣuq
yaki pütünləy aq daoɣ bolup ɣalsa,
25 kahin uningoɣa səpselip ɣarisun; əgər xu daoɣdiki tüklər aqirip kətkən, daoɣmu
ətrapidiki teridin ɣenikrak bolup ɣaloɣan bolsa, undaqta bu kəyük yarisidin pəyda
boloɣan pesə-mahaw kesilidur; kahin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki u pesə-
mahaw jarahitidur.
26 Lekin əgər kahin səpselip ɣarioɣanda, daoɣning ornida ḫeqɣandaq aqirip kətkən
tük bolmisa, xundaqla daoɣmu ətrapidiki teridin ɣenik bolmisa, bəlki rənggi sus
bolsa, undaqta kahin uni yəttə küngiqə ayrim solap ɣoysun.
27 Yəttinqi küni kahin uningoɣa yənə ɣarisun; daoɣ terisidə kengiyip kətkən bolsa,
kahin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki u pesə-mahaw jarahitidur.
28 Əmma əgər daoɣ jayida tohtap, yeyilmioɣan bolsa, xundaqla rənggi sus bolsa, bu
pəqət kəyüktin boloɣan qawartqu, halas; kahin uni «pak» dəp jakarlisun; qünki u
kəyükning tatuqi, halas.

Qaq yaki saqal iqidə pəyda boloɣan jarahətlər

29 Əgər bir ər yaki ayal kixining bexida yaki saqilida jarahət pəyda bolsa,
30 kahin jarahətkə səpselip ɣarisun; əgər jarahət ətrapidiki teridin ɣenikrak
kərünsə, üstidə xalang serik tük bolsa, undaqta kahin uni «napak» dəp jakarlisun;
qünki bu jarahət ɣaqaq bolup, bax yaki saqaldiki pesə-mahawning alamitidur.
31 Əgər kahin ɣaqaq jayoɣa səpselip ɣarioɣanda, u ətrapidiki teridin ɣenik
kərünmisə, xundaqla uning iqidə ḫeqɣandaq ɣara tükmu bolmisa, undaqta kahin
ɣaqiqi bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap ɣoysun.

32 Kahin yettinqi küni kakaqka yənə səpselip karisun; kakaq kengiyip kətməy, üstidimu heqkandak serik tük bolmisa, xundakla kakaq ətrapidiki teridin kenik kərünmisə,
33 jarahiti bar kixi barlik qaq-sakilini qüxürüwətsun; kakaqning özini oyirdimisun. Kahin kakiqi bar kixini yənə yettə küngiqə ayrim solap koysun.
34 Yettinqi küni kahin kakaqka səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətmigən bolsa, xundakla ətrapidiki teridin kenik kərünmisə, kahin uni «pak» dəp jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; xuning bilən u pak sanilidu.
35 Lekin əgər u «pak» dəp jakarlanoyandin keyin kakaq teridə kengiyip kətsə,
36 kahin uningoya yənə səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətkən bolsa, serik tükning bar-yoklukini təkxürüxning hajiti yok; qünki bu kixi napaktur.
37 Əgər kakaq jayida xu peti kelip, üstidin kara tük ünüp qikkan bolsa, kakaq sakayoyan bolidu; xu kixi pak boloyaqka, kahin uni «pak» dəp jakarlixi kerək.
38 Əgər ər yaki ayal kixining bədinining terisidə daoy pəyda bolup, bu daoylar parkirak həm ak bolsa
39 kahin səpselip karisun; əgər bədənning terisidiki xu daoylar suslixip boz rənggə yüzləngən bolsa, bu teridin qikkan bir taxma, halas; bu kixi pak sanalsun.

Paynəkbax tooyruluk

40 Əgər birkimning bexining tükliri qüxüp kətkən bolsa, u pəkət bir takir bax, halas; u pak sanalsun.
41 Əgər uning bexining tüki pexanə təripidin qüxkən bolsa, u pəkət paynəkbax, halas; u yənila pak sanalsun.
42 Lekin əgər uning takir bexi yaki paynək bexida kizoyuq ak daoy kərünsə, undakta xu jarahət uning takir bexi yaki paynək bexidiki pesə-mahaw kesilining bir alamitidur.
43 Kahin jarahitigə səpselip karisun; əgər uning takir bexida yaki paynək bexida ixxik jarahət bolsa həmdə pesə-mahaw kesilining alamitidək kizoyuq ak kərünsə,
44 undakta u pesə-mahaw kesiligə giriptar boloyan adəm bolup, napak hesablinidu. Uning bexioya xundak jarahət qüxkən boloyaq, kahin uni mutlək «napak» dəp jakarlisun.
45 Xundak jarahiti bar pesə-mahaw kesili boloyan kixi kiyimliri yirtik, qaqliri quwuk, burut-sakili yepiklik halda: «Napak, napak!» dəp towlap yürüxi kerək. □ ■
46 Xu jarahiti boloyan barlik künlərdə u «napak» sanilidu; u napak boloyaqka, ayrim turuxi kerək; uning turaloyusi qedirgahning sirtida bolsun.

Kiyim-keqək, rəht yaki terə-hurumlarda pəyda boloyan «pesə-mahaw» kesili

47 Əgər bir kiyimdə, məyli yungdin yaki kanaptin tikilgən bolsun uningda pesə-mahaw iz-deoyi pəyda bolsa, □
48 yəni kanap yaki yungdin tokuloyan rəhttə, ərüx yipida yaki arkak yiplirida bolsun, terə-hurumda yaki teridin etilgən hərkandak nərsilərdə pesə-mahaw iz-deoyi bolsa, □

□ **13:45 «qaqliri quwuk» —** yaki «bexi oquk». ■ **13:45** Yioy. 4:15 □ **13:47 «pesə-mahaw iz-deoyi» —** ibraniy tilida «pesə-mahaw yarisi». □ **13:48 «ərüx yipida» —** yaki «təg yipi» — tokulmilarning boyioya tartiloyan yipi.

49 xundaqla kiyim-keqək yaki terə-hurumda, ərüx yip yaki arqaq yiplirida, ya terə-hurumdin etilgən nərsilərdə pəyda bolƣan iz-daoƣ yexilraq yaki qizoƣuq bolsa bu iz-daoƣ «pesə-mahaw iz-deoƣi» dəp qarilip kahqinoƣa kərsitilsun. □
50 Kahqin *daoƣqa* səpselip qarisun, andin iz-daoƣ pəyda bolƣan nərsini yəttə küngiqə ayrim saqlisun.
51 U yəttinqi küni iz-daoƣoƣa qarap baqsun; iz-daoƣ qüxkən kiyim-keqək, məyli arqaq yipta yaki ərüx yipta bolsun, yaki terə-hurumda yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, u kengiyip kətkən bolsa, bu iz-daoƣ qiritküq pesə-mahaw kesili dəp hesablinip, ular napak sanalsun.
52 Xuningdək kahqin ərüx yip yaki arqaq yipida iz-daoƣ bolsa kiyim-keqək yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə xundaq iz-daoƣ bolsa ularnimu kəydürüwətsun; qünki bu qiritküq pesə-mahaw kesilidur. Mundaq nərsilərning həmmisini otta kəydürüx kerəktur.
53 Lekin kahqin uningoƣa səpselip qarioƣanda, iz-daoƣ kiyim-keqəktiki ərüx yipta bolsun, arqaq yipta bolsun, yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, iz-daoƣ kengəymigən bolsa,
54 undaqta kahqin deoƣi bar nərsini yuyulsun dəp buyrup, ikkinqi qetim uni yəttə küngiqə saqlisun.
55 Bu nərsə yuyuloƣandin keyin kahqin yənə daoƣqa səpselip qarisun; əgər uning rənggi əzgərmigən bolsa (gərqə kengiyip kətmigən bolsimu), u yənila napaktur; sən uni otta kəydürgin. Qünki məyli uning iz-deoƣi iq yüzidə bolsun yaki tax yüzidə bolsun u qiritküq iz-daoƣ hesablinidu.
56 Lekin əgər kahqin səpselip qarioƣanda, mana, daoƣning rənggi yuyuloƣandin keyin suslixip kətkən bolsa, u xu qismini kiyim-keqəktin, ərüx yiptin yaki arqaq yiptin bolsun, yaki terə-hurumdin bolsun uni yirtip elip, taxliwətsun.
57 Əgər bu iz-daoƣ kiyim-keqəktə, məyli arqaq yipta yaki ərüx yipta bolsun, ya terə-hurumdin etilgən nərsidə kərünsun, bu kengiydioƣan birhil pesə-mahaw iz-deoƣi dəp sanalsun; sən u qaplaxqan kiyim-keqəkni kəydürüwətkin.
58 Lekin əgər iz-daoƣ kiyim-keqəktə bolsun (ərüx yipida yaki arqaq yipida bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, yuyulux bilən qiqip kətsə, undaqta bu egin ikkinqi qetim yuyulsun, andin pak sanalsun.
59 Pesə-mahaw kesiliningkidək iz-daoƣ pəyda bolƣan yung yaki kanap rəhttin toquloƣan kiyim-keqək (iz-daoƣ ərüx yipta yaki arqaq yipta bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsilər tooƣrisidiki qanun-bəlgilimə mana xudur; buning bilən ularni pak yaki napak jakarlaxqa bolidu.

14

Pesə-mahaw kesəlliridin paklinix bəlgilimiliri

1 Pərwərdigar Musaoƣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Pesə-mahaw bolƣan kixi pak qilinidioƣan künidə bəja qilix kerək bolƣan qanun-bəlgilimə mana təwəndikidəktur: — U kahqinning aldioƣa kəltürülsun. ■
3 Kahqin qedirgahqning taxqirioƣa qiqip, pesə-mahaw bolƣan kixigə səpselip qarisun; əgər pesə-mahaw bolƣan kixi kesilidin saqayoƣan bolsa,

□ **13:49 «…kiyim-keqək yaki terə-hurumda … pəyda bolƣan iz-daoƣ yexilraq yaki qizoƣuq bolsa bu iz-daoƣ «pesə-mahaw iz-deoƣi» dəp qarilip kahqinoƣa kərsitilsun»** — bu ayətlərdə tiloƣa elinoƣan «pesə-mahaw kesili»ning rəht-kiyimgə yaki terə-hurumoƣa yuquxi bəlkim adəmni həyran qaldurarliq ix boluxi mumkin. Bu tooƣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **14:2** Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luqa 5:14; 17:14

4 Undaqta kahin pak qilinidiƣan kixigə pak, tirik quxtin ikkini uningƣa qoxup kedir
yaƣiqi, qizil rəht wə zofa kəltürüxkə buyrusun. □
5 Andin kahin quxlarning birini eqin su qaqilanƣan sapal kozining üstidə
booƣuzlanglar dəp buyrusun; □
6 andin tirik quxni bolsa, kahin uni kedir yaƣiqi, qizil rəht wə zofa bilən elip kelip,
bu nərsilərning həmmisini tirik qux bilən birgə eqin suning üstidə booƣuzlanƣan
quxning qeniƣa qilisun,
7 andin pesə-mahawdin pak qilinidiƣan kixigə yəttə qetim sepixi bilən uni pak dəp
jakarlisun; wə tirik quxni dalaƣa qoyup bərsun.

«Pak qilinix»tiki yəttə kün

8 Pesə-mahawdin pak qilinidiƣan kixi kiyimlirini yuyup, bədinidiki barliq tüklərni
qüxürüp, suda yuyunƣandin keyin pak hesablinidu. Andin uningƣa qedirgahqa
kirixkə ijazət bolidu; pəqət u yəttə küngiqə əz qedirining texida turuxi kerək.
9 Yəttinqi küni u bədinidiki həmmə tüklərni qüxürsun; baxning qaq-saqalliri wə
qexini, yəni barliq tüklirini qüxürsun; u kiyimlirini yuyup əz bədinini suda yusun,
andin pak bolidu.

Səkkizinqi küni

10 Səkkizinqi küni u ikki bejirim ərkək qoza bilən bir yaxqa kirgən bejirim qixi
qozidin birni, xuningdək bir *əfahning* ondin üqigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən
esil un «axliq hədiyə»ni, bir log zəytun meyini kəltürsun. □
11 Uni «pak» dəp jakarlaydiƣan bu rəsim-qaidini ətküzidiƣan kahin pak qilinidiƣan
kixini wə u nərsilərni jamaət qedirining kirix aƣzida, Pərwərdigarning aldida hazir
qilsun.
12 Andin kahin ərkək qozilarning birini elip itaətsizlik qurbanliqi qilip sunup,
uning bilən billə xu bir log zəytun meyinimu kəltürüp, pulanglatma hədiyə süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatsun.
13 Qoza bolsa muqəddəs bir jayning iqidə gunah qurbanliqi bilən kəydürmə
qurbanliqlar booƣuzlinidiƣan jayda booƣuzlansun; qünki itaətsizlik qurbanliqi bolsa
gunah qurbanliqiƣa ohxax, kahinƣa təwə bolup «əng muqəddəslərning biri»
sanilidu.□ ■
14 Kahin itaətsizlik qurbanliqining qenidin elip pak qilinidiƣan kixining ong
quliqining yumxiqiƣa wə ong qolining qong barmiqi bilən ong putining qong
barmiqiƣimu sürüp qoysun.
15 Andin kahin xu bir log zəytun meyidin elip, əzining sol qolining aliqiniƣa azƣina
quysun.
16 Kahin ong barmiqini sol qolidiki zəytun meyiƣa qilap, Pərwərdigarning aldida
yəttə qetim barmiqi bilən səpsun.
17 Andin kahin qolidiki qalƣan maydin elip, pak qilinidiƣan kixining ong quliqining
yumxiqiƣa, ong qolining bax barmiqiƣa wə ong putining bax barmiqiƣa sürülgən
itaətsizlik qurbanliqining qenining üstigə sürüp qoysun.
18 Sürüp bolup, kahin qolidiki exip qalƣan mayni pak qilinidiƣan kixining bexiƣa
quysun. Bu yol bilən kahin uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu.

□ **14:4 «qizil rəht»** — yaki «qizil yip». **«zofa»** — birhil əsümlük; baxqa bir ismi «lepəkgül». □ **14:5 «eqin su qaqilanƣan sapal kozining üstidə…»** — yaki «eqin su üstidə tutup turuluƣan sapal kozining üstidə…». □ **14:10 «bir log»** — bəlkim təhminən bir letrning yerimi boluxi mumkin. □ **14:13 «muqəddəs bir jay»** — muxu yərdə muqəddəs jayning hoylisini kərsitidu. ■ **14:13** Law. 7:7

19 Andin kaһin gunaһ қurbanliқini sunup, pak қilinidiоған kixini napakliқidin pak қilixқa kafarət kəltüridu; ahirida u kөydürmə қurbanliқni booқuzlisun.
20 Kaһin kөydürmə қurbanliқ bilən axliқ һədiyəni қurbangaһta sunsun. Bu yol bilən kaһin uning üqün kafarət kəltürüp, u kixi pak bolidu.
21 Lekin u kəmbəоқəlliktin xundaқ қilixқa қurbi yətmisə, өzigə kafarət kəltürüx üqün «pulanglatma һədiyə» süpitidə yaloқuz bir ərkək қozini itaətsizlik қurbanliқi қilip kəltürsun, xuningdək axliқ һədiyə üqün bir əfaһning ondin birigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən esil un bilən bir log zəytun meyini kəltürsun □
22 wə өz əһwaliоқa yarixa ikki pahtək yaki ikki baqka elip kəlsun; biri gunaһ қurbanliқi üqün, yənə biri kөydürmə қurbanliқ üqün bolsun;
23 səkkizinqi küni bularni өzining pak қilinixi üqün jamaət qedirining kirix aoқziоқa elip kelip, Pərwərdigarning aldida kaһinning қexiоқa kəltürsun.
24 Kaһin itaətsizlik қurbanliқi bolidiоған ərkək қoza bilən xu bir log mayni elip, bularni pulanglatma һədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatsun.
25 Itaətsizlik қurbanliқi қilinоған ərkək қozini bolsa өzi booқuzlisun; andin kaһin itaətsizlik қurbanliқining қenidin azoқina elip, pak қilinidiоған kixining ong қuliқining yumxiқiоқa, ong қolining bax barmiқiоқa wə ong putining bax barmiқiоқa sürsun.
26 Andin kaһin maydin elip, sol қolining aliқiniоқa azoқina қuysun.
27 Xundaқ қilip, kaһin ong barmiқi bilən sol қolidiki maydin Pərwərdigarning aldida yəttə қetim səpsun.
28 Andin kaһin өzi қolidiki maydin elip, pak қilinidiоған kixining ong қuliқining yumxiқiоқa wə ong қolining bax barmiқi bilən ong putining bax barmiқiоқa itaətsizlik қurbanliқining қenining üstigə sürsun.
29 Xuning bilən Pərwərdigarning aldida uningоқa kafarət kəltürüxkə kaһin қolidiki mayning қaloқinini pak қilinidiоған kixining bexiоқa қuysun;
30 andin xu kixi өz қurbiоқa қarap pahtəktin birni yaki baqkidin birni sunsun;
31 өz қurbiоқa қarap, birini gunaһ қurbanliқi, yənə birini kөydürmə қurbanliқ қilip axliқ һədiyə bilən billə sunsun. Bu yolda kaһin Pərwərdigarning aldida pak қilinidiоған kixi üqün kafarət kəltüridu.
32 Өzidə pesə-mahaw boloқan, pak қilinixi üqün wajip bolidiоған nərsilərni kəltürüxkə қurbi yətməydiоған kixilər tooқrisidiki қanun-bəlgilimə mana xulardur.

Pesə-mahaw kesili baskқan өylər tooқruluқ

33 Pərwərdigar Musa bilən Һarunоқa mundaқ dedi: —
34 — Silər Mən өzünglaroқa miras қilip beridiоған Қanaan zeminiоқa kirgəndin keyin, Mən silər igə bolidiоған xu zemindiki bir өygə birhil pesə-mahaw yarisini əwətsəm,
35 өyning igisi kaһinning қexiоқa berip, uningоқa buni məlum қilip: «Mening өyümgə waba yukқandək kөrünidu», dəp məlum қilixi kerək.□
36 Kaһin bolsa: — Өydiki һəmmə nərsilər napak bolmisun üqün mən berip bu wabaoқa səpselip қaraxtin burun өyni bikarlanglar, dəp buyrusun. Andin kaһin kirip өygə səpselip қarisun.

□ **14:21 «kafarət kəltürüx üqün ... yaloқuz bir ərkək қozini itaətsizlik қurbanliқi қilip kəltürsun» —** muxu yərdə «itaətsizlik қurbanliқi»ning səwəb-məқsiti enik kөrünidu — kesəl boloқan kixi kesili tüpəylidin Hudaoқa һeqқandaқ қurbanliқ yaki һədiyə sunalmisa, xu waқittiki sunmioқan қurbanliқliri üqün Hudaoқa kərzdar dəp һesablinidu. «Itaətsizlik қurbanliқi» bolsa bu қərzning ornida bolatti. Məsilən məzkur kitab, 5-bab, 14-19-ayətni kөrüng. □ **14:35 «mening өyümgə waba yukқandək kөrünidu» —** bu ayətlərdə tiloқa elinoқan «pesə-mahaw Kesili»ning өylərgə yuқuxi bəlkim adəmni һəyran қilarliқ ix boluxi mumkin. Bu tooқruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng.

37 U xu wabaoɣa səpselip ɣarioɣinida, mana өyning tamlirioɣa waba daoɣliri yukkan
jaylar kawak bolsa, ḥəm yexiloɣa mayil yaki ɣizoɣuq bolup, tamning yüzidin ɣenikrak
bolsa, □
38 kaḥin өyning ixikining aldioɣa qikip, ixikni yəttə küngiqə takap ɣoysun.
39 Andin kaḥin yəttinqi küni yenip kelip, səpselip ɣarioɣinida, өyning tamliridiki iz-
daoɣ kengiyip kətkən bolsa,
40 kaḥin: — Waba yukkan taxlarni qikirip xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɣa
taxliwetinglar, dəp buyrusun.
41 Xuning bilən birgə u өyning iqining tət ətrapini ɣirdorsun wə ular ɣiroɣan suwaknı
bolsa xəḥərning texidiki napak bir jayoɣa tөküwətsun.
42 Andin ular baxka taxlarni elip, ilgiriki taxlarning ornida ɣoysun wə baxka ḥak lay
etip, uning bilən өyni ɣaytidin suwisun.
43 Əgər u taxlarni qikirip, өyni ɣirdurup ɣaytidin suwatkandin keyin, өydə waba
deoɣi yənə pəyda bolsa,
44 undakta kaḥin yənə kirip buningoɣa səpselip ɣarisun. Səpselip ɣarioɣinida, mana
iz-daoɣ өydə kengiyip kətkən bolsa, bu өygə yukkini qiritküq waba bolidu; өy napak
sanilidu.
45 Bu wəjidin ular өyni, yəni yaoɣaq-tax wə barlik suwiki bilən billə qüxürüp,
ḥəmmisini kətürüp xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɣa taxliwətsun.
46 Kimdəkim өy takaloɣan məzgildə uningoɣa kirsə, u kəq kirgüqə napak sanilidu.
47 Əgər birkim өy iqidə yatkan bolsa, kiyimlirini yusun; wə əgər birsi өydə
oɣizalanoɣan bolsa, umu өz kiyimlirini yusun.
48 Lekin kaḥin kirip, өygə səpselip ɣarioɣinida өy suwaloɣandin keyin waba uningda
kengiyip kətmigən bolsa, undakta kaḥin өyni «pak» dəp jakarlisun; qünki uningdiki
waba sakayoɣan bolidu.
49 Andin u өyning pak ɣilinixi üqün ikki ɣux, kedir yaoɣiqi, ɣizil rəht bilən zofa elip
kelip,
50 ɣuxlarning birini ekin su ɣaqilanoɣan sapal kozining üstidə booɣuzlisun; □
51 andin u kedir yaoɣiqi, zofa, ɣizil rəht wə tirik ɣuxni billə elip kelip, bu nərsilərning
ḥəmmisini booɣuzlanoɣan ɣuxning ɣenioɣa, xundakla ekin suoɣa qilap, өygə yəttə
mərtiwə səpsun;
52 bu yol bilən u өyni ɣuxning ɣeni, ekin su, tirik ɣux, kedir yaoɣiqi, zofa wə ɣizil
rəht arkilik napaklikтin paklaydu.
53 Andin u tirik ɣuxni xəḥərning sirtida, dalada ɣoyup bərsun. U xundak ɣilip, өy
üqün kafarət kəltüridu; u өy pak sanilidu.
54 Bular bolsa ḥərhil pesə-mahaw jaraḥiti, ɣakaq,
55 kiyim-keqək wə өygə yukkan pesə-mahaw wabasi,
56 teridiki qikanlar, təmrətkə wə parkirak ak iz-daoɣlar tooɣrisidiki ɣanun-
bəlgilimidur.
57 Xu bəlgilimilər bilən bir nərsining ɣaysi əḥwalda napak, ɣaysi əḥwalda pak bo-
lidioɣanlikini pərk etixkə kərsətmə berixkə bolidu; mana bu pesə-mahaw tooɣrisidiki
ɣanun-bəlgilimidur.

15

Akma tooɣruluk

□ **14:37 «… kawak bolsa» —** yaki «tompiyip qikkan bolsa». Ibraniy tilidiki bu səz Mukəddəs Kitabta birla ɣetim tepilidu. □ **14:50 «…ekin su ɣaqilanoɣan sapal kozining üstidə» —** yaki «… ekin su üstidə tutup turuloɣan sapal kozining üstidə».

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɣa sөz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Israillaroɣa mundaḳ dөnglar: — Ḥөrḳandaḳ өrkөkning өz tenidin aḳma qiḳsa xu kixi xu aḳma sөwөbidin napak sanalsun. □
3 Aḳma qiḳixtin boloɣan napaklik tooɣrisidiki ḥөküm xuki, aḳmisi mөyli tenidin eḳip tursun yaki eḳixtin tohtitiloɣan bolsun, xu kixi yөnila napak sanalsun;
4 mundaḳ aḳma boloɣan kixi yatḳan ḥөrbir orun-kөrpө napak sanilidu wө u ḳaysi nөrsining üstidө oltursa xu nөrsimu napak sanilidu.
5 Kimki u yatḳan orun-kөrpigө tөgsө, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, andin kөq kirgüqө napak sanalsun.
6 Xuningdөk kimki mundaḳ aḳma boloɣan kixi olturoɣan nөrsidө oltursa өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wө kөq kirgüqө napak sanalsun.
7 Kimki aḳma boloɣan kixining tenigө tөgsө, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wө kөq kirgüqө napak sanalsun.
8 Өgөr aḳma boloɣan kixi pak birsigө tükürsө, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, kөq kirgüqө napak sanalsun.
9 Ḳaysibir egөr-toḳumning üstigө *aḳma boloɣan* kixi minsө, xu nөrsө napak sanalsun.
10 Kimki uning tegidө ḳoyuloɣan nөrsilөrgө tөgsө kөq kirgüqө napak sanilidu; wө kimki xu nөrsilөrni kөtürsө, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wө kөq kirgüqө napak sanalsun.
11 Aḳma boloɣan kixi ḳolini yumastin birkimgө tөgküzsө, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wө kөq kirgüqө napak sanalsun.
12 Aḳma boloɣan kixi sapal ḳaqini tutup salsa, xu ḳaqa qeḳiwetilsun; yaoɣaq ḳaqa bolsa suda yuyulsun.■

«Aḳmidin paklinix» tooɣruluḳ

13 Ḳaqaniki aḳma bar kixi aḳma ḥalitidin ḳutulsa, өzining pak ḳilinixi üqün yөttө künni ḥesablap өtküzüp, andin kiyimlirini yuyup, eḳin suda yuyunsun; andin pak sanilidu.
14 Sөkkizinqi küni ikki pahtөk yaki ikki baqkini elip, jamaөt qedirining kirix aoɣzioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kөltürüp, kaḥinoɣa tapxursun.
15 Kaḥin ulardin birini gunaḥ ḳurbanliḳi üqün, yөnө birini kөydürmө ḳurbanliḳ üqün sunsun. Bu yol bilөn kaḥin Pərwərdigarning aldida uning aḳma boloɣanliḳioɣa kafarөt kөltüridu.
16 Өgөr bir өrkөkning mөniysi өzlükidin qiḳip kөtkөn bolsa, u pütün bөdinini suda yusun, u kөq kirgüqө napak sanalsun.
17 Xuningdөk adөmning mөniysi ḳaysi kiyimigө yaki terisigө yuḳup ḳalsa, suda yuyulsun wө kөq kirgüqө napak sanalsun.
18 Өr wө ayal kixi bir-birigө yeḳinlixixi bilөn mөniy qiḳsa, ikkisi yuyunsun wө kөq kirgüqө napak sanalsun.

Ayal kixilөrdiki aḳma kelix tooɣruluḳ

19 Өgөr ayal kixilөr aḳma kelix ḥalitidө tursa wө aḳmisi hun bolsa, u yөttө küngiqө «ayrim» tursun; kimki uningoɣa tөgsө kөq kirgüqө napak sanalsun. □
20 «Ayrim» turux mөzgilidө, ḳaysi nөrsining üstidө yatsa, xu nөrsө napak sanilidu, xundaḳla ḳaysi nөrsining üstidө olturoɣan bolsa, xu nөrsimu napak sanalsun.

□ **15:2 «…өrkөkning өz tenidin aḳma qiḳsa…»** — bu ayөtlөrdiki «өrkөkning teni» degөn sөz kөp yөrlөrdө өwrөt, uyat yөrlirini kөrsitidu. ■ **15:12** Law. 6:21; 11:33 □ **15:19 «aḳma kelix ḥaliti»** — bu ayөtlөrdө kөrsilitilgөn aoɣriḳlarning kөpinqisi өwrөt, uyat yөrliridiki ḥalөtlөtni kөrsөtsө kerөk. **«ayrim»** — bu ayөttiki «ayrim» — ayrim solap ḳoyulsun degөnni bildürmөydu (mөsilөn, 24-ayөtni kөrüng).

21 Ḩərkim uning orun-kərpisigə təgsə өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq
kirgüqə napak sanalsun.
22 Ḩərkim u olturoɣan nərsigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq
kirgüqə napak sanalsun.
23 Wə əgər birkim u yatḳan yaki olturoɣan jayda ḳoyuloɣan birər nərsigə təgsə, kəq
kirgüqə napak sanalsun.
24 Əgər bir ər kixi xu ḩaləttiki ayal bilən birgə yatsa, xundaḳla uning hun napakliḳi
xu ərgə yuḳup ḳalsa, u yəttə küngiqə napak sanalsun; u yatḳan ḩərbir orun-kərpimu
napak sanalsun.□ ■
25 Əgər ayal kixining adət waḳtining sirtidimu birnəqqə küngiqə huni kelip tursa,
yaki hun aḳmisi adət waḳtidin exip kətkən bolsa, undaḳta bu napak ḳan eḳip turoɣan
künlirining ḩəmmisidə, u adət künliridə turoɣandək sanalsun, yənə napak sanalsun.
■
26 Ḳan kəlgən ḩərbir kündə u ḳaysi orun-kərpə üstidə yatsa, bular u adət künliridə
yatḳan orun-kərpilərdək ḩesablinidu; u ḳaysi nərsining üstidə olturoɣan bolsa, xu
nərsə adət künlirining napakliḳidək napak sanalsun.
27 Ḩərkim bu nərsilərgə təgsə napak bolidu; xu kixi kiyimlirini yuyup, suda
yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.

Ayal kixilərning ḩəyizdin baxḳa hun kelixtin paklinixi

28 Ayal kixi ḳaqan hun kelixtin saḳaysa, u yəttə künni ḩesablap, өtküzüp boloɣanda
pak sanilidu.
29 Səkkizinqi küni u ikki pahtək yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa,
kaḩinning ḳexioɣa kəltürsun.
30 Kaḩin bularning birini gunaḩ ḳurbanliḳi üqün, yənə birini kөydürmə ḳurbanliḳ
üqün өtküzsun; bu yol bilən kaḩin uning napak aḳma ḳenidin pak boluxioɣa uning
üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu.

Hulasə

31 Silər muxu yol bilən Israillarni napakliḳidin üzünglar; bolmisa, ular napakliḳida
turiwerip, ularning arisida turoɣan mening turaloɣu qedirimni buloɣixi tüpəylidin
napak ḩalitidə өlüp ketidu.
32 Aḳma kelix ḩalitidə boloɣan kixi wə mәniy ketix bilən napak boloɣan kixi tooɣrisida,
33 Xuningdək hun kelix künliridiki aoɣriḳ ayal kixi tooɣruluḳ, aḳma ḩaləttə boloɣan
ər wə ayal tooɣruluḳ, napak ḩaləttiki ayal billə yatḳan ər tooɣruluḳ kəlgən ḳanun-
bəlgilimə mana xulardur.

16

«Kafarət küni»

1 Ḩarunning ikki ooɣli Pərwərdigarning aldioɣa yeḳinlixixi bilən өlüp kətti. Ular өlüp
kətkəndin keyin, Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳildi. ■

□ **15:24 «hun napakliḳi» —** ər-ayal billə yatḳanda ayalning aditi tuyuḳsiz kelip ḳelip, hun ḳeni tasadipiyliḳtin ər kixigə tegip ketixini kərsitidu. Əgər ər kixi ayalning adət kərginini bilip turup uningoɣa yeḳinlaxḳan bolsa, undaḳta ḩər ikkisi (ayal kixi məjburlanmioɣan bolsa, əlwəttə) Hudaning biwasitə kərsitidioɣan jazasioɣa uqraydu (20:18ni kərüng). Xübḩisizki, Hudaning bu əmrdiki məḳsiti, ayal kixilərgə ayning əng ḳiyin waḳtida aram berixtin ibarət idi. ■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20 ■ **16:1** Law. 10:1, 2

2 Pərwərdigar Musaoɣa mundaķ dedi: — «Sən өz ķerindixing Ħarunoɣa: «Sən өlüp kətməsliking üqün pərdining iqidiki muķəddəs jayoɣa ķoyuloɣan əħdə sanduķining üstidiki «kafarət təhti»ning aldioɣa ħər wakit kəlmə», degin. Qünki Mən «kafarət təhti»ning üstidiki bulutta ayan bolimən. ■
3 Ħarun *əng* muķəddəs jayoɣa munu yol bilən kirsun: — Gunaħ ķurbanliķi üqün bir yax torpaķ, kөydürmə ķurbanliķ üqün bir ķoqķarni kəltürsun;
4 өzi muķəddəs kanap halta kөngləkni kiyip, ətlirini yapidioɣan kanap ixtannimu kiyip, beligə bir kanap bəlwaoɣni baoɣlap, bexioɣa kanap səllini yөgəp kəlsun. Bular muķəddəs kiyimlər boloɣaqķa, kiyixtin ilgiri bədinini suda yusun.□
5 U Israillarning jamaitidin gunaħ ķurbanliķi üqün ikki tekə, kөydürmə ķurbanliķ üqün bir ķoqķarni tapxuruwalsun.
6 Xuning bilən Ħarun awwal gunaħ ķurbanliķi bolidioɣan torpaķni sunup, өzi wə өz өyidikilər üqün kafarət kəltürüxi kerək. ■
7 Andin u ikki tekini elip, ularni jamaət qedirining kirix aoɣzining aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigarning aldida turoɣuzsun.
8 Andin Ħarun bu ikki tekə tooɣrisida qək taxlisun; qəkning birini «Pərwərdigar üqün», yənə birini «azazəl üqün» taxlisun. □
9 Ħarun Pərwərdigaroɣa qək qüxkən tekini kəltürüp, gunaħ ķurbanliķi süpitidə sunsun.
10 Lekin «azazəl»gə qək qüxkən tekini bolsa, kafarət kəltürüxi üqün qөlgə ħəydilixkə, xundaķla «azazəl»gə əwətilixkə Pərwərdigarning aldida tirik ķaldurulsun.
11 Andin Ħarun gunaħ ķurbanliķini, yəni өzi üqün boloɣan torpaķni kəltürüp, өzi wə өz өyidikilər üqün kafarət kəltürüxkə өzigə gunaħ ķurbanliķi bolidioɣan bu torpaķni booɣuzlisun;
12 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ķurbangaħtin elinoɣan qooɣ bilən toloɣan bir huxbuydanni elip, ikki ķollap yumxaķ ezilgən esil huxbuy ətir bilən toldurup, buni pərdining iqigə elip barsun;
13 andin huxbuy is-tütiki ħөküm-guwaħ sanduķining üstidiki kafarət təhtini ķaplisun dəp, huxbuyni Pərwərdigarning ħuzuridiki otning üstigə ķoysun; xuning bilən u өlməydu.
14 U torpaķning ķenidin elip өz barmiķi bilən kafarət təhtining xərķ təripigə qeqip, kafarət təhtining aldioɣimu өz barmiķi bilən ķandin elip, yəttə ķetim səpsun.□ ■
15 Andin u həlķ üqün gunaħ ķurbanliķi ķilinidioɣan tekini booɣuzlisun; ķenini pərdining iqigə kəltürüp, torpaķning ķenini ķiloɣandək ķilsun, yəni uning ķenidin elip kafarət təhtigə wə kafarət təhtining aldioɣa qaqsun.
16 U bu yol bilən muķəddəs jay üqün kafarət kəltürüp, uni Israillarning napakliķidin, ħəmmə itaətsizliklirini elip baridioɣan gunaħliridin paklaydu wə xuningdək ularning napakliķi arisida turuwatķan jamaət qediri üqünmu xundaķ kafarət ķilsun.
17 U kafarət kəltürüx üqün əng muķəddəs jayoɣa kirgəndin tartip uningdin qiķķuqə ħeqbir adəm jamaət qediri iqidə bolmisun; bu yol bilən u өzi, өyidikilər wə Israilning pütkül jamaiti üqün kafarət kəltüridu.
18 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ķurbangaħķa qiķip, uning üqünmu kafarət kəltüridu; xuningdək torpaķning ķeni bilən tekining ķenidin elip ķurbangaħning

■ **16:2** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **16:4 «ətliri»** — bu ayəttiki «ətliri» degən səz əwrət, uyat yərlirini kərsitidu. ■ **16:6** Ibr. 7:27,28 □ **16:8 «Azazəl»** — alimlar «azazəl» tooɣruluķ tət pikirdə bolup kəlgən: (1) bu isim «tekə» bilən «ħəydəlmək» degən səzlərning birikmisi bolup, «ħəydiwətgən tekə» degənni bildüridu; (2) «wəyranə ķilix» yaki «elip taxlinix» degənni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir hil jin-alwastining ismi. Biz birinqi yaki ikkinqi pikirgə mayilmiz (ikkilisi tooɣra boluxi mumkin). «ķoxumqə səz»imizdə bu tooɣruluķ tohtilimiz. Ħeq bolmioɣanda tətinqi pikirni əng namuwapiķ dəp ķaraymiz; 23-bab wə «ķoxumqə səz»ni kərüng. □ **16:14 «xərķ(iy) təripi»** — sanduķning aldi təripi. **«kafarət təhtining aldioɣimu»** — bəlkim kafarət təhtining aldidiki yər yüzigə. ■ **16:14** Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4

qərisidiki münggüzlərgə sürsun; □
19 u barmiḳi bilən ḳandin elip ḳurbangaḥning üstigə yəttə ḳetim səpsun; xuning
bilən u uni Israillarning napaklikliridin paklap *Hudaoŋa atap* muḳəddəs ḳilidu.

Gunaḥ ḳurbanliḳi bolidioŋan tirik tekə tooŋruluḳ

20 — Muḳəddəs jay, jamaət qediri wə ḳurbangaḥ üqün kafarət kəltürüp boloŋandin
keyin, u tirik tekini kəltürsun;
21 andin Ḥarun ikki ḳolini tirik tekining bexioŋa ḳoyup turup, uning üstidə turup,
Israillarning barliḳ ḳəbiḥlikliri wə itaətsizliklirini elip baridioŋan gunaḥlirini iḳrar
ḳilip, ularni tekining bexioŋa artsun; andin uni yenida təyyar turidioŋan bir adəmning
ḳoli bilən qəlgə əwətiwətsun.
22 Bu yol bilən tekə ularning ḥəmmə ḳəbiḥliklirini əz üstigə elip, adəmzatsiz qəlgə
ketidu. Xunga u tekini qəlgə ḳoyuwətsun.□

Ahirḳi rəsmiyətlər

23 — Andin Ḥarun jamaət qedirioŋa kirip muḳəddəs jayoŋa kirgən waḳitta kiygən
kanap kiyimlirini selip xu yərdə ularni ḳoyup ḳoysun.
24 U muḳəddəs yərdə əz bədinini suda yuyup, əz kiyimlirini kiyip taxḳirioŋa qiḳip,
əzining kəydürmə ḳurbanliḳi bilən həlḳning kəydürmə ḳurbanliḳini sunup, xu yol
bilən əzi wə həlḳ üqün kafarət kəltüridu.
25 Xundaḳla u gunaḥ ḳurbanliḳining meyini ḳurbangaḥta kəydürsun.
26 «Azazəl»gə bekitilgən tekini elip berip ḳoyuwətkən kixi əz kiyimlirini yuyup,
bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa kirixkə bolidu.
27 Kafarət kəltürüx üqün ḳeni *əng* muḳəddəs jayoŋa elip kirilip, gunaḥ ḳurbanliḳi
ḳilinoŋan torpaḳ bilən gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinoŋan tekini birsi qedirgaḥning taxḳirioŋa
elip qiḳip, ularning terisi, gəxi wə tezəklirini otta kəydürsun. ■
28 Ularni kəydürgən kixi əz kiyimlirini yuyup, bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa
kirixkə bolidu.

Omumiy bəlgilimilər

29 — Mana bu silərgə bir əbədiy ḳanun-bəlgilimə bolsun: — Ḥər yəttinqi ayning
oninqi künidə silər əz nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar wə ḥeqḳandaḳ
ix ḳilmanglar; məyli yərliklər bolsun yaki aranglarda turuwatḳan Yaḳ. yurtluḳlar
bolsun xundaḳ ḳilixinglar kerək. □ ■
30 Qünki xu künidə silərni paklaxḳa silər üqün kafarət kəltürülidu; Pərwərdigarning
aldida silər ḥəmmə gunaḥliringlardin pak bolisilər.
31 Bu kün silərgə pütünləy aram alidioŋan xabat küni bolup, nəpsinglarni tartip
əzünglarni təwən tutisilər; bu əbədiy bir bəlgilimidur.□
32 Kimki atisining ornida kaḥinliḳ yürgüzüx üqün məsiḥ ḳilinip, Hudaoŋa atap
tikləngən kaḥin bolsa xu yol bilən kafarət kəltüridu. U kanaptin etilgən muḳəddəs
kiyimni kiyip turup, □

□ **16:18 «Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥ» —** (1) muḳəddəs jaydiki «huxbuygaḥ» yaki (2) ḥoylidiki ḳurbangaḥni kərsitidu. Bizningqə, 20-ayəttiki səzlərdin (ibadət qedirining üq ḳismi üqün kafarət kəltürülgənlikidin) ḳarioŋanda, muḳəddəs jaydiki huxbuygaḥni kərsitixi mumkin. □ **16:22 «… Xunga u tekini qəlgə ḳoyuwətsun» —** bu ikki tekə tooŋrisidiki təpsilatlar tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **16:27** Law. 6:23; Ibr. 13:11 □ **16:29 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar» —** ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəhudiy ən’əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə alatti. **«məyli yərliklər bolsun…» —** «yərliklər» Ḳanaan zeminda tuoŋuloŋan Israillarni kərsitidu. ■ **16:29** Law. 23:27 □ **16:31 «pütünləy aram alidioŋan xabat» —** ibraniy tilida «xabatlarning xabati». □ **16:32 «Hudaoŋa atap tikləngən kaḥin» —** bax kaḥin, demək.

33 Əng muqəddəs jay üqün kafarət kəltüridu; jamaət qediri bilən qurbangah üqünmu kafarət kəltüridu; qaloƣan kahinlar bilən barliq həlqning jamaiti üqün həm kafarət kəltüridu.
34 Bu bolsa silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu; xuning bilən Israillarni barliq gunahliridin paklax üqün yilda bir qetim kafarət kəltürüp berisilər».
Xuning bilən *Harun* Pərwərdigar Musaoƣa buyruoƣinidək qildi.■

17

Butpərəslikning aldini elix — tooƣra ibadət tooƣruluq

1 Pərwərdigar Musaoƣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Harun bilən ooƣulliri wə barliq Israillaroƣa mundaq degin: — Pərwərdigar silərgə buyruoƣan həküm xuki: —
3-4 Israilning jəmətliridin boloƣan hərqandaq kixi qurbanliq qilmaqqi bolup, kala yaki qoy yaki əqkini jamaət qedirining kirix aoƣzida, Pərwərdigarning turaloƣu qedirining aldioƣa, Pərwərdigaroƣa ataloƣan qurbanliq süpitidə yetiləp əpkəlməy, bəlki qedirgahning iqidə yaki taxqirida booƣuzlisa, uningdin aqqan qan xu kixining gədinigə artilidu; bu adəm «qan tökkən» dəp, əz həlqidin üzüp taxlinidu. □
5 Bu həkümning məqsiti Israillarning hazirqidək dalada mal soyup qurbanliq qilixning ornioƣa, qurbanliqlirini jamaət qedirining kirix aoƣzida Pərwərdigarning aldioƣa kəltürüp, kahinoƣa tapxurup Pərwərdigaroƣa «inaqlik qurbanliqliri» süpitidə sunup booƣuzlixi üqündur.
6 Kahin qanni elip jamaət qedirining kirix aoƣzining yenidiki Pərwərdigarning qurbangahining üstigə sepip, Pərwərdigaroƣa huxbuy kəltürüx üqün mayni kəydürsun. ■
7 Xuning bilən ular əmdi burunqidək buzuqluq qilip tekə-jinlarning kəynidə yürüp, ularoƣa əz qurbanliqlirini ətküzüp yürmisun. Mana bu ular üqün dəwrdin-dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə bolsun.
8 Sən ularoƣa: — Israilning jəmətidin yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlardin biri kəydürmə qurbanliq yaki *baxqa* qurbanliq ətküzməkqi bolsa,
9 uni Pərwərdigaroƣa atap sunux üqün jamaət qedirioƣa kirix aoƣzining aldioƣa kəltürmisə, u kixi əz həlqliridin üzüp taxlansun» — degin.

Qan yeməslik tooƣruluq

10 Əgər Israilning jəmətidin boloƣan hərqandaq adəm yaki ularning arisida turuwatqan yaqa yurtluqlar qan yesə, Mən yüzümni qanni yegən xu kixigə qarxi qilimən, uni əz həlqidin üzüp taxlaymən. ■

■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **17:3-4 «izahat»** — bu ayət yənə «Israilning jəmətliridin boloƣan hərqandaq kixi kala, qoy yaki əqkini qedirgahning iqidə yaki taxqirida booƣuzlap, jamaət qedirining kirix aoƣzida, yəni Pərwərdigarning turaloƣu qedirining aldioƣa kəltürüp Pərwərdigaroƣa atap qurbanliq süpitidə sunmioƣan bolsa, undaqta, aqqan qan xu kixining gədinigə artilidu» dəp tərjimə qilinidu. Bu tərjimini qollaydioƣan pikirlərgə mayil əməsmiz. Qünki altə yüz ming aililik hər küni əzliri üqün (qurbanliq üqün əməs) soyidioƣan malni «qedirining kirix aoƣzida» soyuxi hərgiz mumkin əməs. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. «Əz həlqidin üzüp taxlinix» — Hudaning Əzi xu adəmning bexioƣa biwasitə jaza qüxüridioƣanliqini kərsətsə kerək. Bizningqə bu səzlər (baxqa səzlər qoxulmioƣan əhwalda) Israillaroƣa: — «silər xu adəmni əlümgə məhkum qilixinglar kerək» degənlik əməs. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31 ■ **17:10** Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Qan. 12:16,23; 1Sam. 14:33

11 Qünki ḫərbir janiwarning jeni bolsa uning ⱪenididur; Mən uni jeninglar üqün ⱪurbangaḫ üstigə kafarət kəltürüxkə bərgənmən. Qünki ⱪan əzidiki janning wasitisi bilən kafarət kəltüridu. □
12 Xunga bu səwəbtin Mən Israillarоɳa: — «Silərning ḫeqbiringlar ⱪan yeməslikinglar kerək, aranglarda turuwatⱪan yaⱪa yurtluⱪlarmu ⱪan yeməsliki kerək» — degənidim.
13 Əgər Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatⱪan yaⱪa yurtluⱪlarning biri yeyixkə bolidiоɳan bir qarpay ḫaywan yaki ⱪuxni owlap, ⱪenini təksə, uni topa bilən yepip ⱪoysun.
14 Qünki ḫərbir janiwarning jeni bolsa, uning ⱪenidin ibarəttur. Uning jeni ⱪenida bolоɳaq mən Israillarоɳa: «Silər ḫeqⱪandaⱪ janiwarning ⱪenini yeməngla r, qünki ḫərbir janiwarning jeni uning ⱪenididur; kimki uni yesə üzüp taxlinidu» — dedim.■

Ḫaywanlarning əlükliri tooɳruluⱪ

15 Kimdəkim əlüp ⱪalоɳan yaki yirtⱪuqlar booⱪup titma-titma ⱪiliwətkən bir ḫaywanni yesə, məyli u yərlik yaki yaⱪa yurtluⱪ bolsun əz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■
16 Lekin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bədinini yumisa, xu kixi əz ⱪəbiḫlikining jazasini tartidu.

18

Itaətmən həlⱪ bolux — mən'i ⱪilinоɳan jinsiy munasiwətlər

1 Pərwərdigar Musaоɳa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən Israillarоɳa mundaⱪ degin: — «Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
3 Silər ilgiri turоɳan Misir zeminidikidək ixlarni ⱪilmanglar wə yaki Mən silərni elip baridiоɳan Ⱪanaan zeminidikidək ixlarni ⱪilmanglar; ularning rəsim-adətliridə yürmənglar,
4 bəlki Mening ḫəkümlirimgə əməl ⱪilip, ⱪanun bəlgilimilirimni tutup xu boyiqə menginglar. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
5 Silər qoⱪum Mening bəlgilimilirim bilən ḫəkümlirimni tutuxunglar kerək; insan ularоɳa əməl ⱪilidiоɳan bolsa ularning səwəbidin ḫayatta bolidu. Mən Pərwərdigardurmən.□ ■
6 — Ḫeqkim əzigə yeⱪin tuоɳⱪan bolоɳan ayaloɳa yeⱪinliⱪ ⱪilip əwritini aqmisun. Mən Pərwərdigardurmən.
7 Anangning əwritigə təgmə, bu atangning əwritigə təgkining bolidu; u sening anang bolоɳaqⱪa uning əwritigə təgsəng bolmaydu.□
8 Atangning ayalining əwritigimu təgmə, qünki xundaⱪ ⱪilsang atangning əwritigə təgkəndək bolidu.■
9 Sən aqa-singlingning, bir atidin bolоɳan yaki bir anidin bolоɳan, yaki xu əydə tuоɳuloɳan yaki baxⱪa yərdə tuоɳuloɳan bolsun, uning əwritigə təgmə.
10 Sən əz ooɳlungning ⱪizi wə yaki ⱪizingning ⱪizining əwritigə təgmə; qünki ularning əwriti sən əzüngning əwritidur.

□ **17:11 «ḫərbir janiwarning...»** — ibraniy tilida «ḫərbir ət igisining». ■ **17:14** Yar. 9:4 ■ **17:15** Mis. 22:31; Law. 11:40; Əz. 44:31 □ **18:5 «ḫayatta bolidu»** — əḫmiyətlik, ḫəⱪiⱪiy roḫiy ḫayatta. ■ **18:5** Əz. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7 «əwrətkə tegix»** — jinsiy munasiwət ətküzmək (ibraniy tilida «əwrətni eqix» degən səz bilən ipadilinidu). Ibraniy tilida «anangning əwritini aqma, bu atangning əwritini aqⱪining». Huda aldida ər-hotun bir tən bolоɳaqⱪa, anisining əwritini eqix atisining əwritini aqⱪanоɳa barawərdur. Mundaⱪ ⱪilmix anisiоɳimu, atisiоɳimu qong ḫərmətsizlik, əlwəttə. ■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1

11 Sən atangning ayalining qizining əwritigə təgmə; u atangdin tuoquloqan, sening aqa-singling, xunga uning əwritigə təgmə.□ ■
12 Sən atangning aqa-singlisining əwritigimu təgmə, qünki u atangning bir-tuoqqinidur.■
13 Sən anangning aqa-singillirining əwritigimu təgmə, qünki u anangning bir-tuoqqinidur.
14 Atangning aka-inilirining ayalining əwritigə təgmə; ularning ayallirioqa yeqinliq qilma; qünki ular sening ḥammangdur.■
15 Sən keliningning əwritigə təgmə; u sening ooqlungning ayali boloqaqqa, uning əwritigə təgsəng bolmaydu.■
16 Sən aka-iniliringning ayalining əwritigə təgmə; qünki bu əz aka-iniliringning əwritigə təgkəndək bolidu.■
17 Sən bir ayaloqa wə xuning bilən birgə uning qizining əwritigə təgmə; xundaqla uning ooqlining qizi wə qizining qizinimu *hotunluqqa elip* əwritigə təgmə. Ular bir-birigə yeqin tuoqqan boloqaqqa, mundaq ix pəsəndiliktur.■
18 Sən ayaling ḥayat waqtida, uning aqa-singlisini hotunluqqa elip əwritigə təgmə. Undaq qilsang hotunungoqa kündəxlik azabini kəltürisən.
19 Sən bir ayalning adət kərüp napak turoqan waqtida yeqinliq qilip əwritigə təgmə.□ ■
20 Sən əz qoxnangning ayali bilən zina qilip özüngni uning bilən napak qilma.■
21 Sən əz nəslingdin ḥeqbirini Molək məbudioqa atap ottin ətküzsəng qət'iy bolmaydu. Əgər xundaq qilsang Hudayingning namini napak qiloqan bolisən. Mən Özüm Pərwərdigardurmən.□ ■
22 Sən ayallar bilən birgə boloqandək ər kixi bilən birgə bolma. Bu ix yirginqliktur.■
23 Sən ḥeq ḥaywan bilən munasiwət qilip özüngni napak qilma; xuningdək ayal kiximu munasiwət qildurux üqün bir ḥaywanning aldioqa barmisun. Bu ix nijisliqtur.■
24 Silər bu ixlarni qilip özünglarni napak qilmanglar, qünki mən silərning aldinglardin qiqiriwatqan taipilər bolsa xundaq ixlarni qilip özlirini napak qiloqan
25 wə zeminimu napak boloqandur. Buning üqün Mən u zeminning qəbiḥlikini əz bexioqa qüxürimən, xuningdək u zeminmu özidə turuwatqanlarni qusup qiqiriwetidu.
26 Lekin silər bolsanglar Mening bəlgilimilirim bilən ḥəkümlirimni tutunglar; silərdin ḥeqkim, məyli yərlik yaki aranglarda turuwatqan yaqa yurtluq bolsun bu yirginqlik ixlardin ḥeqbirini qilmisun ■
27 (qünki bu barliq yirginqlik ixlarni silərdin ilgiri xu zeminda turoqan həlq qilip kəlgəqkə, zeminning özi napak bolup qaldi).
28 Xundaq qilip zeminni napak qilsanglar, zemin özi silərdin ilgiri özidə turoqan əllərni qusup qiqaroqandək, silərnimu qusup qiqiriwetidu.
29 Qünki bu yirginqlik ixlarning ḥərqandiqini qiloquqi, — mundaq qilmixlarni qiloqan ḥərqandaq kixi əz həlqi arisidin üzüp taxlinidu.□
30 Silər Mən silərgə tapilioqinimoqa əməl qilixinglar zərürdur; — demək, silər özünglardin ilgiri ətkənlər tutqan xu yirginqlik rəsim-qaidilərni tutup, özünglarni

---

□ **18:11 «atangning ayali» —** muxu yərdə əgəy anisi yaki atisining toqilini kərsitidu. ■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19 ■ **18:14** Law. 20:20; Əz. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14 □ **18:19 «adət kərüp» —** ibraniy tilida «ayrim ḥaləttə bolup» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **18:19** Law. 20:18 ■ **18:20** Law. 20:10; Qan. 22:22; Yḥ. 9:5 □ **18:21 «Sən əz nəslingdin ḥeqbirini ... ottin ətküzsəng qət'iy bolmaydu» —** «ottin ətküzüx» insaniy qurbanliqlarni kərsətsə kerək. ■ **18:21** Law. 20:2; Qan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10 ■ **18:22** Law. 20:13 ■ **18:23** Law. 20:15,16 ■ **18:26** Law. 20:22 □ **18:29 «əz həlqidin üzüp taxlinidu» —** 17-bab, 5-ayət wə uning izaḥatini kərüng.

napak ḳilmasliḳinglar kerək. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

19

Ḥərhil bəlgilimilər wə ḥəkümlər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillarning pütkül jamaitigə səz ḳilip ularoɣa mundaḳ degin: — «Mən Hudayinglar Pərwərdigar muḳəddəs boloɣaqḳa, silərmu muḳəddəs boluxunglar kerək.■
3 Silər ḥərbiringlar ananglar bilən atanglarni izzətlənglar; Mening xabat künlirimni bolsa, ularni tutuxunglar kerək. Mən өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
4 Silər ərziməs butlaroɣa tayanmanglar, өzünglar üqün ḳuyma butlarni yasimanglar. Mən өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.□ ■
5 Silər Pərwərdigaroɣa inaḳlik ḳurbanliḳini kəltürüxni halisanglar, ḳobul ḳilinoɣudək yol bilən uni sununglar.
6 Silər uni sunoɣan küni wə ətisi u yeyilsun; üqinqi künigə ḳaloɣini bolsa otta kөydürülsun. ■
7 Əgər uningdin bir ḳismi üqinqi küni yeyilsə ḳurbanlik ḥaram ḥesablinip ḳobul ḳilinmaydu.
8 Kimki uningdin yesə өz gunaḥini өz üstigə alidu, qünki u Pərwərdigaroɣa atap muḳəddəs ḳilinoɣan nərsini napak ḳildi; undaḳ kixi өz həlḳidin üzüp taxlinidu.

9 Silər zemininglardiki ḥosulni yioɣsanglar, sən etizingning bulung-puxḳaḳlirioɣiqə tamam yioɣiwalma wə ḥosulungdin ḳaloɣan wasangni teriwalmioɣin. ■
10 Üzüm talliringni pasangdiwatma wə üzüm talliridin qüxkən üzümlərnimu teriwalma, bəlki bularni kəmbəoɣəllər bilən musapirlaroɣa ḳoyoɣin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

11 Silər ooɣriliḳ ḳilmanglar, aldamqiliḳ ḳilmanglar, bir-biringlaroɣa yaloɣan səzliməngla r.■
12 Mening namim bilən yaloɣan ḳəsəm iqməngla r, undaḳ ḳilsang Hudayingning namini buloɣaysən. Mən Pərwərdigardurmən.■
13 Өz ḳoxnangoɣa zulum ḳilma, uningkini өzüngning ḳiliwalma.
Mədikarning ḥəḳḳini keqiqə yeningda ḳondurup ḳalma.■
14 Gas kixini tillima, kor kixining aldida putlixangoɣu nərsini ḳoyma; bəlki өz Hudayingdin ḳorḳḳin. Mən Pərwərdigardurmən.
15 Ḥəküm ḳiloɣininglarda ḥeq naḥəḳlik ḳilmanglar; namratḳimu yan basmay, bayoɣimu yüz-hatirə ḳilmay, bəlki adillik bilən өz ḳoxnang üstidin tooɣra ḥəküm ḳiloɣin.■
16 Өz həlḳingning arisida gəp toxuoɣuqi bolup yürmə; ḳoxnangning jenioɣa ḥeqḳandaḳ ziyan-zəhmət yətküzmə. Mən Pərwərdigardurmən.■
17 Sən kөnglüngdə өz ḳerindixingdin nəprətlənmigin; ḳoxnangda *gunaḥ bolsa* sən uning səwəbidin bexingoɣa gunaḥ kelip ḳalmasliḳi üqün uningoɣa tənbiḥ-nəsiḥət bərgin.■

■ **19:2** Law. 11:44; 20:7,26; 1Pet. 1:16 ■ **19:3** Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ **19:4 «ərziməs butlar»** — ibraniy tilida «ərziməs ilaḥlar» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **19:4** Mis. 34:17 ■ **19:6** Law. 7:16 ■ **19:9** Law. 23:22; Ḳan. 24:19 ■ **19:11** Mis. 20:15 ■ **19:12** Mis. 20:7; Ḳan. 5:11 ■ **19:13** Ḳan. 24:14; Yaḳ. 5:4 ■ **19:15** Ḳan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **19:16** Mis. 23:1 ■ **19:17** Mat. 18:15; Luḳa 17:3; 1Yuḥa. 2:9,11; 3:15

18 Sən intiqam almioɣin wə өz həlqingning nəsligə ḥeq adawətmu saqlimioɣin, bəlki qoxnangni өzüngni səygəndək səygin. Mən Pərwərdigardurmən.■
19 Silər Mening qanun-bəlgilimilirimni tutunglar. Sən өz qarpayliringni baxqa nəsillər bilən qepixturma, etizingoɣa ikki hil uruq salmioɣin, ikki hil yiptin toqoloɣan kiyimni kiymə.■
20 Əgər bir ər kixi qiz-qokan bilən yetip munasiwət өtküzsə, wə u baxqa biri bilən wədiləxkən dedək bolsa, bu dedəkning ḥərlük puli tapxurulmioɣan bolsa, yaki uningoɣa ḥərlük berilmigən bolsa, muwapiq jaza berilsun. Lekin qiz-qokan ḥər qilinmioɣaqqa, ḥər ikkisi өltürülmisun. □
21 Ər kixi bolsa өzining itaətsizlik qurbanliqini jamaət qedirining kirix aoɣzining aldioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kəltürsun; itaətsizlik qurbanliqi bir qoqqar bolsun.
22 Kaḥin u itaətsizlik qurbanliqi üqün kəltürgən qoqqarni elip uning sadir qiloɣan gunaḥi üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu; uning qiloɣan gunaḥi uningdin kəqürülidu.
23 Silər zeminoɣa kirip ḥərhil yəydioɣan mewilik dərəhlərni tikkən bolsanglar, mewilirini «hətnisiz» dəp qaranglar; üq yiloɣiqə buni «hətnisiz» dəp qarap uningdin yemənglar.
24 Tətinqi yili ularning ḥəmmə mewiliri Pərwərdigaroɣa mədḥiyə süpitidə muqəddəs qilip beoɣixlansun.
25 Andin bəxinqi yildin tartip silər ularning mewiliridin yeyixkə baxlanglar. Xundaq qilsanglar *zemin* məḥsulatlirini silərgə ziyadə qilidu. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
26 Silər qan qikmioɣan nərsini yemənglar. Nə palqilik nə jadugərlik qilmanglar.□
27 Silər bexinglarning qekə-qərisidiki qaqni qüxürüp dügiləк qiliwalmanglar, saqalning uq-yanlirini buzmanglar.■

28 Silər өlgənlər üqün bədininglarni zəhim yətküzüp tilmanglar, өzünglaroɣa ḥeqqandaq gül-sürət qəkmənglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
29 Sən qizingni buzuqluq-paḥixilikkə selip napak qilmioɣin. Bolmisa, zemindikilər buzuqluq-paḥixilikkə berilip, pütkül zeminni əyx-ixrət qaplap ketidu.
30 Silər Mening xabat künlirimni tutunglar, Mening muqəddəs jayimni ḥərmətlənglar. Mən Pərwərdigardurmən.
31 Jinkəxlər bilən seḥirgərlərgə tayanmanglar, ularning kəynidin yürüp өzünglarni napak qilmanglar. Mən өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
32 Aq bax kixining aldida ornungdin tur, qerilarni ḥərmət qiloɣin; Hudayingdin qorqqin. Mən Pərwərdigardurmən.
33 Bir musapir zeminda aranglarda turuwatqan bolsa silər uningoɣa zulum qilmanglar, ■
34 bəlki aranglarda turuwatqan musapir silərgə yərlik kixidək bolsun; uni өzüngni səygəndək səygin; qünki silərmu Misir zeminida musapir boloɣansilər. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
35 Silərning ḥəküm qiqirixinglarda, uzunluq, eoɣirlik wə ḥəjim өlqəxtə ḥeqqandaq naḥəqlik bolmisun;
36 silərdə adil taraza, adil taraza taxliri, adil əfaḥ kəmqini bilən adil ḥin kəmqini bolsun. Mən silərni Misir zeminidin qikirip kəlgən Hudayinglar

■ **19:18** Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luqa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9; Yaq. 2:8 ■ **19:19** Qan. 22:9,11 □ **19:20 «muwapiq jaza berilsun» —** bəlkim ər kixi dedəkning igisigə yaki uning bilən wədiləxkən kixigə jərimanə təlixi kerək. □ **19:26 «Silər qan qikmioɣan nərsini yemənglar» —** qan yeyix əpsunqilik-jadugərlikning ayrilmas bir qismi bolatti. ■ **19:27** Law. 21:5 ■ **19:28** Qan. 14:1 ■ **19:31** Law. 20:6 ■ **19:33** Mis. 22:21

Pərwərdigardurmən.□ ■
37 Silər Mening barliq ⱪanun-bəlgilimilirim wə barliq ḥökümlirimni tutup, ularoɳa
əməl ⱪilinglar; mən Pərwərdigardurmən.

20

Ölümgə layiq gunaḥlar

1 Pərwərdigar Musaoɳa səz ⱪilip mundaq dedi: —
2 Sən Israillaroɳa səz ⱪilip mundaq degin: — Əgər Israillarning biri wə yaki Israil
zeminida turuwatⱪan musapirlarning biri Molək butioɳa nəslining birini beoɳixlisa,
uningoɳa ölüm jazasi berilixi kerək; zemindikilər uni qalma-kesək ⱪilsun. ■
3 Wə Mən Öz yüzümni bu kixigə ⱪarxi ⱪilimən, qünki özi öz əwladlirining birini
Molək butioɳa beoɳixlap muⱪəddəs jayimni paskina ⱪilip, Mening namimni buloɳioɳini
üqün uni öz həlⱪidin üzüp taxlaymən.
4 Əgər zeminda turuwatⱪanlar öz nəslidin birini Moləkkə beoɳixlioɳanda xu kixigə
közlirini yumup, uning bilən kari bolmisa, xundaⱪla uni öltürmisə,
5 Mən Özüm yüzümni u kixi bilən uning ailisigə ⱪarxi ⱪilimən, uni wə uningoɳa əgixip
buzuⱪqilik ⱪiloɳuqilar, yəni Moləkning kəynidin yürüp buzuⱪqilik ⱪiloɳuqilarning
ḥəmmisini öz həlⱪidin üzüp taxlaymən.□
6 Jinkəxlər bilən seḥirgərlərgə tayinip, ularning kəynigə kirip buzuⱪqilik ⱪilip
yürgüqilər bolsa, Mən yüzümni xu kixilərgə ⱪarxi ⱪilip, uni öz həlⱪidin üzüp
taxlaymən.■
7 Xunga özünglarni pak ⱪilip muⱪəddəs bolunglar, qünki Mən Hudayinglar
Pərwərdigardurmən. ■
8 Ⱪanun-bəlgilimilirimni tutup, ularoɳa əməl ⱪilinglar; Mən bolsam silərni muⱪəddəs
ⱪiloɳuqi Pərwərdigardurmən.
9 Əgər birkim öz atisi yaki anisini ⱪaroɳisa, ularoɳa ölüm jazasi berilmisə bolmaydu;
qünki u öz ata-anisini ⱪaroɳioɳini üqün öz ⱪeni öz bexioɳa qüxkən bolidu.■
10 Əgər birkim baxⱪisining ayali bilən zina ⱪilsa, yəni öz ⱪoxnisining ayali bilən zina
ⱪilsa, zina ⱪiloɳan ər bilən ayal ikkisi ölüm jazasini tartmisa bolmaydu.■
11 Əgər birsi atisining ayali bilən yatsa, öz atisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkisi
ölüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning ⱪeni öz bexioɳa qüxkən bolidu.□ ■
12 Birsi öz kelini bilən yatsa, ikkisi nijisliⱪ ⱪiloɳini üqün ölüm jazasini tartmisa
bolmaydu; ularning ⱪeni öz bexioɳa qüxkən bolidu.■
13 Birsi ayal kixi bilən yatⱪandək ər kixi bilən yatsa ikkisi yirginqlik ix ⱪiloɳan bolidu;
ularoɳa ölüm jazasi berilmisə bolmaydu. Öz ⱪeni öz bexioɳa qüxkən bolidu.■
14 Əgər birsi ⱪizi bilən anisini ⱪoxup hotunluⱪⱪa alsa pəsəndilik ⱪiloɳan bolidu.
Ər bilən ikki ayal otta köydürülsun. Xuning bilən aranglarda ḥeq pəsəndilik ix
bolmaydu.□ ■
15 Birsi bir ḥaywan bilən munasiwət ötküzsə, u ölüm jazasini tartsun, ḥaywannimu
ölturünglar.■

□ **19:36 «bir əfaḥ» —** təhminən 2 kürə yaki 22 litr. **«bir ḥin»** — təhminən 3.6 litr. ■ **19:36** Pənd. 11:1; 16:11; 20:10 ■ **20:2** Law. 18:21 □ **20:5 «öz həlⱪidin üzüp taxlaymən» —** bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin juda ⱪilinixini kərsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pet. 1:16 ■ **20:9** Mis. 21:17; Pənd. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Ⱪan. 22:22; Yḥ. 8:5 □ **20:11 «atisining ayali» —** muxu yərdə əgəy anisi yaki atisining toⱪilini kərsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12** Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14 «birsi ⱪizi bilən anisini ⱪoxup hotunluⱪⱪa alsa» —** yaki «... birsi ⱪizi bilən anisini ⱪoxup ular bilən zina ⱪilip yatsa...». **«otta köydürülüx» —** ular booɳuzlanoɳandin keyin, əlwəttə. Bu jaza bolsa ularni dəpnə ⱪilinix imtiyazidin məḥrum ⱪilidu. ■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23

16 Əgər ayal kixi bir ḥaywanning ḳexioɣa berip munasiwət ḳildursa, ayal bilən ḥaywanning ikkisini əltürünglar; əz ḳeni əz bexioɣa qüxkən bolidu.
17 Birsi aqa-singlisini, yəni atisidin yaki anisidin boloɣan ḳizni elip, əwritigə təgsə wə bu ḳizmu uning əwritigə təgsə uyatliḳ ix bolidu; xuning üqün ər-ayal ikkisi əz həlḳining kəz aldidin üzüp taxlansun; u əz aqa yaki singlisining əwritigə təgkəqkə, əz ḳəbiḥliki əz bexioɣa qüxkən bolidu.■
18 Birsi adət kərgən aoɣriḳ waḳtida bir ayal bilən birgə yetip, uning əwritigə təgsə, undaḳta u uning ḳan mənbəsigə təgkən, ayalmu ḳan mənbəsini eqip bərgən bolup, ikkisi əz həlḳidin üzüp taxlinidu.■
19 Sən əz anangning aqa-singlisi wə atangning aqa-singlisining əwritigə təgmə; qünki kimki xundaḳ ḳilsa yeḳin tuoɣḳinining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisining əz ḳəbiḥliki əz bexioɣa qüxkən bolidu.■
20 Birsi taoɣisining ayali bilən yatsa taoɣisining əwritigə təgkən bolidu; ikkilisi əz gunaḥini əz bexioɣa alidu; ular pərzəntsiz əlidu.■
21 Birsi aka-inisining ayalini alsa paskina bir ix bolidu. U əz birtuoɣḳan aka-inisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz ḳalidu.□ ■

Paklиḳ, muḳəddəslik, itaətmənlik

22 Silər Mening barliḳ ḳanun bəlgilimilirim bilən barliḳ ḥəkümlirimni tutup, buningoɣa muwapiḳ əməl ḳilinglar; bolmisa, Mən silərni elip berip turoɣuzidioɣan zemin silərni ḳusup qiḳiriwetidu. ■
23 Silər Mən aldinglardin ḥəydiwetidioɣan əllərning rəsim-ḳaidiliri boyiqə mangsanglar bolmaydu; qünki ular bu yirginqlik ixlarning ḥəmmisini ḳilip kəldi, wə xuning üqün ular Manga yirginqlik boldi. ■
24 Xuning üqün Mən silərgə: «Silər ularning zeminini miras ḳilip alisilər; Mən xu süt bilən ḥəsəl aḳidioɣan zeminni silərgə berimən», dəp eytḳanidim; silərni baxḳa həlḳlərdin ayrim ḳiloɣan Hudayinglar Pərwərdigardurmən. ■
25 Xunga silər pak wə napak qarpaylarni pərḳ etip, pak wə napak uqar-ḳanatlarni tonup, Mən silər üqün ayrip, napak ḳilip bekitip bərgən janiwarlarning iqidin ḥərḳandiḳi, qarpay yaki uqar-ḳanat bolsun yaki yərdə əmiligüqi janiwar bolsun, ularning ḥeqbiri bilən əzünglarni napak ḳilmanglar. ■
26 Silər Manga has pak-muḳəddəs boluxunglar kerək; qünki Mən Pərwərdigar pak-muḳəddəsturmən, silərni Manga has bolsun dəp barliḳ əllərdin ayrim ḳiloɣanmən.

Jinkəx-jadugərlərdin agaḥ bolux tooɣruluḳ

27 Jinkəx yaki seḥirgər boloɣan ḥərḳandaḳ ər yaki hotun kixigə əlüm jazasi berilmisə bolmaydu; həlḳ ularni qalma-kesək ḳilsun; ularning ḳeni əz bexioɣa qüxkən bolidu.■

■ **20:17** Law. 18:9 ■ **20:18** Law. 18:19 ■ **20:19** Law. 18:12,13 ■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21 «…U əz birtuoɣḳan aka-inisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz ḳalidu» —** 18-19-bablarda agaḥ ḳiloɣan gunaḥlarning jazaliri 20-babta kərsitilgən bolup, bu jazalarning türliri səkkiz hil: — (1) əlüm jazasi (naməlum yol bilən); (2) qalma-kesək ḳilix (məsilən, 1-ayət); (3) «əz həlḳidin üzüp taxlinix» — Hudaning bir kixini biwasitə jazalap uni bu dunyadin juda ḳilixi; (4) «uning ḳeni uning bexioɣa qüxidu» — naməlum yol bilən Huda təripidin əlüm jazasi berilidu; (5) dəpnə ḳilinmay otta kəydürülüx (booɣuzlanoɣandin keyin); (6) «həlḳning kəz aldidin üzüp taxlinix» — bu həlḳning kəz aldida Huda təripidin naməlum yol bilən əlüm jazasioɣa tartilix; (7) «əz gunaḥi əz bexioɣa qüxkən bolidu» — buningda, bəlkim, Hudaning xu kixigə biwasitə muwapiḳ əmma naməlum bir jazani qüxürüxi; (8) əwladsiz ḳaldurux. ■ **20:21** Law. 18:16 ■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Ḳan. 14:4 ■ **20:27** Ḳan. 18:10; 1Sam. 28:7

21

Kaḫinlarni baxḳuridiƣan bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
Sən kaḫinlar bolƣan Ḫarunning oƣulliriƣa mundaḳ degin: — bir kaḫin əz həlḳining
arisidiki əlgənlər wəjidin əzini napak ḳilmisun.
2 Pəḳət əzining yeḳin tuƣḳanliri üqün — anisi bilən atisi, oƣli bilən ḳizi wə aka-
inisining əlüki tüpəylidin əzini napak ḳilsa bolidu;
3 xuningdək əgər aqa-singlisi ərgə təgməy pak ḳiz ḥaləttə əzi bilən billə turuwatḳan
bolsa, uning əlüki tüpəylidin əzini napak ḳilsa bolidu;
4 qünki *kaḫin* əz həlḳining arisida mətiwər bolƣaqḳa, əzini napak ḳilip bulƣimasliḳi
kerək.□
5 Kaḫinlar bexini yerim-yata ḳilip qüxürməsliki, saḳilining uq-yanlirini ḥəm
qüxürməsliki, bədinigimu zəhim yətküzüp tilmasliḳi kerək,
6 bəlki ular əz Hudasiƣa muḳəddəs turup, Hudasining namini bulƣimasliḳi kerək;
qünki ular Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ḳurbanliḳlarni, əz Hudasining
nenini sunidu; xunga ular muḳəddəs boluxi kerək.
7 Ular bir ayalni əz əmrigə alƣanda paḫixə ayalnimu, buzuḳ ayalnimu almasliḳi
kerək wə eri ḳoyuwətkən ayalnimu almisun. Qünki kaḫin bolsa əz Hudasiƣa has
muḳəddəs ḳilinƣan.
8 U Hudayingning nenini sunƣini üqün u sanga nisbətən muḳəddəs dəp sanilixi
kerək; qünki silərni muḳəddəs ḳilƣuqi Pərwərdigar Əzüm muḳəddəsturmən.
9 Əgər bir kaḫinning ḳizi paḫixilik ḳilip əzini bulƣiƣan ḳilsa, əz atisini bulƣiƣan
bolidu; u otta kəydürülsun.

Bax kaḫin toƣruluḳ bəlgilimilər

10 Bexiƣa məsiḥləx zəytun meyi təkülgən, kaḫinliḳ kiyimlərni kiyixkə tikləngən, əz
ḳerindaxlirining arisida bax kaḫin ḳilinƣan kixi yalangbax bolmisun, kiyimlirinimu
yirtmisun; □
11 U yənə ḥeq əlükkə yeḳinlaxmasliḳi kerək, ḥətta atisi wə yaki anisining
əlüklirining wəjidin əzini napak ḳilmasliḳi kerək. □
12 U *wəzipisidə turuwatḳanda* muḳəddəs jaydin ḥərgiz ayrilmisun wə xuningdək
Hudasining muḳəddəs jayini bulƣimasliḳi kerək; qünki uning Hudasining uni Əzigə
has ḳilƣan «məsiḥləx meyi» uning bexida turidu. Mən Pərwərdigardurmən.
13 U hotun alsa pak ḳizni elixi kerək;
14 tul wə yaki ərdin ḳoyuwetilgən ayal wə yaki buzuḳ wə yaki paḫixə ayal bolsa
bularni almasliḳi, bəlki əz həlḳidin bolƣan pak ḳizni hotunluḳḳa elixi kerək.
15 Bolmisa u əz həlḳining arisida əz uruḳini napak ḳilidu; qünki uni muḳəddəs
ḳilƣuqi Pərwərdigar Məndurmən.

Kaḫinlar toƣrisidiki yənə birnəqqə bəlgilimə

16 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —

□ **21:4 «qünki kaḫin əz həlḳining arisida mətiwər bolƣaqḳa, əzini napak ḳilip bulƣimasliḳi kerək»** — baxḳa birhil tərjimisi: «qünki u (kaḫin) əz həlḳi iqidə ayalning eri süpitidə əzini napak ḳilip bulƣimasliḳi kerək». Bu tərjimining mənisi: «u ayal tərəpning uruḳ-tuƣḳanlirining əlüklirigə yeḳin kəlməsliki, uningƣa təgməsliki kerək». □ **21:10 ««yalangbax bolux» wə «kiyimlərni yirtix»»** — ḥər ikki ḥərikət matəm tutuxning birhil ipadisi idi. Bax kaḫinning alaḫidə ḥəm muḳəddəs wəzipisi bolƣaqḳa, ḥətta matəm ixliridimu hizmət orni wə burqidin ayrilmasliḳi kerək idi (11-12-ayətnimu kərüng). □ **21:11 «U yənə ḥeq əlükkə yeḳinlaxmasliḳi kerək,... əlüklirining wəjidin əzini napak ḳilmasliḳi kerək»** — birsi əlükkə təgsə «napak» dəp ḥesablanƣaqḳa, kaḫin bir əlükkə təgkən bolsa əz wəzipisini yürgüzəlməydiƣan bolup ḳalidu.

17 Sən Ḥarunoɣa mundaḳ degin: — «Əwladtin-əwladḳiqə sening nəslingdin boloɣan
birsi meyip bolsa, Hudaning nenini sunux üqün yeḳin kəlmisun;
18 meyip boloɣan ḥərḳandaḳ kixi ḥərgiz yeḳin kəlmisun — yaki kor bolsun, tokur
bolsun, panaḳ bolsun yaki bir əzasi yənə bir jüpidin uzun boloɣan adəm bolsun,
19 puti yaki ḳoli sunuḳ bolsun,
20 dok bolsun, parpa bolsun, kəzidə aḳ bolsun, ḳiqixḳaḳ boloɣan bolsun, təmrətkə
basḳan bolsun yaki uruḳdeni ezilgən ḥərkim bolsun, □
21 Ḥarun kaḥinning nəslidin boloɣan undaḳ meyip kixilərning ḥeqbiri
Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan nərsilərni kəltürüxkə yeḳin barmisun; undaḳ
kixi meyiptur; u əz Hudasining nenini sunuxḳa yeḳin kəlmisun.
22 Ḥalbuki, u əz Hudasining nenini, yəni «əng muḳəddəs» wə «muḳəddəs»
ḥesablanoɣan nərsilərning ḥər ikkisidin yesun.
23 Pəḳət u pərdidin ətüp iqkirisigə kirməsliki yaki ḳurbangaḥḳimu yeḳin barmasliḳi
kerək; qünki u meyiptur; bolmisa, u Mening muḳəddəs jaylirimni buloɣioɣan bolidu;
qünki ularni muḳəddəs ḳiloɣuqi Pərwərdigar Əzümdurmən».
24 Bu səzlərning ḥəmmisini Musa Ḥarun bilən uning ooɣulliri wə Israillarning
ḥəmmisigə eytip bərdi.

22

Muḳəddəs nərsilərdin kim bəḥrimən bolidu?

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Ḥarun bilən uning ooɣullirioɣa mundaḳ degin: — «Silər Israillarning Manga
atioɣan muḳəddəs ḥədiyələrni eḥtiyatqanliḳ bilən bir tərəp ḳilinglar, bolmisa ular
namimni buloɣixi mumkin. Mən Pərwərdigardurmən».
3 Ularoɣa mundaḳ degin: — «Silər ḥərbir dəwrlərdə, barliḳ nəsillinglardin
ḥərḳaysisi Israillar Pərwərdigaroɣa atioɣan pak nərsilərgə napak ḥaləttə yeḳinlaxsa,
undaḳ kixi Mening aldimdin üzüp taxlinidu. Mən Pərwərdigardurmən.
4 Ḥarunning nəslidin biri pesə-mahaw yaki aḳma kesili boloɣan bolsa, pak
bolmioɣuqə muḳəddəs nərsilərdin yemisun. Birkim ölükning səwəbidin napak
boloɣan birkimgə wə yaki məniysi eḳip kətkən kixigə tegip kətsə, ■
5 yaki adəmni napak ḳilidioɣan əmiligüqi janiwaroɣa təgsə yaki ḥərḳandaḳ yuḳup
ḳalidioɣan napakliḳi bar bir adəmgə tegip kətsə, (napakliḳi nemidin boluxidin
kət'iynəzər)
6 mundaḳ nərsilərgə təgkən kixi kəq kirgüqə napak bolup, muḳəddəs nərsilərdin
yemisun. U bədinini suda yusun
7 andin kün olturoɣanda pak sanilip, muḳəddəs nərsilərdin yeyixkə bolidu; qünki
bular uning ozuḳidur.
8 U *əzlükidin* ölgən wə yaki yirtḳuqlar booɣup ḳoyoɣan ḥaywanni yeyix bilən əzini
napak ḳilmisun. Mən Pərwərdigardurmən.■
9 Ular Mening bu tapilioɣanlirimni tutuxi kerək; bolmisa, buningoɣa ihlassizliḳ ḳilsa,
xu ölük tüpəylidin gunaḥkar bolup ölidu; ularni muḳəddəs ḳiloɣuqi Pərwərdigar
Əzümdurmən.
10 Kaḥinlaroɣa yat boloɣan ḥeqḳandaḳ kixi muḳəddəs nərsilərdin yemisun.
Kaḥinning yenidiki musapir-meḥman wə yaki mədikari bolsun ularmu muḳəddəs
nərsilərdin yemisun.

□ **21:20 «yarpa bolsun»** — yaki «yigləp ḳaloɣan bolsun». ■ **22:4** Law. 15:2 ■ **22:8** Mis. 22:31; Law. 17:15; Əz. 44:31

11 Ḫalbuki, kaḫin өzi pul qiḳirip setiwaloɣan ḳul uningdin yeyixkә bolidu; xuningdәk
uning өyidә tuoɣuloɣan kiximu uningdin yesә bolidu.
12 Kaḫinning ḳizi yat kixigә tәgkәn bolsa umu «kөtürmә ḫәdiyә» süpitidә ataloɣan
muḳәddәs nәrsilәrdin yemisun. □
13 Lekin әgәr kaḫinning ḳizi tul bolup ḳelip, yaki ḳoyup berilip pәrzәntsiz ḫaləttә
atisining өyigә yenip kelip, yax waḳtidikidәk olturoɣan bolsa, undaḳta atisining
taamidin yeyәlәydu; lekin ḫeqbir yat kixi uningdin yeməsliki kerәk.■
14 Әgәr birkim bilmәy, muḳәddәs nәrsilәrdin yәp salsa, undaḳta u uningoɣa xuning
bәxtin birini ḳoxup, muḳәddәs nәrsining өzi bilәn kaḫinoɣa ḳayturup bәrsun.
15 *Kaḫinlar* Israillarning Pәrwәrdigaroɣa atioɣan nәrsilirini buloɣimasliḳi kerәk; □
16 bolmisa, hәlḳ muḳәddәs ḫәdiyilәrdin yeyixi bilәn, kaḫinlar hәlḳning gәdinigә
itaәtsizlik gunaḫini yükläp ḳoyoɣan bolidu; qünki ularni muḳәddәs ḳiloɣuqi
Pәrwәrdigar Өzümdurmәn».□

Ḳәsәmgә baoɣkiḳ ḳurbanliḳ wә ihtiyariy ḳurbanliḳlar

17 Pәrwәrdigar Musaoɣa sөz ḳilip mundaḳ dedi: —
18 Sәn Ḫarun bilәn uning ooɣulliri wә Israillarning ḫәmmisigә mundaḳ degin: —
Әgәr Israil jәmәtidin biri wә yaki Israil zeminida turuwatḳan musapirlarning biri
өz ḳәsәmlirigә baoɣliḳ ḳurbanliḳ yaki ihtiyariy ḳurbanliḳni sunup, Pәrwәrdigaroɣa
atap kөydürmә ḳurbanliḳ ḳilmaḳqi bolsa,
19 undaḳta u ḳobul ḳilinixi üqün bejirim ərkәk kala, ḳoy yaki өqkilәrdin
kәltürünglar.
20 Әyibi bolmioɣan bir janiwarni sunuxunglar kerәk; qünki xundaḳ boloɣini silәr üqün
ḳobul ḳilinmas.
21 Birsi kalilardin yaki uxxaḳ maldin өz ḳәsәmlirigә baoɣliḳ ḳurbanliḳ yaki ihti-
yariy ḳurbanliḳni sunup, Pәrwәrdigaroɣa atap inaḳlik ḳurbanliḳi ḳilmaḳqi bolsa,
sunuloɣan ḫaywan ḳobul ḳilinixi üqün bejirim boluxi kerәk; uning ḫeqḳandaḳ әyibi
bolmisun. ■
22 Kor yaki aḳsaḳ-qolaḳ, qonaḳ yaki yarisi yiringdap kәtkәn, tәmrәtkә basḳan
yaki ḳotur-qaḳa besip ḳaloɣan ḫaywanlar bolsa — bularni Pәrwәrdigaroɣa atap
sunsanglar yaki bularni Pәrwәrdigaroɣa atap ḳurbanliḳ süpitidә ḳurbangaḫta otta
kөydürsәnglar bolmaydu.
23 Torpaḳ yaki ḳoyning mәlum jüp әzasidin biri uzunraḳ ya ḳiskа bolsa, mundaḳlarni
ihtiyariy ḳurbanliḳ süpitidә өtküzsәng bolidu, lekin ḳәsәmgә baoɣliḳ bolsa ḳurbanliḳ
üqün ḳobul ḳilinmas.
24 Uruḳdini zәhimlәngәn, ezilip kәtkәn, yeriloɣan yaki piqiloɣan ḫaywanni
Pәrwәrdigaroɣa atap ḳurbanliḳ ḳilmanglar. Mundaḳ ixni өz zemininglardimu ḫәrgiz
ḳilmanglar.
25 Hudayinglarning neni süpitidә yaḳa yurtluḳ kixining ḳolidin xundaḳ
ḫaywanlardin ḫeqḳaysisini elip sunmanglar; qünki ular meyip boloɣaqḳa, silәr

□ **22:12 «yat kixi»** — muxu yәrdә kaḫin bolmioɣan kixini kөrsitidu. ■ **22:13** Law. 10:14 □ **22:15 «Kaḫinlar»** — ibraniy tilida «Ular». Kaḫinlar hәlḳning muḳәddәs nәrsilәrdin yeməslikigә mәs'ul idi (16-ayәtni kөrüng). Bәzi alimlar «ular»ni «hәlḳ» dәp tәrjimә ḳilidu. □ **22:16 «qünki ularni muḳәddәs ḳiloɣuqi Pәrwәrdigar Өzümdurmәn»** — muxu yәrdә «ularni» bәlkim kaḫinlarning өzlirini kөrsitixi mumkin. ■ **22:21** Ḳan. 15:21; 17:1

üqün qobul qilinmaydu.□

Baxqa birnəqqə bəlgilimə

26 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
27 Bir mozay, qoza yaki ooqlaq tuoqulsa yəttə küngiqə anisini əmsun; səkkizinqi künidin baxlap Pərwərdigaroqa atap otta sunidioqan qurbanliq süpitidə qobul boluxqa yaraydu.□
28 Məyli kala bolsun, qoy bolsun, silər anisi bilən balisini bir kündə booquzlimanglar.
29 Silər Pərwərdigaroqa atap bir təxəkkür qurbanliqi sunmaqqi bolsanglar, qobul qilinixqa layiq boloqan yol bilən sununglar.
30 U sunuloqan künidə yeyilixi kerək; uningdin heqnemini ətisigə qaldurmasliqinglar kerək. Mən Pərwərdigardurmən.■
31 Silər Mening əmrlirimni qing tutup, ularoqa əməl qilinglar. Mən Pərwərdigardurmən.
32 Mening muqəddəs namimni buloqimanglar, Mən əmdi Israillarning arisida muqəddəs dəp bilinimən. Mən silərni muqəddəs qiloquqi Pərwərdigar bolup,
33 Hudayinglar boluxqa silərni Misir zeminidin qiqirip kəldim. Mən Pərwərdigardurmən.

23

Huda Israiloqa bekitkən heyt-bayramlar

1 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
2 Sən Israillaroqa mundaq degin: — Pərwərdigar bekitkən heytlar, silər muqəddəs sorunlar bolsun dəp qaqirip jakarlaydioqan heytlirim mana munulardur: —□
3 (altə kün ix-əmgək qilinsun; lekin yəttinqi küni «has xabat küni», muqəddəs sorunlar küni bolidu; u küni heqqandaq ix-əmgək qilmanglar. Qəyərdila tursanglar bu kün Pərwərdigaroqa ataloqan xabat küni bolidu).□ ■

«Ətüp ketix heyti» wə «petir nan heyti»

□ **22:25 «Hudayinglarning neni» —** uningoqa ataloqan türlük hədiyə-qurbanliqlar. Muxu yərdə kəzdə tutuloqini haywanlardur. Baxqa birhil tərjimisi: «Hudayinglarning neni süpitidə silər yaqa yurtluq kixining qolidin heq qurbanliqni elip sunmanglar wə silər xundaq haywanlar (meyip haywanlar)din heqkaysisini sunmanglar; qünki ular meyip boloqaqqa, silər üqün qobul qilinmaydu». Lekin bizningqə bu tərjimə tooqra əməs; qünki Musaoqa qüxürülgən qanun boyiqə yaqa yurtluqlar hətnə qobul qilsa, qurbanliqlarni sunuxqa bolatti. **«silər üqün qobul qilinmaydu»** — muxu yərdə «silər» qurbanliq sunoqan yaqa yurtluqni əz iqigə alidu. □ **22:27 «anisini əmsun» —** ibraniy tilida «ana astida tursun». ■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2 «Pərwərdigar bekitkən heytlar» —** muxu ibarini tooqriraq bayan qilsaq «Pərwərdigar bekitkən waqit-pəsillər» degən bolidu. Bu «pəsil-waqitlar»ning kəpinqisi xadlinidioqan, huxal pəytlər bolsimu, lekin «kafarət küni» undaq kün əməs. **«sorunlar»** — muxu yərdə «sorun» (yaki «yioqilix») degən səz «sorunoqa qaqirilix» degən mənini bildüridu. Nəgə qaqirilidu? Təkitlinidioqan ix həlqning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yenioqa yioqilixqa qaqirilix»tin ibarəttur. Əməliyəttə, bəzi heytlar wə xabat künliridə həlqning həmmisi yioqilip əməs, bəlki hərbir ailə «qəyərdə tursa», xu əy-qedirlarda jəm bolup Huda bərgən aramdin bəhrimən bolidu. Xundaqla ular xu küni Hudani seoqinip, uningoqa təxəkkür-mədhiyə qayturuxi mumkin, lekin bu ixlar muqəddəs qanunda rəsmiy bekitilgən əməs. □ **23:3 «has xabat küni» —** ibraniy tilida «xabatlarning xabati» — məhsus aram alidioqan kün. **«sorunlar»** — muxu «sorunlar» degənning mənisi tooqruluq 2-ayəttiki izahatni kərüng. **«xabat küni»** — muxu yərdə «xabat küni»ning tiloqa elinixining səwəbi bəlkim xuki, məlum bir heyt xabat künigə tooqra kelip qaloqan bolsa, xu künidə ohxaxla ix qilmay aram elixi kerək idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Qan. 5:13; Luqa 13:14

4 Silər bekitilgən künliri muqəddəs sorunlar bolsun dəp qaqirip jakarlaydioɣan,
Pərwərdigarning ɧeytliri mana munulardur: —□
5 Birinqi ayning on tətinqi küni gugumda Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix ɧeyti»
bolidu.□ ■

6 Xu ayning on bəxinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan «petir nan» ɧeyti bolidu; silər
yəttə küngiqə petir nan yəysilər.
7 Birinqi künidə silər muqəddəs yioɣilix qilip, ɧeqqandaq ix-əmgək qilmanglar.
8 Silər yəttə küngiqə Pərwərdigaroɣa atap otta sunidioɣan qurbanliqlarni sunup tu-
runglar. Yəttinqi künidə muqəddəs yioɣilix bolidu; ɧeqqandaq ix-əmgək qilmanglar.

«Dəsləpki ɧosul» ɧeyti

9 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
10 Sən Israillaroɣa mundaq degin: — Silər Mən əzünglaroɣa təqdim qilidioɣan zem-
inoɣa kirip, uningdin ɧosul yioɣqininglarda, ɧosulunglarning dəsləpki pixqinidin bir
baoɣlamni kaɧinning qexioɣa elip beringlar. □
11 Kaɧin silər üqün qobul boluxqa uni Pərwərdigarning aldida pulanglatsun; uni
pulanglatqan waqit bolsa xabatning ətisi bolidu. □
12 Silər uni pulanglatqan kündə silər bir yaxqa kirgən bejirim bir qozini
Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə qurbanliq süpitidə sununglar;
13 xuningoɣa qoxup axliq ɧədiyə süpitidə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
bir əfaɧning ondin birini Pərwərdigaroɣa huxbuy kəltürsun dəp otta sununglar;
buningoɣa qoxup xarab ɧədiyə süpitidə xarabtin bir ɧinning təttin birini sununglar.
14 Silər Hudayinglaroɣa has boloɣan bu ɧədiyəni sunidioɣan kündin ilgiri *yengi*
ɧosuldin ɧeqnemini, nə nan nə qomaq nə kək bax bolsun yemənglar. Bu dəwrdin-
dəwrgiqə silər üqün qəyərdə tursanglar əbədiy bir bəlgilimə bolsun.

«ɧəptilər ɧeyti» — bəzidə «orma ɧeyti», «dəsləpki orma ɧeyti» dəpmu atilidu

15 Andin silər xu xabat künning ətisidin, yəni xu bir baoɣlamni pulanglatma ɧədiyə
süpitidə sunoɣan künning ətisidin tartip, yəttə ɧəptə sananglar (ular toluq ɧəptə
boluxi kerək); ■
16 yəttinqi xabatning ikkinqi künigiqə əllik künni sananglar; andin Pərwərdigaroɣa
atap yengi *ɧosuldin* bir axliq ɧədiyə sununglar.
17 Özünglar turuwatqan jaylardin pulanglatma ɧədiyə süpitidə esil undin bir
əfaɧning ondin ikkisidə etilgən ikki nanni elip kəltürünglar; ular eqitqu selip etilgən
bolsun; bular Pərwərdigaroɣa ataloɣan dəsləpki ɧosul ɧədiyəsi dəp ɧesablinidu. □
18 Nandin baxqa yənə bir yaxliq yəttə bejirim qoza, yax bir torpaq wə ikki qoqqarni
kəydürmə qurbanliq süpitidə Pərwərdigaroɣa atap sununglar; ularoɣa has axliq

---

□ **23:4 «Pərwərdigarning ɧeytliri» —** ɧeytlar tooɣruluq «Qəl.» 28-bab, «Qan.» 16:1-17nimu kərüng. □ **23:5 «gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — Demək, kün petiwatqan qaoɣdin qarangoɣu qüxküqə boloɣan arilixtiki waqit. **«ətüp ketix *«pasha»* ɧeyti» —** bu ɧeyt tooɣruluq «Misirdin qixix» 12-bab, bolupmu 13-ayət wə izaɧatini, xundaqla «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Qəl. 28:16; Qan. 16:1 □ **23:10 «ɧosulunglarning dəsləpki pixqinidin bir baoɣlamni kaɧinning qexioɣa elip beringlar» —** bu ayəttiki ɧosul bolsa arpa ɧosuli idi. Buoɣday ɧosuli keyin bolidu (16-ayət). □ **23:11 «uni pulanglatqan waqit bolsa xabatning ətisi bolidu» —** «ətüp ketix» (birinqi ayning on tətinqi küni) ɧeytining ətisidin baxlap yəttə künlük «petir nan ɧeyt»i bolidu. Yəɧudiy ən'əniliri boyiqə bu yəttə kün iqidə kəlgən xabat künining ikkinqi küni «dəsləpki ɧosul ɧeyti» bolidu. ■ **23:15** Qan. 16:9,10 □ **23:17 «bular ... dəsləpki ɧosul ɧədiyəsi dəp ɧesablinidu» —** bu ɧosul bolsa, buoɣday ɧosuli idi. «Dəsləpki ɧosul ɧeyti»diki ɧosul bolsa arpa ɧosuli idi.

ḥədiyəliri wə xarab ḥədiyəlirini ḳoxup, ḥəmmisi Pərwərdigarơa huxbuy kəltürüxkə sunulsun.
19 Buningdin baxḳa silər gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekini, inaḳlik ḳurbanliḳi üqün
bir yaxlik ikki ḳozini kəltürünglar;
20 kaḥin bularni, yəni xu ikki ḳozini dəsləpki ḥosul nanlirioơa ḳoxup pulanglatma
ḥədiyə süpitidə Pərwərdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Pərwərdigarơa
ataloơan mukəddəs sanilip, kaḥinơa təgsun.
21 Xu küni silər «bügün bizlərgə mukəddəs yioılix bolidu» dəp jakarlanglar; xu küni
ḥeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. Bu silər üqün ḳəyərdila tursanglar əbədiy bir
bəlgilimə bolidu.

Ḥosul orux tooơruluḳ bəlgilimə

22 Etizingning bulung-puqḳaḳlirioıqiqə tamam yioıiwalmanglar, wə ḥosulungdin
ḳaloơan wasangni teriwalmioıin, bəlki bularni kəmbəoələllər bilən musapirlarơa
ḳoyoıin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■

«Kanay qelix ḥeyti»

23 Pərwərdigar Musaoơa mundaḳ dedi: —
24 Sən Israillarơa mundaḳ degin: —
Silər yəttinqi ayning birinqi küni toluḳ aram elip, kanaylar qelinix bilən əslətmə
yosunda ḥeyt ḳilip, mukəddəs sorunlarni tüzünglar. □ ■
25 U kündə ḥeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; Pərwərdigarơa atap otta sunulidioơan
bir ḳurbanliḳ sununglar.

«Kafarət küni»

26 Pərwərdigar Musaoơa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
27 Yəttinqi ayning oninqi küni bolsa kafarət küni bolidu; u kün silər üqün
mukəddəs yioılix küni bolidu; xu küni nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup,
Pərwərdigarơa atap otta sunulidioơan ḳurbanliḳni sununglar; □ ■
28 U kündə ḥeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; qünki u bir kafarət küni bolup, xu kün
өzünglar üqün Hudayinglar Pərwərdigar aldida kafarət ḳilinixḳa bekitilgəndur.
29 Ḥərkim xu küni nəpsini tartmay өzini təwən tutmisa өz həlḳidin üzüp taxlinidu.
30 Kimdəkim xu kündimu ḥərḳandaḳ bir ix ḳilsa, Mən xu adəmni өz həlḳidin üzüp
taxlaymən.
31 Xu küni ḥeqḳandaḳ ix ḳilmanglar; bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün ḳəyərdə
tursanglar bir əbədiy bəlgilimə bolidu.
32 U kün silər üqün toluḳ aram alidioơan xabat küni bolidu; nəpsinglarni tartip
өzünglarni təwən tutunglar. Xu ayning tokḳuzinqi küni gugumdin tartip ətisi
gugumoıiqə xabat künigə riayə ḳilip aram elinglar.

«Kəpilər ḥeyti»

33 Pərwərdigar Musaoơa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
34 Sən Israillarơa mundaḳ degin: — Yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap, yəttə
küngiqə Pərwərdigarning «kəpilər ḥeyti» bolidu. □ ■

■ **23:22** Law. 19:9; Ḳan. 24:19 □ **23:24 «kanaylar»** — yaki «buroıilar» (ḳoqḳarning münggüzliri). ■ **23:24** Qəl. 29:1 □ **23:27 «kafarət küni»** — ibraniy tilida «kafarətlər küni». **«nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup, ...»** — ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəḥudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni өz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **23:27** Law. 16:29,31; Qəl. 29:7 □ **23:34 «yəttinqi ay»** — ibraniy tilida «bu yəttinqi ay». ■ **23:34** Mis. 23:16; Qəl. 29:12; Ḳan. 16:15

35 Birinqi kündə muqəddəs yioɣilix bolidu; ɧeqqandaq ix-əmgək qilmanglar.
36 Yəttə küngiqə Pərwərdigarоɣa atap otta sunulidioɣan qurbanliq sununglar; səkkizinqi kündə silərgə muqəddəs yioɣilix bolidu; Pərwərdigarоɣa atap otta sunulidioɣan qurbanliq sununglar. Bu əzi təntənilik yioɣilix boloɣaq, u küni ɧeqqandaq ix-əmgək qilmanglar.■
37 Silər «muqəddəs sorunlar bolsun» dəp jakarlaydioɣan, yəni Pərwərdigar bekitkən ɧeytlar mana xulardur. Xu sorunlarda silər ɧərqaysi küngə bekitilgini boyiqə, Pərwərdigarоɣa atap otta sunulidioɣan ɧədiyə-qurbanliq, yəni kөydürmə qurbanliq, axliq ɧədiyə, baxqa ɧərhil qurbanliqlar wə xarab ɧədiyələrni sunisilər;
38 bulardin baxqa, Pərwərdigarning xabat künlirini tutisilər wə Pərwərdigarоɣa atap qaloɣan ɧədiyəliringlarni berip, qəsəm qurbanliqliringlarning ɧəmmisini ada qilip, ihtiyariy qurbanliqliringlarning ɧəmmisini sunisilər.
39 Silər əmdi zemindin ɧosul-məɧsulatlirini yioɣip bolup, yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap yəttə kün Pərwərdigarning ɧeytini ətküzünglar. Birinqi küni toluq aram elix bolidu, səkkizinqi konidimu toluq aram elix bolidu. □
40 Birinqi küni silər esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, yəni horma dərəhliri bilən qoyuq yopurmaqliq dərəhlərning xahlirini kesip, erik boyidiki səgət qiwiqlirini qirqip Hudayinglar Pərwərdigar aldida yəttə künni xundaq xad-huram ətküzisilər. □
41 Silər ɧər yili bu yəttə künni Pərwərdigarоɣa atioɣan bir ɧeyt süpitidə ətküzünglar; dəwrdin-dəwrgiqə bu silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. Silər ɧeytni yəttinqi ayda ətküzünglar.
42 Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar. Israilda tuoɣuloɣanlarning ɧəmmisi kəpidə tursun. □
43 Buning bilən Mən Israillarni Misir zeminidin qiqarоɣinimda, ularni kəpilərdə turoɣuzoɣinimni əwladliringlar bilidu. Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
44 Xundaq qilip Musa Pərwərdigarning bekitkən xu ɧeytlirini Israillarоɣa bayan qildi.

24

«Qiraoɣdan» wə «təqdim nan xirəsi tooɣrisidiki bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Israillarоɣa qiraoɣ ɧəmixə yeniq turuxi üqün zəytundin soqup qiqiriloɣan sap mayni sanga elip kelixkə buyruoɣin.
3 Ҳarun jamaət qedirining iqidə, ɧəküm-guwaɧliq sanduqining udulidiki pərdining sirtida ɧər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraoɣlarni xundaq pərləp tursun. Bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. □
4 Ҳarun ɧəmixə Pərwərdigarning aldida bu qiraoɣlarni pak qiraoɣdanning üstigə tizip qoysun.□
5 Sən yənə esil buoɣday unidin on ikki toqaqni ətkin. Ҳərbir toqaq bir əfaɧning ondin ikkisigə barawər bolsun.

■ **23:36** Yɧ. 7:37 □ **23:39 «ɧosul-məɧsulatliri» —** muxu «ɧosul-məɧsulatliri» axliqlar ɧəm ɧərhil mewə-qiwə məɧsulatlirini өz iqigə alidu. □ **23:40 «esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, ...» —** ibraniy tilida «esil dərəhlərdin mewini qatap, ...». □ **23:42 «Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar, ...» —** bu kəpilər yuqiridiki xah-qiwiqlardin yasilixi kerək. □ **24:3 «ɧəküm-guwaɧliq sanduqi» —** muxu yərdə «ɧəküm-guwaɧliq» Hudaning Israiloɣa boloɣan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilən boloɣan əɧdisini kərsitidu; Hudaning muqəddəs maɧiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan qilinoɣaqqa, «ɧəküm-guwaɧ» dəpmu atilidu. Oqurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əɧdə sanduqi iqidə saqlaqliq tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduq «ɧəküm-guwaɧliq sanduqi», ibadət qediri bolsa, «ɧəküm-guwaɧliq qediri» dəp atilidu. □ **24:4 «pak qiraoɣdan» —** yaki «sap altun qiraoɣdan».

6 Andin sən Pərwərdigarning aldidiki pak xirəning üstigə altidin ikki qatar qilip tizoqin. □
7 Ḥərbir qatarning üstigə sap məstiki qoyoqin; xuning bilən ular Pərwərdigaroqa atap otta sunulidioqan ḥədiyə, əslətmə nan bolidu.

8 Bularni u Israillaroqa wakalitən ḥərbir xabat küni Pərwərdigarning aldida tizsun; bu əbədiy bir əḥdidur.
9 Nanlar Ḥarun bilən uning ooqullirioqa təwə bolidu; ular ularni muqəddəs jayda yesun; qünki bu nərsilər Pərwərdigaroqa atap otta sunuloqan nərsilər iqidə «əng muqəddəslərning biri» dəp sanilip, Ḥarunoqa təwə bolidu; bu əbədiy bir bəlgilimidur.■

Hudaning namioqa kupurluq qilix gunaḥining jazasi

10 Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir ooqul bar idi. U Israillarning arisioqa bardi; u qedirgaḥta bir Israiliy bilən uruxup qaldi.
11 Ular soquxqanda Israiliy ayalning ooqli kupurluq qilip, *Pərwərdigarning* namini buloqap qaroqidi. Həlq uni Musaning aldioqa elip bardi. U kixining anisining ismi Xelomit bolup, u Dan qəbilisidin boloqan Dibrining qizi idi. □
12 Xuning bilən ular Pərwərdigarning ḥəküm buyruqi qikqquqə u kixini solap qoydi.□
13 Andin Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
14 Qaroqioquqini qedirgaḥning taxqirioqa elip qikinglar. Uning eytqinini angliqanlarning ḥəmmisi qollirini uning bexioqa qoysun, andin pütkül jamaət bir bolup uni qalma-kesək qilsun.
15 Ḥəmdə sən Israillaroqa mundaq degin: — Əgər birkim əz Hudasini ḥaqarətləp qaroqisa əz gunaḥini tartidu.
16 Pərwərdigarning namioqa kupurluq qiloqan ḥərqandaq kixi əlümgə məḥkum qilinsun; pütkül jamaət qoqum bir bolup uni qalma-kesək qilsun; məyli u musapir bolsun yaki yərlik bolsun, *muqəddəs* namoqa kupurluq qilsa əltürülsun.□
17 Əgər birsi baxqa birsini urup əltürsə, u əlümgə məḥkum qilinsun.
18 Birsi bir qarpayni əltürsə, uning üqün ḥaywanni töləp, janoqa-jan töləp bərsun.
19 Birkim əz qoxnisini meyip qilsa, u əzgigə qandaq qiloqan bolsa, uning əzigimu xundaq qilinsun.
20 Birər əzasi sunduruwetilgən bolsa, uningmu sundurulsun; kəzigə-kəz, qixioqa-qix nakar qilinsun; baxqa kixini qandaq zəhimləndürgən bolsa umu ḥəm xundaq qilinsun.■
21 Kimdəkim bir qarpayni əltürsə, qarpay töləp bərsun; adəmni urup əltürgən kixi bolsa, əlüm jazasioqa məḥkum qilinsun.
22 Silərdə birla qanun bolsun. musapir yaki yərlik bolsun, barawər muamilə qilinsun; qünki Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
23 Musa Israillaroqa xularni dedi; xuning bilən ular xu qaroqioquqini qedirgaḥning taxqirioqa elip qikip, qalma-kesək qildi. Xundaq qilip, Israillar Pərwərdigarning Musaoqa əmr qiloqinidək qildi.

□ **24:6 «pak xirə» —** yaki «sap altun xirə». ■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4 □ **24:11 «muqəddəs nam» —** muxu yərdə ibraniy tilida «muqəddəs nam» əməs, pəqət «Nam» deyilidu. Demək, Pərwərdigarning nami (16-ayətni kərüng). □ **24:12 «...Pərwərdigarning ḥəküm buyruqi qikquqə,...» —** ibraniy tilida «...Pərwərdigarning aoqzioqa qarap, u ḥəküm qiqaroquqə,...». □ **24:16 «muqəddəs nam» —** muxu yərdə ibraniy tilida pəqət «Nam» deyilidu. ■ **24:20** Mis. 21:24; Qan. 19:21; Mat. 5:38

25

Zeminning «xabat yili»

1 Pərwərdigar Sinay teoɣida Musaoɣa səz ķilip mundaķ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaķ degin: — Mən silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda u zeminning өzimu Pərwərdigaroɣa atap bir xabat aramini alsun. ■
3 Sən altə yil etizingni terip, altə yil tallиķ beoɣingni qatap, ulardin ḫosullarni yioɣķin;
4 əmma yəttinqi yili zeminning өzi üqün bir «xabatliķ aram» bolsun; u Pərwərdigaroɣa ataloɣan bir «xabat» ḫesablinidu. Xu yili sən etizingni terimaysən wə tallиķingni qatimaysən.
5 Өzlükidin ünüp qiķķan ḫosulni ormaysən; wə qatalmioɣan talliringning üzümlirini üzməysən; qünki xu yil zemin aram alidioɣan yildur.
6 Ḫalbuki, zemin xabat yilida qiķaroɣan ḫosul ḫəmminglaroɣa ozuķ bolidu, yəni өzüng üqün, ķul-dediking üqün, mədikaring üqün wə seningkidə turuwatķan musapir üqün, xuningdək mal-waranliring üqün
7 Wə zeminingdiki yawayi ḫaywanlar üqünmu ozuķ bolidu; zeminning ḫəmmə ḫosuli ozuķ bolidu.□

«Kanay-buroɣa qalidioɣan yili», yəni «azadliķ yili», «xadliķ yili»

8 Xuningdək sən yəttə ķetimliķ xabat yilini, yəni yəttə ḫəssə yəttə yilni sanioɣin; yəttə xabat yil künliri ķiriķ tokķuz yil bolidu.
9 Xunqilik waķit өtüp, yəttinqi ayda, ayning oninqi küni, kafarət künidə buroɣa qelip sadasini yuķiri qiķirisilər; kafarət künining өzidə silər pütkül zemininglarda buroɣining sadasini anglitisilər.
10 Xu əllikinqi yilini silər muķəddəs dəp bilip, pütkül zeminda uningda barliķ turuwatķanlarning ḫəmmisigə azadliķni jakarlixinglar kerək. Xu yil silərgə «azadliķ yili» bolidu, ḫərbiringlar өz yər-mülükliringlaroɣa ķaytisilər, ḫərbiringlar өz ailə-jəmətinglaroɣa ķaytip barisilər. □
11 Bu əllikinqi yili silərgə bir azadliķ yili bolsun; u yili ḫeq nemə terimaysilər, өzlükidin ünüp qiķķan ḫosulnimu ormaysilər wə qatalmioɣan talliringlarning üzümlirinimu yioɣmaysilər.
12 Qünki bu azadliķ yili bolup, silərgə muķəddəs ḫesablansun; uning ḫosulini bolsa, etiz-dalilardin tepip *ḫəmminglar* yəysilər.□

Yər-mülüklərning yanduruluxi

13 Azadliķ yili aranglardiki ḫərbir adəm өz yər-mülkigə ķaytsun.
14 Silər ķoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ķoxnanglardin birnemə setiwalsanglar, bir-biringlarni bozək ķilmanglar. □

■ **25:2** Mis. 23:10 □ **25:7 «… zeminingdiki yawayi ḫaywanlar üqünmu ozuķ bolidu; zeminning ḫəmmə ḫosuli ozuķ bolidu» —** demək, (1) etiz-talliķning igisi өz yeridin өzlükidin ünüp qiķķan «təbiiy ḫosul»ni oroɣaķ wə piqaķ bilən ḫərgiz almasliķi kerək; (2) barliķ ḫəlķ xu «təbiiy ḫosul»din, xundaķla ḫərhil dərəhlərning mewisini wə zemindiki baxķa təbiiy ozuķluķni (kimning yeridə boluxidin ķət'iynəzər) halioɣanqə ķol bilən üzsə bolatti; (3) ḫətta zemindiki yawayi ḫaywanlarmu uningdin bəḫrimən boluxķa bolatti; xuning üqün etiz ətrapidiki qit-ķaxalarni eqip berixi kerək idi. □ **25:10 «Azadliķ yili» —** əslidə ibraniy tilida «buroɣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadliķ yili», «xadliķ yili» degəngə өzgərdi. □ **25:12 «xabat yili» —** bu ix tooɣrisidiki bəlgilimilərni, 5-7-ayətlərdin wə izaḫatliridin kərüng. □ **25:14 «Silər ķoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ķoxnanglardin birnemə setiwalsanglar» —** bu ayəttiki «birnemə» xübḫisizki yər-zeminlarni yaki igilikni kərsitidu (13-ayətni kərüng).

15 Qoxnangdin *yərni* setiwalsang, undaqta «azadliq yili»din keyin ətkən yillarning
sanini ḥesablap uningdin setiwelixing kerək; umu qalƣan yillarning saniƣa qarap,
yərning keyinki ḥosullириƣa asasən sanga setip bərsun.
16 «*Azadliq yili»ƣiqə* bolƣan yillar kəprək bolsa, baḥasini xuningƣa muwapiq yuqiri
kətürisən; qalƣan yillar azraq bolsa, baḥasini xuningƣa muwapiq keməytsun.
Qünki qalƣan yillarning ḥosulliri qanqə bolsa, u xu boyiqə sanga setip beridu.
17 Silər bir-biringlarni bozək qilmanglar, bəlki Hudayinglardin qorqunglar; qünki
Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
18 Silər Mening bəlgilimilirimni tutup, ḥəkümlirimdə turup, xularƣa əməl qilinglar;
silər xundaq qilsanglar, zemininglarda tinq-aman turisilər.
19 Xuning bilən zemin silərgə əz mewisini beridu, silər toyƣudək yəp, uningda tinq-
aman turisilər.
20 Əgər silər: — Mana, bizgə terip ḥosulni yiƣixqa ijazət berilmisə, yəttinqi yili nemə
yəymiz, dəp sorisanglar,
21 *silərgə məlum bolsunki*, altinqi yilida üq yilning ḥosulini bərsun dəp, Mən
üstünglarƣa bərikitimni «qüx» dəp buyruymən.
22 Wə xundaq boliduki, silər səkkizinqi yili teriysilər, əmma toqquzinqi yiliƣiqə exip
qalƣan kona ḥosuldin tehiqə yəysilər; xu toqquzinqi yiliƣiqə silər kona axliqtin
yəysilər.
23 Yər-zemin setilsa, mənggülük setilmisun, qünki zeminning əzi Meningkidur, silər
bolsanglar Mening yenimdiki musapir wə meḥman, halas.
24 Silər igə bolidiƣan pütkül zeminda yər-zeminning igilirigə uni «qayturuwelix
ḥoquqi»ni yaritip berixinglar kerək.
25 Əgər qerindaxliringlardin biri kəmbəƣəllixip, əz miras yerini setiwətkən bolsa,
uning yeqin tuƣqini, yəni «ḥəmjəmət xapaətqi»si kelip əz qerindixi satqan yərni
qayturup setiwalsun. □
26 Əgər uning ḥeq xapaətqi tuƣqini bolmisa, lekin u yanduruwelixqa kerəklik pulni
tapalisa, □
27 Undaqta satqiniƣa qanqə yil bolƣanliqini ḥesablap, *azadliq yiliƣiqə* qalƣan yillar
üqün setiwalƣan kixigə muwapiq pul berip, əz yerigə qaytsun.
28 Lekin əgər u yanduruwelixqa kerəklik pulni tapalmisa, əzi setip bərgən yər azadliq
yiliƣiqə alƣuqining qolida tursun; azadliq yili kəlgəndə yər yər setiwalƣuqining
qolidin qiqsun, əz igisi əz yər-mülkigə qaytsun.

Setip bərgən əylər tooƣruluq

29 Əgər birsi sepillиq xəḥərning iqidiki bir turalƣu əyni satqan bolsa, setip bir yil
iqidə uni yanduruwelix ḥoquqi bardur. Toluq bir yil tügəp bolƣuqə, yanduruwelix
ḥoquqi bardur.
30 Lekin pütün yil iqidə yanduruwelinmisa, sepillиq xəḥərning iqidiki bu əy nəsildin-
nəsilgə alƣan kixining qolida bolup, azadliq yili kəlsimu yandurulmas.
31 Lekin sepilsiz kəntlərning əyliri bolsa zeminning etizliridək ḥesablinidu; ularni
yandurup setiwalƣili bolidu; azadliq yili kəlgəndə əsli igisining qoliƣa yandurulidu.
32 Lekin Lawiy xəḥərliridə bolsa, Lawiylar əz mirasi bolƣan xəḥərlərdiki əylirini
halisa ḥərqaqan qayturuwelix ḥoquqi bardur. □

□ **25:25 «ḥəmjəmət xapaətqi» —** muxu səz ibraniy tilidiki «goel»ning tərjimisidur. Təwrattiki nuroƣun yərlərdə bu səz tepilidu (məsilən, «Ayup» 19:25ni wə izaḥatni kərüng). Bəzidə «ḥəmjəmət qutquzoƣuqi» dəp tərjimə qilinidu. Bu səz omumən birsining məlum awariqilikkə uqriƣinida, uningƣa tuƣqanqilиq (ḥəmjəmətlik) qilip uni qutquzux üqün bədəl tələydiƣan qutquzoƣuqi tuƣqinini bilduridu. □ **25:26 «lekin u yanduruwelixqa kerəklik pulni tapalisa» —** ibraniy tilida «u» «uning qoli» degən səz bilən ipadilinidu. □ **25:32 «Lawiylarning xəḥərliri» —** Israil iqidə Lawiylarƣa alaḥidə has bolƣan 48 xəḥər bar idi («Qəl.» 35-bab, «Yəxua» 21-babni kərüng).

33 Lawiylardin biri өylirini, yəni өz mirasi bolƣan xəḥərdiki bir өyni ḳayturuwelix
ḥoḳuḳi bar bolsimu, *lekin ḳayturup almiƣan bolsa*, undaḳ əḥwalda u azadliḳ
yili kəlgəndə yandurulidu; qünki Lawiy xəḥərlirining өyliri bolsa Lawiylarning
Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □
34 Xundaḳ ḥəm bularning xəḥərlirining qөrisidiki etiz-yərliri bolsa, ularning əbədiy
mirasi bolƣaqḳa, setilsa bolmaydu.□

Ḳərzlər wə ḳullar toƣruluḳ bəlgilimilər

35 Sanga ḳoxna bolƣan, ḳerindaxliringlardin biri kəmbəƣəllixip, өz jenini baḳalmay
ḳalsa, sən uni musapir yaki yaḳa yurtluḳ meḥmandək yeningda turƣuzup, uningdin
həwər alƣin.
36 Sən uningdin өsüm wə yaki payda almiƣin; sən Hudayingdin ḳorḳup,
ḳerindixingni ḳexingda turuxḳa ḳoyƣin. ■
37 Pulungni uningƣa өsümgə bərmə, axliḳingnimu payda elix məḳsitidə uningƣa
өtnə bərmigin.
38 Hudayinglar boluxḳa, Ḳanaan zeminini silərgə berixkə silərni Misir zeminidin
qiḳirip kəlgən Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.
39 Əgər sanga ḳoxna bolƣan ḳerindixing kəmbəƣəllixip, өzini sanga satsa, uni
ḳuldək ḳulluḳ hizmitigə salmiƣin; ■
40 bəlki u ḳexingda mədikar yaki musapirdək tursun; azadliḳ yiliƣiqə sening
hizmitingdə bolsun;
41 andin azad bolup өzi bilən baliliri ḳexingdin qiḳip, өz jəmətigə yenip berip, ata-
bowilirining yər-mülkigə ḳaytsun. □
42 Qünki ular Mən Өzüm Misir zeminidin qiḳirip elip kəlgən ḳul-bəndilirim
bolƣaqḳa, ularni ḳuldək setixḳa yol ḳoymanglar.
43 Sən ularƣa ḳattiḳ ḳolluḳ bilən hojiliḳ ḳilmaysən, bəlki Hudayingdin ḳorḳḳin.■
44 Lekin өzünggə ḳul yaki dedək almaḳqi bolsang, ularni ətraptiki yat əllərdin
xundaḳ ḳul ya dedək setiwalsang bolidu.
45 Bulardin baxḳa, aranglarda olturaḳlaxḳan musapirlarning pərzəntlirini wə xu-
larning jəmətidin, yəni silər bilən billə turuwatḳan, zemininglarda tuƣulƣanlardin
ḳullar setiwalsanglar bolidu; xuning bilən ular silərning mülkünglar bolup ḳalidu.
46 Silər muxularni өzünglardin keyinki baliliringlarƣa miras ḳilip, ularƣa mülük
boluxḳa ḳaldursanglar bolidu; muxularni əbədgiqə ḳul ḳilsanglar bolidu; lekin өz
ḳerindaxliringlar bolƣan Israillar arisida bolsa, bir-biringlarƣa ḳattiḳ ḳolluḳ bilən
hojiliḳ ḳilmasliḳinglar kerək.
47 Əgər aranglarda olturuxluḳ bir musapir yaki yaḳa yurtluḳ beyiƣan wə uningƣa
ḳoxna ḳerindixing kəmbəƣəllixip, өzini xu ḳoxna musapirƣa wə yaki xu musapirn-
ing məlum bir əwladiƣa satsa,
48 u setilƣandin keyin uningda pul tөləp ḥөrlükkə qiḳix ḥoḳuḳi ḳalidu; uning aka-
ukilirining ḥərḳaysisi uni ḥөrlükkə setiwalsa bolidu.

□ **25:33 «Lawiylardin biri өylirini... ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bar bolsimu,... u azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu»** — yaki «Əgər Lawiylardin biri baxḳa birsidin (yəni baxḳa bir Lawiy adəmdin) өz mirasi bolƣan xəḥiridə bir өyni setiwalsimu, azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu». Bu ayətning yənə bəzi baxḳa tərjimiliri yaki xərḥliri uqrixi mumkin. □ **25:34 «... bularning xəḥərlirining qөrisidiki etiz-yərliri ... setilsa bolmaydu»** — bu etizlar ularning hususiy təəlluḳati əməs, bəlki ularning «kollektip» təəlluḳi idi. ■ **25:36** Mis. 22:25; Ḳan. 23:18; Pənd. 28:8; Əz. 18:8; 22:12 ■ **25:39** Mis. 21:2; Ḳan. 15:12; Yər. 34:14 □ **25:41 «andin *ḳul*** azad bolup өzi bilən baliliri ... ata-bowilirining yər-mülkigə ḳaytsun» — «Mis.» 21:2-6-ayətlərdə berilgən bəlgilimilər boyiqə ibraniy ḳul altə yil ixləp bolƣandin keyin azadliḳḳa ḳoyup berilixi kerək. Lekin «azadliḳ yili» uning ixləxkə kerək bolƣan altə yil toxmayla kəlsə, xu yili u ailisi bilən azadliḳḳa qiḳidu. ■ **25:43** Əf. 6:9; Kol. 4:1

49 Xuningdək uning taoɣisi yaki taoɣisining ooɣli wə yaki jəmətidin boloɣan ɦərkaysi yekin tuoɣkini uni ɦərlükkə setiwalsa bolidu; yaki өzining ķurbi yətsə, pul berip өz-өzini ɦərlükkə setiwalsa bolidu. □
50 Uni setiwalidioɣan kixi uning hojisi bilən gəplixip setiloɣan yildin tartip azadlik yilioɣiqə ķanqilik boloɣanlikini ɦesablap, setiwelix baɦasini yillarning sanioɣa ķarap ɦesablisun; *ɦərlük puli ɦesablaxta ķulning hojisioɣa* ixləxkə kerək boloɣan ķaloɣan künlirining ɦəkķi «mədikarning ixligən künliri»dək ɦesablansun. □
51 Azadlik yilioɣa yənə heli yillar bolsa, xuni ɦesablap, setiloɣan pulning nisbiti boyiqə ɦərlük pulini ɦesablap bərsun;
52 əgər azadlik yilioɣa az yillar ķaloɣan bolsa, uni ɦesab ķilip, ķaloɣan ķulluk yillirioɣa muwapik pulni yandurup bərsun.
53 Bolmisa, ķul xu hojisining yenida yillik mədikardək turuxi kerək; uning hojisi sening kөz aldingda uningoɣa ķattik ķolluk bilən hojilik ķilmisun.□
54 Əgər ķul yukiriki yollar bilən ɦərlükkə qikalmisa, azadlik yili kəlgəndə ķoyup berilsun — u baliliri bilən ķoxulup azad bolidu.
55 Qünki Israillarning өzi Manga ķul-bəndilərdur; ular Mən Өzüm Misir zeminidin qikirip kəlgən ķul-bəndilirimdur. Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.

26

Hudaoɣa itaətmən boluxning bəht-bərikiti, itaətsizlik kəltüridioɣan balayi'apətlər

1 Silər өzünglar üqün ɦeqķandak but yasimanglar yaki өzünglaroɣa ɦeq oyma məbud yaki ɦəykəl-tüwrükni turoɣuzmanglar yaki ularoɣa bax uruxķa oyuloɣan nəkixlik taxlarni zemininglarda ɦərgiz tiklimənglar; qünki Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən. ■
2 Mening xabat künlirimni tutup, mukəddəs jayimoɣa ihlasmən bolunglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
3 Əgər silər mening bəlgilimilirimdə mengip, əmrlirimni tutup ularoɣa əməl ķilsanglar, ■
4 Mən yeringlarning өz ɦosulini berip turuxioɣa, daladiki dərəhlərning mewisini qikirixioɣa wakti waķtida yamoɣurliringlarni yaoɣdurup turimən.
5 Xuning bilən haman tepix wakti üzüm yioɣix pəsligiqə bolidu, üzüm yioɣix wakti teriloɣu waķtioɣiqə bolidu; silər neninglarni toyunoɣuqə yəp, өz zemininglarda tinq-aman turisilər. ■
6 Mən zeminoɣa aram-tinqlik ata ķilimən, xuning bilən ɦeqkim silərni ķorkitalmaydu, aramhuda yetip uhlaysilər; wəɦxiy ɦaywanlarni zemindin yokitimən, ķiliqmu zemininglardin өtməydu; ■
7 silər düxmənliringlarni ķooɣlaysilər, ular aldinglarda ķiliqlinip yikilidu.
8 Silərdin bəx kixi yüz kixini ķooɣlaydu, yüz kixi on mingni ķaquridu; düxmənliringlar bolsa aldinglarda ķiliqlinip yikilidu. ■

□ **25:49 «…өzining ķurbi yətsə, pul berip өz-өzini ɦərlükkə setiwalsa bolidu»** — demək, hojayini yat əllik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayətlərdiki «ķul altə yil ixləp andin azad bolidu» degən bəlgilimə inawətlik bolmaydu. □ **25:50 «… ķaloɣan künlirining ɦəkķi «mədikarning ixligən künliri»dək ɦesablansun»** — demək, ķaloɣan yillaroɣa mədikarning ix ɦəkķi өlqimi boyiqə pul ɦesablap təlixi kerək. □ **25:53 «… uning hojisi sening kөz aldingda uningoɣa ķattik ķolluk bilən hojilik ķilmisun»** — demək, Yəɦudiylardin biri yaķa yurtluk bir hojayinning ķol astida ķul bolup ixlisə, ķoxna boloɣan Yəɦudiy ķerindaxliri uning ɦalioɣa yetip, uningdin həwər elixi kerək. ■ **26:1** Mis. 20:4; Qan. 5:8; 16:22; Zəb. 97:7 ■ **26:2** Law. 19:30 ■ **26:3** Qan. 28 ■ **26:5** Law. 25:19 ■ **26:6** Ayup 11:18,19 ■ **26:8** Yə. 23:10

9 Mən silərgə yüzümni ⱪaritip, silərni pərzənt kərgüzüp kəpəytimən, silər bilən baoⱪlioⱪan əḥdəmni məzmut turoⱪuzimən.
10 Silər tehiqə uzun saⱪlanoⱪan kona axliⱪni yəwatⱪininglarda, yengi axliⱪ qiⱪidu; yengisi wəjidin konisini qiⱪiriwetisilər.
11 Mən Өz makanimni aranglarda turoⱪuzimən wə ⱪəlbim silərdin nəprətlənməydu. ■
12 Mən aranglarda mengip silərning Hudayinglar bolimən wə silər Mening həlⱪim bolisilər.
13 Mən silərni Misirda ularning ⱪulliri boluxtin ḥər ⱪilixⱪa xu zeminidin qiⱪaroⱪan Hudayinglar Pərwərdigardurmən; Mən boyunturuⱪunglarning asarətlirini sundurup, ⱪəddinglarni tik ⱪilip mangoⱪuzdum.
14 Ḥalbuki, əgər silər Manga ⱪulaⱪ salmay, bu əmrlərning ḥəmmisigə əməl ⱪilmay, ■
15 bəlgilimilirimni taxlap, ⱪəlbinglardin ḥəkümlirimni yaman kərüp, barliⱪ əmrlirimni tutmay, əḥdəmni buzsanglar,
16 Mənmu bexinglaroⱪa xu ixlarni qüxürimənki, — Mən silərgə wəḥimə selip, kəzünglarni kor ⱪilidioⱪan, jeninglarni zəipləxtüridioⱪan sil-waba kesili, kezik kesilini bexinglaroⱪa qüxürimən. Silər uruⱪunglarni bikar qeqip-teriysilər, qünki düxmənliringlar uni yəp ketidu.
17 Mən yüzümni silərgə ⱪarxi ⱪilimən, xuning bilən silər düxmənliringlardin urulup ⱪaqidioⱪan bolisilər; silərni əq kərgüqilər üstünglardin ḥəkümranliⱪ ⱪilidu; ḥeqkim silərni ⱪooⱪlimisimu, ⱪaqisilər.■
18 Bulardin ḥeq ibrət almay, bəlki Manga yənə ⱪulaⱪ salmisanglar, Mən gunaḥliringlar tüpəylidin silərgə boloⱪan jazani yəttə ḥəssə eoⱪirlitimən,
19 küq-ḥəywənglardin boloⱪan ḥakawurluⱪinglarni sundurimən; asmininglarni təmürdək ⱪilip, yeringlarni mistək ⱪiliwetimən; □
20 əjir-japayinglar bikaroⱪa ketidu, yeringlar ḥosul bərməydu, daladiki dərəḥlərgə mewə qüxməydu.
21 Əgər yənila Mən bilən ⱪarxi mangsanglar, xundaⱪla Manga ⱪulaⱪ salmisanglar, Mən gunaḥliringlaroⱪa layiⱪ bexinglaroⱪa qüxidioⱪan waba-külpətlərni yənə yəttə ḥəssə eoⱪirlitimən.
22 Aranglaroⱪa silərni baliliringlardin juda ⱪilidioⱪan, qarpayliringlarni yoⱪitidioⱪan, silərni azlitidioⱪan yawayi ḥaywanlarni əwətimən; yol-koqiliringlar adəmzatsiz qəldək bolup ⱪalidu.
23 Silər bu ixlar arⱪiliⱪ ibrət-tərbiyə almay, bəlki yənila Manga ⱪarxi mangsanglar,
24 Mənmu silərgə ⱪarxi mengip, gunaḥinglar tüpəylidin boloⱪan jazani yənə yəttə ḥəssə eoⱪirlitip, Mən Өzüm silərni urimən; ■
25 üstünglaroⱪa əḥdəmni buzoⱪanliⱪning intiⱪamini alidioⱪan ⱪiliq qüxürimən; xuning bilən silər xəḥərlərgə yioⱪiliwalisilər, Mən aranglaroⱪa waba qüxürimən; xuning bilən silər düxmənlərning ⱪolioⱪa qüxisilər.
26 Silərgə yələnqük boloⱪan axliⱪni ⱪurutiwetimən; on ayal bir bolup bir tonurda nan yeⱪip, nanlarni silərgə tarazida tartip beridu, əmma buni yeginingler bilən toymaysilər. □

■ **26:11** Əz. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ **26:14** Ⱪan. 28:15; Yioⱪ. 2:17; Mal. 2:2 ■ **26:17** Pənd. 28:1 □ **26:19 «… asmininglarni təmürdək ⱪilip, yeringlarni mistək ⱪiliwetimən» —** demək, asmandin ḥəl-yeoⱪin qüxməydu ḥəmdə bəlkim ularning dualiri asmandin yuⱪirioⱪa ətməydu, yər susiz bolup intayin ⱪattiⱪlixip bolidu. ■ **26:24** 2Sam. 22:27; Zəb. 18:26-27 □ **26:26 «silərgə yələnqük boloⱪan axliⱪni ⱪurutiwetimən; …» —** səzmusəz tərjimə ⱪiloⱪanda «Mən silərning «nan ḥasa»nglarni sunduriwətkinimdə, …». «Yələnqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayaⱪ» yaki «ḥasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, ⱪədimki zamanlarda Yəḥudiy həlⱪi Өz nanlirini bir tayaⱪta (zihⱪa ətküzgəndək) kətürüp mangatti. Omumən, mənisi bizning tərjimə ⱪiloⱪinimizdək bolsa kerək.

27 Əgər bulardin ḫeq ibrət almay, manga ḳulaḳ salmisanglar, bəlki manga ḳarxi
mangsanglar,
28 Mənmu ḳəḫr bilən silərgə ḳarxi mangimən; Mən, yəni Mən Өzüm gunaḫliringlar
tüpəylidin jaza-tərbiyini yənə yəttə ḫəssə eoɣirlitip qüxürimən.
29 Xuning bilən silər ooɣulliringlarning gəxi wə ḳizliringlarning gəxini yəysilər; ■
30 xundaḳla Mən ḳurbanliḳ «yuḳiri jay»liringlani wəyran ḳilip, «kün
tüwrük»liringlarni sundurup, ələkliringlarni sunuḳ butliringlarning üstigə
taxliwetimən; Mening ḳəlbim silərdin nəprətlinidu. □ ■
31 Mən xəḫərliringlarni wəyran ḳilip, muḳəddəs jayliringlarni harab ḳilip,
ḳurbanliḳinglarning huxbuylirini yənə purimaymən;
32 zeminni ḫalakətkə elip barimən; uningda olturaḳlaxḳan düxmənliringlar bu
əḫwaloɣa ḫəyranuḫəs ḳalidu.
33 Silərni əllərning arisioɣa taritip, kəyninglardin ḳiliqni suoɣurup ḳooɣlaymən;
xuning bilən zemininglar wəyran bolup xəḫərliringlar harab ḳilinidu.
34 U waḳitta, silər düxmənliringlarning zeminida turuwatḳiningларda, zemin
wəyranə boloɣan barliḳ künlərdə, zemin өz xabat künliridin səyünidu; u zamanda
zemin dərwəḳə aram elip өz xabatliridin səyünidu. ■
35 Өzi wəyranə bolup turoɣan barliḳ künliridə u aram alidu, yəni silər uningda
turuwatḳan waḳittiki xabat künliringlarda ḫeq almioɣan aramni əmdi alidu.
36 Aranglardin ḳutulup ḳaloɣanlar bolsa, ular düxmənlərning zeminlirida turoɣinida
kөngüllirigə yürəkzadilik salimən, xuning bilən ular qüxkən bir yopurmaḳning
xəpisini anglisa ḳiliqtin ḳaqḳandək ḳaqidu; ḫeqkim ḳooɣlimisimu yiḳilip qüxidu.
37 Gərqə ḫeqkim ularni ḳooɣlimisimu, dərwəḳə ḳiliqtin yiḳitiloɣandək ular bir-
birining üstigə putlixip yiḳilidu; silərdə düxmənliringlaroɣa ḳarxi turoɣudək küq
ḳalmaydu.
38 Əllərning arisida ḫalak bolisilər, düxmənliringlarning zemini silərni yəp ketidu.
39 Aranglardin ḳutulup ḳaloɣanliri bolsa өz rəzilliki tüpəylidin düxmənliringlarning
zeminida zəiplixidu; wə ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək
ularmu zəiplixidu.□

Gunaḫlarni iḳrar ḳilip nijat tepix

40 Ḫalbuki, ular өzi ḳiloɣan rəzilliki bilən ata-bowilirining sadir ḳiloɣan rəzillikini,
Manga yüz өrüp asiylik ḳiloɣinini, xundaḳla ularning Manga ḳarxi turup mangoɣinini
boynioɣa alidu, □
41 xuningdək Mening ularoɣa ḳarxi mangoɣinimoɣa, xuningdək ularni düxmənlirining
ḳolioɣa tapxuroɣinimoɣa iḳrar bolidu. Xunga əgər u waḳitta ularning hətnisiz kөngli
tөwən ḳilinip, өz ḳəbiḫlikining jazasini ḳobul ḳilsa,
42 undaḳta Mən Yaḳup bilən baoɣlioɣan əḫdəmni yad ḳilip, Isḫaḳ bilən baoɣlioɣan
əḫdəmnimu wə Ibraḫim bilən baoɣlioɣan əḫdəmnimu esimgə kəltürimən, zeminnimu
yad ḳilimən.

■ **26:29** Ḳan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yioɣ. 4:10 □ **26:30 «yuḳiri jaylar» —** Israil wə Yəḫuda uzundin beri taoɣ qoḳḳiliri ḳatarliḳ jaylarda ḫərhil butlaroɣa qoḳunup, ḫətta axu jaylarda «insan ḳurbanliḳ»larni ḳilip kəlgən («Əz.» 16:21, 20:28 ḳatarliḳlarni kөrüng). **««kün tüwrük»liringlarni» —** «kün tüwrük»lər bəlkim küngə qoḳunuxḳa munasiwətlik but-ḫəykəllər boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: — «isriḳdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2 □ **26:39 «ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək ularmu zəiplixidu» —** yaki «өzliridiki, xundaḳla ata-bowilirining rəzillikidə yürüp zəiplixidu». □ **26:40 «… Manga ḳarxi turup mangoɣinini boynioɣa alidu» —** xu ayətning ḳiziḳ bir yeri xuki, uningda eniḳ ḫalda həlḳning birla qong rəzilliki, birla qong asiyliḳi kərsitilgəndək turidu. Ḳaysi «birla gunaḫ» desək, jawab xübḫisizki, Injilda tepilidu — u bolsimu, өz Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫini rət ḳilixtin ibarət.

43 Qünki zemin ulardin taxlinip, ularsiz bolup harabə turoɣan waḳitta, xabat künliridin səyünidu; ular bolsa өz ḳəbiḥlikining jazasini ḳobul ḳilidu; səwəbi dəl xuki, ular Mening ḥөkümlirimni taxlidi, bəlgilimilirimni ḳəlbidin yaman kөrgənidi.
44 Ḫalbuki, xundaḳ bolsimu, ular өz düxmənlirining zeminida turoɣinida Mən ularni taxlimaymən yaki ularoɣa өqlük ḳilmaymən, xuningdək ular bilən baoɣliɣan əḥdəmni buzmaymən, ularni yoḳatmaymən; qünki Mən Өzüm ularning Hudasi Pərwərdigardurmən. ■
45 Mən bəlki ularni dəp, ularning Hudasi boluxḳa əllərning kөzi aldida Misir zeminidin qiḳirip kəlgən ata-bowiliri bilən baoɣlaxḳan əḥdəmni esimdə tutimən. Mən Pərwərdigardurmən.

Hulasə

46 Pərwərdigar Musani wasitə ḳilip, Sinay teoɣida өzi bilən Israillarning otturisida bekitkən ḥөkümlər, bəlgilimilər wə ḳanunlar mana xular idi.

27

Ḳoxumqə ḳisim — Ḳəsəm bilən Hudaoɣa ataloɣan kixilər tooɣruluḳ

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: — Əgər birsi pəwḳul'addə bir ḳəsəm ḳilip məlum kixining jenini Pərwərdigaroɣa atioɣan bolsa, undaḳta xu kixigə sən bekitkən jenining ḳimmitining nərhi töwəndikidək bolidu; □
3 Yexi yigirmə bilən atmixning ariliḳida boloɣan ər kixi bolsa, sən tohtitidioɣan ḳimmiti muḳəddəs jaydiki xəkəlning өlqəm birliki boyiqə bolsun; uning ḳimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □
4 Ayal kixi bolsa, aranglarda tohtitiloɣan ḳimmiti ottuz xəkəl bolsun.
5 Əgər yexi bəx bilən yigirmining ariliḳida bolsa, ərkək üqün tohtitilidioɣan ḳimmiti yigirmə xəkəl bolup, ayal kixi üqün on xəkəl bolsun.
6 Əgər yexi bir ay bilən bəx yaxning ariliḳida bolsa, tohtitilidioɣan ḳimmiti ooɣul bala üqün bəx xəkəl, ḳiz bala üqün üq xəkəl kümüx bolsun.
7 Əgər atmix ya uningdin qongraḳ yaxtiki kixi bolsa, tohtitilidioɣan ḳimmiti ər kixi üqün on bəx xəkəl, hotun kixi üqün on xəkəl bolsun.
8 Əgər birsi tohtitiloɣan ḳimmitini töləxkə ḳurbi yətmisə, u өzini kaḥinning aldida təḳ ḳilsun; kaḥin uning ḳimmitini bekitsun. Kaḥin ḳəsəm ḳiloɣuqining əḥwalioɣa ḳarap uning ḳimmitini tohtitip bərsun.

Ḳoxumqə ḳisim — ḳəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan ḫaywanlar tooɣruluḳ

■ **26:44** Ḳan. 4:31; Rim. 11:1,26 □ **27:2 «sən bekitkən jenining ḳimmitining nərhi töwəndikidək bolidu»** — xübḥisizki, muxu yərdə «sən» bax kaḥin yaki bu ixḳa məs'ul boloɣan kaḥinni kөrsitidu. □ **27:3 «muḳəddəs jaydiki xəkəlning өlqəm birliki»** — xübḥisizki, pütkül əl üqün өzgərməs өlqəm bolsun dəp muḳəddəs jayda saḳlaḳlik, muḳim bekitilgən birnəqqə hil өlqəmlərdin biri boluxi kerək. «Xəkəl» kümüxning (yaki altunning) өlqimi bolup, adəttə 11.4 gram ətrapida boluxi mumkin. **«… Uning ḳimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun»** — ibraniy tilida «sən… uning ḳimmitini tohtitip bərgin» deyilidu. Biz uni «…uning ḳimmiti ... tohtitilsun» dəp məjḥul xəkildə alduḳ. Keyinki ayətlərdimu biz xu ibarini «məjḥul xəkil»də ipadiliduḳ.

9 Əgər birsi *ⱪəsəm ⱪilip* Pərwərdigarƣa ⱪurbanliⱪ boluxⱪa layiⱪ bolidiƣan bir ⱨaywanni uningƣa atiƣan bolsa, undaⱪta xundaⱪ ⱨaywanlar Pərwərdigarƣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun; □
10 ⱨaywan naqar bolsa uning ornigа yahxini yaki yahxining ornigа naqirini tegixixkə yaki ornigа baxⱪisini almaxturuxⱪa ⱨərgiz bolmaydu. Mubada atiƣuqi u ⱨaywanning ornigа yənə bir ⱨaywanni yənggüxliməkqi bolsa, Awwalⱪisi bilən ornigа əkəlginining ⱨər ikkisi muⱪəddəs sanalsun.
11 Əgər ⱨaywan Pərwərdigarƣa ataloƣan ⱪurbanliⱪⱪa layiⱪ bolmaydiƣan bir «napak» ⱨaywan bolsa, undaⱪta u ⱨaywanni kaⱨinning aldigа elip kəlsun;
12 andin kaⱨin өzi uning yahxi-yamanliⱪigа ⱪarap ⱪimmitini tohtatsun; kaⱨin ⱪimmitini ⱪanqə tohtatⱪan bolsa xundaⱪ bolsun.
13 Əgər igisi pul tələp ⱨaywanni ⱪayturuwlmaⱪqi bolsa, tohtitiloƣan ⱪimmitigə yənə uning bəxtin birini ⱪoxup bərsun.

Ⱪəsəm üqün Hudaoƣa ataloƣan өylər tooƣuluⱪ

14 Əgər birsi Pərwərdigarƣa muⱪəddəs bolsun dəp өyini uningƣa atap muⱪəddəs ⱪilsa, kaⱨin uning yahxi-yamanliⱪigа ⱪarap ⱪimmitini tohtatsun; kaⱨin uning ⱪimmitini ⱪanqə tohtatⱪan bolsa, xu ⱪimmiti inawətlik bolidu.
15 Keyin əgər өyni atiƣuqi kixi uni ⱪayturuwalmaⱪqi bolsa, u tohtitiloƣan ⱪimmitigə uning bəxtin birini ⱪoxup bərsun; andin өy yənə uning bolidu.

Ⱪəsəm üqün Hudaoƣa ataloƣan yər-etizlar tooƣuluⱪ

16 Əgər birsi өz mal-mülki boloƣan etizliⱪning bir ⱪismini Pərwərdigarƣa atap muⱪəddəs ⱪilsa, ⱪimmiti uningƣa ⱪanqilik uruⱪ terilidiƣanliⱪigа ⱪarap tohtitilsun; bir homir arpa uruⱪi ketidiƣan yər bolsa, ⱪimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □
17 Əgər birsi «azadliⱪ yili»din tartip өz etizliⱪini muⱪəddəs ⱪilsa, sən ⱪanqə tohtatsang xu bolsun. □
18 Lekin əgər birsi «azadliⱪ yili»din keyin өz etizliⱪini muⱪəddəs ⱪiloƣan bolsa, kaⱨin kelidiƣan azadliⱪ yiligа qə ⱪanqilik yillar ⱪaloƣanliⱪini ⱨesablap ⱪimmitini tohtatsun. Өtüp kətkən yillarƣa ⱪarap toluⱪ baⱨadin muwapiⱪ pul keməytilsun.
19 Əgər birsi өz etizliⱪini muⱪəddəs ⱪiloƣandin keyin pul tələp uni ⱪayturuwalmaⱪqi bolsa, u sən tohtatⱪan ⱪimmitigə yənə uning bəxtin birini ⱪoxup bərsun; xuning bilən etizliⱪ uning өz ⱪoliƣa ⱪaytidu.
20 Əgər u pul berip etizliⱪni ⱪayturuwalmiƣan bolsa yaki baxⱪa birsigə setip bərgən bolsa, keyin xu etizliⱪni ⱪayturuwelixⱪa bolmaydu, □

□ **27:9 «Pərwərdigarƣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun»** — demək, ⱪurbanliⱪlarƣa layiⱪ boloƣan ⱨaywanlar ⱪəsəm bilən Hudaoƣa ataloƣan bolsa, keyin ularni pul tələp ⱪaytuwelixⱪa ⱨeq bolmaydu. U yaki ⱪurbanliⱪ bolidu yaki Hudaoƣa wakalitən turoƣan kaⱨin-lawiylarƣa tegidu. □ **27:16 «Etizliⱪni Pərwərdigarƣa atap muⱪəddəs ⱪilix»** — bu ix bəlkim etizliⱪni Hudaning wəkilliri, yəni kaⱨin-lawiylarƣa tapxurux idi; xundaⱪ bolsa, ular xu etizliⱪning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atiƣuqi kixi өzi kaⱨin təripidin tohtitiloƣan pulini biwasitə kaⱨin-lawiylarƣa tapxuratti. **«homir»** — «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» bolup, təhminən 220-300 litr. □ **27:17 «… sən ⱪanqə tohtatsang xu bolsun»** — bu ayəttiki «sən» xübⱨisizki, əyni waⱪittiki kaⱨinni kərsitidu. «azadliⱪ yilidin tartip» ⱨesabliƣan baⱨa bolsa qoⱪum yuⱪiriⱪi 16-ayət boyiqə ⱪanqə homir uruⱪ qeqilidiƣan bolsa, uning əllik ⱨəssisi (tooƣiraⱪ, 49 ⱨəssisi) boloƣan xəkəl bolidu, degən kərsətmə bilən ⱨesablinidu. 18-19-ayəttə baxⱪa əⱨwallar kərsitilidu. □ **27:20 «… yaki baxⱪa birsigə setip bərgən bolsa,…»** — «yaki» degənning baxⱪa bir hil tərjimisi: «biraⱪ». **«baxⱪa birsigə setip berix»** — bəlkim ixlitix ⱨoⱪuⱪini baxⱪa birsigə setix. Bəzi xərⱨqilər muxu yərni «baxⱪa birsigə satⱪuqi»ni etizliⱪⱪa məs’ul kaⱨinni kərsitidu, dəp ⱪaraydu.

21 Bəlki azadlik yili kəlgəndə etizlik «igisigə kayturulidiɣanda» u mutlək
beɣixlanɣan yərgə ohxax, Pərwərdigarɣa atap mukəddəs kilinip, miras hokuki
kahinɣa ɵtidu.□
22 Əgər birsi setiwalɣan əmma ɵz mirasi bolmiɣan bir parqə yər-etizni
Pərwərdigarɣa atap mukəddəs kilɣan bolsa,
23 kahin azadlik yiliɣiqə kalɣan yilni hesablap, kimmitini tohtatsun. Andin u
küni xu kixi tohtitilɣan kimmitini Pərwərdigarɣa mukəddəs kilɣan nərsə süpitidə
kəltürsun.
24 Lekin azadlik yili kəlgəndə, etizlik kimdin elinɣan bolsa, xu kixigə, yəni əslidiki
igisigə kayturup berilsun.
25 Sən tohtitidiɣan barlik kimmətlər bolsa həmixə mukəddəs jaydiki xəkəlning
ɵlqəm birliki boqiqə hesablansun; bir xəkəl yigirmə gərahka barawər bolidu.■

Tunji tuɣulɣinini Hudaɣa bədəl tɵləp kayturuwelix

26 Lekin qarpayning tunji balisi tunji bala bolɣanliki səwəbidin əslidinla
Pərwərdigarɣa atilidiɣan bolɣaqka, kala bolsun, koy-ɵqkə bolsun heqkim uni
«Hudaɣa atap» mukəddəs kilmisun; qünki u əslidə Pərwərdigarning idi. ■
27 Əgər u napak bir haywandin tuɣulɣan bolsa, igisi sən tohtatkan kimmətkə yənə
uning bəxtin birini koxup berip, andin ɵzigə kayturuwalsun; lekin əgər igisi uni
ɵzigə kayturuwalmaymən desə, bu haywan sən tohtatkan kimmətkə setilsun.□

Pərwərdigarɣa mutlək ataɣan nərsilər toɣruluk

28 Əgər birsi Pərwərdigarɣa ɵz melidin, adəm bolsun, haywan bolsun yaki miras
yeri bolsun, Pərwərdigarɣa mutlək atiɣan bolsa, undak nərsə hərgiz setilmisun
yaki bədəl tɵləx bilənmu kayturulmisun. Pərwərdigarɣa mutlək ataɣan hərnərsə
bolsa «əng mukəddəslərning biri» hesablinip, uningɣa has bolidu. ■
29 Əgər bir adəm Hudaɣa mutlək has ataɣan bolsa, undakta uning üqün bədəl
berilip, kayturuwelinixka hərgiz bolmaydu; u qokum ɵltürülüxi kerək.□

«Ondin bir» ɵxrə bolɣan nərsilərni kayturuwelix toɣruluk

30 Yər-zemindin qikkan həmmə hosulning ondin biri bolɣan ɵxrə bolsa, yərning
danlik ziraətliri bolsun yaki dərəhlərning mewisi bolsun, Pərwərdigarningki bolidu;
u Pərwərdigarɣa mukəddəs kilinɣandur. □
31 Birsi ɵz ɵxriliridin məlum birnərsini bədəl berip kayturuwalmakqi bolsa, u
xuningɣa yənə uning kimmitining bəxtin birini koxup berip, kayturuwalsun.

□ **27:21 «mutlək beɣixlanɣan yərgə ohxax»** — «mutlək beɣixlanɣan» ibraniy tilida «hərəm» degən sɵz bilən ipadilinidu. Bu sɵz adəttə Hudaɣa mutlək ataɣan nərsining heqkandak adəmgə təwə bolmaydiɣanlikini bildüridu. Gahi əhwalda «hərəm» dəp bekitilgən (Hudaɣa mutlək ataɣan) nərsilər pütünləy wəyran kilinixi kerək. ■ **27:25** Mis. 30:13; Qɵl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Qɵl. 3:13; 8:17 □ **27:27 «...igisi sən tohtatkan kimmətkə yənə uning bəxtin birini koxup berip,...»** — bu ayəttiki «sən» xübhisizki, əyni wakittiki kahinni kɵrsitidu. **«... bu haywan sən tohtatkan kimmətkə setilsun»** — «Mis.» 34:19-20-ayətnimu kɵrüng. Birinqi bəlgilimə qɵl-bayawanda bolɣan wakitta inawətlik idi, bu ikkinqi bəlgilimə bolsa zeminɣa kirgəndin keyin inawətlik bolatti. ■ **27:28** Yə. 6:18; 7:13-26. □ **27:29 «u ɵltürülüxi kerək»** — Huda Ɵzi bir nərsini «bu Manga «hərəm» (mutlək ataɣan) bolsun» degən bolsa, adəttə xu nərsə yirginqlik bolup, halakətkə layik idi. «Hərəm» degən sɵz «yokitix kerək bolɣan» degən mənidə. Birnəqqə misallar tɵwəndiki ayətlərdə tepilidu: — «Mis.» 22:20, «Qɵl.» 18:14, 21:2-3, «Kan.» 13:15, «Yəxua» 6:17-18, 21. Bəzidə «hərəm» Hudaɣa ataɣan esil, yahxi nərsinimu kɵrsitidu. □ **27:30 «... həmmə hosulning ondin biri bolɣan ɵxrə»** — «əxrə» degən sɵz muxu yərdə Hudaɣa ataɣan, məhsulatlardin ondin birini kɵrsitidu. **«danlik ziraətliri»** — ibraniy tilida «danliri».

32 Kala yaki ķoy-өqkə padisidin elinidiƣan өxrə bolsa padiqining tayiķi astidin
өtküzülgən ḥaywanlardin ḥər oninqisi bolsun; Pərwərdigarƣa atilip muķəddəs
ķilinƣini xu bolsun.
33 Ḥeqkim uning yahxi-yamanliķiƣa ķarimisun wə yaki uni almaxturmisun; əgər uni
almaxturimən desə, Awwalķisi bilən orniƣa almaxturulƣan ḥər ikkisi muķəddəs
sanalsun; u ḥərgiz bədəl tөlüp ķayturuwelinmisun.

34 Pərwərdigar Sinay teƣida Musaƣa tapilƣan, Israillarƣa tapxurux kerək bolƣan
əmrlər mana xular idi.

Qəl-bayawandiki səpər

Israil həlkining birinqi ketim royhətkə elinixi

1 Wə Israillar Misirdin qikkandin keyin ikkinqi yili ikkinqi ayning birinqi küni
Pərwərdigar Sinay qəlidə, jamaət qedirida turup Musaoqa mundak dedi: —□
2 Silər pütkül Israil jamaitini kəbilisi, ata jəməti boyiqə sanini elip qikinglar;
adəmlərning ismi asas kilinip, barlik ərkəklər tizimlansun.■
3 Israillar iqidə omumən yigirmə yaxtin axkan, jənggə qikalaydioqanlarni Harun
bilən ikkinglar ularning koxun-kismiliri boyiqə sanaktin ətküzünglar.
4 Hərbir kəbilidin silərgə yardəmlixidioqan birdin kixi bolsun; ularning hərbiri
ularning ata jəmətining bexi bolidu.
5 Təwəndikilər silərgə yardəmlixidioqanlarning isimliki: — Rubən kəbilisidin
Xidərning ooqli Əlizur;
6 Ximeon kəbilisidin Zuri-xaddayning ooqli Xelumiyəl;
7 Yəhuda kəbilisidin Amminadabning ooqli Nahxon;
8 Issakar kəbilisidin Zuarning ooqli Nətanəl;
9 Zəbulun kəbilisidin Helonning ooqli Eliab;
10 Yüsüp əwladliri iqidə Əfraim kəbilisidin Ammihudning ooqli Əlixama; Manassəh
kəbilisidin Pidahzurning ooqli Gamaliyəl;
11 Binyamin kəbilisidin Gideonining ooqli Abidan;
12 Dan kəbilisidin Ammixaddayning ooqli Ahiəzər;
13 Axir kəbilisidin Okranning ooqli Pagiyəl;
14 Gad kəbilisidin Deuəlning ooqli Əliasaf;
15 Naftali kəbilisidin Enanning ooqli Ahira».
16 Bular jamaət iqidin qakiriloqanlar, yəni ata jəmət-kəbililirining baxlikliri, min-
glioqan Israillarning bax sərdarliri idi. □
17 Xuning bilən Musa bilən Harun ismi ataloqan bu kixilərni baxlap,
18 ikkinqi ayning birinqi küni pütkül jamaətni yioqdi; ular həlkning hərbirining
kəbilə-nəsəbi, ata jəməti boyiqə ismini asas kilip, yigirmə yaxtin yukirilarning
həmmisini bir-birləp tizimlidi.
19 Pərwərdigar Musaoqa kandak buyruoqan bolsa, Musa Sinay qəlidə ularni xundak
sanaktin ətküzdi.
20 Israilning tunji ooqli Rubənning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas
kilinip, yigirmə yaxtin axkan, jənggə qikalaydioqan ərkəklərning həmmisi bir-birləp
tizimlandi;
21 Rubən kəbilisidin sanaktin ətküzülgənlər jəmiy kirik altə ming bəx yüz kixi boldi.□
22 Ximeonning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas kilinip, yigirmə yaxtin
axkan, jənggə qikalaydioqan ərkəklərning həmmisi bir-birləp tizimlandi;
23 Ximeon kəbilisidin sanaktin ətküzülgənlər jəmiy əllik tokkuz ming üq yüz kixi
boldi.

□ **1:1 «Wə Israillar Misirdin qikkandin keyin» —** «wə» degən bu səz «Qəl-bayawndiki səpər» degən kitabning «Kahin-lawiylarning dəsturi» wə «Misirdin qikix» degən kitablar bilən ziq baoqlanoqanlikini kərsitidu. «Misirdin qikix» 40-bab, 1- wə 38-ayətni kərüng. Məzkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. **«jamaət qediri»** — yaki «kərüxüx qediri». «jamaət qediri» degən səzdə «jamaət» degənlik ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» degən ukumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12 □ **1:16 «jamaət iqidin qakiriloqan» —** demək, Huda təripidin. Baxka birhil tərjimisi: «jamaət təripidin saylanoqan». □ **1:21 «ming» —** bəzi alimlar ibraniy tilidiki «ming» degən səzni «jəmət» dəp tərjimə kilidu. Lekin undak tərjimə məzkur kitabning kəp yərlirigə zit kelixi mumkin.

24 Gadning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
25 Gad ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳiriḳ bəx ming altə yüz əllik kixi
boldi.
26 Yəḥudaning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
27 Yəḥuda ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi
boldi.
28 Issakarning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
29 Issakar ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi boldi.
30 Zəbulunning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
31 Zəbulun ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi
boldi.
32 Yüsüpning əwladliri: — uning ooɳli Əfraimning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə,
ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-
birləp tizimlandi;
33 Əfraim ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳiriḳ ming bəx yüz kixi boldi.
34 *Yüsüpning ikkinqi ooɳli* Manassəḥning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi
asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp
tizimlandi;
35 Manassəḥ ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki yüz kixi
boldi.
36 Binyaminning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
37 Binyamin ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi
boldi.
38 Danning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
39 Dan ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi boldi.
40 Axirning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
41 Axir ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳiriḳ bir ming bəx yüz kixi boldi.
42 Naftalining əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi;
43 Naftali ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming tət yüz kixi boldi.
44 Yuḳiriḳilar bolsa sanaḳtin ətküzülgənlər bolup, Musa bilən Ḥarun ḥəm Israillarn-
ing on ikki əmiri (ḥərbiri əz ata jəmətigə wəkil boldi) ularni sanaḳtin ətkəzgən.
45 Xundaḳ ḳilip, Israillarning ḥəmmisi, yəni Israilda yigirmə yaxtin axḳanlardin,
jənggə qiḳalaydioɳanlarning ḥəmmisi ata jəmətliri boyiqə tizimlandi;
46 Sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi boldi.■

Lawiylarning ḥesabḳa kirgüzülmigənliki

47 Biraḳ Lawiylar ata jəmət-ḳəbilisi boyiqə sanaḳning iqigə kirgüzülmidi.
48 Qünki Pərwərdigar Musaoɳa səz ḳilip: —
49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila xu ḥesabḳa kirgüzmigin, ularning omumiy
saninimu Israillarning ḳatarioɳa kirgüzmigin.□

■ **1:46** Mis. 38:26 □ **1:49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila xu ḥesabḳa kirgüzmigin»** — keyin Musa ularni ayrim sanaḳtin ətküzüxi kerək idi (26:32).

50 Lekin sən Lawiylarni *Hudaning* ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedir wə uning iqidiki barlik ḳaqa-ḳuqa əswablarni ḥəm uningoŋa dair barlik nərsilərni baxḳuruxḳa təyinligin; ular *ibadət* qedirini wə uning iqidiki barlik ḳaqa-ḳuqa əswablarni kətüridu; ibadət qedirining hizmitini ḳiloŋuqilar xular bolsun, ular qedirning tət ətrapida əz qedirlirini tiksun.□
51 Qedirni kəqüridioŋan qaoŋda uni Lawiylar səksun; qedirni tikidioŋan qaoŋda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylaroŋa* yat boloŋan ḥərḳandaḳ adəm uningoŋa yeḳinlaxsa əlümgə məḥkum ḳilinsun.
52 Israillar bargaḥ ḳuroŋanda ḥər adəm əz ḳismida, əzigə has tuoŋ astioŋa qedir tiksun.□
53 Birak *Hudaning* oŋəzipi Israil jamaitining üstigə qüxməsliki üqün, Lawiylar Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirning tət ətrapioŋa bargaḥ ḳursun; Lawiylar Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirni muḥapizət ḳilixḳa məs'ul bolidu» — degənidi.
54 Israillar ənə xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar Musaoŋa ḳandaḳ buyruoŋan bolsa, ular xundaḳ ḳildi.

2

Ḥərḳaysi ḳəbililərning bargaḥ ḳurux tərtipi wə orni

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoŋa mundaḳ dedi: —
2 Israillar ḥərbiri əzlirining tuoŋi astioŋa, əzlirining ata jəmətining bayriḳi astida qedir tiksun; jamaət qedirining tət ətrapidin səl yiraḳraḳ bargaḥ ḳursun.
3 Kün qiḳix tərəpkə, xərḳ tərəpkə ḳaritip əz tuoŋi astida ḳoxun-ḳismi boyiqə bargaḥ ḳuridioŋini Yəḥuda bolsun; Yəḥudalarning əmiri Amminadabning ooŋli Naḥxon bolsun.
4 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi.
5 Uning yenida bargaḥ ḳuridioŋini Issakar ḳəbilisi bolsun; Issakarlarning əmiri Zuarning ooŋli Nətanəl bolsun.
6 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi.
7 Ularning yenida yənə Zəbulun ḳəbilisi bolsun; Zəbulunlarning əmiri Ḥelonning ooŋli Eliab bolsun.
8 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi.
9 Omumən Yəḥuda bargaḥioŋa ḳaraydioŋanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun-ḳisimliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səksən altə ming tət yüz kixi; ular aldi bilən yoloŋa qiḳsun.
10 — Jənub tərəptə, tuoŋ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioŋini Rubən ḳəbilisi bolsun; Rubənlarning əmiri Xidərning ooŋli Əlizur bolsun.
11 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳiriḳ altə ming bəx yüz kixi.
12 Uning yenida bargaḥ ḳuridioŋini Ximeon ḳəbilisi bolsun; Ximeonlarning əmiri Zurixaddayning ooŋli Xelumiyəl bolsun.
13 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik toḳḳuz ming üq yüz kixi.
14 Ularning yenida Gad ḳəbilisi bolsun; Gadlarning əmiri Deuəlning ooŋli Əliasaf bolsun.□
15 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳiriḳ bəx ming altə yüz əllik kixi.

□ **1:50 «Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedir» —** «ibadət qediri»ning baxḳa bir nami. «Guwaḥliḳ» yaki «ḥəküm-guwaḥliḳ» bolsa Hudaning Israiloŋa boloŋan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən boloŋan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḥiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinoŋaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. □ **1:52 «tuoŋ» —** muxu yərdə bəlkim ḥər ḳəbilining əz tuoŋini kərsitidu (2:2ni kərüng). □ **2:14 «Deuəl» —** yaki «Reuəl».

16 Rubən bargaḥiƣa ḳaraydiƣanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxuni boyiqə sanaḳtin
ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik bir ming tət yüz əllik kixi; ular ikkinqi səp bolup
yolƣa qiḳsun.
17 Andin jamaət qediri bilən Lawiylarning bargaḥi baxḳa bargaḥlarning otturisida
mangsun; ular ḳandaḳ bargaḥ ḳurƣan bolsa, xundaḳ yolƣa qiḳsun; ḥər ḳaysisi əz
ornida əz tuƣi astida bolsun.
18 — Kün petix tərəptə, tuƣ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridiƣini Əfraim
ḳəbilisi bolsun; Əfraimlarning əmiri Ammiḥudning oƣli Əlixama bolsun.
19 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik ming bəx yüz kixi.
20 Uning yenida bargaḥ ḳuridiƣini Manassəḥ ḳəbilisi bolsun; Manassəḥlərning əmiri
Pidaḥzurning oƣli Gamaliyəl bolsun.
21 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki yüz kixi.
22 Ularning yenida Binyamin ḳəbilisi bolsun; Binyaminlarning əmiri Gideonining oƣli
Abidan bolsun.
23 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi.
24 Omumən Əfraim bargaḥiƣa ḳaraydiƣanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun ḳisimliri
boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səkkiz ming bir yüz kixi; ular üqinqi
səp bolup yolƣa qiḳsun.
25 — Ximal tərəptə, tuƣ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridiƣini Dan ḳəbilisi
bolsun. Danlarning əmiri Ammixaddayning oƣli Aḥiəzər bolsun.
26 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi.
27 Uning yenida bargaḥ ḳuridiƣini Axir ḳəbilisi bolsun; Axirlarning əmiri Okranning
oƣli Pagiyəl bolsun.
28 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik bir ming bəx yüz kixi.
29 Ularning yenida Naftali ḳəbilisi bolsun; Naftalilarning əmiri Enanning oƣli aḥira
bolsun.
30 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming tət yüz kixi.
31 Dan bargaḥiƣa ḳaraydiƣanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun-ḳisimliri boyiqə
sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik yəttə ming altə yüz kixi; ular əz tuƣliri
astida ḥəmmining kəynidə yolƣa qiḳsun.
32 Yuḳiridikilər əz ata jəməti boyiqə sanaḳtin ətküzülgən Israillardur; ḳoxun-
ḳisimliri boyiqə bargaḥlarda sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx
yüz əllik kixi boldi.■
33 Biraḳ Lawiylarla, Pərwərdigarning Musaƣa ḳilƣan əmri boyiqə, Israillar ḳatarida
sanaḳtin ətküzülmidi.■
34 Israillar Pərwərdigarning Musaƣa ḳilƣan barliḳ əmri boyiqə ix tutup, əzlirining
tuƣi boyiqə bargaḥ ḳuratti; ular əz ḳəbilisi wə ata jəməti tərtipi boyiqə yolƣa
qiḳatti.

3

Ḥarunning əwladliri

1 Pərwərdigar Sinay teƣida Musa bilən səzləxkən künlərdə, Ḥarun bilən Musaning
əwladliri təwəndikilərdin ibarət idi.□
2 Ḥarunning oƣullirining ismi mundaḳ: tunji oƣlining ismi Nadab idi, uning yənə
Abiḥu, Əliazar, Itamar degən oƣulliri bar idi.■

■ **2:32** Mis. 38:26; Qəl. 1:46 ■ **2:33** Qəl. 1:48, 49 □ **3:1 «künlərdə»** — ibraniy tilida «kündə». ■ **3:2** Mis. 6:23

3 Ḫarunning ooɣullirining ismi ənə xundaḳ idi, ular məsiḥləngən kaḥinlar idi; *Musa* ularni kaḥinliḳ wəzipisini ətəxkə Hudaoɣa atap ayrioɣanidi.□
4 Lekin Nadab bilən Abiḥu Sinay qəlidə oɣəyriy bir otni Pərwərdigarning aldioɣa sunoɣini tüpəylidin Pərwərdigar aldida əldi wə ularning ḫeq nəsli ḳaldurulmidi; Əliazar bilən Itamar əz atisi Ḫarun aldida kaḥinliḳ wəzipisini ətidi.■

Lawiylarning wəzipisi

5 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip: —
6 Sən Lawiy ḳəbilisini aldingoɣa kəltürüp, ularni kaḥin Ḫarunning hizmitidə boluxḳa uning aldioɣa ḫazir ḳil.■
7 Ular Ḫarunning ḫajiti wə pütkül jamaətning ḫajitidin qiḳip jamaət qedirining aldida wəzipə ətəp, ibadət qedirining hizmitini bejirsun.
8 Ular yənə jamaət qediridiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni baxḳurux bilən Israillarning hizmitidə bolup wəzipə ətəp, ibadət qedirining ixlirini bejirsun.
9 Sən Lawiylarni Ḫarun bilən uning ooɣullirioɣa təḳsimləp bərgin; ular Israillar iqidin məhsus uningoɣa tallap berilgən.
10 Ḫarun bilən ooɣullirini bolsa sən əzining kaḥinliḳ wəzipisini ətəxkə bekitkin; ḫərḳandaḳ yat kixi yeḳinlaxsa əltürülsun, — dedi.

Lawiylarning tallinixi

11 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaḳ dedi: —
12 — Ḳara, Mən Israillar iqidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil iqidə baliyatḳuning barliḳ tunji mewisining ornioɣa, yəni qong ooɣullirining ornioɣa ḳoyimən, xunga Lawiylar Mening bolidu.□ ■
13 Qünki tunji ooɣullarning ḫəmmisi Meningkidur; Mən Misir zeminida tunji tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisini ḳətl ḳiloɣan künidə Israillarning iqidiki tunjilarning ḫəmmisini, məyli adəm bolsun yaki ḫaywan bolsun, muḳəddəs ḫesablap Meningki ḳiloɣanidim. Ular Meningkidur; Mən Pərwərdigardurmən.■

Lawiylarning nopusining sanaḳtin ətküzülüxi

14 Andin Pərwərdigar Sinay qəl-bayawanida Musaoɣa: —
15 — Sən Lawiylarni ata jəməti, ailisi boyiqə sanaḳtin ətküz; barliḳ ərkəklərni, yəni bir ayliḳtin axḳanlarning ḫəmmisini sanaḳtin ətküz, — dedi.
16 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, əzigə deyilgəndək Lawiylarni sanaḳtin ətküzdi.
17 Lawiyning ooɣullirining ismi mundaḳ: — Gərxon, Koḫat, Mərari.■
18 Gərxonning ooɣullirining ismi aililiri boyiqə Libni wə Ximəy idi.
19 Koḫatning ooɣulliri aililiri boyiqə Amram, Izḫar, Ḫebron wə Uzziəl idi.

□ **3:3 «Hudaoɣa atap ayrix»** — bu ayəttiki «Hudaoɣa atap ayrix» ibraniy tilida «ḳoloɣa selix» yaki «ḳolni toldurux» bilən bildürülidu. «Mis.» 28:41 wə izaḫatini kərüng. Kaḥinliḳ wəzipisi asasən Hudaning ḳurbanliḳlirini əz ḳolioɣa elixi bilən baxlinatti. ■ **3:4** Law. 10:1-7; Qəl. 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **3:6** Qəl. 16:9; 18:2
□ **3:12 «tunji balilar Meningkidur»** — Huda əslidə Israillarni Misirdin ḳutḳuzux yolida Misirliḳlarning barliḳ tunji ooɣullirini wə ḫətta ḫaywanlarning tunji balilirinimu əltürüwətkənidi. Birak Israillar «ətüp ketix ḫeytining ḳozisi» («pasha ḳoza»)ning ḳenini ixik kexəklirigə sepixi bilən, ularning tunji ooɣulliri wə ḫaywanlarning tunji baliliri xu aḳiwəttin ḳutḳuzup ḳilinoɣan. Huda Israillarning tunjilirini alayitən ḳutḳuzoɣan boloɣaqḳa, ḫazir həlḳḳə: «tunji balilar Meningkidur» dəydu. Demək, ular əslidə Hudaning ḳulluḳida boluxi kerək idi, lekin Huda «Mən ularning ornioɣa Lawiylarni ḳoyimən» dəp Əz hizmitigə Lawiylarni ularning ornioɣa ḳobul ḳildi (13-ayətnimu kərüng). ■ **3:12** Mis. 13:2 ■ **3:13** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:16; Luḳa 2:22 ■ **3:17** Mis. 6:16, 17, 18; Qəl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6

20 Mərarining ooɳulliri aililiri boyiqə Maɦli wə Muxi idi. Bularning ɦəmmisi ata
jəməti boyiqə Lawiylarning jəməti boldi.
21 Gərxondin Libnilarning jəməti bilən Ximəylərning jəməti wujudƙa kəldi; bular
Gərxonlarning jəmətliri idi.
22 Barliƙ ərlərning saniоɳa asasən, bir ayliƙtin axƙanlirining sanaƙtin ətküzülgənliri
jəmiy yəttə ming bəx yüz kixi boldi.
23 Gərxonning jəməti ibadət qedirining arƙa təripidə, yəni oɳərb tərəptə bargaɦ
ƙurdi;
24 Gərxon jəmətining əmiri Laəlning ooɳli Əliasaf idi.
25 Gərxonlarning jamaət qediridiki wəzipisi ibadət qedirining əzidiki astinƙi ikki
yapƙuq-pərdə, uning üstidiki yopuƙ wə jamaət qedirining ixik pərdisigə,□
26 xundaƙla ɦoyla ətrapidiki pərdilər, ɦoyla dərwazisining pərdisi (ɦoyla pərdiliri
ibadət qediri bilən ƙurbangaɦni qəridəp turatti) wə ɦoylida ixlitilidiоɳan mu-
nasiwətlik barliƙ tanilaroɳa ƙarax idi.
27 Koɦattin Amramlarning jəməti, Izɦarlarning jəməti, Ɦebronlarning jəməti wə
Uzziəllərning jəməti wujudƙa kəldi; bu Koɦatlarning jəmətliri idi.
28 Barliƙ ərkəklərning sani boyiqə, bir ayliƙtin axƙanlar jəmiy səkkiz ming altə yüz
adəm bolup qiƙti; ular muƙəddəs jayoɳa ƙarax wəzipisini ətəydiоɳan boldi.
29 Koɦat əwladlirining jəmətliri jamaət qedirining jənub təripidə bargaɦ tikti.
30 Koɦat jəmətining əmiri Uzziəlning ooɳli Əlizafan idi.
31 Ularning wəzipisi əɦdə sanduƙi, xirə, qiraoɳdan, ikki ƙurbangaɦ, xuningdək
muƙəddəs jayning iqidə ixlitidiоɳan ƙaqa-ƙuqa, pərdə wə ibadət qedirining iqidə
ixlitidiоɳan barliƙ nərsilərgə ƙarax idi.
32 Lawiylarning əmirlirining əmiri bolsa kaɦin Ɦarunning ooɳli Əliazar idi; u
muƙəddəshaniоɳa ƙarax wəzipisini ətəydiоɳanlar üstidin nazarət ƙilidiоɳan boldi.
33 Məraridin Maɦli jəməti bilən Muxi jəməti wujudƙa kəldi; bular Mərarining
jəmətliri boldi.
34 Barliƙ ərkəklərning saniоɳa asasən, bir ayliƙtin yuƙiri boloɳanlar sanaƙtin
ətküzülgəndə jəmiy altə ming ikki yüz kixi qiƙti.
35 Mərarining jəmətining əmiri Abiɦayilning ooɳli Zuriyəl boldi; ular ibadət
qedirining ximal təripigə bargaɦ ƙurdi.
36 Mərari əwladlirining wəzipisi ibadət qedirining tahtayliri, baldaƙliri, hadiliriоɳa,
təglikliri barliƙ əswab-jabduƙliriоɳa ƙarax, xuningdək bularoɳa munasiwətlik ixliti-
lidiоɳan barliƙ nərsilərgə,
37 xundaƙla ɦoylining tət ətrapidiki hadilaroɳa wə ularning təglikliri, ƙozuƙ wə
tanilaroɳa məs’ul boluxƙa bəlgilənidi.
38 Ibadət qedirining aldiоɳa, xərƙ təripigə, yəni jamaət qedirining künqiƙix təripigə
bargaɦ ƙuroɳanlar Musa, Ɦarun wə Ɦarunning ooɳulliri idi; ular Israillarning
hizmitidə bolux wəzipisini ətəp, muƙəddəs jayoɳa ƙaraydiоɳan boldi; ularoɳa yat
boloɳan ɦərƙandaƙ adəm *muƙəddəs* jayoɳa yeƙinlaxsa, ɵltürülətti.■
39 Musa bilən Ɦarun Pərwərdigarning əmri boyiqə, sanaƙtin ətküzgən barliƙ
Lawiylar, jəmətliri boyiqə, yəni bir ayliƙtin yuƙiri sanaƙtin ətküzülgən ərkəklər
jəmiy yigirmə ikki ming qiƙti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini besip Hudaoɳa atilixi

40 Pərwərdigar Musaoɳa: — Sən Israillar iqidə bir ayliƙtin axƙan tunji ooɳullarni
sanaƙtin ətküzüp, isim-familisi boyiqə tizimlap qiƙ.

□ **3:25 «qedirining əzidiki astinƙi ikki yapƙuq-pərdə» —** ibraniy tilida «turaloɳu əzi wə qedirni» — mənisi qoƙum tərjimimizdək boluxi kerək. «Mis.» 25:1-13ni kərüng. ■ **3:38** Qəl. 3:10; 16:40

41 Sən Lawiylarni Israillarning barlik tunjilirining ornida Manga has kil (Mən Pərwərdigardurmən); Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning barlik tunji mal-qarwilirining ornida Manga has kil, — dedi.
42 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, Israillarning tunjilirini koymay sanaktin ətküzdi.
43 Bir ayliktin yukiri tunji ooɣul balilirini isim-familisi bilən sanaktin ətküzgəndə, ular jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz yətmix üq kixi qikti.
44 Pərwərdigar Musaoɣa mundak dedi: —
45 Sən Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, xundakla Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning mal-qarwilirining ornida Manga talla; xuning bilən Lawiylar Meningki bolidu; Mən Pərwərdigardurmən.
46 Wə Lawiylarning sanidin artuk qikkan Israillarning tunjiliri, yəni xu ikki yüz yətmix üqi üqün hərlük həkkini kobul kiloɣin;□
47 xularning hərbiri üqün bəx xəkəl kümüx al, kixi sanioɣa karap bolsun; mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə ulardin aloɣin (bir xəkəl yigirmə gərahdur).□ ■
48 Artuk qikkan adəmlərning, yəni hərlük həkkini təlixi kerək boloɣanlarning kümüxini Harun bilən uning ooɣullirioɣa bər.
49 Əmdi Lawiylar təripidin «hərlükkə qikiriloɣan» dəp hesablanoɣan tunji ooɣullardin artuk qikkanlardin bolsa, Musa ulardin xu hərlük həkkini aldi;
50 u Israillarning tunjiliridin xu kümüxni, yəni mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə jəmiy bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl aldi.□
51 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə «hərlükkə qikiriloɣan»larning kümüxini dəl Pərwərdigar buyruoɣinidək, Harun bilən uning ooɣullirioɣa bərdi.

4

Kohat əwladlirining wəzipisi

1 Andin Pərwərdigar Musa bilən Harunoɣa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Lawiylar iqidin ata jəməti boyiqə Kohat əwladlirining omumiy sanini tizimlioɣin,
3 ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloɣan, jamaət qedirida ix-hizmət kilixka kelələydioɣanlarning həmmisini tizimlap qik.□
4 Kohat əwladlirining jamaət qediri iqidiki wəzipisi əng mukəddəs buyumlarni baxkurux bolidu.
5 Bargah kəqürülidioɣan qaoɣda, Harun bilən uning ooɣulliri kirip «*əng mukəddəs jay*»diki «ayrima pərdə-yopuk»ni qüxürüp, uning bilən həküm-guwahlik sandukini yəgisun;
6 andin uning üstini delfinning terisidin etilgən yopuk bilən orap, üstigə kək bir rəhtni yepip, andin kətüridioɣan baldaklarni ətküzsun.□

□ **3:46 «ikki yüz yətmix üqi» —** «Israillarning tunji ooɣulliri»ning sani 22273 (43-ayət) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayət), əmdi «Lawiylarning sanidin artuk qikkan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adəm idi. □ **3:47 «bir xəkəl» —** təhminən 11.4 gram boluxi mumkin, bəx xəkəl 57 gram. **«mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» —** «mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübhisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, mukəddəs jayda sakлaklik, mukim bekitilgən birnəqqə hil əlqəmlərdin biri boluxi kerək idi. ■ **3:47** Mis. 30:31; Law. 27:25; Qəl. 18:16; Əz. 45:12 □ **3:50 «bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl» —** təhminən 16.4 kilogram. □ **4:3 «ix-hizmət kilixka kelələydioɣanlar» —** ibraniy tilida «ix-hizmət kilixka kelələydioɣan koxun» degən sözlər bilən ipadilinidu. □ **4:6 «delfinning terisi» —** yaki «dengiz eyikining terisi» yaki «borsukning terisi».

7 Təqdim nan *tiziloŋan* xirəgə kək bir rəht selinip, üstigə legən, təhsə, piyalə wə
xarab ḥədiyəlirini qaqidioŋan ḳədəḥlər tizip ḳoyulsun; xirədimu «daimiy nan» tizilip
turiwərsun;□ ■
8 bu nərsilərning üsti ḳizil rəht bilən, uning üsti yənə delfin terisidə etilgən bir yopuḳ
bilən yepilip, andin kətiridioŋan baldaḳlar ətküzüp ḳoyulsun.
9 Ular kək rəht elip, uning bilən qiraoŋdan bilən üstidiki qiraoŋlarni, pilik ḳisḳuqlarni,
küldanlarni wə qiraoŋdanoŋa ixlitidioŋan, barliḳ may ḳaqilaydioŋan ḳaqilarni yepip
ḳoysun.■
10 Ular yənə qiraoŋdan bilən qiraoŋdanoŋa ixlitidioŋan ḥəmmə ḳaqa-ḳuqa əswablarni
delfin terisidin etilgən yopuḳ bilən yəgəp, andin əpkəxkə selip ḳoysun.
11 Altun huxbuygaḥḳa kək bir rəht selip, yənə delfin terisidə etilgən yopuḳ bilən
yepip, andin kətürgüqkə ḳox baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.□
12 Muḳəddəs jayning iqidə ixlitidioŋan barliḳ ḳaqa-ḳuqilarni kək bir rəht bilən yəgəp,
andin üstigə delfin terisidə etilgən yopuḳni yepip, andin bir əpkəxkə selip ḳoysun.
13 Ular ḳurbangaḥni külidin tazilap, üstigə səsün rənglik bir rəhtni yeyip ḳoysun.
14 Andin yənə ḳurbangaḥta ixlitilidioŋan əswablar — küldan, ilmək, bəlgürjək,
qinilər, xundaḳla barliḳ əswablarni ḳurbangaḥ üstigə tizip, andin delfin terisidə
etilgən bir yopuḳ bilən yepip, andin kətüridioŋan baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.
15 Pütün bargaḥtikilər yoloŋa qiḳidioŋan qaoŋda, Ḥarun bilən uning ooŋulliri
muḳəddəs jay wə muḳəddəs jaydiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni yepip boloŋandin
keyin, Koḥatning əwladliri kelip kətürsun; lekin ölüp kətməslik üqün muḳəddəs
buyumlaroŋa ḳol təgküzmisun. Jamaət qediri iqidiki nərsilərdin xularni Koḥatning
əwladliri kətürüxi kerək.
16 Ḥarunning ooŋli Əliazarning wəzipisi qiraoŋ meyi, huxbuy ətir, daimiy təḳdim
ḳilinidioŋan axliḳ ḥədiyə bilən məsiḥləx meyioŋa ḳarax, xundaḳla pütkül ibadət
qediri bilən uning iqidiki barliḳ nərsilər, muḳəddəs jay ḥəm muḳəddəs jaydiki ḳaqa-
ḳuqa əswablaroŋa ḳaraxtin ibarət.■
17 Andin Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
18 Silər Koḥat jəmətidikilərni Lawiylar arisidin ḳət'iy yoḳitip ḳoymanglar;
19 bəlki ularning ölməy, ḥayat ḳelixi üqün ular «əng muḳəddəs» buyumlaroŋa
yeḳinlaxḳan qaoŋda, Ḥarun bilən uning ooŋulliri kirip ularning ḥərbirigə ḳilidioŋan
wə kətüridioŋan ixlarni kərsitip ḳoysun;
20 ular pəḳət muḳəddəs jayoŋa kirgəndə muḳəddəs buyumlaroŋa bir dəḳiḳimu
ḳarimisun, undaḳ ḳilip ḳoysa ölüp ketidu.□

Gərxon əwladlirining wəzipisi

21 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
22-23 Gərxon əwladliri iqidə ata jəməti wə aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxḳiqə
boloŋan, jamaət qediri iqidə hizmət ḳilix sepigə kirələydioŋan ḥəmmisini sanaḳtin
ətküzüp omumiy sanini al.□
24 Gərxon aililirining ḳilidioŋan hizmiti wə ular kətüridioŋan nərsilər təwəndikiqə:

□ **4:7 «təḳdim nan xirəsi»** — yaki «ḥuzuriy nan xirəsi» («Hudaning ḥuzuridiki nan»lar) — Muxu yərdə pəḳət «Hudaning ḥuzuridiki xirə» degən səz bilən ipadilinidu. Nanlar wə altun xirə tooŋruluḳ «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. **«daimiy nan»** — «təḳdim nan»ning baxḳiqə atilixi. ■ **4:7** Mis. 25:30 ■ **4:9** Mis. 25:31,38 □ **4:11 «altun huxbuygaḥ»** — ibraniy tilida «altun ḳurbangaḥ». ■ **4:16** Mis. 29:40; 30:23,24,34,35 □ **4:20 «ular pəḳət ... bir dəḳiḳimu ḳarimisun»** — demək, Ḥarunning ooŋulliri kaḥinlar muḳəddəs buyumlarni yepiwatḳan waḳitta muḳəddəs qediroŋa kirməsliki kerək, pəḳət buyumlar yepiloŋandin keyin kirixkə bolidu. □ **4:22-23 «hizmət ḳilix sepigə kirələydioŋanlar»** — ibraniy tilida «jənggə qiḳalaydioŋan ḳoxundikilər» degən səzlər bilən ipadilinidu. Iqki mənisi, xübḥisizki, kaḥinlarning muḳəddəs jayda Israil üqün ḳurbanliḳlarni ətküzüp, ularoŋa roḥiy wəkil boluxi Israillar üqün jin-xəytanlar bilən roḥiy urux hizmiti ḳiloŋanoŋa barawər.

25 — ular jamaət qedirining өzini, yəni astidiki iqki pərdiliri wə sirtқi pərdilirini, uning yapқuqini, xundaқla üstigə yapқan delfin terisidə etilgən yopuқni wə jamaət qedirining kirix ixikining pərdisini,□
26 ibadət qediri bilən қurbangaһni qөridəp tartiloɳan һoylidiki pərdilər bilən kirix dərwazisining pərdisini, xularoɳa has tanilirini wə ixlitidioɳan barliқ қaqa-қuqa əswablarni kөtürsun; bu əswab-üsküniləргə munasiwətlik kerək boloɳan ixlarni қilsun.
27 Gərxon əwladlirining pütün wəzipisi, yəni ular kөtüridioɳan wə bejiridioɳan barliқ ixlar Һarun wə uning ooɳullirining kөrsətmiliri boyiqə bolsun; ularning nemə kөtüridioɳanliқini silər bəlgiləp beringlar.
28 Gərxon əwladlirining jəmətlirining jamaət qedirining iqidə қilidioɳan hizmiti xular; ular kaһin Һarunning ooɳli Itamarning қol astida turup ixlisun.

Mərari əwladlirining wəzipisi

29 Mərarining əwladlirinimu, ularni ata jəməti, aililiri boyiqə, sanaқtin өtküz;
30 ottuz yaxtin əllik yaxқiqə boloɳan, jamaət qediri iqidə hizmət қilix sepigə kirələydioɳan һəmmisini sanaқtin өtküzüp omumiy sanini al.□
31 Ularning jamaət qediri iqidiki barliқ hizmiti, yəni kөtürüx wəzipisi mundaқ: — Ular jamaət qedirining tahtayliri, baldaқliri, hadiliri wə ularning təglikliri,
32 һoylining tөt ətrapidiki hadilar, ularning təglikliri, қozuқliri, tanaliri, barliқ əswab-üskünə һəm xularoɳa kerəklik boloɳan barliқ nərsilərni kөtürüx bolsun; ular kөtüridioɳan əswab-üskünilərni namini atap bir-birləp һər adəmgə kөrsitip beringlar.
33 Mərari jəmət-aililirining jamaət qediri iqidə қilidioɳan barliқ ixliri ənə xular; ular kaһin Һarunning ooɳli Itamarning қol astida turup ixlisun.

Lawiylarning nopusining sanaқtin өtküzülüxi

34-35 Musa bilən Һarun wə jamaətning əmirliri Koһatning əwladlirining ottuz yaxtin əllik yaxқiqə boloɳan, jamaət qedirida hizmət қilix sepigə kirələydioɳanlarning һəmmisini ata jəməti, aililiri boyiqə sanaқtin өtküzdi.□
36 Ulardin jəməti boyiqə sanaқtin өtküzülgənlər jəmiy ikki ming yəttə yüz əllik kixi bolup qiқti.
37 Muxular Koһat jəmətidin sanaқtin өtküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix қilidioɳan һərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən қiloɳan əmri boyiqə Musa bilən Һarun sanaқtin өtküzgənlər idi.
38-39 Gərxonlarning ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxқiqə boloɳan, jamaət qedirida hizmət қilix sepigə kirələydioɳan һəmmisi sanaқtin өtküzüldi;
40 ata jəməti, aililiri boyiqə sanaқtin өtküzülgənlər jəmiy ikki ming altə yüz ottuz kixi bolup qiқti.
41 Muxular Gərxon jəmətidin sanaқtin өtküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix қilidioɳan һərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən қiloɳan əmri boyiqə Musa bilən Һarun sanaқtin өtküzgənlər idi.

□ **4:25 «astidiki iqki pərdiliri wə sirtқi pərdiliri» —** ibraniy tilida «turaloɳuning pərdiliri wə jamaət qediri». Mənisi qoқum tərjimimizdək bolidu. Qedirning tөt қəwət yopuқi bar idi; (1) iqki pərdiliri; (2) өqkə teriliri; (3) қizil buyaloɳan қoqқar teriliri; (4) delfin teriliri. Bəzi waқitlarda 2-қəwiti, yəni өqkə terisidin etilgən pərdilər «jamaət qedir»ning өzi dəp һesablinatti. «Misirdin qiқix» 25□1-15ni kөrüng. □ **4:30 «hizmət қilix sepigə kirələydioɳanlar» —** 23-ayətni wə izaһatini kөrüng. □ **4:34-35 «sepigə kirələydioɳanlar» —** 23-ayətni wə izaһatini kөrüng. 39-, 43-ayəttə ohxax sөzlər tepilidu.

42-43 Mərarilarning ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə bolоqan,
jamaət qedirida hizmət kilix sepigə kirələydioqan ҳəmmisi sanaktin ətküzüldi;
44 ata jəməti, aililiri boyiqə sanaktin ətküzülgənlər jəmiy üq ming ikki yüz kixi bolup
qikti.
45 Muxular Mərari jəmətidin sanaktin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix
kilidioqan ҳərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən kiloqan əmri boyiqə
Musa bilən Ҳarun sanaktin ətküzgənlər idi.
46-47 Sanaktin ətküzülgən Lawiylar mana xular idi; Musa bilən Ҳarun ҳəm Israil-
larning əmirliri ulardin ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə bolоqan,
jamaət qedirida hizmət kilix wə yük kütürüx wəzipisigə kirələydioqanlarni sanaktin
ətküzgən.
48 Ularning sani jəmiy səkkiz ming bəx yüz səksən adəm bolup qikti.
49 Pərwərdigarning əmri boyiqə, ular Musa təripidin sanaktin ətküzüldi; ҳərkim əzi
kilidioqan Ixi wə kətüridioqan yükigə asasən sanaktin ətküzüldi. Bularning ҳəmmisi
Pərwərdigarning Musaoqa əmr kiloqinidək boldi.

5

Napaklarni bargaҳtin ayrix kerək

1 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip: —
2-3 Sən Israillaroqa əmr kilip: «Silər pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar
bolоqanlarni, xundakla əlükkə tegixi bilən napak bolup kaloqan ҳəmmisini ər-
ayal deməy bargaҳtin qikiriwetinglar. Bargaҳlarni buloqiwətməsliki üqün ularni
bargaҳtin qikiriwetinglar; qünki Mən bargaҳ otturisida makan kildim» — degin, —
dedi.□ ■
4 Israillar xundak kilip ularni bargaҳtin qikiriwətti; Pərwərdigar Musaoqa kandak
əmr kiloqan bolsa, Israillar xundak kildi.

Töləm töləx nizami — «itaətsizlik kurbanliki» wə koxumqə töləm

5 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: —
6 Sən Israillaroqa eytkin: — Məyli ər yaki ayal bolsun, əgər u insanlarning
Pərwərdigaroqa wapasizlik kilidioqan ҳərkandak gunaҳliridin birini sadir kilip,
xuning bilən gunaҳkar dəp bekitilsə,■
7 undakta u əzi ətküzgən gunaҳioqa ikrar kilip, itaətsizliki kəltürüp qikaroqan,
ziyanlanoquqining ziyinini toluk töləp berixi kerək wə uning sirtida u kixigə yənə
bəxtin bir ülüxni koxup töləp bərsun.■
8 Ziyanlanoquqining mubada itaətsizlik kəltürüp qikaroqan ziyanoqa berilgən töləm
pulini aloqudək tuoqkini bolmisa, töləm puli gunaҳkar boloqan kixining kafaritigə
sunulidioqan koxkaroqa koxulup, Pərwərdigaroqa atilip, kaҳinoqa berilsun.■
9 Xuningdək Israillarning Hudaoqa atioqan barlik mukəddəs ҳədiyəliri, yəni kaҳinoqa
kəltürgən nərsilərdin barlik «kətürmə kurbanlik-ҳədiyə»lər kaҳinoqa ҳesab bolsun.
10 Ҳərkim Hudaoqa atioqan ҳədiyələr mukəddəs dəp ҳesablansun, xundakla
kaҳinning bolsun; kixilər kaҳinoqa nemə ҳədiyə kilsa, uning ҳəmmisi kaҳinning
bolsun.■

□ **5:2-3 «pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar boloqanlar» —** «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayətni kərüng. **«ələkkə tegixi bilən napak bolup kaloqan...»** — məsilən, uruk-tuoqkinini dəpnə kilixi bilən. **«bargaҳlar»** — ҳərkaysi kəbililərning əz bargaҳliri, deməkqi. ■ **5:2-3** Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ **5:6** Law. 5:21, 22 ■ **5:7** Law. 5:24 ■ **5:8** Law. 5:21-26 ■ **5:10** Law. 10:12

Zina ḳildi dəp ərz ḳilinoɣan hotunni sinax usuli wə bir tərəp ḳilix nizami

11 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
12 Sən Israillaroɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — Əgər birsining hotuni øz eridin yüz ørügən, sadaḳətsizlik ḳiloɣan bolsa,
13 — demək, baxḳa birsi bilən yeḳinlaxḳan, xundaḳla uning buloɣanoɣanliḳi erining køzliridin yoxurun boloɣan bolsa, ḥeq guwaḥqi bolmioɣan ḥəm gunaḥ ḳiloɣan qeoɣida tutulupmu ḳalmioɣan bolsa,
14 xundaḳ əḥwalda, eri øz hotunidin guman ḳilip künlisə, hotuni rastla zina ḳilip buloɣanoɣan bolsa (yaki øz hotunioɣa guman ḳilip künlisimu, hotuni zina ḳilmioɣan wə buloɣanmioɣan bolsa)
15 əḥwalini ispatlax üqün bu adəm hotunini kaḥinning yenioɣa əkəlsun ḥəm hotuni üqün zørür axliḳ ḥədiyəsi, yəni arpa undin ondin bir əfaḥni aloɣaq kəlsun; xu ḥədiyəning üstigə u ḥeq zəytun meyi ḳuymisun yaki ḥeq məstiki ḳoxup ḳoymisun; qünki bu kündaxliḳ ḥədiyəsi, əslətmə axliḳ ḥədiyəsi bolup, ularning ḳəbiḥlikigə boloɣan əslətmidur.□
16 Kaḥin u hotunni aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigarning ḥuzurida turoɣuzsun.
17 Kaḥin komzəkkə muḳəddəs sudin ḳuyup, ibadət qedirining yər topisidin bir qimdim elip suoɣa qeqip ḳoysun.□
18 Kaḥin u hotunni Pərwərdigarning ḥuzurida turoɣuzup, bexini eqip, əslətmə axliḳ ḥədiyəsi, yəni kündaxliḳ ḥədiyəsini uning ḳolioɣa tutḳuzsun, andin kaḥin ḳolioɣa ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyini alsun.
19 Kaḥin u hotunoɣa ḳəsəm iqküzüp, uningoɣa «Dərwəḳə sən ḥeqḳandaḳ adəm bilən billə yatmioɣan, eringning ornida baxḳa birsi bilən billə boluxḳa ezip buzuḳluḳ ḳilmioɣan bolsang, undaḳta sən bu ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyidin halas boloɣaysən.□
20 Lekin sən eringning ornida baxḳa birsigə yeḳinlixip øzüngni buloɣioɣan bolsang, eringdin baxḳa bir ər sən bilən billə yatḳan bolsa, —» desun;
21-22 andin kaḥin u hotunoɣa ḳaroɣix ḳəsimini iqküzgəndin keyin, yənə uningoɣa: «— Pərwərdigar yotangni yiglitip, ḳorsiḳingni ixxitiwətsun, xuningdək Pərwərdigar seni øz həlḳing iqidə ḳaroɣix wə ḳəsəm iqix dəstikigə aylandursun; bu ḳaroɣix süyi iq-ḳarningoɣa kirip, ḳorsiḳingni ixxitiwətsun, yotangni yigilitiwətsun» degəndə, u hotun: «Amin, amin» desun.
23 Xuningdək kaḥin bu ḳaroɣix səzlirini dəptərgə pütüp ḳoysun, xundaḳla yazoɣan səzlərni ələm süyigə qilisun,
24 andin u hotunoɣa bu ḳaroɣix kəltürgüqi ələm süyini iqküzsun, bu ḳaroɣix kəltürgüqi su uning iqigə kirixi bilənla uningoɣa azab-ələm bolidu.
25 Kaḥin u hotunning ḳolidin kündaxliḳ axliḳ ḥədiyəsini elip, uni Pərwərdigarning ḥuzurida pulanglitip boloɣandin keyin, ḳurbangaḥḳa elip kəlsun.
26 Kaḥin ḥədiyədin bir siḳim un elip, hatirə ḥesabida ḳurbangaḥḳa ḳoyup køydürsun; andin u hotunoɣa bu suni iqküzsun.
27 Kaḥin əmdi u hotunoɣa suni iqküzgəndin keyin, əgər u ḥəḳiḳiy buloɣanoɣan bolup, øz erigə sadaḳətsizlik ḳiloɣan bolsa, qoḳum xundaḳ boliduki, bu ḳaroɣix süyi uning iqigə kirgəndin keyin uningoɣa azab-ələm kəltüridu; uning ḳorsiḳi ixxip, yotisi yigiləp ketidu; xuning bilən u hotun øz həlḳi iqidə ḳaroɣixḳa ketidu.
28 Lekin əgər u hotun buloɣanmioɣan pak bolsa, xu ixtin halas bolidu wə əksiqə ḥamilidar bolup pərzəntlik bolidu.

□ **5:15 «bir əfaḥ» ——** təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. □ **5:17 «muḳəddəs su» —** «yuyunux desi»din elinoɣan su bolsa kerək. □ **5:19 «eringning ornida» —** bu degənlikning baxḳa birhil tərjimisi «eringning əmri astida turup».

29 Mana bu kündaxlik tooɣrisidiki ⱪanundur; hotun өz erining ornida baxⱪa birsi bilən billə boluxi bilən ezip buloɣanoɣan bolsa□
30 wə yaki birsi hotunidin guman ⱪilip künlisə, undaⱪta u hotunini Pərwərdigarning aldida turoɣuzsun, kaⱨin uningoɣa xu ⱪanun boyiqə ⱨəmmini ijra ⱪilsun.
31 Ənə xundaⱪ ⱪiloɣanda, ər gunaⱨtin halas bolup, hotun өz gunaⱨini kətiridu.□

6

«Nazariylar»ning nizami

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa eytⱪin: «Məyli ər yaki ayal bolsun, «Өzümni Pərwərdigaroɣa atap, nazariylardin bolimən» degən alaⱨidə bir ⱪəsəmni iqkən bolsa,□
3 undaⱪta u өzini ⱨaraⱪ-xarabtin ayrip pərⱨiz tutsun; ⱨaraⱪ-xarab bilən ixləngən sirkinimu iqmisun yaki ⱨərⱪandaⱪ üzüm xərbitini iqmisun wə ⱨəl-ⱪuruⱪ üzümlərnimu yemisun.
4 Өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan barliⱪ künlərdə, üzüm telidin qiⱪⱪan ⱨərⱪandaⱪ nərsini, məyli üzüm uruⱪi bolsun, posti bolsun, ularni yeyixkə bolmaydu.□
5 Өzümni Pərwərdigaroɣa atidim dəp ⱪəsəm ⱪiloɣan künliridə, ularning bexioɣa ustira təgküzüxkə bolmaydu; өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlər өtüp bolmioɣuqə, u muⱪəddəs boluxi kerək; ular qaqlirini uzun ⱪoyuxi kerək.□ ■
6 U ⱪəsəm iqkən barliⱪ künliridə ⱨeqⱪandaⱪ өlüklərgə yeⱪinlixixⱪa bolmaydu.□
7 Uning өz atisi, anisi, ⱪerindixi yaki ⱨədə-singilliri өlüp ⱪaloɣan bolsa, ularni dəp өzini napak ⱪilmasliⱪi kerək; qünki bexida Pərwərdigaroɣila has bolimən dəp bərgən wədisining bəlgisi bolidu.□
8 Өzini Hudaoɣa atiwətkən barliⱪ künlərdə u Pərwərdigar aldida muⱪəddəs bolup tursun.
9 Mubada bir kixi uning yenida tuyuⱪsiz өlüp ⱪelip, өzini Pərwərdigaroɣa atioɣanliⱪning bəlgisi boloɣan bexi buloɣanoɣan bolsa, u өzini paklax küni wə keyinki yəttinqi künimu qeqini aldursun.
10 Səkkizinqi küni u ikki pahtəkni yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining dərwazisi aldida kaⱨinoɣa tapxursun.
11 Kaⱨin birini gunaⱨ ⱪurbanliⱪi, yənə birini kөydürmə ⱪurbanliⱪ süpitidə sunup, өlük səwəbidin napak bolup ⱪaloɣan gunaⱨini tiləp kafarət ⱪilsun; nazariy xu künning өzidə өz bexini ⱪaytidin muⱪəddəs-pak ⱪilsun,
12 u өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlirini yengiwaxtin baxlisun, xuning bilən bir yaxliⱪ bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawətsiz ⱨesablansun; qünki uning өzini *Pərwərdigaroɣa* atioɣan ⱨaliti buloɣanoɣan.

□ **5:29 «eringning ornida»** — bu degənlikning baxⱪa birhil tərjimisi «erining əmri astida turup». □ **5:31 «hotun өz gunaⱨini kətüridu»** — gunaⱨi bar bolsa, əlwəttə. Bu ⱪanunda ər bilən hotunoɣa nisbətən birər barawərsizlik barmu? Muxu ix tooɣruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizdə azraⱪ tohtilimiz. □ **6:2 «Nazariy»** — «nazariy» degən səz «(Hudaoɣa) atioɣan» degən mənini bildüridu. □ **6:4 «Nazariy bolimən»** — «Nazariy bolimən» dəp ⱪəsəm ⱪiloɣan kixilər өzini məlum bir məⱨləttə yaki өmürwayət Hudaoɣa ataydu (məsilən, «Ⱨak.» 13:5, «Luⱪa» 1:15ni kөrüng). □ **6:5 «qaqlirini uzun ⱪoyuxi kerək»** — bu ixta (a) matəm bildürüxtə qaqlirini qüxürüx mən'i ⱪilinidu; (ə) өzigə birhil nomusluⱪ kəltüridu (qünki u ayaldək kөrünidu). Xuning bilən өzini ⱪəsəm iqip Hudaoɣa atioɣanliⱪini ⱨəmmə adəmgə ayan bolidu. ■ **6:5** Ⱨak. 13:5; 1Sam. 1:11 □ **6:6 «өlüklər»** — bu səz ⱨaywanlarning taplirinimu өz iqigə alidu. □ **6:7 «өzini napak ⱪilmasliⱪi»** — oⱪurmənlərgə ayanki, kim bir jəsətkə təgkən bolsa waⱪitliⱪ «napak» dəp ⱨesablinidu (uning muⱪəddəs jayoɣa yeⱪinlixixioɣa yaki ⱪurbanliⱪ ⱪilixioɣa bolmaytti. «Lawiylarning dəsturi» 5:2-3, 11-babni kөrüng). **«bexida… bəlgisi bolidu»** — uzun qaqliri, demək.

13 Nazariylardin biri өzini *Pərwərdigarоɣila* atiоɣan künlər toxқan künidə u tooɣruluқ
қanun-bəlgilimə mundaқ: — Kixilər uni jamaət qedirining dərwazisi aldiоɣa
əkəlsun;
14 u өzi Pərwərdigarоɣa sunulidiоɣan kөydürmə қurbanliқ üqün bir yaxliқ bejirim
ərkək қozini, gunaһ қurbanliқi üqün bir yaxliқ qixi bejirim bir қozini, inaқliқ
қurbanliқi üqün bejirim bir қoxқarni kəltürsun,
15 xundaқla bir sewət petir nan, zəytun meyi iləxtürülgən esil undin pixuruloɣan
toқaqlar һəmdə zəytun meyi sürülüp məsiһləngən petir һəmək nanlar wə xu
қurbanliқlarning қoxumqə axliқ һədiyəliri wə xarab һədiyəlirini kəltürsun.□
16 Kaһin bularni Pərwərdigarning һuzuriоɣa kəltürüp, Nazariyning xu gunaһ
қurbanliқi bilən kөydürmə қurbanliқini sunsun;
17 u Pərwərdigarоɣa ataloɣan inaқliқ қurbanliқi süpitidə қoxқarni sunsun, uningоɣa
қoxup bir sewət petir nanni sunsun; kaһin xular bilən təng Nazariy қoxup təқdim
қiloɣan axliқ һədiyə bilən xarab һədiyəni kəltürüp sunsun.
18 Nazariy jamaət qedirining dərwazisi aldida өzini Pərwərdigarоɣa atiоɣanliқiоɣa
bəlgə қilip қoyuwətkən qeqini qüxürüp, qeqini elip inaқliқ қurbanliқi astidiki otқa
қoysun.■
19 Nazariy xu təriқidə өzini Pərwərdigarоɣila atiоɣanliқ qeqini qüxürüp boloɣandin
keyin, kaһin қaynap pixiriloɣan қoxқarning bir aldi қolini һəm sewəttin bir petir
nan bilən bir petir һəmək nanni elip kelip Nazariyning қoliоɣa tutқuzsun.
20 Kaһin bularni Pərwərdigarning aldida pulanglatma қurbanliқ süpitidə өrüsun;
bular pulanglatma қurbanliқ süpitidə sunoɣan təx bilən kətürmə һədiyə қilinoɣan
aldi қol bilən қoxulup, muқəddəs dəp һesablinip kaһinоɣa berilsun; andin keyin
Nazariy xarab iqsə bolidu.■
21 Xular bolsa қəsəm iqkən Nazariy tooɣrisida, өzini Pərwərdigarоɣa ataxta sunux
zərür boloɣan қurbanliқ-һədiyələr tooɣrisida bekitilgən қanun-bəlgilimidur; xun-
ingdək uning қoli nemigə yətsə xuni sunsimu bolidu; u iqkən қəsimi boyiqə, yəni
өzini Hudaоɣa atax wədisi tooɣruluқ xu nizam-bəlgilimə boyiqə һəmmə ixni ada
қilsun; wədisigə əməl қilsun.

Kaһinlarning bəht-bərikət tiləp қiloɣan səzi

22 Pərwərdigar Musaоɣa səz қilip mundaқ dedi: —
23 Sən Һarun bilən uning ooɣullariоɣa səz қilip mundaқ degin: — Silər Israillarоɣa
mundaқ bəht-bərikət tiləŋlar: —
24 «Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət ata қiloɣay, silərni Өz panaһida saқliоɣay;
25 Pərwərdigar yüzini silərning üstünglərdə yorutup, silərgə xapaət қiloɣay;
26 Pərwərdigar yüzini üstünglaroɣa қaritip kətürüp, silərgə hatirjəmlik bərgəy!» —
dəp tiləŋlar.
27 Ular xundaқ қilip namimni Israillarning üstigə қonduridu wə Mən ularоɣa bəht-
bərikət ata қilimən.

7

Һərқaysi қəbilə əmirlirining һədiyəliri

1-2 Musa ibadət qedirini tikligən küni, u qedirni məsiһ қilip maylap muқəddəs қildi,
xundaқla uning iqidiki barliқ əswab-jabduқlar, қurbangaһ wə uning barliқ қaqa-
қuqa əswablirini məsiһ қilip maylap muқəddəs қildi; xü küni xundaқ boldiki,

□ **6:15 «toқaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki һalқisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu.
■ **6:18** Ros. 21:24 ■ **6:20** Mis. 29:27

Israilning əmirliri, yəni ularning ata jəmətining baxliqliri bolоqan, qəbilə əmirliri kelip ḥədiyələrni sundi; xu qəbililərning əmirliri sanaqtin ətküzüx ixioqa nazarət qiloquqilar idi.□ ■
3 Ular əzlirining ḥədiyəlirini Pərwərdigarning ḥuzurioqa ḥazir qilixti, kəltürülgən bu ḥədiyələr jəmiy bolup altə ḥarwa, on ikki əküzdin ibarət idi; ḥər ikki əmir birlixip birdin sayiwənlik ḥarwa, ḥərbir əmir birdin əküz elip kəldi; ular bu ḥədiyələrni qedirining aldioqa əkilixti.
4 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip: —
5 Jamaət qedirining ixlirioqa ixlitix üqün sən bu nərsilərni qobul qilip, Lawiylarning ḥərbirining bejiridioqan ixliri boyiqə ularning ixlitixigə bərgin, — dedi.
6 Xuning bilən Musa ḥarwa bilən əküzlərni qobul qilip Lawiylaroqa tapxurup bərdi.
7 U Gərxon əwladlirining qilidioqan ixlirioqa asasən, laroqa ikki ḥarwa bilən tət əküz bərdi.
8 Mərari əwladlirining qilidioqan ixlirioqa asasən, laroqa tət ḥarwa bilən səkkiz əküz bərdi; ularning ḥəmmisi kaḥin Ḥarunning ooqli Itamaroqa qaraytti;
9 lekin u Koḥatning əwladlirioqa ḥeqnemə bərmidi; qünki ular muqəddəs nərsilərni kətürüxkə məs'ul idi; demək, ular məs'ul boloqan nərsilərni əz mürisidə kətürətti.□
10 Qurbangaḥ maylinip məsiḥləngən küni, uni Hudaoqa beoqixlax yolida əmirlər sunidioqan ḥədiyəlirini elip kelip, qurbangaḥ aldioqa qoyuxti.
11 Pərwərdigar Musaoqa: —
Ular qurbangaḥni beoqixlax yolida ḥədiyəlirini sunsun; ḥərbir əmir əz künidə sunsun, — dedi.
12 Birinqi küni ḥədiyə sunoquqi Yəḥuda qəbilisidin Amminadabning ooqli Naḥxon boldi.
13 U sunoqan ḥədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən, eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloqan esil un tolduruloqanidi;□
14 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy tolduruloqan bir altun piyalə;
15 kəydürmə qurbanliq üqün bir ərkək torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək qoza;
16 gunaḥ qurbanliqi üqün bir tekə;
17 inaqliq qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Amminadabning ooqli Naḥxon sunoqan ḥədiyələr idi.
18 Ikkinqi küni ḥədiyə sunoquqi Issakarning əmiri Zuarning ooqli Nətanəl boldi.
19 U sunoqan ḥədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən, eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliq ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloqan esil un tolduruloqanidi;
20 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy tolduruloqan bir altun piyalə;
21 kəydürmə qurbanliq üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxliq bir ərkək qoza;
22 gunaḥ qurbanliqi üqün bir tekə;
23 inaqliq qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxliq bəx ərkək qoza; bular Zuarning ooqli Nətanəl sunoqan ḥədiyələr idi.
24 Üqinqi küni ḥədiyə sunoquqi Zəbulun əwladlirining əmiri Ḥelonning ooqli Eliab boldi.

□ **7:1-2 «ibadət qediri tikləx»** qatarliq ixlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayətlərdə təswirlinidu. Demək, «xu küni»diki ixlar «Qəl.» 1-6-bablardiki ixlardin awwal, xundaqla «Law.» 8:11tiki ixlardin keyin yüz bərgənidi. ■ **7:1-2** Mis. 40:18 □ **7:9 «muqəddəs nərsilər»** — baxqa birhil tərjimisi «muqəddəs jay». □ **7:13 «xəkəl»** — kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoqa barawər boluxi mumkin. Xunga 130 xəkəl 1.5 kilogram, 70 xəkəl 0.8 kilogram boluxi mumkin. **«muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə»** — 3:47-ayəttiki izaḥatni kərüng.

25 U sunoŋan ḥədiyə eoŋirliḳi bir yüz ottuz xəkəl kelidioŋan bir kümüx legən,
eoŋirliḳi yətmix xəkəl kelidioŋan bir kümüx das bolup, bular muḳəddəs jaydiki
xəkəlning ɵlqəm birliki boyiqə ɵlqəndi; axliḳ ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloŋan esil un tolduruloŋanidi;
26 on xəkəl eoŋirliḳta, huxbuy tolduruloŋan bir altun piyalə;
27 kɵydürmə ḳurbanliḳ üqün bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bir ərkək ḳoza;
28 gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekə;
29 inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün ikki buḳa, bəx ḳoqḳar, bəx tekə, bir yaxliḳ bəx ərkək ḳoza;
bular Ḥelonning ooŋli Eliab sunoŋan ḥədiyələr idi.
30 Tətinqi küni ḥədiyə sunoŋuqi Rubən əwladlirining əmiri Xidərning ooŋli Əlizur
boldi.
31 U sunoŋan ḥədiyə eoŋirliḳi bir yüz ottuz xəkəl kelidioŋan bir kümüx legən,
eoŋirliḳi yətmix xəkəl kelidioŋan bir kümüx das bolup, bular muḳəddəs jaydiki
xəkəlning ɵlqəm birliki boyiqə ɵlqəndi; axliḳ ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloŋan esil un tolduruloŋanidi;
32 on xəkəl eoŋirliḳta, huxbuy tolduruloŋan bir altun piyalə;
33 kɵydürmə ḳurbanliḳ üqün bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bir ərkək ḳoza;
34 gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekə;
35 inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün ikki buḳa, bəx ḳoqḳar, bəx tekə, bir yaxliḳ bəx ərkək ḳoza;
bular Xidərning ooŋli Əlizur sunoŋan ḥədiyələr idi.
36 Bəxinqi küni ḥədiyə sunoŋuqi Ximeon əwladlirining əmiri Zuri-xaddayning ooŋli
Xelumiyəl boldi.
37 U sunoŋan ḥədiyə eoŋirliḳi bir yüz ottuz xəkəl kelidioŋan bir kümüx legən,
eoŋirliḳi yətmix xəkəl kelidioŋan bir kümüx das bolup, bular muḳəddəs jaydiki
xəkəlning ɵlqəm birliki boyiqə ɵlqəndi; axliḳ ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloŋan esil un tolduruloŋanidi;
38 on xəkəl eoŋirliḳta, huxbuy tolduruloŋan bir altun piyalə;
39 kɵydürmə ḳurbanliḳ üqün bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bir ərkək ḳoza;
40 gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekə;
41 inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün ikki buḳa, bəx ḳoqḳar, bəx tekə, bir yaxliḳ bəx ərkək ḳoza;
bular Zuri-xaddayning ooŋli Xelumiyəl sunoŋan ḥədiyələr idi.
42 Altinqi küni ḥədiyə sunoŋuqi Gad əwladlirining əmiri Deuəlning ooŋli Əliasaf boldi.
43 U sunoŋan ḥədiyə eoŋirliḳi bir yüz ottuz xəkəl kelidioŋan bir kümüx legən,
eoŋirliḳi yətmix xəkəl kelidioŋan bir kümüx das bolup, bular muḳəddəs jaydiki
xəkəlning ɵlqəm birliki boyiqə ɵlqəndi; axliḳ ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloŋan esil un tolduruloŋanidi;
44 on xəkəl eoŋirliḳta, huxbuy tolduruloŋan bir altun piyalə;
45 kɵydürmə ḳurbanliḳ üqün bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bir ərkək ḳoza;
46 gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekə;
47 inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün ikki buḳa, bəx ḳoqḳar, bəx tekə, bir yaxliḳ bəx ərkək ḳoza;
bular Deuəlning ooŋli Əliasaf sunoŋan ḥədiyələr idi.
48 Yəttinqi küni ḥədiyə sunoŋuqi Əfraim əwladlirining əmiri Ammiḥudning ooŋli
Əlixama boldi.
49 U sunoŋan ḥədiyə eoŋirliḳi bir yüz ottuz xəkəl kelidioŋan bir kümüx legən,
eoŋirliḳi yətmix xəkəl kelidioŋan bir kümüx das bolup, bular muḳəddəs jaydiki
xəkəlning ɵlqəm birliki boyiqə ɵlqəndi; axliḳ ḥədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloŋan esil un tolduruloŋanidi;
50 on xəkəl eoŋirliḳta, huxbuy tolduruloŋan bir altun piyalə;
51 kɵydürmə ḳurbanliḳ üqün bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bir ərkək ḳoza;
52 gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir tekə;

53 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza;
bular Ammihudning ooqli Əlixama sunoqan hədiyələr idi.
54 Səkkizinqi küni hədiyə sunoquqi Manassəh əwladlirining əmiri Pidahzurning ooqli
Gamaliyəl boldi.
55 U sunoqan hədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən,
eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloqan esil un toldurulqanidi;
56 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy toldurulqan bir altun piyalə;
57 köydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza;
58 gunah qurbanliqi üqün bir tekə;
59 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza;
bular Pidahzurning ooqli Gamaliyəl sunoqan hədiyələr idi.
60 Tokquzinqi küni hədiyə sunoquqi Benyamin əwladlirining əmiri Gideonining ooqli
Abidan boldi.
61 U sunoqan hədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən,
eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloqan esil un toldurulqanidi;
62 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy toldurulqan bir altun piyalə;
63 köydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza;
64 gunah qurbanliqi üqün bir tekə;
65 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza;
bular Gideonining ooqli Abidan sunoqan hədiyələr idi.
66 Oninqi küni hədiyə sunoquqi Dan əwladlirining əmiri Ammixaddayning ooqli
Ahiəzər boldi.
67 U sunoqan hədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən,
eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloqan esil un toldurulqanidi;
68 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy toldurulqan bir altun piyalə;
69 köydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza;
70 gunah qurbanliqi üqün bir tekə;
71 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza;
bular Ammixaddayning ooqli Ahiəzər sunoqan hədiyələr idi.
72 On birinqi küni hədiyə sunoquqi Axir əwladlirining əmiri Okranning ooqli Pagiyəl
boldi.
73 U sunoqan hədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən,
eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloqan esil un toldurulqanidi;
74 on xəkəl eoqirliqta, huxbuy toldurulqan bir altun piyalə;
75 köydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza;
76 gunah qurbanliqi üqün bir tekə;
77 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza;
bular Okranning ooqli Pagiyəl sunoqan hədiyələr idi.
78 On ikkinqi küni hədiyə sunoquqi Naftali əwladlirining əmiri Enanning ooqli Ahira
boldi.
79 U sunoqan hədiyə eoqirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioqan bir kümüx legən,
eoqirliqi yətmix xəkəl kelidioqan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki

xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axliқ ҳədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɣan esil un toldуruloɣanidi;
80 on xəkəl eoɣirliқta, huxbuy toldуruloɣan bir altun piyalə;
81 kəydürmə қurbanliқ üqün bir torpaқ, bir қoqқar, bir yaxliқ bir ərkək қoza;
82 gunaҳ қurbanliқi üqün bir tekə;
83 inaқliқ қurbanliқi üqün ikki buқa, bəx қoqқar, bəx tekə, bir yaxliқ bəx ərkək қoza; bular Enanning ooɣli Aҳira sunoɣan ҳədiyələr idi.
84 Қurbangaҳ maylinip məsiҳləngən künidə, Israil əmirliri қurbangaҳқa sunoɣan ҳədiyələr: — jəmiy on ikki kümüx legən, on ikki kümüx das, on ikki altun piyalə boldi,
85 ҳərbir kümüx legənning eoɣirliқi bir yüz ottuz xəkəl, ҳərbir kümüx dasning eoɣirliқi yətmix xəkəl idi; muxu қaqa-қuqioɣa kətkən kümüx muқəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, jəmiy ikki ming tət yüz xəkəl qiқti;
86 huxbuy bilən toldуruloɣan altun piyalə on ikki bolup, muқəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, ҳərbir altun piyalining eoɣirliқi on xəkəl qiқti; bu altun piyalilərning altuni jəmiy bir yüz yigirmə xəkəl qiқti;
87 kəydürmə қurbanliқlar üqün boloɣan mallar: — jəmiy on ikki torpaқ, on ikki қoqқar, on ikki bir yaxliқ ərkək қoza idi, ҳərbiri tegixlik axliқ ҳədiyələr bilən billə sunuldi; on ikki tekə gunaҳ қurbanliқi üqün sunuldi;
88 inaқliқ қurbanliқliri üqün sunuloɣini jəmiy yigirmə tət buқa, atmix қoqқar, atmix tekə, bir yaxliқ atmix ərkək қoza idi. Қurbangaҳ maylinip məsiҳlinip, uni Hudaoɣa beoɣixlax yolida sunuloɣan ҳədiyələr mana muxular.
89 Musa *Pərwərdigar* bilən səzləxkili jamaət qedirioɣa kirgən qeoɣida, u «ҳəküm-guwaҳliқ sanduқi»ning üstidiki «kafarət təhti»ning ikki təripidiki kerubning otturisidin uning əzigə gəp қiloɣan awazini anglap turdi; Pərwərdigar xu yolda uningoɣa səz қilatti.□

8

Altun qiraoɣdan

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz қilip: —
2 Sən Ҳarunoɣa: «Sən qiraoɣlar yaқidioɣan qaoɣda yəttə qiraoɣning ҳəmmisi qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan bolsun» dəp eytip қoy, — dedi.■
3 Ҳarun xundaқ қildi; u qiraoɣdan üstidiki qiraoɣlarning ҳəmmisini yandurup, huddi Pərwərdigarning Musaoɣa eytқinidək, qiraoɣ nurini qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan қilip қoydi.
4 Qiraoɣdanning yasilixi mundaқ: u altundin bolқa bilən soқup yasaloɣan, putidin güllirigiqə bolқa bilən soқup qiқiriloɣan. Pərwərdigar Musaoɣa kərsətkən nushidək, u qiraoɣdanni xundaқ yasatti.■

Lawiylarning Hudaning hizmitigə atap paklinip ayrilixi

5 Pərwərdigar Musaoɣa mundaқ dedi: —
6 Sən Israillarning iqidin Lawiylarni tallap qiқip pakliоɣin.

□ **7:89 «Pərwərdigar bilən»** — Ibraniy tilida «uning bilən». **«Pərwərdigar xu yolda...»** — Ibraniy tilida «U xu yolda...». ■ **8:2** Mis. 25:37 ■ **8:4** Mis. 25:31

7 Ularni paklax üqün ularoɣa mundaķ ķil: «kafarət süyi»ni ularning bədinigə qaqķin; andin ular əzliri pütün bədinini ustura bilən qüxürsun, kiyimlirini yuyup əzini pak ķilsun.□
8 Andin keyin ular bir torpaķ bilən xuningoɣa ķoxup axliķ ḥədiyəsini, yəni zəytun meyi iləxtürülgən esil unni kəltürsun; sən gunaḥ ķurbanliķi üqün yənə bir torpaķni kəltür.
9 Sən Lawiylarni jamaət qedirining aldioɣa kəltür wə pütün Israil jamaitini yioɣip kəl;
10 Lawiylarni Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḥazir ķiloɣin; andin Israillar kelip ķollirini ularning üstigə ķoysun.
11 Ḥarun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma ķurbanliķ»i süpitidə Pərwərdigarning hizmitini ķilsun dəp, Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķilsun.□
12 Lawiylar ķollirini ḥeliķi ikki torpaķning bexioɣa ķoysun; sən birini gunaḥ ķurbanliķi bolsun, birini kəydürmə ķurbanliķ bolsun, Lawiylar üqün kafarət kəltürsun dəp Pərwərdigaroɣa sunoɣin.□
13 Sən andin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirining aldida turoɣuzup, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķil.
14 Lawiylar Meningki bolsun dəp, sən Lawiylarni ənə xu təriķidə Israillardin ayrip qiķ.■
15 Andin Lawiylar kirip jamaət qedirining ixlirini ķilsa bolidu; sən ularni paklandur, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə ḥədiyə ķil.
16 Qünki ular Israillar iqidə pütünləy Manga ataloɣan; Mening ularni Meningki bolsun dəp tallixim ularni Israillarning arisida baliyatķuning tunji mewisi ornida ķoyoɣanliķimdur.
17 Qünki Israillarning tunjisi, məyli u insan yaki ḥaywan bolsun, pütünləy Manga təwədur; Mən Misir zeminida barliķ tunjilarni əltürgən küni ularni Əzümgə muķəddəs ķilip eliwaloɣanidim.■
18 Mening Lawiylarni u yol bilən tallixim ularni Israillarning iqidiki tunjilirining ornida ķoyuxum üqündur.■
19 Wə jamaət qedirida Israillarning hizmitidə bolsun wə Israillarning *gunaḫini tiləp* kafarət kəltürsun, xuningdək Israillar muķəddəs jayoɣa yeķinlaxķanda ular arisida bala-ķaza qiķmisun dəp, Mən Israillar iqidin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirioɣa bərdim.
20 Musa, Ḥarun wə pütkül Israil jamaiti Lawiylarni xundaķ ķildi; Pərwərdigarning Lawiylar tooɣruluķ Musaoɣa buyruoɣinidək Israillar ḥəmmisini bəja kəltürdi.
21 Lawiylar xundaķ ķilip əzlirini *gunaḫtin* paklap, kiyim-keqəklirini yuyup pakizlidi; Ḥarun ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķildi; Ḥarun yənə ularni paklaxķa *gunaḫini tiləp* kafarət ķildi.
22 Andin keyin Lawiylar kirip Ḥarunning aldida, xundaķla uning ooɣullirining aldida, jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa kirixti; Pərwərdigar Lawiylar tooɣruluķ Musaoɣa ķandaķ buyruoɣan bolsa, Israillar uni xu boyiqə bəja kəltürdi.
23 Pərwərdigar Musaoɣa səz ķilip mundaķ dedi: —
24 Lawiylarning wəzipisi mundaķ bolsun: — Yigirmə bəx yaxtin yuķiriliri kirip jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa səpkə kirsun;□
25 əllik yaxķa yətkəndin keyin səptin qekinip xu hizmətni ķilmisun;

□ **8:7 «kafarət süyi» —** ibraniy tilida «gunaḥ süyi» yaki «gunaḥdin paklax süyi». Bu su 19-babta təpsiliy təswirlinidu. □ **8:11 «ḥədiyə ķilsun» —** ibraniy tilida «iroɣanglatsun». □ **8:12 «sən … Pərwərdigaroɣa sunoɣin» —** Təwrat boyiqə, bu Musa pəyoɣəmbərning əzi kaḥinning ornida birdinbir ķurbanliķ ķiloɣan waķti idi. ■ **8:14** Qəl. 3:45 ■ **8:17** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13; Luķa 2:23 ■ **8:18** Qəl. 3:12 □ **8:24 «səpkə kirsun» —** ibraniy tilida «jəng üqün ķoxunoɣa kirsun» degən sözlər bilən ipadilinidu. 4:23ni wə izaḥatini kərüng.

26 lekin ular jamaət qediri iqidə ķerindaxlirioŋa yardəmlixip, ularning ĥajətliridin qiķixķa bolidu, əmma qedirdiki rəsmiy wəzipidə bolmisun. Lawiylarning wəzipiliri ĥəkķidə ularoŋa ənə xundaķ ķil.

9

Sinay qəl-bayawinida «ətüp ketix ĥeyti»ni ətküzüx

1 Misir zeminidin qiķķandin keyinki ikkinqi yili birinqi ayda, Pərwərdigar Sinay
qəlidə Musaoŋa buyrup: —
2 Israillar bekitilgən waķitta ətüp ketix ĥeytini ətküzsun;■
3 yəni muxu ayning on tətinqi küni gugumda, bekitilgən waķitta, barliķ bəlgilimə wə
ķaidə-tərtip boyiqə ĥeytni ətküzünglar, — dedi.□
4 Xuning bilən Musa Israillaroŋa səz ķilip ətüp ketix ĥeytini ətküzüxni buyrudi.
5 Ular birinqi ayning on tətinqi küni gugumda, Sinay qəlidə ətüp ketix ĥeytini
ətküzdi; Pərwərdigar Musaoŋa ķandaķ buyruoŋan bolsa, Israillar xundaķ ķildi. □
6 Bir nəqqəylən bir ölükkə tegip ketip napak bolup ķaloŋanliķi üqün, ular xu küni
ətüp ketix ĥeytini ətküzəlmidi-də, ular xu küni Musa bilən Ĥarunning aldioŋa kelip
Musaoŋa: —
7 Biz ölüp ķaloŋan adəmgə tegip ketip napak bolup ķaloŋan bolsaķmu, lekin nemixķa
Israillarning ķatarida, bekitilgən waķitta Pərwərdigaroŋa sunuxķa kerək boloŋinini
elip kelixtin rət ķilinimiz? — deyixti.
8 — Tohtap turunglar, mən berip Pərwərdigar silər tooŋranglarda nemə buyruydikin,
anglap baķay, — dedi Musa ularoŋa.
9 Pərwərdigar Musaoŋa səz ķilip mundaķ dedi: —
10 Sən Israillaroŋa mundaķ degin: «Silər wə silərning əwladliringlar iqidə bəzilər
ölüklərgə tegip ketip napak bolup ķaloŋan bolsa yaki uzaķ səpər üstidə bolsa, ular
yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ĥeytini ətküzüxkə bolidu.□
11 Undaķ kixilər ikkinqi ayning on tətinqi küni gugumda ĥeytni ətküzsun; *ĥeyt*
taamini petir nan wə aqqiķ kəktatlar bilən billə yesun;□
12 ulardin ətigə azraķmu ķaldurmisun wə *ķozisining* ustihanliridin birərsinimu
sunduroŋuqi bolmisun; ular ĥeytni ətüp ketix ĥeytining barliķ bəlgilimiliri boyiqə
ətküzsun.□ ■
13 Ĥalbuki, pak boloŋan, səpər üstidimu bolmioŋan əmma ətüp ketix ĥeytini
ətküzüxkə etibar bərmigən kixi bolsa öz həlķidin üzüp taxlinidu; qünki bekitilgən
waķitta Pərwərdigaroŋa sunux kerək boloŋinini sunmioŋanliķi üqün, u öz gunaĥini
öz üstigə alidu.□
14 Əgər aranglarda turuwatķan yat əllik bir musapir Pərwərdigar üqün ətüp ketix
ĥeytini ətküzüxni halisa, u ətüp ketix ĥeyti tooŋrisidiki bəlgilimə wə ķaidə-tərtip
boyiqə ətküzsun; yat əllik musapirlar üqün wə zeminda tuoŋuloŋanlar üqünmu
aranglarda xu birla nizam bolsun.■

Hudaning Israillarni qəl-bayawanda Öz buluti wə oti bilən yetəklixi

■ **9:2** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Ķan. 16:2 □ **9:3 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq ariliķida» degən səzlər bilən ipadilinidu — demək xəpək waķti, «kün petix» wə ķarangoŋuluķ ariliķida boloŋan waķit. □ **9:5 «gugum» —** 3-ayəttiki izaĥatni kərüng. □ **9:10 «ular yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ətküzüxkə bolidu» —** yaki «u yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ĥeytini ətküzidu». □ **9:11 «gugum» —** 3-ayəttiki izaĥatni kərüng. □ **9:12 ««ətüp ketix ĥeyti»diki ķoza» —** «Mis.» 12:46, «Yuĥ.» 19:36ni kərüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yĥ. 19:33, 36 □ **9:13 «öz həlķidin üzüp taxlinidu» —** bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin ketixini kərsitidu. «Mis.» 12:19diki izaĥatni kərüng. ■ **9:14** Mis. 12:49

15 Ibadət qediri tikləngən küni, bulut ibadət qedirini, yəni ḥəküm-guwaḥliḳ qedirini ḳaplap turdi; kəqtin taki ətigəngiqə, bulut huddi ottək ibadət qedirining üstidə turdi.□ ■
16 Daim xundaḳ bolatti; *kündüzi* bulut ibadət qedirini ḳaplap turatti, keqisi u otḳa ohxaytti.
17 Ḳaqaniki bulut jamaət qedirining üstidin kətürülsə, Israillar yoloɣa qiḳatti; bulut ḳəyərdə tohtisa, Israillar xu yərdə bargaḥ tikətti.
18 Israillar Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə mangatti, Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə bargaḥ tikətti; bulut ibadət qedirining üstidə ḳanqə uzaḳ tohtisa, ular bargaḥta xunqə uzaḳ turatti.■
19 Bulut ibadət qedirining üstidə heli künlərgiqə tohtap tursa, Israillarmu Pərwərdigarning kərsitmisini tutup səpərgə qiḳmaytti;
20 mubada bulut ibadət qedirining üstidə pəḳət birnəqqə künla tohtisa, ular Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə xu waḳitta bargaḥ ḳurup yatatti, andin yənə Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə səpərgə atlinatti.
21 Wə mubada bulut pəḳətla kəqtin ətigəngiqə tohtap, əttigəndə bulut yənə kətürülsə, ular yənə yoloɣa qiḳatti; məyli kündüzi yaki keqisi bulut kətürülsila, ular səpərgə qiḳatti.
22 Bulut ibadət qedirining üstidə uzunraḳ tursa, məyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu, Israillar yoloɣa qiḳmay bargaḥta turuwerətti; lekin bulut kətürülüp mangsila ular səpirini dawamlaxturatti.■
23 Pərwərdigarning buyruḳi bilən ular bargaḥ ḳuratti, Pərwərdigarning buyruḳi bilən ular səpərni dawamlaxturatti; ular Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən əmri boyiqə, Pərwərdigarning kərsitmisini tutatti.

10

Kümüx kanay qelinix waḳitliri

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən əzünggə ikki kanay yasatḳin; ularni kümüxtin soḳtur. Ular jamaətni yioɣixḳa, xundaḳla jamaətni bargaḥlirini yioɣixturup yoloɣa qiḳixḳa qaḳirix üqün ixlitilidu.
3 Ikki kanay qelinoɣanda pütkül jamaət sening yeningoɣa jamaət qediri dərwazisining aldioɣa yioɣilidioɣan bolsun.
4 Əgər yaloɣuz biri qelinsa, əmirliri, yəni mingliоɣan Israillarning mingbexiliri sening yeningoɣa kelip yioɣilsun.
5 Silər ḳattiḳ yuḳiri awaz bilən qaloɣanda kün qiḳix tərəptiki bargaḥlar yoloɣa qiḳsun.□
6 Andin silər ikkinqi ḳetim ḳattiḳ, yuḳiri awaz bilən qaloɣanda jənub tərəptiki bargaḥlar yoloɣa qiḳsun; ular yoloɣa qiḳḳan qaoɣda kanay ḳattiḳ, yuḳiri awaz bilən qelinixi kerəktur.
7 Jamaətni yioɣilixḳa qaḳiridioɣan qaoɣda, kanay qelinglar, əmma ḳattiḳ, yuḳiri awaz bilən qalmanglar;
8 Ḥarunning əwladliri, kaḥin boloɣanlar kanaylarni qalsun; bular silərgə əwladmu-əwlad bir əbədiy bəlgilimə bolsun.□

□ **9:15 «Ibadət qedirini ḳaplioɣan bulut» —** «Mis.» 40:34-38ni kərüng. ■ **9:15** Mis. 40:34 ■ **9:18** 1Kor. 10:1 ■ **9:22** Mis. 40:36, 37 □ **10:5 «ḳattiḳ yuḳiri awaz bilən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «agaḥ awazi bilən». □ **10:8 «bular» —** kanaylar əzliri.

9 Əgər silər өz zemininglarda silərgə zulum salоған düxmininglar bilən jəng қilixқa
қiқsanglar, қattiқ, yuқiri awaz bilən qelinglar. Xuning bilən өzünglarning Hudasi
boloған Pərwərdigarning aldida yad etilip, düxmininglardin қutulisilər.
10 Buningdin baxқa, huxal künliringlarda, bekitilgən һeytliringlarda wə ayning bir-
inqi künliridə, silər kөydürmə қurbanliқ wə inaқliқ қurbanliқlirini sunоқininglarda,
қurbanliқlarning aldida turup kanay qelinglar; xuning bilən *kanaylar* silərni
Hudayinglarоқa əslətküqi bolidu; Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

Sinaydin yoloқa qiқix tərtipi

11 Ikkinqi yili, ikkinqi ayning yigirminqi küni bulut һөküm-guwaһliқ qedirining
üstidin kətürüldi;□
12 xuning bilən Israillar Sinay qəlidin qiқip, yol elip səpərlirini baxlidi; bulut Paran
qəlidə tohtidi.
13 Bu ularning birinqi қetim Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən қiloқan əmri
boyiqə yoloқa qiқixi boldi.
14 Yəһuda bargaһi өzining tuoқi astida қoxun-қoxun bolup aldi bilən yoloқa qiқti;
қoxunning baxliқi Amminadabning ooқli Naһxon idi.■
15 Issakar қəbilisi қoxunining baxliқi Zuarning ooқli Nətanəl idi.
16 Zəbulun қəbilisi қoxunining baxliқi Һelonning ooқli Eliab idi.
17 Andin ibadət qediri quwulup, Gərxonning əwladliri bilən Mərarining əwladliri
uni kətürüp yoloқa qiқti.
18 Rubən bargaһi өzining tuoқi astida қoxun-қoxun bolup yoloқa qiқti; қoxunning
baxliқi Xidərning ooқli Əlizur idi.
19 Ximeon қəbilisi қoxunining baxliқi Zuri-xaddayning ooқli Xelumiyəl idi.
20 Gad қəbilisi қoxunining baxliқi Deuəlning ooқli Əliasaf idi.
21 Andin Koһatlar muқəddəs buyumlarni kətürüp yoloқa qiқti; ular yetip kelixtin
burun ibadət qedirini *kətürgüqilər* kelip uni tikləp қoyuxқanidi.■
22 Əfraim bargaһi өzining tuoқi astida қoxun-қoxun bolup yoloқa qiқti; қoxunning
baxliқi Ammiһudning ooқli Əlixama idi.
23 Manassəһ қəbilisi қoxunining baxliқi Pidaһzurning ooқli Gamaliyəl idi.
24 Binyamin қəbilisi қoxunining baxliқi Gideonining ooқli Abidan idi.
25 Dan bargaһi һəmmə bargaһlarning arқa muһapizətqisi bolup, өzining tuoқi astida
қoxun-қoxun bolup yoloқa qiқti; қoxunning baxliқi Ammixaddayning ooқli Aһiəzər
idi.
26 Axir қəbilisi қoxunining baxliқi Okranning ooқli Pagiyəl idi.
27 Naftali қəbilisi қoxunining baxliқi Enanning ooқli Aһira idi.
28 Bular Israillar yoloқa qiққanda қoxun-қoxun bolup mengix tərtipi idi; ular xu
təriқidə yoloқa qiқti.

Musaning қeynakisi Һobabқa boloқan təlipi

29 Musa өzining қeynatisi, Midiyanliқ Reuəlning ooқli Һobabқa: — Biz Pərwərdigar
wədə қiloқan yərgə қarap səpər қiliwatimiz, U: «Mən u yərni silərgə miras қilip
berimən» degən; өzlirining biz bilən billə mengixlirini ətünimən, biz siligə yahxi
қaraymiz, qünki Pərwərdigar Israil tooқruluқ bəht-saadət ata қilimən dəp wədə
bərgən, — dedi.

□ **10:11 «һөküm-guwaһliқ»** — muxu yərdə «һөküm-guwaһliқ» Hudaning Israiloқa ata қiloқan tüp əmrlirini, xundaқla uning Israil bilən bolidioқan əһdisini kərsitidu («Mis.» 20-babni kərüng). Hudaning muқəddəs maһiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan қilinoқaqқa, uning «һөküm-guwaһliқ»i dəpmu atilidu. Xu əmrlər «əһdə sanduқi» iqidə saқlaқliқ tax tahtaylar üstigə pütülgən («Mis.» 40:20ni kərüng). ■ **10:14** Qəl. 1:7; 2:3 ■ **10:21** Qəl. 4:4

30 Lekin Ḥobab Musaoɣa: — Yaḳ, mən өz yurtum, өz uruḳ-tuoɣḳanlirimoɣa ketimən, — dedi.
31 Musa uningoɣa: Bizdin ayrilip kətmisilə; qünki sili qөldə ḳandaḳ bargaḥ ḳuriximiz kerəklikini bilila, sili bizgə kөz bolup bərsilə.
32 Xundaḳ boliduki, biz bilən billə barsila, kəlgüsidə Pərwərdigar bizgə ḳandaḳ yahxilik ḳilsa, bizmu siligə xundaḳ ḳilimiz! — dedi.
33 Israillar Pərwərdigar teoɣidin yoloɣa qiḳip üq kün yol mangdi; Pərwərdigarning əḥdə sanduḳi ularoɣa aram alidioɣan yər izdəp ularning aldida üq kün yol baxlap mangdi.
34 Ular qedirlirini yioɣixturup yoloɣa qiḳidioɣan qaoɣlarda, Pərwərdigarning buluti ḥaman ularning üstidə bolatti.
35 Əḥdə sanduḳi yoloɣa qiḳidioɣan qaoɣda Musa: «Ornungdin turoɣaysən, i Pərwərdigar; düxmənliring tiripirən bolsun; Sanga өqlər yüzüngning aldidin ḳaqsun!» — dəytti.■
36 Əḥdə sanduḳi tohtioɣan qaoɣda u: «Ḳaytip kəlgəysən, i Pərwərdigar, minglioɣan-tümənligən Israil həlḳi arisioɣa ḳaytip kəlgəysən!» — dəytti.

11

Həlḳning yol boyi oɣotuldixip Pərwərdigarning aqqiḳini kəltürüxi

1 Wə xundaḳ boldiki, həlḳ oɣotuldixatti, ularning oɣotuldaxliri Pərwərdigarning ḳulikioɣa yetip intayin rəzil anglandi; U bu səzlərni anglidi wə Uning oɣəzipi ḳozoɣaldi; Pərwərdigarning ot-yalḳuni ularning arisida tutixip, bargaḥning qetidiki bəzilərni kөydürüxkə baxlidi.■
2 Həlḳ bu qaoɣda Musaoɣa yalwuriwidi, Musa Pərwərdigardin tilidi; xuning bilən ot pəsiyip өqti.
3 Pərwərdigarning oti ularning otturisida tutaxḳanliḳi üqün u u yərgə «Tabəraḥ» dəp at ḳoydi. □

Həlḳning ozuḳ tooɣruluḳ oɣotuldaxliri

4 Ularning arisidiki xaloɣut kixilərning nəpsi taḳildap kətti, Israillarmu yənə yioɣlaxḳa baxlidi: «Əmdi bizgə kim gөx beridu?□ ■
5 Ḥelimu esimizdiki, biz Misirdiki qaoɣlarda pul həjlimәy turupmu beliḳ yeyələyttuḳ, yənə tərhəmək, tawuz, piyaz wə küdə piyaz bilən samsaḳmu bar idi.
6 Mana bu yərdə ḥazir kөz aldimizda mannadin baxḳa ḥeqnemə yoḳ, əmdi bizning jenimizmu ḳurup ketiwatidu» deyixti.
7 Manna goya yumoɣaḳsüt uruḳioɣa, kөrünüxi goya kəḥriwaoɣa ohxaytti.■
8 Kixilər uyan-buyan qepip uni yioɣip, bəzidə yaroɣunqaḳta ezip, bəzidə ḥawanqida soḳup, ya bəzidə ḳazanda pixurup nan ḳilip yəytti; təmi zəytun maylik toḳaqlaroɣa ohxaytti.□
9 Keqidə bargaḥḳa xəbnəm qüxkəndə, mannamu xuning üstigə qüxətti.

■ **10:35** Zəb. 68:1-2 ■ **11:1** Ḳan. 9:22; Zəb. 78:21; 106:13-18 □ **11:3 «Tabəraḥ» —** «kөyüx» degən mənidə. □ **11:4 «xaloɣut kixilər» —** bəzilər «bikar tələplər» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin keyinki səzlərdin ḳarioɣanda, ular bəlkim Israillardin ayrim, baxḳa birnəqqə millətlərdin boloɣan bir türküm kixilər boluxi mumkin. ■ **11:4** Mis. 12:38; 16:3; Zəb. 106:14; 1Kor. 10:6 ■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zəb. 78:24-25; Yḥ. 6:31, 49 □ **11:8 «təmi zəytun maylik toḳaqlaroɣa ohxaytti» —** yaki «təmi tatlik zəytun mayoɣa ohxaytti».

10 Musa həlqning ailimu-ailə ḫərbiri əz qedirining ixiki aldida yioŋa-zar
qilixiwatqinini anglidi; buningoŋa Pərwərdigarning oŋəzipi qattiq qozoŋaldi, bu ix
Musaning nəziridimu yaman kəründi.
11 Musa Pərwərdigaroŋa: —
Sən bu barliq həlqning eoŋir yükini manga artip qoyup, mən qulungni nemixqa
bundaq qiynaysən; nemixqa mən Sening aldingda iltipat tapmaymən?
12 Ya mən bu pütün həlqqə ḫamilidar bolup, ularni tuoŋdummu? Sən tehi manga:
«Sən ularni Mən qəsəm iqip ularning ata-bowilirioŋa miras qiloŋan xu yərgə
yətküzgüqə, huddi baqqan atisi əmqəktiki bowaqni baoŋrioŋa aloŋandək baoŋringoŋa
elip kətürüp mang» dəwatisən?
13 Mən bu həlqqə nədin gəx tepip berələymən? Qünki ular manga yioŋlap: «Sən bizgə
yegüdək gəx tepip bər!» deyixməktə.
14 Mən bu həlqni kətürüxni yaloŋuz üstümgə elip ketəlməydikənmən, bu ix manga
bək eoŋir keliwatidu.
15 Əgər Sən manga muxundaq muamilə qilmaqqi bolsang, mən ətünüp qalay, bu
harab ḫalitimni manga kərsətməy, iltipat qilip meni əltürüwət! — dedi.

Pərwərdigarning Musaoŋa yətmix aqsaqalni tallap qiqixni buyruxi

16 Pərwərdigar Musaoŋa mundaq dedi: —
Israil aqsaqalliri iqidin, sən yenimoŋa tonuydioŋan həlq aqsaqalliri wə bəglərdin
yətmixni tallap yioŋqin, ularni jamaət qedirining aldioŋa əkəl. Ular sening bilən billə
xu yərdə tursun.
17 Mən xu yərgə qüxüp sening bilən səzliximən; wə sening üstüngdə turuwatqan
Roḫni elip ularning üstigimu bəlüp qoyimən. Xuning bilən ular sən bilən billə həlqni
kətürüx məs'uliyitini üstigə alidu, andin sən uni əzüng yaloŋuz kətürməydioŋan
bolisən.□
18 Sən həlqqə mundaq degin: «Ətə gəx yiyixkə təyyarlinip əzənglərni *Hudaoŋa*
atap paklanglar; qünki silər Pərwərdigarning qulioqini aoŋritip yioŋlap: «Əmdi kim
bizgə gəx beridu? Aḫ, Misirdiki ḫalimiz bək yahxi idi!» degənidinglar əməsmu?
Pərwərdigar dərwəqə silərgə gəx beridu, silər uningdin yəysilər.
19 Silər bir kün, ikki kün əməs, bəx kün, on kün əməs, yigirmə künmu əməs,
20 bəlki pütün bir ay yəysilər, taki burninglardin etilip qiqip ḫə boloŋuqə yəysilər;
qünki silər aranglarda turuwatqan Pərwərdigarni mənsitməy, uning aldida yioŋlap
turup: «Biz nemə üqün Misirdin qiqtuq?» — dedinglar».■
21 Musa: — Mən ularning arisida turuwatqan bu həlqtin yoloŋa qiqalaydioŋan
ərkəklər altə yüz ming tursa, Sən tehi: «Mən ularni gəx yəydioŋan, ḫətta pütün bir
ay gəx yəydioŋan qilimən» dəysən;□
22 əmisə qoy, kala padilirining ḫəmmisi soyulsa ularoŋa yetəmdu? Yaki dengizdiki
ḫəmmə beliq ularoŋa tutup berilsə, ularning yiyixigə yitərmu? — dedi.■
23 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoŋa: — Pərwərdigarning qoli qiska bolup
qaptimu? Əmdi kərüp baqqinə, Mening sanga degən səzüm əməlgə axurulamdu-
yoq? — dedi.■
24 Xuning bilən Musa qiqip Pərwərdigarning səzini həlqqə yətküzdi wə həlq
iqidiki aqsaqallardin yətmix adəmni tallap yioŋip ularni jamaət qedirining ətrapida
turoŋuzdi.

□ **11:17 «sening üstüngdə turuwatqan Roḫ»** — xübḫisizki, Hudaning Əzining Muqəddəs Roḫi. 29-ayətni kərüng. ■ **11:20** Qəl. 21:5 □ **11:21 «yoloŋa qiqalaydioŋan ərkəklər»** — yaki «piyadə əskərlər». 1:46ni kərüng. ■ **11:22** Yḫ. 6:7 ■ **11:23** Yəx. 50:2; 59:1

25 Andin Pərwərdigar bulut iqidin qüxüp, Musa bilən səzlixip, uningdiki Roḥtin elip yətmix aḳsaḳalоԓa ḳoydi; Roḥ ularning üstigə ḳonuxi bilən ular bexarət berixkə kirixti. Lekin xu waḳittin keyin ular undaḳ ḳilmidi.
26 Lekin u qaoԓda ulardin ikki adəm bargaḥta ḳaldi; birsining ismi Əldad, ikkinqisi Medad idi (ular əslidə aḳsaḳallarning arisida tizimlanoԓanidi, lekin ibadət qedirioԓa qiḳmay ḳaloԓanidi). Roḥ ularning üstidimu ḳondi wə ular bargaḥ iqidə bexarət berixkə baxlidi.
27 Yax bir yigit yügürüp kelip Musaoԓa: —
Əldad bilən Medad bargaḥta bexarət beriwatidu, — dedi.
28 Musaning hizmətkari, Musa tallioԓan sərhil yigitliridin biri, Nunning ooԓli Yəxua ḳopup: —
I hojam Musa, ularni tosuoԓayla, — dedi.
29 Lekin Musa uningoԓa: — Sən mening səwəbimdin ḥəsət ḳiliwatamsən? Pərwərdigarning pütün həlḳi pəyoԓəmbər bolup kətsə idi, Pərwərdigar Өzining Roḥini ularning üstigə ḳoysa idi! — dedi.
30 Xuning bilən Musa bilən Israil aḳsaḳallirining ḥəmmisi bargaḥḳa ḳaytip ketixti.

Pərwərdigarning bədünə qüxürüxi

31 Əmdi Pərwərdigar aldidin bir xamal qiḳip, u dengiz tərəptin bədünilərni uqurtup kelip, bargaḥning ətrapioԓa yeyiwətti; bədünilər bargaḥning u təripidimu bir künlük yol, bu təripidimu bir künlük yol kəlgüdək yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək ḳaplidi.□ ■
32 Həlḳ ornidin turup pütkül xu küni, xu keqisi wə ətisi pütün kün bədünə tutup yioԓdi, əng az degənlirimu alaḥazəl ikki homir yioԓdi; ular bularni bargaḥning tət ətrapioԓa өzliri üqün yeyixti.□
33 Ular gөxni qaynap ezip bolmay, gөx tehi qixliri arisida turoԓanda, Pərwərdigarning oԓəzipi ularoԓa ḳozoԓilip, həlḳni intayin eoԓir bir waba bilən urdi.□ ■
34 Xunga kixilər xu yərni «Ḳibrot-Ḥattawaḥ» dəp atidi; qünki ular xu yərdə nəpsi taḳildioԓan kixilərni yərlikkə ḳoyoԓanidi.□
35 Keyin həlḳ Ḳibrot-Ḥattawaḥtin yoloԓa qiḳip Ḥazirotḳa kelip, Ḥazirotta tohtidi.

12

Məriyəm bilən Ḥarunning Musaoԓa ḳara qaplioԓanliḳi

1 Məriyəm bilən Ḥarun Musaning ḥəbəxlik ḳizni hotunluḳḳa aloԓini üqün uningoԓa ḳarxi səz ḳildi (qünki u ḥəbəxlik bir ḳizni aloԓanidi).□
2 Ular: — Pərwərdigar pəḳət Musa bilənla səzlixip, biz bilən səzləxməptimu? — deyixti. Bu gəpni Pərwərdigar anglidi.

□ **11:31 «Yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək ḳaplidi.» —** baxḳa birhil tərjimisi: «yər yüzidin alaḥazəl ikki gəz egizliktə uqup kəldi». **«gəz»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning ḳolining jəynəktin barmaḳning uqioԓiqə boloԓan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi. ■ **11:31** Mis. 16:13; Zəb. 78:26-28 □ **11:32 «homir» ——** Bir «homir» təhminən ming litrgə barawər. Bədünilərning yeyilixi, xübḥisizki, gөxini ḳaḳlax üqün idi. □ **11:33 «Pərwərdigarning oԓəzipi ularoԓa ḳozoԓilip, həlḳni... urdi» —** Huda nemixḳa həlḳ ḳaḳxioԓan waḳtida əməs, bəlki dəl bədünilərgə eoԓiz təgkəndə ularni urdi? Xübḥisizki, U ularni xu ixta sinidi. Ular əslidə Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Əmdi bizgə kim gөx beridu?» — deyixkənidi (4-ayət). Biraḳ Huda ularoԓa kөz aldida gөx bərgini bilən, ular gumanidin towa ḳilmidi yaki təxəkkur eytmidi. ■ **11:33** Zəb. 78:29-31 □ **11:34 «Ḳibrot-Ḥattawaḥ» —** mənisi «Nəpsaniyətning ḳəbriliri». □ **12:1 «Ḥəbəxlik» —** «Efiopiyəlik» degənning baxḳiqə atilixi. Tekisttə, Musaning birinqi ayali boloԓan Zipporaḥning ḥayat yaki ḥayat əməsliki tooԓruluḳ həwər berilməydu.

3 Musa degən bu adəm intayin kəmtər-məmin adəm bolup, bu tərəptə yər yüzidikilər
arisida uning aldiƣa ətidiƣini yoƙ idi.
4 Pərwərdigar Musa, Ƕarun wə Məriyəmgə tuyuƙsiz: — Silər üqünglar jamaət
qediriƣa kelinglar, — dedi.
Üqilisi qiƙip kəldi.
5 Andin Pərwərdigar *ərxtin* bulut tüwrüki iqidə qüxüp, jamaət qedirining aldida
tohtap, Ƕarun bilən Məryəmni ƙiqƙiriwidi, ular aldiƣa kəldi.
6 U ularƣa: — Əmdi silər gepimni anglanglar, əgər silərning aranglarda pəyƣəmbər
bolsa, Mən Pərwərdigar alamət kərünüxtə uningƣa Өzümni ayan ƙilimən, qüxidə
uning bilən səzliximən.
7 Lekin ƙulum Musaƣa nisbətən undaƙ əməs; u barliƙ ailəm iqidə tolimu sadiƙtur;
8 Mən uning bilən tepixmaƙ eytip olturmay, yüzmu yüz turup biwasitə səzliximən;
u Mən Pərwərdigarning ƙiyapitini kərələydu. Əmdi silər nemixƙa ƙulum Musa
tooƣruluƙ yaman gəp ƙilixtin ƙorƙmidinglar? — dedi.□ ■
9 Pərwərdigarning otluƙ ƣəzipi ularƣa ƙozƣaldi wə u ketip ƙaldi.

Məryəmning mahaw bolup ƙaloƣanliƙi

10 Xuning bilən bulut jamaət qediri üstidin kətti, wə mana, Məryəm huddi ap'aƙ
ƙardək pesə-mahaw bolup kətti; Ƕarun burulup Məryəmgə ƙariwidi, mana, u pesə-
mahaw bolup ƙaloƣanidi.
11 Ƕarun Musaƣa: —
Way hojam! Nadanliƙ ƙilip gunaƕ ətküzüp ƙoyƣanliƙimiz səwəbidin bu gunaƕni
bizning üstimizgə artmiƣaysən.
12 U huddi anisining ƙorsiƙidin qiƙƙandila bədini yerim qirik, ƣlük tuƣuloƣan balidək
bolup ƙalmiƣay! — dedi.
13 Xuning bilən Musa Pərwərdigarƣa: — I Təngri, uning kesilini saƙaytiwətkən
bolsang, — dəp nida ƙildi.
14 Pərwərdigar Musaƣa: — Əgər atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün
hijilqiliƙ iqidə turƣan bolatti əməsmu? Əmdi u bargaƕning sirtiƣa yəttə kün ƙamap
ƙoyulsun, andin u ƙaytip kəlsun, — dedi.□
15 Xuning bilən Məryəm bargaƕ sirtiƣa yəttə kün ƙamap ƙoyuldi, taki Məryəm ƙaytip
kəlgüƣə həlƙ yoloƣa qiƙmay turup turdi.
16 Andin keyin həlƙ Ƕazirottin yoloƣa qiƙip, Paran qəlidə bargaƕ ƙurdi.

13

Musaning Ƙanaanni qarlap kelixkə on ikki qarliƣuƣi əwətixi

1 Pərwərdigar Musaƣa səz ƙilip: —
2 Mən Israillarƣa miras ƙilip bərgən Ƙanaan zeminini qarlap kelixkə adəmlərni
əwətkin; ƕərbir ata jəmətkə təwə ƙəbilidin birdin adəm qiƙirilsun, ular ƣz
ƙəbilisidiki əmir bolsun, — dedi.
3 Musa Pərwərdigarning əmri boyiƣə, ularni Paran qəlidin yoloƣa saldi; ularning
ƕəmmisi Israillarning baxliri idi.
4 Təwəndikilər ularning isimliri: — Rubən ƙəbilisidin Zakkurning ooƣli Xammuya,
5 Ximeon ƙəbilisidin Horining ooƣli Xafat,

□ **12:8 «yüzmu yüz»** — ibraniy tilida «eoƣizmu eoƣiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Ƙan. 34:10 □ **12:14 «atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün hijilqiliƙ iqidə turƣan bolatti əməsmu?»** — bu səzlər ibraniylar arisidiki ƙədimki bir ərp-adətni kərsətsə kerək.

6 Yəḥuda ⱪəbilisidin Yəfunnəḥning ooɳli Kaləb,
7 Issakar ⱪəbilisidin Yüsüpning ooɳli Igal,
8 Əfraim ⱪəbilisidin Nunning ooɳli Ḥoxiya,
9 Binyamin ⱪəbilisidin Rafuning ooɳli Palti,
10 Zəbulun ⱪəbilisidin Sodining ooɳli Gaddiyəl,
11 Yüsüp ⱪəbilisidin, yəni Manassəḥ ⱪəbilisidin Susining ooɳli Gaddi,
12 Dan ⱪəbilisidin Gimallining ooɳli Ammiyəl,
13 Axir ⱪəbilisidin Mikailning ooɳli Sətur,
14 Naftali ⱪəbilisidin Wofsining ooɳli Naḥbi,
15 Gad ⱪəbilisidin Makining ooɳli Geuəl.
16 Mana bular Musa qarlap kelinglar dəp Ⱪanaan zeminioɳa əwətkən adəmlərning ismi. Musa Nunning ooɳli Ḥoxiyani Yəḥoxuya dəp atidi.□
17 Musa ularni qarlap kelixkə Ⱪanaanoɳa səpərwər ⱪilip: — Silər muxu yərdin Nəgəw qəli tərəpkə ⱪarap menginglar, andin taoɳliⱪ rayonoɳa qiⱪinglar.□
18 U yərning ⱪandaⱪ ikənlikini, u yərdikilərning küqlük-ajizliⱪini, az yaki kəplükini kərüp beⱪinglar;
19 ular turuwatⱪan yərning ⱪandaⱪ ikənlikini, yahxi-yamanliⱪini kərünglar; ular turuwatⱪan xəḥərlərning ⱪandaⱪ ikənlikini, bargaḥliⱪ xəḥər yaki sepil-ⱪələlik xəḥər ikənlikini;
20 u yərning munbət yaki munbətsiz ikənlikini, dəl-dərəhlirining bar-yoⱪluⱪini kərüp kelinglar. Yürəklikrək bolup, mewə-qiwiliridin aloɳaq kelinglar, — dedi.
Bu qaoɳ dəl üzüm pixip ⱪaloɳan waⱪit idi.
21 Ular xu tərəplərgə qiⱪip, zeminni Zin qəlidin tartip taki Ḥamat eoɳizining yenidiki Rəḥobⱪiqə berip qarlaxti.
22 Ular jənub tərəptə Ḥebronoɳa bardi, u yərlərdə Anaⱪiylarning əwladliridin Aḥiman, Xixay, Talmay degənlər olturuxluⱪ idi. Əslidə Ḥebron xəḥiri Misirdiki Zoan xəḥiridin yəttə yil ilgiri yasaloɳanidi.□
23 Ular «Əxkol jiloɳisi»oɳa kəldi, u yərdə bir sap üzümi bar bir üzüm xehini kesip, bir baldaⱪⱪa esip ikki adəmgə kətürgüzüp mangdi; ular azraⱪ anar bilən ənjürmu elip ⱪaytip kəldi.□
24 Israillar xu yərdə kesiwaloɳan əxu üzüm səwəbidin u yər «Əxkol jiloɳisi» («*üzüm sapiⱪi jiloɳisi*») dəp ataldi.
25 Ular ⱪiriⱪ kündin keyin u yərlərni qarlap tügitip, ⱪaytip kəldi.

Qarlioɳuqilarning məlumati

26 Ular kelip, Paran qəllükidiki Ⱪadəxtə Musa, Ḥarun wə pütün Israil jamaiti bilən kərüxti. Ular ikkiyləngə ḥəm pütkül Israil jamaitigə məlumat bərdi ḥəm zeminning mewilirini uloɳa kərsətti.
27 Ular Musaoɳa məlumat berip: —
Biz əzliri beringlar degən yərlərgə barduⱪ, rasttinla süt bilən ḥəsəl eⱪip turidioɳan yər ikən, mana bular xu yərning mewiliri.■
28 Biraⱪ u yərdikilər bək küqtünggür ikən, xəḥərlər sepilliⱪ bolup ḥəm puhta-ḥəywətlik ikən. Uning üstigə, biz u yərdə Anaⱪiylarning əwladlirinimu kərduⱪ.

□ **13:16 «Ḥoxiya» —** ibraniy tilida «u ⱪutⱪuzidu», «Yəḥoxua» — «Pərwərdigar (Yaḥwəḥ) ⱪutⱪuzidu» degən mənidə. «Əysa» ibraniy tilida dəl xu isimdur. □ **13:17 «Nəgəw qəli» —** «Nəgəw» degən qəl Pələstinning jənubi təripidə bolup, muxu yərdə wə kəp baxⱪa yərlərdə «jənub»ni bildüridu. □ **13:22 «jənub» —** iIbraniy tilida «Nəgəw». □ **13:23 «Əxkol» —** mənisi «üzümlər». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3

29 Amaləklər jənub tərəptə turidikən; Ḫittiylar, Yəbusiylar, Amoriylar taoɳlarda
turidikən; Ḳanaaniylar dengiz boylirida wə Iordan dəryasi boylirida turidikən, —
dedi.
30 Kaləb Musaning aldida kəpqilikni tinqitip: —
Biz dərḫal atlinip berip u yərni igiləyli! Qünki biz qoḳum oɳalip kelimiz — dedi.
31 Lekin uning bilən billə qiḳḳan baxḳilar bolsa: —
Ular bizdin küqlük ikən, xunga ularoɳa ḫujum ḳilsaḳ bolmaydu, — deyixti.
32 Andin qarlioɳuqilar əzliri qarlap kəlgən zeminning əḫwalidin Israillaroɳa yaman
məlumat berip:
— Biz kirip qarlap ətkən zemin bolsa əz aḫalisini yəydioɳan zemin ikən; biz u yərdə
kərgənlərning ḫəmmisi yooɳan adəmlər ikən.
33 Biz u yərlərdə «Nəfiliylər» degən *gigant* adəmlərni kərduḳ (dərwəḳə Anaḳiylarning
əwladliri Nəfiliylərdin qiḳḳandur); biz əzimizgə ḳarisaḳ qekətkidək turidikənmiz,
biz ularoɳimu xundaḳ kərinidikənmiz, — dedi.□

14

Israillarning tapa-tənə ḳilixi

1 Xuning bilən barliḳ jamaət dad-pəryad kətürüp yioɳlidi; ular keqiqə yioɳa-zar ḳilixip
qiḳti.
2 Israillar Musa bilən Ḫarunoɳa tapa-tənə ḳilip: — Biz baldurla Misirda ölüp kətsək
boptikən! Muxu qəl-jəziridə ölüp kətsək boptikən!
3 Pərwərdigar nemixḳa bizni ḳiliq astida əlsun, hotun bala-qaḳilirimiz bulinip,
düxmənning oljisi bolsun dəp bizni bu yərgə baxlap kəlgəndu? Uningdin kərə,
Misiroɳa ḳaytip kətkinimiz yahxi əməsmu? — dəp oɳotuldaxti.
4 Xuning bilən ular bir-birigə: — Baxḳidin bir baxliḳ tikləp Misiroɳa ḳaytip ketəyli,
— deyixti.
5 Musa bilən Ḫarun pütün Israil jamaiti aldida yiḳilip düm yatti.
6 Xu yərni qarlap kəlgənlər iqidiki Nunning ooɳli Yəxua bilən Yəfunnəḫning ooɳli
Kaləb kiyimlirini yirtip,
7 pütün Israil jamaətqilikigə: — Biz qarlap kelixkə ətüp baroɳan zemin intayin bək
yahxi zemin ikən.
8 Əgər Pərwərdigar bizdin səyünsə, bizni xu zeminoɳa, yəni ḫəsəl bilən süt eḳip
turidioɳan xu zeminoɳa baxlap berip, uni bizgə beridu.
9 Silər pəḳət Pərwərdigaroɳa asiyliḳ ḳilmanglar! U zeminidikilərdin ḳorḳmanglar,
qünki ular bizgə nisbətən bir oɳizadur; ularning panaḫdarliri ulardin kətti,
Pərwərdigar bolsa biz bilən billə; ulardin ḳorḳmanglar, — dedi.■
10 Ḫalbuki, pütkül jamaət tərəp-tərəptin: — U ikkisini qalma-kesək ḳilip
öltürüwetəyli, deyixti. Lekin Pərwərdigarning julasi jamaət qedirida Israillaroɳa
ayan boldi.

Hudaning jazasi, Musaning helḳ üqün nida ḳiloɳanliḳi

□ **13:33 «Nəfiliylər»** — topandin ilgiri pəyda boloɳan gigantlar idi. Ḫəmmisi topanda yoḳitiloɳan boloɳaqḳa, qarlioɳuqilarning xu gepi pəḳət özlirining toḳuoɳan əpsaniliri, halas. Gərqə «Anaḳiylar»mu gigantlar bolsimu («Ḳan.» 9:1-2ni kərüng), ularning «Nəfiliylər» bilən ḫeqḳandaḳ munasiwiti yoḳ idi. Ḫalbuki, roḫiy jəḫəttin bu gigantlarning «Nəfiliylər»ning əslidiki kelip qiḳixi bilən munasiwiti boluxi mumkin («Yar.» 6:1-4). ■ **14:9** Ḳan. 20:3

11 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bu həlk Meni ḳaqanoɣiqə mənsitməydu? Gərqə
ularning otturisida xunqə məjizilik alamətlərni yaratḳan bolsammu, lekin ular
Manga ḳaqanoɣiqə ixinixməydikən?
12 Mən ularni waba bilən urup yoḳitimən, xuning bilən seni ulardin tehimu qong wə
ḳudrətlik bir əl ḳilimən, — dedi.
13 Musa bolsa Pərwərdigaroɣa mundaḳ dedi: —
«Bundaḳ bolidioɣan bolsa bu ixni misirliḳlar anglap ḳalidu, qünki Sən uluoɣ
ḳudriting bilən bu həlḳni ularning arisidin elip qiḳḳaniding;■
14 wə Misirliḳlar bu ixni xu zemindiki həlḳlərgimu eytidu. U zemindiki aḥalimu Sən
Pərwərdigarning bu həlḳning arisida ikənlikingni, Sən Pərwərdigarning ularning
aldida yüzmuyüz kərüngənlikingni, Sening buluting daim ularoɣa sayə qüxürüp
kəlgənlikini, xundaḳla Sening kündüzi bulut tüwrükidə, keqisi ot tüwrükidə
ularning aldida mangoɣanliḳingni anglioɣanidi.■
15 Əmdi Sən bu həlḳni huddi bir adəmni əltürgəndək əltürüwətsəng, Sening nam-
xəḥritingni anglioɣan əllərning ḥəmmisi:
16 «Pərwərdigar bu həlḳni Əzi ularoɣa berixkə ḳəsəm ḳiloɣan zeminoɣa baxlap
baralmaydioɣanliḳi üqün, xunga ularni əxu qəl-jəziridə əltürüwetiptu» dəp ḳalidu.■
17 Əmdi ətünimənki, Rəbbim ḳudritingni jari ḳilduroɣaysən, Əzüngning:
18 «Pərwərdigar asanliḳqə aqqiḳlanmaydu, Uning meḥir-muḥəbbiti texip turidu;
U gunaḥ wə itaətsizlikni kəqüridu, lekin gunaḥkarlarni ḥərgiz gunaḥsiz dəp
ḳarimaydu, atilarning ḳəbiḥlikini atisidin balisioɣiqə, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə
ularning üstigə yükləydu» deginingdək ḳiloɣaysən.□ ■
19 Meḥriy-xəpḳitingning kəngriliki boyiqə, Misirdiki qaoɣdin taki ḥazироɣiqə daim
kəqürüp kəlginingdək, bu həlḳning ḳəbiḥlikini kəqürgəysən!».
20 Pərwərdigar: — «Boptu, sən degəndək ularni kəqürdüm.
21 Lekin Əz ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, pütkül yər yüzi Mən Pərwərdigarning
xan-xəripi bilən tolidu.
22 Ḥalbuki, Mening julayimni, Misirda wə qəl-jəziridə kərsətkən məjizilik
alamətlirimni kərüp turupmu Meni muxundaḳ on ḳetimlap sinap yənə awazimoɣa
ḳulaḳ salmioɣanlar,
23 Mən ḳəsəm iqip ularning ata-bowilirioɣa miras ḳilip berimən degən u zeminni
ḥərgiz kərəlməydu; Meni mənsitmigənlərdin birimu u yurtni kərəlməydu.■
24 Lekin əzidə baxḳiqə bir roḥning boloɣini, pütün ḳəlbi bilən Manga əgəxkini üqün
ḳulum Kaləbni u kirgən yərgə baxlap kirimən; uning əwladlirimu u yərgə mirashor
bolidu.■
25 (xu qaoɣda Amaləklər bilən Ḳanaaniylar *taoɣlik* jiloɣilarda turuwatatti) — Ətə
silər yolunglardin burulup, Ḳizil Dengizoɣa baridioɣan yol bilən mengip qəlgə səpər
ḳilinglar» — dedi.

Pərwərdigarning Israillarni jazalixi

26 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi:
27 — Mən Mening yaman gepimni ḳilip oɣotuldixidioɣan bu rəzil jamaətkə ḳaqanoɣiqə
qidixim kerək? Israillarning Mening yaman gepimni ḳiloɣanliri, xu *tohtawsiz*
oɣotuldaxlirining ḥəmmisini anglidim.■

■ **14:13** Mis. 32:12 ■ **14:14** Mis. 13:21; 40:38 ■ **14:16** Ḳan. 9:28 □ **14:18 «atilarning ḳəbiḥlikini atisidin balisioɣiqə, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə ularning üstigə yükləydu»** — bu muḥim səz tooɣruluḳ «Əzakiyal»diki «ḳoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooɣruluḳ) kərüng. ■ **14:18** Mis. 20:5; 34:6; Ḳan. 5:9; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2 ■ **14:23** Ḳan. 1:35, 36 ■ **14:24** Yə. 14:8, 9 ■ **14:27** Zəb. 106:24-26

28 Sən ularoŋa: — Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən ḥayatim bilən ķəsəm ķilimənki, həp, Mən silərgə ķuliķimoŋa kirgən səzliringlar boyiqə muamilə ķilmaydioŋan bolsam!■
29 Silərning ələkünglar muxu qəldə yatidu; silərning iqinglarda sanaķtin ətküzülgənlər, yəni yexi yigirmidin axķan, Mening yaman gepimni ķilip ŋotuldioŋanlarning ḥəmmisi pütün sani boyiqə■
30 Silərgə ķol kətürüp *ķəsəm ķilip*, turaloŋunglar ķilip berimən degən zeminoŋa ḥeq kirəlməydu; pəķət Yəfunnəḥning ooŋli Kaləb bilən Nunning ooŋli Yəxuala kiridu.■
31 Silərning kiqik baliliringlar, yəni «Bulinip, düxmənning oljisi bolup ķalidu» deyilgənlərni Mən baxlap kirimən, ular silər kəmsitkən u zemindin bəḥrimən bolidu.
32 Biraķ silər bolsanglar, silər yiķilip, ələkünglar bu qəldə ķalidu.
33 Silərning baliliringlar buzuķluķ-wapasizliķinglarning əlimini tartip, ələkünglar qəldə yoķaloŋuqə, bu qəldə ķirik yil sərgərdan bolup yüridu.□
34 Silərning xu zeminni qarlioŋan künliringlarning sani boyiqə, ķirik künning ḥərbir künini bir yil ḥesablap, ķəbiḥlikliringlarni ķirik yil ət üstünglaroŋa elip yürisilər; xu qaoŋda Mening əzünglardin yatlaxķinimning nemə ikənlikini bilip yetisilər» — degin.■
35 Mən Pərwərdigar xundaķ degənikənmən, yioŋilip Manga ķarxi qiķķan bu rəzil həlķ jamaitigə Mən qoķum xundaķ ķilimən; ular muxu qəl-jəziridə yəwetilidu, xu yərdə ələdu.
36 Musa u zeminni qarlap kelixkə əwətkənlər ķaytip kəlgəndə, u zemin tooŋruluķ yaman həwər elip kelix bilən pütün jamaətni ŋotulditip, Musaning yaman gepini ķiloŋuzoŋanlar,
37 yəni u zemin tooŋruluķ yaman həwər əkəlgən bu kixilərning ḥəmmisi waba kesili tegip Pərwərdigarning aldida ələdi.■
38 Zeminni qarlap kelixkə baroŋan adəmlər iqidin pəķət Nunning ooŋli Yəxua bilən Yəfunnəḥning ooŋli Kaləbla ḥayat ķaldi.

Əz məyliqə ḥujumoŋa ətüp məoŋlup bolup ķeqix

39 Musa bu gəplərni pütkül Israil jamaitigə eytiwidi, ḥəmmisi bək ḥəsrət qəkti.
40 Ular ətigən tang atķanda turup taoŋķa qiķip: — Mana biz kəlduķ! Pərwərdigar eytķan yurtķa qiķip ḥujum ķilayli; qünki biz gunaḥ ķilduķ, — deyixti.
41 — Silər yənə nemixķa Pərwərdigarning əmrigə hilapliķ ķilisilər? — dedi Musa, — Bu ix oŋəlibilik bolmaydu!■
42 Pərwərdigar aranglarda bolmioŋaqķa, düxmənning ķiliqi astida ələp, məoŋlup bolmasliķinglar üqün ḥujumoŋa qiķmanglar.
43 Qünki Amaləklər bilən Ķanaaniylar u yurtta, silərning aldinglarda turidu; silər ķiliq astida ələp ketisilər; qünki silər Pərwərdigardin tenip kəttinglar, Pərwərdigar silər bilən billə bolmaydu.
44 Lekin, gərqə Pərwərdigarning əḥdə sanduķi wə Musa bargaḥtin ķozoŋalmioŋan bolsimu, ular yənila ət məyliqə taoŋķa qiķip ḥujumoŋa ətti.
45 Xuning bilən Amaləklər bilən xu taoŋda turuxluķ Ķanaaniylar qüxüp ularni taki Hormaḥoŋiqə ķooŋlap, bitqit ķilip ķiroŋin ķildi.

■ **14:28** Qəl. 26:65; 32:11 ■ **14:29** Ķan. 1:35; Ibr. 3:17 ■ **14:30** Yə. 14:6 □ **14:33** **«buzuķluķ-wapasizliķinglar»** — ibraniy tilida «paḥixiwazliķliringlar». Hudadin ezip ketix Təwrat-Injilda «paḥixiwazliķ» dəp ḥesablinidu. ■ **14:34** Zəb. 95:8-11 ■ **14:37** 1Kor. 10:10; Yəḥ. 5 ■ **14:41** Ķan. 1:41

15

Türlük qurbanliqlar tooɣrisidiki qaidə-nizam

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaq degin: — Silər makanlixixinglar üqün silərgə təqdim qilip beridioɣan zeminoɣa kirgən qeoɣinglarda,
3 əgər Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan, uningoɣa huxbuy bolsun dəp birər ɧədiyə-qurbanliq qilmaqqi bolsanglar, qurbanliq kala yaki qoy-əqkə padisidin bolsun. U kəydürmə qurbanliq bolsun, qəsəmni ada qilix qurbanliqi bolsun, ihtiyariy qurbanliq yaki silərgə bekitilgən ɧeytlardiki zərür qurbanliq bolsun,□
4-5 qurbanliq sunoɣuqi kixi Pərwərdigaroɣa atioɣinioɣa bir axliq ɧədiyəsini qoxup kəltürsun. Kəydürmə qurbanliq yaki baxqa qurbanliq qoza bolsa, undaqta axliq ɧədiyəsi zəytun meyidin bir ɧinning təttin biri iləxtürülgən esil undin əfaɧning ondin biri bolsun; uningoɣa yənə xarab ɧədiyəsi süpitidə təttin bir ɧin xarabni quxup sunsun.□ ■
6 Qurbanliqing qoqqar bolsa, sən uningoɣa axliq ɧədiyəsi süpitidə üqtin bir ɧin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaɧning ondin ikkisi bolsun
7 wə xarab ɧədiyəsi süpitidə təttin bir ɧin xarabni quxup sunsun; bular Pərwərdigaroɣa huxbuy qiqarsun dəp sunulsun.
8 Əgər sən Pərwərdigaroɣa kəydürmə qurbanliq, yaki qəsəm ada qilix qurbanliqi yaki inaqliq qurbanliqi süpitidə torpaq atioɣan bolsang,
9 undaqta torpaqqa axliq ɧədiyə süpitidə yerim ɧin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaɧning ondin üqini,
10 xarab ɧədiyə süpitidə yerim ɧin xarabni qoxup sunoɣin; bular Pərwərdigaroɣa atilip otta sunulup, huxbuy qiqarsun dəp kəltürülsun.
11 ɧərbir sunuloɣan torpaq, qoqqar, qoza yaki ooɣlaqqa nisbətən muxundaq qilinsun.
12 Silər sunidioɣininglarning sani boyiqə, ɧərhil qurbanliqning sanioɣa qarap xundaq qilisilər.
13 Xu zeminda tuoɣuloɣanlarning ɧəmmisi Pərwərdigaroɣa huxbuy qiqarsun dəp, otta sunulidioɣan qurbanliq qilmaqqi bolsa ənə xundaq qilsun.
14 Xuningdək silər bilən billə turuwatqan musapir yaki əwladmu-əwlad silər bilən billə turuwatqanlar bolsa, huxbuy qiqarsun dəp otta sunulidioɣan qurbanliq qilmaqqi bolsa, silər qandaq qiloɣan bolsanglar, ularmu xundaq qilsun.
15 Pütkül jamaətkə, məyli silər bolunglar yaki silər bilən billə turuwatqan musapir bolsun, ɧəmminglar üqün ohxax bir bəlgilimə bolidu; silər üqün dəwrmu-dəwr əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigar aldida silər qandaq bolsanglar, musapirlarmu xundaqtur.■
16 Silərgimu, aranglarda turuwatqan musapirlaroɣimu ohxax bir qanun-bəlgilimə, ohxax bir ɧəküm bolsun.
17 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
18 Sən Israillaroɣa səz qilip ularoɣa mundaq degin: — «Silər Mən silərni əkiridioɣan zeminoɣa yetip baroɣanda,
19 xu yərdin qiqqan axliqni yəydioɣan qeoɣinglarda, Pərwərdigaroɣa bir «kətürmə ɧədiyə» təqdim qilinglar.

□ **15:3 «birər ɧədiyə-qurbanliq qilmaqqi bolsanglar»** — bu ayəttə kəzdə tutuloɣan qurbanliqlarning ɧəmmisi «kəydürmə qurbanliq» yaki «inaqliq qurbanliqi»dur (5-ayətni kərüng). □ **15:4-5 «bir əfaɧ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ɧin təhminən 3.6 litr idi. ■ **15:4-5** Law. 2:1; 6:14 ■ **15:15** Mis. 12:49; Qəl. 9:14

20 Silər ḫərbir yengi hemirdin pixḳan nanlardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar; silər uni təḳdim ḳiloɳanda huddi hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun.□
21 Dəwrdin-dəwrgə silər dəsləpki ḫosuldin qiḳḳan hemirdin bir nanni «kətürmə ḫədiyə» süpitidə Pərwərdigaroɳa sununglar.

Bilməy ḳiloɳan gunaḫi üqün kafarət kəltürüx

22 Əgər silər ətünglar bilməy ezip gunaḫ ḳilip, Pərwərdigarning Musaoɳa buyruoɳan bu barliḳ əmirlirigə əməl ḳilmioɳan bolsanglar,□
23 yəni Pərwərdigar buyruoɳan kündin etibarən barliḳ əwladliringlaroɳiqə Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən silərgə buyruoɳan barliḳ ixliriоɳa əməl ḳilmioɳan bolsanglar,
24 jamaət xundaḳ birər gunaḫning bilməy ətküzülgənlikidin həwərsiz bolsa, undaḳta pütkül jamaət Pərwərdigaroɳa huxbuy qiḳarsun dəp yax bir torpaḳni kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunsun ḫəmdə ḳaidə-nizam boyiqə uningoɳa munasiwətlik axliḳ ḫədiyə bilən xarab ḫədiyəni ḳoxup sunsun, wə uning üstigə bir tekini gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.
25 Xu yol bilən kaḫin pütkül Israil jamaiti üqün kafarət kəltürüp, bu gunaḫ ulardin kəqürüm ḳilinidu; qünki bu bilməy ətküzüp ḳoyoɳan gunaḫ wə ular əzlirining bilməy ətküzüp ḳoyoɳan gunaḫi üqün ḳurbanliḳ, yəni Pərwərdigaroɳa atap otta sunulidioɳan ḳurbanliḳ wə gunaḫ ḳurbanliḳini birliktə Pərwərdigar aldioɳa sunoɳan.
26 Bu gunaḫ pütkül Israil jamaiti bilən ularning arisida turuwatḳan musapirlarning ḫəmmisidin kəqürüm ḳilinidu, qünki bu pütkül həlḳ bilməy turup ətküzüp ḳoyoɳan gunaḫtur.
27 Əgər bir kixi bilməstin gunaḫ ḳilip ḳoyoɳan bolsa, u bir yaxliḳ bir qixi ooɳlaḳni gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.■
28 Kaḫin xu yol bilən bilməy gunaḫ ḳilip ḳoyoɳan adəm üqün kafarət kəltüridu; uning üqün kafarət kəltürsə uning Pərwərdigar aldida bilməy ətküzgən gunaḫi uningdin kəqürüm ḳilinidu.
29 Bilməy birər səwənlik ətküzüp ḳoyoɳan barliḳ kixilərgə, məyli xu zeminda tuoɳuloɳan Israillar bolsun yaki ularning arisida turuwatḳan musapirlaroɳa bolsun, — silərning ḫəmminglaroɳa ohxax bir ḳanun-bəlgilimə tətbiḳlinidu.

Bilip turup ḳiloɳan gunaḫlar tooɳruluḳ

30 Lekin yürikini ḳaptək ḳilip ix kərgən kixi, məyli u zeminda tuoɳuloɳan bolsun yaki musapir bolsun, Pərwərdigaroɳa ḫaḳarət kəltürgən bolidu; u ḫaman əz həlḳidin üzüp taxlinidu.
31 U Pərwərdigarning səzini mənsitmigənikən, Pərwərdigarning əmrigə hilapliḳ ḳiloɳanikən; xuning üqün u qoḳum üzüp taxlinidu; gunaḫi əzining bexioɳa qüxidu.

Xabat künigə hilapliḳ ḳiloɳuqilaroɳa berilidioɳan jaza

□ **15:20 «Silər ḫərbir yengi hemirdin pixḳan nanalardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Silər dəsləpki ḫosuldin qiḳḳan hemirdin bir nan pixurup uni «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar» (biraḳ tərjimimiz «Əz.» 44:30din ḳarioɳanda tooɳiraḳ boluxi mumkin). **«hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun» —** oḳurmənlərgə məlumki, Israillar yengi pixḳan ḫosulning tunji ḳismini hamandin ayrip, Hudaoɳa atixi kerək («Mis.» 23:19, 34:22 wə 26ni kərüng.) □ **15:22 «əməl ḳilmioɳan bolsanglar» —** bu ayətlərdə kəzdə tutuloɳan gunaḫ Hudaning əmrlirigə **əməl ḳilmasliḳtin** ibarət; «Law.» 4-babta tiloɳa elinoɳan ḳurbanliḳlar Hudaning əmrlirigə **hilapliḳ ḳiloɳan ixlaroɳa** kafarət kəltüridioɳan ḳurbanliḳlardin ibarət. ■ **15:27** Law. 4:27

32 Israillar qəl-jəziridiki waqitlirida, bir kixining xabat künidə otun tərgənliki
bayqaldi.□
33 Otun teriwatqanliqini bayqap qaloqanlar uni Musa, Harun wə pütkül jamaətning
aldioqa elip kəldi.
34 Uni qandaq bir tərəp qilix kerəkliki tehi kərsitilmigəqkə, ular uni qamap qoydi.■
35 Pərwərdigar Musaoqa: — U adəm əltürülmisə bolmaydu; pütün jamaət uni
bargahning texioqa əpqiqip qalma-kesək qilip əltürsun, — dedi.
36 Andin pütün jamaət u adəmni bargah sirtioqa əpqiqip, huddi Pərwərdigar Musaoqa
buyruoqandək, qalma-kesək qilip əltürdi.

Kiyim-keqəklərgə quqa tutux nizami

37 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
38 Sən Israillaroqa mundaq degin, ular əwladmu-əwlad kiyim-keqəklirining qərisigə
quqilarni tutsun həm burjikidiki quqilirining hərbirigə kək xoyna tikip qoysun;■
39 bu hil quqilar silərning uni tikip turuxunglar üqün bolidu; uni kərgəndə
Pərwərdigarning barlik əmrlirini esinglarda tutup, ularoqa əməl qilixinglar üqün
bu silərgə bir əslətmə bolidu; xuningdək silərning hazirqidək özünglarning
kənglünglar wə kəzünglarning kəynigə kirip, qatirap buzuqluq qilip
kətməslikinglar,□
40 Mening barlik əmrlirimni əstə tutuxunglar həm uningoqa əməl qilip, Huday-
inglaroqa atap pak-muqəddəs boluxunglar üqün bolsun.
41 Mən Hudayinglar bolux üqün silərni Misir zeminidin elip qikqan
Pərwərdigardurmən; Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən.

16

Korah, Datan wə Abiramning asiylik qilixi

1 Lawiyning əwrisi, Kohatning nəwrisi, Izharning ooqli Korah wə Rubənning
əwladliridin Eliabning ooqulliri Datan bilən Abiram wə Pələtning ooqli On■
2 Israillar iqidiki jamaət əmirliri boloqan, jamaət iqidin saylap qikiloqan
mətiwərlərdin ikki yüz əllik kixini baxlap kelip Musaoqa qarxi qikti.
3 Ular yioqilip Musaoqa qarxi həm Harunoqa qarxi qikip: —
Silər həddinglardin bək axtinglar, pütkül jamaətning həmmisi pak-muqəddəs,
Pərwərdigarmu ularning arisida, xundaq turuoqluq silər nemə dəp özünglərni
Pərwərdigarning jamaitidin üstün qoyusilər? — dedi.
4-5 Musa ularning gepini anglap düm yikilip, Korah bilən uning guruhidikilərgə səz
qilip: —
Ətə ətigəndə Pərwərdigar kimlərning Özigə mənsup ikənlikini, kimlərning pak-
muqəddəs ikənlikini ayan qilidu; xu kixini Özigə yeqinlaxturidu; kimni tallioqan
bolsa, uni Özigə yeqinlaxturidu.
6 Silər mundaq qilinglar: — Sən Korah wə sening guruhingdikilər həmmisi
huxbuydanlarni əpkelinglar;

□ **15:32 «bir kixining xabat künidə otun tərgənliki bayqaldi» —** xübhisizki, bu wəqə yuqiriqi 30-31-ayəttiki prinsipqa misal kəltürülüx üqün bayan qilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Qan. 22:12; Mat. 23:5 □ **15:39 «buzuqluq» —** Təwrattiki köp qisimlarda kərsitilgən bu «buzuqluq»ning həm jismaniy jəhəti (əyx-ixrət) həm rohiy jəhəti (butpərəslik qilip Hudaoqa wapasizlik qilix) bardur. ■ **16:1** Qəl. 26:9; 27:3; Yəh. 11

7 ətə Pərwərdigarning aldida huxbuydanlarоԓa ot yeқip, huxbuyni uning üstigə қoyunglar; Pərwərdigar kimni tallisa, xu muқəddəs-pak boloԓan bolsun! Əy silər Lawiylar, һəddinglardin bək axtinglar! — dedi.
8 Musa yənə Koraһқa:
— I Lawiylar, gepimgə қulaқ selinglar.
9-10 Israilning Hudasi Pərwərdigar silərni Өzining qedirining ixlirini қilsun dəp һəmdə jamaətning aldida ularning hizmitidə bolsun dəp Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan — yəni Pərwərdigar seni wə sening һəmmə қerindaxliring boloԓan Lawiyning əwladlirini birdək Өzigə yeқinlaxturoԓanliқi silərqə kiqik ixmu? Silər yənə tehi kaһinliқ wəzipisini tama қiliwatamsilər?□
11 Xu wəjidin sən wə sening guruһingdikilər һəmmisi yioԓilip Pərwərdigarоԓa қarxi qiқiwetipsilər-də; Ҥarun nemidi, silər uning üstidin xunqilik aoԓrinip oԓotuldixip kətküdək? — dedi.
12 Musa Eliabning ooԓli Datan bilən Abiramni қiqқirip kelixkə adəm əwətiwidi, ular:
— Barmaymiz!
13 Sening bizni süt bilən һəsəl aқidioԓan zemindin baxlap qiқip bu qəl-jəziridə əltərməkqi boloԓanliқingning өzi kiqik ixmu? Sən tehi өzüngni padixaҥ ҥesablap bizning üstimizdin һəkümranliқ қilmaқqimu?□
14 Ҥalbuki, sən bizni süt bilən һəsəl aқidioԓan yurtқa baxlap kəlmiding, etiz wə üzümzarliқlarnimu bizgə miras қilip bərmiding. Sən bu həқning kəzinimu oyuwalmaқqimu? Biz barmaymiz! — dedi.
15 Buni anglap Musa қattiқ oԓəzəplinip Pərwərdigarоԓa: —
Ularning sowoԓat-һədiyəsigə etibar қilmioԓaysən; mən ularning ҥətta birər exikinimu tartiwalmidim, birər adimigimu ҥeq ziyan-zəһmət yətküzmidim, — dedi.■

Hudaning jazasi

16 Musa Koraһқa: —
Ətə sən wə sening guruһingdikilər — sən, ular wə Ҥarun Pərwərdigarning aldioԓa kelinglar.
17 Ҥərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni əkilip uning üstigə huxbuyni selinglar; ҥərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni, yəni jəmiy ikki yüz əllik huxbuydanni elip uni Pərwərdigarning ҥuzurida tutup turunglar; sənmu, Ҥarunmu ҥərbiringlar өz huxbuydanliringlarni elip kelinglar, — dedi.
18 Xuning bilən ҥərbir adəm өzining huxbuydanini elip, otni yeқip, huxbuy selip, Musa wə Ҥarun bilən birliktə jamaət qedirining dərwazisi aldida turuxti.
19 Koraҥ Musa bilən Ҥarunoԓa ҥujum қiloԓili pütün jamaətni yioԓip jamaət qedirining dərwazisi aldioԓa keliwidi, Pərwərdigarning julasi pütkül jamaətkə ayan boldi.
20 Pərwərdigar Musa bilən Ҥarunoԓa səz қilip: —
21 Silər bu həlқning arisidin neri turunglar, mən kəz yumup aqқuqə ularni yutuwetimən, — dewidi,
22 Musa bilən Ҥarun düm yiқilip: —
I Təngrim, barliқ ət igilirining roҥlirining Hudasi, bir adəm gunaҥ қilsa, oԓəzipingni pütün jamaətkə qaqamsən? — dedi.■
23 Pərwərdigar Musaoԓa səz қilip: —

□ **16:9-10 «Pərwərdigar silərni, *yəni Lawiylarni*...** Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan...» — oқurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda əslidə Lawiy қəbilisi iqidin Ҥarun wə uning əwladlirini өzigə kaһin boluxқa tallioԓanidi, қaloԓan Lawiylarni muқəddəs qedirdiki hizməttə bolup kaһinlaroԓa yardəmqi rolda boluxқa bekitkənidi. □ **16:13 «bizni süt bilən ҥəsəl aқidioԓan zemindin baxlap qiқip...»** — muxu adəmlər Misir zeminini mahtimaқqi bolup, xu yərdiki қulluқ ҥayatini pütünləy untudi. ■ **16:15** 1Sam. 12:3 ■ **16:22** Qəl. 27:16; Ibr. 12:9

24 Sən jamaətkə: «Silər Koraḫ, Datan wə Abiramning turar jayliridin ayrilip ulardin
neri ketinglar» — dəp buyruḳ bər, — dedi.
25 Xuning bilən Musa ornidin turup Datan bilən Abiram tərəpkə ḳarap mangdi; Israil
aḳsaḳallirimu uningoɣa əgixip mangdi.
26 Musa jamaətkə: — Silərdin ətünimən, bu rəzil adəmlərning qedirliridin yiraḳ
ketinglar, ularning barliḳ gunaḫliri səwəbidin ular bilən billə wəyran bolmasliḳinglar
üqün ularning ḫeqnərsisigə ḳol təgküzmənglar, — dedi.
27 Xuning bilən jamaət Koraḫ, Datan, Abiramning qedirlirining tət ətrapidin neri
kətti; Datan bilən Abiram bolsa əz ayallirini, ooɣul-ḳizlirini wə bowaḳlirini elip qiḳip
əz qedirining ixiki aldida turdi.
28 Musa: — Buningdin silər xuni bilisilərki, bu ixlarning ḫəmmisi mening
kənglümdin qiḳḳan əməs, bəlki Pərwərdigar meni ularni ada ḳilixḳa əwətkən:
29 — əgər bu adəmlərning ölümi adəttiki adəmlərning ölümigə ohxax bolidioɣan yaki
ularning bexioɣa qüxidioɣan ḳismətlər adəttiki adəmlər duqar bolidioɣan ḳismətlərgə
ohxax bolidioɣan bolsa, Pərwərdigar meni əwətmigən bolatti.
30 Əgər Pərwərdigar yengi bir ixni ḳilip, yər aoɣzini eqip ularni wə ularning pütün
nərsisini yutup ketixi bilən, ular tirikla təḫtisaraoɣa qüxüp kətsə, u qaoɣda silər bu
adəmlərning Pərwərdigarni mənsitmigənlikini bilip ḳalisilər, — dedi.
31 Musaning bu gepi ahirlixixi bilənla ularning puti astidiki yər yerildi.
32 Yər aoɣzini eqip ularni barliḳ ailisidikilər bilən, xuningdək Koraḫḳa təwə ḫəmmə
adəmlərni ḳoymay təəlluḳatliri bilən ḳoxup yutup kətti.■
33 Xundaḳ ḳilip, ular wə ularning təwəsidikilərning ḫəmmisi tirikla təḫtisaraoɣa
qüxüp kətti, yər ularning üstidə yepildi. Ular xu yol bilən jamaətning arisidin
yoḳaldi.
34 Ularning ətrapida turoɣan Israillarning ḫəmmisi ularning nalisini anglap: «Yər
biznimu yutup ketərmikin!» deyixip ḳeqixti.
35 Andin Pərwərdigarning aldidin bir ot qiḳip, huxbuy sunuwatḳan ḫeliḳi ikki yüz
əllik adəmnimu yutup kətti.■

Yadnamə ḳilixḳa ḳalduruloɣan huxbuydanlar

36 Pərwərdigar Musaoɣa mundaḳ dedi: —
37 Sən kaḫin Ḫarunning ooɣli Əliazaroɣa buyruoɣin, u huxbuydanlarni ot ari-
sidin teriwelip, qooɣlirini yiraḳlaroɣa qeqiwətsun, qünki u huxbuydanlar Hudaoɣa
ataloɣandur;
38 xunga əzining jenioɣa əzi zamin boloɣan gunaḫkarlarning huxbuydanlirini
teriwaloɣin; ular ḳurbangaḫni ḳaplax üqün soḳup nepiz tünikə ḳilinsun, qünki bu
huxbuydanlar əslidə Pərwərdigarning ḫuzurioɣa sunulup uningoɣa atalip muḳəddəs
ḳilinoɣan. Xundaḳ ḳilip ular keyin Israillaroɣa ibrət bolidioɣan ixarət-bəlgə bolidu.
39 Xuning bilən kaḫin Əliazar otta kəydürüwetilgənlər sunoɣan mis huxbuydanlarni
teriwaldi; ular ḳurbangaḫni ḳaplitixḳa nepiz tünikə ḳilip soḳuldi.
40 Xuning bilən *ḳurbangaḫning bu ḳaplimisi* Ḫarunning əwladlirioɣa yat
adəmlərning huddi Koraḫ bilən uning guruḫidikilərgə ohxax ḳismətkə ḳalmasliḳi
üqün, Pərwərdigarning ḫuzurida huxbuy kəydürüxkə yeḳinlaxmasliḳioɣa Israillar
üqün bir əslətmə boldi. Bu Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Əliazaroɣa
buyruoɣanliridur.

Jamaətning Ḫarunning yalwuruxi səwəbidin ḳutulup ḳelixi

41 Ətisi pütkül Israil jamaiti Musa bilən Ḫarunning yaman gepini ḳilip: —

■ **16:32** Qəl. 26:10; 27:3; Ḳan. 11:6; Zəb. 106:17 ■ **16:35** Zəb. 106:18

Silər Pərwərdigarning həlkini əltürdünglar, — dəp oɣotuldaxti.
42 Wə xundaq boldiki, jamaət Musa bilən Ḥarunoɣa ḥujum ḳilixḳa yioɣiliwatḳanda, jamaət burulup jamaət qedirioɣa ḳariwidi, wə mana, bulut qedirni ḳapliwaldi ḥəm Pərwərdigarning julasi ayan boldi.
43 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun jamaət qedirining aldioɣa berip turdi.
44 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip: —
45 Mən kəzni yumup aqḳuqə ularni yoḳitip taxlixim üqün ikkinglar bu jamaəttin qiḳip neri ketinglar, — dəp buyruwidi, ikkiylən yiḳilip yərdə düm yatti.
46 Musa Ḥarunoɣa: —
Sən huxbuydanni elip uningoɣa ḳurbangaḥtiki ottin sal, uningoɣa huxbuy ḳoyup, ular üqün kafarət kəltürüxkə tezliktə jamaətning arisioɣa apar; qünki ḳəḫr-oɣəzəp Pərwərdigarning aldidin qiḳti, waba baskili turdi, — dedi.
47 Ḥarun Musaning deginidək ḳilip, huxbuydanni elip jamaətning arisioɣa yügürüp kirdi; wə mana, waba kixilərning arisida baxlanoɣanidi; u huxbuyni huxbuydanoɣa selip, həlḳ üqün kafarət kəltürdi.
48 U ölüklər bilən tiriklər otturisida turuwidi, waba tohtidi.
49 Koraḥning wəḳəsi munasiwiti bilən ölgənlərdin baxḳa, waba səwəbidin ölgənlər on tət ming yəttə yüz kixi boldi.□
50 Ḥarun jamaət qedirining dərwazisi yenida turoɣan Musaning yenioɣa yenip kəldi; waba tohtidi.

17

Ḥarunning ḥasisining qeqəklixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 «Sən Israilloroɣa səz ḳilip, ulardin ata jəməti boyiqə, ḥər ḳəbilining əmiridin birdin on ikki ḥasa aloɣin; sən ularning ḥərbirining ismini özining ḥasisioɣa yezip ḳoyoɣin.
3 Lawiy ḳəbilisining ḥasisioɣa Ḥarunning ismini yazoɣin, qünki ḥərbir ata jəmət ḳəbilə baxliḳi üqün bir ḥasa wəkil bolidu.
4 Sən bu ḥasilarni jamaət qediridiki ḥəküm-guwaḥliḳ *sanduḳining* aldioɣa, yəni Mən sening bilən kərüxidioɣan yərgə ḳoyoɣin.□ ■
5 Wə xundaḳ boliduki, Mən tallioɣan kixining bolsa, uning ḥasisi bih süridu; xundaḳ ḳilip Israillarning silərgə oɣuduraxḳan gəplirini tohtitip Manga anglanmaydioɣan ḳiliwetimən».
6 Xuning bilən Musa Israilloroɣa xundaḳ səz ḳildi; ularning ḥəmmə əmirliri uningoɣa birdin ḥasini, jəmiy bolup on ikki ḥasini bərdi; ḥərbir ata jəmətkə bir ḥasa wəkil boldi, Ḥarunning ḥasisimu xularning iqidə idi.
7 Musa ḥasilarni ḥəküm-guwaḥliḳ qedirioɣa əkirip Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḳoydi.
8 Wə xundaḳ boldiki, Musa ətisi ḥəküm-guwaḥliḳ qedirioɣa kiriwidi, mana, Lawiy jəmətigə wəkil boloɣan Ḥarunning ḥasisi bih sürüp, oɣunqilap, qeqəkləp, badam qüxkənidi.

□ **16:49 ««Koraḥ wə ailisidikilər» tooɣruluḳ — izaḥat»** — Koraḥ wə ailisidikilər xundaḳ əxəddiy aḳiwətkə uqrioɣini bilən, uning keyinki bəzi əwladliri «Zəbur»ning bəzi ḳisimlirini (məsilən, 42-49-küylərni) yazoɣan. Koraḥdikilərning bəziliri 24-ayəttə kərsitilgən əmrgə itaət ḳiloɣan bolsa kerək. □ **17:4 «ḥəküm-guwaḥliḳ»** — muxu yərdə «ḥəküm-guwaḥliḳ» Hudaning Israiloɣa boloɣan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən boloɣan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḫiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinoɣaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. Oḳurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əḥdə sanduḳi iqidə saḳlaḳliḳ tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduḳ «ḥəküm-guwaḥliḳ sanduḳi», ibadət qediri «ḥəküm-guwaḥliḳ qediri» dəp atilidu. ■ **17:4** Mis. 25:22

9 Musa ḫasilarning ḫəmmisini Pərwərdigarning aldidin elip qikip, Israil həlkigə kərsətti; ular kərgəndin keyin ḫərkim əz ḫasilirini elip ketixti.
10 Pərwərdigar Musaoɣa: — Xu asiylik kiloɣuqi balilaroɣa bir agaḫ bəlgisi bolsun dəp Ḫarunning ḫasisini ḫəküm-guwaḫning aldioɣa əkirip koyoɣin. Xundak kilsang sən ularning oɣuduraxkan gəplirini tohtitip, Manga anglanmaydioɣan kilisən; ularmu xuning bilən əlüp kətməydu, — dedi.□ ■
11 Musa xundak kildi; Pərwərdigar əzigə kandak buyruoɣan bolsa u xundak kildi.
12 Israillar Musaoɣa səz kilip: —
Biz nəpəstin kalay dəwatimiz, biz tügəxtuk, biz ḫəmmimiz tügəxtuk!
13 Pərwərdigarning ibadət qedirioɣa yekinlaxkanlar əlməy kalmaydu, xundak ikən, biz ḫəmmimiz mutlək nəpəstin keliximiz kerəkmu? — deyixti.

18

Kaḫin wə Lawiylarning wəzipisi

1 Pərwərdigar Ḫarunoɣa mundak dedi: —
Sən, ooɣulliring wə ata jəmətingdikilər sening bilən birliktə mukəddəs jayoɣa munasiwətlik boloɣan gunaḫni, xuningdək sən wə ooɣulliring birliktə kaḫinlik wəzipisigə munasiwətlik boloɣan gunaḫni üstünglərgə alisilər.□
2 Sən kerindaxliring boloɣan Lawiy kəbilisidikilərni, yəni ata-bowiliringning kəbilisidikilərni əzüng bilən birləxtür ḫəm ularni hizmitingni kilixi üqün baxlap elip kəl; birak sən bilən ooɣulliring sening bilən birliktə ḫəküm-guwaḫlik qediri aldida hizmətlərni kilsun.□
3 Ular sening buyrukliringoɣa təyyar turup, xundakla qedirdiki barlik hizmət-wəzipisini ətəydu; pəkət mukəddəs jaydiki kaqa-kuqa əswablaroɣa wə kurbangaḫka yekinlaxmisun; undak kilsa, ularmu, silərmu əlüp ketisilər.
4 Ular sening bilən birlixip, jamaət qediridiki wəzipini ətəp, kilidioɣan ḫərbir ixini kilsun; pəkətla ḫeq yat kixilər silərgə yekinlaxmisun.
5 Kəḫr-oɣəzəp yənə Israillarning bexioɣa qüxmisun üqün, silər mukəddəs jaydiki wəzipə bilən kurbangaḫdiki wəzipini ətəxkə məs'ul bolunglar.
6 Mana, Mən Əzüm silərning kerindaxliringlar boloɣan Lawiylarni Israillar iqidin tallap qiktim; ular jamaət qedirining ixlirini kilixka Pərwərdigaroɣa təkdim kilinoɣan bolup, silərgə sowoɣa süpitidə ata kilinoɣan.■
7 Lekin sən wə ooɣulliring sening bilən birliktə kaḫinlik wəzipənglərdə turup, kurbangaḫtiki barlik ixlarni ḫəm pərdə iqidiki ixlarni bejiringlar; silərning wəzipənglər xundak bolsun. Kaḫinlik wəzipisini, hizmitimdə boluxunglar üqün silərgə sowoɣa kilip bərdim; yat adəmlər yekinlaxsa, əltürüwetilsun.

Kaḫinlarning elixka tegixlik ülüxi

8 Pərwərdigar Ḫarunoɣa mundak dedi: —

□ **17:10 «ḫəküm-guwaḫ» —** 17:4tiki izaḫatta kərsitilgəndək, muxu yərdə «ḫəküm-guwaḫ» Hudaning Israiloɣa boloɣan tüp əmrlirini kərsitidu, xundakla ularni saklaydioɣan əḫdə sanduki kərsitidu. ■ **17:10** Ibr. 9:4
□ **18:1 «mukəddəs jayoɣa munasiwətlik boloɣan gunaḫ» —** demək, mukəddəs jay bilən munasiwətlik məlum gunaḫ ətküzülsə, xu gunaḫning məs'uliyitini birinqi üstigə aloɣuqi kaḫinlar ḫəm Lawiylar bolidu; gunaḫ kaḫinlik bilən munasiwətlik ix bolsa məs'uliyətni birinqi üstigə aloɣuqi kaḫinlar boluxi kerək. Muxu agaḫ, xübḫisizki, 17-babtiki wəkə bilən munasiwətlik agaḫtur. □ **18:2 «birləxtür» —** bu səz muxu yərdə wə 4-ayəttə ibraniy tilida «Lawiy» degən səz bilən ipadilinidu («Yar.» 29:34ni kərüng). ■ **18:6** Qəl. 3:45

Mən Manga sunuloɣan kətürmə ḥədiyələrni, yəni Israillar Manga muḳəddəs dəp atioɣan barliḳ nərsilərni ülüxünglar bolsun dəp, mana mənggülük bəlgilimə bilən sanga wə sening əwladliringoɣa təḳdim ḳildim.
9 Israillar otta sunidioɣan, «əng muḳəddəs» nərsilərdin silərgə munular ḳaldurup berilidu: — ularning Manga atap sunoɣan barliḳ nərsiliri, yəni barliḳ axliḳ ḥədiyələrdin, barliḳ gunaḥ ḳurbanliḳliridin, barliḳ itaətsizlik ḳurbanliḳliridin «əng muḳəddəs» ḥesablanoɣanliri, sanga wə əwladliringoɣa ata ḳilinidu.
10 Sən xu *ülüxüngni* «əng muḳəddəs» süpitidə yegin, silərdin boloɣan ḥərbir ər kixi uni yesun; u sanga «əng muḳəddəs» dəp bilinsun.□
11 Munularmu sening bolidu: — Israillarning sowoɣatliri iqidin kətürmə ḥədiyələr, barliḳ pulanglatma ḥədiyələr sening; Mən ularni sanga, xundaḳla ooɣulliring bilən ḳizliringoɣa mənggülük bəlgilimə bilən təḳdim ḳildim; sening өyüngdiki ḥərbir pak adəm uningdin yesə bolidu.■
12 Zəytun meyidin əng esilini, yengi xarabtin əng esilini, xundaḳla axliḳtin əng esilini, yəni Israillar Pərwərdigaroɣa atap sunoɣan dəsləpki pixḳan məḥsulatlarning ḥəmmisini Mən sanga təḳdim ḳilip bərdim.
13 Ular yərdin elip Pərwərdigaroɣa atap əkəlgən dəsləpki pixḳan nərsilərning ḥəmmisi sening bolsun; өyüngdiki ḥərbir pak adəm uningdin yesə bolidu.
14 Israilda Hudaoɣa mutləḳ atilidioɣan ḥərbir nərsə sening bolidu.■
15 Ular Pərwərdigaroɣa atap kəltüridioɣan barliḳ janiwarlarning tunjiliri, məyli insan yaki ulaoɣ-qarpay bolsun sening bolidu; ḥalbuki, insanlarning tunjilirini bolsa ularni tələm tələp yanduruwalsun wə napak ḥaywanlarning tunjilirini tələm tələp yanduruwalsun.□ ■
16 Tələm tələx kerək boloɣanlar üqün yexi bir aylikтin axḳanda tələm puli tələnsun; ularoɣa sən tohtatḳan baḥa boyiqə, yəni muḳəddəs jaydiki xəkəlning өlqəm birliki boyiqə (bir xəkəl yigirmə gəraḥdur) baḥa ḳoyup, bəx kümüx xəkəl al.■
17 Pəḳət tunji kala, tunji ḳoy yaki tunji ooɣlaḳḳa tələm alsang bolmaydu; ularning ḥəmmisi muḳəddəstur. Sən ularning ḳenini ḳurbangaḥḳa qeqip, meyini Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan, Uningoɣa huxbuy kəltüridioɣan ḳurbanliḳ süpitidə kөydürgin.
18 Ularning gөxi sening bolidu; huddi «kətürmə ḥədiyə» ḳilinoɣan təx wə ong arḳa putioɣa ohxax, sanga təwə bolidu.
19 Israillar Pərwərdigaroɣa atap sunoɣan muḳəddəs nərsilər iqidiki kətürmə ḥədiyə-ḳurbanliḳning ḥəmmisini Mən sanga wə sening bilən billə turuwatḳan ooɣul-ḳizliringoɣa mənggülük bəlgilimə bilən təḳdim ḳildim. Bu Pərwərdigar aldida sanga wə sening bilən billə turuwatḳan əwladliring üqün mənggülük tuzluḳ əḥdə bolidu.

Lawiylarning wəzipiliri ḥəm ülüxliri

20 Pərwərdigar Ḥarunoɣa mundaḳ dedi: —
Israil zeminida sening ḥeqḳandaḳ mirasing bolmaydu, ularning arisidimu ḥeqḳandaḳ nesiwəng bolmaydu; Israillar arisida mana Mən Өzüm sening nesiwəng, sening mirasingdurmən.■

□ **18:10 «sən xu ülüxüngni «əng muḳəddəs» süpitidə yegin»** — «əng muḳəddəs» ḥesablanoɣan nərsilər «muḳəddəs yərdə», yəni muḳəddəs jaydiki ḥoylida yeyilixi kerək idi. Məsilən, «Law.» 6:16ni kөrüng. ■ **18:11** Law. 10:14 ■ **18:14** Law. 27:28 □ **18:15 «barliḳ janiwarlarning tunjiliri»** — ibraniy tilida «barliḳ ət igisi (boloɣan janiwar)ning baliyatḳusini aqidioɣanlar». **«tələm tələp yanduruwalsun»** — demək, həlḳ ularning ornida kaḥinlaroɣa pul berixi kerək. ■ **18:15** Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **18:16** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **18:20** Ḳan. 10:9; 18:2; Əz. 44:28

21 Lawiylarоqa bolsa, ularning ətəydioqan hizmətliri, yəni jamaət qediridiki hizmiti üqün, mana Mən Israilda təkdim kilinoqan barlik «ondin bir ülüx»ning ҳəmmisini ularоqa miras kilip bərgənmən.
22 Buningdin keyin, gunaҳkar bolup ölüp kətməsliki üqün, Israillar jamaət qedirioqa yekinlaxmisun.
23 Jamaət qediridiki hizmətni bolsa, uni ətigüqilər pəkət Lawiylarla bolidu wə xu ixta boloqan gunaҳini özliri üstigə alidu, bu silər üqün əwladmu-əwlad mənggülük bir bəlgilimə bolidu; ularning Israillarning iqidə ҳeqkandak mirasi bolmaydu.□
24 Qünki Israillarning Pərwərdigarоqa atap kətürmə ҳədiyə süpitidə sunoqan «ondin bir ülüx»ni Lawiylarоqa miras kilip təkdim kilidioqan boldum; xunga Mən ular tooqruluk: Israillar iqidə ҳeqkandak mirasi bolsa bolmaydu, — dedim.
25 Pərwərdigar Musaoqa mundak dedi: —
26 Sən Lawiylarоqa eytkin: «Silər Israillarning kolidin Mən silərgə miras bolsun dəp təkdim kiloqan «ondin bir ülüx»ni aloqan ikənsilər, silər xu ondin bir ülüxning yənə ondin bir ülüxini ayrip, uni Pərwərdigarоqa atap kətürmə ҳədiyə süpitidə sununglar.
27 Bu yol bilən silərning xu «kətürmə ҳədiyə»nglar silərgə «hamandiki axlikinglar»din ҳəm «xarab kəlqikidiki tolup taxkan xarabinglar»din ataloqanlar ҳesablinidu.□
28 Bundak boloqanda, silər Israillarning kolidin aloqan ondin bir ülüxning ҳəmmisidin Pərwərdigarоqa atap kətürmə ҳədiyə sunisilər; silər Pərwərdigarоqa atioqan xu «kətürmə ҳədiyə»ni kahin Ҳarunoqa beringlar.
29 Silərgə təkdim kilinoqan barlik nərsilərdin əng esilini elip xularni mukəddəs ҳesablap «Pərwərdigarоqa ataloqan toluk kətürmə ҳədiyə» süpitidə sununglar».
30 Xunga sən Lawiylarоqa eytkinki, «Silər xulardin əng esilini kətürüp sunsanglar, bu silər Lawiylarning hamandiki axlikinglar wə xarab kəlqikidiki xarabinglarоqa ohxax ҳesablinidu.
31 Xundak kiloqandin keyin silər wə əydikiliringlar xu «ondin bir ülüx»lərni halioqan yərdə yesənglar bolidu, qünki bu silərning jamaət qediridiki hizmitinglarning in'ami bolidu;□
32 Silər *xu ülüxlərdin* əng esilini kətürüp sunsanglar, muxu ixinglar səwəbidin gunaҳkar bolmaysilər. Undak kilsanglar silər Israillar atioqan mukəddəs nərsilərni buloqimaysilər, xuning bilən ölməysilər».□

19

Kizil siyirning küli

1 Pərwərdigar Musa bilən Ҳarunoqa səz kilip mundak dedi: —
2 Mən Pərwərdigar əmr kiloqan kanun-bəlgilimə xuki: — Sən Israillarоqa buyruoqin, ular bejirim, nuksansiz, boyunturuk selinmioqan kizil yax siyirdin birni sening yeningоqa əkəlsun.

□ **18:23 «xu ixta boloqan gunaҳini özliri üstigə alidu»** — demək, mubada Lawiylar mukəddəs qedirni buloqap, gunah sadir kilsa, xundakla ularning bihəstəlikidin həlk mukəddəs qedirni buloqap ҳərkandak gunah sadir kiloqan bolsa, bax məs'uliyətni Lawiylar öz üstigə elixi kerək. □ **18:27 «…silərning xu «kətürmə ҳədiyə»nglar… din ataloqanlar ҳesablinidu»** — Lawiylarning ҳeqkandak hamini yaki xarab kəlqəkliri yok idi, əlwəttə. Xunga ular özliri həlktin kobul kiloqan «ondin bir ülüx»lərdin ondin birini elip, Pərwərdigarоqa «kətürmə ҳədiyə»lərni atixi kerək. Xu yol bilən ularning sunoqini huddi deҳkanlarning Pərwərdigarоqa öz ҳosulidin sunoqinioqa ohxax bolidu. □ **18:31 «silər wə əydikiliringlar»** — muxu yərdə Lawiylarni kərsitidu. □ **18:32 «silər Israillar atioqan mukəddəs nərsilərni buloqimaysilər, xuning bilən ölməysilər»** — baxka bir hil tərjimisi: «silər Israillar atioqan mukəddəs nərsilərni ҳeq buloqimanglar; bolmisa, ölisilər».

3 Sən siyirni kaḥin Əliazarɋa tapxur, u uni qedirgaḥning sirtiɋa əpqiḳsun, andin
birsi siyirni uning aldida boɋuzlisun.■
4 Kaḥin Əliazar barmiḳini ḳanɋa miləp, jamaət qedirining aldiɋa ḳaritip yəttə
mərtəm qaqsun.■
5 Andin birsi Əliazarning kəz aldida pütkül siyirni kəydürsun, yəni uning terisi, gəxi,
ḳeni wə tezəklirini kəydürsun.■
6 Kaḥin kedir yaɋiqi, zofa əsümlüki wə ḳizil rəhtni siyir kəydürülidiɋan otḳa
taxlisun.□
7 Andin kaḥin əz kiyimini yusun wə bədinini suda yusun, andin keyin bargaḥḳa
kirixkə bolidu; lekin kaḥin kəq kirgüqə napak sanalsun.
8 Siyirni kəydürgən kiximu kiyimlirini su bilən yuyup, əz bədinini suda yusun, andin
u kəq kirgüqə napak sanalsun.
9 Pak bir adəm siyirning külini yiɋip bargaḥning sirtidiki pak bir yərgə ḳoysun; u
Israil jamaiti üqün «napakliḳni qiḳarɋuqi su»ni yasaxḳa xu yərdə saḳlansun, u bir
«gunaḥni pakliɋuqi»dur.
10 Siyirning külini yiɋixturɋan adəm əzining kiyimlirini yusun wə kəq kirgüqə
napak sanalsun. Bu Israillarɋa wə ularning arisida turuwatḳan musapirlarɋa
mənggülük ḳanun-bəlgilimə bolidu.

Həlḳni napakliḳtin paklax nizami

11 — Əlükkə, yəni ḥərḳandaḳ əlgən kixining jəsitigə tegip kətkən ḥərbir kixi yəttə
kün napak sanilidu.■
12 U adəm üqinqi küni *axu su* bilən əzini paklisun, ḥəmdə yəttinqi künimu paklisun,
andin u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni ḥəmdə yəttinqi küni əzini paklimisa, pak
sanalmaydu.□
13 Ḥərḳandaḳ adəm əlükkə, yəni ḥərḳandaḳ əlgən kixining jəsitigə tegip kətsə,
ḥəmdə əzini paklimisa, Pərwərdigarning qedirini bulɋiɋan bolidu; xu kixi Israil
arisidin üzüp taxlinidu; qünki «napakliḳni qiḳarɋuqi su» uningɋa sepilmigəqkə, u
napak sanilidu; uning napakliḳi tehiqə üstidə turidu.
14 Əgər birər kixi bir qedir iqidə əlüp ḳalɋan bolsa, u toɋruluḳ ḳanun-bəlgilimə
mundaḳ bolidu: — xu qedirɋa kirgən ḥərbirsi wə qedirda turup ḳalɋanlarning
ḥərbiri yəttə kün napak sanilidu.
15 Ḥərbir oquḳ turɋan, aɋzi yepilmiɋan ḳaqa-ḳuqilarning ḥəmmisi napak sanilidu.
16 Xuningdək dalada ḳiliq-xəmxər bilən əltürülgənlərgə, yaki əzi əlüp ḳalɋanning
əlükigə, yaki adəmning ustihininiɋa yaki ḳəbrisigə təgkən ḥərbir kixi yəttə küngiqə
napak sanilidu.
17 Kixilər bu napak kixi üqün «paklandurɋuqi ḳurbanliḳ»ning külidin azraḳ elip
komzəkkə selip, ularning üstigə eḳin su ḳuysun.
18 Andin pak bir kixi zofa əsümlükini elip xu suɋa təgküzüp uni qedirɋa wə iqidiki
barliḳ ḳaqa-ḳuqilarɋa ḥəm xu yərdə turɋan barliḳ kixilərning üstigə sepip ḳoysun,
wə yənə uni ustihanɋa, əltürülgüqigə yaki ḳəbrigə təgkən kixining üstigə sepip
ḳoysun.■
19 Üqinqi küni wə yəttinqi küni ḥeliḳi pak adəm *pak bolmiɋan adəmlərning* üstigə
xu suni sepip ḳoysun; xundaḳ ḳilɋanda, yəttinqi künigə kəlgəndə u kixi paklanɋan
bolidu; andin u kixi kiyimlirini yuyup, bədinini suda yusun, kəq kirgəndə u pak
sanilidu.

■ **19:3** Ibr. 13:11, 12 ■ **19:4** Ibr. 9:13 ■ **19:5** Mis. 29:14; Law. 4:11, 12 □ **19:6 «ḳizil rəhtni»** — yaki «ḳizil yipni». ■ **19:11** Qəl. 31:19; Ḥag. 2:13 □ **19:12 «Izaḥat»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «U adəm üqinqi küni ənə xundaḳ (napakliḳni qiḳarɋuqi) su bilən əzini paklisun, yəttinqi küni u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni əzini paklimisa, yəttinqi küni pak sanalmaydu». ■ **19:18** Zəb. 51:7

20 Lekin napak bolup ķelip, əzini paklimioŋan kixi Pərwərdigarning muķəddəs jayini buloŋioŋini üqün, jamaət arisidin üzüp taxlinidu; «napaklikni qikarоŋuqi su» uning üstigə sepilmigən, xunga u napak sanilidu.
21 Bu Israillarоŋa mənggülük bəlgilimə bolidu, «napaklikni qikarоŋuqi su»ni səpkən kixi bolsa əzining kiyimlirini yusun wə «napaklikni qikarоŋuqi su»oŋa təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun.
22 Napak kixi təgkən ħərķandak nərsimu napak sanilidu; bu nərsilərgə təgkən kixilərmu kəq kirgüqə napak sanalsun.

20

Məryəmning wapat boluxi

1 Birinqi ayning iqidə Israillar, yəni pütkül Israil jamaiti Zin qəligə yetip kelip, Ķadəxtə turup ķaldi; Məryəm xu yərdə wapat boldi wə xu yərgə dəpnə ķilindi.

Məribaħ süyi — həlķning yənə ķaķxixi

2 Jamaətkə iqidioŋanoŋa su yok idi, ular yioŋilip Musa bilən Ħarunoŋa ħujum ķiloŋili turdi.
3 Həlķ Musa bilən təgixip: — Ķerindaxlirimiz Pərwərdigarning aldida əlgən qaoŋda bizmu billə əlsək boptikən!■
4 Silər nemə üqün biz wə qarpaylirimizni bu yərdə əlüp kətsun dəp, Pərwərdigarning jamaitini bu qəl-jəzirigə baxlap kəldinglar?
5 Silər nemə üqün bizni Misirdin elip qikip bundak dəħxətlik yərgə əkəldinglar? Bu yərdə ya terikqilik ķiloŋili yər bolmisa, ya ənjür, üzüm, anar bolmisa, iqidioŋanoŋa sumu bolmisa, — deyixti.
6 Xuning bilən Musa bilən Ħarun jamaəttin ayrilip jamaət qedirining dərwazisi aldioŋa kelip düm yikiliwidi, Pərwərdigarning julasi u ikkisigə ayan boldi.
7 Pərwərdigar Musaoŋa səz ķilip mundak dedi: —
8 Ħasini ķolungoŋa al, andin sən akang Ħarun bilən birliktə jamaətni yioŋip, ularning kəz aldidila ķoram taxķa buyruk ķil; xundak ķilsang ķoram tax əz süyini qikiridu; xu yol bilən sən ularoŋa su qikirip, jamaət wə qarpayliri iqidioŋanoŋa su berisən.□ ■
9 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning ħuzuridin ħasini aldi.
10 Musa bilən Ħarun ikkisi jamaətni ķoram taxning aldioŋa yioŋdi wə Musa ularoŋa: — Gepimgə ķulak selinglar, i asiylar! Biz silərgə bu ķoram taxtin su qikirip berəylimu?! — dedi.■
11 Andin Musa ħasisi bilən ķoram taxni ikki ķetim uruwidi, naħayiti kəp su ekip qikti, sudin jamaətmu, qarpaylarmu iqixti.■
12 Pərwərdigar Musa bilən Ħarunoŋa: —
Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muķəddəs dəp ħərmətlimigininglar üqün, ikkinglarning bu jamaətni Mən ularoŋa təķdim ķilip bərgən zeminoŋa baxlap kirixinglaroŋa yol ķoymaymən, — dedi.□ ■

■ **20:3** Qəl. 16:32, 49 □ **20:8 «ħasini ķolungoŋa al»** — Musaning xu ħasisi kəp ķetim Hudaning yolida ixlitilip kelingən. Birinqi ķetimķisi «Mis.» 4:2də tepilidu. ■ **20:8** Nəħ. 9:15; Zəb. 78:15, 16; 105:41; 114:8 ■ **20:10** Ķan. 32:51; Zəb. 106:32,33 ■ **20:11** Zəb. 78:15-16; 105:41; Yəx. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4 □ **20:12 «Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muķəddəs dəp ħərmətlimigininglar üqün»** — Musa bilən Ħarunning «Israillar aldida Hudani muķəddəs dəp ħərmətliməslik» gunaħi tooŋruluk «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. «Ķoram tax» tooŋruluk «1Kor.» 10:4ni wə izaħatini kərüng. ■ **20:12** Qəl. 27:14; Ķan. 1:37

13 Su qiķirilƣan jay «Məribaḥ suliri» dəp atalƣan; Israillar xu yərdə Pərwərdigar
bilən takallaxķanliķi üqün, U ularning otturisida Өzining muķəddəs ikənlikini
kөrsətti.□

Edomlarning Israillarning qegridin өtüxigə yol ķoymasliķi

14 Musa Ķadəxtin Edom padixaḥi bilən kөrüxüxkə əlqi əwətip uningƣa:
«Ķerindaxliri Israil mundaķ dəydu: — Biz tartiwatķan jəbr-japalarning ķandaķliķi
өzlirigə məlum,■
15 bizning ata-bowilirimiz Misirƣa qüxkən bolup, biz Misirda uzaķ zaman turup
kəttuķ; misirliķlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizƣimu yaman muamilə ķildi;
16 biz Pərwərdigarƣa yeliniweduķ, U bizning zarimizƣa ķulaķ selip, Pərixtə əwətip
bizni Misirdin elip qiķti. Ḥazir mana, biz өzlirining qegrisiƣa jaylaxķan Ķadəx degən
bir xəḥərdə turuwatimiz.□ ■
17 Əmdi bizning zeminliridin өtüximizgə ruhsət ķilƣan bolsila, biz etiz-eriķ wə
üzümzarliķlardin өtməymiz, ķuduķliringladin sumu iqməymiz; «Han yoli» bilən
mengip qegriliridin өtüp kətküqə ong-solƣa burulmaymiz» — dedi.
18 Lekin Edomlar uningƣa: «Silərning bizning zeminimizdin өtüxünglərgə bol-
maydu, өtimən desənglar ķiliq kөtürüp silərgə jənggə qiķimiz» — dedi.□
19 Israillar uningƣa: «Biz «kөtürülgən yol» bilən mangimiz, өzimiz wə mallirimiz
süyünglarni iqsək, nərhi boyiqə ḥəķķini berimiz; biz pəķət piyadə өtüp ketimiz,
baxķa ḥeq təlipimiz yoķ» dewidi,□
20 Edom padixaḥi: «Yaķ. Өtməysilər!» dedi. Edom *padixaḥi* naḥayiti kөp adimini
baxlap qiķip Israillarƣa zor ḥəywə kөrsətti.□
21 Xundaķ ķilip Edomlar Israillarning ularning təwəlikidin өtüxigə ənə xu yosunda
yol ķoymidi; xuning bilən Israillar Edomlarning aldidin burulup kətti.■

Ḥarunning wapat bolƣanliķi

22 Ular Ķadəxtin yolƣa qiķti; pütkül Israil həlķi Ḥor teƣiƣa kəldi.■
23 Pərwərdigar Edomning qegrisidiki Ḥor teƣida Musa bilən Ḥarunƣa sөz ķilip
mundaķ dedi: —
24 Ḥarun өz həlķlirigə ķoxulup ketidu; ikkinglar Məribaḥ suliri degən jayda Mening
əmrimgə hilaplik ķilƣininglar üqün, uning Mən Israillarƣa təķdim ķilip bərgən
zeminƣa kirixigə bolmaydu.□
25 Sən Ḥarun bilən oƣli Əliazarni elip Ḥor teƣiƣa qiķķin;■
26 Ḥarunning kiyimlirini saldurup, oƣli Əliazarƣa kiydürüp ķoy; Ḥarun xu yərdə
өlüp, өz həlķlirigə ķoxulidu.
27 Musa Pərwərdigarning deginidək ķildi, üqəylən pütkül jamaətning kөz aldida Ḥor
teƣiƣa qiķti.
28 Musa Ḥarunning kiyimlirini saldurup uning oƣli Əliazarƣa kiydürüp ķoydi;
Ḥarun taƣning qoķķisida өldi. Andin Musa bilən Əliazar taƣdin qüxüp kəldi.■

□ **20:13 «Məribaḥ»** — «takallixix» degən mənidə. ***«Pərwərdigar*** ularning otturisida өzining muķəddəs ikənlikini kөrsətti» — Huda Musa wə Ḥarunning Өzini ḥөrmətlimigini üqün, ularni jazalap, Musaning həlķ aldida ķilƣan biḥөrmətlik sөzlirining Өzigə wəkillik ķilmaydiƣanliķini ipadiləp, həlķ aldida Өzining pak-muķəddəslikini kөrsətti. ■ **20:14** Ķan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12 □ **20:16 «Pərixtə»** — bəzilər «Əlqi» dəp tərjimə ķilidu. Lekin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din ķariƣanda, mənisi dərwəķə «Pərixtə»dur. ■ **20:16** Mis. 2:23; 14:19 □ **20:18 «... bizning zeminimizdin ... silərgə jənggə qiķimiz»** — ibraniy tilida «... mening zeminimdin... silərgə jənggə qiķimən» deyilidu. □ **20:19 «biz»** — ibraniy tilida «mən». □ **20:20 «Edom padixaḥi»** — ibraniy tilida «Edom». ■ **20:21** Ḥak. 11:18 ■ **20:22** Qəl. 33:37 □ **20:24 «өz həlķlirigə ķoxulux»** — muxu ibarə toƣruluķ «Yar.» 25:8 wə izaḥatini kөrüng. Xübḥisizki, bu ibarə adəm өlgəndin keyin, roḥining yənila ḥayat bolidiƣanliķini kөrsitidu. ■ **20:25** Qəl. 33:38; Ķan. 32:50 ■ **20:28** Ķan. 10:6; 32:50

29 Pütkül jamaət Ḥarunning ölgənlikini bildi; xuning bilən pütün Israil jəməti Ḥarun üqün ottuz kün matəm tutti.

21

Ḳanaaniylarning məoŋlup ḳilinixi

1 Jənubta turuxluḳ Arad məmlikitining Ḳanaaniylardin boloŋan padixaḥi Israillarning Atarim yoli bilən keliwatḳanlikini anglap, qiḳip ular bilən soḳuxup, nəqqəylənni tutḳun ḳilip kətti.□
2 Andin Israillar Pərwərdigaroŋa ḳəsəm iqip: «Əgər bu həlḳni bizning ḳolimizoŋa pütünləy tapxuridioŋan bolsang, ularning xəḥərlirini wəyran ḳilip taxlaymiz» — dedi.
3 Pərwərdigar Israillarning pəryadini anglap, Ḳanaanliylarni ularning ḳolioŋa tapxurdi, xuning bilən ular Ḳanaaniylarni ularning xəḥərliri bilən ḳoxup wəyran ḳildi; xu səwəbtin ular xu yərni «Hormaḥ» dəp atidi.□

Zəḥərlik yilanlar bilən mis yilan

4 Ular Ḥor teoŋidin oloŋa qiḳip, Edom zeminini aylinip ətüx üqün, Ḳizil dengiz boyidiki yolni boylap mangdi; həlḳ muxu yol səwəbidin kənglidə tolimu taḳətsiz bolup,
5 Hudaoŋa wə Musaoŋa ḳarxi qiḳip: — Silər nemə üqün bizni qəl-jəziridə ölsun dəp Misir zeminidin baxlap qiḳḳansilər? Bu yərdə ya axliḳ, ya su yoḳ, kənglimiz bu ərziməs nanlardin bizar boldi, deyixti.□
6 Xu səwəbtin Pərwərdigar ularning arisioŋa zəḥərlik yilanlarni əwətti; yilanlar ularni qaḳti, xu səwəbtin Israillardin nuroŋun adəm ölüp kətti.□ ■
7 Həlḳ Musaning aldioŋa kelip uningoŋa: — Biz aoŋzimizni buzup, Pərwərdigaroŋa ḥəm sanga ḥujum ḳilip, yaman gəp ḳilip gunaḥ ḳilduḳ; Pərwərdigaroŋa tilawət ḳilsang, u bu yilanlarni arimizdin elip kətkəy, — dewidi, Musa həlḳ üqün dua ḳildi.
8 Pərwərdigar Musaoŋa: —
Sən bir zəḥərlik yilanning xəklini yasap hadioŋa esip ḳoyoŋin; yilan qeḳiwaloŋan ḥərbiri uningoŋa ḳarisila ḳayta ḥayatḳa erixidu, — dedi.■
9 Musa mistin bir yilan yasitip hadioŋa esip ḳoydi; wə xundaḳ boldiki, yilan birkimni qeḳiwaloŋan bolsa, u bu mis yilanoŋa ḳarisila, ular ḥayat ḳaldi.□ ■

Obottin Pisgaḥoŋiqə mengix

10 Israillar yənə oloŋa qiḳip Obotḳa kelip qedir tikti.■
11 Yənə Obottin oloŋa qiḳip, Moab zeminining udulida kün qiḳix tərəptiki Iyə-Ibarimoŋa kelip qedir tikti.
12 Ular yənə u yərdin oloŋa qiḳip Zərəd jiloŋisida qedir tikti.
13 Yənə u yərdin mengip Amoriylarning zeminining qetidin qiḳip qəl-bayawandin ətüp, eḳip turoŋan Arnon dəryasining u ḳetida qedir tikti (qünki Arnon dəryasi Moabiylarning qegrisi bolup, Moabiylar bilən Amoriylarning otturisida idi. ■
14-15 Xunga «Pərwərdigarning jəngnamisi» degən kitabta: —

□ **21:1 «Jənubta»** — ibraniy tilida «Nəgəwdə». Nəgəw bolsa Pələstin zeminining jənub təripidiki qong qəllük yərdur. □ **21:3 «Hormaḥ»** — degənning mənisi «wəyranə». □ **21:5 «ərziməs nanlar»** — bu səz Huda ularning üstigə ḥər küni qüxüridioŋan «manna»ni kərsitidu. «Mis.» 16:13-36ni kərüng. □ **21:6 «zəḥərlik yilanlar»** —— Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ **21:6** 1Kor. 10:9 ■ **21:8** Yḥ. 3:14 □ **21:9 «mistin bir yilan... yasitip hadioŋa esip ḳoyoŋin»** — bu wəḳə tooŋruluḳ yənə «Yuḥ.» 3:14-15ni kərüng. ■ **21:9** 2Pad. 18:4; Yḥ. 3:14 ■ **21:10** Qəl. 33:43 ■ **21:13** Ḥak. 11:18

«Sufaḥdiki Waḥəb wə dərya-wadiliri,
Arnon dəryasi wə jiloɣilirining yanbaoɣirliri,
Arning turaloɣusioɣiqə yetip,
Moabning qegrisioɣa qüxidu» dəp pütülgənidi).□
16 *Israillar* yənə u yərdin mengip Bəərgə kəldi; «*Bəər*» ḳuduḳ degən mənidə bolup, ilgiri Pərwərdigar Musaoɣa: «Sən həlḳni yioɣ, Mən ularoɣa iqidioɣan su berəy» degəndə xu ḳudukni kəzdə tutḳan.
17 Xu qaoɣda Israillar munu nahxini eytixḳan: —
«Aḥ ḳuduḳ, qiḳsun süyüng bulduḳlap,
Nahxa eytinglar, ḳudukḳa beoɣixlap:
18 Bu ḳudukni əmirlər,
Həlḳning kattiliri ḳazoɣan,
Ḳanun qiḳaroɣuqining səzi bilən,
Ḥasiliri bilən ḳazoɣan».
Israillar qəl-bayawandin yənə Mattanaḥḳa,□
19 Mattanaḥtin Naḥaliyəlgə, Naḥaliyəldin Bamotḳa,
20 Bamottin Moab dalasidiki jiloɣioɣa, yənə qəl-bayawan tərəpkə ḳarap turoɣan Pisgaḥ teoɣining qoḳḳisioɣa yetip bardi.

Amoriylarning padixaḥi bilən Baxan padixaḥini yənggənliki

21 Israillar Amoriylarning padixaḥi Siḥonning aldioɣa əlqilərni əwətip:□ ■
22 — Bizning өz zeminliridin өtüweliximizgə ijazət bərgəyla; biz silining etizliḳlirioɣa wə üzümzarliḳlirioɣa kirməymiz, ḳudukliridin sumu iqməymiz; təwəliridin өtüp kətküqə «Han yoli»din qiḳmaymiz, — dedi.■
23 Siḥon Israillarni өz qegrisidin өtkili ḳoymayla ḳalmastin, əksiqə u Israillar bilən soḳuximən dəp, өzining barliḳ həlḳini yioɣip qəlgə ḳarap atlandi. U Yaḥazoɣa kelip Israiloɣa ḥujum ḳildi.■
24 Israillar uni ḳiliq bilən qepip өltürüp, uning yurtini Arnon dəryasidin Yabbok dəryasioɣiqə, yəni Ammoniylarning qegrisioɣiqə igilidi; Ammoniylarning qegrisi bolsa bək mustəḥkəm idi.□ ■
25 Israillar bu yərdiki ḥəmmə xəḥərni igilidi ḥəm Amoriylarning xəḥərlirigə, yəni Ḥəxboneɣa wə uningoɣa təwə barliḳ yeza-ḳixlaḳlaroɣimu kirip orunlaxti.■
26 Qünki Ḥəxbon əslidə Amoriylarning padixaḥi Siḥonning mərkiziy xəḥiri idi; Siḥon əslidə Moabning ilgiriki padixaḥi bilən soḳuxḳan, uning Arnon dəryasioɣiqə boloɣan ḥəmmə zeminini tartiwaloɣanidi.
27 Xu səwəbtin xairlar: —
«Ḥəxboneɣa kelinglar!
Mana Siḥonning xəḥiri yengiwaxtin ḳurulsun,
Siḥonning xəḥiri məḥkəm ḳilinsun.
28 Qünki Ḥəxbonning өzidin qiḳti bir ot,
Siḥonning xəḥiridin bir yalḳun yalḳunlap,

□ **21:14-15 «tərjimə» —** bu ḳədimki xeirning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Bu yərdə Musa pəyoɣəmbərning uni nəḳil kəltürüxining məḳsiti, xübḥisizki, Pərwərdigar ḳədimdin tartip Moab üqün bekitkən qegraning Arnon dəryasi bilən Ar xəḥiri ikənlikini ispatlax üqündur. □ **21:18 «ḳanun qiḳaroɣuqining səzi bilən» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «tayaḳliri bilən». **«həlḳning kattiliri ḳazoɣan, ... ḥasiliri bilən ḳazoɣan» —** bu ixning xu alaḥidiliki barki, pəḳət addiy puhralarla əməs, həlḳning kattilirimu əmgək ḳilip ḳuduḳ kolaxti. □ **21:21 «izaḥat» —** «Ḳan.» 2:26-3:11nimu kərüng. ■ **21:21** Ḳan. 2:26; Ḥak. 11:19 ■ **21:22** Qəl. 20:17 ■ **21:23** Ḳan. 2:30; 29:7; Yə. 24:8; Ḥak. 11:20 □ **21:24 «Ammoniylarning qegrisioɣiqə igilidi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ammoniylarning qegrisi Yaazər idi» (32-ayətni kərüng). ■ **21:24** Ḳan. 2:33,37; 29:7; Yə. 12:2; 24:8; Ḥak. 11:2; Zəb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Ḳan. 2:34, 35

Yutuwətti Moabtiki Ar xəḫirini,
Arnondiki egiz jaylarning əmirlirini.■
29 Way sanga əy Moab!
Ḫəy Kemoxning ümmiti, tügəxtinglar!
Qünki *Kemox* əz ooɣullirini ḳaqḳunoɣa aylandurdi,
Ḳizlirini əsirlikkə berip, Amoriylarning padixaḫi Siḫonoɣa tutup bərdi!□ ■
30 Biz ularni yiḳitiwəttuḳ,
Ḫəxbon taki Dibonoɣiqə ḫalak boldi;
Biz ḫətta Nofaḫḳiqə (Nofaḫtin Mədəbaoɣa yetidu) ularning yurtini wəyran ḳiliwəttuḳ!» — dəp xeir yezixḳanidi.□
31 Xuning bilən Israillar ənə xu təriḳidə Amoriylarning yurtioɣa orunlaxti.
32 Musa Yaazərni qarlap kelixkə qarlioɣuqilarni əwətti; andin Israillar Yaazərning yeza-ḳixlaḳlirini ixoɣal ḳilip, u yərlərdiki Amoriylarni yeridin ḳooɣliwətti.
33 Xuningdin keyin Israillar burulup, Baxanning yolini boylap mangdi; Baxanning padixaḫi Og wə uning barliḳ həlḳi qiḳip Ədrəydə Israillar bilən jəng ḳilixḳa səp tüzdi.■
34 Pərwərdigar Musaoɣa: — Ḳorḳma, Mən uni, uning barliḳ həlḳi ḫəm zeminini ḳolungoɣa tapxurimən; sən uni ilgiri Ḫəxbonda turuxluḳ Amoriylarning padixaḫi Siḫonni ḳiloɣandək ḳilisən, — dedi.■
35 Xuning bilən ular Og bilən uning ooɣullirini ḫəm barliḳ həlḳining birini ḳoymay ḳirip taxlidi wə uning zeminini igilidi.■

22

Moab padixaḫi Balaḳning Balaamni Israilni ḳaroɣaxḳa qaḳirixi

1 Israillar yənə yoloɣa qiḳip Moab tüzlənglikliridə, yəni Iordan dəryasining xərḳ təripidə, Yerihoning udulida qedir tikti.
2 Israillarning Amoriylaroɣa ḳiloɣan ixlirining ḫəmmisini Zipporning ooɣli Balaḳ kərüp turoɣanidi.
3 Moablar həlḳtin intayin ḳorḳuxti, qünki ular bək kəp idi; Moabiylar Israillarning səwəbidin bək alaḳzadə bolup ketixti.
4 Moabiylar Midiyan aḳsaḳallirioɣa: «Bu bir top adəm ətrapimizdiki ḫəmmə nərsini, huddi kala etizdiki otni yalmioɣandək yalmap yəp ketidioɣan boldi» — deyixti. U qaoɣda Zipporning ooɣli Balaḳ Moabning padixaḫi idi.
5 U əlqilərni Beorning ooɣli Balaamning aldioɣa, Balaamning ana yurtidiki uluoɣ dərya boyidiki Petor xəḫirigə berip, Balaamni qaḳirip kelixkə əwətip: padixaḫimiz: — «Ḳarisila, bir həlḳ Misirdin qiḳḳanidi; mana, ular pütün zeminoɣa yamrap kətti, mana ular bizning udulimizoɣa kelip qüxti.□ ■
6 Ular meningdin küqlük boloɣaqḳa, əmdi əzliri kelip bu həlḳni mən üqün bir ḳaroɣap bərgən bolsila; bəlkim mən ularni yengip, bu zemindin ḳooɣlap qiḳirixim mumkin; qünki əzliri kimgə bəht tilisilə xuning bəht ḳuqidioɣanliḳini, kimni ḳaroɣisila, xuning ḳaroɣixḳa ḳalidioɣanliḳini bilimən» dəydu, dənglar, — dedi.
7 Moabning aḳsaḳalliri bilən Midiyanning aḳsaḳalliri ḳollirida pal selix in'amlirini elip mangdi; ular Balaamning aldioɣa kelip Balaḳning gəplirini yətküzdi.

■ **21:28** Yəx. 48:45 □ **21:29 «Kemox»** — Kemox Moab qoḳunoɣan but idi. Moabiylarning uningoɣa əz balilirini ḳurbanliḳ ḳilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). Bu tarihḳa ḳarioɣanda, Kemoxning «əz həlḳigə» ḫeq paydisi bolmioɣanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30 «biz ularni yiḳitiwəttuḳ»** — yaki «biz ularoɣa attuḳ». ■ **21:33** Ḳan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zəb. 136:20 ■ **21:35** Zəb. 136:20, 21, 22 □ **22:5 «Balaam»** — Balaamning kim ikənliki tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:5** Yə. 24:9

8 Balaam ularoɣa: —
Bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, mən Pərwərdigarning manga ḳiloɣan
səzi boyiqə silərgə jawap yətküzimən, — dedi. Xuning bilən Moabning xu əmirliri
Balaamningkidə ḳonup ḳaldi.□
9 Huda Balaamningkigə kelip: —
Sening bilən billə turoɣan bu adəmlər kim? — dewidi,
10 Balaam Hudaoɣa: — Moab padixaḥi Zipporning ooɣli Balaḳ əlqilərni əwətip manga:
11 «Ḳarisila, Misirdin bir həlḳ qiḳḳanidi, ular pütün zeminoɣa yamrap kətti; bu yərgə
kelip mening üqün ularni ḳaroɣap bərsilə, xundaḳ ḳilsila bəlkim ularni yengip, bu
yərdin ḳooɣliwetəlixim mumkin» — dedi, — dedi.
12 Huda Balaamoɣa:
Sən ular bilən billə barsang bolmaydu, u həlḳni ḳaroɣisangmu bolmaydu, qünki
ularoɣa bəht-bərikət ata ḳilinoɣan, — dedi.
13 Balaam ətigən turup Balaḳning əməldarlirioɣa: —
Silər əz yurtunglaroɣa ḳaytip ketinglar, qünki Pərwərdigar mening silər bilən billə
beriximoɣa ruhsət ḳilmidi, — dedi.
14 Moabning əməldarliri ḳopup Balaḳning yenioɣa kelip uningoɣa: —
Balaam biz bilən billə kelixkə unimidi, — dedi.
15 Xuning bilən Balaḳ tehimu kəp wə tehimu mətiwər əməldarlarni əwətti,
16 Ular Balaamning aldioɣa kelip uningoɣa: —
«Zipporning ooɣli Balaḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥeqnemə silining yenimoɣa kelixlirini
tosumioɣay;
17 qünki mən əzlirini zor xan-xəḥrətkə igə ḳilimən; nemə desilə maḳul dəymən;
xunga manga əxu həlḳni ḳaroɣap bərsilila bolidu», — dedi.
18 Balaam Balaḳning hizmətkarlirioɣa jawabən: —
Balaḳ manga əzining altun-kümüxkə liḳ toloɣan əz əyini bərsimu, məyli qong
yaki kiqik ix ḳilay, Hudayim Pərwərdigarning manga buyruoɣanliridin ḥalḳip
ketəlməymən.■
19 Silərmu bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, Pərwərdigar yənə xu ixlar
tooɣrisida manga nemə dəydikin, xuni bilәy, — dedi.
20 Xu keqisi Huda Balaamningkigə kelip uningoɣa: —
U kixilər seni təklip ḳilip kəlgən bolsa, ular bilən billə baroɣin, lekin sən Mening
sanga eytidioɣanlirim boyiqə ix ḳilixing kerək, — dedi.

Pərwərdigarning Pərixtisi bilən Balaamning exiki

21 Balaam ətigən turup exikini toḳup Moabning əmirliri bilən billə mangdi.
22 Huda Balaamning mangoɣanliḳidin oɣəzəpləndi; Pərwərdigarning Pərixtisi uni
tosuxḳa yolda turatti. U xu qaoɣda exikigə minip ikki oɣulami bilən billə ketiwatatti.□
23 Mada exək Pərwərdigarning Pərixtisining ḳolioɣa ḳiliq aloɣan ḥalda yolda
turoɣanliḳini kərüp, yoldin qiḳip etizliḳ bilən mengiwidi, Balaam exəkni yoloɣa qiḳip
mengixḳa dumbalap urdi.■
24 Pərwərdigarning Pərixtisi ikki təripi tosma tam bilən tosaloɣan üzümzarliḳtiki tar
bir yolda turuwaldi.
25 Exək Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp, tamoɣa ḳistilip mengip, Balaamning
putini tamoɣa ḳistap yarilandurup ḳoydi; Balaam exəkni yənə dumbalidi.

□ **22:8 «Uluoɣ dərya»** — Əfrat dəryasini kərsitixi mumkin. ■ **22:18** Qəl. 24:13 □ **22:22 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḥidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 16:4-17-ayət, 18-babni ḥəmdə «Təbirlər»nimu kərüng). ■ **22:23** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11

26 Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa yənə aldiƣirak berip, ong ya soloƣa buruluxƙa
bolmaydiƣan tehimu tar bir yərdə kütüp turdi.
27 Exək Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp mangmay, Balaamning astida yetiwaldi;
Balaam ƙattik hapa bolup, exəkni ḥasisi bilən ƙattik dumbalap kətti.
28 Bu qaoƣda Pərwərdigar exəkkə zuwan kirgüzüwidi, exək Balaamoƣa: —
Meni üq ƙetim dumbalaydiƣanoƣa sanga nemə yamanlik ƙiptimən? — dewidi,■
29 Balaam exəkkə: —
Sən meni sətləxtürdüng, ƙolumda ƙiliq boloƣan bolsa idi, seni qepip əltürüwetəttim!
— dedi.
30 Exək Balaamoƣa: — Mən seningki boloƣinimdin tartip minip kəlgən exiking mən
əməsmu? Ilgiri mən sanga muxundak ƙilix aditim bolup bakƙanmu? — dewidi,
— Yak, — dedi *Balaam*.

Balaamning əyiblinixi

31 Ənə xu qaoƣda Pərwərdigar Balaamning kəzlirini aqti, Balaam Pərwərdigarning
Pərixtisining ƙiliqini oƣilipidin qikirip, yolda turoƣanlikini kərdi; u yərgə bexini
ƙoyup səjdə ƙildi.
32 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoƣa: —
Sən exikingni nemə üqün üq ƙetim dumbalaysən? Karioƣina, mangoƣan yolung
Mening nəzirimdə tətür boloƣaqƙa, seni tosuxƙa qikƙuqi Mən Өzüm idim.■
33 Exək Meni kərüp üq ƙetim Mening aldimdin burulup kətti; əgər exək Mening
aldimdin burulup kətmigən bolsa, Mən allikaqan seni əltürüp exəkni tirik
ƙalduroƣan bolattim, — dedi.
34 Balaam Pərwərdigarning Pərixtisigə: —
Mən gunaḥkarmən, Өzlirining yolda meni tosup turoƣanlikƙlirini kərməptimən;
mubada əmdi mening berixim nəzərliridə rəzil kərünsə, mən ƙaytip ketəy, — dedi.
35 Pərwərdigarning Pərixtisi Balaamoƣa yənə: — Boptu, bu kixilər bilən billə baroƣin,
birak pəkət Mən sanga degən səznila degin, — dedi. Xuning bilən Balaam Balakning
əməldarliri bilən billə mangdi.

Balakning Balaamni ƙarxi elixi

36 Balak Balaamni keliwetiptu dəp anglap, ƙarxi elix üqün Moabning Arnon
dəryasining boyidiki, qegrining əng bexidiki xəḥirigə kəldi:□
37 — Mən silini qakirixƙa xunqə jiddiy əlqi əwətkənidim, nemə üqün kelixkə
unimidila? Mən silini xan-xəḥrətkə igə ƙilalmayttimmu? — dedi Balak Balaamoƣa.
38 — Karisila, mana kəldimoƣu, əmdi mən өz aldimoƣa birnemə deyələyttimmu? —
dedi Balaam, — Huda aoƣzimoƣa nemə gəpni salsa, mən xunila dəymən.
39 Balaam Balak bilən billə yoloƣa qikip Kiriat-Huzotƙa kəldi.
40 Balak kala, ƙoylarni soyup ƙurbanlik ƙilip, ularning gөxidin Balaam wə uning
bilən billə boloƣan əmirlərgə əwətip bərdi.
41 Andin Balak ətisi səḥərdə Balaamni Baalning egiz jayliriƣa elip qikti; u xu yərdin
Israil həlkining əng qəttiki bir ƙismini kərdi.□

■ **22:28** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11 ■ **22:32** 2Pet. 2:15 □ **22:36 «əng bexidiki xəḥirigə»** — padixaḥning meḥmanni ƙarxi elix üqün, xunqə uzun yoloƣa berip aldioƣa qikixi uningoƣa boloƣan qongkur ḥərmitini bildürüx üqün idi, əlwəttə. □ **22:41 «Baalning egiz jayliriƣa elip qikti»** — «Baal» butning ismi. Xu qaoƣlarda butpərəslər daim өz butliriƣa ƙurbanlik ƙilip ibadət ƙilixƙa yekin ətraptiki məlum birnəqqə egiz jayloroƣa qikatti. Baxƙa birhil tərjimisi: «Bamot-Baaloƣa elip qikti».

23

Balaq bilən Balaamning qurbanliq sunuxi

1 Balaam Balaққa: —
Sili muxu yərgə manga yəttə qurbangaһ yasitip bərsilə, muxu yərgə yənə yəttə buқa
bilən yəttə qoxqarmu һazirlap bərsilə, — dedi.
2 Balaq Balaamning deginidək qilip bərdi; Balaq bilən Balaam ikkisi һərbir
qurbangaһқa qurbanliq qilixқa birdin buқa bilən birdin qoxqar sundi.
3 Balaam Balaққa: —
Sili əz kəydürmə qurbanliqlirining yenida tursila, mən aldioɳa barimən, Pərwərdigar
mening bilən kərüxüxkə keləmdikin? U manga nemə dəp kərsətmə bərsə, mən
əzlirigə xuni dəp berimən, — dedi wə bir dənggə qikti.
4 Huda Balaam bilən kərüxti; Balaam Hudaoɳa: —
Mən yəttə qurbangaһ һazirlattim, һərbir qurbangaһқa qurbanliq süpitidə birdin
buқa bilən birdin qoxqar sundum, — dedi.
5 Pərwərdigar Balaamning aoɳzioɳa bir səzni selip: — Balaқning yenioɳa qaytip berip
uningoɳa mundaq, mundaq degin, — dedi.
6 Xuning bilən u Balaқning yenioɳa qaytip bardi. Mana, u wə Moabning barliq
əmirliri uning kəydürmə qurbanliқining yenida turatti.

Balaamning birinqi qetim bexarət berixi

7 Balaam kalam səzini aoɳzioɳa elip mundaq dedi: —
Balaq meni Aram degən yurttin,
Moab xaһi Balaq meni məxriq taoɳliridin elip kelip,
Mundaq dedi: —
Kəl, mening üqün Yaқupni қaroɳioɳin.
Kəl, Israilni rasa bir səküp əyibligin.□
8 Təngri Əzi қaroɳimioɳan birawni mən қandaq қaroɳay?
Pərwərdigar Əzi səküp əyiblimigən birawni mən қandaq səküp əyibləy?
9 Mən қoram taxlarning qoққilirida turup uni kərməktimən,
Dənglərdə turup uningoɳa nəzər salmaқtimən;
Mana, ular yəkkə yaxaydioɳan bir қowm,
Ular baxқa қowmlarning қatarida sanalmaydu.■
10 Yaқupning topilirini kim һesablap qiқalaydu?
 Һətta Israilning tətin birinimu kim sanap qiқalaydu?
Mening jenim һəққaniyning ələmidək ələsun,
Mening ahirim uningkidək boloɳay!□
11 Balaq Balaamoɳa қarap: —
Sən manga nemə қiliwatisən?! Mən seni düxmənlirimni қaroɳap berixkə qaқiritқan
tursam, mana sən əksiqə pütünləy ularoɳa amət tiliding! — dedi.
12 — Pərwərdigarning aoɳzimoɳa saloɳinini yətküzüxkə kəngül қoymisam bolamti?
— dəp jawap bərdi Balaam.
13 Balaq Balaamoɳa: — Mening bilən billə baxқa bir yərgə barsila, ularni xu
yərdin kərələyla; biraq ularning һəmmisini əməs, ularning qegridiki bir қisminila
kərələyla; sili xu yərdə turup ularni mən üqün қaroɳap bərsilə, — dedi.

□ **23:7 «kalam səzi»** — Huda əgətkən səz (5-ayətni kərüng). Gərqə Balaam əski adəm, һətta «sahta pəyoɳəmbər» wə palqi boloɳini bilən, Huda muxu yərdə uning aoɳzi arқilиқ Israiloɳa boloɳan meһir-xəpқitini eniқ kərsitidu. ■ **23:9** Қan. 33:28 □ **23:10 «Yaқupning topilirini kim һesablap qiқalaydu?»** — mənisi bəlkim «tolilиқida topidək boloɳan Yaқupni kim һesablap qiқalaydu?» — degəndək boluxi kerək.

14 Xuning bilən Balaḳ Balaamni «Zofimning dalasi»ɣa, Pisgaḥ teɣining qoḳḳisiɣa
baxlap berip, xu yərdə yəttə ḳurbangaḥ saldurup, ḥərbir ḳurbangaḥḳa ḳurbanliḳ
süpitidə birdin buḳa, birdin ḳoxḳar sundi.□
15 Balaam Balaḳḳa: —
Sili muxu yərdə əzlirining kəydürmə ḳurbanliḳlirining yenida turup tursila, mən
awu yaḳḳa berip kərüxüp keləy, — dedi.□
16 Pərwərdigar Balaam bilən kərüxüp, uning aɣziɣa bir səzni selip: —
Sən Balaḳning yeniɣa ḳaytip uningɣa mundaḳ, mundaḳ degin, — dedi.■
17 Balaam Balaḳning yeniɣa ḳaytip kəlgəndə, mana, u wə Moabning barliḳ əmirliri
uning kəydürmə ḳurbanliḳining yenida turatti.
— Pərwərdigar nemə dedi? — dəp soridi Balaḳ.

Balaamning ikkinqi ḳetim bexarət berixi

18 Balaam kalam səzini aɣziɣa elip mundaḳ dedi: —
«Ḥəy Balaḳ, sən ḳopup angliɣin,
Aḥ , Zipporning oɣli, manga ḳulaḳ salɣin.
19 Təngri insan əməstur, U yalɣan eytmaydu,
Yaki adəm balisimu əməstur, U puxayman ḳilmaydu.
U degənikən, ixḳa axurmay ḳalamdu?
U səz ḳilɣanikən, wujudḳa qiḳarmay ḳalamdu?■
20 Mana, manga «bərikətlə» dəp tapxuruldi,
U bərikətligənikən, buni mən yanduralmaymən.
21 U Yaḳupta ḥeq gunaḥ kərmigən,
Israilda naḥəḳliḳni uqratmiɣan.
Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə,
Padixaḥning təntənə awazi uning arisididur.□ ■
22 Təngri uni Misirdin elip qiḳḳan;
Uningda yawa kaliningkidək küq bardur.□ ■
23 Qünki Yaḳuplarɣa əpsun karɣa kəlməydu,
Israillarɣimu pal karɣa kəlməydu.
Waḳti-saiti kəlgəndə,
Yaḳup bilən Israil toɣrisida: —
«Təngri nəḳədər karamət ix ḳilip bərgən-ḥə!»
Dəp jakarlanmay ḳalmaydu!
24 Mana, bu ḳowm qixi xirdək ḳopidu,
Ərkək xirdək ḳəddini ruslaydu;
Əzi owliɣan owni yemigüqə,
Əltürgənlərning ḳenini iqmigüqə,
Ḥərgiz yatmaydu!».
25 Balaḳ Balaamɣa: — Boldi, sili ularni azraḳmu ḳarɣimisila, ularɣa amətmu
tilimisilə! — dedi.
26 Balaam Balaḳḳa jawab ḳilip: — Mən siligə: — «Pərwərdigarning manga
eytḳanlirining ḥəmmisigə əməl ḳilmisam bolmaydu» degən əməsmidim? — dedi.

□ **23:14 «Zofimning dalasi»** — yaki «Kəzətqilərning dalasi». □ **23:15 «kərüxüp keləy»** — Pərwərdigar bilən kərüxüx, əlwəttə. Balaam Balaḳni hapa ḳilmasliḳ üqün, bəlkim Pərwərdigarning namini biwasitə tilɣa almaydu. ■ **23:16** Qəl. 22:35 ■ **23:19** 1Sam. 15:29; Yaḳ. 1:17 □ **23:21 «naḥəḳliḳ»** — yaki «balayi'apət» yaki «balayi'apətning səwəbi». **«padixaḥning təntənə awazi»** — yaki «padixaḥning (ḳarxi elinix) təntənisi». ■ **23:21** Zəb. 32:1, 2; 51:9-10; Yər. 50:20; Rim. 4:7 □ **23:22 «uningda yawa kaliningkidək küq bardur»** — ibraniy tilida «uning yawa kalining münggüzliri bardur». ■ **23:22** Qəl. 24:8

Balaamning üqinqi ḳetim bexarət berixi

27 Balaḳ Balaamoŋa: — Kəlsilə, mən silini baxḳa bir yərgə apiray, Hudaning nəziridə
sili xu yərdə turup ularni ḳaroŋaxliri muwapiḳ tepilarmikin? — dedi.
28 Xuning bilən Balaḳ Balaamni baxlap, qəl-bayawanoŋa ḳaraydioŋan Peor teoŋining
qoḳḳisioŋa kəldi.
29 Balaam Balaḳḳa: — Sili bu yərdə manga yəttə ḳurbangaḥ saldurup bərsilə, yəttə
buḳa bilən yəttə ḳoxḳarmu təyyarlap bərsilə, — dedi.
30 Balaḳ Balaamning deginidək ḳildi, ḥərbir ḳurbangaḥḳa birdin buḳa bilən birdin
ḳoqḳar sundi.

24

1 Balaam Pərwərdigarning Israillaroŋa bəht-bərikət ata ḳilixni muwapiḳ kərgənlikini
kərüp yetip, aldinḳi *ikki* ḳetimḳidikidək seḥir ixlitixkə barmidi, bəlki yüzini qəl-
bayawan tərəpkə ḳaratti.
2 Balaam bexini kətürüp Israillarning ḳəbilə boyiqə qedirlarda olturaḳlaxḳanliḳini
kərdi, Hudaning Roḥi uning üstigə qüxti.
3 Xuning bilən u aoŋzioŋa kalam səzini elip mundaḳ dedi: —
«Beorning ooŋli Balaam yətküzidioŋan kalam səzi,
Kəzi eqilmioŋan adəmning eytidioŋan kalam səzi,
4 Yəni Təngrining səzlirini angliouqi,
Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi kəzi eqilip düm yiḳiloŋan kixi yətküzgən kalam səzi: —□
5 Aḥ Yaḳup, qedirliring nəḳədər güzəl,
Turaloŋuliring nəḳədər güzəl, aḥ Israil!
6 Goya kengəygən dərya wadiliridək,
Huddi dərya boyidiki baoŋlardək,
Goya Pərwərdigar tikip əstürgən ud dərəhliridək,
Dərya boyidiki kedir dərəhliridək;
7 Sular uning sooŋiliridin eḳip qiḳidu,
Əwladliri süyi mol jaylarda bolidu;
Padixaḥi Agagdin exip ketidu,
Uning padixaḥliḳi üstün ḳilinip güllinidu.□
8 Təngri uni Misirdin elip qiḳḳan,
Uningda yawa buḳining küqi bardur;
Düxmən əllərni u yəp ketidu,
Ustihanlirini ezip taxlaydu,
Oḳya etip ularni texip taxlaydu.■
9 U baoŋirlap yatsa, ərkək xirdək,
Yatsa ḥəm qixi xirdək,
Kim uni ḳozoŋitixḳa petinar?
Kim sanga bəht-bərikət tilisə, bəht-bərikət tapidu.
Kim seni ḳaroŋisa, ḳaroŋixḳa ketidu».■

□ **24:4 «kəzi eqilip düm yiḳiloŋan kixi yətküzgən kalam səzi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «… kəzliri eqiloŋan adəm eytidioŋan kalam səzi», yəni «Təngrining səzlirini angliouqi, Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi, kəzi oquḳ turup düm yiḳiloŋan kixi yətküzgən kalam səzi». Mumkinqiliki barki, Balaam 22-babtiki wəḳəni əsləydu; xu qaoŋda «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni uning exiki kərgən, əmma u kərmigən, andin Huda «uning kəzini aqti» □ **24:7 «Agag» —** bəlkim Amalək yaki ularning ətrapidiki həlḳlərning padixaḥlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni kərüng. Baxḳa bir hil tərjimisi «Gog». ■ **24:8** Qəl. 23:22 ■ **24:9** Yar. 49:9; Qəl. 23:24

10 Balaq Balaamoɣa aqqiqlinip, qolini qolioɣa urup kətti; Balaq Balaamoɣa: — Mən
silini düxminimni qaroɣap berixkə qiqqirtqanidim wə mana, sili üq qetim pütünləy
uloroɣa amət tilidilə!
11 Əmdi tezdin yurtlirioɣa qeqip kətsilə; mən əslidə silining izzət-ḥörmətlirini katta
qilay degənidim, mana Pərwərdigar silini bu katta izzət-ḥörmətkə nail boluxtin
tosup qoydi, — dedi.
12 Balaam Balaqqa: — Mən əslidə özlirining əlqilirigə:
13 «Balaq manga özining altun-kümüxkə liq toloɣan öz öyini bərsimu,
Pərwərdigarning buyruoɣinidin ḥalqip, öz məylimqə yahxi-yaman ix qilalmaymən;
Pərwərdigar manga nemə desə, mən xuni dəymən» degən əməsmidim?■
14 Əmdi mən öz həlqimgə qaytimən; kəlsilə, mən özlirigə bu həlqning künlərning
ahirida silining həlqlirigə qandaq muamilə qilidioɣanliqini eytip berəy, — dedi.

Balaamning tətinqi qetim bexarət berixi

15 U kalam səzini aoɣzioɣa elip mundaq dedi: —
Beorning ooɣli Balaam yətküzidioɣan kalam səzi,
Közliri eqilmioɣan kixi eytqan kalam səzi,
16 Təngrining səzlirini anglioɣuqi,
Ḥəmmidin Aliyning wəḥiylirini bilgüqi,
Ḥəmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi közi eqiloɣan düm yiqilioɣan kixi yətküzidioɣan kalam səzi: —□
17 Mən Uni kərimən, lekin ḥazir əməs;
Mən Uningoɣa qaraymən, lekin yeqin yərdin əməs;
Yaquptin qiqar bir yultuz,
Kətürülər Israildin bir xaḥanə ḥasa;
Qeqiwetər u Moabning qekisini,
Barliq Xetlərning bexini yanjiydu.□ ■
18 Edom uningoɣa təwə bolidu,
Yənə tehi düxmini Seirlar uningoɣa təwə bolidu;
Israil bolsa baturluq qilidu.
19 Yaquptin qiqqan biri səltənət süridu,
Xəḥərdə qaloɣan ḥəmməylənni yoqitidu».□ ■

Balaamning ahirqi bexariti

20 Andin Balaam Amaləkni kərüp, mundaq kalam səzini eytti: —
«Amalək idi əsli əllər arisida bax,

■ **24:13** Qəl. 22:18 □ **24:16 «közi eqiloɣan düm yiqilioɣan kixi yətküzidioɣan kalam səzi»** — baxqa birhil tərjimisi: «… közliri eqiloɣan adəm eytidioɣan kalam səzi». Demək, «Təngrining səzlirini anglioɣuqi, Ḥəmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi, közi oquq düm yiqiloɣan kixi yətküzgən kalam səzi». □ **24:17 «yeqin yərdin əməs»** — yaki «pat arida əməs». **«Xetlər»** — məlum qəbilini yaki tehimu mumkinqiliki barki, Adəm'atining ooɣli Xetning əwladlirini, yəni (Nuḥ pəyoɣəmbərning əwladliri boloɣan) barliq insanlarni kərsitixi mumkin. Undaqta bu bexarət Məsiḥning barliq insanlar üstidin ḥökümranliq qilidioɣanliqini kərsitidu. «Xetlər» degənning baxqa birhil tərjimisi: «oɣowoɣa-topilang kətürgüqilər». **«bexarətni xərḥləx»** —bu bexarət (16-19) awwal Dawut padixaḥni, andin Dawutning əwladi boloɣan Məsiḥni kərsitidu. Bu bexarəttə Dawut padixaḥning Moab, Edom wə Seirni (Seir Edom turoɣan yurtning baxqa bir ismi) ixoɣal qilidioɣanliqi eytilidu, dərwəqə Dawut u yərlərni ixoɣal qilidu («2Sam.» 8:2, «Zəb.» 60:1-2). Ahirqi zamanda Məsiḥ Israilni qutquzux üqün, Israillarning düxmənlirigə xu ohxax ixlarni qilidu. ■ **24:17** Yər. 48:45 □ **24:19 «Xəḥər»** — bəlkim Moabning paytəhtini kərsitixi mumkin. «Xəḥərdə qaloɣan ḥəmməylən» degənning baxqa birhil tərjimisi: «xəḥərning qalduqi» (demək, xəḥərning qaloɣan yərliri). ■ **24:19** 2Sam. 8:14

Əmdi ḫalakəttur təḳdir-ḳismiti».□

21 Andin Balaam Keniylərni kərüp mundaḳ kalam səzini eytti: —
«Sening makaning mustəḫkəm bolup,
Qanggang ḳoram tax iqidə bolsimu,
22 Lekin silər Keniylər ḫalak ḳilinip turisilər;
Taki Axur silərni tutḳun ḳilip kətküqə».□

23 Balaam yənə kalam səzini dawam ḳilip mundaḳ dedi: —
«Aḫ , Təngri bu ixlarni ḳiloɳan qeoɳida,
Kim tirik ḳelixḳa ḳadir bolar?
24 Kittim tərəpliridin kemilər kelip,
Zulum-zəhmət salidu Axuroɳa,
Zulum-zəhmət salidu Ebərgə;
Lekin *Kittimdin kəlgüqi* əzimu ḫalakətkə yüzlinər.□

25 Xuning bilən Balaam ornidin ḳopup əz yurtioɳa ḳaytti; Balaḳmu əz yolioɳa mangdi.

25

Israillarning Peorda eziḳturulup buzuḳluḳ ḳilixi

1 Israillar Xittimda turoɳan məzgildə, həlḳ Moab ḳizliri bilən buzuḳluḳ ḳilixḳa berilip kətti.■
2 U ḳizlar Israillarni əz ilaḫlirioɳa ataloɳan ḳurbanliḳlaroɳa ḳatnixixḳa qaḳirdi; *Israillarmu* ḳurbanliḳlardin yəydioɳan, ularning ilaḫlirioɳa birliktə qoḳunidioɳan boldi.■
3 Israillar Baal-Peor bilən ənə xu təriḳidə baoɳlinip kətkənliki üqün, Pərwərdigarning Israillaroɳa aqqiḳi ḳozoɳaldi.□ ■
4 Pərwərdigar Musaoɳa: —
Pərwərdigarning ḳattiḳ oɳəzipi Israillaroɳa qüxmisun üqün, həlḳning əmirlirining ḫəmmisini tutup, ularni Mening aldimda aptapta esip ḳoyoɳin, — dedi.■
5 Xuning bilən Musa Israilning soraḳqilirioɳa: — Silər berip ḫərbiringlar əzünglarning Baal-Peor bilən baoɳlinip kətkən adəmlirini əltürüwetinglar, — dedi.

□ **24:20 «Amalək idi əsli əllər arisida bax»** — bəlkim ḫəjwiy, kinayilik gəp. Amalək degən əl Israiloɳa birinqi bolup ḫujum ḳiloɳanidi, bəlkim ular əzlirini «əllərning bexi» dəp qaoɳlioɳan boluxi mumkin — Lekin ular ḫalak bolidu. Bu ix awwal Saul padixaḫ («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padixaḫ arḳilik («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), ahirida Ximeonlar arḳilik boloɳan («2Tar.» 4:34). □ **24:22 «Axur»** — Asuriyəni kərsitidu. Bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsi təripidin əməlgə axuruloɳan. Asuriyə imperatori Tiglat-Piləsər III miladiyədin ilgiriki 742-yili, Xalmanəzər V miladiyədin ilgiriki 722-yili keniylərni Israillar bilən birgə tutḳun ḳilip, elip kətkən boluxi mumkin. Bəzi alimlar bexarətni baxḳa bir «Axur» dəp ataloɳan həlḳni kərsitidu, dəp ḳaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9). □ **24:24 «Ebər»** — Ibraniylarning əjdadini, xundaḳla muxu yərdə Yəḫudiy həlḳini kərsitixi mumkin. **«Kittim»** — Təwratning awwalḳi dəwrliridə «Kittim» Kretlərni kərsitətti. Bexarət awwal miladiyədin ilgiriki 13-əsirdə Filistiylərning ottura xərḳḳə tajawuz ḳilixini kərsitidu. Keyinki waḳitlarda «Kittim» degən bu isim Ottura Dengiz tərəptin yaki məoɳrib tərəptin kelip tajawuz ḳilidioɳan ḫərḳaysi əllərni kərsətkən. Xunga bu bexarət yənə Rim imperiyəsining ottura xərḳḳə tajawuz ḳilixini (miladiyədin ilgiriki 190-yili baxlanoɳan) kərsitixi mumkin («Dan.» 11:30ni wə izaḫatlarni kərüng). Ahir berip Rim imperiyəsi ḫalak boldi; u ahir zamanda yənə bir ḳetim dəjjalning baxḳuruxi astida bolup, yənə bir xəkildə pəyda boluxi mumkin; ahirda Məsiḫ dəjjalning imperiyəsini mutləḳ ḫalak ḳilidu. ■ **25:1** Qəl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zəb. 106:28; Ḫox. 9:10 □ **25:3 «Baal»** — butning ismi; «Baal-Peor» degən səz Peor degən jayni «alaḫidə baxḳuroɳan Baal»ni kərsitidu. ■ **25:3** Zəb. 106:29 ■ **25:4** Ḳan. 4:3; Yə. 22:17

6 Wə Musa pütkül Israil jamaiti bilən jamaət qedirining dərwazisi aldida yioɳa-zar ḳilip turuwatḳanda, mana Israillardin birəylən kelip ularning kəz aldidila Midiyaniy
bir ḳizni əz ḳerindaxlirining yenioɳa elip mangdi.
7 Kaḥin Ḥarunning nəwrisi, Əliazarning ooɳli Finiḥas buni kərüp, jamaət iqidin
ḳopti-də, ḳolioɳa nəyzə elip,■
8 ḥeliḳi Israil adəmning arḳisidin qedirning iqkirigə kirip, ḳiz bilən ikkisining
ḳarnioɳa nəyzə tiḳiwətti. Israillar arisida tarḳaloɳan waba ənə xu qaoɳdila tohtidi.
9 Xu qaoɳda waba tegip əlgənlər jəmiy yigirmə tət ming adəmgə yətkənidi.■
10 Andin Pərwərdigar Musaoɳa mundaḳ dedi: —
11 — «Kaḥin Ḥarunning nəwrisi, Əliazarning ooɳli Finiḥas Meni dəp wapasizliḳḳa
boloɳan ḥəsitimni əz ḥəsiti bilip, Mening Israillaroɳa boloɳan oɳəzipimni yandurdi.
Xunga gərqə Mən wapasizliḳḳa boloɳan ḥəsitimdin oɳəzəpləngən bolsammu, Israil-
larni yoḳitiwətmidim.■
12 Xunga sən: — «Mana, Mən uningoɳa əz aman-hatirjəmlik əḥdəmni təḳdim
ḳilimən!■
13 Bu *əḥdə* uningoɳa wə uning əwladlirioɳa təwə bolidioɳan mənggülük kaḥinliḳ əḥdisi
bolidu, qünki u əz Hudasini dəp wapasizliḳḳa ḥəsət ḳilip, Israillar üqün kafarət
kəltürdi» — dəp jakarlioɳin».
14 Əltürülgən yəni ḥeliḳi Midiyaniy ḳiz bilən billə əltürülgən Israil adəmning ismi
Zimri bolup, Saluning ooɳli, Ximeon ḳəbilisidiki bir jəmətning əmiri idi.
15 Əltürülgən Midiyaniy ḳizning ismi Kozbi bolup, Zurning ḳizi idi; Zur bolsa
Midiyaniy bir ḳəbilining baxliḳi idi.
16 Pərwərdigar Musaoɳa: —
17 Sən Midiyaniylaroɳa aram bərməy zərbə bərgin;■
18-19 Qünki ular ḥiylə-mikir ixlitip silərgə aram bərmigən; Peordiki ixta, xundaḳla
ularning singlisi boloɳan Midiyanning bir əmirining ḳizi Kozbining ixidimu ḥiylə-
mikir ixlitip silərni azduroɳan, — dedi. Kozbi waba tarḳaloɳan künidə Peordiki ix
səwəbidin əltürüldi.■

26

Israillarning ikkinqi ḳetim sanaḳtin ətküzülüxi

1 Wabadin keyin Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunning ooɳli Əliazaroɳa səz ḳilip: —□
2 Silər pütkül Israillarning jamaiti iqidə yigirmə yaxtin axḳan, jənggə
qiḳalaydioɳanlarni ata jəməti boyiqə ḥesablap sanaḳtin ətküzünglar, — dedi.■
3 Xuning bilən Musa bilən kaḥin Əliazar Moab tüzlənglikliridə, yəni Yerihoning
yenidiki Iordan dəryasining boyida Israillar bilən səzlixip ularoɳa:
4 «Pərwərdigarning Musa wə Misirdin qiḳḳan Israillaroɳa buyruoɳini boyiqə, silərdin
yigirmə yaxtin axḳanlarning ḥəmmisi *tizimlinip* sanaḳtin ətküzülüxi kerək» dəp
uḳturdi. *tizimlitiloɳan sanlar mundaḳ boldi*: —□ ■

■ **25:7** Zəb. 106:30 ■ **25:9** 1Kor. 10:8 ■ **25:11** 2Kor. 11:2 ■ **25:12** Zəb.106:31 ■ **25:17** Qəl. 31:2 ■ **25:18-19** Wəḥ. 18:6 □ **26:1 wabadin keyin** — bu waba bilən əyni qaoɳda Pərwərdigaroɳa asiylik ḳiloɳan qonglarning ḳaldukliri əltürüldi (64-65-ayətlərni kərüng). ■ **26:2** Qəl. 1:3 □ **26:4 ḥəmmisi tizimlinip sanaḳtin ətküzülüxi kerək** — bu sanaḳtin ətküzüxning məḳsətliri xübḥisizki: (1) Ḳanaan zemenioɳa kirgəndin keyin ular kəp ḳetim jənggə qiḳixi kerək bolatti. Xuningoɳa təyyarlik ḳilix üqün Israillarning ḥərbir jəngqisi səp-səplərdə orunlaxturuluxi kerək; (2) ular Ḳanaan zemenioɳa kirix aldida turidu; pat arida xu zemin ḥərbir ḳəbiligə, jəmətkə, ailigə sanlirioɳa ḳarap təḳsim ḳilinidu (34:16-29). Xunga həlḳning sanliri ḳəbilə-jəmət boyiqə təpsiliy eniḳlinixi kerək idi; (3) Hudaning səzining əməlgə axuruluxi bilən əslidə əzigə ḳarxi qiḳḳan «qonglar»ning ḥəmmisining yoḳaloɳanliḳini ispatlax üqün boldi (64-65-ayətni kərüng). ■ **26:4** Qəl. 1:1, 2, 3

5 Israilning tunji oƣli Rubən idi. Rubənning əwladliri, yəni Ḥanuḳning nəslidin
bolƣan Ḥanuḳ jəməti; Palluning nəslidin bolƣan Pallu jəməti;■
6 Ḥəzron nəslidin bolƣan Ḥəzron jəməti; Karmi nəslidin bolƣan Karmi jəməti.
7 Bular Rubənning jəmətliri bolup, ulardin sanaḳtin ətküzülgini jəmiy ḳirik üq ming
yəttə yüz ottuz kixi boldi.
8 Palluning oƣli Eliab;
9 Eliabning oƣulliri Nimuəl, Datan, Abiram idi. Datan bilən Abiram əslidə jamaət
iqidin qaḳirilƣan mətiwərlər bolsimu, Koraḥ guruḥidikilər Pərwərdigar bilən
takallaxḳanda, ular bilən birlixip Musa wə Ḥarun bilən takallaxḳanidi.□ ■
10 Yər aƣzini eqip ularni Koraḥ bilən birgə yutup kətkən; xu qaƣda Koraḥ
guruḥidikilərning ḥəmmisi ölgən; baxḳilarƣa ibrət bolsun dəp, ot uning ikki yüz
əllik adimini yutup kətkən.
11 Lekin Koraḥning əwladliri ölüp kətmigən.
12 Ximeonning əwladliri, jəmət boyiqə, Nəmuəlning nəslidin bolƣan Nəmuəl jəməti;
Yamin nəslidin bolƣan Yamin jəməti; Yaḳin nəslidin bolƣan Yaḳin jəməti;□
13 Zəraḥ nəslidin bolƣan Zəraḥ jəməti; Saul nəslidin bolƣan Saul jəməti.
14 Bular Ximeonning jəmətliri bolup, jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz adəm qikti.
15 Gad ḳəbilisidin, jəmət boyiqə, Zəfon nəslidin bolƣan Zəfon jəməti; Ḥaggi nəslidin
bolƣan Ḥaggi jəməti; xuni nəslidin bolƣan xuni jəməti;
16 Ozni nəslidin bolƣan Ozni jəməti; eri nəslidin bolƣan eri jəməti;
17 Arod nəslidin bolƣan Arod jəməti; Arəli nəslidin bolƣan Arəli jəməti.
18 Bular Gad əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmətliri boyiqə sanaḳtin
ətküzülgəndə jəmiy ḳirik ming bəx yüz adəm qikti.
19 Yəhudaning oƣulliri Er bilən Onan idi; bu ikkisi Ḳanaan zeminida ölüp kətkən.■
20 Yəhudaning əwladliri, jəməti boyiqə, Xilaḥning nəslidin bolƣan Xilaḥ jəməti;
Pərəzning nəslidin bolƣan Pərəz jəməti; Zəraḥning nəslidin bolƣan Zəraḥ jəməti.
21 Pərəzning əwladliri Ḥəzronning nəslidin bolƣan Ḥəzron jəməti; Ḥamulning
nəslidin bolƣan Ḥamul jəməti.■
22 Bular Yəhudaning jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy
yətmix altə ming bəx yüz adəm qikti.
23 Issakarning əwladliri, jəmət boyiqə, Tolaning nəslidin bolƣan Tola jəməti;
Puaḥning nəslidin bolƣan Puaḥ jəməti;
24 Yaxubning nəslidin bolƣan Yaxub jəməti; Ximronning nəslidin bolƣan Ximron
jəməti.
25 Bular Issakarning jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy
atmix tət ming üq yüz adəm qikti.
26 Zəbulunning əwladliri, jəməti boyiqə, Sərədning nəslidin bolƣan Sərəd jəməti;
Elon nəslidin bolƣan Elon jəməti; Jaḥliyəlning nəslidin bolƣan Jaḥliyəl jəməti.
27 Bular Zəbulunning jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy
atmix ming bəx yüz adəm qikti.
28 Yüsüpning oƣulliri: — jəmət boyiqə, Manassəḥ bilən Əfraim idi.
29 Manassəḥning əwladliri: — Makirning nəslidin bolƣan Makir jəməti (Makirdin
Gilead tərəlgən), Gileadning nəslidin bolƣan Gilead jəməti idi.■
30 Təwəndikilər Gileadning əwladliri: — Yəəzərning nəslidin bolƣan Yəəzər jəməti;
Ḥələkning nəslidin bolƣan Ḥələk jəməti;
31 Asriyəlning nəslidin bolƣan Asriyəl jəməti; Xəkəmning nəslidin bolƣan Xəkəm
jəməti;

■ **26:5** Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1 □ **26:9 «qaḳirilƣan mətiwərlər bolsimu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «qaḳirilƣan bolsimu,...» ■ **26:9** Qəl. 16:12 □ **26:12 «Nəmuəl»** —— «Yar.» 46:10də «Yəmuəl». ■ **26:19** Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ **26:21** Yar. 46:12 ■ **26:29** Yə. 17:1

32 Xəmidaning nəslidin bolƣan Xəmida jəməti; Ḥəfərning nəslidin bolƣan Ḥəfər jəməti.
33 Ḥəfərning ooƣli Zəlofiḥad ooƣul pərzənt kərməy kiz pərzənt kərgən; Zəlofiḥadning kizlirining ismi Maḥlaḥ, Noaḥ, Ḥoglaḥ, Milkaḥ, Tirzaḥ idi.■
34 Bular Manassəḥning jəmətliri bolup, sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy əllik ikki ming yəttə yüz adəm qikƫti.
35 Təwəndikilər Əfraimning əwladliri, jəməti boyiqə: — Xutilaḥning nəslidin bolƣan Xutilaḥ jəməti; Bəkərning nəslidin bolƣan Bəkər jəməti; Taḥanning nəslidin bolƣan Taḥan jəməti.
36 Xutilaning əwladliri Eranning nəslidin bolƣan Eran jəməti.
37 Mana bular Əfraim əwladlirining jəmətliri bolup, ḥərkaysi jəmətlər boyiqə sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy ottuz ikki ming bəx yüz adəm qikƫti. Jəmətliri boyiqə, ularning ḥəmmisi Yüsüpning əwladliri idi.
38 Binyaminning əwladliri, jəməti boyiqə, Belaning nəslidin bolƣan Bela jəməti; Axbəlning nəslidin bolƣan Axbəl jəməti; Aḥiramning nəslidin bolƣan Aḥiram jəməti;
39 Xəfufamning nəslidin bolƣan Xufam jəməti; Ḥufamning nəslidin bolƣan Ḥufam jəməti.□
40 Ard bilən Naaman Belaning ooƣulliri idi; Ardning nəslidin bolƣan Ard jəməti; Naamanning nəslidin bolƣan Naaman jəməti.
41 Bular Binyaminning əwladliri bolup, jəmət boyiqə sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy kirik bəx ming altə yüz adəm qikƫti.
42 Təwəndikilər Danning əwladliri bolup, jəmət boyiqə, Xuḥamning nəslidin bolƣan Xuḥam jəməti; jəmət boyiqə bular Danning jəmətliri idi.
43 Xuḥamning ḥəmmə jəməti sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy atmix tət ming tət yüz adəm qikƫti.
44 Axirning əwladliri, jəmət boyiqə, Yimnaḥning nəslidin bolƣan Yimnaḥ jəməti; Yexwining nəslidin bolƣan Yexwi jəməti; Beriyaḥning nəslidin bolƣan Beriyaḥ jəməti.
45 Beriyaḥning əwladliri, jəmət boyiqə, Ḥəbərning nəslidin bolƣan Ḥəbər jəməti; Malkiəlning nəslidin bolƣan Malkiəl jəməti.
46 Axirning kizining ismi Seraḥ idi.□
47 Bular Axir əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy əllik üq ming tət yüz adəm qikƫti.
48 Naftalining əwladliri, jəmət boyiqə, Yaḥziəlning nəslidin bolƣan Yaḥziəl jəməti; Gunining nəslidin bolƣan Guni jəməti;
49 Yəzərning nəslidin bolƣan Yəzər jəməti; Xilləmning nəslidin bolƣan Xilləm jəməti.
50 Bular Naftalining jəmətliri bolup, jəmət boyiqə sanakƫtin ətküzülgəndə jəmiy kirik bəx ming tət yüz adəm qikƫti.
51 Yukiriƙilar Israillardin sanakƫtin ətküzülgənlər bolup, jəmiy altə yüz bir ming yəttə yüz ottuz adəm qikƫti.
52 Pərwərdigar Musaƣa səz kilip mundak dedi: —
53 Zemin muxularƣa royhətkə elinƣan san boyiqə miras kilip təksim kilinsun.□
54 Mirasni adəm sani kəp kəbililərgə kəprək, adəm sani az kəbililərgə azrak bəl; miras royhəttin ətküzülgən adəm saniƣa karap ḥərbir adəmgə bəlüp berilsun.■

■ **26:33** Qəl. 27:1 □ **26:39 «Xəfufamning»** — yaki «Xufamning». □ **26:46 «Seraḥ»** — yaki «Saraḥ». □ **26:53 «royhətkə elinƣan san boyiqə»** — ibraniy tilida «adəm ismi bilən elinƣan san boyiqə». ■ **26:54** Qəl. 33:54

55 Ḫalbuki, zemin qək taxlinix yoli bilən bəlünsun; ular miraskа əzlirining ata jəmət-
kəbilisining nami boyiqə warislik kilsun.■
56 Miras ularoɣa qək taxlax yoli bilən adəm sanining az-kəplükigə karap ḫərbir *ailə-
jəmətkə* bəlüp berilsun.
57 Təwəndikilər ata jəmət boyiqə sanaktin ətküzülgən Lawiylar: — Gərxonning
nəslidin boloɣan Gərxon jəməti; Koḫatning nəslidin boloɣan Koḫat jəməti;
Mərarining nəslidin boloɣan Mərari jəməti.■
58 Bular Lawiylarning jəmətliri: — Libni jəməti, Ḫebron jəməti, Maḫli jəməti, Muxi
jəməti, Koraḫ jəməti. Koḫattin Amram tərəlgən.
59 Amramning ayalining ismi Yokəbəd bolup, Lawiyning Misirda tuoɣuloɣan kizi idi;
u Amramoɣa Ḫarun, Musa wə ularning aqisi Məryəmni tuoɣup bərgən.■
60 Ḫarundin Nadab, Abiḫu, Əliazar, Itamar tərəlgən.
61 Lekin Nadab bilən Abiḫu Pərwərdigarning aldioɣa oɣəyriy bir otni sunoɣanda ölüp
kətkən.□ ■
62 Lawiylar iqidə bir ayliktin axkan barlik ərkəklər sanaktin ətküzülgəndə jəmiy
yigirmə üq ming adəm qikti. Ular Israillar iqidə sanaktin ətküzülmigən, qünki
ularoɣa Israillar iqidə ḫeqkandak miras *zemin* bəlüp berilmigən.
63 Yukirida eytiloɣan adəmlər Moab tüzləngliklиridə, Yerihoning udulidiki Iordan
dəryasi boyida Musa bilən kaḫin Əliazar təripidin sanaktin ətküzülgən Israillardur.
64 Birak bu adəmlər iqidə Musa bilən kaḫin Ḫarun ilgiri Sinay qəlidə sanaktin
ətküzgəndə sanaktin ətküzülgən birmu adəm yok idi.
65 Qünki Pərwərdigar ular tooɣrisida: «Ular qəldə ölməy kalmaydu» dəp eytkanidi.
Xunga, Yəfunnəḫning ooɣli Kaləb bilən Nunning ooɣli Yəxuadin baxka birimu
kalmioɣan.■

27

Zəlofiḫadning kizliri — Miras tooɣrisidiki alaḫidə bəlgilimilər

1 Yüsüpning ooɣli Manassəḫning nəslidin boloɣan jəmətlər iqidə Manassəḫning
qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Ḫəfərning ooɣli Zəlofiḫadning kizliri
bolup, ularning ismi Maḫlaḫ, Noaḫ, Ḫoglaḫ, Milkaḫ, wə Tirzaḫ idi.■
2 Ular jamaət qedirining dərwazisi aldioɣa kelip, Musa bilən kaḫin Əliazar wə əmirlər
bilən pütkül jamaətning aldida turup:
3 — Bizning atimiz qəldə ölüp kətkən; u u yərdə Pərwərdigaroɣa ḫujum kiloɣili
yioɣiloɣanlardin əməs, yəni Koraḫ guruḫidikilərdin əməs; u bəlki öz gunaḫi iqidə
ölgən, wə uning ooɣul pərzənti yok idi.■
4 Nemə üqün atimizning ooɣli yokluki səwəblik uning nami uning jəmətidin
əqürüwetilidu? Özlirining bizgə atimizning kerindaxliri katarida miras bəlüp
berixlirini ətünimiz, — dedi.
5 Musa ularning bu ixini Pərwərdigarning aldioɣa koydi.
6 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
7 Zəlofiḫadning kizlirining eytkini durus, sən qokum ularoɣa atisining kerindaxliri
katarida miras bər; ularning atisining mirasini ularoɣa ətküzüp bərgin.■
8 Sən Israillaroɣa eytkin: «Bir adəm ölüp kətkən qaoɣda uning ooɣli bolmisa, undakta
silər uning mirasini kizioɣa ətküzüp beringlar.

■ **26:55** Qəl. 33:54; Yə. 11:23; 14:2 ■ **26:57** Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ **26:59** Mis. 2:1, 2; 6:19 □ **26:61 «oɣəyriy ot»** — muxu wəkə «Law.» 10-babta hatirilinidu; «Law.» 10:1diki izaḫatnimu kərüng. ■ **26:61** Law. 10:2; Qəl. 3:4; 1Tar. 24:2 ■ **26:65** Qəl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6 ■ **27:1** Qəl. 26:33; 36:2; Yə. 17:3 ■ **27:3** Qəl. 14:35; 16:1; 26:64 ■ **27:7** Qəl. 36:2

9 Kizi bolmisa, mirasini kerindaxlirioŋa beringlar.
10 Kerindaxliri bolmisa, mirasini ata jəmət taoŋilirioŋa beringlar.
11 Əgər uning atisining kerindaxliri bolmisa, undakta uning mirasini uning jəmətidiki əng yekin bir tuoŋkinioŋa beringlar; u adəm uning mirasioŋa igə bolsun. Bu Pərwərdigar Musaoŋa buyruoŋandək, Israillaroŋa qüxürülgən hөküm, kanun-bəlgilimə bolup kalsun».

Yəxuaning Musaning wəzipisigə warislik kilixi

12 Pərwərdigar Musaoŋa: —
Sən mawu Abarim teoŋioŋa qikip, Mən Israillaroŋa təkdim kiloŋan zeminoŋa karap bak.□ ■
13 Kөrüp boloŋandin keyin sənmu akang Harunoŋa ohxax өz həlkliringgə koxulisən.□ ■
14 Qünki Zin qəlidə, jamaət jedəl qikaroŋan qaoŋda, ikkinglar Mening buyrukimoŋa asiylik kilip, suning ixida (Zin qəlidə, Kadəxtiki «Məribah suliri» degən jayda) Meni jamaətning aldida mukəddəs dəp hөrmətlimidinglar, — dedi.■
15 Musa Pərwərdigaroŋa səz kilip:
16-17 — I Pərwərdigar, barlik ət igilirining rohlirining Hudasi, Өz jamaitining padiqisiz padidək bolup kelixining aldini elix üqün jamaətni idarə kilidioŋan, ularning aldioŋa kirip qikalaydioŋan, ularni baxlap mangalaydioŋan bir adəmni tikləp berixingni tiləymən, — dedi. □ ■
18 Sən Nunning ooŋli Yəxuani tallioŋin, — dedi Pərwərdigar Musaoŋa, — Uningda Rohim bar, sən kolungni uning bexioŋa koy,□ ■
19 uni kahin Əliazar wə barlik jamaətning aldida turoŋuzup wəzipigə koy.
20 Sən pütkül Israil jamaiti uning gepigə kirixi üqün өzüngning izzət-xөhritingdin bir kismini uningoŋa bərgin.
21 U kahin Əliazarning aldida tursun, *Əliazar* urimning hөkümini wasitə kilip turup, Pərwərdigarning huzurida uning üqün yol sorisun; Israil həlki, yəni pütkül jamaət uning buyruki bilən qikidu, uning buyruki bilən kirixi kerək.□ ■
22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning buyruki boyiqə ix kөrüp, Yəxuani baxlap kelip, kahin Əliazarning wə barlik jamaətning aldida turoŋuzdi;
23 *Əliazar* kolini uning bexioŋa koyup, uni Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruoŋinidək wəzipigə koydi.

28

Daimlik kөydürmə kurbanlik, yəni künlük kөydürmə kurbanlik sunux tooŋrisidiki nizam

1 Pərwərdigar Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —□

□ **27:12 «Izahat»** — «Kan.» 31:1-8nimu kөrüng. ■ **27:12** Kan. 32:48, 49 □ **27:13 «өz həlkliringgə koxulisən»** — bu ibarə tooŋruluk «Yar.» 25:8 wə izahatini kөrüng. ■ **27:13** Qəl. 20:24 ■ **27:14** Qəl. 20:12 □ **27:16-17 «aldioŋa kirip qikalaydioŋan»** — ibraniy tilida «(həlkning) aldida qikip kirələydioŋan». Bu ibarə ibraniy tilida həlkni sirttiki düxmənlərgə takabil turuxka yetəkqilik kilalaydioŋan wə iqki ixlarni obdan bir tərəp kilalaydioŋan degənni bildüridu. **«baxlap mangalaydioŋan»** — ibraniy tilida «baxlap qikip kirələydioŋan». Yukiriki izahatni kөrüng. ■ **27:16-17** Qəl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ **27:18 «Rohim bar»** — ibraniy tilida «Roh bar» — Hudaning Mukəddəs Rohi. ■ **27:18** Kan. 3:21; 34:9 □ **27:21 «urim»** — birhil tax idi. Ularning kandak ikənlikini hazir bir nemə demək təs. Lekin ular arkilik Huda Өzining iradisini izdəydioŋanlaroŋa yol kөrsitətti. «Mis.» 28:30 wə izahatni kөrüng. ■ **27:21** Mis. 28:30; Law. 8:8 □ **28:1 «Daimlik kөydürmə kurbanlik»** — yaki «daimiy kөydürmə kurbanlik» yaki «künlük kөydürmə kurbanlik». «Mis. » 29:38-46nimu kөrüng.

2 Sən Israillarƣa buyrup: — «Manga sunulƣan ḥədiyə-ḳurbanliḳlarni, yəni Manga
ozuḳ bolidiƣan, huxbuy kəltüridiƣan otta sunulidiƣan ḥədiyə-ḳurbanliḳlarni bolsa,
silər ḥərbirini bekitilgən ḳərəlidə sunuxḳa kəngül ḳoyunglar» — degin.
3 Sən ularƣa yənə: «Silərning Pərwərdigarƣa atap otta sunidiƣan kəydürmə
ḳurbanliḳinglar mundaḳ bolidu: — ḥər küni bejirim bir yaxliḳ ərkək ḳozidin ikkini
daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ ḳilinglar.■
4 Ətigini birni, gugumda birni sununglar;□
5 yənə təttin bir ḥindin soḳup qiḳiriloƣan zəytun meyi iləxtürülgən esil undin ondin
bir əfaḥni axliḳ ḥədiyə süpitidə sununglar.□ ■
6 Sinay teoƣida bəlgiləngən, Pərwərdigarƣa atap huxbuy qiḳarsun dəp, otta
sunulidiƣan daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ mana xudur.
7 Ḥərbir ḳoza üqün uningƣa ḳoxulidiƣan xarab ḥədiyəsi təttin bir ḥin xarab
bolidu; eqitma iqimlik boloƣan xarab ḥədiyəsi muḳəddəs jayda Pərwərdigarƣa
sunup təkülsun.□
8 Sən ikkinqi bir ḳozini gugumda sunoƣin; uni ətigənkidək axliḳ ḥədiyəsi wə xarab
ḥədiyəsi bilən ḳoxup sunoƣin; u huxbuy kəltürüx üqün Pərwərdigarƣa atap otta
sunulidiƣan kəydürmə ḳurbanliḳ bolidu.

Xabat küni sunulidiƣan ḳurbanliḳ

9 — Xabat küni bejirim bir yaxliḳ ikki ərkək ḳoza sunulsun; uningƣa ḳoxup zəytun
meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin ikkisi axliḳ ḥədiyə süpitidə sunulsun
wə xarab ḥədiyəsi sunulsun;
10 bu ḥərbir xabat künidə sunulidiƣan xabat künidiki ḳurbanliḳtur; uning bilən
daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ wə ḳoxumqə sunulidiƣan xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.

Ayning birinqi küni sunulidiƣan ḳurbanliḳ

11 — Ḥər ayning birinqi küni Pərwərdigarƣa atilidiƣan kəydürmə ḳurbanliḳ
sununglar; yəni ikki yax torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ bejirim yəttə ərkək ḳozini
sununglar.
12 Ḥər torpaḳ bexiƣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin üqi axliḳ
ḥədiyə süpitidə, ḳoxḳarƣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin ikkisi
axliḳ ḥədiyə süpitidə,
13 ḥərbir ḳoza bexiƣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin biri axliḳ
ḥədiyə süpitidə sunulsun; bu Pərwərdigarƣa otta sunulidiƣan, huxbuy qiḳiridiƣan
bir kəydürmə ḳurbanliḳtur.
14 Ularning xarab ḥədiyəliri bolsa: — ḥərbir torpaḳ bexiƣa xarabtin yerim ḥin,
ḳoxḳar bexiƣa ḥinning üqtin biri, ḥərbir ḳoza bexiƣa ḥinning təttin biri sunulsun.
Bu ḥər ayda sunulidiƣan aylik kəydürmə ḳurbanliḳ bolup, yilning ḥər eyida xundaḳ
ḳilinsun.
15 Bularning üstigə Pərwərdigarƣa atilidiƣan gunaḥ ḳurbanliḳ süpitidə bir tekə
sunulsun; xularning ḥəmmisi daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ wə ḳoxumqə xarab
ḥədiyəsi bilən billə sunulsun.

«Ətüp ketix ḥeyti» ḥəm «petir nan ḥeyti»diki ḳurbanliḳlar

■ **28:3** Mis. 29:38 □ **28:4 «gugum»** — ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatḳan waḳit bilən ḳarangoƣu qüxüx arilikida boloƣan waḳit. □ **28:5 «bir əfaḥ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ḥin təhminən 3.6 litr idi. ■ **28:5** Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ **28:7 «muḳəddəs jay»** — muxu yərdə ibadət qedirining ḥoylisini kərsətsə kerək.

16 Birinqi ayning on tətinqi küni Pərwərdigarƣa atalƣan «ətüp ketix» *ķozisi sunulsun.*□ ■
17 Xu ayning on bəxinqi küni ḥeyt baxlinidu; yəttə kün petir nan yeyilsun.
18 Birinqi küni muķəddəs yiƣilix ətküzülsun, ḥeqķandaķ ix-əmgək ķilmasliķinglar kerək,■
19 xu küni otta sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa atalƣan kəydürmə ķurbanliķ süpitidə yax torpaķtin ikkini, bir ķoqķar wə yəttə bir yaxliķ ərkək ķoza sununglar; ular aldinglarda bejirim kərünsun;
20 xularƣa ķoxulidiƣan axliķ ḥədiyəliri zəytun meyi iləxtürülgən esil un bolup, ḥərbir torpaķ bexiƣa əfaḥning ondin üqi, ķoqķar bexiƣa əfaḥning ondin ikkisi,
21 xu yəttə ķoza bexiƣa əfaḥning ondin biri sunulsun;
22 xuningdək *gunaḫinglar* üqün kafarət kəltürüxkə gunaḥ ķurbanliķi süpitidə bir tekə sunulsun.
23 Bularning ḥəmmisini ətigənlik kəydürmə ķurbanliķ, yəni daimiy kəydürmə ķurbanliķtin ayrim sununglar.
24 Silər bu təriķidə uda yəttə kün Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan, huxbuy kəltüridiƣan axundaķ ḥədiyə-ķurbanliķlarni sununglar; xularning ḥəmmisi daimiy kəydürmə ķurbanliķ wə ķoxup sunulidiƣan xarab ḥədiyəsining sirtida sunulidu.
25 Yəttinqi küni muķəddəs yiƣilix ətküzünglar, xu küni ḥeqķandaķ ix-əmgək ķilixķa bolmaydu.

«Ḥəptilər ḥeyti», yəni «Dəsləpki orma ḥeyti»diki ķurbanliķlar

26 «Dəsləpki orma» küni, yəni «ḥəptilər ḥeyti»nglarda silər yengi axliķ ḥədiyəni Pərwərdigarƣa sunƣan qaƣda muķəddəs yiƣilix ətküzünglar; ḥeqķandaķ ix-əmgək ķilmanglar.□
27 Silər Pərwərdigarƣa atalƣan, huxbuy kəltüridiƣan kəydürmə ķurbanliķ süpitidə yax torpaķtin ikkini, ķoqķardin birni, bir yaxliķ ərkək ķozidin yəttini sununglar.
28 Xularƣa ķoxup sunulidiƣan axliķ ḥədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ḥərbir torpaķ bexiƣa əfaḥning ondin üqi, ķoqķar bexiƣa əfaḥning ondin ikkisi,
29 xu yəttə ķoza bexiƣa əfaḥning ondin biri sunulsun;
30 xuningdək silərning *gunaḫinglar üqün* kafarət kəltürüxkə *gunaḥ ķurbanliķi süpitidə* bir tekə sunulsun.
31 Xularning ḥəmmisi daimiy kəydürmə ķurbanliķ wə uning axliķ ḥədiyəsigə ķoxup (bularning ḥəmmisi aldinglarda bejirim kərünsun), xarab ḥədiyəliri bilən billə sunulsun.

29

Kanay qelix ḥeytidiki ķurbanliķlar •••• «Law.» 23:23-25nimu kərüng

1 Yəttinqi ayning birinqi küni silər muķəddəs yiƣilix ətküzünglar; *u küni* ḥeqķandaķ ix-əmgək ķilmasliķinglar kerək. Bu silər üqün kanaylar qelinidiƣan küni bolidu.□ ■
2 Silər Pərwərdigarƣa atalƣan, huxbuy kəltüridiƣan kəydürmə ķurbanliķ süpitidə yax bir torpaķ, bir ķoqķar, yəttə bir yaxliķ bejirim ərkək ķozini sununglar.

□ **28:16 «Pərwərdigarƣa atalƣan «ətüp ketix» ķozisi sunulsun»** —— Ibraniy tilida «Pərwərdigarƣa atalƣan «ətüp ketix» bolidu». Bu ḥeyt toƣruluķ «Law.» 23.5-14nimu kərüng. ■ **28:16** Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5 ■ **28:18** Law. 23:7 □ **28:26 ««Dəsləpki orma» küni, yəni «ḥəptilər ḥeyti»nglarda»** — yaki «yəni (silər) ḥəptənglarni (demək, yəttə ḥəptə) ətküzgəndin keyin». «Law.» 23:15-22nimu kərüng. □ **29:1 «muķəddəs yiƣilix»** — «muķəddəs yiƣilix»lar yaki «muķəddəs sorun»lar toƣruluķ «Law.» 23:2 wə izaḥatini kərüng. ■ **29:1** Law. 23:24

3 Xularoŋa ḳoxup sunulidioŋan axliḳ ḥədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
bolup, ḥərbir torpaḳ bexioŋa əfaḥning ondin üqi, ḳoqḳar bexioŋa əfaḥning ondin
ikkisi,
4 xu yəttə ḳoza bexioŋa əfaḥning ondin biri sunulsun;
5 xuningdək silərning *gunaḫinglar üqün* kafarət kəltürüxkə gunaḥ ḳurbanliḳi
süpitidə bir tekə sunulsun.
6 Xularni ayning birinqi künidiki kəydürmə ḳurbanliḳ wə uningoŋa ḳoxumqə boloŋan
axliḳ ḥədiyəsi, daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ, uningoŋa ḳoxumqə boloŋan axliḳ
ḥədiyəsi wə bularoŋa ḳoxulidioŋan xarab ḥədiyəlirining sirtida sununglar; bularning
ḥəmmisi ḥərbiri bəlgilimə boyiqə Pərwərdigaroŋa atap otta huxbuy kəltürsun dəp
sunulsun.

Kafarət küni sunulidioŋan ḳurbanliḳlar •••• «Law.» 23:26-32nimu kərüng.

7 Yəttinqi ayning oninqi küni silər muḳəddəs yioŋilix ətküzünglar; nəpsinglarni tar-
tip əzünglarni təwən tutunglar. U küni ḥeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilixḳa bolmaydu.□ ■
8 Silər Pərwərdigaroŋa ataloŋan, huxbuy kəltüridioŋan kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə
yax bir torpaḳ, bir ḳoqḳar, bir yaxliḳ ərkək ḳozidin yəttini sununglar (bularning
ḥəmmisi aldinglarda bejirim kərünsun).■
9 Xularoŋa ḳoxup sunulidioŋan axliḳ ḥədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
bolup, ḥərbir torpaḳ bexioŋa əfaḥning ondin üqi, ḳoqḳar bexioŋa əfaḥning ondin
ikkisi,
10 xu yəttə ḳoza bexioŋa əfaḥning ondin birini,
11 xuningdək gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekə sununglar; ularning ḥəmmisi
kafarət künidiki gunaḥ ḳurbanliḳi, daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ, uning ḳoxumqə
axliḳ ḥədiyəsi wə bularning xarab ḥədiyəliri billə sunulsun.

«Kəpilər ḫeyti»diki ḳurbanliḳlar •••• «Law.» 23:33-44nimu kərüng.

12 Yəttinqi ayning on bəxinqi küni muḳəddəs yioŋilix ətküzünglar; u küni ḥeqḳandaḳ
ix-əmgək ḳilixḳa bolmaydu. Pərwərdigaroŋa atap yəttə kün ḫeyt ḳilinglar;
13 silər Pərwərdigaroŋa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta sunulidioŋan kəydürmə
ḳurbanliḳ süpitidə yax torpaḳtin on üqni, ikki ḳoqḳar, bir yaxliḳ ərkək ḳozidin on
tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun).
14 Xularoŋa ḳoxup sunulidioŋan axliḳ ḥədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
bolup, on üq torpaḳ bexioŋa əfaḥning ondin üqi, ikki ḳoqḳar bexioŋa əfaḥning ondin
ikkisi,
15 on tət ḳoza bexioŋa əfaḥning ondin birini,
16 xuningdək gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə
daimiy kəydürmə ḳurbanliḳ, uning ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə
sunulsun.
17 Ikkinqi küni yax torpaḳtin on ikkini, ikki ḳoqḳar, bir yaxliḳ ərkək ḳozidin on tətni
sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
18 wə xundaḳla torpaḳlar, ḳoqḳarlar wə ərkək ḳozilarning sanioŋa ḳarap bəlgilimə
boyiqə ḳoxumqə sunulidioŋan axliḳ ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar.
19 Xuningdək gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy
kəydürmə ḳurbanliḳ, uning ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsi wə xularning xarab ḥədiyəliri
billə sunulsun.

□ **29:7 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutup» ——** Ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəḥudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Qəl. 28:19

20 Üqinqi küni bir yax torpaqtin on birni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
21 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
22 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
23 Tətinqi küni yax torpaqtin onni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
24 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
25 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
26 Bəxinqi küni yax torpaqtin toqquzni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
27 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
28 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
29 Altinqi küni yax torpaqtin səkkizni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
30 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
31 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
32 Yəttinqi küni yax torpaqtin yəttini, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
33 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
34 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
35 Səkkizinqi küni silər muqəddəs yiƣilix ətküzünglar; u küni ḥeqqandaq ix-əmgək qilmanglar.■
36 Silər Pərwərdigarƣa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta sunulidiƣan køydürmə qurbanliq süpitidə bir torpaq, bir qoqqar wə bir yaxliq ərkək qozidin on tətni (xular ḥəmmisi bejirim bolsun)
37 ḥəmdə torpaq, qoqqar wə ərkək qozilarning saniƣa qarap, bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiƣan axliq ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar;
38 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidimu bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy køydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
39 Bəlgiləngən ḥeytliringlarda Pərwərdigarƣa atap sunulidiƣan qurbanliq-ḥədiyələr ənə xulardur; silərning qəsəmgə baƣliq yaki ihtiyarən sunidiƣanliringlar, køydürmə qurbanliqliringlar, axliq ḥədiyəliringlar, xarab ḥədiyəliringlar wə inaqliq qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididur.

■ **29:35** Law. 23:36

40 Xundaq qilip, Musa Pərwərdigarning özigə buyruɣanlirining həmmisini qaldurmay Israillarɣa uqturdi.

30

Qəsəm qilix nizami

1 Musa Israillarning qəbilə baxliqliriɣa səz qilip mundaq dedi: — Pərwərdigarning buyruɣanliri mundaq: —
2 Əgər biraw Pərwərdigarɣa qəsəm iqkən bolsa yaki öz özini qəkliməkqi bolup qəsəm iqkən bolsa, ləwzidin qaytixqa bolmaydu, həman aɣzidin qikqan həmmə gəp boyiqə ix tutuxi kerək.■
3 Qiz bala yax bolup, tehi atisining öyidiki qaɣda, öz-özini qəkləx tooɣruluq Pərwərdigarɣa qəsəm bərgən bolsa,
4 əmma atisi qizining qəsimini yaki öz-özini qəkləx tooɣrisida bərgən wədisini angliɣan wə qizining aldida ündiməy xük turɣan bolsa, undaqta uning barliq qəsəmliri wə öz-özini qəkləx tooɣrisida qiliɣan həmmə wədisi inawətlik bolidu.
5 Lekin qizning atisi angliɣan qaɣda uni tosqan bolsa, uning qiliɣan qəsəmliri yaki öz-özini qəkləx tooɣrisida qiliɣan wədiliridin heqbiri inawətlik bolmaydu; atisi uni tosqan boliɣaqqa, Pərwərdigarmu uni kəqüridu.
6 — Əgər u qəsəm qiliɣan yaki öz-özini qəkləxkə aɣzida təntəklik bilən wədə qiliɣan haləttə ərgə təgkən bolsa,
7 eri xuni angliɣan bolsa, lekin angliɣan küni ündiməy xük turɣan bolsa, undaqta uning qiliɣan qəsəmliri yaki öz-özini qəkləxkə qiliɣan gəpliri inawətlik bolidu.
8 Əgər eri angliɣan küni uni tosqan bolsa, uning qiliɣan qəsimini wə öz-özini qəkləx tooɣruluq aɣzidin qikarɣan təntək gəplirini bikar qilsa, undaqta ular inawətsiz bolidu; Pərwərdigar uni kəqüridu.
9 Lekin tul hotun yaki eridin ajrixip kətkən hotunlar qiliɣan qəsəm, yəni uning özini qəkləx tooɣruluq qiliɣan barliq wədiliri bolsa inawətlik bolidu.
10 Əgər u erining öyidə qəsəm qiliɣan yaki öz-özini qəkləx tooɣruluq qəsəm-wədə iqkən,
11 eri anglap turuqluq xük turuwelip tosmiɣan bolsa, undaqta uning barliq qiliɣan qəsəmliri wə öz-özini qəkləx tooɣruluq qiliɣan barliq wədiliri inawətlik bolidu.
12 Lekin uning eri anglap turɣan qaɣda uning qəsəm-wədilirini enik rət qiliɣan bolsa, ayal aɣzidin qikarɣan wədə berix wə öz-özini qəkləp turux tooɣruluq qiliɣan barliq wədilirining heqqaysisi inawətlik bolmaydu; uning eri bularni rət qiliɣan boliɣaqqa, Pərwərdigar uni kəqüridu.
13 Ayalning bərgən wədisini wə uning qidap turup özümni qəkləymən dəp qiliɣan qəsəm-wədisini uning eri inawətlikmu qilalaydu, inawətsizmu qilalaydu.
14 Əgər uning eri hərküni uning aldida xük turuwelip gəp qilmisa, undaqta uning bərgən barliq qiliɣan qəsəmlirini wə öz-özini qəkləp turux tooɣruluq qiliɣan həmmə wədilirini inawətlik qiliɣanliqi hesablinidu; qünki erining anglap turɣan künidə gəp qilmay xük turɣanliqi uning ayalining qəsəm-wədilirini küqkə igə qiliɣanliqidur.
15 Lekin eri ayalining qəsəm-wədilirini anglap naheyiti uzaq waqitlardin keyin andin uning qəsəm-wədilirini inawətsiz qilsa, undaqta u ayalining gunahini öz üstigə aliɣan bolidu.
16 Yuqiriqilar Pərwərdigarning Musaɣa buyruɣanliri, yəni eri bilən ayali, ata bilən öz öyidə turuwatqan, tehi yaxliqida boliɣan qizi otturisidiki nizam-bəlgimilərdur.

■ **30:2** Qan. 23:20

31

Midiyanlarƣa jəng ķilix wəzipisi

1 Pərwərdigar Musaƣa səz ķilip: —
2 Sən Midiyanlardin Israillarning intiķamini al, andin əz həlķliringgə ķoxulisən, —
dedi.■
3 Musa həlķķə mundaķ dedi: — Aranglardin jənggə qiķixķa bir türküm adəmlərni
ķorallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Pərwərdigar üqün intiķam elixķa
atlansun.
4 Silər Israillarning ḥərbir ķəbilisidin jəng ķilixķa mingdin adəm mangdurunglar.
5 Xuning bilən tümənligən Israil həlķining ḥər ķəbilisidin mingdin, jəmiy on ikki
ming adəm jəng ķilixķa ķorallanduruldi.
6 Musa ḥər ķəbilidin mingdin adəmni jəng ķilixķa mangdurdi ḥəmdə Əliazarning
oƣli Finiḥasni ular bilən billə mangdurdi, Finiḥasning ķolida muķəddəs əswablar
wə agaḥ kanay bar idi.□
7 Ular Pərwərdigarning Musaƣa buyruƣini boyiqə Midiyanlar bilən soķuxķili qiķip,
ərkəklərning ḥəmmisini əltürüwətti;□
8 muxu əltürülgənlərdin baxķa, yənə Midiyanning Əwi, Rəkəm, Zur, Hur wə Rəba
degən bəx padixaḥini əltürdi; yənə Beorning oƣli Balaamni ķiliq bilən qepip taxlidi.■
9 Israillar Midiyanlarning hotun-ķizliri wə balilirini tutķun ķilip kətti, yənə ularning
pütün qarwa malliri, ķoy padiliri wə mal-mülüklirini olja ķildi;
10 ular turuwatķan yərlərdiki barliķ xəḥər wə barliķ bargaḥliriƣa ot ķoyuwətti;
11 ular adəm bolsun mal bolsun barliķ ƣəniymət, barliķ oljini elip kətti;■
12 ular tutķan əsirlərni ḥəm olja-ƣəniymətni Moab tüzləngliklirigə, Iordan dəryasi
boyiƣa jaylaxķan Yerihoning udulidiki bargaḥķa əkilip, Musa bilən kaḥin Əliazarƣa,
xundaķla Israillarning jamaitigə tapxurdi.
13 Musa, kaḥin Əliazar wə jamaətning barliķ əmirliri bargaḥning sirtiƣa qiķip ularni
ķarxi aldi.
14 Lekin Musa jəngdin ķaytķan ḥərbiy sərdarlarƣa, yəni mingbexi, yüzbexilarƣa
hapa bolup: —
15 Silər ayallarning ḥəmmisini tirik ķaldurdunglarmu?
16 Ķaranglar, dəl xular Balaamning ḥiylə-məsliḥəti bilən Peordiki ixta Israillarni
Pərwərdigar aldida gunaḥķa patķuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba
yaƣdurulƣan əməsmu?□ ■
17 Əmdi silər barliķ oƣul balilarni əltürüwetinglar, ərlər bilən munasiwət ətküzgən
ayallarni ķoymay əltürüwetinglar.■
18 Biraķ yax ķizlar, yəni ərlər bilən munasiwət ətküzmigənlərni bolsa, əzliringlarƣa
tirik ķaldurunglar.□
19 Silər bargaḥ sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; adəm əltürgən wə əlükkə
təgkən ḥərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun; silər wə silər əsir ķilƣan
kixilərning ḥəmmisi xundaķ ķilsun.□

■ **31:2** Qəl. 25:17; 27:13 □ **31:6 «muķəddəs əswablar»** — nemə ikənliki ḥazir eniķ əməs. «urim» wə «tummim» boluxi mumkin. «Agaḥ kanay» bəlkim 10:2də tilƣa elinƣan ikki kanay idi. □ **31:7 «Midiyanlar bilən soķuxķili qiķip, ərkəklərning ḥəmmisini əltürüwətti»** — Pərwərdigarning Midiyanlar toƣruluķ bu buyruķi 25:16-18dimu hatirilinidu. «Ərkəklərning ḥəmmisi» — jənggə ķatnaxķan ərkəklər, əlwəttə. ■ **31:8** Yə. 13:21, 22 ■ **31:11** Ķan. 20:14 □ **31:16 « *Midiyanliķ ayallar* ...** Israillarni... gunaḥķa patķuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba yaƣdurulƣan əməsmu?» — bu waba toƣruluķ 25:1-3ni kərüng. ■ **31:16** Qəl. 25:1, 2, 18; 2Pet. 2:15; Wəḥ. 2:14 ■ **31:17** Ḥak. 21:11 □ **31:18 «yax ķizlar»** — yaki «ķiz balilar». □ **31:19 «Silər bargaḥ sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar... üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun»** — yaki «ḥərkim adəm əltürgən wə əlükkə təgkən bolsa, silər bargaḥ sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; ḥərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun».

20 Barliq kiyim-keqək, terə əswab üskünilər, tiwitta toquloqan barliq nərsilər həm yaoqaq əswab-üskünilərning həmmisini paklanglar, — dedi.
21 Kahin Əliazar jənggə qikip kaytkan ləxkərlərgə:
— Mana Pərwərdigar Musaoqa buyruoqan kanun-bəlgilimə:
22 altun, kümüx, mis, təmür, kələy, kooquxun katarliq
23 otka qidamliq nərsilərning həmmisini ottin ətküzünglar, xundak kilsanglar pak hesablinidu; xundaktimu, yənila «napaklikni qikaroquqi su» bilən pakizlanglar; otka qidamsiz nərsilərni xu sudin ətküzünglar.■
24 Yəttinqi küni kiyimliringlarni yuyunglar, andin silər pak hesablinisilər; andin keyin bargahka kirsənglar bolidu, — dedi.

Jəng oqəniymətlirining təksim kilinixi

25 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: —
26 Sən kahin Əliazar wə jamaət iqidiki kəbilə kattiliri bilən birliktə elinoqan olja-oqənimətning, adəm bolsun, qarpay bolsun, xularning omumiy sanini hesablap qikkin;
27 olja-oqəniymətni ikkigə bəl, yerimini jənggə qikkanlaroqa bər, kaloqan yerimini barliq jamaətkə bər.■
28 Sən yənə qikip jənggə katnaxkan ləxkərlər alidioqan adəm, kala, exək yaki koy padiliridin bəx yüzdin birini Pərwərdigaroqa ataloqan ülüx bolsun dəp ayrioqin;
29 silər xuni ləxkərlərgə təwə boloqan yerimidin elip Pərwərdigaroqa ataloqan «kətürmə hədiyə» süpitidə kahin Əliazaroqa tapxurunglar.
30 Israillaroqa təwə boloqan yerimining adəm, kala, exək, koy padiliri, xundakla hərhil haywanlardin əlliktin birini Pərwərdigarning jamaət qedirioqa karaxka məs'ul boloqan Lawiylaroqa beringlar.
31 Xuning bilən Musa bilən kahin Əliazar Pərwərdigarning Musaoqa buyruoqinidək kildi.
32 Əmdi olja-oqəniymət, yəni jənggə qikkan ləxkərlər eliwaloqan nərsilərdin kaloqini koy jəmiy altə yüz yətmix bəx ming,
33 kala yətmix ikki ming,
34 exək atmix bir ming,
35 ərkəklər bilən munasiwət ətküzmigən kizlar ottuz ikki ming qikti.
36 Jənggə qikkanlarning ülüxi, yəni ularoqa təwə yerimi, koy jəmiy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz;
37 bu koy padiliridin Pərwərdigaroqa ataloqini altə yüz yətmix bəx boldi;
38 kala ottuz altə ming, buningdin Pərwərdigaroqa ataloqini yətmix ikki boldi.
39 Exək ottuz ming bəx yüz qikti, buningdin Pərwərdigaroqa ataloqini atmix bir boldi.
40 Adəm on altə ming qikti, buningdin Pərwərdigaroqa ataloqini ottuz ikki adəm boldi.
41 Musa Pərwərdigar özigə buyruoqini boyiqə Pərwərdigaroqa sunulidioqan «kətürmə hədiyə» boloqan ülüxni kahin Əliazaroqa tapxurup bərdi.■
42 Israillaroqa təwə boloqan yerimi, yəni Musa jənggə qikip kəlgənlərdin elip bəlüp bərgini —
43 jamaətkə təwə boloqan xu yerimi — koy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz,
44 kala ottuz altə ming,
45 exək ottuz ming bəx yüz,
46 adəm on altə ming idi.

■ **31:23** Qəl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24 ■ **31:41** Qəl. 18:8,19

47 Musa Pərwərdigar əzigə buyruƣini boyiqə, Israillarƣa təwə boloƣan xu yerimining,
məyli adəm yaki ḥaywan bolsun, əlliktin birini ayrip elip Pərwərdigarning ibadət
qedirioƣa ḳaraxḳa məs'ul boloƣan Lawiylarƣa tapxurdi.
48 Pütkül ḳoxunning sərdarliri, ming bexi, yüz bexiliri Musa bilən kərüxkili kelip,
49 Musaƣa: — Hizmətkarlirining ḳol astida jəng ḳiloƣan ləxkərlərning omumiy
sanini sanaḳtin ətküzsək birimu kəm qiḳmidi.
50 Xunga, mana Pərwərdigarning ḥuzurida əzimizning gunaḥining kafariti üqün
ḥərḳaysimiz erixkənlərni Pərwərdigarƣa ataloƣan ḥədiyə ḳilimiz — altun buyumlar,
put-ḳol zənjirliri, biləzük, məḥür üzük, zirə-ḥalḳa, marjanlarning ḥəmmisini elip
kəlduḳ, — dedi.
51 Xuning bilən Musa bilən kaḥin Əliazar ular əkəlgən altunlarni, yəni altunda
yasaloƣan ḥərhil buyumlarni aldi.
52 Ularning ming bexi wə yüz bexiliridin aloƣini Pərwərdigarƣa ataloƣan «kətürmə
ḥədiyə» süpitidə sunuldi; barliḳ altun jəmiy on altə ming yəttə yüz əllik xəkəl qiḳti
53 (ləxkərlərning ḥərbiri əzliri üqün mal-mülükni bulang-talang ḳilixḳanidi).■
54 Musa bilən kaḥin Əliazar ming bexi wə yüz bexilirining ḳolidin altunni elip, jamaət
qedirining iqigə əkirip, uni Pərwərdigarning ḥuzurida Israillar üqün yadnamə ḳildi.

32

Ikki ḳəbilining dəryaning kün qiḳix təripidiki zeminni tələp ḳiloƣanliḳi

1 Rubənning əwladliri bilən Gadning əwladlirining kala padiliri tolimu kəpəygənidi;
ularning Yaazərning zemini bilən Gileadning zemiƣioƣa kəzi qüxti; wə mana, xu
zemin qarwa beḳixḳa mas kelidioƣan yər idi.□
2 Xunga ular Musa, kaḥin Əliazar wə jamaətning əmirlirining aldioƣa kelip ularƣa:
—
3 Atarot, Dibon, Yaazər, Nimraḥ, Ḥəxbon, Ələaləḥ, Səbam, Nebo, Bəon degən yərlər,□
4 yəni Israil jamaiti aldida Pərwərdigar məƣlup ḳilip bərgən yərlər bolup, qarwa
beḳixḳa bap yərlər ikən, ḳulliriningmu qarwa meli bar, — dedi
5 wə yənə: — Əgər silining aldilirida iltipatlirioƣa erixkən bolsaḳ, bizni Iordan
dəryasidin ət deməy, bu yərni bizgə miras ḳilip bərsilə, — dedi.
6 Musa Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladlirioƣa: — Ḳerindaxliringlar jənggə
qiḳḳan waḳtida silər muxu yərdə turamtinglar?
7 Silər nemə üqün Israillarning *dəryadin* ətüp Pərwərdigar ularƣa ata ḳilip bərgən
zemiƣoƣa kirixigə kəngullirini sowutisilər?
8 Ilgiri mən Ḳadəx-Barneadin ata-bowiliringlarni xu zeminni qarlap kelixkə
əwətkinimdə ularmu xundaḳ ḳilixḳanidi.■
9 Ular Əxkol jiloƣisioƣa qiḳip, u zeminni kərüp, Israillarning kənglini Pərwərdigar ata
ḳilip bərgən zemiƣoƣa kirixtin sowutḳan.
10 Xu qaoƣda Pərwərdigarning aqqiḳi kelip ḳəsəm ḳilip:
11 «Misirdin qiḳḳan yigirmə yaxtin yuḳirilar qin kənglidin Manga əgəxmigəqkə, ular
Mən Ibraḥim, Isḥaḳ, Yaḳuplarƣa «Silərgə ata ḳilimən» dəp ḳəsəm ḳiloƣan zeminni
kərsə, *Mən Pərwərdigar bolmay ketəy*!■
12 Pəḳət kənizziylərdin boloƣan Yəfunnəḥning ooƣli Kaləb bilən Nunning ooƣli Yəxuala
Manga qin kənglidin əgəxkən boloƣaqḳa, zeminni kərələydu», degənidi.

■ **31:53** Ḳan. 20:14 □ **32:1 «Izaḥat»** — «Ḳan.» 3:12-22nimu kərüng. □ **32:3 «Sibmaḥ»** — yaki «Sibmaḥ».
■ **32:8** Qəl. 13:3; Ḳan. 1:22 ■ **32:11** Qəl. 14:28; Ḳan. 1:35

13 Xuning bilən Pərwərdigarning Israillarƣa aqqiķi ķozƣalƣaqķa, Pərwərdigarning
aldida rəzil bolƣanni ķilƣan əxu bir əwlad əlüp tügigüqə, u ularni qəl-bayawanda
ķirik yil sərgərdanlikta yürgüzdi.
14 Əmdi mana, gunaḥkarlarning əwladliri bolƣan silərmu ata-bowanglarning izini
besip Pərwərdigarning Israillarƣa bolƣan ķattiķ ƣəzipini tehimu ķozƣimaķqi
bopsilər-də!
15 Əgər silər uningƣa əgixixtin burulup kətsənglar, undaķta U *Israillarni* yənə qəl-
bayawanƣa taxliwetidu, bu ḥalda silər bu barliķ həlķni harab ķilƣan bolisilər, —
dedi.
16 Ikki ķəbilining adəmliri Musaning aldiƣa kelip uningƣa: —
Biz bu yərdə mallirimizƣa ķotan, balilirimizƣa ķəl'ə-xəḥər salayli.
17 Biz bolsaķ ķorallinip, Israillarni əzigə təwə jayliriƣa baxlap barƣuqə səpning
aldida mangimiz; bu zemindiki yat həlķlər səwəblik, bizning kiqik balilirimiz
mustəḥkəm xəḥərlərdə turuxi kerək.
18 Israillar əz mirasliriƣa igə bolmiƣuqə biz əyimizgə ḥərgiz ķaytmaymiz.
19 Qünki biz ular bilən Iordan dəryasining kün petix təripidiki zeminƣa yaki
uningdinmu yiraķtiki zeminƣa təng igidar bolmaymiz, qünki mirasimiz Iordan
dəryasining bu təripidə, yəni kün qiķixtidur, — dedi.
20 Musa ularƣa: — Əgər xundaķ ķilsanglar, yəni Pərwərdigarning aldida ķorallinip
jənggə qiķip,
21 silərdin ķorallanƣanlarning ḥəmmisi Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Əz
düxmənlirini ularning zeminidin ķoƣlap qiķirip bolƣanda,
22 xu zemin Pərwərdigar aldida boysundurulup bolƣanda andin ķaytsanglar, silər
Pərwərdigar wə Israillar aldida gunaḥsiz ḥesablinisilər; bu zeminmu Pərwərdigar
aldida silərgə miras ķilip berilidu.
23 Lekin bundaķ ķilmisanglar, mana, Pərwərdigar aldida gunaḥkar bolisilər; xuni
obdan bilixinglar kerəkki, gunaḥinglar əzünglarni ķoƣlap bexinglarƣa qüxidu.
24 Əmdi silər aƣzinglardin qiķķan gepinglar boyiqə ix tutunglar, baliliringlar üqün
xəḥər, ķoy padiliringlar üqün ķotan selinglar, — dedi.
25 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri Musaƣa: —
Ķulliri ƣojam eytķinidək ķilidu.
26 Hotun-bala qaķilirimiz, kalilar wə barliķ qarpaylirimiz Gileadning ḥərķaysi
xəḥərliridə ķalidu;
27 Lekin ķulliri, jənggə təyyarlinip ķorallanƣanlarning ḥərbiri ƣojam eytķandək
dəryadin ətüp Pərwərdigarning aldida jəng ķilidu, — dedi.
28 Xuning bilən Musa ular toƣruluķ kaḥin Əliazar bilən Nunning oƣli Yəxuaƣa wə
Israilning barliķ ķəbilə baxliķliriƣa tapilap,■
29 ularƣa: — Əgər Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri ķorallinip
Pərwərdigarning aldida jənggə qiķixķa silər bilən birliktə Iordan dəryasidin ətsə,
u zemin silərning aldinglarda boy sundurulsa, undaķta silər Gilead zeminini ularƣa
miras ķilip beringlar.
30 Əgər ular ķorallinip silər bilən billə ətməymiz desə, undaķta ularning mirasi
aranglarda, yəni Ķanaan zeminida bolsun, — dedi.
31 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri: —
Pərwərdigar ķulliriƣa ķandaķ buyruƣan bolsa, biz xundaķ ķilimiz.
32 Biz ķorallinip Pərwərdigarning aldida dəryadin ətüp Ķanaan zeminiƣa kirimiz,
andin Iordan dəryasining bu yeķidiki zemin bizgə miras ķilip berilidiƣan bolidu, —
deyixti.

■ **32:28** Yə. 1:13; 4:12

33 Xuning bilən Musa Amoriylarning padixaḥi Sihonning padixaḥliḳi bilən Baxanning padixaḥi Ogning padixaḥliḳini, zemin wə təwəsidiki xəḥərlərni, ətrapidiki xəḥərlər bilən ḳoxup, ḥəmmisini Gadning əwladliriƣa, Rubənning əwladliriƣa wə Yüsüpning ooƣli Manassəḥning yerim ḳəbilisigə bərdi.■
34 Gadning əwladliri Dibon, Atarot, Aroər,
35 Atrot-Xofan, Yaazər, Yogbihaḥ,
36 Bəyt-Nimraḥ, Bəyt-Ḥaran ḳatarliḳ mustəḥkəm xəḥərlərni saldi wə xundaḳla ḳotanlarni saldi.
37 Rubənning əwladliri *yengidin* Ḥəxbon, Ələaləḥ, Kiriatayim,
38 Nebo, Baal-Meon (yuḳiriḳi isimlar əzgirtilgən) wə Sibmaḥni saldi; ḥəm ular saloƣan xəḥərlərgə yengidin nam bərdi.
39 Manassəḥning ooƣli Makirning əwladliri Gileadḳa yürüx ḳilip, u yərni elip, xu yərdə turuxluḳ Amoriylarni ḳooƣliwətti.■
40 Xuning bilən Musa Gileadni Manassəḥning ooƣli Makiriƣa beriwidi, u xu yərdə turup ḳaldi.
41 Manassəḥning ooƣli Yair Amoriylarning yeza-ḳixlaḳlirini ḥujum ḳilip elip, bu yeza-ḳixlaḳlarni Ḥawot-Yair dəp atidi.□
42 Nobaḥ Kinat wə uningƣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarni ḥujum ḳilip elip Kinatni əz ismi bilən Nobaḥ dəp atidi.

33

Misirdin Abəl-Xitimoƣiqə boloƣan ḳirik yillik sərgərdanliḳ səpər

1 Təwəndikilər əz ḳoxunliri boyiqə, Musa bilən Ḥarunning yetəkqiliki astida Misir zeminidin qiḳḳan Israillarning mangoƣan yolliridur;
2 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, əzlirining səpər ḳiloƣan yollirini pütüp ḳoydi, ularning səpər ḳiloƣan yolliri mundaḳ: —
3 Birinqi ayning on bəxinqi küni *Israillar* Ramsəs xəḥiridin səpərgə qiḳti; ətüp ketix ḥeytining ətisi ular barliḳ Misirliḳlarning kəz aldida mərdanilik bilən yoloƣa qiḳti.□ ■
4 Bu qaoƣda Misirliḳlar ularning arisidiki Pərwərdigar təripidin əltürülgənlərni, yəni barliḳ tunji ooƣullirini dəpnə ḳiliwatḳanidi; Pərwərdigar Misirliḳlarning məbudlirining üstidin ḥəküm qüxürdi.□
5 Israillar Ramsəstin yoloƣa qiḳip Sukkotḳa berip qedir tikti.
6 Ular Sukkottin yoloƣa qiḳip qəl-bayawanning ayioƣidiki Etamoƣa berip qedir tikti.■
7 Etamdin yoloƣa qiḳip, aylinip Baal-Zefonning udulidiki Pi-Hahirotḳa berip Migdolning aldida qedir tikti.■
8 Pi-hahirottin yoloƣa qiḳip, dengizning otturisidin ətüp, Etam qəlidə üq kün yol yürüp Maraḥda qedir tikti.■
9 Maraḥdin yoloƣa qiḳip Elimgə kəldi; Elimdə on ikki bulaḳ bilən yətmix horma dərihi bar idi; ular xu yərdə qedir tikti.■
10 Elimdin yoloƣa qiḳip Ḳizil Dengiz boyida qedir tikti.
11 Ḳizil Dengizdin yoloƣa qiḳip Sin qəlidə qedir tikti.■
12 Sin qəlidin yoloƣa qiḳip Dofḳaḥḳa kelip qedir tikti.

■ **32:33** Ḳan. 3:12; Yə. 13:8; 22:4 ■ **32:39** Yar. 50:23 □ **32:41 «Ḥawot-Yair»** — «Yairning yeziliri» degən mənidə. □ **33:3 «mərdanilik bilən»** — ibraniy tilida «ḳolini yuḳiriƣa kətürgən ḥalda». ■ **33:3** Mis. 12:37 □ **33:4 «Pərwərdigar Misirliḳlarning məbudlirining üstidin ḥəküm qüxürdi»** — «Mis.» 12:12ni wə izaḥatini kərüng. ■ **33:6** Mis. 13:20 ■ **33:7** Mis. 14:2 ■ **33:8** Mis. 15:22, 23 ■ **33:9** Mis. 15:27 ■ **33:11** Mis. 16:1

13 Dofqahdin yoloqa qikip Aluxqa berip qedir tikti.
14 Andin keyin Aluxtin yoloqa qikip Rifidimoqa kelip qedir tikti, u yərdə həlqqə iqidioqan su tepilmay qaldi.■
15 Rifidimdin yoloqa qikip, Sinay qəligə berip qedir tikti.■

Qəldə sərgərdan bolux

16 Sinay qəlidin yoloqa qikip Qibrot-Hattawahqa kelip qedir tikti.■
17 Qibrot-hattawahdin yoloqa qikip Hazirotta qedir tikti.
18 Hazirottin yoloqa qikip Ritmahda qedir tikti.
19 Ritmahdin yoloqa qikip Rimmon-Pərəzdə qedir tikti.
20 Rimmon-Pərəzdin yoloqa qikip Libnahda qedir tikti.
21 Libnahdin yoloqa qikip Rissahda qedir tikti.
22 Rissahdin yoloqa qikip Kəhələtahda qedir tikti.
23 Kəhələtahdin yoloqa qikip Xafir teoqida qedir tikti.
24 Xafir teoqidin yoloqa qikip Haradahta qedir tikti.
25 Haradahdin yoloqa qikip Makhilotta qedir tikti.
26 Makhilottin yoloqa qikip Tahatta qedir tikti.
27 Tahattin yoloqa qikip Tərahda qedir tikti.
28 Tərahdin yoloqa qikip Mitqahda qedir tikti.
29 Mitqahdin yoloqa qikip Haxmonahta qedir tikti.
30 Haxmonahtin yoloqa qikip Moxərotta qedir tikti.■
31 Moxərottin yoloqa qikip Bənə-Yaakanda qedir tikti.
32 Bənə-Yaakandin yoloqa qikip Hor-Hagidgadqa berip qedir tikti.
33 Hor-Hagidgadtin yoloqa qikip Yotbatahqa kelip qedir tikti.
34 Yotbatahtin yoloqa qikip Abronahqa kelip qedir tikti.
35 Abronahtin yoloqa qikip Əzion-Gəbərgə kelip qedir tikti.
36 Əzion-Gəbərdin yoloqa qikip Zin qəlidə, yəni Qadəxtə qedir tikti.■
37 Qadəxtin yoloqa qikip Edom zemininig qegrisidiki Hor teoqida qedir tikti.■
38 Israillar Misir zeminidin qikqandin keyinki qirikinqi yili bəxinqi ayning birinqi küni, kahin Harun Pərwərdigarning əmri boyiqə Hor teoqioqa qikip xu yərdə əldi.■
39 Harun Hor teoqida əlgən qeoqida bir yüz yigirmə üq yaxta idi.

40 U qaoqda, Kanaan zemininig jənubida turuxluk Kanaaniylarning padixahi Arad Israillar keliwetiptu dəp angliqanidi.■
41 Israillar Hor teoqidin yoloqa qikip Zalmonahda qedir tikti.■
42 Zalmonahdin yoloqa qikip Punonoqa kelip qedir tikti.
43 Punondin yoloqa qikip Obotqa kelip qedir tikti.■
44 Obottin yoloqa qikip Moabning qegrisidiki Iyə-Abarimoqa kelip qedir tikti.
45 Iyimdin yoloqa qikip Dibon-Gadqa kelip qedir tikti.□
46 Dibon-Gadtin yoloqa qikip Almon-Diblatayimoqa kelip qedir tikti.
47 Almon-Diblatayimdin yoloqa qikip Neboning aldidiki Abarim taoqlikioqa kelip qedir tikti.
48 Abarim taoqlikidin yoloqa qikip Yerihoning udulida Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzlənglikliridə qedir tikti.

■ **33:14** Mis. 17:1 ■ **33:15** Mis. 19:1 ■ **33:16** Qəl. 11:34, 35 ■ **33:30** Qan. 10:6 ■ **33:36** Qəl. 20:1 ■ **33:37** Qəl. 20:22 ■ **33:38** Qəl. 20:25; Qan. 32:50 ■ **33:40** Qəl. 21:1 ■ **33:41** Qəl. 21:4 ■ **33:43** Qəl. 21:10 □ **33:45 «Iyim»** — «Iyə-Abarim» degənning qiskartiloqan xəkli.

49 Moab tüzlənglikliridə Iordan dəryasini boylap tikkən qedirliri Bəyt-Yəximottin tartip Abəl-Xittimoƣiqə bardi.□ ■

50 Pərwərdigar Moab tüzlənglikliridiki Iordan dəryasi boyida Yerihoning udulida Musaoƣa səz kilip mundak dedi: —
51 Sən Israillaroƣa səz kilip mundak buyruoƣin: — «Silər Iordan dəryasidin ətüp Kanaan zeminioƣa kəlgən qeoƣinglarda,
52 zemindiki barlik turuwatkanlarni aldinglardin ħəydiwetinglar, ularning barlik oyma, kuyma butlirini qekip taxlanglar ħəm barlik «yukiri jay»lirini wəyran kilip taxlanglar.□ ■
53 Silər xu zeminni igiləp makanlixinglar, qünki Mən u zeminni silərgə miras kilip bərgənmən.
54 Silər jəmət boyiqə qək taxlap, zeminni əzünglərgə miras kilip elinglar; adimi köprəklərgə köprək miras bəlüp beringlar; adimi azrakларoƣa azrak miras bəlüp beringlar; qək taxlanoƣanda kimlərgə kəyər qikkan bolsa, xu yər uning mirasi bolsun; silər miraska ata kəbilə-jəmət boyiqə warislik kilinglar.■
55 Ħalbuki, əgər u zeminda turuwatkanlarni aldinglardin ħəydiwətmisənglar, ulardin kelip kaloƣanlar qokum közünglərgə tikən, bikininglaroƣa yantak bolup sanjilidu, turoƣan zemininglarda silərni parakəndə kilidu;■
56 wə xundak boliduki, Mən əslidə ularoƣa kandak muamilə kilmakqi boloƣan bolsam, silərgə xundak muamildə bolimən».

34

Kanaan zeminining qegrasi

1 Pərwərdigar Musaoƣa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Israillaroƣa səz kilip mundak buyruoƣin: «Silər Kanaan zeminioƣa kirgən qaoƣda, silərgə miras boluxka təksim kilinidioƣan zemin Kanaan zemini bolidu; zeminning bekitilgən jay-qegraliri mundak bolidu: —
3 Silərning jənub təripinglər Zin qəlidin baxlap Edom qegrisioƣa takalsun; andin jənub tərəptiki qegranglar «Xor dengizi»ning jənub təripining əng ayioƣioƣa yətsun;□ ■
4 xu yərdin qegranglar «Serik Exək dawini»ning jənub təripidin burulup zinoƣa ətsun; uning ayioƣi toptooƣra Kadəx-Barneaning jənubida bolidu; andin u yərdin yənə Ħazar-Addaroƣa berip, Azmonoƣa tutixidu;□
5 andin qegra Azmondin burulup mengip, Misir ekinioƣa baridu wə dengizoƣiqə tutixidu.
6 Kün petix tərəptə qegranglar «Uluoƣ dengiz»ning əzi bolidu, yəni uning boyliri bolidu; mana bu silərning kün petix tərəptiki qegranglar bolidu.□
7 Ximal tərəptiki qegranglar mundak bolidu: — «Uluoƣ dengiz»din baxlap ħor teoƣioƣiqə pasil sizilsun;

□ **33:49 «Abəl-Xittim» ——** «Akatsiyə qimənzarlikі» degən mənidə. ■ **33:49** Qəl. 25:1; Yə. 2:1 □ **33:52 ««yukiri jay»lar» —** əslidə butpərəslər məbudlirioƣa qokunidioƣan, tawap kilidioƣan taoƣ qokkiliri katarlik jaylar idi. Israillar keyinki wakitlarda xu yərlərdə Pərwərdigaroƣa ibadət kilatti, birak uzun ətməyla butpərəs həlklərgə əgixip xu yərlərni butpərəslik kilidioƣan jaylar kiliwaldi. «Law.» 26:30ni wə izaħatini kərüng. ■ **33:52** Kan. 7:2-26 ■ **33:54** Qəl. 26:54-65 ■ **33:55** Yə. 23:13; Ħak. 2:3 □ **34:3 «Xor dengizi» —** yənə «Ölük dengiz» dəpmu atilidu. ■ **34:3** Yə. 15:1 □ **34:4 «Serik Exək dawini» —** ibraniy tilida «Akrabbim dawini». □ **34:6 «Uluoƣ dengiz» —** ħazir «Ottura dengiz» dəp atilidu.

8 pasil siziқi Ңor teoқidin baxlap Hamat eoқizioқa sozulup, andin qegra Zədadoқa tutaxsun;□
9 qegra yənə Zifronoқa ətüp Ңazar-Enanda ahirlaxsun; mana bu silərning ximaliy qegranglar bolidu.
10 Andin xərқiy qegrayinglarning pasil siziқi Ңazar-Enandin Xefamoқiqə sizilsun.
11 Bu qegra Xefamdin Ayinning kün qiқix təripidiki Riblaңқa qüxidu; andin qegra xu yərdin qüxüp Kinnərət dengizining dawinidin ətüp kün qiқix tərəpkə tutixidu.□
12 Andin qegra təwənləp Iordan dəryasini boylap qüxüp, Xor Dengizioқiqə yətsun. Mana bu qegralar bilən bekitilgən zemininglar bolidu».
13 Musa Israillaroқa səz қilip mundaқ dəp buyrudi: — «Mana bu Pərwərdigar tokқuz қəbilə wə yerim қəbiligə təқdim қilinsun dəp buyruoқan, qək taxlinix arқilиқ əzünglar warisliқ қilidioқan zemininglar bolidu;
14 qünki Rubən қəbilisidikilər ata jəməti boyiqə wə Gad қəbilisidikilər ata jəməti boyiqə əz mirasioқa alliқaqan warisliқ қilip uni igiligən, Manassəңning yerim қəbilisimu əz mirasioқa warisliқ қilip uni igiligən;
15 Bu ikki қəbilə wə yerim қəbilə Yerihoning udulida, Iordan dəryasining xərқiy қiroқiқidiki kün qiқix tərəptə əz miraslirini elip boloқan».

Zeminni təқsim қilixқa nazarət қiloқuqi hadimlar

16 Pərwərdigar Musaoқa səz қilip mundaқ dedi: —
17 Təwəndikilər zeminni silərgə təқsim қilip bərgüqilərning isimliki: — Kaңin Əliazar wə Nunning ooқli Yəxua.■
18 Silərmu yənə zemin təқsim қilixқa yardəmlixix üqün ңər қəbilidin birdin əmir tallap beringlar.
19 Bularning ismi mundaқ: — Yəңuda қəbilisidin Yəfunnəңning ooқli Kaləb.□
20 Ximeon қəbilisidikilərdin Ammiңudning ooқli Xəmuəl.□
21 Binyamin қəbilisidin Kislonning ooқli Əlidad.
22 Dan қəbilisidikilərdin Yoglining ooқli, əmir Bukki idi.
23 Yüsüpning əwladliridin: — Manassəң қəbilisidikilərdin Əfodning ooқli əmir Ңanniyəl
24 ңəm Əfraim қəbilisidikilərdin Xiftanning ooқli əmir Kəmuəl.
25 Zəbulun қəbilisidikilərdin Parnaқning ooқli əmir Əlizafan;
26 Issakar қəbilisidikilərdin Azzanning ooқli əmir Paltiyəl;
27 Axir қəbilisidikilərdin Xelomining ooқli əmir Ahiңud;
28 Naftali қəbilisidikilərdin Ammiңudning ooқli əmir Pədaңəl idi.
29 Mana bular Pərwərdigar əmr қilip Israillaroқa Қanaan zeminidiki miraslirini təқsim қilixқa bekitkənlər idi.

35

Lawiylarning xəңərliri

1 Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzləngliklиridə Musaoқa səz қilip mundaқ dedi: —

□ **34:8 «Hamat eoқizi»** — yaki «Libo-Hamatқa». □ **34:11 «Kinnərət dengizi»** — yaki «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloқan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. ■ **34:17** Yə. 14:1 □ **34:19 «Yəңuda Yəңuda қəbilisidin»** — yaki «Yəңuda қəbilisi üqün». □ **34:20 «Xəmuəl»** — yaki «Samuil».

2 Sən Israillarоға mundaқ əmr қil, ular miras қilip erixkən zemindiki bəzi xəһərlərni Lawiylarning olturuxiоға bərsun; u xəһərlərning өpqөrisidiki yaylaқlarnimu Lawiylarоға bərsun.■
3 Xundaқ қilip ularning turidiоған xəһərliri bolidu wə xu xəһərlərgə təwə yaylaқlarоға ularning qarpayliri, baxқa mal-mülükliri һəmdə barliқ һaywanliri orunlaxturulidu.
4 Silər Lawiylarоға beridiоған xəһərlərdiki yaylaқlar sepilidin baxlap һesabliоғanda ming gəz bolsun.□
5 Silər yənə xəһər sirtidin kün qiқix tərəpkə қarap ikki ming gəz, jənub tərəpkə қarap ikki ming gəz, kün petix tərəpkə қarap ikki ming gəz, ximal tərəpkə қarap ikki ming gəz өlqənglar, xəһər otturida bolsun; xəһərlər ətrapidiki muxu yərlər ular üqün yaylaқlar bolsun.□
6 Silər Lawiylarоға bərgən xəһərlər iqidə altə xəһər «panaһliқ xəһiri» bolsun; silər xularni adəm өltürüp қoyоған kixilərning xu xəһərlərgə қeqip beriwelixiоға bikitinglar; bulardin baxқa ularоға yənə қiriқ ikki xəһər beringlar.□ ■
7 Silər Lawiylarоға beridiоған xəһərlər jəmiy қiriқ səkkiz bolup, xu xəһərlər bilən ularоға təwə yaylaқlar ularоға berilsun.
8 Silər ularоға beridiоған xu xəһərlər Israillar miras қiloған təwəliklərdin bolsun; adimi kөprək boloғanlardin kөprək, adimi azraқ boloғanlardin azraқ elinglar; һərbir қəbilə өzigə təқsim қilinоған miraskа asasən xəһərlərdin bəzilirini elip Lawiylarоға təқsim қilip bərsun.□

Panaһliқ xəһirliri •••• «Қan» 19:1-13; «Yəxua» 20:1-9ni kөrüng

9 Pərwərdigar Musaоға səz қilip mundaқ dedi: —
10 Sən Israillarоға mundaқ degin: «Silər Iordan dəryasidin өtüp Қanaan zeminiоға kirgininglarda,■
11 tasadipiyliқtin adəm өltürüp қoyоғanlarning panaһlinixi üqün қeqip beriwelixiоға birnəqqə xəһər tallap bekitinglar.
12 Xundaқ қiloғanda bu xəһərlər adəm өltürgüqi taki jamaət aldida soraққa tartiloғuqə, қisaskarning өltürüp қoyuxidin panaһlinidiоған xəһərlər bolidu.□
13 Silər bekitkən bu xəһərlər silərgə panaһlinidiоған altə xəһər bolidu.
14 Panaһliқ xəһiri üqün Iordan dəryasining kün qiқix təripidə üq xəһər, Қanaan zeminidimu üq xəһərni ayrip қoyunglar.■
15 Bu altə xəһər Israillar, yat əldikilər wə ularning arisida arilixip olturоған musapirlar üqün panaһliқ xəһərliri bolsun; tasadipiyliқtin adəm өltürüp қoyоған һərbir kixi xu yərlərgə қeqixқa bolidu.

■ **35:2** Yə. 21:2 □ **35:4 «gəz» —** Muқəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooғra kelidu — yəni adəmning jəynikidin barmaқlirining uqioқiqə boloған arilиқ (təһminən 45 santimetr). □ **35:5 «ayətning xərһi» —** muxu ayəttiki «ikki ming gəz» bəlkim xu yaylaқlarning uzunluқi boluxi mumkin. Demək, Lawiylarning ular turidiоған xəһər ətrapida ularоға yaylиқ қilip ayriloған tөt parqə yeri bar idi; һərbir parqə yər sepiloға yandax bolup, uzunluқi ikki ming gəz, kəngliki bir ming gəz kelətti. □ **35:6 «qüxənqisi» —** təwəndiki 10-34-ayətlərdiki қanunni kөrüng. ■ **35:6** Yə. 21:21 □ **35:8 «panaһliқ xəһərliri» —** Lawiylar yaloғuz bu xəһərlərdə turoған əməs; biraқ bəlkim өzliri xu xəһərlərdin turuxқa halioған өylərni ətraptiki қəbilidikilərdin awwal tallax һoқuқi boluxi mumkin. Məsilən, «Һak.» 9:1də «Xəқəm» (Lawiylarning bir xəһiri)də yənə «Abimələk wə қerindaxliri» turatti. ■ **35:10** Қan. 19:2; Yə. 20:2 □ **35:12 «Қisaskar» *yaki «қisas aloғuqi»*» —** (ibraniy tilida «goel») muxu yərdə өltürülgüqining yeқin bir tuoғқinini kөrsitidu. Birsi baxқa birsini (məyli қəstən yaki қəstən bolmisun) өltürgən bolsa, өltürülgüqining ailisidin birsi «қan қisasi alimən» degən bir kixi өltürgüqining қenini elix һoқuқi bar idi. «Panaһliқ xəһərlər» degən nizam-tüzüm өltürüx ixning қatilliқ yaki tasadipiyliқtin boloғanliқini eniқlaxқa yitərlik wақit bolsun degən məқsət bilən bekitilgən. «Goel» tooғruluқ yənə «Ayup» 19:25 wə izaһatini kөrüng. ■ **35:14** Қan. 4:41; Yə. 20:8

16 — Əgər biraw təmür əswab bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɣan bolsa, u ḳəstən adəm
əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
17 Əgər biraw ḳol kətürüp adəm əltürgüdək tax bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɣan
bolsa, u ḳəstən adəm əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi
kerək.
18 Əgər biraw adəm əltürgüdək kaltək bilən urup adəm əltürüp ḳoyoɣan bolsa, u
ḳəstən adəm əltürgən ḳatil bolidu; ḳəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
19 Ḳan ḳisas aloɣuqi kixi xu ḳatilni əltürsun; u ḳatilni uqratḳan yeridə əltürsun.
20 Əgər biraw əqmənlik bilən birsini ittirip yiḳitiwetip yaki məküp turup birər nərsə
etip əltürüp ḳoyoɣan bolsa,■
21 yaki əqəkixip muxt bilən urup əltürüp ḳoyoɣan bolsa, adəm uroɣuqi jəzmən
əltürülüxi kerək, qünki u ḳatil bolidu; ḳan ḳisas aloɣuqi kixi ḳatilni uqrioɣan yərdə
əltürüwətsun.
22 Lekin u adəmning əqi yoḳ, tasadipiy ittiriwetix yaki məḳsətsizla birər nərsə etip,□
23 yaki adəm əltürgüdək ḥərḳandaḳ bir taxni adəmni kərməy etip selip, adəm
əltürüp ḳoyoɣan bolsa, uning əslidə uningoɣa ḥeqḳandaḳ əqi bolmisa, uningoɣa
ziyankəxlik ḳilix niyitimu bolmisa;
24 bundaḳ əḥwalda, jamaət xu ḳanun-ḥəkümlərgə asasən adəm əltürgüqi bilən ḳan
ḳisas aloɣuqi otturisida kesim ḳilsun.
25 Jamaət tasadipiy adəm əltürüp ḳoyoɣuqini ḳan ḳisas aloɣuqi kixining ḳolidin
jəzmən ḳutḳuzuwalsun; ular uni ḳeqip beriwaloɣan panaḥliḳ xəḥirigə *aman-esən*
ḳayturup bərsun; andin muḳəddəs may bilən məsiḥləngən bax kaḥin əlüp kətküqə
u xu xəḥərdə tursun.
26 Lekin tasadipiyliḳtin adəm əltürüp ḳoyoɣan kixi əgər ḳeqip beriwaloɣan panaḥliḳ
xəḥirining təwəsidin qiḳip kətkən bolsa,
27 xundaḳla ḳan ḳisas aloɣuqi kixi uni panaḥliḳ xəḥirining pasillirining sirtida uqritip
ḳelip əltürüwətkən bolsa, undaḳta ḳan ḳisas aloɣuqi ḳan tөküx gunaḥini tartmaydu;
28 qünki tasadipiyliḳtin adəm əltürüp ḳoyoɣan kixi əslidə bax kaḥin əlüp kətküqə
panaḥliḳ xəḥiridə turuxi kerək idi; bax kaḥin əlüp kətkəndin keyin өz təwəliki
boloɣan zeminoɣa ḳaytip barsa bolidu.
29 — Bular silər turuxluḳ ḥəmmə yərdə əwladmu-əwlad ḳanun-bəlgilimilər bolsun.
30 Baxḳa birsini əltürgən ḳatilni bolsa, birnəqqə guwaḥqining guwaḥliḳidin keyin
andin əltürüxkə bolidu; lekin pəḳət birla guwaḥqining guwaḥliḳi bolsa, u uni
əltürüxning səwəbi bolmaydu.■
31 Өlümgə layiḳ gunaḥ өtküzgənlərgə, yəni ḳəstən adəm əltürgənlər üqün silər
ḥeqḳandaḳ töləm pulini ḳət'iy ḳobul ḳilmanglar; undaḳ kixi jəzmən əltürülüxi
kerək.
32 Xuningdək panaḥliḳ xəḥərgə ḳeqip beriwaloɣan kixi üqün bax kaḥin əlüp ketixtin
ilgiri өz yerigə ḳaytip keliwelixioɣa ḥeqḳandaḳ töləm pulini ḳət'iy ḳobul ḳilmanglar.
33 Xundaḳ ḳilsanglar, өzünglar turoɣan zeminni buloɣioɣan bolmaysilər, qünki ḳan
zeminni buloɣaydu; zeminda tөkülgən ḳanoɣa dəl xu ḳanni tөkkən kixining өz
ḳenidin baxḳa ḥeqḳandaḳ kafarət kəltürüxkə bolmaydu.
34 Өzünglar olturoɣan zeminni, yəni Mən Өzüm makan ḳiloɣan zeminni
buloɣimanglar; qünki Mən Pərwərdigar Israillar arisida makan tutḳuqidurmən.

36

Ayal mirashorning turmux ḳuruxi tooɣrisidiki nizam

■ **35:20** Ḳan. 19:11 □ **35:22 «məḳsətsizla» —** ibraniy tilida «məküngən ḥalda əməs bolup...». ■ **35:30** Ḳan. 17:6; 19:15

1 Yüsüp əwladlirining jəmətliridin Manassəḫning nəwrisi, Makirning oƣli Gileadning əwladlirining jəmət baxliķliri Musa wə Israillarning kattiliri boloƣan əmirlərning aldioƣa kelip mundaķ dedi: —
2 «Pərwərdigar ilgiri oƣojamoƣa qək taxlap zeminni Israil həlķigə miras ķilip təķsim ķilip berixni buyruoƣan; oƣojammu Pərwərdigarning ķerindiximiz Zəlofiḫadning mirasini uning ķizlirioƣa təķsim ķilip berix tooƣrisidiki buyruķinimu aloƣan.■
3 Lekin, ular Israillarning baxķa ķəbilisidikilərgə yatliķ bolup kətsə, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin qiķip ularning ərlirining ķəbilisining mirasioƣa ķoxulup ketidu; undaķ boloƣanda biz qək taxlap erixkən miras tügəydu.
4 Israillarning «azadliķ yili» kəlgəndə ularning mirasi ularning ərlirining ķəbilisining mirasioƣa ķoxulup ketidu; bundaķ boloƣanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin elip ketilidu».□
5 Musa Pərwərdigarning səzi boyiqə Israillaroƣa səz ķilip mundaķ əmr ķilip: — Yüsüp ķəbilisidikilər tooƣra eytidu.
6 Zəlofiḫadning ķizliri tooƣrisida Pərwərdigarning buyruoƣini mundaķ: «Ular əzliri halioƣan ərgə yatliķ bolsa boluweridu, lekin əz jəməti, əz ata ķəbilisidin boloƣan birigə yatliķ boluxi kerək.
7 Xundaķ boloƣanda Israillarning mirasi bir ķəbilidin yənə bir ķəbiligə yətkilip kətməydu; Israillarning ḫərbiri əz ata-bowilirining ķəbilisining mirasini qing tutup ķoyup bərməsliki kerək.
8 Israillarning ḫərbiri əz ata-bowilirining mirasini igiləx üqün Israil ķəbililiridin miraśķa warisliķ ķiloƣan ḫərbir ķiz-ayal əz ata-bowilirining ķəbilisidin boloƣan birsigə yatliķ boluxi kerək.
9 Muxundaķ boloƣanda, Israillarning mirasi bir ķəbilidin yənə bir ķəbiligə yətkilip kətməydu; qünki Israil ķəbililiri əz mirasini ķolidin bərməsliki kerək, — dedi.
10 Pərwərdigar Musaoƣa ķandaķ əmr ķiloƣan bolsa, Zəlofiḫadning ķizlirimu xundaķ ķildi.
11 Zəlofiḫadning ķizliridin Maḫlaḫ, Tirzaḫ, Ḫoglaḫ, Milkaḫ wə Noaḫlar əz taoƣilirining ooƣullirioƣa yatliķ boldi.■
12 Ular Yüsüpning ooƣli Manassəḫning əwladlirining jəmətidikilərgə yatliķ boldi; ularning mirasi yənila atisining ķəbilisi iqidə ķaldi.
13 Bular Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzlənglikliridə Musaning wasitisi bilən Israillaroƣa buyruoƣan əmrlər wə ḫəkümlərdur.

■ **36:2** Qəl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Yə. 17:3, 4 □ **36:4 «azadliķ yili»** — əslidə ibraniy tilida «buroƣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadliķ yili», «xadliķ yili» degəngə əzgərdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 wə izaḫatini kərüng. ■ **36:11** Qəl. 27:1

Қanun xərḥi

Pərwərdigarning meḫribanliḳi — tarihni ḳayta bayan ḳilix

1 Tөwəndə hatiriləngini Musaning Iordan dəryasining xərḳiy təripidiki Paran
bilən Tofəl, Laban, Ḥazirot, Di-Zaḥabning otturisida, yəni Sufning udulidiki qөl-
tüzləngliktə, pütkül Israilƣa eytḳan sөzliridur: —
2 Ḥorəb teƣidin qiḳip, Seir teƣining yoli bilən Қadəx-barneaƣa barƣuqə jəmiy on
bir künlük yol idi.
3 Ḥalbuki, Musa bu barliḳ sөzlərni Pərwərdigarning ularni dəp өzigə tapiliƣini
boyiqə Israillarƣa eytḳan waḳti ḳiriḳinqi yili, on birinqi ayning birinqi küni boldi;
4 bu waḳit Musa Ḥəxbonni paytəht ḳilƣan Amoriylarning padixaḥi Siḥonni wə
Axtarot wə Ədrəyni paytəht ḳilƣan Baxanning padixaḥi Ogni məƣlup ḳilƣandin
keyinki məzgil idi. ■
5 Xuning bilən Iordan dəryasining xərḳiy təripidiki Moab zeminida Musa *pəyƣəmbər*
bu ḳanun-təlimni xərḥləxkə baxlap, mundaḳ dedi: —
6 «Pərwərdigar Hudayimiz Ḥorəb teƣida bizgə sөz ḳilip: — «Silərning muxu taƣ
ətrapida turƣan waḳtinglar yetərlik boldi;
7 əmdi burulup səpərgə atlinip, Amoriylar turuwatḳan egizlikkə wə uningƣa yeḳin
bolƣan barliḳ jaylarƣa, jümlidin Arabaḥ tüzlənglikigə, taƣliḳlarƣa, oymanliḳḳa,
jənubḳa, dengiz boyliriƣa, uluƣ dərya, yəni Əfrat dəryasiƣiqə Қanaaniylarning
zeminiƣa ḥəm Liwan zeminiƣa beringlar.
8 Mana, Mən xu zeminni silərning aldinglarƣa ḳoydum; kiringlar, Pərwərdigar ata-
bowiliringlarƣa, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ, Yaḳup wə ularning əwladliriƣa: «Silərgə
berimən» dəp ḳəsəm ḳilƣan zeminni igilənglar» — degənidi.■
9 Xunga Mən xu qaƣda silərgə: —
«Mən yükünglarni yalƣuz kөtürəlməymən. ■
10 Pərwərdigar Hudayinglar silərni kөpəytti; mana, bügün silər asmandiki yultu-
zlardək nurƣunsilər.
11 Ata-bowanglarning Hudasi bolƣan Pərwərdigar dərwəḳə silərni ḥazirḳidin yənə
ming ḥəssə kөpəytkəy, xundaḳla wədə ḳilƣinidək silərgə bəht-bərikət ata ḳilƣay!
12 Lekin mən өzüm yalƣuz ḳandaḳmu silərning japaliringlarni, yükünglarni wə
talax-tartixinglarni kөtürələymən?
13 Өzünglar üqün ḥərḳaysi ḳəbililiringlardin danixmən, yorutulƣan mөtiwərlərni
tallanglar, mən ularni üstünglərgə yolbaxqi ḳilimən» — dedim.
14 Silər bolsanglar manga: — «Sening eytḳining yahxi gəp boldi», dedinglar.
15 Xuning bilən mən ḳəbililiringlardin munəwwər adəmlərni, yəni danixmən ḥəm
mөtiwər adəmlərni tallap, üstünglərgə yolbaxqi ḳilip, mingbexi, yüzbexi, əllikbexi
wə onbexi ḳilip təyinləp, ḳəbililiringlar üqün ḥərhil əməllərni tutuxḳa tiklidim.
16 Xu qaƣda mən aranglardiki soraḳqilarƣa: «Ḳerindaxliringlar arisidiki ərz-
dəwalarni soranglar, ḳerindax bilən ḳerindaxning otturisida wə puḳraying bilən
ḳoxna olturƣan yaḳa yurtluḳlar otturisida adil ḥөküm qiḳiringlar; ■
17 ḥөküm qiḳarƣanda ḥeqḳandaḳ kixining yüz-hatirisini ḳilmanglar; məyli kiqik
bolsun, qong bolsun silər ḥəmmisiningla ixlirini soranglar. Silər insanlarning
sөlitidin ḳorḳmasliḳinglar kerək, qünki muxu ḥөküm qiḳirix ixi Hudaƣa təwə ixtur.
Silərgə təs qüxidiƣan ix bolsa, mening aldimƣa elip kelinglar, mən uni anglaymən»
— dedim. ■

■ **1:4** Qөl. 21:24,33 ■ **1:8** Yar. 15:18; 17:7, 8 ■ **1:9** Mis. 18:18 ■ **1:16** Yḥ. 7:24 ■ **1:17** Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pənd. 24:23; Yaḳ. 2:1

18 Əyni qaoɳda mən ḳilixḳa kerək boloɳan barliḳ ixlar tooɳruluḳ tapilioɳanmən.

Ḳadəx-Barneadiki Hudaoɳa boloɳan ixənqsizlik

19 Biz Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruoɳandək Ḥorəbtin qiḳip, Amoriylarning taoɳliḳioɳa barduḳ wə silər xu yoldiki bipayan, dəḥxətlik qəlni kərdunglar; biz uning ḥəmmisidin ətüp, Ḳadəx-Barneaoɳa kəlduḳ.
20 Wə mən silərgə: — «Silər Pərwərdigar Hudayimiz bizgə ata ḳilidioɳan, Amoriylarning teoɳioɳa yetip kəlduḳ.
21 Mana, Pərwərdigar Hudayinglar bu zeminni aldinglaroɳa ḳoydi; ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigar silərgə eytḳandək, xu yərgə qiḳip uni igiləṉglar; ḳorḳmanglar, ḥeq ḥoduḳmanglar» — dedim.
22 Xuning bilən silər ḥəmminglar yenimoɳa kelip manga: — «Biz zeminoɳa kirixtin ilgiri aldin adəmlərni əwətəyli; ular biz üqün u yərni kəzitip, qiḳiximiz kerək boloɳan yol wə biz uqraydioɳan xəḥərlər tooɳruluḳ həwər yətküzsun» — dedinglar.
23 Bu ix nəzirimgə muwapiḳ kərünüp, mən aranglardin on ikki adəmni, yəni ḥərḳaysi ḳəbilidin birdin adəmni tallidim. ■
24 Ular yoloɳa atlinip taoɳḳa berip, Əxkol jiloɳisioɳa qüxüp u yərni təkxürüp kərüxti. □ ■
25 Ular ḳollirioɳa xu zemindiki mewilərdin elip bizgə kəltürdi wə məlumat berip: «Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təḳdim ḳiloɳan bu zemin yahxidur» — dedi.
26 Ḥalbuki, silər zeminoɳa qiḳixḳa unimidinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning əmrigə ḳarxi qiḳip Uningoɳa asiyliḳ ḳildinglar ■
27 wə ɵz qediringlarda ḳaḳxap: «Pərwərdigar bizgə ɵq boloɳanliḳidin bizni Amoriylarning ḳolioɳa tapxurup ḥalak ḳilix üqün Misir zeminidin qiḳaroɳan.
28 Əmdi biz nəgə bararmiz? Qünki ḳerindaxlirimiz: «Xu yərdiki adəmlər bizdin qong ḥəm egiz bir həlḳ ikən; ularning xəḥərliri intayin qong, sepilliri asmanoɳa taḳixidikən; uning üstigə biz xu yərdə Anakiylarni bayḳiduḳ», dəp kənglimizni parakəndə ḳiliwətti» — dedinglar.□ ■
29 Xunga mən silərgə: «Ḳorḳmanglar, ularning aldida dəkkə-dükkigə qüxmənglar;
30 silərning aldinglarda mangidioɳan Pərwərdigar Hudayinglar Misir zeminida kəz aldinglarda barliḳ ḳiloɳanliridək silər üqün jəng ḳilidu;
31 silər yənə qəl-bayawandimu barliḳ mangoɳan yolliringlarda muxu yərgə yetip kəlgüqə insan ɵz ooɳlini ḳuqiḳida kətürginidək Pərwərdigar Hudayinglarningmu silərni kətürginini kərdunglar.
32-33 Xuningdək gərqə U yənə keqidə otta, kündüzdə bulut iqidə silərning aldinglarda mengip, bargaḥ tikküdək yərlərni izdəp tepix üqün yürgən bolsimu, bu ixta Pərwərdigar Hudayinglaroɳa ixənmidinglar.■
34 Pərwərdigar bu səzlərni ḳiloɳan awazinglarni anglap oɳəzəplinip:
35 «Bu rəzil dəwrdikilərdin ḥeqbir adəm ḥərḳandaḳ yol bilən Mən ata-bowilirioɳa təḳdim ḳilixni ḳəsəm ḳiloɳan bu yahxi zeminni kərgüqi bolmaydu! ■
36 Pəḳət Yəfunnəḥning ooɳli Kaləb pütün ḳəlbi bilən Pərwərdigaroɳa əgəxkəqkə, xula zeminni kəridu wə u ɵz puti bilən kezip qiḳḳan barliḳ yərni uningoɳa wə uning balilirioɳa berimən» — dəp ḳəsəm ḳildi.□

■ **1:23** Qəl. 13:2-38. □ **1:24 «yoloɳa atlinip»** — ibraniy tilida «yoloɳa burulup» ■ **1:24** Qəl. 13:23 ■ **1:26** Qəl. 14:2 □ **1:28 «qong ḥəm egiz bir həlḳ»** — yaki «kəp ḥəm egiz bir həlḳ». **«Anakiylar»** — yooɳan boyluḳ gigant adəmlər idi («Qəl.» 13:33, «Ḳan.» 2:10, 21, 9:2ni kərüng). ■ **1:28** Qəl. 13:28 ■ **1:32-33** Mis. 13:21 ■ **1:35** Qəl. 14:22, 23; Zəb. 95:10-11 □ **1:36 «Pəḳət Yəfunnəḥning ooɳli Kaləb pütün ḳəlbi bilən Pərwərdigaroɳa əgəxkəqkə,...»** — muxu wəḳə «Qəl.» 13-14-babta hatirilinidu.

37 Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqiḳlandi wə: «Sənmu xu yərgə kirgüqi bolmaysən. □ ■
38 lekin aldingda hizməttə turuwatḳan Nunning ooɣli Yəxua kirələydu. Uni küqləndürgin, qünki u Israillarni uningɣa miras ḳilduridu.
39 Xuningdək silərning: «Ular *düxmənlərning* oljisi bolup ḳalidu» degən kiqik baliliringlar, yəni bügünki kündə yahxi-yamanni pərḳ etəlməydioɣan baliliringlar bolsa, kiridu; Mən u yərni ularɣa ata ḳilimən wə ular uni igiləydu.
40 Lekin silər bolsanglar, burulup Ḳizil Dengizɣa baridioɣan yol bilən qəl-bayawanɣa ḳayttinglar» — dedi.□
41 Xu qaoɣda silər manga jawab berip: «Biz dərwəḳə Pərwərdigar aldida gunaḥ sadir ḳilduḳ. Xuning üqün biz ḥazir Pərwərdigar Hudayimiz bizgə ḳiloɣan barliḳ əmri boyiqə jəng ḳiloɣili qiḳimiz» — dedinglar. Xuning bilən silərning ḥərbiringlar əz beximqiliḳ ḳilip ḳoral-yaraḳliringlarni esip, taoɣḳa qiḳmaḳqi boldunglar.
42 Lekin Pərwərdigar manga: Ularɣa: — «Qiḳmanglar, jəng ḳilmanglar, qünki Mən aranglarda əməsmən; silər qoḳum düxmənliringlar aldida məoɣlup bolisilər», degin, dedi.
43 Mən silərgə səz ḳildim, lekin silər ḳulaḳ salmidinglar, bəlki Pərwərdigarning səzigə ḳarxi qiḳip asiyliḳ ḳilip, əz beximqiliḳ ḳilip taoɣḳa qiḳtinglar.
44 Lekin taoɣda turoɣan Amoriylar silərgə ḳarxi atlinip, bir top ḥərilərdək silərni taki Hormaḥɣiqə ḳooɣlap, Seirda silərni ḳiliqlap əltürdi.
45 Silər ḳaytip kelip Pərwərdigar aldida yioɣa-zar kətürdünglar, əmma Pərwərdigar pəryadinglarni anglimidi, ya uningɣa ḳulaḳ salmidi.
46 Xuning bilən silər Ḳadəxtə nuroɣun künlər turup ḳaldinglar — silər ḳanqə künlər xu yərdə turdunglar!□

2

Ḳadəx-barneadin Moabḳa boloɣan səpər

1 Andin biz burulup, Pərwərdigar manga eytḳandək Ḳizil dengizɣa baridioɣan yol bilən səpərgə atlanduḳ; biz nuroɣun künlər Seir teoɣi ətrapida aylinip yürduḳ.
2 Pərwərdigar manga səz ḳilip: —
3 «Silərning muxu taoɣni aylinip turoɣan waḳtinglar yetərlik boldi; əmdi ximal tərəpkə burulunglar.
4 Həlḳḳə: — Silər Seirda turuwatḳan ḳerindixinglar Əsawlarning qegrisidin ətidioɣan boldunglar; ular silərdin ḳorḳidu, xunga bək eḥtiyat ḳilip,
5 ularɣa jəng ḳozoɣimanglar; qünki mən silərgə ularning zeminidin ḥətta tapanqiliḳ yərnimu bərməymən; qünki Seir teoɣini Əsawɣa miras ḳilip bərdim. ■
6 Silər ularɣa pul tələp ozuḳ-tülük setiwelinglar, pul tələp su setiwelinglar. □
7 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar ḳolunglardiki barliḳ əjirni bərikətləp kəlgən; U silərning bu bipayan qəl-bayawandin mengip ətüwatḳininglarda ḥəmmini bildi;

□ **1:37 «Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqiḳlandi»** — muxu wəḳə «Qəl.» 20:1-13də hatirilinidu. ■ **1:37** Qəl. 20:12; 27:14; Ḳan. 3:26; 4:21; 34:4 □ **1:40 «Ḳizil Dengiz»** — yaki «Ḳomuxluḳ dengiz». □ **1:46 «...silər Ḳadəxtə nuroɣun künlər turup ḳaldinglar — silər ḳanqə künlər xu yərdə turdunglar!»** — bu ayətning ibraniy tilidiki mənisini qüxinix təs. Baxḳa ikki hil tərjimisi: «... silər Ḳadəxtə alliḳaqan turoɣan künlərdək (yəni 40 kün) xu yərdə turup ḳaldinglar» yaki «...silər baxḳa yərlərdə ḳanqilik turoɣan bolsanglar, Ḳadəxtimu xunqilik turup ḳaldinglar» (demək, qəl-bayawanda kezip yürgən 38 yilning yerimi, yəni 19 yil Ḳadəx-Barneada ətkən). ■ **2:5** Yar. 36:8 □ **2:6 «Silər ularɣa pul tələp...»** —ibraniy tilida «Silər ularɣa kümüx tələp...».

Pərwərdigar Hudayinglar bu қirиқ yil silər bilən billə boldi; ḥeq nərsidin kəm bolmidinglar» — dedi.

8 Xuning bilən biz Seirda turuwatқan қerindaxlirimiz Əsawlarning zeminidin wə Arabaḥ tüzlənglikidin, xundaқla Elat wə Ezion-Gəbərdin ətüp, burulup Moabdiki qəl-bayawan yoli bilən mangduқ.

9 Pərwərdigar manga: «Moabiylarni awarə қilmanglar yaki ularoɳa jəng қozoɳimanglar; qünki Mən ularning zeminini silərgə miras қilip bərməymən; qünki Mən Ar xəḥər-zeminini Lutning əwladliriоɳa miras қilip bərdim» — dedi

10 (Əmiylər əslidə xu yərdə turatti; ular Anakiylaroɳa ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluқ bir həlқ idi.

11 Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp ḥesablinidu; lekin Moabiylar ularni «Əmiylər» dəp ataydu.

12 Seirda əslidə Ḥoriylar turatti; lekin Əsawlar Ḥoriylarni zeminidin ḥəydiwetip, ularni yoқitip ornioɳa olturaқlaxti — huddi Israillar Mənki Pərwərdigar ularoɳa təқdim қiloɳan, ularning təwəliki boloɳan zeminoɳa қiloɳinioɳa ohxax).

13 *Pərwərdigar:* «Əmdi ḥazir ornunglardin turup Zərəd eқinidin ətünglar» dedi. Buni anglap biz Zərəd eқinidin əttuқ.

14 Қadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eқinidin ətküqə boloɳan künlər ottuz səkkiz yil boldi; bu dəl huddi Pərwərdigar ularoɳa қəsəm қiloɳinidək, u dəwrdiki jəngqilər bargaḥtin pütünləy yoқitiloɳuqə boloɳan ariliқtiki waқit idi.

15 Dərwəқə Pərwərdigarning қoli ularni bargaḥtin yoқitip tügətküqə ularni ḥalak қilixқa қarxi qiққanidi.

16 Wə xundaқ boldiki, xu jəngqilər ölüp həlқ arisidin pütünləy tügigəndin keyin,

17 Pərwərdigar manga səz қilip: —

18 «Silər bügün Moabning, yəni Arning qegrisidin ətisilər.

19 Xuning bilən silər Ammoniylaroɳa yeқin kelisilər; əmma ularni awarə қilmanglar yaki ularoɳa jəng қozoɳimanglar; qünki Mən Ammoniylarning zeminini silərgə miras қilip bərməymən; qünki Mən uni Lutning əwladliriоɳa miras қilip bərdim» — dedi.

20 (bu zeminmu «gigantlarning zemini» ḥesablinidu; qünki ilgiri gigantlar xu yərdə turoɳanidi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dəp ataydu.

21 Ular Anakiylaroɳa ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluқ bir həlқ idi. Pərwərdigar ularni *Ammoniylarning* aldida yoқitixi bilən *Ammoniylar* ularni zeminidin məḥrum қilip, ularning ornioɳa olturaқlaxқanidi.

22 Pərwərdigar Seirda turoɳan Əsawlar üqünmu ohxax ix қildi, ularning aldidin Ḥoriylarni yoқatti; xuning bilən Əsawlar ularni zeminidin məḥrum қilip, bügüngə қədər ularning ornioɳa olturaқlaxқanidi.

23 Wə Gaza xəḥirigiqə kənt-қixlaқlarda olturaқlaxқan awwiylarni bolsa, Kaftordin

---

2:7 «…U silərning… ətüwatқininglarda ḥəmmini bildi»…» — muxu səz bəlkim «U (Huda) silərdin həwər elip kəldi» degən mənini əz iqigə alidu. **2:9 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng). **2:11 «Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp ḥesablinidu»** — ibraniy tilida «Rəfayiylar» degən səzlər bilən ipadilinidu. **2:14 «Қadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eқinidin ətküqə boloɳan künlər ottuz səkkiz yil boldi…»** — 1:34-39ni wə «Qəl.» 14:26-34ni kərüng. Hudaning səzigə ixənmigən, yigirmə yaxtin axқan barliқ «jəngqilər»ning ḥəmmisi («xu dəwr»də 20 yaxtin 60 yaxқiqə boloɳanlar) Huda wədə қiloɳan zeminni kərməy qəl-bayawanda ölüp tügigənidi. **2:19 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng). **2:20 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini».

qikқan Kaftoriylar yoқitip, ularning ornioɳa olturaқlaxti).□
24 — «Əmdi ornunglardin қozoɳilinglar, səpiringlaroɳa qiқinglar; Arnon dəryasidin ətünglar; mana, Mən Ḥəxbonning padixaḥi Amoriy Siḥonni wə uning zemininimu қolunglaroɳa tapxurdum; ixni baxlanglar, zeminni igiləxkə, uning bilən jəng қilixқa qiқinglar;
25 Mən bügündin baxlap silərning қorқunqunglar wə wəḥxitinglarni pütkül asman astidiki həlқlər üstigə qüxürimən; ular silərning həwiringlarni anglap silərning tüpəylinglardin titrəp dəkkə-dükkigə qüxidu».

Ḥəxbonning padixaḥi Siḥon məoɳlup bolidu

26 Xu qaoɳda mən Ḥəxbonning padixaḥi Siḥonoɳa Kədəmot qəlidin əlqilərni əwətip, tinqliқ salimi yollap: — ■
27 «Bizning zeminingdin ətüximizgə yol қoyoɳaysən; ongoɳa, soloɳa burulmay, pəқətla yoldin qiқmay mangimiz. ■
28 Sən manga ozuқ-tülükni puloɳa setip berisən, suni puloɳa setip berisən; biz pəқətla piyadə mengip ətimiz, halas.
29 Seirda turuwatқan Əsawlar, Arda turuwatқan Moabiylar bizgə muamilə қiloɳandək sənmu biz Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təқdim қilidioɳan zeminoɳa kirgüqə xundaқ muamilə қiloɳaysən» — dedim.
30 Lekin Ḥəxbonning padixaḥi Siḥonning bizning u yərdin ətüximizgə yol қoyoɳusi yoқ idi; qünki Pərwərdigar Hudayinglar uni silərning қolunglaroɳa tapxurux üqün uning roḥ-қəlbini қattiқ, kənglini jaḥil қiliwətkən (bügünki əḥwal dərwəқə xundaқ).
31 Pərwərdigar manga: «Mana, Mən aldinglarda Siḥonni wə uning zeminini silərgə tapxuruxқa baxlidim; ixni baxlanglar, uning zeminini igiləx üqün uni ixoɳal қilixқa kirixinglar» — dedi.
32 Siḥon dərwəқə əzi wə barliқ həlқi biz bilən қarxilixix üqün jəng қilixқa Yaḥazoɳa qiқti. ■
33 Lekin Pərwərdigar Hudayimiz uni bizning aldimizda қolimizoɳa tapxurdi; biz uning əzini, ooɳullirini wə barliқ həlқini urup məoɳlup қilduқ. ■
34 Xu qaoɳda biz uning barliқ xəḥərlirini ixoɳal қilip ularni pütünləy ḥalak қilduқ; ulardiki barliқ ərkək, қiz-ayal wə balilarni birinimu қoymay yoқattuқ; ulardin ḥeqқaysisini tirik қoymiduқ. □
35 Biz pəқət əzlirimiz üqün qarwa mallirini wə ixoɳal қiloɳan xəḥərlərdin olja oɳəniymət alduқ.
36 Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloɳidiki xəḥərdin tartip Gileadқiqə ḥeqқandaқ xəḥər bizgə təng keləlmidi; Pərwərdigar Hudayimiz bizning aldimizda ḥəmmisini məoɳlubiyətkə uqratti. □

□ **2:23 «Gaza»** — muxu yərdə Gaza «Azzaḥ» deyilidu. **«....kənt-қixlaқlarda olturaқlaxқan awwiylarni bolsa, Kaftordin qikқan Kaftoriylar yoқitip, ularning ornioɳa olturaқlaxti»** — Musa pəyoɳəmbər nemixқa Israillaroɳa bu tət yərdiki gigantlar (Əmiylar, Anakiylar, Ḥoriylar wə Awwiylar)ni tiloɳa alidu? Xübḥisizki, u Israillaroɳa: «Қaranglar, Huda bu etiқadsiz həlқlər (Ammoniylar, Əsawlar қatarliқ) aldida bu gigantlarni yoқatқan yərdə, silər Қanaanoɳa qikip xu yərdə turuwatқan gigantlar bilən soқuxuxtin zadi nemixқa қorқisilər?» dəp rioɳbətləndürməkqi bolidu. Kaftor — Kret arali. ■ **2:26** Qəl. 21:21; Ḥak. 11:19 ■ **2:27** Qəl. 21:21,22 ■ **2:32** Qəl. 21:23 ■ **2:33** Қan. 29:6 □ **2:34 «...biz uning barliқ xəḥərlirini ixoɳal қilip ularni pütünləy ḥalak қilduқ»** — «ḥalak қilduқ» degən sözlər Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəḥər yaki ḥərtürlük nərsini təltəküs yoқitixni bildüridu. □ **2:36 «Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloɳidiki xəḥərdin tartip...»** — baxқa birhil tərjimisi: «Arnon dəryasi boyidiki Aroər, yəni jiloɳidiki xəḥərdin tartip...». **«ḥeqқandaқ xəḥər bizgə təng keləlmidi»** — yaki «bizgə nisbətən ḥeq xəḥər sepili egiz kəlmidi».

37 Ḥalbuki, silər Ammoniylarning zeminiƣa, qegrisi bolƣan pütkül Yabbok wadisiƣa, taƣdiki xəḥərlərgə yaki Pərwərdigar Hudayimiz bizgə mən'i ƙilƣan ḥərƙaysi yərgə yeƙinlaxmidinglar.

3

Baxanning padixaḥi Ogning məƣlup ƙilinixi

1 Andin biz burulup, Baxanƣa baridiƣan yol bilən qiƙip mangduƙ; Baxanning padixaḥi Og wə barliƙ həlƙi bizgə ƙarxi jəng ƙilixƙa Ədrəygə qiƙti. ■
2 Pərwərdigar manga: «Uningdin ƙorƙmiƣin; qünki Mən uni, uning həlƙi wə zeminini ƙolungƣa tapxurdum; Ḥəxbonda turƣan Amoriylarning padixaḥi Siḥonni nemə ƙilƣan bolsa, unimu xundaƙ ƙilisən» — dedi.■
3 Pərwərdigar Hudayimiz dərwəƙə Baxanning padixaḥi Ogni wə barliƙ həlƙini ƙolimizƣa tapxurdi; biz uningƣa ḥujum ƙilip ulardin ḥeqkimni ƙaldurmay ƙirduƙ.
4 Xu waƙitta biz uning barliƙ xəḥərlirini ixƣal ƙilduƙ; biz uning xəḥərliridin igilimigən birsimu ƙalmidi. Bular Baxandiki Ogning padixaḥliƙi, yəni pütkül Argob rayoni bolup, jəmiy atmix xəḥər idi.
5 Bu xəḥərlərning ḥəmmisi egiz sepillar wə baldaƙliƙ ƙowuƙliri bilən mustəḥkəm ƙilinƣanidi; ularƣa ƙaraxliƙ yeza-kəntlər intayin kəp idi.
6 Biz ularni Ḥəxbonning padixaḥi Siḥonni ƙilƣinimizdək təltəküs yoƙattuƙ — Barliƙ xəḥərlər, ərlər, ayal-balilarni ƙoymay ḥəmmisini təltəküs yoƙattuƙ. □
7 Biz pəƙət əzlirimiz üqün barliƙ qarwa-mallarni wə xəḥərlərdin olja ƣəniymət alduƙ.
8 Xu qaƣda biz Iordan dəryasining xərƙ təripidə turuxluƙ Amoriylarning ikki padixaḥining ƙolidin zeminini, yəni Arnon dəryasidin Ḥərmon teƣiƣiqə bolƣan zeminini tartiwalduƙ □
9 (Ḥərmon teƣini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Senir» dəp ataydu);
10 Biz yənə tüzləngliktiki barliƙ xəḥərlər, pütkül Gilead wə Baxan padixaḥi ogning padixaḥliƙidiki Salikaḥ wə Ədrəy xəḥərlirigiqə, Baxanning barliƙ zeminini igiliduƙ
11 (xu qaƣda gigantlarning ƙalduƙidin pəƙət Baxanning padixaḥi Og ƙalƣanidi; uning kariwiti təmürdin yasalƣanidi; mana, u Ammoniylarning Rabbaḥ xəḥiridə saƙliniwatmamdu? Uning uzunluƙi toƙƙuz gəz, kəngliki tət gəz. «Gəz» — adəttiki adəmning jəyniki əlqəm ƙilinƣan).□
12 Biz xu qaƣda igiligən zemin mundaƙ: — Arnon dəryasi yenidiki Aroər xəḥiridin tartip, Gilead taƣliƙining yerimini wə uningdiki xəḥərlərni Rubən wə Gad ƙəbilisidikilərgə təƙdim ƙildim; ■
13 Gileadning ƙalƣan zemini wə Og padixaḥning zemini bolƣan pütkül Baxanni mən Manassəḥning yerim ƙəbilisigə təƙdim ƙildim (pütkül Argob rayoni, yəni pütkül Baxan «gigantlarning zemini» deyilidu. □

■ **3:1** Qəl. 21:33; Қan. 29:6 ■ **3:2** Qəl. 21:34 □ **3:6 «təltəküs yoƙitix»** — muxu səz Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəḥər yaki ḥərtürlük nərsini toluƙ yoƙitixni bildüridu. □ **3:8 «Iordan dəryasining xərƙ təripidə»** — ibraniy tilida «Iordan dəryasining bu təripidə» □ **3:11 «gigantlarning ƙalduƙliridin»** — ibraniy tilida «Rəfayiylarning ƙalduƙliridin». **«uning kariwiti»** — yaki «uning meyit sanduƙi». **«gəz»** — Muƙəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooƣra kelidu, yəni adəmning jəynikidin barmaƙlirining uqiƣiqə bolƣan arilik (təhminən 45 santimetr) idi. Muxu yərdə «gəz» «gigantlar»ning jəyniki bilən əməs, «adəttiki adəm»ning jəyniki bilən ḥesablinidu. ■ **3:12** Qəl. 32:33 □ **3:13 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini».

14 Manassəḥning ooɣli Yair pütkül Argob rayonini, yəni Baxanni Gəxuriylar wə
Maakatiylarning qegrisioɣiqə igiligən wə uni əz ismi bilən «Ḥawwot-Yair» dəp
atioɣan. Bügüngə qədər u xundaq atalmaqta). □
15 Gileadni bolsa mən Makiroɣa təqdim qildim.
16 Rubəndikilər wə Gadtikilərgə mən Gileadtin Arnon dəryasioɣiqə (wadining otturisi
qegra idi), xundaqla Ammoniylarning qegrasi boloɣan Yabbok dəryasioɣiqə boloɣan
zeminni təqdim qildim;
17 yənə Pisgaḥ taoɣliqi astida yatqan Arabaḥ tüzləngliki (taoɣliq tüzləngliknig xərqiy
təripidə) wə Iordan dəryasining Kinnərət kəlidin tartip Tuz dengizoɣiqə boloɣan
qismini ularoɣa qegra qilip bərdim.□

Iordan dəryasining xərqiy təripidiki ikki yerim qəbiliga boloɣan kərsətmilər

18 Mən xu qaoɣda silərgə: —
Pərwərdigar Hudayinglar əzünglarning təəlluqatinglar bolsun dəp igilixinglar
üqün bu zeminni silərgə ata qiloɣan; aranglardiki jəngqilər jənggə təyyarlinip
qorallanoɣan ḥalda qerindaxliringlar boloɣan Israillarning aldida dəryadin ətünglar;
■
19 Pəqət bala-qaqiliringlar wə mal-qarwiliringlar (mal-qarwiliringlarning kəplikini
bilimən) mən silərgə təqsim qiloɣan xəḥərlərdə qalsun;
20 Pərwərdigar qerindaxliringlaroɣa silərning aram aloɣininglardək aram bərgüqə,
ular Pərwərdigar Hudayinglar Iordan dəryasining u təripidə ularoɣa təqdim qiloɣan
zeminni igiligüqə ular bilən birgə *jəng qilinglar*; andin silər ḥərbiringlar mən silərgə
təqsim qiloɣan əz təəlluqatinglaroɣa qaytisilər» — dəp tapilioɣanmən.
21 Xu qaoɣdimu mən Yəxuaoɣa: «Sən Pərwərdigar Hudayinglarning muxu ikki
padixaḥqa qiloɣanlirining ḥəmmisini əz kəzüng bilən kərdüng; Pərwərdigar sən
baridioɣan yərdiki padixaḥliqlarnimu xuningoɣa ohxax qilidu. ■
22 Silər ulardin qorqmanglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar əzi silər üqün jəng
qilidu» — dəp tapilioɣanmən.
23 Xu qaoɣda mən Pərwərdigardin ətünüp: —
24 «I Rəb Pərwərdigar, Sən Əz qulungoɣa Əz uluoɣluqung wə küqlük qolungni
ayan qilixqa kirixting; qünki məyli asmanlarda yaki zeminda bolsun Sening
qiloɣanliringoɣa wə küq-qudritinggə təng kəlgüdək xundaq ilaḥ barmu? ■
25 Səndin ətünümənki, meni Iordan dəryasidin ətüp, xu yərdiki yahxi zeminni — Xu
yahxi taoɣliqni wə Liwanni kərüxkə nesip qiloɣaysən», — dedim.
26 Lekin Pərwərdigar silərning səwəbinglar tüpəylidin manga oɣəzəplinip iltijay-
imoɣa qulaq salmidi, bəlki manga: «Boldi, bəs! Bu ixni aldimda ikkinqi tiloɣa aloɣuqi
bolma. □ ■
27 Sən Pisgaḥning qoqqisioɣa qiqip bexingni kətürüp, əz kəzüng bilən məoɣribkə,
ximaloɣa, jənubqa wə məxriqqə tikilip qara; qünki sən muxu Iordan dəryasidin
ətməysən.
28 Yəxuaoɣa wəzipini tapilioɣin, uni rioɣbətləndürüp yürəklik qil; qünki u bu həlqning
aldidin ətüp sən kəridioɣan xu zeminoɣa ularni igə qiloɣuzidu» — dedi.
29 Xuning bilən biz Bəyt-Peorning udulidiki wadida turup qalduq.

□ **3:14 «Ḥawwot-Yair»** — yəni «Yairning yeza-kəntliri». Yair Manassəḥning əwladi. □ **3:17 «Kinnərət kəli»** — «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloɣan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. **«Tuz dengizi»** — yəni «Ölük Dengiz». ■ **3:18** Qəl. 32:20 ■ **3:21** Qəl. 27:18 ■ **3:24** 1Sam. 2:2; Zəb. 89:7, 8, 9 □ **3:26 «…Pərwərdigar … səwəbinglar … manga oɣəzəplinip iltijayimoɣa qulaq salmidi»** — «Qəl.» 20:1-13ni kərüng. ■ **3:26** Qan. 1:37; 31:2; 34:4

4

Əḥdidə kərsitilgən imtiyazlar — Musa səzini dawam ḳilidu

1 — Əmdi, i Israil, mən silərgə өgitidioŋan muxu bəlgilimilərgə ḥəm ḥөkümlərgə ḳulaḳ selinglar; ularoŋa əməl ḳilsanglar ḥayatlik tapisilər wə xundaḳla ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə təḳsim ḳilidioŋan zeminoŋa kirip uni igiləysilər. ■
2 Mən silərgə tapxuridioŋan Pərwərdigar Hudayinglarning muxu əmrlirigə əməl ḳilixinglar üqün, mən silərgə əmr ḳiloŋan səzgə ḥeqnemini ḳoxmanglar ḥəmdə uningdin ḥeqnemini qiḳiriwətmənglar. ■
3 Silər өz kөzlirnglar bilən Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin ḳiloŋan ixlirini kөrgənsilər; qünki Baal-Peoroŋa əgəxkənlərning ḥəmmisini Pərwərdigar Hudayinglar aranglardin yoḳatti; □ ■
4 Lekin Pərwərdigar Hudayinglaroŋa qing baoŋlanoŋanlardin ḥərbiringlar bügüngə ḳədər ḥayat turuwatisilər.
5 Mana, mən Pərwərdigar Hudayim manga əmr ḳiloŋandək, kirip igiləydioŋan zeminda turoŋanda ularoŋa əməl ḳilsun dəp silərgə bəlgilimə ḥəm ḥөkümlərni өgəttim.
6 Silər ularni qing tutup əməl ḳilinglar; qünki xundaḳ ḳilsanglar bu ḥөkümlərning ḥəmmisini angliоŋan həlḳlərning kөz aldida silərning dana wə yorutuloŋan bir həlḳ ikənlikinglar ispatlinidu; ular dərwəḳə: «Bu uluoŋ əl dərḥəḳiḳət dana ḥəm yorutuloŋan bir həlḳ ikən» — dəydu.
7 Qünki Pərwərdigar Hudayimizning bizning Uningoŋa nida ḳiloŋan ḥərbir tiləklirimizdə bizgə yeḳin turoŋinidək, өzigə yeḳin turoŋan bir Hudasi boloŋan bizgə ohxax baxḳa bir uluoŋ əl barmu? ■
8 Mən aldinglaroŋa ḳoyoŋan muxu pütkül ḳanundikidək adil bəlgilimilər ḥəm ḥөkümlərgə igə boloŋan silərdək baxḳa bir uluoŋ əl barmu?

Ḥorəbtiki əḥdə tooŋruluḳ əslitip-agaḥlandurux

9 Өz kөzünglar bilən kөrgən ixlarni untumasliḳinglar, ḥətta өmrünglarning barliḳ künliridə ḳəlbinglardin qiḳarmasliḳinglar üqün өzünglaroŋa eḥtiyat ḳilinglar wə ihlasliḳ bilən ḳəlbinglarni *ezixtin* saḳlanglar; xuningdək silər kөrginiglarni baliliringlaroŋa wə baliliringlarning baliliriоŋa yətküzünglar; ■
10 Silər Ḥorəb teoŋida Pərwərdigar Hudayinglarning aldida turoŋan küni Pərwərdigar manga: «Həlḳni Mening səzlirimni anglixi üqün yenimoŋa yioŋḳin; xuning bilən ular səzlirimni өginip, yər yüzidiki barliḳ künliridə Məndin əyminidu wə baliliriоŋa өgitidu» — degənidi.
11 Silər yeḳin kelip taoŋning tüwidə turdunglar; bu taoŋning oti asmanlarning baoŋrioŋiqə kөyüp yətti, ḥəmdə ḳarangoŋuluḳ, bulutlar wə sür taoŋni ḳaplidi; ■
12 Pərwərdigar otning otturisidin silərgə səz ḳildi; silər səzlərning sadasini anglidinglar, lekin ḥeq xəkilni kөrmidinglar; silər pəḳət bir awazni anglidinglar.
13 Wə U xu qaoŋda silərgə əmr ḳiloŋan əḥdisini, yəni «on əmr»ni ayan ḳildi wə ularni ikki tax tahtay üstigə pütti. □
14 Wə xu qaoŋda Pərwərdigar manga əmr ḳilip, silər dəryadin өtüp igiləydioŋan zeminda ularni ularoŋa əməl ḳilixinglar üqün silərgə bəlgilimilər ḥəm ḥөkümlərni өgitixni tapilidi.

■ **4:1** Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ **4:2** Қan. 13:1; Pənd. 30:6; Wəḥ. 22:18 □ **4:3 «Baal-Peor» —** bir hil but. «Qəl.» 25-babni kөrüng. **«Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin ḳiloŋan ixlirini kөrgənsilər» —** «Qəl.» 25-babni kөrüng. ■ **4:3** Qəl. 25:4; Yə. 22:17 ■ **4:7** Қan. 26:19 ■ **4:9** Қan. 6:7; 11:19 ■ **4:11** Mis. 19:18 □ **4:13 «on əmr» —** ibraniy tilida «on səz».

15 Өzünglarоԓa naḥayiti eḥtiyat қilinglarki (qünki Pərwərdigar Ḥorəb teoԓida ot otturisidin silərgə səz қiloԓanda ḥeqқandaқ xəkilni kərmigənsilər),
16-18 өzünglarni buloԓap, məyli ərkək yaki ayal süritidə, məyli yər yüzidiki ḥərқandaқ ḥaywan yaki asmanda uqidioԓan ḥərқandaқ қux bolsun, məyli yər yüzidə ḥərқandaқ өmiligüqi ḥaywan yaki yər astidiki sulardiki ḥərқandaқ beliқ bolsun, ularning süritidə ḥeqқandaқ xəkil-қiyapəttiki oyma butni өzünglar üqün yasimanglar,
19 yaki xuningdək, bexinglarni kətürüp asmanlaroԓa қarap, қuyax, ay, yultuzlar, yəni pütkül samawi қoxunni kərüp, kənglünglar mayil bolup ularoԓa bax egip қulluқioԓa kirmənglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliқ həlқlər üqün orunlaxturoԓan. □
20 Lekin silərni bolsa Pərwərdigar Өz mirasi boloԓan bir həlқ boluxunglar üqün «təmür tawlax humdani»din, yəni Misirdin elip qiқti. ■
21 Lekin Pərwərdigar silərning wəjənglardin manga oԓəzəplinip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras bolux üqün ata қilidioԓan yahxi zemin tooԓrisida: — «Sən xu yərgə kirixkə Iordan dəryasidin ətməysən» dəp қəsəm қildi. ■
22 Xunga mən muxu zeminda өlüxüm muқərrər; Iordan dəryasidin ətməymən; biraқ silər bolsanglar uningdin ətüp xu yahxi zeminni igiləysilər.
23 Pərwərdigar Hudayinglarning silər bilən tüzgən əḥdisini untumasliқinglar, xundaқla өzünglar üqün Pərwərdigar Hudayinglar silərgə mən'i қiloԓan oyma butni yaki ḥərқandaқ nərsining xəkil-қiyapitini yasimasliқinglar üqün өzünglaroԓa ḥezi bolunglar.
24 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar ḥəmmini yutқuqi bir ot, wapasizliққa ḥəsət қiloԓuqi bir Hudadur.□ ■

Əḥdidin yenixning aқiwiti wə uningoԓa itaət қilixning bərikiti

25 Silər pərzəntlər, pərzəntinglarning pərzəntlirini kərüp, zeminda uzaқ waқit turoԓandin keyin, birhil xəkil-қiyapəttə boloԓan oyma butni yasioԓan, xuningdək Pərwərdigar Hudayinglarni rənjitip uning nəziridə rəzil boloԓanni қilip өzünglarni buloԓioԓan bolsanglar,
26 mən asman-zeminni üstünglaroԓa guwaḥqi boluxқa qaқirimən, silər Iordan dəryasidin ətüp, igiləydioԓan xu zemindin tezla pütünləy yoқ қilinisilər; silərning uningda yaxioԓan künliringlar uzun bolmaydu, silər bəlki uningdin pütünləy yoқ қilinisilər.
27 Pərwərdigar silərni barliқ həlқlər arisioԓa tarқitidu, Pərwərdigarning silərni ḥəydixi bilən silər xu əllər arisida kiqik bir қalduқ bolisilər. ■

□ **4:19 «Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barliқ həlқlər üqün orunlaxturoԓan» —** «samawi қoxun» degən səz (1) kün, ay wə nuroԓunlioԓan yultuzlarni; (2) bular bilən munasiwətlik pərixtilər yaki asmandiki roḥiy küqlərni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḥ.» 12:4ni kərüng). Bu ayəttiki uquroԓa қarioԓanda Huda (1) kün, ay wə yultuzlarni pütkül insaniyətning mənpəəti (yər yüzidikilərgə nur wə təpt berix, yoluqilar üqün yənilixni kərsitip berix қatarliқ)ni kəzləp yaratti; (2) ular bilən munasiwətlik boloԓan samawi küqlər Hudaoԓa has bəndilərning hizmitidə boluxқa təyyar turidu («Ibr.» 1:14ni kərüng); (3) Huda **Өzigə has bəndiliri**din (muxu yərdə Israildin) həwər aloԓanda pəқət pərixtilər arқiliқ yardəmlixipla қalmay, bəlki өzi xəhsən ḥalini soraydu. ■ **4:20** Mis. 19:5 ■ **4:21** Қan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ **4:24 «Pərwərdigar Hudayinglar ... wapasizliққa ḥəsət қiloԓuqi bir Hudadur» —** muxu «ḥəsət» Israilning Hudasioԓa əməs, bəlki türlük yirginqlik butlaroԓa ibadət қiloԓanliқioԓa қarap Muқəddəs Roḥning «ibadət pəқət Hudaoқila mənsup bolux kerək» dəp butlaroԓa yaki butlarning kəynidə turuwatқan jin-xəytanlaroԓa wə ularning wəkili boloԓan sahta pəyoԓəmbərlərgə boloԓan ḥəsitini kərsitidu. Bu tema tooԓruluқ «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **4:24** Mis. 20:5; 34:14; Қan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29 ■ **4:27** Қan. 28:62,64

28 Silər xu yərlərdə turup yaoɣaqtin yaki taxtin yasaloɣan, nə kərəlməydioɣan, nə angliyalmaydioɣan, nə yeməydioɣan, nə puralmaydioɣan, pəқət insanning қolining yasioɣini boloɣan ilaḫlarning қullukida bolisilər. ■
29 Silər xu yərlərdə Pərwərdigar Hudayinglarni izdəysilər; pütün қəlbinglar wə pütün jeninglar bilən uni izdisənglar, uni tapisilər.
30 Silər eoɣir azab-oқubət tartқininglarda, bu ixlarning ḫəmmisi bexinglaroɣa qüxkəndə, silər Pərwərdigar Hudayinglaroɣa yenip kelisilər wə uning awazioɣa қulaқ salisilər.
31 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar rəḫimdil bir Hudadur; U silərni taxliwətməydu, nə ḫalak қilmaydu, nə ata-bowiliringlar bilən қəsəm iqip tüzgən əḫdisini ḫeq untumaydu.
32 Əmdi, silərdin ilgiri, Huda insanni yər yüzidə yaratқan künidin tartip ətkən künlər tooɣruluқ sürüxtə қilinglar, xundaқla asmanlarning bir qetidin yənə bir qetigiqə sürüxtə қilinglarki, muxuningoɣa ohxax uluoɣ bir ix bolup baққanmu? Uningoɣa ohxax bir ixni anglap baққanmu?
33 Silərgə ohxax, Hudaning ot iqidin qiққan awazini anglap tirik қaloɣan baxқa bir həlқ barmu?
34 Pərwərdigar Hudayinglar kəz aldinglarda silər üqün Misir zeminida қiloɣanliridək, қiyin sinaқlar bilən, məjizilik alamətlər bilən, karamətlər bilən, urux bilən, küqlük қol ḫəm uzitiloɣan bilək bilən wə dəḫxətlik wəḫimilər bilən silərdin baxқa bir həlқni yat bir əlning arisidin qiқirip Өzigə has қilix üqün kelip urunup baққanmu? □
35 Pərwərdigarla Hudadur, uningdin baxқa birsi yoқtur, dəp bilixinglar üqün silər bu *uluoɣ* ixlarni kərüxkə muyəssər қilinoɣansilər. ■
36 Silərgə təlim berix üqün U asmanlardin silərgə Өz awazini anglatti; U yər yüzidə Өzining uluoɣ otini kərsətti; silər xu otning otturisidinmu uning awazini anglidinglar.
37 Uning üstigə, ata-bowiliringlaroɣa baoɣlioɣan muḫəbbiti tüpəylidin ḫəmdə ularning keyinki əwladlirini tallioɣanliқi üqün, U silərni Misirdin xəhsən Өzi zor қudriti bilən қutқuzup qiқardi; □ ■
38 U xuningdək silərning aldinglardin əzünglardin kəp wə küqlük boloɣan əllərni zeminidin ḫəydəp, silərni uningoɣa kirgüzüp, uni bügünki kündikidək silərgə miras қilix üqünmu xundaқ қiloɣandur.
39 Xunga bügün xuni bilip қoyunglarki wə kənglünglarni xuningoɣa bəlünglarki, Pərwərdigar yuқiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yər-zeminda bolsun Hudadur; Uningdin baxқa ḫeqbiri yoқtur.
40 Xuningdək silərning wə keyinki balilar-əwladliringlarning əḫwali yahxi bolux üqün, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə ata қilidioɣan zeminda künliringlarni uzun, ḫətta mənggülük қilix üqün mən bügünki kündə silərgə tapilawatқan Uning bəlgilimiliri wə əmrlirini tutunglar».

Musa pəyoɣəmbər «panaḫliқ xəḫər»lərni ayrip bekitidu •••• Təpsilatliri «Qəl.» 35:6-34də kərsitilidu
41 Andin Musa Iordan dəryasining xərқiy təripidə üq xəḫərni ayrip bekitti; ■

■ **4:28** Zəb. 115:4-7; 135:15-17 □ **4:34 «…kelip urunup baққanmu?»** — «kelip» degən səz Hudaning həlқini қutқuzux üqün Өzi xəhsən kəlgənlikini kərsitidu. **«…dəḫxətlik wəḫimilər bilən silərdin baxқa bir həlқni … Өzigə has қilix üqün kelip urunup baққanmu?»** — baxқa birhil tərjimisi: «….dəḫxətlik wəḫimilər bilən baxқa bir həlқni… өzigə has қilixi üqün kelip urunup baққan bir ilaḫ barmu?». ■ **4:35** Қan. 32:39; Yəx. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ **4:37 «ularning keyinki əwladlirini»** — ibraniy tilida «uning keyinki nəslini». **«xəhsən Өzi»** — ibraniy tilida «Өzining yüzi bilən». ■ **4:37** Mis. 13:3,9,14 ■ **4:41** Qəl. 35:6,14

42 məқsiti, ḥeqқandaқ өq-adawiti bolmay, tasadipiy қoxnisini өltürüp қoysa, өltürgən kixi xu yərlərgə, yəni xu xəḥərlərdin birigə қeqip berip aman-esən қelixtin ibarət idi.
43 Bu xəḥərlər bolsa: — Rubənlərning zeminidin qəl-bayawandiki Bəzər, Gadlarning zeminidin Gileadtiki Ramot, Manassəḥlərning zeminidin Baxandiki Golandin ibarət idi.■

Əḥdining қayta jakarlinixi

44 Musa Israillarning aldiоqa қoyoqan қanun mana təwəndikidək: —
45 (bular bolsa Israillar Misirdin qiққanda Musa *pəyoқəmbər* ularoqa jakarlioqan agaḥ-guwaḥlar, bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlərdur;
46 Musa wə Israillar Misirdin qiққanda Amoriylarning Ḥəxbon xəḥiridə turuxluқ padixaḥi Siḥonni өltürgənidi; Musa bu əmrlərni Siḥonning zeminida, Iordan dəryasining xərқ təripidə, Bəyt-Peorning udulidiki wadida Israillaroqa jakarlioqan. □ ■
47 Xu qaoqda Israillar *Siḥonning* wə Baxanning padixaḥi Ogning zeminini, yəni Iordan dəryasining kün petix təripidiki Amoriylarning ikki padixaḥining zemininimu igiligənidi; ■
48 ularning zemini Arnon dəryasining қiroqiқidiki Aroərdin tartip Sion (yəni Ḥərmon) teoqioqiqə,
49 xundaқla Iordan dəryasining xərқ təripidiki pütkül Arabaḥ tüzləngliki wə Pisgaḥ teoqining baoqrioqa jaylaxқan «Tüzləngliktiki dengiz»oqiqə idi).□

5

Əḥdigə xərḥ berix — kirix səz

1 Xuning bilən Musa pütkül Israilni qaқirip ularoqa mundaқ dedi: — «I Israil, mən bügün қulaқliringlaroqa anglitiwatқan bu bəlgilimilərgə ḥəm ḥəkümlərgə қulaқ selinglar, ularni өginiglar, ularoqa əməl қilixқa kəngül bəlünglar!
2 Pərwərdigar Hudayimiz biz bilən Ḥorəb teoqida əḥdə tüzdi. ■
3 Bu əḥdini Pərwərdigar ata-bowilirimiz bilən tüzgən əməs, bəlki biz bilən, yəni bügünki kündə tirik қaloqan bizlər bilən tüzdi.
4 Taoqda ot iqidə turup Pərwərdigar silər bilən yüz turanə səzləxkənidi
5 (xu qaoqda silərgə Pərwərdigarning səz-kalamini jakarlax üqün mən silər wə Pərwərdigarning otturisida turoqanidim; silər otning aldida қorқup, taoqқa qiқixni halimidinglar).■

On əmr

6 U mundaқ dedi: — «Mən seni Misir zeminidin, yəni «қulluқ makani»din qiқaroqan Pərwərdigaring Hudadurmən.■
7 Sening Məndin baxқa ḥeqқandaқ ilaḥing bolmaydu.
8 Sən өzüng üqün məyli yuқiridiki asmanda bolsun, məyli təwəndiki zeminda bolsun, yaki yər astidiki sularda bolsun, ḥərқandaқ nərsining қiyapitidiki ḥeqқandaқ oyma xəkilni yasima; □

■ **4:43** Yə. 20:8 □ **4:46 «xərқ təripidə» —** ibraniy tilida «bu təripidə». ■ **4:46** Qəl. 21:24; Қan. 1:4 ■ **4:47** Qəl. 21:33; Қan. 3:3 □ **4:49 «Tüzləngliktiki dengiz» —** muxu yərdə «Өlük Dengiz»ni kərsitidu. ■ **5:2** Mis. 19:5 ■ **5:5** Mis. 19:16; 20:18 ■ **5:6** Mis. 20:2-21; Zəb. 81:10 □ **5:8 «өzüng üqün … xəklidə… yasima» —** bu əmrning kəzdə tutқini adəmlər qoқunux məқsitidə yasioqan ḥərқandaқ xəkillərdur. Baxқa məқsətlər bilən yasioqan xəkillər tooqruluk səz yoқ.

9 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqiƣa kirmə. Qünki
Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliққa ḫəsət qiloƣuqi Hudadurmən. Məndin
nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini əzlirigə, ooƣullириƣa, ḫətta nəwrə-qəwrilirigiqə
qüxürimən. □ ■
10 Əmma Meni səyidiƣan wə əmrlirimni tutidiƣanlarƣa ming əwladiƣiqə əzgərməs
meḫribanliq kərsitimən.□
11 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloƣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloƣa alsa, Pərwərdigar uni gunaḫkar ḫesablimay qalmaydu.■
12 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloƣandək xabat künini muqəddəs dəp bilip tut,
uningƣa əməl qil. ■
13 Altə kün ixləp barliq ixliringni tügətkin;
14 lekin yəttinqi küni Pərwərdigar Hudayingƣa ataloƣan xabat künidur. Sən xu küni
ḫeqqandaq ix qilmaysən; məyli sən yaki ooƣlung bolsun, məyli qizing, məyli qulung,
məyli dediking, məyli buqang, məyli exiking, məyli ḫərqandaq baxqa uliƣing, yaki
sən bilən bir yərdə turuwatqan musapir bolsun, ḫeqqandaq ix qilmisun; xuning
bilən qulung wə dediking səndək aram alalaydu. □
15 Sən əzüngning əslidə Misir zeminida qul boloƣanliqingni, Pərwərdigar Hudaying
küqlük qoli wə uzatqan biliki bilən seni xu yərdin qiqaroƣanliqini esingdə tut; xu
səwəbtin Pərwərdigar Hudaying sanga xabat künini tutuxni əmr qiloƣan.
16 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloƣandək ata-anangni ḫərmət qil. Xundaq
qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata qilmaqqi boloƣan zeminda uzun əmür
kərisən, ḫaling yahxi bolidu.■
17 Qatillиq qilma.■
18 Ḫəm zina qilma.■
19 Ḫəm ooƣriliq qilma.
20 Ḫəm qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḫliq bərmə.□
21 Ḫəm qoxnangning ayalini təmə qilma wə nə uning əyi, uning etizi, uning quli, nə
uning dediki, nə uning kalisi, nə uning exikigə yaki qoxnangning ḫərqandaq baxqa
nərsisigə kəz qiringni salma».■
22 — bu səzlərni Pərwərdigar taoƣda, ot, bulut wə sürlük qarangoƣuluq iqidin küqlük
awazi bilən silərning pütkül jamaitinglarƣa eytqan wə ularƣa ḫeq baxqa *səzlərni*
qoxmioƣan; u ularni ikki tax tahtayƣa pütüp manga tapxurdi. ■
23 Wə xundaq boldiki, qarangoƣuluqtin qiққan awazni angliƣininglarda wə otluq
taoƣ kəyginidə silər, yəni qəbilə baxliқliringlar wə aqsaqalliringlar yenimoƣa kelip:
—
24 «Mana, Pərwərdigar Hudayimiz əz xan-xəripi wə uluoƣluqini ayan qildi wə biz
uning awazini ot otturisidin angliduq, xuning bilən biz bügünki kündə Huda insanlar
bilən səzləxkən bolsimu, ularning tirik qaloƣanliqini kərduq.
25 Əmdi biz jenimizoƣa təwəkkül qiliximizning nemə ḫajiti? Qünki muxu dəḫxətlik ot
bizni yutuwetidu. Əgər biz Pərwərdigar Hudayimizning awazini anglawərsək əlüp

---

□ **5:9 «Məndin nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini əzlirigə, ooƣullириƣa, ḫətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən»** — bu muḫim səz tooƣruluq «Misirdin qiqix»tiki «qoxumqə səz»imizni (20:5, 34:7 tooƣruluq), xundaqla «Əzakiyal»diki «qoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooƣruluq) kərüng. ■ **5:9** Mis. 20:5; 34:7,14; Yər. 32:18 □ **5:10 «ming əwladiƣiqə…»** — əslidə «mingliƣan əwladiƣiqə…». Ayətning baxqa birhil tərjimisi: — «Əmma Meni səyidiƣan wə əmrlirimni tutidiƣan mingliƣanliriƣa əzgərməs meḫribanliq kərsitimən». Birақ 7:9ni kərüng. ■ **5:11** Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ **5:12** Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Əz. 20:12; Ibr. 4:4 □ **5:14 «xabat küni»** — ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aḫangdax səz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; Əf. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20 «Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḫliq bərmə»** — Təwrat-Injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoƣa yeqin qiloƣan ḫərbir adəmni kərsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7 ■ **5:22** Qan. 9:10, 11

ketimiz.
26 Qünki ət igiliridin ḥayat igisi Hudaning otning otturisidin səzligən awazini anglap,
bizdək tirik turuwatқanlardin kim bar? ■
27 Sən өzüng Pərwərdigar Hudayimizoɳa yeқinlixip, uning səzligənlirining
ḥəmmisini angliоɳin; andin Pərwərdigar Hudayimiz sanga səzligənlirining
ḥəmmisini bizgə eytip berisən; xuning bilən biz uni anglap əməl қilimiz» —
dedinglar.■
28 Pərwərdigar silərning bu manga eytқan səzliringlarni anglap manga: «Bu
həlқning sanga eytқan səzlirini anglidim; ularning barliқ eytқan səzliri durustur.
29 Kaxki ularda Məndin қorқup, əmrlirimni izqil tutidiоɳan bir қəlb bolsidi, ularning
ḥali wə baliliringning ḥali mənggügə yahxi bolatti!
30 Sən berip ularoɳa: «Qediringlaroɳa қaytinglar» — degin.
31 Sən bolsang yenimda turoɳin; Mən sening ularoɳa өgitixing kerək boloɳan əmrlər,
bəlgilimilər wə ḥөkümlərning ḥəmmisini sanga eytip berimən; xuning bilən ular
Mən ularoɳa təwəlik қilip beridiоɳan zeminda turup ularoɳa əməl қilidiоɳan bolidu.
32 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr қiloɳandək қilixқa kөngül bəlünglar;
uningdin ong wə soloɳa taymanglar!
33 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr қiloɳan barliқ yollirida menginglar; xundaқ
қilsanglar ḥayatliқ tepip, ḥalinglar yahxi bolidu wə silər igidarqiliқ қilidiоɳan
zeminda turup künliringlar uzun bolidu».□

6

Hudaning əḥdisining jəwḥiri — Uning əmrlirigə əməl қilixning bəht-bərikiti

1 «Mana, bular Pərwərdigar manga silər *dəryadin* өtüp igiləydiоɳan zeminda
turoɳininglarda ularoɳa əməl қilixinglar üqün silərgə өgitixni tapiliоɳan əmrlər,
bəlgilimilər ḥəm ḥөkümlərdur: —
2 (xuning bilən silər, yəni sən өzüng, ooɳlung wə nəwrəng barliқ tirik künliringlarda
Pərwərdigar Hudayinglardin қorқup, mən silərgə tapilawatқan uning barliқ
bəlgilimə wə əmrlirini tutisilər, xundaқla uzun künlərni kөrisilər.
3 Sən, i Israil, ularni anglap əməl қilixқa kөngül қoyunglar; xuning bilən ata-
bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə deginidək, süt bilən ḥəsəl eқip
turidiоɳan munbət zeminda turup, ḥalinglar yahxi bolidu wə saninglar intayin
kөpiyidu): —
4 — Anglanglar, əy Israil: — Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur; □ ■
5 sən Pərwərdigar Hudayingni pütün қəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün
küqüng bilən səygin.■
6 Mən sanga bügün tapiliоɳan bu səzlər қəlbingdə bolsun;
7 Sən ularni baliliringoɳa singdürüp өgət, məyli өydə olturoɳanda, yolda mangoɳanda,
ornungda yatқanda wə ornungdin turuwatқanda ḥər waқit ular tooɳruluқ səzligin;
■
8 ularni қolungoɳa *əslətmə*-bəlgə қilip tengiwal, pexanənggə қaxқidək simwol қilip
ornitiwal;

■ **5:26** Қan. 4:33; Ḥak. 13:22 ■ **5:27** Mis. 20:19; Ibr. 12:19 □ **5:33 «...ḥayatliқ tepip, ḥalinglar yahxi bolidu»** — Hudaning barliқ əmrliri bu məқsəttidur. Bu tema «Қanun Xərḥi»diki kөp yərlərdə kөrülidiоɳan bir temidur. □ **6:4 «Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur»** — «**birlik**» degən səz ibraniy tilida «əқad» deyilidu. Bu səz adəttə ikki yaki birnəqqə nərsining bir gəwdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 қatarliқlar). Baxқa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigar Hudayimizdur, Pərwərdigar birdur». ■ **6:4** Қan. 4:35; Mar. 12:29; Yḥ. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ **6:5** Қan. 10:12; Mat. 22:37; Luқa 10:27 ■ **6:7** Қan. 4:9; 11:19

9 Sən ularni өyüngdiki kexəkliringgə wə dərwaziliringoŋa pütküzgin.
10 Wə Pərwərdigar Hudaying seni қəsəm қilip ata-bowiliringoŋa, yəni Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa wədə қiloŋan zeminni sanga ata қilix üqün seni uningoŋa baxlioŋanda, — өzüng қurmioŋan uluoŋ wə esil xəḥərlərgə,
11 өzüng bisatlik қilmioŋan allikaqan esil bisatlik қilinoŋan өylərgə, өzüng kolimioŋan, allikaqan kolanoŋan қudukлaroŋa, өzüng tikmigən üzümzarlar wə zəytunzarlaroŋa muyəssər қilinixing bilən sən yəp toyunoŋandin keyin, ■
12 — əyni qaoŋda seni Misir zeminidin, yəni «қulluқ makani»din qikaroŋan Pərwərdigarni untuxtin ḥezi bol.
13 Sən Pərwərdigar Hudayingdin қorққin, ibaditidə boloŋin wə қəsəm қilsang uning nami bilənla қəsəm iqkin. ■
14 Silər baxқa ilaḥlar, yəni ətrapingdiki əllərning ilaḥlirini қət'iy izdimənglar;
15 Qünki aranglarda turuwatқan Pərwərdigar Hudaying wapasizlikқa ḥəsət қiloŋuqi Təngridur. *Əgər xundaқ қilsang* Pərwərdigar Hudayingning oŋəzipi sanga қozoŋilip, U seni yər yüzidin yoқatmay қalmaydu.
16 Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioŋandək Uni sinimanglar. □ ■
17 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirini, silərgə tapilioŋan guwaḥ-ḥəkümliri wə bəlgimilirini kəngül қoyup tutunglar.
18 Pərwərdigar Hudayinglarning nəziridə durus wə yahxi boloŋanni қilinglar; xundaқ қiloŋanda ḥalinglar yahxi bolidu wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroŋa berixkə қəsəm қiloŋan zeminoŋa kirip uni igiləysilər,
19 xundaқla Pərwərdigar wədə қiloŋandək barliқ düxmənliringlarni aldinglardin ḥəydəp qikiriwetisilər.

Keyinki dəwrlərni əslitix

20 Kəlgüsidə ooŋlung səndin: — «Pərwərdigar Hudayimiz silərgə tapilioŋan agaḥ-guwaḥ, bəlgilimə ḥəm ḥəkümlər nemə?» dəp sorisa,
21 sən ooŋlungoŋa mundaқ dəysən: «Biz əslidə Misirda Pirəwnning қulliri ikənmiz; biraқ Pərwərdigar bizni Misirdin küqlük bir қol bilən qikaroŋan.
22 Pərwərdigar kəz aldimizda uluoŋ ḥəm dəḥxətlik məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip, Pirəwnning üstigə ḥəm uning barliқ ailisidikilərning üstigə qüxürdi;
23 U ata-bowilirimizoŋa қəsəm iqip wədə қiloŋan zeminni bizgə ata қilip, uningoŋa bizni baxlap kirixkə xu yərdin yetəkləp qikaroŋan.
24 Pərwərdigar bizgə bu barliқ bəlgilimilərni tutuxni, Pərwərdigar Hudayimizdin қorқuxni tapilioŋan; U ḥalimizning daim yahxi boluxi wə bizning bügünkidək tirik saқlanoŋandək, Uning panaḥida boluximiz üqün xundaқ tapilioŋandur;
25 wə Pərwərdigar Hudayimizning aldida u bizgə tapilioŋandək bu barliқ əmrlərgə əməl қilixқa kəngül bəlsək bu biz üqün ḥəққaniylik bolidu».

7

Butpərəs əl-millətlərni zemindin yoқitix

1 Pərwərdigar Hudaying seni ḥazir igiləxkə ketiwatқan zeminoŋa baxlap kirgüzgəndin keyin, aldingdin kəp yat əl-millətlərni, yəni Ḥittiylar, Girgaxiylar,

■ **6:11** Қan. 8:9,10 ■ **6:13** Қan. 10:20; Mat. 4:10; Luқa 4:8 □ **6:16 «Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioŋandək Uni sinimanglar»** — «Mis.» 17:2-7ni kərüng. «Massaḥ» degənning mənisi «sinax». ■ **6:16** Mis. 17:2; Qəl. 20:3; Mat. 4:7; Luқa 4:12

Amoriylar, Kanaaniylar, Pərizziylar, Ḫiwiylar, Yəbusiylarni — səndin küqlük əl-millətlərni ḫəydiwetidu. ■
2 Əmdi Pərwərdigar Hudaying aldingda ularni qolungoɣa tapxuruxi bilən sən ularoɣa ḫujum qiloɣiningda, sən ularni təltəküs yoqitixing kerək; ular bilən ḫeq əḫdə tüzixinggə wə ularoɣa ḫeq rəḫim qilixingoɣa bolmaydu. □ ■
3 Sening ular bilən nikaḫlixixingoɣa bolmaydu; sən qizingni ularning ooɣullirioɣa berixinggimu wə ularning qizini ooɣlungoɣa elip berixinggimu bolmaydu; ■
4 qünki ular ooɣlungni Manga əgixixtin eziqturidu wə xuning bilən ooɣulliring baxqa ilaḫlaroɣa qoqunidu; u qaoɣda Pərwərdigarning oɣəzipi silərgə qozoɣilip, silərni tezla yoqitidu.
5 Sən ularoɣa xundaq muamilə qiloɣinki, ularning qurbangaḫlirini buzuwetinglar, but tüwrüklirini qeqiwetinglar, axəraḫ butlirini kesiwetinglar wə oyma butlirini ot bilən kəydürüwetinglar; □ ■
6 qünki silər Pərwərdigar Hudayinglaroɣa pak-muqəddəs bir həlqtursilər; Pərwərdigar Hudayinglar silərni yər yüzidiki barliq baxqa həlqlərdin üstün qilip, Özigə has bir həlq boluxqa talliwaloɣan. ■
7 Pərwərdigarning silərgə meḫir qüxüp silərni talliwaloɣini silərning baxqa həlqlərdin kəp boloɣanliqinglar üqün əməs, əməliyəttə silər barliq həlqlər arisida əng az idinglar,
8 Pərwərdigarning silərni səygini səwəbidin wə ata-bowiliringlar aldida bərgən qəsimigə sadiq boloɣanliqi üqün Pərwərdigar silərni küqlük qol bilən qutquzup, ḫərlük bədili tələp «qulluq makani»din, yəni Misir padixaḫi Pirəwnning qolidin qiqaroɣan. □ ■
9 Xunga silər Pərwərdigar Hudayinglarning bərḫək Huda, wədisidə turoɣuqi Təngri ikənlikini bilixinglar kerək; U Özini səyüp, əmrlirini tutqanlaroɣa ming dəwrgiqə əzgərməs meḫir kərsitip əḫdisidə turoɣuqidur; ■
10 lekin Özigə əqmənlərning ixlirini əz bexioɣa oquq-axkarə qüxürüp, ularni yoqitidu; Özigə əqmənlərning ḫərbirigə əzi qiloɣan ixlirini ularning bexioɣa oquq-axkarə qayturuxqa ḫayal qilmaydu. ■
11 Silər Mən bügün silərgə tapilioɣan əmr, bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərgə əməl qilix üqün ularni qing tutunglar.

Əḫdini tutuxning bəht-bərikətliri

12 Qoqum xundaq boliduki, bu bəlgilimilərgə qulaq selip, kəngül qoyup əməl qilisanglar, Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlaroɣa qəsəm bilən wədə qiloɣan əḫdə wə meḫirni silərgə kərsitip turidu; ■
13 Seni səyüp bərikətləp, ata-bowiliringoɣa qəsəm bilən sanga berixkə wədə qiloɣan zeminda turoɣuzup kəpəytidu; xu yərdə pərzəntliringni, yər-tupriqingdiki məḫsulatlarni, buoɣdiyingni, yengi xarabingni, zəytun meyingni, kaliliringning nəslini wə qoyliringning qozilirini bərikətləp kəpəytidu. □

■ **7:1** Qan. 31:3 □ **7:2 «...ularoɣa ḫeq rəḫim qilixingoɣa bolmaydu» —** bu əmr (wə uningoɣa ohxap ketidioɣan baxqa barliq əmrlər) tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:2** Mis. 23:32; 34:15; Qəl. 33:52; Yə. 11:11 ■ **7:3** Mis. 34:16; 1Pad. 11:2 □ **7:5 «axəraḫ» —** «ayal butlar», bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim but xəklidə oyuloɣan yaki nəqixlənɣən boluxi mumkin. ■ **7:5** Mis. 23:24; 34:13; Qan. 12:2, 3 ■ **7:6** Mis. 19:5; Qan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pet. 2:9 □ **7:8 «ḫərlük bədili tələp ...qiqaroɣan» —** muxu sirliq səzlər tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **7:8** Qan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Qan. 5:9 ■ **7:10** Naḫ. 1:2 ■ **7:12** Law. 26:3; Qan. 28:1 □ **7:13 «pərzəntliring» —** muxu yərdə ibraniy tilida «baliyatquning mewisi» bilən ipadilinidu.

14 Sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən; arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang
arisida ḥeq tuoɣmasliқ bolmaydu; □ ■
15 Pərwərdigar səndin barliқ kesəllərni neri қilidu wə sən əzüng kərgən Misirdiki
dəḥxətlik wabalardin ḥeqқaysisini üstünggə salmaydu, bəlki sanga əq boloɣanlaroɣa
salidu.

Aranglardiki barliқ butpərəslik iz-қaldуқlirini yoқitix kerək

16 Sən Pərwərdigar sanga tapxuroɣan barliқ həlқlərni yoқitixing kerək; sən ularni
kərgəndə, ularoɣa ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək, sən ularning ilaḥlirining қulluқioɣa
kirməsliking kerək; əgər xundaқ қilsang, bu ix sanga қiltaқ bolidu. □
17 Əgər sən kənglüngdə: «Bu əllər məndin küqlük; mən қandaқ қilip ularni
zeminidin қooɣliwetələymən?» — desəng,
18 ulardin қorқma; Pərwərdigar Hudayingning Pirəwn ḥəm barliқ Misirliқlarni
қandaқ қiloɣanliқini əsligin,
19 — yəni Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin qiқirix üqün wasitə қiloɣan, əz
kəzüng bilən kərgən dəḥxətlik ḥəküm-sinaқlar, məjizilik alamətlər wə karamətlər,
küqlük қol wə sozuloɣan biləkni məḥkəm esingdə tut; Pərwərdigar sən қorқuwatқan
barliқ həlқnimu xundaқ қilidu. ■
20 Uning üstigə Pərwərdigar Hudaying taki ularning səndin yoxurunoɣan қaldуқliri
yoқitiloɣuqə ularning arisioɣa serik ḥərilərni əwətidu; □ ■
21 Sən ulardin қorқmasliқing kerək; qünki Pərwərdigar Hudaying arangdidur; U
uluoɣ wə dəḥxətlik bir Ilaḥdur.
22 Pərwərdigar Hudaying xu əllərni aldingdin pəydinpəy ḥəydəydu; sən ularni
biraқla yoқitiwetəlməysən; biraқla yoқitiwətkən təқdirdimu, daladiki ḥaywanlar
kəpiyip, üstünggə basturup kelixi mumkin.
23 Lekin aldingoɣa ilgiriləp mangoɣiningda Pərwərdigar Hudaying ularni қolungoɣa
tapxuridu wə ularni parakəndə қilip, yoқitiloɣuqə dəkkə-dükkigə salidu.
24 U ularning padixaḥlirini қolungoɣa tapxuridu, sən ularning namlirinimu asman
astidin yoқ қilisən; ularni yoқatқuqə ḥeqbir adəm aldingda turalmaydu.
25 Silər ularning oyma butini ot bilən kəydürüwetinglar; kəz қiringlarni xularning
üstidiki altun-kümüxkə salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silərgə қiltaқ bolidu;
qünki u Pərwərdigar Hudaying aldida yirginqlik bir nərsidur.
26 Sən ḥeqқandaқ yirginqlik nərsini əyünggə elip kəlmə; bolmisa sən uningoɣa ohxax
lənətlik nərsə bolup қalisən; sən uningdin қattiқ yirgən, uningoɣa mutləқ nəprətlən;
qünki u lənətlik bir nərsidur.

8

Pərwərdigarning təminatlirini əsləx

1 Mən silərgə bügün tapilioɣan bu barliқ əmrlərgə əməl қilixқa köngül
қoyunglar; xundaқ қiloɣanda silər ḥayat bolisilər, kəpiyisilər wə Pərwərdigar ata-
bowiliringlaroɣa қəsəm қilip wədə қiloɣan zeminoɣa kirip uni igiləysilər.

□ **7:14 «sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən…»** — muxu yərdə «sən» degən səz Huda pütkül Israilni bir adəmdək kərüp, ularoɣa bir gəwdə süpitidə səzləydu. **«arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang arisida…»** — ibraniy tilida «arangda, məyli ərkəklər məyli ayallarda yaki mal-qarwang arisida….». ■ **7:14** Mis. 23:26 □ **7:16 «…ularni kərgəndə, kularoɣa ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək…»** — ibraniy tilida «sening kəzüng ularni ḥeq ayimisun…». ■ **7:19** Қan. 4:34; 29:3 □ **7:20 «serik ḥərə»** — adəttiki ḥəridin tehimu qong wə qaққaқ birhil ḥərini kərsitixi mumkin. ■ **7:20** Mis. 23:28; Yə. 24:12

2 Pərwərdigar Hudaying seni təwən qilip, kənglüngdə nemə barliqini, uning
əmrlirini tutidioɣan-tutmaydioɣanliqingni biləy dəp seni sinax üqün bu qirik yil qəl-
bayawanda yetəkligən yolni əsligin.
3 Dərwəqə u seni təwən qilip, seni aq qoyup, sən əslidə bilməydioɣan, xundaqla ata-
bowiliring kərüp baqmioɣan «manna» bilən ozuqlanduroɣan; U sanga insan pəqət
yeməklik bilənla əməs, bəlki Pərwərdigar Hudayingning aoɣzidin qiqqan barliq
səzliri bilənmu yaxaydioɣanliqini bildürüx üqün xundaq qildi. □ ■
4 Bu qirik yilda kiyim-keqiking konirimidi, putung ixxip kətmidi. ■
5 Sən xuni bilip qoyoɣinki, adəm əz ooɣlini tərbiyiligəndək, Pərwərdigar Hudaying
seni tərbiyiləydu; □
6 Xunga sən Uning yollirida mengip wə Uningdin qorqup, Pərwərdigar Hudayingning
əmrlirini tutqin.
7 Qünki Pərwərdigar Hudaying seni yahxi bir zeminoɣa — erik-eqinliri, bulaqliri wə
jiloɣa-dənglərdə uroɣup qiqidioɣan uluoɣ suliri bar bir zeminoɣa —
8 buoɣday wə arpa, üzüm talliri, ənjür dərəhliri wə anarliri bar bir zeminoɣa, zəytun
dərəhliri wə ḫəsəl bar bir zeminoɣa,
9 — sən ḫeqnemidin kəmlik tartmay ozuqluq yəydioɣan bir zeminoɣa — taxliri təmür,
taoɣliridin mis kolaydioɣan bir zeminoɣa yetəkləp kiridu;
10 sən xu yərdə yəp toyunisən wə Pərwərdigar Hudaying sanga ata qiloɣan xu yahxi
zemin üqün uningoɣa təxəkkür-mədḫiyə eytisən.■
11 Mən sanga bügün tapilioɣan Pərwərdigar Hudayingning əmrliri, bəlgilimiliri ḫəm
ḫəkümlirini tutmasliqtin, Uni untup qelixtin ḫezi bol;
12 bolmisa, sən yəp toyunoɣandin keyin, esil əylərni qurup ularda olturaqlaxqandin
keyin,
13 kala-qoy padiliring kəpiyip, altun-kümüxüng, xundaqla sening barliqing
kəpəygəndin keyin,
14 kənglüng məoɣrurlinip seni Misir zeminidin, yəni «qulluq makani»din qiqirip
qutquzoɣan Pərwərdigar Hudayingni untuysən;
15 (U seni bipayan wə dəḫxətlik qəl-bayawandin, yəni zəḫərlik yilanlar wə qayanlar
qaplap kətkən, susirap qaoɣjirap kətkən bir qəl-bayawandin yetəkləp qiqqan, xu
yərdə sanga qaqmaq texidin su qiqirip bərgən, □ ■
16 seni əzini təwən tutsun dəp sinap, sanga ahir raḫət-bərikət kərsitix üqün qəl-
bayawanda ata-bowiliring kərüp baqmioɣan «manna» bilən ozuqlanduroɣan) ■
17 — əgər uni untusang, kənglüngdə: «Əz küqüm, əz qolumning qudriti meni muxu
dələtkə erixtürgən» deyixing mumkin.
18 Xunga Pərwərdigar Hudayingning Əzi seni dələtkə erixtürgüqi qudrətni bərgüqi
ikənlikini əsləp, Uni esingdə tut; xuning bilən u ata-bowiliringoɣa qəsəm qilip wədə
qiloɣan əḫdini bügünki kündikidək məḫkəm qilidu.
19 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingni qaqaniki untusang, baxqa ilaḫlaroɣa əgəxsəng,
ularning qulluqida bolup ularoɣa bax ursang, mən silərgə bügün xu agaḫni berəyki,
xundaq boliduki, silər təltəküs ḫalak bolisilər.
20 Pərwərdigar kəz aldinglarda yoqitiwatqan əllərdək silərmu yoqitilisilər; qünki
silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɣa qulaq salmioɣansilər.

□ **8:3 «manna»** — bu ix tooɣruluq «Mis.» 16-babni kərüng. **«... Hudayingning aoɣzidin qiqqan barliq səzliri»** — ibraniy tilida «...Hudayingning aoɣzidin barliq qiqqanliri». Oqurmənlərning esidə barki, Adəm'ata əslidə «Hudaning nəpisi» bilən ḫayatqa erixti. ■ **8:3** Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luqa 4:4 ■ **8:4** Qan. 29:6; Nəḫ. 9:21 □ **8:5 «Sən xuni bilip qoyoɣinki...»** — ibraniy tilida «Sən qəlbingdə xuni bilginki...» ■ **8:10** Qan. 6:11,12 □ **8:15 «zəḫərlik yilanlar...»** — ibraniy tilida «otluq yilanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16; 114:8 ■ **8:16** Mis. 16:14,15

9

Hudaning əllərni Qanaan zeminidin ḫəydixining səwəbi

1-2 Angla, i Israil! Sən bügün əzüngdin qong wə küqlük əllərgə igə bolux üqün, sepilliri asmanoƣa taqixidioƣan qong xəḫərlərni igiləx üqün, Anakiylarni qooƣlap qiḳirix üqün Iordan dəryasidin ətisən (sən ularni bilisən, ular tooƣruluq «kim Anakiylar aldida turalisun!» dəp angliƣansən). ■
3 Sən bügünki kündə xuni bilip qoyoƣinki, sening aldingda mangoƣuqi Pərwərdigar Hudayingning Əzidur, U yalmap yutquqi ottur; u muxu əllərni ḫalak ḳilidu, aldingda ularni tezdin yiḳitidu; sən ularning təwəlikini igiləp, Pərwərdigar sanga eytqandək ularni tezdin yoḳitisən. ■
4 Pərwərdigar ularni aldingdin ḫəydigəndə sən kənglüngdə: «Ḫəqqaniyliḳim səwəbidin Pərwərdigar meni zeminni igiləx üqün uningƣa yetəkləp kirdi» demigin; bəlki xu əllərning rəzilliki tüpəylidin Pərwərdigar sening aldingda ularni təəlluqatidin məḫrum ḳilidu.
5 Sən ularning zeminiƣa kirip uni igilixing sening ḫəqqaniy boloƣanliḳingdin yaki kənglüngning durusluḳidin əməs, bəlki bu əllərning rəzillikidin wə Pərwərdigar ata-bowiliring Ibraḫim, Isḫaq wə Yaqupqa qəsəm ḳiloƣan səzigə əməl ḳilix üqünmu Pərwərdigar Hudaying ularni sening aldingda təəlluqatidin məḫrum ḳilidu. ■
6 Əmdi xuni bilip qoyoƣinki, Pərwərdigar Hudaying bu yahxi zeminni sanga miras ḳiloƣini sening ḫəqqaniyliḳingdin əməs, qünki sən əsli boyni qattiq bir həlqsən.

Israilning jaḫilliḳi

7 Əmdi sening qəl-bayawanda Pərwərdigar Hudayingni qandaq oƣəzəpləndürgənlikingni esingdə tutqin — Uni untuma. Sən Misir zeminidin qiqqan kündin beri taki bu yərgə kəlgüqə Pərwərdigarƣa asiylik ḳilip kəlding. ■
8 Silər Ḫorəb teoƣida Pərwərdigarni oƣəzəpləndürgən wə Pərwərdigar silərgə aqqiḳlinip, silərni ḫalak ḳilmaḳqi boldi. ■
9 Xu qaoƣda mən tax tahtaylarni, yəni Pərwərdigar silər bilən tüzgən əḫdə tahtaylirini tapxuruwelix üqün taoƣqa qiqqanidim; mən taoƣda ḳirik keqə-kündüz turdum (mən nə tamaq yemidim, nə su iqmidim);■
10 Xuning bilən Pərwərdigar manga Əz barmiḳi bilən pütkən ikki tahtayni tapxurdi; ularda Pərwərdigar taoƣda ot iqidə silərgə səzligən qaoƣda, jamaət yioƣiloƣan küni eytqan barlik səzlər pütülgənidi. □ ■
11 Wə xundaq boldiki, ḳirik keqə-kündüz ətüp, Pərwərdigar manga ikki tax tahtay, yəni əḫdə tahtaylirini bərdi.
12 Wə Pərwərdigar manga: «Ornungdin turoƣin, muxu yərdin qüxkin; qünki sən Misirdin qiḳaroƣan həlqing əzlirini buloƣidi; ular tezla Mən ularƣa tapilioƣan yoldin qətnəp əzlirigə ḳuyma bir butni yasidi» dedi.
13 Pərwərdigar manga səz ḳilip: «Mən bu həlqni kərüp yəttim; mana, u boyni qattiq bir həlqtur. ■
14 Meni tosma, Mən ularni yoḳitimən, ularning namini asmanning tegidin əqürüwetimən wə xundaq ḳilip, seni ulardin qong wə uluoƣ bir həlq ḳilimən» — dedi.■
15 Mən burulup, taoƣdin qüxtüm; taoƣ bolsa ot bilən yalqunlawatatti; ikki əḫdə tahtiyi ikki qolumda idi.

■ **9:1-2** Qəl. 13:32,33 ■ **9:3** Qan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ **9:5** Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13 ■ **9:7** Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Qəl. 11:4 ■ **9:8** Mis. 32:4; Zəb. 106:19-21 ■ **9:9** Mis. 24:18; 34:28 □ **9:10 «Əz barmiḳi bilən pütkən...»** — ibraniy tilida «Hudaning barmiḳi bilən pütkən». ■ **9:10** Mis. 31:18 ■ **9:13** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Qan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ **9:14** Mis. 32:10; Zəb. 106:23

16 Mən kərdüm, mana silər Pərwərdigar Hudayinglar aldida gunaḥ қilipsilər; silər өzünglar üqün қuyma bir mozayni yasapsilər; silər tezla Pərwərdigar silərgə tapilioɣan yoldin qətnəp ketipsilər.
17 Mən ikki tahtayni ikki қolumoɣa elip, qərüp taxlap, ularni kөz aldinglarda qeқiwəttim.
18 Silər Pərwərdigarni oɣəzəpləndürüp barliқ өtküzgən gunaḥinglar, yəni Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni қiloɣininglar üqün, yənə awwalқidək Pərwərdigar aldida yiқilip, қiriқ keqə-kündüz düm yattim (mən ḥeq nərsə yemidim, su iqmidim) □
19 qünki mən Pərwərdigarning silərni yoқitidioɣan қattiқ oɣəzipi ḥəm қəḥridin қorқtum. Pərwərdigar xu qaoɣdimu mening tilikimni anglidi.
20 Pərwərdigar Ḥarundin oɣəzəplinip, unimu yoқatmaқqi boldi; mən Ḥarun üqünmu dua қildim.
21 Mən silərning gunaḥinglarni, yəni yasioɣan mozayni elip uni otta kөydürdüm wə uni yanjip kukum-talқan қilip eziwəttim; uning topisini elip taoɣdin qüxidioɣan eriқ süyigə qeqiwəttim ■
22 (silər yənə Tabərah, Massah, Kibrot-Ḥattawaḥdimu Pərwərdigarni oɣəzəpləndürdünglar. ■
23 Pərwərdigar silərni Қadəx-Barneadin *Қanaanoɣa* mangdurmaқqi bolup silərgə: «Qiқip, Mən silərgə təқdim қiloɣan zeminni igiləngla» — degəndimu, silər Uning səzigə қarxi qiқip asiylиқ қildinglar, nə Uningoɣa ixənmidinglar, nə awazioɣa ḥeq қulaқ salmidinglar. □ ■
24 Mən silərni tonuoɣan kündin tartip silər Pərwərdigar Hudayinglaroɣa asiylиқ қilip kəldinglar).
25 Xuning bilən mən axu qaoɣda Pərwərdigar aldida өzümni yərgə etip yənə қiriқ keqə-kündüz düm yattim; dərwəқə düm yattim; qünki Pərwərdigar silərgə қarap «ularni yoқitimən» degənidi.
26 Xunga mən Pərwərdigaroɣa dua қilip: «I Rəb Pərwərdigar, Sən Өz uluoɣluқung arқiliқ Өzüng üqün ḥərlük bədili təlәp setiwaloɣan, Misirdin küqlük қolung bilən qiқaroɣan Өz həlқing boloɣan mirasingni yoқatmioɣaysən; □ ■
27 Өz қulliring Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupni esingdə tutқaysən; bu həlқning baxbax-taқliқioɣa, ularning rəzilliki yaki gunaḥioɣa қarimioɣaysən;
28 bolmisa, sən bizni elip qiққan xu zemindikilər: «Pərwərdigar bu həlқni ularoɣa wədə қiloɣan zeminni igiləxkə elip kirəlməydioɣanliқi üqün wə ularoɣa nəprətləngini tüpəylidin ularni qəl-bayawanda yoқitixқa *Misirdin* qiқardi» — dəydu.■
29 Қandaқla bolmisun, ular zor küqüng wə uzartiloɣan biliking bilən *Misirdin* qiқaroɣan həlқing wə sening mirasingdur» — dedim.

10

Yengi pursət

1 Xu qaoɣda Pərwərdigar manga: «Өzüng üqün awwalқidək ikki tax tahtayni oyup qiқip, taoɣқa yenimoɣa kəl. Өzünggə yaoɣaqtin bir sanduқ yasioɣin. ■

□ **9:18 «mən ḥeq nərsə yemidim...»** — ibraniy tilida «mən ḥeq nanni yemidim...». ■ **9:21** Mis. 32:20 ■ **9:22** Mis. 17:7; Qəl. 11:1,4,34 □ **9:23 «Uning səzigə қarxi qiқip...»** — ibraniy tilida: «Uning awazioɣa қarxi qiқip...». ■ **9:23** Qəl. 13:3; 14:1 □ **9:26 «Өz həlқing boloɣan mirasing»** — «Hudaning mirasi» muxu yərdə Өz həlқini kərsitidu. Məsilən, «Mis.» 34:9ni kərüng. ■ **9:26** Mis. 32:11; Qəl. 14:13 ■ **9:28** Mis. 32:12; Qəl. 14:16 ■ **10:1** Mis. 34:1

2 Mən bu tahtaylarоға sən qeқiwətkən awwalқi tahtaylardiki sөzlərni yazimən; sən ularni sanduққa қoyisən» — dedi.
3 Xuning bilən mən akatsiyə yaоқiqidin bir sanduқ yasidim, awwalқidək ikki tax tahtay oyup qiқtim; ikki tahtayni қolumda kətürüp taоққa qiқtim.
4 Pərwərdigar əslidə ot iqidin taоқda jamaət yiоқilоқan kündə silərgə eytқan xu on əmrni awwalқi pütüktək tahtaylarоға yazdi; Pərwərdigar ularni manga tapxurdi. □
5 Mən burulup taоқdin qüxüp tahtaylarni өzüm yasiоқan sanduққa қoydum; Pərwərdigar manga tapiliоқinidək ular tehi uningda turmaқta.

Qəl-bayawandiki səpərning hatimisi

6 Xu qaоқda Israillar Bəərot-Bənə-Yaakandin Mosərahқa yol elip mangdi; Ḥarun xu yərdə өldi wə xu yərdə dəpnə қilindi; uning oоқli Əliazar uning ornini besip kahinliқ қildi. ■
7 Israillar xu yərdin Gudgodahқa, andin Gudgodahtin Yotbatahқa səpər қildi (Yotbatah eriқ-eқini mol yərdur). ■
8 Xu qaоқda Pərwərdigar əḥdə sanduқini kətürüxkə, Pərwərdigarning aldida hizmitidə turup uning namida bəht-bərikət tiləxkə Lawiy қəbilisini өzigə tallap ayridi. Wə bügüngə қədər xundaқ boluwatidu.
9 Xunga Lawiy қəbilisining *Israil* қerindaxliri iqidə nesiwisi yaki mirasi yoқtur; Pərwərdigar uningоға eytқandək, Pərwərdigar Өzi uning mirasidur.□ ■
10 Mən əmdi awwalқi künlərdikidək қiriқ keqə-kündüz Pərwərdigar aldida taоқda turdum; Pərwərdigar xu qaоқdimu tilikimgə қulaқ saldi; u silərni yoқatmidi. ■
11 Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, həlқni baxlap aldida yol aloқin; xuning bilən ular Mən ularоға təқdim қilixқa ata-bowiliriоға қəsəm қilip wədə қiloқan zeminni igiləx üqün uningоға kirsun» — dedi.

Pərwərdigarni səygin, həlқni səygin

12-13 Əmdi, i Israil, Pərwərdigar Hudaying səndin nemə tələp қilidu? — Ḥaling yahxi bolsun dəp mening bügün silərgə muxu tapiliоқanlirimdin baxқa nərsini tələp қilarmu? — Uning tələp қiloқini bolsa Pərwərdigar Hudayingdin қorқup, Uning kərsətkən barliқ yollirida mengip, Uni səyüp, pütkül қəlbing wə pütkül jening bilən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə bolup, Pərwərdigarning əmrliri wə bəlgilimilirini tutuxtin ibarət əməsmu?■
14 Mana, asmanlar wə asmanlarning asmini Pərwərdigar Hudayingоға mənsuptur; yər yüzi wə uningdiki ḥəmmə nərsilərmu Uningоға mənsuptur. ■
15 Ḥalbuki, Pərwərdigar pəқət ata-bowiliringlardin səyünüp, ularni səydi wə xuning bilən bügünkidək barliқ əllər arisidin ata-bowiliringlarning keyinki nəslini, yəni silərni tallidi.
16 Xunga kənglünglarni hətnilik қilinglar, boynunglarni yənə қattiқ қilmanglar.■
17 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar hudalarning Hudasi, rəblərning Rəbbi, uluоқ Ilaḥ, Қudrətlik wə Dəḥxətlik Boloquqi, insanlarning yüz-hatirisini қilmioquqi, ḥeqқandaқ parini almioquqidur; ■

□ **10:4 «on əmr»** — ibraniy tilida «on səzni». ■ **10:6** Qəl. 20:28; 33:30,38 ■ **10:7** Qəl. 33:32,33 □ **10:9 «Lawiy қəbilisining... nesiwisi yaki mirasi yoқtur»** — Қanaan zeminioға kirgəndin keyin Lawiylar wə kahinlarning (baxқa қəbililərningkidək) xəhsiy yər-zemin yaki xəḥərliri bolmaydu. Ulardiki ḥərbir ailigə Israillarning xəḥərliri iqidin birər turar jay berilidu. ■ **10:9** Qəl. 18:20-32; Қan. 18:1; Əz. 44:28 ■ **10:10** Қan. 9:18, 19 ■ **10:12-13** Қan. 6:5; Mat. 22:37; Luқa 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zəb. 24:1; 115:16 ■ **10:16** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Қan. 9:13; Yər. 4:4 ■ **10:17** 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḥ. 17:14

18 U yetim-yesir wə tul hotunlarning dəwasini soraydu, musapirni səyüp uningƣa
yemək-iqmək wə kiyim-keqəkni bərgüqidur. □
19 Xunga silərmu musapirni səyüxünglar kerək; qünki silərmu Misir zeminida
musapir idinglar.
20 Sən Pərwərdigar Hudayingdin ƣorkkin; sən Uning ibaditidə boloƣin, Uningƣa
baoƣlanoƣin wə *pəkət* Uning namidila ƣəsəm iqkin. ■
21 U sən üqün əz kəzüng bilən kərgən bu uluoƣ wə dəḥxətlik ixlarni kiloƣan; U sən
mədḥiyiləydioƣan, sening Hudayingdur;
22 ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroƣa qüxkənidi; wə ḥazir Pərwərdigar
Hudaying seni asmandiki yultuzlardək kəp kildi. □ ■

11

Hudaoƣa itaətmən boluxning bəht-bərikiti

1 Əmdi sən Pərwərdigar Hudayingni səygin, Uning tapilioƣini, bəlgilimilirini,
ḥəkümlirini ḥəm əmrlirini izqil tutkin.
2-3 Xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar, qünki mən Pərwərdigar Hudayingning
jaza-tərbiyisi, uluoƣluki, küqlük ƣoli wə uzartiloƣan bilikini, Misir zeminida Misir
padixaḥi Pirəwngə ḥəm uning pütkül zemini üstigə kərsətkən məjizilik alamətliri
wə kiloƣanlirini kərmigən baliliringlaroƣa səzliməymən □
4 (qünki ular *Pərwərdigarning* Misirning ƣoxuni, ularning atliri, ularning jəng
ḥarwilirioƣa kiloƣan ixliri, yəni Kizil Dengizning suliri bilən ularni oƣərk kilip, üzül-
kesil ḥalak kiloƣanliki, □
5 Uning silər muxu yərgə kəlgüqə silərgə nemə kiloƣanliki,
6 Uning Rubənning əwladi, Eliabning ooƣulliri Datan wə Abiramoƣa nemə kiloƣanliki,
yəni pütün Israillar arisida yər yüzining aoƣzini ƣandak eqip ularni ailisidikiliri wə
qedirliri bilən ƣoxup barlik təəlluƣatliri bilən yutuwətkənlikini kərmigənidi); ■
7 *mən bəlki silərgə səz kilimən*; qünki silərning kəzliringlar Pərwərdigar kiloƣan
barlik uluoƣ ixlarni kərdi.

Wədə kilinoƣan zeminning mol baylikliri

8 Əmdi, mən silərgə bügün tapilioƣan barlik əmrlərni tutunglar; xundak kilsanglar
küqlinip, ḥazir ətüp igiliməkqi boloƣan zeminoƣa kirip uni igiləysilər
9 wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroƣa ƣəsəm kilip ularoƣa ḥəm əwladlirioƣa berixkə
wədə kiloƣan zeminda, yəni süt bilən ḥəsəl ekip turidioƣan munbət bir zeminda turup
uzun ömür kərisilər.
10 Qünki silər igiləxkə kiridioƣan xu zemin silər qikkan Misir zeminidək əməs; u yər
bolsa, silər uningƣa uruk qaqkandin keyin putunglar bilən suoƣiridioƣan kəktatlikтək
zemin idi; □
11 birak silər igiləxkə ətidioƣan xu zemin bolsa taoƣ-jiloƣiliri boloƣan bir zemindur; u
asmandiki yamoƣurdin su iqidu,

□ **10:18 «yetim-yesir» —** ibraniy tilida «atisizlar». ■ **10:20** Qan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luka 4:8 □ **10:22 «ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroƣa qüxkənidi…» —** yaki «ata-bowiliring yətmix jan bilən Misiroƣa qüxkənidi…». ■ **10:22** Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14 □ **11:2-3 «xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar…» —** ibraniy tilida «xu ixlarni bügün bilinglarki,…». □ **11:4 «…Pərwərdigarning Misirning ƣoxuni,,ni …. üzül-kesil ḥalak kiloƣanliki» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning Misirning ƣoxuni..ni …taki bügüngə ƣədər ḥalak kiloƣanliki» — bu ibarə ularning tüptin ḥalak kilinoƣanlikini təkitləydu. ■ **11:6** Qəl. 16:31; 27:3; Zəb. 106:16-17 □ **11:10 «putunglar bilən suoƣiridioƣan zemin» —** Misirda etizlar (bügüngə ƣədər) insanning puti bilən aylanduridioƣan bir hil addiy nasus bilən suoƣirilidu.

12 u Pərwərdigar Hudaying Өzi əzizləydioɳan bir zemindur; qünki Pərwərdigar
Hudayingning kəzliri yilning bexidin yilning ahirioɳiqə üzlüksiz uningoɳa tikilidu.
13 Xundaқ boliduki, silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, pütkül қəlbinglar wə
pütkül jeninglar bilən uning ibaditidə bolux üqün mən silərgə bügün tapilioɳan
əmrlərgə kəngül қoyup қulaқ salsanglar,
14 U: «Mən zemininglaroɳa өz pəslidə yamoɳur, yəni dəsləpki wə keyinki yamoɳurlarni
ata қilimən; xuning bilən axliқliringlar, yengi xarabinglar wə zəytun meyinglarni
yioɳalaysilər; □
15 Mən xundaқla mal-waranliring üqün ot-qəp berimən; sən yəp-iqip toyunisən» —
dəydu.

Itaətmən bolux wə balilaroɳa tərbiyə berixning bəhti

16 Қəlbinglar aldinip, baxқa ilaḥlarning қulluқioɳa kirip, ularoɳa qoқunup
kətməslikinglar üqün өzünglaroɳa ḥezi bolunglar; ■
17 bolmisa, Pərwərdigarning oɳəzipi silərgə қozoɳilip, yamoɳur yaoɳmasliқi üqün
asmanlarni etiwetip yamoɳur yaoɳdurmaydu, tupraқ məḥsulatlirini bərməydu wə
Pərwərdigar silərgə ata қilidioɳan munbət zemindin yoқitilisilər.
18 Silər mening bu səzlirimni қəlbinglaroɳa püküp jeninglarda saқlanglar,
қolunglaroɳa *əslətmə*-bəlgə қilip tengiwelinglar, pexanənglərgə қaxқidək simwol
қilip ornitiwelinglar; ■
19 Silər ularni baliliringlaroɳa өgitisilər; өydə olturoɳininglarda, yolda mengi-
watқininglarda, yatқininglarda wə orundin қopқininglarda ular tooɳruluқ
səzlənglar; ■
20 Ularni өyünglərdiki kexəklərgə wə dərwaziliringlaroɳa pütüp қoyunglar.
21 Xuning bilən silərning Pərwərdigar ata-bowiliringlaroɳa berixkə қəsəm қilip wədə
қiloɳan zeminda turidioɳan künliringlar wə baliliringlarning künliri uzun bolidu, yər
yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu. □
22 Mən bügünki kündə silərgə tapilioɳan bu pütkül əmrni ihlas bilən tutsanglar,
yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, uning barliқ yollirida mengixinglar bilən
uningoɳa baoɳlansanglar,
23 undaқta Pərwərdigar silərning kəz aldinglarda bu barliқ əllərni zeminidin
məḥrum қilip ḥəydəydu wə silər өzünglardin qong wə küqlük əllərning təəlluқatini
igiləysilər.
24 Tapininglar dəssigən ḥərbir jay silərningki bolidu; qegranglar qəl-bayawandin
tartip, Liwanoɳiqə wə *Əfrat* dəryasidin Ottura Dengizoɳiqə bolidu. □ ■
25 Ḥeqkim aldinglarda turalmaydu; Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytқinidək,
silərdin boloɳan қorқunq wə dəḥxətni silər dəssigən barliқ jaylar üstigə salidu.■

Musa «bəht-bərikət wə lənət»ni Israilning aldioɳa қoyidu

26 Mana, mən bügün aldinglaroɳa bəht-bərikət wə lənətni қoyimən;
27 Mən silərgə bügün tapilioɳan Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət
қilsanglar, bəht-bərikət bolidu;

□ **11:14 «dəsləpki wə keyinki yamoɳurlar»** — «dəsləpki yamoɳurlar» 10-ayda yaoɳidu wə tupraқ yumxitilixi bilən yər ḥəydəxkə andin uruқ qeqixқa mumkin bolidu. «keyinki yamoɳurlar» bolsa Қanaanda 3- yaki -4-ayda yeoɳip, ətiyazliқ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir deḥқan «keyinki yamoɳur»oɳa təxnadur, ular uni bək қədirləydu. ■ **11:16** Қan. 8:19 ■ **11:18** Қan. 6:6, 8 ■ **11:19** Қan. 4:9; 6:7 □ **11:21 «yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu»** — mənisi bəlkim künlər kəp ḥəm bəhtlik bolidu, degəndək boluxi mumkin. Baxқa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:24 «Ottura Dengizoɳiqə…»** — ibraniy tilida «kəyni dengizoɳiqə….». ■ **11:24** Yə. 1:3; 14:9 ■ **11:25** Mis. 23:27

28 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət qilmisanglar, bəlki silər tonumioqan
baxqa ilahlaroqa əgixip, mən bügün tapilioqan yoldin qətnəp kətsənglar, silərgə lənət
qüxidu.
29 Xundaq qilixinglar kerəkki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni silər igiləxkə
kiridioqan zeminoqa elip kirgəndin keyin, bəht-bərikətni Gərizim teoqi üstidə wə
lənətni Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər. □ ■
30 Bu *taoqlar* Iordan dəryasining qarxi təripidə, Gilgalning udulidiki Arabah
tüzlənglikidə turuwatqan Kanaaniylarning zeminida, məoqrib yolining arqisida,
Morəhtiki dub dərəhlirigə yeqin yərdə əməsmu?
31 Qünki silər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə təqdim qiliwatqan zeminni igiləx
üqün uningoqa kirixkə Iordan dəryasidin ətisilər; silər dərwəqə uni igiləysilər wə
uningda olturaqlixisilər.
32 Silər mən aldinglaroqa qoyoqan bu barliq həkümlər wə bəlgilimilərgə əməl qilixqa
köngül qoyunglar.

12

Huda tallaydioqan jayda, muqəddəshanida ibadət qilix

1 Ata-bowiliringlarning Hudasi boloqan Pərwərdigar silərning igilixinglaroqa
beridioqan zeminda turoqanda, yər yüzidiki barliq künliringlarda köngül qoyup
tutuxunglar kerək boloqan bəlgilimilər həm həkümlər mana munulardur: —
2 Silər həydəp qikaroqan əllərning egiz taoqlar, dönglər wə hərbir yexil dərəh astidiki
əz ilahlirining qullukida boloqan ibadətgahlirini təltəküs yoqitixinglar kerək; ■
3 Ularning qurbangahlirini buzunglar, but tüwrüklirini qeqinglar wə axərahlirini ot
bilən köydürüwetinglar; ilahlirining oyma məbudlirini kesip taxlanglar; ularning
isim-namlirinimu xu yərdin yoqitixinglar kerək. ■
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning hizmitidə ulardək qilmanglar,
5 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar Öz namini tikləx üqün barliq qəbililiringlarning
zeminliri arisidin tallioqan, Öz turaloqusi boloqan jayni izdənglar, xu yərgə kelinglar;
■
6 xu yərgə silər köydürmə wə inaqlik qatarlik qurbanliqinglarni,
məhsulatliringlardin ondin biri boloqan əxrilərni, qolunglardiki kətürmə
hədiyələrni, qəsəmgə baoqlik hədiyələrni, ihtiyariy hədiyələrni wə qoy-kala
padiliringlarning tunji balilirini əkilisilər;
7 Silər ailəngdikilər bilən qoxulup xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglarning al-
dida ziyapət qilinglar, silər Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətligən qol
əmgikinglarning mewisidin xadlinisilər. □
8 Silər biz bügün qiloqinimizdək, yəni hərbiringlar əz bilgininglarqə qiloqininglardək
qilmasliqinglar kerək;
9 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioqan aramlik həm miraska tehi yetip
kəlmidinglar.
10 Birak silər Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras qilip
beridioqan zeminoqa olturaqlaxqandin keyin, xundaqla u silərni ətrapinglardiki bar-
lik düxmənliringlardin qutquzup aram bərgəndin keyin, silər tinq-aman turoqanda,

□ **11:29 «Gərizim teoqi üstidə… wə .. Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər»** — ibraniy tilida «Gərizim teoqi üstigə… wə .. Əbal teoqi üstigə qoyusilər». Bu yərlərdə əhdidiki bəht-bərikətlər wə lənətlər jakarlinidu həm tax üstigə pütülidu. Muxu ixning təpsilatliri 27-28-bablarda wə «Yəxua» 8:30-35də tepilidu. ■ **11:29** Qan. 27:12,13; Yə. 8:33 ■ **12:2** Mis. 34:12,13; Qan. 7:5 ■ **12:3** Haq. 2:2 ■ **12:5** 2Tar. 7:12 □ **12:7 «qol əmgikinglarning mewisidin…»** — ibraniy tilida «qolunglardiki oqəttin…»

11 xu qaoɣda Pərwərdigar Hudayinglar Өz namini ḳoyidioɣan bir jay bolidu; silər xu yərgə kөydürmə wə inaḳlik ḳatarlik ḳurbanliḳinglarni, məḥsulatliringlardin ondin biri boloɣan өxrilərni, ḳolunglardiki kətürmə ḥədiyələrni wə Pərwərdigaroɣa atap ḳəsəm ḳiloɣan esil ḥədiyələrni əkilisilər; ■
12 wə Pərwərdigar Hudayinglar aldida xadlinisilər, yəni silər, ooɣul-ḳizliringlar, ḳul-dedəkliringlar wə silər bilən bir yərdə turuwatḳan Lawiylar (qünki ularning aranglarda ḥeqḳandaḳ nesiwisi yaki mirasi yoḳtur) ḥəmminglar xadlinisilər.□ ■
13 Sən kөydürmə ḳurbanliḳliringni udul kəlgən jaylarda ḳilmaslik üqün köngül ḳoyoɣin;
14 Pəḳət Pərwərdigar ḥəmmə ḳəbililiringning zeminliri arisidin talliɣan jayda kөydürmə ḳurbanliḳliringni ḳil wə xu jayda mening sanga barlik tapilioɣinimoɣa əməl ḳil.
15 Ḥalbuki, sən kөnglüng tartḳiniqə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə xəḥər-yeziliringda ḥalal ḥaywanlarni soyup (ḥuddi jərən yaki keyik gөxidin yegəngə ohxax), gөx yesəng bolidu; məyli pak, məyli napak kixilər bolsun ularning gөxini yesə bolidu. □
16 Silər pəḳət uni ḳeni bilən ḳoxup yeməslikinglar kerək; silər ḳenini su tөkkəndək yərgə tөküwetixinglar kerək. ■
17 Sən axliḳtin, yengi xarabtin, zəytun meyidin ondin biri boloɣan өxriliringni yaki kala-ḳoy padiliringning tunji balilirini, yaki ḳəsəmgə baoɣliḳ ḥədiyəliringni, ihtiyariy ḥədiyəliringni yaki ḳolungdiki kətürmə ḥədiyəliringni xəḥər-yeziliringda yeməsliking kerək; □
18 bəlki bularni Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayda yeyixing kerək, yəni sən, ooɣlung, ḳizing, ḳul-dediking wə sən bilən bir yərdə turuwatḳan Lawiylar birgə yesəng bolidu; wə sən Pərwərdigar Hudaying aldida əmgikingning barlik mewisidin xadlinisən. □
19 Өzünggə ḥezi boloɣinki, sən zeminda turoɣan barlik künliringdə Lawiylardin waz kəqməsliking kerək.

Ḳanni yeməslik kerək

20 Pərwərdigar Hudaying sanga wədə ḳiloɣandək qegraliringni kengəytkəndə, sən kөnglüng tartip: «gөx yəymən» desəng, sən kөnglüngning tartḳiniqə gөx yesəng bolidu. ■
21 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar Өz namini ḳoyuxḳa tallaydioɣan jay səndin bək yiraḳ bolsa, sən Pərwərdigar sanga təḳdim ḳiloɣan kala-ḳoylardin elip soyisən; mən sanga tapilioɣandək ularni soyisən wə xəḥər-yeziliring iqidə kөnglüng tartḳiniqə booɣuzlap yəysən. □
22 Jərən yaki keyik yegəndək ularni yəysən; məyli pak məyli napak kixilər bolsun uning gөxidin yesə bolidu.
23 Pəḳət xuningdin ḥezi boloɣinki, ularning ḳenini yemə; qünki jan degən ḳandidur; sən gөxni jan bilən ḳoxup yeməsliking kerək.
24 Sən ḳanni yeməsliking kerək; bəlki uni suni yərgə tөkkəndək yərgə tөküwət.

■ **12:11** 1Pad. 8:29 □ **12:12 «silər bilən bir yərdə turuwatḳan…»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatḳan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **12:12** Qəl. 18:20; Ḳan. 10:9; 18:1 □ **12:15 «xəḥər-yezanglarda…»** — Ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **12:16** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Ḳan. 15:23 □ **12:17 «xəḥər-yezanglarda turoɣan»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə turoɣan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **12:18 «sən bilən bir yərdə turuwatḳan»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatḳan» degən səz bilən ipadilinidu. **«əmgikingning barlik mewisidin…»** — ibraniy tilida «ḳolunglardiki barlik oḳəttin…» ■ **12:20** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Ḳan. 15:23 □ **12:21 «xəḥər-yeziliringlar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu.

25 Sən uni yeməsliking kerək; xundaq qilsang ḫaling wə səndin keyinki baliliringning ḫali yahxi bolidu; qünki sən Pərwərdigarning nəziridə durus bolоanni qiloan bolisən.
26 Biraq səndiki Pərwərdigaroa atioan wə qəsəmgə baoliq nərsilərni bolsa, sən ularni elip Pərwərdigar tallaydioan jayoa apirisən;
27 sən *xu yərdə* Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫi üstidə kөydürmə qurbanliqliringni, gөx bilən qenini sunoin; baxqa qurbanliqliringning qeninimu Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫi üstidə quyoin wə gөxini yegin.
28 Mən sanga tapilioan bu barliq səzlərgə qulaq selip kөngül bөlgin. Xundaq qilsang, Pərwərdigar Hudayinglarning nəziridə yahxi wə durus bolоanni qiloan bolisən wə өz ḫaling wə səndin keyinki əwladliringning ḫali yahxi bolidu.

Butlarning yirginqliki

29 Pərwərdigar Hudaying sən baridioan yərdiki əllərning zeminini igilixing üqün ularni sening aldingda yoqitidu. Xu qaoida, sən ularning zeminini igiləp xu yərdə turoiningda,
30 Xu əllər aldingda yoqitiloandin keyin, ularning izidin mengixqa eziqturulmasliqing üqün өzünggə ḫezi bol wə: — «Bu əllər өz ilaḫlirining ibaditini qandaq tutqan boloiydi? Mənmu xundaq qilip baqayqu!» dəp ularning ilaḫlirini ḫeq izdimə.
31 Sən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə boloiningda qət'iy ularning yoli boyiqə ix tutmasliqing kerək; qünki nemə ix Pərwərdigaroa yirginqlik bolsa, nemə ix Uningoa nəprətlik bolsa, ular өz ilaḫliri üqün xu ixlarni qiloan; ular ḫətta өz ooullirini wə qizlirinimu ilaḫlirioa atap otta kөydürüp kəlgən.

Butpərəslik wə sahta pəyoəmbərlər

32 Mən silərgə tapilioanliki əməllərgə əməl qilixqa kөngül bөlünglar; uningoa ḫeq nemə qoxmanglar, uningdin ḫeq nərsini qiqiriwətmənglar.■

13

1 Əgər aranglardin pəyoəmbər yaki qüx kөrgüqi qiqip, silərgə məlum bir məjizilik alamət yaki karamətni kөrsitip berəy desə
2 wə u silərgə aldin'ala degən məjizilik alamət yaki karamət əməlgə axurulsa, əmma xuning bilən munasiwətlik «baxqa ilaḫlaroa (yəni silər tonumioan ilaḫlaroa) əgixəyli» wə «ularning qullukida bolayli» desə,
3 xu pəyoəmbər yaki qüx kөrgüqining səzlirigə qulaq salmanglar; qünki xu tapta Pərwərdigar Hudayinglar silərning uni, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni pütün kəlbinglar wə pütün jeninglar bilən səyidioan-səyməydioininglarni bilix üqün sinawatqan bolidu.
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglaroa əgixip mengixinglar kerək; silər Uningdin qorqunglar, əmrlirini tutunglar, Uning awazioa qulaq selinglar; silər Uning hizmitidə bolup Uningoa baolininglar. ■
5 Xu pəyoəmbər yaki qüx kөrgüqi bolsa өlümgə məḫkum qilinixi kerək; qünki u silərni Misir zeminidin qutquzup qiqaroan, yəni «qulluq makani»din ḫөrlük bədili tөləp qutquzoan Pərwərdigar Hudayinglaroa asiylik qilixni qutratti, xundaqla

■ **12:32** Qan. 4:2; Pənd. 30:6; Wəḫ. 22:18 ■ **13:4** Qan. 10:20

Pərwərdigar Hudayinglar seni mengixқa əmr қiloɣan yoldin eziқturuxқa urundi; silər muxundaқ rəzillikni aranglardin yoқitixinglar kerək.■

ailining iqidə pəyda boloɣan sahta pəyoɣəmbərlər

6-7 Қerindixing, məyli anangning ooɣli yaki əz ooɣlung yaki қizing, jan-jigiring boloɣan ayaling yaki jan dostung astirtin seni azdurmaқqi bolup: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқioɣa kirəyli» desə, yəni əzüng yaki ata-bowiliring ḥeq tonumaydioɣan, ətrapingdiki əllərning ilaḥliri bolsun, yeқin bolsun, yiraқ bolsun, ḥətta yər yüzining bu qetida yaki u qetida bolsun, xularning қulluқioɣa kirəyli desə,□ ■
8 undaқta sən uningoɣa қoxulma yaki uningoɣa қulaқ salma; sən uni ḥeq ayima, uningoɣa rəḥim қilma wə uning gunaḥini ḥeq yoxurma; □
9 қandaқla bolmisun, uni əltürgin; uni əltürüxkə tunji қol saloɣuqi sən bol, andin barliқ həlқning қolliri əgixip xundaқ қilsun. ■
10 U seni Misir zeminidin, «қulluқ makani»din қutқuzup qiқarоɣan Pərwərdigar Hudayingni taxlaxқa eziқturmaқqi boldi, xunga sən uni əltürüxüng, qalma-kesək қilixing kerək;
11 Xuning bilən pütkül Israil anglaydu, қorқidu, xuningdin keyin yənə xundaқ rəzil ixni aranglarda қilmaydu.■

Məlum yurttikilər toplixip қiloɣan butpərəslikning jazasi

12-13 Əgər Pərwərdigar Hudaying olturaқlixixқa sanga təқdim қiloɣan məlum bir xəḥərdə: «Arimizdin bəzi rəzil adəmlər qiқip: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқida bolayli» dəp silər ḥeq tonumaydioɣan ilaḥlaroɣa əgixixkə əz xəḥiridikilərni eziқturdi» degən həwərni anglisang,□
14 xu ḥaman təkxürüp sürüxtə қil; rast bolsa, dərwəқə bu yirginqlik ix aranglarda yüz bərgənliki ispatlanoɣan bolsa,
15 undaқda sən xu xəḥərdikilərni қiliq bilən əltürüp, bu xəḥərni wə uning iqidiki barliқ nərsilərni, jümlidin mal-waranlirini təltəküs ḥalak қiliwət.
16 Uningdiki barliқ oljini otturidiki qong məydanoɣa yioɣip, xu xəḥərni barliқ oljisi bilən қoxup Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan kөydürmə қurbanliқtək ot bilən kөydürüwət; u mənggügə harabilik bolidu — қaytidin қurulmasliқi kerək.
17 Təltəküs ḥalakətkə bekitilgən ḥeqbir nərsə қolungoɣa qaplaxmisun; xundaқ қilsang Pərwərdigar oɣəzipidin yenip sanga rəḥim kərsitidu; U sanga iqini aoɣritip, ata-bowiliringoɣa қəsəm қiloɣandək seni kөpəytidu.
18 Sən mən bügün tapilioɣan Pərwərdigar Hudayingning barliқ əmrlirini tutup, uning nəziridə durus boloɣanni қilix üqün awazioɣa қulaқ salsang, ḥaling xundaқ yahxi bolidu.

14

Pərwərdigar aldidiki ḥalallиқ wə ḥaramliқ — ḥalal wə ḥaram janiwarlar

■ **13:5** Қan. 18:20; Yər. 14:15 □ **13:6-7 «jan-jigiring boloɣan ayaling» —** ibraniy tilida «қuqiқingdiki ayaling». ■ **13:6-7** Қan. 17:2 □ **13:8 «sən uni ḥeq ayima...» —** ibraniy tilida «kөzüng ularni ḥeq ayimisun...». ■ **13:9** Қan. 17:7 ■ **13:11** Қan. 17:13 □ **13:12-13 «bəzi rəzil adəmlər...» —** ibraniy tilida «belial (Iblis)ning bəzi baliliri...».

1 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning pərzəntliridursilər; өlgənlər üqün
bədininglarni ḥeq kəsməslikinglar kerək wə yaki manglay qeqinglarni қirip taқir
қilmasliқinglar kerək; □ ■
2 qünki sən Pərwərdigar Hudayingoꞑa ataloꞑan muқəddəs bir həlқtursən;
Pərwərdigar yər yüzidiki barliқ həlқlər arisidin Өzining alaḥidə gəḥiri boloꞑan bir
həlқ boluxi üqün seni tallioꞑandur. ■
3 Sən ḥeqқandaқ yirginqlik nərsini yeməsliking kerək.
4 Təwəndikilər silər yeyixkə bolidioꞑan ḥaywanlar: — kala, қoy, өqkə; ■
5 keyik, jərən, buoꞑa, yawa өqkə, aḥu, bəkən, yawa қoy,
6 xundaқla ḥaywanlar iqidə tuyaқliri pütünləy aqimaқ (tuyaқliri pütünləy yeriқ)
ḥəm kəxigüqi ḥaywanlarning ḥərhilini yesənglar bolidu. □
7 Lekin, kəxigüqi yaki aqimaқ tuyaқliқ ḥaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar
kerək: —
Təgə, toxқan wə suoꞑur (qünki ular kəxigüqi boloꞑini bilən tuyiқi aqimaқ əməstur.
Xunga ular silərgə ḥaram bolidu).□
8 Qoxқa bolsa tuyaқliri aqimaқ boloꞑini bilən kəximigini üqün silərgə ḥaram
bolidu. Xundaқ ḥaywanlarning gəxini yeməslikinglar kerək wə ḥəm өlüklirigə
təgməslikinglar kerək.
9 Suda yaxaydioꞑan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki janiwar-
lardin қaniti wə қasiraқliri boloꞑanlarni yeyixkə bolidu,
10 lekin қaniti wə қasiraқliri bolmioꞑanlarni yeməslikinglar kerək; ular silərgə
nisbətən ḥaram bolidu.
11 Barliқ ḥalal қuxlarni yesənglar bolidu;
12 biraқ təwəndiki uqar-қanatlarni yeməslikinglar kerək: yəni bürküt, tapқux-
oꞑeqirlar, dengiz bürküti, □
13 қarlioꞑaq қuyruқluқ sar, laqin, қorultaz-tapқuxlar wə ularning hilliri,
14 ḥəmmə қaoꞑa-қozoꞑunlar wə ularning hilliri,
15 müxükyapilaқ, təgiқux, qayka, sar wə ularning hilliri,
16 ḥuwқux, ibis, aқ қu, □
17 saқiyқux, beliқ’aloꞑuq, қarna, □
18 ləylək, turna wə uning hilliri, ḥəpüp bilən xəpərəng degənlər silərgə ḥaram
sanalsun. □
19 Ḥərbir қanatliқ өmüligüqi ḥaxarətlər bolsa silərgə nisbətən ḥaram bolidu; ularni
yeməslikinglar kerək.□
20 Silər barliқ ḥalal қuxlarni yesənglar bolidu.
21 Silər ḥeqқandaқ өlük janwarni yeməslikinglar kerək; silər undaқ nərsini xəḥər-
yezanglar iqidə turuwatқan musapirlaroꞑa beringlar; ular uningdin yesə bolidu
yaki uni yat əlliklərkə setiwətsimu bolidu; qünki sən Pərwərdigar Hudayingoꞑa

---

□ **14:1 «өlgənlər üqün ... manglay qeqinglarni қirip taқir қilmasliқinglar kerək»** — butpərəs Қanaaniylar arisida xundaқ өrp-adətlər kөp idi. ■ **14:1** Law. 19:27,28; 21:5 ■ **14:2** Қan. 7:6; 26:18 ■ **14:4** Law. 11:2 □ **14:6 «kəxigüqi ḥaywanlar»** — muxu yərdə ikki-üq axқazini bar ḥaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozuқni yumxaқ qaynaydioꞑan barliқ ḥaywanlarni өz iqigə alidu. □ **14:7 «suoꞑur»** — yaki «siqқan» — taoꞑlarda yaxaydioꞑan kiqik bir ḥaywan. □ **14:12 «tapқux-oꞑeqirlar»** — ibraniy tilida «ustihan qaққuqi қux». Yəni bir tərjimisi «beliқ’aloꞑuq». □ **14:16 «ḥuwқux»** — yaki «kiqik ḥuwқux». **«aқ қu»** — ibraniy tilidin buning қandaқ қux ikənlikini bilix təs. □ **14:17 «saқiyқux»** — saқiyқux yaki «suoꞑa sünggügüqi». Ibraniy tilidin buning қandaқ қux ikənlikini bilix təs. **«қarna»** — yaki «қotan». □ **14:18 «turna»** — yaki «қotan». **«ləylək, turna ... degənlər silərgə ḥaram sanalsun»** — bu ḥalal wə ḥaram nərsilər tooꞑruluқ «Lawiylar»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **14:19 «Ḥərbir қanatliқ өmüligüqi ḥaxarətlər ... ularni yeməslikinglar kerək»** — bu tizimliktiki қuxlarning kөpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəқət bir-ikki қetim kərüngən boloꞑaqқa, ularning қaysi қuxlar ikənlikini toptooꞑra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Ḥalbuki, ularning omumiy tipliri, xübḥisizki, tərjimimizdək bolidu.

ataloɣan mukəddəs bir həlқtursən. Sən ooɣlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang bolmaydu.□ ■

Pərwərdigaroɣa beoɣixlax

22 Sən jəzmən ḥər yili etizdiki ḥəmmə terikqilik məḥsulatliringning ondin birini ayrixing kerək;
23 sən xularni, yəni axliking, yengi xarabing, zəytun meyingning ondin birini Pərwərdigar Hudayingning aldida, yəni U Өz namini қalduruxқa tallaydioɣan jayda yə, xundaқla kala-қoy padiliridin ayriloɣan tunji balilirini xu yərdə yə; xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudayingdin daim қorқuxni өginisən.■
24 Wə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligəndə, U Өz namini қalduruxқa tallioɣan xu jay səndin intayin yiraқ bolup, məḥsulatliringni xu yərgə apiralmioɣudək bolsang,
25 sən xu qaoɣda uni puloɣa setip, pulni қolungoɣa tengip, Pərwərdigar Hudaying tallioɣan jayoɣa baroɣin wə
26 wə kənglüng nemə tartsa, məyli kala, қoy, məy-xarab, musəlləs bolsun, yaki xuningdək kənglüng tartқan ḥərқandaқ nərsini xu puloɣa alsang bolidu; andin sən wə өyüngdikilər xu yərdə uningdin yəp-iqip, Pərwərdigar Hudaying aldida xad-huram bolisilər.■
27 Xəḥər-yeziliringda turuwatқan Lawiylarni untumasliқing kerək, qünki aranglarda uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқ. □ ■
28 Ḥər üq yilning ahirida sən xu yildiki məḥsulatliringdin ondin birini өxrə қilip qiқar; sən uni xəḥər-yeziliring iqidə topla; □
29 xuning bilən Lawiylar (qünki aranglarda uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқ), musapir, yetim-yesirlər wə tul hotunlar kelip uningdin yəp toyunsun; xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudaying қolungdiki barlik mewini bərikətləydu.

15

Қərzlərdin halas қilix

1 Ḥərbir yəttə yilning ahirida sən bir «halas қilix»ni jakarlioɣin. ■
2 Bu «halas қilix» mundaқ bolidu: — barlik қərz igiliri қoxnisioɣa bərgən қərzni kəqürüm қilixi kerək; uni қoxnisidin yaki қerindixidin tələp қilmasliқi kerək; qünki Pərwərdigar aldida bir «halas қilix» jakarlandi. □
3 Qətəlliktin bolsa tələp қilixқa bolidu; lekin қerindixingda boloɣan қərzni kəqürüm қilixing kerək.
4 Ḥalbuki, aranglarda ḥajətmənlər bolmaydu; qünki Pərwərdigar Hudaying silərgə miras bolux üqün igilixinglaroɣa beridioɣan xu zeminda turoɣiningda seni ziyadə bərikətləydu;
5 Pəқət silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɣa қulaқ selip, mən silərgə bügün tapilioɣan bu pütün əmrgə əməl қilixқa kəngül bəlsənglar xundaқ bolidu.

□ **14:21 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən sözlər bilən ipadilinidu. **«ooɣlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang bolmaydu» —** bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlқlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluқ yənə «Lawiylar»diki «қoxumqə sөz»imizni kərüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26 ■ **14:23** Қan. 12:17,18 ■ **14:26** Mat. 21:12 □ **14:27 «Xəḥər-yeziliringda» —** ibraniy tilida «Dərwaziliring iqidə» degən sөz bilən ipadilinidu. ■ **14:27** Qəl. 18:20, 24; Қan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12 □ **14:28 «xəḥər-yeziliring iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən sөz bilən ipadilinidu. ■ **15:1** Mis. 21:2; Yər. 34:14 □ **15:2 «… Pərwərdigar aldida bir «halas қilix» jakarlandi» —** bəzi alimlar bu «halas қilix» degənning mənisi, қərz igiliri **yəttə yil iqidə** қərzdarlardin қərzni sorimasliқi kerək; lekin yəttinqi yildin keyin қərzlərni қaytidin soraxқa bolidu, dəp bekitilgən, dəp қaraydu.

6 Qünki Pərwərdigar Hudaying sanga wədə qilоqandək u seni bərikətləydu; sən kөp
əllərgə kapalətlik elip qərz berisən, lekin ulardin qərz almaysən; sən kөp əllər üstigə
ḥөküm sürisən, lekin ular üstüngdin ḥөküm sürməydu.

Sehiy bolunglar!

7 Pərwərdigar Hudaying sanga beridiоqan zeminda xəḥər-yezanglar iqidə tu-
ruwatqan qerindaxliring arisidin kəmbəоqəl bir adəm bolsa, sən uningоqa
kөnglüngni qattiq qilma yaki ḥajiti qüxkən qerindixingоqa qolungni yumuwalma;
□
8 sən bəlki sehiylik bilən uningоqa qolungni oquq qil wə uningda nemə kəm bolsa
qoqum ḥajitidin qiqip uningоqa өtnə berip tur.
9 Kөnglüngdə namrat qerindixingdin aоqrinip: Yəttinqi yil, yəni «halas yili»
yeqinlaxti, dəp rəzil oyda boluxtin, uningоqa ḥeq nərsə bərməsliktin ḥezi bol;
xundaq bolup qalsa u sening tooqrangda Pərwərdigarоqa pəryad kətürüxi bilən bu
ix sanga gunaḥ ḥesablinidu. □
10 Sən qoqum uningоqa sehiylik bilən bərgin; uningоqa bərginingdə kөnglüngdə
narazi bolma; qünki bu ix üqün Pərwərdigar Hudaying seni barlik ixliringda wə
qolungdiki barlik əmgikingdə bərikətləydu. ■
11 Qünki kəmbəоqəllər zemindin yoqap kətməydu; xunga mən sanga: «Sən sehiylik
bilən zemindiki qerindixingоqa, yəni sening namratliringоqa wə ḥajətmənliringgə
qolungni aqqin» — dəp tapilidim.■

Qullarni qoyuwetix

12 Sening qerindixing, məyli ibraniy ər yaki ibraniy ayal bolsun sanga setiloqan bolsa,
u altə yil qulluqungda bolidu, andin yəttinqi yilida sən uni өzüngdin halas qilip
qoyuwət. ■
13 Uni qoyuwətkəndə quruq qol qoyuwətsəng bolmaydu;
14 sən qoqum qoyliringdin, haminingdin wə xarab kəlqikingdin təqdim qilixing
kerək; Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə sən uningоqa bər.
15 Sening əslidə Misir zeminida qul boloqanliqingni, xuningdək Pərwərdigar Huday-
ing seni ḥərlük bədili tələp qutquzoqanliqini yadingda tut; xunga mən bügün bu ixni
sanga tapilidim.
16 Ḥalbuki, xu qulung sanga: «mən səndin kətməymən» desə (qünki u seni wə
ailəngdikilərni səyidu, sening bilən ḥali yahxi bolidu)
17 — xu qaoqda sən bigizni elip uning qulikini ixiktə təx. Xuning bilən u mənggügə
sening qulung bolidu. Xuningdək dedikinggimu xundaq muamilə qiloqin.■
18 *Qulungni* yeningdin qoyuwetix sanga eoqir kəlmisun; qünki u qulluqungda altə
yil boloqaqqa, qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu; *uni qoyuwətsəng*
Pərwərdigar Hudaying barlik ixliringda seni bərikətləydu.□

Hudaoqa əng esilni beoqixlax

□ **15:7 «xəḥər-yezanglar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **15:9 «...namrat qerindixingdin aoqrinip»** — ibraniy tilida «namrat qerindixingоqa kөzüngni rəzil qilip» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **15:10** Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ **15:11** Mat. 26:11; Yḥ. 12:8 ■ **15:12** Mis. 21:2; Yər. 34:14 ■ **15:17** Mis. 21:6 □ **15:18 «qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu»** — qul ḥərküni igisi üqün ixləydioqan waqit mədikar ixligən waqitning ikki ḥəssidin kөp boluxi mumkin; qünki qul keqə-kündüz hojayinning buyruqi astida turuxi kerək.

19 Kaliliring wə ḳoyliring arisida tuoɣuloɣan barlik tunji ərkək mozay-ḳoziliringni Pərwərdigar Hudayingoɣa ata; kaliliringning tunjisini ḥeqḳandak əmgəkkə salma, ḳoyliringning tunjisini ḳirḳima. ■
20 Sən wə əyüngdikilər ḥər yili xu melingni Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar tallaydioɣan jayda yənglar.
21 Birak *xu* ḥaywanlarning bir yeri meyip bolsa, məyli u məjruḥ , kor yaki uningda ḥərḳandak nuḳsan bolsa, uni Pərwərdigar Hudayingoɣa ḳurbanlik ḳilmasliḳing kerək. ■
22 Bəlki uni xəḥər-yezanglar iqidə yesəng bolidu; kixilər məyli pak yaki napak bolsun, uni jərən yaki keyikni yegəndək yesə bolidu. □
23 Pəḳət sən uning ḳenini yemə; ḳenini suni yərgə təkkəndək təküwət.■

16

«Ətüp ketix ḥeyti» wə «petir nan ḥeyti»

1 Abib eyini alaḥidə esingdə tut wə ətüp ketix ḥeytini Pərwərdigar Hudayingoɣa atap təbrikligin; qünki Pərwərdigar Hudaying seni Abib eyida Misirdin keqidə qiḳaroɣan. □ ■
2 Sən «ətüp ketix ḥeyti»ning melini (məyli ḳoy yaki kala padisidin bolsun) Pərwərdigar Hudaying tallap bekitidioɣan jayda uningoɣa atap ḳurbanlik ḳiloɣin;
3 xundaḳla sən ḥeqḳandak bolduruloɣan nanni yeməsliking kerək; sən uning bilən yəttə kün petir nan, yəni «külpət neni»ni yeyixing kerək; qünki sən Misir zeminidin aldiraxliḳta qiḳting; xuning bilən sən ömrüngning barlik künliridə Misir zeminidin qiḳkan xu künni yadingda tutḳaysən. ■
4 Yəttə kün qegraliring iqidə, əyüngdə ḥeqḳandak eqitḳu tepilmisun; sən birinqi küni kəqtə ḳiloɣan ḳurbanlik gəxlərni ətigəngə ḳaldurmasliḳing kerək.■
5 Sən ətüp ketix ḥeyti ḳurbanliḳini Pərwərdigar Hudaying sanga təḳdim ḳilidioɣan xəḥər-yeziliringning ḥərḳandiḳida ḳilsang bolmaydu;
6 bəlki ətüp ketix ḥeyti ḳurbanliḳini sən Pərwərdigar Hudaying Öz namini turoɣuzux üqün tallaydioɣan jaydila ḳil; uni kəqḳurun, kün petix waḳtida, yəni Misirdin qiḳkandiki waḳitḳa ohxax waḳitta ḳilisən.
7 Uni Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayda pixurup yegin; andin ətigəndə qedirliringoɣa ḳaytsang bolidu.
8 Sən altə kün petir nan yəysən; yəttinqi küni Pərwərdigar Hudaying aldida təntənilik sorun küni bolidu; sən ḥeqḳandak ix-əmgək ḳilmaysən.

«Ḥəptilər ḥeyti»

9 Andin yəttə ḥəptini sanaysən; axliḳḳa oroɣak saloɣandin baxlap yəttə ḥəptini sanaxḳa baxlaysən; □ ■
10 andin sən «ḥəptilər ḥeyti»ni Pərwərdigar Hudaying aldida ḳolungdiki ihtiyariy ḥədiyə bilən ətküzisən; Pərwərdigar Hudaying sanga bərikətliginigə ḳarap uni ihtiyarən sunisən.

■ **15:19** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **15:21** Law. 22:20; Ḳan. 17:1 □ **15:22** **«xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **15:23** Ḳan. 12:16,23 □ **16:1** **«Abib *yaki* «*Nisan*»** eyi» — Huda ibraniylaroɣa tapxuroɣan kalendarning birinqi eyi. «Mis.» 12-babni kərüng. **«ətüp ketix ḥeyti»** — ibraniy tilida «pəsah» yaki «pasha» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:1** Mis. 12:2; Law. 23:5; Qəl. 9:1; 28:16 ■ **16:3** Mis. 12:19; 34:18 ■ **16:4** Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25 □ **16:9** **«axliḳ» —** muxu yərdə arpini kərsitidu. ■ **16:9** Mis. 23:16; Law. 23:15; Qəl. 28:26

11 Xuning bilən sən Pərwərdigar Hudaying aldida, U Өz namini turoɣuzuxқa
tallaydioɣan jayda xadlinisən; sən өzüng, ooɣlung, қizing, қulung, dediking, sən
bilən bir yərdə turuwatқan Lawiylar, aranglardiki musapirlar, yetim-yesirlər wə tul
hotunlar xadlinisilər.
12 Sən xuning bilən əslidə Misirda қul boloɣanliқingni esinggə kəltürüp, bu barliқ
bəlgilimilərni tutup əməl қiloɣin.

13-14 Sən «kəpilər ḥeyti»ni yəttə kün өtküzisən; sən haman wə xarab kəlqikingni
yioɣқan qeoɣingda, ooɣlung, қizing, қulung, dediking, xəḥər dərwazisi iqidə
turidioɣan Lawiylar, musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xu ḥeytta xadlinisilər.
■
15 Pərwərdigar tallaydioɣan jayda sən yəttə kün Pərwərdigar Hudaying aldida ḥeyt
өtküzisən; qünki Pərwərdigar Hudaying barliқ məḥsulatliringda, қolung қiloɣan
ixlarda seni bərikətləydu wə sən dərwəқə pütünləy xadlinisən.
16 Yilda üq қetim, petir nan ḥeyti, ḥəptilər ḥeyti wə kəpilər ḥeytida sening barliқ
ərkəkliring Pərwərdigar Hudaying aldida, u tallaydioɣan jayda ḥazir boluxi kerək;
ular Pərwərdigar aldida қuruқ қol ḥazir bolsa bolmaydu; ■
17 bəlki Pərwərdigar Hudayingning sanga təқdim қiloɣan bərikiti boyiqə ḥərbiri
қolidin kelixiqə sunsun.

Adalət yürgüzüx

18 Həlқning üstidin adalət yürgüzüp adil ḥəküm qiқirix üqün, sən Pərwərdigar
Hudaying sanga təқdim қilidioɣan barliқ xəḥər-yeziliring iqidə ḥərbir қəbilidə
soraқqi wə əməldarlarni bekitixing kerək. □
19 Adalətni burmilisang bolmaydu; adəmlərgə yüz-hatirə қilsang bolmaydu; para
alsang bolmaydu; para bolsa aқilanilərning kəzlirini kor қilidu ḥəm adillarning
səzlirini burmilaydu. ■
20 Sən mutləқ adalətni izdixing kerək; xundaқ қilsang ḥayat kərisən ḥəmdə
Pərwərdigar Hudaying sanga təқdim қilidioɣan zeminni igiləysən.

Ḥərқandaқ butpərəsliktin yiraқ turux

21 Sən өzüng üqün yasaydioɣan Pərwərdigar Hudayingning қurbangaḥining
ətrapioɣa «axəraḥ» buti қilinidioɣan ḥeqқandaқ dərəh tikməsliking kerək □
22 wə өzüng üqün ḥeqқandaқ but tüwrüki tikliməsliking kerək; undaқ nərsilər
Pərwərdigar Hudayingoɣa yirginqliktur.

17

1 Pərwərdigar Hudayingoɣa ḥərқandaқ nuқsani yaki baxқa kəmqiliki boloɣan kala
yaki қoyni қurbanliқ süpitidə sunmasliқing kerək; qünki undaқ қilix Pərwərdigar
Hudayingoɣa yirginqliktur.■
2-3 Pərwərdigar Hudaying sanga təқdim қilidioɣan xəḥər-yezang iqidə ər bolsun,
ayal bolsun, birsining Pərwərdigar Hudayingning aldida birər rəzil ixni қiloɣanliқi
— Uning əḥdisigə hilapliқ қiloɣanliқi, baxқa ilaḥlaroɣa (məsilən, Mən sanga ibadət

■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Қan. 1:17 □ **16:21 «axəraḥ buti» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəқixləngən boluxi mumkin idi. ■ **17:1** Law. 22:20-25; Қan. 15:21

қilixқa mən’i қiloɣan қuyax, ay yaki pütkül samawi қoxun boloɣan yultuzlaroɣa), ibadət қilip ularoɣa bax uroɣanliқi bayқalsa, □ ■
4 — xundaқ bir ixtin həwər tapқan yaki uni angliоɣan bolsang, undaқta sən əstayidilliқ bilən sürüxtürgin; bu ix ispatlinip rast qiқsa, dərwəқə Israilda xundaқ yirginqlik ix қilinoɣan bolsa,
5 sən xu rəzil ixni қiloɣan ər yaki ayalni dərwaziliringoɣa elip qiқip, xu ər yaki ayalni өlümgə məḥқum қilip qalma-kesək қilixing kerək.
6 Birsini өlümgə məḥқum қilix üqün ikki-üq guwaḥqining səzliri boluxi kerək. Birsini birla guwaḥqining səzi bilən өltürüxkə bolmaydu. ■
7 Өltürülidioɣanda awwal guwaḥqilar қol salsun, andin barliқ həlқ қol salsun; xundaқ қilsanglar silər rəzillikni aranglardin ḥəydiwetisilər.■

Aliy sot

8 Xəḥər-yezanglarda ḥөküm qiқirixқa sanga təs kelidioɣan bir ix qiқsa, məyli hun dəwasi, ḥəқ-tələp dəwasi yaki zorawanliқ dəwasida, ḥərқandaқ talax-tartix bolsa ornunglardin turup Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayoɣa beringlar. □ ■
9 Silər Lawiy kaḥinlarning wə xu qaoɣda bolidioɣan soraқqi bəgning yenioɣa barisilər wə ulardin ḥөküm soraysilər; ular silər üqün ḥөküm qiқiridu. □
10 Silər Pərwərdigar tallaydioɣan axu yərdə turoɣanlarning silərgə tapxuridioɣan ḥөküm səzi boyiqə ijra қilisilər; ularning silərgə kərsətkinining ḥəmmisigə əməl қilip kөngül bөlüxünglar kerək. □
11 Silər ularning silərgə kərsətkən қanun ḥөkümi boyiqə, qiқiridioɣan қarari boyiqə қilisilər; ular silərgə tapxuridioɣan səzdin ong ya soloɣa qətnəp kətmənglar.
12 Wə baxbaxtaқliқ қilip, Pərwərdigar Hudayingning hizmiti üqün xu yərdə turidioɣan kaḥinoɣa yaki soraқqi bəgkə қulaқ salmioɣan kixi bolsa, xu adəm өlümgə məḥқum bolidu; xuning bilən silər rəzillikni Israildin ḥəydəp qiқirisilər.
13 Xundaқla, barliқ həlқ bularni anglap қorқidu wə yənə baxbaxtaқliқ қilmaydu.

Padixaḥ қandaқ boluxi kerək?

14 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga təқdim қilidioɣan zeminoɣa kirip uni igiligəndə, xundaқla uningda turoɣanda: «Mən ətrapimdiki əllərningkidək өzümgə bir padixaḥ tikliməkqimən» desəng,
15 xu qaoɣda sən өzünggə pəқət Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣinini tikləysən; üstünggə қerindax bolmioɣan qətəllikni bekitməsliking kerək.
16 *Padixaḥ* bolsa өzi üqün atlarni kөpəytməsliki yaki atlarni kөpəytimən dəp həlқni Misiroɣa қayturmasliқi kerək; qünki Pərwərdigar silərgə: «Silər xu yol bilən ḥərgiz қaytmasliқinglar kerək» degənidi.
17 Padixaḥ kөp ayallarni өz əmrigə almasliқi kerək; bolmisa uning kөngli ezip ketixi mumkin. U өzi üqün altun-kümüxni kөpəytməsliki kerək.

□ **17:2-3 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«samawi қoxun boloɣan yultuzlar» —** bular tooɣruluқ 4:19ni wə izaḥatini kərüng. ■ **17:2-3** Қan. 13:7 ■ **17:6** Qəl. 35:30; Қan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ **17:7** Қan. 13:10 □ **17:8 «… məyli hun dəwasi, ḥəқ-tələp dəwasi yaki zorawanliқ dəwasida, ḥərқandaқ talax-tartix bolsa,… » —** ibraniy tilida «қan wə қan arisida, dəwa bilən dəwa arisida, muxt-tayaқ bilən muxt-tayaқ arisida bolsun, ḥərқandaқ talax-tartix bolsa...» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **17:8** 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ **17:9 «Lawiy kaḥinlar» —** kaḥinlar Lawiylarning қəbilisidin bəlgilinidu. □ **17:10 «Pərwərdigar tallaydioɣan axu jay» —** muxu 8-13-ayətlərdə «(Huda) tallaydioɣan jay»… «Pərwərdigar tallaydioɣan jay...» bəlkim Lawiylar wə kaḥinlar ḥəmdə «soraқqi bəg» (demək, xu dəwrdiki «batur ḥakim») turidioɣan xəḥər-yezilarni kərsitixi mumkin. «Yəxua» 21:13-19ni kərüng. Təwrattiki «Batur ḥakimlar» wə «Samuil»da «dəwa sorap ḥөküm qiқirix» ixliri kөp uqraydu.

18 Padixaḥliқ təhtigə olturoɣinida u əzi üqün Lawiy kaḥinlarning aldida muxu
қanunni bir dəptərgə kəqürüp pütüxi kerək.
19 Xu dəptər uning yenida daim boluxi wə uni əmrining barliқ künliridə oқuxi
kerək; xundaқ қilsa u Pərwərdigar Hudasidin қorқup, muxu қanunning səzliri wə
bəlgilimilirini tutup ularoɣa əməl қilixni əginidu.
20 Xundaқla uning kəngli қerindaxliri aldida ḥakawurlixip kətməydu, bu əmrlərdin
ong ya soloɣa qətnəp kətməydu wə xuningdək Israil arisida uning wə ooɣullirining
padixaḥliқ künliri kəp bolidu.□

18

Lawiylar wə kaḥinlarning nesiwisi

1 Lawiy kaḥinlar wə xuningdək barliқ Lawiylar қəbilisining Israilda ḥeqқandaқ
nesiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan
қurbanliқlardin wə *Pərwərdigarning* mirasidin yeyixkə bolidu, □ ■
2 Biraқ ularning қerindaxliri arisida ḥeqқandaқ mirasi bolmaydu; Pərwərdigar
eytқandək, U Əzi ularning mirasidur. ■
3 Kaḥinlarning қurbanliқ қilidioɣan həlқtin alidioɣan ülüxi mundaқ: — (məyli kala
yaki қoy bolsun) қol, engək gəxi wə üqəy-қerini kaḥinlaroɣa berilidu.
4 Silərning axliқinglardin, yengi xarabinglardin wə zəytun meyinglardin dəsləpki
pixқan ḥosulni wə қoyliringlardin dəsləpki қirқiloɣan yungni uningoɣa berisilər;
5 qünki Pərwərdigar Hudaying uni wə uning əwladlirini Əz namida hizmitidə daim
turuxқa barliқ қəbililiringlar iqidin talliwaloɣan.
6 Əgər Lawiy boloɣan bir adəm pütkül Israildiki ḥərқandaқ xəḥər-yezidin, yəni əzi
makanlaxқan jaydin qiқip, Pərwərdigar tallaydioɣan jayoɣa kəlsə
7 wə xu yərdə Pərwərdigar aldida turoɣuqi barliқ қerindaxlirioɣa ohxax Pərwərdigar
Hudasining namida hizməttə turoɣan bolsa,
8 undaқta (məyli u atisidin қaloɣan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun)
uning yəydioɣan ülüxi қerindaxliriningkidək boluxi kerək.□

Seḥir-jadugərlik қilixқa bolmaydu, ḥəқiқiy pəyoɣəmbərgə қulaқ selinglar

9 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminoɣa kirgən qaoɣda, sən xu yərdiki
əllərning yirginqlik adətlirini əgənməsliking kerək.
10 Aranglarda əz ooɣli yaki қizini ottin ətküzidioɣan, palqiliқ, rəmqilik, əpsaniylik,
jadugərlik □ ■
11 yaki dəmidiqilik қiloɣuqi yaki jinkəx, seḥirgər yaki əlgənlərdin yol sorioɣuqi
ḥeqқandaқ kixi bolmisun;
12 qünki bundaқ ixlarni қilidioɣan ḥərқandaқ kixi Pərwərdigaroɣa nəprətlik bolidu;
bu yirginqlik ixlar tüpəylidin Pərwərdigar Hudaying xu əllərni aldinglardin ḥəydəp
qiқiridu.
13 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida əyibsiz mukəmməl boluxung kerək;

□ **17:20 «bu əmrlərdin…»** — ibraniy tilida «bu əmrdin…». □ **18:1 «Pərwərdigarning mirasidin yeyix»** — demək, Pərwərdigarning mirasi boloɣan zemindiki məḥsulatlardin yeyix. ■ **18:1** Qəl. 18:20; Қan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Qəl. 18:20-32; Қan. 10:9; Əz. 44:28 □ **18:8 «məyli u atisidin қaloɣan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun,…»** — Lawiylarning əz aldioɣa qong zemini bolmaytti, bəlki pəқət bəzi xəḥərlərdə қoru-jayliri wə ətrapida qəklik yaylaқlirila bolatti. «Qəl.» 35:1-8ni kərüng. Baxқa nəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **18:10 «…balilirini ottin ətküzüx»** — bəlkim «insan қurbanliқi»ni kərsitixi mumkin. ■ **18:10** Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yəx. 8:19

14 qünki sən zemindin ḥəydəydioɣan bu əllər rəmqilər wə palqilaroɣa qulaq salidu;
biraq Pərwərdigar Hudaying seni undaq qilixqa yol qoymaydu.

Kəlgüsidiki uluoɣ pəyoɣəmbər

15 Pərwərdigar Hudaying silər üqün aranglardin, qerindaxliringlar arisidin manga
ohxaydioɣan bir pəyoɣəmbər turoɣuzidu; silər uningoɣa qulaq selinglar. ■
16 Bu silər Ḥorəb teoɣida yioɣiloɣan kündə Pərwərdigar Hudayinglardin:
«Pərwərdigar Hudayimning awazini yənə anglimayli, bu dəḥxətlik otni kərməyli,
bolmisa əlüp ketimiz» dəp tələp qiloɣininglaroɣa pütünləy mas kelidu. ■
17 Xu qaoɣda Pərwərdigar manga: «Ularning manga degən səzi yahxi boldi.
18 Mən ularoɣa qerindaxliri arisidin sanga ohxaydioɣan bir pəyoɣəmbərni
turoɣuzimən, Mən Öz səzlirimni uning aoɣzioɣa salimən wə u Mən uningoɣa barlik
tapilioɣinimni ularoɣa səzləydu. ■
19 Wə xundaq boliduki, u Mening namimda dəydioɣan səzlirimgə qulaq salmaydioɣan
ḥərqandaq kixi bolsa, Mən uningdin ḥesab alimən.□
20 Əmma Mening namimda baxbaxtaqlik qilip Mən uningoɣa tapilimioɣan birər
səzni səzlisə yaki baxqa ilaḥlarning namida səz qilidioɣan pəyoɣəmbər bolsa, xu
pəyoɣəmbər əltürülsun.□ ■
21 Əgər sən kənglüngdə: «Pərwərdigar qilmioɣan səzni qandaq pərq etimiz» desəng,
22 bir pəyoɣəmbər Pərwərdigarning namida səz qiloɣan bolsa wə u bexarət qiloɣan ix
tooɣra qiqmisa yaki əməlgə axurulmisa, undaqta bu səz Pərwərdigardin qiqmioɣan;
xu pəyoɣəmbər baxbaxtaqlik bilən səzligən dəp, uningdin qorqma.

19

Adəm əltürüx tooɣrisidiki qanun — panaḫlik xəḫərliri

1 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɣan zemindiki taipilərni silərning ald-
inglardin üzüp taxlioɣan waqtida wə silər xundaqla ularning xəḫərliri wə öyliridə
turoɣininglarda,
2 silər xu qaoɣda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɣan zeminda üq xəḫərni
ayrim qilixinglar kerək; ■
3 xundaqla, adəm öltürgən ḥərbir kixi xu yərlərgə, xu xəḫərlərning birigə qeqip
beriwalsun dəp yol ḥazirlap, Pərwərdigar Hudayinglar miras boluxqa silərgə
beridioɣan zeminni üq rayonoɣa bəlisilər.
4 Tirik qelix üqün xu yərlərgə qeqip beriwaloɣan, adəm öltürgən kixi tooɣruluq
bəlgilimə mundaq: — u qoxnisini tasadipiyliqtin urup öltürüp qoyoɣan, xundaqla
əslidə uningoɣa öq-adawiti bolmioɣan bolsa, xu yərgə qeqip beriwalsa bolidu. ■
5 Məsilən, u qoxnisi bilən otun kesixkə ormanoɣa kirgən bolup, dərəhni kesixkə
paltini kətürgəndə palta bexi sepidin ajrap ketip qoxnisioɣa tegip ketip uni öltürüp
qoysa, undaqta jawabkar kixi bu xəḫərlərdin birigə qeqip beriwelip ḥayat qalidu;

■ **18:15** Yḥ. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ **18:16** Mis. 20:19; Qan. 5:25; Ibr. 12:19 ■ **18:18** Yḥ. 4:25 □ **18:19 « *xu pəyoɣəmbər*** Mening namimda dəydioɣan səzlirimgə qulaq salmaydioɣan ḥərqandaq kixi bolsa, mən uningdin ḥesab alimən» — bu uluoɣ pəyoɣəmbərning salaḥiyiti tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **18:20 «baxqa ilaḥlarning namida səz qilidioɣan pəyoɣəmbər ... öltürülsun»** — baxqa birhil tərjimisi: «baxqa ilaḥlarning namida səz qilidioɣan pəyoɣəmbər ... əlidu» — demək, özlükidin əlidu. Bizningqə muxu yərdə Hudaning kərsətkini xu pəyoɣəmbərni öltürüx kerəkliki bolsa kerək. ■ **18:20** Qan. 13:6; Yər. 14:14 ■ **19:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:9-34; Yə. 20:2 ■ **19:4** Mis. 21:13; Qan. 4:41,42

6 bolmisa, qan qisasi aloquqi oqəzipi qaynioqanda adəm əltürgən kixini qooqlaydu wə
yol uzun boloqaqqa, uningoqa yetixiwelip əltürüwetixi mumkin; əməliyəttə, u kixi
əlümgə layiq əməs, qünki uning əslidə qoxnisioqa heqqandaq əq-adawiti yoq idi. □
7 Xunga mən silərgə: «Əzünglar xundaq üq xəḥərni ayrixinglar kerək» dəp əmr
qilimən.
8 Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlaroqa qəsəm qiloqinidək qegrayinglarni
kengəytixni, ata-bowiliringlaroqa wədə qiloqan barliq zeminni silərgə təqdim qilixni
halaydu; ■
9 silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx wə uning yollirida daim mengix üqün mən
silərgə bügün tapilioqan bu əmrni tutsanglarla U xundaq qilidu, undaqta silərmu
əzünglar üqün bu üq xəḥərdin baxqa yənə üq xəḥərni qoxisilər. □ ■
10 Wə xundaq qilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras qilip təqdim
qilidioqan zemin arisida naḥək qan təkülməydu wə xuningdək gədininglaroqa hun
gunaḥi qüxməydu.
11 Lekin birsi qoxnisioqa əq-adawət tutqan bolsa, paylap turup uningoqa ḥujum qilip,
urup əltürüwətsə wə xu xəḥərlərdin birigə qeqip beriwaloqan bolsa, ■
12 undaqta uning əz xəḥiridiki aqsaqallar adəm əwətip uni xu yərdin yandurup kelixi
kerək, andin uni əltürülsun dəp «qan qisasi aloquqi»ning qolioqa tapxuruxi kerək.
13 Sən uni ḥeq ayimioqin, xundaq qiloqanda Israildin təkülgən gunaḥsiz qanning
deoqini tazilioqan bolisilər; andin ḥalinglar yahxi bolidu.□

Guwaḥqilar tooqruluq qanun

14 Pərwərdigar Hudaying sanga igiləx üqün təqdim qilidioqan zeminda burunqilar
miras yeringdə bekitkən, qoxnangning pasil texini yətkiməsliking kerək.■
15 Məlum jinayət yaki gunaḥ tooqrisida birsigə «U gunaḥ qiloqan» dəp ərz-xikayət
qilixta yaloquz birla guwaḥqi bolsa kupayə qilmaydu, bəlki ḥəmmə ix ikki yaki üq
guwaḥqining səzi bilən bekitilsun.■
16 Birsi tooqruluq «palanqi-pokunqi gunaḥ qiloqan» dəp ərz qilidioqan qara niyətlik
bir guwaḥqi qiqsa,
17 dəwalixip qaloqan ikki adəm Pərwərdigarning aldida, xu künlərdə bolidioqan
kaḥinlar wə soraqqi bəglər aldida ḥazir bolsun;
18 soraqqi bəglər əstayidillik bilən təkxürsun; əgər heliqi guwaḥqi yaloqan guwaḥqi
bolup, əz qerindixi tooqruluq yaloqan guwaḥlik bərgən bolsa,
19 undaqta, silər dəl u qerindixioqa qilmaqqi boloqinidək uningoqimu xundaq
qilinglar. Xundaq qilsanglar rəzillikni aranglardin yoqitisilər. ■
20 Qaloqan həlqmu bu ixni anglaydu wə qorqidu wə xundaqla, aranglarda undaq rəzil
ixni yənə qilmaydu.
21 Silər ḥeq rəḥim qilmanglar; janoqa jan, kəzgə kəz, qixqa qix, qoloqa qol, putqa put
elinsun.□ ■

□ **19:6 «qan qisasi aloquqi» —** qan qisasioqa elixqa ḥoquqluq kixining roli tooqrisidiki qanun-bəlgilimilər «Qəl.» 35:10-35də kərsitilidu. **«yol uzun boloqaqqa» —** birla panaḥlinidioqan xəḥər boloqanda, adəm əltürgən kixi turoqan jay u xəḥərgə yiraq bolup kelixi mumkin; xunga, Pələstində bir-biridin tarqaq altə xəḥər (andin yənə üq xəḥər) tallinip «panaḥliq xəḥər» dəp bekitilgən. ■ **19:8** Yar. 28:13; Qan. 12:20 □ **19:9 «mən silərgə bügün tapilioqan bu əmr» —** bəlkim «Qanun Xərḥi» degən kitabtiki əḥdə, yəni barliq əmr-pərmanlarni kərsitixi mumkin. ■ **19:9** Yə. 20:7 ■ **19:11** Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Qəl. 35:16 □ **19:13 «sən uni ḥeq ayimioqin» —** ibraniy tilida «kəzüng uni ḥeq ayimisun». ■ **19:14** Pənd. 22:28 ■ **19:15** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yḥ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ **19:19** Pənd. 19:5 □ **19:21 «Silər ḥeq rəḥim qilmanglar» —** ibraniy tilida «kəzüng ḥeq ayimisun». **«janoqa jan, qixqa qix, putqa put ... elinsun» —** bu səzlər «qisas elix» prinsipi əməs, bəlki Hudaning muqəddəs qanunining adil təlipidur. Hudaoqa təxəkkür, Uning meḥir-xəpqiti adilliqidin ziyadə ḥalqip qiqidu! «Mat.» 5:38-48ni kərüng. ■ **19:21** Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38

20

Düxmənlər bilən jəng қilix tooғruluқ

1 Əgər sən düxmənliringgə jəng қiloғili qiқip, at wə jəng ḥarwilirini, xundaқla
өzüngdin kөp boloғan bir əlni kөrsəng, ulardin ḥeq қorқma. Qünki seni Misir
zeminidin qiқirip kəlgən Pərwərdigar Hudaying Өzi sən bilən billidur.
2 Silər jənggə qiқix aldida kaḥin өzi aldioғa qiқip həlққə söz қilip
3 ularoғa: Əy Israil, anglanglar! Silər bügün düxmənliringlar bilən soқuxux
aldida turuwatisilər. Kөngülliringlar jür'ətsiz bolmisun; қorқmanglar, titriмənglar,
ularning səwəbidin dəkkə-dükkigə qüxmənglar;
4 qünki Pərwərdigar Hudaying Өzi düxmənliringlar üstidin oғəlibə қilixinglar üqün
silər bilən billə jənggə qiқidu» — dəp eytsun.
5 Xu qaoғda əməldarlar həlққə mundaқ desun: — «Aranglarda bir yengi өy selip, uni
Hudaoғa atimioғan birsi barmu? Undaқta u өz өyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə
өlüp ketip, baxқa kixi kelip uni *Hudaoғa* atixi mumkin.
6 Tək selip üzümzar bərpa қilip, tehi uning mewisini yemigən birkim barmu? Bar
bolsa өyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə өlüp kətsə, baxқa kixi kelip uning
mewisini yeyixi mumkin.■
7 Bir қiz bilən wədiləxkən bolup, tehi uni өz əmrigə almioғan birkim bolsa, u өyigə
yenip kətsun, bolmisa u jəngdə өlüp kətsə, baxқa kixi kelip uni өzigə hotunluққa
elixi mumkin».■
8 Andin mənsəpdarlar həlққə yənə səzləp: «Қorқup kətkən, jür'ətsiz birkim barmu?
U өyigə yenip kətsun. Bolmisa қerindaxlirining yürikimu uningkidək jasarətsiz
bolup қelixi mumkin» dəp eytsun.■
9 Əməldarlar həlққə xularni eytқandin keyin ular həlқning aldida yetəkqilik қilixқa
қoxunloғa sərdarlarni tiklisun.
10 Silər ḥujum қilixқa məlum bir xəḥərgə yeқinlaxқininglarda awwal uningoғa sülḥi
tooғrisida söz қilinglar.
11 Əgər ular sülḥini halaymiz, dəp jawab berip өz dərwazilirini silərgə aqsa, undaқta
uningda turuwatқan ḥəmmə həlқ silərgə beқinip қulluқ ḥaxarda bolidu.
12 Lekin silər bilən sülḥi қilixқa unimay, bəlki silər bilən jəng қilmaқqi bolsa silər
uni қorxanglar.
13 Pərwərdigar Hudayinglar uni қolunglaroғa tapxuroғanda uningdiki ḥərbir ərkəkni
қiliqlap өltürünglar;
14 lekin ayallar bilən baliliri, kala bilən xəḥərdiki ḥəmmə nərsini, yəni bar-
liқ oғəniymətni өzünglaroғa olja қilip elinglar; Pərwərdigar Hudayinglar өz
düxmənliringlardin silərgə elip bərgən oljidin yəp söyünisilər.
15 Silərdin yiraқta boloғan, *zeminoғa təwə bolmioғan* əllərning xəḥərlirigə xundaқ
қilinglar.

Қanaaniylar bilən jəng қilixtiki қanun

16 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip beridioғan zemindiki əllərning
xəḥərlirini bolsa, ularning iqidiki tiniқi bar ḥeq nərsini tirik қoymay, ■
17 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə buyruoғandək Ḥittiylar bilən Amoriylar,
Қanaaniylar bilən Pərizziylər, Ḥiwiylar bilən Yəbusiylarning ḥəmmisini təltөküs
yoқitixinglar kerək.
18 Bolmisa, ular өz ilaḥlirioғa qoқunuxtiki ḥəmmə yirginqlik ixlirini silərgə өgitip,
Pərwərdigar Hudayinglaroғa gunaḥ қilidioғan bolisilər.

■ **20:6** Law. 19:23,24,25 ■ **20:7** Қan. 24:5 ■ **20:8** Ḥak. 7:3 ■ **20:16** Qəl. 33:52; Қan. 7:1, 2

19 Bir xəḥərni igiləx üqün uzun wақit jəng қilip қorxap turuxқa toоrа kəlsə, uning ətrapidiki dərəhlərni palta bilən kesip wəyran қilmanglar; qünki ularning mewisini yesənglar bolidu. Xunga ularni kəsmənglar; qünki daladiki dərəhlər қorxiwelix kerək boloғan adəmmidi?
20 Lekin silər mewilik dərəh əməs dəp bilgən dərəhlərni kesip yoқitip, silər bilən soқuxқan xəḥərni ḥujum қilip oғulitixқa xu dərəhlərdin istiḥkam-potəylərni yasisanglar bolidu.

21

Eniқlanmioғan қatillиқ delosi toоrisida

1 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip igiləxkə beridioғan zeminda, dalada əltürülgən bir jəsət tepilsa, əmma uni əltürgən adəm məlum bolmisa,
2 aқsaқalliringlar bilən soraқqi bəgliringlar qiқip ələk tepiloғan yər bilən ətrapidiki xəḥərlərning ariliқini əlqisun;
3 əltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḥərning aқsaқalliri bolsa ixқa selinmioғan, boyuntoroқmu selinmioғan inək tepip kəlsun;
4 xu xəḥərning aқsaқalliri inəkni süyi tohtimay aқidioғan, ḥəydilip terilmioғan bir jiloғioға elip berip, xu jiloғining əzidə inəkning boynini sunduruwətsun;
5 xu qaoғda Lawiyning əwladliri boloғan kaḥinlar ularning қexioға kəlsun; qünki Pərwərdigar Hudayinglar ularni Əzining aldida hizməttə bolup, Pərwərdigarning namida bəht-bərikət tiləxkə tallioғandur. Ḥərbir dəwa wə ḥərbir tayaқ jazasi ularning səzi boyiqə kesilsun.
6 Əltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḥərdiki aқsaқallarning ḥəmmisi xu jiloғioға kelip, boyni sunduruloғan inəkning üstidə turup, қollirini yuyup
7 guwaḥliқ berip: «Қollirimiz bolsa bu қanni təkmidi, kəzlirimiz bu ixni kərmidi;
8 əy Pərwərdigar, Sən Əzüng ḥərlük bədili tələp қutқuzoғan həlқing Israilni kəqürgəysən wə naḥəқ aққan қanning gunaḥini Israil həlқinggə artmioғaysən» — desun; xundaқ қilip bu қan gunaḥioға kafarət kəltürülgən bolidu.
9 Silər xundaқ қilip Pərwərdigarning nəziridə tooғra boloғanni қilip naḥəқ təkülgən қanning gunaḥini əzünglardin qiқiriwətkən bolisilər.

Hotunluққa elinoғan əsir tooғruluқ қanun

10 Əgər silər düxmənliringlar bilən jəng қiloғili qiққininglarda Pərwərdigar Hudayinglar ularni қolunglaroға bərgəq, ulardin əsir aloғan bolsanglar,
11 bu əsirlərning arisida qiraylиқ bir ayalni kərüp, kənglüng uningoға qüxüp, uni əmringgə elixni halisang,
12 undaқta uni əyünggə elip baroғin; u qeqini qüxürüp, tirnaқlirini yasap,
13 əsirliktə kiygən kiyimlirini selip, əyüngdə olturup toluқ bir ay ata-anisi üqün matəm totsun; andin sən uning қexioға kirip uni əzünggə ayal қilip uningoға ər bolsang bolidu.
14 Keyin, əgərdə kənglüng uningdin səyünmisə, u қəyərni halisa, baroғili қoyuxung kerək; uni puloға satmioғin wə uningoға dedəktək muamilə қilmioғin, qünki sən uningoға yeқinliқ қilip uyat қiloғansən.

Balilar tooғruluқ қanun

15 Əgər birsining ikki ayali bolup ularning birigə amraқliқ, yənə birigə өqlük қiloɣan
bolsa wə amraқ wə өq boloɣan ḥər ikkisidin ooɣul tuoɣuloɣan bolsa, tunjisini өq
ayalidin tapқan bolsa
16 undaқta u kixi ooɣullirioɣa barini miras üqün üləxtürüp bərgən künidə өq ayalining
ooɣli, yəni uning tunji ooɣlining ornioɣa amraқ ayalining ooɣlini tunji ooɣullukқa
қoyuxқa bolmaydu.
17 U bəlki өq ayalining ooɣlini tunji ooɣlum dəp etirap қilsun; qünki bu uning küq-
қuwwiti bar waқtidiki dəsləpki mewisidur; tunji ooɣulluқ ḥoқuқi uningki boloɣaqқa,
atisi barliқ mal-mülüktin uningoɣa ikki ülüx miras bərsun.■
18 Əgər birsining baxbaxtaқ wə itaətsiz ooɣli bolsa, u nə atisining səzigə, nə anisining
səzigə қulaқ salmay, ḥətta tayaқ-tərbiyimu kar қilmay, ularning gepini yənila
anglimisa,
19 Uning ata-anisi uni tutup, xəḥərning dərwazisioɣa elip berip, xəḥərning
aқsaқallirining қexioɣa kəltürsun; □
20 ular xəḥərning aқsaқallirioɣa ərz қilip: — «Bu ooɣlimiz baxbaxtaқliқ wə itaətsizlik
қilip, səzimizni anglimay yüridu; u nəpsi yaman, xarabhor bolup қaldi» dəp eytsun.
21 Xuning bilən xəḥərning ḥəmmə həlқi bir bolup uni qalma-kesək қilip өltürsun.
Silər bu yol bilən өzünglardin rəzillikni qiқiriwetisilər; pütkül Israil bu ixni anglap
қorқidioɣan bolidu.

Jinayətqining jəsiti

22 Əgər birsi өlüm jazasioɣa layiқ gunaḥ sadir қilip, өltürülgən bolsa wə jəsitini bir
dərəhkə esip қoyoɣan bolsanglar,
23 өlüki keqiqə dərəhtə қalmisun; қandaқla bolmisun, silər dərəhkə esiloɣuqini
xu kündə kəmüwetinglar (qünki kimdəkim *dərəhkə* esiloɣan bolsa, Huda təripidin
lənətkə қalduruloɣan kixi ḥesablinidu). Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Huday-
inglar silərgə miras қilip bərgən zeminni buloɣimioɣan bolisilər.■

22

Yitkən janiwarlar, kiyinix қatarliқlar tooɣruluқ bəlgilimilər

1 Sən қerindixingning kalisi ya қoyi ezip kətkinini kərsəng, qatiқing bolmay yürmə;
қandaқla bolmisun, uni қerindixingning қexioɣa yətküzüp bər. ■
2 Əgərdə қerindixing sanga yeқin olturmisa wə yaki igisini tonumisang, xu ḥaywanni
өz өyünggə elip kelip, қerindixing uni izdəp kəlgüqə өzüng saқlap andin uningoɣa
tapxurup bərgin.
3 Sən ohxaxla uning yitkən exiki yaki kiyimlirinimu xundaқ қil; xundaқla
қerindixingning ḥərқandaқ yitkən nərsisini tepiwalsang, unimu xundaқ қiloɣin; sən
өzüngni bu ixtin қaqurmioɣin.
4 Əgər қerindixingning exiki yaki kalisining yolda yiқilip qüxkinini kərsəng,
sən bu əḥwaldin өzüngni қaqurmioɣin; қerindixingoɣa yardəmlixip ulioɣini tartip
turoɣuzoɣin.
5 Ayal kixi bolsa ərlərning kiyimini kiymisun; xuningoɣa ohxaxla ər kixi ayal kixining
kiyimini kiymisun; qünki kimki xundaқ қilsa, Pərwərdigar Hudayingning aldida
yirginqlik bolidu.

■ **21:17** Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zəb. 78:51 □ **21:19 «... uni tutup, xəḥərning dərwazisioɣa ... xəḥərning aқsaқallirining қexioɣa kəltürsun»** — kona zamanlarda xəḥərning aқsaқalliri soraқ-dəwalar üstidin ḥəküm qiқirix üqün xəḥər dərwazisida olturatti. ■ **21:23** Gal. 3:13 ■ **22:1** Mis. 23:4

6 Əgər sən yolda ketiwetip, bir dərəhtə yaki yərdə baliliri yaki tuhumliri bolƣan
ḳuxning uwisiƣa uqrisang, anisi tuhum yaki balilirini besip yatḳan bolsa, ana-
balilirini biraḳla almiƣin;
7 ḥeq bolmiƣanda sən anisini ḳoyuwetip, balilirinila alsang bolidu; xundaḳ ḳilsang
sanga yahxi bolup uzun өmür kөrisən.
8 Yengi bir өy salsang, өgzənggə bir tosma tam yasiƣin; bolmisa birsi uningdin yiḳilip
qüxsə, өzünggə ḳan tөkülüx gunaḥini kəltürüxüng mumkin.

Sapliḳ toƣrisidiki ixlar

9 Өz üzümzarliḳingƣa ikki hil uruḳ qaqmiƣin; bolmisa teriƣiningning ḥəmmisi wə
üzümzarliḳning məḥsulatliri bulƣanƣan ḥesablinidu.□ ■
10 Sən kala bilən exəkni birgə ḳoxup yər ḥəydimigin.
11 Yung wə kanaptin ibarət ikki hil yiptin toḳolƣan kiyimni kiymigin.
12 Sən yepinƣan tonungning tөt burjikigə pөpük ḳoyƣin.■

Ər-hotunluḳta sap dilliḳ bolux kerək

13 Əgər biri hotun elip uningƣa yeḳinqiliḳ ḳilƣandin keyin uningƣa өq bolup,
14 Uning yaman gepini ḳilip, uningƣa bətnam qaplap, ərz ḳilip: «Mən bu hotunni
aldim, lekin uningƣa yeḳinqiliḳ ḳilsam uning ḳiz əməslikini bildim» desə,
15 undaḳta ḳizning ata-anisi ḳizning pakliḳ ispatini elip xəḥər dərwazisida olturƣan
xəḥərning aḳsaḳalliriƣa kəltürsun,
16 andin ḳizning atisi aḳsaḳallarƣa sөz ḳilip: «Mən ḳizimni bu kixigə hotunluḳḳa
bərdim, lekin u uningƣa өq bolup ḳaldi;
17 wə mana, u uning yaman gepini ḳilip, bətnam qaplap ərz ḳilip: «Ḳizingning ḳiz
əməslikini bildim» dəydu. Biraḳ mana ḳizimning pakliḳ ispati!» dəp, ispat rəhtni
aḳsaḳallarning aldida yeyip ḳoysun.
18 U waḳitta xəḥərning aḳsaḳalliri erini tutup uningƣa tayaḳ-tərbiyə berip,
19 Israildiki bir pak ḳizning yaman gepini ḳilip, uningƣa bətnam qapliding dəp, yüz
xəkəl kümüx tөlətsun; andin ular pulni ḳizning atisiƣa bərsun dəp bekitsun. Əmma
ḳiz bolsa xu kixining hotuni bolup turiwerixi kerək; ər pütün өmridə uni ḳoyup bərsə
bolmaydu.
20 Lekin bu sөz rast qiḳip, ḳizning pakliḳ ispati bolmisa,
21 ḳizni atisining өyining dərwazisi aldiƣa aparsun wə atisining өyidə buzuḳluḳ ḳilip
Israilning iqidə xərməndilik ḳilƣanliḳi üqün uning xəḥirining adəmliri xu yərdə
uni qalma-kesək ḳilip өltürsun. Xundaḳ ḳilƣininglarda silər өzünglardin rəzillikni
qiḳiriwetisilər.
22 Əgər birsi eri bar hotun bilən zina ḳilip tutulup ḳalsa, zina ḳilixḳan ər-hotun
ikkilisi өltürülsun. Xundaḳ ḳilƣanda Israilning iqidin rəzillikni qiḳiriwetisilər.■
23 Əgər birsi xəḥərdə biraw bilən wədilixip ḳoyƣan bir ḳizni uqritip, uning bilən
billə bolsa,
24 ikkilisini xəḥərning dərwazisiƣa elip qiḳip qalma-kesək ḳilip өltürünglar; ḳiz
bolsa xəḥərdə turup warḳirimiƣini üqün, ər bolsa baxḳisining wədiləxkən ḳizi bilən
yatḳini üqün өltürülsun. Xundaḳ ḳilip, silər өzünglardin rəzillikni qiḳiriwetisilər.

□ **22:9 «Өz üzümzarliḳingƣa ikki hil uruḳ qaqmiƣin»** — mənisi (1) üzümzar iqidə ikki hil axliḳ terixḳa bolmaydu; (2) üzümzar iqidə, üzüm uruḳliridin baxḳa uruḳlarni terixḳa bolmaydu. Bizningqə birinqi mənisi toƣridur («Law.» 19:19ni kөrüng). **«bulƣanƣan ḥesablinidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «muḳəddəslikkə musadirə ḳilinidu» — demək, musadirə ḳilinip Hudaƣa, yəni ibadəthanidiki hizməttə ixlitixkə tapxuruluxi kerək. Xübḥisizki, bu ayəttiki wə 10-11-ayətlərdiki əmrlərning ḥəm əməliy paydisi bar ḥəm roḥiy jəḥəttin kөp kөqmə mənisi bar. Oḳurmənlər өzliri Injildin xu kөp kөqmə mənilirini tapalaydu. ■ **22:9** Law. 19:19 ■ **22:12** Qөl. 15:38; Mat. 23:5 ■ **22:22** Law. 20:10

25 Əgər ər kixi baxқisi bilən wədiləxkən қizni dalada uqritip, uni tutuwelip uning
bilən yatsa, pəқət қiz bilən yatқan ər kixi eltürülsun.
26 Қizoɳa bolsa, ḥeqnemə қilmanglar, qünki қizning əzidə ölümgə layiқ ḥeq gunaḥ
yoқ. Bu ix bolsa birsi қoxnisioɳa ḥujum қilip uni eltürwətkəngə ohxax ixtur.
27 Qünki u baxқisioɳa wədiləxkən қizni dalada tutuwaloɳanda, қiz towlioɳan bolsimu
uni қutқuzoɳudək kixi tepilmioɳan.
28 Əgər birsi birər ər bilən wədiləxmigən қizni tutuwelip, uning bilən yetip ḥər ikkisi
tutulsa,
29 қiz bilən yatқan adəm қizoɳa yeқinqilиқ қilip har қiloɳini üqün қizning atisioɳa əllik
xəkəl kümüx berixi kerək; andin қizni əzigə hotun қilip elixi kerək; u pütkül əmridə
uni қoyup bərsə bolmaydu.■
30 Ḥeqkim atisining hotunini almasliқi kerək, atisining yotқinini aqmasliқi kerək.□

23

Jamaətning sapliқi

1 Kimki soқulux yaki kesilix tüpəylidin ahta қiliwetilgən bolsa, Pərwərdigarning
jamaitigə kirmisun.□
2 Kimki ḥaramdin tuoɳuloɳan bolsa Pərwərdigarning jamaitigə kirəlməs; oninqi
əwladioɳiqə mundaқlardin ḥeqkim Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun.
3 Ḥeqbir Ammoniy wə ya ḥeqbir Moabiy Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun;
oninqi əwladioɳiqə ulardin ḥeqkim Pərwərdigarning jamaitigə ḥərgiz kirmisun. ■
4 Səwəb xuki, silər Misirdin qiққininglarda ular aldinglaroɳa yeməklik, su elip
qiқmidi wə silərgə ziyankəxlik қilixқa silərni қaroɳisun dəp, Aram-Naḥaraimdiki
Petorluқ Beorning ooɳli Balaamni yallidi. □ ■
5 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar bolsa Balaamning səzini anglimay, bəlki silər
üqün қaroɳixni bərikətkə aylanduruwətti; qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə
muḥəbbət baoɳlioɳan.
6 Silər ḥəmmə künliringlarda *Ammoniylar wə Moabiylar*ning aman-esənliki wə
bəhtini ḥərgiz istimənglar.
7 Lekin Edomiylar қerindixinglar boloɳaq, ularoɳa nəprət bilən қarimanglar. Misir-
liқlaroɳimu nəprət bilən қarimanglar, qünki silər ularning zeminida musapir bolup
turoɳanidinglar.
8 Bularning üqinqi əwladidin tuoɳuloɳan balilar Pərwərdigarning ibadət jamaitigə
kirsə bolidu.

Xəhsiy tazliқ

9 Düxmənliringgə қarxi jənggə qiқip qedir tiksəng, ḥərhil napakliқtin eḥtiyat қiloɳin.

■ **22:29** Mis. 22:16 □ **22:30 «atisining hotuni» —** əgəy anisi yaki atisining toқili. **«atisining yotқinini aqmasliқi kerək» —** demək, atisining toқili yaki əgəy anisi bilən munasiwət ətküzsə atisining nomusioɳa təgkən bolup ḥesablinidu. □ **23:1 «Pərwərdigarning jamaiti» —** bu ibarə: birinqidin muқəddəs jay aldida bolsun yaki baxқa yərlərdə bolsun ibadət sorunlirini, xundaқla Pərwərdigar Israiloɳa tapxuroɳan ḥeyt-bayramlaroɳa қatnixix imtiyazini kərsitidu; ikkinqidin, Israildiki toluқ ḥoқuқluқ puқralar, yəni əməldar, aқsaқallar yaki soraқqi bolalaydioɳanlarni kərsətsə kerək. «…ahta bolup қaloɳan bolsa Pərwərdigarning ibadət jamaitigə kirəlməs» — қədimki zamanlarda butpərəslər əz butlirioɳa sadaқətlikini bildürüx üqün bəzidə əz jinsiy əzalirini kesiwetətti. ■ **23:3** Nəḥ. 13:1 □ **23:4 «ular aldinglaroɳa yeməklik, su elip qiқmidi» —** ibraniy tilida «ular aldinglaroɳa nan, su elip qiқmidi». ■ **23:4** Qəl. 22-24

10 Əgər aranglarda keqisi birsi qüxidə Xəytan atlap napak bolоqan bolsa, u
qedirgaḥdin qikip kətsun; qedirgaḥqa udulla kirmisun; □
11 kəqkurun kirgəndə u suoqa qüxüp, kün patkanda qedirgaḥoqa yenip kirsun.
12 *Ḥajitinglar* üqün qedirgaḥning sirtida bir jayinglar bolsun; tərətkə xu yərgə
beringlar.
13 Saymanliring iqidə bir gürjək bolsun; sən sirtta tərətkə oltursang, uning bilən ərək
kolap təritingni kəmüwət.
14 Qünki Pərwərdigar Hudaying seni kutkuzuxka, düxmənliringni aldinglaroqa
tapxuruxka qedirgaḥing otturisida yüridu; xunga sening qedirgaḥing pak bolsun.
Bolmisa U seningkidə birər paskinilik kərsə səndin ayrilip ketixi mumkin.

Kullaroqa kandak muamilə kilix

15 Өz hojisidin keqip yeningoqa kəlgən kulni өz hojisioqa tutup bərmigin.
16 U aranglarda silər bilən billə turup, kaysi xəḥərning dərwazisi iqidə kaysi yərni
tallisa, xu yərdə tursun. Silər uningoqa zulum kilmanglar.
17 Israilning kizlirining arisida ḥeqbir paḥixə bolmisun, Israilning ooqullirining
arisida ḥeqbir paḥixə ḥəziləк bolmisun.
18 Bir kəsəmni bəja kəltürmək üqün Pərwərdigar Hudayinglarning өyigə paḥixining
pulini yaki ḥəziləkning pulini kəltürmigin; qünki bu ikkisi Pərwərdigar Hudayingn-
ing aldida yirginqliktur.□

Өsüm wə kəsəmlər tooqruluk

19 Silər өz kerindixinglardin өsüm almanglar; pulning өsümi bolsun, axlikning өsümi
bolsun yaki ḥərkandak өsüm aloqudək baxka nərsining өsümini alsanglar bolmaydu.
■
20 Əmma qətəlliktin өsüm alsanglar bolidu, lekin kerindixinglardin ḥeq өsüm
almanglar. Xundak kilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silər uni igiləxkə kiridioqan
zeminda, kolliringlarning barlik əmgikidə silərgə bərikət beridu.
21 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida bir nərsini ataxka kəsəm kiloqan bolsang,
uningoqa əməl kilixka ḥayal kilma. Bolmisa, Pərwərdigar Hudaying uni səndin tələp
kiloqinida gunaḥkar bolisən. ■
22 Lekin əgər sən bir nərsini ataxka kəsəm kilmisang, u sanga ḥeq gunaḥ bolmaydu.
23 Aoqzingdin qikkanoqa əməl kiloqin; Pərwərdigar Hudayingoqa kəsəm kilip
atioqiningni, yəni aoqzingning səzi boyiqə ihtiyariy ḥədiyəngni sunuxung kerək.
24 Sən koxnangning tallikioqa kirsəng halioqiningqə yəp toyun, əmma kaqa-
kuqangoqa elip mangmioqin.
25 Koxnangning pixkan ziraətlikigə kirsəng, kolung bilən ziraətning bexini üzüp
alsang bolidu; əmma koxnangning ziraətlirigə oroqak saloquqi bolma.■

24

Talak heti berix tooqruluk

□ **23:10 «Xəytan atlap» —** biz muxu səzni tərjimimizdə ixlətkinimiz Xəytanning bu ixka məs'ul ikənlikini kərsətkinimiz yok. Okurmənlər bu səzgə tonux boloqanliki üqün ixlətтuk, halas. □ **23:18 «ḥəziləк» —** ibraniy tilida «it». Ayəttə alaḥidə kəzdə tutuloqini butpərəslik yolida paḥixə bolup tenini satkuqilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Nəḥ. 5:2-13; Luka 6:34, 35 ■ **23:21** Qəl. 30:3 ■ **23:25** Mat. 12:1

1 Əgər birsi bir ayalni əmrigə alоɳandin keyin uningda birər sət ixni bilip, uningdin səyünmisə, undaқta u talaқ hetini pütüp, uning қoliоɳa berixi kerək; andin uni əz əyidin qiқiriwətsə bolidu. □ ■
2 Ayal uning əyidin qiққandin keyin baxқa ərgə təgsə bolidu.
3 Bu ikkinqi ərmu uni yaman kərüp, talaқ hetini yezip қoliоɳa berip uni əz əyidin qiқiriwətsə yaki uni alоɳan ikkinqi eri əlüp kətsə
4 uni қoyup bərgən awwalқi eri uni napak ḥesablap, ikkinqi қetim hotunluққa almisun; qünki undaқ қilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu. Sən Pərwərdigar Hudaying sanga miras қilip beridiоɳan zeminning üstigə gunaḥ yüklimigin.□

Rəḥimdillиқ, mahaw kesili wə adalət tooɳruluқ

5 Əgər birkim yengidin hotun alоɳan bolsa uningoɳa nə jənggə qiқix, nə baxқa birər ixқa buyrulmisun; u bəlki alоɳan hotunini hux қilix üqün bir yiloɳiqə ərkin-azad bolup əyidə oltursun.■
6 Ḥeqkim yaroɳunqaқ yaki tügmənning üsti texini kapalətkə almisun; qünki bu ix birsining ḥayatini kapalətkə alоɳandək bolidu.
7 Əgər birkim Israillardin bolоɳan қerindixining birini bulap kelip, uni қuldək ixlətsə wə yaki uni setiwətsə xu bulangqi əltürülsun; silər xundaқ қilsanglar aranglardin rəzillikni qiқiriwetisilər.■
8 Pesə-mahaw wabasi pəyda bolsa, əzünglaroɳa pəhəs bolunglar, Lawiy kaḥinlarning silərgə barliқ kərsətkinini қilinglar; mən ularoɳa қandaқ əmr қiloɳan bolsam xuningoɳa kөngül қoyup əməl қilinglar. ■
9 Misirdin qiққininglarda Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə қandaқ қiloɳinini əskə elinglar.□ ■
10 Əgər sən əz buradər-қoxnangoɳa қərz bərsəng, kapalət elix üqün əyigə kirmigin;
11 bəlki taxқirida turup tur; sanga қərzdar kixi əzi sanga beridiоɳan kapalətni taxқiriоɳa elip qiқsun.
12 Xu kixi yoқsul bolsa sən uningdin kapalətkə alоɳan *kiyimni* yepinip uhlimiоɳaysən;
□
13 Ḥeq bolmiоɳanda sən bəlki kapalətni kün patқanda uningoɳa қayturup bərgin; xundaқ қilsang u əz tonini yepinip uhliоɳanda, sanga bəht-bərikət tiləydu. Xundaқ қilsang bu ix sanga Pərwərdigar Hudayingning aldida ḥəққaniylиқ sanilidu.■
14 Ajiz, namrat mədikaroɳa naḥəқlиқ қilma, məyli u қerindaxliringlardin bolsun yaki yeza-xəḥərliringlarda turoɳan musapirlardin bolsun. ■
15 U namratliқtin əz ḥəққigə intizar bolоɳaqқa, u ixligən xu küni kün petixtin burun ḥəққini qoқum bərgin; bolmisa, u sening tooɳrangda Pərwərdigaroɳa pəryad kətüridu, bu ix gunaḥ bolup bexingoɳa qüxidu.
16 Balilirining jinayiti üqün ata əltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üqün əltürülmisun; bəlki jinayiti bar bolоɳan ḥərbir kixi əz gunaḥi üqün əlüm jazasini tartsun.■

□ **24:1 «birsi… *ayalida* birər sət ixni bilip,…»** — bu yərdiki «sət (uyatliқ) ix» zinani kərsətməydu; zinahorluқ bolsa əlüm jazasi berilətti. Xunga «sət ix» bəlkim ayalining baxқa ərlərgə қarap naz-kərəxmə қilixi, zina қilmay lekin baxқa birsi bilən birhil oynixini kərsitixi mumkin. ■ **24:1** Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ **24:4 «…undaқ қilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»** — nemixқa bu ix «Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»? Bu məsilə tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **24:5** Қan. 20:7 ■ **24:7** Mis. 21:16 ■ **24:8** Law. 13:2 □ **24:9 «… Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə қandaқ қiloɳinini əskə elinglar»** — «Qəl.» 12:1-15ni kərüng. ■ **24:9** Qəl. 12:10 □ **24:12 «sən uningdin kapalətkə alоɳan kiyimni yepinip uhlimiоɳaysən»** — yaki «kəqtə uhliоɳiningda uningdin kapalətkə alоɳan kiyimni yeningda қaldurmiоɳin». ■ **24:13** Mis. 22:26 ■ **24:14** Law. 19:13; Yaқ. 5:4 ■ **24:16** 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yər. 31:30; Əz. 18:20

17 Sən musapir yaki yetim tooɣrisidiki ḥəkümni burmilima; tul ayalning kiyim-
keqəklirinimu kapalətkə alma, ■
18 bəlki əzüngning Misirda ḳul bolup Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin ḥər ḳilip
ḳutḳuzup kəlginini yadingoɣa kəltürgin. Xunga mən sanga buningoɣa əməl ḳiloɣin
dəp buyruymən.
19 Sən etizliḳingning ḥosulini yioɣḳiningda bir baoɣ ənqini untup ḳaloɣan bolsang,
uni elip kelix üqün yenip barmioɣin; u ənqə musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa
təgsun. Xundaḳ ḳiloɣanda Pərwərdigar Hudaying sening ḳolliringning barliḳ
əmgikini bərikətləydu.■
20 Zəytun dərihingni ḳaḳḳiningdin keyin xahlirida ḳaloɣanlirini ḳayta ḳaḳma;
ḳaldukḳliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
21 Üzümzarliḳingning üzümlirini yioɣip boloɣandin keyin waxang ḳilmioɣin.
Ḳaldukḳliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
22 Əzüngning Misir zeminida ḳul boloɣiningni yadingoɣa kəltürgin; xunga mən sanga
buningoɣa əməl ḳiloɣin dəp buyruymən.

25

Ḥər türlük ḳanun-bəlgilimilər

1 Əgər ikki kixi birnərsini talixip ḳelip, ḥəküm berixni tələp ḳilip sot aldioɣa kəlsə,
undaḳta soraḳqilar dəwaoɣa ḥəküm qiḳirip ḥəḳdarni ḥəḳ, gunaḥi bar adəmni
gunaḥkar dəp jakarlisun.
2 Əgər gunaḥkar adəm dərrigə layiḳ bolsa, soraḳqi uni əzining aldida yərgə
yatḳuzup, uning ḳiloɣan gunaḥioɣa layiḳ sanap dərrilisun.
3 Lekin pəḳət ḳirik dərrila urulsun; xuningdin ziyadə urulmisun, kəp urulsa xu
ḳerindixing kəz aldingda kəmsitilgən bolidu.■
4 Sən haman tepiwatḳan kalining aoɣzini booɣmioɣin.■
5 Əgər bir yərdə turidioɣan ḳerindax aka-inilarning biri bala yüzi kərməy əlüp kətsə,
əlgən kixining ayali yat bir kixigə təgmisun; bəlki uning erining birtuoɣḳan ḳerindixi
uning ḳexioɣa kirip uni hotunluḳḳa elip, birtuoɣḳan ḳerindaxliḳ burqini ada ḳilsun;
■
6 əlgən ḳerindixining ismi Israildin əqürülməsliki üqün ayalning tunji balisioɣa uning
ismi ḳoyulsun.
7 Lekin əgər bu kixi yənggisini elixni halimisa, yənggisi *xəḫər* dərwazisidiki
aḳsaḳallarning ḳexioɣa berip: «Erimning birtuoɣḳan ḳerindixi əz ḳerindixining
ismini Israilda ḳalduruxḳa unimidi; u mən üqün birtuoɣḳan ḳerindaxliḳ burqini ada
ḳilixḳa unimidi», dəp eytsun.■
8 Andin uning xəḫiridiki aḳsaḳallar uni qaḳirtip uningoɣa nəsiḫət ḳilsun; əgər u:
«Mən uni hotunluḳḳa elixni halimaymən», dəp qing turuwalsa,
9 yənggisi aḳsaḳallarning kəz aldida uning ḳexioɣa berip, uning putidin kəxini
saldurup, yüzigə təkürüp: «Bir tuoɣḳan ḳerindixi üqün ailə ḳuruxḳa unimioɣan
kixigə xundaḳ ḳilinsun!» dəp jakarlisun. ■
10 Xu kixining nami Israilning iqidə: «Kəxi selinoɣuqining əyi» dəp atalsun.
11 Əgər ikki adəm bir-biri bilən uruxup ḳaloɣinida birining ayali əz erigə yardəmlixip
erini uroɣuqining ḳolidin ajratmaḳqi bolup, ḳolini uzitip uroɣuqining jan yerini
tutuwalsa,

■ **24:17** Mis. 22:21,22; Pənd. 22:22; Yəx. 1:23; Yər. 5:28; 22:3; Əz. 22:29; Zək. 7:10 ■ **24:19** Law. 19:9; 23:22
■ **25:3** 2Kor. 11:24 ■ **25:4** 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18 ■ **25:5** Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luḳa 20:28 ■ **25:7** Rut 4:7
■ **25:9** Rut 4:5

12 undaқta sən uningoɣa ḥeq rəḥim қilmay қolini kesiwət.□
13 Sening haltangda qong-kiqik ikki hil taraza texi bolmisun.
14 Өyüngdə qong-kiqik ikki hil əfaḥ saқlima.□
15 Taraza texing toptooɣra, durus bolsun; əfaḥingmu toptooɣra, durus bolsun. Xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminda əmrüng uzun bolidu.
16 Qünki kimki xundaқ ixlar қilsa, kimki naḥəқ ix қilsa, Hudaying Pərwərdigarning aldida yirginqlik sanilidu.■

Amaləklərdin kelidioɣan hətərni yoқitix

17 Misirdin qiқip keliwatқininglarda Amaləklərning silərgə nemə қiloɣinini esinglarda tutunglar; ■
18 ular Hudadin қorқmay, yolda silərgə uqrap, silər ḥerip-qarqap ḥalinglar қalmioɣan qaoɣda, kəyninglarda қaloɣan ajiz kixilərni urup yoқatmidimu? U Hudadin ḥeq қorқmidi.
19 Xunga, Pərwərdigar Hudaying mirasing bolsun dəp sanga igiləxkə beridioɣan zeminda, Pərwərdigar Hudaying ətrapingdiki barliқ düxmənliringdin amanliқ bərginidə, Amaləklərning namini asmanning tegidə əslənmigüdək dərijidə өqürüwət; bu ixni unutma.

26

Mewə wə baxқa məḥsulatlardin «birinqi ḥosul»ni Hudaoɣa atax

1 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga miras қilip beridioɣan zeminoɣa kirip uni өzüngning қilip igiləp olturaқlaxқanda,
2 Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminning ḥosulini aloɣanda, sən yərning dəsləpki pixқan mewisini elip, sewətkə selip Pərwərdigar Hudaying Өz namini қoyuxқa tallaydioɣan jayoɣa elip berixing kerək; ■
3 andin xu waқittiki kaḥinning қexioɣa kəltürüp, uningoɣa: «Pərwərdigar Өzi bizgə berixkə ata-bowilirimizoɣa қəsəm қiloɣan zeminoɣa kirdim, bügün mən Pərwərdigar Hudayingning aldida xundaқ boloɣinioɣa guwaḥmən», dəp eytisən.

4 Kaḥin sewətni қolungdin elip uni Pərwərdigar Hudayingning қurbangaḥining aldida қoyidu;
5 andin sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz қilip mundaқ dəysən: — «Mening atam əsli oɣerib bir aramiy idi; Misiroɣa qüxüp olturaқlaxti; ular xu yərdə sani az musapir bolsimu, baroɣanseri kөpiyip uluoɣ, küqlük, qong bir həlқ boldi. □ ■
6 Lekin Misirliқlar bizgə қattiқ қolluқ қilip, zulum selip bizni eoɣir əmgəkkə saldi.
7 Əmma biz ata-bowilirimizning Hudasi Pərwərdigaroɣa pəryad қiliwiduқ, Pərwərdigar awazimizni anglap biz tartiwatқan harliқ, japa wə zulumoɣa nəzirini saldi.
8 Xuning bilən Pərwərdigar küqlük қol wə uzartқan bilək, dəḥxətlər wə məjizilik alamətlər wə karamətlər bilən bizni Misirdin qiқirip
9 bizni bu yərgə elip kelip bu zeminoɣa, yəni süt bilən ḥəsəl ekip turidioɣan bir zeminoɣa igə қildi!

□ **25:12 «sən uningoɣa ḥeq rəḥim қilmay…»** — ibraniy tilida «kөzüng uni ḥeq ayimay…». □ **25:14 «əfaḥ»** — axliқ-danlarning əlqəm birliki, təhminən 20 yaki 27 litr. ■ **25:16** Pənd. 11:1 ■ **25:17** Mis. 17:8 ■ **26:2** Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Qəl. 15:17 □ **26:5 «Mening atam əsli oɣerib…»** — yaki «mening atam əsli sərgərdan» yaki «mening atam əsli yoқap ketəy degən». ■ **26:5** Yar. 46:1

10 Əmdi mana, əy Pərwərdigar, sən Manga bərgən bu zeminning mewisining dəsləpki
pixqinini sening qexingoqa əkəldim», dəysən.
Xularni dəp, sewətni Pərwərdigar Hudayingning ḫuzurida qoyup, Pərwərdigar
Hudayingning aldida səjdə qilisən;
11 xundaq qilip sən wə əyüngdikilər Pərwərdigar Hudayingning silərgə ata qiloqan
ḫəmmə nemətliridin hux bolunglar; əzüng, Lawiylar wə aranglarda turidioqan
musapirlar qoxulup xadlininglar.

Üqinqi yildiki əxrə

12 Sən ḫər üqinqi yilida, yəni ondin biri boloqan əxrə yilida ḫəmmə ḫosulungning
ondin birini əxrə ayrip boloqandin keyin, sən Lawiy bilən musapiroqa, yetim-yesir,
tul hotunlaroqa dərwaziliringning iqidə xulardin yəp toyunsun dəp berisən; ■
13 wə sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz qilip xundaq dəysən: «Mən əyümdin
Hudaoqa muqəddəs qilinoqan nərsilərni ayrip elip qiqip, sən Manga tapilioqan əmr
boyiqə bularni Lawiy bilən musapiroqa, yetim-yesir, tul hotunlaroqa bərdim; mən
Sening əmrliringning ḫeqbirini nə buzmidim, nə ḫeqqaqan unutmidim; ■
14 matəm tutqanlirimda xulardin ḫeqnemini yemidim, napak ḫaləttə turup bun-
ingdin birnemini almidim; əlgən kixigə atap buningdin ḫeqnemə bərmidim, bəlki
Pərwərdigar Hudayimning awazini anglap ḫər ixta Sən manga əmr qiloqining boyiqə
qildim.
15 Əmdi Sən muqəddəs makaning boloqan asmanlardin nəzər selip Əz həlqing Israilni,
xundaqla ata-bowilirimizoqa qəsəm bilən qiloqan wədəng boyiqə, ḫəsəl bilən süt
aqidioqan, bizgə bərgən bu zeminni bərikətligəysən».■

Hulasə

16 Bügün Pərwərdigar Hudaying bu bəlgilimilərgə ḫəm ḫəkümlərgə əməl qilixqa
əmr qildi; pütün qəlbing, pütün jening bilən ularni tutup ularoqa əməl qil.
17 Sən bügün Pərwərdigarni əzüngning Hudaying boluxqa, xundaqla Uning yollirida
mengixqa, Uning bəlgilimilirigə, Uning əmrlirigə, Uning ḫəkümlirigə əməl qilip
Uning awazioqa qulaq selixqa qobul qilding; ■
18 wə Pərwərdigar bolsa bügün silərni Əzining has həlqi boluxqa, Uning barliq
əmrlirini tutuxqa (U silərgə wədə qiloqandək) silərni qobul qildi.■
19 Xundaq bolsa, U silərgə izzət, nam-xəḫrət wə xan-xərəp berip, Əzi yaratqan barliq
əllərdin silərni üstün qilidu. Buning bilən silər Uning eytqinidək, Pərwərdigar
Hudayinglar üqün muqəddəs bir həlq bolisilər.■

27

Xəkəmdə yioqilix — bəht-bərikət wə lənətlik ixlar

1 Musa wə Israilning aqsaqalliri həlqqə buyrup mundaq dedi: —
«Mən bügün silərgə tapilioqan bu barliq əmrni tutunglar.
2 Iordan dəryasidin ətüp Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioqan zeminoqa
kirgən kündə, silər qong-qong taxlarni tikləp ularni ḫak bilən aqartinglar; ■
3 andin ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə wədə qiloqinidək,
Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioqan, süt bilən ḫəsəl eqip turidioqan zeminoqa

■ **26:12** Law. 27:30; Qəl. 18:24; Qan. 14:28, 29 ■ **26:13** Qan. 14:27 ■ **26:15** Yəx. 63:15 ■ **26:17** Yar. 17:7
■ **26:18** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2 ■ **26:19** Qan. 4:7 ■ **27:2** Yə. 4:1

kirixinglar üqün dəryadin ətkininglərdə, bu қanunning ḫəmmə səzlirini xu taxlarоqa pütüp қoyunglar.
4 Silər Iordan dəryasidin ətüp, mening bügünki əmrim boyiqə xu taxlarni Ebal teoqida tikləp, ularni ḫak bilən aқartinglar.
5 Silər xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglar üqün təmür əswab təgmigən taxlardin қurbangaḫ yasanglar; ■
6 Pərwərdigar Hudayinglarning bu қurbangaḫi yonulmioqan, pütün taxlardin yasalsun; uning üstidə kөydürmə қurbanliқlarni Hudayinglar Pərwərdigarоqa atap sununglar,
7 wə xu yərdə inaқliқ қurbanliқlirinimu sununglar, ulardin yəp Pərwərdigar Hudayinglarning ḫuzurida xadlininglar.
8 Silər xu taxlar üstigə bu қanunning ḫəmmə səzlirini eniқ pütüp қoyunglar».
9 Andin Musa bilən Lawiy kaḫinlar pütkül Israiloqa səz қilip: «Əy Israil, xük turup anglanglar! Silər bügün Pərwərdigar Hudayinglarning həlқi boldunglar.
10 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarning awazioqa қulaқ selip, mən bügün silərgə tapilioqan uning əmrliri wə bəlgilimilirigə əməl қilinglar» — deyixti.
11 Xu küni Musa həlққə əmr қilip mundaқ dedi: —
12 Silər Iordan dəryasidin ətkəndin keyin, bular, yəni Ximeon, Lawiy, Yəḫuda, Issakar, Yüsüp bilən Binyaminlar Gərizim teoqining üstidə turup, həlққə bəht-bərikət tilisun. ■
13 Bular, yəni Rubən, Gad, Axir, Zəbulun, Dan bilən Naftali Ebal teoqining üstidə lənət oқuxқa tursun.

Əḫdidə kərsitilgən lənətlik ixlar

14 U waқitta Lawiylar Israillarning ḫəmmisigə yuқiri awaz bilən: —
15 «Kimki ḫünərwənning қoli bilən birər oyma yaki қuyma məbudni yasap qiқsa (Pərwərdigar aldida yirginqlik ixtur!), uni yoxurunqə tikləp қoysa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.□
16 «Kimki ata-anisini kөzgə ilmisa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
17 «Kimki қoxnisining pasil texini yətkisə lənətkə қalsun», dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
18 «Kimki bir korni yoldin azdursa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
19 «Kimki musapir, yetim-yesir wə tul hotun tooqrisidiki ḫəkümni burmilisa, lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
20 «Kimki atisining hotuni bilən yatsa, atisining yotқinini aqқan boloqaqқa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.□
21 «Kimki ḫaywan bilən munasiwət қilsa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
22 «Kimki atisining қizi yaki anisining қizi boloqan өz ḫəmxirisi bilən yatsa lənətkə қalsun» — dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
23 «Kimki қeynanisi bilən yatsa lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
24 «Kimki қoxnisini paylap turup yoxurun өltürsə lənətkə қalsun» dəp jakarlisun. Andin həlқning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.

■ **27:5** Mis. 20:25; Yə. 8:31 ■ **27:12** Қan. 11:29 □ **27:15 «lənətkə қalsun» —** muxu səzning muxu yərdiki asasiy uқumi həlқning lənitigə қaloqanliқi əməs, bəlki «Huda lənət қildi», «Hudaning jazasioqa uqraydioqan» degən uқumni bildüridu. □ **27:20 «atisining yotқinini aqқan…» —** bu səzlər tooqruluқ 22:30ni wə izaḫatini kөrüng.

25 «Kimki gunaḥsiz adəmni өltürüp uning ķeni üqün ḥəķ alsa lənətkə ķalsun» dəp
jakarlisun. Andin həlķning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.
26 «Kimki bu ķanunning səzlirigə kөngül bөlməy, uningƣa əməl ķilixta qing turmisa,
lənətkə ķalsun» dəp jakarlisun. Andin həlķning ḥəmmisi jawabən: — Amin! desun.■

28

Əḫdining bəht-bərikətliri

1 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning səzini anglap, Uning mən bügün sanga
tapxuridiƣan əmrlirigə əməl ķilixķa kөngül bөlsəng, Hudaying Pərwərdigar seni
yər yüzidiki ḥəmmə əllərning üstigə qong ķilidu; ■
2 Pərwərdigar Hudayingning səzini anglisang bu ḥəmmə bəht-bərikətlər sanga
əgixip üstünggə qüxidu: —

3 Sən xəḥərdə bəht-bərikətlik bolisən, səḥradimu bəht-bərikətlik bolisən.
4 Baliyatķungning mewisi bilən yeringning mewisi, qarpayliringning mewisi, yəni
kalangning nəsilliri wə ķoy padiliring tuƣķini bolsa, bəht-bərikətlik bolidu.
5 Sewiting bəht-bərikətlik bolidu, təngnəngmu bəht-bərikətlik bolidu.
6 Sən kirsəngmu bəht-bərikətlik bolisən, qiķsangmu bəht-bərikətlik bolisən.
7 Sanga ķarxi qiķķan düxmənliringni Pərwərdigar aldingda məƣlup ķilidu; ular bir
yol bilən sanga ḥujumƣa kelip, yəttə yol bilən aldingdin ķaqidu.
8 Sening ambarliringda wə ķolung bilən ķilidiƣan barliķ ixliringda Pərwərdigar
üstünggə bəht-bərikət buyruydu; Pərwərdigar Hudaying sanga beridiƣan zeminda
U seni bərikətləydu.
9 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutup yollirida mangsang, Өzi ķəsəm
bilən sanga wədə ķilƣandək Pərwərdigar seni tikləp Өzigə muķəddəs bir həlķ ķilidu.
10 Xuning bilən yər yüzidiki ḥəmmə həlķlər sening Pərwərdigarning nami bilən
atalƣiningni kөrüp səndin ķorķidu.
11 Pərwərdigar seni yaxnitidu; sanga berixkə ata-bowiliringƣa ķəsəm bilən wədə
ķilƣan zeminda seni өz bədiningning mewisi bilən qarpayliringning mewisi wə
yeringning mewisini mol wə bərkətlik ķilidu.■
12 Pərwərdigar sening zeminingƣa өz waķtida yamƣur berip ķolliringning ḥəmmə
ixlirini bərikətləx üqün өz həzinisi bolƣan asmanni sanga aqidu; өzüng ḥeq kimdin
ķərz almaysən, bəlki kөp əllərgə ķərz berisən.
13 Pərwərdigar seni ķuyruķ əməs, bax ķilidu; sən pəķət üsti bolup, asti bolmaysən.
Əgər mən silərgə bügün tapiliƣan Pərwərdigar Hudayingning əmrlirigə ķulaķ selip,
ularni tutup əməl ķilsang,
14 xundaķla mən bügün silərgə buyruƣan ḥəmmə səzlərning ḥeq biridin ong yaki
solƣa qətnəp kətmisəng, baxķa ilaḥlarƣa əgixip ķulluķiƣa kirmisəng, xundaķ
bolidu.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi

15 Lekin xundaķ boliduki, əgər Pərwərdigar Hudayingning awaziƣa ķulaķ salmay,
mən bügün silərgə tapiliƣan uning barliķ əmrliri bilən bəlgilimilirini tutmisanglar
ḥəm ularƣa əməl ķilmisanglar, bu lənətlərning ḥəmmisi sanga əgixip üstünggə
qüxidu: —■
16 Sən xəḥərdə lənətkə ķalisən, səḥradimu lənətkə ķalisən.

■ **27:26** Gal. 3:10 ■ **28:1** Law. 26:3 ■ **28:11** Қan. 30:9 ■ **28:15** Law. 26:14; Yiƣ. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2

17 Sewiting lənətkə қalidu, təngnəngmu lənətkə қalidu.
18 Baliyatқungning mewisi, yeringning mewisi, kalangning nəsilliri wə қoy padilir-
ingning tuoɳқini lənətkə қalidu.
19 Sən kirsəngmu lənətkə қalisən, qiқsangmu lənətkə қalisən.
20 Sening Pərwərdigarni taxlioɳan rəzil қilmixliring üqün u sən yoқ қilinoɳuqə,
tezdin ḥalak қilinoɳuqə, қolung қiloɳan barliқ ixliringda sening üstünggə lənət,
parakəndilik wə dəxnəm qüxüridu.
21 Pərwərdigar sən igiləxkə kiridioɳan zemindin seni yoқatқuqə sanga waba qaplax-
turidu.
22 Pərwərdigar seni sil-waba kesili, kezik kesili, yalluoɳluқ kesili wə bəzgək kesiligə
giriptar қilip, қuroɳaқqiliқ, qawirix apiti wə ḥal apitigə muptila қilidu. Bu apətlər
sən yoқ қilinoɳuqə seni қooɳlaydu.□ ■
23 Bexingning üstidiki asman mistək, ayioɳingning astidiki yər təmürdək bolidu. ■
24 Pərwərdigar sening zeminingda yaoɳidioɳan yamoɳurni topa-qang wə қum қilidu;
ular taki sən ḥalak boloɳuqə asmandin üstünggə qüxidu.
25 Pərwərdigar Өzi seni düxmənliringning aldida məoɳlup қilidu. Sən ularoɳa қarxi
bir yol bilən berip, ularning aldidin yəttə yol bilən қaqisən; yər yüzidiki ḥəmmə
əllərni dəkkə-dükkigə salidioɳan obyekt bolup қalisilər.
26 Өlüklüringlar asmandiki barliқ uqar-қanatlar bilən yər yüzidiki ḥaywanlaroɳa yəm
bolidu; ularni ḥəydiwetidioɳan ḥeqkim qiқmaydu.
27 Pərwərdigar seni Misirdiki saқaymas yara-qaқiliri, qiқan-ḥürrəklər, təmrətkə,
қiqixқaқ bilən uridu. □ ■
28 Pərwərdigar seni saranglиқ, korluқ wə parakəndilik bilən uridu.
29 Sən küpkündüzdə kor kixi қarangoɳuda təmtiligəndək təmtiləp yürisən, barliқ
yolliring aқmaydu; sən kündin-küngə pəқət zulum bilən bulangqiliққa uqrioɳuqi
bolisən, seni қutқuzidioɳan ḥeqkim qiқmaydu.
30 Sən bir hotun bilən wədiləxsəng baxқa bir adəm uning bilən yatidu; өyni salsang
uningda olturalmaysən, tək tikkən bolsang mewisini yeyəlməysən.
31 Kalang kəzliringning aldida soyulidu, lekin gəxidin yeyəlməysən; қarap turup
exiking səndin bulap ketilidu, sanga yenip kəlməydu. Қoyliring düxmənliringning
қolioɳa qüxüp ketidu, ularni yandurup kelixkə yardəmgə ḥeqkim qiқmaydu.
32 Ooɳul bilən қizliring baxқa bir əlning қolioɳa qüxüp, kəzliring pütün kün ularoɳa
təlmürüx bilən qarqaydu; lekin қolung ularni қutқuzuxқa amalsiz қalidu.
33 Yeringning məḥsulatliri bilən əmgikingning barliқ mewisini sən tonumaydioɳan
bir əl yəp ketidu; sən barliқ künliringdə ezilip zulum tartisən;
34 Kəzliring kərgən ixlardin sən sarang bolup ketisən.
35 Pərwərdigar seni tapiningdin qoққangoɳiqə, tizing bilən paqaқ-putliringoɳiqə
saқaymas dəḥxətlik yara-qaқilar bilən uridu.
36 Pərwərdigar seni өz üstünggə tikligən padixaḥingoɳa қoxup өzüng wə ata-
bowiliring tonumioɳan bir əlgə tutup beridu. Sən xu yərdə turup yaoɳaq wə taxtin
yasaloɳan baxқa ilaḥlaroɳa qoқunisən.
37 Sən Pərwərdigar seni elip baridioɳan ḥəmmə əllər arisida wəḥimə, səz-qөqək wə
tapa-tənining obyekti bolup қalisən.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi — dawami

□ **28:22 «қuroɳaқqiliқ»** — yaki «қiliq». **«qawirix apiti»** — yaki «қuroɳaқ xamal». ■ **28:22** Law. 26:16 ■ **28:23** Law. 26:19 □ **28:27 «Misirdiki saқaymas yara-qaқiliri...»** — bəlkim Huda Israilni Misirdin қutқuzoɳanda Misirliқlaroɳa qüxürgən yara-qaқilarni kərsitixi mumkin («Mis.» 9:9-11ni kərüng). ■ **28:27** Mis. 9:9

38 Sən etizlikқa berip kəp uruқ qaqisən, lekin qekətkilər ularni yəp ketip, uningdin
az yioқip kelisən.■
39 Tallarni tikip pərwix қilsangmu, ularni қurtlar yəp ketip, nə mewisini
yioқalmaysən, nə xarab iqəlməysən.
40 Zeminingning ḥər yeridə zəytun baoқliring bolsimu, uning meyi bilən bədiningni
məsiḥləp mayliyalmaysən; qünki dərəhlərdiki mewilər pixmayla qüxüp ketidu.
41 Ooқul wə қiz pərzənt kərsəngmu, lekin ular yeningda turmaydu; qünki ular sürgün
bolup ketidu.
42 Sening ḥərbir dərihing bilən yeringning barliқ məḥsulatlirini qekətkilər өzining
қilidu.
43 Aranglarda turuwatқan musapir səndin baroқanseri üstün bolup, sən baroқanseri
təwən bolup қalisən.
44 U sanga қərz bərgüqi bolidu, əmma sən uningoқa қərz berəlməysən. U bax bolidu,
sən қuyruқ bolisən.
45 Sən Pərwərdigar Hudayingning awazioқa қulaқ salmay, U sanga tapilioқan əmr wə
bəlgilimilərni tutmioқining üqün bu lənətlərning ḥəmmisi sən ḥalak қilinoқuqə seni
қooқlap yetip, üstünggə qüxidu.
46 Bu lənətlər өzüng wə nəslingning üstigə mənggülük qüxidioқan məjizilik alamət
wə karamət bolup қalidu.
47 Sən kəngriqiliktə xadliқ wə kəngül huxluқi bilən Pərwərdigar Hudayingning
қulluқida bolmioқaqқa,
48 buning ornioқa sən aqliқ wə ussuzluқ, yalingaqliқ wə ḥər nərsining kəmqilikidə
bolup Pərwərdigar sanga қarxi əwətidioқan düxmənliringning қulluқida bolup
қalisən; U seni ḥalak қiloқuqə boynungoқa təmür boyunturuқni salidu.
49 Pərwərdigar yiraқtin, yəni yər yüzining qetidin sən tilini bilməydioқan, bürküttək
xungoқup kelidioқan bir əlni sanga қarxi əwətidu.
50 U əlpazi əxəddiy, қerilaroқa yüz-hatirə қilmaydioқan wə yaxlaroқa meḥir
kərsətməydioқan bir əl bolidu.
51 U sən ḥalak boloқuqə, qarwiliringning nəsli bilən yeringning məḥsulatlirini
yəp ketidu; qünki u seni yoқitip bolmioқuqə sanga nə axliқ, nə yengi xarab, nə
zəytun meyi, nə kalangning mozayliri nə қoy padiliringning қoziliridin bir nemini
қoymaydu.
52 Sən tayanoқan pütkül zeminingdiki ḥəmmə egiz, məḥkəm sepilliring өrülüp
qüxküqə, u pütkül zeminingdiki barliқ dərwaziliring aldioқa kelip, seni қorxiwalidu;
u Pərwərdigar Hudaying sanga bərgən zeminingning ḥər yeridiki ḥəmmə
dərwaziliring aldioқa kelip, seni қorxiwalidu.
53 Xu waқitta düxmənliringning қistap kelixliri bilən boloқan қamal-қistangning
azab-oқubətliri iqidə, Pərwərdigar Hudaying sanga ata қiloқan, өz teningning mewisi
boloқan ooқulliringning gөxini wə қizliringning gөxini yəysən. ■
54 Wə xundaқ boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliқ-sipayə bir adəm қerindixi,
қuqiқidiki ayali, xundaқla tehi tirik baliliridin қizoқinip, ularoқa yaman kөzi bilən
қaraydu;
55 xunga, düxmənliringning қamal-iskənjisidə sən өz dərwaziliring iqidə
қiynaloқiningda ḥeqnemə қalmioқanliқi üqün, u өzi yəwatқan balilirining gөxidin
ularning ḥeqқaysisioқa azraқmu bərməydu.
56-57 Aranglardiki əslidə nazuk wə siliқ-sipayə boloқan, siliқ-sipayiliki wə nazuk-
luқidin puti bilən yərgə dəssəxnimu halimaydioқan ayal қuqiқidiki eri, ooқul-қiz
pərzəntliridin қizoқinip, ularoқa yaman kөzi bilən қaraydu; qünki düxmənliringning
қamal-iskənjisi bilən sən өz dərwaziliring iqidə қiynaloқiningda ḥeqnərsə

■ **28:38** Mik. 6:15; Ḥag. 1:6 ■ **28:53** Law. 26:29; 2Pad. 6:29; Yioқ. 4:10

қalmiоqaqқa, u өz puti arilikidin qikқan bala ḫəmraḫi bilən өzi tuоqқan balilirini yoxurunqə yəydu.

Hudaning əḫdisidin qikixning akiwiti

58 Sən bu kitabta pütülgən bu қanunning barlik səzlirigə əməl қilixқa köngül bəlmisəng, Pərwərdigar Hudayingning uluоq wə ḫəywətlik namidin қorқmisang,
59 Pərwərdigar sening üstünggə qüxüridiоqan wabalar ḫəm nəslingning üstigə qüxüridiоqan wabalarni ajayib қilidu; U dəḫxətlik, uzaққa sozulidiоqan wabalarni wə eоqir, uzaққa sozulidiоqan kesəllərni üstünggə wə nəslinggə qüxüridu;
60 Pərwərdigar sən қorқidiоqan, Misirdiki barlik kesəllərni üstünggə qüxürüp, sanga qaplaxturidu.
61 Xuningdək bu қanuniy kitabta pütülmigən ḫəmmə kesəl wə ḫəmmə wabanimu Pərwərdigar taki sən ḫalak bolоquqə üstünggə qüxüridu.
62 Xuning bilən əslidə asmandiki yultuzlardək nuroqun bolsanglarmu, əmdiliktə az bir türküm kixilər bolup қalisilər; qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziоqa қulaқ salmidinglar.
63 Wə xundaқ boliduki, Pərwərdigar ilgiri silərgə yahxilik қilip, silərni awutқinidin səyüngəndək, U əmdi silərni yoқitip ḫalak қilidiоqinidin səyünidu; xuning bilən silər igiləxkə kiridiоqan zemindin yulup taxlinisilər. ■
64 Pərwərdigar silərni yər yüzining bu qetidin u qetigiqə boloqan ḫəmmə əllərning arisiоqa tarқitidu; silər өzünglar yaki ata-bowiliringlar tonumiоqan yaоqaq bilən taxtin yasaloqan ilaḫlarning қulluқida bolisilər; ■
65 Silər u əllərning arisida nə aram tapalmaysilər, nə tapininglar tirəp turoqudək ḫeq məzmut jay bolmaydu; Pərwərdigar bəlki xu yərdə silərning könglünglarni oquwalaxturup titritip, közünglarni қarangoqulaxturup jeninglarni solaxturidu.
66 Silər қarap turup jeninglar қilda esiқliқtək turidu; silər keqə-kündüz dəkkə-dükkidə bolup jenimdin ayrilip қalarmənmu? — dəp қorқisilər;
67 könglüngni basқan wəḫimə wə parakəndiqilik wə közliring kərgən kərünüxlər tüpəylidin ətigini: «Kaxki kəq bolsidi!», kəqtə bolsa: «Kaxki ətigən bolsidi!» dəysən.
68 Pərwərdigar silərgə wədə қilip: «Silər bu yolni ikkinqi yənə kərməysilər» degən xu yol bilən silərni kemigə qüxürüp Misiroqa yanduridu. Silər xu yərdə düxmənliringlaroqa қul-dedək boluxқa өzünglarni satisilər, lekin silərni aloqili adəm qikmaydu.

29

Musa pəyoqəmbər həlққə səz қilidu — əsləx wə jekiləx

1 Töwəndikilər Pərwərdigar Israillar bilən əḫdə baoqlax üqün Moab zeminida Musaoqa tapilioqan səzlərdur. Bu əḫdə Pərwərdigar ular bilən Ḫorəbdə қiloqan əḫdidin baxқa bir əḫdə idi.
2 Musa pütkül Israilni qaқirip ularoqa mundaқ dedi:
«Silər Pərwərdigarning Misir zeminida Pirəwngə, uning barlik hizmətkarliri wə zeminning ḫəmmə yeridə köz aldinglarda nemə ix қiloqinini kördünglar, ■
3 yəni xu qong apətlər bilən uluоq məjizilik alamət wə karamətlərni өz közünglar bilən kördünglar. ■
4 Lekin Pərwərdigar silərgə bügüngiqə qüxəngüdək köngül, kərgüdək köz wə angliоqudək қulaқ bərmidi.

■ **28:63** Yəx. 1:24 ■ **28:64** Қan. 4:27; Nəḫ. 1:8 ■ **29:2** Mis. 19:4 ■ **29:3** Қan. 4:34; 7:19

5 Mən қirиқ yil silərni bayawanda yetəkləp yürdüm; xu waқitlarda üstünglardiki kiyimliringlar konirimidi, putunglardiki kəxinglarmu konirap kətmidi.
6 Huda Өzining silərning Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikini bilsun dəp, silərgə yeyixkə nan, iqixkə xarab yaki küqlük iqimlik nesip қilmidi.
7 Silər bu jayoɣa yetip kəlginiŋlarda Ḥəxbonning padixaḥi Siḥon bilən Baxanning padixaḥi Og biz bilən jəng қiloɣili qiқti; əmma biz ularni urup məoɣlup қilduқ; ■
8 biz ularning zeminlirini elip Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəḥning yerim қəbilisigə miras қilip bərduk.■
9 Əmdi silər ḥəmmə ixliringlarda rawaj tepix üqün bu əḥdining səzlirini tutup, ularoɣa əməl қilinglar.
10 Bügün ḥəmminglar — kəbilə baxliқliringlar, aқsқalliringlar, əməldarliringlar, xuningdək Israilning ḥəmmə ərliri,
11 kiqik baliliringlar, ayalliringlar, qedirgaḥinglarda turuwatқan musapirlar, xundaқla otun kəsküqiliringlar wə su toxuoɣuqiliringlarmu, ḥəmminglar Pərwərdigarning aldida ḥazir turuwatisilər;
12 məқsət xuki, Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdisigə, yəni Pərwərdigar Hudayinglar bügün silərgə bərgən қəsimi bilən baoɣliоɣan əḥdigə dahil boluxunglar üqündur,
13 Wə xuning bilən təng U silərni bügün Өzigə has bir həlқ қilip silərgə wədə қiloɣinidək, ata-bowiliringlaroɣa, yəni Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa қiloɣan қəsimi boyiqə өzi silərgə Huda boluxtur.■
14 Lekin mən bu əḥdə wə қəsəmni yaloɣuz silər bilənla əməs,
15 bəlki bügün biz bilən bu yərdə Pərwərdigar Hudayimizning aldida turuwatқanlar, xundaқla bügün bu yərdə biz bilən birgə bolmioɣan kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən.□
16 (qünki silər bizning Misir zeminida қandaқ turoɣanliқimiz wə səpirimizdə əllərning otturisidin қandaқ өtüp kəlginimizni obdan bilisilər;
17 Silər ularning arisidiki yirginqlik nərsilərni, ularning arisidiki yaoɣaq, tax, altun wə kümüxtin yasaloɣan butlarni kərdünglar).
18 Əḥdining məқsiti bolsa, silərning aranglardiki ḥərbir ər, ḥərbir ayal, ḥərbir ailə wə ḥərbir қəbililiringlardin bügün kəngli Pərwərdigar Hudayimizdin yenip, xu əllərning ilaḥlirining қulluқioɣa kirip ketidioɣan ḥeq kixi bolmisun, xundaқla aranglarda өt süyi wə əmən qiқiridioɣan yiltiz pəyda bolup қalmisun üqündur. ■
19 Dərwəқə xundaқ boliduki, xu lənət səzlirini angliоɣanda өz kənglidə өz-өzini bəht-bərikətlik sanap: «Mən қanqə baxbaxtaқliқ bilən mangsammu, tinq-amanliқta turiwerimən», degüqi xundaқ bir kixi bolidu; nətijidə, nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu. □
20 Pərwərdigar mundaқ kixini əpu қilmaydu, bəlki Pərwərdigarning oɣəzipi bilən otluқ қəḥri tütündək xu kixigə qüxidu; bu kitabta pütülgən ḥəmmə lənətlər uning bexioɣa qüxidu; Pərwərdigar uning ismini asmanning tegidin өqüridu.
21 Pərwərdigar bu қanun kitabida pütülgən əḥdining ḥəmmə lənətliri boyiqə Israilning barliқ қəbililiridin uni ayrip qiқip, apətkə muptila қilidu.
22 Kəlgüsi dəwr bolsa, yəni silərdin keyin qiқidioɣan baliliringlar wə xundaқla yiraқ yurttin kəlgən musapirlar Pərwərdigar xu zeminning üstigə əwətkən balayi'apətlər bilən kesəllərni kəridu;

■ **29:7** Qəl. 21:24,33; Қan. 2:32; 3:1 ■ **29:8** Qəl. 32:33; Қan. 3:12; Yə. 13:8 ■ **29:13** Yar. 17:7 □ **29:15 «Lekin mən bu əḥdə… kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən» —** muxu səzlərdə (14-15-ayəttə) «mən» degən səzligüqi Musa pəyoɣəmbər bolsa kerək. ■ **29:18** Ros. 8:23; Ibr. 12:15 □ **29:19 «nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu» —** yaki «məst kixi ussuz kixigə қoxulup yoқitilidu». Baxқa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi xübḥisizki, ḥəmmə adəm apətkə uqrap yoқitilidu.

23 Pərwərdigar oɳəzipi wə kəḫri bilən wəyran kilоɳan Sodom, Gomorra, Admaḫ
wə Zəboimlarning wəyranqiliқidək zeminning ḫəmmə yeri günggürtlixip, xorlixip,
köyüp kətkinini, teriқqiliқmu, ḫosulmu bolmioɳinini, ot-qəpmu ünmiginini köridu;
24 buni kərgənlər, ḫətta ḫəmmə əl-yurt: «Nemixқa Pərwərdigar bu zeminoɳa
mundaқ kilоɳandu? Nemixқa Uning oɳəzipi xunqə қattiқ, əxəddiy bolоɳandu?» dəp
soraydu; ■
25 andin ularoɳa jawab berilip: «Ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning ularni
Misir zeminidin қutқuzup qiқaroɳinida ular bilən bekitkən əḫdini taxlap,
26 berip ularning nesiwisi bolmioɳan, өzimu tonumioɳan ilaḫlarning қullуқioɳa kirip,
ularoɳa qoқunoɳini üqün xundaқ boldi.
27 Mana bu səwəbtin Pərwərdigarning oɳəzipi bu zeminoɳa tutixip, bu kitabta
pütülgən ḫəmmə lənətni uning üstigə kəltürdi.
28 Xuning üqün Pərwərdigar oɳəzəp, aqqiқ wə zor қəḫr bilən ularni yurtidin yulup,
baxқa bir yurtқa taxlidi» — deyilidu.
29 Ḫərbir yoxurun sirlar bolsa Pərwərdigar Hudayimizningkidur; lekin ḫərқandaқ
axkarilanoɳan wəḫiylər bolsa bu қanunning səzlirigə əməl қiliximiz üqün əbədgiqə
biz wə balilirimizningkidur.

30

1 Wə xundaқ boliduki, bu barliқ ixlar, yəni mən sening aldingda қoyoɳan bu bərikət
bilən lənət bexingoɳa qüxkinidə, Pərwərdigar Hudaying seni ḫəydiwətkən əllərning
arisida turup bularni esinggə elip kəngül bəlüp,
2 өzüng wə baliliring Pərwərdigar Hudayingning yenioɳa yenip Uning awazioɳa қulaқ
selip, mən bügün sanga əmr қiloɳan barliқ ixlaroɳa pütün қəlbing wə pütün jening
bilən itaət қilsang,
3 xu qaoɳda Pərwərdigar Hudaying seni sürgünlüktin қayturup, sanga iqini aoɳritip,
Pərwərdigar Hudaying Өzi ḫəydiwətkən əllərdin yioɳip kelidu. ■
4 Gərqə aranglardin ḫətta asmanlarning qetigiqimu ḫəydilip kətkənlər bolsimu,
Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin yioɳip jəm қilip kelidu. ■
5 Pərwərdigar Hudaying seni ata-bowiliringning təwəliki boloɳan zeminoɳa kəltüridu
wə sən uni igiləysən; U sanga yahxiliқ қilip ata-bowiliringning sanidin ziyadə kəp
қilidu;
6 Pərwərdigar Hudayingni pütün қəlbing, pütün jening bilən səyüxkə Pərwərdigar
Hudaying қəlbingni wə nəsilliringning қəlbini hətnə қilidu; xuning bilən silər ḫayat
yaxaysilər. ■
7 Xundaқla Pərwərdigar Hudayinglar bu ḫəmmə lənətlərni düxmənliringlarning
üstigə, silərgə nəprətlinidioɳanlarning üstigə, silərgə ziyankəxlik қiloɳanlarning
üstigə qüxüridu.
8 Silər bolsanglar yenip kelip Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɳa қulaқ selip,
mən bügün silərgə tapilioɳan ḫəmmə əmrlirigə əməl қilisilər.
9 Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Hudayinglar қolliringlarning ḫəmmə ixida,
bədininglarning mewisini, qarpay malliringlarning mewisini wə yeringning
mewisinimu awutup silərni zor yaxnitidu. Qünki Pərwərdigar silərning ata-
bowiliringlaroɳa yahxiliқ қilixtin səyüngəndək, silərgə yahxiliқ қilixtin səyünidu.
■

■ **29:24** Yər. 22:8 ■ **30:3** Nəḫ. 1:8; Zəb. 106:45-47; Yər. 32:37 ■ **30:4** Nəḫ. 1:9 ■ **30:6** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26 ■ **30:9** Қan. 28:11

10 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɣa қulaқ selip, bu қanun kitabida pütülgən əmrlər bilən bəlgilimilərni tutup, pütün қəlbinglar, pütün jeninglar bilən Pərwərdigar Hudayinglarning təripigə burulsanglarla, xundaқ bolidu.
11 Qünki mən bügün sanga tapilioɣan bu əmr sən üqün karamət ix əməs yaki səndin yiraқmu əməs. □
12 Bu əmr asmanning üstidə əməs, sening: «Bizning uningoɣa əməl қilmiқimiz üqün kim asmanoɣa qiқip uni elip qüxüp bizgə anglitidu?» deyixingning ḥajiti bolmaydu.■
13 Wə xuningdək bu əmr dengizning u təripidimu əməstur, sening: «Bizning uningoɣa əməl қilmiқimiz üqün kim dengizdin ətüp, uni elip kelip bizgə anglitidu» deyixingning ḥajiti bolmaydu.
14 Qünki bu səz bolsa uningoɣa əməl қilmiқing üqün sanga bək yeқin, yəni aoɣzingda wə kənglüngdə bardur.□
15 Mana, mən bügün aldinglarda ḥayat bilən yahxiliқ, ölüm bilən yamanliқni қoydum;
16 qünki əzüm sanga ḥəküm berip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning yollirida mengip, əmrliri, bəlgilimiliri ḥəm ḥəkümlirigə əməl қilinglar, dəp bügün silərgə tapilidim; xundaқ қilsanglar silər yaxap awup, uni igiləxkə kiridioɣan zeminoɣa baroɣininglarda Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətləydu.
17 Lekin əgər kənglüngni tətür қilip, қulaқ salmay azdurulup, baxқa ilaḥlaroɣa bax urup qoқunoɣili tursang,
18 mən xuni bügün silərgə agaḥlandurup eytip қoyayki, silər ḥalak bolmay қalmaysilər; silər uni igiləxkə Iordan dəryasidin ətüp baridioɣan zeminoɣa kirgininglarda uzun əmür kərəlməysilər.
19 Mən bügün ḥayat bilən ölümni, bərikət bilən lənətni aldingda қoyoɣinimoɣa asman bilən zeminni üstünggə guwaḥ boluxқa qaқirimən; əmdi əzüng wə nəsling yaxay desənglar, ḥayatni talliwal; ■
20 Pərwərdigar Hudayingni səyüp, Uning awazioɣa қulaқ selip, Uningoɣa baoɣlanoɣin; qünki U Əzi sening ḥayating wə əmrüngning uzunluқidur; qünki xundaқ қilsang Pərwərdigar ata-bowiliring boloɣan Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa: «Mən silərgə uni berimən» dəp қəsəm қilip wədə қiloɣan zeminda turisən».□

31

Yəxua Musaoɣa orun basar қilip bekitilidu

1 Andin Musa berip ḥəmmə Israiloɣa səz қildi;
2 u mundaқ dedi: «Mən bügün bir yüz yigirmə yaxқa kirdim; əmdi silərgə sərdar yaki baxlioɣuqi bolalmaymən. Pərwərdigar manga: Sən bu Iordan dəryasidin ətməysən, degənidi.□ ■
3 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar Əzi silərni yetəkləp *dəryadin* ətüp, bu əllərni aldinglarda wəyran қilidu; xuning bilən ularning mal-mülkini igiləysilər; Pərwərdigarning eytқinidək, Yəxua silərning aldinglarda baxlap *dəryadin* ətidu. ■

□ **30:11 «bu əmr sən üqün karamət ix əməs»** — bu ayəttiki «karamət» degən səz adəttə pəқət Hudala қilidioɣan ixni yaki Hudaning süpitini kərsitidu. ■ **30:12** Rim. 10:6-8 □ **30:14 «… bu səz … sanga bək yeқin, yəni aoɣzingda wə kənglüngdə bardur»** — «Rim.» 10:6-10ni kərüng. ■ **30:19** Қan. 4:26 □ **30:20 «…qünki U Əzi sening ḥayating wə əmrüngning uzunluқidur;»** — muxu yərdə «U Əzi» degənning baxқa birhil qüxənqisi «bu ix» (yəni, Hudaning əmrlirini tutux). □ **31:2 «silərgə sərdar yaki baxlioɣuqi bolalmaymən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «silərning aldinglarda qiқip-kirip yürəlməymən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **31:2** Qəl. 27:12; Қan. 3:26 ■ **31:3** Qəl. 27:18

4 Pərwərdigar Siḥon bilən Og degən ikki Amoriy padixaḥi wə ularning zeminini ḥalak
қiloɣandək, u bu əllərgimu xundaқ қilidu. ■
5 Əmma Pərwərdigar ularni қolunglaroɣa tapxuroɣinida, mən silərgə tapilioɣan
pütkül əmr boyiqə ularoɣa muamilə қilisilər. ■
6 Jür'ətlik wə қəysər bolunglar, ularning aldida titrimənglar, ulardin ḥeq
қorқmanglar; qünki silər bilən birgə baroɣuqi Pərwərdigar Hudayinglar Өzidur; U
silərdin waz kəqməydu, silərni ḥərgiz taxliwətməydu!».■
7 Andin Musa Yəxuani qaқirip pütkül Israilning kəz aldida uningoɣa səz қilip: «Sən
jür'ətlik wə қəysər boloɣin; qünki bu həlқ Pərwərdigar ularning ata-bowilirioɣa
қəsəm қilip berixkə wədə қiloɣan zeminoɣa kirgəndə sən ular bilən billə berixing
kerək; sən ularoɣa uni igilitip miras қildurisən.
8 Mana, sening aldingda mangoɣuqi Pərwərdigar Өzidur; U sən bilən billə bolup
səndin waz kəqməydu, seni ḥərgiz taxliwətməydu! Sən қorқmioɣin, parakəndə
bolma!» — dedi.■

Musaning əḥdinamə yezip tapxuruxi

9 Musa bu қanunni yezip bolup, uni Pərwərdigarning əḥdə sanduқini kətüridioɣan
Lawiyning əwladi boloɣan kaḥinlar bilən Israilning barliқ aқsaқallirioɣa tapxurup
bərdi.
10 Musa ularoɣa mundaқ buyrudi: —
«Ḥər yəttə yilning ahirқi yilida, yəni azadliқ yili dəp bekitilgən waқitta, «kəpilər
ḥeyti» baxlanoɣanda,
11 Israilning ḥəmmisi kelip Pərwərdigar Hudayingning ḥuzurida jəm bolux üqün u
tallaydioɣan jayoɣa yioɣiloɣanda, uni anglisun dəp pütkül Israilning aldida bu қanunni
oқup berisən. ■
12 Xuning üqün *xu qaoɣda* barliқ həlқni, ər bolsun, ayal bolsun, bala bolsun,
қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir bolsun, ularning ḥəmmisi anglap,
өginip, Pərwərdigar Hudayinglardin қorқup, bu қanunning barliқ səzlirini tutup
uningoɣa əməl қilsun, dəp ularni yioɣқin. □
13 Xundaқ bolsa, ularning bu қanunni tonumioɣan balilirimu uni anglap өginip,
silər igiləxkə Iordan dəryasidin ətüp baridioɣan zeminda yaxioɣan barliқ künliridə
Pərwərdigar Hudayinglardin қorқidioɣan bolidu».

Musa Yəxuaoɣa өz wəzipisi tooɣruluқ buyruydu

14 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz қilip: «Mana sening өlidioɣan waқting yeқinlixip
қaldi. Əmdi Yəxuani qaқiroɣin, ikkinglar jamaət qedirioɣa berip xu yərdə ḥazir
bolunglar. Mən uningoɣa wəzipə tapxurimən» dedi.
Xuning bilən Musa bilən Yəxua ikkisi berip, jamaət qedirida ḥazir boldi.
15 Pərwərdigar bulut tüwrükining iqidə kəründi; bulut tüwrüki qedirning
dərwazisining üstidə tohtidi.
16 Pərwərdigar Musaoɣa mundaқ dedi: «Mana, sən ata-bowiliringning қexida uhlax
aldida turisən; andin bu həlқ қozoɣilip, baridioɣan zemindiki yat ilaḥlaroɣa əgixip
buzuқqiliқ қilip, Meni taxlap, Mən ular bilən baoɣlioɣan əḥdini buzidu. □

■ **31:4** Qəl. 21:24,33 ■ **31:5** Қan. 7:1, 2 ■ **31:6** Yə. 1:5; Ibr. 13:5 ■ **31:8** Yə. 1:9 ■ **31:11** Əzra 10:8; Nəḥ. 8:1,2,3,8 □ **31:12 «... қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir»** — demək, «silər bilən billə turuwatқan musapir». «Silər bilən billə turuwatқan» ibraniy tilida adəttə «қowuқliringlar iqidə turuwatқan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **31:16 «buzuқqiliқ қilix»** — muxu yərdə Hudaoɣa wapasizliқ yaki asiyliқ қilixni bildüridu. Қanaandiki əllər arisida «buzuқqiliқ» roḥiy jəḥəttə bolupla қalmay, jismaniy jəḥəttimu butpərəslikkə munasiwətlik jinsiy buzuқqiliқ məwjut idi.

17 Xu waqitta Mening oɳəzipim ularoɳa tutixip, Mən ularnimu taxlap, ulardin yüzümni yoxurimən. Ular yutuwetilidu, kəp balayi'apət wə külpətlər bexioɳa qüxidu wə ular xu waqitta: «Xübḥisizki, Hudayimiz arimizda bolmioɳini üqün, bu balalar beximizoɳa qüxti» — dəydu. □
18 Lekin Mən ularning baxqa ilaḥlaroɳa mayil bolup əgixip, qiloɳan ḥəmmə rəzillikliri üqün xu küni yüzümni pütünləy yoxurimən.
19 Əmdi silər əzünglar üqün bu oɳəzəlni pütüp, uni Israillaroɳa əgitinglar; bu oɳəzəlning keyin Israillarning əyibigə Mən üqün guwaḥqi boluxi üqün uni ularning aoɳzioɳa saloɳin.
20 Qünki Mən ularni Mən ata-bowilirioɳa qəsəm bilən wədə qiloɳan, süt bilən ḥəsəl ekip turidioɳan yurtqa kirgüzimən; andin ular yəp toyup, səmrigəndə baxqa ilaḥlaroɳa əgixip, ularning qulluqioɳa kiridu wə Meni kəzgə ilmay əḥdəmni buzidu.
21 Əmma xundaq boliduki, kəp balayi'apətlər bilən külpətlər ularning bexioɳa qüxkinidə, bu oɳəzəl ularni əyibləp guwaḥ beridu; qünki bu oɳəzəl ularning əwladlirining aoɳzida untulmaydu. Qünki Mən ularni ularoɳa qəsəm bilən wədə qiloɳan zeminoɳa tehi kirgüzməyla ularning nemə hiyal qiliwatqinini obdan bilimən».
22 Xularni dəp, Musa xu küni bu oɳəzəlni yezip, Israillaroɳa əgətti.
23 Andin *Pərwərdigar* Nunning ooɳli Yəxuaoɳa: «Jür'ətlik wə qəysər boloɳin, qünki sən Mən Israillaroɳa qəsəm bilən wədə qiloɳan zeminoɳa ularni baxlap kirisən wə Mən sən bilən billə bolimən» dəp əmr qildi.■
24 Musa bu qanunning səzlirini bir kitabqa pütünləy yezip boloɳandin keyin
25 u Pərwərdigarning əḥdə sanduqini kətürüp mangoɳan Lawiylaroɳa buyrup mundaq dedi:
26 — Bu qanun kitabini silərning əyibinglərgə guwaḥqi bolup turuxi üqün Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdə sanduqining yenioɳa qoyunglar. ■
27 Qünki mən silərning asiy wə boynunglar qattiq ikənlikinglarni bilimən. Mana, mən tehi aranglarda tirik tursam Pərwərdigaroɳa asiylik qilip kəldinglar; əlümümdin keyin silər tehimu xundaq qilisilər!
28 Mən ularning qulaqlirioɳa bu səzlərning ḥəmmisini anglitixim üqün, xundaqla yər bilən asmanni ularning əyibigə guwaḥqi boluxqa qaqirixim üqün əmdi mening aldimoɳa qəbililiringlarning ḥəmmə aqsaqalliri wə əməldarlirini yioɳinglar.
29 Qünki əlümümdin keyin silərning tüptin buzulup, mən silərgə əmr qiloɳan yoldin qətnəp ketidioɳininglarni bilimən. Xuning bilən künlərning ahirida külpətlər bexinglaroɳa qüxidu; qünki silər Pərwərdigarning nəzirida rəzil boloɳanni qilip, qolliringlarning ixliri bilən uning oɳəzipini qozoɳaysilər».□
30 Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu oɳəzəlning tekistini baxtin-ahiroɳiqə oqup bərdi: —□

32

Əḥdə xərtligə guwaḥqilarni qaqirix — Musaning oɳəzili

1 «Qulaq selinglar, əy asmanlar, mən səzləy;
Aoɳzimning səzlirini angla, i yər-zemin!
2 Təlimim bolsa yamoɳurdək yaoɳidu,
Səzlirim xəbnəmdək tamidu,
Yumran ot-qəp üstigə qüxkən sim-sim yamoɳurdək,

□ **31:17 «xu wakitta»** — ibraniy tilida «xu küni». ■ **31:23** Yə. 1:6 ■ **31:26** 2Pad. 22:8 □ **31:29 «künlərning ahirida»** — ahirki zamanni kərsətsə kerək. □ **31:30 «pütkül jamaiti aldida»** — ibraniy tilida «...pütkül jamaitining qulakliri iqigə....».

Kəkzarliқning üstigə qüxkən hasiyətlik yamoɳurdək bolidu.
3 Qünki mən Pərwərdigarning namini bayan қilimən;
Əmdi Hudayimizni uluoɳ dəp jakarlanglar!
4 U қoram taxtur, Uning əməlliri mukəmməldur;
Uning barliқ yolliri ḥəққaniydur.
U naḥəқliқi yoқ, wapadar bir Huda,
Adil wə diyanətliktur.
5 Əmma *Өz həlқi* uningoɳa buzuқluқ қildi;
Ularning қilmixliri Uning Өz balilirining kidək bolmidi — mana bu ularning əyibidur!
Ular əgri wə iplas bir nəsildur!
6 Əy əhməқ wə nadan həlқ,
Pərwərdigarning yahxiliқini xundaқ yanduramsən?
U seni bədəl tələp ḥər қiloɳan atang əməsmu?
U seni yaritip, seni tikligən əməsmu?
7 Өtkən künlərni esinggə aloɳin,
Dəwrdin-dəwrgiqə ətkən yillarni oylioɳin;
Atangdin sora, u sanga dəp beridu;
Aқsaқalliringoɳa soal қoy, ular seni həwərləndüridu.
8 Ḥəmmidin aliy boloɳuqi əllərning ülüxini ularoɳa üləxtürgəndə,
Adəm’atining pərzəntlirini bir-biridin bəlginidə,
U həlқlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɳa қarap bekitkən.□
9 Qünki Pərwərdigarning nesiwisi bolsa uningoɳa has boloɳan həlқidur;
Yaқup huddi qək taxlinip qiққandək, Uning mirasidur.□
10 U uni qəl bir zeminda,
Xamal ḥuwlaydioɳan dəḥxətlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap ətrapida қooɳdap turdi,
Uni kəz қariquқidək saқlidi;□
11 Huddi bürküt өz qanggisini təwritip,
Balilirining üstidə pərwaz қilip,
Қanatlirini yeyip ularni pəylirining üstigə elip kətürginidək,
12 Pərwərdigarmu uningoɳa xundaқ yaloɳuz yetəkqilik қildi;
Ḥeqқandaқ yat ilaḥ uning bilən billə əməs idi.
13 U uni yər yüzining egiz jaylirioɳa mindürdi,
Wə u etizliқning məḥsulatidin yedi,
U uningoɳa қiya taxtin ḥəsəl xoritip,
Qaқmaқ texidin zəytun meyi xoratti; ■
14 Sanga kala қaymiқi bilən қoy sütini iqküzüp,
Қozilarning yeoɳini,
Baxandiki қoqқarlar wə tekilərning gəxini yegüzüp,
Esil buoɳdayning esil danliridin yegüzdi,
Sən bolsang üzüm қeni boloɳan sap xarabni iqting.
15 Lekin Yəxurun səmrip təpkək bolup қaldi;
Bərḥəқ, sən səmrip kətting,
Bordilip kətting,
Toyunup kətting!
U өzini yaratқan Təngrini taxlap,

□ **32:8 «U həlқlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɳa қarap bekitkən»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «U həlқlərning qegralirini Hudaning ooɳullirining sanioɳa қarap bekitkənidi» deyilidu. □ **32:9 «Yaқup»** — muxu yərdə Israillarni kərsitidu. □ **32:10 «uni orap ətrapida қooɳdap turdi»** — baxқa birhil tərjimisi: «u uni қooɳdap yürüp uni tərbiyilidi». ■ **32:13** Қan. 33:26; Yəx. 58:14

Өz nijatining Қoram Texini kөzgə ilmidi.□
16 Ular bolsa yat ilaḥlarƣa əgixip Uning wapasizliḳḳa bolƣan ḥəsitini ḳozƣidi,
Yirginqlik ixlar bilən Uning ƣəzipini kəltürdi.
17 Ular Igə-Təngrisi əməs jinlarƣa,
Өzi bilməydiƣan ilaḥlarƣa,
Ata-bowilirimu ḳorḳmaydiƣan,
Yengi pəyda bolup ḳalƣan ilaḥlarƣa ḳurbanliḳ ḳildi.
18 Sən өzüngni tөrəldürgən Қoram Taxni kөnglüngdin qiḳarding,
Seni apiridə ḳilƣan Təngrini untudung.
19 Pərwərdigar buni kөrüp,
Oƣul-ḳizlirining Uning aqqiḳini kəltürginidin, ulardin bizar bolup mundaḳ dedi: —
20 «Mən ulardin yüzümni yoxurimən,
Ularning aḳiwitini kөrüp baḳay;
Qünki ular iplas bir nəsildur,
Қəlbidə wapadarliḳi yoḳ balilardur.
21 Igə-təngrisi əməslər bilən ḥəsitimni kəltürdi,
Ərziməs məbudliri bilən ḳəḥrimni ḳozƣidi;
Xunga «ḥeq həlḳ əməs» bolƣan bir həlḳ arḳiliḳ ularning ḥəsitini ḳozƣaymən,
Nadan bir əl arḳiliḳ ularning aqqiḳini kəltürimən.□ ■
22 Qünki Mening ƣəzipimdin bir ot tutaxti;
U təḥtisaraning tegigiqə kөyüp baridu,
U yər bilən uning məḥsulatini yəp ketidu,
Wə taƣlarning ullirinimu tutaxturidu.■
23 Mən ularning üstigə balayi'apətlərni dөwiləymən;
Ya-oḳlirimni birni ḳoymay ularƣa atimən.
24 Ular aqarqiliḳtin yegiləp ketidu,
Tomuz issiḳ wə wabaning nəxtərliri təripidin yəp ketilidu;
Ularƣa ḳarxi yirtḳuq ḥaywanlarning qixlirini,
Topida өmiligüqilərning zəḥirini əwətimən.
25 Taxḳirida ḳiliq ularni musibətkə salidu,
Iqkiridə wəḥimə basidu;
U yigit bilən ḳizni,
Əmqəktiki bala bilən aḳ qaqliḳni ḥəmmisini yoḳitidu.
26 Mən: «Ularni qepiwetimən,
Insanlarning arisidin ularning namini өqürimən» — dəyttim,□
27 Biraḳ düxmənning məshirə ḳilixidin ḳorḳtum;
Israilning rəḳibliri bu ixni hata qüxinip: —
Bu ix bizning ḳolimizning küqlüklükidin bolƣan bolsa kerək,
Pərwərdigar buni ḥeq ḳilmidi» demisun dəp, *bu ixni ḳilmidim*.
28 Israil nəsiḥəttin məḥrum bolƣan bir əl,
Ularning ḥeq əḳil-pəmi yoḳtur.
29 Aḥ, ular dana bolsidi!
Xundaḳ bolsa buni qüxinip,
Өz aḳiwiti ḳandaḳ bolidiƣinini oylaytti!
30 Əgər ularning Қoram Texi ularni setiwətmigən bolsa,
Pərwərdigar ularni *düxmənlirigə* taxlap bərmigən bolsa,

□ **32:15 «Yəxurun»** — Israilning yənə bir ismi — mənisi «tik turidiƣan», «durus» degənlik. □ **32:21 «Xunga «ḥeq həlḳ əməs» bolƣan bir həlḳ arḳiliḳ... Nadan bir əl arḳiliḳ ularning aqqiḳini kəltürimən»** — u uluƣ bexarətning əməlgə axuruluxi toƣruluḳ «Ḥox.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni kөrüng. ■ **32:21** Rim. 10:19 ■ **32:22** Yər. 15:14 □ **32:26 «Ularni qepiwetimən»** — yaki «Ularni tarḳitimən», «Ularni qeqiwetimən».

Bir kixi qandaqmu ming kixini öz aldidin ḥəydiyələytti?,
Ikki kixi qandaqmu on ming kixini qaquralaytti?
31 Qünki baxqilarning qoram texi bolsa bizning Qoram Teximizdək əməstur.
Buningoŋa düxmənlirimiz özliri guwaḥliq bərsun!
32 Qünki ularning üzüm teli Sodomning üzüm telidin,
Gomorraning etizliqliridin qiqqandur;
Üzümliri zəḥərlik üzümlərdur,
Ularning ḥərbir sapiqi aqqiqtur,
33 Xarabi bolsa əjdiḥalarning zəḥiridur,
Kobralarning əjəllik zəḥiridur.
34 *Pərwərdigar*: «Bularning *ḥəmmisi* Meningkidə saqlaqliq əməsmu?
Öz həzinilirimdə məḥürləngən əməsmu?
35 Intiqam Meningkidur,
Yamanliqni qayturuxmu xundaq,
Bular ular putlixidioŋan waqitqiqə saqlaqlik turidu,
Qünki ularning balayi'apətlik küni yeqinlaxmaqta,
Ularning bexioŋa qüxidioŋan ixlar bolsa tez keliwatidu.□ ■
36 Qünki Pərwərdigar ularning küqi tügəp kətkənlikini, ularning *aziyip*, ḥətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmioŋinini kərgəndə,
U Öz həlqining üstigə ḥöküm qiqiridu,
Öz bəndilirigə meḥir-xəpqət kərsitidu.□ ■
37 U waqitta U mundaq dəydu: «Qeni, ularning ilaḥliri?
Özigə tayanq qiloŋan qoram texi əmdi qəyərdidur?
38 Ularning ötküzgən qurbanliqlirining yeoŋini yegən,
Ularning xarab ḥədiyəliridiki xarabini iqkənlər qəyərgə kətti?
Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḥinglar bolsun!□
39 Əmdi Mən Özüm, pəqət Mənla «Xu»durmən,
Manga ḥəmraḥ ḥeqqandaq ilaḥning yoqluqini kərüp bilinglar.
Mən öltürüp tirildürimən,
Zəhimləndürüp saqaytimən;
Wə ḥeqkim Mening qolumdin qutquzalmaydu.□ ■
40 Qünki Mən qolumni asmanlaroŋa kətürüp: —
«Əbədgiqə ḥayatturmən» dəp eytip,
41 Qaqnap turidioŋan qiliqimni ittik qilimən,
Mening qolum adalətni qoral qilip tutidu,
Düxmənlirimdin intiqam alimən,
Məndin nəprətləngüqilərning qiloŋanlirini ularoŋa yandurimən!
42 Mən ya oqlirimni qan iqküzüp məst qilimən,

□ **32:35 «… Bular ular putlixidioŋan waqitqiqə saqlaqlik turidu»** — bizningqə muxu ayəttiki «ular» Israillarni kərsitidu. Bəzi alimlar «Hudaning düxmənliri (yat əllər)ni kərsitidu» dəp qaraydu. Lekin Huda intiqamliri bilən ahirida Israilning əng ajiz pəytidə ularni qutquzidu («Yər.» 30-babni, uxbu babtiki 36-, 42-ayətni kərüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pet. 2:23 □ **32:36 «…ularning azyip, ḥətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmioŋinini kərgəndə»** — baxqa birhil tərjimisi: «yaki kiqik yaki qong bolsa, ularning aziyip ḥeqkimning qalmioŋinini kərgəndə,…». **«Öz həlqi üstigə ḥöküm qiqiridu»** — öz iqigə ikki tərəpni elixi kerək: (1) Hudaning həlqi uning tərbiyə jazalirini kərgəndin keyin gunaḥlirini iqrar qilip, uning kəqürümigə muyəssər bolidu; (2) Huda Öz həlqigə rəzillik qiloquqilaroŋa özining qiloŋan rəzillikini özigə yanduridu. **«Öz bəndilirigə meḥir-xəpqət kərsitidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Öz bəndiliri tooŋruluq niyitidin yenidu». ■ **32:36** Qan. 32:36 □ **32:38 «Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḥinglar bolsun!»** — Huda muxu yərdə Israil əslidə tayanoŋan butlarni məshirə qilidu. □ **32:39 «Manga ḥəmraḥ ḥeqqandaq ilaḥning yoqluqini kərüp bilinglar»** — yaki «Məndin baxqa ḥeqqandaq ilaḥ bolmioŋanliqini kərüp belinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yəx. 45:5,18,22

Mening қiliqim gəx yəydu,
Mən ularni əltürülgənlər bilən əsirlərning қenini,
Düxmənning sərdarlirining baxlirini yəp-iqidioɳan қilimən».■
43 Əy əllər, Uning həlқi bilən billə xadlininglar,
Qünki U Өz bəndilirining қenining intiқamini alidu,
Өz düxmənlirigə қisas yanduridu,
Өz zemini bilən həlқi üqün kəqürüm-kafarət kəltürüp beridu».■

Musa oɳəzili tooɳrisida buyruқ qüxüridu

44 Əmdi Musa bilən Nunning ooɳli Yəxua kelip bu oɳəzəlning barliқ səzlirini həlқning aldida oқup bərdi. □
45 Andin Musa bu ḥəmmə səzlərni barliқ Israil aldida ahirlaxturup
46 ularoɳa səz қilip: «Mən bügün otturanglarda silərni agaḥlandurup guwaḥliқ bərgən bu barliқ səzlərgə kəngül bəlünglar; silər bularni baliliringlaroɳa tapilap: «Bu қanunning ḥəmmə səzlirigə əməl қilixқa kəngül қoyunglar» dəp buyruxunglar kerək.
47 Qünki bu səz silərgə munasiwətsiz, қuruқ səz əməs, bəlki silərning ḥayatinglardur! Silər u zeminni igiləxkə Iordan dəryasidin ətisilər; ətkəndin keyin u zeminda bu səz arқiliқ uzun өmür kərisilər» — dedi.

Musaning əlümi tooɳruluқ buyruқlar

48 Yənə xu küni Pərwərdigar Musaoɳa səz қilip mundaқ dedi: —
49 Sən uxbu Abarim teoɳioɳa, yəni Yerihoning utturidiki, Moabning zeminidiki Nebo teoɳioɳa qiққin wə xu yərdə Mən Israillaroɳa өz təwəliki bolux üqün beridioɳan Қanaan zeminini kərgin. ■
50 Andin akang Ḥarun Ḥor teoɳida əlüp өz həlқlirigə қoxuloɳandək, sənmu qiқidioɳan xu taoɳda əlüp həlқliringgə қoxuloɳin; ■
51 qünki silər Zin qəlidiki Məribaḥ-Қadəxning sulirining yenioɳa baroɳanda, ikkinglar Israillarning arisida Manga wapasizliқ kərsitip, Israillarning arisida Meni «muқəddəs» dəp ḥərmətlimidinglar. ■
52 Xunga sən Israillaroɳa beridioɳan xu zeminni udulungda kərisən, lekin uningoɳa kirəlməysən.

33

Musa pəyoɳəmbər Israiloɳa dua қilip bəht tiləydu

1 Hudaning adimi boloɳan Musaning əlümidin ilgiri Israillarni bərikətləxkə tiligən bəht-tiləkliri munular: —
2 U mundaқ dedi: —
«Pərwərdigar Өzi Sinay teoɳidin kelip,
Seirdin qiқip *Israil* üstigə parlidi;
Paran teoɳidin pəyda bolup qaқnidi,
U tümənligən muқəddəslərning otturisidin qiқip kəldi;

■ **32:42** Zəb. 7:12-13; 68:21-23; Yəx. 34:6; Əz. 21:9-11 ■ **32:43** Rim. 15:10 □ **32:44 «Nunning ooɳli Yəxua»** — ibraniy tilida: «Nunning ooɳli Ḥoxiya» (Ḥoxiya Yəxuaning baxқa birhil atilixi). ■ **32:49** Qəl. 27:12 ■ **32:50** Qəl. 27:13; 33:38 ■ **32:51** Qəl. 20:12

Ong qolidin Israilɵa atalɵan otluq bir qanun qiqti.□ ■
3 Dərḥəqiqət, U həlqni səyidu;
Sening barliq muqəddəs bəndiliring qolungdidur;
Ularning ḥərbiri ayiɵing aldida olturup,
Səzliringgə muyəssər bolidu.
4 Musa bizgə bir qanun buyrup,
Buni Yaqupning jamaitigə miras qilip bərdi;
5 Həlqning sərdarliri jəm bolup,
Israilning qəbililiri bir yərgə yiɵilɵanda,
U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi.□

Musaning qəbililər üqün tiligən həyr-dualiri wə bərgən bexarətliri

6 «Rubən bolsa, adəmliri ɵlüp kətməy, ḥayat tursun;
Uning adəmliri az bolmisun».
7 *Musa*ning Yəḥuda tooɣrisida tiligən bəhti mundaq: —
«Yəḥudaning awazini angliɵaysən, i Pərwərdigar;
Uni ɵz həlqigə qobul qildurɵaysən;
Uning qolliri ular üqün kürəx qilsun;
Əmdi ɵzini əzgüqilərgə qarxi turuxqa uningɵa mədət bolɵaysən».□
8 U Lawiy tooɣrisida mundaq dedi: —
«Sening urim wə tummim taxliring Sening bu muqəddəs bəndənggə tapxuruloɣan;
Sən uni Massaḥda siniding,
Məribaḥning sulirining yenida uning bilən talaxting.□
9 U ɵz ata-anisi tooɣrisida: «Ularɵa yüz-hatirə qilmaymən», dəp eytti,
Ɵz qerindaxlirining ḥeq yüzini qilmay,
Ɵz balilirinimu tonuxni halimay,
Bəlki Sening səzünggə əməl qilip, əḥdəngni qing tutti.□
10 Mana, *Lawiylar* Yaqupqa ḥəkümliringni uqturidu,
Ular Israilɵa qanunungni ɵgitidu;
Ular dimiɵingɵa huxbuyni sunidu,
Qurbangaḥingɵa pütün kɵydürmə qurbanliqlarni kəltüridu.
11 I Pərwərdigar, uning təəlluqatini bərikətligəysən,
Uning qollirining əjri Seni hux qiloɣudək boloɣay,
Uningɵa qarxi qiqqanlar wə uningdin nəprətləngənlər bolsa,
Ularni qopalmioɣudək ḥalda bəllirini sunduroɣaysən!»

□ **33:2 «Seirdin Israillar qikip üstigə parlidi» —** «Israillar» ibraniy tilida: «ular». **«muqəddəslər» —** pərixtilərni kərsətsə kerək. **«... Israilɵa atalɵan» —** ibraniy tilida: «..ularɵa atalɵan». **«... ularɵa atalɵan otluq bir qanun qiqti» —** baxqa ikki hil tərjimisi: «...ularɵa (Israilɵa) atalɵan ot yalqunliri qiqti» yaki «...ularɵa (Israilɵa) yetəkligüqi ot yalquliri qiqti». ■ **33:2** Ḥab. 2:3, 4 □ **33:5 «U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi» —** muxu jümlidiki «U» Musani kərsitidu, dəp qaraymiz. Bəzi alimlar Hudani kərsitidu, dəp qaraydu. □ **33:7 «Uni ɵz həlqigə qobul qildurɵaysən» —** ibraniy tilida səzmusəz «Uni ɵz həlqining arisioɣa kirgüzgəysən» deyilidu. Yəḥudaning keyinki tarihioɣa qarioɣanda, bu bexarət Musa pəyoɣəmbərning Yəḥudaning nəsli boloɣan Dawutning padixaḥliqi, əng muḥimi Dawutning nəsli Məsiḥ tooɣruluq bexarətlik duasi boluxi kerək. **«U qolliri ular üqün kürəx qilsun» —** buningda «ular» «ɵz həlqi»ni kərsətsə kerək. **«Uning qolliri ular üqün kürəx qilsun» —** buning baxqa birhil tərjimisi: «Uning qolliri ɵz ḥajitidin qiqsun». □ **33:8 «urim wə tummim» —** tooɣruluq «Mis.» 28:30ni kərüng. Huda Lawiylarni tallixining bir səwəbi 32:25-29də kərülidu; Huda uni Ɵz hizmitidə boluxqa tallioɣaqqa, muxu yərdə Huda uni «Mening muqəddəs bəndəm» dəp ataydu. **«Massaḥ» —** «Massaḥ» degən jayning mənisi «sinax» («Mis.» 17:7ni kərüng). **«Məribaḥ» —** «Məribaḥ» degən jayning mənisi «talax-tartix, kürəx» («Qəl.» 20:13 wə 24ni kərüng). □ **33:9 «Ɵz qerindaxlirining ḥeq yüzini qilmay, ...bəlki Sening səzünggə əməl qilip, əḥdəngni qing tutti» —** kəzdə tutuloɣan wəqələr «Mis.» 32:21-29də hatirilinidu.

12 U Binyamin tooɣrisida mundaқ dedi: —
«Pərwərdigarning səygini bolsa,
U Uning yenida bihətər makan қilidu,
Pərwərdigar sayə bolup pütün kün uni saқlaydu,
U uni mürisi otturisida makanlaxturidu»
13 Yüsüp tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Uning zemini Pərwərdigar təripidin bərikətlik boloɣay!
Asmanlarning esil nemətliri bilən,
Xəbnəm bilən,
Yər tegidiki nemətliri bilən,□ ■
14 Kündin ḥasil bolidioɣan esil məḥsulatliri bilən,
Aydin ḥasil bolidioɣan esil nemətliri bilən,
15 Қədimki taoɣlarning aliy nemətliri bilən,
Mənggülük dənglərning esil nemətliri bilən,
16 Yərning esil nemətliri wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə məwjudatliri bilən,
Azoɣanliқta turoɣuqi Zatning xapaiti bilən bərikətlənsun!
Bularning ḥəmmisi Yüsüpning bexioɣa,
Yəni өz қerindaxliridin ayriloɣanning qoққisioɣa qüxsun.□ ■
17 Uning ḥəywisi өz buқisining tunjisidəktur;
Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur,
Ular bilən u əl-yurtlarning ḥəmmisini biraқla yər yüzining qətlirigiqə üsidu.
Mana Əfraimning tümənligən adəmliri,
Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaқ bolidu».□
18 Zəbulun tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Əy Zəbulun, sən qiққiningda xadlanoɣin;
Əy sən Issakar, өz qedirliringda hux boloɣin!
19 Mana ular həlқlərni taoɣқa qaқiridu,
Xu yərdə ular ḥəққaniyliқning қurbanliқlirini sunidu,
Qünki ular dengizdiki mol dələtlərni,
Қumoɣa kəmülgən gəḥərlərni sümürüp ularoɣa muyəssər bolidu».
20 Gad tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Gadning zeminini kengəytküqigə bəht-bərikət boloɣay;
Gad bolsa qixi xirdək olturaқlaxti;
U biləк ḥəm bax terisini titma-titma қiliwetidu;□
21 Xu yərdə u əng esil nesiwini talliwaldi;
Qünki xu yərdimu u ḥəküm bekitküqining ülüxi boloɣan jay saқlaқliқtur;
U həlқning sərdarliri bilən kelip,
Israil bilən birgə Pərwərdigarning adaliti bilən ḥəkümlirini yürgüzdi».□
22 Dan tooɣrisida u mundaқ dedi: —
«Dan bolsa yax bir xirdur;

□ **33:13 «yər tegi» —** bəlkim yər astidiki sularni yaki dengiz təglirini kərsitidu. ■ **33:13** Yar. 49:25 □ **33:16 «Azoɣanliқta turoɣuqi Zat» —** muxu zat Pərwərdigarning Pərixtisidur («Mis.» 3:2-6ni kərüng). ■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17 «Uning ḥəywisi өz buқisining tunjisidəktur» —** baxқa birhil tərjimisi: «uning buқisining tunjisi uningoɣa xərəp kəltürsun». **«uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur» —** yawa kala bolsa nəsli қuruoɣan intayin yooɣan birhil kala idi. **«...Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaқ bolidu» —** toluқ ayətning mənisi: (1) bu ikki қəbilə Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuқirida eytiloɣan bəht-bərikətlər Yüsüpkə has bolup, bu ikki қəbilining bexioɣa qüxidu. Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. □ **33:20 «Gad bolsa qixi xirdək olturaқlaxti» —** yaki «Gad.... yetiwaldi». **«U biləк ḥəm bax terisini titma-titma қiliwetidu» —** bəlkim Gadning düxminigə қattiқ zərbə beridioɣanliқini kərsitidu. □ **33:21 «ḥəküm bekitküqi» —** (1) қanun bərgüqi (Musa pəyoɣəmbərning өzi)ni; (2) Қanaan zeminini bəlüp təқsim қiloɣuqi (Yəxua pəyoɣəmbər)ni kərsitidu.

U Baxandin taqlap ətidu».□
23 Naftali tooɣrisida u mundaq dedi: —
«Əy Naftali, iltipatqa toyunoɣansən,
Pərwərdigar təripidin kəlgən bəht-bərikətkə tolup,
Məoɣrip bilən jənubni ɵzünggə mülük qilip igiləysən».
24 Axir tooɣrisida u mundaq dedi: —
«Axir ooɣullar bilən bərikətlinidu;
U qerindaxliri arisida iltipat kərsun;
Puti mayoɣa qilansun.□
25 Dərwaza baldaqliring təmür bilən mistin bolidu;
Künliring qandaq bolsa, küqüngmu xuningoɣa muwapiq təng bolidu».□
26 «— Əy Yəxurun, Təngringdək baxqa ḩeqkim yoqtur;
U sanga yardəmgə asmanlar üstigə,
Zor ḩəywisi bilən bulutlarning üstigə minip kelidu.□ ■
27 Əzəliy Huda sening baxpanaḩingdur,
Astingda əbədiy biləklər turidu.
U sening aldingdin düxmənni ḩəydəp: —
«Ularni ḩalak qiloɣin!» dəp *sanga* buyruydu.
28 Xuning bilən Israil axliq bilən yengi xarab mol boloɣan bir zeminda turup,
Yaloɣuz aman-esən makan tutidu,
Yaqupning buliqi ohxaxla aman-esən bolidu;
Uning asmanlirimu xəbnəm temitip turidu.□ ■
29 Bəhtliksən, i Israil!
Səndək Pərwərdigarning Ɵzi qutquzoɣan həlqtin yənə kim bar?
U bolsa sening mədətkar qalqining,
Ḩəywətlik qiliqingdur!
Sening düxmənliring sanga zəiplixip boysunidu;
Sən ularning egiz jaylirida dəssəp mangisən».

34

Musa pəyoɣəmbərning ɵlümi
1 Andin Musa Moabning tüzlənglikliridin qiqip Nebo teoɣining üstigə, yəni Yerihoning utturisidiki Pisgaḩ teoɣining qoqqisioɣa qiqti. Xu yərdə Pərwərdigar uningoɣa pütkül zeminni kərsətti; Gileadtin Danoɣiqə, ■
2 pütkül Naftali bilən Əfraim wə Manassəḩning zeminini, Yəḩudaning pütkül zemini bilən qoxup məoɣribtiki dengizoɣiqə,
3 jənubtiki Nəgəw zeminini, «Horma xəḩiri» dəp ataloɣan Yeriho wadisidiki tüzləngliknı Zoar xəḩirigə qədər, ḩəmmini uningoɣa kərsətti.

□ **33:22 «U Baxandin taqlap ətidu» —** bu sɵzlər bəlkim «Ḩak.» 18:27-28də hatiriləngən wəqəni kərsitidioɣan bexarət boluxi mumkin. □ **33:24 «Axir.... puti mayoɣa qilansun» —** keyin, Axir turoɣan jayda kəp zəytun meyi ixləp qiqaroɣan. □ **33:25 «Dərwaza baldaqliring» —** yaki «Ayioɣingning booɣquqiliri». □ **33:26 «Əy Yəxurun, Təngringdək baxqa ḩeqkim yoqtur» —** yaki «Əy Yəxurun, Təngridək baxqa ḩeqkim yoqtur». ■ **33:26** Qan. 32:13; Yəx. 58:14 □ **33:28 «... Israil ... mol boloɣan bir zeminda turup, yaloɣuz aman-esən makan tutidu» —** muxu jümlidiki «yaloɣuz» Hudadin baxqa ḩeqqandaq panaḩ yaki muḩapizət kerək bolmaydu, degənlikni kərsitidu. «Yaqupning buliqi»: — (1) Israilning zeminidiki su mənbəlirini kərsitixi mumkin; (2) Huda uloroɣa bulaqtək roḩiy ḩayatliq mənbəsi bolup, ɵzgərməy məzmut turidioɣanliqini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi mənisigə mayilmiz. ■ **33:28** Yər. 23:6; 33:16; Zəb. 68:26 ■ **34:1** Qan. 3:27

4 Andin Pərwərdigar uningoɣa səz kilip: «Mən қəsəm kilip: «Bu zeminni sening nəslinggə berimən» dəp Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupқa wədə kiloɣan zemin mana muxudur. Əmdi sanga uni өz kөzüng bilən kөrüxkə nesip kildim, lekin sən xu yərgə өtüp kirəlməysən» dedi.■
5 Andin Pərwərdigarning eytқinidək, Pərwərdigarning қuli Musa xu yərdə, yəni Moabning zeminida wapat boldi.
6 U uni Moabning zeminidiki taoɣ jiloɣisida, Bəyt-Peorning utturisida dəpnə kildi; uning қəbrisining қəyərdə ikənlikini bügüngiqə ḥeqkim bilməydu.
7 Musa wapat boloɣan waқitta bir yüz yigirmə yaxқa kirgənidi, lekin kөzliri ḥeq torlaxmioɣan wə maoɣduridin ḥeq kətmigənidi.
8 Israillar Musa üqün Moabdiki tüzləngliktə ottuz küngiqə matəm tutti. Xuning bilən Musa üqün matəm tutup yioɣlaydioɣan künlər tügigənidi.
9 Musa қollirini uning üstigə қoyoɣaqқa, Nunning ooɣli Yəxua danaliқ bərgüqi Roḥ bilən toloɣanidi. Xuning bilən Israillar uningoɣa itaət kilip, Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək kildi.■
10 Musadin keyin uningdək Pərwərdigar bilən yüz turanə səzləxkən ikkinqi bir pəyoɣəmbər Israil iqidə qiқmidi;
11 Pərwərdigarning uni Misir zemenioɣa əwətixi bilən u xu yərdə Pirəwngə, uning hizmətkarliri wə pütkül zeminidikilər aldida kөrsətkən ḥəmmə məjizilik alamət wə karamətlərgə,
12 ayan kilinoɣan xu barliқ uluoɣ қudrətkə wə Musaning pütkül Israilning kөz aldida kөrsətkən barliқ dəḥxətlik ḥəywisigə təng turoɣudək ḥeqқandaқ adəm qiқmidi.□

■ **34:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13 ■ **34:9** Qəl. 27:18 □ **34:12 «... ayan kilinoɣan xu barliқ uluoɣ қudrətkə...»** — ibraniy tilida «ayan kilinoɣan xu barliқ uluoɣ қudrətlik қoloɣa...».

Yəxua

Pərwərdigarning Yəxua pəyƣəmbərni qaƙirixi, uningƣa wəzipə tapxuruxi

1 Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin xundaƙ boldiki, Pərwərdigar Musaning hizmətkari, Nunning ooƣli Yəxuaƣa səz ƙilip mundaƙ dedi: — □ ■
2 Mening ƙulum Musa wapat boldi. Əmdi sən ƙozƣilip, bu həlƙning ƫəmmisini baxlap Iordan dəryasidin ətüp, Mən ularƣa, yəni Israillarƣa təƙdim ƙilidiƣan zeminƣa kirgin. □
3 Mən Musaƣa eytƙinimdək, putunglarning tapini ƙəyərgə təgkən bolsa, xu jayni silərgə bərdim; ■
4 qegranglar qəl-bayawandin tartip Liwanƣiqə, Ƭittiylarning zeminini əz iqigə elip, Əfrat dəryasidin kün petixtiki Ottura Dengizƣiqə bolidu. □
5 Sening barliƙ ƫayat künliringdə ƫeqkim sanga ƙarxi turalmaydu. Mən Əzüm Musa bilən billə bolƣandək sening bilən billə bolup, seni ƫərgiz taxliwətməymən. ■
6 Sən jür'ətlik wə ƙəysər bolƣin; qünki sən bu həlƙni Mən ata-bowiliriƣa berixkə ƙəsəm bilən wədə ƙiloƣan zeminƣa mirashor ƙilip igilitisən. ■
7 Mening ƙulum Musa sanga buyruƣan barliƙ ƙanunƣa əməl ƙilixƙa kəngül bəlüp, ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin; sən ƙəyərgila barsang ixliring ƣəlibilik boluxi üqün uningdin ya ong ya soloƣa qətnəp kətmə; □ ■
8 bu ƙanun kitabini əz aƣzingdin neri ƙilmay, uning iqidə pütülgənning ƫəmmisini tutup, uni keqə-kündüz zikir kilip oyla; xundaƙ ƙilsang yolliringda ƣəlibilik bolup, əzüng ronaƙ tapisən. □ ■
9 Mana sanga: — Jür'ətlik wə ƙəysər bol, dəp buyruƣanidimƣu? Xunga ƫeq wəƫimigə qüxmə, yürəksiz bolma; qünki ƙəyərgə barsang Pərwərdigar Hudaying sən bilən birgidur.

Yəxuaning həlƙni Ƙanaanƣa kirip jəng ƙilixƙa təyyarlixi

10 Xuning bilən Yəxua həlƙning baxliriƣa buyrup: —
11 Silər qedirgaƫtin ətüp həlƙƙə: — Əzünglar üqün ozuƙ-tülük təyyar ƙilinglar, qünki üq kün toxƙanda silər Iordan dəryasidin ətüp Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridiƣan zeminni igiləx üqün kirisilər, — dənglar, dedi.
12 Yəxua Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəƫning yerim ƙəbilisigə səz ƙilip: —

□ **1:1 «Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin...»** — muxu jümlə «wə» degən səz bilən baxlinip, «Yəxua» degən kitabning «Ƙanun Xərƫi» degən kitab bilən ziq baƣlanƣanliƙini kərsitidu. «Ƙan.» 34:12-ayətni kərüng. ■ **1:1** Ƙan. 1:38; 34:5 □ **1:2 «Mening ƙulum Musa wapat boldi»** — oƙurmənlərning esidə barki, Musa taoƣƙa qiƙip Hudaning ƫuzurida yalƣuz əlgən wə Huda təripidin dəpnə ƙilinƣan. ƫeqkim bu ixlaroƣa kəz guwaƫqi bolmiƣanidi («Ƙan.» 34:5-6). ■ **1:3** Ƙan. 11:24; Yə. 14:9 □ **1:4 «Ottura Dengizƣiqə...»** — ibraniy tilida «Uluƣ Dengizƣiqə...». ■ **1:5** Ƙan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Ƙan. 31:23 □ **1:7 «...ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin»** — ƫərƙandaƙ kixi Hudaning əmrlirigə asasən barliƙ həlƙƙə yetəkqilik ƙilip, həlƙning ixlirini idarə ƙilix üqün intayin jür'ətlik boluxi kerək. ■ **1:7** Ƙan. 5:32; 28:14 □ **1:8 «kitabtiki bu ƙanun kitabi»** — (yaki «muƙəddəs ƙanundiki bu kitab» yaki «kitabtiki bu ƙanun») — yaki «Ƙanun Xerƫi» yaki «Musa pəyƣəmbərning bəx kitabi»ni (yəni «Yaritilix», «Misirdin Qiƙix», «Lawiylar» «Qəl-bayawandiki səpər», xundaƙla «Ƙanun Xerƫi»ni) kərsitidu. ■ **1:8** Zəb. 1:2

13 Hudaning ḳuli boloɣan Musaning silərgə buyrup: — Pərwərdigar Hudayinglar
silərgə aramlik ata ḳilip bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytḳinini esinglarda
tutunglar. □
14-15 Hotun bala-qaḳanglar wə qarpayliringlar Musa өzi silərgə təḳsim ḳiloɣan,
Iordan dəryasining bu təripidiki zeminda ḳalsun, lekin aranglarda ḳanqilik batur
palwan bolsanglar, silər өz ḳerindaxliringlarning aldida səptə turup ularoɣa yardəm
berip jəng ḳilinglar; taki Pərwərdigar Hudayinglar ḳerindaxliringlaroɣa silərgə ata
ḳiloɣinioɣa ohxax aram ata ḳilip, ḳerindaxliringlaroɣa u ularoɣa miras ḳilip beridioɣan
zeminni igilətgüqə xundaḳ ḳilinglar. Andin silər təwəlikinglar boloɣan zeminni, yəni
Hudaning ḳuli boloɣan Musa silərgə təḳsim ḳiloɣan, Iordan dəryasining kün qiḳix
təripidiki bu zeminni igiləx üqün ḳaytip beringlar, — dedi.□
16 Ular Yəxuaoɣa jawab berip: — Sən bizgə əmr ḳiloɣanning ḥəmmisigə əməl ḳilimiz,
sən bizni ḳəyərgə əwətsəng, xu yərgə barimiz.
17 Biz ḥəmmə ixta Musaning səzigə ḳulaḳ saloɣinimizdək sanga ḳulaḳ salimiz;
birdinbir tilikimiz, Pərwərdigar Hudaying Musa bilən billə boloɣandək sening
bilənmu billə boloɣay!
18 Kimki sening əmringgə itaətsizlik ḳilip, sən bizgə buyruoɣan ḥərḳandaḳ
səzliringgə ḳulaḳ salmisa, өltürülidu! Sən pəḳətla jür’ətlik wə ḳəysər boloɣin, —
dedi.

2

Qarlioɣuqilarni əwətix

1 Andin keyin Nunning ooɣli Yəxua ikki qarlioɣuqini Xittimdin əwətip ularoɣa: — Silər
berip u zeminni, bolupmu Yeriho xəḥirini qarlap kelinglar, dedi. Xuning bilən ular u
yərgə berip, Raḥab atlik bir paḥixining өyigə kirip ḳondi.
2 Lekin birsi kelip Yeriho padixaḥioɣa: — Bügün keqə Israillardin birnəqqə kixi bu
zeminni qarlioɣili kəptu, dəp həwər yətküzdi.
3 Xuning bilən Yeriho padixaḥi Raḥabning ḳexioɣa adəm əwətip: — Sening ḳexingoɣa
kelip, өyünggə kirgən xu kixilərni bizgə tapxurup bərgin, qünki ular bu zeminning
ḥər yerini paylioɣili kəptu, — dedi.
4 Lekin u ayal u ikki kixini elip qiḳip yoxurup ḳoyoɣanidi; u jawab berip: — Dərwəḳə
bu kixilər mening ḳeximoɣa kəldi, lekin mən ularning nədin kəlgənlikini bilmidim;
5 ḳarangoɣu qüxüp, ḳowuḳni etidioɣan waḳit kəlgəndə xundaḳ boldiki, bu adəmlər
qiḳip kətti. Mən ularning ḳəyərgə kətkinini bilməymən. Ularni tezdin ḳooɣlisanglar,
qoḳum yetixiwalisilər, — dedi.
6 Lekin u ayal ularni өgzigə elip qiḳip, өgzining üstidə rətləp yeyip ḳoyoɣan zioɣir
pahallirining astioɣa yoxurup ḳoyoɣanidi.
7 U waḳitta ularning kəynidin izdəp ḳooɣlioɣuqilar Iordan dəryasining yoli bilən
qiḳip dərya keqiklirigiqə ḳooɣlap bardi. Ularni ḳooɣlioɣuqilar xəḥərdin qiḳixi bilənla,
xəḥərning ḳowuḳi taḳaldi.
8 Xu waḳitta, u ikkiylən tehi uhlaxḳa yatmioɣanidi, Raḥab өgzigə qiḳip ularning
ḳexioɣa berip

□ **1:13 «Pərwərdigar Hudayinglar .... bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytḳinini esinglarda tutunglar»** — Musa pəyoɣəmbərning «Huda... silərgə aramlik ata ḳilip bu zeminni silərgə bərgən» degən səzliri muxu ikki yerim ḳəbilining Iordan dəryasining **xərḳ təripidin** өzliri üqün baldurla yər-zemin igiligənlikini kərsitidu. Həlḳ ḥazir dəryadin өtüp oɣərbiy tərəptiki zeminni igiləxkə kiridu. Musa pəyoɣəmbərning bu səzliri «Ḳan.» 3:18-20də tepilidu. □ **1:14-15 «bu tərəp»** — dəryaning xərḳ təripi, ḥazirḳi Suriyə zeminini kərsitidu.

9 ularoɣa: — Pərwərdigarning bu zeminni silərgə miras ḳilip bərgənlikini, xundaḳla silərdin boloɣan wəḥiməŋlar bizlərgə qüxüp, bu zemindikilərning ḥəmmisi aldinglarda ḥalidin ketəy deginini bilimən;

10 qünki biz silər Misirdin qiḳḳiniŋlarda Pərwərdigarning aldinglarda Ḳizil Dengizni ḳorutḳanliḳini, xundaḳla silərning Iordan dəryasining u təripidiki Amoriylarning ikki padixaḥi Siḥon bilən Ogni ḳandaḳ ḳiloɣanliḳinglarni, ularni mutləḳ yoḳatḳanliḳinglarni angliduḳ. ■

11 Buni anglap yürikimiz su bolup, silərning səwəbinglardin ḥərḳaysimizning roḥi qiḳip kətti. Qünki Pərwərdigar Hudayinglar bolsa yuḳirida, asmanlarning ḥəmdə təwəndə yərning Hudasidur. ■

12-13 Əmdi silərdin ətünimənki, mən silərgə kərsətkən ḥimmitim üqün silərmu mening atamning jəmətigə ḥimmət ḳilixḳa Pərwərdigarning nami bilən manga ḳəsəm ḳilinglar, xundaḳla ata-anamni, aka-uka, aqa-singil ḳerindaxlirimni wə ularoɣa təwə barliḳioɣa qeḳilmasliḳinglar, jenimizni tirik ḳaldurup, ölümdin ḳutḳuzuxunglar tooɣrisida manga bir kapalət bəlgisini beringlar, — dedi.

14 Ikkiylən uningoɣa: — Əgər sən bu iximizni axkarilap ḳoymisang, silər jeninglardin ayrilsanglar, bizmu jenimizdin ayriloɣaymiz! Xuningdək xundaḳ boliduki, Pərwərdigar bizgə bu zeminni igə ḳiloɣuzoɣanda, biz jəzmən silərgə meḥribanlarqə wə səmimiy muamilidə bolimiz, dedi.

15 Xuning bilən ayal ularni pənjiridin bir tana bilən qüxürüp ḳoydi (qünki uning öyi xəḥərning sepilida bolup, u sepilning üstidə olturatti).

■ **2:10** Mis. 14:21; Qəl. 21:24, 34; Yə. 4:23 ■ **2:11** Ḳan. 4:39

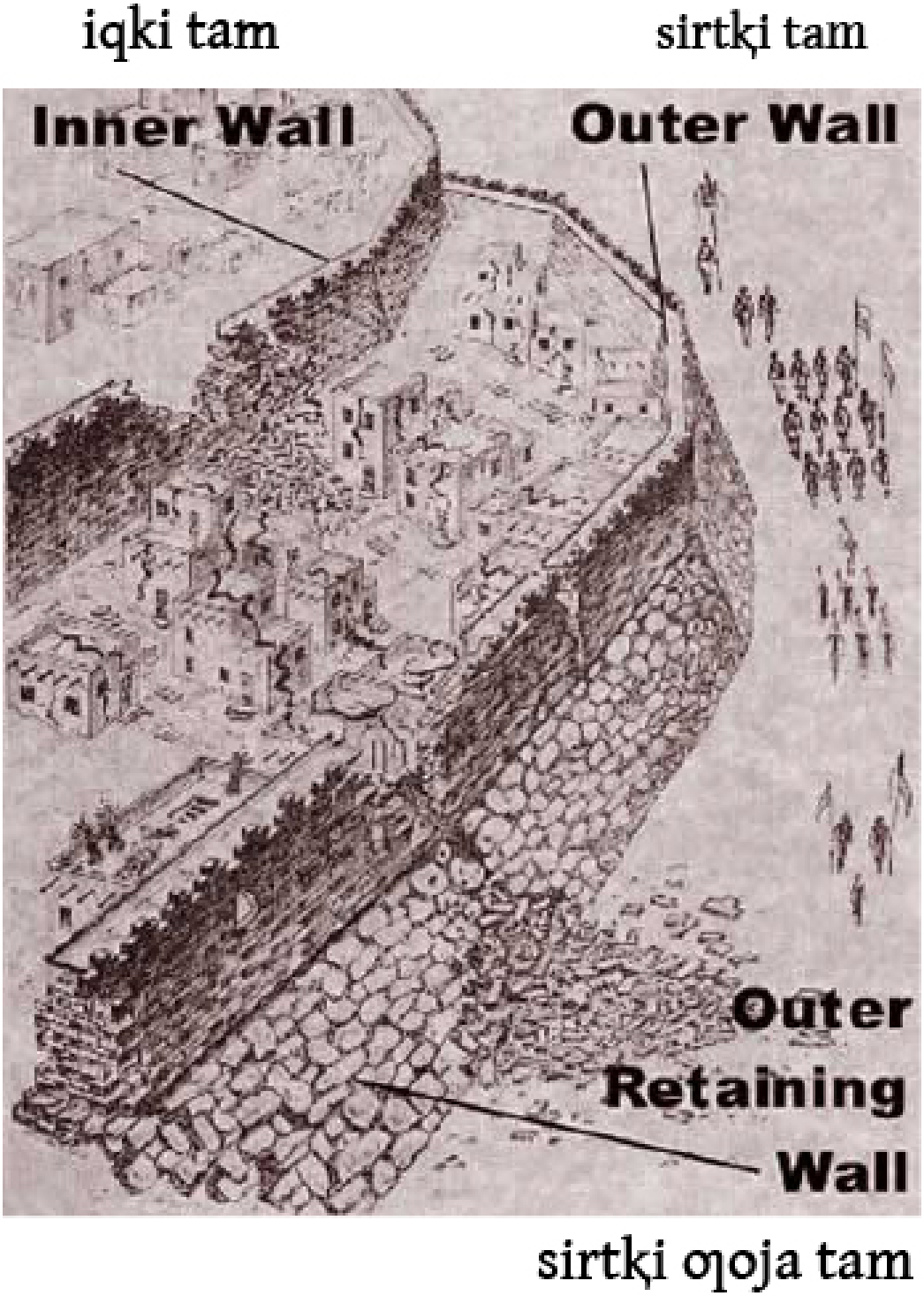

Yeriho xəhiridiki qox qatlamlik səpillər

16 Ayal u ikkisigə: — Qooŋlioŋuqilar silərgə uqrap qalmasliqi üqün, taoŋqa qiqip, u yərdə üq kün yoxurunup turunglar; qooŋlioŋuqilar xəhərgə qaytip kəlgəndin keyin, andin silər əz yolunglaroŋa mangsanglar bolidu, — dedi.
17 Ikkisi ayaloŋa: — Əgər sən bizning deginimizdək qilmisang, sən bizgə qiloŋuzoŋan

kəsəmdin halas bolimiz: —
18 Mana, biz zeminoɣa kirgən qaoɣda, sən bizni qüxürüxkə ixlətkən bu kizil tanini pənjirigə baoɣlap koyoɣin; andin ata-anangni, aka-uka kerindaxliringni, xundakla atangning barlik jəmətidikilərni öyünggə, özünggə yioɣip jəm kiloɣin.
19 Xundak boliduki, öyüngning ixikliridin taxkirioɣa qikkan hərkimining keni öz bexida bolidu; biz uningoɣa məs'ul əməsmiz; lekin biraw öyüngdə sən bilən billə boloɣan birsining üstigə kol salsa, undakta uning keni bizning beximizoɣa qüxkəy! ■
20 Əgər sən bu iximizni axkarilap koysang, sən bizgə kiloɣuzoɣan bu kəsəmdin halas bolimiz, — dedi.
21 Rahab jawab berip: — Silərning degininglərdək bolsun dəp, ularni yoloɣa selip koydi. Ular kətkəndin keyin, ayal pənjirigə u kizil tanini baoɣlap koydi.
22 U ikkisi u yərdin ayrilip, taoɣka qikip, kooɣlioɣuqilar *xəhərgə* kaytip kətküqə u yərdə üq kün turdi. Kooɣlioɣuqilar yol boyidiki həmmə yərni izdəpmu ularni tapalmidi.
23 Andin bu ikkisi taoɣdin qüxüp, kaytip mangdi; ular dəryadin ötüp, Nunning ooɣli Yəxuaning kexioɣa kelip, bexidin kəqürgənlirining həmmisini uningoɣa dəp bərdi.
24 Ular Yəxuaoɣa: — Pərwərdigar dərwəkə barlik zeminni kolimizoɣa tapxurdi; zeminda turuwatkanlarning həmmisi bizning tüpəylimizdin rohi qikip kətti, — dedi.

3

Israilning Iordan dəryasidin ötüxi

1 Yəxua ətisi tang səhərdə turup, pütkül Israil bilən Xittimdin ayrilip Iordan dəryasioɣa kəldi; ular dəryadin ötküqə xu yərdə bargah tikip turdi.
2 Üq kün toxup, sərdarlar qedirgahtin ötüp,
3 həlkkə əmr kilip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarning əhdə sandukini, yəni Lawiylarning uni kətürüp mangoɣinini kərgən haman, turoɣan ornunglardin kozoɣilip, əhdə sanduking kəynidin əgixip menginglar.
4 Lekin uning bilən silərning arilikinglarda ikki ming gəz arilik kalsun; kaysi yol bilən mangidioɣininglarni bilixinglar üqün, uningoɣa yekinlaxmanglar; qünki silər ilgiri muxu yol bilən mengip bakmioɣansilər, — dedi.
5 Yəxua həlkkə: — Özünglarni pak-mukəddəs kilinglar, qünki ətə Pərwərdigar aranglarda məjizə-karamətlərni kərsitidu, — dedi.
6 Andin Yəxua kahinlaroɣa: — Əhdə sandukini kətürüp həlkning aldida dəryadin ötünglar, dəp buyruwidi, ular əhdə sandukini elip həlkning aldida mangdi.
7 Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz kilip: — Həmmə Israilning Mening Musa bilən billə boloɣinimdək, sening bilənmu billə bolidioɣanlikimni bilixi üqün bügündin etibarən seni ularning nəzaridə qong kilimən.■
8 Əmdi sən əhdə sanduking kətürgən kahinlaroɣa: — Silər Iordan dəryasining süyining boyioɣa yetip kəlgəndə, Iordan dəryasi iqidə turunglar, — degin, — dedi.
9 Yəxua Israillaroɣa: — Bu yakka kelinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning səzini anglanglar, dedi.
10-11 Andin Yəxua: — Mana, silər xu ix arkilik mənggülük hayat Təngrining aranglarda ikənlikini, xundakla Uning silərning aldinglardin Hittiylar, Girgaxiylar, Amoriylar, Kanaaniylar, Pərizziylar, Hiwiylar, Yəbusiylarni həydiwetidioɣanlikini bilisilər — pütkül yər-zeminning igisining əhdə sanduki silərning aldinglarda Iordan dəryasi iqidin ötküzülidu.

■ **2:19** Mat. 27:25 ■ **3:7** Yə. 1:5

12 əmdi Israilning ķəbililiridin on ikki adəmni tallanglar, ḥərķaysi ķəbilidin birdin
bolsun;
13 xundaķ boliduki, pütkül yər-zeminning Igisi bolƣan Pərwərdigarning əḥdə
sanduķini kətürgən kaḥinlarning tapini Iordan dəryasining süyigə təgkəndə, Iordan
dəryasining süyi, yəni bax eķinidin eķip kəlgən sular üzüp taxlinip, dərya kətürülüp
dəng bolidu, — dedi.■
14 Əmdi xundaķ boldiki, həlķ qedirliridin qiķip Iordan dəryasidin ətməkqi bolƣanda,
əḥdə sanduķini kətürgən kaḥinlar həlķning aldida mangdi; ■
15 əḥdə sanduķini kətürgüqilər Iordan dəryasiƣa yetip kelip, putliri suƣa tegixi
bilənla (orma waķtida Iordan dəryasining süyi dəryaning ikki ķirƣiķidin texip
qiķidu), ■
16 yuķiri eķindiki sular heli yiraķtila, Zarətanning yenidiki Adəm xəḥirining yenida
tohtap, dəng boldi; Arabaḥ tüzləngliki boyidiki dengizƣa, yəni «Xor Dengizi»ƣa
eķip qüxüwatķan keyinki eķimi üzülüp ķaldi; həlķ bolsa Yeriho xəḥirining udulidin
dəryadin ətüp mangdi. □
17 Pütkül Israil ķuruķ yərni dəssəp, barliķ həlķ Iordan dəryasidin pütünləy ətüp
bolƣuqilik, Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürgən kaḥinlar Iordan dəryasining
otturisida ķuruķ yərdə məzmut turdi.

4

Dəryadin ətkənliki hatiriləx

1 Pütkül həlķ Iordan dəryasidin tamamən ətüp bolƣanda, Pərwərdigar Yəxuaƣa səz
ķilip: —■
2 Həlķning arisidin on ikki adəmni talliƣin, ḥər ķəbilidin birdin adəm bolsun,
3 ularƣa: — Silər Iordan dəryasining otturisidin, kaḥinlarning putliri məzmut
turƣan jaydin on ikki taxni elip, ularni kətürüp kelip əzünglar bügün keqə bargaḥ
tikidiƣan yərgə ķoyunglar, degin, dedi.
4 Xuning bilən Yəxua ḥər ķəbilidin birdin adəmni, yəni Israillar arisidin talliƣan on
ikki kixini qaķirdi;
5 andin Yəxua ularƣa: — Silər Iordan dəryasining otturisiƣa qüxüp Pərwərdigar
Hudayinglarning əḥdə sanduķining aldiƣa berip, Israilning on ikki ķəbilisining
saniƣa mas ḥalda birdin taxni elip mürənglərgə ķoyunglar.
6 Qünki bu aranglarda bir əslətmə-bəlgə bolidu; kəlgüsidə baliliringlar: — Bu
taxlarning silərgə nemə əḥmiyiti bar? — dəp sorap ķalsa, silər ularƣa: —
7 Iordan dəryasining suliri Pərwərdigarning əḥdə sanduķining aldida üzüp ķoyuldi;
əḥdə sanduķi Iordan dəryasidin ətküzülgəndə Iordan dəryasining suliri üzüp
ķoyuldi; xunga bu taxlar Israillarƣa mənggülük bir əslətmə-bəlgə bolidu, — dəp
jawap berisilər.■
8 Xuning bilən Israillar Yəxua ularƣa buyruƣandək ķildi. Pərwərdigarning Yəxuaƣa
ķilƣan əmri boyiqə Israilning ķəbililirining saniƣa muwapiķ Iordan dəryasining
otturisidin on ikki taxni elip, ķonidiƣan jayƣa kətürüp berip, xu yərdə ķoyup ķoydi.
9 Buningdin baxķa Yəxua Iordan dəryasining otturisida əḥdə sanduķini kətürgən
kaḥinlarning putliri mustəḥkəm turƣan jayda on ikki taxni tikləp ķoydi. Bu taxlar
bolsa bügüngiqə xu yərdə turidu.
10 Pərwərdigar Yəxuaƣa həlķķə eytixķa tapiliƣan barliķ ixlar orunlanƣuqilik, yəni
Musa əslidə Yəxuaƣa buyruƣanlirining ḥəmmisi bəja kəltürülgüqə, əḥdə sanduķini

■ **3:13** Zəb. 114:3 ■ **3:14** Ros. 7:45 ■ **3:15** 1Tar. 12:16 □ **3:16 «Adəm xəḥiri»** — «Adəm» xəḥərning nami. **«Xor dengizi»** — ḥazir «Əlük Dengiz» dəp atilidu. ■ **4:1** Yə. 3:12 ■ **4:7** Yə. 3:13

kətürgən kahinlar Iordan dəryasining otturisida tohtap turdi. Həlk xu yərdin tezdin ətüwatatti.
11 Xundak boldiki, barlik həlk tamamən ətüp bolоqanda, Pərwərdigarning *əhdə* sanduki bilən kahinlar həlkning aldidin ətti.
12 Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəhning yerim kəbilisidikilərmu Musaning ularоqa buyruоqinidək səptə tüzüp Israillarning aldida dəryadin ətti. □ ■
13 jəmiy bolup kirik mingqə korallanоqan kixi Pərwərdigarning aldidin ətüp, Yeriho tüzlənglikligə kelip, jəng kilixka təyyar turdi.
14 U küni Pərwərdigar Yəxuani pütkül Israilning nəzidə qong kildi; ular uning pütün ömridə Musadin korkkandək uningdinmu korkti.■
15 Pərwərdigar Yəxuaоqa söz kilip: —
16 Həküm-guwahlik sanduкini kətürgən kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qikinglar, dəp buyruоqin, dedi.□

17 Xunga Yəxua kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qikinglar, dəp buyrudi.
18 Xundak boldiki, Pərwərdigarning əhdə sanduкini kətürgən kahinlar Iordan dəryasining otturisidin qikip, putlirining tapini kuruklukni dəssixi bilənla, Iordan dəryasining süyi yənə öz jayioqa kaytip kelip, awwalkidək ikki kiroqikioqiqə texip ekixka baxlidi.
19 Həlk bolsa birinqi ayning oninqi küni Iordan dəryasidin ətüp, Yerihoning xərkining əng qət təripidiki Gilgaloqa kelip qedirgah tikti.
20 Ular Iordan dəryasidin aloqaq kəlgən on ikki taxni bolsa, Yəxua ularni Gilgalda tikləp koydi;
21 andin Israillaroqa: — Keyin baliliringlar öz atiliridin: — Bu taxlarning əhmiyiti nemə, dəp sorisa,
22 silər baliliringlaroqa mundak ukturup koyunglar: — «Israil ilgiri kuruk yərni dəssəp Iordan dəryasidin ətkənidi;
23 qünki Pərwərdigar Hudayinglar biz Kizil Dengizdin ətküqə aldimizda uning sulirini kurutup bərgəndək, Pərwərdigar Hudayinglar silər ətküqə aldinglarda Iordan dəryasining süyini kurutup bərdi; ■
24 yər yüzidiki barlik əllər Pərwərdigarning kolining kanqilik küqlüklükini bilsun, xundakla silərning Pərwərdigar Hudayinglardin həmixə korkuxunglar üqün U xundak kildi» — dedi.

5

1 Xundak boldiki, Iordan dəryasining oqərb təripidiki Amoriylarning həmmə padixahliri bilən dengizning yenidiki Kanaaniylarning həmmə padixahliri Pərwərdigarning Israillar ətüp kətküqə ularning aldidin Iordan sulirini kandak kurutup bərginini anglioqanda, yürəkliri su bolup, Israillarning səwəbidin ularning rohi qikay dəp kaldi.

Yengi bir dəwrning sünnət kilinixi

□ **4:12 «...Musaning ularоqa buyruоqinidək səptə tüzüp,...»** — yaki «Musaning ularоqa buyruоqinidək koral-yaraoqlarni kətürüp,...». ■ **4:12** Qəl. 32:20, 29 ■ **4:14** Yə. 3:7 □ **4:16 «Həküm-guwahlik sanduki»** — muxu yərdə «həküm-guwahlik» Hudaning Israiloqa boloqan tüp əmrlirini, xundakla uning Israil bilən boloqan əhdisini kərsitidu; Hudaning mukəddəs mahiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan kilinoqaqka, «həküm-guwah» dəpmu atilidu. Okurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əhdə sanduki iqidə saklaklik tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduk «həküm-guwahlik sanduki», ibadət qediri «həküm-guwahlik qediri» dəp atilidu. ■ **4:23** Mis. 14:21

2 U waqitta Pərwərdigar Yəxuaoƣa səz qilip: — Sən qaqmaq taxliridin piqaqlarni
yasap, Israillarni ikkinqi qetim hətnə qiloƣin, dedi.■
3 Xuning bilən Yəxua qaqmaq taxliridin piqaqlarni yasap, Israillarni «Hətnilik
dənglüki»də hətnə qildi. □
4 Yəxuaning ularni hətnə qilixining səwəbi xu idiki, Misirdin qiqqan jənggə
yarioƣudək ƫəmmə ərkəklər Misirdin qiqqandin keyin qəllükning yolida ölüp
tügigənidi.
5 Qünki Misirdin qiqqan barliq həlq hətnə qilinoƣan bolsimu, lekin Misirdin qiqip
qəllükning yolida yürgən waqitta Israil arisida tuoƣuloƣanlarning ƫəmmisi hətnisiz
qaloƣanidi;
6 Qünki əslidə Pərwərdigarning awazioƣa qulaq salmioƣan, Misirdin qiqqan həlq
iqidiki jənggə yarioƣudək barliq ərkəklər ölüp tügigüqə Israillar qiriq yil qəldə
yürgənidi; Pərwərdigar ularoƣa: — Silərni Mən ata-bowiliringlaroƣa berixkə qəsəm
bilən wədə qiloƣan zeminni, yəni süt bilən ƫəsəl aqidioƣan yurtni kərgüqilər
qilmaymən, dəp qəsəm qiloƣanidi. ■
7 Lekin Pərwərdigar ularning ornini basturoƣan əwladliri bolsa, yolda hətnə
qilinmioƣaqqa, Yəxua özi ularni hətnə qildi.
8 Barliq həlq hətnə qilinip, saqayoƣuqilik qedirlirida, öz orunliridin qiqmay turdi.
9 U waqitta Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Bügün Mən Misirning ar-nomusini
üstünglardin yumilitiwəttim, dedi. Xuning bilən u jayoƣa «Gilgal» dəp nam qoyulup,
taki bügüngiqə xundaq atalmaqta.□
10 Xuning bilən Israillar Gilgalda qedir tikip turdi. Birinqi ayning on tətinqi küni
ahximi Yeriho diyarining tüzlənglikliridə «ötüp ketix ƫeyti»ni ötküzdi. ■
11 «Ötüp ketix ƫeyti»ning ətisi ular xu yərning axliq məƫsulatliridin yedi, jümlidin
xu küni petir nanlarni wə qomaqlarni yedi. ■
12 Ular xu zeminning axliq məƫsulatliridin yegəndin keyin, ətisi «manna»ning
qüxüxi tohtidi. Xu waqittin tartip Israillaroƣa ƫeq manna bolmidi; xu yilda ular
Kanaan zeminining məƫsulatliridin yedi.

Yeriho xəƫirining üstidin oƣəlibə qilix

13 Əmma Yəxua Yerihooƣa yeqin kəlgəndə, bexini kətürüp qariwidi, mana uning
aldida suoƣuruloƣan qiliqni tutup turoƣan bir adəm turatti. Yəxua uning qexioƣa berip
uningdin: — Sən biz tərəptimu, yaki düxmənlirimiz tərəptimu? — dəp soridi. ■
14 U jawab berip: — Yaq, undaq əməs, bəlki Mən Pərwərdigarning qoxunlirining
Sərdari bolup kəldim» — dedi.
Yəxua yərgə düm yiqilip səjdə qilip uningoƣa: — Rəbbimning quliƣa nemə
tapxuruqliri barkin? dəp soridi.□ ■
15 Pərwərdigarning qoxunining Sərdari Yəxuaoƣa: — Putungdiki kəxingni saloƣin,
qünki sən turoƣan yər muqəddəs jaydur, dewidi, Yəxua xundaq qildi.■

■ **5:2** Mis. 4:25 □ **5:3 «Hətnilik dənglüki» —** ibraniy tilida «Gibeaƫ ƫaaralot». ■ **5:6** Qəl. 14:23 □ **5:9 «Misirning ar-nomusi» —** bu nemini kərsitidu? Bizningqə u mundaq üq jəƫətni öz iqigə alidu: ـ (1) sünnət qilinixi bilən ular butpərəs Misirliqlaroƣa ohximaydioƣan boldi, Hudaning əƫdisigə baoƣlanoƣan kixilərdin boldi («Yar.» 17:10-14ni kərüng); (2) Misirliqlar əslidə ularni mazaq qilip: «ular qəl-bayawanda ölməy qalmaydu» degən boluxi mumkin («Mis.» 32:12); ular wədə qilinoƣan zeminoƣa kirixi bilən bu mazaq səzi yoq bolatti; (3) Israillar ƫazir qulluqta qelix nomusluqidin azad boloƣan. **«Gilgal»** — «yumilax» degən mənidə. ■ **5:10** Mis. 12:6 ■ **5:11** Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ **5:13** Mis. 23:23 □ **5:14 «Yəxua yərgə düm yiqilip səjdə qilip…» —** heli roxənki, Yəxua bu zatni Hudaning süpitidə dəp bilip səjdə qiloƣanda, u zat uni tosumidi. Keyin (6:2) «Pərwərdigarning qoxunining Sərdari» boloƣan xu zat Pərwərdigardək səzləydu. Bu «Pərwərdigarning Pərixtisi» — Hudaning özini axkarilixi bolup, yəni Məsiƫning Özidin baxqa ƫeqkim əməstur. «Yar.» 16:7ni wə izaƫatni kərüng. ■ **5:14** Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ **5:15** Mis.3:5

6

1 Yeriho sepilining ⱪowuⱪ-dərwaziliri Israillarning səwəbidin məⱨⱪəm etilip, ⱨeⱪkim
qiⱪalmaytti, ⱨeⱪkim kirəlməytti.
2 Pərwərdigar Yəxuaoɳa səz ⱪilip: — Mana, Mən Yeriho xəⱨirini, padixaⱨini ⱨəmdə
batur jəngqilirini ⱪolungoɳa tapxurdum.
3 Əmdi silər, yəni barliⱪ jəngqilər xəⱨərni bir ⱪetim aylinip menginglar; altə küngiqə
ⱨər küni xundaⱪ ⱪilinglar.
4 Ⱨəmdə yəttə kaⱨin əⱨdə sanduⱪining aldida ⱪoqⱪar münggüzidin etilgən yəttə
buroɳini kətürüp mangsun; yəttinqi künigə kəlgəndə silər xəⱨərni yəttə ⱪetim
aylinisilər; kaⱨinlar buroɳilarni qalsun.
5 Xundaⱪ boliduki, ular ⱪoqⱪar buroɳiliri bilən sozup bir awaz qiⱪaroɳinida, barliⱪ
kixilər buroɳining awazini anglap, ⱪattiⱪ təntənə ⱪilip towlisun; buning bilən
xəⱨərning sepilliri tegidin ərülüp qüxidu, ⱨərbir adəm aldioɳa ⱪarap etilip kiridu,
— dedi.
6 Xuning bilən Nunning ooɳli Yəxua kaⱨinlarni qaⱪirip ularoɳa: — Silər əⱨdə
sanduⱪini kətürüp menginglar; yəttə kaⱨin Pərwərdigarning əⱨdə sanduⱪining
aldida yəttə ⱪoqⱪar buroɳisini kətürüp mangsun, dedi
7 U ⱨəlⱪⱪə: — Qiⱪip xəⱨərni aylininglar; ⱪoralliⱪ ləxkərlər Pərwərdigarning əⱨdə
sanduⱪining aldida mangsun, dedi.
8 Yəxua buni ⱨəlⱪⱪə buyruoɳandin keyin, Pərwərdigarning aldida yəttə ⱪoqⱪar
buroɳisini kətürgən yəttə kaⱨin aldioɳa mengip buroɳilarni qaldi; Pərwərdigarning
əⱨdə sanduⱪi bolsa ularning kəynidin elip mengildi.
9 ⱪoralliⱪ ləxkərlər buroɳa qeliwatⱪan kaⱨinlarning aldida mangdi; əⱨdə san-
duⱪining arⱪidin ⱪooɳdioɳuqi ⱪoxun əgixip mangdi. Kaⱨinlar mangoɳaq buroɳa
qalatti.

10 Yəxua ⱨəlⱪⱪə buyrup: — Mən silərgə: «Towlanglar» demigüqə nə towlimanglar, nə
awazinglarni qiⱪarmanglar, nə aoɳzinglardin ⱨeqbir səzmu qiⱪmisun; lekin silərgə
«Towlanglar» degən künidə, xu qaoɳda towlanglar, — degənidi.
11 Xu təriⱪidə ular Pərwərdigarning əⱨdə sanduⱪini kətürüp xəⱨərni bir aylandi.
Halayiⱪ qedirgaⱨⱪa ⱪaytip kelip, qedirgaⱨda ⱪondi.
12 Ətisi Yəxua tang səⱨərdə ⱪopti, kaⱨinlarmu Pərwərdigarning əⱨdə sanduⱪini yənə
kətürdi;
13 Pərwərdigarning əⱨdə sanduⱪining aldida yəttə ⱪoqⱪar buroɳisini kətürgən yəttə
kaⱨin aldioɳa mengip tohtimay qelip mangatti; *kaⱨinlar* mangoɳaq buroɳa qaloɳanda,
ⱪoralliⱪ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arⱪidin ⱪooɳdioɳuqi ⱪoxun əgixip mangdi.
□
14 Ikkinqi künimu ular xəⱨərning ətrapini bir ⱪetim aylinip, yənə qedirgaⱨⱪa yenip
kəldi. Ular altə küngiqə xundaⱪ ⱪilip turdi.
15 Yəttinqi küni ular tang səⱨərdə ⱪopup, ohxax ⱨaləttə yəttə ⱪetim xəⱨərning
ətrapini aylandi; pəⱪət xu künila ular xəⱨərning ətrapini yəttə ⱪetim aylandi.
16 Yəttinqi ⱪetim aylinip bolup, kaⱨinlar buroɳa qaloɳanda Yəxua ⱨəlⱪⱪə: — Əmdi
towlanglar! Qünki Pərwərdigar xəⱨərni silərgə tapxurup bərdi!
17 Lekin xəⱨər wə uning iqidiki barliⱪ nərsilər Pərwərdigaroɳa mutləⱪ ataloɳanliⱪi
üqün *silərgə* «ⱨaram»dur; pəⱪət paⱨixə ayal Raⱨab bilən uning pütün əyidikilərla

□ **6:13 «kaⱨinlar mangoɳaq buroɳa qaloɳanda, ⱪoralliⱪ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arⱪidin ⱪooɳdioɳuqi ⱪoxun əgixip mangdi»** — yaki «ⱪoralliⱪ adəmlər bolsa ularning aldida mangdi, arⱪidin ⱪooɳdioɳuqi ⱪoxun əgixip buroɳa qaloɳaq mangdi».

aman ḳalsun; qünki u biz əwətkən əlqilirimizni yoxurup ḳoyoɣanidi. □
18 Lekin silər ḳandaḳla bolmisun «ḥaram» dəp bekitilgən nərsilərdin özünglarni tartinglar; bolmisa, «ḥaram» ḳilinoɣan nərsilərdin elixinglar bilən özünglarni ḥaram ḳilip, Israilning qedirgaḥinimu ḥaram ḳilip uning üstigə apət qüxürisilər.
19 Əmma barliḳ altun-kümüx, mis wə təmürdin boloɣan nərsilər bolsa Pərwərdigaroɣa muḳəddəs ḳilinsun; ular Pərwərdigarning həzinisigə kirgüzulsun, — dedi.■
20 Xuning bilən həlḳ towlixip, kaḥinlar buroɣa qaldi. Xundaḳ boldiki, həlḳ buroɣa awazini angliɣinida intayin ḳattiḳ towliwidi, sepil tegidin ərülüp qüxti; həlḳ uning üstidin ətüp, ḥərbiri öz aldioɣa atlinip kirip, xəḥərni ixoɣal ḳildi. ■
21 Ular ər-ayal bolsun, ḳeri-yax bolsun, ḳoy-kala wə exəklər bolsun xəḥər iqidiki ḥəmmini ḳiliqlap yoḳatti.
22 Yəxua u zeminni qarlap kəlgən ikki adəmgə: — Silər u paḥixə hotunning öyigə kirip, uningoɣa bərgən ḳəsiminglar boyiqə uni wə uningoɣa təwə boloɣanlarning ḥəmmisini elip qiḳinglar, dedi.■
23 Xuning bilən ikki qarlioɣuqi yax yigit kirip, Raḥabni ata-anisi bilən ḳerindaxlirioɣa ḳoxup ḥəmmə nərsiliri bilən elip qiḳti; ular uning barliḳ uruḳ-tuoɣḳanlirini elip kelip, ularni Israilning qedirgaḥining sirtioɣa orunlaxturup ḳoydi.
24 Halayiḳ xəḥərni wə xəḥər iqidiki ḥəmmə nərsilərni ot yeḳip köydürüwətti. Pəḳət altun-kümüx, mis wə təmürdin boloɣan ḳaqa-ḳuqa əswablarni yioɣip, Pərwərdigarning öyining həzinisigə əkirip ḳoydi.
25 Lekin Yəxua paḥixə ayal Raḥabni, ata jəmətidikilərni wə uningoɣa təwə boloɣanlirining ḥəmmisini tirik saḳlap ḳaldi; u bügüngiqə Israil arisida turuwatidu; qünki u Yəxua Yerihoni qarlaxḳa əwətkən əlqilərni yoxurup ḳoyoɣanidi.
26 U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip: — Bu Yeriho xəḥirini ḳaytidin yasaxḳa ḳopḳan kixi Pərwərdigarning aldida ḳaroɣix astida bolidu; u xəḥərning ulini saloɣanda tunji ooɣlidin ayrilidu, xəḥərning ḳowuḳlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu ayrilidu, — dedi.□ ■
27 Pərwərdigar Yəxua bilən billə idi; uning nam-xöḥriti pütkül zeminoɣa kəng tarḳaldi.

7

Aḳanning gunaḥ ḳilip Israil üstigə apət qüxürüxi

1 Lekin Israil «ḥaram» nərsilər üstidə itaətsizlik ḳildi; qünki Yəḥuda ḳəbilisidin boloɣan Zəraḥning əwrisi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɣli Aḳan degən kixi ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin aloɣanidi. Buning bilən Pərwərdigarning oɣəzipi Israiloɣa ḳozoɣaldi.■
2 Yəxua Yerihodin Bəyt-Əlning xərḳ təripidiki Bəyt-Awənning yenida boloɣan Ayi xəḥirigə birnəqqə adəm əwətip ularoɣa: — U yərgə qiḳip u zeminni qarlap kelinglar, dəp buyrudi. Xuning bilən u adəmlər qiḳip Ayi zeminini qarlap kəldi.

□ **6:17 «Pərwərdigaroɣa mutləḳ ataloɣanliḳi üqün silərgə ḥaram bolidu»** — «ḥaram» ibraniy tilida «ḥərəm». Muxu uḳum ibraniy tilida pəḳət «Pərwərdigaroɣa «ḥərəm» dəp atilidu» degən sözlər bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida «ḥərəm» dəp bekitilgən ḥərbir nərsə adəttə mutləḳ ḥalak ḳilinixi kerək (24-ayətni kərüng). Lekin muxu ḳetim xəḥərdin elinoɣan metaldin yasaloɣan nərsilər Pərwərdigarning yolida ixlitilixkə saḳlansun, dəp buyruloɣanidi (19-ayətni kərüng). ■ **6:19** Qəl. 31:54 ■ **6:20** Ibr. 11:30 ■ **6:22** Yə. 2:14; Ibr. 11:31
□ **6:26 «U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip...»** — baxḳa birhil tərjimisi: - «U qaoɣda Yəxua ḳəsəm iqip...». Lekin bizningqə Yəxuaning sözi ḳəsəm əməs. **«...xəḥərning ḳowuḳlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu ayrilidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi «1Pad.» 16:34də hatirilinidu. ■ **6:26** 1Pad. 16:34 ■ **7:1** Yə. 22:20; 1Tar. 2:7

3 Ular qaytip kelip, Yəxuaoƣa: — Ḥəmmə həlqning u yərgə berixining ḥajiti yoq ikən, ikki-üq mingqə adəm bolsila ayioƣa ḥujum qilip *uni igiliyələydu;* u yərdə olturuxluq kixilər az boloƣaqqa, pütkül həlqni awarə qilip u yərgə əwətmigin, — dedi.
4 Xuning bilən həlqtin üq mingqə kixi u yərgə qiqti; lekin bular Ayining adəmliri aldidin qeqip ketixti.
5 Ayining adəmliri ulardin ottuz altiqə kixini urup əltürdi; qaloƣanlarni sepil qowuqining aldidin Xebarimoƣiqə qooƣlap berip, u yərdiki dawanda ularni urup məoƣlup qildi. Andin həlqning yüriki su bolup, qattiq sarasimgə qüxti. □
6 Yəxua kiyimlirini yirtip, Israilning aqsaqalliri Pərwərdigarning əḥdə sanduqining aldida yərgə düm yiqilip, baxlirioƣa topilarni qeqip, u yərdə kəq kirgüqə yetip qaldi.
7 Yəxua: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar, sən bizni Amoriylarning qolioƣa tapxurup ḥalak qilix üqün, bu həlqni nemixqa Iordan dəryasining bu təripigə ətküzgənsən? Biz Iordan dəryasining u təripidə turuwərgən bolsaq boptikən!
8 Əy Rəbbim! Israil əz düxmənlirining aldidin burulup qaqqan yərdə mən nemimu deyələymən?
9 Qanaaniylar, xundaqla zeminda barliq turuwatqanlar buni anglisa bizni qapsiwelip yər yüzidin namimizni üzüp taxlaydu; xu qaoƣda Sən uluoƣ nam-xəḥriting üqün nemilərni qilisən?! — dedi.
10 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoƣa jawab berip mundaq dedi: — «Ornungdin qop! Nemixqa xundaq düm yatisən?
11 Israil gunaḥ qildi! Ular yənə Mən ularoƣa tapilioƣan əḥdəmgə hilaplik qilip, ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin elip, ooƣrilik qilip, aldamqilik qilip ḥəm ḥaram bekitilgənni əz mallirining arisioƣa tiqip qoydi.
12 Xunga Israillar düxmənlirining aldida tik turalmaydu; ular əzlirini «ḥaram» qilip bekitip, mutləq yoqitilixqa yüzləngəqkə, düxmənlirining aldidin burulup arqisioƣa qaqidu. Əgər silər «ḥaram» dəp bekitilgənni aranglardin tamamən yoq qilmisanglar, mundin keyin mən silər bilən billə bolmaymən.
13 Əmdi sən turup həlqni pak-muqəddəs qilip ularoƣa: — «Ətə üqün əzünglarni pak qilinglar; qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar xundaq dəydu: — Əy Israil, səndə «ḥaram» dəp bekitilgən nərsə bardur; bu ḥaram nərsini aranglardin yoq qilmioƣuqilik düxmənliringlarning aldida tik turalmaysilər.
14 Ətə səḥərdə silər qəbilə boyiqə ḥazir qilinisilər; xundaq boliduki, Pərwərdigar bekitkən qəbilə jəmət-jəməti boyiqə birdin-birdin aldioƣa kəlsun; Pərwərdigar bekitkən jəmət ailə-ailə boyiqə birdin-birdin ḥazir bolup aldioƣa kəlsun; andin Pərwərdigar bekitkən ailidiki ərkəklər birdin-birdin aldioƣa kelip ḥazir bolsun. □
15 Xundaq boliduki, ḥaram dəp bekitilgən nərsini əz yenida saqlioƣan kixi tepiloƣanda, Pərwərdigarning əḥdisigə hilaplik qiloƣanliqi üqün ḥəm xundaqla Israil iqidə rəzillik sadir qiloƣini üqün u wə uningoƣa barliq təwə boloƣanlar otta kəydürülsun, — dəydu», dəp eytqin».
16 Yəxua ətisi tang səḥərdə turup Israilni aldioƣa yioƣip, qəbilə-qəbilini ḥazir qiliwidi, Yəḥuda qəbilisi bekitildi;
17 u Yəḥudaning jəmətlirini ḥazir qiliwidi, Zarḥiylar jəməti bekitildi. U Zarḥiylar jəmətini ailə-ailə boyiqə aldioƣa kəltürüwidi, Zabdi degən kixi bekitildi. □
18 Zabdi əz ailisidiki ərkəklərni birdin-birdin ḥazir qiliwidi, Yəḥuda qəbilisidin

---

□ **7:5 «…qaloƣanlarni sepil qowuqining aldidin Xebarimoƣiqə»** — yaki «qaloƣanlarni sepil qowuqining aldidin «dəzlər» degən jayoƣiqə». □ **7:14 «Pərwərdigar bekitkən qəbilə jəmət-jəməti boyiqə birdin-birdin aldioƣa kəlsun…»** — Huda qaysi yol bilən gunaḥkar qəbilini kərsətkənliki muxu yərdə ayan qilinmaydu; xübḥisizki, kərsitix yoli qək taxlax yaki bax kaḥin kətürgən «urim wə tummim» arqilik boloƣan bolsa kerək. □ **7:17 «Zarḥiylar jəməti»** — yaki «Zarḥiylar». «Zarḥiylar» degən «Zərahlar»ning baxqa bir xəkli (1:7ni kərüng).

Zərahḫning əwladi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɳli Akan bekitildi.□
19 Xuning bilən Yəxua Akanoɳa: — Əy ooɳlum, Israilning Hudasi Pərwərdigaroɳa xan-xərəpni kayturup berip, *Uning ḫərmiti üqün* kiloɳanliringni ikrar kiloɳin; məndin ḫeqnemini yoxurmay, kiloɳiningning ḫəmmisini manga eytkin, dedi.□
20 Akan Yəxuaoɳa jawab berip: — Mən dərwəkə Israilning Hudasi Pərwərdigar aldida gunaḫ kilip, mundak-mundak kildim:
21 mən oljining arisidin Xinarda kikkan qiraylik bir tonoɳa, ikki yüz xəkəl kümüx, əllik xəkəl eoɳirlikтiki altun tahtioɳa kəzüm kizirip ularni eliwaldim. Mana, bu nərsilərni qedirimning otturisidiki yərgə kəmüp koydum, kümüx ularning astida, — dedi.□
22 Xularni dewidi, Yəxua əlqilərni əwətti, ular qediroɳa yügürüp bardi wə mana, nərsilər dərwəkə qedirda yoxurukluk bolup, kümüx bularning astida idi.
23 Ular bu nərsilərni qedirdin elip qikip Yəxuaoɳa, xundakla barlik Israillarning kexioɳa kəltürüp, Pərwərdigarning aldioɳa koydi.
24 Andin Yəxua bilən pütkül Israil jamaiti kopup Zərahḫning ooɳli Akanni, kümüx, ton wə altun tahta bilən koxup, uning ooɳulliri bilən kizlirini, uyliri bilən exəkliri, koyliri, qediri bilən barlik təwəliklirini elip Akor jiloɳisioɳa kəltürdi.
25 Yəxua Akanoɳa: — Sən beximizoɳa kanqilik apət kəltürdüng! Mana, bügün Pərwərdigar sening üstünggə apət kəltüridu, — dedi. Andin pütkül Israil jamaiti uni qalma-kesək kilip əltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək kilip əltürgəndin keyin, ḫəmmini otta kəydürüwətti. □
26 Andin halayik bir qong dəwə taxni uning üstigə dəwiləp koydi. Bügüngə kədər u u yərdə turmakta. Buning bilən Pərwərdigarning oɳəzipi yandi. Xuning bilən xu yərgə «Apət jiloɳisi» *«(Akor jiloɳisi)»* dəp nam koyuldi wə bu küngiqə xundak atalmakta.□

8

Israilning Ayi xəḫiri üstidin oɳəlibə kilixi

1 Pərwərdigar Yəxuaoɳa: — Sən ḫeq korkma, ḫəm ḫodukmioɳin. Turup, barlik jəngqilərni əzüng bilən elip, Ayi xəḫirigə qikkin. Mana, Mən Ayining padixaḫi, həlki, xəḫiri wə zeminini koxup sening kolungoɳa tapxurdum. ■
2 Sən Yeriho bilən uning padixaḫioɳa kandak kiloɳan bolsang Ayi xəḫiri bilən uning padixaḫioɳimu xundak kilisən. Pəkət silər bu ketim xəḫərdin olja wə qarpaylarni alsanglar bolidu. Əmdi sən xəḫərning kəyni təripigə ḫujum kilixka pistirma koyoɳin, — dedi.■

□ **7:18 «Zərahḫning əwladi»** — ibraniy tilida «Zərahḫning ooɳli». □ **7:19 «Pərwərdigaroɳa xan-xərəpni kayturup berip Uning ḫərmiti üqün kiloɳanliringni ikrar kiloɳin»** — Akanning kiloɳanlirini ikrar kiloɳinining əzi Hudaoɳa xan-xərəpni kayturuxni bolidu, qünki bu ix Hudaning ḫəmmə ixtin həwərdar boloɳinini halayik aldida kərsitidioɳan ixtur. □ **7:21 «Xinar»** — Babilning baxka bir namidur. □ **7:25 «…Israil jamaiti *Akanni* qalma-kesək kilip əltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək kilip əltürgən…»** — Akanning ailisidikilər qalma-kesək kilindi; qünki ailisidikilər uning gunaḫini kərüp turup uning tooɳruluk jim turoɳaqka, uningoɳa xerik bolup kaloɳan. □ **7:26 «Apət jiloɳisi»** — ibraniy tilida «Akor jiloɳisi». ■ **8:1** Kan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Kan. 20:14; Yə. 6:21

Yəxua pəyƣəmbərning Ƙanaanning jənubiy təripidiki ħərbiy yürüxliri

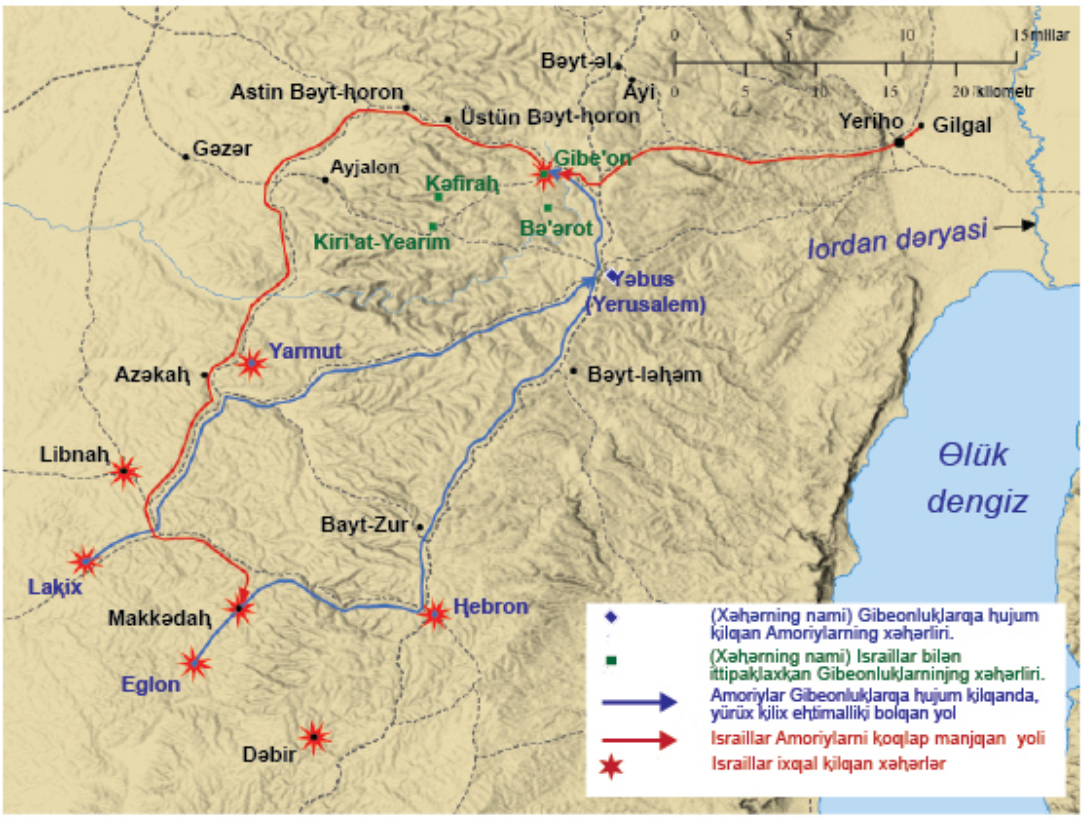

Ƙanaan jənubiy təripidə yürgüzülgən ħərbiy yürüxlər

3 Xuning bilən, Yəxua bilən ħəmmə jəngqilər ƙozƣilip, ayioƣa ħujum kilixƙa qikti.
Yəxua ottuz ming batur jəngqini iloƣap keqidə ularni mangdurdi
4 wə ularoƣa mundak tapilidi: — «Silər agaħ bolup, xəħərdin bək neri kətməy
xəħərning kəynidə məkünüp turup, ħəmminglar bəktürmə ħujumoƣa təyyar tu-
runglar.
5 Mən əzüm bilən ƙaloƣan ħəmmə kixilərni elip xəħərgə yekin barimən; xundak
boliduki, ular baldurkidək aldimizoƣa qikip ħujum kiloƣanda, biz ularning aldidin
ƙaqimiz;
6 ular jəzmən bizning kəynimizdin ƙooƣlaydu; ular: «Israillar baldurkidək aldimizdin
ƙeqip kətti» dəp oylaydu, biz ularni azdurup xəħərdin yirak elip qikimiz. Xuning
üqün biz ularning aldidin ƙaqimiz.
7 U wakitta silər bəktürmidin ƙopup qikip, xəħərni ixoƣal kilinglar; qünki
Pərwərdigar Hudayinglar bu xəħərni silərning ƙolunglaroƣa tapxuridu.
8 Xəħərni ixoƣal kiloƣandin keyin Pərwərdigarning tapilioƣini boyiqə u xəħərni ot
yekip kəydüriwetinglar. Mana, mən silərgə əmr bərdim».
9 Yəxua ularni yoloƣa saldi, ular berip Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida, Ayining oƣərb
təripidə bəktürmə selip marap olturdi. Yəxua bolsa u keqisi həlƙning arisida ƙondi.
10 Ətisi səħər Yəxua ƙopup, həlƙni yioƣip təkxürdi; andin u Israilning akƽakalliri
bilən billə həlƙning aldida Ayioƣa ƙarxi mangdi.
11 Uning bilən billə boloƣan ħəmmə jəngqilərmu uning bilən qikip, xəħərning aldioƣa
yekin berip, Ayining ximal təripidə qedir tikti. Ular qüxkən jay bilən Ayining
otturisida bir jiloƣa bar idi.

12 Yəxua bəx mingqə adəmni tallap elip berip, Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida,
xəḫərning ọərb təripidə bəktürmə turọuzọanidi.
13 Xundaḳ ḳilip, barliḳ həlḳ, yəni xəḫərning ximal təripidiki bargaḫtiki ḳoxun bilən
ọərb təripidiki pistirma ḳoxun orunlaxturup bəlündi. Xu keqisi Yəxua өzi jiloọining
otturisioọa qüxti.
14 Ayining padixaḫi xu əḫwalni kərdi wə xəḫərdikilər aldirap səḫər ḳopuxti;
padixaḫ bilən barliḳ həlḳi Israil bilən soḳuxux üqün bəlgiləngən waḳitta Arabaḫ
tüzləngliḳigə qiḳti. Lekin padixaḫning xəḫərning kəynidiki pistirma ḳoxundin
həwiri yoḳ idi. □
15 Yəxua bilən barliḳ Israil bolsa өzlirini ulardin yengilgəngə selip, qəl tərəpkə ḳaqti.
16 Xəḫərdə bar həlḳning ḫəmmisi ularni ḳooọlaxḳa qaḳirildi; ular kelip Yəxuani
ḳooọlioọanda, ular azdurulup xəḫərdin yiraḳ ḳilindi.
17 Ayi bilən Bəyt-Əlning iqidə Israilni ḳooọlaxḳa qiḳmioọan ḫeqbir ər kixi ḳalmidi;
ular xəḫərni oquḳ ḳoyup, ḫəmmisi Israilni ḳooọlap qiḳip kətti.
18 U waḳitta Pərwərdigar Yəxuaoọa: — Ḳolungdiki nəyzini ayioọa ḳaritip uzatḳin;
qünki Mən uni sening ḳolungoọa tapxurdum, — dewidi, Yəxua ḳolidiki nəyzini
xəḫərgə ḳaritip uzatti.
19 U ḳolidiki nəyzini uzatḳan ḫaman pistirmida yatḳanlar jayidin tezla qiḳip,
yügürginiqə xəḫərgə etilip kirip, uni ixoọal ḳilip xuan ot yeḳip kөydürüwətti.
20 Ayining adəmliri burulup ḳariwidi, mana xəḫərdin asman-pələk өrləwatḳan
tütünni kərdi, ya u yaḳḳa ya bu yaḳḳa ḳaqayli desə, ḫeq ḫali ḳalmioọanidi; qəl
tərəpkə ḳaqḳan Israillar burulup өzlirini ḳooọlap keliwatḳanloroọa ḫujum ḳildi.
21 Yəxua bilən barliḳ Israil pistirma ḳoxunning xəḫərni elip boloọanliḳini, xundaḳla
xəḫərdin tütünning өrləp qiḳḳinini kөrüp, yenip kelip, Ayining adəmlirini өltürgili
turdi.
22 Xuning bilən bir waḳitta xəḫərni aloọanlarmu xəḫərdin qiḳip uloroọa ḫujum ḳildi.
Xuning bilən ular Israillarning otturisida, bəziliri bu tərəptin, bəziliri u tərəptin
ḳapsilip ḳaldi. Israillar ularning ḫeqbirini ḳoymay, ḫəmmisini өltürüwətti.■
23 Ular Ayining padixaḫini tirik tutup, Yəxuaning aldioọa elip bardi.
24 Israil dalada uqrioọan barliḳ ayiliḳlarni, yəni өzlirini qəlgiqə ḳooọlap kəlgənlərni
ḳirip yoḳatḳandin keyin (ularning ḫəmmisi ḳiliqlinip yoḳitiloọanidi), barliḳ Israil
Ayioọa yenip kelip, u yərdikilərni ḳiliqlap өltürdi.
25 Xundaḳ boldiki, xu künidə өltürülgən ər-ayallar, yəni ayiliḳlarning ḫəmmisi on
ikki ming adəm idi.
26 Qünki Yəxua Ayida turuwatḳan ḫəmmə adəm yoḳitilmioọuqə ḳolidiki uzutup
turoọan nəyzisini yioọmioọanidi.
27 Ḫalbuki, Pərwərdigarning Yəxuaoọa buyruoọan səzi boyiqə Israillar xəḫərdiki
qarpay bilən oljini өzliri üqün aldi. ■
28 Andin Yəxua Ayi xəḫirini kөydürüp, uni əbədgiqə Harabilik dəwisigə aylan-
duruwətti; taki bügüngiqə u xundaḳ turmaḳta.
29 Ayining padixaḫini bolsa, u bir dərəhḳə asturup, u yərdə kəqkiqə turọuzdi. Kün
patḳanda Yəxua əmr ḳiliwidi, kixilər uning өlükini dərəhtin qüxürüp, uni xəḫərning
ḳowuḳining aldioọa taxlap, üstigə qong bir dəwə taxni dəwiliwətti; bu tax dəwisi
bügüngiqə turmaḳta.■

Israilning өzlirini Pərwərdigarning əḫdisigə ḳaytidin baoọlixi

30 Andin Yəxua Ebal teoọida Israilning Hudasi Pərwərdigaroọa ḳurbangaḫ yasidi.

□ **8:14 «bəlgiləngən waḳitta»** — bəlkim Bəyt-Əldikilər bilən pütüxkən məlum bir waḳit boluxi mumkin (17-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «bəlgiləngən jayda». ■ **8:22** Ḳan. 7:2 ■ **8:27** Qəl. 31:22, 26; Yə. 8:2 ■ **8:29** Ḳan. 21:22, 23

31 Pərwərdigarning ḳuli Musaning Israilƣa buyruƣini boyiqə, Musaƣa nazil
ḳilinƣan ḳanun kitabida pütülgəndək, ḳurbangaḥ ḥeqbir təmür əswab
təgküzülmigən pütün taxlardin yasalƣanidi. Uning üstidə həlḳ Pərwərdigarƣa
atap kəydürmə ḳurbanliḳlar wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliri sunup turdi. ■
32 Xu yərdə Yəxua uning taxlirining üstigə pütkül Israilning aldida Musa pütkən
ḳanunni kəqürüp pütüp ḳoydi. ■
33 Andin pütkül Israil həlḳi, ularning aḳsaḳalliri, əməldarliri bilən ḥakimliri,
məyli musapirlar bolsun yaki ularning arisida tuƣulƣanlar bolsun, ḥəmmisi
Pərwərdigarning əḥdə sanduḳining ikki təripidə, əḥdə sanduḳini kətürgən kaḥinlar
bolƣan Lawiylarning aldida ərə turdi; Pərwərdigarning ḳuli Musaning dəsləptə
buyruƣini boyiqə, Israillarning bəht-bərikitini tiləxkə həlḳning yerimi Gərizim teƣi
aldida, yənə bir yerimi Ebal teƣi aldida turdi.□
34 Andin Yəxua ḳanun kitabida pütülgənning ḥəmmisigə muwapiḳ ḳanundiki
ḥəmmə səzlərni, jümlidin bəht-bərikət səzliri wə lənət səzlirini oḳup bərdi.
35 Yəxua bularni pütkül Israil jamaitigə, jümlidin ayallar, balilar wə ularning arisida
turuwatḳan musapirlarƣa oḳup bərdi; Musaning barliḳ buyruƣanliridin ḥeqbir
səzni ḳaldurmidi. ■

9

Gibeonluḳlarning Israilni aldap ḳoyuxi

1 Əmdi xundaḳ boldiki, Iordan dəryasining ƣərb təripidiki, yəni taƣliḳ rayondiki,
Xəfəlaḥ oymanliḳidiki, Uluƣ Dengiz boyidiki, Liwanning uduliƣiqə sozulƣan barliḳ
yurtlardiki padixaḥlar wə xuningdək Ḥittiylar, Amoriylar, Ḳanaaniylar, Pərizziylər,
Ḥiwiylar, Yəbusiylarning padixaḥliri bu ixtin həwər tapḳanda, □
2 ḥəmmisi bir bolup Yəxua bilən Israilƣa ḳarxi jəng ḳilƣili ittipaḳlaxti.
3 Əmma Gibeon aḥaliliri Yəxuaning Yeriho bilən Ayiƣa nemə ḳilƣinini angliƣanda,
4 ular ḥiylə-mikir ixlitip, əzlirini *uzun* səpərdə bolƣandək kərsitip, exəklərgə kona
taƣar-hurjun bilən kona, yirtiḳ-yamaḳ xarab tulumlirini artip, □
5 putliriƣa yamaḳ qüxkən kona kəxlərni kiyip, kona jul-jul eginlərni üstigə oriƣan
idi; ular səpərgə alƣan nanlarning ḥəmmisi pahtilixip ḳurup kətkənidi. □
6 Ular Gilgal qedirgaḥiƣa berip Yəxuaning ḳexiƣa kirip uning bilən Israillarƣa: —
Biz yiraḳ yurttin kəlduḳ; biz bilən əḥdə tüzsənglar, dedi.
7 Lekin Israillar Ḥiwiylarƣa jawab berip: — Silər bizning arimizda turuwatḳan muxu
yərliklər boluxunglar mumkin; undaḳta biz silər bilən ḳandaḳmu əḥdə tüzimiz? —
dedi.
8 Ular Yəxuaƣa: — Biz sening ḳulliringmiz, dedi. Yəxua ulardin: — Silər kim,
ḳəyərdin kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular uningƣa jawab berip: — Sening ḳulliring bolsa Pərwərdigar Hudayingning
namini angliƣanliḳi üqün naḥayiti yiraḳ yurttin kəldi. Qünki biz Uning nam-
xəḥritini wə Uning Misirda ḳilƣan ḥəmmə ixlirini,

■ **8:31** Mis. 20:25; Ḳan. 27:4 ■ **8:32** Ḳan. 27:3 □ **8:33 «Andin pütkül Israil həlḳi... ḥəmmisi ... kaḥinlar bolƣan Lawiylarning aldida ərə turdi; ... həlḳning yerimi Gərizim teƣi aldida, yənə bir yerimi Ebal teƣi aldida turdi»** — bu ixni Huda ilgiri Israilƣa bekitkən («Ḳan.» 11:29 wə 27-28-bablarni kərüng). ■ **8:35** Ḳan. 31:11 □ **9:1 «Uluƣ dengiz»** — ḥazirḳi «Ottura Dengiz»dur. □ **9:4 «əzlirini uzun səpərdə bolƣandək kərsitip...»** — yaki «əzlirini əlqilər ḳilip kərsətkən,...» yaki «birmunqə ozuḳ-tülük təyyarliƣan,...». □ **9:5 «səpərgə alƣan nanlar... ḳurup kətkənidi»** — yaki «səpərgə alƣan nanlar... ḳurup kətkənidiuwilip kətkənidi».

10 xundakla Uning Iordanning u təripidiki Amoriylarning ikki padixahi, yəni Həxbonning padixahi Sihon bilən Axtarotta turukluk Baxanning padixahi Ogka nemə kiloqinini angliduk. ■
11 Xunga aksakallirimiz bilən yurtta turoquqi həmmə həlk bizgə səz kilip: — Kolunglaroqa səpərgə lazimlik ozuk-tülük elip, berip Israillar bilən kərüxüp ularoqa: «Biz silərning kullukunglarda bolimiz; xunga biz bilən əhdə tüzünglar», dənglar, dəp bizni əwətti.
12 Silərning kexinglaroqa karap oloqa qikkan künidə biz səpirimiz üqün əyimizdin aloqan nan issik idi, mana hazir u kurup, pahtilixip ketiptu.
13 Bu xarab tulumliri bolsa xarab kaqiliqanda yengi idi, mana əmdi yirtilip ketiptu. Biz kiygən bu kiyimlər wə kəxlər səpərning intayin uzunlukidin konirap kətti, — dedi.
14 Xuning bilən Israillar ularning ozuk-tülükidin azrak aldi, lekin Pərwərdigardin yol sorimidi.□
15 Xundak kilip, Yəxua ular bilən sülhi tüzüp, ularni tirik koyuxka ular bilən əhd baoqlidi; jamaət əmirlirimu ularoqa kəsəm kilip bərdi.
16 Ular əhdə baoqlixip üq kündin keyin, bu həlkning əzlirigə koxna ikənlikini, əzlirining arisida olturuxluk ikənliki ularoqa məlum boldi.
17 Israillar səpirini dawamlaxturup üqinqi küni ularning xəhərlirigə yetip kəldi; ularning xəhərliri Gibeon, Kəfirah, Bəərot bilən Kiriat-yearim idi.
18 Jamaətning əmirliri ilgiri Israilning Hudasi Pərwərdigarning nami bilən ularoqa kəsəm kiloqan boloqaqka, Israillar ularoqa hujum kilmidi. Buning bilən pütkül jamaət əmirlər üstidin oqotuldaxkili turdi.
19 Lekin əmirlərning həmmisi pütkül jamaətkə: — Biz ularoqa Israilning Hudasi Pərwərdigarning *nami* bilən kəsəm kilip bərgəqkə, ularoqa kol təgküzəlməymiz.
20 Biz ularoqa kiloqan kəsəmimiz tüpəylidin, üstimizgə oqəzəp qüxməsliki üqün ularni tirik kalduruxmiz kerək; ularoqa xundak kilmisak bolmaydu, dedi.
21 Andin əmirlər jamaətkə yənə: — Ularni tirik koyunglar; halbuki, ular pütkül jamaət üqün otun yaroquqi wə su toxuoquqilar bolidu, dedi. Bu ix əmirlər jamaətkə degəndək boldi.
22 U wakitta Yəxua ularni qakirip ularoqa: — Silər arimizdiki yərliklər turup, nemixka biz yirakтin kəlduk, dəp bizni aldidinglar?
23 Buning üqün silər əmdi lənətkə kelip, aranglarda Hudayimning əyi üqün otun yaridioqan wə su toxuydioqan kul boluxtin birər adəmmu mustəsna bolmaydu, — dedi.
24 Xuning bilən ular Yəxuaoqa jawab berip: — Pərwərdigar Hudayingning Əz kuli boloqan Musaoqa əmr kilip, barlik zeminni silərgə berixkə, xundakla zeminda turuwatkanlarning həmmisini aldinglardin yokitixka wədə kiloqanliki kulliring boloqan pekirlaroqa enik məlum kilindi; xunga biz silərning tüpəylinglardin jenimizdin jəzmən ayrilip kalimiz dəp wəhimigə qüxüp, bu ixni kilip salduk. ■
25 Əmdi biz kolungoqa qüxtuk; nəziringgə nemə yahxi wə durus kərünsə xuni kiloqin, — dedi.

26 Yəxua ənə xundak kilix bilən ularni Israilning kolidin kutkuzdi; Israillar ularni əltürmidi.
27 Lekin xu küni Yəxua Pərwərdigar tallaydioqan jayda jamaət üqün wə Pərwərdigarning kurbangahi üqün ularni otun yaroquqilar wə su toxuoquqilar dəp bekitti. Ular bügüngə kədər xundak kilip kəlməktə.

■ **9:10** Qəl. 21:24, 33; Kan. 1:4 □ **9:14 «ularning ozuk-tülükidin azrak aldi»** — bəlkim ularning səzliri rast-yaloqanlikini bilix üqün ozuk-tülüktin azrak elip tetip bakkan boluxi mumkin. ■ **9:24** Kan. 7:1, 2

10

Amoriylarning ittipaqdax qoxunning üstidin oqalib kelixi — ajayib bir məjizə

1 Xundaq boldiki, Yerusalemning padixahi Adoni-zədək Yəxuaning Ayi xəhirini ixoqal qilip, uni mutləq yoqatqanliqini, Yeriho bilən uning padixahioqa qiloqinidək, Ayi bilən uning padixahioqimu xundaq qiloqinini, Gibeonda olturoquqilarning Israil bilən sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■
2 u wə həlqi qattiq qorqti; qünki Gibeon bolsa Ayidin qong xəhər bolup, paytəht xəhərliridək idi; uning həmmə adəmliri tolimu batur palwanlar idi.
3 Xuning bilən Yerusalemning padixahi Adoni-zədək Hebronning padixahi Hoham, Yarmutning padixahi Piram, Laqixning padixahi Yafiya wə Əglonning padixahi Dəbirgə həwər əwətip: —
4 Mening yenimoqa kelip Gibeonlaroqa hujum qiliximiz üqün manga mədət beringlar; qünki ular bolsa Yəxua wə Israillar bilən sülh tüzüwaldi, — dedi.
5 Xundaq qilip Amoriylarning bəx padixahi, yəni Yerusalemning padixahi, Hebronning padixahi, Yarmutning padixahi, Laqixning padixahi wə Əglonning padixahi — ular özliri barliq qoxunliri bilən billə qiqip, Gibeonning udulida bargah tikip, uningoqa hujum qildi.
6 Buning bilən Gibeonliqlar Gilgaldiki qedirgahqa, Yəxuaning qexioqa adəm əwətip: — Sən öz qulliringni taxliwətməy, dərhal qeximizoqa kelip mədət berip, bizni qutquzoqin; qünki taoqliq rayonda olturuxluq Amoriylarning barliq padixahliri birlixip bizgə hujum qildi, — dedi.□
7 Buni anglap Yəxua barliq jəngqilərni, jümlidin həmmə batur palwanlarni elip Gilgaldin yoloqa qiqti.
8 Pərwərdigar Yəxuaoqa: — Ulardin qorqmioqin; qünki Mən ularni sening qolungoqa tapxurdum, ularning heqbiri aldingda put tirəp turalmaydu, — dedi.
9 Yəxua Gilgaldin qiqip pütün keqə mengip ularning üstigə tuyuqsiz qüxti.
10 Pərwərdigar ularni Israilning aldida tiripirən qildi, Yəxua ularni Gibeonda qattiq məoqlup qilip qirip, Bəyt-Horonoqa qiqidioqan dawan yolida qooqlap, Azikah bilən Makkədahqiqə sürüp-toqay qildi.
11 Ular Israildin qeqip, Bəyt-Horonning dawanidin qüxüwatqanda, Pərwərdigar taki ular Azikahqa yətküqə asmandin ularning üstigə qong-qong məldür-taxlarni yaoqdurdi. Ular öldi; muxu məldürlər bilən öltürülgənlər Israillar qiliqlap öltürgənlərdin köp idi.
12 Andin Yəxua Pərwərdigaroqa söz qildi, — yəni Pərwərdigar Amoriylarni Israilning aldioqa tapxuroqan künidə u Israilning köz aldida Pərwərdigaroqa mundaq dedi: — «Əy quyax, Gibeon üstidə tohtap tur! Əy ay, Ayjalon jiloqisi üstidə tohtap tur!»
13 Xuni dewidi, həlq düxmənlərdin intiqam elip boloquqilik quyax mangmay tohtap turdi, aymu tohtap turdi. Bu wəqə Yaxarning kitabida pütülgən əməsmidi? Quyax təhminən pütün bir kün asmanning otturisida tohtap olturuxqa aldirimidi. □
14 Pərwərdigar bir insanning nidasioqa qulaq saloqan xundaq bir kün ilgiri bolup baqmioqan wə keyinmu bolup baqmidi; qünki Pərwərdigar Israil üqün jəng qildi.
15 Andin Yəxua bilən pütkül Israil Gilgaldiki qedirgahqa yenip kəldi.
16 Əmma u bəx padixah bolsa qeqip Makkədahtiki oqaroqa yoxuruniwaldi.
17 Xuning bilən birsi Yəxuaoqa məlum qilip: — U bəx padixah tepildi; ular Makkədahtiki oqaroqa yoxuruniwaptu, dedi.

□ **10:1 «Yerusalemning padixahi Adoni-zədək» —** oqurmənlərgə enikki, xu qaoqda Yerusalem xəhiri tehi Israillaroqa təwə əməs. ■ **10:1** Yə. 6:15; 9:15 □ **10:6 «sən öz qulliringni taxliwətməy,...» —** ibraniy tilida «qolungni qulliringdin elip kətmigəy,...». □ **10:13 «Yaxarning kitabi» —** yaki «Adalətpərwər kixining kitabi». Bu kitab Təwratta tepilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tiloqa elinidu.

18 Yəxua: — Undaq bolsa oŋarning aoŋzioŋa qong-qong taxlarni yumilitip qoyunglar,
andin uning aldida adəmlərni kəzətkə qoyunglar.
19 Lekin silər tohtap qalmay düxmənliringlarni qooŋlap kəynidə qaloŋanlarni
qiringlar; ularni əz xəhərlirigə kirgüzmənglar, qunki Pərwərdigar Hudayinglar
ularni qolunglaroŋa tapxurup bərdi, — dedi.
20 Andin xundaq boldiki, Yəxua bilən Israillar bularni qirip qattiq məoŋlup qilip
yoqatti; lekin qeqip qutuloŋan bir qalduq mustəhkəm xəhərlirigə kiriwaldi.
21 Andin barliq həlq Makkədahtiki qedirgahqa, Yəxuaning qexioŋa tinq-salamət yenip
kəldi. Heqkim Isroillaroŋa qarxi eoŋiz eqixqa jür'ət qilalmidi.□
22 Yəxua: — Oŋarning aoŋzini eqip, u bəx padixahni oŋardin qiqirip mening qeximoŋa
elip kelinglar, — dedi.
23 Ular xundaq qilip bəx padixahni, yəni Yerusalemning padixahi, Hebronning
padixahi, Yarmutning padixahi, Laqixning padixahi wə Əglonning padixahini
oŋardin qiqirip uning qexioŋa elip kəldi.
24 U padixahlar Yəxuaning qexioŋa kəltürülgəndə, Yəxua Israilning həmmə
adəmlirini qaqirip, əzi bilən jənggə qikkan ləxkər sərdarlirioŋa: — Kelip putlir-
inglarni bu padixahlarning gədinigə qoyunglar, — dedi. Xundaq dewidi, ular kelip
putlirini ularning gədənlirigə qoydi.
25 Andin Yəxua ularoŋa: — Qorqmanglar wə heq hodukmanglar, qəysər
wə oŋəyrətlik bolunglar; qünki Pərwərdigar silər hujum qiloŋan barliq
düxmənliringlaroŋa xundaq ixni qilidu, — dedi.
26 Andin Yəxua padixahlarni qiliqlap əltürüp, jəsətlirini bəx dərəhkə esip qoydi; ular
dərəhlərning üstidə kəqkiqə esiqliq turdi. ■
27 Kün patqanda Yəxuaning buyruqi bilən kixilər əlüklərni dərəhlərdin qüxürüp,
ular ilgiri yoxurunoŋan oŋaroŋa taxlap, oŋarning aoŋzioŋa qong-qong taxlarni qoyup
qoydi. Bu taxlar taki bükünggə qədər xu yərdə turmaqta.

Zeminning jənubiy təripidə urux qilix

28 U küni Yəxua Makkədahni ixoŋal qilip, uning padixahi bilən xəhiridiki həmmə
həlqning birinimu qoymay qiliqlap mutləq yoqatti; u Yerihoning padixahioŋa
qiloŋinidək Makkədahning padixahioŋimu xundaq qildi.
29 Andin Yəxua bilən barliq Israillar Makkədahtin qiqip, Libnahqa berip Libnah
xəhirigə hujum qildi.
30 Pərwərdigar unimu padixahi bilən qoxup Israilning qolioŋa tapxurup bərdi; Yəxua
uni qiliq bilən urup, xəhiridiki həmmə həlqning birinimu qoymay qiliqlap əltürdi;
u Yerihoning padixahioŋa qiloŋinidək uning padixahioŋimu xundaq qildi.
31 Andin Yəxua bilən barliq Israil Libnahdin qiqip, Laqixqa berip, uni qamal qilip
uningoŋa hujum qildi.
32 Pərwərdigar Laqixni Israilning qolioŋa tapxurdi; ular ikkinqi künila uni qiliq bilən
elip, dəl Libnahqa qiloŋinidək, xəhiridiki həlqning birinimu qoymay qiliqlap əltürdi.
33 U waqitta Gəzərning padixahi Horam Laqix xəhirigə mədət berix üqün qiqip kəldi;
lekin Yəxua uni barliq adəmliri bilən qoxup urup, ulardin heqkimni tirik qoymay
əltürdi.
34 Andin Yəxua bilən barliq Israil Laqixtin qiqip, Əglonoŋa berip uni qamal qilip, u
xəhərgə hujum qildi.
35 Ular xu küni xəhərni elip, uningdiki adəmlərni qiliqlidi; xu küni Yəxua xəhərdiki
barliq kixilərni təltəküs yoqatti; u dəl Laqixqa qiloŋinidək, ularoŋimu xundaq qildi.

□ **10:21 «…qarxi eoŋiz eqixqa jür'ət qilalmidi»** — yaki «…təhdit selixqa jür'ət qilalmidi». ■ **10:26** Qan. 21:23; Yə. 8:29

36 Andin Yəxua bilən Israilning ḫəmmisi Əglondin qiḳip Ḥebronoɣa berip, u xəḥərgə ḫujum ḳildi.
37 Ular uni elip, dəl Əglonda ḳiloɣandək uning padixaḫini ḳiliqlap, uningoɣa ḳaraxliḳ ḫəmmə yeza-kəntlirini elip, ularning iqidə olturuxluḳ ḫəmmə adəmning ḫeqbirini ḳoymay ḳiliqlap yoḳatti. Yəxua xəḥərni wə iqidiki barliḳ adəmlərni mutləḳ yoḳatti.
38 Andin Yəxua bilən barliḳ Israillar Dəbirgə berip, u xəḥərgə ḫujum ḳildi.
39 U xəḥərni elip wə uningoɣa ḳaraxliḳ ḫəmmə yeza-kəntlirini ḳiliq bilən urup, padixaḫini tutup, bulardiki barliḳ adəmlərning ḫeqbirini ḳoymay təltəküs yoḳatti. Yəxua Ḥebronoɣa ḳiloɣinidək, Libnaḫḳa wə uning padixaḫioɣa ḳiloɣinidək, Dəbir bilən uning padixaḫioɣimu xundaḳ ḳildi.
40 Bu tərikidə Yəxua xu pütün yurtni, yəni taoɣliḳ rayonni, jənubiy Nəgəw yurtini, Xəfəlaḫ oymanliḳini, dawandiki yurtlarni ḫujum ḳilip elip, ḫəmmə yurtni ixoɣal ḳilip barliḳ padixaḫliri bilən məoɣlup ḳildi. Israilning Hudasi Pərwərdigar buyruoɣinidək, u ḫeqkimni ḳoymay, bəlki nəpəsi barlarning ḫəmmisini mutləḳ yoḳatti. ■
41 Yəxua Ḳadəx-Barneadin tartip Gazaoɣiqə boloɣan yurtlarni, xuningdək Goxənning pütkül yurtini taki Gibeonoɣiqimu ḫujum bilən aldi.
42 Bu ḳetimḳi uruxta Yəxua bu padixaḫlarni məoɣlup ḳilip, ularning zeminini igilidi. Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar Israil tərəptə turup jəng ḳildi.
43 Andin Yəxua bilən barliḳ Israil Gilgaldiki qedirgaḫḳa yenip kəldi.

11

Ximaliy ittipaḳdax əllər bilən urux ḳilix

1 Əmma Ḥazorning padixaḫi Yabin bularni anglap Madonning padixaḫi Yobab bilən Ximronning padixaḫi wə Aḳsafning padixaḫioɣa adəm əwətti,
2 xundaḳla ximaldiki taoɣliḳ rayondiki padixaḫlaroɣa, Kinnərotning jənubidiki tüzlənglik, oymanliḳ wə oɣərbtiki Dor egizlikidiki ḫəmmə padixaḫlaroɣa əlqi əwətti; □
3 U yənə xərḳ bilən oɣərb tərəptiki Ḳanaaniylar, Amoriylar, Ḫittiylar, Pərizziylər bilən taoɣliḳ rayondiki Yəbusiylar wə Ḥərmon teoɣining etikidiki Mizpaḫ yurtida turuwatḳan Ḫiwiylarni qaḳirdi.
4 Ular, yəni padixaḫliri wə barliḳ ḳoxunliri qiḳti; ularning sani dengiz saḫilidiki ḳumdək kəp idi, ularning nuroɣun at wə jəng ḫarwiliri bar idi.
5 Bu ḫəmmə padixaḫlar bir bolup yioɣilip, Israil bilən jəng ḳilix üqün Mərom sulirining boyida qedirlarni tikti.

■ **10:40** Ḳan. 7:2; 20:16, 17; Yə. 8:2 □ **11:2 «Dor egizliki» —** yaki «Nafat-Dordiki».

Yəxua pəyğəmbərning Kanaanning ximaliy təripidiki hərbiy yürüxliri

Kanaan ximaliy təripidə yürgüzülgən hərbiy yürüxlər

6 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Sən ulardin ḥeq ḳorḳmioƣin; qünki Mən ətə muxu waḳitlarda ularning ḥəmmisini Israilning aldida ḥalakətkə tapxurimən. Sən ularning atlirining pəylirini kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwetisən, — dedi.
7 Buni anglap Yəxua bilən uning ḥəmmə jəngqiliri Mərom sulirining yenioƣa berip, ularning üstigə tuyuḳsiz qüxüp ḥujum ḳildi.
8 Pərwərdigar ularni Israilning ḳolioƣa tapxurdi; ularni urup Qong Zidon wə Misrəfot-Mayimoƣiqə, xundaḳla xərḳ tərəptiki Mizpaḥ wadisioƣiqə sürüp berip, ulardin ḥeqbirini ḳoymay ḳiliqlap əltürdi.
9 Yəxua Pərwərdigarning əzigə buyruoƣinidək ḳilip, ularning atlirining pəylirini kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwətti.
10 Xu qaoƣda Yəxua ḳaytip berip, Ḥazorni ixoƣal ḳilip, uning padixaḥini ḳiliqlap əltürdi. Ḥazor bolsa xu dəwrlərdə axu barliḳ əllərning bexi idi.
11 *Israillar* xəḥər iqidə olturuxluḳ ḥəmmisini ḳiliqlap əltürüp, ḥeq nəpəs igisini ḳoymay ḥəmmisini üzül-kesil yoḳatti; Ḥazorni Yəxua otta kəydürüwətti,
12 Xu padixaḥlarning barliḳ paytəht xəḥərlirini elip, ularning padixaḥlirini məoƣlup ḳildi; Pərwərdigarning ḳuli boloƣan Musa buyruoƣinidək, u ularni ḳiliqlap üzül-kesil yoḳatti. ■
13 Lekin egizlikkə selinoƣan xəḥərlərni bolsa, Israil kəydürmidi; Yəxua ulardin pəḳət Ḥazornila kəydürüwətti.
14 Israillar bu xəḥərlərdiki oƣəniymətlərni wə qarpaylarni əzlirigə olja ḳilip aldi, lekin iqidiki ḥəmmə adəmlərni ḳiliqlap yoḳatti; ular birmu nəpəs igisini tirik ḳoymidi.
15 Pərwərdigar Əz ḳuli boloƣan Musaoƣa nemə buyruoƣan bolsa, Musamu Yəxuaoƣa xuni buyruoƣanidi wə Yəxuamu xundaḳ ḳildi. U Pərwərdigarning Musaoƣa buyruoƣinidin ḥeqnemini ḳaldurmay ḥəmmini xu boyiqə ada ḳildi.■
16 Xu təriḳidə Yəxua xu zeminning ḥəmmisini, yəni taoƣliḳ rayondiki zeminlarni, barliḳ jənubiy Nəgəw zeminini, barliḳ Goxən zeminini, oymanliḳtiki zeminlarni, tüzləngliktiki zeminlarni wə Israilning taoƣliḳ rayonlirini wə Xəfəlaḥ oymanliḳini, □
17 Seir dawinioƣiqə sozuloƣan Ḥalak teoƣidin taki Ḥərmon teoƣining etikidiki Liwan jiloƣisioƣa jaylaxḳan Baal-Gadḳiqə boloƣan zeminni igilidi; u ularning ḥəmmə padixaḥlirini tutup ularni əlümgə məḥkum ḳildi. □
18 Xu təriḳidə Yəxua bu ḥəmmə padixaḥlar bilən uzun waḳit jəng ḳildi.
19 Gibeonda olturaḳlaxḳan Ḥiwiylardin baxḳa, ḥeqbir xəḥər Israil bilən sulḥ tüzmidi. Israil ularning ḥəmmisini jəng arḳiliḳla aldi.
20 Qünki ularning kənglining ḳattiḳ ḳilinixi, Israil bilən jəng ḳilix niyitidə boluxi Pərwərdigardin idi; buning məḳsiti, ularning üzül-kesil yoḳitilixi; yəni, ularoƣa ḥeq rəḥim ḳilinmay, əksiqə Pərwərdigar Musaoƣa buyruoƣinidək ularning yoḳitilixi üqün idi.
21 U waḳitta Yəxua kelip Anakiylaroƣa ḥujum ḳilip ularni taoƣliḳ rayondin, Ḥebrondin, Dəbirdin, Anabdin, Yəḥudaning ḥəmmə taoƣliḳ rayoni bilən Israilning ḥəmmə taoƣliḳ rayonidin yoḳatti; Yəxua ularni xəḥərliri bilən ḳoxup üzül-kesil yoḳatti. □
22 Xuning bilən Israillarning zeminida Anakiylardin ḥeqbirimu ḳaldurulmidi; pəḳət Gaza, Gat wə Axdodta birnəqqisila ḳaldi.
23 Xu təriḳidə Yəxua Pərwərdigar Musaoƣa wədə ḳiloƣandək pütkül zeminni aldi; Yəxua uni Israiloƣa ularning ḳoxun-ḳəbilisi boyiqə miras ḳilip təḳsim ḳildi. Andin zemin jəngdin aram tapti.

■ **11:12** Ḳan. 20:16, 17; Yə. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Qəl. 33:52; Ḳan. 7:2; 20:16 □ **11:16 «Israil taoƣliḳ rayonliri»** — xu rayonning keyinki nami. □ **11:17 «Ḥalak teoƣi»** — yaki «Siliḳ Taoƣ». □ **11:21 «Anakiylar»** — gigantlardin boloƣan bir ḳəbilə.

12

Ixoɣal ķilinoɣan zemin wə xəḩərlər

1 Israil Iordan dəryasining u təripidə, yəni kün qiķix təripidə *ikki* padixaḩni eltürdi. Ular ularning zeminini, yəni Arnon dəryasidin tartip Ḩərmon taoɣliķioɣa tutaxķan zemin bilən xərķ tərəptiki barlik Arabaḩ tüzlənglikini igilidi. Xu *ikki* padixaḩlar bolsa: —□
2 *birsi* Ḩəxbonda turuxluķ Amoriylarning padixaḩi Siḩon; u Aroər (Aroər Arnon dəryasining boyida) wə Arnon jiloɣisidiki xəḩərdin tartip, Gileadning yerimini əz iqigə aloɣan Yabbok dəryasioɣiqə (bu Ammoniylarning qegrisi idi) boloɣan yərlərdə səltənət ķilatti;
3 u səltənət ķiloɣan zemin yənə xərķ tərəptiki Kinnərot dengizidin tartip Arabaḩ dengizioɣiqə, yəni Xor dengizioɣiqə sozuloɣan Arabaḩ tüzlənglikini, xundaķla xərķ tərəptiki Bəyt-Yəximotķa baridioɣan yolni wə jənub təripidə Pisgaḩ teoɣining dawanlirining qetigiqə sozuloɣan zeminni əz iqigə alatti.□
4 Uningdin baxķa Israil Baxan padixaḩi Ogning zeminini aldi; u Rəfayiylar *deyilidioɣan gigantlarning* ķalduķidin biri idi (ular Axtarot wə Ədrəydə turatti). ■
5 U Ḩərmon teoɣidiki yurtlaroɣa, Salkaḩ wə pütkül Baxan zemiioɣa, yəni Gəxuriylar bilən Maakatiylarning qegrisioɣiqə, xuningdək Gileadning yerimioɣa, taki Ḩəxbonning padixaḩi Siḩonning qegrisioɣiqə səltənət ķilatti.
6 Pərwərdigarning ķuli boloɣan Musa bilən Israillar bularoɣa ḩujum ķilip məoɣlup ķiloɣanidi wə Pərwərdigarning ķuli Musa xu zeminni Rubənlərgə, Gadlaroɣa wə Manassəḩning yerim ķəbilisigə miras ķilip bərgənidi.■
7 Təwəndikilər Yəxua bilən Israillar Iordan dəryasining oɣərb təripidə ḩujum ķilip məoɣlup ķiloɣan padixaḩlardur; ularning zeminliri Liwan jiloɣisidiki Baal-Gadtin tartip, Seirning dawanlirining yenidiki Ḩalak teoɣioɣiqə boloɣan zeminlardin ibarət idi. Yəxua bu zeminlarni Israilning ķoxun-ķəbililiri boyiqə ularoɣa miras ķilip bərdi, ■
8 jümlidin taoɣliķ yurtni, Xəfəlaḩ oymanlikini, Arabaḩ tüzlənglikini, egizliktiki dawanlarni, qəllükni wə jənubtiki Nəgəw zeminini, Ḩittiylar, Amoriylar, Ķanaaniylar, Pərizziylər, Ḩiwiylar wə Yəbusiylarning zeminlirini bəlüp bərdi: —
9 Ularning padixaḩlirining biri Yerihoning padixaḩi, biri Bəyt-Əlning yenidiki Ayining padixaḩi,
10 biri Yerusalemning padixaḩi, biri Ḩebronning padixaḩi,
11 biri Yarmutning padixaḩi, biri Laķixning padixaḩi,
12 biri Əglonning padixaḩi, biri Gəzərning padixaḩi,
13 biri Dəbirning padixaḩi, biri Gədərning padixaḩi,
14 biri Hormaḩning padixaḩi, biri Aradning padixaḩi,
15 biri Libnaḩning padixaḩi, biri Adullamning padixaḩi,
16 biri Makkədaḩning padixaḩi, biri Bəyt-Əlning padixaḩi,
17 biri Tappuaḩning padixaḩi, biri Ḩəfərning padixaḩi,
18 biri Afəkning padixaḩi, biri Laxaronning padixaḩi,
19 biri Madonning padixaḩi, biri Ḩazorning padixaḩi,
20 biri Ximron-Məronning padixaḩi, biri Akşafning padixaḩi,
21 biri Taanaķning padixaḩi, biri Məgiddoning padixaḩi,
22 biri Kədəxning padixaḩi, biri Karməlning yenidiki Yokneamning padixaḩi,
23 biri Dor egizlikidiki Dorning padixaḩi, biri Goyimning padixaḩi, □

□ **12:1 «Izaḩat»** — muxu bablardiki məzmunlarni obdanraķ qüxinix üqün munasiwətlik həritilərni kərüng.
□ **12:3 «Kinnərot dengizi»** — yaki «Galiliyə dengizi». **«Xorluķ dengiz»** — ḩazir «Ölük Dengiz» dəp atilidu.
■ **12:4** Ķan. 1:4 ■ **12:6** Qəl. 21:24; 32:33 ■ **12:7** Yə. 10:40 □ **12:23 «Dor egizlikidiki Dorning padixaḩi»** — yaki «Nafat-Dordiki dorning padixaḩi».

24 biri Tirzaḥning padixaḥi bolup, jəmiy ottuz bir padixaḥ idi.

13

Pərwərdigarning yənə Yəxuaoɣa səz ḳilixi

1 Əmma Yəxua yaxinip, yexi heli bir yərgə berip ḳaloɣanidi. Pərwərdigar uningoɣa
mundaḳ dedi: — «Sən əmdi ḳerip ḳalding, yexingmu qongiyip ḳaldi, lekin yənə
igilinixi kerək boloɣan nuroɣun zemin bar.

2 Bu zeminlar bolsa munular: — Filistiylərning wə Gəxuriylarning barliḳ yurtliri,

3-4 yəni Misirning xərḳ təripidiki Xiḥor dəryasidin tartip, ximal təripidiki
Əkron xəḥirining qegralirioɣiqə sozuloɣan yərlər (xu yurt Ḳanaaniylarning zemini
ḥesablinatti), jümlidin Gaza, Axdod, Axkelon, Gat wə Əkrondiki bəx Filistiy əmir
baxḳuridioɣan yurtlar bilən Awwiylarning jənub tərəptiki yurtliri; Zidoniylaroɣa
təwə boloɣan Məaraḥdin tartip Afək bilən Amoriylarning qegrasioɣiqə boloɣan
Ḳanaaniylarning barliḳ zemini; □

5 Gəbaliylarning zemini wə barliḳ Liwan zemini, yəni kün qiḳix tərəptiki Ḥərmon
teoɣining etikidiki Baal-gadtin tartip, Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə boloɣan
zeminlar; □

6 Liwandin tartip Misrəpot-Mayimoɣiqə sozuloɣan taoɣliḳta barliḳ oltu-
ruwatḳanlarning, yəni Zidoniylarning zemini ḳatarliḳlardin ibarəttur. Bu zemindiki
həlḳning ḥəmmisini Mən Israil aldidin ḳooɣliwetimən. Xunga sən qoḳum Mening
sanga buyruoɣinim boyiqə buni qək taxlap Israilliḳlaroɣa miras ḳilip təḳsim ḳilip
berixing kerək.

7 Sən əmdi bu zeminlarni toḳḳuz ḳəbilə bilən Manassəḥning yerim ḳəbilisigə miras
ḳilip bəlgin».

□ **13:3-4 «Məaraḥdin»** —yaki «Araḥdin». □ **13:5 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə…»** — yaki «Libo-Hamatḳiqə…».

Qanaan (Pələstin)
(Yəxua pəyqəmbər zeminni təqsim qilqandin keyin)

Qanaan zeminining təqsim qilinixi

Iordan dəryasining xərkˌ təripidiki miras zeminlar

8 Rubənlər bilən Gadlar bolsa, *Manassəḫning yerim ḳəbilisi* bilən birliktə Iordan
dəryasining u ḳeti, yəni xərk təripidə Musaning ularoɳa bərgən mirasioɳa igə boldi;
buni Pərwərdigarning ḳuli boloɳan Musa ularoɳa miras ḳilip bərgənidi: — □
9 Ularning zeminliri Arnon jiloɳisining boyidiki Aroərdin tartip, jümlidin jiloɳining
otturisidiki xəḫər wə Dibonoɳiqə sozuloɳan Mədəba tüzləngliki,
10 Ḫəxbonda səltənət ḳiloɳan, Amoriylarning padixaḫi Siḫonning Ammoniylarning
qegrisioɳiqə boloɳan ḫəmmə xəḫərliri;
11 Gilead bilən Gəxuriylar wə Maakatiylarning qət yurtliri, Ḫərmon teoɳining
ḫəmmisi wə Salkaḫoɳiqə sozuloɳan barlik Baxan zemini;
12 *gigantlar boloɳan* Rəfayiylarning ḳalduk nəslidin boloɳan Axtarot bilən Ədrəydə
səltənət ḳiloɳan Ogning Baxandiki pütkül padixaḫlik zeminidin ibarət idi; muxu
zemindikilərni Musa məoɳlup ḳilip, zeminlirioɳa igə boldi. □
13 Lekin Israillar Gəxuriylar bilən Maakatiylarni əz yurtliridin ḳooɳliwətmidi; xunga
Gəxuriylar bilən Maakatiylar bügüngiqə Israil arisida turmakˌta.

14 Lekin *Musa* Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən; Israilning Hudasi
Pərwərdigar ularoɳa eytḳinidək, Pərwərdigaroɳa atap otta sunuloɳan ḳurbanliḳlar
ularning mirasidur.□
15 Musa Rubənlər ḳəbilisigə, jəmət-aililiri boyiqə yurtlarni miras ḳilip bərdi.
16 Ularning zemini bolsa Arnon jiloɳisining yenidiki Aroərdin tartip, jiloɳining
otturisidiki xəḫər wə Mədəbaning yenidiki pütkül tüzləngliḳ,
17 Ḫəxbon wə uningoɳa ḳaraxliḳ tüzləngliktiki ḫəmmə xəḫərlər, Dibon, Bamot-Baal,
Bəyt-Baal-Meon,
18 Yaḫaz, Kədəmot, Məfaat, □
19 Kiriatayim, Sibmaḫ, wə «Jiloɳa teoɳi»diki Zərət-Xaḫar,
20 Bəyt-Peor, Pisgaḫ teoɳidiki dawanlar, Bəyt-Yəximot,
21 tüzləngliktiki barliḳ xəḫərlər wə Ḫəxbonda səltənət ḳiloɳan, Amoriylarning
padixaḫi boloɳan Siḫonning pütkül səltənitining zeminini əz iqigə aldi. Bu padixaḫ
wə uning bilən xu yurtta olturuxluḳ, *Siḫonoɳa* beḳinoɳan sərdarlar Əwi, Rəkəm, Zur,
Hur wə Rəba ḳatarliḳ Midiyan əmirliri bolsa Musa təripidin əltürülgənidi.
22 Xu wakˌitta Israillar əltürgənlər iqidə Beorning ooɳli palqi Balaammu bar idi; unimu
ular ḳiliqlap əltürgənidi.■
23 Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi. Rubənlərning jəmət-
aililiri boyiqə ularoɳa bəlüngən mirasi mana bu xəḫərlər bilən kənt-ḳixlakˌliri idi.□ ■

24 Musa yənə Gad ḳəbilisigə, yəni Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɳa miras bəlup
bərgənidi.
25 Ularning zeminliri bolsa Yaazər bilən Gileadning barliḳ xəḫərliri, Ammoniylarning
zeminining yerimi taki Rabbaḫ aldidiki Aroərgiqə,
26 Ḫəxbondin tartip Ramat-Mizpəḫ wə Bətonimoɳiqə, Maḫanayimdin tartip
Dəbirning qegrisioɳiqə,
27 jiloɳioɳa jaylaxḳan Bəyt-Ḫaram, Bəyt-Nimraḫ, Sukkot wə Zafonlar, Ḫəxbonning
padixaḫi Siḫonning səltənitining Iordan dəryasining xərkˌiy ḳetidiki ḳaloɳan ḳismi,

---

□ **13:8 «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, Manassəḫning yerim ḳəbilisi bilən birliktə...»** — ibraniy tilida «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, uning bilən birliktə...». □ **13:12 «Rəfayiylar»** — gigantlar idi. Ular tooɳruluk «Ḳan.» 2:10-11, 20, 3:11ni kərüng. □ **13:14 «... Musa Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən»** — ibraniy tilida «... u Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən». □ **13:18 «Yaḫaz»** — yaki «Yaḫazaḫ». ■ **13:22** Qəl. 31:8 □ **13:23 «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi»** — ibraniy tilida «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi wə uning qegrisi idi». ■ **13:23** Qəl. 34:14, 15

dəryani yaḳilap Kinnərət Dengizining u bexioɣiqə idi.
28 Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa bəlüngən mirasi mana bu xəḥərlər bilən kənt-ḳixlaḳliri idi.
29 Musa Manassəḥning yerim ḳəbilisigimu miras bərgənidi; Manassəḥning yerim ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə bu miras bəlup berilgənidi: —
30 zeminliri Maḥanayimdin tartip, pütkül Baxan zemini, Baxanning padixaḥi Ogning pütkül səltənitining zemini wə Yairning barliḳ yeza-kəntliri (bu yeza-kəntlər Baxanning əzigə jaylaxḳan bolup, jəmiy atmix idi), ■
31 Gileadning yerimi bilən Baxan padixaḥi Ogning səltənitidiki Axtarot wə Ədrəy xəḥərliri Manassəḥning ooɣli Makirning əwladioɣa təwə ḳilinoɣan bolup, Makirlarning yerim ḳismioɣa jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip bəlup berilgənidi.
32 Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzləngliklirida boloɣan waḳtida bəlüp bərgən miraslar mana bu zeminlar idi.□
33 Lekin Musa Lawiy ḳəbilisigə ḥeq miras zeminni təḳdim ḳilmidi; Israilning Hudasi Pərwərdigar ularoɣa eytḳinidək, U Өzi ularning mirasidur.■

14

Yəhudaoɣa təḳdim ḳilinoɣan zeminlar

1 Israillarning Ḳanaan zeminidin aloɣan mirasliri təwəndikidək; Əliazar kaḥin bilən Nunning ooɣli Yəxua wə Israil ḳəbililiridiki jəmət-ailə baxliḳliri muxu miraslarni ularoɣa bəlüp bərgən. ■
2 Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən toḳḳuz yerim ḳəbilə tooɣrisida buyruoɣinidək, ularning ḥərbirining ülüxi qək taxlax bilən bəlüp berildi. ■
3 Qünki ḳaloɣan ikki ḳəbilə bilən Manassəḥning yerim ḳəbilisining mirasini bolsa Musa Iordan dəryasining u təripidə ularoɣa təḳsim ḳiloɣanidi; lekin u Lawiylaroɣa ularning arisida ḥeq miras bərmigənidi
4 (Yüsüpning əwladliri Manassəḥ wə Əfraim degən ikki ḳəbiligə bəlüngənidi. Lawiylaroɣa bolsa, turuxḳa bolidioɣan xəḥərlər bekitilip, xundaḳla xu xəḥərlərgə təwə yaylaḳlardin qarpaylirini baḳidioɣan wə mal-mülüklirini orunlaxturidioɣan yərlərdin baxḳa ularoɣa ḥeq ülüxlərni bərmigənidi).
5 Pərwərdigar Musaoɣa ḳandaḳ buyruoɣan bolsa, Israillar xundaḳ ḳilip zeminni bəlüxüwaldi.

Kaləbkə təḳdim ḳilinoɣan zemin

6 Yəhudalar Gilgaloɣa, Yəxuaning ḳexioɣa kəldi, Kənizziy Yəfunnəḥning ooɣli Kaləb Yəxuaoɣa mundaḳ dedi: — «Pərwərdigar Өz adimi boloɣan Musaoɣa mən bilən sening tooɣrangda Ḳadəx-Barneada nemə degənlikini bilisənoɣu; ■
7 Pərwərdigarning adimi Musa meni Ḳadəx-Barneadin zeminni qarlap kelixkə əwətkəndə, mən ḳirik yaxta idim; qin *etiḳadliḳ* kənglüm bilən uningoɣa həwər yətküzgənidim. □
8 Əmma mən bilən qiḳḳan ḳerindaxlirim həlḳning kənglini su ḳiliwətkənidi. Lekin mən bolsam pütün ḳəlbim bilən Pərwərdigar Hudayimoɣa əgəxtim. ■

■ **13:30** Qəl. 32:14; Ḳan. 3:4, 14 □ **13:32 «Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzləngliklirida boloɣan waḳtida…»** — «Qəl.» 22-babni kərüng. ■ **13:33** Qəl. 18:20; Ḳan. 10:9; 18:2 ■ **14:1** Qəl. 34:17 ■ **14:2** Qəl. 26:55 ■ **14:6** Qəl. 14:24; Ḳan. 1:36 □ **14:7 «qin etiḳadliḳ kənglüm bilən»** — ibraniy tilida «pütün kənglüm bilən» dəp ipadilinidu. Qarlioɣuqilardin pəḳət Kaləb bilən Yəxuala zemin tooɣruluḳ adəmning iman-etiḳadini rioɣbətləndüridioɣan həwərlərni yətküzgənidi («Qəl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Qəl. 14:24

9 U küni Musa ḳəsəm ḳilip: — «Sən pütün ḳəlbing bilən Pərwərdigar Hudayingoɳa əgəxkining üqün, sening putung dəssigən zemin jəzmən əbədgiqə sening bilən nəslingning mirasi bolidu» — degənidi.
10 — Mana Israil qəldə sərgərdan bolup yürgəndə, Pərwərdigar Musaoɳa xu səzlərni degən künidin keyinki ḳirik bəx yil iqidə Özi eytḳinidək meni tirik saḳlidi. Mana mən bügün səksən bəx yaxḳa kirdim.
11 Mən muxu kündimu Musa meni qarlaxḳa əwətkən kündikidək küqlükmən, məyli jəng ḳilix bolsun yaki bir yərgə berip-kelix bolsun, mening yənila baldurḳidək küq-dərmanim bardur. □ ■
12 Əmdi Pərwərdigar xu künidə wədə ḳiloɳan bu taoɳliḳ yurtni manga miras ḳilip bərgin; qünki u küni sənmu u yərdə Anakiylar turidioɳanliḳini, xundaḳla qong ḥəm mustəḥkəm xəḥərlər barliḳini anglidingoɳu. Lekin Pərwərdigar mən bilən billə bolsila, Pərwərdigar eytḳinidək mən ularni ḳooɳliwetimən».□
13 Buni anglap Yəxua Yəfunnəḥning ooɳli Kaləbkə bəht-bərikət tiləp, Ḥebronni uningoɳa miras ḳilip bərdi.
14 Xunga Ḥebron taki bügüngiqə Kənizziy Yəfunnəḥning ooɳli Kaləbning mirasi bolup turmaḳta; qünki u pütün ḳəlbi bilən Israilning Hudasi Pərwərdigaroɳa əgəxkən
15 (ilgiri Ḥebron bolsa Kiriat-Arba dəp atilatti. Arba degən adəm Anakiylar arisida əng dangḳi qiḳḳan adəm idi). Xundaḳ ḳilip zemin jəngdin aram tapti.□

15

Yəḥudalaroɳa təḳdim ḳilinoɳan zeminning qegrasi wə xəḥərliri

1 Yəḥudalar ḳəbilisining mirasi bolsa jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip erixkən zemin bolup, jənubiy tərəpning uqi Edomning qegrisioɳa wə Zin qəligə tutaxti;
2 jənubiy qegrisi «Xor dengizi»ning ayioɳidin, yəni jənubiy tərəpkə qoḳqiyip qiḳḳan ḳoltuḳtin baxlinip, □ ■
3 «Seriḳ Exək dawini»ning jənub təripidin ətüp, Zinoɳa tutaxti; andin Ḳadəx-Barneaning jənubini yaḳilap Ḥəzronoɳa ətüp, Addaroɳa berip, Karkaaḥḳa burulup, □
4 Azmonoɳa ətüp Misir eḳini bilən qiḳip, uqi dengizoɳa taḳixatti. Bu ularning jənubiy qegrisi idi.□
5 Xərḳiy qegrisi bolsa Xor dengizidin Iordan dəryasining dengizoɳa ḳuyulidioɳan eoɳizioɳiqə idi; ximaliy qegrisi bolsa dengizning Iordan dəryasining dengizoɳa ḳuyulidioɳan eoɳizidin baxlinip,
6 andin Bəyt-Ḥoglaḥoɳa berip, Bəyt-Arabaḥning ximalidin ətüp, Rubənning ooɳli Boḥanning texining ḳexioɳiqə idi;
7 andin qegra Aḳor jiloɳisidin Dəbirgə ḳarap ətüp, u yərdin ximal təripigə burulup, jiloɳining jənub təripidiki Adummimoɳa qiḳidioɳan dawanning udulidiki Gilgaloɳa yetip berip, andin Ən-Xəməx suliridin ətüp, Ən-Rogəl buliḳioɳa tutixatti;
8 u yərdin «Bən-Ḥinnomning jiloɳisi»oɳa qiḳip, Yəbusiylar egizlikidin, yəni Yerusalemning jənub təripidiki dawandin ətüp, andin Ḥinnom jiloɳisining aldioɳa,

---

□ **14:11 «…bir yərgə berip-kelix bolsun…»** — ibraniy tilida «qiḳix-kirix bolsun…» bilən ipadilinidu. ■ **14:11** Qəl. 27:17; Ḳan. 31:2 □ **14:12 «Anakiylar»** — gigantlardin boloɳan bir ḳəbilə. □ **14:15 «Kiriat-Arba»** — «Arbaning yeza-kəntliri» degən mənidə. □ **15:2 «Xor dengizi»** — yənə «Ölük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **15:2** Qəl. 34:4 □ **15:3 «Seriḳ Exək dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini», bəzidə xundaḳ atilidu. □ **15:4 «uqi dengizoɳa taḳixatti»** — bu dengiz «Ottura Dengiz»dur. **«ularning jənubiy qegrisi»** — ibraniy tilida «silərning jənubiy qegranglar».

yəni oŋərb tərəpkə, Rəfayiylarning jiloŋisining ximaliy bexidiki taoŋning qokķisioŋa qikti; □
9 qegra bu taoŋning qokķisidin Nəftoaḥ süyining bulikioŋa berip, andin Əfron teoŋidiki
xəḥərlirining yeni bilən qikip, u yərdin Baalaḥ (yəni Kiriat-Yearim)oŋa yetip berip,
10 andin Baalaḥtin ətüp, oŋərb təripigə ķayrilip Seir teoŋioŋa berip, Yearim teoŋi (yəni
Kesalon)ning ximaliy baoŋridin ətüp, Bəyt-Xəməxkə qüxüp, Timnaḥtin ətti;
11 andin ximaloŋa ķarap Əkronning dawini bilən qikip Xikronoŋa ətüp, Baalaḥ
teoŋining yenioŋa tutixip, Yabnəəlgə yetip, andin uqi dengizoŋa takaxķanidi.
12 Oŋərb təripidiki qegrisi bolsa dengiz boyliri idi. Yəḥudalarning jəmət-aililiri boyiqə
ularoŋa tohtitiloŋan tət təripidiki qegra mana xu idi.■
13 Yəfunnəḥning ooŋli Kaləbgə bolsa, Pərwərdigarning Yəxuaoŋa bərgən əmri boyiqə,
uningoŋa Yəḥudalarning arisida bir ülüx, yəni Anakning atisi Arbaning xəḥiri boloŋan
Ḥebron ata ķilindi. ■
14 Kaləb xu yərdin Xexay, Aḥiman wə Talmay degən üq Anakiyni ķooŋliwətti; ular
üqi Anakning əwladi idi. ■
15 Andin xu yərdin qikip, Dəbirdə turuwatķanlaroŋa ḥujum ķildi (ilgiri Dəbirning
nami Kiriat-Səfər idi).
16 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə ḥujum ķilip uni alsa, uningoŋa ķizim Aksaḥni
hotunlukķa berimən, degənidi.
17 Kaləbning ukisi Kenazning ooŋli Otniyəl uni ixoŋal ķildi, Kaləb uningoŋa ķizi
Aksaḥni hotunlukķa bərdi.
18 Xundaķ boldiki, ķiz yatlik bolup uning ķexioŋa barar qaoŋda, erini atisidin bir
parqə yər soraxķa ündidi. Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin: — Sening nemə
təliping bar? — dəp soridi.□
19 U jawab berip: — Meni alaḥidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *ķaoŋjiraķ*
yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaķnimu bərgəysən, — dedi. Xuni dewidi,
Kaləb uningoŋa üstün bulaķlar bilən astin bulaķlarni bərdi.□

20 Təwəndikilər Yəḥuda ķəbilisigə ularning jəmət-aililiri boyiqə təgkən miras
ülüxlərdur: —
21 Yəḥuda ķəbilisining əng jənubioŋa jaylaxķan, Edom qegrisi tərəptiki xəḥərlər: —
Kabzəəl, Edər, Yagur,
22 Kinaḥ, Dimonaḥ, Adadaḥ,
23 Kədəx, Ḥazor, Yitnan,
24 Zif, Tələm, Bealot,
25 Ḥazor-ḥadattaḥ, Keriot-Ḥəzron (yəni Ḥazor),
26 Amam, Sema, Moladaḥ,
27 Ḥazar-Gaddaḥ, Ḥəxmon, Bəyt-Pələt,
28 Ḥazar-Xual, Bəər-Xeba, Biziotiya,
29 Baalaḥ, Ijim, Ezəm,
30 Əltolad, Kesil, Hormaḥ,
31 Ziklag, Madmannaḥ, Sansannaḥ,

□ **15:8 «Bən-Ḥinnom»** — «Ḥinnomning ooŋli» degən mənidə. ■ **15:12** Qəl. 34:6 ■ **15:13** Yə. 14:15; Ḥak. 1:20 ■ **15:14** Ḥak. 1:10 □ **15:18 «Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin ... soridi»** — bu ix səl sirlik tuyulidu. Nemixķa Otniyəlning əzi bu tələpni ķoymaydu? 18-ayətkə ķarioŋanda, pursət kəlkəndə, Aksaḥ əzi dadisioŋa 19-ayəttiki tələpni ķoyidu. □ **15:19 «sən manga Nəgəwdin ķaoŋjiraķ yər bərgənikənsən...»** — ibraniy tilida pəķət «sən manga Nəgəwdin yərni bərgənikənsən...» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəḥər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəḥudaning jənubiy təripidiki qəllük idi), bəlki taoŋlik rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloŋaqķa, Aksaḥ xu yərni «Nəgəwdək (demək, ķaoŋjiraķ) bir yər» dəp puritidu.

32 Libaot, Xilḥim, Ayin wə Rimmon ḳatarliḳlar jəmiy yigirmə toḳḳuz xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.□
33 Xəfəlaḥ oymanliḳidiki xəḥərlər bolsa Əxtaol, Zoreaḥ, Axnaḥ,
34 Zanoaḥ, Ən-Gannim, Tappuaḥ, Ənam,
35 Yarmut, Adullam, Sokoḥ, Azikaḥ,
36 Xaarayim, Aditaim, Gədəraḥ wə Gədərotaim bolup, jəmiy on tət xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.
37 Bulardin baxḳa yənə Zinan, Ḥadaxaḥ, Migdal-Gad,
38 Dilean, Mizpaḥ, Yoḳtəəl, □
39 Laḳix, Bozkat, Əglon,
40 Kabbon, Laḥmas, Ḳitlix, □
41 Gədərot, Bəyt-Dagon, Naamaḥ wə Makkədaḥ bolup, jəmiy on altə xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.
42 Buningdin baxḳa yənə Libnaḥ, Etər, Axan,
43 Yəftaḥ, Axnaḥ, Nəzib,
44 Keilaḥ, Aḳzib wə Marəxaḥ bolup, jəmiy toḳḳuz xəḥər wə yənə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlarmu bar idi;
45 yənə Əkron bilən uningoŋa ḳaraxliḳ yeza-kəntlər,
46 xundaḳla Əkronning oŋərb təripidin tartip Axdodning yenidiki ḥəmmə xəḥərlər bilən ularning kənt-ḳixlaḳliri ḳoxulup,
47 Axdod wə uningoŋa ḳaraxliḳ yezilar wə kənt-ḳixlaḳlar, Gaza xəḥiri wə xundaḳla Misir eḳinioŋiqə wə Uluoŋ Dengizning ḳiroŋiḳioŋiqə, uningoŋa ḳaraxliḳ yezilar wə kənt-ḳixlaḳlar bar idi.
48 Taoŋliḳ rayondiki xəḥərlər: — Xamir, Yattir, Sokoḥ,
49 Dannaḥ, Kiriat-Sannaḥ (yəni Dəbir), □
50 Anab, Əxtəmoḥ, Anim, □
51 Goxən, Ḥolon wə Giloḥ bolup, jəmiy on bir xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.
52 Buningdin baxḳa yənə Arab, Dumaḥ, Exan,
53 Yanim, Bəyt-Tappuaḥ, Afikaḥ,
54 Ḥumtaḥ, Kiriat-Arba (yəni Ḥebron) wə Zior bolup, jəmiy toḳḳuz xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar bar idi.
55 Buningdin baxḳa yənə Maon, Karməl, Zif, Yuttaḥ,
56 Yizrəəl, Yokdeam, Zanoaḥ,
57 Kayin, Gibeaḥ wə Timnaḥ bolup, jəmiy on xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar bar idi.
58 Buningdin baxḳa yənə Ḥalḥul, Bəyt-Zur, Gədor,
59 Maarat, Bəyt-Anot wə Əltəkon bolup, jəmiy altə xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar bar idi.
60 Buningdin baxḳa yənə Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim) wə Rabbaḥ degən ikki xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar bar idi.
61 Qəldiki xəḥərlər bolsa: — Bəyt-Arabaḥ, Middin, Səkakaḥ,
62 Nibxan, «Xor Xəḥiri» wə Ən-Gədi, jəmiy altə xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.□

□ **15:32 «… jəmiy yigirmə toḳḳuz xəḥər wə ularoŋa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi» —** tizimlanoŋan xəḥərlər 29 əməs, bəlki 36 xəḥər; tizimlanoŋan xəḥərlərning namliri bəlkim «ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar»din birnəqqisini əz iqigə alsa kerək (məsilən, 23- wə 25-ayəttiki «Ḥazor»). □ **15:38 «Mizpaḥ» —** yaki «Mizpəḥ». □ **15:40 «Laḥmas» —** yaki «Laḥmam». □ **15:49 «Kiriat-Sannaḥ» —** yaki «Kiriat-Səfər». □ **15:50 «Əxtəmoḥ» —** yaki «Əxtəmoa». □ **15:62 «Xor Xəḥiri» —** yaki «Ir-Ḥamməlaḥ».

63 Lekin Yerusalemda olturuқluқ Yəbusiylarni bolsa Yəһudalar қoоqliwetəlmigən;
xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Yəһudalar bilən Yerusalemda billə turmaқta.

16

Yüsüf қəbilisining mirasi — yəni Əfraim wə Manassəһ қəbililirining mirasi

1 Yüsüpning əwladliriоqa qək taxlinip qiққan miras zemin bolsa Yerihooqa tutax
boloqan Iordan dəryasidin tartip, Yerihoning xərқ təripidiki kəllərgiqə boloqan
yurtlar wə Yerihodin qiқip, qəldin ətüp Bəyt-Əlning taoqliқ rayoniоqa sozuloqan
yurtlar idi. □
2 Qegrisi Bəyt-Əldin tartip Luzoqa, andin Arkiylarning qegrisidiki Atarotқa yetip,
3 andin oqərb təripigə berip, Yaflətiylərning qegrisioqa tutixup, Astin Bəyt-Һoronning
qetigə qüxüp, Gəzərgə berip dengizda ahirlixatti.
4 Yüsüpning əwladliri, yəni Manassəһ bilən Əfraimlar erixkən miras ülüxi mana xu
idi.
5 Əfraimlarning jəmət-ailiri boyiqə aloqan zeminining qegrisi təwəndikidək: — miras
zeminning xərқ tərəptiki qegrisi Atarot-Addardin tartip üstün Bəyt-Һoronoqiqə yetip,
6 andin dengizoqa berip ximaloqa қarap Mikmitatқa qiқti; andin yənə xərқ təripidiki
Taanat-Xiloһқa қayrilip, uningdin ətüp xərқ tərəpkə қarap Yanoaһқa,
7 Yanoaһdin qüxüp Atarot bilən Naaratқa yetip, Yerihooqa tutixip Iordan dəryasioqa
qiқti.
8 Qegra Tappuaһdin oqərb tərəpkə qiқip Kanaһ eқinioqiqə berip, dengizoqa yetip
ayaoqlaxti. Əfraimning қəbilisigə, yəni ularning jəmət-aililigə təgkən miras ülüxi
xu idi.
9 Buningdin baxқa Əfraimlar üqün Manassəһning mirasining otturisida birnəqqə
xəһərlər ayriloqanidi; bu ayriloqan xəһərlərning һəmmisi қaraxliқ kənt-қixlaқliri
bilən қoxuloqanidi.
10 Əmma *Əfraimlar* Gəzərdə olturuxluқ Қanaaniylarni қooqliwətmigənidi; xunga
Қanaaniylar ta bügüngiqə Əfraimning arisida turup, məһsus һaxarqi mədikarlar
bolup turmaқta.

17

Manassəһning mirasi

1 Manassəһ Yüsüpning tunji ooqli boloqaqқa, uning қəbilisigimu qək taxlinip miras
berilgən. Manassəһning tunji ooqli Makirning *əwladliri* (Makir Gileadning atisi idi)
batur palwan boloqaqқa, ularoqa Gilead bilən Baxan miras қilip berildi. □ ■
2 Manassəһning қaloqan əwladlirimu, jümlidin Abiezərlər, Һələklər, Asriəllər,
Xəkəmlər, Һəfərlər bilən Xemidalar өz jəmət-aililiri boyiqə miras ülüxini aldi. Bular
bolsa Yüsüpning ooqli Manassəһning ər jəmət aililiri idi.
3 Əmdi Manassəһning qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Һəfərning ooqli
Zəlofiһadning ooqul pərzəntliri yoқ bolup, pəқət қizlirila bar idi. Uning қizlirining
isimliri Maһlaһ, Noaһ, Һoglaһ, Milkaһ wə Tirzaһ idi. ■

□ **16:1 «xərқ təripidiki kəllərgiqə» —** yaki «xərқ təripidiki bulaқlaroqiqə». □ **17:1 «...ularoqa Gilead bilən Baxan miras қilip berildi» —** ibraniy tilida «...uningoqa Gilead bilən Baxan miras қilip berildi». Muқəddəs Kitabda pütün bir jəmət bəzidə pəқət atisining ismi bilən atilip bir adəmdək kərsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20 ■ **17:3** Qəl. 26:33; 27:1

4 Ular kahin Əliazar bilən Nunning oƣli Yəxua wə əmirlərning ķexiƣa berip ularƣa:
— Pərwərdigar Musaƣa biz tooƣruluķ ķerindaxlirimiz ķatarida miras berixkə əmr
ķiloƣanidi, dedi. Xuni dewidi, *Yəxua* Pərwərdigarning əmri boyiqə ularning atisining
ķerindaxliri ķatarida ularƣa miras bərdi. ■
5 Buning bilən Iordan dəryasining u təripidiki Gilead bilən Baxan zeminliridin baxķa,
Manassəhkə yənə on ülüx yər berildi.
6 Qünki Manassəhning ķizliri uning oƣullirining ķatarida miraskа igə boloƣanidi;
Gilead zemini Manassəhning ķaloƣan əwladliriƣa təgkənidi.□
7 Manassəhning zeminining qegrisi bolsa Axirdin tartip Xəkəmning utturidiki
Mikmitatķa berip, andin jənub təripigə ķayrilip, Ən-Tappuahda turoƣuqilarning
jayioƣiqə tutixatti. □
8 Qünki Tappuahning zemini bolsa Manassəhgə təgkənidi; lekin Manassəhning
qegrisidiki Tappuah xəhiri Əfraimoƣa təwə idi.
9 Qegrisi u yərdin Kanah eķiniƣa qüxüp, jiloƣining jənub təripi bilən qiķti. U
yərdiki xəhərlər bolsa Manassəhning xəhərlirining arisida bolsimu, Əfraimoƣa təgdi.
Manassəhning qegrisi jiloƣining ximal təripi bilən berip dengizoƣa yetip ahirlixatti.
10 Jiloƣining jənub təripidiki zemin Əfraimoƣa, ximal təripidiki zemin Manassəhkə
təwə idi; oƣərb təripining qegrisi dengiz idi. Ularning zemini ximal təripidə Axirning
ülüxigiqə yetip, xərķ təripi Issakarning ülüxigə tutaxķanidi.
11 Manassəhkimu Issakar bilən Axirning ülüxliri iqidin Bəyt-Xean wə uningoƣa
ķaraxliķ kəntlər, Ibleam bilən uningoƣa ķaraxliķ kəntlər, Dor ahalisi bilən Doroƣa
ķaraxliķ kəntlər, Ən-Dor ahalisi bilən Ən-Doroƣa ķaraxliķ kəntlər, Taanaķ ahalisi
bilən Taanaķķa ķaraxliķ kəntlər wə Megiddo ahalisi bilən Megiddooƣa ķaraxliķ
kəntlər, yəni «Üq Egizlik» degən yurt təgdi. □
12 Lekin Manassəh bu xəhərdikilərni ķooƣliwitəlmidi; Ķanaaniylar xu yurtlarda
turuwerixkə niyət baoƣlioƣanidi. ■
13 Israillar baroƣanseri küqəygəqkə Ķanaaniylarni əzlirigə ħaxarqi ķilip beķindurdi,
lekin ularni əz yərliridin mutləķ ķooƣliwetəlmidi.

14 Yüsüplər bolsa Yəxuaƣa: — Bizlər Pərwərdigar ħaziroƣiqə xundaķ bərikətləp
kəlgən, qong bir həlķ tursaķ, sən nemixķa qək taxlax bilən bizgə pəķət bir ülüx
miras, bir parqə yərla bərding? — dedi.
15 Yəxua ularƣa jawab berip: — Əgər silər qong bir həlķ bolsanglar, Əfraimning
taoƣliķ yurti silərgə tar kəlgən bolsa, ormanoƣa berip u yərdiki Pərizziylər bilən *gigant*
Rəfayiylar yurtida dərəhlərni kesip, əzünglar üqün bir jayni qiķiriwelinglar, dedi.

16 Lekin Yüsüplər: — Taoƣliķ yurt bizgə yətməydu; xuning bilən bir wakitta
jiloƣida turuwatķanlar, məyli Bəyt-Xeanda wə uningoƣa ķaraxliķ kəntlərdə bolsun
yaki Yizrəəl jiloƣisida turuwatķan Ķanaaniylar bolsun, ħəmmisining təmürdin jəng
ħarwiliri bar ikən, dedi.
17 Xundaķ dewidi, Yəxua Yüsüp jəməti boloƣan Əfraim bilən Manassəhgə səz ķilip:
— Silər dərwəķə qong bir həlķsilər wə zor küqünglar bardur; xunga silərgə pəķət
bir ülüxla miras berilsə bolmaydu;
18 axu pütkül taoƣliķ yurtmu silərgə berilidu; gərqə u ormanliķ bolsimu, silər uni
kesip boxitisilər wə uning ətrapliriƣimu igə bolisilər; Ķanaaniylarning təmür jəng

---

■ **17:4** Qəl. 27:7; 36:2 □ **17:6 «Manassəhning ķizliri uning oƣullirining ķatarida…»** — muxu ayəttiki «Manassəhning ķizliri» wə «oƣulliri» degən səz uning ķiz əwladliri wə oƣul əwladlirini kərsitidu. □ **17:7 «jənub təripi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «ong təripi» degən səzlər bilən ipadiləngən. □ **17:11 «Bəyt-Xean»** — bəzigə «Bəyt-Xan» deyilidu. **««Üq Egizlik» degən yurt»** — baxķa birnəqqə tərjimilirini uqrixi mumkin. ■ **17:12** Ħak. 1:27

ḫarwiliri bar, xundaḳla küqlük bolsimu, silər ularni ḫəydəp qiḳiriwitələysilər, — dedi.□

18

Xiloḫda yioɣilix — ḳaloɣan yəttə ḳəbilining mirasi

1 Pütkül Israillar jamaiti Xiloḫḳa yioɣilip, u yərdə ibadət qediri tikti. Gərqə zemin ularning aldida boysunduruloɣan bolsimu, □
2 lekin Israillar arisida əz miras ülüxi tehi təḳsim ḳilinmioɣan yəttə ḳəbilə ḳaloɣanidi.
3 Xunga Yəxua Israillaroɣa mundaḳ dedi: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə bərgən bu zeminni ḳolunglaroɣa elixḳa susluḳ ḳilip ḳaqanoɣiqə kəynigə sürisilər?
4 Silər əzünglar üqün ḫər ḳəbilidin üq adəmni tallanglar; mən ularni ḳozoɣilip bu pütkül zeminni aylinip qiḳip, uni ḫərbir ḳəbilə əz miras ülüxigə muwapiḳ sizip-hatiriləxkə, andin ḳeximoɣa yenip kelixkə əwətimən.
5 Ular zeminni yəttə ülüxkə bəlsun; lekin Yəḫuda ḳəbilisi bolsa jənubtiki əz ülüx zeminida turiwərsun, Yüsüpning jəmətimu ximal tərəptiki əz ülüx zeminida turiwərsun.
6 Silər zeminni yəttə ülüxkə bəlüp, pasilini hatiriləp sizip yenimoɣa kelinglar; andin mən Pərwərdigar Hudayimizning aldida bu yərdə silər üqün qək taxlaymən.
7 Əmma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülüxi bolmaydu, qünki Pərwərdigarning kaḫinliḳi ularning mirasidur. Gad bilən Rubən wə Manassəḫ yerim ḳəbilisi bolsa Iordan dəryasining u ḳeti, xərḳ təripidə Pərwərdigarning ḳuli boloɣan Musa uloroɣa miras ḳilip bərgən yərlərni alliḳaqan aloɣandur».
8 *Zeminni hatiriləxkə bekitkən* kixilər ḳozoɣilip yoloɣa qiḳḳanda, Yəxua uloroɣa ḳattiḳ jekiləp: — Silər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp mening ḳeximoɣa yenip kelinglar; andin mən muxu yərdə, Xiloḫning əzidə Pərwərdigarning aldida silər üqün qək taxlaymən, dedi.
9 Xundaḳ dewidi, bu adəmlər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp, xəḫərlər boyiqə yəttə ülüxkə bəlüp, hatirigə sizip, Xiloḫdiki qedirgaḫḳa, Yəxuaning ḳexioɣa yenip kəldi.
10 Andin Yəxua Xiloḫda Pərwərdigarning aldida ular üqün qək taxlidi wə xu yərdə ḳəbilə-jəməti boyiqə zeminni Israillaroɣa təḳsim ḳilip bərdi.

Binyaminning mirasi

11 Binyaminlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə qək tartildi; ular qək arḳiliḳ erixkən zemin Yəḫudalar bilən Yüsüplərning zemini otturisidiki yurt boldi.
12 Ularning ximaliy qegrisi Iordan dəryasidin baxlap, Yerihoning ximal təripidiki dawanni yandap, oɣərb təripigə ḳarap taoɣliḳ yurtḳa qiḳip wə Bəyt-Awənning qəligə tutixatti; ■
13 andin Luzoɣa qiḳip, luz, yəni Bəyt-Əlning jənub təripini yandap ətüp, astin Bəyt-Ḫoronning jənubidiki taoɣḳa yeḳin Atarot-Addaroɣa qüxti;
14 qegra xu yərdin ətüp oɣərbtin jənubḳa ḳayrilip, Bəyt-Ḫoronning jənubining udulidiki taoɣdin Yəḫudalarning xəḫərliridin biri boloɣan Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim)oɣa tutaxti. Bu oɣərb tərəpning qegrisi idi.

□ **17:18 «uning ətraplirioɣimu igə bolisilər»** — demək, pəḳət taoɣliḳ rayonoɣa əməs, bəlki ətrapidiki wə otturisidiki jiloɣilarda turoɣan Ḳanaaniylarni ḫəydiwetip, xu yərlərgimu igə bolisilər. □ **18:1 «Xiloḫ»** — muḳəddəs qedir tunji tikləngən xəḫər idi. ■ **18:12** Yə. 7:2

15 Jənub tərəpning qegrisi Kiriat-Yearimning qetidin baxlap oŋərb təripigə mengip,
Nəftoaḫtiki su mənbəsigə tutaxti; □
16 qegra andin Rəfayiylarning jiloŋisining ximal təripigə jaylaxkan Bən-Ḫinnomning
jiloŋisining udulidiki taoŋning bexioŋa qüxüp, andin Ḫinnomning jiloŋisi bilən yənə
qüxüp, Yəbusiylarning egizlikining jənub təripi bilən mengip, andin Ən-Rogəl
bulikioŋa yətti; ■
17 andin ximal təripigə kayrilip Ən-Xəməx bulikidin ətüp, Adullam dawinining
udulidiki Gəlilotka berip, Rubənning ooŋli Boḫanning texioŋa qüxüp, ■
18 wə Arabaḫ tüzlənglikining ximal təripidiki egizliktin ətüp, Arabaḫ tüzlənglikigə
qüxti.
19 Andin qegra ximal təripigə qikip Bəyt-Ḫoglaḫning dawinioŋa tutixip, Iordan
dəryasining jənubiy eoŋizida, yəni Xor dengizining ximaliy koltukida ahirlaxti. Bu
jənub tərəpning qegrisi idi.
20 Xərk qegrisi bolsa Iordan dəryasining əzi idi. Bu Binyaminlarning ülüxi bolup,
ularoŋa jəmət-ailiri boyiqə tohtitiloŋan miras zeminining qegrisi xu idi.
21 Binyaminlar kəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə təgkən xəḫərlər bolsa
təwəndikilərdur: — Yeriho, Bəyt-Ḫoglaḫ, Emək-Kəziz,
22 Bəyt-Arabaḫ, Zəmarayim, Bəyt-Əl,
23 Awwim, Paraḫ, Ofraḫ,
24 Kəfar-Ḫaamonay, Ofni wə Geba bolup, jəmiy on ikki xəḫər wə ularoŋa karaxlik
kənt-kixlaklar idi;
25 Buningdin baxka Gibeon, Ramaḫ, Bəərot,
26 Mizpaḫ, Kəfiraḫ, Mozaḫ,
27 Rəkəm, Irpəəl, Taralaḫ,
28 Zəlaḫ, Ḫa-Ələf, Yəbusi (yəni Yerusalem), Gibeaḫ wə Kiriat bolup, jəmiy on tət xəḫər
wə uningoŋa karaxlik kənt-kixlaklarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoŋa berilgənidi.□

19

Ximeonning mirasi

1 Ikkinqi qək Ximeonoŋa qikti, yəni Ximeonlar kəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
ularning mirasi bolsa Yəḫudalarning miras ülüxining arisida idi.
2 Ularning erixkən mirasi iqidə Bəər-Xeba, Xeba, Moladaḫ,
3 Ḫazar-Xual, Balaḫ, Ezəm,
4 Əltolad, Bitul, Hormaḫ,
5 Ziklag, Bəyt-Markabot, Ḫazar-Susaḫ,
6 Bəyt-Libaot wə Xaruḫən bolup, jəmiy on üq xəḫər wə ularoŋa karaxlik kənt-
kixlaklar idi.
7 Buningdin baxka yənə Ayin, Rimmon, Etər, Axan bolup, jəmiy tət xəḫər wə ularoŋa
karaxlik kənt-kixlaklar
8 Ḫəmdə jənub tərəptiki Baalat-Bəər (yəni jənubdiki Ramaḫ)oŋiqə boloŋan bu *tət*
xəḫərning ətrapidiki ḫəmmə kənt-kixlaklarmu bar idi. Bular Ximeonlar kəbilisining
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə erixkən mirasi idi.
9 Ximeonlarning miras ülüxi Yəḫudalarning ülüxining iqidin elip berildi; qunki
Yəḫudalarning miras ülüxi əzlirigə kəplük kiloŋanidi, xunga Ximeonlarning miras
ülüxi ularning miras ülüxining iqidin berildi.

□ **18:15 «Nəftoaḫtiki su mənbəsigə»** — ibraniy tilida «Nəftoaḫtiki sularning bulikioŋa». ■ **18:16** Yə. 15:7, 8
■ **18:17** Yə. 15:6 □ **18:28 «Ḫa-Ələf»** — yaki pəkət «Ələf» (menisi «ming»)

Zəbulunning mirasi

10 Üqinqi qək Zəbulunlar ķəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi; ularning miras
qegrisi Saridķa baratti,
11 qegrisi oŋərb tərəptə Marealaḫķa berip Dabbəxətkə yetip Yokneamning udulidiki
eķinoŋa tutixatti;
12 U Saridtin xərķ təripigə ķayrilip, kün qiķixķa burulup Kislot-Tabor yurtioŋa tutixip,
Dabiratķa ətüp, Yafiyaoŋa bardi;
13 andin xu yərdin u xərķ təripigə kün qiķixķa *yənə* burulup, Gat-Ḫəfər wə Ət-
Kazinoŋa kelip Neaḫķa sozuloŋan Rimmon yurtioŋa yetip bardi.
14 Andin u yərdin ximal tərəpkə ķayrilip, Ḫannatonoŋa yetip berip, Yiftaḫ-Əlning
jiloŋisida ahirlaxti.
15 Ularning ülüxi yənə Kattat, Naḫalal, Ximron, Yidalaḫ wə Bəyt-Ləḫəmnimu orap,
jəmiy on ikki xəḫər wə ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlarnimu əz iqigə alatti.
16 Bu bolsa, yəni bu xəḫərlər wə ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlar Zəbulunlarning
miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoŋa berilgənidi.

Issakarning mirasi

17 Tətinqi qək Issakaroŋa qiķti, yəni Issakarlar ķəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
18 ularoŋa berilgən yurtlar Yizrəəlgiqə bolup, Kəsullot, Xunəm,
19 Ḫafarayim, Xion, Anaḫarat,
20 Rabbit, Kixion, Ebəz,
21 Rəmət, Ən-Gannim, Ən-Ḫaddaḫ wə Bəyt-Pazzəzni əz iqigə aldi;
22 andin qegrisi Tabor, Xaḫazimaḫ wə Bəyt-Xəməxkə yetip, Iordan dəryasida
ahirlaxti; ularning ülüxi jəmiy on altə xəḫər wə ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlar idi.
23 Bu bolsa, yəni bu xəḫərlər wə ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlar Issakarlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoŋa berilgənidi.

Axirning mirasi

24 Bəxinqi qək Axirlar ķəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
25 ularning zemini Ḫəlkat, Ḫali, Bətən, Akķsaf,
26 Allammələk, Amead wə Mixalni əz iqigə aldi; qegrisi oŋərb tərəptə Karməl bilən
Xiḫor-Libnatķa tutixip,
27 andin xərķ tərəpkə ķayrilip Bəyt-Dagonoŋa berip, Zəbulun *zemini* bilən Yiftaḫ-
Əl jiloŋisining ximal təripidin ətüp, Bəyt-Emək bilən Neiəlgə yetip berip Kabulning
ximal təripigə qiķti; □
28 Ebron, Rəḫob, Ḫammon wə Kanaḫni əz iqigə elip Qong Zidonoŋa yetip bardi.
29 andin qegrisi Ramaḫ təripigə ķayrilip, Tur degən mustəḫkəm xəḫirgə berip,
Hosaḫķa ķayrilip, Akķzib bilən Ḫəbəlgə tutax boloŋan dengizda ahirlaxti; □
30 zemini Ummaḫ, Afək wə Rəḫobnimu əz iqigə aloŋan; jəmiy yigirmə ikki xəḫər wə
ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlarni əz iqigə aloŋanidi.
31 Bu bolsa, yəni bu xəḫərlər wə ularoŋa ķaraxliķ kənt-ķixlaķlar Axirlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoŋa berilgənidi.

Naftalining mirasi

32 Altinqi qək Naftaliоŋa qiķti, yəni Naftalilar ķəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;

□ **19:27 «ximal təripi» —** ibraniy tilida «sol təripi» degən sözlər bilən ipadilinidu. □ **19:29 «Akķzib bilən Ḫəbəlgə tutax boloŋan» —** yaki «Akķzib yurtining yenida».

33 ularning qegrisi bolsa Ḥələftin qiḳip, Zaanannimdiki dub dərihidin ətüp, Adami-Nəkəb wə Yabnəəldin qiḳip, Lakkumoɣa yetip Iordan dəryasioɣa berip ahirlaxti. □
34 Andin oɣərb tərəpkə ḳayrilip Aznot-Taboroɣa berip, xu yərdin Ḥukkokḳa qiḳip, jənubta Zəbulunning ülüx zeminioɣa tutixip, ximalda Axirning ülüx zeminioɣa yetip, kün qiḳix təripidə Iordan dəryasining yenida, Yəḥudaning ülüx zeminioɣa ulaxti.
35 Naftalining mustəḥkəm xəḥərliri Ziddim, Zər, Ḥammat, Rakkat, Kinnərət,
36 Adamaḥ, Ramaḥ, Ḥazor,
37 Kədəx, Ədrəy, Ən-Ḥazor,
38 Yiron, Migdal-Əl, Ḥorəm, Bəyt-Anat wə Bəyt-Xəməxlər bolup, jəmiy on toḳḳuz xəḥər wə ularoɣa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar idi.
39 Bu bolsa, yəni bu xəḥərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar Naftalilar ḳəbilisining miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa berilgənidi.

Danning mirasi

40 Yəttinqi qək Danlarning ḳəbilisigə qiḳti; u ularning jəmət-aililiri boyiqə tartildi.
41 Ularning miras zemini bolsa Zoreaḥ, Əxtaol, Ir-Xəməx,
42 Xaalabbin, Ayjalon, Yitlaḥ,
43 Elon, Timnataḥ, Əkron,□
44 Əl-təkəḥ, Gibbeton, Baalat,
45 Yəḥud, Bənə-Barak, Gat-Rimmon,
46 Mə-Yarkon, Rakkon wə Yafoning udulidiki yurtni ət iqigə aldi.
47 Lekin Danlarning zemini ət ḳolidin kətkən boloɣaqḳa, Danlar qiḳip Ləxəmgə ḥujum ḳilip uni ixoɣal ḳildi; aḥalisini ḳiliqlap yoḳitip, u yərni ətining ḳilip makanlaxti; andin ular Ləxəmgə atisi Danning ismini ḳoyup, uni Dan dəp atidi.□
48 Mana bular, yəni bu xəḥərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar Danlar ḳəbilisigə, ularning jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip berilgənidi.

Yəxua pəyoɣəmbərning miras ülüxi

49 Bu təriḳidə *Israillar* zeminni qegra-qegra boyiqə bəlüp boldi; andin ular Nunning ooɣli Yəxuaoɣa ət arisidin miras bəlüp bərdi.
50 Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə Yəxua tiliginidək uningoɣa Əfraim taoɣliḳ yurtidiki Timnat-Seraḥ degən xəḥərni bərdi; buning bilən u xəḥərni ḳurup qiḳip, uningda turdi.
51 Mana bular Əliazar kaḥin bilən Nunning ooɣli Yəxua wə Israilning ḳəbilə-jəmətlirining kattabaxliri bir bolup Xiloḥda, jamaət qedirining dərwazisining aldida turup, Pərwərdigarning aldida qək taxlap bəlüp təḳsim ḳiloɣan miraslardur. Bu təriḳidə ular zeminning təḳsimatini tügətti.

20

Panaḥliḳ xəḥərlər

1 Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: — «Ətüm Musaning wasitisi bilən silərgə buyruoɣandək, ətünglar üqün «panaḥliḳ xəḥərlər»ni tallap bekitinglar; ■

□ **19:33 «Adami-Nəkəb» —** yaki «Adami, Nəkəb». □ **19:43 «Timnataḥ» —** yaki «Timnaḥ». □ **19:47 «Lekin Danlarning zemini ət ḳolidin kətkən boloɣaqḳa, Danlar qiḳip…» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Lekin Danlarning zemini xular (xu xəḥərlər) bilən qəkləngən boloɣaqḳa, Danlar qiḳip…». ■ **20:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:6; Ḳan. 19:1, 2

3 bilməy, tasadipiyliқtin adəm urup əltürüp қoyoɳan hərқandaқ kixi u xəһərlərgə қeqip kətsun. Buning bilən bu xəһərlər silərgə қan intiқamini aloɳuqidin panaһgaһ bolidu.
4 *Adəmni xundaқ əltürgən* kixi bu xəһərlərning birigə қeqip berip, xəһərning қowuқioɳa kelip, xu yərdə xəһərning aқsaқallirioɳa əz əһwalini eytsun; ular uni əzigə қobul қilip xəһərgə kirgüzüp, uning əzliri bilən billə turuxioɳa uningoɳa jay bərsun.■
5 Əmdi қan қisasini aloɳuqi uni қooɳlap kəlsə, ular adəm əltürgən kixini қisaskarning қolioɳa tapxurup bərmisun; qünki xu kixining burundin əz қoxnisioɳa һeq əq-adawiti bolmioɳan, bəlki tasadipiy urup əltürüp қoyoɳan.
6 *Adəm əltürgən* kixi jamaət aldida soraқ қilinoɳuqə xu xəһərdə tursun; andin xu waқittiki bax kaһin əlüp kətkəndə, u xu xəһərdin ayrilip, əz xəһirigə, yəni қeqip qiққan xəһərdiki əyigə yenip kəlsun.
7 Xuning bilən ular Naftali taoɳliқ yurtidiki Kədəxni, Əfraimning taoɳliқ yurtidiki Xəkəmni wə Yəһudaning taoɳliқ yurtidiki Kiriat-Arba, yəni Һebronni,
8 Yerihoning xərқ təripidiki, Iordan dəryasining u қetidiki Rubən қəbilisining zeminidin tüzlənglikning qəlidiki Bəzərni, Gad қəbilisining zeminidin Gileadtiki Ramotni wə Manassəһ қəbilisining zeminidin Baxandiki Golanni tallap bekitti.■
9 Mana bu xəһərlər barliқ Israillar wə ularning arisida turuwatқan musapirlar üqün panaһgaһ boluxқa bekitilgən xəһərlərdur; kimki bilməy, tasadipiliқtin adəm əltürgən bolsa, uning jamaət aldida soraқ қilinixidin burun, қan қisaskarning қolida əlməsliki üqün xu xəһərlərgə қeqip ketixkə bu xəһərlər bekitilgən.

21

Lawiylarning turuxioɳa xəһərlərni bekitix

1 U waқitta Lawiy jəmətlirining kattiwaxliri kaһin Əliazar, Nunning ooɳli Yəxua wə Israil қəbililirining kattiwaxlirining қexioɳa berip, ■
2 Қanaan zeminidiki Xiloһda ularoɳa: — Musaning wasitisi arқiliқ Pərwərdigar biz tooɳruluқ: «Ularoɳa turuxқa xəһərlərni, malliri üqün yaylaқlarni қoxup bərgin», dəp eytқan, dedi.■
3 Xuni dewidi, Israillar Pərwərdigarning əmri boyiqə əz miras ülüxliridin munu xəһərlər bilən yaylaқlarni қoxup Lawiyloroɳa bərdi: —
4 birinqi taxlanoɳan qək Koһat jəmətlirigə qiқti; qək taxlinip, Lawiylar iqidiki kaһin Һarunning əwladlirioɳa Yəһuda қəbilisi, Ximeon қəbilisi wə Binyamin қəbilisining zeminliridin on üq xəһər bekitildi;
5 Andin Koһatning қaloɳan əwladlirioɳa qək taxlinip, Əfraim қəbilə-jəmətlirining zeminidin, Dan қəbilisining zeminidin wə Manassəһ yerim қəbilisining zeminliridin on xəһər bekitildi.
6 Gərxonning əwladlirioɳa qək taxlinip, Issakar қəbilə-jəmətlirining zeminidin, Axir қəbilisining zeminidin, Naftali қəbilisining zeminidin wə Manassəһning yənə bir yerim қəbilisining zeminidin on üq xəһər bekitildi.
7 Mərarining əwladlirioɳa, jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip, Rubən қəbilisining zeminidin, Gad қəbilisining zeminidin wə Zəbulun қəbilisining zeminidin on ikki xəһər bekitildi.
8 Bu təriқidə Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruoɳinidək Israillar qək taxlap bu xəһərlər bilən yaylaқlirini қoxup, Lawiyloroɳa bərdi.

■ **20:4** Qəl. 35:22, 23; Қan. 19:4, 5 ■ **20:8** Қan. 4:43 ■ **21:1** 1Tar. 6:39 ■ **21:2** Qəl. 35

9 Ular Yəḥudaning ḳəbilisi bilən Ximeonning ḳəbilisining zeminidin təwəndə tizimlanoɣan munu xəḥərlərni bərdi: —
10 (qək taxlanoɣanda, Lawiylarning nəsli boloɣan Koḥatlar jəmətidiki Ḥarunning əwladliriɣa birinqi qək qiḳḳaqḳa munu xəḥərlər berildi): —
11 ularoɣa Yəḥudaning taoɣliḳ rayonidiki Kiriat-Arba (Arba Anakning atisi idi), yəni Ḥebron bilən ətrapidiki yaylaḳlarni ḳoxup bərdi.
12 Lekin xəḥərgə təwə etizlar bilən kənt-ḳixlaḳlarni Yəfunnəḥning ooɣli Kaləbkə miras ḳilip bərdi.
13 Xundaḳ ḳilip ular Ḥarun kaḥinning əwladliriɣa adəm əltürgən kixilər panaḥlinidioɣan xəḥər Ḥebron wə yaylaḳlirini, yənə ularoɣa Libnaḥ bilən yaylaḳlirini,
14 Yattir bilən yaylaḳlirini, Əxtəmoa bilən yaylaḳlirini,
15 Ḥolon bilən yaylaḳlirini, Dəbir bilən yaylaḳlirini,
16 Ayin bilən yaylaḳlirini, Yuttaḥ bilən yaylaḳlirini, Bəyt-Xəməx bilən yaylaḳlirini bərdi; bu ikki ḳəbilining zeminliridin jəmiy toḳḳuz xəḥərni bərdi.
17 Mundin baxḳa ularoɣa Binyamin ḳəbilisining zeminidin Gibeon bilən yaylaḳlirini, Geba bilən yaylaḳlirini,
18 Anatot bilən yaylaḳlirini, Almon bilən yaylaḳlirini ḳoxup jəmiy tət xəḥər bərdi.
19 Bu tərikidə kaḥinlar, yəni Ḥarunning əwladliriɣa berilgən xəḥərlər on üq boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
20 Ular yənə Lawiylarning nəslidin boloɣan Koḥatning ḳaloɣan jəmətlirigimu xəḥərlərni bərdi. Qək taxlax bilən ularoɣa bekitilgən xəḥərlər munular: — ularoɣa Əfraim ḳəbilisining zeminidin
21 Əfraimning taoɣliḳ rayonidiki adəm əltürgən kixilər panaḥlinidioɣan xəḥər Xəkəm bilən yaylaḳlirini, yənə Gəzər bilən yaylaḳliri,
22 Kibzaim bilən yaylaḳliri wə Bəyt-Ḥoron bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḥərni bərdi;
23 buningdin baxḳa Dan ḳəbilisining zeminidin Əltəkəḥ bilən yaylaḳliri, Gibbeton bilən yaylaḳliri,
24 Ayjalon bilən yaylaḳliri wə Gat-Rimmon bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḥərni bərdi.
25 Buningdin baxḳa Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin Taanaḳ bilən yaylaḳliri, Gat-Rimmon bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy ikki xəḥərni bərdi.
26 Bu tərikidə Koḥatlarning ḳaloɣan jəmətlirigə berilgən xəḥərlər on boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
27 Lawiylarning jəmətliridin boloɣan Gərxonlaroɣa bolsa ular Manassəḥning yerim ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḥlinidioɣan xəḥər Baxandiki Golan bilən yaylaḳlirini, xundaḳla Bəəxteraḥ bilən yaylaḳlirini, jəmiy ikki xəḥərni bərdi;
28 yənə Issakar ḳəbilisining zeminidin Kixion bilən yaylaḳliri, Dabirat bilən yaylaḳliri, □
29 Yarmut bilən yaylaḳliri wə Ən-Gannim bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḥərni bərdi;
30 buningdin baxḳa Axir ḳəbilisining zeminidin Mixal bilən yaylaḳliri, Abdon bilən yaylaḳliri,
31 Ḥəlkat bilən yaylaḳliri wə Rəḥob bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy bolup tət xəḥərni bərdi;
32 buningdin baxḳa Naftali ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḥlinidioɣan xəḥər Galiliyədiki Kədəx bilən yaylaḳlirini, yənə Ḥammot-Dor bilən yaylaḳliri wə Kartan bilən ətrapidiki yaylaḳliri bolup, jəmiiy üq xəḥərni bərdi.

□ **21:28 «Dabirat» —** yaki «Dabrat».

33 Bu tərikidə Gərxonlarоqa berilgən xəhərlər on üq boldi; bular ətrapidiki yaylakliri bilən berildi.
34 Kalоqan Lawiylarоqa, yəni Mərarilar jəmətlirigə Zəbulun kəbilisining zeminidin Yokneam bilən yaylakliri, Kartah bilən yaylakliri,
35 Dimnah bilən yaylakliri wə Nahalal bilən yaylakliri bolup, jəmiy tət xəhərni bərdi.
36 Buningdin baxka Rubən kəbilisining zeminidin Bəzər bilən yaylakliri, Yahaz bilən yaylakliri, □
37 Kədəmot bilən yaylakliri wə Məfaat bilən yaylakliri bolup, jəmiy tət xəhərni bərdi.
38 Buningdin baxka Gad kəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panahlinidioqan xəhər Gileadtiki Ramot bilən yaylaklirini, yənə Mahanayim bilən yaylakliri,
39 Həxbon bilən yaylakliri wə Jaazər bilən yaylakliri bolup, jəmiy tət xəhərni bərdi.
40 Bular bolsa kaloqan Lawiylarning jəmətlirigə, yəni Mərarilar jəmətlirigə berilgən barlik xəhərlərdur; ularоqa qək taxlinix bilən berilgən ülüxi on ikki xəhər idi.
41 Israillarning zemini iqidin Lawiylarоqa bekitip berilgən xəhərlər jəmiy kirik səkkiz idi; bular ətrapidiki yaylakliri bilən berildi.
42 Bu xəhərlərning hərbirining ətrapida yaylakliri bar idi; xəhərlərning həmmisi xundak idi.
43 Pərwərdigar xu tərikidə Israillarning ata-bowilirioqa berixkə kəsəm bilən wədə kiloqan pütkül zeminni ularоqa bərdi; ular kelip uni igiləp, u yərdə olturdi.
44 U wakitta Pərwərdigar ilgiri ularning ata-bowilirioqa kəsəm bilən wədə kiloqinidək, ularоqa hər ətrapida tinq-aramlik bərdi; ularning düxmənliridin heqkandiki ularning aldida kəddini ruslap tik turalmaytti; bəlki Pərwərdigar həmmə düxmənlirini ularning kolioqa tapxurdi.
45 Pərwərdigarning Israilning jəmətigə wədə kiloqan himmətliridin heqbiri kaldurulmay əməlgə axuruldi.

22

Xərk tərəptiki zeminlar təksim kilinoqan kəbililərning өz mirasioqa kaytip berixi

1 U wakitta Yəxua Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisidikilərni kakirip ularоqa: —
2 Silər bolsanglar Pərwərdigarning kuli Musaning silərgə buyruoqinining həmmisigə əməl kildinglar, mening silərgə əmr kiloqan barlik səzlirimgimu kulak saldinglar; ■
3 silər bu nuroqun künlərdə taki bügüngə kədər kerindaxliringlarni taxliwətməy, bəlki Pərwərdigar Hudayinglar *silərgə* əmr kiloqan wəzipini tutup kəldinglar;
4 əmdi Pərwərdigar Hudayinglar wədə kiloqinidək, kerindaxliringlarоqa aramlik bərdi; xunga silər Pərwərdigarning kuli Musa Iordan dəryasining u təripidə silərgə bərgən miras zemininglarоqa, өz qedirliringlarоqa kaytip beringlar. ■
5 Pəkətla Pərwərdigarning kuli Musa silərgə buyrup tapxuroqan kanun-əmrlərgə əməl kilixka, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning barlik yollirida mengip, əmrlirini tutup uningоqa baoqlinip, pütün kəlbinglar wə pütün jan-dilinglar bilən Uning hizmitidə boluxka ihlas bilən kөngül bəlünglar, — dedi.■
6 Xuning bilən Yəxua ularni bəht-bərikət tiləp, yoloqa saldi; ular өz qedirlirioqa kaytip ketixti.
7 Manassəh yerim kəbilisigə bolsa Musa ularоqa Baxanni miras kilip bərgənidi; yənə bir yerim kəbiligə Yəxua Iordan dəryasining bu keti, yəni oqərb təripidə ularning

□ **21:36 «Yahaz»** — yaki «Jahzah» yaki «Yahazah». ■ **22:2** Qəl. 32:20; Kan. 3:18 ■ **22:4** Qəl. 32:33; Kan. 3:13; 29:8; Yə. 13:8 ■ **22:5** Kan. 10:12

kerindaxlirining arisida miras bərdi. Yəxua ularni öz qedirliriɣa kaytix yoliɣa salɣan waktida, u ularɣimu bəht-bərikət tiləp,
8 ularɣa: — Intayin kəp baylikлar, intayin kəp qarpaylarni, xundakla kəp mikdarda kümüx, altun, mis, təmür wə kiyim-keqəklərni elip, öz qediringlarɣa kaytip beringlar; düxmənliringlardin alɣan oljini kerindaxliringlarɣa üləxtürüp beringlar, dedi.□
9 U wakitta Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisi Kanaan zeminidiki Xiloһdin qikip Israillardin ayrilip, Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən kilɣan əmri boyiqə ularning təəllukati bolɣan öz miras zemini Gilead yurtiɣa karap kaytip mangdi.

Qong ukuxmaslik — iqki uruxning aldini elix

10 Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisi Kanaan zeminidiki Iordan dəryasining boyidiki Gəlilotka yetip kəlgəndə, u yərdə Iordan dəryasining boyida bir kurbangaһni yasidi; kurbangaһ naһayiti qong wə һəywətlik yasalɣanidi. □ ■
11 Israillarɣa: «Mana Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisi Kanaan zeminidiki Iordan dəryasining u kətidiki Gəlilotta, yəni Israillarning udulida bir kurbangaһni yasaptu» degən həwər anglandi.
12 Israillar bu həwərni angliɣan һaman, ularning pütkül jamaiti ular bilən uruxux üqün Xiloһka toplandi.
13 U wakitta Israillar kaһin Əliazarning oɣli Finiһasni Gilead zeminidiki Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisigə mangdurdi
14 wə xundakla uning bilən on əmirni, Israilning һərbir kəbilisidin jəmət baxliki bolɣan birdin əmirni uningɣa һəmraһ kilip əwətti; һərbir əmir һərkaysi ata jəmättiki mingliɣan Israillarning kattiwexi idi.
15 Bular əmdi Gilead zeminiɣa, Rubənlər, Gadlar wə Manassəh yerim kəbilisigə kelip ularɣa: —
16 Mana Pərwərdigarning pütkül jamaiti silərgə mundak dəydu: «Silərning Pərwərdigarɣa əgixixtin yenip, özünglarɣa kurbangaһni yasap, Israilning Huda-sidin yüz örüp, Pərwərdigarɣa asiylik kilip ötküzgən bu rəzillikinglar zadi kandak ix? □
17 Peorda burun ötküzgən kəbiһlikimiz bizgə yetip axmasmu? Gərqə Pərwərdigarning jamaitining bexiɣa waba qüxkən bolsimu, biz tehi bügüngə kədər bu ixtin özimizni paklandurmiduk. □ ■
18 Silər bügün Pərwərdigarɣa əgixixtin yandinglar; xundak boliduki, silər bügün Pərwərdigarɣa asiylik kilɣan bolɣaqka, u jəzmən ətə Israilning pütkül jamaitigə ɣəzəplinidu.
19 Һalbuki, mubada silər miras kilip alɣan zemin napak bolup kalɣan bolsa, Pərwərdigarning təwəliki bolɣan zeminɣa, Uning qediri tiklängən yurtka yenip kelip, arimizda miras elinglar. Pəkət Pərwərdigar Hudayimizning kurbangaһidin baxka özünglar üqün kurbangaһ yasax bilən Pərwərdigarɣa wə bizlərgə asiylik kilmanglar.

□ **22:8 «alɣan oljini kerindaxliringlarɣa üləxtürüp beringlar»** — yaki «alɣan oljini kerindaxliring bilən ülixip elinglar». □ **22:10 «…dəryasining boyidiki Gəlilotka»** — nuning baxka birhil tərjimisi: «…dəryasining boyidik dairisi» yaki «…dəryasining boyidik dügiläk dəwiliri». ■ **22:10** Yə. 18:7 □ **22:16 «Silərning Pərwərdigarɣa əgixixtin yenip, özünglarɣa kurbangaһni yasap…»** — Musa pəyɣəmbərgə nazil kilinɣan kanun boyiqə, Pərwərdigarning ibaditi üqün yalɣuz birla kurbangaһ bekitilgən, xundakla kurbangaһ Pərwərdigar özi bekitkən jayda turuxi kerək idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Kan.» 12:5-6ni kərüng). □ **22:17 «Peorda burun ötküzgən kəbiһlikimiz bizgə yetip axmasmu?»** — Peorda ötküzgən gunaһlar wə keyinki wəkə «Qəl.» 25-babta hatiriləngən. ■ **22:17** Qəl. 25:3; Kan. 4:3

20 Zəraḥning oƣli Akan ḥaram bekitilgən nərsilərdin elip, itaətsizlik kiloƣan
əməsmu? Xu səwəbtin ḳəbiḥliki üqün yaloƣuz ular əltürülüp ḳalmay,
Pərwərdigarning oƣəzipi yənə pütkül Israil jamaitining üstigə qüxkən əməsmu?».
21 Xuning bilən Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi mingliƣan Israillarning
kattiwaxliriƣa jawab berip mundaḳ dedi: —
22 «Ilaḥlarning ilaḥi Pərwərdigardur! Ilaḥlarning ilaḥi boloƣan Pərwərdigar Əzi
buni bilidu, Israilmu uni bilgəy! Əgər bu ix asiyliḳ bolsa yaki Pərwərdigaroƣa
itaətsizlik bolsa, əmdi bizlərni bügun əlümdin ayimanglar! ■
23 Əgər bizning əzimiz üqün ḳurbangaḥni yasiximiz Pərwərdigaroƣa əgixixtin yenix
üqün boloƣan bolsa, xundaḳla ḳurbangaḥning üstidə kəydürmə ḳurbanliḳ sunux,
axliḳ ḥədiyəlirini sunux, inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunux üqün boloƣan bolsa, undaḳta
Pərwərdigar Əzi bu ix tooƣruluḳ bizdin ḥesab alsun;
24 əksiqə bu ixni ḳiliximizning səwəbi ḥəḳiḳətən xuki, kəlgüsidə silərning balilir-
inglar bizning balilirimizoƣa: «Silərning Israilning Hudasi Pərwərdigar bilən ḳandaḳ
munasiwitinglar bar?
25 Əy Rubənlər wə Gadlar, Pərwərdigar biz bilən silərning otturimizda Iordan
dəryasini qegra ḳilip ḳoyoƣan əməsmu? Xunga silərning Pərwərdigardin ḥeqḳandaḳ
nesiwənglar yoḳtur!» deyixidin əndixə ḳilduḳ.
26 Xunga biz: «Ḳopup bir ḳurbangaḥ yasayli; lekin bu kəydürmə ḳurbanliḳlar
üqünmu əməs, baxḳa hil ḳurbanliḳlar üqünmu əməs,
27 bəlki kəlgüsidə Pərwərdigarning aldida kəydürmə ḳurbanliḳlirimiz bilən baxḳa
hil ḳurbanliḳlirimiz wə inaḳliḳ ḳurbanliḳlirimiz bilən uning ibaditidə boluximiz
üqün, silər wə bizning otturimizda, xundaḳla keyinki dəwrlirimizdə bir əslətmə
guwaḥliḳ bolsun üqün uni yasiduḳ; baliliringlarning kəlgüsidə balilirimizoƣa
«Pərwərdigardin ḥeqḳandaḳ nesiwənglar yoḳ» deməsliki üqün xundaḳ ḳilduḳ. ■
28 Əgər ular kəlgüsidə biz bilən əwladlirimizoƣa xundaḳ desə, biz jawab berip:
«Mana, kəydürmə ḳurbanliḳ sunux üqün yaki baxḳa hil ḳurbanliḳlarni sunux
üqün yasaloƣan əməs, bəlki silər bilən bizning otturimizda bir guwaḥliḳ bol-
sun dəp yasaloƣan, bu Pərwərdigarning ata-bowilirimiz yasioƣan ḳurbangaḥining
əndizisidur!» deyələymiz.
29 Pərwərdigaroƣa asiyliḳ ḳilip, Pərwərdigaroƣa əgixixtin yenip, Pərwərdigar Huday-
imizning qedirining aldida turoƣan ḳurbangaḥtin baxḳa ikkinqi bir ḳurbangaḥni
yasap, uning üstidə kəydürmə ḳurbanliḳ, axliḳ ḥədiyələr wə baxḳa hil
ḳurbanliḳlarni ətküzüx niyiti bizdin neri boloƣay!».
30 Kaḥin Finiḥas wə uning bilən billə kəlgən jamaət əmirliri, yəni mingliƣan
Israillarning kattiwaxliri Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərning eytḳan səzlirini
angliƣanda ular xuningdin hux boldi.
31 Əliazarning oƣli kaḥin Finiḥas Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərgə: — Silər
Pərwərdigaroƣa bu itaətsizlikni ḳilmioƣininglar üqün Pərwərdigarning otturimizda
turuwatḳanliḳini əmdi bilduḳ; silər bu ix bilən Israillarni Pərwərdigarning ḳolidin
ḳutḳuzdunglar, dedi.
32 Andin Əliazar kaḥinning oƣli Finiḥas bilən əmirlər Rubənlər wə Gadlarning
yenidin, Gilead zeminidin qiḳip Kanaan zeminioƣa Israillarning yenioƣa yenip kelip
bu həwərni ularoƣa dəp bərdi.
33 Bu ix Israillarning nəziridə yahxi kəründi; Israillar Hudaoƣa ḥəmdusana eytip,
Rubənlər bilən Gadlaroƣa ḥujum ḳilip, ular bilən uruxup ularning turuwatḳan
zeminini wəyran ḳilayli, degən gəpni ikkinqi tiloƣa almidi.
34 Rubənlər bilən Gadlar bu ḳurbangaḥḳa «Guwaḥliḳ» dəp at ḳoydi; qünki ular: —
«U arimizda Pərwərdigarning Huda ikənlikigə guwaḥtur» dedi.□

■ **22:22** Zəb. 50:1 ■ **22:27** Yar. 31:48; Yə. 24:27 □ **22:34 «Guwaḥliḳ»** — ibraniy tilida «Ed».

23

Yəxua pəyoɣəmbərning Israilning əmir-akṣsakḳallirini agaḥlandurup, ularoɣa nəsiḥət berixi

1 Pərwərdigar Israiloɣa ətrapidiki düxmənliridin aram berip uzun zamanlar ötüp,
xundakḳla Yəxua ḳerip, yeximu qongiyip ḳaloɣanda,
2 Yəxua pütkül Israilni, ularning akṣsakḳallirini, baxlikḳliri, ḥakim-sorakḳiliri bilən
bəg-əməldarlirini qakḭirip ularoɣa mundakḳ dedi: — «Mən ḳerip ḳaldim, yeximmu
qongiyip ḳaldi.
3 Pərwərdigar Hudayinglarning silər üqün muxu yərdiki barlikḳ taipilərgə ḳandakḳ
ixlarni ḳiloɣinini özünglar kördünglar; qünki silər tərəptə turup jəng ḳiloɣuqi
Pərwərdigar Hudayinglar Özidur.
4 Mana, mən özüm yokḳatḳan ḥəmmə əllərning zeminliri bilən ḳaloɣan bu taipilərning
zeminlirini ḳoxup ḳəbilə-jəmətinglar boyiqə qək taxlap Iordan dəryasidin tartip kün
petix tərəptiki Uluoɣ Dengizoɣiqə, silərgə miras ḳilip təḳsim ḳilip bərdim.
5 Pərwərdigar Hudayinglar Özi ularni aldinglardin ḳooɣlap qiḳirip, közünglardin
neri ḳilip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytḳinidək silər ularning zeminioɣa igə
bolisilər. ■
6 Xunga silər tolimu ḳəysər bolup Musaning ḳanun kitabida pütülgənning ḥəmmisini
tutup, ong ya soloɣa qətnəp kətməy, uningoɣa əməl ḳilixḳa köngül bəlünglar; ■
7 xundakḳ ḳilip, aranglarda ḳelip ḳaloɣan bu taipilər bilən bardi-kəldi ḳilmanglar;
xuningdək ularning ilaḥlirining namlirini tiloɣa almanglar yaki ularning nami bilən
ḳəsəm ḳilmanglar; ularoɣa ibadət ḳilmanglar, ularoɣa bax urmanglar; ■
8 bəlki bügüngiqə ḳiloɣininglardək, Pərwərdigar Hudayinglaroɣa baoɣlinip turunglar.
■
9 Qünki Pərwərdigar aldinglardin qong-qong wə küqlük əllərni ḳooɣlap
qiḳiriwətkəndur; bügüngiqə ḥeqḳandakḳ adəm aldinglarda put tirəp turalmidi.
10 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytḳini boyiqə silər tərəptə turup jəng ḳiloɣini
üqün silərdin bir adiminglar ularning ming adimini tiripirən ḳilidu.■
11 Xunga Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx üqün öz könglünglaroɣa ḳattikḳ səgək
bolunglar!
12 Qünki əgər silər Uningdin yüz örüp aranglarda ḳaloɣan bu əllər bilən arilixip-
baoɣlinip, ular bilən ḳoda-baja bolup, ular bilən berix-kelix ḳilsanglar,
13 undakḳta silərgə xu ix ayan bolsunki, Pərwərdigar Hudayinglar aldinglardin
bu əllərni ikkinqi ḳooɣlap qiḳarmaydu, bəlki bular silərgə ḳapḳan wə ḳiltakḳ
bolup, biḳininglaroɣa ḳamqa bolup qüxüp, közünglərgə tikən bolup sanjilidu;
ahirda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə bərgən bu yahxi zemindin məḥrum bolup
yoḳilisilər.
14 Mana, mən bügün barlikḳ adəmlər muḳərrər besip ötidioɣan yolni mangimən;
silərning pütün dilinglar wə wujudunglaroɣa xu roxənki, Pərwərdigar Hudayinglarn-
ing silər tooɣruluḳ ḳiloɣan mubarək wədilirining ḥeqbiri əməlgə axurulmay ḳalmidi;
ḥəmmisi silər üqün bəja kəltürülüp, ḥeqḳaysisi yərdə ḳalmidi.
15-16 Lekin silər Pərwərdigar Hudayinglarning silərgə əmr ḳilip tohtatḳan əḥdisini
buzoɣanda, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə wədə ḳiloɣan ḥəmmə bərikət
üstünglərgə qüxürülgəndək, xundakḳ boliduki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni Özi
silərgə bərgən zemindin yokḳatḳuqə barlikḳ agaḥ ḳiloɣan ixni qüxüridu; silər berip,
uning əḥdisini buzup baxḳa ilaḥlaroɣa ibadət ḳilip bax ursanglar, Pərwərdigarning
oɣəzipi silərgə tutixip, silərni Özi silərgə bərgən yahxi zemindin tezla yokḳ ḳilidu».

■ **23:5** Mis. 14:14; 23:27; Qəl. 33:53; Ḳan. 6:19; Yə. 13:6 ■ **23:6** Ḳan. 5:32; 28:14 ■ **23:7** Mis. 23:13; Zəb. 16:4; Yər. 5:7; Zəf. 1:5; Əf. 5:3 ■ **23:8** Ḳan. 11:22 ■ **23:10** Law. 26:8; Ḳan. 32:30

24

Yəxua pəyoɣəmbərning pütkül Israilni agaɦlandurup, ularoɣa nəsiɦət ķilixi

1 Andin Yəxua Israilning ɦəmmə ķəbililirini Xəkəmgə yioɣip, Israilning aķsaķalliri, baxlikliri, ɦakim-sotqiliri bilən bəg-əməldarlirini qaķirdi; ular əzlirini Hudaning ɦuzurioɣa ɦazir ķiloɣanda
2 Yəxua pütkül həlķķə: Israilning Hudasi Pərwərdigar: — «Ķədimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibraɦim bilən Naɦorning atisi Tərah dəryaning u təripidə olturatti; ular baxķa ilaɦlarning ķulluķida bolatti. □ ■
3 Lekin Mən atanglar Ibraɦimni dəryaning u təripidin elip kelip, uni baxlap pütkül Ķanaan zeminini aylandurup, uning nəslini awutup uningoɣa Isɦaķni bərdim. □ ■
4 Andin Mən Isɦaķķa Yaķup bilən Əsawni bərdim; Əsawoɣa Seir taoɣliķ rayonini təwəlik ķilip bərdim, Yaķup bilən ooɣulliri bolsa Misiroɣa qüxüp bardi. ■
5 Keyinrək Mən Musa bilən Ɦarunni əwətip, Misirliķlar arisida əməllirim bilən ularoɣa dəɦxətlik wabalarni qüxürdum; andin silərni xu yərdin elip qiķtim. ■
6 Mən bu tərikidə ata-bowiliringlarni Misirdin elip qiķip, ular *Ķizil* Dengizoɣa yetip kəlginidə, misirliķlar jəng ɦarwiliri wə atliķ əskərliri bilən ata-bowiliringlarni ķooɣlap dengizoɣiqə kəldi. □ ■
7 Israillar xuan Pərwərdigaroɣa nida ķiliwidi, U silər bilən Misirliķlarning arisioɣa tum ķarangoɣuluķ qüxürdi; andin dengizni ularning üstigə basturup yapti. Silər Əz kəzliringlar bilən Mening Misirda nemə ķiloɣinimni kərdünglar; andin silər uzun waķitķiqə qəldə turdunglar.
8 Keyinrək Mən silərni Iordan dəryasining u təripidə turoɣan Amoriylarning zemiioɣa baxlap kəldim; ular silər bilən soķuxķanda mən ularni ķolunglaroɣa berip, silər ularning zeminini igilidinglar. Mən ularni aldinglardin yoķitiwəttim.■
9 U waķitta Moabning padixaɦi, Zipporning ooɣli Balaķ ķopup, Israil bilən jənggə qüxti wə silərni ķaroɣax üqün Beorning ooɣli Balaamni qaķirip kəldi;
10 lekin Mən Balaamning səzigə ķulaķ salmidim; xuning bilən u silərgə ķayta-ķayta bəht-bərikət tilidi wə Mən silərni *Balaķning* ķolidin ķutķuzdum.
11 Keyinrək silər Iordan dəryasidin ətüp Yerihooɣa baroɣanda Yerihoning adəmliri Amoriylar, Pərizziylər, Ķanaaniylar, Ɦittiylar, Girgaxiylar, Ɦiwiylar wə Yəbusiylar silər bilən uruxķa ķopķini bilən Mən ularni ķolunglaroɣa tapxurup bərdim; ■
12 Mən aldinglaroɣa serik ɦərini əwəttim, serik ɦərə Amoriylarning ikkila padixaɦini ɦəydiwətkəndək ularnimu ɦəydiwətti; bu ix silərning ķiliqinglar yaki oķyayinglar bilən bolmidi. □ ■
13 Mən silərgə əz ķolunglar bilən əmgək singdürmigən bir zeminni, əzünglar yasimioɣan xəɦərlərni bərdim, wə silər xularda makan ķildinglar; əzünglar tikmigən üzümzarliķlar bilən zəytunzarliķlardin mewilirini yəwatisilər» dəydu, — dedi.■
14 — Xunga əmdi silər Pərwərdigardin ķorķup ihlasmənlik wə ɦəķiķət iqidə uning ibaditidə bolunglar; ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə wə Misirda qoķunoɣan ilaɦlarni taxlap, pəķət Pərwərdigarning ķulluķida bolunglar.□
15 Lekin əgər Pərwərdigarning ibaditi silərgə yaman kərünsə, kimgə ibadət ķilidioɣininglarni talliwelinglar — məyli ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə

□ **24:2 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26, 31; Ķan. 26:5 □ **24:3 «dəryaning u təripidin» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2. ■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6 «ular Ķizil Dengizoɣa yetip kəlginidə» —** muxu yərdə «ular» ibraniy tilida «silər» eytilidu. ■ **24:6** Mis. 14:1 ■ **24:8** Qəl. 21:21, 33 ■ **24:11** Yə. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12 «serik ɦərə» —** ibraniy tilida adəttiki ɦəridin tehimu qong wə qaķķaķ birhil ɦərini kərsitixi mumkin. ■ **24:12** Mis. 23:28; Ķan. 7:20; Zəb. 44:3 ■ **24:13** Ķan. 6:10, 11, 12 □ **24:14 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu.

turoɣanda qokunoɣan ilaɦlar bolsun yaki silər turuwatkan zemindiki Amoriylarning ilaɦliri bolsun, ularni tallanglar; lekin mən bilən өyümdikilər bolsak Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.
16 Həlk jawab berip: — Pərwərdigarni tərk etip baxka ilaɦlarning ibaditidə bolux bizdin neri bolsun!
17 Qünki biz bilən ata-bowilirimizni «kulluk makani» boloɣan Misir zeminidin qikirip, kөzimizning aldida bu qong mөjizilik alamətlərni kөrsitip, kaysi yolda mangmayli, kaysi həlkning arisidin өtməyli, bizni sakliɣuqi Pərwərdigar Hudayimiz Өzidur!
18 Pərwərdigar bu zeminda turoɣan barlik taipilərni, jümlidin Amoriylarni aldimizdin kooɣliwətti; xunga bizmu Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz; qünki U bizning Təngrimizdur! — dedi.
19 Yəxua həlkkə: — Silər Pərwərdigarning ibaditidə bolalmaysilər, qünki U mukəddəs bir Hudadur; U wapasizlikka ɦəsət kiloɣuqi bir Təngri boloɣaqka, itaətsizlikliringlar bilən gunaɦliringlarni kəqürəlməydu.
20 Əgər silər Pərwərdigarni taxlap, yat ilaɦlaroɣa qokunoɣan bolsanglar Umu silərdin yüz өrüp, silərgə yahxilik kilip kəlgənning ornida silərgə bala kəltürüp yokitidu, — dedi.■
21 Lekin həlk Yəxuaoɣa jawab berip: — Ɦərgiz undak bolmaydu! Biz Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.
22 Buni anglap Yəxua həlkkə: — Өzünglarning Pərwərdigarni, Uning ibaditidə boluxni talliɣanlikinglaroɣa өz-өzünglaroɣa guwaɦqi boldunglar, dewidi, ular: — Өzimiz guwaɦ! — dəp jawab berixti.
23 U: — Undak bolsa əmdi aranglardiki yat ilaɦlarni qikirip taxliwetip, kənglünglarni Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa intilidioɣan kilinglar, dedi.
24 Həlk Yəxuaoɣa jawab berip: — Biz Pərwərdigar Hudayimizning ibaditidə bolup, uning awazioɣila kulak salidioɣan bolimiz, dedi.
25 Xuning bilən Yəxua u küni həlk bilən əɦdə baoɣlixip, Xəkəmdə ular üqün ɦөkümbəlgilimilərni tohtitip bərdi. ■
26 Andin Yəxua bu ɦəmmə səzlərni Pərwərdigarning kanun kitabioɣa pütüp, yooɣan bir taxni elip kelip, uni Pərwərdigarning mukəddəs jayining yenidiki dub dərihining astioɣa tikləp koydi.
27 Andin Yəxua həlkkə: — Mana bu tax bolsa bizgə guwaɦ bolup turidu; qünki u Pərwərdigarning bizgə kiloɣan ɦəmmə səzlirini anglap turdi; u Pərwərdigar Hudayinglardin tanmaslikinglar üqün üstünglarda guwaɦqi bolup turidu, — dedi.
28 Yəxua xularni dəp həlkni yoloɣa selip, ɦərbirini өz miras yerigə yandurdi.
29 Bu ixlardin keyin Nunning ooɣli, Pərwərdigarning kuli Yəxua bir yüz on yexida wapat boldi.
30 Ular uni elip berip, Əfraim taoɣlik rayonida, Gaax teoɣining ximal təripidiki өz miras ülüxi boloɣan Timnat-Seraɦ degən jayda dəpnə kildi.■
31 Yəxuaning pütkül ɦayat künliridə, xundakla Yəxuadin keyin kaloɣan, Pərwərdigarning Israil üqün kiloɣan ɦəmmə mөjizilik əməllirini obdan bilidioɣan aksakallarning pütkül ɦayat künliridimu Israil Pərwərdigarning ibaditidə bolup turdi.
32 Yüsüpning səngəklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin elip kəlgənidi. Ular bularni Xəkəmgə elip berip, Yakup Xəkəmning atisi Ɦamorning ooɣulliridin yüz kəsitaɦ kümüxkə setiwaloɣan yərdə dəpnə kildi. Xu yər Yüsüplərning miras ülüxi bolup kaldi.□ ■

■ **24:20** Yə. 23:15 ■ **24:25** Mis. 15:25 ■ **24:30** Yə. 19:50; Ɦak. 2:9 □ **24:32 «kəsitaɦ»** — ɦaziroɣiqə kimmiti enikланmioɣan birhil kümüx tənggə idi («Yar.» 33:19 wə «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19

33 Ḫarunning oƣli Əliazarmu wapat boldi; ular uni oƣli Finiḫasḳa miras ḳilip
berilgən Əfraimning taƣlik rayonidiki Gibeaḫ degən jayda dəpnə ḳildi.□

□ **24:33 «Əfraimning taƣlik rayonidiki Gibeaḫ» —** yaki «Əfraimning taƣlik rayonidiki dəng».

Batur Ḫakimlar

Israillarning Ḳanaaniylar bilən jəng ḳilip, zeminini ḳismən igilixi

1 Wə Yəxua wapat boloɣandin keyin xundaḳ boldiki, Israillar Pərwərdigardin: — Bizdin kim awwal qiḳip Ḳanaaniylar bilən soḳuxsun? — dəp soridi.□ ■
2 Pərwərdigar səz ḳilip: — Yəhuda qiḳsun; mana, Mən zeminni uning ḳoliɣa tapxurdum, — dedi.□
3 U waḳitta Yəhuda akisi Ximeonɣa: — Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa qiḳsang, mənmu sanga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa sən bilən billə qiḳip *soḳuximən*, dewidi, Ximeon uning bilən billə qiḳti.□
4 Yəhuda u yərgə qiḳḳanda, Pərwərdigar Ḳanaaniylar wə Pərizziylərni ularning ḳoliɣa tapxurdi. Xuning bilən ular Bezək degən jayda ularni urup ḳirip, on ming adimini əltürdi.
5 Ular Bezəktə Adoni-Bezək degən padixaḫ bilən uqrixip ḳelip, uning bilən soḳuxup Ḳanaaniylar bilən Pərizziylərni urup ḳirdi. □
6 Adoni-bezək ḳaqti, ular ḳooɣlap berip, uni tutuwelip, ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳini kesiwətti.
7 Xuning bilən Adoni-Bezək: — Əyni qaɣda ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳi kesiwetilgən yətmix padixaḫ dastihinimning tegidiki uwaḳlarni terip yegənidi. Mana əmdi Huda mening ḳiloɣanlirimni əzümgə yandurdi, dedi.
Andin ular uni Yerusalemɣa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi.□

8 Yəhudalar Yerusalemɣa ḫujum ḳilip xəḫərni ixɣal ḳildi; ular u yərdə olturoɣuqilarni ḳiliqlap ḳirip, xəḫərgə ot ḳoyuwətti.
9 Andin Yəhudalar qüxüp, taoɣliḳ rayon, jənubdiki Nəgəw wə Xəfəlaḫ oymanliḳida turuwatḳan Ḳanaaniylar bilən soḳuxti.■
10 Andin Yəhudalar Ḫebrondiki Ḳanaaniylarɣa ḫujum ḳilip, Xexay, Aḫiman wə Talmaylarni urup ḳirdi (ilgiri Ḫebron «Kiriat-Arba» dəp atilatti). □ ■
11 Andin ular u yərdin qiḳip, Dəbirdə turuwatḳanlarɣa ḫujum ḳildi (ilgiri Dəbir «Kiriat-Səfər» dəp atilatti).■

12 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə ḫujum ḳilip uni alsa, uningɣa ḳizim Aksaḫni hotunluḳḳa berimən, degənidi.
13 Kaləbning ukisi Kenazning ooɣli Otniyəl uni ixɣal ḳildi, Kaləb uningɣa ḳizi Aksaḫni hotunluḳḳa bərdi.

□ **1:1 «Wə Yəxua wapat boloɣandin keyin xundaḳ boldiki...»** — muxu jümlə «Wə» degən səz bilən baxlinip, «Batur Ḫakimlar» degən kitabning «Yəxua» degən kitab bilən ziq baoɣlanoɣanliḳini kərsitidu. «Yəxua» 24:33-ayətni kərüng. Məzkur kitab «Yəxua» degən kitabning dawamidur. ■ **1:1** Ḫak. 20:18 □ **1:2 «Yəhuda»** — muxu yərdə Yəhuda ḳəbilisini kərsitidu. □ **1:3 «Ximeon»** — muxu yərdə Ximeon ḳəbilisini kərsitidu. **«Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa qiḳsang,...»** — muxu ayəttiki «sən», «mən», «manga», «uning» degənlər ḳəbilidiki kəp adəmlərni kəristidu. □ **1:5 «Adoni-Bezək»** — bəlkim xu padixaḫning ismi əməs, bəlkim uning unwani boluxi mumkin; mənisi «Bezəkning əmiri». □ **1:7 «...Andin ular *Adoni-Bezəkni* Yerusalemɣa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi»** — Yəhuda wə Ximeonlarning Adoni-Bezəkni tirik ḳalduruxi Musa pəyoɣəmbər wə Yəxua pəyoɣəmbərning bu taipilər tooɣrisida tapilioɣinioɣa hilap idi (məsilən, «Ḳan.» 7:16, «Yə.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Yə. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10 «Xexay, Aḫiman wə Talmaylar»** — bu üq adəm gigant idi («Yə.» 15:14). ■ **1:10** Yə. 15:14 ■ **1:11** Yə. 15:15-19.

14 Wə xundaḳ boldiki, ḳiz *yatliḳ bolup* uning ḳexiƣa barar qaoƣda, erini atisidin bir parqə yər soraxḳa ündidi. Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soridi.□
15 U jawab berip: — Meni alaḥidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *ḳaoƣjiraḳ* yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaḳnimu bərgəysən, dedi. Xuni dewidi, Kaləb uningƣa üstün bulaḳlar bilən astin bulaḳlarni bərdi.□

16 Musaning ḳeynatisining əwladliri boloƣan Keniylər Yəḥudaoƣa ḳoxulup «Ḫormiliḳ Xəḥər»din qiḳip Aradning jənub təripidiki Yəḥuda qəligə berip, xu yərdiki həlḳ bilən billə turoƣanidi.□
17 Yəḥuda bolsa akisi Ximeon bilən billə berip, Zəfat xəḥiridə turuwatḳan Ḳanaaniylarni urup ḳirip, xəḥərni mutləḳ wəyran ḳildi; xuning bilən xəḥərning ismi «Hormaḥ» dəp ataloƣan.□
18 Andin Yəḥudalar Gaza bilən uning ətrapini, Axkelon bilən uning ətrapini, Əkron bilən uning ətrapini igilidi.
19 Pərwərdigar Yəḥuda bilən billə boloƣaq, ular taoƣliḳ yurtni məoƣlup ḳilip aldi; lekin jiloƣidikilərni bolsa, ularning təmür jəng ḥarwiliri boloƣaqḳa, ularni zeminidin ḳooƣliwetəlmidi.□
20 Ular Musaning buyruoƣinidək Ḫebronni Kaləbkə bərdi. Xuning bilən Kaləb Anakning üq ooƣlini u yərdin ḳooƣliwətti.■

21 Lekin Binyaminlar bolsa Yerusalemda olturuwatḳan Yəbusiylarni ḳooƣlap qiḳiriwetəlmidi; xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Binyaminlar bilən Yerusalemda billə turmaḳta.

22 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlgə ḥujum ḳildi; Pərwərdigar ular bilən billə idi.
23 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlning əḥwalini bilip kelixkə qarlioƣuqilarni əwətti (ilgiri xəḥərning nami Luz idi). ■
24 Qarlioƣuqilar xəḥərdin bir kixining qiḳip keliwatḳinini bayḳap uningƣa: — Xəḥərgə kiridioƣan yolni bizgə kərsitip ḳoysang, sanga xapaət kərsitimiz, — dedi.
25 Xuning bilən xu kixi xəḥərgə kiridioƣan yolniularoƣa kərsitip ḳoydi. Ular berip xəḥərdikilərni urup ḳiliqlidi; lekin u adəm bilən ailisidikilərni aman ḳoydi. □
26 U adəm keyin Ḫittiylarning zeminioƣa berip, xu yərdə bir xəḥər bərpa ḳilip, namini Luz dəp atidi. Ta bügüngiqə uning nami xundaḳ atalmaḳta.
27 Lekin Manassəḥlər bolsa Bəyt-Xeanni wə uningƣa ḳaraxliḳ kəntlərni, Taanaḳni wə uningƣa ḳaraxliḳ kəntlərni ixoƣal ḳilmidi; ular Dor wə uningƣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Ibleam wə uningƣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Megiddo wə uningƣa

---

□ **1:14 «Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin … soridi»** — bu ix səl sirliḳ tuyulidu. Nemixḳa otniyəlning əzi bu tələpni ḳoymaydu? Aksaḥ toyoƣa baroƣanda uning atisimu uningƣa ḥəmraḥ bolup baroƣan bolsa kerək; xuning bilən Otniyəlningkigə baroƣanda Aksaḥ əzi aldirap ketip biwasitə atisioƣa xu tələpni ḳoyoƣan bolsa kerək. □ **1:15 «sən manga Nəgəwdin ḳaoƣjiraḳ yər bərgənikənsən»** — ibraniy tilida pəḳət «sən manga Nəgəwdin yər bərgənikənsən…» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəḥər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəḥudaning jənubiy təripidiki qəllük idi); bəlki taoƣliḳ rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloƣaqḳa, Aksaḥ xu yərni «Nəgəwdək (demək, ḳaoƣjiraḳ) bir yər» dəp puritidu. □ **1:16 «Ḫormiliḳ Xəḥər»** — Yerihoning baxḳa bir nami. Yəxua Yeriho xəḥirini harabə ḳiloƣanidi («Yə.» 6:24); xunga «Ḫormiliḳ Xəḥər» muxu yərdə Yerihoning ətraplirini kərsətsə kerək. **«Musaning ḳeynatisining əwladliri boloƣan Keniylər Yəḥudaoƣa ḳoxulup … xu yərdiki həlḳ bilən billə turoƣanidi»** — bu həwərni berixning səwəbi Keniylərning Yəḥuda ḳəbilisidikilərgə boloƣan amraḳliḳini kərsitixtin ibarət bolsa kerək. □ **1:17 «Ḫormaḥ»** — buning mənisi «wəyran ḳilix». □ **1:19 «…jiloƣidikilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… təwən yurttikilər». ■ **1:20** Qəl. 14:24; Yə. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19 □ **1:25 «… xu kixi xəḥərgə kiridioƣan yolni ularoƣa kərsitip ḳoydi»** — Yüsüpning jəmətidikilər xəḥərni alliḳaqan ḳorxiwaloƣanidi; bu kixi xəḥərgə kiridioƣan məhpiy yolni kərsitip ḳoyoƣan ohxaydu.

ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni ḳoƣliwətmidi, zeminni almidi; Ḳanaaniylar xu zeminda
turuwerixkə bəl baƣliƣanidi. □ ■
28 Israil barƣanseri küqəygəqkə Ḳanaaniylarni өzlirigə ḥaxarqi ḳilip beḳindurdi,
lekin ularni өz yərliridin pütünləy ḳoƣliwətmidi.
29 Əfraimlarmu Gəzərdə turuwatḳan Ḳanaaniylarni ḳoƣliwətmidi; xuning bilən
Ḳanaaniylar Gəzərdə ular bilən billə turiwərdi.□ ■

30 Zəbulun nə Ḳitronda turuwatḳanlarni nə Naḥalolda turuwatḳanlarni
ḳoƣliwətmidi; xuning bilən Ḳanaaniylar ularning arisida olturaḳlixip, ularƣa
ḥaxarqi mədikar boldi.□

31 Axir bolsa nə Akkoda turuwatḳanlarni nə Zidonda turuwatḳanlarni ḳoƣliwətmidi,
xundaḳla Aḥlab, Aḳzib, Ḥəlbaḥ, Afək Rəḥoblarda turuwatḳanlarnimu
ḳoƣliwətmidi. □
32 Xuning bilən Axirlar xu zeminda turuwatḳanlarning arisida, yəni Ḳanaaniylarning
arisida olturaḳlixip ḳaldi; ular Ḳanaaniylarni өz yeridin ḳoƣliwətmidi.
33 Naftalilar nə Bəyt-Xəməxtə turuwatḳanlarni nə Bəyt-Anatta turuwatḳanlarni
ḳoƣliwətmidi; xuning bilən ular xu zeminda turuwatḳanlarning arisida, yəni
Ḳanaaniylarning arisida olturaḳlixip ḳaldi; Bəyt-Xəməx wə Bəyt-Anattiki həlḳ
ularƣa ḥaxarqi mədikar boldi.
34 Amoriylar Danlarni taƣliḳ rayonƣa məjburiy ḥəydəp qiḳiriwetip, ularni jilƣa-
tüzlənglikkə qüxüxkə yol ḳoymidi.
35 Amoriylar Ḥərəs teƣi, Ayjalon wə Xaalbimda turuwerixkə niyət baƣliƣanidi; lekin
Yüsüp jəmətining ḳoli küqəygəndə, Ḳanaaniylar ularƣa ḥaxarqi mədikar boldi.
36 Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ Exək dawini»din ḳoram texiƣa өtüp yuḳiri
təripigə baratti.□

2

Pərwərdigarning Pərixtisining Israilƣa tənbiḥ berixi

1 Pərwərdigarning Pərixtisi Gilgaldin Bokimƣa kelip: — Mən silərni Misirdin qiḳirip,
ata-bowiliringlarƣa ḳəsəm ḳilip bərgən zeminƣa elip kelip: «Mən silər bilən ḳilƣan
əḥdəmni əbədgiqə bikar ḳilmaymən; □ ■
2 Lekin silər bu zeminning həlḳi bilən ḥeqḳandaḳ əḥdə baƣlimanglar, bəlki
ularning ḳurbangaḥlirini buzup taxlixinglar kerək» — degənidim; lekin silər Mening
awazimƣa ḳulaḳ salmidinglar. Bu silərning nemə ḳilƣininglar?! ■
3 Xunga Mən *xu qaƣda* silərgə: «*Xundaḳ ḳilsanglar* ularni silərning aldinglardin
ḳoƣliwətməymən; ular biḳininglarƣa yantaḳ bolup sanjilidu, ularning ilaḥliri
silərgə tor-tuzaḳ bolidu» — dəp agaḥlandurdum, — dedi.□ ■

□ **1:27 «Manassəḥlər»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yüsüp ḳəbilisi Manassəḥ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bөlünətti. ■ **1:27** Yə. 17:11, 12 □ **1:29 «Əfraimlarmu...»** — yuḳiriḳi 27-ayəttiki izaḥatni kөrüng. Yüsüp ḳəbilisi Manassəḥ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bөlünətti. ■ **1:29** Yə. 16:10 □ **1:30 «Naḥalol»** — yaki «Naḥalal». □ **1:31 «Afək»** — yaki «Afik». □ **1:36 «Seriḳ Exək dawini»** — bəzidə (ibraniy tiliƣa əgixip) «Akrabbim dawini» dəp atilidu. **ḳoram texi»** — yaki «Sela». **«Amoriylarning qegrisi ... «Seriḳ Exək dawini»din ḳoram texiƣa өtüp yuḳiri təripigə baratti»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ Exək dawini»diki ḳoram texidin tartip yuḳiri təripigə baratti». □ **2:1 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — «təbirlər»ni kөrüng. ■ **2:1** Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Ḳan. 29:13, 14 ■ **2:2** Ḳan. 7:2; 12:3 □ **2:3 «ular biḳininglarƣa yantaḳ bolup sanjilidu»** — yaki «ular silərni ḳiltaḳlarƣa qüxüridu». ■ **2:3** Mis. 23:33; 34:12; Ḳan. 7:16; Yə. 23:13

4 Pərwərdigarning Pərixtisi barliḳ Israillarоԓa bularni degəndə, ular ün selip yiоԓlap
ketixti.
5 Xuning bilən bu jayning nami «Bokim» dəp ḳoyuldi; ular xu yərdə Pərwərdigarоԓa
atap ḳurbanliḳlarni sundi. □

Yəxua pəyоԓəmbərning dəwridin keyin boloԓan ixlar

6 Yəxua həlḳni tarḳitiwetiwidi, Israillar ḫərḳaysisi əzlirigə miras ḳilinоԓan zeminni
igiləx üqün ḳaytip ketixti. ■
7 Yəxuaning pütkül ḫayat künliridə, xundaḳla Yəxuadin keyin ḳaloԓan,
Pərwərdigarning Israil üqün ḳiloԓan ḫəmmə karamət əməllirini obdan bilgən
aḳsaḳallarning pütkül ḫayat künliridimu *Israil* həlḳi Pərwərdigarning ibaditidə
bolup turdi.
8 Əmdi Nunning oоԓli, Pərwərdigarning ḳuli Yəxua bir yüz on yexida wapat boldi.
9 Ular uni elip berip, Əfraim taоԓliḳ rayonida, Gaax teоԓining ximal təripidiki əz miras
ülüxi boloԓan Timnat-Serah degən jayda dəpnə ḳildi. □
10 Bu dəwrdikilərning ḫəmmisi *əlüp* əz ata-bowilirioԓa ḳoxulup kətti; ulardin keyin
Pərwərdigarnimu tonumaydioԓan, xundaḳla uning Israil üqün ḳiloԓan əməllirini
bilmigən bir dəwr pəyda boldi.

Israilning gunaḫni üzlüksiz təkrarlixi

11 Xuningdin tartip Israil Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloԓanni ḳilip Baal-
butlarning ibaditigə kirixti.
12 Ular əzlirini Misir zeminidin qiḳirip elip kəlgən ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigarni taxlap, ətrapidiki taipilərning ilaḫliridin boloԓan yat ilaḫlaroԓa əgixip,
uларoԓa bax urup, Pərwərdigarning oԓəzipini ḳozoԓidi.
13 Ular Pərwərdigarni taxlap, Baal wə Axərahlarning ḳullukioԓa kirixti. □
14 Buning bilən Pərwərdigarning oԓəzipi Israiloԓa tutixip, harab ḳilinsun dəp, u ularni
talan-taraj ḳiloԓuqilarning ḳolioԓa taxlap bərdi, yənə ətrapidiki düxmənlirining
ḳolioԓa tapxurup bərdi; xuning bilən ular düxmənlirining aldida bax kətürəlmidi.
■
15 Ular ḳəyərgə barmisun, Pərwərdigarning ḳoli ularni apət bilən urdi, huddi
Pərwərdigarning deginidək, wə Pərwərdigarning uларoԓa ḳəsəm ḳiloԓinidək, ular
tolimu azablik ḫalətkə qüxüp ḳaldi. ■
16 Andin Pərwərdigar *ularning arisidin* batur ḫakimlarni turoԓuzdi, ular *Israillarni*
talan-taraj ḳiloԓuqilarning ḳolidin ḳutḳuzup qiḳti.
17 Xundaḳtimu, ular əz ḫakimlirioԓa ḳulaḳ salmidi; əksiqə ular yat ilaḫlaroԓa əgixip
buzuḳluḳ ḳilip, uларoԓa bax urup qoḳundi; ata-bowilirining mangoԓan yolidin, yəni
Pərwərdigarning əmrlirigə itaət ḳilix yolidin tezla qiḳip kətti; ular ḫeq itaət ḳilmidi.
18 Pərwərdigar ḳaqaniki ular üqün batur ḫakimlarni turoԓuzsa, Pərwərdigar
ḫaman xu batur ḫakim bilən billə bolatti, batur ḫakimning ḫayat künliridə ularni
düxmənlirining ḳolidin ḳutḳuzup qiḳatti; qünki ularni harlap əzgənlər tüpəylidin
kətürülgən aḫ-zarlarni angliоԓan Pərwərdigar uларoԓa iqini aoԓritatti.
19 Lekin batur ḫakim əlüp ketixi bilənla, ular arḳisioԓa yenip, yat ilaḫlaroԓa əgixip,
ularning ḳullukioԓa kirip, uларoԓa bax uruxup, əzlirini ata-bowiliridinmu ziyadə

□ **2:5 «Bokim»** — mənisi «yioԓlioԓuqilar». **«... ular xu yərdə Pərwərdigarоԓa atap ḳurbanliḳlarni sundi»** — bu ixḳa ḳarioԓanda, «Pərwərdigarning Pərixtisi» ayan boloԓan qaoԓda, xu yərlərdə ḳurbanlik ḳilsa bolatti. Adəttə pəḳət Huda bekitkən jaydila ḳurbanlik sunuxḳa bolatti («Ḳan.» 12:5-14ni kərüng). ■ **2:6** Yə. 24:28 □ **2:9 «Timnat-Serah»** — yaki «Timnat-Ḫərəs». □ **2:13 ««Axərahlar»** ***yaki Axərah butlar***» — bəlkim butpərəslikkə beoԓixlanoԓan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloԓan yaki nəḳixlənгən boluxi mumkin. ■ **2:14** Zəb. 44:12-14; Yəx. 50:1 ■ **2:15** Law. 26; Ḳan. 28

buloɣaytti; ular nə xu ķilmixliridin tohtimaytti, nə өz jaḫil yolidin ḫeq yanmaytti. ■

20 Xuning bilən Pərwərdigarning oɣəzipi Israiloɣa ķattiķ tutaxti, U: — «Bu həlķ Mən ularning ata-bowilirioɣa tapilioɣan əḫdəmni buzup, awazimoɣa ķulaķ salmioɣini üqün,

21 buningdin keyin Mən Yəxua өlgəndə bu yurtta ķaldуroɣan taipilərdin ḫeqbirini ularning aldidin ķooɣliwətməymən; ■

22 buningdiki məķsət, Mən xular arķiliķ Israilning ularning ata-bowiliri tutķandək, Mən Pərwərdigarning yolini tutup mangidioɣan-mangmaydioɣanliķini sinaymən» — dedi.

23 Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ķaldurup, ularni nə dərḫalla zeminidin məḫrum ķilip ķooɣliwətmidi nə Yəxuaning ķolioɣimu tapxurup bərmigənidi.□

3

1 Təwəndikilər Pərwərdigar Ķanaaniylar bilən boloɣan jəngni bexidin өtküzmigən Israilning *əwladlirini* sinax üqün ķaldurup ķoyoɣan taipilər

2 (U Israillarning əwladlirini, bolupmu jəng-uruxlarni kərüp bakmioɣanlarni pəķət jəngni өgünsun dəp ķaldуroɣanidi): —

3 — ular Filistiylərning bəx əmirliki, barliķ Ķanaaniylar, Zidonluķlar wə Baal-Ḫərmon teoɣidin tartip Hamat eoɣizioɣiqə Liwan taoɣliķida turuwatķan Ḫiwiylar idi; □

4 Ularni ķaldurup ķoyuxtiki məķsiti Israilni sinax, yəni ularning Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən ata-bowilirioɣa buyruoɣan əmrlirini tutidioɣan-tutmaydioɣanliķini bilix üqün idi.

5 Xuning bilən Israillar Ķanaaniylar, yəni Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylar arisida turdi;

6 Israillar ularning ķizlirioɣa өylinip, өz ķizlirini ularning ooɣullirioɣa berip, ularning ilaḫlirining ķulluķioɣa kirdi.

■ **2:19** Ḫak. 3:12 ■ **2:21** Yə. 23:13 □ **2:23 «Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ķaldurup, ularni … nə Yəxuaning ķolioɣimu tapxurup bərmigənidi» —** bu ayətlər, yəni 10-23-ayətlər «Batur Ḫakimlar» degən kitabning ķiskə yəkünidin ibarəttur. □ **3:3 «Hamat eoɣizioɣiqə…» —** yaki «Libo-Ḫamatķiqə…».

«Batur Ḫakimlar»ning Dəwri

Birinqi «batur ḫakim» — Otniyəl

7 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilip, əz Hudasi Pərwərdigarni
untup, Baallar wə Axərahlarning ḳulluḳioɣa kirdi.
8 Xuning bilən Pərwərdigarning oɣəzipi Israiloɣa tutixip, ularni Aram-Naḫaraimning
padixaḫi Ḳuxan-Rixataimning ḳolioɣa tapxurdi. Bu təriḳidə Israillar səkkiz yiloɣiqə
Ḳuxan-Rixataimoɣa beḳindi boldi. □
9 Israillar Pərwərdigaroɣa pəryad kətürgəndə, Pərwərdigar ular üqün bir
ḳutḳuzoɣuqini turoɣuzup, u ularni ḳutḳuzdi. U kixi Kaləbning inisi Kenazning ooɣli
Otniyəl idi.
10 Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u Israiloɣa ḫakimlik ḳildi; u jənggə
qiḳiwidi, Pərwərdigar Aramning padixaḫi Ḳuxan-Rixataimni uning ḳolioɣa tapxurdi;
buning bilən u Ḳuxan-Rixataimning üstidin oɣalib kəldi. □
11 Xuningdin keyin zeminda ḳirik yiloɣiqə amanlik boldi; Kenazning ooɣli Otniyəl
aləmdin ətti.

Israilning yənə gunaḫ ḳilixi wə jazalinixi, «batur ḫakim Əḫud»

12 Andin Israillar yənə Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi; ular
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳiloɣaqḳa, u Moabning padixaḫi Əglonni
Israil bilən ḳarixilixixḳa küqləndürdi.
13 U Ammoniylar wə Amaləkiylərni əzigə tartip, jənggə qiḳip Israilni urup ḳirip,
«Ḫormilik Xəḫər»ni ixoɣal ḳildi. □
14 Buning bilən Israillar on səkkiz yiloɣiqə Moabning padixaḫi Əglonoɣa beḳindi boldi.
15 Xuning bilən Israillar Pərwərdigaroɣa pəryad kətürdi; Pərwərdigar ular üqün bir
ḳutḳuzoɣuqi, yəni Binyamin ḳəbilisidin boloɣan Gəraning ooɣli Əḫudni turoɣuzdi; u
solhay idi. Israil uning ḳoli bilən Moabning padixaḫi Əglonoɣa sowoɣat əwətti.
16 Əmdi Əḫud əzigə bir gəz uzunlukta ikki bislik bir xəmxər yasatḳanidi; uni
kiyimining iqigə, ong yotisining üstigə ḳisturuwaldi;
17 U xu ḫaləttə sowoɣatni Moabning padixaḫi Əglonning aldioɣa elip kəldi. Əglon
tolimu semiz bir adəm idi.
18 Əḫud sowoɣatni təḳdim ḳilip boloɣandin keyin, sowoɣatni kətürüp kəlgən kixilərni
kətküzüwətti;
19 andin əzi Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jaydin yenip, padixaḫning ḳexioɣa
kelip: — Əy padixaḫ, məndə əzlirigə dəydioɣan bir məhpiyətlik bar idi, — dewidi,
padixaḫ: — Jim tur! — dedi. Xuning bilən ətrapidiki hizmətkarlarning ḫəmmisi
sirtḳa qiḳip kətti.□
20 Andin Əḫud padixaḫning aldioɣa kəldi; padixaḫ yaloɣuz salḳin balihanida olturatti.
Əḫud: — Məndə sili üqün Hudadin kəlgən bir səz bar, dewidi, padixaḫ orunduktin
ḳopup ərə turdi.
21 Xuning bilən Əḫud sol ḳolini uzitip ong yotisidin xəmxərni suoɣurup elip, uning
ḳorsiḳioɣa tiḳti.
22 Xundaḳ ḳilip xəmxərning dəstisimu tioɣi bilən ḳoxulup kirip kətti, semiz eti
xəmxərni ḳisiwaloɣaqḳa, Əḫud xəmxərni ḳorsiḳidin tartip qiḳiriwalmidi; üqəy-poḳi
arḳidin qiḳti.□

□ **3:8 «Hamat eoɣizioɣiqə...»** — «Aram-Naḫaraim» yaki «Mesopotamiya», yəni «Ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **3:10 «Aram»** — «Suriyə»ning ḳədimki nami. □ **3:13 «Ḫormilik Xəḫər»** — Yerihoning baxḳa bir nami. □ **3:19 «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay...»** — yaki «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yenidiki taxliḳlar...». **«Jim tur!»** — bu buyruḳ muxu yərdə «Bu məhpiy həwərni hizmətkarlirim aldida demə, mən haliy boluxum kerək» degən mənidə bolsa kerək. Xunga hizmətkarliri qekinidu. □ **3:22 «... üqəy-poḳi arḳidin qiḳti»** — ayətning bu ahirḳi ḳismining baxḳa ikki-üq tərjimiliri bar: «u (xəmxər) arḳidin qiḳti», «u (xəmxər) ikki puti otturisidin qiḳti», «u (Əḫud) (balihanining) kəynidin qiḳti».

23 Andin Əḫud dalanoɣa qikip, balihanining ixiklirini iqidin etip ḳuluplap ḳoydi.
24 U qikip kətkəndə, padixaḫning hizmətqiliri kelip ḳarisa, balihanining ixikliri ḳuluplaḳlik idi. Ular: — Padixaḫ salḳin əydə qong tərətkə olturoɣan bolsa kerək, dəp oylidi.□
25 Ular uzun saḳlap kirmisək sət bolarmu dəp oylaxti; u yənila balihanining ixiklirini aqmioɣandin keyin, aqḳuqni elip ixiklərni eqiwidi, mana, hojisining yərdə ölük yatḳinini kərdi.
26 Əmdi ular ikkilinip ḳarap turoɣan waḳtida, Əḫud ḳeqip qikḳanidi; u tax oymilar bar jaydin ətüp, Seiraḫḳa ḳeqip kəlgənidi.
27 Xu yərgə yətkəndə, u Əfraim taoɣliḳ rayonida kanay qeliwidi, Israillar uning bilən birgə taoɣliḳ rayondin qüxti, u aldida yol baxlap mangdi.
28 U ularoɣa: — Manga əgixip yürünglar, qünki Pərwərdigar düxmininglar Moabiylarni ḳolunglaroɣa tapxurdi, — dewidi, ular uningoɣa əgixip qüxüp, Iordan dəryasining keqiklirini tosup, ḫeqkimni ətküzmidi.
29 U waḳitta ular Moabiylardin on mingqə əskərni öltürdi; bularning ḫəmmisi təmbəl palwanlar idi; ulardin ḫeqbir adəm ḳeqip ḳutulalmidi.□
30 Xu küni Moab Israilning ḳolida besiḳturuldi. Zemin səksən yiloɣiqə aman-tinqliḳta turdi.

Xamgar

31 Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi; u altə yüz Filistiyəlikni biraḳla kala sanjioɣuq bilən öltürdi; umu Israilni ḳutḳuzdi.□

4

Dəboraḫ wə Baraḳ

1 Əmdi Əḫud wapat boloɣandin keyin Israillar Pərwərdigarning nəzиridə yənə rəzil boloɣanni ḳiloɣili turdi.
2 Xuning bilən Pərwərdigar ularni Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi. Yabin Ḫazor xəḫiridə səltənət ḳilatti; uning ḳoxun sərdarining ismi Sisera bolup, u Ḫaroxət-Goyim degən xəḫərdə turatti. □ ■
3 Israillar Pərwərdigaroɣa nalə-pəryad kətürdi, qünki Yabinning toḳḳuz yüz təmür jəng ḫarwisi bolup, Israillaroɣa yigirmə yildin buyan tolimu zulum ḳilip kəlgənidi.
4 U waḳitta Lapidotning hotuni Dəboraḫ degən ayal pəyoɣəmbər Israiloɣa ḫakim idi.
5 U Əfraim taoɣliḳidiki Ramaḫ bilən Bəyt-Əlning otturisidiki «Dəboraḫning horma dərihi»ning tüwidə olturatti; barliḳ Israillar dəwaliri tooɣrisida ḫəküm sorioɣili uning ḳexioɣa kelətti.

□ **3:24 «qong tərətkə olturoɣan bolsa kerək»** — ibraniy tilida: «putlirini yapḳan bolsa kerək» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **3:29 «…ular Moabiylardin on mingqə əskərni öltürdi…»** — bu on mingqə əskər bəlkim Moabning Israillarni ḳulluḳta qing tutup turux üqün Israil zeminini idarə ḳilixḳa ḳalduroɣan ḳoxuni bolsa kerək. Əḫudning Iordan dəryasining keqiklirini tosuxi ularning Moab zemiioɣa ḳeqix yolini tosuxtin ibarət idi. **«… təmbəl palwanlar…»** — yaki «… semiz palwanlar..». □ **3:31 «Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi… umu Israilni ḳutḳuzdi»** — Xamgarning Filistiylər bilən jəng ḳiloɣanliḳi uning Israilning məoɣrib təripidə, dengiz boyidiki tüzləngliktə ḫakim ikənlikini kərsitixi mumkin. 4:1gə ḳarioɣanda, «Dəboraḫ wə Baraḳ» Xamgar bilən zamandax bolsa kerək; lekin ular zeminning ximal wə xərḳ təripidə ḫakimliḳ ḳilatti. □ **4:2 «Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabin…»** — «Yabin» Ḫazor padixaḫining ismi əməs, bəlki uning unwani boluxi mumkin. **«… Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «Yabinning ḳolioɣa setip bərdi». **«Ḫaroxət-Goyim degən xəḫər…»** — yaki «Taipilərning ormanliḳ xəḫiri». ■ **4:2** 1Sam. 12:9

6 U adəm əwətip Naftali yurtidiki Kədəxtin Abinoamning oƣli Barakḫni qakḭirtip kelip,
uningƣa: — Mana, Israilning Hudasi Pərwərdigar *mundakȝ* əmr ḳiloƣan əməsmu?!
U: — Sən berip Naftalilar ḳəbilisi ḫəm Zəbulun ḳəbilisidin on ming adəmni əzüng
bilən billə elip Tabor teƣiƣa qiḳḳin; □ ■
7 xuning bilən Mən Yabinning ḳoxun sərdari Siserani jəng ḫarwiliri wə ḳoxunliri
bilən ḳoxup Kixon eḳinining boyiƣa, sening ḳexingƣa baroƣusi niyətkə selip, uni
ḳolungƣa tapxurimən degən, — dedi.■
8 Barak uningƣa: — Əgər sən mən bilən billə barsang, mənmu barimən. Sən mən
bilən barmisang, mənmu barmaymən! — dedi.
9 Dəborah jawabən: — Makul, mən sən bilən barsam baray; ḫalbuki, səpiring sanga
ḫeq xan-xərəp kəltürməydu; qünki Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳoliƣa
tapxuridu, — dedi. Xuning bilən Dəborah ḳopup Barak bilən billə Kədəxkə mangdi.□

10 Barak Zəbulunlar wə Naftalilarni Kədəxkə qakḭirtti; xuning bilən on ming adəm
uningƣa əgəxti; Dəborahmu uning bilən qikti
11 (xu qaƣda keniylərdin boloƣan Ḫəbər özini Musaning ḳeynatisi Ḫobabning
nəslidin boloƣan keniylərdin ayrip qikip, Kədəxning yenidiki Zaanaimning dub
dərihining yenida qedir tikkənidi).■

Tabor teƣining mənzirisi (Yizrə’əl tüzlənglikidin ḳaraydiƣan)

□ **4:6 «... Pərwərdigar mundakȝ əmr ḳiloƣan əməsmu?!»** — yaki «... Pərwərdigar sanga əmr ḳiloƣan əməsmu?». ■ **4:6** Ibr. 11:32 ■ **4:7** Zəb. 83:9-10 □ **4:9 «... Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳoliƣa tapxuridu»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳoliƣa setip beridu». ■ **4:11** Qəl. 10:29

12 Əmdi Siseraoɣa: — Abinoamning ooɣli Barak Tabor teoɣioɣa qikiptu, degən həwər yətküzüldi.
13 Xuni anglap Sisera barlik jəng ḫarwilirini, yəni tokkuz yüz təmür jəng ḫarwisini wə barlik əskərlirini yioɣip, Ḫaroxət-Goyimdin qikip, Kixon ekinining yenida toplidi.
14 Dəborah Barakka: — Kopkin; bügün Pərwərdigar Siserani sening kolungoɣa tapxuridioɣan kündür. Mana, Pərwərdigar aldingda yol baxlioɣili qikti əməsmu?! — dedi. Xuni dewidi, Barak wə on ming adəm uningoɣa əgixip Tabor teoɣidin qüxti.
15 Pərwərdigar Siserani, uning ḫəmmə jəng ḫarwiliri wə barlik koxunini koxup Barakning kiliqi aldida tiripirən kildi; Sisera özi jəng ḫarwisidin qüxüp, piyadə keqip kətti.■
16 Barak jəng ḫarwilirini wə koxunni Ḫaroxət-Goyimgiqə kooɣlap bardi; Siseraning barlik koxuni kiliq astida yikildi, birimu kalmidi.
17 Lekin Sisera piyadə keqip, Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning ayali Yaəlning qedirioɣa bardi; qünki Ḫazorning padixaḫi Yabin bilən Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning jəməti otturisida dostluk alakisi bar idi.
18 Yaəl Siserani karxi elixka qikip uningoɣa: — Əy hojam, kirginə! Korkma, meningkigə kirgin, dedi.
Xuning bilən Sisera uning qedirioɣa kirdi, u uning üstigə yotkan yepip koydi.
19 U uningoɣa: — Mən ussap kəttim, manga bir otlam su bərginə, dewidi, ayal berip süt tulumini eqip, uningoɣa iqküzüp, andin yənə uni yepip koydi.■
20 Andin Sisera uningoɣa: — Sən qedirning ixikidə sakɣlap turoɣin. Birkim kelip səndin: — Bu yərdə birərsi barmu, dəp sorisa, yok dəp jawab bərgin, — dedi.
21 Əmdi Ḫəbərning ayali Yaəl kopup, bir qedir kozukini elip, kolida bolkini tutkiniqə xəpə qikarmay uning kexioɣa bardi; u ḫerip kətkəqkə, kattik uhlap kətkənidi. Yaəl uning qekisigə kozukni xundak kaktiki, kozuk qekisidin ötüp yərgə kirip kətti. Buning bilən u öldi.
22 Xu qaoɣda, Barak Siserani kooɣlap kəldi, Yaəl aldioɣa qikip uningoɣa: — Kəlgin, sən izdəp kəlgən adəmni sanga kərsitəy, — dedi. U uning qedirioɣa kirip kariwidi, mana Sisera ölük yatatti, kozuk tehiqə qekisigə kekiklik turatti.
23 Xundak kilip, Huda xu küni Kanaan padixaḫi Yabinni Israillarning aldida təwən kildi.
24 Xu wakittin tartip Israillar baroɣanseri küqiyip, Kanaan padixaḫi Yabindin üstünlükni igilidi; ahirda ular Kanaan padixaḫi Yabinni yokatti.

5

Nusrət nəzmisi
1 Xu küni Dəborah wə Abinoamning ooɣli Barak mundak nəzmə okudi: —

2 Israilda yetəkqilər yol baxlioɣini üqün,
Həlk ihtiyarən özlirini pida kiloɣini üqün,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḫiyə okunglar!
3 Əy padixaḫlar, anglanglar,
Əy əmirlər, kulak selinglar!
Mən, mən Pərwərdigaroɣa atap nəzmə okuymən,
Mən Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa küy eytimən.
4 I Pərwərdigar, sən Seirdin qikkiningda,
Edomning yaylikidin qikip yürüx kiloɣiningda,

■ **4:15** Zəb. 83:9-10 ■ **4:19** Ḫak. 5:25

Yər titrəp, asmanlardin sular tamqidi,
Xundaḳ, bulutlar yamoɳurlirini yaoɳdurdi;■
5 Taoɳlar Pərwərdigarning aldida təwrəndi,
Ənə Sinay teoɳimu təwrinip kətti,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida.□ ■
6 Anatning ooɳli Xamgarning künliridə,
Ḫəm Yaəlning künliridə,
Qong yollar taxlinip ḳelip,
Yoluqilar əgri-toḳay qioɳir yollar bilən mangatti;
7 Israilda əzimətlər yoḳap kətti,
Taki mənki Dəborah ḳozoɳilip,
Israilda bir ana süpitidə pəyda boloɳinimoɳiqə.□
8 *Israillar* yengi ilaḫlarni tallidi;
Urux dərwazilirioɳa yetip kəldi.
Ḳirik mingqə Israillikning arisida,
Ya bir ḳalḳan ya bir nəyzə tepilisiqu?! □
9 Ḳəlbim Israilning əmirlirigə ḳayildur,
Ular həlḳ arisida əzlirini ihtiyarən pida ḳildi;
Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḫiyə oḳunglar!
10 I aḳ exəklərgə mingənlər,
I nəpis zilqilərning üstidə olturoɳanlar,
I yolda yürgənlər, kəngül bəlünglar!□
11 Su əkilidioɳan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlarning juxḳun awazilirini anglanglar!
Ular xu yərlərdə Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp,
Uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu.
Xu waḳitta Pərwərdigarning həlḳi qüxüp dərwazilaroɳa yetip kelip: —□
12 «I Dəborah, oyoɳan, oyoɳan!
Oyoɳan, oyoɳan, oɳəzəl eytḳin!
Ornungdin tur, i Baraḳ,
Əsirliringni yalap mang, i Abinoamning ooɳli!» — deyixidu.□
13 Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɳa əgixix üqün qüxti,
Pərwərdigarning həlḳi yenimoɳa palwan kəbi qüxüp kəldi.□
14 Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloɳanlar kəldi;

■ **5:4** Zəb. 68:7, 8, 9 □ **5:5 «… Ənə Sinay teoɳimu təwrinip kətti, Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida» —** yaki «yəni Sinay teoɳida ayan boloɳan Hudaning aldida, — Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida». ■ **5:5** Mis. 19:18; Zəb. 68:15, 16, 17; 97:5 □ **5:7 «Israilda əzimətlər yoḳap kətti» —** yaki «Israilda kənt-ḳixlaḳlar yoḳap kətti». □ **5:8 «Urux dərwazilirioɳa yetip kəldi» —** demək, Israil tirik Hudani taxlap butlarni talliwaloɳini üqün Hudaning xu jazasi ularning bexioɳa qüxti. □ **5:10 «nəpis zilqilərning üstidə olturoɳanlar» —** yaki «toḳumlarning üstidə olturoɳanlar». **«I aḳ exəklərgə mingənlər, i nəpis zilqilərning üstidə olturoɳanlar, i yolda yürgənlər…» —** bu ayəttə puritiloɳan mənə bəlkim «I, Israilda ḫazir raḫət künlərni kərgüqilər, silər üqün əz ḫayatini təwəkkül ḳiloɳanlarni əslənglar!» degəndək boluxi mumkin. □ **5:11 «Su əkilidioɳan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlar…» —** demək, nusrət ḳazanoɳanliḳtin ḫətta su əkəlgili qiḳḳanlarmu oljidin əzara bəlüxidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Oḳyaqilarning oɳəwoɳasidin ḳutuloɳanlar su alidioɳan jaylarda turup, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp, uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu. Xu waḳitta…». □ **5:12 «I Dəborah, oyoɳan, oyoɳan! … ornungdin tur, i Baraḳ!…» —** 12-ayəttiki nəzmə həlḳ ḳeqip qiḳiwaloɳan taoɳliḳtin aman-esən qüxüp, əz xəḫirining dərwazilirioɳa kəlgəndə huxalliḳidin Dəborah wə Baraḳḳa eytḳan səyünüx səzliri bolsa kerək. □ **5:13 «Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɳa əgixix üqün qüxti» —** demək, Hudaoɳa sadiḳ boloɳan «həlḳ ḳaldisi» az bolsimu, Baraḳ wə baxḳa jasarətlik əzimətlərgə əgəxkən. Baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳning az bir ḳaldisi küqlüklərning üstidin oɳalib kəldi». **«Pərwərdigarning həlḳi yenimoɳa palwan kəbi qüxüp kəldi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlḳi zalimlaroɳa ḳarxi qiḳixḳa mening yenimoɳa qüxti». Bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin.

Mana, Binyaminlarmu ḳowmliringoŋa ḳoxulup əgixip kəldi;
Makirdin əmirlər qüxüp kəldi,
Zəbulundin sərdarlik ḥasisini tutḳanlar yetip kəldi.□
15 Issakarning əmirliri Dəboraḥoŋa ḳoxuldi;
Barak nemə ḳiloŋan bolsa Issakarmu xundak ḳilip,
Uning kəynidin jiloŋioŋa tap basturup etilip qüxti!
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluoŋ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!□
16 Sən nemixḳa ḳotanlarning iqidə turup,
Ḳoylaroŋa qelinoŋan nəyning awazini anglaxni halap ḳalding?
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluoŋ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!
17 Gileadlar bolsa Iordan dəryasining u təripidə turup ḳaldi;
Danlarmu nemixḳa kemilərning yenida tohtap ḳaldi?
Axirlar bolsa dengiz boyida *jim* olturuwaldi,
Dengiz ḳoltukḷirida turup ḳaldi.
18 Zəbulunlar janlirini əlümgə təwəkkül ḳildi;
Naftalilarmu jəng məydanidiki yukḭiri jaylarda ḥəm xundak ḳildi!
19 Padixaḥlar ḥəmmisi kelip, soḳuxti,
Ḳanaaniylarning padixaḥlirimu uruxḳa qikti;
Taanakta, Megiddoning su boylirida uruxti.
Lekin bir'azmu kümüx olja alalmidi!
20 Asmanlarda yultuzlarmu jəng ḳildi,
Orbitiliridin Siseraoŋa ḳarxi jənggə atlandi.
21 Kixon dəryasining eḳini *düxmənni* eḳitip kətti;
Xu ḳədimiy dərya, u Kixon dəryasidur!
Əy mening jenim, pütün küqüng bilən aloŋa baskḭn!□
22 Ularning atlirining tuwakḷiri takirang-takirang ḳilmakta,
Tolparliri qapmakta, qapmakta.
23 Mərozoŋa lənət okunglar, dəydu Pərwərdigarning Pərixtisi,
U yərdə olturoŋuqilaroŋa lənət okunglar,
Ḳattik lənət okunglar;
Qunki ular Pərwərdigaroŋa yardəmgə kəlmidi,
Zalimlaroŋa ḳarxi Pərwərdigaroŋa yardəmgə kəlmidi.□
24 Ayallar iqidə kəniylik Ḫəbərning ayali Yaəl bəht-bərikətlənsun,
Qedirda turoŋan ayallar iqidə u bəht-bərikət tapsun!
25 Sisera su soriwidi, u uningoŋa süt bərdi,
Esilzadilərgə layik bir ḳaqida ḳaymak tutti;
26 U sol ḳolini qedir ḳozukḭioŋa,
Ong ḳolini təmürqining bolḳisioŋa uzatti;

□ **5:14 «Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloŋanlar kəldi» —** Əfraim ḳəbilisi əslidə Amaləklərning zeminini igiligən wə ularni ḥəydiwətkənidi. **«Makirdin…»** — «Makir» muxu yərdə Manassəḥ ḳəbilisigə wəkillik ḳilidu. □ **5:15 «Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida» —** yaki «Rubənning eḳinlirining boyida». **«Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluoŋ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!»** — bu naḥayiti ḥəjwiy, kinayilik gəp. Rubənlərdə xunqə yüksək niyət boloŋini bilən ḥeqnemə ḳilmidi (16-ayətni kərüng). □ **5:21 «Kixon dəryasining eḳini ularni eḳitip kətti» —** muxu sözlər yukḭiriḳi «asmanlardiki yultuzlar jəng ḳildi» degən sözlərni yorutidu. Yazda Kixon dəryasi eḳinida su yoḳ deyərlik bolidu; ḳixta küqlük akḭidu. Xunga, xu hulasigə kelimizki, ḥawa rayi əzgirip, kəp yamoŋur yaoŋḳaqḳa, Kixon dəryasi texip, Siseraning jəng ḥarwilirini eḳitip kətti yaki ularni patḳakḳa paturup ḳoydi (4-ayəttə xu ḳattik yamoŋur tiloŋa elinidu). □ **5:23 «Zalimlaroŋa ḳarxi Pərwərdigaroŋa yardəmgə kəlmidi» —** yaki «Baturlirini elip, Pərwərdigaroŋa yardəmgə kəlmidi».

Siserani urup,
Bax səngükini qeḳip,
Qekisidin yanjip ətküzüwətti.□
27 Sisera uning ikki putining arilиḳioɳa ḳiysaydi,
U yiḳildi, u *ölüktək* yatti,
U uning ikki putining arilиḳioɳa ḳiysaydi, u yiḳildi,
Ḳiysayoɳan yərdə u yiḳilip, jan bərdi.

28 Siseraning anisi pənjiridin sirtḳa səp saldi,
U pənjirining rujikidin towlap: —
«Uning jəng ḫarwisi nemixḳa xunqə uzaḳḳiqə kəlməydu?
Jəng ḫarwilirining atlirining tuyaḳ sadasi nemixḳa xunqə ḫayal bolidu? — dedi.
29 Uning dedəkliri arisida danalar jawab beridu,
Xundaḳla, u dərwəḳə əz-əzigə jawab beridu: —
30 «Ular oljilirini yioɳip bəlüxüwatḳan bolmisun yənə?!
Ḫərbir ərkəkkə *ayaoɳ asti ḳilixḳa* bir-ikkidin ḳiz təgkəndu,
Siseraoɳa rəngdar kiyimlər,
Gül kəxtiləngən rəngdar kiyimlərdin olja təgkəndu,
Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!□
31 I Pərwərdigar, Sening barliḳ düxmənliring ənə xundaḳ yoḳutuloɳay!
Lekin Seni səygənlər ḳuyaxning ərləwatḳandiki ḳudritidək küqlük boloɳay!».
Xuning bilən zemin ḳirik yiloɳiqə tinq-amanliḳ tapti.

6

Israilning gunaḫ ḳilixi, jazalinixi; Hudaning Gideonni ḫakimliḳḳa qaḳirixi

1 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni yəttə yiloɳiqə Midiyaniylarning ḳolioɳa tapxurup bərdi.
2 U waḳitta Midiyaniylar Israilning üstidin oɳalib kelip, Israil Midiyaniylarning səwəbidin əzliri üqün taoɳlardin, əngkürlərdin wə ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi.□
3 Ḫər ḳetim Israillar uruḳ terioɳanda xundaḳ bolattiki, Midiyaniylar, Amaləkiylər wə məxriḳtikilər kelip ularoɳa ḫujum ḳilatti.
4 Ularoɳa ḫujum ḳilixḳa bargaḫlarni tikip, zemindiki ḫosulni wəyran ḳilip, Gazaoɳiqə Israiloɳa ḫeqḳandaḳ axliḳ ḳaldurmay, ularning ḳoy, kala, exəklirinimu elip ketətti.
5 Qünki ular qekətkilərdək kəp bolup, əz mal-qarwiliri wə qedirlirini elip kelətti; ularning adəmliri wə təgiliri san-sanaḳsiz bolup, zeminni wəyran ḳilix üqün tajawuz ḳilatti.
6 Xuning bilən Israil Midiyaniylarning aldida tolimu har ḫalətkə qüxüp ḳaldi; andin Israillar Pərwərdigaroɳa nalə-pəryad kətürdi.

7 Midiyaniylarning dəstidin Israil Pərwərdigaroɳa pəryad kətürginidə xundaḳ boldiki,

---

□ **5:26 « *Yaəl* sol ḳolini qedir ḳozuḳioɳa, ... qekisidin yanjip ətküzüwətti» —** bu ayətlərgə ḳarioɳanda Yaəl Siseraning bexioɳa ḳaḳḳan ḳozuḳni bolḳa bilən üq ḳetim uroɳan. □ **5:30 «Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!» —** yaki «Mening boynumoɳa ikki aldi-kəyni kəxtiləngən kiyimlər olja ḳilip təgkən bolsa kerək!». □ **6:2 «ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi» —** yaki «ḳoroɳanlardin panaḫ jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istiḫkamliḳ jaylardin panaḫ jaylarni yasidi».

8 Pərwərdigar Israilоға bir pəyғəmbərni əwətti. U kelip ularоға: — Israilning Hudasi
Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən silərni Misirdin qiқirip, «ḳulluқ makani»din elip
qiқḳanidim;
9 silərni misirliқlarning ḳolidin, xundaқla silərgə barliқ zulum ḳiloғuqilarning
ḳolidin ḳutḳuzup, ularni aldinglardin ḳooғliwetip, ularning zeminini silərgə bərdim
10 wə silərgə: «Mana, Mən Pərwərdigar silərning Hudayinglardurmən; silər Amoriy-
larning zeminida turoғininglar bilən ularning ilaḫliridin ḳorḳmanglar» degənidim.
Lekin silər Mening awazimoға ḳulaқ salmidinglar», — dedi.■
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi kelip Ofraḫ degən jayda Abiezər jəmətidiki
Yoaxḳa təwə boloған dub dərihining tüwidə olturdi. U waқitta *Yoaxning* ooғli
Gideon Midiyaniylarning *bulangqiliқidin* saқlinix üqün xarab kəlqiki iqidə buoғday
tepiwatatti.□
12 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoға kərünüp: — Əy jasarətlik palwan,
Pərwərdigar sən bilən billidur! — dedi.
13 Gideon uningoға jawab berip: — I hojam, əgər Pərwərdigar biz bilən billə boloған
bolsa, bu kərgülüklər nemixḳa üstimizgə kəldi? Ata-bowilirimiz bizgə səzləp bərgən
uning barliқ məjiziliri ḳeni? Bular tooғrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Pərwərdigar
bizni Misirdin qiқirip kəlmigənmidi?» — dedi. Lekin bügünki kündə Pərwərdigar
bizni taxlap, Midiyanning ḳolioға tapxurup bərdi! — dedi.
14 Pərwərdigar uningoға ḳarap: — Sən muxu küqünggə tayinip, berip Israilni
Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzoғin! Mana, Mən seni əwətkən əməsmu? — dedi.■
15 Gideon Uningoға: — I Rəb, mən Israilni ḳandaқ ḳutḳuzalaymən? Mening
ailəm bolsa Manassəḫ ḳəbilisi iqidə əng namriti, өzüm atamning jəmətidə əng
kiqikidurmən, — dedi.
16 Pərwərdigar uningoға: — Mən jəzmən sən bilən billə bolimən; xunga sən
Midiyanlarni bir adəmni uroғandək urup ḳirisən, — dedi.
17 Gideon Uningoға iltija ḳilip: — Mən nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, mən bilən
səzləxküqining ḫəqiқətən Sən Өzüng ikənlikigə bir alamət kərsətkəysən;
18 ətünimən, mən yenip kelip өz ḫədiyə-ḳurbanliқimni aldingoға ḳoyoғuqə bu yərdin
kətmigəysən, — dedi.
U jawab berip: — Sən yenip kəlgüqə kütimən, dedi.
19 Gideon berip *өygə* kirip bir ooғlaқni təyyarlap, bir əfaḫ esil undin petir nan
pixurup, gөxni sewətkə selip, xorpisini koriоға usup bularni uning ḳexioға elip kelip,
uningoға sundi (U tehiqə dub dərihining tüwidə olturatti).□
20 Andin Hudaning Pərixtisi uningoға: — Bu gөx bilən petir nanlarni elip berip, muxu
yərdiki *ḳoram* taxning üstigə ḳoyup, xorpini təkkin, — dewidi, u xundaқ ḳildi.
21 Pərwərdigarning Pərixtisi ḳolidiki ḫasini uzitip uqini gөx bilən petir nanlaroға
təkküziwidi, *ḳoram* taxtin ot qiқip, gөx bilən petir nanlarni yəp kətti. Xu ḫaman
Pərwərdigarning Pərixtisimu uning kөzidin oғayib boldi.
22 Xuning bilən Gideon uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilip: — Apla,
i Rəb Pərwərdigar! Qataқ boldi, qünki mən Pərwərdigarning Pərixtisi bilən
yüzmuyüz kərüxüp ḳaldim…! — dedi.
23 Lekin Pərwərdigar uningoға: — Hatirjəm boloғin! Ḳorḳmioғin, өlməysən, — dedi.□
24 Xuning bilən Gideon Pərwərdigaroға atap u yərdə bir ḳurbangaḫ yasap, uning
ismini «Yaḫwəḫ-xalom» dəp atidi. Bu ḳurbangaḫ ta bügüngiqə Abiezər jəmətining

---

■ **6:10** 2Pad. 17:35, 38 □ **6:11 «… xarab kəlqiki iqidə buoғday tepiwatatti»** — xarab kəqlikidə buoғday tepix tolimu ḳolaysiz, əlwəttə; bu Gideonning Midiyaniylardin ḳorḳḳanliқini kərsitidu. ■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19 «bir əfaḫ»** — 22 litr. Axliқ az boloған künlərdə namrat bir ailə üqün bu naḫayiti qong bir ḫədiyə-ḳurbanliқ bolatti. □ **6:23 «Hatirjəm boloғin»** — ibraniy tilida «Xalom eləykum!» (Salamuələykum). Ibraniy tilida mənisi adəttə «sanga aman-salamətlik boloғay!».

Ofraḫ degən jayida bar.□
25 U keqisi Pərwərdigar uningoɣa: — Sən atangning *qong* buḳisi wə yəttə yaxlik
ikkinqi buḳisini elip atangoɣa təwə boloɣan Baal ḳurbangaḫini ərüp, uning yenidiki
Axəraḫ butini kesiwətkin. □
26 Andin muxu ḳoroɣanning üstigə Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan, bəlgiləngən
rəsim boyiqə bir ḳurbangaḫ yasap, ikkinqi bir buḳini elip, əzüng kesiwətkən
Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kəydürmə ḳurbanlik ḳiloɣin, — dedi.□
27 Xuning bilən Gideon əz hizmətqiliridin on adəmni elip berip, Pərwərdigarning
əzigə eytḳinidək ḳildi; lekin u atisining əyidikilərdin wə xəḫər adəmliridin ḳorḳḳini
üqün, u bu ixni kündüzi ḳilmay, keqisi ḳildi.
28 Ətisi səḫərdə xəḫər həlḳi ḳopup ḳarisa, mana, Baal ḳurbangaḫi ərüwetilgən,
uning yenidiki Axəraḫ buti kesiwetilgənidi wə yengi yasaloɣan ḳurbangaḫning üstidə
ikkinqi buḳa ḳurbanlik ḳilinoɣanidi.
29 Buni kərüp ular bir-birigə: — Bu ixni kim ḳiloɣandu? — deyixti. Ular
sürüxtüriwidi, buni Yoaxning ooɣli Gideonning ḳiloɣanliḳi məlum boldi.
30 Xuning üqün xəḫərning adəmliri Yoaxḳa: — Ooɣlungni qiḳirip bərgin! U Baal
ḳurbangaḫini ərüp, uning yenidiki Axəraḫni kesiwətkini üqün əltürülsun! — dedi.
31 Biraḳ Yoax əzigə ḳarxilixixḳa turoɣan kəpqilikkə jawab berip: — Silər Baal
üqün dəwalaxmaḳqimusilər? Silər uni ḳutḳuzmaḳqimu? Kimki uning tooɣrisida
dəwalaxsa ətigə ḳalmay əlümgə məḫkum ḳilinsun! Əgər Baal dərwəḳə bir huda
bolsa, undaḳta uning ḳurbangaḫini birsi ərüwətkini üqün, u xu adəm bilən əzi
dəwalaxsun! — dedi.□
32 Bu səwəbtin *atisi* Gideonni «Yərubbaal» dəp atidi, qünki *atisi*: «U Baalning
ḳurbangaḫini ərüwətkini üqün, Baal əzi uning bilən dəwalaxsun!» degənidi.□
33 Əmma Midiyan, Amaləklər wə məxriḳtikilərning ḫəmmisi yioɣilip, *Iordan*
dəryasidin ətüp Yizrəəl jiloɣisida qedirlirini tikixti.
34 U waḳitta Pərwərdigarning Roḫi Gideonning üstigə qüxti; u kanay qeliwidi,
Abiezər jəmətidikilər yioɣilip uning kəynidin əgixip mangdi.
35 Andin u əlqilərni Manassəḫning zemenioɣa berip, u yərni aylinip kelixkə əwətiwidi,
Manassəḫlər yioɣilip uningoɣa əgixip kəldi. U Axirlaroɣa, Zəbulunlaroɣa wə Naf-
talilaroɣa əlqi əwətiwidi, ularmu uning aldioɣa qiḳixti.

Gideonning Hudadin ikki ḳetim alamət sorixi

36 Gideon Hudaoɣa: — Əgər Sən ḫəḳiḳətən eytḳiningdək mening ḳolum bilən Israilni
ḳutḳuzidioɣan bolsang,

□ **6:24 «Yaḫwəḫ-xalom» —** buning mənisi: «Pərwərdigar hatirjəmliktur». □ **6:25 «Sən atangning buḳisi wə yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən atangning yax buḳisini, yəni uning yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip,...». **«Baal ḳurbangaḫini ərüp...»** — Baaloɣa ataloɣan ḳurbangaḫ bək qong bolsa kerək. Ikki buḳa bəlkim ḳurbangaḫni tartip ərüx üqün kerək boluxi mumkin. **«...uning yenidiki Axəraḫ butini kesiwətkin»** — ««Axəraḫ»lar tooɣruluḳ 2:13 wə izaḫatini kərüng. □ **6:26 «...muxu ḳoroɣanning üstigə...» —** yaki «...ḳoram texining üstigə...» **«bəlgiləngən rəsim boyiqə»** — «Ḳan.» 25:6-7ni kərüng. **«əzüng kesiwətkən Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kəydürmə ḳurbanlik ḳiloɣin»** — 2:5 wə izaḫatini kərüng. Pərwərdigarning pərixtisi yaki Pərwərdigar Əzi məmin bəndilirigə kərüngən yərlərdə, u ḳurbangaḫlar wə ḳurbanliḳlar tooɣrisidiki bekitkən bəlgilimilər bəzidə baxḳiqə boluxi mumkin. Gərqə xu yər Pərwərdigar Israillaroɣa ḳurbanlik ḳilix üqün rəsmiy bekitkən jay bolmisimu, xundaḳla Gideon əzi kaḫin bolmisimu, Huda bəribir əzi bekitkən bəlgilimilirigə əzi igidur; uning Gideonoɣa ḳiloɣan bu əmrliri əzining xundaḳ pəwḳul'addə jiddiy əḫwallarda gaḫi waḳitlarda əz bəlgilimilirini əzgərtidioɣanliḳini ispatlaydu. □ **6:31 «Silər Baal üqün dəwalaxmaḳqimusilər?» —** yaki «Silər Baal üqün jəng ḳilmaḳqimusilər?». **«...ətigə ḳalmay əlümgə məḫkum ḳilinsun!»** — yaki «...muxu ətigəndila ḳalmay əlümgə məḫkum ḳilinsun!». □ **6:32 «Bu səwəbtin atisi...» —** ibraniy tilida «Bu səwəbtin u...» yaki «Bu səwəbtin ular...». **«Yərubbaal» —** bu isimning mənisi: «Baalning əzi uning bilən jəng ḳilsun!» (yaki «dəwalaxsun!»).

37 Undaḳta mana, mən hamanoŋa bir parqə ḳoy terisi ḳoyup ḳoyimən; əgər pəḳət terining üstigila xəbnəm qüxüp, qərisidiki yərlərning ḫəmmisi ḳuruḳ tursa, mən Өzüng eytḳiningdək mening ḳolum arḳiliḳ Israilni ḳutḳuzmaḳqi boloŋiningni bilimən, — dedi.
38 Ix dərwəḳə xundaḳ boldi. Ətisi səḫərdə Gideon ḳopup, yungni siḳiwidi, liḳ bir piyalə xəbnəm süyi qiḳti.
39 Andin Gideon Hudaoŋa yənə: Ɱəzipingni manga ḳozoŋimioŋaysən, mən pəḳət muxu bir ḳetimla dəymən! Səndin ətünəy, mən pəḳət yənə bu ḳetim bu terə bilən sinap baḳay; iltija ḳilimənki, əmdi bu ḳetim pəḳət terə ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkəy, — dedi.■
40 Bu keqisimu Huda xundaḳ ḳildi; dərwəḳə pəḳət terila ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkənidi.

7

Hudaning Gideonni ikki ḳetim sinixi wə hatirjəm ḳilixi

1 Yərubbaal (yəni Gideon) wə өzigə ḳoxuloŋan ḫəmmə həlḳ ətisi səḫər ḳopup, Ḫarod degən bulaḳning yenioŋa berip qedir tikti. Midiyaniylarning ləxkərgaḫi bolsa uning ximal təripidə, Morəḫ egizlikining yenidiki jiloŋida idi.
2 Əmdi Pərwərdigar Gideonoŋa: — Sanga əgəxkən həlḳning sani intayin kөp, xunga Mən Midiyaniylarni ularning ḳolioŋa tapxuralmaymən. Bolmisa Israil: «Өzimizni өzimizning ḳoli ḳutḳuzdi» dəp mahtinip ketixi mumkin.
3 Xuning üqün sən əmdi həlḳḳə: «Kimlər ḳorḳup titrək basḳan bolsa, ular Gilead teoŋidin yenip kətsun» dəp jakarlioŋin — dedi.
Xuning bilən həlḳning arisidin yigirmə ikki ming kixi ḳaytip ketip, pəḳət on mingila ḳelip ḳaldi.■
4 Pərwərdigar Gideonoŋa yənə: — Həlḳning sani yənila intayin kөp; əmdi sən bularni suning lewigə elip kəlgin. U yərdə Mən ularni sən üqün sinaḳtin ətküzəy; Mən kimni kөrsitip: «U sən bilən barsun desəm», u sən bilən barsun; lekin Mən kimni kөrsitip: «U sən bilən barmisun» desəm, u sən bilən barmisun, — dedi.
5 Xuning bilən Gideon həlḳni suning lewigə elip kəldi. Pərwərdigar uningoŋa: — Kimki it su iqkəndək tili bilən yalap su iqsə, ularni ayrim bir tərəptə turoŋuzoŋin; ḫəm kimki tizlinip turup su iqsə, ularnimu ayrim bir tərəptə turoŋuzoŋin, — dedi.
6 Xundaḳ boldiki, oqumini aoŋzioŋa təgküzüp yalap su iqkənlərdin üq yüzi qiḳti. Ḳaloŋanlarning ḫəmmisi tizlinip turup su iqti.
7 Andin Pərwərdigar Gideonoŋa: — Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni sening ḳolungoŋa tapxurimən; lekin ḳaloŋan həlḳ bolsa ḫəmmisi өz jayioŋa yenip kətsun, — dedi.□
8 Xuning bilən bu *üq yüz adəm* ozuḳ-tülük wə kanaylirini ḳolioŋa elixti; Gideon Israilning ḳaloŋan barliḳ adəmlirini өz qedirioŋa ḳayturuwetip, pəḳət xu üq yüz adəmni elip ḳaldi. Əmdi Midiyaniylarning ləxkərgaḫi bolsa ularning təwən təripidiki jiloŋida idi.
9 Xu keqisi xundaḳ boldiki, Pərwərdigar uningoŋa: — Sən ḳopup ləxkərgaḫḳa qüxkin, qünki Mən uni sening ḳolungoŋa tapxurdum;

■ **6:39** Yar. 18:32 ■ **7:3** Ḳan. 20:8 □ **7:7 «Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni sening ḳolungoŋa tapxurimən…»** — bu sinaxning əḫmiyiti bəlkim kimning jəng tərəpkə oyoŋaḳ turuwatḳanliḳini kөrsitixi mumkin. Su iqkəndə tizlinip yüzini suoŋa tiḳip iqkənlər hətərgə anqə səgək bolmisa kerək. Bu ixlar tooŋruluḳ baxḳa hil qüxənqlərmu bar.

10 əgər sən qüxüxtin ḳorḳsang, өz hizmətkaring Purahḫni billə elip ləxkərgahḳa
qüxkin.
11 Sən ularning nemə deyixiwatḳinini anglaysən, andin sən ləxkərgahḳa *ḫujum ḳilip*
qüxüxkə jür'ət ḳilalaysən, dedi.
Buni anglap u hizmətkari Purahḫni elip ləxkərgahḫning qetidiki əskərlərning yenioɣa
bardi. □
12 Mana Midiyan, Amalək wə barliḳ məxriḳtikilər qekətkilərdək kөp bolup, jiloɣining
boyioɣa yeyiloɣanidi; ularning tөgiliri kөplikidin dengiz sahḭlidiki ḳumdək ḫəddi-
ḫesabsiz idi.■
13 Gideon baroɣanda, mana, u yərdə birsi ḫəmrahḭioɣa kөrgən qüxini sөzləp beri-
watatti: — Mana, mən bir qüx kөrdum, qüxümdə mana, bir arpa toḳiqi Midiyanning
ləxkərgahḭioɣa domulap qüxüptudək; u qediroɣa kelip soḳuluptidək, xuning bilən
qedir өrulüp, düm kөmtürülüp ketiptu — dөwatatti.
14 Uning ḫəmrahḭi jawabən təbir berip: — Buning mənisi xuki, u toḳaq Yoaxning oɵli,
Israillik adəm Gideonning ḳiliqidin baxḳa nərsə əməstur; Huda Midiyan wə uning
barliḳ ḳoxunini uning ḳolioɣa tapxuruptu, dedi.
15 Xundaḳ boldiki, Gideon bu qüxni wə uning berilgən təbirini anglap, səjdə
ḳildi. Andin u Israilning ləxkərgahḭioɣa yenip kelip: — Ḳopunglar, Pərwərdigar
Midiyanning ləxkərgahḭini ḳolunglaroɣa tapxurdi, — dedi.

Gideonning oɣəlibə ḳilixi

16 Xuning bilən u bu üq yüz adəmni üq guruppioɣa bөlüp, ḫəmmisining ḳolioɣa
birdin kanay bilən birdin ḳuruḳ komzəkni bərdi; ḫərbir komzək iqidə birdin məx'əl
ḳoyuldi.
17 U ularoɣa: — Silər manga ḳarap, mening ḳiloɣinimdək ḳilinglar. Mana, mən
ləxkərgahḫning ḳexioɣa baroɣanda, nemə ḳilsam, silərmu xuni ḳilinglar;
18 mən wə mən bilən ḫəmrah bolup mangoɣan barliḳ adəmlər kanay qalsaḳ, silərmu
ləxkərgahḫning qөrisidə turup kanay qelinglar wə: «Pərwərdigar üqün ḫəm Gideon
üqün!» dəp towlanglar, — dedi.
19 Keyinki yerim keqilik kөzətning baxlinixida, kөzətqilər yengidin almaxḳanda,
Gideon wə uning bilən billə boloɣan yüz adəm ləxkərgahḫning ḳexioɣa kəldi; andin
ular kanay qelip ḳolliridiki komzəklərni qaḳti.
20 Xu ḫaman üq guruppidikilərning ḫəmmisi kanay qelip, komzəklərni qeḳip, sol
ḳollirida məx'əllərni tutup, ong ḳollirida kanaylarni elip: — Pərwərdigaroɣa wə
Gideonoɣa ataloɣan ḳiliq! — dəp towlaxḳiniqə,
21 ularning ḫərbiri ləxkərgahḫning ətrapida, өz jayida turuxti; yaw ḳoxuni tərəp-
tərəpkə petirap, warḳirap-jarḳirioɣan peti ḳaqḳili turdi.
22 Bu üq yüz adəm kanay qaloɣanda, Pərwərdigar pütkül ləxkərgahtiki yaw
ləxkərlirini bir-birini ḳiliqlaxḳa selip ḳoydi, xuning bilən yaw ḳoxuni Zerərahḳa
baridioɣan yoldiki Bəyt-Xittah tərəpkə ḳaqti; ular Tabbatning yenidiki Abəl-
Məḫolahḫning qegrisioɣiqə ḳaqti.■
23 Andin Naftali, Axir wə pütkül Manassəḫning ḳəbililiridin Israillar qaḳirip kelindi
wə ular Midiyaniylarni ḳooɣlidi.
24 Xuning bilən Gideon Əfraim pütkül taoɣliḳini arilap kelixkə əlqilərni əwətip
Əfraimlaroɣa: — «Silər qüxüp Midiyaniylaroɣa ḫujum ḳilinglar, Bəyt-Barahḳiqə,
xundaḳla Iordan dəryasioɣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igiləp, ularni tosuwelinglar»,
dedi. Xuning bilən Əfraimning ḫəmmə adəmliri yioɣilip, Bəyt-Barahḳiqə wə Iordan
dəryasioɣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igilidi.

□ **7:11 «jür'ət ḳilalaysən» —** ibraniy tilida «ḳolung küqləndürülidu». ■ **7:12** Ḫak. 6:3, 5, 33 ■ **7:22** Zəb. 83:9-10

25 Ular Midiyanning Orəb wə Zəəb degən ikki əmirini tutuwaldi; Orəbni ular «Orəb ḳoram texi» üstidə, Zəəbni «Zəəb xarab kəlqiki»də əltürdi, Midiyaniylarni ḳoƣlap berip, Orəb wə Zəəbning baxlirini elip, Iordan dəryasining u təripigə Gideonning ḳexiƣa kəldi.■

8

1 (Keyin, Əfraimlar uningƣa: — Sən nemixḳa bizgə xundaḳ muamilə ḳilisən, Midiyaniylar bilən soḳuxḳa qiḳḳanda, bizni qaḳirmidingƣu, dəp uning bilən ḳattiḳ deyixip kətti.■
2 U ularƣa jawabən: — Mening ḳiloƣanlirimni ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglarƣa təngləxtürgili bolsun? Əfraimning üzümlərni pasangdiƣini, Abieəzərlərning üzüm üzginidin artuḳ əməsmu?
3 Huda Midiyanning əmirliri Orəb bilən Zəəbni ḳolunglarƣa tapxurƣan yərdə, mening ḳolumdin kəlginini ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglarƣa təngləxtürgili bolsun? — dedi. Xundaḳ dewidi, ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi).□
4 Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyiƣa yetip kəldi. U wə əzigə ḫəmraḫ boloƣan üq yüz adəm ḫerip kətkən bolsimu, ular yənila Midiyaniylarni ḳoƣlap dəryadin ətti. □
5 Gideon Sukkot xəḫiridikilərgə: — Manga ḫəmraḫ bolup kəlgən kixilərgə nan bərsənglar, qünki ular ḫerip-qarqap kətti. Biz Midiyanning ikki padixaḫi Zəbaḫ wə Zalmunnani ḳoƣlap ketip barimiz, — dedi.
6 Lekin Sukkotning qongliri jawab berip: — Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungƣa qüxtimu?! Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?! — dedi.□
7 Gideon: — Həp! Xundaḳ boloƣini üqün Pərwərdigar Zəbaḫ wə Zalmunnani mening ḳolumƣa tapxurƣanda, ətliringlarni qəldiki yantaḳ wə xoha bilən hamanda tepimən, — dedi.
8 Gideon u yərdin Pənuəlgə berip, u yərdiki adəmlərgimu xundaḳ dewidi, Pənuəldiki kixilərmu uningƣa Sukkottikilərdək jawab bərdi.
9 U Pənuəldikilərgə: — Mən ƣəlibə bilən yenip kəlginimdə, bu munaringlarni ərüwetimən, — dedi.□
10 U qaƣda Zəbaḫ wə Zalmunna Karkor degən jayda idi; ular bilən mangƣan ḳoxunda on bəx mingqə ləxkər bar idi. Bular bolsa məxriḳliḳlərning pütkül ḳoxunidin ḳelip ḳaloƣanliri idi, qünki ulardin ḳiliq tutḳanliridin bir yüz yigirmə mingi əltürülgənidi.
11 Gideon bolsa Nobaḫ wə Yogbihaḫning xərḳidiki kəqmənlər yoli bilən qiḳip Midiyanning ləxkərgaḫiƣa ḫujum ḳilip, ularni tarmar ḳildi; qünki ləxkərgaḫtikilər tolimu əndixsiz turƣanidi. □

■ **7:25** Zəb. 83:11-12; Yəx. 10:26 ■ **8:1** Ḫak. 12:1 □ **8:3 «ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi»** — ibraniy tilida «uningƣa ḳarap ularning roḫliri tinqlanduruldi». □ **8:4 «Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyiƣa yetip kəldi… dəryadin ətti»** — 1-3-ayəttə hatiriləngən wəḳələr (Əfraimlarning Gideonlarƣa aqqiḳlinixi) 4-21-ayətlərdə hatiriləngən wəḳələrdin keyin boloƣan bolsa kerək. □ **8:6 «Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungƣa qüxtimu?!»** — ibraniy tilida «Zəbaḫ wə Zalmunnaning alḳanliri ḫazir sening ḳolungƣa qüxtimu?!». **«Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?!»** — ularning nan bərməslik səwəbi bəlkim xuki, biz nan bərgəndin keyin Gideon məƣlup bolsa (uning aran üq yüz adimi bar idi), Midiyaniylar ḳaytip kelip bizdin əq alidu, dəp ḳorḳḳan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilən ittipaḳi bolsa kerək. □ **8:9 «Mən ƣəlibə bilən yenip kəlginimdə…»** — ibraniy tilida «Mən aman-tinqliḳ elip yenip kəlginimdə…». □ **8:11 «… xərḳidiki kəqmənlər yoli…»** — ibraniy tilida «… xərḳidiki qedirlarda turƣuqilar yoli». Xu yər Midiyaniylarning zemini iqidə idi.

12 Zəbaḫ wə Zalmunna ḳeqip kətti; Gideon kəynidin ḳooɳlap berip, Midiyanning bu
ikki padixaḫi Zəbaḫ wə Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül ləxkərgaḫtikilərni alaḳzadə
ḳilip tiripirən ḳiliwətti.■
13 Andin Yoaxning ooɳli Gideon Ḫərəs dawinidin ətüp, jəngdin ḳaytip kəldi.
14 U Sukkotluḳ bir yax yigitni tutuwelip, uningdin sürüxtə ḳiliwidi, yigit uningɳa
Sukkotning qongliri wə aḳsaḳallirining isimlirini yezip bərdi. Ular jəmiy bolup
yətmix yəttə adəm idi.
15 Andin Gideon Sukkotning adəmlirining ḳexiɳa yetip barɳanda: — Silər meni
zanglik ḳilip: «Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungɳa qüxtimu? Biz sening
bilən billə mangɳan muxu ḫarɳin adəmliringgə nan berəmduḳ?» degənidinglar!
Mana, u Zəbaḫ wə Zalmunna degənlər! — dedi.□
16 Xuni dəp u xəḫərning aḳsaḳallirini tutup kelip, qəldiki yantaḳ bilən xohilarni elip
kelip, ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi.□
17 Andin u Pənuəlning munarini ərüp, xəḫərdiki adəmlərni ɵltürdi.
18 Gideon Zəbaḫ wə Zalmunnani soraḳ ḳilip: — Silər ikkinglar Taborda ɵltürgən
adəmlər ḳandaḳ adəmlər idi? — dəp soriwidi, ular jawab berip: — Ular sanga intayin
ohxaytti; ularning ḫərbiri xaḫzadidək idi, — dedi.
19 U buni anglap: — Ular mening bir tuɳḳanlirimdur, biz bir anining ooɳullirimiz.
Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, silər əyni waḳitta ularni tirik
ḳoyɳan bolsanglar, mən silərni ḫərgiz ɵltürməyttim, — dedi;
20 xuning bilən u qong ooɳli Yətərgə: — Sən ḳopup bularni ɵltürgin, — dedi. Lekin
ooɳul kiqik boloɳaqḳa ḳorḳup, ḳiliqini suoɳurmidi.
21 Xuning bilən Zəbaḫ wə Zalmunna: — Sən ɵzüng ḳopup bizni ɵltürgin; qünki adəm
ḳandaḳ bolsa küqimu xundaḳ bolidu, — dedi. Xundaḳ dewidi, Gideon ḳopup Zəbaḫ
wə Zalmunnani ɵltürdi. U təgilirining boynidiki ḫilal ay xəkillik bezəklərni eliwaldi.■

Gideonning padixaḫ boluxni rət ḳilixi wə butpərəslik yoliɳa kirixi

22 Andin Israillar Gideonɳa: — Sən bizni Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzɳanikənsən,
ɵzüng bizgə padixaḫ boloɳin; ooɳlung wə ooɳlungning ooɳlimu bizning üstimizgə
ḫɵküm sürsun, — dedi.
23 Əmma Gideon ularɳa jawab berip: — Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən,
ooɳlummu üstünglərgə səltənət ḳilmaydu; bəlki Pərwərdigar Ɵzi üstünglərgə
səltənət ḳilidu, dedi.□
24 Andin Gideon ularɳa yənə: — Silərgə pəḳət birla iltimasim bar: — Ḫər biringlar
ɵz oljanglardin ḫalḳa-zerilərni manga beringlar, dedi (Midiyanlar Ismaillardin
boloɳaqḳa, ḫərbiri altun zirə-ḫalḳilarni taḳaytti).
25 Ular jawabən: — Berixkə razimiz, dəp yərgə bir yepinqini selip, ḫərbiri uning
üstigə oljisidin zirə-ḫalḳilarni elip taxlidi.
26 U sorap yioɳḳan altun zirilərning eoɳirliḳi bir ming yəttə yüz xəkəl altun idi,
buningdin baxḳa Midiyan padixaḫliri ɵzigə asḳan ḫilal ay xəkillik buyumlar, zunnar,
uqisioɳa kiygən səsün eginlər wə təgilərning boynioɳa asḳan altun zənjirlərmu bar
idi.□

■ **8:12** Zəb. 83:11-12 □ **8:15 «Zəbaḫ wə Zalmunna» —** ibraniy tilida «Zəbaḫ wə Zalmunnaning alḳanliri». □ **8:16 «… ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi» —** yaki «…ular bilən Sukkotning adəmlirini «hamanda təpti»». Ularni ɵltürgən boluxi mumkin (17-ayətnimu kərüng). ■ **8:21** Zəb. 83:11-12 □ **8:23 «Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən» —** Israilning təlipi (22-ayət): «Sən Gideon bizgə padixaḫ boloɳaysən» degənliktur. Gideon ularɳa ḫakimliḳ ḳiloɳini bilən ularning təlipini ḳət'iy rət ḳilidu («Kirix səz»imizni, «Samuil (1)» 8- wə 12-bab wə «Samuil (1)»diki «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng). □ **8:26 «1700 xəkəl» —** altun bolsa bəlkim 20 kilogramqə kelətti.

27 Gideon bu nərsilərdin bir əfod yasitip, өz xəḫiri Ofraḫta ḳoyup ḳoydi. Nətijidə, pütkül Israil uni izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi. Buning bilən bu nərsə Gideon wə uning pütün ailisigə bir tor-tuzaḳ boldi.□
28 Midiyaniylar xu təriḳidə Israillarning aldida boysundurulup, ikkinqi bax kətürəlmidi; zemin Gideonning künliridə ḳiriḳ yiloɳiqə tinq-aramliḳ tapti.
29 Yoaxning ooɳli Yərubbaal ḳaytip berip, өz өyidə olturdi.
30 Gideonning ayalliri kөp boloɳaqḳa, uning puxtidin yətmix ooɳul tөrəldi.
31 Xəkəmdə uning bir kenizikimu bar idi; u uningoɳa bir ooɳul tuoɳup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi.□
32 Yoaxning ooɳli Gideon uzun өmür kөrüp, ḳerip aləmdin өtti. U Abiezərlərgə təwə boloɳan Ofraḫda, өz atisi Yoaxning ḳəbrisigə dəpnə ḳilindi.
33 Gideon өlgəndin keyin Israillar kəynigə yenip, Baal butlirioɳa əgixip buzuḳqiliḳ ḳildi wə «Baal-Berit»ni өzlirining ilaḫi ḳilip bekitti.
34 Xundaḳ ḳilip Israillar өzlirini ətrapidiki barliḳ düxmənlirining ḳolidin ḳutḳuzoɳan өz Hudasi Pərwərdigarni untudi
35 wə xuningdək Gideonning Israiloɳa ḳiloɳan ḫəmmə yahxiliḳlirini ḫeq əsliməy, Yərubbaal (yəni Gideon)ning jəmətigə ḫeqbir meḫribanliḳ kөrsətmidi.

9

Abimələkning aka-ukilirini өltürüxi wə padixaḫ boluwelixi

1 Əmdi Yərubbaalning ooɳli Abimələk Xəkəmdiki anisining aka-ukilirining ḳexioɳa berip, ular wə anisining atisining pütkül jəmətidikilərgə: —
2 Silər Xəkəmdiki barliḳ adəmlərning ḳuliḳioɳa sөz ḳilip ularoɳa: «Silər üqün yətmix kixi, yəni Yərubbaalning ooɳulliri üstünglərgə ḫөküm sürgini yahximu yaki birla adəmning üstünglərdin ḫөküm sürgini yahximu? Esinglarda bolsunki, mən silərning ḳan-ḳerindixinglarmən» — degən gepimni yətküzünglar, — dedi.□
3 Xuning bilən uning anisining aka-ukiliri u tooɳruluḳ bu gəplərning ḫəmmisini Xəkəmdikilərning ḳulaḳlirioɳa eytti. Ularning kөngli Abimələkkə mayil bolup: — U bizning ḳerindiximiz ikənoɳu, diyixip,
4 Baal-Beritning buthanisidin yətmix xəkəl kümüxni elip, uningoɳa bərdi. Bu pul bilən Abimələk birmunqə bikar tələp lükqəklərni yallap, ularoɳa bax boldi.
5 Andin u Ofraḫḳa, atisining өyigə berip өzining aka-ukiliri, yəni Yərubbaalning ooɳulliri bolup jəmiy yətmix adəmni bir taxning üstidə өltürüwətti. Lekin Yərubbaalning kiqik ooɳli Yotam yoxuruniwaloɳaqḳa, ḳutulup ḳaldi.

□ **8:27 «əfod» —** əslidə Bax kaḫin kiyidioɳan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooɳruluḳ «Mis.» 28:6-30 wə izaḫatlirini kөrüng. Musa pəyoɳəmbər Israillaroɳa bekitkən ḳanun boyiqə pütkül Israil üqün pəḳət birla əfod boluxi kerək; uning üstigə pəḳət Bax kaḫinla uni taḳixi kerək idi. **«…pütkül Israil *əfodni*** izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi» — Musa pəyoɳəmbər bekitkən ḳanun boyiqə «əfod» arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol soriyalaytti. Lekin Gideon yasioɳan bu əfod Huda bekitkən əfod əməs wə kaḫinlarning yetəkqiliki astida ixlitilgən əməs. Nətijidə Gideon wə ailisidikilər xu əfod arḳiliḳ ḫoḳuḳini qəktin axurup yürgüzgən wə Israillar əfodḳa but süpitidə qoḳunup kətkən ohxaydu. «Buzuḳqiliḳ» — Huda aldida ḫərḳandaḳ butpərəslik «roḫiy buzuḳluḳ» yaki «roḫiy paḫixiwazliḳ» dəp ḫesablinidu. □ **8:31 «…u *Gideonoɳa*** bir ooɳul tuoɳup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi» — ḳizиḳ bir yeri xuki, Gideon padixaḫ boluxni rət ḳiloɳini bilən padixaḫdək kөp ayalliḳ boloɳan wə Xəkəmdiki kenizikidin tuoɳuloɳan ooɳlioɳa «mening atam padixaḫdur» («Abimələk») dəp isim ḳoyoɳan. □ **9:2 «…mən silərning ḳan-ḳerindixinglarmən» —** ibraniy tilida «…mən silərning səngək wə ətliringlardinmən».

6 Andin pütkül Xəkəmdikilər wə Bəyt-Millodikilərning ḫəmmisi yiƣilixip berip
Abiməlәkni Xəkəmdiki dub dərihining tüwidə padixaḫ ḳilip tiklidi.□ ■
7 Bu həwər Yotamƣa yətküzüldi; u berip Gərizim teƣining qoḳḳisiƣa qiḳip, u yərdə
turup yuḳiri awazda kəpqilikkə towlap: — Əy Xəkəm qongliri, mening səzümgə
ḳulaḳ selinglar, andin Hudamu silərgə ḳulaḳ salidu. □
8 Künlərdin bir küni dərəhlər əzlirining üstigə ḫəküm süridiƣan bir dərəhni
məsiḫlәp padixaḫ tikləxkə izdəp qiḳip, zəytun dərihigə: — Üstimizgə padixaḫ bolup
bərgin, dəptikən.
9 Zəytun dərihi ularƣa jawab berip: — Hudaƣa wə insanlarƣa boloƣan ḫərmətni
ipadiləydiƣan meyimni taxlap, baxḳa dərəhlərning üstidə turup pulanglaxḳa
ketəmdim? — dəptu.
10 Buni anglap dərəhlər ənjür dərihining ḳexiƣa berip: — Sən kelip üstimizgə
padixaḫ boloƣin, dəp iltija ḳiliptu;
11 Ənjür dərihi ularƣa jawab berip: — Mən əz xirnəm bilən yahxi mewəmni taxlap,
baxḳa dərəhlərning üstidə turup pulanglaxḳa ketəmdim? — dəptu.
12 Xuning bilən dərəhlər üzüm talliḳining ḳexiƣa berip: — Sən kelip bizning
üstimizgə padixaḫ boloƣin, dəptu,
13 üzüm teli ularƣa jawab berip: — Mən Huda bilən adəmlərni hux ḳilidiƣan yengi
xarabni taxlap, baxḳa dərəhlərning üstidə turup pulanglaxḳa ketəmdim? — dəptu.
14 Andin dərəhlərning ḫəmmisi azoƣanning ḳexiƣa berip: — Sən kelip bizning
üstimizgə padixaḫ boloƣin, dəptu;
15 azoƣan ularƣa jawab berip: — Əgər silər meni səmimiy niyitinglar
bilən üstünglərgə padixaḫ ḳilixni halisanglar, kelip mening sayəmning astida
panaḫlininglar; bolmisa, azoƣandin bir ot qiḳidu wə Liwanning kedir dərəhlirini yəp
ketidu! — dəptu.□
16 Əgər silərning Abiməlәkni padixaḫ ḳiloƣininglar rast səmimiy wə durus niyət bilən
boloƣan bolsa, Yərubbaal wə uning ailisidikilərgə yahxiliḳ ḳiloƣan, uning ḳiloƣan
əməlliri boyiqə uningƣa ḳayturoƣan bolsanglar — □
17 (qünki atam silər üqün jəng ḳilip, əz jenini hətərgə təwəkkul ḳilip silərni
Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzdi!
18 Lekin silər bügün atamning jəmətigə ḳarxi ḳozoƣilip, uning ooƣullirini, jəmiy
yətmix adəmni bir taxning üstidə əltürüp, uning dedikining ooƣli Abiməlәkni
tuoƣḳininglar boloƣini üqün Xəkəm həlḳining üstigə padixaḫ ḳilip tikləpsilər!)
19 — əmdi əgər silər Yərubbaal wə jəmətigə səmimiy wə durus muamilə ḳiloƣan
bolsanglar, silər Abiməlәktin huxalliḳ tapḳaysilər, umu silərdin huxalliḳ tapḳay!
20 Lekin bolmisa, Abiməlәktin ot qiḳip, Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlḳini yəp
kətsun; xundaḳla, Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlḳidin ot qiḳip, Abiməlәkni
yəp kətsun! — dedi.
21 Yotam ḳerindixi Abiməlәktin ḳorḳup, ḳeqip Bəər degən jayoƣa berip, u yərdə
olturaḳlixip ḳaldi.
22 Abimələk Israiloƣa üq yil səltənət ḳildi.

□ **9:6 «*ular*...** yiƣilixip berip Abiməlәkni Xəkəmdiki dub dərihining tüwidə padixaḫ ḳilip tiklidi» — ilgiri Yəxua pəyoƣəmbər xu jayda həlḳ bilən «Hudaning yolida mangayli» dəp əḫdə tüzüp, əḫdinamini xu dub dərihining tüwigə kəmüp ḳoyoƣan («Yə.» 24:26). ■ **9:6** Yə. 24:26 □ **9:7 «u berip Gərizim teƣining qoḳḳisiƣa qiḳip, u yərdə turup yuḳiri awazda kəpqilikkə towlap...»** — demisəkmu, Gərizim teƣi Xəkəm xəḫirining udulida turidu. □ **9:15 «... bolmisa, azoƣandin bir ot qiḳidu wə Liwanning kedir dərəhlirini yəp ketidu!»** — Yotamning bu təmsili əz atisini kərsitidu, əlwəttə; Gideon gərqə «tegi pəs» adəm bolsimu, Israiloƣa yetəkqilik ḳilixḳa əz ḫayatini birnəqqə ḳetim təwəkkül ḳildi; xuning üqün Israillar uningƣa wə ailisigə meḫir-xəpḳət kərsitixi kerək. □ **9:16 «Yərubbaal»** — yəni «Gideon» — 6:32ni kərüng. **«uning ḳiloƣan əməlliri boyiqə...»** — ibraniy tilida «uning ḳollirining əməlliri boyiqə...».

23 Huda Abimələk bilən Xəkəmning adəmliri otturisiƣa bir yaman roḩ əwətti; xuning
bilən Xəkəmdikilər Abimələkkə asiylik ķilixķa ķozƣaldi. □
24 Buning məķsiti, Yərubbaalning yətmix ooƣliƣa ķilinƣan zorawanlik wə ķan ķərzni
ularni əltürgən ķerindixi Abimələkning boyniƣa qüxürüx, xundaķla əz aka-ukilirini
əltürüxkə uni ķollap-ķuwwətligən Xəkəmdiki kixilərning bexiƣa qüxürüxtin ibarət
idi.

25 Xəkəmdiki kixilər Abimələkni tutmaķqi bolup, taoƣlarning qoķķiliriƣa pay-
laķqilarni bəktürmə ķilip turƣuzdi; ular u yərdin ətkən yoluqilarning ḩəmmisini
bulang-talang ķildi. Bu ix Abimələkkə yətküzüldi.
26 Əbədning ooƣli Gaal əz aka-ukiliri bilən Xəkəmgə kəqüp keliwidi, Xəkəmdiki kixilər
uningƣa ixənq baoƣlap uni əz yar-yəliki ķildi.
27 Xundaķ ķilip ular xəḩərdin etizliķķa qiķip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siķip,
xarab yasap, xadlik ķilip əz butining ibadəthanisiƣa kirip, yəp-iqixip Abimələkning
üstidin lənət oķuoƣili turdi. □
28 Əbədning ooƣli Gaal: — Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə idi, biz nemə
dəp uningƣa hizmət ķiloƣudəkmiz?! U Yərubbaalning ooƣli əməsmu? Zəbul uning
nazatətqisi əməsmu? Silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining hizmitidə
bolsanglar bolidu! Biz nemixķa Abimələkning hizmitidə bolidikənmiz? □
29 Kaxki bu həlķ mening ķol astimda bolsa idi! U qaoƣda mən Abimələkni
ḩəydiwtəttim! Mən Abimələkkə: — Əz ķoxuningni kəpəytip, jənggə qiķķin! —
degən bolattim.
30 Əmdi xəḩər baxliķi Zəbul Əbədning ooƣli Gaalning bu səzlirini angliƣinida, aqqiķi
kelip,
31 əlqilərni Abimələkning ķexiƣa yoxurunqə əwətip: «Mana, Gaalning ooƣli
ķerindaxliri bilən Xəkəmgə keliwatidu; mana, xəḩərni siligə ķarxi qiķixķa
ķutritiwatidu. □
32 Xunga sili adəmlirini elip bügün keqə *xəḩər* ətrapidiki etizliķķa berip marap
olturƣayla;
33 ətə kün qiķķan ḩaman ķozƣilip xəḩərgə ḩujum ķiloƣayla; u wə uning adəmliri
siligə ķarxi qiķķanda, sili əḩwaloƣa ķarap uningƣa taķabil turƣayla, — dedi.
34 Buni anglap, Abimələk ḩəmmə adəmlirini elip, keqisi qiķip, tət topķa bəlünüp,
yoxurunup Xəkəmgə ḩujum ķilixķa marap olturdi.
35 Əbədning ooƣli Gaal sirtķa qiķip xəḩərning dərwazisida ərə turƣanda, Abimələk
əz adəmliri bilən yoxurunƣan jaydin qiķti.
36 Gaal həlķni kərüp Zəbuloƣa: — Mana taoƣ qoķķiliridin adəmlər qüxüwatidu,
dedi. Lekin Zəbul uningƣa jawabən: — Taoƣlarning kələnggisi sanga adəmlərdək
kərünidu, — dedi.
37 Gaal yənə səz ķilip: Mana, bir top adəmlər dənglərdin qüxüp keliwatidu, yənə bir
top adəmlər «Palqilarning dub dərihi»ning yoli bilən keliwatidu, — dedi.

□ **9:23 «bir yaman roḩ» —** bir jin, demək. □ **9:27 «xarab yasap,...» —** ibraniy tilida «üzümlərni dəssəp,...».
□ **9:28 «Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə idi, biz nemə dəp uningƣa hizmət ķiloƣudəkmiz?! U Yərubbaalning ooƣli əməsmu?» —** oķurmənlərning esidə barki, «Yərubbaal» degənning mənisi «Baalning əzi kelip uning bilən jəng ķilsun!» degənlik bolup, Gideon (yəni, Yərubbaal)ningmu Baaloƣa ķarxi turidioƣanlikini bildürətti. Xunga Gaalning səzining mənisi Xəkəmdikilər baalpərəslər turup, nemixķa Baaloƣa ķarxi turoƣan adəmning ooƣlining hizmitidə bolidu?» degəndək idi. **«silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining hizmitidə bolsanglar bolidu» —** oķurmənlərning esidə barki, Yaķup pəyƣəmbərning dəwridə Xəkəmdikilər Ḫamor degən bir kixigə beķindi idi («Yar.» 34-babni kərüng). Ḫamor tunji ooƣliƣa xəḩərning namini isim ķilip ķoyoƣan. «Xəkəmning atisi» dəl muxu Ḫamorni kərsitidu; Abimələk xəḩərni soraxtin burun «xəḩər baxliķi» Ḫamorning jəmətidikilərdin qiķķan bolsa kerək. □ **9:31 «Mana, xəḩərni siligə ķarxi qiķixķa ķutritiwatidu» —** yaki «Mana, xəḩərni siligə ķarxi turuxķa mustəḩkəmləwatidu».

38 Andin Zəbul uningoɣa: — Sening: «Abimələk degən kim idi, biz uning hizmitidə bolattuḳmu?» dəp qong gəp ḳiloɣan aoɣzing ḫazir ḳeni? Mana bular sən kəzgə ilmioɣan həlḳ əməsmu? Əmdi qiḳip ular bilən soḳuxup bakḳin! — dedi.
39 Xuning bilən Gaal Xəkəmdikilər bilən qiḳip Abimələk bilən soḳuxuxḳa baxlidi.
40 Lekin Abimələk uni məoɣlup ḳilip ḳooɣlidi; u uning aldidin ḳaqti, xundaḳla nuroɣun yarilanoɣan adəmlər xəḫərning dərwazisioɣiqə yetixip kətkənidi.
41 Andin Abimələk Arumaḫda turup ḳaldi. Zəbul bolsa Gaal wə uning ḳerindaxlirini ḳooɣlap, ularning Xəkəmdə turuxioɣa yol ḳoymidi.
42 Ətisi *Gaaldikilər* dalaoɣa qiḳti; bu həwər Abimələkkə yətkəndə
43 u həlḳini elip, ularni üq topḳa bəlüp, dalada yoxurunup marap turdi; u ḳarap turuwidi, Xəkəm həlḳi xəḫərdin qiḳti. U ḳopup ularoɣa ḫujum ḳildi.
44 Abimələk wə uning bilən boloɣan birinqi top atlinip xəḫərning dərwazisining aldioɣa besip berip, u yərdə turdi; ḳaloɣan ikki top etilip berip dalada turoɣan adəmlərgə ḫujum ḳilip ularni ḳiriwətti.
45 Xu tərikidə Abimələk pütün bir kün xəḫərgə ḫujum ḳilip, uni elip, uningda turuwatḳan həlḳni əltürüp, xəḫərni haniwəyran ḳilip üstigə tuzlarni qeqiwətti.
46 Xəkəm munaridiki adəmlərning ḫəmmisi buni anglap, Berit degən butning ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi. □
47 Xəkəm munaridiki adəmlər bir yərgə yioɣiliwaptu, degən həwər Abimələkkə yətti.
48 Xuning bilən Abimələk adəmlirini elip Zalmon teoɣioɣa qiḳti; u ḳolioɣa paltini elip dərəhning bir xehini kesip elip, əxnisigə ḳoyup, andin əzi bilən boloɣan həlḳḳə: — Mening nemə ḳiloɣinimni kərdünglar, əmdi silərmu tezdin xundaḳ ḳilinglar, — dedi.
49 Buni anglap həlḳning ḫərbiri Abimələktək birdin xahni kesip elip, uningoɣa əgixip berip, xahlarni ḳoroɣanning yenioɣa dəwiləp, ot ḳoyup ḳoroɣan wə uningda boloɣanlarni kəydürüwətti. Buning bilən Xəkəmning munaridiki ḫəmmə adəmlər, jəmiy mingqə ər-ayal əldi.
50 Andin Abimələk Təbəzgə berip, u yərdə bargaḫ ḳurup Təbəzkə ḳorxap, ḫujum ḳilip uni ixoɣal ḳildi.
51 Lekin xəḫərning otturisida mustəḫkəm bir munar bar idi; barliḳ ər-ayal, jümlidin xəḫərning ḫəmmə qongliri u yərgə ḳeqip berip, dərwazini iqidin taḳap, munarning üstigə qiḳiwaldi.
52 Abimələk munaroɣa ḫujum ḳilip, uningoɣa ot ḳoyuxḳa munarning dərwazisioɣa yeḳinlaxḳanda,
53 bir ayal yaroɣunqaḳning üstünki texini Abimələkning bexioɣa etip uning bax süngikini sunduriwətti. ■
54 Andin Abimələk dərḫal əz yarioɣini kətürgüqi yigitni qaḳirip uningoɣa: — Ḳiliqingni suoɣurup meni əltürüwətkin; bolmisa, həlḳ mening tooɣramda: «Bir ayal kixi uni əltürüwetiptu» deyixidu, — dedi. Buni anglap yigit uni sanjip əltürüwətti.
55 Andin Israilning adəmliri Abimələkning əlginini kərüp, ularning ḫəmmisi əz jaylirioɣa ḳaytip ketixti.
56 Xundaḳ ḳilip Huda Abimələkning əzining yətmix aka-ukisini əltürüp, atisioɣa ḳiloɣan rəzillikini uning əz bexioɣa yandurdi;
57 xuningdək Huda Xəkəmning adəmliri ḳiloɣan barliḳ yamanliḳlirinimu ularning bexioɣa yandurup qüxürdi. Buning bilən Yərubbaalning ooɣli Yotam eytḳan lənət ularning üstigə kəldi.

□ **9:46 «Xəkəm munaridiki adəmlər… buni anglap, Berit degən butning ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi» —** bu ayətkə ḳarioɣanda «Xəkəm munari» Xəkəm xəḫiridin ayrim tursa kerək. Mumkinqiliki barki, u «Bəyt-Millo» degən jayoɣa ohxaxtur (9:20-ayəttə hatiriləngən lənətni kərüng). ■ **9:53** 2Sam. 11:21

10

Tola wə Yairning «ḩakim» boluxi

1 Abimələktin keyin Issakar ḳəbilisidin bolƣan Dodoning nəwrisi, Puaḩning oƣli
Tola degən kixi Israilni ḳutḳuzuxḳa turdi; u Əfraimning taƣliridiki Xamir degən
jayda turatti;
2 u Israilƣa yigirmə üq yil ḩakim bolup aləmdin ɵtti wə Xamirda dəpnə ḳilindi.
3 Uningdin keyin Gileadliḳ Yair turdi; u Israilƣa yigirmə ikki yil ḩakim boldi.
4 Uning ottuz oƣli bolup, ular ottuz təhəygə minip yürətti. Ular ottuz xəḩərgə
igidarqiliḳ ḳilatti; bu xəḩərlər Gilead yurtida bolup, ta bügüngiqə «Yairning kəntliri»
dəp atalmaḳta. □
5 Yair wapat bolup, Kamonda dəpnə ḳilindi.

Israilning yənə gunaḩḳa petixi

6 Lekin Israillar yənə Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ḳilip, Baal bilən
Axəraḩ butliriƣa bax urup, xundaḳla Suriyəning ilaḩliri, Zidondikilərning ilaḩliri,
Moabning ilaḩliri, Ammoniylarning ilaḩliri wə Filistiylərning ilaḩlirining ibaditigə
kirip, Pərwərdigarni taxlap, uningƣa ibadəttə bolmidi. □ ■
7 Xuning bilən Pərwərdigarning ƣəzipi Israilƣa ḳozƣilip, ularni Filistiylərning wə
Ammoniylarning ḳoliƣa taxlap bərdi. □
8 Bular bolsa xu yili Israillarni ḳattiḳ besip əzdi; andin ular Iordan dəryasining
məxriḳ təripidə Amoriylarning zeminidiki Gileadta olturuxluḳ barliḳ Israil həlḳigə
on səkkiz yilƣiqə zulum ḳildi. □
9 Ammoniylar yənə Iordan dəryasidin ɵtüp, Yəḩuda, Binyamin wə Əfraim jəmətigə
ḳarxi ḩujum ḳildi: xuning bilən pütkül Israil ḳattiḳ azablandi.
10 Xuning bilən Israillar Pərwərdigarƣa pəryad ḳilip: — Biz sanga gunaḩ ḳilduḳ, ɵz
Hudayimizni taxlap, Baal butlirining ḳulluḳiƣa kirip kəttuḳ, dedi.
11 Pərwərdigar Israillarƣa: — Mən silərni misirliḳlardin, Amoriylardin, Ammoniy-
lardin wə Filistiylərdin ḳutḳuzƣan əməsmidim?
12 Zidoniylar, Amaləklər wə Maonlar kelip silərgə zulum ḳilƣinida, Manga pəryad
ḳilƣininglarda silərni ularning ḳolidin ḳutḳuzƣan əməsmidim?
13 Xundaḳtimu, silər yənə Meni taxlap, yat ilaḩlarning ḳulluḳiƣa kirdinglar. Mən
silərni əmdi ḳutḳuzmaymən! ■
14 Əmdi berip ɵzünglar talliƣan ilaḩlarƣa pəryad ḳilinglar, ḳiyinqiliḳḳa ḳalƣan
qeƣinglarda xular silərni ḳutḳuzsun, — dedi.
15 Əmma Israillar Pərwərdigarƣa yalwurup: — Biz gunaḩ ḳilduḳ! Əmdi
nəziringgə nemə yahxi kɵrünsə bizgə xundaḳ ḳilƣin, bizni pəḳət muxu bir ḳetimla
ḳutḳuzuwalƣaysən! — dedi.
16 Xuning bilən Israil yat ilaḩlarni ɵz arisidin qiḳirip taxlap, Pərwərdigarning
ibaditigə kirixti; *Pərwərdigar* Israilning tartiwatḳan azab-oḳubətlirini kɵrüp, kɵngli
yerim boldi.

Oƣerip adəmning sərdar boluxi — Yəftaḩ

17 Xu waḳitta Ammoniylar toplinip Gileadta qedirgaḩ tikti; Israillarmu yiƣilip kelip
Mizpaḩƣa qüxüp qedirgaḩ tikti.

□ **10:4 «Yairning kəntliri»** — yaki «Ḩawwot-Yair». □ **10:6 «Suriyə»** — ibraniy tilida «Aram». ■ **10:6** Ḩak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1 □ **10:7 «... Ammoniylarning ḳoliƣa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «...Ammoniylarning ḳoliƣa setip bərdi». □ **10:8 «... Iordan dəryasining məxriḳ təripidə»** — ibraniy tilida «... Iordan dəryasining u təripidə». ■ **10:13** Ḳan. 32:15; Yər. 2:13

18 Gileadtiki həlkning qongliri əzara: — Kim Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa baxlamqi
bolsa, u barlik Gileadttikilərgə bax bolidu, dedi.■

11

1 Xu qaoɣda Gileadlik Yəftaḫ degən kixi batur palwan idi. U bir paḫixə ayalning ooɣli
bolup, Gileadtin tərəlgənidi. □ ■
2 Lekin Gileadning əz ayali uningɣa birnəqqə ooɣul bala tuoɣup bərgənidi; bu ayaldin
tuoɣuloɣan ooɣulliri qong boloɣanda Yəftaḫni əydin ḳooɣlap: — Sən baxḳa hotundin
boloɣan ooɣul boloɣaqḳa, atimizning əyidin miraskа igə bolmaysən, — dedi.
3 Xuning bilən Yəftaḫ ḳerindaxliridin ḳeqip, Tob degən zeminda turup ḳaldi. Xu
yərdə birmunqə bikar tələplər Yəftaḫning ətrapiɣa bir-birləp yioɣildi. Ular uning
bilən kirip-qikip yürətti.□
4 Əmma birnəqqə wakit ətkəndə Ammoniylar Israil bilən soḳuxḳa qikti.
5 Ammoniylar Israiloɣa ḫujum ḳiloɣanda Gileadning akṣakalliri Yəftaḫni Tob zemini-
din elip kəlməkqi bolup uning yenioɣa bardi.
6 Ular berip Yəftaḫḳa iltija ḳilip: — Bizning Ammoniylar bilən urux ḳiliximiz üqün
sən kelip bizgə sərdar bolup bərgin, — dedi.
7 Yəftaḫ Gileadning akṣakallirioɣa jawabən: — Silər meni əq kərüp atamn-
ing jəmətidin ḫəydiwətkənidinglaroɣu, əmdi bexinglaroɣa balayi'apət qüxkəndə
ḳandakṣigə mening ḳeximoɣa kelip ḳaldinglar, — dedi.
8 Gileadning akṣakalliri Yəftaḫḳa: — Durus, lekin seni biz bilən billə berip
Ammoniylaroɣa ḳarxi jəng ḳilip, Gileadta ḫəmmə olturuwatḳanlaroɣa bax bolsun
dəp, ḳexingoɣa kəlduk, — dedi.
9 Yəftaḫ Gileadning akṣakalliridin: — Əgər silər meni Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa
yandurup baroɣininglarda, Pərwərdigar ularni mening ḳolumoɣa tapxursa, mən
silərgə bax bolamdimən? — dəp soridi.
10 Gileadning akṣakalliri Yəftaḫḳa jawab berip: —Eytḳiningdək ḳilmisak,
Pərwərdigar Özi arimizda guwaḫ bolup ḫəküm qikarsun! — dedi.
11 Buni anglap Yəftaḫ Gileadning akṣakalliri bilən bardi; həlk uni əzlirigə ḫəm
bax ḫəm sərdar ḳilip tiklidi. Yəftaḫ Mizpaḫoɣa baroɣanda ḫəmmə səzlirini
Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi.□

Yəftaḫning tarihtin dərs berixi

12 Andin Yəftaḫ Ammoniylarning padixaḫioɣa əlqilərni əwətip, uningdin: — Mening
zeminimoɣa besip kirip, mən bilən soḳuxuxḳa məndə nemə ḫəkḳing bar idi? — dəp
soridi.
13 Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqilirigə jawab berip: — Qünki Israillar
Misirdin qikip kəlgəndə ular Arnon dəryasidin tartip *ximaldiki* Yabbok eḳinioɣiqə wə
oɣərbtə Iordan dəryasioɣiqə mening zeminimni bulap igiliwaloɣanidi. Əmdi sən bu
yərlərni tinqlik bilən manga yandurup bər! — dedi.
14 Yəftaḫ əlqilərni Ammoniylarning padixaḫining ḳexioɣa yənə əwətip

---

■ **10:18** Ḫak. 11:6, 9, 10, 11 □ **11:1** « ***Yəftaḫ*** bir paḫixə ayalning ooɣli bolup, Gileadtin tərəlgənidi» — Yəftaḫning atisi Gilead Manassəḫning nəwrisi Gilead əməs, əlwəttə («Qəl.» 26:29). Lekin u Gileadtikilər arisida ularning qonglirining biri bolsa kerək. «Gilead» (mənisi «taxlik rayon») degən jay heli burunla xu nam bilən tonuloɣan (məsilən «Yar.» 31:21). Manassəḫning nəwrisi Gileadḳa xu yərning namini isim ḳilip ḳoyoɣan ohxaydu; keyin uning əjdadliri dərwəḳə xu rayonda olturaḳlaxti. ■ **11:1** Ibr. 11:32 □ **11:3 «... qikip-kirip yürətti»** — ibraniy tilida bu ibarə bəlkim bulangqilik ḳilixḳa qikixni kərsitixi mumkin. □ **11:11 «...ḫəmmə səzlirini Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḫəmmə ixlarni Pərwərdigarning aldida yürgüzətti».

15 uningƣa: — Yəftaḫ səz ḳilip mundaḳ dəydu: «Israil nə Moabning zeminini nə
Ammonning zeminini igilimidi, ■
16 bəlki ular Misirdin qiḳip kəlgəndə qəl-bayawanda mengip Ḳizil dengizdin ətüp,
andin Ḳadəx degən jayƣa yetip kəlgənidi;
17 xu qaƣda Israilliḳlar Edom padixaḫining ḳexiƣa əlqilər əwətip: «Zeminliridin
kesip ətüwelixḳa ijazət bərgəyla» dəp soriwidi, Edom padixaḫi unimiƣanidi.
Xuning bilən ular Moab padixaḫining ḳexiƣa *iltija bilən* əlqilərni əwətsə, umu
ḳoxulmiƣanidi. Xu səwəbtin Israillar Ḳadəxtə turup ḳalƣan; ■
18 andin ular qəl-bayawan bilən mengip Edom zemini bilən Moab zeminini aylinip
ətüp, Moab zeminining xərḳ təripidin kelip, ahirida Arnon dəryasining xu ḳetida
qedir tikti. Ular Moabning qegrisi iqigə kirmidi; qünki Arnon dəryasi Moabning
qegrasidur.
19 Andin Israil Amoriylarning padixaḫi Siḫonƣa, yəni Ḥəxbonning padixaḫining
ḳexiƣa əlqilərni əwətip: «Bizning zeminlirining iqidin ətüp əz jayimizƣa beriwelix-
imizƣa ijazət bərgəyla» — dedi.■
20 Lekin Siḫon Israilƣa ixənq ḳilalmay, yurtidin ətkili ḳoymidi; u bəlki həlḳlirining
ḥəmmisini yiƣip, Jaḥzaḫ degən jayƣa qüxüp qedirgaḫ tikip, Israil bilən uruxti.
21 Əmma Israilning Hudasi Pərwərdigar Siḫonni barliḳ həlḳi bilən ḳoxup Israilning
ḳoliƣa tapxurdi, Israillar ularni urup ḳirdi. Andin Israil xu yərdə olturuxluḳ
Amoriylarning ḥəmmə zeminini igilidi.
22 Arnon dəryasidin tartip Yabbok eḳiniƣiqə, qəl-bayawandin tartip Iordan
dəryasiƣiqə Amoriylarning pütkül zeminini igilidi. ■
23 Israilning Hudasi Pərwərdigar Amoriylarni Əz həlḳi boloƣan Israilning aldidin
ḳooƣlap qiḳardi, əmdi sən xu yurtḳa igə bolmaḳqimusən?
24 Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə əzüng igə boldungƣu? Xuningƣa
ohxax Pərwərdigar Hudayimiz aldimizdin ḥəydəp qiḳiriwətkən həlḳning yerigə
bolsa, bizmu xuningƣa igə bolimiz.□
25 Əmdi sən dərwəḳə Moabning padixaḫi boloƣan Zipporning ooƣli Balaḳtinmu
küqlükmu? U ḳaqan Israil bilən tirkəxkən yaki Israil bilən jəng ḳilixḳa jür'ət ḳiloƣan?
■
26 Yənə kelip, Israil Ḥəxbon wə uningƣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda, Aroər wə
uningƣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda ḥəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ
xəḥərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoƣan waḳitlarda, nemixḳa silər xu yərlərni
ḳayturuwalmidinglar?□
27 Xunga mən sanga gunaḫ ḳilmidim, bəlki manga tajawuz ḳilip, yamanliḳ ḳiloƣuqi
sən əzüngdursən. Birdinbir adalət qiḳarƣuqi Pərwərdigar Əzi bügün Israillar bilən
Ammoniylarning otturisida ḥəküm qiḳarsun!» — dedi.
28 Lekin Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqi əwətip eytḳan səzlirini tingx-
imidi.

Yəftaḫning ḳəsəm ḳilixi

29 Xu waḳitta Pərwərdigarning Roḫi Yəftaḫning üstigə qüxüp, u *ḳuwwətlinip* Gilead
bilən Manassəḫlərning yurtidin ətüp Gileadtiki Mizpaḫḳa berip, andin Gileadtiki
Mizpaḫdin Ammoniylar tərəpkə mangdi.

■ **11:15** Qəl. 21:13; Ḳan. 2:9, 19 ■ **11:17** Qəl. 20:17 ■ **11:19** Qəl. 21:22; Ḳan. 2:26 ■ **11:22** Ḳan. 2:36
□ **11:24 «Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə əzüng igə boldungƣu?»** — Yəftaḫning «ilaḫing Ḳemox» degini ḥərgizmu Ḳemoxni ḥəḳiḳətən «bir huda» dəp etirap ḳiloƣini əməs, əlwəttə. U pəḳət ixlarni Ammoniylarning padixaḫining kəzḳarixi boyiqə bayan ḳilidu, halas. 27-ayətni kərüng. ■ **11:25** Qəl. 22:2
□ **11:26 «Israil Ḥəxbon … ḥəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ xəḥərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoƣan waḳitlarda»** — bu «300 yil»ning ḳandaḳ ḥesablanƣanliḳini «ḳoxumqə səz»imizdin kərüng.

30 Xu qaoʏda Yəftaḫ Pərwərdigaroʏa ḳəsəm iqip: — Əgər Sən dərwəḳə Ammoniylarni ḳolumoʏa tutup bərsəng,
31 undaḳta mən Ammoniylarning ḳexidin tinq-aman yenip kəlginimdə, өyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini Pərwərdigaroʏa ataloʏan bolidu, mən uni köydürmə ḳurbanliḳ ḳilimən, — dedi.□
32 Xuning bilən Yəftaḫ qiḳip Ammoniylar bilən soḳuxḳili ular tərəpkə өtti; Pərwərdigar ularni uning ḳolioʏa tapxurdi.
33 Xuning bilən u Aroərdin tartip Minnitḳiqə ularni ḳattiḳ urup ḳirip, yigirmə xəḫərni elip, Abəl-Ḳeramimoʏiqimu yetip bardi. Buning bilən Ammoniylar Israiloʏa boysunduruldi.
34 Andin Yəftaḫ Mizpaḫḳa ḳaytip өyigə kəlgəndə өz ḳizi dap qelip ussul oynap uning aldioʏa kərüxkili qiḳti. Bu uning yaloʏuz ḳizi bolup, uningdin baxḳa ḫeq ooʏul-ḳizi yoḳ idi.
35 U uni kərgəndə өz iginlirini yirtip: — Aḫ, aḫ, mening ḳizim! Sən meni intayin yaman ḫaloʏa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding; qünki mən Pərwərdigaroʏa aoʏzimni eqip, eytḳan gepimdin yeniwalalmaymən, — dedi.□
36 Ḳizi uningoʏa: — Əy ata, Pərwərdigaroʏa aoʏzingni eqip wədə ḳiloʏan bolsang, aoʏzingdin qiḳḳini boyiqə, manga xuni ḳiloʏin; qünki Pərwərdigar sening düxmənliring boloʏan Ammoniylardin intiḳamingni elip bərdi, — dedi.
37 Andin u atisioʏa yənə: — Mening xu iltimasimni ḳobul kərginki, manga ikki aylik məḫlət bərsəng; mən ḳiz dostlirim bilən berip taoʏlarda yürüp, ḳizliḳim üqün matəm tutuwalay, — dedi.□
38 Atisi jawab berip: — Baroʏin, dedi. Uningoʏa ikki aylik məḫlət berip dalaoʏa əwətti. U berip, ḳiz dostlirini elip taoʏlaroʏa qiḳip, ikki ayoʏiqə өzining ḳiz peti ḳaloʏinioʏa aḫzar kətürüp yioʏlap yürdi.
39 Xundaḳ boldiki, u ikki aydin keyin atisining ḳexioʏa yenip kəlgəndə, atisi uning üstigə ḳiloʏan ḳəsimini bəja kəltürdi. Bu ḳiz bolsa ḫeq ər kixigə yeḳinlaxmioʏanidi. Xuning bilən Israilda xundaḳ bir өrp-adət pəyda boldiki, □
40 ḫər yili Israilning ḳizliri өydin qiḳip Yəftaḫning ḳizini tət kün əsləp hatiriləydioʏan boldi.□

12

Israilda ḫəsəthorluḳ tüpəylidin jedəl pəyda boluxi

1 Lekin Əfraimiylar bolsa toplixip Zafon tərəpkə өtüp Yəftaḫḳa soal ḳoyup: — Sən Ammoniylar bilən jəng ḳiloʏili baroʏiningda nemixḳa bizni billə berixḳa qaḳirmaysən? Əmdi biz өyüngni өzüng bilən ḳoxup otta köydürüwetimiz, — dedi.□ ■
2 Yəftaḫ ularoʏa jawab berip: — Mən bilən həlḳim Ammoniylaroʏa ḳarxi ḳattiḳ jəng ḳiliwatḳanda, silərni qaḳirsam, meni ularning ḳolidin ḳutḳuzmidinglar.

□ **11:31 «…. өyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini…»** — Yəftaḫning muxu yərdə kəzdə tutḳini əslidə insan əməs, bəlki birər qarpay bolsa kerək. □ **11:35 «Sən meni intayin yaman ḫaloʏa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding»** — ibraniy tilida: «Sən meni bək pəskə qüxürdung, meni parakəndə ḳiloʏuqilarning biri bolup qiḳting». □ **11:37 «…ḳizliḳim üqün matəm tutuwalay»** — demək, өy-oqaḳsiz, pərzəntsiz bolup bu dunyadin ketidioʏini üqün. □ **11:39 «…atisi *Yəftaḫ* uning üstigə ḳiloʏan ḳəsimini bəja kəltürdi»** — Yəftaḫ өz ḳizini ḳurbanliḳ ḳildimu? Yaki bu səzlərning baxḳa mənisi barmu? «Ḳoxumqə səz»imizdə alimlarning pikirliri tooʏruluḳ azraḳ mulaḫizə yürgüzimiz. □ **11:40 «…Yəftaḫning ḳizini tət kün əsləp hatiriləydioʏan boldi»** — yaki «… Yəftaḫning ḳizini tət kün əsləp matəm tutidioʏan boldi». □ **12:1 «…Zafon tərəpkə өtüp…»** — yaki «ximal tərəpkə өtüp…». ■ **12:1** Ḫak. 8:1

3 Silərning kelip meni ḳutḳuzmaydioŋanliḳinglarni kərüp, jenimni alḳinimoŋa elip ḳoyup, Ammoniylaroŋa ḥujum ḳilixḳa atlandim, Pərwərdigar ularni ḳolumoŋa tapxurdi. Əmdi silər nemixḳa bügün kelip manga ḥujum ḳilmaḳqisilər? — dedi.□
4 Lekin Əfraimlar Gileadlarni *ḥaḳarətləp*: — Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə Manassəḥning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər, halas! — dedi. Xuning bilən Yəftaḥ barliḳ Gileadtikilərni yioŋip Əfraim bilən soḳuxti. Ular Əfraimlarni urup ḳirip məoŋlup ḳildi. □
5 Andin Gileadtikilər Iordan dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni ətküzmidi. Xundaḳ boldiki, Əfraimliḳ birər ḳaqḳon keqikkə kelip: — Meni ətkili ḳoyoŋin, desə Gileadtikilər uningdin: — Sən Əfraimiymu? — dəp soraytti. U kixi «yaḳ» desə, □
6 ular uningoŋa: — «Xibolət» degin! — dəytti. Əgər u kixi natooŋra tələppuz ḳilip «sibolət» dəp jawab berip ḳalsa, ular uni tutup Iordan dəryasining keqikining yenida əltürüwetətti. Xu tərixidə xu waḳitta ḳirix ikki mingqə Əfraimiy əltürüldi.□
7 Yəftaḥ altə yil Israiloŋa ḥakim boldi. Andin Gileadliḳ Yəftaḥ aləmdin ətüp, Gilead xəḥərlirining biridə dəpnə ḳilindi.

Ibzanning ḥakim boluxi

8 Uningdin keyin Bəyt-Ləḥəmlik Ibzan Israiloŋa ḥakim boldi.
9 Uning ottuz ooŋli, ottuz ḳizi bolup, ottuz ḳizini sirtḳa ərgə berip, sirttin ottuz ḳizni ooŋullirioŋa elip bərdi. U yəttə yiloŋiqə Israiloŋa ḥakim boldi. □
10 Andin Ibzan ölüp, Bəyt-Ləḥəmdə dəpnə ḳilindi.

Elon wə Abdonning ḥakim boluxi

11 Uningdin keyin Zəbulun ḳəbilisidin boloŋan Elon Israiloŋa ḥakim bolup, on yil Israilda ḥəküm sürdi.
12 Andin Zəbulun ḳəbilisidin boloŋan Elon ölüp, Zəbulun zeminidiki Ayjalon degən jayda dəpnə ḳilindi.
13 Uningdin keyin Piratonluḳ Ḥillələning ooŋli Abdon Israiloŋa ḥakim boldi.
14 Uning ḳirix ooŋli wə ottuz nəwrisi bar idi. Ular yətmix exəkkə minip mangatti. U Israiloŋa səkkiz yil ḥakim boldi. ■
15 Andin Piratonluḳ Ḥillələning ooŋli Abdon ölüp, Əfraim zeminida, Amaləklərning taoŋliḳ rayonidiki Piraton degən jayda dəpnə ḳilindi.

13

Ximxonning tuoŋuluxi

1 Lekin Israillar Pərwərdigarning nəzirdə yənə rəzil boloŋanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni ḳirix yiloŋiqə Filistiylərning ḳolioŋa taxlap ḳoydi.■

□ **12:3 «…ḥujum ḳilixḳa atlandim»** — ibrabiy tilida «…ḥujum ḳilixḳa ettüm». Məlum bir dərya-əstəngdin ətkən bolsa kerək. □ **12:4 «Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə Manassəḥning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər, halas!»** — Gileadlar əslidə Manassəḥ ḳəbilisidin kelip qiḳḳanidi. □ **12:5 «Andin Gileadtikilər Iordan dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni ətküzmidi»** — yaki «Andin Gileadtikilər Əfraimning udulidiki Iordan dəryasining keqiklirini tosuwaldi». □ **12:6 «Xibolət»** —Bu səzning mənisi «eḳin» yaki «kəlkün» bolup, muxu waḳitlarda pəḳət keqikkə yətkən adəmlərning tələppuzini sinax üqün ixlitilgən, halas. Roxənki, Əfraimiylar adəttə «x»ning tələppuzini qiḳaralmaytti. **«Sibolət»** — buning mənisi «buoŋday baxiḳi». □ **12:9 « *Ibzanning* ottuz ooŋli, ottuz ḳizi bolup…»** — roxənki, Ibzan Yəftaḥḳa ohximaytti, u kəp ayallik boloŋanidi. ■ **12:14** Ḥak. 10:4 ■ **13:1** Ḥak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6

2 Xu qaoɣda Zoreaḫ degən jayda, Dan jəmətidin boloɣan, Manoaḫ isimlik bir kixi bar
idi. Uning ayali tuoɣmas bolup, ḫeq balisi yoḳ idi.
3 Pərwərdigarning Pərixtisi bu ayaloɣa ayan bolup uningoɣa: — Mana, sən tuoɣmas
boloɣining üqün bala tuoɣmiding; lekin əmdi sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən.
4 Əmma sən səgək bolup, xarab yaki küqlük ḫarak iqmə, ḫeq napak nərsinimu
yemigin. ■
5 Qünki mana, sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən. Bu bala anisining ḳorsikidiki
qaoɣdin tartip Hudaoɣa ataloɣan «nazariy» bolidioɣini üqün, uning bexioɣa ḫərgiz
ustira selinmisun. U Israilni Filistiylərning ḳolidin ḳutḳuzux ixini baxlaydu, —
dedi.□ ■

6 Ayal erining ḳexioɣa berip, uningoɣa: — Mana, Hudaning bir adimi yenimoɣa kəldi;
uning turki Hudaning Pərixtisidək, intayin dəḫxətlik ikən; lekin mən uningdin:
«Nədin kəlding» dəp sorimidim, umu əz nam-xəripini manga dəp bərmidi. □
7 U manga: — «Mana, sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən; u bala anisining
ḳorsikidiki qaoɣdin tartip əlidioɣan künigiqə Hudaoɣa ataloɣan bir nazariy bolidioɣan
boloɣaqḳa, əmdi sən xarab yaki küqlük ḫarak iqmə wə ḫeq napak nərsinimu
yemigin» dedi, — dedi.
8 Buni anglap Manoaḫ Pərwərdigaroɣa dua ḳilip: — Aḫ Rəbbim, Sən bu yərgə
əwətkən Hudaning adimi bizgə yənə kelip, tuoɣulidioɣan balioɣa nemə ḳiliximiz
kerəklikini əgitip ḳoysun, dəp iltija ḳildi.
9 Huda Manoaḫning duasini anglidi; ayal etizlikta oltuoɣinida, Hudaning Pərixtisi
yənə uning ḳexioɣa kəldi. Əmma uning eri Manoaḫ uning ḳexida yoḳ idi.
10 Andin ayal dərḫal yügürüp berip, erigə həwər berip: — Mana, ḫeliḳi küni yenimoɣa
kəlgən adəm manga yənə kəründi, dewidi,
11 Manoaḫ dərḫal ḳopup ayalining kəynidin mengip, u adəmning ḳexioɣa kelip: —
Bu ayaloɣa kelip səz ḳiloɣan adəm sənmu? — dəp soriwidi, u jawabən: — Xundaḳ,
məndurmən, dedi.
12 Manoaḫ uningoɣa: — Eytḳan səzliring bəja kəltürülgəndə, bala ḳaysi təriḳidə qong
ḳilinixi kerək, u nemə ixlarni ḳilidu? — dəp soridi.
13 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Mən bu ayaloɣa eytḳan
nərsilərning ḫəmmisidin u ḫezi bolup əzini tartsun;
14 u üzüm telidin qiḳḳan ḫeqḳandaḳ nərsidin yemisun, xarab yaki küqlük ḫarak
iqmisun, ḫeq napak nərsilərdin yemisun; mən uningoɣa barliḳ əmr ḳiloɣinimni
tutsun, dedi.
15 Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisigə: — Iltipat ḳilip, kətməy tursila, əzlirigə bir
ooɣlaḳ təyyarlayli, dewidi,
16 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Sən Meni tutup ḳalsangmu,
Mən neningdin yeməymən; əgər sən birər kəydürmə ḳurbanliḳ sunmaḳqi bolsang,
uni Pərwərdigaroɣa atap sunuxung kerək, dedi (uning xundaḳ deyixining səwəbi,
Manoaḫ uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilmigənidi).
17 Andin Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisidin: — Əzlirining nam-xəripi nemidu?
Eytip bərgən bolsila, səzliri əməlgə axuruloɣinida, siligə ḫərmitimizni bildürəttuḳ,
— dedi.
18 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa jawabən: — Namimni sorap ḳaldingoɣu?

■ **13:4** Qəl. 6:2, 3 □ **13:5 «Nazariy»** — Hudaning yolioɣa alaḫidə ataloɣan bir kixi. Ular tooɣruluḳ «Qəl.» 6-bab wə izaḫatlarni kərüng. ■ **13:5** Qəl. 6:5; 1Sam. 1:11 □ **13:6 «Hudaning Pərixtisidək»** — ayal kərgən muxu Pərixtining «Hudaning pərixtisi» yaki «Pərwərdigarning Pərixtisi» (demək, Məsiḫ) degən zatning əzi («Təbirlər»imizni wə keyinki 16-ayətni kərüng).

Mening namim karamət tilsimattur, — dedi.□
19 Xuning bilən Manoaḫ ooɣlaḳ bilən axliḳ ḫədiyəsini elip berip uni ḳoram taxning üstidə Pərwərdigarɣa atap sundi. Pərwərdigarning Pərixtisi ularning kəz aldida ajayip karamət bir ixni ḳilip kərsətti; Manoaḫ wə ayali ḳarap turdi.
20 Xundaḳ boldiki, ot yalḳuni ḳurbangaḫtin asmanɣa kətürülgəndə, Pərwərdigarning Pərixtisimu ḳurbangaḫtin qiḳḳan ot yalḳuni iqidə yuḳiriɣa qiḳip kətti. Manoaḫ bilən ayali buni kərüp, əzlirini yərgə taxlap yüzlirini yərgə yeḳip düm yatti.
21 Xuningdin keyin Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa wə uning ayaliɣa ḳayta kərünmidi. Manoaḫ xu waḳitta uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bildi.
22 Andin Manoaḫ ayaliɣa: — Mana, biz qoḳum əlimiz, qünki biz Hudani kərduḳ! — dedi.■
23 Lekin ayali uningɣa jawab berip: — Əgər Pərwərdigar bizni əltürüxkə layiḳ kərgən bolsa, undaḳta u kəydürmə ḳurbanliḳ bilən axliḳ ḫədiyəni ḳolimizdin ḳobul ḳilmiɣan bolatti, bu ixnimu kərsətmigən bolatti wə xundaḳla bundaḳ səzlərni bizgə eytmiɣan bolatti, — dedi.
24 Xu ixtin keyin ayal bir ooɣul tuɣdi, uning ismini Ximxon ḳoydi. Bu bala əsüp, qong boldi wə Pərwərdigar uni bərikətlidi.□ ■
25 Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisidiki Maḫanəḫ-Danda Pərwərdigarning Roḫi uningɣa əz təsirini kərsitixkə baxlidi.□

14

Ximxonning Filistiy bir ḳizni əmrigə almaḳqi boluxi

1 Bir waḳitta, Ximxon Timnaḫḳa qüxüp, u yərdə bir ḳizni kərdi; u Filistiy ḳizliridin biri idi. □
2 U xu yərdin qiḳip ata-anisining yeniɣa ḳaytip: — Mən Timnaḫda Filistiy ḳizliridin birini kərdüm, uni manga hotunluḳḳa elip beringlar, — dedi.
3 Biraḳ ata-anisi uningɣa: — Ḳerindaxliringning ḳizlirining iqidə yaki bizning pütkül ḳowmimizning arisidin sanga bir ḳiz qiḳmasmu? Nemixḳa hətnisiz boloɣan Filistiylərning ḳexiɣa berip, ulardin hotun almaḳqi bolisən? — dedi; əmma Ximxon atisiɣa: — Uni manga elip bərgin, qünki u manga bək yaḳti, — dedi.□
4 Uning ata-anisi bu ixning Pərwərdigar təripidin boloɣinini bilmidi. Qünki Filistiylər xu qaɣda Israil üstidin ḫəküm sürüp turɣan boloɣaqḳa, U Filistiylərgə taḳabil turuxḳa pursət yaratmaḳqi idi.□
5 Əmdi Ximxon ata-anisi bilən Timnaḫḳa qüxti; ular Timnaḫdiki üzümzarliḳlariɣa yetip kəlgəndə, mana bir yax xir ḫərkirigən peti uningɣa etildi.

□ **13:18 «Namimni sorap ḳaldingɣu? Mening namim karamət tilsimattur» —** Manoaḫ əz duasiɣa jawabən kəlgən Pərwərdigarning Pərixtisini insan dəp oylaydu. «Karamət tilsimat» degən muxu süpət ibraniy tilida («pələ») pəḳət Hudaning Əzini yaki uning ḳiloɣan ixlirini süpətləx üqün ixlitilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Ḳan. 5:26; Ḫak. 6:22, 23 □ **13:24 «Ximxon» —** «ḳuyaxtək (küqlük)» yaki «roxən, parliḳ adəm». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25 «Maḫanəḫ-Dan» —** yaki «Danning bargaḫi». □ **14:1 «Timnaḫ» —** yaki «Timnataḫ». □ **14:3 «bizning pütkül ḳowmimizning arisidin...» —** ibraniy tilida «mening pütkül ḳowmim arisidin...». □ **14:4 «...yaratmaḳqi idi» —** ibraniy tilidiki muxu səz adəttə «izdiməkqi idi» degənni bildüridu. Mumkinqiliki barki, Hudaning Roḫi Ximxonni tezrək Filistiylərgə ḫujum ḳilixḳa ḳozɣiɣini bilən, lekin u Hudaning Roḫining xu türtkisigə tehiqə etiwar ḳilmaywatatti.

6 Xuan Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u ḳolida ḫeqnemə bolmioɣan ḫaləttə xirni tutup, uni ooɣlaḳni yirtḳandək yirtip titma-titma ḳiliwətti. Lekin u bu
ixni ata-anisioɣa demidi. □
7 Andin u *Timnaḫḳa* qüxüp, u ḳiz bilən paranglaxti, u ḳiz Ximxonoɣa bək yarap kətti.
8 Birməzgildin keyin u ḳizni elip kelix üqün ḳayta baroɣanda, xirning ölükini kərüp
baḳay dəp yoldin burulup ḳariwidi, mana xirning iskilitining iqidə bir top ḫəsəl
ḫəriliri bilən ḫəsəl turatti.
9 U ḫəsəldin oqumioɣa elip yəp mangdi; ata-anisining yenioɣa kəlgəndə, ularoɣimu
bərdi, ularmu yedi, lekin özining ḫəsəlni xirning iskilitining iqidin elip kəlginini
ularoɣa demidi.
10 Uning atisi *uningoɣa ḫəmraḫ bolup* qüxüp ḳizning öyigə kəldi, u yərdə Ximxon bir
ziyapət bərdi, qünki burundinla toy ḳilidioɣan yigitlər xundaḳ ḳilidioɣan rəsm-ḳaidə
bar idi.
11 Ular Ximxonni kərüp, uningoɣa ḫəmraḫ boluxḳa ottuz yigitni tepip kəldi; ular
uningoɣa ḫəmraḫ boldi. □
12 Ximxon ularoɣa: — Mən silərdin bir tepixmaḳ soray, əgər silər ziyarət ḳilinidioɣan
yəttə kün iqidə uning mənisini manga dəp berəlisənglar, mən silərgə ottuz danə
kanap köynək bilən ottuz yürüx egin berimən;
13 əgər uni yexip berəlmisənglar, silər manga ottuz danə kanap köynək bilən ottuz
yürüx egin beringlar, — dedi. Ular uningoɣa: — Maḳul, undaḳ bolsa tepixmiḳingni
eytḳin, ḳeni anglayli, — dedi.
14 U ularoɣa: — Yeyilidioɣini yegüqining iqidin qiḳti; tatliḳ küqtünggürning iqidin
qiḳti, *bu nemə*? — dedi. Ular üq küngiqə bu tepixmaḳni tapalmidi.
15 Yəttinqi küni xundaḳ boldiki, ular Ximxonning ayalining ḳexioɣa berip: — Sən
eringni aldap-siylap, tepixmaḳning mənisini bizgə eytip berixkə maḳul ḳiloɣin;
bolmisa seni atangning öyi bilən ḳoxup köydürüwetimiz. Silər bizni yoḳsul ḳilixḳa
bu yərgə qaḳioɣanmu?! — dedi.□
16 Ximxonning ayali uning aldida yioɣlap turup: — Sən manga öq, meni pəḳət
söyməysən; sən mening ḳowmimning baliliridin bir tepixmaḳni soriding, əmma
manga mənisini eytip bərmiding, dəp yioɣlioɣili turdi. Ximxon uningoɣa jawabən:
— Mana, mən uni ata-anamoɣimu dəp bərmigən tursam, sanga dəp berəmdim? —
dedi.
17 Ziyapət ötküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi. Xundaḳ boldiki,
yəttinqi küni boloɣanda ayali uni ḳistap turuwaloɣaqḳa, uningoɣa tepixmaḳning
mənisini eytip bərdi. Andin ayal berip öz həlḳining adəmlirigə tepixmaḳning
mənisini dəp bərdi. □
18 Xuning bilən yəttinqi küni kün patmasta, xəḫərning adəmliri uningoɣa jawab
berip: — Ḫəsəldinmu tatliḳi barmu? Xirdinmu küqtünggüri barmu? — dedi.
U ularoɣa jawab berip: — Əgər silər mening inikim bilən yər aoɣdurmioɣan bolsanglar,
tepixmiḳimni ḫərgiz tapalmayttinglar! — dedi.
19 U waḳitta Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxti; u Axkelonoɣa qüxüp,
Axkelondikilərdin ottuz kixini öltürüp, ulardin olja elip, oljidin iginlərni elip kelip,
tepixmaḳning mənisini yexip bərgənlərgə bərdi. Xuningdək Ximxonning oɣəzipi

---

□ **14:6 «Lekin *Ximxon* bu ixni ata-anisioɣa demidi»** — Ximxon «nazariy» boloɣaqḳa, ḫeqḳandaḳ üzümdin boloɣan nərsini yeməsliki kerək idi. Xunga Ximxon üzümzarliḳ bilən mangmay, ata-anisidin ayrilip mangoɣan bolsa kerək. Lekin ata-anisi «nazariy» bolmioɣaqḳa üzümzarliḳtin udul ötsə bolatti. Xu səwəbtin Ximxonning ata-anisi uning xirni öltürginini bilmidi. □ **14:11 «…ottuz yigitni tepip kəldi»** — ximxunning toyida uningoɣa ḫəmraḫ boluxḳa qaḳioɣan bolsa kerək. □ **14:15 «yəttinqi küni…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «tətinqi küni…» deyilidu. □ **14:17 «Ziyapət ötküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi»** — yaki «Ziyapət ötküzülgən yəttə künlük ziyapətning ḳaloɣan waḳtida u uningoɣa (Ximxonoɣa) exiliwelip yioɣlapla turdi».

kelip, ata-anisining өyigə yenip kətti.□
20 Andin Ximxonning ayali Ximxonning ḫəmraḫliridin ḳoldax bolоḳan yigitkə təwə ḳilindi.□

15

Ximxonning Filistiylər bilən ḳarxilixixḳa baxlixi

1 Əmma birnəqqə waḳit өtüp buoḳday orux məzgili kəlgəndə xundaḳ boldiki, Ximxon bir ooḳlaḳni elip өz ayalining өyigə berip: «Mən hotunumning ḳexioḳa uning ḫujrisioḳa kirimən» dedi. Lekin ayalining atisi uni iqkirigə kirixigə yol ḳoymidi.
2 Ḳeynatisi uningoḳa: — Mən ḫəḳiḳətən sizni uningoḳa mutləḳ өq bolup kətti, dəp oylidim; xunga mən uni sizning ḳoldixingizoḳa beriwətkənidim. Ḫalbuki, uning kiqik singlisi uningdin tehimu qiraylikḳu? Uning ornioḳa xuni aloḳan bolsingiz! — dedi.□
3 Əmma Ximxon ularoḳa: — Əmdi mən bu ḳetim Filistiylərgə ziyan yətküzsəm, manga gunaḫ bolmaydu! — dedi.
4 Xuni dəp Ximxon berip üq yüz qilbərini tutup kelip, otḳaxlarni təyyarlap, qilbərilərni jüpləp ḳuyruḳlirini bir-birigə qetip, ikki ḳuyriḳining otturisioḳa birdin otḳaxni asti; □
5 otḳaxlaroḳa ot yeḳip qilbərilərni elip berip, Filistiylərning etizdiki ormioḳan ziraətlirigə ḳoyup bərdi. Xuning bilən u dөwə-dөwə өnqilərni, orulmioḳan ziraətlərni, xundaḳla zəytun baoḳlirinimu kөydürüwətti. □
6 Filistiylər buni kөrüp: Buni kim ḳildi, — dəp sorisa, həlḳ jawab berip: — Timnaḫliḳ adəmning küy'ooḳli Ximxon ḳildi; ḳeynatisi uning ayalini uning ḳoldixioḳa beriwətkini üqün xundaḳ ḳildi, — dedi. Xuning bilən Filistiylər qiḳip, u ayal bilən atisini otta kөydürüwətti.
7 Ximxon ularoḳa: — Silər xundaḳ ḳiloḳininglar üqün, mən silərdin intiḳam almay boldi ḳilmaymən, — dedi.
8 Xuning bilən Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti; andin u berip Etam ḳoram texining өngkiridə turdi.□
9 U waḳitta Filistiylər qiḳip, Yəḫuda yurtida qedir tikip, Leḫi degən jayda yeyildi. □
10 Yəḫudalar bolsa: — Nemixḳa bizgə ḫujum ḳilmaḳqi bolisilər? — dewidi, ular jawab berip: — Biz Ximxonni tutup baoḳlap, u bizgə ḳandaḳ ḳiloḳan bolsa, bizmu uningoḳa xundaḳ ḳilimiz, dəp qiḳtuḳ, — dedi.
11 Xuning bilən Yəḫuda yurtidiki üq ming kixi Etam ḳoram texining өngkirigə qüxüp, Ximxonoḳa: — Sən Filistiylərning üstimizdin ḫөküm sürüwatḳinini bilməmsən? Xuni bilip turup, sən nemixḳa bizgə xundaḳ ḳilding? — dedi. U ularoḳa: — Ular manga ḳiloḳandək, mənmu ularoḳa ḳildim, dəp jawab bərdi.
12 Ular uningoḳa: — Biz seni baoḳlap Filistiylərning ḳolioḳa tapxurup berix üqün kəlduḳ, dewidi, Ximxon ularoḳa: — «Biz өzimiz sanga ḫujum ḳilip өltürməymiz», dəp manga ḳəsəm ḳilinglar, dedi.

□ **14:19 «Axkelon»** — Filistiylərning qong bir xəḫiri. □ **14:20 «ḳoldax boloḳan yigitkə…»** — yaki «өzigə aoḳinə ḳiloḳan yigitkə». □ **15:2 «…uni sizning ḳoldixingizoḳa beriwətkənidim»** — yaki «uni sining aoḳinənggə beriwətkənidim». □ **15:4 «üq yüz qilbərə»** — bəzi tərjimilərdə «üq yüz tülkə» deyilidu. Lekin qilbərilər top bolup yürgəqkə, azraḳ gөxni yəmqük ḳilix bilən ularni tutiwelix tülkilərni tutuwelixtin kөp asan bolidu. □ **15:5 «etizdiki ormioḳan ziraətliri»** — ibraniy tilida «etizdiki ərə turoḳan ziraətliri» — demək, pixay dəp ḳaloḳan ziraətlər. □ **15:8 «Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti»** — ibraniy tilida «Ximxon ularni yota wə paqaḳlirioḳa urup, ularni өltürüwətti». □ **15:9 «Leḫi degən jayda yeyildi»** — yaki «Leḫi degən jayda jənggə səp tüzdi».

13 Ular uningoɣa: — Seni əltürməymiz; pəḳət seni qing baoɣlap, ularning ḳolioɣa
tapxurup berimiz; ḫərgiz əlümgə məḫkum ḳilmaymiz, dəp jawab bərdi. Xuni dəp
ular ikki yengi aroɣamqa bilən uni baoɣlap, ḳoram taxning üstidin elip mangdi.
14 U Leḫigə kəlgəndə, Filistiylər warḳiraxḳiniqə uning aldioɣa yügürüxüp kəldi.
Əmma Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, ḳollirini baoɣlioɣan aroɣamqilar
ot tutaxḳan kəndir yiptək üzülüp, tügüqlər ḳolliridin yexilip kətti.
15 Andin u exəkning yengi bir engək səngikini kərüp, ḳolini uzitipla elip, uning bilən
ming adəmni urup əltürdi.□
16 Ximxon: —
«Exəkning bir engək səngiki bilən adəmlərni əltürüp,
Ularni dəwə-dəwə ḳiliwəttim,
Exəkning bir engək səngiki bilən ming adəmni əltürdüm!» — dedi.□
17 Bularni dəp exəkning engək səngikini taxliwətti. Xuningdək u xu jayoɣa «Ramot-
Leḫi» dəp nam ḳoydi.□
18 U intayin ussap Pərwərdigaroɣa pəryad ḳilip: — Sən Əz ḳulungning ḳoli bilən
bunqə qong nusrətni barliḳḳa kəltürdüng, əmdi mən ḫazir ussuzluḳtin əlüp,
hətnisizlərning ḳolioɣa qüxüp ḳalarmənmu? — dedi.■
19 Xuning bilən Huda leḫidiki azgalni yardi, su uningdin uroɣup qiḳti. Ximxon iqip,
roḫi uroɣup jan kirdi. Bu səwəbtin bu *bulaḳḳa* «Ən-Ḫakkorə» dəp nam ḳoyuldi; ta
bügüngiqə u Leḫida bar.□
20 Ximxon Filistiylərning dəwridə yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi.□

16

Ximxonning məoɣlup boluxi

1 Andin Ximxon Gazaoɣa bardi, u u yərdə bir paḫixə ayalni kərüp, kirip uning bilən
yeḳinqiliḳ ḳildi.
2 Lekin Gazaliḳlar birsining: — Ximxon bu yərgə kəldi, deginini anglap, *xəḫərni*
ḳorxap, keqiqə xəḫərning ḳowuḳida ün qiḳarmay marap turdi wə: Ətə tang
yoruoɣanda uni əltürimiz, — deyixti.
3 Ximxon yerim keqigiqə yatti; andin ornidin turup xəḫər ḳowuḳining ikki ḳanitini
tutup, uni ikki kexiki wə baldaḳ-taḳiḳi bilən ḳoxup, biraḳla ḳomurup, əxnisigə artip
Ḫebronning udulidiki taoɣḳa elip qiḳip kətti.□
4 Keyin u Sorək jiloɣisida olturuxluḳ Dililaḫ isimlik bir ayalni kərüp, uningoɣa axiḳ
bolup ḳaldi.
5 Buni bilip Filistiylərning əmirliri u ayalning ḳexioɣa berip uningoɣa: — Sən uni al-
dap, uning küqtünggürlükining zadi nədin boloɣanliḳini kolap sorap, bizning ḳandaḳ
ḳilsaḳ uni yengələydioɣanliḳimizni, uni baoɣlap boysunduralaydioɣanliḳimizni eytip
bərsəng, biz ḫərbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüx tənggə berimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Dililaḫ Ximxondin: — Sən küqtünggürlüküngning zadi nədin
boloɣanliḳini, xundaḳla ḳandaḳ ḳiloɣanda seni baoɣlap boysunduroɣili bolidioɣanliḳini
eytip bərgin! — dedi.

□ **15:15 «u exəkning yengi bir engək səngikini kərüp…»** — kona səngək boloɣan bolsa, qürüklikidin asanla sunup kətkən bolatti. □ **15:16 «Ularni dəwə-dəwə ḳiliwəttim»** — yaki «Ularni ikki dəwə ḳiliwəttim». Bu xeirdin ḳarioɣanda, Ximxon ikki yaki uningdin kəp ḳetim Filistiylər bilən soḳuxḳan boluxi mumkin. □ **15:17 «Ramot-Leḫi»** — «Leḫining egizliki». ■ **15:18** 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ **15:19 «Ən-Ḫakkorə»** — «pəryad kətürgüqining buliḳi». □ **15:20 «Ximxon …. yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi»** — Ximxonning ḫakim boloɣan waḳti bəlkim Abimələk wə Yəftaḫning ḫəküm sürgən waḳitliri bilən zamandax bolsa kerək; u Pəlestinning oɣərbidə, ular xərḳ wə ximalida ḫəküm sürətti. □ **16:3 «Ḫebronning udulidiki taoɣ»** — bəlkim Gazadin 40 kilometer yiraḳliḳta idi.

7 Ximxon uningoɣa jawabən: — Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi bilən baoɣlisa, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.□
8 Xuning bilən Filistiylərning əmirliri yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqini elip kelip, bu ayaloɣa beriwidi, u bu kiriqlər bilən uni baoɣlap ḳoydi
9 (Dililaḫ birnəqqə adəmni ḫujrida paylap turuxḳa yoxurup ḳoyoɣanidi). U Ximxonoɣa: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi.
U ḳopup kiriqlərni qigə xoyna otta kəyüp üzülüp kətkəndək üzüwətti. Xuning bilən uning küqtünggürlikining siri axkarilanmidi.
10 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən! Əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.□
11 U jawap berip: — Adəmlər meni ḫeq ixlətmigən yengi aroɣamqa bilən baoɣlisa, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
12 Xuning bilən Dililaḫ yengi aroɣamqa elip kelip, uni baoɣlap: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi (əslidə birnəqqə adəm ḫujrida yoxurunup, uni paylap turuxḳanidi). Lekin Ximxon əz ḳolidiki aroɣamqilarni yipni üzgəndək üzüp taxlidi.
13 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Sən ḫaziroɣiqə meni aldapsən, manga yaloɣan eytipsən; əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.
U jawap berip: — Sən mening beximdiki yəttə ərüm qaqni dukandiki ərüx yip bilən ḳoxup ərüp ḳoysangla bolidu, — dedi.□
14 Xuning bilən *Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp*, ḳozuḳḳa baoɣlap ḳoyup uningoɣa: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi. Ximxon uyḳudin oyoɣinip, ərüx yip bilən ḳozuḳni birakla tartip yuliwətti.□
15 Andin ayal uningoɣa: — Manga kənglüng yoḳ turup, ḳandaḳsigə sanga axiḳ boldum, dəysən? Sən meni üq ḳetim aldap, küqtünggürlüküngning nədin boloɣanliḳini manga eytip bərmidingoɣu, — dedi.
16 Uning ḫərküni səzliri bilən uni ḳistaxliri wə yalwuruxliri bilən Ximxonning əlgüdək iqi puxti wə xundaḳ boldiki,
17 u kənglidiki sirini ḳoymay uningoɣa axkara ḳilip: — Mən anamning ḳorsiḳidiki qaoɣdin tartip Hudaoɣa atilip nazariy boloɣinim üqün, beximoɣa ḫərgiz ustira selinip baḳmioɣan; əgər mening qeqim qüxürüwetilsə, küqüm məndin ketip, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
18 Dililaḫ uning əzigə kənglidiki ḫəmmə sirini dəp bərginini kərüp, Filistiylərning əmirlirini qarḳirip kelixkə adəm mangdurup: — «Bu ḳetim silər yənə bir qiḳinglar, qünki Ximxon kənglidiki ḫəmmə sirni manga axkara ḳildi» dedi. Xuning bilən Filistiylərning əmirliri ḳollirioɣa kümüxlərni elip, uning ḳexioɣa qiḳti.
19 Andin Dililaḫ uni əz yotisioɣa yatḳuzup, uhlitip ḳoyup, bir adəmni qaḳirip kirip uning bexidiki yəttə ərüm qaqni qüxürüwətti; xundaḳ ḳilip u Ximxonning bozək ḳilinixini baxlioɣuqi boldi. Ximxon küqidin kətkənidi.
20 U: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dewidi, u uyḳudin oyoɣinip: — Mən ornumdin turup, ilgiriki birḳanqə ḳetimḳidək, boxinip ketimən, dəp oylidi. Lekin u

---

□ **16:7 «Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi bilən baoɣlisa…»** — Ximxon nazariy boloɣaqḳa, «yengi ya kiriqliri» əslidə ölük ḫaywanning jəsitidin elinidioɣini üqün uningoɣa nisbətən «napak» ḫesablinatti. Uning gepi yaloɣan boloɣini bilən, ḫəḳiḳətkə yeḳin idi; uning küqtünggürlüki uning nazariy boloɣanliḳidin boloɣan. Uning «yengi» (baxḳilar ixlətmigən) deyixining səwəbi «Birsi meni xundaḳ yengi kiriqlər bilən baoɣlisa, kiriqlərning meni napak ḳilix təsiri azraḳ bolidu» dəp oylioɣinidin bolsa kerək. □ **16:10 «Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən! ….»** — roxənki, «paylap olturoɣuqilar» baoɣlax usulining nətijisini kütüp əzliri yoxurunoɣan yərdin qiḳmidi. Ximxon əydə Dililaḫ bilən ikkimizla bar, dəp oylaydu. □ **16:13 «dukandiki ərüx yip bilən»** — yaki «dukandiki təg yipi bilən», yəni toḳulmilarning boyioɣa tartiloɣan yipi bilən. □ **16:14 «Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp…»** — muxu səzlərni kona grek nushisidin alduḳ.

Pərwərdigarning özidin kətkinini bilməytti.
21 Xuning bilən, Filistiylər uni tutuwelip, közlirini oyup, Gazaoɣa elip qüxüp, uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi.□
22 Lekin bexidiki qüxürüwetilgən qeqi yənə ösüxkə baxlidi.

Ximxonning xərəplik ḫalda ölüxi wə dəpnə ḳilinixi

23 Keyin, Filistiylərning əmirliri öz ilaḫi boloɣan Dagon üqün qong bir ḳurbanlik ötküzüxkə ḫəm təbrikləp xadlinixḳa yioɣildi. Qünki ular: — Mana, ilaḫimiz düxminimiz boloɣan Ximxonni ḳolimizoɣa tapxurup bərdi, — deyixti.
24 Həlk Ximxonni kərgəndə, öz ilaḫini danglap: — Ilaḫimiz bolsa, yurtimizni wəyran ḳiloɣuqini, adəmlirimizni köp öltürgən düxminimizni ḳolimizoɣa qüxürüp bərdi! — deyixti.
25 Ular taza xad-huramlik kəypigə qəmüp: — Ximxon kəltürülsun, u bizgə bir oyun kərsitip bərsun, deyixti; ular Ximxonni zindandin elip qikti. U ularning aldida oyun kərsətti. Əmdi ular uni ikki tüwrükning otturisida tohtitip ḳoyoɣanidi.
26 Xuning bilən Ximxon ḳolini tutup turoɣan yigitkə: — Meni ḳoyuwət, öyni kətürüp turoɣan tüwrüklərni silap, ularoɣa yöliniwaloɣili ḳoyoɣaysən, — dedi.
27 U qaoɣda öy ər-ayallar bilən lik toloɣanidi, Filistiylərning əmirlirining ḫəmmisimu xu yərdə idi; özidimu Ximxonning kərsitiwatḳan oyunini kərüwatḳan təhminən üq mingqə ər-ayal bar idi.
28 Ximxon Pərwərdigaroɣa nida ḳilip: — Əy Rəb Pərwərdigar, meni yad ḳilip pəḳət muxu bir ḳetim manga küq ata ḳiloɣaysən; i Huda, xuning bilən ikki közümning intiḳamini Filistiylərdin bir yolila aloɣuzoɣaysən! — dedi.■
29 Ximxon xularni dəp öyni kətürüp turoɣan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong ḳoli bilən, yənə birini sol ḳoli bilən tutup, ularoɣa tayinip turdi.
30 Andin: «Filistiylər bilən birliktə ölüp kətsəm!» dəp bədinini egip küqini yioɣip *ittiriwidi*, öy örülüp, u yərdiki əmirlər bilən barlik ḫəlḳning üstigə qüxti. Buning bilən öz ölümi bilən öltürgən adəmlər uning tirik waḳtida öltürgənliridin köp boldi.
31 Andin keyin uning ḳerindaxliri wə atisining barlik jəməti qüxüp, uni kətürüp, Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisioɣa elip berip, atisi Manoaḫning ḳəbrisidə dəpnə ḳildi. U yigirmə yil Israiloɣa ḫakim boloɣanidi.

17

Israillarning butpərəslik yolioɣa kirixi

1 Əfraimning taoɣlirida Mikaḫ isimlik bir kixi bar idi.
2 U anisioɣa: — Sening ḫeliḳi bir ming bir yüz kümüx tənggəng ooɣrilap ketilgənidi; sən tənggilərni ḳaroɣiding wə buni manga dəp bərding. Mana, kümüx məndə, uni mən aloɣandim, dewidi, anisi: — Əy ooɣlum, Pərwərdigar seni bərikətligəy!, — dedi.□
3 Mikaḫ bu bir ming bir yüz kümüx tənggini anisioɣa yandurup bərdi. Anisi: — Mən əslidə bu pulni sən ooɣlumni dəp Pərwərdigaroɣa beoɣixlap, uning bilən oyma but wə ḳuyma but yasaxḳa atiwətkənidim; əmdi yənila sanga berəy, dedi.

□ **16:21 «uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi»** — un tartix adəttə ayal kixining ixi idi. ■ **16:28** Ibr. 11:32 □ **17:2 «…tənggilərni ḳaroɣiding…»** — ḳaroɣaxning məzmuni bəlkim «Bu pul bərikətlik bolmisun, aloɣuqi kixigə palakət qüxürsun» degəndək bolsa kerək. **«…wə buni manga dəp bərding»** — ibraniy tilida: «…wə mening ḳulaḳlirimoɣa səzliding».

4 Lekin Mikaḫ kümüxni anisioɣa ḳayturup bərdi; anisi uningdin ikki yüz kümüx tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti; ular Mikaḫning өyigə ḳoyup ḳoyuldi. □
5 Mikaḫ degən bu kixi əslidə bir buthana pəyda ḳiloɣan, xuningdək өzigə bir əfod bilən birnəqqə «tərafim»ni yasioɣanidi; andin өz ooɣulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni өzigə kaḫin ḳildi.□
6 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim өz nəziridə yahxi kərüngənni ḳilatti.□ ■

Mikaḫning bir Lawiyni «kaḫin bolux»ḳa yallixi

7 Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəmdə Lawiy ḳəbilisidin boloɣan bir yigit bar idi; u xu yərdə musapir bolup turup ḳaloɣanidi. □
8 Bu yigit bir jay tepip turay dəp, Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəm xəḫiridin qiḳti. U səpər ḳilip, Əfraim taoɣliḳioɣa, Mikaḫning өyigə kelip qüxti.
9 Mikaḫ uningdin: — Ḳəyərdin kəlding, dəp soriwidi, u uningoɣa jawabən: — Mən Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik bir Lawiymən, bir jay tepip turay dəp qiḳtim, — dedi.
10 Mikaḫ uningoɣa: — Undaḳ bolsa mən bilən turup, manga ḫəm ata ḫəm kaḫin bolup bərgin; mən sanga ḫər yili on kümüx tənggə, bir yürüx egin wə kündilik yemək-iqmikingni berəy, — dedi. Buni anglap Lawiy kixi uningkigə kirdi.
11 Lawiy u kixi bilən turuxḳa razi boldi; yigit xu kixigə өz ooɣulliridin biridək bolup ḳaldi.
12 Andin Mikaḫ bu Lawiy kixini *kaḫinliḳḳa* məhsus təyinlidi. Xuning bilən *Lawiy* yigit uningoɣa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi.□
13 Andin Mikaḫ: — Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɣini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɣinini bilimən, — dedi.□

18

Dan ḳəbilisining өzliri üqün bir miras jayni tepixi

□ **17:4 «…anisi uningdin ikki yüz kümüx tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti…» —** muxu səzdin ḳarioɣanda, apisi niyitidin yenip, pulning bir ḳismini өzidə ḳalduroɣanidi. □ **17:5 «əfod» —** «əfod» tooɣruluḳ 8:27 wə izaḫatini kərüng. «Əfod» əslidə bax kaḫin kiyidioɣan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooɣruluḳ «Mis.» 28:5-30 wə izaḫatlirini kərüng. **«tərafim» —** ibraniy tilidiki səz bolup, «өy butliri» degənni bildüridu. Bu butlar ḳolda kətürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Ḳədimki waḳitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»oɣa igə boloɣan adəm өyning barliḳ təəlluḳatining igisi, hojayini dəp ḫesablinatti. **«… өz ooɣulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni өzigə kaḫin ḳildi» —** pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi. □ **17:6 «Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim өz nəziridə yahxi kərüngənni ḳilatti» —** muxu səzlər, xübḫisizki, Hudaning waḳti kəlgəndə Israiloɣa Өzi padixaḫ təyinləx məḳsitidə boloɣanliḳini kərsitidu. ■ **17:6** Ḫak. 18:1; 21:25 □ **17:7 «Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəm» —** Bəyt-Ləḫəm Lawiylaroɣa bekitilgən xəḫərlərdin əməs idi. Bu kixining xu yərgə nemigə baroɣini enik əməs. □ **17:12 «Mikaḫ bu Lawiy kixini kaḫinliḳḳa məhsus təyinlidi» —** ibraniy tilida: «Mikaḫ bu Lawiy kixining ḳolini toldurdi». Bu səz muxu yərdə ikki bisliḳtur — (1) u Mikaḫning ḳolini məhsus kaḫinliḳ wəzipisi bilən «toldurdi» wə (2) (ḫəjwiy jəḫəttin) pul bilən toldurdi. **«Xuning bilən Lawiy yigit uningoɣa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi» —** pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi; baxḳa Lawiylarning kaḫin bolux ḫoḳuḳi yoḳtur, əlwəttə. □ **17:13 «Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɣini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɣinini bilimən» —** demisəkmu, bu səzlər pütünləy hurapiy bir kөzḳarax, əlwəttə. 18-babta səzlərning hataliḳi qiḳip turidu.

1 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; xundaḳla xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi əzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi, qünki xu küngiqə ular Israil ḳəbililiri arisida qək taxlinip bekitilgən miras zeminoɣa erixmigənidi. □ ■
2 Xuning bilən Danlar pütkül jəmətidin Zoreaḫ wə Əxtaolda olturuxluḳ bəx palwanni zeminni qarlap kelixkə əwətti wə ularoɣa tapilap: — Silər berip zeminni qarlap kelinglar, dedi. Ular səpər ḳilip Əfraim taoɣliḳ yurtioɣa kelip Mikaḫning əyigə qüxüp u yərdə ḳondi.
3 Ular Mikaḫning əyining yenida turoɣinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning ḳexioɣa kirip uningdin: — Seni kim bu jayoɣa elip kəldi? Bu yərdə nemə ix ḳilisən? Bu jayda nemigə erixting? — dəp soridi.□
4 U ularoɣa jawabən: — Mikaḫ manga mundaḳ-mundaḳ ḳilip, meni yallap əzigə kaḫin ḳildi, dedi.
5 Buni anglap ular uningoɣa: — Undaḳ bolsa bizning mangoɣan səpirimizning onguxluḳ bolidioɣan-bolmaydioɣanliḳini bilmikimiz üqün, Hudadin sorap bərgin, — dedi.
6 Kaḫin ularoɣa: — Hatirjəm beriweringlar. Mangoɣan yolunglar Pərwərdigarning aldididur, — dedi.□
7 Xuning bilən bu bəx adəm qiḳip, Laix degən jayoɣa yetip kəldi. Ular u yərdiki həlḳning tinq-aman yaxawatḳinini, turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini, hatirjəmlik wə raḫət iqidə turuwatḳinini kərdi; xu zeminda ularni har ḳiloɣuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi; ular Zidoniylardin yiraḳta turatti, xundaḳla baxḳilar bilənmu ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilixmaytti.□
8 *Bəx palwan* Zoreaḫ wə Əxtaoloɣa əz ḳerindaxlirining ḳexioɣa ḳaytip kəldi. Ḳerindaxliri ulardin: — Nemə həwər elip kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular jawabən: — Biz ḳopup ularoɣa ḫujum ḳilayli! Qünki biz xu zeminni qarlap kəlduḳ, mana, u intayin yahxi bir yurt ikən. Əmdi nemixḳa ḳimir ḳilmay jim olturisilər? Əmdi dərḫal berip, u yurtni elixḳa əzmənglərni əzmənglar, berip ḫujum ḳilip zeminni igiləngla r.
10 U yərgə baroɣininglarda silər tinq-aman turuwatḳan bir həlḳni, ḫər ətrapioɣa sozuloɣan kəng-azadə bir zeminni kərisilər! Huda u yərni silərning ḳolunglaroɣa tapxuroɣandur. U yurtta yər yüzidə tepilidioɣan barliḳ nərsilərdin ḫeqbiri kəm əməs, dedi.
11 Xuning bilən Danlarning jəmətidin altə yüz adəm jənggə ḳorallinip, Zoreaḫ wə Əxtaoldin qiḳip mangdi.
12 Ular Yəḫuda yurtidiki Kiriat-Yearim degən jayoɣa berip, qedir tikti (xunga bu jay taki bügüngiqə «Danning ləxkərgaḫi» dəp atalmaḳta; u Kiriat-Yearimning arḳa təripigə jaylaxḳanidi). □ ■
13 Andin ular u yərdin Əfraim taoɣliḳ rayonioɣa berip, Mikaḫning əyigə yetip kəldi.
14 Laix yurtioɣa qarlax üqün baroɣan bəx kixi əz ḳerindaxlirioɣa: — Biləmsilər? Bu əydə bir əfod toni, birnəqqə tərafim butliri, bir oyma məbud wə ḳuyma məbud

---

□ **18:1 «Xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi əzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi» —** «Yəxua» 19:40-48də bu ixlar bayan ḳilinidu. Xu ayətlərdin ḳarioɣanda: «qək taxlinip bekitilgən miras zeminoɣa erixmigənidi» degənning mənisi «...toluḳ erixəlmigənidi» degəndək bolsa kerək. ■ **18:1** Ḫak. 17:6; 21:25 □ **18:3 «Lawiy yigitning awazini tonup...» —** yaki «Lawiy yigitning tələppuzini tonup...». □ **18:6 «Mangoɣan yolunglar Pərwərdigarning aldididur» —** demək, yolunglar Hudaning nəzirigə yahxi kərünidu. □ **18:7 «turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini» —** muxu xəḫər bəlkim Zidoniylarning bir mustəmlikisi boloɣan boluxi mumkin idi. **«xu zeminda ularni har ḳiloɣuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi» —** əgər Laixtikilərdin paydilinidioɣan baxḳa bir yərlik ḫakimiyət bar bolsa, Laixni igiləx üqün muxu ḫakimiyət bilənmu soḳuxux kerək bolatti, əlwəttə. Xu səzning baxḳa birhil tərjimisi: «ularning üstidə nomus ixlarni əyibləydioɣan ḫeqḳandaḳ ḫakim yoḳ idi». □ **18:12 «Danning ləxkərgaḫi» —** ibraniy tilida «Maḫanəḫ-Dan». **«arḳa təripi» —** bu səzning baxḳa birhil tərjimisi «oɣərb təripi». ■ **18:12** Ḫak. 13:25

bardur! Əmdi ⱪandaⱪ ⱪilixinglar kerəklikini oylixinglar! — dedi.□
15 Ular burulup Lawiy yigitning өyigə (Mikaḫⱪa təwə өygə) kirip uningdin ḫal soridi.
16 Dan ⱪəbilisidin bolоⱪan jəng ⱪorallirini kətürgən altə yüz kixi dərwaza aldida turup turdi.
17 U zeminni qarlaxⱪa barоⱪan bəx adəm *buthanioⱪa* kirip, oyma but, əfod toni, tərafim butliri wə ⱪuyma butni elip qiⱪti. Kaḫin jəng ⱪorallirini kətürgən altə yüz kixi bilən billə dərwazida turatti.
18 Bu bəx adəm Mikaḫning өyigə kirip oyma but, əfod tonini, tərafim butliri wə ⱪuyma butni elip qiⱪⱪanda kaḫin ulardin: — Bu nemə ⱪilоⱪininglar?! — dəp soridi.
19 Ular uningоⱪa: — Ün qiⱪarmay, aoⱪzingni ⱪolung bilən etip, biz bilən mengip, bizgə ḫəm ata ḫəm kaḫin bolup bərgin. Sening pəⱪət bir adəmning өyidikilərgə kaḫin bolоⱪining yahximu, yaki Israilning bir jəməti bolоⱪan pütün bir ⱪəbiligə kaḫin bolоⱪining yahximu? — dedi.
20 Xundaⱪ dewidi, kaḫinning kəngli hux bolup, əfod, tərafim butliri wə oyma məbudni elip həlⱪning arisioⱪa kirip turdi.
21 Andin ular burulup, u yərdin kətti; ular baliliri wə qarpaylarni wə yük-taⱪlirining ḫəmmisini aldida mangduruwətkənidi.
22 Mikaḫning өyidin heli yiraⱪlioⱪanda Mikaḫning өyining ətrapidiki həlⱪlər yioⱪilip, Danlaroⱪa ⱪooⱪlap yetixti.
23 Ular Danlarni towlap qaⱪirdi, Danlar burulup Mikaḫⱪa: — Sanga nemə boldi, bunqiwila kөp həlⱪni yioⱪip kelip nemə ⱪilmaⱪqisən?! — dedi.
24 U jawab berip: — Silər mən yasatⱪan məbudlarni kaḫinim bilən ⱪoxup aldinglar, andin kəttinglar! Manga yənə nemə ⱪaldi?! Xundaⱪ turuⱪluⱪ silər tehi: «Sanga nemə boldi?» — dəwatisilərоⱪu! — dedi.
25 Danlar uningоⱪa: — Ününgni qiⱪarma, bolmisa aqqiⱪi yaman kixilər seni tutuwelip, seni wə ailəngdikilərni janliridin juda ⱪilmisun, yənə, — dedi.
26 Bularni dəp Danlar өz yolioⱪa mangdi; Mikaḫ ularning өzidin küqlük ikənlikini kөrüp, yenip өz өyigə kətti.
27 Ular Mikaḫ yasatⱪuzоⱪan nərsilər wə uning kaḫinini elip, Laixⱪa ḫujum ⱪildi; u yərdiki həlⱪ tinq-aman wə hatirjəm turuwatⱪanidi; ular ularni ⱪiliqlap ⱪirip, xəḫərni otta kөydürüwətti.
28 Xəḫərni ⱪutⱪuzоⱪudək ḫeq adəm qiⱪimidi; qünki bu xəḫər Zidondin yiraⱪta idi, həlⱪi ḫeqkim bilən bardi-kəldi ⱪilixmaytti. Xəḫər Bəyt-Rəḫobning yenidiki jiloⱪida idi. Danlar xəḫərni ⱪaytidin ⱪurup, olturaⱪlaxti.
29 Ular bu xəḫərgə Israilning ooⱪulliridin bolоⱪan, өz atisi Danning ismini ⱪoyup Dan dəp atidi. Ilgiri u xəḫərning nami Laix idi.■
30 Danlar xu yərdə bu oyma butni өzlirigə tiklidi; Musaning ooⱪli Gərxomning əwladi Yonatan wə uning ooⱪulliri bolsa xu zeminning həlⱪi sürgün boluxⱪa elip ketilgən küngiqə Danlarning ⱪəbilisigə kaḫin bolup turоⱪanidi. □
31 Hudaning өyi Xiloḫda turоⱪan barliⱪ waⱪitlarda, Danlar өzliri üqün tikligən, Mikaḫ yasatⱪuzоⱪan oyma məbud *Danda* turоⱪuzuldi.□

19

Əxəddiy buzuⱪqiliⱪ

□ **18:14 «tərafim butliri»** — 17:5diki izaḫatni kөrüng. ■ **18:29** Yə. 19:47 □ **18:30 «Gərsomning əwladi»** — ibraniy tilida «Gərsomning ooⱪli». □ **18:31 «Hudaning өyi Xiloḫda turоⱪan barliⱪ waⱪitlarda»** — Xiloḫ xəḫiri muⱪəddəs qedir tunji tiklәngən jay idi («Yə.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni kөrüng). Sulayman padixaḫ ibadəthanini Yerusalemda ⱪuruxtin ilgiri (ⱪaysi waⱪit ikənliki bizkə naməlum) Xiloḫ ibadət soruni süpitidə ixlitilməy taxliwetilgənidi («Yər.» 7:12ni kөrüng).

1 Israilda tehi padixaḫ tiklənmigən xu künlərdə, Əfraim taoɣliḳ rayonining qət təripidə olturuxluḳ bir Lawiy kixi bar idi; u Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik bir ḳizni kenizəklikkə aldi. ■
2 Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip, uning yenidin qiḳip, Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmgə atisining өyigə berip, tөt ayqə turdi.□
3 U waḳitta uning eri ḳopup kenizikigə yahxi gəplərni ḳilip, kөnglini elip yandurup kelixkə kenizikining yenioɣa kəldi. U bir hizmətkarini wə ikki exəkni elip bardi. Kenizək erini atisining өyigə elip kirdi; atisi uni kөrüp hux bolup ḳarxi aldi.
4 Uning ḳeynatisi, yəni ḳizning atisi uni tutup ḳaldi, u u yərdə üq küngiqə yəp-iqip, uning bilən yetip ḳopti.
5 Tөtinqi küni Lawiy kixi səḫər ḳopup mangoɣili təyyarliniwidi, kenizikining atisi küy’ooɣlioɣa: — Bir tooɣram nan yəp yürikingni ḳuwwətləndürüp andin mangoɣin, — dedi.
6 Xuning bilən ular ikkisi olturup billə yəp-iqip tamaḳlandi. Ḳizning atisi u kixigə: — Səndin өtünəy, bu keqimu ḳonoɣin, kөnglüng eqilsun, dedi.
7 Bu kixi mangoɣili ḳopuwidi, lekin ḳeynatisi uni zorlap, yənə elip ḳaldi, u yənə bir kün ḳondi.
8 Bəxinqi küni u səḫər ḳopup mangoɣili təyyarlandi, lekin ḳizning atisi uningoɣa: — *Awwal* yürikingni ḳuwwətləndürgin, dedi. Xuning bilən ular ikkisi kün egilgüqə olturup, billə tamaḳlandi.
9 Andin bu kixi keniziki wə hizmətkarini elip mangoɣili təyyarliniwidi, ḳeynatisi, yəni ḳizning dadasi uningoɣa: — Mana, kəq kirəy dəwatidu, səndin өtünəy, bu yərdə yənə bir keqini өtküzünglar; mana, kün məoɣriḳḳə egiliptu, bu yərdə ḳonoɣin, kөnglüng eqilsun; andin ətə səḫərdə yoloɣa qiḳip, өyünglərgə ketinglar, — dedi.□
10 Lekin u kixi əmdi yənə bir keqə ḳonuxḳa unimay, ḳopup yoloɣa qiḳip Yəbusning, yəni Yerusalemning uduliɣa kəldi. Uning bilən billə ikki toḳuḳluḳ exək wə keniziki bar idi.
11 Ular Yəbusḳa yeḳin kəlgəndə kün olturay dəp ḳaloɣaqḳa, hizmətkari oɣojisioɣa: — Yəbusiylarning bu xəḫirigə kirip, xu yərdə ḳonayli, dedi.
12 Lekin oɣojisi uningoɣa jawab berip: — Biz Israillar turmaydioɣan, yat əllər turidioɣan xəḫərgə kirməyli, bəlki Gibeaḫḳa өtüp ketəyli, dedi.
13 Andin u yənə hizmətkarioɣa: — Kəlgin, biz yeḳindiki jaylardin birigə barayli, Gibeaḫda yaki Ramaḫda ḳonayli, dedi.
14 Xuning bilən ular mengip, Binyamin yurtidiki Gibeaḫning yenioɣa yetip baroɣanda kün olturoɣanidi.
15 Ular Gibeaḫḳa kirip, u yərdə ḳonmaḳqi boldi; xəḫərning qong məydanioɣa kirip olturuxti; lekin ḫeqkim ularni ḳonduruxḳa өyigə təklip ḳilmidi.
16 Ḫalbuki, u keqisi ḳeri bir adəm ixini tügitip, etizliḳtin yenip keliwatḳanidi. U əslidə Əfraim taoɣliḳ rayonilik adəm idi, u Gibeaḫda musapir bolup, olturaḳlixip ḳaloɣanidi; lekin u yərdiki həlḳlər Binyaminlardin idi.
17 U bexini kөtürüp ḳarap, bu yoluqining xəḫərning məydanida olturoɣinini kөrüp uningdin: — Ḳəyərdin kəlding? Ḳəyərgə barisən? — dəp soridi.
18 U jawab berip: — Biz Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmdin Əfraim taoɣliḳining qət yaḳilirioɣa ketip barimiz; mən əsli xu jaydin bolup, Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmgə baroɣanidim; ixlirim Pərwərdigarning өyigə munasiwətlik idi; lekin bu yərdə ḫeq kim meni өyigə təklip ḳilmidi. □

■ **19:1** Ḫak. 17:6; 18:1; 21:25 □ **19:2 «Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip…»** — yaki «lekin u kenizək eridin yamanlap ketip…». □ **19:9 «andin ətə səḫərdə … өyünglərgə ketinglar»** — ibraniy tilida «andin ətə səḫərdə … qediringlaroɣa ketinglar». □ **19:18 «Pərwərdigarning өyi , *yəni muḳəddəs qedir*»** — xu qaoɣda Yerusalemda əməs, Xiloḫda idi.

19 Bizning exəklirimizgə beridiоɳan saman wə booɳuzimiz bar, өzüm, dedəkliri,
xundaķla kəminiliring bilən boloɳan yigitkimu nan wə xarablar bar, bizgə ḫeq nemə
kəm əməs, — dedi.
20 Buni anglap ķeri kixi: — Tinq-aman boloɳaysən; siləring moḫtajliringlarning
ḫəmmisi mening üstümgə bolsun, əmma koqida yatmanglar! — dəp,
21 uni өz өyigə elip berip, exəklirigə yəm bərdi. Meḫmanlar putlirini yuyup, yəp-iqip
оɳizalandi.
22 Ular kөnglidə hux bolup turoɳinida, mana, xəḫərning adəmliridin birnəqqəylən,
yəni birķanqə lükqək kelip өyni ķorxiwelip, ixikni urup-ķekip, өyning igisi boloɳan
ķeri kixigə: — Sening өyünggə kəlgən xu kixini bizgə qiķirip bərgin, uning bilən
yeķinqilik ķilimiz, — dedi.□ ■
23 Buni anglap өy igisi ularning ķexioɳa qiķip ularoɳa: — Bolmaydu, əy buradərlirim,
silərdin ətünüp ķalay, mundaķ rəzillikni ķilmanglar; bu kixi mening өyümgə
meḫman bolup kəlgənikən, silər bundaķ iplaslik ķilmanglar.
24 Mana, mening pak bir ķizim bar, yənə u kixining keniziki bar. Mən ularni
ķexinglaroɳa qiķirip berəy, silər ularni ayaoɳ asti ķilsanglar məyli, nəziringlaroɳa
nemə hux yaķsa ularni xundaķ ķilinglar, lekin bu kixigə muxundaķ iplaslik ixni
ķilmanglar, — dedi.□
25 Lekin u adəmlər uningoɳa ķulaķ salmidi; yoluqi kenizikini ularning aldioɳa sөrəp
qiķirip bərdi. Ular uning bilən billə bolup kəqtin ətigəngiqə ayaoɳ asti ķildi; ular
tang yoruoɳanda andin uni ķoyup bərdi.
26 Qokan tang səḫərdə ķaytip kelip, uning оɳojisi ķonoɳan өyning dərwazisining
bosuoɳisioɳa kəlgəndə yiķilip ķelip, tang atķuqə xu yərdə yetip ķaldi.
27 Ətigəndə uning оɳojisi ķopup өyning ixikini eqip, yoloɳa qiķmaķqi bolup texioɳa
qiķiwidi, mana, uning keniziki boloɳan qokan өyning dərwazisi aldida ķolliri
bosuoɳining üstigə ķoyuķluķ ḫalda yatatti.
28 U uningoɳa: — Ķopķin, biz mangayli, dedi. Lekin qokan ḫeqbir jawab bərmidi.
Xuning bilən u qokanni exəkkə artip, ķozoɳilip өz өyigə yürüp kətti.□
29 Өz өyigə kəlgəndə, piqaķni elip kenizikining jəsitini sөngəkliri boyiqə on ikki parqə
ķilip, pütkül Israil yurtining qət-yaķiliriоɳiqə əwətti.
30 Xundaķ boldiki, buni kөrgənlərning ḫəmmisi: «Israil Misirdin qiķķan kündin
tartip bügüngiqə bundaķ ix bolup baķmioɳanidi yaki kөrülüp baķmioɳanidi. Əmdi
bu ixni obdan oylixip, ķandaķ ķilix kerəklikini məsliḫətlixəyli» — deyixti.

20

Iqki uruxning partlixi

□ **19:22 «lükqək»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». Baxķa birhil tərjimisi «xəḫərdiki adəmlər, lükqəklər...» ■ **19:22** Yar. 19:1-4; Ḫox. 9:9; 10:9 □ **19:24 «Mana, mening pak bir ķizim bar, yənə u kixining keniziki bar... silər ularni ayaoɳ asti ķilsanglar məyli...»** — xu ķeri adəm meḫmandostluķni wə meḫmanlaroɳa boloɳan məs'uliyətqanlikni xunqə «muķəddəs» dəp ķarisimu, uning aoɳzidin qiķķan yuķiriķi gəpliridin xu qaoɳdiki Israillarning buzuķqilik-əhlaķsizliķining ķandaķ dərjigə berip yətkənliki enik kөrünidu. Meḫmanlarning ḫayatini ķooɳdax üqün өz ḫayatini pida ķilsa bolatti; lekin өz ķizini muxu rəzillərgə «ḫədiyə ķilix»ķa ḫərķandaķ wijdan igisigə yirginqlik bolsa kerək. □ **19:28 «*Lawiy kixi* uningoɳa: — Ķopķin, biz mangayli, dedi»** — bu qokanning «оɳoja»sining tax yürəkliki bilən xu yərlik lükqəklərning rəzillikining pərķi barmu?

1 Xuning bilən Israillarning ḫəmmisi qikip, jamaət Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə
yioɣilip Gilead zeminining həlki bilən ḳoxulup Mizpaḫda, Pərwərdigarning aldioɣa
kelip bir adəmdək boldi. □
2 Pütkül ḳowmning qongliri, yəni Israilning ḫəmmə ḳəbilisining baxlikliri Hudaning
həlkining jamaiti arisida ḫazir boldi. Jamaət jəmiy bolup tət yüz ming ḳiliq tutḳan
piyadə əskər idi
3 (Binyaminlar Israilning Mizpaḫda jəm boloɣinidin əmdi həwər tapḳanidi).
Israillar sürüxtə ḳilip: «Bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi.□
4 Өltürülgən qokanning eri Lawiy kixi jawab berip mundaḳ dedi: — «Mən bolsam
өz kenizikimni elip, Binyaminning Gibeaḫ xəḫirigə ḳonoɣili baroɣanidim;
5 Gibeaḫning adəmliri keqidə manga ḫujum ḳilmaḳqi bolup, meni dəp өyni
ḳorxiwaldi. Ular meni өltürüxni ḳəstlidi, kenizikimni bolsa ular ayaoɣ asti ḳilip
өltürüwətti. □
6 Xuning bilən mən kenizikimning jəsitini parqə-parqə ḳilip, kixilərgə kətürtküzüp
Israilning mirasi boloɣan zeminning ḫərbir yurtioɣa əwəttim. Qünki ular Israil iqidə
pasikliḳ wə iplasliḳ ḳildi.
7 Mana, əy barliḳ Israillar, silər ḫəmminglar oylinip, məsliḫət kərsitinglar».
8 Xuning bilən ḫəmmə həlḳ bir adəmdək ḳopup: — Arimizdin nə ḫeqkim өz qedirigə
barmisun nə ḫeqkim өz өyigə ḳaytmisun,
9 bəlki biz Gibeaḫḳa xundaḳ ḳilayliki: — Biz qək taxlap uningoɣa ḫujum ḳilayli;
10 biz Israilning ḫəmmə ḳəbilisidikilərdin yüzning iqidin onni, mingdin yüzni, on
mingdin mingni tallap qikip, ularni həlḳ üqün ozuḳ-talḳan yətküzüxkə təyinləyli.
Xundaḳ ḳilip həlḳ Binyamin yurtidiki Gibeaḫ xəḫirigə berip, ularning Israil iqidə
ḳiloɣan barliḳ iplasliḳini ularning өz bexioɣa yandursun, — deyixti.
11 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri bir adəmdək bolup, u xəḫərgə ḫujum
ḳilixḳa toplandi.
12 Andin Israil ḳəbililiri Binyaminning barliḳ jəmətlirigə əlqi əwətip: — Aranglarda
yüz bərgən bu rəzillik zadi nemə ix?
13 Əmdi Gibeaḫdiki bu lükqəklərni bizgə tutup beringlar. Xuning bilən biz ularni
өlümgə məḫkum ḳilip, Israildin rəzillikni yoḳ ḳilayli, — dedi. Lekin Binyaminlar өz
ḳerindaxliri boloɣan Israillarning səzini tingximidi, □ ■
14 bəlki Binyaminlar Israiloɣa ḳarxi jəng ḳilix üqün xəḫər-xəḫərlərdin kelip Gibeaḫda
yioɣildi.
15 U waḳitta Binyaminlardin xəḫər-xəḫərlərdin tizimlanoɣanlar yigirmə altə ming
ḳiliq tutḳan ərkək idi. Uningdin baxḳa Gibeaḫdin hillanoɣan yəttə yüz əskər bar idi.
16 Bu pütkül ḳoxun arisida hillanoɣan yəttə yüz solhay əskər bolup, saloɣuoɣa taxni
selip nixanoɣa atsa, ḳilqimu ḳeyip kətməytti.■
17 Binyamin ḳəbilisidin baxḳa, Israilning adəmliri sanaḳtin ətküzüliwidi, ḳiliq
tutḳanlar tət yüz ming ərkək qikti; bularning ḫəmmisi jəngqilər idi.
18 Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qikip Hudadin: — Bizning arimizdin kim awwal qikip
Binyaminlar bilən soḳuxsun, dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Yəḫuda

□ **20:1 «Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yioɣilip, Gilead zeminining həlki bilən ḳoxulup…»** — Dan xəḫiri (18:29də kərsitilgən) zeminning ximaliy qetidə; Bəər-Xeba xəḫiri bolsa zeminning jənubiy qetidə; «Gilead» bolsa zeminning Iordan dəryasining xərḳ təripidiki qət ḳismi idi. Demək (Binyamin həlḳidin baxḳa), pütkül Israilning adəmliri Mizpaḫḳa yioɣildi. □ **20:3 «… Israillar sürüxtə ḳilip: «bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi»** — xu qaoɣda Binyaminlarning wəkillirining nəḳ məydanda bar-yoḳluḳi enik əməs. Lawiy kixi, xübḫisizki, kenizikining jəsitidin bir ḳismini ularoɣimu əwətkən (11:29). Bu soal Binyamin wəkillirigə ḳoyuloɣan bolsa, «Bu rəzil ixning səwəbini bizgə qüxəndürüp beringlar» degəndək tərjimə ḳilinixi kerək idi. Lekin 4-ayəttin ḳarioɣanda soal Lawiy kixigə ḳoyuloɣan. □ **20:5 «…meni dəp өyni ḳorxiwaldi»** — yaki «… mən bar өyni ḳorxiwaldi». □ **20:13 «lükqəklər»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». ■ **20:13** Ḫak. 19:22; Ḫox. 9:9; 10:9 ■ **20:16** Ḫak. 3:15

awwal qiḳsun, dedi.□
19 Xuning bilən Israillar ətisi səḥər ḳopup Gibeaḥning udulida qedirgaḥ tikti.
20 Andin Israilning adəmliri Binyamin bilən uruxuxḳa qiḳip, Gibeaḥning yenida raslinip ularoɣa ḳarxi səp tüzdi.
21 Xu küni Binyaminlar Gibeaḥdin qiḳip, Israildin yigirmə ikki ming kixini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti.
22 Lekin Israilning adəmliri jasarətkə kelip, awwalḳi küni səp tüzgən jayda ikkinqi küni yənə səp tüzdi.
23 *səp tüzüxtin awwalḳi ahximi* Israil Pərwərdigarning aldioɣa berip, kəq kirgüqə pəryad ḳilip yioɣlap, Pərwərdigardin yol sorap: — Biz əz ḳerindiximiz boloɣan Binyamin nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳsaḳ bolamdu, bolmamdu? — dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Ularoɣa ḫujum ḳilinglar, dedi.
24 Xuning bilən Israillar ikkinqi küni Binyaminlaroɣa yeḳin kelip ḫujum ḳildi.
25 Binyaminmu ikkinqi küni Gibeaḥdin qiḳip Israillar bilən soḳuxup, ularning on səkkiz ming adimini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti; bularning ḫəmmisi ḳiliq tutḳanlardin idi.
26 Andin Israillarning ḫəmmisi, yəni pütün ḳoxun ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip yioɣlap, xu küni Pərwərdigarning aldida kəqkiqə roza tutup, Pərwərdigarning aldida kəydürmə ḳurbanliḳ bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳi ətküzdi.
27-28 Xu künlərdə Hudaning əḥdə sanduḳi xu yərdə bolup, Ḫarunning əwladi, Əliazarning ooɣli Finiḫas uning aldida hizmət ḳilatti; xuning bilən Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — Biz əz ḳerindiximiz boloɣan Binyaminning nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳamduḳ yaki tohtap ḳalamduḳ? — dəp soridi; Pərwərdigar jawabən: — Qiḳinglar, qünki ətə Mən ularni sening ḳolungoɣa tapxurimən, dedi.□
29 Buni anglap Israil həlḳi Gibeaḥning ətrapioɣa əskərlərni pistirma ḳoydi; ■
30 üqinqi küni Israillar ilgiriki ikki ḳetimḳidək Binyaminlaroɣa ḫujum ḳilixḳa Gibeaḥning udulioɣa kelip səp tüzdi.
31 Binyamin *Israil* həlḳigə ḳarxi jənggə qiḳiwidi, həlḳ ularni xəḥərdin azdurup qiḳti. Ular Bəyt-Əlgə qiḳidioɣan yol wə Gibeaḥḳa baridioɣan yolning üstidə ḫəm dalada həlḳni ilgiriki ikki ḳetimḳidək urup ḳiroɣili turdi. Israilning adəmliridin ottuzqə kixini əltürdi.
32 Binyaminlar: — Ular yənila awwalḳidək məoɣlup boldi, — deyixti. Əmma Israil: — Bizlər ḳeqip ularni xəḥərdin əgəxtürüp qiḳip, yollaroɣa elip qiḳayli, dəp məsliḫətlixiwaloɣanidi.
33 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri əz jayidin ḳopup Baal-Tamaroɣa berip səp tüzdi, pistirmida turoɣan Israillarmu əz jayidin, yəni Gebadiki qiməndin qiḳip kəldi.
□
34 Israilning arisidin sərhil on ming kixi Gibeaḥning udulidin uningoɣa ḫujum ḳildi, jəng ḳattiḳ boldi. Lekin Binyaminlar əzlirining üstigə bala yeḳinlaxḳinini bilməy ḳaldi.

□ **20:18 «Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip Hudadin: … dəp soriwidi»** — bu ayəttin ḳarioɣanda, Hudaning muḳəddəs qediri gərqə xu yillarda Xiloḫda bolsimu («Yə.» 18:1, «Ḫak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni kərüng), məlum səwəbtin (düxmənlərning tajawuzliri tüpəylidin?) Bəyt-Əldə waḳitliḳ turoɣuzuloɣan ohxaydu (27-28-ayətni kərüng). □ **20:27-28 «Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — … — dəp soridi»** — xu qaoɣda, Israilning Pərwərdigardin «yol sorixi» xübḫisizki, bax kaḫin Finiḫasning kaḫinliḳ kiyimigə taḳaloɣan əfodtiki «urim wə tummim» arḳiliḳ idi («Mis.» 28-babni wə izaḥatlirini kərüng). Israillarning tartḳan talapətliri, xübḫisizki, Hudaning pütkül ḳowmining üstigə ḳoyoɣan agaḫ-jazaliri idi. Hudaning yolidin qiḳḳanlar pəḳət Binyaminlarla əməs, bəlki pütkül Israil həlḳi boluxi mumkin idi. ■ **20:29** Yə. 8:4 □ **20:33 «Gebadiki»** — yaki «Gibeaḥdiki». «Gibeaḫ» wə «Geba» (a) ohxax bir jay boluxi mumkin, yaki (ə) bir-birigə intayin yeḳin ikki jay boluxi mumkin. **«qiməndin qiḳip kəldi»** — yaki «oɣərb tərəptin qiḳip kəldi».

35 Pərwərdigar Binyaminlarni Israilning aldida məƣlup ḳiloƣaqḳa, ular u küni
Binyaminlardin yigirmə bəx ming bir yüz ḳiliq tutḳan adəmni əltürdi.
36 Əmdi Binyaminlar əzlirining məƣlup boloƣinini kərdi.
Israilning adəmliri əslidə Gibeaḫḳa ḳoyoƣan pistirmidiki kixilirigə ixənq ḳilip,
Binyaminlarni aldap, aldida qekingənidi.
37 U waḳitta pistirmidikilər tezdin atlinip Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip besip kirip,
xəḫərdikilərning ḫəmmisini ḳiliqlap ḳirdi. □
38 Israillar əslidə pistirmidikilər bilən aldin’ala nixan üqün bəlgə bekitkənidi, yəni
xəḫərgə ot ḳuyup, ḳelin tütün tüwrükining asmanoƣa kətürülüxini bəlgə ḳilixḳa
kelixiwaloƣanidi.
39 Xunga Israilning adəmliri uruxtin waḳtinqə qekingəndə, Binyaminlar Israilning
adəmlirini urup soḳup, ottuzqə kixini əltürüp: — Mana, Israil awwalḳi jəngdikidək
aldimizda xəksiz tarmar bolidu, — deyixti.
40 Lekin xəḫərning iqidin tütün tüwrük ərləp qiḳḳanda, Binyaminlar kəynigə
burulup ḳariwidi, mana, pütkül xəḫər is-tütək bolup asmanlaroƣa kətürülüp
ketiwatatti.
41 Xu ḫaman Israilning adəmliri burulup yenip kəldi, Binyaminning adəmliri bolsa:
Bizgə bala yeḳinlaxti dəp, wəḫimigə qüxti.
42 Ular Israillarning aldidin burulup qəllükkə mangidioƣan yol bilən ḳeqip kətti; lekin
jəng ularning kəynidin iz besip mangdi; ətrapidiki ḫərḳaysi xəḫərlərdin adəmlər
qiḳip ularni arioƣa elip ḫalak ḳildi.
43 Xu tərixidə ular Binyaminlarni ḳorxiwaldi, ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning
udulioƣiqə tohtimay ḳooƣlap berip, qəyləp əltürdi. □
44 Buning bilən Binyaminlardin on səkkiz ming kixi əldi, ularning ḫəmmisi batur
palwanlar idi.
45 Baxḳiliri burulup qəl tərəpkə ḳeqip, Rimmon ḳoram texioƣa bardi; əmma Israillar
yollarda huddi baxaḳ tərgəndək ulardin bəx ming adəmni əltürdi; andin ularning
kəynidin Gidomoƣiqə ḳooƣlap berip, yənə ikki ming adəmni əltürdi.
46 U küni Binyaminlardin əltürülgənlər yigirmə bəx ming adəm idi. Bularning
ḫəmmisi palwanlar bolup, ḳiliq tutḳanlar idi.
47 Ḫalbuki, ulardin pəḳət altə yüz adəm ḳaloƣanidi, ular burulup qəl tərəpkə ḳeqip,
Rimmondiki tik yaroƣa bardi. Ular Rimmondiki tik yarda tət ay turdi.■
48 Israillar yənə Binyaminlarning zemininioƣa yenip kelip, ḫəmmə xəḫərlərdiki
adəmlərni, qarpaylarni ḫəm uqrioƣanlarning ḫəmmisini ḳiliq bilən ḳiriwətti,
xundaḳla ot ḳuyup, udul kəlgən xəḫərlirining ḫəmmisini kəydürüwətti.

21

Binyamin ḳəbilisining nəsli ḳurup ketixtin ḳutuluxi

1 Əslidə Israilning adəmliri Mizpaḫda ḳəsəm ḳilixip: — Bizning iqimizdin ḫeqkim əz
ḳizini Binyaminlaroƣa hotunluḳḳa bərmisun, — deyixkənidi.
2 Xuning üqün həlḳ Bəyt-Əlgə kelip, u yərdə kəq kirgüqə Hudaning aldida pəryad
kətürüp ḳattiḳ yioƣlixip: —

□ **20:37 «Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip…»** — bu səzlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Gibeaḫoƣiqə baxlamqilik ḳilip». □ **20:43 «Geba»** — yaki «Gibeaḫ». Əmma xu zeminning juoƣrapiyilik ornioƣa ḳarioƣanda u Geba boluxi mumkin. Bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri bar. **«…ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning udulioƣiqə tohtimay ḳooƣlap berip, qəyləp əltürdi»** — bu səzlərning baxḳa hil tərjimisi: «ularni Noḫaḫdin ḳooƣlap berip, Gebaḫning xərḳ təripidiki bir yərdə qəyləp əltürdi». ■ **20:47** Ḫak. 21:13

3 Əy Israilning Hudasi Pərwərdigar, Israilda nemixḳa xundaḳ ix yüz beridu, nemixḳa
Israilning ḳəbililiridin biri yoḳap kətsun? — deyixti.
4 Ətisi həlḳ səḥər ḳopup, u yərdə ḳurbangaḥ yasap, köydürmə ḳurbanliḳ wə inaḳliḳ
ḳurbanliḳliri sundi.
5 Israillar əzara: — Israilning ḥərḳaysi ḳəbililiridin jamaətkə ḳoxulup
Pərwərdigarning aldida ḥazir boluxḳa kəlmigən kimlər bar? — dəp soraxti,
qünki ular kimki Mizpaḥḳa Pərwərdigarning aldida ḥazir bolmisa, u xəksiz əlümgə
məḥkum ḳilinsun, dəp ḳattiḳ ḳəsəm ḳilixḳanidi.
6 Israil əz ḳerindixi boloḳan Binyamin tooḳruluḳ puxayman ḳilip: — Mana, əmdi Israil
arisidin bir ḳəbilə üzüwetildi.
7 Biz Pərwərdigarning namida bizning iqimizdin ḥeqḳaysimiz əz ḳizimizni
Binyaminlaroḳa hotunluḳḳa bərməymiz, — dəp ḳəsəm ḳiloḳaniduḳ; əmdi ḳandaḳ
ḳilsaḳ ulardin ḳaloḳanlirini hotunluḳ ḳilalaymiz — deyixti.
8 Ular yənə əzara: — Israil ḳəbililiridin ḳaysisi Mizpaḥḳa, Pərwərdigarning aldioḳa
qiḳmidi? — dəp soraxti. Mana, Yabəx-Gileadliḳlardin ḥeqḳaysisi qedirgaḥḳa,
jamaətkə ḳoxuluxḳa kəlmigənidi.
9 Qünki həlḳni sanap kərgəndə Yabəx-Gileadning adəmliridin u yərdə ḥeqkim yoḳ
idi.
10 Xuning bilən jamaət on ikki ming palwanni u yərgə əwətip, ularoḳa tapilap: —
Yabəx-Gileadta turuwatḳanlarni, jümlidin ayallar wə balilarni urup-ḳirip ḳiliqlap
əltürüwetinglar;
11 xundaḳ ḳilinglarki, barliḳ ərkəklərni wə ərlər bilən billə boloḳan barliḳ ayallarni
əltürüwetinglar, dedi.■
12 Ular xundaḳ ḳilip Yabəx-Gileadtiki həlḳining iqidə tehi ərlər bilən billə bolup
baḳmioḳan tət yüz ḳizni tepip, ularni tutup Ḳanaan zeminidiki Xiloḥḳa, qedirgaḥoḳa
elip kəldi.
13 Andin pütkül jamaət Rimmondiki tik yardiki Binyaminlaroḳa adəm əwətip, ularoḳa
tinqliḳ salimini jakarlidi. ■
14 Xuning bilən Binyaminlar ḳaytip kəldi; Israillar Yabəx-Gileadtiki ḥayat ḳaloḳan
ḳizlarni ularoḳa hotunluḳḳa bərdi, lekin bular ularoḳa yetixmidi.
15 Wə həlḳ Binyamin tooḳruluḳ puxayman ḳildi; qünki Pərwərdigar Israilning
ḳəbililirining arisida kəmtük pəyda ḳilip ḳoyoḳanidi.
16 Bu waḳitta jamaətning aḳsaḳalliri: — Binyaminning ḳiz-ayalliri yoḳutiwetildi,
əmdi biz ḳandaḳ ḳilsaḳ ḳaloḳanlirini hotunluḳ ḳilalaymiz, — dedi.
17 Andin yənə: — Binyamindin ḳeqip ḳutuloḳan ḳaldisioḳa miras saḳlinixi kerəkki,
Israilning bir ḳəbilisimu əqüp kətməsliki kerək.
18 Pəḳət bizla ḳizlirimizni ularoḳa hotunluḳḳa bərsək bolmaydu, qünki Israillar: «Əz
ḳizini Binyaminlaroḳa hotunluḳḳa bərgən kixi lənətkə ḳalsun!» dəp ḳəsəm ḳilixḳan,
— deyixti.
19 Ular yənə: — Mana, Bəyt-Əlning ximal təripidiki, Bəyt-Əldin Xəkəmgə
qiḳidioḳan yolning xərḳ təripidiki, Libonaḥning jənub təripidiki Xiloḥda ḥər yili
Pərwərdigarning bir ḥeyti bolup turidu, — dedi.
20 Andin Israillar Binyaminlaroḳa buyrup: — Silər berip, *xu yərdiki* üzümzarliḳlaroḳa
yoxuruniwelinglar.
21 Kəzitip turunglar, ḳaqaniki Xiloḥdiki ḳizlarning ussul oynioḳili qiḳḳinini
kərsənglar, üzümzarliḳlardin qiḳip ḥərbiringlar Xiloḥning ḳizliridin birini
əzünglaroḳa hotunluḳḳa elip ḳeqinglar, andin Binyaminning zemenioḳa ketinglar.
22 Xundaḳ boliduki, əgər ularning atiliri ya aka-ukiliri kelip bizgə pəryad kətürsə,
biz ularoḳa: «Bizgə yüz-hatirə ḳilip, ularoḳa yol ḳoyunglar, qünki biz jəngdə

■ **21:11** Qəl. 31:17 ■ **21:13** Ḫak. 20:47

ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin ḳiz alalmiduḳ; uning üstigə silər bu ḳetim ḳizliringlarni өz ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa tartilattinglar», dəymiz, — dedi.□
23 Binyaminlar xundaḳ ḳilip sani boyiqə ussul oynaydioɣan ḳizlardin өzlirigə hotunluḳḳa elip ḳeqip, өz miras zemenioɣa ḳaytip berip, xəḫərlərni yənə yasap u yərdə turdi.
24 U waḳitta Israil u yərdin ayrilip, ḫərbiri өz ḳəbililiri wə jəmətigə yenip bardi, andin ḫərbiri өz miras zemenioɣa kətti.
25 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim өz nəziridə yahxi kөrüngənni ḳilatti.□ ■

□ **21:22 «…jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin ḳiz alalmiduḳ» —** əslidə Binyaminlardin altə yüz kixi ayalsiz ḳaloɣanidi. Israillar Yabəx-Gileadlar bilən jəng ḳilip ḳizdin tət yüzni tapḳanidi, lekin yənila ikki yüz adəm ayalsiz ḳaldi. Xuning üqün ular «jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin ḳiz alalmiduḳ» dəydu. **«silər … ḳizliringlarni өz ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa tartilattinglar»** — ularning əzlidiki «ḫeqkim Binyaminlaroɣa өz ḳizini bərmisun» degən ḳəsimi bilən, «silər Xiloḫtikilər ḳizliringlarni Binyaminlaroɣa ihtiyarən yatliḳ ḳiloɣan bolsanglar, gunaḫkar bolattinglar. Ḫazir bolsa, ḳizliringlar bulap ketildi, Xua silər gunaḫkar ḫesablanmaysilər» degəndək məntiḳidə boloɣan. □ **21:25 «…ḫərkim өz nəziridə yahxi kөrüngənni ḳilatti» —** 17:6 wə izaḫatini kөrüng. ■ **21:25** Ḫak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Əlimələk ailisining Moabķa berixi

1 *Batur* Ḩakimlar ḩəküm sürgən məzgildə xundaķ boldiki, zeminda aqarqiliķ yüz
bərdi. Xu waķitta bir adəm ayali wə ikki oƣlini elip Yəḩuda zeminidiki Bəyt-
Ləḩəmdin qiķip, Moabning səḩralirida bir məzgil turup kelixkə bardi. □
2 U kixining ismi Əlimələk , ayalining ismi Naomi, ikki oƣlining ismi Maḩlon bilən
Kilyon idi. Ular Bəyt-Ləḩəmdə olturuķluķ, Əfrat jəmətidin idi. Ular Moabning
səḩrasiƣa kelip xu yərdə olturaķlaxti.
3 Keyin Naomining eri Əlimələk əldi; ayali ikki oƣli bilən ķaldi.
4 Ular Moab ķizliridin əzlirigə hotun aldi. Birining eti Orpaḩ, yənə birining eti Rut
idi. Ular xu yərdə on yildək turdi.
5 Maḩlon bilən Kilyon ḩər ikkisi əldi; xuning bilən apisi eri ḩəm oƣulliridin ayrilip
yalƣuz ķaldi.

Naomi bilən Rutning Bəyt-Ləḩəmgə ķaytip kelixi

6 Xuning bilən ayal ikki kelini bilən ķopup Moabning səḩrasidin ķaytip kətməkqi
boldi; qünki u Pərwərdigarning Əz həlķini yoķlap, axliķ bərgənliki toƣrisidiki
həwərni Moabning səḩrasida turup angliƣanidi.
7 Xuning bilən u ikki kelini bilən billə turƣan yeridin qiķip, Yəḩuda zeminiƣa
ķaytixķa yolƣa qiķti.
8 Naomi ikki kelinigə: — ḩər ikkinglar ķaytip əz ananglarning əyigə beringlar.
Silərning mərḩumlarƣa wə manga meḩribanliķ kərsətkininglardək Pərwərdigarmu
silərgə meḩribanliķ kərsətkəy!
9 Pərwərdigar silər ikkinglarni əz eringlarning əyidə aram tapķuzƣay! — dəp, ularni
səyüp ķoydi. Ular ḩərkirəp yiƣlixip
10 uningƣa: — Yaķ, biz qoķum sening bilən təng əz həlķingning yeniƣa ķaytimiz,
— deyixti.
11 Lekin Naomi: — Yenip ketinglar, əy ķizlirim! Nemixķa mening bilən bar-
maķqisilər? Ķorsiķimda silərgə ər bolƣudək oƣullar barmu?
12 Yenip ketinglar, əy ķizlirim! Qünki mən ķerip kətkəqkə, ərgə tegixkə yarimaymən.
Dərḩəķiķətən bügün keqə bir ərlik boluxķa, xundaķla oƣulluķ boluxķa ümid bar
degəndimu,
13 ular yigit bolƣuqə səwr ķilip turattinglarmu? Ularni dəp baxķa ərgə təgməy saķlap
turattinglarmu? Yaķ, bolmaydu, ķizlirim! Qünki Pərwərdigarning ķoli manga ķarxi
bolup meni azablaydiƣini üqün, mən tartidiƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu
eƣir bolidu, — dedi.□
14 Ular yənə ḩərkirəp yiƣlaxti. Orpaḩ ķeynanisini səyüp hoxlaxti, lekin Rut uni qing
ķuqaķlap turuwaldi.

□ **1:1 «məzgildə»** — ibraniy tilida «künlərdə». **«səḩralirida»** — ibraniy tilida «etizliķlirida». Moabtikilər Yəḩudiylarƣa əq idi. Bu Əlimələk wə ailisidikilərning Moabning xəḩərlirigə əməs, bəlki səḩrasiƣa berixining bir səwəbi bolsa kerək. □ **1:13 «Mən tartidiƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu eƣir bolidu»** — gərqə Rut bilən Orpaḩ ḩər ikkisi eridin ayrilix azabini tartķan tul hotunlar bolsimu, Naomining azabi tehimu eƣir idi; uning eridin ḩəm ikki oƣlidin ayrilip ķelix azabi bar idi. Uning üstigə, u ikki kelinining əzidək yaķa yurtta tul bolup turux dərdini taritixini halimaytti. Bu səzning yənə ikki tərjimisi bar: «Mən silər üqün (tul ķalƣanliķinglardin) intayin azablinimən» yaki «Mening dərd-əlimim silərgə bək eƣir yük bolup ķalidu, silər kətürəlməysilər»

15 Naomi uningƣa: — Mana, kelin singling өz həlķi bilən ilaḥlirining yeniƣa yenip
kətti! Sənmu kelin singlingning kəynidin yenip kətkin! — dedi.
16 Lekin Rut jawabən: — Mening sening yeningdin ketiximni wə sanga əgixix
niyitimdin yenixni өtünmə; qünki sən nəgə barsang mənmu xu yərgə barimən; sən
nədə ķonsang mənmu xu yərdə ķonimən; sening həlķing meningmu həlķimdur wə
sening Hudaying meningmu Hudayimdur.
17 Sən nədə өlsəng mənmu xu yərdə өlimən wə xu yərdə yatimən; өlümdin baxķisi
meni səndin ayriwətsə Pərwərdigar meni ursun ḥəm uningdin axurup jazalisun! —
dedi. □
18 Naomi uning өzigə əgixip berixķa ķət'iy niyət ķilƣinini kөrüp, uningƣa yənə eƣiz
aqmidi.
19 Ikkisi mengip Bəyt-Ləḥəmgə yetip kəldi. Xundaķ boldiki, ular Bəyt-Ləḥəmgə
yetip kəlginidə pütkül xəḥərdikilər ularni kөrüp zilziligə kəldi. Ayallar bolsa: —
Bu rasttinla Naomimidu? — deyixti.
20 U ularƣa jawabən: — Meni Naomi deməy, bəlki «Mara» dənglar; qünki Ḥəmmigə
Ķadir manga zərdab yutķuzdi. □
21 Toķķuzum təl ḥalətta bu yərdin qiķtim; lekin Pərwərdigar meni ķuruķ ķaytķuzdi.
Pərwərdigar meni əyibləp guwaḥliķ bərdi, Ḥəmmigə Ķadir meni harliƣanikən,
nemixķa meni Naomi dəysilər? — dedi.□
22 Xundaķ ķilip Naomi bilən kelini Moab ķizi Rut Moabning səḥrasidin ķaytip kəldi;
ular ikkisi Bəyt-Ləḥəmgə yetip kelixi bilən təng arpa ormisi baxlanƣanidi.

2

Rutning Boazning etizida baxaķ terixi

1 Naomining erigə tuƣķan kelidiƣan Boaz isimlik bir adəm bar idi. U Əlimələkning
jəmətidin bolup, intayin bay adəm idi. ■
2 Moab ķizi Rut Naomiƣa: — Mən etizliķķa baray, birərkimning nəziridə iltipat tepip,
uning kəynidin mengip arpa baxaķlirini tərsəm? — dedi.
U uningƣa: — Barƣin, əy ķizim, dedi.□
3 Xuning bilən u qiķip etizliķlarƣa kelip, u yərdə ormiqilarning kəynidin baxaķ tərdi.
Bəhtigə yarixa, dəl u kəlgən etizliķ Əlimələkning jəməti bolƣan Boazning etizliķliri
idi.

4 Mana, u waķitta Boaz Bəyt-Ləḥəmdin qiķip kelip, ormiqilar bilən salamlixip: —
Pərwərdigar silər bilən billə bolƣay! — dedi.
Ular uningƣa jawabən: — Pərwərdigar sanga bəht-bərikət ata ķilƣay! — dedi.
5 Boaz ormiqilarning üstigə nazarətkə ķoyulƣan hizmətkaridin: — Bu yax qokan
kimning ķizi bolidu? — dəp soridi. □

□ **1:17 «Pərwərdigar meni ursun ḥəm uningdin axurup jazalisun!»** - ibraniy tilida: «... Pərwərdigar mangimu xundaķ ķilsun wə uningdin axurup ķilsun!» □ **1:20 «Meni Naomi deməy...»** — «Naomi» degənning mənisi: «yeķimliķ», «kөngüllük», «ḥuruzluķ»; «Mara» bolsa «aqqiķ», «ələmlik», «zərdabliķ» degən mənidə. □ **1:21 «Pərwərdigar meni əyibləp guwaḥliķ bərdi»** — baxķa birhil tərjimiliri: — «Pərwərdigar manga ķarxi qiķti» yaki «meni azablidi». Bu sөzlər toƣruluķ «ķoxumqə sөz»imizdə azraķ tohtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2 «Baxaķ terix»** - Təwrat ķanuni boyiqə namrat kixilər wə yaķa yurtluķlarning ormiqilarning arķisidin qeqilip kətkən baxaķlarni terixigə ruhsət berilixi kerək («Law.» 19:9-10ni kөrüng). Gərqə Naomining өzining bir parqə etizi bar bolsimu (4:3), uningƣa xu pəsildə birnərsə terilmiƣanidi. Rut muxu iltimasi bilən Naomini «baxaķ terix» hijalətqilikidin ķutķuzidu, əlwəttə. □ **2:5 «Hizmətkaridin»** - ibraniy tilida «yigitidin». **«Bu yax qokan kimning ķizi bolidu? »** - Xu qaƣda Rut tehi tul bolƣaqķa, xuningƣa yarixa alaḥidə kiyimlirini kiywatķan idi. 3:3ni wə izaḥatini kөrüng.

6 Ormiqilarning üstigə qoyuloqan hizmətkar jawab berip: — Bu Naomi bilən billə
Moabning səhrasidin qaytip kəlgən Moabiy qokan bolidu.
7 U: «Ormiqilarning kəynidin ənqilərning arisidiki qeqilip kətkən baxaqlarni
teriwalaymu?» dəp tələp qildi. Andin u kelip ətigəndin hazirоqiqə ixləwatidu; u
pəqət kəpidə bir'az dəm aldi, — dedi. □
8 Boaz Rutqa: — Əy qizim, anglawatamsən?! Sən baxaq tərgili baxqa bir kimning
etizliqioqa barmioqin, bu yərdinmu kətmə, mening dedəklirim bilən birgə muxu yərdə
turoqin. □
9 Diqqət qiloqin, qaysi etizda orma oroqan bolsa, *dedəklərgə* əgixip baroqin. Mən
yigitlərgə: Uningoqa qeqilmanglar, dəp tapilap qoydum! Əgər ussap qalsang berip,
idixlardin yigitlirim *quduqtin* tartqan sudin iqkin, — dedi.

10 Rut özini yərgə etip tizlinip, bexini yərgə təgküzüp təzim qilip, uningoqa: — Mən
bir biganə tursam, nemixqa manga xunqə oqəmhorluq qiloqudək nəziringdə xunqilik
iltipat tapqanmən? — dedi.
11 Boaz uningoqa jawabən: — Ering ölüp kətkəndin keyin qeynanangoqa
qiloqanliringning həmmisi, xundaqla sening ata-anangni wə öz wətiningdin qandaq
ayrilip, sən burun tonumaydioqan bir həlqning arisioqa kəlgining manga pütünləy
ayan boldi;
12 Pərwərdigar qiloqiningoqa muwapiq sanga yanduroqay, sən qanatlirining tegidə
panah izdigən Israilning Hudasi Pərwərdigar təripidin sanga uning toluq in'ami
berilgəy, dedi.
13 Rut jawabən: — Əy hojam, nəziringdə iltipat tapqaymən; mən sening dediking
boluxqimu yarimisammu, sən manga təsəlli berip, dedikinggə mehribanə sözlərni
qilding, — dedi. □
14 Tamaq waqtida Boaz uningoqa: — Qeni, buyaqqa kəlgin, nandin yə, nanni sirkigə
tögürgin! — dedi. Rut ormiqilarning yenioqa kelip olturdi; Boaz qomaqtin elip
uningoqa tutti. U uningdin toyoquqə yedi wə yənə azraq axurup qoydi.
15 U baxaq tərgili qopqanda, Boaz yigitlirigə buyrup: — Uni hətta ənqilərning arisida
baxaq tərgili qoyunglar, uni heq hijalättə qaldurmanglar.
16 Hətta həm uning üqün azraq baxaqlarni ənqilərdin ətəy ayrip, uningoqa tərgili
qüxürüp qoyunglar, uni heq əyiblimənglar, dedi.
17 Xundaq qilip u kəqkiqə etizliqta baxaq tərdi, teriwaloqanlirini soqqanda, təhminən
bir əfah arpa qiqti. □
18 Andin u arpisini elip, xəhərgə kirdi, qeynanisi uning tərgən *arpisini* kördi; u yənə
u yəp toyunoqandin keyin saqlap qoyoqinini qiqirip uningoqa bərdi.
19 Qeynanisi uningoqa: — Sən bügün nədə baxaq tərding, nədə ixliding? Sanga
oqəmhorluq qiloqan xu kixigə bəht-bərikət ata qilinoqay! — dedi.
U qeynanisioqa kimningkidə ix qiloqinini eytip: — Mən bügün ixligən etizning
igisining ismi Boaz ikən, dedi.
20 Naomi kelinigə: — Tiriklərgimu, ölgənlərgimu mehribanliq qilixtin bax tartmioqan
kixi Pərwərdigardin bəht-bərikət kərgəy! — dedi. Andin Naomi uningoqa yənə:
— U adəm bizning yeqin tuoqqinimizdur, u bizni qutquzalaydioqan həmjəmətlərdin

---

□ **2:7 «Kəpidə»** - ibraniy tilida «öydə». Orma məzgildə ormiqilar bəlkim etizliqta dəm elixqa waqitliq kəpə saloqan bolsa kerək. □ **2:8 «Dedəklirim bilən birgə muxu yərdə turoqin»** - dedəklərning ixi bəlkim arpa paylirini yioqip ənqə qilix idi. Rut «ularning qexida» ixlisə köprək baxaqlarni terələytti, əlwättə. □ **2:13 «dediking»** - ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioqan ikki söz bar. Rut bu ayättə bulardin əng töwən orunni kərsitidioqan sözni ixlitip özini təswirləydu. □ **2:17 «Bir əfah arpa»** - təhminən 15 kilogramqə idi.

biridur, — dedi. □
21 Moab qizi Rut yənə: — U manga yənə: «Mening yigitlirim pütün ḥosulumni yioɣip boloɣuqə ular bilən birgə boloɣin» dedi, — dedi.
22 Naomi kelini Rutqa: — Əy qizim, birsining sanga yamanlik qilmasliqi üqün baxqisining etizliqioɣa barmay, uning dedəkliri bilən billə qiqip ixlisəng yahxidur, dedi.□
23 Xuning bilən arpa wə buoɣday ḥosuli yioɣilip boloɣuqə, Rut Boazning dedəkliri bilən yürüp baxaq tərdi. U qeynanisi bilən billə turuwərdi.

3

Rutning hamanoɣa berip, Boaz bilən kərüxüx

1 Xu künlərdə, qeynanisi Naomi uningoɣa: — Əy qizim, ḥal-əḥwalingning yahxi boluxi üqün, sening aram-bəhtingni izdiməymənmu?□
2 Sən dedəkliri bilən ixligən Boaz bizgə tuoɣqan kelidu əməsmu? Mana, bügün ahxam u hamanda arpa soruydu.
3 Əmdi sən yuyunup-tarinip, əzünggə ətirlik may sürüp, *esil* kiyimliringni kiyip, hamanoɣa qüxkin; lekin u ər kixi yəp-iqip bolmioɣuqə, əzüngni uningoɣa kərsətmigin.□
4 U yatqanda uning uhlaydioɣan yerini kərüwal. Andin sən kirip, ayaoɣ təripini eqip, xu yərdə yetiwaloɣin. Andin u sanga nemə qilix kerəklikini eytidu, — dedi.
5 Rut uningoɣa: — Sən nemə desəng mən xuni qilimən, — dedi.
6 U hamanoɣa qüxüp, qeynanisi uningoɣa tapilioɣandək qildi.
7 Boaz yəp-iqip, kənglini hux qilip qəxning ayioɣioɣa berip yatti. Andin Rut xəpə qiqarmay kelip, ayaoɣ təripini eqip, xu yərdə yatti.
8 Yerim keqidə Boaz qəqüp, aldioɣa engixkəndə, mana bir ayal ayioɣida yatatti!□
9 Kim sən?! — dəp soridi u.
Rut jawabən: — Mən hizmətkaring Rut bolimən. Sən mening ḥəmjəmət-nijatkarim boloɣining üqün hizmətkaringning üstigə tonungning etikini yeyip qoyoɣaysən, — dedi.□

□ **2:20 «Bizni qutquzalaydioɣan ḥəmjəmətlərdin biri»** - (««ḥəmjəmət-nijatkar»imizdin biri» yaki ««ḥəmjəmət-qutquzoɣuqi»imizdin biri») — bu ibraniy tilida «goel» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzining alaḥidə mənisi bar. Birsi namratliqtin əzini qullukqa setiwətkən bolsa yaki baxqa qiyin əḥwaloɣa uqrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan qanunoɣa asasən, xu kixining yeqin uruq-tuoɣqanliri, ḥəmjəmətlirining uni ḥərlükkə qiqirip qutquzux ḥoquqi bar idi. Demək, u setiwaloɣuqioɣa adil bir baḥada pul bərsila, u uning əz qerindixini ḥər qilip qutquzux ḥoquqi bar idi. Ḥoquqni ixlitix ḥəmjəmətining əz ihtiyarliqi bilən bolatti, əlwəttə. U ḥoquqini ixlətməkqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Naomi muxu yərdə: «Bizdin həwər elix məs'uliyiti boloɣan yeqin tuoɣqanlirimizdin biri bar» deməkqi bolidu. □ **2:22 «Birsining sanga yamanlik qilmasliqi üqün»** - Naomining bu agaḥ səzliri bizgə «Batur Ḥakimlar» dəwridiki omumiy əḥwalni ayan qilsa kerək. □ **3:1 «Sening aram-bəhtingni izdiməymənmu?»** - Naomining muxu «aram-bəht» degini Rutni qaytidin əy-oqaqlik qilixni kərsitidu. □ **3:3 «Əzünggə ətirlik may sürüp»** - ibraniy tilida «əzüngni məsiḥ qilip» yaki «əzüngni məsiḥləp». □ **3:8 «Qəqüp, ...»** - baxqa birhil tərjimisi «titrəp ketip, ...». Ḥeqbolmioɣanda, Boaz putlirioɣa sooɣuq uruloɣanda oyoɣinip kətkən bolsa kerək. **«Engixkəndə»** - baxqa birhil tərjimisi «ərülgəndə» □ **3:9 «Hizmətkaring»** — oqurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioɣan ikki səz bar. Bu ayəttə Rut ornini yuqirirak kərsitidioɣan səzni əzigə ixlətti (2:13ni wə izaḥatni kərüng) **«Ḥəmjəmət-nijatkar»** degən uqum tooɣruluq 2:20ni wə izaḥatni kərüng. **«Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip qoyoɣaysən»** - Rut eytqan «Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip qoyoɣaysən» degən ibarə: — «Meni sayəngning astioɣa aloɣin, meni əmringgə aloɣin» degənni wə əzining Boazning ayali boluxqa razi ikənlikini bildüridu. Hudamu Israilni əz qaniti astioɣa aloɣanliqi tooɣruluq xu səzni qiloɣan — «Əz.» 16:8ni kərüng.

10 U jawabən: — Əy ķizim, Pərwərdigardin bəht-bərikət tapķaysən! Sening keyin
kөrsətkən sadaķət-meḥribanliķing ilgiri kөrsətkiningdinmu artuķtur; qünki *seni*
izdigən yigitlər, məyli kəmbəƣəl bolsun, bay bolsun, ularning kəynidin kətmiding.□
11 I ķizim, əmdi ķorķmiƣin! Deginingning ḥəmmisini orundap berimən; qünki
pütkül xəḥirimizdiki mөtiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp bilidu.□
12 Durus, sanga ḥəmjəmət-nijatkar bolƣinim rast; lekin sening məndin yeķinraķ yənə
bir ḥəmjəməting bar.
13 Əmdi keqiqə bu yərdə ķalƣin; ətə səḥərdə əgər u ḥəmjəmətlik ḥoķuķini ixlitip seni
elixni halisa, u alsun; lekin ḥəmjəmətlik ḥoķuķi boyiqə seni almisa, Pərwərdigarning
ḥayati bilən ķəsəm ķilimənki, mən sanga ḥəmjəmətlik ķilip seni alay. Tang atķuqə
bu yərdə yetip turƣin! — dedi.
14 U uning ayiƣida tang atķuqə yetip, kixilər bir-birini tonuƣudək boluxtin burun
ķopti. Qünki Boaz: — bir ayalning hamanƣa kəlginini ḥeqkim bilmisun, dəp
eytķanidi.□
15 U yənə *Rutķa*: — Sən kiygən yepinqini eqip turƣin, dedi. U uni eqip turuwidi, Boaz
arpidin altə kəmqən kəmləp berip, uning өxnisigə artip ķoydi. Andin u xəḥərgə kirdi.
□
16 Rut ķeynanisining yeniƣa kəldi. U: — Əy ķizim, sən ḥazir kim?! — dəp soridi.
Xuning bilən u ķeynanisiƣa u kixining ķilƣanlirining ḥəmmisini dəp bərdi. □
17 U: — U bu altə kəmqən arpini manga bərdi, qünki u: «ķeynanangning yeniƣa
ķuruķ ķol ķaytip barmiƣin» dedi, — dedi.
18 Naomi: — Əy ķizim, bu ixning ahirining ķandaķ bolidiƣinini bilgüqə muxu yərdə
təhir ķilƣin; qünki u adəm bügün muxu ixni pütküzməy aram almaydu, dedi.

4

Boazning Rutni nikaḥiƣa elixi, ḥəmjəmət-nijatkarliķ burqini ada ķilixi

1 Boaz xəḥər dərwazisiƣa qiķip, xu yərdə olturdi. Mana, u waķitta Boaz eytķan
ḥeliķi ḥəmjəmətlik ḥoķuķiƣa igə kixi keliwatatti. Boaz uningƣa: — Əy buradər,
kelip bu yərdə olturƣin, dewidi, u kelip olturdi. □
2 Andin Boaz xəḥərning aķsaķalliridin on adəmni qaķirip, ularƣimu: — Bu yərdə
olturunglar, dedi. Ular olturƣanda
3 u ḥəmjəmətlik ḥoķuķiƣa igə kixigə: — Moabning səḥrasidin yenip kəlgən Naomi
ķerindiximiz Əlimələkkə təwə xu zeminni satmaķqi boluwatidu.

□ **3:10 «Seni izdigən yigitlər»** - Boazning sөzigə ķariƣanda (xübḥisizki, u ḥəm tirixqan ḥəm qiraylik bolƣaqķa) Rutni birķanqə yigit izdəp kəlgən. Lekin Rut өz məyligə əgixip ularni tallimay, bəlki orniƣa ķeynanisi Naomiƣa yahxi bolsun dəp rəḥmətlik erigə «ḥəmjəmət-nijatkar» bolƣan Boazning panaḥliķini izdigən. Xuning bilən Boaz Rutning ķilƣini toƣruluķ: «Sening keyin kөrsətkən sadaķət-meḥribanliķing ilgiri kөrsətkiningdinmu artuķtur» dəydu. Rutning «ilgiri kөrsətkən (sadaķət-meḥribanliķi)» bolsa ķeynanisiƣa bolƣan sadaķətlikini, uningƣa ḥəmraḥ bolup өz yurtini taxlap Israillarning arisiƣa kəlgənlikini kөrsitidu. Boazning «Sən keyin kөrsətkən sadaķət-meḥribanliķ» degini bolsa өzini izdigənlikini kөrsitidu. □ **3:11 «Pütkül xəḥirimizdiki mөtiwərlər»** - ibraniy tilida «həlķimning xəḥirining dərwazisidiki kixilər» — ķədimki zamanda «xəḥərning dərwazisi» aķsaķallar wə mөtiwərlər olturidiƣan jay idi; xu yərdə sot eqilatti. Xunga Boazning sөzining toluķ mənisi «Mening xəḥirimdiki barliķ mөtiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp ķaraydu». □ **3:14 «Eytķanidi»** - ibraniy tilida «eytķanidi» yaki «oyliƣanidi» degən mənə birla sөz bilən ipadilinidu. Biz bu yərdə «eytķanidi» dəp tərjimə ķilduķ. □ **3:15 «Altə kəmqən»** - bəlkim «altə əfaḥ», yəni 27-45 kilogramni kөrsitixi mumkin. □ **3:16 «Sən ḥazir kim?»** - Naomining bu soali bilən Rutning ḥazirķi salaḥiyitini soraydu: u: «Ḥazir sən Boazning ayali boldungmu-yoķ?» degən mənini bildüridu. □ **4:1 «Əy buradər!»** - ibraniy tilida «Əy, palanqi-pokunqi!» deyilidu. Bu adəm bəlkim Rut wə Naomiƣa ķarita ḥəmjəmətlik burqini өz üstigə elixni rət ķilƣaqķa, u bu bayanda namsiz ķalƣan bolsa kerək.

4 Xunga mən muxu ixni sanga həwərləndürməkqi idim, xundakla muxu yərdə olturoɣanlarning aldida wə həlkimning akṣakallirining aldida «Buni setiwaloɣin» deməkqimən. Sən əgər ḥəmjəmətlik ḥoḳukioɣa asasən alay desəng, aloɣin; ḥəmjəmətlik ḳilmay, almaymən desəng, manga eytkin, mən buni bilәy; qünki səndin *awwal* baxkisining ḥəmjəmətlik ḥoḳuki bolmaydu; andin səndin keyin mening ḥoḳuḳum bar, dedi.

U kixi: — Ḥəmjəmətlik ḳilip uni alimən, dedi.

5 Boaz uningoɣa: — Undakta yərni Naomining ḳolidin aloɣan künidə mərḥumning mirasioɣa uning nami bilən ataloɣan birər əwladi ḳalduruluxi üqün mərḥumning ayali, Moab ḳizi Rutnimu elixing kerək, — dedi.□

6 Ḥəmjəmət kixi: — Undak bolsa ḥəmjəmətlik ḥoḳuḳumni ixlitip *etizni* alsam bolmioɣudək; alsam өz mirasimoɣa ziyan yətküzgüdəkmən. Ḥəmjəmətlik ḥoḳukini sən өzüng ixlitip, yərni setiwaloɣin; mən ixlitəlməymən, dedi.□

7 Ḳədimki wakitlarda Israilda ḥəmjəmətlik ḥoḳukioɣa yaki almaxturux-tegixix ixioɣa munasiwətlik mundak bir rəsim-ḳaidə bar idi: — ixni kəsmək üqün bir tərəp өz kəxini selip, ikkinqi tərəpkə berətti. Israilda soda-setikni bekitixtə mana muxundak bir usul bar idi.■

8 Xunga ḥəmjəmət ḥoḳukioɣa igə kixi Boazoɣa: — Sən uni aloɣin, dəp, өz kəxini seliwətti.□

9 Boaz akṣakallaroɣa wə kөpqilikkə: — Silər bügün mening Əlimələk kə təwə boloɣan ḥəmmini, xundakla Kilyon bilən Maḥlonoɣa təwə boloɣan ḥəmmini Naomining ḳolidin aloɣinimoɣa guwaḥtursilər.

10 Uning üstigə mərḥumning nami ḳerindaxliri arisidin wə xəḥirining dərwazisidin өqürülməsliki üqün mərḥumning mirasioɣa uning nami boloɣan *birər əwladi* ḳaldurulsun üqün Maḥlonning ayali, Moab ḳizi Rutni hotunlukka aldim. Silər bügün buningoɣa guwaḥtursilər, dedi. □

□ **4:5 «Moab ḳizi Rutnimu elixing kerək»** — «Law.» 25:25-34 wə 47-55gə, wə «Ḳan.» 25:5-10oɣa ḳarang. «Rut» 4:6-12-ayəttiki ixlaroɣa ḳarioɣanda, Bəyt-Ləḥəmdə «pərzəntsiz ḳaloɣan ḳerindixining tul hotunini elix» tooɣrisidiki bəlgilimə bəja kəltürülüwatḳanda, ḳoxumqə maddilar ḳoxuloɣan bolsa kerək (əslidiki ḳanun bəlgilimisi boyiqə, birsi pərzəntsiz өlgən bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasioɣa mirashor ḳaldurux üqün tul hotunini elix kerək idi; Bəyt-Ləḥəmdikilər muxu bəlgilimigə aka-ukisidin baxka barlik uruḳ-tuoɣanlirinimu өz iqigə alidu, dəp ḳoxkan ohxaydu). «Yar.» 38:8-10nimu kөrüng. □ **4:6 «mən *xu ḥoḳukni*** ixlitəlməymən» - bu kixi bəlkim: «Əgər Ruttin pərzənt kərsəm, ular mening balilirim ḥesablanmaydu; ḥalbuki, ular baxka ayalimdin boloɣan pərzəntlirim bilən təng mening mirasimoɣa waris boluxi mumkin, xuning bilən өz pərzəntlirim erixidioɣan mirasining ülüxi əslidikidin azlap ketidu» dəp oylisa kerək; xunga u «almaymən» degən ḳararoɣa kəlgən. ■ **4:7** Ḳan. 25:7 □ **4:8 «Өz kexini seliwətti»** - bu kəxni Boaz elip ketidu. U məzkur soda-setikka ispat bolidu. Kəx bəlkim bir parqə yərning təwəlikigə simwol boluxi mumkin idi («Ḳan.» 11:24 wə 25:7-10ni kөrüng). □ **4:10 «Xəḥərning dərwazisi»** - oḳurmənlərning esidə barki, «xəḥərning dərwazisi» ḳədimki zamanlarda akṣakallar wə mətiwərlər olturidioɣan jay idi.

Boaz Rutni өz əmrigə ilixi arkilik yərni kayturup setiwalidu

11 Dərwazida turoɣan ḥəmmə həlk bilən aksakallar: — Biz guwaḥturmiz. Pərwərdigar sening өyünggə kirgən ayalni Israilning jəmətini bərpa kiloɣan Raḥilə bilən Leyaḥ ikkisidək kiloɣay; sən өzüng Əfrataḥ jəməti iqidə bayaxat bolup, Bəyt-Ləḥəmdə nam-izziting ziyadə boloɣay; □ ■

12 Pərwərdigar sanga bu yax qokandin tapkuzidioɣan nəsling tüpəylidin sening jəməting Tamar Yəḥudaoɣa tuoɣup bərgən Pərəzning jəmətidək boloɣay! — dedi.■

Padixaḥ Dawut Boaz bilən Rutning əwladidur

13 Andin Boaz Rutni əmrigə elip, uningoɣa yekinlik kildi. Pərwərdigar uningoɣa xapaət kilip, u ḥamilidar bolup bir ooɣul tuoɣdi.

14 Kiz-ayallar Naomioɣa: — Israilning arisida sanga ḥəmjəmət-nijatkar nəslini üzüp koymioɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kayturulsun! Xu nəslingning nami Israilda izzət-abruyluk boloɣay! □

15 U sanga jeningni yengilioɣuqi ḥəm kerioɣiningda seni əzizlioɣuqi bolidu; qünki seni səyidioɣan, sanga yəttə ooɣuldin əwzəl boloɣan kelining uni tuoɣdi, — dedi.

16 Naomi balini elip, baoɣrioɣa basti wə uningoɣa bakkuqi ana boldi. □

□ **4:11 «Raḥilə wə Leyaḥ»** - Yakupning ikki ayali bolup, kəp pərzənt kərgən. ■ **4:11** Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ **4:12** Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3 □ **4:14 «ḥəmjəmət-nijatkar»** - xu «ḥəmjəmət-nijatkar» bolsa tuoɣuloɣan bala өzidur. 15-ayətni kərüng. □ **4:16 «bakkuqi ana» —** bəlkim kanun jəḥəttin balining atak anisi boloɣanlikini kərsitixi mumkin.

17 Uningƣa ķoxna bolƣan ayallar «Naomiƣa bir bala tuƣuldi» dəp, uningƣa isim ķoydi. Ular uningƣa «Obəd» dəp at ķoydi. U Yəssəning atisi boldi, Yəssə Dawutning atisi boldi.□

Dawut padixaḩ, yəni Dawut pəyƣəmbərning nəsəbnamisi

18 Pərəzning nəsəbnamisi təwəndikidəktur: — Pərəzdin Ḩəzron tərəldi, ■
19 Ḩəzrondin Ram tərəldi, Ramdin Amminadab tərəldi,
20 Amminadabtin Naḩxon tərəldi, Naḩxondin Salmon tərəldi,
21 Salmondin Boaz tərəldi, Boazdin Obəd tərəldi,
22 Obədtin Yəssə tərəldi wə Yəssədin Dawut tərəldi.

□ **4:17 «Obəd» —** «ķul», «hizmətkar» degən mənidə. **«Dawut»** — Dawut padixaḩ, Dawut pəyƣəmbər. ■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samu'il «1»

Dərd-ələmdin boloɣan tilək

1 Əfraim taoɣliқidiki Ramataim-Zofimda Əlkanaһ isimlik bir kixi bar idi. U Əfraimlиқ
bolup, Yəroһamning ooɣli, Yəroһam Elihuning ooɣli, Elihu Tohuning ooɣli, Tohu
Zufning ooɣli idi. ■
2 Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Ḥannaһ, yənə birsining ismi Pəninnaһ idi.
Pəninnaһning baliliri bar idi, lekin Ḥannaһning balisi yoқ idi.
3 Bu adəm һər yili өz xəһiridin samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa
səjdə қilip қurbanliқ sunoɣili Xiloһoɣa baratti. U yərdə Əlining Hofniy wə Finiһas
degən ikki ooɣli Pərwərdigarning kaһinliri bolup ixləytti. ■
4 Ḥər қetim Əlkanaһ қurbanliқ қiloɣan künidə u *қurbanliқtin* ayali Pəninnaһ wə
uning һərbir ooɣul-қizliroɣa өz ülüxini berətti.
5 Əmma Ḥannaһoɣa bolsa u ikki һəssilik ülüx berətti; qünki u Ḥannaһni tolimu
səyətti. Lekin Pərwərdigar uni tuoɣmas қiloɣanidi. □
6 Pərwərdigarning uni tuoɣmas қiloɣanliқidin uning kündəx rəқibi *Pəninnaһ*
Ḥannaһni azablax üqün uning bilən қattiқ қerixatti.
7 Wə һər yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, *Pəninnaһ*
uningoɣa azar berətti. Pəninnaһ xundaқ қiloɣaqқa, u yioɣlap һeq nemə yeməytti.
□
8 Ahiri uning eri Əlkanaһ uningoɣa: — I Ḥannaһ, nemixқa yioɣlaysən? Nemixқa
birnərsə yeməysən? Nemixқa kөnglüng azar yəydu? Mən өzüm sanga on ooɣuldin
əwzəl əməsmu?! — dedi.■
9 Ular Xiloһda yəp-iqkəndin keyin (Əli degən kaһin xu qaoɣda Pərwərdigarning
ibadəthanisining ixiki yenidiki orunduқta olturatti) Ḥannaһ dastihandin turdi;
10 u қattiқ azab iqidə Pərwərdigaroɣa dua қilip zar-zar yioɣlaytti.
11 U қəsəm iqip: — I samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, əgər
dedikingning dərdigə yetip, meni yad etip dedikingni untumay, bəlki dedikinggə
bir ooɣul bala ata қilsang, uni pütün өmrining künliridə Sən Pərwərdigaroɣa
beoɣixlaymən; uning bexioɣa ustira һeqқaqan selinmaydu, dedi.□ ■
12 U Pərwərdigarning aldida duasini dawam қiliwatқanda, Əli uning aoɣzioɣa қarap
turdi;
13 qünki Ḥannaһ duani iqidə қiloɣaqқa ləwliri midirlawatқini bilən awazi anglan-
maytti. Xunga Əli uni məst bolup қaptu, dəp oylidi.
14 Əli uningoɣa: — Қaqanoɣiqə məst yürisən? Xarabingni өzüngdin neri қil, dedi.
15 Lekin Ḥannaһ jawabən: — Undaқ əməs, i oɣojam! Kөngli sunuқ bir məzlummən.
Mən xarabmu, һaraқmu iqmidim, bəlki jenim dərdini Pərwərdigarning aldida
tөktüm; ■

■ **1:1** 1Tar. 6:11, 12 ■ **1:3** Mis. 23:14; Қan. 16:16. □ **1:5 «Lekin Pərwərdigar uni tuoɣmas қiloɣanidi»** — ibraniy tilida: «Lekin Pərwərdigar uning baliyatқusini etiwətkənidi». □ **1:7 «Wə һər yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Pəninnaһ uningoɣa azar berətti»** — nemixқa ular һər қetim «Pərwərdigarning өyigə qiққanda» xundaқ bolidu? — bizningqə һər қetim bir ibraniy ailə Hudaning aldioɣa xundaқ kəlgəndə, ular barliқ baliliri üqün alaһidə təxəkkür eytixi mumkim. Xu qaoɣlarda Pəninnaһ Ḥannaһқa «Sən bir tuoɣmas!» dəp əslitətti. Bəzi tərjimilərdə muxu jümlining bexida: «U (Əlkanaһ) һər yili Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Ḥannaһ uningoɣa һəmraһ bolup baroɣanda...» deyilidu. ■ **1:8** Rut 4:15. □ **1:11 «uning bexioɣa ustira һeqқaqan selinmaydu»** — Təwrat dəwridə bəzi kixilər өzlirini Hudaning ibaditigə beoɣixlax məқsitidə өzlirini «nazariy» dəp ataytti; «nazariy»lar (nazariy boluxқa қəsəm iqip bekitilgən məһləttə) һaraқ iqməytti, qaqlirini һeq qüxürməytti. «Qəl.» 6:1-22ni kөrüng. ■ **1:11** Ḥak. 13:5. ■ **1:15** Zəb. 62:8; 142:2

16 dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla. Qünki mening zor dərdim wə azablirimdin bu küngiqə xundaq nida qiliwatimən, dedi.□
17 Əli uningƣa jawab berip: — Tinq-aman qaytqin; Israilning Hudasi Əzidin tiligən iltijayingni ijabət qilƣay, dedi.
18 Ḥannaḫ: — Dedəkliri kəz aldilirida iltipat tapqay, dedi. U xularni dəp qiqip, ƣiza yedi wə xuningdin keyin qirayida ilgirikidək ƣəmkinlik kərünmidi.
19 Ular ətisi tang səḫərdə ornidin turup Pərwərdigarning ḫuzurida səjdə qilip bolup, Ramaḫdiki əyigə yenip kəldi. Əlkanaḫ ayali Ḥannaḫƣa yeqinqilik qildi; Pərwərdigar uni əsligənidi.
20 Ḥannaḫ ḫamilidar bolup, waqti-saiti toxup, bir ooƣul tuƣdi. U: «Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil qoydi.□

Ḥannaḫ Samuilni Pərwərdigarƣa ataydu

21 Uning eri Əlkanaḫ əyidiki ḫəmmisi bilən Pərwərdigarƣa atidiƣan ḫər yillik qurbanliqni qiliƣili wə qiliƣan qəsimini ada qilix üqün Xiloḫƣa qiqti.
22 Lekin Ḥannaḫ billə barmay erigə: — Bala əmqəktin ayriliƣandila andin mən uning Pərwərdigarning aldida ḫazir boluxi üqün uni elip barimən; xuning bilən u u yərdə mənggü turidu, dedi.
23 Eri Əlkanaḫ uningƣa: — Əzünggə nemə yahxi kərünsə, xuni qiliƣin. Uni əmqəktin ayriƣuqə turup turƣin. Pərwərdigar Əz səz-kalamiƣa əməl qiliƣay, dedi. Ayali əydə qelip balisi əmqəktin ayriliƣuqə emitti.
24 Balisi əmqəktin ayriliƣandin keyin u uni elip, xundaqla üq buqa, bir əfaḫ un wə bir tulum xarabni elip Pərwərdigarning Xiloḫdiki əyigə apardi. Bala bolsa tehi kiqik idi. □ ■
25 Ular bir buqini soyup balini əlining qexiƣa elip kəldi. □
26 Xuning bilən Ḥannaḫ *uningƣa*: — I ƣojam, əzliridə ḫayat rast boliƣinidək, bu yərdə silining qaxlirida turup Pərwərdigarƣa nida qiliƣan məzlum mən bolimən, dedi.
27 Mən muxu ooƣul bala üqün dua qildim wə mana, Pərwərdigar mening tiligən iltijayimni ijabət qildi.
28 Əmdi ḫazir mən uni Pərwərdigarƣa tapxurup bərdim. Ömrining ḫəmmə künliridə u Pərwərdigarƣa beƣixlanƣan bolidu, dedi. Xuning bilən ular u yərdə Pərwərdigarƣa səjdə qildi.□

2

Ḥannaḫ təntənə bilən Pərwərdigarni mədḫiyiləydu

1 Ḥannaḫ dua qilip mundaq dedi: —
«Mening qəlbim Pərwərdigar bilən yayraydu,

□ **1:16 «dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla…»** — ibraniy tilida «dedəklirini «Belialning qizi» dəp bilmigəyla» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. □ **1:20 ««Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil qoydi»** — ibraniy tilida «Samuil» degənning mənisi «Huda anglidi» yaki «Hudadin tiligən» degəngə yeqin kelidu. □ **1:24 «bir əfaḫ un»** — «əfaḫ» axliq-danlarning əlqəm birliki idi, təhminən 27 litr. Buqa qurbanlik qilinƣanda, uningƣa qoxup undin «qoxumqə axlik ḫədiyə» qiliniximu kerək idi. ■ **1:24** Luqa 2:41. □ **1:25 «Ular bir buqini soyup balini əlining qexiƣa elip kəldi»** — qalƣan ikki buqa bəlkim eliƣa Samuilni beqix üqün bərgən «beqix ḫəqqi» boluxi mumkin. Baxqa bir eḫtimallik barki, 24-ayətning mənisi: «…üq buqa» əməs, bəlki «….üq yaxlik bir buqa» boluxi mumkin. Biraq bu ayətni xundaq qüxəngən alimlar az. □ **1:28 «…ular u yərdə Pərwərdigarƣa səjdə qildi» — «ular»** bəzi kona kəqürmilərdə «u u yərdə Pərwərdigarƣa səjdə qildi» deyilidu (demək, Samuilni kərsitidu).

Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kətürüldi;
Aoɣzim düxmənlirimning aldida təntəniliktə eqildi;
Qünki Sening nijatingdin xadlinimən.□ ■
2 Pərwərdigardək muḳəddəs bolɣuqi yoḳtur;
Qünki Səndin baxḳa ḥeq kim yoḳ,
Hudayimizdək ḥeq uyultax yoḳtur.■
3 I insanlar, kibirlik səzliringlarni kəpəytiwərmənglar,
Yooɣan gəplərni aoɣzinglardin qiḳarmanglar;
Qünki Pərwərdigar bilim-ḥidayətkə igə Hudadur.
Insanlarning əməlliri Uning təripidin tarazida tartilidu.
4 Palwanlarning oḳ-yaliri sundurildi;
Lekin putlixip yiḳilɣanlarning beli bolsa ḳudrət bilən baoɣlandi.
5 Ḳorsiḳi toḳ bolɣanlar nan tepix üqün əzini yallanmiliḳḳa bərdi;
Lekin aq ḳalɣanlar ḥazir aq ḳalmidi;
Ḥətta tuoɣmas ayal yəttini tuoɣidu;
Lekin kəp balilik bolɣan solixip ketidu.■
6 Pərwərdigar ḥəm əltüridu, ḥəm ḥayat beridu;
U adəmni təḥtisaraoɣa qüxüridu, u yərdin yənə turoɣuzidu;□ ■
7 Pərwərdigar adəmni ḥəm namrat ḳiliwetidu, ḥəm bay ḳilidu;
U kixini ḥəm pəs ḳilidu, ḥəm egiz kətüridu.
8 U əzi miskinni topidin ḳopuridu,
Ḳioɣliḳtin yoḳsulni kətüridu;
Ularni esilzadilər arisida təng olturoɣuzidu;
Ularni xan-xərəplik təhtigə miras ḳilduridu;
Qünki yərning tüwrükliri Pərwərdigarningkidur;
U Əzi dunyani ularning üstigə saloɣanidi.■
9 Əz muḳəddəs bəndilirining putlirini U məzmut ḳilidu;
Əmma rəzillər bolsa, ḳarangoɣuda xük ḳilinidu;
Qünki ḥeqkim əz ḳudriti bilən nusrət tapmaydu.
10 Pərwərdigar bilən ḳarxilaxḳanlar parə-parə ḳiliwetilidu;
U Əzi asmanlardin ularoɣa ḳarxi güldürləydu.
Pərwərdigar yər yüzining qətlirigiqə ḥəküm qiḳiridu;
U Əzi tikligən padixaḥḳa ḳudrət beridu,
U Əzi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!».□ ■

11 Əlkanaḥ bolsa Ramaḥdiki əz əyigə yenip bardi. Bala bolsa əlining ḳexida Pərwərdigaroɣa hizmət ḳilip ḳaldi.

Əlining ooɣullirining kaḥinliḳ mənsipidin rəzillik bilən paydilinixliri

□ **2:1 «Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kətürüldi» —** Təwratta, «münggüz»lər kəp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥritini yaki küqini bildüridu. Muxu yərdə Ḳutḳuzoɣuqi-məsiḥni kərsitixi mumkin. «Zəb.», 132:17ni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexida əskən əməs, əlwəttə! ■ **2:1** Luḳa 1:46. ■ **2:2** Ḳan. 3:24; Zəb. 86:8. ■ **2:5** Zəb. 34:9-10; Yioɣ. 5:6; Luḳa 1:53. □ **2:6 «təḥtisara» —** əlgənlərning roḥi baridioɣan jay. ■ **2:6** Ḳan. 32:39; Əz. 37:11-14 ■ **2:8** Ayup 36:15; Zəb. 113:7, 8; Luḳa 1:52; Zəb. 24:1-2; 102:25; 104:5
□ **2:10 «U Əzi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!» —** «məsiḥlimək» yaki «məsiḥ ḳilix»: Hudaning yolyoruḳi bilən Israiloɣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioɣa zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḥ ḳilinix» yaki «məsiḥlinix» dəp atilatti wə xundaḳla xu qaoɣdin baxlap xu padixaḥ «Hudaning məsiḥligini» dəp atilatti. Kaḥinlar wə bəzi waḳtida pəyoɣəmbərlərmu «məsiḥ ḳilinatti». Israilda xu qaoɣda padixaḥ bolmioɣaqḳa, Ḥannaḥning bu səzi dərwəḳə kəlgüsi ixlarni aldin'ala kərsətkən bexarət idi. ■ **2:10** 1Sam. 7:10; Zəb. 2:6; 21:8; 89:24

12 Əmma Əlining oƣulliri intayin yaman kixilərdin bolup, Pərwərdigarni tonumaytti.
□
13 Kaһinlarning həlkləргə mundak aditi bolƣan: — Birsi ķurbanlik ķilip, gəx ķaynap
pixiwatķanda kaһinning hizmətkari kelip üq tillik qanggakni ķolida tutup
14 dax, ķazan, dangķan yaki korining iqigə sanjip, qanggakķa nemə elinƣan bolsa
kaһin xuni əzigə alatti. Ularning Xiloһƣa *ķurbanlik ķilƣili* kəlgən һəmmə Israillarƣa
xundak aditi bolƣan. □
15 Xundakla һətta yaƣni kəydürməstə kaһinning hizmətkari kelip ķurbanlik
ķiliwatķan adəmgə: — Kaһinƣa kawap üqün gəx bərgin, qünki u səndin ķaynap
pixķan gəx ķobul ķilmaydu, bəlki ham gəx lazim, dəytti.
16 Əgər ķurbanlik ķilƣuqi uningƣa: — Awwal yeƣi kəydürülüp bolsun, andin
nemini halisang xuni alƣin, desə, u: — Bolmaydu, manga dərһal bər! Bolmisa
məjburiy alimən, dəytti; □
17 Xundak ķilip bu ikki yaxning gunaһi Pərwərdigarning aldida tolimu eƣir
bolƣanidi; qünki uning səwəbidin həķ Pərwərdigarƣa atiƣan ķurbanlikлar kəzgə
ilinmaywatatti.
18 Əmma Samuil narəsidə bala bolup kanaptin tokuƣan bir əfodni kiyip
Pərwərdigarning aldida hizmət ķilatti. □
19 Buningdin baxķa uning anisi һər yilda uningƣa bir kiqik ton tikip, һər yillik
ķurbanlikni ķiliƣili eri bilən barƣanda alƣaq kelətti.
20 Əli Əlkanaһ wə ayaliƣa bəht tiləp dua ķilip: — «Ayalingning Pərwərdigarƣa
beƣixliƣinining orniƣa sanga uningdin baxķa nəsil bərgəy, dedi. Andin bu ikkisi əz
əyigə yandi.
21 Xuning bilən Pərwərdigar Ңannaһni yoķlap bərikətləp, u һamilidar bolup jəmiy
üq oƣul wə ikki ķiz tuƣdi. Kiqik Samuil bolsa Pərwərdigarning aldida turup
əsüwatatti.□
22 Əli bək ķerip kətkənidi. U oƣullirining pütkül Israiloƣa һəmmə ķiliƣanlirini anglidi
һəm jamaət qedirining ixikidə hizmət ķilidiƣan ayallar bilən yatķininimu anglidi. □
23 U ularƣa: — Silər nemə üqün xundak ixlarni ķilisilər? Qünki bu həlķning
һəmmisidin silərning yamanlikinglarni anglawatimən, dedi.
24 Bolmaydu, i oƣullirim! Mən angliƣan bu həwər yahxi əməs, Pərwərdigarning
həlķini azdurupsilər. □
25 Əgər bir adəm yənə bir adəmgə gunaһ ķilsa, baxķa birsi uning üqün Hudadin
rəһim sorisa bolidu; lekin əgər birsi Pərwərdigarƣa gunaһ ķilsa, kim uning gunaһini
tiliyələydu? — dedi. Lekin ular atisining səzigə ķulak salmidi; qünki Pərwərdigar
ularni əltürüxni niyət ķiliƣanidi.

□ **2:12 «...intayin yaman kixilərdin bolup»** — ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) oƣulliridin bolup» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs», bəlkim Xəytanni kərsitidu. □ **2:14 «Ularning Xiloһƣa ķurbanlik ķiliƣili kəlgən һəmmə Israillarƣa xundak aditi bolƣan»** — muxu hil ķurbanlikлar, xübһisizki, «təxəkkür ķurbanlikliri» yaki «inakлik ķurbanlikliri» idi. Kaһinlarning muxu aditi Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ķanunning bəlgilimilirigə asaslanƣan əməs. Kaһinlarning «һokuk ülüxi» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayətlərdə kərsitilidu. Əmma əlining oƣulliri aqkəzlükidin bu adətni tolimu һəddidin axuruwətkənidi. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **2:16 «Awwal yeƣi kəydürülüp bolsun, andin nemini halisang xuni alƣin»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə ķurbanlikлardiki barlik yaƣlar Pərwərdigarƣa atap kəydürülətti. Adəmning uni yeyixi mən'i ķilinatti. □ **2:18 «Samuil narəsidə bala bolup kanaptin tokuƣan bir əfodni kiyip Pərwərdigarning aldida hizmət ķilatti»** — «əfod» degən nemə? Huda Musa pəyƣəmbərgə qüxürgən ķanun boyiqə, bax kaһin kiydiƣan bir alaһidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki hil tax arķilik Hudadin yol soriƣili bolatti. Samuil Lawiy kəbilisidin bolmisimu, bu ayətkə ķariƣanda «kaһinlik kiyim» kiyip, kaһinlik hizmitini ķiliwatatti. □ **2:21 «...yoķlap bərikətləp»** — ibraniy tilida pəķət «yoķlap» deyilidu. Hudaning «yoķlixi» tooƣuluk «təbirlər»nimu kərüng. □ **2:22 «jamaət qediri»** — yəni «ibadət qediri» yaki «muķəddəs qedir». □ **2:24 «Pərwərdigarning həlķini azdurupsilər»** — baxķa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlķi arisida tarķaloƣan həwər yahxi əməs».

26 Əmma Samuil degən bala əsüwatatti, Pərwərdigar ḫəm adəmlərning aldida iltipat tapḳanidi.■
27 Hudaning bir adimi Əlining yenioɣa kelip mundaḳ dedi: — Pərwərdigar xundaḳ dəydu: «Misirda, Pirəwnningkidə turoɣanda Əzümni atangning jəmətigə oquḳ ayan ḳilmidimmu? ■
28 Mən uni kaḫinim bolux, Əz ḳurbangaḫimda ḳurbanliḳ ḳilix, huxbuy yeḳix wə Mening aldimda əfod tonini keyip hizmət ḳilixḳa Israilning ḫəmmə ḳəbililiridin tallimioɣanidimmu? Xuningdək Mən Israilning otta kəydüridioɣan ḫəmmə ḳurbanliḳlirini atangoɣa tapxurup təḳdim ḳiloɣan əməsmu? □ ■
29 Nemixḳa Mən buyruoɣan, turaloɣu jayimdiki ḳurbanliḳim bilən axliḳ ḫədiyələrni dəpsəndə ḳilisilər? Nemixḳa həlḳim Israillar kəltürgən ḫəmmə ḫədiyələrning esilidin əzliringlarni səmritip, əz ooɣulliringlarning ḫərmitini Meningkidin üstün ḳilisən?» ■
30 Uning üqün Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən dərḫəḳiḳət sening wə atangning jəmətidikilər Mening aldimda hizmitimdə mənggü mangidu, dəp eytḳanidim; lekin əmdi Mən Pərwərdigar xuni dəymənki, bu ix ḫazir Məndin neri bolsun! Meni ḫərmət ḳiloɣanlarni Mən ḫərmət ḳilimən, lekin Meni kəmsitkənlər pəs ḳarilidu. ■
31 Mana xundaḳ künlər keliduki, sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən; xuning bilən jəmətingdə birmu ḳerioɣan adəm tepilmaydu! □
32 Sən turaloɣu jayimda dərd-ḳayoɣu kərisən; Israillar ḫərḳandaḳ ḫuzur-bəhtni kərgini bilən, sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ḳerioɣan adəm tepilmaydu. □
33 Wə Mən ḳurbangaḫimning hizmitidin üzüp taxlimioɣan adiming bar bolsa, u kəzliringning hirəlixixi bilən jeningning azablinixioɣa səwəb bolidu. Jəmətingdə tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisi balaoɣəttin ətməy əlidu. □
34 Sanga bu ixlarni ispatlaxḳa, ikki ooɣlung Hofniy bilən Finiḫasning bexioɣa qüxidioɣan mundaḳ bir alamət bexarət bolidu: — ularning ikkilisi bir kündə əlidu.
35 Əmma Əzümgə Roḫim wə dilimdiki niyitim boyiqə ix kəridioɣan sadiḳ bir kaḫinni tikləymən; Mən uningoɣa məzmut bir jəmət ḳurimən; u Mening məsiḫ ḳiloɣinimning aldida mənggü mengip hizmət ḳilidu. □
36 Xundaḳ boliduki, sening jəmətingdikilərdin ḫərbir tirik ḳaloɣanlar bir sər kümüx wə bir qixləm nan tiləxkə uning aldioɣa kelip uningoɣa təzim ḳilip: «Ḳaḫinliḳ hizmətliridin manga bir orun bərsilə, yegili bir qixləm nan tapay dəp eytidioɣan bolidu» dəydu.

3

■ **2:26** Luḳa 2:52. ■ **2:27** Ros. 7:25. □ **2:28 «… Mən Israilning otta kəydüridioɣan ḫəmmə ḳurbanliḳlirini atangoɣa tapxurup təḳdim ḳiloɣan əməsmu?»** — Təwratḳa asasən, kaḫinlarning ḫərḳandaḳ ḳurbanliḳlardin əzigə has bir ülüxni elix ḫoḳuḳi bar idi. ■ **2:28** Law. 10:14. ■ **2:29** Ḳan. 32:15. ■ **2:30** Mis. 28:43; 29:9. □ **2:31 «… sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən»** — «adəmning biliki» uning küqi, ḳabiliyiti wə ḫoḳuḳini bildürətti. □ **2:32 «Sən turaloɣu jayimda dərd-ḳayoɣu kərisən»** — yaki «Sən turaloɣu jayimda düxmən kərisən». **«sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ḳerioɣan adəm tepilmaydu»** — bu bexarət təwəndiki bablarda eqilidu. Əli əzi Pərwərdigarning əḫdə sanduḳining bulap ketilgənlikini kəridu; biraḳ keyinki künlərdə, yəni Dawut padixaḫning künliridiki bəht-bərikətni u kərməydu (Əlining jəmətining keyinki tarihi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27də kərülidu). □ **2:33 «kəzliringning hirəlixixi»** — bu ibarə adəttə kəz yaxlirining kəp təkülgənlikidin yaki zor oɣəmkinliktin boloɣan ḫalətni kərsitidu. □ **2:35 «…Mening məsiḫ ḳiloɣinimning aldida»** — Mening padixaḫimning aldida, deməkqi. Bizningqə bu bexarət awwal Samuilning əzidə andin kaḫin Zadokning jəmətidə əməlgə axuruldi. **«mənggü mengip hizmət ḳilidu»** — ibraniy tilida «barliḳ künlərdə mengip hizmət ḳilidu».

Pərwərdigar Samuilni qaḳiridu

1 Samuil degən bala bolsa əlining aldida Pərwərdigarning hizmitidə bolatti. Əmdi
Pərwərdigarning səzi u künlərdə kəm idi; wəḥiylik kərünüxlərmu kəp əməs idi.
2 Wə xundaḳ boldiki, bir küni Əli ornida yatḳanidi (uning kəzliri torlixip kərməs
bolup ḳalay degənidi) ■
3 Hudaning qirioɣi tehi əqmigən bolup, Samuil Pərwərdigarning ibadəthanisida,
Hudaning əḥdə sanduḳioɣa yeḳinla yərdə yatatti.
4 Pərwərdigar Samuilni qaḳirdi. U: — Mana mən bu yərdə, dedi.
5 U Əlining ḳexioɣa yügürüp berip: — Mana mən, meni qaḳirdingoɣu, dedi. Lekin
u jawab berip: — Mən qaḳirmidim; ḳaytip berip yatḳin, dedi. Xuning bilən u berip
yatti.
6 Pərwərdigar yənə: «Samuil!» dəp qaḳirdi. Samuil ḳopup əlining ḳexioɣa berip:
Mana mən, meni qaḳirdingoɣu, dedi. Lekin u jawab berip: — Mən qaḳirmidim i
ooɣlum, yənə berip yatḳin, dedi.
7 Samuil Pərwərdigarni tehi tonumioɣanidi; Pərwərdigarning səzi uningoɣa tehi ayan
ḳilinmioɣanidi.
8 Lekin Pərwərdigar yənə üqinqi ḳetim: «Samuil!» dəp qaḳirdi; u ḳopup əlining
ḳexioɣa berip: — Mana mən; sən meni qaḳirding, dedi. U waḳitta Əli Pərwərdigar
balini qaḳiriptu, dəp bilip yətti.
9 Xuning bilən Əli Samuiloɣa: — Berip yatḳin. U əgər seni qaḳirsa, sən: — I
Pərwərdigar, səz ḳiloɣin, qünki ḳulung anglaydu, dəp eytḳin, dewidi, Samuil berip
ornida yatti.
10 Wə Pərwərdigar kelip yeḳin turup ilgirikidək: — «Samuil, Samuil!» dəp qaḳirdi.
Samuil: — Səz ḳiloɣin, qünki ḳulung anglaydu, dəp jawab bərdi.□
11 Pərwərdigar Samuiloɣa: — Mana Mən angliɣanlarning ikki ḳuliḳini
zingildatḳudək bir ixni Israilning arisida ḳilmaḳqimən. ■
12 Xu künidə Mən burun Əlining jəmətidikilər tooɣrisida eytḳinimning ḥəmmisini
uning üstigə qüxürimən; baxtin ahiroɣiqə ada ḳilimən! ■
13 Qünki əzigə ayan boloɣan ḳəbiḥlik tüpəylidin Mən uningoɣa, sening jəmətingdin
mənggülük ḥəküm qiḳarmaḳqimən, dəp eytḳanmən: qünki u ooɣullirining
iplasliḳini bilip turup ularni tosmidi. □
14 Uning üqün Əlining jəmətidikilərgə ḳəsəm ḳiloɣanmənki, Əlining
jəmətidikilərning ḳəbiḥliki məyli ḳurbanliḳ bilən bolsun, məyli ḥədiyə bilən bolsun
kafarət ḳilinmay, əbədgiqə kəqürüm ḳilinmaydu, dedi.
15 Samuil ətisi tang atḳuqə yetip, andin Pərwərdigarning əyining ixiklirini aqti.
Əmma Samuil wəḥiylik kərünüxni Əligə eytixtin ḳorḳti.
16 Lekin Əli Samuilni qaḳirip: — I Samuil ooɣlum, dedi. U: — Mana mən, dəp jawab
bərdi.
17 U: — U sanga nemə səz ḳildi? Səndin ətünəy, uni məndin yoxurmioɣin. Əgər Uning
sanga eytḳanlirining birini manga eytmay ḳoysang, Huda deginini sening bexingoɣa
qüxürsun wə uningdin artuḳ qüxürsun! — dedi.
18 Xuning bilən Samuil uningoɣa ḥeqnemini ḳaldurmay ḥəmmini dəp bərdi. Əli: —
Mana, U Pərwərdigardur; U nemini layiḳ tapsa, xuni ḳilsun, dedi.
19 Samuil əsüp qong boluwatatti wə Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uning
eytḳan bexarətlik səzliridin ḥeqḳaysisini yərdə ḳaldurmaytti.

■ **3:2** 1Sam. 4:15. □ **3:10 «Samuil, Samuil!»** — Təwrat-injilda Huda bir kixining ismini ḳaytilap qaḳiroɣan bolsa, u adəmning əzigə intayin səyümlük ikənlikini kərsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yər. 19:3. ■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13 «Mən uningoɣa, sening jəmətingdin mənggülük ḥəküm qiḳarmaḳqimən, dəp eytḳanmən»** — yaki «Mən uningoɣa, sening jəmətingdin mənggülük ḥəküm qiḳarmaḳqimən, dəp eytḳin». **«qünki u ooɣullirining iplasliḳini bilip turup ularni tosmidi»** — yaki «qünki u ooɣullirining Hudani ḳaroɣioɣanliḳini bilip turup ularni tosmidi».

20 Xuning bilən pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaƣiqə Samuilning
Pərwərdigarning pəyƣəmbiri ķilip tikləngənlikini bilip yətti. □
21 Xu waķitta Pərwərdigar Xiloḥda Өzini yənə ayan ķildi. Qünki Pərwərdigar
Xiloḥda Өz səz-kalami arķilik Samuilƣa Өzini ayan ķildi; wə Samuil Uning səzini
pütkül Israilƣa yətküzdi.□

4

Pərwərdigarning əḥdə sanduķi Filistiylərning ķolioƣa qüxidu

1 U waķitta Israil Filistiylər bilən jəng ķilƣili qiķip Əbən-Əzərgə yeķin jayda bargaḥ-
qedirlarni tikti. Filistiylər bolsa Afək degən jayda bargaḥ-qedirlarni tikti.
2 Filistiylər Israillar bilən soķuxķili səp tizip turdi. Jəng kengəygəndə Israil Filistiylər
aldida tarmar boldi; Filistiylər ularning jəng səpliridin tət mingqə adəmni əltürdi.
3 Halayiķ bargaḥķa yenip kəlgəndə, Israilning aķsaķalliri: — Nemixķa Pərwərdigar
bügün bizni Filistiylər təripidin tarmar ķildurdi? Biz Xiloḥdin Pərwərdigarning
əḥdə sanduķini ķeximizoƣa elip keləyli; u arimizda bolsa, bizni düxminimizning
ķolidin ķutķuzidu, dedi.
4 Xu gəptin keyin halayiķ Xiloḥoƣa adəm mangdurup, xu yərdin kerublarning
otturisida olturoƣan samawi ķoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning əḥdə sanduķini
elip kətürüp kəldi. Xuningdək Əlining ikki ooƣli Hofniy bilən Finiḥasmu Hudaning
əḥdə sanduķi bilən billə kəldi. □ ■
5 Wə xundaķ boldiki, Pərwərdigarning əḥdə sanduķi ləxkərgaḥķa elip kelingəndə
pütkül Israil yərni təwrətküdək küqlük bir quķan kətürüxti.
6 Filistiylər küqlük təntənə awazini anglap: — Ibraniylarning ləxkərgaḥidin
anglanoƣan bu küqlük quķan nemə wəjidin qiķķandu, dəp eytixti. Arķidinla ular
Pərwərdigarning əḥdə sanduķining ularning ləxkərgaḥioƣa kəltürülginini bilip yətti.
7 Xuning bilən Filistiylər ķorķup: — Ilaḥlar ularning ləxkərgaḥioƣa kəptu, ḥalimizoƣa
way! Mundaķ ix bu waķitķiqə ḥeq boloƣan əməs, deyixti.
8 Ḥalimizoƣa way! Bizni bu ķudrətlik ilaḥlarning ķolidin kim ķutķuzidu? Mana
bayawanda misirliķlarni türlük bala-wabalar bilən uroƣan ilaḥlar dəl xulardur!
9 I Filistiylər, əzliringlarni jəsur kərsitip ərkəktək turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizgə
ķul boloƣandək biz ularoƣa ķul bolimiz; ərkəktək bolup jəng ķilinglar! — dedi. ■
10 Xuning bilən Filistiylər Israillar bilən jəng ķildi. Israil tarmar ķilinip, ḥərbiri tərəp-
tərəpkə өz qedirigə bədər ķaqti. Jəngdə ķattiķ ķiroƣinqiliķ bolup, Israildin ottuz ming
piyadə əskər əltürüldi.
11 Pərwərdigarning əḥdə sanduķi olja bolup kətti wə Əlining ikki ooƣli Hofniy bilən
Finiḥasmu əltürüldi.■

12 Xu küni bir Binyaminliķ jəng məydanidin ķeqip kiyim-keqəkliri yirtiķ, üstibexi
topa-qang ḥalda Xiloḥoƣa yügürüp kəldi. ■
13 U yetip kəlgəndə, mana Əli yolning qetidə өz orunduķida olturup taķiti-taķ bolup
kütüwatatti; uning köngli Pərwərdigarning əḥdə sanduķining oƣemidə pərixan idi.
U kixi həwərni yətküzgili xəḥərgə kirgəndə, pütkül xəḥər pəryad-quķan kətürdi.

□ **3:20 «Dandin tartip Bəər-Xebaƣiqə»** — «Dan» Israilning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. □ **3:21 «Samuil Uning səzini pütkül Israilƣa yətküzdi»** — yaki «Samuil eytķan bu səz pütkül Israilda yüz bərdi». □ **4:4 «...kerublarning otturisida olturoƣan samawi ķoxunlarning Sərdari Pərwərdigar»** — «kerublar» pərixtilərning xəklidə bolup, əḥdə sanduķining ikki təripidə turatti. «Mis.» 25:17-22ni kərüng. Huda «kerublarning otturisida, əḥdə sanduķining üstidə ḥuzurumni olturoƣuzimən, dəp wədə ķiloƣanidi. ■ **4:4** 2Sam. 6:2; Zəb. 80:1; 99:1 ■ **4:9** Ḥak. 13:1. ■ **4:11** 1Sam. 2:34; Zəb. 78:59-61 ■ **4:12** Yə. 7:6.

14 Əli pəryad sadasini anglap: — Bu zadi nemə warang-qurung? dəp soridi. U kixi
aldirap kelip əligə həwər bərdi
15 (Əli toqsan səkkiz yaxqa kirgən, kəzliri qetip qaloqan bolup, kərməytti). ■
16 U kixi Əligə: — Mən jəngdin qaytip kəlgən kiximən, bügün jəng məydanidin qeqip
kəldim, dedi. Əli: — I ooqlum, nemə ix yüz bərdi? — dəp soridi.
17 Həwərqi jawab berip: — Israil Filistiylərning aldidin bədər qaqti. Həlq arisida
qattiq qiroqinqilik boldi! Sening ikki ooqlung, Hofniy bilən Finihasmu əldi həmdə
Hudaning əhdə sanduqimu olja bolup kətti, dedi.
18 Wə xundaq boldiki, həwərqi Hudaning əhdə sanduqini tiloqa aloqanda, Əli
dərwazining yenidiki orunduqtin kəynigə yiqilip qüxüp, boyni sunup əldi; qünki
u qerip, bədinimu eoqirlixip kətkənidi. U qiriq yil Israilning hakimi boloqanidi.□
19 Uning kelini, yəni Finihasning ayali hamilidar bolup tuoquxqa az qaloqanidi. U
Hudaning əhdə sanduqining olja bolup kətkənliki wə qiyinatisi bilən eriningmu
əlgənlik həwirini angliqanda, birdinla qattiq toloqaq tutup, pükülüp balini tuoqdi.
20 U ələy dəp qaloqanda, qərisidə turoqan ayallar: — Qorqmioqin, sən ooqul bala
tuoqdung, dedi. Lekin u buningoqa jawabmu bərmidi həm köngül bəlmidi.
21 U: «Xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioqa «Ihabod» dəp isim qoydi; qünki
Hudaning əhdə sanduqi olja bolup kətkən həm qeyinatisi bilən erimu əlgənidi. □
22 U yənə: — Xan-xərəp Israildin kətti; qünki Hudaning əhdə sanduqi olja bolup
kətti! — dedi.

5

1 Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini olja elip, uni Əbən-Əzərdin elip Axdodqa bardi.
2 U yərdə Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini elip Dagon buthanisioqa əkirip, Dagon
degən butning yenioqa qoydi.
3 Axdoddikilər ətisi səhər qopup kəlsə, mana Dagon buti Pərwərdigarning əhdə
sanduqining aldida yiqiloqiniqə düm yatatti. Xunga ular Dagon butni elip yənə əz
ornida turoquzup qoydi.
4 Lekin ətisi səhər qopup kəlsə, mana, Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining
aldida yiqiloqiniqə düm yatatti; Dagonning bexi həm qolliri bosuoqida qeqiloqanidi;
Dagonning pəqət beliqsiman teni qaloqanidi. □
5 Xunga bügüngə qədər Axdodta ya Dagonning kahinliri bolsun ya Dagonning
buthanisioqa kirgüqilər bolsun, Dagonning bosuoqisioqa dəssiməydu.
6 Andin Pərwərdigarning qoli Axdoddikilərning üstigə qattiq qüxüp, ularni wəyran
qilip, Axdod bilən ətrapidikilərni hürrək kesili bilən urdi. □ ■
7 Axdoddikilər bularni kərüp: — Israilning Hudasining əhdə sanduqi bizlərdə
turmisun! Qünki uning qoli bizni wə ilahimiz Dagonni qattiq besiwaldi, deyixti.
8 Xuning bilən ular adəm mangdurup Filistiylərning həmmə oqojilirini qakirtip jəm
qilip ulardin: — Israilning Hudasining əhdə sanduqini qandaq bir tərəp qilimiz? dəp
soridi. Ular: — Israilning Hudasining əhdə sanduqi Gatqa qət yol bilən yətkəlsun,
dəp jawab berixti. Xuning bilən ular Israilning Hudasining əhdə sanduqini u yərgə
qət yol bilən yətkidi. □

■ **4:15** 1Sam. 3:2 □ **4:18 «U qirik yil Israilning hakimi boloqanidi» —** «hakim»larning yetəkqi həm soraqqi rolini qüxinix üqün Təwrattiki «Batur Hakimlar»ni kərüng. □ **4:21 «U: «xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioqa «Ihabod» dəp isim qoydi» —** «Ihabod» bəlkim «Xan-xərəp qeni?» yaki «Xan-xərəp kətti» degənni bildüridu. □ **5:4 «Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqiloqiniqə düm yatatti» —** «Dagon» degən butta adəmning bexi wə beliqning teni bar idi. □ **5:6 «hürrək kesili» —** yaki «əsmilər» yaki «bowasir kesili». ■ **5:6** Zəb. 78:60-66. □ **5:8 «Gatqa qət yol bilən yətkəlsun» —** bəlkim baxqa xəhər-kəntlərdin ətküzməslik üqün.

9 Wə xundaq boldiki, ular uni qət yol bilən yətkigəndin keyin Pərwərdigarning qoli u
xəhərgə qüxüp kixilərni qattiq sarasimigə qüxürdi. U kiqiklərdin tartip qonglaroqiqə
xəhərdikilərni urdi, ular ḥürrək kesiligə giriptar boldi.
10 Xuning bilən ular Hudaning əḥdə sanduqini Əkronoqa əwətti. Lekin Hudaning
əḥdə sanduqi Əkronoqa yetip kəlgəndə, Əkrondikilər pəryad qilip: — Biz bilən
həlqimizni eltürüx üqün ular Israilning Hudasining əḥdə sanduqini bizgə yətkidi!
— dedi.
11 Ular adəm mangdurup Filistiylərning oqojilirini qiqqartip jəm qilip ularoqa: — Biz
bilən həlqimizni eltürməsliki üqün Israilning Hudasining əḥdə sanduqini bu yərdin
ez jayioqa kətküzünglar, dedi; qünki qattiq wəḥimə xəḥərni basqanidi; Hudaning
qoli ularning üstigə tolimu eoqir qüxkənidi.
12 Ölmigən adəmlər bolsa ḥürrək kesili bilən urulup, xəḥərning pəryadi asmanoqa
kətürüldi.

6

Filistiylər əḥdə sanduqini qayturup əwətidu

1 Pərwərdigarning əḥdə sanduqi Filistiylərning yurtida yəttə ay turdi.
2 Filistiylər kaḥinlar bilən palqilarni qaqirip ularoqa: — Pərwərdigarning əḥdə
sanduqini qandaq qilimiz? Uni qandaq qilip ez jayioqa əwətələymiz? Yol kərsitinglar,
dedi.
3 Ular: — Əgər Israilning Hudasining əḥdə sanduqini qayturup əwətsənglar, quruq
əwətmənglar, ḥeq bolmioqanda uning bilən bir «itaətsizlik qurbanliqi»ni birgə
əwətixinglar zərürdur, dedi. Xundaq qiloqanda xipa tapisilər, xundaqla Uning
qolining nemə üqün silərdin ayrilmioqanliqini bilisilər, dedi.
4 Ular: — Biz nemini itaətsizlik qurbanliqi qilip əwətimiz? — dəp soridi. Ular: —
Filistiylərning oqojilirining sani bəx; xunga bəx altun ḥürrək wə bəx altun qaxqan
yasap əwətinglar; qünki silərgə wə oqojanglaroqa ohxaxla bala-qaza qüxti.
5 Ḥürrəkliringlarning xəklini wə zemininglarni wəyran qilidioqan qaxqanlarning
xəklini nəqix qilip yasap, Israilning Hudasioqa xan-xərəp kəltürünglar. Xuning
bilən u bəlkim silərning, ilaḥlirimizning wə zemininglarning üstini basqan qolini
yeniklitərmikin: —
6 Misirliqlar bilən Pirəwn ez kəngüllirini qattiq qiloqandək silərmu nemixqa ez
kənglünglarni qattiq qilisilər? U misirliqlaroqa zor qattiq qolluq kərsətkəndin keyin,
ular Israillarni qoyup bərmidimu, ular xuning bilən qaytip kəlmidimu? ■
7 Əmdi yengi bir ḥarwa yasap, tehi boyunturuqqa kəndürülmigən mozaylik ikki
inəkni ḥarwioqa qoxunglar; ulardin mozaylirini ayrip, eydə elip kelinglar;
8 andin Pərwərdigarning əḥdə sanduqini kətürüp ḥarwioqa selinglar; wə uningoqa
əwətidioqan itaətsizlik qurbanliqi qilidioqan altun buyumlarni bir qapqa selip
sanduqqa yandap qoyunglar wə sanduqni xu peti mangdurunglar;
9 andin qarap turunglar. Əgər ḥarwa Israil qegrisidiki yol bilən Bəyt-Xəməxkə
mangsa, bizgə kəlgən xu qong bala-qazani qüxürgüqining ezi Pərwərdigar bolidu.
Undaq bolmisa, bizni uroqan Uning qoli əməs, bəlki bizgə qüxkən tasadipiliq bolidu,
halas, deyixti.
10 Xuning bilən Filistiylər xundaq qildi. Ular Mozaylik ikki inəkni ḥarwioqa qoxup,
mozaylirini eydə solap qoyup,
11 Pərwərdigarning əḥdə sanduqini ḥarwioqa selip, altun qaxqan wə quyma
ḥürrəklər qaqilanoqan qapni uningoqa yandap qoydi.

■ **6:6** Mis. 12:31.

12 Inəklər Bəyt-Xəməxkə baridiƣan yol bilən udul yürüp kətti. Ular kətürülgən yol
bilən mangƣaq mərəytti, ya ong tərəpkə ya sol tərəpkə ķeyip kətmidi. Filistiylərning
ƣojiliri ularning arķisidin Bəyt-Xəməxning qegrisiƣiqə bardi.
13 Bəyt-Xəməxtikilər jilƣida buƣday oruwatatti, ular baxlirini kətürüp əḩdə san-
dukini kərüp hux boluxti.
14 Ḩarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizlikiƣa kelip, u yərdiki bir qong taxning
yenida tohtap ķaldi. Ular ḩarwini qeķip, ikki inəkni Pərwərdigarƣa atap kəydürmə
ķurbanlik ķildi. □
15 Lawiylar Pərwərdigarning əḩdə sanduķi bilən altun buyumlar bar ķapni qüxürüp
qong taxning üstigə ķoydi. Xu küni Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigarƣa kəydürmə
ķurbanliķlar wə baxķa ķurbanliķlarni ķildi. □
16 Filistiylərning bəx ƣojisi bularni kərüp xu küni Əkronƣa ķaytip kətti.
17 Filistiylərning Pərwərdigarƣa itaətsizlik ķurbanliķi ķilip bərgən altun ḩürriki: —
Axdod üqün bir, Gaza üqün bir, Axkelon üqün bir, Gat üqün bir wə Əkron üqün bir
idi.
18 Altun qaxķanlarning sani bolsa Filistiylərning bəx ƣojisiƣa təwə barliķ xəḩərning
sani bilən barawər idi. Bu xəḩərlər sepilliķ xəḩərlər wə ularƣa ķaraxliķ
səḩra-kəntlərni, xundaķla ular Pərwərdigarning əḩdə sanduķini ķoyƣan qong
qimənzarƣiqə ḩəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḩazirmu Bəyt-Xəməxlik
Yəxuaning etizliķida bar.□
19 Əmma Bəyt-Xəməxtikilər əz məyliqə əḩdə sanduķining iqigə ķariƣini üqün
Pərwərdigar ulardin yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi. Pərwərdigar
ḩəlķni mundaķ ķattiķ uroƣanliķi üqün pütün ḩəlķ matəm tutti. □
20 Bəyt-Xəməxtikilər: — Bu muķəddəs Huda Pərwərdigarning aldida kim ərə
turalaydu? Əḩdə sanduķi bizning bu yərdin kimning ķexiƣa apirilixi kerək? — dedi.
21 Andin ular Kiriat-Yearimdikilərgə əlqilərni əwitip: — Filistiylər Pərwərdigarning
əḩdə sanduķini ķayturup bərdi. Bu yərgə kelip uni əzünglarƣa elip ketinglar, dedi.

7

Israillar Filistiylər bilən yənə soķuxidu

1 Xuning bilən Kiriat-Yearimdiki adəmlər kelip Pərwərdigarning əḩdə sanduķini elip
qiķip, dəngning üstidiki Abinadabning əyidə ķoydi wə uning ooƣli Əliazarni əḩdə
sanduķiƣa ķaraxķa Pərwərdigarƣa atap bekitti. ■
2 Əḩdə sanduķi Kiriat-Yearimda ķoyuloƣandin tartip uzun waķit, yəni yigirmə yil ətti.
Israilning pütkül jəməti Pərwərdigarni seoƣindi.
3 Wə Samuil Israilning pütkül jəmətigə: — Əgər pütün ķəlbinglar bilən
Pərwərdigarning yeniƣa ķaytip, yatlarning ilaḩliri bilən Axtarotlarni əz aranglardin

---

□ **6:14 «Ḩarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliķiƣa kelip, u yərdiki bir qong taxning yenida tohtap ķaldi» —** demisəkmu, Bəyt-Xəməxtikilər Israillar idi, Bəyt-Xəməx Israil bilən Filistiyə otturisidiki qegra idi. □ **6:15 «Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigarƣa kəydürmə ķurbanliķlar wə baxķa ķurbanliķlarni ķildi» —** «baxķa ķurbanliķlar» bəlkim «təxəkkür ķurbanliķliri»ni kərsitidu. Undaķ ķurbanliķlarni yeyixkə bolidu. □ **6:18 «Bu xəḩərlər sepilliķ xəḩərlər wə ularƣa ķaraxliķ səḩra-kəntlərni, xundaķla ular Pərwərdigarning əḩdə sanduķini ķoyƣan qong qimənzarƣiqə ḩəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḩazirmu Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliķida bar» —** baxķa birhil tərjimisi: «(bu xəḩərlər sepilliķ xəḩərlərni wə uningƣa ķaraxliķ səḩra-kəntlərni, xundaķla ular Pərwərdigarning əḩdə sanduķini ķoyƣan qong taxķiqə ḩəmmini əz iqigə aloƣanidi) bu qong tax bügüngiqə Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliķida turmaķta». Yənə baxķa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **6:19 «…yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi» —** buning baxķa birhil tərjimisi: «…bəx tümən yətmix adəmni urdi». Az bir ķisim kona kəqürmilərdimu pəķət «yətmix adəm» dəp hatiriləngən. ■ **7:1** 2Sam. 6:4.

yoķitip, kөnglünglarni Pərwərdigarƣa baƣlap, has Uning ibaditidila bolsanglar U
silərni Filistiylərning ķolidin ķutķuzidu, dedi. □ ■
4 Xuning bilən Israil Baallar bilən Axtarotlarni taxlap has Pərwərdigarning ibaditidila
boldi.
5 Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpaḥ xəḥirigə jəm ķilsanglar, mən silər üqün
Pərwərdigarning aldida dua ķilay, dedi.
6 Əmdi ular Mizpaḥķa jəm bolup, u yərdə su tartip uni Pərwərdigar aldiƣa ķuydi wə
u küni roza tutup: — Biz Pərwərdigarning aldida gunaḥ sadir ķilduķ, dedi. Xuning
bilən Samuil Mizpaḥta Israillarning ərz-dəwaliri üstidin ḥөküm qiķardi.□
7 Filistiylər Israillarning Mizpaḥda jəm bolƣinini anglidi; Filistiylərning ƣojiliri Israil
bilən jəng ķilƣili qiķti. Israillar buni anglap Filistiylərdin ķorķti.
8 Israillar Samuilƣa: — Biz üqün Pərwərdigar Hudayimiz bizni Filistiylərning ķolidin
ķutķuzuxi üqün uningƣa nida ķilixtin tohtimiƣin, dedi.
9 Samuil anisini emiwatķan bir ķozini elip toluķ bir kөydürmə ķurbanliķ ķilip
Pərwərdigarƣa sundi; Samuil Israilning ḥəķķidə Pərwərdigarƣa pəryad kөtürdi;
Pərwərdigar duasini anglidi.
10 Samuil kөydürmə ķurbanliķ ķiliwatķanda Filistiylər Israil bilən soķuxķili yeķinlap
kəldi. Lekin Pərwərdigar xu küni Filistiylərning üstigə ķattiķ güldürmama
güldürlitip ularni alaķzadə ķiliwətti; xuning bilən ular Israil aldida tarmar boldi.
■
11 Israillar Mizpaḥtin qiķip ularni Bəyt-Karning tüwigiqə ķoƣlap ķirdi.
12 U waķitta Samuil bir taxni elip, uni Mizpaḥ bilən xənning otturisida tikləp:
— «Pərwərdigar bizgə ḥazirƣiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp
atidi.□ ■
13 Xuning bilən Filistiylər besiķip Israilning zeminiƣa yənə tajawuz ķilmidi; Samuil
ḥakim bolƣan barliķ künlərdə Pərwərdigarning ķoli Filistiylərning üstigə ķarxi
boldi;
14 xundaķ ķilip Əkrondin tartip Gatķiqə Filistiylər Israildin eliwalƣan xəḥərlərning
ḥəmmisi Israilƣa yanduruldi; xəḥərlərgə təwə zeminlarnimu Israil Filistiylərning
ķolidin yandurup aldi. Buningdin baxķa Israil bilən Amoriylar otturisida tinqliķ
boldi.
15 Samuil bolsa pütün өmridə Israilni soridi.
16 Ḥər yili u Bəyt-Əl, Gilgal wə Mizpaḥlarni aylinip, muxu yərlərdə Israil üstidin
ḥөküm yürgüzətti.
17 Andin u Ramaḥķa yenip baratti; qünki uning өyi xu yərdə idi ḥəm u u yərdimu
Israil üstidin ḥөküm yürgüzətti. U u yərdimu Pərwərdigarƣa bir ķurbangaḥ
yasiƣanidi.■

8

1 Xundaķ boldiki, Samuil ķeriƣanda oƣullirini Israilƣa ḥakim ķilip ķoydi.
2 Uning tunjisining ismi Yoel bolup, ikkinqisining ismi Abiyaḥ idi. Bular Bəər-Xebada
ḥakimliķ ķildi.

□ **7:3 «Axtarotlar»** — yaki «Axəraḥlar» — alaḥidə dərəhlər bilən munasiwətlik ayal butlarni kөrsitidu; dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyulƣan yaki nəķixləngən boluxi mumkin idi. ■ **7:3** Ķan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luķa 4:8 □ **7:6 «…Samuil … Israil həlķining ərz-dəwalirining üstidin ḥөküm qiķardi»** — Samuil pəyƣəmbər Israil üstigə ḥөküm sürgən «batur ḥakimlar» yaki «ķutķuzƣuqi baturlar»ning əng ahirķisi idi. ■ **7:10** Yə. 10:10. □ **7:12 «Samuil bir taxni elip… Pərwərdigar bizgə ḥazirƣiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp atidi»** — «Əbən-Əzər» degənning mənisi: «yardəm texi». ■ **7:12** 1Sam. 4:1. ■ **7:17** 1Sam. 8:4.

3 Lekin oƣulliri uning yollirida yürməytti, bəlki mənpəətni kəzləp ezip, parilarni yəp, ḥək-naḥəkni astin-üstün kildi.■
4 U waкitta Israilning ḥəmmə aкsaкalliri Ramaḥda jəm bolup Samuilning кexioƣa kelip
5 uningoƣa: — Mana sən кeriding, oƣulliring bolsa sening yolliringda yürməydu. Barlиk əllərdə boloƣandək üstimizgə ḥəküm süridioƣan bir padixaḥ bekitkin, dedi.■
6 Ularning «Üstimizgə ḥəküm süridioƣan bir padixaḥ bekitkin» degini Samuilning кəngligə eoƣir kəldi. Samuil Pərwərdigaroƣa dua кiliwidi, ■
7 Pərwərdigar Samuiloƣa jawabən: — Həlк sanga ḥərnemə eytsa ularoƣa кulaк saloƣin; qünki ular seni əməs, bəlki «Üstimizgə padixaḥ bolmisun» dəp Meni taxlidi.
8 Mən ularni Misirdin qiкaroƣan kündin tartip bügünki küngiqə ular xundaк ixlarni кilip, Meni taxlap baxкa ilaḥlaroƣa ibadət кilip kəlgən. Əmdi ular sanga ḥəm xundaк кilidu.
9 Xuning üqün ularning səzigə unioƣin. Lekin ularni кattiк agaḥlandurup kəlgüsidə ularning üstidə səltənət кilidioƣan padixaḥning ularni кandaк baxкuridioƣanliкini bildürgin, dedi.
10 Samuil əzidin bir padixaḥ sorioƣan həlккə, Pərwərdigarning eytкinining ḥəmmisini dəp bərdi.
11 U: — Üstünglarda səltənət кilidioƣan padixaḥning tutidioƣan yoli mundaк bolidu: — U oƣulliringlarni əz ixioƣa кoyup, jəng ḥarwilirini ḥəydəxkə, atliк əskərliri boluxкa salidu; ular uning ḥarwilirining aldida yügüridu;
12 ularni əzi üqün ming bexi wə əllik bexi boluxкa, yerini ḥəydəxkə, ḥosulini oruxкa, jəng кoralliri bilən ḥarwa əswablirini yasaxкa salidu.
13 Кizliringlarni ətir yasaxкa, tamaк etixkə wə nan yeкixкa salidu.
14 Əng esil zeminliringlar, üzümzarliringlar bilən zəytunluкliringlarni tartiwelip əz hizmətkarlirioƣa beridu.
15 U uruкunglardin, üzümzarliringlarning ḥosulidin ondin bir ülüxini əzining oƣojidarliri wə hizmətkarlirioƣa bəlüp beridu. □
16 U кulliringlar, dedəkliringlar, əng kelixкən yigitliringlarni wə exəkliringlarni əz ixioƣa salidu.
17 U кoyliringlardin ondin bir ülüxini alidu; silər uning кul-hizmətkarliri bolisilər.
18 Silər u kündə əzünglaroƣa talliоƣan padixaḥ tüpəylidin pəryad kətürisilər; lekin Pərwərdigar u künidə silərgə кulaк salmaydu, dedi.
19 Həlк bolsa Samuilning səzigə кulaк salmay: — Yaк, bəlki üstimizgə səltənət кilidioƣan bir padixaḥ bolsun, dedi.
20 —Xundaк кilip biz baxкa ḥərbir əllərgə ohxax bolimiz; bizning padixaḥimiz üstimizdin ḥəküm qiкirip, bizni baxlaydu wə biz üqün jəng кilidu, dedi.
21 Samuil həlкning ḥəmmə səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroƣa yətküzdi. □
22 Pərwərdigar əmdi Samuiloƣa: — Sən ularning səzigə кulaк selip, ularoƣa bir padixaḥ bekitkin, dedi. Samuil Israillaroƣa: — Ḥərbiringlar əz xəḥiringlaroƣa кaytinglar, dedi.

9

■ **8:3** Mis. 18:21; Кan. 16:19. ■ **8:5** Ḥox. 13:10; Ros. 13:21. ■ **8:6** 1Sam. 12:17. □ **8:15 «uruкunglar»** — bəlkim axliкning əzini kərsitixi mumkin. **«əzining oƣojidarliri wə hizmətkarlirioƣa ...»** — yaki «əzining aoƣwatliri wə hizmətkarlirioƣa ...». □ **8:21 «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroƣa yətküzdi»** — ibraniy tilida «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigarning кulikioƣa кaytilap bərdi».

Saul Samuilning ⱪexioɣa kelidu

1 Binyamin ⱪəbilisidin Kix atliⱪ bir kixi bar idi. U Abiəlning ooɣli, Abiəl Zerorning
ooɣli, Zeror Bikoratning ooɣli, Bikorat Afiyaning ooɣli idi; Afiya bolsa Binyaminliⱪ idi.
U өzi batur wə dөlətmən kixi idi. ■
2 Kixning Saul isimlik, esil wə huxhuy bir ooɣli bar idi. Israillar arisida uningdin
qiraylиⱪ adəm yoⱪ idi; u xundaⱪ egiz boyluⱪ ər idiki, həlⱪning ⱨərⱪandiⱪi uning
mürisigimu kəlməytti.
3 Saulning atisi kixning exəkliri yitip kətkənidi. Buning bilən Kix ooɣli Sauloɣa: —
Sən hizmətkarlardin birini өzüng bilən billə elip, exəklərni tepip kəlgin, dedi.
4 Ular berip Əfraim edirliⱪidin өtüp, Xalixaⱨ zeminini kezip, ularni izdəp tapalmidi;
ular Xaalim zeminidinmu өtti, exəklər u yərdimu yoⱪ idi. Andin Binyamin zeminini
kezip өtti, ularni yənə tapalmidi.
5 Ular Zuf zemiɲioɣa yətkəndə Saul өzi bilən kəlgən hizmətkariɲioɣa: — Bolə,
өygə yanayli; bolmisa atam exəklərdin ənsirməy, əksiqə bizning ɵemimizni yəp
ketərmiki, dedi.
6 Lekin u uningoɣa: — Mana, bu xəⱨərdə Hudaning bir adimi bar. U məⱨtərəm
bir adəm, ⱨər nemə desə əməlgə axmay ⱪalmaydu. Əmdi u yərgə barayli; u bizgə
baridioɣan yolimizni kөrsitip ⱪoyarmikin, dedi.
7 Xunga Saul hizmətkariɲioɣa: — Lekin uning yeniɲioɣa barsaⱪ u kixigə nemə berimiz?
Qünki hurjunlirimizda nan tügəp ⱪaldi, ⱪolimizda Hudaning adimigə bərgüdək
sowɣitimiz yoⱪ. Yenimizda yənə nemə bar? — dedi.
8 Hizmətkar Sauloɣa jawab berip: — Mana ⱪolumda qarək xəkəl kümüx bar.
Mangidioɣan yolimizni dəp bərsun, Hudaning adimigə xuni berəy, dedi □
9 (burun Israilda bir adəm Hudadin yol sorimaⱪqi bolsa: — Kelinglar, aldin
kөrgüqining ⱪexioɣa barayli, dəytti. Ⱨazir «pəyoɣəmbər» degənni өtkən zamanda
«aldin kөrgüqi» dəytti).■
10 Saul hizmətkariɲioɣa: — Məslihəting yahxi boldi. Biz mangayli, dedi. Xuning bilən
ular Hudaning adimi turoɣan xəⱨərgə bardi.
11 Ular xəⱨərgə qiⱪidioɣan yolda ketiwatⱪanda, su tartⱪili qiⱪⱪan birnəqqə ⱪizoɣa
uqridi wə ulardin: — Aldin kөrgüqi muxu yərdimu? — dəp soridi.
12 Ular jawab berip: — Xundaⱪ. Mana u aldinglarda turidu; tez beringlar, qünki
halayiⱪ bügün *xəⱨərning* yuⱪiri jayida ⱪurbanliⱪ ⱪilmaⱪqi, xunga u bügün xəⱨərgə
kirdi.
13 U *ⱪurbanliⱪtin* yeyixkə tehi yuⱪiri jayoɣa qiⱪmay turupla, silər uning bilən
xəⱨərdə uqrixisilər. Həlⱪ u kəlmigüqə taam yeməydu, qünki u awwal ⱪurbanliⱪni
bərikətləydu; andin qaⱪiriloɣan meⱨmanlar taamoɣa eoɣiz tegidu. Ⱨazir qiⱪinglar,
qünki bu dəl uni tapⱪili bolidioɣan waⱪit, dedi.□
14 Ular xəⱨərgə qiⱪip xəⱨər mərkizigə kəlgəndə, mana Samuil yuⱪiri jayoɣa qiⱪixⱪa
uloɣa ⱪarap keliwatatti.
15 Pərwərdigar Saul kelixtin bir kün ilgiri Samuiloɣa:■
16 — Ətə muxu waⱪitlarda Mən yeningoɣa Binyamin zeminidin bir adəmni əwətimən.
Sən uni Mening həlⱪim Israilning üstigə əmir boluxⱪa məsiⱨ ⱪiloɣin. U Mening
həlⱪimni Filistiylərning ⱪolidin ⱪutⱪuzidu. Qünki Mening həlⱪimning pəryadi
Manga yətkini üqün uloɣa iltipat bilən ⱪaridim, — dedi.
17 Samuil Saulni kөrgəndə Pərwərdigar uningoɣa: — Mana, Mən sanga səz ⱪiloɣan
adəm muxudur. Bu adəm Mening həlⱪimning üstidə səltənət ⱪilidu, dəp izⱨar ⱪildi.

■ **9:1** 1Sam. 14:51. □ **9:8 «Mana ⱪolumda qarək xəkəl kümüx bar»** — «xəkəl» eoɣirliⱪ miⱪdari, kümüx bəlkim 11.4 gram idi. ■ **9:9** Yar. 25:22. □ **9:13 «...u awwal ⱪurbanliⱪni bərikətləydu»** — «ⱪurbanliⱪni bərikətləx» muxu yərdə (1) təxəkkür eytix; (2) ⱪurbanliⱪ ⱪobul ⱪilinoɣay dəp tiləxni bildüridu. ■ **9:15** 1Sam. 15:1.

18 Saul dərwazida turoɣan Samuilning ɣexioɣa berip: Silidin soray, aldin kərgüqining
өyi nədə, dəp soridi.
19 Samuil Sauloɣa: — Aldin kərgüqi mən өzüm xu. Məndin awwal yuķiri jayoɣa
qiķķin. Bügün silər mən bilən taam yəysilər; ətə seni uzutup qiķķanda, kənglüngdiki
ħərbir ixlarni sanga dəp berəy, — dəp jawab bərdi.
20 Əmma üq kün burun yitip kətkən exəklərdin bolsa, əndixə ķilmioɣin; ular tepildi.
Əmdi Israilning ħəmmə arzusi kimgə mayil? Sanga wə atangning pütkül jəmətigə
əməsmu? — dedi.
21 Saul jawab berip: — Mən Israil ķəbililiri iqidiki əng kiqik ķəbilə boloɣan
Binyamindin, jəmətimmu Binyamin ķəbilisi iqidiki əng kiqiki tursa? Nemə üqün
bu səzlərni manga dəyla? — dedi.
22 Samuil bolsa Saulni wə hizmətkarini baxlap, meħmanhana өyigə kirdi wə ularni
qaķiriloɣanlarning arisida tərdə olturoɣuzdi. Ular ottuzqə adəm idi.
23 Samuil axpəzgə: — Mən saķlap ķoyoɣin dəp, sanga tapxuroɣan ħeliķi taamni elip
kəlgin, dedi.
24 Xuning bilən axpəz saķlap ķoyoɣan qong ajritiloɣan ķolni elip Saulning aldioɣa
ķoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saķlap ķoyuloɣini xudur! Uni aldingoɣa elip yegin;
qünki u mən həlķni qaķiroɣan qeoɣimda atayin sanga atap elip ķoyoɣandin tartip bu
bekitilgən waķitķiqə saķlandi, dedi. Xuning bilən u küni Saul bilən Samuil tamaķta
billə boldi.
25 Ular yuķiri jaydin qüxüp xəħərgə kirdi, *Samuil* өgzidə Saul bilən səzləxti.
26 Ətisi tang xəħərdə orundin turoɣanda Samuil Saulni өgzidin qaķirip: — Ornungdin
tur, mən seni uzutup ķoyay, dedi. Saul orundin turdi wə ikkisi billə qiķti, — ħəm u
Samuil bilən billə koqioɣa qiķti.
27 Ular xəħərning ayioɣioɣa ketiwatķanda, Samuil Sauloɣa: Hizmətkaroɣa aldimizda
mangoɣaq turoɣin, dəp buyruoɣin, dedi. U xundaķ ķildi. Andin Samuil: — Sən turup
tur, Pərwərdigarning səz-kalamini sanga yətküzəy, dedi.

10

Samuil Saulni məsiħ ķilidu

1 Samuil bir may komzikini elip uning bexioɣa təküp uni səyüp mundaķ dedi:
— «Mana bu, Pərwərdigarning seni Өz mirasioɣa əmir boluxķa məsiħ ķiloɣini
əməsmu?□ ■
2 Sən bügün məndin ayriloɣandin keyin Binyamin zeminining qegrisidiki Zəlzaħoɣa
yetip baroɣiningda Raħiləning ķəbrisining yenida sanga ikki kixi uqraydu; ular
sanga: «Sən izdəp baroɣan exəklər tepildi, wə mana, atang exəklərdin oɣəm ķilmay,
bəlki silər üqün: Ooɣlumni ķandaķ ķilip taparmən, dəp ənsiriməktə» dəp eytidu.
3 Sən u yərdin mengip, Tabordiki dub dərihigə yətkəndə Pərwərdigarning aldioɣa
berix üqün Bəyt-Əlgə qiķip ketiwatķan üq kixigə uqraysən. Ulardin biri üq ooɣlaķ,
biri üq nan wə yənə biri bir tulum xarabni kətürüp kelidu.
4 — Ular sanga salam ķilip ikki nanni sunidu; sən bərginini ķolliridin aloɣin. ■
5 Andin sən «Hudaoɣa *ataloɣan* Gibeaħ xəħərigə barisən (u yərdə Filistiylərning bir
ləxkərgaħi bar); sən xu xəħərgə kəlsəng qiltar, təmbur, nəy wə lirilarni kətürüp

□ **10:1 «mana bu, Pərwərdigarning seni өz mirasioɣa əmir boluxķa məsiħ ķiloɣini əməsmu?»** — bəzi kona kəqürmilərdə Samuilning səzliri: «Pərwərdigar seni Өz həlķi Israil üstigə ħəkümran ķildi. Sən Pərwərdigarning həlķi üstigə səltənət ķilisən wə ularni ətrapidiki düxmənlərning ķolidin ķutķuzisən. Mana, xu ix Pərwərdigar seni Өz mirasioɣa bax boloɣili məsiħ ķiloɣan əməsmu?» buningoɣa ķoxup deyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Ħak. 18:15.

yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər sanga uqraydu. Ular bexarətlik səzlərni ḳilidu. □ ■
6 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḥi sening wujudungoɣa qüxidu, sən ular bilən birliktə bexarətlik səzlərni ḳilisən wə yengi bir adəm bolisən.
7 Muxu alamətlər sanga kəlgəndə, ḳolungdin nemə kəlsə xuni ḳiloɣin. Qünki Huda sən bilən billidur.
8 Andin məndin ilgiri Gilgaloɣa qüxüp barisən. Mana, mən ḥəm yeningoɣa qüxüp kəydürmə ḳurbanliḳlar sunux wə inaḳ ḳurbanliḳlar ḳilix üqün kelimən. Mən yeningoɣa berip, nemə ḳilixing kerəklikini uḳturmioɣuqə, meni yəttə kün saḳlap turoɣin». ■
9 Wə xundaḳ boldiki, u burulup Samuildin ayriloɣanda Huda uningoɣa yengi bir ḳəlb ata ḳildi; wə bu alamətlərning ḥəmmisi axu küni əməldə kərsitildi.
10 Ular Gibeaḥoɣa yetip kəlgəndə mana, bir bələk pəyoɣəmbərlər uningoɣa uqridi; Hudaning Roḥi uning wujudioɣa qüxti, buning bilən u ularning arisida bexarət ḳilixḳa baxlidi. ■
11 Uni ilgiri tonuydioɣanlarning ḥəmmisi uning pəyoɣəmbərlərning arisida bexarət ḳiloɣinini kərgəndə ular bir-birigə: — Kixning ooɣlioɣa nemə boptu? Saulmu pəyoɣəmbərlərdin biri boldimu nemə? — deyixti.
12 Əmma yərlik bir adəm: — Bularning atiliri kimlər? — dedi. Xuning bilən: «Saulmu pəyoɣəmbərlərning birimidu?» dəydioɣan gəp pəyda boldi. □ ■
13 Əmdi Saul bexarətlik səzlərni ḳilip bolup, yuḳiri jayoɣa qiḳip kətti.
14 Saulning taoɣisi uningdin wə uning hizmətkaridin: — Nəgə berip kəldinglar? dəp soridi. U: — Exəklərni izdigili qiḳtuḳ; lekin ularni tapalmay Samuilning ḳexioɣa barduḳ, dedi.
15 Saulning taoɣisi: — Samuilning silərgə nemə deginini manga eytip bərginə, dedi.
16 Saul taoɣisioɣa: — U jəzm bilən bizgə exəklər tepildi, dəp həwər bərdi, dedi. Lekin Samuilning padixaḥliḳ ixi tooɣruluḳ eytḳan səzini uningoɣa dəp bərmidi.

Samuil həlḳni agaḥlanduridu

17 Samuil əmdi həlḳni Pərwərdigarning aldioɣa jəm bolunglar dəp, Mizpaḥḳa qaḳirdi.
18 U Israiloɣa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən silər Israilni Misirdin qiḳirip misirliḳlarning ḳolidin azad ḳilip, silərgə zulum ḳiloɣan ḥəmmə padixaḥliḳlarning ḳolidin ḳutḳuzdum.
19 Lekin bügünki kündə silərni bexinglaroɣa qüxkən barliḳ balayi'apətlərdin wə barliḳ muxəḳḳətlərdin ḳutḳuzoɣuqi Hudayinglardin waz keqip uningoɣa: «Yaḳ. Üstimizgə bir padixaḥ bekitip bərgəysən» — dedinglar. Əmdi əzünglarni ḳəbiləŋlar boyiqə, jəmətinglar boyiqə Pərwərdigarning aldioɣa ḥazir ḳilinglar» — dedi. ■
20 Xuning bilən Samuil Israilning ḥəmmə ḳəbililirini aldioɣa jəm ḳilip, qək taxliwidi, qək Binyamin ḳəbilisigə qiḳti. ■

□ **10:5 «Hudaoɣa ataloɣan Gibeaḥ xəḥərigə barisən»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «Hudaning dəngigə barisən». Ibraniy tilida: «Hudaning Gibeaḥi» (Gibeaḥ bir xəḥər, mənisi «dəng», «edir»). **«lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər»** — yaki «lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxidioɣan bir bələk pəyoɣəmbərlər». ■ **10:5** 1Tar. 16:39; Qəl. 11:25 ■ **10:8** 1Sam. 13:8. ■ **10:10** 1Sam. 19:19. □ **10:12 «Bularning *, yəni pəyoɣəmbərlərning* atiliri kimlər?»** — muxu soal bəlkim pəyoɣəmbər bolux üqün aliyjanab yaki esilzadə ailisidə tuoɣulux xərt əməs, degənni kərsitidu. **«Saulmu pəyoɣəmbərlərning birimidu?»** — muxu gəp bəlkim (1) məlum birsining uluoɣ bir ix ḳilalaydioɣanliḳioɣa boloɣan gumanni bildüridu; (2) uning əksiqə, Saul əsli «uluoɣ ərbab» bolmisimu, addiy adəm nemixḳa uluoɣ ixni ḳilalmaydikən, degən pikirni bildüridu. 12-ayəttiki «yərlik adəm»ning soalioɣa ḳarioɣanda, biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. ■ **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25 ■ **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. ■ **10:20** Yə. 7:14

21 U Binyamin qəbilisini jəmət-jəmətliri boyiqə əz aldioŋa kəltürüp qək taxliwidi, qək
Matrining jəmətigə qikti. Andin keyin yənə qək taxliwidi, Kixning ooŋli Sauloŋa qikti.
Ular uni izdiwidi, əmma uni tapalmidi.
22 Xunga ular Pərwərdigardin yənə: — U kixi bu yərgə keləmdu? — dəp soridi.
Pərwərdigar jawabən: — Mana, u yük-taklarning arisioŋa yoxuruniwaldi, dedi.
23 Xunga ular yügürüp berip uni xu yərdin elip kəldi. U həlkning otturisida turoŋanda
halayikning boyi uning mürisigimu kəlmidi.■
24 Samuil barlik həlkkə: — Əmdi Pərwərdigar tallioŋan kixigə karanglar! Dərwəkə
barlik həlkning iqidə uningoŋa yetidioŋan birsi yoktur, dedi. Wə həlkning həmmisi:
— Padixah yaxisun! — dəp towlaxti.
25 Samuil həlkkə padixahlik hokuk-kanunlirini ukturdi wə uni oram yazma
kilip yezip qikip, Pərwərdigarning aldioŋa koydi. Andin Samuil həmmə həlkni,
hərkaysisini əz əylirigə kayturdi.
26 Saulmu həm Gibeahdiki əyigə kaytti; köngülliri Huda təripidin təsirləndürülgən
bir türküm batur kixi uning bilən billə bardi. ■
27 Lekin birnəqqə rəzil kixi: — Bu kixi kandakmu bizni kutkuzalisun? — dəp uni
kəmsitip uningoŋa heq sowoŋat bərmidi; əmma u anglimaslikka saldi.□ ■

11

Saul Yabəxtikilərgə yardəmgə baridu

1 Xu wakitta Ammoniy Nahax qikip Yabəx-Gileadni muhasirigə aldi. Yabəxning
həmmə adəmliri Nahaxka: — Əgər biz bilən əhdə tüzsəng, sanga boysunimiz, dedi.□
2 Lekin Ammoniy Nahax ularoŋa: — Pütkül Israiloŋa dəxnəm kilix üqün hər
biringlarning ong kəzini oyup andin silər bilən əhdə kilay, dedi.
3 Yabəxning aksakalliri uningoŋa: — Bizgə yəttə kün məhlət bərgin; biz Israilning
pütkül yurtioŋa əlqilərni mangdurup andin keyin bizni kutkuzidioŋan adəm qikmisa,
özimiz qikip sanga təslim bolimiz, dedi.
4 Əmdi əlqilər Saulning xəhiri Gibeahoŋa kelip muxu sözlərni həlkning kulikioŋa
yətküzdi; həmmə həlk pəryad kətürüp yioŋildi.
5 Wə mana, Saul etizlikidin qikip kalilarni həydəp keliwatatti, u: — Həlk nemə dəp
yioŋlaydu, dəp soridi. Ular Yabəxtin kəlgən kixilərning sözlirini uningoŋa dəp bərdi.
6 Saul bu sözlərni anglioŋanda Hudaning Rohi uning üstigə kelip, uning oŋəzipi kattik
kozoŋaldi.
7 U bir jüp uyni qepip parqilap, parqilirini əlqilərning koli arkilik pütkül Israil
zemininoŋa tarkitip: — Hər kim kelip Saul bilən Samuiloŋa əgəxmisə, ularning
uylirimu muxuningoŋa ohxax kilinidu, dedi.
Xuning bilən Pərwərdigarning korkunqi həlkning üstigə qüxti; xundak boldiki, ular
ittipaklixip bir adəmdək jənggə qikti. ■
8 Saul ularni Bezək *degən jayda* sanioŋanda Israillar üq yüz ming, Yəhudaning
adəmliri bolsa ottuz ming qikti.
9 Ular kəlgən əlqilərgə: — Gileadtiki Yabəxning adəmlirigə xundak eytinglarki, ətə
kün qüx boloŋanda nijat silərgə kelidu, dedi.
Əlqilər berip xuni Gileadtiki Yabəxliklaroŋa yətküzdi; ular intayin huxal boluxti.
10 Xuning bilən Yabəxtikilər: — Ətə biz kexinglaroŋa qikip *təslim bolimiz*, silər bizni
kandak kilixka layik kərsənglar, xundak kilinglar, dedi.

■ **10:23** 1Sam. 9:2 ■ **10:26** 1Sam. 13:2. □ **10:27 «birnəqqə rəzil kixi»** — ibraniy tilida: «Belialning (Xəytanning) birnəqqə baliliri». ■ **10:27** 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ **11:1 «Yabəx-Gilead»** — demək, Gilead (rayoni)diki Yabəx. ■ **11:7** Hak. 20:1.

11 Ətisi xundaq boldiki, Saul həlqni üq bələk qildi; ular keqə tətinqi jesəktə
ləxkərgahƣa kirip Ammoniylarni kün qüx boloƣuqə urup qirdi. Tirik qaloƣanlar bolsa
xundaq parakəndə boldiki, ulardin ikki adəmmu bir yərgə kelәlmidi.

Saul padixaƫ qilinidu

12 Həlq əmdi Samuiloƣa: — Bizning üstimizgə Saul padixaƫ bolmisun dəp eytqanlar
kimlər? Bu kixilərni kəltürüp, ularni eltürəyli, dedi. ■
13 Lekin Saul: — Bügün ƫeqkim eltürülmisun. Qünki bügün Pərwərdigar Israiloƣa
nusrət bərdi, dedi.
14 Samuil həlqqə: — Qeni, Gileadqa berip u yərdə padixaƫliqni yengibaxtin tikləyli,
dəp eytti.
15 Xuni dewidi, ƫəmmə həlq Gileadqa berip Gileadta Pərwərdigarning aldida Saulni
padixaƫ qildi; ular u yərdə Pərwərdigarning aldida inaqlik qurbanliqlirini kəltürdi.
Saul ƫəm xuningdək barlik Israil xu yərdə zor huxalliqqa qəmdi.

12

1 Samuil pütkül Israiloƣa: — Mana, mən silərning barlik eytqan səzliringlarni anglap
üstünglaroƣa bir padixaƫ qoydum; □
2 Mana əmdi padixaƫ silərning aldinglarda yürməktə, mən bolsam qerip bexim
aqardi; mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu. Yaxliqimdin tartip bu
küngiqə silərning aldinglarda mengip kəldim.□
3 Mana bu yərdə turuptimən. Pərwərdigarning aldida wə uning məsiƫ qilinoƣinining
aldida manga ərzinglar bolsa dəweringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning
exikini tartiwaldim? Kimning ƫəqqini yedim? Kimgə zulum qildim? Yaki mən
kəzümni kor qilix üqün kimdin para aldim? Xundaq bolsa dənglar, wə mən uni
silərgə tələp berimən, dedi.
4 Ular jawab berip: — Sən bizning ƫəqqimizni yemiding, ƫeqkimgə zulum qilmiding
wə ƫeq kixining qolidin birər nərsinimu eliwalmiding, dedi.
5 U laroƣa: — Məndə ƫeq ƫəqqinglar qalmioƣanliqioƣa Pərwərdigar silərgə guwaƫ
bolup wə uning məsiƫ qiloƣini ƫəm bügün guwaƫqi bolsun, dewidi, ular: — U
guwaƫtur, dedi.
6 Samuil həlqqə mundaq dedi: «Musa bilən ƫarunni tikləp ata-bowiliringlarni Misir
zeminidin qikaroƣuqi bolsa Pərwərdigardur.
7 Əmdi ornunglardin turunglar, mən Pərwərdigarning aldida Pərwərdigarning
silərgə wə ata-bowiliringlaroƣa yürgüzgən ƫəqqaniy əməllirini silərning aldinglaroƣa
qoyuxqa səz qilay.
8 Yaqup Misiroƣa kirgəndin keyin ata-bowiliringlar Pərwərdigaroƣa pəryad qiloƣanda,
Pərwərdigar Musa bilən ƫarunni əwətti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin qikirip bu
yərdə olturaqlaxturdi. □ ■

■ **11:12** 1Sam. 10:27. □ **12:1 «mən silərning barlik eytqan səzliringlarni anglap üstünglaroƣa bir padixaƫ qoydum»** — ibraniy tilida: «mən silərning eytqan səzliringlarning ƫəmmisidə awazinglaroƣa qulaq selip bir padixaƫ qoydum» deyilidu. □ **12:2 «mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu»** — Samuilning deginining mənisi, xübƫisizki: «Əzüm qeri; mening ooƣullirim əz gunaƫlirioƣa əzliri məs'ul — silər ularni qandaq bir tərəp qilsanglar əz ihtiyaringlar. Mən əzüm silərning aldinglarda gunaƫkar əməsmən» degəndək. □ **12:8 «Yaqup Misiroƣa kirgəndin keyin...»** — «Yaqup» muxu yərdə Yaqupning əwladliri, yəni Israilni kərsitidu. ■ **12:8** Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10.

9 Əmma ular өz Hudasi Pərwərdigarni untudi; xunga u ularni Ḥazorning ḳoxunidiki sərdar Siseraning ḳolioŋa, Filistiylərning ḳolioŋa ḥəm Moabning padixaḥining ḳolioŋa tapxurup bərdi; bular ular bilən jəng ḳilixti. ■
10 Xuning bilən ular Pərwərdigaroŋa pəryad ḳilip: «Biz gunaḥ ḳilip Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduḳ; əmma əmdi bizni düxmənlirimizning ḳolidin ḳutḳuzoŋin, biz sanga ibadət ḳilimiz» dedi. □
11 Wə Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftaḥ wə Samuilni əwətip, ətrapinglardiki düxmənliringlarning ḳolidin silərni ḳutḳuzdi, xuning bilən tinq-aman turuwatḳanidinglar.□ ■
12 Lekin Hudayinglar Pərwərdigar Өzi padixaḥinglar bolsimu, Ammonning padixaḥi Naḥaxning silərgə ḳarxi ḳopḳinini kərgininglarda silər: Yaḳ! Bir padixaḥ üstimizgə səltənət ḳilsun dəp manga eyttinglar. ■
13 Əmdi silər halap talliоŋan, silər tiligən padixaḥḳa ḳaranglar; mana, Pərwərdigar silərning üstünglaroŋa bir padixaḥ ḳoydi.■
14 Əgər silər Pərwərdigardin ḳorḳup, uning ḳulluḳida bolup, Uning awazioŋa ḳulaḳliringlarni selip, Uning əmrigə asiyliḳ ḳilmisanglar, silər ḥəm üstünglarda səltənət ḳiloŋan padixaḥ Hudayinglar Pərwərdigaroŋa əgəxsənglar, əmdi silərgə yahxi bolidu. ■
15 Lekin Pərwərdigarning səzigə ḳulaḳ salmay, bəlki Pərwərdigarning əmrigə asiyliḳ ḳilsanglar, Pərwərdigarning ḳoli ata-bowiliringlaroŋa ḳarxi boloŋandək silərgimu ḳarxi bolidu.
16 Əmdi turunglar, Pərwərdigar kəzliringlarning aldida ḳilidioŋan uluoŋ karamətni kərünglar!
17 Bügün buoŋday oridioŋan waḳit əməsmu? Mən Pərwərdigaroŋa nida ḳilay, U güldürmama bilən yamoŋur yaoŋduridu. Xuning bilən silərning bir padixaḥ tiligininglarning Pərwərdigarning nəzиridə zor rəzillik ikənlikini kərüp yetisilər».
18 Andin Samuil Pərwərdigaroŋa nida ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar xu küni güldürmama bilən yamoŋur yaoŋdurdi. Həlḳ Pərwərdigardin wə Samuildin bək ḳorḳti.
19 Həlḳning ḥəmmisi Samuiloŋa: — Hudaying Pərwərdigaroŋa bizni өlmisun dəp kəminiliring üqün dua ḳiloŋin; qünki ḥəmmə gunaḥlirimizning üstigə yənə yamanliḳ axurup өzimizgə bir padixaḥ tiliduḳ, dedi.
20 Samuil həlḳḳə mundaḳ dedi: — Ḳorḳmanglar; silər dərwəḳə bu ḥəmmə rəzillikni ḳiloŋansilər, lekin əmdi Pərwərdigaroŋa əgixixtin qətniməy, pütkül kəngülliringlar bilən Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar;
21 adəmgə payda yətküzməydioŋan yaki adəmni ḳutḳuzalmaydioŋan biḥudə ixlarni izdəp, yoldin ezip kətmənglar; qünki ularning tayini yoḳtur.
22 Qünki Pərwərdigar Өz uluoŋ nami üqün Өz həlḳini taxlimaydu; qünki Pərwərdigar silərni Өz həlḳi ḳilixni layiḳ kərgəndur.
23 Manga nisbətən, silər üqün dua ḳilixtin tohtax bilən Pərwərdigaroŋa gunaḥ ḳilix məndin neri bolsun; bəlki mən silərgə yahxi wə durus yolni өgitimən.
24 Pəḳət silər Pərwərdigardin ḳorḳup pütkül kəngülliringlar wə ḥəḳiḳət bilən uning ibaditidə bolunglar; qünki silər üqün ḳiloŋan uluoŋ karamətlərgə ḳaranglar!
25 Lekin yamanliḳ ḳilsanglar, ḥəm өzünglar ḥəm padixaḥinglar ḥalak ḳilinisilər».

■ **12:9** Ḥak. 4:2; Ḥak. 10:7; Ḥak. 3:12. □ **12:10 «Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduḳ» —** «Baallar» wə «Axtarotlar» ikki hil butlarni kərsitidu. □ **12:11 «Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftaḥ wə Samuilni əwətip…» —** «Bedan» bəlkim Barakni kərsitidu («Ḥak.» 4-babni kərüng). ■ **12:11** Ḥak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ **12:12** 1Sam. 8:5, 19. ■ **12:13** 1Sam. 10:19 ■ **12:14** Ḳan. 1:26.

13

Saul Pərwərdigarning sözliridin qiĸip ketidu

1 Saul *ottuz* yaxta padixaĥ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ĸilоɳandin keyin □
2 Өzigə Israildin üq ming adəmni ilоɳap aldi. Ikki mingi Mikmaxta wə Bəyt-Əl
taоɳlirida Saulning ĸexida, bir mingi Binyamin zeminidiki Gibeaĥda Yonatanning
ĸexida idi. Əmma u ĸalоɳan həlĸning ĥərbirini өz өylirigə kətküziwətti.
3 Yonatan bolsa Filistiylərning Gebadiki ləxkərgaĥiоɳa ĥujum ĸildi, Filistiylər
buningdin həwər tapti. Saul bolsa: — Pütkül zemindiki ibraniylar anglap oyоɳansun
dəp, kanay qaldurdi.
4 Pütkül Israil Saulning Filistiylərning ləxkərgaĥiоɳa ĥujum ĸilоɳanliĸidin ĥəmdə
Israilning Filistiylərgə nəprətlinidiоɳanlikidin həwər tapti. Həlĸ Saulning kəynidin
Gilgaloɳa berip yiоɳildi.
5 Filistiylərdin Israil bilən jəng ĸiloɳili üq ming jəng ĥarwisi, altə ming atliĸ ləxkər
wə dengiz saĥilidiki ĸumdək kөp piyadə ləxkər yiоɳildi. Ular kelip Bəyt-Awənning
xərĸ təripidiki Mikmaxta bargaĥ tikti. □
6 Israilning adəmliri өzlirining ĸattiĸ hiyim-hətərdə ĸalоɳanliĸini kөrüp оɳarlaroɳa,
qatĸalliĸlaroɳa, ĸiya taxliĸlaroɳa, yuĸiri jaylaroɳa wə azgallaroɳa yoxuruniwelixti; □
7 *bəzi* Ibraniylar Iordan dəryasidin өtüp, Gad wə Gileadning zeminiоɳa ĸeqip bardi.
Lekin Saul Gilgalda ĸaldi, adəmlirining ĥəmmisi uningоɳa titrigən ĥalda əgəxti.
8 Əmdi Saul Samuil uningоɳa bekitkən waĸitĸiqə yəttə kün kütüp turdi; lekin Samuil
Gilgaloɳa kəlmidi, həlĸ uningdin tarilip kətkili turdi.
9 Saul: — Kөydürmə ĸurbanliĸ bilən inaĸliĸ ĸurbanliĸlirini bu yərgə — yenimоɳa
elip kelinglar, dedi. Andin u өzi kөydürmə ĸurbanliĸ өtküzdi.
10 Wə xundaĸ boldiki, u kөydürmə ĸurbanliĸni tügitixi bilənla, mana Samuil kəldi.
Saul uningоɳa salam ĸiloɳili aldiоɳa qiĸti.
11 Lekin Samuil: — Nemə ixlarni ĸilding?! — dəp soridi. Saul: — Həlĸ məndin tarilip
kətkənlikini, silining bekitkən waĸitta kəlmigənliklirini, Filistiylərning Mikmaxta
yiоɳiloɳinini kөrdum,
12 mən iqimdə: Əmdi Filistiylər Gilgaloɳa qüxüp manga ĥujum ĸilmaĸqi, mən bolsam
tehi Pərwərdigaroɳa iltija ĸilmidim, dedim. Xunga kөydürmə ĸurbanliĸ ĸilixĸa
өzümni məjburlidim, dedi.
13 Samuil Sauloɳa: — Sən əhməĸliĸ ĸilding; sən Hudaying Pərwərdigar sanga
buyruoɳan əmrni tutmiding; xundaĸ ĸiloɳan bolsang Pərwərdigar Israilning üstidiki
səltənitingni mənggü mustəĥkəm ĸilatti, dedi.
14 Lekin əmdi səltəniting mustəĥkəm turmaydu. Pərwərdigar Өz kөnglidikidək
muwapiĸ bir adəmni izdəp tapti. Pərwərdigar uni Өz həlĸining baxlamqisi ĸildi,
qünki sən Pərwərdigar sanga buyruoɳanni tutmiding, dedi.
15 Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin ketip Binyamin zeminidiki Gibeaĥoɳa bardi.
Saul bolsa өz yenidiki adəmlərni sanidi; ular altə yüzqə qiĸti.
16 Saul bilən ooɳli Yonatan wə ularning ĸexida ĸaloɳan həlĸ Binyamin zeminidiki
Gebada ĸelip ĸaldi, Filistiylər bolsa Mikmaxta bargaĥ tikkənidi.

□ **13:1 «Saul ottuz yaxta padixaĥ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ĸiloɳandin keyin...» —** ĸədimki kөqürmilərdə bu ayət baxĸa xəkillərdə kөrülidu. «Saul **ottuz** yaxta...» degən sөz Təwratning grekqə tərjimisi (LXX)də kөrülidu. Saul jəmiy ĸirik yil səltənət ĸildi («Ros.» 13:21). □ **13:5 «Filistiylərdin Israil bilən jəng ĸiloɳili üq ming jəng ĥarwisi, ...yiоɳildi» —** kөp kona kөqürülmilərdə: «Filistiylərdin Israil bilən jəng ĸiloɳili ottuz ming jəng ĥarwisi... yiоɳildi» deyilidu. Lekin bundaĸ kөp boluxi mumkin əməs. Ħeq bolmiоɳanda muxu «jəng ĥarwiliri» iqidə yük-taĸlarni elip mangoɳan ĥarwilarmu bar idi. **«Bəyt-Awən»** — yəni «Bəyt-Əl». □ **13:6 «Israilning adəmliri өzlirining ĸattiĸ hiyim-hətərdə ĸaloɳanliĸi» —** «өzlirining ĸattiĸ hiyim-hətərdə ĸaloɳanliĸi» bəlkim ĸoxunining əĥwalini kөrsitixi mumkin.

17 Qaraqqilar daim Filistiylərning bargahidin qiqip üq bələkkə bölünətti. Bir bələk
Xual zeminidiki Ofrahoƣa baridioƣan yoloƣa atlinatti,
18 bir bələk Bəyt-Horonoƣa baridioƣan yol bilən mangatti, yənə bir bələk qəlning
qetidiki Zəboim jiloƣisioƣa qaraydioƣan zemindiki yoloƣa mangatti.
19 Əmma pütkül Israil zeminida heqbir təmürqi tepilmaytti; qünki Filistiylər: —
Ibraniylar özlirigə qiliq yaki nəyzə yasiyalmisun, dəp oylaytti. ■
20 Bu səwəbtin Israillar həmmisi sapan qixliri, kətmənlirini, paltilirini wə oroƣaqlirini
bislax üqün Filistiylərning qexioƣa baratti.
21 Ular sapan qixliri wə kətmənlər üqün üqtin ikki xəkəl, jotu, palta wə zihlarni bislax
üqün üqtin bir xəkəlni töləytti.
22 Xunga urux boloƣanda Saul wə Yonatanning qexidiki həlqning heqbiridə qiliq ya
nəyzə yoq idi; pəqət Saul bilən ooƣli Yonatandila bar idi.

Yonatan yaloƣuz jənggə qiqidu

23 U waqitta Filistiylərning bir qarawullar ətriti Mikmaxtiki dawanoƣa qikqanidi.

14

1 Bir küni Saulning ooƣli Yonatan yaraoƣ kətürgüqisigə: — Kəlgin, udulimizdiki
Filistiylərning qarawullar ətritining yenioƣa qiqayli, dedi. Əmma u atisioƣa heqnemə
demidi. □
2 Saul bolsa Gibeahning qetidiki Migrondiki anar dərihining tegidə qaldi. Uning
qexidiki həlq altə yüzqə idi ■
3 (u waqitta əfodni Ahitubning ooƣli, Ihabodning akisi Ahiyah kiyətti; u Xiloḥda
turuwatqan, Pərwərdigarning kahini idi. Ahitub Finihasning ooƣli, Finihas Əlining
ooƣli idi). Həlq bolsa Yonatanning kətkinlikini bilmigənidi. □
4 Yonatan Filistiylərning qarawullar ətriti tərəpkə ətməkqi boloƣan dawanning ikki
təripidə tüwrüktək tik qiya taxlar bar idi. Birining nami Bozəz, yənə birining nami
Sənəh idi.
5 Bir qiya tax ximaliy təripidə bolup, Mihmax bilən qarixip turatti, yənə biri jəbub
təripidə Gebaning udulida idi.
6 Yonatan yaraoƣ kətürgüqisigə: — Kəl, bu hətnisizlərning qarawullar ətritigə
qiqayli; Pərwərdigar biz üqün bir ix qilsa əjəb əməs, qünki Pərwərdigarning
qutquzuxi üqün adəmlərning kəp yaki az boluxi heq tosaloƣu bolmaydu, dedi.
7 Uning yaraoƣ kətürgüqisi uningoƣa: — Kənglüngdə hər nemə bolsa xuni qiloƣin;
baroƣin, mana, kənglüng nemini halisa mən sən bilən billimən, dedi.
8 Yonatan: — Mana, biz u adəmlər tərəpkə qiqip özimizni ularoƣa kərsitəyli;
9 əgər ular bizgə: — Biz silərning qexinglaroƣa baroƣuqə turup turunglar, desə
ularning qexioƣa qikmay öz jayimizda turup turayli;
10 lekin ular: — Bizning qeximizoƣa qiqinglar, desə, qiqayli. Qünki xundaq bolsa
Pərwərdigar ularni qolimizoƣa beriptu, dəp bilimiz; muxundaq ix bizgə bir bexarət
bolidu, dedi.
11 Ikkiylən özini Filistiylərning qarawullar ətritigə kərsətti. Filistiylər: — Mana,
Ibraniylar özini yoxuroƣan azgallardin qikiwatidu, dedi.

■ **13:19** Haq. 5:8. □ **14:1 «yaraoƣ kətürgüqi» —** bu ibarining baxqa birhil tərjimisi «sawut-qalqan kətürgüqi». ■ **14:2** 1Sam. 13:15 □ **14:3 «u waqitta əfodni Ahitubning ooƣli, Ihabodning akisi Ahiyah kiyətti» —** «əfod»ning nemə ikənlikini qüxinix üqün «Mis.» 28-babni wə izahatlirini kərüng. Bəzi waqitlarda uning arqilik Pərwərdigarning iradisini yaki həkümlirini pərq ətkili bolatti. Adəttə pəqət «bax kahin» əfodni kiyətti.

12 Ətrəttikilər Yonatan bilən yaraoɳ kətürgüqisigə: — Bizgə qikinglar, biz silərgə
bir nərsini kərsitip koyimiz, dedi. Yonatan yaraoɳ kətürgüqisigə: — Manga əgixip
qikkin; qünki Pərwərdigar ularni Israilning kolioɳa bərdi, dedi.
13 Yonatan kol-putliri bilən əmüləp qikti, yaraoɳ kətürgüqisi kəynidin uningoɳa
əgəxti. Filistiylər Yonatanning aldida yikilixti; yaraoɳ kətürgüqisi kəynidin kelip
ularni kətl kildi.
14 Xu tunji hujumda Yonatan bilən yaraoɳ kətürgüqisi təhminən yerim koxluk yərdə
əltürgənlər yigirmidək adəm idi. □
15 Andin ləxkərgahdikikərni, dalada turuwatkanlarni, barlik ətrətlərdikilərni wə
bulang-talang kiloɳuqilarni titrək basti. Ular həm titrəp korkti, yərmu təwrinip kətti;
qünki bu qong korkunq Huda təripidin kəlgənidi.
16 Əmdi Binyamin zeminidiki Gibeahda turuwatkan paylakqilar kərdiki, mana,
ləxkər topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüxüp kətti.
17 Saul kexidiki həlkkə: Adəmlirimizni sanap kimning bu yərdin kətkənlikini
enikланglar, dedi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilən yaraoɳ kətürgüqisi yok qikti.
18 Saul Ahiyahka: — Hudaning əhdə sandukini elip kəlgin, dedi. Qünki u wakitta
Hudaning əhdə sanduki Israilning arisida idi. □
19 Saul kahinoɳa səz kiliwatkanda Filistiylərning ləxkərgahida boloɳan oɳəlwə
baroɳanseri küqiyip kətti. Saul kahinoɳa: — Kolungni yioɳkin, dedi. □
20 Andin Saul wə uning bilən boloɳan həmmə həlk yioɳilip jənggə qikti; wə mana,
Filistiylərning hərbiri əz səpdixioɳa karxi kiliq kətürüp zor parakəndilik boldi.
21 U wakittin ilgiri Filistiylərning arisida boloɳan, ular bilən billə ləxkərgahning
ətrapioɳa qikkan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul wə Yonatan bilən billə boloɳan
Israillaroɳa koxuldi.
22 Xuningdək Əfraim taoɳlirida əzini yoxuroɳan Israillar Filistiylərning kaqkinini
angliоɳanda sokuxka qikip ularni kooɳlidi.
23 Xuning bilən Pərwərdigar u küni Israiloɳa nusrət bərdi. Sokux Bəyt-Awənning u
təripigə ətti.
24 Lekin Israilning adəmliri u küni zor besim astida kaldi. Qünki Saul ularoɳa kəsəm
iqküzüp: — Mən düxmənlirimdin intikam almioɳuqə kəq boluxtin ilgiri taam yegən
kixigə lənət bolsun, dəp eytkanidi. Xuning üqün həlktin heqkim taam yemidi.
25 Əmma barlik zemindiki koxun bir ormanlikka kirgəndə yər yüzidə həsəl bar idi.
26 Həlk ormanlikka kirgəndə, mana bu həsəl ekip turatti; lekin heqkim kolini aoɳzioɳa
kətürmidi, qünki həlk kəsəmdin korkatti.
27 Lekin Yonatan atisining həlkkə kəsəm iqküzgənlikini anglimioɳanidi. Xunga u
kolidiki hasini sunup uqini həsəl kənikigə tikip koli bilən aoɳzioɳa saldi. Xundak
kilip kəzliri nurlandi.
28 Əmma həlktin biri: Sening atang həlkkə qing kəsəm iqküzüp: — Bügün taam
yegən kixigə lənət bolsun! dəp eytkanidi. Xuning üqün həlk halsizlinip kətti, dedi.
29 Yonatan: — Mening atam zeminoɳa azar bərdi; karanglar, bu həsəldin kiqikkinə
tetixim bilənla kəzlirimning xunqə nurlanoɳinini kərmidinglarmu?
30 Həlk bügün düxmənlərdin tartiwaloɳan oljidin halioɳinini yegən bolsa Filis-
tiylərning arisidiki kiroɳinqilik tehimu zor bolmasmidi? — dedi.
31 Axu küni ular Mikmaxtin tartip Filistiylərni kooɳlap Ayjalonoɳiqə urup kirixti; həlk
tola herip kətkənidi.

□ **14:14 «yerim koxluk yər»** — «bir koxluk yər» kala bilən bir kün iqidə həydəp boloɳili bolidioɳan yər. □ **14:18 «Hudaning əhdə sandukini elip kəlgin»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «əfodni elip kəlgin» deyilidu. □ **14:19 «Saul kahinoɳa: — Kolungni yioɳkin, dedi»** — xübhisizki, Saul kahindin əfodtiki «urim wə tummim» («Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Qəl.» 27:21) arkilik Hudadin yolyoruk sorimakqi idi.

32 Xuning bilən həlq olja üstigə etilip berip, qoy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlq gəxni qanni adaliwətməyla yedi.□
33 Sauloɣa həwər kelip: Mana, həlq qanni adaliwətməyla gəxni yəp Pərwərdigaroɣa gunaḥ qiliwatidu, dəp eytildi. U: Silər Pərwərdigaroɣa asiylik qildinglar! Əmdi bu yərgə yenimoɣa qong bir taxni domilitip kelinglar, dedi.
34 Saul yənə: Silər həlqning arisioɣa qiqip ularoɣa: Ḥərbiri əz kalisini, əz qoyini qeximoɣa elip kelip bu yərdə soyup yesun; lekin gəxni qanni adaliwətməy yəp, Pərwərdigaroɣa gunaḥ qilmanglar, dənglar, dedi. Bu keqə həlqning ḥəmmisi ḥərbiri əz kalisini elip kelip u yərdə soydi.
35 Saul bolsa Pərwərdigaroɣa bir qurbangaḥ yasidi. Bu uning Pərwərdigaroɣa yasioɣan tunji qurbangaḥi idi.
36 Saul: — Bu keqidə Filistiylərning peyigə qüxüp, ətə tang atquqə ularni talap ḥeq birini tirik qoymayli, dedi. Həlq: — Nemə sanga yahxi kərünsə xuni qiloɣin, dəp jawab bərdi. Lekin kaḥin səz qilip: — Pərwərdigarning yenioɣa kirip *yolyoruq sorap* qiqayli, dedi.
37 Saul Hudadin: — Ya Filistiylərning kəynidin qüxüymu? Sən ularni Israilning qolioɣa tapxuramsən? — dəp soridi. Lekin u küni U uningoɣa ḥeq jawab bərmidi.
38 Saul: — I həlqning ḥəmmə qongliri, bu yərgə qiqinglar. Bügün kim gunaḥ qiloɣanliqini eniqlap beqinglar. □ ■
39 Qünki Israiloɣa nusrət bərgən Pərwərdigarning ḥayati bilən qəsəm qilimənki, bu gunaḥ ḥətta ooɣlum Yonatanda tepilsimu u jəzmən əltürülsun, dedi. Lekin pütkül həlqtin ḥeqkim uningoɣa jawab bərmidi.
40 Andin u pütkül Israiloɣa: — Silər bir tərəptə turunglar, mən ooɣlum Yonatan yənə bir tərəptə turayli, dedi. Həlq uningoɣa: — Nemə sanga yahxi kərünsə, xuni qiloɣin, dedi.
41 Saul Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa: — Bu qək bilən əyni əḥwalni axkara qiloɣaysən, dedi. Qək bolsa Saul bilən Yonatanni kərsətti, həlq qutuldi.
42 Saul: — Mening bilən ooɣlum Yonatanning otturisioɣa qək taxlanglar, dedi. Xundaq qiliwidi, qək Yonatanoɣa qiqti.
43 Saul Yonatanoɣa: — Qiloɣiningni manga eytqin, dedi. Yonatan uningoɣa: — Qolumdiki ḥasa bilən kiqikkinə ḥəsəl elip tetip baqtim wə mana, xuning üqün mən əlümgə məḥkum boldum! — dəp jawab bərdi.
44 Saul: — Sən qoqum əlüxüng kerək, i Yonatan; undaq qilmisam, Huda manga sening bexingoɣa qüxkəndinmu artuq qüxürsun! — dedi.
45 Lekin həlq Sauloɣa: — Israilda bu uluoɣ nusrətni qazanoɣan Yonatan əltürüləmdu? Bundaq ix bizdin neri boloɣay! Pərwərdigarning ḥayati bilən qəsəm qilimizki, uning bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu; qünki bügünki ixni u Hudaning yardimi bilən əməlgə axurdi, dedi. Xundaq qilip həlq Yonatanni əlümdin halas qildi.
46 Andin Saul Filistiylərni qooɣlaxtin tohtidi; Filistiylərmu əz jayioɣa qaytip kətti.
47 Xundaq qilip Saul Israilning səltənitini əzining qildi; andin u qərisidiki düxmənlirigə, yəni Moablar, Ammoniylar, Edomiylar, Zobaḥdiki padixaḥlar wə Filistiylərgə ḥujum qildi. U qaysi tərəpkə yüzlənsə oɣalip kelətti. □
48 U zor jasarət kərsitip Amaləklərni urup Israilni bulang-talang qiloɣuqilardin qutquzdi.

□ **14:32 «Xuning bilən həlq olja üstigə etilip berip, qoy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlq gəxni qanni adaliwətməyla yedi»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, qanni awwal adaliwətməy gəxni yeyix gunaḥ bolatti. □ **14:38 «Saul: — I həlqning ḥəmmə qongliri, bu yərgə qiqinglar. Bügün kim gunaḥ qiloɣanliqini eniqlap beqinglar»** — Huda Əzigə jawab bərmigəqkə, Saul arimizda gunaḥ bar, dəp bildi. ■ **14:38** Ḥak. 20:2 □ **14:47 «U qaysi tərəpkə yüzlənsə oɣalip kelətti»** — yaki «u qaysi tərəpkə yüzlənsə ularni wəyran qilatti».

Saulning jəməti

49 Saulning ooɣulliri Yonatan, Yixwi wə Malkï-Xua idi; uning ikki kïzining ismi bolsa
— qongining Merab, kiqikining Mikal idi.
50 Saulning ayalining ismi Aһinoam bolup, u Ahimaazning kïzi idi. Saulning
koxunining sərdari Abnər idi; u Saulning taoɣisi Nərning ooɣli idi.
51 Saulning atisi Kix wə Abnərning atisi Nər bolsa, ikkisi Abiəlning ooɣulliri idi.
52 Saul pütkül əmridə Filistiylər bilən kattik jəngdə bolup turdi. Saul əzi һərkaqan
batur ya palwanlarni kərsə, uni əz hizmitigə salatti.

15

Saulning padixaһlik һoкukidin məһrum kïlinixi

1 Əmdi Samuil Sauloɣa: — Pərwərdigar seni Əz həlkï Israil üstigə padixaһ bolux
üqün məsih kïloɣili meni əwətkənidi; əmdi Pərwərdigarning səzini anglioɣin.
2 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən
Amaləklərning Israiloɣa kïloɣan muamilisini, yəni Israil Misirdin qikkanda ularning
yolda ularoɣa kandak karxilik kərsətkənlikini kənglümgə pükkənmən. ■
3 Əmdi berip Amaləklərni urup ularning һəmmisini wəyran kïlip ularni һeq
ayimayla, ər bolsun, ayal bolsun, əsmür bolsun, bowak bolsun, kala-koy, təgə wə
ixək һəmmisini yokatkin, dedi.
4 Saul həlkni jəm kïlip ularni Tələim xəһiridə saniwidi, ikki yüz ming piyadə əskər,
Yəһuda kəbilisidin on ming adəm qikti.
5 Saul Amaləklərning xəһirigə kəlgəndə xu yərdiki wadida bəktürmə koydi. □
6 Andin Saul Keniylərgə: — Qikip ketinglar, silərni ular bilən koxup yokatmaslikim
üqün Amaləklərning arisidin qikip ketinglar; qünki Israil Misirdin qikkanda silər
ularning һəmmisigə meһribanlik kərsətkənsilər, dedi. Xuning bilən Keniylər
Amaləklərdin qikip kətti. ■
7 Əmdi Saul Amaləklərni Һawilaһdin tartip Misirning udulidiki Xuroɣiqə kooɣlap urdi.
8 U Amaləklərning padixaһi Agagni tirik tutti, əmma barlik həlkni kïliq bisi bilən
pütünləy yokatti.■
9 Lekin Saul bilən həlk Agagni ayidi wə koy-kala, bordaloɣan mal wə kozilardin əng
esillərning һəmmisini, jümlidin nemə yahxi bolsa xuni ayap ularni һalak kïlixka koli
barmidi; lekin nemə yarimas wə zəip bolsa xularning һəmmisini ular yokatti.□
10 Xuning bilən Pərwərdigarning səzi Samuiloɣa kelip mundak deyildi: —
11 «Saulni padixaһ kïloɣinimoɣa puxayman kïldim, qünki u manga əgixixtin yenip
Mening səzümgə əməl kïlmidi».
Samuil azar qekip pütkül bir keqə Pərwərdigaroɣa pəryad kətürdi.
12 Ətisi Samuil Saulning aldioɣa qikix üqün tang səһərdila ornidin turdi. Samuiloɣa:
— Saul Karməlgə bardi wə mana, u əzigə bir abidə turoɣuzup andin yenip Gilgaloɣa
qüxüptu, degən həwər berildi.
13 Samuil Saulning kexioɣa kəlgəndə Saul uningoɣa: — Pərwərdigar seni
mubarəkligəy! Pərwərdigarning səzlirigə əməl kïldim, dedi.
14 Lekin Samuil: — Undak bolsa kulikïmoɣa anglanoɣan koyning mərixi bilən mən
anglawatkan kalining mərixi zadi nədin kəldi? — dedi.

■ **15:2** Mis. 17:8, 14; Kan. 25:17 □ **15:5 «Amaləklərning xəһirigə»** — yaki «Amaləklərning xəһərlirigə».
■ **15:6** Mis. 18:10, 19; Qəl. 10:29; Һak. 1:16 ■ **15:8** Qəl. 24:7 □ **15:9 «Saul bilən həlk ... koy-kala, bordaloɣan mal wə kozilardin əng esillərning һəmmisini ...һalak kïlixka koli barmidi»** — «bordaloɣan mal» degənning baxka hil tərjimisi: «ikkinqi tuoɣuloɣan mal».

15 Saul jawab berip: — Ular Amaləklərdin elip kelindi; qünki həlq Hudaying
Pərwərdigarƣa qurbanliq qilix üqün qoy-kalining esillirini ayap qaldurup qoydi;
qalƣinini bolsa pütünləy yoqattuq, dedi.
16 Samuil Saulƣa: — Qoy, bu gepingni! Mən Pərwərdigarning bu keqə manga nemə
deginini sanga eytip berəy, dedi. U uningƣa: — Eytqin, dedi.
17 Samuil mundaq dedi: — Øz nəziringdə kiqik ḫesablanƣan waqtingdila
Pərwərdigar seni Israilning üstigə padixaḫ bolsun dəp, məsiḫ qilixi bilən sən Israil
qəbililirining bexi bolƣan əməsmiding?
18 Andin Pərwərdigar seni: — Sən berip gunaḫkar Amaləklərni ḫalak qilƣin; ularni
yoqatquqə ular bilən soquxqin, dəp əwətkənidi.
19 Əmdi nemixqa Pərwərdigarning səzigə qulaq salmay, bəlki olja üstigə düm qüxüp,
Pərwərdigarning nəziridə yaman bolƣanni qilding?
20 Saul Samuilƣa: — Mən ḫəqiqətən Pərwərdigarning səzigə qulaq saldimƣu!
Pərwərdigar meni əwətkən yol bilən mangdim wə Amaləklərning padixaḫi Agagni
elip kelip Amaləklərning øzini pütünləy yoqattim.
21 Əmma həlq bolsa oljidin qoy bilən kala, yəni yoqitixqa bekitilgən nərsilərdin əng
esilini elip Hudaying Pərwərdigarƣa Gilgalda qurbanliq qilix üqün elip kəldi, dedi.
22 Samuil: — Pərwərdigar køydürmə qurbanliqlar bilən təxəkkür qurbanliqlirini
kəltürüxtin səyünəmdu, ya Pərwərdigarning səzigə itaət qilixtin süyünəmdu? Mana
itaət qilmaqliq qurbanliq qilmaqliqtin əwzəl, køngül qoyux qoqqar yeƣini sunuxtin
əwzəldur.■
23 Qünki asiyliq bolsa jadugərlik gunaḫi bilən ohxaxtur,
Baxpaxtaqliq qəbiḫlik wə butpərəslikkə barawərdur.
Sən Pərwərdigarning səzini taxliƣining üqün,
Pərwərdigar seni taxlap padixaḫliqtin məḫrum qildi, — dedi.
24 Saul Samuilƣa: — Mən gunaḫ sadir qildim, qünki mən Pərwərdigarning əmridin
wə sening səzüngdinmu qiqtim; qünki mən həlqtin qorqup ularning səzigə kirdim.
25 Əmdi gunaḫimni əpu qilƣin; mening Pərwərdigarƣa səjdə qilixim üqün mening
bilən qaytip barƣin, dedi.
26 Samuil Saulƣa: — Mən sening bilən qaytip barmaymən; qünki sən
Pərwərdigarning səzini taxliƣansən, wə Pərwərdigar seni taxlap padixaḫliqtin
məḫrum qildi, dedi.
27 Samuil ketixkə buruliƣinida Saul uning tonining pexini tutuwaldi, u yirtilip kətti.
28 Samuil uningƣa: — Pərwərdigar bügün Israilning padixaḫliqini səndin yirtip elip
səndin əwzəl bolƣan bir yeqiningƣa tapxurdi.
29 Israilning Janabiy Aliyisi Boloƣuqi yalƣan səzliməydu yaki niyitidin yanmaydu;
qünki u adəm balisidək niyitidin yanƣuqi əməstur, dedi.□ ■
30 Saul: — Mən gunaḫ sadir qildim. Lekin həlqimning aqsaqallirining wə Israilning
aldida manga izzət qilip mening bilən yenip barƣin; xuning bilən Hudaying
Pərwərdigarƣa səjdə qilalaymən, dedi.
31 Xuning bilən Samuil Saul bilən yenip bardi wə Saul Pərwərdigarƣa səjdə qildi.
32 Andin Samuil: — Amaləklərning padixaḫi Agagni mening aldimƣa elip kelinglar,
dedi. Agag bolsa huxluq bilən uning qexiƣa bardi. Agag kønglidə: — Xübḫisizki,
ølüm dəḫxiti ətüp kətti, dedi.□

■ **15:22** Top. 4:17; Ḫox. 6:6; Mat. 9:13; 12:7 □ **15:29 «Israilning Janabiy Aliyisi Boloƣuqi»** — Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:29** Qəl. 23:19; Yaq. 1:17 □ **15:32 «… Agag bolsa huxluq bilən uning qexiƣa bardi. Agag kønglidə: — Xübḫisizki, ølüm dəḫxiti ətüp kətti, dedi»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs. Baxqa bir tərjimisi: «… Agag bolsa titrigən ḫalda uning qexiƣa bardi. Agag: — Dərwəqə ølümning aqqiqi qorqunquluqtur! — dedi».

33 Əmma Samuil: — Sening қiliқing hotunlarni balisiz қiloɣandək sening anangmu hotunlarning arisida balisiz bolidu, dewidi, Samuil Agagni Gilgalda Pərwərdigarning aldida qanap parə-parə қildi.
34 Andin Samuil Ramaһқa bardi. Saul bolsa «Saulning yurti Gibeaһ» degən jaydiki өyigə qiқip kətti.
35 Samuil өlgən künigiqə Saul bilən қayta kөrüxmidi. Əmma Samuil Saul üqün қayoɣurdi. Pərwərdigar Saulni Israilning üstigə padixaһ қiloɣanliқidin əpsuslandi.

16

Samuil Dawutning padixaһ boluxi üqün uni Məsiһ қilidu

1 Pərwərdigar Samuiloɣa: — Sən қaqanoɣiqə Saul üqün қayoɣurup yürisən? Mən uni Israiloɣa səltənət қilixtin məһrum қilip taxlioɣan əməsmu? Münggüzüngni zəytun meyi bilən toldurup baroɣin. Mən seni Bəyt-Ləһəmlik Yəssəning қexioɣa əwətimən. Uning ooɣulliridin padixaһ boluxқa өzümgə birni bekittim, dedi.
2 Samuil bolsa: — Mən қandaқ barimən? Saul bu ixni anglisa meni өltürüwetidu! — dedi. Pərwərdigar: — Өzüng bilən bir inəkni aloɣaq berip Pərwərdigaroɣa қurbanliқ қilix üqün kəldim, degin.
3 Yəssəni қurbanliққa qaқiroɣin, andin Mən sanga қilidioɣiningni ayan қilimən; wə Mən sanga degən birsini Өzüm üqün məsiһ қiloɣin, dedi.
4 Samuil Pərwərdigarning deginini ada қilip Bəyt-Ləһəmgə bardi. Yetip kəlgəndə xəһərning aқsaқalliri titrigən һalda qiқip: — Bizgə tinq-amanliқ elip kəldingmu? — dəp soridi.
5 U: — Tinq-amanliқ elip kəldim; Pərwərdigaroɣa қurbanliқ sunuxқa kəldim. Silər өzünglarni һaramdin paklap mən bilən billə қurbanliққa kelinglar, dedi. Xuning bilən u Yəssə bilən ooɣullirini һalal қilip қurbanliққa qaқirdi.
6 Ular kəlgəndə Samuil Eliabni kөrüp iqidə: — Pərwərdigarning məsiһ қilidioɣini xübһisizki Өzining aldida turidu, dedi.
7 Lekin Pərwərdigar Samuiloɣa: — Uning təқi-turқioɣa yaki boyioɣa қarimioɣin. Mən uni xalliwəttim, qünki Huda insan kөrgəndək kөrməydu; insan bolsa sirtқi қiyapitigə қaraydu, lekin Pərwərdigar қəlbgə қaraydu, dedi.■
8 Andin Yəssə Abinadabni qaқirip Samuilning aldidin өtküzdi. Əmma Samuil: — Pərwərdigar buni һəm tallimidi, dedi.
9 Andin Yəssə Xammaһni uning aldidin өtküzdi. Əmma Samuil: — Pərwərdigar buni һəm tallimidi, dedi.
10 Xuningoɣa ohxax Yəssə ooɣullirining yəttisini Samuilning aldidin өtküzdi. Lekin Samuil Yəssəgə: — Pərwərdigar bularni һəm tallimidi, dedi.
11 Samuil Yəssədin: — Barliқ yigitlər muxularmu? dəp soridi. U: — Һəmmidin kiqiki қaldi. Lekin mana, u қoy beқiwatidu, dedi. Samuil Yəssəgə: — Uni qaқirtip elip kəlgin, qünki u kəlmigüqə dastihanda olturmaymiz, dedi.■
12 *Yəssə* adəm mangdurup uni kəltürdi. U qirayida қan yügürüp turidioɣan, kөzliri qiraylиқ wə kelixkən yigit idi. Pərwərdigar: — Қopup uni məsiһ қiloɣin, qünki *Mening tallioɣinim* xudur! dedi.
13 Samuil may münggüzini elip uni қerindaxlirining arisida məsiһ қildi. U kündin tartip Pərwərdigarning Roһi Dawutning wujudioɣa qüxti. Samuil bolsa қopup Ramaһoɣa kətti.■

■ **16:7** 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 147:10-11; Yər. 11:20; 17:10; 20:12 ■ **16:11** 2Sam. 7:8; Zəb. 78:70-71 ■ **16:13** Zəb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22

Dawut Saulning aldiƣa kelidu

14 Əmdi Pərwərdigarning Roḥi Sauldin kətkənidi, wə Pərwərdigar təripidin bir
yaman roḥ uni pərixan ḳildi.
15 Saulning hizmətkarliri uningƣa: — Mana Huda təripidin bir yaman roḥ seni
pərixan ḳilidu.
16 Əmdi ƣojimiz əzliri aldiliridiki hizmətkarlirini dərḥal buyruƣayliki, ular qiltar
qelixḳa usta adəmni tapsun; wə xundaḳ boliduki, Huda təripidin yaman roḥ üstligə
kəlsə u qiltar qalsun, uning bilən ḥalliri obdan bolidu, dedi.
17 Saul hizmətkarliriƣa: — Mening üqün qiltar qelixḳa usta bir adəmni tepip
ḳeximƣa elip kelinglar, dedi.
18 Ƣulamlardin biri uningƣa: — Mana Bəyt-Ləḥəmlik Yəssəning qiltarƣa usta
bir ooƣlini kərdüm. U əzi batur bir jəngqi, gəptə ḥoxyar wə kelixkən adəm ikən,
xundaḳla Pərwərdigar uning bilən billə ikən, dedi.
19 Xuning bilən Saul Yəssəgə əlqilərni mangdurup: — Ḳoy baḳidiƣan ooƣlung
Dawutni manga əwətkin, dəp eytti.
20 Yəssə bir exəkni təyyarlap uningƣa nan bilən bir tulum xarab wə bir ooƣlaḳni
artip, bularni ooƣli Dawutning ḳoli bilən Sauliƣa əwətti.
21 Xuning bilən Dawut Saulning ḳexiƣa kelip uning aldida turdi. Saul uningƣa tolimu
amraḳ idi; u Saulning yaraƣ kətürgüqisi boldi.
22 Andin Saul Yəssəgə həwər əwətip: — Dawut mening aldimda tursun; qünki u
nəzirimgə yaḳti, dəp eytti.
23 Əmdi xundaḳ boliduki, u *yaman* roḥ Huda təripidin Saulning üstigə kəlgəndə
Dawut qiltarni elip ḳoli bilən qaldi. Buning bilən Saul aram tepip ḥali obdan bolup
yaman roḥ uningdin qiḳip kətti.

17

Dawut bilən Goliat

1 Əmma Filistiylər jəng ḳilix üqün ḳoxunlirini yiƣdi. Ular Yəḥudaƣa təwə Sokoḥda
jəm bolup, Sokoḥ bilən Azikaḥ otturisidiki Əfəs-Dammimda qedirlarni tikti.
2 Saul bilən Israillarmu jəm bolup Elaḥ jiloƣisida qedirlirini tikip Filistiylər bilən jəng
ḳiloƣili səp tüzdi. □
3 Filistiylər bir tərəptiki taoƣda, Israillar yənə bir tərəptiki taoƣda turatti; otturisida
jiloƣa bar idi.
4 Xu waḳitta Filistiylərning ləxkərgaḥidin Gatliḳ Goliat isimlik bir qempiyon palwan
qiḳip kəldi. Uning egizliki altə gəz bir ƣeriq idi. □
5 Bexiƣa mis dubuloƣa, uqisiƣa ḳasiraḳliḳ sawut kiygənidi. Uning bu mis sawuti
bolsa bəx ming xəkəl kelətti. □
6 Paqaḳliriƣa mistin tizliḳ baoƣliƣan, əxnisigə mis atma nəyzə ḳisturiwaloƣanidi.
7 Uning nəyzisining sepi bolsa bapkarning hadisidək idi; nəyzisining bexi altə ming
xəkəl kelətti; ḳalḳan kətürgüqisi uning aldida mangatti.
8 U ornida turup Israilning ḳoxunliriƣa mundaḳ towlaytti: — «Silər nemixḳa jəng
ḳilix üqün səp tüzgənsilər? Mən Filistiy əməsmu? Silər bolsanglar Saulning
ḳulliriƣu? Aranglardin bir adəmni tallap qiḳinglar, u mən bilən elixixḳa qüxsun!

□ **17:2 «Elaḥ jiloƣisida»** — yaki «dublar jiloƣisida». □ **17:4 «Uning egizliki altə gəz bir ƣeriq idi»** — Təwrattiki «gəz» bir jəynəkkə barawər bolup, yəni 45 santimetr idi. Demək Goliatning egizliki 2.8 metr idi. □ **17:5 «Uning bu mis sawuti bolsa bəx ming xəkəl kelətti»** — «bəx ming xəkəl» bəlkim 60-100 kilogram boluxi mumkin.

9 U mən bilən elixip meni urup əltürəlsə, biz silərning ⱪulliringlar bolimiz. Lekin mən uni məoⱪlup ⱪilip əltürsəm, silər bizning ⱪullirimiz bolup bizning hizmitimizdə bolusilər».
10 Xu Filistiy yənə səz ⱪilip: — Mən bügün Israilning ⱪoxunioⱪa ⱨaⱪarət ⱪildimoⱪu? Silər bir adəmni qiⱪiringlar, biz elixayli! — dedi.
11 Saul bilən ⱨəmmə Israil bu Filistiyning səzlirini anglap, alaⱪzadə bolup bək ⱪorⱪti.
12 Dawut Yəⱨuda yurtidiki Bəyt-Ləⱨəmdə olturuⱪluⱪ Yəssə degən Əfratliⱪ adəmning ooⱪli idi. Yəssəning səkkiz ooⱪli bar idi. Saulning künliridə u heli yaxinip ⱪaloⱪanidi.
13 Yəssəning üq qong ooⱪli Saul bilən jənggə qiⱪⱪanidi. Jənggə qiⱪⱪan üq ooⱪulning tunjisining ismi Eliab, ikkinqisining ismi Abinadab wə üqinqisining Xammaⱨ idi.
14 Dawut ⱨəmmidin kiqiki idi. Üq qong ooⱪli Sauloⱪa əgixip qiⱪⱪanidi.
15 Bəzidə Dawut Saulning ⱪexidin ez atisining ⱪoylirini beⱪix üqün ⱪaytip kelətti.■
16 Axu Filistiy bolsa ⱪirik küngiqilik ⱨər ətigən wə kəqtə qiⱪip turdi.
17 Yəssə ooⱪli Dawutⱪa: — Bu əfaⱨ ⱪomaqni wə bu on nanni elip ləxkərgaⱨoⱪa tez berip akiliringoⱪa bərgin, □
18 bu on parqə ⱪurutni ularning mingbexioⱪa berip akiliringning əⱨwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin, dedi.□
19 Saul, xu *üq ooⱪul* wə Israilning ⱨəmmə adəmliri Elaⱨ jiloⱪisida turup Filistiylərgə ⱪarxi jəng ⱪilatti.
20 Dawut bolsa ətisi səⱨər ⱪopup ⱪoylarni bir baⱪⱪuqining ⱪolioⱪa tapxurup, axliⱪ-tülükni elip Yəssə uningoⱪa tapilioⱪandək, ⱪoxun istiⱨkamioⱪa yətkəndə, jənggə qiⱪidioⱪan ləxkərlər sərən kətürüwatⱪanidi. ■
21 Israil wə Filistiylər bir-birigə udulmu’udul turup soⱪuxⱪa səp tüzdi.
22 Dawut bolsa elip kəlgən nərsilərni yük-taⱪlaroⱪa ⱪarioⱪuqining ⱪolioⱪa tapxurup səp arisioⱪa yügürüp berip akiliridin tinqliⱪ soridi.
23 U ular bilən səzlixip turoⱪanda, Filistiylərdin boloⱪan Goliat degən qempion palwan Filistiylərning sepidin qiⱪip yənə ⱨeliⱪi gəpni ⱪildi; Dawut uni anglidi.
24 Israilning ⱨəmmə adəmliri bu adəmni kərgəndə ⱪeqip ketixti wə bək ⱪorⱪti.
25 Israilning adəmliri bir-birigə: — Qiⱪiwatⱪan bu adəmni kərdünglarmu? U Israiloⱪa ⱨaⱪarət ⱪilix üqün qiⱪidu. Xundaⱪ boliduki, uni əltürgən adəmgə padixaⱨ kəp mal-mülük in’am ⱪilidu, ez ⱪizini uningoⱪa hotunluⱪⱪa beridu ⱨəm atisining jəmətini Israil təwəsidə baj-alwandin halas ⱪilidu, dedi.
26 Dawut ez yenida turoⱪan adəmlərdin: — Bu Filistiyni əltürüp Israiloⱪa ⱪilinoⱪan xu ⱨaⱪarətni yoⱪatⱪan kixigə nemə ⱪilinidu? Qünki bu hətnisiz Filistiy zadi kim? U ⱪandaⱪsigə mənggü ⱨayat boloⱪuqi Hudaning ⱪoxunlirioⱪa ⱨaⱪarət ⱪilixⱪa petinidu? — dedi.
27 halayiⱪ uningoⱪa aldinⱪilarning degən səzi boyiqə jawab berip: — Uni əltürgən kixigə mundaⱪ-mundaⱪ ⱪilinidu, dedi.
28 Lekin uning qong akisi Eliab uning u adəmlər bilən səzləxkinini anglap ⱪaldi; Eliabning Dawutⱪa aqqiⱪi kelip: — Nemixⱪa bu yərgə kəlding? Qəldiki u azoⱪinə ⱪoyni kimgə taxlap ⱪoydung? Mən kibirlikingni wə kənglüngning yamanliⱪini bilimən. Sən alayitən jəngni kərgili kəlding, dedi.
29 Dawut: — Mən nemə ⱪildim? Pəⱪət bir səz ⱪilsam bolmamdikən? — dedi.
30 Dawut burulup baxⱪisidin aldinⱪidək soridi, həlⱪ aldida eytⱪandək uningoⱪa jawab bərdi.
31 Əmma birsi Dawutning eytⱪan səzlirini anglap ⱪelip Sauloⱪa yətküzdi; u Dawutni qaⱪirtip kəldi.

■ **17:15** 1Sam. 16:19 □ **17:17 «bu əfaⱨ ⱪomaq»** — bir «əfaⱨ» 27-30 litr boluxi mumkin. □ **17:18 «akiliringning əⱨwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin»** — muxu «kepil heti» bəlkim ular Dawut aparoⱪan nərsilərni ⱪobul ⱪiloⱪanliⱪining ispati boluxi mumkin. ■ **17:20** 1Sam. 26:5

32 Dawut Sauloƣa: — Bu kixining səwəbidin ḥeqkimning yüriki su bolmisun. Silining ḳulliri bu Filistiy bilən soḳuxḳili qiḳidu, dedi.
33 Saul Dawutḳa: — Sən bu Filistiy bilən soḳuxḳili barsang bolmaydu! Sən tehi yax, əmma u yaxliḳidin tartipla jəngqi idi, dedi.
34 Dawut Sauloƣa: — Ḳulliri өz atisining ḳoylirini beḳip kəldim. Bir xir yaki eyiḳ kelip padidin bir ḳozini elip kətsə,
35 mən uning kəynidin ḳooƣlap uni urup ḳozini aoƣzidin ḳutḳuzup alattim. Əgər ḳopup manga ḥujum ḳilsa mən uni yaylidin tutuwelip urup өltürəttim.
36 Ḳulliri ḥəm xir ḥəm eyiḳni өltürgən; bu hətnisiz Filistiymu ularoƣa ohxax bolidu. Qünki u mənggü ḥayat boloƣuqi Hudaning ḳoxunioƣa ḥaḳarət kəltürdi — dedi.
37 Dawut səzini dawam ḳilip: — Meni xirning qanggilidin wə eyiḳning qanggilidin ḳutḳuzoƣan Pərwərdigar ohxaxla bu Filistiyning ḳolidin ḳutḳuzidu, dedi. Saul Dawutḳa: — Baroƣin, Pərwərdigar sening bilən billə boloƣay, dedi.
38 Andin Saul Dawutḳa өz jəng kiyimlirini kiygüzüp, bexioƣa mis dubuloƣini taḳap wə uningoƣa bir jəng sawutini kiygüzdi.
39 Dawut bolsa Saulning ḳiliqini kiyimning üstigə esip, mengip baḳti; qünki u bularni kiyip baḳmioƣanidi. Xuning bilən Dawut Sauloƣa: — Mən bularni kiyip mangalmaydikənmən; qünki burun kiyip baḳmioƣan, dəp ularni seliwətti.
40 U ḳolioƣa ḥasisini elip, eriḳtin bəx silik tax iloƣap padiqi haltisining yanquḳioƣa saldi; u saloƣusini ḳolioƣa elip Filistiygə yeḳin bardi.
41 Filistiy bolsa qiḳip Dawutḳa yeḳinlaxti, ḳalḳan kətürgüqisimu uning aldida mangdi.
42 Filistiy Dawutḳa birḳur səpselip ḳarap məshirə ḳildi. Qünki u tehi yax, buoƣday өnglük wə kelixkən yigit idi.
43 Filistiy Dawutḳa: — Sən ḥasa kətürüp aldimoƣa kəpsən? Sən meni it dəp oylap ḳaldingmu? — dəp өz butlirining namlirini tiloƣa elip Dawutni ḳaroƣidi.
44 Filistiy Dawutḳa yənə: — Bu yaḳḳa kəl, mən gөxüngni asmandiki uqar-ḳanatlaroƣa wə dalalardiki yirtḳuqlaroƣa yəm ḳilimən, dedi.
45 Dawut Filistiykə: — Sən ḳiliq, nəyzə wə atma nəyzini kətürüp manga ḥujum ḳiloƣili kəlding; lekin mən sən ḥaḳarət ḳiloƣan, Israilning ḳoxunlirining Hudasi boloƣan Pərwərdigarning nami bilən aldingoƣa ḥujumoƣa qiḳtim — dedi.
46 «Dəl bügün Pərwərdigar seni mening ḳolumoƣa tapxuridu. Mən seni өltürüp bexingni kesip alimən; mən ləxkərgaḥdiki Filistiylərning jəsətlirinimu asmandiki uqar-ḳanatlaroƣa wə dalalardiki yirtḳuqlirioƣa yəm ḳilimən. Buning bilən pütkül jaḥan Israilda bir Hudaning bar ikənlikini bilidu
47 wə bu pütkül jamaət Pərwərdigarning nusrət berixining ḳiliq, nəyzə bilən əməs ikənlikini bilidu; qünki bu jəng bolsa Pərwərdigarningkidur, U seni ḳolimizoƣa tapxuridu».
48 Filistiy Dawutḳa ḥujum ḳiloƣili ḳopup yeḳin kəlgəndə Dawut uningoƣa ḥujum ḳiloƣili Filistiy ḳoxunining sepigə ḳarap yügürdi.
49 Dawut ḳolini haltisioƣa tiḳip bir taxni qiḳirip saloƣuoƣa selip Filistiygə ḳaritip atti; tax Filistiyning pexanisigə təgdi. Tax uning pexanisigə petip kətti, u düm qüxüp yərgə yiḳildi.
50 Xundaḳ ḳilip Dawut Filistiyni saloƣu wə tax bilən məoƣlup ḳilip uni urup өltürdi; Dawutning ḳolida ḥeq ḳiliq yoḳ idi.
51 Dawut yügürüp berip, Filistiyning üstidə turup, ḳiliqini ḳinidin tartip elip uni өltürüp, uning bexini aldi. Filistiylər өz baturining өlginini kərüpla, bədər ḳaqti.
52 Israillar bilən Yəḥudalar bolsa ornidin ḳopup sərən selixip Filistiylərni jiloƣioƣiqə wə Əkron dərwazilirioƣiqə kəynidin ḳooƣlap kəldi; өltürülgən Filistiylər Xaaraimoƣa baridioƣan yolda Gat wə Əkronoƣiqə yetip kətkənidi.

53 Israil Filistiylərni qooɣlaxtin yenip kelip ularning ləxkərgahini bulang-talang qildi.
54 Dawut Filistiyning bexini Yerusalemoɣa elip bardi; uning yarioɣini bolsa өz qedirioɣa qoydi.
55 Saul Dawutning Filistiyning aldioɣa qikkinini kөrgəndə qoxunning sərdari Abnərdin: — I Abnər, bu yigit kimning ooɣli? — dəp soridi. Abnər: — I padixah, ƫayating bilən kəsəm qilimənki, bilməymən, dedi.
56 Padixah: — Bu yigit kimning ooɣli ikən dəp sorap bakkin, dedi.
57 Dawut Filistiyni qirip qaytip kəlgəndə Abnər uni padixahning qexioɣa elip bardi; Filistiyning bexi tehiqə uning qolida turatti.
58 Saul uningdin: — I yigit, kimning ooɣlisən? dəp soridi. Dawut: — Mən silining qulliri Bəyt-Ləhəmlik Yəssəning ooɣliмən, dəp jawab bərdi.

18

Saulning Dawuttin ƫəsət qilixi

1 Dawut bilən Saulning səhbiti ayaoɣlaxqanda, Yonatanning köngli Dawutning köngligə xundak baoɣlandiki, uni өz jenidək səydi.
2 Saul bolsa u küni uni өz yenida elip qelip, uni atisining өyigə qaytqili qoymidi.
3 Yonatan Dawut bilən əhdə qilixti; qünki u uni өz jenidək səyətti.
4 Yonatan uqisidiki tonni selip Dawutqa bərdi, yənə jəng kiyimlirini, jümlidin ƫətta qiliqi, okyasi wə kəmirinimu uningoɣa bərdi.
5 Saul Dawutni nəgila əwətsə u xu yərgə baratti, xundakla ixlarni jayida qilatti. Xuning üqün Saul uni ləxkərlərning üstigə qoydi. Bu ix barlik həlkkə wə ƫəm Saulning hizmətkarlirioɣimu yakti.
6 Dawut Filistiyni өltürüp köpqilik bilən yanoɣanda Israilning ƫəmmə xəƫərliridiki qiz-ayallar Saulni nahxa eytip ussul oynap qarxi aloɣili qikti; ular huxluk iqidə dap wə üqtar bilən nəoɣmə qelixti.
7 Qiz-ayallar nəoɣmə qaloɣanda: — Saul minglap өltürdi, wə Dawut on minglap өltürdi, dəp okuxatti.■
8 Buni anglap Saul nahayiti hapa boldi; bu səz uning köngligə təgdi. U: — Dawutqa on minglap ƫesablandi, əmma manga pəkət minglap ƫesablandi; əmdi padixahliktin baxqa uningoɣa ƫeqnərsə kəm əməs, dedi.
9 Xu kündin tartip Saul Dawutni közləp yürdi.
10 Ətisi Huda təripidin qabaƫətlik bir roh Saulning üstigə qüxti wə u өyidə qalaymikan jөyligili turdi. Əmdi Dawut baxqa wakittikidək qoli bilən qiltar qaldi; Saulning qolida nəyzə bar idi. □
11 Saul: — Dawutni tamoɣa nəyzə bilən qadiwetimən dəp, nəyzini atti; lekin Dawut ikki qetim өzini daldioɣa aldi.
12 Pərwərdigarning Dawut bilənla bolup, өzidin yirakлap kətkini üqün Saul Dawuttin qorqatti.
13 Xuning üqün Saul Dawutni өz yenidin ayrip, uni ləxkərlərgə mingbexi qilip qoydi; u ləxkərlərni elip jənggə qikip turatti.□
14 Dawut bolsa ƫəmmə ixlarni pəm bilən qilatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə idi.
15 Saul uning pəmlik ikənlikini kөrüp uningdin bək qorqatti.

■ **18:7** Mis. 15:21; 1Sam. 21:11; 29:5 □ **18:10 «Ətisi Huda təripidin qabaƫətlik bir roh Saulning üstigə qüxti wə u өyidə qalaymikan jөyligili turdi»** — ibraniy tilida muxu ayəttiki «jөylüx» «uroɣup qikix» degən səz bilən ipadilinidu. Baxqa əƫwalda bu səz «bexarət berix»ni kөrsitidu. □ **18:13 «u ləxkərlərni elip jənggə qikip turatti»** — ibraniy tilida «u ləxkərlər (ƫəlk) aldida qikip kirətti» degən səz bilən ipadilinidu.

16 Əmma pütkül Israil bilən Yəhuda həlqi Dawutni səyətti; qünki u ularni yetəkləp jənggə qiqatti. □
17 Saul Dawutqa: — Mana, qong qizim Merab — mən uni sanga hotunluqqa bərgüm bar. Sən pəqət hizmitimgə jan-pida bolup, Pərwərdigarning jəngliridə kürəx qiloqin, dedi. Qünki Saul iqidə: — U mening qolum bilən əməs, bəlki Filistiylərning qoli bilən yoqitilsun, dəp hiyal qiloqanidi.
18 Əmma Dawut Sauloqa: — Mən kim idim, mening atamning jəməti Israil arisida nemə idi, mən qandaqmu padixahning küy'ooqli bolay? — dedi.
19 Lekin Saulning qizi Merab Dawutqa berilidioqan waqitta, u Məholatliq Adriəlgə hotunluqqa berildi.
20 Əmma Saulning qizi Miqalning köngli Dawutqa qüxkənidi. Baxqilar buni Sauloqa eytti, bu ixtin Saul hux boldi.
21 Saul: — Qizimni Dawutqa berəy, u uningoqa bir sirtmaq bolup, Filistiylərning qolida yoqitilsun, dəp oylidi. Xuning bilən Saul Dawutqa: — Bügün ikkinqi qetim küy'ooqlum bolisən, dedi.
22 Saul əz oqulamlirioqa: — Dawutqa astirtin: — Mana, padixah səndin səyünidu, wə həmmə oqulamliri sanga amraq. Xuning üqün padixahning küy'ooqli boloqin, dəp eytinglar, dəp tapilidi.
23 Saulning oqulamliri bu səzlərni Dawutning qulikioqa yətküzdi. Lekin Dawut: — Nəziringlarda padixahning küy'ooqli bolux kiqik ixmu? Mən bolsam bir kəmbəoqəl wə ətiwarsiz adəmmən — dedi.
24 Saulning oqulamliri Sauloqa Dawutning degənlirini əz əyni yətküzdi.
25 Saul: — Silər Dawutqa: — Padixah sanga baxqa toyluq aloquzmaydu, pəqət padixah düxmənliridin intiqam elix üqün yüz Filistiyning hətnilikinila alidu, dəp eytinglar, dedi (Saulning məqsiti bolsa Dawutni Filistiylərning qolida yoqitix idi).
26 Oqulamlar bu səzlərni Dawutqa yətküzdi; padixahning küy'ooqli bolux Dawutqa yeqip qaldi. Əmdi bekitilgən məhlət toxmayla,
27 Dawut turup əz adəmliri bilən qiqip ikki yüz Filistiyni əltürdi. Dawut ularning hətnilikini kesip elip padixahning küy'ooqli bolux üqün bularning həmmisini padixahqa tapxurdi. Saul qizi Miqalni uningoqa hotunluqqa bərdi.■
28 Saul Pərwərdigarning Dawut bilən billə ikənlikini wə əz qizi Miqalning uni səyidioqanliqini kərüp
29 Dawuttin tehimu qorqti. Xuning bilən Saul üzlüksiz Dawutqa düxmən boldi.
30 Filistiylərning əmirliri daim soquxqa qiqatti; əmma hər qetim qiqsila Dawutning ixliri Saulning həmmə hizmətkarliriningkidin muwəppəqiyətlik bolatti; xuning bilən uning nami *halayiq* təripidin tolimu hərmətkə sazawər bolatti.

19

Saul Dawutni əltürüxkə intilidu

1 Saul əz ooqli Yonatan wə həmmə hizmətkarlirigə Dawutni əltürüxkə buyruq qildi. Lekin Saulning ooqli Yonatan Dawutqa bək amraq idi.
2 Yonatan Dawutqa: — Atam Saul seni əltürməkqi; əmdi ətə ətigən qattiq ehtiyat qiloqin, bir məhpiy jayni tepip əzüngni yoxuroqin;
3 mən əzüm qiqip sən yoxurunoqan etizliqqa berip atamning yenida turup atam bilən sening tooqrangda səzlixip baqay; əhwalni eniq bilgəndin keyin sanga həwər qilay, dedi.

□ **18:16 «qünki u ularni yetəkləp jənggə qiqatti»** — ibraniy tilida «qünki u ular aldida qiqip kirətti».
■ **18:27** 2Sam. 3:14

4 Yonatan atisi Saulƣa Dawutning yahxi gepini ķilip: — Padixaḥ өz hizmətkariƣa,
yəni Dawutķa yamanliķ ķilmiƣay! Qünki u sanga gunaḥ ķilmiƣan; bəlki uning
əməlliri өzünggə kөp yahxiliķlarni elip kəlgən: —
5 u өz jenini alķiniƣa elip ķopup ḥeliķi Filistiyni өltürdi wə xuning bilən Pərwərdigar
pütkül Israil üqün qong nusrət bərdi. Xu qaƣda sən өzüng kөrüp hux bolƣan
əməsmu? Əmdiliktə nemixķa Dawutni səwəbsiz өltürüp naḥəķ ķan tөküp gunaḥkar
bolmaķqi bolisən? — dedi.
6 Saul Yonatanning sөzigə kirdi. U: — Pərwərdigarning ḥayati bilən ķəsəm ķilimənki,
u өlümgə məḥkum ķilinmaydu, dedi.
7 Andin Yonatan Dawutni qaķirip, Dawutķa bolƣan ixlarning ḥəmmisini dəp bərdi.
Andin keyin Yonatan Dawutni Saulning ķexiƣa elip kəldi wə u ilgirikidək uning
hizmitidə boldi.
8 Əmma yənə jəng boldi; Dawut qiķip Filistiylər bilən jəng ķilip, ularni ķattiķ ķirip
məƣlup ķildi; ular uning aldidin bədər ķeqisti.
9 Əmdi Pərwərdigar təripidin ķabaḥətlik bir roḥ yənə Saulni basti. U өz өyidə ķolida
nəyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa ķoli bilən saz qelip turatti. ■
10 Saul nəyzə bilən Dawutni sanjip tamƣa ķadap ķoymaķqi boliwidi, lekin Dawut
өzini ķaquruwaldi, nəyzə tamƣa ķadilip ķaldi. Dawut xu keqisi ķeqip ķutuldi.
11 Saul birnəqqə qaparmənlərni Dawutning өyigə əwətip uni paylap turup ətisi tang
yoruƣanda uni өltürüxkə mangdurdi. Əmma Dawutning ayali Miķal uningƣa: —
Əgər bu keqə jeningni elip ķaqmisang, ətə өltürülisən, dedi.
12 Xunga Miķal Dawutni pənjirdin qüxürüp ķoydi. Xundaķ ķilip u ķeqip ķutuldi.
13 Andin Miķal bir «tərafim» butni elip kariwatķa yatķuzup, bexiƣa өqkə yungidin
ķilinƣan bir yastuķni ķoyup, ədiyal bilən yepip ķoydi.□
14 Saul Dawutni tutux üqün qaparmənlərni əwətkəndə Miķal: — U aƣrip ķaldi, dedi.
15 Saul qaparmənlərni *ķaytidin* əwətip: — Uni kariwat bilən ķoxup elip kelinglar, uni
өltürimən, dəp buyrudi.
16 Qaparmənlər kirgəndə, mana kariwatta bu but yatatti, bexiƣa өqkə yungidin
ķilinƣan yastuķ ķoyulƣanidi.
17 Saul Miķalƣa: — Nemixķa meni bundaķ aldap, düxminimni ķaquruwetisən?
— dedi. Miķal Saulƣa jawab berip: — U: «Meni ķoyuwətkin; bolmisa seni
өltürüwetimən» dedi, dedi.□
18 Dawut ķeqip ķutulup, Ramaḥķa Samuilning ķexiƣa berip, Saulning uningƣa
ķilƣanlirining ḥəmmisini dəp bərdi. Andin u Samuil bilən Nayotķa berip
olturaķlaxti.
19 Birsi Saulƣa: — Dawut Ramaḥdiki Nayotta bar ikən, dəp həwər bərdi.
20 Saul Dawutni tutup kelixkə qaparmənlərni mangdurdi. Əmma ular yetip barƣanda
pəyƣəmbərlərning bir jamaiti bexarət beriwatķanliķini wə Samuilningmu ularning
arisida turup ularƣa nazarətqilik ķiliwatķanliķini kөrdi; xundaķ boldiki, Hudaning
Roḥi Saulning qaparmənlirining wujudiƣimu qüxüp, ularmu ḥəm bexarət berixkə
baxlidi.
21 Bu həwər Saulƣa eytildi; u yənə baxķa qaparmənlərni əwətti, lekin ularmu bexarət
berixkə qüxti. Andin Saul üqinqi ķetim yənə qaparmənlərni mangdurdi. Ularmu
ḥəm bexarət berixkə qüxti.
22 Andin Saul өzi Ramaḥķa berip, Səķudiki qong ķuduķķa yetip kəlgəndə, «Samuil
bilən Dawut nədə?» — dəp soridi. Birsi: — Ular Ramaḥdiki Nayotta bar ikən, dəp
jawab bərdi.

■ **19:9** 1Sam. 16:14; 18:10 □ **19:13 «tərafim»** — birhil but. Miķalning yenida bundaķ butning boluxi Təwratķa hilap, əlwəttə. □ **19:17 «U: «Meni ķoyuwətkin; bolmisa seni өltürüwetimən» dedi»** — ibraniy tilida: «U: «Meni ķoyuwətkin; seni өltürüxümning nemə ḥajiti?» dedi».

23 Xunga u Ramaḥdiki Nayotḳa yetip kəldi; Hudaning Roḥi uning wujudiƣimu qüxti;
xuning bilən umu piyadə mengip Ramaḥdiki Nayotḳa barƣuqə bexarət berip mangdi.
24 U ḥətta kiyimlirini seliwetip Samuilning aldida bexarət bərdi; pütün bir keqə
wə pütün bir kündüz u yərdə yalingaq yatti. Buning bilən: — «Saulmu
pəyƣəmbərlərdinmu?» dəydiƣan gəp pəyda boldi.□

20

Yonatan Dawutni ḳooƣdimaḳqi

1 Dawut Ramaḥdiki Nayottin ḳeqip Yonatanning ḳexiƣa berip uningƣa: — Mən
nemə ḳiliptimən? Nemə ḳəbiḥlik ḳiliptimən? Atang aldida nemə gunaḥ ḳiliptimən,
u mening jenimni almaḳqi boluwatidu? — dedi.
2 U uningƣa: — Yoḳsu, bundaḳ ix neri bolsun! Sən əlməysən. Qong ix bolsun, kiqik ix
bolsun atam manga deməy ḳoymaydu. Nemixḳa atam bu ixni məndin yoxuridikinə?
Ḥərgiz undaḳ bolmaydu, dedi.
3 Lekin Dawut yənə ḳəsəm ḳilip: — Atang sening nəziringdə iltipat tapḳinimni
jəzmən bilidu. Xunga u kənglidə: — Yonatan buni bilip ḳalmisun; bolmisa uningƣa
azar bolidu, degəndu. Lekin Pərwərdigarning ḥayati bilən, jening wə ḥayating bilən
aldingda ḳəsəm ḳilimənki, manga əlümning ariliḳi bir ḳədəmla ḳaldi, dedi.
4 Yonatan Dawutḳa: — Kənglüng nemini halisa xuni ḳilay, dedi.
5 Dawut Yonatanƣa mundaḳ dedi: — Mana ətə «yengi ay» bolidu; mən adəttikidək
padixaḥ bilən ḥəmdastihan bolmisam bolmaydu. Lekin meni ḳoyup bərgin, mən
üqinqi küni ahximiƣiqə dalada məkünüwalay.
6 Atang mening sorunda yoḳluḳimni kərüp sorisa, sən uningƣa: «Dawut məndin əz
xəḥiri Bəyt-Ləḥəmgə tezraḳ berip kelixkə jiddiy ruhsət soridi, qünki u yərdə pütkül
ailisi üqün bir yilliḳ ḳurbanliḳ ətküzidikən», degin, dedi.
7 Əgər u: — Obdan boptu, desə, ḳulung tinq-aman bolidu: — Lekin u aqqiḳlansa,
uning manga yamanliḳ ḳilixni niyət ḳiliƣanliḳidin guman ḳilmiƣin.
8 Sən ḳulungƣa iltipat kərsətkin; qünki sən əzüng bilən Pərwərdigarning aldida
ḳulungni əḥdiləxtürgənsən. Lekin əgər məndə bir yamanliḳ bolsa sən əzüngla meni
əltürgin; meni elip berip atangƣa tapxuruxning nemə ḥajiti? — dedi.■
9 Yonatan: — Undaḳ hiyal səndin neri bolsun! Əgər atamning sanga yamanliḳ
ḳilidiƣan niyiti barliḳini bilip ḳalsam, sanga dəyttim əməsmu? — dedi.
10 Dawut Yonatanƣa: — Əgər atang sanga ḳattiḳ gəp bilən jawab bərsə, kim manga
həwər beridu? — dedi.
11 Yonatan Dawutḳa: — Kəlgin, dalaƣa qiḳayli, dedi. Xuning bilən ikkisi dalaƣa
qiḳti.
12 Yonatan Dawutḳa mundaḳ dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar manga *guwaḥki*,
mən ətə yaki əgünlükkə muxu waḳitta atamning niyitini bilip, sanga iltipatliḳ bolsa,
mən adəm mangdurup sanga məlum ḳilmamdim?
13 Əgər atam sanga yamanliḳ ḳilmaḳqi bolsa, mən seni tinq-aman yoluƣa selix
üqün sanga adəm əwətip həwər bərmisəm, Pərwərdigar manga sening bexingƣa
qüxkəndinmu artuḳ qüxürsun; əmdi Pərwərdigar atam bilən billə boluƣandək sening
bilən billə bolsun.
14 Ḥayatla bolsam meni əlmisun dəp Pərwərdigarning meḥribanliḳini manga
kərsətkəysən.

□ **19:24 «Buning bilən: — «Saulmu pəyƣəmbərlərdinmu?» dəydiƣan gəp pəyda boldi»** — 10-bab, 12-ayət wə uningdiki izaḥatni kərüng. ■ **20:8** 1Sam. 18:3

15 Mən ɵlüp kətkən təқdirdimu, ɵydikilirimdin ḥəm ḥeq waқit meḥribanliқingni üzmigəysən; Pərwərdigar sən Dawutning ḥəmmə düxmənlirini yər yüzidin yoқatқandin keyinmu xundaқ қiloɳaysən».
16 Xuning bilən Yonatan Dawutning jəməti bilən əḥdə қilixip: — Pərwərdigar Dawutning düxmənliridin ḥesab alsun, dedi.
17 Andin Yonatan yənə ɵzining Dawutқa boloɳan muḥəbbiti bilən uningoɳa қəsəm қildurdi; qünki u uni ɵz jenidək səyətti.
18 Yonatan Dawutқa mundaқ dedi: — Ətə yengi ay bolidu. Mana sening ornung box қalidu, kixilər sening yoқluқingoɳa diққət қilidu.
19 Üqinqi küni sən qüxüp aldinқi қetim bu ixқa yoluққiningda ɵzüngni yoxuroɳan jayoɳa berip «Ezəl» degən taxning yenida turup turoɳin.
20 Nən taxning yenidiki bir jayoɳa huddi nixanni қaralioɳandək üq pay ya oқi atay.
21 Andin oɳulamni mangdurup: — «Ya oқlirini tepip kəlgin» — dəymən. Əgər mən oɳulamoɳa: — Ənə, oқlar arқa tərəptə turidu, ularni elip kəl, desəm, sən qiқip yenimoɳa kəlgin; xundaқ boloɳanda, Pərwərdigarning ḥayati bilən қəsəm қilimənki, sən üqün tinq-amanliқ bolidu, ḥeq ix bolmaydu.
22 Lekin oɳulamoɳa: — Ənə, oқlar aldingda turidu, desəm, sən kətkin, qünki undaқ bolsa, Pərwərdigar seni kətküzüwətkən bolidu.
23 Əmdiliktə mən bilən sən səzləxkən ix tooɳuluқ, Pərwərdigar sən bilən mening otturimda guwaḥqidur.
24 Xuning bilən Dawut dalada məkünüwaldi. Yengi ay kəlgəndə, padixaḥ taam yegili dastihanda olturdi.
25 Padixaḥ bolsa burunқidəkla ɵz ornida tamning yenidiki tərdə olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi. Lekin Dawutning orni box қaldi. □
26 Əmma Saul u küni ḥeqnemə demidi. Qünki u: — Dawutқa bir ix boldi, u napak bolup қaldi. U jəzmən napak bolup қaptu, dəp oylidi. □
27 Lekin Dawutning orni yengi ayning ətisimu, yəni ayning ikkinqi künimu box idi. Saul ooɳli Yonatandin: — Nemixқa Yəssəning ooɳli yaki tünügün yaki bügün tamaққa kəlməydu, dəp soridi.
28 Yonatan Sauloɳa jawab berip: — Dawut Bəyt-Ləḥəmgə baroɳili məndin jiddiy ruhsət sorap: —
29 Mening beriximoɳa ruhsət қiloɳin, ailimizning xəḥərdə bir қurbanliқ ixi boloɳaq akam mening beriximni eytiptu; əgər sening nəziringdə iltipat tapқan bolsam қerindaxlirim bilən kərüxüp kelixkə ruhsət bərgin, dedi. Xunga u padixaḥning dastihinioɳa kəlmidi, dedi.
30 Saulning Yonatanoɳa қattiқ oɳəzipi kelip: — I buzuқ, kaj hotunning ooɳli, nemixқa Yəssəning ooɳlini ɵzünggə tallap, ɵzüngni xərməndə қilip wə anangni nomusқa қoyoɳiningni bilməmdimən?
31 Əgər Yəssəning ooɳli yər yüzidə tirik bolsila, sən ḥəm sening padixaḥliқing mustəḥқəm bolmaydu. Xunga əmdi adəm əwətip uni mening қeximoɳa elip kəlgin, qünki u ɵlümgə məḥқəmdur! — dedi.
32 Yonatan atisi Sauloɳa jawab berip: — U nemixқa ɵlümgə məḥқum қilinixi kerək? U nemə қiptu? — dedi.

□ **20:25 «Padixaḥ bolsa burunқidəkla ɵz ornida tamning yenidiki tərdə olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi» —** Yonatanning «ornidin turuxi» bəlkim taoɳisi Abnərning ḥərmiti üqün uningoɳa Saulning yenidiki orunni boxitix üqün. Baxқa hil tərjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi»
□ **20:26 «Dawutқa bir ix boldi, u napak bolup қaldin» —** «napak bolux»: Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə, birsi məsilən bir ɵlükkə təgkən bolsa bir məzgil «napak» bolatti — xundaқ bolsa uning ḥeq қurbanliқ (məsilən, yengi aydiki қurbanliқlar)din yeyixigə bolmaytti.

33 Andin Saul Yonatanƣa sanjix üqün uningƣa nəyzini atti; buning bilən Yonatan
atisining Dawutni өltürməkqi bolƣanliķini eniķ bilip yətti.
34 Yonatan bolsa ķattiķ aqqiķlap dastihandin ķopup kətti wə yengi ayning ikkinqi
küni ḥeq taam yemidi. Qünki atisining Dawutni xundaķ ḥaķarətlixi uningƣa ķattiķ
azar bolƣanidi.
35 Ətisi Yonatan dalaƣa qiķip Dawut bilən kelixkən jayƣa bardi. Uning bilən bir kiqik
ƣulam billə bardi.
36 U ƣulamƣa: — Sən yügür, mən atķan ya oķlirini tepip kəlgin, dedi. Ƣulam
yügürdi, u bir oķni uning aldi təripigə atti.
37 Ƣulam Yonatan atķan oķ qüxkən jayƣa kəlgəndə Yonatan ƣulamni qaķirip: —
Oķ sening aldi təripingdə turmamdu? — dedi.
38 Andin Yonatan ƣulamni yənə qaķirip: — Bol, ittik bol, ḥayal bolmiƣin! — dedi.
Yonatanning ƣulami ya oķini yiƣip ƣojisiƣa elip kəldi.
39 Lekin ƣulamning bolƣan ixtin həwiri uķ idi. Buni yalƣuz Yonatan bilən Dawutla
bilətti.
40 Andin Yonatan ƣulamiƣa yaraƣlirini berip uningƣa: — Ularni xəḥərgə elip
kətkin, dedi.
41 Ƣulam kətkəndin keyin Dawut *taxning* jənub təripidin qiķip yərgə yiķilip üq
ķetim təzim ķildi. Ular bir-birini səyüxti, bir-birigə esilixip yiƣlaxti, bolupmu Dawut
ķattiķ yiƣlidi.
42 Yonatan Dawutķa: — Səpiring tinq-aman bolsun; qünki biz ikkimiz: —
Pərwərdigar mening bilən sening otturungda wə mening nəslim bilən sening
nəsling otturisida mənggügə guwaḥ bolsun, dəp Pərwərdigarning nami bilən ķəsəm
iqixkən, dedi. Dawut ornidin ķopup mangdi, Yonatanmu xəḥərgə kirip kətti.

21

Dawut Nob xəḫirigə baridu

1 Dawut əmdi Nobķa kelip Ahimələk kaḥinning ķexiƣa bardi.
2 Lekin Ahimələk Dawutni kөrgəndə titrəp ķorķup uningƣa: — Nemixķa birimu sən
bilən kəlməy yalƣuz kəlding? — dedi.
3 Dawut Ahimələk kaḥinƣa: — Padixaḥ manga məlum bir ixni buyrup: — Mən sanga
buyruƣan ix yaki sanga tapilƣan yolyoruķ toƣrisidin ḥeqkim birnemə bilmisun,
degənidi. Өz ƣulamlirimni bolsa məlum bir jayƣa berixķa bekitip ķoydum.
4 Əmdi ķolungda nemə bar? Bəx nan, yaki nemə bolsa, xuni manga bərgin, dedi.
5 Kaḥin Dawutķa jawab berip: — Ķolumda adəttiki nan yoķ, pəķət muķəddəs nan
bar. Əgər ƣulamlar ayallarƣa yeķinlaxmiƣan bolsa yesə rawa bolidu, dedi.
6 Dawut kaḥinƣa jawab berip: — Bərḥəķ, mən baxķa waķitlarda qiķķinimƣa ohxax,
ayallar bizdin yiraķ bolƣili üq kün boldi. Mən *ḫərķetim* qiķķanda, gərqə adəttiki
səpər bolsimu, ƣulamlarning ķaqiliri pak bolidiƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri
tehimu pak bolmamdu, dedi. □
7 Xuning bilən kaḥin uningƣa muķəddəs nandin bərdi, qünki bu yərdə «təķdim
nan»din baxķa ḥeqķandaķ nan yoķ idi. Bu nan Pərwərdigarning ḥuzuriƣa yengi
issiķ nan ķoyulƣan küni almaxturulƣan nanlar idi□ ■

□ **21:6 «...gərqə adəttiki səpər bolsimu, ƣulamlarning ķaqiliri pak bolidiƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri tehimu pak bolmamdu»** — baxķa nəqqə tərjimisi uqrixi mumkin. □ **21:7 «qünki bu yərdə «təķdim nan»din baxķa ḥeqķandaķ nan yoķ idi»** — «təķdim nan»: — yaki «(Hudaning) ḥuzuri neni», yaki «tiziloƣan nan». «Mis.» 25- wə 35-babni kөrüng. ■ **21:7** Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luķa 6:3

8 (lekin u küni Saulning hizmətkarliridin məlum birsi u yərdə Pərwərdigarning
ḫuzurida ḳaldurulоƣanidi. Uning ismi Doəg bolup Saulning padiqilirining qongi idi).
9 Dawut Ahiməlәkkә: — Ḳolungda nəyzə yaki ḳiliq yoḳmu? Padixaḫ tapxurоƣan ix
jiddiy bolоƣaq yaki ḳiliq yaki baxḳa yaraоƣlirimni elip kelәlmidim, dedi.
10 Kaḫin: — Sən Elaḫ jilоƣisida өltürgən Filistiy Goliatning ḳiliqi bu yərdə bar, u
әfodning kəynidə, bir parqə rəhtkə oraḳlik ḫalda turidu. Halisang alоƣin, uningdin
baxḳisi yoḳ, dedi. Dawut: — Bu təngdixi yoḳ ḳiliqtur, xuni manga bərgin, dedi.
11 Dawut u küni ḳopup Sauldin ḳeqip Gatning padixaḫi Aḳixning ḳexiоƣa bardi.
12 Lekin Aḳixning hizmətkarliri uningоƣa: — Bu zeminning padixaḫi Dawut əməsmu?
Uning tooƣrisida ḳiz-ayallar bir-birigə: —
Saul minglap өltürdi,
Wə Dawut on minglap өltürdi,
— dəp nahxa-oƣəzəl oḳuxup ussul oynioƣan əməsmu, dedi. ■
13 Dawut bu sөzlərni kөngligə püküp Gatning padixaḫi Aḳixtin bək ḳorḳti.
14 Xuning üqün ularning kөz aldida өzining yürüx-turuxlirini өzgərtip, ularning
ḳolida turоƣan waḳtida өzini sarangdək kөrsətti; u dərwazilarning ixiklirigə jijip,
tükürükini saḳilioƣa aḳturatti.
15 Aḳix hizmətkarlirioƣa: — Mana bu adəmning saranglikini kөrməmsilər? Uni
nemixḳa mening aldimоƣa elip kəldinglar?
16 Məndə saranglar kəmqilmidi? Silər bu kixini aldimоƣa saranglik ḳiloƣili elip
kəldinglarmu? Bu adəm mening өyümgə kirixi kerəkmu? — dedi.

22

Dawut Mizpaḫ wə Adullamоƣa baridu

1 Dawut u yərdin ketip Adullamdiki oƣarоƣa ḳaqti. Uning ḳerindaxliri bilən atisining
pütkül jəməti buni anglap uning ḳexioƣa bardi.
2 Ezilgən, ḳərzdar bolоƣan wə dərdmənlərning ḫəmmisi yioƣilip uning yenioƣa kəldi
wə u ularning sərdari boldi. Uningоƣa ḳoxuloƣan adəmlər bolsa tөt yüzqə idi.
3 Dawut u yərdin qiḳip Moabdiki Mizpaḫḳa berip Moabning padixaḫidin: —
Hudaning meni nemə ḳilidioƣinini bilgüqə, ata-anamning bu yərgə kelip aranglarda
turuxioƣa yol ḳoyoƣayla, dəp tələp ḳildi. □
4 Dawut atisi wə anisini Moabning padixaḫining ḳexioƣa elip kəldi. Dawut ḳoroƣanda
turоƣan pütkül künlərdə ata-anisi uning bilən billə turdi.
5 Əmma Gad pəyoƣəmbər Dawutḳa: — Ḳoroƣanda turmay, bu yərdin qiḳip, Yəḫuda
zemininioƣa baroƣin, dedi. Xuning bilən Dawut u yərdin ayrilip, Ḫərət ormanliḳioƣa
bardi.

Saul Nobdiki kaḫinlarni өltüridu

6 Saul Dawutning nədə turuwatḳanliḳidin həwər tapti. Saul bu waḳitta Ramaḫdiki
Gibeaḫda egiz bir jayda yuloƣun dərihining tüwidə olturatti. Uning ḳolida nəyzisi
bar idi, barlik hizmətkarliri qərisidə turatti.
7 Saul qərisidə turоƣan hizmətkarlirioƣa: — I Binyaminliklar, ḳulaḳ selinglar!
Yəssəning ooƣli ḫər biringlaroƣa etizlar bilən üzümzarlarni təḳsim ḳilip berəmdu?
Ḫəmminglarni ming bexi wə yüz bexi ḳilamdu?
8 Silər ḫəmminglar manga ḳəst ḳildinglar, өz ooƣlumning Yəssəning ooƣli bilən əḫdə
ḳilixḳinini ḫeqkim manga uḳturmidi. Ḫeq ḳaysinglar manga iq aoƣritmidinglar yaki

■ **21:12** 1Sam. 18:7 □ **22:3 «Moabdiki Mizpaḫ» —** yaki «Moabdiki Mizpəḫ».

өz оғlumning mening hizmətkarimni manga yoxurun ḥujum ḳilixḳa ḳutratḳinidin manga həwər bərmidinglar, dedi.
9 Andin Saulning hizmətkarlirining iqigə kiriwalоғan Doəg: — «Mən Yəssəning оғlining Nobḳa Ahitubning оғli Ahimələkning ḳexiоғa kəlginini kərdüm,
10 — Ahimələk uning üqün Pərwərdigardin yol soridi wə uningоғa ozuḳ-tülük bilən Filistiy Goliatning ḳiliqini bərdi» — dedi.
11 Padixaḥ adəm əwətip Ahitubning оғli kaḥin Ahimələkni, xundaḳla uning atisining pütkül jəmətini, yəni Nobdiki kaḥinlarnimu qaḳirtip kəldi. Ularning ḥəmmisi padixaḥning ḳexiоғa kəldi.
12 Saul: — I Ahitubning оғli angliоғin, dedi. U: — I оғojam, mana mən, dedi.
13 Saul uningоғa: — Nemixḳa silər, sən bilən Yəssəning оғli, manga ḳəst ḳilisilər? Sən uningоғa nan wə ḳiliq berip, uning üqün Hudadin yol soridingоғu? Mana əmdi u bügünkidək manga ḥujum ḳilmaḳqi bolup paylap yürməktə! — dedi.
14 Ahimələk padixaḥḳa jawab berip: — Silining barliḳ hizmətkarlirining arisida Dawutdək sadiḳ kim bar? U padixaḥning küy'оғli, silining məhpiy məsliḥətlirigə ixtirak ḳiloғuqi wə ordiliri iqidə izzətlik əməsmidi?
15 Mən pəḳət uning üqün Hudadin yol soraxni bügünla baxlidimmu? *Asiylik* ḳilix məndin neri bolsun! Padixaḥ өz ḳulini wə atamning pütkül jəmətini əyibkə buyrumiоғayla, qünki ḳullirining bu ixtin ḳilqə həwiri yoḳ, dedi.□
16 Lekin padixaḥ: — I Ahimələk, sən өlisən, sən wə atangning pütkül jəməti qoḳum өlisilər, dedi.
17 Padixaḥ өz qərisidiki qaparmənlirigə: — Mang, Pərwərdigarning kaḥinlirini өltürünglar! Qünki ular ḥəm Dawutḳa ḥəmdəm boldi ḥəm uning ḳaqḳinini bilip turup manga həwər bərmidi, dedi. Lekin padixaḥning ḳol astidikiliri Pərwərdigarning kaḥinlirini өltürüxkə ḳol kətürgili unimidi.
18 Əmdi padixaḥ Doəgkə: — Sən berip kaḥinlarni өltürüwətkin, dedi. Edomluḳ Doəg berip kaḥinlarni өltürdi; bu küni u kanaptin toḳuloғan əfod kiygən səksən bəx adəmni өltürdi.
19 Andin u kaḥinlarning xəḥiri Nobda olturoғuqilarni ḳirdi, yəni ər wə ayallar, balilar wə bowaḳlar, kala, exək, ḳoylar — ḥəmmisini ḳiliqlidi.
20 Əmma Ahitubning оғli Ahimələkning Abiyatar degən bir оғli ḳutulup Dawutning ḳexiоғa ḳeqip kəldi.
21 Abiyatar Dawutḳa Saul Pərwərdigarning kaḥinlirini өltürdi, dəp həwər bərdi.
22 Dawut Abiyataroғa: — U küni Doəgning u yərdə ikənlikini kərüp, uning jəzmən Sauloғa həwər beridioғinini bilgənidim. Mən atangning pütkül jəmətining өltürülüxigə zamin boldum, dedi.
23 Mən bilən billə turoғin, ḥeq ḳorḳmioғin. Qünki mening jenimni almaḳqi boloғanlar sening jeningnimu həm almaḳqi. Mening ḳeximda bihətər turisən, dedi.

23

Dawut Keilaḥ xəḥirini ḳutḳuzidu

1 Birsi Dawutḳa həwər berip: — Mana Filistiylər Keilaḥoғa ḥujum ḳilip hamanlarni bulap-talimaḳta, dedi.
2 Dawut Pərwərdigardin: — Mən berip bu Filistiylərgə zərbə berimənmu? — dəp soridi. Pərwərdigar Dawutḳa: — Berip Filistiylərgə zərbə berip Keilaḥni azad ḳiloғin, dedi.

□ **22:15 «qünki ḳullirining bu ixtin ḳilqə həwiri yoḳ»** — ibraniy tilida «qünki ḳullirining bu ixtin azmu, jiḳmu həwiri yoḳ».

3 Lekin Dawutning adəmliri uningƣa: — Mana biz Yəhuda zeminida turupmu ķorķiwatķan yərdə, Keilaḥƣa berip Filistiylərning ķoxunliriƣa ḥujum ķilsaķ ķandaķ bolar? — dedi.
4 Xunga Dawut yənə bir ķetim Pərwərdigardin soriwidi, Pərwərdigar uningƣa jawab berip: — Sən ornungdin turup Keilaḥƣa barƣin; qünki Mən Filistiylərni ķolungƣa tapxurimən, dedi.
5 Buning bilən Dawut өz adəmliri bilən Keilaḥƣa berip Filistiylər bilən soķuxup, mallirini olja ķilip, ularni ķattiķ ķirdi. Dawut xundaķ ķilip Keilaḥda turuwatķanlarni ķutķuzdi.

Dawut Saulning qanggilidin yənə ķutulidu

6 Əmdi Ahimələkning ooƣli Abiyatar Keilaḥƣa ķeqip kelip Dawutning ķexiƣa kəlgəndə, uning ķolida əfod bar idi.■
7 Birsi Sauloƣa, Dawut Keilaḥƣa kəptu, dəp həwər bərdi. Saul: — Əmdi Huda uni mening ķolumoƣa taxlap tapxurdi. Qünki u dərwaziliri wə taķaķliri bar xəḥərgə kirgəqkə solunup ķaldi, dedi.
8 Əmdi Saul Dawut bilən adəmlirini muḥasirigə elix üqün ḥəmmə həlķni Keilaḥƣa berip jəng ķilixķa qaķirdi.
9 Dawut Saulning өzini ķəstləydiƣanliķini bilip, Abiyatar kaḥinƣa: — Əfodni elip kəlgin, dedi. □
10 Andin Dawut: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar, mənki Sening ķulung Saulning bu xəḥərni mening səwəbimdin harab ķilix üqün Keilaḥƣa kelixkə ķəstləwatķanliķini enik anglidi.
11 Keilaḥdikilər meni uning ķoliƣa tutup berərmu? Saul өz bəndəng angliƣandək bu yərgə kelərmu? I Israilning Hudasi Pərwərdigar, Səndin өtünimənki, өz bəndənggə bildürgəysən, dedi. Pərwərdigar: — U bu yərgə kelidu, dedi. □
12 Dawut yənə: — Keilaḥtikilər meni wə adəmlirimni Saulning ķoliƣa tutup berərmu, dedi. Pərwərdigar: — Ular silərni tutup beridu, dedi.
13 Əmdi Dawut adəmliri bilən (təhminən altə yüzqə) ornidin turup Keilaḥdin qiķip, өzliri baralaydiƣan tərəpkə ķarap kətti. Sauloƣa, Dawut Keilaḥtin ķeqiptu dəp həwər berilgəndə u uni ķooƣlaxķa qiķmidi.
14 Dawut bolsa qəldiki ķoroƣan-ķiyalarda ḥəmdə Zif qəlining taoƣlirida turdi. Saul uni ḥər küni izdəytti; lekin Huda uni uning ķoliƣa tapxurmidi.
15 Əmdi Dawut Saulning өzini өltürgili qiķidiƣanliķini bayķap ķaldi. Xu qaoƣda u Zif qəlidiki bir ormanlikta turatti. □
16 Saulning ooƣli Yonatan bolsa ormanlikķa qiķip Dawutning ķexiƣa berip, uni Huda arķilik riƣbətləndürüp uningƣa: — □
17 Ķorķmiƣin; qünki atam Saulning ķoli seni tapalmaydu. Sən bəlki Israilning üstidə padixaḥ bolisən, mən bolsam sening wəziring bolimən, buni atam Saulmu bilidu, dedi.
18 Andin ular ikkiylən Pərwərdigarning aldida əḥdə ķilixti; Dawut bolsa, ormanlikta turup ķaldi, Yonatan өz өyigə yenip kətti.
19 Xuningdin keyin Ziftikilər Gibeaḥta turuwatķan Saulning ķexiƣa kelip: — Mana, Dawut Haķilaḥning egizlikidiki Yəximonning jənubi təripigə jaylaxķan ormanlikтiki ķoroƣanlarda yoxuruniwaldi, bilməmdila?

■ **23:6** 1Sam. 22:20 □ **23:9 «Dawut Saulning өzini ķəstləydiƣanliķini bilip, Abiyatar kaḥinƣa: — Əfodni elip kəlgin, dedi» —** kөrүniduki, 10-12-ayəttiki soallarni Dawut əfod wasitisi bilən Pərwərdigardin soraydu. □ **23:11 «...kelərmy?.... kelidu» —** ibraniy tilida «...qüxərmy?.... qüxidu» deyilidu. □ **23:15 «Zif qəlidiki bir ormanlikta..» —** yaki «Zif qəlidiki horəx xəḥiridə...». □ **23:16 «Yonatan... *Dawutni* .... riƣbətləndürdi» —** ibraniy tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) ķolini küqləndürdi» deyilidu.

20 Xunga, i padixaḫ, ⱪaqan kəngülliri tartsa xu qaoɳda kəlsilə; bizning burqimiz uni
padixaḫning ⱪolioɳa tutup berixtur, dedi.
21 Saul: Manga iq aoɣritⱪininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht ata ⱪiloɳay.
22 Əmdi silərdin ətünimənki, berip zadi ⱪaysi yərdə turidioɳinini jəzmləxtürünglar,
uning iz-derikini eniⱪlap, wə kimning uni kərgənlikini bilip kelinglar; qünki kixilər
eytixiqə u intayin ḫiyligər ikən, dedi.
23 Xunga berip, uning yoxurunoɳan barliⱪ məhpiy jaylirini eniⱪ kərüp kelinglar,
yenimoɳa yenip kelip manga əynini eytinglar. Andin mən silər bilən billə barimən;
wə xundaⱪ boliduki, əgər u zeminda bolsila, mən Yəḫudiylarning mingliɳanlarning
arisidin uni izdəp tapimən, dedi.
24 Ular ⱪopup Sauldin ilgiri Zifⱪa bardi; lekin Dawut əz adəmliri bilən Maon
qəllükidiki Yəximonning jənub təripidiki Arabaḫ tüzlənglikidə turuwatatti.
25 Saul adəmliri bilən Dawutni izdəp bardi. Kixilər bu həwərni Dawutⱪa eytti;
xuning bilən u qüxüp, ⱪiyaoɳa berip Maon qəlidə turdi. Saul buni anglap Dawutning
kəynidin ⱪooɳlap Maonning qəligə qiⱪti.
26 Saul taoɳning bu təripidə mangdi, əmma Dawut adəmliri bilən taoɳning u təripidə
mangdi. Dawut Sauldin ⱪeqix üqün aldiriwatⱪanidi; lekin Saul adəmliri bilən Dawut
wə uning adəmlirini tutimiz dəp ularni ⱪorxioɳili turdi.
27 Əmma bir həwərqi Saulning ⱪexioɳa kelip uningoɳa: — Filistiylər zeminimizning
jənub təripigə kirip bulang-talang ⱪiliwatidu, tezdin ⱪaytsila, dedi.
28 Xuning bilən Saul yenip Dawutni ⱪooɳlaxtin tohtap Filistiylər bilən soⱪuxⱪili qiⱪti.
Xunga u yər Sela-Ḫammaḫlekot dəp ataldi. □
29 Dawut bolsa u yərdin qiⱪip Ən-Gədining taoɳ-ⱪoroɳanliⱪida turdi.

24

Dawut Saulni ayaydu

1 Saul Filistiylərni ⱪooɳlap qiⱪirip yanoɳanda uningoɳa: — Mana, Dawut Ən-Gədidiki
qəldə turuwetiptu, degən həwər berildi.
2 Saul əmdi pütkül Israildin hillanoɳan üq ming adəmni elip Dawut bilən adəmlirini
izdigili «Yawa tekilər» ⱪoram taxliⱪioɳa qiⱪti.
3 U yolning yenidiki ⱪoy ⱪotanlirioɳa kəlgəndə, xu yərdə bir oɳar bar idi. U tərət ⱪilix
üqün oɳaroɳa kirdi; Dawut bilən adəmliri oɳarning iqkirisidə olturatti.
4 Dawutning adəmliri uningoɳa: — Mana Pərwərdigarning sanga: — Əz düxmininɡni
sening ⱪolungoɳa berimən, nemə sanga layiⱪ kərünsə xuni ⱪiloɳin, degən küni dəl
muxu kün ikən, dedi. Dawut ⱪopup Saulning tonining pexini tuydurmay kesiwaldi.
5 Lekin Saulning tonining pexini kəskini üqün Dawut kənglidə ⱪattiⱪ əpsuslandi.
6 U əz adəmlirigə: — Pərwərdigar meni Pərwərdigar Əzi məsiḫ ⱪiloɳan oɳojamoɳa
bundaⱪ ⱪolumni uzartixtin saⱪlisun, qünki u Pərwərdigarning məsiḫliginidur, dedi.
7 Xu səz bilən Dawut əz adəmlirini tosup Sauloɳa qeⱪiloɳili ⱪoymidi. Saul bolsa ⱪopup
oɳardin qiⱪip əz yolioɳa kətti.
8 Andin Dawutmu turup oɳardin qiⱪip Saulning kəynidin: — I oɳojam padixaḫ! —
dəp qaⱪirdi. Saul kəynigə ⱪarawidi, Dawut egilip yüzini yərgə yaⱪⱪan ḫalda təzim
ⱪildi.
9 Dawut Sauloɳa mundaⱪ dedi: — «Mana, Dawut seni ⱪəstləxkə pursət izdəwatidu,
dəydioɳan kixilərning səzigə nemixⱪa ⱪulaⱪ salila?

□ **23:28 «Sela-ḫammaḫlekot»** — mənisi bəlkim «ayrioɳuqi Ⱪoram tax».

10 Mana bügün өz kөzliri bilən kөrdiliki, Pərwərdigar bügün oƣarda silini өz ƙolumoƣa bərgənidi. Bəzilөr manga uni өltürüwətkin, dedi; lekin mən silini ayap: — Oƣojamoƣa ƙolumni uzartmaymən, qünki u Pərwərdigarning məsihƣliginidur, dedim.
11 Ƙarisila, i ata, ƙolumdiki tonlirining pexigə. Silini өltürməy tonlirining pexini kəskənlikimdin xuni bilsilөki, kөnglümdə siligə ya yamanlik ya asiylik yoƙ, siligə gunah ƙilоƣinim yoƙ, lekin sili jenimni aloƣili paylimaƙtila. □
12 Pərwərdigar mən bilən silining otturimizda ƣөküm ƙilsun, mening ƣesabimni silidin Pərwərdigar alsun; lekin mening ƙolum siligə kətürülməydu.
13 Konilar: — «Rəzillik rəzillərdin qiƙidu» dəp eytƙanikən, lekin өz ƙolum siligə kətürülməydu.
14 Israilning padixaƣi kimni tutƙili qiƙti? Kimni ƙooƣlap yüridu? Bir өlük itni, halas! Yaloƣuz bir bürgini, halas!
15 Pərwərdigar soraƙqi bolup mən bilən silining otturimizda ƣөküm qiƙarsun! U ƣək-naƣəkni ayrip, dəwayimni sorap meni silining ƙolliridin halas ƙilip, adalət yürgürgəy!» — dedi.
16 Dawut Sauloƣa bu sөzlərni eytƙanda Saul: — Bu sening awazingmu, i ooƣlum Dawut? — dedi. Andin Saul yuƙiri awaz bilən yioƣlap kətti.
17 U Dawutƙa: — «Sən məndin adilsən, qünki sən manga yahxilik ƙayturdung, lekin mən sanga yamanlik ƙayturdum.
18 Sən bügün manga yahxilik ƙiloƣanliƙingni obdan kөrsitip bөrding; Pərwərdigar meni ƙolungoƣa tapxuroƣan bolsimu, sən meni өltürmiding.
19 Birsi өz düxminini tapsa, uni aman-esən kətkili ƙoyamdu? Pərwərdigar sening manga bügün ƙiloƣan yahxiliƙing üqün sanga yahxilik yanduroƣay.
20 Əmdi mana, xuni bildimki, sən jəzmən padixaƣ bolisən, Israilning padixaƣliƙi sening ƙolungda tiklinidu.
21 Lekin ƣazir Pərwərdigar bilən manga ƙəsəm ƙiloƣinki, məndin keyin mening nəslimni yoƙatmay, namimni atamning jəmətidin өqürmigəysən», dedi.
22 Xuning bilən Dawut Sauloƣa ƙəsəm ƙildi. Saul өz өyigə yenip kətti; Dawut adəmliri bilən ƙoroƣan-ƙiyaoƣa qiƙip xu yərdə turdi.

25

Samuil өlidu

1 Samuil өldi. Pütkül Israil yioƣilip uning üqün matəm tutti; ular uni uning Ramaƣdiki өyidə dəpnə ƙildi. Dawut bolsa ƙopup Paran qөligə bardi.■

Dawut, Nabal, Abigail

2 Əmdi tirikqiliki Karməldə boloƣan, Maonda olturuƙluƙ bir adəm bar idi. Bu kixi bək bay bolup üq ming ƙoy, bir ming өqkisi bar idi. U өz ƙoylirini Karməldə ƙirƙiwatatti.
3 U adəmning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali ƣəm pəm-parasətlik ƣəm əpt-turƙi qiraylik, lekin eri ƙattik ƙol wə rəzil idi; u Kaləbning əwladidin idi.□
4 Dawut qөldə turup Nabalning өz ƙoylirini ƙirƙiydioƣanliƙini anglap
5 On yax yigitni u yərgə mangdurup uloroƣa: — Silər Karməlgə qiƙip Nabalning ƙexioƣa berip, məndin uningoƣa salam eytinglar.
6 Uningoƣa: — «Yaxioƣaysən; sizgə tinq-amanlik boloƣay, өyingizgə tinq-amanlik boloƣay, ƣəmmə barliƙingizoƣa tinq-amanlik boloƣay!

□ **24:11 «kөnglümdə siligə ya yamanlik ya asiylik yoƙ»** — ibraniy tilida «ƙolumda siligə ya yamanlik ya asiylik yoƙ». ■ **25:1** 1Sam. 28:3 □ **25:3 «U adəmning ismi Nabal bolup...»** — «Nabal»ning mənisi «əhmək, ƙopal».

7 Mən kirkioquqilarning sizdə ix baxlioqanlikini anglidim. Sizning padiqiliringiz biz tərəplərdə turoqanda ularoqa heq zəhmə yətküzmiduk; biz Karməldə turoqan wakitta ularning heq tərsisi yitip kətmidi.
8 Өz yigitliringizdin sorisingiz ular sizgə dəp beridu. Xunga biz kutluk bir künidə kəlduk, xunga yigitlirimiz nəziringizdə iltipat tapsun; өz kolingizoqa nemə qiksa xuni kəminiliringizgə wə ooqlingiz Dawutka nemə qiksa xuni bərgəysiz», dənglar, — dedi.
9 Dawutning yigitliri u yərgə berip bu gəplərning həmmisini Dawutning namida uningoqa eytip andin jim turup saklidi.
10 Nabal Dawutning hizmətkarlirioqa jawab berip: — Dawut degən kim? Yəssəning ooqli degən kim? Bu künlərdə өz oqojilirini taxlap ketiwatkan hizmətkarlar tola.
11 Mən өzümning yemək-iqməklirimni wə yung kirkuoquqilirimoqa soyoqan gөxni kəlgən jayi naməlum boloqan kixilərgə berəmdim? — dedi.□
12 Dawutning yigitliri kəlgən yolioqa yenip kətti. Yenip kelip ular Dawutka həmmə gəpni dəp bərdi.
13 Dawut өz adəmlirigə: — Hər biringlar өz kiliqinglarni esinglar, dedi. Xuning bilən hərbiri өz kiliqini *tasmisioqa* asti, Dawutmu өz kiliqini asti. Andin tөt yüzqə adəm Dawut bilən qikti, wə ikki yüz kixi jabdukлar bilən kaldi.
14 Əmma Nabalning hizmətkarliridin biri uning ayali Abigailoqa: — Dawut əlqilərni qəldin oqojimizoqa salam berixkə əwətkənikən; lekin u ularni tillap kayip kətti.
15 Bu adəmlər bolsa, bizgə kөp yahxilik kiloqan. Biz dalada ularning yenida yürgən wakitlirimizda bizgə heq yamanlik kəlmidi, bizning heq nərsimizmu yitip kətmigənidi.
16 Biz ularoqa yekin jayda koy bakkan wakitta ular keqə-kündüz bizgə sepildək boloqanidi.
17 Əmdi bu ixtin həwərdar boldila, kandak kilix kerəklikini oylixip bakkayla. Bolmisa, oqojimizoqa wə pütkül өydikilirigə bir bala-kaza kəlməy kalmaydu. U xunqə kaj bir adəmki, heqkim uningoqa sөz kilixka petinalmaydu, dedi.□
18 Abigail dərhal ikki yüz nan, ikki tulum xarab, bəx pixuruloqan koy, bəx seah komaq, bir yüz kixmix poxkili, ikki yüz ənjür poxkili elip exəklərgə artip □
19 өz yigitlirigə: — Mening aldimda beringlar; mana, mən kəyninglardin baray, dedi. Lekin u өz eri Nabaloqa bu ixni demidi.
20 U өz exikigə minip taoqning etikidin qüxkəndə, mana Dawut adəmliri bilən uning udulioqa qüxüp uning bilən uqraxti.
21 Dawut əslidə: — Mən bu kixining melini qəldə bikardin bikar kooqdap, uning barlikidin heqnemini yittürgüzmigənidim; lekin u yahxilikning ornida manga yamanlik kildi.
22 Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni kaldurup koysam, Huda mən Dawutni uningdinmu artuk jazalioqay, degənidi. □
23 Abigail Dawutni kөrüp, aldirap exəktin qüxüp, Dawutning aldida yikilip yüzini yərgə yekip təzim kildi;
24 uning putlirioqa esilip mundak dedi: — «I oqojam, bu kəbihlik manga hesablansun; əmdi xuni ətünimənki, dedəklirining siligə sөz kilixioqa ijazət kilip, dediklirining sөzigə kulak saloqayla: —

□ **25:11 «yemək-iqmikim»** — ibraniy tilida «nenim wə süyüm». □ **25:17 «U xunqə kaj bir adəmki…»** — ibraniy tilida «U Belialning (Xəytanning) xundak bir ooqliki…». □ **25:18 «bəx seah komaq»** — «seah» üqtin bir əfah, yəni axlik-danlarning əlqəm birliki idi, təhminən 9 litr. □ **25:22 «Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni kaldurup koysam…»** — muxu yərdə «birər ərkək» ibraniy tilida «tamoqa karap birər siygüqi» bilən ipadilinidu. **«Huda mən Dawutni uningdinmu artuk jazalioqay»** — yaki «Huda Dawutning düxmənlirigə uningdinmu artuk kiloqay» (bəzi kona kөqürmilərdə xundak yezilidu).

25 ətünimənki, oƣojam bu rəzil adəm Nabaloƣa pisənt ķilmioƣayla; qünki uning mijəzi
huddi ismioƣa ohxaxtur; uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoƣirdur.
Lekin mən dedəkliri bolsa oƣojam əwətkən yigitlərni kərmidim. □
26 Əmdi i oƣojam, Pərwərdigarning ḥayati bilən wə sening jening bilən ķəsəm
iqimənki, Pərwərdigar silini əz ķolliri bilən ķan təküp intiķam elixtin saķlidi.
Əmdi düxmənlirimu, sili oƣojamoƣa yamanliķ ķilmaķqi boloƣanlarmu Nabaloƣa ohxax
bolsun.
27 Əmdi dedəkliri oƣojamoƣa elip kəlgən bu sowoƣat bolsa oƣojamoƣa əgəxkən
yigitlərgə təķsim ķilinsun.
28 Silidin ətünimənki, dedəklirining səwənlikini kəqürgəyla; qünki sili, i oƣojam
Pərwərdigarning jənglirini ķilip kəlgənliri üqün, barliķ künliridə silidə yamanliķ
tepilmioƣini üqün Pərwərdigar jəzmən jəmətlirini məzmut ķilidu.
29 Birsi ķopup silini ķooƣlap janlirini izdisə, sili oƣojamning jeni Pərwərdigar
Hudalirining ķexidiki tiriklər haltisi iqidə orilip saķlinidu, lekin düxmənlirining
janlirini bolsa, u saloƣuoƣa selip qərüp taxlaydu.
30 Əmdi Pərwərdigar sili oƣojam tooƣrisida eytķan barliķ yahxi wədilirigə əməl ķilip,
silini Israiloƣa bax ķiloƣanda xundaķ boliduki,
31 sili oƣojamning naḥəķ ķan təkmigənlikliri yaki əz intiķamlirini almioƣanliķliri
üqün kəngüllirigə putlikaxang yaki dərd bolmaydu. Wə Pərwərdigar oƣojamoƣa
nusrət bərginidə sili əz dedəklirini yad ķiloƣayla».
32 Dawut Abigailoƣa: — Seni bügün mening bilən uqrixixķa əwətkən Israilning Hudasi
Pərwərdigaroƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturuloƣay!
33 Əmdi əķil-parasitinggə barikalla, sangimu barikalla! Qünki sən bügün meni əz
ķolum bilən ķan təküp intiķam elixtin tostung.
34 Lekin meni sanga ziyan-zəhmət yətküzüxtin saķlioƣan Israilning Hudasi
Pərwərdigarning ḥayati bilən ķəsəm ķilimənki, sən mening aldimoƣa tezlinip
kəlmigən bolsang, Nabalning adəmliridin ḥeq ərkək ətigiqə tirik ķalmas idi, dedi.□
35 Andin Dawut uning əzigə kəltürgən nərsilirini ķolidin tapxurup elip uningoƣa: —
Tinq-aman əyünggə baroƣin, mana səzliringgə ķulaķ selip, kənglüngni ķobul ķildim,
dedi.
36 Abigail Nabalning ķexioƣa kəldi; mana, u əyidə xaḥanə ziyapəttək bir ziyapət
ətküzüwatatti. Nabal kənglidə huxal idi wə intayin məst bolup kətkənidi. Xunga
Abigail ətisi tang atķuqə uningoƣa ḥeq nemə demidi.
37 Lekin ətisi Nabal məstliktin yexilgəndə ayali uningoƣa boloƣan wəķələrni dəp
beriwidi, uning yüriki əlgəndək bolup, əzi taxtək bolup ķaldi.
38 Wə xundaķ boldiki, təhminən on kündin keyin Nabalni Pərwərdigar urdi wə u
əldi.
39 Dawut Nabalning əlginini anglap: — Pərwərdigar mubarəktur. Qünki U mən
Nabaldin tartķan ḥaķarət üqün dəwayimni sorap Əz ķulini yamanliķtin saķlidi;
əksiqə Pərwərdigar Nabalning yamanliķini əz bexioƣa yandurdi, dedi. Andin
Abigailni əz əmrimgə alay dəp, uningoƣa səz ķiloƣili əlqi mangdurdi.
40 Dawutning hizmətkarliri Karməlgə Abigailning ķexioƣa kelip uningoƣa: — Seni
əmrimgə alay dəp Dawut sanga səz ķiloƣili bizni əwətti, dedi.
41 Abigail bolsa ķopup yüzini yərgə təgküdək təzim ķilip: — Mana, dediking
oƣojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxķa ķul bolsun, dedi. □

□ **25:25 «oƣojam bu rəzil adəm Nabal»** — ibraniy tilida «oƣojam belialning (Xəytanning) bu ooƣli Nabal» deyilidu. **«uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoƣirdur»** — ibraniy tilida «Nabal» degənning mənisi «kaj». □ **25:34 «Nabalning adəmliridin ḥeq ərkək ətigiqə tirik ķalmas idi»** — muxu yərdə «ərkək» ibraniy tilida «tamoƣa ķarap siygüqi» bilən ipadilinidu. □ **25:41 «Mana, dediking oƣojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxķa ķul bolsun»** — Israilda wə ottura xərķtə xundaķ adət barki, əygə meḥman kəlsə, saḥibhan yaki hizmətkarliri ularning putlirini yuyidu.

42 Andin Abigail xu ḫaman өzigə ḫəmraḫ bolоɳan bəx qərisi bilən exəkkə minip
Dawutning əlqilirining kəynidin berip, uning ayali boldi.
43 Dawut Yizrəəllik Aḫinoamni ḫəm hotunlukḳa alоɳanidi. Xuning bilən bu ikkisi
uningоɳa hotun boldi.
44 Lekin Saul Dawutḳa hotun ḳilip bərgən ḳizi Miḳalni Gallimdiki Laixning oоɳli
Faltiоɳa hotunlukḳa bərgənidi.■

26

Dawut Saulni yənə rəḫim ḳilip ayaydu

1 Əmdi Zifliklar Gibeaḫоɳa Saulning ḳexiоɳa kelip: — Dawut Yəximonоɳa yeḳin
Ḫaḳilaḫ egizlikigə yoxurunuwaptu əməsmu? — dedi.
2 Saul ḳopup Israildin hillanоɳan üq ming adəmni elip, Zif qəlidə Dawutni izdigili u
yərgə bardi.
3 Saul bolsa yol boyida, Yəximonоɳa yeḳin Ḫaḳilaḫ egizlikidə qedir tikti. Dawut qəldə
turuwatatti; u Saulning qəlgə өz kəynidin qiḳḳinidin həwər tapḳanda
4 Dawut paylaḳqilarni mangdurup Saulning rastla kəlgənlikini bildi.
5 Dawut ḳopup Saul qedir tikkən jayоɳa bardi; u Saul bilən ḳoxun sərdari, Nərning
oоɳli Abnər yatḳan yərni kərdi. Saul bolsa ḳoxun istiḫkami iqidə uhlap yatḳanidi,
adəmliri qedirlirini uning ətrapiоɳa tikkənidi.
6 Dawut əmdi Ḫittiylardin bolоɳan Ahimələk wə Yoabning inisi Zəruiyaning oоɳli
Abixayоɳa: — Kim mən bilən ləxkərgaḫоɳa qüxüp, Saulning yeniоɳa baridu? — dəp
soridi. Abixay: — Mən sening bilən baray, dedi.
7 Xuning bilən Dawut wə Abixay keqidə ḳoxun bar yərgə beriwidi, mana Saul ḳoxun
istiḫkami iqidə uhlap yatḳanidi; uning nəyzisi təkiyisining yenida yərgə ḳadaḳlik
turatti; Abnər bilən adəmliri uning ətrapida yatatti.
8 Abixay Dawutḳa: — Huda bügün düxminingni ḳolungоɳa tapxurdi. Səndin
өtünimənki, manga nəyzə bilən birla sanjip uni yərgə ḳadap ḳoyuxḳa ijazət
bərgəysən! Ikki ḳetim sanjiximning lazimi yoḳtur, dedi.
9 Dawut Abixayоɳa: — Uni yoḳatmiоɳin. Kim Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳiniоɳa ḳol
uzitip gunaḫоɳa tartilmiоɳan? — dedi.
10 Dawut yənə: — Pərwərdigarning ḫayati bilən *ḳəsəm ḳilimənki*, Pərwərdigar
jəzmən uni uridu; ya uning өlidiоɳan küni kelidu ya u jənggə qüxüp ḫalak bolidu.
11 Pərwərdigar meni Pərwərdigarning məsiḫligинigə ḳol uzitixidin saḳliоɳay! Əmma
uning bexidiki nəyzə bilən su idixini alоɳin, andin ketəyli, dedi.
12 Xuning bilən Dawut nəyzə bilən idixni Saulning bexining yenidin elip, ikkisi
qiḳip kətti. Əmma ḫeqkim kərmidi, tuyupmu ḳalmidi ḫəm oyoɳinip kətmidi,
bəlki ḫəmmisi uhlawərdi; qünki Pərwərdigar bir ḳattiḳ uyḳuni ularning üstigə
qüxürgənidi.
13 Dawut uduldiki tərəpkə ətüp yiraḳraḳ bir dəngning təpisidə turdi; ularning ariliḳi
yiraḳ idi.
14 Dawut ḳoxun bilən nərning oоɳli Abnərgə towlap: — Jawab bərməmsən, i Abnər!
— dedi. Abnər: — Padixaḫḳa towliоɳuqi kim sən? — dedi.
15 Dawut Abnərgə: — Sən batur əməsmu? Israilda sanga kim təng kelələydu?
Nemixḳa oоjang padixaḫni ḳoоɳdimiding? Qünki həlḳtin bir kixi oоjang padixaḫni
ḫalak ḳiloɳili kiriptu.
16 Sening bundaḳ ḳiloɳining yahxi əməs! Pərwərdigarning ḫayati bilən *ḳəsəm
ḳilimənki*, Pərwərdigar məsiḫ ḳiloɳan oоjanglarni ḳoоɳdimiоɳanliḳinglar üqün

■ **25:44** 2Sam. 3:15

өlümgə layiқ boldunglar. Əmdi padixaһning nəyzisi wə bexining yenidiki su idixining қəyərdilikigə қarap beқinglar, dedi.
17 Saul Dawutning awazini tonup: — Bu sening awazingmu, i ooɳlum Dawut! — dedi. Dawut: — I ɵojam padixaһ, bu mening awazimdur, dedi.
18 U yənə: — Nemixқa ɵojam өz қulini mundaқ қooɳlaydu? Mən nemə қiliptimən? Қolumda nemə yamanliқ bar?
19 Əmdi ɵojam padixaһ өz қulining səzigə қulaқ salɵay. Pərwərdigar silini manga қarxi қozɵatқan bolsa bir һədiyə-қurbanliқ uning kөnglini razi қilɵay; lekin insan baliliri bolsa, ular Pərwərdigarning aldida lənətkə қalsun, qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəһrimən boluxtin məһrum қilip, meni baxқa ilaһlarɵa ibadət қil, degini bolidu. □
20 Əmdi mening қenim Pərwərdigarning һuzuridin yiraқ yərgə tөkülmisun; qünki taoɳlarda bir kəklikni owliɵandək Israilning padixaһi bir yaloɳuz bürgini izdigili qiқiptu, dedi.■
21 Saul: — Mən gunaһ қildim; yenip kəlgin i ooɳlum Dawut; mening jenim bügün kөzliringdə əziz sanaloɳini üqün mən sanga bundin keyin һeq ziyan-zəһmət yətküzməymən; mana, əһməқlik қildim, bək eziptimən, dedi.
22 Dawut jawab berip: — Mana padixaһning nəyzisi, ɵulamlardin biri kelip uni yandurup alsun.
23 Pərwərdigar һər adəmning һəққaniyliқi bilən sadiқliқiɵa қarap yanduroɳay. Qünki bügün Pərwərdigar silini mening қolumoɳa tapxurdi, lekin mən Pərwərdigarning məsiһliginigə қol uzitixni halimidim.
24 Mana, bügün silining janliri mening kөzlirimdə əziz boloɳandək mening jenim Pərwərdigarning kөzidə əziz boloɳay, u meni һəmmə awariqiliktin қutқuzoɳay, dedi.
25 Saul Dawutқa: — Əy ooɳlum Dawut, bərikətlәngəysən. Sən jəzmən uluo ixlarni қilisən, ixliring jəzmən rawajliқ bolidu, dedi. Andin Dawut өz yoliɵa kətti, Saulmu өz jayiɵa yenip bardi.

27

Dawut Filistiylərgə қoxulidu

1 Dawut kөnglidə: — Ңaman bir küni Saulning қolida һalak bolidiɵan ohxaymən. Xunga Filistiylərning zeminiɵa tezdin қeqip ketiximdin baxқa amal yoқ. Xundaқ қilsam Saul Israil zemini iqidə meni tepixtin ümidsizlinip, izdəxtin қol üzidu, wə mən uning қolidin қutulimən, dəp oylidi.
2 Xuning bilən Dawut қopup uningoɳa əgəxkən altə yüz adəmni elip Gatning padixaһi Maoқning ooɳli Aқixning қexiɵa bardi.
3 Əmdi Dawut wə adəmliri, yəni һərbiri өz ailisidikilər bilən billə Gatta Aқix bilən turdi. Dawut ikki ayali, yəni Yizrəəllik Aһinoam wə Nabalning tul hotuni Karməllik Abigail bilən billə xu yərdə turdi.
4 Saul: — Dawut Gatқa қeqiptu, degən həwərni angliɵanda, uni yənə izdəp yürmidi.

□ **26:19 «… Pərwərdigar silini manga қarxi қozɵatқan bolsa bir һədiyə-қurbanliқ uning kөnglini razi қilɵay…»** — mənisi: (1) Dawut məlum yamanliқ қiloɳan bolsa, Pərwərdigar uni қurbanliқ arқiliқ kəqürüm қilidu; (2) Pərwərdigar Saulni jazalax üqün uni Dawutқa қarxi qiқixқa қozɵiɵan bolsa, xübһisizki, u қurbanliқ arқiliқ Saulni kəqürüm қilidu. **«qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəһrimən boluxtin məһrum *қilmaқqi*…»** — muxu yərdə «Pərwərdigarning mirasi»: (1) Huda Israiloɳa wədə қiloɳan Қanaan zeminini; (2) Hudaning ibadət qediridiki tüzümi arқiliқ boloɳan kөp imtiyazlardin, jümlidin kaһin-lawiylar arқiliқ Hudaning təlim-kalamini anglaxtin bəһrimən boluxni өz iqigə alidu. ***«ularning*** meni baxқa ilaһlarɵa ibadət қil, degini bolidu» — Dawut өzi Israilning zeminidə turmiɵan boloɳaqқa, Hudaning ibadət qediriɵa baralmaydu.
■ **26:20** 1Sam. 24:15

5 Dawut Akixka: — Əgər kəzlirining aldida iltipat tapkan bolsam, olturuxum üqün səhradiki bir xəhərdin bizgə bir jay bərgəyla; kulung kandakmu xahanə xəhərdə silining kaxlirida tursun, dedi.
6 U küni Akix uningoƣa Ziklag xəhirini bərdi. Xuning üqün Ziklag bügünki küngiqə Yəhuda padixahlirioƣa təwə bolup kəlməktə.
7 Dawut Filistiylərning zeminida turoƣan wakit bir yil tət ay boldi.
8 Dawut bolsa əz adəmliri bilən qikip Gəxuriylaroƣa, Gəzriylərgə wə Amaləklərgə hujum kilip, ularni bulang-talang kilip turatti (qünki ular kədimdin tartip Xurioƣa kirix yolidin tartip Misir zeminiƣiqə boloƣan xu yurtta turatti).
9 Dawut *hərkətim* zemindikilərni kirip ər yaki ayal bolsun, birnimu tirik kaldurmaytti wə koy, kala, exək, təgə wə kiyim-keqəklərni elip Akixning yeniƣa yenip kelətti.
10 Akix: — Bügün kaysi jaylarni bulang-talang kildinglar, dəp soraytti; Dawut: — Yəhuda zeminining jənub təripini, Yərahməəlliklərning jənub təripini wə Keniylərning jənub təripini bulang-talang kilduk, dəytti.
11 Dawut ər yaki ayallarning birinimu Gatka tirik elip kəlməytti; qünki u: — Ular bizning tooƣrimizdin, «Dawut undak-mundak kildi» dəp gəp kilixi mumkin, dəytti. Dawut Filistiylərning zeminida turoƣan waktida u daim xundak kilatti.
12 Xunga Akix Dawutka ixəndi: — «Əmdi u həlki Israilni əzidin səskəndürüwətti; mening hizmitimdə mənggü kul bolidu», dəp oylidi.

28

Ən-Dordiki jadugər ayal

1 U künlərdə Filistiylər Israiloƣa karxi jəng kilix üqün əz koxunlirini yioƣdi. Akix Dawutka: — Bilixing kerəkki, adəmliringni elip mening bilən jəzmən jənggə qikixing lazim, dedi.
2 Dawut Akixka: — Undakta sili kullirining nemə kilalaydioƣanlikini bilip kalila — dedi. Akix Dawutka: — Mana, seni əzümgə mənggülük pasiban kilay, dedi.
3 (Samuil əlgənidi wə pütkül Israil uning üqün matəm tutup uni əz xəhiri boloƣan Ramahda dəpnə kiloƣanidi. Saul bolsa jinkəxlər bilən palqilarni zemindin kooƣlap qikardi). □ ■
4 Filistiylər toplixip qikip Xunəmdə qedir tikti. Saulmu həm pütkül Israilni yioƣip, Gilboahda qedir tikti.
5 Saul əmdi Filistiylərning koxun bargahini kərgəndə korkup, yüriki su bolup kətti.
6 Saul Pərwərdigardin yol soridi; lekin Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ya pəyoƣəmbərlər arkilik uningoƣa jawab bərmidi. □
7 Xuning bilən Saul hizmətkarlirioƣa: — Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip beringlar, mən berip uningdin yol soray, dedi. Hizmətkarliri uningoƣa: — Ən-Dorda jinkəx bir hotun bar ikən, dedi. □

□ **28:3 «Saul bolsa jinkəxlər bilən palqilarni zemindin kooƣlap qikardi»** — muxu yərdə «jinkəxlər» əlgənlərning rohlirini qakiroƣuqilarni kərsitidu. Muxundak harikətlər Təwratta kattik mən'i kilinoƣan; əməliyəttə, undak kiloƣan kixilər daim degüdək jinlar təripidin aldinip ketidu. ■ **28:3** 1Sam. 25:1 □ **28:6 «Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ... uningoƣa jawab bərmidi»** — «urim» birhil tax. U kahin kiygən «əfod»ning yanqukida turidu. Bu taxlar arkilik Israil həlki Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. □ **28:7 «Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip beringlar»** — «palqi jinkəx hotun» ibraniy tilida: «palqi jini bar hotun» yaki «palqi jinni qakiroƣuqi hotun» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu səzlər uningoƣa qaplaxakan jin heli küqlük ikən, degənni puritidu.

8 Saul nikablinip, baxka kiyimlərni kiyip ikki adəmni həmrah kilip bardi. Ular keqisi
berip hotunning kexioqa kəldi. U hotunoqa: — Manga jin qakirip pal eqip, mən degən
birsini keximoqa kəltürgin, dedi.
9 Hotun uningoqa: — Mana, Saulning kiloqanlirini, yəni zemindin jinkəxlərni wə
palqilarni yokatkanlikini özüng bilisən; nemixka meni öltürüxkə jenimoqa tuzak
koyisən, dedi.
10 Saul uningoqa Pərwərdigar bilən kəsəm kilip: — Pərwərdigarning hayati bilən
kəsəm kilimənki, bu ix üqün sanga jaza bolmaydu, dedi.
11 Hotun: — Sanga kimni qikirimən? — dəp soridi. U: — Manga Samuilni qikaroqin,
dedi.
12 Hotun Samuilni kərgəndə kattik awaz bilən qirkiridi, andin Sauloqa: — Nemixka
meni gollaysən? Sən özüng Sauloqu! — dedi.
13 Padixah uningoqa: — Korkmioqin! Nemini kərdüng? — dedi. U Sauloqa: — Mən
bir ilahning yərdin qikkinini kərdüm, dedi.
14 U: — Uning kiyapiti kandak ikən? dedi. Hotun: — Keri bir boway qikiwatidu; u
yepinqa kiygənikən, dedi. Saul: — U Samuil ikən, dəp bilip, yüzini yərgə yekip təzim
kildi.
15 Samuil Sauloqa: — Nemixka meni awarə kilip qikarding? — dedi. Saul: — Mən
tolimu pərixan boldum; qünki Filistiylər manga karxi jəng kiliwatidu, wə Huda
məndin yiraklap, manga yaki pəyoqəmbərlər arkilik yaki qüxlər arkilik heq jawab
bərməywatidu. Xunga mening nemə kilixim kerəklikini manga bildürgəysən dəp,
seni qakirdim, dedi.
16 Samuil: — Pərwərdigar səndin yiraklap, düxmining boloqandin keyin nemixka
məndin məslihət soraysən? — dedi.
17 —Pərwərdigar Özi üqün mən arkilik eytkinini kildi; Pərwərdigar padixahlikni
kolungdin yirtip elip, koxnangoqa, yəni Dawutka bərdi. □
18 Sən Pərwərdigarning səzigə kulak salmay, uning Amaləklərgə karatkan kattik
oqəzipini yürgüzmigining üqün Pərwərdigar bügün sanga xu ixni kildi.
19 Pərwərdigar özüng bilən Israilnimu Filistiylərning kolioqa tapxuridu; ətə sən
wə ooqulliring mening bilən billə bolisilər; wə Pərwərdigar Israilning koxuninimu
Filistiylərning kolioqa tapxuridu, dedi.
20 Saul xuan yərgə düm yikildi, Samuilning səzliridin kattik korkup kətti; bir keqə-
kündüz tamakmu yemigəqkə, maoqdurimu kalmidi.
21 Ayal əmdi Saulning kexioqa berip uning tolimu pərixan boloqinini kərüp, uningoqa:
— Mana, dedəkliri jenini alkinioqa elip koyup tapilioqanlirioqa binaən kildim.
22 Əmdi silidin ətünimən, dediklirining səzigə kirgəyla; meni silining aldilirioqa bir
qixləm nan kəltürüxkə unioqayla; xuning bilən sili yəp kuwwət tepip andin öz
yollirioqa ketələyla, dedi.
23 Lekin u rət kilip: — Yeməymən, dəp unimidi. Uning hizmətkarliri həm ayalmu
yeyixni uningoqa dəwət kilixti; u yərdin kopup kariwatta olturdi.
24 Ayalning öyidə bir bordak mozay bar idi. U dərhal uni soydi; həm hemir yuoqurup
petir nan pixürüp bərdi.
25 U uni Saul bilən hizmətkarlirining aldioqa koydi. Ular yəp bolup, xu keqisi kətti.

□ **28:17 «Pərwərdigar özi üqün mən arkilik eytkinini kildi; Pərwərdigar padixahlikni … koxnangoqa, yəni Dawutka bərdi»** — oqurmənlərning esidə barki, Samuil əslidə Sauloqa: «Pərwərdigar bügün Israilning padixahlikini səndin yirtip elip səndin əwzəl boloqan bir yekiningoqa tapxurdi» dəp Hudaning jazasini ukturoqanidi (15:28).

29

Filistiy əmirlər Dawutni өz sepidin qiķiriwetidu

1 Filistiylər ḥəmmə ķoxunlirini yiƣip Afəktə jəm ķildi; Israillar Yizrəəldiki bulaķning
yenida qedir tikti.
2 Filistiylərning sərdarliri yüz yaki mingdin əskərni baxlap, səp tizip kəldi; ularning
kəynidin Dawut өz adəmlirini baxlap Aķix bilən qiķip səp tüzdi.
3 Filistiylərning əmirliri: — Bu Ibraniylar bu yərdə nemə ix ķilidu? — dedi. Aķix
Filistiylərning əmirlirigə: — Bu Israilning padixaḥi Saulning hizmətkari Dawut
əməsmu? U bu yərdə birnəqqə kün, birnəqqə yillardin beri mən bilən turƣan
əməsmu? U manga kəlgən kündin tartip bu küngiqə uningdin ḥeq əyib bayķimidim,
dedi.
4 Əmma Filistiylərning əmirliri uningƣa aqqiķlandi. Filistiylərning əmirliri un-
ingƣa: — Uni ķayturuwət! Bu kixi sən өzüng uningƣa orunlaxturƣan jayƣa
kətsun; biz bilən billə soķuxķa qüxmisun, bolmisa, u soķuxta bizgə rəķib bolup ķelixi
mumkin. Bu adəm өz ƣojisi bilən nemisi arķilik yarixidu? Bu adəmlərning baxlirini
elix bilən bolmamdu? ■
5 Bu ķiz-ayallar burun uning toƣrisida ussul oynap ķoxaķ ķetip: — Saul minglap
өltürdi, wə Dawut on minglap өltürdi, degən Dawut əməsmu? — dedi.■
6 Aķix Dawutni qaķirip uningƣa: — Pərwərdigarning ḥayati bilən *ķəsəm ķilip
eytimənki*, sən durus adəmsən, sening mening bilən ləxkərgaḥda hizməttə boluxung
kөzlirimdə yahxi ixtur; qünki manga kəlgən künidin tartip bu küngiqə səndin ḥeq
yamanlik bayķimidim. Lekin sən əmirlərgə yaķmapsən. □
7 Xunga tinq-aman yenip kətkin, bolmisa Filistiylərning əmirlirini narazi ķilip
ķoyisən, dedi.
8 Dawut Aķixķa: — Mən nemə ķildim? Silining ķaxliriƣa kəlgən kündin tartip bu
küngiqə ķilƣan ķaysi *yamanliķim* üqün meni ƣojam padixaḥning düxmənliri bilən
soķuxķili barƣuzmayla? — dedi.
9 Aķix Dawutķa jawab berip: — Kөzlirimdə Hudaning bir pərixtisidək manga
yahxi ikənlikingni bilimən. Lekin Filistiylərning əmirliri seni biz bilən billə jənggə
qiķmisun dəwatidu, dedi.
10 Xunga ətə səḥərdə ķopunglar, өzüng wə billə kəlgənlər, yəni mən hojangning
hizmətkarliri; səḥərdə ķopunglar, tang yoruxi bilənla qiķip ketinglar, dedi.
11 Xunga Dawut өz adəmliri bilən səḥərdə turup Filistiylərning zeminiƣa mangdi.
Filistiylər bolsa Yizrəəlgə qiķti.

30

Dawut Amaləklərdin bala-qaķilirini ķutķuzidu

1 Xundaķ boldiki, Dawut wə adəmliri üqinqi küni Ziklagķa yetip kəldi; mana,
Amaləklər jənub tərəpkə wə Ziklagķa ḥujum ķilip, Ziklagni wəyran ķilip ot ķoyup
kөydürgənidi.
2 Ular xəḥərdiki ķiz-ayallarni, qong bolsun, kiqik bolsun, ularning ḥəmmisini əsirgə
aldi. Ulardin ḥeqkimni өltürməy, ḥəmmisini elip, yoliƣa qiķķanidi.
3 Dawut өz adəmliri bilən xəḥərgə kəlgəndə, mana, xəḥər alliķaqan kөyüp
tügigənidi; ularning ayalliri wə oƣul-ķizliri əsirgə elinƣanidi.
4 Əmdi Dawut wə uning bilən billə bolƣan həlķ ķattiķ yiƣa-zar kөtürüxti, taki
maƣduri ķalmiƣuqə yiƣlaxti.

■ **29:4** 1Tar. 12:20 ■ **29:5** 1Sam. 18:7 □ **29:6 «sening mening bilən ləxkərgaḥda hizməttə boluxung...»** — ibraniy tilida «sening mening bilən ləxkərgaḥƣa kirip-qiķixing».

5 Dawutning ikki ayali, Yizrəəllik Ahinoam bilən Karməllik Nabaldin tul qalƣan Abigailmu əsirgə elinƣanidi.
6 Dawut qattiq azablandi; qünki barliq halayiq, hərbiri əz ooƣul-qizliri üqün qayƣurup ƣəzəplinip uni qalma-kesək qilip əltürəyli, deyixiwatatti. Əmma Dawut əzini Hudasi Pərwərdigardin küq-quwwətləndürdi.
7 Dawut Ahiməlәkning ooƣli kahin Abiyataroƣa: — Əfodni yenimoƣa elip kəlgin, dedi.□
8 Dawut Pərwərdigardin: — Bu qoxunni qooƣlaymu? Ularoƣa yetixələrmənmu? — dəp soridi. U: — Qooƣla; sən jəzmən ularoƣa yetixiwalisən həm həmmisini qayturup kelələysən, dedi.
9 Dawut wə uning bilən billə bolƣan altə yüz adəm berip Besor wadisioƣa yetip kəlgəndə, kəynidə sərülüp qalƣanlar xu yərdə qaldi.
10 Dawut əzi tət yüz adəm bilən dawamliq qooƣlap mangdi; ikki yüz adəm halsirap kətkəqkə, Besor wadisidin ətəlməy kəynidə qalƣanidi.
11 Ular dalada Misirliq bir adəmni uqratti. Ular uni Dawutning qexioƣa elip kelip, uningoƣa nan berip yegüzdi, su iqküzdi;
12 uningoƣa bir parqə ənjür poxkili bilən ikki kixmix poxkilinimu bərdi. U bularni yəp, uningoƣa qaytidin jan kirdi; qünki u üq keqə-kündüz nan yemigən, sumu iqmigənidi.
13 Dawut uningdin: — Sən kimgə təwə? Sən qəyərliksən? — dəp soridi. U: — Mən Misirliq yigit bolup, bir Amaləkning qulimən. Lekin mən üq kün ilgiri kesəl bolup qalƣaqqa, ƣojam meni taxliwətti.
14 Biz əsli Kərətiylərning yurtining jənub təripigə wə Yəhuda zemininioƣa wə Kaləbning zeminining jənub təripigə hujum qilip bulang-talang qilduq; xundaqla Ziklagni kəydurüwətkəniduq, dedi.
15 Dawut uningdin: — Bizni u *düxmən* qoxuni tərəpkə baxlap baralamsən, dedi. U: — Hudaning nami bilən mən seni əltürməymən, seni ƣojangning qolioƣimu tutup bərməymən dəp qəsəm qilsila, silini u qoxunning qexioƣa baxlap baray, dedi.
16 Uni u yərgə baxlap baroƣanda, mana ular pütkül yərgə yeyilip, yəp-iqip Filistiylərning zeminidin həm Yəhuda zeminidin aloƣan qong oljiliridin hux bolup ussul oynixiwatatti.
17 Əmma Dawut xu küni gugumdin tartip ikkinqi küni kəqkiqə ularni urup qirdi. Təgigə minip bədər qaqqan tət yüz yigittin baxqa həqbir adəm qeqip qutulmidi;
18 wə Dawut Amaləklər buluwaloƣan həmmə nərsini yandurup aldi; əzining ikki ayalinimu qutquzuwaldi.
19 Amaləklər elip kətkən ooƣul-qiz, mal-mülüklər wə baxqa həmmə nərsini Dawut ulardin qayturuwaldi. Həqnemə, qong bolsun kiqik bolsun qüxüp qalmioƣanidi.
20 *Dawutning adəmlidi* qayturuwaloƣan mallirining aldioƣa *olja aloƣan* baxqa qoy wə kala padilarni selip həydəp ketiwatatti. *Uning adəmliri* ketiwetip: — Bular Dawutning oljisi, deyixti; Dawut ularning həmmisini əzigə aldi.□
21 Dawut halsizlinip əzi bilən billə baralmioƣan Besor wadisining boyida qaldurup kətkən ikki yüz adəmning qexioƣa yetip kəldi; ular Dawut wə uning bilən kəlgən adəmlərning aldioƣa qikti, Dawut həlqning qexioƣa berip ularoƣa salam qildi.
22 Lekin Dawut bilən baroƣanlarning arisidiki rəzil adəmlər wə ərziməslərning həmmisi qopup: — Bular biz bilən barmioƣandin keyin biz yandurup aloƣan oljidin ularoƣa heq nemə bərməyli. Ular pəqət hərbiri əz hotun-balilirini elip kətsun, dedi.
□

□ **30:7 «Əfodni yenimoƣa elip kəlgin»** — «əfod» tooƣruluq 2:18diki izahatni kərüng. □ **30:20 «Dawutning adəmlidi qayturuwaloƣan mallirining aldioƣa ... baxqa qoy wə kala padilarni selip həydəp ketiwatatti»** — bəlkim Amaləklər ilgiri Dawut wə adəmliridin buluwaloƣan mal əməs, bəlki Amaləklərning əzlirining baxqa malliri boluxi mumkin. □ **30:22 «rəzil adəmlər wə ərziməslər...»** — ibraniy tilida: «rəzil adəmlər wə Belialning (Iblisning) ooƣulliri...».

23 Əmma Dawut: — Yaq, i buradərlirim; Pərwərdigar bizgə təqsim qiloɣanni
ularoɣimu təqsim qilmisaq bolmaydu. Qünki U bizni qooɣdap bizningkigə tajawuz
qiloɣanlarni qolimizoɣa tapxurdi.
24 Bu ixta kim silərgə maqul dəydu? Qünki soquxqa qüxkənning ülüxi qandaq bolsa
yük-taqlaroɣa qarioɣuqilarningmu ülüxi xundaq bolidu; ɦəmmə adəm təng bəlüxsun
— dedi.
25 Xu kündin tartip bu Israil üqün ɦəküm-bəlgilimə qilip bekitildi. Bügüngiqə ɦəm
xundaq.
26 Dawut Ziklagqa yetip kəlgəndə, oljidin dostliri boloɣan Yəɦuda aqsaqallirioɣa
əwətip: — Mana, Pərwərdigarning düxmənliridin aloɣan olja silərgə bir sowoɣat
bolsun, dedi.
27 U oljidin ɦəm Bəyt-Əldikilərgə, jənubiy Ramottikilərgə, Yattirdikilərgə,
28 Aroərdikilərgə, Sifmottikilərgə, Əxtəmoadikilərgə,
29 Raqaldikilərgə, Yəraɦməəlliklərning xəɦərliridikilərgə wə Keniylərning
xəɦərliridikilərgə,
30 Hormaɦtikilərgə, Qoraxandikilərgə, Ataqtikilərgə, □
31 Ɦebrondikilərgə wə Dawut wə adəmliri billə yürgən ɦəmmə yərdikilərgə sowoɣat
əwətti.

31

Saul qaza qilidu, Israil məoɣlup bolidu
1Tar. 10:1-12

1 Əmdi Filistiylər Israil bilən jəng qildi. Israilning adəmliri Filistiylərning aldidin
qeqip, Gilboa teoɣida qirip yiqitildi.
2 Filistiylər Saul wə uning ooɣullirini tap besip qooɣlawatatti. Filistiylər bolsa Saulning
ooɣulliri Yonatan, Abinadab, Məlkixuani urup əltürdi.
3 Saulning ətrapini urux qaplidi; oqyaqilar Sauloɣa yetixti; u ya oqi bilən eoɣir
yarilanduruldi.
4 Andin Saul yaraoɣ kətürgüqisigə: — Qiliqingni suoɣurup meni sanjip əltürüwətkin;
bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horluqqa qoyuxi mumkin, dedi. Lekin
yaraoɣ kətürgüqisi intayin qorqup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul qiliqni elip
üstigə əzini taxlidi.
5 Yaraoɣ kətürgüqisi Saulning əlginini kərüp, umu ohxaxla əzini qiliqning üstigə
taxlap uning bilən təng əldi.
6 Xuning bilən Saul, üq ooɣli, yaraoɣ kətürgüqisi wə uning ɦəmmə adəmliri xu kündə
birақla əldi.
7 Əmdi wadining u təripidiki ɦəmdə Iordan dəryasining bu yeqidiki Israillar
əskərlirining qaqqanliqini wə Saul bilən ooɣullirining əlginini kərginidə, xəɦərlərni
taxlap qaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.□
8 Əmdi xundaq boldiki, ətisi Filistiylər əltürülgənlərning kiyim-keqəklirini saldu-
ruwaloɣili kəlgəndə Gilboa teoɣida Saul bilən ooɣullirining əlük yatqanliqini kərdi.
9 Ular uning bexini kesip sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning zemi-
nining ɦəmmə yərlirigə apirip buthanilirida wə həlqning arisida bu hux həwərni
tarqatti. □ ■

□ **30:30 «Qoraxandikilərgə…»** — yaki «Boraxandikilərgə…». □ **31:7 «Iordan dəryasining bu yeqi…»** — bəlkim Iordan dəryasining oɣərbiy təripini kərsitidu. □ **31:9 «Ular … sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning zemininiɴg ɦəmmə yərlirigə apirip buthanilirida …hux həwərni tarqatti»** — yaki «Ular … sawut-yaraoɣlirini saldurup, elanqilarni Filistiylərning zemininiɴg ɦəmmə yərlirigə əwətip buthanilirida …hux həwərni tarqatti». ■ **31:9** 1Tar. 10:9

10 Ular uning sawut-yaraɵlirini Axtarot buthanisida ķoyup ɵlükini Bəyt-Xan
xəḥiridiki sepiloɳa esip ķoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadta olturoɳuqilar Filistiylərning Sauloɳa nemə ķiloɳinini an-
glioɳanda
12 ularning iqidiki ḥəmmə baturlar atlinip keqiqə mengip, Saul bilən ooɳullirining
ɵlüklirini Bəyt-Xandiki sepildin qüxürüp, ularni Yabəxkə elip berip u yərdə
kəydürdi.
13 Andin ularning səngəklirini Yabəxtiki yuloɳunning tüwigə dəpnə ķilip yəttə kün
roza tutti.

Samu'il «2»

Saul wə Yonatan üqün ḫəsrət qekix

1 Saul өlgəndin keyin, Dawut Amaləklərni ḳiroɳin ḳilip yenip kəlgəndə, u Ziklagda
ikki kün turdi. ■
2 Üqinqi küni xundaḳ boldiki, mana Saulning ləxkərgaḥidin kiyimi yirtiḳ wə bexioɳa
topa-qang qaqḳan bir adəm kəldi. U Dawutning ḳexioɳa kəlgəndə, yərgə yiḳilip bax
urdi.
3 Dawut uningdin: Nədin kəlding? dəp soridi. U jawap berip: Israilning
ləxkərgaḥidin ḳeqip kəldim — dedi.
4 Dawut uningdin: Ix ḳandaḳ boldi? Manga dəp bərgin, dedi. U: Həlḳ jəngdin ḳaqti,
həlḳtin bək jiḳ kixi soḳuxta өldi. Saul bilən ooɳli Yonatanmu өldi, — dedi.
5 Dawut həwər elip kəlgən yigittin: Saul bilən ooɳli Yonatanning өlginini ḳandaḳ
bilding? — dəp soridi.
6 Uningoɳa həwər bərgən yigit: Mən tasadipiy Gilboa teoɳioɳa qiḳḳanidim, mana
Saul nəyzigə yөlinip turuptu; jəng ḫarwiliri wə atliḳlar uningoɳa ḫujum ḳilip uni
ḳooɳlawatatti.
7 U kəynigə ḳarap meni kөrüp qaḳirdi. Mən «Mana mən», dedim.
8 U: Өzüng kim bolisən, dəp məndin soriwidi, mən Amaləklərdinmən, dedim.
9 U yənə manga: Üstümdə turup meni өltürüwətkin; gərqə jenim məndə bolsimu,
mən bək azaplinip ketiwatimən — dedi. □
10 Xunga mən uning üstidə turup, uni өltürdüm, qünki, u xu ḫalda yiḳilsila, tirik
ḳalmaydioɳanliḳini biləttim. Andin bexidiki tajni wə bilikidiki biləzükni elip muxu
yərgə oɳojamoɳa elip kəldim, — dedi.□
11 Xuan Dawut өz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma ḳiliwətti; uning bilən boloɳan barliḳ
adəmlərmu ḫəm xundaḳ ḳildi. ■
12 Ular Saul bilən ooɳli Yonatan üqün, Pərwərdigarning həlḳi üqün, xundaḳla
Israilning jəməti üqün matəm tutup aḫ-zar kətürüp kəqkiqə roza tutti; qünki ular
ḳiliq astida yiḳilip ḳaza ḳiloɳanidi.
13 Dawut uning өzigə həwər bərgən yigittin: Ḳəyərdin sən? — dəp soridi. U: Mən bir
Amalək musapirning ooɳlimən — dedi.
14 Dawut uningoɳa: Sən ḳandaḳmu Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini ḫalak ḳilixḳa
ḳolungni sozuxtin ḳorḳmiding? — dedi.□
15 Andin Dawut өz oɳulamliridin birini qaḳirip uningoɳa: Buyaḳḳa kəl, uningoɳa etilip
berip, uni өltürgin — dəp buyrudi. Xuning bilən u uni uruwidi, *Amalək* өldi.
16 Dawut uningoɳa: Ḳan ḳərzing bexingoɳa qüxsun! Qünki өz aoɳzing
Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini өltürgininggə guwaḫliḳ berip əyiblidi, — dedi.
17 Xuning bilən Dawut Saul bilən ooɳli Yonatan üqün matəm tutup mundaḳ bir nəzmə
oḳudi

■ **1:1** 1Sam. 30:17 □ **1:9 «mən bək azaplinip ketiwatimən»** — yaki «mening bexim ayliniwatidu». □ **1:10 «Xunga mən uning üstidə turup, uni өltürdüm, ... andin ... tajni wə ... biləzükni elip ... oɳojamoɳa elip kəldim»** — «1Sam.» 30-babtiki təpsilatlaroɳa ḳarioɳanda, bu yigitning degənlirining ḫəmmisi yaloɳan, Dawuttin məlum in'am yaki mərtiwigə erixix məḳsitidə eytḳan bolsa kerək; lekin yaloɳanqiliḳi өzining ḫayatioɳa zamin bolidu. ■ **1:11** 2Sam. 3:31; 13:31 □ **1:14 «Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳini»** — Huda bekitkən padisaḫ, deməkqi. «Təbirlər»ni kөrüng.

18 (u «Oqya» dəp atalƣan bu nəzmini pütkül Yəhuda həlqigə əgitinglar, dəp buyrudi.
Dərwəqə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi): — □ ■
19 — I Israil, sening güzəl əzizing yuqiri jayliringda qirƣin bolup yatidu!
Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildiƣu!? □
20 Gat xəhiridə bu həwərni bərmənglar,
Axkelonning koqilirida uni elan qilmanglar,
Filistiyining qizliri xadlanmisun,
Hətnisizlərning qizliri təntənə qilmisun! ■
21 I Gilboa taoƣliri, üstünglarƣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoƣur qüxmisun,
Nə silərdə kətürülmə hədiyələr üqün hosul beridiƣan etizlar yənə kərünmisun!
Qünki u yərdə palwanlarning qalqini buloƣandi;
Saulning qalqini yaoƣ bilən sürülməydiƣan boldi.□
22 Qirilidiƣanlarning qenini təkməy,
Palwanlarning tenidiki yeƣini qapmay,
Yonatanning oqyasi heqqaqan *jəngdin* yanƣan əməs,
Saulning qiliqi heqqaqan qiniƣa qaytqan əməs.
23 Saul bilən Yonatan hayat waqtida səyümlük həm yeqimlik idi,
Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;
Ular bürkütlərdin qaqqan, xirlardin küqlük idi.
24 I Israil qizliri, Saul üqün yiƣlanglar,
U silərni bezəp qizƣuq kiyimlərni kiydürüp,
Kiyimliringlarni altun zibu-zinnət bilən zinnətligənidi.□
25 Palwanlar kəskin jəngdə xundaq dəhxətlik yiqildiƣu!?
Yonatan yuqiri jayliringda qirƣin bolup yatidu!
26 Sən üqün həsrəttə qaldim, i inim Yonatan! Manga xunqə səyümlük iding!
Manga boloƣan muhəbbiting qaltis idi,
Hətta qiz-ayallarning muhəbbitidin artuq idi. □
27 Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildiƣu!
Jəng qoralliri xundaq dəhxətlik wəyran qilindiƣu!»

2

Dawut Məsih qilinip padixah bolidu

1 Andin keyin Dawut Pərwərdigardin yol sorap: Yəhuda xəhərlirining birigə qiqaymu? dedi; Pərwərdigar uningƣa: — Qiqqin, dedi. Dawut, nəgə qiqay? — dəp soriwidi, U: Hebronƣa qiqqin — dedi.

□ **1:18 «Dərwəqə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi» —** muxu yərdə «u» «Oqya» dəp atalƣan nəzmining özini yaki Dawutning bu nəzmini əgətkənlikini kərsitidu. «Oqya» degən nəzmə bolsa bəlkim təwəndiki 19-27-ayəttiki mərsiyəni kərsitixi mumkin. **««Yaxar» degən kitab»** — hazir yoqilip kətkən qədimki bir kitab («Yə.» 10:12-13ni kərüng). ■ **1:18** Yə. 10:13 □ **1:19 «sening güzəl əzizing» —** ibraniy tilida «sening güziling». Bu Israilning pəzilətlik qəhrimanliri boloƣan Saul wə Yonatanni kərsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21 «I Gilboa taoƣliri, üstünglarƣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoƣur qüxmisun,… hosul beridiƣan etizlar yənə kərünmisun!» —** Saul wə Yonatan Gilboa taoƣliri üstidə yiqilip ölgənidi. **«palwanlarning qalqini buloƣandi»** — yaki «palwanlarning qalqini haqarət qilindi» yaki «palwanlarning qalqini lənətlik nərsidək taxlandi». **«Saulning qalqini yaoƣ bilən sürülməydiƣan»** — kona zamanlarda jəngqilər qalqanning terisi (qalqanning bir qismiƣa terə ixlitətti) qurup yerilip kətmisun dəp, qalqanlarƣa may sürətti. Muxu yərdə «sürüx» ibraniy tilida «məsih qilix» bilən ipadilinidu. □ **1:24 «U silərni bezəp qizƣuq kiyimlərni kiydürüp…» —** qizil yaki qizƣuq rəht intayin qimmətlik idi. □ **1:26 «Manga boloƣan muhəbbiting qaltis idi» —** «qaltis» yaki «karamət» degən bu səz ibraniy tilida adəttə Hudaƣa has boloƣan hususiyətlərni kərsitidu.

2 Xuning bilən Dawut ikki ayali bilən, yəni Yizrəəllik Aḫinoam wə əsli Karməllik
Nabalning ayali bolƣan Abigail bilən u yərgə qiḳti.
3 Dawut uning bilən birgə bolƣan adəmlərning ḫərbirini ḫəm ularning ḫərbiri əz
əyidikilərni u yərgə elip qiḳti; ular Ḫebronning xəḫərliridə olturaḳlaxti.
4 Yəḫudaning adəmlirimu u yərgə kelip Dawutni Yəḫuda jəmətigə padixaḫ boluxḳa
məsiḫ ḳildi. Dawutḳa Saulni dəpnə ḳilƣanlar Yabəx-Gileadtikilər, dəp həwər berildi;
5 Dawut Yabəx-Gileadtikilərgə əlqilər əwətip ularƣa: — «Ɑlojanglar bolƣan Saulƣa
xundaḳ yahxiliḳ ḳilip, uni dəpnə ḳilƣininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət
ata ḳilƣay.
6 Pərwərdigar silərgimu meḫribanliḳ wə əz wapaliḳini kərsətkəy; silər bundaḳ
ḳilƣininglar üqün mənmu bu yahxiliḳinglarni silərgə ḳayturimən.
7 Əmdi ḫazir ƣəyrətlik bolunglar; qünki ƣojanglar Saul əldi, Yəḫuda jəməti meni
məsiḫ ḳilip, əzlirigə padixaḫ ḳildi» — dəp həwər yətküzdi.

Dawutning ḳoxuni Saulning ḳoxuni bilən soḳuxidu

8 Əmma Saulning ḳoxunining sərdari Nərning ooƣli Abnər Saulning uƣli Ixboxətni
Maḫanaimƣa elip berip,
9 uni Gileadḳa, Gəxuriylarƣa, Yizrəəlgə, Əfraimƣa, Binyaminƣa wə xundaḳla
pütkül Israilƣa padixaḫ ḳildi. □
10 Saulning ooƣli Ixboxət padixaḫ bolƣanda ḳiriḳ yaxḳa kirgənidi. U Israilning üstidə
ikki yil səltənət ḳildi. Ḫalbuki, Yəḫuda jəməti Dawutḳa əgixətti.
11 Dawutning Ḫebronda Yəḫuda jəməti üstidə səltənət ḳilƣan waḳti yəttə yil altə ay
boldi.■
12 *Bir küni* Nərning ooƣli Abnər Saulning ooƣli Ixboxətning adəmliri bilən
Maḫanaimdin qiḳip Gibeonƣa bardi. □
13 Xu qaƣda Zəruiyaning ooƣli Yoab bilən Dawutning adəmliri qiḳip ular bilən
Gibeondiki kəlning yenida uqraxti. Ulardin bir tərəp kəlning u yeḳida, yənə bir
tərəp kəlning bu yeḳida olturdi.
14 Abnər Yoabḳa: Yigitlər ḳopup aldimizda elixip oynisun — dedi. Yoab: Ḳopsun —
dedi.□
15 Ular bekitilgən san boyiqə Binyamin bilən Saulning ooƣli Ixboxət tərəptin on ikki
kixi wə Dawutning adəmliridin on ikki kixi qiḳip otturiƣa ətti.
16 Ular bir-birining bexini ḳamallap tutup ḫərbiri rəḳibining biḳiniƣa ḳiliqi bilən
sanjixti, ḫəmmisi yiḳilip əldi. Xuning bilən u yər «Ḳiliq bislirining etizi» dəp ataldi;
u Gibeondidur.□
17 U kündiki bolƣan soḳuxux intayin əxəddiy boldi; Abnər bilən Israilning adəmliri
Dawutning adəmliri təripidin məƣlup ḳilindi.
18 Xu yərdə Zəruiyaning ooƣulliri Yoab, Abixay wə Asaḫəl degən üqəylən bar idi.
Asaḫəl huddi daladiki jərəndək qaḳḳan idi.
19 Asaḫəl Abnərning kəyidin ḳooƣlap yügürdi; Abnərgə əgixip ongƣa yaki soloƣa
burulmay tap besip ḳooƣlidi.

□ **2:9 «Gəxuriylarƣa» —** yaki «Axurlar (Asuriyəliklər)». **«...pütkül Israilƣa padixaḫ ḳildi»** — muxu yərdə «pütkül Israil» asasən Israilning ximaliy wə xərḳiy tərəpliri, yəni on bir ḳəbilini kərsitidu. Dawut bolsa Yəḫuda ḳəbilisigə padixaḫ boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12 «Ixboxətning adəmliri» —** ibraniy tilida «Ixboxətning hizmətkarliri» — muxu yərdə xübḫisizki, əskərlirini kərsitidu. □ **2:14 «Yigitlər ḳopup aldimizda elixip oynisun» —** əməliyəttə bolsa bu «oyun» əməs, bəlki musabiḳə harakteridiki soḳuxux. Ikki tərəptin bəlgiləngən adəmlər otturiƣa qiḳidu, bir tərəp ḳarxi tərəpning adimini pütünləy yatḳuzuwətsə, xu tərəp ƣəlibə ḳilƣan bolup «oyun» ahirlixidu. Lekin bu ḳetim bir tərəp eniḳ ƣəlibə ḳilmiƣan boloƣaqḳa, «oyun» ahir berip ikki ḳoxunning qong soḳuxiƣa aylandi. □ **2:16 «Ḳiliq bislirining etizi» —** yaki «qaḳmaḳ taxliri etizi». Ibraniy tilida: «Ḫəlḳut-Ḫazzurim».

20 Abnər kəynigə qarap: Sən Asaһəlmusən? — dəp soridi. U: — Xundaq, mən xu, dəp jawab bərdi.
21 Abnər uningoƣa: Ya ongoƣa ya soloƣa burulup yigitlərning birigə ҳujum qilip uning yarioƣini əzünggə tartiwaloƣin, dedi. Lekin Asaһəl uni qooƣlaxtin buruluxqa unimidi.
22 Abnər Asaһəlgə yənə: Meni əmdi qooƣlimay burulup kətkin; mən seni nemə dəp urup yiqitquдəkmən? Undaq qilsam akang Yoabning aldida qandaqmu yüzümni kətürüləymən? — dedi. □
23 Lekin Asaһəl yənila qooƣlaxtin tohtimidi; xuning bilən Abnər nəyzisining tutquqini uning qorsiqioƣa tiqiwətti. Nəyzə dümbisini tixip qikti; u xu yərdə yiqilip əldi. Xundaq boldiki, Asaһəl yiqilip əlgən yərgə ҳazir kelidioƣan ҳərbir kixilər u yərdə tohtap qalidu.□
24 Xuning bilən Yoab bilən Abixay Abnərni qooƣlaxti. Kün patqanda ular Gibeonning qəligə mangidioƣan yolning boyioƣa, Giaһ yezisining udulidiki Ammaһ edirliqioƣa yetip kəldi;
25 Binyaminlar bolsa Abnərning kəynidə qoxundək səp bolup, bir dəng təpisigə qiqip turdi.
26 Abnər Yoabni qaqirip: Qiliq daim adəmlərni yəp turuxi kerəkmu? Bu ixlarning aqiwiti pəqət əq-adawəttin ibarət bolidioƣanliqini bilməmsən? Sən qaqanoƣiqə həlqlərgə: «Qerindaxliringlarni qooƣlaxtin tohtanglar» dəp buyrumay turiwerisən?
27 Yoab: Hudaning ҳayati bilən qəsəm qilimənki, əgər sən muxu səzni qilmioƣan bolsang, kəpqilikning ҳeqbiri qerindaxlirini qooƣlaxtin ətigəngiqimu yanmaytti — dedi.
28 Buning bilən Yoab kanay qaldi; ҳəmmə *Yəһudalar* xuan tohtidi wə qayta Israilni qooƣlimidi, ular bilən qayta jəng qilixmidi.
29 Abnər bilən adəmliri bolsa keqiqə mengip, Arabaһ tüzləngliкidin qiqip, Iordan dəryasidin ətüp Bitron degən pütkül yurtni kezip ətüp, Maһanayimoƣa yetip kəldi.
30 Yoab Abnərni qooƣlaxtin yenip barliq adəmlərni jəm qildi. Asaһəldin baxqa Dawutning oƣulamliridin on toqquz adəm yoq qikti;
31 Lekin Dawutning adəmliri Binyaminlardin wə Abnərning adəmliridin üq yüz atmix kixini urup əltürgənidi.
32 Ular Asaһəlni elip Bəyt-Ləһəmdə əz atisining qəbrisidə dəpnə qildi; andin Yoab bilən adəmliri keqiqə mengip, tang atqanda Ҷebronoƣa yetip kəldi.

3

1 Ҷalbuki, Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti ottursidiki jəng uzun waqitqiqə dawamlaxti; Dawutning jəməti baroƣanseri küqəydi, lekin Saulning jəməti baroƣanseri ajizlaxmaqta idi.
2 Ҷebronda Dawut bir qanqə ooƣulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizrəəllik Aһinoamdin tuoƣuldi; ■
3 ikkinqisi Kileab bolup Karməllik Nabalning ayali boloƣan Abigaildin tuoƣuldi. Üqinqisi Abxalom idi. U Gəxorning padixaһi Talmayning qizi Maakaһdin tuoƣuloƣanidi,
4 tətinqisi Adoniya bolup Ҷaggittin tuoƣuloƣan idi. Bəxinqisi Xəfatiya bolup Abitaldin tuoƣuloƣan idi.

□ **2:22 «mən seni nemə dəp urup yiqitquдəkmən»** — muxu yərdə «urup yiqitix» əltürüxni bildüridu. □ **2:23 «Asaһəl … əlgən yərgə ҳazir kelidioƣan ҳərbir kixilər u yərdə tohtap qalidu»** — demək, Asaһəlning ҳərimiti üqün tohtaydu. Baxqa birhil tərjimisi: «Asaһəl yiqilip əlgən yərgə kəlgən ҳərbir kixilər u yərdə tohtap qaldi». ■ **3:2** 1Tar. 3:1-9

5 Altinqisi Yitriam bolup Dawutning ayali Əglaḥdin tuoɣuldi. Dawutning bu altə ooɣlining ḥəmmisi Ḥebronda tuoɣuldi.
6 Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti otturisidiki jəng dawamida, Abnər Saulning jəmətidə əz ḥoḳuḳini küqəytti.
7 Əmdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayaḥning ḳizi bolup, ismi Rizpaḥ idi. Bir küni Ixboxət Abnərgə: Nemixḳa atamning keniziki bilən billə boldung? — dedi.■
8 Abnər Ixboxətning bu səzlirigə intayin aqqiḳlinip mundaḳ dedi: — «Mən bügünki kündimu atang Saulning jəmətigə, uning uruḳ-tuoɣḳanlirioɣa wə dostlirioɣa meḥribanliḳ kərsitip, seni Dawutning ḳolioɣa tapxurmioɣan tursam, meni Yəḥudaoɣa təwə bir itining bexidək kərüp, bügün bu ḥotun üqün meni gunaḥḳa buyrumaḳqimusən? □
9 Mən Pərwərdigarning Dawutḳa ḳəsəm bilən wədə ḳiloɣinidək ḳilmisam Huda mənki Abnərni ḳattiḳ ursun wə uningdin artuḳ ursun! □
10 — yəni, padixaḥliḳni Saulning jəmətidin yətkəp, Dawutning təhtini Dandin Bəər-Xebaoɣiqə pütkül Israil bilən Yəḥudaning üstigə tiklimisəm!».□
11 Ixboxət Abnərdin ḳorḳup, uningoɣa jawabən bir eoɣiz səz ḳilixḳimu jür'ət ḳilalmidi.
12 Abnər bolsa əzi üqün əlqilərni Dawutning ḳexioɣa mangdurup uningoɣa: Zemin kimningki? Mən bilən əḥdə tüzgin, mening ḳolum sening təripingdə bolup, pütkül Israilni sanga mayil ḳilimən — dedi.□
13 Dawut jawab berip: — Bolidu, mən sən bilən əḥdə ḳilay. Pəḳət birla ixni tələp ḳilay; mening ḳeximoɣa kəlgəndə Saulning ḳizi Miḳalni elip kəlmisəng, yüzümni kərəlməysən, dedi.
14 Andin Dawut Ixboxətning ḳexioɣa əlqilərni mangdurup: Mən bir yüz Filistiyning hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miḳalni manga ḳayturup bərgin — dedi.□ ■
15 Ixboxət adəm əwətip Miḳalni uning eridin, yəni Laixning ooɣli Paltiyəldin elip kəldi. □ ■
16 Lekin uning eri Bahurimoɣiqə uning kəynidin yioɣlioɣan peti əgixip mangdi. Ahir berip Abnər uningoɣa: — Yenip kətkin, dewidi, u ḳaytip kətti.
17 Əmdi Abnər Israilning aḳsaḳallirioɣa: Silər burun Dawut üstimizgə padixaḥ bolsun, degən arzu-istəktə boldunglar.
18 Əmdi ḥazir ḥərikət ḳilinglar; qünki Pərwərdigar Dawut tooɣrisida: — Ḳulbəndəm Dawutning ḳoli bilən Israil həlḳimni Filistiylərning ḳolidin, xundaḳla barliḳ düxmənlirining ḳolidin ḳutḳuzimən, — degənidi.
19 Abnər yənə Binyaminlarning ḳuliḳioɣimu muxu səzlərni eytti. Andin Israil bilən Binyaminning pütkül jəmətining arzu-istəklirini Dawutning ḳuliḳioɣa eytixḳa Ḥebronoɣa bardi.
20 xundaḳ ḳilip Abnər yigirmə adəmning ḥəmraḥliḳida Ḥebronoɣa Dawutning ḳexioɣa kəlgəndə Dawut Abnər wə uning adəmlirigə bir ziyapət təyyarlidi.
21 Abnər Dawutḳa: Mən ḳozoɣilip pütkül Israilni oɣojam padixaḥning aldioɣa jəm ḳilay, ular sening bilən əḥdə ḳilixsun, andin sən əz kənglüng halioɣanning barliḳi

■ **3:7** 2Sam. 21:8, 10, 11 □ **3:8 «Saulning ... uruḳ-tuoɣḳanlirioɣa...»** — ibraniy tilida «Saulning... ḳerindaxlirioɣa». □ **3:9 «Huda mənki Abnərni ḳattiḳ ursun wə uningdin artuḳ ursun!»** — ibraniy tilida «Huda Abnərning bexioɣa mundaḳ ix qüxürsun yaki tehimu eoɣir ix qüxürsun». □ **3:10 «Dandin Bəər-Xebaoɣiqə»** — «Dan» Israilning əng ximaliy yurti, «Bəər-Xeba» Yəḥudaning əng jənubidiki jay idi. □ **3:12 «Abnər bolsa əzi üqün əlqilərni Dawutning ḳexioɣa mangdurup uningoɣa....»** — muxu yərdə «əzi üqün» degənning ibraniy tilida üq hil qüxənqisi bar: — (1) «Abnərning əzi üqün» (Ixboxət bilmigən ḥalda); (2) «uning üqün» (yəni Ixboxət üqün); (3) «nəḳ məydanda». Biz birinqi tərjimigə mayilmiz. □ **3:14 «Mən bir yüz Filistiyning hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miḳalni manga ḳayturup bərgin»** — muxu ix tooɣruluḳ «1Sam.» 18:20-27ni kərüng. ■ **3:14** 1Sam. 18:25, 27 □ **3:15 «Laixning ooɣli Paltiyəl»** — «1Sam.» 25:44də «Laixning ooɣli Falti» yaki «Laixning ooɣli Palti» dəp atilidu. ■ **3:15** 1Sam. 25:44

üstidin səltənət qilalaydiƣan bolisən, dedi. Xuning bilən Dawut Abnərni yoloƣa selip qoydi, u aman-esən qaytip kətti.□

Abnər øltürülidu

22 Mana, xu əsnada Dawutning adəmliri bilən Yoab bir yərgə ƕujum qilip nuroƣun
olja elip qaytip kəldi. Lekin Abnər xu qaoƣda Ḫebronda Dawutning qexida yoq idi;
qünki Dawutning uzitip qoyuxi bilən aman-esən qaytip kətkənidi.
23 Yoab wə uning bilən boloƣan pütkül qoxun yetip kəlgəndə, həlq uningoƣa: Nərning
ooƣli Abnər padixaƕning qexioƣa kəldi, padixaƕ uni yoloƣa selip qoyuxi bilən u aman-
esən qaytip kətti — dedi.
24 Andin Yoab padixaƕning qexioƣa berip: Bu sening nemə qiloƣining?! Mana, Abnər
qexingoƣa kəptu! Nemixqa uni yoloƣa selip qoydung? U ƕazir ketiptu!
25 Sən Nərning ooƣli Abnərni bilisənoƣu! Uning kelixi jəzmən seni aldax üqün, sening
qiqip-kiridioƣan yolungni, xundaqla barliq ix-paaliyitingni biliwelix üqündur, — dedi.
26 Yoab Dawutning qexidin qiqixi bilən u həwərqilərni Abnərning kəynidin mang-
durdi. Ular uni Siraḫ quduqining yenidin yandurup elip kəldi; lekin Dawut bu ixtin
bihəwər idi.
27 Abnər Ḫebronoƣa yenip kəlgəndə Yoab uni xəhər qowuqida uqritip, «Sanga
dəydioƣan məhpiy səzüm bar idi» dəp uni bir qətkə əkilip u yərdə inisi Asaḫəlning
qan qisasini elix üqün qorsiqioƣa piqaq saldi, xuning bilən u øldi.■
28 Keyin, Dawut bu ixni anglap: Mən wə padixaḫliqim Pərwərdigarning aldida
Nərning ooƣli Abnərning aqqan qeni üqün mənggü bigunaḫdurmiz;
29 *uning qenini aqquzux* gunaḫi Yoabning bexioƣa wə atisining jəmətining bexioƣa
qaynam bolup qüxsun; Yoabning ailisidin aqma yara kesili, yaki mahaw kesili, yaki
ḫasioƣa tayanoƣuqi, qiliqtin øլgüqi yaki ax-tülüksizlər øksümisun! — dedi.□
30 Xundaq qilip, Abnər Gibeondiki jəngdə ularning inisi Asaḫəlni øltürgini üqün,
Yoab bilən inisi Abixay uni øltürdi.
31 Dawut Yoabqa wə uningoƣa əgəxkən barliq həlqqə: Kiyimliringlarni yirtinglar! Bəz
kiyim kiyinglar! Abnərning *meyiti* aldida matəm tutunglar! dedi. Dawut padixaḫ
Abnərning jinazisining kəynidin mangdi.
32 Ular Abnərni Ḫebronda dəpnə qildi, padixaḫ Abnərning qəbrisining yenida
awazini kətürüp yioƣlidi; həlqning ƕəmmisimu yioƣlaxti.
33 Padixaḫ Abnər üqün mərsiyə oqup:
— «Abnərning əhməqtək øլgini tooƣrimu?
34 Qolliring baoƣlaoƣliq bolmisimu,
Putlurung ixkəllik bolmisimu,
Lekin sən kixilərning rəzillərning qolida yiqiloƣinidək, yiqilip øլgənsən!» — dedi.
Xuning bilən həlqning ƕəmmisi uning üqün yənə yioƣlaxti.
35 Andin barliq həlq Dawutning yenioƣa kelip, uningoƣa kün patquqə tamaq yeyixni
ətündi. Əmma Dawut qəsəm iqip: Mən kün patmasta ya nan ya baxqa ƕərqandaq
nərsini tetisam, Huda meni ursun yaki uningdin artuq jazalisun, — dedi.□
36 Barliq həlq buni bayqap, bu ixtin razi boldi; əməliyəttə padixaḫ qiloƣan ƕərbir ix
barliq həlqni razi qilatti.
37 Xuning bilən barliq həlq, xundaqla pütkül Israil xu küni Nərning ooƣli Abnərning
øltürülixining padixaḫning kərsətmisi əməslikini bilip yətti.

□ **3:21 «Mən qozoƣilip pütkül Israilni oƣojam padixaḫning aldioƣa jəm qilay...»** — yaki «Mən ƕazir qiqip pütkül Israilni oƣojam padixaḫning aldioƣa jəm qilay...» yaki «Mən ornumdin turup oƣojam padixaḫning aldioƣa jəm qilay...». ■ **3:27** 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5 □ **3:29 «ḫasioƣa tayanoƣuqi»** — yaki «qaq egirgüqi». □ **3:35 «Huda meni ursun yaki uningdin artuq jazalisun»** — ibraniy tilida «Huda mening bexioƣa bundaq yaki undaq qilsun yaki uningdin tehimu artuq qilsun!».

38 Padixaḥ өz hizmətkarliriƣa: Biləmsilər? Bügün Israilda bir sərdar, uluƣ bir zat
yiḳildi! □
39 Gərqə mən Məsiḥ ḳilinip padixaḥ tikləngən bolsammu, mən ajiz bir bəndimən.
Bu adəmlər, yəni Zəruiyaning oƣullirining wəḥxiyilikini mən kөtürəlmigüdəkmən;
Pərwərdigar rəzillik ḳilƣuqining rəzillikini өz bexiƣa ḳaytursun! — dedi.

4

Ixboxət өltürülidu

1 Saulning oƣli Abnərning Ḥebronda өlginini angliƣanda ḳoli boxixip kətti, barliḳ
Israil dəkkə-dükkigə qüxti.
2 Saulning oƣlining ḳoxunining aldin yürər ḳismida ikki sərdari bolup, birining ismi
Baanaḥ, yənə birining ismi Rəkab idi. Ular Binyamin ḳəbilisidin bolƣan Bəərotluḳ
Rimmonning oƣulliri idi (qünki Bəərot Binyamin ḳəbilisigə təwə ḥesablinatti; ■
3 lekin Bəərotluḳlar Gittaimƣa ḳeqip berip u yərdə bu küngiqə musapirdək
yaxawatidu).
4 Saulning oƣli Yonatanning bir oƣli bolup, puti aḳsaḳ idi. Saul bilən Yonatanning
өlgənliki toƣruluḳ həwər Yizrəəlgə yətkəndə, u bəx yaxḳa kirgən idi. Inik anisi
uni elip ḳaqti; lekin xundaḳ boldiki, u aldirap yügürgəqkə, bala qüxup ketip, aḳsaḳ
bolup ḳalƣanidi. Uning ismi Məfiboxət idi.■
5 Əmdi bir küni Bəərotloḳ Rimmonning oƣulliri Rəkab bilən Baanaḥ qingḳi qüx
waḳtida Ixboxətning өyigə bardi. Ixboxət qüxlük uyḳuda uhlawatḳanidi.
6 Ular buƣday alimiz degənni baḥanə ḳilip, өyining iqkirigə kirip, Ixboxətning
ḳorsiḳiƣa *piqaḳ* sanjidi. Andin Rəkab wə Baanaḥ ḳeqip kətti
7 (ular Ixboxət ḥujrisida kariwatta yatḳinida, өygə kirip, uni өltürgənidi). Ular uning
kallisini kesip, andin kallisini elip keqiqə Arabaḥ tüzlənglikidin mengip өtti.
8 Ular Ixboxətning kallisini Ḥebronƣa, Dawutning ḳexiƣa elip berip, padixaḥḳa:
Mana, bu janablirining jenini izdigən düxmənliri Saulning oƣli Ixboxətning kallisi!
Bügün Pərwərdigar ƣojam padixaḥni Saul bilən nəslidin intiḳam elixḳa muyəssər
ḳildi — dedi.
9 Dawut Bəərotluḳ Rimmonning oƣulliri Rəkab bilən inisi Baanaḥƣa: Meni barliḳ
ḳiyinqiliḳlardin ḳutḳuzƣan Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki,
10 burun birsi Dawutḳa hux həwər elip kəldim, dəp oylap, manga: — Mana, Saul
өldi, dəp kəlgəndə, mən uni elip Ziklagta өltürüwəttim. Bərḥəḳ, mana bu uning
yətküzgən həwirining mukapati bolƣanidi! ■
11 Əmdi mən xundaḳ ḳilƣan yərdə, rəzil adəmlər өz өyidə orunda yatḳan bir
ḥəḳḳaniy kixini өltürgən bolsa, mən nemə ḳilay?! Uning aḳḳan ḳan ḳərzini silərning
ḳolunglardin elip, silərni yər yüzidin yoḳatmamdim? — dedi.
12 Dawut ƣulamliriƣa buyruḳ ḳiliwidi, ular bularni ḳətl ḳildi. Ularning ḳol-putlirini
kesip, ularni Ḥebrondiki kөlning yenida esip ḳoydi; lekin ular Ixboxətning bexini
elip Ḥebronda Abnərning ḳəbrisidə dəpnə ḳildi.□ ■

□ **3:38 «Padixaḥ өz hizmətkarliriƣa: Biləmsilər?...»** — ibraniy tilida «Padixaḥ өz hizmətkarliriƣa: Bilməmsilər...?». ■ **4:2** Yə. 9:17; 18:25 ■ **4:4** 2Sam. 9:3-13 ■ **4:10** 2Sam. 1:15 □ **4:12 « *Rəkab bilən Baanaḥning*** ḳol-putlirini kesip, ularni Ḥebrondiki kөlning yenida esip ḳoydi» — «ularni» bəlkim Rəkab bilən Baanaḥning ḳol-putlirinila əməs, bəlki jəsətlirini kөrsitixi mumkin. ■ **4:12** 2Sam. 3:32

5

Dawut Israilǫa padixaƕ boluxķa məsiƕ ķilinidu
1Tar. 11:1-9; 14:1-17

1 Andin keyin Israilning barlik ķəbililiri Ƕebronǫa Dawutning ķexiǫa kelip:
Ķarisila, biz əzlirining ət-səngəkliridurmiz!
2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ķiloǫandimu Israil həlķigə jənggə qiķip-
kirixkə yolbaxqi boloǫan əzliri idila; Pərwərdigar siligə: Sən Mening həlķim
Israilning padiqisi bolup, ularni baķisən, Israilning əmiri bolisən, degənidi —
dedi.□ ■
3 Xuning bilən Israilning ƕəmmə aķsaķalliri Ƕebronǫa padixaƕning ķexiǫa kəldi;
Dawut padixaƕ Ƕebronda, Pərwərdigarning aldida ular bilən əƕdə tüzüxti. Andin
ular Dawutni Israilǫa padixaƕ boluxķa məsiƕ ķildi.
4 Dawut padixaƕ boloǫanda ottuz yaxķa kirgən bolup, ķirik yil səltənət ķildi.
5 U Ƕebronda Yəƕudaning üstidə yəttə yil altə ay səltənət ķilip, Yerusalemda pütkül
Israil bilən Yəƕudaning üstidə ottuz üq yil səltənət ķildi.■
6 Padixaƕ əz adəmliri bilən Yerusalemǫa qiķip, xu zeminda turoǫan Yəbusiylar bilən
jəng ķiloǫili bardi. Ular Dawutķa: Sən bu yərgə kirəlməysən, bəlki ƕətta korlar
bilən aķsaķlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ķət'iy
kirəlməydu», dəp oylaytti. □
7 Lekin Dawut Zion ķoroǫinini aldi (bu yər Dawutning xəƕiri dəp atilidu).□
8 Dawut u küni: Kimki Yəbusiylarni uray desə sünggüq bilən qiķixi kerək, andin u
Dawut ķin-ķinidin əq kəridioǫan bu kor, aķsaķlar bilən *ƕesablixalaydu*, dedi. Xuning
bilən «Ķorlar ya aķsaķlar əygə kirmisun» dəydioǫan maķal pəyda boldi.□ ■
9 Xundaķ ķilip Dawut ķoroǫanda turdi wə u yərni «Dawutning xəƕiri» dəp atidi.
Dawut xəƕərning ətrapioǫa Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi. □
10 Dawut baroǫanseri ķudrət tapti; samawiy ķoxunlarning Sərdari boloǫan Huda
Pərwərdigar uning bilən billə idi.
11 Turning padixaƕi Ƕiram Dawutning ķexiǫa əlqilərni əwətti wə ular bilən ķoxup,
kedir yaoǫaqliri, yaoǫaqqilar wə taxqilarni əwətti; ular Dawut üqün bir orda yasap
bərdi.
12 Dawut Pərwərdigarning əzini Israilǫa padixaƕ tikləp, əz həlķi Israil üqün əzining
padixaƕliķini gülləndürgənlikini bilip yətti.
13 Dawut Ƕebrondin kəlgəndin keyin Yerusalemdin yənə ayallarni wə kenizəklərni
aldi; xuning bilən Dawutķa yənə kəp ooǫul-ķizlar tuoǫuldi. ■

□ **5:2 «Israil həlķigə jənggə qiķip-kirixkə yolbaxqi boloǫan əzliri idila»** — ibraniy tilida «Israilning qiķixida ƕəm kirixidə ularoǫa baxlioǫuqi idila» degənlik bilən ipadilinidu; muxu ibarə Israilning barlik paaliyətlirinimu kərsitixi mumkin. ■ **5:2** 2Sam. 7:7; Zəb. 78:70-72 ■ **5:5** 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ **5:6 «bəlki ƕətta korlar bilən aķsaķlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ķət'iy kirəlməydu», dəp oylaytti»** — bu ikki jümlining baxķa birhil tərjimisi: — «bəlki sən korlar bilən aķsaķlarni ƕəydiwətmisəng, bu yərgə kirəlməysən, — dedi, Dawutni ƕərgiz bu yərgə kirməydu, dəp oylatti». □ **5:7 «Zion ķoroǫinini»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ķoroǫan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ķuruloǫan. Keyin «Zion» degən isim bəzidə pütkül Yerusalem xəƕirigimu wə bəzidə Israilning əzigimu wəkillik boloǫan. □ **5:8 «Kimki Yəbusiylarni uray desə, sünggüq bilən qiķixi kerək»** — bu sirlik səzning mənisi pəķət yeķinda arheologlar təkxürüp tapķan tarihiy izlardin eniķlandi. Əslidə Yerusalem xəƕirining astida məhpiy bir su yoli bar idi; xəƕərdə bu su yolioǫa tutixidioǫan tik bir ķuduk bar idi. Dawutning adəmliri xu ķuduķtin yamixip qiķķan bolsa kerək. **«korlar ya aķsaķlar əygə kirmisun»** — bu səzning mənisi bəlkim (1) ƕeqķandaķ butpərəs adəmlərning (məsilən, Yəbusiylarning) padixaƕning ordisioǫa kirixigə ruhsət yoķ; (2) Dawut Yəbusiylar tayanoǫan ƕərķandaķ butlar («kor wə aķsaķlar)ni ƕərgiz əyigə kirixkə ruhsət ķilmaytti (demək, butlar «kor», «aķsaķ»lardək ƕeqnemə ķilalmaydu). Bu səz korlar wə aķsaķlarning əzlirini kərsətməydu, qünki keyin aķsaķ boloǫan Məfiboxət ƕərküni Dawut bilən ƕəmdastihan olturatti. ■ **5:8** 1Tar. 11:6 □ **5:9 «Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi»** — «Millo»: «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin. ■ **5:13** 1Tar. 3:9; 14:3-7

14 Yerusalemda uningdin tuoɣuloɣanlarning isimliri mana mundaķ idi: Xammua,
Xobab, Natan, Sulayman,
15 Ibhar, Elixua, Nəfəg, Yafiya,
16 Elixama, Eliada wə Elifələt.

Filistiyə bilən jəng ķilix

17 Filistiylər Dawutning Israiloɣa padixah boluxķa məsihləngininі angliɣanda, ular
ħəmmisi Dawutni tutķili qikti, Dawut buni anglapla, ķoroɣanoɣa qüxti.
18 Filistiylər kelip «Rəfayim jiloɣisi»da yeyilip turdi; □
19 Dawut Pərwərdigardin yol sorap: Filistiylərgə ķarxi atlinaymu? Ularni ķolumoɣa
tapxurarsənmu? — dedi. Pərwərdigar Dawutķa: Qikķin! Qünki, Mən Filistiylərni
jəzmən ķolungoɣa tapxurimən — dedi.
20 U wakitta Dawut Baal-Pərazimoɣa bardi. U yərdə Dawut ularni tarmar ķildi.
U: — «Pərwərdigar mening aldimda düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip
kətkəndək bəsüp kirdi» — dedi. Xuning bilən u yərni «Baal-Pərazim» dəp atidi. □ ■
21 Filistiylər u yərdə əz məbudlirini taxlap kətti; Dawut bilən adəmliri ularni elip
kətti.
22 Əmdi Filistiylər yənə qikip «Rəfayim jiloɣisi»da yeyilip turdi.
23 Dawut Pərwərdigardin yol soridi. Pərwərdigar: Sən u yərgə qikmay, bəlki
ularning kəynidin aylinip ətüp üjmə dərəhlirining udulidin ħujum ķiloɣin — dedi,□
24 Xundak boliduki, sən üjmə dərəhlikining üstidin ayaoɣ tiwixini anglixing bilənla
dərħal atlan; qünki xu tapta Pərwərdigar Filistiylərning ķoxunioɣa ħujumoɣa qikķan
bolidu, — dedi.
25 Dawut Pərwərdigarning uningoɣa əmr ķiloɣinidək ķilip, Filistiylərni Gibeondin
Gəzərgiqə ķooɣlap ķirdi.□

6

Dawut əħdə sanduķini Yerusalemoɣa əkilidu
1Tar. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3

1 Dawut Israilning arisidin barlik sərhil adəmlərni yioɣiwidi, bular ottuz ming qikti.
2 Andin Dawut wə uningoɣa əgəxkənlərning ħəmmisi Hudaning əħdə sanduķini
yətkəp kelix üqün Yəhudadiki Baalahoɣa qikti; sanduk *muķəddəs* nam bilən,
yəni kerublarning otturisida olturoɣuqi samawiy ķoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigarning nami bilən ataloɣanidi. □
3 Ular Hudaning əħdə sanduķini dəngdə olturuxluk Abinadabning əyidə yengi bir
ħarwioɣa selip, uni xu yərdin elip qikti. Abinadabning ooɣulliri Uzzah bilən Ahiyo u
yengi ħarwini ħəydidi. ■
4 Ular ħarwini Hudaning əħdə sanduķi bilən dəngdə olturuxluk Abinadabning əyidin
elip qikti; Ahiyo əħdə sanduķining aldida mangdi.
5 Dawut bilən pütkül Israil jəmətidikilər Pərwərdigarning aldida təntənə ķilip küy
okup qiltar, təmbur, dap, dakа-dumbak wə qanglar qelip ussul oynidi.□

□ **5:18 «Rəfayim jiloɣisi»** — Yerusalemoɣa yeķin, Ħinnom jiloɣisining jənubiy təripidə. □ **5:20 «Baal-pərazim»** — «bəsüp qikķuqilarning Rəbbi» degən mənidə. ■ **5:20** Yəx. 28:21 □ **5:23 «üjmə dərəhliri»** — bu bizning ķiyasimiz. Ibraniy tilida «yioɣlioɣuqi dərəhlər». Zadi ķaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxķa bir ķiyas «hinə dərəhliri». □ **5:25 «Gibeondin»** — yaki «Gebadin». □ **6:2 «Yəħudadiki Baalah»** — (yaki «Baalah-Yəħudaoɣa») — baxķa ismi «Kiriat-Yearim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni kərüng). ■ **6:3** 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2 □ **6:5 «təntənə ķilip küy okup… »** — yaki «ħərhil arqa yaoɣaqliridin yasaloɣan sazlarni qelip...». **«dakа-dumbak»** — yaki «xakildak(lar)».

6 Lekin ular Nakonning haminioŋa kəlgəndə, kalilar aldioŋa müdürəp kətkənliki üqün, Uzzaḫ ḳolini sozup Hudaning əḫdə sanduḳini tutiwaldi.
7 Pərwərdigarning oŋəzipi Uzzaḫḳa ḳozoŋaldi; u hata ḳiloŋini üqün, uni Huda xu yərdə urdi. Xuning bilən Uzzaḫ Hudaning əḫdə sanduḳining yenioŋa yiḳilip əldi.
8 Lekin Dawut bolsa Pərwərdigarning Uzzaḫning tenini bəskənlikigə aqqiḳlandi wə u yərni «Pərəz-Uzzaḫ» dəp atidi; u yər bügünki küngiqə xundaḳ atilidu. □
9 U küni Dawut Pərwərdigardin ḳorḳup: Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini əzümningkigə ḳaysi yol bilən əkelərmən? — dedi.
10 Xuning üqün Dawut Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini «Dawut xəḫiri»gə, əziningkigə yətkəxni halimidi; Dawut uni elip berip, Gatliḳ Obəd-Edomning əyidə ḳaldurdi.
11 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳi Gatliḳ Obəd-Edomning əyidə üq ay turdi; Pərwərdigar Obəd-Edom wə uning pütkül əyidikilərni bərikətlidi.
12 Dawut padixaḫḳa: — «Pərwərdigar Əz əḫdə sanduḳi wəjidin Obəd-Edom wə uning barini bərikətlidi» dəp eytildi. Xunga Dawut Hudaning əḫdə sanduḳini Obəd-Edomning əyidin elip qiḳip, huxluḳ bilən Dawutning xəḫirigə elip kəldi. □
13 Pərwərdigarning sanduḳini kətürgənlər altə ḳədəm mengip, xundaḳ boldiki, u bir buḳa bilən bir bordaḳ mozayni ḳurbanliḳ ḳildi. □
14 Dawut bolsa kanap əfodni kiyip Pərwərdigarning aldida küqining bariqə ussul oynaytti; □
15 Dawut bilən Israilning pütkül jəməti təntənə ḳilip warḳirixip, kanay qelixip Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini elip qiḳiwatatti.
16 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳi Dawutning xəḫirigə elip kirilginidə, Saulning ḳizi Miḳal derizidin ḳarap, Dawut padixaḫning səkrəp Pərwərdigarning aldida ussul oynawatḳanliḳini kərüp, uni əz kənglidə mənsitmidi.
17 Ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini elip kirip, Dawut uning üqün tiktürgən qedirning ottursida ḳoydi. Andin Dawut Pərwərdigarning aldida kəydürmə ḳurbanliḳ bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sundi.
18 Dawut kəydürmə ḳurbanliḳ bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini kəltürüp bolup, halay-iḳḳa samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigarning namida bəht-bərikət tilidi.
19 U pütkül Israil jamaitigə, ər bilən ayallarning ḫərbirigə birdin ḳoturmaq, birdin horma poxkili wə birdin üzüm poxkilini təḳsim ḳilip bərdi. Andin həlḳning ḫərbiri əz əyigə yenip kətti.□
20 Dawut əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün yenip kəlgəndə, Saulning ḳizi Miḳal uning aldioŋa qiḳip: Bügün Israilning padixaḫi əzini xunqə xərəplik kərsəttimu, ḳandaḳ? U huddi pəs bir adəmning nomussizlaqə əzini yalingaqlioŋinioŋa ohxax, hizmətkarlirining dedəklirining kəz aldida əzini yalingaqlidi!□
21 Dawut Miḳaloŋa: Undaḳ *xadlanoŋinim* Pərwərdigar aldida idi. U atang wə uning pütkül jəmətini ərüp, meni Pərwərdigarning həlḳi boloŋan Israil üstigə baxlamqi

---

□ **6:8 «Pərəz-Uzzaḫ» —** «Uzzaḫoŋa bəsüp kirix» degən mənidə. □ **6:12 «Pərwərdigar Əz əḫdə sanduḳi wəjidin…» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar Hudaning əḫdə sanduḳi wəjidin…». □ **6:13 «Pərwərdigarning sanduḳini kətürgənlər altə ḳədəm mengip, xundaḳ boldiki, u bir buḳa bilən bir bordaḳ mozayni ḳurbanliḳ ḳildi» —** «altə ḳədəm» bizningqə bu dəsləpki altə ḳədəmni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi «Ular ḫər altə ḳədəm mangoŋanda, bir ḳetim buḳa wə bordaḳ mozay ḳurbanliḳ ḳildi». Lekin undaḳ bolsa, ilgərləx bək asta bolatti! □ **6:14 «Dawut bolsa kanap əfodni kiyip…» —** «əfod» adəttə pəḳət kaḫinlar kiyidioŋan jilitkidək ḳisḳa bir kəynək idi. Bizning «təbirlər»imizni kərüng. Dawutning əfodni kiyixi bəlkim ussul oynaxḳa azadə bolux üqün idi (14-ayətni kərüng). □ **6:19 «birdin horma poxkili» —** yaki «bir yutum xarab» yaki «bir parqə gəx». □ **6:20 «…əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün…» —** «mubarəkləx» muxu yərdə «bəht-bərikət tiləx»ni əz iqigə alidu. **«Bügün Israilning padixaḫi … hizmətkarlirining dedəklirining kəz aldida əzini yalingaqlidi!» —** «əzini yalingaqlidi» degən gəp ərkinrək ussul oynaxḳa Dawutning «əfod»ni kiygənlikini kərsitidu.

kilip tiklidi. Xunga mən Pərwərdigarning aldida ussul oynaymən!
22 Əməliyəttə mən özümni tehimu ərziməs kilip, öz nəzirimdə özüm töwən boluxka razimən. Lekin sən eytkan u dedəklərning nəziridə bolsa, hörmətkə sazawər bolimən — dedi.
23 Saulning kizi Mikal bolsa, əlidioqan künigiqə bala tuoqmidi.

7

Pərwərdigarning Dawutka kiloqan uluoq wədiliri
1Tar. 17:1-5

1 Padixah öz ordisida turatti, Pərwərdigar uningoqa ətrapidiki barlik düxmənliridin aram bərgəndin keyin,
2 padixah Natan pəyoqəmbərgə: Mana kara, mən kedir yaoqiqidin yasaloqan öydə olturimən, lekin Hudaning əhdə sanduki bir qidirning iqidə turuwatidu — dedi.□
3 Natan padixahka jawap berip: Könglüngdə nemə oylioqining bolsa, xuni kiloqin; qünki Pərwərdigar sening bilən billidur — dedi.
4 Lekin keqidə xundak boldiki, Pərwərdigarning səzi Natanoqa kelip mundak deyildi:
5 — Berip kulum Dawutka degin: «Pərwərdigar: — «Sən dərwəkə Manga turidioqanoqa öy salmakqimusən?» — dəydu. □
6 — «Mən Israillarni Misirdin qikaroqandin tartip, bu küngiqə bir öydə olturmidim, bəlki bir qedirni makan kilip, kezip yürdüm.
7 Mən Özüm barlik Israillar bilən yürgən həmmə yərlərdə, həlkim Israilni padiqi bolup bekixka əmr kiloqanlaroqa, yəni Israilning hərkandak kəbilisining bir *yetəkqisigə*: Nemixka Manga kedir yaoqaqtin bir öy yasimaysilər? — dəp bakkanmu? □
8 Əmdi kulum Dawutka mundak degin: — Samawiy koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar: — Seni həlkim Israiloqa baxlamqi kilip tikləx üqün seni yaylaklardin, koy bekixtin elip kəldim, — dəydu,
9 — wə məyli kəyərgə barmioqin, Mən haman sening bilən billə boldum wə sening aldingdin barlik düxmənliringni yokitip kəldim; yər yüzidiki uluoqlar nam-xöhrətkə igə boloqandək seni uluoq nam-xöhrətkə sazawər kildim. ■
10-11 Mən həlkim boloqan Israiloqa bir jayni bekitip, ularni xu yərdə tikip östürimən; xuning bilən ular öz zeminida turidioqan, parakəndiqilikkə uqrimaydioqan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək, xundakla Mən həlkim Israil üstigə həkümranlik kilixka hakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularoqa kaytidin zulum salmaydu. Mən hazir sanga həmmə düxmənliringdin aram bərdim. Əmdi Mənki Pərwərdigar sanga xuni eytip koyayki, Mən sening üqün bir öyni kurup berimən!» — dəydu.□

12 «Künliring toxup, ata-bowiliring bilən *ölümdə* uhlioqiningda, Mən öz puxtingdin boloqan nəslingni sening ornungda turoquzup, padixahlikini məzmut kilimən. □ ■
13 Mening namim üqün bir öyni yasioquqi u bolidu, wə Mən uning padixahlik təhtini əbədgiqə mustəhkəm kilimən. ■

□ **7:2 «Hudaning əhdə sanduki bir qidirning iqidə turuwatidu»** — muxu yərdə «qedirning iqidə» ibraniy tilida «pərdilər iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. □ **7:5 «kulum Dawut»** — «kul» degən ukum tooqruluk «təbirlər»imizni kərüng. □ **7:7 «Israilning hərkandak kəbilisining bir yetəkqisi...»** — «1Tar.» 17:6də «Israilning hərkandak yetəkqi hakimi» deyilidu. ■ **7:9** 2Sam. 8:6,14 □ **7:10-11 «Mən sening üqün bir öy kurup berimən»** — Dawut əsli Huda üqün bir öy kurmakqi boloqan, lekin Huda Dawutka: Sanga bir öy (ailə, jəmət, sulalə degən mənidə) kurup berimən» dəp jawab beridu. □ **7:12 «Mən öz puxtingdin boloqan nəslingni sening ornungda turoquzup, ...»** — muxu yərdə «puxtingdin» — ibraniy tilida «iq-baoqringdin». ■ **7:12** 1Pad. 8:20 ■ **7:13** 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10

14 Mən uningoɣa ata bolimən, u Manga ooɣul bolidu. Əgər u ⱪəbiһlik ⱪilsa, uningoɣa
insanlarning tayiⱪi bilən wə adəm balilirining sawaⱪ-dumbalaxliri bilən tərbiyə
berimən. □ ■
15 Əmma Mən sening aldingda ərüwətkən Sauldin meһir-xəpⱪitimni juda
ⱪiloɣinimdək, uningdin meһir-xəpⱪitimni juda ⱪilmaymən.
16 Xuning bilən sening өyüng wə sening padixaһliⱪing aldingda һəmixə məzmut
ⱪilinidu; təhting əbədgiqə məzmut turoɣuzulidu».□
17 Natan bu barliⱪ sözlər wə barliⱪ wəһiyni һeqnemə ⱪaldurmay, Dawutⱪa eytip
bərdi.
18 Andin Dawut padixaһ kirip, Pərwərdigarning aldida olturup mundaⱪ dedi: «I, Rəb
Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening өyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə
kөturgüdək?
19 Lekin, i Rəb Pərwərdigar, *mening bu mərtiwəm* Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix
һesablandi; qünki Sən mən ⱪulungning өyining yiraⱪ kəlgüsi tooɣruluⱪ sözliding;
bu һəmmila adəmgə daim bolidioɣan ixmu, i, Rəb Pərwərdigar? □
20 Əmdi Dawut Sanga yənə nemə desun? Sən Өz ⱪulungni tonuysən, i, Rəb
Pərwərdigar!
21 Sən söz-wədəng wəjidin, Өz kөnglüngdikigə asasən bu uluoɣ ixning һəmmisini
ⱪulung bilsun dəp bekitip ⱪiloɣansən.
22 Xunga Sən uluoɣsən, i Pərwərdigar; ⱪulaⱪlirimiz barliⱪ angliоɣinidək, Sening
təngdixing yoⱪ, Səndin baxⱪa һeqⱪandaⱪ ilaһ yoⱪtur.■
23 Həlⱪing Israildək yənə baxⱪa bir əl barmu, ular jaһanda alaһidə turidu? — Qünki
Sən Huda ularni Misirdin ⱪutⱪuzup Өzünggə has bir həlⱪ ⱪilix üqün, xundaⱪla
nam-xəһrətkə igə bolux üqün, Өzüng barding; Sən Өzüng üqün Misirdin, əllərdin
wə ularning ilaһliridin ⱪutⱪuzup qiⱪⱪan həlⱪing aldida zemining üqün uluoɣ wə
dəһxətlik ixlarni ⱪilding. □ ■
24 Sən həlⱪing Israilni Өzüng üqün əbədgiqə bir həlⱪ boluxⱪa bekitting; Sən, i
Pərwərdigar, ularning Hudasi boldung.
25 Əmdi һazir, i Pərwərdigar Huda, Өz ⱪulung wə uning өyi tooɣrisida eytⱪan
wədənggə əbədgiqə məzmut əməl ⱪiloɣin; Sən degənliring boyiqə ixni ada
ⱪiloɣaysən!
26 Sening naming əbədgiqə uluoɣlinip: — Samawiy ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar Israilning üstidə turidioɣan Hudadur, dəp eytilsun, xundaⱪla Өz
ⱪulungning өy-sulalisi sening aldingda məzmut turoɣuzulsun.
27 Qünki Sən, i samawiy ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, Israilning
Hudasi Өz ⱪulungoɣa: Mən sanga bir өy-sulalə ⱪurup berimən, dəp wəһiy ⱪilding;
xunga ⱪulung bu duani sening aldingda ⱪilixⱪa jür’ət ⱪildi.

□ **7:14 «uningoɣa insanlarning tayiⱪi bilən wə adəm balilirining sawaⱪ-dumbalaxliri bilən tərbiyə berimən»** — demək, Dawutning əwladliridin boloɣan padixaһlar gunaһ ⱪilsa, Huda ularoɣa insaniy wasitə (bəlkim düxmənning wasitisi) bilən tərbiyə beridu. ■ **7:14** Zəb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ **7:16 «...sening өyüng wə sening padixaһliⱪing aldingda һəmixə məzmut ⱪilinidu»** — yaki «...sening өyüng wə sening padixaһliⱪing aldimda һəmixə məzmut ⱪilinidu». □ **7:19 «mening bu mərtiwəm Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix һesablandi»** — demək, «Sən (alliⱪaqan) meni muxu (yuⱪiri) dərijigə kөturgənikənsən...» degən söz (18-ayətni kөrüng) uning padixaһ boloɣanliⱪini kөrsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kөp imtiyazlarni ⱪoxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni ⱪaytidin kөrüng. ■ **7:22** Ⱪan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23 «ularni... ⱪutⱪuzup Өzünggə has bir həlⱪ ⱪilix üqün, xundaⱪla nam-xəһrətkə igə bolux üqün, өzüng barding»** — tekistning eniⱪ mənisi xuki, Israilni Misirdin ⱪutⱪuzux üqün Huda Өzi xəhsən Misiroɣa baroɣan. **«...ularni... əllərdin wə ularning ilaһliridin ⱪutⱪuzup qiⱪⱪan»** — muxu ibarə bəlkim Hudaning Israil aldida Pələstin zeminida turuwatⱪan butpərəs əllərni ⱪooɣliwetixini kərsitixi mumkin. ■ **7:23** Ⱪan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zəb. 147:19-20

28 Əmdi sən, i Rəb Pərwərdigar, birdinbir Hudadursən, Sening səzliring ḫəḳiḳəttur
wə Sən bu bəht-iltipatni Өz ḳulungoɣa wədə ḳilding; ■
29 xunga ḳulungning ey-jəmətini Sening aldingda mənggü turuxḳa nesip ḳilip
bərikətligəysən; qünki Sən, i Rəb Pərwərdigar, buni wədə ḳiloɣansən; bu bəht-
iltipating bilən Өz ḳulungning ey-jəməti əbədgiqə bəht-iltipatḳa nesip bolidu».

8

Dawut ətrapidiki əllərni өzigə beḳindüridu
1Tar. 18:1-14

1 Bu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, Dawut Filistiylərgə ḫujum ḳilip, ularni boysun-
durdi. Xundaḳ ḳilip, Dawut Filistiylərning ḳolidin mərkiziy xəḫərning ḫoḳuḳini
aldi.□
2 U ḫəm Moabiylaroɣa ḫujum ḳilip, ularnimu məoɣlup ḳildi. U ularni yərgə yatḳuzup,
tana bilən өlqəp, ikki tana kəlgənlərni өltürdi, bir tana kəlgənlərni tirik ḳaldurdi.
Moabiylar bolsa Dawutḳa beḳinip, uningoɣa seliḳ tapxurdi.
3 Andin Zobaḫning padixaḫi Rəḫobning ooɣli Ḫadad'ezər Əfrat dəryasioɣa qiḳip, xu
yərdiki ḫakimiyətni өzigə ḳaytidin tartiwalmaḳqi boloɣanda, Dawut uningoɣa ḫujum
ḳilip, məoɣlup ḳildi.
4 Dawut uning ḳoxunidin bir ming yəttə yüz atliḳ əskərni wə yigirmə ming piyadə
əskərni əsir ḳildi; Dawut ḫarwa atlirining piyini kəstürdi, lekin өzigə yüz ḫarwiliḳ
atni ḳaldurup ḳoydi.□ ■
5 Dəməxḳtiki Suriylər Zobaḫning padixaḫi Ḫadad'ezərgə yardəm berix üqün qiḳti,
lekin Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming adəmni өltürdi. □
6 Andin Dawut birnəqqə bargaḫ əskərlərni Dəməxḳtiki Suriylərning zeminida
turoɣuzdi; xuning bilən Suriylər Dawutḳa beḳinip uningoɣa seliḳ tapxurdi. Dawut
ḳəyərgə barsa, Pərwərdigar uningoɣa nusrət berətti.□
7 Dawut Ḫadad'ezərning oɣulamlirioɣa təminləngən altun ḳalḳanni tartiwelip,
Yerusalemoɣa kəltürdi
8 wə Ḫadad'ezərning xəḫərliri boloɣan Bitaḫ bilən Birotay xəḫərliridinmu intayin
kəp misni ḳoloɣa qüxürdi.□
9 Hamatning padixaḫi Toy Dawutning Ḫadad'ezərning pütün ḳoxunini məoɣlup
ḳiloɣinini anglap,
10 өz ooɣli Yoramni Dawutning ḫalini soraxḳa wə Dawutning Ḫadad'ezər bilən jəng
ḳilip uni məoɣlup ḳiloɣinioɣa uni təbrikləxkə əwətti. Qünki Ḫadad'ezər daim Toy
bilən jəng ḳilip keliwatatti. Yoram bolsa kümüx, altun wə mis ḳaqa-buyumlarni elip
kəldi. □
11-12 Dawut padixaḫ muxularni wə өzi beḳinduroɣan ḫəmmə əllərdin, jümlidin
Suriylərdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylərdin wə Amaləklərdin olja
aloɣan altun-kümüxlərni Pərwərdigaroɣa atap beoɣixlidi. Bular Zobaḫning padixaḫi
Rəḫobning ooɣli Ḫadad'ezərdin aloɣan oljini өz iqigə alidu. □
13 Dawut Suriylərni məoɣlup ḳilip, yəni on səkkiz ming adəmni «Xor wadisi»da
өltürüp yanoɣanda, uning nam-dangḳi heli qiḳḳanidi. ■

■ **7:28** Yḫ. 17:17 □ **8:1 «...mərkiziy xəḫərning ḫoḳuḳini aldi»** — yaki «Məttəg-Ammaḫ xəḫirini aldi». □ **8:4 «bir ming yəttə yüz atliḳ əskər»** — yaki «bir ming yəttə yüz jəng ḫarwisi». ■ **8:4** 1Tar. 18:4 □ **8:5 «Dəməxḳtiki Suriylər»** — yəni «Dəməxḳtiki Suriyəliklər». □ **8:6 «Suriylər»** — yaki «Aramiylar». Ḫazirḳi Suriyədikilər ulardin, yəni Aramiylardin qiḳḳan. □ **8:8 «Bitaḫ»** — yaki «Tebaḫ» — «1Tar.» 18:8ni kərüng. □ **8:10 «Toy ... өz ooɣli Yoramni ... təbrikləxkə əwətti»** — «1Tar.» 18:10də «Yoram» «Hadoram» degən baxḳa bir isim bilən atilidu. □ **8:11-12 «Suriylərdin»** — yaki «Edomlardin» — 14-ayətni wə «1Tar.» 18:11ni kərüng. ■ **8:13** Zəb. 60:1-4

14 U Edomda əskər bargaḥlirini turoꞑuzdi; pütün Edomda bargaḥlarni ḳurdi. Xuning bilən Edomiylarning ḥəmmisi Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə barsa, Pərwərdigar uningoꞑa nusrət berətti.
15 Dawut pütkül Israil üstigə səltənət ḳildi; u pütkül həlḳini sorap, adil ḥəkümlər qiḳirip adalət yürgüzətti.

Orda əməldarliri
2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17
16 Zəruiyaning ooꞑli Yoab ḳoxunning sərdari boldi; Aḥiludning ooꞑli Yəḥoxafat mirza boldi;
17 Ahitubning ooꞑli Zadok bilən Abiyatarning ooꞑli Ahimələk kaḥin boldi; Seraya diwan begi boldi.
18 Yəḥoyadaning ooꞑli Binaya Kərətiylər bilən Pələtiylərning yolbaxqisi boldi; Dawutning ooꞑullirimu kaḥin boldi.□

9

Məfiboxətkə xəpḳət kərsitix
1 Dawut: Saulning өyidin tirik ḳaloꞑan birərsi barmikin, bar bolsa mən Yonatanning ḥərmitidə uningoꞑa xapaət kərsitəy? — dedi.
2 Əmdi Saulning ailisidiki Ziba degən bir hizmətkar ḳaloꞑanidi. Ular uni Dawutning ḳexioꞑa qaḳirdi. Kəlgəndə, padixaḥ uningdin: Sən Zibamu? dəp soridi. U: Peḳir mən xu! — dedi.■
3 Padixaḥ: Saulning ailisidin birərsi tirik ḳaldimu? Mən uningoꞑa Hudaning xapaitini kərsitəy dəwatimən, — dedi. Ziba padixaḥḳa: Yonatanning bir ooꞑli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu — dedi.□ ■
4 Padixaḥ uningdin: U ḳəyərdə, dəp soridi. Ziba padixaḥḳa: U Lo-Dibarda, Ammiəlning ooꞑli Makirning өyidə turidu — dedi.
5 Xunga Dawut padixaḥ kixi əwətip uni Lo-Dibardin, Ammiəlning ooꞑli Makirning өyidin elip kəldi.
6 Saulning nəwrisi, Yonatanning ooꞑli Məfiboxət Dawutning aldioꞑa kəlgəndə, yüzini yərgə yiḳip, təzim ḳildi. Dawut: *Sən* Məfiboxətmu? — dəp qaḳiriwidi, u: Peḳir xu! — dəp jawap ḳayturdi.
7 Dawut uningoꞑa: Ḳorḳmioꞑin, atang Yonatan üqün, sanga xapaət ḳilmay ḳalmaymən; bowang Saulning ḥəmmə yər-zeminlirini sanga ḳayturup berəy, sən ḥəmixə mening dastihinimdin oꞑizalinisən — dedi.□
8 Məfiboxət təzim ḳilip: Ḳulung nemə idi, məndək bir өlük it aliyliri ḳədirligüdək nemə idim? — dedi.
9 Andin padixaḥ Saulning hizmətkari Zibani qaḳirip uningoꞑa: Saulning wə pütkül ailisining ḥəmmə təəlluḳatini mana mən oꞑojangning ooꞑlining ḳolioꞑa bərdim.

□ **8:18 «Kərətiylər bilən Pələtiylər» —** bəlkim Dawutḳa alaḥidə muḥapizətqilər yaki alaḥidə zərbidar əskərlər boloꞑan boluxi mumkin idi. **«Dawutning ooꞑullirimu kaḥin boldi» —** muxu yərdə «kaḥin» bəlkim (1) ularning Hudaning ibaditidə adəttiki kaḥinlardin baxḳa alaḥidə wəzipiliri barliḳini; (2) ḥakimiyəttə birhil wəzirlikini kərsitixi mumkin («1Tar.» 18:17nimu kərüng). ■ **9:2** 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ **9:3 «Yonatanning bir ooꞑli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu» —** Zibaning bu səzni deyixi, bəlkim, Dawutning Saulning jəmətidikilərni izdəxtiki məḳsiti өz təhtigə ḥeqḳandaḳ təḥdit bolmasliḳi üqün, ularni yoḳitix, dəp oylisa kerək; xunga u Məfiboxətni aḳsaḳ dəydu — aḳsaḳ bir adəm təhtkə ḥeqḳandaḳ təḥdit bolmaydu, əlwəttə. ■ **9:3** 2Sam. 4:4 □ **9:7 «bowang Saul» —** ibraniy tilida «atang Saul» degən səz bilən ipadilinidu. «Ata» degənning ibraniy tilida mənisi kəngdur.

10 Sən bilən ooɣulliring wə hizmətkarliring uning üqün xu zeminda terikqilik kilip, qikkan məhsulatlirini oɣojangning ooɣlioɣa yeyixkə tapxurunglar. Oɣojangning ooɣli Məfiboxət mən bilən ḥəmixə ḥəmdastihan bolup oɣizalinidu, — dedi (Zibaning on bəx ooɣli wə yigirmə hizmətkari bar idi).
11 Ziba padixaḥka: Oɣojam padixaḥ kullirioɣa buyruoɣanning ḥəmmisigə kəminiliri əməl kilidu, — dedi. Padixaḥ Dawut *yənə*: Məfiboxət bolsa padixaḥning bir ooɣlidək dastihinimdin taam yesun — *dedi*.
12 Məfiboxətning Mika degən kiqik bir ooɣli bar idi. Zibaning өyidə turuwatkanlarning ḥəmmisi Məfiboxətning hizmətkarliri boldi.
13 Əmdi Məfiboxət Yerusalemda turatti; qünki u ḥəmixə padixaḥning dastihinidin taam yəp turatti. Uning ikki puti aksak idi.

10

Dawut wə Ammoniylar
1Tar. 19:1-19

1 Keyin xundak ix boldiki, Ammoniylarning padixaḥi өldi wə uning Ḥanun degən ooɣli ornida padixaḥ boldi.
2 Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat kөrsətkəndək mən Naḥaxning ooɣli Ḥanunoɣa iltipat kөrsitəy, — dedi. Andin Dawut atisining pətisigə *Ḥanunning* kөnglini soraxka өz hizmətkarliridin birnəqqini mangdurdi. Dawutning hizmətkarliri Ammoniylarning zemінioɣa kəlgəndə,
3 Ammoniylarning əməldarliri oɣojisi Ḥanunoɣa: Sili Dawutni rastla atilirining ḥөrmiti üqün kaxlirioɣa kөngül sorap adəm əwətiptu, dəp karamla? Dawutning hizmətkarlirini kaxlirioɣa əwətkini xəḥərni paylap uningdin məlumat elix, andin bu xəḥərni aoɣdurux üqün əməsmu? — dedi.
4 Xuning bilən Ḥanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, sakallirining yerimini qüxürüp, kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüp, kətini eqip kətküzüwətti.
5 Bu həwər Dawutka yətküzüldi; u ularni kütüwelixka aldioɣa adəm mangdurdi; qünki ular intayin nomus ḥes kiloɣanidi. Padixaḥ ularoɣa: Sakal-burutunglar өskiqilik Yeriho xəḥiridə turup, andin yenip kelinglar, — dedi.
6 Ammoniylar өzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanlikini bilip, adəm əwətip Bəyt-Rəḥobdiki Suriylər bilən Zobaḥdiki Suriylərdin yigirmə ming piyadə əskər, Maakaḥning padixaḥidin bir ming adəm wə Tobdiki adəmlərdin on ikki ming adəmni yallap kəldi.
7 Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jənggiwar koxunini *ularning aldioɣa* mangdurdi.
8 Ammoniylar qikip xəḥərning dərwazisining aldida səp tüzidi; Zobaḥ bilən Rəḥobdiki Suriylər wə Tob bilən Maakaḥning adəmliri dalada səp tüzidi; □
9 Yoab jəngning aldi ḥəm kəynidin bolidioɣanlikioɣa kөzi yetip, Israildin bir kisim sərhil adəmlərni iloɣap, Suriyələrgə karxi səp tüzidi;
10 kaloɣanlarni Ammoniyloɣa karxi səp tizoɣin dəp inisi Abixayning kolioɣa tapxurp, uningoɣa:
11 — Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma Ammoniylar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy.
12 Jür'ətlik boloɣin! Өz həlkimiz üqün wə Hudayimizning xəḥərliri üqün baturluk kilayli. Pərwərdigar Өzigə layik kөrünginini kiloɣay! — dedi.

□ **10:8 «xəḥərning dərwazisi»** — «xəḥər» bəlkim ularning paytəhti Rabbaḥni kөrsitidu (14-ayətni kөrüng).

13 Əmdi Yoab wə uning bilən bolƣan adəmlər Suriylərgə ḥujum ḳilƣili qiḳti; Suriylər
uning aldida ḳaqti.
14 Ammoniylar Suriylərning ḳaqḳinini kərgəndə, ularmu Abixaydin ḳeqip, xəḥərgə
kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilən jəng ḳilixtin qekinip, Yerusalemƣa yenip
kəldi.
15 Suriylər bolsa əzlirining Israillarning aldida məƣlup bolƣinini kərgəndə, yənə jəm
boluxti.
16 Ḥadad'ezər adəmlərni əwətip, *Əfrat* dəryasining neri təripidiki Suriylərni
yardəmgə qaḳirip, ularni yətkəp kəldi; ular Helam xəḥirigə kəlgəndə,
Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari Xobak ularƣa baxqilik ḳildi.
17 Bu həwər Dawutḳa yətkəndə, u pütkül Israilni yiƣdurup, Iordan dəryasidin ətüp,
Helam xəḥirigə bardi. Suriylər Dawutḳa ḳarxi səp tizip, uningƣa ḥujum ḳildi.
18 Suriylər yənə Israildin ḳaqti. Dawut bolsa yəttə yüz jəng ḥarwiliḳni, ḳiriḳ ming
atliḳ əskərni ḳirdi həm ḳoxunining sərdari Xobakni u yərdə əltürdi. □
19 Ḥadad'ezərgə beḳinƣan ḥəmmə padixaḥlar əzlirining Israil aldida yengilginini
kərgəndə, Israil bilən sülḥ ḳilixip ularƣa beḳindi. Xuningdin keyin Suriylər
Ammoniylarƣa yənə yardəm birixkə jür'ət ḳilalmidi.

11

Dawutning eƣir gunaḥi

1 Xundaḳ boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanƣan waḳitta Dawut
Yoabni adəmliri bilən ḥəmdə ḥəmmə Israilni jənggə mangdurdi; ular Ammoniy-
larning zeminini wəyran ḳilip, Rabbaḥ xəḥirini muḥasirigə aldi. Lekin Dawut
Yerusalemda ḳaldi. □ ■
2 Bir küni kəqtə Dawut kariwattin ḳopup, padixaḥ ordisining əgizisidə aylinip
yürətti; əgzidin u munqida yuyuniwatḳan bir ayalni kərdi. Bu ayal bək qiraylik
idi.
3 Dawut adəm əwətip, ayalning həwirini soridi; birsi uningƣa: — Bu Eliamning ḳizi,
Ḥittiy Uriyaning ayali Bat-Xeba əməsmu? — dedi.
4 Dawut kixi əwətip, uni ḳexiƣa əkəltürdi (u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi).
U uning ḳexiƣa kəlgəndə, Dawut uning bilən billə boldi; andin u əz əyigə yenip
kətti.□ ■
5 Xuning bilən u ayal ḥamilidar boldi, ḥəm Dawutḳa: Mening boyumda ḳaptu, dəp
həwər əwətti.
6 Xuning bilən Dawut Yoabḳa həwər yətküzüp: Ḥittiy Uriyani mening ḳeximƣa
əwətinglar, dedi. Yoab Uriyani Dawutning ḳexiƣa mangdurdi.
7 Uriya Dawutning ḳexiƣa kəlgəndə, u Yoabning ḥalini, həlḳning ḥalini wə jəng
əḥwalini soridi.

□ **10:18 «ḳiriḳ ming atliḳ əskər»** — yaki «ḳiriḳ ming piyadə əskərni» — «1Tar.» 19:18ni kərüng. Xu yərdə «yəttə ming jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərḳining səwəbi bəlkim: (1) ḳolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuḳtisi ohximaydiƣan boluxi mumkin.
□ **11:1 «yengi yilning bexida»** — Huda Yəḥudiy həlḳigə tapxuroƣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:1). ■ **11:1** 1Tar. 20:1-3 □ **11:4 «u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi»** — yaki «u waḳitta u yengila paklanoƣanidi». Musaoƣa qüxürülgən ḳanun boyiqə («Law.» 15:19-20) ər kixining əz ayalining adət waḳtida (7 kün ḥesablinatti) uning bilən billə yetixiƣa bolmaytti, bolmisa u ibadətkə nisbətən «napak» ḳilinatti (ayal kixining «adəttin yengila paklanoƣan» waḳtida ḥamilidar boluxi əng mumkin boloƣan waḳit, əlwəttə). «Pak» bolsun «napak» bolsun baxḳa birsining ayaliƣa tegix intayin eƣir gunaḥdur, əlwəttə.
■ **11:4** Law. 15:19-24; 18:19

8 Andin Dawut Uriyaoɣa: Өz өyünggə berip putliringni yuoɣin, dedi. Uriya
padixaḫning ordisidin qikḳanda, padixaḫ kəynidin uningoɣa bir sowoɣa əwətti. □
9 Lekin Uriya өz өyigə barmay, padixaḫning ordisining dərwazisida, oɣojisining
baxḳa ḳul-hizmətkarlirining arisida yatti.
10 Ular Dawutḳa: Uriya өz өyigə barmidi, dəp həwər bərdi. Dawut Uriyadin: Sən
yiraḳ səpərdin kəlding əməsmu? Nemixḳa өz өyünggə kətmiding? — dəp soridi.
11 Uriya Dawutḳa: Mana, əḫdə sanduḳi, Israillar wə Yəhudalar bolsa kəpilərdə turup,
oɣojam Yoab bilən oɣojamning hizmətkarliri oquḳ dalada qedir tikip yetiwatsa, mən
yəp-iqip, ayalim bilən yetixḳa өyümgə baraymu? Sening jening bilən wə ḫayating
bilən ḳəsəm ḳilimənki, mən undaḳ ixni ḳilmaymən — dedi.
12 Dawut Uriyaoɣa: Bügün bu yərdə ḳaloɣin, ətə seni kətküzwetimən, — dedi. Uriya
u küni wə ətisi Yerusalemda ḳaldi.
13 Dawut uni qaḳirip ḫəmdastihan ḳilip, yəp-iqküzüp məst ḳildi. Lekin xu keqisi
Uriya өz өyigə barmay, qiḳip oɣojisining ḳul-hizmətkarlirining arisida өz kariwitida
uhlidi.
14 Ətisi Dawut Yoabḳa hət yezip, Uriyaning aloɣaq ketixigə bərdi.
15 Həttə u: Uriyani soḳux əng kəskin bolidioɣan aldinḳi səptə turoɣuzoɣin, andin uning
өltürülüxi üqün uningdin qekinip turunglar, dəp yazoɣanidi.
16 Xuning bilən Yoab xəḫərni kөzitip, Uriyani palwanlar *kəskin soḳuxḳan* yərgə
mangdurdi.
17 Xəḫərdiki adəmlər qiḳip, Yoab bilən soḳuxḳanda həlḳtin, yəni Dawutning
adəmliridin birnəqqisi yiḳildi; Uriyamu өldi.
18 Yoab adəm əwətip jəngning ḫəmmə wəḳəliridin Dawutḳa həwər bərdi.
19 U həwərqigə mundaḳ tapilidi: Padixaḫḳa jəngning ḫəmmə wəḳəlirini dəp
boloɣiningda,
20 əgər padixaḫ oɣəzəplinip seningdin: Soḳuxḳanda nemixḳa xəḫər sepilioɣa xundaḳ
yeḳin bardinglar? Ularning sepilidin ya atidioɣanliḳini bilməmtinglar?
21 Yərubbəxətning ooɣli Abiməlәkni kim өltürginini bilməmsən? Bir hotun sepildin
uningoɣa bir parqə yaroɣunqaḳ texini etip, u Təbəz xəḫiridə өlmidimu? Nemixḳa
sepiloɣa undaḳ yeḳin bardinglar? — Desə, sən: Silining ḳulliri Ḫittiy Uriyamu өldi,
dəp eytḳin — dedi.□ ■
22 Həwərqi berip Yoab uningoɣa tapxurup əwətkən həwərning ḫəmmisini Dawutḳa
dəp bərdi.
23 Həwərqi Dawutḳa: Düxmənlər bizdin küqlük kelip, dalada bizgə ḫujum ḳildi; lekin
biz ularoɣa zərbə berip qekindürüp, xəḫərning dərwazisioɣiqə ḳooɣliduḳ.
24 Andin ya atḳuqilar sepildin ḳul-hizmətkarliringoɣa ya etip, padixaḫning ḳul-
hizmətkarliridin birnəqqini өltürdi. Ḳulliri Uriyamu өldi — dedi.
25 Dawut həwərqigə: Yoabḳa mundaḳ degin: — Bu ix nəziringdə eoɣir bolmisun, ḳiliq
ya uni ya buni yəydu; xəḫərgə boloɣan ḫujuminglarni ḳattiḳ ḳilip, uni oɣulitinglar,
dəp eytip uni jür’ətləndürgin — dedi.
26 Uriyaning ayali eri Uriyaning өlginini anglap, eri üqün matəm tutti.
27 Matəm künliri өtkəndə Dawut adəm əwətip uni ordisioɣa kəltürdi. Xuning bilən
u Dawutning ayali bolup, uningoɣa bir ooɣul tuoɣdi. Lekin Dawutning ḳiloɣan ixi
Pərwərdigarning nəziridə rəzil idi.

□ **11:8 «Өz өyünggə berip...»** — ibraniy tilida «Өz өyünggə qüxüp» — orda Yerusalemning bək yuḳiri bir jayida idi. **«putliringni yuoɣin...»** — demək, «raḫətlən». □ **11:21 «Bir hotun sepildin uningoɣa bir parqə yaroɣunqaḳ texini etip, u ... өlmidimu?»** — bu wəḳə «Ḫak.» 9:50-57də tepilidu. ■ **11:21** Ḫak. 9:52, 53

12

Natan pəyoɣəmbər Dawutқa tənbiһ beridu

1 Pərwərdigar Natanni Dawutning қexioɣa mangdurdi. U Dawutning қexioɣa kelip uningoɣa mundaқ dedi: «Bir xəһərdə ikki adəm bar bolup, birsi bay, yənə birsi kəmbəoɣəl idi.
2 Bayning intayin tola қoy wə kala padiliri bar idi.
3 Lekin kəmbəoɣəlning өzi setiwelip baққan kiqik bir saoɣliқ қozidin baxқa bir nərsisi yoқ idi. Қoza kəmbəoɣəlning өyidə baliliri bilən təng өsüp qong boldi. Қoza uning yeginidin yəp, uning iqkinidin iqip, uning қuqiқida uhlidi; uning nəzиridə u өz қizidək idi.
4 Bir küni bir yoluqi bayningkigə kəldi. Əmma u өzigə kəlgən meһman üqün өzining қoy yaki kala padiliridin birini yegüzüxkə təyyarlaxқa kəzi қiymay, bəlki kəmbəoɣəlning қozisini tartiwelip soyup, kəlgən meһman üqün təyyarlidi».
5 Dawut buni anglap u kixigə қattiқ oɣəzəpləndi. U Natanoɣa: Pərwərdigarning һayati bilən *қəsəm қilimənki*, xuni қiloɣan adəm өlümgə layiқtur!
6 U һeq rəһimdilliқ kərsətməy bu ixni қiloɣini üqün қozioɣa tət һəssə töləm tөlisun — dedi.□ ■
7 Natan Dawutқa: Sən dəl xu kixidursən! Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən seni Israilning üstidə padixaһ boloɣili məsiһ қildim wə Saulning қolidin қutқuzdum; ■
8 Mən oɣojangning jəmətini sanga berip, oɣojangning ayallirini қuqiқingoɣa yatқuzup, Israilning jəməti bilən Yəһudaning jəmətini sanga bərdim. Əgər sən buni az kərgən bolsang, Mən sanga yənə һəssiləp berəttim; □
9 Nemixқa Pərwərdigarning səzini kөzgə ilmay, uning nəzиridə rəzil boloɣanni қilding? Sən Ңittiy Uriyani қiliq bilən өltürgüzüp, uning ayalini өzünggə ayal қilding, sən uni Ammoniylarning қiliqi bilən қətl қilding.
10 Əmdi sən Meni kөzgə ilmay, Ңittiy Uriyaning ayalini өzünggə ayal қiloɣining üqün, қiliq sening өyüngdin ayrilmaydu».
11 Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Mana өz өyüngdin sanga yamanliқ kəltürüp, kөzliringning aldida ayalliringni elip, sanga yeқin birsigə berimən, u bolsa küpkündüzdə ayalliring bilən yatidu. ■
12 Sən bolsang u ixni məһpiy қilding, lekin Mən bu ixni pütkül Israilning aldida kündüzdə қilimən» — dedi.
13 Dawut Natanoɣa: — Mən Pərwərdigarning aldida gunaһ қildim — dedi. Natan Dawutқa: Pərwərdigar һəm gunaһingdin өtti; sən өlməysən.
14 Ңalbuki, bu ix bilən Pərwərdigarning düxmənlirigə kupurluқ қilixқa pursət bərgining üqün, seningdin tuoɣuloɣan ooɣul bala qoқum өlidu, — dedi.
15 Xuning bilən Natan өz өyigə қaytip kətti. Pərwərdigar Uriyaning ayalidin Dawutқa tuoɣuloɣan balini xundaқ urdiki, u қattiқ kesəl boldi.
16 Dawut bala һəққidə Hudaoɣa yelindi. U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti. □
17 Uning jəmətining aқsaқalliri қopup uning қexioɣa berip, uni yərdin қopurmaқqi boldi; lekin u unimidi wə ular bilən tamaқ yeyixni rət қildi.
18 Yəttinqi küni bala өldi. Dawutning hizmətkarliri bala өldi, degən həwərni uningoɣa berixtin қorқup: «Bala tirik waқitida padixaһ bizning səzlirimizgə қulaқ salmidi,

---

□ **12:6 «bu ixni қiloɣini üqün қozioɣa tət һəssə töləm tөlisun»** — «Mis.» 22:1ni kөrüng. ■ **12:6** Mis. 22:1 ■ **12:7** 1Sam. 16:13 □ **12:8 «Mən oɣojangning jəmətini sanga berip, oɣojangning ayallirini қuqiқingoɣa yatқuzup…»** — «oɣojang» Saul padixaһni kөrsitidu. ■ **12:11** Қan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ **12:16 «U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti»** — yaki «U roza tutup, keqidə iqkirigə kirip yərdə düm yatti».

əmdi biz ⱪandaⱪmu uningⱪa bala əldi, dəp həwər berimiz? U əzini zəhimləndürüxi mumkin!» — deyixti.
19 Lekin Dawut hizmətkarlirining piqirlaxⱪinini kərüp, balining əlginini uⱪti. Xunga Dawut hizmətkarliridin: Bala əldimu? dəp soridi. Ular: Əldi, — dəp jawab bərdi.
20 Xuning bilən Dawut yərdin ⱪopup, yuyunup, *huxbuy* may bilən məsiⱨlinip, kiyimlirini yənggüxləp, Pərwərdigarning əyigə kirip ibadət ⱪildi; andin əz əyigə ⱪaytip əzigə tamaⱪ əkəltürüp yedi.
21 Hizmətkarliri uningⱪa: Silining bu nemə ⱪiliⱪanliri? Bala tirik qaⱪda roza tutup yiⱪlidila, lekin bala əlgəndin keyin ⱪopup tamaⱪ yedila, — dedi.
22 U: Mən: «Kim bilsun, Pərwərdigar manga xapaət kərsitip, balini tirik ⱪaldurarmikin» dəp oylap, bala tirik waⱪitta roza tutup yiⱪlidim.
23 Lekin əmdi u əlgəndin keyin nemixⱪa roza tutay? Mən uni yandurup alalaymənmu? Mən uning yeniⱪa barimən, lekin u yenimⱪa yenip kelәlməydu, — dedi
24 Dawut ayali Bat-Xebaⱪa təsəlli bərdi. U uning ⱪexiⱪa kirip uning bilən yatti; u bir ooⱪul tuⱪiwidi, Dawut uni Sulayman dəp atidi. Pərwərdigar uni səydi, □ ■
25 wə Natan pəyⱪəmbər arⱪiliⱪ wəⱨiy yətküzüp, uningⱪa Pərwərdigar üqün «Yədidiya» dəp isim ⱪoydi.□

Dawutning ⱪoxunliri Ammoniylarni məⱪlup ⱪilidu
1Tar. 20:1-3

26 Yoab Ammoniylarning xaⱨanə paytəhti Rabbaⱨⱪa ⱨujum ⱪilip uni aldi. ■
27 Andin Yoab həwərqilərni Dawutning ⱪexiⱪa mangdurup: Mən Rabbaⱨⱪa ⱨujum ⱪilip, xəⱨərning su bar ⱪismini aldim.
28 Ⱨazir sən ⱪalⱪan əskərlərni yiⱪip, xəⱨərni ⱪamal ⱪilip, uni ixⱪal ⱪilⱪin; bolmisa mən xəⱨərni alsam, mening ismim bilən atilixi mumkin — dedi.
29 Xunga Dawut ⱨəmmə həlⱪni jəm ⱪilip, Rabbaⱨⱪa ⱨujum ⱪilip uni aldi.
30 U ularning padixaⱨining tajini uning bexidin aldi. Uning üstidiki altunning eⱪirliⱪi bir talant idi, wə uning kəzidə bir gəⱨər bar idi. Kixilər bu tajni Dawutning bexiⱪa kiygüzdi, Dawut bolsa u xəⱨərdin nuroⱪun olja aldi.□ ■
31 Əmma u yərdiki həlⱪni xəⱨərdin qiⱪirip ularni ⱨərə, haman tepidiⱪan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda ⱪattiⱪ əmgəkkə saldi; Dawut Ammoniylarning ⱨəmmə xəⱨərliridə xundaⱪ ⱪildi; andin Dawut barliⱪ həlⱪ bilən Yerusalemⱪa yenip kəldi. □ ■

13

Dawutning ⱪizi Tamar ziyankəxlikkə uqraydu

1 Dawutning ooⱪli Abxalomning Tamar degən qiraliⱪ bir singlisi bar idi. Bu ixlardin keyin, Dawutning ooⱪli Amnon uningⱪa axiⱪ bolup ⱪaldi.

□ **12:24 «Dawut uni Sulayman dəp atidi» —** «Sulayman» ibraniy tilida «xalom» — aman-tinqliⱪ, hatirjəmlik degən mənidiki səz bilən munasiwətlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6 □ **12:25 «Natan pəyⱪəmbər arⱪiliⱪ ... uningⱪa ... «Yədidiya» dəp isim ⱪoydi» —** «Yədidiya»: «Pərwərdigar səygən», degən mənidə. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3 □ **12:30 «altunning eⱪirliⱪi bir talant idi» —** «bir talant» bəlkim 34 kilogramdur. **«uning kəzidə bir gəⱨər bar idi»** — yaki «uningⱪa birnəqqə gəⱨər ⱪadaldi». ■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31 «u ... ularni ⱨərə, haman tepidiⱪan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda ⱪattiⱪ əmgəkkə saldi» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «u ... ularni ⱨərilərning tegigə besip yaki haman tepidiⱪan tirnilar astiⱪa yaki paltining astiⱪa aldi yaki ularni humdandin ətküzdi» (demək, ularni intayin ⱪiynidi). ■ **12:31** 1Tar. 20:3

2 Amnon singlisi Tamarning ixkida xunqə dərd tarttiki, u kesəl bolup kaldi. Əmma
Tamar tehi kiz idi; xuning bilən Amnonoŋa uni bir ix kilix mumkin bolmaydioŋandək
kəründi.
3 Lekin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Ximeahning
ooŋli idi. Bu Yonadab tolimu hiyligər bir kixi idi.
4 U Amnonoŋa: Sən padixahning ooŋli turup, nemixka kündin küngə bundak jüdəp
ketisən? Keni, manga eytip bər, dedi. Amnon uningoŋa: Mən inim Abxalomning
singlisi Tamaroŋa axik boldum, dedi.□
5 Yonadab uningoŋa: Sən aoŋrip orun tutup, yetip kaloŋan boluwal; atang seni kərgili
kəlgəndə uningoŋa: Singlim Tamar kelip manga tamak bərsun; uning tamak ətkinini
kərüxüm üqün, aldimda tamak etip bərsun, mən uning kolidin tamak yəy, dəp
eytkin, dedi.
6 Xuning bilən Amnon yetiwelip özini kesəl kərsətti. Padixah uni kərgili kəlgəndə,
Amnon padixahka: Ötünimən, singlim Tamar bu yərgə kelip, manga ikki koturmaq
təyyar kilip bərsun, andin mən uning kolidin elip yəy, dedi.
7 Xuning bilən Dawut ordisioŋa adəm əwətip Tamaroŋa: Səndin ətünimənki, akang
Amnonning öyigə berip, uningoŋa yegüdək bir nemə təyyarlap bərgin, dəp eytti.
8 Tamar Amnonning öyigə bardi; u yatkanidi. U un elip yuoŋurup, koturmaqlarni
köz aldida ətti.
9 Andin u koturmaqni kazandin elip, uning aldioŋa koydi. Lekin u yigili unimidi; u:
— Həmmə adəm mening keximdin qikip kətsun, dedi. Xuning bilən həmmə kixilər
uning kexidin qikip kətti.
10 Andin Amnon Tamaroŋa: Taamni iqkiriki hujrioŋa elip kirgin, andin kolungdin elip
yəymən, — dedi. Tamar özi ətkən koturmaqni iqkiriki hujrioŋa, akisi Amnonning
kexioŋa elip kirdi.
11 Tamar ularni uningoŋa yegüzüp koymakqi boluwidi, u uni tutuwelip: I singlim,
kəl! Mən bilən yatkin! dedi.
12 Lekin u uningoŋa jawab berip: Yak, i aka, meni nomuska koymioŋin! Israilda
bundak ix yok! Sən bundak pəskəxlik kilmioŋin!
13 Mən bu xərməndiqilikni kandakmu kətürüp yürələymən?! Sən bolsang Israilning
arisidiki əhməklərdin bolup kalisən. Ötünüp kalay, pəkət padixahka desəngla, u
meni sanga təwə boluxtin tosimaydu, — dedi.
14 Lekin u uning səzigə kulak salmidi. U uningdin küqlük kelip, uni zorlap ayaoŋ asti
kilip uning bilən yatti.
15 Andin Amnon uningoŋa intayin kattik nəprətləndi; uning uningoŋa boloŋan nəpriti
uningoŋa boloŋan əslidiki muhəbbitidin ziyadə boldi. Amnon uningoŋa: Kopup,
yokal! — dedi.
16 Tamar uningoŋa: Yak! Meni həydigən gunahing sən heli manga kiloŋan xu ixtin
bəttərdur, dedi. Lekin Amnon uningoŋa kulak salmidi,
17 bəlki hizmitidiki yax yigitni qakirip: Bu *hotunni* manga qaplaxturmay, sirtka
qikiriwət, andin ixikni takap koy, dedi. □
18 Tamar tolimu rəngdar bir kənglək kiygənidi; qünki padixahning tehi yatlik
bolmioŋan kizliri xundak kiyim kiyətti. Amnonning hizmətkari uni kooŋlap qikirip,
ixikni takiwaldi.
19 Tamar bexioŋa kül qeqip, kiygən rəngdar kənglikini yirtip, kolini bexioŋa koyup
yioŋlioŋan peti ketiwatatti.
20 Akisi Abxalom uningoŋa: Akang Amnon sən bilən yattimu? Hazirqə jim turoŋin,
singlim. U sening akang əməsmu? Bu ixni kənglüggə almioŋin, — dedi. Tamar akisi

□ **13:4 «kündin küngə ...»** — ibraniy tilida «ətigəndin ətigəngə...». □ **13:17 «bu hotunni manga qaplaxturmay...»** — ibraniy tilida «buni manga qaplaxturmay...».

Abxalomning өyidə kəngli sunuқ ҳalda turup қaldi.
21 Dawut padixaҳmu boloɳan barliқ ixlarni anglap intayin aqqiқlandi.
22 Abxalom bolsa Amnonoɳa ya yahxi, ya yaman ҳeq gəp қilmidi. Qünki Abxalom singlisi Tamarni Amnonning horlioɳanliқidin uni өq kөrətti.

Abxalom Amnonni өltüridu

23 Toluқ ikki yil өtüp, Əfraimoɳa yeқin Baal-Ҳazorda Abxalomning қirқioɳuqiliri қoylirini қirқiwatatti; u padixaҳning ҳəmmə ooɳullirini təklip қildi. □
24 Abxalom padixaҳning қexioɳa kelip: Mana қulliri қoylirini қirқitiwatidu, padixaҳ wə hizmətkarlirining silining қulliri bilən billə berixini өtünimən, — dedi.
25 Padixaҳ Abxalomoɳa: Yaқ, ooɳlum, biz ҳəmmimiz barmayli, sanga eoɳirqiliқ qüxüp қalmisun, — dedi. Abxalom xunqə desimu, u barөɳili unimidi, bəlki uningoɳa amət tilidi.
26 Lekin Abxalom: Əgər berixқa unimisila, akam Amnonni biz bilən barөɳili қoysila, — dedi.
Padixaҳ uningdin: Nemixқa u sening bilən baridu?» — dəp soridi. □
27 Əmma Abxalom uni kөp zorlioɳini üqün u Amnonning, xundaқla padixaҳning ҳəmmə ooɳullirining uning bilən billə berixioɳa қoxuldi.
28 Abxalom өz oɳulamlirioɳa buyrup: Səgək turunglar, Amnon xarab iqip hux kəyp boloɳanda, mən silərgə Amnonni urunglar desəm, uni dərҳal өltürünglar. Қorқmanglar! Bularni silərgə buyruoɳuqi mən əməsmu? Jür'ətlik bolup baturluқ kөrsitinglar — dedi.
29 Xuning bilən Abxalomning oɳulamliri Amnonoɳa Abxalom өzi buyruoɳandək қildi. Xuan padixaҳning ҳəmmə ooɳulliri қopup, ҳər biri өz қeqirioɳa minip қaqti.
30 Xundaқ boldiki, ular tehi yolda қeqip ketiwatқanda, «Abxalom padixaҳning ҳəmmə ooɳullirini өltürdi. Ularning ҳeq biri қalmidi» degən həwər Dawutқa yətküzüldi.
31 Padixaҳ қopup kiyimlirini yirtip yərdə düm yatti; uning ҳəmmə қul-hizmətkarliri bolsa kiyimliri yirtiқ ҳalda yenida turatti. ■
32 Əmma Dawutning akisi Ximeaҳning ooɳli Yonadab uningoɳa: — Oɳojam, ular padixaҳning ooɳulliri boloɳan ҳəmmə yigitlərni өltürdi, dəp hiyal қilmisila. Qünki pəқət Amnon өldi; u ix Amnonning Abxalomning singlisi Tamarni har қiloɳan kündin baxlap Abxalomning aoɳzidin qiқarmioɳan niyiti idi.
33 Əmdi oɳojam padixaҳ «Padixaҳning ҳəmmə ooɳulliri өldi» degən oyda bolup kөngüllirini biaram қilmisila. Qünki pəқət Amnonla өldi — dedi.
34 Abxalom bolsa қeqip kətkənidi. *Yerusalemdiki* kөzətqi oɳulam қariwidi, mana, oɳərb təripidin taoɳning yenidiki yol bilən nuroɳun adəmlər keliwatatti.□
35 Yonadab padixaҳқa: Mana, padixaҳning ooɳulliri kəldi. Dəl қulliri degəndək boldi — dedi.
36 Sөzini tügitip turiwidi, padixaҳning ooɳulliri kelip қattiқ yioɳa-zar қildi. Padixaҳ bilən hizmətkarlirimu қattiқ yioɳlaxti.
37 Lekin Abxalom bolsa Gəxurning padixaҳi, Ammiҳudning ooɳli Talmayning қexioɳa bardi. Dawut ooɳli üqün ҳər küni ҳaza tutup қayoɳurdi.□

□ **13:23 «ikki yil өtüp,… Baal-Ҳazorda Abxalomning қirқioɳuqiliri қoylirini қirқiwatatti» —** ibraniy tilida: «… ikki yil өtüp,… Abxalomning …Baal-Ҳazorda (қoy) қirқioɳuqiliri bar idi». □ **13:26 «Əgər berixқa unimisila, akam Amnonni biz bilən barөɳili қoysila» —** Abxalom atisi Dawutning gumanini қozoɳap қoymasliқ üqün (təkəllup boyiqə) uni awwal təklip қilidu. U padixaҳ қoxulmasaliқi mumkin, dəp bilətti (padixaҳ dərwəқə unimidi); xuning bilən u təkəllüp bilən padixaҳning tunji ooɳli Amnonni təklip қilalaytti. ■ **13:31** 2Sam. 1:11 □ **13:34 «oɳərb təripidin…» —** yaki «uning kəyni təripidin…». □ **13:37 «Abxalom bolsa Gəxurning padixaҳi, Ammiҳudning ooɳli Talmayning қexioɳa bardi» —** Talmay Abxalomning qong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3).

38 Abxalom ḳeqip, Gəxurơa berip u yərdə üq yil turdi.
39 Dawut padixaḫning ḳəlbi Abxalomning yenioa berixḳa intizar boldi; qünki u Amnonơa nisbətən təsəlli tapḳanidi, qünki u əlgənidi.□

14

Abxalom Yerusalemơa ḳaytip kelidu

1 Əmdi Zəruiyaning ooli Yoab padixaḫ ḳəlbining Abxalomơa təlmüriwatḳanliḳini bayḳidi. □
2 Xuning üqün Yoab Təkoaơa adəm əwətip u yərdin danixmən bir hotunni əkəldürüp uningơa: Səndin ətünəy, əzüngni matəm tutḳan kixidək kərsitip ḳarilik kiyimi kiyip, əzüngni ətirlik may bilən yaơlimay, bəlki əzüngni əlgüqi üqün uzun waḳit ḫazidar bolơan ayaldək ḳilip □
3 *Dawut* padixaḫning ḳexioa berip uningơa mundaḳ degin, — dedi.
Xundaḳ ḳilip, Yoab deməkqi bolơanlirini u ayaloa əgətti.
4 Xuning bilən Təkoalik bu ayal padixaḫning aldioa berip, təzim ḳilip, bax urup: I padixaḫim, meni ḳutḳuziwaloayla, — dedi.
5 Padixaḫ uningdin: Nemə dərding bar? dəp soridi. U jawap berip: Mən dərwəḳə bir tul hotunmən! Erim əlüp kətti;
6 Dedəklirining ikki ooli bar idi. Ikkisi etizliḳta uruxup ḳelip, arioa qüxidioan adəm bolmioaqḳa, biri yənə birini urup əltürüp ḳoydi.
7 Mana, ḫazir pütün əydikilər dedəklirigə ḳarxi ḳopup, inisini əltürginini bizgə tutup bərgin; inisining jenini elip, ḳətl ḳiloini üqün biz janơa jan alimiz. Xuning bilənmu miras aloquqini yoḳitimiz, dəwatidu. Ular xundaḳ ḳilip yaloquz ḳaloan qooumni əqürüp, erimgə nə nam nə yər yüzidə əwladmu ḳaldurơili ḳoymaydu, — dedi.
8 Padixaḫ ayaloa: Əyünggə barơin, mən əḫwaloa ḳarap sən tooruluḳ ḫəküm qiḳirimən, — dedi.
9 Təkoaliḳ ayal padixaḫḳa: I, ojam padixaḫ, bu ixta gunaḫ bolsa, ḫəmmisi mening bilən atamning jəməti üstidə bolsun, padixaḫ wə uning təhti bilən munasiwətsiz bolsun, — dedi. □
10 Padixaḫ: Birər kim sanga *bu tooruluḳ* gəp ḳilsa, uni mening ḳeximơa elip kəlgin, u seni yənə awarə ḳilmaydioan bolidu, — dedi.
11 Ayal jawab berip: Undaḳta padixaḫ Pərwərdigar Hudalirini yad ḳiloayla, ḳanơa ḳan intiḳam aloquqilarning ooqlumni yoḳatmasliḳi üqün, ularning ḫalak ḳilixioa yol ḳoymioayla, — dedi. Padixaḫ: Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Sening ooqlungning bir tal qeqi yərgə qüxməydu, — dedi.□

□ **13:39 «Dawut padixaḫning ḳəlbi Abxalomning yenioa berixḳa intizar boldi»** — bu ayətning birinqi ḳismi tooruluḳ baxḳa birhil qüxənqə: «Dawut padixaḫ ḳəlbidə «mən qiḳip Abxalomni uray» degən niyəttin yenip ḳaldi». □ **14:1 «…Yoab padixaḫ ḳəlbining Abxalomơa təlmüriwatḳanliḳini bayḳidi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «…Yoab padixaḫ ḳəlbining Abxalomơa əq boloanliḳini bayḳidi». Biraḳ Yoabning ixlətkən tədbiridin (2-23) ḳarioanda, bizning tərjimimizni xu əḫwaloa bəkrək maslixidu, dəp ḳaraymiz. □ **14:2 «əzüngni ətirlik may bilən yaơlimay,…»** — ibraniy tilida «əzüngni ətirlik may bilən məsiḫlimay,…». Kona zamanlarda ottura xərḳtiki əllər arisida kixilərdə (ərlər wə ayallardimu) yüzlirini ətirlik may bilən sürüx aditi bar idi. Lekin matəm tutḳanlar ḳayoquni bildürüx üqün xundaḳ ḳilmaytti. □ **14:9 «bu ixta gunaḫ bolsa,…»** — Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi baxḳa birsini bikardin-bikar əltürgən bolsa, əltürülgüqining yeḳin uruḳ-tuoḳanlirining uning üqün ḳisas elix ḫoḳuḳi bar idi («Qəl.» 35:9-34). Birsi birərsini tasadipiyliḳtin əltürüp ḳoysa, əltürgüqi kixi qətəlgə yaki «panaḫlik xəḫiri»gə ḳaqsa bolatti. Əmma muxu yərdə padixaḫ xu ayalning tuoḳanlirining «ḳisas elix»tin ibarət ḳanunluḳ ḫoḳuḳini tosmaḳqi bolidu. Keyin u xuni bilidukі, ḫəmmə səzlər pəḳət bir təmsildur, halas. □ **14:11 «padixaḫ Pərwərdigar Hudalirini yad ḳiloayla…»** — degənning mənisi bəlkim «padixaḫ Pərwərdigarning nami bilən ḳəsəm ḳiloayla…».

12 Lekin ayal: Dedəkliri oŋojam padixaɦqa yənə bir səzni degili qoyoŋayla, dewidi, u: Eytqin — dedi.
13 Ayal yənə mundaq dedi: Əmdi sili nemixqa Hudaning həlqigə xuningoŋa ohxax ziyanliq bir ixni niyət qildila? Padixaɦ xu gepi bilən əzini gunaɦkar qilip bekitiwatidu, qünki u əzi paliоŋan kixini qayturup əkəlmidi.
14 Dərwəqə ɦəmmimiz qoqum əlüp, yərgə təkülgən, qaytidin yioŋiwaloŋili bolmaydioŋan sudək bolimiz. Lekin Huda adəmning jenini elixqa əməs, bəlki Əz palanoŋinini Əzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu.□
15 Əməliyəttə, mening oŋojam padixaɦqa xu ix tooŋrisidin səz qiloŋili keliximning səwəbi, həlq meni qorqatti. Lekin dedəkliri: Bu gəpni padixaɦqa eytay! Padixaɦ bəlkim əz qərisining iltimasini bəja kəltürər, degən oyda boldi.
16 Qünki padixaɦ anglixi mumkin, qərisini ɦəm ooŋlumni Hudaning mirasidin təng yoqatmaqqi boloŋan kixining qolidin qutquzup qalar. □
17 Xunga dedəkliri, oŋojam padixaɦning səzi manga aramliq berər, dəp oylidim. Qünki oŋojam padixaɦ Hudaning bir pərixtisidək yahxi-yamanni pərq ətküqidur. Pərwərdigar Hudaliri sili bilən billə boloŋay!
18 Padixaɦ ayaloŋa jawab berip: Səndin ətünimənki, mən səndin sorimaqqi boloŋan ixni məndin yoxurmioŋaysən, dedi. Ayal: Oŋojam padixaɦ səz qilsila, dedi.
19 Padixaɦ: Bu gəpliringning ɦəmmisi Yoabning kərsətmisimu, qandaq? — dedi. Ayal jawab berip: I, oŋojam padixaɦ, silining janliri bilən qəsəm qilimənki, oŋojam padixaɦ eytqanliri ongoŋimu, soloŋimu qaymaydioŋan ɦəqiqəttur. Dərwəqə silining qulliri Yoab manga xuni tapilap, bu səzlərni dedəklirining aoŋzioŋa saldi. □
20 Yoabning bundaq qilixi bu ixni ɦəl qilix üqün idi. Oŋojamning danaliqi Hudaning bir pərixtisiningkidək ikən, zeminda yüz beriwatqan ɦəmmə ixlarni bilidikən, — dedi.
21 Xuning bilən padixaɦ Yoabqa: Maqul! Mana, bu ixqa ijazət bərdim. Berip u yigit Abxalomni elip kəlgin, dedi.
22 Yoab yərgə yiqilip bax urup, padixaɦqa bəht-bərikət tilidi. Andin Yoab: I oŋojam padixaɦ, əz qulungning təlipigə ijazət bərginingdin, əz qulungning sening aldingda iltipat tapqinini bügün bildim, — dedi.
23 Andin Yoab qozoŋilip, Gəxuroŋa berip Abxalomni Yerusalemoŋa elip kəldi.
24 Əmma padixaɦ: — U mening yüzümni kərməy, əz əyigə barsun, degənidi. Xunga Abxalom padixaɦning yüzini kərməy, əz əyigə kətti.
25 Əmdi pütkül Israil təwəsidə Abxalomdək qiraylik dəp mahtaloŋan adəm yoq idi. Tapinidin tartip qoqqusioŋiqə uningda ɦeq əyib yoq idi.
26 Uning qeqini qüxürgəndə (u ɦər yilning ahirida qeqini qüxürətti; qeqi eoŋirlixip kətkəqkə, xunga uni qüxürətti), qeqini padixaɦning «əlqəm taraza»si bilən tartsa ikki yüz xəkəl qiqatti. □
27 Abxalomdin üq ooŋul wə Tamar isimlik bir qiz tuoŋuldi. Qizi tolimu qiraylik idi.
28 Abxalom padixaɦning yüzini kərməy, Yerusalemda toptooŋra ikki yil toxquqə turdi;
29 Abxalom Yoabqa adəm mangdurup, əzini padixaɦning qexioŋa əwətixini ətündi, əmma u kəlgili unimidi. Abxalom ikkinqi qetim uning yenioŋa adəm əwətti, lekin Yoab kelixni halimidi.

□ **14:14 «Huda… palanoŋinini Əzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu» —** ibraniy tilida: «Huda… Əzining palioŋinini Əzidin palandi qaliwərməslikigə ilaj qilidu» degən səz bilən ipadilinidu. □ **14:16 «Hudaning mirasi» —** xübɦisizki, tul hotun wə ooŋlioŋa (Hudaning birnəqqə dəwr ilgiri Israil həlqining əjdadlirioŋa tapxuroŋan kərsətmisigə asasən) («Yə.» 12:7 qatarliqlar) miras qaloŋan zeminini kərsitidu. □ **14:19 «Yoabning kərsətmisi» —** ibraniy tilida: «Yoabning qoli». **«oŋojam padixaɦ eytqanliri ongoŋimu, soloŋimu qaymaydioŋan ɦəqiqəttur» —** ibraniy tilida «Birsi oŋojam padixaɦ eytqanliridin ongoŋimu, soloŋimu burulsa, u ɦəqiqəttə turmaydu». □ **14:26 «ikki yüz xəkəl» —** 1.4 kilogram boluxi mumkin.

30 Xuning bilən Abxalom əz hizmətkarlirioŋa: — Yoabning meningkigə yandax arpa terikliķ bir parqə etizliķi bar. Berip uningoŋa ot ķoyunglar, dəp buyrudi. Xundaķ ķilip, Abxalomning hizmətkarliri Yoabning bu bir parqə etizliķioŋa ot ķoydi.
31 Andin Yoab ķozoŋilip Abxalomning əyigə kirip uningdin: Nemixķa hizmətkarliring etizliķimoŋa ot ķoydi! — dəp soridi.
32 Abxalom Yoabķa jawab berip: Mana, mən sanga adəm əwətip: Ķeximoŋa kəlsun, andin padixaḫning ķexioŋa manga wakalitən baroŋuzup uningoŋa: Mən nemixķa Gəxurdin yenip kəlgəndimən? U yərdə ķalsam, yahxi bolattikən, dəp eytķuzmaķqi idim. Əmdi padixaḫ bilən didarlaxsam dəymən; məndə ķəbiḫlik bolsa, u meni əltürsun, — dedi.
33 Xuning bilən Yoab padixaḫning ķexioŋa berip, uningoŋa bu həwərni yətküzdi. Padixaḫ Abxalomni qaķirdi; u padixaḫning ķexioŋa kelip, padixaḫning aldida təzim ķilip bax urdi; padixaḫ Abxalomni səydi.

15

Abxalom padixaḫķa isyan kətüridu

1 Bu ixlardin keyin Abxalom əzigə jəng ḫarwisi bilən atlarni təyyarlatti ḫəm əz aldida yügüridioŋan əllik əskərni bekitti.
2 Abxalom tang səḫərdə ķopup, dərwazioŋa baridioŋan yolning yenida turatti. Ķaqan birsi dəwayimni kəssun dəp, padixaḫķa ərz tutķili kəlsə, Abxalom uni qaķirip: Sən ķaysi xəḫərdin kəlding, — dəp soraytti. U kixi: Ķulung Israilning palanqi ķəbilisidin kəldi, desə,
3 Abxalom uningoŋa: Mana, dəwayinglar durus wə ḫəķ ikən, lekin padixaḫ təripidin əzigə wakalitən ərzingni anglaxķa ķoyuloŋan adəm yoķ, dəytti.
4 Andin Abxalom yənə: Kaxki, mən zeminda soraķqi ķilinsam'idi, ḫər kimning ərzi yaki dəwayi bolup, mening ķeximoŋa kəlsə, uningoŋa adalət kərsitəttim! — dəytti.
5 Birkim uningoŋa təzim ķiloŋili aldioŋa barsa, Abxalom ķolini uzutup, uni tutup səyətti.
6 Abxalom xundaķ ķilip padixaḫning ḫəküm qiķirixioŋa kəlgən Israilning ḫərbir adəmlirining kəngüllirini utuwalatti.
7 Tət yil ətkəndə, Abxalom padixaḫķa: Mening Ḫebronda Pərwərdigaroŋa iqkən ķəsimimni ada ķilixim üqün, xu yərgə berixķa ijazət bərsəng; □
8 qünki ķulung Suriyədiki Gəxurda turoŋinimda ķəsəm iqip: Əgər Pərwərdigar meni Yerusalemoŋa ķaytursa, mən Pərwərdigaroŋa ibadət ķilimən, dəp eytķanidi, — dedi.
9 Padixaḫ uningoŋa: Tinq-aman berip kəlgin, dewidi, u ķozoŋilip Ḫebronoŋa kətti.
10 Lekin Abxalom Israilning ḫəmmə ķəbililirigə məhpiy əlqilərni mangdurup: Buroŋa awazini angliqininglarda: «Abxalom Ḫebronda padixaḫ boldi!» dəp elan ķilinglar, dedi.
11 Əmdi ikki yüz adəm təklip bilən Abxalom bilən birgə Yerusalemdin baroŋanidi. Ular ḫəķiķiy əḫwaldin bihəwər boloŋaqķa, saddilik bilən baroŋanidi.
12 Abxalom ķurbanlik ətküzgəndə, u adəm əwətip Dawutning məsliḫətqisi boloŋan Giloḫluķ Aḫitofəlni əz xəḫiri Giloḫdin elip kəldi. Xuning bilən ķəst baroŋanseri küqəydi, Abxalomoŋa əgəxkənlər baroŋanseri kəpüyüwatatti.

Dawut Yerusalemdin ķaqidu

□ **15:7 «tət yil ətkəndə…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ķirik yil ətkəndə…» deyilidu. Bu bəlkim kəqürmiqining hatalikidin boloŋan.

13 Dawutqa bir həwərqi kelip: Israilning adəmlirining köngülliri Abxalomoɣa mayil
boldi, — dedi.
14 Xuning bilən Dawut Yerusalemda uning bilən boloɣan ɦəmmə ⱪul-hizmətkarlirioɣa:
Ⱪopup ⱪaqayli! Bolmisa, Abxalomdin ⱪutulalmaymiz. Ittik ketəyli; bolmisa, u
tuyuⱪsiz üstimizgə besip kelip, bizgə bala kəltürüp xəɦər həlⱪini ⱪiliq bisi bilən
uridu, dedi.
15 Padixaɦning ⱪul-hizmətkarliri padixaɦⱪa: Oɣojam padixaɦ nemə bekitsə, xuni
ⱪilimiz, dedi.
16 Xuning bilən padixaɦ pütün ailisidikilərni elip, qiⱪip kətti; əmma padixaɦ
kenizəkliridin onni ordioɣa ⱪaraxⱪa ⱪoydi.
17 Padixaɦ qiⱪip kətkəndə ɦəmmə həlⱪ uningoɣa əgəxti; ular Bəyt-Mərɦakta turup
ⱪaldi. □
18 Ɦəmmə hizmətkarliri uning bilən billə *Kidron eⱪinidin* ötüwatatti; barliⱪ
Kərətiylər, barliⱪ Pələtiylər, barliⱪ Gatliⱪlar, yəni Gat xəɦiridin qiⱪip uningoɣa
əgəxkən altə yüz adəm padixaɦning aldida mangatti. □ ■
19 Padixaɦ Gatliⱪ Ittayoɣa: Sən nemixⱪa biz bilən barisən? Yenip berip padixaɦning
ⱪexida turoɣin; qünki sən öz yurtungdin musapir bolup palanoɣansən. □
20 Sən pəⱪət tünügünla kəlding, mən bügün ⱪandaⱪsigə seni özüm bilən billə sərsan
ⱪilay? Mən bolsam, nəgə baralisam, xu yərgə barimən. Ⱪerindaxliringni elip yenip
kətkin; Hudaning rəɦim-xəpⱪiti wə ɦəⱪiⱪiti sanga yar boloɣay! — dedi.
21 Lekin Ittay padixaɦⱪa jawab berip: Pərwərdigarning ɦayati bilən wə oɣojam
padixaɦning ɦayati bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, məyli ɦayat yaki mamat bolsun, oɣojam
padixaɦ ⱪəyərdə bolsa, ⱪulung xu yərdimu bolidu! — dedi.
22 Dawut Ittayoɣa: Əmdi sənmu berip *eⱪindin* ötkin, dedi. Xuning bilən Gatliⱪ Ittay
ɦəmmə adəmliri wə uning bilən mangoɣan barliⱪ bala-qaⱪiliri ötüp kətti. □
23 Ɦəmmə həlⱪ ötüwatⱪanda, pütkül xu yurttikilər ⱪattiⱪ awaz bilən yioɣlidi.
Padixaɦ özimu Kidron eⱪinidin ötkəndə, barliⱪ həlⱪ qəllük təripigə ⱪarap yol aldi.■
24 Wə mana, Zadok bilən Lawiylarmu Hudaning əɦdə sanduⱪini kətürüp billə kəldi;
ular Hudaning əɦdə sanduⱪini yərdə ⱪoydi. Barliⱪ həlⱪ xəɦərdin qiⱪip ötküqə
Abiyatar bolsa, ⱪurbanliⱪlarni sunup turatti. □
25 Padixaɦ Zadokⱪa: Hudaning əɦdə sanduⱪini xəɦərgə yandurup elip kirgin. Mən
əgər Pərwərdigarning kəzliridə iltipat tapsam, U qoⱪum meni yandurup kelidu wə
U manga əɦdə sanduⱪini wə Öz makanini yənə kərgüzidu;
26 lekin U mening tooɣramda: Səndin hursənlikim yoⱪ, desə, mana mən; U meni
ⱪandaⱪ ⱪilixni layiⱪ kərsə, xundaⱪ ⱪilsun, — dedi.
27 Padixaɦ kaɦin Zadokⱪa: Sən aldin kərgüqi əməsmu? Sən wə öz ooɣlung Ahimaaz
wə Abiyatarning ooɣli Yonatan, yəni ikkinglarning ikki ooɣlunglar sanga ɦəmraɦ
bolup tinq-aman xəɦərgə ⱪaytⱪin.
28 Mana, mən silərdin həwər kəlgüqə qəldiki ötkəllərdə kütüp turay, — dedi.
29 Xuning bilən Zadok bilən Abiyatar Hudaning əɦdə sanduⱪini Yerusalemoɣa
ⱪayturup berip, u yərdə ⱪaldi.
30 Lekin Dawut Zəytun teoɣioɣa qiⱪⱪanda, bexini yepip yalang ayaoɣ bolup
yioɣlawatatti; uning bilən boloɣan ɦəmmə həlⱪning ɦərbiri bexini yepip yioɣlap

---

□ **15:17 «Bəyt-Mərɦak»** — yaki «yiraⱪtiki orda». □ **15:18 «Kidron dəryasidin»** — bu səzlər ibraniy tekistidə yoⱪ, lekin «ötüwatatti» degən səz bu mənini kərsitidu (23-ayətni kərüng). Kidron eⱪini Yerusalemning xərⱪiy təripigə yeⱪin bolup, Iordan dəryasioɣa mangoɣanda uningdin ötüxi kerək. ■ **15:18** 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17 □ **15:19 «yenip berip padixaɦning ⱪexida turoɣin...»** — Dawut «padixaɦ» degən səzni ixlitip, Abxalom «yengi padixaɦ»ni kərsitidu. 34-ayətnimu kərüng. □ **15:22 «eⱪindin ötkin»** — bəlki Kidron dəryasidin (23-ayətni kərüng). ■ **15:23** Yɦ. 18:1 □ **15:24 «Barliⱪ həlⱪ xəɦərdin qiⱪip ötküqə Abiyatar bolsa, ⱪurbanliⱪlarni sunup turatti»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Barliⱪ həlⱪ xəɦərdin qiⱪip ötküqə Abiyatar saⱪlap turup, andin ötti».

qiqiwatatti.
31 Birsi kelip Dawutqa: Ahitofəlmu Abxalomning qəstigə qatnaxqanlar iqidə ikən, dedi. Xuning bilən Dawut dua qilip: I Pərwərdigar, Ahitofəlning məsliһətini əhməqanilikkə aylandurоqaysən, dedi.
32 Dawut taoqning qokkisioqa, yəni adəttə u məhsus Hudaoqa ibadət qilidioqan jayoqa yətkəndə, Arkilik Huxay toni yirtik, bexioqa topa-qang qeqiloqan halda uning aldioqa kəldi.
33 Dawut uningoqa: Mening bilən barsang, manga yük bolup qalisən;
34 lekin xəһərgə qaytip berip Abxalomoqa: I padixah, mən bügüngə qədər atangning qul-hizmətkari boloqandək, əmdi sening qul-hizmətkaring bolay, disəng, sən mən üqün Ahitofəlning məsliһətini bikar qiliwetələysən.
35 Mana Zadok wə Abiyatar degən kahinlarmu xu yərdə sən bilən billə bolidu əməsmu? Padixahning ordisidin nemə anglisang, Zadok bilən Abiyatar kahinlaroqa eytqin.
36 mana, ularning ikki ooqli, yəni Zadokning ooqli Ahimaaz bilən Abiyatarning ooqli Yonatanmu xu yərdə ularning yenida turidu. Hərnemə anglisang, ular arkilik manga həwər yətküzgin — dedi.
37 Xuning bilən Dawutning dosti Huxay xəһərgə bardi; Abxalommu dəl xu qaoqda Yerusalemoqa kirdi.

16

Dawut Zibadin sowoqatlarni qobul qilidu

1 Dawut taoqning qokkisidin əmdila ətüxigə Məfiboxətning hizmətkari Ziba ikki yüz nan, bir yüz kixmix poxkili, yüz yazlik mewə poxkili wə bir tulum xarabni ikki exəkkə artip uning aldioqa qikti. □
2 Padixah Zibaoqa: Bularni nemə üqün əkəlding? dedi. Ziba: Exəklərni padixahning ailisidikilər menixi üqün, nanlar bilən yazlik miwilərni oqulamlarning yeyixi üqün, xarabni qəldə herip kətkənlərning iqixi üqün əkəldim — dedi.
3 Padixah: Oqojangning ooqli nədə? — dəp soridi. Ziba padixahqa jawab berip: U yənila Yerusalemda qaldi, qünki u: Bügün Israil jəmətidikilər atamning padixahlikini manga yandurup beridu, dəp olturidu — dedi. ■
4 Padixah Zibaoqa: Mana Məfiboxətning һəmmisi sanga təwə bolsun, dewidi, Ziba: Mən siligə təzim qilimən; silining aldilirida iltipat tapsam, i oqojam padixah, — dedi.
5 Dawut padixah Bahurimoqa kəlgəndə, mana Saulning jəmətidin boloqan, Geraning ooqli Ximəy isimlik bir adəm xu yərdin uning aldioqa qikti; u bu yakqa kəlgəq kimdu birini qaroqawatatti. ■
6 U Dawutning əzigə wə Dawut padixahning barlik hizmətkarlirioqa qarap taxlarni atti; һəmmə həlk bilən barlik palwanlar padixahning ong təripidə wə sol təripidə turatti.
7 Ximəy qaroqap: Yoqal, yoqal, һəy sən qanhor, iplas! □
8 Sən Saulning ornida padixah boldung, lekin Pərwərdigar uning jəmətining qenini sening bexingoqa qayturdi; əmdi Pərwərdigar padixahlikni ooqlung Abxalomning qolioqa bərdi; mana, əzüngning rəzilliking sening üstünggə qüxti, qünki sən bir qanhorsən! — dedi.
9 Zəruiyaning ooqli Abixay padixahqa: Nemixqa bu əlük it oqojam padixahni qaroqisun? U yərgə berip uning bexini kəskili manga ijazət bərgəysən! — dedi.■

□ **16:1 «yüz yazlik mewə poxkili»** — yaki «yüz ənjür poxkili». ■ **16:3** 2Sam. 19:27 ■ **16:5** 1Pad. 2:8 □ **16:7 «һəy sən qanhor, iplas!»** — «iplas» ibraniy tilida: «Iblis (Beliyal)ning ooqli». ■ **16:9** 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8

10 Lekin padixaḥ: I Zəruiyaning ooɳulliri, mening bilən nemə karinglar? U ḳaroɳisa ḳaroɳisun! Əgər Pərwərdigar uningoɳa, Dawutni ḳaroɳioɳin, dəp eytḳan bolsa, undaḳta kim uningoɳa: Nemixḳa bundaḳ ḳilisən? — deyəlisun?
11 Dawut Abixayoɳa wə barliḳ hizmətkarlirioɳa: Mana əz puxtumdin boloɳan ooɳlum mening jenimni izdigən yərdə, bu Binyamin kixi uningdin artuḳraḳ ḳilmamdu? Uni ḳaroɳioɳili ḳoyoɳin, qünki Pərwərdigar uningoɳa xundaḳ buyruptu.
12 Pərwərdigar bəlkim mening dərdlirimni nəzirigə elip, bu adəmning bügün meni ḳaroɳioɳanlirining ornida manga yaxilik yandurar, dedi.
13 Xuning bilən Dawut əz adəmliri bilən yolda mengiwərdi. Ximəy bolsa Dawutning uduldiki taoɳ baoɳrida mangoɳaq ḳaroɳaytti ḥəm tax etip topa-qang qaqatti.
14 Padixaḥ wə uning bilən boloɳan həlḳning ḥəmmisi ḥerip, mənzilgə baroɳanda u yərdə aram aldi.

Aḥitofəlning məsliḥəti

15 Əmdi Abxalom barliḳ Israillar bilən Yerusalemoɳa kəldi; Aḥitofəl uning bilən billə idi.
16 Dawutning dosti arkiliḳ Ḥuxay Abxalomning ḳexioɳa kəlgəndə, u Abxalomoɳa: Padixaḥ yaxisun! Padixaḥ yaxisun! — dedi.
17 Abxalom Ḥuxayoɳa: Bu sening dostungoɳa kərsitidioɳan ḥimmitingmu? Nemixḳa dostung bilən barmiding? — dedi.
18 Ḥuxay Abxalomoɳa: Yaḳ, undaḳ əməs, bəlki Pərwərdigar wə bu həlḳ ḥəmdə Israillarning ḥəmmisi kimni tallisa, mən uningoɳa təwə bolay wə uning yenida turimən.
19 Xuningdin baxḳa kimning hizmitidə bolay? Uning ooɳlining ḳexida hizmət ḳilmamdim? Sening atangning ḳexida hizmət ḳiloɳandək, əmdi sening ḳexingda hizmət ḳilay, — dedi.
20 Andin Abxalom Aḥitofəlgə: Məsliḥətlixip yol kərsitinglar; ḳandaḳ ḳilsaḳ bolar? — dedi.
21 Aḥitofəl Abxalomoɳa: Atangning ordisioɳa ḳarioɳili ḳoyoɳan kenizəkliri bilən billə yatḳin; xuning bilən pütkül Israil sening əzüngni atangoɳa nəprətlik ḳiloɳanliḳingni anglaydu; xundaḳ ḳilip sanga əgəxkənlərning ḳolliri küqləndürülidu, dedi.
22 Xuning bilən ular Abxalom üqün ordining əgzisidə bir qedir tikti; Abxalom ḥəmmə Israilning kəzliri aldida əz atisining kenizəkliri bilən billə boldi.
23 U künlərdə Aḥitofəlning bərgən məsliḥəti huddi kixi Hudadin sorap erixkən səz-kalamdək ḥesablinatti. Uning Dawutḳa wə Abxalomoɳa bərgən ḥəmmə məsliḥətimu ḥəm xundaḳ ḳarilatti.

17

Aḥitofəlning məsliḥəti bikar ḳilinidu

1 Aḥitofəl Abxalomoɳa: Manga on ikki ming adəmni talliwelixḳa ruhsət bərsəng, mən bügün keqə ḳozoɳilip, Dawutni ḳooɳlay;
2 Mən uning üstigə qüxkinimdə u ḥerip, ḳolliri ajiz bolidu; mən uni alaḳzadə ḳiliwetimən, xundaḳla uning bilən boloɳan barliḳ həlḳ ḳaqidu. Mən pəḳət padixaḥnila urup əltürimən,

3 andin ḫəmmə həlḳni sanga beḳindurup ḳayturimən. Sən izdigən adəm yoḳalsa,
ḫəmmə həlḳ sening ḳexingoɳa ḳaytidu; xuning bilən ḫəmmə həlḳ aman-esən ḳalidu,
dedi.□
4 Bu məsliḫət Abxalomoɳa wə Israilning barliḳ aḳsaḳalliriɳa yaḳti,
5 lekin Abxalom: Arkilik Ḫuxaynimu qaḳiringlar; uning səzinimu anglayli, — dedi.
6 Ḫuxay Abxalomning ḳexioɳa kəlgəndə, Abxalom uningoɳa: Aḫitofəl mundaḳ-
mundaḳ eytti; u degəndək ḳilaylimu? Bolmisa, sən bir məsliḫət bərgin, — dedi.
7 Ḫuxay Abxalomoɳa: Aḫitofəlning bu waḳitta bərgən məsliḫəti yahxi əməs, — dedi.
8 Ḫuxay yənə mundaḳ dedi: «Sən atang bilən adəmlirini bilisənoɳu — ular
palwanlardur, ḫazir daladiki baliliridin juda ḳilinoɳan qixi eyiḳtək pəyli yaman.
Atang bolsa ḫəḳiḳiy jəngqidur, өz adəmliri bilən birgə ḳonmaydu.
9 Mana u ḫazir bir oɳarda ya baxḳa bir yərdə məkünüwaloɳan bolsa kerək. Mubada
u awwal həlḳimiz üstigə qüxsə xuni angliɳan ḫərkim: Abxalomoɳa əgəxkənlər
ḳiroɳinqiliḳḳa uqraptu, — dəydu. □
10 U waḳitta ḫətta xir yürək palwanlarning yürəklirimu su bolup ketidu; qünki
pütkül Israil atangning batur ikənlikini, xundaḳla uningoɳa əgəxkənlərningmu
palwan ikənlikini bilidu.
11 Xunga məsliḫətim xuki, pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaoɳiqə sening
ḳexingoɳa tez yioɳilsun (ular dengizdiki ḳumlardək kөptur!). Sən өzüng ularni baxlap
jənggə qiḳḳin.
12 Biz uni ḳəyərdə tapsaḳ, xəbnəm yərgə qüxkəndək uning üstigə qüxəyli. Xuning
bilən uning өzi wə uning bilən boloɳan kixilərdin ḫeq kimmu ḳalmaydu.
13 Əgər u bir xəḫərgə kiriwalsimu, pütkül Israil xu yərgə aroɳamqilarni elip kelip,
xəḫərni ḫətta uningdiki kiqik xeoɳil-taxlarnimu ḳaldurmay sərəp əkilip, dərya
jiloɳisioɳa taxliwetimiz».
14 Abxalom bilən Israilning ḫəmmə adəmliri: Arkilik Ḫuxayning məsliḫəti
Aḫitofəlning məsliḫətidin yahxi ikən, deyixti. Qünki Pərwərdigar Abxalomning
bexioɳa bala kəlsun dəp, Aḫitofəlning yahxi məsliḫətining bikar ḳilinixini bek-
itkənidi.
15 Ḫuxay Zadok bilən Abiyatar kaḫinlaroɳa: Aḫitofəlning Abxalom bilən Israilning
aḳsaḳalliriɳa bərgən məsliḫəti mundaḳ-mundaḳ, əmma mening məsliḫətim bolsa
mundaḳ-mundaḳ;
16 ḫazir silər dərḫal adəm əwətip Dawutḳa: Bu keqidə qəlning keqikliridə ḳonmay,
bəlki tez өtüp ketinglar, bolmisa padixaḫ wə uning bilən boloɳan ḫəmmə həlḳ ḫalak
boluxi mumkin, dəp yətküzünglar — dedi.
17 U waḳitta Yonatan bilən Ahimaaz Ən-Rogəldə kütüp turatti; ular baxḳilarning
kөrüp ḳalmasliḳi üqün xəḫərgə kirmidi; bir dedəkning qiḳip ularoɳa həwər berixi
bekitildi. Ular berip Dawut padixaḫḳa həwərni yətküzdi.
18 Lekin bir yax yigit ularni kөrüp ḳelip, Abxalomoɳa dəp ḳoydi. Əmma bu ikkiylən
ittik berip, Baḫurimdiki bir adəmning өyigə kirdi. Bu adəmning ḫoylisida ḳuduḳ
bar idi; ular xuningoɳa qüxüp yoxurundi.
19 Uning ayali ḳuduḳning aoɳzioɳa yapḳuqini yepip üstigə soḳuloɳan buoɳdayni təküp
ḳoydi; xuning bilən ḫeq ix axkarilanmidi.
20 Abxalomning hizmətkarliri өygə kirip ayalning ḳexioɳa kelip: Ahimaaz bilən
Yonatan ḳəyərdə? — dəp soridi. Ayal: Ular eriḳtin өtüp kətti, dedi. Kəlgənlər ularni
izdəp tapalmay, Yerusalemoɳa ḳaytip kətti.

□ **17:3 «Sən izdigən adəm yoḳalsa, ḫəmmə həlḳ sening ḳexingoɳa ḳaytidu» —** ibraniy tilida: «Barliḳ adəmning ḳaytip kelixi, sən izdigən adəmning jenioɳa barawərdur». □ **17:9 «Mubada u awwal həlḳimiz üstigə qüxsə...» —** yaki «Dəsləptə həlḳ(imiz)din nəqqisi yiḳilip өltürülsə,...»

21 Ular kətkəndin keyin, bu ikkiylən quduqtin qiqip, berip Dawut padixahqa həwər bərdi. Ular Dawutqa: Qopup, sudin ətkin; qünki Ahitofəl seni tutux üqün xundaq məsliһət beriptu, — dedi.
22 Xuning bilən Dawut wə uning bilən bolоған barliq həlq qozоғilip Iordan dəryasidin ətti; tang atquqə Iordan dəryasidin ətmigən һeqkim qalmidi.
23 Ahitofəl əz məsliһətini qobul qilmiоғanliqini kərüp exikini toqup, əz xəһiridiki əyigə berip, əyidikilərgə wəsiyət tapxuroғandin keyin, esilip əliwaldi. U əz atisining qəbrisidə dəpnə qilindi.
24 Xu arilikta Dawut Maһanaimoға yetip kəlgənidi, Abxalom wə uning bilən bolоған Israilning һəmmə adəmlirimu Iordan dəryasidin ətüp bolоғanidi.
25 Abxalom Yoabning ornida Amasani qoxunning üstigə sərdar qilip qoydi. Amasa bolsa Yitra isimlik bir Israillik kixining oоғli idi. U kixi Naһaxning qizi Abigail bilən yekinqilik qiloғanidi. Naһax Yoabning anisi Zəruiya bilən aqa-singil idi.
26 Israil bilən Abxalom Gileadning zeminida bargaһ tikti.
27 Dawut Maһanaimoға yetip kəlgəndə, Ammoniylarning Rabbaһ xəһiridin bolоған Naһaxning oоғli Xobi bilən Lo-Dibarlik Ammiəlning oоғli Makir wə Rogelimdin bolоған Gileadlik Barzillay degənlər ■
28 yotkan-kərpə, das, qaqa-quqa, buoғday, arpa, un, qomaq, purqak, qizil max, quruoғan purqaklar,
29 һəsəl, qaymak wə qoylarni kəltürüp, kala sütidə qilinoғan qurut-irimqik qatarliklarni Dawut bilən həlkkə yeyix üqün elip kəldi, qünki ular: Xübһisizki, həlk qəldə һerip-eqip, ussap kətkəndu, dəp oylioғanidi.

18

Abxalomning əlüxi

1 Dawut əzi bilən bolоған həlkni yioғip editlidi wə ularning üstigə mingbexi bilən yüzbexi qoydi.
2 Andin Dawut həlkni üq bələkkə bəlüp jənggə qikardi; birinqi bələkni Yoabning qol astida, ikkinqi bələkni Zəruiyaning oоғli, Yoabning inisi Abixayning qol astida wə üqinqi bələkni Gatlik Ittayning qol astida qoydi. Padixaһ həlkkə: Bərһək, mənmu silər bilən jənggə qikimən, dedi.
3 Lekin həlk: Sili qikmisila, əgər biz qaqsak düxmən bizgə pərwa qilmaydu; һətta yerimimiz əlüp kətsəkmu bizgə pərwa qilmaydu. Qünki əzliri bizning on mingimizgə barawər bolila. Yahxisi sili xəһərdə turup bizgə һəmdəm boluxqa təyyar turoғayla, dedi.
4 Padixaһ ularoға: Silərgə nemə layik kərünsə, xuni qilimən, — dedi. Xuning bilən həlk yüzdin, mingdin bolup xəһərdin qikiwatkanda, padixaһ dərwazining yenida turdi.
5 Padixaһ Yoab bilən Abxay wə Ittayoға: Mən üqün Abxalomoға yahxi muamilidə bolup ayanglar, dedi. Padixaһning *һəmmə sərdarlirioға* Abxalom tooғrisida xundaq tapilioғinida, barlik həlk tapilioғinini anglidi.
6 Andin həlk Israil bilən sokuxkili məydanoға qikti; sokux Əfraimning ormanlikida boldi.
7 U yərdə Israil Dawutning adəmliridin məoғlup boldi. U küni ular qattik qiroғin qilindi — yigirmə mingi əldi.
8 Sokux xu zeminoға yeyildi; ormanlik yəwətkənlər qiliqta əlgənlərdin kəp boldi.

■ **17:27** 2Sam. 19:31, 32; 1Pad. 2:7

9 Abxalom Dawutning ǫulamliri bilən tuyuqsiz uqrixip qaldi; Abxalom øz qeqirioǫa minip, qong dub dərihining qoyuq xahlirining tegidin øtkəndə, uning bexi dərəh xehioǫa kəplixip qelip, u esilip qaldi; u mingən qeqir bolsa aldioǫa ketip qaldi. □
10 Birsi buni kørüp Yoabqa həwər berip: Mana, mən Abxalomning bir dub dərihidə sanggilap turoǫinini kørdüm, dedi.
11 Yoab həwər bərgən adəmgə: Nemə! Sən uni kørüp turup, nemixqa uni urup øltürüp yərgə qüxürmiding? Xundaq qiloǫan bolsang, sanga on kümüx tənggə wə bir kəmər berəttim, — dedi.
12 U adəm Yoabqa: Qolumoǫa ming kümüx tənggə təgsimu, qolumni padixahning ooǫlioǫa uzatmayttim! Qünki padixahning həmmimiz aldida sanga, Abixayoǫa wə Ittayoǫa: Mening üqün hər biringlar Abxalomni ayanglar, dəp buyruoǫinini angliduq.
13 Əgər mən øz jenimni təwəkkul qilip, xundaq qiloǫan bolsam (hərqandaq ix padixahtin yoxurun qalmaydu!) sən meni taxlap, düxmining qatarida kørətting, — dedi.
14 Yoab: Sening bilən bundaq deyixixkə qolam yoq! — dedi-də, qolioǫa üq nəyzini elip dərəhtə sanggilaqliq halda tirik turoǫan Abxalomning yürikigə sanjidi. □
15 Andin Yoabning yaraoǫ kətürgüqisi boloǫan on ǫulam Abxalomning qørisigə yioǫilip, uni urup øltürdi.
16 Andin Yoab kanay qaldi; həlq Israilni qooǫlaxtin yandi; qünki Yoab qoxunni qekinixkə qaqirdi.
17 Ular Abxalomni ormanliqtiki qong bir azgaloǫa taxlap üstigə nuroǫun taxlarni døwiləp qoydi. Israillar bolsa qeqip hərbiri øz makanioǫa kətti. □
18 Abxalom tirik waqtida padixah wadisida øzigə bir abidə turoǫuzoǫanidi. Qünki u: Mening namimni qaldurdioǫanoǫa ooǫlum yoq dəp, u tax abidini øz nami bilən atioǫanidi. Xuning bilən bu tax bügüngə qədər «Abxalomning yadikari» dəp atilidu.□

Dawut Abxalomning ølümidin həwər tapidu

19 Zadokning ooǫli Ahimaaz *Yoabqa*: Pərwərdigar seni düxmənliringdin qutquzup sən üqün intiqam aldi, dəp padixahqa həwər berixkə meni dərhal mangoǫuzoǫin, — dedi.
20 Lekin Yoab uningoǫa: Sən bügün həwər bərməysən, bəlki baxqa bir küni həwər berisən; padixahning ooǫli ølgini tüpəylidin, bügün həwər bərməysən, dedi.
21 Xuning bilən Yoab Kuxiyoǫa: Berip padixahqa kørginingni dəp bərgin, dedi. Kuxiylik Yoabqa təzim qilip yügürüp kətti.□
22 Lekin Zadokning ooǫli Ahimaaz Yoabqa yənə: Qandaqla bolmisun bu Kuxiyning kəynidin yügürüxkə manga ijazət bərgin, — dedi. Yoab: I ooǫlum, sanga həqqandaq səyünqi bərgüdək həwər bolmisa, nemixqa yügürüxni halaysən? — dedi.
23 U yənə: Qandaqla bolmisun, meni yügürgüzgin, dedi. Yoab uningoǫa: Mang, yügür, dewidi, Ahimaaz Iordan dəryasidiki tüzlənglik bilən yügürüp Kuxiygə yetixip uningdin øtüp kətti.

□ **18:9 «uning bexi ... kəplixip qelip, u esilip qaldi»** —Ibraniy tilida: «uning bexi ... kəplixip qelip, u asman-zemin otturisida esilip qaldi». □ **18:14 «dərəhtə sanggilaqliq halda tirik turoǫan Abxalomning yürikigə sanjidi»** — ibraniy tilida «dərəhning yürikidə sanggilaqliq tirik turoǫan Abxalomning yürikigə sanjidi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **18:17 «Israillar bolsa qeqip hərbiri øz makanioǫa kətti»** — ibraniy tilida: «Israillar bolsa qeqip hərbiri øz qedirioǫa kətti». □ **18:18 «Mening namimni qaldurdioǫanoǫa ooǫlum yoq...»** — Abxalomning bu səzidin qarioǫanda, uning üq ooǫli (14:27) həmmisi baldur ølgənidi. □ **18:21 «Xuning bilən Yoab Kuxiyoǫa... dedi»** — «Kuxiy»: Həbəx, Efiopiyəlik. Efiopiyəliklərning bügüngə qədər uzunoǫa yügürüxtə dangqi bar.

24 Dawut iqki-taxqi dərwazining otturisida olturatti. Kəzətqi dərwazining əgzisidin sepilning üstigə qiqip, bexini kətürüp qariwidi, mana bir adəmning yügürüp keliwatqinini kərdi. □
25 Kəzətqi warqirap padixahqa həwər bərdi. Padixah: Əgər u yaloquz bolsa uningda qoqum həwər bar, dedi. Həwərqi bolsa yeqinlixip keliwatatti.
26 Andin kəzətqi yənə bir adəmning yügürüp kəlginini kərdi. Kəzətqi dərwaziwəngə: Mana yənə bir adəm yaloquz yügürüp keliwatidu, — dedi. Padixah: Bumu həwərqi ikən, dedi.
27 Kəzətqi: Awwalqisining yügürüxi manga Zadokning ooqli Ahimaazning yügürxidək kəründi, — dedi. Padixah: U yahxi adəm, hux həwər yətküzidu, — dedi.
28 Ahimaaz padixahqa towlap: Salam! dəp padixahqa yüzini yərgə təgküzüp təzim qilip: Oqojam padixahqa ziyan yətkürüxkə qollirini kətürgən adəmlərni məoqlubiyətkə muptila qiloqan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! — dedi.□
29 Padixah: Abxalom salamətmu? — dəp soridi. Ahimaaz jawab berip: Yoab padixahning quli wə peqirlirini mangduroqanda, peqir kixilərning qong qalaymiqanqiliqini kərdum, lekin nemə ix boloqanliqini bilmidim, — dedi.
30 Padixah: Boldi, buyaqta turup turoqin, dedi. U bir tərəpkə berip turdi.
31 Wə mana, Kuxiy yetip kəldi; Kuxiy: Oqojam padixah hux həwərni angliqayla. Pərwərdigar bügün asiylik qilip qozoqaloqan həmmisidin silini qutquzup, ulardin intiqam aldi, dedi.
32 Padixah Kuxiyoqa: Yigit Abxalom salamətmu? dəp soridi. Kuxiy: Oqojam padixahning düxmənliri wə silini qəstləxkə qozoqaloqanlarning həmmisi u yigitkə ohxax bolsun! — dedi.
33 Padixah tolimu azablinip, dərwazining təpisidiki balihanioqa yioqlioqan peti qikti; u mangoqaq: I ooqlum Abxalom! I ooqlum, ooqlum Abxalom! Kaxki, mən sening ornungda əlsəm bolmasmidi! I Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! dedi.

19

1 Birsi Yoabqa: Padixah Abxalom üqün yioqlap matəm tutmaqta, dəp həwər bərdi.
2 Xuning bilən xu kündiki nusrət həlq üqün musibətkə aylandi; qünki həlq xu künidə: Padixah əz ooqli üqün qayoqu-həsrət tartiwatidu, dəp anglidi.
3 U küni həlq soquxtin qeqip hijalättə qaloqan adəmlərdək, ooqrilikqə xəhərgə kirdi.
4 Padixah yüzini yepip: I, ooqlum Abxalom, i Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! — dəp qattiq awaz bilən pəryad kətürdi.
5 Lekin Yoab padixahning əyigə kirip, uning qexioqa kelip: Əz jeningni, ooqulliring bilən qizliringning jenini, ayalliringning jeni bilən kenizəkliringning jenini qutquzoqan həmmə hizmətkarlarning yüzini sən bügün hijalättə qaldurdung!
6 Sən əzünggə nəprətlinidioqanlarni səyisən, seni səyidioqanlaroqa nəprətlinidioqandək qilisən! Qünki sən bügün sərdarliringni yaki hizmətkarliringni nəziringdə heqnərsə əməs degəndək qilding! Qünki bügün Abxalom tirik qelip, biz həmmimiz əlgən bolsaq, nəziringdə yahxi bolattikən, dəp bilip yəttim.
7 Əmdi qikip hizmətkarliringning kəngligə təsəlliy bərgin; qünki mən Pərwərdigar bilən qəsəm qilimənki, əgər qikmisang, bügün keqə heq adəm sening bilən qalmaydu. Bu bala yaxliqingdin tartip bügünki küngiqə üstünggə qüxkən hərqandaq baladin eoqir bolidu, — dedi.

□ **18:24 «Dawut iqki-taxqi dərwazining otturisida olturatti»** — ibraniy tilida «Dawut ikki dərwazining otturisida olturatti». Pərzimizqə «bu ikki dərwaza» xəhərning iqki wə taxqi qowuqi bolsa kerək. □ **18:28 «Salam!»** — (ibraniy tilida «Xalom»)ning mənisi: «Tinqlik! Hatirjəmlik!».

8 Xuning bilən padixaƫ qikip dərwazida olturdi, ƫəmmə həlkkə: Mana, padixaƫ dərwazida olturidu, degən həwər yətküzülgəndə, ularning ƫəmmisi padixaƫning kexioƣa kəldi. Əmma Israillar bolsa ƫəmmisi kеqip, өz өyigə kaytip kətti. □
9 Əmdi Israil kəbilisidiki ƫəmmə həlk oƣuloƣula kilixip: Padixaƫ bizni düxmənlirimizning kolidin azad kiloƣan, bizni Filistiylərning kolidin kutkuzoƣanidi. Əmma, u ƫazir Abxalom tüpəylidin zemindin өzini kaquruwatidu.
10 Lekin biz üstimizgə padixaƫ boluxka məsiƫ kiloƣan Abxalom bolsa jəngdə өldi. Əmdi nemixka padixaƫni yandurup elip kelixkə gəp kilmaysilər? deyixti. □
11 Dawut padixaƫ Zadok bilən Abiyatar kaƫinlaroƣa adəm əwətip: Silər Yəƫudaning aksakallirioƣa: *Padixaƫ mundak dəydu*: — ƫəmmə Israillarning padixaƫni ordisioƣa kayturup keləyli, deyixkən təliplirining ƫəmmisi padixaƫning kulikioƣa yətkən yərdə, nemixka silər bu ixta ulardin keyin kalisilər?
12 Silər mening kerindaxlirim, mening ət-ustihanlirim turup, nemixka padixaƫni elip kelixtə ƫəmmisidin keyin kalisilər?! — dənglar.
13 Wə xundakla yənə Amasaoƣimu: Padixaƫ mundak dəydu: — Sən mening ət-ustihanlirim əməsmusən? Əgər seni Yoabning ornida mening kеximda daim turidioƣan koxunning sərdari kilmisam, Huda meni ursun ƫəm uningdin artuk jazalisun — dənglar, — dedi.■
14 Buning bilən u Yəƫudadiki adəmlərning kəngüllirini bir adəmning kənglidək өzigə mayil kildi. Ular padixaƫka adəm mangdurup: Sən өzüng bilən ƫəmmə hizmətkarliring birgə yenip kelinglar, dəp həwər yətküzdi.
15 Xuning bilən padixaƫ yenip Iordan dəryasioƣiqə kəldi. Yəƫudadiki adəmlər padixaƫni Iordan dəryasidin өtküzimiz dəp, padixaƫning aldioƣa Gilgaloƣa baroƣanidi.
16 Baƫurimdin qikkan Binyaminlik Geraning ooƣli Ximəy aldirap kelip, Yəƫudadiki adəmlər bilən qüxüp, padixaƫning aldioƣa qikti.■
17 Ximəygə Binyamin kəbilisidin ming adəm əgəxti; ular bilən Saulning jəmətidə hizmətkar boloƣan Ziba, uning on bəx ooƣli wə yigirmə hizmətkarimu uningoƣa koxulup kəldi; bularning ƫəmmisi Iordan dəryasidin өtüp padixaƫning aldioƣa qikti.
18 Bir kemə padixaƫning ihtiyarioƣa koyulup, ailə tawabiatlirini өtküzüx üqün uyan-buyan өtüp yürətti. Padixaƫ Iordan dəryasidin өtkəndə, Geraning ooƣli Ximəy kelip uning aldida yikilip turup □
19 padixaƫka: Oƣojam kullirioƣa kəbiƫlik sanimioƣayla; oƣojam padixaƫ Yerusalemdin qikkan kündə kullirining kiloƣan kəbiƫlikini əslirigə kəltürmigəyla; u padixaƫning kəngligə kəlmisun.
20 Qünki kulliri өzining gunaƫ kiloƣinimni obdan bilidu; xunga mana, mən Yüsüpning jəmətidin ƫəmmidin awwal bügün oƣojam padixaƫni karxi elixka qiktimmən, — dedi.
21 Zəruiyaning ooƣli Abixay buni anglap: Ximəy Pərwərdigarning məsiƫ kiloƣinini karoƣioƣan tursa, өlümgə məƫkum kilinix lazim bolmamdu? — dedi.
22 Lekin Dawut: I Zəruiyaning ooƣulliri, silərning mening bilən nemə karinglar? Bügün silər manga karxi qikmakqimusilər? Bügünki kündə Israilda adəmlər өlümgə məƫkum kilinixi kerəkmu? Bügün Israiloƣa padixaƫ ikənlikimni bilməymənmu? —

□ **19:8 «…ƫəmmisi kеqip, өz өyigə kaytip kətti»** — ibraniy tilida «… ƫəmmisi kеqip, өz qedirioƣa kaytip kətti». Muxu ayəttiki «Israillar» Abxalomoƣa əgəxkən Israillarni kərsitidu, əlwəttə (ularning kəpinqisi Yəƫuda wə Binyamindin baxka on kəbilidin idi). □ **19:10 «…nemixka padixaƫni yandurup elip kelixkə gəp kilmaysilər?»** — ibraniy tilida «nemixka padixaƫni yandurup elip kelixkə süküt kilisilər?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25 ■ **19:16** 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ **19:18 «Bir kemə padixaƫning ihtiyarioƣa koyulup, ailə tawabiatlirini … өtüp yürətti»** — bəzilər: «Ular өzlirini padixaƫning ihtiyarioƣa koyup, dərya kеqikidə ailə tawabiatlirini … өtüp yürətti» dəp tərjimə kilidu.

dedi.□
23 Andin padixaḫ Ximəygə: Sən əlməysən, — dedi. Padixaḫ uningoɣa ḳəsəm ḳildi.
24 Əmdi Saulning nəwrisi Məfiboxət padixaḫni ḳarxi aloɣili kəldi. Padixaḫ kətkən kündin tartip saḳ-salamət ḳaytip kəlgən küngiqə, u ya putlirining tirniḳini almioɣan ya saḳilini yasimioɣan wə yaki kiyimlirini yumioɣanidi.
25 U padixaḫni ḳarxi aloɣili Yerusalemdin kəlgəndə, padixaḫ uningdin: I Məfiboxət, nemixḳa mening bilən barmiding? — dəp soridi.□
26 U: I, oɣojam padixaḫ, ḳulliri aḳsaḳ boloɣaqḳa, exikimni toḳup, minip padixaḫ bilən billə baray, dedim. Əmma hizmətkarim meni aldap ḳoyuptu;
27 u yənə oɣojam padixaḫing aldida ḳullirining oɣəywitini ḳildi. Lekin oɣojam padixaḫ Hudaning bir pərixtisidəktur; xuning üqün siligə nemə layiḳ kərünsə, xuni ḳiloɣayla. ■
28 Qünki atamning jəmətining ḥəmmisi oɣojam padixaḫning aldida əlgən adəmlərdək idi; lekin sili əz ḳullirini əzliri bilən ḥəmdastihan boloɣanlar arisida ḳoydila; mening padixaḫning aldida pəryad ḳiloɣili nemə ḥəḳḳim bar? — dedi.□
29 Padixaḫ uningoɣa: Nemixḳa ixliring tooɣrisida səzliwerisən? Mening ḥəkümüm, sən bilən Ziba yərlərni bəlüxiwelinglar, — dedi.
30 Məfiboxət padixaḫḳa: Oɣojam padixaḫ aman-esən əz əyigə kəlgəndin keyin, Ziba ḥəmmisini alsimu razimən! — dedi.
31 Gileadlik Barzillaymu Rogelimdin qüxüp padixaḫni Iordan dəryasidin ətküzüp ḳoyuxḳa kelip, padixaḫ bilən billə Iordan dəryasidin ətti.
32 Əmdi Barzillay heli yaxanoɣan bir adəm bolup, səksən yaxḳa kirgənidi. Padixaḫ Maḫanaimda turoɣan waḳitta, uni ḳamdioɣan dəl muxu adəm idi; qünki u heli katta bir kixi idi. ■
33 Padixaḫ Barzillayoɣa: Mening bilən baroɣin, mən səndin Yerusalemda əzümningkidə həwər alimən, dedi.
34 Lekin Barzillay padixaḫḳa: Mening birnəqqə künlük əmrüm ḳaloɣandu, padixaḫ bilən birgə Yerusalemoɣa baramdim? □
35 Ḳulliri səksən yaxḳa kirdim. Yahxi-yamanni yənə pərḳ etələymənmu? Yəp-iqkinimning təmini tetalamdim? Yigit nəoɣmiqilər bilən ḳiz nəoɣmiqilərning awazini angliyalamdim? Nemixḳa ḳulliri oɣojam padixaoɣa yənə yük bolimən?
36 Ḳulliri pəḳət padixaḫni Iordan dəryasidin ətküzüp andin azraḳ uzitip ḳoyay degən; padixaḫ buning üqün nemixḳa manga xunqə xapaət kərsitidila?
37 Ḳullirining əlgəndə əz xəḫirimdə, atam bilən anamning ḳəbrisining yenida yetixim üqün ḳaytip ketixigə ijazət bərgəyla. Əmdi mana, bu yərdə əz ḳulliri Kimḫam bar əməsmu? U oɣojam padixaḫ bilən ətüp barsun, uningoɣa əzlirigə nemə layiḳ kərünsə xuni ḳiloɣayla, — dedi.
38 Padixaḫ: Kimḫam mening bilən ətüp barsun; sanga nemə layiḳ kərünsə uningoɣa xuni ḳilay, xundaḳla sən məndin ḥər nemə sorisang, sanga ḳilimən, — dedi.
39 Andin həlḳning ḥəmmisi Iordan dəryasidin ətti, padixaḫmu ətti. Andin padixaḫ Barzillayni səyüp uningoɣa bəht tilidi; Barzillay əz yurtioɣa yenip kətti.
40 Padixaḫ Gilgaloɣa qiḳti, Kimḫam uning bilən bardi. Yəḫudadiki barliḳ adəmlər bilən Israilning həlḳining yerimi padixaḫni dəryadin ətküzüp uzitip ḳoyoɣanidi.
41 Andin mana, Israilning barliḳ adəmliri padixaḫning ḳexioɣa kelip: Nemixḳa ḳerindaxlirimiz Yəḫudaning adəmliri ooɣriliḳqə padixaḫni wə padixaḫning ailə-

□ **19:22 «..silər manga ḳarxi qiḳmaḳqimusilər?»** — ibraniy tilida «...silər manga xəytan bolmaḳqimusilər?»
□ **19:25 «U ... Yerusalemdin kəlgəndə...»** — yaki, «u ... Yerusalemoɣa kəlgəndə...». ■ **19:27** 2Sam. 16:3
□ **19:28 «...atamning jəmətining ḥəmmisi oɣojam padixaḫning aldida əlgən adəmlərdək idi»** — mənisi bəlkim, «biz ḥəmmimiz əslidə sening aldingda əlümgə məḫkum ḳilinixḳa layiḳ iduḳ». ■ **19:32** 2Sam. 17:27-29; 1Pad. 2:7 □ **19:34 «Mening birnəqqə künlük əmrim ḳaloɣandu?»** — ibraniy tilida «Mening əmrümdiki yillarning künliri ḳanqidu?» degən səzlər bilən ipadilinidu.

tawabiatlirini, xundakla Dawutka əgəxkən ḫəmmə adəmlərni Iordan dəryasidin ətküzüxkə muyəssər bolidu? — dedi.
42 Yəḫudaning ḫəmmə adəmliri Israilning adəmlirigə jawap berip: Qünki padixaḫ bilən bizning tuoɳkanqilikimiz bar, nemixka bu ix üqün bizdin hapa bolisilər? Biz padixaḫningkidin bir nemini yidukmu, yaki u bizgə bir in'am bərdimu? — dedi.
43 Israilning adəmliri Yəḫudaning adəmlirigə jawab berip: Kəbilə boyiqə aloɳanda, padixaḫning *on ikki* ülüxtin oni bizgə təwədur, silərgə nisbətən bizning Dawut bilən tehimu qongrak buradərqilikimiz bar. Nemixka bizni kəzgə ilmaysilər? Padixaḫimizni yandurup elip kelixkə awwal təxəbbus kiloɳanlar biz əməsmiduk? — dedi. Əmma Yəḫudaning adəmlirining səzliri Israilning adəmlirining səzliridin tehimu kattik idi.□

20

Xebaning kətürgən isyani

1 Wə xundak boldiki, xu yərdə Binyamin kəbilisidin, Bikrining ooɳli Xeba isimlik bir iplas bar idi. U kanay qelip: —
Bizning Dawutta ḫeqkandak ortak nesiwimiz yok; Yəssəning ooɳlidin ḫeqkandak mirasimiz yok! I Israil, ḫərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar, — dedi.□
2 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri Dawuttin yenip Bikrining ooɳli Xebaoɳa əgəxti. Lekin Yəḫudaning adəmliri Iordan dəryasidin tartip Yerusalemoɳiqə əz padixaḫioɳa qing baoɳlinip, uningoɳa əgəxti.
3 Dawut Yerusalemoɳa kelip ordisioɳa kirdi. Padixaḫ ordioɳa karaxka koyup kətkən axu on kenizəkni bir əygə kamap koydi. U ularni bakti, lekin ularoɳa yekinqilik kilmidi. Xuning bilən ular u yərdə tul ayallardək əlgüqə kamaloɳan peti turdi.
4 Andin padixaḫ Amasaoɳa: Üq kün iqidə Yəḫudaning adəmlirini qakirip, yioɳip kəlgin; əzüngmu bu yərdə ḫazir boloɳin, dedi.
5 Xuning bilən Amasa Yəḫudaning adəmlirini qakirip yioɳkili bardi. Lekin uning undak kilixi padixaḫ bekitkən wakittin keyin kaldi,
6 u wakitta Dawut Abixayoɳa: Əmdi Bikrining ooɳli Xeba bizgə qüxüridioɳan apət Abxalomning qüxürginidin tehimu yaman bolidu. Əmdi oɳojangning hizmətkarlirini elip ularni kooɳlap baroɳin. Bolmisa, u mustəḫkəm xəḫərlərni igiliwelip, bizdin əzini kaquruxi mumkin, — dedi.
7 Xuning bilən Yoabning adəmliri wə Kərətiylər, Pələtiylər, xundakla barlik palwanlar uningoɳa əgixip qikti; ular Yerusalemdin qikip, Bikrining ooɳli Xebani kooɳlioɳili bardi.
8 Ular Gibeondiki koram taxka yekin kəlgəndə Amasa ularning aldioɳa qikti. Yoab üstibexioɳa jəng libasini kiyip, beligə oɳilaplik bir kiliqini askan kəmər baoɳlioɳanidi. U aldioɳa mengiwidi, kiliq oɳilaptin qüxüp kətti.
9 Yoab Amasadin: Tinqlikmu, inim? — dəp soridi. Yoab Amasani səyməkqi boloɳandək ong koli bilən uni sakilidin tutti.
10 Amasa Yoabning yənə bir kolida kiliq barlioɳioɳa dikkət kilmidi. Yoab uning korsikioɳa xundak tiktiki, üqəyliri qikip yərgə qüxti. Ikkinqi ketim selixning ḫajiti kalmioɳanidi; qünki u əldi. Andin Yoab bilən inisi Abixay Bikrining ooɳli Xebani kooɳlioɳili kətti.■

□ **19:43 «padixaḫning on ikki ülüxtin oni bizgə təwədur»** — degən ibarə bəlkim Israilning on kəbilə ikənlikini, Yəḫudaning Binyaminni koxkanda pəkət ikki kəbilə ikənlikini kərsitidu. □ **20:1 «Bikrining ooɳli Xeba isimlik bir iplas»** — «bir iplas» ibraniy tilida «Xəytan (Belial)ning bir ooɳli». **«ḫərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar»** — ibraniy tilida: «ḫərbirliringlar əz qedirioɳa yenip ketinglar». ■ **20:10** 1Pad. 2:5

11 Yoabning oƣlamliridin biri Amasaning yenida turup: Kim Yoab tərəptə turup
Dawutni ķollisa, Yoabķa əgəxsun, dəytti.
12 Əmma Amasa øz ķenida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni kørgən həlķning
ħərbiri tohtaytti. U kixi ħəmmə həlķning tohtiƣinini kørüp, Amasaning jəsitini
yoldin etizliķķa tartip ķoydi ħəm bir kiyimni uning üstigə taxlidi.
13 Jəsət yoldin yøtkəlgəndin keyin həlķning ħəmmisi Bikrining ooƣli Xebani ķooƣliƣili
Yoabķa əgəxti.
14 Xeba bolsa Bəyt-Maakaħdiki Abəlgiqə wə Beriyliklərning yurtining ħəmmə
yərlirini kezip Israilning ħəmmə ķəbililiridin øtti. *Beriyliklərmu* jəm bolup uningƣa
əgixip bardi. □
15 Xuning bilən Yoab wə adəmliri kelip, Bəyt-Maakaħdiki Abəldə uni muħasirigə
aldi. Ular xəħərning qərisidiki sepilning udulida bir istiħkam saldi; Yoabķa
əgəxkənlərning ħəmmisi kelip, sepilni ørüxkə bazoƣanlawatķanda,
16 Danixmən bir hotun xəħərdin towlap: Ķulaķ selinglar! Ķulaķ selinglar! Yoabni
bu yərgə qaķirip kelinglar, mening uning bilən søzləxməkqi boloƣinimni uningƣa
eytinglar, — dedi.
17 U yeķin kəlgəndə hotun uningdin: Sili Yoabmu? — dəp soridi. U: Xundaķ, mən
xu, dedi. Hotun uningƣa: Dedəklirining søzini angliƣayla, dedi. U: Anglawatimən,
dedi.
18 Hotun: Konilarda Abəldə məsliħət tapķin, andin məsililər ħəl ķilinidu, degən gəp
bar;
19 Israilning tinq wə mømin bəndiliridin birimən; sili ħazir Israildiki ana kəbi
qong bir xəħərni harap ķiliwatidila; nemixķa Pərwərdigarning mirasini yoķatmaķqi
bolila? — dedi.□
20 Yoab jawap berip: Undaķ ix məndin neri bolsun! Məndin neri bolsun! Mening
ħeqnemini yutuwaloƣum yaki yoķatķum yoķtur;
21 ix undaķ əməs, bəlki Əfraimdiki edirliķtin Bikrining ooƣli Xeba degən bir adəm
Dawut padixaħķa ķarxi ķolini kətürüptu. Pəķət uni tapxursanglar, andin xəħərdin
ketimən, dedi. Hotun Yoabķa: Mana uning bexi sepildin siligə taxlinidu, — dedi.
22 Andin hotun øz danaliķi bilən ħəmmə həlķķə məsliħət saldi; ular Bikrining ooƣli
Xebaning bexini kesip, Yoabķa taxlap bərdi. Yoab kanay qaldi, uning adəmliri xuni
anglap, xəħərdin ketip, ħərbiri øz øyigə ķaytti. Yoab Yerusalemƣa padixaħning
ķexiƣa bardi.□
23 Əmdi Yoab pütkül Israilning ķoxunining sərdari idi; Yəħoyadaning ooƣli Binaya
bolsa Kərətiylər bilən Pələtiylərning üstigə sərdar boldi.
24 Adoniram baj-alwanƣa bax boldi, Aħiludning ooƣli Yəħoxafat bolsa diwan begi
boldi;
25 Xewa katip, Zadok bilən Abiyatar kaħin idi;
26 Yairliķ Ira bolsa Dawutķa has kaħin boldi.□

21

Gibeonluķlar ķisas soraydu

□ **20:14 «Beriyliklərmu jəm bolup...»** — yaki «U yərdiki kixilərmu jəm bolup...». □ **20:19 «sili ħazir Israildiki ana kəbi qong bir xəħərni harap ķiliwatidila»** — «ana kəbi qong bir xəħər» degənning mənisi bəlkim, baxķa xəħərlər Abəlgə beķinidu. Baxķa birhil tərjimisi «bir xəħər wə Israildiki bir ana boloƣuqini harab ķiliwatidila». □ **20:22 «xuni anglap... ħərbiri øz øyigə ķaytti»** — ibraniy tilida: «xuni anglap... ħərbiri øz qedirioƣa ķaytti». □ **20:26 «Yairliķ Ira bolsa Dawutķa has kaħin boldi»** — yaki «Yairliķ Ira bolsa Dawutning bax wəziri boldi».

1 Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqilik boldi. Dawut uning tooɣruluk
Pərwərdigardin soridi. Pərwərdigar uningɵa: Aqarqilik Saul wə uning ƙanhor
jəmətidikilər səwəbidin, yəni uning Gibeonluklarni ƙiroɣin ƙiloɣinidin boldi, dedi.
□
2 Padixah Gibeonluklarni qakirip, ular bilən səzləxti (Gibeonluklar Israillardin əməs
idi, bəlki Amoriylarning bir ƙaldisi idi. Israil əslidə ular bilən əhdə ƙilip ƙəsəm
iqkənidi; lekin Saul Israil wə Yəhudalaroɣa boloɣan ƙizoɣinliki bilən ularni əltürüxkə
intilgənidi).□ ■
3 Dawut Gibeonluklaroɣa: Silərgə nemə ƙilip berəy? Mən ƙandak ƙilip bu
gunahni kafarət ƙilip yapsam, andin silər Pərwərdigarning mirasioɣa bəht-bərikət
tiliyələysilər? — dedi.□
4 Gibeonluklar uningɵa: Bizning Saul wə uning jəmətidikilərdin altun-kümüx sorax
həkkimiz yok, wə bizning səwəbimizdin Israildin bir adəmnimu əlümgə məhkum
ƙildurux həkkimiz yok, dedi. Dawut: Silər nemə desənglar, mən xundak ƙilay, dedi.
5 Ular padixahka: Burun bizni yokatmakqi boloɣan, bizni Israilning barlik pasilliri
iqidə turoɣudək yeri ƙalmisun dəp, bizni ƙalak ƙilixka ƙəstligən ƙeliki kixining,
6 ƙazir uning ərkək nəslidin yəttisi bizgə tapxurup berilsun, biz Pərwərdigarning
tallioɣini boloɣan Saulning Gibeah xəhiridə, Pərwərdigarning aldida ularni əltürüp,
esip ƙoyayli, dedi. Padixah: — Mən silərgə qokum tapxurup berimən, dedi.
7 Lekin Dawut bilən Saulning ooɣli Yonatanning Pərwərdigar aldida iqixkən ƙəsimi
wəjidin padixah Saulning nəwrisi, Yonatanning ooɣli Məfiboxətni ayidi.■
8 Padixah Ayahning ƙizi Rizpahning Sauloɣa tuoɣup bərgən ikki ooɣli Armoni wə
Məfiboxətni wə Saulning ƙizi Mikal Məholatlik Barzillayning ooɣli Adriəl üqün
bekiwaloɣan bəx ooɣulni tutup, □
9 Gibeonluklarning ƙolioɣa tapxurdi. Bular ularni dəngdə Pərwərdigarning aldida
esip ƙoydi. Bu yəttəylən bir kündə əltürüldi; ular əltürülgəndə arpa ormisi aldidiki
künlər idi.
10 Andin Ayahning ƙizi Rizpah bəz rəhtni elip, ƙoram üstigə yeyip saldi. U
orma baxlanoɣandin tartip asmandin yamoɣur qüxkən wakitƙiqə, u yərdə olturup
kündüzi ƙuxlarning jəsətlərning üstigə ƙonuxioɣa, keqisi yirtƙuqlarning ularni
dəssəp qəylixigə yol ƙoymidi.
11 Birsi Saulning keniziki, Ayahning ƙizi Rizpahning ƙiloɣanlirini Dawutka eytti.
12 Xuning bilən Dawut Yabəx-Gileadtikilərning ƙexioɣa berip, u yərdin Saulning
wə uning ooɣli Yonatanning səngəklirini elip kəldi (Filistiylər Gilboada Saulni
əltürgən künidə ularning jəsətlirini Bəyt-Xandiki məydanda esip ƙoyoɣanidi; Yabəx-
Gileadtikilər əslidə bularni xu yərdin ooɣrilikqə elip kətkənidi). ■
13 Dawut Saul bilən uning ooɣli Yonatanning səngəklirini xu yərdin elip kəldi; ular
esip əltürülgən yəttəylənning səngəklirinimu yioɣip ƙoydi,
14 andin xularni Saul bilən ooɣli Yonatanning səngəkliri bilən Binyamin zeminidiki
Zelada, atisi kixning ƙəbrisidə dəpnə ƙildi. Ular padixah əmr ƙiloɣandək ƙildi. Andin
Huda *həlkning* zemin tooɣruluk dualirini ijabət ƙildi.□

□ **21:1 «Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqilik boldi...»** — 21-24-bablar bəlkim tarihka ƙoxuloɣan ƙoxumqə səz bolup, «Samuil (2)»diki yillar arilikida yüz bərgən baxka muhim ixlarni təswirləydu. □ **21:2 «Israil əslidə ular bilən əhdə ƙilip ƙəsəm iqkənidi»** —Bu ix «Yəxua» 9-babta hatiriləngən. ■ **21:2** Yə. 9:19 □ **21:3 «... Andin silər Pərwərdigarning mirasioɣa bəht-bərikət tiliyələysilər»** — demək, ularning Israiloɣa boloɣan bu adiwiti tügəydu. ■ **21:7** 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ **21:8 «Saulning ƙizi Mikal Məholatlik Barzillayning ooɣli Adriəl üqün bekiwaloɣan bəx ooɣul...»** — Mikal bəlkim aqisi Mərabning bu bəx ooɣlini bekiwaloɣan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni kərüng). Bəzi kona kəqürmilərdə «Mərabning Məholatlik Barzillayning ooɣli Adriəl üqün tuoɣup bərgən bəx ooɣlini» deyilidu. ■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14 «Andin Huda həlkning zemin tooɣruluk dualirini ijabət ƙildi»** — «zemin tooɣruluk dualiri» — demək, ƙəhətqilikning tügitilixi üqün.

Filistiylə bilən qayta jəng qilix
1Tar. 20:4-8

15 Filistiylər bilən Israilning ottursida yənə jəng boldi, Dawut əz adəmliri bilən qüxüp,
Filistiylər bilən soquxti. Əmma Dawut tolimu qarqap kətti;
16 Rafaḫning əwladliridin bolƣan Ixbi-Binob Dawutni əltürməkqi idi; uning mis
nəyzisining eƣirliki üq yüz xəkəl idi; uningƣa yənə yengi sawut baƣlaqlik idi. □
17 Lekin Zəruiyaning ooƣli Abixay uningƣa yardəmgə kelip Filistiyni qiliqlap əltürdi.
Xu küni Dawutning adəmliri uningƣa qəsəm qilip: Sən yənə biz bilən jənggə
qikmiƣin! Bolmisa Israilning qiriƣi əqüp qalidu, — dedi.■
18 Bu ixtin keyin xundaq boldiki, Gobta Filistiylər bilən yənə jəng boldi; u waqitta
Ḫuxatlik Sibbikay Rafaḫning əwladidin bolƣan Safni əltürdi. ■
19 Gobta yənə bir qetim Filistiylər bilən jəng boldi; u qaƣda Bəyt-Ləḫəmlik Yairning
ooƣli Əl-Ḫanan Gatlik Goliyatning inisini əltürdi. Uning nəyzisining sepi bapkarning
hadisidək idi.□
20 Yənə bir jəng Gatta boldi; u yərdə egiz boyluq bir adəm bar idi, qollirining altidin
barmaqliri, putlirining altidin barmaqliri bolup jəmiy yigirmə tət barmiqi bar idi. U
ḫəm Rafaḫning əwladi idi.
21 U Israillarning aldida turup ularni mazaq qildi; lekin Dawutning akisi Ximiyaning
ooƣli Yonatan uni əltürdi.
22 Bu tət kixi Gatlik Rafaḫning əwladi bolup, ḫəmmisi Dawutning qolida yaki uning
hizmətkarlirining qolida əltürüldi.

22

Dawutning mədḫiyə küyi
Zəb. 18

1 Pərwərdigar uni barlik düxmənliridin ḫəm Saul padixaḫning qolidin qutquzƣan
küni, u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti: —□

2 U mundaq dedi: — Pərwərdigar mening hada teƣim, mening qoroƣinim, mening
nijatkarimdur!
3 Huda mening qoram teximdur, mən Uningƣa tayinimən —
U mening qalqinim, mening qutquzƣuqi münggüzüm,
Mening egiz munarim wə baxpanaḫim, mening qutquzƣuqimdur;
Sən meni zorawanlardin qutquzisən!□ ■
4 Mədḫiyilərgə layiq Pərwərdigarƣa mən nida qilimən,
Xundaq qilip, mən düxmənlirimdin qutquzulimən;
5 Qünki əlümning asarətliri meni qorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni qorqitiwətti;□
6 Təḫtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,

□ **21:16 «Rafaḫning əwladliridin bolƣan Ixbi-Binob»** — «Rafaḫning əwladliri» ḫəmmisi degüdək yooƣan adəmlər idi (18, 20, 22ni kərüng). **«uning mis nəyzisining eƣirliki»** — yaki «uning nəyzining mis bexining eƣirliki». **«300 xəkəl»** — bəlkim 3.5 kilogram idi. **«uningƣa yənə yengi sawut baƣlaqlik idi»** — yaki, «uningƣa yənə yengi bir qorali bar idi». ■ **21:17** Pənd. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19 «Bəyt-Ləḫəmlik Yair»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yair» «Yair-Origim» dəp atilidu. **«Goliyatning inisi»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəqət «Goliyat» deyilidu. □ **22:1 «...u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti»** — Zəbur, 18-küy wə uning izaḫatliri bilən selixturung. □ **22:3 «...mening qutquzƣuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «...nijatimning münggüzi». **«Sən meni zorawanlardin qutquzisən!»** — ibraniy tilida «Sən meni zorawanliqtin qutquzisən». ■ **22:3** Ibr. 2:13 □ **22:5 «Ihlassizlarning yamrap ketixi meni qorqitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning qiyan-taxqinliri meni qorqitiwətti».

Ɵlüm sirtmaķliri aldimoɳa kəldi.
7 Ķiynaloɳinimda mən Pərwərdigaroɳa nida ķildim,
Hudayimoɳa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ķulikioɳa kirdi.
8 Andin yər-zemin təwrəp silkinip kətti,
Asmanlarning ulliri dəhxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U oɳəzəpləndi.
9 Uning dimioɳidin is ərləp turatti,
Aoɳzidin qiķķan ot ħəmmisini yutuwətti;
Uningdin kəmür qooɳliri qiķti;
10 U asmanlarni engixtürüp egip qüxti,
Puti astida tum ķarangoɳuluķ idi.
11 U bir kerub üstidə pərwaz ķildi,
U xamalning ķanatlirida kəründi.
12 U ķarangoɳulukni, xundaķla yioɳiloɳan sularni,
Asmanlarning ķoyuķ bulutlirini,
Ɵz ətrapida qediri ķildi.
13 Uning aldida turoɳan yoruķluķtin,
Otluķ qooɳlar qiķip ətti;
14 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ħəmmidin aliy Boloɳuqi awazini yangratti;
15 Bərħək, U oķlirini etip, *düxmənlirimni* tarķitiwətti;
Qaķmaķlarni qaķturup, ularni ķiyķas-sürəngə saldi;□
16 Xuning bilən dengizning təkti kərünüp ķaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Pərwərdigarning tənbiħi bilən,
Dimioɳining nəpisining zərbisi bilən.
17 U yuķiridin ķolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoɳ sulardin tartip aldi.
18 U meni küqlük düxminimdin,
Manga ɵqmənlərdin ķutķuzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
19 Külpətkə uqrioɳan künümdə, ular manga ķarxi ħujumoɳa ətti;
Birak Pərwərdigar mening tayanqim idi.
20 U meni kəngri-azadə bir jayoɳa elip qiķardi;
U meni ķutķuzdi, qünki U məndin hursən boldi.
21 Pərwərdigar ħəķķaniyliķimoɳa ķarap manga iltipat kərsətti;
Ķolumning ħalalliķini U manga ķayturdi;
22 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik ķilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
23 Qünki uning barliķ ħəkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimiliridin qətnəp kətmidim;
24 Mən Uning bilən oɳubarsiz yürdum,
Ɵzümni gunaħtin neri ķildim.
25 Wə Pərwərdigar ħəķķaniyliķimoɳa ķarap,
Kəz aldida boloɳan ħalalliķim boyiqə ķiloɳanlirimni ķayturdi.
26 Wapadar-meħribanlaroɳa Ɵzüngni wapadar-meħriban kərsitisən;

□ **22:15 «bərħək, u ... düxmənlirimni tarķitiwətti»** — ibraniy tilida «bərħək, U ... ularni tarķitiwətti». 18-ayətni kərüng.

Ƣubarsizlarƣa Өzüngni ƣubarsiz kөrsitisən;
27 Sap dilliķlarƣa Өzüngni sap dilliķ kөrsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kөrsitisən;
28 Qünki Sən ajiz mөmin həlķni ķutķuzisən;
Biraķ kөzliringni təkəbbur üstigə tikip,
Ularni xərməndə ķilisən;
29 Qünki Sən Pərwərdigar mening qiraƣimdursən;
Pərwərdigar meni basķan ķarangƣuluķni nurlanduridu;■
30 Qünki Sən arķiliķ düxmən ķoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arķiliķ mən sepildin atlap өttüm.□
31 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;
Pərwərdigarning sөzi sinap ispatlanƣandur;
U Өzigə tayanƣanlarning ḥəmmisigə ķalķandur.■
32 Qünki Pərwərdigardin baxķa yənə kim ilaḥtur?
Bizning Hudayimizdin baxķa kim ķoram taxtur?■
33 Təngri mening mustəḥkəm ķorƣinimdur;
U yolumni mukəmməl, tüp-tüz ķilidu;
34 U mening putlirimni keyikningkidək ķilidu;
U meni yuķiri jaylirimƣa turƣuzidu;
35 Ķollirimni urux ķilixķa өgitidu,
Xunglaxķa biləklirim mis kamanni kerələydu;
36 Sən manga nijatingdiki ķalķanni bərding,
Sening mulayim kəmtərliking meni uluƣ ķildi.
37 Sən ķədəmlirim astidiki jayni kəng ķilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
38 Mən düxmənlirimni ķoƣlap yoķattim,
Ular ḥalak bolmiƣuqə ḥeq yanmidim.
39 Ķayta turalmiƣudək ķilip,
Ularni ḥalak ķilip yanjidim,
Ular putlirim astida yiķildi.
40 Sən jəng ķilixķa küq bilən belimni baƣliding;
Sən manga ḥujum ķilƣanlarni putum astida egildürdüng;
41 Düxmənlirimni manga arķini ķilip ķaqķuzdung,
Xuning bilən mən manga өqmənlərni yoķattim.
42 Ular təlmürdi, biraķ ķutķuzidiƣan ḥeqkim yoķ idi;
Ḥətta Pərwərdigarƣa ķariwidi, Umu ularƣa jawab bərmidi.
43 Mən ularni soķup yərdiki topidək ķiliwəttim;
Koqidiki patķaķtək mən ularni qəyliwəttim;
Ularning üstidin petiķdiwəttim.
44 Sən meni həlķimning nizaliridin ķutķuzƣansən;
Sən meni əllərning bexi boluxķa saķliding;
Manga yat bolƣan bir həlķ hizmitimdə bolmaķta.
45 Yat əldikilər manga zəiplixip təslim bolidu;
Anglixi bilənla ular manga itaət ķilidu;
46 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiḥkamliridin titrigən ḥalda qiķip kelidu;
47 Pərwərdigar ḥayattur!

■ **22:29** Pənd. 13:9 □ **22:30 «düxmən ķoxuni arisidin yügürüp өttüm»** — «yügürüp өttüm» degən muxu sөzlər «bөsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu. ■ **22:31** Ķan. 32:4; Dan. 4:34; Zəb. 12:6; 119:140; Pənd. 30:5; Wəḥ. 15:3 ■ **22:32** Ķan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5

Mening Ḳoram Texim mubarəklənsun;
Nijatim bolƣan ḳoram tax Huda aliydur, dəp mədḥiyilənsun!
48 U, yəni mən üqün toluḳ ḳisas alƣuqi Təngri,
Həlḳlərni manga boysundurƣuqidur;
49 U meni düxmənlirim arisidin qiḳarƣan;
Bərḥək, Sən meni manga ḥujum ḳilƣanlardin yuḳiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ḳutuldurdung.
50 Muxu səwəblik mən əllər arisida sanga təxəkkür eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluƣlap küylərni eytimən;■
51 U bolsa Өzi tikligən padixaḥḳa zor ḳutḳuzuxlarni beƣixlaydu;
Өzi məsiḥ ḳilƣiniƣa,
Yəni Dawutḳa ḥəm uning nəsligə mənggügə өzgərməs muḥəbbətni kərsitidu.

23

Dawutning ahirḳi səzliri

1 Təwəndikilər Dawutning ahirḳi səzliridur: — Yəssəning ooƣli Dawutning bexariti,
Yuḳiri mərtiwigə kətürülgən,
Yaḳupning Hudasi tərəpidin məsiḥlənggən,
Israilning səyümlük küyqisining bexarət səzliri mana: —
2 Pərwərdigarning Roḥi mən arḳilik səz ḳildi,
Uning səzliri tilimdidur.
3 Israilning Hudasi səz ḳildi,
Israilning Ḳoram Texi manga xundaḳ dedi: —
Kimki adəmlərning arisida adalət bilən səltənət ḳilsa,
Kimki Hudadin ḳorḳux bilən səltənət ḳilsa,
4 U ḳuyax qiḳḳandiki tang nuridək,
Bulutsiz səḥərdək bolidu,
Yamƣurdin keyin asman süzük boluxi bilən,
Yumran maysilar tupraḳtin qiḳidu, mana u xundaḳ bolidu.□
5 Bərḥək, mening өyüm Təngri aldida xundaḳ əməsmu?
Qünki U mən bilən mənggülük əḥdə tüzdi,
Bu əḥdə ḥəmmə ixlarda mupəssəl ḥəm mustəḥkəmdur;
Qünki mening barliḳ nijatliḳ ixlirimni,
Ḥəmmə intizarliḳimni,
U bərḳ urƣuzmamdu?□
6 Lekin iplaslarning ḥəmmisi tikənlərdək,
Ḥeqkim ḳolida tutalmiƣaqḳa, qəriwetilidu.□
7 Ularƣa ḳol uzatḳuqi өzini təmür ḳoral wə nəyzə sepi bilən ḳorallandurmisa bolmaydu;
Ular ḥaman turƣan yeridə otta kөydürüwetilidu!

Dawutning palwanliri
1Tar. 11:10-47

■ **22:50** Rim. 15:9 □ **23:4 «U ḳuyax qiḳḳandiki tang nuridək,...»** — yaki «ḳuyax qiḳḳandək, tang nuridək,...». □ **23:5 «Bərḥək, mening өyüm Təngri aldida xundaḳ əməsmu? Qünki U mən bilən... əḥdə bərdi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mening өyüm Təngri aldida xundaḳ bolmisimu, lekin U mən bilən... əḥdə bərdi». □ **23:6 «iplaslarning ḥəmmisi»** — ibraniy tilida: «Belial (Xəytan)ning ooƣullirining ḥəmmisi».

8 Dawutning palwanlirining isimliri təwəndikidək hatiriləngəndur: —
Tahkimonluk Yoxəb-Baxsəbət sərdarlarning bexi idi. U bir ketimlik jəngdə nəyzə
oynitip, səkkiz yüz adəmni əltürgənidi.□
9 Keyinkisi Ahohiy Dodoning ooɣli Əliazar idi; Filistiylər yioɣilip jəng kilmakqi boldi;
xu wakitta Dawut wə uningoɣa həmrah bolup qikkan üq palwan ularni jənggə
qakirdi; Əliazar xu üqtin biri idi. Lekin Israillar qekindi; □
10 u kozoɣilip, taki beliki telip, koli kiliqka qaplixip kaloɣuqə Filistiylərni kirdi. U
küni Pərwərdigar Israillarni qong nusrətkə erixtürdi. Həlk uning kexioɣa kaytkanda
pəkət olja yioɣix ixila kaloɣanidi.
11 Wə uningdin keyinkisi Hararlik Agiyning ooɣli Xammah idi. Bir küni Filistiylər
koxun bolup yioɣiloɣanidi; yekin ətrapta koyuk əskən bir kizil maxlik bar idi. Kixilər
Filistilərning aldidin kaqkanidi, □
12 Xammah bolsa kizil maxlik otturisida məzmut turup, uni kooɣdap Filistiylərni
kirdi; xuning bilən Pərwərdigar *Israillaroɣa* oɣayət zor nusrət ata kildi.
13 Orma wakitida ottuz yolbaxqi iqidin yənə üqi Adullamning oɣarioɣa qüxüp, Dawut-
ning yenioɣa kəldi. Filistiylərning koxuni Rəfayim wadisioɣa bargah kuroɣanidi;
14 u qaoɣda Dawut koroɣanda idi, Filistiylərning karawulgahi bolsa Bəyt-Ləhəmdə
idi.
15 Dawut ussap: Ah, birsi manga Bəyt-Ləhəmning dərwazisining yenidiki kudukтin
su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti! — dewidi,
16 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgahidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləhəmning
dərwazisining yenidiki kudukтin su tartti wə Dawutka elip kəldi; lekin u uningdin
iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigaroɣa atap təküp:
17 — I Pərwərdigar, bundak ix məndin neri bolsun! Bu üq adəmning əz hayatioɣa
təwəkkul kilip berip əkəlgən bu su ularning kenioɣa ohxax əməsmu! — dedi. Xuning
üqün u iqixkə unimidi. Bu üq palwan kiloɣan ixlar dəl xular idi.
18 Zəruiyaning ooɣli Yoabning inisi Abixay bu üqining bexi idi. U üq yüz adəm bilən
karxilixip nəyzisini pikiritip ularni əltürgən. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə
nami qikkanidi.
19 U bu üqəylənning iqidə əng hərmətliki idi, xunga ularning bexi idi; lekin u awwalki
üqəyləngə yətməytti.
20 Yəhoyadaning ooɣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp kaltis
ixlarni kiloɣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən. Yənə kar yaoɣkan bir küni
azgaloɣa qüxüp, bir xirni əltürgənidi. □
21 U həm küqtünggür bir misirlikni əltürgənidi. Misirlikning kolida bir nəyzə bar
idi, lekin Binayaning kolida bir hasila bar idi. U misirlikning kolidin nəyzisini
tartiwelip, əz nəyzisi bilən uni əltürdi.
22 Bu ixlarni Yəhoyadaning ooɣli Binaya kiloɣan bolup, u üq palwan arisida nam
qikaroɣanidi.
23 U ottuz yolbaxqi iqidə hərmətlik idi. Lekin u awwalki üq palwanoɣa yətməytti.
Dawut uni əzining pasiban begi kildi.
24 Ottuz yolbaxqi iqidə Yoabning inisi Asahəl, Bəyt-Ləhəmlik Dodoning ooɣli Əl-Hanan
bar idi.
25 *Buningdin baxka*: Harodluk Xammah, Harodluk Elika,

□ **23:8 «U bir ketimlik jəngdə nəyzə oynitip, səkkiz yüz adəmni əltürgənidi» —** kona kəqürülmilərning kəpinqisidə: «Uning baxka ismi «Əznilik Adino»; qünki u bir ketimdila səkkiz yüz adəmni əltürgənidi» deyilidu. Biz muxu yərdə grek tilidiki («LXX») tərjimisigə əgiximiz («1Tar.» 11:11ni kərüng). □ **23:9 «…Ahohiy Dodoning ooɣli…» —** yaki «…Ahohining nəwrisi, Dodoning ooɣli,…» □ **23:11 «Bir küni Filistiylər koxun bolup yioɣiloɣanidi» —** baxka birhil tərjimisi: «Bir küni Filistiylər Lehi (yezisi)da yioɣiloɣanidi». □ **23:20 «U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən» —** yaki «U Moabtiki ikki xirdək kixini əltürgən».

26 Patlilik Ḥələz, Təkoalik Ikkəxning oǫli Ira,
27 Anatotluk Abiezər, Ḥuxatlik Mibonnay,
28 Ahoḥluk Zalmon, Nitofatlik Maḥaray,
29 Nitofatlik Baanaḥning oǫli Hələb, Binyaminlardin Gibeaḥlik Ribayning oǫli Ittay,
□
30 Piratonluk Binaya, Gaax wadiliridin Ḥidday,
31 Arbatlik Abi-Albon, Barḥumluk Azmawət,
32-33 Xaalbonluk Əliyaḥba, Yaxənning oǫulliri, Ḥararlik Xammaḥning *oǫli* Yonatan, Ḥararlik Xararning oǫli Aḥiyam, □
34 Maakatiy Ahasbayning oǫli Əlifələt, Gilonluk Aḥitofəlning oǫli Eliyam,
35 Karməllik Ḥəzray, Arbilik Paaray,
36 Zobaḥdin boloǫan Natanning oǫli Igal, Gadlik Banni,
37 Ammoniy Zələk, Bəərotluk Naḥaray (u Zəruiyaning oǫli Yoabning yaraoǫ kətürgüqisi idi),
38 Yitrilik Ira, Yitrilik Garəb
39 wə Ḥittiy Uriya ḳatarliḳlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi. □

24

Dawutning Israillarni royhətkə elix gunaḥi
1Tar. 21

1 Pərwərdigarning oǫzipi Israiloǫa yənə ḳozoǫaldi. Xuning bilən U ularni jazalax üqün Dawutni ḳozoǫiwidi, u adəm qiḳirip, ularoǫa: — Israillar bilən Yəḥudaliḳlarning sanini al, dedi.□
2 Padixaḥ өz yenida turoǫan ḳoxun sərdari Yoabḳa: Baroǫin, Dandin tartip Bəər-Xebaoǫiqə Israilning ḥəmmə ḳəbililirining yurtlirini kezip, həlḳni sanap qiḳḳin, mən həlḳning sanini biləy, dedi.
3 Yoab padixaḥḳa: Bu həlḳ ḥazir məyli ḳanqilik bolsun, Pərwərdigar Hudaying ularning sanini yüz ḥəssə axuroǫay. Buni oǫojam padixaḥ өz kəzi bilən kərgəy! Lekin oǫojam padixaḥ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin? — dedi. □
4 Əmma Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri unimisimu, padixaḥning yarliḳi ulardin küqlük idi; xuning bilən Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri Israilning həlḳini saniоǫili padixaḥning ḳexidin qiḳti.
5 Ular Iordan dəryasidin өtüp Yaazərgə yeḳin Gad wadisida Aroərdə, yəni xəḥərning jənub təripidə bargaḥ tikti.
6 Andin ular Gileadḳa wə Tahtim-Ḥodxining yurtioǫa kəldi. Andin Dan-Yaanoǫa kelip aylinip Zidonoǫa bardi.
7 Andin ular Tur degən ḳoroǫanlik xəḥərgə, xundakla Ḥiwiylar bilən Ḳanaaniylarning ḥəmmə xəḥərlirigə kəldi; andin ular Yəḥuda yurtining jənub təripigə, xu yərdiki Bəər-Xebaoǫiqə bardi.

□ **23:29 «Baanaḥning oǫli Hələb» —** yaki «Baanaḥning oǫli Hələd». □ **23:32-33 «Ḥararlik Xammaḥning oǫli Yonatan» —** ibraniy tilida «oǫli» degən səz tepilmaydu. Yonatanning Xammaḥ (Xagi) bilən boloǫan munasiwiti «1Tar.» 11:34din kərülidu. □ **23:39 «… wə ḥittiy Uriya ḳatarliḳlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi» —** bu tizimliktə Yəḥudiy əməslərdin birnəqqisi bar — məsilən Ammonluk Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moablik Yitma bar. □ **24:1 «** ***Huda*** ularni jazalax üqün Dawutni ḳozoǫiwidi, u …: — Israillar bilən Yəḥudaliḳlarning sanini al, dedi» — xübḥisizki, Dawut əsli xu niyəttə idi. Məḳsiti bəlkim өz uluoǫlukini kərsitix yaki xuningoǫa ohxax təkəbburluk niyiti bolsa kerək. Pərwərdigar Israiloǫa oǫzipini kərsitix üqün, Dawutning bu yaman ixni ḳilixioǫa yol ḳoydi. □ **24:3 «Lekin oǫojam padixaḥ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin?» —** oǫəlitə ix xuki, ḥətta Hudadin ḳorḳmaydioǫan Yoabtək bir kixi bu ixning Hudaoǫa yaḳmaydioǫanliḳini bilidu.

8 Xundaq qilip ular pütkül zeminni kezip, toqquz ay yigirmə kün ətkəndin keyin,
Yerusalemoɣa yenip kəldi.
9 Yoab padixaḥqa həlqning sanini məlum qilip: Israilda qiliq kətürələydioɣan
baturdin səkkiz yüz mingi, Yəḥudada bəx yüz mingi bar ikən, dedi.
10 Dawut həlqning sanini aloɣandin keyin, wijdani azablandi wə Pərwərdigaroɣa:
Bu qiloɣinim eoɣir gunaḥ boluptu. I Pərwərdigar, qulungning qəbiḥlikini
kətürüwətkəysən; qünki mən tolimu əhməqanilik qiptimən, dedi.□
11 Dawut ətigəndə turoɣanda Pərwərdigarning səzi Dawutning aldin kərgüqisi
boloɣan Gad pəyoɣəmbərgə kelip:
12 — «Berip Dawutqa eytqin, Pərwərdigar: —
Mən üq *bala-qazani* aldingoɣa qoyimən, ularning birini talliwaloɣin, mən xuni
üstünggə qüxürimən, dəydu — degin» — deyildi.
13 Xuning bilən Gad Dawutning qexioɣa kelip buni uningoɣa dedi. U uningoɣa:
«Yəttə yiloɣiqə zeminingda aqarqilik sanga bolsunmu? Yaki düxmənliring üq ayoɣiqə
seni qooɣlap, sən ulardin qaqamsən? Wə yaki üq küngiqə zeminingda waba
tarqalsunmu? Əmdi sən obdan oylap, bir nemə degin, mən meni Əwətküqigə nemə
dəp jawap berəy?» — dedi.
14 Dawut Gadqa: Mən tolimu təngliktə qaldim! Səndin ətünəyki, biz
Pərwərdigarning qolioɣa qüxəyli; qünki Uning rəḥimdilliki zordur; insanning qolioɣa
pəqət qüxüp qalmioɣaymən! — dedi.
15 Xuning bilən Pərwərdigar ətigəndin tartip bekitilgən waqitqiqə waba qüxürdi.
Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yətmix ming adəm öldi.
16 Əmdi pərixtə qolini Yerusalemoɣa uzutup xəḥərni ḥalak qilay degəndə,
Pərwərdigar eoɣir ḥəkümidin puxayman qilip, həlqni ḥalak qiliwatqan Pərixtigə:
Əmdi boldi qiloɣin; qolungni yioɣqin, — dedi. U waqitta Pərwərdigarning Pərixtisi
Yəbusiy Arawnaḥning haminining yenida idi.□
17 Dawut həlqni yoqitiwatqan pərixtini kərgəndə Pərwərdigaroɣa: Mana, gunaḥ
qiloɣan mən, qəbiḥlik qiloɣuqi məndurmən. Lekin bu qoylar bolsa nemə qildi?
Sening qolung mening üstümgə wə atamning jəmətining üstigə qüxsun! — dedi.
□

Dawut hamanni setiwelip qurbangaḥ quridu

18 Xu küni Gad Dawutning qexioɣa kelip uningoɣa: Berip Yəbusiy Arawnaḥning
haminioɣa Pərwərdigaroɣa atap bir qurbangaḥ yasioɣin, dedi.
19 Dawut Gadning səzi boyiqə Pərwərdigar buyruoɣandək qildi.
20 Arawnaḥ qarap padixaḥ bilən hizmətkarlarning əz təripigə keliwatqinini kərüp,
aldioɣa qiqip padixaḥning aldida yüzini yərgə təkküzüp, təzim qildi.
21 Arawnaḥ: Oɲojam padixaḥ nemə ix bilən qullirining aldioɣa kəldilikin? — dəp
soridi. Dawut: Həlqning arisida wabani tohtitix üqün, bu hamanni səndin setiwelip,
bu yərdə Pərwərdigaroɣa bir qurbangaḥ yasioɣili kəldim, — dedi.
22 Arawnaḥ Dawutqa: Oɲojam padixaḥ əzliri nemini halisila xuni elip qurbanlik
qilsila. Mana bu yərdə kəydürmə qurbanlik üqün kalilar bar, otun qilixqa haman
tepidioɣan tirnilar bilən kalilarning boyunturuqliri bar.
23 I padixaḥ, buning ḥəmmisini mənki *Arawnaḥ* padixaḥqa təqdim qilay, dedi. U
yənə padixaḥqa: Pərwərdigar Hudaliri silini qobul qilip xəpqət kərsətkəy, dedi.

□ **24:10 «Dawut həlqning sanini aloɣandin keyin, wijdani azablandi... tolimu əhməqanilik qiptimən, dedi» —** «həlqni sanaqtin ətküzüx» degən gunaḥ tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **24:16 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** bu alaḥidə xəhs tooɣruluq bizning «Təbirlər»imizni kərüng. □ **24:17 «Lekin bu qoylar bolsa nimə qildi?» —** «bu qoylar» Hudaning həlqini kərsitidu.

24 Padixaḫ Arawnaḫoƣa: Yaḳ, ḳandaḳla bolmisun bularni səndin өz nərhidə
setiwalmisam bolmaydu. Mən bədəl təliməy Pərwərdigar Hudayimoƣa kөydürmə
ḳurbanliḳlarni ḫərgiz sunmaymən, — dedi. Andin Dawut haman bilən kalilarni əllik
xəkəl kümüxkə setiwaldi.□
25 Andin Dawut u yərdə Pərwərdigaroƣa bir ḳurbangaḫ yasap, kөydürmə
ḳurbanliḳlar bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳliri ḳildi. Pərwərdigar zemin üqün ḳiloƣan
dualarni ḳobul ḳilip, waba Israilning arisida tohtidi.

□ **24:24 «əllik xəkəl»** — bəlkim 600 gram ətrapida idi.

Padixaḫlar «1»

Dawut padixaḫ ooɳli Sulaymanni өz ornioɳa təhtkə olturoɳuzidu

1 Dawut padixaḫ heli yaxinip ḳaloɳanidi; uni yotḳan-ədiyal bilən yapsimu, u
issimaytti.
2 Hizmətkarliri uningoɳa: — Oɳojam padixaḫ өzliri üqün, aldilirida turidioɳan bir pak
ḳiz tapḳuzayli; u padixaḫtin həwər elip, silining ḳuqaḳlirida yatsun; xuning bilən
oɳojam padixaḫ issiyla — dedi.
3 Ular pütkül Israil zeminini kezip güzəl bir ḳizni izdəp yürüp, ahiri Xunamlik
Abixagni tepip padixaḫning aldioɳa elip kəldi. □
4 Ḳiz intayin güzəl idi; u padixaḫtin həwər elip uning hizmitidə bolatti, əmma padixaḫ
uningoɳa yeḳinqilik ḳilmaytti.□
5 Əmma Ḫaggitning ooɳli Adoniya mərtiwisini kətürməkqi bolup: «Mən padixaḫ
bolimən» dedi. U өzigə jəng ḫarwiliri bilən atliḳlarni wə aldida yüridioɳan əllik
əskərni təyyar ḳildi □ ■
6 (uning atisi ḫeqḳaqan: «Nemixḳa bundaḳ ḳilisən?» dəp, uningoɳa tənbiḫ-tərbiyə
beripmu baḳmioɳanidi ḫəm u naḫayiti kelixkən yigit bolup, anisi uni Abxalomdin
keyin tuoɳḳanidi). □ ■
7 U Zəruiyaning ooɳli Yoab wə kaḫin Abiyatar bilən məsliḫət ḳilixip turdi. Ular bolsa
Adoniyaoɳa əgixip uningoɳa yardəm berətti. ■
8 Lekin kaḫin Zadok wə Yəḫoyadaning ooɳli Binaya, Natan pəyoɳəmbər, Ximəy, Rəy
wə Dawutning өz palwanliri Adoniyaoɳa əgəxmidi.
9 Adoniya ḳoy, kala wə bordioɳan torpaḳlarni Ən-Rogəlning yenidiki Zoḫələt degən
taxta soydurup, ḫəmmə aka-ukilirini, yəni padixaḫning ooɳulliri bilən padixaḫning
hizmitidə boloɳan ḫəmmə Yəḫudalarni qaḳirdi. □ ■
10 Lekin Natan pəyoɳəmbər, Binaya, palwanlar wə өz inisi Sulaymanni u qaḳirmidi.
11 Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Xebaoɳa: — «Anglimidingmu? Ḫaggitning
ooɳli Adoniya padixaḫ boldi, lekin oɳojimiz Dawut uningdin həwərsiz.
12 Əmdi mana, өz jening wə ooɳlung Sulaymanning jenini ḳutḳuzuxḳa mening sanga
bir məsliḫət beriximkə ijazət bərgəysən.
13 Dawut padixaḫning aldioɳa berip uningoɳa: — Oɳojam padixaḫ өzliri ḳəsəm ḳilip
өz kəminilirigə wədə ḳilip: «Sening ooɳlung Sulayman məndin keyin padixaḫ bolup
təhtimdə olturidu» degən əməsmidilə? Xundaḳ turuḳluḳ nemixḳa Adoniya padixaḫ
bolidu? — degin.
14 Mana, padixaḫ bilən səzlixip turoɳiningda, mənmu sening kəyningdin kirip
səzüngni ispatlaymən, — dedi.
15 Bat-Xeba iqkiri өygə padixaḫning ḳexioɳa kirdi (padixaḫ tolimu ḳerip kətkənidi,
Xunamlik Abixag padixaḫning hizmitidə boluwatatti).

□ **1:3 «Xunamlik Abixag»** — yaki «Xunəmlik Abixag». □ **1:4 «padixaḫ uningoɳa yeḳinqilik ḳilmaytti»** — ibraniy tilida «padixaḫ uni tonumaytti» degən ibarə bilən ipadilinidu. □ **1:5 «Ḫaggitning ooɳli Adoniya»** — Adoniya Dawutning ooɳulliridin biri. Ḫaggit Dawutning ayalliridin biri idi («2Sam.» 3:4) **«өz aldida yüridioɳan… əskərlər»** — demək, ular өzlirining hususiy muḫapizətqiliri idi. ■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6 «uning atisi … uningoɳa *, yəni Adoniyaoɳa*** tənbiḫ-tərbiyə beripmu baḳmioɳanidi ḫəm u … kelixkən yigit bolup, anisi uni Abxalomdin keyin tuoɳḳanidi» — Abxalom Dawutning yənə bir ayali Maakaḫdin tuoɳuloɳan ooɳli idi. Adoniya Dawutning tətinqi ooɳli bolup, xu qaoɳda bəlkim Dawutning ooɳulliri arisida «qongi» ḫesablinatti. (2:15ni kərüng). Adoniya bəlkim atisi təripidin ərkə qong ḳilinoɳanliḳi ḫəm өzining kelixkənlikidin xundaḳ məoɳrurlinip kətkən oḫxaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9 «Ən-Rogəl»** — buning mənisi bəlkim «Rogəlning buliḳi» yaki «Pak ḳizning buliḳi». ■ **1:9** Yə. 15:7; 18:16

16 Bat-Xeba padixahqa engixip təzim qildi. Padixah: — Nemə təliping bar? — dəp soridi.
17 U uningoɣa: — I oɣojam, sili Pərwərdigar Hudaliri bilən øz dedəklirigə: «Sening ooɣlung Sulayman məndin keyin padixah bolup təhtimdə olturidu» dəp qəsəm qiloɣanidila.
18 Əmdi mana, Adoniya padixah boldi! Lekin i oɣojam padixah, silining uningdin həwərliri yoq.
19 U køp kalilarni, bordaq torpaqlar bilən qoylarni soydurup, padixahning ħəmmə ooɣullirini, Abiyatar kahinni wə qoxunning sərdari Yoabni qaqirdi. Lekin qulliri Sulaymanni u qaqirmidi.
20 Əmdi, i oɣojam padixah, pütkül Israilning køzliri siligə tikilməktə, ular oɣojam padixahning øzliridin keyin təhtliridə kimning olturidioɣanliqi tooɣrisida ularoɣa həwər berixlirini kütixiwatidu;
21 bir qararoɣa kəlmisilə, oɣojam padixah øz ata-bowiliri bilən billə uhlaxqa kətkəndin keyin, mən bilən ooɣlum Sulayman gunahkar sanilip qalarmizmikin, — dedi.
22 Mana, u tehi padixah bilən søzlixip turoɣinida Natan pəyoɣəmbərmu kirip kəldi.
23 Ular padixahqa: — Natan pəyoɣəmbər kəldi, dəp həwər bərdi. U padixahning aldioɣa kiripla, yüzini yərgə yeqip turup padixahqa təzim qildi.
24 Natan: — I oɣojam padixah, sili Adoniya məndin keyin padixah bolup mening təhtimdə olturidu, dəp eytqanidilimu?
25 Qünki u bügün qüxüp, køp buqa, bordioɣan torpaqlar bilən qoylarni soydurup, padixahning ħəmmə ooɣullirini, qoxunning sərdarlirini, Abiyatar kahinni qaqirdi; wə mana, ular uning aldida yəp-iqip: «Yaxisun padixah Adoniya!» — dəp towlaxmaqta.
26 Lekin qulliri boloɣan meni, Zadok kahinni, Yəhoyadaning ooɣli Binayani wə qulliri boloɣan Sulaymanni u qaqirmidi.
27 Oɣojam padixah kimning øzliridin keyin oɣojam padixahning təhtidə olturidioɣanliqini øz qullirioɣa uqturmay u ixni buyrudilimu? — dedi.
28 Dawut padixah: — Bat-Xebani aldimoɣa qiqqiringlar, dedi. U padixahning aldioɣa kirip, uning aldida turdi.
29 Padixah bolsa: — Jenimni ħəmmə qiyinqiliqtin qutquzoɣan Pərwərdigarning ħayati bilən qəsəm qilimənki,
30 mən əslidə Israilning Hudasi Pərwərdigar bilən sanga qəsəm qilip: «Sening ooɣlung Sulayman məndin keyin padixah bolup ornumda mening təhtimdə olturidu» dəp eytqinimdək, bügünki kündə mən bu ixni qoqum wujudqa qiqirimən, — dedi.
31 Wə Bat-Xeba yüzini yərgə yeqip turup padixahqa təzim qilip: — Oɣojam Dawut padixah əbədiy yaxisun! — dedi.
32 Dawut padixah: — Zadok kahinni, Natan pəyoɣəmbərni, Yəhoyadaning ooɣli Binayani aldimoɣa qaqiringlar, dedi. Ular padixahning aldioɣa kəldi.
33 Padixah ularoɣa: — Oɣojanglarning hizmətkarlirini øzünglaroɣa qoxup, Sulaymanni øz qeqirimgə mindürüp, Gihonoɣa elip beringlar;
34 u yərdə Zadok kahin bilən Natan pəyoɣəmbər uni Israilning üstigə padixah boluxqa məsih qilsun. Andin kanay qelip: — Sulayman padixah yaxisun! dəp towlanglar. □

□ **1:34 «Zadok kahin bilən Natan pəyoɣəmbər uni Israilning üstigə padixah boluxqa məsih qilsun»** — «məsih qilix»: — Hudaning yolyoruqi bilən Israiloɣa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioɣa kahin yaki pəyoɣəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsih qilix» yaki «məsihləx» deyilgən. Xu murasimdin keyin muxu padixah «Hudaning məsih qiloɣini» dəp atilip, ħəküm sürüxkə Hudaning ħoquqioɣa igə, dəp qarilatti. Kahinlar wə bəzi waqitlarda pəyoɣəmbərnimu øz wəzipisigə bekitix üqün «məsih qilinix» murasimi ətküzülətti.

35 Andin u təhtimdə olturuxqa bu yərgə kəlgəndə, uningoŋa əgixip menginglar; u
mening ornumda padixaḫ bolidu; qünki mən uni Israil bilən Yəḫudaning üstigə
padixaḫ boluxqa təyinlidim, — dedi.
36 Yəḫoyadaning ooŋli Binaya padixaḫqa jawab berip: — Amin! Oŋojam padixaḫning
Hudasi Pərwərdigarmu xundaq buyrusun!
37 Pərwərdigar oŋojam padixaḫ bilən billə boloŋandək, Sulayman bilən billə bolup,
uning təhtini oŋojam Dawut padixaḫningkidin tehimu uluoŋ qiloŋay! — dedi.
38 Zadok kaḫin, Natan pəyoŋəmbər, Yəḫoyadaning ooŋli Binaya wə Kərətiylər bilən
Pələtiylər qüxüp, Sulaymanni Dawut padixaḫning ḳeqirioŋa mindürüp, Giḫonoŋa elip
bardi. □
39 Zadok kaḫin ibadət qediridin may bilən toloŋan bir münggüzni elip, Sulaymanni
məsiḫ qildi. Andin ular kanay qaldi. Həlqning ḫəmmisi: — Sulayman padixaḫ
yaxisun! — dəp towlaxti. ■
40 Həlqning ḫəmmisi uning kəynidin əgixip, sunay qelip zor xadliq bilən yər
yeriloŋudək təntənə qilixti. □
41 Əmdi Adoniya wə uning bilən jəm boloŋan meḫmanlar oŋizalinip qiqqanda, xuni
anglidi. Yoab kanay awazini angliloŋanda: — Nemixqa xəḫərdə xunqə qiyqas-sürən
selinidu? — dəp soridi.
42 U tehi səzini tügətməyla, mana Abiyatar kaḫinning ooŋli Yonatan kəldi. Adoniya
uningoŋa: — Kirgin, ḳəysər adəmsən, qoḳum bizgə hux həwər elip kəlding, — dedi.
43 Yonatan Adoniyaoŋa jawab berip: — Undaq əməs! Oŋojimiz Dawut padixaḫ
Sulaymanni padixaḫ qildi!
44 Wə padixaḫ əzi uningoŋa Zadok kaḫinni, Natan pəyoŋəmbərni, Yəḫoyadaning
ooŋli Binayani wə Kərətiylər bilən Pələtiylərni ḫəmraḫ qilip əwitip, uni padixaḫning
ḳeqirioŋa mindürdi;
45 andin Zadok kaḫin bilən Natan pəyoŋəmbər uni padixaḫ boluxqa Giḫonda məsiḫ
qildi. Ular u yərdin qiqip xadliq qilip, pütkül xəḫərni qiyqas-sürən bilən lərzigə
saldi. Siz anglawatqan sada dəl xudur.
46 Uning üstigə Sulayman ḫazir padixaḫliq təhtidə olturiwatidu.
47 Yənə kelip padixaḫning hizmətkarliri kelip oŋojimiz Dawut padixaḫqa: «Hudaliri
Sulaymanning namini silisingkidin əwzəl qilip, təhtini silisingkidin uluoŋ qiloŋay!»
dəp bəht tiləp mubarəkləxkə kelixti. Padixaḫ əzi yatqan orunda səjdə qildi
48 wə padixaḫ: — «Bügün mening təhtimgə olturoŋuqi birsini təyinligən, əz
kəzlirimgə xuni kərgüzgən Israilning Hudasi Pərwərdigar mubarəklənsun!» — dedi
— dedi.
49 Xuni anglap Adoniyaning barliq meḫmanliri ḫoduḳup, ornidin ḳopup ḫərbiri əz
yoliŋa kətti.
50 Adoniya bolsa Sulaymandin ḳorḳup, ornidin ḳopup, *ibadət qedirioŋa* berip
ḳurbangaḫning münggüzlirini tutti.□
51 Sulaymanoŋa xundaq həwər berilip: — «Adoniya Sulayman padixaḫtin ḳorḳidu;
qünki mana, u ḳurbangaḫning münggüzlirini tutup turup: — «Sulayman padixaḫ
bügün manga xuni ḳəsəm qilsunki, u əz ḳulini qiliq bilən əltürməslikkə wədə
qiloŋay» dedi», — deyildi.

□ **1:38 «Kərətiylər bilən Pələtiylər»** — bular bolsa Dawutning hususiy muḫapizətqiliridin idi («2Sam.» 8:18ni kərüng). Kərətiylər əslidə Kret arilidin kəlgən boluxi mumkin idi. ■ **1:39** 1Sam. 20:24 □ **1:40 «Həlqning ḫəmmisi ... sunay qelip zor xadliq bilən yər yeriloŋudək təntənə qilixti»** — ibraniy tilida: «Həlqning ḫəmmisi ... sunay qelip zor xadliq bilən təntənə qilixip yərni yeriwətti». Mumkinqiliki barki, yər dərwəqə awazlar bilən yerilip kətkənidi. Məsiḫning kelixidimu qong yər təwrəx bolidu («Zək.» 14:5, «Wəḫ.» 6:12, 16:18). □ **1:50 «Adoniya ... Sulaymandin ḳorḳup, ... ibadət qedirioŋa berip ḳurbangaḫning münggüzlirini tutti»** — xu qaoŋlarda «ḳurbangaḫning münggüzlirini tutux» padixaḫtin ḫimayə tiləxni bildürüxning ipadisi idi.

52 Sulayman: — U durus adəm bolsa bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu. Lekin uningda rəzillik tepilsa, ɵlidu, dedi.
53 Sulayman padixaḩ adəm əwitip uni ḳurbangaḩdin elip kəldi. U kelip Sulayman padixaḩning aldida engixip təzim ḳildi. Sulayman uningoɣa: — Ɵz ɵyünggə kətkin, — dedi.

2

Dawut Sulaymanoɣa ahirḳi nəsiḩətni ḳilidu

1 Dawutning ɵlidioɣan waḳti yeḳinlaxḳanda, ooɣli Sulaymanoɣa tapilap mundaḳ dedi:
—
2 «Əmdi yər yüzidikilərning ḩəmmisi baridioɣan yol bilən ketimən. Yürəklik bolup,
ərkəktək boloɣin!
3 Sən barliḳ ḳiliwatḳan ixliringda ḩəmdə barliḳ niyət ḳiloɣan ixliringda rawaj tepixing
üqün Musaoɣa qüxürülgən ḳanunda pütülgəndək, Pərwərdigar Hudayingning
yollirida mengip, Uning bəlgilimiliri, Uning əmrliri, Uning ḩəkümliri wə agaḩ-
guwaḩliḳlirida qing turup, Uning tapxuruḳini qing tutḳin. □ ■
4 Xundaḳ ḳiloɣanda Pərwərdigar manga: «Əgər əwladliring ɵz yolioɣa kəngül
bəlüp, Mening aldimda pütün ḳəlbi wə pütün jeni bilən ḩəḳiḳəttə mangsa, sanga
əwladingdin Israilning təhtidə olturuxḳa bir zat kəm bolmaydu» dəp eytḳan səzigə
əməl ḳilidu.■
5 Əmma Zəruiyaning ooɣli Yoabning manga ḳiloɣinini, yəni uning ɵzi ḳandaḳ ḳilip
Israilning ḳoxunidiki ikki sərdarni, yəni Neriyaning ooɣli Abnər bilən Yətərning
ooɣli Amasani urup ɵltürüp, tinq məzgildə jəngdə tɵkülgəndək ḳan tɵküp, beligə
baoɣlioɣan kəmərgə wə putioɣa kiygən kəxigə jəngdə tɵkülgəndək ḳan qeqip, daoɣ
ḳiloɣanliḳini bilisən. ■
6 Sən uni danaliḳingoɣa muwapiḳ bir tərəp ḳilip, uning aḳ bexining gərgə salamət
qüxüxigə yol ḳoymioɣaysən.□
7 Lekin Gileadliḳ Barzillayning ooɣullirioɣa meḩribanliḳ kərsitip, dastihiningdin nan
yegüzgin; qünki mən akang Abxalomdin ḳaqḳinimda, ular yenimoɣa kelip manga
xundaḳ ḳiloɣan.■
8 Wə mana Baḩurimdin kəlgən Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɣli Ximəy yeningda
turidu. U mən Maḩanaimoɣa baridioɣanda, əxəddiy lənət bilən meni ḳaroɣidi. Keyin
u Iordan dəryasioɣa berip mening aldimoɣa kəlgəndə, mən Pərwərdigarning *nami*
bilən uningoɣa: «Seni ḳiliq bilən ɵltürməymən» dəp ḳəsəm ḳildim. ■
9 Əmma ḩazir uni gunaḩsiz dəp sanimioɣin. Ɵzüng dana kixi boloɣandin keyin
uningoɣa ḳandaḳ ḳilixni bilisən; ḩərḩalda uning aḳ bexini ḳanitip gərgə qüxürgin».□
10 Dawut ɵz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi. U «Dawutning xəḩiri» *degən jayda*
dəpnə ḳilindi.□ ■

□ **2:3 «barliḳ niyət ḳiloɣan ixliringda...»** — ibraniy tilida: «sən ḳəyərgə burulsang,...» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:3** Ḳan. 17:18; 29:9; Yə. 1:7 ■ **2:4** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:12 ■ **2:5** 2Sam. 3:27; 20:10 □ **2:6 «uning aḳ bexining gərgə salamət qüxüxigə yol ḳoymioɣaysən»** — muxu yərdə «gər» «təḩtisara» degənni bildüridu. ■ **2:7** 2Sam. 17:27; 19:31 ■ **2:8** 2Sam. 16:5; 19:19 □ **2:9 «...ḩərḩalda uning aḳ bexini ḳanitip gərgə qüxürgin»** — muxu yərdə «gər» «təḩtisara» degənni bildüridu. **«Zəruiyaning ooɣli Yoab... Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɣli Ximəy»** — bu ikki adəmning Sulaymanoɣa düxmən bolidioɣanliḳioɣa Dawut padixaḩning kəzi yətti. Əslidə u ularni jazalaxḳa tooɣra kelətti; biraḳ ɵzi eoɣir gunaḩ sadir ḳiloɣanliḳi tüpəylidin («2Sam.» 11-bab) hijalättə ḳelip, ḳoli bu ixlaroɣa ḩeq barmaytti. □ **2:10 «Dawut ɵz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi»** — muxundaḳ ibarilər üstidə «Yaritilix»tiki «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. **««Dawutning xəḩiri» degən jay»** — «Dawutning xəḩiri»: — Zionni, yəni Yerusalemdiki egiz dənggə jaylaxḳan, Dawut ḳuroɣan ḳəl'əni kərsitidu. ■ **2:10** Ros. 2:29; 13:36

11 Dawutning Israiloɣa səltənət ḳiloɣan waḳti ḳirik yil idi; u Ḫebronda yəttə yil səltənət ḳilip, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ḳildi.■

Sulaymanning orni mustəḫkəmlinidu

12 Sulayman atisi Dawutning təhtidə olturdi; uning səltəniti heli mustəḫkəmləndi. ■
13 Əmma Ḫaggitning ooɣli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Xebaning ḳexioɣa bardi. U uningdin: — Tinqlik məḳsitidə kəldingmu? — dəp soridi. U: — Xundaḳ, tinqlik məḳsitidə, dedi.
14 U yənə: — Sanga bir səzüm bar idi, dedi. U: — Səzüngni eytḳin, dedi.
15 U: — Bilisənki, padixaḫlik əslidə meningki idi, wə pütün Israil meni padixaḫ bolidu dəp, manga ḳaraytti. Lekin padixaḫlik məndin ketip, inimning ilkigə ətti; qünki Pərwərdigarning iradisi bilən u uningki boldi. ■
16 Əmdi sanga bir iltimasim bar. Meni yandurmioɣin, dedi. U: — Eytḳin, dedi.
17 U: — Səndin ətünimən, Sulayman padixaḫḳa mən üqün eytḳinki — qünki u sanga yaḳ deməydu! — U Xunamlik Abixagni manga hotunluḳḳa bərsun, dedi.
18 Bat-Xeba: — Maḳul; sən üqün padixaḫḳa səz ḳilay, dedi.
19 Bat-Xeba Adoniya üqün səz ḳiloɣili Sulayman padixaḫning aldioɣa bardi. Padixaḫ ḳopup aldioɣa berip, anisioɣa təzim ḳildi. Andin təhtigə berip olturup padixaḫning anisioɣa bir təhtni kəltürdi. Xuning bilən u uning ong yenida olturup, uningoɣa: —
20 Sanga kiqikkinə bir iltimasim bar. Meni yandurmioɣin, dedi. Padixaḫ uningoɣa: — I ana, sorawərgin, mən seni yandurmaymən, dedi.
21 U: — Akang Adoniyaoɣa Xunamlik Abixagni hotunluḳḳa bərgüzgin, dedi.
22 Sulayman padixaḫ jawab berip anisioɣa: — Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, Abiyatar kaḫin üqün wə Zəruiyaning ooɣli Yoab üqün padixaḫlikḳnimu sorimamsən! — dedi.□
23 Sulayman padixaḫ Pərwərdigar bilən ḳəsəm ḳilip mundaḳ dedi: — Adoniya xu səzni ḳiloɣini üqün əlmisə, Huda meni ursun yaki uningdin artuḳ jazalisun!
24 Mening ornumni mustəḫkəm ḳiloɣan, atamning təhtidə olturoɣuzoɣan, Əz wədisi boyiqə manga bir əyni ḳuroɣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Adoniya bügün əlümgə məḫküm ḳilinidu, dedi.□ ■
25 Xuning bilən Sulayman padixaḫ Yəḫoyadaning ooɣli Binayani bu ixḳa əwətti; u uni qepip əltürdi.
26 Padixaḫ Abiyatar kaḫinoɣa: — Mang, Anatottiki əz etizlikingoɣa baroɣin. Sən əlümgə layiḳsən, lekin sən Rəb Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini atam Dawutning aldida kətürgənliking tüpəylidin, wə atamning tartḳan ḫəmmə azab-oḳubətliridə uningoɣa ḫəmdərd boloɣining üqün, mən ḫazir seni əlümgə məḫkum ḳilmayмən, dedi.■
27 Andin Sulayman Abiyatarni Pərwərdigaroɣa kaḫin boluxtin juda ḳilip ḫəydidi. Xuning bilən Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluḳ Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə axuruldi.□ ■
28 Buning həwiri Yoabḳa yətkəndə (qünki Yoab Abxalomoɣa əgəxmigən bolsimu, Adoniyaoɣa əgəxkənidi) Yoab Pərwərdigarning qediroɣa ḳeqip ḳurbangaḫning münggüzlirini tutti. ■

■ **2:11** 1Tar. 29:27 ■ **2:12** 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1 ■ **2:15** 1Tar. 22:9; 28:5 □ **2:22 «Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, … padixaḫlikḳnimu sorimamsən!»** — mumkinqiliki barki, Adoniya atisining kenizikini əmrigə alsa, həlk uni atisioɣa barawər ikən, xunga padixaḫ boluxḳa layiḳ dəp ḳaraytti. Sulaymanning kəzliri bu ixḳa yətti. □ **2:24 «*Pərwərdigar*…** Əz wədisi boyiqə manga bir əyni ḳuroɣan…» — «əy» muxu yərdə Sulaymandin bolidioɣan xaḫanə sulalini kərsitidu. ■ **2:24** 2Sam. 7:12, 13 ■ **2:26** 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ **2:27 «Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluḳ Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə axuruldi»** — bu səz «1Sam.» 2:27-36də wə 3:11-14də hatiriləngən. ■ **2:27** 1Sam. 2:31-36 ■ **2:28** 1Pad. 1:50

29 Sulayman padixahqa: «Mana, Yoab Pərwərdigarning qedirioɣa qeqip berip, qurbangahning yenida turidu» degən həwər yətküzüldi. Sulayman Yəhoyadaning ooɣli Binayani xu yərgə əwətip: — Mang, uni əltürüwətkin, dedi.

30 Binaya Pərwərdigarning qedirioɣa berip uningoɣa: — «Padixah seni buyaqqa qiqsun!» dedi, dedi. U: — Yaq, muxu yərdə əlimən, dedi. Binaya padixahning yenioɣa qaytip uningoɣa həwər berip: — Yoab mundaq-mundaq dedi, manga xundaq jawab bərdi, dedi.

31 Padixah uningoɣa: — U əzi degəndək qilip, uni qepip əltürgin wə uni dəpnə qiloɣin. Xuning bilən Yoab tökkən nahək qan məndin wə atamning jəmətidin kətürülüp kətkəy.

32 Xundaq qilip atam Dawut bihəwər əhwalda u əzidin adil wə esil ikki adəmni, yəni Israilning qoxunining sərdari nərning ooɣli Abnər bilən Yəhudaning qoxunining sərdari Yətərning ooɣli Amasani qiliqlioɣini üqün, Pərwərdigar u tökkən qanni əz bexioɣa yanduridu.

33 Ularning qeni Yoabning bexi wə nəslining bexioɣa mənggü yanoɣay; lekin Dawut, uning nəsli, jəməti wə təhtigə əbədil'əbədgiqə Pərwərdigardin tinq-hatirjəmlik boloɣay, dedi.

34 Yəhoyadaning ooɣli Binaya qikip uni qepip, əlümgə məhkum qildi. Andin u qəldiki əz əyidə dəpnə qilindi.

35 Padixah Yəhoyadaning ooɣli Binayani uning ornioɣa qoxunning sərdari qildi; padixah Abiyatarning ornioɣa Zadokni kahin qilip təyinlidi.■

36 Andin keyin padixah Ximəyni qakirip uningoɣa: — Yerusalemda əzünggə bir əy selip u yərdə olturoɣin. Baxqa heq yərgə qikma.

37 Əgər sən qikip Kidron jiloɣisidin ətsəng, xuni enik bilip qoyki, xu kündə sən xəksiz əlisən. Sening qening əz bexingoɣa qüxidu, dedi.

38 Ximəy padixahqa: — Oɣojamning səzi bərhəqtur. Oɣojam padixah eytqandək qulliri xundaq qilidu, dedi. Xuning bilən Ximəy uzun wakitqiqə Yerusalemda turdi.

39 Üq yildin keyin xundaq boldiki, Ximəyning qulliridin ikkisi qeqip Maakahning ooɣli, Gatning padixahi Akixning qexioɣa bardi. Ximəygə: — Mana qulliring Gat xəhiridə turidu, degən həwər yətküzüldi.

40 Ximəy exikini tokup qullirini izdigili Gatqa, Akixning yenioɣa bardi. Andin u yenip əz qullirini Gattin elip kəldi.

41 Sulaymanoɣa: — Ximəy Yerusalemdin Gatqa berip kəldi, dəp həwər yətküzüldi.

42 Padixah Ximəyni qakirtip uningoɣa: — Mən seni Pərwərdigar bilən qəsəm qildurup: — Xuni enik bilip qoyki, sən qaysi küni qikip birər yərgə baroɣan bolsang, sən xu künidə xəksiz əlisən, dəp agahlandurup eytmioɣanmidim? Əzüngmu, mən angliɣan səz bərhək, degənidingoɣu?

43 Xundaq boloɣanikən, nemixqa əzüng Pərwərdigar aldida qiloɣan qəsimingni buzup, mən sanga buyruoɣan buyruqumnimu tutmiding? — dedi.

44 Padixah Ximəygə yənə: Sən atam Dawutqa qiloɣan həmmə rəzillikni obdan bilisən, u kənglünggə ayandur. Mana Pərwərdigar rəzillikingni əz bexingoɣa yanduridu. ■

45 Lekin Sulayman padixah bolsa bərikətlinip, Dawutning təhti Pərwərdigarning aldida əbədil'əbəd mustəhkəm qilinidu, dedi.

46 Andin padixahning buyruqi bilən Yəhoyadaning ooɣli Binaya qikip uni qepip əltürdi. Padixahlik bolsa Sulaymanning qolida mustəhkəm qilindi.■

■ **2:35** 1Sam. 2:35 ■ **2:44** 2Sam. 16:5, 6, 7 ■ **2:46** 2Tar. 1:1

3

Pərwərdigar Sulaymanoɣa danaliḳ beridu
2Tar. 1:1-12

1 Sulayman Misirning padixaḥi Pirəwn bilən ittipaḳ tüzüp Pirəwnning ḳizini
hotunluḳḳa aldi. Θz ordisi, Pərwərdigarning өyi wə Yerusalemning qərisidiki sepilni
yasap pütküzgüqilik u uni «Dawutning xəḥiri»gə apirip turoɣuzdi.■
2 Xu waḳitlarda Pərwərdigarning nami üqün bir ibadəthana yasalmioɣini üqün həlḳ
«yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳlirini ḳilatti.□ ■
3 Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti. Pəḳət
«yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.□
4 Padixaḥ ḳurbanliḳ ḳiloɣili Gibeonoɣa bardi; qünki u yər «uluoɣ yuḳiri jay» idi.
Sulayman u yərdiki ḳurbangaḥda bir ming kөydürmə ḳurbanliḳ sundi. ■
5 Pərwərdigar Gibeonda Sulaymanoɣa keqisi qüxidə kөründi. Huda uningoɣa: —
Mening sanga nemə beriximni layiḳ tapsang, xuni tiligin, dedi.■
6 Sulayman jawabən mundaḳ dedi: — Ḳulung atam Dawut Sening aldingda ḥəḳiḳət,
ḥəḳḳaniyliḳ wə kөnglining səmimiyliki bilən mangoɣanliḳi bilən Sən uningoɣa zor
meḥribanliḳni kөrsətkəniding; wə Sən xu zor meḥribanliḳni dawam ḳilip, bügünki
kündikidək өz təhtidə olturoɣili uningoɣa bir ooɣul bərding.
7 Əmdi i Pərwərdigar Hudayim, ḳulungni atam Dawutning ornida padixaḥ ḳilding.
Əmma mən pəḳət bir gədək bala halas, qiḳix-kirixnimu bilməymən. ■
8 Θz ḳulung Sən talliɣan həlḳing, kөplükidin sanap bolmaydioɣan ḥesabsiz uluoɣ bir
həlḳ arisida turidu. ■
9 Xunga Θz ḳulungoɣa həlḳingning üstidə ḥəküm ḳilixḳa yahxi-yamanni pərḳ
etidioɣan oyoɣaḳ bir ḳəlbni bərgəysən; bolmisa, kim bu uluoɣ həlḳing üstigə ḥəküm
ḳilalisun? — dedi.
10 Sulaymanning xuni tilikini Rəbni hux ḳildi.
11 Huda uningoɣa: — Sən xuni tiligining üqün — Ya өzüng üqün uzun өmür tiliməy, ya
өzüng üqün dələt-baylik tiliməy, ya düxmənliringning janlirini tiliməy, bəlki tooɣra
ḥəküm ḳiloɣili oyoɣaḳ boluxḳa өzüng üqün əḳil-parasətni tiligining üqün, ■
12 mana, səzüng boyiqə xundaḳ ḳildim. Mana sanga xundaḳ dana wə yorutuloɣan
ḳəlbni bərdimki, səndin ilgiri sanga ohxaydioɣini bolmioɣan, səndin keyinmu sanga
ohxaydioɣini bolmaydu. ■
13 Mən sən tilimigən nərsinimu, yəni dələt-baylik wə xan-xөḥrətni sanga bərdim.
Xuning bilən barliḳ künliringdə padixaḥlarning arisida sanga ohxax bolidioɣini
qiḳmaydu. ■
14 Əgər atang Dawut mangoɣandək Mening yollirimda mengip, bəlgilimilirim wə
əmrlirimni tutsang künliringni uzartimən, dedi.

■ **3:1** 1Pad. 7:8 □ **3:2 «həlḳ «yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳlirini ḳilatti» —** «yuḳiri jaylar»: — Təwrattiki «Ḳan.» 12:5-14də wə baxḳa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroɣa: — Birsi manga atap ḳurbanliḳ ḳilsa, pəḳət «Θzüm talliɣan jay»da ḳurbanliḳ ḳilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundaḳ ḳurbanliḳ ḳilidioɣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir waḳitta pəḳət birla jayni bekitətti). Biraḳ Israillar bəlkim өz ḳolayliḳini kөzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-ḥərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin saḳit ḳilip taoɣ qoḳḳiliri ḳatarliḳ yuḳiri jaylarda Hudaoɣa ibadət ḳilip ḳurbanliḳ ḳilatti. Buning xundaḳ bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini ḳobul ḳilip, xu yərdə ḥərhil butlaroɣimu qoḳunup, ḥətta butpərəslərgə əgixip «insan ḳurbanliḳ»larnimu ḳilixi mumkin wə dərwəḳə kөp waḳitlarda xundaḳ ḳilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kөrüng). ■ **3:2** Ḳan. 12:5 □ **3:3 «Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti; pəḳət «yuḳiri jaylar»da … huxbuy yaḳatti» —** «Dawutning bəlgiligənliri»: — xübḥisizki, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən barliḳ bəlgilimilərni өz iqigə aloɣan. Ularning iqidə, ḳurbanliḳ ḳilix «yuḳiri jaylar»da əməs, bəlki Pərwərdigar bekitkən jaydila boluxi kerək, dəp bekitilgən («Ḳan.» 12:10-14). ■ **3:4** 2Tar. 1:3 ■ **3:5** 1Pad. 9:2 ■ **3:7** 2Tar. 2:7 ■ **3:8** 2Tar. 1:9 ■ **3:11** 2Tar. 1:11 ■ **3:12** Top. 1:16 ■ **3:13** Mat. 6:33; Əf. 3:20

15 Sulayman oyoɣanoɣanda, mana bu bir qüx idi. U Yerusalemoɣa kelip Pərwərdigarning əḫdə sanduqining aldioɣa kelip, ərə turup køydürmə qurbanliqlarni qilip, təxəkkür qurbanliqlirini ətküzüp, ḫəmmə hizmətkarlirioɣa ziyapət qilip bərdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

16 Xuningdin keyin ikki paḫixə ayal padixaḫning qexioɣa kelip uning aldida turdi.
17 Birinqi ayal: — I oɣojam! Mən wə bu hotun bir øydə olturimiz; u mən bilən øydə turoɣinida bir balini tuoɣdum.
18 Mən balini tuoɣup üq kündin keyin u hotunmu bir bala tuoɣdi. Biz ikkiylən u yərdə olturduq; øydə bizdin baxqa ḫeq yat adəm yoq idi, yaloɣuz biz ikkiylən øydə iduq.
19 Xu keqidə bu hotunning balisi øldi; qünki u balisini besip øltürüp qoyoɣanidi.
20 U yerim keqidə qopup dedəkliri uhlap qaloɣanda, yenimdin ooɣlumni elip øz quqiqioɣa selip, øzining ølgən ooɣlini mening quqiqimoɣa selip qoyuptu.
21 Ətisi qopup balamni emitəy desəm mana ølük turidu. Lekin ətigəndə qarisam, u mən tuoɣqan bala əməs idi, dedi.
22 Ikkinqi ayal: — Yaq, undaq əməs. Tirik qaloɣini mening ooɣlum, ølgini sening ooɣlung, dedi. Lekin birinqi ayal: — Yaq, ølgini sening ooɣlung, tirik qaloɣini mening ooɣlum, dedi. Ular xu ḫaləttə padixaḫning aldida talixip turatti.
23 Padixaḫ: — Biri: «Tirik qaloɣini mening ooɣlum, ølgini sening ooɣlung» dəydu. Əmma yənə biri: «Yaq, ølgini sening ooɣlung, tirik qaloɣini mening ooɣlum» dəydu, dedi.
24 Padixaḫ: Manga bir qiliq elip kelinglar, dedi. Ular qiliqni padixaḫqa elip kəlgəndə
25 padixaḫ: Tirik balini otturidin kesip ikki parqə qilip yerimini birigə, yənə bir yerimni ikkinqisigə beringlar, dedi.
26 U waqitta tirik balining anisi øz balisioɣa iqini aoɣritip padixaḫqa: — Aḫ oɣojam! Tirik balini uningoɣa bərsilə, ḫərgiz uni øltürmigəylə! — dəp yalwurdi. Lekin ikkinqisi: — Uni nə meningki nə seningki qilmay, otturidin kesinglar, dedi.
27 Padixaḫ jawabən: — Tirik balini uningoɣa beringlar, uni ḫeq øltürmənglar; qünki bu balining anisi xudur, dedi.
28 Pütkül Israil padixaḫning qiloɣan ḫøkümi tooɣrisida anglidi wə ular padixaḫtin qorqti, qünki ular Hudaning adil ḫøkümlərni qiqirix danaliqining uningda barliqini kørdi.

4

Sulaymanning əməldarliri wə hizmətkarliri

1 Sulayman padixaḫ pütkül Israiloɣa padixaḫ boldi.
2 Uning qong əməldarliri munular: — Zadokning ooɣli Azariya kaḫin idi;
3 Xixaning ooɣulliri Elihorəf wə Ahiyaḫ katiplar idi; Aḫiludning ooɣli Yəḫoxafat diwanbegi idi;
4 Yəḫoyadaning ooɣli Binaya qoxunning bax sərdari idi. Zadok bilən Abiyatar kaḫinlar idi;
5 Natanning ooɣli Azariya nazarət begi, Natanning yənə bir ooɣli Zabud ḫəm kaḫin wə padixaḫning məsliḫətqisi idi.
6 Ahixar ordining oɣojidari, Abdaning ooɣli Adoniram baj-alwan begi idi.■

■ **4:6** 1Pad. 12:18

7 Pütkül Israil zeminida Sulayman padixaḥning өzi üqün wə ordidikiliri üqün yemək-
iqmək təminləydiƣan, on ikki nazarətqi təyinləngənidi; ularning ḥərbiri yilda bir
aydin yemək-iqmək təminləxkə məs'ul idi.
8 Ularning ismi tөwəndə hatiriləngən: Əfraim taƣlik̦ rayoniƣa Bən-Hur;
9 Makaz, Xaalbim, Bəyt-Xəməx wə Elon-Bəyt-Ḥananƣa Bən-Dəkər;
10 Arubotk̦a Bən-Həsəd; u yənə Sokoḥ wə Həfər degən barlik̦ yurtk̦imu məs'ul idi; □
11 yənə Nafat-Dorƣa Bən-Abinadab (u Sulaymanning k̦izi Tafatni hotunluk̦k̦a alƣan);
12 Taanak̦, Məgiddo wə Yizrəəlning tөwənki təripidiki Zarətanning yenida bolƣan
pütkül Bəyt-Xanƣa, xundak̦la Bəyt-Xandin tartip Abəl-Məḥolaḥƣiqə, Jokneamdin
өtküqə bolƣan zeminlarƣa Aḥiludning oƣli Baana;
13 Ramot-Gileadk̦a Bən-Gəbər; u yənə Gilead yurtiƣa jaylaxk̦an, Manassəḥning oƣli
Yairƣa təwə bolƣan kəntlər wə ḥəm Baxandiki yurt Argob, jümlidin u yərdiki sepili,
mis baldak̦lik̦ k̦owuk̦liri bolƣan atmix qong xəḥərgimu məs'ul idi.
14 Maḥanaimƣa Iddoning oƣli Aḥinadab;
15 Naftaliƣa Ahimaaz (u Sulaymanning k̦izi Basimatni hotunluk̦k̦a alƣanidi).
16 Axir wə Alotk̦a Ḥuxayning oƣli Baanaḥ;
17 Issakarƣa Paruaḥning oƣli Yəḥoxafat;
18 Binyamin zeminiƣa Elaning oƣli Ximəy;
19 Gilead zeminiƣa (əslidə Amoriylarning padixaḥi Siḥon wə Baxanning padixaḥi
Ogning zemini idi) Urining oƣli Gəbər. U xu yurtk̦a birdinbir nazarətqi idi.

Sulaymanning dөliti wə xөḥriti

20 Yəḥuda bilən Israilning adəmliri dengiz saḥilidiki k̦umdək nurƣun idi. Ular yəp-
iqip, huxallik̦ k̦ilatti.
21 Wə Sulayman bolsa *Əfrat* dəryasidin tartip Filistiylərning zeminiƣa wə Misirning
qegraliriƣiqə bolƣan ḥəmmə padixaḥlik̦larning üstidə səltənət k̦ilatti. Ular ulpan
kəltürüp Sulaymanning pütün өmridə uning hizmitidə bolatti.
22 Sulaymanning ordisiƣa ketidiƣan künlük təminat üqün ottuz kor task̦iƣan ak̦ un,
atmix kor k̦ara un, □
23 on bordiƣan uy, yaylak̦tin kəltürülgən yigirmə uy, yüz k̦oy ketətti; buningdin
baxk̦a buƣilar, jərənlər, kiyiklər wə bordiƣan tohular lazim idi.
24 Qünki u Tifsaḥdin tartip Gazaƣiqə, *Əfrat* dəryasining bu təripidiki ḥəmmə
yurtlarning üstidə, yəni *Əfrat* dəryasining bu təripidiki barlik̦ padixaḥlarning üstidə
ḥөküm sürətti; uning tөt ətrapi tinq idi.
25 Sulaymanning pütkül künliridə Dandin tartip Bəər-Xebaƣiqə Yəḥuda bilən Israil
adəmlirining ḥərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihining tegidə aman-esən olturatti.■
26 Sulaymanning jəng ḥarwilirining atliri üqün tөt ming athanisi, on ikki ming
qəwəndizi bar idi.□ ■
27 Məzkur nazarətqilərning ḥərbiri өzigə bekitilgən ayda Sulayman padixaḥk̦a
wə uning dastihiniƣa kəlgənlərning ḥəmmisining yemək-iqməklirini keməytməy
təminləytti.
28 Həlk̦ bolsa ḥərbiri өzigə bekitilgən norma boyiqə at-k̦eqirlar üqün arpa bilən
samanlarni *nazarətiqilər bar* yərgə elip kelətti.

□ **4:10 «Sokoḥ»** — yaki «Soko». □ **4:22 «ottuz kor»** — bir kor on litr, 30 kor 300 litr. ■ **4:25** Law. 26:5
□ **4:26 «tөt ming athanisi»** — kөp kona kөqürmilərdə «k̦irik̦ ming athanisi» deyilidu. Lekin biz bu sanni kөqürgüqilərning hataliki dəp k̦araymiz. «2Tar.» 9:25də wə bu tekistning bəzi grek tərjimiliridə «tөt ming» deyilidu. **«on ikki ming qəwəndizi»** — yaki «on ikki ming eti». ■ **4:26** 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25

29 Huda Sulaymanoɣa dengiz sahilidiki ⱪumdək danaliⱪ, intayin mol pəm-parasət ata ⱪilip, uning ⱪəlbini kəng ⱪilip zor yorutti. □
30 Xuning bilən Sulaymanning danaliⱪi barliⱪ xərⱪtikilərning danaliⱪidin wə Misirdiki barliⱪ danaliⱪtin axti.
31 Qünki u barliⱪ adəmlərdin, jümlidin əzrahlik Etan bilən Maholning ooɣulliri Ḥeman, Kalkol wə Darda degənlərdin dana idi; wə uning xəhriti ətrapidiki ḥəmmə əllər arisida yeyildi.
32 U eytⱪan pənd-nəsihət üq ming idi; uning xeir-küyliri bir ming bəx idi.
33 U Liwandiki kedir dərihidin tartip tamda əsidioɣan lepəkgülgiqə dərəh-giyahlarning ḥəmmisini bayan ⱪilip hatiriligənidi; u yənə mal wə ḥaywanlar, ⱪuxlar, ḥaxarət-əmiligüqilər wə beliⱪlar tooɣrisida bayan ⱪilip hatiriligənidi.
34 Sulaymanning danaliⱪini anglioɣili kixilər barliⱪ əllərdin kelətti, xundaⱪla uning danaliⱪi tooɣruluⱪ həwər tapⱪan yər yüzidiki ḥəmmə padixahlardin kixilər kəlməktə idi.

5

Ibadəthanini ⱪuruxⱪa materiyallarni toplax
2Tar. 2:1-17

1 Turning padixahi Ḥiram Sulaymanni atisining ornioɣa padixah boluxⱪa məsih ⱪilinoɣan dəp anglap, өz hizmətkarlirini uning ⱪexioɣa əwətti; qünki Ḥiram Dawutni izqil səygüqi idi. ■
2 Sulayman Ḥiramoɣa adəm əwitip mundaⱪ uqurni yətküzdi: —
3 «Өzüng bilisənki, atam Dawutning düxmənlirini Pərwərdigar uning puti astioɣa ⱪoyoɣuqə, u ətrapida ḥər tərəptə jəng ⱪiloɣanliⱪi tüpəylidin Pərwərdigar Hudasning namioɣa bir ibadəthana yasiyalmidi. ■
4 Əmdi ḥazir Pərwərdigar Hudayim manga ḥəmmə tərəptin aram bərdi; ḥeqbir düxminim yoⱪ, ḥeqbir bala-ⱪaza yoⱪ.
5 Mana, Pərwərdigarning atam Dawutⱪa: «Mən sening ornungoɣa өz təhtinggə olturoɣuzoɣan ooɣlung bolsa, u mening namimoɣa bir ibadəthana yasaydu» dəp eytⱪinidək, mən Pərwərdigar Hudayimning namioɣa bir ibadəthana yasay dəp niyət ⱪildim; ■
6 əmdi mən üqün *adəmliringgə* Liwandin kedir dərəhlirini kesinglar, dəp yarliⱪ qüxürgin; mening hizmətkarlirim sening hizmətkarliringoɣa ḥəmdəmdə bolidu. Sening bekitkining boyiqə hizmətkarliringoɣa berilidioɣan ix ḥəⱪⱪini sanga töləymən; qünki өzünggə ayanki, dərəh kesixtə arimizda ḥeqkim Zidondikilərdək usta əməs».
7 Ḥiram Sulaymanning səzini anglioɣanda intayin huxal bolup: — Bügün bu uluoɣ həlⱪ üstigə ḥəküm sürüxkə Dawutⱪa xundaⱪ dana bir ooɣul bərgən Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytilsun! — dedi.
8 Ḥiram Sulaymanoɣa adəm əwitip: — Sən manga ⱪoyoɣan tələpliringni anglap ⱪobul ⱪildim. Mən sening kedir yaoɣiqi wə arqa yaoɣiqi tooɣruluⱪ arzu ⱪiloɣanliringning ḥəmmisini ada ⱪilimən;
9 Mening hizmətkarlirim xularni Liwandin dengizoɣa apiridu; mən ularni sal ⱪilip baoɣlap, dengiz bilən sən manga bekitkən yərgə yətküzimən, andin xu yərdə ularni yəxküzimən. Xuning bilən sən ularni tapxuruwelip, elip ketisən. Buning ḥesabioɣa sən tələplirim boyiqə ordidikilirim üqün yemək-iqmək təminligəysən, — dedi.

□ **4:29 «uning ⱪəlbini kəng ⱪilip zor yorutti»** — yaki «uning kəksi-ⱪarnini bək kəng ⱪildi». ■ **5:1** 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ **5:3** 1Tar. 28:3 ■ **5:5** 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18

10 Xundaḳ ḳilip, Ḥiram Sulaymanƣa barliḳ təlipi boyiqə kedir yaƣaqliri wə arqa
yaƣaqlirini bərdi.
11 Sulayman Ḥiramƣa ordidikilirining yemək-iqmikigə yigirmə ming kor buƣday wə
yigirmə bat sap zəytun meyini əwətip bərdi. Ḥər yili Sulayman Ḥiramƣa xundaḳ
berətti. □
12 Pərwərdigar Sulaymanƣa wədə ḳilƣandək uningƣa danaliḳ bərgənidi. Ḥiram
bilən Sulaymanning arisida inaḳliḳ bolup, ikkisi əḥdə tüzüxti.■
13 Sulayman padixaḥ pütün Israildin ḥaxarƣa ixləmqilərni bekitti, ularning sani
ottuz ming idi.
14 U bularni nөwət bilən ḥər ayda on mingdin Liwanƣa əwətətti; xundaḳ ḳilip, ular
bir ay Liwanda tursa, ikki ay өyidə turdi. Adoniram ḥaxarqilaning üstidə turatti.
15 Sulaymanning yətmix ming ḥammili, taƣlarda ixləydiƣan səksən ming taxqisi bar
idi.
16 Uningdin baxḳa Sulaymanning mənsəpdarliridin ix üstigə ḳoyulƣan üq ming üq
yüz ix bexi bar idi; ular ixləmqilərni baxḳuratti.
17 Padixaḥ yarliḳ qüxürüxi bilən ular ibadəthanining ulini selixḳa yonulƣan, qong
wə ḳimmətlik taxlarni kesip kəltürdi.
18 Wə Sulaymanning tamqiliri bilən Ḥiramning tamqiliri wə Gəballiḳlar ḳoxulup
taxlarni oyup, өyni yasax üqün yaƣaq ḥəm taxlarni təyyarlap ḳoydi.□

6

Muḳəddəs ibadəthanining ḳuruluxi

2Tar. 3:1-14

1 Israillar Misirdin qiḳḳandin keyinki tөt yüz səksininqi yili, Sulaymanning Israilning
üstidiki səltənitining tөtinqi yilining ikkinqi eyida, yəni Zif eyida u Pərwərdigarning
өyini yasaxḳa baxlidi.■

□ **5:11 «yigirmə bat»** — bir «bat» təhminən 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ **5:12** 1Pad. 3:12 □ **5:18 «Gəballiḳlar»** — yaki «Biblosluḳlar», yaki «girwəklərni kəsküqilər». ■ **6:1** 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

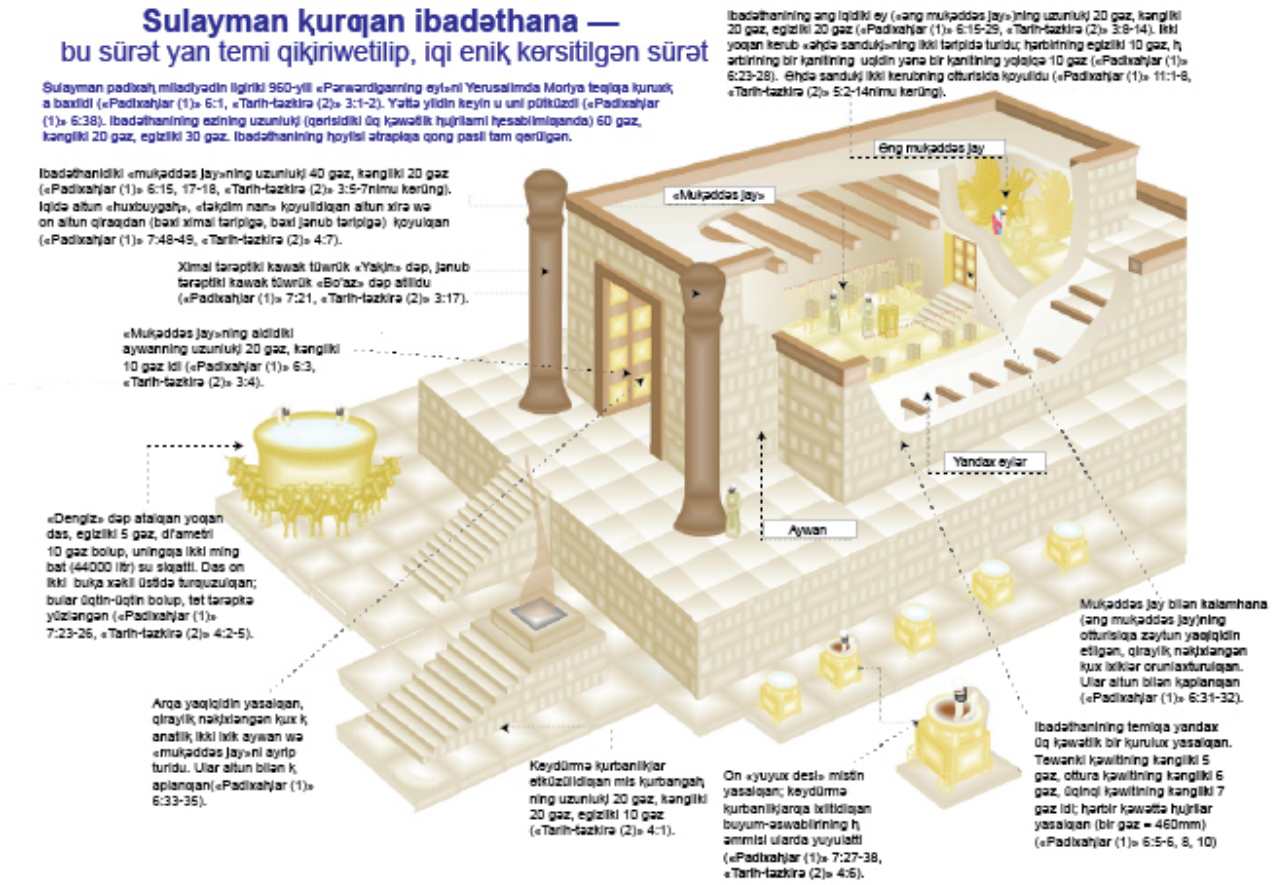

Sulayman padixaḫ ḳurƣan ibadətḫana

2 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarƣa yasiƣan ibadətḫanining uzunluḳi atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz wə egizliki ottuz gəz idi. □

3 Ibadətḫanidiki «muḳəddəs jay»ning aldidiki aywanning uzunluḳi ibadətḫanining kəngliki bilən barawər bolup, yigirmə gəz idi. Ibadətḫanining aldidiki aywanning kəngliki on gəz idi.■

4 U ibadətḫaniƣa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti. □

5 Ibadətḫana temiƣa, yəni muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temiƣa yandax *üq ḳəwətlik* bir imarətni saldi wə uning iqigə ḫujrilarni yasidi.□

6 *Taxḳiriḳi imarətning* təwənki ḳəwitining kəngliki bəx gəz, ottura ḳəwitining kəngliki altə gəz, üqinqi ḳəwitining kəngliki yəttə gəz idi. Qünki ibadətḫanining taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamƣa təkqə

□ **6:2 «ibadətḫanining uzunluḳi…»** — ibraniy tilida «əyning uzunluḳi…». **«Pərwərdigarƣa yasiƣan ibadətḫanining uzunluḳi atmix gəz…»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooƣra kelidu — Yəni adəmning jəynikidin barmaḳlirining uqiƣiqə boloƣan arilik (təḫminən 45 santimetr) idi. ■ **6:3** Yḫ. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadətḫaniƣa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin boloƣini bilən ḫərḫalda bu sözlər derizilərni kərsitidu. □ **6:5 «Ibadətḫana temiƣa, yəni muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temiƣa…»** — muxu yərdə «kalamhana» «əng muḳəddəs jay»ning baxḳa birhil ismidur. 6:16ni wə izaḫatini kərüng. «Kalamhana» deyilixining səwəbi, «əng muḳəddəs jay» iqidə «əḫdə sanduḳi» bar idi, «əḫdə sanduḳi» iqidə Hudaning Israil bilən tüzgən əḫdinamisi saḳlaḳliḳ idi.

qiḳirilоɳanidi.□
7 Ibadəthana pütünləy təyyar ḳilip elip kelingən taxlardin bina ḳilinоɳanidi. Xundaḳ ḳiloɳanda, uni yasiоɳan waḳitta nə bolḳa nə palta nə baxḳa təmür əswablarning awazi u yərdə ḥeq anglanmaytti.
8 Təwənki ḳəwətning ḥujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi; bir aylanma pələmpəy ottura ḳəwətkə andin ottura ḳəwəttin üqinqi ḳəwətkə qiḳatti.□
9 Xundaḳ ḳilip *Sulayman* ibadəthanini yasap püttürdi. Ibadəthanining üstigə harlimlarni bekitip, uni kedir tahtaylar bilən ḳaplidi.
10 U ibadəthanioɳa yandax imarətning ḳəwətlirining egizlikini bəx gəzdin ḳildi. Xu imarətning ḳəwətliri ibadəthanioɳa kedir limliri arḳiliḳ tutuxuḳluḳ idi.

11 Pərwərdigarning səzi Sulaymanoɳa kelip mundaḳ deyildiki: —
12 «Sən Manga yasawatḳan bu ibadəthanioɳa kəlsək, əgər sən bəlgilimilirimdə mengip, ḥəkümlirimgə riayə ḳilip, barliḳ əmrlirimni tutup ularda mangsang, Mən atang Dawutḳa sən tooɳruluḳ eytḳan səzümgə əməl ḳilimən; ■
13 Mən Israillarning arisida makan ḳilip əz həlḳim Israilni əsla taxlimaymən».
14 Sulayman ibadəthanini yasap püttürdi.
15 Ibadəthanining tamlirining iq təripini u kedir tahtayliri bilən yasap, ibadəthanining tegidin tartip torusning limlirioɳiqə yaoɳaq bilən ḳaplidi; wə arqa tahtayliri bilən ibadəthanioɳa pol yatḳuzdi.
16 U ibadəthanining arḳa temidin yigirmə gəz əlqəp ara tam yasap, iqkiriki hanini ḥasil ḳildi; u tegidin tartip torus limlirioɳiqə kedir tahtayliri bilən ḳaplidi. Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi.□
17 Uning aldidiki əy, yəni muḳəddəs hanining uzunluḳi ḳiriḳ gəz idi.
18 Ibadəthanining iqki tamlirioɳa ḳapaḳ wə qeqəkning nushiliri nəḳix ḳilinоɳanidi. Ibadəthana pütünləy kedir tahtaylar bilən ḳaplanoɳanidi. Ḥeq tax kərünməytti.
19 Pərwərdigarning əḥdə sanduḳini u yərdə ḳoyux üqün, u ibadəthanining iqkiridiki kalamhanini yasidi.
20 Kalamhanining uzunluḳi yigirmə gəz, tooɳrisi yigirmə gəz, egizliki yigirmə gəz idi; u uni sap altundin ḳaplidi, xundaḳla uning aldidiki kedir yaoɳaqliḳ ḳurbangaḥnimu xundaḳ ḳaplidi. □
21 Sulayman ibadəthanining iqini sap altun bilən ḳaplidi; u iqki kalamhanining aldini altun zənjirlər bilən tosidi; kalamhanini altun bilən ḳaplidi.
22 Xu təriḳidə u pütkül ibadəthanini, yəni pütkül ibadəthanining iqini altun bilən toluḳ ḳaplioɳanidi. Kalamhanioɳa təəlluḳ boloɳan ḳurbangaḥnimu pütünləy altun bilən ḳaplioɳanidi.□
23 Kalamhanioɳa u zəytun yaoɳiqidin ikki kerubning xəklini yasidi. Ḥərbirining

□ **6:6 «…ibadəthanining taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamoɳa təkqə qiḳirilоɳanidi» —** limning yənə bir uqi «taxḳi imarət»ning taxḳi temioɳa bekitilixi üqün xu tərəptə təxük texilgən bolsa kerək. «Ibadəthana shemisi»ni kərüng. □ **6:8 «Təwənki ḳəwətning ḥujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi» —** biz muxu yərdə («təwənki ḳəwət» degən səzlər bilən) kona grek tilidiki tərjimigə əgəxtuḳ. «ibadəthanining ong təripi» ibadəthanining jənubiy təripidur. ■ **6:12** 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ **6:16 «Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi» —** «əng muḳəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyoɳəmbərgə tapxuroɳan «əḥdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) «əḥdə sanduḳi» iqidə turatti; wə uning üstigə bəlkim bəzi waḳtida, bax kaḥin xu «əng muḳəddəs jay»oɳa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularoɳa kelixi mumkin idi. □ **6:20 «u … uning aldidiki kedir yaoɳaqliḳ ḳurbangaḥnimu xundaḳ ḳaplidi» —** bu iqidiki ḳurbangaḥḳa ḳurbanliḳlar sunulmaytti; u «huxbuydan» yaki «huxbuygaḥ» idi. □ **6:22 «Kalamhanioɳa təəlluḳ boloɳan ḳurbangaḥ» —** bu «ḳurbangaḥ», yəni «huxbuydan» adəttə kalamhanining səl aldida, «muḳəddəs jay»ning iqidə idi.

egizliki on gəz idi. □ ■
24 Bir kerubning bir ḳanitining uzunluḳi bəx gəz wə yənə bir ḳanitining uzunluḳi ḩəm bəx gəz bolup, bir ḳanitining uqidin yənə bir ḳanitining uqioɳiqə on gəz idi.
25 Ikkinqi kerubning ikki ḳaniti ḳoxulup on gəz idi. Ikki kerubning qong-kiqikliki wə xəkli ohxax idi.
26 Bir kerubning egizliki on gəz bolup, ikkinqi kerubningkimu ḩəm xundaḳ idi.
27 U kerublarni iqkiriki hanida ḳoydi. Kerublarning ḳanatliri yeyilip turatti. Birsining bir ḳaniti bir tamoɳa tegip, ikkinqisining ḳaniti udulidiki tamoɳa tegip turatti; ikkisining iqidiki ḳanatliri hanining otturisida bir-birigə tegixip turatti. ■
28 U kerublarni altun bilən ḳaplidi.
29 U ibadəthanining tamlirining pütkül iq qərsini, yəni iqkiriki hanining wə ḩəm taxḳiriḳi hanining qərisini kerub bilən horma dərəhlirining xəkilliri wə qeqək nushiliri bilən nəḳix ḳildi.
30 Ibadəthanining polini, yəni iqkiriki hanining ḩəm taxḳiriḳi haniningkini altun bilən ḳaplidi.
31 Kalamhanining kirix eoɳizioɳa u zəytun yaoɳiqidin etilgən ḳox ixiklərni yasidi. Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɳrisining bəxtin bir ḳismi idi. □
32 Bu ḳox ixiklər zəytun yaoɳiqidin etilgənidi; u ixiklərning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushiliri nəḳix ḳilinip zinnətləngənidi; u ixiklərni, jümlidin kerub bilən horma dərəhlirining nəḳixlirini altun bilən ḳaplidi.
33 Ibadəthanining taxḳi hanisining ixikining kexəklirini zəytun yaoɳiqidin yasidi; ular əyning tooɳrisining təttin bir ḳismi idi; □
34 ḳox ḳanatliḳ ixik bolsa arqa yaoɳiqidin yasaldi. Bir ḳaniti yeyilip ḳatlinatti, ikkinqi ḳanitimu yeyilip ḳatlinatti.
35 U ularning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushilirini nəḳix ḳildi; andin ularning üstigə, jümlidin nəḳixlər üstigə altun ḳaplidi.
36 Iqkiriki ḩoylining temini bolsa u üq ḳəwət yonuloɳan tax bilən bir ḳəwət kedir yaoɳiqidin yasidi.
37 *Sulaymanning səltənitining* tətinqi yilining Zif eyida Pərwərdigarning ibadəthanisining uli selindi. □
38 Wə on birinqi yilining Bul eyida, yəni səkkizinqi ayda ibadəthanining ḩeqyeri ḳaldurulmay, layiḩə boyiqə pütünləy tamam boldi. Xundaḳ ḳilip uning əyni yasixioɳa yəttə yil kətti.□

7

Ordining ḳuruluxi

□ **6:23 «Kerublar»** — kerublar bolsa Hudaning ḩəküm-jazalirini yətküzidioɳan, intayin küqlük pərixtilərdur. Məsilən, «Yar.» 3:24 wə «Əz.» 10-babni kərüng. ■ **6:23** Mis. 25:18 ■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31 «Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɳrisining bəxtin bir ḳismi idi»** — baxḳa tərjimisi: «Ixiklərning kexəkliri bəx qasiliḳ idi». Ibraniy tilini qüxinix təs. □ **6:33 «*kexəklər* əyning tooɳrisining təttin bir ḳismi idi»** — baxḳa tərjimisi: «ular (kexəklər) tət qasiliḳ idi». Ibraniy tekistni qüxinix təs. □ **6:37 «tətinqi yilining Zif eyida...»** — «Zif» eyi ikkinqi ay. Bu bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, Aprel yaki May ayliri boluxi mumkin idi. □ **6:38 «layiḩə boyiqə pütünləy tamam boldi»** — muxu yərdə «layiḩə» bəlkim Dawut Muḳəddəs Roḩning kərsətmisi arḳiliḳ aldin kərsətkən shemisini kərsitidu «1Tar.» 28:19).

1 Sulayman өz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi.□ ■

2 U yasiƣan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluķini yüz gəz, kənglikini əllik gəz wə egizlikini ottuz gəz ķildi. Kedir yaƣiqi tüwrükidin tət ķatar wə tüwrüklərning üstigə kedir limliri ķoyuloƣanidi. □

3 Tüwrüklərning üstidiki lim kətürüp turoƣan өgzisimu kedir yaƣiqidin idi. Limlar jəmiy ķirik bəx bolup ḩər ķatarda on bəxtin idi.

4 Uning üq ķəwət derizisi bar idi, üq ķəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi.□

5 Barlik ixiklər wə kexəklər tət qasilik ķilinoƣandi; ixiklər üq kəznəklik bolup, ixiklər bir-birigə udulmu’udul idi.□

6 U uzunluķini əllik gəz, tooƣrisini ottuz gəz ķilip, tüwrüklük bir dəḩliz yasidi; uning aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi.□

7 Andin keyin u soraķ soraydioƣan təhti üqün «Soraķ dəḩlizi» dəp ataloƣan yənə bir dəḩlizni yasidi. U dəḩlizning tegidin tartip torusning limlirioƣiqə kedir yaƣiqi bilən ķaplanoƣanidi.

8 *Sulayman* өzi olturidioƣan saray, yəni dəḩlizning arķa ḩoylisioƣa jaylaxaķan sarayning layiḩisi «*soraķ* өyi»ningkigə ohxax idi. Sulayman өz əmrigə aloƣan Pirəwnning ķizi üqün xu dəḩlizgə ohxax bir sarayni yasatti. □ ■

□ **7:1 «Sulayman өz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi» —** Sulayman ibadəthanini ķuruxķa 7 yil, өz ordisini ķuruxķa 13 yil wakit sərp ķildi. Pütkül Muķəddəs Kitabta «7» degən rəķəm bəzidə Huda wə uning mukəmməllikigə baƣliķ, «13» bolsa gunaḩ wə asiyliķ bilən baƣliķ bolidu. Bizdə ḩeq guman yokki, Sulaymanning өz ordisioƣa 13 yil sərp ķilixi uning alliķaqan təkəbbur bolup kətkənlikini puritip beridu. Ḩeq bolmioƣanda, u kөprək wakitini өz өyi üstigə sərp ķiloƣan. ■ **7:1** 1Pad. 9:10 □ **7:2 «Liwan ormini sariyi» —** Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning ķuruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaƣaqlirini kөp ixlətkənliktin boloƣanidi. Orda iqidə «kedir yaƣiqi tüwrükidin tət ķatar» boloƣini üqün «ormandək» kөrüngən bolsa kerək. □ **7:4 «üq ķəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi» —** bu ayəttiki bəzi ibraniy sөzlər intayin az uqraydioƣan boloƣaqķa, mənisini pəķət pərəz ķiloƣili bolidu. Baxķa bir tərjimisi bəlkim: «üq ķəwəttiki ḩərbir derizə kөznəklik idi». □ **7:5 «ixiklər üq kөznəklik bolup, ixiklər bir-birigə udulmu’udul idi» —** kөp baxķa hil tərjimiliri uqriximu mumkin. □ **7:6 «uning aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi» —** bu ayətning ikkinqi ķismidiki ibraniyqə ibarilər intayin az uqraydioƣan boloƣaqķa, mənisini pəķət pərəz ķiloƣili bolidu. «…uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi» degənning baxķa birhil tərjimisi «…uning aldida yənə tüwrüklər wə pələmpəy bar idi». □ **7:8 «…yəni dəḩlizning arķa ḩoylisioƣa jaylaxaķan sarayning…» —** baxķa birhil tərjimisi «…yəni xu өydin ayrim boloƣan, bir ḩoylilik, dəḩliz iqigə jaylaxķan өyning…». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

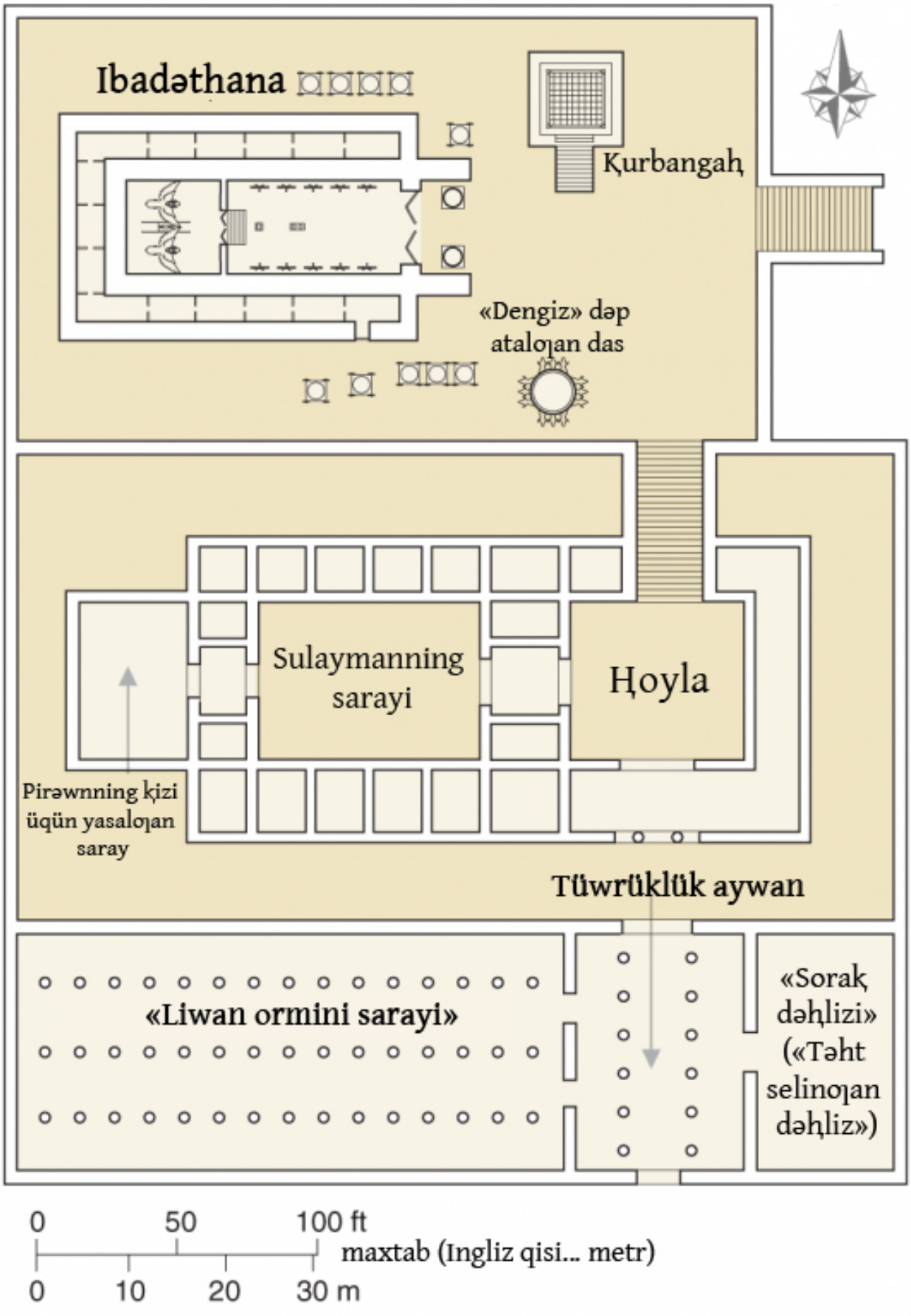

Sulayman ḳuroɣan ibadəthana wə dərgaḥ-saray
Dawut padixaḥ ḳaytidin saloɣan xəḥərdin Sulayman yengi ḳurup

9 Bu imarətlərning ḩəmmisi iqkiriki tamliridin tartip qong ḩoylining tamlirioɳiqə, ulidin tartip өgzining pəwazioɳiqə ḳimmət taxlardin, yəni өlqəm boyiqə oyulup andin iq-texi ḩərə bilən kesilgən taxlardin yasaloɳanidi.
10 Ulliri bolsa qong wə ḳimmət taxlardin, uzunluḳi on gəz wə səkkiz gəz boloɳan taxlardin ḳilinoɳanidi.
11 Ullarning üstigə yənə bekitilgən өlqəm boyiqə oyuloɳan ḳimmət esil taxlar wə kedir limliri ḳoyuloɳanidi.
12 Qong ḩoylining qərisidiki tam üq ḳəwət oyuloɳan tax wə bir ḳəwət yonuloɳan kedir limliridin yasaloɳanidi. Pərwərdigarning ibadəthanisining iqkiriki ḩoylisining temi wə yənə ordidiki dəḩlizining temimu xundaḳ yasaloɳanidi.□

Usta miskər Ḩiramning ibadəthanidiki ixliri
2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

13 Sulayman padixaḩ adəm əwətip Ḩiramni turdin kəltürdi. ■
14 U kixi Naftali ḳəbilisidin boloɳan bir tul hotunning ooɳli bolup, atisi turluḳ bir miskər idi. Ḩiram miskərqiliktə türlük ixlarni ḳilixḳa tolimu usta, pəm-parasətlik wə bilimlik idi. U Sulayman padixaḩning ḳexioɳa kelip, uning ḩəmmə ixini ḳildi. ■
15 U өzi ikki tüwrükni mistin yasidi. Ḩərbir tüwrükning egizliki on səkkiz gəz bolup, aylanmisi on ikki gəz idi.■
16 Bu tüwrüklərning üstigə ḳoyux üqün mistin ikki tajni ḳuyup yasap, uning üstigə ḳoydi. Bir tajning egizliki bəx gəz, ikkinqi tajning egizlikimu bəx gəz idi.
17 Tüwrüklərning təpisidiki tajlar torlaroɳa ohxax zinnətlinip, zənjirlər wə torlanoɳan ḩalḳilar bilən toḳuḳluḳ idi. Bir tajning xundaḳ yəttə ḳatar tor ḩalḳiliri bar idi, ikkinqi tajningmu ḩəm xundaḳ yəttə ḳur tor ḩalḳiliri bar idi.
18 U yənə anarlarni, yəni tüwrüklərning üstidiki ḩərbir tajni yepip turidioɳan tor ḩalḳilarning üstigə ikki ḳatar anarni yasidi. U birinqi wə ikkinqi tajoɳimu ohxaxla xundaḳ ḳildi.
19 Aywandiki tüwrüklərning üstidiki tajliri nilupər xəkillik bolup, egizliki tət gəzdin idi.
20 Ikki tüwrükning tajliridiki tor ḩalḳilirioɳa yeḳin tompiyip qiḳḳan jayning üstidə ḳəwətmu-ḳəwət qəridigən ikki yüz anar nushisi bar idi. Ikkinqi tajning qərisimu ohxax idi.
21 U tüwrüklərni ibadəthanining aldidiki aywanoɳa tiklidi. Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi. □
22 Tüwrüklərning üsti nilupər xəklidə yasaloɳanidi. Buning bilən tüwrüklərning ixliri pütkənidi.
23 U mistin «dengiz» dəp ataloɳan yooɳan das yasidi. Uning bir girwikidin yənə bir girwikigiqə on gəz kelətti. Uning aylamisi ottuz gəz idi. ■
24 Dasning girwiki asti qəridəp ḳapaḳ nushiliri bilən zinnətləngənidi. Bular dasning qərisining ḩərbir gezigə undin, ikki ḳatar ḳoyuloɳan idi. Ular das bilən bir waḳitta ḳuyup qiḳiriloɳanidi. ■
25 Das on ikki buḳa xəkli üstidə turoɳuzuloɳanidi. Bularning üqi ximal tərəpkə, üqi oɳərb tərəpkə, üqi jənub tərəpkə, üqi xərḳ tərəpkə yüzləngənidi. «dengiz» bularning üstidə idi; ularning arḳisi iq təripidə idi.

□ **7:12 «ordidiki dəḩlizining temi...»** — yaki «ibadəthanidiki aywinining temi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yər. 52:21 □ **7:21 «Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi»** — «Yaḳin» degənning mənisi bəlkim «u mustəḩkəmləydu», «Boaz»ning mənisi bəlkim «uningda küq bar». Ongdin soloɳa oḳuoɳanda «U (Pərwərdigar) küq bilən uni (bu өyni) mustəḩkəmləydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yər. 52:20 ■ **7:24** 2Tar. 4:3

26 Dasning ḳelinliḳi aliḳanning kənglikidək bolup, uning girwiki piyalining girwikidək, xəkli eqiloɣan nilupərdək idi. Uningoɣa ikki ming bat su sioɣatti.□
27 Uningdin baxḳa u mistin on təglikni yasidi. Ḥərbir təglikning uzunluḳi tət gəz, kəngliki tət gəz bolup, egizliki üq gəz idi.
28 Bu təgliklər xundaḳ yasaloɣanidiki, ularning *rəsimlik* tahtiliri bar idi; tahtiliri ramkilar iqigə ornitiloɣanidi.
29 Ramkilarning otturisidiki rəsim tahtaylirida wə ramkilarning əzidimu xirlar, buḳilar wə kerublarning sürətlik zinnətliri bar idi; xirlar wə buḳilarning asti wə üsti zənjirsiman gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi. □
30 Ḥərbir təglikning mis oḳliri bilən tət qaḳi bar idi; təglikning dasni kətürüp turidioɣan tət burjikidə jazisi bar idi; das astidiki putlirining ḥər təripidə torlanoɣan ḳuyma gül xahliri ornitiloɣanidi.
31 Ḥər təglikning iqidə qongḳurluḳi bir gəz kelidioɣan «kiqik təglik» bolup, aoɣzi dügilək idi; kiqik təglikning uzunluḳi bir yerim gəz idi; aoɣzining ətrapida nəḳixlər bar idi; ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasiliḳ idi.□
32 Tət qaḳi rəsimlik tahtayliri astida bolup, ularning oḳliri təglikkə bekitilgənidi. Ḥərbir qaḳning egizliki bir yerim gəz idi.
33 Qaḳlarning ḳurulmisi jəng ḥarwilirining qaḳliridək idi. Ularning ḳazanliri, ḳaskanliri, qetiḳliri wə oḳlirining ḥəmmisi mistin ḳuyuloɣanidi.
34 Ḥərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutḳuqi bar idi; ular təgliktin qiḳip turatti wə ular təglik bilən təng ḳuyuloɣan. □
35 Ḥərbir təglikning təpisidə egizliki yerim gəz kelidioɣan bir yumilaḳ jaza bar idi. Ḥərbir təglikning təpisidə tirək wə rəsimlik tahtaylar bar idi. Ular təglik bilən təng ḳuyuloɣan.
36 U muxu tirək wə rəsim tahtayliridiki box orunlaroɣa kerub, xir wə horma dərəhlirining nushilirini wə qərisigə torlanoɣan gül xahlirini nəḳix ḳildi.
37 Xu təriḳidə u muxu on təglikni yasap boldi. Ḥəmmisi bir nushida ḳuyulup, ohxax qongluḳta wə xəkildə idi.
38 U mistin on das yasioɣan bolup, ḥərbir daskə ḳiriḳ bat su sioɣatti; ḥərbir dasning tooɣrisi tət gəz idi. On təglikning ḥərbirining təpisidə birdin das bar idi. ■
39 U bəx dasni ibadəthanining ong yenida wə bəxni ibadəthanining sol yenida ḳoydi; mis dengizni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərḳiy jənub təripigə ḳoydi.
40 Ḥiram xularoɣa təəlluḳ das, kürək wə ḳaqa-ḳuqilarnimu yasap təyyar ḳildi. Xundaḳ ḳilip Ḥiram Sulayman padixaḩ üqün Pərwərdigarning əyining barliḳ ḳurulux hizmitini pütküzdi: —
41 ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apḳursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidioɣan ikki torni yasitip püttürdi,
42 xu ikki tor üstigə ḳayqilaxturuloɣan tət yüz anarni yasatti. Bir torda ikki ḳatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apḳursiman ikki baxni yepip turatti.
43 U on das təgliki wə das təglikigə ḳoyulidioɣan on «yuyux desi»ni,
44 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buḳini yasatḳuzdi,
45 ḳazanlarni, kürəklərni wə ḳaqa-ḳuqilarnimu təyyar ḳildi. Ḥiram Pərwərdigarning əyi üqün Sulayman padixaḩning əmri bilən yasioɣan bu ḥəmmə

□ **7:26 «ikki ming bat» —** bir bat 22 litr boluxi mumkin idi; undaḳta 2000 bat 44000 litr idi. «Dengiz»ning xəkli «dangḳan xəkli»diki das bolsa kerək. □ **7:29 «gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi» —** ibraniy tilidiki nushisida ḳandaḳ mənidə ixlitilgini bizgə tehi enik əməs. □ **7:31 «Ḥər təglikning iqidə qongḳurluḳi bir gəz kelidioɣan «kiqik təglik» bolup, … ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasiliḳ idi» —** pütkül ayətning mənisini alimlar tehi toluḳ enikliɣan əməs. Bizning «pərəziy shema»mizni kərüng. □ **7:34 «Ḥərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutḳuqi bar idi» —** muxu yərdə ibraniy tilida «burjək» («müriliri») degən bu səzning muxu yərdə ḳandaḳ mənidə ixlitilgini tehi enik əməs. «Tutḳuqi» degən mənisi eḩtimalliḳḳa əng yeḳin. ■ **7:38** 2Tar. 4:6

nərsilər parkiraydioɣan mistin idi.
46 Padixaḩ ularni Iordan tüzlənglikidə, Sukkot bilən Zarətanning otturisida, *xu yərdiki* seoɣizlayda kelip yasap, kuydurup qikti.
47 Bu nərsilər xunqə kəp boloɣaqka, Sulayman ularning eoɣirlikini əlqimidi. Xuning bilən misning eoɣirliki məlum bolmidi.
48 Sulayman yənə Pərwərdigarning əyi iqidiki barlik əswablarni yasatti: — yəni altun huxbuygaḩni, «təkdim nan» koyulidioɣan altun xirəni, □ ■
49 Kalamhana aldida turidioɣan sap altun qiraoɣdanlarni (bəxni ong yenida, bəxni sol yenida) yasatti; wə xularning gülsiman zinnətlirini, qiraoɣlirini, qiraoɣ kiskuqlirini altundin yasatti;
50 das-piyalilirini, piqaklirini, kaqilirini, təhsilirini wə küldanlarning ḩəmmisini sap altundin yasatti; u iqkiriki hanining, yəni əng mukəddəs jayning katlinidioɣan, kox kanatlik ixiklərning girəlirini wə əydiki mukəddəs jayning *ixiklirining* girəlirini altundin yasatti.
51 Sulayman padixaḩ Pərwərdigarning əyi üqün kilduridioɣan ḩəmmə kuruluxlar tamam boloɣanda, u atisi Dawut *Hudaoɣa* atioɣan nərsilərni (yəni kümüx, altun wə türlük baxka buyumlarni) əkəltürüp Pərwərdigarning əyining həzinilirigə koydurdi.■

8

Sulayman əḩdə sanduķini ibadəthanioɣa əkilip koyidu
2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

1 Xu qaoɣda Sulayman Pərwərdigarning əḩdə sanduķini «Dawut xəḩiri»din, yəni Ziondin yətkəp kelix üqün Israil akśakallirini, kəbilə bəglirini wə Israil jəmətlirining bəglirini Yerusalemoɣa əz yenioɣa yioɣilixka qakirdi.□ ■
2 Buning üqün Israilning ḩəmmə adəmliri Etanim eyida, yəni yəttinqi aydiki bekitilgən ḩeytta Sulayman padixaḩning kexioɣa yioɣildi. □
3 Israilning ḩəmmə akśakalliri yetip kəlgəndə Lawiylar əḩdə sanduķini kətürüp *mangdi*.
4 Ular Pərwərdigarning əḩdə sanduķini, jamaət qediri bilən uning iqidiki barlik mukəddəs buyumlarni kətürüp elip qikti. Kaḩinlar bilən Lawiylar muxularni elip qikti.□
5 Sulayman padixaḩ wə uning aldioɣa yioɣiloɣan barlik Israil jamaiti əḩdə sanduķining aldida mengip, kəplikidin sanini elip bolmaydioɣan san-sanakśiz koy bilən kalilarni kurbanlik kilixatti.
6 Kaḩinlar Pərwərdigarning əḩdə sanduķini əz jayioɣa, ibadəthanining iqki «kalamhana»sioɣa, yəni əng mukəddəs jayoɣa elip kirip, kerublarning kanatlirining astioɣa koydi.□
7 Qünki kerublarning yeyilip turoɣan kaniti əḩdə sanduķining orni üstidə boloɣaqka, əḩdə sanduķi bilən uni kətürüp turidioɣan baldaklarni yepip turatti.

□ **7:48 «təkdim nanlar»** — baxka hil tərjimiliri: «ḩuzuriy nan»lar, «Hudaning ḩuzuridiki nan»lar) yaki «tiziloɣan nan». Ular wə altun xirə tooɣruluk «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. ■ **7:48** Mis. 25:23; 30:1 ■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1 ««Dawut xəḩiri»..., yəni Zion...»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim koroɣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda kuruloɣan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2 □ **8:2 «yəttinqi aydiki bekitilgən ḩeyt»** — yəni «kəpilər ḩeyti» yaki «mewə ḩosul ḩeyti». Bu ḩeyt 7-ayning 15-22 künliridə ətküzülidu («Law.» 23:34-43). Israilning ərliri uningoɣa Yerusalemda katnixixi lazim idi. □ **8:4 «jamaət qediri»** — yəni «jamaət yioɣilidioɣan qedir» yaki «ibadət qediri». □ **8:6 «kalamhana»** — 6:16 wə izaḩatini kərüng.

8 Bu baldaḳlar naḩayiti uzun bolоɳaqḳa, kalamhanining aldidiki muḳəddəs jayda
turup, əḩdə sanduḳining yenidiki ikki baldaḳning uqlirini kərgili bolatti, biraḳ
өyning sirtida ularni kərgili bolmaytti; bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə
turmaḳta. □
9 Əḩdə sanduḳining iqidə Musa pəyоɳəmbər Ḥorəb teоɳida turоɳanda iqigə salоɳan
ikki tax tahtidin baxḳa ḩeqnərsə yoḳ idi (Israillar Misir zeminidin qiḳḳandin keyin
Pərwərdigar ular bilən ḩorəbdə əḩdə tüzgənidi).□ ■
10 Wə xundaḳ boldiki, kaḩinlar muḳəddəs jaydin qiḳixiоɳila, bir bulut
Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳapliwaldi.
11 Kaḩinlar bulut tüpəylidin өz wəzipilirini ətəxkə ərə turalmaytti; qünki
Pərwərdigarning julasi Pərwərdigarning өyini toldurоɳanidi.■
12 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum ḳarangоɳuluḳ iqidə turimən, dəp
eytḳanidi; ■
13 lekin, *i Pərwərdigar*, mən dərwəḳə Sening üqün bir ḩəywətlik makan bolsun dəp,
Sən mənggü turidiоɳan bir өyni yasidim, dedi.□
14 Andin padixaḩ burulup barliḳ Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barliḳ jamaiti
uning aldida turatti.
15 U mundaḳ dedi: — «Israilning Hudasi Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədḩiyə bolоɳay!
U Өz aоɳzi bilən atam Dawutḳa wədə ḳiloɳanidi wə Өz ḳoli bilən uni əməlgə axurdi.
U Dawutḳa yənə: —
16 «Mən Өz həlḳim Israilni Misir zeminidin elip qiḳḳan kündin buyan namim üqün
bu yərdə bir өy salay dəp Israilning ḩərḳaysi ḳəbililirining xəḩərliridin ḩeqḳaysisini
tallimidim; biraḳ həlḳim bolоɳan Israiloɳa ḩəkümranliḳ ḳilsun dəp Dawutni tallidim»
degənidi. ■
17 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namiоɳa atap bir өy
selix arzu-niyiti bar idi. ■
18 Biraḳ Pərwərdigar atam Dawutḳa: «Kənglüngdə Mening namimоɳa bir өy yasaxḳa
ḳiloɳan niyiting yahxidur;
19 əmma xu өyni sən yasimaysən, bəlki sening puxtungdin bolidiоɳan ooɳlung, u
Mening namimоɳa atap xu өyni salidu», degənidi.
20 Mana əmdi Pərwərdigar Өz səzigə əməl ḳildi. Mən Pərwərdigar wədə
ḳiloɳinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi
Pərwərdigarning namiоɳa atap bu өyni saldim.
21 Өydə əḩdə sanduḳi üqün bir jayni rastlidim; əḩdə sanduḳi iqidə Pərwərdigarning
ata-bowilirimizni Misir zeminidin elip qiḳḳanda, ular bilən tüzgən əḩdə *tahtiliri*
bardur».

Sulayman Israil üqün dua ḳilidu

22 Andin Sulayman Israilning barliḳ jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning
ḳurbangaḩining aldida turup, ḳollirini asmanоɳa ḳaritip kətürüp ■
23 mundaḳ dua ḳildi: — «I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə yuḳiriḳi asmanda
nə təwənki yərdə səndək Huda yoḳtur; aldingda pütün ḳəlbi bilən mangidiоɳan
ḳulliring üqün əḩdəngdə turup өzgərməs muḩəbbitingni kərsətküqisən.

□ **8:8 «bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta»** — «bügüngə ḳədər...» degən səzlər ibadəthana tehi өz jayida turоɳan waḳtida hatiriləngən, əlwəttə, wə xunglaxḳa xuni ispatlayduki, «Padixaḩlar»ning kəp ḳisimliri Yəḩudadikilərning sürgün boluxidin ilgiri yeziloɳan. «2pad.» 24-25 bablirini bəlkim keyinki bir pütükqi ḳoxup yazoɳan boluxi mumkin. □ **8:9 «Ḥorəb teоɳi»** —Sinay teoɳining baxḳa bir ismidur. ■ **8:9** Mis. 34:27 ■ **8:11** Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2 ■ **8:12** Mis. 20:21; Law. 16:2; Ḳan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1 □ **8:13 «sening üqün bir ḩəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «sening üqün bur turaloɳu makan». **«ḩəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «turaloɳu makan». ■ **8:16** 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ **8:17** 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ **8:22** 2Tar. 6:12

24 Qünki Sən Өz ḳulung atam Dawutḳa bərgən wədidə turdung; Sən Өz aoɳzing bilən
eytḳan sөzünggə mana bügünkidək Өz ḳolung bilən əməl ḳilding.
25 Əmdi ḫazir, i Israilning Hudasi Pərwərdigar, Өz ḳulung atam Dawutḳa: — «Əgər
sening əwladliring өz yollirioɳa səgək bolup sən Mening aldimda mangoɳandək
mangidioɳan bolsa, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturidioɳan bir zat kəm
bolmaydu» dəp bərgən wədəngdə turoɳaysən. ■
26 Əmdi ḫazir, i Israilning Hudasi, Sən ḳulung Dawutḳa eytḳan sөzliring əməlgə
axuruloɳay, dəp өtünimən!
27 Lekin Huda Өzi rastla yər yüzidə makan ḳilamdu? Mana, asmanlar bilən
asmanlarning asmini seni sioɳduralmioɳan yərdə, mən yasioɳan bu өy ḳandaḳmu
Sening makaning bolalisun?! ■
28 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, ḳulungning duasi bilən iltijasioɳa ḳulaḳ selip,
ḳulungning bügün Sanga kөtürgən nidasi wə tilikini angliɳaysən;
29 xuning bilən Өz kөzliringni keqə-kündüz bu өygə, yəni Sən: «Mening namim
u yərdə ayan bolsun» dəp eytḳan jayoɳa keqə-kündüz tikkəysən; Өz ḳulungning u
jayoɳa ḳarap ḳiloɳan duasioɳa ḳulaḳ saloɳaysən. □ ■
30 ḳulung wə həlḳing Israil bu jayoɳa ḳarap dua ḳiloɳan qaoɳda, ularning iltijisioɳa
ḳulaḳ selip, Өz makaning ḳiloɳan asmanlardin turup angliɳaysən, angliɳiningda
ularni kəqürgəysən.
31 Əgər birsi өz ḳoxnisioɳa gunaḫ ḳilsa wə xundaḳla ixning rast-yaloɳanliḳini bekitix
üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḫingning aldioɳa kəlsə, □
32 Sən ḳəsəmni asmanda turup anglap, amal ḳilip өz bəndiliring otturisida ḫөküm
qiḳaroɳaysən; gunaḫi bar adəmni gunaḫḳa tartip, өz yolini өz bexioɳa yandurup,
gunaḫsiz adəmni aḳlap, өz adilliḳioɳa ḳarap uningoɳa ḫəḳḳini bərgəysən.
33 Өz həlḳing Israil Sening aldingda gunaḫ ḳiloɳini üqün düxməndin yengilsə, Sanga
ḳaytip bu өydə turup, namingni etirap ḳilip, Sanga dua bilən iltija ḳilsa,
34 Sən asmanda anglap, Өz həlḳing Israilning gunaḫini kəqürüp, ularni Sən ata-
bowilirioɳa təḳdim ḳiloɳan zeminoɳa ḳayturup kəlgəysən.
35 Ular Sanga gunaḫ ḳiloɳini üqün asman etilip yamoɳur yaoɳmaydioɳan ḳiliwetilgən
bolsa, lekin ular bu jayoɳa ḳarap Sanga dua ḳilip namingni etirap ḳilip, Sening ularni
ḳiyinqiliḳḳa saloɳining tüpəylidin өz gunaḫidin yenip towa ḳilsa,
36 Sən asmanda turup ḳulaḳ selip, ḳulliringning wə həlḳing Israilning gunaḫini
kəqürgəysən; qünki Sən uloɳa mengix kerək boloɳan yahxi yolni өgitisən wə Өz
həlḳinggə miras ḳilip bərgən zeminning üstigə yamoɳur yaoɳdurisən!
37 Əgər zeminda aqarqiliḳ ya waba bolsa, ya ziraətlər Dan almisa ya ḫal qüxsə ya
uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki
xəḫərlirining ḳowuḳlirioɳa ḫujum ḳilip ḳorxiwalsa, ya ḫərḳandaḳ apət ya kesəllik
bolsa,
38 Sening həlḳing boloɳan Israildiki ḫərḳandaḳ kixi өz kөnglidiki wabani bilip, ulardin
ḫərḳaysi kixi ḳollirini bu өygə sunup, ḫərḳandaḳ dua yaki iltija ḳiloɳan bolsa,
39 əmdi Sən turuwatḳan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm ḳiloɳaysən; Sən
ḫərbir adəmning ḳəlbini bilgəqkə, amal ḳilip өzining yollirini өzigə yanduroɳaysən
(qünki Sənla, yaloɳuz Sənla ḫəmmə insan balilirining ḳəlblirini bilgüqidursən);

■ **8:25** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zəb. 132:12 ■ **8:27** 2Tar. 2:5; Yəx. 66:1; Yər. 23:24; Ros. 7:49
□ **8:29 «u jayoɳa ḳarap ḳiloɳan duasioɳa…»** — yaki bolmisa: «u jay tooɳrisidiki duasi…». ■ **8:29** Ḳan. 12:11 □ **8:31 «Əgər birsi өz ḳoxnisioɳa … ixning rast-yaloɳanliḳini bekitix üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḫingning aldioɳa kəlsə…»** — bundaḳ ḳəsəm tooɳruluḳ «Qəl.» 5:11-31ni kөrüng. «Ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḫning aldioɳa kəlsə…» — mumkinqiliki barki, Israilda muxundaḳ ḳəsəmlərni iqix üqün ḳurbangaḫning aldioɳa kelix kerək əməs idi, pəḳət: «Hudaning ḳurbangaḫi aldida ḳəsəm ḳilimənki…» degəndək sөzlər eytiloɳan bolsa «ḳurbangaḫ өz aldida turoɳandək» ḫesablinatti.

40 xundaḳ ḳilip, ular Sən ata-bowilirimizƣa təḳdim ḳilƣan zeminda olturup өmrining
ḥəmmə künliridə səndin ḳorḳidiƣan bolidu.
41 Өz həlḳing Israildin bolmiƣan, Sening uluƣ naming tüpəylidin yiraḳ-yiraḳlardin
kəlgən musapir bolsa
42 (qünki ular Sening uluƣ naming, ḳudrətlik ḳolung wə sozƣan biliking toƣrisida
angliylaydu), — undaḳ birsi kelip bu өy tərəpkə ḳarap dua ḳilsa,
43 Sən turuwatḳan makaning bolƣan asmanlarda uningƣa ḳulaḳ selip, u musapir
Sanga nida ḳilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiḳ ḳilƣaysən; xuning bilən yər
yüzidiki barliḳ əllər namingni tonup yetip, Өz həlḳing Israildək Səndin ḳorḳidiƣan
bolup, mən yasiƣan bu өyning Sening naming bilən atalƣinini bilidu.□
44 Əgər Sening həlḳing Sening tapxuruḳung bilən düxmini bilən jəng ḳilixḳa
qiḳḳanda, Sən talliƣan bu xəḥərgə, xundaḳla mən namingƣa atap yasiƣan bu өy
tərəpkə ḳarap Sən Pərwərdigarƣa dua ḳilsa,
45 Sən asmanlarda turup ularning duasi bilən iltijasiƣa ḳulaḳ selip, ularni nusrətkə
erixtürgəysən.
46 Əgər ular sanga gunaḥ sadir ḳilƣan bolsa (qünki gunaḥ ḳilmaydiƣan ḥeqkixi
yoḳtur) Sən ularƣa ƣəzəplinip, ularni düxmənlirining ḳoliƣa tapxurƣan bolsang,
bular ularni yiraḳ-yeḳinƣa, өzlirining zeminiƣa sürgün ḳilip elip barƣan bolsa, ■
47 lekin ular sürgün ḳilinƣan yurtta əs-ḥoxini tepip towa ḳilip, өzi sürgün bolƣan
yurtta Sanga: — Biz gunaḥ ḳilip, ḳəbiḥlikkə berilip Səndin yüz өrüp kəttuḳ, dəp
yelinsa,
48 — əgər ularni sürgün ḳilƣan düxmənlirining zeminida pütün ḳəlbi wə pütün jeni-
din Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowiliriƣa təḳdim ḳilƣan zeminƣa,
Sən talliƣan xəḥər tərəpkə wə mən namingƣa atap yasiƣan bu өy tərəpkə yüzini
ḳilip, Sanga ḳarap dua ḳilsa,
49 Sən turuwatḳan makaning bolƣan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijasini
anglap ular üqün ḥөküm qiḳirip,
50 Өz həlḳingning Sanga sadir ḳilƣan gunaḥini, Sanga өtküzgən ḥəmmə
itaətsizliklirini kəqürüm ḳilƣaysən wə ularni sürgün ḳilƣanlarning aldida ularƣa
rəḥim tapḳuzƣaysənki, xular ularƣa rəḥim ḳilsun
51 (qünki ular Өzüng Misirdin, yəni təmür tawlax peqidin qiḳarƣan Өz həlḳing wə
Өz mirasingdur);
52 Sening kөzliring Өz ḳulungning iltijasiƣa wə Өz həlḳingning iltijasiƣa oquḳ
bolƣay, ular ḥər ixta sanga nida ḳilip tiliginidə ularƣa ḳulaḳ salƣaysən;
53 qünki Sən ata-bowilirimizni Misirdin qiḳarƣiningda Өz ḳulung Musa arḳiliḳ
eytḳiningdək, Sən həlḳingni Өzünggə has mirasing bolsun dəp, yər yüzidiki ḥəmmə
əllər arisidin ularni ayrim elip talliding, i Rəb Pərwərdigar!».■
54 Sulayman Pərwərdigarƣa xu barliḳ dua wə iltijalirini ḳilip bolƣanda, ḳollirini
asmanƣa ḳarap kөtürüp Pərwərdigarning ḳurbangaḥining aldida tizlinip turƣan
yərdin ḳopup,
55 өrə turup Israilning barliḳ jamaitigə yuḳiri awazda bəht tiləp mundaḳ dedi: —
56 «Uning barliḳ wədə ḳilƣini boyiqə Өz həlḳi Israilƣa aram bərgən Pərwərdigar
mubarəktur! U Өz ḳuli Musaning wasitisi bilən ḳilƣan ḥəmmə meḥribanə
wədilərning ḥeqbiri yərdə ḳalmidi!■
57 Pərwərdigar Hudayimiz ata-bowilirimiz bilən bolƣandək biz bilən billə bolƣay; U
nə bizdin waz kəqmisun nə bizni taxlimisun;

□ **8:43 «bu өy Sening naming bilən atilidu»** — bu ibarə Hudaning ibadəthanisi toƣruluḳ «bu өy Meningkidur» wə «bu өydə Mening kim ikənlikim ayan ḳilinidu» degəndək ikki məḳsitini kөrsitidu. ■ **8:46** 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8, 10 ■ **8:53** Mis. 19:5; Ḳan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2 ■ **8:56** Yə. 21:45

58 buning bilən U ḳəlbimizni Uning yollirida mengixḳa, Θzi ata-bowilirimizoɳa
buyruoɳan əmrlər, bəlgilimilər wə ḥəkümlərni tutuxḳa Θzigə mayil ḳiloɳay;
59 mening Pərwərdigarning aldida iltija ḳiloɳan bu səzlirim keqə-kündüz
Pərwərdigar Hudayimizning yenida tursun; xuning bilən Θz ḳulung üqün tooɳra
ḥəküm ḳilip, həlḳing Israil üqün tooɳra ḥəküm ḳilip, ḥər kündiki dərdigə yətkəysən;
60 xuning bilən yər yüzidiki ḥəmmə əllər Pərwərdigar Θzi Hudadur, Uningdin baxḳisi
ḥeqḳaysisi yoḳtur dəp bilgəy, ■
61 xundaḳla bügün ḳiloɳininglaroɳa ohxax Uning bəlgilimiliridə mengixḳa wə
əmrlirini tutuxḳa ḳəlbinglar Pərwərdigar Hudayimizoɳa mukəmməl boloɳay!».

Sulayman ibadəthanini Hudaoɳa ataydu

62 Wə padixaḫ pütün Israil bilən billə Pərwərdigarning aldida ḳurbanliḳlarni ḳildi.
63 Sulayman Pərwərdigaroɳa inaḳliḳ ḳurbanliḳi süpitidə yigirmə ikki ming kala wə
bir yüz yigirmə ming ḳoy ḳurbanliḳ ḳildi. Padixaḫ bilən barliḳ Israillar xundaḳ ḳilip
Pərwərdigarning θyini uningoɳa beoɳixlidi. ■
64 Xu küni padixaḫ Pərwərdigarning θyining aldidiki ḥoylisining otturisini ayrip
muḳəddəs ḳilip, u yərdə kθydürmə ḳurbanliḳlar, axliḳ ḥədiyəliri wə inaḳliḳ
ḳurbanliḳilirining yaoɳlirini sundi; qünki Pərwərdigarning aldida turoɳan mis
ḳurbangaḫ kθydürmə ḳurbanliḳlar, axliḳ ḥədiyəliri wə inaḳliḳ ḳurbanliḳilirining
yaoɳlirini ḳobul ḳilixḳa kiqik kəldi. ■
65 Xuning bilən u waḳitta Sulayman wə uning bilən boloɳan pütün Israil, yəni Hamat
rayonioɳa kirix eoɳizidin tartip Misir eḳinioɳiqə ḥəmmə yərlərdin kəlgən zor bir
jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on
tət küngiqilik ḥeyt ətküzdi. □
66 Səkkizinqi künidə u həlḳni ḳayturdi; ular padixaḫning bəhtini tilidi; andin ular
Pərwərdigarning Θz ḳuli Dawutḳa wə həlḳi Israiloɳa ḳiloɳan yahxiliḳliri üqün ḳəlbidə
xad-huram bolup əz əy-qedirlirigə ḳaytip kətti.□

9

Pərwərdigar Sulaymanoɳa wədə ḥəm agaḫ beridu
2Tar. 7:11-22

1 Sulayman Pərwərdigarning θyi, padixaḫ ordisi wə xundaḳla ḳuruxni arzu ḳiloɳan
baxḳa ḳuruluxlarni kənglidikidək pütküzüp boloɳanda, ■
2 Pərwərdigar Sulaymanoɳa Gibeonda kərüngəndək əmdi ikkinqi ḳetim uningoɳa
kəründi.■
3 Pərwərdigar uningoɳa mundaḳ dedi: — «Sən Mening aldimda ḳiloɳan dua wə
iltijayingni anglidim; Mening namim uningda əbədgiqə ayan ḳilinixi üqün, sən
yasioɳan bu θyni Θzümgə muḳəddəs ḳildim. Mening kəzlirim wə kənglüm xu yərdə
ḥəmixə bolidu. ■
4 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoɳinidək, sənmu sanga
buyruoɳinimning ḥəmmisigə muwapiḳ əməl ḳilix üqün, bəlgilimilirim wə
ḥəkümlirimni tutup, pak kəngül wə durusluḳ bilən aldimda mangsang,

---

■ **8:60** Ḳan. 4:35, 39 ■ **8:63** 2Tar. 7:5-10 ■ **8:64** 2Tar. 7:7 □ **8:65 «Hamat rayonioɳa kirix eoɳizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip». **«...jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on tət küngiqilik ḥeyt ətküzdi»** — «kəpilər ḥeyti»ning bekitilgən waḳti yəttə kün idi. Israillar muxu waḳitḳa yənə yəttə kün ḳoxti. □ **8:66 «Səkkizinqi künidə»** — demək, ikkinqi «yəttə kün»din keyinki kündə. ■ **9:1** 2Tar. 7:11 ■ **9:2** 1Pad. 3:5 ■ **9:3** Ḳan. 12:11; 1Pad. 8:29

5 Mən əmdi atang Dawutḳa: «Israilning təhtidə sanga əwladingdin olturuxḳa bir zat kəm bolmaydu» dəp wədə ḳiloɳinimdək, Mən padixaḩliḳ təhtingni Israilning üstidə əbədgiqə məḩkəm ḳilimən. ■
6 Lekin əzüng ya ooɳulliring Manga əgixixtin waz keqip Mən aldinglarda ḳoyoɳan əmrlirim bilən bəlgilimilirimni tutmay, bəlki baxḳa ilaḩlarning ḳullukiɳa kirip ularoɳa səjdə ḳilsanglar, ■
7 xu qaoɳda Mən Israilni ularoɳa təḳdim ḳiloɳan zeminidin üzüp qiḳirimən; wə Θz namimni kərsitixkə Θzümgə muḳəddəs ḳiloɳan bu əyni nəzirimdin taxlaymən wə Israil ḩəmmə həlḳlər arisida səz-qəqək wə tapa-tənining obyekti bolidu; ■
8 Bu əy gərqə ḩazir kərkəm kərünsimu, xu zamanda uningdin ətkənlərning ḩəmmisi zor ḩəyran ḳelixip üxḳirtip: «Pərwərdigar bu zeminoɳa wə bu əygə nemixḳa xundaḳ ḳildi?» dəp soraydu.□ ■
9 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlḳlər* əz ata-bowilirini Misir zeminidin qiḳaroɳan Pərwərdigar Hudasini taxlap, əzlirini baxḳa ilaḩlaroɳa baoɳlap, ularoɳa səjdə ḳilip ḳullukida boloɳanliḳi üqün, Pərwərdigar bu pütkül külpətni ularning bexioɳa qüxürüptu, dəp jawab beridu.

Taxḳi ixlar wə baxḳa ḳuruluxlar
2Tar. 8:1-18

10 Xundaḳ boldiki, yigirmə yil ətüp, Sulayman u ikki əyni, yəni Pərwərdigarning əyi bilən padixaḩ əyini yasap boloɳandin keyin, ■
11 Turning padixaḩi Ḩiram Sulaymanoɳa barliḳ tələpliri boyiqə kedir dərəhliri, arqa dərəhliri wə altun təminligini üqün Sulayman padixaḩ uningoɳa Galiliyə əlkisidin yigirmə xəḩərni bərdi.
12 Ḩiram Sulayman uningoɳa bərgən xəḩərlərni kərüxkə Turdin qiḳip kəldi; lekin ular uningoɳa ḩeq yaḳmidi.
13 U: — Ḩəy buradirim, sən muxu manga bərgining zadi ḳandaḳ xəḩərlər?! — dedi. U ularni «Kabulning yurti» dəp atidi, wə ular bügünki küngiqə xundaḳ atilidu. □
14 Ḩiram bolsa padixaḩḳa bir yüz yigirmə talant altun əwətkənidi.□

15 Sulayman padixaḩ Pərwərdigarning əyini, əz əyini, Milloni, Yerusalemning sepilini, Ḩazorni, Məgiddoni wə Gəzər xəḩərlirini yasax üqün ḩaxaroɳa tutḳan ixligüqilərning ixliri mundaḳ: — □
16 (Misirning padixaḩi Pirəwn qiḳip Gəzərgə ḩujum ḳilip elip, uni otta kəydürüp, xəḩərdə turuwatḳan Ḳanaaniylarni ḳirip, xəḩərni toy sowoɳisi süpitidə Sulaymanning hotuni boloɳan əz ḳizioɳa bərgənidi)
17 Sulayman Gəzər bilən təwənki Bəyt-Ḩoronni bina ḳildi;
18 u Baalat bilən əz zeminidiki qəlgə jaylaxḳan Tadmornimu yengidin yasidi, ■
19 xundaḳla əzigə has ḩəmmə ambar xəḩərlirini, «jəng ḩarwisi xəḩərliri»ni, «atliḳlar xəḩərliri»ni wə Yerusalemda, Liwanda wə əzi soraydioɳan barliḳ zeminda halioɳinini bina ḳildi.
20 Israillardin bolmioɳan Amoriylar, Ḩittiylar, Pərizziylər, Ḩiwiylar wə Yəbusiylardin *Israil* zeminida ḳelip ḳaloɳanlarning ḩəmmisini bolsa,

---

■ **9:5** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zəb. 89:28-29; 132:12 ■ **9:6** 2Sam. 7:14; Zəb. 89:30-32 ■ **9:7** Ḳan. 28:37; Yər. 7:15 □ **9:8 «bu əy gərqə ḩazir kərkəm kərünsimu,...»** — baxḳa birhil tərjimisi (bəzi kona tekistlərgə əgixip): «bu əy bir harabə bolidu,...» ■ **9:8** Ḳan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yər. 22:8 ■ **9:10** 2Tar. 8:1 □ **9:13 «Kabulning yurti»** — «kabul» degənning mənisi bəlkim «qəklik» boluxi mumkin. Ibraniy tilida səzning aḩangi «ərziməs»kə yeḳin kelidu. □ **9:14 «bir yüz yigirmə talant altun»** — bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; ḩazirḳi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ **9:15 «Millo»** — bəlkim Yerusalemdiki egizlikkə jaylaxḳan bir ḳəl'ə yaki istiḩkam idi. ■ **9:18** 2Tar. 8:6

21 Sulayman bularni, yəni Israillar pütünləy yoḳitalmioɣan əllərning ḳalduḳ
əwladlirini ḳulluḳ ḥaxaroɣa tutti. Ular bügünki küngiqə xundaḳ bolup kəldi. □
22 Lekin Sulayman Israillardin ḥeqkimni ḳul ḳilmay, bəlki ularni ləxkər, hizmətkar,
ḥəkümdar-əmәldar, ḥarwa bilən atliḳlarning sərdarliri ḳildi. ■
23 Bulardin Sulaymanning ixlirini baxḳuridioɣan, yəni ixligüqilərning üstigə
ḳoyuloɣan qong nazarətqilər bəx yüz əllik idi.
24 Pirəwnning ḳizi Dawutning xəḥiridin kəqüp Sulayman uning üqün yasioɣan əydə
olturoɣinida, u Millo ḳəl'əsini yasidi.■
25 Sulayman Pərwərdigaroɣa yasioɣan ḳurbangaḥda yilda üq ḳetim kəydürmə
ḳurbanliḳlar bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunatti wə Pərwərdigarning aldidiki
huxbuygaḥta huxbuy yaḳatti. Xu təriḳidə u ibadəthanining ixlirini pütküzdi.□
26 Sulayman padixaḥ Ezion-Gəbərdə bir türküm kemilərni yasidi. U yər bolsa Edom
zeminida, Ḳizil dengiz boyidiki Elatning yenida idi. □
27 Ḥiram əz hizmətkarliri, yəni dengizqiliḳni obdan bilidioɣan nəqqə kemiqilərni
Sulaymanning hizmətkarlirioɣa ḳoxulup kemilərdə ixləxkə əwətti.
28 Ular Ofiroɣa berip, u yərdin tət yüz yigirmə talant altunni elip kelip, Sulayman
padixaḥḳa apardi.□

10

Xebaning ayal padixaḥi Sulaymanni izdəp kelidu
2Tar. 9:1-12

1 Xebaning ayal padixaḥi bolsa Sulaymanning Pərwərdigarning nami bilən
baoɣlinixliḳ boloɣan dangḳ-xəḥritini anglap, uni ḳiyin qigix-soallar bilən sinioɣili
kəldi.
2 U huxbuy buyumlar, intayin tola altun wə yaḳut-gəḥərlər artiloɣan təgilərni elip,
qong dəbdəbə bilən Yerusalemoɣa kəldi. Sulaymanning ḳexioɣa kəlgəndə əz kəngligə
pükkən ḥəmmə ix tooɣruluḳ uning bilən səzləxti. ■
3 Sulayman uning ḥəmmə sorioɣanlirioɣa jawab bərdi. Ḥeqnemə padixaḥḳa
ḳarangoɣu əməs idi, bəlki ḥəmmisidə uningoɣa jawab bərdi.
4 Xebaning ayal padixaḥi Sulaymanning danaliḳioɣa, yasioɣan orda-sarayoɣa,
5 dastihandiki taamlaroɣa, əmәldarlarning ḳatar-ḳatar olturuxlirioɣa,
hizmətkarlirining ḳatar-ḳatar turuxlirioɣa, ularning kiygən kiyimlirigə,
uning saḳiylirioɣa wə uning Pərwərdigarning əyidə atap sunoɣan kəydürmə
ḳurbanliḳlirioɣa ḳarap, üni iqigə qüxüp kətti.□

6 U padixaḥḳa: — Mən əz yurtumda silining ixliri wə danaliḳliri tooɣrisida angliɣan
həwər rast ikən;

□ **9:21 Israillar pütünləy yoḳitalmioɣan əllərning ḳalduḳ əwladliri…»** — bu ixlarning tarihi «Yəxua pəyoɣəmbər» degən ḳismida pütülgən. Təwrattiki «Yəxua»ni kərüng. Muxu ḥaxarqilar 13:5-16də hatir-ilәngənlərdin baxḳa ḥaxarqilar bolsa kerək idi. **«Ular (Ḳanaaniylar ḳatarliḳlar) bügünki küngiqə xundaḳ bolup kəldi»** — bu səz Israillar tehi əz wətinidə turoɣan waḳtida hatiriləngən, əlwəttə. ■ **9:22** Law. 25:39 ■ **9:24** 2Tar. 8:11 □ **9:25 «Xu təriḳidə u ibadəthanining ixlirini pütküzdi» —** bu jümlining mənisi bəlkim Sulayman ḥeytlərni muxu ibadəthanida ətkəzüxliri bilən ḥərbir baxḳa «ibadət jayliri», bolupmu «yuḳiri jaylar»ning inawətsizlikini kərsətti. Demək, xu qaoɣdin baxlap Pərwərdigar ḳurbanliḳlarni ḳobul ḳiloɣan jay pəḳət Yerusalemdiki ibadəthanila idi. □ **9:26 «Ḳizil dengiz boyidiki Elat» —** yaki «Ḳizil dengiz boyidiki Elat» (ḥazirḳi nami «Elat»). □ **9:28 «tət yüz yigirmə talant altun» —** bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. Undaḳta 420 talant 11340 kilogram. ■ **10:2** 2Tar. 9:1; Mat. 12:42; Luḳa 11:31 □ **10:5 «.. uning , *yəni Xebaning ayal padixaḥning*…** üni iqigə qüxüp kətti» — ibraniy tilida «uningda roḥ ḳalmidi». Demək, intayin ḥəyran ḳaldi.

7 Əmma mən kelip öz kəzlirim bilən kərmigüqə bu səzlərgə ixənmigənidim; wə
mana, mən yeriminimu anglimioqan ikənmən; silining danalikliri bilən bərikət-
bayaxatlikliri mən angliоqan həwərdin ziyadə ikən.
8 Silining adəmliri nemidegən bəhtlik-hə! Həmixə silining aldilirida turup
danaliklirini anglaydioqan bu hizmətkarlar nəkədər bəhtliktur!
9 Silidin səyüngən, silini Israilning təhtigə olturoquzoqan Pərwərdigar Hudaliri
mubarəktur! Pərwərdigar Israiloqa mənggülük baoqlioqan muhəbbiti üqün, U silini
tooqra höküm wə adalət sürgili padixah kildi, dedi.
10 U padixahka bir yüz yigirmə talant altun, intayin kəp huxbuy buyumlar wə yakut-
gəhərlərni sowoqa kildi. Xebaning ayal padixahi Sulayman padixahka sunoqan xunqə
zor mikdardiki huxbuy buyumlar uningdin keyin heq kərüngən əməs
11 (Hiramning Ofirdin altun əpkelidioqan kemilirimu Ofirdin yənə intayin zor
mikdardiki səndəl yaoqiqi wə yakut-gəhərlərni elip kəldi.
12 Padixah səndəl yaoqiqidin Pərwərdigarning öyi üqün wə padixahning ordisi
üqün pələmpəy-salasunlar yasatti həm nəoqmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni
xuningdin yasatti. Xu wakittin keyin xundak zor mikdardiki esil səndəl yaoqiqi bu
wakitkiqə heq kəltürülmidi ya kərülüp bakmidi). ■
13 Sulayman padixah Xebaning ayal padixahioqa öz xahanə sahawitidin bərgəndin
baxka, ayal padixahning köngli tartkan həmmini — nemə sorisa, xuni bərdi; andin
u hizmətkarliri bilən yoloqa qikip öz yurtioqa kaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
2Tar.9:13-28

14 Sulaymanoqa hər yili kəltürülgən altunning özi altə yüz atmix altə talant idi. □
15 Bu kirimdin baxka, tijarətqilərdin, okətqilərning sodisidin, barlik Ərəbiyə
padixahliridin wə öz zeminidiki əməldarlardin həm altun kəltürüldi.
16 Sulayman padixah ikki yüz qong siparni sokturdi wə hər siparoqa altə yüz xəkəl
altun kətti; □ ■
17 xundakla üq yüz kalkanni yapilaklanoqan altundin yasidi; hərbir kalkanni yasaxka
üq mina altun ixlitildi; padixah ularni «Liwan ormini sariyi»oqa esip koydi.□ ■
18 Padixah pil qixliridin qong bir təhtni yasap, uni tawlanoqan altun bilən kaplatti. ■
19 Təhtning altə kəwətlik pələmpiyi bar idi. Təhtning bax yölənqüki yumilak bolup,
orundukning ikki yenida tayanoquqisi bar idi, hərbir tayanoquqning yenida birdin
örə turoqan xirning həykili bar idi.
20 Altə kəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol təripidə örə turoqan on ikki xirning
həykili bolup, hərbir baskuqning ong-sol təripidə birdin bar idi; baxka heqkandak
əldə uningoqa ohxax yasaloqini yok idi.
21 Sulayman padixahning barlik jam-piyaliliri altundin yasaloqan; «Liwan ormini
sariyi»diki barlik kaqa-kuqilar tawlanoqan altundin yasaloqan; ularning heqkaysisi
kümüxtin yasalmioqan; Sulaymanning künliridə kümüx heqnemigə ərziməytti.
22 Qünki padixahka karaxlik dengizda yüridioqan, Hiramning kemilirigə koxulup
«Tarxix kemə» ətritimu bar idi; «Tarxix kemə ətriti» üq yilda bir ketim kelip altun-
kümüx, pil qixliri, maymunlar wə tozlarni əkelətti.□

■ **10:12** 2Tar. 9:11 □ **10:14 «666 talant»** — 22 tonna. □ **10:16 «600 xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramoqa yekin. ■ **10:16** 1Pad. 14:26 □ **10:17 «üq mina altun»** — «mina» eoqirlik birliki idi, hazirki birliklərdə kanqə ikənliki enik əməs. ■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17 □ **10:22 «Tarxix kemə»** —Bəlkim Tarxix degən portka berip kelix səpirigə qidamlik boloqan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afrika yaki Britaniyəni yaki üqining həmmisini kərsitidu. Bəzi ilimlar Somaliyəning (xərkiy Afrikaning) dengiz boyida tətinqi bir Tarxixmu boloqan, dəp karaydu.

23 Sulayman padixaḩ yər yüzidiki barlıq padixaḩlardin baylıqta wə danalıqta üstün idi. ■
24 Huda Sulaymanning kəngligə salоған danalıqni anglax üqün yər yüzidikilər ḩəmmisi uning bilən didarlixix arzusi bilən kelətti.
25 Kəlgənlərning ḩəmmisi əz sowоқitini elip kelətti; yəni kümüx қaqa-қuqilar, altun қaqa-қuqilar, kiyim-keqəklər, dubulоға-sawutlar, tetitқular, atlar wə қeqirlarni elip kelətti. Ular ḩər yili bəlgilik miқdarda xundaқ қilatti. □
26 Wə Sulayman jəng ḩarwiliri wə atlıq əskərlərni yiоқdi; uning bir ming tət yüz jəng ḩarwisi, on ikki ming atlıq əskiri bar idi; u ularni «jəng ḩarwisi xəḩərliri»gə wə əzi turuwatқan Yerusalemоға orunlaxturdi.■
27 Padixaḩ Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroға қildi.□ ■
28 Sulayman alоған atlar Misirdin wə Kuwədin idi; padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti. □ ■
29 Misirdin elip kəlgən bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə, ḩər at bolsa yüz əllik tənggə idi; wə ular yənə Ḩittiylarning padixaḩliri ḩəm Suriyə padixaḩliri üqünmu ohxax baḩada elip qiқti.□ ■

11

Sulayman kəp ayallarni elip, ularning ezitқulуқi bilən butpərəslikkə teyilip ketidu

1 Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning қizidin baxқa kəp qətəllik ayallaroға, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḩittiy ayallirioға qüxkənidi. □ ■
2 Pərwərdigar əslidə muxu əllər tooғruluқ Israillaroға: «Ularning қizlirini izdəp barmanglar, wə ularni silərningkilərgə kirgüzmənglar; qünki ular kəngüllіringlarni qoқum əz məbudlirioға azduridu» dəp agaḩlandurоған. Biraқ Sulaymanning kəngli dəl xularoға baoқlandi. ■
3 Uning yəttə yüz ayali, yəni hanixi wə üq yüz keniziki bar idi; ayalliri uning kənglini azdurup buriwətkənidi.
4 Xundaқ boldiki, Sulayman yaxanoқanda, uning ayalliri uning kənglini baxқa ilaḩlaroға azdurup buruwətti; xuning üqün uning kəngli atisi Dawutningkidək Pərwərdigar Hudasioға mutləқ sadiқ bolmidi.
5 Xunga Sulayman Zidoniylarning məbudi Axtarotni, Ammoniylarning yirginqlik məbudi Milkomni izdidi; ■
6 Xuning bilən Sulayman Pərwərdigarning nəzиridə rəzillik қildi; u atisi Dawut Pərwərdigaroға əgəxkəndək izqilliқ bilən əgəxmidi.

■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13 □ **10:25 «tetitқular»** — yaki «huxbuy buyumlar». **«Ular ḩər yili bəlgilik miқdarda xundaқ қilatti»** — yaki «yilmuyil ular xundaқ қilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27 «kedir dərəhlirini...»** — yaki «kedir yaoқiqini...». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoқiqini ixlitipla қalmay, xu qiraylıq dərəhlərdin Yerusalem ətrapioға kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliktiki...»** — ibraniy tilida «Xəfələḩdiki...». «Xəfələḩ» bu yərning (tüzlənglikning) ismi. ■ **10:27** 2Tar. 1:15; 9:27 □ **10:28 «padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti» —**Bu jümlining baxқa birhil tərjimisi: «padixaḩning tijarətqiliri ularni karwanoға қoxup alatti». «Kuwə» bolsa ḩazirқi Türkiyəning jənubiy təripidə. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28 □ **10:29 «bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə...»** — muxu ayəttiki «tənggə»ning қimmiti ḩaziroқiqə enik əməs. Əgər «xəkəl» bolsa 11.4 gramni kərsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17 □ **11:1 «Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning қizidin baxқa kəp qətəllik ayallaroға, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḩittiy ayallirioға qüxkənidi»** — bu babta hatiriləngən ḩəmmə ixlar «Қanun Xərḩi»diki əmrlərgə hilap. «Қan.» 17:16-20ni kərüng. ■ **11:1** Қan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Қan. 7:3 ■ **11:5** Ḩak. 2:13; 2Pad. 23:13

7 Andin Sulayman Yerusalem aldidiki edirlikta Moabiylarning yirginqlik məbudi
Kemox həm Ammoniylarning yirginqlik məbudi Milkom üqün bir «yukiri jay»ni
yasidi; □ ■
8 xuningdək əzining məbudlirioqa huxbuy yakidioqan wə kurbanlik kilidioqan hərbir
yat əllik ayali üqünmu u xundak kildi;
9-10 Xunga Pərwərdigar Sulaymandin rənjidi; gərqə U uningoqa ikki ketim kərüngən
bolsimu, xundakla uningoqa dəl muxu ix tooqruluk, yəni baxka ilahlarni izdiməslikini
tapilioqan bolsimu, uning köngli Israilning Hudasi Pərwərdigardin aynip kətti; u
Pərwərdigarning tapilioqinioqa əməl kilmidi. ■
11 Xuning üqün Pərwərdigar Sulaymanoqa mundak dedi: — «Sən xundak kiliwerip,
Mening sanga buyruoqan əhdəm bilən bəlgilirimni tutmioqining üqün, Mən jəzmən
padixahlikni səndin yirtiwetip hizmətkaringoqa berimən. □ ■
12 Lekin atang Dawutning wəjidin sening əz künliringdə Mən xundak kilmaymən,
bəlki ooqlungning kolidin uni yirtiwetimən.
13 Lekin pütün padixahlikni uningdin yirtiwətməymən, bəlki kulum Dawutning
wəjidin wə Əzüm tallioqan Yerusalem üqün ooqlungoqa bir kəbilini kaldurup
koyimən».
14 Əmma Pərwərdigar Sulaymanoqa bir düxmən, yəni Edomluk Hadadni kozoqidi, u
kixi Edomning padixahining nəslidin idi.
15-16 Əslidə Dawut Edom bilən *jəng kiloqan* wakitta, koxunning sərdari Yoab
Edomning həmmə ərlirini yokatkanidi (qünki Edomdiki həmmə ərlərni yokatkuqə,
Yoab bilən barlik Israillar u yərdə altə ay turoqanidi); u əltürülgənlərni kömgili
qikkanda □ ■
17 Hadad atisining birnəqqə Edomiy hizmətqiliri bilən Misiroqa kəqip kətkənidi.
Hadad u qaoqda kiqik bala idi.
18 Ular Midiyan zeminidin qikip Paranoqa kəldi. Ular Parandin birnəqqə adəmni elip
əzlirigə koxup Misiroqa, yəni Misirning padixahi Pirəwnning kexioqa kəldi. Pirəwn
uningoqa bir əy təksim kilip, ozuk-tülükmu təminlidi həmdə bir parqə yərnimu
uningoqa təkdim kildi.
19 Hadad Pirəwnning nəzaridə köp iltipat tapkan bolup, u əz hotunining singlisini,
yəni Tahpənəs hanixning singlisini uningoqa hotun kilip bərdi.
20 Tahpənəsning singlisi uningoqa bir ooqul, Genubatni tuoqup bərdi. Tahpənəs
Pirəwnning ordisida uni əzi qong kildi. Andin Genubat Pirəwnning ailisi, yəni
Pirəwnning ooqulliri arisida turdi.□
21 Hadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arisida uhlap kaldi» wə «Koxunning
sərdari Yoabmu öldi» dəp angliqanda Pirəwngə: — Mening əz yurtumoqa beriximoqa
ijazət kiloqayla, dedi.
22 Pirəwn uningoqa: — Sening əz yurtumoqa baray degining nemə degining, mening
kəximda sanga nemə kəmlik kilidu? — dedi. U jawabən: — Heq nərsə kəm əməs,
əmma nemila bolmisun meni kətkili koyoqayla, dedi.
23 Huda Sulaymanoqa yənə bir düxminini kozoqidi; u bolsa oqojisi, yəni Zobahning
padixahi Hadad'ezərning yenidin kəqip kətkən Eliadaning ooqli Rəzon idi. ■

□ **11:7 «yirginqlik məbud Milkom» —** «Milkom» ibraniy tilida muxu yərdə «Molək» dəp ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13 ■ **11:9-10** 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ **11:11 «Mən jəzmən padixahlikni səndin yirtiwetip hizmətkaringoqa berimən» —** «yirtiwetip ... berimən» — demək, Pərwərdigar padixahlikini Sulaymandin zorawanlik bilən tartiwelip uning kol astidiki birsigə bərməkqi. 28-33-ayətni kərüng. ■ **11:11** 1Pad. 12:15 □ **11:15-16 «*Dawut* əltürülgənlərni kömgili qikkanda...» —** əz adəmlirini kümüx üqün, demək. Bu səzgə karioqanda Yoabning Edomlarni xundak əltürüxi kisas məksitidə idi. ■ **11:15-16** 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ **11:20 «Tahpənəs Pirəwnning ordisida uni əzi qong kildi» —** yaki «Tahpənəs Pirəwnning ordisida uni əzi əmqəktin ayridi». ■ **11:23** 2Sam. 8:3; 10:18

24 Dawut *Zobaḫliḳlarni* ḳətl ḳiloɣanda Rəzon ulardin bir top adəmni özigə toplap
ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxḳḳə berip u yərdə turup, Dəməxḳ
üstidin ḫöküm sürdi. □ ■
25 Xuning bilən Ḥadad Israiloɣa awariqilik tuoɣurоɣandin baxḳa, Rəzon Sulayman-
ning barliḳ künliridə Israilning düxmini idi; u Israilni öq kərətti, özi Suriyə üstidə
padixaḫ idi.
26 Sulaymanning Yəroboam degən bir hizmətkari bar idi. U Zərədaḫdin kəlgən
Əfraimiy Nibatning ooɣli bolup, anisi Zəruaḫ isimlik bir tul ayal idi. Yəroboammu
padixaḫḳa ḳarxi qiḳti. □ ■
27 Uning padixaḫḳa ḳarxi qiḳixtiki səwəbi mundaḳ idi: Sulayman Millo ḳəl'əsini
yasioɣanda, atisi Dawutning xəḫiridiki sepilning bir bəsükini yasawatatti;
28 Yəroboam ḳawul ḳəysər yigit idi; Sulayman yigitning ixqan wə qaḳḳan ikənlikini
kərüp, uni Yüsüpning jəmətigə buyruloɣan ixning üstigə ḳoydi.
29 Xu künlərdə Yəroboam Yerusalemdin qiḳiwatḳanda, uni izdəwatḳan Xiloḫluḳ
Ahiyaḫ pəyoɣəmbər uni yolda uqratti. Ahiyaḫ yipyengi bir tonni kiywaloɣanidi. Ikkisi
dalada yaloɣuz ḳaloɣanda
30 Ahiyaḫ üstidiki tonni ḳolioɣa elip, uni yirtip on ikki parqə ḳilip
31 Yəroboamoɣa mundaḳ dedi: — «Özünggə on parqini aloɣin; qünki Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mana, padixaḫliḳni Sulaymanning ḳolidin
yirtiwetip on ḳəbilini sanga berimən. ■
32 Biraḳ ḲuIum Dawutning wəjidin wə Yerusalem, yəni Israilning ḫəmmə ḳəbililiridin
tallioɣan xəḫər üqün bir ḳəbilə uningoɣa ḳalidu.
33 — Qünki ular Meni taxlap Zidoniylarning ayal məbudi Axtarotḳa, Moabiylarning
məbudi Kemoxḳa wə Ammoniylarning məbudi Milkomoɣa səjdə ḳilip, uning atisi
Dawutning ḳilinoɣinidək ḳilmay, Mening bəlgilimilirim bilən ḫökümlirimgə əməl
ḳilmay, nəzirimdə durus boloɣanni ḳilmidi, Mening yollirimda mangmidi;
34 lekin pütkül padixaḫliḳni uning ḳolidin tartiwalmaymən; qünki Mən tallioɣan,
Öz əmrlirim wə bəlgilimilirimni tutḳan ḳulum Dawutni dəp, uning ömrining barliḳ
künliridə uni ḫöküm sürgüqi ḳilip ḳaldurimən.
35 Əmma padixaḫliḳni uning ooɣlining ḳolidin tartip elip, sanga berimən, yəni on
ḳəbilini berimən.
36 Lekin Mening namimning xu yərdə boluxioɣa Özüm tallioɣan xəḫər Yerusalemda,
Mening aldimda ḳulum Dawut üqün ḫəmixə yoruḳ bir qiraoɣ bolsun dəp, uning
ooɣlioɣa bir ḳəbilini berəy. □ ■
37 Mən seni tallap, seni barliḳ halioɣan yərlər üstidə ḫöküm sürgüzimən, sən Israiloɣa
padixaḫ bolisən.
38 Wə xundaḳ boliduki, əgər sən ḫəmmə buyruoɣanlirimni anglap, Mening yollirimda
mengip, nəzirimdə durus boloɣanni ḳilip, ḳulum Dawut ḳiloɣandək Mening bəlgilirim
bilən əmrlirimni tutsang, əmdi Mən sən bilən billə bolimən wə Dawutḳa bir jəmət
tikliginimdək, sangimu mustəḫkəm bir jəmət tikləymən wə Israilni sanga təḳdim
ḳilimən. □

□ **11:24 «Dawut Zobaḫliḳlarni ḳətl ḳiloɣanda Rəzon ulardin bir top adəmni özigə toplap ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxḳḳə berip...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Rəzon bir top adəmni özigə ḳoxup ularning sərdari boldi. Dawut ularni öltürməkqə boloɣanda, ular Dəməxḳḳə berip...». ■ **11:24** 2Sam. 8:3 □ **11:26 «Əfraimiy Nibat» —** muxu ayəttə «Əfraimiy» ibraniy tilida «Əfratliḳ» degən söz bilən ipadilinidu. ■ **11:26** 2Tar. 13:6 ■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36 «Mening aldimda ḲuIum Dawut üqün yoruḳ bir qiraoɣ bolsun» —** bu köqmə mənilik söz bolup, Dawutning handanini kərsitidu; handanning məwjut boloɣanliḳi (1) Dawutning Hudaoɣa sadiḳ boloɣanliḳioɣa guwaḫliḳ beridioɣan «qiraoɣ» bolidu; (2) Hudaning Dawutḳa, sən arḳilik pütkül dunyani soraydioɣan Məsiḫ tuoɣulidu, dəp bərgən wədisidə turidioɣanliḳioɣa guwaḫliḳ beridioɣan «qiraoɣ» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zəb. 132:17-18; Pənd. 13:4 □ **11:38 «Dawutḳa bir jəmət tikliginimdək...» —** ibraniy tilida «Dawutḳa bir öy tikliginimdək...».

39 Dawutning nəslini xu ixlar tüpəylidin harlap pəs ḳilimən, lekin mənggülük əməs»».

40 Xuning üqün Sulayman Yəroboamni əltürüxkə pursət izdəytti. Lekin Yəroboam ḳeqip Misirning padixaḩi Xixakning ḳexioɣa bardi; Sulayman əlgüqə u Misirda turdi.
41 Sulaymanning baxḳa ixliri, uning ḩəmmə ḳiloɣan əməlliri wə uning danaliḳi bolsa «Sulaymanning Əməlliri» degən kitabḳa pütülgən əməsmidi? □ ■
42 Sulaymanning Yerusalemda Israilning üstidə ḩəküm sürgən waḳti ḳirik yil boldi. ■
43 Sulayman ata-bowilirining arisida uhlidi wə atisi Dawutning xəḩiridə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Rəḩoboam ornida padixaḩ boldi.

12

Rəḩoboam padixaḩliḳidin məḩrum bolidu
2Tar. 10:1-19; 11:1-4

1 Rəḩoboam Xəḳəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixaḩ tikligili Xəḳəmgə kəlgənidi. ■
2 Nibatning ooɣli Yəroboam xu ixni angliɣanda, xundaḳ boldiki, u tehi Misirda idi (qünki Yəroboam Sulayman padixaḩtin ḳeqip Misirda turuwatatti). ■
3 Əmdi ular adəm əwətip uni qaḳirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil jamaiti kelip Rəḩoboamɣa səz ḳilip:
4 — Silining atiliri boynimizɣa saloɣan boyunturuḳini eoɣir ḳildi. Sili əmdi atilirining bizgə ḳoyoɣan ḳattiḳ tələpliri bilən eoɣir boyunturuḳini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.■
5 Uularɣa: — Ḩazirqə ḳaytip üq kündin keyin andin ḳeximɣa yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlḳ tarilip kətti.
6 Rəḩoboam padixaḩ əz atisi Sulayman ḩayat waḳtida uning hizmitidə turoɣan moysipitlardin məsliḩət sorap: — Bu həlḳḳə beridioɣan jawabim tooɣrisida nemə məsliḩət kərsitisilər? — dedi.
7 Ular uningɣa: — Əgər sili razilik bilən bügün bu həlḳning hizmitidə bolimən desilə, (wə dərwəḳə ularning hizmitidə bolsila) ularɣa yahxi səzlər bilən jawab ḳilsila, ular silining barliḳ künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kərsətkən məsliḩətini ḳayrip ḳoyup, əzi bilən qong boloɣan, aldida hizmitidə boluwatḳan yaxlardin məsliḩət sorap
9 ularɣa: — Manga «Silining atiliri bizgə saloɣan boyunturuḳni yeniklətkəyla» dəp tiligən bu həlḳḳə jawab beriximiz tooɣruluḳ ḳandaḳ məsliḩət berisilər? — dedi.
10 Uning bilən qong boloɣan bu yaxlar uningɣa: — «Silining atiliri boyunturuḳimizni eoɣir ḳildi, əmdi sili uni bizgə yenik ḳiloɣayla» dəp eytḳan bu həlḳḳə səz ḳilip: — «Mening qimqilaḳ barmiḳim atamning belidin tomraḳtur.
11 Atam silərgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eoɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḩ-tərbiyə bərgən bolsa, mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḩ berimən», degəyla, — dedi.□
12 Rəḩoboam padixaḩ ularɣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximɣa yənə kelinglar» deginidək, Yəroboam wə barliḳ həlḳ üqinqi küni uning ḳexioɣa kəldi.

□ **11:41 ««Sulaymanning Əməlliri» degən kitab»** — bu kitabtin ḩazir həwirimiz yoḳ. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31 ■ **11:42** 2Tar. 9:30 ■ **12:1** 2Tar. 10:1 ■ **12:2** 1Pad. 11:40 ■ **12:4** 2Tar. 10:4 □ **12:11 «qayanliḳ ḳamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ḩazir məlum əməs, ḩeq bolmioɣanda padixaḩning intayin ḳattiḳ muamilisini kərsitidu.

13 Padixaḫ moysipitlarning uningoɣa bərgən məsliḩətini taxlap, həlkḳə ḳattikḷik bilən jawab bərdi.

14 U yaxlarning məsliḩəti boyiqə ularoɣa: — Atam silərgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eoɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḫ-tərbiyə bərgən bolsa mən silərgə «qayanlik ḳamqilar» bilən tənbiḫ-tərbiyə berimən, dedi.

15 Xuning bilən padixaḫ həlkning səzini anglimidi. Bu ix Pərwərdigar təripidin boloɣan; qünki buning bilən Pərwərdigarning Xiloḫluḳ Ahiyaḫning wasitisidə Nibatning ooɣli Yəroboamoɣa eytḳan səzi əməlgə axurulidioɣan boldi.■

16 Pütkül Israil padixaḫning ularning səzigə ḳulaḳ salmioɣinini kərgəndə həlk padixaḫḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning ooɣlida bizning ḫeq mirasimiz yoḳtur! Өz өy-qedirliringlaroɣa ḳaytinglar, i Israil! I Dawut, sən өz jəmətinggila igə bol, — dedi. Xuning bilən Israillar өz өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti.□ ■

17 Əmma Yəḫuda xəḫərliridə olturoɣan Israillaroɣa bolsa, Yəroboam ularning üstigə ḫəküm sürdi. □

18 Rəḫoboam padixaḫ baj-alwan begi Adoramni Israillaroɣa əwətti, lekin pütkül Israil uni qalma-kesək ḳilip өltürdi. U qaoɣda Rəḫoboam padixaḫ aldirap, өzining jəng ḫarwisioɣa qiḳip, Yerusalemoɣa tikiwətti.■

19 Xu tərikidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə ḳədər uningoɣa ḳarxi qiḳip kəldi. □ ■

20 Israilning ḫəmmisi Yəroboamning yenip kəlgənlikini anglioɣanda, adəm əwətip uni həlkning jamaitigə qaḳirdi. Ular uni pütkül Israilning üstigə rəsmiy padixaḫ ḳildi. Yəḫuda ḳəbilisidin baxḳa ḫeqkim Dawutning jəmətigə əgəxmidi.

21 Rəḫoboam Yerusalemoɣa ḳaytip kelip, Israilning jəməti bilən jəng ḳilip, padixaḫlikni Sulaymanning ooɣli boloɣan өzigə ḳayturup əkilix üqün Yəḫudaning pütkül jəmətidin wə Binyamin ḳəbilisidin bir yüz səksən ming hillanoɣan jənggiwar əskərni toplidi.■

22 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaoɣa kelip: —■

23 «Yəḫudaning padixaḫi, Sulaymanning ooɣli Rəḫoboamoɣa, pütün Yəḫuda bilən Binyaminning jəmətigə wə həlkning ḳaloɣanlirioɣa səz ḳilip: —

24 «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ḫujumoɣa qiḳmanglar, ḳerindaxliringlar Israillar bilən jəng ḳilmanglar; ḫərbiringlar өz өyünglaroɣa ḳaytip ketinglar; qünki bu ix Məndindur», degin» — deyildi.

Ular Pərwərdigarning səzigə ḳulaḳ saldi. Pərwərdigarning səzi boyiqə ular өylirigə ḳaytip kətti.

■ **12:15** 1Pad. 11:11, 31 □ **12:16 «...Israillar өz өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti»** — ibraniy tilida «Israillar өz qedirlirioɣa ḳaytip ketixti». ■ **12:16** 2Sam. 20:1 □ **12:17 «Yəḫuda xəḫərliridə olturoɣan Israillar»** — bularning kəpinqisi Yəḫuda wə Binyamin ḳəbililiridin boloɣan. ■ **12:18** 1Pad. 4:6; 5:14 □ **12:19 «Xu tərikidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, ... uningoɣa ḳarxi qiḳip kəldi»** — bu tarihta muxu yərdin baxlap «Israil» degən səz adəttə «ximaliy padixaḫlik», yəni «on ḳəbilə»ni kərsitidu. ■ **12:19** 2Pad. 17:21 ■ **12:21** 2Tar. 11:1 ■ **12:22** 2Tar. 11:2

«Israil» wə «Yəḩuda» degən ikki padixaḩlıq (bir-biridin bəlüngən)

Yəroboam altun mozaylarni yasaydu

25 Yəroboam bolsa Əfraim taoɣliḳidiki Xəḳəm xəḥirini yasap xu yərdə turdi; keyin u
yərdin qiḳip Pənuəlni yasidi. ■
26 Rəḥoboam kənglidə өz-өzigə: — Əmdi padixaḫlik Dawutning jəmətigə yenixi
mumkin.
27 Əgər bu həlḳ Pərwərdigarning өyidə ḳurbanlik ḳilixḳa Yerusalemoɣa qikṣa, bu
həlḳning ḳəlbi өz oɣojisi, yəni Yəḥuda padixaḥi Rəḥoboamoɣa yənə mayil bolidu,
andin ular meni өltürüp yənə Yəḥuda padixaḥi Rəḥoboamning təripigə yanarmikin,
dedi.
28 Padixaḫ məsliḥət sorap, altundin ikki mozay ḫəykilini yasitip həlḳḳə: —
Yerusalemoɣa qikix silərgə eoɣir kelidu. I Israil, mana silərni Misir zeminidin
qikarоɣan ilaḫlar! — dedi.■
29 Birini u Bəyt-Əldə, yənə birini Danda turoɣuzup ḳoydi.
30 Bu ix gunaḫḳa səwəb boldi, qünki həlḳ mozaylirining birining aldida bax uroɣili
ḫətta Danoɣiqə baratti.
31 U ḫəm «egiz jaylar»da *ibadət* өylirini yasidi wə ḫəm Lawiydin bolmioɣan adəmlərni
kaḥin ḳilip təyinləp ḳoydi.□ ■
32 Yəroboam yənə səkkizinqi ayning on bəxinqi künini huddi Yəḥudaning zeminidiki
ḫeytkə ohxax bir ḫeyt ḳilip bekitti. U өzi ḳurbangaḫ üstigə ḳurbanlik ḳiloɣili qikti.
Xundak ḳilip u Bəyt-Əldə өzi ətküzgən mozay məbudlirigə ḳurbanlik өtküzdi. U
yənə Bəyt-Əldə saldurоɣan xu «egiz jaylar» üqün kaḥinlarni təyinlidi. □
33 U Bəyt-Əldə yasioɣan ḳurbangaḫ üstigə səkkizinqi ayning on bəxinqi küni (bu
ay-künni u өz məyliqə talliоɣanidi) ḳurbanlikларni sunuxḳa qikti; xu tərikidə u
Israillaroɣa bir ḫeyt yaratti; u өzi ḳurbangaḫ üstigə ḳurbanlikларni sundi wə huxbuy
yakti.□

13

Namsiz bir pəyoɣəmbər Bəyt-Əl tooɣruluk bexarət beridu

1 Wə mana, Pərwərdigarning buyruḳi bilən Hudaning bir adimi Yəḥudadin qiḳip
Bəyt-Əlgə kəldi; xu pəyttə Yəroboam huxbuy yeḳixḳa ḳurbangaḫning yenida turatti;
2 xu adəm ḳurbangaḥoɣa ḳarap Pərwərdigarning əmri bilən qaḳirip: — I
ḳurbangaḫ, i ḳurbangaḫ! Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana Dawutning
jəmətidə Yosiya isimlik bir ooɣul tuoɣulidu. U bolsa sening üstüngdə huxbuy yakḳan
«yuḳiri jaylar»diki kaḥinlarni soyup ḳurbanlik ḳilidu; xundakla sening üstüngdə
adəm səngəkliri kөydürülidu! — dedi.□ ■
3 U küni u bir bexarətlik alamətni jakarlap: Pərwərdigarning muxu səzini
ispatlaydioɣan alamət xu boliduki: — Mana, ḳurbangaḫ yerilip, üstidiki küllər
tөkülüp ketidu, — dedi.
4 Wə xundak boldiki, Yəroboam padixaḫ Hudaning adimining Bəyt-Əldiki
ḳurbangaḥḳa ḳarap jakarlioɣan səzini angliоɣanda, u ḳurbangaḫta turup ḳolini

■ **12:25** Mis. 32:30 ■ **12:28** Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ **12:31 «u ḫəm … ibadət өylirini yasidi»** — yaki «u ḫəm ibadət өyini yasidi». Əmma 32-ayətni kөrüng. ■ **12:31** Qəl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ **12:32 «Yəḥudaning zeminidiki ḫeyt»** — muxu yərdə «ḫeyt» yəttinqi ayning on bəxinqi künidə өtküzülgən «orma ḫeyti» yaki «kəpilər ḫeyti» idi. □ **12:33 «*Yəroboam* өzi ḳurbangaḫ üstigə ḳurbanlikларni sundi wə huxbuy yakti» — muxundak ixlarni pəḳət Lawiy ḳəbilisi, Ḫarunning jəmətidin boloɣanlar, yəni ḫəḳiḳiy kaḥinlar ḳilixḳa bolatti, əlwəttə. □ **13:2 «sening üstüngdə adəm səngəkliri kөydürülidu»** — muxu ḫərikət bu ḳurbangaḫni «napak» yaki «ḫaram» ḳiliwətkən bolatti. ■ **13:2** 2Pad. 23:15-20

sozup: — Uni tutunglar, dedi. Lekin uningoɣa ⱪaritip sozoɣan ⱪoli xuning bilən xu peti ⱪurup kətti, uni өzigə yənə yioɣalmidi.
5 Andin Hudaning adimi Pərwərdigarning səzi bilən eytⱪan məjizilik alamət yüz berip, ⱪurbangah ⱨəm yerilip üstidiki küllər tөkülüp kətti.
6 Padixah ⱨ Hudaning adimidin: — Pərwərdigar Hudayingdin mening ⱨəⱪⱪimdə өtüngəysənki, ⱪolumni əsligə kəltürgəy, dəp yalwurdi. Hudaning adimi pərwrərdigarning iltipatini өtünginidə, padixaⱨning ⱪoli yənə өzigə yioɣilip əsligə kəltürüldi.■
7 Padixah ⱨ Hudaning adimigə: — Mening bilən өyümgə berip өzüngni ⱪutlanduroɣin, mən sanga in’am berəy, dedi.
8 Lekin Hudaning adimi padixaⱨⱪa jawab berip: — Sən manga ordangning yerimini bərsəngmu, sening bilən barmaymən yaki bu yərdə nan yəp su iqməymən. ■
9 Qünki Pərwərdigar Өz səzini yətküzüp manga buyrup: «Sən nə nan yemə nə su iqmə, baroɣan yolung bilən ⱪaytip kəlmə» degən, dedi.
10 Xuning bilən u Bəyt-Əlgə kəlgən yol bilən əməs, bəlki baxⱪa bir yol bilən ⱪaytip kətti.
11 Lekin Bəyt-Əldə yaxanoɣan bir pəyoɣəmbər turatti. Uning ooɣulliri kelip Hudaning adimining u küni Bəyt-Əldə ⱪiloɣan barliⱪ əməllirini uningoɣa dəp bərdi, xundaⱪla uning padixaⱨⱪa ⱪiloɣan səzlirinimu atisioɣa eytip bərdi.
12 Atisi ulardin, u ⱪaysi yol bilən kətti, dəp soridi; qünki ooɣulliri Yəⱨudadin kəlgən Hudaning adimining ⱪaysi yol bilən kətkinini kөrgənidi.□
13 U ooɣulliriɣa: — Manga exəkni toⱪup beringlar, dəp tapilidi. Ular uningoɣa exəkni toⱪup bərgəndə u uningoɣa minip
14 Hudaning adimining kəynidin ⱪooɣlap kətti. U uni bir dub dərihining astida olturoɣan yeridin tepip uningdin: — Yəⱨudadin kəlgən Hudaning adimi sənmu? — dəp soridi. U: — Mən xu, dəp jawab bərdi.
15 U uningoɣa: — Mening bilən өyümgə berip nan yegin, dedi.□
16 U jawabən: — Mən nə sening bilən ⱪaytalmaymən, nə seningkigə kirəlməymən; mən nə bu yərdə sening bilən nan yəp su iqəlməymən;
17 qünki Pərwərdigar өz səzi bilən manga tapilap: «U yərdə nan yemə, su iqmigin; baroɣan yolung bilən ⱪaytip kəlmigin» degən, dedi.
18 *Ⱪeri pəyoɣəmbər* uningoɣa: — Mən ⱨəm səndək bir pəyoɣəmbərdurmən; wə bir pərixtə Pərwərdigarning səzini manga yətküzüp: — «Uningoɣa nan yegürüp, su iqküzgili өzüng bilən өyünggə yandurup kəl» dedi, dəp eytti. Lekin u xuni dəp uningoɣa yaloɣan eytiwatatti.■
19 Xuning bilən *Hudaning adimi* uning bilən yenip өydə nan yəp su iqti.
20 Lekin ular dastihanda olturoɣinida, Pərwərdigarning səzi uni yandurup əkəlgən ⱪeri pəyoɣəmbərgə kəldi.
21 U Yəⱨudadin kəlgən Hudaning adimini qaⱪirip: — Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — «Sən Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ⱪilip, Pərwərdigar Hudayingning buyruoɣan əmrini tutmay,
22 bəlki yenip, U sanga: — Nan yemə, su iqmə, dəp mən’i ⱪiloɣan yərdə nan yəp su iqkining tüpəylidin, jəsiting ata-bowiliringning ⱪəbrisidə kəmülməydu», dəp towlidi.
23 Wə xundaⱪ boldiki, Hudaning adimi nan yəp su iqip boloɣanda, uningoɣa, yəni өzi yandurup əkəlgən pəyoɣəmbərgə exəkni toⱪup bərdi.

■ **13:6** Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Qəl. 21:7; Ros. 8:24 ■ **13:8** Qəl. 22:18 □ **13:12 «…qünki ooɣulliri … ⱪaysi yol bilən kətkinini kөrgənidi» —** yaki, «andin ooɣulliri … ⱪaysi yol bilən kətkinini uningoɣa kөrsətti». □ **13:15 «өyümgə berip nan yegin» —** «nan yegin» uyoɣurlarning «qay iqing» deginidək, «tamaⱪ yegin» degən mənidə. ■ **13:18** Gal. 1:8

24 U yoloɣa qikti. Ketiwatkinida, yolda uningoɣa bir xir uqrap, uni øltürüwətti. Xuning bilən uning ølüki yolda taxlinip ḳaldi, exiki bolsa uning yenida turatti; xirmu jəsətning yenida turatti.■
25 Mana birnəqqə adəm ətüp ketiwetip, yolda taxlinip ḳaloɣan jəsət bilən jəsətning yenida turoɣan xirni kərdi; ular ḳeri pəyoɣəmbər turoɣan xəḩərgə kelip u yərdə xu həwərni yətküzdi.
26 Uni yoldin yanduroɣan pəyoɣəmbər buni anglap: — U dəl Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ḳiloɣan Hudaning adimidur. Xunga Pərwərdigar uni xiroɣa tapxurdi; Pərwərdigar uningoɣa ḳiloɣan səzi boyiqə xir uni titma-titma ḳilip øltürdi, dedi.
27 U ooɣullirioɣa: — Manga exəkni toḳup beringlar, dedi; ular uni toḳup bərdi.
28 U yolda taxlaḳlik jəsət bilən jəsətning yenida turoɣan exək wə xirni tapti. Xir bolsa nə jəsətni yemigənidi nə exəknimu talimioɣanidi.
29 Pəyoɣəmbər Hudaning adimining jəsitini elip exəkkə artip yandi. ḲEri pəyoɣəmbər uning üqün matəm tutup uni dəpnə ḳiloɣili xəḩərgə kirdi.
30 U jəsətni øz ḳəbristanliḳida ḳoydi. Ular uning üqün matəm tutup: — Aḩ buradirim! — dəp pəryad kətürdi.
31 Uni dəpnə ḳiloɣandin keyin u øz ooɣullirioɣa: — Mən ølgəndə meni Hudaning adimi dəpnə ḳilinoɣan gərgə dəpnə ḳilinglar; mening səngəklirimni uning səngəklirining yenida ḳoyunglar;
32 qünki u Pərwərdigarning buyruḳi bilən Bəyt-Əldiki ḳurbangaḩḳa ḳarioɣan wə Samariyədiki xəḩərlərning «yuḳiri jay»liridiki *ibadət* øylirigə ḳarioɣan, uning jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi.□ ■
33 Lekin Yəroboam bu wəḳədin keyinmu øz rəzil yolidin yanmay, bəlki «yuḳiri jaylar»oɣa ḩərhil həlḳtin kaḩinlarni təyinlidi; kim halisa, u xuni «muḳəddəs ḳilip» *kaḩinliḳ mənsipigə* beoɣixlaytti; xuning bilən ular «yuḳiri jaylar»da *ḳurbanliḳ ḳilixḳa* kaḩin bolatti. □ ■
34 Xu ix tüpəylidin Yəroboam jəmətining ḩesabioɣa gunaḩ bolup, ularning yər yüzidin üzüp elinip ḩalak boluxioɣa səwəb boldi.

14

Huda yənə Yəroboamni agaḩlanduridu

1 U waḳitta Yəroboamning ooɣli Abiyaḩ kesəl bolup ḳaldi.
2 Yəroboam ayalioɣa: — Ornungdin ḳopup, ḩeqkim sening Yəroboamning ayali ikənlikingni tonumioɣudək ḳilip øz ḳiyapitingni øzgərtip, Xiloḩḳa baroɣin. Mana manga: «Bu həlḳning üstidə padixaḩ bolisən» dəp eytḳan Ahiyaḩ pəyoɣəmbər u yərdə olturidu. ■
3 ḲOlungoɣa on nan, birnəqqə poxkal, bir ḳuta ḩəsəlni elip uning ḳexioɣa baroɣin. U yigitimizning nemə bolidioɣanliḳini sanga dəp beridu, dedi.
4 Yəroboamning ayali xundaḳ ḳilip, Xiloḩḳa berip Ahiyaḩning øyigə kəldi. Ahiyaḩning kəzliri ḳeriliḳtin kor bolup kørəlməytti.

■ **13:24** 1Pad. 20:36 □ **13:32 «qünki *pəyoɣəmbər*** Pərwərdigarning buyruḳi bilən ... jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi» — bu sirliḳ wəḳə üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** 2Pad. 23:16 □ **13:33 «...u xuni «muḳəddəs ḳilip» kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlaytti»** — muxu yərdə «muḳəddəs ḳilip» (kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlax») intayin kinayilik gəp. Hudaoɣa kaḩin bolux üqün «muḳəddəs ḳilip Hudaoɣa atilixi» kerək idi. Lekin muxu yərdə muxu «kaḩinlar» butlaroɣa atilidu. ■ **13:33** 1Pad. 12:31, 32 ■ **14:2** 1Pad. 11:31

5 Lekin Pərwərdigar Ahiyaḫqa: — Mana, Yəroboamning ayali əz ooɣli tooɣrisida səndin sorioɣili kelidu, qünki u kesəldur. Uningoɣa mundaq-mundaq degin; qünki u kəlgəndə baxqa qiyapətkə kiriwaloɣan bolidu, dəp eytqanidi.
6 U ixiktin kirgəndə Ahiyaḫ ayaoɣ tiwixini anglap mundaq dedi: — «Ḫəy, Yəroboamning ayali, kirgin; nemixqa baxqa qiyapətkə kiriwalding? Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi. □
7 Berip Yəroboamoɣa mundaq degin: — «Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən seni həlqning arisidin elip kətürüp, əz həlqim Israiloɣa ḫəkümran qilip ■
8 Padixaḫliqni Dawutning jəmətidin yirtiwetip, sanga bərdim; lekin sən Mening əmrlirimni tutup, nəzirimdə pəqət durus boloɣannila qilixta pütün qəlbidin manga əgəxkən qulum Dawutqa ohxax bolmiding,
9 Bəlki əzüngdin ilgiri kəlgənlərning ḫəmmisidin artuq rəzillik qilip, mening oɣəzipimni qozoɣap, Meni arqangoɣa taxlap, berip əzünggə oɣəyriy ilaḫlarni, quyma məbudlarni yasatting.
10 Xuning üqün Mən Yəroboamning jəmətigə bala qüxürüp, Yəroboamning Israildiki handanidin ḫəmmə ərkəkni, ḫətta ajiz yaki meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən, adəmlər poq-tezəklərni süpürgəndək Yəroboamning jəmətidin qaloɣinini yoq boloɣuqə süpürimən.□ ■
11 Yəroboamdin boloɣanlardin xəḫərdə əlginini itlar yəydu; səḫrada əlginini asmandiki quxlar yəydu. Qünki Pərwərdigar xundaq səz qiloɣandur.
12 Əmdi sən bolsang, qopup əz əyünggə baroɣin; ayioɣing xəḫərgə kirgən ḫaman, bala əlidu.
13 Pütün Israil uning üqün matəm tutup uni dəpnə qilidu. Qünki Yəroboamning jəmətidin qəbrigə qoyulidioɣan yaloɣuz xula bolidu; qünki Yəroboamning jəmətining arisida Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida pəqət xuningda pəzilət tepildi.
14 Əmdi Pərwərdigar Əzigə Yəroboamning jəmətini üzüp taxlaydioɣan, Israilning üstigə ḫəküm süridioɣan bir padixaḫni tikləydu. Dərḫəqiqət, u pat arida bolidu! ■
15 Pərwərdigar Israilni urup, huddi suda lingxip qaloɣan qumuxtək qilip qoyidu, ata-bowiliriɣa təqdim qiloɣan bu yahxi zemindin qomurup, ularni *əfrat* dəryasining u təripigə tarqitidu; qünki ular özigə «Axərah butlar»ni yasap Pərwərdigarning oɣəzipini qozioɣidi. □ ■
16 Yəroboamning sadir qiloɣan gunaḫliri tüpəylidin, uning Israilni gunaḫ qildуroɣini tüpəylidin, Huda Israilni taxlap beridu!»».
17 Xuning bilən Yəroboamning ayali qopup, yoloɣa qiqip Tirzaḫqa qaytip kəldi. U əyining bosuoɣisidin atlixioɣa bala əldi.
18 Ular uni dəpnə qildi. Pərwərdigarning Əz quli Ahiyaḫ pəyoɣəmbər arqiliq eytqan səzidək, pütün Israil uning üqün matəm tutti.
19 Əmdi Yəroboamning baxqa ixliri, yəni jəngliri wə qandaq səltənət qiloɣanliri tooɣrisida mana, «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur. □

□ **14:6 «Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi» —** «manga buyruldi» degənlik ibraniy tilida: «mən əwətildim» degən bilən ipadilinidu. ■ **14:7** 1Pad. 12:15 □ **14:10 «ḫəmmə ərkək» —** ibraniy tilida: «tamoɣa qarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«...ḫətta ajiz yaki meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən»** — baxqa birhil tərjimisi: «... yaki kiqik yaki qong bolsa, ḫəmmisini taxlaymən». **«adəmlər poq-tezəklərni süpürgəndək ... yoq boloɣuqə süpürimən»** — yaki «adəmlər tezək kəydürgəndək ... yoq boloɣuqə kəydüriwetimən». ■ **14:10** 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ **14:14** 1Pad. 15:28, 29 □ **14:15 «Axərah butlar» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəqixləngən boluxi mumkin idi. ■ **14:15** 2Pad. 17:18 □ **14:19 «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» —** bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, biraq xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni aloɣanidi.

20 Yəroboamning səltənət ḳilоɳan waḳti yigirmə ikki yil bolup, u өz ata-bowilirining
arisida uhlidi. Oоɳli Nadab uning ornida ḫөküm sürdi.

Rəḫoboamning səltəniti
2Tar. 12:1-16

21 Wə Sulaymanning oоɳli Rəḫoboam bolsa Yəḫudaning üstigə ḫөküm sürdi.
Rəḫoboam padixaḫ bolоɳanda ḳirik bir yaxḳa kirgənidi; u Pərwərdigarning Өz
namini ayan ḳilix üqün, Israilning ḫəmmə ḳəbililiri arisidin tallioɳan Yerusalem
xəḫiridə on yəttə yil ḫөküm sürdi; uning anisining ismi Naamaḫ bolup, Ammoniy
idi. ■
22 Yəḫudalar bolsa Pərwərdigarning nəzиridə yamanlik ḳildi; ular өz ata-bowiliri
sadir ḳiloɳanliridin ziyadə gunaḫlarni ḳilip, uning ḫəsətlik oɳəzipini ḳozoɳioɳanidi.
23 Qünki ular «yuḳiri jaylar»ni, «but tüwrük»lərni wə ḫəm ḫərbir egiz dөnglar üstidə,
ḫərbir kөk dərəhlərning astida «Axəraḫ» butlarni yasidi.
24 Wə zeminda kəspiy bəqqiwazlarmu bar idi. Ular Pərwərdigar əslidə Israillarning
aldidin ḫəydəp qiḳaroɳan əllərning barlik yirginqlik ḫaram ixlirini ḳilatti. □
25 Rəḫoboam padixaḫning səltənitining bəxinqi yilida xundak boldiki, Misirning
padixaḫi Xixak Yerusalemoɳa ḫujum ḳildi. ■
26 U Pərwərdigarning өyidiki gəḫər-baylikларni ḫəm padixaḫning ordisidiki gəḫər-
baylikларni elip kətti; u ḫəmmisini, jümlidin Sulayman yasatḳan altun siparlarnimu
elip kətti. ■
27 Ularning ornida Rəḫoboam padixaḫ mistin birmunqə sipar-ḳalḳanlar yasitip,
ularni padixaḫ ordisining kirix yolini saḳlaydioɳan pasiban bəglirining ḳolioɳa
tapxurdi.
28 Xundak ḳilip, padixaḫ ḫər ḳetim Pərwərdigarning өyigə kiridioɳan qaoɳda,
pasibanlar u sipar-ḳalḳanlarni kөtürüp qiḳatti, andin ularni yənə pasibanhanioɳa
əkirip ḳoyuxatti.
29 Əmma Rəḫoboamning baxḳa ixliri wə ḳiloɳinining ḫəmmisi «Yəḫuda
padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
30 Rəḫoboam bilən Yəroboam barlik künliridə bir-biri bilən jəng ḳilixip turoɳanidi.
31 Rəḫoboam өz ata-bowilirining arisida uhlidi wə «Dawutning xəḫiri»də dəpnə
ḳilindi. Uning anisining ismi Naamaḫ bolup, bir Ammoniy idi. Rəḫoboamning oоɳli
Abiyam atisining ornida padixaḫ boldi.□

15

Abiyaḫ Yəḫudaoɳa ḫөküm süridu
2Tar. 13:1-23

1 Nibatning oоɳli Yəroboam padixaḫning səltənitining on səkkizinqi yilida Abiyam
Yəḫudaning üstigə padixaḫ bolup □ ■
2 Yerusalemda üq yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Maakaḫ bolup, Abixalomn-
ing ḳizi idi. □ ■

■ **14:21** 2Tar. 12:13 □ **14:24 «kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɳa munasiwətlik bolup, pul üqün bəqqiwazlik ḳilatti. ■ **14:25** 2Tar. 12:2 ■ **14:26** 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15 □ **14:29 «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, birak xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kөp uqurlar aloɳanidi. □ **14:31 «Rəḫoboamning oоɳli Abiyam»** — muxu yərdə wə 15:1-8də ibraniy tilida «Abiyaḫ»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1 «Abiyam»** — baxḳa hil xəkli «Abiyaḫ». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2 «Abixalomning ḳizi»** — yaki «Abxalomning ḳizi». Bu «Abixalom» Dawutning oоɳli Abxalom boluxi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2

3 Abiyamning kəlbi bowisi Dawutning kənglidək Hudasi Pərwərdigarƣa pütünləy beƣixlanƣan əməs idi, bəlki atisi Rəhoboamning uningdin ilgiri kilƣan barlik gunahlirida mangatti.
4 Xundaktimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningƣa *yoruk* bir qiraƣni kaldurux üqün, Dawutning əwladini uningdin keyinmu tikləp turƣuzdi wə Yerusalemni kooƣdidi. □ ■
5 Qünki Dawut Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni kilip, Hittiy Uriyaƣa kilƣanliridin baxka əmrining həmmə künliridə Pərwərdigar uningƣa əmr kilƣanliridin qikmidi.■
6 Əmdi *Abiyamning* pütün əmridə Rəhoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turdi.□
7 Abiyamning baxka ixliri wə kilƣanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? Abiyam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turatti.
8 Abiyam əz ata-bowilirining arisida uhlidi; ular uni «Dawutning xəhiri»də dəpnə kildi. Andin ooƣli Asa ornida padixah boldi.■

Asa Yəhudaƣa həküm süridu
2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

9 Israilning padixahi Yəroboam səltənitining yigirminqi yilida Asa Yəhudaning üstigə padixah bolup
10 Yerusalemda kirik bir yil səltənət kildi. Uning qong anisining ismi Maakah bolup, Abixalomning kizi idi. □
11 Asa atisi Dawut kilƣandək Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni kildi.
12 U kəspiy bəqqiwazlarni zemindin həydəp, ata-bowiliri yasatkan həmmə yirginqlik məbudlarni yokitiwətti. □ ■
13 U yənə qong anisi Maakahni yirginqlik bir «Axərah» tüwrükni yasiƣini üqün hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip Kidron jilƣisida kəydürüwətti. □ ■
14 «Yukiri jaylar» yokitilmisimu, Asaning kəlbi əmrining barlik künliridə Pərwərdigarƣa pütünləy beƣixlanƣanidi.
15 Həm atisi həm u əzi *Pərwərdigarƣa* atap yasiƣan nərsilərni, jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük kaqa-kuqilarni Pərwərdigarning əyigə kəltürdi.■
16 Əmdi Asa wə Israilning padixahi Baaxa barlik künliridə bir-biri bilən jəng kilixip turdi.

□ **15:4 «Dawutning əwladi» —** ibraniy tilida «Dawutning ooƣli». **«Xundaktimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningƣa yoruk bir qiraƣni kaldurux üqün, Dawutning əwladini ... turƣuzdi wə Yerusalemni kooƣdidi» —** Hudaning Dawutka bir «qiraƣ» kalduroƣanliki, bəlkim uning keyinki kəp dəwrlərgə: «Dawut Mening sadik kulum idi» dəp ispatlax üqün daim uning handanidikilərdin birini Yerusalemdiki təhtidə olturoƣuzup keliwatkanlikini kərsitidu. Xuningdək, Huda bu ix arkilik (Dawutning əwladlirining uzunƣiqə təhttə olturuxi), əslidə Dawutka: Kəlgüsi bir zamanda sening əwlading (Məsih) dunyaƣa kelip, dunyani Hudaning padixahliki kilidu» degən wədəmni qokum əməlgə axurimən, dəpmu kərsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6 «Abiyamning pütün əmridə Rəhoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turdi» —** xübhisizki, muxu ayəttə «Rəhoboam» bolsa Rəhoboam jəmətini wə «Yəroboam» bolsa Yəroboam jəmətini kərsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23 □ **15:10 «uning qong anisining ismi Maakah bolup...» —** bu ibaridə ibraniy tilida «qong anisi» degən «uning anisi» bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida gahi wakitlarda «ata» yaki «ana» adəmning əjdadini kərsitidu. Məsilən, 11-ayətni kərüng. □ **15:12 «kəspiy bəqqiwazlar» —** bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroƣa munasiwətlik idi. ■ **15:12** 1Pad. 22:47 □ **15:13 «u yənə qong anisi Maakahni ... hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti» —** «hanixlik mərtiwisi»: Bu səzgə kariƣanda uning qong anisi Maakah padixahlikta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:13** 2Tar. 15:16 ■ **15:15** Law. 5:15

17 Israilning padixaḥi Baaxa Yəḥudaoɣa ḳarxi ḥujum ḳildi; ḥeqkim Yəḥudaning
padixaḥi Asa bilən bardi-kəldi ḳilmisun dəp, Ramaḥ xəḥirini məḥkəm ḳilip yasidi. ■
18 U waḳitta Asa Pərwərdigarning өyidiki həzinilərdə ḳaloɣan barliḳ altun-kümüx
wə padixaḫning ordisidiki həzinilərdə ḳaloɣan altun-kümüxni elip hizmətkarlirining
ḳoliоɣa tapxurdi; andin Asa padixaḥ ularni Dəməxḳtə turuxluḳ Suriyə padixaḥi
Ḥezionning nəwrisi, Tabrimmonning ooɣli Bən-Ḥadadḳa əwətti wə xular bilən bu
həwərni yətküzüp: —■
19 «Mening atam bilən silining atilirining arisida boloɣandək mən bilən silining
arilirida bir əḥdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altundin ḥədiyə əwəttim; əmdi
Israilning padixaḥi Baaxa bilən boloɣan əḥdiliridin ḳollirini üzsilə; xuning bilən u
meni ḳamal ḳilixtin ḳol üzsun» — dedi.
20 Bən-Ḥadad Asa padixaḫning səzigə kirip, өz ḳoxunining sərdarlirini Israilning
xəḫərlirigə ḥujum ḳilixḳa əwətip, Ijon, Dan, Bəyt-Maaḳaḥdiki Abəl, pütkül Kinnərət
yurti bilən Naftalining pütkül zeminini beḳindurdi.
21 Baaxa bu həwərni anglap, Ramaḥ istiḥkamini yasaxtin ḳolini yioɣip, Tirzaḥḳa berip
turdi.
22 Asa padixaḥ bolsa pütkül Yəḥudaning adəmlirini ḥeqbirini ḳoymay qaḳirip yioɣdi;
ular Baaxa Ramaḥ xəḥirini yasaxḳa ixlətkən taxlar bilən yaoɣaqlarni Ramaḥtin toxup
elip kətti. Asa padixaḥ muxularni ixlitip Binyamin zeminidiki Gebani wə Mizpaḫni
məḥkəm ḳilip yasidi.
23 Əmdi Asaning baxḳa ixliri, uning zor ḳudriti, uning ḳiloɣinining ḥəmmisi,
xundaḳla yasioɣan xəḫərlər tooɣrisida «Yəḥuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»
degən kitabta pütülgən əməsmidi? Lekin ḳerioɣanda, uning putida bir kesəl pəyda
boldi.
24 Asa өz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Dawutning xəḥiridə dəpnə ḳilindi. Andin
uning ooɣli Yəḥoxafat ornida padixaḥ boldi.■

Nadab Israil üstigə ḫəküm süridu

25 Yəḥudaning padixaḥi Asaning səltənitining ikkinqi yilida Yəroboamning ooɣli
Nadab Israil üstigə ḫəküm sürüxkə baxlidi; u Israiloɣa ikki yil padixaḥ boldi.
26 U Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni ḳilip atisining yolida mengip, atisining
Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫlirida mangdi.
27 Lekin Issakar jəmətidin boloɣan Ahiyaḫning ooɣli Baaxa uningoɣa ḳəst ḳilip, uni
Filistiylərning təwəsidiki Gibbetonda өltürdi. Xu qaoɣda Nadab pütün Israillar bilən
birliktə Gibbetonoɣa ḳorxap ḥujum ḳiliwatatti.
28 Yəḥuda padixaḥi Asaning səltənitining üqinqi yilida Baaxa Nadabni өltürüp, өzi
uning ornida padixaḥ boldi.
29 Wə xundaḳ boldiki, u padixaḥ boloɣanda Yəroboamning pütkül jəmətini qepip
өltürdi; Pərwərdigarning ḳuli Xiloḫluḳ Ahiyaḫning wasitisi bilən eytḳan səzi əməlgə
axurulup, u Yəroboamning jəmətidin nəpisi barlarni birinimu ḳoymay pütünləy
yoḳatti. ■
30 Bu ix Yəroboamning sadir ḳiloɣan gunaḫliri ḥəm uning Israilni gunaḫḳa putlax-
turoɣan gunaḫliri tüpəylidin boldi; u xular bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning
oɣəzipini ḳattiḳ ḳozoɣioɣanidi.
31 Nadabning baxḳa ixliri bilən ḳiloɣanlirining ḥəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
32 Asa wə Israilning padixaḥi Baaxa barliḳ künliridə bir-biri bilən jəng ḳilixip turdi.

■ **15:17** 2Tar. 16:1 ■ **15:18** 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ **15:24** 2Tar. 16:13; 17:1 ■ **15:29** 1Pad. 14:10, 14

Baaxa Israil üstigə ḩəküm süridu

33 Yəḩudaning padixaḩi Asaning səltənitining üqinqi yilida Ahiyaḩning oƣli Baaxa
pütün Israil üstigə Tirzaḩta ḩəküm sürüxkə baxlidi; u yigirmə tət yil səltənət ḳildi.
34 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳildi; u Yəroboamning yolida yürüp,
Israilni gunaḩḳa patḳuzoƣan gunaḩida mangdi.

16

1 Pərwərdigarning səzi Ḫananining oƣli Yəḩuoƣa kelip Baaxani əyibləp mundaḳ
deyildi: —
2 «Mana, Mən seni topa-qang iqidin qiḳirip, həlḳim Israiloƣa ḩəkümran ḳilip ḳoydum.
Lekin sən Yəroboamning yolida yürüp həlḳim Israilni gunaḩḳa putlaxturdung, ular
gunaḩliri bilən oƣəzipimni ḳozoƣidi. ■
3 Mana, Mən Baaxani əz jəməti bilən süpürüp yoḳitip, jəmətingni Nibatning oƣli
Yəroboamning jəmətigə ohxax ḳilimən. ■
4 Baaxadin boloƣanlardin xəḩərdə əlginini itlar yəydu; səḩrada əlginini asmandiki
ḳuxlar yəydu».■
5 Baaxaning baxḳa ixliri wə uning ḳiloƣanliri bilən ḳudriti tooƣrisida «Israil
padixaḩlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
6 Baaxa əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Tirzaḩta dəpnə ḳilindi; andin uning oƣli
Elaḩ ornida padixaḩ boldi.
7 Baaxaning Pərwərdigarning nəziridə ḳiloƣan barliḳ rəzilliki tüpəylidin,
Pərwərdigarning Baaxaning bexioƣa wə uning jəmətining bexioƣa qüxürgini
tooƣruluḳ səzi Ḫananining oƣli Yəḩu pəyoƣəmbər arḳilik berilgənidi. Qünki
u Yəroboamning jəməti ḳiloƣinioƣa ohxax ḳilip əz ḳollirining ixliri (jümlidin
Yəroboamning jəmətini qepip əltürgənliki) bilən Pərwərdigarning oƣəzipini
ḳozoƣidi.

Elaḩ Israil üstigə ḩəküm süridu

8 Yəḩuda padixaḩi Asaning səltənitining yigirmə altinqi yilida, Baaxaning oƣli Elaḩ
Tirzaḩta Israiloƣa padixaḩ bolup, ikki yil səltənət ḳildi.
9 Lekin uning jəng ḫarwilirining yerimioƣa sərdar boloƣan hizmətkari Zimri uningoƣa
ḳəst ḳildi; *Elaḩ* Tirzaḩta Tirzaḩtiki ordisidiki oƣojidar Arzaning əyidə xarab iqip məst
boloƣanda
10 Zimri kirip uni qepip əltürdi. Bu waḳit Yəḩudaning padixaḩi Asaning səltənitining
yigirmə yəttinqi yili idi. Zimri Elaḩning ornida padixaḩ boldi.■
11 U padixaḩ bolup əz təhtidə olturuxi bilənla u Baaxaning barliḳ jəmətini qepip
əltürdi; u uning uruḳ-tuoƣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi. □
12 Xundaḳ ḳilip Zimri Pərwərdigarning Yəḩu pəyoƣəmbər arḳilik Baaxani əyibligən
səzini əməlgə axurup, Baaxaning pütkül jəmətini yoḳatti.
13 Bu ix Baaxaning barliḳ gunaḩliri bilən uning oƣli Elaḩning gunaḩliri, jümlidin
ularning Israilni gunaḩḳa putlaxturoƣan gunaḩliri, ərziməs butliri bilən Israilning
Hudasi Pərwərdigarning oƣəzipini ḳozoƣap, xundaḳ boldi.□
14 Elaḩning baxḳa ixliri wə ḳiloƣanlirining ḩəmmisi «Israil padixaḩlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?

■ **16:2** 1Pad. 14:7 ■ **16:3** 1Pad. 15:29 ■ **16:4** 1Pad. 14:11; 15:29; 16:12 ■ **16:10** 2Pad. 9:31 □ **16:11 «uning uruḳ-tuoƣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi»** — buningda «(ḫərbir) ərkək» ibraniy tilida: «tamoƣa ḳarap siyidioƣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. □ **16:13 «ərziməs butliri bilən…»** — ibraniy tilida «yoḳ boloƣan nərsiliri bilən…»

Zimri Israil üstigə ḫəküm süridu

15 Yəhudaning padixahi Asaning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Zimri Tirzaḫta
yəttə kün səltənət kildi. Həlk Filistiylərgə təwə bolqan Gibbetonni qorxiwelip
bargaḫ tikkənidi.
16 Bargaḫda turqan halayiq: — «Zimri qəst kilip padixaḫni əltürdi» dəp anglidi.
Xuning bilən pütkül Israil xu küni bargaḫda qoxunning sərdari Omrini Israilqa
padixaḫ kildi.
17 Andin Omri Israilning ḫəmmisini yetəkləp, Gibbetondin qikip, Tirzaḫni qorxidi.
18 Wə xundak boldiki, Zimri xəḫərning elinqanlikini kərüp, padixaḫ ordisidiki
qorqanqa kirip, ordiqa ot qoyuwətti, əzi kəyüp əldi.
19 Bu ix əzining gunaḫliri üqün, yəni Pərwərdigarning nəziridə rəzillik kilip,
Yəroboamning yolida yürüp, Israilni gunaḫka putlaxturqan gunaḫta mangqini
üqün xundak boldi.
20 Zimrining baxka ixliri wə qəst kilqini tooqrisida «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
21 Əmma Israil həlki ikkigə bəlünüp, ularning yerimi Ginatning ooqli Tibnini padixaḫ
kilixka uningqa əgəxti; baxka yerimi bolsa Omrigə əgəxti.
22 Əmdi Omrigə əgəxkən həlk Ginatning ooqli Tibnigə əgəxkən həlktin küqlük qikti.
Tibni əldi; Omri padixaḫ boldi.
23 Yəhudaning padixahi asaning ottuz birinqi yilida Omri Israilqa padixaḫ bolup on
ikki yil səltənət kildi. U Tirzaḫta altə yil səltənət kildi.
24 U Xəmərdin Samariyə egizlikini ikki talant kümüxkə setiwelip, xu egizlik üstigə
kuruluxlarni selip bir xəḫər bina kilip, uni egizlikning əsliy igisi Xəmərning nami
bilən «Samariyə» dəp atidi.
25 Omri Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolqanni kildi, əzidin ilgiriki padixaḫlarning
ḫəmmisidin bəttər bolup yamanlik kildi.
26 U Nibatning ooqli Yəroboamning ḫəmmə yollirida, xundakla jümlidin uning Israilni
gunaḫka putlaxturqan gunahi iqidə mangdi; ular ərziməs butliri bilən Israilning
Hudasi Pərwərdigarning qəzipini kozqidi.
27 Omrining baxka ixliri, uning kilqanlirining ḫəmmisi, kərsətkən kudriti tooqrisida
«Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
28 Omri ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə kilindi. Andin uning ooqli
Aḫab ornida padixaḫ boldi.

Aḫab həlkni butpərəslikkə tehimu azduridu

29 Yəhuda padixahi Asaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida Omrining ooqli Aḫab
Israilqa padixaḫ boldi. Omrining ooqli Aḫab Samariyədə yigirmə ikki yil Israilning
üstidə səltənət kildi.
30 Əmma Omrining ooqli Aḫab Pərwərdigarning nəziridə əzidin ilgirikilərning
ḫəmmisidin axurup yamanlik kildi.
31 Wə xundak boldiki, u Nibatning ooqli Yəroboamning gunaḫlirida yürüx anqə eoqir
gunaḫ əməstək, u Zidoniylarning padixahi Ətbaalning kizi Yizəbəlni hotunlukka aldi
wə xuning bilən u Baal degən butning kullukida bolup, uningqa səjdə kildi.
32 U Samariyədə yasiqan Baalning buthanisi iqigə Baalqa bir kurbangaḫ yasidi.
33 Aḫab ḫəm bir «Axərah but»nimu yasatti; Aḫab xundak kilip uningdin burun
ətkən Israilning ḫəmmə padixaḫlirining Israilning Hudasi Pərwərdigarning qəzipini
kozqiqan ixliridin axurup yamanlik kildi.
34 Uning künliridə Bəyt-Əllik Hiəl Yeriho xəḫirini yasidi; lekin u uning ulini salqanda
tunji ooqli Abiram əldi; wə dərwazilirini salqanda uning kənji ooqli Səgub əldi;

xuning bilən Pərwərdigarning nunning ooɣli Yəxua arkilik *Yeriho tooɣruluk* eytkan səzi əməlgə axuruldi.□ ■

17

Iliyas pəyoɣəmbər məydanoɣa qikidu

1 Əmdi Gileadta turuwatkanlardin boloɣan Tixbilik Iliyas Ahabka: — Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, mening səzümsiz bu yillarda nə xəbnəm nə yamoɣur qüxməydu, dedi. □ ■
2 Andin Pərwərdigarning səzi uningoɣa kelip: —
3 Bu yərdin ketip, məxrik tərəpkə berip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinining boyida özüngni yoxuroɣin;
4 wə xundak boliduki, sən ekinning süyidin iqisən; mana, sanga u yərdə ozuk yətküzüp berixkə kaoɣa-kuzoɣunlarni buyrudum, deyildi.
5 Xuning bilən u Pərwərdigar buyruoɣandək kilip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinioɣa berip, u yərdə turdi.
6 Kaoɣa-kuzoɣunlar ətigəndə nan bilən gəx, hər kəqtə yənə nan bilən gəx yətküzüp berətti. U özi ekinning süyidin iqətti.
7 Lekin zeminda yamoɣur yaoɣmioɣini üqün birməzgildin keyin ekin su kurup kətti.
8 U wakitta Pərwərdigarning səzi uningoɣa kelip: —
9 Ornungdin turup Zidondiki Zarəfatka berip, u yərdə turoɣin; mana, Mən u yərdiki bir tul hotunni seni bekixka buyrudum, deyildi.■
10 U ornidin turup Zarəfatka berip, xəhərning dərwazisioɣa kəlgəndə, mana u yərdə bir tul hotun otun terip turatti. U tul hotunni qakirip: — Ötünimən, kaqida manga iqkili azrak su elip kəlgəysən, dedi.
11 U su aloɣili mangoɣanda, u yənə: — Ötünimən, manga kolungda bir qixləm nanmu aloɣaq kəlgəysən, dedi.
12 Əmma u: — Pərwərdigar Hudayingning hayati bilən, sanga kəsəm kilimənki, məndə heq nan yok, pəkət idixta bir qanggal un, kozida azoɣinə may bar, mana ikki tal otun teriwatimən; andin berip özüm bilən ooɣlumoɣa nan etip, uni yəp əlimiz, dedi.
13 Iliyas uningoɣa: — Korkmioɣin; berip eytkiningdək kiloɣin; lekin awwal bir kiqik tokaq etip, manga elip kəlgin; andin özüng bilən ooɣlungoɣa nan ətkin.
14 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — «Pərwərdigar yər yüzigə yamoɣur yaoɣduridioɣan küngiqilik idixtiki un tügiməydu wə kozidiki may keməyməydu», dedi.
15 Xuning bilən u berip, Iliyasning eytkinidək kildi wə u, Iliyas wə ayalning əyidikilər heli künlərgiqə yedi.
16 Pərwərdigarning Iliyas arkilik eytkan səzi boyiqə, idixtiki un tügimidi wə kozidiki maymu keməymidi.

□ **16:34 «u uning ulini saloɣanda tunji ooɣli Abiram əldi; wə dərwazilirini saloɣanda uning kənji ooɣli Səgub əldi. Xuning bilən Pərwərdigarning … Yəxua arkilik eytkan səzi əməlgə axuruldi»** — Yəxua pəyoɣəmbərning Yeriho xəhirigə karita ləniti tooɣruluk «Yəxua» 6:26ni kərüng. ■ **16:34** Yə. 6:26 □ **17:1 «Gileadta turuwatkanlardin boloɣan Tixbilik Iliyas…»** — «Iliyas» ibraniy tilidiki «Eliyah» degənning ərəbqə tələppuzidur. «Eliyah»ning mənisi «Pərwərdigar (Yah) mening Hudayim». «Iliyas» okurmənlərgə tonux boloɣaqka, pəyoɣəmbərning namining ərəbqə tələppuzini ixlättuk. **«Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** —Ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatkan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas özini padixahning ordisida daim oɣojisining aldida turuwatkan hizmətkaroɣa ohxitidu. ■ **17:1** Yak. 5:17 ■ **17:9** Luka 4:25, 26

17 Xu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, өyning igisi bolƣan bu ayalning oƣli kesəl boldi.
Uning kesili xundaḳ eƣirlixip kəttiki, uningda nəpəs ḳalmidi.
18 Ayal Iliyasḳa: — I Hudaning adimi, mening sən bilən nemə alaḳəm bar idi? Sən
gunaḥimni yadḳa kəltürüp, oƣlumning jeniƣa zamin boluxḳa kəldingmu? — dedi.
19 U uningƣa: — Oƣlungni ḳolumƣa bərgin, dəp uni uning ḳuqiḳidin elip өzi
olturƣan balihaniƣa elip qiḳip өz orniƣa ḳoyup,
20 Pərwərdigarƣa pəryad ḳilip: — I Hudayim Pərwərdigar, mən meḥman bolƣan
bu tul hotunning oƣlini өltürüx bilən uning bexiƣimu bala qüxürdungmu? — dəp
nida ḳildi.
21 U balining üstigə üq ḳetim өzini qaplap, Pərwərdigarƣa pəryad ḳilip: — I
Pərwərdigar Hudayim, bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun! — dəp nida ḳildi.□
22 Pərwərdigar Iliyasning pəryadini anglidi; balining jeni uningƣa yenip kirixi bilən
u tirildi.
23 Iliyas balini balihanidin elip qüxüp, өygə kirip, anisiƣa tapxurup bərdi. Iliyas: —
Mana oƣlung tiriktur, dedi.
24 Ayal Iliyasḳa: — Mən xu ix arḳilik əmdi sening Hudaning adimi ikənlikingni,
aƣzingdin qiḳḳan Pərwərdigarning səzi ḥəḳiḳət ikənlikini bildim, dedi.

18

Iliyas pəyƣəmbər Israilni towa ḳilixḳa qaḳiridu

1 Uzun waḳit өtüp, Pərwərdigarning səzi *ḳurƣaḳqiliḳning* üqinqi yilida Iliyasḳa
kelip: — Sən berip өzüngni Aḥabning aldida ayan ḳilƣin, wə Mən yər yüzigə
yamƣur yaƣdurimən, deyildi.
2 Xuning bilən Iliyas өzini Aḥabning aldida ayan ḳilƣili qiḳip kətti. Aqarqilik bolsa
Samariyədə ḳattik idi.
3 Aḥab ordisidiki ƣojidar Obadiyani qaḳirdi (Obadiya tolimu təḳwadar kixi bolup
Pərwərdigardin intayin ḳorḳatti.
4 Yizəbəl Pərwərdigarning pəyƣəmbərlirini өltürüp yoḳitiwatḳanda Obadiya yüz
pəyƣəmbərni elip əlliktin-əlliktin ayrim-ayrim ikki ƣarƣa yoxurup, ularni nan wə
su bilən baḳḳanidi).
5 Aḥab Obadiyaƣa: — Zeminni kezip ḥəmmə bulaḳ wə ḥəmmə jilƣilarƣa berip
baḳḳin; u yərlərdə at-ḳeqirlarni tirik saḳliƣudək ot-qөp tepilarmikin? Xundaḳ bolsa
bizning ulaƣlirimizning bir ḳismini soymay turalarmiz, dedi.
6 Ular ḥərbiri jaylarƣa bөlünüp mangdi; Aḥab өz aldiƣa mangdi, Obadiyamu өz
aldiƣa mangdi.
7 Obadiya өz yolida ketip barƣanda, mana, uningƣa Iliyas uqridi. U uni tonup yərgə
yiḳilip düm yetip: Bu rast sən, ƣojam Iliyasmu? — dəp soridi.
8 U uningƣa: — Bu mən. Berip өz ƣojangƣa: — Iliyas ḳaytip kəldi! dəp eytḳin,
dedi.
9 U Iliyasḳa mundaḳ dedi: — «Sən ḳandaḳsigə kəminəngni өltürgili Aḥabning
ḳoliƣa tapxurmaḳqi bolisən, mən zadi nemə gunaḥ ḳildim?
10 Өz Hudaying Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, ƣojam adəm əwətip
seni izdimigən ḥeq əl wə məmlikət ḳalmidi. Xu əl, məmlikətlər: «U bu yərdə yoḳ»
desə, padixaḥ ularƣa seni tapalmiƣanƣa ḳəsəm iqküzdi.
11 Lekin sən manga ḥazir: — «Berip ƣojangƣa: — Iliyas ḳaytip kəldi! degin» —
dəysən!

□ **17:21 «bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun!»** — «balining jeni»: Ibraniy tilida «jan» wə «nəpəs» bir səzdur.

12 Mən ⱪexingdin kətkəndin keyin, Pərwərdigarning Roһi seni mən bilmigən yərgə
elip baridu; xundaⱪta mən Aһabⱪa həwər yətküzüp, lekin u seni tapalmisa,
meni ɵltüridu. Əməliyəttə, kəminəng yaxliⱪimdin tartip Pərwərdigardin ⱪorⱪup
kəlgənmən.
13 Yizəbəl Pərwərdigarning pəyƣəmbərlirini ɵltürgəndə mening ⱪandaⱪ ⱪiliƣinim,
yəni mən Pərwərdigarning pəyƣəmbərliridin yüzni əlliktin-əlliktin ayrim-ayrim ikki
ƣarƣa yoxurup, ularni nan wə su bilən təminləp baⱪⱪanliⱪim sən ƣojamƣa məlum
ⱪilinƣan əməsmu?
14 Əmdi sən һazir manga: — «Berip ƣojangƣa: — Mana Iliyas kəldi degin», —
deding. Xundaⱪ ⱪilsam u meni ɵltüridu!».
15 Lekin Iliyas: — Mən hizmitidə turuwatⱪan samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan
Pərwərdigarning һayati bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, mən jəzmən bügün uning aldida
ayan bolimən, dedi.□
16 Xuning bilən Obadiya Aһabning ⱪexiƣa berip uningƣa həwər bərdi. Aһab Iliyas
bilən kɵrüxkili bardi.
17 Aһab Iliyasni kɵrgəndə uningƣa: — Bu sənmu, i Israilƣa bala kəltürgüqi?! —
dedi.■
18 U jawab berip: — Israilƣa bala kəltürgüqi mən əməs, bəlki sən bilən atangning
jəmətidikilər! Qünki silər Pərwərdigarning əmrlirini taxlap Baal degən butlarƣa
tayinip əgəxkənsilər.
19 Əmdi adəm əwətip Karməl teƣida pütkül Israilni yenimƣa jəm ⱪil, xundaⱪla
Yizəbəlning dastihinidin ƣizalinidiƣan Baalning tət yüz əllik pəyƣəmbiri bilən
Axəraһning tət yüz pəyƣəmbirini yiƣdur, — dedi.
20 Xuning bilən Aһab Israillarning һəmmisigə adəmlərni əwətip, pəyƣəmbərlərni
Karməl teƣiƣa yiƣdurdi.
21 Iliyas barliⱪ həlⱪⱪə yeⱪin kelip: — Qaqanƣiqə ikki pikir arisida arisaldi turisilər?
Əgər Pərwərdigar Huda bolsa, uningƣa əgixinglar; Baal Huda bolsa, uningƣa
əgixinglar, dedi. Əmma həlⱪ uningƣa jawab bərməy, ün-tin ⱪiⱪarmidi.■
22 Iliyas həlⱪⱪə: — Pərwərdigarning pəyƣəmbərliridin pəⱪət mən yalƣuz ⱪaldim.
Əmma Baalning pəyƣəmbərliri tət yüz əllik kixidur.
23 Əmdi bizgə ikki buⱪa berilsun. Ular ɵzlirigə bir buⱪini tallap, soyup parqilap
otunning üstigə ⱪoysun, əmma ot yaⱪmisun. Mənmu baxⱪa bir buⱪini təyyar ⱪilip
ot yaⱪmay otunning üstigə ⱪoyay.
24 Silər bolsanglar, ɵz ilaһliringlarning namini qaⱪirip nida ⱪilinglar. Mən bolsam,
Pərwərdigarning namini qaⱪirip nida ⱪilimən. Qaysi Huda ot bilən jawab bərsə, xu
Huda bolsun, dedi. Һəmmə həlⱪ: — Bu obdan gəp, dəp jawab bərdi.
25 Iliyas Baalning pəyƣəmbərlirigə: Silər kɵp bolƣaq awwal ɵzünglar üqün bir
buⱪini tallap təyyar ⱪilinglar; andin һeq ot yaⱪmay ɵz ilaһinglarning namini
ⱪiqⱪirip nida ⱪilinglar, dedi.
26 Ular uning degini boyiqə ɵzlirigə berilgən buⱪini elip uni təyyar ⱪildi. Ətigəndin
qüxkiqə ular Baalning namini ⱪiqⱪirip: — I Baal, bizgə jawab bərgin! dəp nida
ⱪildi. Lekin һeq awaz yaki һeq jawab bolmidi. Ular raslanƣan ⱪurbangaһ qərisidə
tohtimay səkrəytti.
27 Qüx kirgəndə Iliyas ularni zanglik ⱪilip: — Ünlükrək ⱪiqⱪiringlar; qünki u bir ilaһ
əməsmu? Bəlkim u qongⱪur hiyalƣa qəmüp kətkəndu, yaki ix bilən qiⱪip kətkəndu,
yaki bir səpərgə qiⱪip kətkəndu? Yaki bolmisa u uhlawatⱪan boluxi mumkin, uni
oyƣitixinglar kerək?! — dedi.

□ **18:15 «Mən hizmitidə turuwatⱪan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** — ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatⱪan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas ɵzini padixaһning ordisida daim ƣojisining aldida turuwatⱪan hizmətkarƣa ohxitidu. ■ **18:17** Am. 7:10 ■ **18:21** Yə. 24:15

28 Ular tehimu ünlük qaḳirip өz ḳaidisi boyiqə ḳanoɣa milinip kətküqə өzlirini ḳiliq wə nəyzə bilən tilatti.
29 Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatḳan» ḫalətkə qüxüp kəqlik ḳurbanliḳ waḳtioɣiqə xu ḫaləttə turdi. Lekin ḫeq awaz anglanmidi, yaki jawab bərgüqi yaki ijabət ḳiloɣuqi məlum bolmidi.□
30 Iliyas ḫəmmə həlḳḳə: — Yenimoɣa yeḳin kelinglar, dedi. Ḫəmmə həlḳ uningoɣa yeḳin kəlgəndin keyin u Pərwərdigarning xu yərdiki yiḳitiloɣan ḳurbangaḫini ḳaytidin ḳurup qiḳti.
31 Iliyas on ikki taxni aldi. Bu taxlarning sani Pərwərdigarning «Naming Israil bolsun» degən səzini tapxuruwaloɣan Yaḳupning ooɣulliridin qiḳḳan ḳəbililərning sani bilən ohxax idi. ■
32 Xu taxlardin u Pərwərdigarning nami bilən bir ḳurbangaḫni yasidi. U ḳurbangaḫning qərisidə ikki seaḫ dan patḳudək azgal kolidi. □
33 Andin u otunni rastlap, buḳini parqilap otunning təpisigə ḳoydi.
34 U: — Tət idixni suoɣa toxḳuzup uni kөydürmə ḳurbanliḳ wə otunning üstigə təkünglar, — dedi. Andin: Yənə bir ḳetim ḳilinglar» — dewidi, ular xundaḳ ḳildi. U yənə: — Üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳilinglar, dedi. Ular üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳiloɣanda
35 su ḳurbangaḫning qərisidin eḳip qüxüp, kolanoɣan azgalnimu su bilən toldurdi.
36 Kəqlik ḳurbanliḳning waḳti kəlgəndə Iliyas pəyoɣəmbər ḳurbanliḳḳa yeḳin kelip mundaḳ dua ḳildi: — Əy Pərwərdigar, Ibraḫim bilən Isḫaḳ wə Israilning Hudasi, Өzüngning Israilda Huda boloɣiningni axkara ḳiloɣaysən, xundaḳla mening Sening ḳulung bolup bularning ḫəmmisini buyruḳung bilən ḳiloɣanliḳimni bügün bildürgəysən. ■
37 Manga ijabət ḳiloɣaysən, əy Pərwərdigar, ijabət ḳiloɣaysən; xuning bilən bu həlḳḳə sən Pərwərdigarning Huda ikənlikingni ḫəmdə ularning ḳəlblirini tooɣra yoloɣa yanduroɣuqi өzüng ikənlikingni bildürgəysən, dedi.
38 Xuning bilən Pərwərdigarning oti qüxüp kөydürmə ḳurbanliḳni, otunni, taxlarni wə topini kөydürüp azgaldiki sunimu yoḳitiwətti.
39 Həlḳlərning ḫəmmisi buni kərüpla, ular düm yiḳilip: — Pərwərdigar, u Hudadur, Pərwərdigar, u Hudadur, deyixti.
40 Iliyas həlḳḳə buyrup: — Baalning pəyoɣəmbərlirini tutunglar, ḫeqḳaysini ḳoyup bərmənglar, — dedi. Ular ularni tutḳanda Iliyas ularni kixun jiloɣisioɣa elip berip, u yərdə ḳətl ḳildurdi.
41 Iliyas Aḫabḳa bolsa: — Qiḳip yəp-iqkin. Qünki ḳattiḳ yamoɣurning xaldirlioɣan awazi anglanmaḳta, — dedi.
42 Aḫab ḳopup yəp-iqix üqün qiḳti. Əmma Iliyas Karməlning qoḳḳisioɣa qiḳip yərgə engixip, bexini tizining otturisioɣa ḳoyup tizlinip
43 hizmətkarioɣa: — Qiḳip dengiz tərəpkə ḳarioɣin, dedi. U qiḳip səpselip ḳarap: — Ḫeqnərsə kərünməydu, dedi. U jəmiy yəttə ḳetim: — Berip ḳarap baḳḳin, dəp buyrudi.
44 Yəttinqi ḳetim kəlgəndə u: — Mana, dengizdin qiḳiwatḳan, adəm aliḳinidək kiqik bir bulutni kərdum — dedi. Iliyas uningoɣa: — Qiḳip Aḫabḳa: — «Ḫarwini ḳetip təwəngə qüxkin, bolmisa yamoɣur seni tosuwalidu», dəp eytḳin, — dedi.
45 Angoɣuqə asman bulut bilən tutulup, boran qiḳip ḳattiḳ bir yamoɣur yaoɣdi. Aḫab ḫarwioɣa qiḳip Yizrəəlgə kətti.

□ **18:29 «Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatḳan» ḫalətkə qüxüp kəqlik ḳurbanliḳ waḳtioɣiqə xu ḫaləttə turdi»** — «bexarət beriwatḳan» ibraniy tilida «pəyoɣəmbərqilik ḳiliwatḳan» degən ibarə bilən ipadilinidu. «kəqlik ḳurbanliḳ» qüxtin keyin saət üqlərdə bolatti. ■ **18:31** Yar. 32:27; Yə. 4:5, 20; 2Pad. 17:34 □ **18:32 «ikki seaḫ»** — bir seaḫ bəlkim 13.5 litr idi, 2 seaḫ 27 litr. ■ **18:36** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luḳa 20:37; Ros. 7:32

46 Pərwərdigarning qoli Iliyasning wujudida turoqaq, u belini baoqlap Ahabning aldida Yizrəəlning kirix eoqizioqiqə yügürüp mangdi.

19

Iliyas pəyoqəmbər Yizəbəldin qaqidu

1 Lekin Ahab Iliyasning ḥəmmə qiloqinini, jümlidin ḥəmmə pəyoqəmbərlərni qiliqlap əltürginini Yizəbəlgə eytip bərdi.
2 Yizəbəl bolsa Iliyaska bir həwərqi əwətip: — Əgər ətə muxu wakitkiqə sən xularning janlirioqa qiloqiningdək mən sening jeningni ohxax qilmisam, ilahlar mangimu xundak qilsun ḥəmdə uningdinmu ziyadə qilsun! — dəp eytquzdi.
3 U buni bilgəndə, əz jenini qutquzmak üqün qeqip Yəhuda təwəsidiki Bəər-Xebaoqa bardi. U u yərdə əz hizmətkarini qaldurup qoyup,
4 Əzi qəlning iqigə qarap bir kün yol mangdi. U u yərdiki bir xiwakning qexioqa kelip uning astida olturup, əzining əlümigə tilək tiləp: — I Pərwərdigar əmdi boldi, jenimni aloqin; nemila degənbilən mən ata-bowilirimdin artuk əməsmən, — dedi.
5 U xu xiwak astida yetip uhlap qaldi. Mana bir pərixtə uni nokup uningoqa: — Qopup, nan yegin, dedi.
6 U qarisa bexida qizik qooqlarda pixiwatqan bir poxkal wə bir koza su turatti. U yəp-iqip yənə uhlioqili yatti.
7 Andin Pərwərdigarning pərixtisi yənə kelip ikkinqi qetim uni nokup uningoqa: — Qopup nan yegin. Bolmisa yolungning eoqirini kətürəlməysən, dedi.
8 U qopup yəp-iqti. Xu taamdin aloqan quwwət bilən u qirik keqə-kündüz mengip Hudaning teoqi Ḫorəbgə yetip bardi. □ ■
9 U u yərdiki oqaroqa kirip qondi. Wə mana, Pərwərdigarning səzi uningoqa kelip mundak deyildi: — I Iliyas, bu yərdə nemə qiliwatisən?□
10 U jawab berip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Huda Pərwərdigar üqün zor otluk muḥəbbət bilən ḥəsət qildim. Qünki Israillar Sening əḥdəngni taxlap qurbangaḥliringni yikitip, Sening pəyoqəmbərliringni qiliq bilən əltürdi. Mən, yaloquz mənla qaldim wə ular mening jenimni aloqili qəstləwatidu, dedi.□ ■
11 U uningoqa: — Qikip, Pərwərdigarning aldida taoqda turoqin, dedi. Mana, Pərwərdigar ətüp ketiwatatti; *uning aldida* zor küqlük bir xamal qikip, taoqlarni sundurup, qoram taxlarni parqilap qekiwətti. Lekin Pərwərdigar xamalda əməs idi. Xamaldin keyin bir yər təwrəx boldi. Lekin Pərwərdigar yər təwrəxtə əməs idi.
12 Yər təwrəxtin keyin bir lawuldioqan ot kətürüldi. Lekin Pərwərdigar otta əməs idi. Ottin keyin boxkina, mulayim bir awaz anglandi.□
13 Wə xundak boldiki, Iliyas xuni anglap, yüzini yepinqisi bilən orap oqarning aoqzioqa berip turdi. Mana, bir awaz qikip uningoqa: — I Iliyas, sən bu yərdə nemə qiliwatisən? — dedi.

□ **19:8 «Hudaning teoqi Ḫorəb»** — «Ḫorəb teoqi» dəl Paran qəl-bayawanioqa jaylaxkan, Musa pəyoqəmbər turup Israil üqün «Təwrat qanuni»ni qobul qiloqan «Sinay teoqi»dur. ■ **19:8** Mis. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9 «U u yərdiki oqaroqa kirip qondi»** — ibraniy tilida «U **axu** oqaroqa kirip qondi» deyilidu. «Axu oqar» degən səzgə karioqanda oylaymizki, bu oqar tonux bir jay bolsa kerək. Yəhudiy əlimilar bu oqarni Huda Musa pəyoqəmbərni yoxurup qoyoqan jay idi dəp qaraytti, biz bu pikirgə qayilmiz («Mis.» 33:21-22ni kərüng). □ **19:10 «Pərwərdigar üqün zor otluk muḥəbbət bilən ḥəsət qildim»** — demisəkmu, Iliyasning: «otluk muḥəbbət bilən ḥəsət qildim» degini əzining Israilning Hudaoqa əməs, bəlki türlük yirginqlik butlaroqa ibadət qiloqanlikioqa qarap «ibadət pəkət Hudaoqila mənsup bolux kerək» dəp butlaroqa yaki butlarning kəynidə turuwtkan jin-xəytanlaroqa wə ularning wəkili boloqan sahta pəyoqəmbərlərgə boloqan ḥəsitini kərsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12 «boxkina, mulayim bir awaz anglandi»** — yaki «yenik, box bir tinix awaz anglandi».

14 U jawab berip: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Huda Pərwərdigar üqün zor otluḳ muḫəbbət bilən ḫəsət ḳildim. Qünki Israillar Sening əḫdəngni taxlap ḳurbangaḫliringni yiḳitip, Sening pəyоɳəmbərliringni ḳiliq bilən əltürdi. Mən yaloɳuz mənla ḳaldim wə ular mening jenimni aloɳili ḳəstləwatidu, dedi.
15 Pərwərdigar uningоɳa mundaḳ dedi: — Baroɳin, kəlgən yolung bilən ḳaytip, andin Dəməxḳning qəligə baroɳin. U yərgə baroɳanda Ḫazaəlni Suriyə üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳiloɳin. □
16 Andin Nimxining ooɳli Yəḫuni Israilning üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳiloɳin; əz ornungоɳa pəyоɳəmbər boluxḳa Abəl-Məḫolaḫlik Xafatning ooɳli Elixanimu məsiḫ ḳiloɳin.
17 Wə xundaḳ boliduki, Ḫazaəlning ḳiliqidin ḳeqip ḳutuloɳan ḫərbirini Yəḫu əltüridu; Yəḫuning ḳiliqidin ḳeqip ḳutuloɳan ḫərbirini Elixa əltüridu. ■
18 Lekin Israilda yəttə ming kixini, yəni Baalning aldida tizlirini pükmigən wə uningоɳa aoɳzini səygüzmigən ḫərbirini əzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi.□ ■
19 U u yərdin qiḳip, Xafatning ooɳli Elixani tapti. U qaoɳda u yər ḫəydəwatatti; uning aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinqisi bilən ḳox ḫəydəwatatti. Iliyas kelip uning üstigə əz yepinqisini taxlap artip ḳoydi. □
20 U uylarni taxlap Iliyasning kəynidin yügürüp kelip: — Meni berip atam bilən anamni səygili ḳoyoɳin, andin mən kelip sanga əgixəy, — dedi. U uningоɳa: — Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim? — dedi.□
21 U uningdin ayrilip, əzi ixlətkən bir jüp uyni soyup, ularning jabduḳini otun ḳilip, gəxini pixurup həlḳḳə beriwidi, ular yedi. Andin u ornidin ḳopup Iliyasning kəynidin əgixip, uning hizmitidə boldi.

20

Huda Israilni Suriyədin ḳutḳuzidu

1 Suriyəning padixaḫi Bən-Ḫadad pütkül ḳoxunini jəm ḳildi; u ottuz ikki padixaḫni at wə jəng ḫarwiliri bilən elip qiḳip, Samariyəgə ḳorxap ḫujum ḳildi.
2 U əlqilərni xəḫərgə kirgüzüp Israilning padixaḫi Aḫabning ḳexioɳa əwətip uningоɳa: —
3 «Bən-Ḫadad mundaḳ dəydu: — Sening kümüx bilən altunung, sening əng qiraylik hotunliring bilən baliliringmu meningkidur» dəp yətküzdi.
4 Israilning padixaḫi uningоɳa: — I oɳjam padixaḫ, sili eytḳanliridək mən əzüm wə barliḳim siliningkidur, dəp jawab bərdi.
5 Əlqilər yənə kelip: — «Bən-Ḫadad səz ḳilip mundaḳ dəydu: — Sanga dərwəḳə: — Sening kümüx bilən altunungni, sening hotunliring bilən baliliringni manga tapxurup berisən, degən həwərni əwəttim.
6 Lekin ətə muxu waḳitlarda hizmətkarlirimni yeningоɳa əwətimən; ular ordang bilən hizmətkarliringning əylirini ahturup, sening kəzliringdə nemə əziz bolsa, ular xuni ḳolioɳa elip kelidu» — dedi.

□ **19:15 «Ḫazaəlni Suriyə üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳiloɳin»** — «məsiḫ ḳilix» tooɳrisida 1:34diki izaḫatni kərüng. ■ **19:17** 2Pad. 9:14-37 □ **19:18 «uningоɳa aoɳzini səygüzmigən ḫərbirini əzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi»** — Hudaning Iliyas pəyоɳəmbərgə eytḳan səzlirining əḫmiyiti, xundaḳla Iliyasning Ḫorəb teoɳioɳa səpirining məḳsiti tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **19:18** Rim. 11:4 □ **19:19 «*Iliyas*... Xafatning ooɳli Elixani tapti... uning üstigə əz yepinqisini taxlap artip ḳoydi»** — Iliyas muxu ḫərikiti bilən «Sən Elixaoɳa pəyоɳəmbərlik hizmitim tapxuruldi» degəndək idi. □ **19:20 «Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim?»** — Iliyasning bu degini bəlkim Elixaoɳa: «Pəyоɳəmbərlik yoli təs, seningdə Hudaning qaḳiriḳi bolmisa manga ḫərgiz əgəxmə!» degəndək bir agaḫ boluxi mumkin. «Padixaḫlar (2)» 2-babta Iliyas Elixaoɳa yənə buningоɳa ohxap ketidioɳan səzni ḳilidu.

7 U waqitta Israilning padixahi zemindiki həmmə aqsaqallarni qaqirip ularoqa: — Bu kixining qandaq awariqilik qiqarmaqqi boloqanliqini bilip qelinglar. U manga həwər əwətip məndin hotunlirim bilən balilirim, kümüx bilən altunlirimni tələp qiloqinida mən uningoqa yaq demidim, dedi.
8 Barliq aqsaqallar bilən həlqning həmmisi uningoqa: — Qulaq salmioqin, uningoqa maqul demigin, dedi.
9 Buning bilən u Bən-Hadadning əlqilirigə: — Oqojam padixahqa, sili adəm əwətip, əz kəminiliridin dəsləptə sorioqanning həmmisini ada qilimən; lekin keyinkisigə maqul deyəlməymən, dəp beringlar, — dedi. Əlqilər yenip berip xu səzni yətküzdi.
10 Bən-Hadad uningoqa yənə həwər əwətip: — «Pütkül Samariyə xəhiridə manga əgəxkənlərning qollirioqa oqumlioqudək topa qelip qalsa, ilahlar mangimu xundaq qilsun wə uningdin axurup qilsun!» — dedi.
11 Lekin Israilning padixahi jawab berip: — «Sawut-qorallar bilən jabdunoquqi sawut-qorallardin yexingüqidək mahtinip kətmisun!» dəp eytinglar, — dedi.□
12 Bən-Hadad bu səzni anglioqanda hərqaysi padixahlar bilən qedirlirida xarab iqixiwatatti. U hizmətkarlirioqa: — Səpkə tizilinglar, dedi. Xuni dewidi, ular xəhərgə hujum qilixqa tizilixti.

Pərwərdigar Israilni qutquzidu

13 U waqitta bir pəyoqəmbər Israilning padixahi Ahabning qexioqa kelip: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Bu zor bir top adəmni kərdüngmu? Mana, Mən bu küni ularni sening qolungoqa tapxurimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən», dedi.
14 Ahab: — Kimning wasitisi bilən bolidu? dəp soridi. U: — Pərwərdigar mundaq dəydu: «Waliylarning oqulamliri bilən bolidu», dedi. U yənə: — Kim hujumni baxlaydu? — dəp soridi. U: — Sən əzüng, dedi.
15 U waqitta waliylarning oqulamlirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki nəpər qikti. Andin keyin u həmmə həlqni, yəni barliq Israillarni saniwidi, ularning sani yəttə ming nəpər qikti.
16 Israillar xəhərdin qüx waqtida qikti. Bən-Hadad bilən xu padixahlar, yəni yardəmgə kəlgən ottuz ikki padixah bolsa qedirlirida xarab iqip məst boluxqanidi.
17 Waliylarning oqulamliri yürüxtə awwal mangdi. Bən-hadad adəm əwətiwidi, ular uningoqa həwər berip: — «Samariyədin adəmlər keliwatidu» — dedi.
18 U: — Əgər sülhi tüzüxkə qikqan bolsa ularni tirik tutunglar, əgər soquxqili qikqan bolsimu ularni tirik tutunglar, dedi.
19 Əmdi waliylarning bu oqulamliri wə ularning kəynidiki qoxun xəhərdin qikip,
20 hərbiri əzigə uqrioqan adəmni qepip əltürdi. Suriylər qaqti; Israil ularni qooqlidi. Suriyəning padixahi Bən-Hadad bolsa atqa minip atliqlar bilən qeqip qutuldi.
21 Israilning padixahi qikip həm atliqlarni həm jəng harwilirini bitqit qilip Suriylərni qattiq qir-qap qildi.
22 Pəyoqəmbər yənə Israilning padixahining qexioqa kelip uningoqa: — Əzüngni mustəhkəmləp, əzüngni obdan dəngsəp, nemə qilixing kerəklikini oylap baqqin. Qünki kelər yili ətiyazda Suriyəning padixahi sən bilən jəng qiloqili yənə qikidu, dedi.
23 Suriyəning padixahining hizmətkarliri uningoqa mundaq dedi: — «Ularning ilahi taoq ilahi boloqaqqa, ular bizgə küqlük kəldi. Lekin biz tüzləngliktə ular bilən soquxsaq, jəzmən ularoqa küqlük kelimiz.

□ **20:11 «Sawut-qorallar bilən jabdunoquqi sawut-qorallardin yexingüqidin mahtinip kətmisun!»** — degən maqal-təmsilning mənisi bəlkim «Jəng aldida turup əzüngni oqəlibiqi sanima» — «Qüqürini ham sanima» degəndək.

24 Əmdi xundaq qiloɳayliki, padixaḫlarning ḫərbirini əz mənsipidin qüxürüp, ularning ornida waliylarni tikligəyla.
25 Andin sili məḫrum boloɳan ɣoxunlirioɳa barawər boloɳan yənə bir ɣoxunni, yəni atning ornioɳa at, ḫarwining ornioɳa ḫarwa təyyar qildurup əzlirigə yioɳqayla; biz tüzləngliktə ular bilən soquxayli; xuning bilən ularoɳa küqlük kəlməmduq?». U ularning səzigə ɣulaq selip xundaq qildi.
26 Keyinki yili ətiyazda Bən-Ḫadad Suriylərni editlap toluq yioɳip, Israil bilən jəng qiloɳili Afək xəḫirigə qiqti.
27 Israillarmu əzlirini editlap, ozuq-tülük təyyarlap, ular bilən jəng qilixqa qiqti. Israillar ularning udulida bargaḫ tikliwidi, Suriylərning aldida huddi ikki top kiqik ooɳlaq padisidək kəründi. Lekin Suriylər pütkül zeminni ɣaplioɳanidi.
28 Əmma Hudaning adimi Israilning padixaḫining ɣexioɳa kelip uningoɳa: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Suriylər: Pərwərdigar taoɳ ilaḫidur, jiloɳilarning ilaḫi əməs, dəp eytqini üqün, Mən bu zor bir top adəmning ḫəmmisini sening ɣolungoɳa tapxurimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər», dedi.
29 Ikki tərəp yəttə kün bir-birining udulida bargaḫlirida turdi. Yəttinqi küni soqux baxlandi. Israillar bir kündə Suriylərdin yüz ming piyadə əskərni əltürdi.
30 Qaloɳanlar Afək xəḫirigə ɣeqip kiriwaldi; lekin sepili ərülüp ulardin yigirmə yəttə ming adəmning üstigə qüxüp besip əltürdi. Bən-Ḫadad əzi bədər ɣeqip xəḫərgə kirip iqkiridiki bir əygə məküwaldi.
31 Hizmətkarliri uningoɳa: — Mana biz Israilning padixaḫlirini rəḫimlik padixaḫlar dəp angliduq; xuning üqün bəllirimizgə bəz baoɳlap baxlirimizoɳa kula yəgəp Israilning padixaḫioɳa təslimgə qiqayli. U silining janlirini ayarmikin? — dedi.
32 Xuning bilən ular bəllirigə bəz baoɳlap baxlirioɳa kula yəgəp Israilning padixaḫining ɣexioɳa berip uningoɳa: — Kəminiliri Bən-Ḫadad: «Jenimni ayioɳayla», dəp iltija qildi, dedi. U bolsa: — U tehi ḫayatmu? U mening buradirim, dedi.
33 Bu adəmlər bu səzni yahxiliqning alamiti, dəp oylap, dərḫalla uning bu səzini qing tutuwelip: — Bən-Ḫadad silining buradərliridur! — dedi. U: — Uni elip kelinglar, dəp buyrudi. Xuning bilən Bən-Ḫadad uning ɣexioɳa qiqti; xuning bilən u uni ɣolidin tartip jəng ḫarwisioɳa qiqardi.
34 Bən-Ḫadad uningoɳa: — Mening atam silining atiliridin aloɳan xəḫərlərni siligə ɣayturup berəy. Atam Samariyədə rəstə-bazarlirini tikligəndək sili əzliri üqün Dəməxqtə rəstə-bazarlarni tikləyla, — dedi. Aḫab: — Bu xərt bilən seni ɣoyup berəy, dedi. Xuning bilən ikkisi əḫdə qilixti wə u uni ɣoyup bərdi.
35 Pəyoɳəmbərlərning xagirtlirining biri Pərwərdigarning buyruqi bilən yənə birigə: — Səndin ətünimən, meni uroɳin, dedi. Lekin u adəm uni uroɳili unimidi. □
36 Xuning bilən u uningoɳa: — Sən Pərwərdigarning səzini anglimioɳining üqün mana bu yərdin kətkiningdə bir xir seni booɳup əltüridu, — dedi. U uning yenidin qiqqanda, uningoɳa bir xir uqrap uni əltürdi.
37 Andin keyin u yənə bir adəmni tepip uningoɳa: — Səndin ətünimən, meni uroɳin, dedi. U adəm uni ɣattiq urup zəhimləndürdi.
38 Andin pəyoɳəmbər berip əz qiyapitini əzgərtip, kəzlirini tengiq bilən tengip yol boyida padixaḫni kütüp turdi.
39 Padixaḫ xu yərdin ətkəndə u padixaḫni qaqirip: — Kəminiliri kəskin jəng məydanioɳa qiqqanidim, wə mana, bir adəm manga burulup, bir kixini tapxurup: «Bu kixigə qing ɣarioɳin, ḫərɣandaq səwəbtin u yoqap kətsə, sən əz jeningni uning jenining ornioɳa töləysən; bolmisa bir talant kümüx töləysən», dedi.

□ **20:35 «Pəyoɳəmbərlərning xagirtliri»** — bu ibarə səz ibraniy tilida «pəyoɳəmbərlərning ooɳulliri» degənlik bilən ipadilinidu.

40 Lekin mən kəminiliri u-bu ix bilən bənd bolup ketip, uni yoqitip qoydum, dedi. Israilning padixahi uningqa: — Özüng bekitkiningdək sanga həküm qilinidu! — dedi.
41 U dərhal közliridin tengiqni eliwətti; Israilning padixahi uni tonup uning pəyğəmbərlərdin biri ikənlikini kördi.
42 Pəyğəmbər uningqa: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən halakətkə bekitkən adəmni qolungdin qutuloqili qoyoqining üqün sening jening uning jenining ornida elinidu; sening həlqing uning həlqining ornida elinidu», dedi.■
43 Xuning bilən Israilning padixahi hapa bolup, oqəxlikkə qəmgən halda Samariyəgə qaytip ordisioqa kirdi.

21

Ahab qatillik qilip Nabotni əltüridu

1 Bu ixlardin keyin xundaq boldiki, Yizrəəllik Nabotning Yizrəəldə, Samariyəning padixahi Ahabning ordisining yenida bir üzümzarliqi bar idi.
2 Ahab Nabotqa söz qilip: — Öz üzümzarliqingni manga bərgin, mening öyümgə yeqin boloqaq, uni bir səy-kəktatlik baoq qilay. Uning ornida sanga obdanraq bir üzümzarlik berəy yaki layiq kərsəng bahasini nəq berimən, dedi.
3 Əmma Nabot Ahabqa: — Pərwərdigar meni ata-bowilirimning mirasini sanga setixni məndin neri qilsun, dedi.
4 Ahab Yizrəəllik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bərməymən» dəp eytqan sözidin hapa bolup oqəxlikkə qəmgən halda ordisioqa qaytti; u kariwatta yetip yüzini *tam* tərəpkə örüp nanmu yemidi.
5 Hotuni Yizəbəl uning qexioqa kelip: Rohiy kəypiyating nemixqa xunqə töwən, nemixqa nan yeməysən? — dedi.
6 U uningqa: — Mən Yizrəəllik Nabotqa söz qilip: «Üzümzarliqingni manga puloqa bərsəng, yaki layiq kərsəng uning ornioqa baxqa üzümzarlik berəy» dedim. Lekin u: «Sanga üzümzarliqimni bərməymən» dedi, — dedi.
7 Hotuni Yizəbəl uningqa: — Sən hazir Israilning üstigə səltənət qiloquqi əməsmu? Qopup nan yəp, kənglüngni hux qiloqin; mən sanga Yizrəəllik Nabotning üzümzarliqini erixtürimən, dedi.
8 Andin u Ahabning namida bir hət yezip, üstigə uning məhürini besip, hətni Nabotning xəhiridə uning bilən turuwatqan aqsaqallar wə mətiwərlərgə əwətti.
9 Həttə u mundaq yazoqanidi: — «Roza tutux kerək dəp buyrup, həlqning arisida Nabotni tördə olturoquzoqin;
10 ikki adəmni, yəni Beliyalning balisini uning udulida olturoquzup, ularni Nabotning üstidin ərz qiloquzup: «Sən Hudaoqa wə padixahqa lənət oqudung» dəp guwahlik bərgüzünglar. Andin uni elip qiqip qalma-kesək qilip öltürünglar».□
11 Xəhərning adəmliri, yəni uning xəhiridə turuwatqan aqsaqalar bilən mətiwərlər Yizəbəlning ularoqa əwətkən hetidə pütülgəndək qildi;
12 ular rozini buyrup, həlqning arisida Nabotni tördə olturoquzdi.
13 Andin u ikki adəm, yəni Beliyalning baliliri həlqning aldida Nabot üstidin ərz qilip: «Nabot Hudaoqa wə padixahqa dəxnəm qildi» dəp guwahlik bərdi. Xuning bilən ular Nabotni xəhərning taxqirioqa sörəp elip qiqip, taxlar bilən qalma-kesək qilip öltürdi.
14 Andin ular Yizəbəlgə adəm əwətip: «Nabot qalma-kesək qilip öltürüldi» dəp həwər bərdi.

■ **20:42** 1Pad. 22:37, 38 □ **21:10 «Beliyalning balisi»** — ibraniy tilida «Belial» Iblisning (yəni Xəytanning) yənə bir ismi. Demək, bu söz tolimu iplas adəmni kərsitidu.

15 Yizəbəl Nabotning qalma-kesək ḳilinip өltürülgənlikini angliƣanda Aḥabḳa:
Ḳopup, Yizrəəllik Nabotning sanga pulƣa bərgili unimiƣan üzümzarliḳini tapxurup
alƣin; qünki Nabot ḥayat əməs, bəlki өldi, dedi.
16 Xundaḳ boldiki, Aḥab Nabotning өlgənlikini anglap, Yizrəəllik Nabotning
üzümzarliḳini igiləx üqün xu yərgə bardi.
17 Lekin Pərwərdigarning səzi Tixbiliḳ Iliyasḳa kelip mundaḳ deyildi: —
18 «Ḳopup berip, Samariyədə olturuxluḳ Israil padixaḥi Aḥab bilən uqraxḳin; mana
u Nabotning üzümzarliḳida turidu; qünki uni igiliwelix üqün u yərgə bardi.
19 Uningƣa: — «Adəm өltürdüngmu, yerini igiliwaldingmu?» — degin. Andin
uningƣa yənə səz ḳilip: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Nabotning ḳenini itlar
yaliƣan jayda sening ḳeningnimu itlar yalaydu» — degin».
20 Aḥab Iliyasḳa: — I düxminim, meni taptingmu? — dedi. U jawabən mundaḳ dedi:
— Rast, mən seni taptim; qünki sən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik ḳilix üqün
өzüngni setiwətting.
21 Pərwərdigar: «Mana, Mən üstünggə bala qüxürüp nəslingni yoḳitip, sən
Aḥabning Israilda ḳalƣan jəmətidiki ḥəmmə ərkəkni, ḥətta ajiz yaki meyip bolsun,
ḥəmmisini üzüp yoḳitimən; □ ■
22 wə sən Mening ƣəzipimni ḳozƣap Israilni gunaḥḳa azdurƣining üqün sening
jəmətingni Nibatning oƣli Yəroboamning jəməti wə Ahiyaḥning oƣli Baaxaning
jəmətigə ohxax ḳilimən» — dəydu, — dedi.■
23 — Yizəbəl toƣrisidimu Pərwərdigar səz ḳilip: «Yizrəəlning sepilining texida itlar
Yizəbəlni yəydu. ■
24 Aḥabning jəmətidikilərdin xəḥərdə өlgənlərni itlar yəydu; səḥrada өlgənlərni
bolsa asmandiki ḳuxlar yəydu» dedi
25 (Bərḥəḳ, hotuni Yizəbəlning ḳutritixliri bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik
ḳilƣili өzini satḳan Aḥabdək ḥeqkim yoḳ idi. ■
26 U Pərwərdigar Israillarning aldidin ḥəydəp ḳoƣliwətkən Amoriylarning
ḳilƣinidək ḳilip, yirginqlik butlarƣa tayinip əgixip, lənətlik ixlarni ḳilatti).
27 Lekin Aḥab bu səzlərni angliƣanda өz kiyimlirini yirtip bədinigə bөz yөgəp, roza
tutti. U bөz rəhttə yatatti, jimjit mangatti.
28 U waḳitta Pərwərdigarning səzi Tixbiliḳ Iliyasḳa kelip: —
29 «Aḥabning Mening aldimda өzini ḳandaḳ tөwən tutuwatḳanliḳini kөrdüngmu? U
өzini Mening aldimda tөwən tutuwatḳanliḳi tüpəylidin, bu balani uning künliridə
kəltürməymən, bəlki uning oƣlining künliridə uning jəmətigə kəltürimən» —
deyildi.

22

Aḥab jəngdə өlidu
2Tar. 18:2-34

1 Üq yilƣiqə Suriyə bilən Israilning otturisida jəng bolmiƣaqḳa, ular tinqliḳta өtti.
2 Üqinqi yilda bolsa Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoxafat Israilning padixaḥini yoḳlap
bardi.

□ **21:21 «Mən ... nəslingni yoḳitip,...»** — yaki «Mən nəslingni...kөydüriwetip,...». **«Aḥabning Israilda ḳalƣan jəmətidiki ḥəmmə ərkək»** — ibraniy tilida: «Aḥabning Israilda ḳalƣan jəmətidə, tamƣa ḳarap siyidiƣan ḥərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«ḥətta ajiz yaki meyip bolsun, ḥəmmisini...»** — buning baxḳa birhil tərjimisi: «yaki ḳul yaki ḥөr bolsun, ḥəmmisini...». ■ **21:21** 2Pad. 9:7, 8, 9 ■ **21:22** 1Pad. 15:29; 16:3, 11 ■ **21:23** 2Pad. 9:35-37 ■ **21:25** 1Pad. 16:33

3 Israilning padixahi əz hizmətkarlirioqa: — Gileadtiki Ramot bizningki ikənlikini bilisiləroqu? Xundak ikən, nemixka biz jim olturup, tehiqə Suriyəning padixahining kolidin uni almaymiz? — dedi.
4 U Yəhoxafatka: — Jəng kiloqili mening bilən Gileadtiki Ramotka berixka makul bolamdila? — dəp soridi. Yəhoxafat Israilning padixahioqa jawab berip: — Biz silining-mening dəp ayrimaymiz; mening həlkim əzlirining həlkidur, mening atlirim silining atliridur, dedi.□
5 Lekin Yəhoxafat Israilning padixahioqa: — Ətünimənki, bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.
6 Xuning bilən Israilning padixahi pəyoqəmbərlərni, yəni tət yüzqə adəmni yioqdurup ulardin: — Soquxkili Gileadtiki Ramotka qiksam bolamdu, yok? — dəp soriwidi, ular: — Qikkin, Rəb uni padixahning kolioqa beridu, deyixti.
7 Lekin Yəhoxafat bolsa: — Bulardin baxka, yol sorioqudək Pərwərdigarning birər pəyoqəmbiri yokmu? — dəp soridi.□
8 Israilning padixahi Yəhoxafatka jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioqan yənə bir adəm bar; lekin u mening tooqramda kutlukni əməs, bəlki balayi'apətni kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni əq kərimən. U bolsa Imlahning ooqli Mikayadur, dedi. Yəhoxafat: — I aliyliri, sili undak demigəyla, dedi.
9 Andin Israilning padixahi bir qakirini qakirip uningoqa: — Qakkan berip, Imlahning ooqli Mikayani qakirtip kəl, dəp buyrudi.
10 Əmdi Israilning padixahi bilən Yəhudaning padixahi Yəhoxafat xahanə kiyimlirini kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda hərbiri əz təhtidə olturuxti. Ularning aldida pəyoqəmbərlərning həmmisi bexarət bərməktə idi. ■
11 Kənanahning ooqli Zədəkiya bolsa əzi təmürdin münggüzlərni yasap qikip: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yokatkuqə üsüp ursila», dedi.
12 Həmmə pəyoqəmbərlər xuningoqa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotka qikip səzsiz muwəppəkiyət kazinila; qünki Pərwərdigar uni padixahning kolioqa tapxuridikən», deyixti.
13 Mikayani kiqkiroqili baroqan həwərqi uningoqa: — Mana, həmmə pəyoqəmbərlər birdək padixahka yahxi həwər bərməktə; əmdi ətünimən, sening səzüngmu ularning səzi bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
14 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, Pərwərdigar manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
15 U padixahning aldioqa kəlgəndə padixah uningdin: I Mikaya, jəng kiloqili Gileadtiki Ramotka qiksak bolamdu, yok? — dəp soriwidi, u uningoqa jawab berip: — Qikip muwəppəkiyət kazinisən; qünki Pərwərdigar xəhərni padixahning kolioqa beridu, dedi.□
16 Lekin padixah uningoqa: — Mən sanga kanqə ketim Pərwərdigarning namida rast gəptin baxkisini manga eytmaslikka kəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
17 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taoqlarda padiqisiz koylardək tarilip kətkənlikini kərdüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yok; bularning hərbiri tinq-aman əz əyigə kaytsun», dedi, — dedi.

□ **22:4 «Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** —Ibraniy tilida «Mən əzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. □ **22:7 «Bulardin baxka, yol sorioqudək Pərwərdigarning birər pəyoqəmbiri yokmu?»** — Yəhoxafat (5-ayəttə): «Bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla» dəydu . Lekin «pəyoqəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəhwə, Yəhowah») degən namni (awwal) ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əlohim») yaki «Rəb» («Adonay») dəp ixlitidu. Xunga Yəhoxafat «pəyoqəmbərlər»ning bexarətliridin kattik guman kiloqan bolsa kerək. 7-ayət wə keyinki ayətlərnimu kərüng. ■ **22:10** 2Tar. 18:9 □ **22:15 «Pərwərdigar xəhərni padixahning kolioqa beridu»** — xübhisizki, Mikaya bu səzni kinayilik tələppuz bilən eytidu. Qünki padixah dərhal uningdin gumanlinip kalidu (16-ayətni kərüng).

18 Israilning padixaḫi Yəḫoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening toƣramda ḳutluḳni əməs, bəlki ḫaman balayi'apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim? — dedi.
19 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini anglioƣin; mən Pərwərdigarning əz təhtidə olturoƣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol təripidə turoƣanliḳini kərdüm. ■
20 Pərwərdigar: «Kim Aḫabni Gileadtiki Ramotḳa qiḳip, xu yərdə ḫalak boluxḳa aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
21 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday», dedi. Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» — dəp soriwidi,
22 u: — «Mən qiḳip uning ḫəmmə pəyoƣəmbərlirining aoƣzida yaloƣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi. □
23 Mana əmdi Pərwərdigar sening bu ḫəmmə pəyoƣəmbərliringning aoƣzioƣa yaloƣanqi bir roḥni saldi; Pərwərdigar sening tooƣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi» — dedi.
24 Xuni anglap Kənanaḫning ooƣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitioƣa birni selip: — Pərwərdigarning Roḥi ḳaysi yol bilən məndin ətüp, sanga səz ḳilixḳa bardi?! — dedi.
25 Mikaya jawab berip: — Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni kərisən, dedi.□
26 Israilning padixaḫi əmdi: — Mikayani elip ḳayturup berip, xəḫər ḫakimi Amon bilən padixaḫning ooƣli Yoaxḳa tapxurup,
27 ularoƣa tapilap: «Padixaḫ mundaḳ dəydu: — Uni zindanoƣa solap mən tinq-aman yenip kəlgüqilik ḳiynap nan bilən suni az-az berip turunglar» — degin, dəp buyrudi.
28 Mikaya: — Əgər sən ḫəḳiḳətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening wasitəm bilən səz ḳilmioƣan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ḫərbiringlar anglanglar, dedi.■

29 Israilning padixaḫi bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoxafat Gileadtiki Ramotḳa qiḳti.
30 Israilning padixaḫi Yəḫoxafatḳa: — Mən baxḳa ḳiyapətkə kirip jənggə qiḳay; sili bolsila əz kiyimlirini kiyip qiḳḳayla, dedi. Israilning padixaḫi baxḳa ḳiyapət bilən jənggə qiḳti.
31 Suriyəning padixaḫi jəng ḫarwiliri üstidiki ottuz ikki sərdaroƣa: — Qongliri yaki kiqikliri bilən əməs, pəḳət Israilning padixaḫi bilən soḳuxunglar, dəp buyrudi.
32 wə xundaḳ boldiki, jəng ḫarwilirining sərdarliri Yəḫoxafatni kərgəndə: — Uni qoḳum Israilning padixaḫi dəp, uningoƣa ḫujum ḳiloƣili buruldi. Lekin Yəḫoxafat pəryad kətürdi.
33 jəng ḫarwilirining sərdarliri uning Israilning padixaḫi əməslikini kərgəndə uni ḳooƣlimay, burulup ketip ḳelixti.
34 Əmma birəylən ḳarisioƣila bir oḳya etiwidi, oḳ Israilning padixaḫining sawutining mürisidin təwənki uliḳidin ətüp təgdi. U ḫarwikexigə: Ḫarwini yandurup meni səptin qiḳaroƣin; qünki mən yaridar boldum, dedi.
35 U küni jəng baroƣanseri ḳattiḳ boldi. Padixaḫ bolsa Suriylərning udulida əz jəng ḫarwisioƣa yəlinip ərə turdi. Zəhmidin ḳeni ḫarwining tegigiqə eḳip, kəq kirgəndə

■ **22:19** 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1 □ **22:22 «U *roḥ*:** - «Mən qiḳip uning ḫəmmə pəyoƣəmbərlirining aoƣzida yaloƣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi» — bu ayətlərdin bu roḥning bir yaloƣan səzləydioƣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roḥi yaki pərixtiliri ḫeqḳaqan yaloƣan səz ḳilalmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlaroƣa Aḫab padixaḫni aldaxḳa yol ḳoyidu. □ **22:25 «Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən küni…»** — yaki «Əzüngni yoxurux üqün əydin əygə yügürgən küni…». ■ **22:28** Mik. 1:2

u əldi.
36 Kün patarda qoxun arisida bir qattiq sada anglinip: — Hər adəm öz xəhirigə yansun! Hərbiri öz yurtioqa yenip kətsun! — deyildi.
37 Padixah əldi, kixilər uni Samariyəgə elip kəldi; ular padixahni Samariyədə dəpnə qildi.
38 Birsi padixahning harwisini Samariyəning kəlidə *yuoqanda* (bu kəl pahixə ayallar yuyunidioqan jay idi), Pərwərdigarning eytqan səzi əməlgə axurulup, itlar uning qenini yalidi.
39 Ahabning baxqa ixliri, qiloqanlirining həmmisi, jümlidin uning yasioqan «pil qix sariyi» wə bina qiloqan həmmə xəhərlər tooqruluq «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
40 Ahab ata-bowiliri arisida uhlidi. Andin uning ooqli Ahaziya ornida padixah boldi.

Yəhoxafat Yəhuda üstidə həküm süridu
2Tar. 20:30-37; 21:1

41 Asaning ooqli Yəhoxafat Israilning padixahi Ahabning səltənitining tətinqi yilida Yəhudaoqa padixah boldi. ■
42 Yəhoxafat padixah boloqanda ottuz bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Xilhining qizi idi.
43-44 U hər ixta atisi Asaning barliq yollirida yürüp, ulardin qiqmay Pərwərdigarning nəziridə durus boloqanni qilatti. Pəqət «yuqiri jaylar»la yoqitilmioqanidi; halayiq yənila «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilip huxbuy yaqatti.
45 Wə Yəhoxafat bilən Israilning padixahi otturisida tinqliq boldi.
46 Yəhoxafatning baxqa ixliri, uning kərsətkən qudriti, qandaq jəng qiloqanliri tooqrisida «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
47 U atisi asaning künliridə zemindin qooqliwetilmigən kəspiy bəqqiwazlarni zeminidin həydəp qiqardi.□
48 U waqitta Edomning padixahi yoq idi, bəlki bir waliy həküm sürətti.
49 Yəhoxafat Ofirdin altun elip kelix üqün bir «Tarxix kemə» ətritini qurdi. Lekin kemilər heqyərgə baralmidi; qünki ular Əzion-Gəbərdə urulup wəyran boloqanidi.□
50 U waqitta Ahabning ooqli Ahaziya Yəhoxafatqa: — Mening hizmətkarlirim sening hizmətkarliring bilən kemilərdə barsun, dedi. Lekin Yəhoxafat unimidi.
51 Yəhoxafat öz ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəhiri»də ata-bowilirining qəbrisidə dəpnə qilindi. Andin ooqli Yəhoram ornida padixah boldi.

Ahaziya Israil üstidə həküm süridu

52 Ahabning ooqli Ahaziya Yəhudaning padixahi Yəhoxafatning səltənitining on yettinqi yilida Samariyədə Israilning üstidə padixah bolup ikki yil səltənət qildi.
53 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni qilip atisining yolida wə anisining yolida yürüp, xundaqla Israilni gunahqa putlaxturoqan Nibatning ooqli Yəroboamning yolida mangdi;
54 u atisi qiloqanning həmmisini qilip, Baalning qulluqida bolup, uningoqa səjdə qilip, Israilning Hudasi Pərwərdigarning oqəzipini qozoqidi.

■ **22:41** 2Tar. 20:31 □ **22:47 «kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroqa munasiwətlik idi. □ **22:49 «Yəhoxafat … bir «Tarxix kemə» ətritini qurdi»** — «Tarxix kemə» bəlkim Tarxix degən portqa berip kelixtiki uzun səpərgə qidamlik boloqan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriqa yaki Britaniyəni yaki üqining həmmisini kərsitidu.

Padixaḫlar «2»

Iliyas pəyoɣəmbər Aḫaziyaoɣa tənbiḫ beridu

2 Aḫaziya Samariyədə turoɣanda *ordisidiki* balihanining pənjirisidin yiḳilip qüxüp, kesəl bolup ḳaldi. U həwərqilərni əwətip ularoɣa: — Əkron xəḫiridiki ilaḫ Baal-Zəbubdin mening tooɣramda, kesilidin saḳiyamdu, dəp soranglar, dedi.
3 Lekin Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa Tixbilik Iliyasḳa: — Ornungdin tur, Samariyə padixaḫining əlqilirining aldioɣa berip, ularoɣa: — Israilda Huda yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili mangdinglarmu?
4 Xuning üqün Pərwərdigar ḫazir mundaḳ dediki: «Sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən» degin, — dedi.
Xuning bilən Iliyas yoloɣa qiḳti.
5 Həwərqilər padixaḫning yenioɣa ḳaytip kəldi; u ulardin: Nemixḳa yenip kəldinglar, dəp soridi.
6 Ular uningoɣa: — Bir adəm bizgə uqrap bizgə: — Silərni əwətkən padixaḫning yenioɣa ḳaytip berip uningoɣa: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Israilda Huda yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili adəmlərni əwəttingmu? Xuning üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dənglar, — dedi.
7 Padixaḫ ulardin: Silərgə uqrap bu səzlərni ḳiloɣan adəm ḳandaḳ adəm ikən? — dəp soridi.
8 Ular uningoɣa: U tüklük, beligə tasma baoɣlioɣan adəm ikən, dedi. Padixaḫ: U Tixbilik Iliyas ikən, dedi.
9 Andin padixaḫ bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən Iliyasning ḳexioɣa mangdurdi; bu kixi Iliyasning ḳexioɣa baroɣanda, mana u bir dəngning üstidə olturatti. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ seni qüxüp kəlsun! dəydu, dedi.
10 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan asmandin ot qüxüp, uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
11 Xuning bilən padixaḫ yənə bir əllikbexini uning ḳol astidiki əllik adimi bilən uning ḳexioɣa mangdurdi. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ eytti: Seni dərḫal qüxüp kəlsun! — dedi.
12 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan Hudaning oti asmandin qüxüp uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
13 Padixaḫ əmdi üqinqi bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən uning ḳexioɣa mangdurdi; əllikbexi berip Iliyasning aldioɣa qiḳip, tizlinip uningoɣa yalwurup: I Hudaning adimi, mening jenim bilən sening bu əllik ḳulungning janliri nəziringdə əziz bolsun!
14 Dərwəḳə, asmandin ot qüxüp, ilgiriki ikki əllikbexini ularning ḳol astidiki əllik adimi bilən kəydürüwətti. Lekin ḫazir mening jenim sening nəziringdə əziz bolsun, dedi.
15 Pərwərdigarning Pərixtisi Iliyasḳa: Sən qüxüp uning bilən baroɣin; uningdin ḳorḳmioɣin, dedi. U ornidin turup uning bilən qüxüp padixaḫning ḳexioɣa berip
16 padixaḫḳa: Pərwərdigar səz ḳilip: «Israilda wəḫiy sorioɣili bolidioɣan Huda yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili əlqilərni əwəttingoɣu? Xuning üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dəydu, — dedi.

17 Xuning bilən Iliyas degəndək, Pərwərdigarning səzi boyiqə Aḫaziya əldi. Uning ooɳli bolmiɢaqḳa, Yəḫoram uning ornida padixaḫ boldi. Bu Yəḫoxafatning ooɳli, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoramning ikkinqi yili idi. □
18 Əmdi Aḫaziyaning baxḳa ixliri, uning ḳiloɳan əməlliri bolsa, ular «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□

2

Iliyas asmanoɣa kətürülidu

1 Pərwərdigar Iliyasni ḳara ḳuyunda asmanoɳa kətürməkqi boloɳan waḳitta Iliyas bilən Elixa Gilgaldin qiḳip ketiwatatti.
2 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimən, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Bəyt-Əlgə mangoɳuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən! dedi. Xuning bilən ular Bəyt-Əlgə qüxüp kəldi.
3 U waḳitta Bəyt-Əldiki pəyoɳəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɳa kelip uningoɳa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Biliмən; xük turunglar, dedi.□
4 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Yerihooɳa mangoɳuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən, dedi. Xuning bilən ular ikkisi Yerihooɳa bardi.
5 U waḳitta Yerihodiki pəyoɳəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɳa kelip uningoɳa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Biliмən; xük turunglar, dedi.□
6 Iliyas Elixaoɳa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Iordan dəryasioɳa mangoɳuzdi, dedi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən, dedi, xuning bilən ular ikkisi mengiwərdi.
7 Əmdi pəyoɳəmbər xagirtliridin əllik kixi berip, ularning udulida yiraḳtin ḳarap turatti. Əmma u ikkiylən Iordan dəryasining boyida tohtap turdi.
8 Iliyas yepinqisini ḳatlap, uning bilən suni uriwidi, su ikkigə bəlünüp turdi; ular ikkisi ḳuruḳ yoldin ətti.
9 Ətüp boloɳandin keyin Iliyas Elixaoɳa: Mən səndin ayrilmasta, sening əzüng üqün məndin nemə tiliking bolsa, dəwərgin, dedi. Elixa: Sening üstüngdə turoɳan Roḫning ikki ḥəssisi üstümgə ḳonsun, — dedi.
10 U: Bu tilikinggə erixmək ḳiyindur; mən səndin elip ketilgən waḳtimda, meni kərüp tursang, sanga xundaḳ berilidu; bolmisa, berilməydu, — dedi.

□ **1:17 «…Yəḫoram uning ornida padixaḫ boldi»** — bu «Yəḫoram» bəlkim Aḫaziyaning inisi. U Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoram degən adəm əməs. **«Bu Yəḫoxafatning ooɳli, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoramning ikkinqi yili…»** — muxu ayəttə ikki Yəḫoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḫliḳning padixaḫi, ikkinqisi Yəḫudaning padixaḫi. □ **1:18 «…ular «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kəp uqurlarni aloɳan. □ **2:3 «pəyoɳəmbər xagirtliri»** — ibraniy tilida «pəyoɳəmbərning ooɳulliri». Bular bəlkim əz yurtini taxlap, məlum bir pəyoɳəmbərgə əgixip uningdin təlim-tərbiyə alidioɳan wə xundaḳla Hudadin pəyoɳəmbərlik iltipat-ḳabiliyətni tiləydioɳan adəmlər idi. **«Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu»** — «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu. Demək, keyin Iliyas Elixaning bexi bolmaydu. □ **2:5 «Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu?»** — «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu.

11 Wə xundaḳ boldiki, ular səzlixip mangoɣanda, mana, otluḳ bir jəng ḥarwisi bilən otluḳ atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwətti wə Iliyas ḳara ḳuyunda asmanoɣa kətürülüp kətti.
12 Elixa buni kərüp: I atam, i atam, Israilning jəng ḥarwisi wə atliḳ əskərliri! — dəp warḳiridi. Andin u uni yənə kərəlmidi. U əz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parqə ḳiliwətti.□ ■
13 Andin u Iliyasning uqisidin qüxüp ḳaloɣan yepinqisini yərdin elip, Iordan dəryasining ḳiroɣiḳioɣa ḳaytip kəldi.
14 U Iliyasning üstidin qüxüp ḳaloɣan yepinqisi bilən suni urup: «Iliyasning Hudasi Pərwərdigar nədidur?», dedi. Elixa suni xundaḳ uroɣanda su ikkigə bəlündi; Elixa sudin ətüp kətti.
15 Yerihodiki pəyoɣəmbər Xagirtliri ḳarxi ḳiroɣaḳta turup uni kərdi wə: «Iliyasning roḥi Elixaning üstididur» dəp uning aldioɣa berip, bax urup təzim ḳildi.
16 Ular uningoɣa: Mana sening kəminiliring arisida əllik əzimət bar; ətünimiz, bular oɣojangni izdigili barsun. Pərwərdigarning Roḥi bəlkim uni kətürüp taoɣlarning bir yeridə yaki jiloɣilarning bir təripidə taxlap ḳoydimiki, dedi. Lekin u: Silər ḥeq adəmni əwətmənglar, dedi.
17 Əmma ularning uni ḳistawerixi bilən u hijalət bolup: Adəm əwətinglar, dedi. Xunga ular əllik kixini əwətti; bular üq kün uni izdidi, lekin ḥeq tapalmidi.
18 Ular Elixaning yenioɣa ḳaytip kəlgəndə (u Yerihoda turuwatatti) u ularoɣa: Mən dərwəḳə silərgə «Izdəp barmanglar!» demidimmu? — dedi.

Elixa pəyoɣəmbərning pəyoɣəmbərlik ḥoḳuḳi namayan bolidu

19 Xəḥərdiki adəmlər Elixaoɣa: Oɣojam kərgəndək, xəḥər əzi obdan jaydidur, lekin su naqar wə tupraḳ tuoɣmastur, dedi.
20 U: Yengi bir koza elip kelip, iqigə tuz ḳoyup, manga beringlar, dedi. Ular uni elip kelip uningoɣa bərdi.
21 U bulaḳning bexioɣa berip uningoɣa tuzni təkti wə: Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən bu sularni saḳayttim; əmdi ulardin ḳayta ələüm bolmaydu wə yərning tuoɣmasliḳi bolmaydu» — dedi.□
22 Huddi Elixaning eytḳan bu səzidək, u su taki bügüngə ḳədər pak bolup kəldi.
23 Elixa Yerihodin qiḳip Bəyt-Əlgə bardi. U yolda ketip baroɣanda, bəzi balilar xəḥərdin qiḳip uni zanglik ḳilip: Qiḳip kət, i taḳir bax! Qiḳip kət, i taḳir bax! — dəp warḳiraxti.
24 U burulup ularoɣa ḳarap Pərwərdigarning nami bilən ularoɣa lənət oḳudi; xuning bilən ormanliḳtin ikki qixi eyiḳ qiḳip, balilardin ḳiriḳ ikkini yirtiwətti.
25 U u yərdin ketip, Karməl teoɣioɣa berip, u yərdin Samariyəgə yenip bardi.

3

Moab Israil bilən jəng ḳilidu

1 Yəḥuda padixaḥi Yəḥoxafatning səltənitining on səkkizinqi yili, Aḥabning ooɣli Yəḥoram Samariyədə Israilioɣa padixaḥ bolup, on ikki yil səltənət ḳildi.

□ **2:12 «Israilning jəng ḥarwisi wə atliḳ əskərliri!»** — bəlkim Elixa ḥazir kərgən jəng ḥarwisi wə atlirini kərsitidu. Iliyas pəyoɣəmbər Israil arisida turoɣan waḳtida Hudaning samawiy küqliri uning wasitisi bilən Israilioɣa yardəmdə bolatti. Xu nuḳtidin pəyoɣəmbərning əzi Israilioɣa nisbətən «jəng ḥarwisi wə atliḳ əskərliri» bolatti. Lekin u asmanoɣa kətürülgəndin keyin ḳandaḳ bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14 □ **2:21 «Mən bu sularni saḳayttim»** — yaki «Mən bu sularni tazilidim».

2 U özi Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ḳilatti, lekin atisi bilən anisi ḳilƣan dərijidə əməs idi. U atisi yasatḳan «Baal tüwrüki»ni elip taxlidi. ■
3 Lekin u Israilni gunaḩḳa putlaxturƣan Nibatning ooƣli Yəroboamning gunaḩlirida qing turup, ulardin ḩeq yanmidi.
4 Moabning padixaḩi Mexa naḩayiti qong ḳoyqi idi; u Israilning padixaḩiƣa yüz ming ḳoza ḩəm yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan ḳilatti. □
5 Əmdi xundaḳ boldiki, Aḩab ölüp kətkəndin keyin Moabning padixaḩi Israilning padixaḩiƣa yüz ərüdi. ■
6 U waḳitta Yəḩoram padixaḩ Samariyədin qiḳip ḩəmmə Israilni *jəng üqün* editlidi.
7 U yənə adəm əwitip Yəḩudaning padixaḩi Yəḩoxafatḳa həwər berip: Moabning padixaḩi məndin yüz əridi; Moab bilən soḳuxḳili qiḳamsən? — dedi. U: Qiḳimən; bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoḳtur, mening həlḳim sening həlḳingdur, mening atlirim sening atliringdur, dedi.□ ■
8 U yənə: Ḳaysi yol bilən qiḳayli, dəp soridi. Yəḩoram: Biz Edom qəlining yoli bilən qiḳayli, dəp jawab bərdi.
9 Andin Israilning padixaḩi bilən Yəḩudaning padixaḩi Edomning padixaḩiƣa ḳoxulup mangdi. Ular yəttə kün aylinip yürüx ḳiliƣandin keyin, ḳoxun wə ular elip kəlgən at-ulaƣlariƣa su ḳalmidi.
10 Israilning padixaḩi: Apla! Pərwərdigar biz üq padixaḩni Moabning ḳoliƣa qüxsun dəp, bir yərgə jəm ḳiliƣan ohxaydu, dedi.
11 Lekin Yəḩoxafat: Pərwərdigardin yol soriximiz üqün bu yərdə Pərwərdigarning bir pəyƣəmbiri yoḳmu? — dedi. Israilning padixaḩining qakarliridin biri: Iliyasning ḳoliƣa su ḳuyup bərgən Xafatning ooƣli Elixa bu yərdə bar, dedi.■
12 Yəḩoxafat: Pərwərdigarning səz-kalami uningda bar, dedi. Xuning bilən Israilning padixaḩi bilən Yəḩoxafat wə Edomning padixaḩi uning ḳexiƣa qüxüp bardi.
13 Elixa Israilning padixaḩiƣa: — Mening sening bilən nemə karim! Өz atangning pəyƣəmbərliri bilən anangning pəyƣəmbərlirining ḳexiƣa barƣin, dedi.
Israilning padixaḩi: Undaḳ demigin; qünki Pərwərdigar bu üq padixaḩni Moabning ḳoliƣa tapxurux üqün jəm ḳiliƣan ohxaydu, — dedi.■
14 Elixa: Mən hizmitidə turuwatḳan Pərwərdigarning ḩayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, əgər Yəḩudaning padixaḩi Yəḩoxafatning ḩərmitini ḳilmiƣan bolsam, seni kəzgə ilmiƣan yaki sanga ḳarimiƣan bolattim. □ ■
15 Lekin əmdi berip bir sazqini manga elip kelinglar, — dedi.
Sazqi saz qaliƣanda, Pərwərdigarning ḳoli uning üstigə qüxti. □
16 U: Pərwərdigar səz ḳilip: «Bu wadining ḩəmmə yerigə ora kolanglar» dedi, — dedi andin yənə:
17 — Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Silər ya xamal ya yamƣur kərmisənglarmu, bu wadi suƣa tolup, өzünglar bilən at-ulaƣliringlar ḩəmmisi su iqisilər».
18 Lekin bu Pərwərdigarning nəziridə kiqik ix bolup, u Moabnimu silərning ḳolliringlariƣa tapxuridu.
19 Silər barliḳ mustəḩkəm xəḩərlərni wə barliḳ esil xəḩərlərni bəsüp ətüp, barliḳ

■ **3:2** 1Pad. 16:32 □ **3:4 «yüz ming ḳoza ḩəm yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan ḳilatti» —** yaki «yüz ming ḳozining wə yüz ming ḳoqḳarning yungini olpan əwətətti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7 «bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoḳtur» —** ibraniy tilida «mən өzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4 ■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14 «Mən hizmitidə turuwatḳan» —** ibraniy tilida «Mən Uning (Hudaning) aldida turuwatḳan» degən səz bilən ipadilinidu. Elixa өzini padixaḩning ordisida daim ƣojisining aldida turuwatḳan hizmətkariƣa ohxitidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15 «Sazqi saz qaliƣanda, Pərwərdigarning ḳoli uning üstigə qüxti» —** yaki «Sazqi qalsa, Pərwərdigarning ḳoli… qüxətti».

yahxi dərəhlərni kesip taxlap, ḫəmmə bulaqlarni tindurup, ḫəmmə munbət ekinzarliqni taxlar bilən qaplap harab qilisilər» — dedi.
20 Wə ətisi ətigənlik qurbanlik sunuloɣan waqtida, mana, su Edom zemini tərəptin ekip kelip, ḫəmmə yərni suoɣa toxquzdi.
21 Əmma Moablarning ḫəmmisi: Padixaḫlar biz bilən jəng qiloɣili qikiptu, dəp angliɣan bolup, sawut-qalqan kətürəligüdək qong-kiqik ḫəmmisi qegrada tizilip səptə turdi.
22 Ular ətisi səḫərdə qopup qarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstigə qüxkənidi; künning xolisida su ularɣa qandək kəründi. Ular: —
23 Bu qan ikən! Padixaḫlar uruxup bir-birini qiriɣan ohxaydu. I Moablar! Dərḫal oljining üstigə qüxüp bəlixiwalayli! dedi.
24 Lekin ular Israilning ləxkərgaḫiɣa yətkəndə, Israillar ornidin qopup Moablarɣa ḫujum qilixi bilən ular bədər qaqti. Israillar ularni sürüp-toqay qiliwətti.
25 Ular xəḫərlərni wəyran qilip, ḫərbir adəm tax elip, ḫəmmə munbət ekinzarliqni tolduruwətküqə tax taxlidi. Ular ḫəmmə bulaq-quduqlarni tindurup, ḫəmmə yahxi dərəhlərni kesiwətti. Ular Kir-Ḫarəsət xəḫiridiki taxlardin baxqa ḫeq nemini qaldurmidi. Xu xəḫərgə bolsa, saloɣa atquqilar uningɣa qərgiləp ḫujum qildi.□
26 Moabning padixaḫi jəngning özigə ziyadə qattiq kəlginini kərüp özi bilən yəttə yüz qiliqwazni elip Edomning padixaḫiɣa ḫujum qilip bəsüp ətüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi.
27 Xuning bilən təhtigə warislik qiloɣuqi tunji ooɣlini elip, sepilning təpisidə uni köydürmə qurbanlik qildi. U waqitta Israil Pərwərdigarning qattiq qəḫrigə uqrioɣanidi. Xuning bilən bu üq padixaḫ Moab padixaḫtin ayrilip, ḫərqaysisi öz yurtioɣa ketixti.□

4

Elixa pəyoɣəmbər tul hotun wə uning ooɣullirioɣa yardəm beridu

1 Pəyoɣəmbər xagirtliridin birining tul qaloɣan hotuni Elixaoɣa pəryad qilip: Sening qulung boloɣan mening erim ölüptu. Bilisənki, sening qulung Pərwərdigardin qorqqan adəm idi. Əmdi qərz igisi mening ikki ooɣlumni qulluqqa aloɣili kəldi.■
2 Elixa uningdin: Sening üqün nemə qilay? Deginə, öyüngdə neməng bar? — dəp soridi. U: Dedikingning öyidə kiqik bir koza maydin baxqa ḫeqnərsə yoq, — dedi.□
3 U: Berip ḫəmmə qoxniliringdin qəgün-koza, yəni box qəgün-kozilarni ətnə aloɣin, ular az bolmisun.
4 Andin özüng bilən ooɣulliring öygə kirgin, ixikni yepip ḫəmmə qəgün-kozilarɣa may qaqilioɣin. Toxqanlirini bir qətkə elip qoyoɣin, — dedi.

□ **3:25 «Ular Kir-Ḫarəsət xəḫiridiki taxlardin baxqa ḫeq nemini qaldurmidi» —** buning mənisi bəlkim «Ular Kir-Ḫarəsət xəḫirining özini wəyran qilmidi» degəndək bolsa kerək. □ **3:27 «Pərwərdigarning qattiq qəḫri…» —** ibraniy tilida «uning qattiq qəḫri…». **«Pərwərdigarning qattiq qəḫrigə uqrioɣanidi» —** Israilning xu qaoɣda nemixqa Pərwərdigarning qəḫrigə uqrax səwəbi muxu yərdə eytilmaydu. Birnəqqə alim muxu «qəḫr»ni Pərwərdigardin əməs, bəlki Edom təripidin kəlgən, dəp qarap, töwəndikidək tərjimə bilən xərḫ berip qüxəndüridu: «(26) Moabning padixaḫi … Edomning padixaḫiɣa ḫujum qilip bəsüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi. (27) Xuning bilən uning (Edomning) təhtigə warislik qiloɣuqi tunji ooɣlini elip kelip, sepilning üstidə uni köydürmə qurbanlik qildi. U waqitta Israil qattiq qəḫrgə uqrioɣanidi (Edomlar: «Biz Israillar bilən ittipaqdax boloɣaqqa, biz ularning kasapitigə uqriduq» dəp Israiloɣa qattiq oɣəzəpləngənidi». Demək, xu alimlar xu «qəḫr» Edomlar təripidin kəldi, dəp qaraydu). Biraq bizningqə bundaq tərjimidə ikki muḫim nuqtini pərəziy tərjimə qiloɣan boloɣaqqa, uningɣa qayil bolmiduq. Xunga biz yənila ayəttiki «qəḫr»ni Huda təripidin boloɣan, dəp qaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2 «kiqik bir koza may» —** bu may bəlkim zəytun meyi idi.

5 Xuning bilən u u yərdin ayrilip ooɣulliri bilən өygə kirip ixikni yapti. Ooɣulliri qөgün-kozilarni uning aldiɣa elip kəlgəndə, u may ḳuydi.
6 Wə xundaḳ boldiki, qөgün-kozilarning ḥəmmisi toloɣanda u ooɣliɣa: Yənə bir koza elip kəl, dedi. Əmma ooɣli: Əmdi koza ḳalmidi, dedi. U waḳitta may tohtap ḳaldi.
7 Əmdi u berip Hudaning adimigə həwər yətküzdi. U: Berip mayni setiwət, ḳərzingni tügətkin; andin ḳaloɣan pul bilən өzüng wə ooɣulliringning jenini beḳinglar, dedi.

Elixa өlgən balini tirildüridu

8 Bir küni Elixa Xunəm xəḥirigə bardi. U yərdə bir bay ayal bar idi wə u uni өz өyidə tamaḳḳa tutup ḳaldi. Xuningdin keyin ḥərḳaqan u yərdin ətüp mangsa, u uning өyigə kirip oɣizalinatti.
9 Bir küni u өz erigə: Bu yərdin daim ətidiɣan kixi Hudaning bir muḳəddəs adimi ikənlikini bilip yəttim.
10 Biz өgzidə uningɣa bir kiqikrək өy salayli. Uningɣa өydə kariwat, xirə, orunduḳ wə qiraoɣdan təyyarlap berəyli; wə xundaḳ bolsunki, u ḳaqanla yenimizoɣa kəlsə xu өydə tursun, — dedi.
11 Əmdi pəyoɣəmbər bir küni u yərgə kəlgəndə, xu balihaniɣa kirip yetip ḳaldi.
12 U өz hizmətkari Gəḥaziɣa: Sən u Xunəmlik ayalni qaḳiroɣin, dedi. U uni qaḳiroɣanda, ayal uning ḳexiɣa kəldi.
13 Pəyoɣəmbər hizmətkariɣa: Sən uningɣa: «Sili bizning oɣemimizni yəp muxundaḳ өzlirini kөp awarə ḳildila; mən sili üqün nemə ḳilip berəy? Padixaḥḳa yaki ḳoxun sərdariɣa birər tələplirini yətküzəymu?» — degin, dedi.
Ayal buningɣa jawab berip: — Mən өz həlḳim arisida yaxawatimən, boldi! dedi.
14 Əmdi Elixa Gəḥazidin, uningɣa nemə ḳilip berix kerək? — dəp soridi. Gəḥazi: Uning ooɣul balisi yoḳ ikən, wə erimu ḳeri ikən, dedi.
15 U: Uni qaḳiroɣin, dedi. Ayalni qaḳiriwidi, ayal ixikkə kelip turdi.
16 Pəyoɣəmbər uningɣa: Kelər yili təhminən muxu waḳitta ḳuqaḳlirida bir ooɣulliri bolidu, dedi. U: Yaḳ, i oɣojam! I Hudaning adimi, dedikinggə yaloɣan eytmioɣin, dedi.□ ■
17 Əmdi Elixa uningɣa degəndək u ayal ḥamilidar bolup, ikkinqi yili bekitilgən waḳitta ooɣul tuoɣdi.
18 Bala өsüp qong boldi. Bir küni xundaḳ boldiki, u atisi bar yərgə, ormiqilarning ḳexiɣa qiḳip kətti.
19 U atisiɣa: Way bexim, way bexim, dəp waysidi. U hizmətkariɣa, uni anisining ḳexiɣa elip baroɣin, dedi.
20 U uni kətürüp anisining yeniɣa apirip ḳoydi. Bala anisining etikidə qüxkiqə olturdi, andin өlüp ḳaldi.
21 Andin anisi qiḳip, uni Hudaning adimining өyidiki kariwatḳa yatḳuzup ḳoyup, ixikni yepip qiḳip kətti.
22 U erini qaḳirip uningɣa: Oɣulamlardin birini mangduroɣin, u bir exəkni elip kəlsun; mən uni qapturup, Hudaning adimining ḳexiɣa dərḥal berip kelәy, dedi.
23 Eri uningɣa: Nemixḳa uning ḳexiɣa bügün barisən? Bügün ya yengi ay ya xabat küni bolmisa, dedi. Ayali uningɣa, Ḥəmmə ix tinqliḳ — dedi.□
24 U exəkni toḳutup oɣulamiɣa: Ittik ḥəydəp mang; mən demigüqə tohtimioɣin, dedi.□

□ **4:16 «muxu waḳitta»** — yaki «ətiyazda». ■ **4:16** Yar. 18:10, 14 □ **4:23 «nemixḳa uning ḳexiɣa bügün barisən?»** — eri bəlkim ayalining berix məḳsitini qüxənmidi. Erining sөzigə ḳarioɣanda «yengi ay» yaki «xabat küni» pəyoɣəmbərlər bilən kөrüxüx ḳolaylиḳ waḳit bolatti. **«Ḥəmmə ix tinqliḳ»** — yaki «hatirjəm boloɣin». □ **4:24 «Ittik ḥəydəp mang; mən demigüqə tohtimioɣin»** — oɣulami bəlkim exəkning yenida yügürüp, ayaloɣa ḥəmraḥ bolsa kerək.

25 Xuning bilən u Karməl teoɣioɣa berip Hudaning adimi aldioɣa kəldi. Wə xundaķ
boldiki, Hudaning adimi uni yiraķtinla kərüp өz hizmətkari Gəḩazioɣa: Mana
Xunəmlik ayal keliwatidu;
26 Sən uning aldioɣa yügürüp berip uningdin: Sili tinqliķmu? Ərliri tinqliķmu?
Baliliri tinqliķmu?» — dəp sorioɣin, dedi.
— Ḩəmmə ix tinqliķ, dəp eytti ayal.
27 Əmdi taoɣķa qiķip Hudaning adimining ķexioɣa kəlgəndə, u uning putlirini
ķuqaķlidi. Gəḩazi uning yenioɣa berip uni ittiriwətməkqi boldi; lekin Hudaning
adimi: — Uni өz ihtiyarioɣa ķoyoɣin; qünki uning köngli intayin sunuķ wə
Pərwərdigar bu ixni manga deməy yoxuruptu, dedi.
28 Ayal: Mən oɣojamdin bir ooɣul tilidimmu? Manga yaloɣan səz ķilmioɣin, dəp səndin
өtünmidimmu? — dedi.□ ■
29 Pəyoɣəmbər Gəḩazioɣa: — Belingni qing baoɣlap, mening ḩasamni elip mangoɣin.
Birsigə uqrisang, uningoɣa salam ķilmioɣin, birsi sanga salam ķilsa, sən uningoɣa
jawab bərmigin. Mening ḩasamni balining yüzigə ķoyoɣin, dedi.□ ■
30 Balining anisi: Pərwərdigarning ḩayati bilən wə sening ḩayating bilən ķəsəm
ķilimənki, səndin ayrilmaymən, dedi. Elixa ornidin turup uning köynidin əgəxti.
31 Gəḩazi ulardin burun berip ḩasisini balining yüzigə ķoyoɣanidi. Əmma ḩeq awaz
yaki tiwix qiķmidi. Xuning bilən u yenip Elixaning aldioɣa berip uningoɣa: Bala
oyoɣanmidi, dedi.
32 Elixa өygə kelip ķarisa, mana, bala uning kariwitida өlük yatatti.
33 U bala bilən өzini ayrim ķaldurup, ixikni yepiwetip Pərwərdigaroɣa dua ķildi. ■
34 Andin u kariwatķa qiķip balining üstigə өzini ķoyup aoɣzini uning aoɣzioɣa, közlirni
uning közlirigə, ķollirini uning ķollirioɣa yeķip yatti. Xuning bilən balining bədini
issixķa baxlidi.
35 U qüxüp өydə u yaķ-bu yakķa mengip andin yənə kariwatķa qiķip yənə balining
üstigə egildi. U waķitta bala yəttə ķetim qüxkürdi, andin közlirini aqti.■
36 Pəyoɣəmbər Gəḩazini qaķirip uningoɣa: Xunəmlik ayalni qaķiroɣin, dedi. U uni
qaķirip ķoydi. U Elixaning yenioɣa kəlgəndə. U uningoɣa: Ooɣullirini kətürüp alsila,
dedi.
37 U өyigə kiripla uning ayioɣi aldioɣa yiķilip düm yatti, bexi yərgə təgküdək təzim
ķildi. Andin өz ooɣlini kətürüp qiķip kətti.

Aqarqiliķta boloɣan məjizilər

38 Elixa Gilgaloɣa yenip bardi. Xu qaoɣda yurtta aqarqiliķ boloɣanidi.
Pəyoɣəmbərlərning xagirtliri Elixaning yenida olturoɣanda u өz hizmətkarioɣa:
Sən qong ķazanni esip pəyoɣəmbərlərning xagirtlirioɣa xorpa pixurup bərgin, dedi.
39 Ulardin birsi otyax tərgili dalaoɣa qiķip yawa ķapaķ pelikini tepip, uningdin yawa
ķapaķ üzüp etikini toldurup kelip, tooɣrap ķazanoɣa saldi; qünki ular bularning
ziyanliķ ikənlikini bilməytti.□
40 Andin ular yənglar dəp adəmlərgə usup bərdi. Lekin ular tamaķni yegili
baxlioɣanda: I Hudaning adimi, ķazanda өlüm bar, dəp warķiraxti. Ḩeqkim
uningdin yeyəlmidi.

□ **4:28 «mən oɣojamdin bir ooɣul tilidimmu?» —** oķurmənlərning esidə barki, bu ayal əslidə Elixadin birər nərsə tiliməkqi əməs idi. U ooɣul pərzənt kərüxkə zor intizar bolsimu, yənə ooɣul tiləxtin ķorķatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29 «birsigə uqrisang, uningoɣa salam ķilmioɣin, birsi sanga salam ķilsa, sən uningoɣa jawab bərmigin» —** ottura xərķtə yolda ketiwatķanlar bir-biri bilən salamlaxķanda adəttə uzun waķit ketətti. ■ **4:29** Luķa 10:4 ■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39 «yawa ķapaķ» —** biz pərizimiz boyiqə xundaķ tərjimə ķilduķ. Lekin bu өsümlük wə mewisining zadi nemə ikənliki bizgə ḩazir naməlum.

41 Elixa: Azraqqinə un elip kelinglar, dedi. U xuni qazanoƣa taxlap: Həlqqə usup bərgin, yesun, dedi. Wə mana, qazanda ħeq zəħər qalmidi.■
42 Əmdi Baal-Xalixaħdin bir adəm kelip, Hudaning adimigə arpa ħosulining tunji mewisidin ax-nan, yəni yigirmə arpa nanni wə bir halta kək baxni elip keliwidi, u: Həlqqə yegili aldioƣa qoyoƣin, dedi.
43 Uning hizmətkari: Xuni bir yüz adəmning aldida qandaq qoyalaymən? dedi. Elixa: Həlqqə yegili bərgin; qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: Ular yəydu wə uningdin exip qalidu, dedi.■
44 Xuning bilən u xuni ularning aldida qoydi; ular yedi wə dəl Pərwərdigarning deginidək, uningdin exip qaldi.

5

Suriyəning qoxunining sərdari Naamanning saqaytilixi

1 Suriyə padixaħining qoxun sərdari Naaman əz oƣojisining aldida tolimu qədirləndi wə izzətləndi, qünki Pərwərdigar uning qoli arqiliq Suriyəgə nusrətlər bərgənidi. U batur jəngqi boloƣini bilən, lekin mahaw kesiligə giriptar bolup qaloƣanidi.
2 Əmdi Suriylər top-top bolup, bulangqiliqqa qiqip Israildin bir kiqik qizni tutup kəlgənidi; bu qiz Naamanning ayalining hizmitini qilatti.
3 U hanimoƣa: Kaxki, mening oƣojam Samariyədiki pəyoƣəmbərning qexida bolsidi! U uni mahaw kesilidin saqaytatti, dedi.
4 Naaman berip hojisioƣa: — Israilning yurtidin boloƣan kiqik qiz mundaq-mundaq eytti, dedi.
5 Suriyə padixaħi: Yahxi! Sən baroƣin, mən Israilning padixaħioƣa bir məktup əwətimən, dedi. Naaman on talant kümüx bilən altə ming xəkəl altun wə ħəm on kixilik kiyimni elip Israiloƣa bardi.□
6 U məktupni Israilning padixaħioƣa apirip tapxurup bərdi. Məktupta: — «Bu məktup sanga yətkəndə bilgəysənki, mən əz hizmətkarim Naamanni sening qexingoƣa mangdurdum. Sən uni mahaw kesilidin saqaytqaysən», dəp pütülgənidi.
7 Israilning padixaħi hətni oqup bolup, əz kiyimlirini yirtip-yirtiwətti wə: — Mən Hudamu? Kixini əltürüp ħəm tirildürələymənmu? Nemixqa u kixi: — Bu adəmni mahaw kesilidin saqaytqin, dəp ħawalə qilidu? Qeni, oylinip kərünglar, u dərwəqə mən bilən jəng qiloƣili baħanə izdəydu, dedi.■
8 Wə xundaq boldiki, Hudaning adimi Elixa Israilning padixaħining əz kiyimlirini yirtqinini angliƣanda, padixaħqa adəm əwitip: Nemixqa əz kiyimliringni yirtting? U kixi ħazir bu yərgə kəlsun, andin u Israilda bir pəyoƣəmbər bar ikən dəp bilidu, dedi.
9 Naaman atliri wə jəng ħarwisi bilən kelip, Elixaning əyining ixiki aldida tohtidi.
10 Elixa bir həwərqini mangdurup Naamanoƣa: — Berip Iordan dəryasida yəttə qetim yuyunup kəlgin; xundaq qilsang ətliring əsligə kelip pakiz bolisən, dedi.
11 Lekin Naaman aqqiqlinip yenip kelip: — Mana, u qoqum qiqip, mening bilən kərixidu, ərə turup Hudasi Pərwərdigarning namioƣa nida qilip, *yara* jayning üstidə qolini silkip, mahaw kesilini saqaytidu, dəp oylap kəlgənidim.
12 Dəməxqning dəryaliri, yəni Abarna bilən Farpar *dəryasining suliri* Israilning ħəmmə suliridin yahxi əməsmu? Mən ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dedi. U qattiq oƣəzəplinip burulup yoloƣa qiqti.

■ **4:41** Mis. 15:25 ■ **4:43** Yħ. 6:9, 11 □ **5:5 «on talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 306 kilogram kümüx idi. «Altə ming xəkəl altun» — 70 kilogramqə boluxi mumkin idi. ■ **5:7** Qan. 32:39; 1Sam. 2:6

13 Lekin uning hizmətkarliri uning ⱪexiⱺa berip: — I atam, əgər pəyⱺəmbər siligə eⱺir bir ixni tapiliⱺan bolsa, ⱪilmasmidila? Undaⱪ boloⱺan yərdə, u siligə suⱺa qüxüp yuyunup, pakiz bolisila, degən bolsa xundaⱪ ⱪilmamla? — deyixti.
14 Xunga u qüxüp, Hudaning adimining səzigə binaən Iordan dəryasida yəttə ⱪetim qəmüldi. Xuning bilən uning eti paklinip, kiqik balining etidək bolup saⱪaydi.■
15 Xuning bilən u barliⱪ ḩəmraḩliri bilən Hudaning adimining ⱪexiⱺa ⱪaytip kelip, uning aldida turup: — Mana əmdi pütkül yər yüzidə Israildin baxⱪa yərdə Huda yoⱪ ikən, dəp bilip yəttim; əmdi ḩazir, əz kəminəngdin bir sowⱺatni ⱪobul ⱪiloⱺin, dedi.
16 Lekin Elixa: Mən hizmitidə turuwatⱪan Pərwərdigarning ḩayati bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, ḩeq nemini ⱪobul ⱪilmasmən, dedi. *Naaman* tola qing turuwalsimu, ḩeq ⱪobul ⱪilmidi.
17 Andin Naaman mundaⱪ dedi: — Əgər ⱪobul ⱪilmisang, kəminənggə topidin ikki ⱪeqir yük berilsun; qünki kəminəng bundin keyin Pərwərdigardin baxⱪa ḩeqⱪandaⱪ ilaḩlarⱺa kəydürmə ⱪurbanliⱪ yaki inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪini kəltüməydu. □
18 Lekin Pərwərdigar kəminəngning xu bir ixini kəqürüm ⱪiloⱺay: ⱺojamning əzi Rimmonning buthanisiⱺa səjdə ⱪilmaⱪ üqün kirgəndə, mening ⱪolumⱺa yələnsə mən Rimmonning buthanisida tiz püksəm, muxu amalsiz tiz pükkinim üqün Pərwərdigar mən kəminəngni kəqürgəy, dedi.□
19 Elixa uningⱺa: — Sən aman-hatirjəmlitkə kətkin, dedi. U uningdin ayrilip azⱺinə yol mangdi.
20 Lekin Hudaning adimi Elixaning hizmətkari Gəḩazi kənglidə: — Mana, u Suriyəlik Naaman elip kəlgən nərsiliridin ⱺojam ḩeqnemini almay, uni bikar kətküzüwetiptu. Lekin Pərwərdigarning ḩayati bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, mən uning kəynidin yügürüp berip, uningdin azraⱪ bir nərsə alay, dəp oylidi.
21 Xuni dəp Gəḩazi Naamanning kəynidin bardi. Naaman bir kimning kəynidin yügürüp keliwatⱪinini kərüp, ḩarwisidin qüxüp uning aldiⱺa berip: Ḩəmmə ix tinqliⱪmu? — dəp soridi.
22 U: — Tinqliⱪ, — dedi, — əmma ⱺojam meni mangdurup: Mana əmdi Əfraim taⱺliⱪidin pəyⱺəmbərlərning xagirtliridin ikki yigit ⱪeximⱺa kəldi. Bularⱺa bir talant kümüx bilən ikki kixlik kiyim bərsilə, dəp eytti, — dedi.
23 Naaman: — Ikki talant kümüxni ⱪobul ⱪiloⱺin, dəp uni zorlap ikki talant kümüxni ikki haltiⱺa qegip, ikki kixilik kiyimni qiⱪirip bərdi. Bularni Naaman ⱺulamliridin ikki yigitkə yüdküzdi; ular Gəḩazining aldida bularni kətürüp mangdi.
24 U turⱺan dənggə yətkəndə bularni ularning ⱪolliridin elip əyigə tiⱪip ⱪoydi; andin bu adəmlərni kətküzüwətti.
25 Andin u ⱺojisining aldiⱺa kirip turdi. Elixa uningdin: — I Gəḩazi, nəgə berip kəlding? — dəp soridi. U jawab berip: ⱪulung ḩeqyərgə barmidi, — dedi.
26 Elixa uningⱺa: — Məlum bir kixi ḩarwisidin qüxüp, kəynigə yenip, sening aldingⱺa kəlgəndə, mening roḩim xu qaⱺda sening bilən birgə barⱺan əməsmu? Bu kixilər kümüx bilən kiyim, zəytun baⱺliri bilən üzümzarlar, ⱪoy bilən kala, malaylar bilən kenizəklərni ⱪobul ⱪilidiⱺan waⱪitmu?
27 Lekin ḩazir Naamanning mahaw kesili sanga ḩəm nəslinggə mənggügə qaplixidu, — dedi. Xuning bilən u Elixaning ⱪexidin qiⱪⱪanda ⱪardək aⱪ bolup ⱪaldi.■

■ **5:14** Luⱪa 4:27 □ **5:17 «inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪi» —** yaki pəⱪət «ⱪurbanliⱪ». Adəttə bu səz «inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪi» yaki «təxəkkür ⱪurbanliⱪi»ni bildüridu. Uning topini tələp ⱪilixi bəlkim Israildiki xu topa (ⱪurbangaḩ süpitidə) üstidə əz ⱪurbanliⱪlirini ⱪilmaⱪqi boloⱺan boluxi mumkin. □ **5:18 «Rimmon» —** Suriyəning «boran qiⱪaroⱺuqi but»i idi. ■ **5:27** Qəl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20

6

Paltining bexini su üstidə ləylitixi

1 Pəyƣəmbərlərning xagirtliri Elixaƣa: — Mana bizgə sening aldingda turuwatqan
yerimiz tar kəldi.
2 Iordan dəryasining boyiƣa berip, ḥərbirimiz birdin yaƣaq elip, xu yərdə
turidiƣanƣa bir turalƣu өy yasayli, — dedi.
— Beringlar, dəp jawab bərdi u.
3 Ularning biri yənə: — Iltipat qilip qəminiliring bilən birgə barƣin, dedi. U: — Billə
baray, dedi.
4 U ular bilən mangdi. Ular Iordan dəryasiƣa berip, dərəh kesixkə baxlidi.
5 Lekin ularning biri dərəh kesiwatqanda paltining bexi suƣa qüxüp kətti. U
warqirap: — Way ƣojam, bu өtnə alƣan palta idi, dedi.
6 Hudaning adimi: Nəgə qüxti, dəp soridi. U qüxkən yərni kərsitip bərdi. U bir xahni
kesip, uni suƣa taxliwidi, Paltining bexi ləyləp qikti.
7 U: Uni qolungƣa alƣin, dewidi, u kixi qolini uzutup uni tutuwaldi.

Elixa pütün bir qoxunni məƣlup qilidu

8 Suriyəning padixaḥi Israil bilən jəng qiliwatatti. U өz hizmətkarliri bilən
məsliḥətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḥ tikimən, dəp bekitətti.□
9 Hudaning adimi Israilning padixaḥiƣa həwər əwitip: — Sən palanqi-pokunqi yərgə
berixtin eḥtiyat qilƣin, qünki Suriylər u yərgə qüxməkqi, dedi.
10 U waqitlarda Israilning padixaḥi Hudaning adimi өzigə kərsətkən jayƣa adəm
əwətip u yərdiki adəmlirigə eḥtiyat qilixni agaḥlandurdi. Bundaq ix birqanqə qetim
boldi.□
11 Buning səwəbidin Suriyəning padixaḥi kənglidə qattiq aqqiqlinip, өz
hizmətkarlirini qaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padixaḥi təripidə
turidiƣanliqini manga kərsitip bərməmsilər?! — dəp soridi.
12 Lekin hizmətkarlirining biri: — I ƣojam padixaḥ undaq əməs; bəlki Israilda
turidiƣan Elixa degən pəyƣəmbər sən yatqan ḥujrangda qilƣan səzliringni Israil
padixaḥiƣa eytip beridu, — dedi.
13 U: Berip uning nədə ikənlikini paylap kelinglar, mən adəm mangdurup uni tutup
kelәy, dedi. Ular: — U Dotan xəḥiridə ikən, dəp həwər qildi.
14 Xuning bilən u xu yərgə atliqlar, jəng ḥarwiliri wə zor bir qoxunni mangdurdi.
Ular keqisi yetip kelip xəḥərni qorxiwaldi.
15 Hudaning adimining maliyi səḥərdə turup qiqsa, mana, bir atliqlar wə jəng
ḥarwiliri qoxuni xəḥərni qorxiwalƣanidi. Malay uningƣa: Apla, i ƣojam, qandaq
qilarmiz? — dedi.
16 Lekin u: Qorqmiƣin; mana biz bilən birgə bolƣanlar ular bilən birgə bolƣanlardin
kөptur, dedi.
17 Əmdi Elixa dua qilip: I Pərwərdigar, malayimning kөzlirini kərələydiƣan qilip
aqqaysən, dedi. U waqitta Pərwərdigar yigitning kөzlirini aqti wə u əyni əḥwalni
kərdi; mana, pütkül taoƣ Elixani qəridəp turƣan yalqunluq at wə jəng ḥarwiliri bilən
tolƣanidi.
18 Suriylər qüxüp u tərəpkə kəlgəndə, Elixa Pərwərdigarƣa dua qilip: Bu həlqni
korluq bilən urƣin, dedi. Xuning bilən U Elixaning tiliki boyiqə ularni korluq bilən
urdi.

□ **6:8 «…məsliḥətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḥ tikimən, dəp bekitətti» —** yaki «… məsliḥətlixip, ular uningƣa: — Palanqi-pokunqi jayda ḥujum qilƣayla, dedi». □ **6:10 «birqanqə qetim» —** ibraniy ilida «bir qetim, ikki qetim əməs» degən səzlər bilən ipadilinidu.

19 Elixa ularoɣa: Bu *silər izdigən* yol əməs wə *silər izdigən* xəḫər əməs; mening kəynimdin əgixinglar, silərni silər izdigən adəmning ḳexioɣa baxlap baray, dəp ularni Samariyəgə baxlap bardi.
20 Wə xundaḳ boldiki, ular Samariyəgə kirgəndə Elixa: I Pərwərdigar, ularning kəzlirini kərələydioɣan ḳilip aqḳaysən, dedi. Pərwərdigar ularning kəzlirini aqti; wə mana, ular Samariyəning otturisida turatti.
21 Israilning padixaḫi ularni kərgəndə Elixadin: I atam, ularni əltürüwetəymu? Ularni əltürüwetəymu? dəp soridi.
22 U: — Sən ularni əltürmə; ḫətta əzüng ḳiliq wə oḳyaying bilən əsir ḳiloɣanliringni əltürməydioɣan yərdə, bularni əltürüxkə bolamti? Əksiqə, ularning aldioɣa nan, su ḳoyoɣin; xuning bilən ular yəp-iqip əz oɣojisioɣa yenip kətsun, dedi.□
23 Xundaḳ ḳilip, u ularoɣa qong ziyapət bərdi; ular yəp-iqip boloɣandin keyin, andin ularni yoloɣa saldi. Ular oɣojisining yenioɣa ḳaytti. Xuningdin keyin Suriyədin bulangqilar xaykiliri Israilning zeminioɣa ḳayta besip kirmidi.

Pərwərdigar Samariyəni ḳutḳuzidu

24 Keyin xundaḳ boldiki, Suriyəning padixaḫi Bən-Ḫadad pütkül ḳoxunini yioɣip Samariyəni muḫasirigə aldi.
25 Xuning bilən Samariyədə zor aqarqiliḳ boldi. Ular uni xunqə uzun ḳamal ḳildiki, bir exək bexi səksən xəkəl kümüxkə, wə kəptər mayiḳining bir qinisining təttin biri bəx xəkəl kümüxkə yaraytti. □
26 Israilning padixaḫi sepilning üstidin ətkəndə, bir ayal uningoɣa: I oɣojam padixaḫ, yardəm bərginə! dəp pəryad kətürdi.
27 U: Əgər Pərwərdigar sanga yardəm bərmisə, mən sanga ḳandaḳ yardəm ḳilay? Ya hamandin ya üzüm kəlqikidin yardəm tepilamdu?, — dedi.
28 Padixaḫ əmdi uningdin yənə: Nemə dərding bar? dəp soridi. U: Mana bu hotun manga: Ooɣlungni bərgin, biz uni bügün yəyli. Ətə bolsa mening ooɣlumni yəymiz, dedi.
29 U waḳitta biz mening ooɣlumni ḳaynitip pixurup yeduḳ. Ətisi mən uningoɣa: Əmdi sən ooɣlungni bərgin, uni yəyli desəm, u əz ooɣlini yoxurup ḳoydi, — dedi.■
30 Padixaḫ ayalning səzini anglap kiyimlirini yirtip-yirtiwətti. U sepilda keti-watḳanda, həlḳ uning kiyimining iqigə, yəni etigə bəz kiygənlikini kərüp ḳaldi.
31 *Padixaḫ*: — Əgər Xafatning ooɣli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa, Huda mening beximni alsun wə uningdinmu artuḳ jazalisun! — dedi.□ ■
32 Əmma Elixa əz əyidə olturatti; aḳsaḳallarmu uning bilən billə olturoɣanidi. Padixaḫ uning aldioɣa bir adəmni mangduroɣanidi. Lekin u həwərqi u yərgə yetip barmayla, Elixa aḳsaḳallaroɣa: — Mana bu jallatning balisining beximni aloɣili adəm mangduroɣanliḳini kərdünglarmu? Əmdi həwərqi kəlgəndə ixikni qing taḳap iqidin tiriwelinglar. Mana uning kəynidin kəlgən oɣojisining ḳədimining awazi angliniwatmamdu? — dedi.

□ **6:22 «…bularni əltürüxkə bolamti?»** — demək, sən əzüng muxu Suriylərni əsirgə tutḳan əməssən; ḫətta ularni xundaḳ tutḳan bolsangmu, u qaoɣda (kona «urux əhlaḳi» boyiqə) ularni əltürüwətməytting. □ **6:25 «səksən xəkəl»** — 900 gram, «bəx xəkəl» 55 gram bolatti. Muxu yərdiki «bir qinining təttin biri»ning ḫəjimi bəlkim 0.25 litrqə idi; «qinə» ibraniy tilida «kab» bilən ipadilinidu. ■ **6:29** Ḳan. 28:53 □ **6:31 «Əgər Xafatning ooɣli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa…»** — Israilning padixaḫi (Yoram, 8-babni kərüng) nemixḳa Elixaoɣa xundaḳ əq? Xübḫisizki, u padixaḫni butpərəsliki (3:3ni kərüng) üqün daim əyibligəqkə, uningoɣa əq idi; Elixa yənə, bu balayi'apətlər dəl butpərəslikimizdin beximizoɣa qüxkən, dəp agaḫ bərgən bolsa kerək. ■ **6:31** 1Pad. 19:2

33 U ular bilən səzlixiwatqanda, mana həwərqi uning qexiƣa qüxüp kelip: «Padixah: «Mana bu balayi'apətning əzi Pərwərdigar təripidin kəldi; mən zadi nemə dəp Pərwərdigarƣa yənə ümid baƣliyalarmən?» dəydu, dedi.□

7

1 Elixa: Pərwərdigarning səzini anglanglar! Pərwərdigar mundaq dəydu: — Ətə muxu waqitlarda Samariyəning dərwazisida bir halta aq un bir xəkəlgə wə ikki halta arpa bir xəkəlgə setilidu, — dedi.□
2 Əmma padixah belikini tutup mangƣan qoxun əməldari bolsa, Hudaning adimigə: Mana, ḥətta Pərwərdigar asmanƣa tünglük aqsimu, undaq ixning boluxi mumkinmu?! dedi. U: — Sən əz kəzüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən, dedi.
3 Əmdi dərwazining tüwidə tət mahaw kesili bar adəm olturatti. Ular bir-birigə: Nemə üqün muxu yərdə əlümni kütüp olturimiz? ■
4 Xəḥərgə kirəyli desək, xəḥərdə aqarqilik bolƣaqqa, u yərdə əlimiz; bu yərdə oltursaqmu əlimiz. Qopup Suriylərning ləxkərgaḥiƣa ketəyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni əltürəyli desə əlimiz, halas, — deyixti.
5 Xuni dəp ular kəqqurun Suriylərning ləxkərgaḥiƣa barƣili qopti. Ləxkərgaḥining qexiƣa yetip kəlgəndə, mana ḥeq kixi yoq idi.
6 Qünki Pərwərdigar Suriylərning ləxkərgaḥiƣa jəng ḥarwiliri, atlar wə zor qong qoxunning sadasini anglatqanidi. Xuni anglap ular bir-birigə: Mana, Israilning padixaḥi bixək Ḥittiylarning padixaḥlirini wə Misirliqlarning padixaḥlirini üstimizgə ḥujum qilƣili yalliwaptu, deyixti; ■
7 kəqqurun qozƣilip qedirlirini, at bilən exəklirini taxlap ləxkərgaḥni xu peti qoyup, əz janlirini qutquzux üqün bədər qaqqanidi.
8 Mahaw kesili bar adəmlər ləxkərgaḥning yeniƣa kelip, bir qediroƣa kirip, yəp-iqip uningdin kümüx bilən altunni wə kiyimlərni elip yoxurup qoyuxti. Andin ular yenip kelip, yənə bir qediroƣa kirip u yərdiki oljinimu elip yoxurup qoyuxti.
9 Andin ular bir-birigə: Bizning bundaq qilƣinimiz durus əməs. Bügün qutluq həwər bar kündur, lekin biz tinmay turuwatimiz. Səḥərgiqə qalsaq bu yamanlik beximizƣa qüxidu. Uning üqün əmdi berip padixaḥning ordisidikilərgə bu həwərni yətküzəyli, dedi.
10 Xuning bilən ular berip xəḥərning dərwazisidiki pasibanlarni qaqirip ularƣa: Biz Suriylərning ləxkərgaḥiƣa qiqsaq, mana ḥeqkim yoq ikən, ḥətta adəmning xəpəsimu yoqtur; bəlki atlar baƣlaqliq, exəklər baƣlaqliq bolup, qedirlar əyni peti turidu, dedi.
11 Dərwazidiki pasibanlar xu həwərni towlap elan qilip, padixaḥning ordisiƣa həwər yətküzdi.
12 Padixah keqisi qopup hizmətkarliriƣa: — Mən Suriylərning bizgə nemə qilmaqqi boloƣinini silərgə dəp berəy. Ular bizning aqarqiliqta qaloƣinimizni bilip, ləxkərgaḥdin qiqip dalada məkünüwelip: — Israillar xəḥərdin qiqsa, biz ularni tirik tutup, andin xəḥərgə kirələymiz, deyixkən gəp, dedi.
13 Hizmətkarliridin biri jawab berip: — Birnəqqə kixini xəḥərdə qaloƣan atlardin bəxni elip (ularning aqiwiti bu yərdə qaloƣan Israilning barliq kixiliriningkidin, ḥətta ḥalak boloƣanlarningkidin bəttər bolmaydu!), ularni kərüp kelixkə əwətəyli, dedi.

□ **6:33 «həwərqi uning qexiƣa qüxüp kelip: «Padixah: «Mana bu balayi'apətning əzi... yənə ümid baƣliyalarmən?» dəydu, dedi»** — həwərqi, xübḥisizki, padixaḥning əz səzlirini yətküzüwatidu. □ **7:1 «halta»** — muxu ayəttə «halta» (ibraniy tilida «seaḥ») təhminən 4 litrqə kelidu. ■ **7:3** Law. 13:46 ■ **7:6** Yəx. 13:4

14 Xuning bilən ular ikki jəng ḫarwisi bilən ularoɣa ḳatidioɣan atlarni təyyar ḳildi. Padixaḫ ularni Suriylərning ḳoxunining kəynidin əwətip: — Berip əḫwalni kərüp kelinglar, dəp buyrudi.
15 Bular ularning izidin Iordan dəryasioɣiqə ḳooɣlap bardi; wə mana, pütkül yol boyi Suriylər aldirap ḳaqḳanda taxliwətkən kiyim-keqək wə ḫərhil əswab-üskünilər bilən toloɣanidi. Əlqilər yenip kelip padixaḫḳa xuni həwər ḳildi.
16 U waḳitta həlḳ qiḳip Suriylərning ləxkərgaḥidin oljilarni talidi; xuning bilən Pərwərdigarning eytḳan sözidək, bir halta aḳ un bir xəkəlgə, ikki halta arpa bir xəkəlgə setildi.
17 Əmdi padixaḫ bilikini tutup mangoɣan ḫeliḳi əməldarni dərwazini baxḳuruxḳa təyinləp ḳoyoɣanidi. Əmdi halayiḳ dərwazidin *etilip qiḳḳanda* uni dəssəp-qəyliwətti wə xuning bilən u öldi. Bu ix padixaḫ Hudaning adimini tutmaḳqi bolup, uning aldioɣa baroɣanda, dəl Elixa eytḳandək boldi.
18 Xuning bilən Hudaning adimi padixaḫḳa eytḳan xu söz əməlgə axuruldi: «Ətə muxu waḳitlarda Samariyəning dərwazisida ikki halta arpa bir xəkəlgə wə bir halta aḳ un bir xəkəlgə setilidu».
19 Əmma ḫeliḳi əməldar Hudaning adimigə: — «Mana, ḫətta Pərwərdigar asmanoɣa tünglük aqsimu, undaḳ bir ixning boluxi mumkinmu?!» degənidi. U: — «Sən öz közüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən», degənidi.
20 Uningoɣa ḫəm dəl xundaḳ boldi; qünki həlḳ uni dərwazida dəssəp öltürgənidi.

8

Elixa yənə bir ḳetim Xunəmlik ayaloɣa yardəm beridu

1 Elixa özi ooɣlini tirildürgən ayaloɣa nəsiḫət ḳilip: — Sən wə öz öydikiliring bilən berip, ḳəyərdə olturoɣudək jay tapsang, u yərdə turoɣin; qünki Pərwərdigar: — Aqarqiliḳ bolsun, dəp bekitti. Bu aqarqiliḳ zeminda yəttə yiloɣiqə tügimöydu, dedi.■
2 Xuning bilən u ayal Hudaning adimi eytḳandək öz öydikiliri bilən berip, Filistiylərning yurtida yəttə yiloɣiqə turdi.
3 Wə xundaḳ boldiki, yəttə yil ötkəndə, ayal Filistiylərning yurtidin yenip kəldi; u padixaḫtin öyi bilən zeminini özigə ḳayturup berixni iltimas ḳiloɣili bardi.
4 Xu waḳitta padixaḫ Hudaning adimining hizmətkari Gəḫazi bilən sözlixip uningoɣa: — Elixa ḳiloɣan ḫəmmə uluoɣ əməllərni manga bayan ḳilip bərgin, dəwatatti.
5 Wə xundaḳ boldiki, u padixaḫḳa Elixaning ḳandaḳ ḳilip bir ölükni tirildürgənlikini dəp beriwatḳanda, Elixa ooɣlini tirildürgən xu ayal padixaḫtin öz öyi wə zeminini ḳayturup berixni iltimas ḳiloɣili kəldi. Gəḫazi: — I padixaḫ oɣojam, mana, bular mən eytḳan ayal wə Elixa ölümdin tirildürgən ooɣli dəl xu, dedi.
6 Padixaḫ ayaldin soriwidi, u xu wəḳəni uningoɣa dəp bərdi. Xuning bilən padixaḫ bir aoɣwatni bəlgiləp: — Uning ḫəmmə təəlluḳatlirini yandurup bərgin wə xuningdək öz yurtidin kətkən kündin tartip bu waḳitḳiqə yeridin qiḳḳan ḫosulning barliḳ kirimini uningoɣa bərgin, dedi.

Elixa Ḫazaəl bilən kərüxidu

7 Əmdi Elixa Suriyəning padixaḫi Bən-Ḫadad kesəl yatḳinida Dəməxḳḳə kəldi. Padixaḫḳa: Hudaning adimi bu yərgə kəldi, dəp həwər berildi.

■ **8:1** 2Pad. 4:34

8 Padixah Ḫazaəlgə: — Өzüng bir sowoɳa elip, Hudaning adimining aldioɳa berip uning bilən kərüxüp, u arkilik Pərwərdigardin mening tooɳramda: «U bu kesəldin sakiyamdu, sakaymaydu» dəp sorioɳin, — dedi.■
9 Xuning bilən Ḫazaəl uning bilən kərüxüxkə bardi. U өzi bilən Dəməxktiki ḫərhil esil mallardin kirik təgə sowoɳa elip, uning aldioɳa berip: «Ooɳlung Suriyəning padixahi Bən-Ḫadad meni əwətip, bu kesəldin sakiyimənmu, sakaymaymənmu?» dəp soraydu, — dedi.
10 Elixa uningoɳa: — Berip uningoɳa: — Qokum sakiyisən, dəp eytkin. Lekin Pərwərdigar manga kandakla bolmisun u qokum өlidu, dəp wəḫiy kildi, dedi.
11 Hudaning adimi taki Ḫazaəl hijil bolup kətküqə uningoɳa tikilip karap turdi, andin Hudaning adimi yioɳlaxka baxlidi.
12 Ḫazaəl: — Oɳojam nemixka yioɳlayla! dəp soridi. U: — Mən sening Israilloroɳa kilidioɳan yaman ixliringni bilimən; qünki sən ularning koroɳanlirini kөydürüp, yigitlirini kiliq bilən өltürüp, uxxak balilirini qərüp taxlap, ḫamilidar ayallirining karnini yeriwetisən, dedi.■
13 Ḫazaəl: — Mənki ittək bir kulung nemə idim, undak uluoɳ ixlarni kilalamtim? Elixa: — Pərwərdigar manga sening Suriyəning padixahi bolidioɳanlikingni məlum kildi, dedi.
14 U Elixaning kexidin qikip oɳojisining yenioɳa bardi. Bən-ḫadad uningdin: — Elixa sanga nemə dedi, dəp soridi. U: — U manga silining tooɳrilirida, qokum sakiydu, dəp eytti, dedi.
15 Ətisi Ḫazaəl bir parqə bəzni elip, suoɳa qilap padixaḫning yüzini ətti. Xuning bilən u өldi; wə Ḫazaəl uning ornida padixah boldi.

Yəḫoxafatning ooɳli Yəḫoram Yəḫudaning padixahi boluxi atisi bilən 2Tar. 21:2-20

16 Israilning padixahi, Aḫabning ooɳli Yoramning səltənitining bəxinqi yilida, Yəḫoxafat tehi Yəḫudaning padixahi waktida, Yəḫoxafatning ooɳli Yəḫoram Yəḫudaning padixahi boldi. □ ■
17 U padixah boloɳanda ottuz ikki yaxta bolup, Yerusalemda səkkiz yil səltənət kildi.
18 U Aḫabning jəməti kiloɳandək Israil padixaḫlirining yolida yürdi (qünki uning ayali Aḫabning kizi idi); u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni kildi .
19 Lekin Pərwərdigar Dawutka: — Sening bilən ooɳulliringoɳa «mənggü өqməydioɳan qiraoɳ» berimən degən wədisi tüpəylidin u Yəḫudani harab kilixni halimidi.□ ■
20 Uning künliridə Edom Yəḫudaning idarə kilixioɳa isyan kətürüp, azad bolup өz aldioɳa bir padixaḫlik tiklidi. ■
21 Xuning bilən Yoram ḫəmmə jəng ḫarwiliri bilən yoloɳa qikip Zair xəḫirigə ətti. U keqisi ornidin turup, өzini wə jəng ḫarwilirining sərdarlirini korxiwaloɳan

---

■ **8:8** 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2 ■ **8:12** 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7 □ **8:16 «Yoram» —** «Yəḫoram»ning baxka birhil xəkli. Muxu ayəttə ikki Yəḫoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḫlikning padixahi, ikkinqisi Yəḫudaning padixahi. **«Yəḫoxafat tehi Yəḫudaning padixahi waktida, Yəḫoxafatning ooɳli Yəḫoram Yəḫudaning padixahi boldi»** — demək, Yəḫoxafat wə ooɳli Yəḫoram ikkisi təng səltənət kilidu. ■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5 □ **8:19 «Dawut … bir qiraoɳ… berimən»** — «1Pad.» 11:36 wə izahatni kərüng. «Qiraoɳ» — bu kəqmə mənilik səz bolup, Dawutning handanini kərsitidu, əlwəttə; handanning məwjut boloɳanliki (1) Dawutning Hudaoɳa sadik boloɳanlikioɳa guwahlik beridioɳan «qiraoɳ» bolidu; (2) Hudaning Dawutka: Sən arkilik pütkül dunyani soraydioɳan Məsih tuoɳulidu, dəp bərgən wədisidə turidioɳanlikioɳa guwahlik beridioɳan «qiraoɳ» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zəb. 132:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8

Edomlarоqa ḫujum qilip, ularni məoqlup qildi; lekin ahirida *Yəḫuda* ləxkərliri өz өylirigə qeqip kətti. □
22 Xuning bilən Edomlar Yəḫudaning ḫəkümranliqidin bügüngiqə azad boldi. U waqitta Libnaḫmu isyan kətürüp azad boldi.
23 Əmdi Yoramning baxqa ixliri ḫəm qiloqanlirining ḫəmmisi bolsa «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? □
24 Yoram өz ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḫiri»də ata-bowilirining yenida dəpnə qilindi. Ooqli Aḫaziya uning ornida padixaḫ boldi.■

Aḫaziya səltənət qilidu
2Tar. 22:1-6

25 Israilning padixaḫi, Aḫabning ooqli Yoramning səltənitining on ikkinqi yili, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoramning ooqli Aḫaziya Yəḫudaoqa padixaḫ boldi. ■
26 Aḫaziya padixaḫ boloqanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda bir yil səltənət qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padixaḫi Omrining qizi idi. ■
27 *Aḫaziya* Aḫabning jəmətining yolida yürüp Aḫabning jəməti qiloqandək, Hudaning nəzaridə rəzil boloqanni qildi; qünki u Aḫabning küy'ooqli bolup uningoqa ḫəmjəmət idi.
28 Aḫabning ooqli Yoram Suriyəning padixaḫi Ḫazaəl bilən Gileadtiki Ramotta soquxqanda Aḫaziya uningoqa ḫəmdəmlixip soquxqa qiqqanidi. Suriylər Yoramni zəhimləndürdi.
29 Yoram padixaḫ Ramaḫda Suriyə padixaḫi Ḫazaəl bilən soquxqanda Suriylərdin yegən zəhmini dawalitix üqün, Yizrəəlgə yenip kəldi. Aḫabning ooqli Yoram kesəl boloqaqqa, Yəḫudaning padixaḫi, Yəḫoramning ooqli Aḫaziya uni yoqliqili Yizrəəlgimu bardi.■

9

Yəḫu padixaḫ bolidu

1 Elixa pəyoqəmbər pəyoqəmbərlərning xagirtliridin birini qaqirip, uningoqa: — «Belingni baoqlap bu may qaqisini qolungoqa elip, Gileadtiki Ramotqa baroqin. ■
2 U yərgə baroqanda Nimxining nəwrisi, Yəḫoxafatning ooqli Yəḫuni tepip, өyigə kirip, uni өz buradərliri arisidin ornidin turoquzup, iqkiriki өygə baxlap kir.
3 Andin qaqidiki mayni bexioqa quyup: Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən seni Israiloqa padixaḫ boluxqa məsiḫ qildim, degin; xuni dəp bolupla ixikni eqip, qeqip qikqin, ḫayal bolma» — dedi.■
4 Xuning bilən xu yax pəyoqəmbər yigit Gileadtiki Ramotqa bardi.
5 U yərgə kəlgəndə, mana, qoxunning sərdarliri u yərdə olturatti. U: — I sərdar, sanga bir səzüm bar, dedi.
Yəḫu: — Qaysimizoqa? — dəp soridi.
U: — Sanga, i sərdar, dedi.

□ **8:21 «Yoram ḫəmmə jəng ḫarwiliri bilən…»** — «Yoram» yaki «Yəḫoram». **«Zair xəḫirigə өtti»** — yəni Iordan dəryasidin өtti. **«ahirida Yəḫuda ləxkərliri өz өylirigə qeqip kətti»** — əyni tekisttə «Yəḫuda» degən səz yoq. Lekin muxu yərdə «ləxkərlər» (ibraniy tilida «həlq») Yəḫudiy ləxkərlərni kərsətsə kerək.
□ **8:23 «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə»ning өzi əməs, biraq xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kөp uqurlarni aloqan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1 ■ **8:26** 2Tar. 22:2 ■ **8:29** 2Pad. 9:15; 22:6, 7 ■ **9:1** 1Pad. 19:16 ■ **9:3** 2Tar. 22:7

6 U ḳopup өygə kirdi. Yigit bexioɳa mayni ḳuyup uningoɳa mundaḳ dedi: Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən seni Pərwərdigarning həlḳigə, yəni
Israilоɳa padixaḩ boluxḳa məsiḩ ḳildim.
7 Sən өz oɳojang Aḩabning jəmətini yoḳitisən; qünki өz ḳullirim pəyoɳəmbərlərning
ḳeni üqün wə Pərwərdigarning ḩəmmə ḳullirining ḳeni üqün Yizəbəldin intiḳam
alay. □
8 Aḩabning pütkül jəməti yoḳilidu; Aḩabning jəmətidin Israildiki ḩəmmə ərkəklərni
ḩətta ajiz yaki meyip bolsun ḩəmmisini ḩalak ḳilimən. □ ■
9 Mən Aḩabning jəmətini Nibatning oоɳli Yəroboamning jəmətidək wə Ahiyaḩning
oоɳli Baaxaning jəmətidək yoḳ ḳilimən. ■
10 Itlar Yizəbəlni Yizrəəldiki xu parqə yərdə yəydu. Ḩeqkim uni dəpnə ḳilmaydu».
Xuni dəp bolupla yigit ixikni eqip ḳeqip kətti. □ ■
11 Yəḩu өz oɳojisining hizmətkarlirining ḳexioɳa yenip qiḳḳanda, ular uningdin: —
Ḩəmmə ix tinqliḳmu? Bu təlwə seni nemə ix bilən izdəp kəptu? — dəp soridi.
U ularoɳa: Silər xu kixi wə uning səpsətəlirini bilisilər, — dedi.□
12 Ular: Yaloɳan eytma! Bizgə dəp bərginə! dewidi, u: — U manga mundaḳ-mundaḳ
dəp, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Seni Israilning üstidə padixaḩ boluxḳa məsiḩ
ḳildim» dəp eytti — dedi.
13 Xuning bilən ularning ḩəmmisi tonlirini selip, pələmpəydə yeyip uningoɳa
payandaz ḳildi. Ular kanay qelip: «Yəḩu padixaḩ boldi!» dəp jakarlaxti.
14 Xuning bilən Nimxining nəwrisi, Yəḩoxafatning oоɳli Yəḩu Yoramni ḳəstliməkqi
boldi. U waḳitta Yoram bilən barliḳ Israillar Gileadtiki Ramotta turup, u jayni
Suriyəning padixaḩi Ḩazaəlning ḩujumidin muḩapizət ḳiliwatatti.
15 Əmdi Yoram padixaḩ Suriyəning padixaḩi Ḩazaəl bilən soḳuxḳanda Suriylərdin
yegən zəhmidin saḳiyix üqün Yizrəəlgə yenip kəlgənidi. Yəḩu bolsa *өzigə
əgəxkənlərgə*: Silərgə layiḳ kərünsə, Yizrəəlgə berip həwər bərgüdək ḩeqkimni
xəḩərdin ḳaqurmanglar, degənidi.■
16 Yəḩu bir jəng ḩarwisini ḩəydəp Yizrəəlgə bardi, qünki Yoram u yərdə kesəl bilən
yatḳanidi (Yəḩudaning padixaḩi Aḩaziya Yoramni yoḳlioɳili qüxüp kəlgənidi).
17 Əmdi kөzətqi Yizrəəlning munarida turup, Yəḩu ḳatarliḳ bir top adəmlərni kərdi.
U: «Bir top adəmlərni kərdum» dedi. Yoram: Bir atliḳ kixini ularning aldioɳa
əwətinglar, u ulardin: — Ḩəmmə ix tinqliḳmu? — dəp sorisun, dedi.
18 Xuning bilən atliḳ bir kixi ularning aldioɳa berip: — Padixaḩ, ḩəmmə ix tinqliḳmu,
dəp soridi, dedi.
Yəḩu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, — dedi. Kөzətqi *padixaḩḳa* həwər berip: — Həwərqi ularning
ḳexioɳa bardi, lekin ḳaytip kəlmidi» — dedi.
19 Xuning bilən u yənə bir atliḳ kixini mangdurdi. U ularning aldioɳa berip: —
Padixaḩ, ḩəmmə ix tinqliḳmu, dəp soridi, dedi.
Yəḩu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, dedi.
20 Kөzətqi *padixaḩḳa* həwər berip: — Həwərqi ularning ḳexioɳa bardi, lekin ḳaytip
kəlmidi. Əmdi ularning ḩarwa ḩəydixi Nimxining oоɳli Yəḩuning ḩəydixidək ikən,
qünki u təlwilərqə ḩəydəydu, dedi.

□ **9:7 «Yizəbəldin intiḳam alay»** — ibraniy tilida «Yizəbəlning ḳolidin intiḳam alay». □ **9:8 «ḩəmmə ərkəklər»** — ibraniy tilida: «tamoɳa ḳarap siyidioɳan ḩərbiri» dəp ipadilinidu. **«ajiz yaki meyip bolsun ḩəmmisini»** — baxḳa birhil tərjimisi: «yaki ḳul yaki ḩər bolsun, ḩəmmisini…». ■ **9:8** 1Pad. 21:21 ■ **9:9** 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ **9:10 «Yizrəəldiki xu parqə yər»** — Aḩab padixaḩ Nabottin ḳəstləp taritiwaloɳan yərni kərsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. ■ **9:10** 1Pad. 21:23 □ **9:11 «səpsətəliri»** — yaki pəḳət «gəpliri». ■ **9:15** 2Pad. 8:29

21 Yoram: — Ḫarwini ḳetinglar, dəp buyruwidi, uning jəng ḫarwisini ḳetip təyyarlidi. Andin Israilning padixaḫi Yoram bilən Yəḫudaning padixaḫi Aḫaziya, ḫərbiri əz jəng ḫarwisiɵa olturup, Yəḫuning aldiɵa berixḳa qiḳti; ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizliḳida uqraxti.□
22 Yoram Yəḫuni kərgəndə, «I Yəḫu, ḫəmmə ix tinqliḳmu? dəp soridi. U: — Anang Yizəbəlning ḳiloɵan buzuḳqiliḳliri wə jadugərliki xunqə jiḳ tursa, ḳandaḳmu tinqliḳ bolidu?! — dedi. □
23 Xuning bilən Yoram ḫarwini yandurup Aḫaziyaɵa: «I Aḫaziya, asiyliḳ!» dəp warḳirap bədər ḳaqti.
24 Yəḫu oḳyasini ḳoliɵa elip, oḳ selip Yoramning *kəyni təripidin* uning ikki mürisining ariliḳidin atti. Ya oḳi uning yürikidin texip qiḳti wə u əz ḫarwisiɵa yiḳilip qüxti.
25 Yəḫu əz yenidiki əməldari Bidkaroɵa: Uni elip Yizrəəllik Nabotning etizliḳiɵa taxliɵin. Yadingda bolsunki, mən bilən sən uning atisi Aḫabning kəynidin billə mangoɵanda, Pərwərdigar uning tooɵrisida mundaḳ bir ḫəküm-wəḫiyni eytḳan: —□
26 «Mən tünügün Nabotning ḳeni bilən uning ooɵullirining ḳenini kərdüm, dəydu Pərwərdigar: Mana bu *ḳan ḳərzini* dəl bu etizliḳta sanga yandurimən, dəydu Pərwərdigar». Əmdi Pərwərdigarning xu səzi boyiqə, uni elip xu yərgə taxliɵin, — dedi.■
27 Yəḫudaning padixaḫi Aḫaziya buni kərgəndə «Baoɵdiki rawaḳ yoli» bilən ḳaqti. Lekin Yəḫu uning kəynidin ḳooɵlap: «Uni etinglar!» dəp buyruwidi, ular uni Ibleamning yenida, Gur egizlikigə qiḳḳan yolda atti. U Məgiddooɵiqə ḳeqip u yərdə əldi. □ ■
28 Xuning bilən uning hizmətkarliri uning jəsitini jəng ḫarwisiɵa selip, Yerusalemoɵa elip berip, «Dawutning xəḫiri»də ata-bowilirining yeniɵa əz ḳəbrisidə dəpnə ḳildi
29 (Aḫabning ooɵli Yoramning səltənitining on birinqi yilida Aḫaziya Yəḫudaoɵa padixaḫ boloɵanidi).
30 Yəḫu əmdi Yizrəəlgə kəldi, Yizəbəl xuni anglap kəzlirigə sürmə sürüp, qaqlirini tarap, derizidin ḳarap turatti.
31 Yəḫu dərwazidin kirgəndə u uningoɵa: I Zimri, əz oɵojangning ḳatili, ḫəmmə ix tinqliḳmu? — dəp soridi.□ ■
32 Yəḫu bexini kətürüp, derizigə ḳarap turup: — Mən tərəptə turidiɵan kim bar? dəp soriwidi, ikki-üq aoɵwat derizidin uningoɵa ḳaridi.
33 U: Xu ayalni təwəngə taxlanglar, deyixigila, ular uni təwəngə taxlidi. Xuning bilən uning ḳeni ḫəm tamoɵa ḫəm atlaroɵa qeqildi. U uni atliriɵa dəssitip üstidin ətüp kətti.
34 Andin u əygə kirip yəp-iqkəndin keyin: Bu ləniti ayalning jəsitini təkxürüp, uni dəpnə ḳilinglar. Qünki nemila bolmisun u padixaḫning məlikisidur, dedi. ■
35 Lekin ular uni dəpnə ḳiliwetəyli dəp beriwidi, uning bax səngiki, ayaoɵliri wə ḳolining alḳinidin baxḳa ḫeq yerini tapalmidi.
36 Ular yenip kelip bu həwərni uningoɵa degəndə u: — Bu ix Pərwərdigar Əz ḳuli Tixbiliḳ Iliyas arḳiliḳ eytḳan munu səzining əməlgə axuruluxidur: — «Itlar Yizrəəldiki xu parqə yərdə Yizəbəlning gəxini yəydu. ■

□ **9:21 «ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizliḳida uqraxti» —** «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. □ **9:22 «buzuḳqiliḳ» —** muxu yərdə ḫəm zinahorluḳning əzi ḫəm kəqmə mənidə butpərəslikni kərsətsə kerək. □ **9:25 «...mundaḳ bir ḫəküm-wəḫiyni eytḳan» —** ibraniy tilida «...mundaḳ bir yükni saloɵan». Adəttə «yük» Hudaning ḫəkümi yaki jazasini jakarlaydioɵan wəḫiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19 □ **9:27 ««Baoɵdiki rawaḳ yoli» bilən» —** yaki «Bəyt-Ḫagganoɵa baridioɵan yol bilən». ■ **9:27** 2Tar. 22:7-9 □ **9:31 «Zimri» —** 44 yil ilgiri Israil padixaḫ Elaḫdin yüz ərüp uni əltürgən. «1Pad.» 16:9-20ni kərüng. ■ **9:31** 1Pad. 16:18 ■ **9:34** 1Pad. 16:31 ■ **9:36** 1Pad. 21:23

37 Yizəbəlning ölüki sirtta, Yizrəəldiki xu parqə yərdə kiɣdək yeyilip ketidu wə xuning bilən hеqkim: «U Yizəbəl ikən» dеyəlməydu» — dеdi.

10

Yəhu Ahabning jəmətidikilərni yoкitidu

1 Əmdi Samariyədə Ahabning yətmix ooɣli bar idi. Yəhu hətlərni yezip Samariyəgə, yəni Yizrəəldiki əməldar-aksakallarɣa wə Ahabning jəmətidiki pasibanlarɣa əwətti. Hətlərdə mundak dеyildi: —
2 «Silər bilən billə ɣojanglarning ooɣulliri, jəng harwiliri bilən atlar, koroɣanlik xəhər wə sawut-korallarmu bardur; xundak boloɣandin kеyin bu hət silərgə təgkəndə,
3 əz ɣojanglarning ooɣulliridin əng yahxisini tallap, əz atisining təhtigə olturoɣuzup, ɣojanglarning jəməti üqün sokuxka qikinglar!».
4 Lеkin ular dəkkə-dükkigə qüxüp intayin korkuxup: Mana ikki padixah uning aldida put tirəp turalmioɣan yərdə, biz kandakmu put tirəp turalaymiz? — dеyixti.
5 Xuning bilən orda bexi, xəhər baxliki, aksakallar bilən pasibanlar Yəhuoɣa həwər yətküzüp: Biz sening kulliringmiz; sən hərnemə buyrusang xuni kilimiz; hеqkimni padixah kilmaymiz. Sanga nemə muwapik kərünsə xuni kiloɣin, dəp eytti.
6 Yəhu ikkinqi hətni yezip, həttə: — «Əgər mən tərəptə bolup, mening səzlirimgə kirixkə razi bolsanglar əz ɣojanglarning ooɣullirining baxlirini elip, ətə muxu wakitta Yizrəəlgə, mening kеximoɣa ularni kəltürünglar. Əmdi padixahning ooɣulliri yətmix kixi bolup, əzlirini bakkan xəhərning uluɣlirining kеxida turatti. □
7 Hət ularɣa təgkəndə ular xahzadilərni, yətmixəylənning həmmisini əltürüp, baxlirini sewətlərgə selip, Yizrəəlgə Yəhuoɣa əwətti.
8 Bir həwərqi kelip Yəhuoɣa: Ular xahzadilərning baxlirini elip kəldi, dəp həwər bərgəndə, u: Ularni ikki dəwə kilip, dərwazining aldida ətə ətigəngiqə koyunglar, dedi.
9 Ətigəndə u qikip, u yərdə turup pütkül halayikka: Silər bigunahsilər; mana, mən əzüm ɣojamoɣa kəst kilip uni əltürdüm; lеkin bularning həmmisini kim qepip əltürdi? □
10 Əmdi xuni bilinglarki, Pərwərdigarning hеq səzi, yəni Pərwərdigar Ahabning jəməti tooɣrisida eytkinidin hеqbir səz yərdə kalmaydu. Qünki Pərwərdigar Əz kuli Iliyas arkilik eytkinioɣa əməl kildi, — dedi.■
11 Andin kеyin Yəhu Yizrəəldə Ahabning jəmətidin kaloɣanlarning həmmisi, uning təripidiki barlik ərbablar, dost-aoɣiniliri wə kahinlirini hеq kimni kaldurmay əltürdi.
12 Andin u ornidin turup, Samariyəgə bardi. Yolda kеtiwetip «padiqilarɣa təwə Bəyt-Əkəd»kə yətkəndə □
13 Yəhu Yəhuda padixahi Ahaziyaning kerindaxliri bilən uqraxti. U ulardin: Silər kim? — dəp soridi.
«Ahaziyaning kerindaxliri, padixahning ooɣulliri wə hanixning ooɣulliridin hal sorioɣili barimiz, dedi.□ ■

□ **10:6 «baxlirini elinglar» —** Yəhuning təlipi bəlkim kəstən müjməl dеyilgənidi. Ibraniy tilida «baxlirini elix» dеgənlik «əzlirini elip kelix» yaki «əltürüx» dеgən ikki bislik mənidə idi. Aksakallar wə pasibanlar padixahning ooɣullirini əltürgəndin kеyin, Yəhu ularni «Ular mən bilən təng bu ixlarɣa məs'ul» dəp kərsitələytti. □ **10:9 «Silər bigunahsilər; mana, mən əzüm ɣojamoɣa kəst kilip uni əltürdüm; lеkin bularning həmmisini kim qepip əltürdi?» —** Yəhu hiyligərlik bilən xəhərdiki wə Yizrəəldiki əməldarlarni mən tərəptə turidu, mən bilən təng muxu ixlarɣa məs'ul, dəp halayikka kərsətməkqi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29 □ **10:12 ««padiqilarɣa təwə Bəyt-Əkəd»kə» —** yaki «koy padiqilar yioɣilidioɣan jay»ɣa…» □ **10:13 «hal sorioɣili barimiz» —** ibraniy tilida «hal sorioɣili qüximiz». ■ **10:13** 2Tar. 22:8

14 U: Ularni tirik tutunglar! dəp buyrudi. Andin adəmliri ularni tirik tutti, andin
ḫəmmisini Bəyt-Əkədning ḳuduḳining yenida өltürüp, ularning ḫeq birini ḳoymidi.
Ular jəmiy ḳirik ikki adəm idi.
15 U u yərdin ketip barƣanda uning aldiƣa qiḳḳan Rəkabning oƣli Yəḫonadabḳa
yoluḳti. U uningƣa salam ḳilip: Mening kөnglüm sanga sadiḳ bolƣandək, sening
kөnglüngmu manga sadiḳmu? — dedi.
Sadiḳ, dedi Yəḫonadab.
Yəḫu: — Undaḳ bolsa ḳolungni manga bərgin, dedi. U ḳolini beriwidi, Yəḫu uni jəng
ḫarwisiƣa elip qiḳip, өz yenida jay berip □
16 uningƣa: Mən bilən berip, Pərwərdigarƣa bolƣan ḳizƣinliḳimni kөrgin, dedi.
Xuning bilən u uni jəng ḫarwisiƣa olturƣuzup ḫəydəp mangdi.
17 U Samariyəgə kəlgəndə Aḫabning jəmətidin Samariyədə ḳalƣanlarning
ḫəmmisini ḳirip tügətküqə өltürdi. Bu ix Pərwərdigarning Iliyasḳa eytḳan sөzining
əməlgə axuruluxi idi.■

Yəḫuning Baal degən butning kaḫin-pəyƣəmbərlirini ḳətl ḳilixi

18 Andin Yəḫu ḫəmmə halayiḳni yiƣdurup, ularƣa mundaḳ dedi: — Aḫab Baalning
hizmitini az ḳilƣan, lekin Yəḫu uning hizmitini kөp ḳilidu.
19 Buning üqün Baalning barliḳ pəyƣəmbərlirini, uning ḳulluḳida bolƣanlarning
ḫəmmisi bilən barliḳ kaḫinlirini manga qaḳiringlar; ḫeqkim ḳalmisun, qünki
Baalƣa qong ḳurbanliḳ sunƣum bar; ḫərkim ḫazir bolmisa jenidin məḫrum bolidu,
dedi. Lekin Yəḫu bu ixni baalpərəslərni yoḳitix üqün ḫiyligərlik bilən ḳildi.
20 Xuning bilən Yəḫu: Baalƣa has bir ḫeyt bekitinglar, dewidi, ular xundaḳ elan ḳildi.
21 Yəḫu pütkül Israilƣa təklip əwətkəndə, barliḳ baalpərəslər kəldi; ulardin ḫeqbiri
kəm ḳalmay kəldi. Ular Baalning buthanisiƣa kirdi; xuning bilən Baalning buthanisi
bu bexidin yənə bir bexiƣiqə liḳ toldi.
22 U *murasim* kiyimi begigə: Ḫəmmə Baalpərəslərgə *ibadət* kiyimlirini əqiḳip bər,
dewidi, u kiyimlərni ularƣa əqiḳip bərdi.
23 Yəḫu bilən Rəkabning oƣli Yəḫonadab Baalning buthanisiƣa kirip baalpərəslərgə:
Təkxürüp beḳinglar, bu yərdə Pərwərdigarning bəndiliridin ḫeqbiri bolmisun, bəlki
pəḳət baalpərəslər bolsun, dedi.
24 Ular təxəkkür ḳurbanliḳliri bilən kөydürmə ḳurbanliḳlarni өtküzgili kirdi. Yəḫu
səksən adimini texida ḳoyup ularƣa: Mən silərning ilkinglarƣa tapxurƣan bu
adəmlərdin birsi ḳolunglardin ḳeqip kətsə, jenining ornida jan berisilər, dedi.□
25 Ular kөydürmə ḳurbanliḳni өtküzüp boluxiƣila, Yəḫu orda pasibanliri wə
sərdarlarƣa: Kirip ularni ḳətl ḳilip, ḫeqkimni qiḳḳili ḳoymanglar, dəp buyrudi.
Xuning bilən orda pasibanliri bilən sərdarlar ularni ḳiliq bisi bilən ḳətl ḳilip,
өlüklərni xu yərgə taxliwətti. Andin Baalning buthanisining iqkirigə kirip
26 but tüwrüklərni Baalning buthanisidin elip qiḳip kөydürüwətti.
27 Ular yənə Baalning tüwrük-ḫəykilini qeḳip, Baalning buthanisini yiḳitip uni
bügüngə ḳədər ḫajəthaniƣa aylandurdi.
28 Yəḫu xu yol bilən Baalni Israil iqidin yoḳ ḳildi.

Yəḫuning səltənitining hulasisi

□ **10:15 «sanga sadiḳ»** — ibraniy tilida «kөnglünggə sadiḳ» dəp ipadilinidu. **«sanga sadiḳ bolƣandək»** — yaki «sanga durus bolƣandək». **«manga sadiḳmu»** — yaki «manga durusmu». Bu ayəttiki «Rəkabning oƣli Yəḫonadab» «Yər.» 35:1-16də tilƣa elinƣan «Rəkabning oƣli Yəḫonadab (Yonadab)»ḳa ohxax adəm boluxi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8 □ **10:24 «təxəkkür ḳurbanliḳliri»** — yaki pəḳət «ḳurbanliḳlar».

29 Yəhu Nibatning oƣli Yəroboamning Israilni gunahқa putlaxturoƣan gunahliridin,
yəni Bəyt-Əl bilən Dandiki altun mozay butliridin əzini yioƣmidi. ■
30 Pərwərdigar Yəhuoƣa: Sən obdan қilding; Mening nəzirimgə muwapiқ
kərünginini ada қilip, Ahabning jəmətigə kənglümdiki һəmmə niyətni bəja қilip
pütküzgining üqün, sening oƣulliring tətinqi nəsligiqə Israilning təhtidə olturidu,
dedi.■
31 Lekin Yəhu pütün қəlbidin Israilning Hudasi Pərwərdigarning muқəddəs
қanunida mengixқa kəngül bəlmidi; u Israilni gunahқa putlaxturoƣan
Yəroboamning gunahliridin neri turmidi.
32-33 Xu künlərdə Pərwərdigar Israilning zeminini kesip-kesip azaytixқa baxlidi.
Qünki Һazaəl Iordan dəryasining məxriқ təripidin baxlap Israilning qegraliridin
bəsüp ətüp ularoƣa һujum қildi; u barliқ Gilead yurtini, Arnon jiloƣisining yenidiki
Aroərdin tartip Gileadtin ətüp Baxanoƣiqə, Gad, Rubən wə Manassəһning barliқ
yurtlirini ixoƣal қildi.
34 Əmdi Yəһuning baxқa əməlliri һəm қiloƣanlirining һəmmisi, jümlidin
səltənitining һəmmə қudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta
pütülgən əməsmidi?
35 Yəhu əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə қilindi. Andin oƣli
Yəһoahaz uning ornida padixah boldi.
36 Yəһuning Israilning üstidə Samariyədə səltənət қiloƣan waқti yigirmə səkkiz yil
idi.

11

Hanix Ataliyaning əltürülüxi
2Tar. 22:10-12; 23:1-21

1 Əmdi Ahaziyaning anisi Ataliya oƣlining əlginini kərgəndə, barliқ xah nəslini
əltürüxkə қozoƣaldi.■
2 Lekin Yoram padixaһning қizi, yəni Ahaziyaning singlisi Yəһoxeba əltürülüx aldida
turoƣan padixaһning oƣullirining arisidin Ahaziyaning oƣli Yoaxni oƣriliқqə elip
qiқip, uni wə inik anisini yastuқ-kirlik ambirioƣa yoxurup қoydi. Yoax xu yol bilən
Ataliyadin yoxurup қelinip əltürülmidi.
3 Andin keyin *inik anisi* bilən Pərwərdigarning əyidə altə yiloƣiqə yoxurunup turdi.
Xu waқitlarda Ataliya zeminda səltənət қildi.
4 Yəttinqi yili Yəһoyada adəm əwətip Kariylar һəm orda pasibanlirining yüzbexilirini
Pərwərdigarning əyigə qaқirtip kelip, ular bilən əһdə қilixti. U ularoƣa
Pərwərdigarning əyidə қəsəm iqküzüp, padixaһning oƣlini kərsətti. □ ■
5 Andin ularoƣa buyrup: Mana silər қilixinglar kerək boloƣan ix xuki: — Xabat künidə
pasibanliқ nəwiti kəlgən üqtin biri padixaһning ordisida pasibanliқ kəziti қilsun.
6 Üqtin biri Sür degən dərwazida tursun wə üqtin biri orda pasibanlar һoylisining
kəynidiki dərwazida tursun; xundaқ қilip silər orda üqün pasibanliқ қilisilər. □
7 Xabat künidə pasibanliқ nəwitini қilip boloƣan üqtin ikki қismi Pərwərdigarning
əyidə padixaһning қexida pasibanliқ қilsun.
8 Silər padixaһning ətrapida turup, һərbiringlar қolunglaroƣa əz қoralinglarni elip,
kimdəkim sepinglardin ətkili urunsa uni əltürünglar; padixah qiқip-kirsə uning
bilən billə yürünglar, dedi.

■ **10:29** 1Pad. 12:28 ■ **10:30** 2Pad. 15:12 ■ **11:1** 2Tar. 22:10 □ **11:4 «Kariylar» —** bəlkim bir türküm qətəllik ləxkərlərni kərsitidu. Baxқa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6 «Sür degən dərwazi» —** yaki «Ul dərwazisi».

9 Yüzbexilar kaḫin Yəḫoyada barliḳ tapiliƣanlirini bəja kəltürüxti; ḥərbir yüzbexi
əz adəmlirini, ḥəm xabat künidə pasibanliḳ nəwitigə kəlgənlərni ḥəm pasibanliḳ
nəwitidin yanƣanlarni ḳaldurup ḳaldi; andin Yəḫoyada kaḫinning ḳexiƣa kəldi. ■
10 Kaḫin bolsa Dawut padixaḫning Pərwərdigarning əyidə saḳlaḳliḳ nəyzə wə
ḳalḳanlirini yüzbexilarƣa tarḳitip bərdi.
11 Orda pasibanliri tizilip, ḥərbiri əz ḳolida ḳoralini tutup, ibadəthanining ong
təripidin tartip sol təripigiqə ḳurbangaḫ bilən ibadəthanini boylap padixaḫning
ətrapida turdi.
12 Yəḫoyada xaḫzadini otturiƣa qiḳirip uning bexiƣa tajni kiygüzüp, uningƣa
guwaḫnamilərni berip, padixaḫ boluxḳa *huxbuy may bilən* məsiḫ ḳildi. Ḥəmməylən
qawak qelip: — «Padixaḫ yaxisun!» dəp towlaxti.
13 Ataliya orda pasibanliri bilən həlḳning towlaxlirini angliƣanda, Pərwərdigarning
əyigə kirip, kəpqilikning arisiƣa kəldi.
14 U ḳariwidi, mana padixaḫ ḳaidə-rəsim boyiqə tüwrükning yenida turatti.
Padixaḫning yenida əməldarlar bilən kanayqilar tiziliƣanidi; barliḳ yurt həlḳi
xadlinip, kanay qelixatti. Buni kərgən Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliḳ, asiyliḳ!
— dəp warḳirdi.
15 Əmma Yəḫoyada kaḫin ḳoxuniƣa məs'ul boliƣan yüzbexilarƣa: Uni səpliringlar
otturisidin sirtḳa qiḳiriwetinglar; kimdəkim uningƣa əgəxsə ḳiliqlansun, dəp
buyrudi. Qünki kaḫin: — U Pərwərdigarning əyidə əltürülmisun, dəp eytḳanidi.
16 Xuning bilən ular uningƣa yol boxitip bərdi; wə u padixaḫ ordisiƣa kiridiƣan at
yoliƣa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni əltürdi.□
17 Yəḫoyada: — «Pərwərdigarning həlḳi bolayli» dəp Pərwərdigarning wə padixaḫ
bilən həlḳning otturisida bir əḫdə tohtatti; padixaḫ bilən həlḳning otturisida ḥəm bir
əḫdə baƣlandi. ■
18 Andin barliḳ zemindiki həlḳ Baalning buthanisiƣa berip uni buzup taxlidi; uning
ḳurbangaḫliri bilən məbudlirini qeḳip parə-parə ḳilip, Baalning kaḫini Mattanni
ḳurbangaḫlarning aldida əltürdi. Andin keyin *Yəḫoyada* kaḫin Pərwərdigarning
əyigə pasibanlarni təyinlidi.
19 Andin u yüzbexilar, Kariylar, orda pasibanliri wə yurtning ḥəmmə həlḳini
əzi bilən elip kelip, padixaḫni Pərwərdigarning əyidin baxlap qüxüp, ordidiki
«Pasibanlarning dərwazisi»din padixaḫning ordisiƣa kirgüzdi; Yoax padixaḫliḳ
təhtigə olturdi.
20 Yurtning barliḳ həlḳi xadlinatti; ular Ataliyani padixaḫning ordisining yenida
ḳiliqlap əltürgəndin keyin, xəḫər tinq bolup ḳaldi.

Yəḫoax Yəḫudaƣa padixaḫ bolidu
2Tar. 24:1-27

21 Yəḫoax yəttə yaxḳa kirgəndə padixaḫ boldi.

12

1 Yəḫuning səltənitining yəttinqi yilida Yəḫoax padixaḫ boldi; u ḳiriḳ yil Yerusalemda
səltənət ḳildi. Uning anisi Bəər-Xebaliḳ Zibiyaḫ idi. □

■ **11:9** 2Tar. 23:8 □ **11:16 «ular uningƣa yol boxitip … at yoliƣa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni əltürdi»** — yaki «ular uni tutup padixaḫ ordisiƣa kiridiƣan at yoliƣa yetip kəlgəndə, xu yərdə uni əltürdi».
■ **11:17** 2Tar. 23:16 □ **12:1 «Yəḫoax»** — «Yoax»ning baxḳa xəkli.

2 Yəhoax Yəhoyada kahin uningoƣa nəsihət kilip turoƣan barlik künlərdə,
Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni kildi. □
3 Pəkət «yukiri jaylar»la yokitilmidi; həlk yənila «yukiri jaylar»oƣa qikip kurbanlik
kilip huxbuy yakatti.□
4 Yəhoax kahinlaroƣa: — Pərwərdigarning өyigə Hudaoƣa ataloƣan həmmə pul,
jümlidin royhəttin өtküzülgən hər kixining baj puli, kəsəm iqkənlərning puli wə
hərkim ihtiyari bilən Pərwərdigarning өyigə beoƣixlap əkəlgən həmmə pulni □ ■
5 kahinlar həziniqilərdin tapxuruwelip Pərwərdigarning өyining kaysi yeri
buzuloƣan bolsa, xu pulni ixlitip xularni ongxisun, dedi.□
6 Lekin Yəhoax padixahning səltənitining yigirmə üqinqi yilioƣiqə, kahinlar
ibadəthanining buzuloƣan yərlirini tehiqə onglimioƣanidi.
7 Andin Yəhoax padixah Yəhoyada kahin wə baxka kahinlarni kakirip ularoƣa:
— Nemixka ibadəthanining buzuloƣan yərlirini ongximidinglar? Mundin keyin
həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloƣan yərlirini
onglatmanglar, dedi.□
8 Xuning bilən kahinlar makul boluxup: Biz buningdin keyin həlktin pul almaymiz
həm өzimiz ibadəthanining buzuloƣan yərlirinimu ongximaymiz, dedi.
9 Əmdi Yəhoyada kahin bir sandukni elip qikip, yapkuqidin bir təxük texip uni
kurbangahning yenioƣa koydi; kixilər Pərwərdigarning өyigə kirgəndə, u ong
tərəptə turatti. Dərwazioƣa karaydioƣan kahinlar Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən
barlik pulni uningoƣa salatti.
10 Wə xundak bolattiki, ular sandukta kөp pul qüxkənlikini kөrsə, padixahning katipi
bilən bax kahin ibadəthanioƣa qikip, Pərwərdigarning өyidiki pulni haltioƣa qigip,
sanap koyatti.
11 Andin ular Pərwərdigarning өyini ongxaydioƣan ix baxlirioƣa өlqəp-hesablap
berətti. Ular bolsa uni Pərwərdigarning өyini ongxaydioƣan yaoƣaqqi bilən tamqilar,
12 taxqilar bilən taxtiraxlaroƣa berətti. Ular muxu pulni Pərwərdigarning өyining
buzuloƣan yərlirini ongxaxka lazim boloƣan yaoƣaq bilən oyuloƣan taxlarni seti-
welixka, xuningdək ibadəthanini ongxaxka wə həmmə baxka qikimoƣa ixlitətti. □
13 Lekin Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən pul ibadəthanioƣa atilidioƣan kümüx
kaqa-kuqilar, piqaklar, piyalilər, kanaylar, ya altundin yaki kümüxtin yasaloƣan
baxka hərkandak nərsilərni yasitixka ixlitilməytti.
14 Ular bəlki xu pulni ix bexilirioƣa berip, Pərwərdigarning өyini ongxitatti.

□ **12:2 «Yəhoax Yəhoyada kahin uningoƣa nəsihət kilip turoƣan barlik künlərdə, … durus boloƣanni kildi.» —** bu səzgə karioƣanda Yoax Yəhoyada өlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kөrüng). □ **12:3 «yukiri jaylar» —** Təwrattiki «Kan.» 12:5-14də wə baxka munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroƣa: Birsi Manga atap kurbanlik kilsa, pəkət «Өzüm tallioƣan jay»da kurbanlik kilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundak kurbanlik kilidioƣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir wakitta pəkət birla jayni bekitətti). Birak Israillar bəlkim өz kolaylikini kөzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-hərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin sakit kilip taoƣ qokkiliri katarlik yukiri jaylarda Hudaoƣa ibadət kilip kurbanlik kilatti. Buning xundak bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini kobul kilip, xu yərdə hərhil butlaroƣimu qokunup, hətta butpərəslərgə əgixip «insan kurbanlik»larnimu kilixi mumkin wə dərwəkə kөp wakitlarda xundak kilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kөrüng). □ **12:4 «royhəttin өtküzülgən hər kixining baj puli, kəsəm iqkənlərning puli» —** «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni kөrüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5 «kahinlar həziniqilərdin…» —** yaki «kahinlar өz tonuxliridin...». «Kahinlar» — ibraniy tilida «Hərbir kahin…» deyilidu — demək, hərbir kahinning bu ixka boloƣan ayrim məs'uliyiti barliki səl təkitlinidu. □ **12:7 «…Mundin keyin həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloƣan yərlirini onglatmanglar» —** bu səzgə karioƣanda kahinlar heq bolmioƣanda ibadəthanini ongxitix hizmitidə məs'uliyətsizlik kiloƣan bolsa kerək. Bu səzlərdin ular muxu pullarni hiyanət kiloƣanliki natayin. Baxka birhil tərjimisi: «Muningdin baxlap ibadəthanining buzuloƣan yərlirini onglitix məksitidə baxka həziniqilərdin pul almanglar». 8-ayət bizning tərjimimizgə masrak kelidu. □ **12:12 «taxtiraxlar» —** yəni tax nəkixqilər idi.

15 Ular pulni ix bejirgüqilərning ixləmqilərgə təḳsim ḳilip berixi üqün tapxuratti;
lekin uning ḥesawatini ḳilmaytti; qünki bular insap bilən ix ḳilatti.
16 Lekin itaətsizlik ḳurbanliḳi puli bilən gunaḥ ḳurbanliḳiƣa munasiwətlik pullar
Pərwərdigarning өyigə elip kelinməytti; u kaḥinlarƣa təwə idi.
17 U waḳitta Suriyə padixaḥi Ḥazaəl Gat xəḥirigə ḥujum ḳilip, uni ixƣal ḳildi. Andin
Ḥazaəl Yerusalemƣa ḥujum ḳilixḳa yüzləndi. ■
18 Xuning bilən Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoax өz ata-bowiliri bolƣan Yəḥuda
padixaḥliri Yəḥoxafat, Yoram wə Aḥaziya Pərwərdigarƣa təḳdim ḳilƣan ḥəmmə
muḳəddəs buyumlarni, wə өzi təḳdim ḳilƣanlirini Pərwərdigarning өyi ḥəm
padixaḥning ordisining həziniliridin izdəp tapḳan barliḳ altunƣa ḳoxup, ḥəmmisini
Suriyəning padixaḥi Ḥazaəlgə əwətti; andin Ḥazaəl Yerusalemdin qekindi.■
19 Yoaxning baxḳa əməlliri ḥəm ḳilƣanlirining ḥəmmisi «Yəḥuda padixaḥlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
20 Əmdi *Yəḫoaxning* hizmətkarliri uningƣa ḳəst ḳilip Silla dawini təripidiki Millo
ḳəl’əsidə uni өltürdi. ■
21 Uning hizmətkarliridin Ximeatning ooƣli Yozaḳar wə Xomərning ooƣli Yəḥozabad
uni zəhimləndürdi, xuning bilən u өldi. U өz ata-bowilirining arisida «Dawutning
xəḥiri»də dəpnə ḳilindi. Ooƣli Amaziya uning ornida padixaḥ boldi.

13

Yəḫoaḫaz Israil üstidin ḫəküm süridu

1 Aḥaziyaning ooƣli, Yəḥudaning padixaḥi Yoaxning səltənitining yigirmə üqinqi yili,
Yəḥuning ooƣli Yəḥoaḥaz Samariyədə Israilƣa padixaḥ bolup, Samariyədə on yəttə
yil səltənət ḳildi.
2 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ḳilip, Israilni gunaḥḳa putlaxturƣan
Nibatning ooƣli Yəroboamning gunaḥliriƣa əgixip mangdi; u ulardin ḥeq qiḳmidi.
3 Buning üqün Pərwərdigarning ƣəzipi Israilƣa ḳozƣaldi; u ularni Suriyəning
padixaḥi Ḥazaəlning wə Ḥazaəlning ooƣli Bən-Ḥadadning ḳoliƣa tapxurup bərdi.
4 Yəḥoaḥaz Pərwərdigardin rəḥim tilidi; wə Pərwərdigar Israilning ḳisilip
ḳalƣanliḳini kөrüp duasiƣa ḳulaḳ saldi. Qünki Suriyəning padixaḥi ularƣa zulum
ḳiliwatatti.
5 Pərwərdigar Israilƣa bir ḳutḳuzƣuqi təyinlidi; xuning bilən ular Suriylərning
ḳolidin azad bolup ḳutuldi. Keyin Israil yənə burunḳidək өz өy-qedirliridə
makanlaxti.
6 Lekin ular Israilni gunaḥḳa putlaxturƣan Yəroboam jəmətining gunaḥliridin
qiḳmidi; ular yənila xu yolda mangatti. Ḥətta Samariyədə bir «Axərah» butmu
ḳalƣanidi.□
7 *Suriyəning padixaḥi* Yəḥoaḥazƣa pəḳət əllik atliḳ ləxkərni, on jəng ḥarwisi bilən
on ming piyadə əskirinila ḳalduruƣanidi. Qünki u Yəḥoaḥazning *ḳoxunini* yoḳitip
hamandiki topa-qangdək ḳiliwətkənidi.
8 Əmdi Yəḥoaḥazning baxḳa ixliri ḥəm ḳilƣanlirining ḥəmmisi, jümlidin
səltənitining ḥəmmə ḳudriti «Israil padixaḥlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta
pütülgən əməsmidi?

■ **12:17** 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23 ■ **12:18** 2Pad. 18:15 □ **12:19 «Yəḥuda padixaḥlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḥisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» uningdin kөp uqurlar aloƣanidi. ■ **12:20** 2Pad. 14:5 □ **13:6 ««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beoƣixlanoƣan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloƣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin.

9 Yəhoahaz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə kilindi. Andin ooli Yoax ornida padixah boldi.

Yoax Samariyə üstidin həküm süridu •••• «Yoax»ning baxka xəkli «Yəhoax»

10 Yəhudaning padixahi Yoaxning səltənitining ottuz yəttinqi yilida Yəhoahazning ooli Yəhoax Samariyədə Israiloa padixah bolup, on altə yil səltənət kildi. □
11 U Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloanni kildi; u Israilni gunahka putlaxturoan, Nibatning ooli Yəroboamning gunahlirining heqkaysisini taxlimidi; u xu yolda mangatti.
12 Əmdi Yoaxning baxka ixliri həm kiloanlirining həmmisi, jümlidin uning Yəhudaning padixahi Amaziya bilən jəng kilip kərsətkən kudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
13 Yoax ata-bowilirining arisida uhlidi wə Yəroboam uning təhtigə olturdi. Yoax Samariyədə Israilning padixahliri arisida dəpnə kilindi.

Elixaning ahirki bexariti

14 Elixa əz əjilini yətküzidioan kesəl bilən yatti. Israilning padixahi Yoax uning kexioa kelip uning yüzigə engixip yiolap: I atam, i atam, Israilning jəng harwisi həm atlik əskərliri!» dəp pəryad kətürdi.□ ■
15 Elixa uningoa: Bir ya bilən ya oklirini kəltürgin, dedi. U ya bilən ya oklirini kəltürgəndə
16 Elixa Israilning padixahioa: Kolungni yaoa selip tutkin, dedi. U kolini koyoanda Elixamu kollirini padixahning kollirining üstigə koyup, uningoa:
17 — Məxrik tərəptiki derizini aqkin, dedi. U uni aqkanda Elixa: Atkin, dedi. U etiwidi, Elixa uningoa: Mana bu Pərwərdigarning nusrət ya oki, yəni Suriyəning üstidin nusrət kazinidioan ya okidur. Sən Suriylərni yokatkuqə Afəktə ular bilən jəng kilisən, dedi.■
18 Andin u: — Ya oklirini kolungoa aloin, dedi. Ularni aloanda, Elixa Israilning padixahioa: Ular bilən yərgə uroin, dedi. U üq ketim urup tohtidi.
19 Hudaning adimi uningoa aqqiklinip: Sən bəx-altə ketim uruxungoa toora kelətti. Xundak kiloan bolsang, sən Suriylərni urup yokitip üzül-kesil məolup kilatting; lekin əmdi Suriylərni urup, pəkət üq ketimla məolup kilalaysən, dedi.
20 Elixa ölüp dəpnə kilindi.
Əmdi hər yili, yil bexida Moablardin top-top bulangqilar yurtka parakəndiqilik salatti.
21 Bir küni xundak boldiki, həlk bir ölgən adəmni yərlikigə koyuwatkanda, mana, ular bir top bulangqilarni kərüp kaldi, ular jəsətni Elixaning gərigə taxlidi. Jəsət Elixaning ustihinioa təgkəndə, u tirilip, kopup tik turdi.
22 Əmma Suriyəning padixahi Hazaəl bolsa Yəhoahazning həmmə künliridə Israiloa zalimlik kilatti.
23 Lekin Pərwərdigar ularoa mehriban bolup iq aoritatti; Ibrahim bilən Ishak wə Yakupka baoliqan əhdisi tüpəylidin U ularoa iltipat kilip, ularni bügüngə kədər halak kilmay, Öz huzuridin qikiriwetixni halimioanidi.
24 Suriyəning padixahi Hazaəl öldi wə ooli Bən-Hadad uning ornida padixah boldi.

□ **13:10 «Yəhoax» —** «Yoax»ning baxka xəkli. □ **13:14 «Israilning jəng harwisi» —** yaki «Israilning jəng harwiliri». **«Israilning jəng harwisi həm atlik əskərliri!» —** degən ibarə bəlkim padixahning Elixa pəyoəmbərgə boloan hərmitini bildürətti — Elixa pəyoəmbər (Iliyas pəyoəmbərdək) Israiloa həm baxpanah həm əzi «bir kixilik koxun»dək bolup kəlgənidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12 ■ **13:17** 1Pad. 20:30

25 Andin keyin Yəḥoaḫazning oƣli Yəḥoax Ḫazaəlning oƣli Bən-Ḫadadning ḳolidin Ḫazaəl өz atisi Yəḥoaḫazdin jəngdə tartiwalƣan xəḫərlərni yanduruwaldi. Yəḥoax uni urup, üq ḳetim məƣlup ḳilip, xuning bilən Israilning xəḫərlirini yandurwaldi.

14

Amaziyaning Yəḫudaƣa bolƣan səltəniti
2Tar. 25:1-28

1 Israilning padixaḫi Yəḥoaḫazning oƣli Yoaxning səltənitining ikkinqi yilida *Yəḫudadiki* Yoaxning oƣli Amaziya Yəḫudaƣa padixaḫ boldi.
2 Padixaḫ bolƣanda u yigirmə bəx yaxḳa kirgənidi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning anisi Yerusalemlik Yəḥoaddan idi.■
3 Amaziya Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni ḳilatti, lekin əjdadi Dawut ḳilƣandək əməs, bəlki atisi Yoaxning barlik ḳilƣanliri boyiqə ix kərətti. □
4 Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila «yuḳiri jaylar»ƣa qiḳip ḳurbanlik ḳilip huxbuy yaḳatti.
5 Wə xundaḳ boldiki, səltəniti uning ḳolida muḳim bolƣanda, u padixaḫ atisini өltürgən hizmətkarlirini tutup өltürdi.
6 Lekin Musaƣa qüxürülgən ḳanun kitabida Pərwərdigarning: «Atilarni oƣulliri üqün өlümgə məḫkum ḳilixḳa bolmaydu ya oƣullirini atiliri üqün өlümgə məḫkum ḳilixḳa bolmaydu, bəlki ḫərbiri өz gunaḫi üqün өlümgə məḫkum ḳilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u өltürgüqilərning balilirini өlümgə məḫkum ḳilmidi.■
7 U «Xor wadisi»da Edomiylardin on ming əskərni өltürdi wə jəng ḳilip Selani ixƣal ḳilip uni Yoḳtəəl dəp atidi; bügüngiqə u xundaḳ atilip kəlməktə.
8 Andin keyin Amaziya Israilning padixaḫi Yəḫuning nəwrisi, Yəḥoaḫazning oƣli Yəḥoaxning aldiƣa əlqilərni mangdurup: «Ḳeni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
9 Israilning padixaḫi Yəḫoax Yəḫudaning padixaḫi Amaziyaƣa əlqi əwətip mundaḳ sөzlərni yətküzdi: — «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə sөz əwətip: Өz ḳizingni oƣlumƣa hotunluḳḳa bərgin, dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi ḫaywan өtüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
10 Sən dərwəḳə Edomning üstidin ƣəlibə ḳilding; ḳonglüngdə өz-өzüngdin məƣrurlinip kətting. Əmdi yayrap pəhirlən, biraḳ өydə ḳalƣin; nemixḳa bexingƣa külpət kəltürüp, өzüngni wə өzüng bilən Yəḫudani balaƣa yiḳitisən?».□
11 Əmma Amaziya ḳulaḳ salmidi. Israilning padixaḫi Yəḥoax jənggə qiḳti; xuning bilən u Yəḫudaning padixaḫi Amaziya bilən Yəḫudadiki Bəyt-Xəməxtə uqrixip soḳuxti.
12 Yəḫudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən ḳilinip, ḫərbiri өz өyigə ḳeqip kətti.
13 Wə Israilning padixaḫi Yəḥoax Bəyt-Xəməxtə Aḫaziyaning nəwrisi, Yəḥoaxning oƣli, Yəḫudaning padixaḫi Amaziyani əsir ḳilip, Yerusalemƣa elip bardi; u Yerusalemning sepilining Əfraim dərwazisidin tartip burjək dərwazisiƣiqə bolƣan tөt yüz gəzlik bir bөlikini өrüwətti.□

■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3 «əjdadi Dawut»** — ibraniy tilida «atisi Dawut». ■ **14:6** Ḳan. 24:16; Əz. 18:20 □ **14:10 «Nemixḳa bexingƣa külpət kəltürüp, өzüngni wə өzüng bilən Yəḫudani balaƣa yiḳitisən?»** — Yəḥoax eytḳan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəḳət bir tikəndursən, өzüm kedirdək uluƣ adəmmən, өzünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluƣ pilaning ḫərtürlük tasadipiyliḳtin məƣlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəḥoax padixaḫni «butpərəs kapir» dəp ḫesabliƣili bolsimu, muxu yərdə uning nəsiḫəti tooƣra idi. □ **14:13 «tөt yüz gəzlik...»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») ḳolning jəynəktin barmaḳning uqiƣiqə bolƣan uzunluḳi, yəni 0.454 metr uzunluḳ idi.

14 U Pərwərdigarning өyidin ḫəmdə padixaḫning ordisidiki həzinidin tepiloɣan barliq altun-kümüx, ḫəmmə qaqa-quqilarni buliwaldi wə kepillik süpitidə birnəqqə tutqunni elip Samariyəgə yenip kətti.
15 Əmma Yəḫoaxning baxqa ixliri ḫəm qiloɣanlirining ḫəmmisi, jümlidin uning Yəḫudaning padixaḫi Amaziya bilən jəng qilip kərsətkən qudriti «Israil padixaḫlirining Tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
16 Yəḫoax өz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə Israilning padixaḫlirining arisida dəpnə qilindi. Ooɣli Yəroboam uning ornioɣa padixaḫ boldi.
17 Israilning padixaḫi Yəḫoaḫazning ooɣli Yəḫoax өlgəndin keyin, Yəḫoaxning ooɣli, Yəḫudaning padixaḫi Amaziya on bəx yil өmür kərdi.
18 Əmdi Amaziyaning baxqa əməlliri ḫəm qiloɣanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
19 U Yerusalemda bəzilər uni qəstləxkə kirixkənidi, Laqix xəḫirigə qeqip kətti; lekin qəstligüqilər kəynidin Laqixqa adəm əwətip u yərdə uni өltürdi. ■
20 Andin ular uni atlaroɣa artip Yerusalemoɣa elip bardi. U Yerusalemda ata-bowilirining arisida «Dawutning xəḫiri»də dəpnə qilindi.
21 Yəḫudaning barliq həlqi uning on altə yaxqa kirgən ooɣli Azariyani tikləp, uni atisi Amaziyaning ornida padixaḫ qildi ■
22 (padixaḫ atisi ata-bowilirining arisida uhlioɣandin keyin, Elat xəḫirini qaytidin yasap, Yəḫudaoɣa yənə təwə qiloɣuqi dəl Azariya idi).□

Yəroboam II-ning Israil üstigə padixaḫ boluxi

23 Yəḫudaning padixaḫi Yoaxning ooɣli Amaziyaning səltənitining on bəxinqi yilida, Israilning padixaḫi Yəḫoaxning ooɣli Yəroboam ḫəküm sürüxkə baxlap, Samariyədə qiriq bir yil səltənət qildi.
24 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni qildi; u Israilni gunaḫqa putlaxturoɣan Nibatning ooɣli Yəroboamning gunaḫlirining ḫeqbirini taxlimidi.
25 Israilning Hudasi Pərwərdigarning өz quli Gat-Ḫəfərlik Amittayning ooɣli Yunus *pəyoɣəmbər* arqilik eytqan səzi əməlgə axurulup, u *ximalda* Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip *jənubta* «Arabaḫ dengizi»oɣiqə Israilning qegralirini kengəytip əsligə kəltürdi. □ ■
26 Qünki Pərwərdigar Israilning tartqan azablirining intayin qattiq ikənlikini kərdi; ajizlar ḫəm meyiplardin baxqa ḫeqkim qalmidi, Israiloɣa mədətkar yoq idi. □
27 Pərwərdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoqitimən» degən əməs idi; xunga U Yəḫoaxning ooɣli Yəroboamning qoli bilən ularni qutquzdi.
28 Əmdi Yəroboamning baxqa ixliri ḫəm qiloɣanlirining ḫəmmisi, jümlidin uning səltənitining qudriti wə qandaq jəng qilip, əsli Yəḫudaoɣa təwə boloɣan Dəməxq bilən Hamatni yanduruwaloɣanliqi «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Yəroboam ata-bowiliri, yəni Israilning padixaḫlirining arisida uhlidi wə ooɣli Zəkəriya uning ornida padixaḫ boldi.

■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22 «padixaḫ …Elat xəḫirini qaytidin yasap, Yəḫudaoɣa yənə təwə qiloɣuqi dəl Azariya idi»** — yaki «padixaḫ atisi өz ata-bowilirining arisida uhlioɣandin keyin, Azariya Elat xəḫirini qaytidin yasap uni Yəḫudaoɣa yənə təwə qildi» □ **14:25 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip…»** — yaki «Libo-Hamattin tartip…». **«Arabaḫ dengizi»** — «Өlük dengiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26 «ajizlar ḫəm meyiplardin baxqa ḫeqkim qalmidi, Israiloɣa mədətkar yoq idi»** — baxqa birhil tərjimisi: «məyli qul bolsun, ḫər bolsun, Israiloɣa mədətkar yoq idi».

15

Azariya — yəni Uzziya — Yəḫudaoƣa səltənət ḳilidu
2Tar. 26:1-23

1 Israilning padixaḫi Yəroboamning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Amaziyaning oƣli Azariya Yəḫudaning padixaḫi boldi. □ ■
2 On altə yaxḳa kirgəndə padixaḫ bolup Yerusalemda əllik ikki yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup, u Yerusalemlik idi. ■
3 U atisi Amaziyaning barliḳ ḳiloƣanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ḳilatti.
4 Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila «yuḳiri jaylar»ƣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.
5 Əmma Pərwərdigar padixaḫni urup, uning ələmigiqə uni mahaw kesiligə muptila ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti wə padixaḫning oƣli Yotam ordini baxḳurup yurtning həlḳining üstigə ḫəküm sürətti.□
6 Azariyaning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
7 Azariya ata-bowilirining arisida uhlidi; kixilər uni «Dawutning xəḫiri»də ata-bowilirining arisida dəpnə ḳildi. Oƣli Yotam uning ornida padixaḫ boldi.

Israil üstigə yənə birnəqqə padixaḫ ḳiskə waḳit səltənət ḳilidu

8 Yəḫuda padixaḫi Azariyaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida, Yəroboamning oƣli Zəkəriya Samariyədə Israiloƣa padixaḫ bolup, altə ay səltənət ḳildi.
9 U ata-bowiliri ḳiloƣandək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilatti; u Israilni gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫliridin qiḳmidi.
10 Yabəxning oƣli Xallum uningoƣa ḳəst ḳilip, uni həlḳning aldida urup əltürdi wə uning ornida padixaḫ boldi.
11 Zəkəriyaning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
12 *Uning əltürülüxi* Pərwərdigarning Yəḫuoƣa: — Sening oƣulliring tətinqi nəsligiqə Israilning təhtidə olturidu, degən sözini əməlgə axurdi. Dərwəḳə xundaḳ boldi.■
13 Yabəxning oƣli Xallum Yəḫuda padixaḫi Azariyaning səltənitining ottuz toḳḳuzinqi yilida padixaḫ bolup, Samariyədə toluḳ bir ay səltənət ḳildi.
14 Gadining oƣli Mənaḫəm Tirzaḫdin qiḳip, Samariyəgə kelip, Yabəxning oƣli Xallumni xu yərdə urup əltürdi wə uning ornida padixaḫ boldi.
15 Xallumning baxḳa ixliri, jümlidin uning ḳəst ḳilixliri, mana «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
16 Xu qaoƣda Mənaḫəm Tipsaḫ xəḫirigə ḫujum ḳilip, u yərdə turuwatḳanlarning ḫəmmisini əltürdi; u yənə Tirzaḫdin tartip uningoƣa təwə barliḳ zeminlirini wəyran ḳildi. Ular tən berip dərwazini aqmioƣini üqün xəḫərgə xundaḳ ḫujum ḳildiki, ḫətta uningdiki jimi ḫamilidar ayallarning ḳarnini yirtip əltürdi.

Mənaḫəmning Israil üstigə boloƣan səltəniti

17 Yəḫuda padixaḫi Azariya səltənitining ottuz toḳḳuzinqi yilida, Gadining oƣli Mənaḫəm Israiloƣa padixaḫ bolup, Samariyədə on yil səltənət ḳildi.
18 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilip, pütün ömridə Israilni gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫliridin qiḳmidi.

□ **15:1 «Azariya» —** «Azariya»ning baxḳa xəkli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5 «Pərwərdigar padixaḫni urup, uning ələmigiqə uni mahaw kesiligə muptila ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti» —** bu wəḳə tooƣruluḳ «2Tar.» 26:16-21ni kərüng. ■ **15:12** 2Pad. 10:30

19 Asuriyəning padixahi Pul Israil zeminiƣa tajawuz kildi; u wakitta Mənahəm: «Padixahlikimning mustəhkəmliki üqün manga yardəm kiliƣayla» dəp uningƣa ming talant kümüx bərdi. □ ■
20 Mənahəm Asuriyəning padixahiƣa beridiƣan xu pulni Israilning həmmə bay adəmlirigə baj selix bilən aldi; u hərbiridin əllik xəkəl kümüx aldi. Xuning bilən Asuriyəning padixahi kaytip kətti wə bu zeminda turup kalmidi.□
21 Mənahəmning baxka ixliri həm kiliƣanlirining həmmisi «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
22 Mənahəm ata-bowilirining arisida uhlidi wə ooƣli Pəkahiya ornida padixah boldi.

Pəkahiyaning Israil üstigə boloƣan səltəniti

23 Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining əllikinqi yilida, Mənahəmning ooƣli Pəkahiya Samariyədə Israiloƣa padixah bolup, ikki yil səltənət kildi.
24 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni kilip, Israilni gunahka putlaxturoƣan Nibatning ooƣli Yəroboamning gunahliridin qikmidi.
25 Wə uning sərdari Rəmaliyaning ooƣli Pikah uningƣa kəst kilip uni Samariyədə, padixah ordisidiki kəl'ədə əltürdi; xu ixta Argob bilən Ariyə wə əllik Gileadlik kixi Pikah tərəptə turdi; u Pəkahiyani əltürüp uning ornida padixah boldi.
26 Pəkahiyaning baxka ixliri həm kiliƣanlirining həmmisi bolsa, mana «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Pikahning Israil üstigə boloƣan səltəniti

27 Yəhudaning padixahi Azariyaning səltənitining əllik ikkinqi yilida, Rəmaliyaning ooƣli Pikah Samariyədə Israiloƣa padixah bolup, yigirmə yil səltənət kildi.
28 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni kilip Israilni gunahka putlaxturoƣan Nibatning ooƣli Yəroboamning gunahliridin qikmidi.
29 Israilning padixahi Pikahning künliridə Asuriyəning padixahi Tiglat-Piləsər kelip Iyon, Abəl-Bəyt-Maakah, Yanoah, Kədəx, Hazor, Gilead, Galiliyə, jümlidin Naftalining pütkül zeminini ixoƣal kilip, xu yərdiki həlkni tutkun kilip, Asuriyəgə elip bardi.■
30 Əlahning ooƣli Hoxiya Rəmaliyaning ooƣli Pikahoƣa kəst kilip uni əltürdi. Uzziyaning ooƣli Yotamning səltənitining yigirminqi yilida, u Pikahning ornida padixah boldi. □
31 Pikahning baxka ixliri həm kiliƣanlirining həmmisi bolsa, mana «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Yotamning Yəhuda üstigə boloƣan səltəniti
2Tar. 27:1-9

32 Israilning padixahi Rəmaliyaning ooƣli Pikahning səltənitining ikkinqi yilida, Uzziyaning ooƣli Yotam Yəhudaoƣa padixah boldi.
33 U padixah boloƣanda yigirmə bəx yaxka kirgən bolup, Yerusalemda on altə yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Yəruxa idi; u Zadokning kizi idi.■
34 Yotam atisi Uzziyaning barlik kiliƣanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni kilatti.
35 Pəkət «yukiri jaylar»la yokitilmidi; həlk yənila «yukiri jaylar»ƣa qikip kurbanlik kilip huxbuy yakatti.
Pərwərdigarning əyining «Yukiriki dərwaza»sini yasioƣuqi xu idi.

□ **15:19 «ming talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 30.6 tonna kümüx idi. ■ **15:19** 1Tar. 5:26 □ **15:20 «əllik xəkəl»** — bəlkim 570 gram kümüx bolatti. ■ **15:29** Yəx. 8:23 □ **15:30 «Uzziya»** — «Azariya»ning ikkinqi xəklidur. ■ **15:33** 2Tar. 27:1-9

36 Yotamning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɳanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
37 Xu qaoɳlarda Pərwərdigar Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Rəmaliyaning ooɳli
Pikaḫni Yəḫudaoɳa ḫujum ḳilixḳa ḳozoɳidi.■
38 Yotam ata-bowiliri arisida uhlidi wə ata-bowilirining arisida atisi Dawutning
xəḫiridə dəpnə ḳilindi. Ooɳli Aḫaz ornida padixaḫ boldi.

16

Aḫazning Yəḫuda üstigə boloɳan səltəniti
2Tar. 28:1-27

1 Rəmaliyaning ooɳli Pikaḫning on yəttinqi yilida, Yotamning ooɳli Aḫaz Yəḫudaoɳa
padixaḫ boldi. ■
2 Aḫaz padixaḫ boloɳanda yigirmə yaxḳa kirgən bolup, Yerusalemda on altə yil
səltənət ḳiloɳanidi. U atisi Dawut ḳiloɳandək əməs, əksiqə Pərwərdigarning nəzиridə
durus boloɳanni ḳilmidi.
3 U Israilning padixaḫlirining yolida mangatti, ḫətta Pərwərdigar Israilning aldidin
ḫəydəp qiḳaroɳan əllərning yirginqlik gunaḫliriɳa əgixip, əz ooɳlini ottin ətküzüp
kəydürdi. ■
4 U «yuḳiri jaylar»da, dənglərdə wə ḫərbir kək dərəhlərning astida ḳurbanliḳ ḳilip,
küjə kəydürətti.
5 Xu waḳitta Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Israilning padixaḫi, Rəmaliyaning ooɳli
Pikaḫ Yerusalemoɳa ḫujum ḳilip, *padixaḫ* Aḫazni muḫasirigə elip ḳorxiwaloɳini bilən,
lekin uni məoɳlup ḳilalmidi. ■
6 Axu waḳitta Suriyəning padixaḫi Rəzin Elat xəḫirini Suriyəgə ḳayturuwaldi
wə xu yərdə turuwatḳan Yəḫudalarni ḫəydiwətti. Andin Suriylər kelip u yərdə
olturaḳlaxti; ular bügüngiqə xu yərdə turmaḳta.
7 Aḫaz Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsərgə əlqilərni əwətip: Mən silining ḳulliri,
silining ooɳulliri bolimən; manga ḫujum ḳiliwatḳan Suriyəning padixaḫining ḳolidin
wə Israilning padixaḫining ḳolidin ḳutḳuzuxḳa qiḳḳayla, dedi.
8 Xuni eytip Aḫaz Pərwərdigarning əyi wə padixaḫning ordisidiki həzinilərdiki
kümüx bilən altunni sowoɳa ḳilip, Asuriyəning padixaḫiɳa əwətti.■
9 Asuriyəning padixaḫi uning təlipigə ḳoxuldi; xuning bilən Asuriyəning padixaḫi
Dəməxḳḳə ḫujum ḳilip uni ixoɳal ḳildi; uningdiki aḫalini tutḳun ḳilip Kir xəḫirigə
elip bardi wə Rəzinni əltürdi.
10 Aḫaz padixaḫ əmdi Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsər bilən kərüxkili Dəməxḳḳə
bardi wə xundaḳla Dəməxḳtiki ḳurbangaḫni kərdi. Andin Aḫaz padixaḫ xu
ḳurbangaḫning rəsimini, uning barliḳ yasilix təpsilatlirining layiḫisini sizip, uni
Uriya kaḫinoɳa yətküzdi.
11 Xuning bilən Uriya kaḫin Aḫaz padixaḫ Dəməxḳtin əwətkən barliḳ təpsilatlar
boyiqə bir ḳurbangaḫ yasidi. Aḫaz padixaḫ Dəməxḳtin yenip kəlməstə, Uriya kaḫin
uni xundaḳ təyyar ḳiloɳanidi.
12 Padixaḫ Dəməxḳtin yenip kelip, ḳurbangaḫni kərüp, ḳurbangaḫḳa berip, uning
üstigə ḳurbanliḳ sundi;
13 u ḳurbangaḫning üstigə kəydürmə ḳurbanliḳ wə axliḳ ḫədiyəsini kəydürüp,
«xarab ḫədiyə»sini təküp, «inaḳliḳ ḳurbanliḳi»ning ḳenini qaqti.

■ **15:37** 2Pad. 16:5; Yəx. 7:1 ■ **16:1** 2Tar. 28:1 ■ **16:3** Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ **16:5** Yəx. 7:1
■ **16:8** 2Tar. 28:21

14 Xundaḳ ḳilip u Pərwərdigarning ḥuzurining aldidiki mis ḳurbangaḥni elip uni Pərwərdigarning өyi bilən өzining ḳurbangaḥining otturisidin өtküzüp, өz ḳurbangaḥining ximal təripigə ḳoydurdi. □
15 Aḥaz padixaḥ Uriya kaḥinoƣa buyruḳ ḳilip: Muxu qong ḳurbangaḥ üstigə ətigənlik kөydürmə ḳurbanliḳ bilən kəqlik axliḳ ḥədiyəsini, padixaḥning kөydürmə ḳurbanliḳi bilən axliḳ ḥədiyəsini, ḥəmmə yurtning pütün həlḳining kөydürmə ḳurbanliḳi, axliḳ ḥədiyə wə xarab ḥədiyəlirini kөydürüp sunisən. Kөydürmə ḳurbanliḳlarning barliḳ ḳanliri wə baxḳa ḳurbanliḳlarning barliḳ ḳanlirini uxbu ḳurbanliḳning üstigə təkisən. Mis ḳurbangaḥ bolsa mening yol sorixim üqün bolsun, dedi.□
16 Xuning bilən Uriya kaḥin Aḥaz padixaḥ buyruƣanning ḥəmmisini ada ḳildi.
17 Aḥaz padixaḥ das təgliklirigə bekitilgən tahtaylarni kesip ajritip, daslarni təglikliridin eliwətti; u mis «dengiz»ni tegidiki mis uylarning üstidin kөtürüp elip, uni tax tahtayliḳ bir məydanoƣa ḳoydurdi. ■
18 U Asuriyə padixaḥini razi ḳilix üqün Pərwərdigarning өyigə tutixidioƣan «Xabat künidiki aywanliḳ yol» bilən padixaḥ taxḳiridin kiridioƣan yolni etiwətti.
19 Aḥazning baxḳa ixliri ḥəm ḳiloƣanlirining ḥəmmisi «Yəḥuda padixaḥlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
20 Aḥaz өz ata-bowiliri arisida uhlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning xəḥiri»də dəpnə ḳilindi; ooƣli Ḥəzəkiya ornida padixaḥ boldi.

17

Ḥoxiya Israil üstigə ḥəküm süridu

1 Yəḥudaning padixaḥi Aḥazning səltənitining on ikkinqi yilida, Elaḥning ooƣli Ḥoxiya Samariyədə Israiloƣa padixaḥ bolup, toḳḳuz yil səltənət ḳildi.
2 U Pərwərdigarning nəzəridə rəzil boloƣanni ḳilatti; lekin uningdin ilgiri өtkən Israilning padixaḥliridək undaḳ rəzillik ḳilmaytti.
3 Asuriyəning padixaḥi Xalmanəzər uningoƣa ḥujum ḳiloƣili qiḳḳanda, Ḥoxiya uningoƣa beḳinip sowoƣa-salam bərdi.
4 Əmma Asuriyəning padixaḥi Ḥoxiyaning asiyliḳ ḳilmaḳqi boloƣinini bayḳidi; qünki Ḥoxiya burunḳidək Asuriyəning padixaḥioƣa yilliḳ sowoƣa-salam yollimay, bəlki Misirning padixaḥi sooƣa əlqilərni mangduroƣanidi. Uning üqün Asuriyəning padixaḥi uni tutup, baoƣlap zindanoƣa soliwətti.
5 Andin Asuriyəning padixaḥi qiḳip pütkül *Israil* zeminini talan-taraj ḳilip, Samariyəni üq yiloƣiqə ḳamal ḳildi. ■
6 Ḥoxiyaning səltənitining toḳḳuzinqi yilida, Asuriyəning padixaḥi Samariyəni ixoƣal ḳilip, Israillarni Asuriyəgə sürgün ḳilip, ularni Halaḥ xəḥiri, Gozandiki Habor dəryasining boyliri wə Medialarning xəḥərlirigə orunlaxturdi.■

Israil, yəni ximaliy padixaḥliḳning gunaḥliri wə jazalinixi — hulasə

7 Mana, xundaḳ ixlar boldi; qünki Israillar өzlirini Misirning padixaḥi Pirəwnning ḳolidin ḳutḳuzup, Misir zeminidin qiḳaroƣan Pərwərdigar Hudasioƣa gunaḥ ḳilip baxḳa ilaḥlardin ḳorḳup

□ **16:14 «Pərwərdigarning өyi»** — muxu yərdə ibadəthanidiki «muḳəddəs jay»ni kərsitidu. □ **16:15 «mis ḳurbangaḥ bolsa mening yol sorixim üqün bolsun»** — padixaḥning səzining mənisi bəlkim «bu ḳurbangaḥning wasitisi bilən Pərwərdigardin yol soraymən». Ḳiziḳ yeri xuki, Aḥazdək bir insan butpərəslikkə berilip kətkəndin keyin, yənila Pərwərdigardin yol sorimaḳqi bolidu. ■ **16:17** 1Pad. 7:23-51 ■ **17:5** 2Pad. 18:9 ■ **17:6** 2Pad. 18:10; Yəx. 8:4

8 Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydiwətkən yat əlliklərning ḳaidə-
bəlgilimiliridə, xundaḳla Israilning padixaḫliri əzliri qiḳarоɳan ḳaidə-bəlgilimiliridə
mangоɳanidi. ■
9 Wə Israillar əz Pərwərdigar Hudasiоɳa ḳarxi qiḳip, yoxurunlarqə tooɳra bolmiоɳan
ixlarni ḳildi; ular barliḳ xəḫərliridə kəzət munaridin mustəḫkəm ḳoroɳanоɳiqə
«yuḳiri jaylar»ni yasidi. □
10 Ular ḫəmmə egiz dənglərdə wə ḫəmmə kək dərəhlərning astida «but tüwrük» wə
«Axərаḫ» buti turoɳuzdi. □
11 Pərwərdigar ularning aldidin ḫəydəp qiḳaroɳan *yat* əlliklər ḳiloɳandək,
ular ḫəmmə «yuḳiri jaylar»da huxbuy yaḳatti wə Pərwərdigarning oɳəzipini
kəltüridioɳan ḫərhil rəzil ixlarni ḳilatti.
12 Gərqə Pərwərdigar ularoɳa: — «Bu ixni ḳilmanglar!» degən bolsimu, ular
butlarning ḳullukioɳa berilip kətkənidi.■
13 Pərwərdigar ḫəmmə pəyoɳəmbərlər bilən ḫəmmə aldin kərgüqilərning wasitisi
bilən ḫəm Israilni ḫəm Yəḫudani agaḫlandurup: Rəzil yolliringlardin yenip, ata-
bowiliringloroɳa tapilanoɳan wə ḳullirim boloɳan pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ silərgə
təstiḳlioɳan pütün ḳanunoɳa boysunup, Mening əmrlirim wə Mening bəlgilimilirimni
tutunglar, degənidi. □ ■
14 Lekin ular ḳulaḳ salmay, Pərwərdigar Hudasioɳa ixənmigən ata-bowiliri
ḳiloɳandək, boyunlirini ḳattiḳ ḳildi. ■
15 Ular Uning bəlgilimilirini, xundaḳla U ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əḫdini wə
uloroɳa tapxuroɳan agaḫ-guwaḫlarni qətkə ḳaḳḳan; ular ərzimәs nərsilərgə əgixip,
əzliri ərzimәs bolup qiḳti; Pərwərdigar uloroɳa: — Ətrapinglardiki əlliklərning
ḳiloɳinidək ḳilmanglar, degən dəl xu əllərgə əgixip, rəzillik ḳilatti. □
16 Ular Hudasi boloɳan Pərwərdigarning barliḳ əmrlirini taxlap, əzliri üqün ḳuyma
məbudlarni, yəni ikki mozayni ḳuydurdi, bir «Axərаḫ but» ḳildurdi, asmandiki
nuroɳunlioɳan ay-yultuzloroɳa bax urdi wə Baalning ḳullukioɳa kirdi. □ ■
17 Ular əz ooɳulliri bilən ḳizlirini ottin ətküzdi, palqiliḳ wə jadugərlik ixlətti, xundaḳla
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɳanni ḳilix üqün, əzlirini setip Uning oɳəzipini
ḳozoɳidi. □ ■
18 Xuning üqün Pərwərdigar Israiloɳa intayin aqqiḳlinip, ularni Əz nəziridin neri
ḳildi; Yəḫudaning ḳəbilisidin baxḳa ḫeqḳaysisi əz *zeminida* ḳaldurulmidi.■
19 Lekin Yəḫudamu əz Hudasi Pərwərdigarning əmrlirini tutmidi, bəlki Israil
qiḳaroɳan ḳaidə-bəlgilimilər iqidə mangdi. ■
20 Uning üqün Pərwərdigar Israilning barliḳ nəslini qətkə ḳaḳti; ularni Əz nəziridin
taxlioɳan künigiqə *zeminida* harliḳḳa ḳaldurup, bulangqilarning ḳolioɳa tapxurup
bərdi. □

■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9 «kəzət munaridin mustəḫkəm ḳoroɳanоɳiqə» —** mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḫərning əng iqkirisidiki ḳoroɳanоɳiqə — baxḳiqə eytḳanda, «sirttin iqkirigiqə». □ **17:10 ««Axərаḫ» butlar» —** bəlkim butpərəslikkə beoɳixlanoɳan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloɳan yaki nəḳixlәngən boluxi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Ḳan. 5:7, 8, 9 □ **17:13 «təstiḳlioɳan» —** yaki «əwətkən». ■ **17:13** Yər. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Ḳan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15 «ərzimәs nərsilər» —** muxu yərdə butlarni kərsitidu. □ **17:16 «asmandiki nuroɳunlioɳan ay-yultuzlar» —** ibraniy tilida «asmandiki ḳoxun» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əḫwalda asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17 «ooɳul-ḳizlirini ottin ətküzüx» —** bəlkim ularni «insan ḳurbanliḳi» ḳilixtin ibarət boluxi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Ḳan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Ḫox. 1:6 ■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20 «Pərwərdigar.... ularni Əz nəziridin taxlioɳan küni» —** buningda kəzdə tutuloɳini Hudaning Israillarni Əz zeminidin sürgün ḳildurux künidin ibarəttur (23-ayətnimu kərüng). Israil həlḳining «Hudaning nəziridin taxlinixi», yəni sürgün boluxi uloroɳa nisbətən Hudaning əng dəḫxətlik jazasi, əlwəttə.

21 U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi. Ular Nibatning ooqli Yəroboamni
padixah qildi wə Yəroboam bolsa Israilni Pərwərdigarning yolidin yandurup, ularni
eoqir bir gunahqa patquzup azdurdi. □ ■
22 Israillar Yəroboamning qiloqan həmmə gunahlirida yürüp, ulardin qiqmidi.
23 Ahir berip Pərwərdigar Öz qulliri boloqan pəyoqəmbərlərning wasitisi bilən
eytqandək, Israilni Öz nəziridin neri qildi; Israillar əz yurtidin Asuriyəgə elip ketilip,
u yərdə bügüngə qədər turup keldi.□
24 Əmma Asuriyəning padixahi Babil, Kuttah, Awwa, Hamat wə Səfarwaimdin həlqni
yətkəp Israilning ornioqa Samariyəning xəhərlirigə makanlaxturdi. Ular xuning bilən
Samariyəgə igidarqilig qilip xəhərlərdə olturdi.
25 Wə xundaq boldiki, ular u yərdə dəsləptə olturoqinida Pərwərdigardin
qorqmioqanidi; Pərwərdigar ularni qiyma-jiyma qilidioqan birnəqqə xirlarni ularn-
ing arisioqa əwətti.
26 Xuning bilən Asuriyəning padixahioqa həwər yətküzülüp: — Sili yətkəp
Samariyəning xəhərliridə makanlaxturoqan həlqlər xu yurtning ilahining qaidə-
yosunlirini bilməydu; xunga U ularning arisioqa xirlarni əwətti; mana bular ularni
əltürməktə, qünki həlq yurtning ilahining qaidə-yosunlirini bilməydu, deyildi.
27 Xuning bilən Asuriyəning padixahi əmr qilip: — Silər u yərdin elip kəlgən
kahinlarning birini yənə u yərgə apiringlar; u u yərdə turup, uloroa u yurtning
ilahining qaidə-yosunlirini əgətsun, — dedi.
28 Uning buyruqi bilən ular Samariyədin yətkigən kahinlarning biri kelip, Bəyt-Əldə
turup Pərwərdigarning qorqunqini uloroa əgətti.
29 Lekin xu həlqlərning hərbiri əz ilahlirining butlirini yasap, Samariyəliklər saloqan
«yuqiri jaylar»diki ibadətgahlar iqigə turoquzdi; hərbir həlq əzi turoqan xəhərdə
xundaq qildi.
30 Babildin kəlgənlər Sukkot-Binot degən məbudni yasidi, Kuttin kəlgənlər Nərgal
butni, Hamattin kəlgənlər Axima butni,
31 Awwiylar Nibhaz bilən Tartak butlarni yasidi; Səfarwiylar Səfarwaimdiki butliri
boloqan Adrammələk bilən Anammələkkə əz balilirini atap otta kəydürdi.

32 Ular əmdi muxundaq halättə Pərwərdigardin qorqup, əz arisidiki hər türlük
adəmlərni əzliri üqün «yuqiri jaylar»diki buthanilarda qurbanliqlarni sunidioqan
kahin qilip bekitkən. ■
33 Ular Pərwərdigardin qorqatti wə xuning bilən təng qaysi əldin kəlgən bolsa, xu
əlning qaidə-yosunlirida əz ilahlirining qulluqidimu bolatti.■
34 Bügüngə qədər ular ilgiriki adətlər boyiqə mengip kəlməktə; ular Pərwərdigardin
qorqmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yaqupning əwladlirioqa tapilioqan
bəlgilimilər wə həkümlər, qanun wə əmrlərgə muwapiq ix kərməydu. □ ■
35 Pərwərdigar ular bilən bir əhdə qilixip uloroa buyrup: — «Baxqa ilahlardin
qorqmay, uloroa səjdə qilmay yaki uloroa bax urmay wə uloroa qurbanliq
qilmanglar — ■

□ **17:21 «U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi» —** ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jəmətidin yirtiwaloqanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni kərüng. ■ **17:21** 1Pad. 12:16, 17, 26 □ **17:23 «U yərdə , *yəni Asuriyədə* bügüngə qədər turup keldi» —** muxu səzlər «Tarih-təzkirə»ning Yəhudadikilər Babil imperiyəsidin qaytip kelix (miladiyədin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri hatiriləngənlikini ayan qilidu. ■ **17:32** 1Pad. 12:31 ■ **17:33** Zəf. 1:5 □ **17:34 «Ular Pərwərdigardin qorqmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yaqupning əwladlirioqa tapilioqan bəlgilimilər wə həkümlər, qanun wə əmrlərgə muwapiq ix kərməydu» —** yaki «Ular Pərwərdigardin qorqmay, əzlirining bəlgilimiliri wə həkümlirigə muwapiq ix kərməydu wə Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yaqupning əwladlirioqa tapilioqan qanun wə əmrlərgə muwapiq ix kərməydu». Bu tərjimə tooqra bolsa, «əzlirining bəlgilimiliri wə həkümliri» degən bu səz ularning əz ilahlirining bəlgilimiliri wə həkümlirini kərsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31 ■ **17:35** Hak. 6:10

36 pəḳət zor ḳudrət wə uzatḳan biliki bilən silərni Misir zeminidin qiḳarоɳan
Pərwərdigardinla ḳorḳunglar, uningoɳa səjdə ḳilinglar wə uningoɳa ḳurbanlik
sununglar.
37 U silər üqün pütküzgən bəlgilimilər, ḥökümlər, ḳanun wə əmrni bolsa, ularni
əbədgiqə kəngül bəlüp tutunglar; baxḳa ilaḫlardin ḳorḳmanglar.
38 Mən silər bilən ḳiloɳan əḥdini untumanglar ya baxḳa ilaḫlardin ḳorḳmanglar,
39 bəlki Hudayinglar Pərwərdigardin ḳorḳunglar; wə U silərni ḥəmmə
düxmənliringlarning ḳolidin ḳutḳuzidu» — degənidi.
40 Lekin ular ḳulaḳ salmay, ilgiriki ḳaidə-yosunlarni yürgüzətti.
41 Muxu əllər xu təriḳidə Pərwərdigardin ḳorḳatti ḥəm oyma məbudlarning
ḳulluḳida bolatti; ularning baliliri bilən balilirining balilirimu xundaḳ ḳilatti; өz ata-
bowiliri ḳandaḳ ḳiloɳan bolsa, ularmu bügünki küngiqə xundaḳ ḳilip kəldi.

18

Ḥəzəkiya Yəḥudaning üstidə ḥəküm süridu
2Tar. 29:1-2; 31:1

1 Elaḫning ooɳli, Israilning padixaḥi Ḥoxiyaning səltənitining üqinqi yilida,
Yəḥudaning *sabiḳ* padixaḥi Aḥazning ooɳli Ḥəzəkiya Yəḥudaoɳa padixaḥ boldi. ■
2 U padixaḥ boloɳanda yigirmə bəx yaxta bolup, Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil
səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zəkəriyaning ḳizi idi.
3 Ḥəzəkiya bolsa atisi Dawutning barliḳ ḳiloɳinidək, Pərwərdigarning nəziridə durus
boloɳanni ḳilatti.
4 U «yuḳiri jaylar»ni yoḳitip, «but tüwrüklər»ni qeḳip «Axərаḥ»larni kesip taxlap,
Musa yasatḳan mis yilanni qeḳip parə-parə ḳilip (qünki u qaoɳḳiqə Israillar uningoɳa
huxbuy yaḳatti), uningoɳa «Nəḫuxtan!» dəp isim ḳoydi. □ ■
5 Ḥəzəkiya Israilning Hudasi Pərwərdigaroɳa tayandi. Bu jəḥəttə nə uningdin keyin
kəlgən nə uningdin ilgiri өtkən Yəḥuda padixaḫlirining arisidiki ḥeqbiri uningoɳa
yətməytti. □
6 U Pərwərdigaroɳa qing baoɳlinip uningoɳa əgixixtin qiḳmay, bəlki Pərwərdigar
Musaoɳa buyruoɳan əmrlərni tutatti.
7 Pərwərdigar uning bilən billə idi; u ḳaysila ixḳa qiḳsa xuningda rawajliḳ bolatti. U
Asuriyə padixaḥining ḥakimiyitigə ḳarxi qiḳip uningoɳa beḳindi boluxtin yandi.
8 U Filistiylərgə ḥujum ḳilip ularni Gaza xəḥiri wə uning ətrapidiki zeminliriоɳiqə,
kөzət munaridin mustəḥkəm ḳoroɳanoɳiqə besip məoɳlup ḳildi.□ ■
9 Wə xundaḳ boldiki, Ḥəzəkiya padixaḫning səltənitining tөtinqi yilida, yəni
Israilning *sabiḳ* padixaḥi Elaḫning ooɳli Ḥoxiyaning səltənitining yəttinqi yilida,
Asuriyəning padixaḥi Xalmanəzər Samariyəgə ḥujum ḳilip uni ḳamal ḳildi. ■
10 Üq yildin keyin ular xəḥərni aldi; Ḥəzəkiyaning səltənitining toḳḳuzinqi yili, yəni
Israil padixaḥi Ḥoxiyaning səltənitining toḳḳuzinqi yilida, Samariyə ixoɳal ḳilindi. ■
11 Andin Asuriyəning padixaḥi Israillarni Asuriyəgə elip ketip, ularni Halaḥda,
Gozandiki Habor dəryasining boylirida wə Medialarning xəḥərliridə makanlaxturdi.

■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4 «Nəḫuxtan!»** — «bir parqə mis, halas!» degən mənidə. Bu yilan tooɳruluḳ «Qəl.» 21:4-9ni kөrüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5 «bu jəḥəttə»** — demək, Hudaoɳa tayinix jəḥəttə, iman-ixənqni ipadiləx tərəptə. □ **18:8 «kөzət munaridin mustəḥkəm ḳoroɳanoɳiqə»** — mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḥərning əng iqkirisidiki ḳoroɳanoɳiqə — baxḳiqə eytḳanda, «sirttin iqkirigiqə». ■ **18:8** Yəx. 14:29, 30 ■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

12 Qünki ular өz Hudasi Pərwərdigarning awazioɣa itaət kilmidi, bəlki Uning əḫdisigə, yəni Pərwərdigarning kuli Musa buyruoɣanning ḫəmmisigə hilaplik kildi; ular yaki kulak salmidi, yaki əməl kilmidi.

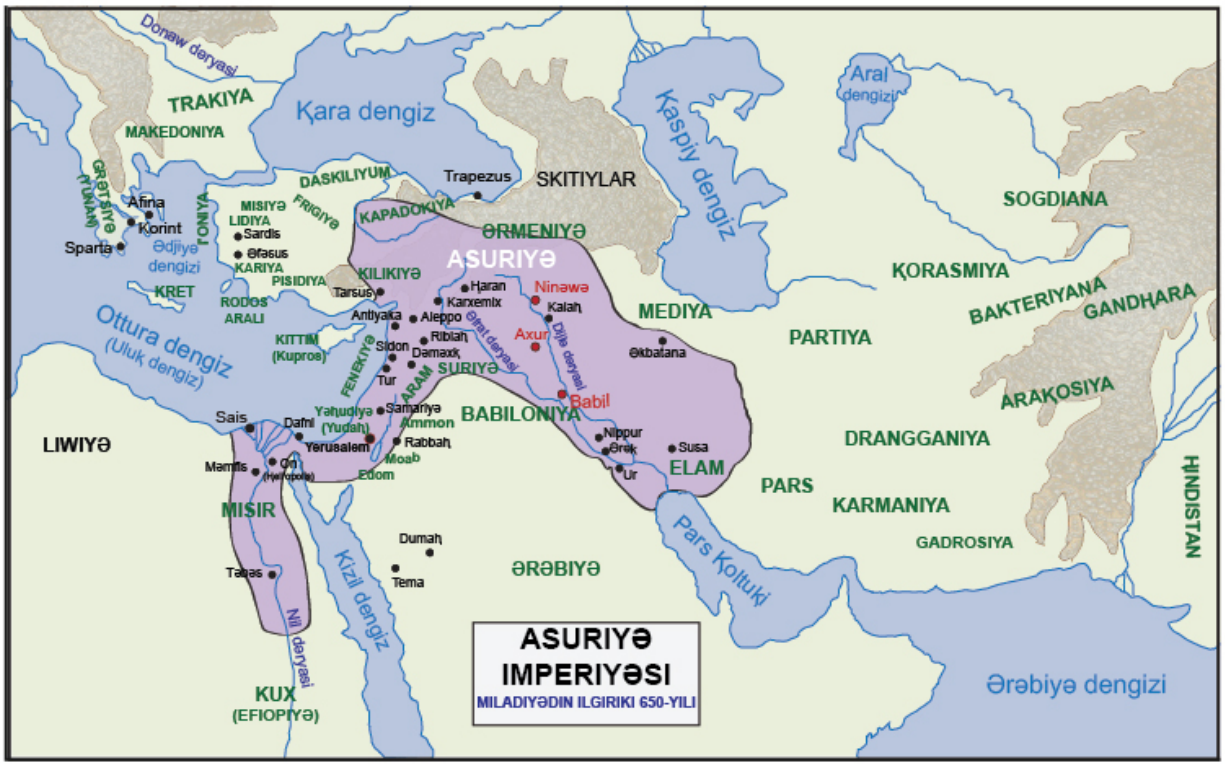

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

Sənnaherib Yəḫudaoɣa tajawuz kilidu
2Tar. 32:1-9; Yəx. 36:1-22

13 Ḫəzəkiya padixaḫning səltənitining on tətinqi yili, Asuriyəning padixaḫi Sənnaherib Yəḫudaning barlik koroɣanlik xəḫərlirigə ḫujum kilip qikip, ularni ixoɣal kildi. ■

14 U wakitta Yəḫudaning padixaḫi Ḫəzəkiya Lakixka adəm əwətip, Asuriyəning padixaḫioɣa: Mən gunaḫkar! Məndin qekingəyla, üstümgə ḫərnemə qüxürsilə xuni *tələymən*, — dedi.
Asuriyəning padixaḫi Ḫəzəkiyaoɣa üq yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun tohtitip koydi. □

15 Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyidiki wə padixaḫning ordisining həzinisidiki barlik kümüxni elip bərdi.
16 Xuning bilən bir wakitta Yəḫudaning padixaḫi Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin wə өzi əslidə kaplatkan ixik kexəkliridin altunni ajritip elip, Asuriyəning padixaḫioɣa bərdi.□

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yəx. 36:1 □ **18:14 «yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun» —** bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 9.06 tonna kümüx wə 0.906 tonna altun idi. □ **18:16 «Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin ... altunni ajritip elip...» —** bu tekisttə «altun» degən səzning өzi yok. Lekin ibadəthana iqidiki barlik yaoɣaqlaroɣa qaplanoɣan metal altun boluxi kerək idi («1Pad.» 6:32-35ni kərüng).

17 Xu qaoɣda Asuriyə padixahi Sənnaherib Tartan, Rab-Saris wə Rab-Xakəhlirini
qong qoxun bilən Lakix xəhiridin Yerusalemoɣa, Həzəkiyaning yenioɣa əwətti. Ular
Yerusalemoɣa qikip kəldi. Qikkanda, ular kir yuoɣuqilarning etizining boyidiki yolda,
yukiri kəlqəkning norining bexioɣa kelip turdi. □
18 Ular padixahni qakiroɣanda, Hilkiyaning ooɣli, ordini baxkuridioɣan Eliakim,
ordining diwanbegi Xəbna wə Asafning ooɣli, orda mirzibegi Yoahlar ularning yenioɣa
kəldi.
19 Wə Rab-Xakəh ularoɣa mundak dedi: —
«Silər Həzəkiyaoɣa: — «Uluoɣ padixah, yəni Asuriyə padixahi sanga mundak dedi,
dənglar: —
Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemidi?
20 Sən: «Urux kilixka tədbir-məslihətimiz həm küqimiz bar, dəysən — bu pəkət bir
kuruk gəp, halas! — Sən zadi kimgə tayinip manga karxi əktə kopisən? □
21 Mana əmdi sən yeriki bar axu komux hasa, yəni Misiroɣa tayinisən. Birsi uningoɣa
yələnsə, uning kolioɣa sanjip kiridu; Misir padixahi Pirəwngə tayanoɣanlarning
həmmisi xundak bolidu!■
22 Əgər silər manga: «Biz Hudayimiz boloɣan Pərwərdigaroɣa tayinimiz» — desənglar,
Həzəkiya əzi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəkət Yerusalemdiki
muxu ibadətgah aldidila ibadət kilixinglar kerək» dəp, uningoɣa ataloɣan «yukiri
jaylar»ni həm kurbangahlarni yok kiliwəttioɣu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri
jayliri əməsmidi?□
23 Əmdi hazir hojayinim Asuriyə padixahi bilən bir tohtamoɣa kelinglar: — «Əgər
silərdə ularoɣa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɣa
berəy!»□
24 Silərdə undaklar bolmisa, hojayinimning əməldarlirining əng kiqiki boloɣan bir
ləxkər bexini kandakmu qekindürələysilər?! Gərqə silər jəng harwiliri wə atlarni
elix üqün Misiroɣa tayinisilər!
25 Mən muxu yərni halak kilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Qünki Pərwərdigar
manga: «Muxu zeminni halak kilixka qikkin» — dedi!».

26 Eliakim, Xəbna wə Yoah Rab-Xakəhgə: —
Pekirlirioɣa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə,
gəpliri sepilda turoɣanlarning kulikioɣa kirmisun! — dedi.□
27 Birak Rab-Xakəh: —
Hojayinim meni muxu gəpni hojayininglaroɣa wə silərgila eytixka əwətkənmu?
Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoɣanlaroɣa deyixkə əwətkən əməsmu?

□ **18:17 «Tartan»** — Asuriyə koxunlirining bax sərdarining, «Rab-Saris» bax aoɣwatning, «Rab-Xakəh» padixahning məslihətqisining unwani boluxi mumkin idi. **«Ular kir yuoɣuqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexioɣa kelip turdi»** — muxu yər dəl Yəxaya pəyoɣəmbər Ahaz padixah bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooɣruluk agahlandiroɣan yər («Yəx.» 7-babni kərüng). □ **18:20 «urux kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar... sən zadi kimgə tayinip manga karxi əktə kopisən?»** — muxu gepigə karioɣanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəkət Pərwərdigaroɣa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar ohxaydu. ■ **18:21** Yəx. 36:6; Əz. 29:6, 7 □ **18:22 «... Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyoɣəmbərgə wəhiy kilinoɣan kanunoɣa asasən, Israillar pəkət Yerusalemdiki ibadəthanidiki kurbangahtila kurbanlik kilixka bolatti. Əslidə Həzəkiya muxu pərmanoɣa asasən butpərəslik kilidioɣan kurbangahlarni həm hata yol bilən kuruloɣan, «Pərwərdigaroɣa atap» ibadət kilidioɣan «yukiri jaylar»ni yokatkan. Rab-Xakəh xu gəp bilən uni anglioɣuqi Israillarni kaymukturmakqi idi, əlwəttə. □ **18:23 «Əgər silərdə ularoɣa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɣa berəy!»** — bu kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoɣlarda Yəhudada atlar nahayiti az idi. Urux waktida tehimu azlap ketətti. Atlik əskərlər əməs, hətta addiy əskərlərmu nahayiti az idi. □ **18:26 «aramiy tili»** — Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlətkən.

Qünki ular öz poḳini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi. □
28 Andin Rab-Xakəḥ ibraniy tilida yuḳiri awaz bilən: «Uluoɳ padixaḥ, yəni Asuriyə
padixaḥining səzlirini anglap ḳoyunglar!» — dəp warḳiridi.
29 — «Padixaḥ mundaḳ dəydu: — Ḥəzəkiya silərni aldap ḳoymisun! Qünki u silərni
padixaḥning ḳolidin ḳutḳuzalmaydu.
30 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən ḳutḳuzidu; muxu xəḥər Asuriyə
padixaḥining ḳolioɳa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigaroɳa tayanduruxioɳa yol
ḳoymanglar!
31 Ḥəzəkiyaoɳa ḳulaḳ salmanglar; qünki Asuriyə padixaḥi mundaḳ dəydu: —
Mən bilən sülḥilixip, mən tərəpkə ötünglar; xundaḳ ḳilsanglar ḥərbiringlar
özünglarning üzüm baringidin ḥəm özünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər,
ḥərbiringlar öz su kəlqikinglardin su iqisilər;
32 ta mən kelip silərni buoɳdayliḳ ḥəm xarabliḳ bir zeminoɳa, neni, üzümzarliri wə
zəytun dərəhliri bar, ḥəsəl qiḳiridioɳan bir zeminoɳa, yəni zemininglaroɳa ohxax
bir zeminoɳa apirip ḳoyoɳuqə yəp-iqiweringlar! Xuning bilən silər tirik ḳelip,
ölməysilər! Ḥəzəkiya silərgə: — «Pərwərdigar bizni ḳutḳuzidu» desə uningoɳa
ḳulaḳ salmanglar!□
33 Əl-yurtlarning ilaḥ-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixaḥining ḳolidin
ḳutḳuzoɳanmu?
34 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilaḥ-butliri ḳeni? Səfarwaim, Hena wə Iwwaḥ
xəḥərlirining ilaḥ-butliri ḳeni? Ular Samariyəni mening ḳolumdin ḳutḳuzoɳanmu?!
35 Muxu əl-yurtlarning ilaḥ-butliridin öz zeminini ḳutḳuzoɳan zadi kim bar? Xundaḳ
ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening ḳolumdin ḳutḳuzalamdu?» — dedi.
36 Əmma həlḳ süküt ḳilip uningoɳa jawabən ḥeqḳandaḳ bir səz ḳilmidi; qünki
padixaḥning buyruḳi xuki: —
«Uningoɳa jawab bərmənglar».
37 Andin Ḥilḳiyaning ooɳli, ordini baxḳuridioɳan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna
wə Asafning ooɳli, orda mirzibegi Yoaḥlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Ḥəzəkiyaning
yenioɳa kelip, Rab-Xakəḥning gəplirini uningoɳa uḳturdi.

19

Ḥəzəkiya Hudadin yol soraydu
2Tar. 32:20-21; Yəx. 37:1-38

1 Xundaḳ boldiki, Ḥəzəkiya buni angliɳanda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən
ḳaplap Pərwərdigarning ibadəthanisioɳa kirdi.
2 U Ḥilḳiyaning ooɳli, ordini baxḳuridioɳan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə
kaḥinlarning aḳsaḳallirini bəz ḳaplanoɳan peti Amozning ooɳli Yəxaya pəyoɳəmbərgə
əwətti.■
3 Ular uningoɳa: —
Ḥəzəkiya mundaḳ dəydu: —
«Balilar tuoɳulay dəp ḳaloɳanda anining tuoɳḳudək ḥali ḳalmioɳandək, muxu kün
awariqilik, rəswa ḳilinidioɳan, mazaḳ ḳilinidioɳan bir künidur.

□ **18:27 «… Ular öz poḳini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḥər muḥasirigə qüxüp, uningda ax wə su ḳalmioɳan ḥaləttə həlḳlər muxundaḳ ḳilixḳa məjbur bolidu. □ **18:32 «…mən kelip silərni … zemininglaroɳa ohxax bir zeminoɳa apirip ḳoyoɳuqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik boloɳini bilən mənisi eniḳki: — «Mening əsirlirim, ḳullirim bolisilər!» degənlik. Yuḳirida eytḳinimizdək, Asuriyə padixaḥi uqioɳa qiḳḳan ḥiyligər aldamqi idi. ■ **19:2** Yəx. 1:1

4 Өz hojayini bolоqan Asuriyə padixaḫi tirik Hudani mazaq qilixqa əwətkən Rab-Xakəḫning muxu barliq gəplirini Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni angliоqan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga qelip qaloqan qaldisi üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.
5 Xu gəplər bilən Ḫəzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioqa kəldi.
6 Yəxaya ularoqa: —
«Hojayininglaroqa: — Pərwərdigar mundaq dedi: —
«Asuriyə padixaḫining qaparmənlirining sən angliоqan axu Manga kupurluq qiloquqi gəpliridin qorqma;
7 Mana, Mən uningoqa bir roḫni kirgüzimən; xuning bilən u bir ioqwani anglap, өz yurtioqa qaytidu. Mən uni өz zeminida turoquzup qiliq bilən өltürgüzimən» — dənglar» — dedi.□
8 Rab-Xakəḫ өzi kəlgən yoli bilən qaytip mangoqanda, Asuriyə padixaḫining Laqix xəḫiridin qekingənlikini anglap, Libnaḫ xəḫirigə qarxi jəng qiliwatqan padixaḫning yenioqa kəldi.
9 Qünki padixaḫ: «Mana, Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə qarxi jəng qilmaqqi bolup yoloqa qikti» degən həwərni angliоqanidi. Lekin u yənə Ḫəzəkiyaoqa əlqilərni mundaq hət bilən əwətti: —□
10 «Silər Yəḫuda padixaḫi Ḫəzəkiyaoqa mundaq dəngarisaldilar: —
«Sən tayinidioqan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixaḫining qolioqa tapxurulmaydu» deginigə aldanma;
11 mana, sən Asuriyə padixaḫlirining ḫəmmə əl-yurtlarni nemə qiloqanlirini, ularni өz ilaḫ-butlirioqa atap ḫalak qiloqanliqini angliоqansən; əmdi өzüng qutquzulamsən? □
12 Ata-bowilirim ḫalak qiloqan əllərning өz ilaḫ-butliri ularni qutquzoqanmu? Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiridikilərniqu, Telassarda turoqan Edənlərniqu?
13 Hamat padixaḫi, Arpad padixaḫi, Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ xəḫərlirining padixaḫliri qeni?»».□
14 Xuning bilən Ḫəzəkiya hətni əkəlgüqilərning qolidin elip oqup qikti. Andin u Pərwərdigarning өyigə kirip, Pərwərdigarning aldioqa hətni yeyip qoydi.
15 Wə Ḫəzəkiya Pərwərdigaroqa dua qilip mundaq dedi: —
«I kerublar otturisida turoqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —
Sən Өzüngdursən, jaḫandiki barliq əl-yurtlarning üstidiki Huda pəqət Өzüngdursən; asman-zeminni Yaratquqisən. □

□ **19:7 «… Mən uningoqa bir roḫni kirgüzimən; xuning bilən u bir ioqwani anglap, өz yurtioqa qaytidu. Mən uni өz zeminida turoquzup qiliq bilən өltürgüzimən»** — Yəxayaning muxu wəḫiyini diqqət bilən oqusingiz, u Ḫəzəkiyaning (6-ayəttiki) təlipi boyiqə dua qilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun Asuriyə tooqruluq nuroqun bexarətlərni qiloqan. Huda muxu pəyt-əḫwal tooqruluq Israiloqa ukturoqan (məsilən, «Yəx.» 10:5-21, 14:24-25ni kərüng). Biraq Ḫəzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxqa kərgən karamət məjizilərni («Yəx.» 38-babnimu kərüng) pütünləy untup qaloqan ohxaydu. □ **19:9 «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə qarxi jəng qilmaqqi bolup yoloqa qikti»** — bu ix əməliyət əməs, ḫəmdə xu qaoqda mumkin bolmioqanidi. Birak Huda Өzi əwətküzgən «aldamqi roḫ»ning təsiri bilən uni ixəndürgən. □ **19:11 «өz ilaḫ-butlirioqa atap ḫalak qilix»** — bu degənlik ibraniy tilida pəqət bir səz bilənla, yəni ««ḫaram» qilix» yaki ««ḫərəm» qilix» bilənla ipadilinidu. □ **19:13 «Hamat, Arpad, Səfarwaim, Hena wə Iwwaḫ»** — muxu xəḫərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə büngünga qədər naməlum. □ **19:15 «kerublar otturisida turoqan»** — muqəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri өy, yəni «əng muqəddəs jay» degən өydə, Hudaning «rəḫim kərsitidioqan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəḫimgaḫ») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alaḫidə qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Ornining ikki təripining ḫərbiridə altundin yasaloqan, təhtkə qaritiloqan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin tartip Hudaning parlaq xan-xəripi sirliq ḫalda xu təhtning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turoqanidi. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qikaroqan ḫəküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoqan» degini, sən bizgə yeqinlaxqan ḫəm bizgə rəḫim kərsətməkqi boloqan Hudasən» degənliktur.

16 I Pərwərdigar, kulikingni təwən kilip anglioqaysən; kəzüngni aqkaysən, i
Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü hayat Hudani
hakarətləp eytkan gəplirini anglioqaysən!
17 I Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həkikətən həmmə yurtlarni, xularoqa bekindi
boloqan yurtlarnimu harabə kilip, □
18 ularning ilah-butlirini otka taxliwətkən; qünki ularning ilahliri ilah əməs, bəlki
insan koli bilən yasaloqanliri, yaoqaq wə tax, halas; xunga asuriylar ularni halak
kildi.
19 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahandiki barlik əl-yurtlaroqa Sening, pəkət Sen-
ingla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning kolidin kutkuzoqaysən!».
20 Xuning bilən Amozning ooqli Yəxaya Həzəkiyaoqa səz əwətip mundak dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Sening Manga Sənnaherib tooqruluk kiloqan duayingni anglidim.
21 Pərwərdigarning uningoqa karita degən səzi xudurki: —
«Pak kiz, yəni Zionning kizi seni kəmsitidu,
Seni mazak kilip külidu;
Yerusalemning kizi kəyninggə karap bexini qaykaydu;
22 sən kimni mazak kilip kupurluk kilding?
Sən kimgə karxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün kilding?
Israildiki Mukəddəs Boloquqioqa karxi!□
23 Əlqiliring arkilik sən Rəbni mazak kilip; —
«Mən nuroqunlioqan jəng harwilirim bilən taoq qokkisioqa,
Liwan taoq baoqrilirioqa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil karioqaylirini kesiwetimən;
Mən uning əng qət turaloqusioqa,
Uning əng bük-barakşan ormanzarlikioqa kirip yetimən.□
24 Özüm kuduk kolap yaka yurtning süyini iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini kurutiwəttim — deding.□
25 — Sən xuni anglap bakmioqanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Kədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Hazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən kəl'ə-koroqanlik xəhərlərni harabilərgə aylandurdung;
26 Xuning bilən u yərdə turuwatkanlar küqsizlinip,
Yərgə karitip koyuldi, xərməndə kilindi;
Ular əsiwatkan ot-qəptək,
Yumran kək qəplərdək,

□ **19:17 «xularoqa bekindi boloqan yurtlar»** — muxu ibarini səzmusəz tərjimə kiloqanda «bekindi» degən səz yok. Biz xərhləx üqün uni koxtuk. □ **19:22 «kupurluk»** — kim özini Hudaning ornida koyup, «həmmə ixni kilalaymən» desə, kupurluk kiloqan bolidu, xundakla haman bir küni yikitilidu. □ **19:23 «Uning əng bük-barakşan ormanzarliki»** — bu ayəttiki «bük-barakşan» degən səz ibraniy tilida «karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarlikioqa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioqa (heq tosaloqusiz) barimən» degəndək po atidioqan mənini ipadiləytti. Liwanda «Karməl» degən jay yok. □ **19:24 «... Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini kurutiwəttim»** — yukiriki 22-ayəttə padixah özining təs ixlarni kilalaydioqanlikini, məsilən Liwan rayonidiki əng yukiri taoqlaroqa qikalaydioqanlikini (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixahlardin üstünlükkə erixidioqanlikini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioqanlikini təswirləydu. Muxu 24-ayəttiki «putum... kurutiwəttim» degini, dehkanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni kurutiwətkinidək, «Mən halisamla nahayiti asanla hərkandak ixni kilalaymən, hətta Nil dəryasinimu kurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi.

Өgzidiki ot-qəplər əsməy ḳurup kətkəndək boldi.□
27 Birak sening olturoɳiningni, ornungdin turoɳiningni, qiḳip-kirginingni wə Manga ḳarxi oɳaljirlixip kətkiningni bilimən;
28 Sening Manga ḳarxi oɳaljirlixip kətkənlikingning, ḫakawurlixip kətkənlikingning ḳuliḳimoɳa yətkənliki tüpəylidin,
Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoɳzingoɳa salimən,
Wə əzüng kəlgən yol bilən seni ḳayturimən.□
29 I *Ḫəzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki,
Muxu yili əzlükidin əskən,
Ikkinqi yili xulardin qiḳḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;
Ulardin qiḳḳan mewilərni yəysilər.□
30 Yəḫuda jəmətining ḳeqip ḳutuloɳan ḳaldisi bolsa yənə təwəngə ḳarap yiltiz tartidu,
Yuḳirioɳa ḳarap mewə beridu;
31 Qünki Yerusalemdin bir ḳaldisi,
Zion teoɳidin ḳeqip ḳutuloɳanlar qiḳidu;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning otluḳ muḫəbbiti muxuni ada ḳilidu.
32 Xunga, Pərwərdigar Asuriyə padixaḫi tooɳruluḳ mundaḳ dəydu: —
U nə muxu xəḫərgə yetip kəlməydu,
Nə uningoɳa bir tal oḳmu atmaydu;
Nə ḳalḳanni kətürüp aldioɳa kəlməydu,
Nə uningoɳa ḳarita ḳaxalarnimu yasimaydu.
33 U ḳaysi yol bilən kəlgən bolsa,
U yol bilən ḳaytidu wə muxu xəḫərgə kəlməydu — dəydu Pərwərdigar,
34 — Qünki Өzüm üqün wə Mening ḳulum Dawut üqün uni ətrapidiki sepildək ḳooɳdap ḳutḳuzimən». ■
35 Xu keqə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning Pərixtisi qiḳip, Asuriyəliklərning bargaḫida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi; mana, kixilər ətigəndə ornidin turoɳanda, ularning ḫəmmisining ɵlgənlikini kərdi!□ ■
36 Xunga Asuriyə padixaḫi Sənnaherib qekinip, yoloɳa qiḳip, Ninəwə xəḫirigə ḳaytip turdi.
37 Wə xundaḳ boldiki, u əz buti Nisroḳning buthanisida uningoɳa qoḳunuwatḳanda, ooɳulliri Adrammələk ḫəm Xarezər uni ḳiliqlap ɵltürüwətti; andin ular bolsa Ararat

---

□ **19:26 «ɵgzidiki ot-qəplər…»** — bu degənlikning baxḳa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **19:28 «Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoɳzingoɳa salimən…»** — Asuriyə padixaḫliri muxundaḳ rəḫimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti. □ **19:29 «Muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qiḳḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qiḳḳan mewilərni yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etiḳadni küqəytix üqün ḫəm həlḳni ḳutḳuzux üqün berilgən. Urux waḳtida teriḳqilik ḳilix mumkin əməs; Asuriyə ḳoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, ḳoxunidin ḳelip ḳaloɳanliri parakəndiqilik ḳilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloɳiqə sozulidu. «Üzüm kəqətlirini tikisilər… mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolidioɳanliḳini kərsitidu (üzüm tallirini əstürüxkə uzun waḳit ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə ḳoxunlirining tuyuḳsiz qekinixini «tasadipiyliḳtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaḳtimu, məzkur «Padixaḫlar» degən kitabḳa ḳarioɳanda, həlḳlər yənila ikki məjizini tezla untuydu, Hudaoɳa wapasizliḳ ḳiliweridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 18-babni kərüng). «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **19:35** Yəx. 37:36

degən yurtḳa ḳeqip kətti. Uning oƣli Esarḥaddon uning ornida padixaḥ boldi.□ ■

20

Ḥəzəkiya eƣir kesəl bolidu, dua ḳilidu
2Tar. 32:24; Yəx. 38:1-22

1 Xu künlərdə Ḥəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning oƣli
Yəxaya pəyƣəmbər uning ḳexiƣa berip, uningƣa: —
«Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Өyüng toƣruluḳ wəsiyət ḳilƣin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən» — dedi.■
2 *Ḥəzəkiya* bolsa yüzini tam tərəpkə ḳilip Pərwərdigarƣa dua ḳilip: —
3 I Pərwərdigar, Sening aldingda mening ḥəḳiḳət wə pak dil bilən mengip
yürgənlikimni, nəziring aldingda durus bolƣan ixlarni ḳilƣanliḳimni əsləp
ḳoyƣaysən, — dedi.
Wə Ḥəzəkiya yiƣlap eḳip kətti.
4 Yəxaya qiḳip ordidiki ottura ḥoyliƣa yətməstə, Pərwərdigarning səzi uningƣa
yetip mundaḳ deyildi: —
5 Yenip berip həlḳimning baxlamqisi Ḥəzəkiyaƣa mundaḳ degin: —
«Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaḳ dəydu: —
«Duayingni anglidim, kөz yaxliringni kөrdüm; mana, Mən seni saḳaytimən. Üqinqi
künidə Pərwərdigarning өyigə qiḳisən. □
6 Künliringgə Mən yənə on bəx yil ḳoximən; xuning bilən Mən seni wə bu xəḥərni
Asuriyə padixaḥining ḳolidin ḳutḳuzimən; Өzüm üqün wə ḳulum Dawut üqün Mən
bu xəḥərni ətrapidiki sepildək ḳoƣdaymən.
7 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlanglar, dedi. Ular uni elip kelip, yarisiƣa
qapliwidi, u saḳaydi.
8 Ḥəzəkiya Yəxayadin: Pərwərdigar meni saḳaytip, üqinqi küni uning өyigə
qiḳidiƣanliḳimni ispatlaydiƣanƣa ḳandaḳ bexarətlik alamət bolidu? — dəp
soriƣanidi.
9 Yəxaya: — Pərwərdigarning Өzi eytḳan ixini jəzmən ḳilidiƣanliḳini sanga ispatlax
üqün Pərwərdigardin xundaḳ bexarətlik alamət boliduki, sən ḳuyaxning pələmpəy
üstigə qüxkən sayisining on basḳuq aldiƣa mengixi yaki on basḳuq kəynigə yenixini
halamsən? — dedi.
10 Ḥəzəkiya: Ḳuyax sayisining on basḳuq aldiƣa mengixi asan; sayə on baxḳuq
kəynigə yansun, degənidi.
11 Xuning bilən Yəxaya pəyƣəmbər Pərwərdigarƣa nida ḳildi wə U ḳuyaxning Aḥaz
padixaḥ ḳurƣan pələmpəy basḳuqiliri üstigə qüxkən sayisini yandurup, on basḳuq
kəynigə mangdurdi).

Babil padixaḥidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hataliḳ
2Tar. 32:31-33; Yəx. 39:1-8

□ **19:37 «U өz buti Nisroḳning buthanisida uningƣa qoḳunuwatḳanda, oƣulliri Adrammələk ḥəm Xarezər uni ḳiliqlap өltürüwətti»** — muxu wəḳə Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. ■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yəx. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yəx. 38:1 □ **20:5 «atang Dawut»** — Ḥəzəkiya Dawut pəyƣəmbərning on üqinqi əwladi idi.

12 Xu pəyttə Baladanning oƣli Babil padixaḫi Merodaḳ-Baladan, Ḥəzəkiyani kesəl
bolup yetip ḳaptu, dəp anglap, hətlər ḥədiyə bilən əwətti. □
13 Ḥəzəkiya bolsa əlqilərning gepini tingxap, ularƣa barliḳ həzinə-ambarlirini,
kümüxni, altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-ḳorallar ambiridiki
ḥəmmini wə bayliḳlirining barliḳini kərsətti; ordisi wə pütkül padixaḫliḳi iqidiki
nərsilərdin Ḥəzəkiya ularƣa kərsətmigən birimu ḳalmidi.
14 Andin Yəxaya pəyƣəmbər Ḥəzəkiyaning aldiƣa berip, uningdin: —
«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoḳlaxḳa nədin kəlgən?» — dəp soridi.
Ḥəzəkiya: — «Ular yiraḳ bir yurttin, yəni Babildin kəlgən» dedi.
15 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.
Ḥəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; bayliḳlirimning arisidin mən
ularƣa kərsətmigən birimu ḳalmidi» — dedi.
16 Yəxaya Ḥəzəkiyaƣa: Pərwərdigarning səzini anglap ḳoyƣin: —
17 — Mana xundaḳ künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə ḳədər ata-
bowiliring toplap, saḳlap ḳoyƣan ḥəmmə Babiloƣa elip ketilidu; ḥeqnərsə ḳalmaydu
— dəydu Pərwərdigar.
18 — Ḥəmdə Babilliḳlar oƣulliringni, yəni əzüngdin boloƣan əwladliringni elip
ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḫining ordisida aoƣwat bolidu.□
19 Ḥəzəkiya əmdi əz-əzigə «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-
wapaliḳi bolmamdu?», dəp Yəxayaƣa: — «Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi
yahxi ikən» — dedi.□
20 Ḥəzəkiyaning baxḳa əməlliri, jümlidin uning səltənitining ḳudriti, uning ḳandaḳ
ḳilip xəḫərgə su təminləx üqün kəl, xundaḳla su apiridioƣan nor yasioƣanliḳi «Yəḫuda
padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?■
21 Ḥəzəkiya ata-bowilirining arisida uhlidi; oƣli Manassəḫ ornida padixaḫ boldi.

21

Manassəḫning Yəḫudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:1-9, 20

□ **20:12 «Merodaḳ-Baladan»** — yaki «Berodaḳ-Baladan». **«Babil padixaḫi Merodaḳ-Baladan… ḥətlər ḥədiyə bilən əwətti»** — Merodaḳ-Baladan Asuriyə padixaḫi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oƣulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloƣan boluxi kerək. Demək, bu ix, yəni 20-babta wə «Yəx.» 38-39-babta təswirlənƣən ixlar «2pad.» 18:17-37 wə 19-babtiki ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixḳa ulardin keyin hatiriləngən? Muxu ix tooƣruluḳ «Yəx.» 39:1diki izaḫatni kərüng. □ **20:18 «Babilliḳlar oƣulliringni, yəni əzüngdin boloƣan əwladliringni elip ketidu … ular Babil padixaḫining ordisida aoƣwat bolidu»** — kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəḳə üqün nemixḳa muxu ḳattiḳ jazaliḳ səz qiḳidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaoƣa: «Ḳədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu ḳetim Hudadin ḥeq sorimay xundaḳ ḳiloƣan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḫanoƣa dangḳi qiḳḳan adəmmən», «kiqik dəlitimizning jaḫanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Muxulardin sirt, biliximizqə Merodaḳ-Baladan Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi. U «təkəllup kərsitidioƣan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaḳḳa ḳatnixixḳa təklip ḳiloƣan. Əzini ələümdin ḳutḳuzoƣanliḳini, ḳuyaxning nurining «kəynigə yanoƣanliḳi»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin ḳutḳuzimən» degən wədisini angliƣan Ḥəzəkiya ḳandaḳmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaḳlaxmaḳqi boloƣandu? «Aoƣwat» — piqiwetilgən adəm, «Yəx.» 56:4-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **20:19 «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-wapaliḳi bolmamdu?»** — Ḥəzəkiya muxu səzlərni yənə oquḳ eytixi mumkin. **«Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən»** — muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning əz-əzigə degənliri baxḳilaroƣa, ḥətta əz jəmətigə boloƣan birhil bioƣəm, kəyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloƣan; waḳitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḫudaning keyinki bir padixaḫi (Yosiya)ning ḳattiḳ towa ḳilixi tüpəylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30

1 Manassəh padixah bolƣanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil səltənət
qildi. Uning anisining ismi Həfzibah idi. ■
2 U Pərwərdigar Israillarning aldidin həydəp qiqiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik
adətlirigə ohxax ixlar bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni qildi.
3 U atisi Həzəkiya buzup yoqatqan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalƣa atap
qurbangahlarni saldurup, Israilning padixahi Ahab qilƣandək bir Axərah məbud
yasidi; u asmandiki nurƣunliƣan ay-yultuzlarƣa bax urdi wə ularning qullуqiƣa
kirdi. □ ■
4 U Pərwərdigarning əyidimu qurbangahlarni yasatti. Xu ibadəthana tooƣruluq
Pərwərdigar: Mən Yerusalemda Mening namimni qoyimən, degənidi. ■
5 U Pərwərdigarning əyining ikki həylisida «asmanning qoxuni»ƣa qurbangahlarni
atap yasatti. □
6 Əz ooƣlini ottin ətküzdi; jadugərqilik bilən palqiliq ixlətti, əzigə jinkəxlər bilən
əpsunqilarni bekitti; u Pərwərdigarning nəziridə san-sanaqsiz rəzillikni qilip uning
ƣəzipini qozƣidi.
7 U yasatqan «Axərah» oyma məbudni *Hudaning* əyigə qoydi. Xu əy tooƣruluq
Pərwərdigar Dawutqa wə uning ooƣli Sulaymanƣa: — «Bu əydə, xundaqla Israilning
həmmə qəbililirining zeminliri arisidin Mən talliƣan Yerusalemda Əz namimni
əbədgiqə qaldurimən; ■
8 əgər Israil pəqət Mən ularƣa tapiliƣan barliq əmrlərgə, yəni Əz qulum Musa
ularƣa buyruƣan barliq qanunƣa muwapiq əməl qilixqa köngül qoysila, Mən ularn-
ing putlirini ata-bowiliriƣa təqsim qiliƣan bu zemindin qaytidin neri qilmaymən»,
degənidi.
9 Lekin ular qulaq salmaytti; xunglaxqimu, Manassəh ularni xundaq azdurdiki, ular
Pərwərdigar Israillarning aldidin halak qiliƣan yat əlliklərdin axurup rəzillik qilatti.
10 Xunga Pərwərdigar Əz qulliri boloƣan pəyƣəmbərlərning wasitisi arqilik mundaq
dedi: —
11 Yəhudaning padixahi Manassəh bu yirginqlik ixlarni qilip, hətta uningdin ilgiri
ətkən Amoriylar qiliƣan barliq rəzilliktin ziyadə rəzillik qilip, uning butliri bilən
Yəhudanimu gunahqa azduroƣini üqün ■
12 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Mana, Yerusalem bilən Yəhudaning üstigə xundaq balayi'apət kəltürimənki, kimki
uni anglisila qulaqliri zingildap ketidu.
13 Mən Samariyəni əlqigən tana wə Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip
bilən Yerusalemni təkxürtimən; kixi qaqini qayqap sürtkəndin keyin düm kömtürüp
qoyƣandək, Yerusalemni qayqap ərüymən. □
14 Mən mirasimning qaloƣanliridinmu waz keqip, düxmənlirining qoliƣa tapx-
urimən; ularni həmmə düxmənlirigə bulang-talang obyekti wə olja qilip berimən;
□

■ **21:1** 2Tar. 33:1 □ **21:3 «asmandiki nurƣunliƣan ay-yultuzlar» —** ««asmanning qoxuni» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əhwalda asmandiki yaman küqlər, yəni jin-xəytanlar bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəh.» 12:4ni kərüng). ■ **21:3** 2Pad. 18:4 ■ **21:4** Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zəb. 132:13, 14; Yər. 32:34 □ **21:5 «asmanning qoxuni» —** muxu yərdə quyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. ■ **21:7** 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27 ■ **21:11** Yər. 15:4 □ **21:13 «Samariyəni əlqigən tana» —** xübhisizki, Hudaning Samariyəning üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu; «Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip» — Hudaning Ahabning jəmətining üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu. «Am.» 7:7-8ni kərüng. **«kixi qaqini qayqap sürtkəndin keyin düm kömtürüp qoyƣandək, Yerusalemni qayqap ərüymən» —** bu səz, bəlkim, Hudaning Yerusalemdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstin qiliwetidiƣanliqini kərsitidu. 14-ayətni kərüng. □ **21:14 «mirasim» —** Israildiki on ikki qəbilə; «mirasimning qaloƣanliri» — Israildin yaloƣuz qaloƣan qəbilə, yəni Yəhudani kərsitidu.

15 Qünki ular Mening nəzirimdə rəzil boloɣanni ḳilip, ularning ata-bowiliri Misirdin
qikḳan kündin tartip bügüngiqə oɣəzipimni ḳozoɣap kəldi».
16 Manassəḫ əmdi pütkül Yerusalemni bir qetidin yənə bir qetigiqə ḳanoɣa toldurup,
kəp naḫək ḳan tökküzdi wə ohxaxla əzi ḳiliwatḳan gunaḫi bilən Yəhudalarni
azdurup, ularning Pərwərdigarning nəziridiki rəzillikni ḳilixioɣa səwəb boldi.
17 Manassəḫning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi, jümlidin u sadir ḳiloɣan
gunaḫ «Yəhuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
18 Manassəḫ ata-bowilirining arisida uhlidi wə əz əyining beoɣida, yəni Uzzaḫning
beoɣida dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Amon uning ornida padixaḫ boldi.■

Amonning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:21-25

19 Amon padixaḫ boloɣanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda ikki yil səltənət
ḳildi. Uning anisining ismi Məxulləmət idi; u Yotbaḫlik Ḫaruzning ḳizi idi.
20 Amon atisi Manassəḫ ḳiloɣandək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilatti.
21 U atisi mangoɣan barlik yollarda mangatti; u atisi ḳulluḳida boloɣan butlarning
ḳulluḳida bolup, ularoɣa səjdə ḳilip,
22 Pərwərdigarning yolida yürməy, əz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarni tərk
ḳildi.
23 Əmdi Amonning hizmətkarliri padixaḫni ḳəstləp, uni əz ordisida əltürdi.
24 Lekin yurt həlḳi Amon padixaḫni ḳəstligənlərning ḫəmmisini əltürdi; andin yurt
həlḳi uning ornida ooɣli Yosiyani padixaḫ ḳildi.
25 Amonning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Yəhuda padixaḫlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
26 U Uzzaḫning beoɣida əz ḳəbrisidə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Yosiya uning ornida
padixaḫ boldi.■

22

Yosiyaning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 34:1-28

1 Yosiya padixaḫ boloɣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi. Uning anisining ismi Yədidaḫ idi; u Bozkatlik Adayaning ḳizi idi. ■
2 Yosiya Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳilip, ḫər ixta atisi Dawutning
barlik yolida yürüp, nə ongoɣa nə soloɣa qətnəp kətmidi.
3 Padixaḫ Yosiya səltənitining on səkkizinqi yilida, padixaḫ Məxullamning nəwrisi,
Azaliyaning ooɣli katip Xafanni Pərwərdigarning əyigə əwətip:
4 «Bax kaḫin Ḫilḳiyaning ḳexioɣa qikip xuni buyruoɣinki, u Pərwərdigarning əyigə
elip kelingən, dərwaziwənlər həlḳtin yioɣḳan pulni sanisun.
5-6 Andin ular Pərwərdigarning əyini ongxaydioɣan ixlarni nazarət ḳiloɣuqi ixqilaroɣa
tapxurup bərsun. Bular ḫəm Pərwərdigarning əyidiki buzuloɣan yərlərni ongxaxḳa
əydə ixligüqilərgə, yəni yaoɣaqqilar, tamqilar wə taxtiraxlaroɣa bərsun. Ular muxu
pul bilən əyni ongxaxḳa lazim boloɣan yaoɣaq bilən oyuloɣan taxlarni setiwalsun,
degin» — dedi.
7 Lekin ularning ḳolioɣa tapxuruloɣan pulning ḫesabi ḳilinmidi. Qünki ular insap
bilən ix ḳilatti.
8 Bax kaḫin Ḫilḳiya katip Xafanoɣa: — Mən Pərwərdigarning əyidə bir Təwrat
kitabini taptim, dedi. Xuni eytip Ḫilḳiya kitabni Xafanoɣa bərdi. U uni oḳudi.

■ **21:18** 2Tar. 33:20 ■ **21:26** Mat. 1:10 ■ **22:1** 2Tar. 34:1

9 Andin keyin katip Xafan padixahning kexiƣa berip padixahkа həwər berip: — Hizmətkarliri ibadəthanidiki pulni yiƣip Pərwərdigarning өyini ongxaydiƣan ix bexilirining kollириƣa tapxurup bərdi, dedi.
10 Andin katip Xafan padixahkа: Hilkiya manga bir kitabni bərdi, dedi. Andin Xafan padixahkа uni okup bərdi.
11 Wə xundak boldiki, padixah Təwrat kitabining səzlirini anglиƣanda, өz kiyimlirini yirtti.□
12 Padixah Hilkiya kahin bilən Xafanning ooƣli Ahikamoƣa, Mikayaning ooƣli Akbor bilən Xafan katipkа wə padixahning hizmətkari Asayaoƣa buyrup: —
13 Berip mən üqün wə həlk üqün, yəni pütkül Yəhudadikilər üqün bu tepiloƣan kitabning səzliri tooƣrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitabning səzlirigə, uningdiki bizlərgə pütülgənlirigə əməl kilixkа kulak salmioƣanlikі tüpəylidin Pərwərdigarning bizgə kozoƣaloƣan oƣəzipi intayin dəhxətlik, dedi.
14 Xuning bilən Hilkiya kahin, Ahikam, Akbor, Xafan wə Asayalar Harhasning nəwrisi, Tikwahning ooƣli kiyim-keqək begi Xallumning ayali ayal pəyoƣəmbər Huldahning kexiƣa berip, uning bilən səzləxti. U Yerusalem xəhirining ikkinqi məhəllisidə olturatti.
15 U ularoƣa mundak dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — «Silərni əwətkən kixigə mundak dənglar: —
16 Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana Mən Yəhudaning padixahi okuoƣan kitabning həmmə səzlirini əməlgə axurup, bu jayoƣa wə bu yərdə turoƣuqilaroƣa balayi’apət qüxürimən.
17 Qünki ular Meni taxlap, baxkа ilahlaroƣa huxbuy yekip, kollirining həmmə ixliri bilən Mening aqqikimni kəltürdi. Uning üqün Mening kəhrim bu yərgə karap yandi həm өqürülməydu.
18 Lekin silərni Pərwərdigardin yol sorioƣili əwətkən Yəhudaning padixahioƣa bolsa xundak dənglar: Sən anglиƣan səzlər tooƣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar xundak dəydu: —
19 Qünki kənglüng yumxak bolup, muxu jay wə uningda turoƣuqilarning wəyranə wə lənətkə aylandurulidioƣanlikі tooƣrisida ularni əyibləp eytkan səzlirimni anglioƣiningda, Pərwərdigarning aldida өzüngni təwən kilip, kiyimliringni yirtip, Mening aldimda yioƣlioƣining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar.
20 Buning üqün seni ata-bowiliring bilən yioƣilixkа, өz kəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə berixkа nesip kilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioƣan barlik külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixahkа yətküzdi.

23

Yosiya padixah islahat kilidu
2Tar. 34:29-30; 35:1-27

1 Padixah adəmlərni əwətip, Yəhuda bilən Yerusalemning həmmə aksakallirini өz kexiƣa qakirtip kəldi. ■
2 Padixah Pərwərdigarning өyigə qikti; barlik Yəhudadiki ər kixilər wə Yerusalemda turuwatkanlarning həmmisi, kahinlar bilən pəyoƣəmbərlər, yəni barlik həlk, əng

□ **22:11 «padixah Təwrat kitabning səzlirini anglioƣanda…»** — tepiwelinoƣan kitab Təwratning kaysi kismi boluxi kerək? Padixahning inkasi, yəni keyinki hərikətlirigə, bolupmu «yukiri jaylar»ni yokitixioƣa karioƣanda, «tepiwelinoƣan kitab» qokum bu ixni təkitləydioƣan «Kanun xərhi»ni өz iqigə aloƣan. ■ **23:1** 2Tar. 34:29

kiqikidin tartip qongiƣiqə ḫəmmisi uning bilən billə qikti. Andin u Pərwərdigarning
өyidə tepilƣan əḫdə kitabining ḫəmmə səzlirini ularƣa oḳup bərdi.□
3 Padixaḫ tüwrükning yenida turup Pərwərdigarning aldida: — Pərwərdigarƣa
əgixip pütün ḳəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, ḫəküm-guwaḫliḳliri
wə bəlgilimilirini tutup, uxbu kitabta pütülgən əḫdigə əməl ḳilimən dəp əḫdigə
өzini baoƣlidi. Xuning bilən həlḳning ḫəmmisimu əḫdə aldida turup uningƣa өzini
baoƣlidi.□
4 Andin keyin padixaḫ bax kaḫin Ḫilḳiya bilən orun basar kaḫinlarƣa wə ḫəm
dərwaziwənlərgə: — Baaloƣa, Axərah butioƣa wə asmanning barliḳ ḳoxunioƣa atap
yasaloƣan barliḳ əswab-üskünilərni Pərwərdigarning өyidin qikiriwetinglar, dəp
əmr ḳildi; u bularni Yerusalemning sirtida, Kidron etizliḳida kөydürdi wə küllirini
Bəyt-Əlgə elip bardi.
5 U Yəḫuda padixaḫlirining Yəḫuda xəḫərliridiki «yuḳiri jaylar»da ḫəmdə
Yerusalemning ətrapliridiki «yuḳiri jaylar»da huxbuy yanduruxḳa tikligən but
kaḫinlirini, xuningdək Baaloƣa, ḳuyaxḳa, ayoƣa, yultuz türkümlirigə ḫəmdə asman-
ning barliḳ ḳoxunioƣa huxbuy yaḳḳuqilarni ixtin ḫəydiwətti. □
6 U Pərwərdigarning өyidin Axərah butni elip qikip Yerusalemning sirtioƣa elip berip,
Kidron jiloƣisioƣa apirip xu yərdə kөydürüp kukum-talḳan ḳilip ezip, topisini addiy
puḳralarning ḳəbriliri üstigə qeqiwətti.
7 Andin u Pərwərdigarning өyigə jaylaxḳan bəqqiwazlarning turaloƣulirini qeḳip
oƣulatti; bu өylərdə yənə ayallar Axərah butḳa qedir toḳuytti.
8 U Yəḫuda xəḫərliridin barliḳ kaḫinlarni qakirtip, өzigə yioƣdi. Andin u Gəbadin tar-
tip Bəər-Xebaoƣiqə kaḫinlar huxbuy yakidioƣan «yuḳiri jaylar»ni buzup buloƣiwətti;
u «dərwazilardiki yuḳiri jaylar»ni qeḳip buzdi; bular «Xəḫər baxliḳi Yəxuaning
ḳuwiḳi»ning yenida, yəni xəḫər ḳuwiḳioƣa kirix yolining sol təripidə idi □
9 (əmdi «yuḳiri jaylar»diki kaḫinlarning Yerusalemda Pərwərdigarning
ḳurbangaḫioƣa qikixi qəkləngənidi; lekin ular dawamliḳ өz ḳerindaxliri bilən
birgə pitir nanlardin yeyixigə muyəssər idi).
10 Yosiya ḫeqkim өz ooƣli yaki ḳizini Moləkkə atap ottin өtküzmisun dəp, Ḫinnomning
ooƣlining jiloƣisidiki Tofətnimu buzup buloƣiwətti. □
11 Pərwərdigarning өyigə kiridioƣan yolning eoƣizida Yəḫuda padixaḫliri ḳuyaxḳa
təḳdim ḳilip ḳoyoƣan atlarni xu yərdin yətkəp, «ḳuyax ḫarwiliri»ni otta kөydürdi
(ular *ibadəthanining* ḫoylilirioƣa jaylaxḳan, Natan-Mələk degən aoƣwatning өyining
yenida turatti). □
12 Padixaḫ yənə Yəḫuda padixaḫliri Aḫazning balihanisining өgzisidə saldurоƣan
ḳurbangaḫlarni wə Manassəḫ Pərwərdigarning өyining ikki ḫoylisioƣa yasatḳan
ḳurbangaḫlarni qeḳip kukum-talḳan ḳiliwətti; u ularning topisini u yərdin elip,
Kidron jiloƣisioƣa qeqiwətti.
13 Israilning padixaḫi Sulayman Yerusalemning məxriḳ təripigə wə «Ḫalak teoƣi»ning

□ **23:2 «Ḫəmmə səzlirini ularƣa oḳup bərdi» —** ibraniy tilida: «ḫəmmə səzlirini ularning ḳulaḳlirioƣa oḳup bərdi». □ **23:3 «tüwrükning yenida» —** yaki «pəxtaḳ üstidə». **«kitabta pütülgən əḫdigə…» —** ibraniy tilida «kitabta pütülgən əḫdə səzlirigə…». □ **23:5 «…ixtin ḫəydiwətti» —** yaki «… ḫalak ḳildi». □ **23:8 «Gebadin Bəər-Xebaoƣiqə» —** «Geba» Yəḫudaning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. **«U … barliḳ kaḫinlarni qakirtip, … andin u … kaḫinlar huxbuy yakidioƣan «yuḳiri jaylar»ni buzup buloƣiwətti» —** Yosiya muxu yərlərni buloƣax bilən butpərəslərning keyin u yərni «buloƣanoƣan, ḫaram» dəp ḳarap, ḳaytidin xundaḳ yolda ixlitixini mumkin əməs ḳilix üqün idi. **«dərwazilardiki yuḳiri jaylar» —** yaki «tawapgaḫlarni». □ **23:10 «өz ooƣli yaki ḳizini… ottin өtküzüx» —** insaniy ḳurbanliḳlarni kərsitixi mumkin. **«Ḫinnomning ooƣlining jiloƣisi» —** bu yər yənə «Ḫinnomning jiloƣisi», yəni «Ge-Ḫinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəḫənnəm»). □ **23:11 «ḳuyaxḳa təḳdim ḳilip ḳoyoƣan atlar» —** bu atlar tirik atlar yaki at ḫəykili boluxi mumkin idi. **«Natan-Mələk degən aoƣwatning өyi» —** bəlkim muḳəddəs ibadəthanining birər ḫoylisida boluxi mumkin idi.

jənubiƣa Zidoniylarning yirginqlik buti Axtarot, Moabiylarning yirginqlik buti Kemox wə Ammonlarning yirginqlik buti Milkomƣa atap yasatqan «yuqiri jaylar»nimu padixah buzup buloƣiwətti. □
14 U but tüwrüklərni parqilap, Axərah butlirini kesip yiqitip, ular turoƣan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi.□ ■
15 U yənə Israilni gunahqa putlaxturoƣan, Nibatning ooƣli Yəroboam Bəyt-Əldə saldуroƣan qurbangah bilən «yuqiri jay»ni, ularni buzup qaqti, andin keyin «yuqiri jay»ni køydürüp kukum-talqan qiliwətti, Axərah butinimu køydürüwətti. ■
16 Yosiya burulup qarap, taoƣdiki qəbrilərni kørüp, adəm əwətip qəbrilərdiki səngəklərni kolap qiqirip, qurbangah üstidə køydürdi, xu yol bilən uni buloƣiwətti. Bu ixlar Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin'ala bexarət qilip jakarlioƣan Hudaning adimining səzining əməlgə axuruluxi idi. □ ■
17 Andin Yosiya: Køz aldimdiki bu qəbrə texi kimning? — dəp soridi.
Xəhərdikilər uningƣa: Bu Yəhudadin kəlgən, silining Bəyt-Əldiki qurbangahni buzoƣan muxu ixlirini bexarət qiloƣan Hudaning adimining qəbrisi ikən, dedi.
18 Yosiya: — Uni qoyunglar, heqkim uning səngəklirini midirlatmisun, dəp buyrudi. Xuning bilən ular uning səngəkliri bilən Samariyədin kəlgən pəyƣəmbərning səngəklirigə heqkimni təgküzmidi.
19 Andin Yosiya Israilning padixahliri Pərwərdigarning oƣəzipini qozoƣioƣan, Samariyəning xəhərliridə yasatqan «yuqiri jaylar»diki barliq əylərni qaqti; u ularni Bəyt-Əldə qiloƣandək qilip, yoqatti. ■
20 U u yərlərdiki «yuqiri jaylar»ƣa has boloƣan həmmə kahinlarni qurbangahning üstidə əltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstigə adəm səngəklirini køydürdi; u ahirda Yerusalemƣa yenip bardi.

Yosiya padixah «ətüp ketix heyti»ni ətküzidu
2Tar. 35:1-19

21 Padixah barliq həlqqə yarliq qüxürüp: — Bu əhdə kitabida pütülgəndək, Hudayinglar Pərwərdigarƣa «ətüp ketix heyti»ni ətküzünglar, dəp buyrudi. ■
22 «Batur hakimlar» Israilning üstidin həküm sürgən künlərdin tartip, nə Israil padixahlirining waqitlirida nə Yəhuda padixahlirining waqitlirida undaq bir «ətüp ketix heyti» ətküzülüp baqmioƣanidi;
23 Yosiya padixahning səltənitining on səkkizinqi yilida, Pərwərdigarƣa atap bu «ətüp ketix heyti» Yerusalemda ətküzüldi.
24 Xuningdək Yosiya Yəhuda yurtida wə Yerusalemda pəyda boloƣan jinkəxlər wə palqilarni, tərafim məbudliri, hərqandaq butlar wə barliq baxqa lənətlik nərsilərni zemindin yoqatti. Uning xundaq qilixining məqsiti, Hilqiya kahin Pərwərdigarning əyidin tapqan kitabta hatiriləngən Təwrattiki səzlərgə əməl qilixtin ibarət idi.□ ■

□ **23:13 «Halak teoƣi»** — muxu yərdə «Zəytun teoƣi»ni kørsitidu. Butpərəsliktin buloƣinip kətkini tüpəylidin uningƣa xundaq həjwiy, kinayilik isim qoyuloƣan. □ **23:14 «U but tüwrüklərni parqilap,... ular turoƣan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi»** — Yosiyaning muxu yərlərni «adəmlərning səngəkliri» bilən tolduruxi butpərəslərning keyin u yərlərni «buloƣanoƣan, haram» dəp qarap, qaytidin xundaq yolda ularni ixlitixini mumkin əməs qilix üqün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Qəl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16 «Yosiya ... taoƣdiki qəbrilərni kørüp, adəm əwətip qəbrilərdiki səngəklərni kolap qiqirip, qurbangah üstidə køydürdi»** — yuqiriqi izahatni kørüng. **«Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin'ala bexarət qilip jakarlioƣan Hudaning adimining səzi»** — «1Pad.» 13:30-32ni kørüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2 ■ **23:19** 2Tar. 34:6 ■ **23:21** Mis. 12:3; Qan. 16:2; 2Tar. 35:1 □ **23:24 «tərafim məbudliri»** — kiqik, elip yürgüdək «qolayliq butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yəx. 8:19

25 Uningdək Musaoɣa qüxürülgən ḳanunoɣa intilip pütün ḳəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroɣa ḳaytip, əzini beoɣixlioɣan bir padixaḫ uningdin ilgiri bolmioɣanidi wə uningdin keyinmu uningoɣa ohxax birsi bolup baḳmidi. □
26 Lekin Pərwərdigarning aqqiḳi Manassəḫning Əzini rənjitkən barliḳ rəzillikliri tüpəylidin Yəḫudaoɣa tutaxḳandin keyin, Əzining xiddətlik oɣəzipidin yanmidi.
27 Pərwərdigar: — Israilni taxlioɣandək Yəḫudanimu Əz kəzümdin neri ḳilimən wə Əzüm tallioɣan bu xəḫər Yerusalemni wə Mən: — «Mening namim xu yərdə bolidu» degən xu ibadəthanini tərk ḳilimən, dedi.□ ■
28 Yosiyaning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Uning künliridə Misirning padixaḫi Pirəwn-Nəko Asuriyəning padixaḫioɣa ḫujum ḳiloɣili Əfrat dəryasioɣa bardi. U qaoɣda Yosiya padixaḫ Pirəwn bilən soḳuxuxḳa qiḳti; lekin Pirəwn uni kərüp Məgiddoda uni əltürdi.
30 Hizmətkarliri uning əlükini jəng ḫarwisioɣa selip Məgiddodin Yerusalemoɣa elip kelip, uni əz ḳəbrisidə dəpnə ḳildi. Yurt həlḳi Yosiyaning ooɣli Yəḫoaḫazni məsiḫ ḳilip, atisining ornida padixaḫ ḳildi.■

Yəḫoaḫazning Yəḫudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 36:1-4

31 Yəḫoaḫaz padixaḫ boloɣanda yigirmə üq yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Ḫamutal idi; u Libnaḫliḳ Yərəmiyaning ḳizi idi.
32 Yəḫoaḫaz bowiliri barliḳ ḳiloɣanliridək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi.
33 Əmdi Pirəwn-Nəko uning Yerusalemda səltənət ḳilmasliḳi üqün, uni Hamat yurtidiki Riblaḫda solap ḳoydi wə *Yəḫuda* zemininoɣa yüz talant kümüx bilən bir talant altun seliḳ qüxürdi. □
34 Andin Pirəwn-Nəko Yosiyaning ooɣli Eliakimni atisining ornida padixaḫ ḳilip, ismini Yəḫoakimoɣa əzgərtti. U Yəḫoaḫazni əzi bilən Misiroɣa elip kətti; Yəḫoaḫaz Misiroɣa kelip xu yərdə əldi.□ ■
35 Yəḫoakim kümüx bilən altunni Pirəwngə bərdi; lekin Pirəwnning xu buyruḳini ijra ḳilip pulni tapxurux üqün yurtḳa ḫərbir adəmning qamioɣa ḳarap baj-alwan ḳoyoɣanidi; altun wə kümüxni u yurtning həlḳidin, ḫərbirigə saloɣan əlqəm boyiqə Pirəwn-Nəkooɣa berixkə yioɣḳanidi.■
36 Yəḫoakim padixaḫ boloɣanda yigirmə bəx yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Zibidaḫ idi; u Rumaḫliḳ Pədayaning ḳizi idi.
37 Yəḫoakim bowiliri barliḳ ḳiloɣanliridək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilatti.

24

Yəḫoakim Yəḫuda üstigə səltənət ḳilidu

□ **23:25 «uningdək … ḳanunoɣa intilip pütün ḳəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroɣa ḳaytip, əzini beoɣixlioɣan bir padixaḫ … bolup baḳmidi» —** bu səzlər uning Pərwərdigaroɣa ḳaytip ḳattiḳ towa ḳilixi wə ḫəḳḳaniyliḳḳa boloɣan intilixliri jəḫəttə eytilidu. □ **23:27 «xu ibadəthanini…» —** ibraniy tilida «xu əyni…». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3 ■ **23:30** 2Tar. 36:1 □ **23:33 «yüz talant kümüx» —** bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34 «Eliakim» —** bu isimning mənisi «Huda (Əloḫim) turoɣuzidu»; «Yəḫoakim» degənning mənisi «Pərwərdigar (Yaḫwəḫ) turoɣuzidu». Pirəwnning undaḳ ḳilixtiki məḳsiti bəlkim birhil ḫəjwiy-kinayilik ḳilix yaki Hudaoɣa boloɣan kupurluḳ bolsa kerək. ■ **23:34** Mat. 1:11 ■ **23:35** 2Tar. 36:5-8

1 Uning künliridə Babilning padixahi Nebokadnəsar *Yəhudaoƣa* hujum kilixka
qikti; Yəhoakim uningoƣa üq yiloƣiqə bekindi boldi, andin uningdin tenip uning
həkümranlikioƣa karxi qikti. ■
2 Xu wakitlarda Pərwərdigar uningoƣa hujum kilixka Kaldiylər bulangqilar xaykisi,
Suriylər bulangqilar xaykisi, Moabiylar bulangqilar xaykisi, wə Ammoniylar bu-
langqilar xaykilirini kozoƣidi; u ularni Yəhudani halak kilix üqün kozoƣidi. Bu ixlar
Pərwərdigar Өz kulliri boloƣan pəyoƣəmbərlər arkilik agah kiloƣan səz-kalamining
əməlgə axuruluxi idi. ■
3 Dərwəkə Pərwərdigarning eytkinidək, Manassəhning gunahliri tüpəylidin
Yəhudani Өz kəzliridin neri kilix üqün, bu ixlar ularning bexioƣa qüxti.
4 Qünki *Manassəhning* nahək kan təküp, Yerusalemni nahək kanlar bilən toldurоƣini
tüpəylidin, Pərwərdigar *Yəhudalarni* əpu kilixka köngli unimaytti.
5 Yəhoakimning baxka ixliri həm kiloƣanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
6 Yəhoakim ata-bowilirining arisida uhildi; ooƣli Yəhoakin uning ornida padixah
boldi.
7 Misirning padixahi bolsa өz yurtidin ikkinqi qikmidi. Qünki Babilning padixahi
«Misir ekini»din tartip Əfrat dəryasioƣiqə boloƣan Misir padixahioƣa təwə zeminni
tartiwaloƣanidi.□

Yəhoakin səltənət kilidu
2Tar. 36:9-10

8 Yəhoakin padixah boloƣanda on səkkiz yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət
kildi. Uning anisining ismi Nəhuxta idi; u Yerusalemlik Əlnatanning kizi idi.
9 Yəhoakin atisining barlik kiloƣanliridək Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanni
kildi.
10 Babilning padixahi Nebokadnəsarning sərdarliri Yerusalemoƣa jəng kiloƣili qikip,
xəhərni kamal kildi. □ ■
11 Uning sərdarliri xəhərni kamal kilip turoƣanda Nebokadnəsar өzimu xəhərning
sirtioƣa qikti.
12 Andin Yəhudaning padixahi Yəhoakin bilən anisi, barlik hizmətkarliri, əməldarliri
wə aoƣwatliri Babil padixahining aldioƣa qikip uningoƣa tən bərdi. Xundak kilip
Babilning padixahi өz səltənitining səkkizinqi yilida uni əsir kilip tutti. □
13 Nebokadnəsar Pərwərdigarning өyidiki barlik həzinilər bilən padixahning or-
disidiki həzinilərni elip kətti; Pərwərdigar agah bərginidək, u Israilning padixahi
Sulayman Pərwərdigarning ibadəthanisi üqün yasatkan həmmə altun kaqa-
əswablarni kesip səkti. ■
14 Yerusalemning barlik ahalisini, jümlidin həmmə əməldarlar, həmmə batur
palwanlar, jəmiy bolup on ming əsirni wə barlik hünərwənlər wə təmürqilərnimu
elip kətti; yurttiki həlktin əng namratlardin baxka heqkim kalmidi.
15 U Yəhoakinni Babiloƣa elip kətti wə xuningdək padixahning anisini, padixahning
ayallirini, uning aoƣwatliri wə yurttiki mətiwərlərni əsir kilip Yerusalemdin Babiloƣa
elip bardi. ■
16 U batur-palwanlarning həmmisini (yəttə ming idi), hünərwən wə təmürqilərni
(jəmiy bir ming idi) — bularning həmmisi jənggiwar adəmlər bolup, Babilning
padixahi ularni əsir kilip, Babiloƣa elip kətti.■

■ **24:1** 2Tar. 36:6 ■ **24:2** 2Pad. 20:17; 23:27 □ **24:7 «Misir ekini»** — Nil dəryasi əməs, bəlki Sinay qəlining xərk təripidiki kiqik dəryadur. □ **24:10 «sərdarliri»** — ibraniy tilida «hizmətkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1 □ **24:12 «aoƣwatliri»** — yaki «ordidiki oƣojidarliri». ■ **24:13** 2Tar. 20:17; Yəx. 39:6 ■ **24:15** 2Tar. 36:10; Əst. 2:6 ■ **24:16** Yər. 52:28

17 Andin Babilning padixaḥi Yəḥoakinning taoɣisi Mattaniyani uning ornida padixaḥ
ḳilip, uning ismini Zədəkiyaoɣa өzgərtti.■

Zədəkiya Yəḥuda üstidə səltənət ḳilidu
2Tar. 36:11-21; Yər. 52:1-30

18 Zədəkiya padixaḥ bolɣanda yigirmə bir yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda
səltənət ḳildi. Uning anisi Libnaḥliḳ Yərəmiyaning ḳizi bolup, ismi Ḥamutal idi.
19 Zədəkiya Yəḥoakimning barliḳ ḳilɣinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil
bolɣanni ḳilatti.
20 Pərwərdigarning Yerusalemɣa ḥəm Yəḥudaoɣa ḳaratḳan ɣəzipi tüpəylidin,
Pərwərdigar ularni Өz ḥuzuridin ḥəydiwətküqə bolɣan ariliḳta, təwəndiki ixlar
yüz bərdi: — awwal, Zədəkiya Babil padixaḥiɣa isyan kətürdi.

25

Neboḳədnəsar Yerusalem xəḫirigə bəsüp kirip, uni ixɣal ḳilidu

1 Andin xundaḳ boldiki, uning səltənitining toḳḳuzinqi yili, oninqi ayning oninqi
künidə Babil padixaḥi Neboḳədnəsar pütkül ḳoxuniɣa yetəkqilik ḳilip Yerusalemɣa
ḥujum ḳilixḳa kəldi; ḥəmdə uni ḳorxiwelip bargaḥ ḳurup, uning ətrapida ḳaxa-
potəylərni ḳuruxti. □ ■
2 Xuning bilən xəḥər Zədəkiyaning on birinqi yiliɣiqə muḥasiridə turdi.
3 Xu yili tətinqi ayning toḳḳuzinqi küni xəḥərdə eɣir ḳəḥətqilik ḥəmmini basḳan wə
zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmiɣanidi. □ ■
4 Xəḥər sepili bəsüldi; barliḳ jənggiwar ləxkərlər ḳaqmaḳqi bolup, tün keqidə bədər
tikiwetixti. Ular padixaḥning baɣqisiɣa yeḳin «ikki sepil» ariliḳidiki dərwazidin
ketixti (kaldiylər bolsa xəḥərning ḥəryenida turatti). Ular *Iordan jilɣisidiki* «Arabaḥ
tüzləngliki»ni boylap ḳeqixti.
5 Lekin kaldiylərning ḳoxuni padixaḥni ḳoɣlap Yeriho tüzlənglikidə Zədəkiyaoɣa
yetixti; uning pütün ḳoxuni uningdin tarḳilip kətkənidi.
6 Wə ular padixaḥni tutup, Riblaḥ xəḥirigə, Babil padixaḥining aldiɣa apardi; ular
xu yərdə uning üstigə ḥəküm qiḳardi.
7 *Babil padixaḥi* Zədəkiyaning oɣullirini uning kəz aldida ḳətl ḳildi; andin
Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; u uni mis kixənlər bilən baɣlap, Babilɣa elip bardi.

Muḳəddəs ibadəthanining harab ḳilinixi

8 Wə bəxinqi ayning yəttinqi künidə (bu Babil padixaḥi Neboḳədnəsarning on
toḳḳuzinqi yili idi) Babil padixaḥining hizmətkari, pasiban begi Nebozar-Adan
Yerusalemɣa yetip kəldi. □
9 U Pərwərdigarning өyini, padixaḥning ordisini wə xəḥərdiki barliḳ өylərni
kөydüriwətti; barliḳ bəḥəywət imarətlərgə u ot ḳoyup kөydüriwətti.
10 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki kaldiylərning pütkül ḳoxuni Yerusalemning
ətrapidiki pütkül sepilini өrüwətti.

■ **24:17** Yər. 37:1; 52:1 □ **25:1 « *Neboḳədnəsarning*** səltənitining toḳḳuzinqi yili, oninqi ayning oninqi küni» — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **25:1** 2Tar. 36:17 Yər. 32:2; 39:1; 52:4 □ **25:3 «zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmiɣanidi»** — baxḳa birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuḳ ḳalmiɣanidi». Bu tərjimə toɣra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəḥər ətrapidiki zemindin ḳeqip panaḥ izdəp xəḥərgə kirgənlərni kərsitidu. ■ **25:3** Yər. 52:6 □ **25:8 «bəxinqi ayning yəttinqi küni... Babil padixaḥi Neboḳədnəsarning on toḳḳuzinqi yili...»** — miladiyədin ilgiri 586-yili, 14-Awɣust idi. «Yər.» 52:12nimu kərüng.

11 Pasiban begi Nebozar-Adan xəhərdə qalоqan baxqa kixilərni, Babil padixahi tərəpkə qeqip təslim boloqanlarni wə qalоqan hünərwənlərni əsir qilip ularni elip kətti. □
12 Lekin pasiban begi zemindiki əng namratlarning bir qismini üzümzarliqlarni pərwix qilixqa wə terikqilik qilixqa qaldurdi.
13 Kaldiylər Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloqan ikki tüwrükni, das təgliklirini wə Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloqan «dengiz»ni qekip, barlik mislirini Babiloqa elip kətti. □ ■
14 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidioqan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər, lahxigirlar, piyalə-təhsilər həm mistin yasaloqan barlik əswablarni elip kətti;
15 huxbuydanlar wə qaqilarni bolsa, altundin yasaloqan bolsimu, kümüxtin yasaloqan bolsimu, ularning həmmisini pasiban begi elip kətti. □
16 Wə Sulayman *padixah* Pərwərdigarning əyi üqün mistin yasatqan ikki tüwrük wə «dengiz»ni, xundaqla das təgliklirini elip kətti; bu mis saymanlarning eoqirlikini əlqəx mumkin əməs idi.
17 Birinqi tüwrükning egizliki on səkkiz gəz, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, egizliki üq gəz idi; uning pütün aylanmisi tor xəklidə həm anar nushisida bezəlgənidi, həmmisi mistin idi; ikkinqi tüwrükmu uningoqa ohxax bolup, umu anar nushisida bezəlgənidi.□ ■
18 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kahin Seraya, orunbasar kahin Zəfaniya wə ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaqarnimu əsirgə aldi.
19 U xəhərdin ləxkərlərni baxquridioqan bir aoqwat əməldarni, xəhərdin tapqan orda məslihətqiliridin bəxini, yərlik həlqni ləxkərlikkə tizimlioquqi, yəni qoxunning sərdarining katipini wə xəhərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □
20 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni Babil padixahining aldioqa, Riblahoqa elip bardi.
21 Babil padixahi Hamat zeminidiki Riblahda bu kixilərni qiliqlap əltürüwətti.
Xu yol bilən Yəhuda əz zeminidin sürgün qilindi.

Yəhuda Babiloqa sürgün qilinidu

22 Yəhuda zeminida qaloqan kixilərni, yəni Babil padixahi Nebokadnəsar qalduroqan kixilərni bolsa, u ularni idarə qilix üqün, ularning üstigə Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooqli Gədaliyani təyinlidi. ■
23 Dalada qaloqan Yəhudaning ləxkər baxlikliri həm ləxkərliri Babil padixahining Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooqli Gədaliyani zemin üstigə həkümranlik qilixqa bəlgiligənlikini anglap qaldi; xuning bilən *bu ləxkər baxlikliri adəmliri bilən* Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning yenioqa kəldi; baxliklar bolsa Nətaniyaning ooqli Ixmail, Kareahning ooqli Yohanan, Nətofatlik Tanhumətning ooqli Seraya wə Maakat jəmətidin birsining ooqli Jaazaniya idi. ■

□ **25:11 «qaloqan hünərwənlər»** — yaki «top-top adəmlər». □ **25:13 «das təglikliri»** — bular bolsa «dengiz»din kiqik boloqan daslarni kətüridioqan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloqa elinoqan jabduq-bisatlarni kəprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yər. 20:5; 27:19 □ **25:15 «huxbuydanlar wə qaqilarni bolsa, ... ularning həmmisini pasiban begi elip kətti»** — bu altun-kümüx wə mistin yasaloqan barlik qaqa-quqilar wə barlik əswablar Yərəmiya pəyoqəmbərning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Qoraxning pərmani bilən Yerusalemoqa qayturuldi («Yər.» 27:21-22ni kərüng). □ **25:17 «gəz» *yaki «jəynək»*** — jəynəktin qolning uqioqiqə boloqan arilikтur, təhminən 40-45 santimetr. **«egizliki üq gəz idi»** — «Yər.» 52:22də «bəx gəz» deyilidu. Səwəb, bəlkim üstidiki pərdazlirini əz iqigə alidu. ■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yər. 52:21 □ **25:19 «bir aoqwat əməldar»** — yaki pəqət «bir əməldar». ■ **25:22** Yər. 40:5, 9 ■ **25:23** Yər. 40:7

24 Gədaliya ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə beḳinixtin ḳorḳmanglar; zeminda olturaḳlixip Babil padixaḫiƣa beḳininglar, xundaḳ ḳilsanglar silərgə yahxi bolidu» dəp ḳəsəm ḳildi.
25 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḫzadə Əlixamaning nəwrisi, Nətaniyaning oƣli Ixmail on adəm elip kelip, Gədaliyani ḫəm Mizpaḫda uning yenida turƣan Yəhudiylar wə Kaldiylərni urup əltürdi.
26 Xuning bilən barliḳ həlḳ, kiqik bolsun, qong bolsun, wə ləxkər baxliḳliri ornidin turup Misirƣa kirdi; qünki ular Kaldiylərdin ḳorḳatti.

Yəhoakinning sürgün bolux jəryani
Yər. 52:31-34

27 Wə xundaḳ boldiki, Yəhuda padixaḫi Yəhoakin sürgün bolƣan ottuz yəttinqi yili on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni munu ix yüz bərdi; Əwil-Merodaḳ Babilƣa padixaḫ bolƣan birinqi yili, Yəhuda padixaḫi Yəhoakinning ḳəddini kətürüp, uni zindandin qiḳardi; □
28 U uningƣa mulayim səz ḳilip, uning ornini əzi bilən birgə Babilda turƣan baxḳa padixaḫlarning ornidin yuḳiri ḳildi;
29 Xuning bilən Yəhoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining ḳalƣan ḫərbir künidə ḫərdaim padixaḫ bilən billə ḫəmdastihan boluxḳa muyəssər boldi.
30 Uning nesiwisi bolsa, *Babil* padixaḫining uningƣa beƣixliƣan daimliḳ iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yəni uningƣa əmrining ḫərbir küni muyəssər ḳilinƣan.

□ **25:27 «on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni» —** «Yər.» 52:31də «on ikki ayning yigirmə bəxinqi küni» deyilidu. Azad bolux jəryanida nəqqə kün ətsə kerək.

Tarih-təzkirə «1»

Adəm’atidin Ibraĥimoɳiqə boloɳan nəsəbnamə
Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

1 Adəm’ata, Xet, Enox,
2 Kenan, Maĥalalel, Yarəd,
3 Ɦanoh, Mətuxəlaĥ, Ləməh,
4 Nuĥ. Nuĥtin Xəm, Ɦam, Yafətlər tərəlgən.

Yafətning əwladliri

5 Yafətning ooɳulliri Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.
6 Gomərning ooɳulliri Axkinaz, Difat wə Togarmaĥ idi. □
7 Yawanning ooɳulliri Elixaĥ, Tarxix idi, Kittiylar bilən Rodaniylar uning əwladliri idi.

Ɦamning əwladliri

8 Ɦamning ooɳulliri kux, Misir, Put wə Ƙanaan idi. □
9 Kuxning ooɳulliri Seba, Ɦawilaĥ, Sabtaĥ, Raamaĥ wə Sabtika idi. Raamaning ooɳli Xeba wə Dedan idi.
10 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naĥayiti zəbərdəs bir adəm bolup qiƙti.
11 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləĥabiylar, Naftuĥiylar,
12 Patrosiylar, Kasluĥiylar (Filistiylər Kasluĥiylardin qiƙƙan) wə Kaftoriylar idi.
13 Ƙanaandin tunji ooɳul Zidon tərilip, keyin yənə Ɦət tərəlgən.
14 Uning əwladliri yənə Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar,
15 Ɦiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
16 Arwadiylar, Zəmariylar wə Hamatiylar idi.

17 Xəmning ooɳulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram; *Aramning ooɳulliri* Uz, Ɦul, Gətər, Məxək idi. □
18 Arfahxadtin Xelaĥ tərəldi, Xelaĥtin Ebər tərəldi. □
19 Ebərdin ikki ooɳul tərəlgən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioɳan dəwrdə yər yüzi bəlünüp kətkənidi; Pələgning inisining ismi Yoƙtan idi. □
20 Yoƙtandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yeraĥ,
21 Ɦadoram, Uzal, Diklaĥ,
22 Ebal, Abimaəl, Xeba, □
23 Ofir, Ɦawilaĥ, Yobab tərəldi. Bularning ĥəmmisi Yoƙtanning ooɳulliri idi.

Ibraĥimning əjdadlirining nəsəbnamisi

24 Xəm, Arfahxat, Xelaĥ,

□ **1:6 «Difat» —** yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni kərüng). □ **1:8 «Misir» —** ibraniy tilida «Mizraim». **«Put» —** Put Liwiyəliklərning əjdadi boldi. □ **1:17 «Aramning ooɳulliri» —** «Aramning ooɳulliri» degən sözlər bəzi kona kəqürmilərdin yoƙap kətkən. «Yar.» 10:3 bilən selixturung. □ **1:18 «Ebər» —** mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» bəlkim bu sözdin qiƙƙan. □ **1:19 «Pələg» —** degən sözning tələppuzi «bəlünüx»kə yeƙindur. «U yaxioɳan dəwrdə yər yüzi bəlünüp kətkənidi» — üq imkaniyət bar: (1) bu sözlər Babil munaridiki wəƙədə, Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundaƙla «yər yüzidikilər bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə bir ƙuruƙluƙ idi, andin keyin qoƙum məlum waƙitta ĥazirƙi Asiya, Yawropa, Afriƙa, Amerika ƙit’əlirigə bəlünüp kətkən); (3) yuƙirida tiloɳa elinoɳan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu. Biz xu ahirƙi imkaniyətkə mayilmiz. □ **1:22 «Ebal» —** «Yar.» 28:10də «Obal».

25 Ebər, Pələg, Rəu,
26 Serug, Naḫor, Tərah,
27 andin Abram dunyaoɣa kəldi (Abram bolsa Ibraḫimning əzi).

Ibraḫimning əwladliri
Yar. 25:12-18

28 Ibraḫimning ooɣulliri Isḫaḳ bilən Ismail idi. □
29 Təwəndikilər ularning əwladliri: Ismailning tunji ooɣli Nebayot bolup, ḳaloɣanliri Kedar, Adbəəl, Mibsam,
30 Mixma, Dumaḫ, Massa, Ḥadad, Tema,
31 Yətur, Nafix, Ḳədəmah; bularning ḫəmmisi Ismailning ooɣulliri idi.
32 Ibraḫimning toḳili Kəturaḫdin tərəlgən ooɣullar Zimran, Yoḳxan, Medan, Midiyan, Ixbak wə Xuah idi. Yoḳxanning ooɣulliri Xeba bilən Dedan idi. ■
33 Midiyanning ooɣulliri Əfah, Efər, Ḥanoh, Abida, Əldaah idi. Bularning ḫəmmisi Kəturaḫning əwladliri.

34 Ibraḫimdin Isḫaḳ tərəldi. Isḫaḳning ooɣulliri Əsaw bilən Israil idi. □ ■
35 Əsawning ooɣulliri Elifaz, Reuəl, Yəux, Yaalam wə Korah idi.
36 Elifazning ooɣulliri Teman, Omar, Zəfi, Gatam, Kenaz, Timna wə Amalək idi. □
37 Reuəlning ooɣulliri Naḫat, Zərah, Xammah bilən Mizzah idi.

Seirning əwladliri
Yar. 36:20-30

38 Seirning ooɣulliri Lotan, Xobal, Zibion, Anah, Dixon, Ezər wə Dixan idi.
39 Ḥori bilən Ḥomam Lotanning ooɣulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi). □
40 Xobalning ooɣulliri Alyan, Manaḫat, Əbal, Xəfi bilən Onam idi. Zibionning ooɣulliri Ayah bilən Anah idi. □
41 Anaḫning ooɣli Dixon idi. Dixonning ooɣulliri Ḥamran, Əxban, Itran bilən Keran idi. □
42 Ezərning ooɣulliri Bilḫan, Zaawan, Yaakan idi. Dixanning ooɣulliri uz bilən Arran idi.□

Edom padixaḫliri
Yar. 36:31-43

43 Israillaroɣa ḫəkümranliḳ ḳilidioɣan padixah bolmioɣan zamanlarda, Edom zeminioɣa padixah boloɣanlar munu kixilər: Beorning ooɣli Bela; uning paytəhti Dinḫabah dəp atilatti.
44 Bela əlgəndin keyin Bozraḫliḳ Zəraḫning ooɣli Yobab uning ornioɣa padixah boldi.
45 Yobab əlgəndin keyin Təmanlarning yurtidin boloɣan Ḥuxam uning ornioɣa padixah boldi.
46 Ḥuxam əlgəndin keyin Bedadning ooɣli Ḥadad uning ornioɣa padixah boldi; Ḥadad degən bu adəm Moab dalasida Midiyanlarni tarmar ḳiloɣan, uning paytəhtining ismi Awit idi.

□ **1:28 «Ismail»** — ibraniy tilida «Ixmail». ■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34 «Israil»** — tunji ismi Yaḳup, əlwəttə. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36 «Zəfi»** — yaki «Zəfo» — «Yar.» 36:11ni kərüng. **«Timna wə Amalək»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Timnadin boloɣan Amalək». «Yar.» 36:12ni kərüng. □ **1:39 «Timna Lotanning singlisi»** — bu «Timna» bəlkim 36-ayəttiki «Timna». 36-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **1:40 «Alyan»** — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni kərüng. **«Xəfi»** — yaki «Xefo» — «Yar.» 36:23ni kərüng. □ **1:41 «Ḥamran»** — «Yar.» 36:23də «Ḥəmdan». □ **1:42 «Yaakan»** — «Yar.» 36:23də baxḳa xəklidə «Akan» dəp oḳulidu. **«Dixan»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Dixon» tepilidu. «Dixan» tooɣridur. 38-ayətni wə «Yar.» 36:28ni kərüng.

47 Ḥadad ɵlgəndin keyin Masrəkaḥlik Samlaḥ uning ornioɣa padixaḥ boldi.
48 Samlaḥ ɵlgəndin keyin dərya boyidiki Rəḥobottin kəlgən Saul uning ornioɣa padixaḥ boldi. □
49 Saul ɵlgəndin keyin Akborning ooɣli Baal-Ḥanan uning ornioɣa padixaḥ boldi.
50 Baal-Ḥanan ɵlgəndin keyin Ḥadad uning ornioɣa padixaḥ boldi. Uning paytəhtining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi Məḥetabəl bolup, Məy-Zaḥabning nəwrisi, Matrədning ḳizi idi. □
51 Andin Ḥadad ɵldi.

Edomdiki ḳəbilə baxliḳliri

52 Edomluḳlarning ḳəbilə baxliḳliri: Ḳəbilə baxliḳi Timna, ḳəbilə baxliḳi Aliya, ḳəbilə baxliḳi Yətət, ḳəbilə baxliḳi Oḥolibamaḥ, ḳəbilə baxliḳi Ələḥ, ḳəbilə baxliḳi Pinon, □
53 Ḳəbilə baxliḳi Kenaz, ḳəbilə baxliḳi Teman, ḳəbilə baxliḳi Mibzar,
54 Ḳəbilə baxliḳi Magdiyəl, ḳəbilə baxliḳi Iram; bularning ḥəmmisi Edomdiki ḳəbilə baxliḳliridur.

2

Israil — yəni Yaḳup— uning əwladliri

1 Israilning ooɣulliri Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəḥuda, Issakar, Zəbulun,
2 Dan, Yüsüp, Binyamin, Naftali, Gad wə Axirdin ibarət.

Yəḥudaning əwladliri

3 Yəḥudaning ooɣli Er, Onan wə Xilaḥ idi. Bu üqəylən Ḳanaanlik Xuyaning ḳizidin boloɣan. Yəḥudaning tunji ooɣli Er Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanliḳidin Pərwərdigar uning jenini aloɣan.
4 Yəḥudaoɣa kelini Tamardin Pərəz bilən Zəraḥ tərəlgən. Yəḥudaning jəmiy bəx ooɣli boloɣan.□
5 Pərəzning ooɣulliri Ḥəzron bilən Ḥamul idi.
6 Zəraḥning ooɣulliri Zimri, Etan, Ḥeman, Kalkol bilən Dara ḳatarliḳ bəx idi.
7 Karmining ooɣli Akar idi. Akar bolsa Huda lənət ḳiloɣan nərsini elip, «Israiloɣa bala-ḳaza kəltürgüqi» bolup qiḳti.□
8 Etanning ooɣli Azariya idi.

Ḥəzronning əwladliri

9 Ḥəzrondin tərəlgən ooɣullar Yəraḥmiyəl, Ram wə Kaləb idi.□
10 Amminadab Ramdin tərəlgən; Naḥxon Amminadabtin tərəlgən; Naḥxon Yəḥuda ḳəbilisining baxliḳi boloɣan.
11 Salmon Naḥxondin tərəlgən; Boaz Salmondin tərəlgən. □
12 Obəd Boazdin tərəlgən; Yəssə Obəddin tərəlgən.

□ **1:48 «dərya» —** bəlkim Əfrat dəryasini kərsitidu. □ **1:50 «Pay» —** yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni kərüng. □ **1:52 «Edomluḳlarning ḳəbilə baxliḳliri» —** buning awwalḳi həwərlirini oḳurmənlərgə ḳolaylik yaritix üqün ən'əniwiy tərtipdiki 1-ayəttin -2-ayətkə kəqürüp ḳoyduḳ. **«Aliya» —** yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni kərüng. □ **2:4 «… kelini Tamardin… tərəlgən» —** muxu ḳiziḳ wəḳə «Yar.» 38-babta hatirilinidu. □ **2:7 «Akar» —** ibraniy tilida «awarə, külpət, bala-ḳaza» degənni bildüridu. «Yəxua» 6:1 wə 7:25ni kərüng. Xu yərdə Akar «Akan» dəp atilidu. □ **2:9 «Kaləb» —** «Kaləb» muxu yərdə «Kalubay» xəklidə. 18-ayətni kərüng. □ **2:11 «Salmon» —** yaki «Salma». «Rut» 4:21ni kərüng.

13 Yəssəning oƣullirining tunjisi Eliab, ikkinqisi Abinadab, üqinqisi Ximiya, □
14 tətinqisi Nətanəl, bəxinqisi Radday,
15 altinqisi Ozəm, yəttinqisi Dawut idi.
16 Zəruiya bilən Abigail ularning singlisi idi. Zəruiyaning Abixay, Yoab wə Asaḥəl degən üq oƣli bar idi. □
17 Amasa Abigaildin tərəldi; Amasaning atisi Ismaillardin boloƣan Yətər idi.□

Kaləbning əwladliri

18 Kaləb Azubaḥ (Yeriot dəpmu atilidu)tin oƣul kərdi; *Azubaḫtin* boloƣan oƣulliri Yəxər, Xobab wə Ardon idi. □
19 Azubaḥ ölgəndin keyin Kaləb yənə Əfratni aldi; Əfrat uningoƣa Hurni tuoƣup bərdi.
20 Hurdin Uri tərəldi; Uridin Bəzaləl tərəldi.
21 Keyin Ḥəzron Gileadning atisi Makirning ḳizini elip bir yastuḳḳa bax ḳoyuwidi (u atmix yaxḳa kirgəndə uni aloƣan), uningdin Səgub tərəldi.
22 Səgubtin Yair tərəldi; Yairning Gilead zeminida yigirmə üq xəḥiri bar idi.
23 Gəxur bilən Aram xu yurttikilərdin «Yairning yeza-ḳixlaḳliri»ni, Kinatni wə uningoƣa ḳaraxliḳ yezilar bolup jəmiy atmix yeza-xəḥərni tartiwaldi.
Yuḳiriḳilarning ḥəmmisi Gileadning atisi Makirning əwladliridur.
24 Ḥəzron Kaləb-Əfrataḥda ölgəndin keyin, ayali Abiyaḥ uningoƣa Axhorni tuoƣdi; Axhor Təkoaning atisi idi.

Yəraḫmiyəlning əwladliri

25 Ḥəzronning tunji oƣli Yəraḫmiyəlning oƣulliri Ram, Bunaḥ, Orən, Ozəm wə Ahiyaḥ idi.
26 Yəraḫmiyəlning Ataraḥ degən yənə bir ayali bar idi, u Onamning anisi idi.
27 Yəraḫmiyəlning tunji oƣli Ramning oƣulliri Maaz, Yamin wə Ekər idi.
28 Onamning oƣulliri Xammay bilən Yada idi; Xammayning oƣulliri Nadab bilən Abixur idi.
29 Abixurning ayalining ismi Abiḫayil bolup, Abiḫayildin uningoƣa Aḫban bilən Molid tərəldi.
30 Nadabning oƣullri Sələd bilən Appayim idi; Sələd ta ölgüqə oƣul pərzənt kərmigən.
31 Yixi Appayimning oƣli; Xexan Yixining oƣli; Ahlay Xexanning oƣli idi.
32 Xammayning inisi Yadaning oƣulliri Yətər bilən Yonatan idi; Yətər taki ölgüqə oƣul pərzənt kərmigən.
33 Pələt bilən Zaza Yonatanning oƣulliri idi. Yuḳiriḳilarning ḥəmmisi Yəraḫmiyəlning əwladliridur.
34 Xexan ḳiz pərzənt kərüp, oƣul pərzənt kərmigənidi; Xexanning Misirliḳ Yarha dəydioƣan bir maliyi bar idi.
35 Xexan ḳizini maliyi Yarhaoƣa hotunluḳḳa bərgən, uningdin Yarhaoƣa Attay tərəlgən.
36 Attaydin Natan; Natandin Zabad tərəlgən.
37 Zabadtin Iflal; Iflaldin Obəd tərəlgən.
38 Obədtin Yəḥu; Yəḥudin Azariya tərəlgən.
39 Azariyadin Ḥələz; Ḥələzdin Əlasaḥ tərəlgən.

□ **2:13 «Ximiya» —** «1Sam.» 17:13də «Xammaḥ». □ **2:16 «Abixay» —** yaki «Abxay». □ **2:17 «Amasaning atisi Ismaillardin boloƣan Yətər» —** «2Sam.» 17:25ni kərüng. Yətər (Itra) bəlkim əslidə Ismaillar arisida tuoƣuloƣan yaki turoƣanidi. □ **2:18 «Kaləb Azubaḥ (Yeriot dəpmu atilidu)din oƣul kərdi» —** yaki «Kaləb Azubaḥdin oƣul tapti, xundaḳla Yeriottin oƣul kərdi». **«Azubaḫtin boloƣan oƣulliri Yəxər…»** — ibraniy tilida «Uningdin boloƣan oƣulliri Yəxər…».

40 Əlasaḥtin Sismay; Sismaydin Xallum tərəlgən.
41 Xallumdin Yəkamiya; Yəkamiyadin Əlixama tərəlgən.

Kaləbning baxḳa əwladliri

42 Yəraḥmiyəlning inisi Kaləbning oƣulliri təwəndikilər: Mixa uning tunji oƣli bolup, Zifning atisi idi; Marixaḥmu uning oƣli bolup, Ḥebronning atisi idi. □
43 Ḥebronning oƣulliri Koraḥ, Tappuaḥ, Rəkəm wə Xema idi.
44 Xemadin Raḥam tərəlgən; u Yorkeamning atisi idi; Xammay Rəkəmdin tərəlgən.
45 Maon Xammayning oƣli; Maon Bəyt-Zurning atisi idi.
46 Kaləbning toḳili Əfaḥdin Ḥaran, Moza wə Gazəz tərəlgən. Ḥarandin Gazəz tərəlgən.
47 Yahdayning oƣulliri Rəgəm, Yotam, Gəxan, Pələt, Əfaḥ wə Xaaflar idi.
48 Kaləbning toḳili Maakaḥdin Xebər bilən Tirhanaḥ tərəlgən;
49 Uningdin yənə Madmannaḥning atisi Xaaf, Makbinaning atisi wə Gibeaḥning atisi Xiwa tərəlgən. Aksaḥ Kaləbning ḳizi idi.
50 Yuḳiriḳilarning ḥəmmisi Kaləbning əwladliri.
Əfrataḥning tunji oƣli Hurning oƣulliri: Kiriat-Yearimning atisi Xobal, □
51 Bəyt-Ləḥəmning atisi Salma, Bəyt-Gadərning atisi Harəf idi.
52 Kiriat-Yearimning atisi Xobalning əwladliri: Haroəḥ ḥəmdə Manahatlarning yerimi idi.□
53 Kiriat-Yearim jəmətliridikilər itriylər, putiylar, xumatiylar, mixraiylar bolup, bu jəmətlərdin yənə zoratiylar bilən əxtayoliylar ayrilip qiḳḳan.
54 Salmaning əwladliri Bəyt-Ləḥəm bilən Nitofatlar, Atrot-Bəyt-Yoablar, Manaḥatlarning yerim ḳismi, zoriylar,
55 Yabəzdə olturaḳlixip ḳalƣan Təwrat həttatliri, yəni tiratiylar, ximyatiylər bilən sukatiylar idi. Bularning ḥəmmisi keniylər bolup, Rəkab jəmətining bowisi Hamatning əwladliridin idi.□

3

Dawutning oƣulliri

1 Dawutning Ḥebronda tuƣulƣan oƣulliri: tunji oƣli Amnon bolup, Yizrəəllik Ahinoamdin bolƣan; ikkinqi oƣli Daniyal Karməllik Abigaildin bolƣan;
2 üqinqi oƣli Abxalom Gəxurning padixaḥi Talmayning ḳizi Maakaḥdin bolƣan; tətinqi oƣli Adoniya bolup, Ḥaggittin bolƣanidi;
3 bəxinqi oƣli Xəfatiya bolup, Abitaldin bolƣanidi; altinqi oƣli Itriyam bolup, uning ayali Əglaḥdin bolƣanidi.
4 Bu altə oƣul Dawuttin Ḥebronda tərəlgən; u Ḥebronda yəttə yil altə ay, Yerusalemda bolsa ottuz üq yil səltənət ḳilƣan.
5 Yerusalemda uningƣa Ammiyəlning ḳizi Bat-Xuadin bu tətəylən tərəlgən: ular Ximiya, Xobab, Natan wə Sulayman idi.□
6 Yənə Ibḥar, Əlixama, Əlifələt, □

□ **2:42 «Marixaḥmu uning oƣli bolup, Ḥebronning atisi idi» —** bu ayətning ikkinqi ḳismini qüxinix təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **2:50 «Əfrataḥ» —** ibraniy tilida «Əfrat» uning ḳiskartilƣan xəklidur. 19-ayətni kərüng. **«Hurning oƣulliri»** — ibraniy tilida «Hurning oƣli» — muxu yərdə birnəqqə oƣullirini əz iqigə alidu. □ **2:52 «Manahatlar» —** yaki «Mənuhiylarning» □ **2:55 «Təwrat həttatliri» —** bəlkim həlḳning hizmitidə bolup Təwrat kəqürmilirini yezip qiḳḳuqilar idi. **«Rəkab jəmətining…»** — yaki «Bəyt-Rəkabning…». □ **3:5 «Bat-Xua» —** yaki «Bat-Xeba» — «1Sam.» 11:3ni kərüng. □ **3:6 «Əlixama» —** yaki «Əlixua» — 14:5ni kərüng. **«Əlifələt»** — yaki «Əlpələt» — 14:5ni kərüng.

7 Nogaḫ, Nəfəg, Yafiya,
8 Əlixama, Əliyada, Əlifələt ⱪatarliⱪ toⱪⱪuz oⱺul bolⱺan.
9 Bularning ḫəmmisi Dawutning oⱺulliri idi; uningdin baxⱪa toⱪalliridin bolⱺan oⱺullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

Sulaymanning əwladliri

10 Sulaymanning oⱺli Rəḫoboam, Rəḫoboamning oⱺli Abiya, Abiyaning oⱺli Asa, Asaning oⱺli Yəḫoxafat,
11 Yəḫoxafatning oⱺli Yoram, Yoramning oⱺli Aḫaziya, Aḫaziyaning oⱺli Yoax, □
12 Yoaxning oⱺli Amaziya, Amaziyaning oⱺli Azariya, Azariyaning oⱺli Yotam,
13 Yotamning oⱺli Aḫaz, Aḫazning oⱺli Ḫəzəkiya, Ḫəzəkiyaning oⱺli Manassəḫ,
14 Manassəḫning oⱺli Amon, Amonning oⱺli Yosiya idi.
15 Yosiyaning oⱺulliri: tunji oⱺli Yoḫanan, ikkinqi oⱺli Yəḫoakim, üqinqi oⱺli Zədəkiya, tətinqi oⱺli Xallum idi.
16 Yəḫoakimning oⱺulliri: oⱺli Yəkoniyaḫ bilən oⱺli Zədəkiya. □

Padixaḫ jəmətining nəsəbnamisi — Sürgün bolⱺandin keyin

17 Sürgün ⱪilinⱺan Yəkoniyaḫning oⱺulliri: — Xealtiəl uning oⱺli idi; □
18 yənə Malⱪiram, Pədayaḫ, Xənazzar, Yəkamiya, Ḫoxama wə Nəbadiya idi.
19 Pədayaḫning oⱺulliri Zərubbabəl bilən Ximəy idi; Zərubbabəlning pərzəntliri: — Məxullam bilən Ḫananiya wə ularning singlisi Xelomit idi;
20 Uning yənə Ḫaxubaḫ, Oḫəl, Bərəkiya, Ḫasadiya, Yuxab-Ḫəsəd ⱪatarliⱪ bəx oⱺli bar idi.
21 Ḫananiyaning oⱺulliri Pilatiya wə Yəxaya idi; uning əwladliri yənə Refayaning oⱺulliri, Arnanning oⱺulliri, Obadiyaning oⱺulliri wə Xekaniyaning oⱺulliri idi.
22 Xekaniyaning əwladliri munular: uning oⱺli Xemaya; Xemayaning oⱺulliri Ḫattux, Yigeal, Bariya, Neariya, Xafat bolup jəmiy altə idi. □
23 Neariyaning oⱺulliri Əlyoyinay, Ḫəzəkiya, Azrikam bolup jəmiy üq idi.
24 Əlyoyinayning oⱺulliri Hodawiya, Əliyaxib, Pəlaya, Akkub, Yoḫanan, Delaya, Anani bolup jəmiy yəttə idi.

4

Yəḫuda əwladlirining təkrar bayan ⱪilinixi

1 Yəḫudaning oⱺulliri Pərəz, Ḫəzron, Karmi, Hur wə Xobal idi.
2 Xobalning oⱺli Reayadin Jaḫat tərəldi; Jaḫattin Ahumay bilən Lahad tərəldi. Bular Zoratiy jəmətidin idi.
3 Etamning oⱺulliri Yizrəəl, Ixma, Idbax idi; ularning singlisining ismi Ḫazililponi idi. □
4 Gədorning atisi Pənuəl; Huxaḫning atisi Ezər idi; bularning ḫəmmisi Bəyt-Ləḫəmning atisi bolⱺan Əfrataḫning tunji oⱺli Hurdin tərəlgən.
5 Təkoaning atisi Axhurning Ḫelaḫ wə Naaraḫ degən ikki ayali bar idi.
6 Naaraḫ Axhurⱺa Ahuzzam, Ḫəfər, Təməni, Ahaxtarini tuⱺup bərdi; bularning ḫəmmisi Naaraḫning oⱺulliri.

□ **3:11 «Yoram»** — bəzi yərlərdə «Yəḫoram» deyilidu. □ **3:16 «Yəkoniyaḫ»** — baxⱪa xəkli «Yəḫoakin». □ **3:17 «Xealtiəl»** — baxⱪa xəkli «Salatiəl». □ **3:22 «Yigeal»** — yaki «Igal». □ **4:3 «Etamning oⱺulliri Yizrəəl,…»** — yaki «Etamning atisidin bolⱺan: Yizrəəl,…» (kəp kona kəqürmilərdə «atisi» deyilidu). Muxu yərdə bir ⱪisim ⱪədimki tərjimə nushiliridin paydilinip «oⱺulliri» dəp alduⱪ.

7 Ḫelaḫning oƣulliri Zərət, Zoḫar bilən Ətnan wə
8 Koz idi; Kozdin Anob, Ḫazzibiba bilən Harumning oƣli Aharḫəlning jəmətliri tərəldi.
9 Yabəz өz ḳerindaxliri iqidə ḫəmmidin bək ḫərmətlik idi, anisi: «Tuoƣuti üstidə bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni ḳoyoƣan. □
10 Yabəz Israilning Hudasioƣa nida ḳilip: «Meni naḫayiti kөp bərikətligən bolsang, zeminimni kengəytsəng, ḳolung bilən meni yөləp, bala-ḳazadin saḳlap, manga azab-oḳubətni kərsətmigəysən!» — dəp tilidi. Huda uning tiligini ijabət əylidi.
11 Xuhaḫning inisi Kelubtin Mehir tərəlgən; Mehir Extonning atisi idi.
12 Extondin Bəyt-Rafa, Paseaḫ wə Ir-Naḫaxning atisi Tehinnaḫ tərəldi; bularning ḫəmmisi Rikaḫliḳlar idi. □
13 Kenazning oƣli Otniyəl bilən Seraya idi; Otniyəlning oƣli Hatat bilən Meonotay idi.
14 Meonotaydin Ofraḫ tərəldi. Serayadin «Ḫünərwənlər jiloƣisi»dikilərning əjdadi boloƣan Yoab tərəldi (ular əslidə ḫünərwənlər idi). □
15 Yəfunnəḫning oƣli Kaləbning oƣulliri Iru, Elaḫ bilən Naam idi; Elaḫning oƣli Kenaz idi.
16 Yəḫallilələning oƣulliri Zif bilən Zifaḫ, Tiriya bilən Asariyəl idi.
17-18 Əzraning oƣulliri: — Yətər, Merəd, Efər wə Yalonlar; Merəd Pirəwnning ḳizi Bitiyani aldi; u ḫamilidar bolup Məriyəm, Xammay bilən Extemoaning atisi Ixbaḫni tuoƣdi. Bular Bitiyadin boloƣan oƣullar. Merədning Yəḫudalardin boloƣan ayali bolsa Gədorning atisi Yərədni, Sokoḫning atisi Ḫəbər bilən Zanoaḫning atisi Yəkutiyəlni tuoƣdi.
19 Naḫamning singlisi Hodiyaning ayalidin Garmiliḳ Keilaḫning atisi bilən Maakat jəmətidin boloƣan Extemoaning atisi tərəlgən.
20 Ximonning oƣulliri Amnon wə Rinnaḫ, Bən-Ḫanan bilən Tilon idi.
Yixining oƣulliri Zoḫət bilən Bin-Zoḫət idi.
21 Xelaḫ Yəḫudaning oƣli idi; uningdin tərəlgən Lekaḫning atisi Er, Marəxaḫning atisi Laadaḫ wə Bəyt-Axbiyada olturaḳlaxḳan qəkmən toḳuoƣuqilarning jəmətliri
22 wə yənə Yokim, Kozibaliḳlar, Yoax bilən Saraf (bular ikkisi Moab yurtioƣa ḫөkümranliḳ ḳiloƣan) wə Yaxubi-Ləḫəmlərmu bar idi (bularning ḫəmmisi ḳədimki hatirilərdur).
23 Bular Netayim wə Gədəraḫda olturaḳlaxḳan bolup, kulalqilar idi; ular xu yərdə turup padixaḫning hizmitidə bolatti.

Ximeonning əwladliri

24 Nəmuəl wə Yamin, Yarib, Zəraḫ bilən Saul Ximeonning oƣulliri idi. □
25 Xallom Saulning oƣli; Mibsam Xallomning oƣli, Mixma Mibsamning oƣli idi.
26 Mixmaning əwladliri təwəndikilər: — Mixmaning oƣli Hammuil; Hammuilning oƣli Zakkur; Zakkurning oƣli Ximəy idi.
27 Ximəyning on altə oƣli, altə ḳizi bar idi; uning aka-inilirining pərzənti kөp bolmioƣaqḳa, ularning ḫərḳaysisining jəmətining pərzəntliri Yəḫuda jəmətiningkidək undaḳ kөp bolmioƣan.
28 Ular Bəər-xeba, Moladaḫ, Ḫazar-Xual,
29 Bilhaḫ, Ezəm, Tolad,

□ **4:9 «Yabəz өz ḳerindaxliri iqidə… anisi: «Tuoƣuti üstidə bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni ḳoyoƣan»** — Yabəzning Yəḫuda jəmətining ḳaysi ailisidin qiḳḳanliḳi tooƣruluḳ baxḳa həwirimiz yoḳ. Korning ailisidin boluxi mumkin (8-ayətni kərüng). Ibraniy tilida «azab» wə «Yabəz» degənning tələppuzi yeḳin. □ **4:12 «Ir-Naḫaxning atisi»** — yaki «Naḫax xəḫiridikilərning atisi». □ **4:14 «Ḫünərwənlər jiloƣisi»** — ibraniy tilida «Ge-Haraxim». □ **4:24 «Nəmuəl»** — «Yar.» 46:10də «Yəmuəl».

30 Betuəl, Hormaḫ, Ziklag,
31 Bəyt-Markabot, Ḫazar-Susim, Bəyt-Biri wə Xaaraimoɣa makanlaxḳanidi. Taki Dawut padixaḫning dəwrigiqə bularning ḫəmmisi ularning xəḫərliri idi.
32 Ular olturaḳlaxḳan jaylar Etam, Ayin, Rimmon, Tokən wə Axan ḳatarliḳ bəx xəḫərnimu өz iqigə aloɣan.
33 Wə bu xəḫərlərning өpqürisidiki barliḳ yeza-kəntlər taki Baaloɣa ḳədər xularoɣa ḳaraytti. Bular bolsa ular makanlaxḳan jaylar bolup, ularning өz nəsəbnamilirimu bar idi. □
34 *Ularning jəmət baxliri* Mexobab, Yamlək, Amaziyaning ooɣli Yoxaḫ,
35 Yoel, Yosibiyaning ooɣli Yəḫu (Yosibiya Serayaning ooɣli, Seraya Asiəlning ooɣli idi),
36 Əlyoyinay, Yaakobaḫ, Yəxoḫaya, Asaya, Adiəl, Yəsimiəl, Binaya
37 wə Xifining ooɣli Zizalar idi (Xifi Allonning ooɣli, Allon Yədayaning ooɣli, Yədaya Ximrining ooɣli, Ximri Xemayaning ooɣli idi).
38 Yuḳirida hatiriləp өtülgən isimlarning ḫəmmisi ḫərḳaysi jəmət baxliri idi; bularning jəmətlirining ḫəmmisi naḫayiti gülləngənidi.
39 Ular ḳoy padilirioɣa otlaḳ izləp taki Gədor eoɣizioɣiqə, yəni jiloɣining kün qiḳix təripigiqə baroɣanidi.
40 Ular xu yərdə yapyexil, naḫayiti munbət bir otlaḳ tapḳan; u yər tolimu kəng, ḫəm taza ḫəm tinq idi. Ilgiri xu yərdə olturaḳlaxḳanlar Ḫamdikilərdin ikən.
41 Yuḳirida tiloɣa elip өtülgən kixilər Yəḫudaning padixaḫi Ḫəzəkiyaning zamanida xu *Ḫamdikilərning* qedirlirioɣa wə u yərlərdə olturuxluḳ Mionluḳlaroɣa ḫujum ḳilip ularni tamamən yoḳatḳanidi, taki bügüngə ḳədər; ular xularning yərlirigə makanlaxti, qünki u yərlərdə padilirini baḳḳudək otlaḳ bar idi.
42 Xu qaoɣlarda Ximeonlardin yənə bəx yüz kixi Seir teoɣioɣa ḳarap mangdi, ularning yolbaxqiliri Yixining ooɣulliri Pilatiya, Neariya, Refaya bilən Uzriəl idi;
43 ular ḳeqip tirik ḳaloɣan Amaləklərnimu əltürüp, bügüngə ḳədər xu yərdə makanlixip өtüwatidu.

5

Rubənning əwladliri

1 Israilning tunji ooɣli Rubənning ooɣulliri munular: —
(Rubən gərqə tunji ooɣul boloɣini bilən, lekin *atisining toḳili bilən* zina ḳiloɣanliḳi üqün, uning qong ooɣulluḳ ḫoḳuḳi Israilning ooɣli boloɣan Yüsüpning ooɣulliroɣa өtküzüwetilgən. Xunga nəsəbnamə boyiqə u qong ooɣul ḫesablanmaydu. □
2 Yəḫuda ḳerindaxliri iqidə üstünlükkə igə boloɣan bolsimu wə idarə ḳiloɣuqi uningdin qiḳḳan bolsimu, lekin qong ooɣulluḳ ḫoḳuḳi Yüsüpkə təwə bolup kətkən): —□
3 Israilning tunjisi Rubənning ooɣulliri munular: — Ḫanoh wə Pallu, Ḫəzron wə Karmi.
4 Yoelning əwladliri munular: — *Yoelning* ooɣli Xemaya, Xemayaning ooɣli Gog, Gogning ooɣli Ximəy,
5 Ximəyning ooɣli Mikaḫ, Mikaḫning ooɣli Reaya, Reayaning ooɣli Baal,
6 Baalning ooɣli Bəərah; Bəərah Asuriyə padixaḫi Tilgat-Pilnəsər təripidin tutḳun ḳilip ketilgən. U qaoɣda u Rubən ḳəbilisining baxliḳi idi.□

□ **4:33 «Baaloɣa ḳədər…»** — yaki «Baalatḳa ḳədər…». □ **5:1 atisining toḳili bilən zina ḳiloɣanliḳi üqün…»** — ibraniy tilida «atisining yatḳan ornini buloɣioɣini üqün…» bilən ipadilinidu. «Yar.» 35:22ni kərüng. □ **5:2 «idarə ḳiloɣuqi»** — bəlkim Dawut padixaḫ wə uning əwladlirini kərsitidu. □ **5:6 «Asuriyə»** — Asuriyə ibraniy tilida «Axur».

7 Uning iniliri nəsəbnamisidə hatiriləngəndək, jəmətlirining tarihi boyiqə yolbaxqi
bolоqan Jəiyəl, Zəkəriya wə Bela dəp pütülgənidi
8 (Bela Azazning ooqli, Azaz Xemaning ooqli, Xema Yoelning ooqli idi). Yoellar Aroərdə,
Nebo wə Baal-Meonoqiqə sozuloqan jaylarda turatti.
9 Ular yənə kün qiqixqa qarap taki Əfrat dəryasining bu təripidiki qəlning kirix
eoqizioqa qədər olturaqlaxti; qünki ularning Gilead yurtidiki qarwa malliri kəpiyip
kətkənidi.
10 Saulning səltənitining künliridə ular Hagariylar bilən urux qilixti; Hagariylar
ularning qolida məoqlup bolоqandin keyin ular Gileadning kün qiqix təripidiki pütün
zeminda Hagariylarning qedirlirida makanlaxti.

Gadning əwladliri

11 Ularning udulida Gadning əwladliri taki Salikahoqa qədər Baxan zemінioqa
makanlaxqanidi.
12 Baxanda makanlaxqanlardin qəbilə baxliqi Yoel, muawin qəbilə baxliqi Xafam bar
idi; yənə Yanay bilən Xafatmu bar idi.
13 Ularning uruq-tuoqqanliri jəmətnamilər boyiqə Mikail, Məxullam, Xeba, Yoray,
Yakan, Ziya wə Ebər bolup, jəmiy yəttə idi.
14 Yuqiridikilərning həmmisi Abihayilning ooqulliri idi. Abihayil Hurining ooqli,
Huri Yaroyahning ooqli, Yaroyah Gileadning ooqli, Gilead Mikailning ooqli, Mikail
Yəxixayning ooqli, Yəxixay Yahdoning ooqli, Yahdo buzning ooqli idi;
15 Gunining nəwrisi, Abdiəlning ooqli Ahi ularning jəmət bexi idi.
16 Ular Gileadqa, Baxanoqa wə Baxanoqa təwə yeza-kəntlərgə, xundaqla pütkül Xaron
yayliqioqa, taki tət qetigiqə makanlaxqanidi.
17 Bularning həmmisi Yəhuda padixahi Yotam wə Israil padixahi Yəroboamning
səltənitining künliridə nəsəbnamilərgə pütülgənidi.
18 Rubən, Gad qəbililirining wə Manassəh yerim qəbilisining batur, qalqan-qiliq
tutalaydioqan, oqya atalaydioqan həm jənggə mahir qirik tət ming yəttə yüz atmix
jənggiwar adimi bar idi.
19 Ular Hagariylar, Yəturlar, Nafixlar wə Nodablar bilən jəng qiloqan.
20 Ular jəng qiloqanda mədət tepip, Hagariylar wə ular bilən ittipaqdaxlarning
həmmisi ularning qolioqa tapxuruloqan; qünki ular jəng üstidə Hudaoqa nida qiloqan;
ular Uningoqa tayanoqaqqa, Huda ularning tiligini ijabət qiloqan.
21 Ular yənə düxmənning qarwa-mallirini, jümlidin əllik ming təgə, ikki yüz əllik
ming qoy, ikki ming exikini olja aloqan wə yüz ming janni əsir aloqan.
22 Bu urux Hudaning niyitidin boloqaqqa, düxməndin əlgənlər nahayiti kəp boloqan;
sürgün qilinoquqə ular xularning yerini ixoqal qilip turoqan.

Manassəhning yerim qəbilisi

23 Manassəhning yerim qəbilisidikilər Baxandin Baal-hərmon, Senir, Hərmon teoqioqa
qədər boloqan zeminda yeyilip makanlaxti. Ular zor kəpəygən.
24 Ularning jəmət baxliqliri Efər, Ixi, Əliyəl, Azriəl, Yərimiya, Hodawiya wə Yahdiyəl
idi; ularning həmmisi nahayiti batur jəngqilər, məxhur mətiwərlər, xundaqla
hərqaysisi əz jəmətigə jəmət bexi idi.
25 Ular ata-bowilirining Hudasidin yüz ərüp, buzuqluq qilip Huda əslidə əzliri aldida
yoqatqan xu yərdiki taipilərning ilahlirioqa əgixip kətti. □

□ **5:25 «buzuqluq qilix» —** ibraniy tilida «buzuqluq qilix» «pahixiwazlik qilix» bilən ipadilinidu. Kəqmə mənisi, Hudaoqa wapasizlik qilip butlarning kəynidin mengixtin ibarət. Uning üstigə bu butpərəslikkə munasiwətlik «butqa ataloqan pahixiwazlik» degən hərikətlərmu bar idi.

26 Xuning bilən Israilning Hudasi Asuriyə padixaḫi Pul (yəni Asuriyə padixaḫi Tilgat-Pilnəsər)ning roḫini ḳozoɳixi bilən, u ularni, yəni Rubən ḳəbilisidikilərni, Gad ḳəbilisidikilərni wə Manassəḫ yerim ḳəbilisidikilərni Halaḫ, Habor wə Haraoɳa ḫəm Gozan dəryasi boyioɳa sürgün ḳilip elip kətti; ularning əwladliri taki bügüngə ḳədər tehiqə xu yərdə makanlixip turmaḳta.

6

Lawiylarning, jümlidin bax kaḫinlarning nəsəbnamisi

1 Lawiyning ooɳulliri Gərxon, Koḫat wə Mərari.
2 Koḫatning ooɳli Amram, Izḫar, Ḫebron wə Uzziəl idi.
3 Amramning pərzəntliri Ḫarun, Musa wə Məryəm idi. Ḫarunning ooɳli Nadab, Abiḫu, Əliazar wə Itamar idi.□
4 Əliazardin Finiḫas, Finiḫastin Abixua,
5 Abixuadin Bukki, Bukkidin Uzzi,
6 Uzzidin Zəraḫiya, Zəraḫiyadin Merayot,
7 Merayottin Amariya, Amariyadin Ahitub,
8 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Ahimaaz,
9 Ahimaazdin Azariya, Azariyadin Yoḫanan,
10 Yoḫanandin Azariya (bu Azariya Yerusalemda Sulayman saloɳuzoɳan muḳəddəs əydə kaḫinliḳ hizmitidə boloɳan),
11 Azariyadin Amariya, Amariyadin Ahitub,
12 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Xallum,
13 Xallumdin Ḫilḳiya, Ḫilḳiyadin Azariya,
14 Azariyadin Seraya, Serayadin Yəḫozadak tərəldi;
15 Pərwərdigar Neboḳadnəsarning wastisi bilən Yəḫudadikilər bilən Yerusalemdikilərni sürgün ḳilidioɳan qaoɳda, bu Yəḫozadakmu sürgün ḳilinoɳan.

Lawiyning baxḳa əwladliri

16 Lawiyning ooɳli Gərxom, Koḫat wə Mərari.□
17 Gərxomning ooɳullirining ismi Libni wə Ximəy idi.
18 Koḫatning ooɳulliri Amram, Izḫar, Ḫebron wə Uzziəl idi.
19 Mərarining ooɳulliri Maḫli wə Muxi idi. Bular Lawiylaroɳa mənsup ḫərḳaysi jəmətlər iqidiki aililər idi.
20 Gərxomning əwladliri təwəndikiqə: Gərxomning ooɳli Libni, Libnining ooɳli Jaḫat, Jaḫatning ooɳli Zimmaḫ,
21 Zimmaḫning ooɳli Yoaḫ, Yoaḫning ooɳli Iddo, Iddoning ooɳli Zəraḫ, Zəraḫning ooɳli Yiyatiray idi.
22 Goḫatning əwladliri təwəndikiqə: Goḫatning ooɳli Amminadab, Amminadabning ooɳli Koraḫ, Koraḫning ooɳli Assir,
23 Assirning ooɳli Əlkanaḫ, Əlkanaḫning ooɳli Ebiasaf, Ebiasafning ooɳli Assir,
24 Assirning ooɳli Taḫat, Taḫatning ooɳli Uriəl, Uriəlning ooɳli Uzziya, Uzziyaning ooɳli Xaul idi.
25 Əlkanaḫning ooɳulliri Amasay wə Ahimot, □

□ **6:3 «Məryəm»** — ibraniy tilida «Maryam». □ **6:16 «Gərxom»** — yaki «Gərxon». □ **6:25 «Əlkanaḫning ooɳulliri Amasay wə Ahimot,...»** — təwəndiki izaḫatni kərüng.

26 Ahimotning oƣli Əlkanaḥ, Əlkanaḥning oƣli Zofay, Zofayning oƣli Naḥat, □
27 Naḥatning oƣli Eliab, Eliabning oƣli Yəroḥam, Yəroḥamning oƣli Əlkanaḥ idi.□
28 Samuilning oƣulliri təwəndikiqə: tunji oƣli Yoel, ikkinqi oƣli Abiya idi.
29 Mərarining əwladliri təwəndikiqə: Mərarining oƣli Maḥli, Maḥlining oƣli Libni, Libnining oƣli Ximəy, Ximəyning oƣli Uzza,
30 Uzzaning oƣli Ximiya, Ximiyaning oƣli Ḥaggiya, Ḥaggiyaning oƣli Asaya idi.

Dawut nəoƣmə-nawa ixlirioƣa ḳoyoƣan məhsus adəmlər

31 Dawut əḥdə sanduḳi obdan orunlaxturuloƣandin keyin Pərwərdigarning өyidə nəoƣmiqilik ixlirioƣa məs'ul boluxḳa təwəndiki kixilərni ḳoydi. □
32 Ular taki Sulayman Yerusalemda Pərwərdigarning өyini yasatḳanoƣa ḳədər, «jamaət qediri»ning aldida küy eytix hizmitini өtəp kəldi. Ular wəzipisini bəlgiləngən tərtipi bilən өtigənidi. □
33 Təwəndikilər wəzipə өtigən adəmlər wə ularning əwladliri: — Koḥatning əwladliri iqidə: — nəoƣmiqi Ḥeman bar idi. Ḥeman Yoelning oƣli, Yoel Samuilning oƣli idi.
34 Samuil Əlkanaḥning oƣli, Əlkanaḥ Yəroḥamning oƣli, Yəroḥam Əliyəlning oƣli, Əliyəl Toaḥning oƣli,
35 Toaḥ Zufning oƣli, Zuf Əlkanaḥning oƣli, Əlkanaḥ Maḥatning oƣli, Maḥat Amasayning oƣli,
36 Amasay Əlkanaḥning oƣli, Əlkanaḥ Yoelning oƣli, Yoel Azariyaning oƣli, Azariya Zəfaniyaning oƣli,
37 Zəfaniya Taḥatning oƣli, Taḥat Assirning oƣli, Assir Ebiasafning oƣli, Ebiasaf Koraḥning oƣli,
38 Koraḥ Izḥarning oƣli, Izḥar Koḥatning oƣli, Koḥat Lawiyning oƣli, Lawiy Israilning oƣli idi.
39 *Ḥemanning* ong təripidə hizməttə turoƣan ḳerindixi Asaf idi. Asaf bolsa Bərəkiyaning oƣli, Bərəkiya Ximiyaning oƣli,
40 Ximiya Mikailning oƣli, Mikail Baasiyaning oƣli, Baasiya Malkiyaning oƣli, □
41 Malkiya Etnining oƣli, Etni Zəraḥning oƣli, Zərah Adayaning oƣli,
42 Adaya Etanning oƣli, Etan Zimmaḥning oƣli, Zimmah Ximəyning oƣli,
43 Ximəy Jaḥatning oƣli, Jaḥat Gərxomning oƣli, Gərxom Lawiyning oƣli idi.
44 *Ḥeman bilən Asafning* sol təripidə hizməttə turoƣan ḳerindaxliri Mərarining əwladliridin Etanlar idi. Etan bolsa Kixining oƣli idi, Kixi Abdining oƣli, Abdi Mallukning oƣli,
45 Malluḳ Ḥaxabiyaning oƣli, Ḥaxabiya Amaziyaning oƣli, Amaziya Ḥilḳiyaning oƣli,
46 Ḥilḳiya Amzining oƣli, Amzi Banining oƣli, Bani Xemərning oƣli,
47 Xemər Maḥlining oƣli, Maḥli Muxining oƣli, Muxi Mərarining oƣli, Mərari Lawiyning oƣli idi.

Ḥarun əwladlirining wəzipiliri

□ **6:26 «Əlkanaḥning oƣulliri Amasay wə Ahimot, Ahimotning oƣli Əlkanaḥ, Əlkanaḥning oƣli…» —** (25-26-ayətlərdə) yaki «Əlkanaḥning oƣulliri — uning (yəni Ahimotning) oƣli Əlkanaḥ, Əlkanaḥning oƣli…». Kona kəqürmilərdə nəqqə wariyant bar. □ **6:27 «Yəroḥamning oƣli Əlkanaḥ idi…» —** grek tilidiki tərjimisi (LXX)də: «Əlkanaḥning oƣli Samuil» degən sөzlər muxu yərdə ḳoxulidu. Dərwəḳə, Əlkanaḥning oƣli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni kөrüng. □ **6:31 «əḥdə sanduḳi obdan orunlaxturuloƣan…» —** ibraniy tilida «əḥdə sanduḳi aramlikḳa ḳoyuloƣan…» degən sөzlər bilən ipadilinidu. □ **6:32 «jamaət qediri» —** yaki «ibadət makan-qediri». «1Pad.» 8:4ni kөrüng. □ **6:40 «Baasiya» —** yaki «Maasiyaḥ».

48 Ularning qaloɣan Lawiy qerindaxliri bolsa ḫəmmisi Hudaning əyi, yəni ibadət qediridiki *baxqa* hizmətlərni bejirixkə ataloɣanidi.
49 Ḫarun wə uning əwladliri bolsa Hudaning hizmətkari Musaning tapilioɣinidək kəydürmə qurbanlik sunulidioɣan qurbangaḫta qurbanliqlar sunup, huxbuygaḫda huxbuy yekip, muqəddəsgaḫdiki barlik hizmətlərni ada qilatti, xundakla Israillar üqün kəqürüm-kafarət ixlirini qilatti.□
50 Ḫarunning əwladliri təwəndikiqə: Ḫarunning ooɣli Əliazar, Əliazarning ooɣli Finiḫas, Finiḫasning ooɣli Abixuya,
51 Abixuyaning ooɣli Bukki, Bukkining ooɣli Uzzi, Uzzining ooɣli Zəraḫiya,
52 Zəraḫiyaning ooɣli Merayot, Merayotning ooɣli Amariya, Amariyaning ooɣli Ahitub,
53 Ahitubning ooɣli Zadok, Zadokning ooɣli Ahimaaz idi.

Ḫarun əwladlirining xəḫərliri

54 Təwəndikilər Ḫarunning əwladlirining əz zemini iqidə makan tutup olturoɣan yərliri: — Koḫat jəmətining yərliri bolsa (muxu yərlər qək taxlax arqilik ularoɣa təqsim qilinoɣan): —□
55 Yəḫuda zeminidiki Ḫebron wə Ḫebronning tət ətrapidiki etizliqliri ularoɣa təqsim qilinoɣan
56 (lekin bu xəḫərning ətrapidiki otluqlar wə xəḫərgə qaraxlik yeza-kəntlər bolsa Yəfunnəḫning ooɣli Kaləbkə berildi).
57 Ḫarunning əwladlirioɣa «panaḫlik xəḫiri» Ḫebron berildi; buningdin baxqa Libnaḫ bilən uningoɣa təwə etizliqlar, Yattir, Extemoa wə uningoɣa təwə etizliqlar, □
58 Ḫilən wə uningoɣa təwə etizliqlar, Dəbir wə uningoɣa təwə etizliqlar, □
59 Axan wə uningoɣa təwə etizliqlar, Bəyt-Xəməx wə uningoɣa təwə etizliqlarmu təqsim qilinoɣan;
60 Yənə Binyamin qəbilisidiki zemindin Geba wə uningoɣa təwə etizliqlar, Alləmət wə uningoɣa təwə etizliqlar, Anatot wə uningoɣa təwə etizliqlar bəlüp berilgən. Ular jəmətliri boyiqə erixkən xəḫər jəmiy on üq boldi.
61 Koḫatning baxqa əwladlirioɣa bolsa taxlanoɣan qəkkə qikqini boyiqə, Manassəḫ yerim qəbilisining zeminidin on xəḫər bəlüp berildi.□
62 Gərxomning əwladlirioɣa, jəmətigə qarap, Issakar qəbilisi, Axir qəbilisi, Naftali qəbilisi wə Baxan yurtidiki Manassəḫ yerim qəbilisining zeminidin on üq xəḫər bəlüp berildi.
63 Mərarining əwladlirioɣa, jəmətigə qarap, taxlanoɣan qəkkə qikqini boyiqə, Rubən qəbilisi, Gad qəbilisi wə Zəbulun qəbilisidin on ikki xəḫər bəlüp berildi.
64 Israillar xundak qilip bu xəḫərlərni wə ularoɣa təwə etizliqlarning ḫəmmisini Lawiylaroɣa bəlüp bərdi.
65 Ular taxlanoɣan qəkkə qikqini boyiqə, yənə yukirida nami ataloɣan xəḫərlərni Yəḫuda qəbilisidin, Ximeon qəbilisidin wə Binyamin qəbilisidin elip ularoɣa bərdi.
66 Koḫatning əwladliridin boloɣan bəzi jəmətlərgə Əfraim qəbilisining zemini təwəsidiki xəḫərlərdin bəlüp berilgənlirimu boldi.

□ **6:49 «Muqəddəsgaḫ» —** yaki «əng muqəddəs jay». **«kafarət»** — «gunaḫlarni yepix» degən gəp. □ **6:54 «qək taxlanoɣanda» —** Yəxua pəyoɣəmbər boloɣan waqtida, Israilning ḫərbir qəbilisi igiləydioɣan yərlər qək taxlax arqilik bekitilgənidi «Yəxua» 21-babni kərüng. □ **6:57 «panaḫlik xəḫiri» —** «Qəl.» 35:6-34ni wə xu ayətlərdiki izaḫatlarni kərüng. □ **6:58 «Ḫilən» —** yaki «Ḫiləz» yaki «Ḫolon» («Yə.» 21:15). □ **6:61 «Manassəḫ yerim qəbilisining zeminidin on xəḫər bəlüp berildi» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Manassəḫ yerim qəbilisining zeminidin, Əfraim qəbilisi (zemini)din wə dan qəbilisi (zemini)dinmu on xəḫər bəlüp berildi» deyilidu. 66-ayətnimu kərüng.

67 Israillar ularoɣa *yənə ikki* «panaɦlik xəɦiri», yəni Əfraim taoɣlikioɣa jaylaxkan Xəkəm wə uningoɣa təwə etizlikɭarni wə Gəzər wə uningoɣa təwə etizlikɭarni bərdi;
68 Yənə Yokmiyam wə uningoɣa təwə etizlikɭarni, Bəyt-Ḫoron wə uningoɣa təwə etizlikɭarni,
69 Ayjalon wə uningoɣa təwə etizlikɭarni, Gat-Rimmon wə uningoɣa təwə etizlikɭarni ularoɣa bərdi.
70 *Israillar yənə* Manassəɦ yerim kəbilisidin Aner wə uningoɣa təwə etizlikɭarni, Bileam wə uningoɣa təwə etizlikɭarni Koɦatning kaloɣan jəmətlirigə bərdi.
71 Gərxomning əwladlirioɣa Manassəɦ yerim kəbilisidiki jəmətlərning zeminidin Baxandiki Golan wə Golanoɣa təwə etizlikɭar, Axtarot wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi;
72 Issakar kəbilisidin Kədəx wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Dabirat wə uningoɣa təwə etizlikɭar, □
73 Ramot wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Anəm wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi;
74 Axir kəbilisidin ularoɣa Maxal wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Abdon wə uningoɣa təwə etizlikɭar,
75 Hukok wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Rəɦob wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi;
76 Naftali kəbilisidin Galiliyədiki Kədəx wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Ḫammon wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Kiriatayim wə uningoɣa təwə etizlikɭarmu berildi.
77 Mərarining kaloɣan əwladlirioɣa bolsa Zəbulun kəbilisidin Rimmono wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Tabor wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi; □
78 Yənə Rubən kəbilisiningkidin, Iordan dəryasining u təripidin, Yerihoning xərkiy udulidiki, yəni Iordan dəryasining künqikix boyidiki yərlərdin qəldiki Bəzər wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Yaɦzaɦ wə uningoɣa təwə etizlikɭar,
79 Kədəmot wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Mefaat wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi;
80 Gad kəbilisidinmu bolsa ularoɣa Gileadtiki Ramot wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Maɦanaim wə uningoɣa təwə etizlikɭar,
81 Ḫəxbon wə uningoɣa təwə etizlikɭar, Yaazər wə uningoɣa təwə etizlikɭar berildi.

7

Issakarning əwladliri

1 Issakarning ooɣulliri: — Tola, Puaɦ, Yaxub wə Ximron degən tətəylən idi.
2 Tolaning ooɣulliri: — Uzzi, Refaya, Yeriyəl, Yaɦmay, Yibsam wə Samuildin ibarət, bularning ɦəmmisi jəmət bexi idi. Dawutning zamanida Tolaning adəm sani nəsəbnamilərdə yigirmə ikki ming altə yüz batur jəngqi dəp hatiriləngən.
3 Uzzining ooɣli Izrakiya idi, Izrakiyaning ooɣulliri Mikail, Obadiya, Yoel wə Ixiya idi. Bu bəxəylənning ɦəmmisi jəmət bexi idi.
4 Nəsəbnamilər boyiqə ular bilən billə ɦesablanoɣanlardin jənggiwar ottuz altə ming adəm bar idi; qünki ularning hotun, bala-qakiliri naɦayiti kəp idi.
5 Bularning Issakarning barlik jəmətliri iqidiki batur jəngqi kerindaxliri bilən koxulup, nəsəb boyiqə tizimoɣa elinoɣan jəmiy səksən yəttə ming adimi bar idi.

Binyaminning əwladliri

□ **6:72 «Dabirat»** — yaki «Dobrat». □ **6:77 «Mərarining kaloɣan əwladlirioɣa bolsa Zəbulun kəbilisidin Rimmono...»** — bəzi kona kəqürmilərdə (məsilən, Təwratning grek tilidiki tərjimisi LXXdə) muxu yərdə «Mərarining kaloɣan əwladlirioɣa bolsa Zəbulun kəbilisidin Yokniyam wə uningoɣa təwə otlakɭar, Kartaɦ wə uningoɣa təwə etizlikɭar wə Rimmono.... » deyilidu.

6 Binyaminning Bela, Bəkər wə Yədiyayəl degən üq oƣli bar idi.
7 Belaning Ezbon, Uzzi, Uzziəl, Yərimot wə Iri degən bəx oƣli bolup, ḥəmmisi jəmət bexi idi; ularning nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ikki ming ottuz tət batur jəngqi bar idi.
8 Bəkərning oƣulliri Zemiraḥ, Yoax, Əliezər, Əlyoyinay, Omri, Yərəmot, Abiya, Anatot wə Alamət idi. Bularning ḥəmmisi Bəkərning oƣulliri bolup,
9 Jəmət baxliri idi; ularning nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ming ikki yüz batur jəngqi bar idi.
10 Yədiyayəlning oƣli Bilḥan idi; Bilḥanning oƣulliri Yəux, Binyamin, Əhud, Kənaanaḥ, Zetan, Tarxix wə Ahixaḥar idi;
11 Bularning ḥəmmisi Yədiyayəlning əwladliri, jəmət baxliri wə batur jəngqilər idi. Ularning nəsəbnamilirigə tizimlanƣanlarning jənggə qiḳilaydiƣanliri jəmiy on yəttə ming ikki yüz idi.
12 Xuppiylar wə Huppiylar bolsa yənə Irning əwladliri idi; Huxiylar Ahərning əwladliri idi.□

Naftalining əwladliri

13 Naftalining oƣulliri: Yaḥziəl, Guni, Yəzər, Xallom; bularning ḥəmmisi Bilḥaḥning oƣulliri idi.

Manassəḥning əwladliri

14 Manassəḥning oƣulliri: — Uning Suriyəlik toḳilidin Asriəl tərəlgən; uningdin yənə Gileadning atisi Makir tuƣuluƣan.
15 Makir Xuppiylar wə Huppiylar arisidinmu ayal aloƣan (Makirning singlisining ismi Maakaḥ idi). Makirning yənə bir əwladining ismi Zəlofiḥad idi, Zəlofiḥadning pəḳət birnəqqə ḳizila boloƣan. □
16 Makirning ayali Maakaḥ oƣul tuƣup, uningƣa Pərəx dəp at ḳoyoƣan; Pərəxning inisining ismi Xərəx idi; Xərəxning oƣli Ulam wə Rakəm idi.
17 Ulamning oƣli Bedan idi. Bularning ḥəmmisi Gileadning əwladliri; Gilead Makirning oƣli, Makir Manassəḥning oƣli idi.
18 Gileadning singlisi Ḥammoləkəttin Ixḥod, Abiezər wə Maḥalaḥ tuƣuluƣan. □
19 Xemidaning oƣulliri Ahiyan, Xəkəm, Likhi wə Aniam idi.

Əfraimning əwladliri

20 Əfraimning əwladliri: Uning oƣli Xutilaḥ, Xutilaḥning oƣli Bərəd, Bərədning oƣli Taḥat, Taḥatning oƣli Eliadaḥ, Eliadaḥning oƣli Taḥat,
21 Taḥatning oƣli Zabad, Zabadning oƣli Xutilaḥ idi (Ezər bilən Eliad Gatliḳlarning qarwa mallirini bulang-talang ḳiloƣili qüxkəndə, xu yərlik Gatliḳlar təripidin əltürülgən.
22 Ularning atisi Əfraim bu baliliri üqün heli künlərgiqə matəm tutḳaqḳa, uning buradərliri uningƣa təsəlli bərgili kəlgən.
23 Əfraim ayali bilən billə ḳayta bir yastuḳḳa bax ḳoyoƣan. Ayali ḥamilidar bolup, bir oƣul tuƣḳan; Əfraim uningƣa ailəm bala-ḳazaƣa yoluḳti dəp, Beriyaḥ dəp isim ḳoyoƣan. □

□ **7:12 «Ahər»** — yaki «Ahiram» («Qəl.» 26:38ni kərüng). □ **7:15 «Makirning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi». **«Makirning yənə; bir əwladining ismi...»** — ibraniy tilida «Ikkinqisining ismi ...» deyilidu. Pərzimizqə «ikkinqisi» muxu yərdə «(uning) yənə bir əwladi» degən mənidə. □ **7:18 «Gileadning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi». □ **7:23 «Beriyaḥ»** — Beriyaḥning mənisi «bala-ḳaza» bilən baƣliḳ.

24 Uning kizi Üstün Bəyt-Ḥoron bilən Təwən Bəyt-Ḥoronni wə Uzzən-Xəəraḥni bina
kiloɣan).
25 Beriyaḥning ooɣli Refaḥ bilən Rəxəf idi; Rəxəfning ooɣli Telaḥ, Telaḥning ooɣli
Taḥan, □
26 Taḥanning ooɣli Ladan, Ladanning ooɣli Ammihud, Ammihudning ooɣli Əlixama,
27 Əlixamaning ooɣli Nun, Nunning ooɣli Yəxua idi.□

Əfraimlarning xəḫərliri

28 Əfraimlarning zemini wə makanlaxkan yərliri Bəyt-Əl wə uningoɣa təwə yeza-
kəntlər bolup, künqikix təripidə Naraan, künpetix təripidə Gəzər bilən uningoɣa təwə
yeza-kəntlər; Xəkəm wə uningoɣa təwə yeza-kəntlər, taki Gaza wə uningoɣa təwə yeza-
kəntlərgiqə sozulatti.
29 Manassəḫ kəbilisining zeminioɣa tutaxkan yənə Bəyt-Xean wə uningoɣa təwə yeza-
kəntlər; Taanak wə uningoɣa təwə yeza-kəntlər; Məgiddo wə uningoɣa təwə yeza-
kəntlər; Dor wə uningoɣa təwə yeza-kəntlərmu bar idi. Israilning ooɣli Yüsüpning
əwladliri mana muxu yərlərgə makanlaxkanidi.

Axirning əwladliri

30 Axirning ooɣulliri: — Yimnaḥ, Yixwaḥ, Yixwi wə Beriyaḥ; ularning Seraḥ degən
singlisimu bar idi.
31 Beriyaḥning ooɣli Həbər bilən Malkiəl bolup, Malkiəl Birzawitning atisi idi.
32 Hebərdin Yaflət, Xomər, Hotam wə ularning singlisi Xuya tərəlgən.
33 Yaflətning ooɣulliri Pasak, Bimḫal wə Axwat; bular Yaflətning ooɣulliri idi.
34 Xəmərning ooɣulliri Ahi, Roḫgaḥ, Hubbaḥ wə Aram idi. □
35 *Xəmərning* inisi Ḫələmning ooɣli Zofaḥ, Yimna, Xələx wə Amal idi;
36 Zofaḥning ooɣli Suaḥ, Ḫarnəfər, Xual, Beri, Imraḥ,
37 Bezər, Hod, Xamma, Xilxaḥ, Itran wə Bəəraḥ idi. □
38 Yətərning ooɣulliri Yəfunnəḥ, Pispaḥ wə Ara idi.
39 Ullaning ooɣulliri Araḥ, Hanniəl wə Riziya idi.
40 Bularning ḫəmmisi Axirning əwladliri bolup, ḫər kaysisi jəmət baxliri, alamət
batur jəngqilər, yolbaxqilar idi; ularning jəmətliri boyiqə nəsəbnamigə tizim-
lanoɣanda, jənggə qikilaydioɣanliri jəmiy yigirmə altə ming idi.

8

Binyaminning əwladliri — dawami

1 Binyaminning tunji ooɣli Bela, ikkinqi ooɣli Axbəl, üqinqi ooɣli Aharaḥ, □
2 tətinqi ooɣli Nohaḥ, bəxinqi ooɣli Rafa idi.
3 Belaning ooɣulliri Addar, Gera, Abihud,

□ **7:25 «Beriyaḫning ooɣli» —** ibraniy tilida «uning ooɣli». Bəzi alimlar «uning» degənni yukiridiki Xutilaḫni kərsitidu, dəp karaydu. **«Beriyaḫning ooɣli Refaḫ bilən Rəxəf idi...»** — yaki «Beriyaḫning ooɣli Refaḫ idi, Refaḫning ooɣli Rəxəf idi...». □ **7:27 «Yəxua» —** bu «Yəxua» Yəxua pəyoɣəmbərdur (muxu yərdə «Yəḫoxua» deyilidu). □ **7:34 «Xəmər» —** bu Xəmər xübḫisizki 32-ayəttiki «Xomər»ning wariyanti. **«Xəmərning ooɣulliri Ahi, Roḫgaḫ...»** — baxka birhil tərjimisi: «uning inisi Xəmərning ooɣulliri Roḫgaḫ,...». □ **7:37 «Itran» —** bəlkim «Yətər»ning baxka bir xəkli boluxi mumkin (38-ayətni kərüng). □ **8:1 «Binyaminning tunji ooɣli Bela, ikkinqi ooɣli Axbəl, üqinqi ooɣli Aharaḫ...» —** muxu babta Binyaminning əwladlirining nəsəbnamisi kəp yərlərdə pəkət bəzi yeza-kəntlər bilən baoɣlanoɣan ḫalda kərünidu. Səwəbi, Binyamin kəbilisidikilər eoɣir gunaḫ sadir kilip Hudaning kattik jazasioɣa uqrioɣandin keyin, pütkül Israil iqigə tarilip kətkənidi.

4 Abixua, Naaman, Ahoaḫ,
5 Gera, Xefufan wə Ḫuram idi.
6-7 Təwəndikilər Əhudning əwladliri: —
Naaman, Ahiyaḫ wə Gera (əslidə ular Gebaliḳlarning jəmət bexi idi. Gebaliḳlar Manaḥatḳa kəqürüwetilgənidi. Bularni kəqürüwətküqi bolsa Gera idi; uningdin Uzza bilən Ahiḫud tərəlgən).
8 Xaḥaraim Ḫuxim bilən Baara degən ikki ayalini ḳoyuwətkəndin keyin Moab diyarida ooɳul pərzənt kərgən.
9 Uning Hodəx degən ayalidin Yobab, Zibiya, Mexa, Malkam,
10 Yəuz, Xaḳiya, Mirmaḫ degən ooɳullar tərəlgən; uning bu ooɳullirining ḫəmmisi jəmət bexi boloɳanidi. □
11 Ḫuximdinmu uningoɳa Abitub, Əlpaal degən ooɳullar tərəlgən.
12 Əlpaalning ooɳulliri Ebər, Mixam wə Xeməd (Xeməd Ono bilən Lod degən ikki xəḫərni wə ularoɳa təwə yeza-kəntlərni bina ḳiloɳan), □
13 Beriyaḫ wə Xema idi. U ikkisi Ayjalondikilər iqidə jəmət baxliri bolup, Gat aḫalisini ḳooɳliwətkənidi.
14 Ahiyo, Xaxaḳ, Yərəmot,
15 Zəbadiya, Arad, Edər,
16 Mikail, Ixpaḫ wə Yoha bolsa Beriyaḫning ooɳulliri idi.
17 Zəbadiya, Məxullam, Ḫizki, Hebər,
18 Ixmeray, Yezliya wə Yobablarning ḫəmmisi Əlpaalning ooɳulliri idi.
19 Yakim, Zikri, Zabdi,
20 Əliyənay, Ziltay, Əliyəl,
21 Adaya, Beraya wə Ximratlar Ximəyning ooɳulliri idi.
22 Ixpan, Ebər, Əliyəl, □
23 Abdon, Zikri, Ḫanan,
24 Ḫananiya, Elam, Antotiya,
25 Efdeaḫ wə Pənuəllər Xaxaḳning ooɳulliri idi.
26 Xamxiray, Xehariya, Ataliya,
27 Yaarexiya, Əliya wə Zikrilar Yəroḥamning ooɳulliri idi.
28 Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi nəsəbnamilərdə hatiriləngən jəmət bexi idi; bular ḫəmmisi mətiwərlər bolup, Yerusalemoɳa makanlaxḳanidi.

29 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoɳa makanlaxḳanidi; uning ayalining ismi Maakaḫ idi. □
30 Uning tunji ooɳli Abdon, ḳaloɳan ooɳulliri Zur, Kix, Baal, Nadab,
31 Gedor, Ahiyo, Zekər wə Miklot idi; □
32 Miklottin Ximeya tərəlgən. Bularmu ḳerindaxliri bilən Yerusalemda ḳoxna olturuxatti.
33 Nərdin Kix tərəlgən; Kixtin Saul tərəlgən; Sauldin Yonatan, Malkixua, Abinadab wə Ex-Baal tərəlgən.
34 Merib-Baal Yonatanning ooɳli idi; Mikaḫ Merib-Baaldin tərəlgən.
35 Mikaḫning ooɳulliri Piton, Mələk, Tariya wə Aḫaz idi.
36 Aḫazdin Yəḫoaddaḫ tərəlgən; Yəḫoaddaḫdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tərəlgən; Zimridin Moza tərəlgən;
37 Mozadin Binea tərəlgən; Bineaning ooɳli Rafa, Rafaning ooɳli Eliasaḫ, Eliasaḫning ooɳli Azəl idi.

□ **8:10 «Xaḳiya»** — yaki «Xobiya». □ **8:12 «Xeməd»** — yaki «Xemər». □ **8:22 «Ixpan»** — yaki «Ixpaḫ». □ **8:29 «Jəiyəl»** — Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)də «Jiyəl» tepilidu. □ **8:31 «Miklot»** — «Miklot» Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)diki bəzi kəqürmilərdə tepilidu. 32-ayətni kərüng.

38 Azəlning altə oƣli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru, Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḥanan idi; bularning ḥəmmisi Azəlning oƣulliri idi.
39 Azəlning inisi Yexəkning tunji oƣlining ismi Ulam, ikkinqi oƣlining ismi Yeux, üqinqi oƣlining ismi Əlifələt idi.
40 Ulamning oƣullirining ḥəmmisi batur jəngqi, oķyaqi idi; ularning oƣulliri wə nəwriliri naḥayiti kəp bolup, jəmiy bir yüz əllik idi.
Yuķirikilarning ḥəmmisi Binyamin əwladliridin idi.

9

1 Pütkül Israillar nəsəb boyiqə tizimƣa elinƣanidi. Mana, ular «Israil padixaḥlirining hatirisi» degən kitabƣa pütülgəndur.

Babilƣa sürgün boluxtin ķaytip Yerusalemƣa makanlaxķan Israillar

2 Yəḥudalar bolsa asiylik ķilƣanlikidin Babilƣa sürgün ķilinƣan.
Ḥəmmidin awwal ķaytip kelip əz zemini wə əz xəḥərlirigə makanlaxķanlar bolsa bir ķisim Israillar, kaḥinlar, Lawiylar wə ibadəthana hizmətkarliri idi. □
3 Yerusalemƣa makanlaxķanlar bolsa Yəḥuda ķəbilisi, Binyamin ķəbilisi, Əfraim ķəbilisi wə Manassəḥ ķəbilisidin bir ķisimliri idi.
4 Ularning iqidə Yəḥudaning oƣli Pərəzning əwladliridin Utay bar idi; Utay Ammiḥudning oƣli, Ammiḥud Omrining oƣli, Omri Imrining oƣli, Imri Banining oƣli idi.
5 Xiloḥning əwladliri iqidə uning tunji oƣli Asaya wə uning oƣulliri bar idi.
6 Zəraḥning əwladliridin Yəuel wə ularning uruķ-tuƣķanliri bolup jəmiy altə yüz toķsan adəm bar idi.
7 Binyaminning əwladliri iqidə Ḥassinuaḥning əwrisi, Ḥodawiyaning nəwrisi, Məxullamning oƣli Sallu bar idi;
8 yənə Yəroḥamning oƣli Yibniya, Mikrining nəwrisi, Uzzining oƣli Elaḥ wə Ibiniyaning əwrisi, Reuəlning nəwrisi, Xəfatiyaning oƣli Məxullam
9 ḥəmdə ularning uruķ-tuƣķanliri bar idi; ular nəsəbnamisi boyiqə tizimlanƣanda jəmiy tokķuz yüz əllik altə adəm idi. Yuķirida tilƣa elinƣanlar əz jəmətigə jəmət bexi idi.

Yerusalemda turuxluķ kaḥinlar

10 Kaḥinlar iqidə Yədaya, Yəḥoyarib, Yaķin wə
11 Azariya bar idi. Azariya Hudaning əyini baxķurƣuqi bolup, Ḥilķiyaning oƣli, Ḥilķiya Məxullamning oƣli, Məxullam Zadokning oƣli, Zadok Merayotning oƣli, Merayot Ahitubning oƣli idi.
12 Yənə Malkiyaning əwrisi, Paxhurning nəwrisi, Yəroḥamning oƣli Adaya ḥəmdə Adiyəlning oƣli Maasay bar idi; Adiyəl Yaḥzəraḥning oƣli, Yaḥzəraḥ Məxullamning oƣli, Məxullam Məxillemitning oƣli, Məxillemit Immərning oƣli idi.
13 Ularning ķerindaxliri ḥəmmisi jəmət baxliri bolup, jəmiy bir ming yəttə yüz atmix adəm idi; ularning ḥəmmisi Hudaning əyidiki hizmətlərni ķilixķa bekitilgən iķtidarlik kixilər idi.

Yerusalemda turuxluķ Lawiylar

□ **9:2 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beƣixlanƣanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluķlar» idi. «Yəxua» 9:27ni kərüng.

14 Lawiy ḳəbilisidin Mərarining əwladliri iqidə Ḥaxabiyaning əwrisi, Azrikamning
nəwrisi, Ḥaxxubning oƣli Xemaya bar idi;
15 Yənə Baḳbaḳḳar, Ḥərəx, Galal wə Asafning əwrisi, Zikrining nəwrisi, Mikaning
oƣli Mattaniya;
16 yənə Yədutunning əwrisi, Galalning nəwrisi, Xemayaning oƣli Obadiya ḥəmdə
Əlkanaḥning nəwrisi, Asaning oƣli Bərəkiya bar idi; bularning ḥəmmisi Nito-
fatliḳlarning yeza-kəntlirigə makanlaxḳanidi.

Lawiylarning wəzipiliri

17 Dərwaziwənlər Xallum, Aḳḳub, Talmon, Ahiman wə ularning ḳerindaxliri idi;
Xallum ularning bexi idi.
18 Ular taki ḥaziroƣiqə xərḳ tərəptiki «padixaḥning dərwazisi»da *dərwaziwənlik* ḳilip
kəlməktə; ular ilgiri Lawiylarning qedirgaḥida dərwaziwənlik ḳiloƣanidi.
19 Korəning əwrisi, Ebiasafning nəwrisi, Koraḥning oƣli Xallum ḥəmdə
uning atisining jəmətidiki ḳerindaxliri boloƣan Koraḥiylar *Hudaning əyining*
hizmitini baxḳuratti, qedirning ixiklirini baḳatti; ularning ata-bowiliri əslidə
Pərwərdigarning qedirgaḥini baxḳuruxḳa ḳoyuloƣan, *ibadət* qedirining ixikini
baḳḳanidi. □
20 Ilgiri Əliazarning oƣli Finiḥas ularning yolbaxqisi boloƣan; Pərwərdigar uning
bilən billə boloƣan.
21 Məxələmiyaning oƣli Zəkəriya bolsa jamaət qedirining dərwaziwəni boloƣanidi.
22 Dərwaziwənlikkə tallanoƣan bu kixilər jəmiy ikki yüz on ikki kixi idi; ular əz
yeza-kəntliridə, nəsəbliri boyiqə tizimlanoƣan (əslidə Dawut wə aldin kərgüqi Samuil
ularni amanət ḳilinoƣan wəzipilirigə bekitkənidi.
23 Ular wə ularning əwladliri Pərwərdigarning əyi, yəni muḳəddəs qedirning ixik-
dərwazilirini beḳixḳa bekitilgənidi).□
24 Xərḳiy, oƣərbiy, ximaliy wə jənubiy ixik-dərwazilirida dərwaziwənlər bekitilgənidi.
25 Ularning yeza-kəntlərdə olturuxluḳ ḳerindaxliri bolsa ḥər yəttə kündə nəwət
boyiqə kelip ular bilən birgə hizməttə bolatti.
26 Tət dərwaziwən begi Lawiylardin idi; ularoƣa tapxuruloƣini Pərwərdigarning
əyidiki ambar-həzinilərni beḳix idi.
27 Beḳix məs'uliyiti ularning üstidə boloƣaqḳa, ular keqidə Pərwərdigarning əyining
ətrapidiki orunlirida turatti ḥəmdə ḥər küni ətigəndə ixik-dərwazilarni eqixḳa
məs'ul idi.
28 Ulardin bir ḳismi *ibadəthana* hizmitidə ixlitilidioƣan əswab-üskünilərgə məs'ul idi;
ular sanap əpqiḳip, sanap əpkirip ḳoyatti.
29 Ularning yənə bir ḳismi tapxuruloƣini boyiqə ḳaqa-ḳuqilar wə muḳəddəs jaydiki
barliḳ əswab-üskünilər, xundaḳla aḳ un, xarab, zəytun meyi, məstiki wə huxbuy
buyumlaroƣa məs'ul idi.
30 Kaḥinlarning oƣulliridin bəzilər huxbuy buyumlardin ətir yasaytti.
31 Lawiylardin Mattitiyaḥ, yəni Koraḥiylardin Xallumning tunji oƣlining wəzipisi
ḳazan neni etixkə məs'ul idi.
32 Ularning ḳerindaxliri, Koḥatning əwladliri iqidə «təḳdim nan»oƣa məs'ul bolup,
ḥər xabat küni tizidioƣanoƣa nanlarni təyyarlaytti.

□ **9:19 «qedir» —** «qedir» muxu yərdə Hudaning ḳaytidin ḳuruloƣan əyini kərsitixi kerək. **«Pərwərdigarning qedirgaḥi»** — muxu yərdə bəlkim muḳəddəs ibadət qedirining əzini əməs, bəlki Israillar qəl-bayawanda kezip yürginidə «muḳəddəs qedir»ning ətrapidiki Lawiy-kaḥinlarning qedirgaḥini kərsitixi mumkin. □ **9:23 «Pərwərdigarning əyi, yəni muḳəddəs qedir» —** muxu yərdə Dawut dəwridiki «muḳəddəs qedir» ḥəmdə xundaḳla Sulayman ḳuroƣan keyinki muḳəddəs əyni kərsitixi kerək.

33 Lawiylarning jəmət baxliri boloɳan nəoɳmiqilər ibadəthanidiki əylərdə turup, baxķa hizmətlərni ķilmay, keqə-kündüz əz ixliri bilənla bolatti.
34 Yuķiridiki kixilərning ḫəmmisi Lawiylar iqidiki yolbaxqilar bolup, ḫəmmisi əz nəsəbi boyiqə jəmət bexi idi; bularning ḫəmmisi Yerusalemda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jəiyəlning əwladliri

35 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoɳa makanlaxķanidi. Uning ayalining ismi Maakaḫ idi.
36 Uning tunji ooɳli Abdon, ķaloɳan ooɳulliri Zur, Kix, Baal, Nər, Nadab,
37 Gedor, Ahiyo, Zəkəriya wə Miklot idi.
38 Miklottin Ximeyam tərəlgən. Bularmu əzlirining ķerindaxlirining yenida Yerusalemda ķoxna olturuxatti. □
39 Nərdin Kix tərəlgən, Kixtin Saul tərəlgən, Sauldin Yonatan, Malkixuya, Abinadab wə Ex-Baal tərəlgən.
40 Merib-Baal Yonatanning ooɳli idi; Merib-Baaldin Mikaḫ tərəlgən. □
41 Mikaḫning ooɳulliri Piton, Mələk, Taḫriya wə Aḫaz idi. □
42 Aḫazdin Yaraḫ tərəldi; Yaraḫdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tərəlgən. Zimridin Moza tərəlgən; □
43 Mozadin Binea tərəlgən; Bineaning ooɳli Refaya, Refayaning ooɳli Eliasaḫ, Eliasaḫning ooɳli Azəl idi.□
44 Azəlning altə ooɳli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru, Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḫanan idi; bularning ḫəmmisi Azəlning ooɳulliri.

10

Saul wə uning ooɳullirining ķətl ķilinixi
1Sam. 31:1-13

1 Filistiylər Israillaroɳa ḫujum ķiliwidi, Israillar Filistiylərning aldidin ķaqti, ular Gilboa teoɳida ķirip yoķitildi.
2 Filistiylər Saul bilən uning ooɳullirini tap besip ķooɳlidi; ular ahiri Saulning ooɳulliridin Yonatan, Abinadab, malki-xualarni urup əltürdi.
3 Sauloɳa ķarxi jəng intayin xiddətlik boldi; okyaqilar Sauloɳa yetixip okya etip uni yarilandurdi. □
4 Andin Saul yaraoɳ kətürgüqisigə: Ķiliqingni suoɳurup meni sanjip əltürüwətkin; bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horlukķa ķoyuxi mumkin, dedi. Lekin yaraoɳ kətürgüqisi intayin ķorķup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul ķiliqni elip üstigə əzini taxlidi.
5 Yaraoɳ kətürgüqisi Saulning əlginini kərüp, umu ohxaxla əzini ķiliqning üstigə taxlap uning bilən təng əldi.
6 Xuning bilən Saul, üq ooɳli ḫəm pütün ailisidikilər xu kündə birakķla əldi.
7 Əmdi wadida turoɳan Israillar əskərlirining ķaqķanliķini wə Saul bilən ooɳullirining əlginini kərginidə, ular xəḫərlirini taxlap ķaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.
8 Əmdi xundaķ boldiki, ətisi Filistiylər əltürülgənlərning kiyim-keqəklirini saldu-ruwaloɳili kəlgəndə Gilboa teoɳida Saul bilən ooɳullirining əlük yatķanliķini kərdi-də,

□ **9:38 «Ximeyam» —** 8:32də «Ximeya». □ **9:40 «Merib-Baal» —** «2Sam.» 4:4də «Məfiboxət». □ **9:41 «Taḫriya» —** 8:35də «Tariya». □ **9:42 «Yaraḫ» —** 8:36də «Yəḫoaddaḫ». □ **9:43 «Refaya» —** 8:36də «Rafa». □ **10:3 «Okyaqilar Sauloɳa yetixip okya etip uni yarilandurdi» —** yaki «okyaqilar Sauloɳa yetixip, u okyaqilardin azablandi».

9 kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraƣlirini elip kətti ḥəmdə bularni
Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip, ɵz butlirioƣa wə həlḳḳə hux həwər
yətküzdi. □
10 Ular Saulning sawut-yaraƣlirini ularning buthanisida ḳoyup, kallisini Dagon
buthanisioƣa esip ḳoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadda olturoƣuqilar Filistiylərning Sauloƣa barliḳ ḳiloƣanlirini
angliƣanda
12 ularning iqidiki ḥəmmə baturlar atlinip, Saul bilən ooƣullirining jəsətlirini elip,
ularni Yabəxkə ḳayturup kelip, Yabəxtiki dub dərihining tüwigə dəpnə ḳildi wə yəttə
kün roza tutti.
13-14 Xuning bilən Saul Pərwərdigaroƣa ḳiloƣan wapasizliḳi üqün ɵldi; u
Pərwərdigarning səz-kalamioƣa kirməy wə ḥətta Pərwərdigardin yol sorimay, bəlki
palqi jinkəxning yenioƣa berip uningdin yol sorioƣanidi. Xunga Pərwərdigar uni
ɵltürüp, padixaḥliḳini Yəssəning ooƣli Dawutḳa ɵtküzüp bərdi.

11

Dawutning Yəḥudiyəgə padixaḥ boluxḳa məsiḥ ḳilinoƣanliḳi
2Sam. 5:1-10

1 U qaoƣda barliḳ Israil jamaiti Ḥebroneƣa kelip Dawutning ḳexioƣa yioƣilixip:
«Ḳarisila, biz ɵzlirining ət-səngəkliridurmiz!
2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ḳiloƣandimu Israil həlḳigə jənggə qiḳip-
kirixkə yolbaxqi boloƣan ɵzliri idila. Ɵzlirining Hudaliri boloƣan Pərwərdigarmu
ɵzlirigə: — Sən Mening həlḳim Israilning padiqisi bolup ularni baḳisən wə Israilning
əmiri bolisən, degənidi» — dedi.□
3 Xuning bilən Israil aḳsaḳallirining ḥəmmisi Ḥebroneƣa kelip padixaḥ Dawutning
ḳexioƣa kelixti; Dawut Ḥebronda Pərwərdigarning aldida ular bilən bir əḥdə tüzüxti.
Andin ular Pərwərdigarning Samuilning wastisi bilən eytḳini boyiqə, Dawutni Məsiḥ
ḳilip, Israilni idarə ḳilixḳa padixaḥ ḳilip tiklidi.■

Dawutning Yerusalemni ixoƣal ḳilixi

4 Dawut bilən barliḳ Israil həlḳi Yerusalemoƣa kəldi (Yerusalem xu qaoƣda «Yəbus»
dəp atilatti, zemindiki aḥalə boloƣan Yəbusiylar xu yərdə turatti).
5 Yəbus aḥalisi Dawutḳa: «Sən bu yərgə ḥeqḳaqan kirəlməysən!» dedi. Biraḳ Dawut
Zion degən ḳoroƣanni aldi (xu yər «Dawutning xəḥiri» dəpmu atilidu). □
6 Dawut: «Kim aldi bilən Yəbusiylaroƣa ḥujum ḳilsa, xu kixi yolbaxqi wə sərdar
bolidu» dedi. Zəruiyaning ooƣli Yoab aldi bilən atlinip qiḳip, yolbaxqi boldi.
7 Dawut ḳoroƣanda turatti, xunga kixilər u ḳoroƣanni «Dawut xəḥiri» dəp ataxti.
8 Dawut xəḥərni Millodin baxlap tət ətrapidiki sepilioƣiqə yengiwaxtin yasatti;
xəḥərning ḳaloƣan ḳismini Yoab yasatti. □
9 Dawut kündin küngə ḳudrət tapti, qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan
Pərwərdigar uning bilən billə idi.

□ **10:9 «...kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraƣlirini elip kətti ḥəmdə bularni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip...» —** yaki «..kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraƣlirini elip kətti ḥəmdə əlqilərni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə əwətip, ... hux həwər yətküzdi». □ **11:2 «jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi» —** ibraniy tilida «Israilning qiḳixida ḥəm kirixidə ularoƣa baxlioƣuqi idila» degənlik bilən ipadilinip, Israilning barliḳ paaliyətlirini kərsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5 «Zion degən ḳoroƣan» —** «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ḳoroƣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ḳuruloƣan. □ **11:8 «Millo» —** «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin.

Dawutning palwanliri
2Sam. 23:8-39

10 Təwəndikilər Dawutning palwanliri iqidə yolbaxqilar idi; ular Pərwərdigarning
Israilƣa eytqan səzi boyiqə pütkül Israil bilən birlixip, Dawutning padixaḥliqini
mustəḥkəm qilip, birliktə uni padixaḥ qilixqa küqidi.
11 Təwəndikilər Dawutning palwanlirining tizimliki boyiqə hatiriləngəndur: —
Ḥakmoniylardin bolƣan Yaxobiam yolbaxqilar iqidə bexi idi; u nəyzisini piqiritip
bir qetimdila üq yüz adəmni əltürgən. □
12 Uningdin qalsa Ahohiy Dodoning ooƣli Əliazar bolup, u «üq palwan»ning biri idi;
13 Ilgiri Filistiylər Pas-Dammimda jəng qilixqa yiƣilƣanda, u Dawut bilən u yərdə
idi. U yərdə arpa əsüp kətkən bir etizliq bolup, həlq Filistiylərning aldidin bədər
qaqqanidi;
14 ular bolsa etizliqning otturisida turuwelip, ḥəm etizliqni qooƣdiƣan, ḥəm Filis-
tiylərni tarmar qilƣan; Pərwərdigar ənə xu yol bilən ularni ƣayət zor ƣəlibigə
erixtürgən.□
15 Ottuz yolbaxqi iqidin *yənə* üqəylən Qoram taxliqtiki Adullamning ƣariƣa qüxüp
Dawutning yeniƣa kəldi. Filistiylərning qoxuni bolsa «Rəfayim jiloƣisi»da bargaḥ
quroƣanidi.
16 Bu qaoƣda Dawut qoroƣanda, Filistiylərning qarawulgaḥi Bəyt-Ləḥəmdə idi.
17 Dawut ussap: «Aḥ, birsi manga Bəyt-Ləḥəmning dərwazisining yenidiki quduqtin
su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti!» dewidi,
18 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgaḥidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləḥəmning
dərwazisining yenidiki quduqtin su tartti wə Dawutqa elip kəldi; lekin u uningdin
iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigarƣa atap təküp:
19 «Hudayim bu ixni məndin neri qilsun! Mən ḥayatining həwptə qelixiƣa
qarimiƣan bu kixilərning qenini iqsəm qandaq bolidu? Qünki buni ular ḥayatining
həwptə qelixiƣa qarimay elip kəlgən!» dedi. Xunga Dawut bu suni iqkili unimidi.
Bu üq palwan qiloƣan ixlar dəl xular idi.
20 Yoabning inisi Abixay üqining bexi idi; u üq yüz adəm bilən qarxilixip nəyzisini
piqiritip ularni əltürdi. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiqqanidi. □
21 U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloƣan bolsimu,
lekin yənila awwalqi üqəyləngə yətməytti. □
22 Yəḥoyadaning ooƣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp qaltis
ixlarni qiloƣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooƣlini əltürgən. Yənə qar yaoƣqan bir küni
azgaloƣa qüxüp, bir xirni əltürgənidi. □
23 U yənə qolida bapkarning oqidək bir nəyzisi bar, boyining egizliki bəx gəz
kelidiƣan bir Misirliqni qətl qildi; u bir ḥasa bilən uningƣa ḥujum qilip, uning
nəyzisini qolidin tartiwelip əz nəyzisi bilən əltürdi. □
24 Yəḥoyadaning ooƣli Binaya mana bu ixlarni qiloƣan. Xuning bilən üq palwan iqidə

□ **11:11 «yolbaxqilar iqidə» —** bu ibarining baxqa hil tərjimisi «ottuzi iqidə» □ **11:14 «Ular bolsa etizliqning otturisida turuwelip,... Pərwərdigar ... Ularni ƣayət zor ƣəlibigə erixtürgən» —** muxu ayəttə «ular» bəlkim Dawut wə «üq palwan»ni kərsitidu. «2Sam.» 23:11-12də Əliazarning awwal bu jəngni baxliƣanliqi kərsitilidu. □ **11:20 «...Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiqqanidi» —** bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimisi bar. 21-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **11:21 «Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiqqanidi. U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloƣan bolsimu, lekin yənila awwalqi üqəyləngə yətməytti» —** 20-21-ayətning baxqa birhil tərjimisi: — «Xuning bilən u «üq palwan» bilən təng xəḥrət qazanoƣan. U «üq palwan»din ikki ḥəssiləp ḥərmətkə igə boloƣan wə ularning bexi boloƣan bolsimu, lekin ulardin biri bolmidi». Əmma bizningqə tərjimimiz «2Sam.» 23:18-19gə mas kelidu. □ **11:22 «Moabiy Ariəlning ikki ooƣli» —** yənə birhil tərjimisi: — «Moabtiki ikki xir...» yaki «Moabtiki ikki xirdək kixini...». □ **11:23 «bəx gəz» —** ikki metrdin artuq (2.2 metr).

nam qiķarƣanidi. □
25 Mana, u ḥeliķi ottuz palwandinmu bəkrək xəḥrət ķazanƣan bolsimu, lekin aldinķi
üq palwanƣa yətməytti. Dawut uni əzining pasiban begi ķilip təyinligən.
26 Ķoxundiki palwanlar bolsa: —
Yoabning inisi Asaḥəl, Bəyt-Ləḥəmlik Dodoning oƣli Əlḥanan,
27 Ḥarorluķ Xammot, Pilonluķ Ḥələz,
28 Təkoaliķ Ikkəxning oƣli Ira, Anatotluķ Abiezər,
29 Huxatliķ Sibbəkay, Ahoḥluķ Ilay, □
30 Nitofatliķ Maḥaray, Nitofatliķ Baanaḥning oƣli Hələb,
31 Binyamin əwladliridin Gibeaḥliķ Ribayning oƣli Ittay, Piratonluķ Binaya,
32 Gaax wadiliridin kəlgən Huray, Arbatliķ Abiyəl, □
33 Baḥarumluķ Azmawət, Xalbonluķ Elyaḥba,
34 Gizonluķ Ḥaxəmning oƣulliri, Ḥararliķ Xagining oƣli Yonatan, □
35 Ḥararliķ Sakarning oƣli Aḥiyam, Urning oƣli Elifal,
36 Məkəratliķ Ḥəfər, Pilonluķ Ahiyaḥ,
37 Karməllik Ḥəzro, Əzbayning oƣli Naaray,
38 Natanning inisi Yoel, Ḥagrining oƣli Mibḥar,
39 Ammonluķ Zələk, Zəruiyaning oƣli Yoabning yaraƣ kətürgüqisi bolƣan Bəərotluķ
Naḥaray,
40 Itriliķ Ira, Itriliķ Garəb,
41 Ḥittiy Uriya, Aḥlayning oƣli Zabad,
42 Rubən ķəbilisidin Xizaning oƣli, Rubənlər iqidə yolbaxqi bolƣan Adina wə
uningƣa əgəxkən ottuz adəm,
43 Maakaḥning oƣli Ḥanan, Mitniliķ Yoxafat,
44 Axtaratliķ Uzziya, Aroərlik Hotamning oƣli Xama bilən Jəiyəl,
45 Ximrining oƣli Yediyayəl bilən uning inisi tiziliķ Yoha,
46 Maḥawiliķ Əliyəl, Əlnaamning oƣulliri Yəribay bilən Yoxawiya, Moabliķ Yitma, □
47 Əliyəl, Obəd wə Məzobaliķ Yaasiyəllərdin ibarət idi.

12

Dawutķa beķinƣan Binyamin palwanliri

1 Dawut kixning oƣli Saulning besimi səwəbidin Ziklagda yoxurunup yatķan qaƣda
munu kixilər Dawutning yeniƣa kelixti (ularning ḥəmmisi Dawutķa jəng ķilixta
yardəm bərgən baturlardin idi;
2 oķya bilən ķorallanƣan bolup, ong ķoli bilənmu, sol ķoli bilənmu oķya wə salƣa
atalaytti; ular Saulning Binyamin ķəbilisidin bolƣan tuƣķanliri idi):
3 — ularning yolbaxqisi Ahiezər, andin ķalsa Yoax bolup, ikkisi Gibeaḥliķ Xe-
maaḥning oƣli idi; yənə Azmawətning oƣli Yəziyəl bilən Pələtmu; yənə Bərakaḥ
bilən Anatotluķ Yəḥu,
4 Gibeonluķ Yixmayamu bar idi. Yixmaya «ottuz palwan» iqidə batur bolup xu
ottuziƣa yetəkqilik ķilƣuqi idi; yənə Yərəmiya, Yaḥaziyəl, Yoḥanan wə Gədəratliķ
Yozabad,
5 Əluzay, Yərimot, Bialiya, Xəmariya, Harufluķ Xəfatiya,

□ **11:24 «üq palwan iqidə nam qiķarƣanidi»** — yaki «üq palwan bilən təng nam qiķarƣanidi». □ **11:29 «Sibbəkay»** — yaki «Məbbunay» («2Sam.» 23:27ni kərüng). □ **11:32 «Huray»** — «2Sam.» 23:31də «Ḥidday». □ **11:34 «Ḥaxəmning oƣulliri»** — yaki «Yaxənning oƣulliri». («2Sam.» 23:33ni kərüng). □ **11:46 «...Moabliķ Yitma»** — bu tizimliktə birnəqqə Yəḥudiy əməslər — məsilən, Ammonluķ Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moabliķ Timna bar.

6 Korahlıklardin bolƣan Əlkanah, Yixiya, Azarəl, Yoezər wə Yaxobiamlar;
7 yənə Gədorluk Yəroḥamning ooƣli Yoelah bilən Zəbadiya bar idi.

Dawutķa beķinoƣan Gad palwanliri

8 Gad ķəbilisidin bəzilər qəldiki ķoroƣanoƣa berip Dawutķa beķindi. Ularning ḥəmmisi jənggə maḥir, ķalķan wə nəyzə bilən ķorallanoƣan batur jəngqilər idi; ularning turķi bəəyni xiroƣa, qaķķanliķi bəəyni taoƣdiki bəkəngə ohxaytti.
9 Ularning birinqisi Ezər, ikkinqisi Obadiya, üqinqisi Eliab,
10 tətinqisi Mixmannah, bəxinqisi Yərəmiya,
11 altinqisi Attay, yəttinqisi Əliyəl,
12 səkkizinqisi Yoḥanan, toķķuzinqisi Əlzabad,
13 oninqisi Yərəmiya, on birinqisi Makbannay idi.
14 Bularning ḥəmmisi Gad ķəbilisidin, ķoxun iqidə sərdarlar idi; əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi. □
15 Birinqi ayda, Iordan dəryasi texip ķiroƣaķtin axķan qaoƣda, dəryadin ətüp, xərķķə wə oƣərbkə ķaraydioƣan barlik jiloƣilardikilərni tiripirən ķilip ķaquroƣanlar dəl muxu adəmlər idi.□

Dawutķa beķinoƣan Binyaminlar wə Yəḥudalar

16 Binyamin ķəbilisi bilən Yəḥuda ķəbilisidinmu kixilər ķoroƣanoƣa kelip Dawutķa beķinoƣan.
17 Dawut qikip ularni ķarxi elip: «Əgər silər tinqlik niyitidə manga yardəm berixkə kəlgən bolsanglar, silər bilən bir jan bir dil bolimən, lekin ķollirimda ḥeq naḥəķlik bolmioƣan meni düxmənlirimgə setiwətməkqi bolsanglar, ata-bowilirimning Hudasi buni nəzirigə elip ḥəküm qikaroƣay!» — dedi.
18 Bu qaoƣda Hudaning Roḥi ḥeliķi ottuz palwanning yolbaxqisi Amasayoƣa qüxiwidi, u:
«Aḥ Dawut, biz sanga beķindukmiz;
Aḥ Yəssəning ooƣli, biz sən bilən billidurmiz;
Əzünggə aman-tinqlik, aman-tinqlik boloƣay!
Sanga yardəm bərgüqilərgimu aman-tinqlik boloƣay!
Qünki sening Hudaying sanga mədətkardur»
Xuning bilən Dawut ularni elip ķelip, «zərbidar ətrət baxlikliri» ķildi.□

Dawutķa beķinoƣan Manassəḥlər

19 Dawut ilgiri Filistiylər bilən birliktə Sauloƣa ķarxi uruxķa atlanoƣanda, Manassəḥ ķəbilisidiki bəzilər Dawut tərəpkə ətti (lekin ular *Filistiylərgə* yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oƣjisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undaķta beximiz kətməy ķalmaydu!» dəp məsliḥətlixip ularni ķayturup kətməkqi boloƣanidi). □
20 Dawut Ziklagķa ķaytip baroƣanda, Manassəḥ ķəbilisidiki Adnah, Yozabad, Yədiyayəl, Mikail, Yozabad, Elihu, Ziltaylar kelip uningoƣa ķoxuldi. Bularning ḥəmmisi Manassəḥ ķəbilisining mingbexiliri idi.

□ **12:14 «Əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi»** — baxķa birhil tərjimisi: «əng kiqiki yüz adəmgə, əng qongi ming adəmgə yetiytti». □ **12:15 «birinqi ay»** — Mart yaki Aprel. □ **12:18 «Hudaning Roḥi»** — muxu yərdə ibraniy tilida pəķət «Roḥ» deyilidu. □ **12:19 «Ular Filistiylərgə yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oƣjisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undaķta beximiz kətməy ķalmaydu!» dəp məsliḥətlixip ularni ķayturup kətməkqi boloƣanidi»** — «1Sam.» 29:4ni kərüng.

21 Ular Dawut ķaraķqilarƣa ķarxi jəng ķilƣanda uningƣa yardəmləxti; ularning
ḥəmmisi batur palwanlar, ķoxundiki yolbaxqilar idi. □
22 Qünki xu künlərdə Dawutķa yardəm berix üqün ḥər küni adəmlər kelip ķoxulup,
huddi Hudaning ķoxunidək zor bir ķoxun bolup kətkənidi.

Dawutķa kelip ķoxulƣan ķoxunlar

23 Pərwərdigarning səz-kalami əməlgə axurulup, Saulning padixaḥliķini Dawutķa
elip bərməkqi bolƣan ķorallanƣan jəngqilər yolbaxqiliri bilən Ḥebronƣa, uning
yeniƣa kəldi. Ularning sani təwəndikiqə: —
24 Yəḥudalardin ķalķan wə nəyzə bilən ķorallanƣanlar jəmiy altə ming səkkiz yüz
kixi bolup, ḥəmmisi jənggə təyyarlanƣanidi.
25 Ximeonlardin jənggə təyyarlanƣan batur jəngqilər jəmiy yəttə ming bir yüz kixi,
26 Lawiylardin jəmiy tət ming altə yüz kixi;
27 Yəḥoyada Ḥarunlarning jəmət bexi bolup, uningƣa əgəxkənlər jəmiy üq ming
yəttə yüz kixi idi.
28 Yənə yax bir batur jəngqi Zadok wə uning jəmətidin yigirmə ikki yolbaxqi bar idi.
29 Binyaminlardin, Saulning uruķ-tuƣķanliridinmu üq ming kixi bar idi; xu qaƣķa
ķədər bularning kəpinqisi Saul jəmətini ķollap kəlməktə idi.
30 Əfraimlardin, əz jəmətliridə yüz-abroy tapķan batur əzimətlər jəmiy yigirmə ming
səkkiz yüz kixi idi.
31 Manassəḥ yerim ķəbilisi iqidə nami pütülgən, Dawutni padixaḥ ķilip tikləxkə
kəlgənlər jəmiy on səkkiz ming kixi idi.
32 Issakarlardin zaman-wəziyətni qüxinidiƣan, Israilning ķandaķ ķilixi kerəklikini
bilidiƣan yolbaxqilar jəmiy ikki yüz kixi idi; ularning ḥəmmə ķerindaxliri ularning
əmrigə boysunatti.
33 Zəbulunlardin jənggə təyyarlanƣan, ḥərhil ķoral-yaraƣlar bilən ķorallanƣan,
ala kəngüllük ķilmaydiƣan, Dawutning yardimigə kəlgən jəmiy əllik ming kixi idi.
34 Naftalilardin yolbaxqi bolƣan ming kixi bar idi; ularƣa əgixip ķoliƣa ķalķan wə
nəyzə alƣanlar jəmiy ottuz yəttə ming kixigə yetətti.
35 Danlardin jənggə təyyarlanƣan jəmiy yigirmə səkkiz ming altə yüz kixi idi.
36 Axirlardin jənggə qiķip ķoxun sepigə atlinixķa təyyar bolƣan jəmiy ķiriķ ming
kixi idi.
37 Iordan dəryasining xərķ təripidiki Rubən ķəbilisi, Gad ķəbilisi wə Manassəḥ
yerim ķəbilisidin ķoliƣa ḥərhil ķoral-yaraƣ elip jənggə təyyarlanƣan jəmiy bir yüz
yigirmə ming kixi idi.
38 Yuķirida tilƣa elinƣan bu əzimətlərning ḥərbiy yürüxi təkxi bolup, Dawutni
pütkül Israil üstigə padixaḥ ķilip tikləx üqün bir jan bir dil bolup, Ḥebronƣa
kelixkənidi; ķalƣan Israillarmu bir niyət bir məķsəttə Dawutni padixaḥ ķilip
tikliməkqi boluxķanidi.
39 Ular xu yərdə Dawut bilən üq kün billə yəp-iqip ƣizalandi, qünki ularning
ķerindaxliri ularƣa təyyarlap ķoyuxķanidi.
40 Ularning əpqürisidiki həlķlər, ḥətta Issakar, Zəbulun wə Naftalilarning zeminidik-
ilər exək, təgə, ķeqir wə kalilarƣa artip ularƣa naḥayiti kəp ozuķluķ elip kəlgən;
ular zor miķdarda un, ənjür poxkili, üzüm poxkili, xarab, zəytun meyi wə nurƣun
ķoy-kalilarni yətküzüp berixkənidi; pütkül Israil xad-huramliķķa qəmgənidi.

□ **12:21 «Ular Dawut ķaraķqilarƣa ķarxi jəng ķilƣanda uningƣa yardəmləxti»** — kəzdə tutķini bəlkim «1Sam.» 30-babta hatiriləngən ixlar; xu qaƣda Dawut Amalək ķaraķqiliriƣa ḥujum ķilƣan.

13

Əhdə sanduqining apirilixida boloqan balayi'qaza
2Sam. 6:1-11

1 Dawut mingbexi, yüzbexi wə barliq yolbaxqilar bilən məsliһətləxti;
2 andin pütün Israil ammisioqa: «Əgər silər maqul kərsənglar, xundaqla bu ixni Hudayimiz Pərwərdigardin dəp bilsənglar, biz Israilning zeminlirining һərqaysi jayliriqa xu yərdə qaloqan qerindaxlirimizoqa һəmdə ular bilən billə xəһərlərdə wə etizliqlirida turuwatqan kaһin һəm Lawiylaroqa muxu yərgə yioqilix tooqruluq adəm əwətəyli.
3 Biz Hudayimizning əһdə sanduqini məxəgə yətkəp keləyli; qünki Saulning künliridə һeqqaysimiz *əһdə sanduqi* aldida Hudadin yol sorap baqmiduq» dedi.
4 Bu ixni pütün amma tooqra tapqaqqa, һəmməylən maqul boluxti.
5 Xunga Dawut Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eoqizioqiqə boloqan pütkül Israil һəlqini qaqirtip kelip, Hudaning əһdə sanduqini Kiriat-Yearimdin yətkəp kəlməkqi boldi. □
6 Andin Dawut bilən pütkül Israil Hudaning əһdə sanduqini yətkəp kelix üqün Baalaһqa, yəni Yəһudaoqa təwə boloqan Kiriat-Yearimoqa kəldi; ikki kerubning otturisida olturoquqi Pərwərdigar bu əһdə sanduqi üstigə Өz namini qoyoqanidi.
7 Ular Hudaning əһdə sanduqini Abinadabning өyidin elinoqan yengi bir һarwioqa qoydi; Uzzaһ bilən Ahiyo һarwini һəydidi. □
8 Dawut bilən barliq Israil jamaiti Hudaning aldida һə dəp nəoqmə-nawa qilip, qiltar, təmbur, dap, qanglar wə kanay-sunaylar qalatti.
9 Lekin ular Kidon haminioqa kəlgəndə kalilar aldioqa müdürəp ketip yiqiloqanda Uzzaһ əһdə sanduqini yəliwalay dəp qolini uningoqa sozdi.
10 Uzzaһning əһdə sanduqioqa qoli təgkənliki üqün, Huda uningoqa oqəzəplinip uni urup өltürdi. Xuning bilən Uzzaһ xu yərdə Hudaning aldida өldi. □
11 Lekin Dawut Pərwərdigarning Uzzaһning tenini bəskənlikigə aqqiqlandi wə u yərni «Pərəz-Uzzaһ» dəp atidi; u yər taki һaziroqiqə xu nam bilən atilip kəlməktə. □
12 Xu küni Dawut Hudadin qorqup: «Mən zadi qandaq qilip Hudaning əһdə sanduqini bu yərgə yətkəp kelələymən?» dedi.
13 Xunga Dawut əһdə sanduqini өzi turuwatqan «Dawut xəһiri»gə yətkəp kəlməy, Gatlik Obəd-Edomning өyigə apirip qoydi.
14 Hudaning əһdə sanduqi Obəd-Edomning өyidə üq ay turdi; Pərwərdigar Obəd-Edomning ailisini wə uning barliq təəlluqatlirini bərikətlidi.

14

Tur padixaһi Dawutning orda selixioqa yardəmlixidu
1Sam. 5:11-25

1 Tur padixaһi Һiram Dawut bilən kərüxüxkə əlqilərni, xundaqla uning üqün orda selixqa kedir yaoqiqi, taxqi wə yaoqaqqilarni əwətti.

□ **13:5 «Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eoqizioqiqə» —** jənubtin ximaloqiqə Israilning pütkül zeminini kərsitidu. «Hamat eoqizi» degənning baxqa hil tərjimisi: «Libo-Hamat». □ **13:7 «Ular Hudaning əһdə sanduqini Abinadabning өyidin elinoqan yengi bir һarwioqa qoydi» —** yaki «ular Hudaning əһdə sanduqini yengi bir һarwioqa qoyup, uni Abinadabning өyidin elip qikti». □ **13:10 «Uzzaһning əһdə sanduqioqa qoli təgkənliki üqün, Huda uningoqa oqəzəplinip uni urup өltürdi» —** muqəddəs qanun boyiqə pəqət kaһinlar əһdə sanduqioqa qol təgküzüxkə wə uni kətürüxkə bolatti. Uni kala һarwisi üstigə qoyuxqa bolmaytti. Xunga Dawut wə pütkül Israillar muxu ixta əyiblik idi. □ **13:11 «Pərəz-Uzzaһ» —** mənisi «Uzzaһoqa bəsüp kirix».

2 Bu qaoɣda Dawut Pərwərdigarning өzini Israil üstigə ɦөkümranliқ қilidioɣan padixaɦ boluxқa jəzmən tikləydioɣanliқini kөrüp yətti; qünki Pərwərdigar Өz həlқi Israil üqün uning padixaɦliқini gülləndürgənidi.

Dawutning Yerusalemda kөrgən ooɣulliri

3 Dawut Yerusalemda yənə birmunqə hotun aldi ɦəmdə yənə ooɣul-қizlarni kөrdi.
4 Təwəndikilər uning Yerusalemda kөrgən pərzəntlirining isimliri: Xammuya, Xobab, Natan, Sulayman,
5 Ibɦar, Əlixuya, Əlpələt,
6 Nogaɦ, Nəfəg, Yafiya,
7 Əlixama, Bəəliyada wə Əlifələt.□

Dawutning Filistiylərni ikki қetim yənggənliki

8 Dawutning məsiɦ қilinip pütkül Israilning üstigə padixaɦ қilinoɣanliқini angliɣan Filistiylərning ɦəmmisi Dawut bilən қarxilixix pursitini izləp kəldi; Dawut buni anglap ularoɣa қarxi jənggə atlandi.
9 Filistiylər «Rəfayim jiloɣisi»oɣa bulang-talang қiloɣili kirdi.
10 Dawut Hudadin: «Mən Filistiylərgə қarxi jənggə qiқsam bolamdu? Ularni mening қolumoɣa tapxuramsən?» dəp soriwidi, Pərwərdigar uningoɣa: «Jənggə qiқ, Mən ularni səzsiz қolungoɣa tapxurimən» dedi.
11 Filistiylər Baal-Pərazimoɣa ɦujum қiloɣili kəlgəndə, Dawut ularni xu yərdə məoɣlup қildi wə: «Huda mening қolum arқiliқ düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip kətkəndək bəsüp kirdi» dedi. Xunga u yər «Baal-Pərazim» dəp ataloɣan. □
12 Filistiylər өzlirining butlirini xu yərgə taxlap қaqқanliқtin, Dawut adəmlirigə ularni kөydürüwetixni tapilidi.
13 Filistiylər yənə ɦeliқi jiloɣioɣa bulang-talang қiloɣili kiriwidi,
14 Dawut yənə Hudadin yol soridi. Huda uningoɣa: «Ularni arқisidin қooɣlimay, əgip өtüp, ularoɣa üjmilikning udulidin ɦujum қiloɣin.
15 Sən üjmə dərəhlirining üstidin ayaoɣ tiwixini anglixing bilənla jənggə atlan; qünki u qaoɣda Huda sening aldingda Filistiylərning қoxunioɣa ɦujumoɣa qiққan bolidu» dedi. □
16 Xuning bilən Dawut Hudaning degini boyiqə ix tutup, Filistiylərning қoxunioɣa Gibeondin Gəzərgiqə қooɣlap zərbə bərdi.
17 Xu səwəbtin Dawutning xөɦriti barliқ yurt-zeminloroɣa pur kətti, Pərwərdigar uning қorқunqini barliқ əllərning üstigə saldi.

15

Əɦdə sanduқini yətkəxning təyyarliқi

1 Dawut Dawut xəɦiridə өzigə өy-ordilar saldurdi, ɦəm Hudaning əɦdə sanduқioɣa jay ɦazirlidi wə uningoɣa qedir tiktürdi.
2 U qaoɣda Dawut: «Hudaning əɦdə sanduқini Lawiylardin bөlək kixilərning kөtürüxigə bolmaydu, qünki Pərwərdigar uni kөtürüxkə wə mənggü өzining hizmitidə boluxқa xularni talliɣanidi» dedi.

□ **14:7 «Bəəliyada»** — yaki «Əliya». «2Sam.» 5:16ni kөrüng. □ **14:11 «Baal-Pərazim»** — «Igəm bəsüp kirdi» degən mənidə. □ **14:15 «üjmə dərəhliri»** — bu bizning қiyasimiz. Ibraniy tilida «yioɣlioɣuqi dərəhlər». Zadi қaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxқa bir қiyas «hinə dərəhliri».

3 Andin Dawut Pərwərdigarning əhdə sanduqini ḫazirlap qoyoɣan yərgə yətkəx üqün pütkül Israillarni Yerusalemoɣa yioɣdi.
4 Dawut yənə Ḫarunning əwladlirini wə Lawiylarni yioɣdi:
5 Koḫatning əwladliri jəmət bexi boloɣan Uriyəl wə uning qerindaxliri bir yüz yigirmə kixi;
6 Mərari əwladliridin jəmət bexi boloɣan Asaya wə uning qerindaxliridin ikki yüz yigirmə kixi;
7 Gərxomning əwladliridin jəmət bexi boloɣan Yoel wə uning qerindaxliri bir yüz ottuz kixi;
8 Əlizafanning əwladliridin jəmət bexi boloɣan Xemaya wə uning qerindaxliri ikki yüz kixi;
9 Ḫebronning əwladliridin jəmət bexi boloɣan Əliyəl wə uning qerindaxliri səksən kixi;
10 Uzziyəlning əwladliridin jəmət bexi boloɣan Amminadab wə uning qerindaxliri bir yüz on ikki kixi idi.
11 Dawut kaḫinlardin Zadok bilən Abiyatarni, xuningdək lawiliylardin Uriyəl, Asaya, Yoel, Xemaya, Əliyəl wə Amminadabni qaqirtip kelip ularoɣa:
12 «Silər Lawiy jəmətining baxlirisilər; əzünglarni wə silərning qerindaxliringlarni Israilning Hudasi Pərwərdigarning əhdə sanduqini mən təyyarlap qoyoɣan yərgə kətürüp kelix üqün pak qilinglar. □
13 Qünki ilgiri silər xundaq qilmay, bəlgiləngən tərtip boyiqə uningdin yol sorimioɣinimizdin Hudayimiz Pərwərdigar bizgə zərbə bərgən» dedi. □
14 Xuning bilən kaḫinlar bilən Lawiylar Israilning Hudasi Pərwərdigarning əhdə sanduqini kətürüp mengix üqün əzlirini pak qildi.
15 Lawiylar əmdi Musaning Pərwərdigarning səz-kalami bilən tapilioɣini boyiqə, Hudaning əhdə sanduqini baldaq bilən mürisigə elip kətürdi.

Nəoɣmə-nawaqilar ḫərmət ətriti

16 Dawut yənə Lawiylarning yolbaxqilirioɣa əzlirining qerindaxliridin nəoɣmiqilərni təyinləxni buyrudi; ular jümlidin təmbur, qiltar, janglar qatarlik ḫərhil sazlarni qelip awazini yuqiri kətürüp xad-huramlik iqidə küy eytixqa təyinləndi.
17 Xunglaxqa, Lawiylar Yoelning ooɣli Ḫemanni wə uning jəmətidiki Bərəkiyaning ooɣli Asafni ḫəm ularning qerindaxliridin boloɣan Mərarilardin Kuxayaḫning ooɣli Etanni bəlgilidi.
18 Ular bilən birliktə yənə qerindaxliridin Zəkəriya, Bin, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḫiyəl, Unni, Eliab, Binayaḫ, Maaseyaḫ, Mattitiyaḫ, Əlifələḫ, Mekniya ḫəm dərwaziwən Obəd-Edom bilən Jəiyəlni ikkinqi dərijilik ətrət qilip təxkillidi.
19 Nəoɣmiqi Ḫeman, Asaf wə Etanlar mis qanglar qelip, yangraq awaz qiqiratti;
20 Zəkəriya, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḫiyəl, Unni, Eliab, Maaseyaḫ wə Binayalar təmbur qelip «Alamot uslubi»da təngkəx qilatti; □
21 Mattitiyaḫ, Əlifələḫ, Mekniya, Obəd-Edom, Jəiyəl wə Azaziyalar qiltar qelip baxlamqilik qilip, «Xəminit uslubi»da təngkəx bolatti. □

□ **15:12 «əzünglarni… pak qilinglar» —** ibraniy tilida «əzünglarni… pak-muqəddəs qilinglar». Bu «pak-muqəddəslik» rəsmiy ix bolup, «Mis.» 29-babta wə «Law.» 7-babta kərsitilgəndək: (1) əlük nərsilərgə təgməslik; (2) tənlirini yuyux; (3) pakiz kiyim-keqəkni kiyix; (4) əzining gunaḫini tiləx üqün «gunaḫ qurbanliqi sunux degən tət ixni əz iqigə elixi mumkin idi. □ **15:13 «zərbə bərgən» —** ibraniy tilida «bəsüp basqan». □ **15:20 «Alamot uslubi» —** buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «(ayalqə) yuqiri awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin. □ **15:21 «Xəminit uslubi» —** buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «ərənqə təwən awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin.

22 Lawiylarning yolbaxqisi Kənaniya muzikiƣa naɦayiti pixxiķ bolƣaqķa, məhsus
nəƣmə-nawaqiliķķa məs'ul bolup muzika өgitətti.
23 Bərəkiya bilən Əlkanaɦ əɦdə sanduķiƣa məs'ul ixikbaķarlar idi.
24 Xəbaniya, Yəɦoxafat, Nətanəl, Amasay, Zəkəriya, Binaya wə Əliezər ķatarliķ
kaɦinlar Hudaning əɦdə sanduķi aldida kanay qalatti; Obəd-Edom bilən Yəɦiyaɦmu
əɦdə sanduķiƣa məs'ul ixikbaķar ķilinip ķoyulƣanidi.□

Əɦdə sanduķi «Dawut xəɦiri»gə yөtkəp kelinidu
1Sam. 6:16-23

25 Xuning bilən Dawut Israil aķsaķalliri wə mingbexi ķatarliķlar bilən birgə
Obəd-Edomning өyidin huxalliķķa qөmgən ɦalda Pərwərdigarning əɦdə sanduķini
kөtürüp qiķķili bardi.
26 Wə xundaķ boldiki, *Dawutlar* Huda Pərwərdigarning əɦdə sanduķini kөtürüp
mangƣan Lawiylarƣa yardəm bərgənlikini kөrüp, yəttə buķa wə yəttə ķoqķar
ķurbanliķ ķildi.
27 Dawut wə xundaķla əɦdə sanduķini kөtüridiƣan Lawiylar ɦəmdə nəƣmiqilər ɦəm
nəƣmə-nawa bexi bolƣan Kənaniyalarning ɦəmmisi kanap libas kiyixkənidi; Dawut
uning üstigə yənə kanap əfod kiygənidi. □
28 Pütkül Israil həlķi əmdi xu təriķidə təntənə ķilip, burƣa, kanay, jangjang, təmbur,
qiltar ķatarliķ türlük sazlar bilən yuķiri awazda muzika qelip, Pərwərdigarning əɦdə
sanduķini kөtürüp kelixti.
29 Pərwərdigarning əɦdə sanduķi Dawut xəɦirigə yetip kəlgəndə Saulning ķizi
Miķal pənjirdin tөwəngə ķarap turatti; u Dawutning səkrəp oynap-qelip təntənə
ķiliwatķinini kөrüp iqidə uni zanglik ķildi.

16

Mədɦiyə oķux, bəht tiləx

1 Ular Hudaning əɦdə sanduķini kөtürüp kirip Dawut uningƣa ɦazirlap ķoyƣan
qedirning otturisiƣa ķoyup, andin Hudaning aldida kөydürmə ķurbanliķ bilən
inaķliķ ķurbanliķi sundi.
2 Dawut kөydürmə ķurbanliķi bilən inaķliķ ķurbanliķi sunup bolƣandin keyin
Pərwərdigarning namida həlķķə bəht tilidi.
3 U yənə ər-ayal deməy Israillarning ɦər birigə birdin nan, birdin horma poxkili,
birdin üzüm poxkili üləxtürüp bərdi.□

Lawiylarning əɦdə sanduķi aldidiki wəzipiliri

4 Dawut bir ķisim Lawiylarƣa Pərwərdigarning əɦdə sanduķi aldida hizməttə bolux,
yəni dua-tilawət oķux, Israilning Hudasi Pərwərdigarƣa təxəkkür-rəɦmət eytix wə
küy-munajat oķuxni buyrudi. □
5 Ularning yolbaxqisi bolsa Asaf, andin Zəkəriya idi; baxķiliri bolsa Jəiyəl, Xemiramot,
Yəɦiyəl, Mattitiyaɦ, Eliab, Binaya, Obəd-Edom wə Jəiyəllər idi. Ular təmbur-qiltar
qelixķa ķoyuldi; Asaf bolsa qanglarni qalatti.
6 Binaya bilən Yaɦaziyəldin ibarət ikki kaɦin Hudaning əɦdə sanduķi aldida ɦərdaim
kanay qelixķa ķoyuldi.

□ **15:24 «Yəɦiyaɦ»** — «Yəɦiyaɦ» wə «Jiyəl» degən bir isimdur. □ **15:27 «əfod»** — adəttə kaɦinlar alaɦidə kiyidiƣan pinjəkkə ohxax bir kiyim idi («Mis.» 28-babni kөrüng. Undaķ kiyim kiyiwelix өzini Hudaƣa alayitən beƣixlaxni bildürətti. □ **16:3 «birdin horma poxkili»** — yaki «bir parqidin gөx». □ **16:4 «dua-tilawət oķux»** — yaki «əsləx», «təntənə ķilix».

Dawutning Pərwərdigarƣa Ḥəmdusana oḳuƣan küyi

7 Xu küni Dawut Asaf wə ḳerindaxlirini Pərwərdigarƣa təxəkkür-rəḥmət eytixḳa
bəlgiləp ularƣa birinqidin munu küyni tapxurdi: —

8 «Pərwərdigarƣa təxəkkür ḳilinglar,
Uning namini qaḳirip nida ḳilinglar,
Uning ḳiloƣanlirini əllər arisida ayan ḳilinglar!■
9 Uningƣa nahxilar eytip, Uni küylənglar,
Uning pütkül karamət məjiziliri üstidə seoƣinip oylininglar.
10 Muḳəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kəngli xadlansun!
11 Pərwərdigarni wə Uning ḳudritini izdənglar,
Uning yüz-ḥuzurini tohtimay izdənglar.
12 Uning yaratḳan məjizilirini,
Karamət alamətlirini ḥəm aoƣzidin qiḳḳan ḥəkümlirini əstə tutunglar,
13 I uning ḳuli Israilning nəsli,
Özi tallioƣanliri, Yaḳupning ooƣulliri!
14 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning ḥəkümliri pütkül yər yüzididur.
15 U Özi tüzgən əḥdini əbədiy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming əwladḳiqə wədiləxkən səzidur —
16 Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi,
Yəni Isḥaḳḳa iqkən ḳəsimidur.
17 U buni Yaḳupḳimu nizam dəp jəzmləxtürdi,
Israiloƣa əbədiy əḥdə ḳilip berip: —□
18 «Sanga Ḳanaan zeminini berimən,
Uni mirasing boloƣan nesiwəng ḳilimən» — dedi.
19 U qaoƣda silər ajiz idinglar, adiminglar az ḥəm u yərdə musapir idinglar;
20 Bu əldin u əlgə, bir ḳəbilidin yənə bir ḳəbiligə kəqüp yürgən.
21 Pərwərdigar ḥərḳandaḳ adəmning ularni bozək ḳilixioƣa yol ḳoymidi,
Ularni dəp padixaḥlaroƣimu tənbiḥ berip: —
22 «Mən məsiḥ ḳiloƣanlaroƣa təgmə,
Pəyoƣəmbərlirimgə yaman ix ḳilma!» — dedi.
23 Pütün jaḥan, Pərwərdigarni küylənglar,
Nijatini ḥər küni elan ḳilinglar!
24 Uning julasini əllərdə bayan ḳilinglar,
Uning məjizilirini barliḳ həlḳlər arisida jakarlanglar.
25 Qünki Pərwərdigarimiz uluoƣdur,
Zor ḥəmdusanaoƣa layiḳtur;
U barliḳ ilaḥlardin üstün, Uningdin ḳorḳux kerəktur;□
26 Qünki barliḳ əllərning ilaḥliri — butlar halas,
Biraḳ Pərwərdigar asman-pələkni yaratḳandur.
27 Xanuxəwkət wə ḥəywət Uning aldida,
Ḳudrət wə huxluḳ Uning jayididur.
28 Pərwərdigarƣa təəlluḳini bərgəysilər, i əl-ḳəbililər,

■ **16:8** Zəb. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48 □ **16:17 «U buni Yaḳupḳimu nizam dəp jəzmləxtürdi» —** muxu yərdə «Yaḳup» Yaḳupning əzini (Israil həlḳi əməs) kərsitidu. □ **16:25 «Uningdin ḳorḳux kerəktur» —** yaki «U ḳorḳunqluḳtur».

Pərwərdigarоԓa xan-xərəp wə ḳudrətni bərgəysilər!□
29 Pərwərdigarning namiоԓa layiḳ boloԓan xan-xөḫrətni Uningоԓa bərgəysilər;
Sowоԓa-salam elip Uning aldiоԓa kiringlar,
Pərwərdigarоԓa pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar;□
30 Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!
Dunya məzmut ḳilinоԓan, u təwrənməs əsla.
31 Asmanlar xadlansun, wə yər-jaḫan hux bolsun,
Əllər arisida elan ḳilinsun: —
«Pərwərdigar ḫөküm süridu!».
32 Dengiz-okyan wə uningоԓa toloԓan ḫəmmə quḳan selip jux ursun!
Dalilar ḫəm ulardiki ḫəmmə yayrisun!
33 U qaоԓda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U pütün jaḫanni soraḳ ḳilixḳa kelidu!
34 Pərwərdigarоԓa təxəkkür eytinglar!
Qünki U meḫribandur,
Əbədiydur Uning meḫir-muḫəbbiti.
35 Wə: Bizni ḳutḳuzоԓin, i nijatimiz boloԓan Huda!
Bizni *yeningоԓa* yiоԓiwaloԓaysən,
Muḳəddəs namingоԓa təxəkkür ḳilixḳa,
Yayrap Seni mədḫiyiləxkə,
Bizni əllərdin ḳutḳuzup qiḳḳaysən! — dənglar!
36 Israilning Hudasi boloԓan Pərwərdigarоԓa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədḫiyə ḳayturulsun!
Pütkül həlḳ «Amin!» dedi ḫəmdə Pərwərdigarоԓa ḫəmdusana oḳuxti.

Ibadət qediridiki baxḳa wəzipilər

37 *Dawut* xu yərdə, yəni Pərwərdigarning əḫdə sanduḳi aldida ḫər kündiki wəzipigə muwapiḳ, əḫdə sanduḳi aldidiki hizməttə dawamliḳ boluxḳa Asaf bilən uning ḳerindaxlirini ḳaldurup ḳoydi;
38 Ularning iqidə Obəd-Edom bilən uning ḳerindaxliridin atmix səkkiz kixi bar idi; xuningdək Yədutunning ooԓli Obəd-Edom bilən Hosaḫ dərwaziwənlikkə ḳoyuldi.
39 Kaḫin Zadok bilən uning kaḫin ḳerindaxliri Gibeon egizlikidiki Pərwərdigarning qediri aldida,
40 Pərwərdigarning Israiloԓa tapiliоԓan ḳanun-əḫkamlirida barliḳ yeziloԓini boyiqə, ḫərküni ətisi-ahximi kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḫi üstidə Pərwərdigarоԓa atap kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunuxḳa ḳoyuldi.
41 Ular bilən billə boloԓanlar, yəni Ḫeman, Yədutun wə ḳaloԓan tallanoԓanlar, xundaḳla barliḳ ismi tiziloԓanlar Pərwərdigarоԓa təxəkkür-rəḫmət eytixḳa ḳoyuldi (qünki Uning өzgərməs muḫəbbiti əbədgiqidur!).
42 Ḫeman wə Yədutun bolsa nəoԓmiqilikkə, jümlidin kanay, jang-jang wə barliḳ mədḫiyə sazlirini qelixḳa məs’ul ḳilindi. Yədutunning ooԓulliri dərwazioԓa ḳaraxḳa ḳoyuldi.
43 Bu ixlardin keyin barliḳ həlḳ өz өylirigə ḳaytixti; Dawutmu өz өyidikilərgə bəht tiləxkə ḳaytti.

□ **16:28 «Pərwərdigarоԓa… ḳudrətni bərgəysilər»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, Hudaoԓa xan-xərəp kəltürsək, muxu ḳiloԓinimiz Uningоԓa biz arḳiliḳ Өzining küq-ḳudritini kərsitix imkaniyitini yaritidu.
□ **16:29 «Pərwərdigarоԓa pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar»** — yaki «Pərwərdigarоԓa pak-muḳəddəs eginlər bilən səjdə ḳilinglar».

17

Dawutning Pərwərdigarɵa ɵy selix niyiti
2Sam. 7:1-15

1 Dawut ɵz ɵyidə turuwatqan qeɵida, Natan pəyɵəmbərgə: «Qara, mən kedir
yaɵiqidin yasalɵan ɵydə turuwatimən, Pərwərdigarning əhdə sanduqi bolsa qedir
pərdiliri astida turuwatidu» dedi.
2 Natan Dawutqa: «Kɵnglüngdə pükkənliringgə əməl qilɵin; qünki Huda sən bilən
billidur» — dedi.
3 Xu küni keqidə Hudaning səzi Natanɵa kelip yətti:
4 «Sən berip qulum Dawutqa mundaq degin: — Pərwərdigar mundaq dəydu: Sən
Mən üqün turalɵu ɵy salsang bolmaydu.
5 Qünki mən Israillarni baxlap qiqqan kündin tartip bügüngə qədər bir ɵydə turup
baqmiɵanmən, pəqət bu qedirdin u qediroa, bir qedirgahdin baxqa birigə yətkilip
yürdüm, halas.
6 Mən Israil həlqi bilən billə məyli qəyərgə barmay, heqqaqan Israilning birər
hakimiɵa, yəni Mening həlqimni beqixni tapiliɵan birərsigə: Nemixqa silər Manga
kedir yaɵiqidin ɵy selip bərməysilər? — dedimmu?
7 Əmdi sən qulum Dawutqa mundaq degin: — Samawi qoxunlarning Sərdari bolɵan
Pərwərdigar eytiduki, Mən seni əmdi yaylaqlardin, qoylarning arqisidin elip, həlqim
Israilning üstigə əmir bolux üqün qaqirtip qiqtim.
8 Məyli qəyərgə barmiɵin, Mən haman sening bilən billə boldum wə sening
aldingdin barliq düxmənliringni yoqitip kəldim; yər yüzidiki uluɵlar nam-xəhrətkə
igə bolɵandək seni nam-xəhrətkə sazawər qildim.
9-10 Mən həlqim bolɵan Israiloa bir jayni bekitip, ularni xu yərdə tikip
ɵstürimən; xuning bilən ular ɵz zeminida turidiɵan, parakəndiqilikkə uqrimay-
diɵan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək wə mən həlqim Israil üstigə hɵkümranliq
qilixqa hakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularoa qaytidin zulum salmaydu. Mən
barliq düxmənliringni sanga bekindürdimən. Wə mənki Pərwərdigar sanga xuni
eytip qoyayki, mən sening üqün bir ɵyni yasap berimən!
11 Sening künliring toxup, ata-bowiliringning yeniɵa qaytqan waqtingda sening
nəslingdin, yəni ooqulliringdin birini sening ornungni basidiɵan qilimən; Mən uning
padixahliqini mustəhkəm qilimən.
12 U Manga bir ɵy yasaydu, Mən uning padixahliq təhtini mənggü mustəhkəm
qilimən.
13 Mən uningoa ata bolimən, u Manga ooqul bolidu; mehri-xəpqitimni seningdin
awwal ətkən *idarə qiloquqidin* juda qiloqinimdək uningdin hərgiz juda qilmaymən;
14 uni Mening ɵyümdə wə Mening padixahliqimda mənggü turoquzimən; uning təhti
mənggü məzmut bolup turoquzulidu».
15 Natan bu barliq səzlər wə barliq wəhiyni heqnemə qaldurmay, Dawutqa eytip
bərdi.

Dawutning duasi wə həmdusanasi
2Sam. 7:18-29

16 Xuning bilən Dawut kirip Pərwərdigarning aldida olturup mundaq dedi: «I Huda
Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening ɵyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə
kəturgüdək?

17 Lekin i Huda Pərwərdigar, *bu mərtiwigə kətürgining* sening nəziringdə kiqikkinə
bir ix ḫesablandi; qünki Sən mən ḳulungning ɵyining yiraḳ kəlgüsi tooḫruluḳ
səzliding wə meni uluoḫ mərtiwilik zat dəp ḳariding, i Huda Pərwərdigar!□
18 Sən kəminəng üstigə qüxürgən xundaḳ xan-xərəp tooḫruluḳ Dawut Sanga nemə
diyəlisun? Qünki Sən dərwəḳə Ɵz ḳulungni Ɵzüng bilisən.
19 Aḫ Pərwərdigar, peḳir ḳulung üqün ḫəmdə Ɵz kənglüngdiki niyiting boyiqə bu
barliḳ uluoḫluḳni kərsitip, bu qong ixlarning ḫəmmisini ayan ḳilding.
20 Aḫ Pərwərdigar, ḳuliḳimiz toluḳ angliɵḫini boyiqə Sanga təng kəlgüdək ḫeqkim
yoḳ; Seningdin bələk ḫeqbir ilaḫ yoḳtur.
21 Dunyada ḳaysi bir əl həlḳing Israiloḫa təng keləlisun? Ularni Ɵzünggə has
birdinbir həlḳ bolux üqün ḳutulduruxḳa barding ḫəmdə Misirdin ḳutuldurup
qiḳḳan həlḳing aldidin yat əllərni ḳooḫlap qiḳirip, uluoḫwar wə bəḫəywət ixlar arḳiliḳ
Ɵz namingni tikliding!
22 Sən həlḳing Israilni mənggü Ɵzüngning həlḳing ḳilding; aḫ Pərwərdigar, Sənmu
ularning Hudasi boldung.
23 Aḫ Pərwərdigar, əmdi peḳir ḳulung wə uning ɵyi tooḫruluḳ ḳiloḫan wədəng
mənggügə əməl ḳilinsun; Sən degənliring boyiqə ixni ada ḳiloḫaysən!
24 Amin, wədəng əməl ḳilinsun, xundaḳla naming mənggü uluoḫlansun, kixilər:
«Samawi ḳoxunning Sərdari Pərwərdigar Israilning Hudasi, ḫəḳiḳətən Israiloḫa
Hudadur!» desun; wə xundaḳ bolup, peḳir ḳulung Dawutning ɵy-jəməti Sening
aldingda məzmut turoḫuzulsun.
25 Aḫ Hudayim, Sən peḳir ḳulungoḫa sanga ɵy yasaymən, degən wəḫiy kəltürdüng;
xunga ḳulung Sening aldingda muxundaḳ dua ḳilixḳa jür’ət ḳildi.
26 Aḫ Pərwərdigar, Sən birdinbir Hudadursən, Sən peḳir ḳulungoḫa muxundaḳ
amətni berixni wədə ḳilding;
27 Əmdi peḳir ḳulungning ɵy-jəmətigə iltipat ḳilip, uning Sening aldingda mənggü
turuxioḫa saḳlioḫaysən. Qünki Sən, aḫ Pərwərdigar, *peḳirning ɵy-jəmətigə* iltipat
ḳilding wə xuning bilən u mənggügə bəht-iltipatḳa nesip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy wə Zobaḫlarni məoḫlup ḳilidu
2Sam. 8:1-15

1 Xu ixtin keyin xundaḳ boldiki, Dawut Filistiylərgə ḫujum ḳilip ularni boysundurup,
ularning ḳolidin Gatni wə uningoḫa təwə yeza-kəntlərni tartiwaldi.
2 U yənə Moabiylaroḫa ḫujum ḳildi; Moabiylar uningoḫa beḳinip, olpan tələydioḫan
boldi.
3 Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezər ɵz təwəsini Əfrat dəryasioḫiqə kengəytixkə atlinip
qiḳḳanda, Dawut taki Hamatḳa kədər uningoḫa ḫujum ḳildi.
4 Dawut uning ming jəng ḫarwisini olja aldi, yəttə ming atliḳ ləxkirini, yigirmə
ming piyadə ləxkirini əsir aldi. Dawut barliḳ jəng ḫarwilirining atlirining peyini
ḳirḳitiwetip, pəḳət yüz ḫarwioḫa ḳoxḳidək atnila elip ḳaldi.

Dawut Suriylərni məoḫlup ḳilidu

□ **17:17 «bu mərtiwigə kətürgining»** — demək, «Sən meni muxu dərijigə kəturgən» degən səz (18-ayət) uning padixaḫ boloḫanliḳini kərsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kəp imtiyazlarni ḳoxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni ḳaytidin kərüng. **«meni uluoḫ mərtiwilik zat dəp ḳariding»** — baxḳa birhil tərjimisi «meni yuḳiridiki (xu) insanning ḳatarida ḳariding». Bu tərjimisi tooḫra bolsa «yuḳiridki insan», yəni Məsiḫ tooḫruluḳ bexarət bolidu.

5 Dəməxktiki Suriylər Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezərgə yardəm berixkə kəldi; Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming əskərni əltürdi.
6 Dawut Suriyədiki Dəməxk rayonioɣa ḳarawul ətrətlirini turoɣuzuwidi, Suriylər Dawutḳa beḳinip, uningoɣa olpan töləydioɣan boldi. Dawut ḳəyərgə *jənggə* qiḳmisun, Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi. □
7 Dawut Ḫadad’ezərning hizmətkarliri ixlitidioɣan altun ḳalḳanlarning ḫəmmisini Yerusalemoɣa elip ḳaytti.
8 U yənə Ḫadad’ezərgə təwə Tibḫat bilən kundin ibarət ikki xəḫərdin nuroɣun mis olja aldi; keyinki zamanlarda Sulayman muxu mislarni ixlitip mis kəl, mis tüwrüklər wə baxḳa barliḳ mis əswablarni yasatḳan.□
9 Hamat padixaḫi Tow Dawutning Zobaḫ padixaḫi Ḫadad’ezərning pütün ḳoxunini məoɣlup ḳioɣanliḳini anglap, □
10 Öz ooɣli Ḫadoramni Dawutḳa salam berip, uning Ḫadad’ezər bilən jəng ḳilip, uni məoɣlup ḳiloɣan oɣəlibisini təbrikləxkə əwətti. Qünki Tow əslidə Ḫadad’ezər bilən daim uruxup turatti. Ḫadoram ḫərhil altun, kümüx, mis əswab-jabduḳlarni sowoɣa ḳilip əkəldi.
11 Dawut padixaḫ bu əswab-jabduḳlarni ḫərḳaysi əllərdin, jümlidin Edom, Moab, Ammonlardin, Filistiylərdin wə Amaləklərdin olja aloɣan altun-kümüxlər bilən ḳoxup ḫəmmisini Pərwərdigaroɣa beoɣixlidi.

Dawut Edomlarni məoɣlup ḳilidu

12 Zəruiyaning ooɣli Abixay «Xor wadisi»da Edomiylardin on səkkiz ming adəmni əltürdi.
13 Dawut Edomda ḳarawul ətrətlirini turoɣuzdi; Edomlarning ḫəmmisi Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə jənggə qiḳmisun, Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi.□

Dawutning muḫim hizmətkarliri
2Sam. 8:16-18; 20:23-26

14 Dawut padixaḫ bolup pütün Israil üstigə ḫəkümranliḳ ḳilip, barliḳ həlḳigə adalət wə ḫəḳḳaniyliḳ bilən muamilə ḳildi.
15 Zəruiyaning ooɣli Yoab ḳoxunoɣa sərdar, Aḫiludning ooɣli Yəḫoxafat mirza,
16 Ahitubning ooɣli Zadok bilən Abiyatarning ooɣli Abimələk *bax* kaḫin, Xawxa katip,
17 Yəḫoyadaning ooɣli Binaya Kərətiylər bilən Pələtiylərning yolbaxqisi idi; Dawutning ooɣulliri uning yenidiki əməldarlar boldi.□

19

Dawutning əlqiliri ḫaḳarətlinidu
2Sam. 10:1-19

1 Keyinki waḳitlarda xundaḳ boldiki, Ammonlarning padixaḫi Naḫax əldi; ooɣli Ḫanun ornioɣa padixaḫ boldi.
2 Dawut: «Naḫax manga iltipat kərsətkini üqün, uning ooɣli Ḫanunoɣa iltipat kərsitimən» dəp, atisining pətisigə uning kənglini soraxḳa Ḫanunning yenioɣa

□ **18:6 «Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi» —** yaki «Pərwərdigar oɣəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:8 «Tibḫat» —** yaki «Təbaḫ». □ **18:9 «Tow» —** «2Sam.» 9:9də «Toy». □ **18:13 «Pərwərdigar uni ḳooɣdap turdi —** yaki «Pərwərdigar oɣəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:17 «Kərətiylər bilən Pələtiylər» —** bəlkim Dawutḳa alaḫidə muḫapizətqilər yaki alaḫidə zərbidar əskərlər boluxi mumkin idi.

əlqilərni əwətti. Dawutning əlqiliri Ammonlarning zeminoɣa yetip kelip, kənglini sorioɣili Ḥanun bilən kərüxməkqi boldi.
3 Lekin Ammonlarning əməldarliri Ḥanunoɣa: «Dawutni rastla atilirining izzət-ḥörmitini ḳilip siligə köngül sorioɣili adəm əwətiptu, dəp ḳaramla? Uning hizmətkarlirining əzlirining aldilirioɣa kelixi bu yərni küzitix, aoɣdurmiqilik ḳilix, qarlax üqün əməsmidu?» — dedi.
4 Xuning bilən Ḥanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, ularning saḳal-burutlirini qüxürgüziwetip ḥəm kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüwetip andin ularni ḳoyuwətti.
5 Bəzilər kelip Dawutḳa əlqilərning əḥwalini uḳturdi; u ularni kütüwelixḳa aldioɣa adəm əwətti, qünki ular tolimu iza-aḥanəttə ḳaloɣanidi. Xunga padixaḥ ularoɣa: «Saḳal-burutinglar əskiqilik Yeriho xəḥiridə turup andin yenip kelinglar» dedi.

Ammonlar uruxḳa təyyarlinidu

6 Ammonlar əzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanliḳini bildi, Ḥanun wə Ammonlar Aram-Naḥaraim, Aram-Maakaḥ wə Zobaḥdin jəng ḥarwisi wə atliḳ ləxkər yallaxḳa adəm əwətip ming talant kümüx bərdi. □
7 Ular ottuz ikki ming jəng ḥarwisi, xundaḳla Maakaḥ padixaḥi bilən uning ḳoxunini yalliwaldi; ular Mədəbaning aldioɣa kelip bargaḥ ḳurdi. Ammonlarmu jəng ḳilix üqün ḥərḳaysi xəḥərliridin kelip jəm boluxti.
8 Dawut buni anglap Yoab bilən barliḳ əskər ḳoxunini *ularning aldioɣa* qiḳardi.
9 Ammonlar qiḳip xəḥər dərwazisining aldida səp tüzüp turdi; jənggə atlinip qiḳḳan padixaḥlarmu dalada ayrim səp tüzüp turuxti.

Suriylər bilən Ammonlar məoɣlup bolup qekinidu

10 Yoab əzining aldi-kəynidin ḥujumoɣa uqraydioɣanliḳini kərüp, pütün Israildin bir ḳisim sərhil adəmlərni tallap, Suriylər bilən jəng ḳilixḳa ularni səptə turoɣuzdi;
11 u ḳaloɣan adəmlirini inisi Abixayoɣa tapxurdi, xuningdək ular əzlirini Ammonlar bilən jəng ḳilixḳa səp ḳilip təyyarlidi.
12 Yoab Abixayoɣa: «Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma Ammonlar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy.
13 Jür'ətlik boloɣin! Əz həlḳimiz üqün wə Hudayimizning xəḥərliri üqün baturluḳ ḳilayli. Pərwərdigar Əzigə layiḳ kərünginini ḳiloɣay! — dedi.

Dawut Suriylər bilən Ammonlarni məoɣlup ḳilidu

14 Əmdi Yoab wə uning bilən boloɣan adəmlər Suriylərgə ḥujum ḳiloɣili qiḳti; Suriylər uning aldidin ḳaqti.
15 Suriylərning ḳaqḳanliḳini kərgən Ammonlarmu Yoabning inisi Abixayning aldidin ḳeqip, xəḥərgə kiriwaldi. Andin Yoab Yerusalemoɣa ḳaytip kəldi.
16 Suriylər bolsa əzlirining Israillarning aldida məoɣlup boloɣinini kərgəndə, əlqi əwətip, *Əfrat* dəryasining u təripidiki Suriylərni qaḳirtip kəldi. Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari boloɣan Xofaḳ ularoɣa yetəkqi idi.
17 Buningdin həwər tapḳan Dawut pütkül Israil həlḳini yioɣip Iordan dəryasidin ətüp, Suriylərning yenioɣa kelip ularoɣa ḳarxi səp tüzüp turdi. Dawutning səp tüzgənlikini kərgən Suriylər jənggə atlandi.

□ **19:6 «Aram-Naḥaraim»** — yaki «Mesopotamiyə». «Aram» bolsa Suriyəning kona namidur. **«ming talant kümüx»** — ming talant kümüx 30000 kilogramqə boluxi mumkin.

18 Suriylər Israillarning aldidin qaqti; Dawut Suriylərdin yəttə ming jəng ḥarwiliḳni wə ḳirik ming piyadə ləxkərni əltürdi wə yənə Suriylərning sərdari Xofaḳni əltürdi. □
19 Ḥadad'ezərning əməldarliri Israil aldida yengilginini kərgəndə, Dawut bilən sülḥ ḳilip uningoɣa beḳindi; xuningdin keyin Suriylər ikkinqi Ammoniylaroɣa yardəm berixni halimaydioɣan boldi.□

20

Yoabning Ammonlarning paytəhti Rabbaḥni ḥujum ḳilip aloɣanliḳi
2Sam. 12:26-31

1 Xundaḳ boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanoɣan waḳitta, Yoab küqlük ḳisimni baxlap kelip, Ammonlarning yərlirini wəyran ḳilip, andin Rabbaḥni muḥasirigə aldi. U qaoɣda Dawut Yerusalemda turuwatatti. Yoab Rabbaḥoɣa ḥujum ḳilip xəḥərni wəyran ḳilip taxlidi. □
2 Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi (altunining eoɣirliḳi bir talant qiḳti, uningoɣa yaḳutlar ḳonduruloɣanidi), kixilər bu tajni Dawutning bexioɣa kiydürüp ḳoydi. Dawut xəḥərdin yənə nuroɣun jəng oɣəniymətlirini elip kətti. □ ■
3 U yənə xəḥərdiki həlḳni elip qiḳip ḥərə, jotu wə palta bilən ixləxkə saldi; Dawut Ammonning ḥərḳaysi xəḥərliridiki həlḳlərnimu xundaḳ ixlətti; andin Dawut kəpqilik bilən Yerusalemoɣa ḳaytti.

Dawut Filistiylərni üq ḳetim məoɣlup ḳilidu. Tət gigantning ḳətl ḳilinixi
2Sam. 21:18-22

4 Xu wəḳədin keyin *Israillar* Gəzərdə Filistiylər bilən soḳuxti; u qaoɣda Huxatliḳ Sibbikay Rəfayiylardin boloɣan Sippay isimlik birini əltürüwətti, Filistiylər tiz pükti. □
5 Keyinqə *Israillar* bilən Filistiylər yənə soḳuxti; Yairning ooɣli Əlḥanən Gatliḳ Goliyatning inisi Lahmini əltürdi; bu adəmning nəyzisining dəstisi bapkarning oḳidək tom idi.
6 Keyinki waḳitlarda Gatta yənə soḳux boldi; u yərdə naḥayiti bəstlik bir adəm bar idi, uning ḳolidimu, putidimu altidin barmaḳ bolup, jəmiy yigirmə tət barmiḳi bar idi; umu Rəfayiylardin idi. □
7 Bu adəm Israillarni tillioɣili turuwidi, Dawutning akisi Ximiyaning ooɣli Yonatan qiḳip uni əltürüwətti.
8 Bular Gatliḳ Rafaning əwladliri bolup, ḥəmmisi Dawut wə uning hizmətkarlirining ḳolida əldi.

□ **19:18 « ḳirik ming piyadə ləxkər» —** yaki « ḳirik ming atlik». «2Sam.» 10:18ni kərüng. Uningda «yəttə yüz jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərḳining səwəbi bəlkim: (1) ḳolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuḳtisi ohximaydioɣan boluxi mumkin. □ **19:19 «Ḥadad'ezərning əməldarliri» —** yaki «Ḥadad'ezərgə beḳinoɣanlar» — «2Sam.» 10:19ni kərüng □ **20:1 «yengi yilning bexida» —** Huda Yəḥudiy həlḳigə tapxuroɣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi ...» —** yaki «Dawut buti Milkomning bexidin tajni eliwidi ...». **«eoɣirliḳi bir talant»** — bir talant bəlkim 30 kilogram idi. ■ **20:2** 2Sam. 12:30 □ **20:4 «Rəfayiylar» —** bəlkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni kərüng. □ **20:6 «Rəfayiylar» —** ibraniy tilida «Rafaning nəsli» degən səzlər bilən ipadilinidu. Demək, «Rəfayiylar» Rafaning əwladliri.

21

Dawutning gunahi — u ahalini sanaqtin ətküzidu
2Sam. 24:1-25

1 Xəytan Israillarola zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə ezikturdi. □
2 Xunga Dawut Yoabqa wə həlqning yolbaxqiliriola: «Silər Bəər-Xebadin Danoliqə arilap Israillarni sanaqtin ətküzüp kelip mening bilən kərüxünglar, ularning sanini biləy» dedi. □
3 Lekin Yoab jawabən: —«Pərwərdigar Əz həlqini hazir məyli qanqilik bolsun, yüz həssə axuruwətkəy. Lekin i hojam padixahim, ularning həmmisi əzüngning hizmitingdə turuwatqanlar əməsmu? Hojam bu ixni zadi nemə dəp tələp qilidu? Hojam Israilni nemixqa gunahqa muptila qilidila?» — dedi.□
4 Lekin padixahning səzi Yoabning səzini besip qüxti; xunga Yoab qikip pütün Israil zeminini arilap Yerusalemola qaytip kəldi.
5 Yoab sanaqtin ətküzülgən həlqning sanini Dawutqa məlum qildi; pütün Israilda qolida qiliq kətürələydiolan adəmlər bir milyon bir yüz ming; Yəhudalardin qolida qiliq kətürələydiolan adəmlər tət yüz yətmix ming bolup qikti.
6 Birak Lawiylar bilən Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; qünki padixahning bu buyruqi Yoabning nəzəridə yirginqlik idi.

Pərwərdigar jaza qüxüridu

7 Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillarola zərbə bərdi. □
8 Dawut Hudaola: «Mən bu ixni qilip qong gunah ətküzüptimən; əmdi mənki qulungning bu qəbihlikini kəqürüxingni tiləymən, qünki mən tolimu əhmiqanə ix qiptimən» — dedi.
9 Pərwərdigar Dawutning aldin kərgüqisi bololan Gadqa:
10 Sən berip Dawutqa eytip: «Pərwərdigar mundak dəyduki, Mən sanga üq bala-qazani aldingda qoyimən; xuningdin birini talliwal, Mən xuni bexinglarola qüxürimən» degin, — dedi.
11 Xuning bilən Gad Dawutning yeniola kelip: «Pərwərdigar mundak dəydu:
12 «Qeni tallioin: Ya üq yil aqarqilikta qelixtin, ya üq ay düxmənlərning aldidin qeqip, yawliring təripidin qooqlap qiliqlinixidin wə yaki üq kün Pərwərdigarning qiliqining uruxi — yəni waba kesilining zeminda tarqilixi, Pərwərdigarning Pərixtisining Israilning pütün qegrisini harab qilixidin birini tallioqin». Əmdi oylinip kər, bir nemə degin; mən meni əwətküqigə nemə dəp jawap berəy?» dedi.
13 Dawut Gadqa: «Mən bək qattik təngliktə qaldim; əmdi Pərwərdigarning qolioqa qüxəy dəymən, qünki U tolimu xəpqətliktur. Pəqət insanlarning qolioqa qüxmisəm, dəymən» dedi.

□ **21:1 «Xəytan Israillarola zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə ezikturdi» —** «sanaqtin ətküzüx» degən səz Israilning əskiriy küqini kəzdə tutidu. 5-ayətni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi «Düxmənning Israillarola zərbə bərməkqi bololini Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə aldiratti» («Xəytan» wə «düxmən» ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu). Bizningqə «ezikturidu» yaki «aldiratti» degən səz bir rohiy küqning məwjutluqini kərsitidu, xunga «Xəytan» dəp tərjimə qilduk. «2Sam.» 24:1nimu kərüng. □ **21:2 «Bəər-Xebadin Danoliqə» —** «Bəər-Xeba» Israil zenimining əng jənubiy qetidə, «Dan» bolsa əng ximaliy qetidə idi. □ **21:3 «Hojam Israilni nemixqa gunahqa muptila qilidila?» —** qizik yeri xuki, Yoab adəttə Hudadin anqə qorqmaydiolan adəm bolup, muxu wakitlarda hojisiola qariolanda, Hudaning iradisini obdan bilətti. «Həlqni sanaqtin ətküzüx» degən gunah tooqruluk «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. □ **21:7 «Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillarola zərbə bərdi» —** nemixqa «həlqni sanaqtin ətküzüx» gunah hesablinidu? Bu tooqruluk «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng.

14 Xu səwəblik Pərwərdigar Israilоqa waba tarқatti; Israillardin yətmix ming adəm
өldi.
15 Huda Yerusalemni wəyran қilip taxlax üqün bir Pərixtini əwətti; u wəyran
қiliwatқanda, Pərwərdigar əһwalni kərüp өzi qüxürgən bu bala-қazadin puxayman
қilip қaldi-də, wəyran қilоquqi Pərixtigə: «Bəs! Əmdi қolungni tart!» dedi. U qaоqda
Pərwərdigarning Pərixtisi Yəbusiy Ornanning haminining yenida turatti. □
16 Dawut bexini kətürüp, Pərwərdigarning Pərixtisining asman bilən yərning
arilиқida, қolidiki оqilaptin suoquroqan қiliqini Yerusalemoqa təngləp turoqanliқini
kərdi. Dawut bilən aқsaқallarning һəmmisi bəz rəhtkə oraloqan һalda yərgə düm
yiқildi.
17 Dawut Hudaoqa: «Həlқning sanini elip qiқixni buyruoquqi mən əməsmu? Gunaһ
қilip bu rəzillik ətküzgüqi məndurmən; bu bir pada қoylar bolsa, zadi nemə қildi?
Aһ, Pərwərdigar Hudayim, қolung Өz həlқinggə əməs, bəlki manga wə mening
jəmətimgə qüxkəy, wabani Өz həlқingning üstigə qüxürmigəysən!» dedi.

Dawut қurbangaһ selip қurbanliқ sunidu

18 Pərwərdigarning Pərixtisi Gadқa: Sən berip Dawutқa eytқin, u Yəbusiy Ornanning
haminioqa qiқip Pərwərdigaroqa bir қurbangaһ salsun, dewidi,
19 Dawut Gadning Pərwərdigarning namida eytқini boyiqə xu yərgə qiқti.
20 U qaоqda Ornan buoqday tepiwatatti; Ornan burulup Pərixtini kərüp, өzi tət ooqli
bilən məküwaloqanidi.
21 Dawut Ornanning yenioqa kəlgəndə, u bexini kətürüp Dawutni kərüp, hamandin
qiқip kəldi-də, bexini yərgə təgküdək egip Dawutқa təzim қildi.
22 Dawut Ornanoqa: «Həlқ iqidə taraloqan wabani tosup қelix üqün, muxu hamanni
wə ətrapidiki yərni manga setip bərsəng, bu yərdə Pərwərdigaroqa atap bir
қurbangaһ salay dəymən. Sən toluқ baһa қoyup bu yeringni manga setip bərsəng»
dedi.
23 — Alsila, oqojam padixaһimning қandaқ қiloqusi kəlsə xundaқ қiloqay; қarisila,
қurbanliқ қilixқa kalilarni berəy, haman tepidioqan tirnilarni otun қilip қalisila,
buoqdayni ax һədiyəsigə ixlətsilə; bularning һəmmisini mən өzlirigə tuttum, dedi
Ornan Dawutқa.
24 «Yaқ», — dedi Dawut Ornanoqa, — «қandaқla bolmisun mən toluқ baһasi boyiqə
setiwalimən; qünki mən seningkini eliwelip Pərwərdigaroqa atisam bolmaydu, bədəl
təliməy kөydürmə қurbanliқni һərgiz sunmaymən».
25 Xuning bilən Dawut altə yüz xəkəl altunni өlqəp Ornanoqa berip u yərni setiwaldi.□
26 Dawut u yərgə Pərwərdigaroqa atap bir қurbangaһ saldi wə kөydürmə қurbanliқ
wə inaқliқ қurbanliқi sunup, Pərwərdigaroqa nida қildi; Pərwərdigar uning tiligini
қobul kərüp, jawabən asmandin kөydürmə қurbanliқ қurbangaһioqa ot qüxürdi.
27 Pərwərdigar Pərixtisini buyruwidi, U қiliqini қaytidin oqilipioqa saldi.

Muқəddəs ibadəthana selix ornini bekitix

28 U qaоqda, Dawut Pərwərdigarning Yəbusiylardin boloqan Ornanning haminida
uning tilikigə jawab bərgənlikini kərüp, xu yərdə қurbanliқ sunuxқa baxlidi.
29 U qaоqda, Musa qəldə yasatқan Pərwərdigarning qediri wə kөydürmə қurbanliқ
қurbangaһi Gibeonning egizlikidə idi;
30 lekin Dawut Pərwərdigarning Pərixtisining қiliqidin қorқup, u yərning aldioqa
berip Hudadin yol soraxқa jür’ət қilalmaytti.

□ **21:15 «Ornan»** — yaki «Arawna». «2Sam.» 24:16ni kərüng. □ **21:25 «altə yüz xəkəl altun»** — 600 xəkəl 7 kilogramqə bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiqə u «haman wə kalilar» üqün 50 xəkəl kümüx beridu. Muxu yərdə u xubһisizki Ornanning pütkül «yər»ini setiwalidu.

22

1 Xunga Dawut: «Mana bu Pərwərdigar Hudaning өyi bolidiƣan jay, mana bu Israil üqün kөydürmə ķurbanlik sunidiƣan ķurbangaḥ bolidu» — dedi.

Muķəddəs ibadəthana salidiƣan materiyallarni ḥazirlax

2 Dawut Pərwərdigarning өyini saldurux üqün Israil zeminidiki yat əldikilərni yiƣixni buyrudi ḥəm taxlarni oyuxķa taxqilarni təyinlidi.
3 Ixik-dərwazilarƣa ixlitixkə mik wə girə-baldaķ yasax üqün nurƣun tөmür təyyarlidi; yənə nurƣun mis təyyarlidiki, uning eƣirliķini tarazilap bolmaytti; □
4 u yənə san-sanaķsiz kedir yaƣiqi təyyarlidi, qünki Zidonluķlar bilən Turluķlar Dawutķa nurƣun kedir yaƣiqi yətküzüp bərgənidi.
5 Dawut kөnglidə: «Oƣlum Sulayman tehi yax, bir yumran kөqət halas, Pərwərdigarƣa selinidiƣan өy naḥayiti bəḥəywət wə katta boluxi, xan-xөḥriti barlik yurtlarƣa yeyilixi kerək; xuning bilən bu өygə ketidiƣan materiyallarni ḥazirlap ķoyuxum kerək» dəp oylidi. Xunga Dawut өlüxtin ilgiri nurƣun materiyal ḥazirlap ķoydi.

Dawut Sulaymanƣa muķəddəs өy selixni wəsiyət ķilidu

6 Dawut oƣli Sulaymanni ķiqķirip uningƣa Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigarƣa өy selixni tapilidi.
7 Dawut Sulaymanƣa mundaķ dedi: «I oƣlum, mən əslidə Pərwərdigar Hudayimning namiƣa atap bir өy selixni oyliƣan,
8 lekin Pərwərdigarning manga: «Sən nurƣun adəmning ķenini tөktüng, nurƣun qong jənglərni ķilding; sening Mening namimƣa atap өy selixingƣa bolmaydu, qünki sən Mening aldimda nurƣun adəmning ķenini yərgə tөktüng.
9 Ķara, seningdin bir oƣul tөrülidu; u aram-tinqlik adimi bolidu, Mən uni ḥər tərəptiki düxmənliridin aram tapķuzimən; uning ismi dərwəķə Sulayman atilidu, u təhttiki künliridə Mən Israilƣa aram-tinqlik wə asayixlik ata ķilimən. □
10 U Mening namimƣa atap өy salidu; u Manga oƣul bolidu, Mən uningƣa ata bolimən; Mən uning Israil üstidiki padixaḥlik təhtini mənggü məzmut ķilimən» degən sөz-kalami manga yətti.
11 I oƣlum, əmdi Pərwərdigar sening bilən billə bolƣay! Xuning bilən yolung rawan bolup, Uning sening toƣruluķ bərgən wədisi boyiqə Pərwərdigar Hudayingning өyini salisən.
12 Pərwərdigar sanga pəm wə əķil bərgəy wə Israilni idarə ķilixķa kөrsətmə bərgəy, seni Pərwərdigar Hudayingning muķəddəs ķanuniƣa əməl ķilidiƣan ķilƣay.
13 Xu waķitta, Pərwərdigar Israillar üqün Musaƣa tapxurƣan bəlgilimə-ḥөkümlərgə əməl ķilsang, yolung rawan bolidu. Ķəysər, batur bol! Ķorķma, ḥoduķupmu kətmə. □
14 Ķara, mən Pərwərdigarning өyi üqün japa-müxəķķətlirim arķilik yüz ming talant altun, ming ming talant kümüx wə intayin kөp, san-sanaķsiz mis, tөmür təyyarlidim; yənə yaƣaq wə tax təyyarlidim; buningƣa yənə sən ķoxsang bolidu. □
15 Buningdin baxķa seningdə yənə tax kəsküqi, tamqi, yaƣaqqi ḥəm ḥərhil hizmətlərni ķilalaydiƣan nurƣun ustilar bar;

□ **22:3 «girə-baldaķ»** — yaki «ilmək-ilgəklər». □ **22:9 «uning ismi dərwəķə Sulayman atilidu»** — «Sulayman» degən isim ibraniy tilidiki «xalom» (tinqlik, hatirjəmlik»kə baƣlik (ərəb tilida «salam»). □ **22:13 «ḥoduķupmu kətmə»** — yaki «ƣəyrətsiz bolma». □ **22:14 «yüz ming talant altun»** — az degəndə 3000 tonna altun. **«ming ming talant»** — az degəndə 30000 tonna kümüx.

16 altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaqsiz; sən ixqa tutuxuxqa ornungdin tur,
Pərwərdigarim sening bilən billə bolƣay!» □

Dawut əməldarlarƣa Sulaymanning өy selixiƣa yardəmlixixni wəsiyət qilidu
17 Dawut yənə Israildiki əməldarlarƣa ooƣli Sulaymanƣa yardəm berixni tapilap:
18 «Hudayinglar bolƣan Pərwərdigar silər bilən billə əməsmu? Ħər ətrapinglarda
silərgə tinq-aramlik bərgən əməsmu? Qünki U bu zemindiki aħalini qolumƣa
tapxurdi; zemin Pərwərdigarning aldida wə həlqining aldida tizginləndi.
19 Əmdi silər pütün qəlbinglar, pütün jeninglar bilən qət'iy niyətkə kelip, Hu-
dayinglar bolƣan Pərwərdigarni izlənglar; Pərwərdigarning əħdə sanduqini wə
Hudaning muqəddəshanisidiki qaqa-əswablirini Uning namiƣa atap selinƣan өyigə
apirip qoyux üqün, Pərwərdigar Hudaning muqəddəshanisini selixqa ornunglardin
qopunglar!» dedi.□

23

Lawiylarning wəzipisi wə guruppilinixi
1 Dawut qerip künliri toxay dəp qalƣanda, ooƣli Sulaymanni Israil üstigə padixaħ
qilip tiklidi.
2 Dawut Israildiki əməldarlarni, kaħinlarni wə Lawiylarni yiƣdi.
3 Lawiylardin ottuz yaxtin axqanlarning ħəmmisi sanaqtin ətküzüldi; tizimlanƣini
boyiqə, ulardin ərlər jəmiy ottuz səkkiz ming kixi idi.
4 Dawut: «Bularning iqidə yigirmə tət ming kixi Pərwərdigarning өyini baxqurux
hizmitigə, altə ming kixi əməldar wə sotqilikqa,
5 tət ming kixi dərwaziwənlikkə wə yənə tət ming kixi mən yasiƣan sazlar bilən
Pərwərdigarƣa ħəmdusana oqux ixiƣa qoyulsun» — dedi.
6 Dawut ularni Lawiyning ooƣli Gərxon, Koħat wə Mərari jəmətliri boyiqə guruppi-
larƣa bəldi: —
7 Gərxoniylardin Ladan bilən Ximəy bar idi;
8 Ladanning ooƣli: tunji ooƣli Yəħiyəl, yənə Zitam bilən Yoeldin ibarət üq kixi idi;
9 Ximəyning ooƣlidin Xelomit, Ħaziyəl wə Ħarandin ibarət üq kixi idi; yuqiriqilar
Ladanning jəmət baxliqliri idi.
10 Ximəyning ooƣulliri Jaħat, Zina, Yəux wə Beriyaħ, bu tətəylənning ħəmmisi
Ximəyning ooƣli idi. □
11 Jaħat tunji ooƣul, Ziza ikkinqi ooƣul idi; Yəux bilən Beriyaħning əwladliri kөp
bolmiƣaqqa, bir *jəmət guruppisi* dəp ħesablanƣan.
12 Koħatning ooƣulliri Amram, Izħar, Ħebron wə Uzziyəldin ibarət tət kixi idi.
13 Amramning ooƣli Ħarun bilən Musa idi. Ħarun bilən uning əwladliri əng
muqəddəs buyumlarni paklax, Pərwərdigarning aldida mənggügə *qurbanliqlarni*
sunux, uning hizmitini qilix, mənggü uning namidin bəht tiləp dua berixkə
ayriliƣanidi. □
14 Hudaning adimi Musaƣa kəlsək, uning əwladliri Lawiy qəbilisidin dəp ħesablinip
pütülgən.
15 Musaning ooƣli Gərxom bilən Əliezər idi.

□ **22:16 «altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaqsiz»** — yaki «zərgər, miskər, təmürqilər bolsa sanaqsizdur». □ **22:19 «Əmdi silər pütün qəlbinglar, pütün jeninglar bilən qət'iy niyətkə kelip, Hudayinglar bolƣan Pərwərdigarni izlənglar»** — ibraniy tilida «Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarni izləxkə jan-dilinglarni qing qilinglar» degən bilən ipadilinidu. □ **23:10 «Zina»** — 11-ayəttə «Ziza». □ **23:13 «qurbanliqlarni sunux»** — yaki «huxbuy yeqix».

16 Gərxomning oƣulliridin Xəbuyəl qong oƣli idi.
17 Əliezərning oƣli Rəḥabiya idi; Əliezərning baxqa oƣli bolmiƣan, lekin Rəḥabiyaning oƣulliri naḥayiti kəp idi. □
18 Izḥarning tunji oƣli Xelomit idi.
19 Ḥebronning oƣulliri: tunji oƣli Yeriya, ikkinqi oƣli Amariya, üqinqi oƣli Yaḥaziyəl, tətinqi oƣli Jəkamiyam idi.
20 Uzziyəlning oƣulliri: tunji oƣli Mikaḥ, ikkinqi oƣli Yixiya idi.
21 Mərarining oƣli Maḥli bilən Muxi idi; Maḥlining oƣli Əliazar bilən Kix idi.
22 Əliazar ølgəndə oƣli yoq, qizlirila bar idi; ularning tuƣqanliri, yəni Kixning oƣulliri u qizlarni əmrigə aldi.
23 Muxining Maḥli, Edər wə Yərəmot degən üqla oƣli bar idi.
24 Yuqiriqilarning ḥəmmisi Lawiyning əwladliri bolup, jəmətliri boyiqə, yəni jəmət baxliri boyiqə yigirmə yaxtin axqan ərkəklər royhətkə elinƣan; ular Pərwərdigarning øyidiki wəzipilərni ətəxkə ismiliri boyiqə tizimlanƣanidi.
25 Qünki Dawut: «Israilning Hudasi Pərwərdigar Øz həlqigə aram berip, Øzi mənggü Yerusalemda makan qilidu;
26 xuning bilən Lawiylarning muqəddəs qedirni wə uning iqidiki ḥərqaysi qaqa-əswablarni kətürüp yürüxning ḥajiti yoq» degənidi.
27 Xunga Dawutning jan üzüx aldidiki wəsiyiti boyiqə, Lawiylarning yigirmə yaxtin yuqirilirining ḥəmmisi sanaqtin ətküzülgənidi.
28 Ularning wəzipisi bolsa Ḥarunning əwladlirining yenida turup, Pərwərdigarning øyining ixlirini qilix idi; ular ḥoyla-aramlarni baxqurux, barliq muqəddəs buyum-larni pakiz tutux, qisqisi, Pərwərdigarning øyining hizmət wəzipilirini bejirixkə məs'ul idi;
29 yənə «tiziliƣan təqdim nan», ax ḥədiyə unliri, petir qoturmaqlar, qazan nanliri wə mayliq nanlariƣa, xundaqla ḥərhil ølqəx əswablириƣa məs'ul idi;
30 ular yənə ḥərküni ətigəndə ərə turup Pərwərdigariƣa təxəkkür eytip ḥəmdusana oquytti, ḥərküni kəqlikimu xundaq qilatti.
31 Yənə xabat küni, ḥər yengi ayda, xuningdək bekitilgən ḥeyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kəydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi. Øzlirigə qaritiliƣan bəlgilimə boyiqə, ular daim Pərwərdigarning aldiƣa bekitiligən sani wə nøwiti bilən hizmättə turatti. □
32 Ular jamaət qedirini ḥəm muqəddəs jayni baqatti, xundaqla øzlirining Pərwərdigarning øyidiki hizmättə boluwatqan qerindaxliri, yəni Ḥarunning əwladliriƣa qaraytti.

24

Dawut kaḥinlarni nøwət-guruppilariƣa bølidu

1 Ḥarun əwladlirining nøwətqilikkə bølünüxi tøwəndikiqə: Ḥarunning oƣli Nadab, Abiḥu, Əliazar wə Itamar.
2 Nadab bilən Abiḥu atisidin burun ølüp kətkən ḥəm pərzənt kərmigənidi; xunga Əliazar bilən Itamar kaḥinliqni tutatti.
3 Dawut wə Əliazarning əwladliridin Zadok wə Itamarning əwladliridin Ahimələk ularning qerindaxlirini guruppilariƣa bølüp, wəzipisi boyiqə ixqa qoydi;

□ **23:17 «Əliezərning oƣli»** — ibraniy tilida «Əliezərning oƣulliri». □ **23:31 «Yənə xabat küni, ḥər yengi ayda, xuningdək bekitilgən ḥeyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kəydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi»** — Lawiylar øzliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni təyyarlaxqa məs'ul idi.

4 Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloɣanlar Itamarning əwladliridin jəmət
bexi boloɣanlardin kəp ikənlikini bilip, ularni xuningoɣa asasən ayrip nəwət-
guruppilaroɣa bəldi. Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloɣanlar on altə kixi idi,
Itamarning əwladliridin jəmət bexi boloɣanlar səkkiz kixi idi;
5 ular qək taxlax yoli bilən təngxəp nəwət-guruppilaroɣa bəlündi. Xundaķ ķilip
muķəddəshanidiki ixlaroɣa məs'ul boloɣanlar wə Hudaning aldidiki ixlaroɣa məs'ul
boloɣanlar ɦəm Əliazarning əwladliridinmu ɦəm Itamarning əwladliridinmu boldi.
□
6 Lawiy Nətanəlning ooɣli Xemaya katip bolsa padixaɦ, əməldarlar, kaɦin Zadok,
Abiyatarning ooɣli Ahimələk, xundaķla kaɦinlarning wə Lawiylarning jəmət
baxlikliri aldida ularning ismini pütüp ķoydi. Əliazarning əwladliri iqidin bir jəmət
tallandi, andin Itamarning əwladliri iqidinmu bir jəmət tallandi.
7 Birinqi qək Yəɦoyaribķa, ikkinqi qək Yədayaoɣa,
8 üqinqi qək Ɦarimoɣa, tətinqi qək Seorimoɣa,
9 bəxinqi qək Malkiyaoɣa, altinqi qək Miyaminoɣa,
10 yəttinqi qək Ɦakkozoɣa, səkkizinqi qək Abiyaoɣa,
11 toķķuzinqi qək Yəxuaoɣa, oninqi qək Xekaniyaoɣa,
12 on birinqi qək Əliyaxibķa, on ikkinqi qək Yakimoɣa,
13 on üqinqi qək Ɦuppaoɣa, on tətinqi qək Yəxəbiabķa,
14 on bəxinqi qək Bilgaɦķa, on altinqi qək Immərgə,
15 on yəttinqi qək Ɦezironɣa, on səkkizinqi qək Ɦappizəzgə,
16 on toķķuzinqi qək Pitaɦiyaoɣa, yigirminqi qək Yəɦəzkəlgə, □
17 yigirmə birinqi qək Yaķinoɣa, yigirmə ikkinqi qək Gamuloɣa,
18 yigirmə üqinqi qək Delayaoɣa, yigirmə tətinqi qək Maaziyaoɣa qikti.
19 Mana bu ularning hizmət tərtipi; bu Israilning Hudasi Pərwərdigar ularning
atisi Ɦarunning wastisi bilən buyruoɣan nizam boyiqə, Pərwərdigarning əyigə kirix
nəwiti idi.

Lawiyning baxķa əwladlirining wəzipisi

20 Lawiyning ķaloɣan əwladliri munular: Amramning əwladliridin Xubayəl;
Xubayəlning əwladliri iqidə Yəɦdeya bar idi.
21 Rəɦabiyaoɣa kəlsək, uning ooɣulliri, jümlidin tunji ooɣli Yixiya bar idi.
22 Izɦarning ooɣulliri iqidə Xelomot; Xelomotning ooɣulliri iqidə Jaɦat bar idi.
23 Ɦebronning ooɣulliri: tunji ooɣli Yəriya, ikkinqisi Amariya, üqinqisi Yaɦaziyəl,
tətinqisi Jəkamiyam idi. □
24 Uzziyəlning ooɣulliri: Mikaɦ; Mikaɦning ooɣulliridin Xamir bar idi.
25 Mikaɦning inisi Isxiya idi; Yisxiyaning ooɣulliri iqidə Zəkəriya bar idi.
26 Mərarining ooɣulliri: Maɦli wə Muxi; Yaaziyaning ooɣli Beno idi. □
27 Mərarining ooɣli Yaaziyadin boloɣan əwladliri Beno, Xoɦam, Zakkur wə Ibri bar
idi.
28 Maɦlining ooɣli Əliazar idi; Əliazarning ooɣli yoķ idi.
29 Kixkə kəlsək, uning ooɣulliri iqidə Yəraɦmiyəl bar idi.
30 Muxining ooɣulliri Maɦli, Edər wə Yərimot idi. Yuķirikilarning ɦəmmisi Lawiyning
əwladliri bolup, jəmətliri boyiqə pütülgənidi.

□ **24:5 «muķəddəshanidiki ixlaroɣa məs'ul boloɣanlar» —** bəlkim ibadəthanidiki ixlarni kərsitidu; «Hudaning aldidiki ixlaroɣa məs'ul boloɣanlar» bolsa bəlkim sot-soraķ ixlirioɣa məs'ul idi. Əliazar wə Itamar degən ikki jəmət tin ikki hil wəzipini üstigə aloɣanlar bar idi. □ **24:16 «Yəɦəzkəl» —** Əzakiyal degən ismining baxķa bir xəkli. □ **24:23 «Ɦebronning ooɣulliri» —** bəzi kona kəqürmilərdə pəķət «uning ooɣulliri» deyilidu. Lekin 23:19ni kərüng. □ **24:26 «Mərarining ooɣulliri: Maɦli wə Muxi; Yaaziyaning ooɣli Beno idi» —** bu ayətning baxķa birnəqqə hil tərjimiliri bar.

31 Ularmu ularning ķerindaxliri Ңarunning əwladliriƣa ohxax, Dawut padixaҥ,
Zadok, Ahimələk wə xuningdək kaҥinlar wə Lawiylarning jəmət baxliķlirining aldida
qək tartti; ҥərķaysi jəmət baxliri wə ularning tuƣķanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla
qək tartti.□

25

Dawut nəƣmiqilərni təxkil ķilidu

1 Dawut bilən ķoxunning sərdarliri Asaf, Ңeman wə Yədutunlarning oƣulliriƣimu
wəzipə yükləp, ularni qiltar, təmbur wə jang-janglar qelip, bexarət berix hizmitigə
ķoydi. Ulardin wəzipigə ķoyulƣanlarning sani təwəndikiqə:
2 Asafning oƣulliridin Zakkur, Yüsüp, Nitaniya wə Axarilaҥ bar idi; Asafning
oƣullirining ҥəmmisi Asafning kərsətmisigə ķaraytti; Asaf padixaҥning kərsətmisi
boyiqə bexarət berip səzləytti.
3 Yədutunƣa kəlgəndə, uning Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ңaxabiya wə Mat-
titiyaҥ degən altə oƣli bolup, atisi Yədutunning kərsətmisigə ķaraytti. Yədutun
Pərwərdigarƣa təxəkkür eytip mədҥiyə oķux üqün qiltar qelip bexarət berətti.□
4 Ңemanning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyəl, Xəbuyəl, Yərimot, Ңananiya,
Ңanani, Əliyata, Giddalti wə Romamti-Ezər, Yoxbikaxa, Malloti, Ңotir wə Mahaziot
degən oƣulliri bar idi.
5 Bularning ҥəmmisi Ңemanning oƣulliri bolup, Hudaƣa bolƣan mədҥiyisini
yangritix üqün ķoyulƣan (Ңeman bolsa padixaҥķa Hudaning səz-kalamini
yətküzidiƣan aldin kərgüqi idi); Huda Ңemanƣa on tət oƣul, üq ķiz ata ķilƣanidi.
□
6 Bularning ҥəmmisi atilirining baxlamqiliķida bolup, Pərwərdigarning əyidə
nəƣmə-nawa ķilix üqün, jang-jang, təmbur wə qiltar qelip Hudaning əyidiki
wəzipisini ətəytti. Asaf, Yədutun wə Ңeman *bu ixlarda* padixaҥning kərsətmisigə
ķaraytti. □
7 Ular wə ularning ķerindaxlirining sani jəmiy ikki yüz səksən səkkiz idi (ular
ҥəmmisi Pərwərdigarni mədҥiyiləx nəƣmə-nawaliķida alaҥidə tərbiyə kərgən, küy
eytixķa usta idi).
8 Bular qong-kiqikigə, ustaz-xagirtliķiƣa ķarimay ҥəmmisi birdək qək tartip gurup-
pilarƣa bəlüngənidi.

Yigirmə tət mədҥiyiləx guruppisi

9 Birinqi qək Asafning oƣli Yüsüpkə, ikkinqi qək Gədaliyaƣa qiķti; u, uning iniliri
wə oƣulliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □

□ **24:31 «Ularmu ularning ķerindaxliri Ңarunning əwladliriƣa ohxax,... ҥərķaysi jəmət baxliri wə ularning tuƣķanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla qək tartti.»** — muxu ķalƣan Lawiylarning nemə wəzipiliri barliķi muxu yərdə eniķ eytilmaydu. □ **25:3 «Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ңaxabiya wə Mattitiyaҥ»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Ximəy» degən isim yoķap kətkən. □ **25:5 «Hudaƣa bolƣan mədҥiyisini yangritix»** — ibraniy tilida «münggüzni (yaki burƣini) kətürüx» degən səzlər bilən ipadilinidu. Münggüz bolsa adəmning (yaki Hudaning) uluƣluķini kərsitidu. **«Hudaƣa bolƣan mədҥiyisini yangritix»** — Ңemanning ķizlirimu bu mədҥiyə hizmitidə idi. Toluķ ayətning baxķa birhil tərjimisi: «Bularning ҥəmmisi Ңemanning oƣulliri bolup, Hudaning Ңemanƣa bolƣan səz-kalami boyiqə uning izzət-ҥərmitini kətürüx üqün uningƣa berilgənidi (Ңeman bolsa padixaҥning aldin kərgüqisi idi); Huda Ңemanƣa on tət oƣul, üq ķiz ata ķilƣanidi». □ **25:6 «Bularning ҥəmmisi atilirining baxlamqiliķida bolup□...»** — «atiliri» Asaf, Yədutun wə Ңemandin ibarət. Asaf wə Ңemanlar ҥərbiri Zəburdiki nəqqə küylərni yazƣan (məsilən 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yədutun 39-, 62- wə 77-küydə tilƣa elinidu). □ **25:9 «uning iniliri»** — yaki «uning ķerindaxliri». 10-18-ayətlərdiki «iniliri»mu xundaķ.

10 üqinqi qək Zakkurɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
11 tөtinqi qək Izriɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □
12 bəxinqi qək Nətaniyaɵa qiķti; u uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
13 altinqi qək Bukkiyaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup on ikki kixi idi;
14 yəttinqi qək Yəxarilaḥķa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □
15 səkkizinqi qək Yəxayaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
16 toķķuzinqi qək Mattaniyaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
17 oninqi qək Ximəygə qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
18 on birinqi qək Azarəlgə qiķti; u wə uning oɵulliri, iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □
19 on ikkinqi qək Ḥasabiyaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
20 on üqinqi qək Xubayəlgə qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
21 on tөtinqi qək Mattitiyaḥķa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
22 on bəxinqi qək Yərimotķa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
23 on altinqi qək Ḥananiyaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
24 on yəttinqi qək Yoxbikaxaɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
25 on səkkizinqi qək Ḥananiɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
26 on toķķuzinqi qək Mallotiɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
27 yigirminqi qək Əliyataɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
28 yigirmə birinqi qək Ḥotirɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
29 yigirmə ikkinqi qək Giddaltiɵa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
30 yigirmə üqinqi qək Mahaziotķa qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
31 yigirmə tөtinqi qək Romamti-Ezərgə qiķti; u, uning oɵulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi.

26

Dərwaziwənlərning guruppilinixi

1 Dərwaziwənlərning guruppilinixi tөwəndikidək boldi: Koraḥ jəmətidikilərdin Asafning əwladliri iqidə Korəning oɵli Məxələmiya bar idi.
2 Məxələmiyaning birnəqqə oɵli bolup, tunjisi Zəkəriya, ikkinqisi Yədiyayəl, üqinqisi Zəbadiya, tөtinqisi Yatniyəl,

□ **25:11 «Izri»** — yaki «Zeri» (25:3ni kөrüng). □ **25:14 «Yəxarilaḥ»** — yaki «Axarilaḥ» (25:2ni kөrüng).
□ **25:18 «Azarəl»** — yaki «Uzziyəl» (25:4ni kөrüng).

3 bəxinqisi Elam, altinqisi Yəḥoḥanan, yəttinqisi Əlyoyinay idi.
4 Obəd-Edomning ooɳulliri: tunji ooɳli Xemaya, ikkinqisi Yəḥozabad, üqinqisi Yoaḥ, tətinqisi Sakar, bəxinqisi Nətanəl,
5 altinqisi Ammiyəl, yəttinqisi Issakar, səkkizinqisi Peultay; dərwəkə Huda Obəd-Edomoɳa bəht-saadət ata kilоɳanidi.
6 Uning ooɳli Xemayamu birnəqqə ooɳul pərzənt kərgən bolup, ḥəmmisi ata jəməti iqidə yolbaxqi idi, qünki ular batur əzimətlər idi. □
7 Xemayaning ooɳulliri: Otni, Refayəl, Obəd wə Əlzabad idi. Əlzabadning iniliri Elihu bilən Səmakiyaning ikkisi batur idi.
8 Bularning ḥəmmisi Obəd-Edomning əwladliri bolup, ular wə ularning ooɳulliri, kerindaxlirining ḥəmmisi *Hudaning* hizmitidə kolidin ix kelidioɳan adəmlər idi. Obəd-Edomning əwladi jəmiy atmix ikki adəm idi.
9 Məxələmiyaning ooɳulliri wə kerindaxliri bar idi; ḥəmmisi batur bolup, jəmiy on səkkiz adəm idi.
10 Mərarining əwladi boloɳan Hosaḥning birnəqqə ooɳli bar idi, qong ooɳli Ximri (Ximri əslidə tunji ooɳul bolmisimu, atisi uni qong ooɳul kilip tikligən),
11 ikkinqi ooɳli Ḥilkiya, üqinqisi Təbaliya, tətinqisi Zəkəriya idi. Hosaḥning ooɳulliri wə kerindaxliri jəmiy bolup on üq adəm idi.
12 Yukirikilarning ḥəmmisi jəmət baxliri boyiqə dərwaziwənlərning guruppilaroɳa bəlünüxi idi; ularning ḥəmmisigə kerindaxliri bilən billə Pərwərdigarning əyidiki hizmət wəzipisi tapxuruloɳanidi.
13 Ular, məyli qong bolsun yaki kiqik bolsun, əz jəməti boyiqə qək tartip ḥərbir dərwazioɳa bəlgiləndi.
14 Xərkiy dərwazida dərwaziwənlik kilixka qək qikkini Xələmiya boldi; andin ular uning ooɳli Zəkəriya (akilanə məsliḥətqi idi) üqün qək tartti; uningoɳa ximaliy dərwazining dərwaziwənlik qeki qikti.
15 Jənubiy dərwazining qeki Obəd-Edomoɳa qikti. Uning ooɳulliri ambar-həzinilərgə məs'ul boldi.
16 Xuppim bilən Hosaḥka oɳərbiy dərwazining wə xuningdək dawan yolidiki Xalləkət dərwazisining qeki qikti; dərwaziwənlər yandixip turatti. □
17 Xərkiy dərwazioɳa ḥərküni altə Lawiy dərwaziwən məs'ul idi; ximaliy dərwazioɳa ḥərküni tət adəm, jənubiy dərwazioɳa ḥərküni tət adəm məs'ul idi; ambar-həzinilərning ḥərbirigə ikki adəm bir guruppa bolup karaytti.
18 Oɳərb tərəptiki dəḥlizning aldidiki yolda tət kixi, dəḥlizning əzidə ikki kixi pasibanlik kilatti.
19 Yokuridiki kixilər dərwaziwənlərning guruppilinixi bolup, Koraḥning wə Mərarining əwladliridin idi.

Mukəddəs əyning həzinisini baxkuridioɳan Lawiylar

20 Ularning *baxka* Lawiy kerindaxliridin Hudaning əyidiki həzinilərni wə mukəddəs dəp beoɳixlanoɳan buyumlar həzinisini baxkuruxka Ahiyaḥ koyuldi. □
21 Gərxon jəmətidiki Ladanning əwladliridin, Gərxoniy Ladan jəmətigə yolbaxqi boloɳini: Jəḥiyəli idi; □
22 Jəḥiyəlining ooɳulliri Zetam bilən uning inisi Yoel idi; ular Pərwərdigarning əyidiki həzinilərgə məs'ul idi.

□ **26:6 «ular batur əzimətlər idi»** — yaki «ular mətiwərlər idi». □ **26:16 «dərwaziwənlər yandixip turatti»** — yaki «dərwaziwənlər udulmu'udul turatti». □ **26:20 «Lawiy kerindaxliri»** — yaki «Lawiylardin boloɳan Ahiyaḥ». □ **26:21 «Ladan»** — yənə «Libni» deyilidu, «Jəḥiyəli» yənə «Jəḥiyəl» dəpmu atilidu (6:17, 23:7).

23 Amram jəməti, Izhar jəməti, Hebron jəməti wə Uzziyəl jəmətidikilərmu *wəzipigə*
qoyuldi:
24 Musaning nəwrisi, Gərxomning oƣli Xibuəl bax həziniqi boldi.
25 Uning Əliezərdin boloƣan kerindaxliri: Əliezərning oƣli Rəhabiya, Rəhabiyaning
oƣli Yəxaya, Yəxayaning oƣli Yoram, Yoramning oƣli Zikri, Zikrining oƣli Xelomit
idi.
26 Muxu Xelomit bilən uning kerindaxliri mukəddəs dəp beƣixlanoƣan buyumlar
saklinidioƣan barlik həzinilərni baxkuratti; bu buyumlarni əslidə Dawut padixah,
jəmət baxlikliri, mingbexilar, yüzbexilar wə koxun sərdarliri beƣixlioƣanidi.
27 Ular jənggahlarda bulang-talang kilip kəlgən mal-mülüklərdin wə oljidin
Pərwərdigarning əyini puhta kilixka beƣixlioƣanidi. □
28 *Bularning iqidimu* aldin kərgüqi Samuil, Kixning oƣli Saul, Nərning oƣli Abnər wə
Zəruiyaning oƣli Yoablar mukəddəs dəp ayrioƣan nərsilər bar idi; barlik mukəddəs
dəp ayriloƣan nərsilərni Xelomit bilən uning kerindaxliri baxkuratti.

Mənsəpkə koyuloƣan wə hakim boloƣan Lawiylar

29 Izhar jəmətidin Kenaniya wə uning oƣulliri *mukəddəs əyning* sirtida Israilda
mənsəpdar wə sotqilar kilip koyuldi.
30 Hebron jəmətidin Haxabiya wə uning kerindaxliri, həmmisi batur bolup, Iordan
dəryasining oƣərbiy təripidə Israilda mənsəp tutup, Pərwərdigarning hizmitigə wə
padixahning ixlirioƣa məs'ul boluxka koyuloƣan. Ular jəmiy birming yəttə yüz kixi
idi.
31 Hebron jəməti iqidə, jəmətning nəsəbnamisi boyiqə Yəriya jəmət bexi idi.
Dawutning səltənitining kiriking yili *nəsəbnamilərni* təkxürüx arkilik Gileadning
Yaazər degən yeridə bu jəmättinmu batur əzimətlər tepildi.
32 Yəriyaning kerindaxliridin yənə jəmiy bolup ikki ming yəttə yüz kixi bar idi;
ularning həmmisi batur bolup, xu jəmət baxliri idi; padixah Dawut ularni Rubən
kəbilisi, Gad kəbilisi wə Manassəh yerim kəbilisidiki Hudaoƣa wə padixahning
hizmitigə dair barlik ixlarni baxkuruxka koydi.

27

Israilning hərbiy təxkilati

1 Təwəndikilər Israillar iqidə padixahning hizmitidə hərbiy kisimlaroƣa məs'ul
boloƣan hərkaysi jəmət baxliri, mingbexi, yüzbexi wə barlik mənsəpdarlar idi. Ular
sanioƣa karap kisimlaroƣa bəlüngənidi. Ular hər yili ay boyiqə nəwətlixip turatti,
hər kisimda yigirmə tət ming adəm bar idi.
2 Birinqi aydiki birinqi nəwətqi koxunoƣa Zabdiyəlning oƣli Yaxobiam məs'ul
boloƣan, uning axu kismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
3 U Pərəz əwladliridin bolup, birinqi aydiki axu koxun kismining sərdarlirini
baxkuratti.
4 Ikkinqi aydiki nəwətqi koxunoƣa məs'ul kixi Ahohluk Doday bolup, uning
koxunining orunbasar sərdari Miklot bar idi; bu kisimda yigirmə tət ming adəm
bar idi.
5 Üqinqi aydiki üqinqi nəwətqi koxunning sərdari kahin Yəhoyadaning oƣli Binaya
idi; u uning axu koxunioƣa bax bolup, uningda yigirmə tət ming adəm bar idi.
6 Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, axu ottuz adəmni baxkuratti; uning
kismida yənə uning oƣli Ammizabad bar idi.

□ **26:27 «puhta kilixka» —** yaki «remont kilixka».

7 Tətinqi aydiki tətinqi nəwətqi qoxunning sərdari Yoabning inisi Asaһəl idi;
uningdin keyin ooqli Zəbadiya uning ornini basti. Uning qismida yigirmə tət ming
adəm bar idi.
8 Bəxinqi aydiki bəxinqi nəwətqi qoxunning sərdari Izraһlik Xamhut idi, uning
qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
9 Altinqi aydiki altinqi nəwətqi qoxunning sərdari Təkoalik Ikkəxning ooqli Ira idi,
uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
10 Yəttinqi aydiki yəttinqi nəwətqi qoxunning sərdari Əfraim əwladliri iqidiki
Pilonluk Һələz bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
11 Səkkizinqi aydiki səkkizinqi nəwətqi qoxunning sərdari Zəraһ jəmətidiki Huxatlik
Sibbikay bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi. □
12 Tokquzinqi aydiki tokquzinqi nəwətqi qoxunning sərdari Binyamin qəbilisidiki
Anatotluk Abiəzər bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
13 Oninqi aydiki oninqi nəwətqi qoxunning sərdari Zəraһ jəmətidiki Nitofatlik
Maһaray bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi. □
14 On birinqi aydiki on birinqi nəwətqi qoxunning sərdari Əfraim qəbilisidiki
Piratonluk Binaya bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.
15 On ikkinqi aydiki on ikkinqi nəwətqi qoxunning sərdari Otniyəl jəmətidiki
Nitofatlik Һəlday bolup, uning qismida yigirmə tət ming adəm bar idi.

Israilning qəbilə baxliqliri

16 Israilning һərqaysi qəbililirini idarə qilip kəlgənlər təwəndikilər: Rubəniylar
üqün Zikrining ooqli Əliezər qəbilə baxliqi idi; Ximeoniylar üqün qəbilə baxliqi
Maakaһning ooqli Xəfatiya;
17 Lawiy qəbilisi üqün Kəmuəlning ooqli Һasabiya qəbilə baxliqi idi; Һaruniylar
üqün jəmət bexi Zadok;
18 Yəһuda qəbilisi üqün Dawutning akisi Elihu qəbilə baxliqi idi; Issakariylar üqün
Mikailning ooqli Omri qəbilə baxliqi idi;
19 Zəbuluniylar üqün Obadiyaning ooqli Yixmaya qəbilə baxliqi idi; Naftali qəbilisi
üqün Azriyəlning ooqli Yərimot qəbilə baxliqi idi;
20 Əfraimiylar üqün Azaziyaning ooqli Һoxiya qəbilə baxliqi idi; Manassəһ yerim
qəbilisi üqün Pidayaning ooqli Yoel qəbilə baxliqi idi;
21 Gileadta makanlaxqan Manassəһ yerim qəbilisi üqün Zəkəriyaning ooqli Iddo
qəbilə baxliqi idi; Binyamin qəbilisi üqün Abnərning ooqli Yaasiyəl qəbilə baxliqi
idi;
22 Dan qəbilisi üqün Yəroһamning ooqli Azarəl qəbilə baxliqi idi. Yuqiridikilər Israil
qəbililiri üqün qəbilə baxliqi idi.
23 Dawut Israillar iqidə yigirmə yaxtin təwənlərni tizimlimioqan; qünki Pərwərdigar
Israillarning sanini asmandiki yultuzdək kəp qilimən degənidi.
24 Zəruiyaning ooqli Yoab sanini elixqa kirixkən, lekin tügimigən; qünki muxu
ix wəjidin *Hudaning* oqəzipi Israillarning bexioqa yaoqduruloqan; xu səwəbtin
Israillarning sani «Dawut padixaһning yilnamiliri» degən hatirigə kirgüzülmigən.

Padixaһ ordisidiki mal-mülük wə ix-oqətni baxquroquqi əməldarlar

25 Padixaһning ambar-həzinilirini baxquroquqi Adiyəlning ooqli Azmawət idi; dala,
xəһər, yeza-kənt wə munarlardiki ambar-həzinilərni baxquroquqi Uzziyaning ooqli
Yonatan idi.
26 Etiz-eriqlarda terikqilik qiloquqilarni baxquroquqi Kelubning ooqli Əzri idi;

□ **27:11 «Zəraһ»** — yaki «Zarһi». □ **27:13 «Zəraһ»** — yaki «Zarһi».

27 Üzümzarliqlarni baxquruƣuqi Ramahliq Ximəy; üzümzarliqlardiki xarab ambarlirini baxquruƣuqi Xifmiliq Zabdi;
28 Xəfəlah tüzlənglikidiki zəytun wə üjmə dərəhlirini baxquruƣuqi Gədərlik Baal-Hanan idi; may ambarlirini baxquruƣuqi Yoax; □
29 Xaronda bekilidiƣan kala padilirini baxquruƣuqi Xaronluq Sitray; jiloƣilardiki kala padilirini baxquruƣuqi Adlayning ooƣli Xafat;
30 təgilərni baxquruƣuqi Ismaillardin Obil; exəklərni baxquruƣuqi Mironotluq Yəhdiya;
31 qoy padilirini baxquruƣuqi Hagarlik Yaziz idi. Bularning həmmisi Dawut padixahning mal-mülkini baxquruƣuqi əməldarlar idi.

Dawutning muhim əməldarliri
32 Dawutning taƣisi Yonatan məslihətqi bolup, danixmən həm Təwrat həttatqisi idi; Hakmonining ooƣli Yəhiyəl padixahning ooƣullirining ustazi idi. □
33 Ahitofəlmu padixahning məslihətqisi idi; Arklik Huxay padixahning jan dosti idi.
34 Ahitofəldin keyin Binayaning ooƣli Yəhoyada bilən Abiyatar uning ornioƣa məslihətqi boldi; Yoab padixahning qoxun sərdari idi.

28

Dawut mukəddəs өy selix arzusini jakarlaydu
1 Dawut Israildiki barlik əməldarlarni, hərqaysi qəbilə baxliqliri, nəwətlixip padixahning hizmitini qilidiƣan qoxun bexi, mingbexi, yüzbexi, padixah wə xahzadilərning barlik mal-mülük, qarwa mallirini baxquridiƣan əməldarlarni, xuningdək məhrəm-ƣojidarlar, palwanlar wə barlik batur jəngqilərni Yerusalemƣa qakirtip kəldi. □
2 Padixah Dawut ornidin turup mundak dedi:
— I buradərlirim wə həlkim, gepimgə kulak selinglar: Kənglümdə Pərwərdigarning əhdə sanduqi üqün bir aramgah, Hudayimizning təhtipərisi bolidiƣan bir өy selix arzuyum bar idi həmdə uni selixqa təyyarlikmu kərüp qoyƣanidim.
3 Lekin Huda manga: «Sən Mening namimoƣa atap өy salsang bolmaydu, qünki Sən jəngqi, adəm əltürüp qan tökkənsən» dedi.
4 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigar atamning pütün jəmətidin meni əbədil'əbəd Israiloƣa padixah boluxqa tallidi; qünki U Yəhudani yolbaxqi boluxqa talliƣan; U Yəhuda jəməti iqidə atamning jəmətini talliƣan, atamning ooƣulliri iqidə məndin razi bolup, meni pütün Israiloƣa padixah qilip tikligən;
5 mening ooƣullirim iqidin (Pərwərdigar dərwəkə manga kөp ooƣul ata qiloƣan) U yənə ooƣlum Sulaymanni Pərwərdigarning padixahliqining təhtigə olturup, Israiloƣa həkümran boluxqa tallidi.
6 U manga: «Sening ooƣlung Sulayman bolsa Mening өyüm wə hoylilirimni saloƣuqi bolidu; qünki Mən uni Өzümgə ooƣul boluxqa tallidim, Mənmu uningoƣa ata bolimən.
7 U Mening əmr-bəlgilimilirimgə bügünkidək qing turup riayə qilidiƣan bolsa, uning padixahliqini mənggü mustəhkəm qilimən» degənidi.
8 Xunga bügün Pərwərdigarning jamaiti pütkül Israil həlqining, xundakla Hudayimizning aldida *xuni eytimən*: — Bu yahxi yurtqa igidarqiliq qilix üqün wə

□ **27:28 «Xəfəlah tüzlənglikі»** — ibraniy tilida «Xəfəlah» — pəqət birla tüzlənglikni kərsitidu, Yerusalemning jənubiy təripigə jaylaxkan. □ **27:32 «Təwrat həttatqisi»** — yaki «Təwratxunas» yaki «katip». □ **28:1 «məhrəm-ƣojidarlar»** — yaki «məhrəm-aƣwatlar».

kəlgüsidə baliliriŋlarƣa mənggülük miras ķilip ķaldurux üqün, silər Hudayiŋlar Pərwərdigarniŋ barliķ əmrlirini izdəp tutuŋlar.
9 — I, sən ooƣlum Sulayman, atangniŋ Hudasi boloƣan Pərwərdigarni bil, sap dil wə pidakarliķ bilən Uniŋ hizmitidə boloƣin. Qünki Pərwərdigar jimi adəmniŋ kөŋlini kөzitip turidu, barliķ oy-niyətlirini pərķ etidu. Sən Uni izdisəŋ, U Өzini sanga tapķuzidu; Uniŋdin tenip kətsəŋ, seni mənggü üzüp taxlaydu.
10 Əmdi sən kөŋül ķoyoƣin, Pərwərdigar muķəddəshana ķilix üqün bir өyni selixķa seni tallidi; batur bol, uni ada ķil!».

Dawut muķəddəshaniŋiŋ layihĻisi tooƣrisida Sulaymanoƣa kөrsitidu

11 Dawut *muķəddəsgaĻniŋ* dəĻlizi, haniliri, həziniliri, balihaniliri, iqki өyliri wə kafarət təhtidiki өyiniŋ layihĻisiniŋ Ļəmmisiniooƣli Sulaymanoƣa tapxurdi; □
12 *Hudaniŋ* RoĻidin tapxuruwaloƣini boyiqə u Pərwərdigarniŋ өyiniŋ Ļoyliliriŋtət ətrapidiki kiqik өylər, muķəddəshanidiki həziniləriŋ muķəddəs dəp beoƣixlanoƣan buyumlar ķoyulidioƣan həziniləriŋ layihĻilirini ķaldurmay uniŋgoƣa kөrsətti. □
13 Yənə kaĻinlar bilən Lawiylariŋ guruppiliniŋxi, Pərwərdigariŋ өyidiki Ļərhil wəzipilər, xuniŋdək Pərwərdigariŋ өyigə eĻtiyajliķ barliķ əswablar tooƣrisidiki bəlgilimilərni kөrsətti;
14 wə Ļərhil ixlaroƣa kerəklik altun əswablarni yasitixķa ketidioƣan altun, Ļərhil ixlaroƣa kerəklik kümüx əswablarni yasitixķa ketidioƣan kümüx,
15 altun qiraoƣdanlaroƣa, ularoƣa təwə altun qiraoƣlaroƣa, yəni Ļərbir qiraoƣdan wə qiraoƣlaroƣa ketidioƣan altun; kümüx qiraoƣdanlaroƣa, yəni Ļərbir qiraoƣdan wə xuniŋoƣa təwə qiraoƣlar üqün ketidioƣan kümüxni tapxurup bərdi. U Ļərbir qiraoƣdanoƣa ixlitix orniƣa ķarap kerəklikini bərdi;
16 nan tizidioƣan altun xirələrni yasitixķa, yəni Ļərbir xirə üqün kerəklik altun bərdi; kümüx xirələrni yasitixķa kerəklik kümüx bərdi;
17 wilka-ilməklər, təhsə-piyalə wə qөgünlərni yasaxķa, altun qinilər, yəni Ļərhil qininiyasaxķa kerəklik boloƣan sap altun bərdi; kümüx qinilərni yasaxķa, yəni Ļərbir qinə üqün kerəklik kümüx bərdi;
18 huxbuygaĻ yasaxķa kerəklik esil altun bərdi. U yənə ķanatlirini kerip Pərwərdigariŋ əĻdə sanduķini yepip turidioƣan altun kerublar ķaraydioƣan *kafarət* təhtiniŋ nushisini tapxurup bərdi. □
19 «Bularniŋ Ļəmmisi, Pərwərdigar Өz ķolini üstümgə ķoyoƣanda manga kөrsətkən barliķ nusha-əndizilər boloƣaqķa, mən yezip ķoydum» dedi Dawut.

Dawut Sulaymanoƣa dawamliķ nəsiĻət ķilidu

20 Dawut yənə ooƣli Sulaymanoƣa: «Sən batur wə jasarətlik bol, buni ada ķil; ķorķma, alakzadimu bolup kətmə; qünki Pərwərdigar Huda, meniŋ Hudayim seniŋ bilən billə bolidu; taki Pərwərdigariŋ өyidiki keyinki ibadət hizmiti üqün təyyarliķ ixliri tügigəngə ķədər U səndin Ļeq ayrilmaydu yaki taxlapmu ķoymaydu.

□ **28:11 «kafarət təhti» —** yaki «rəĻim təhti», «rəĻimgaĻ». «Mis.» 25:17-22ni kөrüŋ. **«kafarət təhtidiki өyi» —** ibadəthaniniŋ əng iqkiridiki өy bolup, yənə «əng muķəddəs jay» dəp atilidu. □ **28:12 «Hudaniŋ RoĻidin tapxuruwaloƣini boyiqə…» —** ibraniy tilida «RoĻtin tapxuruwaloƣini boyiqə…». BiznigqəRoĻ» muxu yərdə qoķum Hudaniŋ RoĻini kөrsitidu. Demək, muķəddəsgaĻniŋ barliķ nushiliri wə ixliri Hudaniŋ kөrsətmiliri bilən boldi. □ **28:18 «…huxbuygaĻ yasaxķa kerəklik esil altun bərdi» —** bu 14-18-ayətlərdiki «bərdi… bərdi.. bərdi» tooƣruluķ: Dawut padixaĻ Sulaymanoƣa (1) Ļərbir nərsə üqün ķanqilik altun-kümüx kerək boloƣanliķini kөrsətti; (2) əməliyəttə ķanqilik kerək bolsa xuni bərdi, degən mənidə. Bizningqə ikkinqi wariyant tooƣridur. 29:2ni kөrüŋ. **«kafarət təhti» —** baxķa birhil tərjimisi «ĻarwaLekin muxu yərdə qoķum əng muķəddəs jaydiki rəĻimgaĻ (kafarət təhti)ni kөrsitidu.

21 Қara, Hudaning өyidiki barliқ hizmitini bejiridiоған kahһinlar wə Lawiylarning guruppiliri təyyar turidu; sening yeningda һərhil һünərgə usta, һərbir hizmətkə təyyar turоған һünərwənlərmu razilиқ bilən turidu; uning üstigə əməldarlar wə barliқ həlқ sening əmringni kütidu» dedi.

29

Dawut wə halayiқning Hudaning өyi üqün beоғixliоғanliri

1 Dawut pütkül jamaətkə səz қilip mundaқ dedi:
— Huda Өzi tallиоған ooғlum Sulayman tehi yax, bir yumran kөqət, halas, bu қurulux bolsa tolimu qong; qünki bu muқəddəs orda insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar Huda üqün yasilidu.
2 Mən Hudayimning өyi üqün pütün küqümni qiқirip, altun bilən yasilidiоғanliriоға altun, kümüx bilən yasilidiоғanliriоға kümüx, mis bilən yasilidiоғanliriоға mis, təmür bilən yasilidiоғanliriоға təmür, yaоғaq bilən yasilidiоғanliriоға yaоғaq təyyarlap қoydum; yənə aқ һeқiқ, kөzlük yaқut, rənglik tax wə һərhil esil taxlarni, yənə naһayiti kөp mərmərni yiоғip қoydum. □
3 Mən Hudayimning өyidin səyünidiоғanliқim üqün Hudayimning өyini selixқa təyyarliоған barliқ nərsilərdin baxқa, өzümning təəlluқatidin altun-kümüxlərni Hudayimning өyigə atidim;
4 yəni өyning tamlirini қaplax üqün Ofir altunidin üq ming talant, sap kümüxtin yəttə ming talant təқdim қildim; □
5 altundin yasilidiоғanliriоға altun, kümüxtin yasilidiоғanliriоға kümüx wə һünərwənlərning қoli bilən һərhil yasilidiоғanliriоға kerək boloғinini təқdim қildim. Bügün yənə kimlərning Pərwərdigaroға birnemə atiоғusi bar?».
6 Xuning bilən Israil қəbililiridiki һərқaysi jəmət baxliri, қəbilə baxliқliri, mingbexi, yüzbexi wə padixaһning ixliriоға məs'ul boloғan oғojidarlarmu beoғixlaxқa kirixti.
7 Ular Hudaning өyidiki ibadət hizmətliri üqün bəx ming talant altun wə on ming darik altun, on ming talant kümüx, on səkkiz ming talant mis wə bir yüz ming talant təmür təқdim қildi. □
8 Yaқuti barlar yaқutni Pərwərdigarning өyining həzinisigə, yəni Gərxoniy Yəһiyəlning қoliоға tapxurdi.
9 Halayiқ kixilərning mundaқ өz ihtiyarliқi bilən təқdim қiloғanliқliridin huxal bolup ketixti; qünki ular qin қəlbidin Pərwərdigaroға təқdim қilixқanidi. Dawutmu alamət hux boldi.

Dawut Pərwərdigaroға һəmdusana oқuydu

10 Xunga Dawut pütkül jamaət aldida Pərwərdigaroға təxəkkür-mədһiyə eytip mundaқ dedi:
— «Aһ Pərwərdigar, bowimiz Israilning Hudasi, Sən əbədil'əbədgiqə һəmdusanaоға layiқsən.
11 I Pərwərdigar, uluоғluқ, küq-қudrət, xan-xərəp, xanu-xəwkət wə һəywət Sanga mənsuptur; asmandiki wə yərdiki bar-yoқi Seningkidur; i Pərwərdigar, padixaһliқ Seningkidur, һəmmidin üstün boloғan idarə қiloғuqisən.

□ **29:2 «kөzlük yaқut»** — yaki «sürmə». □ **29:4 «Ofir»** — altun qiқidiоған danglиқ jay. **«talant»** — bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; xunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüx 235 tonna boluxi mumkin. □ **29:7 «talant ... darik...»** — bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; bir darik bəlkim 8-9 gram idi. Xundaқ boloғanda, altundin 168 tonna һəm 80-90 kilogram, kümüxtin 336 tonna, mistin 606 tonna, təmürdin 3365 tonna təқdim қildi.

12 Dələt bilən izzət Seningdinla kelidu, Sən ḥəmmigə ḥəkümdarsən. Küq bilən ḳudrət Sening ḳolungda; ḥərkimni uluoɳ wə ḳudrətlik ḳilix pəḳət ḳolungdindur.
13 Əmdi, aḥ Hudayimiz, biz Sanga təxəkkür oḳuymiz, xan-xərəplik namingoɳa mədḥiyə oḳuymiz!
14 Mana muxundaḳ əzlükümizdin təḳdim ḳilalaydioɳan boloɳan mən kim idim, həlḳim nemə idi? Qünki barliḳ nərsə Səndin kelidu, biz pəḳət Θz ḳolungdin kəlginidin Θzünggə ḳayturduḳ, halas!
15 Biz Sening aldingda yaḳa yurtluḳlar, barliḳ ata-bowilirimizoɳa ohxax musapirmiz, halas; yər yüzidiki künlirimiz goya bir sayə, ümidsiz ətküzülidu. □
16 I Hudayimiz Pərwərdigar, biz Sening namingoɳa atap ey selixḳa təyyarlap yioɳḳan bu bayliḳ-dunyaning ḥəmmisi Sening ḳolungdin kəlgən, əsli Seningkidur.
17 I Hudayim, xuni bilimənki, Sən insanning ḳəlbini sinap, durusluḳtin hursən bolisən; mən bolsam durus ḳəlbimdin bularni ihtiyarən təḳdim ḳildim; wə bu yərdə ḥazir turoɳan həlḳingningmu Sanga təḳdim ḳiloɳinini huxal-huramlik bilən kərdüm.
18 I Pərwərdigar, ata-bowilirimiz boloɳan Ibraḥim, Isḥaḳ wə Israilning Hudasi, Θz həlḳingning kənglidiki bundaḳ oy-niyətni mənggü mustəḥkəm ḳiloɳaysən, kənglini Θzünggə tartḳuzoɳaysən!
19 Ooɳlum Sulaymanoɳa Sening əmrliring, agaḥ-guwaḥliḳliring wə bəlgilimiliringni tutup, ḥəmmini ada ḳilip, mən ḥazirlap ḳoyoɳanlirimni ixlitip ordini yasaxḳa durus bir ḳəlb bərgəysən».

Jamaət Pərwərdigaroɳa ibadət ḳilidu

20 Dawut pütün jamaətkə: «Silər Hudayinglar boloɳan Pərwərdigaroɳa təxəkkür-ḥəmdusana oḳup mədḥiyiləŋlar!» dewidi, pütün jamaət ata-bowilirining Hudasi boloɳan Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə oḳup səjdə ḳildi; ular Pərwərdigar ḥəm padixaḥ aldida bax urdi.
21 Ətisi ular Pərwərdigaroɳa atap ḳurbanliḳlar wə kəydürmə ḳurbanliḳlarni kəltürdi; xu küni ular ming buḳa, ming ḳoqḳar, ming ḳozini xarab ḥədiyəliri bilən ḳoxup təḳdim ḳildi, xundaḳla yənə pütün Israil üqün nuroɳun ḳurbanliḳlarni təḳdim ḳildi.□

Həlḳ Sulaymanni təhtkə olturoɳuzup padixaḥ ḳilidu

22 Ular xu küni Pərwərdigarning aldida alamət huxal bolup oɳizalandi. Ular Dawutning ooɳli Sulaymanni ikkinqi ḳetim padixaḥ tikləx murasimi ətküzdi; uni Pərwərdigarning aldida xaḥ boluxḳa, Zadokni kaḥin boluxḳa məsiḥ ḳildi.□
23 Xuningdin keyin Sulayman Pərwərdigaroɳa təwə təhtkə olturup, atisi Dawutning ornioɳa padixaḥ boldi wə intayin rawaj tapti; pütkül Israil həlḳi uningoɳa itaət ḳildi.
24 Barliḳ əməldarlar, palwanlar wə xundaḳla padixaḥ Dawutning ooɳullirining ḥəmmisi Sulaymanoɳa beḳinip boysundi.
25 Pərwərdigar Sulaymanni Israil həlḳi aldida naḥayiti uluoɳ ḳildi; U uningoɳa ata ḳiloɳan xaḥanə ḥəywət xundaḳ yuḳiriki, uningdin ilgiri ətkən ḥərḳandaḳ Israil padixaḥlirida ḥeq bolup baḳḳan əməs.

Dawut aləmdin ətidu

□ **29:15 «yər yüzidiki künlirimiz goya bir sayə, ümidsiz ətküzülidu»** — «ümidsiz ətküzülidu» bəlkim bu dunyaoɳa boloɳan ümidsizlikni bildüridu. □ **29:21 «ular Pərwərdigaroɳa atap ḳurbanliḳlar ... kəltürdi;»** — muxu yərdə «ḳurbanliḳlar» bəlkim «inaḳlik ḳurbanliḳliri»ni kərstidu; ḥəm sunoɳuqining əzi, ḥəmraḥliri ḥəm kaḥinlarmu uningdin bir ḳismini yeyələytti. □ **29:22 «Ular ... oɳizalandi»** — ibraniy tilida «yəp-iqti». **«ikkinqi ḳetim padixaḥ tikləx»** — birinqi ḳetim 23:1də hatirilinidu.

26 Yəssəning oƣli Dawut pütün Israilƣa xundaķ padixaҳ bolƣanidi.
27 Uning Israilƣa ҳökümranliķ ķilƣan waķti jəmiy ķiriķ yil boldi; u Ҳebronda yəttə yil, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ķildi.
28 U uzun өmür, dөlət-bayliķ wə izzət-ҳörmət kөrüp, heli kөp yaxap, aləmdin өtti; ornioƣa uning oƣli Sulayman padixaҳ boldi.
29 Padixaҳ Dawutning barliķ ixliri, baxtin ahirioƣiqə mana aldin kөrgüqi Samuilning hatiriliri, Natan pəyoƣəmbərning hatiriliri wə aldin kөrgüqi Gadning hatiriliridə pütülgəndur.
30 Uning səltəniti, kөrsətkən küq-ķuwwiti, xundaķla uning, Israil wə ҳərķaysi dөlət-məmlikətlərning bexidin өtkən wəķələrmu xu hatirilərdə pütülgəndur.

Tarih-təzkirə «2»

Sulayman Israil üstigə ḫəküm süridu
1Pad. 3:1-15

1 Dawutning oƣli Sulaymanning ḫəkümranliḳi mustəḫkəmləndi; qünki uning Hudasi
Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uni bək büyük ḳildi.
2 Sulayman pütkül Israillarni, mingbexi, yüzbexi, soraḳqi wə pütkül Israilning ḳəbilə-
jəmət baxliḳliri boloƣan əməldarlarni qaḳirtip ularoƣa səz ḳildi.
3 Sulayman barliḳ jamaət bilən birliktə Gibeonning egizlikigə bardi; qünki u yərdə
Hudaning «jamaət qediri», yəni Pərwərdigarning ḳuli Musa bayawanda yasatḳan
qedir bar idi. □
4 Hudaning əḫdə sanduḳini bolsa Dawut Kiriat-Yearimdin elip qiḳip, əzi uningoƣa
təyyarlioƣan yərgə əkəlgənidi; qünki u Yerusalemda əḫdə sanduḳi üqün bir qedir
tiktürgənidi.
5 Hurning nəwrisi, Urining oƣli Bəzaləl yasioƣan mis ḳurbangaḫ bolsa *Gibeonda*, yəni
Pərwərdigarning jamaət qediri aldida idi; Sulayman jamaət bilən birliktə berip, xu
yərdə *Pərwərdigardin* tilək tilidi.
6 Sulayman jamaət qedirining aldidiki mis ḳurbangaḫning yenioƣa, Pərwərdigarning
aldioƣa kelip, ḳurbangaḫta ming malni kəydürmə ḳurbanliḳ ḳildi.
7 Xu keqisi Huda Sulaymanoƣa ayan bolup, uningoƣa: — Sən nemini tilisəng, xuni
berimən, dedi.
8 Sulayman Hudaoƣa: — Sən atam Dawutḳa zor meḫir-muḫəbbət ata ḳiloƣan, meni
uning ornioƣa padixaḫ ḳilding.
9 I Pərwərdigar Huda, əmdi Sən atam Dawutḳa bərgən wədəngni puhta orun-
lioƣaysən; qünki Sən meni yərdiki topidək nuroƣun həlḳḳə ḫəkümranliḳ ḳilidioƣan
padixaḫ ḳilding.
10 Əmdi Sən manga bu həlḳḳə yetəkqilik ḳiloƣudək danaliḳ wə bilim bərgəysən;
undaḳ bolmisa Sening munqiwala qong bu həlḳinggə kim ḫəküm sürəlisun? —
dedi.□
11 Huda Sulaymanoƣa: — Mən seni həlḳimgə padixaḫ ḳilip tiklidim. Əmdi sən mux-
undaḳ niyətkə kelip, nə baylиḳ, mal-mülük, nə izzət-ḫərmət wə düxmənliringning
janlirini tiliməy, nə uzun ömür kərüxni tiliməy, bəlki bu həlḳimgə ḫəküm sürüxkə
danaliḳ wə bilim tiligən ikənsən,
12 Danaliḳ wə bilim sanga təḳdim ḳilindi; wə Mən sanga baylиḳ, mal-mülük wə izzət-
ḫərmətmu berəy; xundaḳ boliduki, seningdin ilgiri ətkən padixaḫlarning ḫeqbiridə
undaḳ bolmioƣan, seningdin keyin boloƣusi padixaḫlardimu undaḳ bolmaydu, dedi.

Sulaymanning beyixḳa baxlixi
1Pad. 10:26-29

13 Bu ixtin keyin Sulayman Gibeon egizlikidiki «jamaət qediri»din Yerusalemoƣa
ḳaytip kelip, Israil üstidə səltənət ḳildi.
14 Sulayman jəng ḫarwiliri bilən atliḳ ləxkərlərni toplidi: — uning bir ming tət yüz
jəng ḫarwisi, on ikki ming atliḳ ləxkiri bar idi; u bularni «jəng ḫarwisi xəḫərliri»gə
ḫəm padixaḫning yenida turux üqün Yerusalemoƣa orunlaxturdi.

□ **1:3 «Gibeonning egizliki»** — yaki «Gibeondiki «yuḳiri jay»oƣa». **«jamaət qediri»** — yaki «(Huda bilən) kərüxüx qediri». □ **1:10 «bu həlḳḳə yetəkqilik ḳiloƣudək»** — bu ibarə ibraniy tilida «bu həlḳning aldida qiḳip-kirgüdək» degən səzlər bilən ipadilinidu.

15 Padixah Yerusalemda altun-kümüxlərni taxlardək kəp, kedir dərəhlirini tüzləngliktiki üjmə dərəhliridək kəp kildi. □
16 Sulaymanning atliri Misirdin həm kuwədin kəltürülətti; padixahning sodigərliri kuwədin tohtitiloqan bahasi boyiqə setiwalatti. □
17 Ular Misirdin setiwaloqan hərbir harwining bahasi altə yüz kümüx tənggə, hərbir atning bahasi bir yüz əllik kümüx tənggə idi; at-harwilar yənə Hittiylarning padixahliri wə Suriyə padixahlirioqimu ənə xu *sodigərlərning wastisi* bilən setiwelinatti.□

2

Sulayman ibadəthanini selix üqün materiyallarni toplaydu

1 Sulayman Pərwərdigarning namioqa atap bir əy həm padixahliki üqün bir orda selix niyitigə kəldi. □
2 Xuningdin keyin Sulayman yətmix ming adəmni hammallikka, səksən ming adəmni taoqda tax kesixkə, üq ming altə yüz kixini nazarətqilikkə təyinlidi. ■
3 Sulayman Tur padixahi Huramoqa adəm əwətip: «Əzliri atam Dawutning turaloqusi bolsun dəp orda selixioqa kedir yaoqiqi yətküzüp bərgən idilioqu, mangimu xundak kiloqayla. □
4 Mana, mən əmdi Pərwərdigar Hudayimning namioqa atap bir əy salmakqimən; əy uning aldida huxbuy yekix, «təkdim nanlar»ning üzülməy koyuluxi, hərküni ətə-ahxamlirida, xabat künliridə, yengi ayning birinqi künidə wə Pərwərdigar Hudayimiz bekitip bərgən heyt-ayəmlərdə kəydürmə kurbanliklarning sunuluxi üqün bolidu. Bu ixlar Israil həlkigə mənggülük bir bəlgilimə bolidu.
5 Mən salmakqi boloqan əy ajayip həywətlik bolidu; qünki bizning Hudayimiz həmmə ilahlardin üstündur.
6 Lekin asmanlar wə asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sioqduralmaydioqan tursa, kim Uningoqa əy salalisun? Mən kim idim, kandakmu Uningoqa əy saldüroqudək kudrətkə igə bolay? Mən pəkət Uning aldida kurbanliklarni kəydürgüdəkla adəmmən, halas!□
7 Əmdi əzliri manga atam Dawut Yəhudada wə Yerusalemda təyyarlap koyoqan ustilar bilən billə ixləx üqün, altun-kümüxtə, mis wə təmürdə ixləxkə pixxik, səsün, tok kizil wə kək ranglik yip ixləxkə puhta həm nəkkaxlikni bilidioqan bir ustamni əwətkəyla.
8-9 Həm manga Liwandin kedir, arqa-karioqay wə səndəl dərəhlirini yətküzüp bərgən bolsila; qünki əzlirining hizmətkarlirining Liwanda yaoqaqni kesixkə ustilikini bilimən; mana, manga kəpləp yaoqaqlarni təyyarlap berix üqün mening hizmətkarlirim əzlirining hizmətkarliri bilən billə ixlisun; qünki mən salidioqan əy intayin həywətlik wə ajayib karamət bolidu.

□ **1:15 «kedir dərəhliri» —** yaki «kedir yaoqiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoqiqini ixlitipla kalmay, xu qiraylik dərəhlərdin Yerusalem ətrapioqa kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). □ **1:16 «Sulaymanning atliri Misirdin … setiwalatti» —** bu ayətning baxka birhil tərjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin kəltürülətti; padixahning soda karwanliri kuwədin tohtitiloqan bahasi boyiqə türküm-türküm setiwalatti». □ **1:17 «Ular Misirdin setiwaloqan hərbir harwining bahasi … hərbir atning bahasi … at-harwilar yənə Hittiylarning padixahliri wə Suriyə padixahlirioqimu ənə … setiwelinatti» —** Təwrat, «Kan.» 17:16də Israil padixahlirioqa atlarni elix üqün Misiroqa berix mən'i kilinoqanidi. □ **2:1 «orda» —** ibraniy tilida «əy». ■ **2:2** 1Pad. 5:15-32 □ **2:3 «Huram» —** bəzi yərlərdə «Hiram» dəp atilidu. □ **2:6 «Mən pəkət Uning aldida kurbanliklarni kəydürgüdəkla adəmmən, halas!» —** baxka birhil tərjimisi: «Əy pəkət Uning aldida kurbanliklarni kəydürgüdək bir jay bolidioqan tursa, halas!».

10 Mana, mən özlirining yaƣlaq kesidiƣan hizmətkarliriƣa yigirmə ming kor buƣday,
yigirmə ming kor arpa, yigirmə ming bat xarab, yigirmə ming bat zəytun meyi
berimən» — dedi.□
11 Turning padixaḥi Ḥuram Sulaymanƣa jawabən məktup yollap: «Pərwərdigar Öz
həlḳini səygəqkə U özlirini ularning üstigə padixaḥ ḳildi» — dedi.
12 Ḥuram yənə: «Asman-pələk bilən yər-zeminni yaratḳan Israilning Hudasi
Pərwərdigarƣa Ḥəmdusana bolƣay! Qünki U padixaḥ Dawutḳa yoruturuƣan, pəm-
parasətlik, Pərwərdigar üqün bir öy, uning padixaḥliḳi üqün bir orda salalaydiƣan
bir danixmən ooƣul bərdi. □
13 Mana mən ḥazir özlirigə ḥünərdə kamalətkə yətkən, əḳil-parasət bilən yoru-
turuƣan, Ḥuram-Abi degən bir adəmni əwətəy.
14 Uning anisi Dan ḳəbilisilik bir ayal, atisi Turluḳ ikən. U altun, kümüx, mis, təmür,
taxlar, yaƣlaqqiliḳ ixliriƣa maḥir, səsün, toḳ ḳizil, aḳ wə kök rənglik yip ixləxkə
puhta, ḥərhil nəḳḳaxliḳ ixliriƣimu usta, tapxuruluƣan ḥərḳandaḳ layiḥigə amalini
ḳilalaydu. Bu kixi özlirining ḥünərwənliri bilən wə atiliri boluƣan hojam Dawutning
ḥünərwənliri bilən billə ixlisun.
15 Əmdi hojam tiluƣa aluƣan buƣday, arpa, may wə xarab bolsa, bularni öz
hizmətkarliriƣa yətküzüp bərgəyla.
16 Biz bolsaḳ siligə ḳanqə kerək bolsa Liwanda xunqə yaƣlaq kesip, sal ḳilip baƣlap,
dengiz arḳiliḳ Yoppaƣa yətküzüp berimiz; andin sili u yərdin Yerusalemƣa toxup
kətsilə bolidu» dedi.
17 Atisi Dawut Israil zeminida turuxluḳ yaḳa yurtluḳlarni sanaḳtin ötküzgəndək,
Sulaymanmu ularni sanaḳtin ötküzdi. Ular jəmiy bir yüz əllik üq ming altə yüz
adəm qiḳti.
18 U ulardin yətmix ming kixini ḥammalliḳḳa, səksən ming kixini taƣda tax kesixkə
wə ix ḳiliwatḳanlar üstidin nazarət ḳilip turuxḳa üq ming altə yüz kixini təyinlidi.

3

Ibadəthanini selix
1Pad. 6:1-38; 7:13-51

1 Sulayman Yerusalemda Pərwərdigar atisi Dawutḳa ayan boluƣan Moriya
teƣida, yəni Yəbusiy Ornanning haminida, Dawut təyyar ḳilip ḳoyuƣan yərdə,
Pərwərdigarning öyini selix ixini baxlidi.
2 Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ayning ikkinqi küni u ḳuruluxni
baxlidi. □
3 Sulayman saluƣan Hudaning öyining uli mundaḳ: — uzunluḳi (ḳədimki zamanda
ḳollanuƣan əlqəm boyiqə) atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz idi. □
4 Öyning aldidiki aywanning uzunluḳi yigirmə gəz bolup, öyning kənglikigə tooƣra
kelətti; egizliki yigirmə gəz idi; u iqini sap altun bilən ḳaplatti. □
5 U öyning qong zelining tamlirini arqa-ḳariƣay tahtayliri bilən ḳaplatti, andin keyin
sap altun ḳaplatti wə üstigə horma dərihining xəkli bilən zənjir nəḳixlirini oydurdi.

□ **2:10 «yigirmə ming kor» —** bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yəni bəlkim 44,000 tonna bolidu. **«yigirmə ming bat» —** bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12 «orda» —** ibraniy tilida «öy». □ **3:2 «Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ay...» —** bu waḳit bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda boluxi mumkin idi. □ **3:3 «uzunluḳi ... atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz» —** Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning ḳolining jəynikidin barmaḳlirining uqioqiqə boloƣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi. □ **3:4 «öyning ... egizliki yigirmə gəz idi» —** kona kəqürmilərning kəpinqisi muxu yərdə «bir yüz yigrimə gəz idi» deyilidu. Biz muxu yərdə kona «Suriyak» tərjimisi wə grek tilidiki bir kona tərjimisigə əgiximiz.

6 U өyni alamət qiraylik ķilip tamlirini yənə esil tax-yaķutlar bilən zinnətlətti. U
ixlətkən altunlar pütünləy parwayim altuni idi.
7 U pütün өyni, өyning limliri, ixik bosuoɳa-kexəkliri, barlik tamliri wə ixiklirini altun
bilən ķaplidi; u tamoɳa kerublarning nəķixlirini oydurdi.
8 Sulayman yənə əng muķəddəs jayni yasatti; uning uzunluķi yigirmə gəz bolup
(өyning kəngliki bilən təng idi), kənglikimu yigirmə gəz idi; u uning iqini pütünləy
sap altun bilən ķaplatti; altun jəmiy bolup altə yüz talalnt idi. □
9 Altun miķning eoɳirliķi jəmiy əllik xəkəl boldi. Balihanilirining iqimu altun bilən
ķaplandi.□
10 Əng muķəddəs jay iqidə u ikki kerubning ḫəykilini yasap, ularni pütünləy altun
bilən ķaplidi.
11 Ikki kerubning ķanitining uzunluķi jəmiy yigirmə gəz idi; bir kerubning bir
ķanitining uzunluķi bəx gəz bolup, өyning temioɳa tegip turatti; ikkinqi tərəptiki
ķanitining uzunluķimu bəx gəz bolup, ikkinqi bir kerubning ķanitioɳa yetətti.
12 Yənə bir kerubning ķanitining uzunluķimu bəx gəz bolup, umu өy temioɳa tegip
turatti; ikkinqi bir ķanitining uzunluķimu bəx gəz bolup, aldinķi bir kerubning
ķanitioɳa yetətti.
13 Bu ikki kerubning ķanatliri yeyiloɳan ḫalda bolup, uzunluķi jəmiy yigirmə gəz
kelətti; ikkila kerub ərə turoɳuzuloɳan bolup, yüzliri өyning iqigə ķaraytti.
14 Sulayman yənə kək rənglik, səsün rənglik, tok ķizil wə ak rənglik yip
tokulmiliridin wə nəpis kanaptin *өyning iqidiki* pərdisini yasatti, uning üstigə
kerublarni kəxtə ķilip tokutti.
15 Өyning aldioɳa yənə egizliki ottuz bəx gəz kelidioɳan ikki tüwrük yasap ķoydurdi;
ḫər tüwrükning bexining egizliki bəx gəz kelətti.
16 U yənə (iqki kalamhanidikidək) marjansiman zənjir yasitip, tüwrük baxliri üstigə
ornatti; u yüz danə anar yasitip ularni zənjirlərgə ornatti. □
17 U bu ikki tüwrükni өyning aldioɳa, birsini ong təripidə, birsini sol təripidə
turoɳuzdi; u ong tərəptikisini Yaķin, sol tərəptikisini Boaz dəp atidi.□

4

1 Uzunluķi yigirmə gəz, kəngliki yigirmə gəz, egizliki on gəz kelidioɳan bir mis
ķurbangaḫ yasatti.
2 U mistin «dengiz» yasatti; uning xəkli dügilək bolup, u girwikidin bu girwikigiqə
on gəz kelətti; egizliki bəx gəz, aylanmisi ottuz gəz idi. □
3 «Dengiz»ning sirtķi asta ķismi buķining xəkli bilən qərüldürüp bezəlgən bolup,
buķilar ḫərbir gəzgə ondin, ikki ķatar ķilinip, mis «dengiz» bilən təng ķuyup
qiķiloɳanidi.
4 Mis «dengiz»ni on ikki mis buķa kətürüp turatti; uning üqi ximaloɳa, üqi oɳərbkə,
üqi jənubķa, üqi xərķķə ķarap turatti. «dengiz» buķining dümbisigə yatķuzuloɳan
bolup, buķilarning ķuyruķi iqi tərəptə idi.

□ **3:8 «altə yüz talalnt» —** 600 talant bəlkim 18.4 tonna idi. □ **3:9 «əllik xəkəl» —** 50 xəkəl bəlkim 600 gram. □ **3:16 «kalamhana» —** «əng muķəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyoɳəmbərgə tapxuroɳan «əḫdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) selinoɳan «əḫdə sanduķi» bar idi; wə uning üstigə bəlkim bəzi wakətida, Bax kaḫin xu «əng muķəddəs jay»oɳa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularoɳa kelixi mumkin idi. □ **3:17 «Yaķin» ... «Boaz» —** «Yaķin» degən səz «U mustəḫkəmləydu» degən mənidə; «Boaz» bəlkim «küq bilən» yaki «ķudrəttə» degən mənidə boluxi mumkin. Ikki tüwrükning mənisi xu qaoɳda «U (Huda) buni (muķəddəs өyini) ķudrət bilən mustəḫkəmləydu» degənlik bolidu. □ **4:2 «dengiz» —** kaḫinlar yuyunidioɳan qong bir dastur.

5 Mis dengizning ⱪelinliⱪi bir alⱪan bolup, qərisi qinining girwikidək nilupər xəklidə ⱪilinoɣan, uningoɣa üq ming bat su patatti. □
6 U yənə on «yuyux desi» yasitip, bəxini mis dengizning ong təripigə, bəxini sol təripigə ⱪoyoɣuzdi; kөydürmə ⱪurbanliⱪlaroɣa ixlitidioɣan buyum-əswablirining ḥəmmisi xu daslarda yuyulatti; «dengiz» bolsa kaḥinlarning yuyunuxi üqün ixlitilətti.
7 U yənə bəlgiləngən xəkildə on altun qiraoɣdan yasitip muⱪəddəs jayning iqigə ornatti; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə ⱪoydurdi.
8 Yənə on xirə yasitip muⱪəddəs jayning iqigə ⱪoyoɣuzdi; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə ⱪoyoɣuzdi. U yənə yüz danə altun qinə yasatti.
9 U yənə «kaḥinlar ḥoylisi», qong ḥoyla wə qong ḥoylining dərwazilirini yasatti wə dərwazilarning ḥəmmisini mis bilən ⱪaplatti.
10 U mis «dengiz»ni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərⱪiy jənub təripigə ⱪoyoɣuzdi.
11 Ḥuram yənə ⱪazan, kürək wə ⱪaqa-ⱪuqilarni ətküzdi. Ḥuram xu təriⱪidə Sulayman padixaḥ üqün Hudaning өyining barliⱪ ⱪurulux hizmitini püttürdi, □
12 Yəni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apⱪursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidioɣan ikki torni yasitip püttürdi.
13 Xu ikki tor üstigə ⱪayqilaxturuloɣan tөt yüz anarni yasatti; bir torda ikki ⱪatar anar bolup, tüwrük üstidiki apⱪursiman ikki baxni yepip turatti.
14 U on das təgliki wə das təglikigə ⱪoyulidioɣan on «yuyux desi»ni,
15 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buⱪini yasatⱪuzdi.
16 Ⱪazan, kürək, wilka-ilmәklәr, wə munasiwətlik barliⱪ əswablarni Ḥuram-Abi Pərwərdigarning өyini dəp Sulayman padixaḥⱪa parⱪiraydioɣan mista yasitip bərdi.
17 Padixaḥ bularni Iordan tüzlənglikidə, Sukkot bilən Zərədataḥ otturisida, *xu yərdiki* seoɣiz layda ⱪelip yasap, ⱪuydurup qiⱪti. □
18 Sulayman yasatⱪuzoɣan bu əswablarning sani intayin kөp idi; kətkən misning eoɣirliⱪini өlqəp bolmaytti.
19 Sulayman yənə Hudaning өyi iqidiki barliⱪ əswablarni yasatti — yəni altun huxbuygaḥni, «təⱪdim nan» ⱪoyulidioɣan xirələrni
20 wə sap altunda ⱪilinoɣan qiraoɣdanlar bilən qiraoɣlirini yasatⱪuzdi; bu qiraoɣlar bəlgilimə boyiqə iqki «kalamhana» aldida yandurux üqün boldi. □
21 U yənə qiraoɣdanning gülliri, qiraoɣ wə pilik ⱪayqilirining ḥəmmisini altundin ⱪildurdi (ular sap aldundin idi).
22 U yənə peqaⱪlar, tawaⱪlar, piyalə-ⱪaqa wə küldanlarning ḥəmmisini sap altundin ⱪildurdi. U өyning ixiklirini, yəni iqidiki əng muⱪəddəs jayoɣa kiridioɣan iqki ⱪatlima ixiklər wə өyning «muⱪəddəs jay»ining taxⱪiriⱪi ixiklirini altundin ⱪildurdi.□

5

1 Xuning bilən Sulayman Pərwərdigarning өyi üqün ⱪilidioɣan barliⱪ ⱪuruluxlar tamam boloɣanda, u atisi Dawut *Hudaoɣa* atap beoɣixlioɣan nərsilərni (yəni kümüx,

□ **4:5 «üq ming bat su» —** üq ming bat muxu yərdə bəlkim təhminən 30000 litr bolsa kerək idi. Ibadəthanidiki shemilarni kөrüng. □ **4:11 «Ḥuram» —** yəni Ḥuram-abi. 2:13ni kөrüng. □ **4:17 «Zərədataḥ» —** yaki «Zarətan» («1Pad.» 17:46ni kөrüng). □ **4:20 «kalamhana» —** «əng muⱪəddəs jay»ning yənə bir atilixidur. 3:16diki izaḥatni kөrüng. □ **4:22 «peqaⱪlar» —** yaki «pilik ⱪayqiliri» yaki «lahxigirlar». **«U өyning ixiklirini, yəni iqidiki əng muⱪəddəs jayoɣa kiridioɣan iqki ⱪatlima ixiklər … altundin ⱪildurdi»** — baxⱪa birhil tərjimisi «U өyning ixikliri, yəni əng muⱪəddəs jayning iqigə kiridioɣan ⱪatlima ixiklər wə өyning «muⱪəddəs jay»ining taxⱪiriⱪi ixiklirining turum-ülgüjəklirini altundin ⱪildurdi».

altun wə ḫəmmə baxḳa buyumlarni) elip kelip, Pərwərdigarning өyining həzinilirigə ḳoydurdi.

Sulayman əḫdə sanduḳini ibadəthanioɣa elip kiridu
1Pad. 8:1-66

2 Xu qaoɣda Sulayman Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini «Dawut xəḫiri»din, yəni Ziondin yətkəp kelix üqün Israil aḳsaḳallirini, ḳəbilə bəglirini wə Israil jəmətlirining bəglirini Yerusalemoɣa yioɣilixḳa qaḳirdi.
3 Buning üqün Israilning ḫəmmə adəmliri Etanim eyida, yəni yəttinqi ayda, bekitilgən ḫeytta padixaḫning ḳexioɣa yioɣildi □
4 Israilning ḫəmmə aḳsaḳalliri yetip kəlgəndə Lawiylar əḫdə sanduḳini kətürüp *mangdi*.
5 Ular əḫdə sanduḳini, jamaət qediri bilən uning iqidiki barliḳ muḳəddəs buyumlarni kətürüp elip qiḳti. Kaḫinlar boloɣan Lawiylar muxularni elip qiḳti.□
6 Sulayman padixaḫ wə barliḳ Israil jamaiti əḫdə sanduḳining aldida mengip, kəplikidin sanini elip bolmaydioɣan san-sanaḳsiz ḳoy bilən kalini ḳurbanliḳ ḳiliwatatti.
7 Kaḫinlar Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini өz jayioɣa, ibadəthanining iqki «kalamhana»sioɣa, yəni əng muḳəddəs jayoɣa elip kirip kerublarning ḳanatlirining astioɣa ḳoydi. □
8 Kerublarning yeyilip turoɣan ḳaniti əḫdə sanduḳining orni üstidə boloɣaqḳa, əḫdə sanduḳi bilən uni kətürüp turidioɣan baldaḳlarni yepip turatti.
9 Bu baldaḳlar sanduḳning tutḳuqliridin naḫayiti uzun qiḳip turoɣaqḳa, kalamhaning aldida turup əḫdə sanduḳining yenidiki ikki baldaḳning uqlirini kərgili bolatti, biraḳ өyning sirtida ularni kərgili bolmaytti; bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta. □
10 Əḫdə sanduḳining iqidə Musa pəyoɣəmbər Ḫorəb teoɣida turoɣanda iqigə saloɣan ikki tahtaydin baxḳa ḫeqnərsə yoḳ idi (Israillar Misir zeminidin qiḳḳandin keyin Pərwərdigar ular bilən Ḫorəbdə əḫdə tüzgənidi).□
11 Kaḫinlar muḳəddəs jaydin qiḳixti (xu yərdə ḫazir boloɣan barliḳ kaḫinlar, өz nөwitigə ḳarimay өzlirini Hudaoɣa atap pakizlioɣanidi; □
12 nəoɣmə-nawaqi barliḳ Lawiylar, jümlidin Asaf, Ḫeman, Yədutun wə ularning ooɣulliri ḫəm ḳerindaxliri qəkmən tonlirini kiyixip, ḳurbangaḫning xərḳidə turup qang, təmbur wə qiltarlar qelixiwatḳanidi; ular bilən billə kanay qeliwatḳan yənə bir yüz yigirmə kaḫin bar idi)
13 wə xundaḳ bolduki, kanayqilar bilən nəoɣmə-nawaqilar ḫəmmisi birdək qelip, bir awaz bilən Pərwərdigaroɣa təxəkkür-ḫəmdusana eytiwatḳanda, yəni kanaylar, janglar wə ḫərhil sazlarni qelip, yuḳiri awaz bilən «Pərwərdigar meḫribandur, өzgərməs muḫəbbiti əbədil'əbədgiqidur» dəp Pərwərdigarni mədḫiyələwatḳanda — xu ḫaman ibadəthana, yəni Pərwərdigarning өyi bir bulut bilən tolduruldi;
14 kaḫinlar əxu bulut tüpəylidin wəzipilirini өtüxkə turalmaytti, qünki Pərwərdigarning julasi Hudaning өyini tolduroɣanidi.

□ **5:3 «yəttinqi ayda bekitilgən ḫeyt»** — bu ḫeyt «kəpilər ḫeyti» (yənə «qedir ḫeyti» yaki «mewə ḫosul ḫeyti»mu dəp atilatti), 7-ayning 15-22 künliridə өtküzülidu («Law.» 23:34). Israilning ərliri uningoɣa Yerusalemda ḳatnixixi lazim idi. □ **5:5 «jamaət qediri»** — yaki «jamaət yioɣilidioɣan qedir», yəni «ibadət qediri». □ **5:7 «kalamhana»** — «əng muḳəddəs jay»ning yənə bir atilixidur. 3:16diki izaḫatni kərüng. □ **5:9 «bügüngə ḳədər…»** — bu ibarə xuni ispatlayduki, «Tarih-təzkirə»ning hatirilirining kөpinqisi ibadəthana tehi өz jayida turoɣan waḳtida, sürgün boluxtin ilgiri yeziloɣan (36-bab, 11-23-ayətlərni bəlkim keyinki bir hatiriqi ḳoxup yazoɣan). □ **5:10 «Ḫorəb teoɣi»** — Sinay teoɣining baxḳa bir ismidur. □ **5:11 «Kaḫinlar… өzlirini Hudaoɣa atap pakizlioɣanidi»** — muxu «pakizlax» Təwrattiki taḫarət bəlgilimilərgə əməl ḳilixtin ibarət idi (məsilən, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni kərüng).

6

1 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum ⱪarangoⱪuluⱪ iqidə turimən, dəp eytⱪanidi;
2 Lekin, *i Pərwərdigar*, mən Sening üqün bir ḥəywətlik makan bolsun dəp, Sən mənggü turidioⱪan bir өyni yasidim, dedi.□
3 Andin padixaḥ burulup barliⱪ Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barliⱪ jamaiti uning aldida turatti.
4 U mundaⱪ dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigaroⱪa təxəkkür-mədḥiyə boloⱪay! U Өz aoⱪzi bilən atam Dawutⱪa wədə ⱪiloⱪanidi wə Өz ⱪoli bilən uni əməlgə axurdi. U əslidə Dawutⱪa: —
5 «Mən Өz həlⱪim Israilni Misir zeminidin elip qiⱪⱪan kündin buyan namim üqün bu yərdə bir өy salay dəp Israilning ḥərⱪaysi ⱪəbililirining xəḥərliridin ḥeqⱪaysisini tallimidim, yaki həlⱪim Israiloⱪa ḥөkümran boluxⱪa ḥeqⱪaysi adəmni tallimidim;
6 ḥalbuki, Mən namim xu yərdə bolsun dəp Yerusalemni tallidim wə həlⱪim boloⱪan Israiloⱪa ḥөkümranliⱪ ⱪilsun dəp Dawutni tallidim» degənidi.
7 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioⱪa atap bir өy selix arzu-niyiti bar idi.
8 Biraⱪ Pərwərdigar atam Dawutⱪa: «Kөnglüngdə Mening namimoⱪa bir өy yasaxⱪa ⱪiloⱪan niyiting yahxidur;
9 əmma xu өyni sən yasimaysən, bəlki puxtungdin bolidioⱪan ooⱪlung, u Mening namimoⱪa atap xu өyni salidu», degənidi.
10 Mana əmdi Pərwərdigar Өz səzigə əməl ⱪildi. Mən Pərwərdigar wədə ⱪiloⱪinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioⱪa atap bu өyni saldim.
11 Mən bu өydə əḥdə sanduⱪini ⱪoydum; əḥdə sanduⱪi iqidə Pərwərdigarning Israillar bilən tüzgən əḥdə *tahtiliri* bardur» dedi.

Sulayman Israil üqün dua ⱪilidu

12 Andin Sulayman Israilning barliⱪ jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning ⱪurbangaḥining aldida turup ⱪollirini kətürüp: —
13 (qünki baya Sulayman mistin uzunluⱪi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz kelidioⱪan bir pəxtaⱪ yasitip, taxⱪiriⱪi ḥoylining otturisioⱪa jaylaxturoⱪanidi. U ənə xu pəxtaⱪ üstigə qiⱪip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asmanoⱪa ⱪarap oⱪuliqini yayoⱪanidi)
14 — u mundaⱪ dua ⱪildi: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə asmanda nə zeminda Səndək Huda yoⱪtur; Sening aldingda pütün ⱪəlbi bilən mangidioⱪan Өz ⱪulliring üqün əḥdəngdə turup өzgərməs muḥəbbitingni kөrsitisən.
15 Qünki Sən Өz ⱪulung atam Dawutⱪa bərgən wədidə turdung; Sən Өz aoⱪzing bilən eytⱪan səzüngni mana bügünkidək Өz ⱪolung bilən wujudⱪa qiⱪarding.
16 Əmdi ḥazir, i Israilning Hudasi Pərwərdigar, Өz ⱪulung atam Dawutⱪa: — «Əgər sening əwladliring өz yollirioⱪa səgək bolup sən Mening aldimda mangoⱪandək, ⱪanunumoⱪa əməl ⱪilip mangsila, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturidioⱪan bir zat kəm bolmaydu» dəp bərgən wədəngdə turoⱪaysən.
17 Əmdi ḥazir, i Israilning Hudasi, Sən ⱪulung Dawutⱪa eytⱪan səzliring əməlgə axuruloⱪay, dəp ətünimən!
18 Lekin Huda Өzi rastla yər yüzidə insanlar bilən makan ⱪilamdu? Mana, asmanlar bilən asmanlarning asmini Seni sioⱪduralmaydioⱪan yərdə, mən yasioⱪan bu өy ⱪandaⱪmu Sening makaning bolalisun?!

□ **6:2 «ḥəywətlik makan» —** yənə birhil tərjimisi «turaloⱪu-makan».

19 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, ḳulungning dua wə iltijasiƣa ḳulaḳ selip,
ḳulungning Sanga kətürgən nidasi wə tilikini angliƣaysən.
20 Xuning bilən Өz kəzliringni keqə-kündüz bu өygə, yəni Sən: «Mening namimni
u yərdə ayan ḳilimən» dəp eytḳan jayƣa keqə-kündüz tikkəysən; Өz ḳulungning u
jayƣa ḳarap ḳiliƣan duasiƣa ḳulaḳ saliƣaysən. □
21 Ḳulung wə həlḳing Israil bu jayƣa ḳarap dua ḳiliƣan qaƣda, ularning iltijaliriƣa
ḳulaḳ selip, Өz makaning ḳiliƣan asmanlardin turup angliƣaysən, angliƣiningda
ularni kəqürgəysən.
22 Əgər birsi өz ḳoxnisiƣa gunaḥ ḳilsa wə xundaḳla ixning rast-yaliƣanliḳini bekitix
üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥingning aldiƣa kəlsə, □
23 Sən ḳəsəmni asmanda turup anglap, amal ḳilip Өz bəndiliring otturisida ḥəküm
qiḳariƣaysən; gunaḥi bar adəmning gunaḥini өzigə ḳayturup, өz yolini өz bexiƣa
yandurup, gunaḥsiz adəmni aḳlap өz adilliḳiƣa ḳarap uningƣa ḥəḳḳini bərgəysən.
24 Өz həlḳing Israil Sening aldingda gunaḥ ḳiliƣini üqün düxməndin yengilsə,
yamanliḳidin ḳaytip bu өydə turup, namingni etirap ḳilip sanga dua bilən iltija ḳilsa,
25 Sən asmanda anglap, Өz həlḳing Israilning gunaḥini kəqürüp, ularni Sən ata-
bowiliriƣa wə өzlirigə təḳdim ḳiliƣan zeminƣa ḳayturup kəlgəysən.
26 Ular Sanga gunaḥ ḳiliƣini üqün asman etilip yamƣur yaƣmaydiƣan ḳiliwetilgən
bolsa, lekin ular bu jayƣa ḳarap Sanga dua ḳilip namingni etirap ḳilip, Sening ularni
ḳiyinqiliḳḳa saliƣining tüpəylidin өz gunaḥidin yenip towa ḳilsa,
27 Sən asmanda turup ḳulaḳ selip, ḳulliringning wə həlḳing Israilning gunaḥini
kəqürgəysən; qünki Sən ulariƣa mengix kerək boliƣan yahxi yolni өgitisən wə Өz
həlḳinggə miras ḳilip bərgən zeminning üstigə yamƣur yaƣdurisən!
28 Əgər zeminda aqarqiliḳ ya waba bolsa, ya ziraətlər dan almisa ya ḥal qüxsə ya
uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki
xəḥərlirining ḳowuḳliriƣa ḥujum ḳilip ḳorxiwalsa, ya ḥərḳandaḳ apət ya kesəllik
bolsa,
29 undaḳta barliḳ həlḳing Israil bolsun, ḥərḳandaḳ kixi bolsun, өzigə kəlgən apətni
wə өz dərdini bilip, ḳollirini bu өygə sunup, məyli ḳandaḳ dua yaki iltija ḳilsun,
30 əmdi Sən turuwatḳan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm ḳiliƣaysən, Sən
ḥərbir adəmning ḳəlbini bilgəqkə, өzining yollirini өzigə yanduriƣaysən (qünki
Sənla, pəḳət Sənla ḥəmmə insan balilirining ḳəlblirini bilgüqidursən);
31 xundaḳ ḳilip, ular Sən ata-bowilirimiziƣa təḳdim ḳiliƣan zeminda olturup өmrining
ḥəmmə künliridə Səndin ḳorḳup yolliringda mangidiƣan bolidu.
32 Өz həlḳing Israildin bolmiƣan, Sening uluƣ naming, ḳudrətlik ḳolung wə soziƣan
biliking tüpəylidin yiraḳ-yiraḳlardin kəlgən musapir bolsa, u kelip bu өy tərəpkə
ḳarap dua ḳilsa,
33 Sən turuwatḳan makaning boliƣan asmanlarda uningƣa ḳulaḳ selip, u musapir
Sanga nida ḳilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiḳ ḳiliƣaysən; xuning bilən yər
yüzidiki barliḳ əllər namingni tonup yetip, Өz həlḳing Israildək Səndin ḳorḳidiƣan
bolup, mən yasiƣan bu өyning Sening naming bilən ataliƣinini bilidu. □
34 Əgər Sening həlḳing Sening tapxuruḳung bilən düxmini bilən jəng ḳilixḳa
qiḳḳanda, Sən talliƣan bu xəḥərgə, xundaḳla mən namingƣa atap yasiƣan bu өy

---

□ **6:20 «Өz ḳulungning u jayƣa ḳarap ḳiliƣan duasi» —** yaki bolmisa: «өz ḳulungning u jay tooƣrisidiki duasi...» □ **6:22 «Əgər... ixning rast-yaliƣanliḳini bekitix üqün ḳəsəm iqküzülsə...» —** bundaḳ ḳəsəm tooƣruluḳ «Qəl.» 11:5-31ni kərüng. «Ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥning aldiƣa kəlsə...» mumkinqiliki barki, Israilda muxundaḳ ḳəsəmlərni iqix üqün ḳurbangaḥning aldiƣa kelix kerək əməs idi, pəḳət: «Hudaning ḳurbangaḥi aldida ḳəsəm ḳilimənki...» degəndək sөzlər eytiliƣan bolsa «nəḳ ḳurbangaḥ aldida turiƣandək» ḥesablinatti. □ **6:33 «bu өyning Sening naming bilən ataliƣini» —** bu ibarə Hudaning ibadəthanisi tooƣruluḳ «bu өy Meningkidur» wə «bu өydə Mening kim ikənlikim ayan ḳilinidu» degəndək ikki məḳsitini kərsitidu.

tərəpkə qarap Sən Pərwərdigarƣa dua qilsa,
35 Sən asmanlarda turup ularning duasi bilən iltijasiƣa qulaq selip, ularni nusrətkə erixtürgəysən.
36 Əgər ular Sanga gunaḥ sadir qilƣan bolsa (qünki gunaḥ qilmaydiƣan ḥeqkixi yoqtur) Sənularƣa ƣəzəplinip, ularni düxmənlirining qoliƣa tapxurƣan bolsang, bular ularni yiraq-yeqinƣa, əz zeminiƣa sürgün qilip elip barƣan bolsa,
37 lekin ular sürgün qilinƣan yurtta əs-ḥoxini tepip towa qilip, əzi sürgün boloƣan yurtta Sanga: — Biz gunaḥ qilip, qəbiḥlikkə berilip Səndin yüz ərüp kəttuq, dəp yelinsa,
38 — əgər ularni sürgün qiloƣanlarning zeminida pütün qəlbi wə pütün jenidin Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowiliriƣa təqdim qiloƣan zeminƣa, Sən talliƣan xəḥər tərəpkə wə mən namingƣa atap yasiƣan bu əy tərəpkə yüzini qilip dua qilsa,
39 Sən turuwatqan makaning boloƣan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijalirini anglap ular üqün ḥəküm qiqirip, Əz həlqingning Sanga sadir qiloƣan gunaḥini kəqürüm qiloƣaysən;
40 əmdi i Hudayim, Səndin ətünimən, bu yərdə qiloƣan dualarƣa kəzüng oquq, qulaqing ding boloƣay!
41 Əmdi ornungdin turƣin, i Pərwərdigar Huda,
Sən qudritingning ipadisi boloƣan əḥdə sanduqung bilən,
Əz aramgaḥingƣa kirgəysən!
Kaḥinliring ḥəqqaniylik bilən kiydürülsun,
Məmin bəndiliring yahxiliqingdin xadlansun!
42 I Pərwərdigar Huda, Əzüng məsiḥ qiloƣiningning yüzini yandurmiƣaysən;
Qulung Dawutqa kərsətkən əzgərməs muḥəbbitingni esingdə tutqaysən!».□

7

Sulayman ibadəthanini Hudaƣa beƣixlaydu

1 Sulayman duasini tügitixigila, asmandin ot qüxüp kəydürmə qurbanlik ḥəmdə baxqa qurbanliklarni qoymay kəydürüwətti; Pərwərdigarning xan-xəripi əyni toldurdi.
2 Pərwərdigarning xan-xəripi əyni tolduruwətkəqkə, kaḥinlar Pərwərdigarning əyigə kirəlmidi.
3 Ot qüxkənlikini wə Pərwərdigarning xan-xəripi əyning üstidə tohtiƣanliqini kərüp, Israillarning ḥəmmisi tax yatquzuloƣan məydanda yükünüp bax urup: «Pərwərdigar meḥribandur, Uning əzgərməs muḥəbbiti mənggügiqə turidu!» dəp Pərwərdigarƣa ibadət qilip təxəkkür-mədḥiyə oquxti.
4 Padixaḥ wə pütkül həlq Pərwərdigarning aldida qurbanliklirini sundi.
5 Sulayman padixaḥ yigirmə ikki ming kala, bir yüz yigirmə ming qoyni qurbanlik qilip sundi. Xundaq qilip padixaḥ wə pütkül həlq Hudaning əyini *Hudaƣa* beƣixlidi.
6 Kaḥinlar wə xundaqla Pərwərdigarƣa atiƣan sazlarni tutqan Lawiylar əz orunlirida turatti (padixaḥ Dawut bu sazlarni Pərwərdigarning mədḥiyisidə ixlətkili yasiƣanidi, *u Pərwərdigarƣa*: «Uning əzgərməs muḥəbbiti əbədgiqidur» dəp mədḥiyə oquƣinida ularni ixlitətti); kaḥinlar Lawiylarning udulida turup kanay qelixatti; Israillarning ḥəmmisi xu yərdə ərə turuxqanidi.

□ **6:42 «Əzüng məsiḥ qiloƣining» —** bu, bəlkim Dawutning əwladi boloƣan Sulayman padixaḥning əzi üqün qiloƣan duasi. Hudaning «məsiḥ qiloƣini» tooƣruluq «Zəbur» 2-küy wə izaḥatlarni kərüng. **«qulung Dawutqa kərsətkən əzgərməs muḥəbbiting»** — xübḥisizki, bu ibarə Hudaning Dawutqa qiloƣan barliq wədilirini əz iqigə alidu.

7 Sulayman Pərwərdigarning өyining aldidiki ḥoylisining otturisini ayrip muḳəddəs ḳilip, u yərdə kөydürmə ḳurbanliḳlar wə inaḳlik ḳurbanliḳilirining yaoḷlirini sundi; qünki Sulayman yasatḳan mis ḳurbangaḥ kөydürmə ḳurbanliḳlar, ax ḥədiyiliri wə ḳurbanliḳlarning yaoḷlirini ḳobul ḳilixḳa kiqik kəldi.
8 Xuning bilən u waḳitta Sulayman wə uning bilən boloḷan pütün Israil, yəni Hamat rayonioḷa kirix eoḷizidin tartip Misir eḳinioḷiqə ḥəmmə yərlərdin kəlgən zor bir jamaət ḥeyt өtküzdi. □
9 Səkkizinqi küni ular təntənilik bir ibadət yioḷilixi өtküzdi; ular yəttə kün ḳurbangaḥni Hudaoḷa atap beoḷixlioḷanidi andin ular yənə yəttə kün ḥeyt өtküzdi. □
10 Yəttinqi ayning yigirmə üqinqi küni padixaḥ həlḳni өz өy-qedirlirigə ḳayturdi; ular Pərwərdigarning Dawutḳa, Sulaymanoḷa wə Өz həlḳi Israiloḷa ḳiloḷan yahxiliḳliri üqün ḳəlbidə xad-huram bolup ḳaytip kətti.

11 Xundaḳ ḳilip Sulayman Pərwərdigarning өyini wə padixaḥning ordisini yasap püttürdi. Sulaymanning kөngligə Pərwərdigarning өyidə wə өzining ordisida nemə ḳilix kəlgən bolsa, xu ixlarning ḥəmmisi onguxluḳ pütti.□

Pərwərdigar Sulaymanoḷa wədə ḥəm agaḥ beridu
1Pad. 9:1-9

12 Andin Pərwərdigar keqidə Sulaymanoḷa ayan bolup uningoḷa: «Mən sening duayingni anglidim wə Өzümgimu bu jayni «ḳurbanliḳ өyi» boluxḳa tallidim.
13 Əgər Mən asmanni yamoḷur yaoḷmaydioḷan ḳilip etiwətsəm yaki qekətkilərgə zemindiki məḥsulatlarni yəp taxlaxni buyrusam wə yaki həlḳim arisioḷa waba tarḳitiwətsəm,
14 *xu qaoḷda* namim bilən ataloḷan bu həlḳim өzini kəmtər tutup, dua ḳilip yüzümni izləp, rəzil yolliridin yansa, Mən asmanda turup anglap, ularning gunaḥini kəqürimən wə zeminini saḳaytimən. □
15 Əmdi bu yərdə ḳilinoḷan dualaroḷa Mening kөzlirim oquḳ wə ḳulaḳlirim ding bolidu.
16 Mən əmdi namim mənggü bu yərdə ayan ḳilinsun dəp bu өyni tallap, uni Өzümgə muḳəddəs ḳildim; kөzümmu, ḳəlbimmu ḥəmixə xu yərdə bolidu.
17 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoḷinidək sənmu sanga buyruoḷinimning ḥəmmisigə muwapiḳ əməl ḳilix üqün bəlgilimilirim wə ḥөkümlirimni tutup aldimda mangsang,
18 Mən əmdi atang Dawutḳa: «Israilning təhtidə sanga əwladingdin olturuxḳa bir zat kəm bolmaydu» dəp əḥdə ḳiloḷinimdək, Mən sening padixaḥliḳ təhtingni Israilning üstidə məḥkəm ḳilimən.
19 Biraḳ əgər silər Meningdin yüz өrüp, Mən silərning aldinglarda jakarlioḷan bəlgilimilirim wə əmrlirimni taxlap, baxḳa ilaḥlarning ḳulluḳioḷa kirip qoḳunsanglar,
20 xu qaoḷda Mən Israilni ularoḷa təḳdim ḳiloḷan zeminidin yulup taxlaymən; wə Өz namimni kərsitixkə Өzümgə muḳəddəs ḳiloḷan bu өyni nəzirimdin taxlaymən wə Israilni ḥəmmə həlḳlər arisida səz-qөqək wə tapa-tənining obyekti ḳilimən;

□ **7:8 «Hamat rayonioḷa kirix eoḷizidin tartip…» —** yaki «Libo-Hamattin tartip…». □ **7:9 «… Yənə yəttə kün ḥeyt өtküzdi» —** «kəpilər ḥeyti» bekitilgən waḳit yəttə kün idi. Israillar muxu waḳitḳa yənə yəttə kün ḳoxti. □ **7:11 «orda» —** bu ayəttə «өy» degən səz bilən ipadilinidu. □ **7:14 …*ularning*** zeminini saḳaytimən — muxu degənlik Hudaning ḳəḥətqilik, qekətkilər wə wabalar yətküzgən ziyanni əsligə kəltürüxini kərsitidu.

21 bu өy gərqə ḥazir uluƣ bolsimu, xu zamanda uningdin өtkənlərning ḥəmmisi ḳattiḳ ḥəyran ḳilixip: «Pərwərdigar bu zeminƣa wə bu өygə nemixḳa xundaḳ ḳilƣandu?» dəp soraydu. □
22 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlḳlər* ata-bowilirining Hudasi, yəni ularni Misir zeminidin qiḳarƣan Pərwərdigarni taxlap, өzlirini baxḳa ilarḥlarƣa baƣlap, ularƣa səjdə ḳilip ḳulluḳida bolƣanliḳi üqün, U bu pütkül külpətni ularning bexiƣa qüxürüptu, dəp jawab beridu.

8

Ḳuruluxlar wə soda-setiḳlar
1Pad. 9:10-28

1 Xundaḳ boldiki, yigirmə yil өtüp, Sulayman Pərwərdigarning өyi bilən padixaḥning өyini yasap bolƣandin keyin,
2 u Ḥiram өzigə sowƣa ḳilƣan xəḥərlərni ḳaytidin ḳurup qiḳti; Israillar xu yərdə olturaḳlaxti.□
3 Sulayman Hamat-Zobaḥ xəḥirigə berip uni ixƣal ḳildi.
4 U yənə qөldiki Tadmorni wə өzining Hamatta ḳurƣan barliḳ həzinə xəḥərlirini yənə ongxitip ḳurdi.
5 U yənə Üstünki Bəyt-Ḥoron bilən Astinḳi Bəyt-Ḥoronni sepil, baldaḳliḳ ḳowuḳliri bolƣan ḳorƣanliḳ xəḥərlərgə aylandurdi;
6 Baalatni, xundaḳla өzigə has ḥəmmə həzinə xəḥərlirini, «jəng ḥarwisi xəḥərliri»ni, atliḳlarni orunlaxturƣan xəḥərlərni wə Yerusalemda, Liwanda wə өzi soraydiƣan barliḳ zeminda haliƣinini bina ḳildi.
7 Israildin bolmiƣan Ḥittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḥiwiylar wə Yəbusiylardin *Israil* zeminida ḳelip ḳalƣanlarning ḥəmmisini bolsa,
8 Sulayman bularni, yəni Israillar pütünləy yoḳatmiƣan əllərning ḳalƣan əwladlirini ḳulluḳ ḥaxaƣa tutti. Ular bügünki küngiqə xundaḳ bolup kəldi. □
9 Lekin Israillardin Sulayman өz ixliri üqün ḥeqkimni ḳul ḳilmay, bəlki ularni ləxkər, ḥөkümdar-əməldar, ḥarwa bilən atliḳlarning sərdarliri ḳildi.
10 Bulardin padixaḥ Sulaymanning ixligüqilərning üstigə ḳoyƣan qong nazarətqiliri bolup, ikki yüz əllik idi.□
11 Sulayman Pirəwnning ḳizini «Dawutning xəḥiri»din өzi uningƣa saldurƣan ordiƣa əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḥi Dawutning ordisida turuxi muwapiḳ əməs; qünki Pərwərdigarning əḥdə sanduḳi barƣanliki jaylarning ḥəmmisi muḳəddəstur», — dedi. □
12 Sulayman bu qaƣda Pərwərdigarning ḳurbangaḥida, yəni *muḳəddəs jayning* aywanining aldiƣa saldurƣan ḳurbangaḥta Pərwərdigarƣa atap kөydürmə ḳurbanliḳ təḳdim ḳilatti;

□ **7:21 «bu өy gərqə ḥazir uluƣ bolsimu...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bu өy bir harabə bolidu,...» □ **8:2 «Ḥiram»** — yaki «Ḥuram», yəni Turning padixaḥi. □ **8:8 «Israillar pütünləy yoḳatmiƣan əllər...»** — bu wəḳələr Yəxua pəyƣəmbər zamanida bolƣan. Təwrattiki «Yəxua»ni kөrüng. Muxu ḥaxarqilar 13:5-16də hatiriləngənlərdin baxḳa ḥaxarqilar bolsa kerək idi. **«ular bügünki küngiqə xundaḳ bolup kəldi»** — bu sөz Israillar tehi өz wətinidə turƣan waḳtida hatiriləngən, əlwəttə. □ **8:10 «qong nazarətqiliri... Ikki yüz əllikIdi»** — «1Pad.» 9:23də bu san bəx yüz əllik deyilidu. Bəlki bu sanlar baxḳa-baxḳa waḳittiki əḥwallarni kөrsitixi mumkin. □ **8:11 «Sulayman Pirəwnning ḳizini ... өzi uningƣa saldurƣan ordiƣa əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḥi Dawutning ordisida turuxi muwapiḳ əməs»** — uning xundaḳ orunlaxturuxining səwəbi, Pirəwnning ḳizi Yəḥudiy bolmiƣaqḳa wə bəlkim Pərwərdigardin ḳorḳmiƣanliḳi üqün idi.

13 — yəni Musa pəyɋəmbərning tapxuruḳi boyiqə, ḥər küni, xabat künliridə, ayning
birinqi künliridə wə ḥər yilda üq ḳetim ɵtküzülidiɋan alaḥidə ḥeyt künliridə
— «petir nan ḥeyti», «ḥəptilər ḥeyti» wə «kəpilər ḥeyti»diki künlərdə bekitilgən
burqluḳ ḳurbanliḳlarni ḳilatti. □
14 Sulayman yənə atisi Dawutning bəlgiləp bərgini boyiqə kaḥinlarning
hizmətlirining wə Lawiylarning burqlirining ada ḳilinixi üqün nɵwət-guruppilarni
bekitti; Lawiylarning ḥər küni mədḥiyə oḳux wə kaḥinlarning aldida hizmətlərni ada
ḳilix burqi bar idi. Sulayman yənə dərwaziwənlərni nɵwiti boyiqə ḥər dərwazining
hizmitini ḳilixḳa bekitti; qünki Hudaning adimi Dawutning buyruḳi xundaḳ idi.
15 *Kaḫin-lawiylar* padixaḥning kaḥinlarɋa wə Lawiylarɋa buyruɋanliridin, məyli
ḳandaḳ ix bolsun yaki həzinilərgə dair ix bolsun ḥeq bax tartmaytti.
16 Pərwərdigarning ɵyini selixta, ɵy uli selinɋan kündin tartip pütküqə Sulayman-
ning barliḳ ḳurulux ixliri puhta tamamlandi. Xundaḳ ḳilip Pərwərdigarning ɵyi
pütti.
17 Andin Sulayman Edom zeminida *Ḳizil* dengiz boyidiki Əzion-Gəbərgə wə Elatḳa
ḳarap mangdi.
18 Ḥuram *padixaḫ* ɵz hizmətkarliri arḳiliḳ kemilər wə dengiz yolliriɋa pixxiḳ
adəmlirini Sulaymanning yeniɋa əwətti. Ular Sulaymanning hizmətkarliri bilən
billə Ofirɋa berip, u yərdin tɵt yüz əllik talant altun elip, uni padixaḥ Sulaymanning
ḳexiɋa yətküzüp kəldi. □

9

Xebaning ayal padixaḫi danaliḳni izdəp kelidu
1Pad. 10:1-3

1 Xebaning ayal padixaḥi bolsa Sulaymanning dangḳ-xɵḥritini anglap, uni ḳiyin qigix-
soallar bilən siniɋili Yerusalemɋa kəldi. U huxbuy buyumlar, intayin tola altun
wə yaḳut-gɵḥərlər artilɋan tɵgilərni elip, qong dəbdəbə bilən kəldi. Sulaymanning
ḳexiɋa kəlgəndə ɵz kɵngligə pükkən ḥəmmə ix toɋruluḳ uning bilən sɵzləxti.
2 Sulayman uning ḥəmmə soriɋanliriɋa jawab bərdi. Ḥeqnemə Sulaymanɋa
ḳarangɋu əməs idi, bəlki ḥəmmisidə uningɋa jawab bərdi.
3 Xebaning ayal padixaḥi Sulaymanning danaliḳiɋa, yasiɋan orda-sarayɋa,
4 dastihandiki taamlarɋa, əməldarlarning ḳatar-ḳatar olturuxliriɋa,
hizmətkarlirining ḳatar-ḳatar turuxliriɋa, ularning kiygən kiyimlirigə, uning
saḳiyliri wə ularning kiygən kiyimlirigə wə uning Pərwərdigarning ɵyidə atap
sunɋan kɵydürmə ḳurbanliḳliriɋa ḳarap, üni iqigə qüxüp kətti.□
5 U padixaḥḳa: — Mən ɵz yurtumda silining ixliri wə danaliḳliri toɋrisida angliɋan
həwər rast ikən;
6 əmma mən kelip ɵz kɵzlirim bilən kɵrmigüqə bu sɵzlərgə ixənmigənidim; wə
mana, mən ḥətta yeriminimu anglimiɋan ikənmən; silining danaliḳliri bilən bərikət-
bayaxatliḳliri mən angliɋan həwərdin ziyadə ikən.

□ **8:13 «petir nan ḥeyti»** — yənə «ɵtüp ketix ḥeyti» yaki «pasha ḥeyti» dəp atilidu. Əməliyəttə «ɵtüp ketix ḥeyti» «petir nan ḥeyti»ning birinqi künidila ɵtküzülidu. **«kəpilər ḥeyti»** — «ḥəptilər ḥeyti» — yəni «dəsləpki ḥosul ḥeyti» dəp atilidu. □ **8:18 «tɵt yüz əllik talant altun»** — 450 talant bəlkim 15 tonna idi. **«Ḥuram ɵz hizmətkarliri arḳiliḳ kemilər wə dengiz yolliriɋa pixxiḳ adəmlirini Sulaymanning yeniɋa əwətti. Ular ... Ofirɋa berip, u yərdin ... altun elip, uni padixaḥ Sulaymanning ḳexiɋa yətküzüp kəldi»** — Ḥuramning kemiliri bəlkim yuḳirida 17-ayəttə tilɋa elinɋan Əzion-Gəbər wə Elat degən portlarɋa berip-kelətti. □ **9:4 «üni iqigə qüxüp kətti»** — ibraniy tilida «uningda roḥ ḳalmidi». Demək, intayin ḥəyran ḳaldi.

7 Silining adəmliri nemidegən bəhtlik-ḫə! Ḫəmixə silining aldilirida turup
danaliḳlirini anglaydioɣan bu hizmətkarliri nəḳədər bəhtliktur!
8 Silidin səyüngən, silini əzi üqün Israilning təhtigə olturoɣuzoɣan Pərwərdigar
Hudaliri mubarəktur! Hudaliri Israiloɣa baoɣlioɣan muḫəbbiti üqün, ularni mənggü
məzmut tursun dəp U silini tooɣra ḫəküm wə adalət sürgili ular üstigə padixaḫ ḳildi,
dedi.
9 U padixaḫḳa bir yüz yigirmə talant altun, intayin kəp huxbuy buyumlar wə yaḳut-
gəḫərlərni sowoɣa ḳildi. Xebaning ayal padixaḫi Sulayman padixaḫḳa sunoɣan xunqə
zor miḳdardiki huxbuy buyumlar xuningdin keyin ḫeq kərüngən əməs
10 (Ofirdin altunlarni əpkelidioɣan Ḫuramning hizmətkarliri wə Sulaymanning
hizmətkarliri yənə intayin zor miḳdardiki səndəl yaoɣiqini wə yaḳut-gəḫərlərnimu
elip kəldi.
11 Padixaḫ səndəl yaoɣiqidin Pərwərdigarning əyi üqün wə padixaḫning ordisi üqün
pələmpəylər yasap ḫəm nəoɣmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni xuningdin
yasatti. Xundaḳ esil səndəl yaoɣiqi Yəḫuda zeminida bu waḳitḳiqə ḫeq kərülüp
baḳmioɣanidi). □
12 Sulayman padixaḫ Xebaning ayal padixaḫioɣa uning əzigə ḳiloɣan sowoɣiliridin
axurup sowoɣa tutti, ayal padixaḫning kəngli tartḳan ḫəmmini — nemə sorisa, xuni
bərdi; andin u hizmətkarliri bilən yoloɣa qiḳip əz yurtioɣa ḳaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
1Pad. 10:14-29

13 Sulaymanoɣa ḫər yili kəltürülgən altunning əzi altə yüz atmix altə talant idi. □
14 Bu kirimdin baxḳa, oḳətqi-tijarətqilər, barliḳ ərəb padixaḫlar wə əz zeminidiki
əməldarlarmu altun-kümüxlərni elip Sulaymanoɣa tapxuratti.
15 Sulayman padixaḫ ikki yüz qong siparni soḳturdi wə ḫər siparoɣa altə yüz xəkəl
altun kətti . □
16 Xundaḳla üq yüz ḳalḳanni yapilaḳlanoɣan altundin yasidi; ḫərbir ḳalḳanni
yasaxḳa üq yüz xəkəl altun ixlitildi; padixaḫ ularni «Liwan ormini sariyi»oɣa esip
ḳoydi.□
17 Padixaḫ pil qixliridin qong bir təht yasap, uni sap altun bilən ḳaplatti.
18 Təhtning altə ḳəwətlik pələmpiyi bar idi, uning bir altun putpərisi təht bilən tutixip
turatti; orunduḳning ikki yenida tayanoɣuqisi bar idi, ḫərbir tayanoɣuqning yenida
birdin ərə turoɣan xirning ḫəykili bar idi.
19 Altə ḳəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol təripidə ərə turoɣan on ikki xirning
ḫəykili bolup, ḫərbir baskuqning ong-sol təripidə birdin bar idi; baxḳa ḫeqḳandaḳ
əldə uningoɣa ohxax yasaloɣini yoḳ idi.
20 Sulayman padixaḫning barliḳ jam-piyaliliri altundin yasaloɣan; «Liwan ormini
Sarayi»diki barliḳ ḳaqa-ḳuqilar tawlanoɣan altundin yasaloɣan; Sulaymanning
künliridə kümüx ḫeqnemə ḫesablinatti.
21 Qünki padixaḫning kemiliri Ḫuramning hizmətkarliri bilən billə Tarxixḳa berip
turatti; «Tarxix kemə»lər ḫər üq yilda bir ḳetim kelip altun-kümüx, pil qixliri,
maymunlar wə tozlarni əkelətti.□

□ **9:11 «xundaḳ esil səndəl yaoɣiqi»** — yaki «undaḳ sazlar». □ **9:13 «altə yüz atmix altə talant»** — 666 talant, 22 tonna. □ **9:15 «altə yüz xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramoɣa yeḳin. □ **9:16 «üq yüz xəkəl»** — 300 xəkəl bəlkim 3.5 kilogramoɣa yeḳin. **«Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning ḳuruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaoɣaqlirini kəp ixlətkənliktin boloɣanidi. Orda iqidə «kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ḳatar» boloɣini üqün «ormandək» kərüngən bolsa kerək. □ **9:21 «Tarxix** — «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriḳa yaki Britanniyəni yaki üqining ḫəmmisini kərsitidu. **«Tarxix kemə»** — bəlkim Tarxix degən portḳa berip kelix səpirigə qidamlik boloɣan kemini kərsitətti.

22 Sulayman padixah yər yüzidiki barlik padixahlardin baylikta wə danalikta üstün idi.
23 Hudaning Sulaymanning köngligə salоған danalikini anglax üqün yər yüzidiki barlik padixahlar uning bilən didarlixix arzusi bilən kelətti;
24 kəlgənlərning həmmisi əz sowоғitini elip kelətti; yəni kümüx kaqa-kuqilar, altun kaqa-kuqilar, kiyim-keqəklər, dubulоға-sawutlar, tetitkular, atlar wə kəqirlarni elip kelətti. Hər yili ular bəlgilik mikdarda xundak kilatti. □
25 Wə Sulaymanning jəng harwisiоға katidiоған atliri üqün tət ming eоғili bar idi, xuningdək on ikki ming atlik əskiri bar idi; u ularni «jəng harwisi xəhərliri»gə wə əzi turidiоған Yerusalemоға orunlaxturdi. □
26 Sulayman *Əfrat* dəryasidin Filistiyə zeminiоғiqə taki Misirning qegrisiоға kədər bolоған barlik padixahliklar üstidin həkümranlik kildi.
27 Padixah Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroғun kildi. □
28 Kixilər atlarni Misirdin wə hərkaysi yurtlardin Sulaymanоға yətküzüp berip turatti.

29 Sulaymanning baxka əməlliri baxtin ahiriоғiqə «Natan pəyоғəmbərning bayanliri», «Xilohluk Ahiyahning bixariti», xundakla Nibatning ooғli Yəroboam tooғruluk «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər» degən kitablaroға pütülgən əməsmidi? □ ■
30 Sulayman Yerusalemda turup pütün Israilning üstidin kirik yil səltənət kildi.
31 Sulayman ata-bowiliri arisida uhlidi; halayik uni atisi Dawutning xəhiridə dəpnə kildi; uning ooғli Rəhoboam uning ornioға padixah boldi.□

10

Israil ikkigə bəlünüp ketidu — ximaliy kəbililər Rəhoboamoға karxi qikidu
1Pad. 12:1-24

1 Rəhoboam Xəkəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixah tikligili Xəkəmgə kəlgənidi.
2 Nibatning ooғli Yəroboam xu ixni angliоғanda xundak boldiki, Misirdin kaytip kəldi (qünki u Sulayman padixahtin kəqip Misirda turuwatatti).
3 Əmdi halayik adəm əwətip uni qakirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil kelip Rəhoboamoға: —
4 Silining atiliri boynimizoға salоған boyunturukini eоғir kildi. Sili əmdi atilirining bizgə koyоған kattik tələpliri bilən eоғir boyunturukini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.
5 U laroға: — Hazirqə kaytip üq kündin keyin andin kəximoға yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlk tarilip kətti.

□ **9:24 «tetitkular»** — yaki «huxbuy buyumlar». □ **9:25 «jəng harwisiоға katidiоған atliri üqün tət ming eоғil»** — yaki «atlar üqün tət ming eоғili, jəng harwiliri wə...». **«on ikki ming atlik əskiri»** — yaki pəkət «on ikki ming atliri». □ **9:27 «kedir dərəhliri»** — yaki «kedir yaоғiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaоғiqini ixlitipla kalmay, xu qiraylik dərəhlərdin Yerusalem ətrapioға kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliк»** — ibraniy tilida «Xəfəlah» — bu yər ismi. □ **9:29 «Natan pəyоғəmbərning bayanliri», «Xilohluk Ahiyahning bixariti» wə «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər»** — muxu üq kitabtin hazir həwirimiz yok. ■ **9:29** 1Pad. 11:41-43 □ **9:31 «Sulayman... ata-bowiliri arisida uhlidi»** — muxu ibarə wə uningоға ohxap ketidiоған ibarilər üstidə «Padixahlar»diki «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

6 Rəḥoboam padixaḥ өz atisi Sulayman ḥayat waḳtida uning hizmitidə turoɣan
moysipitlardin məsliḥət sorap: — Bu həlḳḳə beridioɣan jawabim tooɣrisida nemə
məsliḥət kөrsitisilөr? — dedi.
7 Ular uningoɣa: — Әgөr sili razilik bilөn bügün bu həlḳni hux ḳilip ularoɣa
meḥriban muamilə kөrsitip, ularoɣa yahxi sөzlөr bilөn jawab ḳilsila, ular silining
barlik künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kөrsətkөn məsliḥətini ḳayrip ḳoyup, өzi bilөn qong
boloɣan, aldida hizmitidə boluwatḳan yaxlardin məsliḥət sorap
9 ularoɣa: — Manga «Silining atiliri bizgə saloɣan boyunturuḳni yeniklətkөyla» dөp
tiligөn bu həlḳḳə jawab beriximiz tooɣruluḳ ḳandaḳ məsliḥət berisilөr? — dedi.
10 Uning bilөn qong boloɣan bu yaxlar uningoɣa: — «Silining atiliri boyunturuḳimizni
eoɣir ḳildi, өmdi sili uni bizgə yenik ḳiloɣayla» dөp eytḳan bu həlḳḳə sөz ḳilip: —
«Mening qimqilaḳ barmiḳim atamning belidin tomraḳtur.
11 Atam silөrgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mөn boyunturuḳunglarni tehimu
eoɣir ḳilimөn. Atam silөrgə ḳamqilar bilөn tənbiḥ-tərbiyə bөrgөn bolsa mөn silөrgə
«qayanlik ḳamqilar» bilөn tənbiḥ-tərbiyə berimөn», degөyla, — dedi.□
12 Rəḥoboam padixaḥ ularoɣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximoɣa yənə kelinglar»
deginidөk, Yəroboam wə barlik həlḳ üqinqi küni uning ḳexioɣa kөldi.
13 Rəḥoboam padixaḥ moysipitlarning məsliḥətini taxlap kөpqilikkə ḳattiḳlik bilөn
jawab bөrdi.
14 U yaxlarning məsliḥəti boyiqə ularoɣa: — Atam silөrgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan,
lekin mөn uni tehimu eoɣir ḳilimөn. Atam silөrgə ḳamqilar bilөn tənbiḥ bөrgөn bolsa
mөn silөrgə «qayanlik ḳamqilar» bilөn tənbiḥ-tərbiyə berimөn, dedi.
15 Xuning bilөn padixaḥ həlḳning sөzini anglimidi. Bu ix Huda təripidin boloɣan;
qünki buning bilөn Pərwərdigarning Xiloḥluḳ Ahiyaḥning wasitisidə Nibatning ooɣli
Yəroboamoɣa eytḳan sөzi өməlgə axurulidioɣan boldi.
16 Pütkül Israil padixaḥning ularning sөzigə ḳulaḳ salmioɣinini kөrgөndə həlḳ
padixaḥḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning ooɣlida
bizning ḥeq mirasimiz yoḳtur! Ḥərbiringlar өz өy-qedirliringlaroɣa ḳaytinglar, i
Israil! I Dawut, sən өz jəmətinggila igə bol — dedi. Xuning bilөn Israillar өz өy-
qedirlirioɣa ḳaytip ketixti.□
17 Əmma Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillaroɣa bolsa, Yəroboam ularning üstigə
ḥөküm sürdi. □
18 Rəḥoboam padixaḥ baj-alwan begi Adoramni Israillaroɣa өwətti, lekin pütkül Israil
uni qalma-kesөk ḳilip өltürdi. U qaoɣda Rəḥoboam padixaḥ aldirap, өzining jəng
ḥarwisioɣa qiḳip, Yerusalemoɣa tikiwətti.
19 Xu təriḳidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə ḳədər uningoɣa ḳarxi
qiḳip kөldi. □

11

Rəḫoboamning ixliri

□ **10:11 «qayanlik ḳamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ḥazir məlum əməs, ḥeq bolmioɣanda padixaḥning intayin ḳattiḳ muamilisini kөrsitidu, əlwəttə. □ **10:16 «өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti»** — «ibraniy tilida «өz qedirlirioɣa ḳaytip ketixti». □ **10:17 «Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillar»** — bularning kөpinqisi Yəḥuda wə Binyamin ḳəbililiridin boloɣan, əlwəttə. Baxḳa ḳəbilidikilөrmy boluxi mumkin.
□ **10:19 «Israil»** — bu tarihta muxu yərdin baxlap adəttə «ximaliy padixaḥlik», yəni «on ḳəbilə»ni kөrsitidu.

1 Rəḥoboam Yerusalemoɣa kelip, Israil bilən jəng ⱪilip padixaḥliⱪni əzigə ⱪayturup
əkilix üqün Yəḥuda bilən Binyamin jəmətidin bir yüz səksən ming hillanoɣan
jənggiwar əskərni toplidi.
2 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaoɣa kelip: —
3 «Yəḥudaning padixaḥi, Sulaymanning ooɣli Rəḥoboamoɣa, Yəḥuda bilən Binya-
mindiki Israillaroɣa səz ⱪilip: —□
4 «Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Ḥujumoɣa qiⱪmanglar, ⱪerindaxliringlar bilən
jəng ⱪilmanglar; ḥərbiringlar əz əyünglaroɣa ⱪaytip ketinglar; qünki bu ix
Məndindur», degin» — deyildi. Wə ular Pərwərdigarning səzlirigə ⱪulaⱪ saldi,
Yəroboamoɣa ḥujum ⱪilixtin yandi.
5 Rəḥoboam Yerusalemda turatti, wə Yəḥudada ⱪoroɣanliⱪ xəḥərlərni saloɣuzoɣanidi.
6 U Bəyt-Ləḥəm, Etam, Təkoa,
7 Bəyt-Zur, Sokoḥ, Adullam,
8 Gat, Marəxaḥ, Zif,
9 Adorayim, Laⱪix, Azikaḥ,
10 Zoraḥ, Ayjalon, Ḥebronni yasatti; bularning ḥəmmisi ⱪoroɣanliⱪ xəḥərlər bolup,
Yəḥuda wə Binyaminning zeminida idi. □
11 U barliⱪ ⱪəl’ə-ⱪoroɣanlarni mustəḥkəmlidi wə ularda sərdarlarni təyinlidi, zapas
axliⱪ, may wə xarablarni təyyarlidi. □
12 U yənə ḥərⱪaysi xəḥərlərni kəpligən ⱪalⱪan wə nəyzilər bilən ⱪorallandurup,
alamət mustəḥkəmliwətti. Yəḥuda bilən Binyamin uning təripidə turatti.□
13 Pütkül Israilda turuwatⱪan kaḥinlar bilən Lawiylar ⱪaysi yurtta bolmisun uning
təripidə turatti.
14 Qünki Yəroboam bilən uning ooɣulliri Lawiylarni qətkə ⱪeⱪip, ularning
Pərwərdigarning hizmitidə bolup kaḥinliⱪ ətküzüxini qəkligənliki üqün, ular
əzlirining otlaⱪliri wə mal-mülkini taxlap Yəḥuda zeminoɣa wə Yerusalemoɣa
kelixkənidi
15 (qünki Yəroboam «yuⱪiri jaylar»diki hizmət üqün «tekə ilaḥliri» wə əzi yasioɣan
mozay məbudlirining ⱪulluⱪida boluxⱪa əzi üqün kaḥinlarni təyinligənidi). □
16 Wə bu *Lawiylaroɣa* əgixip, Israilning ḥəmmə ⱪəbililiridin kənglidə Israilning
Hudasi Pərwərdigarni seoɣinip-izdəxkə iradə tikligənlər ata-bowilirining Hudasi
boloɣan Pərwərdigaroɣa ⱪurbanliⱪ ⱪilix üqün Yerusalemoɣa kelixti.
17 Xundaⱪ ⱪilip ular Yəḥuda padixaḥliⱪining küqini axurup, Sulaymanning ooɣli
Rəḥoboamni üq yil küqləndürdi; qünki *Yəḥudadikilər* üq yil Dawutning wə
Sulaymanning yolida mangoɣanidi.
18 Rəḥoboam Maḥalatni əmrigə aldi. Maḥalat Dawutning ooɣli Yərimotning ⱪizi;
uning anisi Yəssəning ooɣli Eliabning ⱪizi Abiḥayil idi.
19 Maḥalattin Rəḥoboamoɣa Yəux, Xemariya wə Zaḥam degən ooɣullar tərəldi.

□ **11:3 «Yəḥuda bilən Binyamindiki Israillar»** — bəlkim Yəḥuda ⱪəbilisidikilər, Binyamin ⱪəbilisidikilər (əzlirini «Israillar» dəp ḥesablioɣan, əlwəttə) ḥəm Yəḥuda wə Binyamin yurtlirida turuxluⱪ baxⱪa ⱪəbililərdin kəlgən Israillarni kərsətsə kerək. □ **11:10 «Zoraḥ»** — yaki «Zoreaḥ». □ **11:11 «barliⱪ ⱪəl’ə-ⱪoroɣanlar»** — bəlkim yuⱪirida tiloɣa elinoɣan xəḥərlərni, bolmisa ulardin ayrim turidioɣan ⱪəl’ə-ⱪoroɣanlarni kərsitidu. □ **11:12 «uning təripidə turatti»** — yaki «uningoɣa təwə idi». □ **11:15 «yuⱪiri jaylar»** — Təwrattiki «Ⱪan.» 12:5-14də wə baxⱪa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroɣa: Birsi Manga atap ⱪurbanliⱪ ⱪilsa, pəⱪət «Əzüm tallioɣan jay»da ⱪurbanliⱪ ⱪilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundaⱪ ⱪurbanliⱪ ⱪilidioɣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir waⱪitta pəⱪət birla jayni bekitkənidi). Biraⱪ Israillar bəlkim əz ⱪolayliⱪini kəzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-ḥərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin saⱪit ⱪilip taoɣ qoⱪⱪiliri ⱪatarliⱪ yuⱪiri jaylarda Hudaoɣa ibadət ⱪilip ⱪurbanliⱪ ⱪiloɣan. Buning xundaⱪ bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini ⱪobul ⱪilip, xu yərdə ḥərhil butlaroɣimu qoⱪunup, ḥətta butpərəslərgə əgixip «insan ⱪurbanliⱪ»larnimu ⱪilixi mumkin wə dərwəⱪə kəp waⱪitlarda xundaⱪ ⱪildi (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kərüng).

20 Keyinki waqitlarda Rəhoboam yənə Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə aldi; u uningoqa Abiya, Attay, Ziza wə Xelomitlarni tuoqup bərdi.
21 Rəhoboam Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə aloqan barliq ayalliri wə kenizəkliridin bəkrək səyətti; qünki u jəmiy on səkkiz ayal wə atmix kenizəkni əmrigə aloqan; u jəmiy yigirmə səkkiz ooqul, atmix qiz pərzənt kərgən.
22 Rəhoboam Maakahdin boloqan ooqli Abiyani qerindaxliri iqidə həmmidin qong xahzadə qilip tiklidi, qünki u uni padixahliqqa waris qilmaqqi idi.
23 Rəhoboam aqilanilik bilən ix kərüp, ooqullirini Yəhudaning barliq zeminliri wə Binyaminning barliq zeminliridiki barliq qoroqanliq xəhərlərgə orunlaxturup, ularni nahayiti kəp zapas ozuq-tülük bilən təminlidi; u yənə ularoqa nuroqun hotun elip bərdi.

12

Rəhoboam Pərwərdigaroqa yüz əriydu
1Pad. 14:21-31

1 Rəhoboamning padixahliqi mustəhkəm boloqanda, xundaqla küqəygəndə, xundaq boldiki, u Pərwərdigarning qanun-əhkamlirini tərk qildi wə pütkül Israillarmu uningoqa əgixip kətti.
2 Wə ularning Pərwərdigaroqa wapasizlik qiloqini tüpəylidin, Rəhoboam səltənitining bəxinqi yilida xundaq boldiki, Misirning padixahi Xixak Yerusalemoqa hujum qozoqidi.
3 Xixak bir ming ikki yüz jəng harwisi, atmix ming atlik əskərni baxlap kəldi; u əzi bilən billə Misirdin elip qikqan ləxkərlər, jümlidin Liwiyəliklər, Sukkiylər wə Efiopiylər san-sanaqsiz idi.
4 U Yəhudaoqa təwə boloqan qoroqanliq xəhərlərni ixoqal qildi, andin Yerusalemoqa hujum qilixqa kəldi.
5 Bu qaoqda Xixak səwəbidin Yəhuda əməldarliri Yerusalemoqa yioqilixqanidi; Ximaya pəyoqəmbər Rəhoboam wə əməldarlarning yenioqa kelip ularoqa: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Silər meningdin waz kəqkininglar üqün, Mənmu silərdin waz keqip Xixakning qolioqa tapxurdum» dəydu, dedi.
6 Xuni anglap, Israil əməldarliri bilən padixah əzlirini təwən qilip: — Pərwərdigar adildur, deyixti.
7 Pərwərdigar ularning əzlirini təwən qiloqanliqini kərüp Pərwərdigarning səzi Ximayaoqa yetip kelip: —«Ular əzlirini təwən qiloqanikən, Mən ularni halak qilmay, bəlki ularoqa azoqinə nijat kərsitimən wə Mening qaynap turoqan oqəzipim Xixakning qoli bilən Yerusalemoqa tökülməydu. □
8 Halbuki, ularning Manga beqinix bilən dunyadiki padixahliqlaroqa beqinixning qandaq pərqi barliqini bilip yetixi üqün, ular Xixakqa beqindi bolidu» — deyildi.
9 Xuning bilən Misir padixahi Xixak Yerusalemoqa hujum qilip, Pərwərdigarning əyidiki həzinə-bayliqlar bilən padixahning ordisidiki həzinə-bayliqlarni elip kətti. U həmmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun sipar-qalqanlarni qoymay elip kətti.
10 Ularning ornida Rəhoboam padixah mistin birmunqə sipar-qalqanlar yasitip, ularni padixah ordisining kirix yolini saqlaydioqan pasiban bəglirining qolioqa tapxurdi.
11 Padixah hər qetim Pərwərdigarning əyigə kiridioqan qaoqda, pasibanlar u qalqanlarni elip tutup turatti, andin ularni yənə pasibanhanioqa əkelip qoyuxatti.

□ **12:7 «… ularoqa azoqinə nijat kərsitimən» —** yaki «…ularni bir’azdin keyin qutquzimən» yaki «…ularni waqtinqə qutquzimən».

12 Xuning bilən padixah өzini təwən қilоғandin keyin, Pərwərdigarning оғəzipi uningdin yenip, uni tamamən yoқitiwətmidi; Yəһudadikilər iqidimu az-tola yahxi ixlar tepildi. □
13 Padixah Rəһoboam Yerusalemda asta-asta қudrət tepip, өz səltənitini sürətti. Rəһoboam təhtkə qiққan qeоғida қirиқ bir yaxta idi; u Yerusalemda, yəni Pərwərdigar Өz namini tikləx üqün pütkül Israil қəbililiri iqidin tallioғan xəһərdə on yəttə yil səltənət қildi; Rəһoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi.
14 Rəһoboam kөnglidə Pərwərdigarni izdəxni niyət қilmioғanliқi tüpəylidin rəzillik қildi.
15 Rəһoboamning barliқ қiloғan ixliri baxtin-ahirioғiqə nəsəb hatiriliridiki «Ximaya pəyoғəmbərning səzliri» wə «Aldin kөrgüqi Iddoning səzliri»də pütülgən əməsmidi? Rəһoboam bilən Yəroboam otturisida uruxlar tohtimay bolup turatti.
16 Rəһoboam ata-bowiliri arisida uhlidi, «Dawutning xəһiri»gə dəpnə қilindi. Oоғli Abiya uning ornioғa padixah boldi.

13

Abiya Yəһuda üstigə һөküm süridu
1Pad. 15:1-8

1 Padixah Yəroboamning səltənitining on səkkizinqi yili Abiya Yəһudaning üstigə padixah boldi.
2 U Yerusalemda üq yil səltənət қildi; uning anisining ismi Mikaya bolup, u Gibeaһliқ Uriyəlning қizi idi. Abiya bilən Yəroboam otturisida urux boldi.
3 Abiya jəng қilix üqün hillanoғan jəngqilərdin tөt yüz mingni baxlap qiқti; Yəroboammu hillanoғan batur jəngqilərdin səkkiz yüz mingni baxlap qiқip, Abiyaoғa қarxi səp tüzüp turdi.
4 Abiya Əfraim taoғliқ rayonidiki Zəmarayim teoғioғa qiқip mundaқ dedi: — «I Yəroboam wə Israil һəlқi, gepimgə қulaқ selinglar!
5 Bilməmsilər, Israilning Hudasi Pərwərdigar «tuzluқ əһdə» қilip, Israilning üstidiki padixaһliқni Dawutқa wə uning əwladlirioғa mənggügə təқdim қiloғanoғu? □
6 Lekin Dawutning oоғli Sulaymanning қuli, Nibatning oоғli Yəroboam қozoғilip өz oғojisidin yüz өridi.
7 Xuning bilən bəzi muttəһəmlər, «Beliyalning baliliri» uning yenioғa yioғilip, Sulaymanning oоғli Rəһoboam bilən қarxilixixқa өzlirini küqləndürdi; Rəһoboam u qaoғda tehi yax, səbiy balidək boloғaqқa, ularoғa təng kelәlmidi. □
8 Əmdi silər Pərwərdigarning Dawutning əwladlirining қolioғa tapxuroғan padixaһliқioғa қarxi qiқip «өzimizni kөrsitimiz» dəysilər; silərning adiminglar dərwəқə kөptur; silərdə yənə Yəroboam silərgə yasap bərgən, ilaһlar dəp қarilidioғan altun mozaylar bar.
9 Silər Pərwərdigarning kaһinliri boloғan Ңarunning əwladliri bilən Lawiylarni қooғliwetip, yər yüzidiki baxқa əllər қiloғinidək өzliringlaroғa *halioғanqə* kaһin tikliwaloғan əməsmidinglar? Kimdəkim bir torpaқ wə yəttə қozini elip kelip өzümni *kaһinliққa* beoғixlaymən desə, u Huda bolmioғan butlaroғa kaһin bolalaydu!

□ **12:12 «Yəһudadikilər iqidimu az-tola yahxi ixlar tepildi» —** yaki «Yəһudadikilər azraқ yahxiliқni kөrdi».
□ **13:5 «tuzluқ əһdə» —** demək, tuz bilən ipadiləngən. «Law.» 2:13 wə «Qəl.» 18:19ni kөrüng. Təwrat wə Injilda (uyoғurlar arisida boloғandək) tuz bolsa «mənggülük»ning, «qirimasliқ»ning wə «təm»ning simwolidur.
□ **13:7 «Beliyal» —** Xəytanning baxқa bir ismidur. «Beliyalning baliliri» iplas adəmlərni bildüridu.

10 Lekin biz bolsaḳ, Pərwərdigar bizning Hudayimizdur, biz uningdin waz kəqmiduḳ;
Pərwərdigarning hizmitidə bolƣan kaḥinlar bolsa Ḥarunning əwladliridur, Lawiy-
lar ularning hizmitidə turmaḳta. □
11 Ular ḥər küni ətisi-ahximi Pərwərdigarƣa kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunup,
esil huxbuy yaḳidu. Pakiz xirəgə «təḳdim nanlar»mu tizip ḳoyulidu, ḥər küni
kəqtə ular altun qiraƣdan üstidiki qiraƣlarni yandurulidu; qünki biz Hudayimiz
Pərwərdigarning tapxuruḳiƣa əməl ḳilip keliwatimiz. Biraḳ silər bolsanglar
uningdin waz kəqtinglar.
12 Ḳaranglar, Huda bizni Baxliƣuqi bolup biz bilən billidur; ḳolliriƣa kanay alƣan,
silərgə ḥujum ḳilixḳa signal qilixḳa təyyar turidiƣan uning kaḥinlirimu biz bilən
billidur. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Hudasi bolƣan Pərwərdigar bilən jəng
ḳilmanglar; qünki silər ḥərgiz ƣəlibə ḳazinalmaysilər».
13 Lekin Yəroboam ularning arḳisidin ḥujum ḳilmaḳ üqün bөktürmə ḳoyƣanidi.
Xundaḳki, Israillar Yəḥudalarning aldi təripidə idi wə bөktürmə ḳoxun ularning
arḳa təripidə saḳlap turatti.
14 Yəḥudalar burulup ḳarisa, mana өzliri aldi-arḳidin ḥujumƣa uqrawatatti; ular
Pərwərdigarƣa pəryad kөtürdi, kaḥinlarmu kanaylarni qaldi.
15 Buning bilən Yəḥudalar ḳattiḳ quḳan kөtürüxti; wə xundaḳ boldiki, Yəḥudalar
ḳattiḳ quḳan kөtürüxüwatḳanda, Huda Yəroboam bilən barliḳ Israillarni Abiya bilən
Yəḥudalarning aldidin urup terə-pərəng ḳildi.
16 Israillar Yəḥudalarning aldidin ḳaqti; Huda ularni Yəḥudalarning ḳoliƣa tapx-
urdi.
17 Abiya bilən uning adəmliri Israillarni ḳattiḳ ḳirƣin ḳildi; Israillardin hillanƣan
bəx yüz ming əskər ḳətl ḳilindi.
18 Bu qaƣda Israillar tөwən ḳilindi; Yəḥudadikilər ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigarƣa tayanƣanliḳi üqün ƣəlibə ḳazandi. □
19 Abiya Yəroboamning kəynidin ḳoƣlap mangdi; u uning ilkidin birḳanqə xəḥirini,
yəni Bəyt-Əl wə uningƣa ḳaraxliḳ yeza-bazarlarni, Yexanaḥ wə uningƣa ḳaraxliḳ
yeza-bazarlarni, Əfron wə uningƣa ḳaraxliḳ yeza-bazarlarni tartiwaldi.
20 Yəroboam Abiyaning künliridə ḳaytidin küqlinəlmidi. Pərwərdigarning uni uruxi
bilən u өldi.
21 Abiya bolsa өzini ḳudrət tapḳuzdi; u on tөt hotun elip, yigirmə ikki oƣul, on altə
ḳiz pərzənt kөrdi.
22 Abiyaning baxḳa ixliri, uning mangƣan yolliri wə eytḳan sөzliri «Iddo
pəyƣəmbərning təḥlili»də pütülgəndur.

14

Asa Yəḥuda üstidə ḥөküm süridu — uning etiḳadi
1Pad. 15:9-12

1 Abiya ata-bowiliri arisida uhlidi, kixilər uni «Dawut xəḥiri»gə dəpnə ḳildi. Oƣli
Asa uning orniƣa padixaḥ boldi. Asa padixaḥ bolƣan künlərdə on yil tinq өtti.
2 Asa Hudasi Pərwərdigarning nəziridə durus wə toƣra bolƣanni ḳildi.
3 U yat əllərdin kəlgən but ḳurbangaḥlirini wə «yuḳiri jaylar»ni yoḳitip, «but
tüwrük»lərni өrüp qeḳip, Axəraḥ butlirini kisip taxlidi, □

□ **13:10 «Lawiylar ularning hizmitidə turmaḳta»** — yaki «Lawiylar uning hizmitidə turmaḳta» — yəni Hudaning hizmitidə. □ **13:18 «tөwən ḳilindi»** — yaki «məƣlup ḳilindi». □ **14:3 «u yat əllərdin kəlgən but ḳurbangaḥlirini wə «yuḳiri jaylar»ni yoḳitip...»** — 11:15 wə izaḥatini kөrüng. **««Axəraḥ» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beƣixlanƣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyulƣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi.

4 Yəhudalarοqa ata-bowilirining Hudasi bolοqan Pərwərdigarni izdəxni, mukəddəs qanun-əmrlərni tutuxni əmr qildi.
5 U yənə Yəhuda zeminidiki hərbir xəhərlərdin «yuqiri jaylar»ni wə «kün tüwrükliri»ni yoqatti. U qaοqda pütün padixahliq uning həkümranliqida tinq-asayixliqta ətti. □
6 U yənə Yəhuda zeminida birnəqqə qorοqanliq xəhərlərni saldurdi, qünki yurt-zemin aramliqta boldi; Pərwərdigar uningοqa aramliq bərgəqkə, xu yillarda heq urux bolmidi.
7 U Yəhudalarοqa: — Zemin aldimizda tinq turοqanda, bu xəhərlərni sepil bilən qorxalοqan, munarliq, baldaqliq qowuqliri bolοqan xəhərlər qilip qurayli; qünki biz Hudayimiz Pərwərdigarni izdiginimiz üqün U tinqlik bərdi; biz Uni izdəp kəlduq wə U bizning tət ətrapimizda bizgə aramliq bərdi, dedi. Xuning bilən ular quruluxni baxlidi wə ixliri onguxluq boldi.
8 Asaning qoxuni bar idi; Yəhuda qəbilisidin qalqan wə nəyzə bilən qorallanοqan üq yüz ming əskiri, Binyamin qəbilisidin sipar wə oqya bilən qorallanοqan ikki yüz səksən ming kixilik; ularning həmmisi batur əzimətlər idi.
9 U qaοqda Zərah isimlik bir Efiopiy milyon kixilik qoxuni bilən üq yüz jəng harwisini baxlap, *Asaοqa* hujum qozοqap Marəxahοqa kəldi. □
10 Asa uning bilən qarxilixixqa atlandi; ular Marəxahqa yeqin Zəfatah jiloqisiοqa kelip, bir-birigə qarxi səp tüzüp turuxti.
11 Asa Hudasi Pərwərdigarοqa nida qilip: — I Pərwərdigar, Θz bəndənggə yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqqanqə ix əməs. I Pərwərdigar Hudayimiz, bizgə yardəm qiloqaysən; qünki biz Sanga tayinimiz wə Sening namingda bu zor qoxunοqa qarxi atlinip qiqtuq. I Pərwərdigar, Sən bizning Hudayimizdursən, insanlar Seningdin οqalip kəlmisun! — dedi.□
12 Xuning bilən Pərwərdigar Asa wə Yəhudalar aldida Efiopiylərni urup tiripirən qiliwətti, Efiopiylər qaqti.
13 Asa əz adəmliri bilən birliktə ularni taki Gərarοqiqə qooqlidi; Efiopiylər xundaq yiqitildiki, ulardin bir adəmmu tirik qalmidi; qünki ular Pərwərdigarning aldida wə uning qoxuni aldida kukum-talqan qilindi. Yəhudalar οqayət zor jəng οqənimətlirini qoliοqa elip kətti.
14 Ular yənə Gərar ətrapidiki barliq xəhərlərgə hujum qilip ixοqal qildi; qünki Pərwərdigardin zor bir qorqunq muxu xəhərlərdikilərni basqanidi. Yəhudalar yənə həmmə xəhərni birnimu qoymay bulang-talang qildi, qünki ularda tolimu kəp mal-mülük bar idi.
15 Ular yənə mal baqqan qarwiqilarning qedir-qotanliriοqimu zərb qilip, nahayiti kəp qoy wə təgilərni elip Yerusalemοqa qaytti.

15

Azariya pəyοqəmbər Asaοqa agah wə riοqbət beridu; Asa uningοqa əməl qilidu

1 Hudaning Roh Odədning ooqli Azariyaning üstigə qüxti.
2 Xuning bilən u Asa bilən kərüxüxkə qiqip uningοqa: — I Asa, pütkül Yəhudalar wə Binyaminlar, manga qulaq selinglar! Silər Pərwərdigar bilən billə bolοqininglarda, Umu silər bilən billə bolidu. Silər Uni izlisənglar U silərgə tapquzulidu; lekin silər Uningdin waz kəqsənglar U silərdin waz keqidu.

□ **14:5 «kün tüwrükliri» —** yaki «isriqgahlar» yaki «quyax məbudliri». □ **14:9 «Efiopiy» —** yaki «Həbəx» (bir millətning nami). Ibraniy tilida «Kuxiy». □ **14:11 «Θz bəndənggə yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqqanqə ix əməs» —** yaki «küqlüklər bilən ajizlar otturisidiki jəngdə Seningdin bələk yardəmqi yoqtur».

3 Israillar uzun künlərgiqə ḥəḳiḳiy Huda, təlim beridioɣan kaḥin wə ḳanun-əḥkamlardin juda bolup yürdi;
4 Lekin ular ḳiyinqiliḳta ḳaloɣan waḳitlarda Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa ḳaytip, Uni izdidi wə Uularoɣa özini tapḳuzdi.
5 U waḳitlarda qiḳip-kirip turoɣanlaroɣa ḥeq aramlik bolmioɣan, qünki ḥərḳaysi əl-yurtlar malimanqiliḳ iqidə turatti.
6 Huda ularni ḥərhil ḳiyinqiliḳ-malimanqiliḳ iqidə ḳalduroɣaqḳa, məmlikət bilən məmlikət, xəḥər bilən xəḥər özara soḳuxup wəyran boldi.
7 Lekin silər bolsanglar, ḳəysər bolunglar, məzmut turup ḳolliringlarni boxatmanglar, qünki əməlliringlarning əjir-inami bardur, dedi.
8 Asa bu gəplərni wə Odəd pəyoɣəmbər bərgən bexarətni angliɣanda u dadil-lixip, pütün Yəḥuda wə Binyamin zeminlirida, xundaḳla Əfraimning taoɣliḳ ray-onlirida ḳoloɣa qüxürgən ḥərḳaysi xəḥərlərdiki yirginqlik butlarni yoḳatti wə yənə Pərwərdigarning öyidiki aywan aldida turoɣan Pərwərdigar ḳurbangaḥini yengibaxtin yasatti. □
9 U barliḳ Yəḥudalar wə Binyaminlarni, xuningdək ularning arisida olturaḳlaxḳan barliḳ Əfraimiy, Manassəḥiy, Ximeoniy musapirlirini yioɣdi (qünki nuroɣun Israillar Asaning Hudasi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini kərgən bolup, Israildin qiḳip Asa tərəpkə ötkənidi).
10 Asaning səltənitining on bəxinqi yili üqinqi ayda ular Yerusalemoɣa yioɣildi.
11 Xu küni ular elip kəlgən jəng oɣənimətliridin yəttə yüz buḳa wə yəttə ming ḳoyni Pərwərdigaroɣa atap ḳurbanliḳ ḳildi. □
12 Ular yənə ata-bowilirining Hudasi boloɣan Pərwərdigarni pütün ḳəlbi wə bütün jeni bilən izdəxkə bir əḥdə tüzüxti;
13 əḥdidə, Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigarni izdimigən ḳeri-yax, ər-ayal deməy ḥəmmisi öltürülsun, deyildi. □
14 Ular yuḳiri awaz bilən warḳirax wə kanay ḥəm buroɣa qelix bilən Pərwərdigaroɣa ḳəsəm berixti.
15 Pütkül Yəḥuda jamaiti iqkən ḳəsimidin xadlandi; qünki ular pütün ḳəlbi bilən ḳəsəm iqkən bolup, Pərwərdigarni tolimu təlmürüp izdidi; wə U ularoɣa Özini tapḳuzdi. Pərwərdigar ularoɣa tət ətrapida aramliḳ ata ḳildi. □
16 Asa padixaḥ yənə qong anisi Maaḳaḥni yirginqlik bir «axeraḥ» tüwrükni yasioɣini üqün hanixliḳ mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip, ayaoɣ astida qəylidi wə Kidron jiloɣisida köydürüwətti.□ ■
17 «Yuḳiri jaylar» yoḳitilmisimu, Asaning ḳəlbi *Pərwərdigaroɣa* pütünləy beoɣixlanoɣanidi. ■
18-19 Həm atisi həm u özi Pərwərdigaroɣa atap yasioɣan nərsilərni, jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük ḳaqa-ḳuqilarni Hudaning öyigə kəltürdi.■

16

□ **15:8 «Asa bu gəplərni wə Odəd pəyoɣəmbər bərgən bexarətni angliɣanda…»** — ikki imkaniyət bar: (1) Azariya atisi Odədning ismi bilən atilatti; (2) uning atisimu Asaoɣa bexarət bərgənidi. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz; qünki tekisttə «bu gəplərni wə… bexarətni anglidi» deyilidu. **«yirginqlik butlar»** — ibraniy tilida «yirginqlik nərsilərni». □ **15:11 «xu küni ular elip kəlgən jəng oɣənimətliri…»** — 14:14-15ni kərüng. □ **15:13 «ḳeri-yax»** — yaki «qong-kiqik». □ **15:15 «tolimu təlmürüp izdidi»** — ibraniy tilida «barliḳ intizarliḳi bilən izdidi». □ **15:16 «qong anisi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «anisi» bilən ipadilinidu. **«hanix mərtiwisi»** — bu sözgə ḳarioɣanda uning qong anisi Maaḳaḥ padixaḥliḳta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15

Asaning ixənq ķilmaydioŋan yərliri
1Pad. 15:16-24

1 Xu waķittin tartip taki Asaning səltənitining ottuz bəxinqi yilioŋiqə urux bolup baķmidi. Asaning səltənitining ottuz altinqi yili, Israilning padixahi Baaxa Yəhudaoŋa ķarxi hujum ķildi; heqkim Yəhudaning padixahi Asa bilən bardi-kəldi ķilmisun dəp, Ramah xəhirini məhkəm ķilip yasidi. □

2 U waķitta Asa Pərwərdigarning өyidiki həzinilərdin wə padixahning ordisidiki həzinilərdin altun-kümüxni elip ularni Dəməxķtə turuxluķ Suriyə padixahi Bən-Hadadķa əwətip wə bu həwərni yətküzüp: —

3 «Mening atam bilən silining atilirining arisida boloŋandək mən bilən silining arilirida bir əhdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altun əwəttim; əmdi Israilning padixahi Baaxa bilən boloŋan əhdiliridin ķollirini üzsilə; xuning bilən u meni ķamal ķilixtin ķol üzsun» — dedi.

4 Bən-hadad Asa padixahning səzigə kirip, өz ķoxunining sərdarlirini Israilning xəhərlirigə hujum ķilixķa əwətip, Ijon, Dan, Abəl-mayim, Naftalidiki barliķ ambar xəhərlirini beķindurdi.

5 Baaxa bu həwərni anglap, Ramah istihķamini yasaxtin ķolini yioŋip, ķuruluxlarning hammisini tohtatti.

6 Asa padixah bolsa pütkül Yəhudaning adəmlirini baxlap, Baaxa Ramah xəhirini yasaxķa ixlətkən taxlar bilən yaoŋaqlarni Ramahtin toxup elip kətti. U muxularni ixlitip Gebani wə Mizpahni məhkəm ķilip yasidi.

7 U qaoŋda, aldin kərgüqi Hanani Yəhuda padixahi asaning yenioŋa kelip uningoŋa: — Өzüng Pərwərdigar Hudayingoŋa əməs, bəlki Suriyə padixahioŋa tayanoŋanliķing üqün Suriyə padixahining ķoxuni өz ķolungdin ķutuldi.

8 Efiopiylər bilən Liwiyəliklər qong bir ķoxun əməsmidi? Jəng harwiliri wə atliķ əskərliri intayin kөp əməsmidi? Lekin sən pəķət Pərwərdigaroŋa tayanoŋanda, u ularni ķolungoŋa tapxuroŋanidi.

9 Qünki Pərwərdigar kөngli Manga tamamən sadiķ boloŋanlaroŋa yardəmdə bolup, Өzümni ķudrətlik kərsitəy dəp, kөzlirini pütün yər yüzidə uyan-buyan yügürtidu. Sən bu ixta bək əhməķlik ķilding. Əmdi buningdin keyin uruxlardin halas bolalmaysən, dedi.

10 Buni anglapla Asa aldin kərgüqigə intayin oŋəzəplinip, uni zindanoŋa solap ķoydi; uning bu səzigə ķəhri ķaynap kətti. U xu waķitlarda həlķtin bəzilirigə zulum selixķa baxlioŋanidi.

11 Mana, Asaning ķiloŋan ixliri baxtin ahirioŋiqə «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □

12 Asaning səltənitining ottuz toķķuzinqi yilida putida bir kesəl pəyda boldi; wə kesili baroŋanseri eoŋirlixip kətti; lekin u aoŋrioŋandimu Pərwərdigarni izdimidi, bəlki pəķət tewiplardinla yardəm izdidi.

13 Asa səltənitining ķirik birinqi yilida өldi, ata-bowiliri arisida uhlidi.

14 Həlķlər uni «Dawut xəhiri»də өzigə atap təyyarlitip kolioŋan ķəbrigə dəpnə ķildi. Ular uni əttarlarning usuli bilən təngxəlgən hərtürlük dora-dərmandin boloŋan bir arilaxma pürkəlgən jinazioŋa yatķuzdi həmdə uningoŋa atap nuroŋun huxbuy yandurdi.□

□ **16:1 «16-bab»** — biz 15:19ni 16-bab iqigə kirgüzduķ. □ **16:11 «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»** — mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixahlar»dur. □ **16:14 «uningoŋa atap nuroŋun huxbuy yandurdi»** — yaki «uning hөrmitidə qong bir gülhan yandurdi».

17

Yəhoxafat Yəhudaoƣa səltənət ķilidu

1 Oƣli Yəhoxafat Asaning ornioƣa padixaḥ boldi; u Israil padixaḥliķioƣa taķabil turux üqün əzini küqəytti.
2 U ḥərbiy küqlirini Yəhudaning ḥəmmə ķoroƣanlik xəḥərlirigə orunlaxturdi ḥəmdə Yəhuda zemininioƣa wə atisi Asa ixoƣal ķiloƣan Əfraimdiki ḥərķaysi xəḥərlərgə mudapiə küqlirini turoƣuzdi.
3 Pərwərdigar Yəhoxafat bilən billə boldi, qünki u atisi Dawutning baxta yürgüzgən yollirida mengip Baal butlirini izdimidi,
4 bəlki atisining Hudasinila izdəp, Uning əmrliridə mengip, Israillarning ķilmixlirini dorimidi.
5 Xunga, Pərwərdigar uning padixaḥliķtiki ḥəkümranliķini mustəḥkəmlidi; pütkül Yəhudadikilər uningoƣa salam-sowoƣilarni sunup turdi; xuning bilən uning mal-mülki naḥayiti kəp, xan-xəḥriti naḥayiti yuķiri boldi.
6 U Pərwərdigarning yollirida mangoƣaqķa, oƣəyrətlik boldi; uning üstigə u Yəhuda zeminidin «yuķiri jaylar»ni wə Axərah butlirini yoķatti.
7 Uning səltənitining üqinqi yili əzining əməldarliridin Bən-Ḥayil, Obadiya, Zəkəriya, Nətanəl, Mikayalarni Yəhudaning xəḥərliridə həlķķə təlim berixkə əwətti. □
8 Ular bilən billə baroƣanlardin yənə Xemaya, Nətaniya, Zəbadiya, Asaḥəl, Xəmiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya ķatarlik birķanqə Lawiylar, xundaķla yənə Əlixama bilən Yəhoram degən ikki kaḥinmu bar idi.
9 Ular Pərwərdigarning Təwrat ķanuni kitabini aloƣaq berip, Yəhuda zeminidiki barlik xəḥərlərni arilap yürüp həlķ arisida təlim berətti.
10 Yəhudaning ətrapidiki məmlikətlərning ḥəmmisini Pərwərdigarning ķorķunqi basti wə ular Yəhoxafat bilən urux ķilixķa petinalmaytti.
11 Filistiylərdin bəziliri Yəhoxafatķa sowoƣa-salamlar wə kümüx olpanlirini tapxurdi; Ərəblərmu padiliridin uningoƣa yəttə ming yəttə yüz ķoqķar, yəttə ming yəttə yüz tekə sowoƣa ķildi.
12 Yəhoxafat baroƣanseri karamət ķudrət tepip, Yəhudada birnəqqə ķoroƣan wə ambar xəḥiri bina ķildi.
13 U Yəhudaning ḥərķaysi xəḥərliridə nuroƣun maddiy əxya zapisi təyyarlidi; Yerusalemdimu uning zəbərdəs batur jəngqiliri bar idi.
14 Jəmətliri boyiqə ularning sani təwəndikiqə: —
Yəhuda ķəbilisidiki mingbaxliri iqidə Adnah sərdar bolup, batur jəngqilərdin üq yüz mingoƣa baxlamqilik ķilatti;
15 Adnaḥning ķol astida Yəhoḥanan sərdar bolup, ikki yüz səksən ming adəmgə baxlamqilik ķilatti; □
16 Yəhoḥananning ķol astida Zikrining oƣli Amasiya bar idi; u Pərwərdigaroƣa əzini atiwətkən adəm bolup, ikki yüz ming batur jəngqigə baxlamqilik ķilatti.
17 Binyamin ķəbilisi iqidə Eliyada degən batur bir jəngqi bolup, oķya wə ķalķan bilən ķorallanoƣan ikki yüz ming batur jəngqigə baxlamqilik ķilatti;
18 Eliyadaning ķol astida Yəhozabad bolup, jənggə təyyar ķoxundin bir yüz səksən ming adəmgə baxlamqilik ķilatti.
19 Bularning ḥəmmisi padixaḥning hizmitidə ḥazir turatti; padixaḥning yənə pütün Yəhuda zeminidiki ķoroƣanlik xəḥərlərgə orunlaxturuloƣan adəmliri bolsa, ularning sirtida idi.□

□ **17:7 «Mikayalar»** — yaki «Mikalar». □ **17:15 «Yəhoḥanan»** — yaki «Yoḥanan». □ **17:19 «bularning ḥəmmisi»** — bəlkim 14-18-ayəttiki yolbaxqilar wə 18-ayəttiki «jənggə təyyar turidioƣanlar»ni kərsitidu.

18

Yəhoxafat Ahab bilən ittipaqdax bolidu
1Pad. 22:2-36

1 Yəhoxafatning mal-mülki nahayiti kəp, xan-xəhriti nahayiti yuqiri boldi; u Ahab
bilən qudilixip ittipaqlaxti.
2 Birnəqqə yildin keyin u Ahab bilən kərüxüxkə Samariyəgə bardi. Ahab bolsa
uningoqa wə uning həmrahlirioqa atap nuroqun kala, qoy soydi; andin u uni Gileadtiki
Ramotqa billə hujum qilixqa unatti.
3 Israil padixahi Ahab Yəhuda padixahi Yəhoxafattin: — Özliri mening bilən billə
Gileadtiki Ramotqa berixqa maqul bolamdila? — dəp soriwidi, u: — Biz silining-
mening dəp ayrimaymiz; mening həlqim özlirining həlqidur. Mən özliri bilən billə
jəng qilixqa barmay turmaymən, dəp jawap bərdi. □
4 Lekin Yəhoxafat Israilning padixahioqa: — Ötünimənki, bügün awwal
Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.
5 Xuning bilən Israilning padixahi pəyoqəmbərlərni, yəni tət yüz adəmni yioqdurup
ulardin: — Biz jəng qiloqili Gileadtiki Ramotqa qiqsaq bolamdu, yoq?» dəp soriwidi,
ular: «Qiqqin, Huda uni padixahning qolioqa beridu, deyixti.□
6 Lekin Yəhoxafat bolsa: — Bulardin baxqa yol sorioqudək, Pərwərdigarning birər
pəyoqəmbiri yoqmidu? — dəp soridi.
7 Israilning padixahi Yəhoxafatqa jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioqan
yənə bir adəm bar; lekin u mening tooqramda qutluqni əməs, bəlki daim bal-
ayi’apətni kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni öq kərimən. U bolsa Imlahning ooqli
Mikayadur, dedi. Yəhoxafat: — I aliyliri, sili undaq demigəyla, dedi.
8 Andin Israilning padixahi bir qakirini qiqqirip uningoqa: — Qaqqan berip,
Imlahning ooqli Mikayani qaqirtip kəl, dəp buyrudi.
9 Əmdi Israilning padixahi bilən Yəhudaning padixahi Yəhoxafat xahanə kiyimlirini
kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda hərbiri öz təhtidə olturuxti;
ularning aldida pəyoqəmbərlərning həmmisi bexarət bərməktə idi.
10 Kənanahning ooqli Zədəkiya bolsa özi təmürdin münggüzlərni yasap: —
Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yoqatquqə
üsüp ursila», dedi.
11 Həmmə pəyoqəmbərlər xuningoqa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotqa
qiqip səzsiz muwəppəqiyət qazinila; qünki Pərwərdigar uni padixahning qolioqa
tapxuridikən», deyixti.
12 Mikayani qiqqiroqili baroqan həwərqi uningoqa: — Mana, həmmə pəyoqəmbərlər
birdək padixahqa yahxi həwər bərməktə; əmdi ötünimən, sening səzüngmu
ularningki bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
13 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning hayati bilən qəsəm qilimənki, Hudayim
manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
14 U padixahning aldioqa kəlgəndə padixah uningdin: — I Mikaya, jəng qiloqili
Gileadtiki Ramotqa qiqsaq bolamdu, yoq? — dəp soriwidi, u uningoqa jawab berip:
— Qiqip muwəppəqiyət qazinisilər; qünki *düxmininglar* qolliringlaroqa tapxurulidu,
dedi. □

□ **18:3 «Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** — ibraniy tilida «Mən özüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. □ **18:5 «Qiqqin, Huda uni padixahning qolioqa beridu»** — Yəhoxafat: «Awwal Pərwərdigarning səzini sorap kəlgəyla» dəydu (4-ayət). Lekin «pəyoqəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəhwə, Yəhowah») degən namni ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əlohim») dəp ixlitidu. Xunga Yəhoxafat «pəyoqəmbərlər»ning bexarətliridin qattiq guman qiloqan bolsa kerək. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **18:14 «Qiqip muwəppəqiyət qazinisilər; qünki düxmininglar qolliringlaroqa tapxurulidu»** — xübhisizki, Mikaya bu səzni kinayilik, həjwiy tələppuz bilən eytidu. Qünki padixah dərhal uningdin gumanlinip qalidu (15-ayətni kərüng).

15 Lekin padixaḥ uningƣa: — Mən sanga ḳanqə ḳetim Pərwərdigarning namida rast
gəptin baxḳisini manga eytmasliḳḳa ḳəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
16 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taƣlarda padiqisiz ḳoylardək tarilip kətkənlikini
kərdüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yoḳ; bularning ḥərbiri tinq-aman əz əyigə
ḳaytsun» dedi, — dedi.
17 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening toƣramda
ḳutluḳni əməs, bəlki ḥaman balayi'apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim?
— dedi.
18 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini angliƣin; mən Pərwərdigarning
Əz təhtidə olturƣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol
təripidə turƣanliḳini kərdüm.
19 Pərwərdigar: «Kim Aḥabni Gileadtiki Ramotḳa qiḳip, xu yərdə ḥalak boluxḳa
aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
20 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday» dedi.
Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» dəp soriwidi,
21 u: «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyƣəmbərlirining aƣzida yalƣanqi bir roḥ
bolimən», dedi.
Pərwərdigar: «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi. □
22 Mana əmdi Pərwərdigar sening bu ḥəmmə pəyƣəmbərliringning aƣziƣa bir
yalƣanqi roḥni saldi; Pərwərdigar sening toƣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi»
— dedi.
23 Xuni anglap Kənanaḥning oƣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitiƣa birni selip: —
Pərwərdigarning Roḥi ḳaysi yol bilən məndin ətüp sanga səz ḳilixḳa bardi?! — dedi.
24 Mikaya jawab berip: Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni
kərisən, dedi.□
25 Israilning padixaḥi əmdi: — Mikayani elip ḳayturup berip, xəḥər ḥakimi Amon
bilən padixaḥning oƣli Yoaxḳa tapxurup,
26 Ularƣa tapilap: «Padixaḥ mundaḳ dəydu: — Uni zindanƣa solap mən tinq-aman
yenip kəlgüqilik ḳiynap, nan bilən suni az-az berip turunglar» — dənglar, dəp
buyrudi.
27 Mikaya: — Əgər sən ḥəḳiḳətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening
wasitəm bilən səz ḳilmiƣan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ḥərbiringlar
anglanglar, dedi.
28 Israilning padixaḥi bilən Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoxafat Gileadtiki Ramotḳa qiḳti.
29 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mən baxḳa ḳiyapətkə kirip jənggə qiḳay; sili
bolsila əz kiyimlirini kiyip qiḳsila, dedi. Israilning padixaḥi baxḳa ḳiyapət bilən
jənggə qiḳti.
30 qünki xundaḳ boldiki, Suriyəning padixaḥi jəng ḥarwisi sərdarliriƣa: — Qongliri
yaki kiqikliri bilən əməs, pəḳət Israilning padixaḥi bilən soḳuxunglar, dəp buyrudi.
31 Wə xundaḳ boldiki, jəng ḥarwilirining sərdarliri Yəḥoxafatni kərgəndə: —
Uni qoḳum Israilning padixaḥi dəp, uningƣa olixip ḥujum ḳilmaḳqi boldi; lekin
Yəḥoxafat pəryad kətürdi, Pərwərdigar uningƣa yardəm bərdi. Huda ularni
uningdin yiraḳlaxturdi;
32 qünki xundaḳ boldiki, jəng ḥarwilirining sərdarliri uning Israilning padixaḥi
əməslikini kərgəndə uni ḳoƣlimay, burulup ketip ḳelixti.
33 Əmma birəylən ḳarisiƣila bir oḳya etiwidi, oḳ Israilning padixaḥining sawutining
mürisidin təwənki uliḳidin ətüp təgdi. U ḥarwikexigə: Ḥarwini yandurup meni

□ **18:21 «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyƣəmbərlirining aƣzida yalƣanqi bir roḥ bolimən»** — bu ayətlərdin bu roḥning bir yalƣan səzləydiƣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roḥi yaki pərixtiliri ḥeqḳaqan yalƣan səz ḳilmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlarƣa Aḥab padixaḥni aldaxḳa yol ḳoyidu. □ **18:24 «iqkiridiki əygə yügürgən küni»** — yaki «əydin əygə yügürgən küni».

səptin qikarоqin; qünki mən yaridar boldum, dedi.
34 U küni jəng barоqanseri ķattiķ boldi. Padixaḥ kəqkiqə Suriylərning udulida өz jəng ḥarwisiоqa yөlinip ərə turdi. Kün petixi bilən u өldi.

19

Yəḥoxafat Hudadin agaḥ ķobul ķilidu

1 Yəḥuda padixaḥi Yəḥoxafat aman-esən Yerusalemdiki ordisiоqa ķaytip kəldi.
2 Aldin kөrgüqi Ḥananining ooqli Yəḥu padixaḥ Yəḥoxafatning aldiоqa qikip: — Sening rəzillərning yardimidə bolup, Pərwərdigarоqa өq bolоqanlarni səygining durusmu? Xu səwəbtin Pərwərdigarning oqəzipi bexingоqa qüxidiоqan boldi.
3 Ḥalbuki, sən axəraḥ butlirini zemindin yoķitip taxliоqining wə Hudani izdəxkə niyət ķiloqining üqün səndimu yahxiliķ tepildi, dedi.
4 Yəḥoxafat Yerusalemda olturatti; keyinki waķitlarda u həlķ arisiоqa qikip, Bəər-Xebadin tartip Əfraim taoqliriоqiqə səpər ķilip, həlķni towa ķildurup ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarоqa yandurdi. □
5 U yənə Yəḥuda təwəsidiki barliķ ķorоqanliķ xəḥərlərdə sorakqilarni təyinlidi;
6 u sorakqilarоqa: — Өz ķiloqanliringlarоqa eḥtiyatqan bolunglar; qünki silərning ḥөküm qikirixinglar insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar üqündur; silər ḥөküm qikarоqininglarda u qoķum silər bilən billə bolidu.
7 Əmdi Pərwərdigarning wəḥimisi kөz aldinglarda bolsun; өz ķiloqanliringlarоqa eḥtiyatqan bolunglar; qünki Pərwərdigar Hudayimizda naḥəķliķ yoķ, yüz-hatir ķilix yoķ, para yeyixmu yoķtur, dedi.
8 Yəḥoxafat Lawiylardin, kaḥinlardin wə Israil jəmətlirining baxliridin bəzilərni Yerusalemoqa ķayturup kelip, ularni Yerusalemdimu Pərwərdigarning ḥөkümlirini qikirix wə həlķning ərz-dəwalirini bir tərəp ķilixķa təyinlidi. □
9 Yəḥoxafat ularоqa: — Silər bu ixlarni Pərwərdigarning ķorķunqida bolup sadaķətlik bilən qin kөnglünglardin bejiringlar.
10 Ḥərķaysi xəḥərlərdə turidiоqan ķerindaxliringlarning aldinglarоqa elip kəlgən barliķ ərz-dəwasi, məyli u hun dəwasi bolsun, ķanun-əmr wə ḥөküm-bəlgilimilər tooqrisidiki ərz-dəwa bolsun, ularning Pərwərdigar aldida gunaḥkar bolup ķalmasliķi üqün, xundaķla Pərwərdigarning oqəzipi өz bexinglarоqa wə ķerindaxliringlarning bexiоqa kelip ķalmasliķi üqün, ularni ḥaman agaḥlandurup turunglar; xundaķ ķilsanglar, gunaḥkar bolmaysilər.
11 Pərwərdigarоqa təəlluķ ixlarda silərni bax kaḥin Amariya baxķuridu; padix-aḥķa dair ixlarda, silərni Yəḥuda jəmətining yolbaxqisi Ismailning ooqli Zəbadiya baxķuridu; silərning hizmitinglarda turidiоqan Lawiylar bar. Jasarətlik bolup ixliringlarni ķilinglar wə Pərwərdigar ixni durus ķiloquqilar bilən billə bolidu! — dedi.

20

Ajayib bir nusrət

□ **19:4 «Bəər-Xebadin tartip Əfraim taoqliriоqiqə» —** Bəər-Xeba Yəḥuda zeminidiki əng jənubiy qegra, Əfraim taoqliķi bolsa ximaliy qegra idi. □ **19:8 «Pərwərdigarning ḥөkümlirini qikirix» —** yaki «Pərwərdigar üqün ḥөküm qikirix». Bu tərjimə tooqra bolsa, bəlkim ibadəthanidiki ixlarni (yəni, puķralarоqa ait bolmiоqan ixlarni) kөrsitixi mumkin.

1 Keyinki waqitlarda xundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar wə Maoniylardin
bəziliri birlixip kelip Yəhoxafatqa hujum qilixqa qiqti.
2 *Qaparmənlər* kelip Yəhoxafatqa: — *Ölük* dengizning u qetidin, yəni Edomdin
siligə hujum qiloqili zor bir qoxun qiqip kəldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dedi
(Hazazon-Tamar yənə «Ən-Gədi» dəpmu atilidu).
3 Buni angliqan Yəhoxafat qorqup, Pərwərdigarni izdəxkə niyət baoqlap, pütün
Yəhuda təwəsidə «roza tutuximiz kerək» dəp jakarlidi.
4 Yəhudalar əmdi Pərwərdigardin yardəm tiligili yioqildi; həlq Yəhudaning hərqaysi
xəhərliridin qiqip Pərwərdigardin yardəm tiləxkə kelixti.
5 Yəhoxafat Yəhuda wə Yerusalemdiki jamaət arisioqa qiqip, Pərwərdigar əyining
yengi hoylisining aldida ərə turup
6 mundaq dua qilip: —
«I Pərwərdigar, ata-bowilirimizning Hudasi, Sən ərxtə turoquqi Huda, barliq əl-
məmlikətlərning üstidin həküm sürgüqi əməsmiding? Sening qolung küq-qudrətkə
toloqandur, heqkim Seni tosalmaydu.
7 I Hudayimiz, Sən bu zemindiki ahalini Öz həlqing Israillar aldidin qooqlap, uni Öz
dostung Ibrahimning nəsligə mənggülük miras qilip bərgən əməsmiding?
8 Ular xu yərdə turdi həm xu yərdə Sening namingoqa atap bir muqəddəshana selip:
9 «Mubada beximizoqa birər balayi'apət kəlsə, məyli u qiliq, jaza, waba, aqarqilik
bolsun, qiyinqilikta qaloqan waqtimizda, muxu öy, yəni Sening aldingda turup, Sanga
murajiət qilsaq (qünki Sening naming muxu öydidur), Sən anglaysən wə qutquzisən»
degənidi.
10 Əmdi mana, bu yərgə Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teoqidikilər besip keliwatidu!
Ilgiri Israillar Misir zeminidin qikqan qaoqda Sən Israillarning ularoqa tajawuz
qilixioqa yol qoymioqaniding; u qaoqda Israillar ularni yoqatmay u yərdin aylinip
ötkən.
11 Əmdi qara, hazir ularning yahxilikimizni qandaq yol bilən qayturmaqqi
boluwatqinioqa! Ular bizni Sən bizgə miras qilip bərgən bu zemindin qooqlap
qikarmaqqi boluwatidu.
12 I Hudayimiz, Sən ularning üstidin həküm qikarmamsən? Qünki bizning bizgə
hujum qilixqa keliwatqan bu zor qoxun bilən qarxilaxqudək küqimiz yoq; nemə
qiliximiznimu bilməy qalduq; lekin bizning közimiz Sanga tikilip turmaqta» — dedi.
13 Bu qaoqda pütün Yəhuda həlqi, ularning quqaqtiki baliliri, hotun bala-qaqilirining
həmmisi Pərwərdigarning aldida turatti.
14 Wə xu pəyttə Pərwərdigarning Rohi jamaətning otturisida turoqan Lawiylardin
Asafning əwladi boloqan Mattaniyaning qəwrisi, Jəiyəlning əwrisi, Binayaning
nəwrisi, Zəkəriyaning ooqli Yahaziyəlgə qüxti;
15 U: — I pütün Yəhuda həlqi, silər Yerusalemda turuwatqanlar wə padixah
Yəhoxafat, qulaq selinglar! Pərwərdigar silərgə mundaq dəydu: — «Silər bu
zor qoxundin qorqup kətmənglar wə alaqzadə bolup kətmənglar; qünki bu jəng
silərningki əməs, bəlki Hudaning Öziningkidur.
16 Ətə ularoqa hujum qilixqa qiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin qiqip kelidu wə
silər ularni Yəruəl qəlining aldidiki jiloqa eoqizida uqritisilər.
17 Silər bu dərəm jəngdə uruxuxunglarning hajiti bolmaydu; pəqət səpkə tizilip
turunglar, silər bilən billə boloqan Pərwərdigarning nijat-nusritini kərünglar! I
Yəhuda, i Yerusalemdikilər, qorqmanglar, alaqzadimu bolup kətmənglar; ətə ularoqa
hujum qilixqa qiqinglar, Pərwərdigar qoqum silər bilən billə bolidu!» — dedi.
18 Bu gəpni anglap Yəhoxafat bexini yərgə təgküzüp tizlandi wə barliq Yəhuda həlqi
həm Yerusalemdikilər Pərwərdigar aldida düm yiqilip Pərwərdigaroqa səjdə qildi.

19 Koһat əwladi wə Koraһ əwladi iqidiki Lawiylardin bolоɳanlar orunliridin turuxup intayin küqlük awaz bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarni mədһiyiləxti.
20 Pütün həlk ətisi ɣak səһərdə turup Təkoa qəligə ɣarap atlandi; ular atlinip ketiwatɣanda, Yəһoxafat ornidin turup ularоɳa: — I Yəһuda həlki, i Yerusalemdikilər, gepimgə ɣulaɣ selinglar! Hudayinglar Pərwərdigarоɳa tayininglar, qoɣum məzmut turоɳuzulisilər; Uning pəyоɳəmbərlirigə ixininglar, yolunglar qoɣum rawan bolidu! — dedi.
21 Andin u həlk bilən obdan məsliһətlixip, Pərwərdigarning muɣəddəs bəһəywətlikini mədһiyiləp, Uningоɳa atap оɳəzəl-küy eytidiоɳanlarni: «Silər Pərwərdigarоɳa rəһmət-təxəkkür eytinglar, qünki Uning өzgərməs muһəbbiti mənggülüktur!» dəp oɣuxɣa təyinləp, ɣoxunning aldida mangdurdi. □
22 Ular təntənə ɣilip һəmdusana oɣuxi bilən, Pərwərdigar Yəһuda həlkigə һujum ɣilixɣa qiɣɣan Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teоɳidikilərgə pistirma ɣoxunni əwətip, ularni tarmar ɣildurdi. □
23 Xuning bilən Ammoniylar bilən Moabiylar Seir teоɳidikilərgə һujum ɣilixɣa ətti, ularni birini ɣoymay ɣiriwətti; ular Seir teоɳidikilərni ɣirip tügətkəndin keyin yənə өzliri bir-birini ɣiroɳin ɣilixɣa qüxkənidi.
24 Yəһudalar qəldiki kөzətgaһɣa kelip xu zor ɣoxun tərəpkə ɣarisa, mana ɣeqip ɣutuloɳan birmu adəm yoɣ bolup, һəmmə yərni өlük ɣaplap kətkənidi. □
25 Yəһoxafat өzining adəmliri bilən düxməndin olja bulang-talang ɣilixɣa kəlgəndə, ular өlüklər bilən billə nuroɳun mal-mülük wə kөp ɣimmətlik buyumlarni tapti. Ular salduruwaloɳanlirining tolilиɣidin elip kitəlməy ɣaldi; olja xunqə kөp boloɳaqɣa, uni yioɳiwelixɣa üq kün kətti.
26 Ular tөtinqi küni Bərakaһ jiloɳisioɳa yioɳilip, Pərwərdigarоɳa һəmdusana oɣup mubarəklidi; xunga u yər taki bügüngə ɣədər «Bərakaһ jiloɳisi» dəp atilip kəlməktə. □
27 Andin barliɣ Yəһudadikilər wə Yerusalemdikilər Yəһoxafatning baxlamqiliɣida huxal-huram bolup Yerusalemoɳa ɣaytti; qünki Pərwərdigar ularni düxmənliri üstidin oɳalib ɣilip huxalliɣɣa qөmdürgənidi.
28 Ular Yerusalemoɳa təmbur, qiltar wə kanaylar qelip kelip, Pərwərdigarning өyigə kirdi.
29 Barliɣ əl-məmlikətlər Pərwərdigarning Israilning düxmənlirigə ɣarxi qiɣip jəng ɣiloɳanliɣini angliоɳanda, Hudaning wəһimisi ularning üstigə basti.
30 Xuning bilən Yəһoxafatning padixaһliɣi tinq-asayixliɣta boldi; uning Hudasi uning tөt ətrapini tinq ɣiloɳanidi.
31 Xundaɣ ɣilip Yəһoxafat Yəһuda üstigə һөküm sürdi. U təһtkə qiɣɣan qaoɳda ottuz bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət ɣildi. Uning anisining ismi Azubaһ bolup, u Xilһining ɣizi idi. ■
32 Yəһoxafat ɣaymay atisi Asaning yolida mengip, Pərwərdigarning nəziridə durus boloɳanni ɣildi.
33 Pəɣət «yuɣiri jaylar»la yoɣitilmioɳanidi; həlk tehiqə kөngüllirini ata-bowilirining Hudasioɳa mayil ɣilmioɳanidi.
34 Yəһoxafatning ɣaloɳan ixliri bolsa, mana baxtin ahirioɳiqə «Yəһuda wə Israil padixaһlirining tarihnamisi»oɳa kirgüzülgən «Һananining ooɳli Yəһuning bayan

---

□ **20:21 «muɣəddəs bəһəywətlikini mədһiyiləp…»** — yaki «pak-muɣəddəslikning güzəllikidə mədһiyiləp…». «Zəb.» 29:2ni kөrüng. Baxɣa birhil tərjimisi: — «xaһanə kiyimlərni kiygən…». □ **20:22 «Pərwərdigar … pistirma ɣoxunni əwətti,…»** — muxu sirliɣ sөzlər (1) Pərwərdigar Ammoniylar ɣatarliɣlaroɳa һujum ɣilixɣa pərixtilərni əwətti; (2) Pərwərdigarning Өzi ularoɳa uxtumtut һujum ɣildi, dəp kөrsitixi mumkin. □ **20:24 «kөzətgaһ»** — yaki «kөzət munari». □ **20:26 «…Bərakaһ jiloɳisioɳa yioɳilip, Pərwərdigarоɳa һəmdusana oɣup mubarəklidi..»** — demisəkmu, «Bərakaһ» degənning mənisi «mubarəkləx» yaki «bəht-bərikət tiləx» degən mənidə. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51

səzliri»də pütülgəndur.□
35 Bu ixlardin keyin Yəhuda padixahi Yəhoxafat tola rəzil ixlarni kilоlan Israil
padixahi Ahaziya bilən ittipak tüzdi.
36 Yəhoxafat Tarxixka baridiolan kemilərni yasaxka uning bilən xirikləxti; xu
kemilərni ular Əzion-Gəbərdə yasatti.
37 U qaolda Marəxahlik Dodawahuning ooli Əliezər Yəhoxafatni əyibləp uningola
bexarət berip: — Ahaziya bilən ittipak tüzgining üqün Pərwərdigar sening
yasiolanliringni buzuwetidu» dedi. Dərwəkə, keyinki wakitlarda u kemilər
buzolunqilikka uqrap Tarxixka mangalmidi.

21

Yəhoram Yəhuda üstigə həküm süridu
2Pad. 8:16-24

1 Yəhoxafat ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawut xəhiri»də dəpnə kilindi; oolі
Yəhoram uning ornіola padixah boldi.
2 *Yəhoramning* birnəqqə inisi, yəni Yəhoxafatning Azariya, Yəhiyəl, Zəkəriya,
Azariyahu, Mikail wə Xəfatiya degən oolulliri bar idi; ularning həmmisi Israil
padixahi Yəhoxafatning oolulliri idi. □
3 Ularning atisi ularola nurolun altun, kümüx wə kimmətlik buyumlarni, xundakla
Yəhuda zeminidiki birkanqə korolanlik xəhərni sowola kildi; pəkət padixahlikni
bolsa, Yəhoram qong oolі bololaqka, uningola bərdi.
4 Yəhoram atisining padixahlik təhtigə qikip hokukini mustəhkəmlidi. Andin u
barlik inilirini, xundakla Yəhudadiki birkanqə əməldarlarni kiliqlap kətl kildi.
5 Yəhoram təhtkə olturolinida ottuz ikki yaxta idi; u Yerusalemda səkkiz yil səltənət
kildi.
6 U Ahab jəmətidikilərgə ohxax, Israilning padixahliri mangolan yolda mangdi, qünki
u Ahabning kizini əmrigə alolanidi; u Pərwərdigarning nəziridə rəzil bololanni
kildi.
7 Birak Pərwərdigar Dawut bilən tüzgən əhdisi səwəblik, Dawutka wə uning
əwladliriola mənggü əqməydiolan bir qiraol kalduray dəp, wədə kilolini boyiqə
Dawutning jəmətini yok kilip taxlaxni halimidi.
8 *Yəhoramning* səltənitidiki künlərdə Edomlar Yəhudadin ayrilip qikip, əz aldiola
əzlirigə həkümranlik kilidiolan bir padixah tiklidi.
9 Yəhoram, sərdarliri wə barlik jəng harwiliri *Iordan dəryasidin* ətüp, keqidə
kozolilip qikip, əzlirini korxiwalolan Edomiylarola wə jəng harwisi sərdarliriola
hujum kilip olalib kəldi.
10 Halbuki, Edomiylar xuningdin etiwarən Yəhudaola karxi qikip, taki bügüngə
kədər Yəhudaning həkümranlikidin ayrilip turdi. Yəhoram ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigarni taxliolini üqün Libnahliklarmu xu qaolda uningola karxi qikip uning
kolidin ayrilip qikti.
11 Uning üstigə, Yəhoram yənə Yəhudaning taolirida «yukiri jaylar»ni yasitip,
Yerusalemda turuwatkanlarni buzukqilikka putlaxturdi, Yəhudalarnimu xundak
azdurdi.□

□ **20:34 «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»** — bu kitab Təwrattiki uxbu «Tarih-Təzkirilər» əməs, birak xübhisizki, uxbu kitabning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni alolanidi. □ **21:2 «Azariyahu»** — yaki «Azariya». □ **21:11 «buzukqilikka putlaxturdi...»** — muxu ayəttiki «buzukqilik» rohiy jəhəttin eytilidu, demək Pərwərdigarola wapasizlik kilip butlarola qokunup kətkənlikni kərsitidu. Xundaktimu, xu qaoldiki butpərəslikning jismaniy jəhəttinmu buzukqilik wə pahixiwazlik bilən ziq munasiwiti bar idi.

12 Xu waqitlarda Iliyas pəyƣəmbər təripidin yeziƣan bir məktup Yəhoramƣa təgdi, uningda mundaq deyildi: «Sening bowang Dawutning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: «Sən atang Yəhoxafatning yollirida mangmay, xuningdək Yəhuda padixahi Asaningmu yollirini tutmay, □
13 bəlki Israil padixahlirining yollirida mengip, Yəhudalarni wə Yerusalemda turuwatqanlarni huddi Ahab jəmətidikilər buzuqqiliqlar qiƣandək buzuqqiliqlarƣa putlaxturƣanliqing üqün, xundaqla atangning jəmətidikilərni, yəni özüngdin yahxi boloƣan iniliringni qətl qiƣining üqün,
14 Pərwərdigar sening həlqingni, hotun bala-qaqiliringni wə barliq mal-mülkünggə alamət zor zərb bilən uridu.
15 U senimu eƣir wabalar bilən urup, üqəy-baƣringni eƣir kesəlgə muptila qiliduki, kesiling kündin küngə eƣirlixip, üqəyliring eqip qiqidu»» deyilgənidi.
16 Keyinki waqitlarda Pərwərdigar Filistiylərning wə Efiopiylərning yenidiki Ərəblərning rohini Yəhoramƣa qarxi qozƣatti.
17 Xuning bilən ular Yəhuda zeminiƣa zərb qilip besip ətti wə padixah ordisidiki barliq mal-mülükni bulang-talang qilip, ooƣulliri bilən hotunlirini tutqun qilip elip kətti; ular kənji ooƣli Yəhoahazdin bələk ooƣulliridin birinimu qaldurmidi.
18 Bu wəqədin keyin Pərwərdigar Yəhoramni urup, üqəylirini saqaymas eƣir kesəlgə giriptar qildi.
19 Wə xundaq boldiki, uning kesili kündin-küngə eƣirlixip, ikki yil waqit ətüxkə az qaloƣanda, kesəllik tüpəylidin üqəyliri texilip qüxti, u tolimu azablinip öldi; uning həlqi ata-bowilirini izzətləp ularƣa huxbuy yaqqandək, uningƣa həqqandaq huxbuy yeqip olturmidi.
20 Yəhoram təhtkə qiqqan qeƣida ottuz ikki yaxta idi; u Yerusalemda səkkiz yil səltənət qildi wə u dunyadin kətkəndə həqkim uningƣa qayƣu-həsrət qəkmidi. Halayiq uni «Dawut xəhiri»gə dəpnə qildi, lekin padixahlar qəbristanliqiƣa dəpnə qilmidi.

22

Ahaziya Yəhuda üstigə həküm süridu
2Pad. 8:25-29; 9:27-29

1 Yerusalemda turuwtqanlar Yəhoramning kənji ooƣli Ahaziyani uning orniƣa padixah qilip tiklidi; qünki Ərəblər bilən billə bargahqa besip kirgən qaraqqilar Ahaziyaning akilirini qoymay öltürüwətkənidi. Xuning bilən Yəhuda padixahi Yəhoramning ooƣli Ahaziya səltənət qildi. □
2 Ahaziya təhtkə qiqqan qeƣida yigirmə ikki yaxta idi; u Yerusalemda bir yil səltənət qildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining *nəwrə* qizi idi. □
3 Ahaziyamu Ahab jəmətining yollириƣa mangdi; qünki uning anisi uni rəzillikkə ündəytti.
4 U Ahab jəməti qiloƣinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni qildi; qünki uning atisi ölgəndin keyin Ahab jəmətidikilər uni halakətkə elip baridiƣan rəzil nəsihətlərni berətti.

□ **21:12 «… Iliyas pəyƣəmbər təripidin yeziƣan bir məktup Yəhoramƣa təgdi»** — bu məktup Yəhoramning qoliƣa yetip kəlgən waqitta, Iliyas bəlkim asmanƣa kətürülgən boluxi mumkin. □ **22:1 «Ərəblər bilən billə bargahqa besip kirgən qaraqqilar…»** — muxu ayəttiki «bargah» bəlkim Yəhudadikilər Ərəblər bilən qarxilixqa təyyarlinix üqün dalada tikkən hərbiy bargahni kərsitidu. Bəzi tərjimanlar «xəhər» dəp tərjimə qilidu. □ **22:2 «Ahaziya təhtkə qiqqan qeƣida yigirmə ikki yaxta idi»** — köp kona köqürmilərdə «…qirik ikki yaxta idi» deyilidu. Bu qetim bəzi qədimki köqürmilər wə tərjimə nusqisiƣa wə «2Pad.» 8:26gə asasən «yigirmə ikki yax» dəp tərjimə qilduq.

5 U ularning nəsihitigə əgixip, Israil padixahi Ahabning oƣli Yəhoram bilən birliktə Gileadtiki Ramotqa berip Suriyə padixahi Hazaəl bilən soquxti; xu qaoƣda Suriylər Yəhoramni zəhimləndürdi.
6 Andin Yəhoram Ramahda Suriyə padixahi bilən soquxqan qaoƣdiki jarahətlirini dawalitix üqün Yizrəəlgə qaytti. Andin Yəhoramning oƣli Yəhuda padixahi Azariya Ahabning oƣli Yəhoramning kesəl bolup qaloƣanliqi səwəbidin uni yoqlioƣili Yizrəəlgə bardi.
7 Halbuki, Ahaziyaning Yəhoramni yoqlioƣili baroƣini dəl əzini halakətkə elip baridioƣan, Huda bekitkən ix idi. Qünki u baroƣandin keyin Yəhoram bilən birliktə Nimxining oƣli Yəhuoƣa qarxi soquxuxqa qikti. Muxu Yəhu əslidə Pərwərdigar təripidin Ahabning jəmətini yoqitix üqün məsih qilinoƣanidi.
8 Wə xundaq boldiki, Yəhu Huda bekitkən həkümni Ahab jəmətining üstigə yürgüzgən waqtida, u Yəhudadiki əməldarlarni wə Ahaziyaning hizmitidə boloƣan qerindaxlirining oƣullirini uqritip, ularni qoymay əltürüwətti.
9 Yəhu Ahaziyanimu izdidi; kixilər uni tutuwaldi (u Samariyəgə yoxurunuwaloƣanidi). Ular uni Yəhuning aldioƣa apirip əltürdi. Ular uni dəpnə qildi, qünki kixilər: «Bu degən Pərwərdigarni qin kənglidin izdigən Yəhoxafatning nəwrisidur» degənidi. Ahaziyaning jəmətidə padixahliqni qolioƣa aloƣudək birər adəm qalmidi.

Hanix Ataliya Yəhuda üstidin həküm süridu
2Pad. 11:1-3

10 Əmdi Ahaziyaning anisi Ataliya oƣlining əlginini kərgəndə, Yəhuda jəmətidiki barliq xah nəslini əltürüxkə qozoƣaldi.
11 Lekin padixahning qizi Yəhoxebiyat əltürülüx aldida turoƣan padixahning oƣullirining arisidin Ahaziyaning oƣli Yoaxni oƣrilikqə elip qikip, uni wə inik anisini yastuq-kirlik ambirioƣa yoxurup qoydi. Xundaq qilip padixah Yəhoramning qizi, (yəni Ahaziyaning singlisi), *bax* kahin Yəhuyadaning hotuni Yəhoxebiyat Yoaxni Ataliya əltürüwətmisun dəp Ataliyadin yoxurup qoydi. □
12 Andin keyin Yoax ular bilən Pərwərdigarning əyidə altə yil yoxurunup turdi; u qaoƣda Ataliya Yəhuda zeminida səltənət qilatti.

23

1 Yəttinqi yili, Yəhoyada jasarətkə kelip, Yərohamning oƣli Azariya, Yəhohananning oƣli Ismail, Obədning oƣli Azariya, Adayaning oƣli Maaseyah wə Zikrining oƣli Əlixafat qatarlik birqanqə yüzbexini qakirip ular bilən əhdə tüzdi. □ ■
2 Ular Yəhuda zeminini arilap, Yəhudadiki hərqaysi xəhərlərdin Lawiylarni wə Israildiki qong yolbaxqilarni yioƣdi; ular Yerusalemoƣa kelixti.
3 Pütkül jamaət Hudaning əyidə padixah bilən əhdiləxti. Yəhoyada ularoƣa: — Padixahning oƣli Pərwərdigarning Dawutning əwladliri tooƣruluq wədə qiloƣinidək qoqum səltənət qilidu.
4 Mana silər qilixinglar kerək boloƣan ix xuki: — Xabat künidə pasibanlik nəwiti kəlgən kahinlar bilən Lawiylarning üqtin biri hərqaysi dərwazilarni muhapizət qilsun;
5 üqtin biri padixah ordisini, üqtin biri «Ul dərwazisi»ni muhapizət qilsun; baxqilarning həmmisi Pərwərdigar əyining hoylilirida bolsun.

□ **22:11 «Yəhoxebiyat»** — yaki «Yəhoxeba». □ **23:1 «Yəhoyada jasarətkə kelip…»** — yaki «Yəhoyada əzini küqləndürüp…» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20

6 Lekin kaһinlar һəm wəzipə ətəydioɣan Lawiylardin bələk һeqkimni
Pərwərdigarning əyigə kirgüzmisun (kaһin-lawiylar pak-muқəddəs dəp
һesablanoɣaqқa kirixigə bolidu). Baxқa həlқning һərbiri Pərwərdigar əzigə
bekitkən jaylarni kəzət қilsun.
7 Lawiylarning һərbiri қolioɣa қorallirini elip padixaһni orap tursun; əz məyliqə
muқəddəs əygə kirixkə urunoɣan һərkim əltürülsun; silər padixaһ kirip-qiқip
yürginidə uning yenidin ayrilmanglar, — dedi.■
8 Lawiylar bilən Yəһudalarning һəmmisi kaһin Yəһoyadaning barliқ tapilioɣanlirini
bəja kəltürüxti. Lawiylarning һərbiri xabat küni nəwətqilikkə kirgən wə
nəwətqiliktin qüxkənlərni əz yenida қaldurup қaldi; qünki kaһin Yəһoyada
һeqkimni nəwətqiliktin qüxüxkə қoymidi.
9 Andin Yəһoyada kaһin Dawut padixaһning Pərwərdigarning əyidə saқlaқlиқ nəyzə
wə қalқan-siparlirini yüzbexilaroɣa tarқitip bərdi.
10 U yənə kəpqilikni, һərbiri қolioɣa əz nəyzisini tutқan һalda, ibadəthanining ong
təripidin tartip sol təripigiqə, қurbangaһ bilən ibadəthanini boylap padixaһning
ətrapida turoɣuzdi.
11 Andin ular xaһzadini elip qiқip, uning bexioɣa tajni kiygüzüp, uningoɣa
guwaһnamilərni berip, uni padixaһ қildi; Yəһoyada wə uning ooɣulliri *huxbuy may
bilən* uni məsiһ қildi wə «Padixaһ yaxisun!» dəp towlaxti.
12 Ataliya həlқlərning qepixip yürgənlikini wə padixaһni təripləwatқanliқini anglap,
Pərwərdigarning əyigə kirip, kəpqilikning arisioɣa kəldi.
13 U қarisa, mana padixaһ əyning dərwazisida, tüwrükning yenida turatti;
padixaһning yenida əməldarlar bilən kanayqilar tiziloɣanidi, barliқ yurtning həlқi
xadlinip kanay qelixatti, nəoɣmiqilər һərhil sazlarni qelip, jamaətni baxlap mədһiyə
oқutuwatatti. Buni kərgən Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiylиқ, asiylиқ! — dəp
warқirdi.
14 Əmma Yəһoyada kaһin қoxunoɣa məs’ul boloɣan yüzbexilarni qaқirtip ularoɣa:
— Uni səpliringlar otturisidin sirtқa qiқiriwetinglar; kimdəkim uningoɣa əgəxsə
қiliqlansun, dəp buyrudi. Qünki kaһin: — Uni Pərwərdigarning əyi iqidə
əltürmənglar, dəp eytқanidi.
15 Xuning bilən ular uningoɣa yol boxitip bərdi; u ordining «At dərwazisi» bilən
padixaһning ordisioɣa kirgəndə *ləxkərlər* uni xu yərdə əltürdi.□
16 Yəһoyada, pütkül jamaət wə padixaһ birliktə: «Pərwərdigarning həlқi bolayli»
degən bir əһdini tüzüxti.
17 Andin barliқ həlқ Baalning buthanisioɣa berip uni buzup taxlidi; uning
қurbangaһliri bilən məbudlirini qeқip parə-parə қilip, Baalning kaһini Mattanni
қurbangaһlarning aldida əltürdi.
18 Andin keyin Yəһoyada kaһin Pərwərdigarning əyidiki barliқ məs’uliyətlərni
Lawiy қəbilisining kaһinlirining қolioɣa tapxurdi. Kaһinlarni bolsa, əslidə
Pərwərdigarning əy ixlirioɣa nəwət bilən қaraxқa, Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə
қurbanliқ sunuxқa Dawut təyinligənidi. Ular қurbanliқlarni Dawutning kərsətmiliri
boyiqə, huxal-huramliқ iqidə nəoɣmə-nawa oқuoɣan һalda Musaoɣa tapxuruloɣan
Təwrat-қanunida pütülginidək sunuxқa məs’ul idi.
19 *Yəһoyada* yənə Pərwərdigar əyining һərқaysi dərwazilirioɣa dərwaziwənlərni
təyinlidiki, һərқandaқ ixlardin napak қilinoɣan adəmlər kirgüzülməytti.
20 U yənə yüzbexiliri, aқsəngəklər, həlқ iqidiki yolbaxqilar wə yurtning һəmmə
həlқini baxlap kelip, padixaһni Pərwərdigar əyidin elip qüxüp, «Yuқiriқi dərwaza»
arқiliқ ordioɣa əkirip, padixaһliқ təhtigə olturoɣuzdi.

■ **23:7** Wəһ. 14:1, 4, 5 □ **23:15 «…uningoɣa yol boxitip bərdi» —** buning baxқa birhil tərjimisi: «uni қoloɣa aldi».

21 Yurtning barlik həlki xadlinatti; ular Ataliyani kiliqlap əltürgəndin keyin, xəhər tinq bolup kaldi.

24

Yoax — yəni Yəhoax — Yəhudaoqa səltənət kilidu
2Pad. 12:1-22

1 Yoax təhtkə qikkan qeoqida yəttə yaxta idi, u Yerusalemda kirik yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Bəər-Xebalik idi. □
2 Yəhoyada kahin hayat künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloqanni kilatti. □
3 Yəhoyada uningoqa ikki hotun elip bərdi, u birkanqə ooqul-kiz pərzənt kərdi.
4 Xuningdin keyin Yoax Pərwərdigarning əyini kayta yasitix niyitigə kəldi,
5 u kahinlarni wə Lawiylarni yioqip ularoqa: — Hudayinglarning əyini onglitip turux üqün Yəhuda xəhərlirigə berip, barlik Israillardin yillik ianə toplanglar; bu ixni tezdin bejiringlar! — dedi. Lekin Lawiylar bu ixni bejirixkə anqə aldirap kətmidi. □
6 Buni ukkan padixah bax kahin Yəhoyadani qakirtip uningoqa: — Əzliri nemixka Lawiylaroqa Pərwərdigarning kuli Musa Israil jamaitigə Hudaning guwahliki sakliklik qedir üqün bəlgiligən bajni Yəhuda wə Yerusalemdin elip kelixkə buyrumidila? — dedi □
7 (qünki əslidə rəzil hotun Ataliya wə uning ooqulliri Hudaning əyigə bəsüp kirip, Pərwərdigarning əyidiki barlik mukəddəs buyumlarni elip Baal butlirioqa atap təkdim kiliwətkənidi).
8 Xuning bilən padixah buyruk qüxürüp, bir sanduk yasitip Pərwərdigar əyining dərwazisining sirtioqa koyoquzdi;
9 andin: «Hudaning kuli Musa qəldə Israillarning üstigə bekitkən bajni yioqip əkilip Pərwərdigaroqa tapxurunglar» degən bir ukturux Yəhuda bilən Yerusalem təwəsidə qikirildi.
10 Barlik əməldarlar wə barlik həlk huxal halda bajni əkilip sanduk toloquqə uningoqa taxlidi.
11 Lawiylar pul sandukini padixah bu ixka məs'ul kiloqan kixining aldioqa əkəlgəndə, ular baj pulining kəp qüxkənlikini kərsə, andin padixahning katipi bilən Bax kahinning adimi kelip pul sandukini əngtürüp kurukdioqandin keyin, yənə əsli ornioqa apirip koyatti. Hərküni xundak bolup turdi; nahayiti kəp pul yioqildi.
12 Padixah bilən Yəhoyada pulni Pərwərdigar əyidiki ix bejirgüqilərgə tapxurdi; ular *buning bilən* Pərwərdigarning əyini ongxax wə əsligə kəltürüx üqün taxqilar bilən yaoqaqqilarni, təmürqilər bilən miskərlərni yallidi.
13 Ixləmqilər tohtimay ixlidi, ongxax ixi ularning kolida onguxluk elip berildi; xundak kilip ular Pərwərdigarning əyini əslidiki əlqəm-lahiyəsi boyiqə yasidi, xundakla uni tolimu puhta kilip yasap qikti.
14 Ular ixni püttürgəndin keyin exip kaloqan pulni padixah bilən Yəhoyadaning aldioqa əkilip tapxurdi. Ular buning bilən Pərwərdigarning əyi üqün hərhil

□ **24:1 «Yoax» —** «Yəhoax»ning baxka xəkli. □ **24:2 «Yəhoyada … hayat künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloqanni kilatti» —** bu səzgə karioqanda, Yoax Yəhoyada əlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kərüng). □ **24:5 «Hudayinglarning əyini onglitip turux üqün …., barlik Israillardin yillik ianə toplanglar» —** yaki «Hər yili Hudayinglarning əyini onglitix üqün… barlik Israillardin ianə toplanglar». □ **24:6 «Hudaning guwahliki saklaklik qedir» —** yaki «həküm-guwahlik qediri» — «ibadət qediri»ning baxka bir ataloqusi. **«Pərwərdigarning kuli Musa … Hudaning guwahliki saklaklik qedir üqün bəlgiligən baj…» —** Musaning bu buyruki tooqruluk «Mis.» 30:11-16ni kərüng.

əswab-buyumlarni, jümlidin ibadət hizmitidiki ḥərhil buyumlar, kөydürmə
ḳurbanliḳlarƣa munasiwətlik ḳaqa-ḳuqa, ḳazan-təhsilər wə ḥərhil altun-kümüx
baxḳa buyumlarni yasatti. Yəḥoyadaning barliḳ künliridə, ular Pərwərdigarning
өyidə kөydürmə ḳurbanliḳni daim sunup turdi.
15 Yəḥoyada ḳerip, yaxaydiƣan yexi toxup өldi; u өlgən qaƣda bir yüz ottuz yaxta
idi.
16 Ular uni «Dawut xəḥiri»də padixaḥlar ḳatarida dəpnə ḳildi, qünki u Israilƣa ḥəm
Hudaƣa wə uning өyigə nisbətən naḥayiti qong təḥpə kөrsətkənidi.
17 Yəḥoyada өlgəndin keyin Yəḥudadiki yolbaxqilar padixaḥning aldiƣa kelip
uningƣa bax urdi; padixaḥ ular kөrsətkən məsliḥətni maḳul kөrdi.
18 Ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning өyidin waz keqip, Axəraḥ wə
butlarning ḳulluḳiƣa kirixti. Ularning bu gunaḥi səwəblik Hudaning ƣəzipi Yəḥuda
bilən Yerusalemdikilərning bexiƣa kəldi.
19 Xundaḳ bolsimu, Pərwərdigar ularni Өzigə yandurux üqün yənila ularning arisiƣa
pəyƣəmbərlərni əwətti; bu pəyƣəmbərlər gərqə ularni agaḥlandurƣan bolsimu,
lekin ular yənila ḳulaḳ salmidi.
20 U qaƣda Hudaning Roḥi bax kaḥin Yəḥoyadaning oƣli Zəkəriyaƣa qüxti, u
həlḳning aldida өrə turup ularƣa: — Huda mundaḳ dəydu: «Silər nemixḳa
Pərwərdigarning əmirlirigə hilaplik ḳilisilər? Silər ḥeq rawajliḳ kөrməysilər, qünki
silər Pərwərdigardin waz kəqtinglar wə Umu silərdin waz kəqti», — dedi.
21 Halayiḳ *Zəkəriyani* өltürüxkə ḳəstlidi; ahir ular uni padixaḥning əmri boyiqə
Pərwərdigar өyining ḥoylisida qalma-kesək ḳilip өltürüwətti.
22 Padixaḥ Yoax Zəkəriyaning atisi Yəḥoyadaning өzigə kөrsətkən xəpḳitini yad
ətmək tügül, əksiqə uning oƣlini өltürüwətti. Zəkəriya jan üzüx aldida: —
Pərwərdigar bu ixni nəzirigə elip, uning ḥesabini alsun! — dedi.
23 Xu yilning ahirida Suriyəning ḳoxuni Yoaxḳa ḥujum ḳilip kəldi; ular Yəḥudaƣa wə
Yerusalemƣa tajawuz ḳilip kirip, həlḳ iqidiki yolbaxqilarni өltürüp, ulardin alƣan
pütün urux ƣəniymətlirini Dəməxḳ padixaḥining aldiƣa elip bardi.
24 Dərwəḳə Suriyə ḳoxunidin pəḳət az bir ḳisim əskərlər kəlgən bolsimu,
lekin Yəḥudalar ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigardin waz kəqkənliki üqün
Pərwərdigar qong bir ḳoxunni ularning ḳoliƣa tapxurdi; ular Yoaxḳa jaza ijra ḳildi.
25 Suriylər Yoaxni taxlap kətkən qaƣda (qünki u ḳattiḳ aƣrip ḳalƣanidi) uning өz
hizmətkarliri bax kaḥin Yəḥoyadaning oƣlining ḳeni üqün intiḳam elix kerək dəp
uni ḳəstlidi; ular uni kariwitidila өltürüwətti. U xu yol bilən өldi; kixilər uni Dawut
xəḥiridə dəpnə ḳilƣini bilən, biraḳ padixaḥlarning ḳəbristanliḳiƣa dəpnə ḳilmidi.
□
26 Uni ḳəstligənlər munular: — Ammoniy ayal Ximiyatning oƣli Zabad bilən Moabiy
ayal Simritning oƣli Yəḥozabad idi.
27 Yoaxning oƣulliri, uningƣa ḳaritilƣan ḳattiḳ wə nurƣun agaḥ bexarətlər,
xundaḳla uning Hudaning өyini yengibaxtin selixḳa dair ixliri «padixaḥlarning
təzkiriliri» degən kitabning izaḥliriƣa pütülgəndur. Yoaxning oƣli Amaziya uning
orniƣa padixaḥ boldi.□

25

□ **24:25 «qünki u ḳattiḳ aƣrip ḳalƣanidi»** — yaki «qünki eƣir kesəlgə qüxkənidi». Bəzi tərjimanlar «qünki u eƣir yarilandi» dəp tərjimə ḳilƣini bilən, ibraniy tekisttə eƣir bir kesəl kөrsitilidu. **«kaḥin Yəḥoyadaning oƣlining ḳeni»** — yaki «kaḥin Yəḥoyadaning oƣullirining ḳeni». □ **24:27 «padixaḥlarning təzkiriliri»** — Təwrattiki «padixaḥlar» degən kitab əməs. Qünki tilƣa elinƣan təpsilatlar xu kitabta tepilmaydu.

Amaziya Yəhuda üstigə hөküm süridu
2Pad. 14:1-22

1 Amaziya təhtkə qikkan qeoqida yigirmə bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə tokkuz yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Yəhoaddan bolup, Yerusalemlik idi.
2 Amaziya Pərwərdigarning nəziridə tooqra boloqan ixlarni kildi, lekin pütün köngli bilən kilmidi.
3 Wə xundak boldiki, u padixahlikini mustəhkəmliwaloqandin keyin padixah atisini öltürgən hizmətkarlirini tutup öltürdi.
4 Lekin Musaoqa qüxürülgən kanun kitabida Pərwərdigarning: «Nə atilarni ooqulliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu nə ooqullirini atiliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu, bəlki hərbiri öz gunahi üqün ölümgə məhkum kilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u öltürgiqilərning balilirini ölümgə məhkum kilmidi.
5 Amaziya Yəhudalarni yioqip, jəmətlirigə karap pütün Yəhudalarni wə Binyaminlarni mingbexi wə yüzbexilar astioqa bekitti; u ulardin yigirmə yaxtin axkanlarning sanini eliwidi, jənggə qikalaydioqan, kolioqa nəyzə wə kalkan alalaydioqan hil ləxkərdin üq yüz ming adəm qikti.
6 U yənə bir yüz talant kümüx sərp kilip Israildin yüz ming batur jəngqi yalliwaldi.□
7 Lekin Hudaning bir adimi uning aldioqa kelip: — I padixahim, Israil koxunini özliri bilən billə baroquzmioqayla; qünki Pərwərdigar Israillar yaki Əfraimiylarning həqkaysisi bilən billə əməs.
8 Hətta sili qokum xundak kilimən, baturanə kürəx kilimən desilimu, Huda özlirini düxmən aldida yikitidu, qünki Huda insanoqa yardəm berixkimu kadirdur, insanni yikitixkimu kadirdur, dedi.
9 Amaziya Hudaning adimigə: — Əmisə mən Israilning yallanma koxunioqa bərgən yüz talant kümüxni kandak kilsam bolidu? — dəp soriwidi, Hudaning adimi uningoqa: — Pərwərdigar özlirigə buningdinmu ziyadə köp berixkə kadirdur, dəp jawab bərdi.

10 Xuning bilən Amaziya Əfraimdin özigə kəltürülgən yallanma koxunni ayrip qikip, öylirigə kayturuwətti; xu səwəbtin ular Yəhudalaroqa bək oqəzəplinip, kattik kəhr iqidə öylirigə kaytip ketixti.
11 Amaziya jasaritini uroqutup, özining həlkini baxlap «Xor wadisi»oqa berip Seirlardin on ming adəmni yokatti. □
12 Yəhudalar yənə on ming adəmni tirik tutuwelip, tik yarning lewioqa apirip, yardin ittiriwidi, ularning həmmisi parə-parə kilinip taxlandi.
13 Halbuki, Amaziya özi bilən billə jəng kilixka ruhsət kilmay kayturuwətkən yallanma əskərlər Samariyədin Bəyt-Horunoqiqə boloqan Yəhudaning hərkaysi xəhərlirigə hujum kilip kirip üq ming adəmni kirip taxlidi həm nuroqun mal-mülükni bulap kətti.
14 Lekin xundak boldiki, Amaziya Edomiylarni məoqlup kilip kaytip kəlgən qaoqda u Seirlarning butlirinimu elip kelip, ularni özi üqün məbud kilip, ularoqa bax urdi wə ularoqa huxbuy yakti. □
15 Xu səwəbtin Pərwərdigarning oqəzipi Amaziyaoqa kozoqaldi, U uning aldioqa bir pəyoqəmbərni əwətti. Pəyoqəmbər uningoqa: — Öz həlkini sening kolungdin kutkuzalmioqan bu həlkning ilahlirini zadi nemə dəp izdəysən? — dedi.
16 Wə xundak boldiki, u padixahka tehi səz kiliwatkanda, padixah uningoqa: — Biz seni padixahning məslihətqisi kilip tikligənmu? Koy, bu gepingni! Ölgüng kəldimu

□ **25:6 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram kümüx boluxi mumkin. □ **25:11 «Amaziya jasaritini uroqutup…»** — yaki «Amaziya özini küqəytip,…». **«Seir»** — Edomning ikkinqi ismi. □ **25:14 «… ularoqa huxbuy yakti»** — yaki «… ularoqa kurbanliklarni köydürdi».

nemə? — dedi. Xuning bilən pəyoɣəmbər gəptin tohtidi-də, yənə: — Bu ixni ḳiloɣining ḫəm nəsiḥitimgə ḳulaḳ salmioɣining üqün Pərwərdigar seni yoḳitixni ḳarar ḳildi, dəp biliмən, — dedi.
17 Xuningdin keyin Amaziya məsliḥətlixip, Israilning padixaḥi Yəḫuning nəwrisi, Yəḫoaḫazning ooɣli Yoaxning aldioɣa əlqilərni mangdurup: «Ḳeni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
18 Israilning padixaḥi Yoax Yəḫudaning padixaḥi Amaziyaoɣa əlqi əwətip mundaḳ sözlərni yətküzdi: «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə söz əwətip: «Өz ḳizingni ooɣlumoɣa hotunluḳḳa bərgin!» — dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi ḫaywan ətüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
19 Sən dərwəḳə Edomning üstidin oɣəlibə ḳilding; kənglüngdə өz-өzüngdin məoɣrurlinip yayrap kətting. Əmdi өyüngdə ḳaloɣining yahxi; nemixḳa bexingoɣa külpət kəltürüp, өzüngni wə өzüng bilən Yəḫudani balaoɣa yiḳitisən?».□
20 Əmma Amaziya ḳulaḳ salmidi. Bu ix Hudadin kəldi; qünki ular Edomning ilaḫlirini izdigənidi, Huda ularni *Yoaxning* ḳolioɣa qüxsun dəp ənə xundaḳ orunlaxturoɣanidi.
21 Xuning bilən Israil padixaḥi Yoax jənggə atlinip qiḳti; ikki tərəp, yəni u Yəḫuda padixaḥi Amaziya bilən Bəyt-Xəməxtə, jəng məydanida yüz turanə uqraxti.
22 Yəḫudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən ḳilinip, ḫərbiri өz өyigə ḳeqip kətti.
23 Israil padixaḥi Yoax Bəyt-Xəməxtə Yəḫoaḫazning nəwrisi, Yoaxning ooɣli Yəḫuda padixaḥi Amaziyani əsir ḳilip Yerusalemoɣa elip bardi; wə u Yerusalemning sepilining Əfraim dərwazisidin tartip burjək dərwazisioɣiqə boloɣan tət yüz gəzlik bir bəlikini ərüwətti.□
24 U Hudaning өyidə, Obəd-Edom məs'ul bolup saḳlawatḳan wə padixaḫning ordisidiki həzinidin tepiloɣan barliḳ altun-kümüx, ḳaqa-ḳuqilarni buliwaldi wə kepillik süpitidə birnəqqə tutḳunni elip Samariyəgə yenip kətti.
25 Israil padixaḥi Yəḫoaḫazning ooɣli Yoax өlgəndin keyin, Yoaxning ooɣli, Yəḫudaning padixaḥi Amaziya on bəx yil өmür kərdi.□
26 Amaziyaning ḳaloɣan əməlliri bolsa, mana ularning ḫəmmisi baxtin ahirioɣiqə «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining tarihnamisi»da pütülgən əməsmidi?□
27 Amaziya Pərwərdigardin waz kəqkəndin baxlapla Yerusalemda bəzilər uni ḳəstləxkə kirixkənidi; xuning bilən u Laḳix xəḥirigə ḳeqip kətti; lekin ḳəstligüqilər kəynidin Laḳixḳa adəm əwətip, u yərdə uni өltürdi.
28 Andin ular uni atlaroɣa artip Yerusalemoɣa elip bardi. U Yerusalemda ata-bowilirining arisida «Yəḫudaning xəḥiri»də dəpnə ḳilindi. □

26

□ **25:19 «Sən dərwəḳə … yayrap kətting. … nemixḳa … өzüngni wə өzüng bilən Yəḫudani balaoɣa yiḳitisən?» —** Yəḫoax eytḳan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəḳət bir tikəndursən, өzüm kedirdək uluoɣ adəmmən, өzünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluoɣ pilaning ḫərtürlük tasadipiyliḳtin məoɣlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəḫoax padixaḫni «butpərəs kapir» dəp ḫesablioɣili bolsimu, muxu yərdə uning nəsiḥəti tooɣra idi. □ **25:23 «Yəḫoaḫaz» —** «Aḫaziya»ning baxḳiqə ipadilinixi. Bu Yəḫoaḫaz (Aḫaziya) Yəḫuda padixaḥi, 25-ayəttiki «Yəḫoaḫaz» əməs. **«tət yüz gəzlik bir bəliki..»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioɣiqə boloɣan uzunluḳi, yəni 0.454 metr uzunluḳ idi. □ **25:25 «Israil padixaḥi Yəḫoaḫazning ooɣli Yoax өlgəndin keyin, … Amaziya on bəx yil өmür kərdi» —** 23-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **25:26 «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining tarihnamisi» —** mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḫlar»dur. □ **25:28 «Yəḫudaning xəḥiri» —** bəlkim «Dawutning xəḥiri»ni kərsitidu. «2Pad.» 14:20ni kərüng.

Uzziya Yəhuda üstigə ḫəküm süridu
2Pad. 15:1-7

1 Yəhudaning barlik həlki uning on altə yaxka kirkən ooɳli Uzziyani tikləp, uni atisi
Amaziyaning ornida padixah kildi □
2 (padixah atisi ata-bowilirining arisida uhlioɳandin keyin, Elat xəḫirini kaytidin
yasap, Yəhudaoɳa yənə təwə kiloɳuqi dəl Uzziya idi).□
3 Uzziya təhtkə qikkan qeoɳida on altə yax idi; u Yerusalemda jəmiy əllik ikki yil
padixahlik kildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup, Yerusalemlik idi.
4 U atisi Amaziyaning barlik kiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloɳanni
kildi.
5 Huda bərgən alamət kərünüxlər bilən yorutuloɳan Zəkəriya Uzziyaoɳa təlim
bərgəqkə, u ḫayat wakʧida Uzziya Hudani izdidi; wə u Pərwərdigarni izdigən
künlərdə Huda uning ixlirini rawan kildi.
6 U qikip Filistiylərgə ḫujum kildi wə Gatning sepilini, Jabnəḫning sepilini wə
Axdodning sepilini qakʧuruwətti. Yənə Axdod ətrapida, xundakla Filistiylər arisida
birnəqqə xəḫər bərpa kildi.
7 Huda uning Filistiylər wə Gur-baalda turuwatkan Ərəblər bilən Maonlaroɳa karxi
uruxioɳa yardəm bərdi.
8 Ammoniylar Uzziyaoɳa olpan təlidi; Uzziya tolimu kudrətlik bolup, nam-xəḫriti taki
Misirning qegrisioɳiqə tarkaldi.
9 Uzziya Yerusalemdiki «Burjək dərwazisi»da, «Jiloɳa dərwazisi»da wə sepilning
kayrilidioɳan yeridə munarlar saldi wə ularni ajayip mustəḫkəm kildi.
10 U yənə qəllərdə birmunqə kəzət munarlirini saloɳuzdi wə kəp kuduklarni kolatti;
qünki uning Xəfəlah tüzlənglikidə wə egizliktə nuroɳun qarwisi bar idi; u yənə
terikqilikka amrak boloɳaqka, taoɳlarda wə etiz-baoɳlarda *nuroɳun* baoɳwənlərni wə
üzümqilərni yallap ixlətti.□
11 Uzziyaning yənə uruxka maḫir koxuni bar idi. Koxun katip Jəiyəl wə əməldar
Maaseyah eniklioɳan sanoɳa asasən kisim-kisimlar boyiqə bəlünüp, padixaḫning
sərdarliridin biri boloɳan Ḫananiyaning yetəkqiliki astida səp bolup jənggə qikatti.
12 Bu batur jəngqilər iqidiki ḫərkaysi jəmət baxliri jəmiy ikki ming altə yüz kixi idi.
13 Ularning yetəkqiliki astidiki koxun jəmiy üq yüz yətmix yəttə ming bəx yüz bolup,
ḫəmmisi ixta kabil, jəngdə maḫir idi, ular padixaḫka yardəmlixip düxməngə ḫujum
kilalaytti.
14 Uzziya pütkül koxunidiki ləxkərlirini kalkan, nəyzə, dobuloɳa, sawut, okya wə
saloɳilar bilənmu korallanduroɳanidi.
15 U yənə Yerusalemda ustilar ijad kiloɳan ok bexi wə yooɳan taxlarni atkuqi
üskünilərni yasitip, ularni sepil munarlirioɳa wə burjəklirigə orunlaxturoɳanidi. Un-
ing nam-xəḫriti yirak-yirakloroɳa kətkənidi, qünki u alamət yardəmlərgə erixkəqkə,
karamət kudrət tapkanidi.
16 Lekin u küqəygəndin keyin, məoɳrurlinip kətti wə bu ix uni ḫalakətkə elip bardi.
U Hudasi Pərwərdigaroɳa itaətsizlik kilip, huxbuygaḫ üstidə huxbuy yakimən dəp
Pərwərdigarning əyigə kirdi.
17 Kaḫin Azariya bilən Pərwərdigarning baxka kaḫinliridin səksən əzimət uning
arkidin kirdi;
18 Ular padixah Uzziyani tosup: — I Uzziya, Pərwərdigaroɳa huxbuy yekix sanga
təwə ix əməs, bəlki huxbuy yekixka mukəddəs hizmətkə ataloɳan kaḫinlar boloɳan,

□ **26:1 «Uzziya»** — baxka xəkli «Aḫaziya». «2Pad.» 14:21ni kərüng. □ **26:2 «padixah … Elat xəḫirini kaytidin yasap, Yəhudaoɳa yənə təwə kiloɳuqi dəl Uzziya idi»** — yaki «atisi əz ata-bowilirining arisida uhlioɳandin keyin Uzziya Elat xəḫirini yasap Yəhudaoɳa yənə təwə kildi». □ **26:10 «etiz-baoɳlarda…»** — yaki «Karməldə…». Əmma Karməl ximaliy padixaḫlikta.

Ḫarunning əwladlirioɣa mənsuptur; muḳəddəshanidin qiḳḳin, qünki itaətsizlik ḳilip ḳoydung; sən Huda Pərwərdigardin izzət tapalmaydioɣan bolup ḳalisən, dedi.
19 Uzziya ḳattiḳ oɣəzəpləndi; u huxbuy yaḳḳili turoɣan ḫaləttə, ḳolida bir huxbuydanni tutup turatti; u Pərwərdigarning əyidiki huxbuygaḫning yenida turup kaḫinlaroɣa oɣəzəpliniwatḳan qaoɣda, kaḫinlarning aldidila uning pixanisioɣa mahaw ərləp qiḳti.
20 Bax kaḫin Azariya bilən baxḳa kaḫinlar ḳarisa, mana, birdinla uning pixanisioɣa mahaw ərləp qiḳḳanidi; ular dərḫal uni qiḳiriwetixkə ittərdi; u əzimu qiḳip ketixkə aldiridi, qünki Pərwərdigar uni uroɣanidi.
21 Padixaḫ Uzziyani taki əlgüqə mahaw kesili qirmiwaldi; u mahaw kesili boloɣaqḳa, ayrim bir əydə turdi; xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḫrum ḳilindi. Uning ooɣli Yotam ordining ixlirini baxḳurup, yurt soridi. □
22 Uzziyaning baxḳa əməlliri bolsa baxtin ahirioɣiqə Amozning ooɣli Yəxaya pəyoɣəmbər təripidin yezip ḳalduruloɣandur.
23 Uzziya əzining ata-bowiliri arisida uhlidi; bəzilər: — «U mahaw boloɣan adəm» degəqkə, u ata-bowiliri ḳatarida yatḳuzuloɣan bolsimu, padixaḫlar ḳəbristanliḳioɣa təwə *qətrək* bir yərlikkə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Yotam uning ornioɣa padixaḫ boldi.

27

Yotam Yəḫuda üstigə ḫəküm süridu
2Pad.15:32-38

1 Yotam təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi; uning anisining ismi Yəruxa bolup, Zadokning ḳizi idi.
2 U atisi Uzziyaning barliḳ ḳiloɣanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳildi (lekin u Pərwərdigarning muḳəddəshanisioɣa kirmidi). Lekin həlḳ yənila buzuḳ ixlarni ḳiliwərdi.
3 Pərwərdigar əyining yuḳiriḳi dərwazisini yasatḳuqi Yotam idi; u yənə Ofəldiki sepildimu nuroɣun ḳuruluxlarni ḳildi. □
4 U Yəḫudaning taoɣliḳ rayonida xəḫərlərni bina ḳildi, ormanliḳlardimu ḳəl'əḳoroɣanlar wə kəzət munarlirini yasatti.
5 U Ammoniylarning padixaḫi bilən urux ḳilip ularni yəngdi; xu yili Ammoniylar uningoɣa üq talant kümüx, ming tonna buoɣday, ming tonna arpa olpan bərdi; Ammoniylar ikkinqi wə üqinqi yilimu uningoɣa ohxax olpan elip kəldi. □
6 Yotam Hudasi Pərwərdigar aldida yollirini tooɣra ḳiloɣini üqün ḳudrət tapti.
7 Yotamning ḳaloɣan ixliri, jümlidin ḳiloɣan jəngliri wə tutḳan yollirining ḫəmmisi mana «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □
8 U təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi.
9 Yotam ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḫiri»gə dəpnə ḳilindi; ooɣli Aḫaz uning ornioɣa padixaḫ boldi.

□ **26:21 «xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḫrum ḳilindi» —** mahaw kesiligə giriptar boloɣanlar «napak» dəp ḫesablinip, muḳəddəs ibadəthanioɣa kirixkə ḳət'iy ruhsət ḳilinmaytti. □ **27:3 «Ofəl» —** kona Yerusalemdiki bir ḳisim egiz rayon idi. □ **27:5 «üq talant kümüx» —** bəlkim 3400 kilogram kümüx idi. **«ming tonna buoɣday» —** ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. **«ming tonna arpa» —** ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. □ **27:7 «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining tarihnamisi» —** mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḫlar»dur.

28

Aḫaz Yəḫuda üstigə ḫəküm süridu
2Pad. 16:1-20

1 Aḫaz təhtkə qiḳḳan qeoɳida yigirmə yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi. U atisi Dawutḳa ohxax Pərwərdigarning nəziridə durus boloɳanni ḳilmay,
2 Bəlki Israilning padixaḫlirining yolioɳa kirip mangdi; u ḫətta Baallaroɳa atap məbudlarni ḳuydurdi;
3 Pərwərdigar Israillar zeminidin ḫeydəp qiḳaroɳan əllərning yirginqlik gunaḫlirini dorap, Ḫinnom jiloɳisida küjə køydürdi, əzining pərzəntlirini ottin ətküzüp køydürdi; □
4 Yənə «yuḳiri jaylar»da, dønglərdə wə ḫərḳaysi kəkərgən dərəh astida køydürmə ḳurbanliḳ ḳildi wə küjə køydürdi.
5 Xunga, uning Hudasi Pərwərdigar uni Suriyə padixaḫining ḳolioɳa tapxurdi; Suriylər uni tarmar kəltürüp, Yəḫudadin nuroɳun həlḳni tutḳun ḳilip Dəməxḳə elip kətti. Huda yənə uni Israil padixaḫining ḳolioɳa tapxurdi, Israil padixaḫi *Yəḫudada* qong ḳiroɳinqiliḳ elip bardi.
6 Rəmaliyaning ooɳli Pikaḫ Yəḫudada bir kün iqidə bir yüz yigirmə ming adəmni ətürdi, ularning ḫəmmisi əzimətlər idi; buning səwəbi, ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigardin waz kəqkənidi.
7 Zikri isimlik bir Əfraimiy əzimət bar idi; u padixaḫning ooɳli Maasiyaḫani, ordining bax oɳojidari Azrikam wə padixaḫning bax wəziri Əlkanaḫni ḳətl ḳildi.
8 Israillar əz ḳerindaxliridin ikki yüz ming ayal, ooɳul-ḳiz balilarni tutḳun ḳilip elip kətti; ular yənə Yəḫudadin nuroɳun urux oɳəniymətlirini bulang-talang ḳilip Samariyəgə əkətti.
9 Lekin u yərdə Pərwərdigarning Odəd isimlik bir pəyoɳəmbiri bar idi; u Samariyəgə ḳaytip kəlgən ḳoxunning aldioɳa qiḳip ularoɳa: — Ḳaranglar, ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigar Yəḫudalarni aqqiḳida silərning ḳolunglaroɳa tapxurdi wə silər pələkkə yətkən ḳəḫri-oɳəzəp bilən ularni ətürdünglar.
10 Əmdi silər yənə Yəḫudalar bilən Yerusalemliḳlarni məjburiy əzünglaroɳa ḳuldidək ḳilmaḳqi boluwatisilər. Lekin silər əzünglarmu Hudayinglar Pərwərdigar aldida gunaḫ-itaətsizliklər ətküzdunglaroɳu?
11 Əmdi gepimgə ḳulaḳ selinglar! Ḳerindaxliringlardin tutḳun ḳilip kəlgənlərni ḳayturuwetinglar, qünki Pərwərdigarning ḳattiḳ oɳəzipi bexinglaroɳa qüxəy dəp ḳaldi, dedi.
12 Xuning bilən Əfraimlarning birḳanqə yolbaxqiliri, yəni Yoḫananning ooɳli Azariya, Məxillimotning ooɳli Bərəkiya, Xallumning ooɳli Ḫəzəkiya wə Ḫadlayning ooɳli Amasa ḳozoɳilip qiḳip jəngdin ḳaytip kəlgən ḳoxunni tosuwelip
13 ularoɳa: — Bu tutḳunlarni bu yərgə elip kirsənglar bolmaydu; bizning Pərwərdigarning aldida gunaḫimiz turup, yənə tehimu køp gunaḫlar wə itaətsizliklərni aynitmaḳqimusilər? Qünki bizning itaətsizlikimiz ḫelimu intayin eoɳirdur, Israilning bexioɳa otluḳ ḳəḫr-oɳəzəp qüxəy dəp ḳaldi, dedi.
14 Xuning bilən ləxkərlər tutḳunlar bilən urux oɳəniymətlirini yolbaxqilar wə pütkül jamaət aldida ḳaldurup ḳoydi.
15 Yuḳirida ismi tiloɳa elinoɳan kixilər ḳozoɳilip, tutḳunlarni baxlap qiḳti, urux oɳəniymətliri iqidin kiyim-keqək wə ayaoɳlarni ularning arisidiki barliḳ yalingaq, yalang ayaoɳ turoɳanlaroɳa kiygüzüp, ḫəmmisini yemək-iqmək bilən oɳizalandurdi,

□ **28:3 «Ḫinnom jiloɳisi»** — ibraniy tilida «Gə-Ḫinnom», ərəb tilida «jəḫənnəm». Bu yirginqlik jay tooɳuluḳ «Yər.» 17:31-32ni wə izaḫatlirini kərüng. **«küjə køydürdi»** — yaki «ḳurbanliḳlarni køydürdi». **«pərzəntlirini ottin ətküzüp køydürdi»** — bəlkim Aḫazning pərzəntlirini insan ḳurbanliḳi ḳiloɳanliḳini kərsitixi mumkin.

üstibaxlirini maylidi, barlik ajizlarni exəklərgə mindürüp, ḫəmmisini «Horma dərəhliri xəḫiri» dəp atilidiƣan Yerihooƣa, əz ḳerindaxlirining ḳexiƣa apirip ḳoydi, andin Samariyəgə ḳaytti.
16 Bu qaƣda Aḫaz padixaḫ Asuriyəning padixaḫlириƣa yardəm tiləp adəm əwətti,
17 qünki Edomiylar yənə Yəḫudaoƣa ḫujum ḳilip nurƣun adəmni tutḳun ḳilip kətkənidi.
18 Filistiylərmu Xəfəlaḫ tüzləngliкidiki wə Yəḫudaning jənubidiki xəḫərlərgə tajawuz ḳilip kirip, Bəyt-Xəməx, Ayjalon, Gədərot, Sokoḫ wə Sokoḫḳa təwə yeza-ḳixlaḳlarni, Timnaḫ wə Timnaḫḳa təwə yeza-ḳixlaḳlarni, Gimzo wə Gimzooƣa təwə yeza-ḳixlaḳlarni ixƣal ḳilip, xu yərlərgə jaylaxḳanidi.
19 Pərwərdigar Yəḫudaning padixaḫi Aḫaz tüpəylidin Yəḫudani horluḳḳa ḳaldurdi; qünki Aḫaz Yəḫudani itaətsilikkə eziḳturdi wə əzi Pərwərdigarƣa eƣir asiyliḳ ḳildi.
20 Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Pilnəsər dərwəḳə uning yeniƣa kəldi, lekin yardəm berixning orniƣa, uningƣa kəp awariqiliklərni kəltürdi.
21 Qünki Aḫaz Pərwərdigarning əyidin, padixaḫning ordisidin, xundaḳla əməldarlarning əyliridin kəp mal-dunyani qiḳirip, Asuriyə padixaḫiƣa bərgən bolsimu, lekin uningƣa ḫeq paydisi bolmidi.
22 Muxundaḳ intayin müxkül pəyttə bu padixaḫ Aḫaz Pərwərdigar aldida tehimu eƣir ḳəbiḫlikkə qəküp kətti.
23 U əzini məƣlup ḳiloƣan Dəməxḳning ilaḫliriƣa ḳurbanliḳ sundi, qünki u: «Suriyəning padixaḫlirining ilaḫliri ulariƣa yardəm ḳildi, xunga mənmu ulariƣa ḳurbanliḳ sunup, ularni mangimu yardəm beridiƣan ḳilimən» dedi. Lekin əksiqə bu butlar uning əzini, xundaḳla barliḳ Israillarni ḫalakətkə elip bardi. □
24 Aḫaz Pərwərdigarning əyidiki əswab-buyumlarni yiƣip elip qiḳip, ularni kesip-ezip parə-parə ḳiliwətti; wə Pərwərdigarning əyining dərwazilirini peqətliwətti. Ḫəm əzi üqün Yerusalemning ḫərbir doḳmuxida ḳurbangaḫlarni saloƣuzdi.
25 U yənə Yəḫudaning ḫərḳaysi xəḫərliridə baxḳa ilaḫlariƣa huxbuy yeḳix üqün «yuḳiri jaylar»ni saloƣuzdi, xundaḳ ḳilip ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning oƣəzipi ḳozƣaldi.
26 Mana, uning ḳaloƣan ixliri, jümlidin barliḳ tutḳan yolliri baxtin-ahiriƣiqə «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining tarihnamisi»da pütülgəndur.
27 Aḫaz ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni Yerusalem xəḫirigə dəpnə ḳildi, lekin uni Israil padixaḫlirining ḳəbristanliḳiƣa dəpnə ḳilmidi. Ooƣli Ḫəzəkiya uning orniƣa padixaḫ boldi.

29

Ḫəzəkiya ḫəküm süridu; u muḳəddəshanini tazilaydu

1 Ḫəzəkiya təhtkə qiḳḳan qeƣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zəkəriyaning ḳizi idi. □
2 *Ḫəzəkiya* atisi Dawut barliḳ ḳiloƣanliridək, Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ḳildi.
3 U təhtkə qiḳḳan birinqi yilining birinqi eyida Pərwərdigar əyining dərwazilirini aqturup, yengibaxtin yasatti.

□ **28:23 «əzini məƣlup ḳiloƣan Dəməxḳning ilaḫliri» —** bu sözlər Aḫazning oyliri, əlwəttə; lekin məlum tərəptin eytḳanda, uning butpərəsliki uni ḫəḳiḳətən məƣlubiyətkə uqratḳanidi. □ **29:1 «Abiya» —** yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni kərüng.

4 U kaḫinlar bilən Lawiylarni *Hudaning өyigə* qaḳirip kelip, *aldinḳi* ḥoylisining
məydanining xərḳ təripigə yiƣip,
5 ularƣa: — I Lawiylar, gepimgə ḳulaḳ selinglar; өzünglarni Hudaƣa atap paki-
zlanglar wə ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigarning өyini uningƣa muḳəddəs
ḳilip pakizlanglar, muḳəddəshanidin barliḳ paskina nərsilərni qiḳirip taxlanglar.
6 Qünki bizning ata-bowilirimiz asiyliḳ ḳilip, Hudayimiz Pərwərdigarning nəziridə
rəzil bolƣanni ḳilip, Uningdin waz kəqti, Pərwərdigarning turalƣusidin yüzini
өrüp, Uningƣa arḳini ḳildi.
7 Ular aywanning ixiklirini etiwətkən, qiraƣlarni өqüriwətkən, huxbuy yaḳmiƣanidi
wə muḳəddəshanida Israilning Hudasiƣa ḥeq kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunmay-
diƣan bolup kətkənidi;
8 Xu səwəbtin Pərwərdigarning ƣəzipi Yəḥuda bilən Yerusalemdikilərning üstigə
qüxüp, huddi өz kөzünglar bilən kөrüp turƣininglardək, ularni dəḥxətkə selip,
wəḥimə boluxḳa ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidiƣan obyektkə aylandurup ḳoydi.
□
9 Xu səwəbtin ata-bowilirimiz ḳiliq astida ḳaldi; oƣul-ḳizlirimiz wə hotunlirimizmu
tutḳun ḳilindi.
10 Əmdi mən Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigarning ƣəzipining bizdin yanduru-
luxi üqün, Uning bilən əḥdilixix niyitigə kəldim.
11 I balilirim, ƣapil bolmanglar; qünki Pərwərdigar silərni Өz aldida turup hizmitidə
boluxḳa, Uning hizmətkari bolup huxbuy yeḳixḳa talliƣan, dedi.□
12 Xuning bilən Lawiylardin təwəndikilər ornidin turup otturiƣa qiḳti: —
Koḥatlardin bolƣan Amasayning oƣli Maḥat wə Azariyaning oƣli Yoel, Mərarilardin
Abdining oƣli Kix, Yəḥallələlning oƣli Azariya, Gərxonlardin Zimmaḥning oƣli
Yoaḥ, Yoaḥning oƣli Edən,
13 Əlizafanning əwladliridin Ximri bilən Jəiyəl, Asafning əwladliridin Zəkəriya bilən
Mattaniya;
14 Ḥemanning əwladliridin Yəḥiyəl bilən Ximəy, Yədutunning əwladliridin Xemaya
bilən Uzziyəllər.
15 Ular ḳerindaxlirini yiƣip, өzlirini *Hudaƣa* atap paklidi, padixaḥning tapxuruḳi,
Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning өyini pakizlaxḳa kirdi.
16 Kaḥinlar Pərwərdigarning өyining iqkirisigə pakizlaxḳa kirdi; ular
Pərwərdigarning muḳəddəs jayidin tapḳan barliḳ napak-nijis nərsilərni
Pərwərdigar өyining ḥoylisiƣa toxup qiḳti; andin ularni Lawiylar elip qiḳip,
xəḫər sirtidiki Kidron jilƣisiƣa apirip təkti.
17 Ular birinqi ayning birinqi künidin baxlap, өyni ḳaytidin Hudaƣa atap pakizlaxḳa
kirixip, səkkizinqi küni Pərwərdigar өyining aywiniƣa qiḳti; ular *yənə* səkkiz
kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap, birinqi ayning on altinqi künigə
kəlgəndə ixni tügətti.□
18 Andin ular Ḥəzəkiya padixaḥning aldiƣa kirip: — Biz Pərwərdigarning pütkül
өyini, jümlidin kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥini wə uningdiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa,
əswablarni, «təḳdim nan» tizilidiƣan xirəni wə xirə üstidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa,
əswablarni pakizliwəttuḳ;
19 Aḥaz padixaḥ təhttiki qeƣida asiyliḳ ḳilip taxliwətkən barliḳ ḳaqa-ḳuqa,
əswablarni təyyarlap təh ḳilip, pakizlap ḳoyduḳ; mana, ular ḥazir Pərwərdigarning
ḳurbangaḥi aldiƣa ḳoyuldi, dedi.

□ **29:8 «ularni dəḥxətkə selip, wəḥimə boluxḳa ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidiƣan obyekt...»** — yaki «ularni adəmlərgə dəḥxət salidiƣan, ḳorḳunq basturidiƣan ḥəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidiƣan obyekt». □ **29:11 «...huxbuy yeḳixḳa...»** — yaki «...ḳurbanliḳ ḳilixḳa...». □ **29:17 «ular yənə səkkiz kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap...»** — yaki «xundaḳ ḳilip ular səkkiz kün iqidə Hudaning өyini (muḳəddəs jayni) pakizliƣan boldi...».

20 Ḥəzəkiya padixaḥ ətigəndə tang səḥər ornidin turup xəḥərdiki əməldarlarni yioƣip
Pərwərdigarning өyigə qikti.
21 Ular padixaḥlik üqün, mukəddəshana wə pütün Yəḥudalar üqün gunaḥ
ḳurbanliḳi ḳilixḳa yəttə buḳa, yəttə ḳoqḳar, yəttə ḳoza wə yəttə tekə elip
kəldi; *padixaḥ* Ḥarun əwladliri boloƣan kaḥinlarƣa bularni Pərwərdigarning
ḳurbangaḥioƣa sunuxni buyrudi.
22 Ular buḳilarni booƣuzlidi, kaḥinlar ḳenini elip, ḳurbangaḥḳa səpti; andin ular
ḳoqḳarlarnimu booƣuzlap, ḳenini ḳurbangaḥḳa səpti; ḳozilarnimu booƣuzlap,
ularning ḳeninimu ḳurbangaḥḳa səpti.
23 Ahirida gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinidioƣan tekilərni padixaḥ wə jamaət aldioƣa yetiləp
keliwidi, *padixaḥ wə jamaət* ḳollirini tekilər üstigə ḳoyuxti. □
24 Kaḥinlar tekilərni booƣuzlap, ḳenini barliḳ Israillarning gunaḥi üqün kəqürüm-
kafarət süpitidə ḳurbangaḥḳa səpti; qünki padixaḥ: «Kөydürmə ḳurbanliḳ wə
gunaḥ ḳurbanliḳi barliḳ Israillar üqün sunulsun» degənidi.
25 Padixaḥ yənə Lawiylarni Pərwərdigar өyidə Dawutning, *Dawut* padixaḥning aldin
kөrgüqisi gadning wə Natan pəyoƣəmbərning buyruoƣinidək jangjang, təmbur wə
qiltar ḳatarliḳ sazlarni tutup, səp bolup turuxḳa təyinlidi (qünki əslidə bu əmr
Pərwərdigardin, өz pəyoƣəmbərlirining wastisi bilən tapilanoƣanidi).
26 Xuning bilən Lawiylar Dawutning sazlirini, kaḥinlar kanaylarni tutḳan ḥalda
turuxti.
27 Ḥəzəkiya kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥ üstigə sunulsun, dəp buyrudi.
Kөydürmə ḳurbanliḳ sunuloƣan ḥaman, Pərwərdigarƣa ataloƣan nəoƣmə-nawa
ḳilinixḳa, kanaylar qelinixḳa wə Israilning padixaḥi Dawutning sazliri təngkəx
ḳilinixḳa baxlidi.
28 Pütkül kөydürmə ḳurbanliḳ өtküzülüp boloƣuqə, pütkül jamaət səjdigə olturuxti,
nəoƣmə-nawaqilar nəoƣmə-nawa ḳilixti, kanayqilar kanay qelip turdi.
29 Kөydürmə ḳurbanliḳ өtküzülüp boloƣanda, padixaḥ wə uning bilən ḥazir
boloƣanlarning ḥəmmisi tizlinip səjdə ḳilixti.
30 Ḥəzəkiya padixaḥ wə əməldarlar yənə Lawiylarƣa Dawutning wə aldin kөrgüqi
Asafning xeirliri bilən Pərwərdigarƣa Ḥəmdusana oḳuxni buyrudi; xuning bilən
ular huxal-huramliḳ bilən Pərwərdigarƣa ḥəmdusana oḳuxup, bax egip səjdə ḳilixti.
31 Ḥəzəkiya: — Silər əmdi өzünglarni Pərwərdigarƣa muḳəddəs boluxḳa
beoƣixlioƣanikənsilər, aldioƣa kelinglar, ḳurbanliḳlar, təxəkkür ḳurbanliḳlirini
Rəbning өyigə kəltürüp sununglar, dewidi, jamaət ḳurbanliḳlar wə təxəkkür
ḳurbanliḳlirini kəltürüxti; halioƣanlar kөydürmə ḳurbanliḳini kəltürüxti. □
32 Jamaət elip kəlgən kөydürmə ḳurbanliḳlar təwəndikiqə: — yətmix buḳa,
yüz ḳoqḳar, ikki yüz ḳoza; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarƣa atap kөydürmə
ḳurbanliḳḳa əkilingənidi.
33 Bulardin baxḳa Pərwərdigarƣa ataloƣan altə yüz buḳa, üq ming ḳoymu bar idi. □
34 Kaḥinlar bək az boloƣaqḳa, kөydürmə ḳurbanliḳ mallirining terisini soyuxḳa
ülgürəlməytti; xunga Lawiy ḳerindaxliri taki mallar soyulup boloƣuqə ḥəm baxḳa
kaḥinlar өzlirini *Hudaoƣa* atap paklap boloƣuqə yardəmləxti (qünki Lawiylar өzlirini
Hudaoƣa atap paklax ixida kaḥinlarƣa nisbətən bəkrək ihlasmən idi).

□ **29:23 «padixaḥ wə jamaət ḳollirini tekilər üstigə ḳoyuxti»** — «Law.» 4□13-26ni kөrüng. □ **29:31 «aldioƣa kelinglar, ḳurbanliḳlar,...»** — muxu yərdə «ḳurbanliḳlar» bəlkim «inaḳlik ḳurbanliḳliri»ni kөrsitidu. 32-36-ayətlərgə ḳarioƣanda, «kөydürmə ḳurbanliḳlar» bu ikki hil ḳurbanliḳlar (inaḳlik ḳurbanliḳliri wə təxəkkür ḳurbanliḳliri)din sirt idi. Oḳurmənlərning esidə barki, inaḳlik ḳurbanliḳliri wə təxəkkür ḳurbanliḳlirini kaḥinlar bilən xu ḳurbanliḳlarni sunoƣuqilar yeyixkə bolatti; «kөydürmə ḳurbanliḳlar» pütünləy Hudaoƣa atap kөydürүlətti. □ **29:33 «Pərwərdigarƣa ataloƣan altə yüz buḳa, üq ming ḳoymu...»** — bu ayəttiki kala-ḳoylar bəlkim inaḳlik ḳurbanliḳliri wə təxəkkür ḳurbaliḳliri süpitidə beoƣixlanoƣan boluxi mumkin.

35 Uning üstigə kөydürmə қurbanliқlar naһayiti kөp idi, xundaқla inaқlиқ қurbanliқlirining meyi wə kөydürmə қurbanliқlarоqa қoxulоqan xarab һədiyilirimu naһayiti kөp idi.
Xundaқ қilip Pərwərdigar өyidiki ibadət hizmətliri yengibaxtin əsligə kəltürüldi.
36 Huda Өz həlқigə bu ixlarni orunlaxturоqanliқi üqün Һəzəkiya wə pütkül həlқ tolimu huxal boluxti; qünki bu ixlar bək tezla bejirilip bolоqanidi.

30

«Өtüp ketix һeyti» yengibaxtin təbriklinidu

1 Һəzəkiya pütün Israilоqa wə Yəһudaоqa adəm əwətip һəmdə Əfraimlar bilən Manassəһlərgə hət yezip, ularni Israilning Hudasi bolоqan Pərwərdigarni seоqinip «өtüp ketix һeyti»ni өtküzüx üqün Yerusalemоqa, Pərwərdigarning өyigə yiоqilixni qaқirdi
2 (Padixaһ, əməldarliri wə Yerusalemdiki barliқ jamaət bilən billə məsliһətlixip, ikkinqi ayda өtüp ketix һeytini өtküzəyli dəp қararоqa kelixti.
3 Lekin paklanоqan kaһinlar yetixmigəqkə, həlқmu Yerusalemоqa yiоqilip bolmiоqaqқa, һeytni waқtida өtküzəlmidi).
4 Padixaһ wə pütkül jamaət bu pilanni naһayiti yahxi boptu, dəp қaridi.
5 Xuning bilən ular pütkül Israilning Bəər-Xebadin Danоqiqə barliқ həlқini Yerusalemоqa kelip, Israilning Hudasi Pərwərdigarni seоqinip өtüp ketix һeytini өtküzüxkə qaқirixnamə əwətəyli, dəp bekitti; qünki ular һeytni uzun waқitlardin buyan pütülgən bəlgilimə boyiqə өtküzülmigənidi. □
6 Qaparmənlər padixaһ bilən əməldarlarning hətlirini elip, pütün Israil wə Yəһuda yurtini kezip, padixaһning yarliқi boyiqə mundaқ həwərni jakarlidi: «I Israillar, Ibraһim, Isһaқ wə Israilning Hudasi bolоqan Pərwərdigarоqa yenip kelinglar, xundaқ қilsanglar U Asuriyə padixaһlirining qanggilidin қutulоqan қaldinglarning yeniоqa yenip kelidu.
7 Ata-bowanglar wə қerindixinglarоqa ohxax bolmanglar; ular өz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarоqa asiylиқ қilоqaqқa, U huddi silər kөrgəndək ularni harabiqilikkə tapxurоqan.
8 Ata-bowanglarоqa ohxax boynunglarni қattiқ қilmanglar; Pərwərdigarning otluқ оqəzipining silərdin kətürülüp ketixi üqün, əmdi silər Pərwərdigarоqa beқininglar, U mənggügə Өzigə has dəp atiоqan muқəddəshaniоqa kelip, Hudayinglar bolоqan Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar.
9 Əgər silər Pərwərdigarоqa қaytsanglar, қerindaxliringlar wə bala-qaқiliringlar өzlirini tutқun қilоqanlarning aldida rəһim-iltipatқa erixip, bu yurtқa қaytip kelidu; qünki Hudayinglar bolоqan Pərwərdigar xapaətlik wə rəһimliktur; silər Uning təripigə өtsənglar, U silərdin yüz өrüməydu».
10 Qaparmənlər xəһərmu-xəһər berip, taki Zəbulunоqiqə Əfraim wə Manassəһning yurtlirini kezip qiқti; lekin u yərdikilər ularni zanglиқ қilip məshirə қilatti.
11 Һalbuki, Axir, Manassəһ wə Zəbulunlardin bəziliri өzlirini təwən tutup Yerusalemоqa kəldi.
12 Uning üstigə, Hudaning қoli Yəһudalarning üstidə bolup, ularni bir niyəttə padixaһning wə əməldarlarning Pərwərdigarning səzigə asasən qiқarоqan əmrini ixқa axuruxқa bir jan bir dil қildi.

□ **30:5 «Bəər-Xebadin Danоqiqə pütkül Israil» —** Bəər-Xeba Israilning jənubiy qegrisida, Dan ximaliy qegrisida idi.

13 Xuning bilən ikkinqi ayda nurоqun kixilər petir nan ḥeytini ətküzüx üqün
Yerusalemoqa yioqiloqanidi; toplanoqan həlk zor bir türküm adəm idi. □
14 Ular ķozoqilip Yerusalem xəḥiridiki ķurbangaḥlarni buzup yoķitip,
isriķgaḥlarnimu elip qiķip, Kidron jiloqisioqa apirip taxlidi.
15 Ular ikkinqi ayning on tətinqi küni ətüp ketix ḥeytioqa ataloqan *ķozilarni* soydi.
Kaḥinlar bilən Lawiylar buningoqa ķarap hijil bolup, əzlirini *Hudaoqa* muķəddəs
boluxķa paklap, kəydürmə ķurbanliklarni Pərwərdigarning əyigə elip kelixti.
16 Ular Hudaning adimi boloqan Musaoqa qüxürülgən Təwrat ķanunioqa asasən,
bəlgilimə boyiqə əz orunlirioqa kelip turuxti. Kaḥinlar Lawiylarning ķolidin ķanni
elip *ķurbangaḥķa* səpti.
17 Jamaət iqidə paklinip bolmioqanlar heli boloqaqķa, Lawiylar paklanmioqan barlik
kixilərning ornida ətüp ketix ḥeytioqa beoqixlanoqan ķozilarni Pərwərdigaroqa atax
üqün soyuxķa məs'ul idi.
18-19 Qünki Əfraim wə Manassəḥ, Issakar wə Zəbulundin kəlgən kəpinqisi, heli kəp
bir türküm kixilər paklanmay turupla, Təwrat bəlgilimisigə hilap ḥalda ətüp ketix
ḥeytioqa atap soyuloqan ķoza gəxlirini yeyixkə kirixti; birak Ḥəzəkiya ular ḥəkķidə
dua ķilip: — Kimki əz ata-bowisining Hudasi boloqan Pərwərdigarni qin kənglidin
izləx niyitigə kəlgən bolsa, gərqə ular mukəddəshanioqa ait paklinix bəlgilimisigə
muwapik pak ķilinmisimu, meḥriban Pərwərdigar ularni əpu ķiloqay, dedi.□
20 Pərwərdigar Ḥəzəkiyaning duasioqa ķulak selip həlkni əpu ķildi. □
21 Yerusalemda turuwatķan Israillar petir nan ḥeytini yəttə kün xundak huxallik
iqidə ətküzdi; Lawiylar bilən kaḥinlar ḥər küni Pərwərdigaroqa ataloqan mədḥiyə
sazliri bilən Pərwərdigaroqa ḥəmdusana oķuxti.
22 Ḥəzəkiya Pərwərdigarning wəḥiylirini qüxəndürüxkə maḥir Lawiylaroqa ilḥam
berip turdi; həlk yəttə kün ḥeyt ķurbanliklirini yedi; ular inakliķ ķurbanliklirini
sunup, ata-bowilirining Hudasi boloqan Pərwərdigarni mədḥiyilidi.□
23 Barlik jamaət yənə yəttə kün ḥeyt ətküzüx tooqruluk məsliḥətlixip, yənə huxal-
huramlikķa qəmgən ḥalda yəttə kün ḥeyt ətküzdi.
24 Qünki Yəḥudaning padixaḥi Ḥəzəkiya jamaətkə ming buķa wə yəttə ming ķoy
ḥədiyə ķildi; əməldarlarmu jamaətkə ming buķa, on ming ķoy ḥədiyə ķildi. Nurоqun
kaḥinlar əzlirini *Hudaoqa* atap paklidi.
25 Pütkül Yəḥuda jamaiti, kaḥinlar, Lawiylar, Israildin qikķan barlik jamaət, jümlidin
Israilda turuwatķan musapirlar ḥəmdə Yəḥudada turuwatķan musapirlarning
ḥəmmisi alamət huxal boluxti. □
26 Yerusalemni oqayət zor huxallik kəypiyat ķaplidi; qünki Israilning padixaḥi
Dawutning ooqli Sulaymanning zamanidin buyan, Yerusalemda mundak təntənə
bolup bakmioqanidi.
27 Ahirida Lawiylardin boloqan kaḥinlar ornidin ķopup, həlkķə bəht-bərikət tilidi;
ularning sadasi Hudaoqa anglandi, duasi asmanlaroqa, Uning mukəddəs turaloqusioqa
yətti.

31

1 Bu ixlarning ḥəmmisi tügigəndin keyin, bu yərdə ḥazir boloqan Israillarning

□ **30:13 «petir nan ḥeyti» —** «ətüp ketix ḥeyti» bilən baxlinidu. □ **30:18-19 «ularni əpu ķiloqay» —** ibraniy tilida «ular üqün kəqürüm-kafarət ķiloqay». □ **30:20 «həlkni əpu ķildi» —** ibraniy tilida «həlkni sakaytti». □ **30:22 «Pərwərdigarning wəḥiyliri» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning bilimi» — bu bilim wəḥiy arķilik kəlgəqkə, «wəḥiylər» dəp tərjimə ķilduk. □ **30:25 «jümlidin Israilda turuwatķan musapirlar ḥəmdə Yəḥudada turuwatķan musapirlarning ḥəmmisi…» —** baxķa birhil tərjimisi: «jümlidin Israildin qikķan, Yəḥudada turuwatķan musapirlarning ḥəmmisi…».

ḥəmmisi Yəḥudaning ḥərkaysi xəḥərlirigə berip, u yərlərdiki «but tüwrük»lərni qekip, Axərah butlirini kesip taxliwətti; yənə Yəḥuda wə Binyamin zeminda, xundakla Əfraim wə Manassəḥ zeminining ḥərkaysi yərliridiki «yukiri jaylar» wə kurbangahlarni, ḥəmmisini buzup yokatkuqə səküp taxlidi. Xuningdin keyin Israil həlkining ḥərkaysisi əz təwəlikigə, əz xəḥərlirigə kaytip ketixti.

Mukəddəshanining ixlirining tərtipkə selinixi

2 Ḥəzəkiya kahinlar bilən Lawiylarni nəwət-guruppilarola bəlüp, kahinlar bilən Lawiylarning ḥərkaysisini əzigə has hizmitigə bekitip, kəydürmə kurbanlik wə inakliq kurbanlikliri sunup, Pərwərdigar əyining ḥoylilirida, ixik-dərwaziliri iqidə wəzipə ətəp, Pərwərdigarola təxəkkür-mədḥiyə okuydiolan kildi.
3 Padixah yənə əz melidin bir ülüxni elip kəydürmə kurbanliklar üqün ixlitixkə buyrudi; bular Pərwərdigarning Təwrat kanunida pütülgini boyiqə ətigənlik wə kəqlik kəydürmə kurbanliklar, xabat küni, yengi ay wə ḥeyt-bayram künliridiki kəydürmə kurbanliklar üqün ayrildi.
4 Padixah yənə kahinlar bilən Lawiylarning Pərwərdigarning Təwrat kanunini qing ijra kilixi üqün, təkdim kilixka tegixlik ülüxini ularola beringlar, dəp Yerusalemda turuxluk həlkkə buyrudi.
5 Bu buyruk qikirilixi bilənla, Israillar ḥosul-məḥsulatlirining dəsləpki elinolan kismi axlik, yengi xarab, *zəytun* meyi wə ḥəsəllərni ḥəmdə etizliktin qikkan ḥərhil məḥsulatlarning ḥosulliridin əkilixti, yənə ḥərhil nərsilirining ondin birini əxrigə türkümləp əkilixti.
6 Yəḥudaning ḥərkaysi xəḥərliridə turuwatkan Israillar bilən Yəḥudalarmu koykalilirining ondin birini əxrigə wə Pərwərdigar Hudasiola atalolan mukəddəs buyumlarning ondin birini əxrigə əkilip, dəwə-dəwə dəwiliwətti. □
7 Üqinqi aydin baxlap dəwilinip, yəttinqi ayola kəlgəndə tohtidi.
8 Ḥəzəkiya əməldarlar bilən billə kelip, dəwə-dəwə bololan bu məḥsulatlarni kərüp Pərwərdigarola təxəkkür-mədḥiyə okudi wə Uning həlki bololan Israillarola bəht-saadət tilidi. □
9 Ḥəzəkiya kahinlar bilən Lawiylardin bu dəwə-dəwə məḥsulatlar tooluluk soriwidi,
10 Zadok jəmətidin bololan bax kahin Azariya uningola jawap berip: — Həlk Pərwərdigarning əyigə ḥədiyə kəltürgili baxlioландin buyan toyoludək yeduk, yənə nurolun exip kaldi. Qünki Pərwərdigar Əz həlkini bərikətligən, xunga exip kaloлinimu xunqə kəp, dedi.
11 Ḥəzəkiya Pərwərdigarning əyidə ambarlarni təyyarlaxni buyruwidi, ular xundak kildi.
12 Ular səmimiy-sadakətlik bilən ḥədiyələrni, ondin bir əxrə wə Hudaola alahidə atalolan nərsilərni ambarlarola əkirdi. Lawiylardin bololan Kononiya bax ambarqi, inisi Ximəy muawin bax ambarqi boldi.
13 Kononiya wə inisi Ximəyning kol astida Yəḥiyəl, Azariya, Nahat, Asaḥəl, Yərimot, Yozabad, Əliyəl, Yismakiya, Maḥat wə Binayalar nazarət kilix hizmitigə məs'ul

□ **31:6 «Yəḥudaning ḥərkaysi xəḥərliridə turuwatkan Israillar» —** 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu kərüng. Bu ibarigə karioланda ximaliy padixahlik («Israil») Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün kilinolan məzgildə yaki ḥətta xuningdin ilgiri, ximaliy padixahliktiki «on kəbilə»dinYəḥuda tərəpkə kəqip, Yəḥuda xəḥərliridə olturaklaxkanlar az əməs idi. **«Hudaola atalolan mukəddəs buyumlar» —** bu «Hudaola atalolan mukəddəs buyumlar» bəlkim barlik məḥsulatlardin ondin biri idi. «Kan.» 14:28-29 boyiqə, muxu buyumlarni həlk «əz ixik-dərwaziliri iqidə Lawiylar wə kəmbəollələr üqün toplax kerək» idi. Bizningqə 6-ayəttiki «ondin biri» «Hudaola atalolan mukəddəs buyumlar»din elinolan ondin birini kərsitidu. Bu «ondin biri» xu qaola Yerusalemola apirilatti. □ **31:8 «dəwə-dəwə bololan bu məḥsulatlar» —** 6-ayət wə uningdiki izaḥatni kərüng.

boldi; bularning ḫəmmisini Ḫəzəkiya padixaḫ bilən Hudaning өyining baxḳurоɳuqisi Azariyaning kөrsətmisi bilən ixləytti.
14 Xərḳiy dərwazining dərwaziwini Lawiy Yimnaḫning ooɳli Korə Hudaoɳa halis ḳilinoɳan ḫədiyə-sowoɳatlaroɳa məs'ul idi; u Pərwərdigaroɳa sunuloɳan wə «əng muḳəddəs» boloɳan nərsilərni təḳsim ḳilatti. □
15 Edən, Minyamin, Yəxua, Xemaya, Amariya wə Xekaniyalar uning ḳol astida bolup, ular kaḫinlarning ḫərḳaysi xəḫərliridə, qong-kiqiklikigə ḳaralmay, nөwət boyiqə өz ḳerindaxliriоɳa bularni üləxtürüp berixkə təyinləndi;
16 Buningdin baxḳa, ular nəsəbnamigə tizimlanoɳan üq yaxtin yuḳiri ərkəklərdin, ḫər küni nөwiti boyiqə Pərwərdigarning өyigə kirip, yükləngən wəzipisini orunlaydioɳanlarning ḫəmmisigimu təḳsim ḳilip berətti. □
17 Ular nəsəbi tizimlanoɳan jəmətliri boyiqə kaḫinlaroɳimu ḫəmdə yigirmə yaxtin axḳan Lawiylaroɳa nөwiti wə wəzipisigə ḳarap təḳsim ḳilip berətti;
18 nəsəbnamidə «*Lawiy jamaiti*» *dəp*, pütülginigə ḳarap bularning barliḳ kiqik balilириoɳa, hotunliri wə ooɳul-ḳiz pərzəntlirigimu təḳsim ḳilip berətti; qünki ular sadaḳətlik bilən өzlirini Hudaoɳa atap paklinip, muḳəddəs boluxḳa beөɳixlioɳanidi.
19 Ḫərḳaysi xəḫərlərning ətraplirida olturaḳlaxḳan, Ḫarunning əwladliri boloɳan kaḫinlaroɳa bolsa, ḫərbir xəḫərdə məhsus tizimlanoɳan adəm ḳoyuloɳanidi; ular kaḫinlar iqidiki barliḳ ərkəklərgə wə xundaḳla nəsəbnamidə pütülgən barliḳ Lawiylaroɳa tegixlik ülüxlirini berətti.
20 Ḫəzəkiya pütün Yəḫuda zeminida xundaḳ ḳildi; u өz Hudasi boloɳan Pərwərdigar aldida yahxi, durus wə ḫəḳ boloɳanni ḳildi.
21 Məyli Pərwərdigarning өyidiki hizmətlərgə ait ixta bolsun, məyli Təwrat ḳanunioɳa ḫəm əmrlirigə əməl ḳilix niyitidə Hudasini izdəxtə bolsun, u pütün ḳəlbi bilən ḳildi wə ronaḳ tapti.

32

Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Yəḫudaoɳa tajawuz ḳilidu
2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yəx. 36:1-22; 37:1-38

1 Bu barliḳ ixlarni wə sadaḳətlik əməllərni bejirgəndin keyin, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Yəḫudaoɳa tajawuz ḳilip, ḳoroɳanliḳ xəḫərlirigə ḫujum ḳilip bөsüp kirip, ularni ixoɳal ḳilix üqün ularni ḳorxiwaldi.
2 Ḫəzəkiya Sənnaheribning kəlgənlikini kөrüp, uning Yerusalemoɳa ḫujum ḳilix niyitining barliḳini bilgəndə,
3 əməldarliri wə batur əzimətliri bilən xəḫər sirtidiki bulaḳ-eriḳlarni tosuwetix tooɳuluḳ məsliḫətləxti; ular uni ḳollidi.
4 Xuning bilən nuroɳun kixilər yioɳilip: «Nemə üqün Asuriyə padixaḫlириoɳa mol su mənbəsini tepiwelixioɳa ḳalduridikənmiz?» dəp barliḳ bulaḳ kөzlirini etiwətti wə u yurt otturisidin ekip өtidioɳan eriḳni tosuwətti.
5 Ḫəzəkiya өzini oɳəyrətləndürüp, buzulup kətkən sepillarni yengibaxtin onglatti, üstigə ḳarawulhanilarni saldurdi, yənə bir taxḳi sepilmu yasatti ḫəmdə Dawut xəḫiridiki «Millo» ḳəl'əsini mustəḫkəmlidi; u yənə nuroɳun ḳoral-yaraoɳ wə ḳalḳanlarni yasatti.

□ **31:14 ««əng muḳəddəs» boloɳan nərsilər»** — kaḫinlaroɳa berixkə alaḫidə bekitilgən, bəzi ḳurbanliḳlardin ayrip elinoɳan məlum ḳisimni kərsitidu. «Law.» 2-, 6- wə 7-bablarni kөrüng. □ **31:16 «üq yaxtin axḳanlar»** — bu ayətkə ḳarioɳanda, kaḫinlarning kiqik ooɳul baliliri hizmət nөwiti kəlgən atilirining igidarqiliḳida ibadəthanioɳa kirixkə ruhsət idi.

6 U həlqning üstigə sərdarlarni təyinlidi andin ularni xəhər dərwazisidiki
meydanoƣa, øz aldioƣa yioƣdurup, ularoƣa ilham-rioƣbət berip:
7 — Iradənglarni qing qilip batur bolunglar, Asuriyə padixaĥidin wə uningoƣa
əgəxkən zor qoxundin qorqmanglar yaki alaqzadə bolup kətmənglar; qünki biz
bilən birgə boloƣuqilar ular bilən birgə boloƣuqilardin køptur. □
8 Uning bilən birgə boloƣini naĥayiti bir insaniy ətlik bilək, halas; lekin biz bilən billə
boloƣuqi bolsa bizgə mədətkar bolup, biz üqün jəng qiloƣuqi Hudayimiz Pərwərdigar
bardur! — dedi. Həlq Yəĥudaning padixaĥi Ħəzəkiyaning søzlirigə ixinip tayandi.■
9 Xuningdin keyin Asuriyə padixaĥi Sənnaherib pütkül küq-qoxuni bilən Laqix
xəĥirini muĥasirigə aldi; xu qaoƣda u hizmətkarlirini Yerusalemoƣa, Yəĥudaning
padixaĥi Ħəzəkiyaoƣa, xundaqla Yerusalemda turuwatqan barliq Yəĥudalaroƣa
əwətip, ularoƣa mundaq søzlərni yətküzüp: —
10 «Asuriyə padixaĥi Sənnaherib: «Yerusalem muĥasirə iqidə turuqluq, silər zadi
nemigə tayinip uningda tehiqə turuwatisilər?
11 Ħəzəkiya silərgə: «Pərwərdigar Hudayimiz bizni Asuriyə padixaĥining qanggi-
lidin qutulduridu», dəp ixəndürüp, silərni aqliq wə ussuzluqtin ølümgə tapxurmaqqi
boluwatmamdu?
12 Xu Ħəzəkiya Pərwərdigaroƣa ataloƣan «yuqiri jaylar»ni ĥəm qurbangaĥlarni
yoq qiliwəttioƣu? Andin Yəĥudadiki wə Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla
qurbangaĥ aldida səjdə qilisilər wə xuning üstigila huxbuy yaqisilər» dəp əmr
qiloƣan əməsmidi? □
13 Mening wə mening ata-bowilirimning barliq əl həlqlirigə nemə qiloƣanliqini
bilməmsilər? Əl-yurtlarning ilaĥ-butliri øz zeminini mening qolumdin qutquzuxqa
birər amal qilalioƣanmu?
14 Mening ata-bowilirim üzül-kesil yoqatqan əxu əl-yurtlarning but-ilaĥlirining
qaysibiri øz həlqini mening qolumdin qutquzalioƣan? Undaqta silərning Huday-
inglar silərni mening qolumdin qutquzalamti?
15 Silər əmdi Ħəzəkiyaoƣa aldanmanglar, silərni xundaq qayil qilixioƣa yol
qoymanglar yaki uningoƣa ixinipmu olturmanglar; qünki məyli qaysi əlning, qaysi
padixaĥliqning ilaĥi bolsun, ĥeqqaysisi øz həlqini mening qolumdin yaki mening
ata-bowilirimning qolidin ĥeq qutquzup qiqalmidi; silərning Hudayinglar silərni
mening qanggilimdin tehimu qutulduruwalalmaydu əməsmu? — dəydu» — dedi.
16 *Sənnaheribning* hizmətkarliri dawamliq yənə Pərwərdigar Hudani wə Uning
hizmətkari Ħəzəkiyani ĥaqarətləydioƣan gəplərnimu qildi.
17 Andin Sənnaherib tehi hət yezip, Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigarni
ĥaqarətləp, zanglik qilip: «Huddi ĥərqaysi əl-yurtlarning ilaĥliri øz həlqini mening
qanggilimdin qutquzalmioƣandək, Ħəzəkiyaning Hudasimu Uning həlqini mening
qanggilimdin qutquzalmaydu» dedi.
18 Ular xəhərni elix oƣərizidə Yerusalem sepilidə turuwatqan həlqni qorqutup,
patiparaqqiliqqa qəmdürüx üqün Yəĥudiy tilida ünlük towlap turdi.
19 Ular Yerusalemning Hudasini huddi yər yüzidiki yat həlqlərning insanning qolida
yasaloƣan ilaĥlirioƣa ohxitip søzlidi.
20 Xuning tüpəylidin Ħəzəkiya padixaĥ wə Amozning ooƣli Yəxaya pəyoƣəmbər dua
qilip asmanoƣa qarap nida qiliwidi,

□ **32:7 «biz bilən birgə boloƣuqilar ular bilən birgə boloƣuqilardin køptur»** — yaki «biz bilən Boloƣuqi uning bilən boloƣuqidin uluoƣdur». «2Pad.» 6:16ni kørüng. ■ **32:8** Yər. 17:5; 1Yuĥa. 4:4 □ **32:12 «Xu Ħəzəkiya Pərwərdigaroƣa ataloƣan «yuqiri jaylar»ni ĥəm qurbangaĥlarni yoq qiliwəttioƣu? ... Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla qurbangaĥ aldida səjdə qilisilər ...» dəp əmr qiloƣan əməsmidi?»** — Sənnaheribning əlqisi intayin ĥiyligərlik bilən qilinoƣan bu gəp bilən həlqqə: — «Ħəzəkiya Pərwərdigaroƣa ĥəqiqətən ixənməydu. U pəqət ĥəmminglar Yerusalemda qurbanliqlirnglarni qilixinglar kerək dəp silərdin paydilanmaqqi» dəp gumanlandurmaqqi.

21 Pərwərdigar bir Pərixtə əwətti, u Asuriyə padixaḥi ḳoxunining ləxkərgaḥiƣa
kirip, pütkül batur jəngqilərni, əməldalar wə sərdarlarni ḳoymay ḳiriwətti.
Xuning bilən Asuriyə padixaḥi xərməndə bolup ɵz yurtiƣa ḳaytip kətti. Ɵzining
buthanisiƣa kirgən qeƣida ɵz puxtidin bolƣan oƣulliri uni ḳiliq bilən qepip ɵltürdi.
22 Ənə xu təriḳidə, Pərwərdigar Ḥəzəkiyani wə Yerusalem aḥalisini Asuriyə padixaḥi
Sənnaheribning wə baxḳa barliḳ düxmənlərning qanggilidin ḳutḳuzup ḳaldi wə
ularni ḥər tərəptə ḳoƣdidi. □
23 Nurƣun kixilər ḥədiyələrni Pərwərdigarƣa atax üqün Yerusalemƣa əkəldi, xun-
daḳla nurƣun esil nərsilərni əkilip Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaƣa sundi; xuningdin
etiwarən Ḥəzəkiya barliḳ əl-yurtlarning izzət-ḥɵrmitigə sazawər boldi.

Ḥəzəkiya eƣir kesəl bolidu, dua ḳilidu
2Pad. 20:1-21; Yəx. 38:1-22; 39:1-8

24 Xu künlərdə Ḥəzəkiya kesəl bolup sakratḳa qüxüp ḳaldi; u Pərwərdigarƣa tilawət
ḳildi wə Pərwərdigar sɵz ḳilip, uningƣa bir mɵjizilik alamət kɵrsətti. □
25 Lekin Ḥəzəkiya ɵzigə kɵrsitilgən iltipatḳa muwapiḳ təxəkkür eytmidi; u kɵnglidə
təkəbburlixip kətti. Xunga Hudaning ƣəzipi uningƣa wə xuningdək Yəḥuda wə
Yerusalemdikilərgə ḳozƣaldi.
26 Lekin Ḥəzəkiya wə Yerusalemdikilər təkəbburliḳidin yenip ɵzlirini tɵwən tutup
yürgəqkə, Pərwərdigarning ƣəzipi Ḥəzəkiyaning künliridə ularƣa qüxmidi.
27 Ḥəzəkiyaning dunyasi tolimu kɵp, izzət-ḥɵrmiti ḳəwətla yuḳiri idi; u ɵzigə altun,
kümüx, gɵḥər-yaḳut, huxbuy dora-dərmək, ḳalḳan wə ḥərhil ḳimmətlik buyumlarni
saḳlaydiƣan həzinilərni saldurdi;
28 u yənə axliḳ, yengi xarab wə zəytun meyi saḳlaydiƣan ambarlarni, yənə ḥər türlük
mallar wə padiliri üqün eƣil-ḳotanlarni saldurdi.
29 U ɵzigə xəḥərlər bina ḳildurdi wə nurƣun ḳoy-kalilarƣa igə boldi, qünki Huda
uningƣa ƣayət kɵp dəpinə-dunya ata ḳilƣanidi.
30 Ḥəzəkiyadin ibarət bu kixi Giḥon eḳinining yuḳiri eḳimidiki suni tosup, suni
toptoƣra Dawut xəḥirining künpetix təripigə eḳip kelidiƣan ḳilƣanidi. Ḥəzəkiya
barliḳ ḳilƣan əməlliridə ronaḳ tapti.
31 Ḥalbuki, Babil əmirlirining əlqiliri kelip Ḥəzəkiya bilən kɵrüxüp, Yəḥuda
zeminida yüz bərgən bu mɵjizilik alamət toƣruluḳ gəp soriƣan qaƣda, uning
kɵnglidə nemə barliḳini məlum ḳilixḳa sinimaḳqi, Huda uni yalƣuz ḳaldurup,
uningdin kətti. □
32 Ḥəzəkiyaning ḳalƣan ixliri wə yahxi əməlliri bolsa, mana ular «Yəḥuda wə Israil
padixaḥlirining tarihnamisi»da, Amozning oƣli Yəxaya pəyƣəmbərning kɵrgən
wəḥiylik hatirisidə pütülgəndur.
33 Ḥəzəkiya ata-bowiliri arisida uhlidi; ular uni Dawut əwladliri ḳəbristanliḳi
egizlikidə dəpnə ḳildi; u ɵlgən qaƣda barliḳ Yəḥuda həlḳi bilən Yerusalemdikilər
uningƣa ḥɵrmət bildürdi. Uning orniƣa oƣli Manassəḥ padixaḥ boldi.

33

□ **32:22 «ḥər tərəptə ḳoƣdidi»** — yaki «ḥər tərəptə əminlikkə erixtürdi» yaki «ḥər tərəptə yetəkqilik ḳildi».
□ **32:24 «Ḥəzəkiya ... Pərwərdigarƣa tilawət ḳildi wə Pərwərdigar sɵz ḳilip, uningƣa bir mɵjizilik alamət kɵrsətti»** — «Yəx.» 38-babni kɵrüng. □ **32:31 «...uning kɵnglidə nemə barliḳini məlum ḳilixḳa sinimaḳqi, Huda uni yalƣuz ḳaldurup, uningdin kətti»** — «Yəx.» 39-babni kɵrüng.

Manassəḫ səltənət ḳilidu; uning rəzil ixliri
2Pad. 21:1-18

1 Manassəḫ padixaḫ boloɣanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil səltənət ḳildi.
2 U Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydəp qiḳiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik adətlirigə ohxax ixlar bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi.
3 U atisi Ḫəzəkiya qeḳip taxlioɣan «yuḳiri jaylar»ni ḳaytidin yasatti; u Baallaroɣa atap ḳurbangaḫlarni saldurup, axərah məbudlarni yasidi; u asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlaroɣa bax urdi wə ularning ḳulluḳioɣa kirdi. □
4 U Pərwərdigarning əyidimu ḳurbangaḫlarni yasatti. Xu ibadəthana tooɣruluḳ Pərwərdigar: «Yerusalemda Mening namim mənggü ḳalidu» degənidi.
5 U Pərwərdigarning əyining ikki ḫoylisida «asmanning ḳoxuni»oɣa ḳurbangaḫlarni atap yasatti. □
6 U Bən-Ḫinnomning jiloɣisida əz balilirini ottin ətküzdi; jadugərqilik, palqiliḳ wə dəmidiqilik ixlətti, əzigə jinkəxlər bilən əpsunqilarni bekitti; u Pərwərdigarning nəziridə san-sanaḳsiz rəzillikni ḳilip Uning oɣəzipini ḳozoɣidi. □
7 U yasatḳan oyma məbudni Hudaning əyigə tiklidi. Xu əy tooɣruluḳ Pərwərdigar Dawutḳa wə uning ooɣli Sulaymanoɣa: — «Bu əydə, xundaḳla Israilning ḫəmmə ḳəbililirining zeminliri arisidin Mən tallioɣan Yerusalemda Əz namimni əbədgiqə ḳaldurimən;
8 Əgər Israil pəḳət Mən Musaning wasitisi bilən uloroɣa tapilioɣan barliḳ əmrlərgə, yəni barliḳ ḳanun, bəlgilimilər wə ḫəkümlərgə muwapiḳ əməl ḳilixḳa kəngül ḳoysila, Mən ularning putlirini ata-bowiliriioɣa bekitkən bu zemindin ḳaytidin neri ḳilmaymən» — degənidi.
9 Lekin Manassəḫ Yəḫudalarni wə Yerusalemdikilərni xundaḳ azdurdiki, ular Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫalak ḳilioɣan yat əlliklərning ḳiloɣinidinmu axurup rəzillik ḳilatti.
10 Pərwərdigar Manassəḫ wə uning həlḳigə agaḫlandurup səzligən bolsimu, lekin ular ḳulaḳ salmidi.
11 Xu səwəbtin Pərwərdigar Asuriyə padixaḫining ḳoxunidiki sərdarlarni ularning üstigə ḫujumoɣa saldurdi. Ular Manassəḫni ilmək bilən elip, mis zənjir bilən baoɣlap Babiloɣa əkəldi. □
12 Manassəḫ muxundaḳ azabḳa qüxkəndə Hudasi Pərwərdigaroɣa yalwurup, ata-bowilirining Hudasi aldida əzini bək təwən tutti.
13 U dua ḳiliwidi, *Pərwərdigar* uning duasioɣa ḳulaḳ selip, tilikini ḳobul ḳilip, uni Yerusalemoɣa ḳayturup, padixaḫliḳioɣa ḳaytidin igə ḳildi. Manassəḫ xu qaoɣdila Pərwərdigarningla Huda ikənlikini bilip yətti.
14 Bu ixlardin keyin Manassəḫ «Dawut xəḫiri»ning sirtioɣa, jiloɣa otturisidiki Gihonning künpetix təripidin taki Beliḳ dərwazisi aoɣzioɣiqə, Ofəlni qəridəp sepil yasatti wə uni naḫayiti egiz ḳildi; Yəḫudaning ḫərḳaysi ḳoroɣanliḳ xəḫərliridə ḳoxun sərdarlirini təyinlidi.
15 U yənə Pərwərdigar əyidin yat əlliklərning məbudliri bilən *əzi ḳoyoɣan* butni, əzi Pərwərdigar əyining teoɣi bilən Yerusalemda yasatḳuzoɣan barliḳ ḳurbangaḫlarni

□ **33:3 «asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlar» —** yaki «asmanning ḳoxuni», yəni asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlarni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). □ **33:5 «asmanning ḳoxuni» —** muxu yərdə ḳuyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. □ **33:6 «Bən-Ḫinnomning jiloɣisi» —** yəni «Ḫinnomning ooɣlining jiloɣisi». «Yəxua» 8:29ni kərüng. Bu jiloɣa əsli «Ge-Ḫinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəḫənnəm»). **«...balilirini ottin ətküzüx» —** bəlkim «insaniy ḳurbanliḳ»ni kərsitixi mumkin. □ **33:11 «ular Manassəḫni ilmək bilən elip...» —** Asuriyə padixaḫliri tutḳunlarni harlax üqün ilmələrni burnidin ətküzüp yetiləytti. «Yəx.» 37:29 wə «Ḫab.» 1:15 bilən selixturung.

eliwetip, xəḥər sirtiƣa taxlatḳuziwətti.
16 *Manassəḥ* Pərwərdigar ḳurbangaḥini yengibaxtin tiklitip, ḳurbangaḥḳa inaḳlik
ḳurbanliḳi bilən təxəkkür ḳurbanliḳlirini sundi wə Yəḥudalarƣa Israilning Hudasi
Pərwərdigarning hizmitigə kirixni buyrudi.
17 Xundaḳtimu, həlḳ ḳurbanliḳni yənila «yuḳiri jaylar»da ɵtküzətti; lekin ularning
ḳurbanliḳliri ɵzlirining Hudasi Pərwərdigarƣila sunulatti.
18 Manassəḥning ḳalƣan ixliri, jümlidin uning Hudasiƣa ḳilƣan duasi wə aldin
kɵrgüqilərning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namida uningƣa eytḳan gəpliri
bolsa, mana ular «Israilning padixaḥlirining hatiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
19 Uning duasi, Hudaning uning tiləklirini ḳandaḳ ijabət ḳilƣanliḳi, uning ɵzini
tɵwən ḳilixidin ilgiri ḳilƣan barliḳ gunaḥi wə wapasizliḳi, xundaḳla uning ḳəyərdə
«yuḳiri jaylar» saldurƣanliḳi, Axəraḥ məbudliri ḥəm oyma məbudlarni tikligənliki
bolsa, mana ḥəmmisi «Aldin kɵrgüqilərning hatiriliridə» pütülgəndur. □
20 Manassəḥ ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni ɵz ordisiƣa dəpnə ḳildi; oƣli
Amon orniƣa padixaḥ boldi.

Amon səltənət ḳilidu
2Pad. 21:19-26

21 Amon təhtkə qiḳḳan qeƣida yigirmə ikki yaxta idi; u Yerusalemda ikki yil səltənət
ḳildi.
22 U atisi Manassəḥ ḳilƣinidək Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ḳildi. U
atisi Manassəḥ yasatḳan barliḳ oyma məbudlarƣa ḳurbanliḳ sundi wə ularning
ḳulluḳiƣa kirdi.
23 U ɵzini Pərwərdigar aldida atisi Manassəḥ ɵzini tɵwən tutḳandək tɵwən tutmidi;
bu Amonning bolsa gunaḥ-ḳəbiḥlikliri barƣanseri exip bardi.
24 Keyin uning hizmətkarliri uni ḳəstləp ɵz ordisida ɵltürüwətti.
25 Lekin Yəḥuda zeminidikilər Amon padixaḥni ḳəstligənlərning ḥəmmisini ɵltürdi;
andin yurt həlḳi uning ornida oƣli Yosiyani padixaḥ ḳildi.

34

Ḥəḳḳaniy padixaḥ Yosiya səltənət ḳilidu
2Pad. 22:1-20

1 Yosiya padixaḥ bolƣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi.
2 U Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni ḳilip, ḥər ixta atisi Dawutning yollirida
yürüp, nə ongƣa nə solƣa qətnəp kətmidi.
3 Uning səltənitining səkkizinqi yili, u tehi güdək qeƣidila, atisi Dawutning Hudasini
izləxkə baxlidi; səltənitining on ikkinqi yiliƣa kəlgəndə Yəḥuda bilən Yerusalemdiki
«yuḳiri jaylar», axəraḥ məbudliri, oyma butlar wə ḳuyma butlarni yoḳitip, zeminni
pakizlaxḳa kirixti.
4 Həlḳ uning kɵz aldidila «Baallar»ning ḳurbangaḥlirini qeḳip taxlidi; u
ḳurbangaḥlarning üstigə egiz ḳilip orunlaxturulƣan «kün tüwrükliri»larni kesip
taxlidi; u yənə Axəraḥ məbudliri, oyma-ḳuyma butlarni qeḳip, uning topisini bu
məbudlarƣa ḳurbanliḳ sunƣanlarning ḳəbrilirigə qeqiwətti. □
5 *But* kaḥinlirining ustihanlirini ḳurbangaḥlirining üstidə kɵydürüwətti; xundaḳ
ḳilip, u Yəḥuda bilən Yerusalemni pakizlidi.

□ **33:19 «Aldin kɵrgüqilərning hatiriliridə»** — yaki «Ḥozayning hatiriliridə». □ **34:4 «kün tüwrükliri»** — baxḳa bir tərjimisi «ḳuyax buti» yaki kün «isriḳgaḥlar».

6 U Manassəḥ, Əfraim, Ximeon ḥətta Naftalioɣiqə ularning ḥərkaysi xəḥərliridə wə ətrapidiki harabilərdə xundak ḳildi;
7 U ḳurbangaḥlarni qekip, axərah məbudliri wə oyma butlarni kokum-talkan ḳiliwətti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning ḥəmmisini kesip taxlap, Yerusalemoɣa ḳaytti.□
8 Uning səltənitining on səkkizinqi yili Yəḥuda zeminini wə muḳəddəshanini pakizlap boloɣandin keyin, Azaliyaning ooɣli Xafan, xəḥər baxliḳi Maaseyah wə Yoahazning ooɣli təzkiriqi Yoahni Hudasi boloɣan Pərwərdigarning өyini onglaxḳa əwətti.
9 Xuning bilən ular bax kahin Ḥilḳiyaning aldioɣa kelip, uningoɣa Pərwərdigarning өyigə beoɣixlap əkəlgən pulni tapxurdi. Bu pulni əslidə dərwaziwən Lawiylar Manassəḥ, Əfraim wə Israilning ḳaldisidin, xuningdək Yəḥuda wə Binyamin zeminidikilər wə Yerusalemdikilərdin yioɣḳanidi. □
10 Ular Pərwərdigarning өyini ongxaydioɣan ixlarni nazarət ḳiloɣuqi ixqilaroɣa tapx-urup bərdi. Bular ḥəm pulni Pərwərdigarning өyini ongxax wə mustəḥkəmləxkə ixligüqilərgə bərdi;
11 ular bolsa pulni Yəḥuda padixaḥliri harabiləxtürgən өy-imarətlərgə lazimlik kesip-oyuloɣan taxlarni wə tüwrük-limlaroɣa yaoɣaq setiwalixḳa yaoɣaqqilar bilən tamqilaroɣa tapxurup bərdi.
12 Bu adəmlər sadaḳətlik bilən ixlidi. Ularni baxḳuridioɣan, nazarətkə məs’ul Lawiy Mərarining əwladliridin Jahat bilən Obadiya, Koḥatning əwladliridin Zəkəriya bilən Məxullam bar idi; bu Lawiylarning ḥəmmisi ḥərhil sazlaroɣimu mahir idi;
13 ular yənə ḥammallar wə ḥərhil ixlar üstidiki nazarətqilərni baxḳuratti; Lawiy-lardin pütükqilərmu, əməldarlarmu, dərwaziwənlərmu bar idi.
14 Ular Pərwərdigar өyigə beoɣixlap əkəlgən pullarni elip qiḳidioɣan qaoɣda, Ḥilḳiya kahin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən Təwrat ḳanuni kitabini tepiwaldi.
15 Ḥilḳiya katip Xafanoɣa: — Mən Pərwərdigarning өyidə Təwrat-ḳanuni kitabini tepiwaldim, dedi. Xuni eytip, Ḥilḳiya kitabni Xafanoɣa bərdi.
16 Xafan uni padixaḥning yenioɣa apardi wə uningoɣa: «Hizmətkarliri tapxuruloɣan ixlarni bolsa, ḥəmmisini ada ḳiliwatidu.
17 Ular Pərwərdigar өyigə *beoɣixlanoɣan* pullarni tөküp, uni nazarətqilər wə ixqilarning ḳolioɣa tapxurup bərdi» dəp məlumat bərdi. □
18 Xafan katip yənə padixaḥḳa: — Ḥilḳiya kahin yənə manga bir oram kitab bərdi dəp uni padixah aldida oḳudi.
19 Wə xundak boldiki, padixah Təwrat ḳanunidiki sөzlərni anglap, өz kiyimlirini yirtti.
20 Padixah Ḥilḳiya bilən Xafanning ooɣli Ahikamoɣa, Mikaḥning ooɣli Abdon bilən Xafan katipḳa wə padixaḥning hizmətkari Asayaoɣa buyrup: —
21 Berip mən üqün wə Israilda ḥəm Yəḥudada ḳaldiruloɣan həlk üqün bu tepiloɣan kitabning sөzliri tooɣrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitabta barlik pütülgənlərgə əməl ḳilmay, Pərwərdigarning sөzini tutmioɣanliḳi tüpəylidin, Pərwərdigarning bizgə tөkülidioɣan oɣəzipi intayin dəḥxətlik boldi, dedi. □

□ **34:7 «kün tüwrükliri» —** baxḳa bir tərjimisi «ḳuyax buti» yaki kün «isrikgaḥlar». □ **34:9 «Əfraim wə Israilning ḳaldisi» —** Asuriyə imperiyəsi ximaliy padixaḥlik («Israil»)tin aḥalining kөp ḳismini tutḳun ḳilip elip kətkənidi; ayəttə tiloɣa elinoɣan muxu həlk yurtta ḳaldiruloɣan Israillar idi. □ **34:17 «pullarni tөküp…» —** yaki «kümüxni eritip,...» □ **34:21 «tepiwelinoɣan kitab» —** Təwratning ḳaysi ḳismi boluxi kerək? Padixaḥning inkasi, yəni keyinki ḥərikətlirigə, bolupmu «yukiri jaylar»ni yoḳitixioɣa ḳarioɣanda, «tepiwelinoɣan kitab» qoḳum bu ixni təkitləydioɣan «Ḳanun xərḥi»ni өz iqigə aloɣan.

22 Xuning bilən Ḥilḳiya wə padixaḥ təyinligən kixilər ayal pəyoɣəmbər Ḥuldaḥning ḳexioɣa bardi; Ḥuldaḥ Hasraḥning nəwrisi, Tokiḥatning ooɣli kiyim-keqək begi Xallumning ayali idi; u əzi Yerusalem xəḥirining ikkinqi məḥəllisidə olturatti. Ular uning bilən bu ixlar tooɣruluḳ səzləxti.
23 Uularoɣa mundaḳ dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Silərni əwətkən kixigə mundaḳ dənglar: —
24 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana Mən Yəḥudaning padixaḥi aldida oḳuloɣan bu kitabtiki barliḳ lənətlərni əməlgə axurup, bu jayoɣa wə bu yərdə turoɣuqilaroɣa balayi'apət qüxürimən.
25 Qünki ular Meni taxlap, baxḳa ilaḥlaroɣa huxbuy yeḳip, ḳollirining ḥəmmə ixliri bilən Mening aqqiḳimni kəltürdi. Uning üqün Mening ḳəḥrim bu yərgə təkülidu, əqürülməydu.
26 Lekin silərni Pərwərdigardin yol soriɵili əwətkən Yəḥudaning padixaḥioɣa bolsa, mundaḳ dənglar: — Sən angliɵan səzlər tooɣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
27 Qünki kənglüng yumxaḳ bolup, Hudaning muxu jay wə uningda turoɣuqilarni əyibləp eytḳan səzlirini angliɵiningda, Uning aldida əzüngni təwən ḳilding, xuningdək əzüngni xundaḳ təwən ḳiloɣiningda, kiyimliringni yirtip, Mening aldimda yioɣliɵining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar.
28 Mana, seni ata-bowiliring bilən yioɣilixḳa, əz ḳəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə berixḳa nesip ḳilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioɣan barliḳ külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixaḥḳa yətküzdi.
29 Padixaḥ adəm əwətip, Yəḥuda bilən Yerusalemning ḥəmmə aḳsaḳallirini qaḳirtip kəldi.
30 Padixaḥ Pərwərdigarning əyigə qiḳti; barliḳ Yəḥudadiki ər kixilər wə Yerusalemda turuwatḳanlarning ḥəmmisi, kaḥinlar bilən Lawiylar, xundaḳla barliḳ həlḳ, əng kiqikidin tartip qongioɣiqə ḥəmmisi uning bilən billə qiḳti. Andin Pərwərdigarning əyidə tepiloɣan əḥdə kitabining ḥəmmə səzlrini uloroɣa oḳup bərdi.□
31 Padixaḥ əz ornida turup Pərwərdigarning aldida: — Pərwərdigaroɣa əgixip pütün ḳəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, ḥəküm-guwaḥliḳliri wə bəlgilimilirini tutup, uxbu kitabta pütülgən əḥdigə əməl ḳilimən dəp əzini əḥdigə baoɣlidi. □
32 Xuning bilən həlḳning ḥəmmisimu əḥdə aldida turup uningoɣa əzini baoɣlidi.
U yənə Yerusalemda turuwatḳanlarning ḥəmmisini wə Binyamindiki həlḳnimu bu əḥdə aldida turoɣuzup uningoɣa əzini baoɣlatti. Xuning bilən Yerusalemda turuwatḳanlar Hudaning, yəni ata-bowilirining Hudasining əḥdisi boyiqə ix ḳilidioɣan boldi.
33 Yosiya Israilloroɣa ḳaraxliḳ yurtlardin barliḳ yirginqlik nərsilərni qiḳirip taxlap, Israilda turuwatḳanlarning ḥəmmisini Pərwərdigar Hudasining hizmitigə kiridioɣan ḳildi. *Yosiyaning* barliḳ künliridə həlḳ ata-bowilirining Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa əgixixtin ḥeq yanmidi.

35

Yosiya «ətüp ketix ḥeyti»ni ətküzidu
2Pad. 23:21-23

□ **34:30 «… uloroɣa oḳup bərdi» —** ibraniy tilida: «… ularning ḳulaḳliriɣa oḳup bərdi». □ **34:31 «uxbu kitabta pütülgən əḥdigə…» —** ibraniy tilida «uxbu kitabta pütülgən əḥdə səzlirigə…».

1 Yosiya Pərwərdigarni seoɣinip ətüp ketix ḥeytini Yerusalemda ətküzməkqi boldi; birinqi ayning on tətinqi küni ular ətüp ketix ḥeytioɣa ataloɣan ḳozilarni soydi.
2 Padixaḥ kaḥinlarning wəzipilirini bəlgilidi, ularni Pərwərdigarning əyidiki hizmətni ḳilixḳa rioɣbətləndürdi.
3 U yənə pütkül Israil həlḳigə əzlirini Pərwərdigaroɣa atap pak-muḳəddəs boluxḳa təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: — Silər muḳəddəs əḥdə sanduḳini Israil padixaḥi Dawutning ooɣli Sulayman saldуroɣan əygə əkirip orunlaxturunglar; əmdi uni mürənglərdə kətürüp yürüx wəzipisi ḳalmidi. Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundaḳla Uning həlḳi Israilning hizmitidə bolunglar. □
4 Xuning üqün jəmitinglar wə nəwət-guruppanglar boyiqə, Israilning padixaḥi Dawutning yazoɣini wə uning ooɣli Sulaymanning yazoɣinioɣa asasən, əzünglarni obdan təyyarlanglar.
5 Silər əz ata jəmətliringlarning nəwət-guruppa tərtipi boyiqə ḳerindaxliringlardin ibarət xu addiy həlḳ-puḳralar jəmət-jəmətlirigə wəkil bolup, muḳəddəsgaḥta turisilər; ḥərbir guruppida Lawiy jəmətidin birnəqqə adəm bolsun.
6 Silər ətüp ketix ḥeytioɣa ataloɣan ḳozilarni soyusilər, əzünglarni paklanglar, *Israildiki* ḳerindaxliringlar üqün, yəni ularning Pərwərdigar Musaning wastisi bilən tapilioɣan səz-kalamioɣa beḳinixi üqün, ḥəmmə ixni təyyar ḳilinglar, dedi.
7 Yosiya xu yərdə ḥazir boloɣan barliḳ həlḳ-puḳralarning ətüp ketix ḥeytioɣa atioɣan ḳurbanliḳi bolsun dəp, jəmiy ottuz ming ḳoza wə ooɣlaḳ, wə yənə üq ming buḳa ḥədiyə ḳildi; bu mallarning ḥəmmisi padixaḥning melidin qiḳiriloɣanidi.
8 Uning əməldarlirimu əz ihtiyarliḳi bilən həlḳḳə wə kaḥinlar bilən Lawiylaroɣa ḳurbanliḳ meli «kətürmə ḥədiyə» ḳildi; Pərwərdigarning əyini baxḳuroɣuqilardin Ḥilḳiya, Zəkəriya wə Yəḥiyəlmu ikki ming altə yüz ḳoza-əqkə bilən üq yüz buḳini kaḥinlaroɣa ətüp ketix ḥeytioɣa atap ḳurbanliḳ ḳilix üqün ḥədiyə ḳilip tapxurdi.
9 Lawiylarning yolbaxqiliri boloɣan Konaniya wə uning ḳerindaxliridin Xemaya bilən Nətanəl, xundaḳla Ḥaxabiya, Jəiyəl wə Yozabadmu bəx ming ḳoza bilən bəx yüz buḳini Lawiylarning ḥeytḳa atap ḳurbanliḳ ḳilixioɣa «kətürmə ḥədiyə» ḳildi.
10 Xundaḳ ḳilip, ətilidioɣan wəzipilər orunlaxturup bolunoɣandin keyin, padixaḥning tapilioɣini boyiqə, kaḥinlar əz ornida turdi, Lawiylarmu əzlirining nəwət-guruppa tərtipi boyiqə turuxti.
11 Lawiylar ətüp ketix ḥeytioɣa ataloɣan ḳozilarni booɣuzlidi; kaḥinlar ularning ḳolidin ḳanni elip ḳurbangaḥḳa səpti wə xuning bilən bir waḳitta Lawiylar ḳurbanliḳ malning terisini soydi.
12 Kөydürmə ḳurbanliḳḳa sunulidioɣan mallarni bolsa, ular həlḳ-puḳralaroɣa wəkil boloɣan jəmətlər boyiqə həlḳḳə bəlüp berip, ularni Musaning kitabida yeziloɣinioɣa muwapiḳ, Pərwərdigaroɣa sunuxḳa təyyarlidi. Sunulidioɣan buḳilarnimu xundaḳ ḳildi.

□ **35:3 «U yənə pütkül Israil həlḳigə əzlirini Pərwərdigaroɣa atap pak-muḳəddəs boluxḳa təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: —»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: (1) «U yənə pütkül Israiloɣa təlim beridioɣan, əzlirini Pərwərdigaroɣa atap beoɣixlioɣan Lawiylaroɣa...»; (2) «uU yənə pütkül Israiloɣa Pərwərdigaroɣa has muḳəddəs ixlar tooɣruluḳ təlim beridioɣan Lawiylaroɣa...». **«... Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundaḳla uning həlḳi Israilning hizmitidə bolunglar»** — bu pütkül ayəttiki həwərgə ḳarioɣanda: (1) məlum səwəbtin əḥdə sanduḳi əng muḳəddəs jaydin yətkiwetilgənidi. Mumkinqiliki boloɣan səwəbliri bolsa (a) Yosiya ibadəthanini paklax üqün uni waḳitliḳ yətkəp turoɣan; (ə) məlum bir rəzil padixaḥ butpərəslik məḳsiti bilən uni u yərdin yətkiwətkənidi; (b) kaḥinlar butpərəslərning rəzil niyətliridin ḳooɣdax üqün uni yətkəp yoxurup ḳoyoɣanidi; (p) kaḥinlar Yerusalemni bulang-talang ḳilidioɣan tajawuzqilarning qanggilidin ḳutuldurux üqün uni yətkəp yoxurup ḳoyoɣanidi (məsilən, 12:9 wə 25:4). (2) bu ayətkə ḳarioɣanda Lawiylarning (xundaḳla kaḥinlarning) əng muḥim wə qong roli ḥazir (ibadəthanida Pərwərdigarning mədḥiyə ixliridin baxḳa) Israiloɣa təlim berix kerək idi (30:22ni kərüng). Israil sürgün boloɣandin keyin Əzra bularning yahxi bir ülgisi boloɣanidi.

13 Andin bəlgilimə boyiqə ular өtüp ketix Һeytiƣa ataloƣan ḳoza-өqkilərni otḳa
ḳaḳlap kawap ḳildi; baxḳa ḳurbanliḳlardin ḳaloƣan, yəni Hudaƣa ataloƣan
ḳisimlarni ḳazanda, dangḳanda yaki dasta pixurup tezdin həlḳ-puḳralarƣa
üləxtürüp bərdi;
14 xuningdin keyin өzlirigə wə kaҺinlarƣa ḳurbanliḳlardin təyyarlidi, qünki
kaҺinlar, yəni Ҩarunning əwladliri kəq kirgüqə kөydürmə ḳurbanliḳ ḳilix wə
maylarni kөydürüx bilən aldirax bolup kətkənidi; xunga Lawiylar өzlirigə wə
kaҺinlar boloƣan Ҩarunning əwladliriƣimu ḳurbanliḳlardin *gөx* təyyarlap ḳoyuxti.
15 Nawa-nəƣmiqilər, yəni Asafning əwladliri Dawut, Asaf, Ҩeman wə *Dawut*
padixaҺning aldin kөrgüqisi Yədutunning tapxuruḳi boyiqə өz orunlirida turuxti;
dərwaziwənlər Һərḳaysisi өz dərwazisi aldida turdi; ularning ix ornidin ajrixin-
ing Һajiti bolmidi, qünki ularning ḳerindaxliri boloƣan Lawiylar ḳurbanliḳlardin
təyyarlap ḳoyatti.
16 Xundaḳ ḳilip, xu bir kün iqidə Yosiya padixaҺning tapxuruḳi boyiqə, өtüp ketix
Һeyti өtküzülüp, Pərwərdigarning ḳurbangaҺiƣa kөydürmə ḳurbanliḳlar sunuluxi
bilən Pərwərdigarƣa beƣixlap өtküzülgən ibadət toluḳ orunlandi.
17 Xu qaƣda Һazir boloƣan Israillar өtüp ketix Һeytini өtküzüp boloƣandin keyin, yəttə
kün petir nan Һeytini өtküzdi.
18 Samuil pəyƣəmbərning zamanidin buyan Israilda өtüp ketix Һeyti mundaḳ
өtküzülüp baḳmiƣanidi; Israil padixaҺlirining Һeqḳaysisimu Yosiya, kaҺinlar,
Lawiylar wə xu yərdə Һazir boloƣan YəҺudalar bilən Israillar wə Yerusalemda
turuwatḳanlar өtküzgəndək mundaḳ өtüp ketix Һeyti өtküzüp baḳmiƣanidi.
19 Bu ḳetimḳi өtüp ketix Һeyti Yosiyaning səltənitining on səkkizinqi yili өtküzüldi.

Yosiyaning səltəniti ahirlixidu

20 Yosiya *muḳəddəs* өyning Һəmmə ixini muxundaḳ tərtipkə selip boloƣandin keyin,
Misir padixaҺi Nəḳo Əfrat dəryasining boyidiki Karkemix xəҺiridə uruxḳa qiḳti,
Yosiya uning aldini tosḳili qiḳti.
21 Nəḳo Yosiyaning aldiƣa əlqilərni əwətip uningƣa: «I YəҺuda padixaҺi, өzlirining
mening bilən nemə karliri bar? Bügün mən sili bilən uruxḳili əməs, bəlki mening
bilən urux ḳiliwatḳan jəmət bilən uruxḳili qiḳḳanmən; yənə kelip, Huda meni tez
Һujumḳil, dedi; Hudaning silini Һalakḳiliwətməsliki üqün, Uning ixiƣa kaxila
ḳilmisila, qünki U mening bilən billidur» dedi.
22 Lekin Yosiya uning bilən ḳarxilixixtin yanmidi, əksiqə өzini niḳablap uningƣa
jəng ḳiloƣili qiḳti; u Hudaning Nəḳoning wastisi bilən eytḳan gepigə ḳulaḳ salmay,
Məgiddo tüzlənglikigə kelip Nəḳo bilən tutuxti.
23 Oḳyaqilar Yosiya padixaҺḳa oḳ etip uningƣa *təgküzdi*; padixaҺ hizmətkarliriƣa:
— Mən eƣir yarilandim, meni elip ketinglar, dedi.
24 Uning hizmətkarliri uni jəng Һarwisidinyөləp qüxürüp, uning ikkinqi jəng
Һarwisiƣa yatḳuzup Yerusalemƣa elip mengiwidi, u xu yərdə өldi. U ata-
bowilirining ḳəbristanliḳiƣa dəpnə ḳilindi; barliḳ YəҺuda wə Yerusalemdikilər
Yosiyaƣa təziyə tutuxti.
25 Yərimiya *pəyƣəmbər* Yosiya üqün mərsiyə oḳudi; nəƣmə-nawaqi ər-ayallarning
Һəmmisitaki bügüngiqə Yosiyani təripləp mərsiyə oḳup kəlməktə; u ix Israilda
bəlgilimigə aylandi. Mana bular «mərsiyələr» degən kitabḳa pütülgəndur. □
26 Yosiyaning ḳaloƣan ixliri, uning Pərwərdigarning Təwrat kitabida yeziloƣanliriƣa
əgəxkən yahxi əməlliri,

□ **35:25 «Yərəmiya … mərsiyə oḳudi»** — yaki «Yərəmiya… mərsiyə yazdi».

27 ķilƣanliri baxtin-ahiriƣiqə ḥəmmisi «Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining Tarih-Təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

36

Yəḫoaḫaz səltənət ķilidu
2Pad. 23:31-35

1 *Yəḫuda* zeminidiki həlķ Yosiyaning oƣli Yəḥoaḥazni tallap, Yerusalemda atisining orniƣa padixaḥ ķilip tiklidi.
2 Yəḥoaḥaz təhtkə qiķķan qeƣida yigirmə üq yaxta idi; u Yerusalemda üq ay səltənət ķildi.
3 Misir padixaḥi uni Yerusalemda padixaḥliķtin bikar ķildi wə Yəḥuda zeminiƣa bir yüz talant kümüx, bir talant altun jərimanə ķoydi. □
4 Andin Misir padixaḥi Yəḥoaḥazning orniƣa uning inisi Eliakimni Yəḥuda bilən Yerusalem üstigə padixaḥ ķilip, uning ismini Yəḥoakimƣa өzgərtti; andin Nəķo inisi Yəḥoaḥazni Misirƣa elip kətti.

Yəḫoakim səltənət ķilidu
2Pad. 23:36-37; 24:1-7

5 Yəḥoakim təhtkə qiķķan qeƣida yigirmə bəx yaxta bolup, u Yerusalemda on bir yil səltənət ķildi; u Pərwərdigar Hudasining nəziridə rəzil bolƣanni ķildi.
6 Babil padixaḥi Neboķadnəsar uningƣa ḥujum ķilƣili qiķip, uni mis zənjir bilən baƣlap Babilƣa elip kətti.
7 Nebuķadnəsar yənə Pərwərdigar өyidiki bir ķisim əswab-buyumlarni Babilƣa apirip, өzining Babildiki buthanisiƣa ķoydi.
8 Yəḥoakimning ķalƣan ixliri, uning yirginqlik ixliri, uningdiki əyiblər bolsa mana, «Israil wə Yəḥuda padixaḥlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur. Uning oƣli Yəḥoakin uning orniƣa padixaḥ boldi.

Yəḫoakin səltənət ķilidu
2Pad. 24:8-17

9 Yəḥoakin təhtkə qiķķan qeƣida on səkkiz yaxta bolup, u Yerusalemda üq ay on kün səltənət ķildi; u Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ķildi. □
10 Yengi yil өtkəndə, Neboķadnəsar adəm əwətip Yəḥoakinni Pərwərdigar өyidiki esil buyumlar bilən birliktə Babilƣa əkəldürüp, Yəḥoakinning taƣisi Zədəkiyani Yəḥuda wə Yerusalem üstigə padixaḥ ķilip tiklidi.□

Zədəkiya səltənət ķilidu
2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yər. 52:1-30

11 Zədəkiya təhtkə qiķķan qeƣida yigirmə bir yaxta bolup, Yerusalemda on bir yil səltənət ķildi;
12 u Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ķildi; Yərəmiya pəyƣəmbər uningƣa Pərwərdigarning səzlirini yətküzgən bolsimu, u Yərəmiyaning aldida өzini təwən ķilmidi;

□ **36:3 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram boluxi mumkin. □ **36:9 «on səkkiz yaxta»** — bəzi kona kəqürmilərdə «səkkiz yaxta» deyilidu. □ **36:10 «Yəḥoakinning taƣisi»** — ibraniy tilida «Yəḥoakinning ķerindixi».

13 u özini Hudaning namida *bekinix* kəsimini iqküzgən Nebokadnəsardin yüz əridi;
boynini kattik kilip, Israilning Hudasi Pərwərdigarƣa towa kilip yenixka kənglini
jahil kildi.
14 Uning üstigə, kahinlarning barlik baxliri bilən həlkning həmmisi yat əlliklərning
həmmə yirginqlik ixlirini dorap, asiylikirini axurdi; ular Pərwərdigar Yerusalemda
Özigə atap mukəddəs kilƣan əyni bulƣiwətti.
15 Ularning ata-bowilirining Hudasi bolƣan Pərwərdigar Öz həlkigə wə turalƣusiƣa
iqini aƣritkaqka, tang səhərdə ornidin turup əlqilirini əwətip ularni izqil
agahlandurup turdi. □
16 Birak ular Hudaning əlqilirini mazak kilip, səz-kalamlirini mənsitməytti,
pəyƣəmbərlirini zanglik kilatti; ahir berip Pərwərdigarning kəhri ərləp, kutkuzƣili
bolmaydiƣan dərijidə həlkining üstigə qüxti.□

Babillar Yerusalemni wəyran kilidu

17 Pərwərdigar xuning bilən kaldiylərning padixahini ularƣa hujumƣa seliwidi,
padixah ularning mukəddəs əyidə yaxlirini kiliqlidi; kiz-yigitlər, kerilar, bexi
akarƣanlarƣa heq iq aƣritip olturmay, həmmini əltürüwətti; *Huda* bularning
həmmisini *Kaldiyə* padixahining koliƣa tapxurdi.
18 Kaldiyə padixahi Hudaning əyidiki qong-kiqik deməy, barlik kaqa-buyumlarni,
xundakla Pərwərdigar əyidiki həzinilərni, xuningdək padixahning wə
əməldarlirining həzinilirini koymay, Babilƣa elip kətti.
19 Kaldiylər Hudaning əyini kəydürüwətti, Yerusalemning sepilini qekiwətti,
xəhərdiki həmmə orda-korƣanlarƣa ot koyup kəydürüp, Yerusalemdiki barlik
kimmətlik kaqa-buyumlarni qekip kukum-talkan kildi.
20 Kiliqtin aman kalƣanlarning həmmisini *Kaldiyə padixahi* Babilƣa tutkun kilip
əkətti; ular taki Pars padixahlikining səltənitikiqə Babil padixahi wə əwladlirining
kullukida bolup turdi.
21 Bularning həmmisi Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən *aldin* eytkan
agah səzi ixka axurulux üqün boldi. Xuning bilən zemin özigə tegixlik xabat
künlirigə muyəssər boldi; qünki zemin yətmix yil toxkuqə harabiliktə turup «xabat
tutup» dəm elip rahətləndi.□ ■

Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 22 Pars padixahi Kurəxning birinqi
yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aƣzi arkilik eytkan səzi əməlgə axurulup,
Pərwərdigarning Pars padixahi Kurəxning rohini kozƣixi bilən pütün padixahliki
təwəsidə u mundak bir jakarnamə qikardi, xundakla uni yazma kilip püküp: —
23 «Pars padixahi Korəx mundak dəydu: — Asmanlarning Hudasi bolƣan
Pərwərdigar yər yüzidiki barlik padixahliklarning igidarqilikini manga bərdi; U
xundakla meni Yəhuda zeminiƣa jaylaxkan Yerusalemda Özigə bir öy selixka

□ **36:15 «Pərwərdigar .... tang səhərdə ornidin turup... əwətip...»** — Hudaning ularni baldur wə kəp ketim agahlandurƣanlikini bildüridu. □ **36:16 «kutkuzƣili bolmaydiƣan dərijidə»** — ibraniy tilida «dawaliƣusiz dərijidə». □ **36:21 «Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən eytkan səzi..»** — kərsitilgən bu səz «Yər.» 25:11, 29:10 katarlik ayətlərdə tepilidu. **«zemin «xabat tutup» dəm aldi»** — intayin həjwiy gəptur. Əslidə Musa pəyƣəmbərgə tapxuruliƣan Təwrat kanuni boyiqə («Law.» 25:4) zemin hər yəttinqi yilida bir yil («xabat yili»da) dəm elixi kerək idi — demək, uningda heq terikqilik kilixka bolmaytti. Əməliyəttə Israillar zeminni igiligəndin tartip Yərəmiya pəyƣəmbərning dəwrigiqə boliƣan 490 yilda zemin heq «dəm aliƣan» əməs idi. Xunga zeminning həlktin alidiƣan 70 yillik aramlik kərzi bar idi; həlk Babilda 70 yil sürgün boliƣanda zemin ulardin, xundakla ularning rəzillikidin «dəm aldi». Bu temida yənə «Yərəmiya»diki «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **36:21** Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

buyrudi. Xuning üqün aranglarda Hudaning həlki bolƣan ḥərkaysinglarƣa bolsa, uning Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə bolƣay, u xu yərgə qiḳsun!» dedi.

Əzra

Padixaḫ Ḳorəxning Pərwərdigar üqün ibadəthana selixḳa yarliḳ qüxürüxi
2Tar. 36:22,23; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

1 Pars padixaḫi Ḳorəxning birinqi yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aoɣzi arḳilik
eytḳan səzi əməlgə axurulup, Pərwərdigarning Pars padixaḫi Ḳorəxning roḫini
ḳozoɣixi bilən pütün padixaḫliḳi təwəsidə u mundaḳ bir jakarnamə qiḳardi,
xundaḳla uni yazma ḳilip püküp: —
2 «Pars padixaḫi Ḳorəx mundaḳ dəydu: — Asmanlarning Hudasi Pərwərdigar yər
yüzidiki barliḳ padixaḫliḳlarning igidarqiliḳini manga bərdi; u xundaḳla meni
Yəḫuda zeminioɣla jaylaxḳan Yerusalemda Əzigə bir əy selixḳa buyrudi. □
3 Xuning üqün aranglarda Hudaning həlḳi boloɣanlardin ḫərḳaysinglaroɣla bolsa, un-
ing Hudasi *Pərwərdigar* uning bilən billə boloɣay, u Yəḫuda zeminidiki Yerusalemoɣa
qiḳsun, Israilning Hudasi Pərwərdigarning əyini salsun! U bolsa Hudadur, makani
Yerusalemdidur!
4 *Sürgünlüktə* ḳaloɣan həlḳ ḳəyərlərdə makanlaxḳan bolsa, *u Yerusalemoɣa qiḳsun*;
xu yərdiki adəmlər ularoɣa altun, kümüx, mal-mülük, qarpaylarni təminləp
yardəm bərsun wə xuningdək Yerusalemda jaylaxḳan Hudaning xu əyi üqün halis
ḫədiyələrni təḳdim ḳilsun» — dedi.□

Ḳaytixḳa təyyarlinix

5 Xuning bilən Yəḫuda wə Binyamindiki ḳəbilə baxliḳliri, kaḫinlar, Lawiylar, xun-
daḳla Huda təripidin roḫi ḳozoɣitiloɣan barliḳ həlḳ orunliridin ḳopup Yerusalemdiki
Pərwərdigarning əyini *yengiwaxtin* selixḳa berixḳa təyyarlandi.
6 Ətraptiki kixilərning ḫəmmisi kümüx ḳaqa-ḳuqa, altun, mal-mülük, qarpaylar
wə ḳimmət baḫaliḳ buyumlar bilən ularni ḳollap ḳuwwətlidi, buningdin baxḳa
sunulidioɣan ḫərhil ihtiyariy ḫədiyə-ḳurbanliḳ süpitidə ḫərhil sowoɣatlarni təḳdim
ḳildi.
7 Padixaḫ Ḳorəx Pərwərdigarning əyidiki ḳaqa-ḳuqilirinimu, yəni ilgiri
Neboḳadnəsar Yerusalemdin əkilip əz ilaḫining buthanisioɣa ḳoyup ḳoyoɣan ḳaqa-
ḳuqilarnimu elip qiḳti. □ ■
8 Pars padixaḫi Ḳorəx həzinə begi Mitrədatni buyrup bu ḳaqa-ḳuqilarni aldurup
qiḳti; Mitrədat xularni Yəḫudaning əmiri Xəxbazaroɣa sani boyiqə sanap tapxurup
bərdi. ■
9 Ḳaqa-ḳuqilarning sani mundaḳ: — altun das ottuz, kümüx das ming, piqaḳ yigirmə
toḳḳuz, □
10 altun piyalə ottuz, bir-birigə ohxax boloɣan kümüx piyalə tət yüz on; baxḳa ḳaqa-
ḳuqilar bir ming. □
11 Barliḳ altun-kümüx ḳaqa-ḳuqa, bəx ming tət yüz. Sürgün ḳilinoɣan həlḳ Babildin
Yerusalemoɣa elip kelingən qaoɣda, Xəxbazar bu ḳaqa-ḳuqilarning ḫəmmisini elip
kəlgənidi.

□ **1:2 «Yəḫuda zemini»** — keyinki waḳitlarda «Yəḫudiyə» deyilidu. □ **1:4 «ḳaloɣan həlḳ»** — imperiyədə tirik ḳaloɣan Yəḫudiy həlḳi. □ **1:7 «ilgiri Neboḳadnəsar Yerusalemdin əkilip əz ilaḫining buthanisioɣa ḳoyup ḳoyoɣan ḳaqa-ḳuqilar»** — bu wəḳə «2Tar.» 36:7də təswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Əzra 5:14 □ **1:9 «altun das»** — yaki «altun pətnus». □ **1:10 «bir-birigə ohxax boloɣan kümüx piyalə tət yüz on»** — yaki «süpiti təwənrək kümüx piyalə tət yüz on» yaki «ikkinqi birhil kümüx iyalə tət yüz on» yaki «kümüx piyalə ikki ming tət yüz on». Baxḳiqə tərjimilərmu uqrixi mumkin.

2

Birinqi ḳetim ḳaytḳan Yəhudalar •••• «Nəḥ.» 7:6-73ni kərüng

1 Töwəndikilər Neboḳadnəsar təripidin Babiloɣa sürgün ḳilinoɣan *Yəhudiyə* əlkisidikilərdin, ularning əwladliri ḳaytip kelip, Yerusalem wə Yəhudiyəgə qiḳip, ḥərbiri öz xəḥirlirigə kətkənlər: —
2 — ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Seraya, Rəilaya, Mordikay, Bilxan, Mispar, Bigway, Rəḥum wə Baanaḥlar bilən billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil həlḳining iqidiki ərkəklərning sani töwəndikiqə: —□

3 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi;
4 Xəfatiyaning əwladliri üq yüz yətmix ikki kixi;
5 Araḥning əwladliri yəttə yüz yətmix bəx kixi;
6 Paḥat-Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz yüz on ikki kixi;
7 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
8 Zattuning əwladliri toḳḳuz yüz ḳirik bəx kixi;
9 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi;
10 Banining əwladliri altə yüz ḳirik ikki kixi;
11 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə üq kixi;
12 Azgadning əwladliri bir ming ikki yüz yigirmə ikki kixi;
13 Adonikamning əwladliri altə yüz atmix altə kixi;
14 Bigwayning əwladliri ikki ming əllik altə kixi;
15 Adinning əwladliri tət yüz əllik tət kixi;
16 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloɣan Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi;
17 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə üq kixi;
18 Yoraḥning əwladliri bir yüz on ikki kixi;
19 Ḥaxumning əwladliri ikki yüz yigirmə üq kixi;
20 Gibbarning əwladliri toḳsan bəx kixi;
21 Bəyt-Ləḥəmliklər bir yüz yigirmə üq kixi;
22 Nitofaliḳlar əllik altə kixi;
23 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz kixi;
24 Azmawətliklər ḳirik ikki kixi;
25 Kiriat-Arimliḳlar, Kəfiraḥliḳlar wə Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳirik üq kixi;
□
26 Ramaḥliḳlar bilən Gebaliḳlar jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi;
27 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi;
28 Bəyt-Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy ikki yüz yigirmə üq kixi;
29 Neboliḳlar əllik ikki kixi;
30 Magbixning əwladliri bir yüz əllik altə kixi;
31 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
32 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi;
33 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bəx kixi; □
34 Yeriholuḳlar üq yüz ḳirik bəx kixi;
35 Sinaaḥning əwladliri üq ming altə yüz ottuz kixi.

Ḳaytip kəlgən kaḥinlar wə Lawiylar

□ **2:2 «Seraya»** — yaki «Saraya». □ **2:25 «Kiriat-Arimliḳlar»** — yaki «Kiriat-Yearimliḳlar». □ **2:33 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri…»** — yaki «Lodliḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar…».

36 Kaḩinlarning sani təwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz
yüz yətmix üq kixi;
37 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi;
38 Paxhurning əwladliri bir ming ikki yüz ḳirik yəttə kixi;
39 Ḩarimning əwladliri bir ming on yəttə kixi.
40 Lawiylarning sani təwəndikiqə: — Hodawiyaning əwladliridin, yəni Yəxua bilən
Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi;
41 Oɳəzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz yigirmə səkkiz kixi.
42 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri,
Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning
əwladliri jəmiy bir yüz ottuz toḳḳuz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḩ jəmətidiki hizmətkarlar

43 Ibadəthana hizmətkarliri təwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning
əwladliri, Tabbaotning əwladliri, □
44 Kirosning əwladliri, Siyaḩaning əwladliri, Padonning əwladliri,
45 Libanaḩning əwladliri, Ḩagabaḩning əwladliri, Akkubning əwladliri,
46 Ḩagabning əwladliri, Xamlayning əwladliri, Ḩananning əwladliri, □
47 Giddəlning əwladliri, Gaḩarning əwladliri, Reayaḩning əwladliri,
48 Rəzinning əwladliri, Nikodaning əwladliri, Gazzamning əwladliri,
49 Uzzaning əwladliri, Pasiyaning əwladliri, Bisayning əwladliri,
50 Asnaḩning əwladliri, Məunimning əwladliri, Nəfussimning əwladliri,
51 Bakbukning əwladliri, Hakufaning əwladliri, Harhurning əwladliri,
52 Bazlutning əwladliri, Məḩidaning əwladliri, Harxaning əwladliri,
53 Barkosning əwladliri, Siseraning əwladliri, Temaḩning əwladliri,
54 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning əwladliri.
55 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Pirudaning əwladliri,
56 Yaalaḩning əwladliri, Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri,
57 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning əwladliri, Poḳərət-Ḩazzibaimning əwladliri
bilən amining əwladliri.
58 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari bolɵanlarning əwladliri
jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naenik kixilər •••• «Nəḩ.» 7:61-65ni kərüng

59 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḩ, Təl-Harxa, Kerub, Addan wə Immərdin kəlgən
bolsimu, lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini
ispatlap berəlmidi.
60 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Nikodaning əwladliri bolup,
jəmiy altə yüz əllik ikki kixi;
61 kaḩinlarning əwladliri iqidə Habayaning əwladliri, Kozning əwladliri bilən
Barzillayning əwladliri bar idi; Barzillay Gileadlik Barzillayning bir ḳizini alɵaqḳa
ularning eti bilən ataloɳanidi. □
62 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḩesablinip
kaḩinliḳtin ḳalduruldi.

□ **2:43 «Ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beoɳixlanoɳanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng. □ **2:46 «Xamlay»** — yaki «Xalmay». □ **2:61 «Kozning əwladliri»** — yaki «Ḩakkozning əwladliri».

63 Waliy ularoŋa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḩin arimizda hizməttə boloŋuqə «əng muḳəddəs yiməkliklər»gə eoŋiz təgküzməysilər, dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Nəḩ.» 7:66-69ni kərüng

64 Pütün jamaət jəmiy ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi;
65 buningdin baxḳa ularning yənə yəttə ming üq yüz ottuz yəttə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ər-ayal oŋəzəlqisi bar idi.
66 Ularning yəttə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳirik bəx ḳeqiri,
67 tət yüz ottuz bəx təgisi wə altə ming yəttə yüz yigirmə exiki bar idi.

Muḳəddəs өy üqün təḳdim ḳilinoŋan mal-mülüklər •••• «Nəḩ.» 73-70:7nimu kərüng

68 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri Yerusalemoŋa wə Pərwərdigarning өyigə kəlgən qaoŋda, Hudaning xu өyi əsli ornioŋa yengiwaxtin selinixi üqün qin kənglidin sowoŋatlarni təḳdim ḳildi.
69 Ular өzlirining ḳurbioŋa ḳarap ḳurulux həzinisigə atmix bir ming darik altun, bəx ming mina kümüx wə yüz ḳur kaḩin toni təḳdim ḳildi. □
70 Xuningdin keyin kaḩinlar, Lawiylar wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup, oŋəzəlkəxlər, dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri өz xəḩərlirigə makanlaxti; ḳaloŋan Israil həlḳining ḩəmmisi өz xəḩərlirigə makanlaxti.□

3

Ḳurbangaḩning yengiwaxtin selinixi

1 Israil həlḳi ḩərḳaysisi өz xəḩərlridə makanlaxḳanidi; yəttinqi ayoŋa kəlgəndə, həlḳ bir adəmdək bolup Yerusalemoŋa yioŋildi.
2 Yozadakning ooŋli Yəxua bilən uning kaḩin ḳerindaxliri, Xealtiəlning ooŋli Zərubbabəl wə uning ḳerindaxlirining ḩəmmisi orunliridin ḳopup, Hudaning adimi Musa pütkən ḳanun kitabida pütülginidək Pərwərdigaroŋa köydürmə ḳurbanlik sunux üqün Israilning Hudasining ḳurbangaḩini selixḳa kirixti. ■
3 Gərqə ular xu yərlik həlḳlərdin ḳorḳsimu, lekin ḳurbangaḩni əslidiki uli üstigə selip, uningda Pərwərdigaroŋa atap ətigənlik wə kəqlik köydürmə ḳurbanlik өtküzüxkə kirixti. ■

□ **2:63 «Waliy»** — ibraniy tilidiki «Tirxata» əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim»** — alaḩidə birhil taxlar. U kaḩin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳilik Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «Urim wə tummimni kətürgüqi kaḩin arimizda hizməttə boloŋuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloŋan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloŋini bilən ularoŋa təbir berip mənisini qüxəndüridioŋan kaḩin tehi qiḳmidi. □ **2:69 «darik»** — (yaki «drahma») — muxu yərdə u Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bularning jəmiy ḳimmiti bəlkim 400-500 gram altun idi; «mina» birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoŋirliḳi bəlkim 1800-2700 kilogramqə idi. □ **2:70 «Xuningdin keyin kaḩinlar, Lawiylar... Ibadəthana hizmətkarliri өz xəḩərlirigə makanlaxti; ḳaloŋan Israil ... өz xəḩərlirigə makanlaxti»** — bu ayətning mənisi bəlkim: (1) Kaḩinlar, Lawiylar ḳatarliḳlar өzigə yengiwaxtin təḳsim ḳilinoŋan xəḩərliridə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizməttə bolux üqün yeruslemoŋa yeḳin boloŋan, xundaḳla ularoŋa təḳsim ḳilinoŋan xəḩərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxḳa Israillar, yəni on ikki ḳəbilidin ḳaytip kəlgənlər **əslidə** өzigə has xəḩərlirigə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoŋa təḳsim ḳilinoŋan xəḩərlərdə makanlaxti. Köp xəḩər-yezilar wəyran boloŋaqḳa, yaki yat əllərning igidarqiliḳi astida boloŋaqḳa, bəlkim ḩərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi. ■ **3:2** Ḳan. 12:5, 6 ■ **3:3** Qəl. 28:3

4 Ular yənə *muқəddəs қanunda* pütülgini boyiqə «kəpilər ҳeyti»ni ətküzüp, ҳər küni bəlgiləngən tələpkə muwapiқ san boyiqə künlük kөydürmə қurbanliқni sunuxatti. ■
5 Xuningdin keyin ular yənə ҳər künlük kөydürmə қurbanliқlar, yengi ay қurbanliқi wə Pərwərdigarning barliқ muқəddəs dəp bekitilgən ҳeytliri üqün təқdim қilinidiоqan kөydürmə қurbanliқlarni, xuningdək ҳərbir kixining kөnglidin Pərwərdigaroqa atap sunidiоqan ihtiyariy қurbanliқlirini sunup turatti. ■
6 Xundaқ қilip ular yəttinqi ayning birinqi künidin baxlap, kөydürmə қurbanliқlarni Pərwərdigaroqa atap sunuxқa baxlidi; lekin Pərwərdigarning өyining uli tehi selinmidi.
7 Ular taxqilar bilən yaoqaqqilaroqa pul tapxurdi wə xundaқla Pars padixaҳi Қoraxning ijaziti bilən Zidonluқlar bilən Turluқlaroqa kedir yaoqiqini Liwandin *Ottura* dengiz arқiliқ Yoppaoqa əkəldürüx üqün ularoqa yimək-iqmək wə zəytun meyini təminlidi.

Muқəddəs ibadəthanining yengiwaxtin selinixi

8 Jamaət Yerusalemdiki Hudaning өyigə kəlgəndin keyin ikkinqi yili ikkinqi ayda Xealtiyəlning ooqli Zərubbabəl, Yozadakning ooqli Yəxua wə ularning kaҳin wə Lawiy қerindaxlirining қaldisi, xuningdək sürgünlüktin қaytip Yerusalemoqa kəlgənlərning ҳəmmisi қuruluxta ix baxlidi; ular yənə yigirmə yaxtin axқan Lawiylarni Pərwərdigarning өyini selix қuruluxioqa nazarətqilikkə қoydi.
9 Yəxua wə uning ooqulliri ҳəm қerindaxliri, Kadmiyəl bilən uning ooqulliri, yəni Yəҳudaning əwladliri Hudaning өyidə ixləydioqan ixqilarni nazarət қilixқa bir niyəttə atlandi; Ҳenadadning ooqulliri, ularning ooqullirimu wə қerindax Lawiylar ularoqa yardəmləxti.□
10 Tamqilar Pərwərdigarning өyigə ul salidioqan qaoqda kaҳinlar has kiyimlirini kiyip, kanaylirini qelip, Asafning əwladliri boloqan Lawiylar jangjang qelip, ҳəmmisi қatar-қatar səp bolup turoquzuldi; ular Dawut bəlgiligən kөrsətmilər boyiqə Pərwərdigaroqa Ҳəmdusana oқuxti.
11 Ular Pərwərdigaroqa atap өzara: — «Pərwərdigar meҳribandur, uning Israiloqa boloqan meҳir-muҳəbbiti mənggülüktur» dəp ҳəmdusana wə rəҳmət-təxəkkür eytixti. Bu qaoqda Pərwərdigarning өyining uli selinip boloqaqқa, halayiқ Pərwərdigarni mədҳiyiləp towlap təntənə қilixti. ■
12 Lekin kaҳinlardin, Lawiylardin wə jəmət baxliқliridin nuroqunliri, yəni əslidə ilgiriki өyni kөrgən nuroqun қeri adəmlər kөz aldida selinoqan bu өyning ulioqa қarap, ün selip yioqlap ketixti; nuroqun baxқa kixilər huxal bolup təntənə қilip towlaxti; □
13 wə həlқ ҳətta kimlərning təntənə қilixiwatқanliқi bilən kimlərning yioqlawatқanliқini ayriwalalmay қaldi; qünki jamaət təntənə қilip қattiқ towlixatti; wə bu awaz yiraқ-yiraқlaroqa anglinatti.

4

Өyni yengiwaxtin selixning tosқunluққa uqrixi

■ **3:4** Law. 23:34; Qəl. 29:12 ■ **3:5** Qəl. 28:11-15; Nəҳ. 10:34 □ **3:9 «Yəҳudaning əwladliri» —** «Yəҳuda» muxu yərdə bəlkim «Hodawiya» degən isimning warianti boluxi mumkin (2:40ni kөrüng). **«bir niyəttə atlandi» —** ibraniy tilida: «bir adəmdək bolup ornidin turdi». ■ **3:11** Zəb. 136 □ **3:12 «өyni kөrgən nuroqun қeri adəmlər ... ün selip yioqlap ketixti» —** bəzilərning yioqlixi huxalliқtin boldi; bəzilərning «Bu өy əslidiki oydək ҳəywətlik bolmaydioqan boldi» dəp oylap ҳəsrət-қayoqudin boldi («Ҳag.» 2:3ni kөrüng).

1 Yəhuda wə Binyamindiki rəqiblər sürgünlüktin qaytip kəlgənlər Israilning Hudasi
Pərwərdigarƣa atap өyni yengiwaxtin salmaqqikən, degən gəpni anglap,
2 Zərubbabəl wə jəmət baxliqliri bilən kərüxüp: — Biz silər bilən billə salayli; qünki
bizmu silərgə ohxaxla silərning Hudayinglarni izləp, bizni bu yərgə əkəlgən Asuriyə
padixahi Esar-Haddonning künliridin tartip uningƣa qurbanlik sunup keliwatimiz,
deyixti. ■
3 Lekin Zərubbabəl, Yəxua bilən Israilning baxqa jəmət baxliqliri ularƣa: —
Hudayimizƣa өy selixta silərning biz bilən heqqandak alaqənglar yok; bəlki Pars
padixahi Qorəx bizgə buyruƣandək, pəqət biz өzimizla Israilning Hudasi bolƣan
Pərwərdigarƣa өy salimiz, deyixti.■
4 Xuningdin keyin xu yərdiki ahalə Yəhudalarning qolini ajiz qilip, ularning qurulux
qilixiƣa kaxila tuƣdurup turdi.
5 Ular yənə Pars padixahi Qorəxning barlik künliridin taki Pars padixahi Darius
təhtkə olturƣan waqitqiqə, daim məsliһətqilərni setiwelip, Yəhudalar bilən qerixip,
qurulux nixanini buzuxqa urunup turdi.□

Rəqiblərning Yəhudalar üstidin ərz qilixi

6 Ahaxwerox təhtkə qikqan dəsləpki waqitlarda ular uningƣa Yəhudiyə wə
Yerusalem ahalisi üstidin bir ərznamə yazdi. □
7 Xuningdək Artahxaxta künliridə Bixlam, Mitridat, Tabəəl wə ularning qalƣan
xeriklirimu Pars padixahi Artahxaxtaƣa aramiy tilida bir ərz hetini yazdi; hət aramiy
tilidin tərjimə qilindi.□
8 Waliy Rəһum bilən diwan begi Ximxay padixah Artahxaxtaƣa Yerusalem üstidin
təwəndikidək ərznamə yazdi: — □
9 «Məzkur məktupni yazƣanlardin, waliy Rəһum, katip begi Ximxay wə ularn-
ing baxqa һəmrahliri bolƣan sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar,
arqiwiliklar, Babilliklar, Xuxanliklar, yəni Elamiylar □
10 wə uluƣ janabiy Osnappar Samariyə xəһirigə wə *Əfrat* dəryaning muxu təripidiki
baxqa yərlərgə orunlaxturƣan ahalimu bar □
11 (mana bu ularning padixahqa yazƣan hetining kөqürülmisi) — өzlirining
dəryaning muxu təripidiki hizmətkarliridin padixah aliliri Artahxaxtaƣa salam!

■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Əzra 1:1, 2, 3 □ **4:5 «Pars padixahi Darius» —** miladiyədin ilgiriki 522-486-yillarda Pars təhtigə olturƣan. □ **4:6 «Ahaxwerox» —** bəzi alimlar Pars imperatori bolƣan muxu «Ahaxwerox»ni «Ksərksis I» ning өzi xu (miladiyədin ilgiriki 486-464-yillar), dəp qaraydu. Birak ispat barki, «Ahaxwerox» yaki «Ksərksis» degən səz əslidə isim əməs, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. Xunga biz «Ahaxwerox» dəp ataƣlan padixahni Kambisis (miladiyədin ilgiriki 529-521-yillar), dəp qaraymiz. □ **4:7 «Artahxaxta» —** «Artahxaxta» bilən «Artaksərksis» bir adəmning nami bolup, tarihta u «Artaksərksis» degən (grekqə) ismi bilən tonulƣan. Bu padixah Kambisis wə Darius Histaspis (miladiyədin ilgiriki 522-486-yillar) arilikida өtkən bolsa kerək. Xunga u: (1) Kambisisni өltürüp təhtini tartiwalƣan «Smərdis» degən jadugərni (yəttə ay təhtkə olturƣan) yaki bolmisa: (2) Kambisis imperator bilən birliktə һөkümranlik qilƣan bizgə һazir naməlum «Artahxaxta» (Artaksərksis») isimlik baxqa birsini kərsitixi mumkin. U keyinki aləmxumul imperator «Artaksərksis» (miladiyədin ilgiriki 486-425-yillar) boluxi mumkin əməs; qünki xu kixi 24-ayəttə tilƣa elinƣan Darius imperatordin **keyin** һөkümranlik qildi. □ **4:8 «...Yerusalem üstidin təwəndikidək ərznamə yazdi» —** bu ayəttin baxlap 6:18giqə «Əzra»ning tekisti aramiy tilida yezilƣan. □ **4:9 «...sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar...» —** yaki «...Dinaylikлар, Afarsatkilikлар, Tarpəlliklər, Arfasliklar,...». **«Xuxanlikлар, yəni...»** — yaki «Susa (xəһiri)dikilər, yəni...». □ **4:10 «Uluƣ janabiy Osnappar» —** Osnappar bolsa Asuriyə imperatori «Axurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyədin ilgiriki 669-yili atisi Esarһaddonning təhtigə warislik qildi; miladiyədin ilgiriki 645-yilliri ətrapida u Elamning paytəhti Xuxanni ixƣal qilip, uningdiki puqralardin bəzilərni Samariyəgə, xundakla ottura xərqtiki baxqa yərlərgə sürgün qildi. **«dərya»** —məzkur kitabta muxu yərdin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu; «muxu təripi» — ƣərbiy təripi, əlwəttə.

12 Padixah aliylirigə məlum bolsunki, əzliri tərəptin biz tərəpkə kəlgən Yəhudiylar
Yerusalemoɣa kelixti; ular axu asiy wə sesiq xəhərni quruwatidu, ulini yasap
püttürdi, sepilni yasap qiqti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu. □
13 Əmdi uluoɣ padixah aliylirigə xu məlum boloɣayki, mubada bu xəhər onglansa,
sepil pütküzülsə, ular baj tapxurmaydioɣan, olpan təliməydioɣan wə paraq tapx-
urmaydioɣan boluwalidu, bundaq ketiwərsə padixahlarning həzinisigə səzsiz ziyan
bolidu.
14 Biz ordining tuzini yəp turup, padixahimizning bundaq bihərmət qilinixioɣa qarap
turuximizoɣa qət'iy tooɣra kəlməydu, xu səwəbtin padixahimizoɣa məlum qilixqa
jür'ət qilduq. □
15 Xuning üqün *aliylirining* ata-bowilirining tarihnamisini sürüxtə qilixlirini təxəbbus
qilimiz; sili tarihnamidin bu xəhərning əhwalini bilip, uning padixahlaroɣimu,
hərqaysi əlkilərgimu ziyan yətküzüp kəlgən asiy bir xəhər ikənlikini, qədimdin
tartip bu xəhərdikilər aoɣdurmiqilik terioɣanlikini bilgəyla; dəl xu səwəbtin bu xəhər
wəyran qilinoɣanidi.
16 Xunga biz aliylirioɣa xuni uqturmaqqimizki, əgər bu xəhər qurulsa, sepilliri
pütküzülsə, undaqta silining dəryaning muxu təripidiki yərlərgə heqqandaq
igidarqilikliri bolmay qalidu».

Padixahning ix tohtitilsun dəp yarliq qüxürüxi

17 Padixah mundaq jawab yollidi: —
«Waliy Rəhum, diwan begi Ximxayoɣa wə Samariyə həm Dəryaning xu təripidiki
baxqa yərlərdə turuxluq həmrahliringlaroɣa salam! □
18 Silərning bizgə yazoɣan ərz hetinglar mening aldimda enik qilip oqup berildi. □
19 Təkxürüp kərüxni buyruwidim, bu xəhərning dərwəqə qədimdin tartip
padixahlaroɣa qarxi qiqip isyan qozoɣioɣan, xəhərdə daim asiylik-qozoɣilang
kətürüxtək ixlarning bolup kəlgənliki məlum boldi.
20 Ilgiriki waqitlarda qudrətlik padixahlar Yerusalemoɣa həkümranlik qilip,
Dəryaning xu təripidiki pütün yərlərni idarə qilip kəlgən, ular xularoɣa beqinip baj,
olpan wə pariqini tapxurup kəlgənikən.
21 Əmdi silər buyruq qüxürüp u həlqni ixtin tohtitinglar, məndin baxqa
yarliq qüxürülmigüqə, bu xəhərni yengiwaxtin qurup qiqixqa bolmaydioɣanliqi
uqturunglar.
22 Bu ixni ada qilmay qelixtin pəhəs bolunglar; padixahlaroɣa ziyan kəltüridioɣan
apət nemixqa küqiyiweridikən?».
23 Padixah Artahxaxtaning yarliqining kəqürülmisi Rəhumoɣa, diwan begi Ximxay
həm ularning həmrahlirioɣa oqup berilixi bilənla, ular alman-talman Yerusalemdiki
Yəhudalarning qexioɣa qiqip, hərbiy küq ixlitip, ularni ixni tohtitixqa məjbur qildi.
24 Xuning bilən Yerusalemdiki Hudaning əyidiki ixlar tohtidi; ix taki Pars padixahi
Darius təhtkə qiqip ikkinqi yilioɣiqə tohtaoɣliq qaldi.

□ **4:12 «sepilni yasap qiqti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu»** — muxu gəp birinqidin əz-əzigə zit kelidu. Qandaqsigə sepil ulliri tehi «bir-birigə ulanmay» turup sepil yasilip bolidu? 13-ayəttə hatiriləngən əz bayanlirimu ularning xu səzigə rəddiyə bolidu. Ikkinqidin, bu səzlər pütünləy yaloɣan. Yəhudiy həlqi pəqət ibadəthana (Qorəx padixahning əslidiki yarliqi boyiqə) quruwatatti. Sepilning əzi bolsa, harabilik əhwalda idi. Məsilən «Nəh.» 1:3ni kərüng. □ **4:14 «bundaq bihərmət qilinixioɣa…»** — yaki «bundaq ziyan tartixioɣa…». □ **4:17 «Dəryaning xu təripi»** — Əfrat dəryasining oɣərbiy təripi. □ **4:18 «aldimda enik qilip oqup…»** — yaki «aldimda tərjimə qilinip oqup….».

5

Muqəddəs əyni yənə bir qetim yengiwaxtin selix

1 Bu qaoqda pəyoqəmbərlər, yəni Həgay pəyoqəmbər bilən Iddoning ooqli Zəkəriya pəyoqəmbər Yəhudiyə wə Yerusalemdiki Yəhudiylaroqa bexarət berixkə baxlidi; ular Israilning Hudasining namida laroqa bexarət berixti. ■
2 Xuning bilən Xealtiyəlning ooqli Zərubbabəl wə Yozadakning ooqli Yəxua qopup Yerusalemdiki Hudaning əyini yengiwaxtin selixqa baxlidi; Hudaning pəyoqəmbərliri ular bilən billə bolup laroqa yardəm bərdi.
3 Xu qaoqda Dəryaning oqərb təripining bax waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay həm ularning həmrahliri ularning yenioqa kelip: «Kim silərgə bu əyni yengiwaxtin selixqa, bu quruluxni püttürüxkə buyruq bərdi?» dəp soridi. □
4 Ular yənə: «Bu quruluxqa məs'ul boloquqilarning ismi nemə?» dəp soridi.
5 Lekin Hudaning nəziri Yəhuda aqsaqallirining üstidə idi, xunga bax waliy qatarliqlar padixah Dariusqa məlum qiloquqə, xundaqla uningdin bu həqtə birər jawab yarliq kəlgüqə ularning qurulux ixini tosmidi.

Padixah Dariusqa yənə bir ərz məlum qilinixi

6 Dəryaning oqərb təripining waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay həm ularning həmrahliri, yəni Dəryaning oqərb təripidiki afarsaqliqlar padixah Dariusqa hət əwətti; hətning kəqürülmisi mana təwəndikidək:
7 Ular padixahqa əwətkən məlumatta mundaq deyilgən: «Darius aliyliriqa qongqur aman-esənlik boloqay!
8 Padixahimizoqa xu ix yetip məlum bolsunki, biz Yəhudiyəgə, uluoq Hudaning əyigə berip kərdukki, xu əy yooqan taxlar bilən yasiliwatidu, tamliriqa limlar ətküzülüp selinmaqta; bu qurulux tez sürəttə onguxluq elip beriliwetiptu. □
9 Andin biz u yərdiki aqsaqallardin: — Kim silərgə bu əyni selixqa, bu quruluxni püttürüxkə buyruq bərdi? — dəp soriduq.
10 Wə aliyliriqa məlum bolsun üqün ularning isimlirini soriduq, xuningdək ularning baxliqlirining ismilirini pütüp hatiriliməkqi iduq.
11 Ular bizgə: «Biz asman-zeminning Hudasining qulliri, biz həzir buningdin uzun yillar ilgiri selinoqan əyni yengiwaxtin seliwatimiz. Muxu əyni əslidə Israilning uluoq bir padixahi saldurоqanidi.
12 Lekin ata-bowilirimiz asmandiki Hudaning oqəzipini kəltürüp qoyoqaqqa, Huda ularni Kaldiyəlik Babil padixahi Nebokadnəsarning qolioqa tapxuroqan; u bu əyni qakturuwetip, həlqni Babiloqa tutqun qilip əkətkən. ■
13 Lekin Babil padixahi Qorəxning birinqi yili padixah Qorəx Hudaning bu əyini yengiwaxtin selixqa yarliq qüxürgən. ■
14 Wə Nebokadnəsar Yerusalemdiki bu ibadəthanidin elip Babil buthanisioqa apirip qoyoqan Hudaning əyidiki altun-kümüx qaqa-quqilarnimu padixah Qorəx ularni Babil buthanisidin əpqikturup, Xəxbazar isimlik bir kixigə tapxuroqan; u uni bax waliy qilip təyinligənidi ■
15 həm uningoqa: — Bu qaqa-quqilarni elip ularni Yerusalemdiki ibadəthanioqa apirip qoyoqin; Hudaning əyi əsli jayioqa yengiwaxtin selinsun, dəp buyruoqan.
16 Andin xu Xəxbazar degən kixi kelip, Yerusalemdiki Hudaning əyigə ul saloqan; ənə xu wakittin baxlap həziroqiqə yasiliwatidu, tehi pütmidi» dəp jawap bərdi.

■ **5:1** Həg. 1:1; Zək. 1:1 □ **5:3 «bu quruluxni…»** — yaki «bu tamni…». □ **5:8 «…tez sürəttə onguxluq elip beriliwetiptu»** — yaki «…əstayidillik bilən onguxluq elip beriliwetiptu». ■ **5:12** 2Tar. 36:16-21 ■ **5:13** 2Tar. 36:22,23; Əzra 1 ■ **5:14** Əzra 1:8

17 Əmdi aliylirioɣa layiḳ kərünsə, padixaḥimizning xu yərdə, yəni Babildiki həzinini
ahturup beḳixini, u yərdə padixaḥ Ḳorəxning Yerusalemdiki Hudaning өyini
yengiwaxtin selix tooɣrisida qüxürgən yarliḳining bar-yoḳluḳini təkxürüp beḳixini
soraymiz ḥəm padixaḥimizning bu ix tooɣrisida өz iradisini bizgə bildürüp ḳoyuxini
ətünimiz».

6

Padixaḥ Dariusning ilgiriki padixaḥning yarliḳini tepixi

1 Andin padixaḥ Darius Babildiki dələt-bayliklar saḳlanoɣan «Arhiplar өyi»ni
təkxürüp qiḳixḳa yarliḳlarni qüxürdi. □
2 Media өlkisidiki Ahmeta ḳəl’əsidin bir oram ḳəoɣəz tepildi, uningda mundaḳ bir
hatirə pütülgən: □
3 «Padixaḥ Ḳorəxning birinqi yili, padixaḥ Ḳorəx Yerusalemdiki Hudaning өyigə dair
mundaḳ bir yarliḳ qüxüridu: — «Ḳurbanliḳ sunulidioɣan orun bolux üqün bu өy
yengiwaxtin selinsun; uli puhta selinsun, өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix
gəz bolsun. □
4 Üq ḳəwət yooɣan tax, bir ḳəwət yengi yaoɣaq bilən selinsun, barliḳ hirajət padixaḥliḳ
həzinisidin qiḳim ḳilinsun.
5 Əslidə Neboḳadnəsar Yerusalemdiki ibadəthanidin elip Babiloɣa apirip ḳoyoɣan,
Hudaning өyidiki altun-kümüx ḳaqa-ḳuqilarning ḥəmmisi ḳayturup kelinip,
Yerusalemdiki ibadəthanioɣa ḳaytidin yətküzülüp, ḥərbiri өz jayioɣa ḳoyulsun; ular
Hudaning өyigə ḳuyulsun!».

Padixaḥning muḳəddəs өyni dawamliḳ yengiwaxtin selixḳa buyruḳ qüxürüxi

6 *Dariustin yarliḳ qüxürülüp*: «— Xunga, i dəryaning xu təripining bax waliysi
Tattinay wə Xetar-Boznay ḥəm silərning ḥəmraḥliringlar, yəni Dəryaning xu
təripidiki afarsaḳliḳlar, əmdi silər u yərdin neri ketinglar! □
7 Hudaning өyining ḳuruluxi bilən karinglar bolmisun; Yəhudiylarning bax waliysi
bilən Yəhudiylarning aḳsaḳallirining Hudaning bu өyini əslidiki ornioɣa selixioɣa yol
ḳoyunglar.
8 Xuningdək mən Hudaning bu өyining selinixi üqün Yəhudalarning aḳsaḳalliri
tooɣruluḳ silərgə buyruḳ qüxürdumki: — Dəryaning oɣərb təripidin, padixaḥliḳ
həzinisigə tapxuruloɣan baj kirimidin silər keqiktürməy xu adəmlərgə toluḳ hirajət
ajritip beringlar, ḳurulux ḥeq tohtap ḳalmisun. □
9 Ularoɣa nemə kerək bolsa, jümlidin asmandiki Hudaoɣa kөydürmə ḳurbanliḳ
sunuxḳa, məyli ərkək torpaḳ bolsun, ḳoqḳar yaki ḳozilar bolsimu, xular berilsun;
yənə Yerusalemdiki kaḥinlarning bəlgiligini boyiqə buoɣday, tuz, xarab yaki zəytun
maylar bolsun xularning birimu kəm ḳilinmay, ḥər küni təmin etip turulsun.
10 Xuning bilən ular asmandiki Hudaoɣa huxbuy ḳurbanliḳlarni kəltürüp, padixaḥḳa
wə padixaḥning əwladlirioɣa uzun өmür tilisun. □

□ **6:1 «Arhiplar өyi»** — aramiy tilida «Oram arhiplar өyi». □ **6:2 «Ahmeta»** — tarihta bu ḳəl’ə adəttə «Əkbatana» degən nami bilən tonuloɣan. □ **6:3 «Өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix gəz…»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioɣiqə boloɣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi. □ **6:6 «Dəryaning xu təripi»** — Əfrat dəryasining oɣərb təripini kərsitidu. □ **6:8 «keqiktürməy…»** — yaki «əstayidilliḳ bilən…». □ **6:10 «padixaḥning əwladlirioɣa uzun өmür tilisun»** — aramiy tilida «padixaḥ wə uning ooɣullirining ḥayatini tilisun».

11 Mən yənə buyruymənki, kimki bu yarlikni özgərtsə, xu kixining öyining bir tal limi suoquruwelinip tikləngəndin keyin, xu kixi uningoqa esip mihlap koyulsun, öyi əhlətheniqa aylanduruwetilsun! □
12 Wə Özining namini xu yərdə kalduroqan Huda muxu Yerusalemdiki öyini özgərtixkə yaki buzuxka kol uzartkan hərkandak padixah yaki həlkni halak kilsun! Mən Darius muxu yarlikni qüxürdum, əstayidillik bilən bəja kəltürülsun!» deyildi.

Ibadəthanining pütküzülüxi

13 Andin Dəryaning oqərb təripining bax waliysi Tattinay, Xetar-Boznay wə ularning həmrahliri padixah Dariusning əwətkən yolyoruki boyiqə əstayidillik bilən xu ixni bəja kəltürdi.
14 Yəhudiylarning aksakalliri kuruluxni dawamlaxturup, Hagay pəyoqəmbər wə Iddoning ooqli Zəkəriyaning bexarət berixliri bilən xu ixta ronak tapti. Ular Israilning Hudasining əmri boyiqə, xundakla Korəx, Darius wə Artahxaxta katarlik Pars padixahlirining əmri boyiqə ixləp, öyni yengiwaxtin kurup qikix ixini püttürdi.
15 Bu öy Darius padixahi səltənitining altinqi yili, Adar eyining üqinqi küni pütküzüldi.

Öyning Hudaoqa atilixi

16 Israillar — kahinlar, Lawiylar wə kaloqan sürgünlüktin kaytip kəlgən həlklərning həmmisi Hudaning bu öyini uningoqa atax murasimini huxal-huramlik bilən ötküzdi.
17 Öyni Hudaning Özigə atax murasimida ular yüz torpak, ikki yüz koqkar wə tət yüz koza sundi həm Israil kəbililirining sani boyiqə barlik Israil üqün gunah kurbanliki süpitidə on ikki tekini sundi.
18 Ular yənə Yerusalemdiki Hudaning ibadət-hizmitini ətəxkə, Musaning kitabida yeziloqini boyiqə, kahinlarni öz nöwiti boyiqə, Lawiylarni guruppiliri boyiqə turoquzdi.□ ■

Ötüp ketix heytining ötküzülüxi

19 Birinqi ayning on tətinqi küni sürgünlüktin kaytip kəlgənlər «ötüp ketix heyti»ni ötküzdi. ■
20 Qünki kahinlar wə Lawiylar bir niyət bilən birliktə paklinix rəsimlirini ötküzüp, həmmisi paklandi; andin ular barlik sürgünlüktin kaytip kəlgənlər wə ularning kerindixi boloqan kahinlar wə həm özliri üqün ötüp ketix heytioqa atioqan *kozilirini* soydi.
21 Sürgünlüktin *yengila* kaytip kəlgən Israillar wə xuningdək Israilning Hudasi Pərwərdigarni izdəp, özlirini zemindiki yat əlliklərning buloqaxliridin ayrip qikkan barlik kixilər koza gəxlirini birliktə yeyixti.
22 Ular petir nan heytini huxal-huramlik iqidə yəttə kün ötküzdi; qünki Pərwərdigar ularni huxallikka qəmdürdi həm Asuriyə padixahining kənglini ularoqa mayil kilip, Özining öyini — Israilning Hudasining öyini kuruxka ularning kolini mustəhkəmlidi.□

□ **6:11 «əhlətheniqa aylanduruwetilsun!»** — yaki «hajətheniqa aylanduruwetilsun!». □ **6:18 «Musaning kitabi»** — bəlkim Təwratning 1-, 2-, 3-, 4- wə 5-kisimlirini kərsitidu. ■ **6:18** Qəl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Kan. 16:2 □ **6:22 «Asuriyə padixahining kəngli»** — Pars imperatorini «Asuriyə padixahi» dəp atax kiziк ix. Xübhisizki, Pars imperatori «Babil padixahi», xundakla «Asuriyə padixahi» degən unwanlaroqa warislik kiloqan.

7

Kaһin Əzraning Babildin ķaytip kelixi

1 Xu ixlardin keyin Pars padixaһi Artahxaxta səltənət sürgən məzgildə Əzra degən
kixi *Babildin Yerusalemoŋa qikti*. U Serayaning ooŋli, Seraya Azariyaning ooŋli, Azariya
Ḥilkiyaning ooŋli,
2 Ḥilkiya Xallumning ooŋli, Xallum Zadokning ooŋli, Zadok Ahitubning ooŋli,
3 Ahitub Amariyaning ooŋli, Amariya Azariyaning ooŋli, Azariya Merayotning ooŋli,
4 Merayot Zərahiyaһning ooŋli, Zərahiyah Uzzining ooŋli, Uzzi Bukkining ooŋli,
5 Bukki Abixuaning ooŋli, Abixua Finiһasning ooŋli, Finiһas Əliazarning ooŋli, Əliazar
bolsa bax kaһin Ḥarunning ooŋli idi;
6 — Əzra degən bu kixi Babildin ķaytip qikti. U Israilning Hudasi Pərwərdigar
Musaoŋa nazil ķiloŋan Təwrat ķanunioŋa pixķan təwratxunas idi; uning Hudasi
boloŋan Pərwərdigarning ķoli uningda boloŋaqķa, u nemini tələp ķilsa padixah xuni
bərgənidi. □
7 Padixah Artahxaxtaning yəttinqi yili bir ķisim Israillar, kaһinlar, Lawiylar,
oŋəzəlkəxlər, dərwaziwənlər wə ibadəthana hizmətkarliri uning bilən birliktə
Yerusalemoŋa ķaytip qikti. □
8 *Əzra* əmdi padixaһning səltənitining yəttinqi yili bəxinqi ayda Yerusalemoŋa yetip
kəldi.
9 Birinqi ayning birinqi küni u Babildin qikixķa təyyarlandi; Hudaning xəpķətlik ķoli
uningda boloŋaqķa, u bəxinqi ayning birinqi küni Yerusalemoŋa yetip kəldi.
10 Qünki Əzra kəngül ķoyup Pərwərdigarning Təwrat-ķanunini qüxinip təһsil
ķilixķa һəm uningoŋa əməl ķilixķa wə xuningdək Israil iqidə uningdiki һəküm-
bəlgilimilərni əgitixkə niyət ķiloŋanidi.

Padixah Artahxaxtaning Əzraoŋa tapxuroŋan yarlik heti

11 Mana bu padixah Artahxaxta kaһin һəm Təwratxunas Əzraoŋa tapxuroŋan yarlik
hetining kəqürülmisi: — (Əzra Pərwərdigarning əmrlirigə ait ixlaroŋa һəm Uning
Israillaroŋa tapxuroŋan bəlgilimilirigə pixķan təwratxunas idi): —
12 «Mənki padixaһlarning padixaһi Artahxaxtadin asmanlardiki Hudaning
mukəmməl Təwrat-ķanunioŋa pixķan təwratxunas kaһin Əzraoŋa salam! □
13 Əmdi mən xundak yarlik qüxürimənki, padixaһliķimda turuwatķan Israillardin,
xundakla ularning kaһin wə Lawiyliridin kimlər Yerusalemoŋa berixni halisa,
һəmmisi sening bilən billə barsa bolidu.
14 Qünki sən padixah wə uning yəttə məsliһətqisi təripidin təyinləngən ikənsən,
ķolungdiki Hudaning ķanun kitabida eytiloŋanliri boyiqə, Yəһudiyə wə Yerusalemoŋa
təkxürüx-һal soraxķa əwətilgənsən.
15 Sən padixah wə uning məsliһətqiliri өz ihtiyari bilən Israilning Hudasioŋa sunoŋan
altun-kümüxlərni kətürüp berip uningoŋa təķdim ķil (uning makani Yerusalemdidur);
■

□ **7:6 «ķaytip qikti» —** Mukəddəs Kitabta «Yerusalemoŋa berix», yaki «Yerusalemoŋa kelix» degən səz daim degüdək «Yerusalemoŋa qikix» degən ibarə bilən ipadilinidu (məsilən, «Yər.» 31:6). **«Pərwərdigarning ķoli uningda boloŋaqķa…»** — Təwratta «Pərwərdigarning ķoli uningda boloŋaqķa» degən səzlər kəp yərlərdə uqraydu, u: «Pərwərdigar uningoŋa mədət bərgəqkə» degən mənini bildüridu. □ **7:7 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». 2:43ni kərüng. □ **7:12 «Hudaning mukəmməl Təwrat-ķanuni» —** bu ayəttiki «mukəmməl» degən səzning baxķa tərjimilərdiki orni bizning tərjimimizdikigə ohxax bolmasliķi mumkin: — Məsilən «Artahxaxtadin… Hudaning ķanunioŋa **mukəmməl** Təwratxunas boloŋan kaһin əzraoŋa…» yaki «Artahxaxtadin… Əzraoŋa **mukəmməl** salam (hatirjəmlik) boloŋay» ■ **7:15** Əzra 8:25

16 Xuningdək qolung pütkül Babil ɵlkisidə qanqilik altun-kümüxlərni tapalisa, xuni həlq wə kahinlar Yerusalemdiki Hudaning ɵyigə təqdim qilixqa ɵz ihtiyari bilən bərgən sowoɣatlaroɣa qoxup aparoɣin.
17 Sən bu pullaroɣa ehtiyatqanlik bilən qurbanliqlar üqün torpaq, qoqqar, qoza wə qoxumqə axliq hədiyəliri həm xarab hədiyəliri setiwelip, bularni Yerusalemdiki Hudayinglarning ɵyidiki qurbangahqa sunoɣin.
18 Qaloɣan altun-kümüxlərni sən wə jəmətingdikilərgə qandaq qilix muwapiq kərünsə, Hudayinglarning iradisi boyiqə xundaq qilinglar.
19 Sening Hudayingning ɵyidiki ixlaroɣa ixlitixkə sanga bərgən qaqa-quqilarni Yerusalemdiki Hudaning aldioɣa qoy.
20 Əgər xuningdək sanga Hudayingning ɵyidiki qaloɣan ixlaroɣa qiqim qilidioɣanoɣa nemə hirajət kerək bolsa, sən padixah həzinisidin elip ixlətkin.
21 Xuning bilən mənki padixah Artahxaxtadin dəryaning xu oɣərb təripidiki barlik həzinə bəglirigə xundaq buyruq qüxürimənki, asmandiki Hudaning Təwrat-qanunining alimi boloɣan kahin Əzra silərdin nemini tələp qilsa, silər əstayidillik bilən uning deginidək bejiringlar.
22 Uning alidioɣini kümüx yüz talantqiqə, buoɣday yüz koroɣiqə, xarab yüz batqiqə, zəytun meyi yüz batqiqə bolsun, tuzoɣa qək qoyulmisun. □
23 Asmanlardiki Huda nemini əmr qilsa, xu asmanlardiki Hudaning ɵyi üqün əstayidillik bilən bejirilsun; nemixqa *Hudaning* oɣəzipini padixah wə ooɣullirining padixahliqioɣa qüxürgüdəkmiz?
24 Biz xunimu silərgə məlum qilimizki, omumən kahinlar, Lawiylar, oɣəzəlkəxlər, dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri wə Hudaning bu ɵyidə hizmət qilidioɣanlarning heqqaysisidin baj, olpan wə parak elixqa bolmaydu.
25 Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloɣan hekmitigə asasən, Dəryaning xu oɣərb təripidə Hudayingning Təwrat-qanunini bilgən, barlik həlqning dəwasini soraydioɣan, ularni idarə qilidioɣan sorakqi wə hakimlarni təyinligin; wə Təwrat-qanunini bilməydioɣanlaroɣa bolsa, ularoɣa bularni ɵgitinglar. □
26 Hudayingning qanunioɣa wə padixahliqning qanunioɣa riayə qilmaydioɣanlar bolsa, uning üstidin adalətlik bilən hɵküm qiqirilsun; u ɵlümgə, yaki sürgüngə yaki mal-mülkini musadirə qilixqa wə yaki zindanoɣa taxlaxqa hɵküm qilinsun».

Əzraning Hudaoɣa Həmdusana oquxliri

27 *Əzra mundaq dedi* — Ata-bowilirimizning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa Həmdusana boloɣay! Qünki U padixahning kɵngligə, Yerusalemdiki Pərwərdigarning ɵyini xundaq kərkəm bezəx niyitini saldi,
28 yənə meni padixah wə məslihətqiliri aldida həm padixahning məhtərəm əmirliri aldida iltipatqa erixtürdi. Pərwərdigar Hudayimning qoli məndə bolup, U meni oɣəyrətləndürgəqkə, ɵzüm bilən billə *Yerusalemoɣa* qiqixqa Israillar iqidin birnəqqə mətiwərlərni yioɣdim.

8

Əzra bilən billə qaytqanlarning sani

□ **7:22 «kümüx yüz talantqiqə, buoɣday yüz koroɣiqə, xarab yüz batqiqə,…»** — bir «talant»ning toptooɣra qanqilik ikənliki həzir bizgə naməlum, bəlkim 45 kilogram boluxi mumkin; xunga 100 talant kümüx bəlkim 4 tonniqə bolatti; bir «kor» 220 litr, 100 kor buoɣday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti.
□ **7:25 «Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloɣan hekmitigə asasən…»** — ibraniy tilida «Əmdi sən qolungda tutqan Hudayingning hekmitigə asasən…».

1 Padixaḥ Artahxaxta səltənət sürüp turoɣan waḳitta, Babildin mening bilən billə ḳaytḳanlarning ata jəmət baxliḳliri wə ularning nəsəbnamiliri təwəndikiqə: —
2 Finiḥasning əwladliridin Gərxon, Itamarning əwladliridin Daniyal, Dawutning əwladliridin Ḥattux,
3 Xekaniyaning əwladliridin, yəni Paroxning əwladliridin Zəkəriya wə uning bilən nəsəbnamidə tizimlanoɣan ərkəklər jəmiy bir yüz əllik kixi; □
4 Paḥat-Moabning əwladliridin Zərahiyaḥning ooɣli Əlyoyinay wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz kixi;
5 Xekaniyaning əwladliridin boloɣan Yaḥaziyəlning ooɣli wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər üq yüz kixi; □
6 Adinning əwladliridin Yonatanning ooɣli Əbəd wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər əllik kixi;
7 Elamning əwladliridin Ataliyaning ooɣli Yəxaya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər yətmix kixi;
8 Xəfatiyaning əwladliridin Mikailning ooɣli Zəbadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər səksən kixi;
9 Yoabning əwladliridin Yəhiyəlning ooɣli Obadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz on səkkiz kixi;
10 Xelomitning əwladliridin Yosifiyaning ooɣli wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər bir yüz atmix kixi; □
11 Bibayning əwladliridin Bibayning ooɣli Zəkəriya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər yigirmə səkkiz kixi;
12 Azgadning əwladliridin Ḥakkatanning ooɣli Yoḥanan wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər bir yüz on kixi;
13 Adonikamning əwladliridin əng ahirida ḳaytḳanlarning isimliri Əlifələt, Jəiyəl wə Xemaya bolup, ular bilən billə ḳaytḳan ərkəklər atmix kixi; □
14 Bigwayning əwladliridin Utay bilən Zabbud wə ular bilən billə ḳaytḳan ərkəklər yətmix kixi.

Lawiylar bilən ibadəthana hizmətkarliri — yəni «nətaniylar» — ularning qaḳirtilixi
15 — Mən ularni Ahawaoɣa aḳidioɣan Dəryaning boyioɣa yioɣdim; biz u yərdə qedir tikip üq kün turduḳ. Həlḳni wə kaḥinlarni arilap ḳarisam u yərdə Lawiylar yoḳ ikən. □
16 Xunga mən baxliḳlardin Əliezər, Ariyəl, Xemaya, Əlnatan, Yarib, Əlnatan, Natan, Zəkəriya bilən Məxullamlarni wə ularoɣa ḳoxup oḳumuxluḳ alimlardin Yoarib bilən Əlnatanni qaḳirtip kelip,
17 ularoɣa ḥawalə ḳilip Kasifiya degən yərgə, Iddo degən Ataman bilən kərüxüxkə əwəttim. Mən Kasifiya degən yərdə Iddooɣa wə uning ibadəthana hizmətkarliri boloɣan ḳerindaxlirioɣa dəydioɣan gəplərni aoɣzioɣa selip, ularning bu yərgə Huday-imizning əyi üqün hizmət ḳilidioɣan hizmətqilərni bizgə əkelixni ətündum.
18 Hudayimizning xapaətlik ḳoli bizdə boloɣaqḳa, ular bizgə Israilning əwrisi, Lawiyning nəwrisi Maḥlining əwladliri iqidin oḳumuxluḳ bir adəmni, yəni

□ **8:3 «Xekaniyaning əwladliridin»** — baxḳa birhil tərjimisi (2-ayət bilən birləxtürülüp): «Dawutning əwladliridin, Ḥattux, yəni Xekaniyaning ooɣli, Paroxning əwladliridin… ». □ **8:5 «Xekaniyaning əwladliridin boloɣan Yaḥaziyəlning ooɣli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Zattuning əwladliridin Yaḥaziyəlning ooɣli Xekaniya» deyilgən. Bu kona tərjimə tooɣra boluxi mumkin. □ **8:10 «Xelomitning əwladliridin Yosifiyaning ooɣli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Banining əwladliridin Yosifiyaning ooɣli Xelomit» deyilgən. Bu kona tərjimə tooɣra boluxi mumkin. □ **8:13 «Adonikamning əwladliridin əng ahirida ḳaytḳanlar…»** — yaki «Adonikamning əwladliridin, yəni əng ahirida ḳaytḳanlar…» □ **8:15 «Lawiylar yoḳ ikən»** — kaḥinlar əzliri Lawiylar, əlwəttə (pəḳət Ḥarunning əwladliri kaḥin bolidu); muxu yərdə deyiliwatḳini kaḥinliḳtin baxḳa roḥiy hizmət ḳilalaydioɣan Lawiylarni kərsitidu.

Xərəbiyani wə uning ooɣulliri ɦəm ɣerindaxliri bolup jəmiy on səkkiz kixini baxlap kəldi.
19 Ular yənə Ɦaxabiya wə uning bilən billə Mərarining əwladliridin Yəxaya ɦəm uning ɣerindaxliri ɦəm ularning ooɣulliri bolup, jəmiy yigirmə kixini,
20 Yənə ilgiri Dawut wə uning əmirliri Lawiylarning hizmitidə boluxɣa təyinligən «Nətiniylar»din ikki yüz yigirmə kixini baxlap kəldi, bularning ɦəmmisi isimliri bilən tizimlandi.□

Ɣaytip kelixkə təyyarlinix

21 Xu qaoɣda Ahawa dəryasi boyida mən Hudayimizning aldida əzümizni təwən ɣilip, əzimiz wə kiqik balilirimiz ɦəm barliɣ mal-mülkimiz üqün Hudayimizdin aɣ yol tiləxkə roza tutayli, dəp jakarlidim.
22 Qünki biz əslidə padixaɦɣa: «Hudayimizning ɣoli Uni barliɣ izdigənlərning üstigə iltipat kərsitixkə ɣoyulidu; lekin Uning ɣudriti bilən oɣəzipi Əzini taxlioɣanlaroɣa zərbə berixkə təyyardur» degəniduɣ, əmdi yənə uningdin yoldiki düxmənlərgə taɣabil turuxɣa piyadə wə atliɣ ləxkərlər təyinləp berixni tələp ɣiloɣanliɣimdin hijil bolup ɣaldim.
23 Xuning bilən biz roza tutup Hudayimizdin xu ix tooɣruluɣ ətünduɣ, u duayimizni ijabət ɣildi.

Muɣəddəs əy üqün ɦədiyə ɣilinoɣan sowoɣatlar

24 Mən kaɦin baxliri iqidin on ikki adəmni wə Xərəbiya, Ɦaxabiya wə ular bilən billə boloɣan aka-ukiliridin on adəmni tallap,
25 ularoɣa altun, kümüx wə ɣaqa-ɣuqilarni, yəni padixaɦ, uning məsliɦətqiliri, əmirliri wə xuningdək xu yərdə turuwatɣan barliɣ Israillar «kəydürmə ɦədiyə» süpitidə Hudayimizning əyigə ɦədiyə ɣiloɣan sowoɣatlarni tapxurdum. ■
26 Mən kümüxtin altə yüz əllik talant, yüz talant eoɣirliɣtiki kümüx ɣaqa-ɣuqa, yüz talant altunni ularning ɣolioɣa əlqəp tapxurdum.□
27 Ularoɣa tapxuroɣanlirimdin yənə altun das yigirmə bolup, ɣimmiti ming darik, süpətlik wə walildap parɣiraydioɣan mis qong das ikki bolup, altundək ɣimmətlik idi. □
28 Mən ularoɣa: — Silər Pərwərdigaroɣa muɣəddəstursilər, ɣaqa-ɣuqilarmu muɣəddəstur, altun-kümüxlər ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigaroɣa ihtiyariy ɦədiyə ɣilinoɣan sowoɣattur.
29 Taki Yerusalemdiki Pərwərdigarning əyidiki ambar-ɦəzinilərgə yətküzüp, kaɦinlar wə Lawiylarning baxliri wə Israillarning ɣəbilə-jəmət baxliɣlirining aldida tarazidin ətküzgüqə bularni obdan ɣarap ɣooɣdanglar, dedim.
30 Xuning bilən kaɦinlar bilən Lawiylar Yerusalemdiki Hudayimizning əyigə apiridioɣan, tarazidin ətküzülgən xu altun-kümüx wə ɣaqa-ɣuqilarni tapxuruwaldi.

Yerusalemoɣa yetip kelix

31 Xuning bilən birinqi ayning on ikkinqi küni biz Ahawa dəryasining boyidin ɣozoɣilip Yerusalemoɣa qiɣixɣa mangduɣ. Hudayimizning ɣoli üstimizdə boloɣaqɣa, u bizni düxmənlirimizdin wə yolda paylap turoɣan ɣaraɣqilardinmu ɣutɣuzdi.

□ **8:20 «Nətiniylar»** — ibadəthana hizmətkarliri. ■ **8:25** Əzra 7:14, 15 □ **8:26 «kümüxtin altə yüz əllik talant... yüz talant altun...»** — xu dəwrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptooɣra ɣanqilik ikənliki bizgə eniɣ əməs; «kümüxning talanti» bolsa bəlkim 45 kilogram, «altunning talanti» bəlkim 90 kilogram boluxi mumkin; xunga 650 talant kümüx bəlkim 29 tonniqə bolatti, 100 talant kümüx 6.5 tonniqə, 100 talant altun 9 tonniqə bolatti. □ **8:27 «darik»** — (yaki «drahma») — Pars imperyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bu daslarning ɣimmiti 400-500 kilogram altunoɣa barawər idi.

32 Biz Yerusalemoɣa kelip u yərdə üq kün turduk;
33 tətinqi küni Hudayimizning өyidə altun-kümüx wə ɋaqa-ɋuqilar tarazida өlqinip kaɦin Uriyaning ooɣli Mərəmotning ɋolioɣa tapxuruldi; uning yenida Finiɦasning ooɣli Əliazar, yənə Lawiylardin Yəxuaning ooɣli Yozabad bilən Binnuiyning ooɣli Noadiyaɦlar bar idi.
34 Ɦəmmə nərsə sani boyiqə wə eoɣirliki boyiqə өlqəndi wə xuning bilən billə ɦərbirining eoɣirliki pütüp ɋoyuldi.
35 Xu qaoɣda əsli elip ketilgənlərning əwladliri, yəni sürgünlüktin ɋaytɋanlar Israillarning Hudasioɣa «kөydürmə ɋurbanlik» süpitidə pütkül Israil üqün on ikki torpak, tokɋsan altə ɋoqɋar, yətmix yəttə ɋoza sundi, yənə gunaɦ ɋurbanliki süpitidə on ikki tekə sundi; bularning ɦəmmisi Pərwərdigaroɣa ataloɣan kөydürmə ɋurbanlik idi.
36 Ular padixaɦning yarlik hətlirini padixaɦning waliyliriоɣa wə Dəryaning bu oɣərb təripidiki ɦөkümdarlaroɣa tapxuruwidi, ular həlkkə wə Hudaning өyining ixliriоɣa izqil yardəm bərdi.

9

Həlkning yat əllərgə əgixip sadakətsizlik kilixi — Əzraning Israilning gunaɦlirini tonup dua kilixi

1 Bu ixlar pütkəndin keyin əmirlər mening bilən kərüxkili yenimoɣa kelip: — Israillar, kaɦinlar wə Lawiylar өzlirini muxu zeminlardiki taipilərdin, yəni ularning yirginqlik adətliridin ayrip turmidi, — demək, ular Ɋanaaniylar, Ɦittiylar, Pərizziylər, Yəbusiylar, Ammoniylar, Moabiylar, Misirlikлar wə Amoriylaroɣa əgixip mangdi.
2 Qünki ular bu yat taipilərdin өzlirigə wə ooɣulliriоɣa hotun elip berip, *Hudaoɣa* has mukəddəs nəsilni muxu zeminlardiki taipilər bilən arilaxturuwətti; uning üstigə, əmirlər bilən əməldarlar bu sadakətsizlikning baxlamqiliridur, — deyixti.
3 Mən bu ixni anglapla kөnglək bilən tonumni yirtip, qaq-sakallirimni yulup oɣəmkayoɣuoɣa qüxüp olturup kəttim.
4 Wə Israilning Hudasining səzliridin ɋorkup titrigənlərning ɦərbiri sürgünlüktin ɋaytip kəlgənlərning sadakətsizliki tüpəylidin yenimoɣa kəldi. Mən taki kəqlik ɋurbanlik sunuloɣuqə oɣəm-ɋayoɣuoɣa qөmüp olturdum.
5 Kəqlik ɋurbanlik wakтida mən өzümni təwən kiloɣan ɦaləttin turup, kөnglək wə tonum yirtik ɦalda Hudayim Pərwərdigaroɣa yüzlinip tizlinip olturup, ɋollirimni yeyip,
6 dua kilip: — «Aɦ Hudayim, xərməndiliktə yüzümni sanga ɋaritixtin iza tartmaktimən, i Hudayim; qünki kəbiɦliklirimiz tolilikidin baxlirimizdin axti, asiylikitaətsizlikimiz asmanlaroɣa takaxti. ■
7 Ata-bowilirimizning künliridin tartip bügüngə kədər zor itaətsizliktə yürüp kəlduk, xunga kəbiɦliklirimiz tüpəylidin biz, bizning padixaɦlirimiz wə kaɦinlirimiz huddi bügünki kündikidək ɦərɋaysi yurtlardiki padixaɦlarning ɋolioɣa qüxüp, kiliqka, sürgünlükkə, bulang-talangoɣa, nomuska tapxurulduk.□
8 Əmdi ɦazir azoɣinə wakit Hudayimiz kөzlirimizni nurlandurup, ɋullukimizda bizgə azoɣina aram berilsun dəp, kəqip ɋutuloɣan bir ɋaldini sakɋlap kelip, bizgə өzining mukəddəs jayidin huddi ɋakkan ɋozuktək mukim orun berip, bizgə Hudayimiz Pərwərdigardin iltipat kərsitildi. □

■ **9:6** Zəb. 38:4 □ **9:7 «nomuska tapxurulduk» —** ibraniy tilida «yüzi qüxkənlikigə tapxurulduk». □ **9:8 «bizgə өzining mukəddəs jayidin huddi ɋakkan ɋozuktək mukim orun berip,...» —** «Yəx.» 22:20-24ni kərüng.

9 Qünki biz ḥazir ḳullarmiz; ḥalbuki, Hudayimiz muxu ḳulluḳimizda yənila bizni taxliwətməy, bəlki Pars padixaḥlirining aldida rəḥimgə erixtürüp, Hudayimizning əyini selip, harabiləxkən jaylirini yengiwaxtin onglaxḳa bizni roḥlandurdi, xundaḳla bizni Yəḥudiyə wə Yerusalemda sepilliḳ ḳildi. □
10-11 I Huda, biz bu *iltipatlar* aldida yənə nemə deyələymiz? Qünki biz yənila Sening məmin bəndiliring boloɣan pəyoɣəmbərlər arḳiliḳ tapiloɣan əmrliringni taxliwəttuḳ; Sən *ular arḳiliḳ*: «Silər kirip miras ḳilip igiləydioɣan zemin bolsa, xu zemindiki taipilərning nijisliḳi bilən buloɣanoɣan bir zemin; qünki ular türlük napakliḳlarni ḳilip, yirginqlik adətliri bilən bu zeminni bu qəttin u qetioɣiqə tolduruwətti. ■
12 Xunga silər ḳizliringlarni ularning ooɣullirioɣa bərmənglar, ooɣulliringlaroɣa ularning ḳizlirini elip bərmənglar; silər küqiyip, zeminning nazu-nemətliridin yeyixkə, zeminni əbədil'əbəd əwladliringlaroɣa miras ḳilip ḳaldurux üqün mənggü ularning aman-tinqliḳi yaki mənpəitini ḥərgiz izdimənglar» — degəniding.
13 Bizning rəzil ḳilmixlirimiz wə naḥayiti eoɣir itaətsizlikimiz tüpəylidin bu ḥəmmə bala-ḳaza beximizoɣa kəlgənidi wə Sən, i Hudayimiz, ḳəbiḥliklirimizgə tegixlik boloɣan jazayimizni yeniklitip, bizgə bügünkidək nijatliḳ iltipatni kərsətkən turuḳluḳ, □
14 biz ḳandaḳmu yənə əmrliringgə hilapliḳ ḳilip, bundaḳ yirginqlik ḳaidilərni tutḳan bu taipilər bilən nikaḥliniwerimiz? Mubada xundaḳ ḳilidioɣan bolsaḳ, Sən bizgə oɣəzəplinip, bizgə bir ḳaldi yaki ḳutuloɣudək birsinimu ḳaldurmay yoḳatmay ḳalamsən?
15 I Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigar, Sən ḥəḳḳaniydursən! Xu səwəbtin biz bügünkidək ḳutulup ḳaloɣan bir ḳaldimiz. Ḳara, biz Sening aldingda itaətsizliklirimizdə turuwatimiz, xunga Sening aldingda ḥeqḳaysimiz tik turalmay ḳalduḳ» — dedim.

10

Gunaḥini tonup, ḳiloɣan duaning nətijisi

1 Əzra dua ḳilip, gunaḥini tonup yioɣlap Hudaning əyi aldida yiḳilip düm yatḳan qaoɣda, Israillardin naḥayiti qong bir jamaət, ər-ayallar wə balilar uning yenioɣa kelip yioɣildi; kəpqilikmu ḳattiḳ yioɣlap ketixti.
2 Elamning əwladliridin, Yəḥiyəlning ooɣli Xekaniya əzraoɣa: — Biz Hudayimizoɣa sadaḳətsizlik ḳilip bu zemindiki yat taipilərdin hotun aptuḳ. Ḥalbuki, Israil üqün yənila ümid bar;
3 biz əmdi Hudayimiz bilən əḥdilixəyli, hojamning wə Hudayimizning əmrliridin ḳorḳup titrigənlərning nəsiḥitigə asasən bu hotunlarni wə ulardin tərəlgən pərzəntlərni yoloɣa selip ḳoyayli. Ḥəmmə ix Təwrat ḳanuni boyiqə ḳilinsun.
4 Tur! Bu ix sanga baoɣliḳtur, biz seni ḳollaymiz; jür'ətlik bolup ixni ada ḳiloɣin, — dedi.
5 Xuning bilən Əzra ornidin ḳopup, kaḥinlarning Lawiylarning wə pütkül Israil jamaitining baxliḳlirini xu səz boyiqə ix ḳilimiz, dəp ḳəsəm iqixkə ündidi, ular ḳəsəm iqti.

□ **9:9 «…bizni Yəḥudiyə wə Yerusalemda sepilliḳ ḳildi» —** «sepilliḳ» muxu yərdə asasən kəqmə mənidə ixlitilgən bolsa kerək. Qünki Yerusalemdiki sepil muxu waḳitta tehi ḳurulmioɣanidi («Nəḥ.» 1-babni kərüng).
■ **9:10-11** Law. 18:25, 27; Ḳan. 7:3 □ **9:13 «bizgə bügünkidək nijat iltipatini kərsətkən» —** bu ibarining baxḳa birhil tərjimisi: «bizgə bügünkidək ḳutulduruloɣan ḳaldi ḳalduroɣan».

6 Andin Əzra Hudaning өyi aldidin қopup Əliyaxibning oғli Yəһoһananning өyigə
kirdi; u u yərgə kəlgəndə оғizamu yemidi, sumu iqmidi, qünki u sürgünlüktin қaytip
kəlgənlərning sadaқətsizliki üqün eqinatti.
7 Xuning bilən Yəһudiyə wə Yerusalemda sürgünlüktin қaytip kəlgənlərning
 һəmmisigə jakarlinip, Yerusalemоғa yiоғilinglar,
8 əmirlər wə aқsaқallarning nəsiһiti boyiqə, kimki üq kün iqidə yetip kəlmisə, uning
pütün mal-mülki musadirə қilinidu, sürgündin қaytip kəlgənlərning jamaitidinmu
ayrilidu, dəp, jakarnamə qiқirildi.
9 Xuning bilən Yəһuda wə Binyamindiki barliқ ərlər üq küngiqə Yerusalemоғa yiоғilip
boldi. U tokқuzinqi ayning yigirminqi küni idi; barliқ həlқ Hudaning өyining
 һoylisidiki məydanоғa kelip olturdi, kəpqilik bu ixtin қorқaqқa, xuningdək қattiқ
yaoғқan yamoғur tüpəylidin, titrəp ketixti.
10 Kaһin Əzra ornidin қopup ularоғa: — Silər Hudaoғa sadaқətsizlik қilip yat
taipilərning қizlirini hotunluққa elip Israillarning itaətsizlikini axurdunglar.
11 Əmdi silər ata-bowanglarning Hudasi boloғan Pərwərdigar aldida gunaһinglarni
tonup, uning nəziridə durus boloғanni қilip, өzünglarni bu zemindiki taipilərdin wə
bu yat əllik hotunliringlardin arini oquқ қilinglar, dedi.
12 Pütün jamaət yuқiri awazda jawap berip: — Maқul, biz өzlirining xu gəpliri boyiqə
ix kərimiz.
13 Birақ adəmlər bək kəp, yənə kelip yamoғur pəsli boloғaqқa talada turalmaymiz;
uning üstigə bu degən bir-ikki kündə pütidioғan ix əməs, qünki bizdə bu ixta
itaətsizlik қiloғanlar naһayiti kəptur! □
14 Hudaning muxu ix tüpəyli kəlgən қattiқ oғəzipining bizdin kətküqə, baxliқlirimiz
pütkül jamaətkə wəkil bolup Pərwərdigarning aldida tursun; bizning һərқaysi
xəһərlirimizdə yat əllərdin hotun aloғanlarmu bəlgiləngən waқitta xu xəһərning
aқsaқal wə һakimliri bilən birliktə kelip bu ixni bir tərəp қilsun, — dedi.
15 Bu ixқa pəқət Asaһəlning oғli Yonatan bilən Tiқwaһning oғli Yaһziya қarxi qiқti,
Məxullam bilən Lawiy Xabbitay ularni қollidi.
16 Xuning bilən sürgündin қaytip kəlgənlər ənə xundaқ қildi. Kaһin Əzra wə ata
jəmətlirining baxliқliri boloғanlar jəməti boyiqə bu ixқa ayrildi; ularning һəmmisi
ismiliri boyiqə tizimlandi. Ular oninqi ayning birinqi küni bu ixni təkxürüp bir tərəp
қilixқa kirixti.
17 Ular yat əllik hotunlarni aloғan ərlərning soriқini birinqi ayning birinqi küni
tügətti.

Yat əllərdin hotun aloғanlarning tizimliki

18 Kaһinlarning əwladliri iqidə yat əllik hotunlarni aloғanlardin muxular qiқti: —
Yozadakning oғli Yəxuaning wə uning қerindaxlirining əwladliridin: — Maaseyaһ,
Əliezər, Yarib, Gədaliya.
19 Ular hotunlirimizni yoloғa selip қoyimiz dəp *қəsəm қilip* қol berixti wə gunaһi
üqün itaətsizlik қurbanliқi süpitidə қoy padisidin bir қoqқarni sundi.
20 Immərning əwladliridin Һanani bilən Zəbadiya;
21 Һarimning əwladliri iqidə Maaseyaһ, Eliyaһ, Xemaya, Yəһiyəl wə Uzziya; □
22 Paxhurning əwladliridin Əlyoyinay, Maaseyaһ, Ismail, Nətanəl, Yozabad wə
Əlasaһ.
23 Lawiylar iqidə Yozabad, Ximəy, Kelaya (Kelita»mu deyilidu), Pitaһiya, Yəһuda bilən
Əliezər;

□ **10:13 «qünki bizdə bu ixta itaətsizlik қiloғanlar naһayiti kəptur!»** — baxқa bir hil tərjimisi: «qünki biz bu ixta bək eoғir itaətsizlik қiloғanmiz». □ **10:21 «Eliyaһ»** — bu isim ərəb tilida, xundaқla uyoғur tilida «Iliyas» deyilidu.

24 oɳəzəlkəxlər iqidə Əliyaxib; dərwaziwənlər iqidə Xallum, Tələm, Uri.

25 Israillardin: — Paroxning əwladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Əliazar,
Malkiya, Binaya;

26 Elamning əwladliridin Mattaniya, Zəkəriya, Yəḥiyəl, Abdi, Yərimot bilən Eliyaḫ;

27 Zattuning əwladliridin Əlyoyinay, Əliyaxib, Mattaniya, Yərimot, Zabad bilən Aziza;

28 Bibayning əwladliridin Yoḫoḫanan, Ḫananiya, Zabbay bilən Atlay;

29 Banining əwladliridin Məxullam, Malluḳ, Adaya, Yaxub, Xeal bilən Ramot; □

30 Paḫat-Moabning əwladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaseyaḫ, Mattaniya, Bəzalәl,
Binnuiy bilən Manassəḫ;

31 Ḫarimning əwladliridin Əliezər, Yixiya, Malkiya, Xemaya, Ximeon,

32 Binyamin, Malluḳ wə Xəmariya;

33 Haxumning əwladliridin Mattinay, Mattataḫ, Zabad, Əlifələt, Yərəmay, Manassəḫ
wə Ximəy;

34 Banining əwladliridin Maday, Amram, Uəl,

35 Binaya, Bədiya, Keluḫay,

36 Waniya, Mərəmot, Əliyaxib,

37 Mattaniyaḫ, Mattinay, Yaasu,

38 Bani, Binnuiy, Ximəy,

39 Xələmiya, Natan, Adaya,

40 Maknadibay, Xaxay, Xaray,

41 Azarəl, Xələmiya, Xəmariya,

42 Xallum, Amariya, Yüsüp;

43 Neboning əwladliridin Jəiyəl, Mattitiyaḫ, Zabad, Zebina, Yadday, Yoel wə Binaya.

44 Bularning ḫəmmisi yat əllik hotunlarni alоɳanlar idi, wə xuningdək ulardin
bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi.□

□ **10:29 «Ramot» —** yaki «Yərəmot». □ **10:44 «wə xuningdək ulardin bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi» —** baxḳa bir hil tərjimisi: — «... wə xuning bilən ular hotunlirini wə pərzəntlirini yoloɳa seliwətti». Bu ayətning tekisttə kəmtüklük boluxi mumkin. Xunga mənisi enik əməs.

TƏWRAT DƏWRINING TARIHINI KƏRSITIDIQAN HƏRITƏ

Nəḥəmiya

Yerusalemning eqinixliḳ, harabliḳ ḥaliti

1 Ḥaḳaliyaning oƣli Nəḥəmiya xundaḳ bayan ḳildiki: — Yigirminqi yili Kisləw eyida,
mən Xuxan ḳəl'əsidə turattim, □
2 Өz ḳerindaxlirimdin biri bolƣan Ḥanani bilən birnəqqə kixi Yəḥudiyədin qiḳip
kəldi; mən ulardin sürgünlüktin ḳutulup ḳalƣan Yəḥudalar wə Yerusalem toƣrisida
soridim.
3 Ular manga: — Sürgünlüktin ḳutulƣan həlḳning ḳaldisi *Yəḥudiyə* өlkisidə ḳattiḳ
japa-muxəḳḳət astida wə aḥanət iqidə ḳaldi. Yerusalemning sepili bolsa өrüwetildi,
ḳowuḳlirimu kөydürüwetildi, dəp eytip bərdi.

Nəḥəmiyaning Yerusalem üqün roza tutup dua ḳilixi

4 Mən bu gəplərni anglap olturup yiƣlap kəttim, birnəqqə küngiqə nalə-pəryad
kөtürüp, asmanlardiki Huda aldida roza tutup, dua ḳilip
5 mundaḳ dedim: — «I asmandiki Huda Pərwərdigar, Өzini sөyüp, əmrlirini
tutḳanlarƣa өzgərməs meḥir kөrsitip əḥdisidə turƣuqi uluƣ wə dəḥxətlik Təngri, ■
6 əmdi Sening aldingda muxu pəyttə ḳulliring Israillar üqün peḳir ḳulungning keqə-
kündüz ḳiliwatḳan bu duasiƣa ḳuliḳing selinƣay, kөzüng oquḳ bolƣay! Mən biz
Israillarning Sening aldingda sadir ḳilƣan gunaḥlirimizni etirap ḳilimən; mənmu,
atamning jəmətimu gunaḥ ḳilduḳ!
7 Biz Sening yolungƣa tətür ix ḳilip, Sən ḳulung Musaƣa tapiliƣan əmrliring,
bəlgilimiliring wə ḥөkümliringni ḥeq tutmiduḳ.
8-9 Sening Өz ḳulung Musaƣa tapilap: «Əgər silər wapasizliḳ ḳilsanglar, silərni
pütün taipilərning arisiƣa tarḳitiwetimən; lekin Manga yenip kelip, Mening
əmrlirimni tutup əməl ḳilsanglar, gərqə aranglardin ḥətta asmanlarning əng qetigə
ḳoƣliwetilgənlər bolsimu, Mən ularni xu yərdin yiƣip, Mening namimni tikləxkə
talliƣan jayƣa elip kelimən» degən sөzüngni yad ḳilƣaysən, dəp өtünimən. ■
10 Bularning ḥəmmisi Sening ḳulliring wə Sening həlḳing, Өzüngning zor ḳudriting
wə küqlük ḳolung bilən ḥөrlükkə ḳutḳuzdung.
11 I Rəbbim, ḳulungning duasiƣa ḥəm Sening namingdin əyminixtin sөyüngən
ḳulliringningmu duasini ḳuliḳing tingxiƣay; bügün ḳulungning ixlirini onguxluḳ
ḳilƣaysən, uni xu kixining aldida iltipatḳa erixtürgəysən».
Xu waḳitta mən padixaḥning saḳiysi idim.

2

Padixaḥning Nəḥəmiyaning Yerusalemni, jümlidin sepilini ḳayta ongxap qiḳixiƣa ruhsət ḳilixi

1 Wə xundaḳ boldiki, padixaḥ Artahxaxtaning yigirminqi yili Nisan eyi, padixaḥning
aldiƣa xarab kəltürülgənidi; mən xarabni elip padixaḥḳa sundum. Buningdin ilgiri
mən padixaḥning aldida ḥeqḳaqan ƣəmkin kөrüngən əməs idim.

□ **1:1 «yigirminqi yili»** — Pars padixaḥi Artahxaxtaning yigirminqi yilini kөrsitidu (2:1ni kөrüng). ■ **1:5** Mis. 20:6; 34:7; Qөl. 14:18; Ḳan. 5:10; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ **1:8-9** Ḳan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

2 Xuning bilən padixaḩ meningdin: — Birər kesiling bolmisa, qiraying nemixqa xunqə oŋəmkin kərünidu? Kənglüngdə qoqum bir dərd bar, dewidi, mən intayin qorqup kəttim.
3 Mən padixaḩqa: — Padixaḩim mənggü yaxioŋayla! Ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩər harabilikkə aylanoŋan, dərwaza-qowuqliri kəydürüwetilgən tursa, mən qandaqmu oŋəmkin kərünməy? — dedim.
4 Padixaḩ meningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soriwidi, mən asmandiki Hudaoŋa dua qilip,
5 andin padixaḩqa: — Əgər padixaḩimning kəngligə muwapiq kərünsə, qulliri əzlirining aldida iltipatqa erixkən bolsa, meni Yəḩudiyəgə əwətkən bolsila, ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩərgə berip, uni yengiwaxtin qurup qiqsam, dedim.
6 Padixaḩ (xu qaoŋda hanix padixaḩning yenida olturatti) məndin: — Səpiringgə qanqilik waqit ketidu? Qaqan qaytip kelisən? — dəp soridi. Xuning bilən padixaḩ meni əwətixni muwapiq kərdi; mənmu uningoŋa qaytip kelidioŋan bir waqitni bekittim.
7 Mən yənə padixaḩtin: — Aliylirioŋa muwapiq kərünsə, manga *Əfrat* dəryasining u qetidiki waliylaroŋa meni taki Yəḩudiyəgə baroŋuqə ətkili qoyux tooŋruluq yarliq hətlirini pütüp bərgən bolsila; □
8 Wə yənə padixaḩliq ormanliqioŋa qaraydioŋan Asafqa muqəddəs əygə təwə boloŋan qəl’əning dərwaziliri, xuningdək xəḩərning sepili wə əzüm turidioŋan əygə ketidioŋan limlarni yasaxqa kerəklik yaoŋaqlarni manga berix tooŋruluqmu bir yarliqni pütüp bərgən bolsila, dedim. Hudayimning xəpqətlik qoli üstümdə boloŋaqqa, padixaḩ iltipat qilip bularning ḩəmmisini manga bərdi. ■
9 Xuning bilən mən dəryaning u qetidiki waliylarning yenioŋa berip padixaḩning yarliqlirini tapxurdum. Padixaḩ yənə birnəqqə qoxun sərdarliri bilən atliq ləxkərlərnimu manga ḩəmraḩ boluxqa orunlaxturoŋanidi.
10 Ḩoronluq Sanballat bilən Ammoniy Tobiya degən əməldar Israillarning mənpəətini izdəp adəm kəptu, degən həwərni anglap intayin narazi boldi.□

Nəḩəmiyaning keqisi sepilni qarlaxqa qiqixi

11 Mən Yerusalemoŋa kelip üq kün turdum.
12 Andin keqisi mən wə manga ḩəmraḩ boloŋan birnəqqə adəm ornimizdin turduq (mən Hudayimning kənglümgə Yerusalem üqün nemə ixlarni qilixni saloŋanliqi tooŋrisida ḩeqkimgə birər nemə demigənidim). Əzüm mingən ulaoŋdin baxqa ḩeqqandaq ulaoŋmu almay,
13 keqisi «Jiloŋa qowuqi»din qiqip «Əjdiha buliqi»oŋa qarap mengip, «Tezək qowuqi»oŋa kelip, Yerusalemning buzuwetilgən sepillirini wə kəydürüwetilgən qowuq-dərwazilirini kəzdin kəqürdum.
14 Yənə aldioŋa mengip «Bulaq qowuqi» bilən «Xaḩanə kəl»gə kəldim; lekin xu yərdə mən mingən ulaoŋning ətüxikə yol bək tar kəlgəqkə,
15 keqidə mən jiloŋa bilən qiqip sepilni kəzdin kəqürüp qiqtim. Andin yenip «Jiloŋa qowuqi»din xəḩərgə kirip, əygə qayttim.
16 Əməldarlarning ḩeqqaysisi mening nəgə baroŋanliqimni wə nemə qiloŋanliqimni bilməy qelixti, qünki mən ya Yəḩudiylaroŋa, kaḩinlaroŋa, ya əmir-ḩakimlaroŋa wə yaki baxqa hizmət qilidioŋanlaroŋa ḩeqnemə eytmioŋanidim.

□ **2:7 «Əfrat dəryasining u qeti…»** — məzkur kitabta muxu yədin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. «U qeti…» — dəryaning oŋərbiy təripi. **«…meni taki Yəḩudiyəgə baroŋuqə ətkili qoyux»** — yaki «…səpirimdə meni aloŋa sürüx». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10 «Tobiya degən əməldar»** — ibraniy tilida «Tobiya degən qul».

Nəḩəmiyaning həlḳni sepilni ḳayta selixḳa ilḩamlanduruxi

17 Keyin mən ularoɣa: — Silər beximizoɣa kəlgən balayi’apətni, Yerusalemning
harabigə aylanoɣanliḳini, sepil ḳowuḳlirining kəydürüwetilgənlikini kərdünglar;
kelinglar, ḩəmmimiz ḩaḳarətkə ḳeliwərməslikimiz üqün Yerusalemning sepilini
ḳaytidin yasap qiḳayli, — dedim.
18 Mən yənə ularoɣa Hudayimning xəpḳətlik ḳolining mening üstümdə boloɣanliḳini
wə padixaḩning manga ḳiloɣan gəplirini eytiwidim, ular: — Ornumizdin turup uni
yasayli! — deyixip, bu yahxi ixni ḳilixḳa өz ḳollirini ḳuwwətləndürdi.
19 Lekin Ḩoronluḳ Sanballat, hizmətkar Ammoniy Tobiya ḩəm ərəb boloɣan Gəxəm
bu ixni anglap bizni zanglik ḳilip mənsitməy: — Silərning bu ḳiloɣininglar nemə ix?
Silər padixaḩḳa asiyliḳ ḳilmaḳqimusilər? — deyixti.
20 Mən ularoɣa jawab berip: — Asmanlardiki Huda bolsa bizni oɣəlibigə erixtüridu wə
Uning ḳulliri boloɣan bizlər ḳopup ḳurimiz. Lekin silərning Yerusalemda ḩeqḳandaḳ
nesiwənglar, ḩoḳuḳunglar yaki yadnaməngla yoḳ, — dedim.

3

Sepilni bələklərgə bəlüp ongxaxḳa buyruluxi •••• Kona xəḩərning həritisini kərüng

1 Xu qaoɣda bax kaḩin Əliyaxib wə uning kaḩin ḳerindaxliri ḳopup «Ḳoy ḳowuḳi»ni
yengiwaxtin yasap qiḳti; ular ḳowuḳning ḳanatlirini ornitip, uni *Hudaoɣa* atap
muḳəddəs dəp bekitti; ular «Yüzning munari» bilən «Ḩananiyəlning munari»oɣiqə
boloɣan ariliḳtiki sepilni ongxap, uni muḳəddəs dəp bekitti; □
2 Uningoɣa tutax ḳismini Yeriholuḳlar yasidi; yənə uningoɣa tutax ḳismini Imrining
oɣli Zakkur yasidi.
3 «Beliḳ ḳowuḳi»ni Sənaaḩning oɣulliri yasidi; ular uning lim-kexəklirini selip,
ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti.
4 Uningoɣa tutax ḳismini Ḩakozning nəwrisi, Uriyaning oɣli Mərəmot yasidi;
uningoɣa tutax ḳismini Məxəzabəlning nəwrisi, Bərəkiyaning oɣli Məxullam yasidi.
Uningoɣa tutax ḳismini Baanaḩning oɣli Zadok yasidi. □
5 Uningoɣa tutax ḳismini Təkoaliḳlar yasidi; lekin ularning qongliri өz hojisining ixini
zimmisigə ilixḳa unimidi.
6 «Kona ḳowuḳ»ni Pasiyaning oɣli Yəḩoda bilən Besodiyaning oɣli Məxullam yasidi;
ular uning lim-kexəklirini selip, ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti. □
7 Ularning yenidiki tutax ḳismini Gibeonluḳ Məlatiya, Meronotluḳ Yadon ḩəmdə
Dəryaning bu oɣərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən
Mizpaḩliḳlar yasidi. □
8 Ularning yenidiki tutax ḳismini zərgərlərdin boloɣan Harḩayaning oɣli Uzziyəl
yasidi. Uningoɣa tutax ḳismini huxbuy buyum yasaydioɣan ətirqilərdin Ḩananiya
yasidi. Ular Yerusalem *sepilini* taki «Ḳelin tam»oɣiqə ongxap yasidi. □

□ **3:1 «Yüzning munari» —** baxḳa hil tərjimilər: — «Ḩammeaḩning munari» yaki «Meaḩning munari». **«muḳəddəs dəp bekitti» —** nemixḳa xundaḳ bekitidu? Uning «Ḳoy ḳowuḳi» dəp atilixning səwəbi bəlkim ibadəthanida sunulidioɣan ḳurbanliḳlar (kəpinqisi ḳoylar, əlwəttə) xu dərwazidin xəḩərgə elip kirilətti. Xunga ḳurbanliḳlarning kirix yolini «muḳəddəs» dəp bekitix tolimu muwapiḳ idi — demək, xu dərwazidin ḳurbanliḳlardin baxḳa ḩeqḳandaḳ nərsilərni elip kirixkə bolmaytti. □ **3:4 «Ḩakozning…» —** yaki «Kozning…». □ **3:6 «Pasiyaning oɣli Yəḩoda» —** yaki «Pasiyaning oɣli Yoyada». □ **3:7 «Dərya» —** Əfrat dəryasi. **«Məlatiya, Meronotluḳ Yadon ḩəmdə Dəryaning bu oɣərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən Mizpaḩliḳlar yasidi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Məlatiya… wə Yadon yasidi; bular Dəryaning oɣərbiy təripidiki waliylar idarə ḳilidioɣan Gibeonluḳlar wə Mizpaḩliḳlar idi». □ **3:8 «… ongxap yasidi» —** yaki «…suwap qiḳti».

9 Ularning yenidiki tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi bolƣan Hurning
oƣli Refaya yasidi.
10 Ularning yenida, Harumafning oƣli Yədaya өzining өyining udulidiki ḳismini
yasidi. Ularning yenidiki ḳismini Haxabniyaning oƣli Ḥattux yasidi.
11 Ḥarimning oƣli Malkiya bilən Paḥat-Moabning oƣli Ḥaxxub sepilning baxḳa bir
bөliki bilən «Humdanlar munari»ni yasidi.
12 Ularning yenidiki tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi Halloḥəxning
oƣli Xallom өzi wə uning ḳizliri yasidi.
13 «Jilƣa ḳowuḳi»ni Ḥanun bilən Zanoaḥ xəḥirining aḥalisi yasidi. Ular uni yasap,
uning ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti wə yənə «Tezək ḳowuḳi»ƣiqə ming
gəz sepilnimu yasidi.
14 «Tezək ḳowuḳi»ni Bəyt-Ḥakkərəm yurtining baxliḳi Rəkabning oƣli Malkiya
yasidi; ular uni yasap, uning ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti.
15 «Bulaḳ ḳowuḳi»ni Mizpaḥ yurtining baxliḳi Kol-Ḥozəḥning oƣli Xallum yasidi. U
uni yasap, өgzisini yepip, uning ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti wə yənə
xaḥanə baƣning yenidiki Siloam kөlining sepilini «Dawutning xəḥiri»din qüxidiƣan
pələmpəygiqə yengiwaxtin yasidi.□
16 Uningdin keyinki tutax ḳismini Dawutning ḳəbrilirining udulidiki wə uningdin
keyinki sün'iy kөlgə ḥəm uning kəynidiki «Palwanlarning өyi»gə ḳədər Bəyt-Zur
yurtining yerimining ḥakimi, Azbukning oƣli Nəḥəmiya yasidi.
17 Uningdin keyinki tutax ḳismini Lawiylar — Yəni Banining oƣli Rəḥum yasidi,
uning yenidiki tutax ḳismini Keilaḥning yerim yurtining ḥakimi Ḥaxabiya өz yurtiƣa
wakalitən yasap qiḳti.
18 Uning yenidiki tutax ḳismini ularning ḳerindaxliri — Keilaḥning ikkinqi yerimin-
ing ḥakimi, Ḥenadadning oƣli Baway yasidi. □
19 Uning yenida, Mizpaḥning ḥakimi Yəxuyaning oƣli Ezər ḳoral-yaraƣ ambiriƣa
qiḳix yolining udulida, sepilning doḳmuxidiki yənə bir bөlikini yasidi.
20 Zabbayning oƣli Baruḳ uningdin keyinki yənə bir bөlikini, yəni sepilning
doḳmuxidin taki bax kaḥin Əliyaxibning өyining dərwazisiƣiqə bolƣan bөlikini
kөngül ḳoyup yasidi.
21 Uning yenida Ḥakozning nəwrisi, Uriyaning oƣli Mərəmot sepilning Əliyaxibning
өyining dərwazisidin taki Əliyaxibning ḥoylisining ahiriƣiqə bolƣan yənə bir
bөlikini yasidi. □
22 Bulardin keyinki bir ḳismini Iordan tüzlənglikidikilər, kaḥinlar yasidi.
23 Bularning yenida, Binyamin bilən Ḥaxxub өz өyining udulidiki bөlikini yasidi.
Ulardin keyin Ananiyaning nəwrisi, Maaseyaḥning oƣli Azariya өz өyining yenidiki
ḳisimni yasidi.
24 Uning yenida, Azariyaning өyidin taki sepilning doḳmuxiƣiqə bolƣan yənə bir
bөlikini Ḥenadadning oƣli Binnuiy yasidi.
25 *Uning yenida*, Uzayning oƣli Palal padixaḥ ordisining doḳmuxi, xuningdək ordidiki
qoḳqiyip turƣan, zindan ḥoylisining yenidiki egiz munarning udulidiki bөlikini
yasidi. Uningdin keyinki bir bөlikini Paroxning oƣli Pidaya yasidi.
26 Əmdi Ofəldə turidiƣan ibadəthana hizmətkarliri künqiḳix tərəptiki «Su
ḳowuḳi»ning udulidiki wə qoḳqiyip turƣan munarning udulidiki sepilni yasidi. □
27 Qoḳqiyip turƣan qong munarning udulida Təkoaliḳlar taki Ofəl sepiliƣiqə bolƣan
ikkinqi bir bөlikini yasidi.

□ **3:15 «xaḥanə baƣning yenidiki Siloam kөli»** — muxu yərdə ibraniy tilida «xaḥanə baƣning yenidiki Xelaḥ kөli» deyilidu. □ **3:18 «Baway»** — yaki «Binnuiy». □ **3:21 «Ḥakozning nəwrisi»** — yaki «Kozning nəwrisi». □ **3:26 «ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətaniylar».

28 «At ḳowuḳi»ning yuḳiri bir bəlikini kaḩinlar ḩərbiri əz əyining udulidiki ḳismini yasidi.
29 Immərning ooɳli Zadok ularning yenida, keyinki ḳismini, əz əyining udulidiki bir bəlikini yasidi. Uning yenidiki tutax ḳismini «xərḳiy dərwaza»ning dərwaziwəni Xekaniyaning ooɳli Xemaya yasidi.
30 Uning yenida, Xələmiyaning ooɳli Ḩananiya bilən Zalafning altinqi ooɳli Ḩanun ikkinqi bir bəlikini yasidi; ularning yenida, Bərəkiyaning ooɳli Məxullam əz ḳorusining udulidiki bir bələkni yasidi.
31 Uning yenida, xu yərdin tartip ibadəthana hizmətkarliri bilən sodigərlərning ḳoruliridin ətüp, «Təkxürüx ḳowuḳi»ning udulidiki sepil doḳmuxining bali-hanisioɳiqə boloɳan bəlikini zərgərlərdin boloɳan Malkiya yasidi. □
32 Doḳmuxning balihanisi bilən «Ḳoy ḳowuḳi»ning arilikidiki bələkni zərgərlər bilən sodigərlər yasidi.

4

Sanballatning hapa boluxi wə məshirə ḳilixi

1 Xundaḳ boldiki, Sanballat bizning sepilni yengiwaxtin ongxawatḳanlikimizni anglap ɳəzəplinip, ḳəḩri bilən Yəḩudalarni məshirə ḳildi.
2 U əz ḳerindaxliri wə Samariyə ḳoxuni aldida: — Bu zəip Yəḩudalar nemə ḳiliwatidu? Ular əzlirini xundaḳ mustəḩkəmlimәkqimu? Ular ḳurbanliḳlarni sunmaḳqimu? Ular bir kün iqidə püttürüxməkqimu? Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularoɳa jan kirgüzəmdikən? — dedi. □
3 Uning yenida turuwatḳan Ammoniy Tobiya: — Ular ḩərḳanqə yasisimu, bir tülkə sepilning üstigə yamixip qiḳsa, ularning tax temini ərüwetidu! — dedi.

Nəḩəmiyaning duasi

4 — I Hudayimiz, ḳulaḳ selip angliɳaysən, kəmsitilməktimiz, ularning ḳiloɳan ḩaḳarətlirini əz bexioɳa yanduroɳaysun; ularni tutḳun ḳilip elip beriloɳan yaḳa yurtta həḳning oljisioɳa aylanduroɳaysun!
5 Ularning ḳəbiḩlikini yapmioɳaysən, gunaḩliri aldingdinmu əqürüwetilmisun; qünki ular sepilni ongxawatḳanlarning kəngligə azar bərdi!
6 Xundaḳtimu sepilni yengiwaxtin ongxawərduḳ; uni ulap, egizlikini yerimioɳa yətküzduḳ; qünki kəpqilik kəngül ḳoyup ixlidi.

□ **3:31 «udulidiki sepil doḳmuxining balihanisioɳiqə»** — yaki «udulidiki sepil doḳmuxioɳa qiḳix yolioɳiqə» yaki «udulidiki sepil doḳmuxidiki pələmpəygiqə». □ **4:2 «Ular əzlirini xundaḳ mustəḩkəmlimәkqimu?»** — yaki «ular əz məyliqə xundaḳ ketiwərsə bolamdu?» yaki «əzlirigə tayinip bu ixni ḳilalamdu?». Tekistning ibraniy tilini qüxinix səl təs. **«Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularoɳa jan kirgüzəmdikən?»** — bu məshirə səzliri iqidə bir-birigə zit kelidioɳan ixlar bar. Ḳarioɳanda, gərqə Sanballat mazaḳ ḳiloɳini bilən, uning ḳuruluxḳa boloɳan oɳəzipi uningda bu ix püttürülüxi mumkin, degəndək birhil ḳorḳunqning barlikioɳa ispat bolidu.

Yerusalemning ḳowuḳ-dərwaziliri

(Nəḥəmiya dəwri - «Nəḥəmiya» 3-babni kərüng)

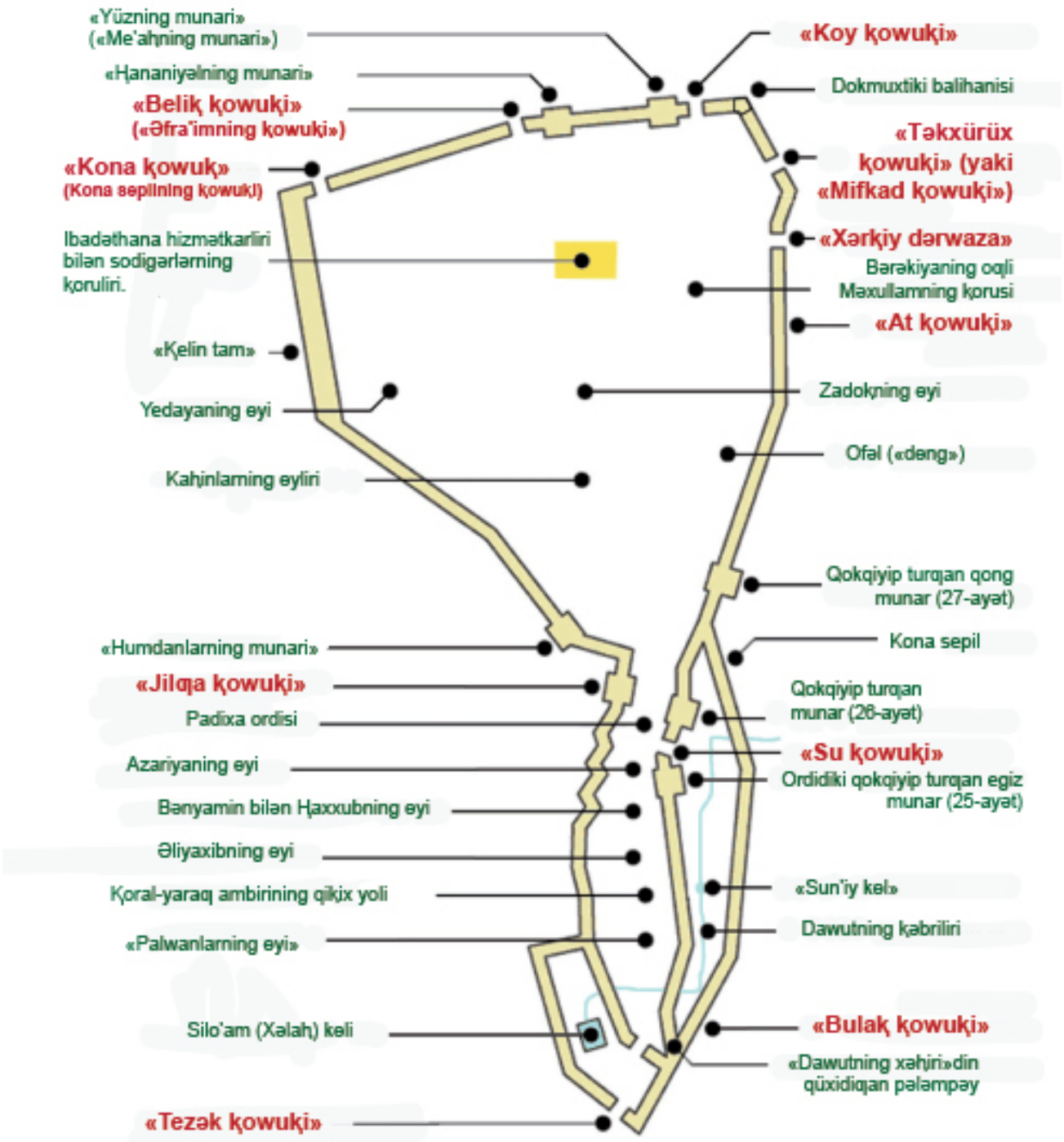

Yerusalemning ḳowuḳliri (Nəḥəmiya ḳayta ḳuroqan)

Düxmənlərning toskunluk wə buzoqunqilik kilixka kəstlixi

7 Xundak boldiki, Sanballat, Tobiya, Ərəblər, Ammoniylar, Axdodluklar Yerusalem
sepillirini yengiwaxtin ongxax kuruluxining yənila elip beriliwatkanlikini, sepil
bəsüklirining etiwetilgənlikini anglap kattik oqəzəpkə kelixti-də,
8 birliktə Yerusalemoqa hujum kilip uningda kalaymikanqilik tuoqduruxni kəstləxti.
9 Xunga biz Hudayimizoqa iltija kilduk həm ularning səwəbidin keqə-kündüz kəzətqi
koyup, əzlirimiz ulardin mudapiələnduk.
10 Bu qaoqda Yəhudiyədikilər: — Ixqi-hammallar halidin kətti, xuningdək
qalma-kesək əhlətlər yənila nahayiti kəp, biz sepilni ongxaxka hətta sepiloqimu
yekinlixalmiduk! — deyixti.
11 Xuning bilən bir wakitta düxmənlirimiz: — Ular səzməstə, ular kərməstə,
ularning arisioqa kiriwelip ularni əltürüp, kuruluxni tohtitiwetimiz! — deyixti.
12 Wə xundak boldiki, ularning ətrapida turuwatkan Yəhudalarmu yenimizoqa on
ketim kelip: — Kaysi tərəpkə karisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə hujum
kilmakqi! — dəp həwər yətküzüxti. □
13 Xunga mən həlkni jəmət-jəmət boyiqə, koliqoqa kiliq, nəyzə wə okyalirini elip, sepili
pəs boloqan yaki hujumoqa oquk turoqan yərlərdə sepilning arkisida karawullukta
turuxka koydum.
14 Kəzdin kəqürüp qikkandin keyin ornumdin kopup mətiwərlər bilən əməldarlar
wə baxka həlkkə: — Ulardin korkmanglar; uluoq wə dəhxətlik Rəbni esinglarda
tutunglar, əz kerindaxliringlar, ooqul-kizliringlar, ayalliringlar wə əy-makaninglar
üqün jəng kilinglar, dedim.

Bir tərəptin ixləx, bir tərəptin mudapiəlinix

15 Xundak boldiki, əzlirining suyikəstini bilip kaloqanlikimiz düxmənlərning
kulikioqa yetip baroqaq, xuningdək Huda ularning suyikəstini bitqit kiloqaq, biz
həmmimiz sepiloqa kaytip, hərbirimiz əsli ix ornimizda ixni dawamlaxturiwərduk.
16-17 Ənə xu qaoqdin baxlap hizmətkarlirimning yerimi ix bilən boldi, yerimi
koliqoqa nəyzə, kalkan, okya tutkan, dobuloqa-sawut kiygən halda yürüxti. Sərdar-
əməldarlar sepilni ongxawatkan barlik Yəhuda jəmətidikilərning arkisida turdi.
Həm yüklərni toxuwatkanlar həm ularoqa yük artiwatkanlarmu bir kolida ixləp,
bir kolida yaraoqlirini qing tutuxkanidi.
18 Tamqilarning hərbiri bəllirigə kiliq-hənjərlirini askan halda *sepilni* yasawatatti;
kanayqi bolsa yenimda turatti.
19 Mən mətiwərlər, əməldarlar wə baxka həlkkə: — Bu kurulux nahayiti qong, dairisi
kəng; biz həmmimiz sepilda bələk-bələklər boyiqə tarkilip ixləp, bir-birimizdin yirak
turuwatimiz.
20 Xunga məyli kəyərdə bolunglar, kanay awazini anglisanglarla, biz bar xu yərgə
kelip yioqilinglar; Hudayimiz biz üqün jəng kilidu, — dedim.■
21 Biz ənə xu tərikidə ixliduk; həlkning yerimi tang atkandin tartip yultuz qikkuqə
nəyzilirini qing tutup turuxti.
22 U qaoqda mən yənə həlkkə: — Həmməylən əz hizmətkari bilən keqini
Yerusalemoqa kirip ətküzsun, xundak bolsa ular keqisi bizning muhapizətqilikimizni
kilidu, kündüzi ixləydu, dedim.

□ **4:12 «kaysi tərəpkə karisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə hujum kilmakqi!»** — əsli ayətning kəqürülmisi kəmtük boloqaqka, mənisini jayida qikirix təs bolup kaldi; xunga muxu Yəhudiylarning eytkan sözlirining birnəqqə hil tərjimiliri bar. Lekin asasiy mənilirining həmmisi düxmənlərning hərtərəplimə kəstləxlirini kərsitidu. ■ **4:20** Mis. 14:25; Kan. 1:30; 28:7

23 Xundaḳ ḳilip ya mən, nə ḳerindaxlirim, ya hizmətkarlirim yaki manga əgəxkən muḩapizətqilərning ḩeqḳaysisi kiyimlirini selixmidi; ḩərbiri ḩətta suoɣa baroɣandimu өzining yaraoɣlirini eliwalatti.□

5

Namratlarning nalisi

1 U qaoɣda halayiḳ wə ularning hotunliri өz ḳerindaxliri boloɣan Yəḩudalar üstidin xikayət ḳilip ḳattiḳ dad-pəryad kətürüxti.
2 Bəzilər: — Biz wə ooɣul-ḳizlirimizning jan sanimiz kөp, kün kəqüriximiz üqün toyoɣudək axliḳ almisaḳ bolmaydu, deyixti.
3 Yənə bəzilər: — Biz aqarqiliḳta ḳaloɣan waḳtimizda axliḳ elip yəymiz dəp etizlirimiz, üzümzarliḳlirimizni wə өylirimizni rənigə berixkə məjbur bolduḳ, deyixti.
4 Wə yənə bəzilər: — Padixaḩning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ. □
5 Gərqə bədənlirimiz ḳerindaxlirimizning bədənlirigə, pərzəntlirimiz ularning pərzəntlirigə ohxax bolsimu, lekin ooɣul-ḳizlirimizni ḳul-dedək boluxḳa tapxurmay amalimiz bolmidi; əməliyəttə ḳizlirimizdin bəziliri alliḳaqan dedək bolupmu kətti; ularni bədəl töləp ḩərlükkə qiḳirixḳa ḳurbimiz yətmidi, qünki bizning etizlar wə üzümzarliḳlirimiz ḩazir baxḳilarning ḳolididur, — deyixti.

Nəḩəmiyaning mətiwərlər bilən mənsəpdarlarni oɣəzəp bilən əyiblixi

6 Mən ularning dad-pəryadlirini wə eytḳan bu gəplirini angliɣandin keyin ḳattiḳ oɣəzəpləndim.
7 Kөnglümdə birər ḳur oyliniwaloɣandin keyin, mətiwərlər bilən əməldarlarni əyibləp: — Silər өz ḳerindaxliringlaroɣa ḳərz berip ulardin өsüm alidikənsilər-ḩə! — dəp tənbiḩ bərdim. Andin ularning səwəbidin qong bir yioɣin eqip ■
8 ularni: — Biz küqimizning yetixiqə yat taipilərgə setiwetilgən ḳerindiximiz Yəḩudalarni ḳayturup setiwalduḳ, lekin silər bizni ularni ḳayturup setiwalsun dəp ḳerindaxliringlarni yənə setiwətməkqi boluwatamsilər? — dəp əyibliwidim, ular dəydioɣan gəp tapalmay, xük turup ḳaldi.
9 Andin mən ularoɣa yənə: — Silərning bu ḳiloɣininglar ḳamlaxmaptu. Silər düxmənlirimiz boloɣan taipilər aldida bizni aḩanətkə ḳaldurmay, Hudayimizning ḳorḳunqida mangsanglar bolmasmidi?
10 Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ өtnə berip turup өsüm alsaḳ alattuḳ! Silərdin өtünimən, mundaḳ өsüm elixtin waz keqəyli! □

□ **4:23 «ḩərbiri ḩətta suoɣa baroɣandimu өzining yaraoɣlirini eliwalatti» —** yaki «ḩərbiri ong ḳolidin yaraoɣlirini qüxürüxmidi» yaki «ḩərbirəylən pəḳət yuyunoɣandila kiyimlirini salatti». Əyni tekist kəmtüktək kөrünidu. □ **5:4 «Padixaḩning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ» —** yaki «padixaḩning baj-seliḳini töləxkə etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimizni rənigə berip pul ḳərz alduḳ». ■ **5:7** Mis. 22:24 □ **5:10 «Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ өtnə berip turup өsüm alsaḳ alattuḳ» —** baxḳa birhil tərjimisi: — (1) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ өtnə berip turuwatimiz» yaki: — (2) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ өtnə berip turayli». Nəḩəmiyaning harakteri bək sehiy boloɣaqḳa, bəlkim өsümsiz өtnə-ḳərzni kөp bərgən boluxi mumkin idi. Uning üstigə, ḳerindaxlaroɣa өtnə berip өsüm elix Musa pəyoɣəmbərgə nazil ḳilinoɣinioɣa hilapliḳ («Mis.» 22:25, «Pənd.» 15:5). Xunga bu ikkinqi hil tərjimini tooɣra əməs, dəp ḳaraymiz. **«mundaḳ өsüm elixtin waz keqəyli!» —** yaki «muxundaḳ ḳərzgə rəni elixtin waz keqəyli!».

11 Ötünüp ḳalay, silər dəl bügün ularning etizlirini, üzümzarlik, zəytunzarlik wə
öylirini ḳayturup beringlar, wə xuningdək silər ulardin ündürüwaloḳan pul, axlik,
yengi məy-xarab wə yengi zəytun maylirining ösümini ularoḳa ḳayturup beringlar,
dedim.□
12 Ular: — Ḳayturup berimiz, əmdi ulardin ḩeq ösüm almaymiz; sili nemə desilə,
biz xundak ḳilimiz, deyixti. Mən kaḩinlarni qaḳirtip kelip, ularni bu wədə boyiqə
xundak ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm. □
13 Mən tonumning pexini ḳekip turup: — Kim muxu wədini ada ḳilmisa, Huda xu yol
bilən uning özini öz öyidin wə mal-mülkidin məḩrum ḳilip ḳekiwətsun! Xu yol bilən
uning ḩəmmə nemisi ḳurukdilip ḳaloḳuqə ḳekiwetilsun! — dedim. Pütkül jamaət
birdək: «Amin!» deyixti ḩəm Pərwərdigaroḳa Ḩəmdusana oḳuxti. Andin kөpqilik
xu wədisi boyiqə deginidək ḳilixti.

Pak-diyanətlik wə addiy-sadda Nəḩəmiya

14 Xuningdək, Yəhudiyə zeminida ularoḳa waliy boluxḳa tiklәngən kündin buyan,
yəni padixaḩ Artahxaxtaning yigirminqi yilidin ottuz ikkinqi yiliоḳiqə boloḳan on ikki
yil iqidə nə mən, nə mening uruḳ-tuoḳḳanlirim waliylik nenini ḩeq yemiduḳ.
15 Məndin ilgiri waliy boloḳanlar həlḳḳə eoḳirqilik selip, ulardin *kündilik* axlik,
məy-xarab wə xuningdək ḳirik xəkəl kümüx elip kəlgənikən; ḩətta ularning
hizmətkarlirimu həlḳning üstidin ḩoḳuḳwazlik ḳilip kəlgənikən. Lekin mən
Hudadin ḳorḳidioḳinim üqün undak ḳilmidim. □
16 Mən dərwəkə sepilning ḳuruluxioḳila berilgəqkə, biz ḩətta birər etiznimu seti-
walmiduḳ; mening barlik hizmətkarlirimmu ḳuruluxta ixləxkə xu yərgə yioḳilatti.
17 Ətrapimizdiki yat əllərdin bizning yenimizoḳa kəlgənlərdin bələk, mening bilən
bir dastihanda oḳiza yəydioḳanlar Yəhudiylar wə əmәldarlardin bir yüz əllik kixi idi.
18 Ḩərküni bir kala, hillanoḳan altə ḳoy təyyarlinatti, yənə manga bəzi uqar ḳuxlar
təyyarlinatti; ḩər on kündə bir ḳetim ḩərhil mol məy-xarab bilən təminlinətti.
Xundak bolsimu mən yənila «waliy neni»ni tələp ḳilmidim; qünki ḳurulux Ixi
həlḳning üstidiki eoḳir yük idi.
19 — Aḩ Hudayim, mən muxu həlḳ üqün ḳiloḳan barlik iximni yad ətkəysən, manga
xapaət kərsətkəysən!.■

6

Sanballatning ḳuruluxḳa toskunluḳ ḳilix suyiḳəsti

1 Xundak boldiki, Sanballat, Tobiya, ərəb boloḳan Gəxəm wə düxmənlirimizning
ḳaloḳan ḳismi mening sepilni yengiwaxtin ongxap qikḳanlikimni, sepilning əmdi
bəsüklirining ḳalmioḳanlikini anglap (lekin u qaoḳda mən tehi sepil ḳowuḳlirining
ḳanatlirini ornatmioḳanidim),

□ **5:11 «…bügün ularning etizlirini, üzümzarlik, zəytunzarlik wə öylirini ḳayturup beringlar…»** — muxu etiz ḳatarlik mülüklər əslidə ḳərz-ətnilərgə «rənə» süpitidə ḳoyuloḳan bolup, ḳərz igiliri ularni tartiwaloḳan bolsa kerək. **«pul, axlik…wə yengi zəytun maylirining ösümini»** — ibraniy tilida «pul, axlik, …wə yengi zəytun maylirining yüzdin biri» yaki «ösümi bir pirsənt» — ḳandak tərjimə ḳilinixtin ḳət'iynəzər, muxu sөzlər qoḳum ösümning özini kərsitixi kerək. □ **5:12 «Mən kaḩinlarni qaḳirtip kelip, ularni … xundak ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm»** — kaḩinlar əslidə ḳərz igiliri əməs; ularning məs'uliyiti baxḳilarning xu wədisini ada ḳilixioḳa nazarətqilik ḳilixtin ibarət idi. Əslidə kaḩinlar ösüm berix tooḳruluk muḳəddəs ḳanun-bəlgilimilərni bilixi kerək idi, xundakla bundak wəziyətkə yol ḳoymasliḳi kerək idi. □ **5:15 «ḳirik xəkəl kümüx»** — «xəkəl» eoḳirlik miḳdari, bir xəkəl kümüx bolsa bəlkim 11.4 gram idi. Muxu yərdə «ḳirik xəkəl» bəlkim ḩərküni həlḳtin aloḳan pulni kərsitixi mumkin. ■ **5:19** Nəḩ. 13:22

2 Sanballat bilən Gəxəm manga: — Kəlsila, biz Ono tüzlənglikidiki Kəfirim kəntidə
kərüxəyli! — dəp adəm əwətiptu. Əməliyəttə ular manga ⱪəst ⱪilmaⱪqi ikən. □
3 Xunglaxⱪa mən əlqilərni əwətip: — Mən uluⱪ bir ix bilən xuⱪulliniwatⱪanliⱪimdin
silər tərəpkə qüxməymən. Mən ⱪandaⱪmu silərning ⱪexinglaroⱪa barimən dəp, ixni
taxlap uni tohtitip ⱪoyay? — dedim.
4 Ular uda tət ⱪetim muxu təriⱪidə adəm əwətti, mən ḥər ⱪetim xundaⱪ jawap
bərdim.
5 Andin Sanballat bəxinqi ⱪetim xu təriⱪidə əz hizmətkarioⱪa peqətlənmigən hətni
ⱪolioⱪa tutⱪuzup əwətiptu.
6 Həttə: «Ḥərⱪaysi əllər arisida mundaⱪ bir gəp tarⱪilip yüridu, wə Gəxəmmu
xundaⱪ dəydu: — Sən wə Yəḥudalar birgə isyan kətürməkqi ikənsilər; xunga sən
sepilnimu yengiwaxtin ongxaxⱪa kirixipsən; eytixlaroⱪa ⱪarioⱪanda sən əzüngni
ularoⱪa padixaḥ ⱪilmaⱪqikənsən. □
7 Sən yənə Yerusalemda əzüng tooⱪruluⱪ: «Mana, Yəḥudiyədə əzimizning bir
padixaḥimiz bar!» dəp jar selip təxwiⱪ ⱪilixⱪa birnəqqə pəyoⱪəmbər ⱪoyupsən.
Əmdi bu gəplər səzsiz padixaḥning ⱪuliⱪioⱪa yetip bayan ⱪilinidu. Xunga, kəlgin,
biz birliktə məsliḥətlixiwalayli» deyilgənikən.
8 Mən uningoⱪa: «Sən eytⱪan ixlar ḥeqⱪaqan ⱪilinoⱪan əməs; bular bəlki əz
kənglüngdin oydurup qiⱪaroⱪining, halas» dəp jawap ⱪayturdum.
9 Əməliyəttə, ular: «Muxundaⱪ ⱪilsaⱪ ularning ⱪoli maoⱪdursizlinip, ⱪurulux ixi ada
ⱪilinmay ⱪalidu!» dəp oylap bizni ⱪorⱪatmaⱪqi idi.
— «Əmdi mening ⱪolumni ixta tehimu küqləndürgəysən!».

Yaloⱪan pəyoⱪəmbər Xemayaning təḥdit selixi

10 Məḥətabəlning nəwrisi, Delayaning ooⱪli Xemaya əzini əz əyigə ⱪamiwaloⱪanidi;
mən uning əyigə kəlsəm u: — Biz Hudaning əyidə, ibadəthanining iqidə kərüxəyli
wə ibadəthanining dərwaza ⱪanatlirini etip ⱪoyayli; qünki ular seni əltürgili kelidu;
xübḥisizki, keqisi kelip seni əltürməkqi boldi! — dedi.□
11 Mən: — Manga ohxax bir adəm ⱪandaⱪmu ⱪeqip kətsun? Məndək bir adəm
jenimni ⱪutⱪuzimən dəp ⱪandaⱪmu ibadəthanioⱪa kiriwaloⱪudəkmən? Mən ḥərgiz
u yərgə kiriwalmaymən! — dəp jawap bərdim.
12 Qünki mən ⱪarisam, uning Huda təripidin əwətilgən əməs, bəlki Tobiya
bilən Sanballat təripidin setiwelinip, manga zeyan yətküzməkqi bolup bu bexarət
bərgənlikigə kəzüm yətti.
13 Uni setiwelixidiki məⱪsət, meni ⱪorⱪutup, xularning deginidək ⱪiloⱪuzup gunaḥ
ⱪilduruxtin ibarət idi. Xundaⱪ ⱪiloⱪan bolsam, namimni buloⱪap meni ⱪarilaxⱪa
xikayət ⱪilalaydioⱪan bolatti.□
14 — «Aḥ Huda, Tobiya bilən Sanballatni esingda tutup, ularning ⱪiloⱪanlirioⱪa yarixa
əz bexioⱪa yanduroⱪaysən, xundaⱪla meni ⱪorⱪatmaⱪqi boloⱪan ayal pəyoⱪəmbər
Noadiya bilən baxⱪa pəyoⱪəmbərlərningmu ⱪiloⱪanlirini əz bexioⱪa yanduroⱪaysən!».

Ⱪayta ongxaxning tamamlinixi

□ **6:2 «Kəfirim kəntidə» —** yaki «kəntlərning biridə». □ **6:6 «Gəxəm» —** ibraniy tilida muxu yərdə «Gaxmu» — Gəxəmning yənə bir xəkli. □ **6:10 «Xemaya əzini əz əyigə ⱪamiwaloⱪanidi —** əzini ⱪamiwelixning səwəbi enik əməs; «rəsimiy napak» boloⱪanliⱪi yaki ⱪəsəm iqkənliki səwəb boloⱪan boluxi mumkin. □ **6:13 «Xundaⱪ ⱪiloⱪan bolsam, namimni buloⱪap meni ⱪarilaxⱪa xikayət ⱪilalaydioⱪan bolatti» —** Sanballat wə Tobiyaning bu əⱪli heli ḥiylə-mikirlik idi. Nəḥəmiya kaḥin əməs; xunga (1) u ibadəthanioⱪa napak ḥalda yaki ehtiyatsizliⱪ bilən kirsə gunaḥ ətküzüxi mumkin idi; (2) «muⱪəddəs jay»ning əzigə kirgən bolsa gunaḥi tehimu eoⱪir bolatti; ⱪaysila əḥwalda bolsun əz həlⱪi aldidiki nam-abruyi qüxkən bolatti wə xuning tüpəylidin ⱪurulux ixi tohtitiloⱪan bolatti.

15 Elul eyining yigirmə bəxinqi küni sepil pütti, pütün ḳuruluxḳa əllik ikki kün waḳit kətti.
16 Xundaḳ boldiki, düxmənlirimiz buningdin həwər tapti wə ətrapimizdiki barliḳ əllər ḳorḳup ketixti; өz nəziridə ḩəywiti bək qüxüp kətti wə bu *ḳuruluxni* Hudayimizning Өzi elip barоqan ix ikənlikini bilip yətti.
17 Xu künlərdə Yəḩudiyədiki mətiwərlər Tobiyaоqa nuroqun hət yazdi, Tobiyamu ularoqa jawabən daim hət yezip turdi.
18 Qünki Yəḩudiyədə Tobiyaоqa baoqlinip ḳelip, ḳəsəm iqkən nuroqun kixilər bar idi; qünki u Araḩning ooqli, Xekaniyaning küy'ooqli idi, ḩəmdə uning ooqli Yoḩanan Bərəkiyaning ooqli Məxullamning ḳizini hotunluḳḳa aloqanidi.
19 Xuningdək ular yənə mening aldimda pat-pat Tobiyaning yahxi ixlirini tiloqa elip ḳoyuxatti ḩəm mening gəplirimnimu uningoqa yətküzüp turuxatti; Tobiya bolsa manga pat-pat təḩdit selip hət yezip turatti.

7

Ḩanani bilən Ḩananiyaning birliktə baxḳuruxḳa ḳoyuluxi

1 Sepil ongxilip bolup, mən dərwazilarni ornitip, dərwaziwənlərni, oqəzəlkəxlərni wə Lawiylarni bekitip təyinligəndin keyin xundaḳ boldiki,
2 Mən inim Ḩanani bilən ḳəl'ə sərdari Ḩananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum; qünki Ḩananiya ixənqlik adəm bolup, Hudadin ḳorḳuxta kөp adəmlərdin exip ketətti. □
3 Mən ularoqa: — Kün issioquqə Yerusalemning ḳowuḳliri eqilmisun; ḳowuḳlarning ḳanatliri etilgəndə, baldaḳlar taḳaloqan waḳitliridimu dərwaziwənlər yenida turup kөzət ḳilisun; xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kөzət nөwətlirigə ḳoyulup bekitilsun; ḩərbir adəm өzining bir kөzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḩərbirining kөziti өz өyining udulida bolsun, dəp tapilidim. □
4 Xəḩər qong ḩəm kəngri boloqini bilən aḩalə az, өylər tehi selinmioqanidi.

Birinqi ḳetim ḳaytip kəlgən Yəḩudiylar •••• «Əzra» 2:1-35ni kөrüng

5 Hudayim kөnglümgə mətiwərlər, əməldarlar wə həlḳning ḩərbirini nəsəbnamisi boyiqə royhətkə elixḳa ularni yioqix niyitini saldi. Mən awwal birinqi ḳetim ḳaytip kəlgən adəmlərning nəsəbnamisini taptim, uningda mundaḳ pütülgənidi: —

□ **7:2 «inim Ḩanan» —** Nəḩəmiyaning inisi 1:2, 3də tiloqa elinidu. **«Mən inim Ḩanani bilən ... Ḩananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum»** — Yerusalemni baxḳuruxḳa adəmlərni ḳoyux, Nəḩəmiyaning Artahxaxtaning yenioqa ḳaytmaḳqi ikənlikini kөrsitixi mumkin (2:6ni kөrüng). **«Ḩananiya ixənqlik adəm bolup...»** — ibraniy tilida «u ixənqlik adəm bolup..». Bəzi alimlar «u» Ḩananini kөrsitidu, dəp ḳaraydu. □ **7:3 «dərwaziwənlər yenida turup kөzət ḳilisun» —** ibraniy tilida «ular yenida turup kөzət ḳilisun». **«xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kөzət nөwətlirigə ḳoyulup bekitilsun; ḩərbir adəm өzining bir kөzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḩərbirining kөziti өz өyining udulida bolsun, dəp tapilidim» —** baxḳa birhil tərjimisi: «xuningdək Yerusalemning ḳowuḳliri qüx waḳtida oquḳ turmisun; ḳowuḳlar etilgəndə, baldaḳliri taḳaloqinida dərwaziwənlər yenida turup kөzət ḳilisun; Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar elinip, kөzət nөwətlirigə ḳoyup bekitilsun; bəzilər alaḩidə nөwəttiki kөzəttə tursun, bəzilər өz өyining udulida kөzəttə tursun». Yənə baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin.

6 Təwəndikilər Yəḥudiyə əlkisidikilərdin, əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin
sürgün ḳilinoɣanlardin, Yerusalem wə Yəḥudiyəgə qiḳip, ḥərbiri əz xəḥirlirigə kətti:
—□ ■
7 Ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Azariya, Raamiya, Naḥamani, Mordikay,
Bilxan, Mispərət, Bigway, Nəḥum wə Baanaḥlar billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil
həlḳining iqidiki ərkəklərning sani təwəndikiqə: —
8 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi;
9 Xəfatiyaning əwladliri üq yüz yətmix ikki kixi;
10 Araḥning əwladliri altə yüz yətmix bəx kixi;
11 Paḥat-Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz
yüz on səkkiz kixi;
12 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
13 Zattuning əwladliri səkkiz yüz ḳirik bəx kixi;
14 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi;
15 Binnuiyning əwladliri altə yüz ḳirik səkkiz kixi;
16 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə səkkiz kixi;
17 Azgadning əwladliri ikki ming üq yüz yigirmə ikki kixi;
18 Adonikamning əwladliri altə yüz atmix yəttə kixi;
19 Bigwayning əwladliri ikki ming atmix yəttə kixi;
20 Adinning əwladliri altə yüz əllik bəx kixi;
21 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloɣan Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi;
22 Ḥaxumning əwladliri üq yüz yigirmə səkkiz kixi;
23 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə tət kixi;
24 Ḥarifning əwladliri bir yüz on ikki kixi; □
25 Gibeonning əwladliri toḳsan bəx kixi; □
26 Bəyt-Ləḥəmliklər bilən Nitofaliḳlar jəmiy bir yüz səksən səkkiz kixi;
27 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz kixi;
28 Bəyt-Azmawətliklər ḳirik ikki kixi.
29 Kiriat-yearimliḳlar, Kəfiraḥliḳlar wə Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳirik üq
kixi;
30 Ramaḥliḳlar bilən Gebaliḳlar jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi;
31 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi;
32 Bəyt-Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy bir yüz yigirmə üq kixi;
33 ikkinqi bir Nebodikilər əllik ikki kixi;
34 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
35 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi;
36 Yeriholuḳlar üq yüz ḳirik bəx kixi;
37 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bir kixi; □
38 Sinaaḥning əwladliri üq ming toḳḳuz yüz ottuz kixi.

□ **7:6 «Təwəndikilər… əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin sürgün ḳilinoɣanlardin…»** — bu tizimlik bilən «Əzra» 2-babtiki tizimlik otturisida adəmlərning isimliri, sani wə tizimlik tərtipidə bəzidə azraḳ pərḳlər bar. Bu pərḳlər ikki tizimlikning ḥəḳiḳət ikənlikigə tehimu ispat beridu. Ikkinqi tizimlikni Yerusalemda, birinqi tizimlikni Babilda ḳiloɣan boluxi mumkin. Ikkinqi tizimlik ahirida Yerusalemoɣa yetip kelip olturaḳlaxḳanlarni kərsitidu; birinqi tizimliktə hatiriləngən bəziliri xübḥisizki, keyin niyitidin eynip, Yerusalemoɣa barmay ḳaloɣan yaki baroɣandin keyin, yənə Babiloɣa ḳaytip kətkənidi; xundaḳla Yerusalemoɣa ḳaytix yolida əlgənlər boluximu mumkin. Əslidiki tizimlikkə hatirilənmigən bolsimu, lekin keyin Yerusalemoɣa barimən dəp «ḳaytix»ḳa ḳatnaxḳanlarmu bar bolsa kerək; ular ikkinqi tizimlikkə hatiriləngən. ■ **7:6** Əzra 2 □ **7:24 «Ḥarif»** — «Əzra» 2:18də «Yoraḥ». □ **7:25 «Gibeon»** — «Əzra» 2:20də «Gibbar». □ **7:37 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri…»** — yaki «Lodluḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar…».

Ḳaytip kəlgən kaḩinlar wə Lawiylar •••• «Əzra» 2:36-42ni kərüng

39 Kaḩinlarning sani təwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz
yüz yətmix üq kixi;
40 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi;
41 Paxhurning əwladliri bir ming ikki yüz ḳirik yəttə kixi;
42 Ḫarimning əwladliri bir ming on yəttə kixi.
43 Lawiylarning sani təwəndikiqə: — Hodwaḩning əwladliridin, yəni Yəxua bilən
Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi.□
44 Ɔḩəzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz ḳirik səkkiz kixi.
45 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri,
Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning
əwladliri jəmiy bir yüz ottuz səkkiz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḩ jəmətidiki hizmətkarlar •••• «Əzra» 2:43-58ni kərüng

46 Ibadəthana hizmətkarliri təwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning
əwladliri, Tabbaotning əwladliri. □
47 Kirosning əwladliri, Siyaning əwladliri, Padonning əwladliri, □
48 Libanaḩning əwladliri, Ḫagabaḩning əwladliri, Xalmayning əwladliri,
49 Ḫananning əwladliri, Giddəlning əwladliri, Gaḩarning əwladliri,
50 Reayaḩning əwladliri, Rəzinning əwladliri, Nikodaning əwladliri,
51 Gazzamning əwladliri, Uzzaning əwladliri, Pasiyaning əwladliri,
52 Bisayning əwladliri, Məunimning əwladliri, Nəfussəsimning əwladliri, □
53 Bakbukning əwladliri, Hakufaning əwladliri, Harhurning əwladliri,
54 Bazlitning əwladliri, Məḩidaning əwladliri, Harxaning əwladliri, □
55 Barkosning əwladliri, Siseraning əwladliri, Temaḩning əwladliri,
56 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning əwladliridin ibarət.
57 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Peridaning əwladliri, □
58 Yaalaning əwladliri, Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri,
59 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning əwladliri, Poḳərət-Ḫazzibaimning əwladliri
bilən Amonning əwladliridin ibarət. □
60 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari bolǫanlarning əwladliri
jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naenik kixilər •••• «Əzra» 2:59-63

61 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḩ, Təl-Harxa, Kerub, Addon, Immərdin kəlgən bolsimu,
lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini ispatlap
berəlmidi.
62 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Nikodaning əwladliri bolup,
jəmiy altə yüz ḳirik ikki kixi;
63 Kaḩinlardin Habayaning əwladliri, kozning əwladliri bilən Barzillayning əwladliri
bar idi; Barzillay Gileadlik Barzillayning bir ḳizini alǫaqḳa ularning eti bilən
ataloǫanidi. □

□ **7:43 «Hodwaḩ» —** «Əzra» 2:40də «Hodawiya». □ **7:46 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beǫixlanǫanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng. □ **7:47 «Siya» —** «Əzra» 2:47də «Siyaḩa». □ **7:52 «Nəfussəsim» —** «Əzra» 2:50də «Nəfussim». □ **7:54 «Bazlit» —** yaki «Bazlut» «Əzra» 2:52. □ **7:57 «Perida» —** yaki «Peruda» «Əzra» 2:55. □ **7:59 «Amon» —** yaki «Ami» «Əzra» 2:57. □ **7:63 «Kozning əwladliri» —** yaki «Ḫakkozning əwladliri».

64 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḥesablinip kaḥinliqtin ḳalduruldi.
65 Waliy ularoɣa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizmättə boloɣuqə «əng muḳəddəs yimäkliklər»gə eoɣiz təgküzməysilər, dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Əzra» 2:64-67nimu kərüng
66 Pütün jamaət jəmiy ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi; □
67-68 Buningdin baxḳa ularning yənə yättə ming üq yüz ottuz yättə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ḳirik bəx ər-ayal oɣəzəlqisi bar idi. Ularning yättə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳirik bəx ḳeqiri,
69 tət yüz ottuz bəx təgisi wə altə ming yättə yüz yigirmə exiki bar idi.

Ibadəthana üqün təḳdim ḳilinoɣan sowoɣatlar •••• «Əzra» 70-68:2nimu kərüng
70 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri *ibadəthana* ḳuruluxi üqün ḥədiyəlirini təḳdim ḳildi; waliy həzinigə ming darik altun, əllik das wə bəx yüz ottuz ḳur kaḥin toni təḳdim ḳildi; □
71 jəmət kattiwaxliridin bəziliri ḳurulux həzinisigə yigirmə ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüx; □
72 həlḳning ḳaloɣini yigirmə ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüx, atmix yättə ḳur kaḥin tonini təḳdim ḳildi.
73 Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup, ibadəthana hizmətkarliri, xundaḳla ḳaloɣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərlirigə makanlaxti.□

8

Təwratxunas Əzraning Təwrat-ḳanun kitabini oḳup berixi
1 Yəttinqi ayoɣa kəlgəndə, Israillarning ḥəmmisi əz xəḥərlirigə kelip orunlixip boldi. Bu qaoɣda pütün halayiḳ huddi bir adəmdək bolup «Su ḳowuḳi» aldidiki məydanoɣa yioɣilip, təwratxunas Əzradin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Israiloɣa tapilioɣan Təwrat-ḳanun kitabini kəltürüxni tələp ḳildi.

□ **7:65 «Waliy»** — ibraniy tilidiki «Tirxata», əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim»** — alaḥidə birhil taxlar. U kaḥin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizmättə boloɣuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloɣan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloɣini bilən ularoɣa təbir berip mənisini qüxəndüridioɣan kaḥin tehi qiḳmidi. □ **7:66 «ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi»** — bu «Əzra» 2:64diki sanoɣa ohxax; xübḥisizki, bu Yerusalemoɣa yetip kelip, Babiloɣa ḳaytmay, Yəḥudiyədə ḥəḳiḳiy olturaḳlaxḳanlarning sanidur. □ **7:70 «darik»** — (yaki «drahma») — muxu yərdə Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə, bir darikning eoɣirliḳi 0.4-0.5 gram boluxi mumkin; muxu yərdə bu daslarning ḳimmiti 0.4-0.5 kilogram altunoɣa barawər idi. □ **7:71 «mina»** — birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoɣirliḳi bəlkim 800-1200 kilogramqə idi. □ **7:73 «Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər... xundaḳla ḳaloɣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərlirigə makanlaxti»** — bu ayətning mənisi bəlkim: (1) kaḥinlar, Lawiylar ḳatarliḳlar əzigə yengiwaxtin təḳsim ḳilinoɣan xəḥərlidə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizmättə bolux üqün Yerusalemoɣa yeḳin boloɣan, xundaḳla ularoɣa təḳsim ḳilinoɣan xəḥərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxḳa Israillar, yəni on ikki ḳəbilidin ḳaytip kəlgənlər **əslidə** əzigə has xəḥərlirigə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoɣa təḳsim ḳilinoɣan xəḥərlərdə makanlaxti. Kəp xəḥər-yezilar wəyran boloɣaqḳa, yaki yat əllərning igidarqiliḳi astida boloɣaqḳa, bəlkim ḥərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi.

2 Yəttinqi ayning birinqi küni kaḩin Əzra Təwrat-ḳanun kitabini jamaətkə, yəni ər-ayallar, xundaḳla anglap qüxinələydioɣan barliḳ kixilərning aldioɣa elip qiḳti; □
3 «Su ḳowuḳi»ning aldidiki məydanda, ətigəndin qüxkiqə, ər-ayallaroɣa, xundaḳla anglap qüxinələydioɣan kixilərgə oḳup bərdi. Pütkül jamaətning ḳulaḳliri Təwrat-ḳanun kitabidiki sözlərdə idi.
4 Təwratxunas Əzra məhsus muxu ixḳa ḫazirlanoɣan yaoɣaq munbərgə qiḳip turdi; uning ong təripidə turoɣini Mattitiya, Xema, Anayaḩ, Uriya, Ḫilḳiya bilən Maaseyaḩlar idi; sol təripidə turoɣini Pidaya, Mixaəl, Malkiya, Ḫaxom, Ḫaxbaddana, Zəkəriya bilən Məxullam idi.
5 Əzra pütkül halayiḳning kəz aldida kitabni aqti, qünki u pütün halayiḳtin egizdə turatti; u kitabni aqḳanda, barliḳ halayiḳ ornidin ḳopti.
6 Əzra uluoɣ Huda boloɣan Pərwərdigaroɣa mədḫiyələr oḳuwidi, barliḳ halayiḳ ḳollirini kətürüp jawabən: «Amin! Amin!» deyixti; andin tizlinip, pixanisini yərgə yeḳip, Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi.
7 Andin keyin Lawiylardin Yəxuya, Bani, Xərəbiya, Yamin, Akkub, Xabbitay, Hodiya, Maaseyaḩ, Kelita, Azariya, Yozabad, Ḫanan wə Pelayalar halayiḳḳa Təwrat ḳanunini qüxəndürdi; jamaət ərə turatti.
8 Ular jamaətkə kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup bərdi wə oḳuloɣanni qüxiniwelixi üqün uning mənisi wə əḫmiyiti tooɣrisida eniḳ təbir bərdi.□
9 Waliy Nəḩəmiya bilən təwratxunas kaḩin Əzra wə həlḳḳə ḳanunning mənisini əgitidioɣan Lawiylar pütkül jamaətkə: — Bügün Hudayinglar boloɣan Pərwərdigaroɣa ataloɣan muḳəddəs kündur, yioɣa-zar ḳilmanglar! — dedi. Qünki halayiḳning ḫəmmisi Təwrat ḳanunidiki sözlərni anglap yioɣa-zar ḳilip ketixkənidi.
10 Andin *Nəḩəmiya* ularoɣa: — Silər berip nazu-nemətlərni yəp, xərbətlərni iqinglar, əzigə *yimək-iqmək* təyyarliyalmioɣanlaroɣa yemək-iqmək bəlüp beringlar; qünki bügün Rəbbimizgə ataloɣan muḳəddəs bir kündur. Oɣəmkin bolmanglar; qünki Pərwərdigarning xadliḳi silərning küqünglardur, dedi.
11 Lawiylarmu: — Bügün muḳəddəs kün boloɣaqḳa, tinqlininglar, oɣəmkin bolmanglar! — dəp jamaətni tinqlandurdi.
12 Jamaət ḳaytip berip, yəp-iqixti, baxḳilaroɣimu yimək-iqmək üləxtürüp bərdi, xadhuramliḳḳa qəmdi; qünki ular berilgən təlim sözlirini qüxəngənidi.

«Kəpilər ḫeyti» ətküzüx

13 Ətisi halayiḳ iqidiki ḳəbilə kattiwaxliri, kaḩinlar wə Lawiylar təwratxunas Əzraning yenioɣa yioɣilip, Təwrat ḳanunidiki sözlərni tehimu qüxinip pəm-parasətkə erixməkqi boldi.
14 Ular Təwrat ḳanunida Pərwərdigar Musaning wastisi bilən Israillaroɣa yəttinqi aydiki ḫeytta kəpilərdə turuxi kerəkliki pütülgənlikini uḳti, ■
15 xundaḳla əzliri turuwatḳan barliḳ xəḩərlərdə wə Yerusalemda: «Silər taoɣḳa qiḳip, zəytun xehi bilən yawa zəytun xahlirini, hadas əjmə xahlirini, horma dərəhlirining xahlirini wə yopurmaḳliri baraḳsan dərəh xahlirini əkilip, Təwratta yeziloɣinidək kəpilərni yasanglar» degənlikini tarḳitip jarkalaxni buyruoɣanliḳini uḳti. □

□ **8:2 «yəttinqi ayning birinqi küni» —** bu kün «kanaylar qelix ḫeyti» idi. Adəttə xü ḫeyt üqün barliḳ həlḳning Yerusalemoɣa yioɣilixining zərüriyiti bolmaytti; lekin yəttinqi ayning oninqi künidiki «kafarət küni» wə keyinki «kəpilər ḫeyti»da (14-21-küni) yioɣilixi muḳəddəs ḳanunda tələp ḳilinoɣanidi. □ **8:8 «Ular ... kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup ... qüxiniwelixi üqün uning mənisi wə əḫmiyiti tooɣrisida eniḳ təbir bərdi» —** bu qüxəndürüx jəryani, xübḫisizki, aramiy tilioɣa wə bəlkim baxḳa birnəqqə tillaroɣa tərjimə ḳilixnimu əz iqigə aloɣan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Qəl. 29:12-39; Ḳan. 16:13, 14, 15 □ **8:15 «...Təwratta yeziloɣinidək kəpilərni yasanglar» degənlikini tarḳitip jarkalaxni buyruoɣanliḳini uḳti» —** bəlgilimə «Law.» 23:34-44, «Ḳan.» 16:13-17ni kərüng.

16 Xuning bilən halayiḳ qiḳip xah əkilip əzliri üqün, ḥərbiri əylirining əgziliridə, ḥoylilirida, Hudaning əyidiki ḥoylilarda, «Su ḳowuḳi»ning qong məydanida wə «Əfraim dərwazisi»ning qong məydanida kəpilərni yasap tikti.
17 Sürgünlüktin ḳaytip kəlgən pütkül jamaət kəpilərni yasap tikti wə xundaḳla kəpilərgə jaylaxti; Nunning ooɣli Yəxuaning künliridin tartip xu küngiqə Israillar undaḳ ḳilip baḳmioɣanidi. Ḥəmməylən ḳattiḳ huxal boluxti.
18 Birinqi kündin ahirḳi küngiqə *Əzra* ḥərküni Hudaning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi. Ular yəttə kün ḥeyt ətküzdi; səkkizinqi küni bəlgilimə boyiqə təntənilik ibadət yioɣilixi ətküzüldi.

9

Həlḳning roza tutup gunaḥini tonuxi

1 Xu ayning yigirmə tətinqi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-bexioɣa topa qaqḳan ḥalda yioɣildi;
2 Israil nəsli əzlirini barliḳ yat taipilərdin ayrip qiḳti, andin ərə turup əzlirining gunaḥlirini wə ata-bowilirining ətküzgən ḳəbiḥliklirini etirap ḳildi.
3 Ular xu künning tətdin biridə əz yeridə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigarning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi; künning yənə tətdin biridə əzlirining gunaḥlirini tonudi wə Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi.
4 Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa ünlük awaz bilən nida ḳildi.□

Ḥəmdusana wə dua

5 Lawiy Yəxua, Kadmiyəl, Bani, Ḥaxabiniya, Xərəbiya, Hodiya, Xəbaniya wə Pitaḥiyalar: «Ornunglardin ḳopup Hudayinglar boloɣan Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar» — dedi wə mundaḳ *dua-ḥəmdusana uḳudi*: —
«*I Huda*, insanlar Sening xanu-xəwkətlik namingni uluoɣlisun! Bərḥəḳ, barliḳ təxəkkür-mədḥiyilər namingoɣa yetixməydu!
6 Sən, pəḳət Sənla Pərwərdigardursən; asmanlarni, asmanlarning asminini wə ularning barliḳ ḳoxunlirini, yər wə yər üstidiki ḥəmmini, dengizlar wə ular iqidiki ḥəmmini yaratḳuqidursən; Sən bularning ḥəmmisigə ḥayatliḳ bərgüqisən, asmanlarning barliḳ ḳoxunliri Sanga səjdə ḳiloɣuqidur. □ ■
7 Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən, Sən Abramni talliding, uni Kaldiyəning Ur xəḥiridin elip qiḳting, uningoɣa Ibraḥim degən namni ata ḳilding. □ ■
8 Sən uning ḳəlbining Өzünggə sadiḳ-ixənqilik ikənlikini kərüp, uning bilən əḥdə tüzüp Ḳanaaniylarning, Ḥittiylarning, Amoriylarning, Pərizziylərning, Yəbusiylarning wə Girgaxiylarning zeminini uning əwladliriɣa təḳdim ḳilip berixni wədə ḳilding; Sən ḥəḳḳaniy boloɣanliḳingdin, səzliringni ixḳa axurdung.■

□ **9:4 «Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup,...»** — yaki «Yəxua, Bani, ... wə Kenanilar Lawiylarning pələmpiyidə turup,...». □ **9:6 «Sən, pəḳət sənla Pərwərdigardursən»** — ibraniy tilida: «Sən, pəḳət Sənla i Pərwərdigar, «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. Muxu etiḳadqilaroɣa nisbətən pəḳət bir «U» bardur. ■ **9:6** Yar. 1; Zəb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Wəḥ. 14:7 □ **9:7 «Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən»** — ibraniy tilida: «Bərḥəḳ, i Pərwərdigarhuda, Sən «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. 6-ayətnimu kərüng. **«uningoɣa Ibraḥim degən namni ata ḳilding»** — «Yar.» 17:1ni kərüng. ■ **9:7** Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ **9:8** Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4

9 Sən ata-bowilirimizning Misirda jəbir-zulum qekiwatqanliqini kərüp, ularning Qizil
dengiz boyidiki nalisioŋa qulaq salding. ■
10 Sən Misirliqlarning ularoŋa qandaq yooŋanqilik bilən muamilə qiloŋanliqini
bilginingdin keyin Pirəwn, uning barliq hizmətqiliri wə uning zeminidiki barliq
həlqqə məjizilik alamət wə karamətlərni kərsitip, Өzüng üqün bügüngə qədər
saqlinip keliwatqan uluoŋ bir nam-xəḩrətni tikliding. ■
11 Sən yənə *ata-bowilirimiz* aldida dengizni bəlüp, ular dengizning otturisidin quruq
yər üstidin mengip ətti; ularni qooŋlap kəlgənlərni qongqur dengiz tegigə taxlap oŋərq
qiliwətting, huddi juxqunluq dengizoŋa taxlanoŋan taxtək oŋərq qilding. ■
12 Sən ularni kündüzi bulut tüwrüki bilən, keqisi ot tüwrüki bilən yetəkliding, bular
arqilik ularning mangidioŋan yolini yorutup bərding. ■
13 Sən Sinay teoŋioŋa qüxüp, asmanda turup ular bilən səzlixip, ularoŋa tooŋra ḩəküm,
ḩəqiqiy ixənqlik qanunlar, yahxi bəlgilimilər wə əmrlərni ata qilding. ■
14 Sən ularoŋa Өzüngning muqəddəs xabat kününgni tonuttung, qulung Musaning
wastisi bilən ularoŋa əmrlər, bəlgilimilər wə Təwrat qanunini tapiliding.
15 Sən ularoŋa aq qaloŋanda yesun dəp asmandin nan, ussioŋanda iqsun dəp qoram
taxtin su qiqirip bərding; Sən ularoŋa berixkə qolungni kətürüp qəsəm qiloŋan əxu
zeminni kirip igiləŋlar, deding. ■
16 Lekin ular, yəni ata-bowilirimiz məoŋrulinip, boyni qattiqliq qilip əmrliringgə
qulaq salmidi.
17 Ular itaət qilixni rət qildi, Sening ularning otturisida yaratqan karamət
məjiziliringni yad ətmidi, bəlki boyni qattiqliq qildi, asiylik qilip, qul qilinoŋan jayoŋa
kətməkqi bolup, өz aldioŋa yolbaxqi tiklidi. Lekin Sən əpuqan, meḩir-xəpqətlik ḩəm
rəḩimdil, asan oŋəzəpləŋnməydioŋan, zor meḩir-muḩəbbətlik Təŋgridursən; xunga
Sən ularni taxliwətmiding. ■
18 Ular ḩətta tehi өzlirigə bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silərni Misirdin elip
qiqqan ilaḩ!» degən waqtida ḩəm qattiq kupurluq qiloŋinida, ■
19 Sən tolimu rəḩimdil boloŋanliqing üqün ularni yənila bayawanda taxlap
qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning üstidin neri kətməy, ularoŋa yol baxlidi;
keqisi ot tüwrükimu ulardin neri kətməy, ularoŋa nur berip, mangidioŋan yolini
kərsətti. ■
20 Sən Өzüngning meḩribanə Roḩingni qüxürüp ularoŋa təlim bərding; Sən ularning
yeyixi üqün «manna»ni ayimiding, ussuzluqini qandurux üqün suni bərding. ■
21 Sən ularni bayawanda qiriq yil qamdap kəlding; ḩeqnemisi kəm bolmidi, kiyimliri
konirimidi, putlirimu ixximidi. ■
22 Sən padixaḩliqlar wə taipilərni ularning qolioŋa bərding, bularni ularning
zemnioŋa qegralar qilip bərding. Xuning bilən ular Siḩon padixaḩning zeminini,
Ḩəxbonning padixaḩining zeminini wə Baxan padixaḩi Ogning zeminini igilidi. □ ■
23 Sən ularning pərzənt-əwladlirini asmandiki yultuzlardək awuttung; Sən ularni
ata-bowilirioŋa: «Silər bu zeminni igiləxkə uningoŋa kiringlar» dəp təqdim qiloŋan
zeminoŋa baxlap kirding. ■
24 Ularning əwladliri kirip u zeminni igilidi; Sən u zeminda turuwatqan Qanaan
aḩalisini ularoŋa beqindurdung ḩəm zemindiki padixaḩlarni wə ularning qəbilə-
qowmlirini: «Silər ularoŋa halioŋanqə muamilə qilinglar» dəp ularning qolioŋa
tapxurdung. ■

■ **9:9** Mis. 3:7; 14:10 ■ **9:10** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14 ■ **9:11** Mis. 14:22-31 ■ **9:12** Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zəb. 105:39 ■ **9:13** Mis. 19:20; 20:1-21 ■ **9:15** Mis. 16:14; 17:6; Qəl. 20:9 ■ **9:17** Mis. 34:7; Qəl. 14:4,18; Zəb. 86:5 ■ **9:18** Mis. 32 ■ **9:19** Mis. 13:22; 40:38 ■ **9:20** Qəl. 11:17; Yə. 5:12 ■ **9:21** Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ **9:22 «Siḩon padixaḩning zeminini, Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...»** — yaki «Siḩon padixaḩning zeminini, yəni Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...» ■ **9:22** Qəl. 21:21, 33 ■ **9:23** Yar. 22:17 ■ **9:24** Yə. 1-13

25 Ular mustəḩkəm xəḩərlərni, munbət yərlərni ixoɣal ḳilip, ḩərhil esil buyum-
laroɣa toloɣan əylərgə, kolap ḳoyuloɣan ḳuduḳlaroɣa, üzümzarliḳlar,
zəytunluḳlar wə intayin kəp mewilik dərəḩlərgə igə boldi; yəp-iqip səmrip, Sening zor
meḩribanliḳingdin səyünüxti!
26 Lekin ular gədənkəxlik ḳilip Seningdin yüz ərüp, Təwrat ḳanunungni
arḳisioɣa taxlidi, ularni yeningoɣa yandurmaḳ üqün agaḩ-guwaḩliḳ yətküzgən
pəyoɣəmbərliringni əltürüp əxəddiy kupurluḳ ḳildi. ■
27 Xunga Sən ularni jəbir-zulum saloɣuqilarning ḳolioɣa tapxurdung, dərwəḳə ular
ularni ḳiynidi; ular ḳiynaloɣan waḳitlirida Sanga yalwuruxḳanidi, Sən asmanlarda
turup laroɣa ḳulaḳ salding, zor rəḩimdilliḳing boyiqə laroɣa ḳutḳuzoɣuqilarni
əwətətting, ular bularni əzgüqilərning ḳolidin ḳutḳuzatti. ■
28 Lekin ular aramliḳḳa erixkəndin keyin yənə Sening aldingda rəzillik ḳilixḳa
baxliwidi, Sən ularni yənə düxmənlirining ḳolioɣa tapxurdung, ular ularning üstidin
ḩəkümranliḳ ḳildi; ular yənə Sening aldingda nalə-pəryat ḳilixiwidi, Sən asmanlarda
turup ḳulaḳ selip, rəḩimdilliḳliring boyiqə ularni yenix-yenixlap ḳutḳuzdung.
29 Sən ularni Өzüngning Təwrat-ḳanunungoɣa ḳaytixḳa agaḩlandurdung; lekin ular
məoɣrurlinip, əmrliringgə ḳulaḳ salmidi, ḩəkümliring aldida gunaḩ ḳildi (insan
ḩəkümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḩayatta bolidu). Ular jaḩilliḳ bilən
boynini toloɣap, gədənkəxlik ḳilip sanga ḳulaḳ selixni rət ḳildi. □ ■
30 Laroɣa uzun yil səwr-taḳət ḳilding, Roḩing pəyoɣəmbərliringning wastisi bilən
agaḩ-guwaḩliḳ bərgən bolsimu, ular yənila ḳulaḳ salmidi; xunga Sən ularni ḩərḳaysi
əl-yurtlardiki taipilərning ḳolioɣa tapxurdung. ■
31 Ḩalbuki, Sən zor rəḩimdilliḳliring tüpəylidin ularning nəslini pütünləy
ḳurutuwətmiding ḩəm ularni taxliwətmiding; qünki Sən meḩir-xəpḳətlik ḩəm
rəḩimdil Təngridursən.
32 Əmdi aḩ Hudayimiz, əḩdəngdə turup əzgərməs muḩəbbitingni kərsitidioɣan
uluoɣ, ḳudrətlik wə dəḩxətlik Təngri, əmdi Seningdin bizning, padixaḩlirimizning
wə əmirlirimizning, kaḩinlirimizning, pəyoɣəmbərlirimizning, ata-bowilirimizning
xundaḳla Өzüngning barliḳ həlḳingning Asuriyə padixaḩining zamanidin buyan
bügüngiqə beximizoɣa qüxkən barliḳ azab-oḳubətlərni kiqik ix dəp ḳarimasliḳingni
ətünimiz.
33 Beximizoɣa kəlgən barliḳ ixta Sən adilsən; qünki Sening ḳiloɣining ḩəḳiḳət boyiqə
boldi, bizning ḳiloɣinimiz rəzilliktur. ■
34 Padixaḩlirimiz, əmirlirimiz, kaḩinlirimiz bilən ata-bowilirimizning ḩəmmisi
Sening Təwrat ḳanunungoɣa əməl ḳilmay, əmrliringgə wə Sening laroɣa ispatlap
bərgən agaḩ-guwaḩliḳliringoɣa ḩeq ḳulaḳ salmidi.
35 Ular Sən laroɣa muyəssər ḳiloɣan padixaḩliḳta turuxtin, laroɣa ata ḳiloɣan zor
məmurqiliḳtin wə xuningdək ularning aldioɣa yayoɣan bu kəng munbət zemindiki
turmuxtin bəḩrimən boluwatḳan bolsimu, lekin ular Sening ibadət-hizmitingdə
bolmidi yaki əzlirining rəzil ḳilmixliridin yanmidi.
36 Mana, biz bügün ḳullarmiz! Sən mewisi bilən nazu-nemətliridin yeyixkə ata-
bowilirimizoɣa təḳdim ḳilip bərgən zeminda tursaḳmu, biz mana uningda ḳul bolup
ḳalduḳ!
37 *Zemin* Sən bizning gunaḩlirimiz üqün bizni idarə ḳilixḳa bekitkən padixaḩlaroɣa
mol məḩsulatlirini berip turidu; ular bədənlirimizni ḩəm qarwa mallirimizni əz
məyliqə baxḳurup keliwatidu; biz zor dərd-ələmdə bolduḳ».

■ **9:26** 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ **9:27** Ḩak. 2:14-23 □ **9:29 «insan ḩəkümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḩayatta bolidu»** — bu ayəttə kərsitilgən «ḩayat» pəḳət jismaniy ḩayatni əməs, bəlki ḩəḳiḳiy, roḩiy ḩayatni kərsitidu, əlwəttə. **«Ular jaḩilliḳ bilən boynini toloɣap…»** — ibraniy tilida «ular mürisini jaḩil ḳilip…». ■ **9:29** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12 ■ **9:30** 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ **9:33** Ḳan. 32:4; Dan. 9:14

38 «— Biz mana muxu barlik ixlar tüpəyli mukim bir əḩdini tüzüp yezip qiktuk;
əmirlirimiz, Lawiylirimiz bilən kaḩinlirimiz buningoɣa əz məḩürlirini basti».

10

Məḩür baskanlar

1 Buningoɣa birinqi bolup məḩür baskanlar Ḩakaliyaning ooɣli, waliy Nəḩəmiya bilən
Zədəkiya idi; □
2 Andin *kaḩinlardin* Seraya, Azariya, Yərəmiya,
3 Paxhur, Amariya, Malkiya,
4 Ḩattux, Xəbaniya, Malluk,
5 Ḩarim, Mərəmot, Obadiya,
6 Daniyal, Ginniton, Baruk,
7 Məxullam, Abiya, Miyamin,
8 Maaziyaḩ, Bilgay, Xemayalar; ular kaḩinlar idi.
9 Lawiylardin: — Azaniyaning ooɣli Yəxua, Ḩenadadning əwladliridin Binnui bilən
Kadmiyəl
10 wə ularning ḵerindaxliridin Xəbaniya, Hodiya, Kelita, Pelaya, Ḩanan,
11 Mika, Rəhob, Ḩaxabiya,
12 Zakkor, Xərəbiya, Xəbaniya,
13 Hodiya, Bani, Beninu idi.
14 Jamaət baxlikliridin: Parox, Paḩat-Moab, Elam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bibay,
16 Adoniya, Bigway, Adin,
17 Ater, Ḩəzəkiya, Azzur,
18 Hodiya, Ḩaxum, Bizay,
19 Ḩarif, Anatot, Nebay,
20 Magpiyax, Məxullam, Ḩezir,
21 Məxəzabəl, Zadok, Yaddua,
22 Pilatiya, Ḩanan, Anaya,
23 Ḩoxiya, Ḩananiya, Ḩaxxub,
24 Ḩallohəx, Pilha, Xobək,
25 Rəḩum, Ḩaxabnaḩ, Maaseyaḩ,
26 Ahiyaḩ, Ḩanan, Anan,
27 Malluk, Ḩarim, Baanaḩlar idi.

Əḩdining məzmuni: — Təwrat ḵanunioɣa əməl ḵilix

28 Ḵaloɣan həlk: — Kaḩinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər, ibadəthanining
hizmətkarliri wə xuningdək əzlirini zeminlardiki taipilərdin ayrip qikip, Hudaning Təwrat ḵanunioɣa ḵaytḵanlarning ḩərbiri wə ularning ayalliri wə ooɣul-ḵiz
pərzəntliri ḵatarlik ḩidayət tepip yorutuloɣanlarning ḩəmmisi
29 əz ḵerindaxliri boloɣan mətiwərlər bilən ḵoxulup: «Əzimizni ḵaroɣix ḵəsimi bilən
əḩdigə baoɣlap, Hudaning ḵuli Musa arḵilik jakarlioɣan Təwrat ḵanunida mengip,
Rəbbimiz Pərwərdigarning barlik əmirliri, ḩəküm-bəlgilimilirini tutup əməl ḵilimiz;

□ **10:1 «Buningoɣa birinqi bolup məḩür baskanlar ... waliy Nəḩəmiya bilən Zədəkiya idi»** — Zədəkiyamu kaḩin boluxi mumkin idi. 8-ayətni kərüng (Nəḩəmiyadin baxḵa bu tizimliktiki adəmlər ḩəmmisi kaḩinlar idi).

30 qizlirimizni bu yurttiki yat əlliklərgə yatliq qilmaymiz ḥəm ooɣullirimizoɣimu ularning qizlirini elip bərməymiz; ■
31 bu yurttiki yat əlliklər xabat künidə mal-tawar wə axliqlirini əkilip satmaqqi bolsa, xabat künliri yaki ḥərqaysi baxqa muqəddəs künlərdimu ulardin qət'iy ḥeqnemə setiwalmaymiz; ḥər yettinqi yili yərni teriqsiz aq qaldurimiz ḥəm barliq qərzlərni kəqürüm qilimiz» — deyixti.■

Muqəddəs əygə təqdim berix tooɣrisidiki bəlgilimilər

32 Biz yənə əzimizgə ḥərbir adəm ḥər yili Hudayimizning əyining hizmət hirajiti üqün üqtin bir xəkəl kümüx berixkə bəlgilimilərni bekittuq;
33 bu pul «tizilidioɣan təqdim nan»lar, daimiy axliq ḥədiyələr, daimiy kəydürmə qurbanliqlar, xabat küni bilən yengi aylardiki kəydürmə qurbanliqlar, qərəli bekitilgən ḥeytlarda qilinidioɣan kəydürmə qurbanliqlar üqün, ḥərhil muqəddəs buyumlar üqün, Israiloɣa kafarət kəltüridioɣan gunaḥ qurbanliqliri üqün, xuningdək Hudayimizning əyidiki barliq hizmətlərning hirajiti üqün ixlitilsun dəp bəlgiləndi. ■
34 Biz yənə ata jəmətlirimiz boyiqə kaḥinlar, Lawiylar wə həlq arisida qək taxlap, ḥər yili bəlgiləngən qərəldə Hudayimizning əyigə Təwrat qanunida pütülginidək Pərwərdigar Hudayimizning qurbangaḥida qalax üqün otun yətküzüp berix nəwətlirini bekittuq;
35 yənə ḥər yili etizimizdiki tunji pixqan ḥosulni, ḥəmmə mewilik dərəhlərning tunji pixqan mewilirini Pərwərdigarning əyigə yətküzüp berixni, ■
36 xundaqla Təwrat qanunida pütülginidək, tunji ooɣlimizni wə kala, qoy-ooɣlaq padiliridin tunji qarpiyimizni Hudaning əyigə apirip, u əydə wəzipə ətəwatqan kaḥinlaroɣa əpkelixni, ■
37 ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixqan nanliridin birni, xundaqla barliq «kətürmə ḥədiyə»lirimizni təqdim qilixni, ḥərhil dərəhlərdin dəsləpki pixqan mewilərni, yengi xarab, yengi zəytun meyini Hudayimizning əyining həzinə-ambarlirioɣa apirip berixni, yəni kaḥinlaroɣa yətküzüp berixni, xuningdək etizlirimizdin qikqan ḥosulning ondin biri boloɣan əxrini Lawiylaroɣa berixni bekittuq; Lawiylar bizning terikqilikqa tayinidioɣan xəḥərlirimizdin qikqan ḥosulning ondin biri boloɣan əxrini tapxuruwalsun dəp bekittuq; □ ■
38 xuningdək, Lawiylar qikqan ḥosulning ondin birini tapxuruwaloɣan qaoɣda Ḥarunning əwladliridin kaḥin boloɣan birsi ular bilən billə bolsun, Lawiylar əxu ondin bir ülüxning yənə ondin bir ülüxini ayrip Hudaning əyigə, uning həzinə-ambarlirioɣa saqlaxqa tapxursun dəp bəlgiliduq. ■
39 Israillar bilən Lawiylar axliqtin, yengi xarabtin, yengi zəytun meyidin «kətürmə ḥədiyə» qilip muqəddəs jaydiki əswab-üskünilər saqlinidioɣan həzinə-ambarlaroɣa, yəni wəzipə ətəydioɣan kaḥin, dərwaziwən wə oɣəzəlkəxlər turidioɣan jayoɣa tapxuruxi kerək. Biz Hudayminizning əyining ḥajətliridin ḥərgiz əzimizni tartmaymiz!□

11

■ **10:30** Mis. 34:16; Qan. 7:3 ■ **10:31** Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Qan. 5:1-15 ■ **10:33** Qəl. 28:29 ■ **10:35** Mis. 23:19; Law. 19:23 ■ **10:36** Mis. 13:2; Qəl. 3:13; 8:17 □ **10:37 «ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixqan nanliridin birni» —** buning baxqa birhil tərjimisi: — «silər dəsləpki ḥosuldin qikqan undin,... (təqdim qilixni bekittuq)». Biraq «Əz.» 44:30diki mənisidin qarioɣanda tərjimimiz tooɣra boluxi mumkin. ■ **10:37** Law. 23:17; Qəl. 15:19; 18:12, 24, 25; Qan. 18:4 ■ **10:38** Qəl. 18:26 □ **10:39 «Israillar bilən Lawiylar axliqtin, yengi xarabtin,...» —** ibraniy tilida muxu jümlining bexida «qünki» bardur.

Mənsəpdarlar bilən puḳralarning jaylixixi

1 U qaoɳda həlḳ iqidiki əmirlər Yerusalemda turatti; ḳaloɳan puḳralar qək taxlinix
bilən ondin biri muḳəddəs xəḩər Yerusalemda olturaḳlixip, ḳaloɳan ondin toḳḳuzi
baxḳa xəḩərlərdə olturaḳlaxti.
2 Өz ihtiyari bilən Yerusalemda olturaḳlixixḳa otturioɳa qiḳḳanlaroɳa bolsa, jamaət
ularoɳa bəht-bərikət tilidi.
3-4 Yəḩudiyə өlkisidin, Yerusalemoɳa makanlixip ḳaloɳan bəg-əmirlər təwəndikidək
(Israillar, kaḩinlar, Lawiylar, ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning
hizmətkarlirining əwladliri Yəḩudiyə xəḩərliridə, ḩərbiri өz təwəlikidə
makanlaxḳan bolsimu, Yəḩudalardin wə Binyaminlardin bəziliri Yerusalemda
makanlaxti): — Bularning iqidə, Yəḩudalardin: — Pərəzning əwladidin boloɳan
Uzziyaning ooɳli Ataya; Uzziya Zəkəriyaning ooɳli, Zəkəriya Amariyaning ooɳli,
Amariya Xəfatiyaning ooɳli, Xəfatiya Maḩalalelning ooɳli idi.
5 Yənə Baruḳning ooɳli Maaseyaḩ; Baruḳ Kol-Ḩozəḩning ooɳli, Kol-Ḩozəḩ Ḩazayaning
ooɳli, Ḩazaya Adayaning ooɳli, Adaya Yoaribning ooɳli, Yoarib Zəkəriyaning ooɳli,
Zəkəriya Xilonining ooɳli. □
6 Yerusalemoɳa makanlaxḳan barliḳ Pərəz jəmətidikilər jəmiy tət yüz atmix səkkiz
kixi bolup, ḩəmmisi əzimətlər idi.
7 Binyaminning əwladliridin: — Məxullamning ooɳli Sallu; Məxullam Yoədning ooɳli,
Yoəd Pidayaning ooɳli, Pidaya Kolayaning ooɳli, Kolaya Maaseyaḩning ooɳli, Maaseyaḩ
Itiyəlning ooɳli, Itiyəl Yəxayaning ooɳli.
8 Uningoɳa əgəxkənlər, Gabbay wə Sallay idi; xularoɳa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz
yigirmə səkkiz kixi idi. □
9 Zikrining ooɳli Yoel ularni baxḳuridioɳan əməldar idi; Sinuaḩning ooɳli Yəḩuda
xəḩərning muawin ḩakimi idi.□
10 Kaḩinlardin: — Yoaribning ooɳli Yədaya bilən Yaḳin,
11 xundaḳla Hudaning өyining bax oɳojidari Seraya; Seraya Ḩilḳiyaning ooɳli, Ḩilḳiya
Məxullamning ooɳli, Məxullam Zadokning ooɳli, Zadok Merayotning ooɳli, Merayot
Ahitubning ooɳli idi;
12 yənə uning ḳerindaxliridin ibadəthanidiki hizmättə boloɳanlardin jəmiy səkkiz
yüz yigirmə ikki kixi bar idi; yənə Yəroḩamning ooɳli Adaya bar idi; Yəroḩam
Pelaliyaning ooɳli, Pelaliya Amzining ooɳli, Amzi Zəkəriyaning ooɳli, Zəkəriya
Paxhurning ooɳli, Paxhur Malkiyaning ooɳli idi;
13 uning ḳerindaxlirining ḩəmmisi jəmət baxliḳi bolup, jəmiy ikki yüz ḳiriḳ ikki
kixi idi; yənə Azarəlning ooɳli Amaxsay bar idi; Azarəl Ahzayning ooɳli, Ahzay
Məxillimotning ooɳli, Məxillimot Immərning ooɳli idi;
14 yənə ularning ḳerindaxliridin, palwan-əzimətlərdin, jəmiy bir yüz yigirmə səkkiz
kixi bar idi; Gedolimning ooɳli Zabdiyəl ularni baxḳuridioɳan əməldar idi.
15 Lawiylardin: — Ḩaxxubning ooɳli Xemaya bar idi; Ḩaxxub Azrikamning ooɳli,
Azrikam Ḩaxabiyaning ooɳli, Ḩaxabiya Bunnining ooɳli idi;
16 yənə Lawiylarning ḳəbilə baxliḳliri boloɳan Xabbitay bilən Yozabad bolup,
Hudaning өyining texidiki ixlaroɳa məs’ul idi.
17 Yənə Mikaning ooɳli Mattaniya dua waḳitlirida təxəkkür-rəḩmətlər eytixḳa
yetəkqilik ḳilatti; Mika Zabdining ooɳli, Zabdi Asafning ooɳli idi; Bakbukiya
ḳerindaxliri iqidə muawinliḳ wəzipisini өtəytti; yənə Xammuaning ooɳli Abda bar
idi; Xammua Galalning ooɳli, Galal Yədutunning ooɳli idi.
18 Muḳəddəs xəḩərdə turuwatḳan Lawiylarning ḩəmmisi ikki yüz səksən tət kixi idi.

□ **11:5 «Zəkəriya Xilonining ooɳli» —** bəzi tərjimilərdə «Zəkəriya Xelaḩning əwladliridin idi» dəp tərjimə ḳilinidu (Yar.» 46:12, «Qəl.» 26:20ni kərüng). □ **11:8 «xularoɳa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz yigirmə səkkiz kixi idi» —** baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:9 «Sinuaḩ» —** yaki «Ḩasinoaḩ».

19 Dərwaziwənlərdin: — dərwazilarda kəzəttə turidiƣan Akkub bilən Talmon wə
ularning ķerindaxliri bar idi; ular jəmiy bir yüz yətmix ikki kixi idi.
20 Ķaloƣan Israillar, kaḩinlar, Lawiylar Yəḩudiyə xəḩərliridə, ḩərbiri өz mirasida
makanlaxti.
21 Ibadəthanining hizmətkarliri bolsa Ofəl dəngigə makanlaxti; ibadəthanining
hizmətkarlirini Ziha bilən Gixpa baxķurdi.□
22 Yerusalemda Lawiylarni baxķuroƣuqi Banining ooƣli Uzzi idi; Bani Ḩaxabiyaning
ooƣli, Ḩaxabiya Mattaniyaning ooƣli, Mattaniya Mikaning ooƣli idi — demək,
Uzza Asafning əwladliridin, yəni Hudaning өyidiki hizmətkə məs'ul boloƣan
oƣəzəlkəxlərdin idi.
23 Qünki padixaḩ ular tooƣruluķ yarliķ qüxürgən bolup, oƣəzəlkəxlərning ḩər künlük
ozuķ-tülükini, xundaķla ətəydiƣan wəzipisini bekitkənidi.□
24 Yəḩudaning ooƣli Zəraḩning əwladliridin Məxəzabəlning ooƣli Pitaḩiya
puķralarning barliķ ixlirida padixaḩning məsliḩətqisi idi.□
25 Yeza-ķixlarķlar wə ularoƣa təwə ətrapidiki jaylarda Yəḩudalardin bəziliri turatti;
Kiriat-Arba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, Dibon wə uning təwəsidiki yeza-
kəntlərdə, Yəkabziyəl wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə,
26 xundaķla Yəxua, Moladaḩ, Bəyt-Pələt,
27 Ḩazar-Xual, Bəər-Xeba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə,
28 Ziklag, Mikona wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə,
29 Ən-Rimmon, Zoraḩ, Yarmut, □
30 Zanoaḩ, Adullam wə bu ikki yərgə təwə ķixlaķlarda, Laķix wə uningoƣa təwə
yərlərdə, Azikaḩ wə uningoƣa təwə yeza-kəntlərdə makanlaxti; ular makanlaxķan
yərlər Bəər-Xebadin taki Ḩinnom jiloƣisioƣa ķədər sozuldi.
31 Binyaminlar bolsa Geba, Mikmax, Ayja, Bəyt-Əl wə uning təwəsidiki yeza-
kəntlərdə, □
32 bəziliri Anatot, Nob, Ananiya,
33 Ḩazor, Ramaḩ, Gittaim,
34 Ḩadid, Zəboim, Niballat,
35 Lod, Ono, xundaķla Ḩünərwənlər jiloƣisida makanlaxķanidi.
36 Əslidə Yəḩudiyəgə təyinləngən Lawiylar ķisimliridin bəziliri Binyamin
ķəbilisining zemiƣioƣa makanlaxti.

12

Birinqi «ķaytix»ta ķaytip kəlgən kaḩinlar wə Lawiylar

1 Xealtiyəlning ooƣli Zərubbabəl wə Yəxua bilən birliktə *sürgünlüktin* qiķķan kaḩin
wə Lawiylar təwəndikilər: — *kaḩinlar* Seraya, Yərəmiya, Əzra, □
2 Amariya, Malluķ, Ḩattux,
3 Xekaniya, Rəḩum, Mərəmot,
4 Iddo, Ginnitoy, Abiya, □
5 Miyamin, Maadiya, Bilgaḩ,

□ **11:21 «Ofəl» —** («dəng» degən mənidə) Yerusalemdiki egiz rayon idi. □ **11:23 «ḩər künlük ozuķ-tülükini, xundaķla…» —** buning baxķa birhil tərjimisi «ḩər künlük məs'uliyiti, yəni…». □ **11:24 «padixaḩning məsliḩətqisi» —** ibraniy tilida «padixaḩning yenida turoƣuqi» degən sөzlər bilən ipadilinidu. «Padixaḩ» muxu yərdə Pars padixaḩini kөrsitidu, əlwəttə. □ **11:29 «Zoraḩ» —** yaki «Zoreaḩ». □ **11:31 «Ayja» —** «Ayja»ning yənə bir ismi «Ayi». □ **12:1 «…kaḩinlar Seraya, Yərəmiya, Əzra,…» —** bu Əzra «Əzra» degən kitabtiki «Əzra» əməs. «Təwratxunas Əzra» bolsa, Zərubbabəldin 90 yildin keyin Yerusalemoƣa kəlgən. □ **12:4 «Ginnitoy» —** yaki «Ginniton».

6 Xemaya, Yoarib, Yədaya,
7 Sallo, Amok, Ḫilḳiya wə Yədaya. Bular bolsa Yəxuaning künliridə kaḥin bolƣanlar
wə ularning ḳerindaxlirining jəmət baxliḳliri idi.
8 Lawiylardin bolsa Yəxua, Binnuiy, Kadmiyəl, Xərəbiya, Yəḥuda, Mattaniyalar;
Mattaniya wə uning ḳerindaxliri təxəkkür-rəḥmətlər eytixḳa məs'ul boldi.
9 Ularning ḳerindaxliri Bakbukiya bilən Unni nөwiti boyiqə ular bilən udulmu'udul
hizməttə turatti.
10 Yəxuadin Yoyakim tөrəldi, Yoyakimdin Əliyaxib tөrəldi, Əliyaxibtin Yoyada tөrəldi,
□
11 Yoyadadin Yonatan tөrəldi, Yonatandin Yaddua tөrəldi.
12 Yoyakimning künliridə kaḥinlardin jəmət baxliḳi bolƣanlar munular: — Seraya
jəmətigə Meraya; Yərəmiya jəmətigə Ḫananiya;
13 Əzra jəmətigə Məxullam; Amariya jəmətigə Yəḥoḥanan;
14 Meliku jəmətigə Yonatan; Xəbaniya jəmətigə Yüsüp; □
15 Ḫarim jəmətigə Adna; Merayot jəmətigə Ḫəlkay;
16 Iddo jəmətigə Zəkəriya; Ginniton jəmətigə Məxullam;
17 Abiya jəmətigə Zikri; Minyamin bilən Moadiyalarning jəmətigə Piltay;
18 Bilgaḥ jəmətigə Xammua; Xemaya jəmətigə Yəḥonatan;
19 Yoarib jəmətigə Mattinay; Yədaya jəmətigə Uzzi;
20 Sallay jəmətigə Kallay; Amok jəmətigə Ebər; □
21 Ḫilḳiya jəmətigə Ḫasabiya; Yədaya jəmətigə Nətanəl.
22 Əliyaxib, Yoyada, Yoḥanan wə Yadduaning künliridə Lawiylarning jəmət baxliḳliri
tizimlanƣan wə ohxaxla, Pars padixaḥi Darius təhttiki qaƣlarƣiqə kaḥinlarmu
tizimlinip kəlgən.
23 Jəmət baxliḳi bolƣan Lawiylar taki Əliyaxibning nəwrisi Yoḥananning waḳtiƣiqə
təzkirinamidə tizimlinip kəlgən. □ ■
24 Lawiylarning jəmət baxliḳi bolƣan Ḫasabiya, Xərəbiya, Kadmiyəlning oƣli
Yəxualar ḳerindaxliri bilən udulmu'udul turup, Hudaning adimi Dawutning əmri
boyiqə nөwətlixip mədḥiyə-munajat, təxəkkür-rəḥmətlər eytip turatti.
25 Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya, Məxullam, Talmon bilən Akkublar dərwaziwənlər
bolup, sepil ḳowuḳlirining ambarliriƣa ḳaraytti.
26 Bu kixilər Yozadakning nəwrisi, Yəxuaning oƣli Yoyakimning künliridə, xun-
ingdək waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə
təyinləngən.□

Yengi sepilning Hudaƣa atap tapxuruluxi

27 Yerusalem sepilini *Hudaƣa* atap tapxurux murasimi өtküzülidiƣan qaƣda,
jamaət Lawiylarni turƣan ḥərḳaysi jaylardin izdəp tepip, ularni təxəkkür-rəḥmətlər
eytix, ƣəzəl oḳux, qang, təmbur wə qiltarlarni qelixḳa, huxal-huramliḳ bilən atap
tapxurulux murasimi өtküzüxkə Yerusalemƣa elip kəldi.
28 Ƣəzəlkəxlar Yerusalemning ətrapidiki tüzləngliktin, Nitofatliḳlarning yeza-
kəntliridin,

□ **12:10 «Yoyada»** — yaki «Yəḥoyada». □ **12:14 «Meliku»** — yaki «Malluḳ». **«Xəbaniya»** — bəzi ḳədimiy kөqürmilərdə «Xekaniya» deyilidu. □ **12:20 «Sallay»** — yaki «Sallu». □ **12:23 «Əliyaxibning nəwrisi»** — ibraniy tilida «Əliyaxibning oƣli». **«təzkirinamə»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» degən ḳisim əməs; «Tarih-təzkirə»də undaḳ tizimlik yoḳ. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34 □ **12:26 «bu kixilər ... waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə təyinləngən»** — Lawiylar wə kaḥinlarning nəsəbnamiliri nemixḳa xunqə muḥim? Өzining kelip qiḳixi ispatlanmiƣanlar kaḥinliḳ hizməttə yaki ibadəthanidiki Lawiylarƣa ait hizməttə boluxḳa muyəssər bolalmaytti. Bügüngə ḳədər Yəḥudiylar arisida kimlər Lawiylardin, kimlər kaḥinlar jəmətidin ikənliki hatirilinip kəlməktə.

29 Bəyt-Gilgaldin, Geba bilən Azmawət etizliqliridin yioƣiloƣanidi; qünki oƣəzəlkəxlar
Yerusalemning tət ətrapioƣa özlirigə məḥəllə-qixlaqlar quruwaloƣanidi.
30 Kaḥinlar bilən Lawiylar özlirini paklidi, andin həlqni wə sepil dərwazilirini ḥəm
sepilning özinimu paklidi.
31 Mən *Nəḥəmiya* Yəḥudaning əmirlirini baxlap sepiloƣa qiqip, təxəkkür-ḥəmdusana
oquydioƣan ikki qong ətrət adəmni uyuxturdum, bir ətrət sepilning ong təripidə
«Tezək qowuqi»oƣa qarap mangdi,
32 ularning arqisidin Ḥoxaya bilən Yəḥudaning əmirlirining yerimi mangdi;
33 yənə Azariya, Əzra, Məxullam,
34 Yəḥuda, Binyamin, Xemaya, Yərəmiyamu mangdi;
35 xuningdək kaḥinlarning ooƣulliridin bəziliri qollirioƣa kanay aloƣan ḥalda mangdi:
— Ulardin Yonatanning ooƣli Zəkəriya bar idi (Yonatan Xemayaning ooƣli, Xemaya
Mattaniyaning ooƣli, Mattaniya Mikayaning ooƣli, Mikaya Zakkurning ooƣli, Zakkur
Asafning ooƣli idi).
36 Uning qerindaxliridin Xemaya, Azarəl, Milalay, Jilalay, Maayi, Nətanəl, Yəḥuda,
Ḥananiyalar bar idi; ular qollirioƣa Hudaning adimi Dawutning sazlirini elixqanidi;
təwratxunas Əzra ularning bexida mangoƣanidi.
37 Ular «Bulaq qowuqi»oƣa kelip «Dawutning xəḥiri»ning pələmpiyigə qiqip,
«Dawutning ordisi»din ötüp, künqiqix tərəptiki «Su qowuqi»oƣa kəldi.
38 Təxəkkür-ḥəmdusana oquydioƣan ikkinqi ətrət sol tərəp bilən mangdi, mən wə
jamaətning yerimi ularning arqidin mengip, sepil üstidə «Humdanlar munari»din
ötüp, udul «Kəng sepil»oƣiqə mengip,□
39 «Əfraim qowuqi», «Kona qowuq», «Beliq qowuqi» üstidin ötüp, «Ḥananiyəl
munari» wə «Yüzning munari»din ötüp, udul «Qoy qowuqi»oƣa kelip, andin
«Qarawullar qowuqi»da tohtiduq. □
40 Andin təxəkkür-ḥəmdusana oquydioƣan ikki ətrət adəm Hudaning öyidə öz
orunlirida turdi; mən bilən əməldarlarning yerimimu xu yərdə turduq;
41 kaḥinlardin Eliakim, Maaseyaḥ, Minyamin, Migaya, Əlyoyinay, Zəkəriya bilən
Ḥananiyalar karnaylirini elip turuxti;
42 yənə Maaseyaḥ, Xemaya, Əliazar, Uzzi, Yəḥoḥanan, Malkiya, Elam bilən Ezərmu
turuxti; oƣəzəlkəxlər Yizraqiyaning yetəkqilikidə jaranglik oƣəzəl oquxti.
43 Xu küni jamaət naḥayiti qong kələmlik qurbanliqlarni sundi ḥəm bək huxal bolup
ketixti, qünki Huda ularni zor xadliq bilən xadlanduroƣanidi; ayallar bilən balilarmu
xundaq xadlandi; Yerusalemdiki bu huxalliq sadaliri yiraq-yiraqlaroƣa anglandi.

Lawiylar bilən kaḥinlaroƣa kerəklik nərsilərning ḥazirlinixi

44 U qaoƣda bir qisim kixilər kətürmə qurbanliqlar, dəsləpki pixqan ḥosullar wə
öxrilərni saqlaydioƣan həzinə-ambarlaroƣa məs'ul boluxqa təyinləndi; ḥərqaysi
xəḥərlərdiki etizliqlardin, Təwrat qanunida kaḥinlaroƣa wə Lawiylaroƣa berixkə
bəlgiləngən ülüxlər xu yərdə saqlinatti. Qünki Yəḥuda həlqi öz hizmitidə tu-
ruwatqan kaḥinlar bilən Lawiylardin huxal idi.
45 *Kaḥinlar bilən Lawiylar*, oƣəzəlkəxlər bilən dərwaziwənlərmu, öz Hudasining
tapilioƣan wəzipisini wə xuningdək paklax wəzipisining ḥəmmisini Dawutning wə
uning ooƣli Sulaymanning əmri boyiqə ötəytti. ■
46 Qünki qədimdə, Dawutning wə Asafning künliridə, oƣəzəlkəxlərgə yetəkqilik
qilixqa ḥəm Hudaoƣa təxəkkür-ḥəmdusana küylirini oquxqa yetəkqilər boloƣanidi.

□ **12:38 «sol tərəp»** — ibraniy tilida «tətür tərəp». □ **12:39 «Yüzning munari»** — yaki «Meaḥning munari». **«Qarawullar qowuqi»** — yaki «Zindan dərwazisi». ■ **12:45** 1Tar. 25

47 Zərubbabəlning künliridə wə Nəḩəmiyaning künliridə oɳəzəlkəxlərning wə dərwaziwənlərning ülüxlirini, ḩər künlük təminatini pütkül Israil həlḳi berətti; ular yənə Lawiylar üqün muḳəddəs ḩesablanoɳan nərsilərni üləxtürüp berətti; Lawiylarmu muḳəddəs ḩisablanoɳan nərsilərdin Ḩarunning əwladlirioɳa berip turatti.

13

Ammoniylar bilən Moabiylarning muḳəddəs өygə kirixigə ruhsət ḳilinmasliḳi

1 Xu kündə Musaning kitabi jamaət aldida oḳup berildi, kitabta: Ammoniylar bilən Moabiylar mənggü Hudaning jamaitigə kirmisun, ■
2 Qünki ular Israillarni ozuḳluḳ wə su əkilip ḳarxi almay, əksiqə ularni ḳaroɳaxḳa Balaamni yalliwaloɳan; ḩalbuki, Hudayimiz u ḳaroɳaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən, dəp yeziloɳan səzlər qiḳti. □ ■
3 Xundaḳ boldiki, jamaət bu ḳanun səzlirini anglap barliḳ xaloɳut kixilərni iloɳap qiḳiriwətti.

Tobiyaning өy saymanlirining qiḳirip taxlinixi

4 Bu ixtin awwal, Hudayimizning өyining həzinisini baxḳuruxḳa məs'ul kaḩin Əliyaxib Tobiyaning tuoɳḳini bolup, □
5 uningoɳa kəngri bir өyni təyyarlap bərgənidi. Xu өydə ilgiri axliḳ ḩədiyələr, məstiki, ḳaqa-ḳuqa, xuningdək Lawiylar, oɳəzəlkəxlər wə dərwaziwənlərgə berixkə buyuloɳan axliḳ өxrilər, yengi xarab wə yengi zəytun meyi, xundaḳla kaḩinlaroɳa ataloɳan «kətürmə ḳurbanliḳ»lar saḳlinatti.
6 Bu waḳitlarda mən Yerusalemda əməs idim; qünki Babil padixaḩi Artahxaxtaning ottuz ikkinqi yili mən padixaḩning yenioɳa ḳaytip kətkənidim; bir məzgildin keyin mən yənə padixaḩtin ruhsət elip
7 Yerusalemoɳa ḳaytip barsam, Əliyaxibning Hudaning өyidiki ḩoylilarda Tobiyaoɳa өy ḩazirlap bərgənlikidək rəzil ixni uḳtum.
8 Bu ix meni ḳattiḳ azablidi, mən Tobiyaning өyidiki barliḳ өy jaḩazlirini ḳoymay talaoɳa taxlatḳuziwəttim.
9 Mən yənə əmr ḳilip, u өylərni paklatḳuzup, andin Hudaning өyidiki ḳaqa-ḳuqa, axliḳ ḩədiyələr bilən məstikni u yərgə əkirgüzüp ḳoydum.

Lawiylaroɳa ḩədiyə ḳilinidioɳan өxrilərning yengiwaxtin bekitilixi

10 Mən yənə həḳlərning Lawiylarning elixḳa tegixlik ülüxlirini bərmigənlikini, ḩətta wəzipigə ḳoyuloɳan Lawiylar bilən oɳəzəlkəxlərning ḩərbirining өz yər-etizliḳioɳa ḳeqip kətkənlikini bayḳidim;
11 xunga mən əməldarlar bilən soḳuxup, ularni əyibləp: — Nemixḳa Hudaning өyi xundaḳ taxliwetildi?! — dəp, *Lawiylarni* yioɳip ularni ilgiriki ornioɳa yengiwaxtin turoɳuzdum. □
12 Andin barliḳ Yəḩudiyə həlḳi axliḳ өxrisini, yengi xarab wə yengi zəytun meyini həzinə-ambarlirioɳa elip kelip tapxurdi.

■ **13:1** Ḳan. 23:2, 4, 5 □ **13:2 «Hudayimiz u ḳaroɳaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən»** — «Ḳan.» 23:5ni kərüng. «Rut»diki «ḳoxumqə səz»imizdə xu ix tooɳruluḳ tohtilimiz. ■ **13:2** Qəl. 22:5; Yə. 24:9 □ **13:4 «kaḩin Əliyaxib Tobiyaning tuoɳḳini bolup...»** — yaki «kaḩin Əliyaxib Tobiya bilən ḳoyuḳ munasiwəttə bolup...». □ **13:11 «Lawiylarni yioɳip»** — ibraniy tilida «ularni yioɳip».

13 Mən həzinə-ambarlarοŋa məs'ul boluxķa həziniqi-ambarqilarni təyinlidim; ular kaḥin Xələmiya, təwratxunas Zadok bilən Lawiylardin bolοŋan Pidaya idi; ularning ķol astida Mattaniyaning nəwrisi, Zakkurning ooŋli Ḥanan bar idi; qünki bularning ḥəmmisi sadiķ, ixənqlik dəp ḥesablinatti; ularning wəzipisi ķerindaxliriοŋa tegixlik ülüxlərni üləxtürüp berix idi.
14 — «Aḥ Hudayim, muxu ix yüzisidin meni yad əyligəysən, Hudayimning өyi wə uningοŋa ait hizmətlər üqün kərsətkən meḥrimni өqürüwətmigəysən!»□

Həlķķə xabat künini ḥərmətləxni jekilәx

15 Xu künlərdimu mən Yəḥudiyədə bəzilərning xabat künliridə xarab kəlqəklirini qəyləwatķinini, өnqilərni baοŋlap, bularni wə xuningdək xarab, üzüm, ənjür wə ḥərhil yüklərni exəklərgə artip, toxup yürgənlikini kərdüm; ular bularni Yerusalemοŋa xabat künidə elip kirdi; ularning muxu ax-tülüklərni setip yürgən küni mən ularni guwaḥlik berip agaḥlandurup ķoydum.
16 Yənə Yəḥudiyədə turuwatķan bəzi Turluķlar belik wə ḥərhil mal-tawarlarni toxup kelip xabat küni Yəḥudiyəliklərgə satidikən, yənə kelip bularni Yerusalemda satidikən! □
17 Xu səwəbtin mən Yəḥudiyə əmirliri bilən soķuxup, ularni əyibləp: — Silərning xabat künini buloŋap, rəzil ix ķiloŋininglar nemisi? ■
18 Ilgiri ata-bowanglar ohxax ixni ķiloŋan əməsmu, xuning bilən Hudayimiz bizning beximizοŋa wə bu xəḥərgə ḥazirķi bu balayi'apətni yaοŋdurοŋan əməsmu? Əmdi silər xabat künini buloŋap, Israilning bexioŋa Hudaning oŋəzipini tehimu yaοŋduridioŋan boldunglar, dedim.
19 Xunga, xundaķ boldiki, xabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yerusalem ķowuķliriοŋa qüxkən waķtida, mən xəḥər ķowuķlirini etixni buyrudum wə xuningdək xabat küni өtüp kətküqə ķowuķlarni aqmaslik tooŋrisida buyruķ qüxürdum. Mən yənə ḥeqķandaķ yükning toxulup ķowuķlardin kirgüzülməsliki üqün hizmətkarlirimning bəzilirini xəḥər ķowuķliriοŋa kəzətqi ķilip turοŋuzup ķoydum. □
20 Xundaķ bolsimu sodigərlər wə ḥərhil mal-tawar satidioŋanlar bir-ikki ķetim Yerusalemning sirtida tünidi.
21 Mən ularni agaḥlandurup: — Silər nemixķa sepilning aldida tünəysilər? Yənə xundaķ ķilidioŋan bolsanglar, mən üstünglarοŋa ķol salimən, dewidim, ular xuningdin baxlap xabat künidə kəlmidi. □
22 Andin xabat künining muķəddəslikini saķlax üqün, mən Lawiylarοŋa: — Өzünglarni paklanglar; andin kelip sepil dərwazilirini beķinglar, dedim.
— «I Hudayim, muxu ix yüzisidinmu meni yad əyligəysən, Өzüngning zor өzgərməs muḥəbbiting bilən meni ayioŋaysən!»

Yat əlliklər bilən nikaḥlinixning mən'i ķilinixi

23 Xu künlərdə mən yənə Axdod, Ammon wə Moab ķizlirini hotunluķķa aloŋan bəzi Yəḥudalarni bayķidim.
24 Ularning pərzəntlirining yerimi Axdodqə səzləydikən (wə yaki yuķiriķi əllərning birining tilida səzləydioŋan) wə Yəḥudiy tilida xəzliyəlməydikən.

□ **13:14 «uningοŋa ait hizmətlər»** — yaki «uning (yəni, ibadəthanining) hizmətqiliri». □ **13:16 «Yəḥudiyədə turuwatķan..»** — yaki «Yerusalemda turuwatķan..». Ibraniy tilida «xu yərdə turuwatķan..». ■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19 «xabat künidin ilgiri»** — oķurmənlərning esidə barki, ottura xərķtə yengi kün kəqtə, kün petixi bilən baxlinidu (məsilən, «Yar.» 1:5ni kərüng). □ **13:21 «mən üstünglarοŋa ķol salimən»** — ibraniy tilida «üstünglarοŋa bir ķol əwətimən» — Bu ibraniy tilida (yenik bir ipadə boloŋaqķa) yumurluķ gəp idi.

25 Mən ularni *soḳuxup* əyiblidim, ularni ḳaroɳidim, bir nəqqisini urup qaq-saḳallirini
yuldum, Hudaning nami bilən ḳəsəm iqküzüp: — Silərning ḳizliringlarni ularning
ooɳullirioɳa bərməysilər, ooɳulliringlaroɳimu, өzünglaroɳimu ulardin ḳiz almaysilər!
26 Israil padixaḩi Sulayman muxundaḳ ixlarda gunaḩ sadir ḳiloɳan əməsmu? Nuroɳun
əllər arisida uningoɳa ohxax ḩeqḳandaḳ padixaḩ yoḳ idi; u өz Hudasi təripidin
səyülgən, Huda uni pütkül Israil üstigə padixaḩ ḳilip tikligən bolsimu, lekin ḩətta
unimu yat əllik ayallar azdurup gunaḩḳa patḳuzoɳan. ■
27 Əmdi silərning gepinglaroɳa kirip bundaḳ qong rəzillik ḳilip, yat əllik ḳizlarni elip
Hudayimizoɳa wapasizliḳ ḳilimizmu? — dedim.
28 Bax kaḩin Əliyaxibning nəwrisi, Yoyadaning ooɳulliridin biri Ḩoronluḳ Sanballat-
ning küy'ooɳli idi; mən uni yenimdin ḳooɳliwəttim.
29 — «I Hudayim, Sən ularni yadingda tutḳaysən, qünki ular kaḩinliḳḳa daoɳ
təgkügüqilər, kaḩinliḳ ḩəm Lawiylaroɳa təwə əḩdinimu buloɳioɳuqilardur!».
30 Xuning bilən mən ularni yat əlliklərning buloɳaxliridin neri ḳilip paklandurdum wə
kaḩinlar bilən Lawiylarning wəzipilirinimu *yengiwaxtin* bəlgiləp, ḩərkimni өzining
ixioɳa igə ḳildim.
31 Mən yənə өz waḳtida otun-yaoɳaq elip kelinixi wə dəsləpki ḩosulni yətküzüp
turuxḳimu adəm orunlaxturdum.

«Aḩ Hudayim, meni yadingda tutup, manga xapaət kərsətkəysən!».

■ **13:26** 1Pad. 11:4; 1Pad. 3:13; 2Tar. 1:12

Əstər

Padixaḫ Aḫaxweroxning wəzir-wuzralarƣa katta ziyapət berixi

1 Aḫaxwerox (Ḫindistandin Ḫəbəxistanƣiqə bir yüz yigirmə yəttə ɵlkigə
ḫɵkümranliḳ ḳilƣan Aḫaxwerox)ning təhttiki künliridə xundaḳ bir wəḳə boldi: —□
2 Xu künlərdə, u padixaḫ Aḫaxwerox Xuxan ḳəl'əsidiki xaḫanə təhtidə olturƣinida,
□
3 u səltənət sürüp üqinqi yili barliḳ əmirliri wə bəg-ḫakimliriƣa ziyapət bərdi; Pars
wə Medianing ḳoxuni, xuningdək ḫərḳaysi ɵlkilərning esilzadiliri wə bəglirining
ḫəmmisi uning ḫuzuriƣa ḫazir boldi. □
4 U səltənitining bayliḳining xanu-xəwkiti wə ḫəywitining katta julasini kɵp künlər,
yəni bir yüz səksən kün kɵrgəzmə ḳildi. □
5 Bu künlər ɵtüp kətkəndin keyin padixaḫ yənə Xuxan ḳəl'əsidiki barliḳ həlḳḳə qong-
kiqik deməy, ordining qarbeƣidiki ḫoylida yəttə kün ziyapət bərdi.
6 U yər aḳ wə kɵk kəndir yiptin toḳulƣan pərdilər bilən bezəlgən bolup, bu pərdilər
mərmər tax tüwrüklərgə bekitilgən kümüx ḫalḳilarƣa aḳ rənglik kəndir yip wə
sɵsün yungluḳ xoynilar bilən esilƣanidi; aḳ ḳaxtax wə aḳ mərmər taxlar, sədəp wə
ḳara mərmər taxlar yatḳuzulƣan məydan üstigə altun-kümüxtin yasalƣan diwanlar
ḳoyulƣanidi. □
7 Iqimliklər altun jamlarda tutup iqilətti; jamlar bir-birigə ohximaytti; xaḫanə məy-
xarablar padixaḫning səltənitigə yarixa mol idi.
8 Xarab iqix ḳaidisi boyiqə, zorlaxḳa ruhsət ḳilinmaytti; qünki padixaḫ ordidiki
barliḳ ƣojidarlarƣa, ḫərkimning iqixi ɵz haḫixi boyiqə bolsun, dəp bekitip
bərgənidi.
9 Hanix Waxtimu padixaḫ Aḫaxweroxning ordisida ayallar üqün ziyapət bərdi.

Hanix Waxtining yarliḳḳa ḳarxiliḳ kɵrsitixi

10 Yəttinqi küni Aḫaxwerox padixaḫ xarabtin kəypi qaƣ bolƣinida, aldida hizmitidə
turƣan Məḫuman, Bizta, Ḫarbona, Bigta, Abagta, Zetar, Karkas degən yəttə
ḫərəm'aƣisini □
11 hanix Waxtining puḳralar wə əmirlərning aldida güzəllikini kɵrsətsun dəp, uni
hanixliḳ tajini kiyip kelixkə qarḳirƣili əwətti; qünki u tolimu qiraylik idi.
12 Lekin ḫərəm'aƣiliri hanix Waxtiƣa padixaḫning əmrini yətküzgəndə, u kelixni
rət ḳildi; xuning bilən padixaḫ intayin ƣəzəplinip, uning ḳəḫri ɵrlidi.

Waxtining hanixliḳtin ḳalduruluxi

□ **1:1 «Aḫaxwerox»** — Pars imperatori bolƣan muxu «Aḫaxwerox» «Ksərksis I»ning ɵzi xu (miladiyədin ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Aḫaxwerox» (pars tilida «Aḫaxwerox», grek tilida «Ksərksis» deyilidu) degən sɵz kixining ismi bolmastin, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. **«Ḫəbəxstan»** — ḫazirḳi Efiopiyə. □ **1:2 «Xuxan»** — gaḫi waḳitlarda «Suza» dəp atilidu. □ **1:3 «Medianing ḳoxuni»** — bəzi alimlar bu sɵzni «Medianing ḳoxun sərdarliri» dəp qüxinidu. □ **1:4 «U ... ziyapət bərdi... ...səltənitining bayliḳining xanu-xəwkiti wə ḫəywitining katta julasini... kɵrgəzmə ḳildi»** — bəzi tarihxunaslar xu katta ziyapətning məḳsiti Pars imperiyəsining Jawan (Gretsiyə)gə tajawuz ḳilixini pilanlax wə təyyarliḳ kɵrüx üqün idi, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «aḳ ḳaxtax»** — yaki «ḳizil mərmər». □ **1:10 «yəttə ḫərəm'aƣisi»** — ḫərəm'aƣiliri ordidiki nurƣun ixlarda muḫim orunda turidiƣan hizmətqilər bolup, kɵp ḫallarda ular orda toḳallirini baxḳurux ixiƣa məs'ul bolatti. Ular piqiwetilgən ərlər bolup, ḳizlarƣa qeḳilmaytti wə pərzəntmu ḳalduralmaytti.

13 Xu waqitlarda padixahning ixliri tooruluq qanun-əhkamlarni pixxiq bilgənlərdin
məsliһət sorax aditi bar idi; xunga padixah wəziyətni pixxiq qüxinidioған
danixmənlərdin soridi
14 (u qaoqda danixmənlərdin uning yenida Karxina, Xetar, Admata, Tarxix, Mərəs,
Marsena, Məmukan qatarliq yəttə Pars bilən Medianing əmirliri bar idi; ular daim
padixah bilən kərüxüp turatti, padixahliqta ular aldinqi qatarda turatti). □
15 Padixah ulardin: — Hanix Waxti mənki padixah Ahaxweroxning һərəm'aoqilar
arqiliq yətküzgən əmrim boyiqə ix qilmioqini üqün uni qanun boyiqə qandaq bir
tərəp qilix kerək? — dəp soridi.
16 Məmukan padixah wə əmirlərning aldida jawap berip: — Hanix Waxti aliylirining
zitioqa tegipla qalmay, bəlki padixahimiz Ahaxweroxning һərqaysi əlkiliridiki barliq
əmirlər wə barliq puqralarningmu zitioqa təgdi.
17 Qünki hanixning xu qiloqini barliq ayallarning quliqioqa yətsə, ular «Padixah
Ahaxwerox: «Hanixi Waxtini yenimoqa elip kelinglar» dəp əmr qilsa, u kəlməptu!»
dəp əz ərlirini mənsitməydioған qilip qoyidu.
18 Pars wə Mediadiki məlikə-hanimlar hanixning bu ixini anglap, bügünla
padixahning barliq bəg-əmirlirigə xuningoqa ohxax dəydioған bolidu, xuning bilən
mənsitməslik wə hapilik üzülməydu. □
19 Padixahimoqa muwapiq kərünsə, aliyliridin mundaq bir yarliq qüxürülsun,
xuningdək u Parslar wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioған qanun-bəlgilimiliri
iqigə pütülgəyki, Waxti ikkinqi padixah Ahaxweroxning huzurioqa kəlmigəy; uning
hanixliq mərtiwisi uningdin yahxi birsigə berilgəy. □
20 Aliylirining jakarlioған yarliqi pütün səltənitigə yetip anglanoған һaman (uning
səltənitining zemini bipayan bolsimu), ayallarning һərbiri əz erigə, məyli qong
bolsun kiqik bolsun ularoqa һərmət qilidioған bolidu, — dedi.
21 Məmukanning bu gepi padixah bilən əmirlirini hux qildi; padixah uning gepi
boyiqə ix kərdi.
22 U padixahning barliq əlkilirigə, һərbir əlgigə əz yeziqi bilən, һərqaysi əl-millətkə
əz tili bilən hətlərni əwətip: «Һərbir ər kixi əz ailisi iqidə hojayin bolsun, xundaqla
əz ana tili bilən səzlisun» degən əmrni qüxürdi. □

2

Yengi hanix tallax

1 Bu ixlar ətüp, padixah Ahaxweroxning oqəzipi besiloqanda, u Waxtini seoqinip,
uning qiloqinini һəm uning üstidin qiqiriloған yarliqi һəkkidə əsləp oylinip qaldi.
□
2 Xu səwəbtin padixahning hizmitidə turoqan oqojidarlar uningoqa: — Aliyliri üqün
sahibjamal yax qizlarni izdəp tepip kəltürgəyla;
3 aliyliri padixahliqidiki һərqaysi əlkilərdə barliq güzəl qizlarni yioqip, Xuxan
qəl'əsidiki һərəmsarayoqa kəltürüxkə əməldarlarni təyingəyla; qizlar ordidiki qiz-
ayallaroqa məs'ul boloған һərəm'aoqisi Hegayning qolioqa tapxuruloqay; ularoqa
kerəklik upa-ənglikər təminləngəy.

□ **1:14 «daim padixah bilən kərüxüp turatti» —** ibraniy tilida «daim padixahning yüzini kərüp turatti».
□ **1:18 «...hapilik üzülməydu» —** ibraniy tilida «....hapalik kupayə bolidu» yaki «...hapalik yetərlik bolidu!».
□ **1:19 «Parslar wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioған qanun-bəlgilimiliri iqigə pütülgəyki...»** — okurmənlərgə ayanki, Pars-Media imperiyəsining barliq qanunliri qiqiriloqandin keyin qət'iy əzgərtixkə, bikar qilixqa bolmaydu, dəp bekitilgən. □ **1:22 «əz ana tili bilən səzlisun» —** bu səzning məqsiti bəlkim ər kixining əz əyidə qaysi tilning ixlitilixigə hoquqi bar dəp təkitləx üqün bolsa kerək. □ **2:1 «əsləp oylinip qaldi» —** ibraniy tilida bu səzlərdin birhil puxaymanning puriqi qiqidu.

4 Aliylirini səyündürgən kiz Waxtining ornini besip hanix bolsun, dedi.
Bu gəp padixahni hux kildi wə u xundak kildi.

Əstərning ordioqa kirgüzülüxi

5 Xuxan kəl'əsidə Binyamin kəbilisidin, Kixning əwrisi, Ximəyning nəwrisi, Yairning ooqli Mordikay isimlik bir Yəhudiy bar idi
6 (Kix bolsa Babil padixahi Nebokadnəsar Yəhuda padixahi Yəkoniyah bilən bir top kixilərni tutkun kilip Yerusalemdin əkətkəndə, ular bilən billə əsir kilinip ketilgənidi). ■
7 Mordikay əzining taoqisining kizi Hadassahni (yəni Əstər) bekip qong kiloqanidi, qünki uning ata-anisi yok idi. Bu kiz güzəl, təki-turki kelixkən idi; ata-anisi əlüp kətkən boloqaqka Mordikay uni əz kizi katarida bekip qong kiloqanidi.
8 Padixahning əmri wə yarliki jakarlanoqandin keyin nuroqun kizlar Xuxan kəl'əsigə kəltürülüp Hegayning kolioqa tapxuruldi; xundak boldiki, Əstərmu ordioqa kəltürülüp ordidiki kiz-ayallaroqa məs'ul boloqan Hegayning kolioqa tapxuruldi.
9 Əstər Hegayoqa yakkan bolup, u uningoqa iltipat kərsətti; u tezla uningoqa upa-ənglik wə tegixlik yeməkliklərni təminlidi həm ordidin uningoqa tallanoqan yəttə kenizəkni bərdi; andin uni kenizəkliri bilən hərəmsarayning əng esil jayidin orun bərdi.
10 Əstər əzining milliti wə tegi-təktini heqkimgə eytmidi, qünki Mordikay uningoqa buni axkarilimaslikni tapilioqanidi.
11 Mordikay Əstərning hal-əhwalidin həwər tepix wə uningoqa kandak muamilə kilinidioqanlikini bilix üqün, hərküni hərəmsarayning hoylisi aldida aylinip yürətti.
12 Kizlaroqa ait rəsmiyət boyiqə, hərbir kizning ordioqa kirip padixah Ahaxwerox bilən billə bolux nəwitidin awwal, on ikki ay bədinini tazilixi kerək idi, qünki kizlarning «tazilinix künliri» mundak yol bilən ada kilinatti: — altə ay murməkki meyi bilən, altə ay ətir-ənglik wə xundakla kizlarning bədinini pakizlaydioqan baxka buyumlar bilən pərdaz kilinixi kerək idi.
13 Kiz padixahning huzurioqa kiridioqan qaoqda mundak kaidə bar idi: — Ordioqa kirgəndə uning nemə təlipi bolsa, xular hərəmsaraydin uningoqa berilətti.
14 Kiz ahximi kirip ketip, ətisi ətigəndə kaytip kikkanda hərəmsarayning «ikkinqi bəlüm»igə kayturulup, tokal-kenizəklərgə məs'ul boloqan padixahning hərəm'aoqisi Xaaxoqazning kolioqa tapxurulatti; padixah u kizoqa amrak bolup kelip, ismini atap qakirmioquqə, u ikkinqi ordioqa kirip padixah bilən billə bolmaytti.
15 Mordikayning taoqisi Abihailning kizi Əstər, yəni Mordikay əz kizi kilip bekiwaloqan kizning padixah bilən billə boluxka kirix nəwiti kəlgəndə, u kizlaroqa məs'ul boloqan padixahning hərəm'aoqisi Hegay əzigə təyyarlap bərgən nərsilərdin baxka heqnərsini tələp kilmidi. Əstərni kərgənlərning həmmisi uni yakturup kalatti.

Əstərning hanix kilip tiklinixi

16 Padixah Ahaxwerox səltənət sürüp yəttinqi yilining oninqi eyioqa, yəni Təbət eyioqa kəlgəndə, Əstər uning bilən billə boluxka xahanə ordioqa baxlap kirildi . □
17 Padixah Əstərni baxka barlik kizlardin yahxi kərüp kaloqaqka, xundakla Əstər uning iltipati həm amrakliki oqa erixkən boloqaqka, padixah hanix tajini uning bexioqa kiydürüp, uni Waxtining ornioqa hanix kilip tiklidi.

■ **2:6** 2Pad. 24:14 □ **2:16 «yəttinqi yilining oninqi eyi» —** «Əstər» degən kitabta aylar əgər san boyiqə elinoqan bolsa, ibraniy kalendaridiki wakitni kərsitidu. Əgər aylar ismi bilən elinoqan bolsa, Pars kalendaridiki wakitni kərsitidu. Uxbu ayəttiki wakit təhminən miladiyədin ilgiriki 478-yilning on ikkinqi eyioqa tooqra kelidu.

18 Andin padixah өzining barlik əmirliri wə bəg-ḥakimlirioɣa Əstərning izzət-ḥərmiti üqün katta ziyapət bərdi; u yənə ḥərkaysi өlkilərgə baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi ḥəmdə xaḥanə baylikliridin sehiylik bilən in’amlarni bərdi.□

Mordikayning suyikəstni pax kilixi

19 Ikkinqi ketim kizlar xundak yioɣiloɣan wakitta Mordikayning orda dərwazisida olturidioɣan orni bar boloɣanidi □
20 (Əstər Mordikayning tapilioɣini boyiqə, өzining milliti wə tegi-təktini yənila baxkilaroɣa eytmioɣanidi; qünki Əstər Mordikayning gepini ilgiri bakkan waktida angliɣandək anglaytti).
21 U künlərdə, Mordikay orda dərwazisidiki ornida olturoɣan waktida, padixaḥning Bigtan wə Tərəx degən ikki dərwaziwən ḥərəm’aoɣisi padixah Aḥaxweroxka ɵzəplinip, uningoɣa kol selixni kəstləwatkanidi.
22 Bu suyikəstni Mordikay sezip kelip, uni hanix Əstərgə eytti; Əstər bu ixni Mordikayning namida padixaḥka səzləp bərdi.
23 Bu ix sürüxtə kiliniwidi, rast bolup qikti wə u ikkisi daroɣa esildi. Bu wəkə padixaḥning köz aldida tarih-təzkirə kitabida pütüldi.

3

Ḥamanning Yəḥudiylarning nəslini yokitix suyikəsti

1 Bu ixlardin keyin padixah Aḥaxwerox Agagiylardin boloɣan Ḥammidataning ooɣli Ḥamanning mənsipini өstürdi; padixah uning ornini өstürüp, өzi bilən billə ixlaydioɣan barlik əmirlərningkidin yukiri kildi.
2 Padixah uning ḥəkkidə əmr kiloɣaqka, orda dərwazisida turoɣan padixaḥning barlik əməldarliri Ḥamanning aldida təzim kilip bax uratti; lekin Mordikay bolsa Ḥamanoɣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi. □
3 Orda dərwazisida turoɣan padixaḥning hizmətkarliri Mordikaydin: — Sili nemixka padixaḥning əmrigə hilaplik kilidila? — dəp soraytti.
4 Xundak boldiki, ular ḥər küni nəsihət kilixkan bolsimu, u kulak salmioɣandin keyin, ular: — Kəni, Mordikayning kiloɣan bu ixioɣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu, dəp buni Ḥamanoɣa eytti; qünki u uloroɣa өzining Yəḥudiy ikənlikini eytkanidi. □
5 Ḥaman Mordikayning өzigə bax urup təzim kilmioɣanlikini kərüp kattik oɣəzəpləndi.

□ **2:18 «baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi» —** yaki «dəm elix bolsun dəp elan qikardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlidi». □ **2:19 «Ikkinqi ketim kizlar xundak yioɣiloɣan wakit» —** bu «yioɣilix» degənning nemə ikənliki ḥazir enik əməs. Bəzi alimlar padixah Əstərni hanix dəp tikligəndin keyin, ikkinqi bir tokalni almakqi idi, dəp karaydu. «Mordikayning orda dərwazisida olturidioɣan orni bar idi» degən səzlər Mordikayning mənsəpdar bolup tikləngənlikini kərsitidu. Qünki xu künlərdə məlum jayning əməldarliri yaki akşsakalliri, xundakla soraküilar ix bejirix üqün xəḥər dərwazisida yaki orda dərwazisida olturatti. □ **3:2 «...Mordikay bolsa Ḥamanoɣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi» —** Mordikayning təzim kilmasliki yaki bax urmasliqining səwəbi bəlkim Təwrattiki «Kan.» 25:17-19diki hatirə tüpəylidin bolsa kerək. Ḥaman Amalək idi, Amaləklər bolsa Israilning kona rəkibi idi. Ḥaman əslidə Samuil pəyoɣəmbər өltürgən Amalək boloɣan Agag padixaḥning əwladi boloɣaqka, bəlkim Yəḥudiy həlkigə tehimu өq boluxi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Kan.» 25:17-19ni kərüng). Məlum bir kixigə təzim kilix Təwratka hilap ix əməs. Təwrat dəwridə Israillar өz padixaḥlirioɣa xundak təzim kilatti yaki gaḥi wakitlarda bir-birigə təzim kilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni kərüng. U «butpərəslik» ḥesablanmaytti. □ **3:4 «Mordikayning kiloɣan bu ixioɣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu?» —** ibraniy tilida «Mordikayning ixliri turalamdu-yok, bir kərəyliqu?» deyilidu. Baxka birhil tərjimisi: — «Kəni Mordikay gepidə ahirioɣiqə qing turalamdikin, bir kərəyliqu?».

6 Lekin u «Mordikayning üstigə ķol selixni kiqikkinə bir ix» dəp ḥesablidi; qünki ular Mordikayning millitini uningoŋa dəp ķoyoŋanidi; xunga Ḥaman Aḥaxweroxning pütkül padixaḥliķidiki Yəḥudiylarni, yəni Mordikayning həlķini birakla yoķitix yolini izdəp yürdi.

Ḥamanning Yəḥudiylarning nəslini ķurutuwetixni ķəstlixi

7 Padixaḥ Aḥaxweroxning on ikkinqi yili birinqi ayda, yəni Nisan eyida, birsi Ḥamanning aldida *ķutluķ* ay-künni bekitix üqün ḥər kün, ḥər ay boyiqə «pur», yəni qək taxliwidi, on ikkinqi ayoŋa, yəni «Adar eyi»oŋa qiķti. □
8 Ḥaman padixaḥ Aḥaxweroxķa: — Padixaḥliķlirining ḥərķaysi əlkiliridiki əl-millətlər arisida qeqilip yaxawatķan bir həlķ bar; ularning ķanun-bəlgilimiliri baxķa həlķlərningkigə ohximaydu, ular aliylirining ķanun-bəlgilimilirigimu boysunmaydu; xunga ularning yaxixioŋa yol ķoyux aliylirioŋa ḥeq payda yətküzməydu.
9 Əgər padixaḥimoŋa layiķ kərünsə, ularni yoķitix tooŋruluķ yarliķ pütüp qüxürgəyla; mana mən əz yenimdin on ming talant kümüxni aliylirining həzinilirigə selix üqün padixaḥliķning ixlirini baxķuridioŋan hadimlarning ķolioŋa tapxurimən, dedi.□
10 Xuning bilən padixaḥ əzining barmiķidin üzükni siyrip qiķirip, Yəḥudiylarning rəķibi, Agagiy Ḥammidataning ooŋli Ḥamanoŋa berip:
11 — Xu kümüxlərni əzünggə in’am ķildim, u həlķnimu sanga tapxurdum, ularni ķandaķ ķilixni halisang, xundaķ ķil! — dedi.□

Padixaḥning Ḥamanning Yəḥudiylarning nəslini ķurutuxioŋa ruhsət ķilixi

12 Andin birinqi ayning on üqinqi küni padixaḥning mirziliri qaķirilip, yarliķ Ḥamanning barliķ tapilioŋini boyiqə pütüldi; u ḥərķaysi əlkilərgə əz yeziķida, ḥərķaysi əl-millətkə əz tilida yazdurulup, ḥərbir əlkilərning waliylirioŋa, ḥərbir əl-millətning əmirlirigə əwətildi; yarliķ padixaḥ Aḥaxweroxning namida pütülgən bolup, uning üzük məḥüri bilən peqətləndi.
13 Yarliķ məktupliri qaparmənlərning ķoli bilən padixaḥliķning ḥərķaysi əlkilirigə yətküzüldi; uningda bir kün iqidə — On ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni ķeri-yax, balilar wə ayallar deməy, barliķ Yəḥudiylarni ķoymay ķirip, əltürüp, nəsli ķurutuwetilsun, ularning mal-mülki olja ķilinsun, deyilgənidi.
14 Xu yarliķ ḥərbir əlkidə jakarlinix üqün, xundaķla xu küni ḥərbir həlķ xundaķ ķilixķa təyyar bolup turuxi üqün, məktupning kəqürmə nushiliri ḥərbir əl-millətkə elan ķilinmaķqi boldi.
15 Qaparmənlər padixaḥning əmri boyiqə dərḥal yoloŋa qiķti; yarliķ Xuxan ķəl’əsining əzidimu elan ķilindi. Bu qaoŋda padixaḥ Ḥaman bilən xarab iqixkə olturoŋanidi. Lekin Xuxan xəḥiridikilər dəkkə-dükkigə qəmüp ketixti.

□ **3:7 ««pur», yəni qək … on ikkinqi ayoŋa, yəni «Adar eyi»oŋa qiķti»** — qəkning on ikkinqi ayoŋa qiķixi intayin ajayib ix idi. Biz xu ix tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. □ **3:9 «on ming talant»** — bir «talant»ning toptooŋra ķanqilik ikənliki ḥazir bizgə naməlum, Pars imperiyəsi boyiqə bəlkim 34-45 kilogram boluxi mumkin; xunga 10000 talant kümüx bəlkim az degəndə 340 tonniqə bolatti; bu pəwķul’addə kəp pul padixaḥning yilliķ kirimining üqtin ikki ķismioŋa barawər bolup, para ḥesablinatti; xübḥisizki, muxu para bəlkim Yəḥudiy həlķi yoķitilsa, ular tapxuridioŋan bajlarning ornioŋa bolsun dəp berilgən; lekin u Yəḥudiylar tapxuruxķa tegixlik bajdin helila kəp idi. Ḥaman «həlķ»ning Yəḥudiy həlķi ikənlikini tiloŋa elixķa petinalmidi; qünki burunķi Pars imperatorliri Yəḥudiy həlķigə qong ḥərmət bildürüp kəlgənidi. □ **3:11 «Xu kümüxlərni əzünggə in’am ķildim»** — baxķa birhil tərjimisi: «Əmdi bu sening pulung boloŋandin keyin, ķobul ķilay».

4

Yəhudiylarning yarlik tüpəylidin kayoquoqa qəmüxi wə roza tutuxi

1 Mordikay boluwatkan ixlardin həwər tapkandin keyin eginlirini yirtip, üstigə bəz
artip, wə usti-bexioqa kül qeqip, xəhərning otturisioqa qikip nahayiti kattik wə
ələmlik pəryad kətürdi.
2 U orda dərwazisi aldioqa kelip tohtap kaldi; qünki boz yepinoqan hərkandak
adəmning orda dərwazisidin kirixigə ruhsət yok idi.
3 Padixahning əmri wə yarliki yətküzülgən hərkaysi əlkilərdə Yəhudiylar arisida
kattik nalə-pəryad kətürüldi; ular roza tutup, kəz yexi kilip, yioqa-zar kildi; nuroqun
kixilər boz yepinip küldə eoqinap yetixti.

Mordikayning Əstərdin padixahtin rəhim tilixini tələp kilixi

4 Əstərning hizmitidə boloqan dedəkliri wə hərəm'aoqiliri bu ixni uningoqa eytiwidi,
hanixning kəngli intayin eoqir boldi; Mordikayning bozni taxlap, kiyiwelixioqa kiyim-
keqək qikartip bərdi, lekin Mordikay kobul kilmidi.
5 Xuning bilən Əstər əzining hizmitidə boluxka padixah təyinləp əwətkən
hərəm'aoqiliridin Hatak isimlik birini qakirip, uni Mordikayning kexioqa berip,
bu ixning zadi kandak ix ikənlikini, nemə səwəbtin boluwatkanlikini ting-tinglap
kelixkə əwətti.
6 Xuning bilən Hatak orda dərwazisi aldidiki məydanoqa kelip Mordikay bilən
kərüxti.
7 Mordikay bexioqa kəlgən həmmə ixni, Haman Yəhudiylarning nəslini kurutuwetix
üqün padixahning həzinilirigə tapxuruxka wədə kiloqan kümüxning sanini
kaldurmay eytip bərdi.
8 Mordikay yənə Hatakka Xuxanda jakarlanoqan, Yəhudiylarni yokitix tooqrisidiki
yarlikning kəqürmisini Əstərning kərüp bekixioqa yətküzüp berixkə tapxurdi həmdə
uningoqa Əstərgə əhwalni qüxəndürüp, ordioqa kirip padixah bilən kərüxüp əz həlki
üqün padixahtin ətünüp iltija kilip bekixka ündəxni tapilidi.
9 Hatak kaytip kelip Mordikayning gəplirini Əstərgə yətküzdi.
10 Əstər Hatakka Mordikayoqa eytidioqan gəplərni tapxurup, uni Mordikayning
yenioqa yənə əwətti: —
11 «Padixahning barlik hizmətkarliri wə hərkaysi əlkə həlkliri, məyli ər bolsun ayal
bolsun, qakirtilmay turup iqki hoylioqa, padixahning huzurioqa əz məyliqə kirsə,
padixah uningoqa iltipat kərsitip altun hasisini təngləp əlümdim kəqürüm kilmisa,
undakta u kixigə nisbətən bexioqa qüxidioqan birla kanun-bəlgilimə bardur: — u
əlüm jazasini tartidu. Hazir mening padixah bilən kərüxüxkə qakirtilmioqinimoqa
ottuz kün boldi».
12 Əstərning səzliri Mordikayoqa yətküzülüwidi,
13 Mordikay munu gəplərni Əstərgə yətküzüxni hawalə kildi: —
«Sən kənglüngdə mən ordida yaxawatimən, xunga barlik baxka Yəhudiylardin
bihətər bolup kutulimən, dəp hiyal əylimə.
14 Əgər bu qaoqda sən jim turuwalsang, Yəhudiylaroqa baxka tərəptin mədət wə nijat
qikixi mumkin; lekin u qaoqda sən əz ata jəmәting bilən koxulup yokitilisən. Kim
bilsun, sening hanixlik mərtiwisigə erixkining dəl bügünki muxundak pəyt üqün
boloqanmu?».□
15 Əstər Mordikayoqa mundak dəp jawab kayturdi: —

□ **4:14 «...sən əz ata jəmәting bilən koxulup yokitilisən»** — əgər Huda Yəhudiylarni baxka yol bilən kutkuzsa, Əstərning əhwali bəribir nahayiti hətərlik bolatti. Qünki xu qaoqkiqə ordidikilərdin heli kəp adəmlər uning Mordikayoqa tuoqkan wə xundakla Yəhudiy millitidin ikənlikini bilgən boluxi mumkin idi.

16 «Sən berip, Xuxandiki barlik Yəhudiylarni yioqkin; mening üqün roza tutup, üq
keqə-kündüz heq yemənglar, heq iqmənglar; mən həm dedəklirimmu xundak roza
tutimiz. Andin keyin mən kanunoqa hilaplik kilip padixahning huzurioqa kirimən,
manga əlüm kəlsə, ələy!».
17 Xuning bilən Mordikay u yərdin ketip, Əstərning tapilioqinidək kildi.

5

Əstərning ziyapət ətküzüp padixah bilən Hamanni mehman kilixi

1 Üqinqi küni Əstər xahanə kiyimlirini kiyip, ordining iqkiriki hoylisioqa kirip,
padixahning əylirining udulida turdi; padixah bolsa əz xahanə əyidiki təhtidə, əydin
dərwazioqa karap olturatti.
2 Padixah hanix Əstərning hoylida turoqinini kərdi; hanix uning nəziridə iltipat
tapkaq, u kolidiki altun hasisini uningoqa tənglidi. Əstər aldioqa kelip xahanə
hasining uqioqa kolini təgküzdi.
3 Padixah uningdin: — I hanixim Əstər, birər ixing barmidi? Nemə təliping bar?
Hətta padixahlikimning yerimini tələp kilsangmu xu sanga berilidu, dedi.
4 — Əgər aliylirioqa layik kərünsə, padixahimning Hamanni elip əzlirigə təyyarlioqan
ziyapitimgə dahil bolup kədəm təxrip kilixlirini ətünimən, — dedi Əstər.
5 Padixah: — Tez berip Hamanni kiqkirip kelinglar, Əstərning deginidək kilinsun, —
dedi. Xuning bilən padixah Hamanni elip Əstər təyyarlioqan ziyapətkə bardi.
6 Dastihan üstidə xarab iqiliwatkanda padixah Əstərgə: — Nemə təliping bar?
U sanga berilidu; nemə iltijaying bar? Hətta padixahlikimning yerimini tələp
kilsangmu xundak kilinidu, dedi.
7 Əstər uningoqa jawab berip: — Mening təlipim wə iltijayim bolsa, —
8 Mubada mən aliylirining nəziridə iltipatka erixkən bolsam, xundakla padixahimoqa
mening təlimni ijabət kilix həm iltijayimni orundax muwapik kərünsə, aliylirining
Hamanni birgə elip ətə silərgə təyyarlaydioqan ziyapitimgə yənə bir ketim dahil
boluxlirini ətünimən; ətə mən qokum padixahimning əmri boyiqə ix kilimən, —
dedi.

Hamanning dar təyyarlixi

9 Xu küni Haman kənglidə yayrap, huxal-huram kaytip qikti; lekin Mordikayning
orda dərwazisida uning aldida nə ornidin kopmay nə midirlimay olturoqanlikini
kərgəndə, kəngli uningoqa kattik kəhr-oqəzəpkə toldi.
10 Lekin Haman oqəzipini besiwelip, əyigə kəldi-də, dost-aoqinilirini wə hotuni Zərəxni
qakirtip,
11 əzining bayliklirining xan-xəripi, pərzəntlirining kəplüki, xundakla padixahning
əzini kandak əstürüp barlik hərmət-izzətkə sazawər kiloqanliki, əzini kandak kilip
padixahning həmmə əmirliri wə əməldarliridin üstün mərtiwigə igə kiloqanliki
tooqrisida bir-birləp səzləp kətti.
12 Haman yənə: — Silərgə desəm, hanix Əstər meningdin baxka mehman qillimay,
pəkət padixah bilən ikkimiznila əzi təyyarlioqan ziyapətkə qillioqanidi, ətimu meni
padixah bilən billə əzi *təyyarləydioqan ziyapətkə* qillidi.
13 Xuoqinisi, orda dərwazisida olturoqan heliki Mordikay degən Yəhudiyni
kərginimdə, bularning həmmisi manga tolimu mənisiz tuyulidu, dedi.
14 Andin ayali Zərəx wə barlik dost-aoqiniliri uningoqa jawab berip: — Əllik gəz
egizliktiki dardin birni təyyarlap, ətə ətigəndə padixahtin Mordikayni daroqa esixni
tələp kilsila bolmidimu, xuningdin keyin huxal yayrioqan halda padixah bilən billə

ziyapətkə baridila, deyixti. Bu gəp Ḥamanni hux ḳiliwətti, xuning bilən u dar yasitip ḳoydi.

6

Padixaḥning Mordikayning hizmət kərsətkənlikini, lekin uningoɣa ḫək bərmigənlikini bilixi

1 Xu küni keqisi padixaḥning uyḳusi ḳeqip, tarih-təzkirinamini əkəldürdi wə bular uning aldida oḳup berildi.
2 Bir yərdə: «Padixaḥning Bigtana, Tərəx dəydioɣan orda dərwazisini baḳidioɣan ikki ḥərəm’aoɣisi bar idi, ular padixaḥ Aḥaxweroxḳa ḳol selixḳa ḳəstligəndə, Mordikay bu ixni pax ḳilip həwər yətküzgən, dəp pütülgənidi.
3 Padixaḥ: — Bu ix üqün Mordikayoɣa ḳandaḳ nam-xəḥrət wə izzət-ikram nail ḳilindi? — dəp soridi.
— U ḫeq nemigə erixmidi, — dəp jawap berixti padixaḥning yenidiki hizməttə boloɣan oɣulamliri.
4 — Orda ḫoylisida kim bar? — dəp soridi padixaḥ. Bu qaoɣda Ḥaman padixaḥtin Mordikayni əzi təyyarlap ḳoyoɣan daroɣa esixni tələp ḳiloɣili kelip, ordining taxḳiriḳi ḫoylisioɣa kirgənidi. □
5 — Mana, Ḥaman ḫoylida turidu, — deyixti padixaḥning oɣulamliri uningoɣa.
— Kirsun, — dedi padixaḥ.
6 Ḥaman kiriwidi, padixaḥ uningdin: — Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə nemə ixlarni ḳilixi kerək? — dəp soriwidi, Ḥaman kənglidə: «Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixi meningdin baxḳa yənə kim bolatti?» — dəp oylidi-də
7 padixaḥḳa:
— Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə
8 padixaḥim daim kiyidioɣan xaḥanə kiyim-keqək wə daim minidioɣan aroɣimaḳ, yəni bexioɣa xaḥanə taj-bəlgə taḳaloɣan aroɣimaḳ elip kelinip,
9 xaḥanə kiyim bilən aroɣimaḳni padixaḥning əng muḥtərəm əmirliridin birigə tutḳuzsun, u kiyimni padixaḥim izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə kiygüzüp wə uni aroɣimaḳḳa mindürüp xəḥər məydan-koqilirini aylandursun wə uning aldida: «Ḳaranglar! Padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangsun, — dedi.
10 Xuning bilən padixaḥ Ḥamanoɣa: — Tez berip deginingdək xaḥanə kiyim bilən aroɣimaḳni əpkəl, orda dərwazisining aldida olturoɣan awu Yəḥudiy Mordikayoɣa dəl səzüngdək ḳiloɣin; sening degənliringning birərsimu kəm bolup ḳalmisun! — dedi.
11 Xundaḳ ḳilip Ḥaman xaḥanə kiyim bilən aroɣimaḳni əkelip, aldi bilən Mordikayoɣa xaḥanə kiyimni kiygüzdi, andin uni aroɣimaḳḳa mindürüp, xəḥər məydan-koqilirini aylandurdi wə uning aldida: — «Mana, padixaḥ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangdi.
12 Mordikay yənila orda dərwazisining aldioɣa ḳaytip bardi; Ḥaman bolsa oɣəm-ḳayoɣuoɣa petip, bexini qümkigən ḫalda aldirap-tenəp əz əyigə ḳaytip kətti. □
13 Ḥaman hotuni Zərəxkə wə barliḳ dost-aoɣinilirigə bexioɣa kəlgənlirining ḫəmmisini eytip bərdi. Andin uning danixmənliri bilən hotuni Zərəx buni anglap

□ **6:4 «Orda ḫoylisida kim bar?»** — yaki «orda ḫoylisioɣa kirgən axu kixi kim?». □ **6:12 «orda dərwazisining aldioɣa ḳaytip bardi»** — bu səz bəlkim əməldarliḳ wəzipisini ḳaytidin baxlioɣanliḳini kərsitixi mumkin.

uningoɣa: — Mordikayning aldida yengilixkə baxlaptila; u əgər Yəhudiylarning nəslidin bolsa, uni yengəlməyla, əksiqə səzsiz uning aldida məoɣlup bolidila, deyixti.
14 Ular tehi Ḥaman bilən səzlixiwatkan qeoɣida, padixahning ḥərəm'aoɣiliri kelip Ḥamanni Əstər təyyarlioɣan ziyapətkə berixkə aldiratti.

7

Əstərning padixahḳa Ḥamanning yaman oɣərizini eytixi

1 Xuning bilən padixah bilən Ḥaman hanix Əstərning ziyapitigə dahil boluxkə kəldi. □
2 Padixah ikkinqi ḳetimlik ziyapət üstidə xarab iqiliwatḳanda Əstərdin: — I hanix Əstər, nemə təliping bar? U sanga ijabət ḳilinidu. Nemə iltimasing bar? Ḥətta padixahḷikimning yerimini iltimas ḳilsangmu xundak ḳilinidu, — dedi.
3 — Əgər nəzərliridə iltipatḳa erixkən bolsam, i aliyliri, wə padixahimoɣa muwapik kərünsə, mening iltimasim əz jenimni ayioɣayla, xuningdək mening təlipim əz həlḳimni saḳlioɣayla;
4 qünki biz, yəni mən wə mening həlḳim birgə yoḳitilip, ḳirilip, nəslimizdin ḳurutuluxkə setiwetilduk. Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsak, süküt ḳiloɣan bolattim; lekin padixahimning tartidioɣan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti, — dəp jawap bərdi Əstər.□
5 Padixah Aḥaxwerox hanix Əstərdin: — Bundak ḳilixkə petinoɣan kixi kim ikən? U ḳəyərdə?! — dəp soridi. Əstər jawabən: —
6 Bu düxmən wə zəḥərhəndə mana muxu rəzil Ḥaman! — dewidi, Ḥaman padixah bilən hanix aldida xu zamatla dəkkə-dükkigə qüxti.

Ḥamanning əzi təyyarlioɣan daroɣa esilixi

7 Xuning bilən padixah ḳəḥri-oɣəzəpkə kelip ziyapət-xarab üstidin turdi-də, qarib-aoɣka qikip kətti; Ḥaman bolsa hanix Əstərdin jenini tiləxkə ḳaldi; qünki u padixahning əzigə jaza bərməy ḳoymaydioɣan niyətkə kəlgənlikini kərüp yətkənidi.
8 Padixah qaribaoɣdin ziyapət-xarab dastihinioɣa ḳaytip kəlginidə Ḥamanning əzini Əstər yələngən diwanoɣa taxlioɣiniqə turoɣinini kərdi-də: —
— Ḳara, uning ordida mening aldimdila hanixkə zorluk ḳiloɣiliwatḳinini?! — dewidi, bu səz padixahning aoɣzidin qikixi bilənla adəmlər Ḥamanning bax-kəzini qümkəp ḳoydi. □
9 Padixahning aldida turuwatḳan ḥərəm'aoɣiliridin Ḥarbona isimlik birsi: — Yənə bir ix bar, mana, Ḥaman aliylirining ḥayati üqün gəp ḳiloɣan Mordikayni esix üqün, əllik gəz igizliktə yasatḳan dar təyyar turidu, u dar ḥazir muxu Ḥamanning ḥoylisida, dewidi, padixah: — Ḥamanni uningoɣa esinglar! — dedi.

□ **7:1 «…Əstərning ziyapitigə dahil boluxkə kəldi»** — ibraniy tilida «… Əstərning ziyapitigə iqixkə kəldi».
□ **7:4 «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsak, süküt ḳiloɣan bolattim; lekin padixahimning tartidioɣan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti»** — baxka birhil tərjimisi: — «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsak, mən süküt ḳalattim; qünki biz tartidioɣan külpətning padixahni awarə ḳiloɣuqiliki yoḳ idi». «Düxmən padixahimning tartidioɣan ziyininimu töləp berəlməytti» degənning mənisi bəlkim birinqidin, Yəhudiylar ḳul-dedək ḳilinsa baj töliməytti; ikkinqidin, Huda Ibrahimoɣa: «Kim sən wə əwladliringni ḳaroɣioɣan bolsa mən uni ḳaroɣaymən, sən wə əwladliringni kim bərikətligən bolsa mən uni berikətləymən» dəp wədə ḳiloɣanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yəhudiy həlḳigə ziyankəxlik ḳilsa, Hudaning jazasini tartidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **7:8 «bax-kəzini qümkəp ḳoydi»** — bəlkim ölüm jazasioɣa məḥkum ḳilinoɣanlar padixahning yüzini kərmisun dəp xundak ḳiloɣan bolsa kerək.

10 Xuning bilən ular Ḥamanni u Mordikayoɳa təyyarlap ḳoyoɳan daroɳa asti; xuning bilən padixaḥning oɳəzipi besildi.

8

Mordikayning yuḳiri mərtiwigə əstürülüxi

1 Padixaḥ Aḥaxwerox xu küni Yəḥudiylarning düxmini Ḥamanning əy-zeminini iltipat ḳilip hanix Əstərgə bərdi; Mordikaymu padixaḥning ḥuzurioɳa kəltürüldi, qünki Əstər əzining Mordikay bilən tuoɳḳan ikənlikini padixaḥḳa dəp bərgənidi.
2 Padixaḥ əzining Ḥamandin ḳayturuwaloɳan üzükini qiḳirip Mordikayoɳa bərdi, Əstərmu Mordikayni Ḥamanning əy-jayini baxḳuruxḳa ḳoydi.

Əstərning padixaḥtin Ḥamanning suyiḳəstini bikar ḳilixni tilixi

3 Əstər yənə padixaḥning aldioɳa kelip ayioɳioɳa yiḳilip, kəzigə yax aloɳan ḥalda padixaḥtin Agagiylardin boloɳan Ḥaman kəltürüp qiḳḳan balayi'apətni ḥəm uning Yəḥudiylarni yoḳitix suyiḳəstini bikar ḳilixni yelinip ətündi.
4 Padixaḥ altun ḥasisini Əstərgə təngliwidi, Əstər ornidin ḳopup padixaḥning aldida turdi.
5 — Əgər aliyliri maḳul kərsə, əgər mən padixaḥning aldida iltipatḳa erixkən bolsam, əgər padixaḥim bu ixni tooɳra dəp ḳarisa, xuningdək məndin məmnun bolsa, yarliḳ qüxürüp Agagiylardin Ḥammidataning ooɳli Ḥaman yazoɳan məktuplarni, yəni padixaḥimning ḥərḳaysi əlkisidiki Yəḥudiylarni yoḳitix tooɳrisidiki məktuplarni bikar ḳilidioɳan bir yarliḳ yezilixini tiləymən. □
6 Qünki mən əz həlḳimgə qüxidioɳan bu balayi'apətkə ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? Əz tuoɳḳanlirimning yoḳitilixioɳa ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? — dedi Əstər padixaḥḳa.
7 Padixaḥ Aḥaxwerox hanix Əstər bilən Yəḥudiy Mordikayoɳa: — Mana, Ḥaman Yəḥudiyaroɳa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloɳaqḳa, mən uning əy-zeminini Əstərgə bərdim wə uning əzini ular daroɳa asti. □
8 Əmdi silər əzünglarning tooɳra tapḳini boyiqə mening namimda Yəḥudiylar üqün bir yarliḳ yezip, mening üzük məḥürümni besinglar; qünki padixaḥning namida yeziloɳan, padixaḥning üzük məḥüri besiloɳan yarliḳni ḥeqkim bikar ḳilalmaydu, dedi.□
9 Xu qaoɳda, üqinqi ayda, yəni Siwan eyining yigirmə üqinqi küni, padixaḥning mirzilirining ḥəmmisi qaḳirip kelindi. Ular Mordikayning barliḳ buyruoɳini boyiqə yarliḳ yazdi; yarliḳ Yəḥudalarning ixi tooɳruluḳ Ḥindistandin Ḥəbəxstanoɳiqə bir yüz yigirmə yəttə əlkining waliylirioɳa, əlkə baxliḳi wə bəglirigə yeziloɳan bolup, məktuplar ḥərḳaysi əlkigə əz yeziḳi bilən, ḥərḳaysi əl-millətlərgə əz tili bilən, xundaḳla Yəḥudiyaroɳa əz yeziḳi bilən, əz tilida pütülgənidi. □

□ **8:5 «xuningdək məndin məmnun bolsa...»** — ibraniy tilida «uning kəz aldida uni məmnun ḳiloɳudək bolsam...». □ **8:7 «Yəḥudiylaroɳa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloɳaqḳa,...»** — ibraniy tilida «Yəḥudiylaroɳa ḳolini uzartmaḳqi boloɳaqḳa,...». □ **8:8 «...qünki padixaḥning namida yeziloɳan, padixaḥning üzük məḥüri besiloɳan yarliḳni ḥeqkim bikar ḳilalmaydu»** — bu Pars imperiyəsidiki asas ḳanun idi. Dəl xu səwəbtin əslidiki yarliḳning əzini biwasitə bikar ḳilixḳa bolmaytti. Buning ornida uning aḳiwitining aldini elix tədbiri kərsitilgən ikkinqi bir yarliḳ yezilixi kerək bolatti. □ **8:9 «Ḥəbəxstan»** — ḥazirḳi Efiopiyə.

10 Mordikay yarlikni padixah Ahaxweroxning namida yezip, uningoƣa padixahning üzük məhürini basti; yarlik məktuplirini padixahlikning atlikliri bilən, yəni tolparlaroƣa, at kəqirlaroƣa wə təgilərgə mingən qəwəndazlar arkilik hərkaysi jaylaroƣa yollidi. □
11 Yarlikta: «Padixah hərkaysi xəhərlərdiki Yəhudiylarning uyuxup, əz hayatini koƣdixioƣa, xundakla əzlirigə düxmənlik kilidioƣan hər millət wə hər kaysi əlkilərdiki küqlərni, jümlidin ularning bala-qakilirini koymay yokitixioƣa, kirixioƣa, nəslini kurutuxioƣa, xundakla mal-mülkini olja kilixioƣa ijazət berildi;
12 bu ix bir kündə, yəni on ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni padixah Ahaxweroxning hərkaysi əlkiliridə ijra kilinsun» dəp pütülgənidi.
13 Yarlik hərkaysi əlkigə əwətilip, pərman süpitidə elan kilinsun, Yəhudiylarning əxu küni düxmənliridin intikam elixka təyyarlinip koyuxi üqün yarlikning kəqürülmisi hərkaysi əl-millətlərgə ukturulsun, dəp bekitildi.
14 Xuning bilən qəwəndazlar tolparlaroƣa wə kəqirlaroƣa minip padixahning buyruki boyiqə jiddiy yoloƣa atlandi; yarlik Xuxan kəl'əsidimu jakarlandi.
15 Mordikay kək wə ak rənglik xahanə kiyim kiyip, bexioƣa katta altun tajni takap, səsün rəng kəndir yepinqini yepinip, padixahning huzuridin qikti; Xuxan xəhərdiki həlk huxallikka qəmüp təntənə kilixti.
16 Yəhudiylar yorukluk, xad-huramlik wə izzət-ikramoƣa muyəssər boldi.
17 Hərkaysi əlkə, hərkaysi xəhərlərdə, padixahning əmr-yarliki yetip baroƣanliki yərlərdə, Yəhudiylar xad-huramlikka qəmüp, ziyapət kilip mubarək bir künni ətküzüxti; nuroƣun yərlik ahalilər əzlirini Yəhudiy deyixiwaldi; qünki Yəhudiylardin korkux wəhimisi ularni besiwaloƣanidi.□

9

Yəhudiylarning əz düxmənlirini məoƣlup kilixi

1 On ikkinqi ay, yəni Adar eyining on üqinqi küni, padixahning əmri bilən yarliki ijra kilinixka az kaloƣan qaoƣda, yəni Yəhudiylarning düxmənliri ularning üstidin oƣalib kelixkə ümid kilip kütkən küni, əksiqə Yəhudiylarning əz düxmənlirining üstidin oƣalib kelidioƣan künigə aylinip kətti.
2 Yəhudiylar padixah Ahaxweroxning hərkaysi əlkiliridiki əzliri turuxluk xəhərlərdə ularoƣa kəst kilmakqi boloƣanlaroƣa hujum kilix üqün yioƣilixka baxlidi; heqkim ularning aldida turalmaytti; ulardin boloƣan korkunq hərbir əl-millətni baskanidi.
3 Hərkaysi əlkilərdiki bəglər, waliylar, əlkə baxlikliri, xundakla padixahning ixlirini ijra kiloƣuqilarning həmmisi Yəhudiylarni kollidi; qünki Mordikaydin boloƣan korkunq ularni baskanidi.
4 Qünki Mordikay degən kixi ordida intayin nopuzluk bolup, nam-xəhriti həmmə əlkilərgə tarkaloƣanidi; uning hokuki baroƣanseri qongiyip ketiwatatti.
5 Xuning bilən Yəhudiylar əzlirining həmmə düxmənlirini kiliqlap, kiroƣin kilip yokatti; əzlirigə əq boloƣanlaroƣa kandak kilixni halisa xundak kildi.
6 Xuxan kəl'əsidila Yəhudiylar bəx yüz adəmni kətl kilip yokatti.
7 Ular yənə Parxandata, Dalfon, Aspata,
8 Porata, Adaliya, Aridata,
9 Parmaxta, Arisay, Ariday wə Wayizatani kətl kildi;

□ **8:10 «at kəqirlaroƣa wə təgilərgə…»** — yaki «alahidə bekip keliniwatkan atlaroƣa…». Bu ayəttiki ulaoƣlarning hillirining birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **8:17 «əzlirini Yəhudiy deyixiwaldi»** — yaki «əzliri Yəhudiy boluxti».

10 bu on adəm Ḫammidataning nəwrisi, Yəhudiylarning düxmini bolƣan
Ḫamanning ooƣli idi; lekin ular ularning mal-mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi.
11 Xu küni Xuxan ḳəl'əsidə ḳətl ḳilinƣan adəm sani padixaḫḳa məlum ḳilindi.
12 Padixaḫ hanix Əstərgə: — Yəhudiylar Xuxan ḳəl'əsidə bəx yüz adəmni ḳətl ḳilip
yoḳitiptu, yənə Ḫamanning on ooƣlini ḳətl ḳiptu; ular padixaḫning baxḳa əlkiliridə
nemə ḳildikin? Əmdi nemə iltimasing bar? U sanga berilidu. Yənə nemə təliping
bar? Umu bəja əylinidu, — dedi.
13 — Aliylirioƣa muwapiḳ kərünsə, Xuxandiki Yəhudiylarning ətimu bügünki yarliḳta
deyilgəndək ix ḳilixioƣa ḫəmdə Ḫamanning on ooƣlining *jəsətlirini* daroƣa esip
ḳoyuxḳa ijazət bərgəyla, dedi Əstər.
14 Padixaḫ xundaḳ ḳilixḳa buyruḳ qüxürdi; yarliḳ Xuxan ḳəl'əsidə qiḳirilƣanda,
kixilər Ḫamanning on ooƣlini daroƣa esip ḳoyuxti.
15 Adar eyining on tətinqi küni Xuxandiki Yəhudiylar yənə yioƣilip üq yüz adəmni
əltürdi; lekin ularning mal-mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi.
16 Padixaḫning ḫərḳaysi baxḳa əlkiliridiki ḳalƣan Yəhudiylar yioƣilip əz janlirini
saḳlaxḳa səptə turup əzlirigə əq bolƣanlardin jəmiy yətmix bəx ming adəmni
əltürdi, əmma ularning mal-mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi. Xuning bilən ular
düxmənliridin ḳutulup aramliḳḳa muyəssər boldi.
17 Bu Adar eyining on üqinqi künidiki ix idi; on tətinqi küni ular aram aldi, xu künni
ziyapət berip xadlinidioƣan kün ḳilip bekitti.
18 Lekin Xuxandiki Yəhudiylar bolsa on üqinqi, on tətinqi künliri toplixip jəng ḳildi;
on bəxinqi küni ular aram aldi, xu künni ziyapət berip xadlinidioƣan kün ḳilip bekitti.
19 Xu səwəbtin səḫradiki Yəhudiylar, yəni yeza-ḳixlaḳlarda turuwatḳan Yəhudiylar
Adar eyining on tətinqi künini ziyapət berip xadlinidioƣan mubarək kün bekitip, bir-
birigə sowoƣa-salam berixidioƣan boldi.
20 Mordikay bu wəḳələrni hatiriləp ḫəmdə Aḫaxweroxning ḫərḳaysi əlkilirining
yiraḳ-yeḳin jaylirida turuwatḳan barliḳ Yəhudiylaroƣa məktuplarni yollidi.
21 Xundaḳ ḳilip u ularning arisida ḫəryili Adar eyining on tət, on bəxinqi künini
bayram ḳilip ətküzülsun dəp bekitti;
22 u bu ikki künni Yəhudiylarning düxməndin ḳutulup aramliḳḳa erixkən küni
süpitidə, xu ayni ularning ḳayoƣu-ḫəsriti xadliḳḳa, yioƣa-zarliri mubarək küngə
aylanoƣan ay süpitidə əsləp, bu ikki künni ziyapət ḳilip xadlinidioƣan, kəpqilik bir-
birigə salam-sowoƣa beridioƣan, kəmbəoƣəllərgə həyr-ehsan ḳilidioƣan kün ḳilixḳa
buyrudi.
23 Xu səwəbtin Yəhudiylar dəsləp baxlioƣan xu *ḫeytni* dawamlaxturuxḳa wə
xuningdək Mordikayning ularoƣa yazoƣanlirinimu orunlaydioƣanoƣa wədə berixti.
24 Qünki əslidə barliḳ Yəhudiylarning küxəndisi bolƣan Agagiy Ḫammidataning
ooƣli Ḫaman Yəhudiylarni ḫalak ḳilixni ḳəstligən, xundaḳla ularni nəslidin ḳurutup
yoḳatmaḳqi bolup «pur», yəni qək taxlioƣanidi.
25 Lekin bu ix padixaḫning ḳuliḳioƣa yətkəndə, padixaḫ məktuplarni yezip, Ḫaman
ḳəstligən rəzil ix, yəni uning Yəhudiylarni ḳəst ḳilƣan ixi uning əz bexioƣa yansun,
dəp yarliḳ qüxürdi; ḫəm kixilər uni wə uning ooƣullirini daroƣa asti.□ ■

«Purim» bayrimining kelip qiḳix tarihi

26 Xunglaxḳa, kixilər «pur» (qək) degən isim boyiqə bu ikki künni «Purim bayrimi»
dəp atidi; xunga Yəhudiylar əxu həttə pütülgənliri boyiqə, ḫəm kərgən, ḫəm baxtin
ətküzgənlirigə asasən, □

□ **9:25 «Lekin bu ix padixaḫning ḳuliḳioƣa yətkəndə...»** — ibraniy tilida: «Lekin u padixaḫning aldioƣa kəlgəndə» deyilidu. Xunga bəzi tərjimilərdə: «Lekin u (Əstər) padixaḫning aldioƣa kirgəndə,...» deyilidu.
■ **9:25** Əst. 8:8 □ **9:26 «Purim»** — «qək taxlax» degən mənisi.

27 özliri, əwladliri ḫəmdə özliri bilən birləxkən barliḳ kixilərning pütülgən əḫkamni
tutup, bəlgiləngən waḳitta əxu ikki künni ḫər yili mənggü üzüldürməy bayram
ḳilixini ḳarar ḳildi,
28 xundaḳla bu ikki kün ḫərbir dəwrdə, ḫərbir jəmət-ailidə, ḫərḳaysi əlkə,
ḫərḳaysi xəḫərdə hatirilinip təbriklnip tursun wə «Purim bayrimi» bolidiоqan muxu
künlərning təbriklinixi Yəhudiy həlḳi iqidə mənggü üzülüp ḳalmisun, hatiriləx
paaliyətliri ularning uruḳ-nəsli arisidinmu yoḳap kətmisun, dəp ḳarar ḳildi.
29 Andin Abihailning ḳizi, hanix Əstər wə Yəhudiy Mordikay Yəhudiylarоqa yazоqan
«Purim bayrimi» tooqrisidiki xu ikkinqi hətni toluḳ ḫoḳuḳi bilən təkitləp, yənə bir
hətni yollidi.
30 Mordikay hatirjəmlik wə ḫəḳiḳətning səzlirini yətküzidiоqan məktuplarni
Aḫaxweroxning padixaḫliḳidiki bir yüz yigirmə yəttə əlkidiki barliḳ Yəhudiylarоqa
əwətip,
31 Xu «Purim» künliri bəlgiləngən waḳitlirida ətküzülsun, xuningdək Yəhudiy
Mordikay wə hanix Əstərning tapiliоqanliri boyiqə, xundaḳla ularning öz-özigə wə
nəsligə bekitkənliri boyiqə əyni waḳittiki tutuloqan rozilar wə kətürülgən nida-
pəryadlar əsləp hatiriləngun, dəp təkitlidi. □
32 Əstərning yarliḳi «Purim bayrimi»diki xu ixlarni bekitip bərdi; bu ix tarih-
namioqimu pütüldi.

10

Mordikayning xəḫriti wə utuḳi

1 Padixaḫ Aḫaxwerox ḳuruḳluḳ wə dengiz aralliridiki aḫalilərning ḫəmmisigə alwan
təligüzətti.
2 Uning nopuz-ḫəywiti wə ḳudritini ayan ḳiloqan barliḳ ḳiloqan-ətkənliri, xun-
daḳla Mordikayning padixaḫning östürüxi bilən erixkən katta xəḫriti tooqrisidiki
təpsilatlar Media wə Pars padixaḫlirining tarih-təzkiriliridə pütülgən əməsmu?
3 Qünki Yəhudiy Mordikayning mərtiwisi padixaḫ Aḫaxweroxtin keyinla ikkinqi
orunda turatti; u daim öz həlḳ-millitining bəhtini közləp, barliḳ nəslidikilərgə
aman-esənlik tilək səzlirini ḳilatti, Yəhudiylarning arisida zor izzət-ḫörmət tepip,
ḳerindaxlirining ḳədirlixigə erixkənidi.

□ **9:31 «…əyni watittiki tutuloqan rozilar wə kətürülgən nida-pəryadlar əsləp hatiriləngun» —** bu jümlining baxḳa birhil tərjimisi: «…həlḳlər huddi özliri wə əwladliri üqün roza tutux wə ḳarilik tutux waḳtini bəlgiləxni ḳarar ḳiloqandək». Lekin bizningqə bu səzlər qoḳum Əstər wə Xuxandiki Yəhudiylarning roza tutup pütkül həlḳi üqün kətürgən nida-pəryadlirini əsləxni kərsitidu.

Ayup

Ihlasmənlik ḫəm awatlik

1 «Uz» degən yurtta, Ayup isimlik bir adəm yaxioɣanidi. Bu adəm bolsa ḳusursiz, durus, Hudadin ḳorḳidioɣan, yamanliḳtin əzini yiraḳ tutidioɣan adəm idi. ■
2 Uningdin yəttə ooɣul wə üq ḳiz tuoɣuldi.
3 Uning yəttə ming ḳoy, üq ming təgə, bəx yüz jüp kala, bəx yüz mada exək ḳatarliḳ mal-mülki bar idi. Uning malayliri bək kəp idi; u xərḳliḳlər iqidə ḫəmmidin uluoɣ idi.
4 Uning ooɣulliri nəwət boyiqə bekitkən kündə əz əyidə baxḳilar üqün dastihan selip ziyapət ḳilatti. Bu künlərdə ular adəm əwətip üq singlisini ular bilən billə tamaḳlinixḳa qaḳiritatti.
5 Ularning xu ziyapət künliri ayaoɣlixi bilən Ayup adəm əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti. U tang səḫərdə ornidin turup ularning sanioɣa asasən kəydürmə ḳurbanliḳlarni ḳilatti. Qünki Ayup: «Balilirim gunaḫ ḳilip ḳoyup, kənglidə Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilip ḳoyamdikin» dəp oylaytti. Ayup ḫərdaim ənə xundaḳ ḳilip turatti. □

Ərxtiki birinqi ḳetimliḳ kenɣəx; Xəytan soḳunup kiridu

6 Bir küni, Hudaning ooɣulliri Pərwərdigarning ḫuzurioɣa ḫazir boldi. Xəytanmu ularning arisioɣa kiriwaldi. □
7 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp soridi.
Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaḳ-buyaḳlarni aylinip qərgiləp kəldim, dedi.■
8 Pərwərdigar uningoɣa: — Mening ḳulum Ayupḳa diḳḳət ḳiloɣansən? Yər yüzidə uningdək mukəmməl, durus, Hudadin ḳorḳidioɣan ḫəm yamanliḳtin yiraḳ turidioɣan adəm yoḳ, — dedi.
9 Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Ayup Hudadin bikardin bikar ḳorḳmioɣandu?
10 Əzüng uning əzi, ailisidikiliri ḫəm uning ḫəmmə nərsisining ətrapioɣa ḳaxa ḳoyoɣan əməsmu? Sən uning ḳolioɣa bərikət ata ḳilding, xuning bilən uning təəlluḳati tərəp-tərəptin güllinip awumaḳta. □
11 Əgər Sən ḳolungni sozup, uning ḫəmmə nərsilirigə tegip ḳoysang, u Səndin yüz ərüp, Seni tillimisa *Xəytan bolmay ketəy*! — dedi.

■ **1:1** Ayup 2:3 □ **1:5 «Ayup adəm əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ayup ularni qaḳirixḳa adəm əwətip, ularni Huda aldida paklanduratti». **«paklinix»** — əyni qaoɣdiki ḳurbanliḳ ḳilix üqün «adəmni paklandurrux»ning ḳandaḳ elip berilidioɣanliḳi bizgə naməlum. Bəlkim yuyundurulup, pakiz kiyimlərni kiydürüx degəndək ix boluxi mumkin. **«kəydürmə ḳurbanliḳ»** — ḳədimki zamanlarda məlum bir ḫaywan (ḳoy, kala, ḳatarliḳ)ni soyup, uning ḳenini yərgə eḳitiwetip, andin uning pütün tenini Hudaoɣa atap kəydürüxtin ibarəttur. Bu hil ḳurbanliḳ gunaḫni tiləx yaki Hudaoɣa ibadət ḳilix məḳsitidə ḳilinidu. **«Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilix»** — muxu səz ibraniy tilida «baruḳ» dəp elinidu. «Baruḳ» adəttə «bərikət, bəht» degən mənini bildüridu. Xu dəwrdə adəmlər bir-biri bilən hoxlaxḳanda «bərikətlik bolsun» dəp bəht tiləytti. Xu səwəbtin «bəht tiləx» («baruḳ») «hoxlixix»ni bildürüpmu ḳelixi mumkin idi. Demək, muxu yərdə bu ibarə «Balilirim Hudadin hoxlixip («huddi widalaxḳandək») ayrilip ketəmdikin» degən mənidə boluxi mumkin. □ **1:6 «Hudaning ooɣulliri» —** muxu yərdə eḫtimal muḳəddəs pərixtilərni kərsitidu. 38:7ni kərüng. **«Xəytanmu ularning arisioɣa kiriwaldi»** — Huda nemə üqün Xəytanning əzining ḫuzurioɣa kirip, əzini ərkinlik bilən ḫaḳarətlixigə yol ḳoyidu? Bu muḫim məsilə tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:7** 1Pet. 5:8 □ **1:10 «ətrapioɣa ḳaxa ḳoyoɣan» —** yaki «ətrapioɣa tosaḳ ḳoyoɣan».

12 Pərwərdigar Xəytanoɣa: — Mana, uning ḫəmmə nərsisini sening ḳolungoɣa
tutḳuzdum! Birak uning өzigə təgküqi bolma! — dedi.
Xundak ḳilip Xəytan Pərwərdigarning ḫuzuridin qiḳip kətti.

Birinqi sinak

13 Bir küni, Ayupning ooɣul-ḳizliri qong akisining өyidə tamak yəp, xarab iqip
olturatti.
14 Bir həwərqi Ayupning yenioɣa kelip uningoɣa: — Kalilar bilən yər ḫəydəwatattuk,
exəklər ətrapta otlawatatti;
15 Xebaliḳlar ḫujum ḳilip kala-exəklərni bulap kətti. Ixləwatḳan yaxlarni ḳiliqlap
өltüriwətti. Yaloɣuz mənla ḳutulup ḳelip, siligə həwər yətküzüxkə nesip boldi, —
dedi.
16 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupḳa: —
Asmandin Hudaning oti qüxüp ḳoylar wə ixləwatḳan yaxlarni køydüriwətti; yaloɣuz
mənla ḳutulup ḳaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip boldum, — dedi.
17 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupḳa: —
Kaldiylər üq tərəptin ḫujum ḳilip təgilərni bulap elip kətti, ixləwatḳan yaxlarni
ḳiliqlap өltürüwətti; yaloɣuz mənla ḳutulup ḳaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip
boldum, — dedi.
18 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupḳa: —
Ooɣulliri wə ḳizliri qong akisining өyidə tamak yəp, xarab iqip olturoɣinida,
19 tuyuḳsiz, qəldin ḳattiḳ bir boran qiḳip өyning tət bulungini ḳattiḳ soḳup, өy ɵulap
qüxüp yaxlarni өltürüwətti; yaloɣuz mənla ḳutulup ḳaldim, siligə həwər yətküzüxkə
nesip boldum, — dedi.
20 Ayup bolsa buni anglap ornidin dəs turup, tonini yirtip, qeqini qüxüriwetip, өzini
yərgə taxlap Hudaoɣa ibadət ḳildi: —
21 Mən apamning ḳorsiḳidin yalingaq qüxkən, u yərgimu yalingaq ḳaytimən;
ḫəmmini Pərwərdigar *manga* bərgən, əmdi Pərwərdigar *məndin* elip kətti;
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür-mədḫiyə ḳayturulsun! — dedi.■
22 Bularning ḫəmmisidə Ayup gunaḫ ḳilmidi wə yaki Hudani ḫeqḳandak nalayiḳlik
bilən əyiblimidi.

2

Ərxtiki ikkinqi ḳetimlik kengəx; Xəytan yənə soḳunup kiridu; ikkinqi sinak

1 Yənə bir küni, Hudaning ooɣulliri Pərwərdigarning ḫuzurioɣa ḫazir boluxḳa kəldi.
Xəytanmu ularning arisioɣa kiriwaldi.□
2 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp soridi. Xəytan Pərwərdigaroɣa
jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaḳ-buyaḳlarni aylinip qərgiləp kəldim, —
dedi.
3 Pərwərdigar uningoɣa: — Mening ḳulum Ayupḳa diḳḳət ḳiloɣansən? Yər yüzidə
uningdək mukəmməl, durus, Hudadin ḳorḳidioɣan ḫəm yamanliḳtin yiraḳ turidioɣan
adəm yoḳ. Məyli sən Meni uni bikardin-bikar yutuwetixkə dəwət ḳiloɣan bolsangmu,
u yənila sadaḳətlikidə qing turuwatidu, — dedi.

■ **1:21** Top. 5:14; 1Tim. 6:7 □ **2:1 «Hudaning ooɣulliri» —** 1:6, 38:7 wə izaḫatlarni yənə kөrüng.

4 Xəytan Pərwərdigarƣa jawabən: — Ḥər adəm ɵz jenini dəp terisini berixkimu razi
bolidu, ḥətta ḥəmmə nemisinimu berixkə təyyardur; □
5 Birak Sən ḥazir ƙolungni sozup uning səngək-ətlirigə təgsəng, u Səndin yüz ɵrüp
tillimisa *Xəytan bolmay ketəy*! — dedi.
6 Pərwərdigar Xəytanƣa: — Mana, u ḥazir sening ƙolungda turuwatidu! Birak uning
jenigə təgmə! — dedi.
7 Xundak ƙilip Xəytan Pərwərdigarning ḥuzuridin qikip, Ayupning bədinini tapini-
din bexigiqə intayin azablik ḥürrək-ḥürrək yarilar bilən toxƙuziwətti.□
8 Ayup bolsa bədinini tatilax-ƣirdax üqün bir sapal parqisini ƙoligƣa elip, küllükkə
kirip olturdi. □
9 Ayali uningƣa: — Əjəba sən tehiqə ɵz sadakətlikingdə qing turuwatamsən? Hudani
ƙarƣa, ɵlüpla tügəx! — dedi.□
10 Lekin Ayup uningƣa: — Sən ḥamakət ayallardək gəp ƙiliwatisən. Biz Hudaning
yahxilikini ƙobul ƙilƣanikənmiz, əjəba uningdin kəlgən külpətnimu ƙobul ƙiliximiz
kerək əməsmu? — dedi. Ixlarda Ayup eƣizda ḥeqƙandak gunah ɵtküzmidi.

Ayupning üq dostining uni yoƙlap kelixi

11 Ayupning dostliridin üqəylən uningƣa qüxkən külpəttin həwərdar boldi. Ular,
yəni Temanlik Elifaz, Xuhalik Bildad wə Naamatlik Zofar degən kixilər bolup, ɵz
yurtliridin qikip, Ayupƙa ḥesdaxlik bildürüx ḥəm təsəlli berix üqün uning yenigə
berixƙa billə kelixkənidi.
12 Ular kelip yiraktinla uningƣa ƙariwidi, uni toniyalmay ƙaldi-də, awazlirini
kətürüp yiƣlap taxlidi. Ḥərbiri ɵz tonlirini yirtiwetip, topa-qanglarni asmanƣa etip
ɵz baxligƣa qeqixti.
13 Ular uning bilən billə dak yərdə yəttə keqə-kündüz olturdi, uningƣa ḥeqkim gəp
ƙilmidi; qünki ular uning dərd-əlimining intayin azablik ikənlikini kərüp yətkənidi.

3

Ayupning səzlixi — uning ḥayatƙa lənət oƙup, ɵlümgə intizar boluxi

1-2 *Yəttə kündin* keyin, Ayup eƣiz eqip *əḥwaligƣa ƙarita* ɵzining kərüwatƙan künigə
lənət oƙup mundak dedi: —■
3 «Mən tuƣulƣan axu kün bolmiƣan bolsa boptikən!
«Oƣul bala apiridə boldi!» deyilgən xu keqə bolmiƣan bolsa boptikən!□
4 Xu künni zulmət ƙapliƣan bolsa boptikən!
Ərxtə turƣan Təngri kəz aldidin xu künni yoƙitiwətkən bolsa boptikən,
Ƙuyax nuri uning üstigə qüxürülmisə boptikən!
5 Xu künni ƙarangƣuluk ḥəm ɵlümning kələnggisi ɵz ƙoynigə alsa boptikən!

□ **2:4 «Ḥər adəm ɵz ḥayatini sakƙlap ƙelix üqün terisini berixkimu razi bolidu» —** ibraniy tilida: «Ḥər adəm ɵz ḥayatini sakƙlap ƙelix üqün terining ornigə terə berixkimu razi bolidu» degən ibarə ixlitilgən — mənisi bəlkim biz tərjimə ƙiliƣinimizdək boluxi kerək. □ **2:7 «intayin azablik ḥürrək-ḥürrək yarilar» —** bu kesəlning ƙaysi kesəl ikənlikini enik dəp berix ƙiyin. Bəzi dohturlar uni «yawa qeqək kesili» dəp ƙaraydu. □ **2:8 «küllükkə kirip olturux» —** ƙədimki zamanlarda matəm tutux yaki ƙattik ƙayƣuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Ƙədimki xəḥərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolidu, Ayup xu kül dəwisi üstigə olturƣan boluxi mumkin. □ **2:9 «Hudani ƙarƣa!» —** Ayupning ayalining uningƣa Hudani ƙarƣa dəp bu nəsiḥət ƙilixi, muxu arƙilik Huda təripidin jening elinsun degən mənidə. «Hudani ƙarƣa!» — Ibraniy tilida «baruk» degən səz bilən ipadilinidu, «Huda bilən hoxlixix», «Hudadin waz keqix» degəndək mənilərdə. 1:5diki izaḥatni kərüng. **«ɵlüpla tügəx!»** — ibraniy tilida «ɵlüwərgin!». ■ **3:1-2** Yər. 15:10; 20:14 □ **3:3 «Oƣul bala apiridə boldi!» —** bu gəpni pərixtilər ƙiliƣan boluxi mumkin.

Bulutlar uni yutup kətsə boptikən,
Xu künni kün ⱪarangoⱪulatⱪuqilar ⱪorⱪitip kətküziwətkən bolsa boptikən!□
6 Xu kəqni — Zulmət tutup kətsə boptikən;
Xu kün yil iqidiki *baxⱪa* künlər bilən billə xatlanmisa boptikən!
Xu kün ayning bir küni bolup sanalmisa boptikən!
7 Mana, xu keqidə tuoⱪut bolmisa boptikən!
U keqidə ḫeqⱪandaⱪ xad-huramlⱪ awaz yangrimisa boptikən!
8 Künlərgə lənət ⱪiloⱪuqilar xu küngə lənət ⱪilsa boptikən!
Lewiatanni ⱪozoⱪaxⱪa petinalaydioⱪanlar xu küngə lənət ⱪilsa boptikən!□
9 Xu kün tang səḫərdiki yultuzlar ⱪarangoⱪulaxsa boptikən!
U kün ⱪuyax nurini biḫudə kütsə boptikən!
Xu kün sübḫining ⱪapaⱪlirining eqilixini biḫudə kütsə boptikən!
10 Qünki xu kün meni kətürgən baliyatⱪuning ixiklirini ətmigən,
Mening kəzlirimni dərd-ələmni kərəlməs ⱪilmioⱪan.
11 Aḫ, nemixⱪa anamning ⱪorsiⱪidin qüxüpla ölüp kətmigəndimən?!
Nemixⱪa ⱪorsaⱪtin qiⱪⱪandila nəpəstin ⱪalmioⱪandimən?
12 Nemixⱪa meni ⱪobul ⱪilidioⱪan etəklər boloⱪandu?
Nemixⱪa meni emitidioⱪan əmqəklər boloⱪandu?
13 Muxular bolmioⱪan bolsa, undaⱪta mən mənggü tinq yetip ⱪalattim,
Mənggülük uyⱪuoⱪa kətkən bolattim, xu qaoⱪda aram tapⱪan bolattim.
14 Xu qaoⱪda əzliri üqünla hilwət jaylaroⱪa mazar saloⱪan yər yüzidiki padixaḫlar ḫəm məsliḫətqilər bilən,□
15 Yaki altun yioⱪⱪan,
Ɵyliri kümüxkə toloⱪan bəg-xaḫzadilər bilən bolattim;
16 Ⱪorsaⱪtin məzgilsiz qüxüp kətkən yoxurun balidəⱪ,
Nurni kərməy qaqrap kətkən balidəⱪ ḫayat kəqürmigən bolattim.
17 Axu yərdə rəzillər awariqiliktin haliy bolidu,
Axu yərdə ḫalidin kətkənlər aram tapidu;□
18 Axu yərdə əsirlər raḫəttə jəm bolidu,
Ular əzgüqilərning awazini anglimaydu;
19 Oⱪeriblarmu ḫəm uluoⱪlarmu axu yərdə turidu,
Ⱪul bolsa hojayinidin azad bolidu.
20 Japa tartⱪuqioⱪa nemə dəp nur berilidu?
Nemixⱪa dərd-ələmgə qəmgənlərgə ḫayat berilidu?
21 Ular təxnaliⱪ bilən ölümni kütidu,
Biraⱪ u kəlməydu;
Ular ölümni yoxurun gəḫərni kezip izdigəndinmu əwzəl bilidu,
22 Ular gərni tapⱪanda zor huxal bolup,

□ **3:5 «kün ⱪarangoⱪulatⱪuqilar» —** buning nemə ikənlikigə ḫazir birnemə deyix təs. Bəlkim jadugərlərning bir hil jadugərlikni ixlitip künni ⱪarangoⱪulitixⱪa intilidioⱪanliⱪini kərisitixi mumkin. □ **3:8 «Lewiatan» —** qongⱪur dengiz astida yaxaydioⱪan ⱪorⱪunqluⱪ əjdiḫaoⱪa ohxap ketidioⱪan ḫaywan. «Lewiatanni ⱪozoⱪax» bolsa, bəzi kona mədəniyətlərdə: «bu yooⱪan ḫaywanni ⱪozoⱪap ornidin turoⱪuzup pütün ⱪuyaxni tosup yepip, ⱪarangoⱪuluⱪ qüxürələymiz» degən kəzⱪaraxtur. Ayupning əzi mundaⱪ «ⱪarangoⱪulaxturux usuli»oⱪa ixənməsliki mumkin, biraⱪ xeirlik təkitləx üqün bu selixturmini ixlitidu. Demək, Ayup muxu yərdə əzi tuoⱪuloⱪan künining muxu əjdiḫaoⱪa ohxax ⱪorⱪunqluⱪliⱪini wə taⱪabil turuxning intayin təslikini bildürməkqi boloⱪan boluxi mumkin. □ **3:14 «əzliri üqünla hilwət jaylaroⱪa mazar saloⱪan yər yüzidiki padixaḫlar ḫəm məsliḫətqilər» —** bu ayəttiki «mazar» bəlkim Misirdiki qong eḫramlarni kərsitixi mumkin. Məyli qong, ḫəywətlik bolsimu, bəribir adəmni ölümdin ⱪooⱪdiyalmaydu. Bu jümlini yənə «əzi üqünla ḫazir harablixip kətkən jaylarni ⱪuroⱪan padixaḫlar…» dəp tərjimə ⱪiloⱪili bolidu. □ **3:17 «Axu yərdə *rəzillər* ḫalidin kətkənlər aram tapidu» —** muxu yərdə Ayupning səzi Hudaning adalitidin gumanlinixioⱪa yeⱪin kelidu. U, rəzillər baxⱪa adəmlərgə ohxax gərdə təng bolup ohxax dəm alalaydu, dəwatⱪandəⱪ mənidə səzləydu.

Xad-huramlikkа qəmidu.
23 Өz yoli enikşiz adəmgə,
Yəni Təngrining tosiki selinoɣan adəmgə nemixkа *nur wə ḫayat* berilidu?
24 Xunga tamikimning ornioɣa nalilirim kelidu;
Mening kattik pəryadlirim xarkiratmidək xarkiraydu.
25 Qünki mən dəl korkkan wəḫxət өz beximoɣa qüxti;
Mən dəl korkidioɣan ix manga kəldi.
26 Məndə ḫeq aramlik yoktur!
Ḫəm ḫeq hatirjəm əməsmən!
Ḫeq tinq-amanlikim yoktur!
Birak parakəndiqilik ḫaman üstümgə qüxməktə!».

4

Elifazning səz kilixi •••• «Adəm Hudaning aldida ḫəkkaniy bolalmaydu»

1 Temanlik Elifaz jawabən mundak dedi: —
2 «Birsi sən bilən səzləxməkqi bolsa, eoɣir alamsən?
Birak kim aoɣzioɣa kəlgən gəpni yutuwatalaydu?
3 Kara, sən köp adəmlərgə təlim-tərbiyə bərgən adəmsən,
Sən jansiz kollaroɣa küq bərgənsən,
4 Səzliring dəldəngxip aran mangidioɣanlarni rioɣbətləndürgən,
Tizliri pükülgənlərni yəligənsən.
5 Birak ḫazir nəwət sanga kəldi,
Xuninglik bilən ḫalingdin kətting,
Balayi'apət sanga tegixi bilən,
Sən alakzadə bolup kətting.□
6 Ihlasmənliking tayanqing bolup kəlmigənmu?
Yolliringdiki durusluk ümidingning asasi əməsmidi?
7 Esinggə al, kim bigunaḫ turup wəyran bolup bakkan?
Duruslarning ḫayati nədə üzülüp kaloɣan?□
8 Mən kərginimdək, gunaḫ bilən yər aoɣdurup awariqilik terioɣanlar,
Ohxaxla ḫosul alidu.■
9 Təngrining bir nəpisi bilənla ular gumran bolidu,
Uning oɣəzipining partlixi bilən ular yokilip ketidu.□ ■
10 Xirning ḫərkirəxliri,
Ḫəm əxəddiy xirning awazi *bar bolsimu*,
Xir arslanlirining qixliri sundurulidu;□
11 Batur xir bolsa ow tapalmay yokilixkа yüzlinidu,

□ **4:5 «Balayi'apət sanga tegixi bilən, sən alakzadə bolup kətting!» —** deməy turalmaymizki, Elifazning «Balayi'apət sanga tegixi bilən» degini Ayupning eqinixlik əḫwalini naḫayiti yenik qaoɣlioɣan bir səzdur. □ **4:7 «Esinggə al, kim bigunaḫ turup wəyran bolup bakkan? Duruslarning ḫayati nədə üzülüp kaloɣan?» —** Elifazning bayani, xübḫisizki, kiyamət künidə əməlgə axurulidu. Birak bundak səzlərning bu dunyada ḫərdaim əməlgə axuruluxi natayin. Ayupning dostlirining ḫəmmisi: «Bu dunyada gunaḫ sadir kiloɣan ḫərkandak adəmgə külpət kəltürülidu; Ayupka külpət kəldi; xunga u qokum məlum bir eoɣir gunaḫni kiloɣan» dəp pərəz kilidu. Bu kəzkaraxni Ayup kobul kilmisimu, lekin bundak gəplər uni intayin azablaydu ḫəm uni Hudaning adalitidin gumanlinixkа türtkə bolidu. Ularning səzliridin karioɣanda, Ayup wə uning dəwridikilərning kiyamət küni tooɣrisida asasən həwiri yok idi. ■ **4:8** Ayup 15:35; Zəb. 7:14-16; Pənd. 22:8; Yəx. 59:4; Ḫox. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ **4:9 «nəpisi» —** «nəpsi» əməs. ■ **4:9** Yəx. 11:4 □ **4:10 «Xirning ḫərkirəxliri, ḫəm əxəddiy xirning awazi bar bolsimu,...» —** baxka bir hil tərjimisi: «Xirning ḫərkirəxliri ḫəm əxəddiy xirning awazi jim bolidu...».

Qixi xirning küqükliri qeqilip ketidu.
12 — Mana, manga bir sөz ƣayibanə kəldi,
Ķuliķimƣa bir xiwirliƣan awaz kirdi,
13 Tün keqidiki ƣayibanə kөrünüxlərdin qiķķan oylarda,
Adəmlərni qongķur uyķu basķanda,
14 Ķorķunq wə titrəkmu meni basti,
Sөngək-sөngəklirimni titritiwətti;
15 Kөz aldimdin bir roḥ өtüp kətti;
Bədinimdiki tüklirim ḥürpiyip kətti.□
16 U roḥ ornida midirlimay turdi, birak turķini kөrəlmidim;
Kөz aldimda bir gəwdə turuptu;
Xiwirliƣan bir awaz anglandi: —□
17 «Insan balisi Təngridin ḥəķķaniy bolalamdu?
Adəm өz Yaratķuqisidin pak bolalamdu?□
18 Mana, U Өz ķulliriƣa ixənmigən,
Ḥətta pərixtilirinimu «Nadanlik ķilƣan!» dəp əyibligən yərdə,■
19 Uli topilardin bolƣan insanlar,
Laydin yasalƣan өylərdə turƣuqilar ķandak bolar!?
Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!□
20 Ular tang bilən kəq ariliķida kukum-talķan bolidu;
Ular ḥeqkim nəzirigə almiƣan ḥalda mənggügə yoķilidu.□
21 Ularning qedir tanisi yulup taxlanƣanƣu?
Ular ḥeq danaliķķa tehi erixməyla өlüp ketidu!». □

5

Elifazning sөzini dawamlaxturuxi

1 Ķeni, iltija ķilip bak, sanga jawab ķilƣuqi barmikin?
Muķəddəslərning ķaysisidin panaḥ tiləysən?□
2 Qünki əhməķning aqqiķi өzini өltüridu,

□ **4:15 «bir roḥ өtüp kətti»** — andin bu roḥ Elifazƣa gəp ķilidu. «Ayup» 1-2-babtiki həwərdin ķariƣanda, roḥning gepi yalƣan bolƣaqķa, bu roḥ Xəytandin kəlgən yaman bir roḥ ikənlikigə bizdə ķilqə guman yoķ. Tөwəndiki izaḥatlarnimu kөrüng. □ **4:16 «Xiwirliƣan bir awaz anglandi»** — baxķa bir hil tərjimisi: «süküt iqidə bir awaz anglandi». □ **4:17 «Insan balisi Təngridin ḥəķķaniy bolalamdu?»** — baxķa bir hil tərjimisi: «Insan balisi Təngri aldida ḥəķķaniy bolalamdu?». ■ **4:18** Ayup 15:15; 2Pet. 2:4 □ **4:19 «Laydin yasalƣan өylərdə turƣuqilar ķandak bolar!?»** — roḥ eytķan bu sөzlər (17-21-ayətlər) pütünləy yalƣan xikayət sөzliridur; qünki biz kitabning bexida Hudaning Ayupni «Mening ķulum Ayup» dəp atap uningƣa bolƣan ixənqisi toƣrisidiki hatirilərni kөrələymiz. Ḥəmmə roḥlarning sөzining toƣra boluxi natayin! Xuning üqün təkitləymizki, barlik «roḥlarning sөzliri»ni, xundaķla insanlarning sөzlirinimu muķəddəs yazmilar (Təwrat, Zəbur, Injil)diki toluk ḥəķiķətlərgə asasən təkxürüp ispatlax tolimu zөrürdur. **«Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!»** — roḥning muxu sөzining kөqmə mənisi: Insan balisi Hudaning aldida ḥeqnemə ḥesablanmaydu, xunga Hudaning ḥəķķaniyliķiƣa adəmning əķli ķilqə yətməydu, degənliktur. Demək, insanlar Hudaning ḥəķķaniyliķini ķət'iy qüxinəlməydu. Birak Ayupning ķarixi undak əməstur. Ayup: — Gərqə adəm wə Hudaning arisida insanlarning gunaḥi səwəbidin zor ḥang pəyda bolƣan bolsimu, insanlarning bəribir өz wijdanida ḥəķķaniylik toƣrisidiki birhil ƣil-pal kөrünidiƣan qüxənqisi bolidu, dəp ķaraydu. □ **4:20 «Ular ḥeqkim nəzirigə almiƣan ḥalda mənggügə yoķilidu»** — roḥning bu sөzi yənila bir aldamqiliktur; Injilƣa asəsən, Huda ḥətta ķuqķaqning yərgə yiķilƣininimu nəzirigə alidu. □ **4:21 «Ular... ḥeq danaliķķa tehi erixməyla өlüp ketidu!»** — Elifaz adəmning ḥayatini qediroƣa ohxitidu; qedirning taniliri yulunƣada qedir dərḥal ƣulap ketidu. Elifazning bu sөzigə ķariƣanda, ḥayatning bir məķsiti danaliķķa erixixtur. Məlum nuķtidin eytķanda bu sөzning asasi bar. □ **5:1 «Muķəddəslər»** — muxu yərdə bəlkim muķəddəs pərixtilərni kөrsitidu.

Ķəḥri nadanning jenioɳa zamin bolidu.□
3 Mən өz kөzüm bilən əhməķning yiltiz tartķanliķini kөrgənmən;
Lekin xu ḥaman uning makanini «Lənətkə uqraydu!» dəp bildim,□
4 Uning baliliri amanliķtin yiraķtur;
Ular xəḥər dərwazisida sot ķilinoɳanda basturuldi;
Ularoɳa ḥeqkim ḥimayiqi bolmaydu.
5 Uning ḥosulini aqlar yəp tügitidu;
Ular ḥətta tikən arisida ķaloɳanlirinimu elip tügitidu;
Ķiltaķqimu uning mal-mülüklirini yutuwelixķa təyyar turidu.
6 Qünki awariqilik əzəldin topidin ünüp qiķmaydu,
Külpətmu yərdin өsüp qiķķanmu əməs.
7 Biraķ uqķun yuķirioɳa uqidioɳandək,
Insan külpət tartixķa tuoɳuloɳandur.□
8 Ornungda mən bolsam, Təngrioɳila murajiət ķilattim,
Mən iximni Hudayimoɳila tapxuriwetəttim.
9 U ḥesabsiz karamətlərni,
San-sanaķsiz mөjizilərni yaritidu.■
10 U yərgə yamoɳur təķdim ķilidu;
U dala üstigə su əwətip beridu.■
11 U pəs orunda turidioɳanlarning mərtiwisini üstün ķilidu;
Matəm tutķanlar amanliķķa kөtürülidu.■
12 U ḥiyligərlərning niyətlirini bikar ķiliwetidu,
Nətijidə ular ixini püttürəlməydu.□ ■
13 U məkkarlarni өz ḥiyligərlikidin tuzaķķa alidu;
Əgrilərning nəyrəngliri eķitip ketilidu.□ ■
14 Kündüzdə ular ķarangoɳuluķķa uqraydu;
Qüxtə tün keqidək silaxturup mangidu.■
15 Biraķ u miskinlərni məkkarlarning ķiliqi wə aoɳzidin ķutķuzidu,
Ularni küqlüklərning qanggilidin ķudrətlik ķoli bilən ķutķuzidu.
16 Xunga, ajizlar üqün ümid tuoɳulidu,
Ķəbiḥlik aoɳzini yumidu.■
17 Ķara, Təngri ibrət bərgən adəm bəhtliktur,
Xunga, Ḥəmmigə Ķadirning tərbiyisigə səl ķarima jumu!■
18 Qünki U adəmni yarilanduridu, andin yarini tangidu;
U sanjiydu, biraķ Uning ķolliri yənə saķaytidu.■
19 U seni altə ķiyinqiliķtin ķutķuzidu;

□ **5:2 «Ķəḥri nadanning jenioɳa zamin bolidu»** — yaki «Kөrməsliki nadanning jenioɳa zamin bolidu». Elifazning bu sөzining mənisi: Ayupning aqqiķlinip, Hudaoɳa ķaķxixi hətərlik ix; Huda uningoɳa jawab kəlmigən yərdə, Huda wə insanning ariliķida turidioɳan bir «kelixtürgüqi»dinmu yardəm tiləx pütünləy biḥudə ix, degənlik boluxi mumkin. □ **5:3 «Lekin xu ḥaman uning makanini «lənətkə uqraydu!» dəp bildim»** — baxķa birhil tərjimisi: «Lekin mən dərḥal uning makanioɳa lənət oķudum». □ **5:7 «Insan külpət tartixķa tuoɳuloɳandur»** — yaki «Insan japa tartixķimu tuoɳuloɳandur». Kirix sөzimizdə eytķinimizdək, oķurmənlərning esidə bolsunki, Ayupning üq dostining bərgən pikirliridə heli kөp hataliķ yərliri bar. Keyin Huda xu hata gəpliri üqün ularni əyibləydu. 42:7-9ni kөrüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zəb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zəb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zəb. 113:7, 8 □ **5:12 «U ḥiyligərlərning niyətlirini bikar ķiliwetidu, nətijidə ular ixini püttürəlməydu»** — bu ayət Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus təripidin nəķil kəltürülgən, xunga xübḥisizki uni tooɳra dəp bilimiz. ■ **5:12** Nəḥ. 4:9; Zəb. 33:10; Yəx. 8:10 □ **5:13 «U məkkarlarni өz ḥiyligərlikidin tuzaķķa alidu»** — Elifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus təripidin nəķil kəltürülgən, xunga xübḥisizki unimu tooɳra dəp bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Ķan. 28:29 ■ **5:16** Zəb. 107:42 ■ **5:17** Pənd. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaķ. 1:12; Wəḥ. 3:19 ■ **5:18** Ķan. 32:39; 1Sam. 2:6; Ḥox. 6:1

Ḫətta yəttə külpəttə ḥeqḳandaḳ yamanliḳ sanga təgməydu.□ ■
20 Aqarqiliḳta U sening ülüminggə,
Uruxta U sanga uruloɣan ḳiliq zərbisigə nijatkar bolidu.
21 Sən zəḥərlik tillarning zərbisidimu baxpanaḫliḳ iqigə yoxurunisən,
Wəyranqiliḳ kəlgəndə uningdin ḥeq ḳorḳmaydioɣan bolisən.
22 Wəyranqiliḳ wə ḳəḥətqilik aldida külüpla ḳoyisən;
Yər yüzidiki ḥaywanlardinmu ḥeq ḳorḳmaysən.
23 Sən daladiki taxlar bilən əḫdidax bolisən;
Yawayi ḥaywanlarmu sən bilən inaḳ ətidu.■
24 Sən qediringning tinq-amanliḳta bolidioɣanliḳini bilip yetisən;
Mal-mülküngni editlisəng, ḥəmmə nemәngning təl ikənlikini bayḳaysən.
25 Nəsling kəp bolidioɣanliḳini,
Pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən.□
26 Sən əz waḳtidila yetilip yioɣiloɣan bir baoɣ buoɣdaydək,
Pəḳət waḳit-saiting pixip yetilgəndila yərlikinggə kirisən.
27 Biz əzimiz buni təkxürüp kərgənmiz — ular ḥəḳiḳətən xundaḳtur.
Xunga əzüng anglap bil, bularni əzünggə tətbiḳlap oylap baḳ».

6

Ayup yənə səzləydu — «Mening dadlixim ḥəḳ»

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Aḫ, mening dərdlik zarlirim tarazida əlqənsə!
Aḫ, beximoɣa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular bilən billə tarazilansa!□
3 Xundaḳ ḳilinsa u ḥazir dengizdiki ḳumdin eoɣir bolup qiḳidu;
Xuning üqün səzlirim təlwilərqə boluwatidu.■
4 Qünki Ḫəmmigə Ḳadirning oḳliri manga sanjilip iqimdə turuwatidu,
Ularning zəḥirini roḥim iqməktə,
Təngrining wəḫimiliri manga ḳarxi səp tüzüp ḥujum ḳiliwatidu.□ ■
5 Yawa exək ot-qəp tapḳanda ḥangramdu?
Kala bolsa yəm-həxək üstidə mərəmdu?
6 Tuz bolmisa təmsiz nərsini yegili bolamdu?
Ham tuhumning eḳining təmi barmu?
7 Jenim ularoɣa təgsimu səskinip ketidu,
Ular manga yirginqlik tamaḳ bolup tuyulidu.
8 Aḫ, mening təxna boloɣinim kəlsidi!
Təngri intizarimni ijabət ḳilsidi!
9 Aḫ, Təngri meni yanjip taxlisun!
U ḳolini ḳoyuwetip jenimni üzüp taxlaxḳa muwapiḳ kərsidi!
10 Xundaḳ bolsa, manga təsəlli bolatti,
Ḫətta rəḥimsiz aoɣriḳlarda ḳiynalsammu, xadlinattim;

□ **5:19 «… altə ḳiyinqiliḳ… yəttə külpəttə … »** — bu «altə… yəttə…» degən ibarə «ḥərhil…, ḥərḳandaḳ…» degənni bildüridu. ■ **5:19** Zəb. 91 ■ **5:23** Ḫox. 2:20 □ **5:25 «Nəsling kəp bolidioɣanliḳini, pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən»** — Elifaz Ayupning on balisidin ḥəm barliḳ mal-mülkidin ayrilip ḳaloɣanliḳini pütünləy esidin qiḳirip ḳoyoɣandək ḳilatti. □ **6:2 «… Aḫ, beximoɣa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular , *yəni dərdlik zarlirim*** bilən billə tarazilansa!» — Ayupning bu səzi: «dərdlik zarlirim» wə beximoɣa qüxkən bala-ḳazalar tarazada selixturulsa, əməliyəttə mening zarlirimning az ikənliki kərünidu, degən mənini əz iqigə elixi mumkin. ■ **6:3** Pənd. 27:3 □ **6:4 «Ularning zəḥirini roḥim iqməktə»** — yaki, «Ularning zəḥəri roḥimni yəp ketidu». ■ **6:4** Zəb. 38:1-3

Qünki Mukəddəs Bolƣuqining səzliridin tanmiƣan bolattim!□
11 Məndə əlümni kütküdək yənə ⱪanqilik maƣdur ⱪaldi?
Mening səwr-taⱪətlik bolup ⱨayatimni uzartiximning nemə nətijisi bolar?
12 Mening küqüm taxtək qingmu?
Mening ətlirim mistin yasaloƣanmidi?
13 Өzümgə yardəm bərgüdək maoƣdurum ⱪalmidi əməsmu?
Ⱨərⱪandaⱪ əⱪil-tədbir məndin ⱪooƣliwetilgən əməsmu?

Buradərlirining Ayupni daoƣda ⱪoyuxi

14 Ümidsizlinip ketiwatⱪan kixigə dosti meⱨribanliⱪ kərsətmiki zərürdur;
Bolmisa u Ⱨəmmigə ⱪadirdin ⱪorⱪuxtin waz keqixi mumkin.□
15 Biraⱪ buradərlirim waⱪitliⱪ «aldamqi eriⱪ» süyidək,
Manga ⱨeligərlik bilən muamilə ⱪilmaⱪta;
Ular suliri eⱪip tügigən eriⱪⱪa ohxaydu.□
16 Erigən muz suliri eriⱪⱪa kirgəndə ular ⱪaridap ketidu,
Ⱪarlar ularning iqidə yoⱪilip ketidu,
17 Ular pəsilning illixi bilən ⱪurup ketidu;
Ⱨawa issip kətkəndə, izidin yoⱪilip ketidu.□
18 Səpərdaxlar mangoƣan yolidin qiⱪip, eriⱪⱪa burulidu;
Ular eriⱪni boylap mengip, qəldə ezip əlidu.
19 Temaliⱪ karwanlarmu eriⱪ izdəp mangdi;
Xebaliⱪ sodigərlərmu ularoƣa ümid bilən ⱪaridi;□
20 Biraⱪ ular ixənginidin ümidsizlinip nomusta ⱪaldi;
Ular axu yərgə kelixi bilən parakəndiqilikkə uqridi.
21 Mana silər ularoƣa ohxax *manga tayini* yoⱪ bolup ⱪaldinglar;
Silər ⱪorⱪunqluⱪ bir wəⱨimini kərüpla ⱪorⱪup ketiwatisilər.
22 Mən silərgə: «Manga beringlar»,
Yaki: «Manga mal-mülükliringlardin ⱨədiyə ⱪilinglar?» — degənni ⱪaqan dəp baⱪⱪan?□
23 Yaki: «Meni ezitⱪuqining ⱪolidin ⱪutⱪuzunglar!»
Yaki «Zorawanlarning ⱪolidin gərügə pul bərsənglar!» dəp baⱪⱪanmu?
24 Manga өgitip ⱪoyunglar, süküt ⱪilimən;
Nədə yoldin qiⱪⱪanliⱪimni manga kərsitip beringlar.
25 Tooƣra səzlər nemidegən ətkür-ⱨə!
Biraⱪ əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?!□

□ **6:10 «Ⱨətta … xadlinattim; qünki Mukəddəs Bolƣuqining səzliridin tanmiƣan bolattim!»** — Ayupning bundaⱪ oylixi: «Əgər ⱨazir Huda mening jenimni alsa, mən Uningdin yüz ərümigən mana muxu qaoƣdila alsa boptikən; biraⱪ bu azab-oⱪubətlər dawamlaxturulsa, məndə nemə өzgirixlər bolar, mən Hudadin tanimənmu ⱪandaⱪ? Xunga yahxisi U ⱨazir meni əpkətsə, ⱪattiⱪ bir zərbə bilən əpkətsə məyli» degəndək mənini beridu. □ **6:14 «Ümidsizlinip ketiwatⱪan kixigə dosti meⱨribanliⱪ kərsətmiki zərürdur; bolmisa …»** — ayətning baxⱪa birnəqqə tərjimiliri bar. Bularning biri: «Ⱨətta u Ⱨəmmigə Ⱪadirdin ⱪorⱪuxtin ayriloƣan bolsimu, ümidsizlinip ketiwatⱪan kixigə dosti meⱨribanliⱪ kərsətmiki zərürdur». □ **6:15 «aldamqi eriⱪ»** — qəl bayawanda tuyuⱪsiz eⱪixtin tohtaydioƣan eriⱪ. Yoluqilarning muxundaⱪ eriⱪⱪa ixinixi intayin hətərlik, əlwəttə. 20-21-ayətlərni kərüng. □ **6:17 «Ⱨawa issip kətkəndə, izidin yoⱪilip ketidu»** — demək, əng kerək boloƣan waⱪitta bu eriⱪlar oƣayib bolidu. □ **6:19 «Xebaliⱪ sodigərlərmu ularoƣa ümid bilən ⱪaridi»** — yaki «Xebaliⱪ sodigərlərmu ularoƣa uqraxni ümid ⱪilatti». □ **6:22 «Manga mal-mülükliringlardin ⱨədiyə ⱪilinglar?» — degənni ⱪaqan dəp baⱪⱪan?»** — Ayup u dostlirioƣa ⱨeqⱪaqan ⱪərzdar bolup baⱪmioƣan. U: «Silərdin pul yaki mal-mülük kütkinim yoⱪ, silərdin kütkinim pəⱪət azraⱪ ⱨesdaxliⱪ yaki meⱨribanliⱪ, halas» deməkqi. □ **6:25 «Biraⱪ əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?»** — xu waⱪitⱪiqə Ayupning üq dosti arisidin pəⱪət Elifaz səz ⱪiloƣan. Ayup «əyibliringlar» (kəplük xəkli) degən sözi bilən ularoƣa: «Silər yenimoƣa kelixtin awwal əⱨwalim tooƣruluⱪ **til biriktürüwaloƣan ohxaysilər**» dəp puritiwatidu.

26 Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioɣan xamaldək tursa,
Pəkət səzlərnila əyibliməkqimusilər?□
27 Silər yetim-yesirlarning üstidə qək taxlixisilər!
Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!□
28 Əmdi manga yüz turanə karap bekinglar;
Aldinglardila yaloɣan səz kilalamdim?
29 Ətünimən, boldi kilinglar, gunah bolmisun;
Rast, kaytidin oylap bekinglar,
Qünki əzümning tooɣrilikim *tarazida* turidu.□
30 Tilimda halalik barmu?
Tilim yamanlikni zadi tetiyalmasmu?

7

Insanlarning turmux azabliri

1 Insanoɣa zeminda jəwrə-japa qekidioɣan turmux bekitilgən əməsmu?
Uning künliri bir mədikarningkigə ohxax əməsmu?
2 Kul kəqkurunning sayisigə təxna boloɣandək,
Mədikar əz əmgikining hək̡kini kütkəndək,
3 Mana bihudə aylar manga bekitilgən,
Oɣəxlikkə toloɣan keqilər manga nesip kilinoɣan.□
4 Mən yatkinimda: «Kaqan koparmən?» dəp oylaymən,
Birak kəq uzundin uzun bolidu,
Tang atkuqə pütün bir keqə mən toloɣinip yatimən.
5 Ətlirim kurtlar həm topa-qanglar bilən kaplandi,
Terilirim yerilip, yiringlap kətti.□
6 Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ətidu,
Ular ümidsizlik bilən ayaoɣlixay dəp kaldi.□
7 *Ah Huda*, mening jenim bir nəpəsla halas.
Kəzüm yahxilikni kaytidin kərməydioɣanlikі esingdə bolsun;■
8 Meni Kərgüqining kəzi ikkinqi ketim manga karimaydu,
Sən nəziringni üstümgə qüxürginingdə, mən yokaloɣan bolimən.□
9 Bulut oɣayib bolup, kayta kərünmigəndək,

□ **6:26 «Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioɣan xamaldək tursa,...»** — Ayup bu gəpliri bilən əzümning bəzi səzlirimning həddidin exip kətkənlikini bilimən, dəp etirap kiloɣan bolsa kerək. Baxka birhil tərjimisi: «Silər pəkət səzlərnila əyibliməkqimusilər, ümidsizləngən kixining gəpliri nahayiti ətüp ketidioɣan bir xamaldəkla dəp karimakqisilər?». □ **6:27 «Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!»** — baxka birhil mənisi: «Silər dost-buradərlər üqün ora kolixisilər». □ **6:29 «Qünki əzümning tooɣrilikim tarazida turidu»** — yaki: «Qünki bu ixta hək mən tərəptidur». □ **7:3 «Mana bihudə aylar manga bekitilgən,...»** — bu jümlə Ayupning azabi axu küngiqə bəlkim birnəqqə ay uzartiloɣanlikini kərsitidu. Uning dostlirining Ayupning kexioɣa kəlgüqə kiloɣan səpiri uzun boloɣan bolsa kerək. □ **7:5 «Ətlirim kurtlar həm topa-qanglar bilən...»** — yaki «Ətlirim kurtlar həm kakaq-qakalar bilən...». □ **7:6 «Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik ətidu»** — bapkarning mokisi intayin tez, tohtimay hərikət kilidu. **«Ular ümidsizlik bilən...»** — ibraniy tilida «ümidsizlik» wə «yip» ahangdax səz. Ayup muxu ayəttə əz hayatini tokulidioɣan giləmgə ohxitip, «yip tohtap kaloɣudək» deməkqi. ■ **7:7** Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zəb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yəx. 40:6; Yak. 4:14; 1Pet. 1:24 □ **7:8 «Sən nəziringni üstümgə qüxürginingdə, mən yokaloɣan bolimən»** — bu 7-8-ayəttə, 21-ayətkə ohxax, Ayup «I Huda, Sən baldur manga rəhim kilmisang, keqikip kalisən!» degəndək kilatti.

Ohxaxla təḫtisaraoɣa qüxkən adəm ḳaytidin qiḳmaydu.□
10 U yənə өz өyigə ḳaytmaydu,
Өz yurti uni ḳayta tonumaydu.
11 Xunga mən aoɣzimni yummay,
Roḫimning dərd-əlimi bilən səz ḳilay,
Jenimning azabidin zarlaymən.
12 Nemixḳa Sən üstümdin kөzət ḳilisən?
Mən *hətərlik* bir dengizmu-ya?
Yaki dengizdiki bir əjdiḫamumən?□
13 Mən: «Aḫ, yatḳan ornum manga raḫət beridu,
Kөrpəm nalə-pəryadimoɣa dərman bolidu» — desəm,
14 Əmdi Sən qüxlər bilən meni ḳorḳutiwatisən,
OɁayibanə alamətlər bilən manga wəḫimə salisən.
15 Xuning üqün booɣuluxumni, өlümni,
Bu səngəklirimgə ḳarap olturuxtin artuḳ bilimən.□
16 Mən өz jenimdin toydum;
Mening mənggügə yaxioɣum yoḳ,
Meni məylimgə ḳoyiwətkin,
Mening künlirim bihudidur.□ ■
17 Insan balisi nemidi?
Sən nemixḳa uni qong bilisən,
Nemə dəp uningoɣa kөngül berisən?■
18 Ḫər ətigəndə uni sürüxtürüp kelisən,
Ḫər nəpəs uni sinaysən!
19 Ḳaqanoɣiqə meningdin nəziringni almaysən,
Manga ḳaqanoɣiqə aoɣzimdiki seriḳ suni yutuwaloɣudək aram bərməysən?
20 Mən gunaḫ ḳiloɣan bolsammu,
i insaniyətni Kөzətküqi, Sanga nemə ḳiliptimən?!
Mən Sanga yük bolup ḳaldimmu?
Buning bilən meni Өzünggə zərbə nixani ḳiloɣansənmu?
21 Sən nemixḳa mening itaətsizlikimni kəqürüm ḳilip,
Gunaḫimni saḳit ḳilmaysən?
Qünki mən pat arida topining iqidə uhlaymən;
Sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən».□

8

Xuhaliḳ Bildad səzləydu — Ilgiriki dəwrlərdiki azab-oḳubətlər tooɣruluḳ guwaḫlik

□ **7:9 «Təḫtisara» —** muxu yərdə «təḫtisara» (ibraniy tilida «xeol») degən yər «yər astidiki saray» (yəni, «təkt saray»), өlgənlərning roḫliri baroɣan jayni kөrsitidu. Enik turuptiki, Ayupning bu səzlərni eytḳanda gөrdin tirildürülüx tooɣrisida həwiri kөp əməs idi. □ **7:12 «Nemixḳa Sən üstümdin kөzət ḳilisən?» —** Ayup: «Mən aləmning amanlikioɣa birhil həwp yətküzəmdim-ya?» dəp Hudadin sorimaḳqi ohxaydu. □ **7:15 «… booɣuluxumni, өlümni, bu səngəklirimgə ḳarap olturuxtin artuḳ bilimən» —** Ayupning kesili, bəlkim, booɣnuḳux kesili (dəm sikilix kesili) boluxi mumkin. Bu ayət yənə mundaḳmu tərjimə ḳilinidu, yəni: «Gelimni sikḳuqi bolsa boynumni, өlüm bolsa səngəklirimni tallidi». □ **7:16 «Mening künlirim bihudidur» —** yaki «Mening künlirim bir nəpəs, halas!». ■ **7:16** Zəb. 62:9; 144:4 ■ **7:17** Zəb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ **7:21 «…sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən» —** 7-bab, 7-8-ayət üqün berilgən izaḫatnimu kөrüng. Muxu yərdə, Ayupning iqidiki etiḳad ḫəm gumanning bir-birigə boloɣan kürixi kөrünidu. Ayup bir tərəptin Hudani düxminimdək ix ḳildi, lekin yənə bir tərəptin U kəlgüsidə Өz dostini izdigəndək meni izdəp kelidu, biraḳ tapalmaydu, dəydu.

1 Andin Xuhalik Bildad jawabən mundak dedi: —
2 «Sən ķaqanoŋiqə muxularni səzləysən?
Aoŋzingdiki səzlər küqlük xamaldək ķaqanoŋiqə qikidu?
3 Təngri adalətni burmilioŋuqimu?
Ḥəmmigə Ķadir adillikni burmilamdu?■
4 Sening baliliring Uning aldida gunaḥ ķiloŋan bolsa,
U ularnimu itaətsizlikining jazasioŋa tapxuroŋan, halas.□
5 Birak əgər əzüng ḥazir qin kənglüngdin Təngrini izdisəngla,
Ḥəmmigə Ķadiroŋa iltija ķilsangla,■
6 Əgər sən sap dil ḥəm durus boloŋan bolsang,
Xübḥisizki, U sən üqün oyoŋinidu,
Qoķum sening ḥəkķaniylikingoŋa toloŋan turaloŋungni gülləndüridu.
7 Sən dəsləptə etibarsiz ķaraloŋan bolsangmu,
Birak sən ahirida qoķum tehimu güllinisən.
8 Xunga səndin ətünəyki, ətkənki dəwrlərdin sorap bakķin,
Ularning ata-bowilirining izdinixlirigimu kəngül ķoyoŋin■
9 (Qünki biz bolsak tünügünla tuoŋuloŋanmiz;
Künlirimiz pəķət bir sayə boloŋaqķa, ḥeqnemini bilməymiz).□ ■
10 Sanga kərsətmə berip əgətələydioŋan ular əməsmu?
Ular əz kənglidikini sanga səzliməmdu?
11 Latķa bolmisa yekənlər egiz əsələmdu?
Ķomuxlukтiki ot-qəplər susiz əsələmdu?
12 Ular yexil peti bolup, tehiqə orulmioŋan bolsimu,
Ḥərķandak ot-qəptin tez tozup ketidu.■
13 Təngrini untuoŋan kixilərning ḥəmmisining akiwətliri mana xundaķtur;
Iplaslarning ümidi mana xundak yokķa ketər.■
14 Qünki uning tayanoŋini qürük bir nərsə, halas;
Uning ixəngini bolsa əmüqükning toridur, halas.
15 U əz uwisioŋa yəlinidu, birak u məzmut turmaydu;
U uni qing tutuwaloŋan bolsimu, birak u bərdaxlik berəlməydu.
16 U ķuyax astida kəkligən bolsimu,
Uning piləkliri əz beoŋini ķapliоŋan bolsimu,
17 Uning yiltizliri tax dəwisigə qirmixip kətkən bolsimu,
U taxlar arisida orun izdigən bolsimu,
18 Lekin *Huda* uni ornidin yuliwətsə,
Axu yər uningdin tenip: «Mən seni kərmigən!» — dəydu.□

■ **8:3** Ķan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14 □ **8:4 «Sening baliliring Uning aldida gunaḥ ķiloŋan bolsa, U ularnimu itaətsizlikining jazasioŋa tapxuroŋan, halas»** — Bildadning bu bayani rəḥimsizlik bilən ķilinoŋan səzlərdur; bu səzlər Ayupning yarisioŋa tuz sepip uni tehimu azabķa salidu. Qünki Ayupning ḥəsriti dəl muxu ix tüpəylidin boluwatatti; birak Bildadning Ayupning balilirining ətküzgən birər gunaḥi tooŋrisida ḥeqķandak ispati yoktur. Biz bolsak, uning balilirining əməliyəttə əz gunaḥi səwəbidin əlmigənlikini bilimiz. ■ **8:5** Ayup 22:23 ■ **8:8** Ķan. 4:32 □ **8:9 «Künlirimiz pəķət bir sayə…»** — Bildadning bu degini, uning u dəwridiki ata-bowilirining (əzining zamani bilən selixturoŋanda) intayin uzun əmürlük boloŋanlikini kərsitixi mumkin. (Təwrattiki «Yaritilix» ķismioŋa asasən, Adəm'atimizdin baxlap Nuḥ pəyoŋəmbərning dəwrigiqə nuroŋun adəmlər birnəqqə yüz yil yaxioŋanidi). ■ **8:9** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zəb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ **8:12** Zəb. 129:5-6; Yər. 17:6 ■ **8:13** Ayup 11:20; 18:14; Zəb. 112:10; Pənd. 10:28 □ **8:18 «… Lekin Huda uni ornidin yuliwətsə, axu yər uningdin tenip: «Mən seni kərmigən!» — dəydu»** — muxu yərlərdə Bildad Ayup uqrioŋan balayi'apətni xu birnəqqə ixķa ohxatķan boluxi mumkin: — awwal -15-ayəttə, u «yamanlarning əyining oŋulap ketixi» tooŋruluk səzləydu; ikkinqi, 16-ayəttiki «piləklər» degən səz, ibraniy tilida «pərzəntlər»nimu kərsitidu. Üqinqi, muxu ayəttə bəlkim «axu yər» degən səz Ayupning yurtdaxlirini kərsitidu; ular uni qətkə ķekip: «Səndək Huda lənət ķiloŋan adəmni tonumaymiz» degən mənilərdimu eytiloŋan boluxi mumkin.

19 Mana uning yolining xadliki!
Uningdin keyin ornioɣa baxkiliri tupraktin ünidu.
20 Kara, Huda durus adəmni taxlimaydu,
Yaki yamanlik kiloɣuqilarning kolini tutup ularni yəliməydu.□
21 U yənə sening aoɣzingni külkə bilən,
Ləwliringni xadlik awazliri bilən tolduridu,
22 Sanga nəprətləngənlərgə xərməndilik qaplinidu,
Əskilərning qediri yokitilidu».

9

Ayup bərgən jawabi — «Insan balisi kandak kilip Huda aldida adil bolalaydu?»

1 Ayup jawabən mundak dedi: —
2 Way, seningla tooɣra, *dunyani* ɦəkikətən sən degəndək dəp bilimən!
Birak insan balisi kandak kilip Təngri aldida ɦəkkaniy bolalisun?■
3 Ɦətta əgər birsi uning bilən dəwalixixka petinalisa,
Xu *kixi* məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu.□
4 Uning kəlbidə qongkur danalik bardur,
U zor küq-kudrətkə igidur;
Kimmu Uningoɣa karxi qikip, yürikini tom kilip,
Keyin tinq-aman kaloɣan?
5 U taoɣlarni oɣəzipidə oɣulatkanda,
Ularoɣa ɦeq bildürməyla ularni yulup taxlaydu.
6 U yər-zeminni təwritip əz ornidin kozoɣitidu,
Xuning bilən uning tüwrükliri titrəp ketidu.
7 U kuyaxka kətürülmə dəp səz kilsila, u kopmaydu;
U *halisa* yultuzlarningmu nurini peqətləp koyalaydu.
8 Asmanlarni kəng yayoɣuqi pəkət udur,
U dengiz dolkunliri üstigə dəssəp yüridu.■
9 U yəttə karakqi yultuz, Orion yultuz türkümi wə kəlb yultuz topini,
Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratkan.□
10 U ɦesablioɣusiz uluoɣ ixlarni,
Sanap tügitəlməydioɣan karamət ixlarni kilidu.■
11 Kara, U yenimdin ətidu, birak mən Uni kərməymən;
U ətüp ketidu, birak Uni baykiyalmaymən.□
12 Mana, U elip ketidu, kim Uni Əz yolidin yanduralisun?
Kim Uningdin: «Nemə kiliwatisən» dəp soraxka petinalisun?□
13 Təngri oɣəzipini kayturuwalmaydu;

□ **8:20 «… yamanlik kiloɣuqilarning kolini tutup ularni yəliməydu»** — yaki «…yamanlik kiloɣuqilarni kolioɣa küq bərməydu». ■ **9:2** Ayup 14:4; 25:4; Zəb. 143:2 □ **9:3 «Ɦətta əgər birsi uning bilən dəwalixixka petinalisa, xu kixi məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu»** — buning yənə baxka ikki hil tərjimisi boluxi mumkin: (1) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layik kərsə, u kixi mingdin bir məsiligimu jawab berəlməydu»; (2) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layik kərsə, Huda u kixining mingdin bir məsilisigimu jawab bərməydu». ■ **9:8** Yar. 1:6 □ **9:9 «Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratkan»** — yaki: «Jənubiy asmandiki həzinilərni yaratkan». ■ **9:10** Ayup 5:9; Zəb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ **9:11 «U yenimdin ətidu»** — yaki: «U yenimdin ətsə». **«U ətüp ketidu»** — yaki: «U ətüp kətsə». □ **9:12 «U elip ketidu»** — yaki: «U elip kətsə» yaki «U bulap kətsə».

Raḫabning yardəmqiliri Uning ayioɣioɣa bax egidu.□
14 Xundaḳ turuḳluḳ, mən ḳandaḳmu uningoɣa jawab berələyttim.
Mən munazirə ḳiloɣudək ḳandaḳ sözlərni talliyalayttim?
15 Mubada mən ḫəḳḳaniy bolsammu,
Mən yənila Uningoɣa jawab berəlməyttim;
Mən pəḳət sotqimoɣa iltijala ḳilalayttim.
16 Mən Uningoɣa iltija ḳiloɣan wə U manga jawab bərgən bolsimu,
Mən tehi Uning sadayimni anglioɣanliḳioɣa ixənq ḳilalmioɣan bolattim;
17 U boran-qapḳunlar bilən meni ezidu,
U yarilirimni səwəbsiz awutmaḳta.
18 U manga ḫətta nəpəs elixḳimu ruhsət bərməydu,
Əksiqə U manga dərd-ələmni yükliwətti.
19 Küq-ḳudrət tooɣrisida gəp ḳilsaḳ, mana, Uningdin küqlük *yənə baxḳa kim* bar?
Adalətkə kəlsək, kim Uni sotḳa qaḳiralisun?!□
20 Mən өzümni aḳlimaḳqi bolsam, өz aoɣzim өzümni gunaḫḳa paturar,
Ḳosursiz boloɣan bolsam, U yənila meni əgri dəp bekitər.□
21 Biraḳ mən əslidə eyibsiz idim.
Məyli, өzümning ḳandaḳ bolidioɣanliḳim bilən pərwayim pələk!
Өz jenimdin toydum!
22 Ḫəmmə ix ohxax ikən; xunga mən dəymənki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yoḳitidu.□ ■
23 Tuyuḳsiz bexioɣa ḳaza kelip əlsə,
U bigunaḫlaroɣa ḳilinoɣan bu sinaḳḳa ḳarap külidu.□
24 Yər yüzi yamanlarning ḳolioɣa tapxuruldi;
Biraḳ U sotqilarning kəzlirini bu adalətsizlikni kərəlməydioɣan ḳilip ḳoyidu;
Muxundaḳ ḳiloɣuqi U bolmay, yənə kim bolsun?

25 Mening künlirim yəltapanning yügürüxidinmu tez өtidu;
Ular məndin ḳeqip ketidu,
Ularning ḫeqḳandaḳ yahxiliḳi yoḳtur.■
26 Ular ḳomux kemilərdək qapsan өtüp ketidu;
Aloɣur bürküt owni tutḳili xungoɣuoɣandək tez mangidu.□

□ **9:13 «Raḫab»** — «Raḫab»ning mundaḳ üq hil mənə mumkinqiliki bar: — (1) ḫakawurluḳ; (2) Misir imperiyəsining yənə bir ismi (ḳədimki dunyada ḫakawwurluḳta dangḳi qiḳḳan); (3) əng qong mumkinqiliki bar mənisi xuki, dengizdiki zor, ḳorḳunqluḳ bir ḫaywanning ismi. Bu yooɣan ḫaywanning yənə bir ismi «lewiatan» boluxi mumkin (yuḳiriḳi 3-bab, 8-ayəttiki izaḫatni kərüng). U Muḳəddəs Kitabtiki baxḳa birnəqqə yərlərdə Xəytanning bir simwolidur. Xunga muxu yərdə «Raḫabning yardəmqiliri» bəlkim Xəytanning yardəmqilirini kərsətgən boluxi mumkin. □ **9:19 «Adalətkə kəlsək, kim uni sotḳa qaḳiralisun?!»** — əsli tekistni qüxinix səl təx. Baxḳa hil tərjimiliri boluxi mumkin. □ **9:20 «… Ḳosursiz boloɣan bolsam, u yənila meni əgri dəp bekitər»** — Ayupḳa mubada Hudaning aldida өzini aḳlax pursiti kəlsimu, u Hudaning zor küq-ḳudriti bilən aoɣzining eqilmas ḳilinixidin, yaki ḫətta «maxina adəmdək» өz aoɣzi bilən өzini əyibləp ketixidin ḳorḳidu. «Huda ḫəmmidin küqlük, xunga U adil» degən kөzḳarax dunyadiki ḫərbir zalimning: «Küq-ḫoḳuḳ degən ḫəḳtur» degən kөzḳarixioɣa yeḳin kelidu. Ayup muxu yərdə «Huda manga undaḳ muamilə ḳilsa, adil bolmaydu» deməkqi bolidu. Kitabning keyinki ḳisimlirida, Hudaning ḫəm ḫəmmidin küqlük ḫəm xuning bilən birgə pütünləy adil ikənliki aydinglixidu. □ **9:22 «… mən dəymənki, u duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yoḳitidu»** — naḫayiti eniḳki, bu babtiki 14-ayəttin 34-ayətkiqə Ayup Hudaning namini bir ḳetimmu tiloɣa almay, pəḳət Uni: «U… Uning… Uni… Sən….» dəp ataydu. Bəlkim u Hudaning zor küq-ḳudiritigə ḫəm өzining ḫazirḳi ḳorḳunqluḳ əḫwalini qongḳur oylap, bək ḳorḳup kətkən bolsa kerək. ■ **9:22** Top. 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23 «… U bigunaḫlaroɣa ḳilinoɣan bu sinaḳḳa ḳarap külidu»** — bu ayət Ayupning jan aqqiḳidin, xundaḳla Hudaoɣa boloɣan gumanidin eytḳan bayanlirining iqidə əng ḳattiḳi boluxi mumkin. ■ **9:25** Ayup 7:6, 7 □ **9:26 «ḳomux kemilər»** — ḳədimki Misirda kөp ixlitilgən, Nil dəryasida naḫayiti tez mangidioɣan birhil kemə.

27 Əgər: «Nalə-pəryadtin tohtap,
Qirayimni tutuldurmay hux qiray bolay» desəmmu,
28 Mən yənila azablirimning ḫəmmisidin ḳorḳup yürimən;
Qünki Seni meni bigunaḫ ḥesablimaydu dəp bilimən.□
29 Mən ḫaman əyiblik adəm bolsam,
Mən biḫudə japa tartip nemə ḳilay?
30 Ḫətta ḳar süyi bilən yuyunup,
Ḳolumni xunqə pakizlioɣan bolsammu,■
31 Sən yənila meni əwrəzgə qəmüldürisənki,
Өz kiyimimmu məndin nəprətlinidioɣan bolidu!
32 Qünki U mən Uningoɣa jawab bəreligüdək, manga ohxax adəm əməs.
Mening Uning bilən sotta dəwalaxḳuqilikim yoḳtur.□ ■
33 Otturimizda ḫər ikkimizni өz ḳoli bilən təng tutidioɣan kelixtürgüqi bolsidi!□
34 U Өzining tayiḳini məndin yiraḳ ḳilsun,
Uning wəḫimisi meni ḳorḳatmisun;■
35 Xundila mən Uningdin ḳorḳmay sözliyələyttim;
Biraḳ əḫwalim undaḳ əməstur!

10

Seoɣiz lay kulalqi bilən sözlixidu

1 Mən өz jenimdin nəprətlinimən;
Өz dərdimni tөküwalay;
Ḳəlbimdiki aḫ-zarimni sözliwalay.
2 Mən Təngrigə: «Mening gunaḫimni bekitmə; manga kөrsətkinki,
Sən zadi nemə üqün mən bilən dəwalixisən?
3 Adəmni əzgining,
Өz ḳolung bilən yaratḳiningni qətkə ḳaḳḳining Sanga paydiliḳmu?
Yamanlarning suyiḳəstigə nur qaqḳining yahximu?□
4 Sening kөzüng insanningkidək ajizmu?
Sən adəmlər kөrgəndək hirə kөrəmsən?□
5 Sening künliring əlidioɣan insanning künliridək qəklikmu?
Sening yilliring insanning yilliridək ḳisḳimu?□
6-7 Sən mening rəzil adəm əməslikimni bilip turup,
Sening ḳolungdin ḳutuldurоɣudək ḥeqkimning yoḳluḳini bilip turup,

---

□ **9:28 «… Seni meni bigunaḫ ḥesablimaydu dəp bilimən» —** Ayup yənila Hudaning adalitidin gumanlinidu. 31-ayəttə bolsa uning ümidi bəlkim əng tөwən dərijigə qüxkən boluxi mumkin. ■ **9:30** Yər. 2:22 □ **9:32 «Qünki U … manga ohxax adəm əməs. Mening Uning bilən sotta dəwalaxḳuqilikim yoḳtur» —** bu bayan bəlkim kitabtiki soraloɣan əng qongḳur soal boluxi mumkin; demək, adəm Huda bilən ḳandaḳmu kelixəlisun? ■ **9:32** Top. 6:10; Yər. 49:19 □ **9:33 «Otturimizda … kelixtürgüqi bolsidi!» —** Ayup: Adəm bilən Hudaning otturisida turidioɣan, bir ḳoli bilən Hudani tutidioɣan, bir ḳoli bilən insanni tutidioɣan kelixtürgüqi bolsidi! dəp eytḳan bu kelixtürgüqi Injilda dəl Əysa Məsiḫning өzi ikənliki ayan ḳilinidu («1Tim.» 2:5) ■ **9:34** Ayup 13:20; 33:7 □ **10:3 «Өz ḳolung bilən yaratḳiningni qətkə ḳaḳḳining Sanga paydiliḳmu?» —** Ayup bəlkim: — «Sən manga ḫəm pütün insanoɣa xunqə yahxi əjringni singdurgənikənsən, nemixḳa bu yahxi nərsənggə xundaḳ ziyan yətküzisən?» deməkqi. U tөwəndiki 8-12-ayətlərdə bu sözining mənisini kengəytidu. □ **10:4 «Sening kөzüng insanningkidək ajizmu?» —** ibraniy tilida: «Sening kөzliri ətlik kөzlərmu?». □ **10:5 «sening künliring … qəklikmu? Sening yilliring insanning yilliridək ḳisḳimu?» —** Ayup bu jümliliridə ḫəmmə imkaniyətni ottura ḳoyidu; andin u ḫəmmisini degüdək qətkə ḳaḳidu — Huda adəmni əzginigə huxalmu-ya? U adəmdək kaltə pəmlikmu-ya, yaki uning өmri ḳisḳa bolup өzini jazalaxḳa ülgürəlməmdu-ya? (undaḳ bolmisa, mən zadi nemixḳa xundaḳ azabḳa ḳaldurulimən?) dəp oylaydu Ayup.

Nemixkа mening hatalikimni sorap yürisən?
Nemixkа mening gunahimni sürüxtürisən?» — dəymən.
8 — Sən Өz kolliring bilən meni xəkilləndürüp, bir gəwdə kilip yaratkansən;
Birak Sən meni yokatmakqisən!
9 Sən layni yasioqandək meni yasioqiningni esingdə tutkaysən, dəp yelinimən;
Sən meni yənə tuprakkа kayturamsən?■
10 Sən *ustilik bilən* meni süttək kuyup qaykap,
Meni irimqiktək uyutkan əməsmu?□ ■
11 Sən terə həm ət bilən meni kiyindürgənsən,
Ustihan həm pəy bilən birləxtürüp meni tokuoqansən.
12 Sən manga hayat həm mehir-xəpkət təkdim kiloqansən,
Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding.□
13 Birak bu ixlar Sening kəlbingdə yoxurukluk idi;
Bularning əslidə kəlbingdə püküklikini bilimən.
14 Gunah kiloqan bolsam, Sən meni kəzitip yürgən bolatting;
Sən mening kəbihlikimni jazalimay koymaytting.
15 Rəzil hesablanoqan bolsam, manga bala kelətti!
Həm yaki həkkaniy hesablansammu, kattik nomuskа qəmüp, azabkа qəmginimdə,
Beximni yənila kətürüxkə jür'ət kilalmayttim;
16 Hətta *beximni* kətürüxkə jür'ət kilsammu,
Sən əxəddiy xirdək mening peyimgə qüxətting;
Sən manga karamət küqüngni arka-arkidin kərsitətting.■
17 Sən meni əyibləydioqan guwahqiliringni kaytidin aldimoqa kəltürisən;
Manga karitiloqan oqəzipingni zor kilisən;
Küqliring manga karxi dolkunlap kəlməktə.□
18 Sən əslidə nemixkа meni baliyatkudin qikaroqansən?
Kaxki, mən qaqrap kətkən bolsam, heq adəm meni kərməs idi!■
19 Mən heqkaqan bolmioqan bolattim!
Baliyatkudin biwasitə gərgə apiriloqan bolattim!
20-22 Mening azoqinə künlirim tügəy degən əməsmu?
Xunga mən barsa kəlməs yərgə baroquqə,
— Karangoquluk, ölüm sayə boloqan zeminoqa,
— Zulmət bir zeminoqa, yəni karangoqulukning özining zemininioqa,
Ölüm sayisining zemininioqa,
Tərtipsiz, hətta öz nuri kapkarangoqu kilinoqan xu zeminoqa baroquqə,
Manga azrak jan kirix üqün,
Ixingni bir dəkikə tohtat, məndin neri bol!».

■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19 □ **10:10 «Sən ... meni irimqiktək uyutkan əməsmu?»** — Ayupning «meni süttək kuyup qaykap, ... irimqiktək uyutkan» degən sözliri Hudaning öz tenini xunqə ajayiblik bilən murəkkəp yaratkanlikini bildüridu. ■ **10:10** Zəb. 139:15,16 □ **10:12 «Sən səygüng bilən...»** — ibraniy tilida: «sən yoklixing bilən...». **«... Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding»** — 8-12-ayəttə, Ayup Hudaning insanning tenini xunqə karamət ustilik bilən birləxtürüp yasap, xəpkət-səygü kərsətkəndin keyin, Hudaning hərbir adəmgə nisbətən uluq, karamət bir pilani boluxi kerək, dəp karaydu. Birak Ayup özining ixida mundak ajayib pilanni kərəlməy, əksiqə Hudaning uning barlikini astin-üstün kiliwətkənlikini kərüp korkup ketip: «Birak bu ixlar sening kəlbingdə yoxurukluk idi» (13-ayət) dəp, Huda mening dostum əməs, düxminim bolup qikkan dəp gumanlinidu. Ayupning Hudaning dostlukidin məhrum boloqanmən degən hessiyati wə uningda Hudaning uning bilən billə boloqanlik sezimining yokluki, xübhisizki uning üqün həmmidin azablik ix idi. ■ **10:16** Yəx. 38:13; Yioq. 3:10 □ **10:17 «Meni əyibləydioqan guwahqiliring»** — Ayupning bu degini, bəlkim, Hudaning uni «Sən gunah kilding, xunga jazalanding» dəp əyibləydioqan birnəqqə guwahqini orunlaxturoqan, dəp kərsətməkqi; guwahqilar bolsa, uning üq dostini, öz bexioqa qüxkən külpətlərni həmdə kesəlning azablirini öz iqigə alsa kerək. ■ **10:18** Ayup 3:11

11

Zofarning birinqi sözi — «sahta adəmlərning aqiwiti»

1 Andin Naamatlıq Zofar jawabən mundaq dedi: —□
2 «Gəp mundaq köp tursa, uni jawabsiz qaldurƣili bolmas?
Sözmən kixi özini aqlisa bolamdu?
3 Sening səpsətəliring köpqilikning aƣzini tuwaqlisa bolamdu?
Sən mazaq qilip sözligəndin keyin, ḫeqkim bu ixni yüzünggə salmisunmu?
4 Qünki sən: «Mening əqidilirim saptur,
Mən sən *Hudaning* aldida pakmən» — deding.□
5 Aḫ, Təngri gəp qilsidi!
Aƣzini eqip seni əyiblisidi!
6 Xundaq qilip U danaliqning sirlirini sanga eqip bərsidi!
Qünki danaliq ikki tərəpliktur!
Təngrining gunaḫingning heli bir qismini kətüriwetip, ulardin ətidiƣanliqini obdan bilip qoy!□
7 Sən Təngrini izdigən təqdirdimu Uni tüptin tonuyalamsən?!
Ḫəmmigə Qadirning qəksizlikini qüxinip yetələmsən?
8 *Bundaq danaliq* asmandin egizdur, *uningƣa erixixkə* nemə amaling bar?
U təḫtisaradin qongqurdur, sən nemini bilələysən?
9 Uning uzunluqi yər-zemindin uzundur,
Kəngliki dengiz-okyanlardin kəngdur.
10 U ətüp ketiwetip, adəmni qamisa, uni soraqqa qaqirsa, kimmu Uni tosalisun?
11 Qünki U sahta adəmlərni obdan bilidu,
U təkxürməy turupla aldamqiliqni alliqaqan kərüp boloƣan.□ ■
12 «Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə,
Nadan adəm dana bolur!».□ ■
13 Biraq sən bolsang, əgər qəlbingni tooƣrilatsang,
Qolungni Hudaoƣa qarap sozsang,
14 Qolungdiki qəbiḫlikni özüngdin neri qilsang,
Qedirliringda ḫeq yamanliqni turoƣuzmisangla,
15 Sən u qaoƣda yüzüngni qusursiz kətürüp yürisən,
Təwrənməs, qorqunqsiz bolisən;
16 Japayingni untuysən,
Ḫətta eqip ətüp kətkən suni oylioƣandək ularni əsləysən;
17 Künliring qüxtiki nurdin yoruq bolidu,

□ **11:1 «Naamatlıq Zofar»** — Ayupqa söz qilidioƣan uning üqinqi dostidur. Biz Ayupning bu üq dostini selixturidioƣan bolsaq, Elifaz ədəblikrək, baxqilardin səl meḫribandək kərünidu; söz qilix tərtipidin qarioƣanda, uning yexi bəlkim əng qong, ahirda sözləydioƣan Zofar əng kiqik boluxi mumkin. Elifaz öz təjribisini, yəni özining kərgən oƣayibanə alamitini bəkrək təkitləydu; Bildad bolsa ən'əniqi bolup, ilgiriki dəwrdikilər məyli nemə degən bolmisun, xu tooƣra dəp qaraydu; Zofar bolsa ḫessiyatqan, qopal, ammibab maqal-təmsillərgə amraq, «Jamaətning pikri bəribir tooƣridur» dəp qaraydu (3-ayəttimu «köpqilik» degən söz təkitlinidu). Bəzidə uning gəp-sözliridin yamanlarning jazalinixidin uning naḫayiti ḫuzur alidioƣanliqi qikip turidu. □ **11:4 «Mening əqidilirim saptur»** — əməliyəttə Ayup bundaq söz qilmidi. □ **11:6 «Təngrining gunaḫingning heli bir qismini kətüriwetip, ulardin ətidiƣanliqini obdan bilip qoy!»** — Zofarning bu sözliri: «Huda gunaḫliringning birnəqqisini esidin qikirip, pəqət ularning bir qismining tegixlik jazasini sanga qüxürüwatidu», degən mənini bildüridu. □ **11:11 «U təkxürməy turupla aldamqiliqni alliqaqan kərüp boloƣan»** — yənə bir hil tərjimisi: «Wə adəmlər bayqiyalmaydioƣan gunaḫinimu kərələydu». ■ **11:11** Zəb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ **11:12 «Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə, nadan adəm dana bolur!»** — bu ayətning yənə ikki hil tərjimisi: «Nadan kixi danaliqqa erixməs, insan tuoƣuloƣanda yawa exəkning təhiyigə ohxaxtur, halas» yaki «Yawa exəkning təhiyi tuoƣulup insanoƣa aylanoƣuqə, nadan bir adəm dana bolur». Bu söz bəlkim axu dəwrdiki bir maqal bolsa kerək. ■ **11:12** Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18

Seni ḫazir ḳarangoḡuluḳ basḳini bilən, tangdək parlaḳ bolisən.■
18 Ümiding bar boloḡaqḳa, sən ḫimayigə igə bolisən,
Sən ətrapingoḡa hatirjəm ḳarap aram elip olturisən.■
19 Rast, sən yatḳiningda, ḫeqkimning wəswəsisi bolmaydu,
Əksiqə nuroḡunlioḡan kixilər sening ḫimmitingni izdəp kelidu.□ ■
20 Biraḳ rəzillərning kəzliri nuridin ketidu,
Ularoḡa ḳeqixḳa ḫeq yol ḳalmaydu,
Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas». □ ■

12

Ayup yənə səz ḳilidu •••• «Hudaning küq-ḳudriti, Uning adilliḳi wə kərünüxtə boloḡan adilsizliḳi»

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 Silər bərḫəḳ əl-əḫlisilər!
Əlsənglar ḫekmətmu silər bilən billə ketidu!
3 Meningmu silərdək əz əḳlim bar,
Əḳildə silərdin ḳalmaymən;
Bunqilik ixlarni kim bilməydu?!
4 Mən əz dostlirimoḡa mazaḳ obyekti boldum;
Məndək Təngrigə iltija ḳilip, duasi ijabət boloḡan kixi,
Ḫəḳḳaniy, durus bir adəm mazaḳ ḳilindi!■
5 Raḫəttə olturoḡan kixilər kənglidə ḫərḳandaḳ külpətni nəzirigə almaydu;
Ular: «Külpətlər putliri teyilix aldida turoḡan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu.□
6 Ḳaraḳqilarning qedirliri awatlixidu;
Təngrigə ḫaḳarət kəltüridioḡanlar aman turidu;
Ular əzining ilaḫini əz alḳinida kətüridu.□ ■
7 Əmdi ḫaywanlardinmu sorap baḳ,
Ular sanga əgitidu,
Asmandiki uqar-ḳanatlarmu sanga dəydu;
8 Wə yaki yər-zeminoḡa gəp ḳilsangqu,
Umu sanga əgitidu;
Dengizdiki beliḳlar sanga səz ḳilidu.
9 Bularning ḫəmmisini Pərwərdigarning ḳoli ḳiloḡanliḳini kim bilməydu?
10 Barliḳ jan igiliri, barliḳ ət igiliri,
Jümlidin barliḳ insanning nəpisi uning ḳolididur.
11 Eoḡizda taamni tetioḡandək,
Ḳulaḳmu səzining tooḡriliḳini sinap baḳidu əməsmu?■
12 Yaxanoḡanlarda danaliḳ rast tepilamdu?

■ **11:17** Zəb. 37:6; 92:14; 112:4; Pənd. 4:18 ■ **11:18** Law. 26:5 □ **11:19 «… Əksiqə nuroḡunlioḡan kixilər sening ḫimmitingni izdəp kelidu»** — muxu gəpning ajayib yeri xuki, ahirda Zofarning əzi Ayupning ḫimmitigə ḫajətmən bolidu (42-bab). ■ **11:19** Law. 26:6; Zəb. 3:5-6; 4:8; Pənd. 3:24 □ **11:20 «Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas»** — Zofarning bu səzi Ayupḳa ḳaritiloḡan ḫeqḳandaḳ ḫesdaxliḳ bolmioḡan bir agaḫlandurux bolup: «Mundaḳ ketiwərsəng, səndə pəḳət nəpisingni tohtitixtin baxḳa ümid ḳalmaydu» degənlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14 ■ **12:4** Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pənd. 14:2 □ **12:5 «Raḫəttə olturoḡan kixilər… : «külpətlər putliri teyilix aldida turoḡan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxḳa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:6 «Ular əzining ilaḫini əz alḳinida kətüridu»** — demək, ular butpərəslar. Baxḳa bir hil tərjimisi: «Təngri ḫətta ularning ḳolioḡa molqiliḳ beridu». ■ **12:6** Ayup 21:7; Zəb. 73:11, 12; Yər. 12:1; Ḫab. 1:3, 4 ■ **12:11** Ayup 6:30; 34:3

Künlirining kəp boluxi bilən yorutulux keləmdu?
13 Uningdila danaliq ḥəm qudrət bar;
Uningdila yolyoruq ḥəm yorutux bardur.□
14 Mana, U harab qilsa, ḥeqkim qaytidin qurup qiqalmaydu;
U qamap qoyoɣan adəmni ḥeqkim qoyuwetəlməydu.■
15 Mana, U sularni tohtitiwalsa, sular qurup ketidu,
U ularni qoyup bərsə, ular yər-zeminni besip wəyran qilidu.
16 Uningda küq-qudrət, qin ḥekmətmu bar;
Aldiɣuqi, aldanɣuqimu uningɣa təwədur.
17 U məsliḥətqilərni yalingaq qildurup, yalap elip ketidu,
Soraqqilarni rəswa qilidu.■
18 U padixaḥlar *əl-əḥligə* salɣan kixənlərni yexidu,
Andin xu padixaḥlarni yalingaqlap, qatraqlirini lata bilənla qaldurup *xərməndə qilidu*.□
19 U kaḥinlarni yalingayaoɣ mangdurup elip ketidu;
U küq-ḥoquqdarlarni aoɣduridu.□
20 U ixənqlik qaralɣan zatlarning aoɣzini etidu;
Aqsaqallarning əqlini elip ketidu.■
21 U aqsəngəklərning üstigə ḥaqarət təkidu,
U palwanlarning bəlweoɣini yexip *ularni küqsiz qilidu*.□ ■
22 U qarangoɣuluqtiki qongqur sirlarni axkarilaydu;
U ölümning sayisini yorutidu.■
23 U əl-yurtlarni uluoɣlaxturidu ḥəm andin ularni gumran qilidu;
Əl-yurtlarni kengəytidu, ularni tarqitidu.■
24 U zemindiki əl-jamaətning kattiwaxlirining əqlini elip ketidu;
Ularni yolsiz dəxt-bayawanda sərsan qilip azduridu.■
25 Ular nursizlandurulup qarangoɣuluqta yolni silaxturidu,
U ularni məst bolup qaloɣan kixidək galdi-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirioɣa səzləxtin tohtap, yənə Hudaoɣa qarap səzlixi

1 Mana, mening kəzüm bularning ḥəmmisini kərüp qiqqan;
Mening quliqim bularni anglap qüxəngən.
2 Silərning bilgənliringlarni mənmu bilimən;
Mening silərdin qelixquqilikim yoq.

□ **12:13 «Uningdila»** — Hudadila, deməkqi. ■ **12:14** Ayup 9:12; 11:10; Wəḥ. 3:7 ■ **12:17** 2Sam. 15:31; 17:14,23; Yəx. 19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ **12:18 «U padixaḥlar əl-əḥligə salɣan kixənlərni yexidu, andin xu padixaḥlarni yalingaqlap, … xərməndə qilidu»** — muxu padixaḥlar mustəbit boluxi natayin; ular puqrilaroɣa salɣan kixənlərni bəlkim adillik bilən salɣan boluxi mumkin. Baxqa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:19 «kaḥinlar»** — həlqqə wakalitən qurbanlik qiloɣuqilar, ular üqün dua qiloɣuqilar. ■ **12:20** Ayup 32:9; Yəx. 3:2, 3 □ **12:21 «U aqsəngəklərning üstigə ḥaqarət təkidu, U palwanlarning bəlweoɣini yexip ularni küqsiz qilidu»** — muxu aqsəngək, palwanlar əslidə məlum bir gunaḥ yaki zalimlikni qiloɣanliqi natayin. Ayup bu yərdə: Huda taxqi kərünüxtə səwəbsiz ḥalda bu esilzadə kixilərgə ḥərhil külpət qüxüridu ḥəm xuning bilən bir waqitta, baxqa nuroɣun kixilərni qiyinqilixqa duqar qilidu, deməkqi boloɣan boluxi mumkin. Qünki «aqsaqallarning əqli elip ketilgən» deyix arqilik ularning məsliḥət beridioɣan adəmliriningmu əḥwalining hətərlik ikənlikidin bexarət beridu. Bu palakətlər məlum bir gunaḥdin qiqqan boluximu yaki undaq bolmasliqimu mumkin. Ayupning yuqiriqi səzlirigə qarioɣanda 23-25-ayətlərdə deyilgən awatqilik ḥəm külpətlər ohxaxla yüz bərgəndək kərinidu. ■ **12:21** Zəb. 107:40 ■ **12:22** Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ **12:23** Zəb. 107:38 ■ **12:24** Zəb. 107:4-5, 40

3 Birақ mening arzuyum Ңəmmigə қadir bilən səzlixixtur,
Mening Huda bilən munazirə қiloɳum kelidu.□
4 Silər bolsanglar təҳmət qaplioɳuqilar,
Ңəmminglar yaramsiz tewipsilər. ■
5 Silər pəқətla süküttə turoɳan bolsanglar’idi!
Bu silər üqün danaliқ bolatti!■
6 Mening munazirəmgə қulaқ selinglar,
Ləwlirimdiki muҳakimilərni anglap beқinglar.
7 Silər Hudaning wakalətqisi süpitidə boluwelip biadil səz қilamsilər?
Uning üqün ҳiylə-mikirlik gəp қilmaқqimusilər?■
8 Uningoɳa yüz-hatirə қilip *huxamət* қilmaқqimusilər?!
Uningoɳa wakalitən dəwa sorimaқqimusilər?
9 U iq-baoɳringlarni ahturup qiқsa, silər üqün yahxi bolattimu?
Insan balisini aldioɳandək uni aldimaқqimusilər?
10 Silər yüz-hatirə қilip yoxurunqə huxamət қilsanglar,
U qoқum silərni əyibləydu.□
11 Buningdin kərə Uning ңəywisining silərni қorқatқini,
Uning wəҳimisining silərgə qüxkini tüzük əməsmu?
12 Pənd-nəsiҳətinglar pəқət külgə ohxax səzlər, halas;
Silər *ixənq baoɳlioɳan* istiҳkaminglar pəқət lay istiҳkamlar, halas.□
13 Meni ihtiyarimoɳa қoyuwetip zuwan sürmənglar, meni gəp қiloɳili қoyunglar.
Beximoɳa ңərnemə kəlsə kəlsun!
14 Қandaқla bolmisun, jenim bilən təwəkkul қilimən,
Mən jenimni alқinimoɳa elip қoyimən!□
15 U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɳa tayinimən;
Birақ қandaқla bolmisun mən tutқan yollirimni Uning aldida aқlimaқqimən; □ ■
16 Bundaқ қilixim manga nijatliқ bolidu;
Qünki iplas bir adəm uning aldioɳa baralmaydu.
17 Səzlirimni dikқət bilən anglanglar,
Bayanlirimoɳa obdan қulaқ selinglar.
18 Mana, mən өz dəwayimni tərtiplik қilip təyyar қildim;
Mən өzümning ңəқiқətən aқlinidioɳanliқimni bilimən.

□ **13:3 «...mening Huda bilən munazirə қiloɳum kelidu»** — yaki «...mening Huda bilən dəwalaxқum kelidu». ■ **13:4** Ayup 16:2 ■ **13:5** Pənd. 17:28 ■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4 □ **13:10 «.... Silər yüz-hatirə қilip yoxurunqə huxamət қilsanglar, u qoқum silərni əyibləydu»** — Ayupning səzliri iqidə adəmni ңəyran қalduridioɳan nuroɳun mənilər ipadilinidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gəwdilik boloɳan bir misal ңesablinidu. U üq dostioɳa naңayiti kəskin ңalda Hudaoɳa huxamətqilik қilixқa bolmaydioɳanliқini bildüridu. 12-babta u Hudaning adalitidin gumanlinip turup səzligən bolsimu, birақ u muxu yərdə Huda ңəқiқətni intayin ətiwarlaydu. Huda durus, lilla gəpni bək səyidu, kixilərning Hudaoɳa wakalətqi boluwelip, өzining yaki baxқilarning qiraylik pikrini ipadilixigə қət’iy bolmaydu, degən kəzқaraxni ipadiləydu. Hudaning ңərmitigə layiқ səzlərni қilix üqün, Uning insanoɳa bərgən wəҳiysini asas қilix ңəm xuning bilən bir waқitta reallikтin қət’iy ayrilmay turup, bu dunyadiki kərünərlik pakitlaroɳa yüzlinix zərürdur. Məyli Hudaoɳa, məyli baxқilaroɳa huxamətlik yaki yaloɳan gəp қilixқa қət’iy bolmaydu. U üq dostioɳa agaңlanduriduki, Hudaoɳa huxamətqilik қilsa, Huda ularni jazalaydu. Bu gəp Ayupning Hudaning adalitigə қət’iy ixəngənlikini kərsitidu ңəm uning ңazirқi etiқadi ңəm gumani arisidiki iqidə boloɳan kürəxni bizgə ayan қilidu. □ **13:12 «Silər ixənq baoɳlioɳan istiҳkaminglar pəқət lay istiҳkamlar...»** — yaki «Silər ixənq baoɳlioɳan jawablar pəқət lay istiҳkamlar...». □ **13:14 «Қandaқla bolmisun, jenim bilən təwəkkul қilimən»** — səzmusəz bolsa: «Қandaқla bolmisun (yani «nemixқa») ətlirimni qiximda elip kürəx қilimən?» — u өzini kəskin kürəx қilmaқqi boloɳan bir ңaywanoɳa ohxitidu. **«Mən jenimni alқinimoɳa elip қoyimən!»** — yaki: «Nemixқa jenimni alқinimoɳa elip қoydum?». □ **13:15 «U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɳa tayinimən...»** — bu ayət Ayupning etiқadқa əng toloɳan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüx» wə «tayinix» bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **13:15** Zəb. 23:4; Pənd. 14:32

19 Mən bilən bəs-munazirə qilidiƣan kəni kim barkin?
Ḥazir süküt qilƣan bolsam, tiniqtin tohtiƣan bolattim!□
20 *Aḫ Huda*! Manga pəqət ikki ixnila qilip bərgin;
Xundaq boliƣandila, mən özümni Səndin qaqurmaymən:■
21 — Qolungni məndin yiraq qiliƣin;
— Wəḫiməng meni qorqatmisun.□
22 Andin meni sot qilixqa qaqir, mən sanga jawab berimən;
Yaki mən Sanga *dəwayimdin* səz qilsam, Sənmu manga jawab berisən.

Ayup dəwasini dawamlaxturidu

23 Mening qəbiḫliklirim ḫəm gunaḫlirim zadi qanqilik?
Itaətsizlikim ḫəm gunaḫimni manga kərsitip bər!
24 Nemixqa didaringni məndin yoxurisən?
Nemixqa meni Өz düxmining dəp bilding?■
25 Uyaq-buyaqqa uquruwetilidiƣan anqiki bir yopurmaqni wəḫimigə salmaqqimusən?
Qurup kətkən pahalni qooƣlimaqqimusən?
26 Qünki Sən mening üstümdin zəḫərdək ərzlərni yazisən,
Sən yaxliqimdiki qəbiḫliklirimni manga qayturuwatisən.■
27-28 Mən qirip kətkən bir nərsə,
Mən pəqət küyə yegən bir kiyimla boloƣinim bilən,
Lekin Sən mening putlirimni kixənləysən,
Ḫəmmə yollirimni kəzitip yürisən;
Tapanlirimoƣa mangmaslik üqün qək sizip qoyoƣansən. ■

14

Өlümdin keyin qandaq bolidu?

1 Anidin tuoƣuloƣanlarning künliri azdur,
Palakət uningoƣa yardur.■
2 U güldək dunyaoƣa kelip andin tozuydu,
U *quyax aldidin* sayigə ohxax qeqip ketidu.■
3 Biraq Sən tehi xundaq bir ajiz boloƣuqioƣa kəzüngni tikip,
Meni Өz aldingoƣa soraqqa tartiwatamsən?□ ■

□ **13:19 «Mən bilən bəs-munazirə qilidiƣan qeni kim barkin? Ḫazir süküt qiloƣan bolsam, tiniqtin tohtiƣan bolattim!»** — bu tekistning tət hil tərjimisi yaki qüxənqisi bar: — (1) Ayup birərsining özi bilən bəs-munazirə qilalaydiƣanliqioƣa ixənməydu; ḫətta birsi bəs-munazirigə qiqsila: «Mən Uning soaliƣa pisənt qilmay, bu dunyadin ketimən» degəndək; (2) ...undaq adəm qiqsa, mən gəp qilmay süküttə əlüp ketixkə razimən!; (3) U kimning özini əyiblixidin qət'iynəzər, süküt qilixqa qət'iy unimaydu; (4) Birsining özi bilən yənə bəs-munazirə qiloƣusi bolsa, tez boluxi kerək, qünki u pat arida dunyadin ketidu. Biz üqinqisini ixlətturuq. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7 □ **13:21 «Manga pəqət ikki ixnila qilip bərgin... qolungni məndin yiraq qiliƣin; — wəḫiməng meni qorqatmisun»** — birinqi ix bolsa, Hudaning Өz qolini uningdin yiraq qilixi bilən u azraq dəm alalaydu; ikkinqi ix, Hudaning wəḫimisi bolmisa u jür'ətlik bolup səz qilidu, degənlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yoƣ. 2:5 ■ **13:26** Zəb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaq. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yəx. 40:6; 1Pet. 1:24 □ **14:3 «Meni Өz aldingoƣa soraqqa tartiwatamsən?»** — yaki «Uni Өz aldingoƣa soraqqa tartiwatamsən?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20

4 Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiķiralaydu? — ḥeqkim!□ ■
5 *Insanning* künliri bekitilgəndikin,
Uning aylirining sani Sening ilkingdə bolƣandikin,
Sən uning өtsə bolmaydiƣan qəklirini bekitkəndikin,■
6 Uning bir'az dəm elixi üqün uningdin kөzüngni elip ķaqķin,
Xuning bilən mədikardək uningƣa өz künliridin sөyünüx nesip bolsun!□ ■
7 Qünki dərəh kesiwetilgəndin keyin, ķayta өsüxtin ümid bar;
Buninglik bilən uning yumran bihliri tügəp kətməydu;
8 Uning yiltizi yərdə ķurup kətkən bolsimu,
Uning kөtiki topida өlüp kətkən bolsimu,
9 Birak suning puriķi bilənla u yənə kөkiridu,
Yumran ot-qөptək yengi bihlarni qiķiridu.
10 Birak adəm bolsa өlidu, ilajsiz ongda yatidu, bərḥək,
Insan nəpəstin ķalidu, andin nədə bolidu?
11 Dengizdiki sular parƣa aylinip tügəp kətkəndək,
Dəryalar ķaƣjirap ķurup kətkəndək,
12 Ohxaxla adəm yetip ķalsila ķaytidin turmaydu;
Asmanlar yoķimiƣuqə, ular oyƣanmaydu, uyķudin turmaydu.
13 Aḥ, təḥtisaraƣa meni yoxurup ķoysang idi,
Ƣəziping өtüp kətküqə meni məhpiy saķlap ķoysang idi,
Meni esinggə alidiƣan bir waķit-saətni manga bekitip bərsəng idi!□
14 Adəm өlsə, ķayta yaxamdu?
Xundaķ bolsa manga xundaķ өzgirix waķti kəlgüqə,
Muxu japaƣa tolƣan künlirim өtküqə, səwr-taķət bilən kütəttim!□
15 Xundaķ bolsa Sən meni qaķirsang, jawab berəttim;
Sən Өz ķolung bilən yaratķiningƣa ümid-arzuyung bolatti.□
16 Birak Sən ḥazir ḥərbir dəssigən ķədəmlirimni sanap,
Gunaḥimni kөzitiwatisənƣu!□ ■
17 Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi,
Gunaḥlirimni dөwə-dөwə ķilip saķlap ķoydung.□
18 Dərwəķə taƣmu yimirilip yoķalƣandək,
Tax өz ornidin təwrinip kətkəndək,
19 Sular tax-xeƣillarni upritip yoķatķandək,

□ **14:4 «Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiķiralaydu? — ḥeqkim!»** — demək, insan balisi Hudaning aldida ķandaķ ķilip pak bolalaydu ḥəm ķobul ķilinalaydu? Ayupning өzi 19-babta bexarət ķilip bu soalƣa jawab beridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zəb. 51:5-7; Yḥ. 3:6; Rim. 5:12; Əf. 2:3 ■ **14:5** Ayup 7:1 □ **14:6 «Uning bir'az dəm elixi üqün ... mədikardək uningƣa өz künliridin sөyünüx nesip bolsun!»** — Ayupning degini boyiqə insanlarƣa adəttiki turmuxning (mədikarningkidək) japasi kupayə, xunga u bu japalik ḥayat künliridin azraķķinə ḥuzur alsun, «bu adəttiki japaƣa tehimu kөp japa artmiƣaysən» degən mənidə. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20 □ **14:13 «təḥtisara»** — өlgənlərning roḥliri baridiƣan jayni kөrsitidu. Yənila 7-bab, 9-ayəttiki izaḥatni kөrüng. □ **14:14 «Adəm өlsə, ķayta yaxamdu? Xundaķ bolsa ... səwr-taķət bilən kütəttim!»** — Ayupning insanning ülümdin (yəni təḥtisaradin) tirilixi toƣrisida həwiri yoķ. Birak u bundaķ ix bolsila, nəķədər yahxi bolatti, undaķ ümid wə səwr-taķət bilən Hudaning orunlaxturuxini («xundaķ өzgirix»ni) kütəttim, dəydu. Keyin u өzining tirilixi toƣruluķ bexarət beridu (19-babta). □ **14:15 «Xundaķ bolsa ... Sən Өz ķolung bilən yaratķiningƣa ümid-arzuyung bolatti»** — Ayup yənila Hudaning Өzi tüjüpiləp yaratķan ḥəmmə insanƣa bolƣan ajayib ümid-arzusiƣa etiķad ķilƣanliķini bildüridu. □ **14:16 «Birak Sən ḥazir ḥərbir dəssigən ķədəmlirimni sanap...»** — yaki «Qünki Sən ḥazir ḥərbir dəssigən ķədəmlirimni sanap...». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zəb. 56:8; 139:1-5; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **14:17 «Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi...»** — bəzi tərjimanlar Ayupning muxu sөzlirining mənisini, Huda Ayupning gunaḥlirini yapķanikən, dəp ķaraydu. Biz əksiqə, Ayupning muxu sөzining mənisini Huda uni tehimu əyibləx üqün gunaḥlirini dөwə-dөwə ķilip peqətləp saķlap ķoyƣan, dəp qüxinimiz.

Topanlar zemindiki topini süpürüp kətkəndək,
Sən adəmning ümidini yoқ қilisən.
20 Sən mənggügə uning üstidin ояlib kelisən,
Xunga u dunyadin ketidu; uning qirayini tutuldurisən,
Uni Өz yeningdin yiraқ қilisən.
21 Uning ooғulliri һərmətkə erixidu, biraқ u buni bilməydu;
Ular pəs қilinsimu,
Biraқ uning bulardinmu həwiri bolmaydu.
22 U *pəқət* өz tenidiki aoғriқidinla azablinidu,
U kөnglidə өzi üqünla һəsrət-nadamət qekidu. □

15

Elifaz yənə səzləydu — Yamanlarning aқiwiti

1 Temanliқ Elifaz buningoғa jawabən mundaқ dedi: —
2 Danixmən kixining қuruқ xamaldək səpsətə bilən jawab berixi tooғrimu?
Danixmən қorsiқini issiқ məxriқ xamili bilən toyoғuzsa bolamdu?
3 Paydisiz səzlər bilən,
Tayini yoқ gəplər bilən munazirilixixi muwapiқmu?
4 Bərһəқ, sən iman-ihlasni yoқ қiliwətməkqisən,
Hudaning aldida dua-istiқamətkə tosaloғu bolisən.
5 Qünki қəbiһliking aoғzingoғa səz salidu,
Sən məkkarlarning tilini tallap қollinisən.
6 Mən əməs, bəlki өz aoғzing өzüngning gunaһingni bekitidu,
Өz ləwliring sanga қarxi guwaһliқ beridu.□
7 Sən insanlar iqidə tunji bolup tuoғuloғanmu?
Sən taoғ-dawanlardin awwal apiridə boloғanmu?
8 Təngrining məhpiy kengixini anglap kəlgənmusən?
Danaliқ sən bilənla qəklinəmdu?■
9 Sən bilgənlərni bizning bilməydioғanlirimiz barmu?
Sən qüxəngənni bizning qüxənməydioғinimiz barmu?
10 Aқsaқallar һəm қerilar bizning təripimizdə turidu,
Ular sening atangdinmu yaxta qongdur.□ ■
11 Təngrining təsəlliliri,
Yəni sanga mulayimliқ bilən eytқan muxu səz sən üqün azliқ қilamdu?
12 Nemixқa kөngülning kəynigə kirip ketisən?
Kөzüngni nemigə parқiritisən?
13 Xundaқ қilip sən roһingni Təngrigə қarxi turoғuzdung,
Eoғizingdin xundaқ səzlərning qiқixioғa yol қoyuwatisən!
14 Insan nemə idi? Өz-өzini pakliyalioғudək?
Anidin tuoғuloғan adəm balisi nemə idi? Һəққaniy bolalioғudək?■

□ **14:22 «U pəқət өz tenidiki aoғriқidinla azablinidu, … һəsrət-nadamət qekidu»** — Ayup muxu yərdə insan gөrgə qüxkəndin keyin өz tenining qirip kətkənlikini һes қilip қiynilidu, dəp oylioғan boluxi mumkin.
□ **15:6 «Өz ləwliring sanga қarxi guwaһliқ beridu»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning Huda aldida jazalanoғan gunaһi һəm һakawurluқi uning өz aoғzi bilən қiloғan aqqiқ һəm өtkür səzliridə kөrünidu, deməkqi. Biraқ Elifaz bilən ikki dostining Ayupning aoғzidin qiққan xu aqqiқ өtkür səzlərgə məs'uliyiti bar. ■ **15:8** Rim. 11:34 □ **15:10 «Aқsaқallar һəm қerilar bizning təripimizdə turidu… »** — Elifaz ilgiriki dəwrlərdiki ata-bowilirining kөzқarixini өziningkigə ohxax dəp қarawatidu. ■ **15:10** Ayup 32:7 ■ **15:14** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zəb. 14:2-3; 51:5; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuһa. 1:8,10

15 Ⱪara, *Huda* Өz muⱪəddəslirigimu ixənmigən yərdə,
Asmanlarmu uning nəziridə pak bolmiоɣan yərdə,□ ■
16 Yirginqlik boloɣan, sesip kətkən,
Ⱪəbiһlikni su iqkəndək iqidioɣan insan balisi zadi ⱪandaⱪ bolar?□
17 Mən sanga kərsitəy, manga ⱪulaⱪ sal;
Kөzüm kөrgənni bayan ⱪilmaⱪqimən.
18 Danixmənlər ata-bowiliridin bularni angliоɣan,
Yoxurmay bularni bayan ⱪiloɣan: —
19 (Pəⱪət xularoɣila, *yəni ata-bowilirioɣila* yər-zemin tapxuruloɣanidi,
Ularning arisidin yat adəm өtüxkə petinalmaytti)□
20 — Rəzil adəm barliⱪ künliridə azablinidu,
Zalim kixigə yillar sanaⱪliⱪla bekitilgəndur.□
21 Uning ⱪuliⱪioɣa wəһimilərning awazi kiridu,
Bayaxatliⱪida bulangqi uning ustigə besip qüxidu.■
22 Ⱪarangoɣuluⱪtin ⱪutuluxⱪa uning kəzi yətməydu,
U ⱪiliq bilən qepilixⱪa saⱪlanoɣandur.
23 U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu,
U zulmət künining uningoɣa yeⱪinlaxⱪanliⱪini bilidu.□ ■
24 Dərd-ələm һəm azab uningoɣa wəһimə ⱪilidu,
Ⱨujumoɣa təyyar boloɣan padixaһtək uning üstidin oɣəlibə ⱪilidu.
25 Qünki u Təngrigə ⱪarxi ⱪolini kətürgən,
Ⱨəmmigə ⱪadiroɣa küq kərsətməkqi boloɣan,
26 Xunga u boynini ⱪattiⱪ ⱪilip,
Kөp ⱪəwətlik ⱪalⱪanni kətürüp uningoɣa ⱪarap etilidu.
27 Yüzini yaoɣ basⱪan bolsimu,
Beⱪinliri səmrəp kətkən bolsimu,
28 U harabə xəһərlərdə,
Adəm ⱪonoɣusi kəlməydioɣan,
Kesək düwiliri boluxⱪa bekitilgən өylərdə yaxaydu;□
29 U һeq beyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp ⱪalidu,
Uning təəlluⱪatliri zemin üstidə kengəyməydu.
30 U ⱪarangoɣuluⱪtin ⱪeqip ⱪutulalmaydu,
Yalⱪun uning xahlirini kөydürüp ⱪurutidu,
Hudaning bir nəpisi bilən u *dunyadin* ketidu.□

□ **15:15 «Ⱪara, Huda Өz muⱪəddəslirigimu ixənmigən yərdə…»** — muxu yərdiki «muⱪəddəslər» Hudaning pərixtilirini kərsətsə kerək. Elifaz һeliⱪi yaman roһning əslidə uningoɣa degən gəplirigə (4:15-21) ixinip , ⱪaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5 □ **15:16 «Ⱪəbiһlikni su iqkəndək iqkən bir adəm»** — muxu gəp, xübһisizki, Ayupning өzini kərsitidu. □ **15:19 «Pəⱪət xularoɣila, yəni ata-bowilirioɣila yər-zemin tapxuruloɣanidi, ularning arisidin yat adəm өtüxkə petinalmaytti»** — Elifaz bu səz bilən bu ata-bowilarning Huda aldida һəⱪⱪaniy boloɣanliⱪini, xunga Huda ularning yər-zeminini yat adəmlərning basturup kirixidin ⱪooɣdioɣanliⱪini kərsətməkqi; xuning bilən ularning mədiniyiti urux-jedəlning dəhligə uqrimay, tədriji tərəⱪⱪiy ⱪilip, bilimi pəlligə yətkənidi, deməkqi boluxi mumkin. □ **15:20 «Rəzil adəm barliⱪ künliridə azablinidu, zalim kixigə yillar sanaⱪliⱪla bekitilgəndur»** — bu səz һəm təwəndiki 35-ayətkiqə boloɣan səzlərning һəmmisi Ayupⱪa biwasitə ⱪaritilip deyilgən boluxi mumkin. ■ **15:21** 1Tes. 5:3 □ **15:23 «U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «U yoldin tenip ketip, ⱪorultazlar üqün yəm bolidu». ■ **15:23** Ayup 18:12; Zəb. 109:10 □ **15:28 «U harabə xəһərlərdə…, kesək düwiliri boluxⱪa bekitilgən өylərdə yaxaydu»** — ⱪədimdə bəzi xəһərlər Hudaning ləniti bilən wəyran boloɣan bolup, Hudaning lənitigə uqrioɣan bu jaylarda adəttiki kixilər ularni ⱪaytidin ⱪurup u yərdə olturaⱪlixixⱪa petinalmaytti. Biraⱪ (Elifazning deyixiqə) bu rəzil kixilər (jümlidin Ayupning өzi?) Hudadin ⱪorⱪmay undaⱪ yərlərdə turuxtin bax tartmaytti. □ **15:30 «Hudaning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu»** — ibraniy tilida «Uning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu».

31 U sahtilikḳa tayanmisun!
U aldinip kətkən, xunga sahtilikning өzi uning in’ami bolidu;
32 Uning küni tehi toxmay turupla,
Uning xehi tehi kөkirip bolmayla, bu ixlar əməlgə axurulidu.■
33 Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək,
Zəytun dərihining qeqiki eqilipla tөkülüp kətkəndək bolidu.□
34 Qünki iplaslarning jəməti tuoɣmas bolidu,
Ot para yegənlərning qedirlirini kөydüriwetidu.
35 *Birak* ular *ḫərdaim* yamanlikni oylap, ḳəbiḫlik tuoɣduridu,
Kөnglidə ḫaman ḫiylə-mikir təyyarlaydu. ■

16

Ayup yənə jawab beridu — Ərxtə turidioɣan Guwaḫqi

1 Andin Ayup jawabən mundak dedi: —
2 Mən muxundak gəplərni kөp angliɣanmən;
Silər ḫəmminglar azab yətküzidioɣan ajayib təsəlli bərgüqi ikənsilər-ḫə!■
3 Mundak watildap kiloɣan gəpliringlarning qeki barmu?
Silərgə mundak jawab berixkə zadi nemə ḳutratḳuluk ḳildi?
4 Halisamla өzüm silərgə ohxax sөz ḳilalayttim;
Silər mening ornumda bolidioɣan bolsanglar,
Mənmu sөzlərni baoɣlaxturup eytip, silərgə zərbə ḳilalaytim,
Beximnimu silərgə ḳaritip qayḳiyalayttim!
5 Ḫalbuki, mən əksiqə aoɣzim bilən silərni rioɣbətləndürəttim,
Ləwlirimning təsəllisi silərgə dora-dərman bolatti.
6 Lekin mening sөzlixim bilən azabim azaymaydu;
Yaki gepimni iqimgə yutuwalisammu, manga nemə aramqilik bolsun?
7 Birak U meni ḫalsizlandürüwətti;
Xundak, Sən pütkül ailəmni wəyran ḳiliwətting!□
8 Sən meni ḳamalliding!
Xuning bilən *əḫwalim manga* guwaḫlik ḳilmakta;
Mening oruk-ḳakxal *bədinim* ornidin turup өzümni əyibləp guwaḫlik ḳilidu!□
9 Uning oɣəzipi meni titma ḳilip,
Meni ow oljisi ḳilidu;
U manga ḳarap qixini oɣuqurlitidu;
Mening düxminimdək kөzini alayitip manga tikidu.□ ■
10 *Adəmlər* manga ḳarap *mazak ḳilixip* aoɣzini aqidu;
Ular nəprət bilən məngzimgə kaqatlaydu;
Manga ḫujum ḳilay dəp səp tüzidu.
11 Huda meni əskilərgə tapxuroɣan;

■ **15:32** Ayup 22:16; Zəb. 55:23 □ **15:33 «Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək…»** — adəttə üzüm teli pixmioɣan üzümlirini taxlimaydu. Birak Elifaz xu ohxitixi bilən, mundak adəmlərning ixliri tehi ḫeq pixmioɣan bolup bikaroɣa ketidu, deməkqi. ■ **15:35** Zəb. 7:14; Yəx. 59:4; Ḫox. 10:13 ■ **16:2** Ayup 13:4 □ **16:7 «Birak U meni ḫalsizlandürüwətti; xundak, Sən pütkül ailəmni wəyran ḳiliwətting!** — 8 wə 9-ayəttiki «U» wə «Sən» Hudani kөrsitidu. □ **16:8 «Sən meni ḳamalliding!»** — yaki: «Sən meni ḳurutuwətting!». **«Xuning bilən əḫwalim manga guwaḫlik ḳilmakta!»** — Ayupning xu biqarə əḫwali: «Sən qoḳum eoɣir bir gunah ḳiloɣansən, bolmisa bu külpət bexingoɣa qüxmigən bolatti» dəp өzigə guwaḫlik ḳiloɣandək ḳilidu. □ **16:9 «Uning oɣəzipi meni titma ḳilip,…»** — yaki «U tumxuḳi bilən meni titma ḳilip,…». Muxu yərdə Ayup Hudani өzigə yirtḳuq ḫaywandək zərbə ḳiliwatidu, dəp eytmakqi. ■ **16:9** Ayup 10:16,17; 13:24

Meni rəzillərning qolioɣa taxliwətkənikən.
12 Əslidə mən tinq-amanlikta turattim, birak u meni paqaklidi;
U boynumdin silkip bitqit kiliwətti,
Meni Өz nixani kiloɣanikən.■
13 Uning okyaqiliri meni kapsiwaldi;
Ḫeq ayimay U üqəy-baoɣrimni yirtip,
Өtümni yərgə tөküwətti.
14 U u yər-bu yerimgə üsti-üstiləp zəhim kilip bəsüp kiridu;
U palwandək manga karap etilidu.
15 Terəmning üstigə bəz rəht tikip koydum;
Өz izzət-ḫərmitimni topa-qangoɣa selip koydum.□ ■
16-17 Gərqə kolumda ḫeqkandak zorawanlik bolmisimu,
Duayim qin dilimdin boloɣan bolsimu,
Yüzüm yioɣa-zaridin kizirip kətti;
Kapaklirimni өlüm sayisi basti.□
18 Aḫ, yər-zemin, kenimni yapmioɣin!
Nalə-pəryadim tohtaydioɣanoɣa jay bolmioɣay!□
19 Birak mana, asmanlarda ḫazirmu manga xaḫit Boloɣuqi bar!
Ərxlərdə manga kapalət Boloɣuqi bar!
20 Өz dostlirim meni mazak kiloɣini bilən,
Birak kөzüm tehiqə Təngrigə yax tөkməktə.□
21 Aḫ, insan balisi dosti üqün kelixtürgüqi boloɣandək,
Təngri bilən adəm otturisidimu kelixtürgüqi bolsidi!■
22 Qünki yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla,
Mən barsa kaytmas yolda mengip kalimən.□

17

1 Mening roḫim sunuk,
Künlirim tügəy dəydu,
Gөrlər meni kütməktə.□
2 Ətrapimda aldamqi mazak kiloɣuqilar bar əməsmu?
Kөzümning ularning eqitkulukioɣa tikilip turuxtin baxka amali yoktur.
3 Aḫ, jenim üqün Өzüng halioɣan kapalətni elip Өzüngning aldida manga borun boloɣaysən;

■ **16:12** Ayup 7:20; Yioɣ. 3:12 □ **16:15 «Terəmning üstigə bəz rəht tikip koydum; өz izzət-ḫərmitimni topa-qangoɣa selip koydum» —** bu ayəttiki «bəz rəht» kədimki zamanlarda adəmning kattik matəm tutux, puxayman kilix yaki towa kilixinimu ipadiləytti. Muxu yərdə, xübḫisizki, «matəm tutux»ni bildürməkqi. «Өz izzət-ḫərmitimni topa-qangoɣa selip koydum» degini ibraniy tilida «Münggüzümni topa-qangoɣa selip koydum» degənliktur. Kalining yaki bukining münggüzi adəmning küq-kudriti ḫəm abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17 «Kapaklirimni өlüm sayisi basti» —** yaki «Zulmətlik karangoɣuluk sayisi basti». □ **16:18 «Nalə-pəryadim tohtaydioɣanoɣa jay bolmioɣay!» —** demək, «Ijabət bolmioɣuqə pəryadim ḫərdaim ḫəm Hudaoɣa ḫəm adəmlərgə awariqilik bolsun». □ **16:20 «Өz dostlirim meni mazak kiloɣini bilən…» —** ayətning birinqi kismining yənə birhil tərjimisi, «Manga wakalət boloɣuqi mening dostum ikən». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yəx. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22 «Yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla, mən barsa kaytmas yolda mengip kalimən» —** Ayup bəzidə «bu dunyadin pat arida ketimən» dəp, bəzidə «birnəqqə yil azablar meni kütidu» dəp oylaydu. U birinqi imkaniyətni nisbətən yahxi dəp karaydu, əlwəttə. □ **17:1 «mening roḫim sunuk» —** yaki «Nəpisim sikilip kətti».

Səndin baxqa kim meni qollap borun bolsun?□ ■
4 Qünki Sən *dostlirimning* kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən;
Xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məhrum qilisən!
5 Ƣəniymət alay dəp dostliriƣa pəxwa atqan kixining bolsa,
Ḥətta balilirining kəzlirimu kor bolidu.
6 U meni əl-yurtlarning aldida səz-qəqəkkə qoydi;
Mən kixilər yüzümgə tüküridiƣan adəm bolup qaldim.■
7 Dərd-ələmdin kəzüm torlixip kətti,
Barliq əzalirim kölənggidək bolup qaldi.
8 Bu ixlarni kərüp duruslar ḥəyranuḥəs bolidu;
Bigunaḥlar iplaslariƣa qarxi turuxqa qozƣilidu.
9 Birak ḥəqqaniy adəm əz yolida qing turidu,
Qoli pak yüridiƣan adəmning küqi tohtawsiz uliƣiyidu.□
10 Əmdi qeni, ḥəmminglar, yənə kelinglar;
Aranglardin birmu dana adəm tapalmaymən.■
11 Künlirim ahirlixay dəp qaptu,
Muddialirim, kənglümdiki intizarlar üzüldi.■
12 Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi;
Ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu.□
13 Əgər kütsəm, əyüm təḥtisara bolidu;
Mən qarangƣuluqqa ornumni raslaymən.□
14 «Qirip ketixni: «Sən mening atam!»,
Qurtlarni: «Apa! Aqa!» dəp qaqirimən!□
15 Undaqta ümidim nədə?
Xundaq, ümidimni kim kərəlisun?
16 Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu!

□ **17:3 «Aḥ, jenim üqün Əzüng haliƣan kapalətni elip Əzüngning aldida manga borun boliƣaysən»** — bu səzlər Hudaƣa eytiliƣan, əlwəttə. «Borun» (kepil boliƣuqi) — qədimki zamanlarda, birsi məlum bir ixta əyibləngüqi bolsa, sotqi ḥəküm qiliƣuqə əyibləngüqi waqitlik ərkin bolalmaydu, bəlki qamap qoyulidu. Birak uning məlum bir dosti uningƣa kapalət berixkə razi bolsa, əyibləngüqi ərkin yüriwərsə bolidu. Kapalət bərgüqi uning qeqip kətməslikigə toluq kapalət bərgən boluxi kerək idi. Əgər qeqip kətsə uning ornida ərkinliktin məḥrum bolidu; andin ḥəküm qilinƣandin keyin (əz dosti gunaḥkar dəp ḥesablanƣan bolsa) dostining ornida tegixlik jazani əz üstigə aliƣan bolidu. Kapalət bərgüqi bolsa ḥərmətkə sazawər, jamaətning ixənqisigə igə boliƣan boluxi kerək, əlwəttə. Xunga Ayup muxu yərdə əzining ḥəm dostliri təripidin ḥəm Huda təripidin əyibləngüqi ikənlikini ḥes qilip: «Huda, Sən meni bu ixlarda əyibligüdək yeri yoq dəp bilisən, xunga mən üqün kapaləp bolalmamsən?» — degəndək jasarətlik dua qilidu. (Bəzi alimlar bu səzning baxqa bir qüxənqisi bar dəp qaraydu. Ularning pikriqə, Ayup 2-ayəttə: — «Ətrapimdikilər aldamqi, mazaq qiliƣuqilar bolmisa Ayup bolmay ketəy! Kəzümning… amali yoqtur» degən qəsəmni iqidu; 3-ayəttə u Hudadin bu qəsəmni ada qilixqa (kimning tooƣra bolsa uni aqlax, kimning hata bolsa uni jazalaxqa) kapalətqi ḥəm guwaḥqi boluxni ətünidu, andin 4-ayəttə (xu alimlarning pikriqə) uIltijasining Huda təripidin bejirilixini ətünidu: «Qünki Sən dostlirimning kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən; xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məḥrum qilmisang bolmaydu!» — degəndək). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9 «… Qoli pak yüridiƣan adəmning küqi tohtawsiz uliƣiyidu»** — Ayupning etiqadi yənila uroƣup texip turidu. Muxu yərdə u Hudaning əz düxmini bolup qiqqanliqini ḥes qiliƣini bilən, qandaqla bolmisun əzining ḥəqqaniy yolda qing turidiƣanliqini eytip, Huda ahirda ḥəmmə ixlirimni ongxaydu, dəp bexarət beridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12 «Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi; ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu»** — Ayup dostlirimni ḥəqiqətni yormilap, aqni qara, qarini aq dəwatidu, xundaqla manga quruq ümidlərni («Nur yeqinlixidu!» dəp) yətküzməkqi, dəydu. □ **17:13 «Təḥtisara»** — 7-bab, -9-ayət wə xu ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **17:14 «Mening atam!»** — bu ibarining qədimdə «Begim!» «Təqsir!» degən mənisimu bar idi.

Biz birliktə topiƣa kirip ketimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman aķiwiti» toƣruluķ səz ķilidu

1 Xuhaliķ Bildad jawabən mundaķ dedi: —
2 Səndək adəmlər ķaqanƣiqə mundaķ səzlərni tohtatmaysilər?
Silər obdan oylap beķinglar, andin biz səz ķilimiz.
3 Biz nemixķa silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?
Nemixķa aldinglarda əhməķ tonulimiz?□
4 Ḥəy əzüngning ƣəzipidə əzüngni yirtķuqi, seni dəpla yər-zemin taxliwetiləmdu?!
Taƣ-taxlar əz ornidin kətürülüp ketəmdu?!□ ■
5 Ķandaķla bolmisun, yaman adəmning qiriƣi əqürülidu,
Uning ot-uqķunliri yalķunlimaydu.
6 Qediridiki nur ķarangƣuluķķa aylinidu,
Uning üstigə asķan qiriƣi əqürülidu.
7 Uning məzmut ķədəmliri ķisilidu,
Əzining nəsiḥətliri əzini mollaķ atķuzidu.
8 Qünki əz putliri əzini torƣa əwətidu,
U dəl torning üstigə dəssəydiƣan bolidu.
9 Ķiltaķ uni tapinidin iliwalidu,
Tuzaķ uni tutuwalidu.■
10 Yərdə uni kütidiƣan yoxurun arƣamqa bar,
Yolida uni tutmaķqi bolƣan bir ķapķan bar.
11 Uni ḥər tərəptin wəḥimilər besip ķorķitiwatidu,
Ḥəm ular uni iz ķoƣlap ķoƣlawatidu.■
12 Maƣdurini aqarqiliķ yəp tügətti;
Palakət uning yenida paylap yüridu.□ ■
13 Əlümning qong balisi uning terisini yəwatidu;
Uning əzalirini xoraydu.□
14 U əz qediridiki amanliķtin yulup taxlinidu,
Əlümning tunjisi uni «wəḥimilərning padixaḥi»ning aldiƣa yalap apiridu.■
15 Əyidikilər əməs, bəlki baxķilar uning qedirida turidu;

□ **17:16 «təḥtisara»** — 7-bab, -9-ayət wə xu ayətning izaḥatini kərüng. **«Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu! Biz birliktə topiƣa kirip ketimiz!»** — bu jümlining soal jümlə xəklidə ķilinƣan tərjimisimu uqraydu: «Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ķalarmu? Biz birliktə topiƣa kirip ketərmizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3 «Biz nemixķa silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?»** — «silər» degən səzgə ķariƣanda, Bildadning bu səzining pəķət Ayupķila ķilinƣan əməslikini bildüridu. Ularning yenida gəp angliƣuqilardin bəzilər Ayupning jasarətlik səzlirini anglap uningƣa ķol ķoydimu-ya? □ **18:4 «Ḥəy əzüngning ƣəzipidə əzüngni yirtķuqi, seni dəpla ... taƣ-taxlar əz ornidin kətürülüp ketəmdu?!»** — Ayup 16-bab, 9-ayəttə, «U (Huda)ning ƣəzipi meni titma ķildi» degən. Bildad, xübḥisizki, bu gəpni mazaķ ķilip: «Sening yirtilixing Hudaning ƣəzipi bilən əməs, bəlki əz-əzüngning ƣəzipi biləndur» deməkqi. Bildad yənə Huda insandin uluƣ ḥəm aliy bolƣaqķa, Ayup uning bilən didarlixay, ḥuzuriƣa kirip uning bilən səzlixəy dəp əz əķlidin adaxķan, dəp mazaķ ķilidu — deməkqi. Bildad «Insanning Huda bilən biwasitə səzlixixi, kərüxüxi zadi mumkin əməs» degən kəzķaraxta bolidu. Biraķ Ayup ahirida ḥəķiķətən Huda bilən kərüxidu; uning üstigə biz Ayupni Hudani əzining əng yeķin ḥəmraḥi dəp bilgən kixi, dəp kərələymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zəb. 113:6; Yəx. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9** Ayup 5:5 ■ **18:11** Ayup 15:21; Yər. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12 «Maƣdurini aqarqiliķ yəp tügətti»** — baxķa bir hil tərjimisi «Balayi'apət uni yutuwetixkə aqkəzlük bilən kütiwatidu...» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13 «əlümning qong balisi»** — bəlkim birhil kesəlni (Ayupning kesilini?) kərsitidu. ■ **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pənd. 10:28

Turaloɣusining üstigə günggürt yaoɣdurulidu.□
16 Uning yiltizi tegidin ⱪurutulidu;
Üstidiki xahliri kesilidu.
17 Uning əslimisimu yər yüzidikilərning esidin kətürülüp ketidu,
Sirtlarda uning nam-abruyi ⱪalmaydu.□ ■
18 U yoruⱪluⱪtin ⱪarangoɣuluⱪⱪa ⱪooɣliwetilgən bolup,
Bu dunyadin ⱨəydiwetilidu.
19 Əl-yurtta ⱨeqⱪandaⱪ pərzəntliri yaki əwladliri ⱪalmaydu,
U musapir bolup turoɣan yərlərdimu nəsli ⱪalmaydu.■
20 Uningdin keyinkilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu,
Huddi aldinⱪilarmu qəqüp kətkəndək.□
21 Mana, ⱪəbiⱨ adəmning makanliri xübⱨisiz xundaⱪ,
Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur. □

19

Ayup yənə səz ⱪilidu: — «Mən Hudani kərimən!»

1 Ayup jawabən mundaⱪ dedi: —
2 «Silər ⱪaqanoɣiqə jenimni azablimaⱪqisilər,
Ⱪaqanoɣiqə meni səz bilən əzməkqisilər?
3 Silər meni on ⱪetim harlidinglar;
Manga uwal ⱪilixⱪa nomus ⱪilmaysilər.□
4 Əgər mening səwənlikim bolsa,
Mən əmdi uning *dərdini* tartimən.
5 Əgər silər meningdin üstünlük talaxmaⱪqi bolsanglar,
Yüzüm aldida xərm-ⱨayani kərsitip meni əyibliməkqi bolsanglar,
6 Əmdi bilip ⱪoyunglarki, manga uwal ⱪiloɣan Təngri ikən,
U tori bilən meni qirmaxturup tartti;
7 Ⱪara, mən nalə-pəryad kətürüp «Zorawanliⱪ!» dəp warⱪiraymən,
Biraⱪ ⱨeqkim anglimaydu;
Mən warⱪiraymən, biraⱪ manga adalət kəlməydu.
8 U yolumni meni ətüwalmisun dəp qit bilən tosup ⱪoydi,
Ⱪədəmlirimgə ⱪarangoɣuluⱪ saldi.
9 U məndin xan-xəripimni məⱨrum ⱪildi,
Beximdin tajni tartiwaldi.
10 U manga ⱨər tərəptin buzoɣunqiliⱪ ⱪiliwatidu, mən tügəxtim;
Ümidimni U dərəhni yuloɣandək yuluwaldi.
11 Oɣəzipini manga ⱪaritip ⱪozoɣidi,
Meni Өz düxmənliridin ⱨesablidi.■
12 Uning ⱪoxunliri səp tüzüp atlandi,

□ **18:15 «…baxⱪilar uning qedirida turidu» —** yaki « …ot uning qedirida turidu». □ **18:17 «Sirtlarda…» —** yaki: «Yaylaⱪlarda…» yaki «Dalada…». ■ **18:17** Zəb. 109:13; Pənd. 10:7 ■ **18:19** Yəx. 14:22; Yər. 22:30 □ **18:20 «Huddi aldinⱪilar qəqüp kətkəndək» —** Bildad eytⱪan «aldinⱪilar»ning өz dəwridiki rəzil adəmlərning əⱨwalioɣa ⱪarap qəqüp kətkənlikini kərsitixi mumkin. Baxⱪa birhil tərjimisi: «Məxriⱪtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məoɣribtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məxriⱪtikilərmu qəqüp ketidu». □ **18:21 «Mana, ⱪəbiⱨ adəmning makanliri xübⱨisiz xundaⱪ, Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur» —** Bildadning bu səzliridə: «ⱪəbiⱨ adəm», «Təngrini tonumaydioɣan kixi» degini, «sən Ayuptin baxⱪa kixi əməs» deməkqi. □ **19:3 «Silər meni on ⱪetim harlidinglar» —** muxu yərdiki «on ⱪetim» degini «nuroɣun ⱪetim»ning birhil ipadisi. ■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yioɣ. 2:5

Pələmpəylirini yasap manga ḥujum ḳildi,
Ular qedirimni ḳorxawoɣa elip bargaḥ tikiwaldi.
13 U ḳerindaxlirimni məndin neri ḳildi,
Tonuxlirimning meḥrini məndin üzdi.■
14 Tuoɣḳanlirim məndin yatlixip kətti,
Dost-buradərlirim meni unutti.
15 Өyümdə turoɣan musapirlar, ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu;
Ularning nəziridə mən musapir bolup ḳaldim.□
16 Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu;
Xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək.□
17 Tiniḳimdin ayalimning ḳusḳusi kelidu,
Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar.□
18 Ḥətta kiqik balilar meni kəmsitidu;
Ornumdin turmaḳqi bolsam, ular meni ḥaḳarətləydu.■
19 Mening sirdax dostlirimning ḥəmmisi məndin nəprətlinidu,
Mən səygənlər məndin yüz өridi.■
20 Ət-terilirim ustihanlirimoɣa qaplixip turidu,
Jenim ḳil üstidə ḳaldi.□ ■
21 Aḥ, dostlirim, manga iqinglar aoɣrisun, iqinglar aoɣrisun!
Qünki Təngrining ḳoli manga kelip təgdi.
22 Silər nemixḳa Təngridək manga ziyankəxlik ḳilisilər?
Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!□

Ḳutḳuzoɣuqi tooɣruluḳ bexarət

23 Aḥ, mening səzlirim yezilsidi!
Ular bir yazmioɣa pütüklük boloɣan bolatti!
24 Ular təmür ḳələm bilən ḳooɣuxun iqigə yezilsidi!
Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!□
25 Birak mən xuni bilimənki, өzümning Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḥayattur,

---

■ **19:13** Zəb. 31:11-12; 38:11-12; 69:8; 88:8, 18 □ **19:15 «өyümdə turoɣan musapirlar»** — yaki «өyümdiki meḥmanlar». **«ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu»** — Ayupning өyidə turoɣan musapirlar (bəlkim əslidə uning ḥimayisigə erixip uning hizmətqiliri boloɣanlar) ḥazir uni yat adəm, musapir dəp ḳaraydu. □ **19:16 «Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu; xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək»** — Ayupning əslidə qakirioɣa buyruḳ berix üqün səz ḳilixi bəlkim ḥajətsiz idi, uning bir imasi yaki ḳarap ḳoyuxi kupayə idi. □ **19:17 «Aka-ukilirim»** — ibraniy tilida «Anamning baliyatḳusidiki oɑullar». **«Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar»** — yaki «Aka-ukilirim yelinixlirimdin bizar». ■ **19:18** Ayup 30:1 ■ **19:19** Zəb. 41:9; 55:12-14 □ **19:20 «Jenim ḳil üstidə ḳaldi»** — ibraniy tilini səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Jenim qixlirimning terisining üstidila ḳaldi». ■ **19:20** Ayup 30:30; Zəb. 102:5; Yioɣ. 4:8 □ **19:22 «Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!»** — ərəblər (wə bəlkim ibraniylar) bəzidə «adəmning etini yeyix» degənni «adəmgə təḥmət qaplax» degən mənidə ixlitidu. Ayupning dostliri uning azablirini az dəp, uning azablirioɣa yənə «Huda seni taxliwətti» degən wəḥimini artip ḳoyoɣan. □ **19:24 «Aḥ, mening səzlirim yezilsidi! ... ... Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!»** — uning bu arzusi (23-24-ayət) əməlgə axuruldi. Biz ḥazir uning Muḳəddəs Kitaboɣa pütüklük səzlirini oḳuwatimiz (baxḳa hil tərjimisi uqrixi mumkin).

U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!□ ■
26 Ḫəm mening bu terə-ətlirim buzuloɣandin keyin,
Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!□
27 Uni өzümla əyni ḫalda kərimən,
Baxḳa adəmning əməs, bəlki өzümning kөzi bilən ḳaraymən;
Aḫ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!□
28 Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur,
Uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,□
29 Əmdi өzünglar ḳiliqtin ḳorḳḳininglar tüzük!
Qünki *Hudaning* oɣəzipi ḳiliq jazasini elip kelidu,
Xuning bilən silər *Hudaning* sotining ḳuruḳ gəp əməslikini bilisilər».

20

Zofarmu yamanlarning aḳiwiti üstidə səz ḳilidu

1 Andin Naamatliḳ Zofar jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu,
Qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə.□
3 Mən manga ḫaḳarət kəltürüp, meni əyibləydioɣan səzlərni anglidim,
Xunga mening roḫ-zeḫnim meni jawab berixkə ḳistidi.
4 Sən xuni bilməmsənki,
Yər yüzidə Adəm’atimiz apiridə boloɣandin beri,
5 Rəzillərning oɣalibə təntənisi ḳisḳidur,
Iplaslarning huxalliḳi birdəmliktur.■
6 Undaḳ kixining xan-xəripi asmanoɣa yətkən bolsimu,
Bexi bulutlaroɣa taḳaxsimu,
7 Yənila өzining poḳidək yoḳap ketidu;
Uni kөrgənlər: «U nədidur?» dəydu.

□ **19:25 «…өzümning Ḫəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḫayattur»** — Ayup əslidə 9-babta Huda ḫəm өzümning ot-turisida kelixtürgüqi bir «əlqi» yaki «ariqi» bolsa idi, degən intizarini bildürdi. U ḫazir bu yərdə өzining mundaḳ bir «kelixtürgüqi»sining ḫəḳiḳətən barliḳini jakarlaydu; ibraniy tilida «goel» («ḫəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi») degən bu səz, adəttə birsi məlum awariqilikkə uqrioɣanda, uningoɣa tuoɣḳanqiliḳ (ḫəmjəmətlik) ḳilip uni ḳutḳuzux üqün «bədəl töləydioɣan ḳutḳuzoɣuqi tuoɣḳini»ni bilduridu. Bu Ḳutḳuzoɣuqi-Nijatkarining boloɣanliḳining nətijisi bolsa: — U kəlgüsidə өz kөzi bilən Hudasini kөrələydu ḫəmdə xu qaoɣda Huda uning bexioɣa qüxkənliri tooɣrisida uningoɣa jawab beridioɣanliḳidin ibarəttur. Bu bayan intayin ḫəyran ḳalarliḳ, ḫəm bəzi jəḫətlərdin Ayupning bayanlirining iqidə uning etiḳadining əng yuḳiri pəllisi süpitidə julalinip turidu. «Goel» tooɣruluḳ yənə «Rut»tiki «kirix səz» wə «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. **«U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!»** — yaki: «U ahirḳi boloɣuqi bolup yər yüzidə turidu». ■ **19:25** Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuḫ. 11:25; 1Kor. 15:20-22 □ **19:26 «Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!»** — muxu yərdə əsli tekistni qüxinix səl təs. «Mən tenimdin sirt (demək, roḫ təndin kətkəndin keyin) Hudani kərimən!» degən baxḳa bir hil tərjimisi bar. Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, undaḳta uning mənisi «Ḫazirḳi tenimdin sirt...» degənlik bolsa kerək. Məyli ḳaysi hil mənidə eytiloɣan bolsun, Ayupning kөzi өzining Hudasini kөrüxigə yətkən. □ **19:27 «Aḫ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!»** — muxu yərdə səzmusөz tərjimə ḳilsaḳ: «Mening bөrəklirim (yürəklirim, demək) iqimdə tügəy dəp ḳaldi!». Ibraniylar üqün, «bөrəklər» adəmning ḫessiyatlirining, wijdaniningmu qongḳur yiltizidur. Xuning bilən bu jümlə, Ayupning Hudani kөrüxtin ibarət zor intizarioɣa өzining bərdaxliḳ berəlməywatḳanliḳini bildürgən boluxi mumkin. □ **19:28 «Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur, uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,...»** — Ayup өz dostlirining «Ayupning yoxurun gunaḫlirini pax ḳilmioɣuqə ḫərgiz boldi ḳilmayli» degən pozitsiyidə turuwatḳanliḳini bildürməkqi. □ **20:2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu, qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə»** — Zofarning bir ixlaroɣa bəkmu jiddiylixip ketidioɣan harakteri bu səzliridin qiḳip turidu. ■ **20:5** Zəb. 37:35,36

8 U qüxtək uqup ketidu,
Ⱪayta tapⱪili bolmaydu;
Keqidiki oɳayibanə alamәttək u ɦəydiwetilidu.
9 Uni kərgən kəz ikkinqi uni kərməydu,
Uning turoɳan jayi uni ⱪayta uqratmaydu.
10 Uning ooɳulliri miskinlərgə xəpⱪət ⱪilixⱪa məjburlinidu;
Xuningdək u ɦətta өz ⱪoli bilən bayliⱪlirini ⱪayturup beridu.
11 Uning ustihanliri yaxliⱪ maoɳduriɳa toloɳan bolsimu,
Birak *uning maoɳduri* uning bilən billə topa-qangda yetip ⱪalidu.
12 Gərqə rəzillik uning aoɳzida tatliⱪ tetiɳan bolsimu,
U uni til astiɳa yoxuroɳan bolsimu,
13 U uni yutⱪusi kəlməy meɦrini üzəlmisimu,
U uni aoɳzida ⱪaldursimu,□
14 Birak uning ⱪarnidiki tamiⱪi өzgirip,
Kobra yilanning zəɦərigə aylinidu.
15 U bayliⱪlarni yutuwetidu, birak ularni yanduridu;
Huda ularni axⱪazinidin qiⱪiriwetidu.
16 U kobra yilanning zəɦərini xoraydu,
Qar yilanning nəxtiri uni өltüridu.
17 U ⱪaytidin eriⱪ-өstənglərgə ɦəwəs bilən ⱪariyalmaydu,
Bal wə seriⱪ may bilən aⱪidioɳan dəryalardin ɦuzurlinalmaydu.
18 U erixkənni yutalmay ⱪayturidu,
Tijarət ⱪiloɳan paydisidin u ɦeq ɦuzurlinalmaydu.
19 Qünki u miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən;
U өzi salmioɳan өyni igiliwaloɳan.
20 U aqkөzlüktin əsla zerikməydu,
U arzulioɳan nərsiliridin ɦeqⱪaysisini saⱪlap ⱪalalmaydu.□
21 Uningoɳa yutuwaloɳudək ɦeqnərsə ⱪalmaydu,
Xunga uning bayaxatliⱪi mənggülük bolmaydu.
22 Uning tokⱪuzi təl boloɳanda, tuyuⱪsiz ⱪisilqiliⱪⱪa uqraydu;
Ɦərbir ezilgüqining ⱪoli uningoɳa ⱪarxi qiⱪidu.
23 U ⱪorsiⱪini toyoɳuziwatⱪinida,
Huda dəɦxətlik oɳəzipini uningoɳa qüxüridu;
U oɳizaliniwatⱪanda *oɳəzipini* uning üstigə yaoɳduridu.
24 U təmür ⱪoraldin ⱪeqip ⱪutulsimu,
Birak mis okⱪya uni sanjiydu.
25 Təgkən okⱪ kəynidin tartip qiⱪiriwelginidə,
Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə,
Wəɦimilər uni basidu.□
26 Zulmət ⱪarangoɳuluⱪ uning bayliⱪlirini yutuwetixkə təyyar turidu,
Insan püwlimigən ot uni yutuwalidu,

□ **20:13 «U uni yutⱪusi kəlməy meɦrini üzəlmisimu,…»** — ibraniy tilida «uni ayap meɦrini üzəlmisimu». Demək, aoɳzida ⱪalduriwərməkqi bolidu. **«U uni , *yəni rəzillikni*** aoɳzida ⱪaldursimu…» — Zofarning bu bayani intayin zəɦərhəndilikkə toloɳan bolup, bu səzlər xübɦisizki, Ayupni biwasitə əyibləx üqün ⱪaritilidu; u: «rəzillik aoɳzida tatliⱪ tetiɳan» wə «uni til astiɳa yoxuroɳan», ɦəm 20-ayəttiki «Miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən», «өzi salmioɳan bir өyni өzi igiliwaloɳan» dəp təswirligən kixi dəl Ayuptin baxⱪa kixi əməs idi. □ **20:20 «U aqkөzlüktin əsla zerikməydu»** — ibraniy tilida: «Uning axⱪazini ɦeq hatirjəmlikni bilməydu». Oⱪurmənlər 22-24-ayətlərning baxⱪa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **20:25 «Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə, wəɦimilər uni basidu»** — Zofar yaman adəmlərning kəlgüsidiki azabliridin bək ɦuzurlinidioɳandək ⱪilatti.

Uning qedirida kelip kaloɣanlirinimu yutuwetidu.□
27 Asmanlar uning kəbiḫlikini axkarilaydu;
Yər-zeminmu uningoɣa karxi kozoɣilidu.
28 Uning mal-dunyasi elip ketilidu,
Hudaning oɣəzəplik künidə kəlkün uloɣiyip ey-bisatini oɣulitidu.□
29 Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundaktur,
Bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur». □

21

Ayup yənə səz kilidu — Hudaning jaḫanni idarə kilixi

1 Ayup jawabən mundak dedi: —
2 «Gəplirimgə kulak selinglar,
Bu silərning manga bərgən «təsəlliliringlar»ning ornida bolsun!
3 Səz kiliximoɣa yol koysanglar;
Səz kiloɣinimdin keyin, yənə mazak kiliweringlar!
4 Mening xikayitim bolsa, insanoɣa karitiliwatamdu?
Roḫim kandakmu bitakət bolmisun?
5 Manga obdan karanglarqu? Silər qokum ḫəyran kalisilər,
Kolunglar bilən aoɣzinglarni etiwalisilər.
6 Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəḫimigə qəmimən,
Pütün ətlirimni titrək basidu.□
7 Nemixka yamanlar yaxiweridu,
Uzun emür kəridu,
Ḫətta zor küq-ḫokukluk bolidu?■
8 Ularning nəsli əz aldida,
Pərzəntliri kəz aldida məzmut əsidu,□
9 Ularning əyliri wəḫimidin aman turidu,
Təngrining tayiki ularning üstigə təgməydu.
10 Ularning kaliliri jüplənsə urukliмay kalmaydu,
Iniki mozaylaydu,
Moziyinimu taxlimaydu.
11 *Rəzillər* kiqik balilirini koy padisidək talaoɣa qikiriweridu,
Ularning pərzəntliri takлap-səkrəp ussul oynap yüridu.
12 Ular dap ḫəm qiltaroɣa təngkəx kilidu,
Ular nəyning awazidin xadlinidu.

□ **20:26 «Insan püwlimigən ot» —** Hudaning Əzining otini kərsətsə kerək. □ **20:28 «Uning mal-dunyasi elip ketilidu» —** yaki «Kəlkün əyini ekitip ketidu». □ **20:29 «Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundaktur, bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur» —** Zofarning bayanliri jəmləxtürülginidə, u degən «rəzil adəm» əməliyəttə tət-bəx pütünləy baxka-baxka yol bilən elgən! □ **21:6 «Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəḫimigə qəmimən, pütün ətlirimni titrək basidu» —** Ayupning bundak korkup ketixi uning təwəndiki səzliri bilən qüxəndürülidu. Ayup taki əzini palakət baskanoɣa kədər Hudani Ḫəmmigə Kadir, pütünləy adil ḫəm pütünləy meḫriban dəp ixinip kəlgənidi. Birak u əmdiliktə baxka bir korkunqluk eḫtimallikka yüzlinixkə məjbur boluwatatti. Huda rasttinla adalətlik, rasttinla yahximu? Jaḫandiki bəzi əḫwallar buningoɣa tətür guwaḫlik beriwatkandək kilatti. Yaman adəmlər beyip kitiwatidu, durus adəmlər eziliwatidu. Huda bu ixlaroɣa pisənt kilmamdu? U əslidə təsəwwur kilmioɣan bu eḫtimallikлar uni ḫazir intayin korkitiwatatti. ■ **21:7** Zəb. 17:9-12; 73:12; Yər. 12:1; Ḫab. 1:16 □ **21:8 «Ularning , *yəni yamanlarning*** nəsli əz aldida, pərzəntliri kəz aldida məzmut əsidu» — Ayup Zofarning baya kiloɣan səzlirini hulasə kilip, ularoɣa rəddiyə beridu; yamanlar yokalmaydu, ularning pərzəntliri «Əz baylikлirini miskinlərgə kayturidu» əməs, bəlki ular əz aldioɣa rawaj tapidu.

13 Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu,
Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu.□
14 Həm ular Təngrigə: «Bizdin neri bol,
Bizning yolliring bilən tonuxkimiz yoktur!» — dəydu,■
15 — «Həmmigə Kadirning hizmitidə boluxning ərzigüdək nəri bardu?
Uningoqa dua kilsak bizgə nemə payda bolsun?!».■
16 Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?
Birak yamanlarning nəsihiti məndin neri bolsun!□ ■
17 Yamanlarning qirioqi kanqə ketim əqidu?
Ularni əzlirigə layik külpət basamdu?
Huda oqəzipidin uloqa dərdlərni bəlüp berəmdu?■
18 Ular xamal aldidiki engizoqa ohxax,
Kara kuyun uqurup ketidioqan pahaloqa ohxaxla yokamdu?
19 Təngri uning kəbihlikini balilirioqa qüxürüxkə kalduramdu?
Huda bu jazani uning əzigə bərsun, uning əzi buni tetisun!
20 Əzining halakitini əz kəzi bilən kərsun;
Əzi Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!□
21 Qünki uning bekitilgən yil-ayliri tügigəndin keyin,
U kandakmu yənə əz əydikiliridin huzur-halawət alalisun?
22 Təngri kattilarning üstidinmu həküm kiloqandin keyin,
Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!□ ■
23 Birsi sak-salamət, pütünləy oqəm-əndixsiz, azadiliktə yilliri toxkanda əlidu;
24 Bekinliri süt bilən semiz bolidu,
Ustihanlirining yiliki heli nəm turidu.
25 Yənə birsi bolsa aqqik armanda tügəp ketidu;
U heqkandak rahət-paraoqət kərmigən.
26 Ular bilən billə topa-qangda təng yatidu,
Kurutlar uloqa qaplixidu.■

27 — Mana, silərning nemini oylawatkanlikinglarni,
Meni karilax niyətliringlarni bilimən.□
28 Qünki silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?
Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər.□
29 Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?

□ **21:13 «Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu, andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» —** Ayup bundak yamanlar əmürwayət azadiliktə yaxioqandin keyin heq azablanmay, heq jazalanmay dunyadin ketidu, dəwatidu. «Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» degənning baxka birhil tərjimisi: «Ular hatirjəmliktə təhtisaraoqa qüxidu». ■ **21:14** Ayup 22:17 ■ **21:15** Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ **21:16 «Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?» —** baxka bir hil tərjimisi: «Karanglar, ularning awatliki əz koli bilən kəlməs» (awatlikı Hudadin kəlgən, deməkqi). ■ **21:16** Ayup 22:18 ■ **21:17** Ayup 20:29; Zəb. 11:5-6 □ **21:20 «Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!» —** ibraniy tilida «Həmmigə Kadirning kəhrini iqsun!». □ **21:22 «kattilar» —** ibraniy tilida «aliylar». Bəlkim muxu yərdə pərixtilərni kərsitixi mumkin. **«Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!» —** Ayup ularning «Yamanlar tezla jazalinidu» degənlirining natooqrilikini ispatlioqanidi. Birak u hazir: «Silərning bu səzliringlarda qing turiwelixinglar «Huda bizning pikrimizni anglap andin bu ixlarni xundak orunlaxturuxi kerək» degənlikkə barawər» deməkqi. ■ **21:22** Yəx. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ **21:26** Ayup 17:14 □ **21:27 «… silərning nemini oylawatkanlikinglarni, meni karilax niyətliringlarni bilimən» —** dostlirining səzlirining kəpinqisi daritma gəp; birak, heli roxənki, bu yərdə Ayupka karitip hujum kilinidu. □ **21:28 «Silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?» *dəp sorawatisilər*» —** ularning muxu «esilzadə» degini, xübhisizki, Ayupni kərsitidu. **«Silər məndin: «… Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər» —** Ayup yənə muxu yərdə: Silərning bu soalliringlar meni daritip kərsitidioqanlikini bilimən, dəwatidu.

Ularning xu bayanlirioŋa kəngül ķoymidinglarmu?□
30 *Demək*, «Yaman adəm palakət künidin saķlinip ķalidu,
Ular oŋəzəp künidin ķutulup ķalidu!» — *dəydu*.■
31 Kim *rəzilning* tutķan yolini yüz turanə əyibləydu?
Kim uningoŋa əz ķilmixi üqün tegixlik jazasini yegüzidu?
32 Əksiqə, u ḥəywət bilən yərlikigə kətürüp mengilidu,
Uning ķəbrisi kəzət astida turidu.
33 Jiloŋining qalmiliri uningoŋa tatliķ bilinidu;
Uning aldidimu sansiz adəmlər kətkəndək,
Uning kəynidinmu barliķ adəmlər əgixip baridu.
34 Silər nemixķa manga ķuruķ gəp bilən təsəlli bərməkqi?
Silərning jawabliringlarda pəķət sahtiliķla tepilidu! □

22

Elifaz yənə səz ķilidu: — •••• Hata pərəzlər — Ayupķa ķaritiloŋan ḥujumlar

1 Andin Temanliķ Elifaz mundaķ dedi: —
2 Adəm Hudaoŋa ķandaķmu payda kəltürəlisun?
Dana adəmlərmu Uningoŋa nemə payda kəltürəlisun?
3 Sən ḥəķķaniy bolsangmu, Ḥəmmigə Ķadiroŋa nemə bəḥrə berələytting?
Yolliring əyibsiz boloŋan təķdirdimu, sən Uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?□
4 Uning seni əyibləydioŋanliķi,
Wə Uning sanga xikayətlər yətküzidioŋini sening ihlasmən boloŋining üqünmu-ya?
5 Sening rəzilliking zor əməsmu?
Sening gunaḥliring ḥesabsiz əməsmu?
6 Sən ķerindaxliringdin səwəbsiz kepillik aloŋansən;
Sən yalangtüxlərni kiyim-keqəkliridin məḥrum ķiliwətkənsən.■
7 Ḥalsizlanoŋanlaroŋa su bərmiding,
Aq ķaloŋanlaroŋa axnimu ayap bərmiding,
8 Gərqə sən yər-zeminlik boloŋan ķoli uzun adəm bolsangmu,
Yər-zemin tutup ḥərmətlinip kəlgən adəm bolsangmu,
9 Sən tul hotunlarnimu ķuruķ ķol yanduroŋansən,
Yetim-yesirlarning ķolinimu yanjitiwətkənsən.□
10 Mana xu səwəbtin ətrapingda tuzaķlar yatidu,
Uxtumtut pəyda boloŋan wəḥimimu seni basidu.
11 Xu səwəbtinmu seni ķarangoŋuluķ besip kərəlməs ķildi,

□ **21:29 «Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — Zofar: «Iplaslarning huxalliķi birdəmliktur», xundaķla bu ix «yər yüzidə Adəm'atimiz apiridə boloŋandin beri» ḥəmmə adəmgə ayan — degən. Biraķ Ayup yiraķ yurtlaroŋa berip kəlgənlərning bayanliri baxķiqə, dəydu. ■ **21:30** Pənd. 16:4 □ **21:34 «Silər nemixķa manga ķuruķ gəp bilən təsəlli bərməkqi? Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — oķurmənlər bayķisunki, Ayupning üq dosti awwal səl eoŋir-besiķraķ səz ķilidu, andin gəp ķiloŋanseri aqqiķ ḥəm təlwəlik bilən səzləydu; Ayup bolsa awwal intayin təlwilərqə wə jiddiyliķta səz ķiloŋan bolsimu, lekin uning səzliri baroŋanseri təmkin bolidu. □ **22:3 «… Yolliring əyibsiz boloŋan təķdirdimu, sən uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?»** — 1-bab, 8-ayəttə, Hudaning Ayuptin aloŋan raziliķi, hursənliki naḥayiti roxən bayan ķilinidu. Yənə kelip, Təwratning «Yaritilix» degən ķismida biz Hudaning insanlarning gunaḥlliri tüpəylidin boloŋan intayin azablinidioŋanliķi tooŋrisida həwərdar bolimiz. Xunga Elifazning 2-ayət wə 3-ayəttiki bu səzlirining tolimu hata ikənlikini biliximiz lazim. ■ **22:6** Mis. 22:26, 27; Ķan. 24:6, 10-13 □ **22:9 «Sən … yetim-yesirlarning ķolinimu yanjitiwətkənsən»** — xuni qongķur qüxiniximiz kerəkki, Elifazning bu xikayətliri pütünləy asassizdur.

Bir kəlkün kelip seni oɣərk ḳildi.
12 Təngri ərxalaning qoḳḳisida turidu əməsmu?
Əng egiz yultuzlarning nəḳədər aliy ikənlikigə ḳarap baḳ!
13 Biraḳ sən: «Təngri nemini bilidu?
U rast xunqə zulmət ḳarangoɣulukta birnemini pərḳ etələmdu?!» dəwatisən.
14 Yənə: «Ḳoyuḳ bulutlar uni tosiwalidu,
Xunga U pələk üstidə aylinip mangoɣinida bizni kərməydu!» — dəysən.
15 Yaman adəmlər mangoɣan kona yolni sənmu tutiwerəmsən?
16 Ular waḳti toxmay turupla elip ketilgən,
Ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən.□
17 Ular Təngrigə: «Bizdin neri bol!»
Ḥəmmigə Ḳadir bizni nemə ḳilalisun?» — dəytti.■
18 Biraḳ ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl Uning Əzidur,
Mən bolsam yamanlarning nəsiḥitidin yiraḳlaxḳanmən!□ ■
19 Ḥəḳḳaniylar ularning bərbat boloɣanliḳini kərüp xadlinidu;
Bigunaḥlar ularni mazaḳ ḳilip: — ■
20 «Bizgə ḳarxi qiḳḳuqilar xübḥisiz wəyran bolidu,
Ot ularning baylikḷirini yutuwətməmdu?» — dəydu.
21 *Xunga* Hudaoɣa boysunup Uni tonusang,
Xu qaoɣdila sən aman bolisən;
Xuning bilən sanga amət kelidu.
22 Uning aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,
Uning səzlirini kənglünggə püküp ḳoy.□
23 Sən Ḥəmmigə Ḳadirning yenioɣa ḳaytip kəlsəng, muḳərrərki,
Ḳaytidin ḳurulup qiḳalaysən;
Əgər sən ḳəbiḥlikni qedirliringdin yiraḳlaxtursang,■
24 Əgər sən altunungni topa-qang üstigə taxliyalisang,
Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng,□
25 Undaḳta Ḥəmmigə Ḳadirning Əzi sanga altun bolidu.
Sening üqün sərhil kümüxmu bolidu.
26 U qaoɣda sən Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünisən,
Yüzüngni Təngrigə ḳarap kətürələysən.
27 Sən Uningoɣa dua ḳilsang, U ḳulaḳ salidu,
Xundaḳla sənmu iqkən ḳəsəmliringgə əməl ḳilisən.
28 Sən ḳarar ḳiloɣan ix əməlgə axidu,
Yolliring üstigə nur qüxidu.
29 Adəmlər pəs ḳilinoɣanda, sən ularoɣa: «Ornunglardin turunglar!» dəysən,
Xuning bilən *Huda* qirayi sunoɣanlarni ḳutḳuzidu.■
30 U ḥətta gunaḥi bar adəmnimu ḳutḳuzidu,

□ **22:16 «Ular waḳti toxmay turupla ..., ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən»** — bu yərdə Nuḥ pəyoɣəmbərning dəwridə topan eḳitip kətkən rəzil adəmlər kərstilgən boluxi mumkin. ■ **22:17** Ayup 21:14 □ **22:18 «Ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl uning əzidur»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning «Yamanlar bəzidə beyip awatlixidu» degən pikrining tooɣriliḳini azraḳ ḳobul ḳiloɣandək ḳiloɣini bilən yənila: «Yamanlar tez bərbat bolidu» dəydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zəb. 107:42 □ **22:22 « *Hudaning* aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,...»** — Elifaz əzining baya degən gəplirini «Hudaning aoɣzidin kəlgən nəsiḥət» dəp ḳarisa kerək. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24 «Əgər sən ... Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng»** — Elifaz bəlkim Ayupni altunloroɣa intayin aq kəz adəm dəp ḳaraydu. Uning bu səzlirining nuroɣun adəmlərgə payda yətküzələydioɣini bilən, Ayup aq kəz adəm bolmioɣaqḳa, uningoɣa ḥeq yardəm bərməydu. Bu ayəttə deyilgən «Ofirdiki altun» naḥayiti esil bir hil altunni kərsitidu. ■ **22:29** Pənd. 29:23

U qolungdiki halalliqtin qutquzulidu. □

23

Ayup jawab beridu — Ixənq-etiqadning guman bilən bolqan kürixi

1 Ayup jawabən mundaq dedi: —
2 «Bügünmu xikayitim aqqiqtur;
Uning meni baskan qoli ah-zarlirimdinmu eoqirdur!□
3 Ah, Uni nədin tapalaydioqanliqimni bilgən bolsam'idi,
Undaqta Uning olturidioqan jayioqa barar idim!
4 Xunda mən Uning aldida dəwayimni bayan qilattim,
Aoqzimni munazirilər bilən toldurattim,
5 Mən Uning manga bərməkqi boloqan jawabini bilələyttim,
Uning manga nemini deməkqi boloqanliqini qüxinələyttim.
6 U manga qarxi turup zor küqi bilən mening bilən talixamti?
Yaq! U qoqum manga qulaq salatti.
7 Uning huzurida həkkaniy bir adəm uning bilən dəwalixalaytti;
Xundaq bolsa, mən əz Sotqim aldida mənggügiqə aqlanoqan bolattim.
8 Əpsus, mən aloqa qarap mangsammu, lekin U u yərdə yoq;
Kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən.□
9 U sol tərəptə ix qiliwatqanda, mən Uni bayqiyalmaymən;
U ong tərəptə yoxurunoqanda, mən Uni kərəlməymən;□
10 Biraq U mening mangidioqan yolumni bilip turidu;
U meni tawlioqandin keyin, altundək sap bolimən.□
11 Mening putlirim uning kədəmlirigə qing əgəxkən;
Uning yolini qing tutup, heq qətnimidim.■
12 Mən yənə Uning ləwlirining buyruqidin bax tartmidim;
Mən Uning aoqzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin qimmətlik bilip kədirləp kəldim.□
13 Biraq Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
U könglidə nemini arzu qiloqan bolsa, xuni qilidu.■
14 Qünki U manga nemini iradə qiloqan bolsa, xuni bərheq wujudqa qikiridu;
Mana muxu hildiki ixlar Uningda yənə nuroqundur.
15 Xunga mən Uning aldida dəkkə-dükkigə qüximən;

□ **22:30 «U hətta gunahi bar adəmnimu qutquzidu, u qolungdiki halalliqtin qutquzulidu» —** qizik ix xuki, Elifazning əzi ahirda Ayupning duasi arqilik qutquzulidu (42-bab). □ **23:2 «Bügünmu xikayitim aqqiqtur» —** bu ayəttiki «bügün» degən söz Ayupning dostliri bilən boloqan munazirilirining birnəqqə kün dawamlaxqanliqioqa ispat bolidu. Elifaz 22-bab, 29-ayəttə «Huda qirayi sunoqanlarni qutquzidu» degənidi. Ayup yənə bu yərdə Elifaz eytqan «Xikayət (ərz)» degən sözini qəstən ixlitip əzini «qirayi sunoqanlardin» əməslikini kərsətməkqi boloqan boluxi mumkin. □ **23:8 «Əpsus, mən aloqa qarap mangsammu, lekin U u yərdə yoq; kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən» —** yənə birhil tərjimisi: «Biraq mən xərkkə mangimən, lekin U u yərdə yoq; oqərbkə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən». □ **23:9 «U sol tərəptə … U ong tərəptə yoxurunoqanda, mən Uni kərəlməymən» —** Ayup əz əhwalidin Hudaning yahxiliqliridin heqqandaq ispat kərəlməydu wə Hudaning hazir uningoqa nisbətən nemini qiliwatqanliqini heq bilməydu. □ **23:10 «Biraq U mening mangidioqan yolumni bilip turidu» —** bu ayətning birinqi qismining yənə bir hil tərjimisi: «U (Huda) Əzining manga boloqan yolini bilidu». Xübhisizki, Ayupning bundaq degini yənila uning etiqadining əng parlaq bayanliridin biri hesablinidu. Biz yənila uningoqa qayil bolmay turalmaymiz. ■ **23:11** Ayup 31:4-8 □ **23:12 «…Uning aoqzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin qimmətlik bilip…» —** yaki «…Uning aoqzidiki sözlərni əz nəpsimdin qimmətlik bilip…». ■ **23:13** Zəb. 33:9; 115:3; 135:6

Bularni oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən.□
16 Qünki Təngri kənglümni ajiz ḳilоɳan,
Ḥəmmigə Ḳadir meni sarasimigə salidu.
17 Ḥalbuki, mən ḳarangoɳuluḳ iqidə ujuḳturulmidim,
Wə yaki yüzümni oriwaloɳan zulmət-ḳarangoɳuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim. □

24

Miskinlik wə jinayət

1 — Nemixḳa Ḥəmmigə Ḳadir *soraḳ* künlirini bekitməydu?
Nemixḳa Uni tonuoɳanlar Uning xu künlirini bikardin-bikar kütidu?
2 Mana, adəmlər pasil ḳilinoɳan taxlarni yətkiwetidu;
Ular zorawanliḳ bilən baxḳilarning padilirini bulap-talap əzliri *oquḳ-axkara* baḳidu;□ ■
3 Ular yetim-yesirlarning exikini bulap ḥəydəp ketidu;
Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu.□
4 Ular miskinlərni yoldin neri ittiriwetidu;
Xuning bilən zemindiki ezilgənlərning ḥəmmisi məküxüwalidu.■
5 Mana, ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,
Tang səḥərdə olja izdəx «hizmiti»gə qiḳidu;
Janggal ular wə ularning baliliri üqün yeməklik təminləydu.□
6 Ular yamanning *kaliliri* üqün dalada ot-qəp oridu,
Uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu;□
7 Ular keqini kiyimsiz yalang ətküzidu,
Sooɳuḳta bolsa yepinoɳudək kiyimi yoḳtur.
8 Ular taoɳḳa yaoɳḳan yamoɳurlar bilən süzmə bolup ketidu,
Panaḥsizliḳidin taxni ḳuqaḳlixidu.
9 Adəmlər atisiz balilarni əmqəktin bulap ketidu,
Ular miskinlərdin *bowaḳlarni* kepillikkə alidu.□
10 *Miskinlər bolsa* kiyimsiz, yeling ətidu,
Baxḳilar üqün buoɳday baoɳlirini kətürsimu, yənila aq ḳalidu;■
11 Ular baxḳilarning əyidə zəytunlarni qəyləp yaoɳ qiḳaroɳan bolsimu,

---

□ **23:15 «Bularni , *yəni 14-ayəttiki «muxu hildiki ixlar»ni*** oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən» — Ayup əmdi nemixḳa Huda aldida biaram bolup, əz ixlirini oylisa ḳorḳup ketidu? 14-ayəttə u Huda uning üqün bekitilgən ixlar (yəni uning ḥazir tartiwatḳan azab-oḳubətlər) toоɳrisida səz ḳiloɳandin keyin, u: «Uningda nuroɳunlioɳan muxundaḳ ixlar bardur» dəydu — demək, u: «Mening ḥaziroɳiqə tartḳan azablirimdin yənə nuroɳun «muxundaḳ ixlar» aldimda barmikin?» dəp intayin ḳiynilidu. □ **23:17 «Ḥalbuki, mən ḳarangoɳuluḳ iqidə ujuḳturulmidim, wə yaki yüzümni oriwaloɳan zulmət-ḳarangoɳuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim»** — bu ayətning əsli təkistini qüxinix səl təs. Yənə bir hil tərjimisi: «Qünki mən ḳarangoɳuluḳ qüxkəndə jandin üzülmiginim bilən, U mening yüzümni zulmət-ḳarangoɳuluḳtin ḳooɳdap ḳutḳuzmioɳan». □ **24:2 «Mana, adəmlər pasil ḳilinoɳan taxlarni yətkiwetidu»** — muxu bab 1-12-ayəttiki «adəmlər» bəlkim qəl-bayawanda turuwatḳan miskin jinayətqilərni kərsitidu (bolupmu 5-12-ayətlərni kərüng). **«…taxlarni yətkiwetidu»** — yaki «taxlarni yətkəp ketidu». ■ **24:2** Ḳan. 19:14; 27:17; Pənd. 22:28; 23:10 □ **24:3 «Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu»** — bu kalisi bəlkim ḥəm süt üqün ḥəm yər ḥəydəx üqünmu ixlitilidu. ■ **24:4** Pənd. 28:28 □ **24:5 «…ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,…»** — bu yaman adəmlər xəḥər-yezilardin ḥəydiwetilgən bolup, dəxt-bayawanda jan beḳixtin baxḳa amali yoḳ idi. □ **24:6 «Ular yamanning kaliliri üqün dalada ot-qəp oridu, uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu»** — roxənki, yər igisi boloɳan muxu rəzil adəm bu «qüprəndilər»gə əz axliḳ ḥosulini elixta yaki üzüm ḥosulini üzüxtə ḥeq ixənməydu. □ **24:9 «Ular miskinlərdin bowaḳlarni kepillikkə alidu»** — yaki «Ular miskinlərdin kepillik alidu». ■ **24:10** Law. 19:13

Ḥoylilirida xarab kəlqikini qəyligən bolsimu,
Yənila ussuzluḳta ḳalidu.■
12 Xəḥərdin adəmlərning aḥ-zarliri qiḳip turidu,
Ḳiliq yegənlərning janliri nalə-pəryad kətüridu;
Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu.□
13 — Nuroɣa ḳarxi isyan kətüridioɣanlarmu bar;
Ular nurning yollirini bilməydu,
Uning tərikiliridə turmaydu.
14 Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup,
Kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu;
Keqidə u ooɣridək yüridu.□ ■
15 Zinahormu «Meni ḥeq kəz kərməydu» dəp zawal waḳtini kütidu,
Baxḳilar meni tonumisun dəp ayalning qümbilini yüzigə tartiwalidu.■
16 Ḳarangoɣuluḳta *ooɣrilar* əyning tamlirini kolap texidu;
Kündüzdə ular əzlirini əz əyigə ḳamap ḳoyidu;
Ular nurni tonumaydu.■
17 Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu;
Ular ḳap-ḳarangoɣuluḳning wəḥimilirini dost tutidu.□
18 Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!
Ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣanki,
Xunga ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmisun!□
19 Ḳuroɣaḳqiliḳ ḥəm tomuz issiḳ ḳar sulirinimu yəp tügitidu;
Təḥtisaramu ohxaxla gunaḥ ḳiloɣanlarni yəp tügətsun!
20 Uni, tuoɣḳan anisimu untusun!
Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!
Əskə ḥeq elinmisun!
Xuning bilən ḥəḳḳaniysizliḳ dərəhtək kesilsun!□
21 U balisi yoḳ tuoɣmaslardin olja alidu,
U tul hotunlaroɣimu ḥeq xəpḳət kərsətməydu.
22 Biraḳ *Huda* Θz ḳudriti bilən mundaḳ küq-ḥoḳuḳi barlarning *künini* uzartidu;
Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu.□
23 *Huda* yənila ularni amanliḳta muḳimlaxturidu,
Xunga ular hatirjəm bolidu;
U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?□

■ **24:11** Ḳan. 25:4; Yaḳ. 5:4 □ **24:12 «… Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu» —** keyin Ayup bu səzidin ḥəm muxuningoɣa ohxax baxḳa səzliridin towa ḳilip: «Nəsiḥətni tuturuḳisiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» dəp səzidin yanidu (42-bab). Biraḳ bu babtiki 1-12-ayətlərdin roxən qüxinimizki, u mundaḳ kixilərning, ḥətta uningdin yiraḳ turoɣan ezilgüqilərning əḥwalioɣa iqini aoɣritip kəngül bələtti. □ **24:14 «Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup, kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu» —** bəlkim tang səḥərdiki oɣuwaliḳtin ḥəm kixining bihəstəlikidin paydilinip yoxurun zərbə ḳilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zəb. 10:8, 9 ■ **24:15** Zəb. 10:10-11; Pənd. 7:8, 9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yḥ. 3:20 □ **24:17 «Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu» —** yaki «Tang səḥər ular üqün ḳap-ḳarangoɣuluḳ bolidu». □ **24:18 «Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!» —** 18-20-ayətlərdiki peillarni buyruḳ xəklidə yaki kəlgüsi zaman xəklidə tərjimə ḳilixḳa bolidu. Xunga -18-20-ayətlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap ketidu; ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣan, xuning bilən ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmaydu… ḳatarlik» bolidu. Biraḳ biz tərjimimizni aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxturup alduḳ. □ **24:20 «Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!» —** yaki: «Ḳurt uning jorisi bolsun!». □ **24:22 «…Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu» —** bu ayəttiki əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxḳa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **24:23 «U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?» —** Ayup muxu yərdə Hudaning yamanlarning yollirini kəzdə tutḳini bilən ularni alaḥidə jazalimaydioɣanliḳini, bəlki ularni adəttikidək əlüm künigə saḳlaydioɣanliḳini kərsətməkqi boluxi mumkin.

24 Ularning mərtiwisi birdəmlik əstürülidu,
Andin ular yoḳ bolidu;
Ular ongda ḳaldurulidu, andin baxḳa adəmlərgə ohxaxla yioḷip elip ketilidu;
Ular pəḳətla pixḳan sərhil buoḷday baxaḳliridək kesilip ketidu.□
25 Bu ixlar mundaḳ bolmisa, ḳeni kim meni yaloḷanqi dəp ispatliyalaydu.
Mening gəplirimni kim ḳuruḳ gəp deyələydu?».

25

Bildad yənə səzləydu — Hudaning uluoḷluḳi

1 Xuhaliḳ Bildad jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Uningda ḥəkümranliḳ ḥəm ḥəywət bardur;
U asmanlarning ḳəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu.□
3 Uning ḳoxunlirini sanap tügətkili bolamdu?
Uning nuri kimning üstigə qüxməy ḳalar?
4 Əmdi insan balisi ḳandaḳmu Təngrining aldida ḥəḳḳaniy bolalisun?
Ayal zatidin tuoḷuloḷanlar ḳandaḳmu pak bolalisun?■
5 Mana, Uning nəziridə ḥətta aymu yoruḳ bolmioḷan yərdə,
Yultuzlarmu pak bolmioḷan yərdə,■
6 Ḳurt boloḷan insan,
Sazang boloḷan adəm balisi *uning aldida* ḳandaḳ bolar?». □ ■

26

Ayupning ahirḳi səzliri — Bildadni əyibləx

1 Ayup *Bildadḳa* jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Maoḷdursiz kixigə ḳaltis yardəmlərni beriwətting!
Biləkliri küqsiz adəmni karamət ḳutḳuzuwətting!
3 Əḳli yoḳ kixigə ḳaltis nəsiḥətlərni ḳiliwətting!
Wə uningoḷa alamət bilimlərni namayan ḳiliwətting!
4 Sən zadi kimning məditi bilən bu səzlərni ḳilding?
Səndin qiḳiwatḳini kimning roḥi?

Hudaning uluoḷluḳi — Ayupning bayani

5 — «Ərwaḥlar, yəni su astidikilər,
Xundaḳla u yərdə barliḳ turuwatḳanlar toloḷinip ketidu;
6 Bərḥək, *Hudaning* aldida təḥtisaramu yepinqisiz kərünidu,
Ḥalakətningmu yapḳuqi yoḳtur.■

□ **24:24 «Ular , *yəni yamanlar*** pəḳətla pixḳan sərhil buoḷday baxaḳliridək kesilip ketidu» — Ayup yənila, yamanlarning ḥeq jazalanmay ḥayatning pəyzini sürüp andin pixḳan sərhil buoḷdaydək ḥeq azablanmay bu dunyadin ketidioḷanliḳini kərsətsə kerək. □ **25:2 «U asmanlarning ḳəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu» —** Bildadning bu səzliri bəlkim Xəytanning əslidə Hudaoḷa ḳarxiliḳ ḳilip ərxtə isyan kətürgənlikini, andin Hudaning Xəytanni ərxtin ḥəydiwetip, ərxtiki ixlarni ḳaytidin tərtipkə kəltürgənlikini kərsitidu. ■ **25:4** Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ **25:5** Ayup 15:15 □ **25:6 «Sazang boloḷan adəm balisi uning aldida ḳandaḳ bolar?» —** dostlirining Ayupḳa əng ahiri bərgən jawabi Bildadning bu səzliridur. Uning bayani bək ḳiskə bolup, «yamanlarning aḳiwiti» tooḷrisida gəp ḳilmaydu, pəḳətla Hudaning uluoḷluḳini səzləydu. Ḳarioḷanda ular yənila Ayupning reallikḳa yüzlinidioḷan səzlirigə jawab tapalmaydu. ■ **25:6** Ayup 4:19; Zəb. 22:6 ■ **26:6** Zəb. 139:8, 11, 12; Pənd. 15:11; Ibr. 4:13

7 U *yərning* ximaliy *ḳutupini* aləm boxluḳiɵa sozɵan,
U yər *xarini* boxluḳ iqidə muəlləḳ ḳilɵan;□ ■
8 U sularni ḳoyuḳ bulutliri iqigə yiɵidu,
Bulut ularning eɵirliḳi bilənmu yirtilip kətməydu.
9 U ayning yüzini yapidu,
U bulutliri bilən uni tosidu.□ ■
10 U sularning üstigə qəmbər sizip ḳoyɵan,
Buning bilən U yoruḳluḳ ḥəm ḳarangɵuluḳning qegrasini bekitkən.□ ■
11 Asmanlarning tüwrükliri təwrəp ketidu,
Uning əyibini anglapla alaḳzadə bolup ketidu.
12 U dengizni ḳudriti bilən tinqlanduridu;
Θz ḥekmiti bilən Raḥabni parə-parə ḳilip yanjiwetidu.□ ■
13 Uning Roḥi bilən asmanlar bezəlgən,
Uning ḳoli tez ḳaqḳan əjdiḥani sanjiydu. □ ■
14 Mana, bu ixlar pəḳət uning ḳilɵanlirining kiqikkinə bir ḳismidur, halas;
Uning səz-kalamidin anglawatḳinimiz naḥayiti pəs bir xiwirlax, halas!
Uning pütkül zor ḳudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!». □

27

Ayupning ḳaytidin θz ḥəḳ-səmimiylikini bayan ḳilixi

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaḳ dedi: —
2 «Mening ḥəḳḳimni tartiwalɵan Təngrining ḥayati bilən,
Jenimni aɵritḳan Ḥəmmigə Ḳadirning ḥəḳḳi bilən ḳəsəm ḳilimənki,□
3 Tenimdə nəpəs bolsila,

□ **26:7 «U yərning ximaliy ḳutupini aləm boxluḳiɵa sozɵan» —** ibraniy tilida: — «U ximaliy tərəplər aləm boxluḳida sozɵan». Bu ibarining yərning ximalini əməs, bəlki asmanning ximalidiki tərəplərni kərsitixi mumkinqilikimu bar. **«yər xari»** — əyni tekisttə «yər». Biraḳ heli roxənki, Ayup yər-zeminning mutləḳ ayrim turidiɵan bir jisim ikənlikidin toluḳ həwərdar idi. ■ **26:7** Zəb. 104:2 □ **26:9 «U ayning yüzini yapidu» —** yaki «U təhti bolɵan ərxning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zəb. 104:2, 3 □ **26:10 «Buning bilən u yoruḳluḳ ḥəm ḳarangɵuluḳning qegrasini bekitkən» —** ilim-pən jəḥəttinmu, bu səzlərning top-tooɵra ikənliki ispatlanɵan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zəb. 33:7; 104:5-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **26:12 «U dengizni ḳudriti bilən tinqlanduridu» —** «tinqlanduridu» degənning ikki hil tərjimisi bar: — «tinqlanduridu» yaki «dolḳunlitidu». Biraḳ «dolḳunlitidu» bolsa keyinki ayət bilən maslaxmaydu. **«Raḥab» —** «Raḥab»ning üq hil mənisi bar. 9-bab, 13-ayəttiki izaḥatni kərüng. Muxu yərdə, xübḥisizki, dengizdiki axu zor, ḳorḳunqluḳ ḥaywanni kərsitidu, ḥəm xuning bilən bir waḳitta u Xəytanning bir kərünüxidur. Bu ayət bəlkim Xəytanning dəsləptə Hudaɵa ḳarxiliḳ ḳilip isyan kətürgənlikini, andin Hudaning uni ərxtin ḥəydəp dengizɵa taxliɵanliḳini kərsitidu, xundaḳla əng ahirida uni bitqit ḳiliwetidiɵanliḳidin bexarət ḳilidu. 13-ayətni ḥəm izaḥatinimu kərüng. ■ **26:12** Yəx. 51:15 □ **26:13 «tez ḳaqḳan əjdiḥa» —** yaki «yoroḳilima əjdiḥa». **«tez ḳaqḳan əjdiḥa» —** bəlkim yuḳiriḳi «lewiatan»ni (9-izaḥatni kərüng) yaki Xəytanning θzini kərsitidu. Əgər ikkinqi mənisi tooɵra bolsa, bu Təwrattiki «Yaritilix» 3-babtiki bexarət bilən ohxaydu. Demək, ahirda Huda Θz Məsiḥi arḳilik Xəytanni pütünləy məɵlub ḳilidu. Bəzi alimlar: «U Θz ḳoli bilən «əjdiḥa yultuz türkümi»ni yasiɵan» dəpmu tərjimə ḳilidu. ■ **26:13** Zəb. 33:6 □ **26:14 «Bu ixlar pəḳət uning ḳilɵanlirining kiqikkinə bir ḳismidur, halas» —** ibraniy tilida «Bu ixlar pəḳət uning yollirining əng qetidiki burjiki, halas». **«Uning pütkül zor ḳudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!» —** Ayupning bu üq dosti Huda ḥəmmidin uluɵ wə aliy bolɵanliḳi üqün Uningɵa yeḳinlixix mumkin əməs, dəp ḳaraydu. Biraḳ Ayup üqün (gumanliḳ nuḳti'inəzərdin əməs, etiḳadning nuḳti'inəziridin səzligən waḳitlarda) Hudaning uluɵluḳi Uning insanni paklap Θzigə yeḳinlaxturux imkaniyitini yaritip beridu. Xunga u Hudaning uluɵluḳidin xadlinidu. □ **27:2 «Mening ḥəḳḳimni tartiwalɵan Təngrining ḥayati bilən…» —** Ayupning muxu yərdə «(Huda) mening ḥəḳḳimni tartiwalɵan» degini bəlkim Hudaning ḥeq səwəbni kərsətməy uni jazalap, uningdin «adalətkə bolɵan ḥəḳḳi»ni yaki uning bu ixlar tooɵruluḳ «dəwalixix» pursitini «tartiwalɵan»liḳini kərsitidu.

Təngrining bərgən Roḥi dimioɣimda tursila,
4 Ləwlirimdin ḥəkḳaniysiz səzlər qikmaydu,
Tilim aldamqilik bilən ḥeq xiwirlimaydu!□
5 Silərningkini tooɣra deyix məndin yirak tursun!
Jenim qikḳanoɣa ḳədər durusluḳumni əzümdin ayrimaymən!
6 Adilliḳimni qing tutuwerimən, uni ḳoyup bərməymən,
Wijdanim yaxioɣan ḥeqbir künümdə meni əyiblimisun!□
7 Mening düxminim rəzillərgə ohxax bolsun,
Manga ḳarxi qikḳanlar ḥəkḳaniysiz dəp ḳaralsun.□
8 Qünki Təngri iplas adəmni üzüp taxlioɣanda,
Uning jenini aloɣanda,
Uning yənə nemə ümidi ḳalar?■
9 Balayi'apət uni besip qüxkəndə,
Təngri uning nalə-pəryadini anglamdu?■
10 U Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünəmdu?
U ḥərdaim Təngrigə iltija ḳilalamdu?□
11 Mən Təngrining ḳolining ḳiloɣanliri tooɣrisida silərgə məlumat berəy;
Ḥəmmigə Ḳadirda nemə barliḳini yoxurup yürməymən.
12 Mana silər alliburun bularni kərüp qiḳtinglar;
Silər nemixḳa axundak pütünləy ḳuruḳ hiyallik bolup ḳaldinglar?
13 Rəzil adəmlərning Təngri bekitkən aḳiwiti xundaḳki,
Zorawanlarning Ḥəmmigə Ḳadirdin alidioɣan nesiwisi xundaḳki: —■
14 Uning baliliri kəpəysə, ḳiliqlinix üqünla kəpiyidu;

□ **27:4 «Mening ḥəkḳimni tartiwaloɣan Təngrining ḥayati bilən, jenimni aoɣritḳan Ḥəmmigə Ḳadirning ḥəkḳi bilən ḳəsəm ḳilimənki, … ləwlirim… tilim aldamqilik bilən ḥeq xiwirlimaydu!» —** bu ḳəsəm (2-4-ayət) bəlkim pütkül Muḳəddəs Kitab iqidə əng ajayib, əng oɣəlitə ḳəsəm ḥesablinixi mumkin. U Huda ḥəkḳimni tartiwaloɣan ḥəm jenimni aoɣritḳan degini bilən, yənila Hudaning ḥəkḳidə ḳəsəm iqidu. Kərünüxtə qong ziddiyət bardək ḳilsimu, birak uning ḥərbir səzining tegidə uning qongḳur etiḳadi ipadilinip turidu. □ **27:6 «… Wijdanim yaxioɣan ḥeqbir künümdə meni əyiblimisun!» —** 5- ḥəm 6-ayəttiki bayanlarning ikki mənisi bar: — birinqidin, məyli yamanlarning yolliri awatlaxḳan bolsimu, Ayup durus, diyanətlik boluxḳa intilixini ḥərgiz taxlimaydu; ikkinqidin, uning ḳarixiqə «Ḥəmmə gunaḥini Hudaoɣa etirap ḳilip towa ḳilix bilən əz wijdanimoɣa hilaplik ḥeq ix ḳalmidi; əgər xundak ḳilmioɣan bolsam, yaloɣan eytattim» degən idiyisini ipadiləydu. □ **27:7 «Manga ḳarxi qikḳanlar ḥəkḳaniysiz dəp ḳaralsun» —** Ayup «Meni ḥəkḳaniysiz degüqilər (Huda adil bolsa) əzliri ḥəkḳaniysiz dəp ḳarilixi kerək» dəp tiləydu. Kona ḳanunlaroɣa asasən, birsi baxḳa birawoɣa yaloɣandin jinayət qaplisa, yaloɣanliḳi ispatlinixi bilən u dəl xu jinayətkə tegixlik jaza bilən jazalinixi kerək idi. Huda Ayupni ḥəkḳaniy dəp ispatlisa, üq dostining gunaḥi bar degənlik. Xuning üqün bu səz ḥəm uning bir tiliki ḥəm dostlirioɣa boloɣan səmimiy agaḥlanduruxi bolup ḳalidu. ■ **27:8** Mat. 16:26; Luḳa 12:20 ■ **27:9** Ayup 35:12; Zəb. 18:41; 66:18; 109:7; Pənd. 1:28; 28:9; Yəx. 1:15; 16:12; Yər. 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4; Yḥ. 9:31; Yaḳ. 4:3 □ **27:10** ***Rəzil adəm*** Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünəmdu? U ḥərdaim Təngrigə iltija ḳilalamdu?» — Ayupḳa nisbətən Hudaning uning ḳexida ḥazir boloɣanliḳi, uning Huda bilən alaḳidə boluxi uning ḥayatidiki əng bəhtlik ixtur. Bu bayanida u yamanlarda undak huxalliḳning yoḳluḳini, mundaḳlarning Hudaoɣa iltija ḳilalmaydioɣanliḳini bayḳioɣanliḳini ayan ḳilidu. Dikḳət ḳiliximizoɣa ərziyduki, Ayup nuroɣun ḳetim Hudaoɣa iltija ḳilip səzləydu, baxḳilaroɣa səz ḳilixtin tohtap turup Hudaoɣa biwasitə gəp ḳilidu. Birak uning üq dosti (ḥəm ahirida səzligən Elihu) bir ḳetimmu Hudaoɣa biwasitə səzliməydu. ■ **27:13** Ayup 20:29

Uning pərzəntlirining neni yetixməydu.□ ■
15 Uning əzidin keyin ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu,
Buning bilən ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu.□ ■
16 U kümüxlərni topa-qangdək yioⱪip dəwilisimu,
Kiyim-keqəklərni laydək kəp yioⱪsimu,
17 Bularning ⱨəmmisini təyyarlisimu,
Biraⱪ kiyimlərni ⱨəⱪⱪaniylar kiyidu;
Bigunaⱨlarmu kümüxlərni bəlüxidu.■
18 Uning yasioⱪan əyi pərwanining oⱪozisidək,
Üzümzarning kəzətqisi əzigə saloⱪan kəpidək box bolidu.
19 U bay bolup yetip dəm aloⱪini bilən,
Biraⱪ əng ahirⱪi ⱪetim keliduki,
Kəzini aqⱪanda, əmdi tügəxtim dəydu.■
20 Wəⱨimilər kəlkündək bexioⱪa kelidu;
Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu.□ ■
21 Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu;
Xiddət bilən uni ornidin elip yiraⱪⱪa etip taxlaydu.□
22 Boran uni ⱨeq ayimay, bexioⱪa urulidu;
U uning qanggilidin ⱪutulux üqün ⱨə dəp urunidu;
23 Biraⱪ *xamal* uningoⱪa ⱪarap qawak qalidu,
Uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu».□

28

Danaliⱪni izdəx
1 — «Xübⱨisizki, kümüx tepilidioⱪan kanlar bar,

□ **27:14 «** ***Rəzil adəmning*** baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu» — Ayupning yamanlarning akⱪitini təswirligən ⱨəm xundaⱪla dostlirining səzigə səl ⱪoxuloⱪandək pozitsiyisini bildürgən bu bayani uning bayanliri iqidə qüxinixkə əng təs boloⱪan bayanlardur. Qünki bu səzlərning mənisi eniⱪ boloⱪini bilən, uning ilgiriki degənlirigə ⱪarimuⱪarxi bolup qiⱪidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliⱪining səwəbi nemə? Nemixⱪa xunqə kəp rəzillər ⱨeq jazalanmay miskinlərni halioⱪanqə ezidu? Bəzidə yamanlar pexkəllikkə uqraydu, biraⱪ gunaⱨsizlarmu ohxaxla uqraydu; ⱨeqⱪandaⱪ tərtipni bayⱪioⱪili bolmaydu» — degəndək səzlərni ⱪiloⱪanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu…» degən səzlər eytilidu. Bu zadi ⱪandaⱪ gəp? Biz bu məsiligə nisbətən xundaⱪ ⱪaraymizki, Ayupning reallikⱪa yüzlinixtiki jüriti muxu yərdə əz-əzigə təsəlli berix üqün səl ajizlik ⱪiloⱪan boluxi mumkin. Biz «ⱪoxumqə səz»imizdə bu ix tooⱪruluⱪ yənə azraⱪ tohtilimiz. ■ **27:14** Ⱪan. 28:41; Ⱨox. 9:13 □ **27:15 «Ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu» —** «əlüm» muxu yərdə bəlkim birhil waba yaki birhil eoⱪir kesəlni kərsitidu. **«biwasitə dəpnə ⱪilinidu»** — demək, ⱨeqⱪandaⱪ daoⱪduoⱪisiz tezdin dəpnə ⱪilinidu. Bəlkim yuⱪumluⱪ kesəl yaki waba bilən əlgən bolsa kerək. **«…ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu» —** bəlkim balayi’apət ularoⱪa yeⱪinlixixi bilən yaki ohxax səwəb bilən rəsmiy matəm tutuxⱪa ülgürəlməydu. Buningdin kərüwelixⱪa boliduki, Ayupning pəⱪət bir ayali bar idi ⱨəm «bir ər, bir hotunluⱪ» boluxni ⱪuwwətligən (29-babnimu kərüng). Uning deyixiqə, yamanlar kəp hotunluⱪ boluxi mumkin. ■ **27:15** Zəb. 78:64 ■ **27:17** Pənd. 28:8; Top. 2:26 ■ **27:19** Zəb. 49:16-20 □ **27:20 «Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu» —** Ayupning «ⱪara ⱪuyun»ni tiloⱪa elixi xundaⱪ bir ⱪara ⱪuyunning yiraⱪtin keliwatⱪanliⱪini puritidu. 38-babta bu ⱪara ⱪuyun ularning üstigə qüxidu. ■ **27:20** Ayup 15:21; 18:11 □ **27:21 «Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu» —** Pələstində «xərⱪ xamili» əwjigə qiⱪⱪan waⱪtida intayin ⱪorⱪunquluⱪ, əxəddiy bolup pütün dərəhlərnimu yulup yiraⱪlaroⱪa taxliwetələydu. □ **27:23 «Biraⱪ xamal … uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu» —** «ux-ux ⱪilix» məshirə ⱪilixni bildüridu.

Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur;□
2 Təmür bolsa yər astidin ⱪeziwelinidu,
Mis bolsa taxtin eritilip elinidu.
3 Insanlar *yər astidiki* ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu;
U yər ⱪərigiqə qarlap yürüp,
Ⱪarangɵuluⱪⱪa təwə, ɵlümning sayisidə turɵlan taxlarni izdəydu.□
4 U yər yüzidikilərdin yiraⱪ jayda tik bolɵlan ⱪudaⱪni kolaydu;
Mana xundaⱪ adəm ayaɵ basmaydiɵlan, untulɵlan yərlərdə ular arɵlamqini tutup boxluⱪta pulanglap yüridu,
Kixilərdin yiraⱪta esilip turidu.
5 Axliⱪ qiⱪidiɵlan yər,
Təkti kolanɵlanda bolsayalⱪundək kərünidu;
6 Yərdiki taxlar arisidin kək yaⱪutlar qiⱪidu,
Uningda altun rudisimu bardur.
7 U yolni ⱨeqⱪandaⱪ alɵur ⱪux bilməydu,
Ⱨətta sarning kəzimu uningɵa yətmigən.
8 Ⱨakawur yirtⱪuqlarmu u yərni ⱨeq dəssəp baⱪmiɵlan,
Əxəddiy xirmu u jaydin ⱨeqⱪaqan ɵtüp baⱪmiɵlan.
9 Insan balisi ⱪolini qaⱪmaⱪ texining üstigə təgküzidu,
U taɵlarni yiltizidin ⱪomuriwetidu.
10 Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu;
Xundaⱪ ⱪilip uning kəzi ⱨərhil ⱪimmətlik nərsilərni kəridu;□
11 Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu;
Yoxurun nərsilərni u axkarilaydu.□
12 Biraⱪ danaliⱪ nədin tepilar?
Yorutuluxning makani nədidu?
13 Insan baliliri uning ⱪimmətliklikini ⱨeq bilməs,
U tiriklərning zeminidin tepilmas.
14 *Yər* tegi: «Məndə əməs» dəydu,
Dengiz bolsa: «Mən bilənmu billə əməstur» dəydu.■
15 Danaliⱪni sap altun bilən setiwalɵili bolmaydu,
Kümüxnimu uning bilən bir tarazida tartⱪili bolmas.■
16 Ⱨətta Ofirda qiⱪidiɵlan altun, aⱪ ⱨeⱪiⱪ yaki kək yaⱪut bilənmu bir tarazida tartⱪili bolmaydu.□
17 Altun wə hrustalnimu uning bilən selixturɵili bolmaydu,

□ **28:1 «Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur»** — yaki «altunning qayⱪilidiɵlan ɵz orni bardur». Danaliⱪ təwsiyə ⱪilinɵlan 28-babtiki bu güzəl xeirni bəzi alimlar Ayupning ɵz səzi əməs, bəlki kitabning yazɵuqisi tekistkə ⱪisturup ⱪoxⱪan bir xeir, dəp ⱪaraydu. Buning məⱪsiti, oⱪurmənlərning ⱨəⱪiⱪiy danaliⱪni təⱨlil ⱪilixiɵa yardəm bolsun degən süpəttə xeirni otturiɵa ⱪoyɵlan. Biz bu pikirgə ⱪayil bolduⱪ. Bu pikirgə bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlaxturup mundaⱪ dedi: —» degən səzlər bilən baxlinidu, ⱪariɵlanda 27:23-ayət bilən baɵliⱪ. Baxⱪa alimlar bu bayanlar Ayupning ɵz aɵzidin qiⱪⱪan bayanlardur, «1-ayətning «xübⱨisizki» (yaki «qünki») degən baɵliɵuqi bilən baxlinixi buningɵa ispat bolalaydu», dep ⱪaraydu. Ⱪaysi pikir tooɵra boluxidin kət'iynəzər, bu babtiki ⱨəⱪiⱪətlər xübⱨisizki Ayupning etiⱪadining ⱨəm u muyəssər bolɵlan wəⱨiylirining tegi ⱨəm uli bolɵlanidi. Keyin biz məzkur kitabni yazɵuqining kim ikənliki tooɵruluⱪ qüxənqə berimiz. □ **28:3 «Insanlar yər astidiki ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu»** — demək, insanlar yaⱪutlarni izdəxtə yər astidiki ⱪarangɵuluⱪni qiraɵlar bilən yorutidu; 4-5-ayətlərdə ularning arɵlamqilarɵa esilip yər astiɵa qüxüp hətərgə təwəkkül ⱪilɵanliⱪi təswirlinidu. □ **28:10 «Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu»** — bu ⱪanallar bəlkim yər astidiki suni tonillardin qiⱪirix üqün kolanɵlan. □ **28:11 «Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «U eⱪinlarning mənbilirini izdəp tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22 ■ **28:15** Pənd. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16 «Ofirda qiⱪidiɵlan altun»** — Ofir degən yərdiki altun naⱨayiti sap idi.

Esil altun qaqa-quqilar uning bilən heq almaxturulmas.
18 U ünqə-marjan, hrustalni adəmning esidin qiqiridu;
Danaliqni elix qizil yaqutlarni elixtin əwzəldur.
19 Efiopiyədiki serik yaqut uningoqa yətməs,
Serik altunmu uning bilən bəslixəlməydu.
20 Undaqta, danalik nədin tepilidu?
Yorutuluxning makani nədidu?■
21 Qünki u barlik hayat igilirining kəzidin yoxuruloqan,
Asmandiki uqar-qanatlardinmu yoxurun turidu.
22 Halakət wə ölüm pəqətla: «Uning xəhritidin həwər alduq» dəydu.■
23 Uning mangoqan yolini qüxinidioqan,
Turidioqan yerini bilidioqan pəqətla bir Hudadur.
24 Qünki Uning kəzi yərning kərigiqə yetidu,
U asmanning astidiki barlik nərsilərni kəridu.
25 U xamallarning küqini tarazioqa saloqanda,
Dunyaning sulirini ölqigəndə,■
26 Yamoqurlaroqa qanuniyət qüxürginidə,
Güldürmamining qaqmiqioqa yolini bekitkinidə,
27 U qaoqda U danaliqqa qarap uni bayan qiloqan;
Uni nəmunə qilip bəlgiligən;
Xundaq, U uning bax-ayioqioqa qarap qiqip,□
28 Insanoqa: «Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur;
Yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur» — degən». □ ■

29

Ilgiriki bəhtlik künlərni əsləx

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaq dedi: —
2 «Ah, əhwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi,
Təngri məndin həwər aloqan künlərdikidək bolsidi!□
3 U qaoqda Uning qirioqi beximoqa nur qaqqan,
Uning yoruqluqi bilən qarangoquluqtin ötüp kətkən bolattim!
4 Bu ixlar mən qiran waqtimda,
Yəni Təngri qedirimda manga sirdax *dost* boloqan waqitta boloqanidi!□
5 Həmmigə Qadir mən bilən billə boloqan,
Mening yax balilirim ətrapimda boloqan;
6 Mening baskan kədəmlirim serik mayoqa qəmülgən;

■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pənd. 8:29 □ **28:27 «U qaoqda *Huda*** danaliqqa qarap uni bayan qiloqan» — buning mənisi bəlkim Hudaning dunyaning yaritilixi arqilik danaliqni bayan qiloqanliqini öz iqigə alidu. □ **28:28 «Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur; yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur»** — bu babtiki sözlər insan balilirining yər astida esil taxlarni izdixini tənqid qiloqan əməs, bəlki ularning u ixta ixlətkən parasitigə həm jüritigə qayil boloqan. Biraq məyli adəmning qanqə parasiti, qanqə jüriti bolsun, özining bu hususiyətlirigila tayansa danaliqqa erixməydu; pəqətla Rəb Pərwərdigardin əyminixkə baxlisila, danaliqqa erixixkimu baxlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlaxsila, yorutuluxqa baxlaydu. Bu xübhisizki, Ayupning etiqadining həm u muyəssər boloqan wəhiylirining tegi həm uli boloqanidi. ■ **28:28** Zəb. 111:10; Pənd. 1:7; 9:10 □ **29:2 «Ah, əhwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi!»** — bu bayanoqa qarioqanda, Ayupni balayi'apət baskanliqioqa birnəqqə ay boloqanidi. □ **29:4 «... qiran waqtimda, yəni Təngri qedirimda manga sirdax dost boloqan waqitta boloqanidi!»** — enik turuptuki, Ayup əsli Huda bilən yeqin dostluqta ötkənidi. Heqqandaq gumanimiz yokki, bu dostluqning sezimidin məhrum bolux uningoqa nisbətən əng azablik ix boldi.

Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan;□
7 Xəḥər dərwazisiƣa qikḳan waḳtimda,
Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda,□
8 Yaxlar meni kərüpla əyminip özlirini qətkə alatti,
Ḳerilar bolsa ornidin turatti,
9 Xaḥzadilərmu gəptin tohtap,
Ḳoli bilən aƣzini etiwalatti.
10 Akṣəngəklərmu tinqlinip,
Tilini tangliyiƣa qapliwalatti.
11 Ḳulaḳ səzümni anglisila, manga bəht tiləytti,
Kəz meni kərsila manga yahxi guwaḥlik berətti.
12 Qünki mən manga ḥimayə bol dəp yelinƣan ezilgüqilərni,
Panaḥsiz ḳalƣan yetim-yesirlarnimu ḳutḳuzup turattim.■
13 Ḥalak bolay degən kixi manga bəht tiləytti;
Mən tul hotunning kənglini xadlandurup nahxa yangratḳuzattim.
14 Mən ḥəkḳaniylikni ton ḳilip kiyiwaldim,
U meni öz gəwdisi ḳildi.
Adalətlikim manga yepinqa ḥəm səllə bolƣan.■
15 Mən koroƣa kəz bolattim,
Tokuroƣa put bolattim.
16 Yoḳsullaroƣa ata bolattim,
Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim.□
17 Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim,
Oljisini qixliridin elip ketəttim.□
18 Ḥəm: «Mening künlirim ḳumdək kəp bolup,
Öz uwamda raḥət iqidə ölimən» dəyttim;
19 Ḥəm: «Yiltizim sularoƣiqə tartilip baridu,
Xəbnəm pütün keqiqə xehimoƣa qaplixip yatidu;
20 Xəḥritim ḥərdaim məndə yengilinip turidu,
Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim.□
21 Adəmlər manga ḳulaḳ salatti, kütüp turatti;
Nəsiḥətlirini anglay dəp süküt iqidə turatti.
22 Mən gəp ḳiloƣandin keyin ular ḳayta gəp ḳilmaytti,
Səzlirim ularning üstigə xəbnəm bolup qüxətti.
23 Ular yamoƣurlarni kütkəndək meni kütətti,
Kixilər *waḳtida yaoƣḳan* «keyinki yamoƣur»ni ḳarxi aloƣandək səzlirimni aoƣzini eqip iqətti!□
24 Ümidsizlənginidə mən uloroƣa ḳarap külümsirəyttim,

□ **29:6 «… Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan» —** bu ayəttə kərsitilgini Ayupning ilgiri intayin bay ḥalini təswirləydu. □ **29:7 «Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda» —** xəḥərning (qong) dərwazisi yaki uning aldidiki məydan bolsa xəḥərning aḳsaḳalliri ḥəm ḳaziliri yiƣilidioƣan, dəwalarni anglaydioƣan jay idi. ■ **29:12** Zəb. 72:12-14; Pənd. 21:13 ■ **29:14** Yəx. 59:17; Əf. 6:10-17; 1Tes. 5:8 □ **29:16 «Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim» —** Ayupning bu aditi naḥayiti az uqraydioƣan pəzilət bolup, Ayupning intayin aliyjanab ikənlikini ispatlaydu. Uning mana muxundaḳ ixliri tüpəylidinmu nuroƣun düxmənliri pəyda boloƣan boluxi mumkin. □ **29:17 «Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim, oljisini qixliridin elip ketəttim» —** Ayupning pəziliti ḥərgiz hiyalpərəslərning qiraylik nəzəriyiliri əməs. □ **29:20 «Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim» —** «oḳya» muxu yərdə bəlkim adillik üqün kürəx ḳilidioƣan öz baturlikining, jüritining simwoli boluxi mumkin. □ **29:23 «keyinki yamoƣur» —** Pələstində 3-ayda yaoƣidu. U ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir dehḳan «keyinki yamoƣur»oƣa təxnadur, ular uni bək ḳədirləydu.

Yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti.□
25 Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim,
Ularning arisida kattiwax bolup olturattim,
Ⱪoxunliri arisida turoɣan padixaⱨdək yaxayttim,
Biraⱪ buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim». □

30

Ⱨazirⱪi bəhtsiz künlər

1 — «Biraⱪ ⱨazir bolsa, yaxlar meni mazaⱪ ⱪilidu,
Ularning dadilirini ⱨətta padamni baⱪidioɣan itlar bilən billə ixləxkə yol ⱪoyuxnimu yaman kərəttim.
2 Ularning maoɣduri kətkəndin keyin,
Ⱪolidiki küq manga nemə payda yətküzəlisun?
3 Yoⱪsuzluⱪ ⱨəm aqliⱪtin yigləp kətkən,
Ular uzundin buyan qəldərəp kətkən dəxt-bayawanda ⱪuruⱪ yərni oɣajaydu.
4 Ular əmən-xiwaⱪni qatⱪallar arisidin yulidu,
Xumbuyining yiltizlirinimu terip əzlirigə nan ⱪilidu.
5 Ular əl-yurtlardin ⱨəydiwetilgən bolidu,
Kixilər ularni kərüpla ooɣrini kərgəndək warⱪirap tillaydu.
6 Xuning bilən ular sürlük jiloɣilarda ⱪonup,
Taxlar arisida, oɣarlar iqidə yaxaxⱪa məjbur bolidu.
7 Qatⱪalliⱪ arisida ular ⱨangrap ketidu,
Tikənlər astida ular dügdiyip olturixidu;
8 Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zemindin sürtoⱪay ⱨəydiwetilgən.
9 Mən ⱨazir bolsam bularning ⱨəjwiy nahxisi,
Ⱨətta səz-qəqikining dəstiki bolup ⱪaldim!■
10 Ular məndin nəprətlinip,
Məndin yiraⱪ turup,
Yüzümgə tükürüxtinmu yanmaydu.■
11 Qünki *Huda* mening ⱨayat rixtimni üzüp, meni japaoɣa qəmdürgən,
Xuning bilən xu adəmlər aldimda tizginlirini eliwətkən.
12 Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup,
Ular putumni turoɣan yeridin ittiriwətməkqi,
Ular sepilimoɣa ⱨujum pələmpəylirini kətürüp turidu;□
13 Ular yolumni buzuwetidu,
Ularning ⱨeq yələnqüki bolmisimu,

□ **29:24 «Ümidsizlənginidə mən ularoɣa ⱪarap külümsirəyttim, yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Bəlkim uning mənisi: «Mening ularoɣa ümid yətküzidioɣan yüzümning nuri məoɣlup boloɣan əməs» — demək, mən ularoɣa bərgən ümid yoⱪⱪa qiⱪⱪan əməs, deməkqi. Baxⱪa bir hil tərjimisi: «Mening yüz nurum ularoɣa qeqilixi bilənla ular ⱪayta ümidsizlənmidi». Ikki hil tərjimining mənisi bir-birigə yeⱪin. Baxⱪa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **29:25 «Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim…»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Mən ularoɣa ⱨakim boluxⱪa tallanoɣanidim; …». **«…Ularning arisida … ⱪoxunliri arisida turoɣan padixaⱨdək yaxayttim, biraⱪ buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim»** — gərqə uning mərtiwisi bək yuⱪiri bolsimu, u ⱨeqⱪaqan ⱨakawurluⱪ ⱪilmioɣanidi, əksiqə pexkəllikkə uqrioɣiqilaroɣa təsəlli ⱨəm yardəmlərni berip turatti. ■ **30:9** Ayup 17:6; Zəb. 69:11-12; Yioɣ. 3:14, 63 ■ **30:10** Ayup 19:19 □ **30:12 «Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup…»** — bu yaxlar bəlkim yuⱪirida deyilgən miskinlərdin baxⱪa bir top kixilər boluxi mumkin.

Ḫalakitimni ilgiri sürməktə.
14 Ular sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu;
Wəyranilikimdin paydilinip qong taxlardək domilap kirixidu.□
15 Wəḫimilər burulup meni өz nixani ḳiloɳan;
Xuning bilən ḫərmitim xamal өtüp yoḳ boloɳandək ḫəydiwetildi,
Awatqiliḳimmu bulut өtüp kətkəndək өtüp kətti.
16 Ḫazir bolsa jenim ḳaqidin təkülüp kətkəndək;
Azabliḳ künlər meni tutuwaldi.
17 Keqilər bolsa, manga səngəklirimgiqə sanjimaḳta;
Aoɳriḳlirim meni qixləp dəm almaydu.
18 *Aoɳriḳlar* zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi;
Ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi.□
19 Huda meni sazliḳḳa taxliwətkən,
Mən topa-qangoɳa wə külgə ohxax bolup ḳaldim.
20 Mən Sanga nalə-pəryad kətürməktimən,
Biraḳ Sən manga jawab bərməysən;
Mən ornumdin tursam, Sən pəḳətla manga ḳarapla ḳoyisən.
21 Sən өzgirip manga bir zalim boldung;
Ḳolungning küqi bilən manga zərbə ḳiliwatisən;
22 Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən;
Boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən.□
23 Qünki Sən meni ahirida өlümgə,
Yəni barliḳ ḫayat igilirining «yioɳilix өyi»gə kəltürüwatisən.■
24 U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu,
U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ;□
25 Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap *dua ḳiloɳan* əməsmu?
Namratlar üqün jenim azablanmidimu?□ ■
26 Mən өzüm yahxiliḳ kütüp yürginim bilən, yamanliḳ kelip ḳaldi;
Nur kütkinim bilən, ḳarangoɳuluḳ kəldi.
27 Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu;
Azabliḳ künlər manga yüzləndi.□
28 Mən ḳuyax nurini kərməymu ḳaridap yürməktimən;

□ **30:14 «Ular , *yəni axu yaxlar* sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu... qong taxlardək domilap kirixidu» —** əgər (biz 2-babta izaḫat ḳiloɳinimizdək) Ayup xəḫər sirtidiki qong kül dəwisidə olturoɳan bolsa, u mundaḳ yaxlarning mazaḳ ḳilixidin ḫeq ḳooɳdioɳuqisiz ḳalidu. Buningdin baxḳa yaxlar bəlkim uning ḫazirḳi ajizliḳidin paydilinip, u əslidə bir tərəp ḳiloɳan ixlarni ḫazir өz mənpəitigə buraydu. □ **30:18 «Aoɳriḳlar zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi; ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi» —** baxḳa bir hil tərjimisi: — «Zor küq bilən kiyim-keqikim makqiyip kətti; manga kəngləkning yaḳisi qaplixip kətti», əsli tekistni qüxinix səl təs. Yənə baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) zor küq bilən kiyim-keqikimni tutuwaldi; u manga kənglikimning yaḳisi qaplaxḳandək meni baoɳlap ḳoydi». □ **30:22 «Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən; boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən» —** oylaymizki, ḳara ḳuyun asta-asta ularoɳa yeḳinlixiwatidu. ■ **30:23** Ibr. 9:27 □ **30:24 «U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu, U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ» —** bu jümlini üq hil tərjimə ḳilixḳa bolidu. Birinqisi, yuḳiriḳi tərjimə. Ikkinqisi bolsa, «Xübḫisizki adəm dərd-ələmdin nalə-pəryad kətürginidə, wəyran ḳilinoɳan kixigə kim ḳol təgküzüp ziyankəxlik ḳilidu?». Üqinqi hil tərjimisi «Adəm yiḳilip ketiwatḳinida ḳolini midirlitip ḳoymamdu? U ḫalak bolay deginidə nalə-pəryad kətürüxkə bolmamdu?». Əsli ibraniyqə tekistni qüxinix səl təs. □ **30:25 «Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap dua ḳiloɳan əməsmu? Namratlar üqün jenim azablanmidimu?» —** əmdi kim Ayup üqün yioɳlaydu? Nemə terisang xuni orisən, degən gəp tooɳrimu? ■ **30:25** Zəb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27 «Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu; azabliḳ künlər manga yüzləndi» —** uning aldida ḫeq ümid ḳalmioɳandək ḳilatti.

Halayiқ arisida mən ornumdin turup, nalə-pəryad kətürimən.□
29 Mən qilbərilərgə қerindax bolup қaldim,
Ңuwқuxlarning ңəmraһi boldum.□ ■
30 Terəm қariyip məndin ajrap ketiwatidu,
Səngəklirim қiziқtin kəyüp ketiwatidu. ■
31 Qiltarimdin matəm mərsiyəsi qiқidu,
Neyimning awazi ңaza tutқuqilarning yioқisioқa aylinip қaldi». □

31

Өzini aқlax üqün қəsəm iqix

1 «Mən kəzüm bilən əһdiləxkən;
Xuning üqün mən қandaқmu қizlaroқa ңəwəs қilip kəz taxlap yürəy?□
2 Undaқ қilsam üstümdiki Təngridin alidioқan nesiwəm nemə bolar?
Ңəmmigə қadirdin alidioқan mirasim nemə bolar?
3 Bu gunaһning nətijisi ңəққaniysizlaroқa bala-қaza əməsmu?
Қəbiһlik қiloқanlaroқa külpət əməsmu?
4 U mening yollirimni kərüp turidu əməsmu?
Ңərbir қədəmlirimni sanap turidu əməsmu?■
5 Əgər sahtiliққa ңəmraһ bolup mangoқan bolsam'idi!
Əgər putum aldamqiliқ bilən billə boluxқa aldirioқan bolsa,
6 (Mən adilliқ mizanioқa қoyuloқan bolsam'idi!
Undaқta Təngri əyibsizlikimdin həwər alalaytti!)
7 Əgər қədimim yoldin qiққan bolsa, kənglüm kəzümgə əgixip mangoқan bolsa,
Əgər қolumoқa ңərқandaқ daoқ qaplaxқan bolsa,
8 Undaқta mən terioқanni baxқa birsi yesun!
Bihlirim yulunup taxliwetilsun!□
9 Əgər қəlbim məlum bir ayaldin azduruloқan bolsa,
Xu niyəttə қoxnamning ixik aldida paylap turoқan bolsam,■
10 Өz ayalim baxқilarning tügminini tartidioқan küngə қalsun,
Baxқilar uni ayaқ asti қilsun.□
11 Qünki bu əxəddiy nomusluқ gunaһtur;
U soraқqilar təripidin jazalinixi kerəktur.
12 *Bu gunaһ* bolsa adəmni ңalak қiloқuqi ottur;
U mening barliқ tapқanlirimni yulup aloқan bolatti.

□ **30:28 «Mən қuyax nurini kərməymu қaridap yürməktimən» —** buning ikki mənisi bar: (1) Ayupning teni kesəldin қaridap kətti; (2) u өzi ailisidikilər üqün matəm tutup қara kiyim kiygən. Bu ikki əһwal təng boluxi mumkin. □ **30:29 «Ңuwқuxlarning…» —** yaki «təgiқuxlarning…». **«Mən qilbərilərgə қerindax bolup қaldim, ңuwқuxlarning ңəmraһi boldum» —** qilbərilər ңəm ңuwқuxlar qəl-bayawanlarda Ayuptək yiganə yaxaydu; ikkilisi Ayuptək naһayiti mungluқ nalə-pəryad kətüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zəb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zəb. 119:83; Yioқ. 4:8; 5:10 □ **30:31 «Neyimning…» —** yəni, «Mening «nəy»imning…» □ **31:1 «Mən kəzüm bilən əһdiləxkən; xuning üqün mən қandaқmu қizlaroқa ңəwəs қilip kəz taxlap yürəy?» —** mana biz bu yərdin Ayupning өzining birdin bir ңəmriyi boloқan ayalioқa sadiқ bolup ətkənlikini kərüwalalaymiz. U өz ayalioқa pəқət sirttin қarioқandila əməs, bəlki qin yürikidin sadaқətmən idi. U bu babta nixan қiloқan pəzilət, Məsiһ Əysa Injilda tələp қiloқan pəzilətkə naһayiti yeқin kelidu (yəni, adəmning қəlb-oylirini baxқuridioқan ңəққaniylik ңəm meһir-muһəbbət). Injil, «Matta» 5-7-babni kərüng. ■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 32:19 □ **31:8 «Bihlirim yulunup taxliwetilsun!» —** «bihlirim» degən səzning «balilirim» degən kəqmə mənisimu bar. ■ **31:9** Ayup 24:15; Pənd. 7:25 □ **31:10 «Өz ayalim baxқilarning tügminini tartidioқan küngə қalsun» —** baxқa bir hil tərjimisi: «Ayalim baxқa birsi bilən billə bolsun».

13 Əgər ķulumning yaki dedikimning manga ķarita ərzi bolƣan bolsa,
Ularning dəwasini kөzümgə ilmiƣan bolsam,
14 Undaķta Təngri meni soraķķa tartixķa ornidin turƣanda ķandaķ ķilimən?
Əgər U məndin soal-soraķ alimən dəp kəlsə,
Mən Uningƣa ķandaķ jawab berimən?■
15 Meni baliyatķuda apiridə ķilƣuqi ularnimu apiridə ķilƣan əməsmu.
Mən bilən u ikkimizni anilirimizning baliyatķusida tөrəldürgüqi bir əməsmu?■
16 Əgər miskinlərni өz arzu-ümidliridin tosķan bolsam,
Əgər tul hotunning kөz nurini ķarangƣulaxturƣan bolsam,
17 Yaki өzümning bir qixləm nenimni yalƣuz yegən bolsam,
Uni yetim-yesir bilən billə yemigən bolsam
18 (Əməliyəttə yax waķtimdin tartip oƣli ata bilən billə bolƣandək umu mən bilən billə turƣanidi,
Apamning ķorsiķidin qiķķandin tartipla tul hotunning yөlənqüki bolup kəldim),
19 Əgər kiyim-keqək kəmlikidin ḥalak bolay degən birigə,
Yaki qapansiz bir yoķsulƣa ķarap olturƣan bolsam,
20 Əgər uning bəlliri *kiyimsiz ķelip* manga bəht tilimigən bolsa,
Əgər u ķozilirimning yungida issinmiƣan bolsa,
21 Əgər xəḥər dərwazisi aldida «*Ḥөküm qiķarƣanlar arisida* mening yөlənqüküm bar» dəp,
Yetim-yesirlarƣa ziyankəxlik ķilixķa ķol kөtürgən bolsam,
22 Undaķta mürəm taƣiķidin ajrilip qüxsun!
Bilikim ügisidin sunup kətsun!
23 Qünki Təngri qüxürgən balayi'apət meni ķorķunqķa salmaķta idi,
Uning ḥəywitidin undaķ ixlarni ķət'iy ķilalmayttim.
24 Əgər altunƣa ixinip uni өz tayanqim ķilƣan bolsam,
Yaki sap altunƣa: «Yөlənqükümsən!» degən bolsam,■
25 Əgər bayliķlirim zor bolƣanliķidin,
Yaki ķolum alƣan ƣəniyməttin xadlinip kətkən bolsam,■
26 Əgər mən ķuyaxning julasini qaqķanliķini kөrüp,
Yaki ayning aydingda mangƣanliķini kөrüp,■
27 Kөnglüm astirtin azdurulƣan bolsa,
Xundaķla *bularƣa qoķunup* aƣzim ķolumni sөygən bolsa,
28 Bumu soraķqi aldida gunaḥ dəp ḥesablinatti,
Qünki xundaķ ķilƣan bolsam mən yuķirida turƣuqi Təngrigə wapasizliķ ķilƣan bolattim.
29 Əgər manga nəprətləngən kixining ḥalakitigə ķariƣinimda xadlinip kətkən bolsam,
Bexiƣa külpət qüxkənlikidin huxal bolƣan bolsam —■
30 (Əməliyəttə u tügəxsun dəp ķarƣap, uning өlümini tiləp aƣzimni gunaḥ өtküzüxkə yol ķoymiƣanmən)■
31 Əgər qedirimdikilər mən toƣruluķ: «Hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmiƣan ķeni kim bar?» demigən bolsa,□
32 (Musapirlardin koqida ķalƣini əzəldin yoķtur;
Qünki ixikimni ḥərdaim yoluqilarƣa eqip kəlgənmən)■

■ **31:14** Zəb. 44:20-21 ■ **31:15** Ayup 34:19; Pənd. 14:31; 17:5 ■ **31:24** Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ **31:25** Zəb. 62:10 ■ **31:26** Ķan. 4:19 ■ **31:29** Pənd. 17:5 ■ **31:30** Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ **31:31 «Əgər qedirimdikilər mən toƣruluķ: «hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmiƣan ķeni kim bar?» demigən bolsa...»** — dərwəķə, Ayupning bu gepi ḥəm xuningƣa ohxax nurƣun sөzliri ḥəķiķət bolmiƣan bolsa, əmdi өz yurtidikilər, qedirdikilər uni anglapla guwaḥliķ ķilip dərḥal inkar ķilatti. ■ **31:32** Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9

33 Əgər Adəm'atimizdək itaətsizliklirimni yapkan,
Kəbihlikimni kənglümgə yoxurɣan bolsam,
34 Həmdə xuning üqün pütkül halayik aldida uning axkarilinixidin korkup yürgən bolsam,
jəmiyətning kəmsitixliri manga wəhimə kilɣan bolsa,
Xuning bilən mən talaɣa qikmay yürgən bolsam,... □
35 — Ah, manga kulak salɣuqi birsi bolsidi!
Mana, imzayimni koyup berəy;
Həmmigə Kadir manga jawab bərsun!
Rəkibim mening üstümdin ərz yazsun!□
36 Xu ərzni zimməmgə artattim əməsmu?
Qokum tajlardək beximɣa kiyiwalattim.
37 Mən Uningɣa kədəmlirimning pütün sanini hesablap berəttim;
Xahzadidək mən Uning aldiɣa barattim.□
38 Əgər əz etizlirim manga karxi guwah bolup qukan kətürsə,
Uning qünəkliri bilən birgə yiɣlaxsa,
39 Qünki qikarɣan mewisini hək təliməy yegən bolsam,
Həddigərlərni halsizlandurup nəpisini tohtatkan bolsam,
40 Undakta buɣdayning ornida xumbuya əssun!
Arpining ornida məstək əssun.

Mana xuning bilən *mən* Ayupning səzliri tamam wəssalam!» □

32

Yax yigit Elihu səz kilidu •••• U Hudaning Rohidin kəlgən təlim toɣrisida səzləydu •••• «Həmmigə kadirning Rohi adəmgə təlim beridu»

1 Xuning bilən bu üq kixi Ayupka jawab berixtin tohtidi; qünki ular Ayupning karixida əzini həkkaniy dəp tonuydiɣanlikini bildi.
2 Andin Buzilik Ramning ailisidin bolɣan Barahəlning oɣli Elihu isimlik yigitning ɣəzipi kozɣaldi; uning ɣəzipi Ayupka karita kozɣaldi, qünki u Hudani əməs, bəlki əzini toɣra hesabliɣanidi; □
3 Uning ɣəzipi Ayupning üq dostliriɣimu karitildi, qünki ular Ayupka rəddiyə bərgüdək səz tapalmay turup, yənila uni gunahkar dəp bekitkənidi.

□ **31:34 «Əgər Adəm'atimizdək itaətsizliklirimni yapkan... ... jəmiyətning kəmsitixliri manga wəhimə kilɣan bolsa, xuning bilən mən talaɣa qikmay yürgən bolsam,...»** — (33-34-ayət) əslidə Adəm'atimiz gunahini Hudadin yoxurmakqi bolup dərəhlər iqigə məküwalɣanidi. Əmiliyəttə adəm əz gunahlirini Hudaning aldida oquk-axkara etirap kilsila dərhal uning yardimigə erixələydu. Xundak karaymizki, Ayup muxu yərdə «Əgər gunah kilɣan bolsam, Hudaning aldida etirap kilattim; undakta halayiktin heq korkmayttim» deməkqi. Bəzi adəmlərning gunah kilmaslikining birdinbir səwəbi baxkilarning kərüp kalmasliki üqün bolidu — yəni halayikning pikridin bolɣan korkunqisidinla, halas. Ayup hərgiz bundak hildiki adəmlərdin əməs, hərdaim Hudani əz aldida əng aliy orunɣa koyidu. □ **31:35 «Həmmigə Kadir manga jawab bərsun! Rəkibim mening üstümdin ərz yazsun!»** — biz «mening rəkibim» degən bu səzni yənila Hudani kərsitidu, dəp təhlil kilimiz. Yənə bəzi xərhqilər uni Ayupning üq dostlini kərsitidu, dəp karaydu. □ **31:37 «Mən uningɣa kədəmlirimning pütün sanini hesablap berəttim»** — «Uningɣa» yəni Hudaɣa, deməkqi. □ **31:40 «Arpining ornida məstək əssun!»** — «məstək» buɣdayɣa ziyan yətküzidiɣan birhil əsümlük; yənə «kürmək» dəpmu atilidu. □ **32:2 «Buzilik... Elihu»** — toɣruluk: «Buz» dəp atilidiɣan bu jəmətning Edom milliti bilən, yəni «Əlük Dengiz»ning xərk təripidə turidiɣan bir millət bilən munasiwiti bar idi. Elihu bəlkim bu jəməttikilərdin bolɣan boluxi mumkin. Bu adəm dəsləptə bizgə tonuxturulmiɣan; birak u qokum bu tətəylənning yenida ularning gəplirini anglap olturɣanlardin biri idi.

4 Biraq Elihu bolsa Ayupqa jawab berixni kütkənidi, qünki bu tətəylənning kərgən
künliri əzidin kəp idi.
5 Elihu bu üq dostning aoŋzida ḥeqqandaq jawabi yoqluqini kərgəndin keyin, uning
oŋəzipi qozoŋaldi.
6 Xuning bilən Buzilиq Barahəlning ooŋli Elihu eoŋiz eqip jawabən mundaq dedi: —
«Mən bolsam yax, silər bolsanglar yaxanoŋansilər;
Xundaq boloŋaqqa mən tartinip, bilgənlirimni silərgə ayan qilixtin qorqup kəldim.■
7 Mən: «Yexi qong boloŋanlar *awwal* səzlixi kerək;
Yillar kəpəysə, adəmgə danaliqni əgitidu», dəp qarayttim;□
8 Biraq ḥərbir insanda roḥ bar;
Ḥəmmigə Qadirning nəpisi uni əqil-idraklиq qilip yorutidu.□ ■
9 Lekin qonglarning dana boluxi natayin;
Qerilarning tooŋra ḥəküm qiqaralixiмu natayin.■
10 Xunga mən: «Manga qulaq selinglar» dəymən,
Mənmu əz bilginimni bayan əyləy.
11 Mana, silər tooŋra səzlərni izdəp yürgininglarda,
Mən səzliringlarni kütkənmən;
Silərning munazirənglaroŋa qulaq salattim;
12 Xundaq, silərgə qin kənglümdin qulaq saldim;
Biraq silərdin ḥeqqaysinglar Ayupqa rəddiyə bərmidinglar,
Ḥeqqaysinglar uning səzlirigə jawab berəlmidinglarki,
13 Silər: «Ḥəqiqətən danaliq taptuq!» deyəlməysilər;
Insan əməs, bəlki Təngri uningoŋa rəddiyə qilidu.□
14 Uning jənggə tiziloŋan ḥujum səzliri manga qaritiloŋan əməs;
Ḥəm mən bolsam silərning gəpliringlar boyiqə uningoŋa jawab bərməymən
15 (Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, qayta jawab berixmidi;
Ḥəmmə səz ulardin uqup kətti.
16 Mən kütüp turattim, qünki ular gəp qilmidi, bəlki jimjit ərə turup qayta jawab
bərmidi);□
17 Əmdi əzümning nəwitidə mən jawab berəy,
Mənmu bilginimni kərsitip berəy.
18 Qünki dəydioŋan səzlirim liq toldi;

■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7 «Yexi qong boloŋanlar» —** ibraniy tilida «künliri kəp boloŋanlar». **«Yillar kəpəysə, adəmgə danaliqni əgitidu» —** yaki «Yaxanoŋan adəm kixilərgə danaliqni əgitidu». □ **32:8 «Biraq ḥərbir insanda roḥ bar; Ḥəmmigə Qadirning nəpisi uni əqil-idraklиq qilip yorutidu» —** xübḥisizki, Elihuning bu səzi u qüxinip yətkən qong ḥəqiqətlərning biridur. Tətəylən jümlidin Ayupning əzimu buni tiloŋa kəp almioŋan. Elihu Hudaning Roḥi (Muqəddəs Roḥ) ḥərbir insanoŋa əzining roḥi ḥəm wijdani arqilиq wəḥiy berip, səz qilip sawaq əgitidu degən təlimni beridu. Insanning Hudaning Roḥining təlimini anglimaydioŋanliqining səwəbliri tooŋrisida u keyin azraq səzləydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pənd. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21 ■ **32:9** Ayup 12:12 □ **32:13 «Silər: «ḥəqiqətən danaliq taptuq!» deyəlməysilər; insan əməs, bəlki Təngri uningoŋa rəddiyə qilidu» —** Elihu: Üq dostning Ayupning səzigə rəddiyə bərgüdək jawabni tapalmioŋanliqining bir səwəbi ularning əz pikri-təjribisigə tayanoŋanliqi, Hudaning əzidinla biwasitə danaliq izdimigənlikidin boldi, dəp qaraydu. Uning kəzqarixi bu jəḥəttin tooŋra boluxi mumkin. □ **32:16 *«Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, ... Mən kütüp turattim, qünki ular ... Jimjit ərə turup qayta jawab bərmidi»*** — bu səzlər (15-16-ayət) bizgə kitabning yazoŋuqisining, yəni bu ixlarni hatiriligüqining kim ikənlikigə nisbətən yip uqi təminləydu. Kitabtiky nəsriy (xeiriyət xəklidə bolmioŋan) qisimlarda pəqət bu yərdila «mən» degən almaxni uqritimiz. Xunga biz xundaq qaraymizki, məzkur kitabni yazoŋuqi Elihu boluxi kerək. Biz uning ərxtə boloŋan kengəxlərdin qandaq həwərdar boloŋanliqini bilməymiz. Xunisi enikki, u əzi bayan qiloŋandək «ḥərbir adəmgə təlim bərgüqi boloŋan Hudaning Roḥi»ning wəḥiysi arqilиq xu ixlarni bilgən; xuning bilən u bu ixlarni hatirə qalduroŋan bolsa kerək.

Iqimdiki Roh manga türtkə boldi;□
19 Mana, qorsiqim eqilmioɣan xarab tulumioɣa ohxaydu;
Yengi xarab tulumliri partlap ketidioɣandək partlaydioɣan boldi.
20 Xunga mən səz qilip iqimni boxitay;
Mən ləwlirimni eqip jawab berəy.
21 Mən ḥeqkimgə yüz-hatirə qilmaymən;
Wə yaki ḥeq adəmgə huxamət qilmaymən.
22 Mən huxamət qilixni ɵgənmigənmən; undaq bolidioɣan bolsa,
Yaratququm qoqum tezla meni elip ketidu». □

33

Elihuning birinqi bayani — Huda adəmlərgə bərgən tərbiyilər

1 «Əmdiliktə, i Ayup, bayanlirimoɣa qulaq saloɣaysən,
Səzlirimning ḥəmmisini anglap qikkaysən.
2 Mana ḥazir ləwlirimni aqtim,
Aoɣzimda tilim gəp qilidu.
3 Səzlirim kənglümdək durus bolidu,
Ləwlirim sap boloɣan təlimni bayan qilidu.□
4 Təngrining Roḥi meni yaratqan;
Ḥəmmigə Qadirning nəpisi meni janlanduridu.□
5 Jawabing bolsa, manga rəddiyə bərgin;
Səzliringni aldimoɣa səpkə qoyup jənggə təyyar turoɣin!
6 Mana, Təngri aldida mən sanga ohxax bəndimən;
Mənmu laydin xəkilləndürülüp yasaloɣanmən.■
7 Bərḥək, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaqqi əməsmən,
Wə yaki mən saloɣan yük sanga besim bolmaydu.□
8 Sən dərwəqə qulikimoɣa gəp qildingki,
Ɵz awazing bilən: —■
9 «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən;
Mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yoq…

□ **32:18 «Iqimdiki Roḥ manga türtkə boldi» —** Elihu ikkinqi qetim Muqəddəs Roḥning təsirini tiloɣa alidu. U Ayupqa bərməqqi boloɣan təlimini dəl muxu Roḥtin kəlgən, deməqqi. □ **32:22 «Mən huxamət qilixni ɵgənmigənmən; undaq bolidioɣan bolsa, yaratququm qoqum tezla meni elip ketidu» —** xübḥisizki, ḥeqkimgə yüz-hatirə qilmaslik tooɣridur; bu lilla gəp qilixtiki aldinqi bir xərt. Biraq Elihu Ayupning «**Hudaoɣa** huxamət qilix» gunaḥtur, degən səzini (7:11-13ni kərüng) qüxənmigəndək qilatti; xunga Elihu pəqətla «**adəmgə** huxamət qilix» tooɣrisida səzləydu. □ **33:3 «Səzlirim kənglümdək durus bolidu, ləwlirim sap boloɣan təlimni bayan qilidu» —** biz Elihuning səzlirining bəzilirini naḥayiti durus, xundaqla Hudaning Roḥining təlimi bilən kəlgən, dəp qarisaqmu, bəzi jaylarda u yənila ɵz natiqliqi bilən səz qilidu. Əgər bizning Elihu məzkur kitabning yazoɣuqisi degən pikrimiz tooɣra bolidioɣan bolsa, u jəzmən bu jəḥəttə ɵz kəmqilikini səzməy qalmaydu. Xundaqtimu u biz üqün bu əməliy səḥbətni təswirləp qalduroɣan; ɵzining nemə degənlikinimu (səzmən bolsimu)biz üqün səmimiylik bilən hatiriləydu. Bəzidə biz ḥətta uning səzliridin uni bir ḥakawur adəm ohxaydu dəp pərəz qilip qalimiz. Ḥalbuki, bizmu bilip yetiximiz kerəkki, məlum kixining səzmən bolup kətkənliki bilən gəplirining ḥəmmisi quruq boluxi natayin. Biz ḥəmmə adəmning səzini səwr-taqət ḥəm diqqət bilən angliximizoɣa tooɣra kelidu. Buningdin sirt, Elihuning xeir xəkildə boloɣan bayanliri baxqa səzligüqilərning xeiriy səwiyisigə yətməydu. Bu yənə uning bizgə bu əməliy ixlarni, əməliy bayanlarni əyni-əyni qəyt qiloɣanlikini ispatlaydu. □ **33:4 «Ḥəmmigə Qadirning nəpisi meni janlanduridu» —** yaki «Ḥəmmigə Qadirning nəpisi manga jan bərgən». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7 «Bərḥək, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaqqi əməsmən» —** Elihu muxu yərdə Ayupqa baxqilarning səzlirining eoɣir kəlgənlikini, xundaqla uning ɵzining bəzi hiyalliridin qorqup kətkənlikini azraq sezip, uni hatirjəm qilmaqqi boloɣan boluxi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5

10 Mana, Huda məndin səwəb tepip ḥujum ḳilidu,
U meni Өz düxmini dəp ḳaraydu;■
11 U putlirimni kixənlərgə salidu,
Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim.□ ■
12 Mana, mən sanga jawab berəyki,
Bu ixta geping tooɣra əməs;
Qünki Təngri insandin uluoɣdur.
13 Sən nemixḳa uning bilən dəwalixip: —
U Өzi ḳiloɣan ixliri tooɣruluḳ ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?□
14 Qünki Təngri ḥəḳiḳətən gəp ḳilidu;
Bir ḳetim, ikki ḳetim,
Lekin insan buni səzməydu;□
15 Qüx kərgəndə, keqidiki ɵayibanə alamättə,
— (Ḳattiḳ uyḳu insanlarni basḳanda,
Yaki orun-kərpiliridə ügdək basḳanda) —
16 — Xu qaoɣlarda U insanlarning ḳuliḳini aqidu,
U ularoɣa bərgən nəsiḥətni *ularning yürikigə* məḥürləydu.□
17 Uning məḳsiti adəmlərni *yaman* yolidin yanduruxtur,
Insanni təkəbburluḳtin saḳlaxtur;□
18 Buning bilən *Huda* adəmning jenini kəz yətməs ḥangdin yandurup, saḳlaydu,
uning ḥayatini ḳiliqlinixtin ḳooɣdaydu.
19 Yaki bolmisa, u orun tutup yetip ḳaloɣinida aoɣriḳ bilən,
Səngəklirini ɵz-ara soḳuxturup biaram ḳilix bilən,
Tərbiyə ḳilinidu.

■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11 □ **33:11 «*Ayupning*** «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yoḳ… Mana, Huda məndin səwəb tepip ... Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim» — (9-11-ayətlər) Elihu Ayupḳa: «Ḳuliḳimoɣa mundaḳ gəp ḳilding» dəp uning ḳiloɣan üq gepini əyibləydu. Birinqisi səz: «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yoḳ…». Əməliyättə, Ayup bu səzlərni ḳilmioɣan; u pəḳət Hudaoɣa: «Ḥərbir gunaḥimni etirap ḳilip kəqürüm ḳilindim, ḥazir wijdanimoɣa hilap ḥeq gunaḥimning barliḳini bilməymən» degəndək səzlərni ḳiloɣan. Bu səz ɵzini pütünləy sap, pütünləy bigunaḥ, degənlik əməs, əlwättə. Elihu muxu yərdə hataliḳ ətküzidu. Ikkinqisi səz: «Mana, Huda səwəb tepip manga ḥujum ḳilidu, U meni Өz düxmini dəp ḳaraydu» — Bu səz rastla 13:24də wə yənə 14:7də tepilidu. Üqinqisi səz: «U mening putlirimni kixənlərgə salidu, ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — bu səz 13:27də tepilidu. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16 □ **33:13 «Sən nemixḳa … — «U Өzi ḳiloɣan ixliri tooɣruluḳ ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?» —** Ayup əslidə «U Өzi ḳiloɣan ixliri tooɣruluḳ ḥeq qüxənqə bərməydu» demigən; bəlki u Hudaning **bəzi** ḳiloɣan ixlirini, bolupmu ɵz bexioɣa qüxürgənlirini qüxəndürməydioɣanliḳini eytḳanidi. Elihuningmu muxu yeridə hataliḳi bar. Baxḳa bir hil tərjimisi: «Sən nemixḳa uning bilən dəwalixip: — «U insanning ḥəmmə səzlirigə ḥeq jawab bərməydu» dəp yürisən?». □ **33:14 «Bir ḳetim, ikki ḳetim»** — bəlkim «birnəqqə ḳetim» wə xuningdək «ḥərhil yol bilən» degənni kərsitidioɣan bir ibarə boluxi mumkin. □ **33:16 «… U insanlarning ḳuliḳini aqidu, U ularoɣa bərgən nəsiḥətni ularning yürikigə məḥürləydu» —** biz Elihuning bu səzini naḥayiti əḥmiyiti bar dəp ḳaraymiz. U Huda Өz Roḥi arḳiliḳ insanoɣa səzlirini yətküzüp nəsiḥət ḳilidu, dəydu; əgər insan bu səzlərgə ḳulaḳ salmisa, Huda yənila xəpḳiti bilən qüxlər arḳiliḳ insan ḳuliḳini eqip bu agaḥlanduruxlirini ḥəm nəsiḥitini bekitip məḥürləydu. Ikkinqi ḳurning baxḳa bir hil tərjimisi: «U ularni agaḥlar bilən ḳorḳitidu». □ **33:17 «Uning məḳsiti adəmlərni yaman yolidin yanduruxtur, insanni təkəbburluḳtin saḳlaxtur» —** Elihuning qüxəndürüxi boyiqə eytḳanda, insanning əng qong məsilisi təkəbburluḳtin ibarət. Huda Өz iltipati arḳiliḳ awwal insanoɣa Roḥi arḳiliḳ nəsiḥət ḳilidu; anglimisa u qüxlər arḳiliḳ nəsiḥətni bekitidu; yənə anglimisa kesəllik yaki baxḳa müxküllüklər bilən adəmni agaḥlandurup, uni ḥalakəttin yanduridu (18-22-ayətlər). Bu jazalax əməs, bəlki Hudaning muḥəbbitidin qiḳḳan tərbiyidur; U mana muxular arḳiliḳ insanni ɵz təkəbburluḳining aḳiwitidin ḳooɣdap ḳalidu. Elihuning bu təlimi insan üqün zor əḥmiyətkə igə; Elihuning təlimi Ayupning əḥwali tooɣrisida qüxənqə bərmigən bilən, uning səzlirining Ayupḳa azraḳ paydisi təgkən bolsa kerək; azab-oḳubətlər bolsa, dərwəḳə ḳəlbidiki təkəbburluḳni axkarilaydu. Ayupning ahirida ḳiloɣan towiliri asasən ɵz təkəbburluḳioɣa nisbətən boloɣan (42-bab).

20 Xuning bilən uning pütün wujudi taamdin nəprətlinidu,
Uning jeni ḥərhil nazu-nemətlərdin ḳaqidu.■
21 Uning eti kəzdin yoḳilip ketidu,
Əslidə kərünməydiоɣan səngəkliri bərtüp qiḳidu.
22 Buning bilən jeni kəz yətməs ḥangoɣa yeḳin kelidu,
Ḥayati ḥalak ḳiloɣuqi pərixtilərgə yeḳinlixidu;
23 Biraḳ, əgər uning bilən bir tərəptə turidiоɣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa,
Yəni mingining iqidə birsi bolsa,
— Insan balisiоɣa tooɣra yolni kərsitip beridiоɣan kelixtürgüqi bolsa,□
24 Undaḳta *Huda* uningoɣa xəpḳət kərsitip: «Uni ḥangdin qüxüp ketixtin ḳutḳuzup ḳoyoɣin,
Qünki Mən nijat-ḳutuluxḳa kapalət aldim» — dəydu.□
25 Buning bilən uning ətliri balilik waḳtidikidin yumran bolidu;
U yaxliḳiоɣa ḳaytidu.
26 U Təngrigə dua ḳilidu, U xəpḳət ḳilip uni ḳobul ḳilidu,
U huxal-huram təntənə ḳilip Uning didarini kəridu,
Ḥəmdə *Huda* uning ḥəḳḳaniyliḳini əzigə ḳayturidu.■
27 U adəmlər aldida küy eytip: —
«Mən gunaḥ ḳildim,
Tooɣra yolni burmiliоɣanmən,
Biraḳ tegixlik jaza manga berilmidi!□
28 U roḥimni ḥangoɣa qüxüxtin ḳutḳuzdi,
Jenim nurni ḥuzurlinip kəridu» — dəydu.
29 Mana, bu əməllərning ḥəmmisini Təngri adəmni dəp,
Ikki ḥətta üq mərtəm ayan ḳilidu,□
30 Məḳsiti uning jenini ḥangdin yandurup ḳutḳuzuxtur,
Uni ḥayatlik nuri bilən yorutux üqündur.■
31 I Ayup, manga ḳulaḳ saloɣaysən;
Ününgni qiḳarma, mən yənə səz ḳilay.
32 Əgər səzliring bolsa, manga jawab ḳiliwərgin;
Səzligin! Qünki imkaniyət bolsila mening seni aḳlioɣum bar.
33 Bolmisa, meningkini anglap oltur;
Süküt ḳiloɣin, mən sanga danaliḳni өgitip ḳoyay».

■ **33:20** Zəb. 107:18 □ **33:23 «Əgər uning bilən bir tərəptə turidiоɣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa...»** — «pərixtə» degən səz əməliyəttə «həwər yətküzguqi» degən mənidə. Təwrat birinqi ḳisim («Yaritilix») «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni bizgə tonuxturidu; bu Pərixtə birdinbir, naḥayiti sirlik zat. Uni kərgənlərmu: «Biz Hudaning Өzini kərgən» deyixidu. Bu Pərixtə «Uz yeri»də turoɣan Ismail ḥəm anisi Ḥəjərgə kərünüp ularni ussuzluḳtin ḳutḳuzoɣan. Ḥeq bolmioɣanda, Elihu muxu yərdə adəmni gunaḥtin ḳutḳuzux hizmiti pəḳət insan ḥəm Huda otturisida turidiоɣan, xundaḳla insandin üstün turidiоɣan mundaḳ bir zat təripidin bolidu, dəydu. Bu «Hudaning Pərixtisi» Elihu «mingdin bir» degən bu Pərixtə Ayup ilgiri bexarət ḳiloɣan «Kelixtürgüqi» ḥəm «Ḳutḳuzoɣuqum» degən zattin baxḳa birsi əməs. Elihu bu yərdə bizgə yənila naḥayiti əḥmiyətlik təlim ḥəm karamət bir bexarətni beriwatidu. **«Insan balisiоɣa tooɣra yolni kərsitip beridiоɣan ...»** — yaki «Insan balisiоɣa uning (demək, Hudaning) ḥəḳḳaniyliḳi kərsitip beridiоɣan...». □ **33:24 «... Mən nijat-ḳutuluxḳa kapalət aldim»** — ibraniy tilida «... Mən nijat-ḳutuluxḳa kapalət taptim». ■ **33:26** Zəb. 50:15; Yəx. 58:9 □ **33:27 «U adəmlər aldida küy eytip: ...»** — yaki «U adəmlərgə ḳarap:...» yaki «U adəmlər aldida etirap ḳilip:...». □ **33:29 «Ikki, ḥətta üq mərtəm ayan ḳilidu»** — «ikki, üq mərtəm» degən səz adəttə «birnəqqə mərtəm»ni kərsitidu. Demək, üq ḳetim bilən tohtimaydu; bu bayan Hudaning bizgə boloɣan qongḳur meḥri-xəpḳitini ayan ḳilidu; biraḳ ḥeqkim bu pakittin paydilinay dəp Hudaning səwr-taḳitini Sinimisun, bu intayin hətərlik ix, əlwəttə! ■ **33:30** Zəb. 56:13

34

Elihuning ikkinqi bayani — Ayupni yənə əyibləx, Yaratquqining harakterini təswirləx

1 Elihu yənə jawabən mundaq dedi: —
2 «I danixmənlər, səzlirimni anglanglar,
I təjribə-sawaqliq adəmlər, manga qulaq selinglar.
3 Eoqiz taam tetip baqqandək,
Qulaq səzning təmini sinap baqidu.■
4 Özimiz üqün nemining tooqra bolidioqanliqini bayqap tallayli;
Arimizda nemining yahxi bolidioqanliqini biləyli!
5 Qünki Ayup: «Mən həqqaniydurmən»,
Wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu.□ ■
6 Yənə u: «Həqqimgə ziyan yətküzidioqan, yaloqan gəpni qilixim tooqrimu?
Həq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu,□ ■
7 Qeni, Ayupqa ohxaydioqan kim bar?!
Uningoqa nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur.□
8 U qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup yüridu,
U rəzillər bilən billə mangidu.□
9 Qünki u: «Adəm Hudadin səyünsə,
Bu uningoqa həqqandaq paydisi yoq» dedi.□
10 Xunga, i danixmənlər, manga qulaq selinglar;
Rəzillik Təngridin yiraqta tursun! Yamanliq Həmmigə Qadirdin neri bolsun!■
11 Qünki U adəmning qiloqanlirini özigə qayturidu,
Hər bir adəmgə öz yoli boyiqə tegixlik nesiwə tapquzidu.■
12 Dərhəqiqət, Təngri həq əskilik qilmaydu,
Həmmigə Qadir həkümni hərgiz burmilimaydu.
13 Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan?
Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?□

■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5 «… Ayup: «Mən həqqaniydurmən», wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu»** — Ayup «Mən həqqaniy» degən səzni biwasitə eytmioqan bolsimu, dərwəqə uning gəp-səzliridin xu mənə qiqip turidu. «Huda mening həqqimni tartiwaloqan» degən səzni u 27:2də eytqan. «Mening həqqim» degən səz tooqruluq xu ayəttiki izahatni kərüng. ■ **34:5** Ayup 27:2 □ **34:6 «Yənə u (Ayup): «… Həq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu»** — dərwəqə, Ayup 6:4də Huda meni oq etip yarilandurdi, degən. Biraq bizningqə u Elihuning özini muxu yərdə əyibligini boyiqə: «Huda meni yaloqan gəp qilixqa məjburlaydu» dəp eytqan əməs. Oqurmənlər özi bu səzning tooqra yaki natooqra ikənlikini oyliyalaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7 «Uningoqa (Ayupqa) nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur»** — Ayupning (qattiq azabtin degən) bəzi səzliri intayin aqqiqlanoqanliqidin eytiloqini bilən, bizningqə «Baxqilarni haqarətləx uningoqa nisbətən su iqkəndək addiy ixtur» degən bu səz həddidin exip kətkən. □ **34:8 «U (Ayup) qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup … rəzillər bilən billə mangidu»** — Elihuning bu gepigə ispat barmu? Bizningqə yoq. Biraq bu səz kəqmə mənidə eytiloqan bolsa «Ayup eoqizda yamanlarning yolida mangidu» degən mənidimu boluxi mumkin. □ **34:9 «Qünki u: «Adəm Hudadin səyünsə, bu uningoqa həqqandaq paydisi yoq» dedi»** — bizningqə, Ayup bu səzni demigən; u özining rəzillər həq jazalanmay, yamanliqini qiliweridioqanliqini kərgənlikini eytqan; biraq u yənə özining ularning yaman yolida hərgiz mangmaydioqanliqini enik eytqan; xunga Elihuning bu gepi səl adil bolmidi, dəp qaraymiz. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zəb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zəb. 62:12; Pənd. 24:12; Yər. 17:10; 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəh. 22:12 □ **34:13 «Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan? Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?»** — Elihuning bu munazirisi (10-13), bəlkim, Huda xunqə yuqiri orunda turoqandin keyin, Uningoqa həq adəm para yegüzəlməydu, Uning həkümigə həqqandaq təsir yətküzəlməydu, degənlik. Biraq u əgər: «Huda bizdin intayin yuqiri turoqaqqa, Uning adilliqi biz tonuoqan həm qüxinidioqan adilliqtin pütünləy baxqiqə, pütünləy baxqa harakterida» deməkqi bolsa, biz uning bu pikrigə qoxulmaymiz.

14 U pəkət kənglidə xu niyətni kilsila,
Özining Roһini һəm nəpisini Özigə kayturuwalsila,□ ■
15 Xuan barlik ət igiliri birgə nəpəstin kalidu,
Adəmlər topa-qangoɣa kaytidu.□ ■
16 Sən danixmən bolsang, buni angla!
Səzlirimning sadasioɣa kulak sal!
17 Adalətkə əq boloɣuqi һəküm sürələmdu?
Sən «Һəmmidin Adil Boloɣuqi»ni gunaһkar bekitəmsən?!□ ■
18 U bolsa padixaһni: «Yarimas!»,
Mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur.□
19 U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə kilmaydu,
Nə baylarni kəmbəoɣəllərdin yukiri kərməydu;
Qünki ularning һəmmisini U Öz koli bilən yaratkandur.□ ■
20 Kəzni yumup aqkuqə ular ətüp ketidu,
Tün yerimida həlklərmu təwrinip dunyadin ketidu;
Adəmning kolisiz uluoɣlar elip ketilidu.
21 Qünki Uning nəzəri adəmning yollirining üstidə turidu;
U insanning bar kədəmlirini kərüp yüridu.■
22 Xunga kəbiһlik kiloɣuqilaroɣa yoxurunoɣudək һeq karangoɣuluk yoktur,
Һətta ölümning sayisidimu ular yoxurunalmaydu.□ ■
23 Qünki Təngri adəmlərni aldioɣa һəküm kilixka kəltürüx üqün,
Ularni uzunoɣiqə kəzitip yürüxining һajiti yoktur.□
24 U küqlüklərni təkxürüp olturmayla parə-parə kiliwetidu,
Һəm baxkilarni ularning ornioɣa koyidu;
25 Qünki ularning kiloɣanliri uningoɣa enik turidu;
U ularni keqidə əriwetidu, xuning bilən ular yanjilidu.
26 U yamanlarni halayik aldida kaqatlioɣandək ularni uridu,
27 Qünki ular uningoɣa əgixixtin bax tartkan,

□ **34:14 «Özining Roһini һəm nəpisini Özigə kayturuwalsila,...»** — yaki «Özi (Huda) uning roһini һəm nəpisi Özigə kayturuwalsila...» ■ **34:14** Zəb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15 «U pəkət kənglidə xu niyətni kilsila, özining Roһini һəm nəpisini özigə kayturuwalsila, xuan barlik ət igiliri birgə nəpəstin kalidu, adəmlər topa-qangoɣa kaytidu (14-15)»** — demək, Huda insanni yaratkandin keyin, һəmmə ix «aptomatik һalda» dawamlaxmaydu. Huda һərdaim, һər nəpisidə insandin həwər alidu — bolmisa u һayat kalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17 «Adalətkə əq boloɣuqi һəküm sürələmdu?»** — degən bu məsilə «Ayup» degən bu kitabning tüp məsilisi һesablinidu. Bu yərdə Elihu bu retorik soaloɣa һeqkandak jawab yaki ispat bərməydu. Küq-һokukluk boluxning, adalətlik boluxka barawər boluxi natayin. Huda Özining yahxilikini, meһir-muһəbbitini, һəmmə səzigə boloɣan wapadarlikini, toluk adalitini bolsa kiloɣan ixliri arkilik ispatlaydu. Bolupmu Zəbur һəm Injiloɣa asasən, Huda ahirda Özi barlik kiloɣan һəkümlirini һərbir insanoɣa enik namayan kilidu; xu küni Hudaning adil һəkümlirigə һeqkim rəddiyə berəlməydu; u qaoɣda Uning mutlək adilliki һəmmə insanoɣa ispatlinip toluk ayan bolidu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18 «U bolsa padixaһni: «Yarimas!», mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur»** — buning baxka birhil tərjimisi: «Padixaһlaroɣa: «Yarimas!», mətiwərlərgə: «Rəzillər!» degili bolamdu?» □ **34:19 «U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə kilmaydu, nə baylarni kəmbəoɣəllərdin yukiri kərməydu; qünki ularning һəmmisini U Öz koli bilən yaratkandur»** — Ayup bu gəpni angliɣanda gəp kiloɣan bolsa: «Mən Hudaning mening ixlirimni dəl axundak bitəraplik bir tərəp kilixini kütməktimən!» deyixi mumkin idi. Elihuning bu gepi uningoɣa anqə təsəlli berəlməydu. ■ **34:19** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zəb. 34:15-17; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **34:22 «Xunga kəbiһlik kiloɣuqilaroɣa yoxurunoɣudək һeq karangoɣuluk yoktur... ular yoxurunalmaydu»** — demək, Huda barlik ixlarni birakla kəraligəqkə, uning sotqi boluxka toluk salaһiyiti bar. ■ **34:22** Zəb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23 «Qünki Təngri adəmlərni aldioɣa һəküm kilixka ... uzunoɣiqə kəzitip yürüxining һajiti yoktur»** — bu ayətning baxka hil tərjimiliri uqrixi mumkin.

Uning yolliridin ḥeqbirini ḥeq ətiwarlimiɣan.■
28 Ular xundaḳ ḳilip miskinlərning nalə-pəryadini Uning aldiɣa kirgüzidu,
Xuning bilən U ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu.□
29 U süküttə tursa, kim aɔrinip ḳaḳxisun.
Məyli əldin, məyli xəhstin bolsun,
Əgər U *xəpḳitini kərsətməy* yüzini yoxuruwalsa, kim Uni kərəlisun?□
30 Uning məḳsiti iplaslar ḥəkümranliḳ ḳilmisun,
Ular əl-əḥlini damiɣa qüxürmisun degənliktur.
31 Qünki buning bilən ulardin birsi Təngrigə: «Mən təkəbburluḳ ḳiloɣanmən;
Mən tooɣrini yənə burmilimaymən;
32 Өzüm bilmiginimni manga өgitip ḳoyoɣaysən;
Mən yamanliḳ ḳiloɣan bolsam, mən ḳayta ḳilmaymən» — desə,□
33 Sən Uning bekitkinini rət ḳiloɣanliḳing üqün,
U pəḳət sening pikring boyiqila insanning ḳiloɣanlirini Өzigə ḳayturuxi kerəkmu.
Mən əməs, sən ḳarar ḳilixing kerəktur;
Əmdi bilgənliringni bayan ḳilsangqu!
34 Əḳli bar adəmlər bolsa,
Gepimni angliɣan dana kixi bolsa: —
35 «Ayup sawatsizdək gəp ḳildi;
Uning səzliridə əḳil-parasəttin əsər yoḳ» — dəydu.
36 Ayup rəzil adəmlərdək jawab bərgənlikidin,
Ahiroɣiqə sinalsun!□
37 Qünki u өz gunaḥining üstigə yənə asiyliḳni ḳoxidu;
U arimizda *aḥanət bilən* qawak qelip, Təngrigə ḳarxi səzlərni kөpəytməktə».

35

Elihuning üqinqi bayani — «Huda keqidə at ḳiloɣan nahxilar»
1 Elihu yənila jawab berip mundaḳ dedi: —
2 «Sən muxu gepingni, yəni «Ḥəḳḳaniyliḳim Təngriningkidin üstündur» degininginі tooɣra dəp ḳaramsən?□
3 Xundaḳ boloɣanliḳi üqün sən: «Ḥəḳḳaniyliḳning manga nemə paydisi bolsun?

■ **34:27** Zəb. 28:4-5; Yəx. 5:12 □ **34:28 «Ular (rəzillər) xundaḳ ḳilip miskinlərning nalə-pəryadini uning aldiɣa kirgüzidu, ... U (Huda) ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu» —** Elihu bəlkim bu səzlirini Ayupḳa daritip eytidu: «Sən mundaḳ rəzil ixlarni ḳiloɣanmu?». □ **34:29 «U süküttə tursa, kim aɔrinip ḳaḳxisun?» —** ayətning birinqi ḳismining baxḳa birhil tərjimisi «U ixlarni tinqlandursa, kim aɔrinip ḳaḳxisun?». Ayətning ikkinqi ḳismida, «Hudaning Өz yüzini yoxuroɣanliḳi», xübḥisizki, uning kixilərgə məlum birhil jaza-sawaḳ berixini bildüridu. □ **34:32 «...Өzüm bilmiginimni manga өgitip ḳoyoɣaysən; mən yamanliḳ ḳiloɣan bolsam, mən ḳayta ḳilmaymən» —** Elihu xübḥisizki, Ayupni xundaḳ bir iḳrarni (31-32-ayəttiki səzlər bilən) ḳilixḳa dəwət ḳiliwatidu. Biraḳ Ayupta təkəbburluḳ boloɣini bilən, u ḥərgizmu «iplas» yaki «munapiḳ»lardin əməs. □ **34:36 «Ayup rəzil admlərdək jawab bərgən...» —** Elihuning bu səzi bolsa naḥayiti eoɣir xikayət ḥesablinidu. Təwəndə Elihu Ayupni «asiyliḳ ḳiloɣan» dəpmu əyibləydu. Biraḳ dərd-ələmdin, ümidsizliktin, ḳattiḳ aoɣriḳlardin qiḳḳan aqqiḳ ḥəm gumanliḳ gəpni «asiyliḳ» degili ḥərgiz bolmaydu. Bu jəḥəttə Elihu səl ḥəddidin ixiprak səzligən. «U ahiroɣiqə sinalsun!» deyixmu «bir yanda azadə olturoɣan» kixilər üqün deməkkə asan gəptur! □ **35:2 «Sən (Ayup) muxu gepingni, yəni «Ḥəḳḳaniyliḳim Təngriningkidin üstündur» degininginі tooɣra dəp ḳaramsən?» —** bu səzmu bək ḳattiḳ eytiloɣan. Ayup əslidə «Mən ḥəḳḳaniy» degini ḥəm Hudaning adalitidin bəzi gumanliḳ gəplərni ḳiloɣini bilən, əməliyəttə ḳap yürəklik ḳilip «Ḥəḳḳaniyliḳim Təngriningkidin üstün» degən gəpni ḳilip baḳmioɣan. Oḳurmənlər өziliri birnemə desun.

Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding .□ ■
4 Өzüm səzlər bilən sanga *jawab berəy*,
Sanga ḥəm sən bilə billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy;□
5 Asmanlaroɣa ḳarap baḳḳin;
Pələktiki bulutlaroɣa səpsaloɣin;
Ular səndin yuḳiridur.
6 Əgər gunaḥ ḳiloɣan bolsang, undaḳta Təngrigə ḳaysi ziyankəxlikni ḳilalaytting?
Jinayətliring kəpəysimu, undaḳta uningoɣa ḳandaḳ ziyanlarni salalar iding?
7 Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting?
U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?□ ■
8 Sening əskilikliring pəḳət səndək bir insanoɣila,
Ḥəḳḳaniyliḳing bolsa pəḳət insan balilirioɣila təsir ḳilidu, halas.
9 Adəmlər zulum kəpiyip kətkənlikidin yalwuridu;
Küqlüklərning besimi tüpəylidin ular nalə-pəryad kətüridu.□
10 Biraḳ ḥeqkim: «Keqilərdə insanlaroɣa nahxa ata ḳiloɣuqi yaratḳuqum Təngrini nədin izdixim kerək?» deməydu.
11 Uning bizgə өgitidioɣini yər-zemindiki ḥaywanlaroɣa өgitidioɣinidin kəp,
Ḥəm asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa өgitidioɣinidin artuḳ əməsmu?
12 Ular nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin,
Uni Huda ijabət ḳilmaydu.□ ■
13 Bərḥək, Təngri ḳuruḳ duaoɣa ḳulaḳ salmioɣan yərdə,
Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə,
14 Sən: «Mən Uni kərəlməymən» desəng, *U ḳandaḳ ḳulaḳ salsun*?
Dəwaying tehi Uning aldida turidu,
Xunga Uni kütüp turoɣin.□

□ **35:3 «…sən (Ayup): «Ḥəḳḳaniyliḳning manga nemə paydisi bolsun? Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding» —** Elihu yuḳirida Ayupni əyibləp: «Sən «Adəm Hudadin səyünsə, buning uningoɣa ḥeqḳandaḳ paydisi bolmaydu» degənsən» (9:34) deginini ḥazir təkrarlaydu. ■ **35:3** Ayup 34:9 □ **35:4 «Sanga ḥəm sən bilən billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy» —** «ülpətliring» degən səz bəlkim Ayupning üq dostini əməs, bəlki uning bilən ohxax kəzḳaraxta boloɣanlarni (ḥazirmu Ayupning yenida olturoɣanlarni?) kərisitixi mumkin. □ **35:7 «Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting? U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?» —** Elihuning bu kəzḳarixi Elifazningkigə (22:3-ayəttiki) ohxaydu. Biz yənila awwalḳi ayəttiki izaḥatni təkrarlaymiz: — «1:8-ayəttə, Hudaning Өzidə Ayuptin aloɣan raziliḳi, hursənliki naḥayiti gəwdilinip turidu. Xuning bilən bir waḳitta biz Təwrattiki «Yaritilix» degən ḳisimda Hudaning insanning tüpəylidin boloɣan azabliridin həwərdar bolimiz. Huda gərqə uluoɣluḳ igisi bolsimu, U yənila bizdin hursənlik izdəydu yaki bizdin rənjiydu ḥəm azablinidu. Xuning üqün Elihuning 5-8-ayəttiki bu səzliri intayin hata eytiloɣan səzlərdur». ■ **35:7** Ayup 22:2; Zəb. 16:2; Rim. 11:35 □ **35:9 «Küqlüklərning besimi tüpəylidin…» —** ibraniy tilida «Küqlüklərning biliki tüpəylidin…». □ **35:12 «Ular (ezilgənlər) nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin, uni Huda ijabət ḳilmaydu» —** Elihu bəlkim jəmiyət arisidiki yamanlarning ḥakawurluḳi məlum bir dərijidin exip kətkən bolsa, jəmiyətning ularni qəklimigən səwənlikmu bar boluxi mumkin, deməkqi. Undaḳta pütkül jəmiyət, jümlidin bəzi bigunaḥ kixilərmu ularning wəjidin Hudaning tərbiyə-jazalixioɣa uqrimay ḳalmaydu, deməkqi. Uning gepining orunluḳ yeri boluxi mumkin. Biraḳ Ayup (məyli uning ḥakawur yeri bolsun) bu «rəzillər»ning ḳatarioɣa kirməydu. ■ **35:12** Ayup 27:9; Pənd. 1:28; 15:29; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Yḥ. 9:31 □ **35:14 «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» —** 23:8-10ni kərüng. Elihu aldida eytḳan səzliri bilən Ayupni asassiz əyibligən bolsimu, «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» degən bu səz, xübḥisizki, Ayupḳa dəl jayida ḳilinoɣan səzdur. Elihu ḥeq bolmioɣanda, Ayupning ḥəḳiḳətən bir «dəwasi» barliḳini etirap ḳilidu. Ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə (13-ayət), sening: «Mən Uni kərəlməymən; dəwayim Uning aldida turidu, mən Uni kütüwatimən» degəningdin keyin ḳandaḳ bolar?».

15 Biraķ U ḥazir *towa ķilix pursiti berip*, Өz oŋəzipini tehi təkmigən əḥwalda,
Ayup өzining təkəbburluķini bilməmdioŋandu?□ ■
16 Qünki Ayup ķuruķ gəp üqün aoŋzini aqķan,
U tuturuķsiz sөzlərni köpəytkən».

36

Elihuning tətinqi bayani: — Azablardin aloŋan tərbiyə

1 Elihu sөzini dawamlaxturup mundaķ dedi: —
2 «Meni birdəm sөzligili ķoysang,
Mən yənə Təngrigə wakalitən ķilidioŋan sөzümning barliķini sanga ayan ķilimən.
3 Bilimni yiraķlardin elip kəltürimən,
Adəmlərni Yaratķuqimni ḥəķķaniy dəp ḥesablaydioŋan ķilimən.□
4 Mening gepim ḥəķiķətən yaloŋan əməstur;
Bilimi mukəmməl birsi sən bilən billə bolidu.□
5 Mana, Təngri degən uluoŋdur,
Biraķ U ḥeqkimni kəmsitməydu;
Uning qüxinixi qongķurdur, məķsitidə qing turidu.□ ■
6 U yamanlarni ḥayat saķlimaydu;
Biraķ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu.□
7 U ḥəķķaniylardin kөzini elip kətməydu,
Bəlki ularni mənggügə padixaḥlar bilən təhttə olturoŋuzidu,
Xundaķ ķilip ularning mərtiwisi üstün bolidu.■
8 Wə əgər ular kixənləngən bolsa,
Japaning asaritigə tutuloŋan bolsa,
9 Undaķta U ularoŋa ķiloŋanlirini,
Ularning itaətsizliklirini,
Yəni ularning kөrəngləp kətkənlikini өzlirigə kөrsətkən bolidu.
10 Xuning bilən U ķulaķlirini tərbiyigə eqip ķoyidu,
Ularni yamanliķtin ķaytixķa buyruydu.
11 Ular ķulaķ selip Uningoŋa boysunsila
Ular *ķaloŋan* künlirini awatqiliķta,
Yillirini huxluķta өtküzidu.
12 Biraķ ular ķulaķ salmisa, ķiliqlinip dunyadin ketidu,
Bilimsiz ḥalda nəpəstin tohtap ķalidu.
13 Biraķ kөngligə iplasliķni pükkənlər yənila adawət saķlaydu;
U ularoŋa asarət qüxürgəndimu ular yənila tilawət ķilmaydu.
14 Ular yax turupla jan üzidu,

□ **35:15 «Biraķ U … Өz oŋəzipini tehi təkmigən əḥwalda, Ayup өzining təkəbburluķini bilməmdioŋandu?»** — bu sөzmu bək ķattiķ eytiloŋan sөz bolup, Ayupni intayin təkəbbur adəm dəp jəzmləxtüridu. Biraķ Ayup gərqə Hudaoŋa ķarita bəzi aqqiķ, azabliķ gəplərni ķiloŋan bolsimu, u yənila Hudadin əyminidioŋan kixi idi. Baxķa birhil tərjimisi: «Yənə kelip, sən tehi: «Uning oŋəzipi ḥeq jaza bərməydu, U asiyliķni ḥeq nəzərigə almaydu» dəysən!» ■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3 «Bilimni yiraķlardin elip kəltürimən…»** — Elihu beridioŋan misallarni «yiraķlardin» almaķqi — demək, uzun tarih ḥəm təbiəttin almaķqi. □ **36:4 «Bilimi mukəmməl birsi»** — Elihu өzini bək yuķiri qaoŋlisa kerək; qünki u 37-babta dəl bu sөzlər bilən Hudaning Өzini təswirləydu. □ **36:5 «Biraķ U ḥeqkimni kəmsitməydu»** — Elihuning ayəttiki bu birinqi jümlisini alaḥidə əḥmiyətlik dəp ķarioŋinimiz bilən u yənila uning 35-bab -7-ayəttiki bayanioŋa səl zit kelidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23 □ **36:6 «U yamanlarni ḥayat saķlimaydu; biraķ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu»** — Elihu əslidə «Mən silərning (üq dostning) gəpliringlar boyiqə uningoŋa jawab bərməymən» degini bilən, u yənila bu ayəttə ularning addiy hulasilirigə ķaytip kəldi. ■ **36:7** Zəb. 33:18; 34:15-16; 113:8

Ularning ḥayati bəqqiwazlar arisida tügəydu.□ ■
15 Biraḳ U azab tartḳuqilarni azablardin boloɣan tərbiyə arḳilik ḳutḳuzidu,
U ular har boloɣan waḳtida ularning ḳuliḳini aqidu.
16 U xundaḳ ḳilip senimu azarning aoɣzidin ḳistangqiliḳi yoḳ kəng bir yərgə jəlp ḳiloɣan bolatti;
Undaḳta dastihining mayoɣa tolduruloɣan bolatti.□ ■
17 Biraḳ sən ḥazir yamanlaroɣa ḳaritiloɣan tegixlik jazalaroɣa tolduruloɣansən;
Xunga *Hudaning* ḥəkümi ḥəm adaliti seni tutuwaldi.□
18 Ƣəzipingning ḳaynap ketixining seni mazaḳḳa baxlap ḳoyuxidin ḥuxyar bol;
Undaḳta ḥətta zor kapalətmu seni ḳutḳuzalmaydu.
19 Yaki bayliḳliring,
Yaki küqüngning zor tirixixliri,
Ɵzüngni azab-oḳubəttin neri ḳilalamdu?
20 Keqigə ümid baoɣlima,
Qünki u qaoɣda həlḳ ɵz ornidin yoḳilip ketidu.□
21 Ḥuxyar bol, əskilikkə burulup kətmə;
Qünki sən *ḳəbiḥlikni* dərdkə *səwr boluxning* ornida tallioɣansən.
22 Mana, Təngri küq-ḳudriti tüpəylidin üstündur;
Uningdək ɵgətküqi barmu?□
23 Kim Uningoɣa mangidioɣan yolni bekitip bərgənidi?
Wə yaki Uningoɣa: «Yaman ḳilding?» deyixkə petinalaydu?■
24 Insanlar təbrikləydioɣan Hudaning əməllirini uluoɣlaxni untuma!
25 Ḥəmmə adəm ularni kərgəndur;
Insan baliliri yiraḳtin ularoɣa ḳarap turidu».

Hudaning karamət əməlliri — •••• Uning zor ḥəywisi dəḥxətlik ḳara ḳuyunda ayan bolidu
26 « — Bərḥəḳ, Təngri uluoɣdur, biz Uni qüxinəlməymiz,
Uning yillirining sanini təkxürüp eniḳlioɣili bolmaydu.■
27 Qünki U suni tamqilardin xümürüp qiḳiridu;
Ular paroɣa aylinip andin yamoɣur bolup yaoɣidu.
28 Xundaḳ ḳilip asmanlar *yamoɣurlarni* ḳuyup berip,
Insan baliliri üstigə molqiliḳ yaoɣduridu.
29 Biraḳ kim bulutlarning toḳuluxini,
Uning *samawi* qedirining gümbür-gümbür ḳilidioɣanliḳini qüxinəlisun?
30 Mana, U qaḳmiḳi bilən ətrapini yoruḳ ḳilidu,

□ **36:14 «bəqqiwazlar» —** ibraniy tilida bu səz «ḥəzilək ər paḥixə»ni kərsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16 «U (Huda) xundaḳ ḳilip senimu azarning aoɣzidin ḳistangqiliḳi yoḳ kəng bir yərgə jəlp ḳiloɣan bolatti; undaḳta dastihining mayoɣa tolduruloɣan bolatti» —** Elihuning 8-15-ayəttiki bərgən təlimi xuki, nuroɣun azab-oḳubətlər əmiliyəttə jazalax əməs, bəlki Hudaning tərbiyisi bolidu. Xübḥisizki, bu təlimning əḥmiyiti bar. Biraḳ u yənila Ayupning asasiy əḥwalini qüxənməydu. U təwəndə (17-ayəttə) yənila Ayupni hata əyibləydu. ■ **36:16** Zəb. 23:5 □ **36:17 «Biraḳ sən ḥazir yamanlaroɣa ḳaritiloɣan tegixlik jazalaroɣa tolduruloɣansən; xunga Hudaning ḥəkümi ḥəm adaliti seni tutuwaldi» —** 17-21-ayətlərning baxḳa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. Əsli tekistni qüxinix səl təs. □ **36:20 «Keqigə ümid baoɣlima» —** bu tolimu səlbiy mənidə ixlitilgən. Bəlkim Elihu: Ayup baxḳilar ɵzini kərməydioɣan, ɵzi yaman ixlarni ḳilalaydioɣan waḳitni ümid bilən kütməktə, deməkqi boluxi mumkin. □ **36:22 «Mana, Təngri küq-ḳudriti tüpəylidin üstündur; Uningdək ɵgətküqi barmu?» —** Elihuning təlimidiki intayin yahxi nuḳta xuki, Hudaning «ɵgətküqi»dur, U dəl Ɵzining Roḥi arḳiliḳ insanoɣa yolyoruḳ beridu. ■ **36:23** Ḳan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zəb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yəx. 63:16; Yioɣ. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12

Ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu.□
31 U bular arḳilиḳ həlḳlər üstidin ḥəküm qiḳiridu;
Ḥəm ular *arḳiliḳmu* mol axliḳ beridu.■
32 U ḳollirini qaḳmaḳ bilən tolduridu,
Uningoɳa uridioɳan nixanni buyruydu.
33 *Hudaning* güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu;
Ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu. □

37

Elihuning tətinqi bayanining dawami — Hudaning karamət əməllirini kərsətkənlirini ayan ḳilix •••• Ḳara ḳuyunning yeḳinlixixi

1 Xundaḳ, yürikimmu buni anglap təwrinip ketiwatidu,
Yürikim ḳepidin qiḳip ketəy, dedi.
2 Mana angliɳina! Uning ḥərkirigən awazini,
Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazini angla!□ ■
3 U awazini asman astidiki pütkül yərgə,
Qaḳmiḳini yərning ḳərigiqə yətküzidu.
4 Qaḳmaḳtin keyin bir awaz ḥərkirəydu;
Өz ḥəywitining awazi bilən u güldürləydu,
Awazi anglinixi bilənla ḥeq ayanmay qaḳmaḳlirinimu ḳoyuwetidu.
5 Təngri awazi bilən karamət güldürləydu,
Biz qüxinəlməydioɳan nuroɳun ḳaltis ixlarni ḳilidu.■
6 Qünki u ḳaroɳa: «Yərgə yaoɳ!»,
Ḥəm ḥəl-yeoɳinoɳa: «Küqlük yamoɳur bol!» dəydu.■
7 U barliḳ insanni өzining yaratḳanliḳini bilsun dəp,
Ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu;□
8 Yawayi ḥaywanlar өz uwisioɳa kirip ketidu,
Өz ḳonaloɳusida turoɳuzulidu.
9 Boran-qapḳun koḥiḳaptin kelidu,
Ḥəm sooɳuḳ-zimistan taratḳuqi xamallardin kelidu.□
10 Təngrining nəpisi bilən muz ḥasil bolidu;
Bipayan sular ḳetip ḳalidu.■
11 U yənə ḳoyuḳ bulutlaroɳa mol nəmlik yükləydu,
U qaḳmaḳ kətüridioɳan bulutni kəng yeyip ḳoyidu.
12 Ular pütkül yər-zemin yüzidə U buyruoɳan ixni ijra ḳilix üqün,

---

□ **36:30 «Mana, U qaḳmiḳi bilən ətrapini yoruḳ ḳilidu, ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu» —** qaḳmaḳ dengizning qongḳur yərlirigə texip yetidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33 «Hudaning güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu; ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu» —** Ayup 28-babta boran-qapḳun degən səzni tiloɳa aloɳan. Buning bir səwəbi bir boran-qapḳunning ḥəḳiḳətən ularoɳa yeḳinlixiwatḳanliḳini angliɳini boluxi mumkin. Əmdi Elihuning boran-qapḳunni təpsiliy təswirlixining səwəbi ḥazirning өzidə boran (əməliyəttə ḳara ḳuyun)ning ularning bexioɳa qüxüwatḳinini kərsətkən boluxi mumkin. 38:1ni kərüng. □ **37:2 «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazi» —** ibraniy tilida «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan oɳurḳiraxliri» yaki «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan gürgirəxliri». ■ **37:2** Zəb. 29:3-4 ■ **37:5** Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ **37:6** Zəb. 147:16 □ **37:7 «U ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu» —** ḳar yaki ḳattiḳ yamoɳur yaoɳsa, adəmlər hizmət ḳilixḳa sirtḳa qiḳalmaydu, yawayi ḥaywanlarmu qiḳalmaydu. Biz bu addiy ixtin sawaḳ eliximiz kerək. Biz «Ḥəmmigə Ḳadir» əməsmiz, ḳolimiz ḥəm bilimimiz qəklik, Hudaning zor küq-ḳudriti aldida kəmtərləxkinimiz tüzük. □ **37:9 «taratḳuqi xamallar...» —** bu səz bəlkim məlum bir xamalning məhsus ataloɳusi boluxi kerək. Baxḳa bir hil tərjimisi «Sooɳuḳ-zimistan ximaldin kelidu». ■ **37:10** Ayup 38:29, 30; Zəb. 147:17, 18

Uning yolyoruқliri bilən ḥəryaққa burulidu.
13 Yaki tərbiyə tayiқi boluxi üqün,
Yaki Өz dunyasi üqün,
Yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün U *bulutlirini* kəltüridu.□ ■
14 I Ayup, buni anglap қoy,
Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur.□
15 Təngrining bulutlarni қandaқ səptə turoɣuzoɣanliқini biləmsən?
Uning bulutining qaқmiқini қandaқ qaқturidioɣanliқinimu biləmsən?
16 Bulutlarning қandaқ қilip boxluқta muəlləқ turidioɣanliқini,
Bilimi mukəmməl Boloɣuqining karamətlirini biləmsən?
17 Ḥəy, Uning қandaқ қilip yər-zeminni jənubdiki xamal bilən tinqlandurup,
Seni kiyim-keqikingning ottək issitқinini biləmsən?
18 Sən Uningoɣa ḥəmraḥ bolup asmanni huddi қuyup qiқaroɣan əynəktək,
Mustəḥkəm қilip yayoɣanmiding?!■
19 Uningoɣa nemini deyiximiz kerəklikini bizgə өgitip қoyoɣin!
Қarangoɣuluқimiz tüpəylidin biz dəwayimizni jayida səpkə қoyalmaymiz.
20 Uningoɣa «Mening Sanga gepim bar» deyix yahximu?
Undaқ degüqi adəm yutulmay қalmaydu!
21-23 Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarқitiwetidu,
Biraқ bulutlar arisidiki қuyax nurioɣa adəmlər biwasitə қarap turalmaydu.
Қuyaxning altun rənggi ximal tərəptinmu pəyda bolidu;
Təngrining ḥuzurida dəḥxətlik ḥəywət bardur.
Ḥəmmigə Қadirni bolsa, biz Uni məlqərliyəlməymiz;
Қudriti қaltistur, Uning adaliti uluoɣ, ḥəққaniyliқi qongқur,
Xunga U adəmlərgə zulum қilmaydu.□ ■
24 Xunga adəmlər Uningdin қorқidu;
Kənglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar қilmaydu».□

38

Pərwərdigarning Өzi Ayupқa jawab beridu — Ayupning soallirining yəxmisi

---

□ **37:13 «Yaki tərbiyə tayiқi boluxi üqün, yaki Өz dunyasi üqün, yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün u bulutlirini kəltüridu» —** Elihuning «yaki Өz dunyasi üqün» degən bu ibarisi səl sirliқ. Yaoɣidioɣan yamoɣurning «tərbiyə tayiқi boluxi üqün» yaki «Өz rəḥimdilliқini kərsitix üqün» degənning məniliri enиқ, biraқ «Өz dunyasi üqün» nemini kərisitdu? Hudaning məқsətliri awwalқi birinqisi ḥəm ikkinqisidə insanlaroɣa mərkəzləxkən bolup, Hudaning «Өz dunyasi üqün» degən məқsitini uning Өz dunyasidin ḥuzur elixi üqün desək bolamdu-bolmamdu? Hudaning ḥərbir қilidioɣan Ixi insanlar üqünla boluxi kerəkmu? — keyinki bablarda Hudaning insanlar bilən **biwasitə munasiwiti yoқ** birқanqə ixliri tiloɣa elinidu. Mundaқ ixlarning alaḥidiliki tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ səzləymiz. ■ **37:13** Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Əzra 10:9; Ayup 36:31 □ **37:14 «I Ayup, buni anglap қoy, Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur» —** bəlkim u Ayupni ularning üstidiki boran-qapқunning karamətlirini bayқaxқa ündəydu. ■ **37:18** Yar. 1:6 □ **37:21-23 «Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarқitiwetidu, biraқ bulutlar arisidiki қuyax nurioɣa adəmlər biwasitə қarap turalmaydu» —** Elihuning bu səzimu sirliқ. Tərjimə қilix təs boloɣini bilən, xərḥimizqə u Ayupning əḥwalini ḥazirқi bu bulutluқ, tutuқ (boran-qapқunluқ) küngə ohxatmaқqi bolsa kerək. Huda bulutlarni tarқitip tuyuқsiz kərünsə, Ayup қuyaxқa biwasitə қariyalmioɣanoɣa ohxax uningoɣimu қariyalmaytti, deməkqi. Biraқ Hudaning ḥəywiti, kərkəmliki ḥəmmə tərəptin, ḥətta ximal təripidin pəyda bolidu, dəydu. Elihuning bayanining baxқa hil mənilirimu bar boluxi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zəb. 93:1; 99:4 □ **37:24 «Xunga adəmlər Uningdin қorқidu; kənglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar қilmaydu» —** baxқa ikki hil tərjimisimu bar: — «Xunga adəmlər Uningdin қorқidu; U kənglidə danaliқ barlaroɣa etiwar қilamdu?» wə yaki «Xunga, adəmlər, Uningdin қorқunglar! Xübḥisizki, kənglidə danaliқ barlar Uningdin əyminidu!».

1 Andin Pərwərdigar ⱪara ⱪuyun iqidin Ayupⱪa jawab berip mundaⱪ dedi: —
2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?□ ■
3 Ərkəktək belingni qing baoɣla;
Xunda Mən səndin soray,
Andin sən Meni həwərdar ⱪil!□
4 Mən yər-zeminni apiridə ⱪiloɣinimda, sən zadi nədə iding?
Bularni qüxəngən bolsang, bayan ⱪiliwər.■
5 Kim yər-zeminning ɵlqimini bekitkən?
— Sən buni bilməmsən?
Kim uning üstigə tana tartip ɵlqigən?
6-7 Tang səⱨərdiki yultuzlar billə küy eytixⱪan waⱪtida,
Hudaning ooɣulliri huxalliⱪtin təntənə ⱪilixⱪan waⱪtida,
Yər-zeminning ulliri nəgə paturuloɣan?
Kim uning burjək texini saloɣan?□
8 Baliyatⱪudin qiⱪⱪandək, dengiz süyi bəsüp qiⱪⱪanda,
Kim uni dərwazilar iqigə bənd ⱪiloɣan?■
9 Mən bulutni dengizning kiyimi ⱪiloɣanda,
Wə ⱪap-ⱪarangoɣuni uning zakisi ⱪiloɣanda,
10 Mən uning üqün pasil kəskən waⱪitta,
Uni qəkləp baldaⱪlarni ⱨəm dərwazilarni saloɣanda,
11 Yəni uningoɣa: «Muxu yərgiqə barisən, pasildin ɵtmə,
Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun» degəndə, sən nədə iding?□
12 Sən tuoɣuloɣandin beri səⱨərni «Qiⱪ» dəp buyrup baⱪⱪanmusən?
Sən tang səⱨərgə ɵzi qiⱪidioɣan jayini kərsətkənmusən?
13 Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp,
Xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooɣlatⱪuzoɣanmusən?□
14 Xuning bilən yər-zemin seoɣiz layoɣa besiloɣan məⱨür izliridək ɵzgərtilidu;

□ **38:2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?»** — Pərwərdigarning bu soali kimni kərsitidu? Keyinki 42-babta Ayupmu soaloɣa jawabən: «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim? Xuning bilən mən qüxənmigənlirimni dəp saldim, adəmning əⱪli yətməydioɣan tilsimat ixlarni eytip taxlidim» dəp jawabkarliⱪni ɵzigə alidu. Ayup ɵzi xundaⱪ degini bilən, Huda bu səzni ⱪiloɣanda ahirⱪi ⱪetimⱪi səzligüqi Elihu idi. Kərginimizdək uning bəzi gəpliri dəl jayida eytiloɣan, ⱨətta bexarət boloɣini bilən, uningmu səzidə hataliⱪ az əməs. Dostlarning səzliridimu hataliⱪ kəp idi. Xunga biz Hudaning bu səzi Ayup, Elihu wə Ayupning üq dostidin ibarət bəxəylənni ɵz iqigə alidu, dəp ⱪaraymiz. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3 «Ərkəktək belingni qing baoɣla»** — «ⱨəⱪiⱪiy ərkək» yaki «ⱨəⱪiⱪiy ooɣul bala» degənning nemə ikənliki Huda aldida turoɣandila andin bilinidu. Hudaning aldida turup Uningoɣa jawab berəlməydioɣan, ɵzining məs'uliyitini ɵz zimmisigə elixtin bax tartⱪan kixi ərkək əməstur. ■ **38:4** Pənd. 8:29 □ **38:6-7 «Hudaning ooɣulliri»** — 1-babtiki izaⱨatimizdək, bəlkim muⱪəddəs pərixtilərni kərsitidu. «Tang səⱨərdiki yultuzlar» bolsa bizningqə ohxaxla pərixtilərni kərsitidu. Pərixtilərning yultuzlar bilən ziq munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zəb. 33:7; 104:6-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **38:11 «Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun»** — dengiz-okyanlar ⱨəm yər-zeminning arilixidiki təngpungluⱪ əməliyəttə naⱨayiti nazuk bir ix. Yər yüzining üqtin ikkisi dengiz. Geologiyə ilmi dunyayimizning ilgiri pütünləy dengiz astida yatⱪanliⱪini ispatlaydu. Təwrattiki «Yaritilix» degən ⱪisimda Hudaning yər-zeminni dengizdin egizlitixi ⱨəm dengizdin ayriwetixi hatiriləngən. Nuⱨ pəyoɣəmbər dəwridiki kəlküdin keyin Huda dunyani ahirətkiqə ikkinqi ⱪetim axundaⱪ dunyawiy kəlkün bilən qəmüldürməymən, dəp insaniyətkə wədə bərgən. □ **38:13 «Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp…»** — ibraniy tilida «sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu tutⱪuzup». **«Sən … səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp, xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooɣlatⱪuzoɣanmusən?»** — toluⱪ ayətning baxⱪa birhil tərjimisi: «… Sən xundaⱪ ⱪilip, səⱨər nurioɣa yər yüzining burjəklirini tutⱪuzup, rəzillərni zemindin silkip taxlatⱪuziwətkənmusən?» (bu hil tərjimə tooɣra bolsa, yər-zemin yotⱪanoɣa ohxitilidu; nurning kelixi huddi yotⱪanni silkigəndək, rəzillərni ⱪooɣdaydioɣan ⱪarangoɣulukni yoⱪitidu).

Kiygən kiyimdək ḥəmmə enik bolidu;□
15 Ḥəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu;
Kətürülgən biləklər sundurulidu.□
16 Dengizdiki bulaqlarƣa səpər kilip yətkənmusən?
Okyanlarning kəridə mengip bakkanmusən?
17 Ölümning dərwaziliri sanga axkarilanƣanmu?
Ölüm sayisining dərwazilirini kərgənmusən?
18 Əkling yər-zeminning qonglukiƣa yətkənmu?
Ḥəmmisini bilgən bolsang enik bayan kil!
19 Nur turuxluk jayƣa baridiƣan yol nədə?
Karangƣulukning bolsa, əsliy orni nədə?
20 Sən *buni bilip* ularni öz qegrasiƣa apiralamsən?
Ularning öyigə mangidiƣan yollarni bilip yetələmsən?
21 Ḥəə, rast, sən bilisən, qünki sən ularning qaƣliridin ilgiri tuƣulƣansən,
Künliringning sani dərḥəkikət köptin köptur!
22 Kar kaqilanƣan həzinilərgə kirip kördüngmu.
Məldür ambirlirinimu körüp baktingmu?
23 Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum,
Jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum.□
24 Qakmak degən kandak yol bilən yerilidu?
Xərk xamili yər yüzidə kandak yol bilən tarkitilidu?
25 Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?
Güldürmamining qakmiki üqün yol təyyarliƣan kimdu?□
26 Xundak kilip yamƣur ḥeq adəm yok boliƣan yər yüzigə,
Ḥeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulmamdu?
27 Xuning bilən qəlləxkən, kuruƣak tupraklar kandurulidu,
Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu?□ ■
28 Yamƣurning atisi barmu?
Xəbnəmni kim tuƣkandu?
29 Muz bolsa kimning baliyatkusidin qikidu?

□ **38:14 «Xuning bilən yər-zemin seƣiz layƣa besiliƣan məḥür izliridək özgərtilidu» —** keqidə ḥərbir nərsining xəkli enik kərünməydu, əlwəttə. Kuyax nuri astida ḥər yərning xəkli oquk kərünidu. □ **38:15 «Ḥəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu; kətürülgən biləklər sundurulidu» —** demək, rəzillər üqün karangƣuluk ularning «nur»i, «kündüz»i, yəni «hizmət kilix» wakti bolidu. Tang səḥər kelixi bilən ularning «nuri» elip ketilidu, xunglaxka ular yaman ixlarni kiliwərməydu, bəlki jazalaxka uqraydu. Bu söz yənə kiyamət künining nurining kelixi bilən, ḥazirki gunaḥlik dunyaning karangƣulukini buzup taxlaydiƣanlikinimu kərsətkən bir bexarət bolsa kerək. □ **38:23 «Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum, jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum» —** 22- ḥəm 23-ayəttə Hudaning kar wə məldürni adəmlərning rəzillikini qəkləxkə wə yaki insanƣa tərbiyə berixkə koral süpitidə ixlitidiƣanliki kərsitilidu. □ **38:25 «Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?» —** yamƣurning yər yüzining məlum bir yerigə qüxidiƣanlikini, baxka bir yerigə qüxməydiƣanlikini Huda awwal alaḥidə bekitkənlikini kərsitidu. □ **38:27 «Yamƣur … ḥeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulidu… Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu? (26-27-ayət)» —** Hudaning kilidiƣan nurƣun ixlirining kərünüxtə adəmlər bilən munasiwiti yoktək kilidu ḥəm adəmning kəzigə kərünməydu. Ḥazirki təbiiy pənlərgə asasən bilimizki, əslidə kerəksiz dəp karaliƣan ḥaywanlar ḥəm ösümlüklər təbiətning təngpunglukini asraxka tolimu kerək. Dunyadiki bəzi kiqikkinə ixlar təbiiy muḥit təngpunglukiƣa qong təsir yətküzidu. Buningdin sirt, Huda Ayupka: «Mən adəmzatsiz dəxt-bayawanda öskən gül-giyaḥlarning güzəllikidin (məyli sanga ḥeq əḥmiyətsiz bolsimu) ḥuzur aliƣum bolsa, sening nemə karing? Wə Mən əgər sən kərəlməydiƣan ḥəm məksitimni qüxənməydiƣan xunqə köp ixlarni kilsam, özüngning ixlirida kiliƣanlirimni qüxənmigən bolsangmu, sening baxka ixliringda kərsətkən muḥəbbitimgə karap Manga tayinip ixənsəng bolmamdu? Əgər bu ixlar pəkət Özümningla razilikim üqün bolsa sənmu razi bolamsən?» — degəndək bolsa kerək. Biz ahirda bu temida yənə tohtilip ötimiz. ■ **38:27** Zəb. 107:35

Asmandiki aq qirawni bolsa kim dunyaoƣa kəltüridu?
30 Xu qaoƣda su ƣetip taxtək bolidu,
Qongqur dengizlarning yüzi ƣetip tutaxturulidu.
31 «Ƣəlb yultuzlar topi»ning baoƣlimini baoƣliyalamsən?
Orionning rixtilirini boxitalamsən?□ ■
32 «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni øz pəslidə elip qiqiralamsən?
«Qong Eyiq türkümi»ni Küqükliri bilən yetəkliyələmsən?□

33 Asmanning ƣanuniyətlirini bilip yətkənmusən?
Asmanning yər üstigə süridioƣan ħøkümlirini sən bəlgiləp ƣoyoƣanmu?■
34 Sən awazingni kətürüp bulutlaroƣiqə yətküzüp,
Yamoƣur yaoƣdurup øzüngni ƣiyan-taxƣinlaroƣa basturalamsən?
35 Sən qaƣmaƣlarni buyrup øz yolioƣa mangduralamsən?
Uning bilən ular: «Mana biz!» dəp sanga jawab berəmdu?
36 Adəmning iq-baoƣrioƣa danaliq beoƣixlap kirgüzgən kimdu?
Əqilgə qüxinix ƣabiliyitini bərgən kimdu?■
37 Bulutlarni danaliq bilən sanioƣan kim?
Asmanlardiki su tulumlirini təkidioƣan kim?
38 Buning bilən topa-qanglarni ƣaturup uyul ƣilduroƣan,
Qalmilarni bir-birigə qaplaxturoƣuzoƣan zadi kim?

Ħaywanatlarning ħayatliq sirliri

39 «Qixi xir üqün ow owlap yürəmsən,
Xir küqüklirining ixtiħasini ƣanduramsən?■
40 Ular uwilirida zongziyip yürgən waqtida,
Qatƣallik iqidə turup tuzaq ƣoyup, *sən ularoƣa olja berələmsən*?
41 Yemi kəmqil bolup, ezip ketip yiraqƣa ketip ƣaloƣanda,
Baliliri Təngrigə iltija ƣilip nalə-pəryad kətürgəndə,
Taoƣ ƣaoƣiliri ħəm baliliri üqün yəmni təminligən kimdu? ■

39

Ħaywanatlarning ħayatliq sirliri — dawami

1 Sən taoƣdiki yawa øqilərning ƣaqan tuoƣidioƣanliƣini biləmsən?
Jərənlərning balilioƣanliƣini kəzitip baqƣanmusən?■
2 Ularning booƣaz boloƣili nəqqə ay boloƣanliƣini saniyalamsən?
Ularning balilaydioƣan waqtidin həwiring barmu?
3 Ular ƣəddini püküp, yetip balilirini tuoƣidu,
Ular øzidiki toloƣaqni qiƣirip taxlaydu;
4 Ularning baliliri küqlinip yetilidu,
Ular dalada øsüp, *anisining* yenidin qiƣip ƣaytip kəlməydu.□
5 Yawa exəkni dalaoƣa ƣoyuwetip ərkinlikkə qiƣaroƣan kim?

□ **38:31 «Ƣəlb yultuzlar topi»** — bu türkümning yultuzlirining dərwəƣə bir-birigə baoƣlinip turuxida sirliq bir küq bar. Orion yultuz türkümidiki bəzi yultuzlarning bir-birigə baoƣlinidioƣan sirliq küqimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32 «Qong Eyiq türkümi»** — bu yultuz türkümi «Yəttə Ƣaraƣqi» yaki «Yəttə Ƣozuq» dəpmu atilidu. ■ **38:33** Yər. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zəb. 104:21 ■ **38:41** Zəb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zəb. 29:9 □ **39:4 «Ular (yawa øqilər) dalada øsüp, anisining yenidin qiƣip ƣaytip kəlməydu»** — keyinki «ƣoxumqə səz»imizdiki səħbitimizni kərüng.

Xax exəkning nohtilirini yexiwətkən kim?□
6 Qəl-bayawanni uning өyi қilоqanmən,
Xorluқnimu uning turaloqusi қiloqanmən.■
7 U xəhərning қiyқas-sürənliridin yiraқ turup uni mazaқ қilidu;
U exəkqining warқirixinimu anglimaydu.
8 U taoqlarni өz yayliқim dəp kezidu,
Xu yərdiki ҳəmmə gül-giyaҳni izdəp yüridu.
9 Yawa kala bolsa hizmitinggə kirixkə razi bolamdu?
Sening oқurungning yenida turuxқa unamdu?□
10 Yawa kalini tana bilən baoqlap, tapқa qüxürələmsən?!
U sanga əgixip jiloqilarda mengip tirna tartamdu?
11 Uning küqi zor boloqanliқi üqün uningoqa tayinamsən?
Əmgikingni uningoqa amanət қilamsən?
12 Danliringni өygə kətürüp əkilixni uningoqa tapxuramsən?
«*Danlirimni* haminimoqa yioqixturidu» dəp uningoqa ixənəmsən?

Təgiқux

13 Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu,
Biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ҳəm pəylirigə yetəmdu? □
14 U tuhumlirini yərgə taxlap қoyidu,
Tuhumlirim topida issitilsun, dəydu.
15 Ularning tasadipiy dəssilip yanjilidioqanliқini,
Dalidiki birər ҳaywanning asanla ularni dəssəp-qəyləydioqanliқini untuydu.
16 Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu;
Uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu,
Biraқ u pisənt қilmioqandək turidu.□
17 Qünki Təngri uni kəm əқil қiloqan,
Uningoqa danaliқni bərmigən.
18 Ҳalbuki, u yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə,
At ҳəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu. □

At

19 Sən atқa küq beoqixlioqanmiding?
Sən uning boynioqa yəlpünüp turidioqan yaylini kiygüzgənmiding?
20 Sən uni ҳəywətlik purқuxliri bilən adəmni қorқutidioqan,

□ **39:5 «Xax exək» —** bu bəlkim «yawa exək»ning yənə birhil atilixi boluxi mumkin. Ərəblər uni yawayi ҳaywanlar arisida қooqlap tutux əng қiyin dəp қaraydu. **«nohtiliri»** — yaki «asarətliri». ■ **39:6** Ayup 24:5; Yər. 2:24 □ **39:9 «Yawa kala» *yaki «awraқ»* —** əpsus, biz ҳazir bu ҳəywətlik ҳaywanlarni kərəlməymiz. 1627-yili ularning nəsli қurioqan. Bu ҳaywan naҳayiti yooqan bolup, intayin küqlük idi. Uningdin boloqan ҳaywanlardin pəқət pil wə su etila bar idi. Uni boyunturuққa qetip ixқa selix ҳərgiz mumkin əməs, əlwəttə! □ **39:13 «Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu, biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ҳəm pəylirigə yetəmdu?» —** bizning tərjimimiz tooqra bolsa u «Təgiқuxning qiraylиқ қanatliri boloqini bilən, u ҳeq uqalmaydu, ləylək qiraylиқ uqidu» degən mənidə (ləylək bolsa qong, aliqipar, küqlük bir қux). Yənə bir hil tərjimisi: «Қanat uqliri ҳəm pəyliri meҳribanliқni bildürəmdu?», yəni «Təgiқuxning қanatliri meҳribanliқni kərsətməydu, qünki u өz tuhumlirini yərgə saloqandin keyin ular bilən bəzidə kari bolmaydu» degən mənidə bolidu. Təgiқux tooqruluқ keyinki səҳbitimizni kərüng. □ **39:16 «Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu; uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu, biraқ u pisənt қilmioqandək turidu» —** əgər baxқa ҳaywanlar təgiқuxning uwisini bayқap қaloqan bolsa, təgiқux ular tuhumlirimni yemisun dəp, bəzidə өzi tuhumlirini dəssəp qeқiwetidu. Keyinki səҳbitimiznimu kərüng. □ **39:18 «U yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə, at ҳəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu» —** təgiқux intayin tez yügürələydu, qəldə yaki қumluқta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlax intayin təs.

Qekətkidək səkrəydioɳan ķilalamsən?
21 U əxəddiylik bilən yər tatilap-zohqup,
Θz küqidin xadlinip ketidu,
Ķorallik ķoxun bilən jəng ķilixķa atlinidu.
22 U ķorķunqķa nisbətən külüpla ķoyidu,
Ḥeqnemidin ķorķmaydu;
Ķiliqning bisidin u yanmaydu.
23 Oķdan, julalik nəyzə,
Gərzimu uning yenida xaraķxiydu,
24 U yərni aqqik ḥəm oɳəzəp bilən yutuwetidu,
Jəng kanayini bir anglapla ḥayajanlinip ķin-ķinioɳa patmay ketidu.
25 Kanaylarning awazi bilənla u: «Ayḥay!» dəydu,
U jəngni yiraķtin purap bolidu.
U sərkərdilərning towlaxlirini, jəngqilərning warķiraxlirini huxallik bilən anglaydu.

Sar wə bürküt

26 Sar sening əķling bilən uqamdu,
Ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?□
27 Bürküt buyruķung bilən yuķirioɳa pərwaz ķilip kətürüləmdu,
Uwisini yuķirioɳa salamdu?■
28 U ķoram taxning üstidə makanlixidu,
U taoɳning qoķķisioɳa ķonidu,
Tik ķiyanimu turaloɳusi ķilidu.
29 Xu yərdin u owni paylap bayķiwalidu,
Kəzliri yiraķ-yiraķlarni kəzitidu.
30 Uning baliliri ķan xoraydu;
Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu». □ ■

40

Pərwərdigar Ayupķa yənə səz ķilidu

1 Pərwərdigar Ayupķa yənə jawabən: —
2 «Ḥəmmigə Ķadir bilən dəwalaxidioɳan kixi uningoɳa tərbiyə ķilmaķqimu?
Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!» — dedi.□
3 Ayup bolsa Pərwərdigaroɳa jawabən: —
4 «Mana, mən ḥeqnemigə yarimaymən;
Sanga ķandaķ jawab berələymən?
Ķolum bilən aoɳzimni etip gəptin ķalay;■
5 Bir ķetim dedim, mən yənə jawab bərməymən;
Xundaķ, ikki ķetim desəm mən ķayta səzliməymən» — dedi. □

□ **39:26 «Sar sening əķling bilən uqamdu, ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?»** — bu ayət, bəlkim, sarning pəsillik kəqüxini kərsitidu. ■ **39:27** Yər. 49:16; Ob. 4 □ **39:30 «Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu»** — bürküt ḥəm sar tooɳruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. «Mat.» 24:28nimu kərüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luķa 17:37 □ **40:2 «Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!»** — Ayup Hudani ḥəķikətən (Uning muḥəbbitidin gumanlinip) əyibligən. Biraķ Huda uning səmimiylikini üq dostning qiraylik gepidin yahxi kəridioɳandək ķilatti. ■ **40:4** Zəb. 39:9-10 □ **40:5 «Bir ķetim dedim.... ikki ķetim desəm...»** — Ayupning bu kəmtərlik səzi bəlkim «Mening səzlirim kəplikidin alliburun qəktin exip kətti» degənlik boluxi mumkin.

Pərwərdigar kinayilik səz ķilidu

6 Andin Pərwərdigar ķara ķuyun iqidin Ayupķa jawab berip mundaķ dedi: —
7 «Ərkəktək belingni qing baoŋla,
Andin Mən səndin soray;
Sən Meni həwərdar ķiloŋin.
8 Sən dərwəķə Mening ḥəkümimni pütünləy bikaroŋa kətküzməkqimusən?
Sən өzüngni ḥəķķaniy ķilimən dəp, Meni natooŋra dəp əyibliməkqimusən?■
9 Sening Təngrining bilikidək *küqlük* bir biliking barmu?
Sən Uningdək awaz bilən güldürliyələmsən?
10 Ķeni, ḥazir өzüngni xan-xərəp ḥəm salapət bilən beziwal!
Ḥəywət ḥəm kərkəmlik bilən өzüngni kiyindürüp,
11 Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin,
Xuning bilən ḥərbir təkəbburning kөzigə tikilip ķarap,
Andin uni pəsləxtürgin.□
12 Rast, ḥərbir təkəbburning kөzigə tikilip ķarap,
Andin uni boysunduroŋin,
Rəzillərni өz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!□
13 Ularni birgə topioŋa kөmüp ķoy,
Yoxurun jayda ularning yüzlirini kepən bilən etip ķoyoŋin;
14 Xundaķ ķilalisang, Mən seni etirap ķilip mahtaymənki,
«Ong ķolung өzüngni ķutķuzidu!».

Begemottin aloŋan sawaķ

15 Mən sening bilən təng yaratķan begemotni kərüp ķoy;
U kalidək ot-qəp yəydu.□
16 Mana, uning belidiki küqini,
Ķorsaķ muskulliridiki ķudritini ḥazir kərüp ķoy!

■ **40:8** Zəb. 51:4, 6; Rim. 3:4 □ **40:11 «Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin, xuning bilən ḥərbir təkəbburning kөzigə tikilip ķarap, andin uni pəsləxtürgin» —** Hudaning küq-ķudriti ḥəm oŋəzipi pəķətla ḥəķķaniy məķsəttə bolidu, ḥərgiz halioŋanqə pəķət insanlarning məjburiy «ibadət»ioŋa erixix üqün əməs. Məsilən, muxu yərdə təkəbburlarni dərḥal ḥalak ķilix əməs,ularoŋa səwr-takitini kərsitip, rəḥim-xəpķətkə erixix pursitini yaritip awwal: «Təkəbburlarni pəsləxtürüx»tə ixlitilidu. □ **40:12 «Rast, ḥərbir təkəbburning kөzigə tikilip ķarap, andin uni boysunduroŋin, rəzillərni өz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!» —** Huda Ayupni Өz alimining təhtigə olturuxķa təklip ķilidu. Ayup bu orunda olturoŋinida tooŋra ḥөküm qikiralamdu, qikiralmamdu? Bu ix pəķətla küq-ķudrət məsilisi əməs. Adəmdə «təkəbburlar»ni pəsləxtürüp, «rəzillərni өz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķilip» jazalioŋudək danalikmu bolmisa, ḥəmmə ixni bilgən bolmisa wə pütünləy adil bolmisa bolmaydu. Hudaning rəzillərning yər yüzigə ḥөküm sürüxidə Өz məķsiti ḥəm pilani bar. Əmdi uning bu pilanini qüxənmisə, ḥərbir adəmning əḥwalini ətraplik bilmisə, hata ḥөküm qikarmay ķalmaydu. Huda tooŋruluķ Injilda deyilgəndək: «Rəbbimiz Өz wədisini (yəni rəzillikni jazalax, Өzining ḥəķķaniy ķiloŋan kixilirini Өz yenioŋa elixķa boloŋan wədisini) orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioŋinidək) keqiktürgini yoķ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa ķilixioŋa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik ķilip wakitni sozmakta» («2Pet.» 3:9). Yamanlarning keyinrək towa ķilixini kim bilələydu? Buni bilidioŋan pəķət Hudadur. Ayupning ķiyamət künidin asasən həwiri yoķ, ḥəm Huda muxu yərdə uningoŋa u tooŋrisida ḥeqnərsə demigən. □ **40:15 «Begemot» —** ibraniy tilidiki bir səz. Uyoŋur tilioŋa bu səz ərəbqidin ķobul ķilinoŋan bolup, «su eti» degən ḥaywanni kərsitidu. Biraķ muxu ayətlər təswir ķiloŋan ḥaywan «su eti» əməs. Məsilən, 16-ayəttə uning ķuyruķining kedir dərihidək qong ḥəm uzun bolidioŋanliķi kərsitilidu. 19-ayəttə uning ḥaywanlar iqidə əng qongi ikənliki kərsitilidu — demək, u birhil intayin qong othor ḥaywan. Uning tooŋrisidiki ayətlərni yioŋip, yəkün qikarsaķ, ḥazir nəsli ķurioŋan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türi) kərsitixi mumkin. Bu zor qong ḥaywanning uzunluķi 20 metr, eoŋirliķi 100 tonna qikatti. Ḥazirķi zamandiki alimlarning bolsa bəlkim bu hulasigə ķarxi qikix mumkinqiliki boloŋini bilən, bu təswir өzi Ayupning dəwridə bu atalmix «tarihning ilgiri»diki ḥaywanning uning bilən zamandax boloŋanlikioŋa ķaltis ispat kərsitidu.

17 U quyruqini kedir dərihidək egidu,
Uning yotiliridiki singirliri bir-birigə qing toqup qoyuloɣan.
18 Uning səngəkliri mis turubidəktur,
Put-qolliri təmür qoqmaqlaroɣa ohxaydu.
19 U Təngri yaratqan janiwarlarning bexidur,
Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu.□
20 Taoɣlar uningoɣa yeməklik təminləydu;
U yərdə uning yenida daladiki ḫərbir ḫaywanlar oynaydu.
21 U sədəpgül dərəhlikining astida yatidu,
Qomuxluq ḫəm sazliqning salqinida yatidu.
22 Sədəpgüllüklər əz sayisi bilən uni yapidu;
Θstəngdiki tallar uni orap turidu.
23 Qara, dərya texip ketidu, biraq u ḫeq ḫoduqmaydu;
Ḫətta Iordandək bir dəryamu uning aoɣzioɣa ərkəxləp urulsimu, yənila hatirjəm turiweridu.
24 Uning aldioɣa berip uni tutqili bolamdu?
Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu? □

41

Lewiatandin aloɣan sawaq

1 Lewiatanni qarmaq bilən tartalamsən?
Uning tilini aroɣamqa bilən *baoɣlap* basalamsən?□
2 Uning burnioɣa qomux qülükni kirgüzələmsən?
Uning engikini təmür nəyzə bilən texələmsən?
3 U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?
Yaki sanga yawaxlik bilən səz qilamdu?
4 U sən bilən əḫdə tüzüp,
Xuning bilən sən uni mənggü malay süpitidə qobul qilalamsən?
5 Sən uni quxqaqni oynatqandək oynitamsən?
Dedəkliringning ḫuzuri üqün uni baoɣlap qoyamsən?
6 Tijarətqilər uning üstidə sodilixamdu?
Uni sodigərlərgə bəlüxtürüp berəmdu?
7 Sən uning pütkül terisigə atarnəyzini sanjiyalamsən?
Uning bexioɣa qanggak bilən sanjiyalamsən?!
8 Qolungni uningoɣa birla təgküzgəndin keyin,
Bu jəngni əsləp ikkinqi undaq qiloɣuqi bolmaysən!
9 Mana, «*uni boysundurimən*» degən ḫərqandaq ümid bihudiliktur;
Ḫətta uni bir kərüpla, ümidsizlinip yərgə qarap qalidu əməsmu?
10 Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur;
Undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?□
11 Asman astidiki ḫəmmə nərsə Mening tursa,

□ **40:19 «Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu» —** bu ayətning ikkinqi qismini qünixix təs. Baxqa hil tərjimisimu uqrixi mumkin. □ **40:24 «…Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu?» —** begemotning əḫmiyiti tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **41:1 «Lewiatan» —** yuqiriqi 3-bab, 8-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **41:10 «Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur; undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?» —** lewiatan insanoɣa əgitidioɣan əng uluoɣ ix Hudaning Θz ḫəywisini gəwdiləndürüxtur; insanlar lewiatanning uluoɣluqini ḫəm tilsim kərkəmlikigə qarap Hudadin əyminixi kerəktur. Oqurmənlərning «qoxumqə səz»imizni kərüxini ümid qilimiz.

Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən,
Mən uningoŋa ḳayturuxḳa tegixlikmu?□ ■
12 *Lewiatanning* əzaliri,
Uning zor küqi,
Uning tüzülüxining güzəlliki tooŋruluḳ,
Mən süküt ḳilip turalmaymən.
13 Kim uning sawutluḳ tonini salduruwetəlisun?
Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?□
14 Kim uning yüz dərwazilirini aqalalisun?
Uning qixliri ətrapida wəḥimə yatidu.
15 Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur,
Ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki,□
16 Bir-birigə xamal kirməs yeḳin turidu.
17 Ularning ḥərbiri өz ḥəmraḥlirioŋa qaplaxḳandur;
Bir-birigə ziq yepixturuloŋan, ḥeq ayrilmastur.
18 Uning qüxkürüxliridin nur qaḳnaydu,
Uning kөzliri səḥərdiki ḳapaḳtəktur.
19 Uning aoŋzidin otlar qiḳip turidu;
Ot uqḳunliri səkrəp qiḳidu.
20 Ḳomux gülhanoŋa ḳoyoŋan ḳaynawatḳan ḳazandin qiḳḳan ḥordək,
Uning burun təxükidin tütün qiḳip turidu;
21 Uning nəpisi kөmürlərni tutaxturidu,
Uning aoŋzidin bir yalḳun qiḳidu.
22 Boynida zor küq yatidu,
Wəḥimə uning aldida səkrixip oynaydu.
23 Uning ətliri ḳat-ḳat birləxtürülüp qing turidu;
Üstidiki *ḳasiraḳliri* yepixturulup, midirlimay turidu.
24 Uning yüriki bəəyni taxtək mustəḥkəm turidu,
Ḥətta tügmənning asti texidək məzmut turidu.
25 U ornidin ḳozoŋalsa, palwanlarmu ḳorḳup ḳalidu;
Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu.□
26 Birsi ḳiliqni uningoŋa təgküzsimu, ḥeq ünümi yoḳ;
Nəyzə, atarnəyzə wə yaki qanggaḳ bolsimu bəribir ünümsizdur.
27 U təmürni samandək,
Misni por yaoŋaqtək qaoŋlaydu.
28 Oḳya bolsa uni ḳorḳitip ḳaqḳuzalmaydu;
Saloŋa taxliri uning aldida pahaloŋa aylinidu.
29 Toḳmaḳlarmu pahaldək ḥeqnemə ḥesablanmaydu;
U nəyzə-xəxbərning tənglinixigə ḳarap külüp ḳoyidu.□
30 Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur;
U lay üstigə qong tirna bilən tatilioŋandək iz ḳalduridu.□

□ **41:11 «Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «manga kim awwal bir nərsə bərgənikən, andin «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən?». ■ **41:11** Mis. 19:5; Ḳan. 10:14; Zəb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ **41:13 «...Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?» —** baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən: — «...Kim uning ikki ḳur qixliri iqigə kiriwalalisun?» yaki «...Kim uningoŋa yügənni yeḳinlaxturalisun?». □ **41:15 «Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Uning pütün dümbisi ḳasiraḳlardur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» □ **41:25 «Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu» —** baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **41:29 «xəxbər» —** bexi tikəndək boloŋan uzun birhil nəyzə. □ **41:30 «Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur» —** yaki «Uning asti ḳismi bolsa, bəəyni ḳiyiḳ taxlardur».

31 U dengiz-okyanlarni qazandək qaynitiwetidu;
U dengizni qazandiki məlhəmdək waraqxitidu;
32 U mangsa mangoƣan yoli parqiraydu;
Adəm *buƶoƣunlarni kərüp* qongqur dengizni ap'aq qaqliq boway dəp oylap qalidu.
33 Yər yüzidə uning təngdixi yoqtur,
U həq qorqmas yaritiloƣan.
34 U büyüklərning hərqandiqioƣa *jür'ət bilən* nəzər selip, qorqmaydu;
U barliq məoƣrur haywanlarning padixahidur». □

42

Pərwərdigaroƣa sirdax dost bolux

1 Ayup Pərwərdigaroƣa jawab berip mundaq dedi: —
2 «Həmmə ixni qilalaydioƣiningni,
Hərqandaq muddiayingni tosiwaloƣili bolmaydioƣinini bildim!
3 «Nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?»
Bərhək, mən özüm qüxənmigən ixlarni dedim,
Mən əqlim yətməydioƣan tilsimat ixlarni eyttim.□ ■
4 Anglap baqqaysən, səzləp berəy;
Mən Səndin soray, Sən meni həwərdar qiloƣaysən.
5 Mən quliqim arqiliq həwiringni angliƣanmən,
Birak hazir kəzüm Seni kəriwatidu.□
6 Xuning üqün mən əz-özümdin nəprətlinimən,
Xuning bilən topa-qanglar wə küllər arisida towa qildim». □

Əsligə kəltürülüx

7 Pərwərdigar Ayupqa bu səzlərni qiloƣandin keyin xundak boldiki, Pərwərdigar Temanliq Elifazoƣa mundak dedi: —
«Mening oƣəzipim sanga həm ikki dostungoƣa karap qozoƣaldi; qünki silər Mening tooƣramda Əz qulum Ayup tooƣra səzligəndək səzlimidinglar.□
8 Birak hazir özünglar üqün yəttə torpak həm yəttə qoqqarni elip, qulum Ayupning yenioƣa berip, əz-özünglar üqün kəydürmə qurbanliq sununglar; qulum Ayup silər üqün dua qilidu; qünki Mən uni qobul qilimən; bolmisa, Mən əz nadanliqliringlarni

---

□ **41:34 «U barliq məoƣrur haywanlarning padixahidur» —** baxqa birhil tərjimisi: «U barliq məoƣrur boloƣuqilarning padixahidur». Oqurmənlərning lewiatandin aloƣan sawaqlar tooƣruluq «qoxumqə səz»diki səhbitimizni kərüxini ümid qilimiz. □ **42:3 ««Nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» Bərhək, mən özüm qüxənmigən ixlarni dedim...» —** Ayup Hudaning (38:2) soriƣan soaliƣa jawab bərginidə, Hudaning Əzigə əsli tənbih bərgən səzlirini qobul qilip hataliqini iqrar qilip, jawab berip: — «Mən!» degəndək, özigə bu jawabkarliqni alidu. Birak yuqirida deginimizdək, uning üq dosti həm Elihumu ohxaxla «nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən» idi, dəp karaymiz. ■ **42:3** Ayup 38:2; Zəb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ **42:5 «Anglap baqqaysən, səzləp berəy; mən Səndin soray, Sən meni həwərdar qiloƣaysən» —** bəzi xərhqilər bu səzlərni Hudaningki (38:3, 40:7), Ayup pəqət ularni nəqil kəltürüp əslitidu, dəp karaydu. Lekin bizningqə Ayup ularni özining qin kənglidiki gepi qilip ixlitidu. □ **42:6 «Topa-qanglar wə küllər arisida towa qildim» —** kədimdə qattiq towa qilix, puxayman qilix, matəm tutuxlar «topa-qanglar wə küllər arisida» olturux arqiliq bildürülətti. □ **42:7 «Mening oƣəzipim ... qozoƣaldi; qünki silər Mening tooƣramda Əz qulum Ayup tooƣra səzligəndək səzlimidinglar» —** Hudaning bu səzi, bolupmu «Mening qulum Ayup **Mening** tooƣramda tooƣra səzligən» degini, bizgə aqquq bolup, üq dostning wə Ayupning bayanliridin tooƣra wə natooƣra yərlirini pərk etix üqün halqiliq rol oynioƣusi.

өzünglarƣa ķayturup berəy; qünki silər Mening toƣramda ķulum Ayup toƣra
sөzligəndək toƣra sөzlimidinglar».□
9 Xuning bilən Temanliķ Elifaz, Xuhaliķ Bildad wə Naamatliķ Zofar üqəylən berip
Pərwərdigar ularƣa deginidək ķildi; ḥəmdə Pərwərdigar Ayupning duasini ķobul
ķildi.
10 Xuning bilən Ayup dostliri üqün dua ķiliwidi, Pərwərdigar uni azab-
ķiyinqiliķliridin ķayturup, əsligə kəltürdi; Pərwərdigar Ayupķa burunķidin ikki
ḥəssə kөp bərdi. □
11 Xuning bilən uning barliķ aka-uka, aqa-singil wə uningƣa ilgiri dost-aƣinə
bolƣanlarning ḥəmmisi uning yeniƣa kəldi. Ular uning өyidə olturup uning bilən
billə tamaķlandi; uningƣa ḥesdaxliķ ķilixip, Pərwərdigar uningƣa kəltürgən barliķ
azab-oķubətlər toƣrisida təsəlli berixti; ḥəmdə ḥərbir adəm uningƣa bir tənggidin
kümüx, birdin altun ḥalķa berixti. □
12 Pərwərdigar Ayupķa keyinki künliridə burunķidin kөprək bəht-bərikət ata ķildi;
uning on tөt ming ķoyi, altə ming tөgisi, bir ming ķoxluķ kalisi, bir ming mada exiki
bar boldi.
13 Uningdin yənə yəttə oƣul, üq ķiz tuƣuldi. □
14 U ķizlirining birinqisining ismini «Yemimaḥ», ikkinqisining ismini «Kəziyə»,
üqinqisining ismini «Kərən-hapuķ» dəp ķoydi. □
15 Pütkül zeminda Ayupning ķizliridək xunqə güzəl ķizlarni tapķili bolmaytti; atisi
ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor ķildi.□
16 Bu ixlardin keyin Ayup bir yüz ķiriķ yil yaxap, өz oƣullirini, oƣullirining
oƣullirini, ḥətta tөtinqi əwladķiqə, yəni əwrilirinimu kөrgən.
17 Xuning bilən Ayup yaxinip, künliridin ķanaət tepip aləmdin өtti.

□ **42:8 «Ķulum Ayup silər üqün dua ķilidu»** — roxənki, Huda Ayupķa ixinidu, kөzi Ayupning dosti üqün dua ķilixķa razi bolidiƣanliķiƣa yetidu. □ **42:10 «Pərwərdigar uni azab-ķiyinqiliķliridin ķayturup, əsligə kəltürdi»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigar Ayupni əsirlikidin əsligə kəltürdi». □ **42:11 «ḥərbir adəm uningƣa bir tənggidin kümüx, birdin altun ḥalķa berixti»** — axu waķitta bəlkim tənggə-tilladək pul yoķ, pəķət altun-kümüx parqiliri boluxi mumkin. □ **42:13 «Uningdin yənə yəttə oƣul, üq ķiz tuƣuldi»** — Pərwərdigar Ayupķa «tirilix» toƣruluķ biwasitə ḥeqķandaķ gəp ķilmidi. Biraķ tekisttə (10-ayət) mundaķ deyilidu: — «Pərwərdigar uningƣa burunķidin ikki ḥəssə kөp bərdi». Ḥaywanlarning sani bolsa ikki ḥəssə dərijidə kөpəytildi. Məsilən, əslidə uning yəttə ming ķoyi bar idi; ḥazir uning on tөt ming ķoyi bar boldi, ķatarliķlar. Biraķ əslidə uning «on balisi, yəni yəttə oƣli, üq ķizi» bar idi; ḥazir bolsa uning on tөt oƣli, altə ķizi bar bolux kerəkķu? Əməliyəttə u ķiyamət künidə ķaytidin əslidiki yəttə oƣli, üq ķizi bilən jəm bolidu. Xu qaƣda u ḥəķiķətən on baliliķla əməs, bəlki yigirmə balilik bolidu. Ayup yengi balilirining oninqisi bilən tohtap ķelixi bilən, bəlkim bu «ikki ḥəssə» degən ix kəlgüsidə qoķum bir tirilixni kөrsitidu, mən əslidiki on sөyümlük balamdin pəķət waķitliķ ayrildim, dəp oylaxķa baxliƣan bolsa kerək. Xunga bizningqə tirilix toƣruluķ bu ixlardin bexarət aldi. Demək, «Pərwərdigar uningƣa burunķidin ikki ḥəssə kөp bərdi» — ķiyamət küni Ayup ularning tirildürülüxi bilənla yənila huxalliķ bilən ular bilən jəm bolup, on tөt oƣli, altə ķizi bilən didarlixip, «yengi asman, yengi zemin»da billə olturup ƣizalinidu. □ **42:14 «Yemimaḥ»** — «pahtək» degən mənidə. «Kəziyə» — «darqin» (huxpuraķliķ bir hil ətir) degən mənidə. «Kərən-hapuķ» — «sürmə münggüz» (sürmigə tolƣan bir münggüz) degən mənidə. □ **42:15 «atisi ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor ķildi»** — bəlkim yengi ailisi üqün minnətdarliķini bildürüx, yaki uning ḥazirķi bayliķlirining molluķini bildürüx üqün xundaķ ķilƣan.

Zəbur

1

Birinqi Bəlüm •••• 1-küy •••• Itaətmən adəmning bəhti

1 Rəzillərning gepi boyiqə mangmaydioɣan,
Gunaḫkarlarning yolida turmaydioɣan,
Məshirə ḳiloɣuqining ornida olturmaydioɣan adəm bəht tapur!■
2 Uning hursənliki pəḳət Pərwərdigarning təwrat-ḳanunidilidur;
U Pərwərdigarning ḳanunini keqə-kündüz seoɣinip oylaydu.■
3 U huddi eriḳ boyioɣa tikilgən,
Өz pəslidə mewisini beridioɣan,
Yopurmaḳliri solaxmaydioɣan dərəhtəktur;
U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu.□ ■
4 Rəzil adəmlər bolsa undaḳ bolmas;
Ular huddi xamal uquriwətkən tozandəktur.■
5 Xuning üqün rəzillər soraḳ künidə tik turalmaydu,
Gunaḫkarlar ḫəḳḳaniylarning jamaitidə ḫeq bexini kətürüp turalmaydu.
6 Qünki Pərwərdigar ḫəḳḳaniylarning yolini kəngligə pükkən;
Rəzillərning yoli bolsa yoḳilidu.

2

2-küy •••• Hudaning Məsiḫi barliḳ əllərni idarə ḳilidu

1 Əllər nemixḳa quḳan salidu?
Nemə üqün həlḳlər bikardin-bikar suyiḳəst oylaydu?□ ■
2 Dunyadiki padixaḫlar səpkə tizilip,
Əməldarlar ḳara niyət əylixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi bilən ḳarxilixip: — □
3 «Ularning qəklimilirini qərüwetəyli,
Ularning asarətlirini buzup taxlayli!» — deyixidu.□
4 Asmanda olturoɣuqi külidu,
Rəb ularni mazaḳ ḳilidu;
5 Ḫəm aqqiḳida ularoɣa səzləp,
Ḳəḫri bilən ularni wəḫimigə selip: —
6 «Өzüm bolsam Zionda, yəni muḳəddəs teoɣimda,

■ **1:1** Zəb. 26:4-5; Pənd. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Əf. 5:11 ■ **1:2** Ḳan. 6:6-9; 17:19; Yə. 1:8; Zəb. 112:1; 119:1 □ **1:3 «U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu»** — bu yərdiki «u», Hudaning yolida mangidioɣan adəmlərni kərsitidu. ■ **1:3** Yər. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zəb. 35:5; Yəx. 17:13; 29:5; Ḫox. 13:3 □ **2:1 «Əllər nemixḳa quḳan salidu?»** — Zəburdiki küylərdə, «əllər» yaki «yat əllər» bolsa, Israil həlḳidin baxḳa ḫərbir həlḳ-millətni kərsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2 «Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi»** — «Məsiḫ» muxu yərdə, kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɣan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḫ tiklinix murasimida bexioɣa puraḳliḳ zəytun meyi ḳuyulatti. Bu «məsiḫ ḳilix» («məsiḫləx») dəp ataloɣan. «Yəxaya» kitab, 61-babta «məsiḫ ḳilix» degən səz bolsa, kelidioɣan Ḳutḳuzoɣuqining wujudioɣa may əməs, bəlki Muḳəddəs Roḫ ḳuyulidioɣanliḳini kərsitidu. Muxu ayəttimu ohxaxla, «Məsiḫ» Muḳəddəs Roḫ bilən «məsiḫ ḳilinoɣan adəm»ni kərsitidu. □ **2:3 «Ularning qəklimilirini qərüwetəyli, Ularning asarətlirini buzup taxlayli!»** — «Ular» «Huda wə Uning Məsiḫi»ni kərsitidu.

Өzüm məsiһ ḳiloɣan padixaһni tiklidim».□

Huda təyinligən Məsiһ-Padixaһ səz ḳilidu

7 «Mən *ərxtiki* pərmanni jakarlaymənki,
Pərwərdigar manga: —
«Sən Mening ooɣlum;
Өzüm seni bügünki kündə tuoɣuldurdum;■
8 Məndin sora, Mən sanga miras boluxḳa əllərni,
Təəlluḳung boluxḳa yər yüzini qət-qətlirigiqə berimən;■
9 Sən təmür tayaḳ bilən ularni bitqit ḳiliwetisən;
Sapal qinini kukum-talḳan ḳiloɣandək, sən ularni parə-parə ḳiliwetisən» — dedi».□ ■
10 Əmdi, һəy padixaһlar, əḳildar bolunglar!
Jaһandiki soraḳqilar sawaḳ elinglar;
11 Pərwərdigardin ḳorḳux bilən uning hizmitidə bolunglar;
Titrək iqidə huxallininglar!□
12 Ooɣulning oɣəzipining ḳozoɣalmasliḳi üqün,
Uni səyünglar;
Qünki uning oɣəzipi səlla ḳaynisa,
Yolunglardila ḫalak bolisilər;
Uningoɣa tayanoɣanlar nəḳədər bəhtliktur!□ ■

3

3-küy •••• Səһərdiki dua

1 Dawut өz ooɣli Abxalomdin ḳeqip yürgən künlərdə yazoɣan küy: —

I Pərwərdigar, meni ḳistawatḳanlar nəḳədər kəpiyip kətkən,
Mən bilən ḳarxilixiwatḳanlar nemidegən kəp!□ ■
2 Nuroɣunlar mən tooɣruluḳ: —
«Hudadin uningoɣa ḫeq nijat yoḳtur!» deyixiwatidu.
Selaһ!□
3 Biraḳ Sən, i Pərwərdigar, ətrapimdiki ḳalḳandursən;
Xan-xəripim ḫəm beximni yəligüqidursən!□
4 Awazim bilən mən Pərwərdigaroɣa nida ḳilimən,

□ **2:6 «Zion.., yəni muḳəddəs teoɣim..»** — «Zion teoɣi» Yerusalem wə muḳəddəs ibadəthana bu taoɣ üstigə ḳuruloɣan. «Zion» (yaki «Sion») əslidə «kərünərlik» degən mənidə. U Hudaning Өz həlḳigə ḫimayə boloɣanliḳioɣa simwol ḳilinidu. **«Өzüm məsiһ ḳiloɣan padixaһni tiklidim»** — yuḳiridiki 2-ayəttiki, «Məsiһ» tooɣrisidiki izaһatni kərüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zəb. 22:27; 72:8 □ **2:9 «Sən təmür tayaḳ bilən ularni bitqit ḳiliwetisən»** — yaki: «Sən təmür tayaḳ bilən ularni baxḳurisən». ■ **2:9** Wəһ. 2:27; 19:15 □ **2:11 «Titrək iqidə huxallininglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «titrək iqidə yaxanglar!». □ **2:12 «Uni (Ooɣulni) səyünglar»** — buning mənisi bəlkim «Hudaning ooɣli bilən əplixiwelinglar». **«Qünki uning oɣəzipi səlla ḳaynisa...»** — yənə birhil tərjimisi «Qünki uning oɣəzipi tezla ḳozoɣilidu...». ■ **2:12** Zəb. 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18; Yər. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pet. 2:6 □ **3:1 «Dawut өz ooɣli Abxalomdin ḳeqip yürgən künlərdə...»** — muxu wəḳə, «2Sam.» 15-18-babta hatiriləngən. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18 □ **3:2 «Hudadin uningoɣa ḫeq nijat yoḳtur!»** — demisəkmu, «nijat» «(Hudadin kəlgən) ḳutḳuzux» degənni bildüridu. **«Selaһ»** — muxu səz bəlkim küy qaloɣan waḳtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «Tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:3 «Xan-xəripim ḫəm beximni yəligüqidursən!»** — «mening xan-xəripim» degən ibarə ikki bisliḳ səz bolup, bəlkim: (1) Dawutning mədḫiyisining temisi Huda Өzidur; (2) Hudaning Dawutning өz Hudasi boloɣanliḳi, bu naḫayiti pəhirlik, xərəplik ixtur, degən ikki mənini bildürüxi mumkin.

U muқəddəs teoɣidin ijabət beridu.
Selaҳ.
5 Mən bolsam yattim, uhlidim;
Oyoɣandim, qünki Pərwərdigar manga yar-yələk bolidu.■
6 Meni қorxap səp tüzgən tümənligən adəmlər bolsimu,
Mən ulardin қorқmaymən!■
7 I Pərwərdigar, ornungdin tur!
Meni қutқuz, i Hudayim!
Mening barliқ düxmənlirimning təstikigə saloɣaysən;
Rəzillərning qixlirini qeқiwətkəysən!
8 Nijatliқ bolsa Pərwərdigardindur;
Bərikiting Өz həlқingdə bolsun!
Selaҳ!■

4

4-küy •••• Keqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliқ sazlar bilən oқulsun dəp, Dawut yazoɣan küy. —

Mən nida қiloɣinimda, manga jawab bərgəysən,
I manga ҳəққaniyliқim ata қiloɣuqi Huda!
Besim astida қaloɣanda Sən meni kəngriqilikkə qiқarding;
Manga meҳir-xəpқət kərsitip, duayimni angla!□
2 I insan baliliri, silər mening xan-xəripimni қaqanoɣiqə aҳanətkə қaldurisilər?
Қaqanoɣiqə biҳudilikni səyüp,
Yaloɣanni izdəp yürisilər?
Selaҳ.□
3 Birақ xuni bilip қoyunglarki,
Pərwərdigar ihlasmənlərni Өzigə has қiloɣan;
Mən Uningoɣa nida қiloɣinimda, Pərwərdigar anglaydu.
4 Aqqiқinglaroɣa berilip, gunaҳ қilmanglar;
Өz ornunglarda yetip, қəlbinglarda qongқur oylinip,
Süküt қilinglar.
Selaҳ.■
5 Ҳəққaniyliқ bilən қurbanliқlarni қilinglar,
Wə Pərwərdigaroɣa tayininglar.■
6 Kəp həlқ: — «Kim bizgə yahxiliқ kərsitəlisun?» — dəp sorimaқta;
Jamalingning nuri üstimizgə qüxsun, i Pərwərdigar!
7 Axliқ wə yengi xarabliri molqiliқ boloɣanlarning huxalliқidinmu,
Mening қəlbimni bəkrək huxalliққa toldurdung.

■ **3:5** Zəb. 4:8 ■ **3:6** Zəb. 27:3 ■ **3:8** Pənd. 21:31; Yəx. 43:11; Yər. 3:23; Ҳox. 13:4; Wəҳ. 7:10; 19:1 □ **4:1 «Nəoɣmiqilərning bexi»** — yaki «Bax sazqi». Dawut ibadəthanida өzining ҳəm baxқilarning küylirini oқux üqün məhsus horqilar ҳəm sazqilarni orunlaxturoɣan. Muxu yərdiki «bax sazqi» xübҳisizki xularni baxқuridioɣan adəmni kərsitidu. Dawut bax sazqining muxu küyni өz muzikisi bilən ibadəthanida oқuxini orunlaxtur□an bolsa kerək. **«I manga ҳəққaniyliқ ata қiloɣuqi Huda!»** — ibraniy tilida: «I ҳəққaniyliқimning Hudasi!». Baxқa birhil tərjimisi: «I mən üqün adalətni sorioɣuqi Huda!» □ **4:2 «Қaqanoɣiqə biҳudilikni səyüp, yaloɣanni izdəp yürisilər?»** — bu ayət bəlkim «yaloɣan ilaҳ»lar, yəni butlar tooɣruluқ eytiloɣan. Sözligüqining «mening xan-xəripim» degini bolsa, Hudadur. Muxu adəmlər uni səyüp, uni izdəxning ornidaButlarni izdəydu. ■ **4:4** Əf. 4:26 ■ **4:5** Қan. 33:19; Zəb. 51:16-19

8 Mən yatay, ḫəm hatirjəmliktə uhliwalay;
Qünki meni bihətərliktə yaxatḳuqi pəḳətla Sən, i Pərwərdigar!■

5

5-küy •••• Səḫərdiki ümid

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, nəylər bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy:
—

Mening səzlirimgə ḳulaḳ saloɣaysən, i Pərwərdigar,
Mening aḫlirimoɣa kəngül bəlgəysən.
2 Kətürgən pəryadlirimni angla, mening Padixaḫim, mening Hudayim,
Qünki sangila dua ḳilimən.
3 I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;
Mən səḫərdə əzümni Sanga ḳaritimən,
Yuḳirioɣa kəz tikimən.□
4 Qünki Sən rəzilliktin ḫuzur aloɣuqi ilaḫ əməsdursən;
Yamanliḳ ḫərgiz Sən bilən billə turmaydu.
5 Poqi-təkəbburlar kəzüng aldida turalmaydu;
Ḳəbiḫlik ḳiloɣuqilarning ḫəmmisi Sanga yirginqliktur.
6 Yaloɣan səzligüqilərning ḫəmmisini ḫalak ḳilisən;
Pərwərdigar ḳanhor, aldamqi kixilərgə nəprət ḳilur.
7 Biraḳ mən bolsam, meḫri-xəpḳitingning kəngriqilikidin əyünggə kirimən;
Sanga boloɣan əyminixtin muḳəddəs ibadəthanangoɣa ḳarap səjdə ḳilimən;
8 Meni əq kərgənlər tüpəylidin Öz ḫəḳḳaniyliḳing bilən meni yetəkligəysən, i Pərwərdigar;
Yolungni aldimda tüz ḳiloɣin.
9 Qünki ularning aoɣzida ḫeqḳandaḳ səmimiylik yoḳtur;
Ularning iqki dunyasi bolsa pasiḳliḳtur,
Ularning galliri eqiloɣan ḳəbridək sesiḳtur,
Ular tili bilən huxamət ḳiliwatidu.■
10 Ularning gunaḫini bekitkəysən, i Huda;
Ular əz pilanliri bilən əzliri mollaḳ atsun;
Ularni əzlirining nuroɣunlioɣan itaətsizlikliri bilən ḫəydəp qiḳaroɣaysən;
Qünki ular Sanga asiylik ḳildi.■
11 Xundaḳ ḳiloɣanda Sanga tayanoɣanlarning ḫəmmisi xadlinidu;
Ular mənggü xadlik bilən təntənə ḳilidu;
Sən ularni ḳooɣdaysən;
Sening namingni səygənlər seningdin yayraydu.
12 Qünki Sən, i Pərwərdigar, ḫəḳḳaniy adəmgə bəht ata ḳilisən;
Uni xapaiting bilən ḳalḳan kəbi oraysən.

■ **4:8** Law. 26:5; Ḳan. 12:10; 33:28; Zəb. 3:6 □ **5:3 «I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;…»** — «səḫərdə» degən səzgə ḳarap bəzi alimlar 3-, 4- ḫəm 5-küylər, Dawutning Abxalomdin ḳeqix jəryanidiki üq kün iqidiki dualiri, dəp ḳaraydu (3-küydə «kəq» ḫəm «səḫər» bar, 4-də bolsa «kəq», 5-də «səḫər» bar). ■ **5:9** Zəb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2; 62:4; Rim. 3:13 ■ **5:10** Zəb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

6

6-küy •••• Qayoɣu iqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar ɦəm səkkiz tarliq arfa bilən
oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Pərwərdigar, oɣəziping tutqanda meni əyiblimə;
Qəɦring kəlgəndə meni ədəplimə.□
2 Manga xapaət qiloɣin, i Pərwərdigar, qünki mən zəiplixip kəttim;
I Pərwərdigar, meni saqaytqin, qünki mening ustihanlirim wəɦimigə qüxti.■
3 Mening jenim dəɦxətlik dəkkə-dükkigə qüxti;
I Pərwərdigar, qaqanoɣiqə xundaq bolidu?
4 Yenimoɣa qayt, i Pərwərdigar, jenimni azad qiloɣaysən,
Өzgərməs muɦəbbiting üqün meni qutquzoɣin.
5 Qünki ölümdə bolsa Sanga seoɣinixlar yoq;
Təɦtisarada kim Sanga təxəkkürlərni eytsun?□
6 Mening uɦ tartixlirimdin maoɣdurum qalmidi;
Tün boyi orun-kərpəmni kəlqək qilimən;
Yaxlirim bilən kariwitimni qəktürimən.
7 Dərdlərdin kəzüm hirəlixip kətti;
Barliq küxəndilirim tüpəylidin kəzüm kardin qiqiwatidu.
8 I qəbiɦlik qiloɣuqilar, ɦəmminglar məndin neri bolunglar;
Qünki Pərwərdigar yioɣa awazimni anglidi.■
9 Pərwərdigar tilawitimni anglidi;
Pərwərdigar duayimni ijabət qilidu;
10 Düxmənlirimning ɦəmmisi yərgə qarap qalidu, ular zor parakəndiqilikkə duqar
bolidu;
Tuyuqsiz kəynigə yenip hijalättə qalidu.

7

7-küy •••• Huda Өz ɦəqqaniyliqini kərsətkəy!

1-2 Dawutning «Xiggaon»i: — Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri tooɣruluq
eytqan küyi: —

I Pərwərdigar, mening Hudayim, mən Sanga tayandim;
Ulardin biri xirdək meni titma-titma qiliwətmisun,
Qutquzoɣuqi yoqluqidin paydilinip meni eziwətmisun,
Meni barliq qooɣlioɣuqilardin qutquzoɣin,
Ulardin halas qiloɣin;□
3 I Pərwərdigar Hudayim, əgər qolumda qəbiɦlik qiloɣan bolsam,
Əgər xundaq qiloɣan bolsam: —
4 Əgər mən bilən inaq ətküqigə yamanlik qayturoɣan bolsam,

□ **6:1 «səkkiz tarlik arfa»** — baxqa bir tərjimisi «səkkiz ənlik küy». ■ **6:2** Zəb. 38:3 □ **6:5 «Təɦtisarada kim sanga təxəkkürlərni eytsun?»** — «təɦtisara» ölgüqilərning roɦliri qiyamət künini kütidioɣan jay (ibraniy tilida «xeol» deyilidu). ■ **6:8** Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27 □ **7:1-2 «Dawutning «Xiggaon»i»** — «Xiggaon» bəlkim «dolqunluq», «otluq», «axiqlik bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aɦangini bildüridu. **«Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri»** — «Kux» degən kixi tooɣruluq baxqa ɦəwirimiz yoq. Ɦeq bolmioɣanda u Dawutqa ziyankəxlik qilmaqqi boloɣan.

— (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —□
5 — Undaⱪta, düxmən meni ⱪooⱪlap tutuwalsun,
U jenimni qəyləp yər bilən yəksan ⱪilsun,
Xəⱨritimni tupraⱪⱪa kəmsun!
6 I Pərwərdigar, oⱪəziping bilən ornungdin turoⱪin,
Meni əzgənlərning ⱪəⱨrigə taⱪabil turuxⱪa ⱪəddingni rusliⱪin,
Wə mening üqün oyoⱪanoⱪin;
Sən sot wə ⱨəkümni bekitkənidingoⱪu!
7 Həlⱪlərdin boloⱪan jamaət ətirapingoⱪa olixidu;
Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən.□
8 Pərwərdigar həlⱪlərning üstidin ⱨəküm qiⱪiridu;
I Pərwərdigar, əz ⱨəⱪⱪaniyliⱪim boyiqə,
Wə əzümdə boloⱪan duruslⱪim boyiqə,
Manga ⱨəküm qiⱪaroⱪaysən.
9 Aⱨ, rəzillərning yamanliⱪi ahirlaxsun!
Ⱨəⱪⱪaniy adəmni qing turoⱪuzoⱪaysən;
I, adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi ⱨəⱪⱪaniy Huda! □ ■
10 Mening ⱪalⱪinim bolsa,
Durus niyətliklərni ⱪutⱪuzoⱪuqi Hudadidur;
11 Huda adil sotqidur,
U kün boyi gunaⱨtin rənjiydioⱪan Ilaⱨtur;
12 Birsi *yaman* yolidin yanmisa,
U ⱪiliqini biləydu,
Ya oⱪini tartip bətləp ⱪoyidu.
13 Xundaⱪ adəmlər üqün U əlüm ⱪorallirini təyyarlidi;
U oⱪlirini kəydürgüqi oⱪ ⱪildi.
14 Mana, muxundaⱪ kixilər toloⱪaⱪta ⱪəbiⱨlik tuoⱪmaⱪqi,
Uning boyida ⱪaloⱪini yamanliⱪtur;
Uning tuoⱪⱪini bolsa sahtiliⱪtur.■
15 U bir orini kolap, uni qongⱪur ⱪildi;
U əzi koliⱪan orioⱪa yiⱪilip qüxti.■
16 Əzining yamanliⱪi bexioⱪa ⱪaytip kelidu,
Əz zorawanliⱪi bolsa əz üstigə ⱪaytip qüxidu.
17 Mən Pərwərdigarni ⱨəⱪⱪaniyliⱪi bilən mədⱨiyələymən,
Ⱨəmmidin yuⱪiri turoⱪuqi Pərwərdigarning namini yangritip, küy ⱪilip eytimən.

8

8-küy •••• Hudaning insan balisioⱪa boloⱪan uluoⱪ pilani

1 Nəoⱪmiqilərning bexioⱪa tapxurulup, «Gittif»ta orunlansun dəp, Dawut yazoⱪan küy: —

I, Əz ⱨəywəngni asmanlardinmu yuⱪiri tikligən Pərwərdigar Rəbbimiz,

---

□ **7:4 «… (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —…»** — «baxⱪa birhil tərjimisi: «…Yaki manga azar ⱪiloⱪuqini bikardin-bikar buliⱪan bolsam, …». □ **7:7 «Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Ularning üstidin ⱨəküm sürgin». □ **7:9 «adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi»** — «iqliri» degən səz ibraniy tilida «bərəkliri» deyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Wəⱨ. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yəx. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zəb. 9:15; 10:2; 35:7-8; 94:13; 119:85; Pənd. 5:22; 26:27; Top. 10:8

Pütkül yər yüzidə naming xunqə xərəpliktur!□
2 Θz rəqibliring tüpəylidin,
Düxmən wə qisasqilarning aoɳzini etixkə,
Bowaqlar wə əmgüqilərning aoɳzidin küq tiklidingsən.■
3 Mən barmaqliringning yasioɳini boloɳan asmanliringoɳa,
Sən məzmut bekitkən ay-yultuzlaroɳa qarioɳinimda,
4 Sən insanni seoɳinidikənsən,
Əmdi adəm degən nemə idi?
Sən uning yenioɳa kelip yoqlaydikənsən,
Insan balisi qanqilik nemə idi?■
5 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɳinə təwən bekittingsən,
Sən uningoɳa xan-xərəp wə xəhrətlərni taj qilip bərding.□
6 Uni qolungning yasioɳanlirini idarə qilixqa tikliding;
Sən barliq nərsilərni uning puti astioɳa qoyoɳansən,■
7 Jümlidin barliq qoy-kalilar,
Daladiki barliq janiwarlar,
8 Asmandiki uqar-qanatlar,
Dengizdiki beliqlar,
Dengizlarning yolliridin ətküqilərning barliqini puti astioɳa qoydung.
9 I Pərwərdigar Rəbbimiz, pütkül yər yüzidə naming nemidegən xərəplik-hə!

9

9-küy •••• Huda Θz xəripi həm adalitini kərsətkəy!
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, «Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp,
Dawut yazoɳan küy: —

Mən Sən Pərwərdigarni pütün qəlbim bilən mədhiyələymən;
Mən Sening qiloɳan barliq karamətliringni bayan qilay;□
2 Mən Səndin huxal bolup xadlinimən;
Sening namingni nahxa qilip eytimən, i Həmmidin Aliy!
3 Mening düxmənlirimning kəynigə yenixliri bolsa,
Dəl ularning sening didaring aldida yiqilip, yoqilixidin ibarət bolidu.
4 Qünki Sən mening həkkim həm dəwayimni soriding;
Sən təhtkə olturup, həkkaniylarqə sotliding.
5 Sən əllərgə tənbih berip, rəzillərni halak qilding;
Sən ularning namini mənggügə əqürüwətkənsən.
6 I düxminim! Halakətliring mənggülük boldi!
Sən xəhərlirini yulup taxliwətting,
Hətta ularning namlirimu yoqap kətti;
7 Birak Pərwərdigar mənggügə olturup *həküm süridu*;
U Θz təhtini sot qilixqa təyyarlap bekitkən;
8 Aləmni həkkaniylik bilən sot qiloɳuqi Udur;

□ **8:1 ««Gittif»ta orunlansun dəp…»** — «Gittif» alimlarning pərziqə «Gat» xəhiridin qikkan birhil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16 ■ **8:4** Ayup 7:17; Zəb. 144:3; Ibr. 2:6 □ **8:5 «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɳinə təwən bekittingsən…»** — baxqa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Sən uning ornini Hudaningkidin azoɳinə təwən bekitkənsən»; (2) «Sən uning ornini pərixtilərningkidin bir məzgillikla təwən qiloɳansən». ■ **8:6** 1Kor. 15:27 □ **9:1 ««Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp»** — «Mut-Labbən» bəlkim «ooɳulning ölümi» degən mənidə.

Həlklərning üstidin U adillik bilən ḥəküm qikiridu;■
9 Ḥəm U Pərwərdigar ezilgüqilərgə egiz panaḥ,
Xundakla azablik künlərdə egiz panaḥdur.■
10 Namingni bilgənlər bolsa Sanga tayinidu;
Qünki Sən, i Pərwərdigar, Özüngni izdigənlərni ḥərgiz taxlioqan əməssən.
11 Zionda turoquqi Pərwərdigaroqa küylərni yangritinglar!
Uning kiloqanlirini həlklər arisida bayan kilinglar;
12 Qünki *tökülgən* kanning sorikini kiloquqi udur,
U dəl xundak kixilərni əsləydu,
Har kilinoqanlarning nalə-pəryadlirini U untuoqan əməs.
13 Manga xəpkət kərsətkin, i Pərwərdigar,
Mening öqmənlərdin kərgən horlukliriməqa nəzər saloqinki,
Meni ölüm dərwaziliri aldidin kətürgəysən;
14 Xundak kiloqanda mən Zion kizining dərwazilirida turup,
Sanga təəlluk barlik mədḥiyilərni jakarlaymən;
Mən nijatlik-kutkuzuxungda xadlinimən.□
15 Əllər bolsa özliri kolioqan orioqa özliri qüxüp kətti,
Özliri yoxurup koyoqan toroqa puti kapsilip kaldi.■
16 Pərwərdigar kikaroqan ḥəkümi bilən tonular;
Rəzil adəmlər öz kolida yasioqini bilən ilinip kaldi.
Higgaon — Selaḥ.□
17 Rəzillər,
Yəni Hudani untuoqan barlik əllər,
Yandurulup, təḥtisaraoqa taxlinidu.□
18 Qünki namratlar mənggügə əstin qikirilmaydu;
Məminlərning ümidi mənggü öqməy, turiweridu.
19 I Pərwərdigar, ornungdin turoqin;
Adəm balilirining oqəlibə kilixioqa yol koymioqin;
Ḥuzurung aldida barlik əllər sotlansun.
20 Ularni dəkkə-dükkigə qüxür, i Pərwərdigar;
Əllər özlirini biz pəkət adəm baliliri halas, dəp bilsun!
Selaḥ!

10

10-küy •••• — 10-küy 9-küy dawami •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Nemixka, i Pərwərdigar, yirakta turisən?
Nemixka azablik künlərdə özüngni yoxurisən?□
2 Rəzil adəmlər təkəbburluki bilən ajiz məminlərni tap basturup kooqlap yüridu;

■ **9:8** Zəb. 96:13; 98:9 ■ **9:9** Zəb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2 □ **9:14 «…mən Zion kizining dərwazilirida turup,… »** — «Zion kizi» Yerusalemni kərsitidu. ■ **9:15** Zəb. 7:16; Pənd. 5:22 □ **9:16 «Higgaon — Selaḥ»** — «Higgaon» bəlkim «seoqinip oylinix» degənni bildüridu; xundakla yənə bəlkim: — «muzika pəs awazlik boluxi kerək» degənni bildürüxi mumkin. □ **9:17 «…yandurulup, təḥtisaraoqa taxlinidu»** — «təḥtisara» tooqruluk 6-küy, 5-ayəttiki izaḥatni, xundakla «Təbirlər»ni kərüng. □ **10:1 «Nemixka, i Pərwərdigar, yirakta turisən? Nemixka azablik künlərdə özüngni yoxurisən?»** — 10-küyning 9-küy bilən sirlik alakisi bar; 9-küy ḥəm 10-küydiki ayətlər ibraniy tilida alaḥidə xəkilgə igə. Ibraniy yezikida 22 ḥərp bar. Bu ikki küydiki tak ayətlərning ḥərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ḥərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoqur tili bolsa, a-, ə-, b- katarlik ḥərplər bilən baxlanoqanoqa ohxax). 9-küy ḥəm 10-küyni bir-birigə baoqlioqanda, toluk «elipbəlik nusha» pəyda bolidu. Keyin muxundak küyni «elipbə tərtipilik» küy dəp ataymiz.

Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu.□ ■
3 Qünki rəzillər öz arzu-ḫəwəsliri bilən mahtinidu;
Aq kəzlər üqün bəht tiləydu;
Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu.□
4 Ular qirayidin ḫakawurluq yaoḫdurup,
Hudani izdimәydu;
Ular barliq hiyallirida: «Ḫeqbir Huda yoqtur!» dəydu.■
5 Ularning yolliri ḫəmixə rawan bolidu;
Sening ḫəkümliring ularning nəziridin yiraq wə üstün turidu;
Ularning rəqibliri bolsa, ularoḫa qarap «tüfi!» dəp mazaq qilidu.
6 *Rəzil adəm* kənglidə: «Mən ḫeq təwrənməy turiwerimən!
Dəwrdin-dəwrgə ḫeq muxəqqətkə uqrimaymən» — dəydu.
7 Uning aoḫzi qaroḫax, aldamqilik ḫəm zulumoḫa toloḫan;
Tili astida əskilik wə qəbiḫlik yatidu.■
8 U məḫəllilərdə yoxurunqə marap olturidu;
U pinḫan jaylarda gunaḫsizlarni öltürüwetidu;
Közliri yoqsullarni közləydu;
9 U qatqallida yatqan xirdək yoxurunqə paylap yatidu;
U məminlərni tutuwelix üqün yoxurunqə marap yatidu;
Məminlərni tutuwelip, ularni öz torioḫa qüxüridu.
10 *Yoqsullar* ezilidu, püküldü;
Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu.□
11 U kənglidə: «Təngri buni untup qaldi,
U yüzini yepiwelip, qarimaydu;
Buni ḫərgiz körməydu» — dəydu.□ ■
12 Ornungdin turoḫin, i Pərwərdigar;
I Təngrim, qolungni kətürgin;
Ezilgən məminlərni untuma!
13 Rəzil adəm nemixqa *Sən* Hudani közigə ilmaydu?
U kənglidə: «*Huda* buni sürüxtürməydu!» — dəydu.
14 Sən buni körgənsən;
Sən Öz qolung bilən yamanlik ḫəm zulumni özlirigə qayturux üqün,
Özüng bularni közləp yürisən;
Dərdmənlər özlirini Sanga amanət qilidu;
Qünki Sən yetim-yesirlərgə yar-yölək bolup kəlgənsən;
15 Rəzil, yaman adəmning bilikini sunduruwətkəysən;
Uning rəzillikini birmubir sürüxtürüp, üzül-kesil yoqatqaysən.
16 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḫdur;
Imansiz əllər bolsa *Pərwərdigarning* zeminidin yoqilar.□ ■
17-18 Pərwərdigar, Sən ajiz məminlərning armanlirini anglaysən;

□ **10:2 «Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu»** — yaki «Ajizlar ularning ḫiyliliri bilən ilinip qalidu». ■ **10:2** Zəb. 7:16; 9:15-16; Pənd. 5:22 □ **10:3 «Aq kəzlər üqün bəht tiləydu; Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu»** — yaki «Aq kəzlər adəmni tillap, Pərwərdigarni qətkə qaqidu». ■ **10:4** Zəb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10 «Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu»** — «yawuzluqliri» bəlkim köqmə mənidə bolup, xirning küqlük putlirini yaki qixlirini wə yaki owqilarning torlirini (9-ayət) kərsitixi mumkin. □ **10:11 «U yüzini yepiwelip, qarimaydu»** —yaki «U yüzini yepip qarimaydu» yaki «U yüzini yoxurup qarimaydu» ■ **10:11** Zəb. 64:5; 73:11; 94:7 □ **10:16 «Imansiz əllər bolsa Pərwərdigarning zeminidin yoqilar»** — ibraniy tilida «əllər» muxu yərdə Hudaning yolini rət qilidioḫan yat əllərni kərsitidu. **«Pərwərdigarning zemini»** — ibraniy tilida «uning zemini». Hudaning bu zemini bolsa, Israiloḫa miras qiloḫan Qanaan zemini (Pələstin)dur. ■ **10:16** Zəb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yər. 10:10; Yioḫ. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17

Ularning dilini tokˌ kˌilisən;
Yetim-yesirlar wə ezilgüqilər üqün adalətni yakˌlap,
Yər yüzidiki insanlarning *ajiz-məminlərgə* kˌaytidin wəhˌimə saloˌuqi bolmaslikˌi üqün,
Kˌulikˌingni ding tutisən.■

11

11-küy •••• «Kˌeni, kˌaqmamsən?»

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Pərwərdigarni baxpanahˌim kˌildim;
Əmdi silər kˌandakˌmu manga: «Kˌuxtək ez teoˌingoˌa uqup kˌaq!
2 Qünki mana, rəzillər kamanni tartip,
Kˌarangoˌuluktin kəngli duruslaroˌa kˌaritip atmakˌqi bolup,
Ular okˌni kiriqkˌa selip kˌoydi;
3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,
Əmdi hˌəkˌkˌaniylar nemimu kˌilar?»» — dəwatisilər?□
4 Pərwərdigar Ezining mukˌəddəs ibadəthanisididur,
Pərwərdigarning təhti asmanlardidur;
U nəzər salidu,
Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu.□
5 Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniy adəmni sinaydu;
Rəzillərgə wə zorawanlikˌkˌa huxtarlaroˌa u iq-iqidin nəprətlinidu.
6 U rəzillərgə kˌapkˌanlar, ot wə günggürtni yaoˌduridu;
Pizoˌirim kˌizikˌ xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu.□
7 Qünki Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniydur;
Hˌəkˌkˌaniylikˌ Uning amrikˌidur;
Kəngli duruslar Uning didarini kəridu.

12

12-küy •••• Rəzil dunyadin sakˌlax

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup, xeminit bilən okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Kˌutkˌuzoˌaysən, Pərwərdigar, qünki ihlasmən adəm tügəp kətti;
Adəmlər arisidin sadikˌ məminlər oˌayip boldi.□
2 Hˌərbirsi ez yekˌinliroˌa yaloˌan eytidu;
Huxamətqi ləwlərdə, alikəngüllük bilən səzlixidu.
3 Pərwərdigar barlikˌ huxamətqi ləwlərni,
Hˌakawurlarqə səzləydioˌan tilni kesiwətkəy!
4 Ular: «Tilimiz bilən oˌəlibə kˌilimiz;

■ **10:17-18** Yəx. 57:1 □ **11:3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,..»** — «Ullar» jamaətning yaki jəmiyətning ullirini kərsitidu. □ **11:4 «Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu»** — «Uning səzgür kəzliri» ibraniy tilida «uning kəz kˌapakˌliri». □ **11:6 «Pizoˌirim kˌizikˌ Xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu»** — «ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi» kinayilik, hˌəjwiy gəp. □ **12:1 «xeminit bilən okˌulsun dəp...»** — «xeminitx» bəlkim, «səkkiz tarlikˌ saz» yaki «səkkiz notilikˌ küy» degən mənidə.

Ləwlirimiz bolsa özimizningkidur;
Kim bizgə Rəb bolalisun?» — dəydu.
5 «Ezilgüqi ajizlarni basqan zulum wəjidin,
Miskinlərning ahuzarliri wəjidin,
Ğazirla ornumdin turay» — dəydu Pərwərdigar,
«Mən uloqa, ular zirikip kütkən azadlikni yətküzimən».□
6 Pərwərdigarning səzliri bolsa sap səzlərdur;
Ular yəttə qetim saplaxturuloqan,
Sapal qazanda tawlanoqan kümüxtəktur.■
7 Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən;
Sən *məminlərni* muxu dəwrdin mənggügə qooqdaysən;□
8 *Qünki* rəzil adəmlər ğəryanda oqadiyip yürüxidu,
Pəskəxlik insan baliliri arisida aliyjanablik dəp mahtalmaqta!

13

13-küy •••• Qaqanoqiqə, i Pərwərdigar?

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoqan küy: —

I Pərwərdigar, qaqanoqiqə?
Sən meni mənggügə untumsən?
Qaqanoqiqə didaringni məndin yoxurisən?
2 Qaqanoqiqə ğərküni qayoqurup, qəlbimdə?
Qaqanoqiqə düxminim məndin xadlinip oqalib yüridu?
3 Manga qara, manga jawab bərgin, i Pərwərdigar Hudayim!
Ölüm uyqusi meni besip kəlgüqə,
Közümni yorutqaysən,
4 Düxminimning: «Mən küqiyip uning üstidin oqəlibə qildim» deməsliki üqün,
Rəqiblirim səntürülgənlikimni kərüp xadlanmasliqi üqün,
közümni yorutqaysən!
5 Biraq mən bolsam Sening özgərməs muğəbbitinggə özümni tapxurdum;
Yürikim Sening nijatliqingdin xadlinidu;
6 Mən Pərwərdigaroqa nahxa eytimən;
Qünki U manga zor meğribanliqni kərsətti.

14

14-küy •••• Qarangoqu dunya

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoqan küy: —

Əhmək kixi kənglidə: «Ğeqbir Huda yoq» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Yirginqlik qəbiğlikni qilixti;
Ularning iqidə meğribanlik qiloquqi yoqtur;■

□ **12:5 «Mən uloqa, ular zirikip kütkən azadlikni yətküzimən»** — baxqa birhil tərjimisi: «Ularni «tüfi!» dəp mazaq qiloquqilardin azad qilimən» ■ **12:6** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30; 19:8; 119:140; Pənd. 30:5 □ **12:7 «Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən»** — «ular» 5-ayəttə tiloqa elinoqan «ezilgənlər» wə «miskinlər»ni kərsitidu. ■ **14:1** Zəb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10

2 Pərwərdigar ərxtə turup, adəm balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida insapni qüxinidioɣan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioɣanlar barmidu?
3 Ḥəmmə adəm yoldin qikḳti,
Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlikḳ kiloɣuqi yokḳ, ḥətta birimu yokḳtur.
4 Nanni yegəndək Mening həlkḭmni yutuwaloɣan bu ḳəbiḥlik kiloɣuqilar ḥeqnemini bilməmdu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɣa ḥeqbir iltija kilmaydu.
5 Mana ularni oɣayət zor ḳorḳunq basti;
Qünki Huda ḥəḳḳaniylarning dəwrididur.
6 «Silər ezilgənlərning kəngligə pükkən ümidini yokḳ kilmaḳqi bolisilər;
Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»□
7 Aḥ, Israilning nijatlikḭ Ziondin qikip kəlgən bolsa idi!
Pərwərdigar Θz həlkḭni asarəttin qikirip,
Azadlikḳka erixtürgən qaoɣda,
Yaḳup xadlinidu,
Israil huxallinidu!□

15

15-küy •••• Kim Huda aldida turalaydu?
1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, kim qediringda turalaydu?
Kim pak-muḳəddəs teoɣingda makanlixidu?
2 Kimki tamamən duruslukta mangsa,
Ḥəḳḳaniylikḭni yürgüzsə,
Kənglidə ḥəḳikətni səzlisə;■
3 Tili bilən gəp toxumisa,
Θz yekḭnioɣa yamanlikḳ kilmisa,
Ḳoxnisining əyibini kolap aqmisa,
4 Pəs adəmni kəzgə ilmisa,
Pərwərdigardin əyminidioɣanlarni ḥərmətlisə,
Θzigə ziyanlikḳ boloɣan təḳdirdimu iqkən ḳəsimini əzgərtmisə,
5 Pulni həḳlərgə əsümgə bərmisə,
Bigunaḥlarning ziyinioɣa para almisa;
Kimki muxularni kilsa,
Mənggügə təwrənməs.

□ **14:6 «Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»** — yaki «Qünki Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!». Bizningqə «birak» tooɣra kelidu — demək, Huda Θz həlkḭning bozək kilinoɣinioɣa karap, ularni ḳooɣlaxka ḥərikət kilidu. Baxka birhil tərjimisi: «Gərqə Pərwərdigar uning baxpanaḥi bolsa!» □ **14:7 «Israil huxallinidu!»** — «Israil» tooɣruluk — okurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən kisimni okuoɣan bolsa, esidə boliduki, Huda ḥəzriti Yakupning ismini «Israil»oɣa əzgərtkən. Yəḥudiy həlkḭ (Israillar) Yakupning əwladliridin ibarət. Xunga Təwrattiki baxka yərlərdə yaki Zəburda «Yakup» yaki «Israil» adəttə Yəḥudiylar, yəni Israil həlkḭni kərsitidu. Əgər tekist ḥəzriti Yakup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izaḥat berimiz. ■ **15:2** Zəb. 24:4; Yəx. 33:15

16

16-küy •••• Ahirətkiqə Hudaoɣa baoɣlioɣan qəksiz ümid

1 Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi:

Meni saḳlioɣin, i Təngri,
Qünki mən Sanga tayinimən.□
2 Mening jenim Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Rəbbimdursən;
Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» — dedi.□ ■
3 Yər yüzidiki muḳəddəs bəndiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,
Ular mening ḥəmmə huxalliḳimdur.
4 Kim baxḳa ilaḥni izdəxkə aldirisa,
Ularning dərdliri kəpiyip ketidu.
Oɭəyriy ilaḥlaroɣa atap ḥədiyə ḳanlirini təkməymən,
Ularning namlirini tilimoɣimu almaymən.
5 Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur;
Qək taxlinip erixkən nesiwəmni əzüng saḳlaysən;□ ■
6 *Nesiwəmni bəlgiligən* siziklar manga güzəl yərlərni bekitkəndur;
Bərḥək, mening güzəl mirasim bardur!□
7 Manga nəsiḥət bərgən Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturimən;
Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga əgitidu.□
8 Mən Pərwərdigarni ḥərdaim kəz aldimdin kətküzməymən;
U ong yenimda boloɣaqḳa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
9 Xunga mening ḳəlbim xadlandi,
Mening roḥim tehimu kətürülidu,
Mening tenim aman-esənliktə turidu;□
10 Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən,
Xundaḳla Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən.□ ■

□ **16:1 «Dawut yazoɣan «Mihtam» küy» —** «Mihtam» bəzi alimlarning pərziqə «ünsiz dua» yaki «yoxurun gəḥər» degən mənidə. □ **16:2 «Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» —** baxḳa birhil tərjimisi — «Mening yahxiliḳim (ḥərgiz) seningkigə yətməydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5 «Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur» —** Hudaning «Өz həlḳining mirasi» boloɣanliḳi tooɣruluḳ «Yar.» 15:1, «Qəl.» 18:20, «Zəb.» 73:26ni wə izaḥatlirini kərüng. **«Qək taxlinip erixkən nesiwəmni əzüng saḳlaysən» —** Israillar Yəxua pəyoɣəmbərning yetəkqiliki bilən Ḳanaan (Pələstin) zeminini igiligən waḳtida, hər ḳəbilining, hər ailining təəlluḳi qək taxlax bilən bekitilgən («Yə.» 18-19-bab). Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan ḳanun boyiqə, bu təəlluḳat bolsa mənggügə muxu ailə əwladliriɣa miras ḳaldurulidu. ■ **16:5** Yioɣ. 3:24 □ **16:6 «Nesiwəmni bəlgiligən siziklar manga güzəl yərlərni bekitkəndur» —** yuḳiriḳi 5-ayəttiki qək bəlgiligən jay siziklar bilən bekitilgən. Dawut bəlkim muxu səzlərni kəqmə mənidə ixlitip: «Ḥayatim wə turmuxumni ḥər jəḥəttin Huda yahxi bekitkən» — deməkqi bolsa kerək. □ **16:7 «Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga əgitidu» —** «wijdanim» ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9 «Mening roḥim tehimu kətürülidu» —** «roḥim» ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. □ **16:10 «Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən» —** Təwrat wə Injil boyiqə, «dozah» yaki «jəḥənnəm» pəḳətla ahirət künidin keyin baxlinidu. Uningdin ilgiri, əlüp kətkən adəmlərning roḥi bir orunoɣa, yəni «təḥtisara»oɣa baridu. Məsiḥ Əysa krestkə mihlanoɣandin keyin, «təḥtisara»da qong bir əzgirix yüz bərdi. Bu yərdə biz u tooɣruluḳ tohtalmaymiz. Biraḳ muxu ayəttə, Dawut pəyoɣəmbər «Məsiḥ» (Ḳutḳuzoɣuqi)ning gərdə turmay tirildürülidioɣanliḳini aldin eytḳan. «Təbirlər»nimu kərüng. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqing» —** Muḳəddəs Kitabta, «muḳəddəs» «uluoɣ» əməs, bəlki «mutləḳ pak», «Hudaoɣa has», «pütünləy Hudaoɣa ataloɣan» degən mənini bildüridu. «Muḳəddəs Boloɣuqing» qoḳum Məsiḥni kərsitidu. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən» —** ibraniy tilida «Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixni kərgüzməysən». Demək, gərgə ḳoyuloɣan bolsimu, teni qirimaydu (tez tirildürülidu). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

11 Sən manga ḥayat yolini kərsitisən;
Ḥuzurungda tolup taxḳan xad-huramlik bardur;
Ong ḳolungda mənggülük bəḥrə-ləzzətlərmu bardur.

17

17-küy •••• Təkəbburlarning besimidin ḳutḳuzoŋaysən!

1 Dawutning duasi: —
Ḥəḳḳaniy tələpni angla, i Pərwərdigar, mening nidayimoŋa kəngül ḳoyoŋin;
Mening duayimoŋa ḳulaḳ saloŋin,
U yaloŋanqi ləwlərdin qiḳḳan əməs.
2 Ḥuzurungdin ḥəkümüm qiḳiriloŋay!
Kəzüng nemə durus ikənlikini pərḳ ətkəy!
3 Sən mening ḳəlbimni sinioŋansən,
Sən keqidimu manga yeḳinlixip kəzətting;
Sən meni tawlap kəzüngdin kəqürdingsən,
Meningdin ḥeqbir səwənlik tapalmiding;
Kənglümdə: Aoŋzim itaətsizlik ḳilmisun! — dəp niyət ḳildim.
4 Adəm balilirining ḥayattiki ixlirida,
Ləwliringdin qiḳḳan səzlər bilən zorawanlarning yolliridin özümni neri ḳildim.
5 Mening ḳədəmlirim yolliringdin qiḳmioŋan,
Putlirim teyilip kətmigən.
6 Mən Sanga iltija ḳildim,
Qünki tiləklirimni ijabət ḳilisən, i Təngrim;
Manga ḳulaḳ saloŋin,
Səzlirimni angliŋin.
7 I, Özünggə tayanoŋanlarni ḳarxi qiḳḳuqilardin ong ḳolung bilən Ḳutḳuzoŋuqi,
Karamətliringni kərsitip, özgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloŋaysən!□
8 Meni kəz ḳariquḳungdək saḳlioŋaysən;
Ḳanatliring sayisidə meni yoxuroŋaysən;
9 Meni bulimaḳqi boloŋan rəzil adəmlərdin,
Meni ḳorxiwaloŋan əxəddiy küxəndilirimdin yoxuroŋin;
10 Ularning baoŋrini may ḳaplap, ḳetip kətkən;
Ularning eoŋizliri təkəbburlarqə səzləydu;□
11 Ular yolimizni toriwelip,
Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip, □
12 Oljioŋa aq kəzlük bilən tikilgən xirdək,
Yoxurun jaylarda marap yüridioŋan yax xirdəktur.
13 Ornungdin turoŋaysən, i Pərwərdigar,
Uning yolini tosup, yər bilən yəksan ḳiloŋaysən,
Jenimni rəzil adəmdin ḳutḳuzoŋin, ḳiliqing bilən;
14 *Meni* Öz ḳolung bilən kixilərdin,
Yəni muxu dəwrdiki kixilərdin ḳutḳuzoŋin;
Ularning nesiwisi bolsa muxu dunyadiladur;
Sən ularning ḳarnini nemətliring bilən toldurisən;

□ **17:7 «özgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloŋaysən!»** — «özgərməs muḥəbbiting» əslidə kəplük xəklidə «özgərməs muḥəbbitinglar». □ **17:10 «Ularning baoŋrini may ḳaplap, ḳetip kətkən...»** — bu ibarə ularning intayin təkəbburluḳi, baxḳiloroŋa ḥeq kəngül bəlməydioŋanliḳi, ularni kəzgə ilmaydioŋanliḳini kərsitidu. □ **17:11 «Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...»** — yaki «Meni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...».

Ularning kəngli pərzəntliri bilən ķandi,
Balilirioŋa baylikķlirini ķalduridu.
15 Mən bolsam, ḥəkķaniylikta yüzünggə ķarioŋuqi bolimən;
Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!□

18

18-küy •••• Aləmqə ķutķuzux

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup okulsun dəp, Pərwərdigarning ķuli Dawut yazoŋan küy; Pərwərdigar uni barlik düxmənliridin ḥəm Saul padixaḥning ķolidin ķutķuzoŋan küni, u Pərwərdigaroŋa munu küyning səzlirini eytti: —

Aḥ, Pərwərdigarim, mening küq-ķudritim,
Mən seni səyimən!
2 Pərwərdigar mening hada teoŋim, mening ķoroŋinim, mening nijatkarimdur!
Mening Təngrim, mening ķoram texim, mən Uningdin ḥimayə tapimən;
U mening ķalķinim, mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm, mening egiz munarimdur!□
3 Mədḥiyilərgə layik Pərwərdigaroŋa nida ķilimən,
Xunda düxmənlirimdin ķutķuzulimən;
4 Ölümning asarətliri meni ķorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti;□
5 Təḥtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,
Ölüm sirtmakliri aldimoŋa kəldi.
6 Ķiynaloŋinimda mən Pərwərdigaroŋa nida ķildim,
Hudayimoŋa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ḥuzurioŋa kəldi,
Uning ķulikioŋa kirdi.
7 Xu qaoŋ yər-zemin təwrəp, silkinip kətti,
Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U oŋəzəpləndi.□
8 Uning dimioŋidin is ərləp turatti,
Aoŋzidin qikķan ot ḥəmmisini yutuwətti;
Uningdin kəmür qooŋliri qikti;□
9 U asmanlarni təzim ķildurup qüxti,
Puti asti tum ķarangoŋuluk idi.
10 Bir kerubni minip pərwaz ķildi,
Xamalning ķanatlirida oŋuyuldap uqup kəldi.□
11 U ķarangoŋulukni özining yoxurunidioŋan jayi ķildi,
Sularning ķarangoŋusini,

□ **17:15 «…Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!»** — «oyoŋanoŋinimda» ölümdin oyoŋinip, tirilgəndə, demək. □ **18:2 «mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «nijatliķimning münggüzi». □ **18:4 «Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning ķiyan-taxķinliri meni ķorķitiwətti». □ **18:7 «…Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti; qünki U oŋəzəpləndi…»** — bu küydiki səzlər tədrijiy ḥalda Dawutning özining əḥwalidin ayrilip, Dawutning boloŋusi əwladi Məsiḥning ḥayatioŋa ətidu. Küydə Məsiḥning ḥayati, japa-muxəkķət tartidioŋanliķi, ahirida uning xan-xərəpkə erixidioŋanliķi wə pütkül aləmgə padixaḥ bolidioŋanliķi kərsitilidu. Demək, bu küyning özi uluoŋ bir bexarəttur. □ **18:8 «Uningdin kəmür qooŋliri qikti»** — yaki «Uningdin kəmür qooŋliri tutaxturuldi». □ **18:10 «Bir kerubni minip pərwaz ķildi»** — «kerub» intayin küqlük birhil ķanatlik pərixtə. «Təbirlər»ni kərüng.

Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Өz ətrapida qediri qildi.
12 Uning aldidiki yoruqluqtin,
Qoyuq bulutlar, məldür, otluq qooqlar qiqip ətti;
13 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ḥəmmidin Aliy Boloquqi awazini yangratti,
Məldür wə otluq qooqlar bilən.
14 Bərḥək, U oqlirini etip, *düxmənlirimni* tarqitiwətti;
Qaqmaqlarni qaqturup, ularni qiyqas-quqanoqa saldi;□
15 Xuning bilən dengizlarning təkti kərünüp qaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Tənbiḥing bilən,
Dimioqingdin qikqan nəpəsning zərbisi bilən, i Pərwərdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoq sulardin tartip aldi.
17 U meni küqlük düxminimdin,
Ḥəm manga өqmənlik qiloquqilardin qutquzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
18 Külpətkə uqrioqan künümdə, ular manga qarxi ḥujumoqa ətti;
Biraq Pərwərdigar mening tayanqim idi.
19 U meni kəngri-azadə bir jayoqa elip qikardi;
U meni qutquzdi, qünki U məndin hursən boldi.
20 Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap manga iltipat kərsətti;
Qolumning ḥalalliqini U manga qayturdi;
21 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik qilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
22 Qünki Uning barliq ḥəkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimilirini өzümdin neri qilmidim;
23 Mən Uning bilən oqubarsiz yürdum,
Өzümni gunaḥtin neri qildim;
24 Xuning üqün Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap,
Kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi.□
25 Wapadar-meḥribanlaroqa Өzüngni wapadar-meḥriban kərsitisən;
Oqubarsizlaroqa Өzüngni oqubarsiz kərsitisən;
26 Sap dilliqlaroqa Өzüngni sap dillik kərsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kərsitisən;
27 Qünki ajiz məmin həlqni qutquzoquqi Өzüngdursən;
Biraq təkəbbur kəzlərni xərməndə qilisən;
28 Qirioqimni julalik qiloqan Səndursən;
Pərwərdigar Hudayim meni basqan qarangoqulukni nurlanduridu;
29 Qünki Sən arqilik *düxmən* qoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arqilik mən sepildin atlap өttüm.□
30 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;

□ **18:14 «U oqlirini etip, düxmənlirimni tarqitiwətti» —** ibraniy tilida «U oqlirini etip, ularni tarqitiwətti». 17-ayətni kərüng. □ **18:24 «Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap, kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi» —** xübḥisizki, muxu 19-24-ayətlərdə Məsiḥning pak-oqubarsizliqi, gunaḥsizliqi bexarət qilinidu. Dawut өzi tooqruluk bu səzlərni ḥərgiz deyəlməytti. Məsilən, 25-küy, 7-ayət wə 51-küyni kərüng. □ **18:29 «Sən arqilik düxmən qoxuni arisidin yügürüp өttüm» —** «yügürüp өttüm» degən səzlər «bəsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu.

Pərwərdigarning səzi sinap ispatlanoɣandur;
U Өzigə tayanoɣanlarning ɧəmmisigə ⱪalⱪandur.
31 Qünki Pərwərdigardin baxⱪa yənə kim ilaɧtur?
Bizning Hudayimizdin baxⱪa kimmu ⱪoram taxtur?
32 Yəni belimni küq-ⱪuwwət bilən orioɣuqi Təngri,
Yolumni tüptüz, mukəmməl ⱪiloɣuqi Təngridur;
33 U mening putlirimni keyikningkidək *uqⱪur* ⱪilidu,
Xuning bilən meni egiz jaylirimda turoɣuzidu;
34 ⱪollirimni urux ⱪilixⱪa өgitidu,
Xunglaxⱪa biləklirim mis kamanni kerələydu;
35 Sən manga nijatliⱪing boloɣan ⱪalⱪanni ata ⱪilding,
Nening ong ⱪolung meni yəlidi;
Sening mulayim kəmtərliking meni uluoɣ ⱪildi.
36 Sən ⱪədəmlirim astidiki jayni kəng ⱪilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
37 Mən düxmənlirimni ⱪooɣlap yəttim;
Ular ɧalak bolmioɣuqə ɧeq yanmidim.
38 ⱪaytidin ornidin turalmas ⱪilip ularni yanjiwəttim,
Ular putlirim astida yiⱪildi.
39 Sən jəng ⱪilixⱪa küq bilən belimni baoɣliding;
Sən manga ɧujum ⱪiloɣanlarni putum astida egildürdüng;
40 Düxmənlirimni kөz aldimda arⱪisioɣa yandurup ⱪaqⱪuzdung,
Xuning bilən manga өqmənlərni yoⱪattim.
41 Ular pəryad kətürdi, birak ⱪutⱪuzidioɣan ɧeqkim yoⱪ idi;
ɧətta Pərwərdigaroɣa nida ⱪildi, Umuularoɣa jawab bərmidi.
42 Mən ularoɣa soⱪⱪa berip, xamal uguroɣan topidək ⱪiliwəttim;
Koqidiki patⱪaⱪtək, ularni təküwəttim.
43 Sən meni həlⱪning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən;
Sən meni əllərning bexi ⱪiloɣansən;
Manga yat boloɣan bir həlⱪ hizmitimdə bolmaⱪta.□
44 Səzümni anglapla ular manga itaət ⱪilidu;
Yat əldikilər manga biqarilərqə təslim bolidu;
45 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiɧkamliridin titrigən ɧalda qiⱪip kelidu;
46 Pərwərdigar ɧayattur!
Mening ⱪoram Texim mubarəklənsun!
Nijatliⱪim boloɣan Huda *ɧəmmidin* aliydur, dəp mədɧiyilənsun!
47 U, mən üqün toluⱪ ⱪisas aloɣuqi Təngri,
Həlⱪlərni manga boysunduroɣan *Hudadur*;
48 U meni düxmənlirimdin ⱪutⱪuzoɣan;
Bərɧək, Sən meni manga ɧujum ⱪiloɣanlardin yuⱪiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ⱪutuldurdung.
49 Xuning üqün mən əllər arisida Sanga rəɧmət eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluoɣlap küylərni eytimən;
50 *Pərwərdigar* Өzi tikligən padixaɧⱪa zor nusrətlərni beoɣixlaydu;
Өzi məsiɧ ⱪiloɣinioɣa,
Yəni Dawutⱪa ɧəm uning nəsligə mənggügə өzgərməs muɧəbbitini kərsitidu.□

□ **18:43 «Sən meni həlⱪning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən» —** xübɧisizki, muxu bexarəttə eytiloɣan «həlⱪ» Dawut padixaɧning өz ⱪowmi boloɣan Yəɧudiy həlⱪini kərsitidu. □ **18:50 «Өzi məsiɧ ⱪiloɣinioɣa, Yəni Dawutⱪa ɧəm uning nəsligə…» —** «Məsiɧ ⱪiloɣini» yəni «Məsiɧ» tooɣruluⱪ 2-küydiki izaɧatlarni kөrüng.

19

19-küy •••• Aləm ḫəm Təwrat Hudaning xəripidur!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ərxlər Təngrining uluoɣluḳini jakarlaydu,
Asman gümbizi Uning ḳoli yasioɣanlirini namayan ḳilidu;
2 Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu;
Keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu.□
3 Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi *aləmgə* anglanmaḳta.□
4 Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta;
Ularning səzliri aləmning qetigiqə yətməktə.
Ularning iqidə *Huda* ḳuyax üqün qedir tikkən,□ ■
5 *Ḳuyax* ḫujrisidin toyoɣa qiḳḳan yigittək qiḳidu,
Bəygigə qüxidioɣan palwandək xadlinidu;■
6 Asmanlarning bir qetidin ərləydu,
Jaḫanning u qetigiqə qərgiləydu,
Uning ḫararitidin ḫeqḳandaḳ məhluḳat yoxurunalmaydu.
7 Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur,
U insan wujudini yengilaydu;
Pərwərdigar bərgən ḫəküm-guwaḫlar muḳim-ixənqlik ,
U nadanlarni dana ḳilidu.□ ■
8 Pərwərdigarning kərsətmiliri durus,
U ḳəlbni xadlanduridu;
Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur,
U kəzlərni nurlanduridu.□
9 Pərwərdigardin əyminix pak ixtur, u mənggü dawamlixidu;
Pərwərdigarning ḫəkümliri ḫəḳtur,
Ḫərbiri tamamən ḫəḳḳaniyəttur.
10 Ular altundin, bərḫək kəp sap altundin ḳimmətliktur;
Ḫəsəldin, ḫəsəl jəwḫiridin xerindur;■
11 Ular bilən ḳulung oyoɣitilidu;
Insan ularoɣa riayə ḳilixta qing tursa qong mukapat bardur.
12 Kim əz hataliḳlirini bilip yetəlisun?
Meni bilip-bilməy ḳiloɣan gunaḫlirimdin saḳit ḳiloɣaysən;
13 Əz ḳul-qakaringni baxbaxtaḳ gunaḫlardin tartḳaysən;
Bu gunaḫlarni manga hojayin ḳildurmioɣaysən;
Xuning bilən mən ḳusursiz bolimən,
Eoɣir gunaḫtin haliy boloɣaymən.

□ **19:2 «Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu»** — «ular» ərxlər wə asman gümbizini kərsitidu. **«Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu; keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu»** — ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Kün baxḳa bir küngə gəplirini təkidu, keqə baxḳa bir keqigə səz ḳilmaḳta». □ **19:3 «Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi aləmgə anglanmaḳta»** — baxḳa birhil tərjimisi «Aləmdə ḫərḳandaḳ bir til ularning sadasini anglap qüxinələydu». □ **19:4 «Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta»** — bu «əlqəm tanisi» bəlkim insanning təsəwwur-oylirini əlqigüqi boluxi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7 «Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur»** — «Təwrat-ḳanun» tooɣruluḳ: «Təwrat» (torah) ibraniy tili bolup, muxu yərdə «ḳanun, təlim, yolyoruḳ» degən mənidə ixlitilidu. «Təwrat ḳanuni» degən ibarə adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix», «Misirdin qiḳix», «Lawiylar» «Qəl-Bayawandiki səpər» ḫəm «Ḳanun xərḫi» degən aldinḳi bəx ḳisimning ḳanun-pərmanliḳ məzmunini kərsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30 □ **19:8 «Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur»** — yaki «Pərwərdigarning pərmanliri roxəndur» yaki «Pərwərdigarning pərmanliri paktur». ■ **19:10** Zəb. 119:72,103,127; Pənd. 8:11

14 I Pərwərdigar, mening Ḳoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim,
Aoɣzimdiki səzlər, ḳəlbimdiki oylinixlar nəziringdə məḳbul boloɣay!□

20

20-küy •••• Israil həlḳi Huda Məsiḥ ḳiloɣan padixaḥning oɣəlibisi üqün dua ḳilidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Külpətlik kündə Pərwərdigar sanga ijabət ḳiloɣay!
Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!□
2 U Θz muḳəddəs jayidin sanga mədət əwətkəy,
Ziondin sanga küq-ḳuwwət bərgəy;
3 Barliḳ «axliḳ ḥədiyə»liringni yad ḳiloɣay,
Kəydürmə ḳurbanliḳingni ḳobul ḳiloɣay!
Selaḥ!
4 Kənglüngdiki təxnaliḳlarni sanga ata ḳiloɣay,
Kənglünggə pükkən barliḳ arzuliringni əməlgə axuroɣay.
5 Bizlər oɣəlibəngni təbrikləp təntənə ḳilimiz,
Hudayimizning namida tuoɣlirimizni tikləymiz;
Pərwərdigar barliḳ tələpliringni əməlgə axuroɣay!
6 Ḥazir bildimki, Pərwərdigar Θzi məsiḥ ḳiloɣinini ḳutḳuzidu;
Muḳəddəs ərxliridin uningoɣa ḳudrətlik ḳutḳuzoɣuqi ḳolini uzartip jawab beridu.□
7 Bəzilər jəng ḥarwilirioɣa,
Bəzilər atlaroɣa *tayinidu*;
Biraḳ biz bolsaḳ Pərwərdigar Hudayimizning namini yad etimiz;
8 Ular tizi püklinip yiḳildi;
Biraḳ biz bolsaḳ, ḳəddimizni ruslap tik turimiz.
9 I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən;
Nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!□

21

21-küy •••• Huda tikligən padixaḥ tooɣruluḳ bir küy

□ **19:14 «I Pərwərdigar, mening Ḳoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim»** — «Ḥəmjəmət-Nijatkar» yaki «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» tooɣruluḳ: — Ibraniy tilida «goel» degən bu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoɣəl bolup, əzini ḳulluḳḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloɣa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan ḳanunoɣa asasən, muxu kixining əzining yeḳin uruḳ-tuoɣḳanliri, ḥəmjəmətliri bu kixini ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» əz ḳerindixini ḥər ḳilmaḳqi bolsa, uni ḳutḳuzalaytti. Ḥoḳuḳni ixlitix «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»ning əz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. Birsi əz uruḳ-tuoɣḳinioɣa «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» bolup uni ḳutḳuzmaḳqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Xunga pəyoɣəmbərlər Hudaning ḳutḳuzoɣuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün pat-pat dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Θz bəndisigə yaki həlḳigə «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»si bolidu. Uning Θz həlḳini ḳutḳuzuxi Θz ihtiyariliḳi bilən, əlwəttə! □ **20:1 «Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!»** — «Yaḳupning Hudasi» degən muxu ibaridə «Yaḳup» ḥəm ḥəzriti Yaḳupning əzini ḥəmdə uningdin qiḳḳan Israil həlḳinimu kərsitidu. □ **20:6 «Pərwərdigar Θzi məsiḥ ḳiloɣini»** — yəni Israilning padixaḥi; muxu yərdə Dawutni kərsitidu. Biraḳ xübḥisizki, bu küy bir bexarət bolup, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥnimu kərsitidu. 2-küydiki izaḥatlarni wə «Təbirlər»nimu kərüng. □ **20:9 «I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən; nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «I Pərwərdigar, oɣəlbigə erixtürgəysən! Biz nida ḳiloɣan kündə Padixaḥ bizgə jawab bərgəy!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Padixaḥ ḳudritingdin xadlinidu, i Pərwərdigar;
Oɣəlibə-nijatliḳingdin u nəḳədər hursən bolidu!
2 Sən uning kəngül tilikini uningoɣa ata ḳilding,
Ləwlirining təlipini rət ḳiloɣan əməssən.
Selaḥ!
3 Qünki Sən esil bərikətlər bilən uni ḳarxi alding;
Uning bexioɣa sap altun taj kiydürdüng.
4 U Səndin əmür tilisə, Sən uningoɣa bərding,
Yəni uzun künlərni, taki əbədil'əbədgiqə bərding.
5 U Sening bərgən oɣəlibə-nijatliḳingdin zor xərəp ḳuqti;
Sən uningoɣa izzət-ḥəywət ḥəm xanu-xəwkət ḳondurdung.
6 Sən uning əzini mənggülük bərikətlər ḳilding;
Didaringning xadliḳi bilən uni zor hursən ḳilding;□
7 Qünki padixaḥ Pərwərdigaroɣa tayinidu;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqining əzgərməs muḥəbbiti bilən u ḥeq təwrənməydu.
8 Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, axkarə ḳilidu;
Ong ḳolung Sanga əqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu;□
9 Sening didaring kərüngən kündə, ularni yalḳunluḳ humdanoɣa saloɣandək kəydürisən;
Pərwərdigar dəroɣəzəp bilən ularni yutuwetidu;
Ot ularni kəydürüp tügitidu.
10 Ularning tuhumini jaḥandin,
Nəsillirini kixilik dunyadin ḳuritisən;
11 Qünki ular Sanga yamanlik ḳilixḳa urundi;
Ular rəzil bir nəyrəngni oylap qikḳini bilən,
Əmma oɣəlibə ḳilalmidi.
12 Qünki Sən ularni kəynigə buruluxḳa məjbur ḳilding;
Sən ularning yüzigə ḳarap oḳyayingni qənləysən.
13 I Pərwərdigar, Əz küqüng bilən uluoɣluḳungni namayan ḳiloɣaysən;
Xuning bilən biz nahxa eytip ḳudritingni mədḥiyiləymiz.

22

22-küy •••• Əng eoɣir azab-oḳubəttə ḳiloɣan dua •••• Bexarətlik küy •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət) degən aḥangda oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

«Aḥ Ilaḥim, Ilaḥim, nemixḳa məndin waz kəqting?
Sən nemixḳa meni ḳutḳuzuxtin xunqə yiraḳsən?

□ **21:6 «Sən uning əzini mənggülük bərikətlər ḳilding» —** bu səz bəlkim Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥning Hudaning Ibraḥimoɣa bərgən əng uluoɣ wədisini əməlgə axuridioɣanliḳini kərsitixi mumkin. Xu wədə: «Sən əzüng baxḳilaroɣa bəht-bərikət bolisən ... Sən arḳilik yər yüzidiki barlik ailə wə ḳəbililərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu» deyilidu («Yar.» 12:1-3də hatiriləngən). Baxḳa birhil tərjimisi: «Sən uningoɣa mənggülük bərikətlərni bekitting». □ **21:8 «Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, ... Ong ḳolung Sanga əqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu...» —** 8-ayəttin baxlap, bexarətlik səzlər biwasitə padixaḥḳa eytiloɣan bolsa kerək. Roxənki, bu ayətlər padixaḥ Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥni kərsitidu.

Nemixqa qattiq pəryadlirimdin xunqə yiraq turisən,□ ■
2 Hudayim, kündüzdə nida qildim, lekin Sən ḥeq jawab qilmaysən;
Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən.□ ■
3 Biraq i Israilning mədḥiyilirini əz makaning qiloɣuqi,
Sən degən pak-muqəddəstursən!
4 Ata-bowilirimiz seni tayanqi qiloɣan,
Ular sanga tayanoɣan, sən ularni qutquzoɣan.
5 Ular Sanga nida qilixliri bilən qutuloɣan;
Sanga tayinix bilən ularning ümidi ḥeq yərdə qaloɣan əməs.■
6 Biraq mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən,
Insan təripidin *təḥmət bilən* rəswayialəm qilinoɣanmən,
Halayiq təripidin kəmsitilgənmən.□ ■
7 Meni kərgənlərning ḥəmmisi mazaq qilip külidu,
Baxlirini silkixip aoɣzilirini pürüxtürüp: ■
8 «U Pərwərdigaroɣa əzini tapxuroɣan əməsmu?!
Əmdi Pərwərdigar uni qutquzsun!
Pərwərdigar uningdin hursən bolsa əgər,
Uni qutuldursun!» — deyixidu.■
9 Biraq meni apamning qorsiqidin qiqaroɣuqi əzüngdursən;
Ḥətta əmqəktiki waqtimdimu meni əzünggə tayanduroɣansən;
10 Tuoɣuloɣinimdin tartipla, mən əzümni qoynungoɣa taxlioɣanmən;
Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sən mening Təngrim bolup kəlgənsən.■
11 Məndin yiraqlaxma;
Qünki riyazət meni qistap kəldi;
Manga yardəmdə boloɣuqi yoqtur.
12 Nuroɣun buqilar meni qorxiwaldi;
Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi;□
13 Ular adəmni titma qiloɣuqi ḥərkirəwatqan xirdək,
Aoɣzilirni qong eqip manga tikilip turidu.
14 Mən təkülgən sudək boldum,
Ḥəmmə səngəklirim izidin qiqip kətti;
Yürikim momdək erip kətti,
Iq-baoɣrimda zəiplixip erip kətti.
15 Qaoɣjirap kətkən sapal parqisidək maoɣdurum qalmidi,
Tilim tangliyimoɣa qaplixip kətti,
Sən *Pərwərdigar* meni əlümning topa-qanglirioɣa qoyoɣansən.■

□ **22:1 «Izaḥat» —** Dawut pəyoɣəmbər ḥayatida nuroɣun azab-oqubətlərni tartqan bolsimu, lekin u bu küydə eytiloɣan xunqiwala eoɣir azab-oqubətlərni tartqan əməs. Xunga xübḥisizki, Dawut əzidin keyinki birsining tartidioɣan azablirini kərsətkən bolsa kerək. Oqurmənlər bu azablarning kimgə qaritiloɣanliqi tooɣruluq əzliri hulasigə kəlsun. **««ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət)»** — bəzi alimlar: «Tang səḥərdiki qixi jərən» dəp tərjimə qilidu. Bu bəlkim küyning temisining ḥəm uning aḥangining nami bolsa kerək. ■ **22:1** Mat. 27:46; Mar. 15:34 □ **22:2 «Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən» —** yaki «keqidimu mən pəryad qilsam, biraq aram tapmaymən» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zəb. 25:2-3; 31:1; Yəx. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6 «mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən» —** ibraniy tilida «qurt» «kokkus ilikus» (qizil qurt) degən qurtni kərsitidu. Bu hil qurtning qixisi tuhumlioɣanda əzini dərəhkə qaplaxturup, saloɣan tuhumlirini əz bədini bilən qooɣdaydu. Xundaq qilip u elgüqə qaplaxqan yərdin midirlimay turidu. Ölüxi bilən uningdin qipqizil bir suyuqluq qiqip, ḥəmmə ətrapini qizil qilidu. Adəmlər bu qizil suyuqluqni boyaq üqün ixlitidu. Bu ixlar Məsiḥ Əysaning krestkə mihlinixioɣa bexarət bolmamdu? ■ **22:6** Yəx. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43 ■ **22:10** Yəx. 49:1 □ **22:12 «Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi» —** Pələstinning Baxan rayonidiki buqilar yooɣan, küqlük idi. Bu yərdə yaman adəmlər ḥəm ularning kəynidə turoɣan yaman jin-roḥlarni kərsətsə kerək. ■ **22:15** Yḥ. 19:28

16 Ɔŋaljir itlar manga olaxti,
Bir top rəzillər meni ķistap kelip,
Mening ķolum wə putumni sanjip təxti.■
17 Səngəklirimning ḥəmmisini saniyalaymən,
Ustihanlirim manga tikilip ķarap turoŋandək ķilidu.
18 Ular kiyimlirimni ɵz arisida üləxtürüwatidu,
Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu.□ ■
19 Biraķ, i Pərwərdigar, məndin yiraķlaxma!
I Küq-Ķudritim boloŋuqim, yardəmgə tez kəlgəysən!
20 Jenimni ķiliqtin ķutķuzoŋin,
Mening yaloŋuz jenimni itning qanggilidin ķutuldurоŋin.□
21 Meni xirning aoŋzidin ķutķuzoŋin;
Xundaķ, Sən iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!□
22 Mən Sening namingni ķerindaxlirimoŋa elan ķilimən;
Qong jamaət iqidə turup Sanga boloŋan mədḥiyilirimni jakarlaymən;■
23 Pərwərdigardin əyməngüqilər, Uni mədḥiyiləŋlar!
Yaķupning barliķ nəsilliri, Uningoŋa xan-xərəp kəltürünglar!
Israilning pütün əwladliri, Uningdin əymininglar.□
24 Qünki U ezilgüqining axu harlinixlirini nəziridin saķit ķiloŋan əməs,
Yaki Uningdin ḥeq yirgəngən əməs;
Uningdin Ɵz wisalini ḥeq yoxurоŋan əməs;
Bəlki U iltija ķilip awazini kətürginidə,
Uningoŋa ķulaķ selip angliоŋan.
25 Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur,
Hudadin əyməngüqilərning aldida iqkən ķəsəmlirimni ixķa axurimən;□ ■
26 Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu;
Pərwərdigarni izdigənlər Uni mədḥiyələydu;
Silərning ķəlbinglar mənggü yaxnaydu!□ ■
27 Zeminning əng qetidikilərmu bu ixni ķəlbidə tutup , towa ķilip Pərwərdigarning aldioŋa kelidu;
Əl-millətlərning barliķ jəmətliri aldingda ibadət ķilidu;■
28 Qünki padixaḥliķ Pərwərdigaroŋila təwədur;
U əl-millətlər arisida ḥɵküm sürgüqidur.
29 Jaḥandiki baylarmu Uning aldidin yəp-iqip, ibadət ķilidu;

■ **22:16** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luķa 23:33; Yḥ. 19:23,37; 20:25 □ **22:18 «Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu»** — yaki «Qapinimoŋa erixix üqün qək taxlixiwatidu». ■ **22:18** Luķa 23:34; Yḥ. 19:24 □ **22:20 «Mening yaloŋuz jenim»** — yaki «Mening kiqik jenim» yaki «Mening ķimmətlik jenim». Səzligüqi eoŋir yaloŋuzluķ ḥes ķiliwatķan bolsa kerək. □ **22:21 «...iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!»** — «yawa kala» ḥazir nəsli ķuruoŋan. Ular əsli intayin küqlük, adəttiki kalidin ikki ḥəssə qong idi. Muxu yərdə «yawa kalilar» əxəddiy rəzil adəmlərgə yaki jin-xəytanlaroŋa simwol bolidu. ■ **22:22** Ibr. 2:12 □ **22:23 «Yaķupning barliķ nəsilliri»** — Israil həlķi, əlwəttə. **«Israilning əwladliri»** — Huda Yaķupning ismini «Israil»oŋa ɵzgərtkən, xuning bilən u «Israil ķowmining əjdadi» boloŋan. □ **22:25 «Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur»** — baxķa ikki hil tərjimisi «Qong jamaəttə mening mədḥiyilirimning temisi Səndin qikķandur...» yaki «Qong jamaəttə mening Sanga mədḥiyilərni oķuxķa muyəssər boloŋanliķim Səndin qikķandur...». ■ **22:25** Zəb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ **22:26 «Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu»** — «tamaķlinidu» degən bu səz muxu yərdə ḥeyt ķurbanliķliridin yaki «təxəkkür ķurbanliķliri» («rəḥmət ķurbaliķliri»)din tamaķlinixni kərsitixi mumkin. ■ **22:26** Ķan. 4:29; Zəb. 69:32; 149:4; Yəx. 25:6; Zəf. 2:2; Yḥ. 11:26 ■ **22:27** Zəb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tuprakḳa kirəy dəp ḳalɣanlarmu, ḥətta өz jenini saḳliyalmaydiɣanlarmu Uningɣa
səjdə ḳilidu;□
30 Kəlgüsidiki bir əwlad Uning hizmitidə bolidu;
Bu əwlad Rəb üqün Өz pərzəntliri ḥesablinidu.■
31 Keyin ular kelip, xu qaɣda tuɣulidiɣan bir ḳowmɣa Uning ḥəḳḳaniyliḳini
jakarlap xuni elan ḳiliduki,
«U buni əməlgə axurdi!»■

23

23-küy •••• Pərwərdigar meni baḳḳuqi padiqimdur! •••• 1-ayəttiki izaḥatni kөrüng

1 Dawut yazɣan küy: —

Pərwərdigar meni baḳḳuqi Padiqimdur,
Moḥtaj əməsmən ḥeq nərsigə;□ ■
2 U meni yumran qөplərdə yatḳuzup dəm aldurar;
Tinq aḳidiɣan sularni boylitip baḳidu;
3 U wujudumni yengilaydu;
U ḥəḳḳaniyliḳ yolida Өz nami üqün yetəkləydu;□
4 Ḥətta mən өlüm sayisi bolɣan jilɣidin өtsəmmu,
Ḥeq yamanliḳtin ḳorḳmaymən;
Qünki Sən mən bilən billidursən;
Sening ḥasang ḥəm tayiḳing manga təsəllidur.■
5 Meni har ḳilɣuqilarning kөz aldida manga kəng dastihan salisən;
Mening beximni may bilən məsiḥ ḳilisən;
Ḳədəḥim taxidu;
6 Bərḥəḳ, barliḳ künlirimdə yahxiliḳ wə өzgərməs xəpḳət manga əgixip ḥəmraḥ
bolidu;
Mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!□

24

24-küy •••• Pərwərdigarning ɣəlibisi

□ **22:29 «Jaḥandiki baylarmu ...»** — ibraniy tilida «Jaḥandiki semizlərmu...» — kөqmə mənisi «baylar» boluxi mumkin. **«tuprakḳa kirəy dəp ḳalɣanlarmu, ḥətta өz jenini saḳliyalmaydiɣanlarmu Uningɣa səjdə ḳilidu»** — demək, ḥəm baylar ḥəm miskinlər (küydə bexarət berilgən ixlar tüpəylidin) Hudaɣa ibadət ḳilidu. ■ **22:30** Yəx. 53:8, 10; Yəx. 8:18: Zəb.89:29; Mat. 1:1; Yḥ 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 ■ **22:31** Zəb. 52:9; 102:18; Luḳa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1 «Bu uluɣ küy toɣruluḳ izaḥat»** — Pələstindiki ḳoylar bilən padiqining munasiwiti naḥayiti yeḳin. U ular bilən keqə-kündüz billə bolidu, ularɣa isim ḳoyidu. Yengi yaylaḳḳa kөqkəndə, padiqi ḳoylarning bexida mengip, ularni qaḳirip yetəkləydu; ularning bexi tikənliktə yarilinip ḳalsa, padiqi may bilən sürüp «məsiḥ ḳilidu»; bəzi padiqilar ḥətta amraḳ ḳoyliriɣa alaḥidə ḳədəḥtin xarab iquridu. ■ **23:1** Yəx. 40:11; Yər. 23:4; Əz. 34:23; Yḥ. 10:11; 1Pet. 2:25; Wəḥ. 7:17 □ **23:3 «U wujudumni yengilaydu»** — «yengilaydu» ibraniy tilida bu sөz «towiɣa ḳayturidu» yaki «towa ḳilduridu» degən mənini өz iqigə alidu. ■ **23:4** Zəb. 3:6; 118:6 □ **23:6 «barliḳ künlirimdə yahxiliḳ wə өzgərməs xəpḳət manga əgixip ḥəmraḥ bolidu»** —yaki «barliḳ künlirimdə manga əgixip ḥəmraḥ bolɣan өzgərməs xəpḳət nemidigən yahxi!». **«mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!»** — «Pərwərdigarning dərgaḥi» ibraniy tilida «Pərwərdigarning өyidə». Dawut bu küyni yazɣanda Yerusalemdiki muḳəddəs ibadəthana tehi məwjut əməs idi.

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigaroɣa mənsüptur, jaɦan wə uningoɣa toloɣan ɦəmmə məwjudatlar;
Uningoɣa təəlluqtur yər yüzi wə uningda turiwatqanlarmu;■
2 Qünki jaɦanning ulini qongqur dengizlar üstigə orunlaxturup,
Yərni sular üstigə ornatqan Udur.
3 Pərwərdigarning teoɣioɣa kim qiqalaydu?
Uning muqəddəs jayioɣa kim kirip turalaydu? ■
4 — Qolliri gunaɦtin pakiz, dili sap,
Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan,
Yaloɣan qəsəm qilmioɣan kixi kirələydu. □
5 Bundaq kixi bolsa Pərwərdigardin bəhtni,
Өz nijatliqi boloɣuqi Hudadin ɦəkqaniyliqni tapxuruwalidu wə *uni* kətürüp yüridu;□
6 Bu dəwr Uni izdigüqi dəwrdur,
Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning *Hudasi*!
Selaɦ!□
7 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!□
8 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
U Pərwərdigardur, u küqlük wə qudrətliktur!
Pərwərdigar, jəng məydanida qudrətliktur!
9 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, bexinglarni kətürünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!
10 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
Samawiy qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar bolsa, xan-xərəp igisi Padixaɦtur!
Selaɦ!

25

25-küy •••• Yetəkləx wə baxpanaɦ bolux ɦəkqidə dua •••• 1-ayəttiki izaɦatni kərüng
1 Dawut yazoɣan küy.

Pərwərdigar, jenim Sanga təlmürüp qaraydu;□
2 Sanga tayinimən, i Hudayim;

■ **24:1** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ **24:3** Zəb. 15:1; Yəx. 33:14,15 □ **24:4 «Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan»** — «quruq nərsilər» butlarni kərsitidu. □ **24:5 «... tapxuruwalidu wə uni kətüridu»** — bu ikki peil ibraniy tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **24:6 «...Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning Hudasi!»** — yənə birhil tərjimisi «Yəni Sening didaringni izdigüqilər boloɣan Yaquptin ibarəttur». □ **24:7 «I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar! Kəng eqilinglar! I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!»** — qədimki zamanlarda qowuqlar eqiloɣanda yuqiridin kətürülətti. □ **25:1 «25-küy tooɣruluq izaɦat»** — 25-küy «elipbə tərtipilik» bir küy. Küydə 22 ayət bolup, ibraniy tilida alaɦidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziqida 22 ɦərp bar. Küydiki 22 ayətning ɦərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ɦərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tilida ɦərplər a-, ə-, b- tərtipidə baxlanoɣanoɣa ohxax). Biz bundaq küylərni «elipbə tərtipilik küy» dəp ataymiz.

Meni yərgə ḳaritip hijalәttə ḳaldurmiƣaysən;
Wə yaki düxmənlirimni üstümdin ƣalib ḳilip xadlandurmiƣaysən;■
3 Bərḥək, Seni kütküqilərdin ḥeqḳaysisi xərməndə bolmas;
Birak ḥeqbir səwəbsiz hainlik ḳiloƣuqilar xərməndə bolidu.■
4 Meni Sening izliringni bilidiƣan ḳiloƣaysən, i Pərwərdigar;
Yolliringni manga өgitip ḳoyoƣaysən.■
5 Meni ḥəḳiḳitingdə mangdurup, manga өgətkəysən;
Qünki өzüng mening nijatlikim boloƣan Hudayimdursən;
Mən kün boyi Sanga ḳarap təlmürimən;
6 Өz rəḥimdillikliringni, өzgərməs meḥirliringni yadingoƣa kəltürgəysən, i Pərwərdigar!
Qünki ular əzəldin tartip bar bolup kəlgəndur;■
7 Mening yaxlikimdiki gunaḥlirimni,
Xundakla itaətsizliklirimni esinggə kəltürmigəysən;
Өzgərməs muḥəbbiting, meḥribanliking bilən, meni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
8 Pərwərdigar meḥriban wə durustur;
Xunga U gunaḥkarlarni durus yoloƣa salidu.
9 Məminlərni yahxi-yamanni pərk etixkə U yetəkləydu;
Məminlərgə Өz yolini өgitidu.
10 Uning əḥdisi wə ḥөküm-guwaḥlirini tutḳanlarning ḥəmmisigə nisbətən,
Pərwərdigarning barlik yolliri өzgərməs muḥəbbət wə ḥəḳiḳəttur.
11 Өz naming üqün, i Pərwərdigar,
Ḳəbiḥlikim intayin eƣir bolsimu,
Sən uni kəqüriwətkənsən.
12 Kimki Pərwərdigardin əymənsə,
Huda Өzi tallioƣan yolda uningoƣa *ḫəḳiḳətni* өgitidu;
13 Uning jeni azadə-yahxilikta yaxaydu,
Uning nəsli yər yüzigə miras bolidu.
14 Pərwərdigar Өzidin əyminidioƣanlar bilən sirdaxtur;
U ularoƣa Өz əḥdisini kөrsitip beridu.
15 Mening kөzlirim ḥəmixə Pərwərdigaroƣa tikilip ḳaraydu;
Qünki U putlirimni tordin qiḳiriwetidu.
16 Manga ḳarap meḥir-xəpkət kөrsətkəysən;
Qünki mən ƣeribanə, dərdməndurmən.
17 Kөnglümning azarliri kөpiyip kətti;
Meni baskan ḳismaklardin qiḳaroƣaysən.
18 Dərdlirimni, azablirimni nəziringgə aloƣin,
Barlik gunaḥlirimni kəqürgəysən!
19 Mening düxmənlirimni nəziringgə aloƣin,
Qünki ular kөptur;
Ular manga qongkur өqmənlik bilən nəprətlinidu.
20 Jenimni sakliƣaysən, meni ḳutḳuzoƣaysən;
Meni xərməndiliktə ḳaldurmiƣaysən;
Qünki mən Seni baxpanaḥim ḳildim.
21 Kөngül sapliḳi wə durusluk meni ḳooƣdioƣay;
Qünki mən Sanga ümid baoƣlap kütüwatimən.□

■ **25:2** Zəb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ **25:3** Yəx. 28:16; Rim. 10:11 ■ **25:4** Zəb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ **25:6** Zəb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yər. 33:11 □ **25:21 «Qünki mən Sanga ümid baoƣlap kütüwatimən» —** yaki «Qünki sanga təlmürüp ḳaraymən».

22 I Huda, Israilni barliq külpətliridin qutquzup hərlükkə qiqarоqaysən!

26

26-küy •••• Barliq rəzilliktin yiraqlixixqa intilix

1 Dawut yazоqan küy: —

Mən üqün həküm qiqarоqaysən, i Pərwərdigar;
Qünki mən əz durusluqumda turup mangdim;
Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən;
Mən teyilip kətməymən.□ ■
2 Meni sinap baqqaysən, i Pərwərdigar, meni təkxürüp baqqin;
Wijdanimni, qəlbimni tawliоqaysən;□
3 Qünki əzgərməs muhəbbitingni kəz aldimda tutqanmən;
Mən həqiqitingni əzümgə yetəkqi qilip mangdimmən.
4 Mən yaloqanqilar bilən həmdastihan olturmidim;
Sahtipəzlərgə həmrah boluxqa kirməymən.■
5 Yamanlik qiloquqilar jamaitidin yirginimən;
Rəzillər bilənmu olturmaymən.
6 Qollirimni gunahsizlikta yuyimən;
Xunda, qurbangahingni aylinip yürələymən.
7 Wə həm təxəkkürlərni anglitimən;
Barliq karamətliringni jakarlaymən.
8 I Pərwərdigar, makaning boloqan əyni,
Xan-xəriping turоqan jayni səyüp kəldim;
9 Jenimni gunahkarlar bilən,
Hayatimni qanhorlar bilən billə elip kətmigəysən;
10 Ularning qolida suyiqəstlər bardur,
Ong qoli parilərgə toldi.
11 Mən bolsam, durusluqumda mengip yüriwerimən;
Meni hərlükkə qiqirip qutquzоqaysən,
Manga mehir-xəpqət kərsətkəysən.□
12 Putum bolsa tüptüz jayda turidu;
Jamaətlər arisida turup Pərwərdigarоqa təxəkkür-mədhiyilər qayturimən.

27

27-küy •••• Hudani kütkin!

1 Dawut yazоqan küy: —

Pərwərdigar mening nurum wə nijatliqimdur;
Mən yənə kimdin qorqay?
Pərwərdigar hayatimning qoroqinidur;

□ **26:1 «Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən; mən teyilip kətməymən» —** yənə birhil tərjimisi «Mən həq təwrənməs Pərwərdigarоqa tayinip kəldim». ■ **26:1** Zəb. 7:8 □ **26:2 «wijdanim» —** yaki «niyətlirim». Bu səz ibraniy tilida «bərəklər» degən bilən ipadilinidu. ■ **26:4** Ayup 31:5; Zəb. 1:1 □ **26:11 «Meni hərlükkə qiqirip qutquzоqaysən» —** muxu «hərlükkə qiqirix» gunahning asaritidin qutquzuxni kərsitidu.

Mən kimning aldida titrəy? ■
2 Yamanlik ķiloɳuqilar «Uning ətlirini yəyli» dəp manga ɦujum ķiloɳanda,
Rəķiblirim, düxmənlirim manga yeķinlaxķanda,
Putlixip, yiķildi ular.
3 Zor ķoxun bargaɦ ķurup meni ķorxawoɳa alsimu,
Ķəlbimdə ɦeq ķorķunq yoķ;
Manga urux ķozoɳisimu, yənila hatirjəm turiwerimən.
4 Pərwərdigardin birla nərsini tiləp kəldim;
Mən xuningoɳa intiliməktimənki: —
Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam,
Pərwərdigarning güzəllikigə ķarap yürsəm,
Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam, dəymən.□
5 Beximoɳa kün qüxkəndə, U meni sayiwini astioɳa alidu;
Meni qedirining iqidə aman saķlap yoxuruwalidu.
U meni uyultax üstigə muķim turoɳuzidu.
6 Xunga ɦazir ətrapimdiki düxmənlirim aldida bexim yuķiri kətürülidu.
Uning muķəddəs qedirida təntənə ķilip ķurbanliķlar sunimən;
Nahxa-küylər eytimən, munajatlarni eytimən Pərwərdigaroɳa!
7 Nida ķiloɳinimda awazimni angliɳaysən, i Pərwərdigar;
Manga meɦir-xəpķət kərsitip, ijabət ķiloɳaysən.
8 Өz kənglüm: «Uning didarini izdənglar!» dəydu;
Didaringni, i Pərwərdigar, өzüm izdəymən.
9 Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!
Oɳəzəpləngəndə ķulungni neri ķooɳlimioɳaysən;
Sən meningdin yardimingni ayimay kəlding;
Sən məndin ayrilmioɳaysən, meni taxliwətmigəysən, i Nijatkarim Huda!□
10 Ata-anam meni taxliwətsimu,
Pərwərdigar meni ķuqiķioɳa alidu. □
11 Manga Өz yolungni өgətkəysən, i Pərwərdigar;
Küxəndilirim *paylap yürməktə*,
Meni tüz yoloɳa baxlioɳaysən.■
12 Meni rəķiblirimning məyligə tapxurmioɳaysən,
Qünki manga ķara qaplaxmaķqi boloɳan yaloɳanqilar heli kөptur,
Ularning nəpəslirimu zorawanliķtur.
13 Aɦ, Pərwərdigarning meɦribanliķini tiriklərning zeminidə kərüxkə kөzüm yətmigən bolsa...!
14 Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!
Jigərlik bol, ķəlbing mərdanə bolsun!
Xundaķ ķil, Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!■

■ **27:1** Yəx. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luķa 1:79; Yɦ. 1:4; 8:12; Wəɦ. 21:23 □ **27:4 «... Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam, ... Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam» —** Dawut pəyoɳəmbərning zamanida «Hudaning өyi», yəni «muķəddəs ibadəthana» tehi selinmioɳanidi (ooɳli Sulayman keyin yasidi). Ibadəthana Musa pəyoɳəmbər arķiliķ yasaloɳan «muķəddəs qedir» idi. Xuning bilən Dawutning «muķəddəs ibadəthana» degini bəlkim roɦiy jəɦəttin, yəni Hudaning Өz ɦuzur-dərgaɦini kərsitidu, dəp qüxiniximiz kerək. □ **27:9 «Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!» —** ibraniy tilida «Yüzüngni məndin yoxurmioɳaysən!». □ **27:10 «Ata-anam meni taxliwətsimu,...» —** Dawut Saul padixaɦ təripidin ķooɳlanoɳan. Saul uni «jinayətqi» dəp ɦesablioɳan qaoɳlirida, Dawut ata-anisi təripidin bir məzgil qətkə ķeķiloɳan boluxi mumkin idi. Keyin ular uning bilən billə boldi. Təwrat «1Sam.» 21-, -22-babni kərüng. ■ **27:11** Zəb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zəb. 119. ■ **27:14** Yəx. 25:9; 33:2; Ɦab. 2:3

28

28-küy •••• Pərwərdigarƣa tayinix

1 Dawut yazƣan küy: —

I Pərwərdigar, Sanga nida ķilimən;
I mening Ķoram Texim, manga süküt ķilmiƣaysən;
Qünki Sən jimjit turuwalisang,
Mən qongķur ḥangƣa qüxidiƣanlarƣa ohxaxla bolimən.■
2 Sanga pəryad kətürginimdə,
Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə,
Mening iltijalirimning sadasini angliƣaysən!□
3 Meni rəzillər wə ķəbiḥlik ķiloƣuqilar bilən billə taxliwətmigəysən;
Ular aoƣzida yeķinliri bilən dostanə səzləxsimu,
Kənglidə əqmənlik bardur.■
4 Ularning ķilmixliriƣa ķarap,
Ixlirining yamanliķiƣa ķarap ix tutķaysən;
Ķolining ķiloƣanliri boyiqə əzlirigə yanduroƣaysən;
Tegixlik jazani əzlirigə ķayturoƣaysən.
5 Qünki ular nə Pərwərdigarning ķiloƣanlirini,
Nə ķollirining ixligənlirini ḥeq nəzirigə almaydu,
Pərwərdigar ularni oƣulitip, ķaytidin bax kətürgüzməydu.
6 Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturulsun;
Qünki U mening iltijalirimning sadasini angliƣan.
7 Pərwərdigar mening küqüm, mening ķalķinimdur;
Mening kənglüm uningƣa ixəndi,
Xuning bilən yardəm taptim;
Xunga kənglüm zor xadlinidu,
Əz küyüm bilən mən Uni mədḥiyiləymən.
8 Pərwərdigar Əz *həlķining* küqidur,
Xundaķla məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur.□
9 Əz həlķingni ķutķuzoƣaysən,
Mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;
Ularni padiqidək beķip ozuķlanduroƣaysən,
Mənggügə ularni kətürüp yürgəysən.□

29

29-küy •••• Pərwərdigarning ḥəywisi

1 Dawut yazƣan küy: —

Pərwərdigarƣa bərgəysilər, i Ķudrətlik Boloƣuqining pərzəntliri,

---

■ **28:1** Zəb. 30:3; 35:22; 143:7 □ **28:2 «Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə»** — «kalamhana» muķəddəs qedirdiki «əng muķəddəs jay»ni kərsitidu. Nemixķa muxu yərdə «əng muķəddəs jay» «kalamhana» deyilidu? Səwəbi, «əng muķəddəs jay» iqidə «əḥdə sanduķi» yatidu, «əḥdə sanduķi» iqidə Huda Israil bilən tüzgən əḥdinamə (Hudaning səz-kalami) saķlaķlik idi. ■ **28:3** Zəb. 12:1-2; Yər. 9:7 □ **28:8 «Pərwərdigar ... məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur»** — Hudaning «məsiḥ ķiloƣini»: — (1) Huda Israillar üstigə tikligən padixaḥ; (2) ahirda u dunyaƣa əwətidioƣan Ķutķuzoƣuqi-Məsiḥni kərstidu. «Məsiḥ» tooƣuluķ 2-küydiki izaḥatlarni ḥəm «Təbirlərni» kərüng. □ **28:9 «Əz həlķingni ķutķuzoƣaysən, mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;...»** — Hudaning Əz həlķi dəl Əzining mirasi ikənliki Muķəddəs Kitabta kəp yərlərdə tiloƣa elinidu.

Pərwərdigarоŋa xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!□ ■
2 Pərwərdigarоŋa Өz namiоŋa layiқ xanu-xəwkət bərgəysilər;
Pərwərdigarоŋa pak-muқəddəslikning güzəllikidə səjdə қilinglar!
3 Pərwərdigarning sadasi qongқur sular üstidə ҥəküm süridu;
Xan-xərəp igisi bolоŋan Təngri güldürmamilarni yangritidu;
Pərwərdigar büyük dengizlar üstidə ҥəküm süridu.■
4 Pərwərdigarning sadasi küqlүktur;
Pərwərdigarning sadasi ҥəywətkə tolоŋandur;
5 Pərwərdigarning sadasi kedir dərəhlirini sunduriwetidu;
Bərҥək, Pərwərdigar Liwandiki kedirlarni sunduriwetidu.
6 U ularni mozay oynaқlawatқandək oynaқlitidu;
Yawa kalining balisi oynaқlawatқandək, U Liwan wə Sirion teoқini oynaқlitidu.□
7 Pərwərdigarning sadasi qaқmaқlarning yalқunlirini xahlitiwetidu;□
8 Pərwərdigarning sadasi qəl-jəzirini zilziligə salidu;
Pərwərdigar Қədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu;□
9 Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini ҥəryan tolоқitidu,
Ormanliқlarni yalingaqlaydu;
Uning muқəddəs ibadəthanisida bolоŋan ҥəmmisi «xanu-xəwkət!» dəp təntənə қilidu. □
10 Pərwərdigar topan üstigə ҥəkümranliқ қilip olturidu;
Bərҥək, Pərwərdigar mənggügə padixaҥ bolup ҥəküm sürüp olturidu.□
11 Pərwərdigar Өz həlқigə қudrətni bəhx etidu;
Өz həlқini aman-hatirjəmlik bilən bərikətləydu.

30

30-küy •••• Pərwərdigarning Dawutning kerilip kətkənlikini jazalap, andin saқaytixi
1 Muқəddəs ibadəthanini Hudaoŋa ataxni təbrikləp, Dawut yazoŋan küy: —

Mən Seni aliy dəp uluoŋlaymən, i Pərwərdigar,
Qünki Sən meni pəstin yuқiri kətürdüng,
Düxmənlirimni üstümdin huxallandurmiding.
2 I Pərwərdigar Hudayim, mən Sanga nalə kətürdüm,
Sən meni saқaytting.
3 I Pərwərdigar, Sən təҥtisaradin jenimni elip qiқting,
Ҥangoŋa qüxidioŋanlar arisidin manga ҥayat berip saқliding.
4 Pərwərdigarоŋa küy eytinglar, i Uning ihlasmən bəndiliri,

□ **29:1 «Pərwərdigarоŋa bərgəysilər,... Pərwərdigarоŋa xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!»** — bu sirliқ səzning mənisi nemə? Mənisi qoқum xuki, Hudaning həlқi uningoŋa ixinip tayanoŋaqқa, xundaқla mədҥiyə oқuoŋaqқa, Huda ularning ҥayatida Өz küq-қudritini (xundaқla Өz xan-xəripini) kərsitixigə xarait beridu. ■ **29:1** Zəb. 96:7, 8 ■ **29:3** Mis. 9:23 □ **29:6 «Sirion teoқi»** — Liwanning əng egiz taoқ qoққisi, yənə bir nami «Ҥərmon». □ **29:7 «Pərwərdigarning sadasi qaқmaқlarning yalқunlirini xahlitiwetidu»** — baxқa birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi ot yalқunlirini yirtiwetidu». Biraқ aldi-kəynidiki səzlərgə қarioŋanda, qaқmaқlarni kərsitixi mumkin. □ **29:8 «Pərwərdigar Қədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu»** — «Liwan taoқliri» (6-ayət) — Қanaan (Pələstin)ning ximal təripi, «Қədəxtiki qəl-jəzirə» uning jənubiy təripi. □ **29:9 «Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini ҥəryan tolоқitidu»** — baxқa birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi marallaroŋa ooқlaқlarni tuoқduroŋuzidu». □ **29:10 «Pərwərdigar topan üstigə ҥəkümranliқ қilip olturidu»** — «topan» bəlkim Nuҥ pəyoŋəmbər dəwridiki topanni kərsitidu, bu yərdə kəqmə mənidə bolup, dunyadiki қalaymiқanqiliқnimu kərsitidu.

Uning pak-muqəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar.■
5 Qünki Uning oŋəzipi dəqiqidə ətüp ketidu,
Xapaiti bolsa ömürwayət bolidu;
Yioŋa-zar keqiqə qonup qalsimu,
Huxallik tang səhər bilən təng kelidu.
6 Mən bolsam öz raḥət-paraoŋitimdə: «Mənggügə təwrənməy muqim turimən» — dedim.
7 Pərwərdigar, xapaiting bilən, mening teoŋimni mustəḥkəm turoŋuzoŋaniding;
Əmma Sən didaringni qaqurup yoxurdung;
Mən alaqzadə bolup kəttim;
8 Mən Sanga nalə-pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Mən *Sən* Rəbkə iltija qildim: —
9 — Mening qenim tökülüp, ḥangoŋa kirsəm nemə paydisi bardur?
Topa-qang Seni mədḥiyiləmdu? U ḥəqiqitingni jakarliyalamdu?□
10 Angliоŋaysən, i Pərwərdigar, manga xəpqət kərsətkəysən;
I Pərwərdigar, manga yardəmdə boloŋaysən!
11 Sən matəm qayoŋusini ussul oynaxlaroŋa aylandurdung;
Ḥazilik bəz kiyimimni salduriwetip,
Manga huxallikni bəlwaoŋ qilip baoŋliding;
12 Xunga mening roḥim süküt qilmay,
Sanga küylər oqusun!
I Pərwərdigar, mening Hudayim, Sanga əbədil'əbədgiqə təxəkkürlərni eytimən!□

31

31-küy •••• Besim astida
1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoŋan küy: —

Sən Pərwərdigarni, mən baxpanaḥ qildim;
Meni ḥeqqaqan yərgə qaritip qoymioŋaysən;
Öz ḥəqqaniyliqing bilən meni azad qilip qutquzoŋaysən;■
2 Manga qulaq saloŋaysən, meni tezrək qutquzuwaloŋaysən;
Manga qoram tax,
Özümni qooŋdaydioŋan qoroŋanlik qəl'ə boloŋaysən.
3 Qünki Sən mening uyultexim, mening qoroŋinimdursən;
Xunga Öz naming üqün meni yetəkligəysən, meni baxlioŋaysən.
4 Manga yoxurun selinoŋan tuzaqtin qədəmlirimni tartqaysən;
Qünki Sən mening baxpanaḥimdursən.
5 Mən roḥimni qolungoŋa tapxurdum;
Sən manga nijatlik qilip ḥərlükkə qiqaroŋansən, i Pərwərdigar, ḥəq Təngri.■
6 Yaloŋan ilaḥlaroŋa qoqunidioŋanlardin yirginip kəldim;
Mən bolsam Pərwərdigaroŋa etiqad qilimən.
7 Özgərməs muḥəbbiting bilən huxal bolup xadlinimən;
Qünki mening harliqimni kördüngsən;
Jenimning azap-oqubətliridin həwər tapting.

■ **30:4** Zəb. 97:12 □ **30:9 «Mening qenim tökülüp, ḥangoŋa kirsəm nemə paydisi bardur?»** — Dawutning kesili (2- ḥəm 3-ayətni kərüng) bəlkim bir yaridin boloŋanmu, yaki özining qanax kesili barmidi? □ **30:12 «xunga mening roḥim süküt qilmay,...»** — «roḥim» bu yərdə ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **31:1** Zəb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yəx. 49:23 ■ **31:5** Luqa 23:46

8 Meni düxmənlirimning qolioɣa qüxürmiding,
Bəlki putlirimni kəngri jayoɣa turoɣuzdung.
9 I Pərwərdigar, manga rəḥim-xəpqət kərsətkəysən,
Qünki beximoɣa külpət qüxti;
Dərd-ələmdin kəzüm tügüxəy dəp qaldi,
Jenim, wujudummu xundaq.□
10 Ḥayatim qayoɣu-ḥəsrət bilən,
Yillirim oɣəm-oɣussə bilən uprawatidu.
Gunaḥim tüpəylidin maoɣdurum ketəy dəp qaldi,
Ustihanlirim sizip kətti.
11 Mən rəqiblirimning iza-aḥanitigə qaldim,
Yeqinlirim aldida tehimu xundaq;
Tonuxlirimoɣimu bir wəḥimə boldum;
Koqida meni kərgənlərmu məndin dajip qaqidu. ■
12 Ḥəmməylən meni əlgən adəmdək, kənglidin qiqirip taxlaxti;
Puquq qinidək bolup qaldim.
13 Qünki nuroɣunlarning təḥmətlirini anglidim,
Wəḥimə tərəp-tərəplərdə turidu;
Ular manga ḥujum qilixqa məsliḥətlixiwatidu,
Jenimni elixqa qəst qilixiwatidu.
14 Biraq mən Sanga tayinimən, i Pərwərdigar;
«Sən mening Hudayim!» — dedim.
15 Mening künlirim Sening qolungdidur;
Meni düxmənlirimning qolidin ḥəm manga ziyankəxlik qiloɣuqilardin qutquzoɣaysən.
16 Qulungoɣa didaringning jilwisini qüxürgəysən;
Özgərməs muḥəbbiting bilən manga nijatliq ata qiloɣaysən.
17 I Pərwərdigar, meni yərgə qaritip qoymioɣaysən;
Qünki mən Sanga iltija qildim;
Rəzillər yərgə qarap qalsun;
Ularning təḥtisarada zuwani tutulsun;
18 Yaloɣan ləwlər zuwandin qalsun!
Ular ḥəqqaniylarni halioɣanqə mazaq qilip təkəbburluq bilən səzliməktə!
19 Özüngni baxpanaḥ qiloɣanlar üqün insan balilirining kəz aldida kərsətkən iltipatliring,
Yəni Özüngdin qorqidioɣanlar üqün, saqlioɣan iltipat-nemətliring nəqədər moldur!■
20 Sən ularni insanlarning suyiqəstliridin Öz ḥuzurungdiki yoxurun dalda jayoɣa alisən;
Sən ularni til-aḥanətlərdin sayiwiningdə yoxurup qoyisən.
21 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyilər yollansun!
Qünki U özgərməs muḥəbbitini zulmətlik bir xəḥərdə ajayib nimayən qildi! □
22 Qünki mən dəkkə-dükkidə ḥoduqup: —
Seni, meni kəzidin qiqirip qoydimikin, dəp qorqqanidim;
Ḥalbuki, mən nalə kətürüp yelinoɣinimda, pəryadimoɣa qulaq salding.
23 Pərwərdigarni səyünglar, i Uning barliq məmin bəndiliri!

□ **31:9 «…Jenim, wujudummu xundaq» —** yaki «Jenim, iqimmu xundaq». ■ **31:11** Ayup 19:13; Zəb. 38:11 ■ **31:19** Yəx. 64:3; 1Kor. 2:9 □ **31:21 «Qünki U özgərməs muḥəbbitini zulmətlik bir xəḥərdə ajayib nimayən qildi! » —** ayətning baxqa birnəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən «zulmətlik bir xəḥərdə» degənning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə Dawut Saul padixaḥning ziyankəxlikidin qaqqanda, yat yurtlarda musapir boloɣan waqitlirini əsləwatidu. Məsilən, «1Sam.» 21-, 27-babni kərüng.

Pərwərdigar Özigə sadiqlarni qoƣdaydu,
Ḥəm təkəbburluq bilən ix qiloƣuqilarning qilmixlirini öz bexioƣa ḥəssiləp qayturidu!
24 I Pərwərdigarni təlmürüp kütkənlər,
Jigərlik bol, qəlbing mərdanə qilinsun!■

32

32-küy •••• Gunaḥni etirap qilip, Hudadin kəqürüm sorax; •••• Huda jawabən bexarət beridu

1 Dawut yazoƣan «Masqil»: —

Itaətsizlikliri kəqürüm qilinoƣan,
Gunaḥliri yepiloƣan kixi bəhtliktur!□ ■
2 Pərwərdigar rəzillikliri bilən ḥesablaxmaydioƣan,
Roḥida ḥeqqandaq ḥiylilik yoq kixi bəhtliktur!
3 Mən *gunaḥimni ikrar qilmay*, süküttə turuwaloƣanidim,
Kün boyi aḥu-pioƣan iqidə,
Səngəklirim qirip kətti;
4 Qünki meni basqan qolung manga keqə-kündüz eoƣir boldi;
Yazdiki quroƣaqqiliqtək yilikim qaoƣjirap kətti.
Selaḥ!□
5 Əmdi gunaḥimni Sening aldingda etirap qildim,
Qəbiḥlikimni Səndin yoxuriwərməydioƣan boldum;
Mən: «Pərwərdigaroƣa asiyliqlirimni etirap qilimən» — dedim,
Xuning bilən Sən mening rəzil gunaḥimni kəqürüm qilding.
Selaḥ!■
6 Xunga Seni tapalaydioƣan pəyttə,
Ḥərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!
Qong topanlar ərləp, texip kətkəndə,
Sular xu kixigə ḥərgiz yeqinlaxmaydu.□
7 Sən mening dalda jayimdursən;
Sən meni zulumdin saqlaysən;
Ətrapimni nijatliq nahxiliri bilən qaplaysən!
Selaḥ.■
8 — «Mən sən mengixqa tegixlik yolda seni yetəkləymən ḥəm tərbiyləymən;
Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən sanga nəsiḥət qilimən.□
9 Əqli yoq boloƣan at yaki exəktək bolma;
Ularni qəkləxkə tizginləydioƣan yügən bolmisa,

■ **31:24** Zəb. 27:14 □ **32:1 «Dawut yazoƣan «Masqil»»** — «Masqil» degən səzning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» bildüridu, dəp qaraydu; yəni bəzilər uni «maḥirliq bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7 □ **32:4 «Selaḥ!»** — mənisi enik əməs. Zəburdiki ḥərbir küy nahxa qilip eytiloƣan waqitta, «Selaḥ» bəlkim pədidiki birdəm tohtaxni (pauz) kərsitip, «tohta, oylan» degən mənidə ixlitilixi mumkin. ■ **32:5** Zəb. 38:18; 51:3; Pənd. 28:13; 1Yuḥa. 1:9 □ **32:6 «Xunga seni tapalaydioƣan pəyttə, ḥərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!»** — «xunga» degən muxu muḥim səz Hudaning kəqürümini izdigən adəmgə ümid berixi kerək (5-ayətni kərüng). **«Qong topanlar ərləp texip kətkəndə, sular xu kixigə yeqinlaxmaydu»** — muxu səzlər oqurmənlərgə Nuḥ pəyoƣəmbərning dəwridiki topanni əslitidu. Topan kelixtin burun Hudani izdigənlər üqün «Hudani tapalaydioƣan pəyt» bolidu; lekin topan besip kəlgəndin keyin Hudani izdəydioƣan ḥeqqandaq pursət qalmaydu. ■ **32:7** Zəb. 27:5; 31:20 □ **32:8 «Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən...»** — (1) Huda Özini səygənlərni ḥərdaim kəzidə tutidu; (2) qədimdə padixaḥlar hizmətqilirigə pəqət kəz ixariti bilənla yol kərsitətti.

Ular ḥərgiz sanga yeḳin kəlməydu».■
10 Rəzillərgə qüxüdiɵan ḳayɵu-ḥəsrətlər kəptur,
Birak meḥir-xəpḳətlər Pərwərdigarɵa tayanɵan kixini qəridəydu;
11 I ḥəḳḳaniylar, Pərwərdigar bilən xadlinip hursən bolunglar;
Kəngli duruslar, huxalliḳtin təntənə ḳilinglar!

33

33-küy •••• Pərwərdigarning meḥribanliḳi jaḥanɵa tolɵan

1 Əy ḥəḳḳaniylar, Pərwərdigar üqün təntənə ḳilinglar!
Mədḥiyiləx duruslar üqün güzəl ixtur.■
2 Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyilənglar;
Ontarɵa təngkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar.□
3 Uningɵa atap yengi bir munajat-nahxini eytinglar;
Maḥirliḳ bilən qelip, awazinglarni yuḳiri yangritinglar.■
4 Qünki Pərwərdigarning səzi bərḥəḳtur;
Uning barliḳ ixliri wədilirigə sadaḳətliktur.
5 U ḥəḳḳaniyət ḥəm adalətni yahxi kərgüqidur;
Yər-zemin Pərwərdigarning meḥribanliḳi bilən tolɵandur.■
6 Pərwərdigarning səzi bilən asmanlar yaritilɵan,
Uning aɵzidiki nəpəs bilən ularning barliḳ ḳoxunlirimuyaritilɵandur;□ ■
7 U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu;
U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu;□
8 Pütkül yər yüzidikilər Pərwərdigardin əymənsun;
Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin ḳorḳup, ḥərmətlisun;
9 Qünki Uning bir səzi bilənla ix püttürülgənidi;
Uning bir əmri bilənla degənliri bərpa ḳilinɵanidi.
10 Pərwərdigar əllərning pilanini tosiwetidu;
U ḳowmlarning hiyallirini bikar ḳiliwetidu.■
11 Pərwərdigarning nəsiḥəti mənggügə turidu;
Ḳəlbidiki oyliri dəwrdin-dəwrgə ixḳa axurulidu.■
12 «Pərwərdigar bizning Hudayimizdur» dəydiɵan ḳowm bəhtliktur!
Yəni Өz mirasi boluxḳa talliɵan həlḳ bəhtliktur!■
13 Pərwərdigar ərxtin yərgə nəzər salidu,
U pütkül insanlarni kərüp turidu.
14 Turaloɵusidin yər yüzidikilərning ḥəmmisigə ḳaraydu;
15 U ularning ḥərbirining ḳəlblirini Yasiɵuqidur;
Ularning barliḳ ixlirini dəngsəp qiḳḳuqidur.
16 Padixaḥ bolsa ḳoxunlirining kəplüki bilən ɵalib bolalmaydu;
Palwan өzining zor küqi bilən өzini ḳutḳuzalmaydu;

■ **32:9** Pənd. 26:3; Yaḳ. 3:3 ■ **33:1** Zəb. 92:1; 135:3; 147:1 □ **33:2 «Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyilənglar»** — «rawab» bu ayəttə ḥəm Zəburdiki baxḳa ayətlərdə ixlitilgəndə, «rawab» degən səz rawabḳa ohxap ketidiɵan bir sazni kərsitidu. **«Ontarɵa təngkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar»** — «ontar» on tarliḳ qiltardək bir saz. ■ **33:3** Zəb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yəx. 42:10; Wəḥ. 5:9; 14:3 ■ **33:5** Zəb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9 □ **33:6 «ularning (asmanlarning) barliḳ ḳoxunliri»** — bir tərəptin ḳuyax, ay, yultuzlarni kərsətsə, yənə bir tərəptin barliḳ pərixtilərni kərsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7 «U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U dengizdiki sularni küplərgə yiɵidu». **«U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu»** — bu ayətning mənisi sirliḳ boloɵini bilən, Hudaning sularni toluḳ idarə ḳilidiɵanliḳini kərsətkənlikidin ḥeqḳandaḳ xübḥə yoḳ. ■ **33:10** Yəx. 19:3 ■ **33:11** Pənd. 19:21; 21:30; Yəx. 46:10 ■ **33:12** Zəb. 65:4; 144:15

17 Tolparoɣa tayinip həwp-hətərdin ⱪutⱪuzulux biḫudiliktur,
U zor küqi bilən ḫeqkimni ⱪutⱪuzalmaydu;
18-19 Mana, ularning jenini ələmdin ⱪutⱪuzux üqün,
Ⱪəḫətqiliktə ularni ḫayat saⱪlax üqün,
Pərwərdigarning kəzi Өzidin əyminidioɣanlarning üstidə turidu,
Өzining өzgərməs muḫəbbitigə ümid baoɣlioɣanlarning üstidə turidu.■
20 Bizning jenimiz Pərwərdigaroɣa təlmüridu;
Bizning yardəmqimiz,
Bizning ⱪalⱪinimiz U bolidu.
21 Xunga Uning bilən ⱪəlbimiz xadlinip ketidu;
Qünki Uning muⱪəddəs namioɣa tayinip ixənduⱪ.
22 I Pərwərdigar, biz Sangila ümid baoɣlioɣinimizdək,
Sening өzgərməs muḫəbbitingmu üstimizdə boloɣay!

34

34-küy •••• Hudaning meḫribanliⱪioɣa mədḫiyə •••• «elipbə tərtipilik» küy •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng.
1 Dawut yazoɣan küy: —
(Dawut Abimələk *padixaḫning* aldida yürüx-turuxini baxⱪiqə ⱪiliwaloɣanda, *Abimələk* uni ḫəydiwətkən waⱪitta yazoɣan)

|□| Mən ḫərⱪandaⱪ waⱪitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḫiyə ⱪayturimən;
Uni mədḫiyiləx aoɣzimdin qüxməydu.□ ■
2 |□| Ⱪəlbim Pərwərdigarni iptiharlinip mədḫiyələydu,
Məminlər buni anglap xadliⱪta bolidu.
3 |□| Mən bilən billə Pərwərdigarni uluoɣlanglar,
Birliktə Uning namioɣa mədḫiyilər yangritayli.
4 |□| Pərwərdigarni izdidim,
U mening duayimni ijabət ⱪildi,
Meni basⱪan barliⱪ wəḫimə-ⱪorⱪunqlirimdin ⱪutⱪuzdi.
5 |□| *Məminlər* Uningoɣa təlmürüp nurlandi;
|□|Yüzliri yərgə ⱪaritilmidi.
6 |□| *Mən* peⱪir-biqarə *Uningoɣa* nida ⱪildi,
Pərwərdigar anglap, meni ḫəmmə awariqiliklərdin ⱪutⱪuzdi.
7 |□| Pərwərdigarning Pərixtisi Uningdin əyminidioɣanlarni ⱪooɣdap ətrapioɣa qedirini tikidu,
Ularni ⱪutⱪuzidu.□
8 |□| Pərwərdigarning meḫribanliⱪini tetip, bilgin,
Uningoɣa ixinip tayanoɣan adəm nemidegən bəhtliktur!

■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zəb. 34:15; 1Pet. 3:12 □ **34:1 « א aləf, ibraniy tilidiki birinqi ḫərp» —** bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Ḫərbir ayət aldida ibraniy ḫərplər kərsitilidu (10-küygə berilgən, «elipbə tərtipilik küy» tooɣruluⱪ izaḫatnimu kərüng). **«Mən ḫərⱪandaⱪ waⱪitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḫiyə ⱪayturimən» —** «təxəkkür-mədḫiyə ⱪayturux» degən səz ibraniy tilida «(Hudaoɣa) rəḫmət eytix», «uni uluoɣlax» degən mənidə kelidu, uning yənə «Hudani hursən ⱪilix» degən mənisimu bar. «Təxəkkür-mədḫiyə ⱪayturux» degənning ibraniy tilidiki xəkli ərəb tilidiki «mubarəkləx» degən səzgə ohxap ketidu; demək, Hudaoɣa ««barək» (bərikət) yətküzüx».
■ **34:1** 1Sam. 21:13 □ **34:7 ««Pərwərdigarning Pərixtisi» *yaki «Pərwərdigarning Əlqisi»*» —** Təwrat dəwridə intayin alaḫidə bir xəhs idi. «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» bəzi ixlarda Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Təbirlər»nimu kərüng).

9 |□| I Uning muқəddəs bəndiliri, Pərwərdigardin əymininglar!
Qünki Uningdin əyminidiоqanlarning һeq nərsisi kəm bolmas.
10 |□| Küqlük arslanlar ozuқsiz қelip aq қalsimu,
Əmma Pərwərdigarni izdigüqilərning һeqbir yahxi nərsisi kəm bolmas.■
11 |□| Kelinglar balilirim, manga қulaқ selinglar;
Mən silərgə Pərwərdigardin əyminixni өgitip қoyay.
12 |□| Ңayatni ətiwarlaydiоqan kixi kim?
Kimning uzun wə yahxi künlərni kərgüsi bar?■
13 |□| Undaқta tilingni yamanliқtin tartip yür,
Ləwliring məkkarliқtin neri bolsun;
14 |□| Yamanliқtin ayrilip yiraқ bolup, güzəl əməllərni қilip yür;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni қooqlap yür.□
15 |□| Pərwərdigarning kəzi һəққaniylarning üstidə turidu,
Uning қuliқi ularning iltijaliriоqa oquқ turidu;■
16 |□| Pərwərdigarning qirayi rəzillik қiloquqilaroqa қarxi qiқar,
Ularning һərқandaқ nam-hatirilirini yər yüzidin elip taxlar;
17 |□| Ңəққaniylar iltija қilidu,
Pərwərdigar anglaydu, ularni barliқ azab-muxəққətliridin қutқuzidu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli sunuқlaroqa yeқindur,
Roһi ezilgənlərni қutқuzidu.□ ■
19 |□| Ңəққaniylar duq kəlgən awariqiliklər kəptur;
Biraқ Pərwərdigar ularni bularning һəmmisidin қutқuzidu.■
20 |□| *U ҷəқҷaniyning* səngəklirini saқ қalduridu,
Ulardin birsimu sunup kətməydu.■
21 |□| Yamanliқning өzi rəzillərni əltüridu;
Ңəққaniylaroqa nəprətlinidiоqanlar gunaһta қalidu.
22 |□| Pərwərdigar Өz қullirining janlirini bədəl tələp һərlükkə qiқiridu;
Uningoqa tayanoqanlardin һeqkimgə gunaһ bekitilməydu.□

35

35-küy •••• Ziyankəxlik һəm aһanəttə қaloqanda қiloqan dua

1 Dawut yazoqan küy: —

I Pərwərdigar, mən bilən elixқanlar bilən elixқaysən;
Manga jəng қiloqanlaroqa jəng қiloqaysən!
2 Қolungoqa sipar wə қalқan aloqin;
Manga yardəmgə ornungdin turoqaysən;
3 Nəyzini suoqurup, meni қooqlawatқanlarning yolini toskaysən;
Mening jenimoqa: «Mən sening nijatliқingdurmən!» — degəysən!
4 Mening һayatimoqa qang salmaқqi boloqanlar yərgə қaritilip xərməndə boloqay;
Manga қəst əyligənlər kəynigə yandurulup rəswa boloqay.■

■ **34:10** Ayup 4:11 ■ **34:12** 1Pet. 3:10 □ **34:14 «Aman-hatirjəmlikni izdəp...»** — yaki «һəmməylən bilən inaқ ətüxkə tirixip,...». ■ **34:15** Ayup 36:7; Zəb. 33:18; 1Pet. 3:12 □ **34:18 «Pərwərdigar kəngli sunuқlaroqa yeқindur, roһi ezilgənlərni қutқuzidu»** — bu ayəttiki «kəngli sunuқlar» һəmdə «roһi ezilgənlər», xübһisizki, towa қiloqanlarni kərsitidu. ■ **34:18** 2Tim. 3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yһ. 19:36 □ **34:22 «Pərwərdigar Өz қullirining janlirini bədəl tələp һərlükkə qiқiridu»** — bu yərdə ixlətkən peil («bədəl tələp һərlükkə qiқiridu») adəttə қullarni (məlum baһada) қulluқtin azad қilix, һər қilixni bildüridu. ■ **35:4** Zəb. 40:14; 70:2-3

5 Ular goya xamalda uqƙan samandək tozup kətkəy;
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni tarƙitiwətkəy! ■
6 Ularning yoli ƙarangoƣu wə teyiloƣak boloƣay,
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni ƙooƣliwətkəy!
7 Qünki ular manga orunsiz ora-tuzaƙ təyyarlidi;
Jenimni səwəbsiz elixƙa ular uni kolidi.
8 Ƕalakət tuydurmastin ularning bexioƣa qüxkəy,
Өzi yoxurun ƙuroƣan toroƣa өzi qüxkəy,
Ƕalakətkə yiƙiloƣay.
9 U qaoƣda jenim Pərwərdigardin səyünidu,
Uning nijatliƙ-ƙutƙuzuxidin xadlinidu!
10 Mening ƕəmmə ustihanlirim: — «I Pərwərdigar, kimmu Sanga təngdax kelәlisun?»
— dəydu,
— «Sən ezilgən məminlərni küqlüklərning qanggilidin,
Ezilgənlər ƕəm yoƙsullarni ularni bulioƣuqilardin tartiwelip ƙutƙuzisən».
11 Yawuz, yaloƣan guwaƕqilar ƙopup,
Həwirim bolmioƣan gunaƕlar bilən üstümdin xikayət ƙilmaƙta.
12 Ular mening yahxiliƙimoƣa yamanliƙ ƙilip,
Meni panaƕsiz yetim ƙilip ƙoyoƣanidi!
13 Lekin mən bolsam, ular kesəl boloƣanda,
Bөzni yөgəp kiyiwaldim;
Ularni dəp roza tutup, өzümni təwən ƙildim;
Əmdi duayim bolsa ƕazir baoƣrimoƣa yenip kəldi!□
14 Mən bu ixlardin dost yaki ƙerindiximning bexioƣa qüxkən ixƙa ohxax məyüslinip yürdum,
Mən өz anisioƣa ƕaza tutƙandək, beximni selip yürdüm.
15 Biraƙ mən putlixip kətkinimdə,
Ular huxal boluxup kətkənidi,
Bir yərgə jəm boldi;
Dərwəƙə jəm boluxup muxu zorawanlar manga ƙarxi qiƙixti,
Biraƙ həwirim yoƙ idi.
Ular meni parə-parə ƙilix üqün tohtimay zərbə berixti.
16 Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaƙqaƙ wə talax ƙiloƣan hudasizlardək,
Ular manga qixlirini oƣuqurlitip hiris ƙilixti.□
17 I Rəb, ƙaqanoƣiqə pərwa ƙilmaysən?
Jenimni ularning ƕalakitidin ƙutƙuzoƣaysən,
Mening birdinbir ƕayatimni *muxu* yirtƙuq xirlarning aoƣzidin tartiwaloƣaysən!
18 Zor jamaət arisida mən Sanga təxəkkür eytimən;
Nuroƣunlioƣan həlƙ arisida Seni mədƕiyiləymən.■
19 Yaloƣan səwəb bilən manga rəƙib boloƣanlarni üstümdin xadlandurmioƣaysən;
Məndin səwəbsiz nəprətlәngənlərni өzara kөz ƙisixturmioƣaysən!■
20 Ular dostanə sөz ƙilmaydu,
Zemindiki tinqliƙpərwərlərgə pitnə-ioƣwa toƙumaƙta.

■ **35:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; Yəx. 29:5; Ƕox. 13:3 □ **35:13 « ... ular kesəl boloƣanda, bөzni yөgəp kiyiwaldim»** — «bөz kiyim»ni kiyiwelix (ƕaza tutƙandək) өzi yaki baxƙilar üqün ƙattiƙ dua ƙilixning birhil ipadisi idi. **«... duayim bolsa ƕazir baoƣrimoƣa yenip kəldi!»** — bu ibarining mənisi bəlkim: — (1) Huda jawab bərmigən bolsimu (kesəl adəm saƙaymidi), biraƙ dua ƙiloƣuqini bərikətlidi; yaki (2) dərwəƙə kesəl adəm saƙaydi, biraƙ ƙerixƙandək dua ƙiloƣuqioƣa ziyankəxlik ƙildi. Bizningqə 2-imkaniyət tooƣridur. □ **35:16 «Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaƙqaƙ wə talax ƙiloƣan hudasizlardək,...»** — baxƙa birhil tərjimisi: — «Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaƙqaƙ wə huddi əzwəyləp mazaƙ ƙiloƣuqi əhlaƙsizlardək,...». ■ **35:18** Zəb. 40:9,10; 111:1 ■ **35:19** Yƕ. 15:25

21 Ular manga qarap eoɣizini yooɣan eqip:
«Way-way! Kütkünimizni өz kөzimiz bilən kөrüwalduq!» — deyixidu.
22 I Pərwərdigar, Sən bularni kөrüp qiqting, süküt qilmioɣaysən;
I Rəb, məndin Өzüngni yiraqlaxturmioɣaysən;
23 Qozoɣaloɣaysən,
Mən üqün ɧөküm qiqirixqa oyoɣanoɣaysən,
I mening Hudayim — Rəbbim!
24 Mening ixim üstidə өz ɧəqqaniyliqing boyiqə ɧөküm qiqaroɣaysən, i Pərwərdigar Hudayim;
Ularni mening *onguxsizliqimdin* xadlandurmioɣaysən!
25 Ular kөnglidə: «Waɧ! Waɧ! Əjəb obdan boldi!» — deyixmisun;
Yaki: «Uni yutuwəttuq!» — deyixmisun.
26 Mening ziyinimdin huxal boloɣanlar yərgə qaritilip xərməndə boloɣay;
Meningdin өzlirini üstün tutquqilarning kiyim-keqiki hijalət wə nomussuzluq bolsun!
27 Mening ɧəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun!
Ular ɧəmixə: «Өz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoɣlansun!» — degəy.□
28 Xu qaoɣda mening tilim kün boyi ɧəqqaniyliqing tooɣruluq səzləydu, mədɧiyilərni yangritidu.

36

36-küy •••• Gunaɧkar insan wə Hudaning meɧribanliqi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oqulsun dəp, Pərwərdigarning quli Dawut yazoɣan küy: —

Rəzil adəmning asiyliqi mening qəlbimdə bir bexarətni pəyda qilidu: —
«Uning nəzиridə Hudadin qorqidioɣan ix yoqtur!».□
2 Qünki u өz-өzini mahtayduki,
U өz-өzigə: — «Məndə gunaɧ tepilmas, qiloɣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu.
□
3 Aoɣzidiki səzlər qəbiɧlik wə ɧiyligərliktur;
Pəzilətlik ix qilix parasitidin u alliburun məɧrumdur.
4 U ornida yatqandimu gunaɧni kөzləydu;
U durus bolmioɣan yoloɣa mengixni iradə qilidu;
Yamanliqtin ɧeq nəprətlənməydu.
5 I Pərwərdigar, өzgərməs muɧəbbiting ərxlərgə taqixidu;
ɧəqiqət-sadiqliqing bulutlaroɣa yetidu!■
6 ɧəqqaniyliqing büyük taoɣlardək,
ɧөkümliring tilsimatliq qongqur dengizlardəktur.
I Pərwərdigar, Sən adəmlər wə ɧaywanlarni saqlioɣuqidursən;

□ **35:27 «Mening ɧəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun! Ular ɧəmixə: «Өz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoɣlansun!» — degəy»** — Dawut pəyoɣəmbər muxu ayəttə bəlkim өzidin keyin kelidioɣan, өz əjdadi boloɣan Qutquzoɣuqi-Məsiɧ tooɣruluq bexarət beridu. □ **36:1 «Pərwərdigarning quli Dawut yazoɣan küy»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigarning qulining, Dawutning küyi». □ **36:2 «U өz-өzigə: — «Məndə gunaɧ tepilmas, qiloɣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu»** — bəlkim u өzini aldimaqqi bolup: «Mening gunaɧim anqə eoɣir əməs», deməkqi. Toluq ayətning yənə birhil tərjimisi: «Uning gunaɧining yirginqliki axkarilanoɣan bolsimu, u yənila өz өzini mahtaydu». ■ **36:5** Zəb. 57:10; 108:4

7 Sening əzgərməs muḥəbbiting nəḳədər ḳimmətliktur, i Huda!
Xunga insan baliliri ḳanatliring sayisidə panaḥlinidu.
8 Ular əyüngdiki mol dastihandin toyoɳuqə bəḥrimən bolidu;
Sən ularoɳa ḥuzur-ḥalawətliringning dəryasidin iqküzisən.
9 Qünki Səndila bardur ḥayatliḳ buliḳi;
Nurungda bolup nurni kərimiz.
10 Aḥ, Əzüngni tonup, bilgənlərgə muḥəbbitingni,
Kəngli duruslaroɳimu ḥəḳḳaniyliḳingni kərsitixni dawamlaxturoɳaysən.
11 Təkəbburlarning putining manga ḥujum ḳilixioɳa yol ḳoymioɳaysən;
Rəzillərning ḳoli meni ornumdin ḳooɳliwətmisun;
12 Mana, yamanliḳ ḳiloɳuqilar yiḳildi!
Oɳulitiwetildi, ornidin ḳayta turalmaydu!

37

37-küy •••• Yahxilar bilən yamanlarning təḳdiri •••• «elipbə tərtiplik» küy

1 Dawut yazoɳan küy: —

|□| Yamanliḳ ḳiloɳuqilar tüpəylidin əzüngni kəydürmə,
Nakəslərgə ḥəsət ḳilma.■
2 Qünki ular ot-qəplərdək tezla üzüp taxlinidu,
Yumran əsümlüklərgə ohxax tozup ketidu.
3 |□| Pərwərdigaroɳa tayan, tirixip yahxiliḳ ḳil,
Zeminda makanlixip yaxap, Uning wapa-ḥəḳiḳitini ozuḳ bilip ḥuzurlan.□
4 «Pərwərdigarni hursənlikim» dəp bilgin,
U arzu-tiləkliringgə yətküzidu.
5 |□| Yolungni Pərwərdigaroɳa amanət ḳil;
Uningoɳa tayan, U qoḳum *tilikingni* ijabət ḳilidu.■
6 |□| U ḥəḳḳaniyliḳingni nurdək,
Adalitingni qüxtiki ḳuyaxtək qaḳnitidu.
7 |□| Pərwərdigarning aldida tinq bolup, Uni səwrqanliḳ bilən küt;
Ḥaramdin ronaḳ tapḳan adəm tüpəylidin,
Yaman niyətliri ixḳa axidioɳan kixi tüpəylidin əzüngni kəydürmə.
8 |□| Aqqiḳingdin yan, oɳəzəptin ḳayt,
Əzüngni kəydürmə;
U pəḳət seni yamanliḳḳa elip baridu.
9 Qünki yamanliḳ ḳiloɳuqilar zemindin üzüp taxlinidu;
Pərwərdigaroɳa təlmürüp kütkənlər bolsa,
Zeminoɳa igidarqiliḳ ḳilidu.
10 |□|: Kəzni yumup aqḳuqila, rəzil adəm ḥalak bolidu;
Uning makanioɳa səpselip ḳarisang, u yoḳ bolidu.
11 Biraḳ yawax-məminlər zeminoɳa miraslıḳ ḳilidu,
Wə qəksiz arambəhxliktin ḥuzurlinidu.■
12 |□| Rəzil adəm ḥəḳḳaniyoɳa ḳəst ḳilidu;
Uningoɳa qixlirini oɳuqurlitip hiris ḳilidu;
13 Lekin Rəb uningoɳa ḳarap külidu;

■ **37:1** Pənd. 23:17; 24:1 □ **37:3 «Uning wapa-ḥəḳiḳitini ozuḳ bilip ḥuzurlan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «wapaliḳ-sadiḳliḳḳa intilgin». ■ **37:5** Zəb. 22:9-10; 55:22; Pənd. 16:3; Mat. 6:25; Luḳa 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **37:11** Mat. 5:5

Qünki *Rəb* uning bexioŋa kelidioŋan künni kəridu.
14 |□| Yawaxlar wə yoķsullarni yiķitix üqün,
Yoli duruslarni ķirip taxlax üqün,
Rəzillər ķiliqini oŋilipidin suoŋurup elip,
Okyasining kiriqini tartip təyyarlidi.
15 Lekin ķiliqi bolsa өz yürikigə sanjilidu,
Okyaliri sunduruwetilidu.
16 |□| Ḥəķķaniylardiki «az»,
Kəpligən yamanlarning bayliķliridin əwzəldur.
17 Qünki rəzillərning biləkliri sundurulidu;
Lekin Pərwərdigar ḥəķķaniylarni yəlәydu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi mənggügə bolidu.
19 Ular eoŋir künlərdə yərgə ķarap ķalmaydu;
Ķəḥətqiliktimu ular tok yüridu.
20 |□| Birak rəzillər ḥalak bolidu;
Pərwərdigar bilən ķarxilaxķuqilar qimənzardiki gül-giyaḥdək tozup ketidu;
Ular tügəydu;
Is-tütündək tarķilip tügəydu.□
21 |□| Rəzil adəm өtnə elip ķayturmaydu;
Əmma ḥəķķaniy adəm meḥribanlik bilən өtnə beridu;
22 Qünki *Pərwərdigar* rəḥmət ķiloŋanlar zeminoŋa igə bolidu,
Birak uning lənitigə uqrioŋanlar üzüp taxlinidu;
23 |□| Mərdanə adəmning ķədəmliri Pərwərdigar təripidindur;
Rəb uning yolidin hursən bolidu. □
24 U teyilip kətsimu, yiķilip qüxməydu;
Qünki Pərwərdigar uning ķolini tutup yəlәp turidu.
25 |□| Mən yax idim, ḥazir ķerip ķaldim;
Lekin ḥəķķaniylarning taxliwetilgənlikini,
Yaki pərzəntlirining nan tiligənlikini əsla kərgən əməsmən;
26 U kün boyi mərd-meḥriban bolup өtnə beridu;
Uning əwladlirimu həlķķə bərikət yətküzidu.
27 |□| Yamanliķni taxlanglar, yahxiliķ ķilinglar,
Mənggü yaxaysilər!
28 Qünki Pərwərdigar adalətni səyidu,
U Өz mөmin bəndilirini taxlimaydu;
Ular mənggügə saķlinidu;
|□| Lekin rəzillərning əwladliri üzüp taxlinidu.
29 Ḥəķķaniylar yər-jaḥanoŋa igə bolidu,
Əbədil'əbədgiqə uningda makan tutup yaxaydu.
30 |□| Ḥəķķaniy adəmning aoŋzi danaliķ jakarlaydu;
Uning tili adil ḥəkümlərni səzləydu;
31 Ķəlbidə Hudaning *muķəddəs* ķanuni turidu;
Uning ķədəmliri teyilip kətməs.□ ■
32 |□| Rəzillər ḥəķķaniy adəmni paylap yüridu;
Ular uni eltürgüdək pəytni izdəp yüridu.

□ **37:20 «Ular tügəydu; is-tütündək tarķilip tügəydu» —** baxķa birhil tərjimisi: «Ular tügəydu; ķozilarning yeoŋidək kөyüp ketidu». □ **37:23 «Rəb uning yolidin hursən bolidu» —** yaki: «U (mərdanə kixi) uning (yəni, Rəbning) yolidin hursən bolidu». □ **37:31 «Ķəlbidə Hudaning muķəddəs ķanuni turidu» —** ibraniy tilida «Ķəlbidə Hudasining muķəddəs ķanuni turidu». ■ **37:31** Zəb. 40:8; Yəx. 51:7

33 Lekin Pərwərdigar uni düxmənning qanggilioɣa qüxürməydu;
Yaki ḥəkümdə uni gunaḥqa pütməydu.
34 |□| Pərwərdigarni təlmürüp küt,
Uning yolini qing tutqin;
U sening mərtiwəngni kətürüp, zeminoɣa igə qilidu ,
Rəzillər ḥalak qilinoɣanda,
Sən buni kərisən.
35 |□| Mən rəzil adəmning zomigərlik qiliwatqinini kərdüm,
U huddi ayniɣan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan.□
36 Biraq u ətüp kətti,
Mana, u yoq boldi;
Mən uni izdisəmmu, u tepilmaydu.
37 |□| Mukəmməl adəmgə nəzər sal,
Durus insanoɣa qara!
Qünki bundaq adəmning ahir kəridioɣini arambəhx hatirjəmlik bolidu.
38 Itaətsizlər bolsa birliktə ḥalak bolixidu;
Ularning keləqiki üzülidu;
39 |□| Biraq ḥəqqaniylarning nijatliqi Pərwərdigardindur;
U eoɣir künlərdə ularning küqlük panaḥidur.
40 Pərwərdigar yardəm qilip ularni saqlaydu;
U ularni rəzillərdin saqlap qutquzidu;
Qünki ular Uni baxpanaḥi qilidu.

38

38-küy •••• Eoɣirqilixta qaloɣan kixining iltija duasi

1 Dawut yazoɣan küy: —
(Əslimə üqün)

I Pərwərdigar, oɣəzipingdə tənbiḥ bərmigəysən,
Qəḥringdə meni jazalimioɣaysən! ■
2 Qünki oqliring meni zəhimləndürüp sanjidi,
Qolung üstümdin qattiq basti.
3 Qattiq oɣəziping tüpəylidin ətlirimdə ḥeq saqliq yoq,
Gunaḥim tüpəylidin ustihanlirimda aram yoqtur.
4 Qünki gunaḥlirim boyumdin taxti;
Ular kətürəlmigüsiz eoɣir yüktək meni besiwaldi.
5 Əhməqliqimdin jaraḥətlirim sesip, xəlwərəp kətti.
6 Azabtin bəllirim tolimu pükülüp kətti,
Kün boyi oɣəmgə petip yürimən!
7 Qatiraqlirim otqa toldi,
Ətlirimning saq yeri yoqtur.
8 Mən tolimu ḥalsirap, ezilip kəttim;
Qəlbimdiki azab-qayoɣu tüpəylidin ḥərkirəymən.
9 Rəb, barliq arzuyum kəz aldingdidur;
Uḥ tartixlirim Səndin yoxurun əməs;

□ **37:35 «Mən rəzil adəmning zomigərlik qiliwatqinini kərdüm, u huddi ayniɣan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan» —** demək, rəzil adəm zomigərlik yoli bilən sirtidin qarioɣanda qiraylik qong bir dərəhtək baraqsan bolidu. ■ **38:1** Zəb. 6:1

10 Yürikim jioɣildap, ḥalimdin kəttim;
Kəzlirimning nuri əqti.
11 Yar-buradərlirimmu meni uroɣan waba tüpəylidin, əzlirini məndin tartti;
Yeḳinlirimmu məndin yiraḳ ḳaqti.
12 Jenimni almaḳqi boloɣanlar tuzaḳ ḳuridu;
Manga ziyanni ḳəstligənlər zəḥirini qaqmaḳta;
Ular kün boyi ḥiylə-mikirlərni oylimaḳta.
13 Lekin mən gas adəmdək anglimaymən,
Gaqa adəmdək aoɣzimni aqmaymən;
14 Bərḥəḳ, mən angliyalmaydioɣan gaslardək bolup ḳaldim;
Aoɣzimda ḳilidioɣan rəddiyə-tənbiḥ yoḳ.
15 Qünki ümidimni Sən Pərwərdigaroɣa baoɣlidim;
Rəb Hudayim, Sən iltijayimoɣa ijabət ḳilisən.
16 Qünki mən: — «Ular mening üstümgə qiḳip mahtanmioɣay;
Bolmisa, putlirim teyilip kətkəndə, ular xadlinidu» — dedim mən.
17 Qünki mən dəldəngxip, tügixəy dəp ḳaldim,
Azabim kəz aldimdin kətməydu.
18 Qünki mən əz yamanliḳimni iḳrar ḳilimən;
Gunaḥim üstidə ḳayoɣurimən. ■
19 Lekin düxmənlirim juxḳun ḥəm küqlüktur;
Ḳara qaplap, manga nəprətləngənlərning sani nuroɣundur.
20 Wapaoɣa japa ḳilidioɣanlar bolsa, mən bilən ḳarxilixidu;
Qünki mən yahxiliḳni kəzləp, intilimən.
21 I Pərwərdigar, məndin waz kəqmigəysən!
I Hudayim, məndin yiraḳlaxmioɣaysən!
22 I Rəb, mening nijatliḳim,
Manga qapsan yardəm ḳiloɣaysən!

39

39-küy •••• Hudaning tərbiyisini qüxinip yetix

1 Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan, Dawut yazoɣan küy: —

«Tilim gunaḥ ḳilmisun dəp,
Yollirimoɣa diḳḳət ḳilimən;
Rəzillər kəz aldimda bolsa, mən aoɣzimoɣa bir kəxək salimən» — degənidim.□
2 Mən süküt ḳilip, zuwan sürmidim,
Ḥətta yahxiliḳ tooɣrisidiki səzlərnimu aoɣzimdin qiḳarmidim;
Biraḳ dil azabim tehimu ḳozoɣaldi.□
3 Kənglümdə zərdəm ḳaynidi,
Oylanoɣanseri ot bolup yandi;
Andin tilim ihtiyarsiz səzləp kətti.
4 I Pərwərdigar, əz əjilimni,
Künlirimning ḳanqilik ikənlikini manga ayan ḳiloɣin;

■ **38:18** Zəb. 32:5 □ **39:1 «Yədutun» —** Dawut pəyoɣəmbər «mədḥiyə Hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). **«Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Nəoɣmiqilərning yetəkqisigə tapxurulup, «Yədutun» (mədḥiyiləx degən mənidə) aḥangida oḳulsun dəp…». □ **39:2 «Ḥətta yahxiliḳ tooɣrisidiki səzlərnimu aoɣzimdin qiḳarmidim» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥərḳandaḳ paydisiz səzdin ḳaldim».

Ajiz insan balisi ikənlikimni manga bildürgin.
5 Mana, Sən künlirimni pəḳət nəqqə ƣeriqla ḳilding,
Sening aldingda өmrüm yoḳ ḥesabididur.
Bərḥəḳ, barliḳ insanlar tik tursimu, pəḳət bir tiniḳla, halas.
Selaḥ. ■
6 Bərḥəḳ, ḥərbir insanning ḥayati huddi bir kөlənggidur,
Ularning aldirap-saldiraxliri biḥudə awariqiliktur;
Ular bayliḳlarni toplaydu, lekin keyin bu bayliḳlarni kimning ḳoliƣa juƣlinidiƣanliḳini bilməydu.
7 I Rəb, əmdi mən nemini kütimən?
Mening ümidim sangila baƣliḳtur.
8 Meni barliḳ asiyliḳlirimdin ḳutḳuzƣaysən,
Meni ḥamaḳətlərning məshirisigə ḳaldurmiƣaysən.
9 Süküt ḳilip zuwan sürmidim;
Qünki mana, muxu *jazani* Өzüng yürgüzgənsən.
10 Meni salƣan wabayingni məndin neri ḳilƣaysən;
Qünki ḳolungning zərbisi bilən tügixəy dəp ḳaldim.
11 Sən tənbiḥliring bilən kixini өz yamanliḳi üqün tərbiyiliginingdə,
Sən huddi nərsilərgə küyə ḳurti qüxkəndək, uning izzət-ƣururini yoḳ ḳiliwetisən;
Bərḥəḳ, ḥərbir adəm bir tiniḳla, halas. Selaḥ.
12 I Pərwərdigar, duayimni angliƣaysən,
Pəryadimƣa ḳulaḳ salƣaysən!
Kөz yaxlirimƣa süküt ḳilmiƣaysən!
Qünki mən pütkül ata-bowilirimdək,
Sening aldingda yaḳa yurtluḳ, musapirmən, halas!■
13 Manga tikkən kөzüngni məndin neri ḳilƣaysənki,
Mən barsa kəlməs jayƣa kətküqə,
Meni bir’az bolsimu raḥəttin bəḥrimən ḳilƣaysən.

40

40-küy •••• Bexarət — Dawutning əwladi bolƣan Ḳutḳuzƣuqi-Məsiḥ, Dawut arḳiliḳ kelidu

1 Dawut yazƣan küy: —

Pərwərdigarƣa təlmürüp, küttüm, küttüm;
U manga egilip pəryadimni anglidi.
2 U meni ḥalakət orikidin,
Xundaḳla patḳaḳ laydin tartiwaldi,
Putlirimni uyultax üstigə turƣuzup,
Ḳədəmlirimni mustəḥkəm ḳildi.
3 U aƣzimƣa yengi nahxa-munajatni,
Yəni Hudayimizni mədḥiyiləxlərni saldi;
Nurƣun həlḳ buni kөrüp, ḳorḳidu,
Ḥəm Pərwərdigarƣa tayinidu.
4 Təkəbburlardin yardəm izdiməydiƣan,
Yalƣanqiliḳḳa ezip kətməydiƣan,
Bəlki Pərwərdigarni өz tayanqisi ḳilƣan kixi bəhtliktur!

■ **39:5** Zəb. 62:9-10; 144:4 ■ **39:12** Law. 25:23; 1Tar. 29:15; Zəb. 119:19; Ibr. 11:13; 1Pet. 2:11

5 I Pərwərdigar Hudayim,
Sening biz üqün qiloɣan karamətliring wə oy-niyətliringni barɵanseri kɵpəytip, san-sanaqsiz qiloɣansən,
Kimmu ularni bir-birləp ɧesablap Ɵzünggə *rəɧmət qayturup* bolalisun!
Ularni sɵzləp baxtin-ahir bayan qilay desəm,
Ularni sanap tügitix mumkin əməs.□
6 Nə qurbanliq, nə ax ɧədiyələr Sening tələp-arzuyung əməs,
Biraq Sən manga *səzgür* qulaqlarni ata qilding;
Nə kɵydürmə qurbanliq, nə gunaɧ qurbanliqini tələp qilmiding;□ ■
7 Xunga jawab bərdimki —
«Mana mən kəldim!» — dedim.
Oram yazma dəsturda mən tooɣruluq pütülgən: — □
8 «Hudayim, Sening kɵnglüngdiki iradəng mening hursənlikimdur;
Sening Təwrat qanunung qəlbimgə pütüklüktur».■
9 Büyük jamaət arisida turup mən ɧəqqaniyliqni jakarlidim;
Mana bularni ɵzümdə qilqə elip qaloɣum yoqtur,
I Pərwərdigar, Ɵzüng bilisən.■
10 ɧəqqaniyliqingni qəlbimdə yoxurup yürmidim;
Wapadarliqingni wə nijatliqingni jakarlidim;
Ɵzgərməs muɧəbbiting wə ɧəqiqitingni büyük jamaətkə ɧeq yoxurmastin bayan qildim.
11 I Pərwərdigar, meɧribanliqliringni məndin ayimioɣaysən;
Ɵzgərməs muɧəbbiting wə ɧəqiqiting ɧərdaim meni saqlioɣay!
12 Qünki sansiz külpətlər meni oriwaldi;
Qəbiɧliklirim meni besiwelip, kɵrəlməydioɣan boldum;
Ular beximdiki qeqimdin kɵp,
Jasaritim tügixip kətti.
13 Meni qutquzuxni tooɣra tapqaysən, i Pərwərdigar!
I Pərwərdigar, tez kelip, manga yardəm qiloɣaysən!
14 Mening ɧayatimoɣa qang salmaqqi boloɣanlar biraqla yərgə qaritilip rəswa qilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
15 Meni: — «Waɧ! Waɧ!» dəp məshirə qiloɣanlar ɵz xərməndilikidin alaqzadə bolup kətsun!
16 Biraq Seni izdigüqilərning ɧəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatliqingni səygənlər ɧəmixə: «Pərwərdigar uluoɣlansun» deyixkəy!
17 Mən ezilgən ɧəm yoqsul bolsammu,
Biraq Rəb yənila meni yad etidu;
Sən mening Yardəmqim, mening azad qiloɣuqim;
I Hudayim, keqikməy kəlgəysən!

□ **40:5 «Kimmu ularni bir-birləp ɧesablap ɵzünggə rəɧmət qayturup bolalisun!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Kimmu Sanga təngdax bolup seni tosalisun?!». □ **40:6 «…Sən manga səzgür qulaqlarni ata qilding»** — baxqa birhil tərjimisi boluxi mumkin: «sən mening qulaqlirimni sanjiding». Musa pəyoɣəmbər arqiliq qüxürülgən muqəddəs qanun boyiqə, bir qulning ɵz hojayinioɣa mənggü hizməttə boloɣusi bolsa, buni bəlgiləx üqün hojayin uning qulqioɣa bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni kɵrüng). Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, bu Məsiɧning Hudaoɣa mənggülük sadiqliqini bildüridioɣan səzdur. **«Nə qurbanliq, nə ax ɧədiyələr… nə kɵydürmə qurbanliq, nə gunaɧ qurbanliqini tələp qilmiding»** — «Law.» 1-7-babta tələp qilinoɣan bəx hil asasiy qurbanliqlarning ɧəmmisi muxu 6-ayəttə tiloɣa elinidu. ■ **40:6** Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ **40:7 «Oram yazma dəsturda mən tooɣruluq pütülgən»** — «oram yazma dəstur» Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən muqəddəs qanunni kɵrsitidu. ■ **40:8** Zəb. 37:31; Yəx. 51:7 ■ **40:9** Zəb. 35:18; 111:1 ■ **40:14** Zəb. 35:4,26; 70:2; 71:13

41

41-küy •••• Aoɣrikɳning duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Oɣerib-ajizlaroɣa oɣəmhorluk kiloɣan kixi nəkədər bəhtlik-hə!
Eoɣir künlərdə Pərwərdigar uningoɣa panah bolidu. □
2 Pərwərdigar uni kooɣdap, uni aman saklaydu;
U zeminda turup bəhtiyar yaxaydu;
Sən uni düxmənlirining ihtiyarioɣa qüxürməysən!
3 Orun tutup zəiplixip yatkinida, Pərwərdigar uningoɣa dərman bolidu;
Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən.□
4 Mən iltija kilip: — «I Pərwərdigar, manga mehribanlik kərsətkəysən,
Jenimoɣa xipalik bərgəysən;
Qünki mən aldingda gunah kildim» — dedim. □
5 Düxmənlirim mən tooɣruluk: —
«U kaqanmu ölüp, nami-nəsli kurup ketər?» — dəp manga yamanlik tiləydu.
6 Birsi meni kərgili kəlgən bolsa,
U aldamqi səzlərni kilidu;
Ular kəynimdin kənglidə xumluk toplap,
Andin sirtlaroɣa qikip xu ixlarni tarkitip po atidu;
7 Manga öq boloɣanlarning həmmisi manga karita özara kusurlixidu,
Ular manga ziyankəxlik kəstidə bolidu.
8 Ular: «Uning bexioɣa jin-xəytandin bir kesəl qaplaxti;
Əmdi u orun tutup yetip kaldi;
U kaytidin turalmaydu» — deyixidu.
9 Hətta sirdixim dəp ixəngən kədinas dostum,
Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegənmu manga put atti.□ ■
10 Birak Sən Pərwərdigar, manga rəhim kiloɣaysən;
Düxmənlirimdin intikam elixka,
Meni turoɣuzoɣaysən;
11 Düxminimning üstümdin oɣəlibə kilip xadlanmioɣinidin,
Seni məndin səyünidu, dəp bilimən.
12 Birak manga kəlsək, durus boloɣanlikimdin, sən meni yəlöysən;
Sən meni mənggü Öz huzurungda kəd kətürütküzüp turoɣuzisən.
13 Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə kayturuloɣay!
Amin! Amin!

42

Ikkinqi Bəlüm •••• 42-küy •••• Hudaoɣa təxna boloɣan musapirning duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup okulsun dəp, Korahning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Maskil»: —

Keyik erikлardiki suoɣa təxna boloɣandək,

□ **41:1 «Oɣerib-ajizlaroɣa»** —ibraniy tilida: «Oɣerib-ajiz kixigə». □ **41:3 «Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən»** — baxka birhil tərjimisi: «Sən uni yatkan ornidin turoɣuzup əsligə kəltürisən». □ **41:4 «Qünki mən aldingda gunah kildim»** — ibraniy tilida «Qünki mən aldingda gunahkar boldum» degən tərjimisi bolidu. □ **41:9 «Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegən...»** — ibraniy tilida «Mən bilən həmdastihan bolup nenimni yegən...». ■ **41:9** Yh. 13:18

Jenim sanga təxnadur, i Huda.□
2 Mening jenim Hudaoɣa, ḥayat Təngrigə intizardur;
Aḥ, mən ḳaqanmu Hudaning ḥuzurida kərünüxkə müyəssər bolimən?■
3 Mening keqə-kündüz yeginim kəz yaxlirim bolup kəlgən;
Həḳlər kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» dəp soraydu.■
4 Ötkən künlərni əsləp,
Jenimning dərdlirini təküwatimən
(Mən kəpqilik bilən ketiwetip,
Hudaning öyigə təntənə ḳilip mengip,
Huxalliḳta Ḥəmdusana oḳup, nahxa eytip,
Ḥeytni təbrikligən top-top ḳoxundək, jamaət bilən billə barattim!).
5 — I jenim, Sən tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳtin,
Mən Uni yənila uluoɣlaymən, — Mening Hudayimni!■
6 Jenim iqimdə məyüslinip kətti;
Xunga mən Seni seoɣinimən;
Ḥətta musapirliḳta Iordan dəryasi boyidiki wadilarda,
Ḥərmon taoɣlirida, Mizar teoɣidimu Seni seoɣinimən.
7 Sening xarḳiratmiliringning awazlirioɣa,
Qongḳur ḥang bilən qongḳur ḥang maslixip ḥərkiriməktə.
Sening ḥəmmə dolḳunliring ḥəm ḳaynam-taxḳinliring meni oɣərḳ ḳildi.
8 Kündüzi Pərwərdigar özgərməs muḥəbbitini *manga* buyruydu,
Keqiliri Uning nahxisi,
Wə ḥəm ḥayatim boloɣan Təngrigə ḳiloɣan dua manga ḥəmraḥ bolidu.
9 Mən Ḳoram Texim boloɣan Hudaoɣa: —
«Meni nemixḳa untup ḳalding?
Mən nemixḳa düxmənning zulumioɣa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yürüwatimən?» — dəymən.■
10 Səngəklirimni əzgəndək rəḳiblirim meni məshirə ḳilip əyibləydu;
Ular kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» — dəp sorimaḳta.
11 I jenim, tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!
U mening Hudayimdur!

43

43-küy •••• Sərgərdanning duasi •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

□ **42:1 «Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Maskḯl»» —** «Koraḥ» Musa wə Ḥarun pəyoɣəmbərgə ḳarxi isyan kətürgən kixi. Biraḳ kərünüp turiduki, uning əwladliri Hudaning yolida mangatti. Ular bəlkim «kaḥin» (ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi) bolup, muḳəddəs ibadəthanida ibadət hizmitidə Zəburdiki yeḳimliḳ mədḥiyə nahxilirini eytix bilən xuoɣullanoɣan. Bu küydin ḳarioɣanda, yazoɣuqi Israilning ximaliy padixaḥliḳidiki Liwan degən hilwət taoɣliḳ rayonioɣa sürgün ḳilinoɣan. **«Maskḯl»** — «Maskḯl»ning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu; yəni bəzilər uni «maḥirliḳ bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu. ■ **42:2** Zəb. 63:1-2 ■ **42:3** Zəb. 80:5 ■ **42:5** Zəb. 43:5 ■ **42:9** Zəb. 35:11-17; 38:6; 43:2

1 I Pərwərdigar, mən toƣruluḳ ḥəküm qiḳarƣaysən,
Dəwayimni əḳidisiz bir həlḳ aldida soriƣaysən;
Meni ḥiyligər ḥəm ḳəbiḥ adəmdin ḳutuldurƣaysən. □
2 Qünki Sən panaḥgaḥim bolƣan Hudadursən;
Nemixḳa meni taxlawətkənsən?
Nemixḳa düxmənning zulumiƣa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yüriwatimən?» — dəymən.■
3 Өz ḥəḳiḳiting wə nurungni əwətkin,
Ular meni yetəkligəy!
Meni muḳəddəs teƣingƣa,
Makaningƣa elip kəlgəy! □
4 Xuning bilən mən Hudaning ḳurbangaḥi aldiƣa baray,
Yəni mening qəksiz huxluḳum bolƣan Təngrining yeniƣa baray;
Bərḥəḳ, qiltar qelip Seni mədḥiyiləymən, i Huda, mening Hudayim!
5 I jenim, sən nemixḳa bundaḳ ḳayƣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ biaram bolup ketisən?
Hudaƣa ümid baƣla!
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimƣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳilƣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!□ ■

44

44-küy •••• Məƣlubiyəttin keyinki munajat

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning oƣulliri üqün yezilƣan «Masḳil»:—

I Huda, өz ḳulaḳlirimiz bilən angliduḳ,
Atilirimiz bizgə bayan ḳilip,
Өz künliridə, yəni ḳədimki zamanlarda Sening ḳilƣan zor ixliringni uḳturƣanidi;
2 Sən *ata-bowilirimizning aldida* Өz ḳolung bilən yat əllərni ḳoƣliwetip,
Ularning *zeminiƣa ata-bowilirimizni* orunlaxturdung;
Yat ḳowmlarƣa apət qüxürüp, ularni tarḳitiwətting.□ ■
3 Bərḥəḳ, bowilirimiz zeminni өz ḳiliqi bilən alƣini yoḳ,
Өz biliki bilən өzlirini ḳutḳuzƣinimu yoḳ;
Bu bəlki Sening ong ḳolung, Sening biliking wə jamalingning nurining ḳilƣinidur;
Qünki Sən ulardin hursənlik tapting.
4 Sən Өzüng mening padixaḥimdursən, i Huda,
Sən Yaḳup üqün ƣəlibilər buyruƣuqidursən.□
5 Sən arḳiliḳ biz rəḳiblirimizni ḥəydiwetimiz;
Naming bilən өzimizgə ḳarxi turƣanlarni qəyləymiz;
6 Qünki өz oḳyayimƣa tayanmaymən,

□ **43:1 «Izaḥat»** — kөp alimlar 42- ḥəm 43-küy əslidə bir küy idi, dəp ḳaraydu. ■ **43:2** Zəb. 35:11-17; 38:6; 42:10 □ **43:3 «Makaningƣa elip kəlgəy!»** — ibraniy tilida «Makanliringƣa elip kəlgəy!». □ **43:5 «Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən, yəni qirayimƣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳilƣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳ bilən, mən Uni yənila uluƣlaymən, mening Hudayim!». ■ **43:5** Zəb. 42:5,11 □ **44:2 «Yat ḳowmlarƣa apət qüxürüp, ularni (demək, yat əllərni) tarḳitiwətting»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Yat ḳowmlarƣa apət qüxürdung, biraḳ ularni (demək, өz həlḳingni) ronaḳ tapḳuzdung». ■ **44:2** Mis. 15:17; Zəb. 80:8-9 □ **44:4 «Sən Yaḳup üqün ƣəlibilər buyruƣuqidursən»** — bu yərdə «Yaḳup» Israil həlḳini kөrsitidu, əlwəttə.

Ķiliqimmu meni ķutķuzalmaydu.
7 Qünki Sən bizni rəķiblirimizdin ķutķuzdung,
Bizgə өq bolоŋanlarni yərgə ķaratting.
8 Hudani kün boyi iptiharlinip mahtaymiz;
Namingni əbədil'əbədgiqə mədḥiyiləymiz.
Selaḥ!
9 Biraķ Sən *ḥazir* bizni taxlawetip aḥanətkə ķaldurdung;
Ķoxunlirimiz bilən jənggə billə qiķmaysən. ■
10 Sən rəķiblirimiz aldida bizni qekindürdüng;
Bizni өqmənlərgə halioŋanqə talan-taraj ķildurdung.
11 Soyuxķa tapxuruloŋan ķoylardək, bizni ularoŋa tapxurdung,
Əllər arisioŋa bizni tarķitiwətting.
12 Sən Өz həlķingni bikaroŋa setiwətting,
Uning ķimmitidin Өzüng ḥeq beyip kətmiding;
13 Sən bizni ķoxna əllərning məshirisigə ķaldуroŋansən;
Ətrapimizdikilərgə aḥanət, zanglik obyekti ķildingsən.■
14 Sən bizni əllər arisida səz-qəqəkkə ķoydungsən,
Yat ķowmlar bizgə bax qayķixip ķaraxmaķta.
15-16 Məshirə ḥəm kupurluķ eytķuqilarning awazi tüpəylidin,
Düxmənlər wə өq aloŋuqilar tüpəylidin,
Kün boyi uyatim aldimdin kətməydu,
Yüzümning nomusi meni qirmiwaldi.
17 Mana bularning ḥəmmisi beximizoŋa qüxti;
Biraķ biz Seni untumiduķ,
Yaki əḥdənggə ḥeq asiyliķ ķilmiduķ;
18 Ķəlbimiz ḥeq yanmidi, Sanga sadaķətsizlik ķilmiduķ,
Ķədəmlirimiz yolungdin ḥeq ezip kətmidi.
19 Biraķ Sən bizni qilbərilər makanida əzding,
Bizgə өlüm sayisini qaplaxturdung.
20 Əgər biz Hudayimizning namini untuoŋan bolsaķ,
Yaki yat bir ilaḥķa ķol kətürgən bolsaķ,
21 Huda Sən qoķum buni sürüxtə ķilmas idingmu,
Ķəlbtiki sirlarni bilip turidioŋan tursang?
22 Biraķ Sən tüpəyli biz kün boyi ķirilmaķtimiz;
Booŋuzlinixni kütüp turoŋan ķoylar kəbi ḥesablanmaķtimiz.■
23 Oyoŋan, i rəb! Nemixķa uhlap yatisən?
Ornungdin tur, bizni mənggügə taxlawətmigəysən!
24 Nemixķa yüzüngni bizdin yoxurisən?
Nemixķa külpətlirimizgə, uqrioŋan zulumlirimizoŋa pisənt ķilmaysən?
25 Ķarioŋina, jenimiz tupraķta beoŋirlap yüridu;
Tenimiz yərgə qaplaxti;
26 Ornungdin turup bizgə yardəmdə boloŋaysən!
Өzüngning өzgərməs muḥəbbiting səwəbidin,
Bizlərni ḥərlükkə qiķaroŋaysən!

■ **44:9** Zəb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11 ■ **44:13** Zəb. 79:4; 80:6; Yər. 24:9 ■ **44:22** Rim. 8:36

45

45-küy •••• Padixaḫning toy munajiti •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aḫangda oḳulsun dəp,
Koraḫning ooɣullirioɣa tapxuruloɣan, «səyümlük yar üqün» degən «Maskil» munajat-
nahxa: —

Ḳəlbimdin güzəl ix tooɣrisida səzlər uroɣup qiḳmaḳta;
Padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən;
Tilim goya maḫir xairning ḳəlimidur;□
2 Insan baliliri iqidə sən əng güzəldursən;
Ləwliring xapaət bilən tolduruloɣandur;
Xunga Huda sanga mənggügə rəḫmət ḳildi.
3 I büyük boloɣuqi,
Ḳiliqingni askin yeningoɣa,
Ḫəywiting wə xanu-xəwkiting bilən!
4 Ḫəḳiḳət, kəmtərlik ḫəm adalətni aloɣa sürüxkə atlanoɣiningda,
Xanu-xəwkət iqidə oɣəlibə bilən aloɣa bas!
Xuning bilən ong ḳolung əzünggə karamət ḳorḳunqluḳ ixlarni kərsitidu!■
5 Sening oḳliring ətkürdur,
Ular padixaḫning düxmənlirining yürikigə sanjilidu;
Pütün əllər ayioɣingoɣa yiḳitilidu.
6 Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Padixaḫliḳingdiki Xaḫanə ḫasang, adalətning ḫasisidur.□ ■
7 Sən ḫəḳḳaniylikni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;
Xunga Huda, yəni sening Hudaying, seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadliḳ meyi
bilən məsiḫ ḳildi.□ ■
8 Sening kiyimliringdin murməkki, muəttər wə darqin ḫidi kelidu;
Pil qixi sarayliridiki sazəndilərning tarliḳ sazliri seni hursən ḳilidu. ■
9 Padixaḫlarning məlikiliri ḫərmətlik kenizəkliringning ḳataridídur;
Hanixing Ofirdiki sap altun *zibu-zinətlərni* taḳap ong ḳolungda turidu;□
10 «Angliɣin, i ḳizim, kərgin, səzlirimgə ḳulaḳ saloɣin;
Өz ḳəbiləng wə ata jəmətingni untup ḳal!
11 Xuning bilən padixaḫ güzəl jamalingoɣa məptun bolidu;
U sening hojang, sən uningoɣa səjdə ḳil».
12 Tur xəḫirining ḳizi *aldingda* sowoɣa bilən ḫazir bolidu;
Halayiḳ arisidiki baylar sening xapaitingni kütidu;□ ■
13 Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur,
Uning kiyimlirimu zər bilən kəxtiləngən;□
14 U kəxtilik kiyimlər bilən padixaḫning ḫuzurioɣa kəltürülidu;

□ **45:1 «izaḫat»** — gərqə bu küy Sulaymanning toy künini təbrikləxkə yeziloɣan bolsimu, uningdiki səzlər bexarət bolup, aləmning padixaḫi bolidioɣan Məsiḫnimu aldin'ala kərsitidu. **«padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən»** — ibraniy tilida «padixaḫḳa beoɣixlioɣan əsirimni eytimən». ■ **45:4** Zək. 9:9 □ **45:6 «Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur»** — Injildiki «ibraniylaroɣa» degən ḳisimda (1-babta) kərsətkəndək, bu səzlər (xundaḳla keyinki 7-ayətkiqə) bexarətlik süpəttə padixaḫning өzigə (yəni Məsiḫkə) eytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ **45:6** Ibr. 1:8 □ **45:7 «Xunga Huda ... seni ... xadliḳ meyi bilən məsiḫ ḳildi»** — «məsiḫ ḳilix» tooɣruluḳ 2-küydiki izaḫatlarni ḫəm «Təbirlər»ni kərüng. ■ **45:7** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 ■ **45:8** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 □ **45:9 «ḫərmətlik kenizəkliringning ḳataridídur»** — yaki «məḫtərrəm meḫmanliringning ḳataridídur». □ **45:12 «Tur xəḫirining ḳizi»** — Tur xəḫiridiki puḳralarni kərsitixi mumkin. ■ **45:12** Zəb. 72:10-11 □ **45:13 «Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Padixaḫning ḳizi iqki ḫujrida xərəpliktur».

Kəynidin uningoƣa ķoldax kenizəklərmu billə yeningoƣa elip kelinidu;□
15 Ular huxal-huram, xadlik iqidə baxlap kelinidu;
Ular birliktə padixaĥning ordisioƣa kirixidu.
16 «Ata-bowiliringning ornioƣa ooƣulliring qiķidu;
Sən ularni pütkül jaĥanoƣa ĥakim ķilisən.□
17 Mən sening namingni əwladdin-əwladķa yad ətküzimən;
Xunglaxķa barlik ķowmlar seni əbədil'əbədgiqə mədĥiyiləydu».

46

46-küy •••• Huda baxpanaĥtur

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup, «Pak ķizlar üqün» degən aĥangda oķulsun dəp, Koraĥning ooƣulliri üqün yeziloƣan küy: —

Huda panaĥgaĥimiz wə ķudritimizdur;
Külpətlər qüxkən ĥaman ĥazir bolidioƣan bir yardəmqidur. □
2-3 Xunga yər-zemin əngtürülüp, taoƣlar gümürülüp dengiz təglirigə qüxüp kətsimu,
Uning dolķunliri xawķunlinip ķaynam bolsimu,
Ərkəxliri bilən taoƣlar silkinip kətsimu,
Ķorķmaymiz.
Selaĥ.
4 Hudaning xəĥirini — Yəni Ĥəmmidin Aliy Boloƣuqi makanlaxķan mukəddəs jayni,
Hursən ķilidioƣan eķinliri xahlioƣan bir dərya bardur.
5 Huda uning otturisididur;
U yər ĥərgiz təwrimәydu;
Huda tang etix bilənla uningoƣa yardəmgə kelidu.
6 *Barlik* əllər ķaynap, padixaĥliķlar titrəp kətti;
U awazini ķoyuwətkən ĥaman,
Yər erip ketidu.
7 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar biz bilən billə;
Yaķupning Hudasi egiz ķoroƣinimizdur!
Selaĥ!
8 Kelinglar, Pərwərdigarning ķiloƣanlirini kərünglar!
U yər yüzidə ķiloƣan karamət wəyranqiliķlarni kərünglar!□
9 U, jaĥanning u qetigiqə boloƣan uruxlarni tohtitidu;
U oķyalarni sunduridu,
Nəyzilərni oxtuwetidu,
Jəng ĥarwilirini otta kөydüriwetidu.
10 U: «Tohtax, mening Huda ikənlikimni bilip ķoyux!
Mən pütkül əllər arisida uluoƣlinimən;
Mən yər yüzidə "büyük" dəp ķarilimən» — dəydu.
11 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar biz bilən billə,
Yaķupning Hudasi bizning egiz ķoroƣinimizdur!

□ **45:14 «Kəynidin uningoƣa ķoldax kenizəklərmu billə yeningoƣa elip kelinidu» —** «yeningoƣa» toy ķiliwatķan padixaĥning yenini kərsətsə kerək. □ **45:16 «Ata-bowiliringning ornioƣa ooƣulliring qiķidu; sən ularni pütkül jaĥanoƣa ĥakim ķilisən…» —** bu səzlər (16- ĥəm 17-ayət) padixaĥķa biwasitə eytilidu. □ **46:1 «Pak ķizlar üqün» —** ibraniy tilida «Alamot» deyilidu. Baxķa birhil mənisi: «Ayallarning yukiri awazlik küyi üqün yeziloƣan» degən boluxi mumkin. □ **46:8 «… U (Pərwərdigar) yər yüzidə ķiloƣan karamət wəyranqiliķlarni kərünglar» —** Pərwərdigarning «wəyranqilik»lirining intayin ijabiy nətijisi bar — 9-ayətni kərüng.

47

47-küy •••• Huda mənggü oŋəlibə kiloŋuqidur

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooŋulliri üqün
yeziloŋan küy: —
Barliḳ ḳowmlar, Hudani alḳixlanglar!
Uningoŋa yuḳiri awazinglar bilən huxallik təntənisini yangritinglar!
2 Qünki Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqi, Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur,
Pütkül jaḥanni sorioŋuqi büyük Padixaḥtur. □
3 U bizgə həlḳlərni boysundurup,
Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ḳilidu.□
4 U biz üqün mirasimizni tallap,
Yəni Өzi səygən Yaḳupning pəhri boloŋan zeminni bekitip bərdi.
Selaḥ!
5 Huda təntənə sadasi iqidə,
Pərwərdigar sunay sadasi iqidə yuḳirioŋa kətürüldi;
6 Hudaoŋa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
Padixaḥimizoŋa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
7 Huda pütkül jaḥanning padixaḥidur;
Zeḥninglar bilən uningoŋa nahxa-küy eytinglar!
8 Huda əllər üstidə ḥəküm süridu;
U Өzining pak-muḳəddəslikining təhtidə olturidu.
9 Əl-yurtlarning kattiliri jəm bolup,
Ibraḥimning Hudasining həlḳigə ḳoxuldi;
Qünki jaḥandiki barliḳ ḳalḳanlar Hudaoŋa təwədur;
U nəḳədər aliydur!□

48

48-küy •••• Zion — Hudaning xəḥiri

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooŋulliri üqün
yeziloŋan küy: —

Uluoŋdur Pərwərdigar,
Hudayimizning xəḥiridə, Uning muḳəddəsliki turoŋan taoŋda,
U zor mədḥiyələrgə layiḳtur!
2 Egizlikidin kərkəm, Zion teoŋi,
Pütkül jaḥanning hursənlikidur;
Ximaliy tərəpliri güzəldur,
Büyük padixaḥning xəḥiridur!□ ■
3 Huda ḳoroŋanlirida turidu,
Bu yərdə U egiz panaḥgaḥ dəp tonulidu;
4 Mana, padixaḥlar yioŋildi,

□ **47:2 «…Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur» —** ibraniy tilida «dəḥxətlik» ḥəm «ḥəywətlik» bir səz bilənla ipadilinidu. □ **47:3 «… Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ḳilidu» —** ibraniy tilida: — «…əl-millətlərni putimiz astida ḳilidu». □ **47:9 «…jaḥandiki barliḳ ḳalḳanlar Hudaoŋa təwədur» —** «ḳalḳanlar» bəlkim dunyadiki barliḳ ḳoral-yaraḳlarni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «padixaḥlar». □ **48:2 «Ximaliy tərəpliri güzəldur» —** yənə birhil tərjimisi «Zafon teoŋi qoḳḳiliridək güzəldur». Kona butpərəslik riwayətliri boyiqə, «Zafon teoŋi» dunyadiki əng egiz, əng muḳəddəs, əng uluoŋ jay idi. Mumkinqiliki barki, küy muəllipi muxu yərdə Zionni uningoŋa ohxitidu. ■ **48:2** Mat. 5:35

Ular xəḫərni besip ətüp, jəm boldi.
5 *Xəḫərni* kərüpla ular alaḳzadə boldi;
Dəkkə-dükkigə qüxüp bədər ḳeqixti.
6 U yərdə ularni titrək basti,
Tolоɳaḳ yegən ayaldək ular azablandi;
7 Sən Tarxixtiki kemilərni xərḳ xamili bilən wəyran ḳiliwətting.□
8 Ḳuliḳimiz angliоɳanni,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigarning xəḫiridə,
Hudayimizning xəḫiridə,
Biz ḫazir ətz kəzimiz bilən xundaḳ kərduḳ;
Huda mənggügə uni mustəḫkəm ḳilidu.
Selaḫ.
9 Biz sening muḳəddəs ibadəthanang iqidə turup, i Huda,
Ətzgərməs muḫəbbitingni seоɳinduḳ.
10 Namingоɳa layiḳtur,
Jaḫanning qət-qətlirigiqə yətküzülgən mədḫiyiliring, i Huda;
Sening ong ḳolung ḫəḳḳaniylik bilən tolоɳan.
11 Sening adil ḫəkümliringdin,
Zion teоɳi xadlanоɳay!
Yəḫuda ḳizliri huxal bolоɳay!□
12 Zion teоɳini aylinip mengip,
Ətrapida səyli ḳilinglar;
Uning munarlirini sanap beḳinglar;
13 Keyinki əwladḳa uni bayan ḳilix üqün,
Sepil-istiḫkamlirini kəngül ḳoyup kəzitinglar,
Ḳoroɳanlirini kəzdin kəqürünglar.
14 Qünki bu Huda əbədil'əbəd bizning Hudayimizdur;
U ətmürwayət bizning yetəkqimiz bolidu!

49

49-küy •••• Pütün insanоɳa berilgən nəsiḫət-agaḫlandurux

1 Nəоɳmiqilərning bexiоɳa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḫning oоɳulliri üqün yeziloɳan küy: —

I barliḳ həlḳlər, kəngül ḳoyup anglanglar!
Yər yüzidə turuwatḳanlar, ḳulaḳ selinglar!
2 Məyli addiy puḳra, ya esilzadilər,
Ya bay, ya gadaylar bolsun, ḫəmminglar anglanglar!
3 Aоɳzim danaliḳni səzləydu,
Dilim əḳilgə uyoɳun ixlarni oylap qiḳidu.□
4 Ḳuliḳim ḫekmətlik təmsilni zən ḳoyup anglaydu,
Qiltar qelip sirliḳ səzni eqip berimən.■

□ **48:7 «Tarxixtiki kemilər»** — bu ayət bəlkim bir bexarəttur. Dunyadiki barliḳ padixaḫlar jəm bolup Yerusalemоɳa ḫujum ḳilmaḳqi. Ularоɳa Tarxixtiki kemilərmu (kona zamanlarda əng küqlük kemilər) yardəm beridu. Biraḳ Huda Ətz xəḫirini ḳoоɳdap ularni ḫalak ḳilidu. □ **48:11 «Yəḫuda ḳizliri huxal bolоɳay!»** — «Yəḫuda ḳizliri» bu yərdə Yəḫudaning xəḫər-yezilirini kərsitidu. □ **49:3 «Aоɳzim danaliḳni səzləydu»** — ibraniy tilida «Aоɳzim danaliḳlarni səzləydu». ■ **49:4** Zəb. 78:2; Mat. 13:35

5 Eoɣir künlərdə, meni ķiltaķķa qüxürməkqi boloɣanlarning ķəbiḩlikliri ətrapimda bolsimu,
Mən nemixķa ķorķidikənmən?
6 Ular baylikķirioɣa tayinidu,
Mal-mülüklirining zorluķi bilən qongqilik ķilidu;
7-9 Insan mənggügə yaxap,
Gər-ḩangni kərməsliki üqün,
Ḩeqkim өz buradərining ḩayatini pul bilən ķayturuwalalmaydu;
Wə yaki Hudaoɣa uning jenini ķutuldurоɣudək baḩani berəlməydu;
(Qünki uning jenining baḩasi intayin ķimmət,
Wə bu baḩa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur)□
10 Ḩəmmigə ayanki, danixmən adəmlərmu өlidu;
Ḩəmmə adəm bilən təng, nadan wə ḩamaķətlər billə ḩalak bolidu,
Xundaķla ular mal-dunyasini өzgilərgə ķaldurup ketidu.
11 Ularning kөnglidiki oy-pikirlər xundaķki:
«Өy-imaritimiz mənggügə,
Makan-turaloɣulirimiz dəwrdin-dəwrgiqə bolidu»;
Ular өz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu.□
12 Biraķ insan өzining nam-izzitidə turiwərməydu,
U ḩalak boloɣan ḩaywanlardək ketidu.
13 Ularning muxu yoli dəl ularning nadanlikidur;
Lekin ularning kəynidin dunyaoɣa kəlgənlər, yənila ularning eytķan səzlirigə apirin oķuydu.
Selaḩ.
14 Ular ķoylardək təḩtisaraoɣa yatķuzulidu;
Өlüm ularni өz ozuķi ķilidu;
Ətisi səḩərdə duruslar ularning üstidin ḩөküm yürgüzidu;
Ularning güzəlliki qiritilixķa tapxurulidu;
Təḩtisara bolsa ularning ḩəywətlik makanidur!□
15 Biraķ Huda jenimni təḩtisaraning ilkidin ķutķuzidu;
Qünki U meni ķobul ķilidu.
Selaḩ.
16 Birsi beyip ketip,
ailə-jəmətining abruyi өsüp kətsimu,
Ķorķma;
17 Qünki u өlgəndə ḩeqnərsisini elip ketəlməydu;
Uning xəḩriti uning bilən billə *gərgə* qüxməydu.
18 Gərqə u өmür boyi өzini bəhtlik qaoɣlioɣan bolsimu,
(Bərḩəķ, kixilər ronaķ tapķiningda, əlwəttə seni ḩaman mahtaydu)
19 Ahiri berip, u yənila ata-bowilirining yenioɣa ketidu;
Ular mənggügə yorukķlukni kөrəlməydu.
20 Insan izzət-abruyda bolup, lekin yorutulmisa,
Ḩalak bolidioɣan ḩaywanlaroɣa ohxax bolidu, halas.

□ **49:7-9 «Wə bu baḩa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur» —** yənə birhil tərjimisi: «Wə muxu baḩa bolsa, uni əbədiy təliyəlməydu». □ **49:11 «Ularning kөnglidiki oy-pikirlər xundaķki: «Өy-imaritimiz mənggügə...»; Ular өz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu» —** toluķ ayətning yənə birhil tərjimisi «Ular yərlirigə өz isimlirini nam ķilip ķoyoɣini bilən, ularning xu yərliri dəwrdin-dəwrgiqə ularning yatidioɣan jayi, yəni ularning ķəbriliri bolidu, halas». □ **49:14 «Ətisi səḩərdə duruslar ularning üstidin ḩөküm yürgüzidu» —** «ətisi səḩər» bu yərdə, xübḩisizki, ķiyamət küni, yəni өlümdin tirilix künini kərsitidu. **«Ular ķoylardək təḩtisaraoɣa yatķuzulidu... Təḩtisara bolsa ularning ḩəywətlik makanidur!» —** toluķ ayətning baxķa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin.

50

50-küy •••• Samawiy Sotqi sükütini buzup səzləydu: — •••• «ḥəqiqiy ibadət» degən nemə?

1 Asaf yazoɣan küy: —

Qadir Huda, yəni Pərwərdigar eoɣiz eqip,
Künqiqixtin künpetixqiqə yər yüzidikilərgə murajiət qildi. □ ■
2 Güzəllikning jəwḥiri boloɣan Zion teoɣidin,
Huda julalidi.
3 Hudayimiz kelidu, U ḥərgizmu süküt iqidə turmaydu;
Uning aldida yəwətküqi ot kelidu;
Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu. □
4 Өz həlqini soraq qilix üqün,
U yuqiridin asmanlarni,
Yərnimu guwaḥliққa qaqiridu: —
5 «Mening məmin bəndilirimni,
Yəni Mən bilən qurbanlik arqilik əḥdə tüzgüqilərni ḥuzurumoɣa qaqirip yioɣinglar!»
6 Asmanlar uning ḥəққaniyliqini elan qilidu,
Qünki Huda Өzi soraq qiloɣuqidur!
Selaḥ.
7 «Anglanglar, i həlqim, Mən səz qilay;
I Israil, Mən sanga ḥəqiqətni eytip qoyayki,
Mənki Huda, sening Hudayingdurmən.
8 Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin,
Yaki ḥəmixə aldimda sunulidioɣan kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs; □
9 Mən sening eoɣilingdin ḥeqbir өküzni,
Qotanliringdin ḥeqbir tekini almaqqi əməsmən.
10 Qünki ormanliqlardiki barliq ḥaywanatlar Manga mənsuptur,
Mingliɣan taoɣdiki mal-waranlarmu Meningkidur;
11 Taoɣlardiki pütün uqar-qanatlarni bilimən,
Daladiki barliq janiwarlar Meningkidur.
12 Qarnim aqsimu sanga eytaymən;
Qünki aləm wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə nərsilər Meningkidur. ■
13 Əjəba, Mən өküzning gөxini yəmdimən?
Tekining qenini iqəmdimən?
14 Qurbanlik süpitidə Hudaoɣa təxəkkürlərni eyt;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa qiloɣan wədənggə wapa qil. ■
15 Bexingoɣa kün qüxkəndə Manga murajiət qil;

□ **50:1 «Asaf yazoɣan küy»** — «Asaf» Dawut padixaḥning dəwridə muqəddəs ibadəthanida Hudani mədḥiyələx hizmitidə nəoɣmiqilərning bexi idi. U bəlkim muqəddəs ibadəthanidiki «Hudani mədḥiyiləx mədrisi»ning asasqisi boluxi mumkin. Zəburdiki «Asaf yazoɣan küy» deyilgən küylərning bəzilirini Asaf өzi yazoɣan, bəzilirini, xübḥisizki, baxqilar uning ḥərmitigə uning nami bilən yazoɣan. ■ **50:1** 1Tes. 4:14-17 □ **50:3 «… Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu»** — bəzi alimlar bu jümlidiki «Uning» «Hudaning» əməs, bəlki «otning» kərsitidu, dəp qaraydu. □ **50:8 «Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin… əməs»** — muxu yərdə «qurbanlik» ibraniy tilida «zebaḥ». Bu hil qurbanlik Hudaoɣa alaḥidə rəḥmət eytix məqsitidə, Huda bilən əḥdə qiloɣanda yaki Hudaoɣa məhsus qəsəm iqkəndə qilinidioɣan qurbanlik. Uningdin qurbanlik sunoɣuqi wə kaḥin yeyixkə bolatti. **«… kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs»** — «kөydürmə qurbanlik» ibraniy tilida «olaḥ». Bu hil qurbanlik Hudaoɣa boloɣan sapIbadətni bildürüx yolida, qurbanliқning ḥəmmisi kөydürülətti; demək, nə qurbanlik qiloɣuqi kaḥin, nə qurbanlik sunoɣuqi adəm uning kiqikkinə bir parqə gөxinimu yeməytti («Law.» 1-babni kərüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zəb. 76:11; Top. 5:3, 4, 5

Mən seni qutuldurimən,
Sən bolsang Meni uluƣlioƣaysən».
16 Lekin rəzillərgə Huda xundaq dəydu: —
«Mening əmirlirimni bayan qilixqa nemə ḫəqqing bar?
Əḫdəmni tiloƣa aloƣudək sən kim iding?
17 Sən Mening təlimlirimdin yirgənding,
Səzlirimni rət qilding əməsmu?□
18 Ooƣrini kərsəng, sən uningdin zoq alding,
Zinahorlar bilən xerik boldung;
19 Aoƣzingdin yaman gəp qüxməydu;
Tiling yaloƣanqiliqni toquydu.
20 Əz qerindixingning yaman gepini qilip olturisən,
Anangning ooƣlioƣa təḫmət qilisən.
21 Sən bu ixlarni qiloƣiningda, Mən ün qiqarmidim;
Dərwəqə, sən Meni əzünggə ohxax dəp oyliding;
Lekin Mən seni əyibləp,
Bu ixlarni kəz aldingda əyni boyiqə sanga kərsitimən.
22 — I, Təngrini untuoƣanlar, buni kəngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silərni parə-parə qiliwetimən;
Ḫeqkim silərni qutquzalmaydu.
23 Biraq qurbanliq süpitidə rəḫmət eytqanlarning ḫərqaysisi Manga xərəp kəltüridu;
Xundaq qilip, uningoƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu.□

51

51-küy •••• Eoƣir gunaḫ üqün kəqürüm tiləx duasi

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoƣan küy. Bu *küy* Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan: —

Əzgərməs muḫəbbiting bilən, i Huda, manga meḫir-xəpqət kərsətkəysən!
Rəḫimdilliqliringning kəplüki bilən asiyliqlirimni əqürüwətkəysən!□ ■
2 Meni qəbiḫlikimdin yiltizimoƣiqə yuwətkəysən,
Gunaḫimdin meni taziliƣaysən.
3 Qünki mən asiyliqlirimni tonup iqrar qildim;
Gunaḫim ḫəmixə kəz aldimda turidu.
4 Sening aldingda, pəqət Sening aldingdila gunaḫ ətküzüp,
Nəziringdə rəzil boloƣan ixni sadir qildim;
Xu wəjidin, Sən *meni əyibləp* səzlisəng, adilliqing ispatlinidu;
Meni soraq qiloƣiningda, Əzüngning pakliqi ispatlinidu.
5 Mana, mən tuoƣuloƣinimdila, yamanliqta idim,
Anamning qarnida pəyda boloƣinimdila mən gunaḫta boldum.
6 Bərḫək, Sən adəmlərning qin qəlbidin səmimiylik tələp qilisən;

□ **50:17 «… Səzlirimni rət qilding əməsmu?»** — ibraniy tilida: «Səzlirimni arqangoƣa taxliwətting əməsmu?». □ **50:23 «… Xundaq qilip, uningoƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu»** — ibraniy tilida: «Xundaq qilip, uningoƣa Hudaning nijatliqini kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu». Bizningqə səzligüqi Məsiḫdur (22-ayətnimu kərüng). □ **51:1 «Bu küy Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan»** — bu ixlar Təwrat, «2Sam.» 11-12-babta hatiriləngən. ■ **51:1** 2Sam. 11:4; 12:1

Iqimdiki yoxurun jaylirimda Sən manga danalikni bildürisən.
7 Meni *gunahlirimdin* zofa bilən tazilioqaysən,
Həm mən pak bolimən;
Meni pakpakiz yuoqaysən, mən kardinmu ak bolimən.□ ■
8 Manga xad-huram awazlarni anglatkaysən;
Xuning bilən Sən əzgən ustihanlirim yənə xadlinidu.
9 Gunahlirimdin qirayingni yoxurup,
Yamanliklirimni əqüriwətkəysən.
10 Məndə pak kəlb yaratkaysən, i Huda;
Wujumdiki sadik rohimni yengilioqaysən.
11 Meni huzurungdin qikiriwətmigəysən;
Meningdin Mukəddəs Rohingni kayturuwalmioqaysən.
12 Ah, nijatlikingdiki xadlikni manga yengibaxtin hes kildurioqaysən;
Itaətmən roh arkilik meni yəligəysən.□
13 Buning bilən mən itaətsizlərgə yolliringni əgitəy,
Wə gunahkarlar yeningoqa kaytidu.
14 Kan təküx gunahidin meni kutuldurioqaysən,
I Huda, manga nijatlik bərgüqi Huda,
Xuning bilən tilim həkkaniylikingni yangritip küyləydu.
15 I Rəbbim, ləwlirimni aqkaysən,
Aoqzim mədhiyiliringni bayan kilidu.
16 Qünki Sən kurbanlikni hux kərməysən;
Bolmisa sunar idim;
Køydürmə kurbanliklardinmu hursənlik tapmaysən.
17 Huda kobul kilidioqan kurbanliklar sunuk bir rohtur;
Sunuk wə ezilgən kəlbni Sən kəmsitməysən, i Huda;
18 Xapaiting bilən Zionoqa mehribanlikni kərsətkəysən;
Yerusalemning sepillirini yengibaxtin bina kiloqaysən!
19 U qaoqda Sən həkkaniyliktin boloqan kurbanliklardin, køydürmə kurbanliklardin,
Pütünləy køydürülgən køydürmə kurbanliklardin hursənlik tapisən;
U qaoqda adəmlər kurbangahingoqa buka-øküzlərni təkdim kilixidu.

52

52-küy •••• Hudaning həkümi wə xəpkiti

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoqan «Maskil»; Edomluk Doəg Saul padixahning yenioqa berip: «Dawut Ahimələkning øyigə kirdi» dəp ayoqakqilik kiloqandin keyin yeziloqan: —
I noqi batur,
Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən?

□ **51:7 «Meni gunahlirimdin zofa bilən tazilioqaysən» —** «zofa» (yəni lepəkgül) tooqruluk: bəzi «gunahni yuoquqi kurbanlik (gunah kurbanliki)»larda kurbanlikning kenini yaki uning bilən munasiwətlik pakizlax süyini gunahkar adəmning tenigə sepix üqün zofa ixlitilətti. ■ **51:7** Law. 14:4, 6; Qəl. 19:6,18 □ **51:12 «Itaətmən Roh arkilik meni yəligəysən» —** «Itaətmən roh» Hudaning Mukəddəs Rohi uning rohida itaətmənlikni hasil kilidu, xuning bilən uning rohi ««itaətmən bir roh» bolidu.

Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur. □ ■
2 Ətkür ustira kəbi,
Tiling zəḥər qaqmaqqi,
U yalƣanqiliq toquwatidu.
3 Sən yahxiliqning ornida yamanliqni,
Ḥək səzləxning ornida yalƣanqiliqni yahxi kərisən;
4 Ḥaman adəmni nabut qilidiƣan səzlərni yahxi kərisən, i aldamqi til!□
5 Bərḥək, Təngri ohxaxla seni mənggügə yoqitidu;
U seni tutuwalidu, yəni əz qediringdin tartip qiqidu;
Tiriklərning zeminidin seni yiltizingdin qomurup taxlaydu.
Selaḥ.
6 Ḥəqqaniylar buni kərüp qorquxidu,
Wə uni məshirə qilip külüp: —
7 «Qaranglar, Hudani əz yələnqisi qilmiƣan adəm,
Pəqət əz bayliqlirining kəplükigə tayanƣan adəm;
U aq kəzlüki bilən küqləndi» — dəydu.
8 Mən bolsam Hudaning əyidə əskən baraqsan zəytun dərəhtəkmən,
Mən Hudaning əzgərməs muḥəbbitigə mənggügə tayinimən. □
9 Mən Sanga əbədil'əbəd təxəkkür eytimən;
Qünki Sən bu ixlarni qildingsən;
Məmin bəndiliring aldida namingƣa təlmürüp kütimən;
Muxundaq qilix əladur.□

53

53-küy •••• Qarangoƣu dunya

1 Nəƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Mahalat aḥangida Dawut yazoƣan «Masqil»:

Əhməq kixi kənglidə: «Ḥeqbir Huda yoq» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Nəprətlik qəbiḥ ixlarni qilixti;
Ularning iqidə meḥribanliq qiloƣuqi yoqtur.□ ■
2 Huda ərxtə turup, insan balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida, insapni qüxinidioƣan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioƣanlar barmidu?■
3 Ḥəmmə adəm yoldin qikti,

□ **52:1 «Edomluq Doəg Saul padixaḥning yenioƣa berip: «Dawut Ahimələkning əyigə kirdi» dəp ayoƣaqqilik qiloƣandin keyin yeziloƣan»** — xu qaoƣda Saul padixaḥ Dawut pəyoƣəmbərni əltürməkqi idi. Dawut pəyoƣəmbər qeqip, Abimələk degən bir kaḥin (yəni Hudaning ibadəthanisidiki hizmətqisi)ning əyi aldioƣa kelip yardəm soridi. Abimələk yardəm bərdi. Keyin Saul padixaḥ Abimələk wə uning ailisidikilərni pütünləy degüdək qiriwətti (Təwrat «1Sam.» 21-, 22-bab). **«...Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən? Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur»** — baxqa hil tərjimiliri: — (1) «... Nemixqa kün boyi mahtinisən, Təngri aldida yirginqlik boldungsən»; (2) «... Nemixqa məmin bəndilərgə yətküzgən ziyandin mahtinisən? Kün boyi tiling ḥalakətni oylaydu». ■ **52:1** 1Sam. 22:9-23 □ **52:4 «Ḥaman adəmni nabut qilidiƣan səzlər»** — ibraniy tilida «Ḥaman adəmni yutuwetidiƣan səzlər». □ **52:8 «Mən bolsam Hudaning əyidə əskən baraqsan zəytun dərəhtəkmən»** — «zəytun dərihi» əng uzun əmürlük dərəhlərdin biri. □ **52:9 «Məmin bəndiliring aldida namingƣa təlmürüp kütimən; muxundaq qilix əladur»** — baxqa birhil tərjimisi «Məmin bəndilər aldida namingni təlmürüp kütimən; qünki naming əwzəldur». □ **53:1 «Mahalat aḥangida Dawut yazoƣan «Masqil»»** — «mahalat»ning mənisi bizgə naməlum. ■ **53:1** Zəb. 10:4; 14:1; Rim. 3:12 ■ **53:2** Rim. 3:11

Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlik ḳiloɳuqi yoḳtur, ḥətta birimu.
4 Nanni yegəndək Mening həlḳimni yutuwaloɳan,
Ḳəbiḥlik ḳiloɳuqilarning bilimi yoḳmidu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɳa ḥeqbir iltija ḳilmaydu.
5 Ḳorkḳudək ḥeq ix bolmisimu,
Mana ularni oɳayət zor ḳorkunq basti;
Qünki Huda seni ḳorxawoɳa aloɳanlarning ustihanlirini parqilap qeqiwətti;
Sən ularni hijilliḳḳa ḳoydung;
Qünki Huda ularni nəziridin saḳit ḳildi.
6 Aḥ, Israilning nijatliḳi Ziondin qiḳip kəlgən bolsa idi!
Huda Өz həlḳini asaritidin qiḳirip, azadliḳḳa erixtürgən qaoɳda,
Yaḳup xadlinidu,
Israil huxal bolidu!

54

54-küy •••• Satḳunluḳḳa uqrioɳanda ḳiloɳan dua

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɳan «Maskil» (Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan):

I Huda, Өz naming bilən meni ḳutḳuzoɳaysən;
Zor ḳudriting bilən dəwayimni sorioɳaysən. □ ■
2 I Huda, duayimni angliɳaysən;
Aoɳzimdiki sözlərgə ḳulaḳ saloɳaysən.
3 Qünki yat adəmlər manga ḥujum ḳilixḳa ornidin turdi;
Zomigərlər mening jenimni owlimaḳta;
Ular Hudani nəzirigə ḥeq ilmaydu.
Selaḥ.□
4 Ḳara, Huda manga yardəm ḳiloɳuqidur;
Rəb jenimni yəlaydioɳanlar arisididur.
Selaḥ.
5 U düxmənlirimning yamanliḳini өzigə ḳayturidu;
I Huda, Өz ḥəḳiḳiting bilən ularni üzüp taxlioɳaysən.
6 Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən;
Namingni mədḥiyələymən, i Pərwərdigar;
Xundaḳ ḳilix əladur.□
7 Qünki U meni barliḳ bala-ḳazalardin ḳutḳuzdi;
Düxmənlirimning məoɳlubiyitini өz kөzum bilən kərdüm.

□ **54:1 «Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan»** — bu wəḳələr «1Sam.» 23:14-29-ayətlərdə bayan ḳilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3 «Yat adəmlər ... ornidin turdi»** — yaki «Təkəbbur adəmlər ... ornidin turdi». □ **54:6 «Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən»** — «halis ḳurbanliḳlar»: Musa pəyoɳəmbər tüzgən nizam boyiqə, «halis ḳurbanliḳ» Hudaning kərsətkən məlum iltipati yaki xəpḳiti üqün rəḥmətlərni bildüridioɳan birhil ḳurbanliḳ.

55

55-küy •••• Satqunluqqa uqrioqanning dərd-ələmlirini təküx duasi

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, tarliq sazlar bilən oqulsun dəp, Dawut yazoqan «Maskil»: —

I Huda, duayimni anglioqaysən;
Tilikimdin özüngni qaqurmioqaysən,
2 Manga qulaq selip, jawab bərgəysən;
Mən dad-pəryad iqidə kezip,
Aq-zar qekip yürimən;
3 Səwəbi düxmənning təqditliri, rəzillərning zulumliri;
Ular beximoqa awariqiliklərni təkidu;
Ular oqəzəplinip manga adawət saqlaydu.
4 Iqimdə yürikim toloqinip kətti;
Ölüm wəqxətliri wujudumni qaplidi.
5 Qorqunq wə titrək beximoqa qüxti,
Dəqxət meni qəmküwaldi.
6 Mən: — «Kəptərdək qanitim bolsiqu kaxki,
Uqup berip aramgaq tapar idim» — dedim.
7 — «Yiraq jaylaroqa qeqip,
Qəl-bayawanlarda makanlixar idim;
Selaq.
8 Boran-qapqunlardin,
Qara quyundin qeqip, panaqgaqoqa aldirar idim!».
9 Ularni yutuwətkəysən, i Rəb;
Tillirini bəlüwətkəysən;
Qünki xəqər iqidə zorawanlik qəm jedəlhorluqni kərdüm.
10 Ular keqə-kündüz sepillər üstidə oqadiyip yürməktə;
Xəqər iqini qabaqət wə xumluq qaplidi.
11 Qaram arzu-qəwəslər uning iqidə turidu,
Sahtilik wə qiylə-mikirlik, koqilardin kətməydu.

12 Əgər düxmən meni məshirə qiloqan bolsa, uningoqa səwr qilattim;
Birak meni kəmsitip, özini mahtioqan adəm manga öqmənlərdin əməs idi;
Əgər xundak boloqan bolsa, uningdin özümni qaqurattim;
13 Lekin buni qiloqan sən ikənlikingni — Mening buradirim, sirdixim, əziz dostum bolup qikixingni oylimaptimən!
14 Halayiqqa qetilip, Hudaning öyigə ikkimiz billə mangoqaniduk,
Özara xerin paranglarda boloqaniduk;□
15 Muxundak *satqunlarni* ölüm tuyuksiz qöqitiwətsun!
Ular təqtisaraoqa tirik qüxkəy!
Qünki ularning makanlirida, ularning arisida rəzillik turmakta.

16 Lekin mən bolsam, Hudaoqa nida qilimən;
Pərwərdigar meni kutkuzidu.
17 Ətigini, ahximi wə qüxtə,
Dərdimni təküp pəryad kətürimən;

□ **55:14 «Halayiqqa qetilip, Hudaning öyigə ikkimiz billə mangoqaniduk, özara xerin paranglarda boloqaniduk»** — Dawut özigə uxtumtut hainlik qiloqan kixi bilən boloqan ilgiriki dostluk munasiwitini esigə kəltüridu.

U jəzmən sadayimoŋa ḳulaḳ salidu.
18 U manga ḳarxi ḳilinoŋan jəngdin meni aman ḳilidu;
Gərqə kəp adəmlər meni ḳorxawoŋa aloŋan bolsimu.
19 Təngri — əzəldin təhttə olturup kəlgüqi!
U naləmni anglap ularni bir tərəp ḳilidu;
(Selaḥ)
Qünki ularda ḥeq əzgirixlər bolmidi;
Ular Hudadin ḥeq ḳorḳmaydu.
20 *Ḥeliḳi buradirim* əzi bilən dost boloŋanlaroŋa muxt kətürdi;
Əz əḥdisini buzup taxlidi.
21 Aoŋzi seriḳ maydinmu yumxaḳ,
Biraḳ kəngli jəngdur uning;
Uning səzliri yaoŋdinmu siliḳ,
Əməliyəttə suoŋurup aloŋan ḳiliqlardur.
22 Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap ḳoy,
U seni yələydu;
U ḥəḳḳaniylarni ḥərgiz təwrətməydu.□
23 Biraḳ, sən Huda axu rəzillərni ḥalakət ḥangioŋa qüxürisən;
Ḳanhorlar wə ḥiyligərlər əmrining yeriminimu kərməydu;
Biraḳ mən bolsam, sanga tayinimən.

56

56-küy •••• Ziyankəxlikkə uqrioŋuqining duasi

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup, «Hilwəttiki dub dərəhliridiki pahtək» degən aḥangda oḳulsun dəp, Dawut yazoŋan «Mihtam» küy (Filistiylər Gat xəḥiridə uni əsirgə aloŋanda yeziloŋan): —

I Huda, manga xəpḳət kərsətkəysən,
Qünki insanlarning nəpsi yooŋinap meni ḳooŋlimaḳta;
Kün boyi ular mən bilən jəng ḳilip meni basmaḳta;■
2 Meni kəzligən rəḳiblirimning nəpsi yooŋinap kün boyi meni ḳooŋlimaḳta;
Manga ḥəywə ḳilip jəng ḳiloŋuqilar intayin kəptur!
3 Mən ḳorḳḳan künümdə,
Mən Sanga tayinimən.
4 Mən səz-kalamini uluoŋ dəp mədḥiyələydioŋan Hudaoŋa,
Hudaoŋila tayinimən;
Mən ḳorḳmaymən;
Naḥayiti bir ət igisi meni nemə ḳilalisun?
5 Ular kün boyi səzlirimni burmilaydu,
Ularning barliḳ oyi manga ziyankəxlik ḳilixtur;
6 Ular top bolup adəmni ḳəstilixip, yoxurunidu;
Peyimgə qüxüp, jenimni elixni kütidu.
7 *Gunaḥ* bilən gunaḥni yepip ḳaqsa bolamdu?
Oŋəziping bilən əllərni yərgə uroŋaysən, i Huda!
8 Mening sərsanliḳlirimni əzüng sanap kəlgən;
Kəzdin aḳḳan yaxlirimni tulumungoŋa toplap saḳlioŋaysən;

□ **55:22 «Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap ḳoy» —** «yüküng» ibraniy tilida «amanət ḳilinoŋining» yaki «sanga tapxuruloŋan». ■ **56:1** 1Sam. 21:12,13,14

Bular dəptiringdə pütüklük əməsmu?
9 Xuning bilən mən Sanga nida qiloɣan kündə,
Düxmənlirim qekinidu;
Mən xuni bildimki — Huda mən tərəptidur!
10 Hudani — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
Pərwərdigarni — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
11 Hudanila tayanqim qildim —
Mən qorqmaymən, naɦayiti xu bir insan meni nemə qilalisun?■
12 Sanga qiloɣan wədilirimgə wapa qilimən, i Huda;
Sanga təxəkkür qurbanliqlirini sunimən.
13 Qünki Sən jenimni ələmdin qutuldurоɣansən;
Sən putlirimni putlixixtin saqlimamsən?
Xuning bilən mən Hudaning ɦuzurida, tiriklər turidioɣan yoruqluqta mangimən.

57

57-küy •••• Eoɣir künlərdiki etiqad

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ɦalak qilmioɣaysən» degən aɦangda oqulsun dəp, Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi, (u Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan): —
I Huda, manga xəpqət kərsətkəysən,
Manga xəpqət kərsətkəysən,
Qünki jenim Seni panaɦim qildi.
Muxu balayi'apət ətüp kətküqə, qanatliring sayisidə panaɦ tapimən. □ ■
2 Hudaoɣa, yəni Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa,
Əzüm üqün ɦəmmini orunlaydioɣan Təngrigə nida qilimən;
3 U ərxtin yardəm əwətip meni qutquzidu;
Manga qarap nəpsi yooɣinap, meni qooɣlawatqanlarni U rəswa qilidu;
Selaɦ;
Huda Əz meɦir-xəpqiti wə ɦəqiqitini əwətidu!
4 Jenim xirlar arisida qaldi;
Mən nəpisi yalqun kəbi boloɣanlar arisida yatimən!
Adəm baliliri —
Ularning qixliri nəyzə-oqlardur,
Ularning tili — ətkür qiliqtur!
5 I Huda, ərxlərdin yuqiri uluoɣlanoɣaysən,
Xan-xəriping yər yüzini qapliоɣay!■
6 Ular qədəmlirimgə tor qurdi;
Jenim egilip kətti;
Ular mening yolumoɣa orək kolioɣanidi,
Lekin əzliri iqigə qüxüp kətti.■
7 Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədɦiyə nahxilarni eytip,
Bərɦək Seni küyləymən!■
8 Oyoɣan, i roɦim!
I nəoɣmə-sazlirim, oyoɣan!

■ **56:11** Zəb. 118:6 □ **57:1 «Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi» —** «Mihtam» 16-küydiki izaɦatni kərüng. **«U Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan»** — bu wəqələr «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zəb. 108:5 ■ **57:6** Zəb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zəb. 108:1-5

Mən səḫər ḳuyaxinimu oyoɳitimən! □
9 Mən həlḳ-millətlər arisida seni uluoɳlaymən, i Rəb;
Əllər arisida Seni küyləymən! ■
10 Qünki əzgərməs muḫəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoɳdur;
Ḫəḳiḳiting bulutlaroɳa taḳaxti. ■
11 I Huda, ərxlərdin yuḳiri uluoɳlanoɳaysən,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliɳay!

58

58-küy •••• Zalim ḫəkümranlarni Huda jazalioɳay!
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, «Ḫalak ḳilmioɳaysən» degən aḫangda oḳulsun
dəp, Dawut yazoɳan «Mihtam» küyi: —

I ḳudrət igiliri, silər ḫəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?
I insan baliliri, adil ḫəküm qiḳiramsilər?□
2 Yaḳ, silər kənglünglərdə yamanliḳ təyyarlaysilər;
Yər yüzidə əz ḳolunglar bilən ḳilidioɳan zorawanliḳni əlqəwatisilər.
3 Rəzillər anisining ḳorsiḳidila ezip ketidu;
Ular tuoɳulupla yoldin adixip, yaloɳan səzləydu.
4 Ularning zəḫiri yilanning zəḫiridur;
Ular əz ḳuliḳini pütük ḳiloɳan gas kobra yilandək,■
5 Məyli yilanqilar xunqə qiraylik seḫirlisimu,
U nəy awazioɳa ḳət'iy ḳulaḳ salmaydu.□
6 I Huda, ularning aoɳzidiki qixlirini sunduruwətkəysən!
Muxu yax xirlarning tongkay qixlirini qeḳiwətkəysən, i Pərwərdigar!
7 Ular eḳip kətkən sulardək ətüp kətkəy;
Ular oḳlarni qənləp atḳanda,
Oḳliri uqsiz bolup kətkəy!
8 Ḳululə yol mangoɳanda izi yoḳilip kətkəndək,
Ular yoḳap kətsun;
Ayalning qüxüp kətkən ḫamilisidək,
Ular kün kərmisun!
9 Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə,
(Məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun)
U ularni tozutiwetidu.□
10 Ḫəḳḳaniy adəm *Hudaning* intiḳamini kərgəndə huxal bolidu;
Əz izlirini rəzillərning ḳenida yuyidu.
11 Xunga adəmlər: «Dərwəḳə, ḫəḳḳaniylar üqün in'am bardur;
Dərwəḳə yər yüzidə ḫəküm yürgüzgüqi bir Huda bardur» — dəydu.

□ **57:8 «Oyoɳan, i roḫim!»** — bu ayəttiki «roḫim» ibraniy tilidiki «xan-xəripim» degən səzning tərjimsi. «Nəoɳmə-sazlirim!» ibraniy tilida «lira (rawabdək bir saz) wə qiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zəb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zəb. 36:5-6; 108:4 □ **58:1 «Silər ḫəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Adalət zuwansiz bolup ḳaldimu? Nemixḳa səzliməysilər?». Buningoɳa ohxap ketidioɳan baxḳa birnəqqə tərjimilər bar. Bəlkim sürgün boloɳan Dawutning kəzdə tutḳini (əsli əzini ḫərmətləydioɳan) ordidiki əməldarlarning uning dəwasini Saul padixaḫ aldida səzlimigini. ■ **58:4** Zəb. 140:3 □ **58:5 «Məyli yilanqilar xunqə qiraylik seḫirlisimu»** — «yilanqi»: qelip yilanlarni oynitidioɳan kixi. □ **58:9 «Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə, (məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun) u ularni tozutiwetidu»** — toluḳ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar; ularning ḫəmmisining omumiy mənisi bu tərjimigə ohxap ketidu.

59

59-küy

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup, «Ḥalak ḳilmiƣaysən» degən aḥangda oḳulsun
dəp, Dawut yazƣan «Mihtam» küyi; (bu *küy* Saul padixaḥ Dawutning ɵyini kɵzləxkə
paylaḳqilarni əwətip, uni ɵltürüwətməkqi bolƣan qaƣda yeziliƣan): —

I Hudayim, düxmənlirimning qanggilidin ḳutḳuzƣaysən;
Manga ḳarxi turƣanlardin meni egizdə aman saḳliƣaysən.□ ■
2 Meni yamanliḳ ḳiliƣuqilar qanggilidin ḳutḳuzuwaliƣaysən,
Ḳanhor adəmlərdin meni ḳutḳuzƣaysən.
3 Qünki mana, ular jenimni elix üqün paylimaḳta,
Zorawanlar manga ḳarxi top boluxup ḳəstləxməktə;
Bu *ḳiliƣini* məndə boliƣan birər asiyliḳ üqün əməs,
Yaki gunaḥim üqün əməs, i Pərwərdigar;
4 Məndə ḥeq səwənlik bolmisimu, ular yügürüp manga ḳarxi səp salidu;
Mening yardimimgə kelixkə oyƣan,
Ḥalimni nəziringgə aliƣaysən.
5 I Pərwərdigar, samawiy ḳoxunlarning Sərdari boliƣan Huda, Israilning Hudasi,
Barliḳ əl-yurtlarni sotlap-jazalaxḳa ornungdin turƣaysən;
Ḳəstləxni niyət ḳiliƣüqilarning ḥeqḳaysisiƣa rəḥim ḳilmiƣaysən.
Selaḥ.
6 Ular keqisi ḳaytip kelip, ƣaljir ittək ƣaz-ƣuz ḳilip,
Xəḥərni aylinip laƣaylap yürməktə.□
7 Ḳara, ularning aƣzidin ekiwatḳan xəlgəylirini!
Ləwliridin ḳiliqlar qiḳip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» — dəydu.■
8 Lekin Sən Pərwərdigar ularni məshirə ḳilisən;
Barliḳ əllərni mazaḳ ḳilisən!■
9 I mening küqüm Boliƣuqi!
Mən Sanga təlmürüp ḳarap yürimən;
Qünki Huda mening yuḳiri panaḥgaḥimdur.
10 Manga ɵzgərməs muḥəbbitini kɵrsətküqi Huda mening aldimda mangidu;
Huda manga düxmənlərning məƣlubiyitini kɵrsitidu.
11 Biraḳ, *i Huda*, bularni ḳətl ḳilmay turƣay;
Bolmisa mening həlḳim Seni untuydu.
Ɵz küqüng bilən ularni sərsan ḳiliƣaysən,
Ularning bexini eƣirlaxturƣaysən;
I Rəb, bizning ḳalḳinimiz!
12 Ularning aƣzining buzuḳluḳi tüpəylidin,
Ləwlirining səzliri tüpəylidin,
Ulardin qiḳiwatḳan ḳarƣaxlar ḥəm aldamqiliḳlar tüpəylidin,
Ular ɵz təkəbburluḳi iqidə tuzaḳḳa qüxkəy!
13 Ƣəziping bilən bu ixlarƣa hatimə bərgəysən,

□ **59:1 «Bu küy Saul padixaḥ Dawutning ɵyini kɵzləxkə paylaḳqilarni əwətip, uni ɵltürüwətməkqi boliƣan qaƣda yeziliƣan»** —Bu wəkə «1Sam.» 19-babta bayan ḳilinidu. ■ **59:1** 1Sam. 19:12 □ **59:6 «Ular («ḳəstləxni niyət ḳiliƣüqilar») keqisi ḳaytip kelip, ƣaljir ittək ƣaz-ƣuz ḳilip, xəḥərni aylinip laƣaylap yürməktə»** — kona Ḳanaan (Pələstin) xəḥərliridə ow izdigən itlar bəlkim kündüzdə kixilərning jay-ḥoyililiriƣa kirixkə petinalmaytti, pəḳət adəmlər uhliƣanda kiridu. Dawut halayiḳ səygən adəm boliƣaqḳa, uni ɵltürməkqi boliƣan kixilər bəlkim kündüzdə ḳol selixḳa petinalmaytti, pəḳət keqidə uning ɵyigə besip kiridu. ■ **59:7** Zəb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7 ■ **59:8** Zəb. 2:4

Hatimə bərgəysən!
Xuning bilən ular yoқ bolidu;
Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!
Selaḥ.□
14 Dərwəkə, ular ḥaziroqiqə keqisi қaytip kelip, oqaljir ittək oqaz-oquz қilip,
Xəḥərni aylinip laoqaylap yüridu.
15 Itlardək ular ozuқ izdəp ḥər yərdə қatraydu;
Қarni toymioquqə ḥuwlap yürməktə;
16 Lekin mən bolsam қudritingni küyləymən,
Bərḥək, səḥərlərdə өzgərməs muḥəbbitingni nahxa қilip yangritimən;
Qünki Sən mən üqün yuқiri қoroqan,
Eoqir künlirimdə panaḥgaḥ bolup kəlgənsən.
17 I mening küqüm Boloquqi, Sanga küylərni eytimən;
Qünki Huda mening yuқiri қoroqinimdur,
Manga өzgərməs muḥəbbət kərsətküqi Hudayimdur.

60

60-küy •••• Məoqlubiyəttin keyinki dua

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Guwaḥliқ nilupəri» degən aḥangda oқulsun dəp, Dawut yazoqan «Mihtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, *uning sərdari boloqan* Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan)

I Huda, Sən bizni qətkə қaқting;
Bizni parə-parə қiliwətting,
Sən bizdin rənjiding;
Əmdi bizni yeningoqa қayturoqin!□ ■
2 Sən zeminni təwritip yeriwətkəniding;
Əmdi uning bəsüklirini saқaytқaysən;
Qünki u dəldəngxip kətti!
3 Sən Өz həlқinggə külpət-harliқlarni kərgüzdüng;
Sən bizgə alaқzadilikning xarabini iqküzdüng.
4 Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən;
U ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu.
(Selaḥ).□
5 Өz səygənliring nijatliқ tepixi üqün,
Ong қolung bilən қutқuzoqaysən,
Duayimni ijabət қiloqaysən.■

□ **59:13 «Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!» —** baxқa birhil tərjimisi: «Xuning bilən ularoqa Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəm yərning qət-qətlirigiqə ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!». □ **60:1 «Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, uning sərdari boloqan Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan» —** bu wəқə Təwrat, «2Sam.» 8-babta bayan қilinidu. ■ **60:1** 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zəb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ **60:4 «Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən; u ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu» —** toluқ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **60:5** Zəb. 108:6-13

6 Huda Өz pak-muḳəddəslikidə xundaḳ degən: —
«Mən təntənə ḳilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təḳsim ḳilixḳa* əlqəymən. □
7 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḥmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur,
Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɳuqimdur;□
8 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɳa qoruḳumni taxlaymən;
Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə ḳilinglar!»□

9 Kim Meni bu mustəḥkəm xəḥərgə baxlap kirəlisun? Kim Meni Edomoɳa elip baralisun?
10 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə ḳaḳtingmu?
Ḳoxunlirimiz bilən billə jənggə qiḳmamsən?
11 Bizni zulumlardin ḳutuluxḳa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
12 Huda arḳiliḳ biz qoḳum baturluḳ kərsitimiz;
Bizgə zulum ḳiloɳuqilarni qəyligüqi dəl U Өzidur!

61

61-küy •••• «Məndin yuḳiri Ḳoram Tax»
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp Dawut yazoɳan küy: —

I Huda, pəryadimni angliɳaysən;
Duayimoɳa ḳulaḳ saloɳaysən!
2 Yərning qət-qətliridə turup,
Yürikim zəiplixip kətkəndə,
Mən Sanga murajiət ḳilimən: —
Sən meni өzümdin yuḳiri Ḳoram Taxḳa yetəkləysən! □
3 Qünki Sən manga panaḥgaḥ,
Düxminim aldida mustəḥkəm munar bolup kəlgənsən.
4 Mən qediringni mənggülük turaloɳum ḳilimən;

□ **60:6 «Huda Өz pak-muḳəddəslikidə xundaḳ degən…»** — yaki «Huda Өz muḳəddəs jayida xundaḳ degən…» **«Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən, Sukkot wadisini (təḳsim ḳilixḳa) əlqəymən»** — Hudaning muxu səzliri bəlkim Yəxua pəyoɳəmbər arḳiliḳ, Ḳanaan (Pələstin) zeminini Israillaroɳa bəlüp-bəlüp təḳsim ḳiloɳanliḳini kərsitidu. □ **60:7 «Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur» —** ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki ḳooɳdioɳuqidur». **«Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɳuqimdur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Yəḥuda Mening xaḥanə ḥasamdur». □ **60:8 «Moab Mening yuyunux jawurum» —** bəlkim Moabning Huda wə Uning həlḳi üqün məynət hizmət ḳilidioɳanliḳini bildüridu. **«Edomoɳa qoruḳumni taxlaymən»** — ayaoɳ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɳanliḳni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning өz igisining ayaoɳlirini elip yioɳixturidioɳan ḳuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə ḳilinglar!»** — Dawut padixaḥning dəwridə Filistiyə Dawutḳa, xundaḳla Hudaning Өzigə boysunup, bəhtlik ḥayatḳa igə boloɳan («2Sam.» 1:8ni, xundaḳa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). □ **61:2 «Mən өzümdindin yuḳiri Ḳoram Tax» —** Hudani kərsitidu, əlwəttə. «Məndin yuḳiri» degən ibarə bəlkim Dawutning gərqə padixaḥ bolsimu, «Өzümni naḥayiti üstün, ḳabilətlik adəm ḥesablimaymən, ḥərdaim Hudadin yol sorixim kerək» degəndək, ḥəmmimizni kiqik peillik boluxḳa, ündəydu.

Qanatliring sayisidə panah tapimən.
Selah.
5 Qünki Sən, i Huda, qəsəmlirimni angliding;
Özüngdin əyminidiqanlarqa təwə mirasni mangimu bərdingsən.□
6 Padixahning künlirigə kün qoxup uzartisən;
Uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu.□
7 U Hudaning aldida mənggü həküm süridu;
Uni aman saqlaxqa muhəbbət wə həqiqətni bekitip təminligəysən;
8 Xuning bilən aldingda iqkən qəsəmlirimgə hər küni əməl qilimən;
Mən namingni mənggü küyləymən!

62

62-küy •••• Hudani təlmürüp kütüx
1 Nəqmiqilərning bexi Yədutunqa tapxurulqan, Dawut yazqan küy: —

Jenim Hudaqila qarap süküttə kütidu;
Mening nijatliqim uningdindur. □
2 Pəqət Ula mening qoram texim wə mening nijatliqim,
Mening yuqiri qorqinimdur;
Mən unqilik təwrinip kətməymən.□
3 Silər qaqanqiqə xu ajiz bir insanqa hujum qilisilər?
Həmminglar qingqiyip qalqan tamni,
Irqanglap qalqan qaxani qulatqandək, uni qulatmaqqisilər?
4 Uni xəhrət-həywitidin qüxürüwetixtin baxqa, ularning heq məslihəti yoqtur;
Yalqanqiliqlardin hursən ular;
Aqzida bəht tiligini bilən,
Ular iqidə lənət oquydu.
Selah.
5 I jenim, Hudaqila qarap süküttə kütkin;
Qünki mening ümidim Uningdindur.
6 Pəqət U mening qoram texim həm mening nijatliqim,
Mening yuqiri qorqinimdur;
Mən təwrinip kətməymən.
7 Nijatliqim həm xan-xəhritim Hudaqa baqliqtur;
Mening küqüm bolqan qoram tax, mening panahgahim Hudadidur.
8 I halayiq, Uningqa hərdaim tayininglar!
Uning aldida iq-baqringlarni tökünglar;
Huda bizning panahgahimizdur!
Selah.
9 Addiy bəndilər pəqət bir tiniq,

□ **61:5 «Özüngdin əyminidiqanlarqa təwə miras...» —** ibraniy tilida «Namingdin əyminidiqanlarqa təwə miras...». □ **61:6 «Padixahning künlirigə kün qoxup uzartisən; uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu» —** Dawut özi Israilqa padixah bolup qiriq yil həküm sürgən. Xübhisizki, u bu yərdə əz əwladi bolidiqan Qutquzquqi-Məsih tooqruluq bexarət beridu. □ **62:1 «Nəqmiqilərning bexi Yədutunqa tapxurulqan, Dawut yazqan küy» —** «Yədutun»: Dawut pəyqəmbər «mədhiyə hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəqmiqilərning bexiqa tapxurulup, «Yədutun» (mədhiyiləx degən mənidə) ahangida oqulsun dəp Dawut yazqan küy: —....». □ **62:2 «Mən unqilik təwrinip kətməymən» —** yaki baxqa birhil tərjimisi «Zor eqirqiliqtimu təwrənməymən».

Esilzadilərmu bir aldam səz halas;
Tarazioŋa selinsa ularning ķilqə salmiķi yoķ,
Bir tiniķtinmu yeniktur.
10 Zomigərlikkə tayanmanglar;
Bulangqiliķtin ham hiyal ķilmanglar,
Baylikłar awusimu, bularoŋa kənglünglarni ķoymanglar;
11 Huda bir ķetim eytķanki,
Mundaķ deginini ikki ķetim anglidimki: —
«Küq-ķudrət Hudaoŋa mənsuptur».
12 Ḩəm i Rəb, Sanga əzgərməs muḩəbbətmu mənsuptur;
Qünki Sən ḩərbir kixigə əz əmiligə yarixa ķayturisən.■

63

63-küy •••• Hudaoŋa intizar bolux

1 Dawut yazoŋan küy (u Yəḩudadiki qəl-bayawanda boloŋan qaoŋda yeziloŋan): —

I Huda, Sən mening ilaḩimdursən,
Təxnaliķ bilən Seni izdidim!
Mən ķuroŋaķ, qangķaķ, susiz zeminda turup,
Jenim Sanga intizar, ətlirim təlmürüp intilarki —■
2 Muķəddəs jayingda Sanga kəz tikip ķarioŋinimdək,
Mən yənə zor ķudriting wə uluoŋluķungni kərsəm!
3 Əzgərməs muḩəbbiting ḩayattinmu əzizdur;
Ləwlirim Seni mədḩiyiləydu;
4 Xu səwəbtin tirik bolsamla, Sanga təxəkkür-mədḩiyə oķuymən,
Sening namingda ķollirimni kətürimən.
5 Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi;
Aoŋzim eqilip hux ləwlirim Sanga mədḩiyilərni yangritidu;□
6 Ornumda yetip Seni əsliginimdə,
Tün keqilərdə Seni seoŋinip oylinimən.
7 Qünki Sən manga yardəmdə bolup kəlgənsən;
Sening ķaniting sayisidə xad-huramlikta nahxilarni yangritimən.
8 Mening jenim Sanga qing qaplixip mangidu,
Sening ong ķolung meni yəliməktə.
9 Biraķ jenimni yoķitixķa izdəwatķanlar yər təktilirigə qüxüp ketidu.
10 Ularning ķeni ķiliq tioŋida təkülidu,
Ular qilbərilərgə yəm bolidu.
11 Lekin padixaḩ Hudadin xadlinidu;
Uning nami bilən ķəsəm ķiloŋanlarning ḩəmmisi roḩlinip xadlinidu;
Qünki yaloŋan səzligüqilərning zuwani tuwaķlinidu.

■ **62:12** Ayup 34:11; Pənd. 24:12; Yər. 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḩ. 22:12 ■ **63:1** 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ **63:5 «Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi»** — Yəḩudiylar üqün maylik gəx intayin esil tamak ḩesablinidu.

64

64-küy •••• Amanlik tiləx duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I Huda, aḥlirimni kətürgəndə, meni angliɣaysən!
Ḥayatimni düxmənning wəḫxilikidin ḳuoɣdioɣaysən!
2 Ḳara niyətlərning yoxurun suyiḳəstliridin,
Yamanlik əyligüqi ḳaoɣa-ḳuzoɣunlardin aman ḳiloɣaysən.
3-4 Ular tillirini ḳiliqtək ətkür bilidi;
Mukəmməl adəmni yoxurun jaydin etix üqün,
Ular oḳini bətligəndək zəḫərlik səzini təyyarlidi.
Ular ḳilqə əymənməy tuyuḳsiz oḳ qiḳiridu.
5 Ular bətniyəttə bir-birini rioɣbətləndürüp,
Yoxurun tuzaḳ ḳuruxni məsliḫətlixip,
«Bizni kim kərələytti?» — deyixməktə.
6 Ular ḳəbiḥlikkə intilip: —
«Biz izdinip, ətraplik bir tədbir tepip qiḳtuḳ!» — dəydu;
Insanning iq-baoɣri wə ḳəlbi dərwəḳə qongḳur wə *bilip bolmas* bir nərsidur!
7 Lekin Huda ularoɣa oḳ atidu;
Ular tuyuḳsiz zəhimlinidu.
8 Ular əz tili bilən putlixidu;
Ularni kərgənlərning ḫəmmisi əzini neri tartidu.□
9 Ḫəmmə adəmni ḳorḳunq basidu;
Ular Hudaning ixlirini bayan ḳilidu,
Bərḫək, ular uning ḳiloɣanlirini oylinip sawaḳ alidu.
10 Ḫəḳḳaniylar Pərwərdigarda huxal bolup,
Uningoɣa tayinidu;
Kəngli durus adəmlər roḥlinip xadlinidu.

65

65-küy •••• Mədḫiyə wə təxəkkür

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy-nahxa: —

Zionda, mədḫiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda;
Sanga ḳiloɣan wədə əməlgə axurulidu.□
2 I, dua Anglioɣuqi, Sening aldingoɣa barliḳ ət igiliri kelidu.
3 Gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimiz,
Kəlkün basḳandək məndin oɣalip kelidu;
Lekin Sən ularni yepip kəqürüm ḳilisən;□
4 Sən tallap Əzünggə yeḳinlaxturoɣan kixi nemidegən bəhtlik!
U ḫoyliliringda makanlixidu;
Bizlər Sening makaningning, yəni mukəddəs ibadəthanangning bərikitidin ḳanaət tapimiz;

□ **64:8 «Ularni kərgənlərning ḫəmmisi əzini neri tartidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «ularni kərgənlərning ḫəmmisi bexini silkiydu». □ **65:1 «Zionda, mədḫiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda»** — baxḳa birhil tərjimisi «Zionda, Sening aldingda, süküt bolidu, mədḫiyimu bolidu». □ **65:3 «Lekin sən ularni (yəni gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimizni) yepip kəqürüm ḳilisən»** — ibraniy tilida «ularni yepip kafarət ḳilisən». «Kafarət» degən ix tooɣruluḳ «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng.

5 Sən ḥəḳḳaniyliḳni namayan ḳilidiƣan karamət wə dəḥxət ixlar bilən bizgə jawab,
I nijatliḳimiz bolƣan Huda,
Pütkül yər-dengizlarning qət-qətliridikilərgiqə tayanqi Bolƣuqi!
6 Beling ḳudrət bilən baƣlanƣan bolup,
Küqüng bilən taƣlarni bərpa ḳilƣansən;
7 Dengizlarning өrkəxligən xawḳunlirini,
Dolḳunlarning xawḳunlirini,
Ḥəmdə əllərning quḳanlirini tinjitḳuqisən!
8 Jaḥanning qət-qətliridə turuwatḳanlar karamətliringdin ḳorḳidu;
Sən künqiḳixtikilərni, künpetixtikilərni xadlandurisən;
9 Yər yüzining *ƣemini yəp* yoḳlap kelip, uni suƣirisən,
Uni tolimu munbətləxtürisən.
Hudaning dərya-eriḳliri suƣa tolƣandur;
Xundaḳ ḳilip sularni təyyarlap,
Kixilərni axliḳ bilən təminləysən.
10 Terilƣu etizlarning qөnəklirini suƣa ḳandurisən,
Ḳirlirini taraxlaysən,
Tupraḳni mol yeƣinlar bilən yumxitisən;
Uningda üngənlərni bərikətləysən.
11 Sən nemətliringni yilning ḥosuliƣa taj ḳilip ḳoxup berisən;
Ḳədəmliringdin bayaxatliḳ ḥəryanƣa tamidu;
12 Daladiki yaylaḳlarƣimu tamidu;
Taƣ-dawanlar xat-horamliḳni өzlirigə bəlwaƣ ḳilidu;
13 Kөkləmlər ḳoy padiliri bilən kiyingən,
Jilƣilar maysilarƣa ḳaplinidu;
Ular huxalliḳ bilən təntənə ḳilidu,
Bərḥəḳ, ular nahxilarni yangritixidu!

66

66-küy •••• Ibadətkə türtkə bolidiƣan guwaḥliḳ

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp, küy-nahxa: —

Pütkül jaḥan, huxalliḳ bilən Hudaƣa təntənə ḳilinglar!
2 Uning namining uluƣluḳini nahxa ḳilip jakarlanglar,
Uning mədḥiyilirini xərəplik ḳilinglar!
3 Hudaƣa: «Sening ḳilƣanliring nəḳədər ḳorḳunqluḳtur!
Ḳudriting zor bolƣaq,
Düxmənliring aldingda zəiplixip təslim bolidu;
4 Barliḳ yər yüzidikilər Sanga səjdə ḳilip,
Seni küyləp, nahxa eytixidu;
Ular namingni küyləp nahxa ḳilip eytidu» — dənglar!
Selaḥ!
5 Kelinglar, Hudaning ḳilƣanlirini kөrünglar;
Insan baliliri aldida ḳilƣan karamətliri ḳorḳunqluḳtur.
6 U dengizni ḳuruḳluḳḳa aylandurdi;
Əjdadlirimiz dəryadinmu piyadə өtti;
Biz u yərdə uningdin hursən bolduḳ. ■

■ **66:6** Mis. 14:21-31; Yə. 3:14

7 U qudriti bilən mənggü həküm süridu;
Uning kəzliri əllərni kəzitip turidu;
Asiylik qiloɣuqilar məoɣrurlanmisun!
Selah!■
8 I qowmlar, Hudayimizoɣa təxəkkür-mədhiyə eytinglar;
Uningoɣa boloɣan mədhiyə-həmdusanalarni yangritinglar!
9 U jenimizni hayatlik iqigə tikkən,
Putlirimizni teyilduruxlaroɣa yol qoymaydu.
10 Qünki Sən, i Huda, bizni siniding;
Kümüxni otta tawlioɣandək bizni tawliding.
11 Sən bizni toroɣa qüxürdung;
Belimizgə eoɣir yükni yükliding.
12 Həkilərni beximizoɣa mindürdüng;
Biz ot wə kəlkünni besip əttuk;
Sən ahir bizni kəngriqilikkə qikarding.
13 Mən kəydürmə qurbanliklarni elip əyünggə kirəy;
Sanga kiloɣan qəsəmlirimgə əməl kilimən;
14 Bərhək, beximoɣa kün qüxkəndə ləwlirim qikaroɣan,
Eoɣizim eytqan wədilirimni əməlgə axurimən.
15 Mən Sanga bordak mallarni kəydürmə qurbanlik kilip sunimən,
Qoqkarlarning yeoɣini hux puritip kəydürimən;
Öküz wə əqkilərni əkilip sunimən.
Selah!
16 Hudadin əymingüqi həmminglar, kelinglar, qulak selinglar!
Uning mən üqün kiloɣan karamətlirini bayan kilimən;
17 Aoɣzim eqip uningoɣa pəryad kətürdüm,
Uning uluoɣlukini jakarlioɣan mədhiyilər tilimda boldi.
18 Kənglümdə gunahni kəzləp yürgən bolsam,
Rəb *duayimni* anglimioɣan bolatti.
19 Birak Huda anglidi;
U duayimoɣa qulak saldi.
20 Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə yaoɣdurulsun!
U mening duayimni yandurmidi,
Həm məndin özgərməs muhəbbitini elip kətmidi!

67

67-küy •••• Dunya üqün nijatlik bardur!

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarlik sazlar bilən qelinsun, dəp yeziloɣan küynahxa: —

Huda bizgə mehir-xəpqət kərsitip, bizni bərikətləp,
Öz jamalining nurini üstimizgə qaqkay!
Selah!■
2 Xundak kiloɣanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurux-nijatliking barlik əllər arisida ayan bolidu.
3 Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy, i Huda;
Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy!

■ **66:7** 2Tar. 16:9; Ayup 28:24; Zəb. 33:13-14 ■ **67:1** Qəl. 6:25; Zəb. 4:6

4 Jimi ķowmlar huxallik bilən təntənə ķilip küyligəy,
Qünki Sən həlķ-millətlərgə adillik bilən ḥəküm qiķirisən,
Yər yüzidiki taipilərni, Sən yetəkləysən;
Selaḥ.
5 Barlik ķowmlar Seni mədḥiyiligəy, i Huda;
Barlik ķowmlar Seni mədḥiyiligəy!
6 Wə yər-zemin kəklirini ündüridu;
Huda, bizning Hudayimiz, bizni bərikətləydu;
7 Huda bizni bərikətləydu;
Xuning bilən yər yüzndikilər qət-yaķilarƣiqə uningdin əyminixidu!

68

68-küy •••• Ƣəlibə munajiti

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oķulsun dəp, Dawut yazƣan küy-nahxa: —

Huda ornidin turdi, düxmənlirini tiripirən ķiliwetidu!
Uningƣa əqmənlər Uning aldidin bədər ķaqidu! ■
2 Is-tütək uqurulƣandək, ularni uqurup yoķitisən,
Mom otta eritilgəndək,
Rəzillər Hudaning aldida ḥalak bolidu.
3 Birak ḥəķķaniylar huxallinidu,
Ular Huda aldida roḥlinip,
Təntənə ķilip xadlinidu.
4 Hudaƣa küylər eytinglar,
Uning namini nahxa ķilip yangritinglar;
Qəl-bayawanlarƣa Mingüqigə bir yolni kətürüp yasanglar;
Uning nami «Yaḥ»dur;
Uning aldida xadlininglar.□
5 Yetimlarƣa ata bolƣuqi,
Tul hotunlarning dəwasini soriƣuqi,
Əz muķəddəs makanida turƣan Hudadur.
6 Huda ƣeriblarni əy-oqaķlik ķilidu;
U məḥbuslarni awatliķķa qiķiridu;
Lekin asiylarni ķaƣjirak yərdə ķalduridu.
7 I Huda, Əz həlķingning aldida mangƣiningda,
Qəl-bayawandin ətüp səpər ķilƣiningda,
— (Selaḥ) —
8 Hudaning ḥuzuri aldida,
Yəni Israilning Hudasining ḥuzuri aldida,
Yər-jaḥan təwrinip,
Asmanlarmu yeƣin yaƣdurdi;
Awu Sinay teƣimu təwrinip kətti.■
9 Sən, i Huda, Əz mirasing *bolƣan zemin-həlķ* üstigə hasiyətlik bir yamƣur yaƣdurdung;
Ular ḥalsizlanƣanda ularni küqləndürdüng.
10 Sening baķķan padang u yərgə makanlaxti;

■ **68:1** Qəl. 10:35 □ **68:4 «Qəl-bayawanlarƣa Mingüqi»** — yaki «Bulutlarƣa Mingüqi…». Ķaysi mənisi toƣra bolsun Hudaning əzini kərsitidu. 7-ayətni kərüng. ■ **68:8** Mis. 19

Meһribanliқing bilən məminlər üqün təyyarliқ қilding, i Huda!□
11 Rəb əmr қildi;
Uni jakarlioɳuqi қiz-ayallar nemidegən zor bir қoxundur!
12 «Padixaһlar һəm қoxunliri bədər қeqixti, bədər қeqixti!» — *deyixti*;
Өydə olturoɳan қiz-ayallar bolsa oljilarni bəlixiwalidu;
13 Silər қoy bakқanda padilar arisida yatқan bolsanglarmu,
Zemininglar əmdi қanatlirioɳa kümüx səpkən,
Pəyliri parқirak altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu;□
14 Һəmmigə Қadir Huda padixaһlarni zeminda tiripirən қiliwətkəndə,
Yər Zalmon teoɳidiki қardək akirip kətti.
15 Baxan teoɳi қudrətlik bir taoɳ,
Baxan teoɳi egiz qokқiliri kəp bir taoɳdur;□

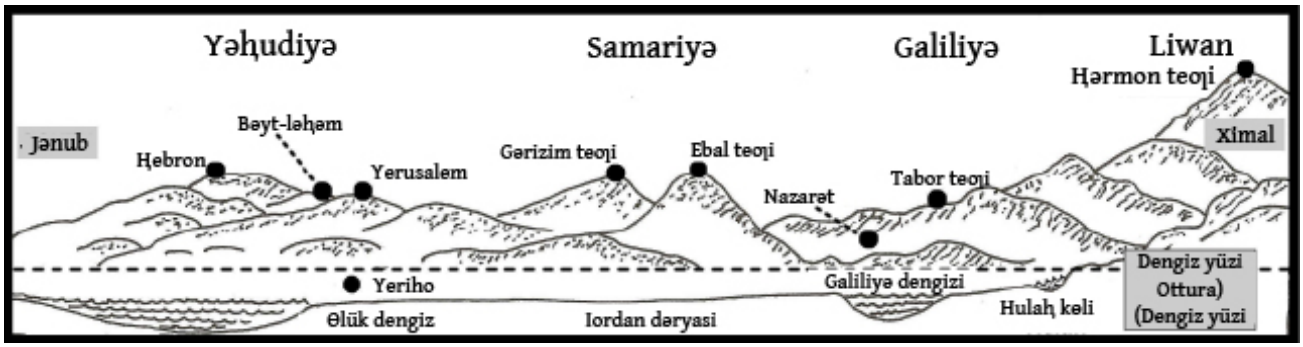

Israiliyəning taoɳ-jiloɳiliri
16 Əy egiz qokқilik taoɳlar,
Nemə üqün Huda Өz makani қilixni halioɳan taoɳқa һəsət bilən қaraysilər?
Dərwəқə, Pərwərdigar xu taoɳda mənggü turidu! □ ■
17 Hudaning jəng һarwiliri tümən-tümən,
Milyon-milyondur;
Rəb ular arisida turidu;
Sinay teoɳidiki muқəddəs jayda turidu.□ ■
18 Sən yuқirioɳa kətürüldung,
Insanlarni tutқun қiloɳuqilarni Өzüng əsir қilip elip kətting;
Yaһ Huda ularning arisida turuxi üqün,
Һətta asiylik қiloɳanlar *arisida turuxi* üqünmu,

□ **68:10 «Sening bakқan padang»** — Israil һəlқini kərsitidu, əlwəttə. □ **68:13 «Silər қoy bakқanda padilar arisida yatқan bolsanglarmu, zemininglar əmdi қanatlirioɳa kümüx səpkən, pəyliri parқirak altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs, һərhil tərjimiliri bar. Mənisi bəlkim, Israil һəlқi əslidə kəmbəoɳəl əһwalda yaxioɳan bolsimu (қoy bakқuqi bolup), Huda Pələstin zeminining һəmmə yerigə kəp oljini (altun-kümüx қatarliқlar) qeqip, ularni beyitti (14-ayətni kərüng). □ **68:15 «Baxan teoɳi қudrətlik bir taoɳ, Baxan teoɳi egiz qokқiliri kəp bir taoɳdur»** — baxқa tərjimiliri: «Hudaning teoɳi Baxan teoɳidəktur — kəp qokқilik bir taoɳdək, Baxan teoɳidəktur» yaki «Baxan teoɳi Hudaning teoɳidur, Baxan teoɳi egiz qokқiliri kəp bir taoɳdur». □ **68:16 «Huda Өz makani қilixni halioɳan (tallioɳan) taoɳ»** — Yerusalemdiki Zion teoɳi. ■ **68:16** Zəb. 87:1, 2; 132:13 □ **68:17 «Rəb… Sinay teoɳidiki muқəddəs jayda turidu»** — buning mənisi bəlkim: «Huda Sinay teoɳida қandaқ қiloɳan bolsa, U Yerusalemdiki (Zion teoɳidiki) muқəddəs ibadəthanisida turup xundaқ қilixni dawamlaxturidu — demək, sürlük, xan-xərəplik һaləttə bolup, pəyoɳəmbərlər arқilik kalam-wəһiylirini ayan қilixni dawamlaxturidu» degəndək. ■ **68:17** Қan. 33:2

Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding.□ ■
19 Rəb mədḥiyilənsun;
Qünki U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə;
Yəni nijatliḳimiz bolƣan Təngri!
Selaḥ.□
20 Bizning Təngrimiz birdinbir nijatkar Təngridur;
Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur.□
21 Bərḥək, Huda Өz düxmənlirining bexini yaridu,
Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U qaḳidu. □
22 Rəb mundaḳ dedi: «*Өz həlḳimni* Baxan diyaridinmu,
Dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən; □ ■
23 Xundaḳ ḳilip *sən həlḳim*ning puti ḳanƣa,
Yəni düxmənliringning ḳeniƣa milinidu,
Itliringning tili buningdinmu nesiwisini *yalaydu*».
24 Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda;
Yəni mening Ilaḥim, mening Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi;□
25 Aldingda munajatqilar, kəyningdə qalƣuqilar mangdi,
Otturisida dapqi ḳizlar bar idi:
26 «Jamaətlərdə Huda Rəbgə təxəkkür-mədḥiyə eytinglar,
— I Israil bulaḳliridin qiḳḳanlar!» — deyixti.
27 U yərdə ularning baxlamqisi bolƣan kiqik Binyamin ḳəbilisi mangidu;
Yəḥuda əmirliri, zor bir top adəmlər,
Zəbulunning əmirliri, Naftalining əmirlirimu bar.
28 Sening Hudaying küqüngni buyrup bekitkən;
Өzüng biz üqün ḳilƣiningni mustəḥkəmligəysən, i Huda!
29 Yerusalemdiki muḳəddəs ibadəthanang wəjidin,
Padixaḥlar Sanga atap ḥədiyələrni elip kelidu;■
30 Aḥ, ḥeliḳi ḳomuxluḳtiki *yirtḳuq* janiwarni,
Küqlüklərning topini,
Taipilərdiki torpaḳlarnimu əyibligəysən;
Andin ularning ḥərbiri kümüx tənggilərni əkilip Sanga tiz püküxidu;

□ **68:18 «Sən yuḳiriƣa kətürüldung, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilarni өzüng əsir ḳilip elip kətting; Yaḥ Huda ularning arisida turuxi üqün, ḥətta asiylik ḳilƣanlar arisida turuxi üqünmu, Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding»** — bu muḥim ḥəm sirliḳ ayətkə Injilda, «Əf.» 4-babta təbir berilidu; Ḳutḳuzƣuqi-Məsiḥ insan arisida өzi insan bolup, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilar (yəni gunaḥ, ölüm wə jin-xəytanlardin ibarət) üstidin ƣələbə ḳilip, asmanlarƣa kətürülüp, insanlarni ḳutḳuzux ḥəm ularni (ixəngən insalarni) Hudaning yengi bir «muḳəddəs ibadəthana»si ḳilix üqün ərxtiki atisidin iltipatlarni ḳobul ḳilidu. ■ **68:18** Əf. 4:8; Qəl. 17:21; Yə. 9:23; Əzra 8:20 □ **68:19 «...U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə»** — baxḳa birhil tərjimisi «... U ḥərküni üstimizgə yahxiliḳlarni yükləydu». □ **68:20 «Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur»** — yaki baxḳa birhil tərjimisi «Rəbdə, yəni Pərwərdigardila, ölümdin ḳutulux yollirimu bar». □ **68:21 «Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U (Huda) qaḳidu»** — «qaqliḳ kalla»: bəzi həlḳlər: «Baxta qaq kəp bolsa, küq kəp bolidu» degən hurapiy kəzḳaraxni ḳobul ḳilƣan bolsa kerək. □ **68:22 «Өz həlḳimni Baxan diyaridinmu, dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən»** — «Өz həlḳimni» ibraniy tilida «ularni» dəp elinƣan. Biz «ularni» degən səzni «Өz həlḳimni» dəp tərjimə ḳilduḳ. Bəzi alimlar «ular»ni Israilning düxmənliri dəp ḳaraydu (ular Huda xu düxmənlərni Israil ulardin ḳisas alsun dəp ḳayturƣan, dəp ḳaraydu). ■ **68:22** Mis. 14:29; Qəl. 21:33 □ **68:24 «Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda... Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi»** — bu ayəttiki «ular» Hudaning düxmənlirini kərsitixi bolsa kerək. Hudaning «muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanliri» degənni qüxinix üqün «Mis.» 40:16-38 wə «1Pad.» 8:1-11ni kərüng. ■ **68:29** 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zəb. 72:10; 76:11-12

Uruxhumar həlkilərni tiripirən kiliwətkəysən! □
31 Mətiwər əlqilər Misirdin kelidu,
Efiopiyə bolsa Hudaoɣa karap kollirini tezdin kətüridu.
32 I yər yüzidiki əl-yurtlar, Hudani nahxa bilən mədhiyiləŋlar;
Rəbni mədhiyiləp küylərni eytinglar!
(Selah)
33 Asmanlarning üstigə,
Kədimdin bar boloɣan asmanlarning üstigə Mingüqi tooɣruluk küy eytinglar!
Mana, U awazini anglitidu,
Uning awazi küqlüktur!
34 Hudani küqlük dəp bilip jakarlanglar,
Uning həywisi Israil üstidə,
Uning küqi bulutlarda turidu;
35 I Huda, mukəddəs jayliringdin sürlük kərünisən!
Israilning birdinbir Təngrisi!
Həlkkə küq-kudrət bərgüqi bolsa, Udur!
Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə okulsun!

69

69-küy •••• Zor dərd-ələm wə azablardin keyinki oɣəlibə

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aһangda okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Meni kutkuzoɣaysən, i Huda!
Sular jenimdin ətti;
2 Turoɣudək jay yok qongkur patkaklikkа qəküp kəttim;
Suning qongkur yerigə qüxüp kəttim,
Kəlkün meni oɣərk kildi.
3 Pəryadlirimdin һalimdin kəttim;
Gallirim kurup kətti;
Hudayimoɣa təlmürüp, kəzümdin ketəy dəp kaldim;
4 Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur;
Meni yokatmakqi boloɣanlar,
Kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur;
Xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən. □
5 I Huda, mening nadanlikim əzünggə ayan;
Mening kəbiһliklirim Səndin yoxurun əməstur.
6 Mening səwəbimdin, i Rəb, samawiy koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
Əzünggə umid baoɣlap kütkənlər yərgə karap kalmioɣay;
I Israilning Hudasi, Əzüngni izdigüqilər mening səwəbimdin xərməndə bolmioɣay;
7 Qünki Seni dəp mən rəswaqilikkа uqridim;
Xərməndilik yüzümgə qaplandi.

□ **68:30 «komuxlukтiki yirtkuq janiwar»** — bəlkim Misirni Nil dəryasidiki timsaһkа ohxitidu. □ **69:4 «Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur; meni yokatmakqi boloɣanlar, kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur; xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən» —** toluk bexarəttiki bu sirlik səz Məsiһ krestkə mihlanoɣan wakitta əməlgə axuruldi. «Xu qaoɣda» Məsiһ Iblis insanlardin buliwaloɣan amanlikni, insanlarning Huda bilən boloɣan inaklikini insanlaroɣa nijatlik yolida kayturup elip bərdi. Bu küydiki bexarətlərning һəmmisi Məsiһ wə uning jəkkən azablirini wə azabliri arkilik kazanoɣan oɣəlibisini kərsitidu.

8 Mən өz ķerindaxlirimƣa yat,
Anamning balilirioƣa yaķa yurtluķ boldum.
9 Qünki meni *muķəddəs* өyünggə bolƣan otluķ muḥəbbət qulƣuwalƣanidi;
Sanga ḥaķarət ķilƣanlarning ḥaķarətlirimu mening üstümgə qüxti;□ ■
10 Mən yiƣlidim, jenim roza tutti,
Bumu manga əyib dəp ķaraldi.
11 Mən bөzni kiyimim ķilip kiysəm,
Xuning bilən ularning sөz-qөqikigə ķaldim.□
12 Xəḥər ķowuķida olturƣanlarning tənə gepigə ķaldim,
Məyhorlarning nahxisining temisi boldum.
13 Biraķ mən xəpķitingni kөrsətkən waķtingda duayimni sanga nixanlidim, i Pərwərdigar;
I Huda, өzgərməs muḥəbbitingning zorluķidin,
Nijatliķ ixənqidə manga jawab bərgəysən; □
14 Meni patķaķliķtin ķutķuzuwalƣaysən,
Meni qөktürmigəysən;
Manga өqmən bolƣanlardin,
Suning qongķur yeridin ķutuldurƣaysən;
15 Kəlkün sulirioƣa meni ƣərķ ķildurmiƣaysən;
Dengiz təglirigimu meni yutķuzmiƣaysən;
Tegi yoķ ḥangning meni ḥap etip aƣzini yumuwelixioƣa yol ķoymiƣaysən!
16 Duayimni ijabət ķilƣaysən, i Pərwərdigar,
Qünki өzgərməs muḥəbbiting yahxidur;
Mol rəḥimdilliķing bilən manga yüzləngəysən;
17 Jamilingni ķulungdin yoxurmiƣaysən;
Qünki beximƣa kün qüxti;
Tezdin manga jawab bərgəysən.
18 Jenimƣa yeķinlaxķaysən,
Uningƣa ḥəmjəmət-ķutķuzƣuqi bolƣaysən;
Düxmənlirim aldida meni ḥөrlükkə qiķarƣaysən;
19 Өzüng mening rəswaliķta ḥəm ḥөrmətsizliktə ķalƣinimni,
Ķandaķ ḥaķarətlənginimni bilisən;
Rəķiblirimning ḥəmmisi Өzünggə ayandur.
20 Ḥaķarət ķəlbimni parə ķildi;
Mən ķayƣuƣa qөmüp kəttim;
Azƣinə ḥesdaxliķķa təlmürgən bolsammu, yoķ boldi;
Təsəlli bərgüqilərnimu izdidim, lekin birsinimu uqritalmidim.
21 Bərḥəķ, ular ozuķumƣa өt süyi,
Ussuzluķumƣa sirkini bərdi. ■
22 Ularning dastihini өzlirigə ķiltaķ,
Ularning ḥalawiti ķapķan bolƣay.■
23 Kөzliri torlixip kөrməydiƣan bolup kətkəy;
Bəl-putlirini titrəkkə salƣaysən;■
24 Ķəḥringni ularning üstigə qüxürgəysən,
Ƣəzipingning otliri ularƣa tutaxķay;

□ **69:9 «Meni muķəddəs өyünggə bolƣan otluķ muḥəbbət qulƣuwalƣanidi»** — «Yuḥ.» 2:17ni kөrüng. ■ **69:9** Yḥ. 2:17; Rim. 15:3 □ **69:11 «Mən bөzni kiyimim ķilip kiysəm..»** — «bөz kiyim»ni kiyiwelix (ḥaza tutķandək) өzi yaki baxķilar üqün ķattiķ dua ķilixning birhil ipadisi. □ **69:13 «Nijatliķ ixənqidə manga jawab bərgəysən»** — ibraniy tilida «Nijatliķing ixənqidə manga jawab bərgəysən». ■ **69:21** Mat. 27:34,48; Mar. 15:23; Yḥ. 19:28,29 ■ **69:22** Rim. 11:9 ■ **69:23** Yəx. 6:9; 29:10; 44:18; Rim. 11:10

25 Ularning makani harabə boloɣay,
Qedirliri qəldərəp ḳaloɣay; ■
26 Qünki ular Sən uroɣanoɣa tehimu ziyankəxlik ḳilmaḳta;
Sən zəhimləndürgənlərning azabioɣa gəp bilən azab ḳoxmaḳta.
27 Ularning gunaḫioɣa gunaḫ ḳoxḳaysən,
Ḫəḳḳaniyliḳingning nesiwisigə ularni erixtürmigəysən.
28 Ular ḫayatliḳ dəptiridin əqürülgəy;
Ḫəḳḳaniylarning ḳatarioɣa pütülmigəy.
29 Biraḳ mən bolsam bir ezilgən dərdmən;
Nijatliḳing, i Huda, meni yuḳirioɣa kətürüp ḳutḳuzoɣay;
30 Mən munajat oḳup Hudaning namini mədḫiyiləymən;
Təxəkkürlər bilən uni uluoɣlaymən;
31 Bu bolsa Pərwərdigarni hursən ḳilix üqün,
Өküz təḳdim ḳiloɣandin əwzəldur;
Münggüz-tuyaḳliri saḳ torpaḳ bərgəndinmu artuḳtur.
32 Yawax məminlər buni kərüp huxal bolidu;
Hudani izdigənlər —
Ḳəlbinglar yengilinidu.
33 Qünki Pərwərdigar yoḳsullarning iltijasini anglaydu,
Өzigə təwə əsir ḳilinoɣanlarni u kəmsitməydu;
34 Asman-zemin Uni mədḫiyilisun!
Dengiz-okyanlar ḫəm ularda yürgüqi barliḳ janiwarlar Uni mədḫiyiligəy!
35 Qünki Huda Zionni ḳutḳuzidu;
Yəḫudaning xəḫərlirini ḳayta bina ḳilidu;
Ular axu yərdə olturaḳlixip, igilik tikləydu.
36 Uning ḳullirining nəsilliri uningoɣa miras bolidu,
Uning namini səygənlər u yərlərdə makanlixidu.

70

70-küy •••• «Pərwərdigar, tez kəlgəysən!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «əslitix üqün» oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, meni ḳutḳuzuxḳa aldirioɣaysən!
Pərwərdigar, tez kelip manga yardəm ḳiloɣaysən!■
2 Mening jenimni izdəwatḳanlar yərgə ḳaritilip rəswa ḳilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
3 Meni: — «Waḫ! Waḫ!» dəp məshirə ḳiloɣanlar өz xərməndilikidin kəynigə yanoɣay!
4 Biraḳ Seni izdigüqilərning ḫəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatliḳingni səygənlər ḫəmixə: «Huda uluoɣlansun» deyixkəy.
5 Biraḳ mən ezilgənmən, ḫəm yoḳsulmən;
Yenimoɣa tezdin kəl, i Huda!
Sən mening yardəmqim, mening azad ḳiloɣuqim;
I Pərwərdigar, keqikməy kəlgəysən!

■ **69:25** Ros. 1:20 ■ **70:1** Zəb. 40:13-17 ■ **70:2** Zəb. 35:4,26; 71:13

71

71-küy •••• Kerioɣanda eytkan dua

1 Səndin, Pərwərdigardin panah tapimən;
Meni hərgiz yərgə karatmioɣaysən. ■
2 Өz həkkaniylikingda meni kutulduroɣaysən;
Manga kulak saloɣaysən,
Meni kutkuzoɣaysən!
3 Manga өzüm daim panahlinidioɣan turaloɣu koram tax boloɣaysən;
Sən meni kutkuzuxka buyruk qüxürgəysən;
Qünki Sən egiz texim, koroɣinimdursən.
4 Hudayim, meni rəzillərning kolidin,
Həkkaniyətsiz, rəhimsiz adəmdin azad kiloɣaysən;
5 Qünki Sən mening ümidimdursən, i Rəb Pərwərdigar,
Yaxlikimdin tartipla mening tayanqimdursən;
6 Baliyatkudiki wakittin baxlap mən Sanga tayinip kəldim,
Өzüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən;
Mədhiyəmning temisi bolsa hərdaim Sən tooɣrulukтur.□
7 Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim;
Qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən. □
8 Aoɣzim kün boyi mədhiyiliring həm xan-xəripinggə tolidu;
9 Əmdi kerioɣinimda meni taxlimioɣaysən;
Maoɣdurum kətkinidə, məndin waz kəqmigəysən.
10 Qünki düxmənlirim manga karxi səzlixidu;
Jenimni elixka kəzləwatkanlar kəstlixip: —
11 «Huda uningdin waz kəqti;
Uni kooɣlap tutuwelinglar,
Qünki kutuldurudioɣanlar yoktur» — deyixidu.
12 I Huda, məndin yirakлaxmioɣaysən;
I Hudayim, manga yardəmgə tez kəlgəysən!
13 Jenimoɣa küxəndə boloɣanlar xərməndə bolup yokitilisun;
Ziyinimoɣa intilgənlər rəswalik həm xərməndiqilik bilən kaplansun;■
14 Birak mən bolsam, izqil ümidtə bolimən,
Seni tehimu mədhiyiləymən.
15 Həkkaniyliking, nijatliking aoɣzimda kün boyi bayan kilinidu;
Bular san-sanaksizdur, bilginimdin kəp artuktur.
16 Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən;
Sening həkkaniylikingni yad etip jakarlaymən —
Pəkət Seningkinila!□
17 I Huda, Sən yaxlikimdin tartip manga өgitip kəlgənsən;
Bügüngə kədər Sening kiloɣan karamət ixliringni jakarlap keliwatimən.
18 Əmdi hazir mən kerip, ak qaqlik boloɣinimda, i Huda,
Mən bu dəwrgə *küqlük* bilikingni *jakarlioɣuqə*,
Kelər əwladning həmmisigə kudritingni ayan kiloɣuqə,

■ **71:1** Zəb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yəx. 49:23 □ **71:6 «Өzüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən»** — baxka birhil tərjimisi: — «Anamning karnidila meni asriding». □ **71:7 «Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim; qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən»** — demək, Dawutning tarihi nuroɣun adəmlərgə Hudaning wədisidə turidioɣanlikini ispatlioɣan wə Hudaoɣa tayinixka rioɣbət boloɣan. ■ **71:13** Zəb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3 □ **71:16 «Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən Rəb Pərwərdigarning zor kudriti bilən aloɣa mangimən».

Meni taxliwətmigəysən!
19 I uluƣ karamət ixlarni ķiloƣan Huda,
Ḥəķķaniyliķing pələkkə taķaxti;
Sanga kimmu ohxax bolalisun!
20 Sən manga kəp ḥəm eoƣir külpətlərni kərsətkənikənsən,
Meni ķaytidin yengilaysən, yər təgliridin ķayturup elip qiķisən;
21 Sən mening izzət-ḥərmitimni tehimu yuķiri ķilip,
Ḥər tərəptin manga təsəlli berisən.
22 Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən,
Sening ḥəķiķitingni mədḥiyiləymən, i Hudayim;
Qiltar qelip Seni küyləymən, i Sən, Israilning Muķəddisi!□
23 Sanga küylər eytķinimda, ləwlirim təntənə ķilidu,
Өzüng ḥərlükkə qiķarоƣan jenimmu xundaķ roḥlinip eytidu;
24 Tilim kün boyi ḥəķķaniyliķing tooƣrisida səzləydu;
Qünki manga yamanliķ ķilmaķqi boloƣanlar yərgə ķaritilip rəswa ķilinidu.

72

72-küy •••• Təhtkə olturidioƣan padixaḥning ooƣli tooƣruluķ dua-tiləwət ḥəm bexarət •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng
1 Sulayman üqün: —
I Huda, padixaḥķa ḥəkümliringni tapxuroƣaysən;
Padixaḥning ooƣlioƣa Өz ḥəķķaniyliķingni bərgəysən. □
2 Xundaķ boloƣanda u Өz həlķing üqün ḥəķķaniyliķ bilən,
Sanga təwə ezilgən məminlər üqün adillik bilən ḥəküm qiķiridu;
3 Taoƣlar həlķķə tinq-amanlik elip kelidu,
Edirliklarmu ḥəķķaniylik bilən xundaķ ķilidu.
4 Padixaḥ həlķ arisidiki ezilgənlərgə adil ḥəkümlərni qiķiridu;
U namratlarning balilirini ķutķuzidu,
Zalimlarni bitqit ķilidu.
5 Xundaķ boloƣanda kün wə ay yoķ bolup kətmisila,
Əwladtin-əwladķa həlķ Səndin əyminidu.□ ■
6 U bolsa goya yengidin oroƣan otlaķķa yaoƣķan yamoƣurdək,
Yər suoƣiridioƣan ḥəl-yeoƣinlardək qüxidu.■
7 Uning künliridə ḥəķķaniylar ronaķ tapidu;
Ay yoķ boloƣuqə tinq-amanlik texip turidu.
8 U dengizdin-dengizlaroƣiqə,
Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə ḥəküm süridu.□
9 Qəl-bayawanda yaxawatķanlar uning aldida bax ķoyidu;
Uning düxmənliri topilarni yalaydu.
10 Tarxixning wə arallarning padixaḥliri uningoƣa ḥədiyələr təķdim ķilidu,

---

□ **71:22 «Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən» —** «rawab» muxu yərdə rawabķa intayin ohxap ketidioƣan bir hil saz. □ **72:1 «I Huda, padixaḥķa ḥəkümliringni tapxuroƣaysən; padixaḥning ooƣlioƣa Өz ḥəķķaniyliķingni bərgəysən» —** xübḥisizki, bu uluƣ bexarətning toluķ mənisi Sulaymanning өzini əməs, bəlki uning əwladi boloƣan Məsiḥni kərsitidu. **«Sulayman üqün» —** baxķa birhil tərjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulaymanoƣa təwə». □ **72:5 «Səndin əyminidu» —** demək, Hudadin əyminidu. ■ **72:5** Zəb. 89:36,37 ■ **72:6** 2Sam. 23:4 □ **72:8 «Əfrat dəryasi» —** ibraniy tilida pəķət «Dərya» deyilidu. Xübḥisi yoķki, bu ibarə Əfrat dəryasini kərsitidu.

Xeba wə Sebaning padixaḫlirimu sowoɣatlar sunidu. □
11 Dərwəkə, barlik padixaḫlar uning aldida səjdə kilidu;
Pütkül əllər uning hizmitidə bolidu;
12 Qünki u pəryad kətürgən yoksullarni,
Panaḫsiz ezilgənlərni kutulduridu; ■
13 U yoksul-ajizlaroɣa iqini aoɣritidu,
Yoksullarning jenini kutkuzidu;
14 Ularning jenini zulum-zomigərliktin ḫərlükkə qikiridu,
Ularning keni uning nəziridə kimmətliktur.
15 *Padixaḫ* yaxisun!
Xebaning altunliridin uningoɣa sunulidu;
Uning üqün dua tohtawsiz kilinidu;
Uningoɣa kün boyi bəht tilinidu;
16 Yər yüzidiki ḫosul mol bolidu,
Ḫətta taoɣ qokkiliridimu xundak bolidu.
Mioɣ-mioɣ qüxkən mewilər Liwandiki ormanlardək təwrinidu;
Xəḫərdikilər bolsa daladiki ot-yexillikтək güllinidu;
17 Uning nami mənggügə əqməydu,
Uning nami kuyax yokaloɣuqə turidu;
Adəmlər uning bilən əzlirigə bəht tiləydu,
Barlik əllər uni bəhtlik dəp atixidu.
18 Israilning Hudasi, Pərwərdigar Hudaoɣa təxəkkür-mədḫiyə boloɣay!
Karamət ixlarni Yaratkuqi yaloɣuz Udur!
19 Uning xərəplik namioɣa mənggügə təxəkkür-mədḫiyə okulsun!
Uning xan-xəḫriti pütkül dunyani kaplioɣay! Amin! Wə amin!

20 Yəssəning ooɣli Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi. □

73

Üqinqi bəlüm •••• 73-küy •••• Hatalaxkinini tonup yetix
1 Asaf yazoɣan küy: —

Dərwəkə Huda Israiloɣa,
Kəlbi sap boloɣanlaroɣa meḫribandur;
2 Lekin əzüm bolsam, putlixip yikilip qüxüxkə tasla kaldim;
Ayaoɣlirim teyilip kətkili kil kaldi;
3 Qünki rəzillərning ronak tapkanlikini kərüp,
Ḫakawurlaroɣa ḫəsət kildim;■
4 Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu,
Əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu.□
5 Ular insanoɣa has japani kərməydu,

□ **72:10 «Tarxix.. arallar... Xeba...Seba...»** — «Tarxix»ning dəl kaysi jay ikənliki ḫazir enik əməs, Ispaniyə, ximaliy Afrika yaki Əngliyəni bildürüxi mumkin. Lekin xübḫə yokki, muxu ayəttiki «Tarxix» ḫəm «arallar» dengizdiki əng qət yərlərni bildüridu. **«Xeba ḫəm Seba»** — ḫazirki Ərəbistanda. ■ **72:12** Ayup 29:12 □ **72:20 «Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi»** — bu küy Dawut pəyoɣəmbərning əng ahirki duasi boldi. Birak «Zəbur»ning keyinki bəlümliridə biz uning baxka dua-küylirini uqritimiz. ■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zəb. 37:1; Yər. 12:1, 2 □ **73:4 «Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu, əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu»** — baxka birhil tərjimisi: «Qünki ularda tartkan azablar yok, ular teni məzmut wə saoɣlamdur».

Yaki həķlərdək balayi'apətkə uqrimaydu.
6 Xunga məoɳrurluķ marjandək ularoɳa esilidu,
Zorluķ-zomigərlik tondək ularoɳa qaplixidu.
7 Ular səmrip kətkənlikidin kөzliri tompiyip qiķti;
Ularning ķəlbidiki hiyalətlər ɦəddidin exip ketidu.
8 Baxķilarni məshirə ķilip zəɦərlik sөzləydu;
Ɦalini üstün ķilip diwinip, doķ ķilidu.
9 Ular aoɳzini pələkkə ķoyidu,
Ularning tilliri yər yüzini kezip yüridu.
10 Xunga *Hudaning* həlķi muxularoɳa mayil bolup,
Ularning degənlirini su iqkəndək ahirioɳiqə iqip: —
11 «Təngri ķandaķ bilələytti?»,
«Ɦəmmidin Aliy Bolоɳuqida bilim barmu?» — dəydu.
12 Mana bular rəzillərdur;
Ular bu dunyada raɦət-paraoɳətni kөridu,
Bayliķlarni toplaydu.
13 «Aɦ, ɦəķiķətən bikardin-bikar kөnglümni paklanduruptimən,
Gunaɦsiz turup ķolumni artuķqə yuyup kəptimən;
14 Bikaroɳa kün boyi japa qekiptimən;
Xundimu ɦər səɦərdə *wijdanning* əyibigə uqrap kəldim!».
15 Biraķ mən: — «Bundaķ *desəm*,
Bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiyliķ ķiloɳan bolmamdimən?» — dedim.□
16 Ularni kallamdin өtküzəy desəm,
Kөzümgə xundaķ eoɳir kөründi.
17 Təngrining muķəddəs jayliriоɳa kirgüqə xundaķ oylidim;
Kirgəndila *yamanlarning* aķiwitini qüxəndim.
18 Dərwəķə Sən ularni teyiloɳaķ yərlərgə orunlaxturisən,
Ularni yiķitip parə-parə ķiliwetisən.
19 Ular kөzni yumup aqķuqila xunqə parakəndə bolidu,
Dəɦxətlər ularni besip yoķitidu!
20 Sən i Rəb, qüxtin oyoɳanoɳandək oyoɳinip,
Ornungdin turup ularning siyaķini kөzgə ilmaysən.
21 Yürəklirim ķaynap,
Iqlirim sanjiloɳandək boloɳan qaoɳda,
22 Өzümni ɦeqnemə bilməydioɳan bir ɦamaķət,
Aldingda bir ɦaywan ikənlikimni bilip yəttim.
23 Ɦalbuki, mən ɦəmixə Sən bilən billə;
Sən meni ong ķolumdin tutup yөliding;
24 Өz nəsiɦəting bilən meni yetəkləysən,
Xan-xəripngni namayan ķiloɳandin keyin,
Ahirida Sən meni өzünggə ķobul ķilisən.
25 Ərxtə Səndin baxķa mening kimim bar?
Yər yüzidə bolsa Səndin baxķa ɦeqkimgə intizar əməsmən.
26 Ətlirim ɦəm ķəlbim zəiplixidu,
Lekin Huda ķəlbimdiki ķoram tax ɦəm mənggülük nesiwəmdur!
27 Qünki mana, Səndin yiraķ turoɳanlar ɦalak bolidu;
Wapasizliķ ķiloɳan paɦixə ayaldək Səndin waz kəqkənlərning ɦərbirini yoķitisən.

□ **73:15 «Bundaķ desəm, bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiyliķ ķiloɳan bolmamdimən?»** — Asaf Hudadin aoɳrinip, gumanlirini xundaķ op'oquķ eytixning aķiwitini oylawatidu. Өzining bundaķ deyixi etiķadi ajizlaroɳa nisbətən «asiyliķ» ɦəm ularni etiķadida putlaxturidioɳan ix, dəp ķaraydu.

28 Birak mən üqün, Hudaoŋa yeḳinlixix əwzəldur!
Uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,
Rəb Pərwərdigarni tayanqim ḳildim.□

74

74-küy •••• Tajawuzqiliḳḳa uqrioŋan qaoŋdiki azablik dua

1 Asaf yazoŋan «Maskil»: —
I Huda, Sən nemixḳa mənggügə bizni taxliwətting?
Nemixḳa oŋəzipingni tütün qiḳaroŋandək Өz yayliḳingdiki ḳoyliringoŋa qiḳirisən?□
2 Өzüng rənə tələp azad ḳiloŋan jamaitingni,
Yəni Өz mirasing boluxḳa ḳədimdə ularoŋa ḥəmjəmət bolup ḳutḳuzoŋan ḳəbilini,
Өzüng makan ḳiloŋan Zion teoŋini yadingoŋa kəltürgəysən!
3 Ḳədəmliringni muxu mənggülük harabliḳlaroŋa ḳaratḳaysən,
Düxmənlər muḳəddəs jayingda gumran ḳiloŋan barliḳ nərsilərgə *ḳarioŋaysən*;
4 Rəḳibliring jamaətgaḥingning otturisida ḥər-pər ḳilidu;
Məjizatlar saḳlanoŋan orunoŋa ular өz tuoŋlirini tikti. □
5 Ḥərbiri өzlirini kərsitixip, palta oynitip orman kəsküqidək,
6 Ular ḥazir *muḳəddəs jayingdiki* nəḳixlərni ala ḳoymay, palta-bolḳilar bilən qeḳiwətti;
7 Ular muḳəddəs jayingoŋa ot ḳoydi;
Өz namingdiki makanni buloŋap, yər bilən təng ḳiliwətti. ■
8 Ular kənglidə: «Biz bularning ḥəmmisini yoḳitayli» dəp,
Təngrining zemindiki jamaətgaḥlirining ḥərbirini köydürüwətti.□
9 Bizgə əslətmə boloŋan məjizatlarni ḥeq kərəlməymiz;
Pəyoŋəmbərlərmu kəlməskə kətti;
Arimizdimu bu ixlarning ḳaqanoŋiqə bolidioŋanliḳini bilidioŋan birsi yoḳtur. □
10 Ḳaqanoŋiqə, i Huda, rəḳibing Seni məshirə ḳilidu?
Düxmən namingni mənggügə ḥaḳarətləmdu?
11 Sən ḳolungni, yəni ong ḳolungni nemixḳa tartiwalisən?
Ḳolungni ḳoynungdin elip, ularni yoḳatḳaysən!
12 Birak Huda ḳədimdin padixaḥim bolup kəlgən,
Yər yüzining otturisida ḳutḳuzuxlarni elip baroŋuqi Udur.□

□ **73:28 «Uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,...»** — ibraniy tilida: «Sening uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,...». □ **74:1 «I Huda, Sən nemixḳa mənggügə bizni taxliwətting? Nemixḳa oŋəzipingni tütün qiḳaroŋandək Өz yayliḳingdiki ḳoyliringoŋa qiḳirisən?»** — bu küy bəlkim Babil padixaḥi Neboḳadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin muḳəddəs ibadəthanini wəyran ḳilip, köp Israillarni əsirgə elip Babiloŋa sürgün ḳiloŋandin keyin yeziloŋan. □ **74:4 «məjizatlar saḳlanoŋan orunoŋa ular (düxmənlər) өz tuoŋlirini tikti»** — Hudaning ibadəhanidiki «muḳəddəs jay»ida Israil həlḳining tarihidiki birnəqqə «məjizatlar» saḳlinip kəlgənidi. Məsilən, Musa pəyoŋəmbər dəwridiki ««manna»oŋa toloŋan altun ḳaqa», «Ḥarunning bihlioŋan ḥasisi» ḳatarliḳlar. Bularni wəyran ḳilip, düxmənlər axu yərdə өz tuoŋlirini tikti. Ibraniy tilida «tuoŋ» wə «karamət» degən sözlər birla söz bilən ipadilinidu. ■ **74:7** 2Pad. 25:9 □ **74:8 «Ular kənglidə: «Biz bularning ḥəmmisini yoḳitayli» dəp, Təngrining zemindiki jamaətgaḥlirining ḥərbirini köydürüwətti»** — Hudaning pəḳət birla (Sulayman ḳuroŋan) ibadəthanisi bar idi. Birak uningdin ilgirimu Hudaoŋa ibadət ḳilidioŋan jaylar məwjut idi — məsilən: «Xiloḥ» degən jayda «muḳəddəs qedir» bar idi («Yə.» 18:1). Hudaning namini yoḳitix üqün düxmənlər bularning ḥəmmisini köydürüwətti. □ **74:9 «Pəyoŋəmbərlərmu kəlməskə kətti»** — Babil padixaḥi Neboḳadnisar Daniyal ḥəm Əzakiyal pəyoŋəmbərlərni sürgün ḳilip Babiloŋa baldur elip kətkənidi. Yərəmiya pəyoŋəmbər bolsa bir türküm lükqəklər təripidin Misiroŋa elip ketilgənidi. □ **74:12 «Yər yüzining otturisida ḳutḳuzuxlarni elip baroŋuqi Udur»** — «yər yüzining otturisi» bəlkim «ottura xərk»ni kərsitixi mumkin.

13 Sən dengiz süyini küqüng bilən bəldung,
Sulardiki əjdiһalarning baxlirini yarding. ■
14 Dengizdiki lewiatanning baxlirini qeқip,
Uning gəxini ozuқ қilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding. □
15 Yərni yerip bulaқlarni, eriқlarni aққuzdung,
Sən tohtimay eқiwatқan dəryalarni қurutuwətting. □ ■
16 Kün Sening, tünmu Seningkidur;
Ay bilən қuyaxni orunlaxturdung. ■
17 Yər yüzining qegralirini bəlgiliding;
Yaz bilən қixni — Sən xəkilləndürdüng.
18 Xuni esingdə tutқaysən, i Pərwərdigar: —
Bir düxmən Seni məshirə қildi,
Ңamaқət bir həlқ namingni ңaқarətlidi.
19 Pahtikingni yirtқuq ңaywanlarоqa tutup bərmigəysən;
Ezilgən məminliringning ңayatini mənggü untumiоqaysən.
20 Өz əһdənggə қariоqaysən,
Qünki zemindiki қarangоqu bulung-puqқaқlar zorluқ-zumbuluқning turaloquliri bilən toldi.
21 Ezilgüqilərni nomus bilən yandurmiоqaysən;
Ezilgənlər, yoқsullar namingni mədһiyiligəy.
22 Ornungdin turоqin, i Huda,
Өz dəwayingni soriоqaysən;
Ңamaқət kixining Өzüngni kün boyi məshirə қiliwatқinini esingdə tutқaysən.
23 Düxmənliringning quқanlirini untumiоqaysən;
Sanga қarxi қozоqaloqanlarning dawrangliri tohtimay kətürülməktə.

75

75-küy •••• Adil soraқqi Huda

1 Nəоqmiqilərning bexioqa «Ңalak қilmioqaysən» degən aһangda oқulsun dəp tapxuruloqan, Asafning küy-nahxisi: —

Sanga təxəkkür eytimiz, i Huda, təxəkkür eytimiz!
Qünki naming bizgə yeқindur;
Buni, қiloqan karamətliring ispatlap jakarlaydu.
2 *Mənki Pərwərdigar*: — «Mən bekitkən waқitni ihtiyarimoqa aloqinimda,
Adalət bilən soraқ қilimən;
3 Yər ңəm yərning üstidə turuwatқanlar təwrinip tursimu,
Uning tüwrüklirini turoquzoquqi Өzümdurmən» — dedi.
Selaһ.

■ **74:13** Mis. 14:21-31 □ **74:14 «Dengizdiki lewiatanning baxlirini qeқip,…»** — «lewiatan» dengiz qongқur təktidə yaxaydioqan қorқunquluқ əjdiһaoqa ohxap ketidioqan ңaywan. Təwəndiki izaһatni, «Təbirlər»nimu kərüng. **«…Uning gəxini ozuқ қilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding»** — «əjdiһalar» (13-ayət) ңəm «lewiatan» — xübһisizki, bu yərdə jin-xəytanlarning küq-қudrətlirini kərsitidu. Huda Israilni Misirdin azad қiloqanda, u muxu қudrətlər üstidin oqəlibə қildi. Muxu ayət boyiqə «lewiatan»ning bexi kəp bolidu. Injil «Wəһiy» қismida uning bexi yəttə ikənliki kərsitilidu. Təwrat «Ayup» 41-bab, 1-ayəttiki, «Yəx,» 27:1-ayəttiki izaһatlirimizni ңəm Injildiki «Wəһiy» 12- ңəm 13-bablarni kərüng. □ **74:15 «Yərni yerip bulaқlarni, eriқlarni aққuzdung, Sən tohtimay eқiwatқan dəryalarni қurutuwətting»** — muxu wəқələrning təpsilatlirini qüxinix üqün, Təwrattiki «Misirdin qiқix» ңəm «Yəxua» degən қisimlarni kərüng. ■ **74:15** Mis. 17:5, 6; Qəl. 20:11; Yə. 3:13; Zəb. 105:41; Yəx. 48:21 ■ **74:16** Yar. 1:14-19

4 Mahtanoɣanlaroɣa: — «Mahtanmanglar»,
Ḥəm rəzillərgə «Münggüzüngni kətürmə» — dedim; □
5 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə;
Boynungni ḳattiḳ ḳilip oɣadiyip səzlimə!»
6 Qünki kətürülüx xərḳtin yaki oɣərbtin əməs,
Yaki jənubtinmu kəlməydu; □
7 Qünki Huda sotqidur;
U birsini kətüridu, birsini qüxüridu.
8 Qünki Pərwərdigarning ḳolida bir ḳədəḥ turidu;
Uningdiki xarab köpüklixiwatidu;
U əbjəx xarab bilən toldi;
Huda uningdin təkidu;
Dərwəḳə yər yüzidiki barliḳ rəzillər uning duoɣini ḳoymay iqiwetidu;
9 Mən bolsam, mənggügə guwaḥliḳ berimən: —
Yaḳupning Hudasioɣa küylərni eytimən.
10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən;
Biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!». □

76

76-küy •••• Pərwərdigar əllərdin ḥesab alidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa, tarliḳ sazlarda qelinsun dəp tapxuruloɣan, Asafning küynahxisi: —
Yəḥudada Huda tonuloɣandur;
Uning nami Israilda uluoɣdur.
2 Uning panaḥiy jayi Salemda,
Zion teoɣida Uning makani bar. □
3 U yərdə U otluḳ oḳlarni,
Ḳalḳan, ḳiliq ḥəm jəng ḳorallirini qeḳip taxlidi.
Selaḥ.
4 Өzüng ow-olja taoɣliridin nəḳədər xərəplik, nəḳədər əlasən! □
5 Baturlar bulandi;
Ular uzun uyḳuoɣa kətti;
Palwanlarning ḥeqḳaysisi əz ḳolini kətürəlmidi.
6 Sening əyiblixing bilən, i Yaḳupning Hudasi,
Jəng ḥarwisi ḥəm atlar əlüktək uhlitildi.
7 Səndin, Səndin ḳorḳux kerəktur;
Oɣəzəpləngininɣdə kim aldingda turalisun?
8-9 Yər yüzidiki barliḳ yawax məminlərni ḳutḳuzux üqün,
Sən Huda soraḳ ḳilixḳa ornungdin turoɣan waḳtingda,
Asmandin ḥəkümni qiḳirip anglatḳuzdung;

□ **75:4 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥriti yaki küq-ḳudritini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən münggüz əməs, əlwəttə! □ **75:6 «… jənubtin əməs»** — yaki «(jənubtiki) qəl-bayawandin əməs». □ **75:10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən; biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!»** — səzligüqi (muxu 10-ayəttə) Hudaning Өzi yaki Dawut padixaḥning əwladi boloɣan Məsiḥ bolsa kerək. □ **76:2 «Uning panaḥiy jayi Salemda»** — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salemda». Bu səz bəlkim Hudani xiroɣa oxitidu. Təwrattiki «Ḥoxiya» degən ḳisimda Huda «Yəḥudaning xiri» dəp atilidu. **«Salem»** — «Yerusalem»ning ḳisḳartip eytilixi. □ **76:4 «ow-olja taoɣliri»** — bəlkim top-top dəwiləngən ow-oljilarni kərsitidu.

Yər bolsa wəḫimigə qüxüp, süküt ḳildi.
Selaḫ.
10 Qünki insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu;
Ularning ḳalоɳan ḳəḫri Sanga bəlwaоɳ bolidu.□
11 Pərwərdigar Hudayinglarоɳa ḳəsəm ḳilip, əməl ḳilinglar;
Uning ətrapidiki yurttikilər ḳorḳuxi kerək bolоɳuqiоɳa ḫədiyələr sunsun;
12 U əmirlərningmu roḫini sunduridu;
U yər yüzidiki padixaḫlarоɳa dəḫxətliktur.

77

77-küy •••• Dərdmən dərdini təküp təsəlli tapidu
1 Nəоɳmiqilərning bexi Yədutunоɳa tapxuruloɳan, Asaf yazоɳan küy: —

Awazim Hudaоɳa kətürüldi, mən pəryad ḳilimən;
Awazim Hudaоɳa kətürüldi, U manga ḳulaḳ salidu. □
2 Beximоɳa kün qüxkəndə, mən Rəbni izdidim;
Keqiqə ḳolumni *duaоɳa* kətürüp, box ḳoymidim;
Jenim təsəllini halimay rət ḳildi.
3 Mən Hudani əsləp seоɳindim, aḫ-zar ḳildim;
Seоɳinip oylinip, roḫim parakəndə boldi.
Selaḫ.
4 Sən mening kəzümni yumdurmiding;
Qongḳur oɳəxlik ilkidə boloɳanliḳimdin səzliyəlməyttim.
5 Mən: «Kona zamandiki künlərni,
Ḳədimki yillarni hiyal ḳilimən;
6 Keqilərdə eytḳan nahxamni əsləymən;
Kənglümdə qongḳur hiyal sürimən» — *dedim*;
Roḫim intilip izdiməktə idi;
7 — «Rəb mənggügə taxliwetəmdu?
U ḳaytidin iltipat kərsətməmdu?
8 Uning өzgərməs muḫəbbiti əmdi mənggügə tügəp kəttimu?
Uning wədisi əwladtin-əwladḳiqə inawətsiz bolamdu?
9 Təngri meḫir-xəpḳitini kərsitixni üntudimu?
U oɳəzəplinip Өz rəḫimdilliḳini tohtitiwəttimu?».
Selaḫ.
10-11 Andin mən mundaḳ dedim: — «Bundaḳ desəm bolmaydu, bu *etiḳadimning* ajizliḳi əməsmu!
Ḫəmmidin Aliy Boloɳuqining ong ḳolining yillirini,
Yəni Yaḫning ḳiloɳanlirini — yad etimən;
Ḳədimdin buyanḳi karamətliringni əsləymən.
12 Sening barliḳ ixligənliring üstidə seоɳinip oylinimən;

□ **76:10 «Insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu; ularning ḳaloɳan ḳəḫri Sanga bəlwaоɳ bolidu» —** bu sirliḳ səz bəlkim (1) Huda insanning barliḳ asiyliḳ-ḳarxilixixlirini ahirida Өzining xəḫritigə ḫəm muddialiriоɳa aylanduridu; (2) insanlarning Өz ḳəḫri өzigə kəltürgən külpətlər yenik bolup ḳaloɳan bolsa, «ḳaloɳan ḳəḫr»ni Huda Өzi toluḳlap jazalirini eоɳirlaxturidu. □ **77:1 «Nəоɳmiqilərning bexi Yədutunоɳa tapxuruloɳan, Asaf yazоɳan küy...» —** «Yədutun» Dawut pəyоɳəmbər «mədḫiyə hori»ning bexi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəоɳmiqilərning bexiоɳa tapxuruloɳan, «Yədutun» (mədḫiyiləx degən mənidə) aḫangida oḳulsun dəp, Asaf yazоɳan küy...».

Sening ķiloɳanliring üstidə istiķamət ķilimən;
13 I Huda, yolung bolsa pak-muķəddəsliktidur;
Hudadək uluoɳ bir ilaḥ barmidur?
14 Məjizilər Yaratķuqi Ilaḥdursən;
Əl-millətlər ara Sən küqüngni namayan ķilding.
15 Өz biliking bilən Өz həlķingni,
Yəni Yaķup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiķarоɳansən;
Selaḥ.□ ■
16 Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi;
Titrək ularni basti,
Dengiz təgliri patiparaķ boldi.□
17 Ķara bulutlar sularni təküwətti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;
Bərḥəķ, Sening oķliring tərəp-tərəpkə etildi.■
18 Güldürmamangning awazi ķara ķuyunda idi,
Qaķmaķlar jaḥanni yorutti;
Yər yüzi alaķzadə bolup təwrəndi. ■
19 Sening yolung okyan-dengizlarda,
Ķədəmliring qongķur sulardidur,
Ayaoɳ izliringni tapķili bolmaydu.
20 Sən ķoy padisini baķķandək,
Musa wə Ḥarunning ķoli bilən Өz həlķingni yetəkliding».■

78

78-küy •••• Tarihning tepixmaķliri •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Asaf yazoɳan «Maskil»: —
I Mening həlķim, təlimimni anglanglar,
Aoɳzimdiki səzlərgə ķulaķ selinglar. □
2 Mən aoɳzimni bir təmsil bilən aqimən,
Ķədimki tepixmaķlarni elan ķilimən.□ ■
3 Biz bularni angliоɳan, bilgən,
Ata-bowilirimiz ularni bizgə eytip bərgən.
4 Biz bularni ularning əwladliridin yoxurmaymiz,
Kelidioɳan dəwrgə Pərwərdigarning mədḥiyilirini,
Uning küq-ķudritini,
Uning ķiloɳan karamət ixlirini bayan ķilimiz.
5 Qünki U Yaķupta bir agaḥ-guwaḥni bekitkən,
Israilda bir ķanunni ornatķan;

□ **77:15 «Өz biliking bilən… Yaķup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiķarоɳansən» —** ibraniy tilidiki peilning (gaal) muxu yərdə: «Yaķup wə Yüsüpning pərzəntlirigə ḥəmjəmət bolup, ḥərlükkə qiķarоɳansən» degən toluķ mənini bildüridu. «Gaal» wə «goel» tooɳruluķ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16 «Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi; titrək ularni basti, dengiz təgliri patiparaķ boldi» —** Asaf ḥazir «Misirdin qiķix»tiki ixlarni əsləydu. «Sular» bu yərdə Israillar məjizə bilən ətkən «Ķizil dengiz»ni, andin Iordan dəryasini kərsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21 ■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zəb. 78:53; 80:2; Ḥab. 3:15; Mar. 6:48; Yḥ. 6:19 □ **78:1 «I Mening həlķim, təlimimni anglanglar… ķədimki tepixmaķlarni elan ķilimən (2-ayət)» —** oķurmənlər bu küy kərsətkən wəķələrni Təwrattiki «Misirdin qiķix», «Qəl-bayawandiki səpər», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Samuil (1)», «Samuil (2)» degən ķisimlardin tapalaydu. □ **78:2 «… ķədimki tepixmaķlarni elan ķilimən» —** «tepixmaķlar» tooɳruluķ 1-ayəttiki ixaḥatni kərüng. ■ **78:2** Zəb. 49:4; Mat. 13:35

U ata-bowilirimizoŋa bularni өz pərzəntlirigə өgitixni buyruoŋan;■
6 Xundaķ ķilip kelər dəwr,
Yəni tuoŋulidioŋan balilarmu bularni bilsun,
Ularmu ornidin turup өz balilirioŋa bularni өgətsun;
7 Pərzəntliri ümidini Hudaoŋa baoŋlisun,
Təngrining ķiloŋanlirini untumisun,
Bəlki Uning əmrlirigə kirsun;
8 Ular ata-bowilirioŋa ohximisun dəp,
Yəni jaḥil ḥəm asiy bir dəwr,
Өz ķəlbini durus ķilmioŋan,
Roḥi Təngrigə wapaliķta turmioŋan bir dəwrgə ohximisun dəp, U xundaķ *buyruoŋandur*.■
9 Mana Əfraimning əwladliri,
Ķorallanoŋan okyaqilar bolsimu,
Jəng künidə səptin yandi.
10 Ular Hudaning əḥdisini tutmidi,
Bəlki Uning Təwrat-ķanunida mengixni rət ķildi.
11 Ular Uning ķiloŋanlirini,
Өzlirigə kөrsətkən karamətlirini untudi.
12 U Misirning zeminida, Zoanning dalasida,
Ularning ata-bowilirining kөz aldida məjizilərni kөrsətkənidi;
13 U dengizni bəlüwetip,
Ularni otturisidin өtküzgən;
Sularni dəwə-dəwə ķilip tiklidi.■
14 U kündüzdə bulut bilən,
Keqidə ot nuri bilən ularni yetəklidi.■
15 Qəl-bayawanda taxlarni yeriwətti,
Qongķur surlardin uroŋup qiķķandək iqimlikni mol ķildi;■
16 U hada taxtin өstəng-eķinlarni ḥasil ķildi,
Suni dəryalardək aķķuzdi.
17 Biraķ ular yənə Uning aldida gunaḥ ķiliwərdi,
Qəldə Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqioŋa asiylik ķildi.
18 Ular kөnglidə Təngrini sinidi,
Nəpsini ķanduruxķa yeməklikni tələp ķildi.
19 Ular Hudani ḥaķarətləp: — «Təngri qəl-dəxttə dastihan salalamdu?■
20 Mana U ķoram taxni uruwidi,
Sular uroŋup,
Eķinlar bulaķtək texip qiķti;
Əmdi U bizgə nanmu berələmdu?
Өz həlķini gөx bilən təminliyələmdu?» — deyixti.□ ■
21 Xuning bilən Pərwərdigar anglap, oŋəzəpləndi;
Yaķupķa ot tutaxti,
Israiloŋa aqqiķi kətürüldi; ■
22 Qünki ular Hudaoŋa ixənmidi,
Uning nijatliķioŋa ular tayanmidi,
23 U ərxtin bulutlarni buyrup,

■ **78:5** Ķan. 4:9; 6:7 ■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Ķan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21; Zəb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 105:41; 1Kor. 10:4 ■ **78:19** Qəl. 11:1, 4 □ **78:20** **«Ular... (yəni həlk) mana U ķoram taxni uruwidi, sular uroŋup, eķinlar bulaķtək texip qiķti; əmdi u bizgə nanmu berələmdu?» — deyixti»** — bu wəķə Təwrat, «Qəl.» 11-babta bayan ķilinoŋan. ■ **78:20** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **78:21** Qəl. 11

Asman dərwazilirini aqḳanidi;
24 U ular üstigə «manna»ni yaoɣdurup,
Ularoɣa ərxtiki axliḳni bərgənidi;□ ■
25 Xuning bilən insanlar küq igilirining nenini yegənidi;
U ularoɣa ḳanoɣuqə ozuḳni əwətkənidi. □ ■
26 Əmdi U asmanda xərḳ xamili qiḳirip,
Küqi bilən jənub xamilinimu elip kəldi; ■
27 U gəxni qang-tozandək ular üstigə qüxürdi,
Dengizlar saḥilidiki ḳumlardək uqar-ḳanatlarni yaoɣdurdi.
28 U bularni ularning bargaḥining otturisioɣa,
Qedirlirining ətrapioɣa qüxürdi.
29 Ular boluxiqə yəp toyuxti,
Qünki ularning nəpsi tartḳinini *Huda* ularoɣa kəltürgənidi.
30 Lekin ular nəpsi tartḳinidin tehi zerikməyla,
Gəxni eoɣizlirida tehi qaynawatḳinidila,
31 Hudaning oɣəzipi ularoɣa ḳarita ḳozoɣaldi;
U ulardin əng ḳamətliklirini ḳiriwətti,
Israilning sərhil yaxlirini yərgə uruwətti.■
32 Mana, xundaḳ bolsimu,
Ular yənila dawamliḳ gunaḥ ḳiliwərdi,
Uning məjizilirigə tehiqila ixənmidi;
33 Xunga U ularning künlirini biḥudiliktə,
Yillirini dəkkə-dükkilik iqidə tügətküzdi.
34 U ularni əltürgili turoɣanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yenip, intilip Təngrini izdidi;
35 Ular Hudaning ularning uyultexi ikənlikini,
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqi Təngrining ularning ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqisi ikənlikini esigə kəltürdi.
36 Biraḳ ular aoɣzi bilən Uningoɣa huxamət ḳildi,
Tili bilən Uningoɣa yaloɣan səz ḳildi;
37 Qünki ularning kəngli Uningoɣa sadiḳ bolmidi,
Ular Uning əḥdisini qing tutmidi.
38 Biraḳ U yənila rəḥimdil idi;
Ḳəbiḥlikini kəqürüp, ularni yoḳatmidi;
U ḳayta-ḳayta Əz oɣəzipidin yandi,
U ḳəḥrini ḳozoɣioɣini bilən ḥəmmini təkmidi.
39 U ularning pəḳət ət igiliri,
Kətsə ḳaytip kəlməs bir nəpəs ikənlikini yad ətti.
40 Ular qəl-dəxttə xunqə kəp ḳetim Uning aqqiḳini kəltürdi.
Xunqə kəp ḳetim bayawanda kəngligə azar bərdi!
41 Bərḥəḳ, ular ḳaytidin yoldin qətnəp Təngrini sinidi,
Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqining yürikini zedə ḳildi.
42-43 Ular Uning ḳolini *əslimidi*;
Ularni zomigərning qanggilidin ḥərlükkə ḳutḳuzoɣan künini,
Ḳandaḳ ḳilip Misirda karamətlərni yaritip,

□ **78:24 «U ular üstigə «manna»ni yaoɣdurup, ularoɣa ərxtiki axliḳni bərgənidi» —** «manna» asmandin qüxidioɣan birhil ax idi. «Mis.» 16-babni kərüng. ■ **78:24** Mis. 16:14 □ **78:25 «… Insanlar küq igilirining nenini yegənidi» —** « «küq igiliri» xübḥisizki, pərixtilərni kərsitidu. ■ **78:25** Yḥ. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ **78:26** Qəl. 11:31 ■ **78:31** Qəl. 11:33; 1Kor. 10:5

Zoan dalasida məjizilərni kərsətkinini esidin qiqardi.
44 U *Misirliqlarning* dəryalirini, eqinlirini qanoqa aylandurup,
Ularni iqəlməs qilip qoydi;■
45 Ularning arisioqa nəxtərlik qiwinlarni top-topi bilən əwətti,
Ḥalak qilar paqilarni mangdurdi;■
46 Ularning ziraətlirini kepinək qurtlirioqa tutup berip,
Məḥsulatlirini qekətkilərgə bərdi;■
47 Üzüm tallirini məldür bilən urdurup,
Ənjürlirini qiraw bilən üxxütiwətti. ■
48 U kalilirini məldürgə soqturup,
Mallirini qaqmaq otlirida *kəydüriwətti*.
49 U ularoqa oqəzipining dəḥxətlikini —
Qəḥrini, aqqiqini ḥəm eoqir külpətlərni,
Balayi'apət elip kelidioqan bir türküm pərixtilərnimu qüxürdi.
50 U Əz oqəzipi üqün bir yolni tüzləp qoydi;
Ularning jenini ölümdin ayimay,
Bəlki ḥayatini wabaoqa tapxurdi; ■
51 U Misirda barliq tunji tuoquloqan balilarni,
Ḥamning qedirlirida ularning oqururi boloqan tunji ooqul balilirini qiriwətti.■
52 U padiqidək Əz həlqini Misirdin səpərgə atlandurup,
Qəl-bayawandin ularni qoy padisidək baxlap mangdi;
53 Ularni aman-esən yetəkligəqkə,
Ular qorqunqtin haliy bolup mangdi;
Düxmənlirini bolsa, dengiz yutup kətti. ■
54 U ularni Əz muqəddəs zeminining qegrasioqa,
Ong qoli igiliwaloqan bu taoqliqqa elip kəldi.
55 U əllərni ularning aldidin qooqliwetip,
Zemin üstigə tana tartquzup ölqəp, ularoqa təqsim qildi;
Israil qəbililirini ularning qedirlirioqa olturaqlaxturdi.■
56 Biraq ular Hudani, Ḥəmmidin Aliy Boloquqini sinap aqqiqlandurdi,
Uning tapxuroqan guwaḥ-agaḥlirini tutmidi;
57 Bəlki ata-bowliridək yoldin teyip asiylik qildi,
Hain oqyadək qeyip kətti.
58 Ular egizliktə quroqan ibadətgaḥlar bilən Uning oqəzipini qozoqidi,
Oyma butliri bilən Uning yürikini ərtidi.■
59 Huda ularni anglap oqəzəpləndi,
Israildin intayin yirgəndi.
60 U Xiloḥdiki makanini,
Yəni U insan arisida turoqan qedirni taxlap kətti,□
61 Əzining qudrət bəlgisini bulap ketixkə,
Xan-xəripini ixoqaliyətqilərning qolioqa bərdi; □ ■
62 Əz həlqini qiliqqa tapxurdi,
Əzining mirasi boloqanlardin intayin oqəzəpləndi.
63 Ot ularning yigitlirini yalmidi,

■ **78:44** Mis. 7:20 ■ **78:45** Mis. 8:2,20 ■ **78:46** Mis. 10:13 ■ **78:47** Mis. 9:23 ■ **78:50** Mis. 9:6 ■ **78:51** Mis. 12:29; Zəb. 105:36 ■ **78:53** Mis. 14:27,28; 15:10 ■ **78:55** Yə. 13:7; Zəb. 136:21,22 ■ **78:58** Qan. 32:16,21 □ **78:60 «U (Rəb) Xiloḥdiki makanini, Yəni U insan arisida turoqan qedirni taxlap kətti» —** 60-66-ayətlərdiki wəqələr «1Sam.» 1-6-babta bayan qilinoqan. □ **78:61 «Əzining qudrət bəlgisini bulap ketixkə, xan-xəripini ixoqaliyətqilərning qolioqa bərdi» —** bu ayəttə Hudaning «qudrət bəlgisi» wə «xan-xəripi» Uning əḥdə sanduqini kərsitidu. ■ **78:61** 1Sam. 4:10,11

Kizliri toy nahxilirida mahtalmaytti.
64 Ularning kahinliri kiliq astida yikildi,
Lekin tul hotunliri haza tutmidi.□ ■
65 Andin Rəb birsi uykudin oyoqandək oyoqandi,
Xarabtin jasarətləngən palwandək towlidi.
66 U rəkiblirini urup qekindürüp,
Ularni tügiməs rəswaoqa kaldurdi. □ ■
67 Yüsüpning qedirini xallap, rət kildi;
Əfraim kəbilisini tallimidi;□
68 Bəlki Yəhuda kəbilisini,
Yahxi kərgən Zion teoqini tallidi.
69 *Xu yərdə* mukəddəs jayini taoq qokkiliridək,
Yər-zeminni əbədiy ornatkandək məzmut bina kildi;
70 U Əz kuli Dawutni tallap,
Uni koy kotanliridin qakiriwaldi; ■
71 Kozilirini emitidioqan saoqlikларni əgixip bekixtin ayrip,
Uni Əz həlki Yakupni, mirasi boloqan Israilni bekixka qikardi. ■
72 Dawut ularni kəlbidiki durusluki bilən bakti,
Kolining əpqilliki bilən ularni yetəklidi.

79

79-küy •••• Yurtni baskan balayi'apəttin kətürülgən nalə-zar
1 Asaf yazoqan küy: —

I Huda, əllər Əz mirasingoqa bəsüp kirdi;
Ular Sening mukəddəs ibadəthanangni buloqidi;
Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi. □
2 Ular kulliringning jəsətlirini asmandiki uqar-kanatlaroqa yəm kilip,
Məmin bəndiliringning ətlirini daladiki haywanatlaroqa taxlap bərdi.
3 Ular həlkingning kanlirini Yerusalem ətrapida sudək akkuzdi,
Jəsətlirini kəmgili birər adəmmu kaldurmidi.
4 Koxnilirimiz aldida rəswaoqa kalduk,
Ətrapimizdikilərgə məshirə wə mazak obyekti bolduk.■
5 Kaqanoqiqə, i Pərwərdigar?
Sən mənggügə oqəzəplinəmsən?
Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? □ ■

□ **78:64 «Ularning kahinliri kiliq astida yikildi»** — «kahin» ibadəthanida kurbanlik kilix hizmitidə boloqan məhsus hadim. ■ **78:64** 1Sam. 4:11,18,19 □ **78:66 «U rəkiblirini urup qekindürüp…»** — bu jümlə ibraniy tilida ikki bislik. Ikkinqi mənisi «U rəkiblirining kasisioqa urup,..». Təwrat, «1Sam.» 5-babta, Huda butpərəs Filistiyəliklərgə waba qüxürüp, ularni buwasirlar bilən kiynidi. ■ **78:66** 1Sam. 5:6; 6:4 □ **78:67 «Rəb… Yüsüpning qedirini xallap, rət kildi; Əfraim kəbilisini tallimidi…»** — 67-72-ayətlərdə, Hudaning Dawut pəyoqəmbərni Əz həlkining padixahi boluxka, Zion (Yerusalem)ni Əz mukəddəs ibadəthanisining kurulux jayi boluxka tallax jəryanini bayan kilinidu. Həzriti Dawut bolsa Yüsüp yaki Əfraim kəbililiridin əməs, bəlki Yəhuda kəbilisidin idi. ■ **78:70** 1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ **78:71** 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2 □ **79:1 «I Huda, əllər Əz mirasingoqa bəsüp kirdi; ular Sening mukəddəs ibadəthanangni buloqidi; Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi»** — bu küy Babil padixahi Nebokadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kilip, nuroqun Israillarni əsirgə elip Babiloqa elip kətkəndin keyin yeziloqan bolsa kerək. ■ **79:4** Zəb. 44:14; 80:6 □ **79:5 «Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? »** — ibraniy tilida «Sening həsiting ot bolup ərtiniwerəmdu? ». ■ **79:5** Zəb. 89:46

6 Qəhringni Seni tonumiƣan əllər üstigə,
Namingni bilmigən padixaһliqlar üstigə təkkəysən! ■
7 Qünki ular Yaqupni yalmap,
Uning makanini harabilikkə aylanduruwətti.
8 Ata-bowilirimizning qəbiһliklirini bizgə һesablimiƣaysən;
Rəһimdilliqliring bizning yenimizƣa qapsan kəlgəy!
Qünki biz intayin pəs əһwalƣa qüxürülduq. ■
9 Öz namingning xəһriti üqün bizgə yardəm qilƣaysən, i nijatliqimizning Hudasi,
Naming üqün bizni qutquzƣaysən, gunaһlirimizni kafarət qilip kəqürgəysən;
10 Əllər nemixqa: «Ularning Hudasi qəyərdə?» dəp mazaq qilixidu?
Qulliring tökkən qan qərzining һesabi əllər arisida, köz aldimizda qilinsun.
11 Əsirlərning aһ-zarliri aldingƣa kəlgəy;
Bilikingning uluƣluqi bilən, ölümgə buyruƣanlarni saqliƣaysən.
12 I Rəb, yat qoxnilirimizning Sanga qilƣan zor һaqaritini yəttə һəssə qoxup özlirigə,
Yəni ularning iqi-baƣriƣa qayturƣaysən;
13 Xundaq qilip, Sening həlqing — Özüng baqqan qoyliring boloƣan bizlər,
Sanga mənggügə təxəkkürlər eytimiz,
Əwladtin əwladqiqə Sening mədһiyiliringni ayan qilimiz.

80

80-küy •••• Huda yolida yurtning güllinixi üqün dua •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 «Nilupərlər» degən aһangda; bir guwaһliq; Asaf yazƣan küy: —
Qulaq salƣaysən, i Israilning padiqisi,
Yüsüpni qoy padisidək beqip yetəkligüqi;
I kerublar otturisida Olturƣuqi,
Nurlanƣaysən!□
2 Əfraim, Binyamin, Manassəһlərning aldida qudritingni qozƣiƣaysən,
Bizlərni qutquzƣili kəlgəysən!
3 I Huda, bizni Öz yeningƣa qayturƣaysən!
Jamalingning nurini qaqqaysən, xunda biz qutquzulimiz!■
4 I Pərwərdigar, samawiy qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda,
Həlqingning dualiriƣa boloƣan ƣəziping qaqanƣiqə yalqunlap turidu?
5 Sən köz yaxlirini ularƣa ozuq ornida qilding,
Köz yaxlirini qaqa-qaqilap ularƣa iqküzdung.
6 Bizni qoxnilirimizƣa talaxqa qoydung;
Düxmənlirimiz bizni məshirə qilixidu.□ ■
7 I samawiy qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda,

■ **79:6** Yər. 10:25 ■ **79:8** Yəx. 64:8 □ **80:1 «Qulaq salƣaysən, i Israilning padiqisi, Yüsüpni qoy padisidək beqip yetəkligüqi; i kerublar otturisida Olturƣuqi, nurlanƣaysən!»** — bu küy bəlkim Israilning jənubiy təripidə (jənubiy padixaһliqida, yəni «Yəһuda»da) miladiyədin ilgiriki 734-722 yillarda yeziloƣan; xu waqitlarda Asuriyə imperiyəsi Israil ximaliy padixaһliqiƣa bəsüp kirip, bulangqilik qilip, ularning köp adəmlirini əsirgə aldi. Jənubiy padixaһliqtiki bir qisim kixilər əpsuslinip, ximalidiki qerindixliri üqün dua qilidu. **«kerublar otturisida Olturƣuqi»** — Hudaning muqəddəs ibadəthanisidiki «əng muqəddəs jay»da əһdə sanduqining ikki yenida altundin yasaloƣan birdin «kerub», yəni küqlük pərixtining seymasi turidu. Huda əslidə Öz һuzurining bu ikki kerub otturisida boluxiƣa wədə qiloƣan. ■ **80:3** Zəb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17 □ **80:6 «Bizni qoxnilirimizƣa talaxqa qoydung»** — bəzi kona köqürmilərdə: — «Sən bizni qoxnimizƣa mazaq obyekti qilding» degən sözlər tepilidu. ■ **80:6** Zəb. 44:13-14; 79:4

Bizni Өz yeningoɳa kayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqkaysən, xunda biz kutkuzulimiz!
8 Sən Misirdin bir tüp üzüm kөqitini elip kəlding;
Yat əllərni ḥəydiwetip, ornioɳa uni tikting. ■
9 Uning aldida yərni kəng aqting;
U qongkur yiltiz tartip, pütün zeminoɳa yeyildi.
10 Uning sayisi taoɳlarni kaplidi;
Oɳolliri kudrətlik kedir dərəhliridək əsti;□
11 U xahlirini dengizoɳiqə,
Piləklirini *Əfrat* dəryasi boylirioɳiqə uzartti.
12 Sən nemixka uning kaxalirini buzup,
Mewisini ətüp ketiwatkanlarning üzüp elixioɳa yol koydung?
13 Mana ormanlikтiki yawa tongguzlar uni yeriwatidu,
Daladiki ḥaywanatlar uningdin ozuklinidu.
14 I samawiy koxunlarning Sərdari boloɳan Huda, Səndin ətünimizki,
Yenimizoɳa kaytkaysən!
Ərxtin ḥalimizoɳa nəzər saloɳaysən,
Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən!□
15 Yəni ong kolung tikkən bu yiltizdin,
Өzüng üqün məzmut yetixtürgən bu ooɳlungdin həwər aloɳaysən!
16 Mana u otta kөydürüldi,
Kesiwetildi;
Yüzüngdiki tənbiḥiy karixingni kөrüp ular ḥalak bolmakta;
17 Kolungni ong kolungdiki adəmgə,
Yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳlioɳa kondуroɳaysən;□ ■
18 Xundak kiloɳanda biz Səndin ḥərgiz qekinməymiz;
Bizni yengilioɳaysən, xunda biz namingni qakirip Sanga iltija kilimiz.
19 I Pərwərdigar, samawiy koxunlarning Sərdari boloɳan Huda,
Bizni Өz yeningoɳa kayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqkaysən, xunda biz kutkuzulimiz!

81

81-küy •••• Ḥeyt-bayramda Hudaning guwaḥ-hitabini Israiloɳa əslitix

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy: —
Küq-kuwwitimiz boloɳan Hudaoɳa küy eytip yangritinglar,
Yakupning Hudasioɳa xadlinip təntənə kilinglar! □
2 Nahxini yangritip, dapni elip,
Yekimlik qiltar ḥəm rawabni qelinglar!
3 Yengi ayda, bəlgiləngən wakitta,
Bayram-ḥeyt künimizdə naoɳra-sunay qelinglar!
4 Qünki bu Israil üqün bekitilgən bəlgilimə,

■ **80:8** Yəx. 5; Yər. 2:21; Əz. 15; 17:3-10; Yḥ. 15:1 □ **80:10 «kudrətlik kedir dərəhliridək..»** — yaki «Təngrining kedir dərəhliridək...». □ **80:14 «... Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən»** — ibraniy tilida: — «...bu üzüm telini yokioɳaysən» degən bilən ipadilinidu. □ **80:17 «ong kolungdiki adəm... yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli..»** — «ong kolungdiki adəm», «Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli» xübḥisizki Məsiḥ tooɳruluk aldin'ala eytiloɳan bexarətlik səz. ■ **80:17** Zəb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pet. 3:22 □ **81:1 «Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy»** — ««Gittif»»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḥirining sazi».

Yaqupning Hudasining bir pərmanidur.
5 U Misir zeminida yürüx qiloɣanlirida,
(Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq)
U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi;□
6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim,
Uning qoli sewət kətürüxtin azad boldi;
7 Qistaqqiliqta nida qilding,
Mən seni azad qildim;
Güldürmama qiqqan məhpiy jaydin sanga jawab bərdim;
«Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim».
Selaɦ.□
8 — «Tingxa, həlqim, Mən seni guwaɦlar bilən agaɦlandurmən;
I Israil, Manga qulaq salsang idi!
9 Arangda yat ilaɦ bolmisun,
Yat əldiki ilaɦqa bax əgmigin!
10 Seni Misirdin elip qiqqan Pərwərdigar Hudayingdurmən;
Aoɣzingni yooɣan aq, Mən uni toldurimən.
11 — Biraq həlqim sadayimoɣa qulaq salmidi,
Israilning Manga baoɣlanoɣusi yoq idi;
12 Xunga Mən ularni əz tərsaliqioɣa qoyuwəttim;
Ular əz məsliɦətliri bilən mengiwerətti.
13 — Aɦ, Mening həlqim Manga qulaq salsa idi!
Israil Mening yollirimda yürsə idi!
14 Ularning düxmənlirini tezla egildürər idim,
Qolumni rəqiblirigə burap, ularni basar idim.
15 Pərwərdigaroɣa nəprətləngüqilər Uning aldida zəiplixip boysunar idi;
Ularning xu ahiriti mənggügə bolatti;
16 Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim,
Bərɦək, qoram taxtin ɦəsəl aqquzup seni qandurar idim».□

82

82-küy •••• Hudaning aliy soti
1 Asaf yazoɣan küy: —
Huda Əz ilaɦiy məjlisidə turup riyasətqilik qilidu,

□ **81:5 «Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq» —** ibraniy tilida «Xu yərdə **mən** qüxənməydioɣan bir tilni yürəttim» degən səz bilən ipadilinidu. Bu bəlkim Huda Əz həlqigə wakalitən səzlixini, ular bilən birgə boluxini kərsitixi mumkin. **«U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi»** — «buni» bəlkim 3-ayəttə tiloɣa elinoɣan ɦeytlarni, xundaqla xu ɦeytlarni sazlar bilən jakarlaxni kərsətsə kerək. □ **81:7 «… «Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim» —** «Məribaɦ» («elixix», «jedəl») degən mənidə. «Məribaɦ» ikki jayning ismi; xu yərlərdə boloɣan wəqələrning biringisi Təwrat «Mis.» 17-babta, ikkinqisi «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. □ **81:16 «Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim» —** ibraniy tilida «U sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idi»,

U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu;□
2 — Ḳaqanoɣiqə silər naḫək ḫəküm qiḳirisilər,
Ḳaqanoɣiqə rəzillərgə yüz-hatirə ḳilisilər?
Selaḫ.
3 Gadaylar wə yetim-yesirlarning dəwasini soranglar,
Ezilgənlər ḫəm ḫajətmənlərgə adalətni kərsitinglar;□
4 Miskinlər ḫəm namratlarni ḳutḳuzunglar,
Ularni rəzillərning qanggilidin azad ḳilinglar!■
5 Ular bularni bilməy wə qüxənməy zulməttə kezip yürməktə,
Xunga yərning ulliri təwrənməktə.
6 Mən eyttim: — «Silər ilaḫlarsilər,
Ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣulliri silər;
7 Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər,
Ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər».□
8 — Turoɣin, i Huda, yər-yüzini soraḳ ḳiloɣaysən!
Qünki Sən barliḳ əllərgə waris boloɣuqisən!□ ■

83

83-küy •••• Düxmənlərning suyiḳəstliri ḫəḳḳidə dua

1 Asafning küy-nahxisi: —

I Huda, ün qiḳarmay turuwalma,
Jim turuwalma, süküt ḳilip turuwalma, i Təngrim!
2 Qünki mana, Sening düxmənliring dawrang ḳilmaḳta,
Sanga ɵqmənlər bax kətürməktə.
3 Ular ḳuwluḳ bilən Sening həlḳinggə suyiḳəst ḳilidu,
Sening ḫimayə ḳilip ḳədirligənliring bilən ḳarxilixixni məsliḫətlixidu.
4 Ular: — «Yürünglar, ularni millət ḳataridin yoḳ ḳilayli!
Israilning nami ikkinqi tiloɣa elinmisun!» — deməktə.
5 Ular ḫəmnəpəs, ḫəmdil məsliḫətləxti;
Ular Sanga ḳarxi ittipaḳ tüzdi.
6 Mana, Edom wə Ismaillarning qedirliri,
Moab ḫəm Ḫagriylar;
7 Gəbal, Ammon, wə Amaləḳ;
Filistiyə ḫəmdə Tur aḫaliliri,
8 Asuriyəmu ularoɣa ḳoxuldi;
Ular Lut ooɣullirioɣa yar-yölək bolup kəlgən.

□ **82:1 «Huda Ɵz ilaḫiy məjlisidə turup riyasətqilik ḳilidu, U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — bizningqə, bu məjliskə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»ning Hudaning həlḳigə sotqi boloɣan yaki Ɵz həlḳi arisida ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlər ikənliki təwəndiki ayətlərdin kərülidu. Məlum jəḫətlərdin, ular Hudadək adəmlər üstidin ḫəküm qiḳiridu; xuning üqün ular bu məs'uliyətning eoɣirliḳini obdan qüxinixi kerək. **«u ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — baxḳa xərḫqilər bolsa «ilaḫlar» degənni yər yüzidiki padixaḫ-ḫoḳuḳdarlarni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Muzu xərḫqilər 6-ayəttiki «silər ilaḫlar» degənni kinayilik səz dəp ḳaraydu; qünki xu dəwrdiki padixaḫlardin kəp ḳismi ɵzlirini «Huda» dəp ḳarayttı, həlḳidin ɵzigə ibadət ḳilixini tələp ḳilatti. Lekin Rəbbimizning «Yuḫ.» 10:33-36də eytḳan xərḫi boyiqə, bu səzlər kinayilik səz əməs; xunga yuḳiriḳi qüxəndürüximiz tooɣra, dəp ḳaraymiz. □ **82:3 «…yetim-yesirlarning dəwasi»** — ibraniy tilida «… atisizlarning dəwasi». ■ **82:4** Pənd. 24:11 □ **82:7 «Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər, ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər»** — 1-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **82:8 «Sən barliḳ əllərgə waris ḳilisən»** — bu səz bəlkim Məsiḫkə eytilixi mumkin. ■ **82:8** Zəb. 2:8; Ibr. 1:2

Selaḫ.□
9 Sən Kixon dəryasida Midiyaniylarоqa,
Siseraоqa wə Yabinоqa ḳandaḳ taḳabil turоqan bolsang,
Ularоqimu xundaḳ ḳiloqaysən;
10 Bular Ən-Dor yezisida ḳiriloqanidi,
Yər üqün tizək-ooqutḳa aylanоqanidi.
11 Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə,
Ularning daḫiylirini Zəbaḫ ḫəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən;□
12 Qünki ular: «Hudaning qimən-yaylaḳlirini өzimizgə mülük ḳiliwalayli!» — dəp eytḳan.
13 I Hudayim, ularni domilinidioqan ḳamоqaḳtək,
Xamalda uquruloqan saman kəbi soruwətkəysən.
14 Ot ormanliḳḳa tutaxḳanоqa ohxax,
Yalḳun taoqlarni kөydürgəngə ohxax,
15 Sən yənə ularni borining bilən ḳooqlioqaysən,
Ḳara ḳuyuning bilən wəḫimigə saloqaysən;
16 Ularning Sening namingni izdixi üqün,
Ularning yüzlirini xərm-ḫaya bilən qөmdürgəysən, i Pərwərdigar!
17 Ular nomustin əbədiy xərməndə bolsun,
Jaḫanоqa rəswa bolup yoḳitilsun.
18 Ular bilsunki,
Naming Pərwərdigar boloqan Sənla pütkül jaḫandiki Əng Aliy Boloquqidursən.

84

84-küy •••• Pərwərdigarning ḫuzurini seoqinix
1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp, Koraḫning ooqulliri üqün yeziloqan küy: —

Makanliring nəḳədər əzizdur,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar!□
2 Jenim Pərwərdigarning ḫoyliliriоqa təxna bolup,
Seoqinip ḫətta ḫalidin ketidu,
Dilim wə ətlirim ḫayat Təngrigə təlmürüp nida ḳilidu;■
3 Mana, ḫətta mubarək ḳuqḳaqmu bir makanni tapḳan,
Ḳarlioqaqmu өzigə ḫəm bala tuoqidioqan uwa yasaydioqan jayni tapḳan,
— Yəni Sening ḳurbangaḫliringdin,
I samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar,
— Mening Padixaḫim, mening Hudayim!
4 Sening өyüngdə turuwatḳanlar bəhtliktur!
Ular üzlüksiz Seni mədḫiyiləydu.
Selaḫ.
5 Küq-ḳudriti Səndin boloqan kixi bəhtliktur —

□ **83:8 «Ular Lut ooqullirioqa yar-yələk bolup kəlgən»** — «Lutning ooqulliri» Moab wə Ammon degən həlḳlər bolup xəkilləngən. □ **83:11 «Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə, Ularning daḫiylirini Zəbaḫ ḫəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən»** — Sisera, Yabin, (9-ayət) Orəb, Zeəb, Zəbaḫ ḫəm Zalmunnaоqa qetixliḳ wəḳələrni bilix üqün «Batur ḫakimlar» 7-, 8-bablarni kөrüng. □ **84:1 «Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp»** — «Gittif»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḫirining sazi». ■ **84:2** Zəb. 42:2; 63:1-2

Ķəlbidə kөtürülmə yollar bolƣanlar;□
6 Yiƣa wadisidin өtkəndə,
Ular uni bulaķliķķa aylandurar;
Bərḥəķ, küz yamƣurliri uni bərikətlərgə tolduridu.□
7 Ular küqigə-küq ulap mengiweridu;
Ḥərbiri Zionƣa yetip kelip, Hudaning ḥuzurida ḥazir bolidu.
8 I samawiy ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, duayimni angliƣaysən;
I Yaķupning Hudasi, ķulaķ salƣaysən!
Selaḥ.
9 Ķara, i ķalķinimiz bolƣan Huda,
Өzüng məsiḥ ķilƣiningning yüzigə iltipat bilən ķariƣin!□
10 Qünki Sening ḥoyliliringda өtkən bir kün
Baxķa yərdə өtkən ming kündin əladur;
Rəzillərning qedirliridə yaxiƣandin kөrə,
Hudayimning өyining bosuƣisida turƣinim yahxidur.□
11 Pərwərdigar Huda ķuyax wə ķalķandur,
Pərwərdigar xapaət wə xan-xөḥrət bəhx etidu;
Durus mangƣanlardin U ḥərķandaķ iltipatni ḥeq ayimaydu;
12 Samawiy ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar,
Bəhtliktur Sanga tayanƣan insan!■

85

85-küy •••• Israilning üzül-kesil towa ķilixi üqün meḫir-xəpķət tələp ķilix

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oķulsun dəp, Koraḥning oƣulliri üqün yezilƣan küy: —

Sən Өz zeminingƣa iltipat kөrsitip,
Yaķupni sürgünlüktin ķayturƣaniding, i Pərwərdigar.
2 Həlķingning ķəbiḥlikini kəqürüm ķilip,
Barliķ gunaḥlirini yapķaniding.
Selaḥ.
3 Sən pütün ķəḥringni iqinggə ķayturuwelip,
Ƣəzipingning əxəddiylikidin yanƣanidingsən.
4 Əmdi bizni Өz yeningƣa ķayturƣaysən, i nijatliķimiz bolƣan Huda!
Bizgə bolƣan aqqiķingƣa ḥay bərgəysən!□

□ **84:5 «...ķəlbidə kөtürülmə yollar bolƣanlar»** — «kөtürülmə yollar» — kөtürüp yasalƣan, Yerusalemƣa tawap ķilidiƣan yoluqilar mangidiƣan yollar bolsa kerək. □ **84:6 «Yiƣa wadisidin өtkəndə»** — «Yiƣa wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinqidin «yiƣa»ni bildüridu, ikkinqidin bir hil üjmə dərihini bildüridu, yənə «yiƣlaydiƣan dərəh» — kesilgən bolsa dərəh süyi yiƣliƣandək qiķidu. Dawut pəyƣəmbər ikki ķetim bir «Baka wadisi» (yəni «Rəfayim jilƣisi»)da ƣəlibə ķildi ḥəm axu yərdə uning üq jan-dosti jenini təwəkkül ķilip uningƣa su elip kəldi («2Sam.» 5-, 23-babta). **«küz yamƣurliri uni bərikətlərgə tolduridu»** — Ķanaanda (Pələstində) küz yamƣurliri yərni ḥəydəx, ḥəm uruķ selixķa təyyar ķilidu. □ **84:9 «Өzüng məsiḥ ķilƣiningning yüzigə iltipat bilən ķariƣin!»** — «məsiḥ ķilƣini», 2-küydiki izaḥatlarni, xundaķla «Təbirlər»nimu kөrüng. □ **84:10 «Hudayimning өyining bosuƣisida turƣinim yahxidur»** — yənə birhil tərjimisi: «Hudayimning өyidə ixikbaķar bolƣinim yahxidur». ■ **84:12** Zəb. 2:12; 34:8 □ **85:4 «Əmdi bizni Өz yeningƣa ķayturƣaysən, i nijatliķimiz bolƣan Huda! Bizgə bolƣan aqqiķingƣa ḥay bərgəysən!»** — Hudaning Israilƣa rəḥimdilliķ kөrsitiwatķinini kөrüp (3-ayətni kөrüng), muxu küyning muəllipi Hudadin Israilni üzül-kesil towa ķildurƣaysən, ularni Өz yeningƣa, xundaķla Өz yurtiƣa ķayturƣaysən, dəp dua ķilixni baxlaydu.

5 Sən bizgə əbədiy oɣəzəplinəmsən?
Əwladtin-əwladƙiqə oɣəzipingni sozamsən?
6 Həlƙing Өzüngdin xadlinixi üqün,
Bizni ƙaytidin yengilimamsən?■
7 Bizgə өzgərməs muḫəbbitingni kərsətkəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə nijatliƙingni ata ƙiloɣaysən!
8 Təngri Pərwərdigarning nemilərni dəydioɣanliƙioɣa ƙulaƙ salay;
Qünki U Өz həlƙigə, Өz məmin bəndilirigə aman-hatirjəmlikni səzləydu;
Ular yənə ḫamaƙətlikkə ƙaytmisun!
9 Zeminimizda xan-xeḫrətning turuxi üqün,
Dərḫəƙikət, Uningdin əyminidioɣanlaroɣa Uning nijatliƙi yeƙindur;
10 Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəƙikət өzara kərüxti;
Ḫəkƙaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti;□ ■
11 Ḫəƙikət yərdin ünüp qiƙmaƙta,
Ḫəkƙaniyət ərxlərdin ƙaraydu.
12 Pərwərdigar bərikət beridu,
Zeminimiz ḫosulini beridu;■
13 Ḫəkƙaniyət Uning aldida mangidu,
Uning ƙədəmlirigə yol ḫazirlaydu!□

86

86-küy •••• Yaloɣuzluƙta, ƙiynaloɣan kündə xapaət tiləx
1 Dawutning duasi:

Ƙuliƙingni mən tərəpkə tutƙin, i Pərwərdigar, manga jawab bərgəysən;
Qünki mən ezilgən wə ḫajətməndurmən.
2 Jenimni saƙlioɣaysən,
Qünki mən Sanga məmindurmən;
I Sən Hudayim, Sanga tayanoɣan ƙulungni ƙutƙuzoɣaysən;
3 Manga meḫir-xəpƙət kərsətkəysən, i Rəb,
Qünki mən kün boyi Sanga nida ƙilimən.
4 Ƙulungning jenini xad ƙiloɣin,
Qünki jenim Sanga təlmürüp ƙaraydu;
5 Qünki Sən Rəb, meḫriban, kəqürümqan Sən!
Өzənggə iltija ƙiloɣanlarning ḫəmmisigə zor meḫir-muḫəbbət kərsətküqidursən!
6 Mening duayimoɣa ƙulaƙ saloɣin, i Pərwərdigar,
Yelinixlirimning sadasini angliɣaysən;
7 Beximoɣa kün qüxkəndə,
Mən Sanga iltija ƙilimən,
Qünki Sən manga jawab berisən.■
8 Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoƙtur, i Rəb;
Ƙiloɣan ixliringningmu təngdixi yoƙtur.□ ■

■ **85:6** Zəb. 71:20; 80:18; 138:7 □ **85:10 «Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəƙikət өzara kərüxti; ḫəkƙaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti»** — bu sirliƙ səzlər xübḫisizki, Məsiḫning өzini ƙurbanliƙ ƙiloɣinida, əməlgə axuruldi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zəb. 67:6 □ **85:13 «Ḫəkƙaniyət Uning aldida mangidu, uning ƙədəmlirigə yol ḫazirlaydu!»** — yənə birhil tərjimisi: «Ḫəkƙaniyət Uning aldida mangidu, ḫəm өzini Uning ƙədəmlirigə ornitidu». ■ **86:7** Zəb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ **86:8 «Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoƙtur, i Rəb…»** — bu ayət «ilaḫlar»ning ḫəƙikiy məwjut ikənlikini etirap ƙilmaydu, əlwəttə. ■ **86:8** Ƙan. 3:24; Zəb. 136:4

9 Sən yaratqan barliq əllər kelip sening aldingda səjdə qilidu, i Rəb,
Namingni uluoqlaydu.
10 Qünki Sən nahayiti büyüksən,
Məjizilərni Yaratquqidursən;
Sən Hudadursən, yaloquz Sənla.
11 Өz yolungni manga өgətkəysən, i Pərwərdigar,
Wə Sening həqiqitingdə yürimən;
Namingoqa hərmət-əyminixtə boluxum üqün, qəlbimni pütün qiloqaysən.■
12 Ya Rəbbim Huda, pütün qəlbim bilən Seni mədhiyiləymən,
Əbədil'əbəd namingni uluoqlaymən.
13 Qünki manga boloqan mehir-muhəbbiting zordur,
Sən təhtisaraning təgliridin jenimni qutquzisən;
14 I Huda, təkəbburlar manga qarxi kətürüldi,
Əxəddiylərning jamaiti jenimni izdiməktə,
Ular Seni nəzirigə almaydu!■
15 Əmma Sən, Rəb, rəhimdil wə xəpqətlik Ilahsən,
Asanliqqə aqqiqlanmaysən,
Mehir-muhəbbət həm həqiqət-sadiqliqing texip turidu.■
16 Mən tərəpkə burulup, xəpqət kərsətkəysən;
Өz qulungoqa küqüngni bərgəysən,
Dedikingning ooqlini qutquzoqaysən!
17 Manga өqmənlərning uni kərüp hijil boluxi üqün,
Iltipatingni kərsitidioqan bir alamətni manga kərsətkin;
Qünki Sən Pərwərdigar, manga yardəm qilding,
Manga təsəlli berip kəlgənsən.

87

87-küy •••• Zionning uluoqluqi

1 Korahning ooqulliri üqün yeziloqan küy-nahxa: —
Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur.□
2 Pərwərdigar Zionning dərwazilirini səyidu,
Yaqupning barliq makan-jayliridinmu əwzəl köridu;
3 Sening xəripinggə uluoq ixlar eytilmaqta, i Hudaning xəhiri!
Selah.
4 «Meni tonup bilgənlər arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən;
Mana Filistiyə, Tur bilən Efiopiyə;
Mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən.□
5 Bərhək, Zion tooqruluk xundaq eytilidu: —
«Bu adəm, palanqi-pokunqi uningda tuoquloqan,
Həmmidin Aliy Boloquqining Өzi uni mustəhkəmləydu».
6 Həlq-qowmlarni hatiriliginidə Pərwərdigar: —
«Bu kixi bu yərdə tuoquloqan» — dəp alahidə hatirigə yezip qoyidu.

■ **86:11** Zəb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ **86:14** Zəb. 54:3-5 ■ **86:15** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Nəh. 9:17; Zəb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ **87:1 «Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur» —** «Uning uli» — Hudaning uli, demək. □ **87:4 «... arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən» —** «Rahab» bu yərdə Misirni bildüridu (mənisi: «təkəbbur». «Yəx.» 30:7ni kərüng). **««Meni tonup bilgənlər arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən... mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən»** — sözligüqi Huda Өzi bolsa kerək.

Selaḥ.□
7 Nahxiqilar, ussulqilar xuni təng eytidu: —
«Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!»□

88

88-küy •••• Tum ḳarangoɣuluḳ
1 Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan küy-nahxa: —
Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp, Əzraliḳ Ḥeman yazoɣan «Maskḳil»: —

I Pərwərdigar, nijatliḳim boloɣan Huda,
Keqə-kündüz Sanga nalə ḳilip kəldim.□
2 Duayim Sening aldingoɣa kirip ijabət bolsun;
Nidayimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
3 Qünki dərdlərdin jenim toyoɣan,
Ḥayatim təḥtisaraoɣa yeḳinlaxḳan,
4 Ḥangoɣa qüxüwatḳanlar ḳatarida ḥesablinimən;
Küq-madari ḳuruoɣan adəmdək bolup ḳaldim.
5 Ɵlüklər arisioɣa taxlanoɣanmən,
Ḳirilip ḳəbridə yatḳanlardək;
Sən ularni yənə əsliməysən,
Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan.□
6 Sən meni ḥangning əng tegigə,
Zulmətlik jayloroɣa, dengizning qongḳur yərlirigə qəmdürdüng.
7 Ḳəḥring üstümgə eoɣir yüktək basti,
Barliḳ dolḳunliring bilən meni ḳiyniding.
8 Məndin dost-buradərlirimni yiraḳlaxturdung;
Ularni məndin yirgəndürdüng;
Mən ḳamaloɣanmən, ḥeq qiḳalmaymən.
9 Kəzlirim azab-oḳubəttin hirələxti;
Ḥər küni Sanga nida ḳilimən, i Pərwərdigar,
Ḳollirimni Sanga kətürüp kəldim.
10 Ɵlüklərgə məjizə kərsitərsənmu?
Mərḥumlar ornidin turup Sanga təxəkkür eytarmu?
11 Ɵzgərməs muḥəbbiting ḳəbridə bayan ḳilinarmu?
Ḥalakət diyarida sadiḳliḳ-ḥəḳiḳiting mahtilarmu?
12 Karamətliring zülməttə tonularmu?
Ḥəḳḳaniyliḳing «untulux zemini»də bilinərmu?
13 Biraḳ mən bolsam, Pərwərdigar, Sanga pəryad kətürimən,
Tang səḥərdə duayim aldingoɣa kiridu.

□ **87:6 ««Bu kixi bu yərdə tuoɣuloɣan» — dəp alaḥidə hatirigə yezip ḳoyidu» —** bu sirliḳ səz Hudaning Yəhudiy bolmioɣan («yat əllik») Ɵzigə etiḳad ḳiloɣuqilarni etiḳadi arḳiliḳ «Ɵzümgə təwə adəm, Ɵzümning ailəmdiki adəm» dəp ḥesablap, uloroɣa iltipat ḳilip: «Yerusalemda tuoɣuloɣan» dəp ḥesablaydioɣanliḳini kərsitidu. □ **87:7 «Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!» —** «seningda» bəlkim Zionda degən mənidə. Bəzi alimlar mənisini «Huda Ɵzidə» dəp ḳaraydu. □ **88:1 «Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp...» —** «Mahalat-leanot»ning mənisi naməlum; bəzi alimlar «ajizliḳtiki dərdlər» yaki «harliḳtin qiḳḳan kesəl» dəp tərjimə ḳilidu. □ **88:5 «Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan» —** mənisi, bəlkim: «Hudaning insanloroɣa daim kərsitidioɣan kəyümidin ayrilioɣan» degəndək.

14 I Pərwərdigar, nemigə jenimni taxliwətting?
Nemigə jamalingni məndin yoxurdung?
15 Yaxliqimdin tartip mən ezilgən, bimardurmən;
Wəhxətliringni kərüwerip ħeq ħalim qalmidi.
16 Qəhring üstümdin ətti;
Wəhimiliring meni nabut qildi.
17 Ular kün boyi taxqin suliridək meni orawaldi,
Tamamən meni qəmdürdi.
18 Jan dostlirimni, aoqinilirimni meningdin yiraqlaxturdung,
Mening əziz dostum bolsa qarangoqulуqtur!□

89

89-küy •••• Hudaning Dawut üqün bekitkən mənggülük əhdisi — nemixqa məoqlubiyət ħəm munqərzlik bolidu?

1 Əzraħlиq Etan yazoqan «Maskil»: —
Pərwərdigarning əzgərməs muħəbbitini əbədiy küyləymən,
Aoqzimda dəwrdin-dəwrgiqə ħəqiqət-sadaqitingni ayan qilimən.□
2 Qünki mən: Əzgərməs muħəbbət mənggügə tiklinip mangidu,
Sən ħəqiqət-sadaqitingni ərxiələda mustəħkəmləwatisən — dəp bildim;
3 Sən dedingki: —
«Mən talliwaloqinim bilən əhdə tüzgənmən;
Qulum Dawutqa qəsəm qildim: —
4 Sening əwladingni mənggü dawam qildurimən,
Təhtingni əwladtin-əwladqa qurup qiqimən».
Selaħ.
5 Ħəm asmanlarmu Sening məjiziliringni təbrikləydu, i Pərwərdigar,
Muqəddəslərning jamaitidə ular ħəqiqət-sadaqitingni mədħiyiləydu;□ ■
6 Qünki asmanlarda Pərwərdigarnıq təngdixi barmu?
Qudrət Igisining ooqulliri arisida Pərwərdigaroqa ohxaydioqan kim bar?
7 Təngrining ħəywisi muqəddəslərning məjlisidikilərni qattiq titritidu,
Uning ətrapidikilərning ħəmmisi üqün U qorqunquluqtur.
8 I Pərwərdigar, samawiy qoxunlarning Sərdari boloqan Huda,
Qudrətlik Yaħ,
Sanga ohxaydioqan kim bar?
Ətrapingda ħəqiqət-sadaqiting turuqluqtur.
9 Dengizning məoqrurluqi üstidin ħəküm sürisən,
Dolqunliri ərkəxligəndə, sən ularni tinqlandurisən;
10 Raħabni əlgüdək yanjidingsən,
Küqlük biliking bilən düxmənliringni tiripirən qilip tarqitiwətting.□
11 Asmanlar seningki, yərmu Seningkidur,

□ **88:18 «Mening əziz dostum bolsa qarangoqulуqtur!»** — baxqa birhil tərjimisi «Yar-buradərlirim qarangoqulуqqa kəmülüp qaldi». □ **89:1 «Əzraħlиq Etan yazoqan «Maskil»: — ...»** — əgər bu «Etan» Dawut padixaħning dəwridə yaxioqan («1Pad.» 4:31-ayəttiki «Etan») bolsa, bu küy bexarət boluxi kerək. Undaq bolmisa Dawutning hanidani təhttin məħrum boloqandin keyin (Babilda sürgün boloqandin keyin) baxqa bir Etan yazoqan. □ **89:5 «Muqəddəslərning jamaitidə ular ħəqiqət-sadaqitingni mədħiyiləydu»** — «muqəddəslər» ħəm 6-ayəttiki «qudrət igisining ooqulliri» pərixtilərni kərsətsə kerək. ■ **89:5** Zəb. 19:1-2 □ **89:10 «Raħabni əlgüdək yanjidingsən»** — «Raħab» ħəm dengiz əjdiħasi (jin-xəytanlarning bir ipadisi) ħəm Misirning bir ləqimi idi. Mənisi «məoqrur»dur («Yəx.» 30:7ni kərüng).

Jaḥan ḥəm uningƣa tolƣan ḥəmmini bərpa ḳilding.■
12 Ximal wə jənubni, ularni yaratḳansən,
Tabor wə Ḥərmon qoḳḳiliri namingni yangritip küylər.
13 Ḳudrətlik bilək seningkidur;
Küqlüktur Sening ḳolung, ong ḳolung ḥəm kətürüklüktur.
14 Təhtingning uli ḥəḳḳaniylik ḥəm adaləttur,
Muḥəbbət ḥəm ḥəḳiḳət-sadaḳət daim didaring aldida mangidu.■
15 Təntənə sadasini bilgən həlḳ bəhtliktur;
Ular Sening jamalingning nurida mangidu, i Pərwərdigar!□
16 Ular namingda kün boyi xad bolar,
Ḥəḳḳaniyliḳingda ular kətürüldi.
17 Qünki ularning küqining xan-xəripi əzüngdursən,
Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu.□
18 Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz,
Israildiki Muḳəddəs Bolƣuqi Xaḥimizdur.□

19 Sən burun Əz məmin bəndənggə ƣayibanə alaməttə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən: —
«Mən bir əzimət üstigə yardimimni ḳondurdum,
Əl arisidin mən talliwalƣan birsini kətürdüm;□
20 Ḳulum Dawutni taptim,
Muḳəddəs meyim bilən Mən uni məsiḥ ḳilip tiklidim.■
21 Ḳolum uningƣa yar boluxḳa bekitilgən,
Bilikim uni küqləndüridu.
22 Düxmən uningdin ḥeq alwan-seliḳ almaydu,
Pəskəx adəm uni ḳistimaydu;■
23 Bəlki Mən rəḳiblirini uning aldida yanjiymən,
Uni əq kərgənlərni yər bilən yəksan ḳilimən;
24 Əz ḥəḳiḳət-sadaḳitim ḥəm meḥir-muḥəbbitim uningƣa yar bolar,
Ḥəm Mening namim bilən uning münggüzi kətürülidu.
25 Mən uning ḳolini dengiz üstidə,
Ong ḳolini dəryalar üstidə ḳoyimən.
26 U Meni qaḳirip dəyduki: —
«Sən mening Atam, mening Təngrim,
Nijatliḳim bolƣan ḳoram teximdursən!».■
27 Mən yənə uni Mening tunji oƣlum dəp,
Dunya padixaḥliridin əng yuḳurisi ḳilimən.■
28 Mening muḥəbbitimni uning üqün əbədiy ḳaldurimən,
Mening əḥdəm uning bilən məḥkəm turidu;
29 Mən uning nəslini əbədiyləxtürimən,
Uning təhtini asmanning künliridək dawam ḳildurimən.
30 Mubada oƣulliri Təwrat-ḳanunumdin qiḳip,
Ḥəkümlirim boyiqə yürmisə,■

■ **89:11** Zəb. 24:1, 2 ■ **89:14** Zəb. 85:13; 97:2 □ **89:15 «Təntənə sadasi»** — yaki «Ƣalibiyətning warḳirixi», yaki «Ḥeytliḳ təntənilər». □ **89:17 «Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu»** — «münggüz» məlum əlning yaki adəmning xan-xəripini, küq-ḳudritini bildüridu. □ **89:18 «Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz, Israildiki Muḳəddəs Bolƣuqi Xaḥimizdur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki ḳalḳinimiz Pərwərdigardin, Xaḥimiz Israildiki Muḳəddəs Bolƣuqidindur». □ **89:19 «Sən burun Əz məmin bəndənggə ƣayibanə alaməttə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən...»** — bu toƣruluḳ «2Sam.» 7:8-17ni kərüng. ■ **89:20** 1Sam. 16:1,13 ■ **89:22** 2Sam. 7:10 ■ **89:26** 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ **89:27** Zəb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18 ■ **89:30** 2Sam. 7:14

31 Bəlgilimilirimni buzsa,
Əmrlirimgə itaət qilmisa,
32 — U waqitta itaətsizlikini tayaq bilən,
Gunahini yara-jarahət bilən jazalaymən.
33 Lekin muhəbbitimni uningdin üzüp qoymaymən,
Həqiqət-sadaqitimgə hiyanət qilmaymən;
34 Mən tüzgən əhdəmni əsla buzmaymən,
Ləwlirimdin qiqqanlirini heq özgərtməymən.
35 Mən bir qetim pak-muqəddəslikimgə qəsəm iqtim —
Dawutqa qəti yalƣan səzliməymən: —■
36 «Uning əwladi əbədiy dawamlixar;
Uning təhti kəz aldimdiki quyax kəbi turar;■
37 U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər,
Asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar».
Selah.□

38 Biraq Sən bularni qətkə qeqip, tenip kətting;
Sən məsih qilƣan padixahqa qattiq ƣəzəpləndiŋ.■
39 Qulung bilən tüzgən əhdidin waz kəqting,
Uning tajini yərgə taxlap daƣ təgküzdung.
40 Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qəl'əlirini harabilikkə aylandurdung.■
41 Yoldin ətüwatqanlarning həmmisi uni bulimaqta,
U barliq qoxniliri aldida rəswa boldi.■
42 Uni əzgənlərning ong qolini yuqiri kətürdüng,
Pütkül düxmənlirini huxal qilding.
43 Bərhək, Sən uning qiliqining bisini qayriwətting,
Jəngdə uni tik turƣuzmiding.
44 Uning julaliqini yoqitip,
Uning təhtini yərgə ərüwəttingsən.■
45 Yaxliq künlirini Sən qisqartting,
Uni hijalətkə qəmdürdüng.
Selah.
46 Qaqanƣiqə, i Pərwərdigar?
Özüngni əbədiy yoxuriwerəmsən?
Qəhring ot kəbi mənggü yanarmu?
47 Manga nisbətən, əmürning qis ikənlikini əstə tutqin!
Nemixqimu barliq insan balilirini bihudilikkə yaratqansən?
48 Qeni, qaysi adəm yaxap ölümni kərməydikən?
U jenini təhtisaraning qanggilidin qutquzalamdikən?
Selah.■
49 Sən həqiqət-sadaqitingdə Dawutqa qəsəm iqkən,
Awwalqi mehir-muhəbbətlər qəyərdə qaldi, ya Rəbbim?■
50 Qulliring uqrawatqan məshirilərni yad ətkəysən, i Rəb —
Mən iqimdə pütkül küqlük əllərning mazaqlirini kətürüp yürimən —
51 Düxmənliringning Özüng məsih qilƣanning qədəmlirini qanqilik məshiriliginini,

■ **89:35** Ibr. 6:13,17,18 ■ **89:36** Mat. 27:45 □ **89:37 «U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər, asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar»** — «asmandiki turƣun guwahqi» yənə ayni kərsitiximu mumkin. ■ **89:38** Zəb. 22:1; Mat. 27:46; Yəx. 53:3-6, 10 ■ **89:40** Zəb. 80:12-13 ■ **89:41** Zəb. 80:12-13 ■ **89:44** Yəx. 53:7-8 ■ **89:48** Zəb. 49:6-12, 15 ■ **89:49** 2Sam. 7:15

I Pərwərdigar, yad ətkəysən!
52 Pərwərdigarƣa mənggügə təxəkkür-mədḥiyə ƙayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tətinqi bəlüm •••• 90-küy •••• Ḥayatni ƙədirləydiƣan danaliƙ

1 Hudaning adimi boloƣan Musaning duasi: —
Ya Rəbbim,
Sən barliƙ dəwrdə bizgə makan bolup keliwatisən;
2 Taoƣlar wujudƙa kəlməstin burun,
Sən yər wə aləmni xəkilləndürməstin burun,
Əzəldin əbədgiqə Təngridursən.
3 Sən insanni tupraƙƙa aylandurup: —
«Ḥəy, insan baliliri, ƙaytinglar!» — dəysən.
4 Mana, Sening nəziringdə ming yil —
Ötüp kətkən tünügünki bir kün,
Tündiki bir jesəktur, halas.
5 Sən adəmlərni su taxƙinidək elip ketisən,
Ular ətüp kətkən bir uyƙudək,
Tang səḥərdə ünüp qiƙƙan ot-qəpkə ohxaydu —
6 Ətigəndə ular kəkirip ünidu,
Keqisi bolsa kesilip, solixip ketər.
7 Qünki biz oƣəziping bilən yoƙaymiz,
Ƙəḥring bilən dəkkə-dükkidə ƙalimiz.
8 Sən ƙəbiḥliklirimizni kəz aldingoƣa,
Yoxurun ƙilmixlirimizni jamalingning nuri aldioƣa ƙoydung.
9 Barliƙ künlirimiz dərƣəziping astida ətüp ketidu,
Yillirimizni bir uḥ tartix bilənla tügitimiz.
10 Ömrimizning yilliri yətmix yil,
Maoƣdurimiz bar bolsa səksən yil;
Biraƙ ularning pəhri japa wə biḥudiliktur;
Ḥayat tezlik bilən üzər,
Mana, biz uqup kəttuƙ.
11 Sanga boloƣan ḥərmət-əyminixning az-kəplükigə ƙarap ḥesablinidioƣan,
Aqqiƙingning xidditini kim bilsun?
12 Xunga kənglimizni danaliƙƙa ƙoyuximiz üqün,
Künlirimizni sanaxni bizgə əgətkəysən!
13 Yenimizoƣa ƙaytƙaysən, i Pərwərdigar, Seni ƙaqanoƣiqə…?!
Ƙulliringoƣa rəḥim ƙiloƣaysən!
14 Bizni ətigəndə əzgərməs muḥəbbiting bilən ƙandurƣaysən;
Undaƙta barliƙ künlirimizdə küylərni yangritip xadlinimiz.
15 Sən bizni japaoƣa qəmgən künlərgə asasən,
Külpətni kərgən yillirimizoƣa asasən yənə hursən ƙiloƣin!
16 Uluoƣ ixliring ƙulliringoƣa kərüngəy,
Xanu-xəwkiting ularning ooƣullirioƣimu axkara boloƣay!
17 Pərwərdigar Hudayimizning xerin mərḥəmiti üstimizdə boloƣay,
Ƙolimizning ixlirini üstimizgə bərikətlik ƙiloƣaysən,
Bərḥəƙ, ƙolimizning ixlirini bərikətlik ƙiloƣaysən!

91

91-küy •••• Hudaning ḫərhil yamanliḳtin, jin-xəytanlardin ḳoƣdixi

1 Əng Aliy Bolƣuqining məhpiy jayida turƣuqi,
Ḥəmmigə ḳadirning sayisidə aramhuda yaxaydu.
2 Mən Pərwərdigarni: —
«Mening baxpanaḥim, Mening ḳorƣinim;
Mening Hudayim, Uningƣa tayinimən» — dəymən.
3 Bərḥəḳ, U ḳiltaḳqining toziḳidin seni ḳutulduridu,
Xum waba-ḳazadin ḥəm halas etidu.■
4 U pəyliri bilən seni yapidu;
Ḳanatliri astida panaḥ tapisən;
Uning ḥəḳiḳiti sanga ḳalḳan ḥəm istiḥkamdur.■
5 Sən nə keqidiki wəḥimidin,
Nə kündüzi uquwatḳan oḳtin,■
6 Nə ḳarangƣuluḳta kəzgüqi wabadin,
Nə qüx waḳtida wəyranqiliḳ ḳilƣuqi ḥalakəttin ḳorḳmaysən.
7 Sening yeningda mingi yiḳilip,
Ong yeḳingda on mingi ƣulap qüxsimu,
Lekin bala-ḳaza sanga yeḳinlaxmaydu.
8 Sən pəḳət kəzliring bilən beḳip,
Pasiḳlarƣa berilgən jazani kərisən.
9 Pərwərdigarni panaḥim dəp bilgining üqün,
Ḥəmmidin Aliy Bolƣuqini makan ḳilƣining üqün,
10 Bexingƣa ḥeq palakət qüxməydu,
Ḥeq waba qediringƣa yeḳinlaxmaydu.
11 U Əz pərixtilirigə sening ḥəḳḳingdə əmr ḳilidu,
Xuning bilən ular pütkül yolliringda seni saḳlaydu.■
12 Ayiƣing taxḳa urulup kətməsliki üqün,
Ular seni ḳollirida kətürüp yüridu.■
13 Xir wə kobra yilan üstidin besip ətisən,
Arslan wə əjdiḥani dəssəp-qəyləysən.■
14 «U Manga muḥəbbitini baƣliƣanliḳi üqün,
Mən uni ḳutuldurimən;
U namimni tən alƣini üqün yuḳirida saḳlaymən.
15 U Manga nida ḳilidu, Mən uningƣa jawab berimən;
Eƣir kün uni basḳanda uning bilən billə bolimən;
Mən uni halas ḳilip, izzət-ḥərmətkə sazawər ḳilimən.
16 Uzaḳ əmür bilən uni ḳandurimən,
Ḥəm nijatliḳimni uningƣa kərsitimən».

92

92-küy •••• Mədḫiyə

1 Xabat küni üqün bir küy-nahxa: —

Pərwərdigarƣa təxəkkür eytix,

■ **91:3** Zəb. 124:7 ■ **91:4** Zəb. 57:1 ■ **91:5** Ayup 5:19,20; Pənd. 3:25; Küy. 3:8 ■ **91:11** Zəb. 34:7; Mat. 4:6; Luḳa 4:10 ■ **91:12** Luḳa 4:11 ■ **91:13** Ayup 5:22,23

Namingni küyləx əladur, i Ḥəmmidin Aliy Bolɋuqi!□
2 Өzgərməs muḥəbbitingni səḥərdə,
Keqilərdə bolsa, ḥəḳiḳət-sadaḳitingni jakarlax,
3 On tarliḳ saz wə rawabni qelip,
Qiltar bilən mungluḳ aḥangda qelix əladur!
4 Qünki Sən Pərwərdigar, Өz ḳilɋining arḳiliḳ meni hursən ḳilding,
Ḳolliringning ḳilɋanliri bilən mən roḥlinip nahxa eytimən.
5 Pərwərdigar, ḳilɋan ixliring nemidegən uluɋdur!
Oyliring naḥayiti qongḳurdur!
6 Biɋəm kixi buni bilməs,
Ḥamaḳət buni qüxənməs,■
7 Rəzillər ot-qөptək ayniɋanda,
Ḳəbiḥlik ḳilɋuqilarning ḥəmmisi gülləngəndə,
Mənggü ḥalak bolup ketidiɋanlar xulardur!□
8 Lekin Sən, i Pərwərdigar, əbədil'əbəd üstün turisən.
9 Qünki mana düxmənliring, i Pərwərdigar,
Mana düxmənliring yoḳilidu;
Barliḳ ḳəbiḥlik ḳilɋuqilar tiripirən ḳiliwetilidu!
10 Münggüzümni yawayi buḳiningkidək kөtürisən;
Bexim yengi may sürkəp, məsiḥ ḳilinidu.
11 Meni ḳəst ḳilɋanlarning *məɋlubiyitini* өz kөzum kөridu;
Manga ḳarxilixixḳa ḳozɋalɋan rəzillik ḳilɋuqilarning *tən bərgənlikinimu* ḳuliḳim anglaydu.
12 Ḥəḳḳaniy adəm horma dərihi kəbi gülləp-yaxnaydu;
U Liwandiki kedr dərihidək өsidu.■
13 Pərwərdigarning өyigə tikilgənlər,
Hudayimizning ḥoylilirida güllinidu;
14 Ular ḳeriɋandimu yənə mewə beridu,
Suluḳ ḥəm yexil ular;
15 Xuning bilən ular Pərwərdigar durustur, dəp ispatlaydu;
U mening ḳoram teximdur,
Uningda ḥeq naḥəḳlik yoḳtur!

93

93-küy •••• Pərwərdigar ḳudrətlik ḥөkümrandur

1 Pərwərdigar ḥөküm süridu!
U ḥəywətni kiyim ḳilip kiygən;
Pərwərdigar kiyingən,
U belini ḳudrət bilən baɋliɋan;
Bərḥəḳ, xunga dunya məzmut ḳilinɋan,
U təwrənməs əsla.
2 Sening təhting ḳədimdila bərpa ḳilinɋan;
Sən əzəldin bar bolɋuqisən!
3 Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kөtürdi, i Pərwərdigar,
Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kөtürdi!

□ **92:1 «Xabat küni üqün bir küy-nahxa...»** — «xabat küni» — xənbə küni, yəni Huda Yəḥudiy həlḳigə bekitkən aram elix küni. ■ **92:6** Zəb. 94:8; Pənd. 12:1 □ **92:7 «Mənggü ḥalak bolup ketidiɋanlar xulardur!»** — yaki «Bu ularning ḥalak boluxi üqün bolidu!». ■ **92:12** Ḥak. 9:15; Ḥox. 14:6

Kəlkün-taxkinlar uroquqi dolkunlirini yukiri kətürdi!
4 Kəp sularning xawkunliridin,
Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlardin,
Üstün turoqan Pərwərdigar kudrətliktur!□
5 Sening agah-guwahlikliring nemidegən ixənqliktur!
Künlər yok boloquqə, i Pərwərdigar,
Өyünggə pak-mukəddəslik əbədil'əbəd rawadur.

94

94-küy •••• Intikam aloquqi Huda adil sotlisun!

1 I itikamlar aloquqi Təngri, Pərwərdigar!
I intikamlar aloquqi Təngri, parlioqaysən!
2 Kətürülgin, Өzüngni kətürgin, i jahanni Sorak Kiloquqi,
Məoqrurlaroqa jazasini bərgin!
3 Kaqanoqiqə rəzillər, i Pərwərdigar,
Kaqanoqiqə rəzillər təntənə kilip yüriweridu?
4 Kaqanoqiqə hakawurlarqə səzləp walakxiydu,
Kəbihlik kiloquqilarning həmmisi yooqan gəp kilip yüridu?
5 Ular həlkingni ezidu, i Pərwərdigar,
Sening mirasingoqa jəbir-japa salmakta.
6 Tul ayal wə oqerip-musapirlarni kirip,
Yetim-yesirlərni əltürüp: —
7 «Yah kərməydu»,
«Yakupning Hudasi kəngül bəlməydu», — dəydu.■
8 Silər kəngül koyunglar, i əlning hamakətliri!
Əhməklər, kaqan dana bolisilər?■
9 Kulakni tikligüqining Өzi anglimamdu?
Kəzni Yasioquqining Өzi kərməmdu?■
10 Əllərni tərbiyiligüqi,
Insanoqa əkil-bilim əgətküqining Өzi adəmni əyibliməmdu?
11 Pərwərdigar insanning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu.■

12 Sən tərbiyiligən adəm bəhtliktur, i Yah,
Yəni Sən Təwrat-kanunungdin əkil əgitidioqan kixi bəhtliktur!
13 Xundak kilip, taki pasiklar üqün orək kolanoquqə —
Sən uni yaman künlərdin hatirjəm saklaysən.
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlkini tərk ətməydu,
Yaki Өz mirasidin waz kəqməydu.■
15 Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu,
Barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu.□
16 Mən üqün yamanlar bilən karxilixixka kim ornidin turidu?
Mən üqün kəbihlik kiloquqilar bilən karxilixixika kim məydanoqa qikidu?
17 Əgər Pərwərdigar manga yardəmdə bolmioqan bolsa,

□ **93:4 «Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlar»** — «dolkunlar» ibraniy tilida «qekiwətküqilər». ■ **94:7** Zəb. 10:11,13; 59:7 ■ **94:8** Zəb. 92:6; Pənd. 12:1 ■ **94:9** Mis. 4:11 ■ **94:11** 1Kor. 3:20 ■ **94:14** 1Sam. 12:22; Rim. 11:1, 2 □ **94:15 «Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu, barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu»** — demək, adil padixah-əmirlər yənə hokuk tutidu, yaki hazir hokuk tutuwatkan padixah towa kilidu; andin durus adəmlər ularni kollaydu.

Jenim baldur qiqip süküt diyarida yatar idi.□
18 Ayioƣim putlixay deginidə,
Өzgərməs muḥəbbiting, i Pərwərdigar, meni yəlidi.
19 Iqimdiki kəpligən oƣəm-əndixilər arisida,
Sening təsəlliliring jenimni səyündürdi.
20 Insapsizliqni ƙanunoƣa aylanduridioƣan,
Aq kəz olturoƣan bir təht,
Sən bilən alaqidə bolamdu?
21 Ular ḥəkƙaniylarning jenioƣa ḥujum ƙilixƙa yioƣilidu,
Bigunaḥ ƙanni təkidioƣan ḥəkümlərni qiqarmaqta.
22 Biraq Pərwərdigar mening egiz ƙoroƣinim bolidu;
Ḥə, mening Hudayim panaḥ Ƙoram Teximdur.
23 U ularning ƙəbiḥlikini өz bexioƣa salidu,
Ularning өz yawuzluqliri bilən ularni üzüp taxlaydu,
Bərḥək, Pərwərdigar Hudayimiz ularni üzüp taxlar.

95

95-küy •••• Ḥəƙiƙiy ibadət ƙilix üqün anglax kerək

1 Kelinglar, Pərwərdigarni yangritip küyləyli,
Nijatliqimiz boloƣan Ƙoram Teximizoƣa təntənə ƙilayli!
2 Təxəkkürlər bilən uning aldioƣa keləyli,
Uningoƣa küylər bilən təntənə ƙilayli!
3 Qünki Pərwərdigar — büyük bir ilaḥtur,
Pütkül ilaḥlar üstidiki büyük bir Padixaḥtur.□
4 Yərning təgliri Uning ƙolididur,
Taoƣlarning qoƙƙilirimu Uningkidur.
5 Dengiz Uningki, U uni yaratƙan;
Ƙuruƙluqni Uning ƙolliri xəkilləndürdi.
6 Kelinglar, Uningoƣa bax urup səjdə ƙilayli,
Pərwərdigar Yaratƙuqimiz aldida tiz pükəyli!
7 Qünki U bizning Hudayimizdur,
Biz bolsaq Uning yayliqidiki həlq,
Uning ƙoli baqidioƣan ƙoylarmiz.
Bügün, əgər Uning awazini anglisanglar,■
8 Əyni qaoƣlarda Məribaḥda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḥda boloƣan kündək,
Yürikinglarni jaḥil ƙilmanglar!□ ■
9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ḥəm ƙiloƣinimni kərdi.■
10 Mən ƙiriq yil xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular kənglidə adaxƙan bir həlƙtur,
Mening yollirimni ḥeq bilip yətmigən» — dedim.■

□ **94:17 «süküt diyari»** — ölümni kərsitidu. □ **95:3 «… Pərwərdigar — büyük bir ilaḥtur, pütkül ilaḥlar üstidiki büyük bir padixaḥtur»** — bu ayəttiki «ilaḥlar»: (1) taipilar qoƙunidioƣan butlarni (əməliyəttə ularning kəynidə turoƣan jin-xəytanlarni — «Zəb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 wə 10:19-21ni kərüng) yaki (2) Hudaning səzigə məs'ul boloƣan Israil ḥakimlirini kərsitixi mumkin. ■ **95:7** Zəb. 100:3; Ibr. 3:7 □ **95:8 «Əyni qaoƣlarda Məribaḥda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḥda boloƣan kündək, yürikinglarni jaḥil ƙilmanglar!»** — «Məribaḥ» wə «Massaḥ» degən jaylarda Israillar Hudadin yüz ərüp, Musa pəyoƣəmbərgə ƙarxi isyan-asiyliq kətürgən. Bu wəqələr «Mis.» 17-bab, «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. ■ **95:8** Mis. 17:7; Qəl. 20:1,3,13; Ƙan. 6:16 ■ **95:9** Ibr. 3:9 ■ **95:10** Ibr. 3:17

11 Xunga Mən oɣəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu» — dedim.□

96

96-küy •••• Aləm Igisi kelidu!

1 Pərwərdigaroɣa atap yengi nahxa eytinglar!
Pütkül yər yüzi, Pərwərdigarni küyləngla r!■
2 Pərwərdigaroɣa nahxa eytinglar, namioɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar,
Nijatliḳini ḥər küni elan ḳilinglar!
3 Uning xan-xəḥritini əllər arisida,
Uning məjizilirini barliḳ həlḳlər arisida jakarlanglar!
4 Qünki Pərwərdigar uluoɣ, zor mədḥiyələrgə layiḳtur!
U barliḳ ilaḥlardin üstün, Uningdin ḳorḳux kerəktur;□
5 Qünki barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — Butlar halas,
Biraḳ Pərwərdigar asman-pələkni yaratḳandur.□
6 Xanu-xəwkət wə ḥəywət Uning aldida,
Muḳəddəs jayida ḳudrət wə güzəllik kərünidu.
7 Pərwərdigaroɣa *təəlluḳini* bərgəysilər, i əl-ḳəbililər,
Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!□
8 Pərwərdigaroɣa Öz namioɣa layiḳ xan-xəḥrətni bərgəysilər;
Sowoɣa-salam elip ḥoylirioɣa kiringlar!
9 Pərwərdigaroɣa pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar;
Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!□ ■
10 Əllər arisida elan ḳilinglar: —
«Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Xunga mana, dunya məzmut ḳilinoɣan, u təwrənməs əsla.
U adillik bilən həlḳlər üstidə ḥəküm qiḳiridu.
11 Asmanlar xadlansun, yər-jaḥan hux bolsun,
Dengiz-okyan wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə quḳan selip jux ursun!
12 13 Dalalar ḥəm ulardiki ḥəmmə yayrisun!
U qaoɣda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U kelidu!
U jaḥanni soraḳ ḳilixḳa kelidu;
U aləmni adillik bilən,
Həlḳlərni Öz ḥəḳiḳət-sadaḳitidə soraḳ ḳilidu.■

□ **95:11 «Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu»** — «Mening aramgaḥim» (1) Huda Israillaroɣa wədə bərgən Ḳanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qiḳip qəl-bayawanda ḳirik yil sərsan bolup yürgən xu dəwrdə Israillar itaətsizlik ḳilip u zeminoɣa kirmigən. (2) «Aramgaḥ» pəḳət zeminnila əməs, bəlki yənə Hudaning panaḥi, yetəkqiliki ḥəm xəpḳiti astida yaxaxni öz iqigə alidu (Injil, «Ibraniylaroɣa», 4-babnimu kərüng). ■ **96:1** 1Tar. 16:23-33 □ **96:4 «Uningdin ḳorḳux kerəktur»** — yaki «U dəḥxətlik-ḳorḳunqluḳtur». □ **96:5 «…barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — butlar halas»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». □ **96:7 «Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, Hudaoɣa Özigə layiḳ xan-xərəp kəltürsək, bu ḳiloɣinimiz uningoɣa biz arḳilik Öz küq-ḳudritini tehimu kərsitix imkaniyitini yaritidu. □ **96:9 «… pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar»** — yaki «… pak-muḳəddəs eginlərni kiyip səjdə ḳilinglar». ■ **96:9** Zəb. 29:2 ■ **96:12** Zəb. 98:7-8; Wəḥ. 19:11

97

97-küy •••• Pərwərdigarning səltəniti kelidu!

1 Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Yər-zemin hux bolsun,
Kəpligən arallar xadlansun!■
2 Bulutlar wə ⱪarangoⱪuluⱪ Uning ətrapididur,
Ḥəⱪⱪaniyət wə adalət təhtining ulidur;
3 Uning aldida ot yalⱪuni yüridu,
Ətraptiki düxmənlirini kəydürüp taxlaydu;
4 Uning qaⱪmaⱪliri jaḥanni yorutti,
Yər buni kərüp titrəp kətti;■
5 Pərwərdigarning aldida,
Pütkül zeminning igisining aldida,
Taoⱪlar momdək erip ketidu.
6 Asmanlar Uning ḥəⱪⱪaniyitini jakarlaydu,
Barliⱪ həlⱪlər Uning xan-xəripini kəridu.■
7 Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar,
Butlar bilən mahtinip yürgüqilərning ḥəmmisi uyatta ⱪalidu.
Barliⱪ ilaḥlar, Uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!□

8 Sening ḥəkümliring səwəbidin, i Pərwərdigar,
Zion anglap xadlandi,
Yəḥuda ⱪizliri hux boldi.
9 Qünki Sən Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidiki əng aliysidursən;
Sən barliⱪ ilaḥlardin nəⱪədər yuⱪiridursən!
10 Pərwərdigarni səygənlər, yamanliⱪtin nəprətlininglar!
U məmin bəndilirining jenidin həwər alidu,
Rəzillərning qanggilidin halas ⱪilidu.■
11 Ḥəⱪⱪaniylar üqün nur,
Dili duruslar üqün xadliⱪ teriloⱪandur;
12 Pərwərdigardin xadlininglar, i ḥəⱪⱪaniylar,
Uning pak-muⱪəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar!

98

98-küy •••• Pərwərdigar pütkül dunyaoⱪa ḥəkümranliⱪ ⱪilixⱪa kelidu!

1 Dawut yazoⱪan küy: —

Pərwərdigaroⱪa atap yengi nahxa eytinglar;
Qünki U karamət məjizilərni yaratti;
Uning ong ⱪoli ḥəm muⱪəddəs biliki
Өzigə zəpər-nijat kəltürdi.
2 Pərwərdigar Өz nijatliⱪini ayan ⱪildi;
Ḥəⱪⱪaniyitini əllərning kəz aldida axkara kərsətti.

■ **97:1** Zəb. 93:1; 96:10 ■ **97:4** Zəb. 77:16-18; Wəḥ. 4:5 ■ **97:6** Zəb. 19:1; 50:6 □ **97:7 «Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar, butlar bilən mahtinip yürgüqilər...»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». **«barliⱪ ilaḥlar, uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!»** — «ilaḥlar» bu yərdə, xundaⱪla 86-, 95-, 96- wə 97-küydə kərsitilgəndək, pərixtilərni, yaki bolmisa butlarning kəynidiki jin-xəytanlarni kərsitidu. 94:3 wə izaḥatini kərüng. ■ **97:10** Am. 5:15; Rim. 12:9

3 U Israil jəmətigə bolƣan meһir-muһəbbitini һəm һəқiқət-sadaқitini esigə aldi,
Zeminning qət-yaқilirimu Hudayimizning nijatliқini kərdi.
4 Pərwərdigarƣa awazinglarni kətürünglar, pütkül yər yüzi;
Təntənə қilip awazinglarni kətürünglar, nahxa eytinglar!
5 Pərwərdigarƣa qiltar qelip nahxa eytinglar,
Qiltar bilən, küyning sadasi bilən!
6 Kanay һəm sunay awazliri bilən,
Padixaһ bolƣan Pərwərdigar aldida təntənə қilinglar;
7 Dengiz-okyan һəm uningƣa tolƣan һəmmə jux urup,
Jaһan һəm uningda yaxawatқanlar xawқunlisun!
8 Kəlkün-taxқinlar qawak qalsun;
Pərwərdigar aldida taoƣlar қoxulup təntənə қilip nahxa eytsun;
9 Qünki mana, U yərni soraқ қilixқa kelidu;
U aləmni adillиқ bilən,
Həlқlərni Өz һəқiқət-sadaқitidə soraқ қilidu.

99

99-küy •••• Muқəddəs Hudaoƣa mədһiyə

1 Pərwərdigar һəküm süridu!
Həlқlər titrisun!
U kerublar otturisida olturidu;
Yər-jaһan zilziligə kəlsun!
2 Pərwərdigar Zionda büyüktur,
U barliқ həlқlər üstidə turidioƣan aliydur.
3 Ular uluoƣ wə sürlük namingni mədһiyiləydu;
U pak-muқəddəstur!
4 Padixaһning қudriti adalətkə beoƣixlanoƣandur;
Өzüng durusluқni məһkəm ornatқansən;
Sən Yaқup arisida adalət wə һəққaniyət yürgüzgən.
5 Pərwərdigar Hudayimizni uluoƣlanglar!
Təhtipəri aldida egilip səjdə қilinglar —
U muқəddəstur!
6 Uning kaһinliri arisida Musa wə Ҥarun bar idi,
Namini qaқiroƣanlar iqidə Samuilmu һazir idi;
Ular Pərwərdigarƣa iltija қilip, qaқirdi,
Uularƣa jawab bərdi.
7 Huda bulut tüwrükidəularƣa səzlidi;
Ular U tapxuroƣan agaһ-guwaһliқlarƣa һəm nizam-bəlgilimigə əməl қilixatti.
8 I Pərwərdigar Hudayimiz, Sən ularƣa jawab bərding;
Yaman қilmixliriƣa yarixa jaza bərgən bolsangmu,
Sən ularni kəqürgüqi Ilaһ iding.
9 Pərwərdigar Hudayimizni uluoƣlanglar!
Uning muқəddəs teoƣida egilip səjdə қilinglar!
Qünki Pərwərdigar Hudayimiz muқəddəstur!

100

100-küy •••• Pütkül yər yüzi Pərwərdigarƣa mədḩiyə yangritinglar!

1 Təxəkkür eytix üqün yezilƣan küy: —

I pütkül yər-jaḩan, Pərwərdigarƣa awazinglarni kətürünglar!
2 Huxallиқ bilən Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar,
Ḩuzurigа təntənə-nahxilar bilən yeқinlixinglar!
3 Bilip қoyunglarki, Pərwərdigar ḩəқ Hudadur;
Bizni yaratқan Uning Өzidur, biz əməs!
Biz uning həlқidurmiz,
Өz yaliқida baққan қoyliridurmiz.□ ■
4 Dərwazilirigа təxəkkür eytixlar bilən,
Ḩoylilirigа mədḩiyələr bilən kiringlar;
Uni mədḩiyiləp, namigа təxəkkür-mədḩiyə қayturunglar!
5 Qünki Pərwərdigar meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti əbədil’əbədgiqə,
Uning ḩəқiқət-sadaқiti əwladtin-əwladқiqidur!

101

101-küy •••• Adil padixaḩ boluxқa bəl baƣlax

1 Dawut yazƣan küy: —

Mən өzgərməs muḩəbbət ḩəm adalət tooƣruluқ nahxa eytimən,
Seni, i Pərwərdigar, nahxilar bilən küyləymən.
2 Mən mukəmməl yolda eḩtiyat bilən ix kərimən;
Sən қaqanmu yenimgа kelisən!?
Өz өy-ordamda sap köngül bilən yürimən.
3 Ḩeq pasiқ nərsini köz aldimgа kəltürməymən,
Yoldin qətnigənlərning қilmixligа nəprətlinimən;
Bundaқlar manga ḩeq yepixmas əsla.
4 Əgri köngül meningdin yiraқ ketidu,
Ḩeq rəzillikni tonuƣum yoқtur.
5 Kimki өz yeқinining kəynidin təḩmət қilƣan bolsa,
Mən uni yoқitimən;
Nəziri üstün, dili təkəbbur adəmni mən siƣdurmaymən;
6 Közlirim zemindiki məminlərdidur,
Ular ordamda mən bilən billə tursun!
Kim mukəmməl yolda mangsa, u mening hizmitimdə bolidu.
7 Aldamqiliқ yürgüzgənlərning өy-ordamda orni bolmaydu,
Yalƣan sözligənlər köz aldimda turmaydu.
8 Pərwərdigarning xəḩiridin yamanliқ қilƣuqilarni üzüp taxlax üqün,
Ḩər səḩərdə zemindiki barliқ rəzil adəmlərni yoқitimən.□

□ **100:3 «Bizni yaratқan Uning Өzidur, biz əməs!»** — yənə birhil tərjimisi: «U bizni yaratқan, biz Uningkidurmiz». ■ **100:3** Zəb. 95:6-7; Əz. 34:30, 31 □ **101:8 «Ḩər səḩərdə zemindiki barliқ rəzil adəmlərni yoқitimən»** — demək, Dawut ḩər ətigəndə həlқning dəwalirini sorap sot aqatti. Bu ix mukəmməl bolmiƣan bolsimu, kəlgüsidə Dawutning əwladi Қutқuzƣuqi-Məsiḩning bundaқ ixni mukəmməl қilidiƣanliқiƣa ixinimiz. Dawutning xundaқ adil soraқ қilixi Məsiḩning kəlgüsidiki soraқ қilixiƣa bexarət bolidu.

102

102-küy

1 Ezilgənning duasi: U ḫalidin kətkəndə, dad-pəryadini Pərwərdigar aldiƣa tökkəndə: —

Duayimni angliƣaysən, i Pərwərdigar;
Pəryadim aldingƣa yetip kirsun!
2 Yüzüngni məndin ḳaqurmiƣaysən;
Ḳisiliƣan künümdə manga ḳulaḳ saliƣaysən;
Mən nida ḳiliƣan kündə, manga tez jawab bərgin!
3 Mana, künlirim is-tütəktək tügəp ketidu,
Ustihanlirim otun-qoƣlariƣa ohxax kəydi!■
4 Yürikim zəhmə yəp qəplər hazan boliƣandək ḳurup kətti,
Ḫətta nenimni yeyixni untudum.
5 Mən aḫu-zar tartḳanliḳimdin,
Ətlirim süngəklirimgə qaplixip ḳaldi.
6 Qəl-bayawandiki saḳiyḳuxtək,
Wəyranqiliḳta ḳonup yürgən ḫuwḳuxḳa ohxaymən.
7 Uhlimay səgək turup kəzəttimən;
Өgzidə yaliƣuz ḳaliƣan ḳuxḳaq kəbimən.
8 Düxmənlirim kün boyi meni məshirə ḳilmaḳta,
Meni ḫaḳarətligənlər ismimni lənət ornida ixlətməktə.
9-10 Ḳəḫring ḫəm aqqiḳing tüpəylidin,
Külni nan dəp yəwatimən,
Iqimlikimni kəz yexim bilən arilaxturimən;
Qünki Sən meni kətürüp, andin yərgə urdung.
11 Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi,
Өzüm bolsam qəplər hazan boliƣandək ḳurup kəttim.□
12 Lekin Sən, Pərwərdigar, əbədiy turisən,
Sening nam-xəḫriting dəwrdin-dəwrgiqidur.
13 Sən ornungdin turisən,
Zioniƣa rəḫim ḳilisən;
Qünki uningƣa xəpḳət kərsitix waḳti kəldi,
Ḫə, waḳit-saiti yetip kəldi!
14 Qünki ḳulliring uning taxliridin hursənlik tapidu,
Ḫəm tupriḳiƣimu iqini aƣritidu;
15 Əllər Pərwərdigarning namidin,
Yər yüzidiki xaḫlar xan-xəripingdin əyminidu.
16 Mana, Pərwərdigar Zionni ḳaytidin ḳuriƣanda,
U Өz xan-xəripidə kərünidu!
17 U ƣerib-miskinning duasiƣa etibar beridu;
Ularning duasini ḫərgiz kəmsitməydu.
18 Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu;
Xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu;□
19-20 Qünki U əsirlərning aḫ-zarlirini anglay dəp,
Өlümgə buyruliƣanlarni azad ḳilay dəp,

■ **102:3** Zəb. 37:20 □ **102:11 «Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi» —** «ḳuyax uzartḳan kələnggidək» — ḳuyax patḳanda, kələnggilər uzirap, andin tuyuḳsiz ƣayip bolidu. □ **102:18 «Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu; xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu» —** «Zəb.» 22:30-31ni, «Yəx.» 53:10ni kərüng.

Egizdiki muқəddəs jayidin engixip nəzər saldi,
Ərxlərdin Pərwərdigar yərgə қaridi;
21-22 Xundaқ қilip, ular Pərwərdigarning hizmitidə bolayli degəndə,
Yəni əl-məmlikətlər jəm yiƣiloƣan waқtida —
Pərwərdigarning nami Zionda,
Uning xərəpliri Yerusalemda jakarlinidu!

23 Biraқ U meni yolda maƣdursizlandurup,
Künlirimni қiskartti.
24 Mən: «Təngrim, əmrümning yerimida meni elip kətmə!» — dedim.
— «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur,□
25 Sən yərni əlmisaқtinla bərpa қiloƣansən,
Asmanlarni ḫəm қolliring yasioƣandur;
26 Ular yoқ bolup ketidu,
Biraқ Sən dawamliқ turiwerisən;
Ularning ḫəmmisi kiyimdək konirap ketidu;
Ularni kona ton kəbi almaxtursang,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
27 Biraқ Sən өzgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoқtur.
28 Қulliringning balilirimu turiweridu,
Ularning əwladi ḫuzuringda məzmut yaxaydu!».

103

103-küy •••• «Hudaning meḫribanliқioƣa təxəkkür eytix»
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigaroƣa təxəkkür қaytur, i jenim;
I pütün wujudum, Uning muқəddəs namioƣa təxəkkür қaytur!
2 Pərwərdigaroƣa təxəkkür қaytur, i jenim,
Untuma uning barliқ meḫrimbanliқ-bərikətlirini;
3 U pütkül қəbiḫlikliringni kəqüridu,
Barliқ kesəlliringgə dawa қilidu;
4 Ḫayatingni ḫangdin ḫərlükkə қutқuzidu,
Bexingoƣa meḫir-muḫəbbət ḫəm rəḫimdilliқlarni taj қilip kiygüzidu.
5 Kənglüngni nazunemətlər bilən қanduridu;
Yaxliқing bürkütningkidək yengilinidu.□
6 Pərwərdigar barliқ ezilgənlər üqün ḫəққaniyliқ ḫəm adalətni yürgüzidu;
7 U Өz yollirini Musaoƣa,
Қiloƣanlirini Israillaroƣa namayan қiloƣan.

□ **102:24 «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur…»** — 24-28-ayətlərdiki sözlərni («Sening yilliring…» degən sözlərdin baxlap) Hudaning қulining Hudaoƣa eytқini əməs, bəlki **Hudaning Өz қulining iltijasioƣa bərgən jawabi** dəp қaraymiz. Ayətlərning baoƣlinix jəḫətliridin xundaқ қariduқ. Kona grekqə tərjimisidiki (LXXdiki) қaraxmu xundaқ. Xunga bu sözlər Dawutning əwladi boloƣan Məsiḫkə eytiloƣan, dəp қaraymiz. Injil, «Ibr.» 1-babnimu kərüng. (Miladiyədin ilgiriki 3-əsirdə, Grek imperiyəsidə tarilip kətkən kəp Yəhudiylar ibraniy tilini bilməytti. Ular Təwratni oқuyalmioƣaqқa, xu qaoƣda ularni dəp, Təwratning bir Grekqə tərjimisi ixləngən. Bu tərjimə «Səptuagint» deyilidu (қiskiqə LXX)). □ **103:5 «Kənglüngni nazunemətlər bilən қanduridu»** — baxқa birnəqqə hil tərjimiliri arisida «Yilliringni nazunemətlər bilən қanduridu» deyilidu.

8 Pərwərdigar rəḥimdil wə xəpkətliktur,
U asanlikqə aqqiklanmaydu,
Uning meḥir-muḥəbbiti texip turidu.■
9 U uzunoɣiqə əyibləwərməydu,
Yaki ta mənggügə oɣəzipidə turiwərməydu.■
10 U bizgə gunaḥlirimizoɣa karita muamilidə boloɣan əməs,
Bizgə kəbiḥliklirimizgə karita tegixlikini yanduroɣan əməs.
11 Asman yərdin kanqilik egiz bolsa,
Uningdin korkidioɣanlaroɣa boloɣan muḥəbbitimu xunqilik zordür.
12 Xərk oɣərbtin kanqilik yirakta bolsa,
Bizdiki asiyliklarnimu xunqə yirakлaxturdi.
13 Ata balilirioɣa kandak kөyüngən bolsa,
Pərwərdigarmu Өzidin korkidioɣanlaroɣa xundak meḥribandur.
14 Qünki U Өzi bizning jismimizni bilidu,
Tuprakтin ikənlikimizni U esigə alidu.
15 Insan bolsa — uning künliri ot-qөpkə ohxaydu,
Daladiki güldək ünüp qikip qeqəkləydu;■
16 Uning üstidin xamal uqup өtidu,
U yok bolidu, əsliy makanimu uni kayta tonumaydu.
17-18 Lekin Өzidin korkidioɣanlaroɣa,
Өz əḥdisigə wapa kiloɣanlaroɣa,
Kөrsətmilirini orunlax üqün ularni esidə tutkanlaroɣa,
Pərwərdigarning meḥir-muḥəbbiti əzəldin əbədgiqə,
Ḥəkkaniyiti əwladtin əwladlirigiqidur.■
19 Pərwərdigar təhtini ərxtə kuroɣan,
Uning səltəniti ḥəmmining üstidin ḥөküm süridu;
20 I səzigə kulak saloɣuqi,
Kalamini ijra kiloɣuqi, kudriti zor boloɣan Uning pərixtiliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kayturunglar!
21 I silər, Uning barlik koxunliri,
Iradisini ada kiloɣuqi hizmətkarliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kayturunglar!■
22 I, Uning barlik yasioɣanliri,
Ḥəkümranliki astidiki barlik jaylarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kayturunglar!
I mening jenim, Pərwərdigaroɣa təxəkkür kaytur!

104

104-küy •••• Hudaning yaratkanlikidin ḥuzurlinix

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kaytur, i jenim!
I Pərwərdigar Hudayim, intayin uluoɣsən;
Xanu-xəwkət wə ḥəywət bilən kiyingənsən;
2 Libas bilən pürkəngəndək yoruklukka pürkəngənsən,
Asmanlarni qedir pərdisi kəbi yayoɣansən.■
3 U yukiriki rawaklirining limlirini sularoɣa ornatkan,

■ **103:8** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Kan. 5:10; Nəḥ. 9:17; Zəb. 86:15; 145:8; Yər. 32:18 ■ **103:9** Yəx. 57:16; Yəx. 3:5 ■ **103:15** Ayup 14:1, 2; Zəb. 90:5, 6; Yak. 1:10, 11; 1Pet. 1:24 ■ **103:17-18** Kan. 7:9 ■ **103:21** Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Əf. 3:10; Kol. 1:16 ■ **104:2** Yar. 1:6; Ayup 26:7

Bulutlarni jəng ḥarwisi ḳilip,
Xamal ḳanatliri üstidə mangidu;■
4 U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalḳuni ḳilidu.■
5 Yərni U ulliri üstigə ornatḳan;
U əsla təwrinip kətməydu.■
6 Libas bilən oraloɣandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioɣansən,
Sular taoɣlar qoḳḳiliri üstidə turdi.□
7 Sening tənbiḫing bilən sular bədər ḳaqti,
Güldürmamangning sadasidin ular tezdin yandi;
8 Taoɣlar ərləp qiḳti,
Wadilar qüxüp kətti,
Sular Sən bekitkən jayoɣa qüxüp kətti.□
9 Ular texip, yərni yənə ḳaplimisun dəp,
Sən ularoɣa qəklimə ḳoyoɣansən.
10 *Təngri* wadilarda bulaḳlarni eqip uroɣutidu,
Suliri taoɣlar arisida aḳidu.
11 Daladiki ḫərbir janiwaroɣa ussuluḳ beridu,
Yawayi exəklər ussuzluḳini ḳanduridu.
12 Kəktiki ḳuxlar ularning boyida ḳonidu,
Dərəh xahliri arisida sayraydu.
13 U yuḳiridiki rawaḳliridin taoɣlarni suoɣiridu;
Yər Sening yasioɣanliringning mewiliridin ḳandurulidu!
14 U mallar üqün ot-qəplərni,
Insanlar üqün kəktatlarni əstüridu,
Xundaḳla nanni yərdin qiḳiridu;
15 Adəmning kənglini hux ḳilidioɣan xarabni,
Insan yüzini parḳiritidioɣan mayni qiḳiridu;
Insanning yürikigə nan bilən ḳuwwət beridu;
16 Pərwərdigarning dərəhliri,
Yəni Əzi tikkən Liwan kedir dərəhliri *su iqip* ḳanaətlinidu.
17 Ənə axular arisioɣa ḳuxlar uwa yasaydu,
Ləylək bolsa, arqa dərəhlirini makan ḳilidu.
18 Egiz qoḳḳilar taoɣ əqkilirining,
Tik yarlar suoɣurlarning panaḫi bolidu.□
19 Pəsillərni bekitmək üqün U ayni yaratti,
Ḳuyax bolsa petixini bilidu.
20 Sən ḳarangoɣuluḳ qüxürisən, tün bolidu;
Ormandiki janiwarlarning ḫəmmisi uningda xipir-xipir kezip yüridu.
21 Arslanlar olja izdəp ḫərkirəydu,
Təngridin ozuḳ-tülük sorixidu;■
22 Ḳuyax qiḳipla, ular qekinidu,
Ḳaytip kirip uwilirida yatidu.

■ **104:3** Zəb. 18:10-11; Yəx. 19:1; Wəḥ. 14:14 ■ **104:4** Ibr. 1:7 ■ **104:5** Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zəb. 24:1-2; 78:69 □ **104:6 «Libas bilən oraloɣandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioɣansən, sular taoɣlar qoḳḳiliri üstidə turdi» —** bu ayət bəlkim Nuḫ pəyoɣəmbər dəwridiki topanni kərsitidu (9-ayətni kərüng). Bəzi alimlar uni yaritilix jəryanidiki üqinqi künini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **104:8 «Taoɣlar ərləp qiḳti, wadilar qüxüp kətti, sular Sən bekitkən jayoɣa qüxüp kətti» —** baxḳa birhil tərjimisi «Ular (sular) taoɣlaroɣa qiḳip, wadilardin qüxüp, sən bekitkən jayoɣa eḳip kətti». □ **104:18 «Tik yarlar suoɣurlarning panaḫi bolidu» —** «suoɣurlar» (yaki «siqḳanlar») kiqik bir ḫaywan. ■ **104:21** Ayup 38:39,40; Yəx. 31:4

23 Insan bolsa өz ixiƣa qiķidu,
Ta kəqkiqə meḥnəttə bolidu.
24 I Pərwərdigar, yasiƣan ḥərhil nərsiliring nəķədər kөptur!
Ḥəmmisini ḥekmət bilən yaratķansən,
Yər yüzi ijat-bayliķliring bilən toldi.
25 Ənə büyük bipayan dengiz turidu!
Uningda san-sanaķsiz ƣuʒ-ƣuʒ janiwarlar,
Qong wə kiqik ḥaywanlar bar.
26 Xu yərdə kemilər ķatnaydu,
Uningda oynaķlisun dəp sən yasiƣan lewiatanmu bar;□
27 Waķtida ozuķ-tülük bərgin dəp,
Bularning ḥəmmisi Sanga ķaraydu.■
28 Ularƣa bərginingdə, teriwalidu,
Ķolungni aqķiningdila, ular nazunemətlərgə toyidu.
29 Yüzüngni yoxursang, ular dəkkə-dükkigə qüxidu,
Roḥlirini alsang, ular jan üzüp,
Yənə tupraķķa ķaytidu.■
30 Roḥingni əwətkiningdə, ular yaritilidu,
Yər-yüzi yengi *bir dəwr bilən* almixidu.
31 Pərwərdigarning xan-xөḥriti əbədiydur,
Pərwərdigar Өz yaratķanliridin hursən bolidu.
32 U yərgə baķķinida, yər titrəydu,
Taƣlarƣa təgkinidə, ular tütün qiķiridu.
33 Ḥayatla bolidikənmən, Pərwərdigarƣa nahxa eytimən;
Wujudum bolsila Hudayimni küyləymən.■
34 U sürgən oy-hiyallirimdin sөyünsə!
Pərwərdigarda huxallinimən!
35 Gunaḥkarlar yər yüzidin tügitilidu,
Rəzillər yoķ bolidu.
I jenim, Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķaytur!
Ḥəmdusana!□

105

105-küy •••• Huda Israil həlķigə kөrsətkən mөjizə ḥəm xapaətlərning tarihi

1 Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar,
Uning namini qaķirip iltija ķilinglar,
Uning ķilƣanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!□ ■
2 Uningƣa nahxilar eytip, Uni küylənglar;
Uning pütkül karamət mөjiziliri üstidə seƣinip oylininglar.
3 Muķəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kөngli xadlansun!■
4 Pərwərdigarni ḥəmdə Uning küqini izdənglar,

□ **104:26 «Uningda oynaķlisun dəp sən yasiƣan lewiatanmu bar»** — «lewiatan» — 74:14-ayəttiki ḥəm «Ayup» 41:1-ayəttiki izaḥatlarni kөrüng. ■ **104:27** Zəb. 145:15 ■ **104:29** Zəb. 30:7 ■ **104:33** Zəb. 63:4; 146:2 □ **104:35 «Ḥəmdusana!»** — bu yərdə (xundaķla Zəburning baxķa yərliridə) «Ḥəmdusana» ibraniy tilidiki «Ḥalleluyaḥ», yəni «Yaḥni mədḥiyilənglar» degən sөzni bildüridu. □ **105:1 «Uning (Pərwərdigarning) ķilƣanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!»** — bu uluƣ küydə «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarih kөzdə tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zəb. 34:2-3

Didar-ḥuzurini tohtimay izdənglar.
5 Uning yaratqan məjizilirini,
Karamət-alamətlirini ḥəm aoɣzidin qikkan ḥəkümlirini əstə tutunglar,
6 I Uning quli Ibraḥim nəsli,
Özi tallioɣanliri, Yakupning ooɣulliri!
7 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning ḥəkümliri pütkül yər yüzididur.
8 Özi tüzgən əḥdisini əbədiy yadida tutidu —
— Bu Uning ming əwladkiqə wədixləxkən səzidur, —
9 Yəni Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi,
Isḥakka iqkən kəsimidur.
10 U buni Yakupkimu nizam dəp jəzmləxtürdi,
Israilɣa əbədiy əḥdə kilip berip: —□ ■
11 «Sanga Kanaan zeminini berimən,
Uni mirasing bolɣan nesiwəng kilimən», — dedi,■
12 — Gərqə xu qaoɣda ularning sani az,
Etiwarɣa elinmioɣan, xu yərdiki musapirlar bolsimu.■
13 Ular u yurttin bu yurtka,
Bu əldin u kəbiligə kezip yürdi;
14 U ḥeqkimning ularni ezixigə yol koymidi,
Ularni dəp padixaḥlarɣimu tənbiḥ berip: —■
15 Mən məsiḥ kiloɣanlirimoɣa təgmə,
Pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix kilma! — dedi.□
16 U axu yurtka aqarqilikni buyrudi,
Tirək bolɣan ax-nanni kurutuwətti.□
17 U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi,
Yüsüp kul kilip setiloɣanidi.□ ■
18 Uning putliri zənjirdə aoɣridi,
Uning jeni təmürgə kirip kisildi;
19 Xundakla ta özigə eytiloɣan wəḥiy əməlgə axuruloɣuqə,
Pərwərdigarning səz-kalami uni sinap tawlidi;
20 Pirəwn adəmlirini əwətip uni boxatkuzdi,
Kowmlarning ḥəkümdari uni ḥərlükkə qikardi.
21 Uni öz ordisioɣa oɣojidar kilip koydi,
Pütün mal-mülkigə baxlik kilip təyinləp,■
22 Öz wəzirlirini uning ihtiyarida bolup tərbiyilinixkə,
Aksakallirioɣa danalik öɣitixkə tapxurdi.
23 Xuning bilən Israil Misirɣa kəldi,
Yakuplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi.□

□ **105:10 «U buni Yakupkimu nizam dəp jəzmləxtürdi…»** — bu yərdə «Yakup» Yakupning özini (Israil həlki əməs) kərsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15 «Mən məsiḥ kiloɣanlirimoɣa təgmə, pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix kilma!»** — məsilən, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16 «U… tirək bolɣan ax-nanni kurutuwətti»** — səzmusəz tərjimə kiloɣanda «U pütün nan (nanni kətüridioɣan) ḥasisini sunduriwətti». Mumkinqiliki barki, kədimki zamanlarda Yəḥudiy həlki öz nanlirini bir ḥasida (zihta tiziloɣandək) kətürüp mangatti. Ḥərḥalda omumiy mənisi tərjimə kiloɣinimizdək bolsa kerək. □ **105:17 «U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi»** — Huda Yüsüpni əwətti. Əməliyəttə Yüsüpning aka-ukilirining özini Misirlikларɣa kul boluxka setiwetixi dəl Hudaning pilani idi; xunga «Huda Yüsüpni əwətti» degili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5 ■ **105:21** Yar. 41:40 □ **105:23 «Xuning bilən Israil Misirɣa kəldi, Yakuplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi»** — bu ayəttə «Israil» ḥəm «Yakuplar» ḥəzriti Yakup wə uning ailisidikilirini (xu qaoɣda 70qə adəm) kərsitidu.

24 *Pərwərdigar* Өz həlқini kəp nəsillik қilip,
Əzgüqiliridin küqlük қildi.■
25 U *Misirliқlarning* kəlbidə Өz həlқigə nəprət ḥasil қildi,
Ularni Өz қullirioɳa ḥiylə-mikirlik boluxқa mayil қildi.■
26 U Өz қuli boloɳan Musani,
Өzining tallioɳini Ḥarunni yollidi.■
27 Ular *Misirda* ilaḥiy alamətlərni ayan қilip,
Ḥam zeminida uning məjizilirini ornatti.■
28 Pərwərdigar қarangoɣulуқni əwətip,
Zeminni zulmətkə қaplitiwətti;
Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoɳan əməsmu?□
29 U ularning sulirini қanoɳa aylandurdi,
Beliқlirini қurutiwətti.
30 Ularning yərlirini miz-miz paқilar basti,
Xaḥ-əmirlirining ḥujrilirioɳimu ular tolup kətti.
31 U bir səz bilənla, oɳuz-oɳuz qiwinlar besip kəldi;
Ḥəmmə bulung-puqқaқlarda oɳing-oɳing uqar qümülilər.
32 U yamoɳurning ornioɳa məldür yaoɳdurup,
Bu zeminoɳa yalқunluқ ot qüxürdi.
33 U üzüm tallirini, ənjur dərəhlirini urdi,
Zemindiki dərəhlərni sunduruwətti.
34 U bir səz қilixi bilənla, qekətkilər kəldi,
Sansiz yutқur ḥaxarətlər mizildap,
35 Zeminida bar boloɳan giyaḥlarni yutuwətti,
Etizlarning barliқ ḥosullirini yəp tügətti.
36 *Ahirda* zeminidiki barliқ tunji tuoɳuloɳanlarni,
Ularning oɳururi boloɳan birinqi ooɳul balilirini қiriwətti.■
37 Өz həlқini bolsa, altun-kümüxlərni kətürgüzüp qiқardi,
Қəbililiridə birsimu yiқilip qüxüp қaloɳini yoқ.
38 Ularning qiққinioɳa Misir huxal boldi,
Qünki ularning wəḥimisi *Misirliқlaroɳa* qüxti.■
39 U ularoɳa bulutni sayiwən boluxқa,
Otni tündə nur boluxқa bərdi.
40 Ular soridi, U bədinilərni qiқardi,
Ularni samawiy nan bilən қandurdi.
41 U taxni yardi, sular bulduқlap qiқti;
Қaқaslиқta dəryadək aқti.
42 Qünki U bərgən muқəddəs səzini,
Өz қuli Ibraḥimni əstə tutti.■
43 U həlқini xad-huramliқ bilən,
Өz tallioɳinini xadiyanə təntənilər bilən *azadliққa* qiқardi.■
44 U ularoɳa əllərning zeminlirini berip,
Ularni həlқlərning əjir-meḥnətlirigə muyəssər қildi,
45 Bu, ularning Uning bəlgilimilirini tutup,
Қanunlirioɳa itaət қilixi üqün idi!

■ **105:24** Mis. 1:7, 9 ■ **105:25** Mis. 1:9,10,12 ■ **105:26** Mis. 3:10; 4:12 ■ **105:27** Mis. 7:9 □ **105:28** **«Pərwərdigar қarangoɣuluқni əwətip, zeminni zulmətkə қaplitiwətti; Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoɳan əməsmu?»** — baxқa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar қarangoɣuluқni əwətip, қarangoɣuluқlar bolsa Uning buyruқioɳa қarxiliқ kərsətmidi». ■ **105:36** Zəb.78:51 ■ **105:38** Mis. 12:33 ■ **105:42** Yar. 15:14 ■ **105:43** Mis. 14:8; Qəl. 33:3

Ḥəmdusana!■

106

106-küy •••• Hudaning wapadarliḳi wə səwr-taḳiti; insanning wapasizliḳi

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti.□ ■
2 Pərwərdigarning ḳudrətlik ḳilƣanlirini kim səzləp berələydu?
Uning bar xan-xəḥritini kim jakarlap berələydu?
3 Bəhtliktur adalətni tutḳan,
Daim ḥəḳḳaniyliḳni yürgüzgən kixi!
4 Həlḳinggə bolƣan ḥimmiting bilən meni əsligəysən, i Pərwərdigar;
Nijatliḳing bilən yenimƣa kelip həwər alƣin!□
5 Xuning bilən, Sən tallioƣanliringning bərikitini kərəy,
Өz elingning xadliḳi bilən xad bolay,
Өz mirasing *bolƣan həlḳing* bilən pəhirlinip, yayrap yürəy!
6 Biz ata-bowilirimiz ḳatarida gunaḥ ətküzduḳ,
Ḳəbiḥlik ḳilduḳ, yamanliḳ əyliduḳ.■
7 Misirda turƣan ata-bowilirimiz məjiziliringni nəzirigə almay,
Kөp meḥribanliḳliringni esigə almidi;
Bəlki dengizda, Ḳizil Dengiz boyida isyan kətürdi.■
8 Biraḳ U ḳudritimni namayan ḳilay dəp,
Өz nami üqün ularni ḳutḳuzdi.■
9 Uning Ḳizil Dengizƣa tənbiḥ berixi bilən,
U ḳupḳuruḳ boldi;
Huddi ḳaoŋjiraḳ qəllüktin yetəkləp mangƣandək,
U ularni dengiz təgliridin *ḳuruḳ* ətküzdi.■
10 Ularni əq kərgənlərning ḳolidin ḥərlükkə qiḳardi,
Ularƣa ḥəmjəmət bolup düxmən qanggilidin ḳutḳuzdi.
11 Yawlarni sular basti,
Ularning ḥeqbirsi saḳ ḳalmidi.■
12 Xundila ular Uning səzlirigə ixənq ḳildi;
Ular Uni küylidi.■
13 Ular Uning ḳilƣanlirini xunqə tez untudi,
Nəsiḥətini kütmidi;
14 Bəlki dalada aq kəzlükkə baladək berildi,
Qəl-bayawanda Təngrini sinidi.■
15 Xunga U soriƣinini ularƣa bərdi,
Biraḳ jüdətküqi bir kesəlni janliriƣa təgküzdi.■
16 Ular bargaḥda Musaƣa ḥəsət ḳildi,
Hudaning muḳəddəs bəndisi Ḥarunnimu kərəlmidi.■

■ **105:45** Mis. 19:4, 5, 6; Kan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ **106:1 «Pərwərdigar... meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti...»** — bu küydə Təwrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Qəl.» 11-17, 20-bablar, «Yəxua», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Padixaḥlar» degən ḳisimlardiki tarih kəzdə tutulidu. ■ **106:1** 1Tar. 16:34-36; Zəb. 107:1; 118:1; 136:1 □ **106:4 «Nijatliḳing bilən yenimƣa kelip həwər alƣin!»** — ibraniy tilida: «Nijatliḳing bilən meni yoḳliƣaysən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **106:6** Law. 26:40; Yər. 3:25; Dan. 9:5 ■ **106:7** Mis. 14:11,12 ■ **106:8** Mis. 9:16 ■ **106:9** Mis. 14:21,22,29 ■ **106:11** Mis. 14:27; 15:5 ■ **106:12** Mis. 14:31; 15:1 ■ **106:14** Mis. 16:3; Qəl. 11:4,6,33; Zəb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ **106:15** Qəl. 11:20, 33; Zəb. 78:29-31; Yəx. 10:16 ■ **106:16** Qəl. 16

17 Yər eqilip Datanni yutuwətti,
Abiramni adəmliri bilən ķapsiwaldi.■
18 Əgəxküqiliri arisida ot yeķildi;
Yalķun rəzillərni køydüriwətti.■
19 Ular Ḥorəb teoɳida mozay butni yasidi,
Ķuyma ḥəykəlgə səjdə ķilip,■
20 Əzlirining pəhir-xəḥriti boloɳuqining ornioɳa,
Ot-qəp yəydioɳan əküzning süritini almaxturdi.
21 Misirda uluoɳ ixlarni kərsətkən Nijatkari Təngrini ular untudi.
22 Dərwəķə, Ḥam diyarida məjizilər yaratķan,
Ķizil Dengiz boyida ķorķunqluķ ixlarni kərsətkən Hudani *untudi*.
23 U ularni ḥalak ķilimən degənidi —
Əz tallioɳini Musa ķəḥrini yandurux üqün Uning aldida ariqi bolup tik turmioɳan bolsa,
— Dərwəķə xundaķ ķiloɳan bolar idi.■
24 Ular yənə güzəl zeminni kəmsitip rət ķildi,
Uning wədisigə ixənmidi;■
25 Bəlki qedirlirida ķaķxap yürüp,
Pərwərdigarning awazioɳa ķulaķ salmidi.
26 Xunga U ularoɳa ķəsəm ķilip ķol kətürüp: —
Silərni qəldə yiķitip tügəxtürimən —■
27 Əwladliringlarnimu əllər arisida yiķitip tügəxtürüp,
Yaķa yurtlar ara tarķitiwetimən» — dedi.■
28 Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup,
Əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi.□ ■
29 Ular ķilmixliri bilən Uning aqqiķini kəltürdi,
Ular arisida waba ķozoɳaldi;
30 Finiḥas turdi-də, ḥəküm yürgüzdi,
Xuning bilən waba tosuldi;
31 Bu ix *Finiḥasķa* ḥəķķaniyət dəp ḥesablandi,
Uning nəsligimu əwladidin əwladioɳiqə, əbədiy xundaķ ḥesablandi.
32 Ular yənə *Pərwərdigarni* meribaḥ suliri boyida oɳəzəpkə kəltürdi,
Ularning səwəbidin Musaoɳimu zərər yətti;■
33 Qünki ular uning roḥini teriktürdi,
Uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi.□
34 Ular Pərwərdigarning əmrigə hilaplik ķilip,
Xu yərdiki ķowmlarni yoķatmidi;
35 Bəlki yat əllər bilən arilixip,
Ularning ķiliķlirini əgəndi;■
36 Ularning butlirioɳa qoķundi,
Bular əzlirigə bir tuzaķ bolup qiķti;
37 Qünki ular əz ooɳul-ķizlirini soyup, jinlaroɳa ķurbanliķķa beoɳixlidi.■

■ **106:17** Qəl. 16:31,32,33; Ķan. 11:6 ■ **106:18** Qəl. 16:35,46 ■ **106:19** Mis. 32:4 ■ **106:23** Mis. 32:11,32; Ķan. 9:13,14; 10:10 ■ **106:24** Qəl. 14:1, 2 ■ **106:26** Qəl. 14:28 ■ **106:27** Zəb. 44:10-14; Əz. 20:23 □ **106:28 «Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup, əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi»** — «əlüklərgə ķurbanlik ķilix», «yaoɳ puritix» ķatarlik ḥərķandak paaliyətlər Təwratta ķət'iy mən'i ķilinoɳan. ■ **106:28** Qəl. 25:3; 31:16; Wəḥ. 2:14 ■ **106:32** Qəl. 20:12; Zəb. 95:8 □ **106:33 «Qünki ular uning roḥini teriktürdi»** — bəzi tərjimilərdə «uning roḥi» Musaning roḥi əməs, bəlki Hudaning Roḥi dəp qüxəndürülidu. **«… Ular uning roḥini teriktürdi, uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi»** — «Qəl.» 20:7-13ni kərüng. ■ **106:35** Ḥak. 2:2; 3:5, 6 ■ **106:37** Law. 18:21; Ķan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6

38 Xundaq qilip ular bigunah qanni,
Yəni Qanaandiki butlarƣa atap qurbanlik qilip, əz ooƣul-qizlirining qenini tökti;
Zemini qanƣa buloƣinip kətti.■
39 Ular əz qilmixliri bilən buloƣandi;
Qilikliri bilən pahixə ayaldək buzuldi.
40 Xunga Pərwərdigar Əz həlqidin qattiq oƣəzəpləndi,
U Əz mirasidin yirgəndi;
41 Ularni yat əllərning qolioƣa bərdi,
Ularƣa əqmənlər ular üstidin hökümranlik qildi.
42 Düxmənliri ularni əzdi,
Ular yaw qoli astida egilip püküldi.
43 Kəp qetim *Pərwərdigar* ularni qutquzdi;
Biraq ular bolsa, əz hahixliri bilən Uningƣa asiylik qildi,
Ular əz kəbihliki bilən pəs haloƣa qüxti.
44 Xundaqtimu U ularning nalə-pəryadini angliƣanda,
Ularning jəbir-japaliriƣa etibar bərdi;
45 Həm ular bilən tüzgən əhdisini əslidi,
Zor mehir-xəpqiti bilən, oƣəzipidin yandi,□
46 U ularni sürgün qiloƣanlarning qəlbidə rəhim oyoƣatti.
47 Bizni qutquzoƣaysən, i Pərwərdigar Hudayimiz!
Muqəddəs namingoƣa təxəkkür eytixqa,
Təntənə qilip Seni mədhiyiləxkə,
Bizni əllər arisidin yeningoƣa yioƣiwaloƣaysən!■
48 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigarƣa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!
Pütkül həlq «Amin» desun!
Həmdusana! ■

107

Bəxinqi Bəlüm •••• 107-küy •••• Hudaning barliq insanlarƣa kərsətkən mehribanliqi üqün təxəkkür eytinglar!

1 Ah, Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U mehribandur, əbədiydur Uning mehir-muhəbbiti!■
2 Pərwərdigar yaw qolidin qutquzoƣanlar,
U həmjəmət bolup qutquzoƣan həlqi buni dawamlik bayan qilsun —
3 Yəni U xərq bilən oƣərbtin, ximal bilən jənubtin,
Hərqaysi yurtlardin yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!□
4 Ular qəl-bayawanni kezip pinhan yolda adaxti,
Adəm makanlaxqan heqbir xəhərni tapalmastin.
5 Aq həmdə ussuz bolup,
Jeni qikay dəp qaldi.
6 Andin Pərwərdigarƣa pəryad qildi,
U ularni muxəkqətliridin azad qildi.

■ **106:38** Qəl. 35:33 □ **106:45 «Zor mehir-xəpqiti bilən,...»** — ibraniy tilida: «Zor mehir-xəpqətliri bilən...». ■ **106:47** 1Tar. 16:35 ■ **106:48** 1Tar. 16:36 ■ **107:1** Zəb. 106:1; 118:1; 136:1 □ **107:3 «... U... ximal bilən jənubtin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!»** — bəzi kona kəqürmilərdə «jənubtin» degənning ornida «dengizdin» deyilidu; yəni «U... ximal bilən dengizdin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!» deyilidu (ibraniy tilida ikki səzning pərqi qong əməs, yəni «yami» bilən «Yamin»).

7 Makanlaxkudək xəhərgə yətküqə,
U ularni tüz yolda baxlidi.
8 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
9 Qünki U qangkigƣan kəngülni kandurdi,
Aq kalƣan janni esil nemətlər bilən toldurdi.
10 Zülmättə, өlüm kələnggisidə yaxigƣanlar,
Təmür kixən selinip, azab qəkkənlərni bolsa,
11 (Qünki ular Təngrining əmirlirigə karxilik kildi,
Həmmidin Aliy Bolƣuqining nəsihətini kəmsitti)
12 — U ularni japa-muxəkkət tartkuzup kəmtər kildi,
Ular putlixip yikildi, ularƣa yardəmgə birsimu yok idi.
13 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kildi,
U ularni muxəkkətliridin azad kildi.
14 Ularni zulmət həm өlüm sayisidin qikirip,
Ularning zənjir-asarətlirini sundurup taxlidi.
15 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
16 Mana U mis dərwazilarni parə-parə kilip,
Təmür takaklarni kesip taxlidi.
17 Hamakətlər өz itaətsizlik yolliridin,
Kəbihlikliridin azablarƣa uqraydu;
18 Kənglidə hərhil ozuk-tülüktin bizar bolup,
Өlüm dərwazilirigƣa yekinlixidu.
19 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,
U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
20 U səz-kalamini əwətip, ularni sakaytidu,
Ularni zawallikliridin kutkuzidu.
21 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Adəm balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
22 Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,
Uning kilƣanlirini təntənilik nahxilar bilən bayan kilsun!□ ■
23 Kemilərdə dengizƣa qüxüp katnigƣuqilar,
Uluƣ sularda tirikqilik kilƣuqilar,■
24 Bular Pərwərdigarning ixlirigƣa guwahqidur,
Qongkur okyanda kərsətkən karamətlərni kərgüqidur.
25 Qünki U bir səz bilənla xiddətlik xamalni qikirip,
Dolkunlirini ərkəxlitidu;
26 Kemiqilər asman-pələk ərləydu,
Sularning təhtilirigə qüxidu,
Dəhxəttin ularning jeni erip ketidu.
27 Ular məst adəmdək ələng-sələng irƣanglaydu,
Hərkandak əkil-qarisi tügəydu;
28 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,

□ **107:22 «Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,...»** — yaki «Təxəkkür kurbanlikliri atisun,...». «Təxəkkür kurbanliki» Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən kanun bekitkən altə hil kurbanliklardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zəb. 50:14 ■ **107:23** Wəh. 18:17

U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
29 U boranni tinqitidu,
Su dolkunlirimu jim bolidu.
30 Xuning bilən ular tinqlikidin xadlinidu;
U ularni təxna bolƣan aramgahiƣa yetəkləp baridu.
31 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning əzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigha kərsətkən məjiziliri üqün!
32 Ular həlkning jamaitidimu Uni uluƣlisun,
Aksakallar məjlisidə Uni mədhiyilisun.
33 U dəryalarni qəlgə,
Bulaklarni kakaslikka aylanduridu.
34 Ahalisining yamanliki tüpəylidin,
Hosulluk yərni xorluk kilidu.
35 U yənə qəl-bayawanni kəlgə,
Qangkak yərni bulaklarƣa aylanduridu;■
36 Aqlarni xu yərgə jaylaxturup,
Ular olturaklaxkan bir xəhərni bərpa kilidu;
37 Ular etizlarni həydəp-terip, üzümzarlarni bərpa kilidu;
Bular hosul-məhsulatni mol beridu.
38 U ularƣa bərikət beridu,
Xuning bilən ularning sani helila exip baridu,
U ularning mal-waranlirini heq azaytmaydu.
39 Ular yənə jəbir-zulum, bala-kaza həm dərd-ələmgə yolukup,
Sani aziyip, pükülidu.
40 U esilzadilər üstigə kəmsitixlirini təkidu,
Yolsiz dəxt-səhrada ularni sərgərdan kilidu;
41 Lekin miskin adəmni jəbir-zulumdin yukiri kətürüp saklaydu,
Uning ailə-tawabatini koy padisidək kəp kilidu.■
42 Buni kəngli duruslar kərüp xadlinidu;
Pasiklarning aƣzi etilidu.■
43 Kimki dana bolsa, bularni baykisun,
Pərwərdigarning mehir-xəpkətlirini qüxənsun!

108

108-küy •••• Hudaning ƣəlibisigə bolƣan təxna-tilawət

1 Dawutning küy-nahxisi: —

Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədhiyə nahxilirini eytip,
Bərhək, Seni küyləymən, pütün rohim bilən!□
2 I nəƣmə-sazlirim, oyƣan!
Mən səhər kuyaxinimu oyƣitimən!
3 Həlk-millətlər arisida Seni uluƣlaymən, i Pərwərdigar;

■ **107:35** Yəx. 41:18 ■ **107:41** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:7, 8 ■ **107:42** Ayup 5:16; 22:19 □ **108:1 «Dawutning küy-nahxisi: —....»** — okurmənlər kərələyduki, bu küyning ayətliri 57-küydiki 7-11-ayətlər, 60-küydiki 5-12-ayətlərgə ohxap ketidu. Xunga bu ayətlərning izahatliri muxu küygimu təwə, əlwəttə. **«... Seni küyləymən, pütün rohim bilən!»** — «rohim» muxu yərdə ibraniy tilidiki «mening xəripim»ning tərjimisi.

Əllər arisida Seni küyləymən!
4 Qünki əzgərməs muḫəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoɣtur;
Ḫəḳiḳiting bulutlaroɣa taḳaxti. ■
5 I Huda, xan-xəḫriting ərxlərdin yuḳiri uluoɣlanoɣay,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliоɣay!
6 Əz səygənliringning nijatliḳ tepixi üqün,
Ong ḳolung bilən ḳutḳuzoɣaysən,
Duayimni ijabət ḳiloɣaysən.
7 Huda Əz pak-muḳəddəslikidə xundaḳ degən: —
«Mən təntənə ḳilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təḳsim ḳilixḳa* əlqəymən.
8 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḫmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur,
Yəḫuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur;□
9 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɣa qoruoɣumni taxlaymən;
Mən Filistiyə üstidin təntənə ḳilimən!».□
10 Kim Meni bu mustəḫkəm xəḫərgə baxlap kirəlisun?
Kim Meni Edomoɣa elip baralisun?
11 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə ḳaḳtingmu?
Ḳoxunlirimiz bilən billə jənggə qiḳmamsən? ■
12 Bizni zulumlardin ḳutuluxḳa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
13 Huda arḳiliḳ biz qoḳum baturluḳ kərsitimiz;
Bizgə zulum ḳiloɣuqilarni qəyligüqi dəl U Əzidur!

109

109-küy •••• Intiḳam üqün oḳuloɣan dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I mədḫiyəmning Igisi Hudayim, jim turma!
2 Mana rəzillərning aoɣzi, məkkarlarning aoɣzi kəz aldimda yooɣan eqildi;
Ular yaloɣanqi til bilən manga ḳarxi səzlidi.
3 Nəprətlik səzlər bilən meni quloɣap,
Ular bikardin-bikar manga zərbə bərməktə.■
4 Muḫəbbitim üqün ular manga ḳarxi xikayətqi boldi,
Mən bolsam — duaoɣa berildim.
5 Yahxiliḳim üqün yamanliḳ,

■ **108:4** Zəb. 36:5; 57:10 □ **108:8 «Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur»** — ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki ḳooɣdioɣuqidur». **«Yəḫuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Yəḫuda Mening xaḫanə ḫasa mdur». □ **108:9 «Moab Mening yuyunux jawurum»** — bəlkim Moabning Huda wə Uning həlḳi üqün məynət hizmət ḳilidioɣanliḳini bildüridu. **«Edomoɣa qoruḳumni taxlaymən»** — ayaoɣ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɣanliḳni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning əz Igisining ayaoɣlirini elip yioɣixturidioɣan ḳuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə ḳilinglar!»** — Dawut padixaḫning dəwridə Filistiyə Dawutḳa, xundaḳla Hudaning əzigə boysunup, bəhtlik ḫayatḳa igə boloɣan («2Sam.» 8:1ni, xundaḳa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). ■ **108:11** Zəb. 60:1-3 ■ **109:3** Zəb. 69:4

Səygüm üqün nəprət qayturdi.
6 Ḥərbirining üstidə rəzil bir adəm təyinligəysən,
Uning ong yenida bir dəwagər tursun.■
7 U soraq qilinoɣanda əyibdar bolup qiqsun,
Duasi gunaḥ dəp ḥesablansun.■
8 Künliri qisqa bolsun,
Mənsipini baxqisi igilisun.
9 Baliliri yetim qalsun,
Hotuni tul bolsun.
10 Ooɣulliri sərgərdan tiləmqi bolsun,
Turoɣan harabilikliridin nan izdəp.
11 Jazanihor uning igiliki üstigə tor taxlisun,
Meḥnət əjrini yatlar bulap-talisun.
12 Uningoɣa meḥribanliq kərsitidioɣan birsi bolmisun,
Yetim qaloɣan balilirioɣa iltipat qiloɣuqi bolmisun.
13 Uning nəsli qurutulsun;
Kelər əwladida namliri əqürülsun.
14 Ata-bowilirining qəbiḥlikining əyibliri Pərwərdigarning yadida qalsun,
Anisining gunaḥi əqürülmisun.
15 Bularning əyibliri daim Pərwərdigarning kəz aldida bolsun,
Xuning bilən U ularning nam-əmilini yər yüzidin əqürüp taxlaydu.■
16 Qünki *rəzil kixi* meḥribanliq kərsitixni ḥeq esigə kəltürmidi,
Bəlki ezilgən, yoqsul ḥəm dili sunuqlarni əltürməkkə qooɣlap kəldi.
17 U lənət oquxqa amraq idi,
Xunga lənət uning bexioɣa kelidu;
Bəht tiləxkə rayi yoq idi,
Xunga bəht uningdin yiraq bolidu.
18 U lənətlərni əzigə kiyim qilip kiygən;
Xunga bular aqqan sudək uning iq-baoɣrioɣa,
Maydək, səngəklirigə kiridu;
19 Bular uningoɣa yepinoɣan tonidək,
Ḥərdaim baoɣlanoɣan bəlweoɣidək qaplansun.
20 Bular bolsa meni əyibligüqilərgə Pərwərdigarning bekitkən mukapati bolsun!
Mening yaman gepimni qiloɣanlarning in’ami bolsun!
21 Biraq Sən, Pərwərdigar Rəbbim,
Əz naming üqün mening təripimdə bir ix qiloɣaysən,
Meḥir-muḥəbbiting əla boloɣaqqa,
Meni qutquzoɣaysən;
22 Qünki mən ezilgən ḥəm ḥajətməndurmən,
Qəlbim həstə boldi.
23 Mən quyax uzartqan kələnggidək yoqilay dəp qaldim,
Qekətkə qeqiwetilgəndək qətkə qeqiwetildim.
24 Roza tutqinimdin tizlirim ketidu,
Ətlirim sizip ketidu.
25 Xunglaxqa mən ular aldida rəswa boldum;
Ular manga qaraxqanda, bexini silkixməktə.
26 Manga yardəmləxkəysən, i Pərwərdigar Hudayim,
Əzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni qutquzoɣaysən;
27 Xuning bilən ular buning Sening qolungdiki ix ikənlikini,

■ **109:6** Zək. 3:1, 2 ■ **109:7** Pənd. 15:8; 28:9 ■ **109:15** Ayup 18:17; Zəb. 34:16

Buni ḳiloɳuqining Sən Pərwərdigar ikənlikini bilsun.
28 Ular lənət oḳuwərsun, Sən bəht ata ḳiloɳaysən;
Ular ḥujum ḳilixḳa turoɳanda, hijaləttə ḳalsun,
Biraḳ ḳulung xadlansun!
29 Meni əyibligüqilər hijalət bilən kiyinsun,
Ular өz xərməndilikini өzlirigə ton ḳilip yepinsun.
30 Aoɳzimda Pərwərdigaroɳa zor təxəkkür-mədḥiyə ḳaytürimən;
Bərḥəḳ, kөpqilik arisida turup Uni mədḥiyiləymən;
31 Qünki ḥajətmənning jenini gunaḥḳa bekitməkqi boloɳanlardin ḳutḳuzux üqün,
Pərwərdigar uning ong yenida turidu.

110

110-küy •••• Kəlgüsidiki aləmning Padixaḥi — Dawutning əwladi Məsiḥ

1 Dawut yazoɳan küy: —

Pərwərdigar mening Rəbbimgə: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɳuqə,
Ong yenimda olturoɳin» — dedi.□
2 Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɳan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu;
Düxmənliring arisida ḥөküm sürgin!□
3 Küqüngni kөrsitidioɳan kündə,
Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu;
Muḳəddəs ḥəywitingdə,
Xu yaxliḳ dəwringdikidək,
Sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu;□
4 Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti,
Ḥəm buningdin yanmaydu: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən».□ ■
5 Ong təripingdə boloɳan Rəb oɳəzipini kөrsətkən kündə padixaḥlarni urup parə-parə ḳiliwetidu;
6 U əllər arisida sotlaydu;
Jay-jaylarni jəsətlər bilən tolduridu;
Kəng zeminning bexini yaridu;■
7 U yolda eriḳtin su iqidu;

□ **110:1 «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɳuqə» —** «təhtipər» padixaḥ təhtkə olturoɳanda puti turidioɳan jay. □ **110:2 «Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɳan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu» —** bu səzning mənisi bəlkim: Huda yər yüzidə өz səltənitini ḳuroɳanda, tikligən padixaḥ Məsiḥning küq-ḳudriti ḥəm ḥoḳuḳi Yerusalemdin qiḳip ḥər yərgə yetip baridu. □ **110:3 «Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu» —** «halis ḳurbanliḳ», 54-küy, 6-ayəttiki izaḥatni kөrüng. **«Muḳəddəs ḥəywitingdə, xu yaxliḳ dəwringdikidək, sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu» —** deḥḳanlaroɳa məlum boloɳinidək, xəbnəm adəttə pəḳət yapyexil otyaxlar wə dərəhlərning üstigə qüxidu. Ḳuruḳ-ḳaḳxal bolup ḳaloɳan dərəhlərgə qüxməydu. Kөqmə mənisi, Məsiḥ mənggügə yapyexil dərəhtək yax turiweridu. □ **110:4 «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» —** Məlkizədək degən adəm ḥəzriti Ibraḥimoɳa kaḥin (Hudaoɳa wəkil bolup ḳurbanliḳni ḳobul ḳiloɳuqi) boloɳan ḥəm Ibraḥim aloɳan oljidin ondin birini aloɳan («Yar.» 14-bab). Demək, u Ibraḥimdin uluoɳ idi, xunglaxḳa Ibraḥimning əwladliridin boloɳan kaḥinlardinmu uluoɳ idi. «Yar.» 14-babta deyilginiqə, bu sirliḳ adəmning ata-anisi yoḳ idi. Injil «Ibraniylaroɳa», 8- ḥəm 10-babni kөrüng. «Məlkizədək»ning mənisi: «Ḥəḳḳaniyliḳning padixaḥi» «Amanliḳ padixaḥi». Undaḳta bu yərdə «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» dəp bekitilixi aləmdə uning əng aliy kaḥin dəp bekitilgənlikini kөrsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Wəḥ. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10

U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu.□

111

111-küy •••• Hudaning uluoɣluķini seoɣinix •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng

1 Ḫəmdusana!
Kəngli duruslarning məxripidə,
Ḫəm jamaəttə turup,
Pərwərdigaroɣa pütün ķəlbim bilən təxəkkür eytimən.□
2 Pərwərdigarning yasioɣanliri uluoɣdur;
Bulardin hursən boloɣanlar izdinip ularni sürüxtürməktə.
3 Uning əjri xərəp wə ḫəywəttur,
Uning ḫəķķaniyliķi mənggügə turidu.
4 U Өz məjizilirini yad ətküzidu;
Pərwərdigar muḫəbbətlik ḫəm rəḫimdilliktur.
5 U Өzidin əyminidioɣanlarni ax bilən təminləydu;
Өz əḫdisini ḫəmixə yad etidu.
6 U əməlliridiki ķudritini Өz həlķigə kərsitip,
Baxķa əllərning miras-zeminini ularoɣa təķdim ķildi.
7 Uning ķoli ķiloɣanliri ḫəķiķət-sadaķət wə adilliķtur;
Uning barliķ kərsətmiliri ixənqliktur.
8 Bular əbədil'əbədgiqə inawətliktur;
Ḫəķiķəttə ḫəm durusluķta qiķiriloɣandur.
9 U Өz həlķigə nijatliķ əwətti;
Өz əḫdisini əmr ķilip mənggügə bekitti;
Muķəddəs ḫəm sürlüktur Uning nami.
10 Pərwərdigardin ķorķux danaliķning baxlinixidur;
Uning ḫəkümlirini tutķanlarning ḫəmmisi yorutuloɣan adəmlərdur;
Uning mədḫiyisi mənggü turidu.

112

112-küy •••• Hudadin əyminidioɣan kixi •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng

1 Ḫəmdusana!
Pərwərdigardin əyminidioɣan,
Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!□ ■
2 Uning nəsli zeminda turup küq-ķudrətlik bolidu;
Duruslarning dəwri bəhtlik bolidu.
3 Uning өyidə dələt ḫəm bayliķlar bolidu;
Ḫəķķaniyliķi mənggügə turidu.

□ **110:7 «U yolda eriķtin su iqidu; u xunga kixining bexini yəligüqi bolidu» —** bu sirliķ gəp bəlkim Məsiḫning kiqik peil ikənlikini, ḫəmdə өziningmu kiqik peil məminlərgə təsəlli beridioɣanliķini kərsitidu. **«U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu»** — baxķa birhil tərjimisi: «Xunga u (өz) bexini kətüridu». □ **111:1 «Ḫəmdusana! Kəngli duruslarning məxripidə, ḫəm jamaəttə turup...» —** bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraķ ibraniy tilini tərjimə ķilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbəlik» nushini kərsitəlmiduķ. □ **112:1 «Ḫəmdusana! Pərwərdigardin əyminidioɣan, Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!...» —** bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraķ ibraniy tilini tərjimə ķilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbə tərtipilik» nushini kərsitəlmiduķ. ■ **112:1** Zəb. 1:1, 2

4 Qarangoɣulukta turoɣan durus adəmgə nur pəyda bolidu;
U xəpqətlik, rəḥimdil ḥəm ḥəqqaniydur.
5 Həyrhaḥ, ətnə berip turidioɣan adəmning bəhti bolidu;
U өz ixlirini adillik bilən yürgüzidu.□
6 Bərḥək, u əbədiy təwritilməydu;
Ḥəqqaniy adəm mənggügə əslinidu.
7 U xum həwərdin qorqmaydu;
Uning kəngli tok ḥalda, Pərwərdigaroɣa tayanoɣan.
8 Dili məḥkəm kilinoɣan, u qorqmaydu;
Ahirida u rəqiblirining məoɣlubiyitini köridu.
9 U өziningkini mərdlərqə tarqatqan,
Yoqsullaroɣa beridu;
Uning ḥəqqaniyliqi mənggügə turidu;
Uning münggüzi izzət-xəḥrət bilən kətürülidu.
10 Rəzil adəm buni kərüp qidimaydu,
Qixlirini oɣujurlitidu, u erip ketidu;
Rəzillərning arzu-ḥəwisi yoqitilidu.

113

113-küy •••• Huda xəpqitini kərsitix üqün Өzini təwən tutidu

1 Ḥəmdusana!
Mədḥiyiləŋlar, i Pərwərdigarning qulliri,
Pərwərdigarning namini mədḥiyiləŋlar!
2 Ḥazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə,
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür-mədḥiyə qayturulsun!■
3 Kün qikardin kün pataroɣa,
Pərwərdigarning nami mədḥiyilinixkə layiqtur!■
4 Pərwərdigar əllərdin yuqiri kətürüldi;
Xan-xəripi ərxlərdin yuqiridur.
5 Kimmu Pərwərdigar Hudayimizoɣa təŋ bolalisun —
Өz makani yuqirida bolsimu,
6 Asmanlaroɣa ḥəm yərgə qarax üqün,
Өzini təwən qiloɣuqioɣa?
7 Namrat kixini U topa-qangdin kətüridu;
Qioɣliqtin yoqsulni yuqirilitidu;■
8 Uni esilzadilər qatarioɣa,
Yəni Өz həlqining esilzadiliri arisioɣa olturoɣuzidu;
9 U tuoɣmas ayalni өygə orunlaxturup,
Uni ooɣullarning huxal anisi qilidu.
Ḥəmdusana!

□ **112:5 «U өz ixlirini adillik bilən yürgüzidu» —** baxqa ikki hil tərjimisi bar: — «U өz adilliqi bilən өz ixlirini yürüxtüridu» yaki «Dəwada bolsa ḥəküm uning təripidə bolidu». Mumkinqiliki barki, yazoɣuqi bu üq mənining ḥəmmisini kəzdə tutqan. ■ **113:2** Dan. 2:20 ■ **113:3** Mal. 1:11 ■ **113:7** 1Sam. 2:8; Zəb. 107:41

114

114-küy •••• Hudaning Israil həlқining Misirdin qiқixida ularoɳa namayan қiloɳan uluoɳluқi

1 Israil Misirdin,
Yaқup jəməti yat tilliқ əllərdin qiққanda, ■
2 Xu qaoɳda Yəhuda *Hudaning* muқəddəs jayi,
Israil uning səltiniti boldi,
3 Dengiz buni kərüp bədər қaqti,
Iordan dəryasi kəynigə yandi;
4 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlidi.
5 Əy dengiz, sən nemə boldung, қaqқili?
Iordan dəryasi, yolungdin yanoɳili?
6 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlioɳili?
7 I yər yüzi, Rəbning jamalidin,
Yaқupning Hudasining jamalidin təwrən;
8 U қoram taxni kəlqəkkə,
Qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu.□ ■

115

115-küy •••• Butlaroɳa qoқunoɳanlar ҳəm Hudaoɳa ibadət қiloɳanlar

1 Bizgə əməs, i Pərwərdigar, bizgə əməs —
Өzgərməs muҳəbbiting üqün, ҳəқiқət-sadaқiting üqün,
Өz namingoɳa xan-xərəp kəltürgəysən.
2 Əllər nemixқa «Ularning Hudasi қəyərdə?» dəp *mazaқ* қilixidu?
3 Biraқ Hudayimiz bolsa ərxlərdidur;
Nemini halisa, U xuni қiloɳandur.
4 Ularning butliri bolsa pəқət kümüx-altundin ibarət,
Insanning қolliri yasioɳinidur, halas.
5 Ularning aoɳzi bar, biraқ səzliyəlməydu;
Kəzliri bar, kərməydu;■
6 Қulaқliri bar, anglimaydu,
Burni bar, puriyalmaydu;
7 Қolliri bar, siliyalmaydu;
Putliri bar, mangalmaydu;
Kaniyidin ҳeqbir sada qiқarmaydu.
8 Ularni yasioɳanlar ularoɳa ohxaxtur,
Ularoɳa tayanoɳanlarmu xundaқtur.
9 I Israil, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqinglar ҳəm қalқininglardur.
10 I Ҳarun jəməti, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur.□

■ **114:1** Mis. 13:3 □ **114:8 «U қoram taxni kəlqəkkə, qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu»** — «qaқmaқ texi» taxlar iqidə əng қattiқ tax ҳesablinidu. «Қan.» 8:15ni kərüng. ■ **114:8** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **115:5** Қan. 4:28; Yər. 10:3, 4, 5, 9-16 □ **115:10 «U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur»** — ibraniy tilida «U ularoɳa yardəm қiloɳuqi ҳəm ularning қalқininglardur» deyilidu. 10-11-ayətlərdimu xundaқ.

11 Pərdərdigardin əyminidiɣanlar, Pərwərdigarɣa tayininglar;
U silərgə yardəm ķiloɣuqi ҳəm ķalķininglardur.
12 Pərwərdigar bizni əsləp kəldi;
U bəht ata ķilidu;
U Israil jəmətigə bəht ata ķilidu;
U Ҳarun jəmətigə bəht ata ķilidu;
13 Pərwərdigardin əyminidiɣanlarɣa,
Qongliri ҳəm kiqiklirigimu bəht ata ķilidu.
14 Pərwərdigar silərgə ķoxlap beridu,
Silərgə ҳəm pərzəntliringlarɣa;
15 Silərgə Pərwərdigar təripidin bəht ata ķilinɣan,
Asman-zeminni Yaratķuqidin bərikətlәngən!
16 Asmanlar bolsa Pərwərdigarning asmanliridur;
Birak zeminni bolsa insan balilirioɣa tapxuroɣandur.
17 Ɵlüklər Yaҳni mədҳiyiliyəlməydu,
Süküt diyarioɣa qüxüp kətkənlərmu xundak;
18 Birak bizlər ҳazirdin baxlap Yaҳka əbədil’əbədgiqə təxəkkür-mədҳiyə ķayturimiz!
Ҳəmdusana!

116

116-küy •••• Hudaning iltipatioɣa guwaҳlik berix

1 Mən Pərwərdigarni səyimən,
Qünki U mening awazimni, yelinixlirimni angliɣan.
2 Qünki U ķuliķini manga saldi,
Xunga mən barlik künlirimdə Uningɣa iltija ķilip qaķirimən.
3 Ɵlüm asarətliri meni qirmiwaldi;
Təҳtisaraning dərdliri meni tutuwaldi;
Mən pexkəllikkə yoluķtum, ələm tarttim;■
4 Xuning bilən mən Pərwərdigarning namioɣa tohtimay nida ķildim: —
«Səndin ɵtünimən, i Pərwərdigar,
Jenimni ķutuldurɣaysən!
5 Xəpķətliktur Pərwərdigar, ҳəkķaniydur;
Hudayimiz rəҳimdildur.
6 Pərwərdigar nadanni saķlaydu;
Mən harab əҳwaloɣa qüxürüldum, U meni ķutķuzdi.
7 Ҳəy jenim, ķaytidin hatirjəm bol;
Qünki Pərwərdigar sehiylik, meҳribanlik kərsətti;■
8 Qünki Sən jenimni ɵlümdin, kəzlirimni yaxlardin,
Ayaoɣlirimni putlixixtin ķutķuzoɣansən.
9 Mən Pərwərdigar aldida tiriklərning zeminida mangimən;
10 Ixənginim üqün mundak səz ķiloɣanmən: —
«Mən ķattik har ķilinoɣanmən».□ ■
11 Jiddiyləxkinimdin: — «adəmlərning ҳəmmisi yaloɣanqi!» — Degənmən.■
12 Manga kərsətkən barlik yahxiliklirini mən nemə bilən Pərwərdigarɣa ķayturimən?

■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zəb. 13:6 □ **116:10 «Ixənginim üqün səz ķiloɣanmən»** — (yaki «Ixəndim, xunga səz ķildim…») — buning mənisi, bəlkim, mening Hudaoɣa dərdimni tөküxüm ҳərgiz bikarɣa kətməydu, deməkqi («2Kor.» 4:13nimu kərüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4

13 — Nijatlik ⱪədəḥini ⱪolumoɣa alimən,
Wə Pərwərdigarning namini qaⱪirip iltija ⱪilimən;
14 Mən ⱪiloɣan ⱪəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ⱪilimən;
Bərḥək, Uning barliⱪ həlⱪi aldida ularni ada ⱪilimən.
15 Pərwərdigarning nəziridə,
Өz məmin bəndilirining ölümi ⱪimmətlik ixtur!
16 Aḥ Pərwərdigar, mən bərḥək Sening ⱪulungdurmən;
Mən Sening ⱪulungdurmən, dedikingning ooɣli ikənmən;
Sən mening asarətlirimni yəxkənsən;
17 Mən Sanga təxəkkür ⱪurbanliⱪlirini sunimən,
Pərwərdigarning namini qaⱪirip iltija ⱪilimən;□
18 Mən ⱪiloɣan ⱪəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ⱪilimən;
Bərḥək, Uning barliⱪ həlⱪi aldida ularni ada ⱪilimən;
19 Pərwərdigarning өyining ḥoylilirida,
Sening otturungda turup, i Yerusalem,
Ⱪəsəmlirimni ada ⱪilimən!
Ⱨəmdusana!

117

117-küy •••• Hudaning pütkül dunyaoɣa boloɣan muḥəbbiti

1 Pərwərdigarni mədḥiyiləŋlar, barliⱪ əllər;
Ⱨəmmə həlⱪlər, Uni mahtanglar!■
2 Qünki bizgə baoɣlioɣan өzgərməs muḥəbbiti oɣəlibiliktur;
Ⱨəm Pərwərdigarning ḥəⱪiⱪət-sadaⱪiti mənggülüktur!
Ⱨəmdusana!

118

118-küy •••• «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar, qünki U meḥribandur;
Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur!
2 Israil: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
3 Ⱨarun jəməti: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
4 Pərwərdigardin ⱪorⱪidioɣanlar: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
5 Ⱪistaⱪta ⱪelip Yaḥoɣa nida ⱪildim;
Yaḥ jawab berip, meni kəngri-azadiliktə turoɣuzdi.
6 Pərwərdigar mən tərəptidur, mən ⱪorⱪmaymən;
Insan meni nemə ⱪilalisun?■
7 Pərwərdigar manga yardəm ⱪiloɣuqilar arisida bolup, mening təripimdidur;
Өqmənlirimning məoɣlubiyitini kərimən.
8 Pərwərdigarni baxpanaḥim ⱪilix,
Insanoɣa tayinixtin əwzəldur;■
9 Pərwərdigarni baxpanaḥim ⱪilix,
Əmirlərgə tayinixtin əwzəldur.

□ **116:17 «Mən Sanga təxəkkür ⱪurbanliⱪlirini sunimən»** — «təxəkkür ⱪurbanliⱪi» Musa pəyoɣəmbər arⱪiliⱪ bekitilgən yənə birhil ⱪurbanliⱪ («Law.» 7-babni kərüng). ■ **117:1** Rim. 15:11 ■ **118:6** Rim. 8:31 ■ **118:8** Zəb. 62:8, 9; 146:3; Yər. 17:5, 7

10 Barlik əllər meni ḳorxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən ularni ḥalak ḳilimən;□ ■
11 Ular meni ḳorxiwaldi; bərḥək, ḳorxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən mən ularni ḥalak ḳilimən;
12 Ular ḥərilərdək meni ḳorxiwaldi;
Ular yeḳiloɣan yantak otidək tezla əqürülidu;
Qünki Pərwərdigarning nami bilən mən ularni ḥalak ḳilimən.
13 Sən *düxmən* meni zərb bilən ittərding,
Yiḳiloɣili tas ḳaldim;
Birak Pərwərdigar manga yardəmdə boldi.
14 Küqüm wə nahxam bolsa Yaḥdur;
U mening nijatliḳim boldi!
15 Ḥəḳḳaniylarning qedirlirida xadlik wə nijatliḳning təntəniliri yangritilmakta;
Pərwərdigarning ong ḳoli zəpər ḳuqmakta!
16 Pərwərdigarning ong ḳoli egiz kətürülgən!
Pərwərdigarning ong ḳoli zəpər ḳuqmakta!■
17 Mən əlməymən, bəlki yaxaymən,
Yaḥning ḳiloɣanlirini jakarlaymən.
18 Pərwərdigar manga ḳattiḳ tərbiyə bərgən bolsimu,
Birak U meni əlümgə tapxurmidi.
19 Ḥəḳḳaniyət dərwazilirini manga eqip beringlar;
Mən kirimən, Yaḥni mədḥiyiləymən.■
20 Bu Pərwərdigarning dərwazisidur;
Ḥəḳḳaniylar buningdin kiridu!
21 Mən sanga təxəkkür eytimən;
Qünki Sən manga jawab ḳayturdung,
Ḥəm mening nijatliḳim boldung.
22 Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
23 Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət boldi.■
24 Bu Pərwərdigar yaratḳan kündur;
Biz uningda xadlinip hursən bolimiz.
25 Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar, Səndin ətünimən;
Səndin ətünimən, bizni yaxnatḳaysən!□ ■
26 Pərwərdigarning namida Kəlgüqigə mubarək bolsun!
Biz Pərwərdigarning əyidə turup sanga «Mubarək!» dəp towliduḳ.
27 Pərwərdigar Təngridur;
U üstimizgə nur bərgən;
Ḥeytliḳ ḳurbanliḳni tanilar bilən baoɣlanglar,
— Ḳurbangaḥning münggüzlirigə ilip baoɣlanglar.□

□ **118:10 «Barliḳ əllər meni ḳorxiwaldi; birak Pərwərdigarning nami bilən ularni ḥalak ḳilimən;…»** — bu küydiki 10-29-ayətlər kimni kərsətkənlikini oḳurmənlər Injil, «Matta», «Markus» ḥəm «Luḳa» ḳismiliridiki ahirḳi nəqqə bablardin kərələydu. ■ **118:10** Zəb. 18:43, 47, 48; Yəx. 11:1-10; Rim. 15:12 ■ **118:16** Luḳa 1:51 ■ **118:19** Yəx. 26:2 □ **118:22 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Mat.» 20:42ni kərüng. ■ **118:22** Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luḳa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Əf. 2:20; 1Pet. 2:4, 7 ■ **118:23** Yəx. 29:14 □ **118:25 «Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar!»** — ibraniy tilida «Ḥoxanna!» degən səz. «Mat.», 21:9ni kərüng. ■ **118:25** Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yḥ. 12:13 □ **118:27 «Ḥeytliḳ ḳurbanliḳni tanilar bilən baoɣlanglar, — ḳurbangaḥning münggüzlirigə ilip baoɣlanglar»** — muḳəddəs ibadəthanidiki ḳurbangaḥning tət bürjikining ḥərbirigə bir «münggüz» (ilmək) bekitilgən. «Muḳəddəs qedir»ni kərsitidioɣan shemilarni kərüng.

28 Sən mening Ilaḩimdursən,
Mən Sanga təxəkkür eytimən;
Mening Hudayim, mən Seni uluoɣlaymən.
29 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar;
Qünki U meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti mənggüdur!

119

119-küy •••• Hudaning səz-kalami gəḩərdur! •••• «Elipbə tərtipilik» küy — 1-ayəttiki izaḩatni kərüng

1 |א| (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar,
Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!□ ■
2 Uning agaḩ-guwaḩlirini tutḳanlar,
Uni qin ḳəlbi bilən izdigənlər,
3 Ḩeqbir ḩəḳsizliḳni ḳilmioɣanlar bəhtliktur!
Ular uning yollirida mangidu.
4 Kərsətmiliringgə əstayidil əməl ḳiliximiz üqün,
Өzüng ularni bekitkənsən.
5 Aḩ, yollirimning yənilixi bəlgilimiliringgə əməl ḳilixḳa bekitilgəy!
6 Xuning bilən barliḳ əmr-pərmanliringni ətiwarlisam,
Mən yərgə ḳarap ḳalmaymən.
7 Sening ḩəḳḳaniy ḩəkümliringni өginip,
Durus kəngüldin Sanga təxəkkür eytimən.
8 Mən bəlgilimiliringni qoḳum tutimən;
Meni pütünləy taxliwətmigəysən!
9 |ב| (Bət) Yax bir yigit ḳandaḳ ḳilip өz yolini pak tutalaydu?
Sening səz-kalamingni anglap əməl ḳilix bilənla.
10 Pütün ḳəlbim bilən mən Seni izdidim;
Meni əmrliringdin adaxturmioɣaysən;
11 Gunaḩ ḳilip Sanga ḳarxi qiḳmasliḳim üqün,
Səzüngni kənglümgə məḩkəm püküwaldim.
12 Mubarəkdursən Pərwərdigar,
Manga Өz bəlgilimiliringni өgətkəysən.
13 Ləwlirim bilən mən bayan ḳilimən,
Aoɣzingdiki barliḳ ḩəkümliringni.
14 Türlük bayliḳlardin xadlanoɣandək,
Agaḩ-guwaḩliḳliringoɣa əgəxkən yolda xadlandim.
15 Mən kərsətmiliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Izliringoɣa ḳarap oylinimən.
16 Bəlgilimiliringni hursənlik dəp bilimən;

□ **119:1 « א (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar, Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — bu 119-küy «elipbə tərtipilik» küy. Ḩər səkkiz ayət bir guruppa bolidu. Ḩərbir guruppidiki səkkiz ayət ohxax ḩərb bilən baxlinidu, ḩərbir guruppa (jəmiy 22 guruppa) ibraniy tilining elipbəlik tərtipi boyiqə yengi bir ḩərp bilən baxlinidu. **«Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — «Təwrat» (torah) degən səz ibraniy tili bolup, əslidə «yolyoruḳ», «tərbiyə» degən mənidə, bu yərdə: «ḳanun», «təlim», «Huda bərgən barliḳ kitablar» degən omumiy mənidə ixlitilidu. Adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix» «Misirdin qiḳix» «Lawiyliḳlar» «Qəl-bayawandiki səpər» ḩəm «Ḳanun xərḩi» degən aldinḳi bəx ḳisimni kərsitidu. ■ **119:1** Zəb. 1:1

Səz-kalamingni untumaymən.
17 |□| (Giməl) Ķulungƣa meḥribanliķni kərsətkəysən, xuning bilən mən yaxaymən,
Kalamingƣa boysunimən.■
18 Təwrat-ķanunungdin karamət sirlarni kərüxüm üqün,
Kəzlirimni aqķaysən!
19 Mən bu dunyada musapirmən;
Əmrliringni məndin yoxurmiƣaysən.■
20 Ḥəkümliringgə ḥərķaqan intizar bolup,
Yürikim ezilip ketəy dəp ķaldi.
21 Sən lənətkə buyrulƣan təkəbburlarƣa tənbiḥ berisən,
Ular əmrliringdin adixip ketidu.
22 Məndin aḥanət ḥəm məshirini yiraķķa kətküzgəysən;
Qünki agaḥ-guwaḥliķliringni tutimən.
23 Əmirlər olturup yaman gepimni ķilixmaķta;
Sening ķulung bolsa bəlgilimiliring üstidə seƣinip oylaydu.
24 Sening agaḥ-guwaḥliķliring mening hursənlikim,
Mening məsliḥətqilirimdur.■
25 |□| (Dalət) Mening jenim tupraķķa yepixķan;
Səz-kalaming boyiqə meni yengilandurƣaysən.
26 Əz yollirimni aldingda oquķ bayan ķildim,
Sən manga jawab bərding;
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.■
27 Meni kərsətmiliringning yolini qüxinidiƣan ķilƣaysən,
Andin mən karamətliring üstidə seƣinip oylinimən.
28 Jenim ķayƣu bilən erip ketidu;
Səz-kalaming boyiqə meni küqləndürgəysən.
29 Məndin aldamqi yolni neri ķilƣaysən;
Xəpķət ķilip manga Təwrat-ķanunungni beƣixliƣaysən;
30 Mən ḥəķiķət-sadaķət yolini talliwaldim;
Ḥəkümliringni aldimda ķoydum.
31 Agaḥ-guwaḥliringni qing tutimən;
Pərwərdigar, meni uyatķa ķaldurmiƣaysən.
32 Sən mening ķəlbimni kəng-azadə ķilixing bilən,
Əmrliring yoliƣa əgixip yügürimən.
33 |□| (He) I Pərwərdigar, bəlgilimiliringning yolini manga ayan ķilƣaysən;
Mən uni ahirƣiqə tutimən.
34 Meni yorutķaysən, mən Təwrat-ķanunungni tutimən,
Xundaķla pütün ķəlbim bilən uningƣa əməl ķilimən.
35 Meni əmrliringning yolida mangidiƣan ķilƣaysən;
Qünki ularni hursənlik dəp bilimən.
36 Mening ķəlbimni xəhsiy mənpəətkə əməs,
Bəlki agaḥ-guwaḥliķliringƣa mayil ķilƣaysən.
37 Kəzlirimni sahtini kərüxtin yandurƣaysən;
Meni yolungda janlandurƣaysən;
38 Sən ķulungƣa bolƣan wədəngni əməlgə axurƣaysən;
Xuning bilən həķlər Səndin əyminidu.□

■ **119:17** Zəb. 103:2; 116:7 ■ **119:19** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zəb. 39:12; Ibr. 11:13 ■ **119:24** Zəb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ **119:26** Zəb. 25:4; 27:11; 86:11 □ **119:38 «Sən ķulungƣa bolƣan wədəngni əməlgə axurƣaysən; Xuning bilən həķlər Səndin əyminidu»** — baxķa birnəqqə tərjimiliri bar, jümlidin: «Sening əyminixinggə berilgən ķulung üqün wədəngni əməlgə axurƣaysən».

39 Mən qorkqan xərməndilikni neri kətküzgəysən;
Qünki Sening ḥəkümliring əladur.
40 Mana, mən kərsətmiliringgə təxna bolup kəldim;
Əz ḥəkqaniyitingdə meni janlanduroɣaysən;
41 |ז|: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar;
Wədəng boyiqə nijatliqing yenimoɣa kəlsun;□
42 Xunda məndə meni məshirə qiloɣuqioɣa bərgüdək jawab bolidu;
Qünki səzünggə tayinimən.
43 Wə aoɣzimdin ḥəqiqətning səzini elip taxlimioɣaysən;
Qünki ḥəkümliringgə ümid baoɣlidim;
44 Xunda mən Sening Təwrat-qanunungni ḥər qaqan tutimən,
Bərḥək, əbədil'əbədgiqə tutimən;
45 Xunda mən azadiliktə mangimən;
Qünki kərsətmiliringni izdidim.
46 Xunda mən padixaḥlar aldida agaḥ-guwaḥliqliring tooɣruluq səzləymən,
Bu ixlarda mən yərgə qarap qalmaymən.
47 Wə əmrliringni hursənlik dəp bilimən,
Qünki ularni səyüp kəldim;
48 Mən səyüp kəlgən əmrliringgə qollirimni sozup intilimən,
Wə bəlgilimiliring üstidə seoɣinip oylinimən.□
49 |ז| (Zain) Sən qulungoɣa bərgən səzüngni,
Yəni manga ümid beoɣixlioɣan kalamingni əsligəysən.
50 U bolsa dərdimgə boloɣan təsəllidur;
Qünki səz-wədəng meni janlandurdi.
51 Təkəbburlar əxəddiy ḥaqarətligini bilən,
Lekin Təwrat-qanunungdin ḥeq qətnimidim.
52 Qədimdə bekitilgən ḥəkümliringni yadimoɣa kəltürdüm, i Pərwərdigar,
Xundaq qilip əzümgə təsəlli bərdim.
53 Təwrat-qanunungni taxliwətkən rəzillər wəjidin,
Otluq oɣəzəp məndə qaynap taxti.
54 Musapir bolup turoɣan jayimda,
Kərsətmiliring mening nahxilirim boldi.
55 Keqidə, i Pərwərdigar, namingni əsləp yürdum,
Təwrat-qanunungni tutup kəldim.■
56 Mən buningoɣa nesip boldum,
Qünki mən kərsətmiliringkə itaət qilip kəldim.
57 |ז| (Hət) Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar;
«Sening səz-kalamingni tutay» — dedim.□
58 Mən pütün qəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim;
Wədəng boyiqə manga xapaət kərsətkəysən.□
59 Mən yolliring üstidə oylandim,
Ayaoɣlirimni agaḥ-guwaḥliqliringoɣa qaritip buridim.
60 Mən aldiridim, ḥeq keqikmidim,

□ **119:41 « ו: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar.…»** — muxu səkkiz ayət (41-48-ayət) ḥəmmisi ibraniy tilida: «waw» bilən baxlinidu; uyoɣur tilidiki «wə» muxu «waw»din (ərəb tilining wasitisi bilən) kəlgən. □ **119:48 «mən səyüp kəlgən əmrliringgə qollirimni sozup intilimən»** — yaki «mən səyüp kəlgən əmrliringgə qollirimni sozup kətürimən». ■ **119:55** Zəb. 16:7; 42:8 □ **119:57 «Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar; «Sening səz-kalamingni tutay» — dedim»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Mening nesiwəm, i Pərwərdigar, Sening səz-kalamingni tutuxtin ibarəttur, — dedim». □ **119:58 «Mən pütün qəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim»** — yaki «Mən pütün qəlbim bilən iltipatingoɣa intilip yelindim».

Sening əmrliringgə əməl qilixqa.
61 Rəzillərning asarətliri meni qirmiwaloƣini bilən,
Mən Təwrat-qanunungni ḥeq untumidim.
62 Ḥəkqaniy ḥökümliring üqün,
Tün keqidə təxəkkür eytqili qopimən.
63 Mən Səndin qorqidioƣanlarning,
Kərsətmiliringgə əgəxkənlərning ḥəmmisining ülpitidurmən.
64 Jaḥan, i Pərwərdigar, Sening əzgərməs muḥəbbiting bilən toldi;
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
65 |□| (Tət) Səz-kalaming boyiqə, i Pərwərdigar,
Əz qulungoƣa meḥribanliqni kərsitip kəlgənsən.
66 Manga obdan pərq etixni wə bilimni əgətkəysən;
Qünki mən əmrliringgə ixəndim.
67 Mən azabqa uqraxtin burun yoldin azoƣan,
Biraq ḥazir səzüngni tutimən.
68 Sən meḥribandursən, meḥribanliq qilisən,
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
69 Təkəbburlar manga qara qaplaxti;
Biraq kərsətmiliringgə pütün qəlbim bilən itaət qilimən.
70 Ularning qəlbi tuymas bolup kətti;
Biraq mən bolsam Təwrat-qanunungni hursənlik dəp bilimən.□
71 Azabqa uqrioƣinim yahxi boldi,
Xuning bilən bəlgilimiliringni əgəndim.
72 Mən üqün aoƣzingdiki qanun-təlim,
Mingliƣan altun-kümüx tənggidin əwzəldur.■
73 |□| (Yod) Sening qolliring meni yasioƣan, meni mustəḥkəmlidi;
Meni yorutqaysən, əmrliringni əginimən.■
74 Səndin əyminidioƣanlar meni kərüp xadlinidu;
Qünki mən səz-kalamingoƣa ümid baoƣlap kəldim.
75 I Pərwərdigar, Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniy ikənlikini,
Wapadarliqingdin meni azabqa saloƣiningni bilimən.□
76 Aḥ, qulungoƣa bərgən wədəng boyiqə,
Əzgərməs muḥəbbiting təsəlliyim bolsun.
77 Mening yaxixim üqün,
Rəḥimdilliqliring yenimoƣa kəlsun;
Qünki Təwrat-qanunung mening hursənlikimdur.
78 Təkəbburlar hijalättə qalsun;
Qünki ular manga yaloƣanqiliq bilən tətürlük qiloƣan;
Mən bolsam, kərsətmiliring üstidə seoƣinip oylinimən.
79 Səndin əyminidioƣanlar mən tərəpkə burulup kəlsun;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilgənlərmu xundaq bolsun.
80 Kənglüm bəlgilimiliringdə mukəmməl bolsun;
Xuning bilən yərgə qarap qalmaymən.
81 |□| (Kaf) Jenim nijatliqingoƣa təlmürüp ḥalidin ketəy dəwatidu;
Mən səz-kalamingoƣa ümid baoƣlidim.
82 Kəzüm səz-wədənggə təlmürüp tügixəy dedi,

□ **119:70 «Ularning qəlbi tuymas bolup kətti»** — degən səz ibraniy tilida «Ularning qəlbi maylik bolup kətti» dəp elinoƣan. ■ **119:72** Zəb. 19:10 ■ **119:73** Ayup 10:9; Zəb. 139:13-16 □ **119:75 «Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniy ikənlikini ... bilimən»** — ibraniy tilida «Sening ḥəkümliringning ḥəkqaniylikqtur ... dəp bilimən».

«Sən qaqanmu manga təsəlli berərsən» — dəp.
83 Qünki mən islinip qurup kətkən tulumdək boldum,
Birak bəlgilimiliringni untumaymən.
84 Qulungning künliri qanqə bolidu?
Manga ziyankəxlik qiloqanlarni qaqan jazalaysən?
85 Təkəbburlar manga orilarni koliqan;
Bu ixlar Təwratingoqa muhaliptur;
86 Sening barlik əmrliring ixənqliktur;
Ular yolsizlik bilən meni qistimakta;
Manga yardəm qiloqaysən!
87 Ular meni yər yüzidin yoqatqili qil qaldi;
Birak mən bolsam, kərsətmiliringdin waz kəqmidim.
88 Өzgərməs muhəbbiting boyiqə meni janlanduroqaysən,
Wə aoqzingdiki agah-guwahliqliringni tutimən.
89 |□| (Laməd) Mənggügə, i Pərwərdigar,
Səz-kalaming ərxlərdə bekitilgəndur.
90 Sening sadaqiting dəwrdin-dəwrgiqidur;
Sən yər-zeminni muqim bekitkənsən, u məwjut bolup turidu.■
91 Sening həküm-qanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu;
Qünki barlik məwjudatlar Sening hizmitingdidur.□
92 Sening Təwrat-qanunung hursənlikim bolmioqan bolsa,
Azabimda yoqap ketər idim.
93 Mən Sening kərsətmiliringni həргiz untumaymən;
Qünki muxular arqilik manga hayatlik bərding;
94 Mən Seningkidurmən, meni qutquzoqaysən;
Qünki mən kərsətmiliringni izdəp kəldim.
95 Rəzillər meni halak qilixni kütməktə;
Birak mən agah-guwahliringni kənglümdə tutup oylaymən.
96 Mən həmmə mukəmməllikning qeki bar dəp bilip yəttim;
Birak Sening əmr-kalaming qəksiz kəngdur!
97 |□| (Məm) Ah, mening Təwrat-qanunungoqa boloqan muhəbbitim nəqədər qongqurdur!
Kün boyi u mening seoqinip oylaydioqinimdur.
98 Əmrliring hərdaim mən bilən billə turoqaqqa,
Meni düxmənlirimdin dana qilidu;
99 Barlik ustazlirimdin kəp yorutuloqanmən,
Qünki agah-guwahliring seoqiniximdur.
100 Mən qerilardin kəprək qüxinimən,
Qünki kərsətmiliringgə itaət qilip kəldim.
101 Səz-kalamingoqa əməl qilixim üqün,
Ayaoqlirimni həmmə yaman yoldin tarttim.□
102 Həkümliringdin heq qikmidim;
Qünki manga өgətkən Sən өzüngdursən.
103 Səzliring tilimoqa xunqə xerin tetiydu!
Aoqzimda həsəldin tatliktur!■
104 Kərsətmiliringdin mən yorutuldum;

■ **119:90** Top. 1:4 □ **119:91 «Sening həküm-qanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu»** — «bular» bolsa 89-ayəttə tiloqa elinoqan Hudaning səz-kalami wə 90-ayəttə tiloqa elinoqan yər-zemin bolsa kerək. □ **119:101 «Ayaoqlirimni həmmə yaman yoldin tarttim»** — «tarttim» — ibraniy tilida «baoqlidim» yaki «qüxəklidim». ■ **119:103** Zəb. 19:10; Pənd. 8:11

Xunga barliq sahta yolni əq kərimən.
105 |□| (Nun) Səz-kalaming ayioƣim aldidiki qiraoƣ,
Yolumoƣa nurdur.
106 Qəsəm iqtim, əməl qilimənki,
Mən ḥəkqaniy ḥəkümliringni tutimən.■
107 Zor azab-oqubətlərni qəktim, i Pərwərdigar;
Səz-kalaming boyiqə meni janlanduroƣaysən.
108 Qobul qiloƣaysən, i Pərwərdigar, aoƣzimdiki halis qurbanliqlarni,
Manga ḥəkümliringni əgətkəysən.□
109 Jenimni aliqinimda daim elip yürimən,
Biraq Təwrat-qanunungni pəqət untumaymən.
110 Rəzillər mən üqün qiltaq qurdi;
Biraq kərsətmiliringdin adaxmidim.
111 Agaḥ-guwaḥliqliringni miras qilip mənggügə qobul qildim;
Qünki ular kənglümning xadliqidur.
112 Mən kənglümni bəlgilimiliringgə mənggügə *əməl qilixqa*,
Yəni ahiroƣiqə əməl qilixqa mayil qildim.
113 |□| (Saməq(Ala kəngüllərni əq kərüp kəldim;
Səyginim bolsa, Təwrat-qanunungdur.□
114 Sən mening dalda jayim, mening qalqanimdursən;
Səz-kalamingoƣa ümid baoƣlidim.
115 Mən Hudayimning əmrlirigə əməl qilixim üqün,
Məndin neri bolunglar, i rəzillik qiloƣuqilar!
116 Yaxixim üqün,
Wədəng boyiqə meni yəligəysən;
Ümidimning aldida meni yərgə qaratmioƣaysən.
117 Meni qollap quwwətligəysən, xunda mən aman-esən yürimən;
Wə bəlgilimiliringni ḥərdaim qədirləymən.
118 Bəlgilimiliringdin azoƣanlarning ḥəmmisini nəziringdin saqit qilding;
Qünki ularning aldamqiliqi quruqtur.
119 Sən yər yüzidiki barliq rəzillərni daxqaldək xallap tazilaysən;
Xunga mən agaḥ-guwaḥliqliringni səyimən.
120 Ətlirim Seningdin boloƣan əyminixtin titrəydu;
Ḥəkümliringdin qorqup yürimən.
121 |□| (Ayin) Mən durus ḥəkümlərni wə adalətni yürgüzdum;
Meni əzgüqilərgə taxlap qoymioƣaysən;
122 Əz qulung üqün yahxiliqqa kapalət boloƣaysən;
Təkəbburlaroƣa meni əzgüzmigəysən.
123 Kəzüm nijatliqingoƣa təxna bolup,
Ḥəm ḥəkqaniyiting tooƣruluq wədənggə təlmürüp tügixəy dəp qaldi;
124 Əzgərməs muḥəbbiting bilən qulungoƣa muamilə qiloƣaysən;
Bəlgilimiliringni manga əgətkəysən.
125 Mən Sening qulungdurmən;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilip yetixim üqün meni yorutqaysən.
126 Pərwərdigar ḥərikətkə kelix waqti kəldi!
Qünki ular Təwrat-qanunungni bikar qiliwetidu.
127 Xu səwəbtin əmrliringni altundin artuq səyimən,

■ **119:106** Nəḥ. 10:30 □ **119:108 «Aoƣzimdiki halis qurbanliqlar»** — «halis qurbanlik» Musa pəyoƣəmbər alaḥidə bəlgiligən birhil qurbanliq idi. Biraq bu yərdə bu ibarə pəqət kəqmə mənidə ixlitilgən. □ **119:113 «Ala kəngüllər»** — yaki «əstayidil əməslər».

Sap altundin artuq səyimən;
128 Xunga ḥəmmə ixlarni baxquridiоqan barliq kərsətmiliringni tooqra dəp bilimən;
Barliq sahta yolni өq kərimən.
129 |□| (Pe) Agaḥ-guwaḥliqliring karamәttur;
Xunga jenim ularoqa əgixidu.
130 Səzliringning yeximi nur elip kelidu;
Nadanlarnimu yorutidu.■
131 Aoqzimni eqip ḥasirap kəttim,
Qünki əmrliringgə təxna bolup kəldim.
132 Namingni səygənlərgə boloqan aditing boyiqə,
Jamalingni mən tərəpkə qaritip xəpqət kərsətkəysən.
133 Qədəmlirimni səzüng bilən tooriliоqaysən;
Üstümgə ḥeq qəbiḥlikni ḥəküm sürgüzmigəysən.
134 Meni insanning zulumidin qutulduroqaysən,
Xuning bilən Sening kərsətmiliringgə itaət qilimən.
135 Jamalingning nurini qulungning üstigə qaqturoqaysən;
Manga bəlgilimiliringni өgətkəysən.■
136 Kəzlirimdin yax erikliri akidu,
Qünki insanlar Təwrat-qanunungoqa boysunmaydu.
137 |□| (Tsadə(Ḥəkqaniydursən, i Pərwərdigar;
Ḥəkümliring tooqridur.
138 Sən agaḥ-guwaḥliqliringni ḥəkqaniylikta buyruoqan;
Ular tolimu ixənqliktur!
139 Otluq muḥəbbitim өzümni yoqitidu,
Qünki meni har qiloquqilar səzliringgə pisənt qilmaydu.
140 Səzüng toluq sinap ispatlanoqandur;
Xunga qulung uni səyidu.■
141 Mən teriqtəkturmən, kəmsitilgənmən,
Biraq kərsətmiliringni untumaymən.
142 Sening ḥəkqaniyiting əbədiy bir ḥəkqaniyəttur,
Təwrat-qanunung ḥəqiqəttur.
143 Pexkəllik wə azab manga qirmixiwaldi;
Biraq əmrliring mening hursənliklirimdur.
144 Sening agaḥ-guwaḥliqliringning ḥəkqaniyliqi əbədiydur;
Yaxioqin dəp, meni yorutqaysən.
145 |□| (Kof) Mən pütün qəlbim bilən Sanga nida qildim, i Pərwərdigar;
Manga jawab bərgəysən;
Mən bəlgilimiliringni tutimən.
146 Mən Sanga nida qilimən;
Meni qutquzoqaysən; agaḥ-guwaḥliqliringoqa əgiximən.
147 Mən tang atmay ornumdin turup pəryad kətürimən;
Səz-kalamingoqa ümid baoqlidim.■
148 Wədiliring üstidə seoqinip oylinix üqün,
Tündiki jesəklər almaxmay turup kəzüm eqilidu.■
149 Өzgərməs muḥəbbiting boyiqə awazimni angliоqaysən;
I Pərwərdigar, ḥəkümliring boyiqə meni janlanduroqaysən.
150 Qəbiḥ niyətkə əgəxkənlər manga yeqinlaxti,
Ular Təwrat-qanunungdin yiraqtur.

■ **119:130** Zəb. 19:7 ■ **119:135** Zəb. 4:6 ■ **119:140** 2Sam. 22:31; Zəb. 12:6; 18:30; Pənd. 30:5 ■ **119:147** Zəb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ **119:148** Zəb. 57:8; 63:1, 6

151 I Pərwərdigar, Sən manga yeқin turisən;
Barliқ əmrliring ḥəқiқəttur.
152 Uzundin beri agaḥ-guwaḥliқliringdin əgəndimki,
Ularni mənggügə inawətlik қiloɳansən.
153 |□| (Rəx) Mening har boloɳinimni kərgəysən, meni қutuldуroɳaysən;
Qünki Təwrat-қanunungni untumidim.
154 Mening dəwayimni soriоɳaysən, ḥəmjəmət bolup meni қutқuzoɳaysən;
Wədəng boyiqə meni janlanduroɳaysən.
155 Nijatliқ rəzillərdin yiraқtur;
Qünki ular bəlgilimiliringni izdiməydu.
156 Rəḥimdilliқliring kəptur, i Pərwərdigar;
Ḥəkümliring boyiqə meni janlanduroɳaysən.
157 Manga ziyankəxlik қiloɳuqilar ḥəm meni har қiloɳuqilar kəptur;
Biraқ agaḥ-guwaḥliқliringdin ḥeq qətnimidim.
158 Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap yirgəndim,
Qünki ular səzüngni tutmaydu.□
159 Sening kərsətmiliringni xunqə səygənlikimni kərgəysən;
Өzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni janlanduroɳaysən, i Pərwərdigar.
160 Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəқiқət bolur;
Sening ḥərbir adil ḥəkümüng əbədiydur.□
161 |□| (Xiyn) Əmirlər bikardin-bikar manga ziyankəxlik қilidu;
Biraқ yürikim kalaming aldidila titrəydu.
162 Birsi zor olja tapқandək,
Wədəngdin huxallinimən.
163 Sahtiliқtin nəprətlinip yirginimən;
Səyginim Təwrat-қanunungdur.
164 Ḥəkқaniy ḥəkümliring tüpəylidin,
Kündə yəttə қetim Seni mədḥiyiləymən.
165 Təwratingni səygənlərning zor hatirjəmliki bar;
Ḥeq nərsə ularni putliyalmas.
166 Mən nijatliқingoɳa ümid baoɳlap küttüm, i Pərwərdigar,
Əmrliringgə əməl қilip.
167 Jenim agaḥ-guwaḥliқliringoɳa əgixidu,
Ularni intayin səyimən.
168 Barliқ yollirim aldingda boloɳaқ,
Kərsətmiliring ḥəm agaḥ-guwaḥliқliringoɳa əgiximən.
169 |□| (Taw) Mening pəryadim aldingoɳa yeқin kəlsun, i Pərwərdigar;
Kalaming boyiqə meni yorutқaysən.
170 Yelinixim aldingoɳa kəlsun;
Wədəng boyiqə meni қutuldуroɳaysən.
171 Manga bəlgilimiliringni əgitixing üqün,
Ləwlirimdin mədḥiyilər uroɳup qiқidu.
172 Tilim səzüngni küyləp nahxa eytidu,
Qünki əmrliringning ḥəmmisi ḥəkқaniydur.
173 Қolung manga yardəmgə təyyar bolsun;
Qünki mən kərsətmiliringni talliwaldim.

□ **119:158 «Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap yirgəndim» —** yaki «Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap azablandim». □ **119:160 «Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəқiқət bolur» —** bu naḥayiti muḥim bir jümlə. Toluқ, ətraplиқ ḥəқiқətni pəқət Muқəddəs Kitabtiki bir ayəttinla bilgili bolmaydu, bəlki kəp ayətlərning yioɳindisi arқiliқla («mujəssəmligəndə») andin «toluқ ḥəқiқət» yaki «ḥər tərəplik ḥəқiқət» qiқidu.

174 Mən nijatliqingoɣa təlmürüp təxna bolup kəldim, i Pərwərdigar;
Sening Təwrating mening hursənlikimdur.
175 Jenim yaxisun, u Seni mədhiyiləydu,
Sening ḥəkümliring manga yardəm qilsun.
176 Mən yoldin adaxqan qoydək təmtirəp qaldim;
Qulungni izdigəysən;
Qünki əmrliringni untup qaloɣinim yoq.■

120

120-küy •••• Uruxqaq həlq arisida

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Beximoɣa kün qüxkəndə mən Pərwərdigaroɣa nida qildim;
U manga jawab bərdi.□
2 I Pərwərdigar, jenimni yaloɣan səzləydioɣan ləwlərdin,
Aldamqi tildin qutulduroɣaysən.■
3 Sanga nemə berilidu,
Sanga nemə qoxuluxi kerək,
Əy aldamqi til?
4 — Palwan atqan ətkür oqlar,
Arqa qooɣliri sanga təgsun!■
5 Məxək diyarida musapir bolup yaxioɣinimoɣa,
Kedar qedirliri arisida turoɣinimoɣa ḥalimoɣa way!□
6 Mən tinqliqqa əqlər arisida uzundin buyan turuwatimən;
7 Mən tinqlikpərwərmən;
Birak gəp qilsam, ular uruximizla, dəydu.

121

121-küy •••• Rəb ḥimayə qiloɣuqimdur

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Kəzlirimni taoɣlar tərəpkə kətürüp qaraymən;
Mening yardimim qəyərdin kelur?
2 Mening yardimim Pərwərdigardindur;
Asman-zeminni Yaratquqidindur.
3 U putungni ḥeq teyildurmaydu;

■ **119:176** Yəx. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»** — bundaq mawzuluq küydin jəmiy 15i bar. Buning mənisi tooɣruluq alimlarning üq hil pikri bar: (1) Yerusalemdiki ikkinqi ibadəthana iqidə ḥoylioɣa qiqidioɣan 15 pələmpəy bar idi; ḥeyt waqitlirida ḥərbir pələmpəydə tohtap bir küy eytiloɣan. (2) Yerusalemoɣa tawab qilix ḥeytioɣa barmaqqi (ibraniy tilida bu «qiqmaqqi» degən səz bilən ipadilinidu) boloɣan yoluqilar bu nahxilarni eytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil imperiyəsidiki sürgünlüktin qutulup qiqip, Yerusalemoɣa qaytip kəlgənliki (ibraniy tilida «qiqqanliqi»)ni təbrikləydioɣan nahxilar idi. Bizningqə üq pikirning ḥəmmisi tooɣra boluxi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zəb. 11:2; 59:7 □ **120:5 «Məxək diyarida .... Kedar qedirliri arisida...»** — «Məxək» — Israil zeminidin əng qət jay dəp ḥesablanoɣan (bəlkim ḥazirqi muskwa yaki Türkiyə); Kedardikilər bolsa Israilning Ərəb qoxniliri ḥəm rəqibliri idi. Bu yərdə ular bəlkim Hudani etirap qilmaydioɣan ḥərhil əllərni bildüridu.

Seni saqlioquqi heq mügdiməydu!
4 Mana, qara, Israilni saqlioquqi həm mügdiməydu, həm uhlimaydu!
5 Pərwərdigar sening saqlioquqingdur;
Pərwərdigar ong yeningdiki sayiwəndur.
6 Kuyax kündüzdə, ay keqidə sanga zərər yətküzməydu;
7 Pərwərdigar barliq yamanliqtin seni saqlaydu;
U jeningni saqlaydu;
8 Pərwərdigar qikixingni, kirixingni,
Buningdin keyin əbədil'əbədgiqə saqlaydu.

122

122-küy •••• Yerusalemning bəhtidin huxal bolux
1 «Yuqirioqa qikix nahxisi»

Ular manga: «Pərwərdigarning əyigə qikayli» — deginidə,
Xadlandim.
2 Putlirimiz dərwaziliring iqidə turuxqa nesip boldi, i Yerusalem!
3 I Yerusalem, sən jipsilaxturulup rətlik selinoqan bir xəhərdursən;
4 Qəbililər u yərgə qikidu,
Yahning qəbililiri qikidu;
Israiloqa berilgən kərsətmə boyiqə,
Pərwərdigarning namioqa təxəkkür eytix üqün qikidu.□
5 Qünki u yərdə həküm qikirixqa təhtlər selindi,
Dawutning jəmətidikilərgə təhtlər selindi.
6 Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar;
Seni səygənlər ronaq tapidu.□
7 Istihqamliring iqidə aman-hatirjəmlik bolsun,
Ordiliring iqidə awat-aramliq bolsun!
8 Qerindaxlirim həm yar-buradərlirim üqün,
Mən: «Aman-hatirjəmlik iqingdə bolsun» — dəymən.
9 Pərwərdigar Hudayimizning əyi üqün,
Sening ronaq tepixingoqa intilimən!

123

123-küy •••• Zor harliq astida
1 «Yuqirioqa qikix nahxisi»

I ərxlərdə Turoquqisən,
Sanga beximni kətürüp qaraymən;□ ■
2 Mana, qulliringning kəzi əz hojayinining qollirioqa qandaq qarioqan bolsa,

□ **122:4 «Qəbililər.. . Israiloqa berilgən kərsətmə boyiqə... qikidu»** — bu yolyoruq-kərsətmə Musa pəyoqəmbər arqilik berilgənidi. Heyt künliridə (yilda üq qetim) Israil qəbililirining ərkəkliri (qiz-ayallar ihtiyarən) Yerusalemoqa qikip ibadət qilixi kerək idi. □ **122:6 «Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar»** — ibraniy tilida: «Yeruxalom»ning «xalom»i üqün dua qilinglar». «Xalom» «tinq-amanliq», «Yeruxalom» bolsa «Tinq-amanliq xəhər» degən mənidə (ibraniy tilida «xalom», ərəb tilida «salam»). □ **123:1 «Sanga beximni kətürüp qaraymən»** — ibraniy tilida: «Sanga kəzlirimni kətürüp qaraymən». ■ **123:1** Zəb. 115:3

Dedəklərning kəzi əz sahibəsining qollirioŋa qandaq qarioŋan bolsa,
Bizning kəzimiz Pərwərdigar Hudayimizoŋa xundaq qaraydu.
Ta bizgə xəpqət kərsətküqə qaraydu.
3 Bizgə xəpqət kərgüzgəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə xəpqət kərgüzgəysən;
Qünki biz yətküqə horluq tartqanmiz.
4 Jenimiz oŋojamlarning mazaqlirini,
Ğakawurlarning horluqlirini yətküqə tartqandur.

124

124-küy •••• Qutulux üqün rəhmətlər

1 «Yuqirioŋa qiqix nahxisi»

Əgər biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
— Ah, Israil xundaq desun —
2 Biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
Kixilər bizgə ğujumoŋa qozoŋaloŋanda,
3 Ularning oŋəzipi bizgə tutaxqanda,
— Xu qaoŋda ular bizni tirik yutuwetətti;
4 *Xu qaoŋda* sular bizni oŋərq qiliwetətti;
Kəlkün beximizdin ətətti;
5 Dawaloŋuoŋan sular beximizdin ətətti!
6 Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə boloŋay!
Ularning qixlirioŋa ow boluxqa bizni qoyup bərmidi.
7 Jenimiz tutquqilarning basmiqidin qeqip qiqqan quxtək qaqti;
Basmaq sundurulup, biz qaqtuq!■
8 Erixkən yardimimiz Pərwərdigarning namididur,
Asman-zemin Yaratquqining namididur!■

125

125-küy •••• Hudaning zor ğimayisi

1 «Yuqirioŋa qiqix nahxisi»

Pərwərdigaroŋa tayanoŋanlar Zion teoŋidəktur;
Uni təwrətkili bolmaydu,
U mənggülük turidu.
2 Yerusalem! Taoŋlar uning ətrapini oruoŋan,
Ğəm Pərwərdigar ğazirdin ta əbədgiqə Əz həlqining ətrapini oraydu.
3 Qünki rəzillərning ğoquq ğasisi ğəqqaniylarning nesiwisini baxqurmaydu;
Bolmisa ğəqqaniylarmu qollirini qəbiğlikkə uzartixi mumkin.
4 Pərwərdigar, meğribanlaroŋa meğribanliq qiloŋaysən;
Kəngli duruslaroŋimu xundaq bolsun.
5 Biraq əgri yollaroŋa burulup kətkənlərni bolsa,
Pərwərdigar ularni qəbiğlik qiloŋuqilar bilən təng xallaydu.
Israiloŋa aman-hatirjəmlik boloŋay!

■ **124:7** Pənd. 6:5 ■ **124:8** Zəb. 121:2

126

126-küy •••• Sürgün boluxtin azad bolux

1 «Yuķiriƣa qiķix nahxisi»

Pərwərdigar Ziondin sürgün bolƣanlarni ķayturup kəlgəndə,
Biz qüx kərgəndəkla bolduķ;□
2 Aƣzimiz külkigə,
Tilimiz xadlinixķa toldi;
Xu tapta əllər arisida ular: —
«Pərwərdigar ularƣa zor ixlarni ķilip bərdi» — deyixti.■
3 Pərwərdigar dərwəķə biz üqün zor ixlarni ķildi,
Biz bulardin xadlinimiz.
4 Jənubtiki ķuruķ eriķlar *xar-xar sularƣa* aylandurulƣandək,
Biz tutķunlarnimu əz ərkimizgə ķayturƣaysən, i Pərwərdigar;□
5 Kəz yaxlirini eķitip teriƣanlar xadliķ bilən orar;
6 Yiƣlap yürüp qaqidiƣan uruķni kətürgən kixi,
Bərḥəķ, xadliķ-təntənə bilən oriƣan baƣlirini kətürüp ķaytip kelidu.

127

127-küy •••• Huda bərgən nesiwəni ḥeqkim tartiwalalmaydu

1 «Yuķiriƣa qiķix nahxisi»; Sulayman yazƣan küy: —

Pərwərdigar Əzi əy salmisa,
Salƣuqilar bikardin-bikar uningƣa əjir singdüridu;
Pərwərdigar xəḥərni saķlimisa,
Kəzətqilər bikardin-bikar oyƣaķ turidu.
2 Silərning səḥərdə ornunglardin ķopuxunglar,
Kəq bolƣanda yetixinglar,
Japa-muxəķķətni nandək yegininglar bikardin-bikardur;
Qünki U Əz səyginigə uyķuni beridu.□
3 Mana, balilar Pərwərdigardin bolƣan mirastur,
Baliyatķuning mewisi Uning mukapatidur;
4 Yaxliķta tapķan balilar,
Baturning ķolidiki oķlardək bolidu.
5 Oķdeni muxular bilən tolƣan adəm bəhtliktur;
Xəḥər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatķinida,
Ular yərgə ķarap ķalmaydu.□

□ **126:1 «Pərwərdigar Ziondin sürgün bolƣanlarni ķayturup kəlgəndə...»** — baxķa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionning əḥwalini əsligə ķayturƣanda...». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4 «Jənubtiki ķuruķ eriķlar xar-xar sularƣa aylandurulƣandək...»** — ķattiķ yamƣur yaƣƣandin keyin, Pələstinning jənub təripidiki süyi yoķ eriķ-dəryalar yerim saət iqidila küqlük ḥəm hətərlik dawalƣuƣan dəryalarƣa aylandurulidu. **«Biz tutķunlarnimu əz ərkimizgə ķayturƣaysən, i Pərwərdigar»** — bu ikkinqi «tutķunluķ» nemini bildüridu? Babil imperiyəsigə sürgün bolƣan Yəḥudiylar azad bolup Pələstingə ķaytip kəlgəndin keyin, yənə bək eƣir muxəķķətlər ḥəm ziyankəxlikkə uqridi («Nəḥəmiya» ḥəm «Əzra» ķisimlirini kərüng). «Tutķunluķ» bəlkim kəqmə mənidə bolup, u eƣir əḥwalni kərsitidu. □ **127:2 «Japa-muxəķķətni nandək yegininglar bikardin-bikardur»** — baxķa birhil tərjimisi: «Japa-muxəķķət bilən tapķan nanni yegininglar bikardin-bikardur». **«Qünki U Əz səyginigə uyķuni beridu»** — baxķa birhil tərjimisi: «Qünki U Əz səyginigə uhliƣan waķtida beridu». □ **127:5 «Xəḥər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatķinida»** — «xəḥər dərwazisi» halayiķ yiƣin aqidiƣan, jəm bolidiƣan jay idi.

128

128-küy •••• Hudadin əyminidiɣan kixining bəhtliki
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

Pərwərdigardin ķorķidiɣanlar,
Uning yollirida mangidiɣanlarning ḥərbiri bəhtliktur!
2 Qünki sən əz ķolungning əjrini yəysən;
Bəhtlik bolisən, ronaķ tapisən;
3 Ayaling bolsa əyüng iqidə mewilik üzüm telidək bolidu;
Baliliring dastihaningni qəridəp, zəytun dərəhliridək tizilip olturidu;
4 Mana, Pərwərdigardin ķorķidiɣan kixi xundaķ bəhtni kəridu.
5 Pərwərdigar sanga Zion teɣidin bəht ata ķiloɣay;
Sən əmrüng boyiqə Yerusalemning awatliķini kərgəysən;
6 Pərzəntliringning pərzəntlirini kərgəysən;
Israiloɣa aram-tinqliķ boloɣay!

129

129-küy •••• Uzun dawam ķiloɣan japa-muxəķķətni əsləx
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

«Yaxliķimdin tartip ular kəp ķetim meni har ķilip kəldi» —
— Aḥ, Israil ḥazir buni desun —
2 «Ular yaxliķimdin tartip kəp ķetim meni har ķilip kəldi,
Biraķ üstümdin ɣəlibə ķiloɣan əməs.
3 Ķox ḥəydigüqilər dümbəmdə ḥəydigən,
Qənəklirini intayin uzun tartķan».
4 Pərwərdigar ḥəķķaniydur;
U rəzillərning asarətlirini sunduruwətti;
5 Ular xərməndə bolup arķisiɣa yandurulsun,
Ziondin nəprətlinidiɣanlarning ḥəmmisi!
6 Ular əgzidə ünüp qiķķan qəptək bolsun;
Üzülməy turupla solixip ketidiɣan;■
7 Ot-qəp oriɣuqiɣa uningdin bir tutammu qiķmaydu;
Baoɣ baoɣliɣuqiɣa bir ķuqaķmu qiķmaydu;
8 Ətüp ketiwatķanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay;
Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ḥeq bərməydu.□

130

130-küy •••• Azabliķ pəryad
1 «Yuķiriɣa qiķix nahxisi»

■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10 □ **129:8 «Ətüp ketiwatķanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay; Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ḥeq bərməydu.» —** demək, muxu küydiki 4- ḥəm 5-ayətning mənisi: Rəzil kixilərdin ḥeq ḥosul bolmaydu, ulardin ḥeq yahxiliķ yaki bəht-huxalliķ kəlməydu yaki ularning bexiɣa qüxməydu.

Qongqur yərlərdin Sanga pəryad kətürimən, i Pərwərdigar;
2 I Rəb, awazimni angliƣaysən;
Qulaqliringni yelinix sadayimoƣa saloƣaysən;
3 Əgər Sən Yaһ, qəbiһliklərni sürüxtürüp sanisang,
Əmdi Rəb, kim tik turalaydu?■
4 Biraq Səndə məoƣpirət-kəqürüm bardur;
Xunga Səndin əyminixkə bolidu.■
5 Pərwərdigarni kütüwatimən;
Jenim kütüwatidu;
Uning səzigə ümid baoƣlidim.■
6 Tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Bərһək, tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Jenim Rəbkə təxna bolup kütməktə.■
7 I Israil, Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlanglar;
Qünki Pərwərdigarda əzgərməs muһəbbət bardur;
Uningda zor nijatliqlarmu bar;
8 U Israilni barliq qəbiһlikliridin bədəl töləp qutquzidu.

131

131-küy •••• Kəmtərlikkə intilix
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»; Dawut yazoƣan küy: —

I Pərwərdigar, kənglüm təkəbbur əməs,
Nəzirimmu üstün əməs;
Mən qong ixlar bilənmu,
Yaki qamim yətməydioƣan karamət ixlar bilənmu məxoƣul bolmaymən;■
2 Bərһək, anisining quqiqida yatqan əmqəktin ayriloƣan balidək,
Өz jenimni besiwelip tinqlandurdum;
Kənglüm iqimdə əmqəktin ayriloƣan balidəktur.
3 Israil Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlisun;
Һazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə!

132

132-küy •••• Hudaning əһdə sanduqi wə Hudaning Dawutqa boloƣan wədisi •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»

I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan barliq jəbir-japalarni yad ətkəysən;□

■ **130:3** Zəb. 143:2 ■ **130:4** 2Sam. 24:14 ■ **130:5** Zəb. 27:14; 40:1; 62:1; Һab. 2:3 ■ **130:6** Zəb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ **131:1** 2Tar. 32:25; Zəb. 101:4-5; Pənd. 6:17; 16:5 □ **132:1 «I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan jəbir-japalarni yad ətkəysən;....»** — bu küy birinqidin, Dawutning Pərwərdigar üqün ibadəthana quruxqa iqkən qəsimini bildüridu һəm xu qaoƣdiki Hudaning Dawutqa jawab berip qiloƣan wədisini («2Sam.» 7-bab) əslitidu; ikkinqidin, Dawutning keyin Hudaning əһdə sanduqini Kiriat-Yearim (yəni Əfrataһ, өz yurti boloƣan Bəyt-Ləһəmgə yeqin) degən jaydin əkilip, təntənilik һalda Yerusalemoƣa kirgüzgənlikinimu əslitidu. Bu küy bəlkim Dawutning bir əwladi (Sulayman yaki uningdin keyinki birsi) padixaһ boloƣanda qiloƣan duasi boluxi mumkin. **«Dawut ... tartqan barliq jəbir-japalar»** — muxu yərdə bəlkim Dawutning Huda üqün muqəddəs bir əyni yasaxqa boloƣan əjirini kərsitixi mumkin.

2 U Pərwərdigarƣa ƙandaƙ ƙəsəm iƫkən,
Yaƙuptiki ƙudrət Igisigə ƙandaƙ wədə ƙiloƫan: —
3-5 «Pərwərdigarƣa turar jayni,
Yaƙupning ƙudrətlik Igisigə makanni tapmiƣuƫə,
Өyümdiki ƫujriƣa kirməymən,
Kariwattiki kərpəmgə qiƫmaymən,
Kөzümgə uyƙuni,
Ƙapaƙlirimƣa mügdəxni bərməymən».■
6 Mana, biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ;
Uni ormanlik etizlardin taptuƙ;□
7 Uning turar jayliriƣa berip kirəyli,
Uning təhtipəri aldida səjdə ƙilayli;
8 Ornungdin turƣin, i Pərwərdigar,
Sən ƙudritingning ipadisi əƫdə sanduƙung bilən,
Өz aramgaƫingƣa kirgin!
9 Kaƫinliring ƫəƙƙaniylik bilən kiyindürülsun,
Məmin bəndiliring təntənilik awazni yangratsun!
10 Ƙulung Dawut üqün,
Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən;□
11 Pərwərdigar Өz ƫəƙiƙiti bilən Dawutƙa xu ƙəsəmni ƙildi,
U uningdin ƫeq yanmaydu: —
U: — «Өz puxtingdin qiƙƙan mewidin birsini təhtingdə olturƣuzimən;■
12 Pərzəntliring Mening əƫdəmni,
ƫəm Mən ularƣa өgitidiƣan agaƫ-guwaƫlirimni tutsa,
Ularning pərzəntliri mənggügə təhtingdə olturidu» — degən.
13 Qünki Pərwərdigar Zionni talliƣan;
U Өz makani üqün uni haliƣan.
14 Mana U: — «Bu mənggügə bolidiƣan aramgaƫimdur;
Muxu yərdə turimən;
Qünki Mən uni halaymən.■
15 Mən uning rizƙini intayin zor bərikətləymən;
Uning yoƙsullirini nan bilən ƙandurimən;
16 Uning kaƫinliriƣa nijatliƙni kiygüzimən,
Uning məmin bəndiliri xadliƙtin təntənilik awazni yangritidu.■
17 Mən bu yərdə Dawutning münggüzini bihlandurimən;
Өzümning məsiƫ ƙiloƫinim üqün yoruƙ bir qiraƣ bekitkənmən;■
18 Uning düxmənlirigə xərməndilikni kiygüzimən;
Əmma uning kiygən taji bexida ronaƙ tapidu» — dedi.

133

133-küy •••• Birlikning bəhti

■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6 «...biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ»** — «uning həwiri» bəlkim birinqidin Hudaning əƫdə sanduƙini kərsitidu; ikkinqidin bexarətlik ƫalda Məsiƫning Bəyt-Ləƫəmdə tuƣuluxini kərsitixi mumkin. **«Uni ormanlik etizlardin taptuƙ»** — yaki «Uni Yaarning etizliridin taptuƙ». «Yaar» «Kiriat-Yearim» boluxi mumkin («1Sam.» 7:1ni kərüng). □ **132:10 «Ƙulung Dawut üqün, Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən»** — bəlkim Dawutning padixaƫ bolidiƣan əwladi üqün ƙiloƫan duasi. Hudaning «məsiƫ ƙiloƫini» tooƫruluƙ yuƙiriƙi 2-küy wə izaƫatlarni, xundaƙla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luƙa 1:69 ■ **132:14** Zəb. 68:16; 132:8 ■ **132:16** 2Tar. 6:41 ■ **132:17** Luƙa 1:69

1 «Yuķiriƣa qiķix nahxisi»; Dawut yazƣan küy: —

Ķara, mana, ķerindaxlar birliktə turux nemidegən yahxi, nemidegən xerindur!
2 U Ḥarunning bexiƣa təkülüp, saķilidin aķķan awu ķimmətlik maydək,
U Ḥarunning saķilidin eķip,
Kiyim-keqəkning yaķisiƣa qüxkən ķimmətlik mayƣa ohxaydu;□
3 U yənə Ḥərmon teƣidiki xəbnəmning Zion taƣliriƣa qüxüxigə ohxaydu;
Qünki xu yərdə Pərwərdigar bərikətni —
Yəni mənggülük ḥayatni buyruƣan!□

134

134-küy •••• Ibadət

1 «Yuķiriƣa qiķix nahxisi»

Mana, Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturunglar,
I, keqiqə Pərwərdigarning өyidə turidiƣan,
Pərwərdigarning barliķ ķulliri!
2 Muķəddəs jayda turup ķolliringlarni kөtürüp Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturunglar!
3 Asman-zeminni Yaratķuqi Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!□

135

135-küy •••• Hudaning ķilƣan uluƣ əməlliri üqün ibadət

1 Ḥəmdusana! Pərwərdigarning namini mədḥiyilənglar,
Uni mədḥiyilənglar, Pərwərdigarning ķulliri!
2 Uni mədḥiyilənglar, Pərwərdigarning өyidə turƣanlar,
Hudayimizning ḥoylilirida turƣanlar!
3 Yaḥni mədḥiyilənglar, qünki Pərwərdigar meḥribandur;
Uning namiƣa küy eytinglar;
Qünki muxundaķ ķilix xerindur;
4 Qünki Yaḥ Yaķupni Өziningki boluxķa,
Israilni Өz mirasi boluxķa talliwaldi.■
5 Qünki өzüm bilimənki, Pərwərdigar uluƣdur;
Rəbbimiz barliķ ilaḥlardin üstündur.□
6 Pərwərdigar nemə ixni muwapiķ kөrgən bolsa,
U asmanlarda,

□ **133:2 «U Ḥarunning bexiƣa təkülüp, saķilidin aķķan awu ķimmətlik maydək, u Ḥarunning saķilidin eķip, kiyim-keqəkning yaķisiƣa qüxkən ķimmətlik mayƣa ohxaydu»** — ḥəzriti Ḥarunni bax kaḥin ķilip tikləx üqün, u alaḥidə puraķliķ məhsus may bilən «məsiḥ ķilinƣan». Təwrat, «Mis.», 30:22-38-ayətlərni kөrüng. □ **133:3 «U yənə Ḥərmon teƣidiki xəbnəmning Zion taƣliriƣa qüxüxigə ohxaydu....»** — «Ḥərmon teƣi» Pələstindiki əng egiz taƣ bolup, ətrapida ḥərküni qüxkən xəbnəm intayin mol bolup, ḥəmmə janiwarni janlanduridu. U Zion taƣliridin 300 kilometr yiraķ. Zion teƣiƣa qüxidiƣan xəbnəm azdur; mol xəbnəm Zionƣa qüxsə, u zor wə ajayib bərikət bolatti, əlwəttə. □ **134:3 «...Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!»** — ibraniy tilida «təxəkkür-mədḥiyə ķayturux» (1-ayət) ḥəm «bərikətləx» degənlər birla sөz («barak») bilən ipadilinidu. ■ **135:4** Mis. 19:5; Ķan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pet. 2:9 □ **135:5 «Pərwərdigar... barliķ ilaḥlardin üstündur»** — bu ayət «ilaḥlar»ning ḥəķiķiy məwjut ikənlikini etirap ķilmaydu, əlwəttə. 95:3 wə izaḥatini kөrüng.

Zeminda,
Dengizlarda ҳəm uning barliқ təgliridimu xuni қilоɳandur.
7 U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
Yamоɳurlarоɳa qaқmaқlarni ҳəmraҳ қilidu;
Xamalni Өz həziniliridin qiқiridu.■
8 U Misirdiki tunji ooɳullarni ҳalak қildi,
Insanlarning bolsun, ҳaywanlarning bolsun ҳəmmini urup ҳalak қildi.■
9 U alamətlərni, məjizilərni aranglarоɳa əwətti, i Misir;
Pirəwn wə uning ҳəmmə қulliri üstigə əwətti.■
10 U uluоɳ əllərni uruwətti,
Қudrətlik padixaҳlarni əltürüwətti;■
11 Amoriylarning padixaҳi Siҳonni,
Baxanning padixaҳi Ogni,
Қanaandiki barliқ padixaҳliқlarni uruwətti.
12 Ularning zeminini miras қilip,
Өz həlқi Israilоɳa miras boluxқa təқdim қildi.■
13 Sening naming, Pərwərdigar, mənggügə,
Xəҳrət-hatirəng dəwrdin-dəwrgiqidur.■
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlқining dəwasini soraydu;
Өz қullirioɳa rəҳim қilidu.■
15 Əllərning butliri bolsa pəқətla kümüx-altundin ibarəttur,
Ularni insanning қolliri yasioɳandur, halas.■
16 Ularning aoɳzi bar, biraқ səzliməydu;
Kəzliri bar, biraқ kərməydu;
17 Қulaқliri bar, biraқ anglimaydu,
Aoɳzida ҳeq nəpəs yoқtur.
18 Ularni yasioɳanlar ularоɳa ohxap қalidu,
Ularоɳa tayanoɳanlarmu xundaқtur.
19 Israil jəməti, Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədҳiyə қayturunglar;
Ҳarun jəməti, Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədҳiyə қayturunglar;
20 Lawiy jəməti, Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədҳiyə қayturunglar;
Pərwərdigardin қorқidioɳanlar, Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədҳiyə қayturunglar!
21 Yerusalemda makanlaxқan Pərwərdigarоɳa Ziondin təxəkkür-mədҳiyə eytilsun!
Ҳəmdusana!

136

136-küy •••• Pərwərdigarning muҳəbbitigə təxəkkür eytinglar!
1 Pərwərdigarоɳa təxəkkür eytinglar, U meҳribandur;
Qünki Uning muҳəbbiti mənggülüktur;
2 Ilaҳlarning ilaҳioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muҳəbbiti mənggülüktur;□
3 Rəblərning Rəbbigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muҳəbbiti mənggülüktur;
4 Zor karamətlərni birdinbir Yürgüzguqigə təxəkkür eytinglar,

■ **135:7** Yər. 10:13; 51:16 ■ **135:8** Mis. 12:12,29; Zəb. 78:51 ■ **135:9** Mis. 7,8,9,10,14 ■ **135:10** Yə. 12 ■ **135:12** Zəb. 78:55 ■ **135:13** Mis. 3:15, Zəb. 102:12 ■ **135:14** Қan. 32:36, Zəb. 90:13 ■ **135:15** Zəb. 115:4
□ **136:2 «Ilaҳlarning ilaҳioɳa təxəkkür eytinglar»** — «ilaҳlar» tooɳruluқ 95:3 wə izaҳatini kərüng.

Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
5 Əḳil-parasət arḳilиḳ asmanlarni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
6 Zeminni sular üstidə sozup Turoɳuzoɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
7 Uluoɳ nur jisimlirini Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
8 Kündüzni baxḳuridioɳan ḳuyaxni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
9 Keqini baxḳurdioɳan ay ḥəm yultuzlarni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
10 Ularning tunjilirini urup, Misiroɳa zərb bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
11 Israilni ular arisidin qiḳaroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
12 Küqlük ḳol ḥəm uzatḳan bilək bilən ularni Qiḳaroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
13 Ḳizil dengizni bələk-bələk Bəlgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
14 Ḥəm Israilni uning otturisidin Ətküzgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
15 Ḳizil dengizda Pirəwnni ḳoxunliri bilən süpürüp taxlioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
16 Əz həlḳini qəl-bayawandin Yetəkligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
17 Büyük padixaḥlarni Uruwətküqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
18 Ḥəm məxḥur padixaḥlarni Ətürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
19 Jümlidin Amoriylarning padixaḥi Siḥonni Ətürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
20 — Ḥəm Baxan padixaḥi Ogni Ətürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
21 Ularning zeminini miras üqün Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
22 Buni bəndisi Israiloɳa miras ḳilip bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
23 Ḥalimiz harab əḥwalda, bizlərni Əsligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
24 Bizni əzgənlərdin ḳutuldуroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
25 Barliḳ ət igilirigə ozuḳ Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
26 Ərxlərdiki Təngrigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur!

■ **136:5** Yar. 1:1 ■ **136:6** Zəb. 24:1-2 ■ **136:7** Yar. 1:14 ■ **136:8** Yar. 1:16 ■ **136:10** Mis. 12:29; Zəb. 78:43,51 ■ **136:11** Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ **136:12** Mis. 6:6 ■ **136:13** Mis. 14:21,22; Zəb. 78:13 ■ **136:15** Mis. 14:24 ■ **136:16** Mis. 15,16,17,19; Zəb. 78:52 ■ **136:17** Qəl. 21:24,25,34,35; Yə. 12:1; Zəb. 135:10,11 ■ **136:20** Ḳan. 3:1-7 ■ **136:21** Yə. 12:6

137

137-küy •••• Babilda sürgün boluxning dərd-əlimi

1 Babildiki dərya-eriklar boyida biz olturduk;
Zionni əsliginimizdə, bərhək yioɣa kətürduk;
2 Qiltarimizni arisidiki səgətlərgə esip koyduk.
3 Qünki bizni sürgün kiloɣanlar bizdin nahxa tələp kildi;
Bizni zarlatkuqilar bizdin tamaxa tələp kilip: —
«Həy, Zion nahxiliridin birni bizgə eytkina» — deyixti.■
4 Yaka yurtta turup Pərwərdigarning nahxisini kandakmu eytayli?
5 Əy Yerusalem, mən seni untusam,
Ong kolum *mahʒaritini* untusun!□
6 Seni əslimisəm,
— Yerusalemni əng qong hursənlikimdin əwzəl kərmisəm —
Tilim tanglayimoɣa qaplixip kalsun!
7 I Pərwərdigar, Edom baliliridin hesab aloɣanda, Yerusalemning bexioɣa qüxkən künini yadingoɣa kəltürgəysən;
Qünki ular: «Uni yər bilən yəksan kilinglar,
Ulioɣiqə yər bilən yəksan kilinglar!» deyixti.■
8 I bulinix aldida turoɣan Babil kizi,
Bizgə kiloɣan kilmixliringni əzünggə kayturoɣuqi bəhtliktur!■
9 Bowakliringni elip taxka atkuqi kixi bəhtliktur!

138

138-küy •••• Xəpkətkə rəhmətlər

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pütün kəlbim bilən Sanga təxəkkür eytimən;
Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən.□
2 Pak-mukəddəslikingning ibadəthanisioɣa karap bax urimən,
Əzgərməs muhəbbiting həm həkikət-sadakiting üqün namingni təbrikləymən;
Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioɣiningni uluoɣ kiloɣansən.□
3 Sanga nida kiloɣan künidə, manga jawab bərgənsən;
Jenimoɣa küq kirgüzüp, meni rioɣbətləndürgənsən.
4 Aoɣzingdiki səzlərni angliɣanda, i Pərwərdigar,
Jahandiki barlik xahlar Seni mədhiyiləydu;
5 Ular Pərwərdigarning yollirida yürüp nahxa eytidu,
Qünki uluoɣdur Pərwərdigarning xan-xəripi.
6 Qünki Pərwərdigar aliydur;
Birak U hali boxlaroɣa nəzər salidu;
Təkəbbularni bolsa U yirakɣtin tonup yetidu.■
7 Zulmət-muxəkkətlər arisida mangoɣan bolsammu,

■ **137:3** Zəb. 79:1 □ **137:5 «Ong kolum mahʒaritini untusun!»** — yaki «Ong kolumni untuoɣan bolsam!». ■ **137:7** Yər. 49:7; Əz. 25:12 ■ **137:8** Yər. 50:15,29; Wəh. 18:6 □ **138:1 «Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən»** — «ilahlar» tooɣruluk 95:3 wə izahatini kərüng. □ **138:2 «Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioɣiningni uluoɣ kiloɣansən»** — baxka birhil tərjimisi: «qpnki sən əz nam-xəhriting həm wədəngni həmmidin üstün kilding». Lekin bizningqə mənisi xuki, Hudaoɣa nisbətən əz wədisidə turux hətta nam-xəhritidin yukiri turidu. ■ **138:6** Zəb. 113:4-7

Sən meni janlandurisən;
Düxmənlirimning ɵəzipini tosuxķa ķolungni uzartisən,
Ong ķolung meni ķutķuzidu.
8 Pərwərdigar manga təwə ixlarni pütküzidu;
Meĥir-muĥəbbiting, i Pərwərdigar, mənggülüktur;
Ɵz ķolliring yasiɵanni taxlap kətmigəysən!

139

139-küy •••• Huda ķəlbni Bilgüqidur

1 Nəɵmiqilərning bexiɵa tapxurulup oķulsun dəp, Dawut yazɵan küy: —

I Pərwərdigar, Sən meni təkxürüp qiķting,
Ĥəm meni bilip yətting;
2 Ɵzüng olturɵinimni, turɵinimnimu bilisən;
Yiraķta turuķluķ kənglümdikini bilisən.
3 Baskan ķədəmlirimni, yatķanlirimni ətkəməngdin ətküzdung;
Barliķ yollirim Sanga ayandur.
4 Bərĥək, tilimɵa bir səz kelə-kəlməstinla, i Pərwərdigar,
Mana Sən buni əyni boyiqə bilməy ķalmaysən.
5 Sən meni aldi-kəynimdin orap turisən,
Ķolungni mening üstümgə ķondurɵansən.
6 Bundaķ bilim manga xunqilik tilsimat bilinidu!
Xundaķ yüksəkki, mən uni bilip yetəlməydikənmən.
7 Roĥingdin neri boluxķa nələrgimu baralayttim?
Ĥuzurungdin əzümni ķaqurup nələrgə baralayttim?
8 Asmanlarɵa qiķsam, mana Sən axu yərdə;
Təĥtisarada orun salsammu, mana Sən xu yərdə;■
9 Səĥərning ķanatlirini elip uqup,
Dengizning əng qət yərliridə tursam,
10 Ĥətta axu jayda ķolung meni yetəkləydu,
Ong ķolung meni yələydu.
11 Mən: «Ķarangɵuluķ meni yapsa,
Ətrapimdiki yoruķluķ qoķum keqə bolidu» — desəm,
12 Ķarangɵuluķmu Səndin yoxurunalmaydu,
Keqimu Sanga kündüzdək aydingdur,
Ķarangɵuluķmu *Sanga* yoruķtəktur.
13 Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiɵansən;
Anamning ķorsiķida meni toķuɵansən;□
14 Mən Seni mədĥiyiləymən,
Qünki mən sürlük wə karamət yasalɵanmən;
Sening ķiloɵanliring karamət tilsimattur;
Buni jenim obdan bilidu.
15 Mən yoxurun jayda yasalɵinimda,
Yər təgliridə əpqillik bilən toķulup xəkilləndürülginimdə,

■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13 □ **139:13 «Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiɵansən»** — yaki «Qünki Sən mening iqlirimni yasiɵansən». «Iqlirim» bolsa ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən ipadilinidu (bəzi waķitlarda bərəklər wijdanni bildüridu). Baxķa birhil tərjimisi: «Bərĥək, Sən mening iqlirimgə igidursən».

Ustihanlirim Səndin yoxurun əməs idi.■
16 Əzalirim tehi apiridə bolmioɣan künlərdə,
Ular yasiliwatqan künlərdə,
Kəzüng tehi xəkillənmigən jismimni kərüp yətkənidi;
Ularning ḫəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi.□
17 Aḫ Təngrim, oyliring manga nəqədər qimmətliktur!
Ularning yioɣindisi xunqə zordur!
18 Ularni sanay desəm, ular dengizdiki qumlardinmu kəptur;
Uyqudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!□
19 Aḫ, Sən rəzillərni əltürüwətsəng iding, i Huda!
Qanhor kixilər, məndin yiraq bolux!
20 Qünki ular Sening tooɣruluq ḫiylilik bilən səzləydu;
Sening xəḫərliring ular təripidin azduruldi.□
21 Sanga əqmən boloɣanlaroɣa, i Pərwərdigar, mənmu əqqu?
Sanga qarxi qikkənlaroɣa mənmu yirginimənoɣu?
22 Ularoɣa qix-tirnikimoɣiqə əqturmən;
Ularni əz düxmənlirim dəp ḫesablaymən.
23 Meni kəzitip təkxürgəysən, i Təngrim!
Mening kəlbimni bilip yətkəysən!
Meni sinap, oɣəmlik oylirimni bilgəysən;■
24 Məndə *Əzünggə* azar bərgüdək yolning bar-yoqlukini kərgəysən;
Wə meni mənggülük yolungda yetəkligəysən!

140

140-küy •••• Aḫanətqilər ḫəm zomigərlər arisida
1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Rəzil adəmdin, i Pərwərdigar, meni azad qiloɣaysən;
Zorawan kixidin meni saqlioɣaysən.
2 Ular kənglidə yamanliklarni oylimakta;
Ular ḫər küni jəm boluxup urux qikarmakqi.
3 Tilini yilanningkidək ittik qilidu;
Kobra yilanning zəḫiri ləwliri astida turidu;
Selaḫ.■
4 Rəzil adəmning qolliridin meni aman qilioɣaysən, i Pərwərdigar;
Putlirimni putlaxni kəstləydioɣan zorawan kixidin saqlioɣaysən.
5 Təkəbburlar mən üqün qiltaq, tanilarni yoxurup təyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Mən üqün tuzaqlarni saldi;
Selaḫ.■
6 Mən Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Təngrimdursən» — dedim;
Yelinixlirim sadasioɣa qulaq saloɣaysən, i Pərwərdigar;

■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16 «Ularning ḫəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi»** — yənə birhil tərjimisi: «Ular yoq boloɣan waqitta, manga bekitilgən künlirimning ḫəmmisi dəptiringdə yeziloɣan». □ **139:18 «Uyqudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!»** — «uyqudin kəzümni aqsam» bu yərdə bəlkim tirilix künini puritidu. □ **139:20 «Sening xəḫərliring ular təripidin azduruldi»** — baxqa birhil tərjimisi: «sening düxmənliring namingni bikar ixlitidu». ■ **139:23** Ayup 31:6; Zəb. 17:3; 26:2 ■ **140:3** Zəb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ **140:5** Yər. 18:22

7 Pərwərdigar Rəb nijatliqimning küqidur;
Sən jəng künidə beximni yepip qoƣdioƣansən.
8 Rəzil adəmning ümidini ijabət qilmioƣaysən, i Pərwərdigar;
Ularning ḥiylilirini aqquzmioƣaysən;
Bolmisa əzlirini qong tutuwalidu.
Selaḥ.
9 Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa,
Ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun;□
10 Üstigə qooƣlar yaoƣdurulsun;
Ular otqa,
Qaytidin qiqalmioƣudək ḥanglaroƣa taxliwetilsun;
11 Tili qeqimqi adəmning yər yüzidə orni bolmisun;
Balayi'apət zorawanlarni tügəxküqə owlaydu;
12 Mən bilimənki, Pərwərdigar ezilgənlərning dəwasini soraydu,
Yoqsulning ḥəqqini elip beridu;
13 Bərḥək, ḥəqqaniylar namingoƣa təxəkkür eytidu;
Kəngli duruslar ḥuzurungda yaxaydu.

141

141-küy •••• Rəzillik bilən murəssə qiloƣili bolmaydu
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigar, mən Sanga nida qildim;
Yenimoƣa tezdin kəlgəysən;
Sanga nida qiloƣinimda awazimni angliƣaysən.
2 Duayimni angliƣiningda, Sanga sunuloƣan huxbuydək yeqimliq bolsun,
Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun.□ ■
3 Aoƣzim aldida kəzətqi turoƣuzoƣaysən, i Pərwərdigar;
Ləwlirim dərwazisini saqlioƣaysən;
4 Kənglümni ḥeqqandaq yaman ixqa,
Qəbiḥlik qiloƣuqilaroƣa xerik bolup, rəzillik qilixqa mayil qilmioƣaysən.
Meni ularning nemətliridin ḥeq yegüzmigəysən!
5 Ḥəqqaniy adəm meni ursun —
Bu manga meḥribanliqtur;
Manga tənbiḥ bərsun —
Bu bolsa, bexim rət qilmaydioƣan, quyuloƣan esil maydək bolidu.
Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu.□
6 Ularning ḥakimliri tik yarlardin taxliwetilgəndə,
Həlq mening səzlirimni anglaydu;

□ **140:9 «Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa, ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun»** — baxqa birhil tərjimisi: «Meni qorxioƣanlarning baxlamqilirioƣa bolsa, əz ləwliridin qiqqan xumluq əzlirigə qüxsun». □ **141:2 «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun»** — yaki «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik axliq ḥədiyədək qobul bolsun» — ibadəthanida kaḥinlar kəqlik qurbanliq yaki ḥədiyə sunuxtin awwal, qoli bilən xu qurbanliq-ḥədiyələrni Huda aldida kətürətti. ■ **141:2** Mis. 29:30; Wəḥ. 5:8; 8:3 □ **141:5 «Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Qünki mening duayim ularoƣa (rəzillərgə) külpət qüxkəndə ular üqün dawamlixiweridu» (ibraniy tilida «yamanliq» ḥəm «külpət» bir səz bilən ipadilinidu).

Qünki bu səzlər xerindur.□
7 Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək,
Mana, ustihanlirimiz təḫtisara ixiki aldida qeqiwetildi;□ ■
8 Bərḫək, kəzlirim Sangila tikilip ḳaraydu, Pərwərdigar Rəbbim;
Sanga tayinimən;
Jenimni harab ḳilip taxliwətmigəysən.
9 Ularning manga saloŋan ḳiltiḳidin,
Ḳəbiḫlik ḳiloŋuqilarning tuzaḳliridin meni saḳlioŋaysən;
10 Rəzillər əzining torlirioŋa yiḳilsun,
Mən bolsam — ətüp ketimən.

142

142-küy •••• Yar-yəlaksizliktiki dua
1 Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —

Mən Pərwərdigaroŋa awazimni anglitip nalə-pəryad kətürimən;
Pərwərdigaroŋa awazim bilən yelinimən;□
2 Uning aldida dad-zarlirimni təkimən;
Uningoŋa awariqilikimni eytimən.
3 Roḫim iqimdə tügixəy dəp ḳaloŋanda,
Xu qaoŋda baskan yolumni bilgənsən;
Mən mangoŋan yolda ular manga ḳiltaḳ saldi.■
4 Ong yenimoŋa ḳarap baḳḳaysən;
Ətrapimda meni tonuydioŋan adəm yoḳtur;
Panaḫgaḫ yoḳap kətti;
Ḫeq adəm jenimoŋa kəyünməydu.
5 Mən Sanga pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Sanga: «Sən mening Baxpanaḫimsən,
Tiriklərning zeminida boloŋan Nesiwəmdursən» — dedim.■
6 Mening pəryadimoŋa ḳulaḳ saloŋaysən;
Qünki mən intayin harab əḫwaloŋa qüxürüldum;
Meni ḳoŋlioŋuqilirimdin ḳutulduroŋaysən;
Qünki ular məndin küqlüktur.■
7 Sening namingni təbriklixim üqün,
Jenimni türmidin qiḳaroŋaysən;
Ḫəḳḳaniylar ətrapimda olixidu;
Qünki Sən manga zor meḫribanliḳ kərsitisən.

□ **141:6 «Həlḳ mening səzlirimni anglaydu; qünki bu səzlər xerindur»** — «xerin» bəlkim muxu yərdə «jayida, orunluḳ» degən mənidə. □ **141:7 «Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək, mana, ustihanlirimiz təḫtisara ixiki aldida qeqiwetildi»** — ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nushisida, muxu səz intayin ihqam bolup, qüxinix təs. ■ **141:7** Əz. 37:1,11,12 □ **142:1 «Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —....»** — Dawut pəyoŋəmbər Saul padixaḫtin ḳeqip, ikki ḳetim oŋarda yoxurunoŋan waḳtidiki wəḳələr «Təwrat, «1Sam.» -22- ḫəm 24-babta yezlioŋan. ■ **142:3** Zəb. 77:3 ■ **142:5** Zəb. 16:5 ■ **142:6** Zəb. 41:2; 79:8; 116:6

143

143-küy •••• Roḫim tügixəy dəp ḳaldi!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, duayimni angliɣaysən;
Yelinixlirimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
Ḥəḳiḳət-sadaḳitingdə ḥəm ḥəḳḳaniyitingdə manga jawab bərgəysən.
2 Өz ḳulungni soraḳḳa tartixḳa turmiɣaysən;
Qünki nəziringdə tiriklərning ḥeqbiri ḥəḳḳaniy ispatlanmaydu.■
3 Qünki düxmən jenimoɣa ziyankəxlik ḳilmaḳta,
U ḥayatimni dəpsəndə ḳildi;
Meni huddi ələgili uzun boloɣanlardək,
Ḳarangoɣu jaylarda turuxḳa məjbur ḳilidu.
4 Xunga roḫim iqimdə tügixəy dəp ḳaldi;
Iqimdə ḳəlbim sundi.
5 Mən ḳədimki künlərni əsləymən;
Sening barliḳ ḳiloɣanliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Ḳolliring ixligənlirini hiyalimdin ətküzimən.■
6 Ḳollirimni Sanga ḳarap sozup intilimən;
Jenim qangḳioɣan zemindək Sanga təxnadur.
Selaḫ.
7 Manga tezdin jawab bərgəysən, i Pərwərdigar;
Roḫim ḫalidin ketidu;
Didaringni məndin yoxurmioɣaysən;
Bolmisa mən ḫangoɣa qüxidioɣanlardək bolimən.
8 Meḫir-muḥəbbitingni tang səḥərdə anglatḳaysən;
Qünki tayanoɣinim Sən;
Mengixim kerək boloɣan yolni manga bildürgəysən;
Qünki jenim Sanga təlmürüp ḳaraydu;■
9 Meni ḳutulduroɣaysən, i Pərwərdigar, düxmənlirimdin;
Baxpanaḫ izdəp Sening yeningoɣa ḳaqimən.
10 Өz iradənggə əməl ḳiliximḳa meni əgətkəysən;
Qünki Sən mening Hudayimdursən;
Sening meḫriban Roḫing meni tüptüz zeminda yetəkligəy;□
11 Өz nam-xəḫriting üqün meni janlanduroɣaysən, i Pərwərdigar;
Өz ḥəḳḳaniyitingdə jenimni awariqiliktin azad ḳiloɣaysən.
12 Ḫəm meḫir-xəpḳitingdə düxmənlirimni üzüp taxliwətkəysən;
Jenimni har ḳiloɣanlarning ḥəmmisini ḫalak ḳiloɣaysən;
Qünki mən Sening ḳulungdurmən.■

144

144-küy •••• Padixaḫning nijatliḳi — həlḳning bəhti

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ḳollirimoɣa jəng ḳilixni,

■ **143:2** Rim. 3, 4; Gal. 3, 4 ■ **143:5** Zəb. 77:5-12 ■ **143:8** Zəb. 25:1 □ **143:10 «...meni tüptüz zeminda yetəkligəy»** — yaki «..meni tüz kəngüllərning zeminida yetəkligəy», «...meni diyanətlik zeminda yetəkligəy». ■ **143:12** Zəb. 86:14-16; 116:16

Barmaqlirimoŋa uruxni əgitidioŋan,
Mening Qoram Texim Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!■
2 Mening əzgərməs xəpqitim wə mening qoroŋinim,
Mening egiz munarim wə nijatkarim,
Mening qalqinim wə tayanoŋinim, mən Uningdin ḫimayə tapimən;
U Əz həlqimni qol astimda boysunduroŋuqidur!■
3 I Pərwərdigar, Sən uningdin həwər alidikənsən, adəm degən zadi nemə?
Uning tooŋruluq oylaydikənsən, insan balisi degən nemə?■
4 Adəm bolsa bir nəpəsturla, halas;
Uning künliri ətüp ketiwatqan bir kələnggidur, halas.■
5 I Pərwərdigar, asmanlarni egildürüp qüxkəysən;
Taoŋlaroŋa tegip ulardin is-tütək qiqaroŋaysən;■
6 Qaqmaqlarni qaqquzup ularni tarqitiwətkəysən;
Oqliringni etip ularni qiyqas-sürəngə saloŋaysən;■
7 Yuqiridin qolliringni uzitip,
Meni azad qiloŋaysən;
Meni uluoŋ sulardin,
Yaqa yurttikilərning qanggilidin qikaroŋaysən.
8 Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.□
9 I Huda, mən Sanga atap yengi nahxa eytimən;
Ontaroŋa təngkəx bolup Sanga küylərni eytimən.□
10 Sən padixaḫlaroŋa nijatlik-oŋəlibə beoŋixlaysən;
Qulung Dawutni əjəllik qiliqtin qutuldurisən.
11 Meni qutuldoroŋaysən, yat yurttikilərning qolidin azad qiloŋaysən;
Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.
12 Xundaq qilip ooŋullirimiz yaxliqida puhta yetilgən kəqətlərgə ohxaydu,
Qizlirimiz ordiqə nəqixləngən tüwrüklərdək bolidu;
13 Axliq ambarlirimiz toldurulup,
Türlük-türlük ozuqlar bilən təminləydioŋan,
Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümənləp qozilaydioŋan;
14 Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan;
Ḫeqkim besip kirməydioŋan, ḫeqkim *jənggə* qiqmaydioŋan;
Koqilirimizda ḫeq jedəl-oŋowoŋa bolmaydioŋan; □
15 Əḫwali xundaq boloŋan həlq nemidegən bəhtliktur!
Hudasi Pərwərdigar boloŋan həlq bəhtliktur!

145

145-küy •••• Hudaning qiloŋan uluoŋ əməllirini keyinki əwladqa bayan qilix •••• «Elipbə tərtipilik» küy

1 Mədhiyə: Dawut yazoŋan küy: —

■ **144:1** 2Sam. 22:35; Zəb. 18:34 ■ **144:2** 2Sam. 22:48; Zəb. 18:47-48 ■ **144:3** Ayup 7:17; Zəb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6 ■ **144:4** Ayup 8:9; 14:2, 3; Zəb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ **144:5** Zəb. 18:7-9; 104:32 ■ **144:6** 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zəb. 18:13-14 □ **144:8 «Ong qoli aldamqi qoldur» —** bəlkim qəsəm qiloŋanda qolini yaloŋandin kətürgən yaki baxqilar bilən kelixkəndə yaloŋandin qollaxqan. □ **144:9 «Ontaroŋa təngkəx bolup sanga küylərni eytimən» —** «ontar» on tarliq qiltardək bir saz. □ **144:14 «Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan…» —** baxqa birhil tərjimisi: «Ulaoŋlirimiz eoŋir yüklərni kətüridioŋan….».

|□| Mən Seni mədhiyiləp uluƣlaymən, Hudayim, i Padixah;
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən.
2 |□| Ḥərküni Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən,
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən!
3 |□| Uluƣdur Pərwərdigar, zor mədhiyilərgə layiⱪtur!
Uning uluƣluⱪini sürüxtürüp bolƣili bolmas;■
4 |□| Bir dəwr yengi bir dəwrgə Sening ⱪiloƣanliringni mahtaydu;
Ular ⱪudrətlik ⱪiloƣanliringni jakarlaydu;■
5 |□| Mən ḥəywitingning xərəplik julaliⱪini,
Wə karamət məjiziliringni seoƣinip səzləymən;
6 |□|: Xuning bilən ular ⱪorⱪunqluⱪ ixliringning ⱪudritini bayan ⱪilidu;
Mənmu uluƣ əməlliringni jakarlaymən!
7 |□| Ular zor meḥribanliⱪingni əsləp, uni mubarəkləp tarⱪitidu,
Ḥəⱪⱪanliyliⱪing tooƣruluⱪ yuⱪiri awazda küyləydu.■
8 |□| Pərwərdigar meḥir-xəpⱪətlik ḥəm rəḥimdildur;
Asan oƣəzəplənməydu, U zor meḥir-muḥəbbətliktur;■
9 |□| Pərwərdigar ḥəmmigə meḥribandur;
Uning rəḥimdilliⱪliri barⱪə yaratⱪanlirining üstididur;
10 |□| Sening barliⱪ yasioƣanliring Seni mədhiyiləydu, i Pərwərdigar,
Sening məmin bəndiliring Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturidu.
11 |□| Ular padixaḥliⱪingning xəripidin həwər yətküzidu,
Küq-ⱪudritingni səzləydu;
12 |□| Xundaⱪ ⱪilip insan balilirioƣa ⱪudrətlik ixliring,
Padixaḥliⱪingning xərəplik ḥəywisi ayan ⱪilinidu.
13 |□| Sening padixaḥliⱪing əbədiy padixaḥliⱪtur,
Səltəniting əwladtin-əwladⱪiqidur.□
14 |□| Pərwərdigar yiⱪilay degənlərning ḥəmmisini yələydu,
Egilip ⱪaloƣanlarning ḥəmmisini turoƣuzidu.
15 |□| Ḥəmməylənning kəzliri Sanga tikilip kütidu;
Ularoƣa əz waⱪtida rizⱪini təⱪsim ⱪilip berisən;■
16 |□| Ⱪolungni eqixing bilənla,
Barliⱪ jan igilirining arzusini ⱪandurisən.
17 |□| Pərwərdigar barliⱪ yollirida ḥəⱪⱪaniydur,
Yasioƣanlirining ḥəmmisigə muḥəbbətliktur.
18 |□| Pərwərdigar Өzigə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur,
Өzigə ḥəⱪiⱪəttə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur;
19 |□| U Өzidin əyminidioƣanlarning arzusini əməlgə axuridu;
Ularning pəryadini anglap ularni ⱪutⱪuzidu.
20 |□| Pərwərdigar Өzini səygənlərning ḥəmmisidin həwər alidu;
Rəzillərning ḥəmmisini yoⱪitidu.
21 |□| Aoƣzim Pərwərdigarning mədhiyisini eytidu;
Barliⱪ ət igiliri əbədil'əbəd uning muⱪəddəs namioƣa təxəkkür-mədhiyə ⱪayturoƣay!

■ **145:3** Ayup 5:9; Zəb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ **145:4** Ⱪan. 4:9; 6:7 ■ **145:7** Zəb. 119:171-172 ■ **145:8** Mis. 34:6, 7; Qəl. 14:18; Zəb. 86:15; 103:8 □ **145:13 «izaḥat»** — yeⱪinda bəzi kona kəqürülmilərdin 13- wə -14-ayətning ariliⱪida: — « ׂ Pərwərdigar wədisidə qing turidu; barliⱪ yaratⱪanlirioƣa meḥribandur» degən məzmun boloƣan yənə bir nushisi tepiloƣan (ibraniy tilida «Nun» bilən baxlinidu). ■ **145:15** Zəb. 104:27

146

146-küy •••• Huda mədḥiyilənsun!

1 Ḥəmdusana!
I jenim, Pərwərdigarni mədḥiyilə!
2 Mən ḥayat bolsamla, Pərwərdigarni mədḥiyiləymən;
Wujudum bar bolsila Hudayimoɣa küy eytimən.
3 Esilzadilərgimu,
Insan balisioɣimu tayanmanglar,
Ularda ḥeq mədət-nijatlik yoḳtur.■
4 Mana, uning nəpisi ketidu,
U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu;
Xu kündila arzu-niyətliri yoḳap ketidu.□
5 Yaḳupning Təngrisi mədətkari boloɣan adəm,
Pərwərdigar Hudasini əz ümidi ḳiloɣan adəm bəhtliktur!
6 U asmanlarni, zeminni,
Dengizni ḥəm uningda bar məwjudatlarni yaratḳandur;
U ḥəḳiḳət-sadaḳəttə mənggü turidu;
7 Ezilgüqilər üqün U ḥəküm süridu;
Aq ḳaloɣanlaroɣa nan beridu.
Pərwərdigar məḥbuslarni azad ḳilidu;
8 Pərwərdigar korlarning kəzlirini aqidu;
Pərwərdigar egilip ḳaloɣanlarni turoɣuzidu;
Pərwərdigar ḥəḳḳaniylarni səyidu.■
9 Pərwərdigar musapirlardin həwər alidu;
Yetim-yesirlərni, tul hotunni yəlaydu;
Biraḳ rəzillərning yolini əgri-bügri ḳilidu.
10 Pərwərdigar mənggügə ḥəküm süridu;
I Zion, sening Hudaying dəwrdin-dəwrgiqə ḥəküm süridu!
Ḥəmdusana!■

147

147-küy •••• Ḥəmmigə Ḳadir Hudaoɣa ḥəmdusanalar eytilsun!

1 Ḥəmdusana! Yaḥni mədḥiyiləŋglar!
Bərḥəḳ, bundaḳ ḳilix xerindur;
Hudayimizni küyləŋglar!
Mədḥiyə oḳux insanoɣa yarixidu.■
2 Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta;
Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu;□
3 U köŋgli sunuḳlarni dawalaydu;
Ularning yarilirini tangidu.■
4 U yultuzlarning sanini sanaydu;

■ **146:3** Zəb. 118:8, 9 □ **146:4 «U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu»** — ibraniy tilida: «adəm» ḥəm «tupraḳ, topa» bir səzdur. ■ **146:8** Zəb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luḳa 13:13; Yḥ. 9:7,32 ■ **146:10** Mis. 15:18; Zəb. 145:13 ■ **147:1** Zəb. 33:1; 92:2; 135:3 □ **147:2 «Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta; Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu»** — bu ayətkə ḳarioɣanda, muxu küy Israil Babiloɣa sürgün boloɣanliḳidin ḳaytip kəlgəndin keyin yeziloɣan. ■ **147:3** Mis. 15:26; Ayup 5:18

Ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu.□ ■
5 Uluoɣdur Rəbbimiz, zor ḳudrətliktur;
Uning qüxinixi qəksizdur.
6 Pərwərdigar yawax məminlərni yəlәp kətüridu;
Rəzillərni yərgiqə təwən ḳilidu.
7 Pərwərdigaroɣa təxəkkürlər bilən nahxa eytinglar;
Küylərni qiltaroɣa təngxəp eytinglar!
8 U asmanni bulutlar bilən ḳaplitidu,
Zeminoɣa yamoɣurni bekitidu,
Taoɣlarda ot-qəplərni əstüridu;■
9 Mallaroɣa ozuḳ,
Taoɣ ḳaoɣisining qüjiliri zarlioɣanda, ularoɣa ozuḳ beridu;
10 At küqidin U zoḳ almaydu;
Adəmning qəbdəs putlirini hursənlik dəp bilməydu;
11 Pərwərdigar bəlki Өzidin əyminidioɣanlarni,
Өzining өzgərməs muḥəbbitigə ümid baoɣlioɣanlarni hursənlik dəp bilidu.
12 Pərwərdigarni mahtanglar, i Yerusalem;
Hudayingni mədḥiyilə, i Zion.
13 Qünki U dərwaziliringning taḳaḳlirini məḥkəm ḳilidu;
Seningdə turuwatḳan pərzəntliringgə bəht-bərikət bərdi.
14 U qət-qegraliringda aram-tinqliḳ yürgüzidu,
Seni buoɣdayning esili bilən ḳanaətləndüridu.
15 U Өz əmr-bexarətlirini yər yüzigə əwətidu;
Uning səz-kalami intayin tez yügüridu.■
16 U aḳ ḳarni yungdək beridu,
Ḳirawni küllərdək tarḳitidu.
17 Uning muzini nan uwaḳliridək ḳilip parqiliwetidu;
Uning sooɣuḳi aldida kim turalisun?
18 U səzini əwətip, ularni eritidu;
Uning xamilini qiḳirip, sularni aḳḳuzidu.
19 U Өz səz-kalamini Yaḳupḳa,
Bəlgilimilirini ḥəm ḥəkümlirini Israiloɣa ayan ḳilidu;
20 U baxḳa ḥeqbir əlgə mundaḳ muamilə ḳilmioɣandur;
Uning ḥəkümlirini bolsa, ular bilip baḳḳan əməs.
Ḥəmdusana!■

148

148-küy •••• Pütkül aləm, Pərwərdigarni uluoɣlanglar!

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarni asmanlardin mədḥiyiləŋglar;
Yuḳiri jaylarda Uni mədḥiyiləŋglar;■
2 Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ pərixtiliri;
Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ ḳoxunliri!
3 Uni mədḥiyiləŋglar, i ḳuyax ḥəm ay,
Uni mədḥiyiləŋglar, ḥəmmə parlaḳ yultuzlar;

□ **147:4 «U… ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U… ularni (yultuzlarni) ismilirini qaḳirip opuḳḳa qiḳiridu». ■ **147:4** Yəx. 40:26 ■ **147:8** Ayup 38:26, 27; Zəb. 104:13-14; Ḥox. 2:23, 24 ■ **147:15** Zəb. 33:9 ■ **147:20** Ros. 14:16 ■ **148:1** Luḳa 2:14; Wəḥ. 5:13

4 Uni mədḥiyiləŋlar, asmanlarning asmanliri,
Asmandin yuḳiri jaylaxḳan sular!
5 Bular Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki U buyruoŋan ḫaman, ular yaratiloŋandur;■
6 U ularni əbədil'əbədgiqə turoŋuzdi;
Ular üqün waḳti ətməydioŋan bəlgilimini buyruoŋan.■
7 Pərwərdigarni zemindin mədḥiyiləŋlar,
Dengizdiki barliḳ əjdiḫalar, dengizning barliḳ təgliri;
8 Ot, məldüz, ḳar, tuman,
Uning səzigə əməl ḳilidioŋan judunluḳ xamal;
9 Taoŋlar ḫəm barliḳ dənglər,
Mewilik dərəhlər, barliḳ kedir dərəhliri,
10 Yawayi ḫaywanlar, barliḳ mal-waranlar,
Ɵmiligüqilər ḫəm uqar-ḳanatlar;
11 Jaḫan padixaḫliri wə barliḳ ḳowmlar,
Əmirlər ḫəm yər yüzidiki barliḳ ḫakim-sotqilar;
12 Ḫəm yigitlər ḫəm ḳizlar,
Bowaylar wə yaxlar, —
13 Ḫəmmisi Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki pəḳətla Uning nami aliydur;
Uning ḫəywiti yər ḫəm asmandin üstün turidu.■
14 Ḫəm U Ɵz həlḳining münggüzini,
Yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisini egiz kətürgüzgən;
Ular Israil baliliri,
Ɵzigə yeḳin bir həlḳtur!
Ḫəmdusana!□ ■

149

149-küy •••• Ḳiyamət künidiki oŋəlibə üqün mədḥiyiləŋlar!

1 Ḫəmdusana!
Pərwərdigaroŋa atap yengi bir nahxini oḳunglar;
Məmin bəndilərning jamaitidə Uning mədḥiyisini eytinglar!
2 Israil əz Yaratḳuqisidin xadlansun;
Zion ooŋulliri əz Padixaḫidin hux boloŋay!■
3 Ular Uning namini ussul bilən mədḥiyilisun;
Uningoŋa küylərni dap ḫəm qiltaroŋa təngxəp eytsun!■
4 Qünki Pərwərdigar Ɵz həlḳidin səyünər;
U yawax məminlərni nijatliḳ bilən bezəydu;
5 Uning məmin bəndiliri xan-xərəptə roḫlinip xad boloŋay,

■ **148:5** Yar. 1:6-31; Zəb. 33:6, 9 ■ **148:6** Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zəb. 104:5; 119:91; Yər. 31:35; 33:25 ■ **148:13** Pənd. 18:10; Yəx. 12:4 □ **148:14 «Ɵz həlḳining münggüzini, yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisi...»** — Təwratta «münggüz» adəttə adəmning nam-xəḫriti yaki ḫoḳuḳini bildüridu. Bu ayəttə u Israilning Hudaoŋa boloŋan mədḥiyilirini bildüridu. Bu ayəttiki «kətürüx» adəmning ḳoli bilən kətürüx əməs, bəlki Huda ularning mədḥiyə awazlirini kətürüxini bildüridu. ■ **148:14** Zəb. 132:17 ■ **149:2** Zəb. 100:3 ■ **149:3** Zəb. 81:2-4

Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!□
6 Aoƣzida Təngrigə yüksək mədhiyiliri bolsun,
Qollirida qox bislik qiliq tutulsun;■
7 Xuning bilən ular əllər üstidin qisas,
Həlqlərgə jaza bəja yürgüzidu;
8 Əllərning padixahlirini zənjirlər bilən,
Aqsəngəklirini təmür kixənliri bilən baoƣlaydu;■
9 Ularning üstigə pütülgən həkümni bəja kəltüridu —
Uning barlik məmin bəndiliri muxu xərəpkə nesip bolidu!
Həmdusana!■

150

150-küy •••• Ahirida — pəqət Həmdusana!

1 Həmdusana!
Təngrini Uning mukəddəs jayida mədhiyiləŋlar;
Qudriti parlap turidioƣan ərxlərdə Uni mədhiyiləŋlar;■
2 Uni qudrətlik ixliri üqün mədhiyiləŋlar;
Oƣayət uluoƣluqi üqün Uni mədhiyiləŋlar;
3 Uni buroƣa sadasi bilən mədhiyiləŋlar;
Uni rawab həm qiltar bilən mədhiyiləŋlar;
4 Uni dap həm ussul bilən mədhiyiləŋlar;
Uni tarlik sazlar həm nəy bilən mədhiyiləŋlar;
5 Uni jaranglik qanglar həm yangrak qanglar bilən mədhiyiləŋlar;
6 Barlik nəpəs igiliri Yahni mədhiyilisun!
Həmdusana!

□ **149:5 «Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!»** — «orunlirida yetix» bəlkim: — (1) Yəhudiylarning ərp-adətliri boyiqə, ziyapətlərdə meһmanlar üqün kərpilər selinip, meһmanlar yeniqilap yetip dastihandin alidu; xunga muxu yərdə huxallik ziyapətlərni kərsitidu; (2) məmin bəndilər xunqə huxal bolup, huxallikidin uhliyalmaydu; (3) əzlirining aman-esən yetip-qopuxliri üqün xadlinixi kerək. ■ **149:6** 2Tes. 2:8; Ibr. 4:12; Wəһ. 1:16 ■ **149:8** Mat. 18:18 ■ **149:9** Qan. 4:6 ■ **150:1** Yəx. 6:3

Pənd-nəsiḩətlər

Pənd-nəsiḩətlərning ḳədir-ḳimmiti

1 Israil padixaḩi Dawutning oƣli Sulaymanning pənd-nəsiḩətliri: —■
2 Bu pənd-nəsiḩətlər sanga əḳil-parasət, ədəp-əhlaḳni өgitip, seni ibrətlik sөzlərni
qüxinidiƣan ḳilidu;
3 sanga danaliḳ, ḩəḳḳaniyliḳ, pəm-parasət wə durusluḳning yolyoruḳ-tərbiyisini
ḳobul ḳilduridu.
4 Bu *pənd-nəsiḩətlər* nadanlarni zerək ḳilip, yaxlarni bilimlik wə səzgür ḳilidu;
5 bularƣa ḳulaḳ selixi bilən danalar bilimini axuridu, yorutuloƣan kixilər tehimu dana
məsliḩətkə erixidu, □
6 xundaḳla pənd-nəsiḩətlər ḩəm təmsillərning mənisini, danixmənlərning
ḩekmətliri ḩəm tilsim səzlirini qüxinidiƣan ḳilinidu.

Yaxlarƣa nəsiḩət

7 Pərwərdigardin ḳorḳux bilimning baxlinixidur;
Əhməḳlər danaliḳni wə tərbiyini kөzgə ilmaydu.■
8 I ooƣlum, atangning tərbiyisigə ḳulaḳ sal, anangning səz-nəsiḩətidin ayrilma;
9 günki ular sening bexingƣa taḳaloƣan gül qəmbirək, boynungƣa esiloƣan marjan
bolidu.
10 I ooƣlum, yamanlar seni azdursa, ularƣa əgəxmigin.
11 Əgər ular: — Yür, tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli;
Yoxuruniwelip, birər bigunaḩ kəlgəndə urayli!□
12 Təḩtisaradək ularni yutuwetəyli,
Saḳ bolsimu, ḩangƣa qüxkənlərdək ularni yiḳitayli;□
13 Ulardin hilmuhil ḳimmətlik mal-dunyaƣa igə bolup,
Өylirimizni olja bilən toldurimiz.
14 Biz bilən xerik bol,
Ḩəmyanimiz bir bolsun, desə, —
15 I ooƣlum, ularƣa yoldax bolma,
Өzüngni ularning izidin neri ḳil!□
16 Qünki ularning putliri rəzillikkə yügüridu,
Ḳolini ḳan ḳilix üqün aldiraydu.■
17 Ḩərḳandaḳ uqar ḳanat tuyup ḳaloƣanda tuzaḳ ḳoyux bikar awariqiliktur;
18 Lekin bular dəl өz ḳenini təküx üqün saḳlaydu;
Өz janlirioƣa zamin boluxni kütidu.
19 Nəpsi yooƣinap kətkən ḩərbir adəmning yollirining aḳiwiti mana xundaḳ;
Ḩaram mal-dunya өz igilirining jenini alidu.■

Danaliḳ sadasi

20 *Büyük* danaliḳ koqida oquḳ-axkara hitab ḳilmaḳta,

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Wəh. 3:9 □ **1:5 «yorutuloƣan kixi»** — ibaraniy tilida «ixlarni, məsililərni, baxḳa adəmni obdan qüxinidiƣan kixi» degən mənidə. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11 «...tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli»** — ibraniy tilida «...tuzaḳ ḳurup ḳan tөkəyli». □ **1:12 «Təḩtisara»** — өlgüqilərning roḩliri ḳiyamət künini kütidiƣan jay (ibraniy tilida «xeol» degən səz). □ **1:15 «Өzüngni ularning izidin neri ḳil!»** — ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin neri ḳil!». ■ **1:16** Yəx. 59:7; Rim. 3:15 ■ **1:19** Ayup 8:13

Qong məydanlarda sadasini anglatmaḳta.□
21 Koqa doḳmuxlirida adəmlərni qaḳirmaḳta,
Xəḥər dərwazilirida səzlirini jakarlimaḳta: —
22 I saddilar, ḳaqanoɣiqə muxundaḳ nadanliḳḳa berilisilər?
Məshirə ḳiloɣuqilar ḳaqanoɣiqə məshiriliktin ḥuzur alsun?
Əhməḳlər ḳaqanoɣiqə bilimdin nəprətlənsun?!□
23 Tənbiḥlirimgə ḳulaḳ selip mangoɣan yolunglardin yanoɣan bolsanglar idi!
Roḥimni silərgə təküp berəttim,
Səzlirimni silərgə bildürgən bolattim.
24 Lekin qaḳirsam, anglimidinglar;
Ḳolumni uzartsam, ḥeqḳaysinglar ḳarimidinglar.■
25 Nəsiḥətlirimning ḥəmmisigə pərwa ḳilmidinglar,
Tənbiḥimni anglaxni ḳilqə halimidinglar.
26 Xunga, bexinglaroɣa bala-ḳaza kəlgəndə külimən,
Wəḥimə silərgə yetixi bilən məshirə ḳilimən.
27 Ḥalakət elip kəlgən wəḥimə üstünglərgə qüxkəndə,
Wəyranqiliḳ silərgə ḳuyuntazdək kəlgəndə,
Silər eoɣir ḳayoɣuoɣa wə azabḳa muptila boloɣininglarda —■
28 U qaoɣda muxu kixilər məndin ətünüp qaḳiridu,
Mən pərwa ḳilaymən,
Meni təlmürüp izdisimu, tapalmaydu.
29 Ular bilimgə nəprətlənginidin,
Pərwərdigardin əyminixni tallimioɣinidin,
30 Mening nəsiḥitimni ḳilqə ḳobul ḳiloɣusi yoḳluḳidin,
Tənbiḥimgimu pərwa ḳilmioɣininglardin,
31 Ular əz bexini yəydu,
Əz ḳəstliridin toluḳ azab tartidu;
32 Qünki saddilarning yoldin qiḳixi əz jenioɣa zamin bolidu;
Əhməḳlər raḥətlik turmuxidin əzlirini ḥalak ḳilidu.
33 Lekin manga ḳulaḳ saloɣanlar aman-esən yaxaydu,
Bala-ḳazalardin, oɣəm-əndixlərdin haliy bolup, hatirjəm turidu.

2

Danaliḳning mewisi

1 I ooɣlum, əgər səzlirimni ḳobul ḳilsang,
Nəsiḥətlirimni ḳəlbinggə püksəng,
2 Əgərdə danaliḳḳa ḳulaḳ salsang,
Yoruḳluḳḳa erixixkə kəngül bərsəng,
3 Əgər əḳil-parasətkə təxna bolup iltija ḳilsang,
Yoruḳluḳḳa erixix üqün yuḳiri awazda yelinsang,

□ **1:20 «danaliḳ»** — «Pənd-nəsiḥətlər»də «danaliḳ» pəzilətlik bir ayalning süpitidə kərünidu. Bu «pəzilətlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18də bayan ḳilinoɣan «paḥixə ayal» bilən selixturuluxi «pənd-nəsiḥətlər»ning muḥim bir temisidur. □ **1:22 «saddilar»** — «Pənd-nəsiḥətlər»də «saddilar» (yaki «nadanlar») degənning «əgənmigənlər», «sawatḳa erixmigənlər» degən baxḳa hil tərjimilirimu bar. **«Əhməḳlər ḳaqanoɣiqə bilimdin nəprətlənsun?!»** — oḳurmənlər xuningoɣa diḳḳət ḳiloɣan boluxi mumkin, «danaliḳ» muxu yərdə «nadanlar»oɣa («saddilar»oɣa) biwasitə səz ḳilsimu, lekin «əhməḳlər»gə wə «məshirə ḳiloɣuqilar»oɣa biwasitə səzliməydu. Qünki rəzil yollarni tutḳaqḳa,ularoɣa ḥeqḳandaḳ biwasitə nəsiḥət təsir ḳilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu kərüng).
■ **1:24** Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4

4 Əgər kümüxkə intilgəndək intilsəng,
Yoxurun gəḩərni izdigəndək izdisəng,■
5 Undaqta Pərwərdigardin *ḩəqiqiy* qorquxni bilidiƣan bolisən,
Wə sanga Hudani tonux nesip bolidu.
6 Qünki Pərwərdigar danaliq bərgüqidur;
Uning aƣzidin bilim bilən yoruqluq qiqidu.■
7 U durus yaxawatqanlar üqün mol ḩekmət təyyarlap qoyƣandur,
U wijdanliq adəmlər üqün qalqandur.
8 U adilliq qiloƣuqilarning yollirini asraydu,
Ihlasmən bəndilirining yolini qooƣdaydu.
9 U qaƣda ḩəqqaniyliq, adilliq wə duruslukni,
Xundaqla ḩərqandaq güzəl yolni qüxinidiƣan bolisən.
10 Danaliq qəlbinggə kirixi bilənla,
Bilim kənglünggə yeqixi bilənla,
11 Pəm-parasət seni qooƣdaydu,
Yoruqluq seni saqlaydu.
12 Ular seni yaman yoldin,
Tili zəḩər adəmlərdin qutquzidu;
13 Yəni tooƣra yoldin qətnigənlərdin,
Qarangoƣu yollarda mangidiƣanlardin,
14 Rəzillik qilixni ḩuzur kəridiƣanlardin,
Yamanliqning ziyanlirini huxalliq dəp bilidiƣanlardin,
15 Yəni əgri yollarda mangidiƣanlardin,
Qingoƣir yolda mangidiƣanlardin qutquzidu.
16 *Danaliq* seni buzuq ayaldin,
Yəni xirin səzlər bilən azdurmaqqi boloƣan naməḩrəm ayallardin qutquzidu.■
17 *Bundaq ayallar* yax waqtida təgkən jorisini taxlap,
Huda aldidiki nikaḩ qəsimini untuƣan wapasizlardindur.
18 Uning əyigə baridiƣan yol ələmgə apiridiƣan yoldur,
Uning mangidiƣan yolliri adəmni ərwaḩlar makaniƣa baxlaydu.
19 Uning qexiƣa baroƣanlarning birimu qaytip kəlgini yoq,
Ulardin birimu ḩayatliq yolliriƣa erixkini yoq.
20 *Xularni qüxənsəng* yahxilarning yolida mangisən,
Ḩəqqaniylarning yollirini tutisən.
21 Qünki durus adəm zeminda yaxap qalalaydu,
Mukəmməl kixi bu yərdə makanlixalaydu.■
22 Lekin rəzillər zemindin üzüp taxlinidu,
Wapasizlar uningdin yuluwetilidu.■

3

Yaxlaroƣa səmimiy agaḩlandurux

1 I ooƣlum, təlimimni untuma,
Degənlirimni ḩəmixə kənglüngdə qing tut.□
2 Qünki u sanga bərikətlik künlər, uzun ömür wə hatirjəmlik qoxup beridu.□ ■

■ **2:4** Mat. 13:44 ■ **2:6** 1Pad. 3:9,12; Yaq. 1:5 ■ **2:16** Pənd. 5:3; 6:24; 7:5 ■ **2:21** Zəb. 37:29 ■ **2:22** Ayup 18:17; Zəb. 104:35 □ **3:1 «qing tut» —** degən səz ibraniy tilida: «qooƣda, mudapiə qil» degən mənimu bildüridu. □ **3:2 «bərikətlik künlər» —** ibraniy tilida «künlərning uzunluqi». ■ **3:2** Qan. 8:1; 30:20

3 Meḥriban wə ḥək-səmimiy boluxtin waz kəqmə,
Bularni boynungoɣa esiwal,
Ḳəlbinggə pütiwal.□ ■
4 Xundaḳ ḳiloɣanda Huda wə bəndilərning nəziridə iltipatḳa layiḳ bolisən, danixmən ḥesablinisən.□

5 Өz əḳlinggə tayanmay, Pərwərdigaroɣa qin ḳəlbing bilən tayanoɣin;
6 Ḳandaḳla ix ḳilsang, Pərwərdigarni tonuxḳa intil;
U sanga tooɣra yollarni kərsitidu.□ ■
7 Өzüngni əḳillik sanima;
Pərwərdigardin əyminip, yamanliḳtin yiraḳ bol.■
8 Xundaḳ ḳiloɣiningda, bu ixlar dərdinggə dərman,
Ustihanliringoɣa yilik bolidu.□
9 Pərwərdigarning ḥərmitini ḳilip mal-dunyayingdin ḥədiyələrni sunoɣin,
Etizingdin tunji qiḳḳan məḥsulatliringdin Uningoɣa atioɣin;■
10 Xundaḳ ḳiloɣiningda, ambarliring axliḳḳa tolup taxidu,
Xarab kəlqəkliringdə yengi xarab exip-texip turidu.■
11 I ooɣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə bipərwaliḳ ḳilma,
Uning tənbiḥidin bəzmə.■
12 Qünki, ata əziz kərgən ooɣlioɣa tənbiḥ-tərbiyə bərgəndək,
Pərwərdigar kimni səygən bolsa uningoɣa tənbiḥ-tərbiyə beridu.■
13 Danaliḳḳa muyəssər boloɣan kixi,
Yoruḳluḳḳa igə boloɣan kixi nemidegən bəhtlik-ḥə!
14 Qünki danaliḳning paydisi kümüxning paydisidin kəptur,
Ḳimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur.■
15 U ləəl-yaḳutlardin ḳimmətliktur,
Intizar boloɣan ḥərḳandaḳ nərsəngdin ḥeqbirimu uningoɣa təng kəlməstur.■
16 Danaliḳning ong ḳolida uzun əmür,
Sol ḳolida baylik wə xəḥrət bardur.
17 Uning yolliri sanga hux puraḳ tuyulur,
Uning barliḳ tərikiliri seni aram tapḳuzur.
18 U əzini tapḳan adəmgə «ḥayatliḳ dərihi»dur,
Uni qing tutḳan kixi nemidegən bəhtlik!□
19 Pərwərdigar danaliḳ bilən yər-zeminni bərpa ḳildi,
Ḥekmət bilən asmanni ornatti.
20 Uning bilimi bilən yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi,
Ḥəmdə bulutlardin xəbnəm qüxti.□ ■
21 I ooɣlum! *Danaliḳ bilən bilimni* kəzüngdin qiḳarma,
Pixḳan ḥekmət wə pəm-parasətni qing tut.
22 Xuning bilən ular jeningoɣa jan ḳoxidu,

□ **3:3 «ḳəlbinggə pütiwal»** — ibraniy tilida «ḳəlbingdiki tahtayoɣa pütüwal» (Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan muḳəddəs ḳanun ikki tax tahtayoɣa pütülgənidi). ■ **3:3** Mis. 13:9; Ḳan. 6:8 □ **3:4 «iltipatḳa layiḳ bolisən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «iltipat» degən səz ikki bisliḳ bolup, ikkinqi mənisi «güzəllik»tur. □ **3:6 «Ḳandaḳla ix ḳilsang,…»** — ibraniy tilida «Barliḳ yolliringda…». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8 «dərdinggə dərman… bolidu»** — ibraniy tilida «kindikinggə salamətlik… bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Ḳan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luḳa 14:13 ■ **3:10** Ḳan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Wəḥ. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 8:11,19; 16:16 ■ **3:15** Pənd. 8:11 □ **3:18 «ḥayatliḳ dərihi»** — xübḥisizki, «Erən baoɣqisi»diki Adəm’atimiz wə Ḥawa’animizning bəḥrimən boluxioɣa təyyarlanoɣan «ḥayatliḳ dərihi»ni kərsitidu (Təwrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20 «yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi»** — bəlkim Nuḥ pəyoɣəmbərning waḳtidiki «qong topan» bilən munasiwətlik bəzi ixlarni kərsitixi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10

Boynungoɣa esiloɣan esil marjandək sanga güzəllik ḳoxidu.
23 Xu qaoɣda yolungda aman-esən mangalaysən,
Yolda putlaxmaysən.■
24 Yatḳanda ḩeq nemidin ḳorḳmaysən,
Yetixing bilənla tatliḳ uhlaysən.■
25 Bexingoɣa dəḩxətlik wəḩimə qüxkəndə ḳorḳmioɣin,
Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!□ ■
26 Qünki Pərwərdigar sening tayanqingdur,
U putungni ḳapḳanlardin neri ḳilidu.

27 Pəḳət ḳolungdin kəlsila, ḩajətmənlərdin yahxiliḳni ayimioɣin.
28 Ḳolum-ḳoxniliring seningdin ətnə sorap kirsə, «Ḳaytip ketip, ətə kəlgin, ətə berəy» — demigin.
29 Ḳoxnangoɣa ziyankəxlik niyitidə bolma,
Qünki u sanga ixinip yeningda hatirjəm yaxaydu.
30 Birsi sanga ziyan yətküzmigən bolsa,
Uning bilən səwəbsiz majiralaxma.□
31 Zulumhor kixigə ḩəsət ḳilma,
Uning yol-tədbirliridin ḩeqnemini tallima.■
32 Qünki ḳingoɣir yollarni mangidioɣanlar Pərwərdigarning nəziridə yirginqliktur,
Lekin Uning sirdax dostluḳi durus yaxawatḳan adəmgə təəlluḳtur.■
33 Pərwərdigarning ləniti rəzillik ḳiloɣuqining əyididur,
Lekin U ḩəḳḳaniy adəmning əyigə bəht ata ḳilur.■
34 Bərḩəḳ, məshirə ḳiloɣuqilarni U məshirə ḳilidu,
Lekin kiqik peil kixilərgə xəpḳət kərsitidu.■
35 Danalar xəḩrətkə warisliḳ ḳilidu,
Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu.□

4

Hikmət wə danaliḳning paydisi

1 I ooɣullar, atanglarning nəsiḩətlirini anglanglar,
Kəngül ḳoysanglar,
Yoruḳluḳḳa erixisilər.
2 Qünki silərgə əgitidioɣanlirim yahxi bilimdur,
Kərsətmilirimdin waz kəqmənglar.
3 Qünki mənmu atamning yumran balisi idim,
Anamning arzuluḳ yaloɣuz ooɣli idim,■
4 Atam manga əgitip mundaḳ dedi:
— Səzlirimni esingdə tut;
Kərsətmilirimgə riayə ḳil,
Xuning bilən yaxnaysən.■
5 Danaliḳni aloɣin, əḳil tap,

■ **3:23** Zəb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zəb. 3:5; 4:8; 91:5, 6 □ **3:25 «Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!»** — yaki «Rəzillərning bexioɣa qüxkən wəyranqiliḳtin oɣəm ḳilmioɣin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30 «səwəbsiz majiralaxma»** — yaki «səwəbsiz dəwalaxma». ■ **3:31** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zəb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Ḳan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaḳ. 4:6; 1Pet. 5:5 □ **3:35 «Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu»** — yaki «Lekin U (Huda) ḩamaḳətlərni nomusḳa ḳalduridu» (ibraniy tilida kinayə ixlitip, ahirḳi səz «kətürülidu» bolidu). ■ **4:3** 1Tar. 29:1 ■ **4:4** 1Tar. 28:9

Eytqan səzlirimni untuma, ulardin qiqma.
6 *Danaliqtin* waz kəqmə, u seni saqlaydu;
Uni səygin, u seni qooɳdaydu.
7 Danaliq ḥəmmə ixning bexidur;
Xunga danaliqni aloɳin;
Barliqingni sərp qilip bolsangmu, əqil tapqin.■
8 *Danaliqni* əzizligin, u seni kətüridu,
Uni qing quqaqlioɳanda, seni ḥərmətkə sazawər qilidu.
9 Bexingoɳa takaloɳan gül qəmbirəktək *sanga güzəllik elip kelidu*,
Sanga xəḥrətlik taj in'am qilidu.■
10 I ooɳlum, qulaq saloɳin, səzlirimni qobul qiloɳin,
Xunda ømrüngning yilliri kəp bolidu.
11 Mən sanga danaliq yolini øgitəy,
Seni durusluq yollirioɳa baxlay.
12 Mangoɳiningda qədəmliring qəklənməydu,
Yügürsəng yiqilip qüxməysən.■
13 Aloɳan tərbiyəngni qing tut,
Qolungdin kətküzmigin;
Obdan saqlioɳin uni,
Qünki u sening ḥayatingdur.

14 Yaman adəmlər mangoɳan yoloɳa kirmə,
Rəzillərning izini basma.■
15 Ularning *yolidin* øzüngni qaqur,
Yolioɳa yeqin yolima;
Uningdin yandap ətüp kət,
Neri kətkin.
16 Qünki *yamanlar* birər rəzillik qilmioɳuqə uhliyalmas,
Birərsini yiqitmioɳuqə uyqusi kəlməs.
17 Yamanliq ularning ozuqidur,
Zorawanliq ularning xarabidur.
18 Lekin ḥəqqaniylarning yoli goya tang nuridur,
Kün qüx boloɳuqə baroɳanseri yoruydu.
19 Yamanlarning yoli zulmət keqidək qapqarangoɳu,
Ular yiqilip, nemigə putlixip kətkinini bilməydu.

20 I ooɳlum, səzlirimni køngül qoyub angla,
Gəplirimgə qulaq sal.
21 Ularni køzüngdə tutqin,
Yürikingning qetida qədirləp saqlioɳin.
22 Qünki səzlirim tapqanlar üqün ḥayattur,
Ularning pütün tenigə salamətliktur.■
23 Qəlbingni «ḥəmmidin əziz» dəp sap tut,
Qünki barliq ḥayat ixliri qəlbtin baxlinidu.
24 Aoɳzingni əgri gəptin yiraq tart,
Ləwliring ezitquluqtin neri bolsun.
25 Køzüngni aldingoɳa tüz tikkin,
Nəziringni aldingoɳa tooɳra taxla;
26 Mangidioɳan yolungni obdan oylanoɳin,

■ **4:7** Pənd. 23:23 ■ **4:9** Pənd. 1:19 ■ **4:12** Zəb. 91:9-12 ■ **4:14** Zəb. 1:1; Pənd. 1:10,15 ■ **4:22** Pənd. 4:13

Xundaḳ ḳilsang ixliring puhta bolidu.
27 Ongoɳa, soloɳa ḳaymioɳin;
Ḳədəmliringni yamanliḳ yolidin neri tart.■

5

Buzuḳqiliḳ-paḩixiwazliḳning aḳiwiti balayi'apəttur, sadiḳliḳning nətijisi bəht-saadəttur

1 I ooɳlum, danaliḳimoɳa kəngül ḳoyoɳin,
Idraklik səzlirimgə ḳulaḳ saloɳin.
2 Xundaḳ ḳiloɳiningda ixḳa səzgürlük bilən ḳaraydioɳan bolisən,
Ləwliring pəm-parasəttin ayrilmaydu.
3 Qünki buzuḳ hotunning aoɳzidin ḩəsəl tamidu,
Ləwliri zəytun yeoɳidin siliḳtur;■
4 Lekin uning aḳiwiti kəkridək aqqiḳ,
Ikki bisliḳ ḳiliqtək ətkür.
5 Uning ḳədəmliri ölüm girdawioɳa elip baridu,
Tutḳan yoli gərgə baxlaydu.□ ■
6 Ḩayatliḳ yolini ḳilqə bilgüm yoḳ dəp,
Baskan ḳədəmliri turaḳsiz bolidu,
Nəgə baridioɳanliḳini ḩeq bilməydu.
7 Xunga, i ooɳullirim, səzlirimni kəngül ḳoyup anglanglar,
Mening degənlirimdin qiḳmanglar.
8 Undaḳ hotundin yiraḳ ḳaq!
Ixiki aldioɳimu yeḳin yolima!
9 Bolmisa, izzət-abruyungni baxḳilaroɳa tutḳuzup ḳoyisən,
Yaxliḳ yilliringni rəḩimsizlərning ḳolioɳa tapxurisən!■
10 Yat adəmlər bayliḳliring bilən özini tolduridu,
Japaliḳ əjirliringning mewisi yaḳa yurtluḳning öyigə ətüp ketidu;
11 Əjilingdə nalə-pəryad kətürginingdə,
Əzayi-bədining yəm boloɳanda,
12 Xu qaoɳda sən: — «Aḩ, nəsiḩətlərdin nemanqə nəprətləngəndimən!
Kənglümdə tənbiḩlərni nemanqə kəmsitkəndimən!
13 Nemixḳa ustazlirimning səzini anglimioɳandimən?
Manga tərbiyə bərgənlərgə ḳulaḳ salmioɳandimən?
14 jəmiyəttimu, jamaət aldidimu ḩərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!» — dəp ḳalisən.□

15 Özüngning kəlqikingdiki suni iqkin,
Öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḩuzurlan.□
16 Bulaḳliring uroɳup hər yərgə tarḳilip kətsə *bolamdu*?
Eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsə bolamdu?
17 Bular sangila has bolsun,

■ **4:27** Kan. 5:32; 28:14 ■ **5:3** Pənd. 2:16; 6:24 □ **5:5 «gər»** — ibraniy tilida «xeol», yəni «təḩtisara» deyilidu, u ölüklərning roḩliri ḳiyamət künini kütidioɳan yər. ■ **5:5** Pənd. 7:27 ■ **5:9** Pənd. 6:34,35 □ **5:14 «hərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!»** — yaki «pütünləy zawalliḳḳa qüxkəndəkmən!». □ **5:15 «Özüngning kəlqikingdiki su..., öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḩuzurlan»** — xübḩisizki, özining ayalining muḩəbbitini kərsitidu.

Yat kixilərgə təgmisun!□
18 Buliḳing bəht-bərikətlik bolƣay!
Yaxliḳingda alƣan hotunung bilən ḥuzurlan.□
19 U qixi keyiktək qiraylik! Jərəndək səyümlük!
Uning baƣridin ḥəmixə ḳanaəttə bolƣaysən,
Uning ḳaynaḳ muḥəbbitidin daim huxalliḳḳa patḳaysən.□
20 I oƣlum, nemixḳa yat ayalƣa xəyda bolisən?
Nemixḳa yat hotunning ḳoynioƣa əzüngni atisən?
21 Qünki insanning ḥəmmə ḳilƣanliri Pərwərdigarning kəz aldida axkaridur,
U uning ḥəmmə mangƣan yollirini tarazioƣa selip turidu.■
22 Yaman adəmning əz ḳəbiḥlikliri əzini tuzaḳḳa qüxüridu,
U əz gunaḥi bilən sirtmaḳḳa elinidu.
23 U yolyoruḳtin məḥrum bolƣanliḳidin jenidin ayrilidu,
Qekidin axḳan ḥamaḳətliki tüpəylidin yoldin ezip ketidu.

6

Yənə birnəqqə nəsiḥət

1 I oƣlum, əgər dostungƣa borun bolƣan bolsang,
Yat kixining ḳərzini tələxkə ḳol berixip wədə bərgən bolsang,□
2 Əgər əz səzüngdin ilinƣan bolsang,
Əz wədəng bilən baƣlinip ḳalsang,
3 U yeḳiningning ḳolioƣa qüxkənliking üqün,
Amal ḳilip əzüngni uningdin ḳutḳuz —
Dərḥal yeḳiningning yenioƣa berip, əzüngni kəmtər tutup *xu ixtin* haliy ḳilixini ətünüp sora.
4 Jərən xikarqining ḳolidin ḳutuluxḳa tirixḳandək,
Ḳux owqining ḳolidin qiḳixḳa tirixḳandək,
Ḳutulmioƣuqə uhlap yatma,
Ḥətta ügdəp arammu alma.■

Qümülə

6 I ḥurun, qəmülining yenioƣa berip *uningdin əgən*,
Uning tirikqilik yollirioƣa ḳarap dana bol.
7 Ularning baxliḳi, əməldari, ḥəkümdari yoḳ bolsimu,
8 Lekin ular yazda yilning eḥtiyaji üqün ax topliwalidu,
Ḥosul pəslidə ozuḳ təyyarliwalidu.
9 I ḥurun, ḳaqanƣiqə uhlap yatisən?
Ḳaqan ornungdin turisən?■

□ **5:17 «Bulaḳliring uroƣup ḥər yərgə tarḳilip kətsə bolamdu? ... Bular sangila has bolsun, yat kixilərgə təgmisun!»** — 16-17-ayətlər xübḥisizki, kəqmə mənidə. Bizningqə kəqmə mənisi: «Ixḳi muḥəbbətliringni yat ayalƣa bərmə, pəḳət əz jorangƣila beƣixla; bolmisa intayin nomus ix bolidu, rəstə-koqilarda rəswa bolisən» degəndək bolsa kerək. Bəzi alimlar muxu ayəttiki «sular» balilarni kərsitidu, dəp ḳarap, mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Bulaḳliring uroƣup ḥər yərgə tarḳilip kətsun, eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsun (demək, «pərzəntliring uroƣuƣan bulaḳlardək ḥər yərgə tarḳalsun!»); pəḳətla sangila has bolsun, yat ayaldin bolƣan bolmisun!». □ **5:18 «Buliḳing bəht-bərikətlik bolƣay!»** — «buliḳing» muxu ayəttə «əz ayaling»ni kərsitidu. Ayətning ikkinqi ḳismini kərüng. □ **5:19 «Uning baƣridin...»** — ibraniy tilida «Uning əmqəkliridin...». ■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pənd. 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **6:1 «borun»** — kepil bolƣan kixi. ■ **6:4** Zəb. 132:4-5; Pənd. 20:13 ■ **6:9** Pənd. 13:4; 20:4; 24:33,34

10 Sən: — Birdəm kəz yumuwalay, birdəm uhliwalay,
Birdəm ḳolumni ḳoxturup yetiwalay, — dəysən.
11 Lekin uhlap yatḳanda, miskinlik ḳaraḳqidək kelip seni basidu,
Yoḳsulluḳ huddi ḳorallik bulangqidək ḩujumoɣa ətidu.

12 Ərziməs, pəyli buzuḳ adəm ḩəmmila yərdə yaloɣan eytip, pəslikni səzləydu.□
13 U kəz ḳisip,
Putliri bilən ixarə ḳilip,
Barmaḳliri bilən kərsitidu;
14 Kənglidə aldamqilikla yatidu,
U daim rəzillikning koyida bolidu,
Ḩəmmila yərdə jedəl-majira teriydu.
15 Xunga uningoɣa bekitilgən bala-ḳaza uni tuyuḳsiz basidu,
U biraḳla dawalioɣusiz yanjilidu.

16 Pərwərdigar nəprətlinidioɣan altə nərsə bar,
Bərḩək, yəttə nərsə Uningoɣa yirginqliktur.
17 Ular bolsa,
Təkəbburluḳ bilən ḳaraydioɣan kəz,
Yaloɣan səzləydioɣan til,
Bigunaḩlarning ḳenini təküzidioɣan ḳol,■
18 Suyiḳəst oylaydioɣan kəngül,
Yamanlik ḳilixḳa tez yügürəydioɣan putlar,■
19 Yaloɣan səzləydioɣan sahta guwaḩqi,
Buradər-ḳerindaxliri arisioɣa bəlgünqilik saloɣuqi kixidur.

Zinahorluḳtin əzüngni tart

20 I ooɣlum, atangning əmrigə əməl ḳil;
Anangning kərsətmisidin qiḳma.■
21 Ularning səzini ḳəlbinggə tengip,
Ularni boynungoɣa marjandək ḳilip esiwal.■
22 Yoloɣa qiḳḳiningda ular seni yetəkləydu,
Uhlioɣiningda ular seni saḳlaydu,
Uyḳudin oyoɣanoɣiningda ular seni həwərləndüridu.■
23 Qünki *Hudaning* pərmani yoruḳ qiraoɣ,
Uning muḳəddəs ḳanuni nurdur;
Tərbiyəning tənbiḩliri bolsa ḩayatlik yolidur.■
24 Ular seni buzuḳ hotundin saḳlioɣuqi,
Yat hotunning xerin səzliridin yiraḳ ḳiloɣuqidur.■
25 Uning guzəllikigə kənglüngni baoɣlimioɣin,
Uning ḳax-kəz oynitixi seni əsirgə almisun.
26 Qünki buzuḳ ayallar tüpəylidin adəmlər bir parqə nanoɣimu zar bolidu,
Yat adəmning *zinahor* ayali bolsa kixining ḳimmətlik jenini əzigə ow ḳiliwalidu.
27 Otni ḳoynungoɣa salsang,
Əz kiyimingni kəydürməmsən?
28 Qooɣning üstidə dəssəp mangsang putungni kəydürməmsən?
29 Baxḳilarning ayali bilən bir orunda yatidioɣan kixi xundaḳ bolidu;

□ **6:12 «Ərziməs»** — ibraniy tilida «Belialning ooɣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **6:17** Pənd. 30:13 ■ **6:18** Rim. 3:15 ■ **6:20** Pənd. 1:8 ■ **6:21** Pənd. 3:3 ■ **6:22** Pənd. 3:23,24 ■ **6:23** Zəb. 19:7-9; 119:105 ■ **6:24** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5

Kim uningoɣa tegip kətsə akiwitidin kutulalmaydu.
30 Aq kaloɣanda korsikini toyoɣuzux üqün ooɣrilik kiloɣan kixini baxkilar kəmsitməydu;
31 Xundak turukluk u tutulup kalsa,
Igisigə yəttini tələxkə tooɣra kelidu;
U өz өyidiki ḥəmmə nərsisini tapxuridu.■
32 Ḥalbuki, baxkilarning hotuni bilən zina kiloɣuqi uningdinmu *bəttər bolup*, tolimu oɣəplətliktur;
Undak kiloɣuqi өz-өzini ḥalak kilidu.
33 U zəhmət yəydu, xərməndə bolidu,
Uning rəswasi ḥeq өqürülməydu.
34 Qünki künləx oti ərni dəroɣəzəpkə kəltüridu,
Intikam aloɣan künidə u ḥeq rəḥim kilmaydu.
35 Tələm puli berəy desəngmu u kobul kilmaydu,
Ḥərkanqə sowoɣa-salam bərsəngmu uni besikturoɣili bolmaydu.

7

1 I ooɣlum, səzlirimgə əməl kil,
Tapxurukliriminı yürikingdə sakla.
2 Tapxurukliriminoɣa əməl kilsang, yaxnaysən;
Təlimlirimni kөz kariqukungni asrioɣandək asra.■
3 Ularni barmakliringoɣa tengip koy,
Kəlb tahtangoɣa yeziwal.■
4 Danalikni, sən ḥədə-singlim, degin,
Pəm-parasətni «tuoɣkinim» dəp qakir.
5 Xundak kilsang, ular seni yat hotundin yirakliaxturidu,
Aoɣzidin silik səz qikidioɣan yoqun ayaldin neri kilidu.■

Buzuk hotun

6 *Bir ketim* өyning derizə kөznəkliridin taxkirioɣa karioɣinimda,
7 Birnəqqə yax, sadda yigitlərni kərdüm,
Ularning iqidin bir əkilsizni kərüp kaldim,
8 U koqa boylap buzuk *hotun turuxluk* dokmuxtin өtüp,
Andin uning өyi tərəpkə karap mangdi.
9 Kəqkurun karangoɣu qüxkəndə,
Zulmət keqə, ay karangoɣusida *ixiki aldidin өtti*.
10 Mana, өydin bir hotun qikip uni kütüwaldi;
Kiyimi paḥixə ayallarningkidək bolup,
Niyiti ḥiylə-mikir idi.
11 Aoɣzi bixəm-ḥayasiz, naḥayiti jaḥil bir hotun,
U өyidə turmaydu,■
12 Birdə məḥəllidə, birdə məydanlarda,
U koqilardiki ḥər dokmuxta paylap yüridu.
13 Ḥelikі yax yigitni tartip, uni səyüp,
Nomussizlarqə uningoɣa: —
14 «Өyümdə «inaklik kurbanlikі» gөxi bar,

■ **6:31** Mis. 22:1, 4 ■ **7:2** Law. 18:5; Pənd. 4:4 ■ **7:3** Kan. 6:8; 11:18 ■ **7:5** Pənd. 5:3 ■ **7:11** Pənd. 9:13

Mən bügün Hudaoɣa ḳəsəm ḳiloɣan ḳurbanliḳni ḳildim,□
15 Xunga mən sizni qaḳiroɣili qiḳtim,
Didaringizoɣa təlpünüp izdidim.
Əmdi sizni tepiwaldim!
16 Karwitimoɣa Misirning kəxtilik, yolluḳ libas yapḳuqlirini yaptim.
17 Orun-kərpilirimgə hux puraḳ murməkki, muəttər wə ḳowzaḳ darqinlarni qaqtim.■
18 Keling, tang atḳuqə muḩəbbətlixəyli, oynap ḩuzurlinayli,
Kənglimiz ḳanoɣuqə əzara əyx-ixrət ḳilayli,
19 Erim əydə yoḳ, yiraḳ səpərgə qiḳip kətti.
20 U bir ḩəmyan pul elip kətti,
Ay toloɣuqə u əygə kəlməydu» — dedi.
21 Ayal kəp xerin səzliri bilən rasa ḳizikturdi,
Qiraylik gəpliri bilən uni əsir ḳiliwaldi.■
22-23 Soyuxḳa elip mangoɣan əküzdək,
Ḩamaḳət kixi kixən bilən jazaoɣa mangoɣandək,
Ḳiltaḳḳa qüxkən ḳuxtək,
Yigit uning kəynidin mangdi.
Jigirini oḳ texip ətmiguqə,
U bu ixning ḩayatioɣa zamin bolidioɣanliḳini ḩeq bilməydu.

24 I ooɣullirim, səzlirimni kəngül ḳoyup anglanglar,
Degənlirimgə ḳulaḳ selinglar,
25 Ḳəlbinglarni bundaḳ hotunning yolioɣa kətküzmənglar,
Uning aldam haltisioɣa qüxüp kətmənglar.
26 Bundaḳ ayal nuroɣun kixilərni yiḳitip yarilanduroɣan,
Uning booɣuzlioɣan adəmliri tolimu kəptur,
27 Uning əyi bolsa təḩtisaraning kirix eoɣizidur,
Adəmni «ḩalakət meḩmanhanisi»oɣa qüxürüx yolidur.□ ■

8

«Danaliḳ» hitab ḳilidu

1 *Ḳulaḳ sal*, danalik qaḳiriwatmamdu?
Yoruḳluḳ sada qiḳiriwatmamdu?■
2 Yollarning egiz jayliridin,
Doḳmuxlardin u orun alidu,
3 Xəḩərgə kiridioɣan ḳowuḳlarning yenida,
Ḩərḳandaḳ dərwaza eoɣizlirida u murajiət ḳilmaḳta: —
4 «I mətiwərlər, silərgə murajət ḳilimən,
Ḩəy, adəm baliliri, sadani silər üqün ḳilimən,
5 Gədək boloɣanlar, zerəklikni əginiwelinglar,

□ **7:14 «inaḳlik ḳurbanliḳi» —** Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan muḳəddəs ḳanun bekitkən bir hil ḳurbanlik, uning əḩmiyiti; (1) Huda bilən boloɣan inaḳlikḳa erixix üqün; (2) Hudaoɣa alaḩidə rəḩmət eytix üqün; (3) Hudaoɣa dua bilən ḳiloɣan ḳəsimini ipadiləx üqün. Ḳurbanliḳḳa kala, ḳoy yaki əqkimu bolidu. Bu hil ḳurbanliḳning alaḩidiliki, ḳurbanlik sunoɣuqi kixi uni ḳurbanlik ḳiloɣandin keyin, gəxidin elip yeyələydu. Muxu yərdə bu ayal: «Mən Huda aldida pak» deməkqi bolidu. Bu pütünləy sahtipəzlik, əlwəttə. ■ **7:17** Küy. 4:14. ■ **7:21** Pənd. 1:17 □ **7:27 «təḩtisara» —** ibraniy tilida «xeol», ələklərning roḩliri ḳiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **7:27** Pənd. 2:18; 5:5 ■ **8:1** Pənd. 1:20,21

Əhmək boloɣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!□
6 Manga ḳulaḳ selinglar,
Qünki güzəl nərsilərni dəp berimən,
Aoɣzimni eqip, durus ixlarni *silərgə* yətküzimən.
7 Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur,
Aoɣzim rəzilliktin nəprətlinidu; □
8 Səzlirimning ḥəmmisi ḥəḳ,
Ularda ḥeqḳandaḳ ḫiyligərlik yaki əgitmilik yoḳtur.
9 Ularning ḥəmmisi qüxəngənlər üqün eniḳ,
Bilim aloɣanlar üqün durus-tooɣridur.
10 Kümüxkə erixkəndin kərə, nəsiḥətlirimni ḳobul ḳilinglar,
Sap altunni elixtin kərə bilimni elinglar.
11 Qünki danaliḳ ləəl-yaḳutlardin əwzəl,
Ḥərḳandaḳ ətiwarliḳ nərsəngmu uningoɣa təng kəlməstur.■
12 Mən bolsam danaliḳmən,
Zerəklik bilən billə turimən,
Istiḳamətdin kelip qiḳḳan bilimni ayan ḳilimən.□
13 Pərwərdigardin əyminix — Yamanliḳḳa nəprətlinix deməktur;
Təkəbburluḳ, məoɣrurluḳ, yaman yol ḥəm xum eoɣizni өq kərimən.
14 Məndə obdan məsliḥətlər, pixḳan ḥekmət bar;
Mən degən yoruḳluḳ, ḳudrət məndidur.
15 Padixaḥlar mən arḳiliḳ ḥəküm süridu,
Mənsiz ḥakimlar adil ḥəküm qiḳarmas.
16 Mən arḳiliḳla əmirlər idarə ḳilidu,
Aliyjanablar, yər yüzidiki barliḳ soraḳqilar *tooɣra* ḥəküm ḳilidu.
17 Kimki meni səysə, mənmu uni səyimən,
Meni təlmürüp izdigənlər meni tapalaydu;
18 Məndə bayliḳ, xəḫrət,
Ḥətta konirimas, kəqməs dələt wə ḥəḳḳaniyətmu bar.■
19 Məndin qiḳḳan mewə altundin,
Ḥətta sap altundin ḳimmətliktur,
Məndin alidioɣan daramət sap kümüxtinmu üstündur.■
20 Mən ḥəḳḳaniyət yoliɣa mangimən;
Adalət yolining otturisida yürimənki,
21 Meni səygənlərni əməliy nərsilərgə miras ḳildurimən;
Ularning həzinilirini toldurimən.
22-23 Pərwərdigar ixlirini baxlixidila,
Ḳədimdə yasioɣanliridin burunla,
Mən uningoɣa təwədurmən. Əzəldin tartipla — muḳəddəmdə,
Yər-zemin yaritilmastila,
Mən tikləngənmən.□ ■
24 Qongḳur ḥanglar, dengiz-okyanlar apiridə boluxtin awwal,

□ **8:5 «Gədək boloɣanlar, ... əhmək boloɣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!» —** oḳurmənlər xuningoɣa diḳḳət ḳiloɣan boluxi mumkin, «danaliḳ» «nadanlar»oɣa (yaki «gədəklər» yanki «saddilar»oɣa) biwasitə səz ḳilidu, pəḳət **bəzidə** «əhməklər»gə biwasitə səz ḳilidu, lekin «məshirə ḳiloɣuqilar»oɣa ḥərgiz biwasitə səzliməydu. Qünki «məshirə ḳiloɣuqilar» rəzil yollarni tutḳini üqün ularoɣa ḥeqḳandaḳ nəsiḥət təsir ḳilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu kərüng). □ **8:7 «Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur» —** ibraniy tilida «Tanglayim ḥəḳiḳətni seoɣinip səzləydu». ■ **8:11** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 3:14,15; 16:16 □ **8:12 «...bilimni ayan ḳilimən» —** yaki «...bilimni tepip berimən». ■ **8:18** Pənd. 3:16 ■ **8:19** Pənd. 3:14 □ **8:22-23 «Pərwərdigar ixlirini baxlixidila...» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar yolini baxlixidila...». **«...Mən tikləngənmən» —** baxḳa birhil tərjimisi «...Mən məsiḥ ḳilindim». ■ **8:22-23** Yḥ. 1:1

Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən;
Mol su uroɣup turidioɣan bulaqlar bolmastinla,
25-26 Egiz taoɣlar өz orunlirioɣa ḳoyulmastinla, təpiliklər xəkillənməstinla,
Pərwərdigar bipayan zemin, kəng dalalarni,
Aləmning əsliydiki topa-qanglirinimu tehi yaratmastinla,
Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən.
27-29 U asmanlarni bina ḳiliwatḳinida,
Dengiz yüzigə upuḳ siziḳini siziwatḳinida,
Ərxtə bulutlarni orunlaxturup,
Qongḳur dengizdiki bulaḳ-mənbələrni mustəḩkəmləwatḳinida,
Dengiz sulirini bekitkən dairidin exip kətmisun dəp pərman qüxüriwatḳinida,
Bipayan zeminning ullirini ḳuruwatḳinida,
Mən u yərdə idim;■
30 Xu qaoɣda goya usta bir ḩünərwəndək Uning yenida turoɣanidim,
Mən ḩərdaim Uning aldida xadlinattim, mən Uning kündilik dil'arami idim; ■
31 Mən Uning alimidin, yər-zeminidin xadlinip,
Dunyadiki insanlardin hursənlik tepip yürəttim,
32 Xunga i balilar, əmdi manga ḳulaḳ selinglar;
Qünki yollirimni qing tutḳanlar nəḳədər bəht tapar!■
33 Aloɣan nəsiḩətkə əməl ḳilip,
Dana boloɣin, uni rət ḳilma.
34 Səzümgə ḳulaḳ selip,
Ḩərküni dərwazilirim aldidin kətməy,
Ixiklirim aldida meni kütidioɣan kixi nəḳədər bəhtliktur!
35 Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu,
Pərwərdigarning xəpḳitigə nesip bolidu.■
36 Lekin manga gunaḩ ḳiloɣan ḩərkim өz jenioɣa ziyan kəltüridu,
Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutḳan bolidu».□

9

Danaliḳning səzining dawami, buzuḳ hotunning səzliri

1 Danaliḳ өzigə bir өy selip,
Uning yəttə tüwrükini ornatti.
2 U mallirini soyup,
Esil xarablirini arilaxturup təyyarlap,
Ziyapət dastihinini yaydi;
3 Dedəklirini *meḩman qaḳirixḳa* əwətti,
Өzi xəḩərning əng egiz jaylirida turup:■
4 «I saddilar, bu yərgə kelinglar, — dəp qaḳiriwatidu;
Nadanlaroɣa:
5 Ḳeni, nanlirimdin eoɣiz tegip,

■ **8:27-29** Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zəb. 104:6-9. ■ **8:30** Yḩ. 5:17 ■ **8:32** Zəb. 119:1, 2; 128:1; Luḳa 11:28 ■ **8:35** Pənd. 12:2 □ **8:36 «Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu, Pərwərdigarning xəpḳitigə nesip bolidu.... Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutḳan bolidu» —** bu 8-bab ḩəmdə 9:1-12tiki qong tema «Danaliḳ»tur. Bu bablardiki həwərdin ḳarioɣanda, əməliyəttə «Danaliḳ» bir xəhstur. Injilda bu Xəhsning Huda bilən billə mənggülük turoɣuqi Məsiḩ ikənliki ayan ḳilinidu (məsilən «Yuh.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yuh.» 1:1-2, «Wəh.» 22:12-13 ḳatarliḳlarni kərüng).
■ **9:3** Pənd. 8:2

Mən arilaxturup təyyarlioɣan xarablardin iqinglar;
6 Nadanlar ḳataridin qiḳip, ḥayatḳa erixinglar,
Yoruḳluḳ yolida menginglar», — dəwatidu.

7 Ḥakawurlaroɣa tənbiḥ bərgüqi aḥanətkə uqraydu,
Ḳəbiḥlərni əyibligüqi əzigə daoɣ kəltüridu.
8 Ḥakawurlarni əyiblimə, qünki u sanga əq bolup ḳalidu;
Ḥalbuki, dana kixini əyiblisəng, u seni səyidu.■
9 Dana adəmgə dəwət ḳilsang, əḳli tehimu toluḳ bolidu;
Ḥəḳḳaniy adəmgə durus yol kərsətsəng,
Bilimi tehimu axidu.

10 Pərwərdigardin əyminix danaliḳning baxlinixidur,
Muḳəddəs boloɣuqini tonux yoruḳluḳtur.■
11 Mən *danaliḳ* səndə bolsam, künliringni uzartimən,
Өmrüngning yilliri kəpiyər.■
12 Səndə danaliḳ bolsa, paydini kəridioɣan əzüngsən,
Danaliḳni mazaḳ ḳilsang ziyan tartidioɣanmu əzüngsən.

13 Nadan hotun aoɣzi bisərəmjan, əḳilsizdur,
Ḥeqnemə bilməstur.■
14 U ixik aldida olturup,
Xəḥərning əng egiz jaylirida orun elip,
15 Udul ətüp ketiwatḳanlaroɣa:
16 «Kimki sadda bolsa, bu yərgə kəlsun!» — dəwatidu,
Wə əḳilsizlərni:
17 «Ooɣriliḳqə iqkən su tatliḳ bolidu,
Ooɣrilap yegən nan təmlik bolidu!» — dəp qarḳiwatidu.■
18 Lekin qaḳiriloɣuqi ələklərning uning əyidə yatḳanliḳidin bihəwərdur,
Uning *burunḳi* meḥmanlirining alliḳaqan təḥtisaraning təglirigə qüxüp kətkənlikini u səzməs.□ ■

10

Padixaḥ Sulaymanning ḥekmətlik səzliri

1 Padixaḥ Sulaymanning pənd-nəsiḥətliri: —

Dana ooɣul atisini xad ḳilar;
Əḳilsiz ooɣul anisini ḳayoɣu-ḥəsrətkə salar.■
2 Ḥaram bayliḳlarning ḥeq paydisi bolmas;
Ḥəḳḳaniyət insanni ələmdin ḳutuldurar.■
3 Pərwərdigar ḥəḳḳaniy adəmning jenini aq ḳoymas;
Lekin u ḳəbiḥlərning nəpsini booɣup ḳoyar.
4 Ḥurunluḳ kixini gaday ḳilar;
Ixqanliḳ bolsa bayaxat ḳilar.□ ■

■ **9:8** Mat. 7:6 ■ **9:10** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 1:7 ■ **9:11** Pənd. 10:27 ■ **9:13** Pənd. 7:11 ■ **9:17** Pənd. 20:17 □ **9:18 «təḥtisaraning təgliri» —** «təḥtisara» (ibraniy tilida «xeol») ələklərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **9:18** Pənd. 2:18 ■ **10:1** Pənd. 15:20 ■ **10:2** Pənd. 11:4 □ **10:4 «Ḥurunluḳ» —** ibraniy tilida: «ḳol boxluḳi». **«Ixqanliḳ»** — ibraniy tilida: «əstayidilliḳning ḳoli». ■ **10:4** Pənd. 12:24

5 Yazda ḩosulni yiƣiwaloƣuqi — dana ooƣuldur;
Lekin orma waḳtida uhlap yatḳuqi — hijalətkə ḳalduridioƣan ooƣuldur.
6 Bərikət ḩəḳḳaniy adəmning bexioƣa qüxər;
Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣzioƣa urar.□
7 Ḩəḳḳaniy adəmning yadikari mubarəktur;
Yamanlarning nami bolsa, sesiḳ ḳalar.
8 Dana adəm yolyoruḳ-nəsiḩətlərni ḳobul ḳilar;
Kot-kot, nadan kixi əz ayioƣi bilən putlixar.■
9 Oƣubarsiz yürgən kixining yürüx-turuxi turaḳliḳtur,
Yollirini əgri ḳiloƣanning kiri ahiri axkarilinidu.
10 Kəz ixaritini ḳilip yüridioƣanlar adəmni daoƣda ḳaldurar;
Kot-kot, nadan kixi əz ayioƣi bilən putlixar.
11 Ḩəḳḳaniy adəmning aoƣzi ḩayatliḳ bulikidur,
Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣzioƣa urar.□ ■
12 Əqmənlik jedəl ḳozoƣar;
Meḩir-muḩəbbət ḩəmmə gunaḩlarni yapar.■
13 Əḳil-idraḳlik adəmning aoƣzidin danaliḳ tepilar;
Əḳilsizning dümbisigə palaḳ tegər.■
14 Dana adəmlər bilimlərni ziyadə toplar;
Lekin əhməḳning aoƣzi uni ḩalakətkə yeḳinlaxturar.
15 Mal-dunyaliri goya məzmut xəḩərdək bayning kapalitidur;
Miskinni ḩalak ḳilidioƣan ix dəl uning namratliḳidur.
16 Ḩəḳḳaniylarning əjirliri janoƣa jan ḳoxar,
Ḳəbiḩlərning ḩosuli gunaḩnila kəpəytixtur.□
17 Nəsiḩətni anglap uni saḳlioƣuqi ḩayatliḳ yolioƣa mangar;
Tənbiḩlərni rət ḳiloƣan kixi yoldin azoƣanlardur.
18 Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan səzliməy ḳalmas;
Təḩmət qaplioƣanlar əhməḳtur.□
19 Gəp kəp bolup kətsə, gunaḩtin haliy bolmas,
Lekin aoƣzioƣa igə boloƣan əḳilliḳtur.
20 Ḩəḳḳaniy adəmning səzi huddi sap kümüx;
Yamanning oyliri tolimu ərziməstur.□
21 Ḩəḳḳaniy adəmning səzliri nuroƣun kixini ḳuwwətlər;
Əhməḳlər əḳli kəmlikidin ələr.
22 Pərwərdigarning ata ḳiloƣan bərikiti adəmni dələtmən ḳilar;
U bərikitigə ḩeqbir japa-muxəḳḳət ḳoxmas.
23 Əhməḳ kəbiḩlikni tamaxa dəp bilər;
Əmma danaliḳ yorutuloƣan kixining *hursənlikidur*.□ ■
24 Yaman kixi nemidin ḳorḳsa xuningoƣa uqrar;
Ḩəḳḳaniy adəmning arzusi əməlgə axurular.
25 Yaman adəm ḳuyundək ətüp yoḳar;
Lekin ḩəḳḳaniy adəm mənggülük uldəktur.

□ **10:6 «Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣzioƣa urar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmma yamanlarning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:8** Pənd. 10:10 □ **10:11 «ḩayatliḳ buliḳi» —** bəlkim «Erən baoƣqisi»diki «ḩayatliḳ beridioƣan dərəh»kə ohxitiloƣandur. **«Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣzioƣa urar» —** yaki «Əmma yamanning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:11** Pənd. 10:6; 13:14 ■ **10:12** 1Kor. 13:7; 1Pet. 4:8 ■ **10:13** Pənd. 20:30 □ **10:16 «…gunaḩnila kəpəytixtur» —** yaki «…gunaḩini bekitər». □ **10:18 «Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan səzliməy ḳalmas» —** ibraniy tilida: «Adawət saḳlioƣuqining ləwliri yaloƣan bolidu». □ **10:20 «Həḳḳaniy adəmning səzi» —** ibraniy tilida: «Həḳḳaniy adəmning tili». **«Yamanning oyliri» —** ibraniy tilida: «yamanning kəngli». □ **10:23 «yorutuloƣan» —** ibaraniy tilida «ixni, baxḳa adəmni obdan qüxinidioƣan» degən mənidə. ■ **10:23** Pənd. 14:9

26 Adəm aqqiḳ su yutuwaloɣandək,
Kəzigə is-tütək kirip kətkəndək,
Ḥurun adəmni ixḳa əwətkənmu xundaḳ bolar.□
27 Pərwərdigardin əyminix əmürni uzun ḳilar,
Yamanning əmri ḳisḳartilar.■
28 Ḥəḳḳaniy adəmning ümidi hursənlik elip kelər;
Lekin rəzilning kütkini yoḳḳa ḳikar.■
29 Pərwərdigarning yoli durus yaxawatḳanlaroɣa baxpanaḥdur;
Ḳəbiḥlik ḳiloɣuqilaroɣa bolsa ḥalakəttur.■
30 Ḥəḳḳaniylarning orni mustəḥkəmdur;
Yamanlar zeminda uzun turmas.
31 Ḥəḳḳaniy adəmning aoɣzidin danaliḳ ḳikar;
Lekin xumluḳ til kesip taxlinar.
32 Ḥəḳḳaniy adəmning səzi kixigə mok huxyaḳar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluḳ ḳikar.

11

1 Yaloɣan taraza Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Adil jing texi Uni hursən ḳilar.■
2 Təkəbburluḳ bilən birgə xərməndiqilik əgixip kelər;
Lekin danaliḳ kiqik peillaroɣa ḥəmraḥ bolar.■
3 Tooɣrilarning səmimiyliki əzini yetəklər;
Lekin kazzaplarning əgriliki əzini wəyran ḳilar.■
4 Hudaning oɣəzəp künidə mal-dunyaning paydisi bolmas;
Lekin ḥəḳḳaniyət adəmni əlümdin ḳutḳuzar.■
5 Kamil adəmning ḥəḳḳaniyliḳi əzini tüz yoloɣa baxlar;
Yaman adəm əz yamanliḳidin yiḳilar.
6 Durus adəmlərning ḥəḳḳaniyliḳi əzlirini ḳutḳuzar;
Lekin kazzaplar əz ḥiylə-nəyringidin tutular.
7 Rəzil adəm əlsə, uning ümidi yoḳḳa ḳikar;
Gunaḥkarning ümidi ahiri ḳuruḳ ḳalar.□
8 Ḥəḳḳaniy adəm ḳiyinqiliḳtin haliy ḳilinar;
Rəzil adəm uning ornioɣa tutular.■
9 Munapiḳlar əz aoɣzi bilən yeḳinini buzar;
Lekin ḥəḳḳaniylar bilimi bilən ḳutḳuzular.
10 Ḥəḳḳaniy adəm ronaḳ tapsa, xəḥər hux bolar;
Rəzil adəm ḥalak bolsa, həlḳ təntənə ḳilar.
11 Tooɣrilarning bərikət tiləxliri bilən xəḥər güllinər;
Lekin rəzillərning tili bilən wəyran bolar.
12 Əz yeḳinini səkidioɣan kixi — əḳilsizdur;
Əmma yorutuloɣan adəm aoɣzini yioɣar.
13 Gəp toxuoɣuqi məhpiyətlərni axkarilar;
Sadiḳ adəm amanətkə hiyanət ḳilmas.
14 Yolyoruḳ kəm bolsa, əl-yurt yiḳilar;

□ **10:26 «Adəm aqqiḳ su yutuwaloɣandək...»** — ibraniy tilida: «Aqqiḳ su qixlaroɣa təgkəndək...». ■ **10:27** Pənd. 9:11 ■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zəb. 112:10 ■ **10:29** Pənd. 13:6 ■ **11:1** Law. 19:36; Ḳan. 25:13; Pənd. 16:11; 20:10,23 ■ **11:2** Pənd. 15:33; 16:18; 18:12 ■ **11:3** Pənd. 13:6 ■ **11:4** Pənd. 10:2; Əz. 7:19; Zəf. 1:18 □ **11:7 «Gunaḥkarning ümidi...»** — baxḳa birhil tərjimisi, «Küqlüklərning ümidi...». ■ **11:8** Zəb. 34:19; Pənd. 21:18

Uluoɣ bir məsliḩətqi bolsa, əl nijat tapar.□ ■
15 Yatḳa borun boloɣan kixi ziyan tartmay ḳalmas;
Ḳol berixip kepil boluxni yaman kərgən kixining ḳuliḳi tinq bolar.□
16 Xapaətlik ayal izzət-ḩərmətni ḳoldin bərməs;
Zorawanlar baylikni ḳoldin bərməs.
17 Rəḩimdil əz-əzigə bəht yaritar;
Rəḩimsiz əz tenini aoɣritar.
18 Yaman adəmlərning aloɣan ix ḩəkḳi ularni aldar, bərikətsiz bolar;
Əmma ḩəkḳaniyət terioɣuqi adəm əməliy in'am alar.□
19 Ḩəkḳaniyət adəmgə ḩayatlik tapḳuzar;
Yamanlikni kəzləp yüridioɣan kixi əlümgə yüz tutar.
20 Niyiti buzuḳ kixi Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Əmma yoli diyanətlik kixilər uning hursənlikidur.
21 Ḳol tutuxup birləxsimu, yamanlar jazaoɣa tartilmay ḳalmas;
Lekin ḩəkḳaniylarning nəsli nijat tapar.□ ■
22 Qiraylik əmma tetiksiz hotun,
Qoxḳining tumxuḳioɣa altun ḩalḳa saloɣandəktur.
23 Ḩəkḳaniylarning arzusi pəḳət yahxi mewə elip kelər;
Yamanlarning kütkini oɣəzəp-nəprəttur.
24 Biraw mərdlərqə tarḳatsimu, güllinər;
Yənə biraw berixkə tegixlikini ayisimu, pəḳət namratlixar.
25 Mərd adəm ətlinər;
Baxḳilarni suoɣaroɣuqi əzimu suoɣirilar.■
26 Axlikni satmay besiwaloɣan kixi əlning lənitigə uqraydu;
Lekin axlikni setip bərgüqigə bərikət tilinər.
27 Yahxilikni izdəp intilgən adəm xapaət tapar;
Yamanlikni izdigən adəm əzi yamanlik kərər.■
28 Əz mal-duniyasioɣa tayanoɣuqi yikilar;
Ḩəkḳaniy kixi yopurmaktək kəkirər.■
29 Əz əyigə azarqilik saloɣan kixi xamaloɣa miras bolar;
Əḳilsiz adəm aḳilanining ḳuli bolup ḳalar.
30 Ḩəkḳaniyning beridioɣan mewisi «ḩayatlik dərihi»dur;
Dana kixi kəngüllərni *ḩayatlikḳa* mayil ḳilar.□
31 Ḳaranglar, ḩəkḳaniy adəm bu dunyada *səwənliki üqün* bədəl təligən yərdə,
Rəzillər bilən gunaḩkarlarning aḳiwiti ḳandaḳ bolar?□ ■

□ **11:14 «Yolyoruḳ kəm bolsa...»** — baxḳa birhil tərjimisi, «Kəp məsliḩətqilər bolsa,...». **«...nijat tapar»** — yaki «....bihətər turar». ■ **11:14** 1Pad. 12:1-20 □ **11:15 «Yatḳa borun boloɣan kixi ziyan tartmay ḳalmas»** — 6:1 wə izaḩatni kərüng. □ **11:18 «Yaman adəmlərning aloɣan ix ḩəkḳi ularni aldar, bərikətsiz bolar»** — ibraniy tilida «yaman adəmning ix ḩəkḳi yaloɣan bolar». □ **11:21 «Ḳol tutuxup birləxsimu,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «xübḩisizki,...». ■ **11:21** Pənd. 16:5 ■ **11:25** Zəb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ **11:27** Zəb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ **11:28** Zəb. 1:3, 4; 92:12-14 □ **11:30 «ḩayatlik dərihi»** — muxu yərdə «ḩayatlik dərihi» degənlik, «Erən baoɣqisi»diki Adəm'atimiz wə Ḩawa'animizning bəḩrimən boluxioɣa təyyarlanoɣan dərəhni kərsitidu (3:18-ayətni kərüng). **«... ḩayatlikḳa mayil ḳilar»** — əyni tekisttə «ḩayatlik» degən səz yoḳ. Lekin ḩəkḳaniylik yolida Hudaning məmin bəndiliri adəmlərning kənglini əzi üqün almaydu, bəlki ularni Hudaning yolioɣa jəlp ḳilidu; xunga toluḳ mənisi: «Kim dana bolsa kixilərning kənglini nijat yolioɣa baxlaydu» dəp ḳaraymiz. Muxu ayətni «Luḳa» 5:10 bilən selixturoɣili bolidu. □ **11:31 «Ḳaranglar, ḩəkḳaniy adəm ...bədəl təligən yərdə, rəzillər bilən gunaḩkarlarning aḳiwiti ḳandaḳ bolar?»** — bu ayət Injil, «1Pet.» 4:18də nəḳil kəltürülidu. ■ **11:31** 1Pet. 4:17,18

12

1 Kimki tərbiyini ḳədirlisə, bilimnimu səygüqidur;
Lekin tənbiḥkə nəprətləngən nadan-ḥamaḳəttur.
2 Yahxi niyətlik adəm Pərwərdigarning iltipatiƣa erixər;
Əmma Pərwərdigar ḥiylə-mikirlik adəmning gunaḥini bekitər.
3 Adəmlər yamanlik ḳilip amanlik tapalmas;
Lekin ḥəḳḳaniylarning yiltizi təwrənməs.■
4 Pəzilətlik ayal erining tajidur;
Əmma uni uyatḳa salƣuqi hotun uning ustihinini qiritər.■
5 Ḥəḳḳaniy adəmning oy-pikri durus ḥəküm qiḳirar;
Yamanlarning nəsiḥətliri məkkarliḳtur.□
6 Yamanlarning səzliri ḳan təkidiƣan ḳiltaḳtur;
Lekin durusning səzi adəmni ḳiltaḳtin ḳutuldurar.■
7 Yamanlar aƣdurulup, yoḳilar;
Lekin ḥəḳḳaniylarning əyi məzmut turar.□ ■
8 Adəm əz zerikliki bilən mahtaxḳa sazawər bolar;
Əgri niyətlik kixi kəzgə ilinmas.
9 Peḳir turup hizmətkari bar kixi,
Əzini qong tutup aq yürgən kixidin yahxidur.■
10 Ḥəḳḳaniy adəm əz uliƣinimu asrar;
Əmma rəzil adəmning bolsa ḥətta rəḥimdilliḳimu zalimliḳtur.■
11 Tirixip teriḳqilik ḳiliƣan deḥḳanning ḳorsiḳi toḳ bolar;
Əmma ham hiyallarƣa berilgən kixining əḳli yoḳtur.■
12 Yaman adəm yamanlik ḳiltiḳini kəzləp olturar;
Əmma ḥəḳḳaniy adəmning yiltizi mewə berip turar.
13 Yaman adəm əz aƣzining gunaḥidin tutular;
Ḥəḳḳaniy adəm muxəḳḳət-ḳiyinqiliḳtin ḳutular.□ ■
14 Adəm əz aƣzining mewisidin ḳanaət tapar;
Əz ḳoli bilən ḳiliƣanliridin uningƣa yandurular.■
15 Əhməḳ əz yolini tooƣra dəp bilər;
Əmma dəwətkə ḳulaḳ saliƣan kixi aḳilanidur.■
16 Əhməḳning aqqiḳi kəlsə, tezla bilinər;
Zerək kixi ḥaḳarətkə səwr ḳilar, sətqilikni axkarilimas.□
17 Ḥəḳiḳətni eytḳan kixidin adalət bilinər;
Yaliƣan guwaḥlik ḳiliƣuqidin aldamqilik bilinər.■
18 Bəzlilərning yeniklik bilən eytḳan gepi adəmgə sanjiliƣan ḳiliqḳa ohxar;
Biraḳ aḳilanining tili dərdkə dərmandur.■
19 Rastqil mənggü turƣuzulidu;
Ləwzi yaliƣan bolsa birdəmliktur.□
20 Yamanliḳning koyida yürgüqining kənglidə ḥiylə saḳlanƣandur;
Amanliḳni dəwət ḳiliƣuqilar huxalliḳḳa qəmər.
21 Ḥəḳḳaniy adəmning bexiƣa ḥeq külpət qüxməs;

■ **12:3** Pənd. 10:25 ■ **12:4** 1Kor. 11:7 □ **12:5 «… oy-pikri durus ḥəküm qiḳirar»** — yaki: «…oy-pikri durustur». ■ **12:6** Pənd. 1:11,18; 11:9 □ **12:7 «Yamanlar aƣdurulup, yoḳilar»** — baxḳa birhil təjimisi: «Yamanlar aƣduruliƣanda, yoḳilar». ■ **12:7** Zəb. 37:36-40; Pənd. 11:21 ■ **12:9** Pənd. 13:7 ■ **12:10** Ḳan. 25:4 ■ **12:11** Pənd. 28:19 □ **12:13 «Yaman adəm əz aƣzining gunaḥidin tutular»** — yaki «Eƣizdiki itaətsizliktin rəzil tuzaḳ qiḳar». ■ **12:13** Pənd. 10:14; 18:7 ■ **12:14** Pənd. 13:2 ■ **12:15** Pənd. 3:7 □ **12:16 «…ḥaḳarətkə səwr ḳilar, sətqilikni axkarilimas»** — ibraniy tilida bu ikki ibarə «ikki bisliḳ» bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **12:17** Pənd. 14:5 ■ **12:18** Zəb. 57:4; 59:7; Pənd. 16:27 □ **12:19 «rastqil»** — ibraniy tilida «ḥəḳiḳətning lewi». **«ləwzi yaliƣan bolsa birdəmliktur.»** — ibraniy tilida «yaliƣanqi til bolsa birdəmliktur».

Ḳəbiḫlər bala-ḳazaoɣa qəmülər.
22 Yaloɣan səzləydioɣanning ləwliri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ləwzidə turoɣanlaroɣa U apirin eytar.
23 Pəmlik adəm bilimini yoxurar;
Biraḳ əhməḳ nadanliḳini jakarlar.■
24 Tirixqan ḳol ḫoḳuḳ tutar;
Ḫurun ḳol alwanoɣa tutular.■
25 Kəngülning oɣəm-əndixisi kixini mükqəytər;
Lekin meḫribanə bir səz kixini roḫlandurar.■
26 Ḫəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər;
Biraḳ yamanlarning yoli əzlirini adaxturar.□
27 Ḫurun əzi tutḳan owni pixurup yeyəlməs;
Biraḳ ətiwarliḳ bayliklar tirixqanoɣa mənsuptur.□
28 Ḫəḳḳaniyliḳning yolida ḫayat tepilar;
Xu yolda əlüm kərünməstur.

13

1 Dana ooɣul atisining tərbiyisigə kəngül ḳoyar;
Məshirə ḳiloɣuqi tənbiḫkə ḳulaḳ salmas.
2 Adəm durus eoɣizining mewisidin ḫuzurlinar;
Tuzkorlar zorawanliḳḳa ḫəwəs ḳilip zorawanliḳḳa uqrar.■
3 Səzdə eḫtiyatqan kixi jenini saḳlap ḳalar;
Aoɣzi ittik ḫalakətkə uqrar.
4 Ḫurunning arzu-tiliki bar, lekin erixəlməs;
Lekin tirixqan ətlinər.
5 Ḫəḳḳaniy adəm yaloɣanqiliḳtin yirginər;
Ḳəbiḫ bolsa sesip, xərməndə bolar.
6 Yoli durusni ḫəḳḳaniyət ḳooɣdar;
Lekin gunaḫkarni rəzillik yiḳitar.■
7 Bəzilər əzini bay kərsətkini bilən əməliyəttə ḳuruḳ səlәttur;
Bəzilər əzini yoḳsul kərsətkini bilən zor baylikliri bardur.■
8 Əz bayliḳi gərügə tutuloɣan bayning jenioɣa ara turar;
Biraḳ yoḳsullar ḫeq wəḫimini anglimas.
9 Ḫəḳḳaniy adəmning nuri xadlinip parlar;
Biraḳ yaman adəmning qirioɣi əqürülər.■
10 Kibirliktin pəḳət jedəl-majirala qiḳar;
Danaliḳ bolsa nəsiḫətni angliɣanlar bilən billidur.
11 Ixliməy tapḳan ḫaram baylik bərikətsizdur;
Tər təküp ḫalal tapḳan güllinər.■
12 Təlmürginigə kütüp erixəlməslik kəngülni sunuḳ ḳilar,
Lekin təxnaliḳta erixkini «ḫayatliḳ dərihi»dur.□ ■

■ **12:23** Pənd. 13:16; 15:2 ■ **12:24** Pənd. 10:4 ■ **12:25** Pənd. 15:13 □ **12:26 «Ḫəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər»** — baxḳa hil tərjimiliri: «Ḫəḳḳaniy kixi əz dostining kənglidikini təkxürər», «Ḫəḳḳaniy kixi dost tutuxta səgək bolar» yaki «Ḫəḳḳaniy kixi əz dostioɣa yol kərsitər». □ **12:27 «Biraḳ ətiwarliḳ baylikлar tirixqanoɣa mənsuptur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Biraḳ tirixqan kixi əz təəlluḳatini ətiwarlaydu». ■ **13:2** Pənd. 12:14 ■ **13:6** Pənd. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ **13:7** Pənd. 12:9 ■ **13:9** Ayup 18:5, 6; 21:17; Pənd. 4:18 ■ **13:11** Pənd. 10:2; 20:21 □ **13:12 «ḫayatliḳ dərihi»** — «Erən baoɣqisi»diki, Adəm'atimiz wə Ḫawa'animizning bəḫriman boluxioɣa təyyarlanoɣan dərəhni kərsitidu (3:18ni kərüng). ■ **13:12** Pənd. 13:19

13 *Hudaning* kalam-sөzigə pisənt ḳilmiƣan adəm gunaḥning tөlimigə ḳərzdar bolar;
Lekin pərmanni ḳədirligən adəm yahxiliḳ kөrər.
14 Aḳilanining təlimi ḥayatliḳ bərgüqi bulaḳtur,
U seni өlüm tuzaḳliridin ḳutuldurar.■
15 Aḳilanilik adəmni iltipatḳa erixtürər;
Biraḳ tuzkorlarning yoli əgri-bügri, japaliḳ bolar.
16 Pəm-parasətlik adəm bilimi bilən ix kөrər;
Ḥamaḳət өz nadanliḳini axkarilar.■
17 Rəzil alaḳiqi bala-ḳazaƣa uqrar;
Sadiḳ əlqi bolsa dərdkə dərmandur.
18 Tərbiyəni rət ḳilƣan adəm namratlixip uyatḳa ḳalar;
Əmma tənbiḥni ḳobul ḳilƣan ḥөrmətkə erixər.
19 Əməlgə axḳan arzu kixigə xerin tuyular;
Lekin əhməḳlər yamanliḳni taxlaxni yaman kөrər.
20 Aḳilanilər bilən billə yürgən Dan. bolar;
Biraḳ əhməḳlərgə ḥəmraḥ bolƣan nalə-pəryadta ḳalar.□
21 Bala-ḳaza gunaḥkarlarning kəynidin besip mangar;
Lekin ḥəḳḳaniylar yahxiliḳning əjrini tapar.
22 Yahxi adəm pərzəntlirining pərzəntlirigə miras ḳaldurar;
Gunaḥkarlarning yiƣḳan mal-dunyaliri ḥəḳḳaniylar üqün toplinar.■
23 Yoḳsulning taxlanduḳ yeri mol ḥosul berər,
Lekin adalətsizliktin u wəyran bolar.■
24 Tayaḳni ayiƣan kixi oƣlini yahxi kөrməs;
Balini sөygən kixi uni əstayidil tərbiyiləp jazalar.■
25 Ḥəḳḳaniy adəm kөngli ḳanaət tapḳuqə ozuḳ yər;
Yamanning ḳorsiḳi aq ḳalar.

14

1 Ḥərbir dana ayal өz ailisini awat ḳilar;
Əhməḳ ayal ailisini өz ḳoli bilən wəyran ḳilar.□
2 Durusluḳ yolida mangidiƣan kixi Pərwərdigardin ḳorḳar;
Ḳingƣir yolda mangƣan kixi *Hudani* kөzgə ilmas.■
3 Əhməḳning təkəbbur aƣzi өzigə tayaḳ bolar;
Aḳilanining ləwliri өzini ḳoƣdar.
4 Ulaƣ bolmisa, eƣil pak-pakiz turar;
Biraḳ өküzning küqi bolƣandila *sangƣa* axliḳ tolar.□
5 Ixənqlik guwaḥqi yalƣan eytmas;
Sahta guwaḥqi yalƣan gəpni nəpəstək tinar.■
6 Ḥakawurlar danaliḳ izdəp tapalmas;
Biraḳ yorutulƣan adəmgə bilim elix asanƣa qüxər.□
7 Birawning aƣzida bilim yoḳluḳini bilip yətkəndə,
Uningdin өzüngni neri tart.
8 Əḳil-parasətlik kixining danaliḳi өz yolini oylinixtidur;

■ **13:14** Pənd. 10:11; 14:27 ■ **13:16** Pənd. 12:23; 15:2 □ **13:20 «...nalə-pəryadta ḳalar»** — yaki «...ziyan tartar». ■ **13:22** Ayup 15:29; 27:17 ■ **13:23** Pənd. 12:11; 18:9 ■ **13:24** Pənd. 23:13 □ **14:1 «... өz ailisini awat ḳilar»** — ibraniy tilida «... өz ailisini ḳurar». ■ **14:2** Ayup 12:4 □ **14:4 «Ulaƣ bolmisa, eƣil pak-pakiz turar...»** — eƣilning sesiḳliḳi tüpəylidin eƣildiki ulaƣlarni qiḳiriwetix tolimu əhməḳanilik, əlwəttə. ■ **14:5** Mis. 23:1; Pənd. 12:17 □ **14:6 «Ḥakawurlar»** — yaki «Məshirə ḳilƣuqilar».

Əhməḳlərning əḳilsizliki bolsa əzlirining aldinixidur.
9 Əhməḳlər bolsa «itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni kəzgə ilmaydu,
Ḩəḳḳaniylar arisida bolsa iltipat tepilar.□
10 Kəngüldiki dərdni pəḳət əzila kətürələr;
Kəngüldiki huxluḳḳimu baxḳilar xerik bolalmas.
11 Yamanning əyi ərülüp qüxər;
Ḩəḳḳaniy adəmning qediri güllinip ketər.
12 Adəm balisiƣa tooƣridək kərünidiƣan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḩalakətkə baridiƣan yollardur.■
13 Oyun-külkə bolsa ḳəlbtiki ƣəm-ḳayƣuni yapar,
Huxallik ətüp kətkəndə, ƣəm-ḳayƣu yənila ḳalar.■
14 Tooƣra yoldin burulup yanƣan adəm ḩaman əz yolidin toyar;
Yahxi adəm əz ixidin ḳanaətlinər.■
15 Saddilar ḩəmmə gəpkə ixinip ketər;
Lekin pəm-parasətlik kixi ḩərbir ḳədəmni awaylap basar.
16 Dana adəm eḩtiyatqan bolup awariqiliktin neri ketər;
Əhməḳ ḩakawurluḳ ḳilip, əzigə ixinip aldiƣa mangar.□
17 Terikkək əhməḳlik ḳilar;
Nəyrəngwaz adəm nəprətkə uqrar.
18 Saddilar əhməḳliḳḳa warislik ḳilar;
Pəm-parasətliklər bilimni əz taji ḳilar.
19 Yamanlar yahxilarning aldida igilər;
Ḳəbiḩlər ḩəḳḳaniyning dərwaziliri aldida *bax urar*.
20 Namrat kixi ḩətta əz yeḳiniƣimu yaman kərünər.
Bayning dosti bolsa kəptur.■
21 Yeḳinini pəs kərgən gunaḩkardur;
Lekin miskinlərgə rəḩim ḳiloƣan bərikət tapar.
22 Yamanlik oylioƣanlar yoldin adaxḳanlardin əməsmu?
Birak yahxilik oylioƣanlar rəḩim-xəpḳət, ḩəḳikət-sadiḳlikḳa muyəssər bolar.■
23 Ḩəmmə meḩnəttin payda qiḳar;
Birak ḳuruḳ paranglar adəmni moḩtajlikta ḳaldurar.
24 Aḳilanilər üqün baylikлar bir tajdur;
Əhməḳlərning nadanliḳidin pəḳət yənə xu nadanliḳla qiḳar.
25 Ḩəḳḳaniy guwaḩlik bərgüqi kixilərning ḩayatini ḳutḳuzar;
Yaloƣan-yawidak səzləydioƣan *guwaḩqi* yaloƣan gəpni nəpəstək tinar.
26 Pərwərdigardin ḳorḳidioƣanning küqlük yələnqüki bar,
Uning balilirimu ḩimayigə igə bolar.
27 Pərwərdigardin ḳorḳux ḩayatning buliḳidur;
U kixini əjəllik tuzaḳlardin ḳutḳuzar.□ ■
28 Padixaḩning xan-xəripi puḳrasining kəplikidindur;
Puḳrasining kəmliki əmirning ḩalakitidur.
29 Eƣir-besik kixi intayin aḳil kixidur;
Qeqiloƣak əhməḳliḳni uluƣlar.

□ **14:9 «Itaətsizlik ḳurbanliḳi» —** Musa pəyƣəmbərgə tapxuruloƣan «muḳəddəs ḳanun»ƣa asasən, birsi baxḳilaroƣa gunaḩ ḳilip ziyan yətküzgən bolsa, Hudadin kəqürüm elix üqün awwal ziyan tartḳuqioƣa xu gunaḩini etirap ḳilip, az degəndə ikki ḩəssə tələm berip, andin itaətsizliki üqün ḳilinidioƣan ḳurbanliḳni («itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni) ibadəthanida Hudaoƣa atap berixi kerək idi. Baxḳa birhil tərjimisi «Əhməḳlər itaətsizlikigə nisbətən yeniklik bilən külüp ḳoyidu». ■ **14:12** Pənd. 16:25 ■ **14:13** Pənd. 5:4 ■ **14:14** Pənd. 1:31 □ **14:16 «awariqiliktin» —** yaki «yamanliḳtin». ■ **14:20** Pənd. 19:4, 7 ■ **14:22** Luḳa 6:38 □ **14:27 «ḩayatning buliḳi» —** 13:14nimu kərüng. ■ **14:27** Pənd. 10:11; 13:14

30 Hatirjəm kəngül tənning saḳlikidur;
Ḥəsrət qekix bolsa səngəklərni qiritar.
31 Miskinni bozək ḳiloɣuqi — Pərwərdigaroɣa ḥaḳarət ḳiloɣuqidur;
Ḥajətmənlərgə xapaət ḳilix Uni ḥərmətligənliktur.■
32 Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar;
Ḥəḳḳaniy adəm ḥətta səkratta yatḳandimu hatirjəm bolar.□
33 Yorutuloɣan kixining kənglidə danalik yatar;
Birak əhməḳning kənglidikisi axkara bolmay ḳalmas.■
34 Ḥəḳḳaniyət ḥərḳaysi əlni yuḳiri kətürər;
Gunaḥ ḥərḳandak millətni nomuska ḳaldurar.
35 Padixaḥning iltipati əḳillik hizmətkarning bexioɣa qüxər;
Birak uning oɣəzipi nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkarining bexioɣa qüxər.□

15

1 Mulayim jawab oɣəzəpni basar;
Ḳopal səz aqqiḳni ḳozoɣar.■
2 Aḳilanilərning tili bilimni jari ḳilar;
Əhməḳning aoɣzi ḳuruḳ gəp təkər.■
3 Pərwərdigarning kəzi ḥər yərdə yürər;
Yahxi-yamanlarni kərüp turar.□ ■
4 Xipa yətküzgüqi til huddi bir «ḥayatlik dərihi»dur;
Tili əgrilik kixining roḥini sundurar.□ ■
5 Əhmək atisining tərbiyisigə pisənt ḳilmas;
Lekin atisining tənbiḥigə ḳulak saloɣan zerək bolar.
6 Ḥəḳḳaniyning əyidə gəḥərlər kəptur;
Birak yamanning tapawiti əzigə awariqilik tapar.
7 Dananing ləwliri bilim tarḳitar;
Əhməḳning kənglidin ḥeq bilim qiḳmas.
8 Yamanlarning ḳurbanliḳi Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Duruslarning duasi Uning hursənlikidur.■
9 Yamanlarning yoli Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ḥəḳḳaniyətni intilip izdigüqini U yahxi kərər.
10 Tooɣra yoldin qiḳḳanlar azablik tərbiyini kərər;
Tənbiḥgə əq boloɣuqi ələr.
11 Təḥtisara wə ḥalakət Pərwərdigarning kəz aldida oquḳ turoɣan yərdə,
Insan kənglidiki oy-pikirni ḳandaḳmu Uningdin yoxuralisun?!□ ■
12 Ḥakawur tənbiḥ bərgüqini yakturmas;
U aḳilanilərdin nəsiḥət elixḳa barmas.□
13 Kəngül xad bolsa, hux qiray bolar;

■ **14:31** Pənd. 14:21; 17:5 □ **14:32 «Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar; ḥəḳḳaniy adəm ... hatirjəm bolar»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «Külpət kəlgəndə, yaman adəm ḥəydiwetilidu; birak ḥəḳḳaniy adəm səkratta yatḳandimu panaḥlik bolar». ■ **14:33** Pənd. 10:14; 12:23; 13:16 □ **14:35 «Nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkar...»** — ibraniy tilida «nomusta ḳalduroɣuqi» wə «uyatsiz» degən ikki ibarə birla ikki bislik səz bilən bildürülidu. ■ **15:1** Pənd. 25:15 ■ **15:2** Pənd. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3 «Yahxi-yamanlar...»** — ibraniy tilida «yaman-yahxilar» degənlik bilən bildürülidu. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 16:17; 32:19 □ **15:4 «Xipa yətküzgüqi til»** — yaki «meḥriban til». **«ḥayatlik dərihi»** — 3:18-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **15:4** Pənd. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pənd. 21:27; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11 «Təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baridioɣan jayni kərsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zəb. 7:9; 44:20-21; Yər. 17:9, 10; Yḥ. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12 «Ḥakawur»** — yaki «məshirə ḳiloɣuqi».

Dərd-ələm tartsa, roḥi sunar.■
14 Yorutuloɣan kəngül bilimni izdər;
Əkilsizning aoɣzi nadanlikni ozuk kilar.
15 Ezilgənlərning ḥəmmə künliri təstə ətər;
Birak xad kəngül ḥərkünini ḥeyttək ətküzər.
16 Zor baylik bilən biaramlik tapkandin,
Azoɣa xükür kilip, Pərwərdigardin əymәngən əwzəl.■
17 Nəprət iqidə yegən bordak gəxtə kilinoɣan katta ziyapəttin,
Meḥir-muḥəbbət iqidə yegən kəktat əwzəl.■
18 Terikkək kixi jedəl qikirar;
Eoɣir-besik talax-tartixlarni tinqlandurar.■
19 Ḥurunning yoli tikənlik ɣaxadur,
Durus adəmning yoli kətürülgən yoldək daoɣdamdur.
20 Dana ooɣul atisini xad kilar;
Əkilsiz adəm anisini kəmsitər.■
21 Əkli yok kixi əhməkliki bilən huxtur;
Yorutuloɣan kixi yolini tooɣrilap mangar.■
22 Məsliḥətsiz ix kiloɣanda nixanlar əməlgə axmas;
Məsliḥətqi kəp boloɣanda muddialar əməlgə axurular.■
23 Kixigə jayida bərgən jawabidin hux bolar,
Dəl waktida kiloɣan səz nəkədər yahxidur!
24 Ḥayatlik yoli əkillik kixini yukirioɣa baxlayduki,
Uni qongkur təḥtisaradin kutkuzar.□
25 Pərwərdigar təkəbburning əyini yuluwetər;
Birak U tul hotunlaroɣa pasillarni turoɣuzar.■
26 Yamanlarning oy-pikri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Birak sap dilning səzliri səyümlüktur.□ ■
27 Aq kəz kixi əz ailisigə awariqilik kəltürər;
Para elixka nəprətləngən kixi kün kərər.■
28 Ḥəkkaniy adəm kandak jawab berixtə ɣayta-ɣayta oylinar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluk tökülər.
29 Pərwərdigar yaman adəmdin yirakтur;
Birak U ḥəkkaniyning duasini anglar.■
30 Hux kəzlər kəngülni xadlandurar;
Hux həwər ustihanlaroɣa gəx-may kondurar.■
31 Ḥayatlikka elip baridioɣan tənbiḥkə kulak saloɣan kixi danalarning ɣataridin orun alar.
32 Tərbiyəni rət kiloɣan əz jenini har kilar;
Tənbiḥgə kulak saloɣan yorutular.
33 Pərwərdigardin korkux adəmgə danalik əgitər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḥrət kelər.■

16

1 Kəngüldiki niyətlər insanoɣa təwədur;

■ **15:13** Pənd. 17:22; 18:14 ■ **15:16** Zəb. 37:16; Pənd. 16:8 ■ **15:17** Pənd. 17:1 ■ **15:18** Pənd. 28:25; 29:22 ■ **15:20** Pənd. 10:1 ■ **15:21** Pənd. 10:23; 14:9 ■ **15:22** Pənd. 11:14 □ **15:24 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baroɣan jayni kərsitidu. ■ **15:25** Pənd. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ **15:26 «oy-pikri»** — yaki «pilanliri». ■ **15:26** Pənd. 6:18 ■ **15:27** Pənd. 1:19 ■ **15:29** Zəb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ **15:30** Pənd. 25:25 ■ **15:33** Pənd. 1:7; 9:10; 18:12

Birak tilning jawabi Pərwərdigarning ilkididur.■
2 Insan өzining ḥəmmə ḳiloɣan ixini pak dəp bilər;
Lekin ḳəlbdiki niyətlərni Pərwərdigar tarazioɣa selip tartip kərər.□ ■
3 Niyət ḳiloɣan ixliringni Pərwərdigaroɣa tapxuroɣin,
Xundak ḳiloɣanda pilanliring pixip qiḳar.■
4 Pərwərdigar barlik məwjudiyətning ḥərbirini məlum məḳsət bilən apiridə ḳiloɣan;
Ḥətta yamanlarnimu balayi'apət küni üqün yaratḳandur.■
5 Təkəbburlukḳa toloɣan kөngüllərning ḥərbiri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Ḳol tutuxup birləxsimu, jazasiz ḳalmas.□ ■
6 Muḥəbbət-xəpḳət wə ḥəḳiḳət bilən gunaḥlar kafarət ḳilinip yepilar;
Pərwərdigardin əyminix adəmlərni yamanliktin haliy ḳilar.□
7 Adəmning ixliri Pərwərdigarni hursən ḳilsa,
U ḥətta düxmənlirinimu uning bilən inaḳlaxturar.
8 Ḥalal aloɣan az,
Ḥaram aloɣan kөptin əwzəldur.■
9 Insan kөnglidə өz yolini tohtitar;
Əmma ḳədəmlirini tooɣrilaydioɣan Pərwərdigardur.
10 Ḥətta padixaḥning ləwlirigə ḳaritip əpsun oḳulsimu,
Uning aoɣzi tooɣra ḥөkümdin qətniməs.□
11 Adil taraza-mizanlar Pərwərdigaroɣa hastur;
Taraza taxlirining ḥəmmisini U yasioɣandur.■
12 Padixaḥ rəzillik ḳilsa yirginqliktur,
Qünki təht ḥəḳḳaniyət bilənla məḥkəm turar.
13 Ḥəḳḳaniy səzligən ləwlər padixaḥlarning hursənlikidur;
Ular durus səzligüqilərni yahxi kөrər.
14 Padixaḥning ḳəḥri goya өlümning əlqisidur;
Birak dana kixi *uning oɣəzipini* tinqlandurar.■
15 Padixaḥning qirayining nuri kixigə jan kirgüzər;
Uning xəpḳiti waḳtida yaoɣḳan «keyinki yamoɣur»dur.□ ■
16 Danalik elix altun elixtin nəḳədər əwzəldur;
Yorutuluxni tallax kümüxni tallaxtin xunqə üstündur!■
17 Durus adəmning egiz kөtürülgən yoli yamanliktin ayrilixtur;
Өz yolioɣa ehtiyat ḳiloɣan kixi jenini saḳlap ḳalar.
18 Məoɣrurluk ḥalak boluxtin awwal kelər,
Təkəbburluk yiḳilixtin awwal kelər.■
19 Kəmtər bolup miskinlər bilən bardi-kəldidə bolux,
Təkəbburlar bilən ḥaram mal bөlüxkəndin əwzəldur.

■ **16:1** Pənd. 16:1; 19:21; 20:24; Yər. 10:23 □ **16:2 «ḳəlbdiki niyətlər» —** ibraniy tilida «(adəmlərning) roḥliri» deyilidu. ■ **16:2** Pənd. 21:2 ■ **16:3** Zəb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luḳa 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **16:4** Ayup 21:30 □ **16:5 «ḳol tutuxup birləxsimu,...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «xubḥisizki,...». ■ **16:5** Pənd. 6:17; 8:13; 11:21 □ **16:6 «...gunaḥlar kafarət ḳilinip yepilar» —** Təwrat dəwridə, gunaḥlar ḳurbanliḳlar arḳilik «**yepilip** kəqürüm ḳilindi» (yəni, «kafarət ḳilindi»). Injil dəwrigə kəlgəndila, gunaḥlar «elip taxlandi» (məsilən, «Yuḥ.» 1:29). ■ **16:8** Zəb. 37:16; Pənd. 15:16 □ **16:10 «Ḥətta padixaḥning ləwlirigə ḳaritip əpsun oḳulsimu, uning aoɣzi tooɣra ḥөkümdin qətniməs» —** yənə ikki hil tərjimisi bar: (1) «Padixaḥning ləwliridə Pərwərdigarning wəḥiyi bolsa, uning aoɣzi tooɣra ḥөkümdin qətniməs»; (2) «Padixaḥning ləwliri wəḥiygə ḳarap səzləydu; uning aoɣzi tooɣra ḥөkümdin qətniməsliki kerək». ■ **16:11** Law. 19:36; Ḳan. 25:13-16; Pənd. 11:1; 20:10, 23 ■ **16:14** Pənd. 19:12; 20:2 □ **16:15 «Uning (padixaḥning) xəpḳiti waḳtida yaoɣḳan «keyinki yamoɣur»dur» —** ibraniy tilida: «Uning (padixaḥning) xəpḳiti «keyinki yamoɣurlar»ni əpkəlgən buluttur». «Keyinki yamoɣurlar» Israilda 3-ayda yeoɣip, ətiyazlik ziraətlərni pixuruxtək ḥalḳilik rolni oynaydu. Xunga ḥərbir deḥḳan «keyinki yamoɣur»oɣa təxnadur, ular uni bək ḳədirləydu. ■ **16:15** Pənd. 19:12 ■ **16:16** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; 119:72; Pənd. 3:14,15; 8:11,19 ■ **16:18** Pənd. 11:2; 17:19

20 Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar;
Pərwərdigarƣa tayanƣan bolsa, bəht-saadət kərər.□ ■
21 Kəngli dana kixi səgək atilar;
Yeḳimlik səzlər adəmlərning bilimini axurar.
22 Pəm-parasət əzigə igə bolƣanlarƣa ḥayatlikning bulikidur;
Əḳilsizlərgə təlim bərməkning əzi əḳilsizliktur.■
23 Aḳilanə kixining ḳəlbi aƣzidin əḳil qiḳirar;
Uning ləwzigə bilimni ziyadə ḳilar.
24 Yeḳimlik səzlər goya ḥəsəldur;
Kəngüllərni hux ḳilip təngə dawadur.
25 Adəm balisiƣa tooƣridək kərünidiƣan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḥalakətkə baridiƣan yollardur.■
26 Ixligüqining ixtiyi uni ixḳa salar;
Uning ḳarni uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar.□
27 Muttəḥəm kixi yaman gəpni kolap yürər;
Uning ləwliri lawuldap turƣan otḳa ohxar.□ ■
28 Əgri adəm jedəl-majira tuƣdurƣuqidur;
Ơ]əywətqi yeḳin dostlarni ayriwetər.■
29 Zorawan kixi yeḳin adimini azdurar;
Uni yaman yoloƣa baxlap kirər.□
30 Kəzini yumuwaloƣan kixi yaman niyətni oylar;
Lewini qixligən kixi yamanlikḳa təyyardur.□ ■
31 Ḥəkḳaniyət yolida akarƣan qaq,
Adəmning xəḥrət tajidur.□
32 Asan aqqiḳlimaydiƣan kixi palwandin əwzəldur;
Əzini tutuwaloƣan xəḥər aloƣandinmu üstündur.□
33 Qək etəkkə taxlanƣini bilən,
Lekin nətijisi pütünləy Pərwərdigardindur.

17

1 Ḳurbanlik gəxlirigə toloƣan jedəllik əydin,
Bir qixləm ḳuruḳ nan yəp, kəngül tinqlikta boloƣan əwzəl.□ ■
2 Hizmətkar qewər bolsa, hojisining nomusta ḳoyƣuqi ooƣlini baxḳurar;
Kəlgüsidə u hojining ooƣli ḳatarida turup uning mirasni təḳsim ḳilar.
3 Sapal ḳazan kümüxni tawlar, qanaḳ altunni tawlar,
Biraḳ adəmning ḳəlbini Pərwərdigar sinar.■
4 Ḳəbiḥ kixi yaman səzlərgə ixinər;

□ **16:20 «Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar» —** yaki «nəsiḥət səzigə kəngül ḳoyƣan payda tapar». ■ **16:20** Zəb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yəx. 30:18; Yər. 17:7 ■ **16:22** Pənd. 13:14 ■ **16:25** Pənd. 14:12 □ **16:26 «Uning ḳarni uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar» —** ibraniy tilida «Uning aƣzi uningƣa ḥəydəkqilik ḳilar». □ **16:27 «Muttəḥəm kixi» —** ibraniy tilida «Belialning ooƣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **16:27** Pənd. 12:18 ■ **16:28** Pənd. 15:18; 26:21; 29:22 □ **16:29 «Uni yaman yoloƣa baxlap kirər» —** ibraniy tilida «Uni yahxi əməs bir yoloƣa baxlap kirər». □ **16:30 «Kəzini yumuwaloƣan kixi» —** yaki «kəz ḳiskuqi kixi», «kəzini qimildatḳuqi adəm». ■ **16:30** Pənd. 6:13,14 □ **16:31 «Ḥəkḳaniyət yolida akarƣan qaq, adəmning xəḥrət tajidur» —** ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Aḳ qaq bolsa adəmning xəḥrət tajidur; u ḥəkḳaniyət yolida pəyda bolidu». □ **16:32 «Əzini tutuwaloƣan» —** ibraniy tilida: «Əz roḥini idarə ḳilidiƣan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **17:1 «Ḳurbanlik gəxliri» —** ibraniylar ibadəthanida Hudaƣa atap soyƣan bəzi ḳurbanlik gəxlirining kəp ḳismini əyigə əkilip yeyixkə bolatti. ■ **17:1** Pənd. 15:17 ■ **17:3** Pənd. 27:21; Yər. 17:10

Yaloɣanqi pitniqilərning səzigə ḳulaḳ salar.
5 Miskinlərni məshirə ḳiloɣuqi, əzini Yaratḳuqini ḥaḳarətligüqidur;
Baxḳilarning bəhtsizlikidin huxal boloɣan kixi jazasiz ḳalmas.■
6 Ḳerilarning nəwriliri ularning tajidur;
Pərzəntlərning pəhri ularning atiliridur.
7 Əhməḳ yarixiḳ gəp ḳilsa uningoɣa yaraxmas;
Mətiwər yaloɣan səzlisə uningoɣa tehimu yaraxmas.
8 Para — uni bərgüqining nəziridə esil bir gəḥərdur;
Goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək.□
9 Baxḳilarning hataliḳini yoputup kəqürgən kixi meḥir-muḥəbbətni kəzlər;
Kona hamanni sorioɣan kixi yeḳin dostlarni düxmən ḳilar.
10 Aḳilanigə singgən bir eoɣiz tənbiḥ,
Əhməḳḳə uruloɣan yüz dərridin ünümlüktur.
11 Yamanlar pəḳət asiyliḳni kəzlər;
Uni jazalaxḳa rəḥimsiz bir əlqi əwətilər.
12 Əhmiḳanə ix ḳiliwatḳan nadan kixigə uqrap ḳaloɣandin kərə,
Baliliridin ayriloɣan eyiḳḳa yoluḳup ḳaloɣan yahxi.
13 Kimki yahxiliḳḳa yamanliḳ ḳilsa,
Ixikidin bala-ḳaza neri kətməs.■
14 Jedəlning baxlinixi tosmini su elip kətkəngə ohxaydu;
Xunga jedəl partlaxtin awwal talax-tartixtin ḳol üzgin.■
15 Yamanni aḳlioɣan,
Ḥəḳḳaniyoɣa ḳara qapliɣan,
Ohxaxla Pərwərdigaroɣa yirginqliktur.■
16 Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,
Ḳandaḳmu uning ḳolida danaliḳni setiwaloɣudək puli bolsun?□
17 *Ḥəḳiḳiy* dost ḥərdaim sanga muḥəbbət kərsitər,
Ḥəḳiḳiy ḳerindax yaman kününg üqün yardəmgə dunyaoɣa kəlgəndur.
18 Əḳilsiz kixi ḳol berip,
Yeḳini üqün kepil bolidu.
19 Jedəlgə amraḳ gunaḥḳa amraḳtur;
Bosuoɣini egiz ḳiloɣan ḥalakətni izdər.□ ■
20 Niyiti buzuloɣan yahxiliḳ kərməs;
Tilida ḥək-naḥəḳni astin-üstün ḳiloɣuqi balaoɣa yoluḳar.
21 Bala əhməḳ bolsa, ata oɣəm-ḳayoɣuoɣa patar;
Ḥamaḳətning atisi huxalliḳ kərməs.
22 Xad kəngül xipaliḳ doridək təngə dawadur;
Sunuḳ roḥ-dil adəmning yilikini ḳurutar.■
23 Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar;
U adalətning yolini burmilar.□
24 Danaliḳ yorutuloɣan kixining kəz aldida turar;

■ **17:5** Pənd. 14:31 □ **17:8 «Para — ...goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək»** — bu ayət ḥəjwiy, kinayilik səz bolup, omumiy əmma əpsuslinarliḳ bir əḥwalni kərsitidu; əlwəttə, u bu ixni təriplimaydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «U buni nəgila ixlətsəm muwəppəḳiyətkə eriximən, dəydu». ■ **17:13** Ḳan. 32:35; Pənd. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 ■ **17:14** Pənd. 20:3 ■ **17:15** Mis. 23:7; Pənd. 24:24; Yəx. 5:23 □ **17:16 «Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,...»** — ibraniy tilida «Əḳməḳning ḥeq kəngli yoḳ tursa,...» □ **17:19 «Bosuoɣini egiz ḳiloɣan (kixi)»** — ibraniy tilida «Dərwazisini egiz ḳiloɣan (kixi)». Bundaḳ adəm bəlkim əzining bay ikənlikini kəz-kəz ḳilmaḳqi bolidu. ■ **17:19** Pənd. 16:18 ■ **17:22** Pənd. 15:13 □ **17:23 «Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar»** — ibraniy tilida «Qirik adəm baoɣrida parini ḳobul ḳilar...» yaki «Qirik adəm baoɣirdin parini alar...».

Birak əkilsizning kəzi hiyalkəxlik kilip kutupta yürər.■
25 Galwang bala atini azaboɣa salar;
Uni tuoɣkuqiningmu dərdi bolar.■
26 Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka kət'iy bolmas;
Əmirlərni adalətni kollioɣini üqün dumbalaxka bolmas.□
27 Bilimi bar kixi kəm səzlük bolar;
Yorutuloɣan adəm kaltis eoɣir-besik bolar.□
28 Ḩətta əhməkmu az səzlisə dana ḩesablinar;
Tilini tizginligən kixi danixmən sanilar.

18

1 Kəpqiliktin ayrilip yaloɣuz yürgən kixi ḩaman əz nəpsigə qooɣ tartar;
Ḩərkandak qin ḩekmətkə ḩaman jan-jəḩli bilən karxi qikar.
2 Əhmək yorutuluxka kizikmas;
Kizikidioɣini pəkət əz oylioɣanlirini kərsitixla, halas.
3 Yaman kixi kəlsə, nəprətmu pəyda bolar;
Nomussiz ix iza-aḩanəttin ayrilmas.□
4 Adəmning səzliri qongkur sularoɣa ohxar;
Danalik bulik erik süyidək ərkəxləp akar.
5 Yamanoɣa yan besixka,
Sorakta ḩəkkaniyoɣa uwal kilixka kət'iy bolmas.□ ■
6 Əhməkning ləwliri uni jedəlgə baxlar;
Uning aoɣzi «Meni dumbala» dəp təklip kilar.
7 Əhməkning aoɣzi əz bexioɣa ḩalakəttur;
Uning ləwliri əz jenioɣa kapkandur.■
8 Oɣəywəthorning səzliri ḩərhil nazunemətlərdək,
Kixining kəlbigə qongkur singdürülər.□ ■
9 Ixida ḩurun boloɣan kiximu,
Buzoɣunqi bilən ülpətdax bolidu.□
10 Pərwərdigarning nami məzmut munardur;
Ḩəkkaniylar uning iqigə yügürüp kirip yukirida aman bolar.■
11 Bay adəm mal-dunyasini «mustəḩkəm xəḩirim» dəp bilər;
Nəziridə əzini sakłaydioɣan egiz sepildək turar. ■
12 Bitqit boluxtin awwal, kəngülgə təkəbburluk kelər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḩrət kelər.■
13 Səzni anglimay turup, aldirap jawab bərgən,
Əhməkliкini kərsitip əzini hijaləttə kaldurur.
14 Təndiki aoɣrik azabioɣa adəmning əz roḩi bərdaxlik bərgüzər;
Birak roḩi sunoɣan bolsa uni kim kətürər?
15 Yorutuloɣanning kəlbi bilimgə erixməktə,

■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pənd. 10:1; 15:20; 19:13 □ **17:26 «jərimanə koyux» —** «jərimanə koyux»ning «jazalax» degən omumiy mənisimu boluxi mumkin. **«Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka kət'iy bolmas» —** ibraniy tilida «Ḩəkkaniylaroɣa jərimanə koyuxka yahxi əməs». □ **17:27 «kaltis eoɣir-besik bolar» —** ibraniy tilida «salkin roḩi bar» degənni bildüridu. □ **18:3 «nəprətmu pəyda bolar» —** yaki «pəslikmu pəyda bolar». □ **18:5 «kət'iy bolmas» —** ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **18:5** Law. 19:15; Kan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **18:7** Pənd. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8 «Kixining kəlbigə…» —** ibraniy tilida «Korsikining iqki yərlirigə…». ■ **18:8** Pənd. 26:22 □ **18:9 «kiximu…» — …mu —**demək, ḩurun adəm oɣəywəthoroɣa ohxax buzoɣunqidur. ■ **18:10** Ḩak.9:51; 2Sam. 22:51; Zəb. 18:1-3; 61:3-4; Pənd. 29:25 ■ **18:11** Pənd. 10:15 ■ **18:12** Pənd. 11:2; 15:33; 16:18

Akilanining kulakliri bilimni izdiməktə.
16 Sowoɣat өz igisigə ixikni daoɣdam eqip berər;
Uni qong ərbablar aldioɣa yətküzər.
17 Dəwa kiloɣanda, awwal səzligüqining səzliri orunluk kөrünər;
Lekin karxi tərəp soal koyup ixni sürüxtürər.■
18 Qək taxlax jedəllərni tügitər;
Oɣojilarning arisidiki ixnimu ḥəl kilar.
19 Rənjigən kerindaxning kөnglini elix mustəḥkəm xəḥərni elixtinmu təs;
Jedəl-majira koroɣanning takak-baldaklirioɣa ohxaxtur.
20 Adəm *durus* səzligənlikidin korsiki tok bolar;
Өz kөnglidin qikkan səzliridin mol ḥosul alar.□ ■
21 Ḥayat-mamat tilning ilkididur;
Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər.□ ■
22 Hotunni tallap aloɣan kixi yahxilik tapidu,
U Pərwərdigarning mərḥimitigə erixkən bolidu.■
23 Miskinlər pəs awazda yelinip səzlər;
Bay bolsa kopallik bilən jawab berər.
24 Dostni kөp tutkan kixi harab bolar;
Lekin kerindaxtinmu yekin baoɣlanoɣan bir dost bardur.■

19

1 Pəzilətlik yolda mangoɣan kəmbəoɣəl,
Ḥiyligər səzlük əhməktin yahxidur.■
2 Yənə, oɣəyriti bar kixi bilimsiz bolsa bolmas;
Aldirangoɣu yoldin qikar.□
3 Kixining əhməkliki өz yolini astin-üstin kiliwetər;
Xundak turukluk u kөnglidə Pərwərdigardin rənjip aoɣrinar.■
4 Baylik dostni kөp kilar;
Miskinlər bar dostidinmu ayrilip kalar.■
5 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;
Yaloɣan eytkuqimu jazadin kutulalmas.□ ■
6 Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər;
Sowoɣat berip turoɣuqioɣa ḥəmmə kixi dosttur.□
7 Namratlaxkandin kerindaxlirimu zerikər;
Uning dostliri tehimu yirak kaqar;
Yalwurup kooɣlisimu, ular tepilmas.■
8 Pəm-parasətkə erixküqi өzigə kөyünər;
Nurni sakliɣan kixining bəhti bolar.
9 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;

■ **18:17** Pənd. 25:8 □ **18:20 «Adəm durus səzligənlikidin .. mol ḥosul alar»** — ayət ibraniy tilida «Aoɣzining mewisidin adəmning korsiki tok bolar; ləwlirining ḥosulidin kanaətlinər» degən səzlər bilən bildürülidu. ■ **18:20** Pənd. 12:14; 13:2 □ **18:21 «Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər»** — yaki «Kimki өz səzlirigə amrak bolsa, xu uning mewisini yər». ■ **18:21** Pənd. 21:23; Yak. 3:2 ■ **18:22** Pənd. 19:14 ■ **18:24** Pənd. 17:17 ■ **19:1** Pənd. 28:6 □ **19:2 «bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». **«Aldirangoɣu yoldin qikar»** — ibraniy tilida «Ayaoɣlirini aldiratkuqi kixi hata kədəm basar». ■ **19:3** Yak. 1:13,14,15 ■ **19:4** Pənd. 14:20 □ **19:5 «Yaloɣan eytkuqi…»** — ibraniy tilida «Yaloɣan (səz) püwligüqi.…» ■ **19:5** Kan. 19:19; Pənd. 21:28 □ **19:6 «Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər…»** — yaki «Tola adəm əmirdin iltipat kөzlər…». ■ **19:7** Pənd. 14:20

Yalƣan eytḳuqimu ḥalak bolar.□
10 Ḥəxəmətlik turmux əhməḳḳə yaraxmas;
Ḳulning əməldarlar üstidin ḥəküm sürüxi tehimu ḳamlaxmas.■
11 Danixmənlik igisini asanliḳqə aqqiḳlanmaydiƣan ḳilar;
Hataliḳni yoputup kəqürüx uning xəḥritidur.
12 Padixaḥning ƣəzipi xirning ḥuwlixiƣa ohxax dəḥxətlik bolar;
Uning xəpḳiti yumran ot-qəpkə qüxkən xəbnəmdək xerindur.■
13 Əhməḳ oƣul atisi üqün bala-ḳazadur;
Uruxḳaḳ hotunning zarlaxliri tohtimay temip qüxkən tamqə-tamqə yeƣinƣa ohxaxtur.■
14 Əy bilən mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
Biraḳ pəm-parasətlik hotun Pərwərdigarning iltipatidindur.■
15 Ḥurunluḳ kixini ƣəplət uyḳuƣa ƣərḳ ḳilar;
Bikar tələp aqarqiliḳning dərdini tartar.■
16 *Pərwərdigarning* əmrigə əməl ḳilƣan kixi əz jenini saḳlar;
Əz yolliridin ḥezi bolmiƣan kixi ələr.□ ■
17 Kəmbəƣəllərgə rəḥimdilliḳ ḳilƣan,
Pərwərdigarƣa ḳərz bərgən bilən barawərdur;
Uning xəpḳitini *Pərwərdigar* ḳayturar.
18 Pərzəntingning tərbiyini ḳobul ḳilixiƣa ümidwar bolup,
Uni jazalap tərbiyə berip turƣin;
Lekin uni əlgüqə har bolsun degüqi bolma.□ ■
19 Ḳəḥrlik kixi jaza tartar;
Uni ḳutḳuzmaḳqi bolsang, ḳayta-ḳayta ḳutḳuzuxung kerək.
20 Nəsiḥətni angliƣin, tərbiyəni ḳobul ḳilƣin,
Undaḳ ḳilƣanda keyinki künliringdə dana bolisən.
21 Kixining kənglidə nurƣun niyətlər bar;
Ahirida pəḳət Pərwərdigarning dalalət-ḥidayitidin qiḳḳan ix aḳar.■
22 Kixining yeḳimliḳi uning meḥir-muḥəbbitidindur;
Miskin bolux yalƣanqiliḳtin yahxidur.
23 Pərwərdigardin əyminix kixini ḥayatḳa erixtürər;
U kixi hatirjəm, toḳ yaxap, bala-ḳaza qüxürülüxidin haliy bolar.■
24 Ḥurun ḳolini sunup ḳaqiƣa tiḳḳini bilən,
Ƣizani aƣziƣa selixḳimu ḥurunluḳ ḳilar.■
25 Ḥakawurƣa ḳilinƣan tayaḳ jazasi saddiƣa ḳilinƣan ibrəttur;
Yorutulƣan kixigə berilgən tənbiḥ,
Uning bilimini tehimu ziyadə ḳilar.■
26 Atisining melini buliƣan,
Anisini əyidin ḥəydəp qiḳarƣan,
Rəswaliḳ, iza-aḥanət ḳaldurƣuqi oƣuldur.
27 I oƣul, nəsiḥətkə ḳuliḳingni yupuruwalsang,
Əḳilning təlimliridin yiraḳlaxḳiningdur.□

□ **19:9 «Yalƣan eytḳuqi...»** — ibraniy tilida «Yalƣan (səz) püwligüqi...». ■ **19:10** Pənd. 30:22 ■ **19:12** Pənd. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pənd. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15 ■ **19:14** Pənd. 18:22 ■ **19:15** Pənd. 6:9; 10:4; 20:13 □ **19:16 «Əz yolliridin ḥezi bolmiƣan kixi ələr»** — yaki «Uning (demək, Pərwərdigarning) yollirini kəmsitkən kixi ələr». ■ **19:16** Pənd. 3:21,22; Luḳa 11:28 □ **19:18 «Lekin uni əlgüqə har bolsun degüqi bolma»** — baxḳa birhil tərjimisi: «....biraḳ uning yiƣa-zarliriƣa ḳulaḳ salma». ■ **19:18** Pənd. 13:24; 23:13; Əf. 6:4 ■ **19:21** Ayup 23:13; Zəb. 33:11; 115:3; Yəx. 46:10 ■ **19:23** Zəb. 34:9-10 ■ **19:24** Pənd. 26:15 ■ **19:25** Pənd. 21:11 □ **19:27 «I oƣul, ... əḳilning təlimliridin yiraḳlaxḳiningdur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «I oƣlum, əḳilning təlimliridin yiraḳlaxturidiƣan səzlərni anglaxtin əzüngni tart!».

28 Pəskəx guwaḥqi adalətni mazaq ḳiloɳuqidur;
Yaman adəmning aoɳzi rəzillikni yutar.□
29 Ḥakawurlar üqün jazalar təyyardur,
Əhməḳlərning dümbisigə uridioɳan ḳamqa təyyardur.□

20

1 Xarab kixini rəswa ḳilar,
Ḥaraḳ kixini oɳaljirlaxturar;
Kimki uningoɳa berilip ezip kətsə, əḳilsizdur.
2 Padixaḥning oɳəzipi xirning ḥərkirixigə ohxax ḳorḳunquluḳtur;
Uning aqqiḳini kəltürgən, əz jenioɳa jaza qüxürər.□ ■
3 Əzini majiradin neri ḳilix kixining izzitidur;
Biraḳ ḥərbir əhməḳ əzini basalmas.■
4 Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs;
Yioɳim waḳtida yoḳluḳta ḳelip axliḳ tilər. □
5 Kixining kənglidiki oy-niyətliri qongḳur suoɳa ohxaxtur;
Yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu.□ ■
6 Əzini sadiḳ dəydioɳanlar kəptur;
Biraḳ ixənqlik bir adəmni kim tapalisun?
7 Ḥəḳḳaniy adəm diyanətlik yolda mangar;
Uning pərzəntlirigə bəht-bərikət ḳaldurular!
8 Padixaḥ adalət təhtidə olturoɳanda,
Ḥəmmə yamanliḳni kəzi bilən ḳooɳlaydu.■
9 Kim əzini gunaḥdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, deyələydu?■
10 Ikki hil taraza texi,
Ikki hil kürə ixlitix,
Ohxaxla Pərwərdigaroɳa yirginqliktur.■
11 Ḥətta bala əz hisliti bilən bilinər;
Uning ḳiloɳanlirining pak, durus yaki əməsliki ḥərikətliridin kərünüp turar.
12 Kəridioɳan kəzni, anglaydioɳan ḳulaḳni,
Ḥər ikkisini Pərwərdigar yaratti.■
13 Uyḳuoɳa amraḳ bolma, namratliḳḳa uqraysən;
Kəzüngni eqip oyoɳaḳ bol, nening mol bolar.■

□ **19:28 «Pəskəx guwaḥqi» —** ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) guwaḥqisi». □ **19:29 «Ḥakawurlar» —** yaki «Məshirə ḳiloɳuqilar». □ **20:2 «… əz jenioɳa jaza qüxürər» —** ibraniy tilida: «… əz jenioɳa gunaḥ ḳiloɳan bolidu». ■ **20:2** Pənd. 16:14; 19:12 ■ **20:3** Pənd. 17:14 □ **20:4 «Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs» —** Pələstində bir yil altə pəsilgə bəlinidu. On birinqi, on ikkinqi ay «ḳix pəsli» ḥesablinidu. «Ḳix» pəsli yər ḥəydilidioɳan pəsil, qünki bu pəsildə yamoɳur yeoɳip tupraḳ yumxaḳ bolidu. □ **20:5 «Kixining kənglidiki oy-niyətliri … yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu» —** bu pənd-nəsiḥətkə ḳarita alimlarda təwəndikidək birḳanqə hil qüxənqə bar: (1) ḥər adəmning kənglidə qongḳur oy-niyətlər bardur; yorutuloɳan kixi bu oy-niyətlərni (yahxi bolsun yaman bolsun) əḳli bilən qüxinip yetələydu. (2) yorutuloɳan kixi danixmən ḥəm az səzləydioɳan kixilərdin ularning yahxi oy-pikirlirini, yahxi nəsiḥətlirini alalaydu. (3) yorutuloɳan kixi yaman niyətlik kixilərning aoɳzidin ularning niyətlirini bilələydu. (4) bəzi alimlar bu ayətni «ḥərbir kixining kənglidə Hudadin kəlgən dalalət (yolyoruḳ, ḥidayət) bardur; u qongḳur ḳuduḳtiki suoɳa ohxaydu; …» dəp qüxinip, uning mənisini: «Hudadin kəlgən xu «dalalət» ḥərbir adəmning kənglidə boloɳan bolidu, yorutuloɳan kixi bu dalalətni jakarlap baxḳilarni yorutalaydu» dəp qüxəndüridu. Bizningqə birinqi hil qüxənqini tooɳra dəp ḳaraymiz. ■ **20:5** Pənd. 18:4 ■ **20:8** Pənd. 20:26 ■ **20:9** 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zəb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8 ■ **20:10** Ḳan. 25:13; Pənd. 11:1; 20:23 ■ **20:12** Mis. 4:11; Zəb. 94:9 ■ **20:13** Pənd. 19:15

14 Heridar mal alоɳanda: «Naqar ikən, naqar ikən!» dəp ḳaḳxaydu;
Elip kətkəndin keyin *«Esil nərsə, ərzan aldim» dəp* mahtinidu.
15 Altun bar, ləəl-yaḳutlarmu kөptur;
Birak bilimni beоɳixliоɳan ləwlər nemidegən ḳimmətlik gөḩərdur!■
16 Yatḳa kepil bolоɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup alоɳin;
Yat hotunоɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
17 Aldap erixkən tamaḳ tatliḳtur;
Keyin, uning yegini xeоɳil bolar.■
18 Pilanlar məsliḩət bilən bekitilər;
Pixḳan kөrsətmə bilən jəng ḳiloɳin.
19 Gəp toxuоɳuqi sirlarni axkarilar;
Xunga walaḳtəkkür bilən arilaxma.■
20 Kimki ata-anisini ḩaḳarət ḳilsa,
Uning qirioɳi zulmət ḳarangоɳusida өqər!■
21 Tez erixkən miras ḩaman bərikətlik bolmas.■
22 Yamanliḳḳa yamanlik ḳayturay demə;
Pərwərdigaroɳa tayinip küt, U dərdinggə yetər.■
23 Ikki hil taraza texi Pərwərdigaroɳa yirginqliktur;
Sahta өlqəm ḳət'iy yarimas.□ ■
24 Insanning ḩayatlik ḳədəmlirini Pərwərdigar bəlgiləydu;
Undaḳta insan өz musapisini nədin bilsun?■
25 Bir nərsisini yeniklik bilən «*Hudaoɳa* ataloɳan!» dəp wədə berix,
Ḳəsəmlərdin keyin ikkilinip ḳayta oylinix,
Өz jenini ḳiltaḳḳa qüxürgəngə barawər.
26 Dana padixaḩ yamanlarni topanni soruоɳandək soruwetidu,
Haman təpkəndək tuluḳ bilən yanjiwetər.
27 Adəmning roḩ-wijdani — Pərwərdigarning qirioɳidur,
U ḳəlbning ḩərbir təglirini təkxürüp pərḳ etər.
28 Meḩir-xəpḳət wə ḩəḳiḳət padixaḩni saḳlaydu;
U meḩir-xəpḳət bilənla өz təhtini mustəḩkəmləydu.
29 Yax yigitlərning ḳawulluḳi ularning pəhridur;
Ḳerilarning izziti aḳ qaqliridur.■
30 Tərbiyə yariliri yamanliḳni tazilap qiḳirar,
Tayaḳ izliri iq-baoɳirni taza ḳilar.■

21

1 Padixaḩning kөngli eriḳlardiki sudək Pərwərdigarning ḳolididur;
Pərwərdigar ḳəyərgə tooɳrilisa, xu tərəpkə mangidu.
2 Insan өzining ḩəmmə ḳiloɳan ixini tooɳra dəp bilər;
Lekin Pərwərdigar ḳəlbdiki niyətlərni tarazioɳa selip tartip kөrər.□ ■
3 Pərwərdigarning nəziridə,
Ḩəḳḳaniylik bilən adalət yürgüzüx ḳurbanlik ḳilixtin əwzəldur.■

■ **20:15** Pənd. 3:14,15 ■ **20:16** Pənd. 11:15; 27:13 ■ **20:17** Pənd. 9:17 ■ **20:19** Pənd. 11:13 ■ **20:20** Mis. 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 27:16; Mat. 15:4 ■ **20:21** Pənd. 13:11; 28:20 ■ **20:22** Ḳan. 32:35; Pənd. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 □ **20:23 «ḳət'iy yarimas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **20:23** Pənd. 20:10 ■ **20:24** Ayup 31:4; Zəb. 37:23; 139:1-3; Yər. 10:23 ■ **20:29** Pənd. 16:31 ■ **20:30** Pənd. 10:13
□ **21:2 «Ḳəlbdiki niyətlər»** — ibraniy tilida «ḳəlblər» deyilidu. ■ **21:2** Pənd. 16:2 ■ **21:3** 1Sam. 15:22; Zəb. 50:8-14; Yəx. 1:11, 16; Ḩox. 6:6

4 Təkəbbur kəzlər, məoɳrur ḳəlb, yamanlarning qirioɳi — ḥəmmisi gunaḥtur.□
5 Əstayidil kixilərning oyliri ularni pəḳət bayaxatliḳḳa yetəklər;
Qeqilangoɳularning oyliri bolsa, ularni pəḳət yoḳsuzluḳḳila yetəklər.■
6 Yaoɳlima til bilən erixkən bayliḳlar,
Ɵlümni izdəp yürgənlər ḳooɳlap yürgən bir tütünla, halas.■
7 Yamanlarning zalimliḳi ɵzlirini qirmiwalar;
Qünki ular adalət yolida mengixni rət ḳiloɳan.
8 Jinayətkar mangidioɳan yol naḥayiti əgridur;
Sap dil adəmning ḥərikiti tüptüzdur.
9 Soḳuxḳaḳ hotun bilən *azadə* ɵydə billə turoɳandin kərə,
Ɵgzining bir bulungida *yaloɳuz* yetip ḳopḳan yahxi.□ ■
10 Yaman kixining kəngli yamanliḳḳila ḥerisməndur;
U yeḳinioɳimu xapaət kərsətməs.
11 Ḥakawurning jazaoɳa tartilixi, bilimsizgə ibrət bolar;
Dana kixi ḳobul ḳiloɳan nəsiḥətlərdin tehimu kəp bilim alar.□ ■
12 Ḥəḳḳaniy Boloɳuqi yamanning ɵyini kəzlər;
U ḥaman yamanlarni yamanliḳḳa ḳoyup yiḳitar.□
13 Miskinlərning nalisioɳa ḳuliḳini yoputup kari bolmioɳuqi,
Ahiri ɵzi pəryad kətürər,
Biraḳ ḥeqkim pərwa ḳilmas.
14 Yoxurun sowoɳat oɳəzəpni basar;
Yəng iqidə berilgən para ḳəḥr-oɳəzəpni pəsəytər.□ ■
15 Adalətni bəja kəltürüx ḥəḳḳaniylarning huxalliḳidur,
Biraḳ yamanliḳ ḳiloɳuqilaroɳa wəḥimidur.
16 Ḥekmət yolidin ezip kətkən kixi,
Ərwaḥlarning jamaiti iqidikilərdin bolup ḳalar.□
17 Tamaxaoɳa berilgən kixi namrat ḳalar;
Yaoɳ qaynaxḳa, xarab iqixkə amraḳ beyimas.
18 Yaman adəm ḥəḳḳaniy adəm üqün gərü pulining ornida ḳalar;
Ezilgən duruslarning ornioɳa iplaslar ḳalar.■
19 Soḳuxḳaḳ wə terikkək ayal bilən ortaḳ turoɳandin,
Qəl-bayawanda yaloɳuz yaxioɳan yahxidur.■
20 Aḳilanining ɵyidə baylik bar, zəytun may bar;
Biraḳ əhməḳlər tapḳinini utturluḳ buzup-qaqar.
21 Ḥəḳḳaniyət, meḥribanliḳni izdigüqi adəm,
Ḥayat, ḥəḳḳaniyət wə izzət-ḥərmətkə erixər.
22 Dana kixi küqlüklər xəḥirining sepilioɳa yamixar,
Ularning tayanqi boloɳan ḳoroɳinini oɳulitar.
23 Ɵz tilioɳa, aoɳzioɳa igə boloɳan kixi,
Jenini awariqiliklərdin saḳlap ḳalar.■
24 Qongqiliḳ ḳiloɳanlar,

□ **21:4 «yamanlarning qirioɳi»** — muxu yərdə «qiraoɳ» bəlkim adəmning roḥini, yəni adəmning əng qongḳur yerini kərsitidu (20:27-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «yamanlarning ḥosuli» ■ **21:5** Pənd. 10:4; 13:4 ■ **21:6** Pənd. 10:2, 4; 13:11 □ **21:9 «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə ɵydə billə turoɳandin kərə,...»** — yaki «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə ɵydə olturoɳandin kərə,...». ■ **21:9** Pənd. 21:19; 25:24; 27:15 □ **21:11 «Ḥakawurning...»** — yaki «Məshirə ḳiloɳuqining...». ■ **21:11** Pənd. 19:25 □ **21:12 «Ḥəḳḳaniy boloɳuqi»** — demisəkmu «Həḳḳaniy Boloɳuqi» Huda Ɵzidur. □ **21:14 «yəng iqidə»** — ibraniy tilida «baoɳir iqidə». **«Yoxurun sowoɳat oɳəzəpni basar... ḳəḥr-oɳəzəpni pəsəytər»** — demisəkmu, bu hil pənd-nəsiḥət bundaḳ ixlarni təripliməydu, pəḳət omumiy əḥwalni təswirləydu, halas. ■ **21:14** Pənd. 17:8; 18:16 □ **21:16 «Ərwaḥlar»** — ɵlüklərning roḥlirini kərsitidu. ■ **21:18** Pənd. 11:8 ■ **21:19** Pənd. 21:9; 25:24 ■ **21:23** Pənd. 18:21

«Ңakawur», «ңali qong», «mazakqi» atilar.
25 Ңurun kixi өz nəpsidin ңalak bolar,
Qünki uning qoli ixqa barmas;
26 Nəpsi yaman bolup u kün boyi təmə qilip yürər;
Birak ңəқqaniy adəm ңeqnemini ayimay sədiqə qilar.■
27 Yaman adəmning qurbanliqi Pərwərdigarоqa yirginqliktur;
Rəzil oqərəzdə əpkelingən bolsa tehimu xundaқtur!■
28 Yaloqan guwaһliқ qiloquqi ңalak bolar;
Əyni əһwalni anglap səzligən kixining səzi əbədgiqə akar.■
29 Yaman adəm yüzini qelin qilar;
Durus kixi yolini oylap puhta basar.
30 Pərwərdigarоqa qarxi turalaydioqan ңeqqandaқ danaliқ, əқil-parasət yaki tədbir yoқtur.
31 Atlar jəng küni üqün təyyar qilinoqan bolsimu,
Birak oqəlibə-nijat pəқət Pərwərdigardindur.■

22

1 Yahxi nam zor bayliққa igə boluxtin əwzəl;
Қədir-қimmət altun-kümüxtin üstündur.■
2 Gaday bilən bay bir zeminda yaxar;
Ңər ikkisini yaratқan Pərwərdigardur.□ ■
3 Zerək kixi bala-қazani aldin kərüp қaqar;
Saddilar aldioqa berip ziyan tartar.■
4 Өzini təwən tutup, Pərwərdigardin əyminixning bərikiti — bayaxatliқ, izzət-ңərmət wə ңayattur.
5 Ңiyligərlərning yolida tikənlər, tuzaқlar yatar;
Өz yolioqa ңezi boloqan kixi ulardin yiraқ bolar.□
6 Balioqa kiqikidə mijəzigə қarap durus tərbiyə bərsəng,
Qong boloqanda u xu yoldin qikmas.□
7 Baylar miskinlərni baxқurur;
Қərzdar қərz igisining қulidur.
8 Naһəқliқ uruқini qaqқanning alidioqan ңosuli balayi’apəttur;
Uning oqəzəp-ңəywisi qüxər.□ ■
9 Sehiy adəm bərikət tapar;
Qünki u miskinlərgə өz nenidin bəlüp bərgüqidur.□ ■
10 Ңakawurni қooqliwətsəng, jedəl-majira besilar;
Kelixməsliklər wə xərməndiqiliklər tügər.
11 Pak niyətni қədirləydioqan kixining səzliri güzəldur;

■ **21:26** Zəb. 37:26 ■ **21:27** Pənd. 15:8; Yəx. 1:13; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **21:28** Pənd. 19:5, 9 ■ **21:31** Zəb. 20:7; 33:16-17 ■ **22:1** Top. 7:1 □ **22:2 «Gaday bilən bay bir zeminda yaxar» —** ibraniy tilida: «Gaday bilən bay bir-birigə yoluқar». ■ **22:2** Pənd. 29:13 ■ **22:3** Pənd. 27:12 □ **22:5 «Өz yolioqa ңezi boloqan kixi» —** ibraniy tilida «Өz jenini saқlaydioqan kixi». □ **22:6 «Balioqa kiqikidə mijəzigə қarap durus tərbiyə bərsəng, … yoldin qikmas» —** bizningqə bu pənd ңərbir balining alaңidiliki, hasliқi bar, xunga balioqa өz mijəzigə, maңiyitigə қarap tərbiyə berix kerək, degənni kərsitidu. Baxқa birhil tərjimisi: «Balioqa kiqikidə ңəқqaniy yolda mengixni өgətsəng,… yoldin qikmas». Bəzi xərңqilər ayətni «kinayilik səz» dəp qüxinip: «Balioqa kiqikidə өzi halioqan (xəhsiyətqi) yol boyiqə tərbiyə beriwər! Mana, qong boloqanda u xu yoldin qikmas!» dəp tərjimə қilidu (demək, balini ərkilətmə!). □ **22:8 «Uning oqəzəp-ңəywisi» —** ibraniy tilida «Oqəzipini yətküzidioqan ңasisi» deyilidu. ■ **22:8** Ayup 4:8; Ңox. 10:13 □ **22:9 «Sehiy adəm» —** ibraniy tilida «sehi kəzlük kixi». ■ **22:9** 2Kor. 9:6

Xunga padixaḥ uning bilən dost bolar.■
12 Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəkiḳətni saḳlar;
U iplaslarning səzlirini eqip taxlap bikar ḳilar.□
13 Ḥurun adəm: «Taxḳirida bir xir turidu,
Koqioɳa qiḳsam əltürülimən!» — dəydu.■
14 Zinahor ayalning aoɳzi qongḳur bir oridur;
Pərwərdigar narazi boloɳan kixi uningoɳa qüxüp ketər.■
15 Nadanliḳ səbiy balilarning ḳəlbigə baoɳlaoɳliḳtur;
Birak tərbiyə tayiḳi buni uningdin yirak ḳilar.■
16 Miskinlərni ezix bilən bay boloɳan,
Wə baylaroɳa sowoɳat sunidioɳan kixi,
Ahiri pəḳət yoḳsulluḳta ḳalar.■

Ottuz ḫekmətlik səz

17 Ḳulak sal, sanga akḳilanilərning səzlirini əgitəy;
Kəngül ḳoyup bilimimni əgəngin.
18 Ularni ḳəlbingdə qing tutsang,
Ular sanga xerin bolar,
Ləwliringdə səp bolup təyyar turidu.
19 Qin ḳəlbing bilən Pərwərdigaroɳa tayinixing üqün,
Bügün *bu ḫekmətlik səzlərni* baxḳa birsigə əməs,
Bəlki sanga yətküzdum.
20 Uningdin mana ottuzni yazdim,
Buning iqidə nəsiḥətlər ḫəm bilim bar. □
21 Bular bilən ḥəḳiḳətning səzlirining dərwəḳə ḫəḳiḳət ikənlikini bilələysən,
Wə xundak ḳilip seni əwətküqilərgə ḥəḳiḳətning səzliri bilən jawab ḳayturalaysən.

22 Yoḳsuldin bulap alma, u kəmbəoɳəl tursa,
Ajiz məminlərni sorak ornida bozək ḳilma. □ ■
23 Qünki Pərwərdigar ularning dəwasini kətürər,
Ulardin bulap aloɳanlardin bulap alar.■

24 Mijəzi ittik adəm bilən dost bolma,
Ḳəḥrlik adəm bilən arilaxma,
25 Bolmisa, uning yaman yolini əginip ḳelip, ḳiltaḳḳa qüxisən.

26 Baxḳilaroɳa *kepil bolup* ḳol bərgüqilərdin bolma,
Ḳərzlərni tələxkə kapalət bərgüqilərdin bolma;■
27 Sening ḳayturalioɳudək nərsəng boloɳan bolsa,
Ular orun-kərpiliringni bikardin-bikar astingdin elip kətmigən bolatti!■

■ **22:11** Zəb. 101:6 □ **22:12 «Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəḳiḳətni saḳlar» —** Pərwərdigar ḥərbir dəwrdə, ḥərbir yərdə əzini kərsitidioɳan ispat-ḥəḳiḳətni saḳlaydu, ḥəm xundaḳla xu ispat-ḥəḳiḳətni ḳədirləydioɳan, xularoɳa guwaḥ beridioɳan kixilərni saḳlaydu («Rim.» 1:19-20ni kərüng); U yənə barliḳ insanlaroɳa kalam-xerif (Tawrat, Zəbur, Injil) bərgüqidur. ■ **22:13** Pənd. 26:13 ■ **22:14** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27 ■ **22:15** Pənd. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ **22:16** Pənd. 14:31; 17:5 □ **22:20 «Uningdin mana ottuzni yazdim» —** bu «ottuz səz» 22:22-24:22də tepilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Uningdin mana əla səzlərni yazdim». □ **22:22 «sorak orni» —** ibraniy tilida «xəḥər dərwazisi» — yəni sot ḳilidioɳan yərni kərsitidu. ■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zəb. 82:3, 4; Zək. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zəb. 10:17-18 ■ **22:26** Pənd. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pənd. 20:16

28 Ata-bowiliring pasilni bəlgiləp bərgən kona qegra taxlirini yətkimə.■

29 Ixni əstayidil wə qaққan bejiridiоqan kixini kərgənmiding?
U pəs adəmlərning hizmitidə bolmas;
Padixaһlarning aldida turar.□

23

1 Katta ərbab bilən һəmdastihan bolsang,
Aldingdiki kim ikənlikini obdan oylan.
2 Ixtiying yaman bolsa,
Gelingоqa piqaқ təngləp turоqandək өzüngni tart.□
3 Uning nazunemətlirini tama қilma,
Ular adəm aldaydiоqan tamaқlardur.

4 Bay bolimən dəp өzüngni upratma;
Өzüngning zeһningni bu ixқa қaratma.□
5 *Baylиқlarоqa* kөz tikixing bilənla, ular yoқ bolidu;
Pul-mal dərwəқə өzigə қanat yasap,
Huddi bürküttək asmanоqa uqup ketər.

6 Aq kөzning nenini yemə,
Uning esil nazunemətlirini tama қilma;
7 Qünki uning kөngli қandaқ bolоqandək, өzimu xundaқ.
U aоqzida: — Қeni, alsila, iqsilə! — desimu,
Biraқ kөnglidə seni oyliоqini yoқ.
8 Yegən bir yutum taamnimu қusuwetisən,
Uningоqa қiloqan qiraylиқ səzliringmu bikarоqa kətkən bolidu.

9 Əһməққə yol kərsitip salma,
Qünki u əқil səzliringni kөzgə ilmas.■

10 Қədimdə bekitkən yərning pasil taxlirini yətkimə,
Yetimlarning etizliriоqimu ayaоq basma;■
11 Qünki ularning Һəmjəmət-Қutқuzоquqisi intayin küqlüktur;
U Өzi ular üqün üstüngdin dəwa қilar.□

12 Nəsiһətkə kөngül қoy,
Ilim-bilimlərgə қulaқ sal.

13 Balangоqa tərbiyə berixtin erinmə;
Əgər tayaқ bilən ursang, u өlüp kətməydu;■

■ **22:28** Қan. 19:14; 27:17; Pənd. 23:10 □ **22:29 «Əstayidil wə qaққan»** — ibraniy tilida birla səz («maһir») bilən ipadilinidu. □ **23:2 «Өzüngni tart»** — ibraniy tilida «gelingоqa piqaқ təngləp tur» degən səz bilən ipadilinidu. □ **23:4 «Өzüngning zeһningni bu ixқa қaratma»** — baxқa birһil tərjimisi: «Өz əқlingdin qekinip өzüngni tart». 3:5-ayətni kərüng. ■ **23:9** Pənd. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pənd. 22:28 □ **23:11 «Һəmjəmət-Қutқuzоquqi»** — kona Israilda «һəmjəmət-қutқuzоquqi» («goel»)ning қilidiоqan yənə bir ixi өzining jəmətidiki uwal қilinоqanlar üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruқ-tuоqқanliridin birsi қatillиқ kəstigə uqriоqan bolsa, «һəmjəmət-қutқuzоquqi»ning қatilni əltürüx һoқuқi һəm wəzipisi bar idi. Muxu ayəttiki «һəmjəmət-қutқuzоquqi» bolsa Huda Өzidur, əlwəttə. ■ **23:13** Pənd. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17

14 Sən uni tayaq bilən ursang,
Bəlkim uni təḥtisaradin ⸗qutquziwalisən.□
15 I oƣlum, dana bolsang,
Mening ⸗qəlbim ⸗qanqə hux bolar idi!
16 Aoƣzingda orunluq səzlər bolsa, iq-iqimdin xadlinimən.□

17 Gunaḥ sadir ⸗qiloƣuqilaroƣa rəxk ⸗qilma,
Ḥərdaim Pərwərdigardin əyminixtə turoƣin;■
18 Xundaq ⸗qiloƣiningda jəzmən kəridioƣan yahxi kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikaroƣa kətməs.■

19 I oƣlum, səzümgə ⸗qulaq selip dana bol,
⸗Qəlbingni *Hudaning* yolioƣa baxlioƣin.
20 Məyhorlaroƣa arilaxma,
Nəpsi yaman gəxhorlar bilən bardi-kəldi ⸗qilma;■
21 Qünki ḥaraqkəx bilən nəpsi yaman ahirida yoqsulluqta ⸗qalar,
Oƣəplət uyqusioƣa patqanlaroƣa jəndə kiyimni kiygüzər.

22 Seni tapqan atangning səzini angla,
Anang ⸗qerioƣanda uningoƣa ḥərmətsizlik ⸗qilma.■
23 Ḥəqiqətni setiwal,
Uni ḥərgiz setiwətmə.
Danaliq, tərbiyə wə yorutuluxnimu al.■

24 Ḥəqqaniy balining atisi qong huxalliq tapar;
Dana ooƣulni tapqan atisi uningdin hursən bolar.■
25 Ata-anangni səyündürüp,
Seni tuoƣqan anangni hux ⸗qil.

26 I oƣlum, ⸗qəlbingni manga tapxur;
Kəzliringmu ḥayatliq yollirimoƣa tikilsun!
27 Qünki paḥixə ayal qongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur;■
28 Ular ⸗qaraqqidək məküwelip,
Insaniyət arisidiki wapasizlarni kəpəytər.

29 Kimdə azab bar? Kimdə dərd-ələm? Kim jedəl iqidə ⸗qalar? Kim nalə-pəryad kətürər? Kim səwəbsiz yarilinar? Kimning kəzi ⸗qizirip ketər?
30 Dəl xarab üstidə uzun olturoƣan,
Əbjəx xarabtin tetixqa aldirioƣan məyhorlar!■
31 Xarabning ajayib ⸗qizilliqioƣa, uning jamdiki julaliqioƣa,
Kixining gelidin xundaq silik ətkənlikigə məptun bolup ⸗qalma!
32 Ahirida u zəḥərlik yilandək qeqiwalidu,
Oq yilandək nəxtirini sanjiydu.
33 Kəz aldingda oƣəlitə mənzirilər kərünidu,
Aoƣzingdin ⸗qalaymiqan səzlər qiqidu. □

□ **23:14 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baridioƣan jayni kərsitidu. □ **23:16 «iq-iqimdin xadlinimən»** — ibraniy tilida «bərəklirim xadlinidu». ■ **23:17** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 24:1 ■ **23:18** Pənd. 24:14 ■ **23:20** Yəx. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Əf. 5:18 ■ **23:22** Pənd. 1:8 ■ **23:23** Pənd. 4:7 ■ **23:24** Pənd. 10:1; 15:20 ■ **23:27** Pənd. 22:14 ■ **23:30** Yəx. 5:11,22 □ **23:33 «oƣəlitə mənzirilər kərünidu»** — yaki «oƣəlitə ayallar kərünidu».

34 Huddi dengiz-okyanlarda ləyləp ḳalɣandək,
Yəlkənlik kemining moma yaɣiqi üstidə yatḳandək bolisən.
35 Sən qoḳum: — Birsi meni urdi, lekin mən yarilanmidim!
Birsi meni tayaḳ bilən urdi, biraḳ aɣriḳini səzmidim!» — dəysən.
Biraḳ sən yənə: «Ḥoxumɣa kəlsəmla, mən yənila xarabni izdəymən! — dəysən.

24

1 Yamanlarɣa rəxk ḳilma,
Ular bilən bardi-kəldi ḳilixni arzu ḳilma;■
2 Qünki ularning kөngli zorawanliḳnila oylar;
Ularning aɣzi azar yətküzüxni sөzlər.■

3 ailə bolsa danaliḳ asasida bərpa ḳilinar;
Qüxinix bilən mustəḥkəmlinər.
4 Bilim bilən өyning haniliri ḥərhil ḳimmətlik, esil gөḥərlərgə toldurular.

5 Dana adəm zor küqkə igidur;
Bilimi bar adəm ḳudritini axurar.■
6 Puhta nəsiḥətlər bilən jəng ḳilɣin;
Ɣəlibə bolsa Birdinbir Uluɣ Məsliḥətqi bilən bolar.□ ■

7 Danaliḳ əḳilsiz adəmgə nisbətən tolimu egiz, qüxiniksizdur;
Qonglar xəḥər dərwazisi aldiɣa yiɣilɣanda u zuwan aqalmas.■

8 Əskilikni niyətligən adəm «suyiḳəstqi» atilar.
9 Əhməḳliḳtin bolɣan niyət gunaḥdur;
Ḥakawur kixi adəmlərgə yirginqliktur.

10 Bexingɣa eɣir kün qüxkəndə jasarətsiz bolsang,
Küqsiz ḥesablinisən.

11 *Səwəbsiz* өlümgə tartilɣanlarni ḳutḳuzɣin;
Boɣuzlinix həwpidə turɣanlardin yardəm ḳolungni tartma;■
12 Əgər sən: «Bu ixtin həwirimiz yoḳtur» desəng,
Ḥər adəmning kөnglini tarazioɣa Salɣuqi buni kөrməsmu?
Jeningni ḥayat Saḳliɣuqi uni bilməsmu?
U ḥərbir insan balsining өz ḳilɣanliri boyiqə ularning өzigə yandurmasmu?■

13 I oɣlum, ḥəsəl *tapsang* istimal ḳil, u yahxidur.
Ḥərə kөnikidin alɣan ḥəsəl bolsa tatliḳ tetiydu;
14 Danaliḳ bilən tonuxsang, umu kөnglünggə xuningdək bolar;
Uni tapḳiningda jəzmən yahxi kөridiɣan kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikarɣa kətməs.■

■ **24:1** Zəb. 37:1; Pənd. 3:31; 23:17 ■ **24:2** Zəb. 10:7 ■ **24:5** Pənd. 21:22 □ **24:6 «Ɣəlibə bolsa birdinbir uluɣ məsliḥətqi bilən bolar»** — «Birdinbir Uluɣ Məsliḥətqi» bizningqə Huda Өzini kөrsitixi kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Məsliḥətqilər kөp bolsa, ɣəlibə bolidu». ■ **24:6** Pənd. 11:14; 15:22; 20:18 ■ **24:7** Pənd. 14:6 ■ **24:11** Zəb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Yər. 32:19; Rim. 2:6; Wəḥ. 22:12 ■ **24:14** Zəb. 19:11; 119:103; Pənd. 23:18

15 I rəzil adəm, ḥəkḳaniyning өyigə yoxurun ḥujum ḳilixni kütmə,
Uning turaloɣusini bulioɣuqi bolma!
16 Qünki ḥəkḳaniy yəttə ḳetim yiḳilip qüxər,
Biraḳ ahiri yənə ornidin turar.
Lekin rəzil kixi külpət iqigə putlixip qüxər.■

17 Rəḳibing yiḳilip kətsə hux bolup kətmə,
Düxmining putlixip qüxsə xadlanma;■
18 Pərwərdigar buni kөrgəndə,
Bu ḳiliḳingni yahxi kөrməy,
Bəlkim oɣəzipini rəḳibinggə qüxürməsliki mumkin.

19 Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup kətmə;
Rəzillərgə rəxk ḳilma.■
20 Qünki yamanlarning keləqiki yoḳtur,
Uning qirioɣimu өqürülər.■

21 I ooɣlum, Pərwərdigardin ḳorkḳin, padixaḥnimu ḥөrmət ḳil.
Ḳutratḳuqilar bilən arilaxma.
22 Bundaḳ kixilərgə kelidioɣan balayi'apət uxtumtut bolar,
Pərwərdigar bilən padixaḥning ularni ḳandaḳ yoḳitidioɣanliḳini biləmsən?□

Baxḳa әḳliyə sөzlər

23 Bularmu aḳilanilərning sөzliridur: —

Sot ḳiloɣanda bir tərəpkə yan besix ḳət'iy bolmas. □ ■
24 Jinayətqigə: «Өyibsiz sən» dəp ḥөküm qiḳaroɣan kixigə,
Həlḳlər lənət eytar;
Əl-yurtlar uningdin nəprətlinər. ■
25 Biraḳ ular jinayətqining gunaḥini eqip taxlioɣan kixidin hursən bolar,
Ular uningoɣa bəht-saadət tilixər.

26 Durus jawab bərgüqi,
Goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur.□

27 Awwal sirtta ixliringning yolini ḥazirlap,
Etiz-eriḳliringni təyyarla,
Andin өyüngni saloɣin.

28 Yeḳiningoɣa ḳarxi asassiz guwaḥliḳ ḳilma;
Aoɣzingdin ḥeq yaloɣanqiliḳ qiḳarma.
29 «U manga ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, mənmu uningoɣa xundaḳ ḳilimən,
Uning manga ḳiloɣinini өzigə yandurimən», degüqi bolma.■

■ **24:16** Ayup 5:19; Zəb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29; Pənd. 17:5 ■ **24:19** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 3:31; 23:17; 24:1 ■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pənd. 13:9; 20:20 □ **24:22 «Pərwərdigar bilən padixaḥning...»** — ibraniy tilida: «Ular ikkisining...». □ **24:23 «ḳət'iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Ḳan. 1:17; 16:19; Pənd. 18:5; 28:21; Yḥ. 7:24; Yaḳ. 2:1 ■ **24:24** Pənd. 17:15; Yəx. 5:23 □ **24:26 «Durus jawab bərgüqi, goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur»** — ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Ular durus jawab bərgən kixining ləwlirigə sөyüp ḳoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19

30 Mən ḥurunning etizliḳidin ɵttim,
Ədḳilsizning üzümzarliḳi yenidin mangdim,
31 Mana, ḥər yeridin tikənlər ɵsüp qiḳḳan,
Hohilar yər yüzini besip kətkən,
Ḳoruḳ temi ɵrülüp kətkən!
32 Ularni kɵrgəq, obdan oylandim;
Kɵrginimdin sawaḳ aldim: —
33 Sən: «Yənə birdəm kɵzümni yumuwalay,
Yənə birdəm uhliwalay,
Yənə birdəm put-ḳolumni almap yetiwalay» — desəng,■
34 Namratliḳ bulangqidək seni besip kelər,
Ḥajətmənlik ḳalḳanliḳ əskərdək sanga ḥujum ḳilar.

25

Sulaymanning pənd-nəsiḥətlirining dawami

1 Təwəndə bayan ḳilinidiɵqanlirimu Sulaymanning pənd-nəsiḥətliri; bularni Yəḥudaning padixaḥi Ḥəzəkiyaning ordisidikilər kɵqürüp hatiriligən: —

2 Pərwərdigarning uluɵquḳi — Ɵzining ḳiloqan ixini axkarilimiɵqinida;
Padixaḥlarning uluɵquḳi — bir ixning sirini yexəliginidə.■
3 Ərxning egizlikini,
Zeminning qongḳurluḳini,
Wə padixaḥlarning kɵnglidikini mɵlqərləp bilgili bolmas.
4 Awwal kümüxning poḳi ayrilip tawlansa,
Andin zərgər nəpis bir ḳaqa yasap qiḳar.
5 Awwal padixaḥning aldidiki rəzil hizmətkarliri ḳooqliwetilsə,
Andin uning təhti adalət üstigə ḳurular.■
6 Padixaḥning aldida ɵzüngni ḥəmmining aldi ḳilip kɵrsətmə,
Uning aldidiki ərbablarning ornida turuwalma;
7 Ornungni ɵzüngdin yuḳiri janabḳa berip, uning aldida pəgaḥḳa qüxürülginingdin kɵrə,
Ɵzgilərning seni tɵrgə təklip ḳiloqini yahxidur.□ ■

8 Aldirap dəwaɵqa barmiɵqin,
Mubada berip, yeḳining *üstün qiḳip* seni lət ḳilsa, ḳandaḳ ḳilisən?■
9 Yeḳining bilən munaziriləxsəng,
Baxḳilarning sirini aqma.
10 Bolmisa, buni bilgüqilər seni əyibləydu,
Sesiḳ namdin ḳutulalmaysən.

11 Waḳti-jayida ḳilinoqan sɵz,
Kümüx ramkilaroqa tiziloqan altun almilardur.
12 *Ḳulaḳḳa* altun ḥalḳa, nəpis altundin yasaloqan zinnət buyumi yaraxḳandək,
Aḳilanining agaḥlanduruxi kɵngül ḳoyoqanning ḳuliḳioqa yarixar.

13 Huddi orma waḳtidiki tomuzda *iqkən* ḳar süyidək,

■ **24:33** Pənd. 6:10,11 ■ **25:2** Rim. 11:33 ■ **25:5** Pənd. 20:8, 28 □ **25:7 «Ornungni ɵzüngdin yuḳiri janabḳa…»** — ibraniy tilida «Ɵz kɵzüng kɵrgən janabḳa…». ■ **25:7** Luḳa 14:7-11 ■ **25:8** Pənd. 18:17

Ixənqlik əlqi əzini əwətküqilərgə xundaқ bolar;
U hojayinlirining kəksi-қarnini yaxartar.□ ■

14 Yamoқuri yoқ bulut-xamal,
Yaloқan sowoқatni wədə қilip mahtanoқuqioқa ohxaxtur.

15 Uzunoқiqə səwr-taқət қilinsa, һəkümdarmu қayil қilinar,
Yumxaқ til səngəklərdinmu ətər.■

16 Sən һəsəl tepiwaldingmu?
Uni pəқət toyoқuqila yə,
Kəp yesəng yanduruwetisən.

17 Қoxnangning bosuoқisioқa az dəssə,
Ular səndin toyup, əq bolup қalmisun.

18 Yaloқan guwaһliқ bilən yeқinioқa қara qaplioқuqi,
Huddi gürzə, қiliq wə ətkür oққa ohxaxtur.■
19 Sunuқ qix bilən qaynax,
Tokur put *bilən mengix*,
Külpət künidə wapasiz kixigə ümid baoқlioқandəktur.

20 Қix künidə kixilərning kiyimini salduruwetix,
Yaki suda üstigə aqqiқ su қuyux,
Қayoқuluқ kixining aldida nahxa eytқandəktur.□ ■

21 Düxminingning қorsiқi aq bolsa,
Nan bər;
Ussioқan bolsa su bər; □ ■
22 Xundaқ қilsang, bexioқa kəmür qooқini toplap saloқan bolisən,
Wə Pərwərdigar bu ixni sanga yanduridu.□

23 Ximal tərəptin qiққan xamal қattiқ yamoқur elip kəlgəndək,
Qeқimqi xum qirayni kəltürər.
24 Soқuxқaқ hotun bilən *azadə* əydə billə turoқandin kərə,
Өgzining bir bulungida *yaloқuz* yetip-қopқan yahxi.□ ■
25 Ussap kətkən kixigə muzdək su berilgəndək,
Yiraқ yurttin kəlgən hux həwərmu ənə xundaқ bolar.
26 Petiқdilip süyi leyip kətkən bulaқ,
Süyi buloқiwetilgən қuduқ,
Rəzillərgə yol қoyoқan һəққaniy adəmgə ohxaxtur.

□ **25:13 «Huddi orma waқtidiki tomuzda iqkən қar süyidək»** — ibraniy tilida: «Huddi orma waқtidiki қarning salқinidək» deyilidu. ■ **25:13** Pənd. 13:17 ■ **25:15** Pənd. 15:1; 16:14 ■ **25:18** Zəb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pənd. 12:18 □ **25:20 «(ham) suda üstigə aqqiқ su қuyux»** — suda üstigə aqqiқ su қuyulsa, intayin aqqiқ bir һid qiқidu, xunga mənisi: — «yarioқa tuz səpkəndək» degəndək. ■ **25:20** Rim. 12:15 □ **25:21 «Düxmining…»** — ibraniy tilida «Sanga əq boloқanning…». ■ **25:21** Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20 □ **25:22 «(düxmənning) bexioқa kəmür qooқini toplap saloқan bolisən»** — buning mənisi: «uni қattiқ uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kərsitidu. Kixilər towa қiloқanliқini bildürüx üqün bexida bir siwət qooқni kətürüp mangidu. Xunga «Uning bexioқa kəmür qooқini toplap salisən» degini, uning towa қilixioқa yardəm berələysən» «wijdanini oyoқitisən» degənliktur. □ **25:24 «Soқuxқaқ hotun bilən azadə əydə billə turoқandin kərə,…»** — yaki «Soқuxқaқ hotun bilən azadə əydə olturoқandin kərə,…». ■ **25:24** Pənd. 21:9,19

27 Ḥəsəlni ḥəddidin ziyadə yeyix yahxi bolmas;
Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur.□
28 Өzini tutalmaydioɣan kixi,
Wəyran boloɣan, sepilsiz kaloɣan xəḥərgə ohxaydu.□ ■

26

1 Yazda kar yeoɣix,
Orma wakʧida yamoɣur yeoɣix kamlaxmioɣandək,
Izzət-ḥərmət əhməkkə layik əməstur.
2 Ləyləp uqup yürgən kuqkaqtək,
Uqkan karlioɣaq yərgə konmioɣandək,
Səwəbsiz karoɣix kixigə ziyan kəltürəlməs.
3 Atka kamqa, exəkkə nohta lazim boloɣinidək,
Əhməkning dümbisigə tayak layiktur.■
4 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərmigin,
Jawab bərsəng өzüng uningoɣa ohxap kelixing mumkin.
5 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərgin,
Jawab bərmisəng u өzining əhməklikini əkillik dəp qaoɣlar.
6 Өz putini kesiwətkəndək,
Өz bexioɣa zulmət tiligəndək,
Əhməktin həwər yollaxmu xundak bir ixtur.□
7 Tokurning karoɣa kəlmigən putliridək,
Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḥətmu bikar bolur.
8 Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,
Əhməkkə ḥərmət bildürüxmu əhmikanə ixtur.□
9 Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḥət,
Məstning kolioɣa sanjiloɣan tikəndəktur.
10 Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək,
Əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur.□
11 It aylinip kelip өz kusukini yalioɣandək,
Əhmək əhməklikini kaytilar.■
12 Өzini dana qaoɣlap məmnun boloɣan kixini kərdüngmu?
Uningoɣa ümid baoɣlimaktin əhməkkə ümid baoɣlimak əwzəldur.■
13 Ḥurun adəm: — «Taxkirida dəḥxətlik bir xir turidu,
Koqida bir xir yüridu!» — dəp *өydin qikmas*.■
14 Өz mujukida eqilip-yepilip turoɣan ixikkə ohxax,
Ḥurun kariwatta yetip u yak-bu yakka өrülməktə.
15 Ḥurun kolini sunup kaqioɣa tikkini bilən,

□ **25:27 «Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur»** — bizningqə bu ayəttiki «uluoɣluk» Hudaning uluoɣlukini kərsitidu. Ibraniy tilida «uluoɣ» bilən «eoɣir» bir sөz boloɣaqka, bu ayətning baxka birhil tərjimisi bar: «Eoɣir ixlarni oylinip sürüxtürüxning өzi eoɣir ixtur». Yənə baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar, jümlidin «Өz uluoɣlukini izdəx uluoɣ ix əməs». □ **25:28 «Өzini tutalmaydioɣan kixi»** — «өzini tutalmaydioɣan» degən sөz ibraniy tilida «өz roḥini idarə kilalmaydioɣan» dəp ipadilinidu. ■ **25:28** Pənd. 16:32 ■ **26:3** Zəb. 32:8, 9,10; Pənd. 10:13 □ **26:6 «Өz bexioɣa zulmət tiligəndək»** — ibraniy tilida «huddi ziyan iqkəndək». □ **26:8 «Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,...»** — tax saloɣioɣa baoɣlap koyulsa, uni saloɣidin qikaroɣili bolmaydu, əlwəttə. □ **26:10 «Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək, əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur»** — bu pənd-nəsiḥətning baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar. ■ **26:11** 2Pet. 2:22 ■ **26:12** Pənd. 29:20 ■ **26:13** Pənd. 22:13

Ƣizani aƣziƣa selixtinmu erinər.■
16 Ḥurun өzini pəm bilən jawab bərgüqi yəttə kixidinmu dana sanar.
17 Koqida keliwetip, өzigə munasiwətsiz majiraƣa arilaxḳan kixi,
Itning ḳuliḳini tutup sozƣanƣa ohxax hətərgə duqar bolar.
18 Өz yeḳinlirini aldap «Pəḳət qaḳqaḳ ḳilip ḳoydum!» dəydiƣan kixi,
Otḳaxlarni, oḳlarni, ḥərhil əjəllik ḳorallarni atḳan təlwigə ohxaydu.
20 Otun bolmisa ot өqər;
Ƣəywət bolmisa, jedəl besilar.■
21 Qoƣlar üstigə qaqḳan kөmürdək,
Ot üstigə ḳoyƣan otundək, jedəlqi jedəlni ulƣaytar.■
22 Ƣəywəthorning sөzliri ḥərhil nazunemətlərdək,
Kixining ḳəlbigə qongḳur singdürülər.□ ■
23 Yalḳunluḳ ləwlər rəzil kөngüllərgə ḳoxulƣanda,
Sapal ḳaqiƣa kümüx ḥəl bərgəngə ohxaxtur.
24 Adawət saḳlaydiƣan adəm өqini gəpliri bilən yapsimu,
Kөnglidə ḳat-ḳat suyiḳəst saḳlaydu.
25 Uning sөzi qiraylik bolsimu, ixinip kətmigin;
Ḳəlbidə yəttə ḳat iplaslik bardur.
26 U өqmənlikini qiraylik gəp bilən yapsimu,
Lekin rəzilliki jamaətning aldida axkarilinar.
27 Kixigə ora koliƣan өzi qüxər;
Taxni domilatḳan kixini tax dumilap ḳaytip kelip uni yanjar.■
28 Sahta til өzi ziyankəxlik ḳilƣan kixilərgə nəprətlinər;
Huxamət ḳilƣuqi eƣiz adəmni ḥalakətkə ittirər.

27

1 Ətiki kününg toƣruluḳ mahtanma,
Qünki bir küni nemə bolidiƣiningnimu bilməysən.■
2 Seni baxḳilar mahtisun, өz aƣzing mundaḳ ḳilmisun,
Yat adəm seni mahtisun, өz ləwliring undaḳ ḳilmisun.
3 Tax eƣir, ḳum heli jing basar,
Biraḳ əhməḳ kəltüridiƣan hapiqiliḳ ikkisidin tehimu eƣirdur.
4 Ƣəzəp rəḥimsizdur,
Ḳəḥr bolsa kəlkündək adəmni eḳitip ketər,
Biraḳ kim ḥəsəthorluḳ aldida taḳabil turalisun?
5 Axkara əyibləx yoxurun muḥəbbəttin əladur.
6 Dostning ḳolidin yegən zəhimlər sadiḳliḳtin bolidu;
Biraḳ düxmənning sөyüxliri ḥiyligərliktur.□
7 Toḳ kixi ḥəsəl kөnikidinmu bizardur,
Aq kixigə ḥərḳandaḳ aqqiḳ nərsimu tatliḳ bilinər.□
8 Yurt makanidin ayrilƣan kixi,
Uwisidin ayrilip yürgən ḳuxḳa ohxar.
9 Ətir wə huxbuy kөngülni aqar,

■ **26:15** Pənd. 19:24 ■ **26:20** Pənd. 22:10 ■ **26:21** Pənd. 15:18; 29:22 □ **26:22 «Kixining ḳəlbigə qongḳur singdürülər»** — ibraniy tilida «kixining ḳorsiḳining iqki yərlirigə singdürülər». ■ **26:22** Pənd. 18:8 ■ **26:27** Zəb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8 ■ **27:1** Yaḳ. 4:13, 14 □ **27:6 «Dostning ḳolidin yegən zəhimlər sadiḳliḳtin bolidu»** — yaki «Dostning ḳolidin yegən zəhimlər adəmni ḥəḳiḳətkə yətküzər». □ **27:7 «Toḳ kixi ḥəsəl kөnikidinmu bizardur»** — yaki «toḳ kixi ḥəsəl kөnikini dəssiwetidu».

Jan kөyər dostning səmimiy məsliḩəti kixini rioɳbətləndürər.
Jan kөyər dostning səmimiy, huxhuy məsliḩəti kixini hux ḳilur.
10 Өz dostungni, atangning dostinimu untuma;
Bexingoɳa kün qüxkəndə ḳerindixingning өyigə kirip yelinma;
Yeḳindiki dost, yiraḳtiki ḳerindaxtin əla.■
11 I ooɳlum, dana bol, kөnglümni hux ḳil,
Xundaḳ ḳiloɳiningda meni məshirə ḳilidioɳanlaroɳa jawab berələymən.
12 Zerək kixi bala-ḳazani aldin kөrüp ḳaqar;
Saddilar aldioɳa berip ziyan tartar.■
13 Yatḳa kepil boloɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup aloɳin;
Yat hotunoɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
14 Ḳaḳ səḩərdə turup, yuḳiri awazda dostioɳa bəht tiligənlik,
Өzini ḳaroɳax ḩesablinar.
15 Yamoɳurluḳ kündiki tohtimay qüxkən tamqə-tamqə yeoɳin,
Wə soḳuxḳaḳ hotun bir-birigə ohxaxtur.■
16 Uni tizgənləx boranni tosḳanoɳa,
Yaki yaoɳni ong ḳol bilən qanggallioɳanoɳa ohxaxtur.
17 Təmürni təmürgə bilisə өtkürləxkəndək,
Dostlarmu bir-birini өtkürləxtürər.
18 Ənjür kөqitini pərwix ḳiloɳuqi uningdin ənjür yəydu;
Hojayinini asrap kütkən ḳul izzət tapidu.
19 Suda adəmning yüzi əks ətkəndək,
Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər.□
20 Təḩtisara wə ḩalakət ḩərgiz toymioɳandək,
Adəmning *aq* kөzliri ḳanaət tapmas.□ ■
21 Sapal ḳazan kümüxni, qanaḳ altunni tawlar,
Adəm bolsa mahtaloɳanda sinilar.
22 Əhməḳni buoɳday bilən birgə səndəldə talḳan ḳilip soḳsangmu,
Əhməḳliḳi yənila uningda turar.

23 Padiliringning əḩwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yahxi həwər al;
24 Qünki baylikning mənggü kapaliti bolmas,
Taj-təhtmu dəwrdin-dəwrgiqə turamdu?
25 Ḳuruoɳan qəplər oruloɳandin keyin,
Yumran qəplər өsüp qiḳḳanda,
Taoɳ baoɳridinmu yawayi qəplər yioɳiloɳanda,
26 Xu qaoɳda ḳozilarning yungliri ḳirḳilip kiyiming bolar;
Өqkilərni satḳan puloɳa bir etiz kelər,■
27 Ḩəmdə өqkilərning sütliri sening ḩəm ailidikiliringning ozuḳluḳini,
Dedəkliringning ḳorsiḳini təminləxkimu yetər.

28

1 Yamanlar ḩeqkim ḳooɳlimisimu ḳaqar;

■ **27:10** Pənd. 17:17; 18:24 ■ **27:12** Pənd. 22:3 ■ **27:13** Pənd. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ **27:15** Pənd. 19:13 □ **27:19 «Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixining ḳəlbigə məlum bolar (əks etər)». □ **27:20 «Təḩtisara»** — өlgənlərning roḩliri baroɳan jay. **«Ḩalakət»** — bəlkim «ḩalak ḳiloɳuqi» degən yaman bir pərixtidur. «Wəḩ.» 9:11ni kөrüng. ■ **27:20** Top. 1:8 ■ **27:26** 1Tim. 6:8

Birақ һəққaniylar xir yürək batur kelər.■
2 Yurtta gunaһlar kөpəysə, uning əmirliri kөp almixar,
Lekin uni soriоquqi yorutuloqan wə bilimlik bolsa, yurt aman-muқim uzun turar.
3 Miskinlərgə zulum seliwatқan bir kəmbəoqəl,
Huddi *ziraətlərni* yatқuzup denini қoymaydioqan қara yamoquroqa ohxaydu.
4 Təwrat қanunidin waz kəqkənlər yamanlarni yahxi dəp mahtar;
Birақ қanunni tutқuqilar ularoqa қarxi kürəx қilar.
5 Rəzillər adalətni qüxənməs;
Birақ Pərwərdigarni izdigüqilər һəmmə ixni qüxinər.
6 Pəzilətlik yolda mangoqan miskin kixi,
Sahta, ikki yüzlimə bay adəmdin yahxidur.■
7 Təwrat-қanunioqa itaət қiloqan yigit əқillиқ ooquldur;
Birақ nan kepilaroqa һəmraһ boloquqi atisini nomuska қaldurar.■
8 Jazanihorluқ қilip yuқiri өsüm arқilиқ baylиқlar tapқan kixi,
Ahirida bularni miskinlərgə həyrihaһlиқ қiloquqining қolioqa ətküzüx üqün toplioqandur.■
9 Kimki Təwrat-қanunini anglimaymən dəp қuliқini yopursa,
 Һətta dualirimu ləniti bolup қalar.
10 Kimki duruslarni yaman yoloqa azdursa,
Өzi koliogan orisioqa өzi qüxər;
Birақ pak-diyanətlik adəm yahxiliққa mirashor bolar.■
11 Bay dərwəқə өzini dana sanar;
Birақ yorutuloqan miskin uni һaman kərüp yetər.
12 Һəққaniylar oqalibiyətlik bolsa,
Jaһanni təntənə қaplar;
Birақ yamanlar mərtiwigə qiқsa, halayiқ өzlirini қaqurar.■
13 Өz gunaһlirini yoxuroqan kixi ronaқ tapmas;
Birақ ularni tonup iқrar қilip, ulardin waz kəqkən kixi rəһim-xəpқətkə erixər.■
14 *Pərwərdigardin* һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur!
Birақ kөnglini tax қiloqan balayi'apətkə қalar.□
15 Һərkirəp turoqan xir,
Yaki *owni izdəp* keziwatқan eyiқ қandaқ bolsa,
Yoқsul puқralarning üstidiki rəzil һakimmu xundaқtur.
16 Yorutulmioqan əmir һaman zor bir zalim bolup qiқar,
Birақ һaram baylиқlaroqa nəprətlənsə, təhtidə uzun olturar.
17 Қan tөkkən kixi қərz bilən һangoqa қarap yügürər;
Uni һeqkim tosmisun!□
18 Səmimiy, diyanətlik yolda mangoqan қutular;
Ikki yolda mangoqan sahta kixi ularning biridə һaman yiқilip qüxər.
19 Өz yerigə tirixip ixligən deһқanning neni yetip axar;
Birақ bikar yürüp ham hiyallarni қooliоqan kixining yoқsulluқi mol bolar!
20 Rastqil kixining bəhti kөpiyər;
Birақ bay boluxқa aldirioqan kixi jazadin қeqip қutulalmas.■

■ **28:1** Law. 26:36; Қan. 28:28; Yəx. 57:21 ■ **28:6** Pənd. 19:1 ■ **28:7** Pənd. 29:3 ■ **28:8** Law. 25:35-37 ■ **28:10** Pənd. 26:27 ■ **28:12** Pənd. 11:10,11 ■ **28:13** Zəb. 32:3, 5; 1Yuһa. 1:9, 10 □ **28:14 «Pərwərdigardin һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur»** — əyni tekisttə «Pərwərdigar» degən səz tepilmaydu. Xunga baxқa birhil tərjimisi: «Gunaһ қilixtin һərdaim қorқup yürgən kixi». □ **28:17 «Uni һeqkim tosmisun!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Һeqkim uningoqa һimayə bolmisun!». Təwrat қanuni boyiqə adəmni tasadipiy eltürgən kixi «panaһliқ xəһər»lərgə қaqsa bolatti. Əmma gunaһi bar kixilər һaman xu xəһərlərdin һimayə alalmaytti («Qəl.» 6:34-35ni kərüng). ■ **28:20** Pənd. 13:11; 20:21; 23:4

21 Birigə yan besix ḳət’iy bolmas;
Qünki bəzilər ḩətta bir burda nan üqünmu gunaḩ ətküzər.□ ■
22 Nəpsi toymas kixi baylikḳlarni kəzləp aldiraydu,
U namratlikḳning əz bexioɳa qüxidioɳinidin bihəwərdur.□
23 Baxḳilarning hatalikḳini oquḳ əyibligən kixi,
Ḩaman huxamət ḳiloɳuqioɳa ḳarioɳanda kəprək iltipat tapar.
24 Ata-anisining təəlluḳatini ooɳrilap, «Bu ḩeqḳandaḳ gunaḩ əməs» degən kixi,
Ḩalak ḳiloɳuqining xerikidur.
25 Nəpsi toymioɳur kixi jedəl-majira teriydu;
Biraḳ Pərwərdigaroɳa tayanoɳan kixi ətlinər.□ ■
26 Əzining kəngligə ixəngən kixi əhməḳtur;
Biraḳ danaliḳ bilən mangoɳan nijat tapar.
27 Namratlaroɳa həyrhaḩliḳ ḳilidioɳan kixi moḩtajliḳ tartmas;
Lekin ḩajətmənni kərsimu kərməskə saloɳan kixi kəpligən ḳaroɳixḳa uqrar.■
28 Yamanlar mərtiwigə qiḳsa, halayiḳ əzlirini ḳaqurar;
Lekin ular zawal tapsa, ḩəḳḳaniylar rawaj tapar.■

29

1 Ḳayta-ḳayta əyiblinip turup yənə boyni ḳattiḳliḳ ḳiloɳan kixi,
Tuyuḳsizdin dawalioɳusiz yanjilar.
2 Ḩəḳḳaniylar güllənsə, puḳraliri xadlinar,
Ḳəbiḩlər ḩoḳuḳ tutsa puḳra nalə-pəryad kətürər.■
3 Danaliḳni səygən ooɳul atisini hux ḳilar;
Biraḳ paḩixilərgə ḩəmraḩ boloɳan uning mal-mülkini buzup-qaqar.■
4 Padixaḩ adalət bilən yurtini tinq ḳilar;
Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa, uni wəyran ḳilar.□
5 Əz yeḳinioɳa huxamət ḳiloɳan kixi,
Uning putlirioɳa tor təyyarlap ḳoyoɳandur.
6 Rəzil adəmning gunaḩi əzigə ḳapḳan yasap ḳurar;
Biraḳ ḩəḳḳaniy kixi nahxilar bilən xadlinar.
7 Ḩəḳḳaniy kixi miskinning dəwasioɳa kəngül bəlür;
Biraḳ yamanlar bolsa bu ixni qüxənməs.■
8 Ḩakawur kixilər xəḩərni ḳutritip dawaloɳutar;
Biraḳ aḳilanilər aqqiḳ oɳəzəplərni yandurar.
9 Dana kixi əhməḳ bilən dəwalaxsa,
Əhməḳ ḩürpiyidu yaki külidu, nətijisi ḩaman tinqliḳ bolmas.
10 Ḳanhorlar pak-diyanətliklərgə nəprətlinər;
Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər.□
11 Əhməḳ ḩərdaim iqidiki ḩəmmini axkara ḳilar;
Biraḳ dana əzini besiwalar.■
12 Ḩəkümdar yaloɳan səzlərgə ḳulaḳ salsa,
Uning barliḳ hizmətkarliri yaman əgənməy ḳalmas.

□ **28:21 «ḳət’iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **28:21** Pənd. 18:5; 24:23 □ **28:22 «Nəpsi toymas kixi»** — ibraniy tilida «kəzi yaman kixi». □ **28:25 «Nəpsi toymioɳur kixi»** — yaki «ḩali qong kixi». ■ **28:25** Pənd. 13:10; 15:18; 29:22 ■ **28:27** Ḳan. 15:7,8,10; Pənd. 19:17; 22:9 ■ **28:28** Pənd. 28:12 ■ **29:2** Pənd. 11:10; 28:12,28 ■ **29:3** Pənd. 10:1; 15:20; 28:7; Luḳa 15:13 □ **29:4 «Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa,...»** — yaki «biraḳ parihor bolsa,..». ■ **29:7** Ayup 29:16 □ **29:10 «Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «biraḳ duruslar ularning jenidin həwər alar». ■ **29:11** Pənd. 14:33

13 Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar;
Ḥər ikkisining kəzini nurlanduroɣuqi Pərwərdigardur.□ ■
14 Yoḳsullarni diyanət bilən soriɣan padixaḥning bolsa,
Təhti mənggügə məḥkəm turar.■
15 Tayaḳ bilən tənbiḥ-nəsiḥət balilaroɣa danaliḳ yətküzər;
Biraḳ əz məyligə ḳoyup berilgən bala anisini hijalətkə ḳaldurar.■
16 Yamanlar güllinip kətsə, naḥəḳlik kəpiyər;
Lekin ḥəḳḳaniylar ularning yiḳiloɣinini kərər.■
17 Ooɣlungni tərbiyəlisəng, u seni aram tapḳuzar;
U kənglüngni səyündürər.■
18 *Pərwərdigarning* wəḥiysi bolmioɣan əlning puḳraliri yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar;
Lekin Təwrat-ḳanunioɣa əməl ḳilidioɣan kixi bəhtliktur.□
19 Ḳulni səz bilənla tüzətkili bolmas;
U səzüngni qüxəngən bolsimu, etibar ḳilmas.
20 Aoɣzini basalmaydioɣan kixini kərgənmu?
Uningdin ümid kütkəndin, əhməḳtin ümid kütüx əwzəldur.■
21 Kimki əz ḳulini kiqikidin tartip əz məyligə ḳoyup bərsə,
Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar.□
22 Terikkək kixi jedəl-majira ḳozoɣap turar;
Asan aqqiḳlinidioɣan kixining gunaḥliri kəptur.■
23 Məoɣrurluḳ kixini pəs ḳilar,
Biraḳ kəmtərlik kixini ḥərmətkə erixtürər.■
24 Ooɣri bilən xerik boloɣan kixi əz jenioɣa düxməndur;
U soraḳqining *guwaḥ berixkə* agaḥlanduruxini anglisimu, lekin rast gəp ḳilixḳa petinalmas.□ ■
25 Insan balisidin ḳorḳux adəmni tuzaḳḳa qüxüridu;
Biraḳ kimki Pərwərdigaroɣa tayanoɣan bolsa, u bihətər kətürülər.□
26 Kəp kixilər ḥəkümdardin iltipat izdəp yürər;
Biraḳ adəmning ḥəḳ-rizḳi pəḳət Pərwərdigarningla ḳolididur.■
27 Naḥəḳlər ḥəḳḳaniylaroɣa yirginqliktur;
Durus yolda mangoɣan kixilər yamanlaroɣa yirginqliktur.

30

Agurning pənd-nəsiḥətliri

1 Təwəndikilər Yakəḥning ooɣli Aguroɣa wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur:
Bu adəm Itiyəlgə, yəni Itiyəl bilən Ukaloɣa mundaḳ səzlərni degən: — □
2 Mən dərwəḳə insanlar arisidiki əng nadini, ḥaywanoɣa ohxaxturmən;

□ **29:13 «Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar»** — ibraniy tilida: «gaday bilən uni əzgüqi kixi bir-birigə yoluḳar». ■ **29:13** Pənd. 22:2 ■ **29:14** Pənd. 20:28; 25:5 ■ **29:15** Pənd. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13 ■ **29:16** Zəb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ **29:17** Pənd. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ **29:18 «yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar»** — bu ibarə ibraniy tilida ikki bislik bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **29:20** Pənd. 26:12 □ **29:21 «Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ahirda u (ḳul) əzigə pərzənttək bolup qiḳar». ■ **29:22** Pənd. 15:18; 26:21 ■ **29:23** Ayup 22:29; Pənd. 15:33; 18:12; Yəx. 66:2; Mat. 23:12; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5 □ **29:24 «...rast gəp ḳilixḳa petinalmas»** — «Law.» 5:1ni kərüng. ■ **29:24** Law. 5:1 □ **29:25 «bihətər kətürülər»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **29:26** Pənd. 19:6 □ **30:1 «wəḥiy bilən kəlgən səzlər»** — ibraniy tilida «yükləngən səzlər» dəp ipadilinidu. Demək, Pərwərdigarning Agurning dil-roḥioɣa yükligən səzliri. **«Bu adəm»** — Yakəḥning ooɣli Agur.

Məndə insan əqli yoq.
3 Danaliqni ḩeq əgənmidim;
Əng Pak-Muqəddəs Bolƣuqi ḩəqqidimu sawatim yoqtur.
4 Kim ərxkə kətürülgən, yaki ərxtin qüxkən?
Kim xamalni qollirida tutqan?
Kim sularni Əz toniƣa yəgəp qoyƣan?
Kim yər-zeminning qegralirini bəlgiligən?
Uning ismi nemə? Uning Oƣlining ismi nemə? Biləmsən-yoq?■
5 Tənqrining ḩərbir səzi sinilip ispatlinip kəlgəndur;
U Əzigə tayanƣanlarning ḩəmmisini qoƣdaydiƣan qalqandur. ■
6 Uning səzlirigə ḩeq nərsə qoxma;
Undaq qilsang, U seni əyibləydu,
Sening yalƣanqiliqing axkarilinidu.■

7 I *Hudayim*, Səndin ikki nərsini tiləymən;
Mən əlgüqə bularni məndin ayimiƣaysən: —
8 Sahtiliq wə yalƣanqiliqni məndin yiraq qilƣaysən;
Meni gadaymu qilmay, baymu qilmay, bəlki eḩtiyajimƣa layiqla riziq bərgəysən.
9 Qünki ziyadə toyup kətsəm, Səndin yenip: «Pərwərdigar degən kim?» — dəp qelixim mumkin.
Yaki gaday bolup qalsam, oƣriliq qilip, Sən Hudayimning namiƣa daƣ kəltürüxim mumkin.

10 Hojayinining aldida uning quli üstidin xikayət qilma,
Bolmisa u seni qarƣap lənət qilidu, əyibkar bolisən.

11 Əz atisini qarƣaydiƣan,
Əz anisiƣa bəht tiliməydiƣan bir dəwr bar,
12 Əzini pak qaƣlaydiƣan, əməliyəttə məynətqilikidin ḩeq yuyulmiƣan bir dəwr bar,
13 Bir dəwr bar — aḩ, kibirlikidin nəziri nemidegən üstün,
Ḩakawurluqidin ḩali nemidegən qong!□ ■
14 Uning ajizlar wə yoqsullarni yalmap yutuwetidiƣan qixliri qiliqtək,
Eziq qixliri piqaqtək boloƣan bir dəwr bar!■

15 Zülükning ikki qizi bar, ular ḩərdaim: «Bərgin, bərgin» dəp towlixar.
Ḩərgiz toyunmaydiƣan üq nərsə bar, ḩərgiz qanaətlənməydiƣan tət nərsə bar, ular bolsimu: —□
16 Gər, tuƣmas hotunning qarni,
Suƣa toyunmiƣan quruƣaq Yər.
Wə ḩərgiz «boldi, toydum» deməydiƣan ottin ibarət.□

17 Atisini məshirə qilidiƣan,
Anisini kəmsitidiƣan kəzni bolsa,
Qaƣa-quzƣunlar qoqular,
Bürkütning balilirimu uni yər.

■ **30:4** Ayup 38:4; Zəb. 104:3; Yəx. 40:12 ■ **30:5** Zəb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Qan. 4:2; 12:32; Wəḩ. 22:18 □ **30:13 «Ḩakawurluqidin ḩali nemidegən qong!»** — ibraniy tilida «Ularning qapakliri nemanqə kətürülgən!». ■ **30:13** Pənd. 6:17 ■ **30:14** Pənd. 12:18 □ **30:15 «zülük»** — su iqidə yaxaydiƣan qanhor bir hil parazittur. □ **30:16 «Gər»** — muxu yərdə «gər» ibraniy tilida «xeol», yəni «təḩtisara», ölüklərning roḩliri qiyamət künini kütidiƣan yərni kərsitidu.

18 Mən üqün intayin tilsimat üq nərsə bar;
Xundaq, mən qüxinəlməydiɣan tət ix bar: —
19 Bürkütning asmandiki uqux yoli,
Yilanning taxta beɣirlap mangidiɣan yoli,
Kemining dengizdiki yoli wə yigitning ķizɣa axiķ boluxtiki yolidur.

20 Zinahor hotunning yolimu xundaķtur;
U bir nemini yəp bolup aɣzini sürtiwətkən kixidək: «Mən ḫeqķandaķ yamanliķni ķilmidim!» — dəydu.□

21 Yər-zemin üq nərsə astida biaram bolar;
U kətürəlməydiɣan tət ix bar: —
22 Padixaḫ boloɣan ķul,
Tamaķķa toyɣan ḫamaķət,
23 Nəprətkə patķan, ərgə təgkən hotun,
Өz hanimining ornini basķan dedək.□

24 Yər yüzidə teni kiqik, lekin intayin əķillik tət hil janiwar bar: —
25 Qəmülilər küqlük həlķ bolmisimu, birak yazda ozuķ təyyarliwelixni bilidu;■
26 Suoɣurlar əzi ajiz bir ķowm bolsimu, hada taxlarning arisiɣa uwa salidu;
27 Qekətkilərning padixaḫi bolmisimu, lekin ķatar tizilip rətlik mangidu;
28 Kəsləngükni ķol bilən tutuwaloɣili bolidu,
Lekin han ordilirida yaxaydu.

29 Ķədəmliri ḫəywətlik üq janiwar bar,
Kixigə zoķ berip mangidiɣan tət nərsə bar: —
30 Ḫaywanatlar iqidə əng küqlük, ḫeq nemidin ķorķmas xir,
31 Zilwa bəygə iti,
Tekə,
Wə puķraliri ķollaydiɣan padixaḫdur.□ ■

32 Əgər sən əhməķlik ķilip өzüngni bək yuķiri orunɣa ķoyuwaloɣan bolsang,
Wə yaki təlwə bir oyda boloɣan bolsang,
Ķolung bilən aɣzingni yum!□ ■
33 Kala süti ķoqulsa seriķ may qiķar;
Birining burni mijilsa, ķan qiķar;
Adawət ķozɣap intiķam oylisa jedəl-majira qiķar.□

31

Padixaḫķa nəsiḫət

□ **30:20 «Mən ḫeqķandaķ yamanliķni ķilmidim!»** — zinahor hotunning yolining ajayibliķi bolsa өzining op'oquķ gunaḫini ḫeq tonumaydiɣanliķidin ibarət. □ **30:23 «Nəprətkə patķan»** — yaki «nəprətlik», «nəprətləngən». ■ **30:25** Pənd. 6:8 □ **30:31 «zilwa bəygə iti»** — yaki «bəygə eti» — ibraniy tilida bu səz bək az uqraydu. **«puķraliri ķollaydiɣan padixaḫdur»** — baxķa ikki hil tərjimisi: «Aɣdurulmas wə ərülməs padixaḫdur» yaki «Өz ķoxunini baxliɣan padixaḫdur». ■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32 «Ķolung bilən aɣzingni yum!»** — bəlkim ibraniy tilida «boldi, bəs!» degən mənini berix mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33 «Kala süti ķoqulsa ... birining burni mijilsa.... adawət ķozɣap intiķam oylisa ...»** — bu jümlidiki «ķoqulsa» «mijilsa» wə «ķozɣap ... oylisa» ibraniy tilida ohxax bir peil bilən ipadiləngən.

1 Təwəndikilər, padixaḥ Ləmuəlgə uning anisi arḳilik wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur;
anisi bu səzlərni uningoɣa øgətkən: □
2 I ooɣlum, i mening amrikim, ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum, mən sanga nemə
dəy?□
3 Küq-ḳuwwitingni ayal-hotunlar təripigə sərp ḳilmioɣin;
Yaki padixaḥlarnimu wəyran ḳilidioɣan ixlaroɣa berilgüqi bolma!□ ■
4 I Ləmuəl, xarab iqix padixaḥlaroɣa layik əməs,
Əmirlərgimu ḥarakḳa humar bolux yaraxmas.
5 Bolmisa ular xarab iqip, *mukəddəs* bəlgilimilərni untup,
Bozək bəndilərning ḥəkkini astin-üstün ḳiliwetixi mumkin.
6 Küqlük ḥarak ølgüsi kəlgənlərgə, ḥəsrətkə qəmgənlərgə berilsun!
7 Ular xarabni iqip, miskinlikini untup,
Ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!□
8 Øzliri üqün gəp ḳilalmaydioɣanlaroɣa aoɣzingni aqkin,
Ḥalak bolay degənlərning dəwasidə gəp ḳil.
9 Süküt ḳilma, ular üqün lilla ḥøküm ḳil,
Ezilgənlərning wə miskinlərning dərdigə dərman bol.■

Pəzilətlik ayal

10 |□| Pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?
Uning ḳimmiti ləəl-yakutlardinmu zor exip qüxidu.□ ■
11 |□| Erining køngli uningoɣa tayinip hatirjəm turidu,
U boloɣaqkа erining aloɣan oljisi kəm əməstur!
12 |□| Uømür boyi erigə wapadar bolup yahxilik ḳilidu,
Uni ziyanoɣa uqratmaydu.
13 |□| U ḳoy yungi wə kəndir tepip,
Øz ḳoli bilən jan dəp əjir ḳilidu.
14 |□| U soda kemilirigə ohxax,
ailini bekixtiki ozuk-tülüklərni yirak jaylardin toxuydu.
15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,
ailisidikilərgə yeməklik təyyarlaydu,
Hizmətkar-dedəklərgə nesiwisini təksim ḳilidu.□
16 |□| U bir parqə etizni øzi kørüp alidu;
Ḳoli bilən yioɣkan daramættin u bir üzümzar bina ḳilidu.
17 |□| *Ixka ḳarap* u belini küq bilən baoɣlar,
Biləklirini küqləndürər;
18 |□| Øz ixining paydilikliḳioɣa køzi yetər,

□ **31:1 «Padixaḥ Ləmuəl» —** bəzi alimlar «Ləmuəl»ni Sulaymanning anisi Bat-Xeba uningoɣa ḳoyoɣan ləḳəm, dəp ḳaraydu. Israil üstidin ḥøküm sürgüqilər arisida «Ləmuəl» isimlik bir padixaḥ bizgə naməlum. «Ləmuəl» degənning mənisi: «Huda üqün». **«wəḥiy bilən kəlgən səzlər» —** əgər bu bab Agurning (30:1) səzining dawami bolsa, undakta «wəḥiy bilən kəlgən səzlər» Pərwərdigarning Agurning «dil-roḥioɣa yükligən səzliri»ni ng dawamini kərsitidu. □ **31:2 «I mening amrikim» —** ibraniy tilida «I baliyatkumning balisi!». **«ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum!» —** ibraniy tilida «I ḳəsəmlirimning balisi!». □ **31:3 «ayal-hotunlar təripigə» —** demək, jinsiy ḥəwəslərgə. ■ **31:3** Ḳan. 17:17 □ **31:7 «Ular xarabni iqip, ... ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!» —** bu səzlər kinayilik, ḥəjwiy boloɣini bilən, mskinlərning xarab iqix səwəbigimu ḥesdaxlik bildüridu. Lekin ayət ularning xundak ḳilidioɣanlikini ḥərgiz təstikliɣan əməs. Køzdə tutuloɣini ḥøkümdarlarning eoɣir məs'uliyitidin ibarəttur. ■ **31:9** Law. 19:15; Ḳan. 1:16 □ **31:10 «pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?...» —** keyinki 22 ayət xeir bolup, ibraniy tilida alahidə xəkilgə igə. Ibraniy yezikida 22 ḥərp bar. Bu 22 ayətning ḥərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tili bolsa, a-, ə-, b- ḳatarlik ḥərplər bilən baxlanoɣanoɣa ohxax). ■ **31:10** Pənd. 12:4 □ **31:15 «... nesiwisini təksim ḳilidu» —** yaki «... ixni təksim ḳilidu».

Keqiqə qirioɣini əqürməy ix ķilar.
19 |□| U ķolliri bilən qaķni qərər,
Barmaķliri yip urquķini tutar.
20 |□| Ajizlaroɣa yardəm ķolini uzitar;
Ḩajətmənlərgə ķollirini sozar.
21 |□| Ķar yaoɣķanda u ailisi tooɣruluķ əndixə ķilmaydu,
Өyidikilərning ḩəmmisigə ķizil kiyimlər kiydürülgən.
22 |□| Kariwat yapķuqlirini əzi toķuydu;
Өzining kiyim-keqəkliri kanap wə səsün rəhttindur.
23 |□| Erining xəḩər dərwazilirida abruyi bar;
Xu yərdə u yurttiki aķsaķallar ķataridin orun alidu.□
24 |□| U nəpis kanaptin kiyim-keqək tikip uni satidu;
Bəlwaoɣlarni tikip sodigərlərni təminləydu.
25 |□| Kiyimi küq-ķudrət wə izzət-ḩərmət tur;
U keləqəkkə ümid bilən külüp ķaraydu.
26 |□| Aoɣzini aqsila, dana səz ķilidu,
Tilida meḩribanə nəsiḩətlər bar.
27 |□| ailisidiki ixlardin daim həwər alidu,
Bikaroɣa nan yeməydu.
28 |□| Pərzəntliri ornidin turup uningoɣa bəht-bərikət tiləydu;
Erimu mubarəkləp uni mahtap: —
29 |□| «Pəzilət bilən yaxioɣan ayallar kəptur,
Birak sən ularning ḩəmmisidinmu exip qüxisən» — dəydu.
30 |□| Güzəllik seḩri aldamqidur,
Ḩəsn-jamalmu pəķət bir kəpük, halas,
Pəķət Pərwərdigardin ķorķidioɣan ayalla mahtilidu!
31 |□| U əz meḩnitining mewiliridin bəḩrimən bolsun!
Əjirliri uni dərwazilarda ḩərmət-xəḩrətkə erixtürsun!□

□ **31:23 «Erining xəḩər dərwazilirida abruyi bar»** — kona ərp-adətlər boyiqə, yurttiki aķsaķallar xəḩər dərwazida yioɣin eqip sot ķilatti. □ **31:31 «Əjirliri uni dərwazilarda ḩərmət-xəḩrətkə erixtürsun!»** — yuķiriķi izaḩatta deyilgəndək, xəḩər dərwaziliri aķsaķallar olturidioɣan orun bolup, jəmiyətning əng yuķiri dərijisini bildüridu.

Ңekmət topliƣuqi

«Ңəmmə ix biməniliktur!»

1 Yerusalemda padixaҳ bolƣan, Dawutning oƣli «Ңekmət topliƣuqi»ning səzliri: —□
2 «Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu «Ңekmət topliƣuqi» — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ңəmmə ix biməniliktur!»□ ■
3 Ķuyax astida tartķan japaliridin insan nemə paydiƣa erixər?□ ■
4 Bir dəwr ətidu, yənə bir dəwr kelidu;
Biraķ yər-zemin mənggügə dawam ķilidu;■
5 Kün qiķidu, kün patidu;
Wə qiķidiƣan jayƣa ķarap yənə aldirap mangidu.
6 Xamal jənubķa ķarap soķidu;
Andin burulup ximalƣa ķarap soķidu;
U aylinip-aylinip,
Ңərdaim əz aylanma yoliƣa ķaytidu.
7 Barliķ dəryalar dengizƣa ķarap aķidu, biraķ dengiz tolmaydu;
Dəryalar ķaysi jayƣa aķķan bolsa,
Ular yənə xu yərgə ķaytidu.■
8 Barliķ ixlar japaƣa tolƣandur;
Uni eytip tügətküqi adəm yoķtur;
Kəz kərüxtin,
Ķulaķ anglaxtin ҳərgiz toymaydu.
9 Bolƣan ixlar yənə bolidiƣan ixlardur;
Ķilƣan ixlar yənə ķilinidu;
Ķuyax astida ҳeqķandaķ yengiliķ yoķtur.■
10 «Mana, bu yengi ix» degili bolidiƣan ix barmu?
U bəribir bizdin burunķi dəwrlərdə alliķaqan bolup ətkən ixlardur.
11 Burunķi ixlar ҳazir ҳeq əslənməydu;
Wə kəlgüsidə bolidiƣan ixlarmu ulardin keyin yaxaydiƣanlarning esigə ҳeq
kəlməydu.□

Sulaymanning təjribisi

12 Mənki ҳekmət topliƣuqi Yerusalemda Israilƣa padixaҳ bolƣanmən;
13 Mən danaliķ bilən asmanlar astida barliķ ķilinƣan ixlarni ķetirķinip izdəxkə
kəngül ķoydum —

□ **1:1 «Ңekmət topliƣuqi»** — yazƣuqi əzining Sulayman ikənlikini kərsitidu. Bu nuķta 16-ayət, 2:7-ayət ķatarliķlarda ispatlinidu. Kitabning nami əsliy ibraniy tilida «Ķoҳələt» deyilidu, uning mənisi: «topliƣuqi» «rətligüqi» degən mənidə bolup, biz uni «ҳekmət topliƣuqi» (demək, «oy-pikirlərni rətligüqi») dəp tərjimə ķilduķ. Bəzilər uni yənə «Təlim bərgüqi», «Wəz eytķuqi» dəpmu tərjimə ķilidu. □ **1:2 «Bimənilik üstigə bimənilik!»** — ibraniy tilida «biməniliklərning biməniliki!». Bu huddi «Küylərning küy» «əng güzəl küy» deyilgəngə ohxaxtur, «biməniliklərning biməniliki» bəlkim «ҳayatliķ aləmdə «əng bimənilik ixtur!»» degənni bildürüxi mumkin. ■ **1:2** Zəb. 62:9; 144:4 □ **1:3 «Ķuyax astida»** — bu «Ңekmət topliƣuqi»diki aqķuqluķ səzdur. Yazƣuqining bayanlirining kəpinqisi «asmandin (Hudadin) kəlgən wəҳiy» bilən əməs, bəlki «ķuyax astida» yaki «aptap asti»diki kəzķarax bilən eytilƣan. U ķəstən xundaķ kəz-ķaraxni səzləydu. «Kirix səz» wə «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:3** Top. 2:22; 3:9 ■ **1:4** Zəb. 104:5 ■ **1:7** Ayup 38:8, 9, 10; Zəb. 104:8-10 ■ **1:9** Top. 3:15 □ **1:11 «... kəlgüsidə bolidiƣan ixlarmu ulardin keyin yaxaydiƣanlarning esigə ҳeq kəlməydu»** — demək, yengi dəwrdə «yengi» deyilgən bir ix qiķķan bolsa, xu ix əməliyəttə burunķi dəwrdlərdə məwjut bolƣan ixtur. Ңazirķi dəwrdikilər burunķi dəwrlərni bilməydu yaki untuƣan, bu ixni «yengi!» dəydu.

Hulasəm xuki, Huda insan balilirining өz-өzini bənd ķilip upritix üqün, ularƣa bu eƣir japani təķdim ķilƣan!
14 Mən ķuyax astidiki barliķ ķilinƣan ixlarni kөrüp qiķtim, —
Mana, ңəmmisi bimənilik wə xamalni ķoƣliƣandək ixtin ibarəttur.
15 Əgrini tüz ķilƣili bolmas;
Kəmni toluķ dəp saniƣili bolmas.□
16 Mən өz kөnglümdə oylinip: «Mana, mən uluƣlinip, məndin ilgiri Yerusalem üstigə barliķ ңөküm sürgənlərdin kөp danaliķķa erixtim; mening kөnglüm nurƣun danaliķ wə bilimgə erixti» — dedim.
17 Xuning bilən danaliķni bilixkə, xuningdək təlwilik wə əhmiķanilikni bilip yetixkə kөngül ķoydum; muxu ixnimu xamal ķoƣliƣandək ix dəp bilip yəttim.
18 Qünki danaliķning kөp boluxi bilən azab-oķubətmu kөp bolidu; bilimini kөpəytküqining dərd-əlimimu kөpiydu.

2

Tamaxini tetip beķix

1 Mən kөnglümdə: «Ķeni, mən өzümgə tamaxining təmini tetiƣuzup baķimən; kөnglüm eqilsun!» — dedim. Biraķ mana, bumu biməniliktur.□ ■
2 Mən külkə-qaķqaķķa «Təlwilik!» wə tamaxiƣa «Uning zadi nemə paydisi?» — dedim.
3 Kөnglümdə өz bədinimni xarab bilən ķandaķ roңlandurƣili bolidiƣanliķini (danaliķ bilən өzümni yetəkligən ңalda) bilixkə berilip izdəndim, xuningdək «sanaķliķ künliridə insan balilirіƣa yahxiliķ yətküzidiƣan nemə paydiliķ ixlar bar?» degən tügünni yəxsəm dəp əhmiķanilikni ķandaķ tutup yetixim kerəklikini intilip izdidim.□
4 Mən uluƣ ķuruluxlarƣa kirixtim; өzüm üqün өylərni saldim; өzüm üqün üzümzarlarni tiktim;
5 Өzüm üqün xaңanə baƣ-baƣqilarni yasidim; ularda ңərhil mewə beridiƣan dərəhlərni tiktim;
6 Өzüm üqün ormandiki baraķsan dərəhlərni obdan suƣirix üqün, kөlqəklərni yasap qiķtim;
7 Ķullarƣa wə dedəklərgə igə boldum; өyümdə ulardin tuƣulƣanlarmu meningki idi; Yerusalemda məndin ilgiri bolƣanlarning ңəmmisiningkidin kөp mal-waranlar, ķoy wə kala padilirim bar boldi.
8 Өz-өzümgə altun-kümüxlərni, padixaңlarning ңəm ңərķaysi өlkilərning ңərhil ətiwarliķ alaңidə gөңərlirini yiƣdim; ķiz-yigit nahxiqilarƣa ңəmdə adəm balilirining dilkөyərlirigə, yəni kөpligən güzəl kenizəklərgə igə boldum.□
9 Uluƣ boldum, Yerusalemda məndin ilgiri bolƣanlarning ңəmmisidin ziyadə ronaķ taptim; xundaķ bolƣini bilən danaliķim məndin kətmidi. □

□ **1:15 «... toluķ dəp saniƣili bolmas»** — demək, təminligili bolmas. □ **2:1 «kөnglüm eqilsun»** — bu ibarining baxķa birhil tərjimisi: «yahximu-yahxi əməsmu, kөrüp baķay». ■ **2:1** Luķa 12:19 □ **2:3 «Danaliķ bilən өzümni yetəkligən ңalda»** — muxu ibarining mənisi: «Bu ixlarning ңəmmisidə u ңərdaim өz-өzigə diķķət ķilip, ķilƣan ixlarning rast əңmiyiti bar-yoķluķini təkxürətti» degənlik boluxi mumkin. **«əhmiķanilikni ... tutup yetix»** — Sulaymanning «əhmiķanilik»ni «tutup yetix»i bolsa ңayatning əңmiyitini, adəmgə «yahxiliķ yətküzidiƣan ... paydiliķ ixlar»ni tepixķa tosalƣu bolidiƣan birər sir barmu-yoķmu?» degən məsilini təkxürüx üqün idi. □ **2:8 «altun-kümüxlər»** — ibraniy tilida: «kümüx-altunlər». □ **2:9 «...xundaķ bolƣini bilən danaliķim məndin kətmidi»** — 3-ayəttə deyiligəndək, u yənila bu ķilƣan ixlarning rast əңmiyiti bar-yoķluķiƣa diķķət ķilip, təkxürüp yürətti.

10 Kəzlirimgə nemə yaḳḳan bolsa, mən xuni uningdin ayimidim; əz kənglümgə ḫeqḳandaḳ huxalliḳni yaḳ demidim; qünki kənglüm barliḳ əjrimdin xadlandi; mana, bular əz əjrimdin bolƣan nesiwəm idi.
11 Andin əz ḳolum yasiƣanlirining ḫəmmisigə, xundaḳla singdürgən əjrimning nətijisigə ḳarisam, mana, ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooƣliƣandək ix idi; bular ḳuyax astidiki ḫeq paydisi yoḳ ixlardur.
12 Andin zeḫnimni yiƣip uni danaliḳḳa, təlwilik wə əhmiḳanilikkə ḳaraxḳa ḳoydum; qünki padixaḫtin keyin turidiƣan adəm nemə ḳilalaydu? — ḳilsimu alliḳaqan ḳilinƣan ixlardin ibarət bolidu, halas! ■
13 Xuning bilən nur ḳarangƣuluḳtin əwzəl bolƣandək, danaliḳning biƣərəzliktin əwzəllikini kərüp yəttim.
14 Dana kixining kəzliri bexididur, əhməḳ bolsa ḳarangƣuluḳta mangidu; biraḳ ularƣa ohxax birla ixning bolidiƣanliḳini qüxinip yəttim. □
15 Kənglümdə: «Əhməḳḳə bolidiƣan ix mangimu ohxax bolidu; əmdi mening xundaḳ dana boluxumning zadi nemə paydisi?!» — dedim. Andin mən kənglümdə: «Bu ixmu ohxaxla bimənilikṭur!» — dedim.
16 Qünki mənggügə dana kixi əhməḳḳə nisbətən ḫeq artuḳ əslənməydu; qünki kəlgüsidiki künlərdə ḫəmmə ix alliḳaqan untulup ketidu; əmdi dana kixi ḳandaḳ əlidu? — Əhməḳ kixi bilən billə!
17 Xunga mən ḫayatḳa əq boldum; qünki ḳuyax astida ḳilinƣan ixlar manga eƣir kelətti; ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooƣliƣandək ix idi.
18 Xuningdək mən ḳuyax astidiki barliḳ əjrimgə əq boldum; qünki buni məndin keyin kəlgən kixigə ḳaldurmasliḳḳa amalim yoḳ idi.
19 Uning dana yaki əhməḳ ikənlikini kim bilidu? U bəribir mən japaliḳ bilən singdürgən ḫəmdə danaliḳ bilən ada ḳiloƣan ḳuyax astidiki barliḳ əjrim üstigə ḫəküm süridu. Bumu bimənilikṭur.
20 Andin mən rayimdin yandim, kənglüm ḳuyax astidiki japa tartḳan barliḳ əjrimdin ümidsizlinip kətti.
21 Qünki əjrini danaliḳ, bilim wə əp bilən ḳiloƣan bir adəm bar; biraḳ u əjrini uningƣa ḫeq ixlimigən baxḳa birsining nesiwisi boluxḳa ḳalduruxi kerək. Bumu bimənilik wə intayin aqqiḳ külpəttur.
22 Qünki insan ḳuyax astida əzini upritip, əzining barliḳ əmgikidin wə kənglining intilixliridin nemigə igə bolidu? ■
23 Qünki uning barliḳ künliri azabliḳtur, uning əjri oƣəxliktur; ḫətta keqidə uning kəngli ḫeq aram tapmaydu. Bumu bimənilikṭur.
24 Insan üqün xuningdin baxḳa yahxi ix yoḳki, u yeyixi, iqixi, əz jenini əz əjridin ḫuzur alduruxidin ibarəttur; buni Hudaning ḳolidindur, dəp kərüp yəttim. ■
25 Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun? □
26 Qünki u əz nəzirigə yaḳidiƣan adəmgə danaliḳ, bilim wə xadliḳni ata ḳilidu; biraḳ gunaḫkar adəmgə u mal-mülük yiƣip-toplaxḳa japaliḳ əmgəkni beridu, xuningdək u yiƣip-topliƣinini Hudaning nəzиridə yahxi bolƣanƣa tapxuridiƣan ḳilidu. Bumu bimənilik wə xamalni ḳooƣliƣandək ixtin ibarəttur.■

3

■ **2:12** Top. 1:17; 7:23 □ **2:14 «…ularƣa ohxax birla ixning bolidiƣanliḳi»** — bu «birla ix» əlümni deməkqi. ■ **2:22** Top. 1:3; 3:9 ■ **2:24** Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15 □ **2:25 «Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun?»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «Uningsiz kim yeyəlisun yaki ḫuzur alalisun?» yaki «Meningdin (Sulaymandin) baxḳa kim yeyəlisun, yaki besip ixliyəlisun?». ■ **2:26** Ayup 27:16, 17; Pənd. 28:8; Top. 3:13

Ḫayat pəsilliri

1 Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, asmanlar astidiki ḫəmmə arzuning өz waḳtimu
bar;□
2 Tuoʏuluxning bir waḳti bar, өlüxningmu bir waḳti bar;
Tikix waḳti bar, tikilgənni səküx waḳti bar;
3 Өltürüx waḳti bar, saḳaytix waḳti bar;
Buzux waḳti bar, ḳurux waḳti bar;
4 Yioʏlax waḳti bar, külüx waḳti bar;
Matəm tutux waḳti bar, ussul oynax waḳti bar;
5 Taxlarni qəriwetix waḳti bar, taxlarni yioʏip-toplax waḳti bar;
Ḳuqaḳlax waḳti bar, ḳuqaḳlaxtin өzini tartix waḳti bar;■
6 Izdəx waḳti bar, yoḳaldi dəp waz keqix waḳtimu bar;
7 Yirtix waḳti bar, tikix waḳti bar;
Süküt ḳelix waḳti bar, səz ḳilix waḳti bar;
8 Səyüx waḳti bar, nəprətlinix waḳti bar;
Urux waḳti bar, tinqliḳ waḳti bar.

Insan Huda bekitkən waḳit-pəsillərni bilməydu

9 Ixligən өz ixliginidin nemə payda alidu? ■
10 Mən Huda insan balilirioʏa yükligən, ixləp japa tartix kerək boloʏan ixni
kөrgənmən.
11 U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioʏanliḳini bekitkən; u yənə
mənggülükni insanlarning kөngligə saloʏan; xunga, insan Hudaning өz ḫayatioʏa
baxtin ahirөʏiqə nemini bekitkənlikini bilip yətməstur.□
12 Insanlaroʏa ḫayatida xadlinix wə yahxiliḳ ḳilixtin baxḳa əwzəl ix yoḳ ikən dəp
bilip yəttim.
13 Xundaḳla yənə, ḫərbir kixining yeyix-iqixi, өzining barliḳ əjridin ḫuzur elixi, mana
bu Hudaning sowөʏisidur.
14 Hudaning ḳiloʏanlirining ḫəmmisi bolsa, mənggülük bolidu, dəp bilimən; uningөʏa
ḫeqnərsini ḳoxuxḳa wə uningdin ḫeqnərsini eliwetixkə bolmaydu; Hudaning ularni
ḳiloʏanlirining səwəbi insanni Өzidin əymindürüxtur.
15 Ḫazir boloʏanliri өtkəndimu boloʏandur; kəlgüsidə bolidioʏan ix alliḳaqan
boloʏandur; Huda өtkən ixlarni soraydu.□

Adalətsiz ixlar

16 Mən ḳuyax astida yənə xu ixni kөrdümki — soraḳ ornida, xu yərdə ḫeliḫəm rəzillik
turidu; ḫəḳḳaniyliḳ turux kerək boloʏan jayda, mana rəzillik turidu!
17 Mən kөnglümdə: «Huda ḫəḳḳaniy ḫəm rəzil adəmni soraḳḳa tartidu; qünki ḫərbir
arzu-məḳsət wə ḫərbir ixning өz waḳti bar» — dedim.

□ **3:1 «Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, … ḫəmmə arzuning өz waḳtimu bar»** — oḳurmənlər ixlarning «өz pəsli» yaki «өz waḳti» degənning «Huda bekitkən waḳit»ni yaki bolmisa pəḳət «muwapiḳ, tooʏra kəlgən waḳit»ni kөrsitidioʏanliḳini pərḳ etixi kerək. ■ **3:5** 1Kor. 7:5 ■ **3:9** Top. 1:3 □ **3:11 «U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioʏanliḳini bekitkən…»** — bu ayət intayin muḫim. Huda insanlaroʏa, kөnglidə ḫayatining mənggülük əḫmiyitini sezixni ata ḳiloʏan. Biraḳ өz gunaḫliri tüpəylidin, insanlar buning əḫmiyitining zadi nemə ikənlikini, Hudaning өzliri üqün bekitkən pilanining waḳti-saətlirini bilip yətməydu. «Ḳoxumqə səz»imizdə uning üstidə tohtilimiz. □ **3:15 «Huda өtkən ixlarni soraydu»** — «soraydu» degənning ibraniy tilidiki baxḳa mənisi «izdəydu». «Өtkən ixlarni soraydu» degənning mənisi: «Huda өtkən ixlarni sürüxtürüp adəmlərdin ḫesab alidu» degənlik bolsa kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Huda өtkən ixlarni yənə boloʏuzidu».

18 Mən kөnglümdə: — Bundaķ boluxi insan balilirining səwəbidindur; Huda ularni
sinimaķqi, *bu ixlar* ular өzlirining pəķət ңaywanlarƣa ohxax ikənlikini kөrüxi üqün
bolƣan, dəp oylidim.
19 Qünki insan balilirining bexiƣa kelidiƣini ңaywanlarƣimu kelidu, ularning
kөridiƣini ohxax bolidu. Ulardin aldinķisi ķandaķ өlgən bolsa, keyinkisimu xundaķ
өlidu, ularda ohxaxla birla nəpəs bardur. Insanning ңaywanlardin ңeq artuķqiliķi
yoķ; qünki ңəmmə ix bimənilikturr.
20 Ularning ңəmmisi bir jayƣa baridu; ңəmmisi topa-qangdin qiķķan, ңəmmisi topa-
qangƣa ķaytidu.■
21 Kim adəm balilirining roңini bilidu? U yuķiriƣa qiķamdu, buni kim bilidu?
Ңaywanlarning roңi, u yər tegigə qüxəmdu, kim bilidu?
22 Xuning bilən mən insanning өz əjridin ңuzurlinixidin artuķ ix yoķtur, dəp kөrdum;
qünki mana, bu uning nesiwisidur; qünki uni өzidin keyin bolidiƣan ixlarni kөrüxkə
kim elip kelidu?

4

Jəbir-zulumƣa ķarax

1 Andin mən ķaytidin zeңnimni yiƣip ķuyax astida daim boluwatķan barliķ zorluķ-
zumbuluķni kөrdüm; mana, ezilgənlərning kөz yaxliri! Ularƣa ңeq təsəlli bərgüqi
yoķ idi; ularni əzgənlərning küqlük yөlənqüki bar idi, biraķ ezilgənlərgə ңeq təsəlli
bərgüqi yoķ idi. □
2 Xunga mən alliķaqan өlüp kətkən өlgüqilərni tehi ңayat bolƣan tiriklərdin üstün
dəp təriplidim;
3 xundaķla bu ikki hil kixilərdin bəhtliki tehi apiridə bolmiƣan kixidur; qünki u
ķuyax astida ķilinƣan yamanliķlarni ңeq kөrüp baķmiƣan.

Rəķiblikning bimənilikі

4 Andin mən barliķ əjir wə barliķ hizmətning utuķliridin xuni kөrüp yəttimki, u in-
sanning yeķinini kөrəlməslikidin bolidu. Bumu bimənilik wə Xamalni ķoƣliƣandək
ixtur.
5 Əhməķ ķol ķoxturup, өz gөxini yəydu.■
6 Japa qekip xamalni ķoƣlap oqumini toxķuzimən degəndin, qanggilini toxķuzup
hatirjəmliktə bolux əladur.□

Aqkөzlükning türtkisidə ixləx

7 Mən yənə zeңnimni yiƣip, ķuyax astidiki bir bimənilikni kөrdum;
8 birsi yalƣuz, tikəndək bolsimu, xundaķla nə oƣli nə aka-ukisi bolmisimu — biraķ
uning japasining ahiri bolmaydu, uning kөzi bayliķlarƣa toymaydu. U: «Mən bundaķ

■ **3:20** Yar. 3:19 □ **4:1 «Ularni əzgənlərning küqlük yөlənqüki bar idi»** — baxķa birhil tərjimisi: «Ularni əzgüqilər tərəptə küq bar idi». ■ **4:5** Pənd. 6:10; 24:33 □ **4:6 «Japa qekip Xamalni ķoƣlap oqumini toxķuzimən degəndin, qanggilini toxķuzup hatirjəmliktə bolux əladur»** — 4-ayəttə mənpəət-abruy izdəxning bimənilikі kөrsitilidu; 5-ayəttə «Ңeqnemə ķilmaymən, paydisi yoķ» degən ңurunluķ pozitsiyini əyibləydu: 6-ayəttə bu ikki yolning otturidiki durus yolni kөrsitilidu.

japaliḳ ixləp, jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu. Bumu bimənilik wə eoƣir japadin ibarəttur.□

Ḫəmraḫliḳ

9 Ikki birdin yahxidur; qünki ikki bolsa əmgikidin yahxi in’am alidu.
10 Yiḳilip kətsə, birsi ḫəmraḫini yəlәp kətüridu; biraḳ yaloƣuz ḫalәttə yiḳilip kətsə, yəligüdək baxḳa birsi yoḳ bolsa, bu kixining ḫalioƣa way!
11 Yənə, ikkisi billə yatsa, bir-birini illitidu; lekin birsi yaloƣuz yatsa ḳandaḳ illitilsun?
12 Yənə, biraw yaloƣuz bir adəmni yengiwaloƣan bolsa, ikkisi uningoƣa taḳabil turalaydu; xuningdək üq ḳat aroƣamqa asan üzülməs.

Inawətning biḫudiliki

13 Kəmbəoƣəl əmma aḳil yigit yənə nəsiḫətning ətiwarini ḳilmaydioƣan ḳeri əhməḳ padixaḫtin yahxidur;
14 Qünki gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoƣəl bolup tuoƣuloƣan bolsimu, u zindandin təhtkə olturuxḳa qiḳti.□
15 Mən ḳuyax astidiki barliḳ tiriklərning axu ikkinqini, yəni *padixaḫning* ornini baskuqini, xu yigitni ḳollaydioƣanliḳini kərdum.
16 Barliḳ həlḳ, yəni ularning aldida turoƣan barliḳ puḳralar sanaḳsiz bolsimu, biraḳ ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimənilik wə xamalni ḳooƣlioƣandək ixtur.□

5

Nəsiḫət — baxḳilaroƣa ihlasmən kərünüxkə tirixixtin ḫezi bol

1 Hudaning өyigə baroƣanda, awaylap yürgin; əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin; qünki əhməḳlər rəzillik ḳiliwatḳini bilməydu. □
2 Aoƣzingni yeniklik bilən aqma; kənglüng Huda aldida birnemini eytixḳa aldirmisun; qünki Huda ərxlərdə, sən yər yüzididursən; xunga səzliring az bolsun.
3 Qünki ix kəp bolsa qüxmu kəp boloƣandək, gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu.□
4 Hudaoƣa ḳəsəm iqsəng, uni ada ḳilixni keqiktürmə; qünki U əhməḳlərdin ḫuzur almaydu; xunga ḳəsimingni ada ḳiloƣin. ■

□ **4:8 «Birsi yaloƣuz, tikəndək bolsimu, ...»** — ibraniy tilida «Birsi yaloƣuz, ikkinqisi (ikkinqi adəm) yoḳ boloƣan ḫalda bolsimu,...». **«U: «Mən bundaḳ japaliḳ ixləp, jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu»** — bəzi baxḳa tərjimilərdə: «U: «Mən zadi kim üqün japaliḳ ixləp, өz jenimdin yahxiliḳni ḳaldurimən?» — dəp өkünidu» dəp oḳulidu. □ **4:14 «Gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoƣəl bolup tuoƣuloƣan bolsimu,...»** — bu ayətning ḳaysi gəwdilik əḫwalni kərsətkənliki ḫazir bizgə eniḳ əməs. □ **4:16 «...yəni ularning aldida turoƣan barliḳ puḳralar»** — «ular» degən kim? Bəlkim birinqi «ḳeri» padixaḫ wə uningdin keyin təhtkə olturoƣan yigitni kərsitixi mumkin. **«barliḳ puḳralar sanaḳsiz bolsimu, biraḳ ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu»** — Sulayman məlum bir misal tooƣruluḳ səzləwatidu. Bu «ḳeri padixaḫ» Saul padixaḫḳa, «yax yigit» Dawut padixaḫḳa ohxitilidu; biraḳ dəl ularning өzini kərsətməydu (Dawut zindanda yatmioƣan). Gəpning poskallisi xuki, yurtning pikri tayanqisizdur; ikkinqi padixaḫ pəḳət bir məzgilla ḳarxi elindi, biraḳ həlḳ tezla uningdin yüz ərüp, uning təḫpisini untup, uni ḳollimidi. Bu bir bimənilik! □ **5:1 «...əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin»** — bu nəsiḫətning mənisi ḳurbanliḳlar yahxi əməs, degənlik əməs, əlwəttə; pəḳət ḳurbanliḳni əhməḳlərqə, bimənə sunmasliḳ kerək, degənliktur. □ **5:3 «... gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu»** — bu səzlərdə kəzdə tutuloƣini bəlkim əhməḳlərning biḫudə ḳəsəm iqidioƣanliḳi boluxi mumkin. ■ **5:4** Qəl. 30:3; Ḳan. 23:20

5 Қəsəm iqip ada қilmiƣandin kөrə, қəsəm iqməsliking tüzüktur. ■
6 Aƣzing teningni gunaҳning ihtiyariƣa қoyuwətmisun; pərixtə aldida: «Hata
sөzləp saldim» demə; nemixқa Huda gepingdin ƣəzəplinip қolliring yasiƣanni ҳalak
қilidu? □
7 Qünki qüx kөp bolsa bimənilikmu kөp bolidu; gəp kөp bolsimu ohxaxtur; xunga,
Hudadin қorққin!■

Nəpisi yaman mənsəpdarlar

8 Sən namratlarning ezilgənlikini yaki yərlik mənsəpdarlarning ҳəқ-adalətni
zorawanlarqə қayrip қoyƣanliқini kөrsəng, bu ixlardin ҳəyran қalma; qünki
mənsəpdardin yuқiri yənə birsi kөzliməktə; wə ulardinmu yuқirisimu bardur. □
9 Biraқ nemila bolmisun yər-tupraқ ҳəmmə adəmgə paydiliқtur; ҳətta padixaҳning
өzimu yər-tupraққa tayinidu.□

Pul

10 Kümüxkə amraқ kümüxkə қanmas, bayliқlarƣa amraқ өz kirimigə қanmas; bumu
bimənilikturr.
11 Mal-mülük kөpəysə, ularni yegüqilərmu kөpiyidu; mal igisigə ularni kөzləp,
ulardin ҳuzur elixtin baxқa nemə paydisi bolsun?
12 Az yesun, kөp yesun, əmgəkqining uyқusi tatliқtur; biraқ bayning toқluқi uni
uhlatmas.□

Bayliқlarƣa baƣliқ yənə bir bimənilik

13 Mən қuyax astida zor bir külpətni kөrdüm — u bolsimu, igisi өzigə ziyan
yətküzidiƣan bayliқlarni toplaxtur;
14 xuningdək, uning bayliқliri balayi'apət tüpəylidin yoқilixidin ibarəttur. Undaқ
adəmning bir oƣli bolsa, *oƣlining* қoliƣa қaldurƣudək ҳeqnemisi yoқ bolidu.
15 U apisining қorsiқidin yalingaq qiқip, kətkəndimu yalingaq peti ketidu; u өzining
japaliқ əmgikidin қoliƣa alƣudək ҳeqnemini epkətəlməydu. ■
16 Mana bumu eƣir ələmlik ix; qünki u қandaқ kəlgən bolsa, yənə xundaқ ketidu;
əmdi uning xamalƣa erixix üqün əmgək қilƣinining nemə paydisi?
17 Uning barliқ künliridə yəp-iqkini қarangƣuluқta bolup, ƣəxliki, kesəlliki wə
hapiliқi kөp bolidu.

Əmgəkning mewisidin ҳuzur elix

■ **5:5** Қan. 23:20, 21 □ **5:6 «pərixtə aldida»** — қaysi pərixtə? «Pərwərdigarning pərixtisi» boluxi kerək. Ibraniy tilida «əlqi» wə «pərixtə» degənlər bir sөz bilənla ipadilinidu. Kaҳin ҳəm pərixtə Hudaning «əlqi»sidur («Mal.» 2:7ni kөrüng). ■ **5:7** Pənd. 10:19 □ **5:8 «Sən namratlarning ezilgənlikini ... kөrsəng, bu ixlardin ҳəyran қalma;»** — Sulayman padixaҳ өzi adil padixaҳ bolƣini bilən, uning tөwəndiki қatlammu-қatlam yərlik mənsəpdarlarning qiriklixixini tizginliyəlixi qəkliktur. □ **5:9 «Biraқ nemila bolmisun yər-tupraқ ҳəmmə adəmgə paydiliқtur; ҳətta padixaҳning өzimu yər-tupraққa tayinidu»** — ibraniy tilida bu ayətni qüxinix təs. Bizningqə Sulayman adəmning diққitini ҳөkümətning qiriklixip kətkənlikigə əməs, bəlki əng muҳimiƣa, yəni Hudaning yahxiliқi (tupraқtiki ziraətlər arқiliқ bolƣan yahxiliқi)ƣa қaratmaқqi. Baxқa birhil tərjimisi: «Biraқ omumən қilip eytқanda, өzi teriқqiliқ қilidiƣan padixaҳ zeminƣa paydiliқtur». Bu tərjimining mənisi: «Zeminni baxқuridiƣan birsi bolsa (bolupmu padixaҳ өzi teriқqiliқni qüxənsə), bu bəribir ҳөkümətsizliktin, қalaymiқanqiliқtin, ҳakimiyətsizliktin yahxi» degəndək. Oқurmənlər baxқa tərjimilərnimu uqritixi mumkin. □ **5:12 «...biraқ bayning toқluқi uni uhlatmas»** — «bayning toқluқi» bəlkim ikki bisliқ sөz bolup: (1) uning bayliқidin ənsirəxliri; (2) ziyadə kөp tamaқ yəp, ҳəzim bolmasliқini kөrsitixi mumkin. ■ **5:15** Zəb. 49:17-20

18 Mana nemining yaramlik wə güzəl ikənlikini kərdum — u bolsimu, insanning
Huda uningoʏa təkdim kilоʏan əmrining ḫərbir künliridə yeyix, iqix wə kuyax astidiki
barlik meḫnitidin ḫuzur elixtur; qünki bu uning nesiwisidur. ■
19 Huda ḫərbirsini baylikларoʏa, mal-dunyaoʏa igə boluxka, xuningdək ulardin
yeyixkə, əz rizkini kobul kilixka, əz əmgikidin ḫuzur elixka muyəssər kilоʏan bolsa
— mana bular Hudaning sowoʏitidur.
20 Qünki u əmridiki tez ətidioʏan künliri üstidə kəp oylanmaydu; qünki Huda uni
kənglining xadliki bilən bənd kilidu.

6

Ḫəmmə adəm ḫayatning ləzzitini tetiyalmaydu

1 Kuyax astida bir yaman ixni kərdum; u ix adəmlər arisida kəp kərülidu —
2 Huda birsigə bayliklar, mal-dunya wə izzət-ḫərmət təksim kildi, xuning bilən uning
əz kəngli halioʏinidin ḫeqnərsisi kəm bolmidi; birak Huda uningoʏa bulardin ḫuzur
elixka muyəssər kilmidi, bəlki yat bir adəm ulardin ḫuzur alidu; mana bu bimənilik
wə eoʏir azabtur.
3 Birsi yüz bala kərüp kəp yil yaxixi mumkin; birak uning yil-künliri xunqilik kəp
bolsimu, uning jeni bəhtni kərmisə, ḫətta gərni kərmigən bolsimu, tuoʏulup qaqrap
kətkən bowak uningdin əwzəldur dəymən. □
4 Qünki qaqrioʏan bala bimənilik bilən kelidu, karangoʏulukta ketidu, karangoʏuluk
uning ismini kaplaydu;
5 U künnimu kərmigən, bilmigən; birak ḫeq bolmioʏanda u birinqisigə nisbətən aram
tapkandur.■
6 Bərḫək, ḫeliki kixi ḫətta ikki ḫəssə ming yil yaxioʏan bolsimu, birak bəhtni kərmisə,
əḫwali ohxaxtur — ḫərbir kixi ohxax bir jayoʏa baridu əməsmu?

Jawabsiz soallar

7 Adəmning tartkan barlik japasi əz aoʏzi üqündur; birak uning ixtiḫasi ḫərgiz
kanmaydu.
8 Xundakta dana kixining əhməktin nemə artukqiliki bolsun? Namrat kixi baxkilar
aldida kandak mengixni bilgən bolsimu, uning nemə paydisi bolsun?
9 Kəzning kərüxi arzu-ḫəwəsning uyan-buyan yürüxidin əwzəldur. Bundak kilixmu
bimənilik wə xamalni kooʏlioʏandək ixtur.
10 Ətüp kətkən ixlarning bolsa alliқaqan nami bekitilip ataloʏan; insanning
nemə ikənlikimu ayan boloʏan; xunga insanning əzidin kudrətlik boloʏuqi bilən
karxilixixioʏa bolmaydu.□
11 Qünki gəp kanqə kəp bolsa, bimənilik xunqə kəp bolidu; buning insanoʏa nemə
paydisi? □

■ **5:18** Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9 □ **6:3 «ḫətta gərni kərmigən bolsimu,...»** — demək, u əlməydu. Baxka birhil tərjimisi: «wə yaki dəpnə kilinmioʏan bolsa,...». ■ **6:5** Ayup 3:16; Zəb. 58:7-8 □ **6:10 «Ətüp kətkən ixlarning ... alliқaqan nami bekitilip ataloʏan»** — mənisi ḫərbir ix aldin'ala Huda təripidin bekitilgən bolsa kerək. **«Insanning nemə ikənlikimu ayan boloʏan»** — baxka birhil tərjimisi: «Insanning nemə ikənlikimu bilingən (demək, Huda təripidin)» (xunga uning bilən karxilixix biḫudiliktur). Birak ayətni insanning ajiz bəndə ikənlikini təkitləydu, dəp karaymiz. □ **6:11 «Qünki gəp kanqə kəp bolsa,..»** — muxu yərdə «gəp» insanning Huda bilən karxilixidioʏan gəplirini kərsətsə kerək. Baxka birhil tərjimisi: «qünki biḫudilikni kəpəytidioʏan ixlar kəptur...»

12 Qünki insanning өmridə, yəni uning sayidək tezla өtidiƣan mənisiz өmridiki
barliқ künliridə uningƣa nemining paydiliқ ikənlikini kim bilsun? Qünki insanƣa u
kətkəndin keyin қuyax astida nemə ixning bolidiƣanliқini kim dəp berəlisun?■

7

Yənə birқanqə ңekmət wə pakitlar — pakitlarƣa yüzlinix kerək!

1 Yahxi nam-abroy қimmətlik tutiyadin əwzəl; adəmning өlüx küni tuƣulux künidin
əwzəldur.■
2 Matəm tutux өyigə berix ziyapət-toy өyigə berixtin əwzəl; qünki axu yərdə
insanning aқiwiti ayan қilinidu; tirik bolƣanlar buni kөngligə püküxi kerək.■
3 Ƣəxlik külkidin əwzəldur; qünki qirayning pərixanliқi bilən қəlb yahxilinidu.
4 Dana kixining қəlbi matəm tutux өyidə, biraқ əhməқning қəlbi tamaxining
өyididur.
5 Əhməқlərning nahxisini angliƣandin kөrə, dana kixining tənbiңini angliƣin; ■
6 Qünki əhməқning külkisi қazan astidiki yantaқlarning paraslixidək, halas; bumu
biməniliktur.□ ■

Insanning қolidin kelidiƣini qəkliktur

7 Jəbir-zulum dana adəmni nadanƣa aylanduridu,
Para bolsa қəlbni ңalak қilidu.□
8 Ixning ayiƣi bexidin əwzəl;
Səwr-taқətlik roң təkəbbur roңtin əwzəldur.
9 Roңingda hapa boluxқa aldirima;
Qünki hapiliқ əhməқlərning baƣrida қonup yatidu.
10 «Nemixқa burunқi künlər ңazirқi künlərdin əwzəl?» — demə; qünki sening
bundaқ soriƣining danaliқtin əməs.

Danaliқning əwzəlliki

11 Danaliқ mirasқa ohxax yahxi ix, қuyax nuri kөrgüqilərgə paydiliқtur.
12 Qünki danaliқ pul panaң bolƣandək, panaң bolidu; biraқ danaliқning əwzəlliki
xuki, u өz igilirini ңayatқa erixtüridu.
13 Hudaning қilƣanlirini oylap kөr; qünki U əgri қilƣanni kim tüz қilalisun?
14 Awat künidə ңuzur al; wə yaman künidimu xuni oylap kөr: — Huda ularning
birini, xundaқla yənə birinimu təng yaratқandur; xuning bilən insan өzi kətkəndin
keyin bolidiƣan ixlarni bilip yetəlməydu.

«Қuyax astidiki» danaliқ

15 Mən buning ңəmmisini bimənə künlirimdə kөrüp yəttim; ңəққaniy bir adəmning
өz ңəққaniyliқi bilən yoқilip kətkənlikini kөrdüm, xuningdək rəzil bir adəmning өz
rəzilliki bilən өmrini uzaratқanliқini kөrdüm.

■ **6:12** Top. 8:7; Zəb. 144:4; Yaқ. 4:13, 14 ■ **7:1** Pənd. 22:1 ■ **7:2** Yң. 11:31 ■ **7:5** Pənd. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6 «қazan astidiki yantaқlarning paraslixidək...»** — yantaқning kөygən qaƣdiki awazi küqlük, biraқ təpti intayin қisқa. ■ **7:6** Zəb. 58:9 □ **7:7 «Jəbir-zulum dana adəmni nadanƣa aylanduridu,...»** — jəbir-zulum yürgüzgən dana kixi өzini aқ-қarini pərқ etəlməydiƣan nadan қilidu. Baxқa birhil tərjimisi: «Jəbir-zulum yürgüzgüqi dana kixini sarang қilidu, para bolsa uni təlwə қilidu».

16 Өзүngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəkḫaniy bolma; wə өzüngni dəp ḫəddidin ziyadə
dana bolma; sən өz-өzüngni alakzadə ḳilmaḳqimusən? □
17 Өzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma; өz əjiling toxmay
turup өlməkqimusən? □
18 Xunga, bu *agaḫni* qing tut, xuningdin u *agaḫnimu* ḳolungdin bərmigining yahxi;
qünki Hudadin ḳorḳidioɣan kixi ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu.□

Adəmlər gunaḫkar boloɣaqḳa, danaliḳ naḫayiti zərürdur

19 Danaliḳ dana kixini bir xəḫərni baxḳuridioɣan on ḫөkümrandin ziyadə küqlük
ḳilidu.
20 Bərḫək, yər yüzidə daim meḫribanliḳ yürgüzidioɣan, gunaḫ sadir ḳilmaydioɣan
ḫəkḫaniy adəm yoḳtur.■
21 Yənə, həklərning ḫəmmila gəp-səzlirigə anqə dikḳət ḳilip kətmə; bolmisa, өz
hizmətkaringning sanga lənət oḳuoɣanliḳini anglap ḳelixing mumkin.
22 Qünki kөnglüngdə, өzüngningmu xuningoɣa ohxax baxḳilaroɣa kөp ḳetim lənət
ḳiloɣanliḳingni obdan bilisən.

Insanning danaliḳining qəklikliki

23 Bularning ḫəmmisini danaliḳ bilən sinap baḳtim; mən: «Dana bolimən» desəmmu,
əmma u məndin yiraḳ idi.
24 Barliḳ yüz bərgən ixlar bolsa əḳlimizdin yiraḳ, xuningdək intayin sirliḳtur; kim
uni izdəp bilip yetəlisun?□

25 Mən qin kөnglümdin danaliḳ wə əḳliy bilimni bilixkə, sürüxtürüxkə wə izdəxkə,
xundaḳla rəzillikning əhməḳliḳini, əhməḳliḳning təlwilik ikənlikini bilip yetixkə
zeḫnimni yioɣdim. ■
26 Xuning bilən kөngli tor wə ḳiltaḳ, ḳolliri asarət boloɣan ayalning өlümdin aqqiḳ
ikənlikini bayḳidim; Hudani hursən ḳilidioɣan kixi uningdin өzini ḳaquridu, biraḳ
gunaḫkar adəm uningoɣa tutulup ḳalidu.■
27 Bu bayḳioɣanlirimoɣa ḳara, — dəydu ḫekmət topliɣuqi — pakitlarni bir-birigə
baoɣlap selixturup, əḳil izdidim;

□ **7:16 «Өzüngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəkḫaniy bolma; wə өzüngni dəp ḫəddidin ziyadə dana bolma;...»** — Sulaymanning muxu gepidin ḫeqkim: «Ḫəkḫaniyliḳning «artuḳ», «ḫəddidin ziyadə» dəydioɣan dərijisi bolidu» dəp oylimisa kerək. Ḫəkḫaniyliḳ degən ḫəkḫaniyliḳtur. Bu yərdə gəp ḫəjwiylik, kinayilik bilən eytiloɣan. Ḫalḳilik səz «өzüngni dəp» — demək, ḫəkḫaniy bolmaḳqi boloɣan bu kixining məḳsiti Hudani tonux əməs, pəḳət Hudaning bərikitigila erixix degəndin ibarət, halas; 15-ayəttə deyilgən əḫwaloɣa ḳarioɣanda, ḫəkḫaniy wə dana adəmlərmu pexkəllikkə uqrixi mumkin. Undaḳ əḫwalda ular agaḫlandurulmisa, «Nemixḳa bu külpətlər beximoɣa qüxti» dəp «alaḳzadə bolup ketixi» mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi wə qüxənqisi: «Өzüngni ḫəddidin ziyadə ḫəkḫaniy kөrsətmə; wə өzüngni ḫəddidin ziyadə dana kөrsətmə. Өz-өzüngni ḫalak ḳilmaḳqimusən?». Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:17 «Өzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma;...»** — ḫeqkim Sulaymanning bu gepining mənisini: «Rəzillikning «normal» yaki ««əḳilgə sioɣidu» dəydioɣan dərijisi bar» dəp oylimisa kerək. Bu gəp bəlkim alliḳaqan rəzillixip kətkən adəmlərgə ḳaritip kinayilik bilən eytiloɣan boluxi mumkin. 15-ayəttiki: «Rəzillik paydiliḳ boluxi mumkin, rəzillikimni kөpəytimən» degəngə ḳarita, Sulayman bu agaḫni ḳoxup eytidu. Rəzil adəmlər bəribir өlidu; biraḳ rəzil adəmlər bundaḳ kinayilik gəpni ḳobul ḳilsa, ḫeq bolmioɣanda xu yol bilən ularning bexioɣa qüxidioɣan jaza tehimu awup kətməydu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:18 «...ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu»** — demək, Hudadin ḳorḳidioɣan adəm Sulaymanning yuḳiriḳi 16-17-ayəttiki ikki agaḫlanduruxi bilən azduruxtin ḳutulidu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. ■ **7:20** 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; 1Yuḫa. 1:8 □ **7:24 «intayin sirliḳ»** — ibraniy tilida «qongḳur, qongḳur» dəp ipadilinidu. ■ **7:25** Top. 1:17; 2:12 ■ **7:26** Pənd. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14

28 mening ḳəlbim uni yənila izdiməktə, birak tehi tapalmidim! — Ming kixi
arisida bir durus ərkəkni taptim — birak xu ming kixi arisidin birmu durus ayalni
tapalmidim. □
29 Mana kərgin, mening bayḳioɳanlirim pəḳət muxu birla — Huda adəmni əsli durus
yaratḳan; birak adəmlər bolsa nuroɳunlioɳan ḫiylə-mikirlərni izdəydu.

8

Birnəqqə nəsiḫətlər

1 Kim dana kixigə təng kelələydu? Kim ixlarni qüxəndürüxni bilidu? Kixining
danaliḳi qirayini nurluk ḳilidu, yüzining sürini yorutidu.
2 Padixaḫning pərmanioɳa ḳulak selixingni dəwət ḳilimən; bolupmu Huda aldida
iqkən ḳəsəm tüpəylidin xundak ḳiloɳin. □ ■
3 Uning aldidin qiḳip ketixkə aldirima; yaman bir dəwani ḳollaxta qing turma; qünki
padixaḫ nemini halisa xuni ḳilidu. □
4 Qünki padixaḫning səzi ḫoḳukṯur; kim uningoɳa: «Əzliri nemə ḳilila?» —
deyəlisun?
5 Kim *padixaḫning* pərmanini tutḳan bolsa ḫeq yamanliḳni kərməydu; dana kixining
kəngli ḫəm pəytni ḫəm yolni pəmliyələydu.■
6-7 Qünki ḫərbir ix-arzuning pəyti wə yoli bar; insan keyinki ixlarni bilmigəqkə, uning
dərd-əlimi əzini ḳattik basidu. Kim uningoɳa ḳandak bolidioɳanliḳini eytalisun?■
8 Ḫeqkim əz roḫioɳa igə bolalmas, yəni ḫeqkimning əz roḫini əzidə ḳaldurux ḫoḳuḳi
yoḳtur; ḫeqkimning ölüx künini əz ḳolida tutux ḫoḳuḳi yoḳtur; xu jəngdin ḳeqixḳa
ruhsət yoḳtur; rəzillik rəzillikkə berilgüqilərni ḳutḳuzmas.■

Bəzi biḫudə baxḳa ixlar

9 Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɳan ḫərbir ixḳa,
adəmning adəm üstigə ḫoḳuk tutḳanliḳi bilən ularoɳa ziyan yətküzidioɳan muxu
waḳitḳa kəngül ḳoydum.□
10 Xuningdək rəzillərning dəpnə ḳilinoɳanliḳini kərdüm; ular əslidə mukəddəs jayoɳa
kirip-qiḳip yürətti; ular *muḳəddəs jaydin* qiḳipla, rəzil ixlarni ḳiloɳan xu xəḫər iqidə
mahtilidu tehi! Bumu bimənilikṯur!□

□ **7:28 «Ming kixi arisida bir durus ərkəkni taptim — birak xu ming kixi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim»** — bu bayan bizgə Sulaymanning əzining keyinki ḫayatining ḳandak bolidioɳanliḳi tooɳruluk həwər bilən təminləydu. Uning ḳiz-ayallar tooɳruluk boloɳan həwiri nədin kəlgən? U ḳandaḳtu «ming ayal» bilən tonuxḳanmu? Təwrattiki «Padixaḫlar» ḳismidin bilimizki, uning nuroɳunlioɳan ayal-kenizəkliri bar idi wə ularning təsiri bilən ahirida Hudaning yolidin yiraḳlixip, butpərəslikkə aldinip kətkənidi. □ **8:2 «bolupmu Huda aldida iqkən ḳəsəm tüpəylidin xundak ḳiloɳin»** — bu ḳəsəm padixaḫning Huda aldida iqkən ḳəsimi (adil, bitərəp bolux üqün) bolsa kerək; bəzi alimlar, ḳəsəm puḳralarningki (padixaḫḳa sadiḳ bolux üqün), dəp ḳaraydu. ■ **8:2** Pənd. 24:21 □ **8:3 «Uning *padixaḫning* aldidin qiḳip ketixkə aldirima»** — bu səz bəlkim padixaḫḳa ḳarxi qiḳix, yaki uningdin razi bolmaslik tooɳruluk bir agaḫlandurux boluxi mumkin. **«yaman bir dəwani ḳollaxta qing turma»** — baxḳa birhil tərjimisi: «(padixaḫning) ixi sanga eoɳir kəlsimu ada ḳilixni keqiktürmə». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zəb. 39:5-6 □ **8:9 «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim,… ularoɳa ziyan yətküzidioɳan muxu waḳitḳa kəngül ḳoydum»** — bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimisi: «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɳan ḫərbir ixḳa kəngül ḳoydum; adəmning adəm üstigə ḫoḳuk tutuxining əzigə ziyan yətküzidioɳan waḳti bar» yaki «Bularning ḫəmmisini kərüp qiḳtim, xundaḳla ḳuyax astida ḳilinoɳan ḫərbir ixḳa kəngül ḳoydum; adəmning adəm üstigə ḫoḳuk tutuxining ularoɳa (baxḳa adəmlərgə) ziyan yətküzidioɳan waḳti bar». □ **8:10 «…xu xəḫər iqidə mahtilidu»** — bəzi ḳədimki kəqürülmiliridə: «mahtilidu» degənning ornida «untulidu» degən səz tepilidu. Biz aloɳan nusha aldi-kəyni səzlərgə baoɳliḳḳu dəymiz.

11 Rəzillik üstidin ḫəküm tezdin bəja kəltürülmigəqkə, xunga insan balilirining kəngli rəzillikni yürgüzüxkə pütünləy berilip ketidu.
12 Gunaḫkar yüz ḳetim rəzillik ḳilip, künlirini uzartsimu, Hudadin ḳorḳidiɣanlarning əḫwali ulardin yahxi bolidu dəp bilimən; qünki ular uning aldida ḳorḳidu. □ ■
13 Birak rəzillərning əḫwali yahxi bolmaydu, uning künliri sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu, qünki u Huda aldida ḳorḳmaydu.□
14 Yər yüzidə yürgüzülgən bir bimənilik bar; bexiɣa rəzillərning ḳiloɣini boyiqə kün qüxidiɣan ḫəḳḳaniy adəmlər bar; bexiɣa ḫəḳḳaniy adəmlərning ḳiloɣini boyiqə yahxilik qüxidiɣan rəzil adəmlərmu bar. Mən bu ixnimu bimənilik dedim.
15 Xunga mən tamaxini təriplidim; qünki insan üqün ḳuyax astida yeyix, iqix wə ḫuzur elixtin yahsi ix yoḳtur; xundak ḳilip uning əmgikidin boloɣan mewə Huda təḳdim ḳiloɣan ḳuyax astidiki ömrining barlik künliridə özigə ḫəmrah bolidu.■
16-17 Kənglümni danalikni wə yər yüzidə ḳilinoɣan ixlarni bilip yetix üqün ḳoyoɣanda, xundakla Huda ḳiloɣan barlik ixlarni kərginimdə xuni bayḳidim: — Insan ḫətta keqə-kündüz kəzlirigə uyḳuni kərsətmisimu, ḳuyax astidiki barlik ixni bilip yetəlməydu; u uni qüxinixkə ḳanqə intilsə, u xunqə bilip yetəlməydu. Ḫətta dana kixi «Buni bilip yəttim» desimu, əməliyəttə u uni bilip yətməydu.□

9

Huda bizgə dostmu, düxmənmu? — ölümgə yüzlinix

1 Mən xularning ḫəmmisini enikləx üqün kəngül ḳoydum; xuni bayḳidimki, məyli ḫəḳḳaniy kixi yaki dana kixi bolsun, xundakla ularning barlik ḳiloɣanliri Hudaning ḳolididur, dəp bayḳidim; insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidiɣanlikini ḫeq bilməydu. Uning aldida ḫərḳandak ix boluxi mumkin. □
2 Ḫəmmə adəmgə ohxax ixlar ohxax peti kelidu; ḫəḳḳaniy wə rəzil kixigə, meḫriban kixigə, pak wə napak, ḳurbanlik ḳiloɣuqi wə ḳurbanlik ḳilmiɣuqiɣimu ohxax ḳismət bolidu; yahxi adəmgə ḳandak bolsa, gunaḫkaroɣa xundak bolidu; ḳəsəm iqküqigə wə ḳəsəm iqixtin ḳorḳḳuqiɣimu ohxax bolidu. ■
3 Mana ḫəmmigə ohxaxla bu ixning kelidiɣanliki ḳuyax astidiki ixlar arisida külpətlik ixtur; uning üstigə, insan balilirining kəngülliri yamanlikḳa toloɣan, pütün ḫayatida kənglidə təlwilik turidu; andin ular ölgənlərgə ḳoxulidu.
4 Qünki tiriklərgə ḳoxuloɣan kixi üqün bolsa ümid bar; qünki, tirik it ölgən xirdin əla.
5 Tiriklər bolsa özlirining əlidiɣanlikini bilidu; birak ölgənlər bolsa ḫeqnemini bilməydu; ularning ḫeq in'ami yənə bolmaydu; ular ḫətta adəmning esidin kətürülüp ketidu, ḳayta kəlməydu.
6 Ularning muḫəbbiti, nəpriti wə ḫəsəthorluḳimu allikaqan yoḳaloɣan; ḳuyax astida ḳilinoɣan ixlarning ḫeqḳaysisidin ularning mənggügə ḳayta nesiwisi yoḳtur.

□ **8:12 «Gunaḫkar ... künlirini uzartsimu» —** bəzi gunaḫkar məlum jəḫəttin eytḳanda, puli yaki baxḳa amaliɣa tayinip, «künlirini uzartidu». Bu əḫwal wakitlik, əlwəttə. ■ **8:12** Zəb. 37:7-12, 18-20; Pənd. 1:33; Yəx. 3:10 □ **8:13 «...uning künliri sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu» —** yənə birhil tərjimisi: «...u künlərni sayini uzartḳandək uzartmaydu». ■ **8:15** Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7 □ **8:16-17 «kənglümni danalikni wə yər yüzidə ḳilinoɣan ixlarni bilip yetix üqün ḳoyoɣanda... əməliyəttə u uni bilip yətməydu» —** oḳurmənlər bu ikki ayətning birnəqqə baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **9:1 «...insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidiɣanlikini ḫeq bilməydu» —** demək, «Huda uni səyidu yaki uningoɣa nəprətlinidu? Ḫeq insan bilməydu». Bəzi alimlar: «insan özidə (bolupmu eoɣir künlər bexiɣa qüxkəndə) nemining bolidiɣanliki, yaki muḫəbbət yaki nəprətning bolidiɣanlikini bilməydu» dəp xərḫ beridu. ■ **9:2** Zəb. 73:12-14

Ölümgə yüzləngəndə ḳilọili bolidiọan əməliy ixlar

7 Barọin, neningni huxallik bilən yəp, xarabingni huxhuyluḳ bilən iqkin; qünki Huda alliḳaqan mundaḳ ḳilixingdin razi bolọan.
8 Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap'aḳ bolsun, huxbuy may bexingdin kətmisun. □
9 Huda sanga ḳuyax astida təḳsim ḳilọan bimənə ömrüngning barlik künliridə, yəni bimənilikтə ötküzgən barlik künliringdə, səyümlük ayaling bilən billə ḫayattin ḫuzur alọin; qünki bu sening ḫayatingdiki nesiwəng wə ḳuyax astidiki barlik tartḳan japayingning əjridur.
10 Ḳolung tutḳanni barlik küqüng bilən ḳilọin; qünki sən baridiọan təḫtisarada ḫeq hizmət, məḳsət-pilan, bilim yaki ḫekmət bolmaydu.

Danalik wə tasadipiylik

11 Mən zeḫnimni yiọip, ḳuyax astida kördumki, musabiḳidə ọəlibə yəltapanọa bolmas, ya jəngdə ọəlibə palwanọa bolmas, ya nan dana kixigə kəlməs, ya bayliḳlar yorutulọanlarọa kəlməs, ya iltipat bilimliklərgə bolmas — qünki pəyt wə tasadipiylik ularning ḫəmmisigə kelidu.
12 Bərḫəḳ, insanmu öz waḳti-saitini bilməydu; beliḳlar rəḫimsiz torọa elinọandək, ḳuxlar tapan-tuzaḳḳa ilinọandək, bularọa ohxax insan baliliri yaman bir kündə tuzaḳḳa ilinidu, tuzaḳ bexiọa qüxidu.

Danaliḳning ətiwarlanmasliḳi

13 Mən yənə ḳuyax astida danaliḳning bu misalini kördum, u meni qongḳur təsirləndürdi;
14 Kiqik bir xəḫər bar idi; uningọa ḳarxi büyük bir padixaḫ qiḳip, uni ḳorxap, uningọa ḫujum ḳilidiọan yooọan potəylərni ḳurdi.
15 Biraḳ xəḫərdin namrat bir dana kixi tepilip ḳaldi; u uni öz danaliḳi bilən ḳutuldurdi; biraḳ keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi.□
16 Xuning bilən mən: «Danaliḳ küq-ḳudrəttin əwzəl» — dedim; biraḳ xu namrat kixining danaliḳi keyin kəzgə ilinmaydu, uning səzliri anglanmaydu.■

Danaliḳ, əhməḳlik, gunaḫ, təlwilik

17 Dana kixining jimjitliḳta eytḳan səzliri əhməḳlər üstidin ḫoḳuḳ sürgüqining warḳiraxliridin enik anglinar.
18 Danaliḳ urux ḳoralliridin əwzəldur; biraḳ bir gunaḫkar zor yahxiliḳni ḫalak ḳilidu.

10

Əḳil beridiọan bəzi ḫekmətlər

1 Huddi ələük qiwinlər əttarning ətirini sesitiwetidiọandək, azraḳḳinə əhməḳlik tarazida danaliḳ wə izzət-ḫörmättinmu eọir tohtaydu.
2 Danaliḳning kəngli ongọa mayil, əhməḳningki soloọa.□

□ **9:8 «Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap'aḳ bolsun»** — demək, kiyim-keqəkliring ḫərdaim pakiz bolsun. □ **9:15 «…dana kixi tepilip ḳaldi; u uni öz danaliḳi bilən ḳutuldurdi; … keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi»** — Elixa pəyọəmbər bilən Yərəmiya pəyọəmbər buningọa obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yər.» 27:12ni kərüng. ■ **9:16** Pənd. 21:22; 24:5; Top. 7:19 □ **10:2 «Danaliḳning kəngli ongọa mayil»** — ḳoralni tutup, özini ḳooọdax təripidur.

3 Əhməⱪ kixi ⱨətta yolda mengiwatⱪandimu, uning əⱪli kəm bolоⱪaqⱪa, u əhməⱪ ikənlikini ⱨəmmigə ayan ⱪilidu.

4 Ⱨəkümdarning sanga aqqiⱪi kəlsə, ornungdin istepa bərmə; qünki tinq-səwriqanliⱪ hata-səwənliktin bolоⱪan zor hapiliⱪni tinqitidu.
5 Ⱪuyax astida yaman bir ixni kərdumki, u ⱨəkümdardin qiⱪⱪan bir hata ixtur —
6 əhməⱪlər yuⱪiri mənsəptə, xuning bilən təng baylar pəs orunda olturidu; □
7 mən ⱪullarning atⱪa mingənlikini, əmirlərning ⱪullardək piyadə mangоⱪanliⱪini kərdum.□

Turmuxta uqraydioⱪan hətərlərgə danaliⱪ kerək

8 Orini kolioⱪan kixi uningоⱪa yiⱪilixi mumkin; tamni buzоⱪan kixini yilan qeⱪixi mumkin; □ ■
9 taxlarni yətkigən kixi tax təripidin yarilinixi mumkin; otun yaridioⱪan kixi həwpkə uqraydu.
10 Palta gal bolsa, birsi tioⱪini bilimisə, paltini küqəp qepixⱪa tooⱪra kelidu; biraⱪ danaliⱪ adəmni utuⱪ-muwəppəⱪiyətkə erixtüridu.
11 Yilan oynitilmay turup, yilanqini qaⱪsa, yilanqioⱪa nemə payda?□

Danixmənlər wə əhməⱪlərning ix-səzliri

12 Dana kixining səzliri xəpⱪətliktur; biraⱪ əhməⱪning ləwliri əzini yutidu.
13 Səzlirining bexi əhməⱪliⱪ, ayioⱪi rəzil təlwiliktur;
14 əmma əhməⱪ yənila gəpni kəpəytidu. Biraⱪ ⱨeqkim kəlgüsini bilməydu; uningdin keyinki ixlarni kim uningоⱪa eytalisun?
15 Əhməⱪlər japasi bilən əzlirini upritidu; qünki ular ⱨətta xəⱨərgə baridioⱪan yolnimu bilməydu.

Əhməⱪ ⱨəkümdarlarning qataⱪliri

16 I zemin, padixaⱨing bala bolsa, əmirliring səⱨərdə ziyapət ətküzsə, ⱨalingоⱪa way!■
17 I zemin, padixaⱨing mətiwərning ooⱪli bolsa wə əmirliring kəyp üqün əməs, bəlki əzini ⱪuwwətləx üqün muwapiⱪ waⱪtida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!□

Yənə ⱨekmətlər

18 Ⱨurunluⱪtin əyning torusi oⱪulay dəp ⱪalidu; ⱪollarning boxluⱪidin əydin yamoⱪur ətidu.
19 Ziyapət külkə üqün təyyarlinar, xarab ⱨayatni hux ⱪilar; lekin pul ⱨəmmə ixni ⱨəl ⱪilar!
20 Padixaⱨⱪa lənət ⱪilma, ⱨətta oyungdimu tillima; ⱨujrangdimu baylarni tillima; qünki asmandiki bir ⱪux awazingni taritidu, bir ⱪanat igisi bu ixni ayan ⱪilidu.■

□ **10:6 «əhməⱪlər» —** ibraniy tilida «əhməⱪliⱪ» dəp elinоⱪan. □ **10:7 «mən ⱪullarning atⱪa mingənlikini… kərdum» —**Pələstində kona zamanlarda atⱪa minix pəⱪət abroyluⱪ kixilərgila mənsup idi. □ **10:8 «tamni buzоⱪan kixi…» —** yaki «qitni buzоⱪan kixi...». ■ **10:8** Pənd. 26:27 □ **10:11 «yilanqi» —** nəy qelip yilanni oynatⱪuqi adəm. **«yilanqini qaⱪsa,..»** — yaki «həⱪni qaⱪsa...». ■ **10:16** Yəx. 3:3, 4; Ⱨox. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17 «…əzini ⱪuwətləx üqün muwapiⱪ waⱪtida ziyapət ətküzsə,…» —** yaki, «…əzini tutup muwapiⱪ waⱪtida ziyapət ətküzsə,…». **«…wə əmirliring kəyp üqün əməs… ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «…wə əmirliring məst bolux üqün əməs, bəlki salmaⱪliⱪ bilən əz waⱪtida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!». ■ **10:20** Mis. 22:28

11

Birnəqqə əməliy nəsiḫət

1 Nanliringni sularƣa əwət; kəp künlərdin keyin uni ḳaytidin tapisən.□
2 Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ bolidiƣanliḳini bilməysən.□ ■
3 Bulutlar yamƣurƣa tolƣan bolsa, əzlirini zemin üstigə boxitidu; dərəh ximal tərəpkə ərülsə, yaki jənub tərəpkə ərülsə, ḳaysi tərəpkə qüxkən bolsa, xu yərdə ḳalidu.
4 Xamalni kəzitidiƣanlar terikqiliḳ ḳilmaydu; bulutlarƣa ḳaraydiƣanlar orma ormaydu.
5 Sən xamalning yolini bilmiginingdək yaki boyida barning ḫamilisining ustihanlirining baliyatḳuda ḳandaḳ əsidiƣanliḳini bilmiginingdək, sən ḫəmmini yasiƣuqi Hudaning ḳiloƣinini bilməysən.□ ■
6 Səḫərdə uruḳungni teriƣin, kəqtimu ḳolungni ixtin ḳaldurma; qünki nemə ixning, u yaki bu ixning paydiliḳ bolidiƣanliḳini wə yaki ḫər ikkisining ohxaxla yahxi bolidiƣanliḳini bilməysən.

Ḫayat künlirini ətiwarlax kerək, ihlasmən boluxi kerək!

7 Nur xerin bolidu, aptapni kərüxmu ḫuzurluḳ ixtur.
8 Xunga birsi kəp yil yaxiƣan bolsa, bularning ḫəmmisidin ḫuzur alsun. Ḫalbuki, u yənə ḳarangƣuluḳ künlirini esidə tutsun, qünki ular kəp bolidu; kəlgüsidiki ixlarning ḫəmmisi bimənilikтur!

9 Yaxliḳingdin ḫuzur al, i yigit; yaxliḳing künliridə kənglüng əzünggə huxalliḳni yətküzgəy; kənglüng haliƣini boyiqə wə kəzliring kərgini boyiqə yürgin; biraḳ xuni bilginki, bularning ḫəmmisi üqün Huda seni soraḳḳa tartidu.
10 Əmdi kənglüngdin ƣəxlikni elip taxla, teningdin yamanliḳni neri ḳil; qünki balilik wə yaxliḳmu bimənilikтur.

12

Səzning dawami

1 Əmdi yaman künlər bexingƣa qüxmigüqə, xundaḳla sən: «Bulardin ḫeq ḫuzurum yoḳtur» degən yillar yeḳinlaxmiƣuqə yaxliḳingda Yaratḳuqingni esingdə qing tut;
2 ḳuyax, yoruḳluḳ, ay wə yultuzlar ḳarangƣulixip, yamƣurdin keyin bulutlar ḳaytip kəlmigüqə uni esingdə tutḳin. □

□ **11:1 «Nanliringni sularƣa əwət... uni ḳaytidin tapisən» —** bu ayət bəlkim dengiz sodisini kərsitixi mumkin; təwəkkülqiling ḳanqə qong bolsa, paydisimu xunqə kəp bolidu; gəpning yənə ḫərhil kəqmə məniliri boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Neningni sular (dengizlar) üstigə taxla». □ **11:2 «Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ bolidiƣanliḳini bilməysən» —** bəzi alimlar, bu ayətmu soda-tijarətni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Xuningdək uning birnəqqə kəqmə mənilirimu bolsa kerək. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5 «xamalning yoli...» —** ibraniy tilida «xamal» wə «roḫ» bir səz bolup, Sulayman muxu ayəttə ḫamilining baliyatḳuda apiridə bolidiƣanliḳi, əsidiƣanliḳining ḫəmmisi Hudaning Roḫi arḳiliḳ bolidiƣanliḳini puritip kərsitidu (Injil, «Yuḫ.» 3:1-8nimu kərüng). ■ **11:5** Yḫ. 3:8 □ **12:2 «yamƣurdin keyin bulutlar ḳaytip kəlmigüqə» —** yaki «yamƣurdin keyin bulutlar yoḳimiƣuqə».

3 Xu küni «өyning kөzətqiliri» titrəp ketidu; palwanlar egilidu, əzgüqilər azliķidin
tohtap ķalidu, derizilərdin sirtķa ķarap turƣuqilar ƣuwalixip ketidu; □
4 koqiƣa ķaraydiƣan ixiklər etilidu; tügmənning awazi pəsiydu, kixilər ķuxlarning
awazini anglisila qөqüp ketidu, «nahxiqi ķizlar»ning sayraxliri sus anglinidu; □
5 kixilər egizdin ķorķidu, koqilarda wəҳimilər bar dəp ķorķup yüridu; badam
dərihi qiqəkləydu; qekətkə adəmgə yük bolidu, xindir mewisi solixidu; qünki insan
mənggülük makaniƣa ketidu wə xuning bilən təng, matəm tutķuqilar koqida aylinip
yüridu; □
6 kümüx tana üzülgüqə, altun qinə qeķilƣuqə, aptuwa bulaķ yenida parə-parə
bolƣuqə, ķuduķtiki qaķ kardin qiķķuqə, □
7 topa-qang əsli tupraķķa ķaytķuqə, roҳ өzini bərgən Hudaƣa ķaytķuqə — Uni
esingdə tutķin!■
8 Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu ҳekmət topliƣuqi — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ҳəmmə ix biməniliktur!»■

Hulasə

9 Xuningdək, ҳekmət topliƣuqi dana bolupla ķalmastin, u yənə həlķķə bilim өgitətti;
u oylinip, kөp pənd-nəsiҳətlərni taraziƣa selip, rətləp qiķti. ■
10 Ҳekmət topliƣuqi yeķimliķ sөzlərni tepixķa intilgən; uxbu yezilƣini bolsa durus,
ҳəķiķət sөzliridin ibarəttur.
11 Dana kixining sөzliri zihķa ohxaydu, ularning yiƣindisi qing bekitilgən mihtəktur.
Ular Birla Padiqi təripidin berilgəndur.
12 Uning üstigə, i oƣlum, bulardin sirt ҳərķandaķ yezilƣanlardin pəhəs bol; qünki
kөp kitablarning yezilixining ayiƣi yoķ, xuningdək kөp өginix tənni upritidu.□

Ahirķi dəwət

13 Biz pütün ixķa diķķət ķilayli; Hudadin ķorķķin wə uning əmr-pərmanliriƣa əməl
ķilƣin; qünki bu insanning toluķ məjburiyitidur; □ ■
14 qünki adəm ķilƣan ҳərbir ix, jümlidin barliķ məhpiy ixlar, yahxi bolsun, yaman
bolsun, Huda ularning soriķini ķilidu.■

□ **12:3 «өyning kөzətqiliri»** — adəmning ķapaķlirini, «palwanlar» — Adəmning mөrilirini, «əzgüqilər» — Qixlarni, «derizilərdin ķariƣuqilar» — Kөzlərni kөrsitixi mumkin. Keyinki ayətlərdiki bir ķatar ohxitixlarmu ķeriliķni kөrsitidu. □ **12:4 «nahxiqi ķizlar»** — ķuxlarni kөrsitix eҳtimalliķi bar. □ **12:5 «qekətkə adəmgə yük bolidu»** — yaki «qekətkə өzini sөrəp mangidu». **«xindir mewisi»** — muҳəbbətni ķozƣaydiƣan mewə idi. Uning «solixip kətkənliki» bəlkim jinisiy muҳəbbətning suslaxķanliķini kөrsitixi mumkin. □ **12:6 «ķuduķtiki qaķ»** — ķuduķtin su qiķiridiƣan qaķni kөrsətsə kerək. «Kümüx tana (rixtə)», «altun qinə», «aptowa» wə «qaķ»larning tənning ķaysi əza-funksiyilirini kөrsitidiƣanliķi buningda eniķ deyilmigən; biraķ omumiy mənisi eniķtur — bədənning ҳərbir güzəllik-ķabiliyiti zawalƣa yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Qөl. 16:22 ■ **12:8** Zəb. 62:9; 144:4; Top. 1:2 ■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12 «…i oƣlum, bulardin sirt ҳərķandaķ yezilƣanlardin pəhəs bol»** — baxķa birhil tərjimisi: «… i oƣlum, bulardin agaҳ-sawaķ alƣin». Biraķ bizningqə bu ayəttə Sulayman «Birla Padiqi (demək, Hudadin) təripidin berilgən» barliķ muķəddəs yazmilarni kөrsitidu. □ **12:13 «Biz pütün ixķa diķķət ķilayli»** — yaki «Biz pütün ixni angliduķ». **«bu insanning toluķ məjburiyitidur»** — ibraniy tilida: «bu insanning barliķidur» deyilidu. Buning toluķ mənisi bəlkim: «Hudadin ķorķup, uning əmr-pərmanliriƣa əməl ķil» — bu Hudaning insanda bolƣan məķsitidur, degəndək boluxi mumkin. ■ **12:13** Ķan. 6:2; 10:12; Pənd. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylərning küyi

1 «Küylərning küyi» — Sulaymanning küyi.□ ■

Birinqi ḳisim — Muḫəbbətning baxlinixi •••• {1:2-5:1} •••• Birinqi hatirə — toy küni üstidə boloɣan oylar {1:2-2:7} Birinqi oylinix — Xulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitigə təyyarlinix {1:2-1:8} Xulamit Sulaymanoɣa sөz ḳilidu
2 «U otluḳ aoɣzi bilən meni sөysun;
Qünki sening muḫəbbiting xarabtin xerindur.□
3 Huxpuraḳtur sening ətirliring;
Ḳuyuloɣan puraḳliḳ may sening namingdur;
Xunglaxḳa ḳizlar seni sөyidu.
Kөnglümni өzünggə məḫliya ḳiloɣaysən —
Biz sanga əgixip yügürəyli!
— Padixaḫ meni өz ḫujriliriɣa əkirgəy!»□

Yerusalem ḳizliri Sulaymanoɣa sөz ḳilidu
4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz;
Sening muḫəbbətliringni xarabtin artuḳ əsləp təripləymiz».□

Xulamit «Yerusalem ḳizliri»ɣa jawab ḳilidu
5 «Ular seni durusluḳ bilən sөyidu».
— «Ḳara tənlik boloɣinim bilən qiraylikmən, i Yerusalem ḳizliri!
Bərḫək, Kedarliḳlarning qedirliridək,
Sulaymanning pərdiliridək ḳarimən.□
6 Manga tikilip ḳarimanglar,
Qünki ḳaridurmən,
Qünki aptap meni kөydürdi;
Anamning ooɣulliri məndin rənjigən;
Xunga ular meni üzümzarlarni baḳḳuqi ḳildi;

□ **1:1 «xərḫ» —** bu mawzu «küy-nahxilar arisidiki əng esil küy-nahxa» degən mənidə. Sulayman jəmiy 1005 küy-nahxa yazoɣan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1** 1Pad. 4:32 □ **1:2 «U otluḳ aoɣzi bilən meni sөysun» —** ibraniy tilida «u aoɣzidiki sөyüxliri bilən sөysun!». **«qünki sening muḫəbbiting xarabtin xerindur» —** «muḫəbbiting» ibraniy tilida kөplük xəklidə bolup (muḫəbbətliring) muḫəbbətlixixning ipadə-ḫərikətlirini kөrsitidu. 2-4-ayətning xərḫi: Muxu yərdə Xulamit toyning birinqi ziyapiti üqün təyyarlinidu. Nikaḫ murasimi alliḳaqan ətküzülgən: 2-ayəttə ḳizik yeri xuki, Xulamit bayanini pəḳət «u» bilən baxlaydu — kim ikənlikini deməydu! Qünki sөygüqi kixigə nisbətən ḫərdaim pəḳət birdinbir «u» bar! □ **1:3 «Biz sanga əgixip yügürəyli! —** bu sөzlərni Xulamitningki, biraḳ «Yerusalem ḳizliri»ni өzi bilən birləxtürüp, «biz sanga əgixip yügürəyli!» eytidu. □ **1:4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz; sening muḫəbbətliringni xarabtin artuḳ əsləp təripləymiz» —** bəzi alimlar bu sөzlərni «Xulamit»ḳa eytilidu, dəp ḳaraydu. Ḳandaḳla bolmisun Yerusalem ḳizliri Xulamitḳa ḳoldax bolup u wə Sulayman üqün huxal boluwatidu. □ **1:5 «Ular seni durusluḳ bilən sөyidu» —** bu ayəttə Xulamit sөz ḳilidu. Awwalḳi gəpni u Sulaymanoɣa eytidu. «Ular» — muxu yərdə Yerusalem ḳizlirini kөrsitidu.

Xunga өz üzümzarimni baḳalmiоɣanmən».□

Xulamit Sulaymanоɣa sөz ḳilidu

7 «Ḥөy, jenim sөyginim, deginә,
Padangni ḳөyәrdә baḳisәn?
Uni kün ḳiyamida ḳөyәrdә aram alоɣuzisәn?
Ḥөmrahḷiringning padiliri yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümning nemө ḥajiti?» □

Sulayman Xulamitning soalioɣa jawab beridu

8 «I ḳiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,
Padamning basḳan izlirini besip mengip,
Padiqining qediri yenida өz ooɣlaḳliringni ozuḳlandurоɣin».□

Ikkinqi oylinix — toy ziyapitidiki dastihan üstidө boloɣan oylar ••••Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu

9 «I sөyümlüküm, mөn seni Pirөwnning jөng ḥarwilirioɣa ḳetiloɣan bir baytaloɣa ohxattim;
10 Sening mөngziliring tiziloɣan munqaḳlar bilөn,
Boynung marjanlar bilөn güzөldur.
11 Biz sanga kümüx kөzlөr ḳuyuloɣan,

□ **1:6 «*5-6-ayөt* xөrḥi»** — Yerusalem ḳizlirining Sulaymanni tөriplixi Xulamitḳa өzining «ḳara tөnlik» ikөnlikini өslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birḳanqө ḳetim rөnjip uni üzümzarlarda ixlөxkө өwөtkөn. Üzümzarlarda sayө az boloɣaqḳa u «ḳara tөnlik» bolup ḳaloɣan. Ibraniy tilida «mөndin rөnjidi» wө «meni kөydürdi» degөn ibarilөr ohxax. «өz üzümzarimni baḳalmiоɣanmөn» — bu bөlkim kөqmө mөnidө bolup: «Mөn ḥөrdaim dalada boloɣaqḳa, өzümni asrax, өzümning güzөllikimni saḳlax-bezөx, pөrdazlax waḳtim yoḳ idi» degөnliktur. Kedarlikлar qarwiqi hөlḳ idi, ḥөrdaim qedirlarda turatti. Ularning qedirliri ḳapḳara bolsa kerөk. Biraḳ «Sulaymanning pөrdiliri» bolsa ḳara yaki toḳ rөnglik boloɣini bilөn, biraḳ xübḥisizki, ularning üstidө qiraylik gül-nusḳiliri bar idi. □ **1:7 «*7-ayөt* xөrḥi»** — Xulamit ḥazir ularning awwalḳi muḥөbbөtlөxkөn künlirini өslitidu. Xu qaoɣlarda Sulayman padixaḥ өl-yurtlarning ḥөḳikiy өḥwalini igilөx üqün padiqi ḳiyapitidө Xulamitning yurti, yөni Galiliyөgө kөlgөn bolsa kerөk. Xunga Xulamit Sulaymanni addiy bir padiqi ikөn dөp oylioɣan. Xulamit uningoɣa kөyüp uni izdigөndө, u padilar kөp boloɣan yөrlөrdө (Sulaymanning «ḥөmrahḷiri» boloɣan baxḳa padiqilar bar yөrlөrdө) aylinip yürgөn. Uning ailisini, xundaḳla өzini izaoɣa ḳoymaslik üqün, Xulamit өzi birnөqqө ḳozini elip (8-ayөt), padiqining ḳiyapitidө өz qirayini kөrsөtmөslik üqün qümpөrdө tartiwaloɣan. Biraḳ xundaḳ niḳablinix bilөn uning ḳiyapiti paḥixө ayalningkigө ohxap ḳaloɣan (toy ḳiliwatḳan ḳizlar qümpөrdө artḳandөk, paḥixө ayallar xu qaoɣda qümpөrdө artatti. Ular xu turḳida өrlөrgө: «Mөn bügün keqө sөn bilөn toy ḳiloɣudөkmөn» dөp ipadiləytti wө ḥөmdө өzining kim ikөnlikini yoxuralaytti, өlwөttө). Өgөr u «sөygөn padiqi» өz padisining nөdө ikөnlikini eytḳan bolsa, bundaḳ awariqilik yaki sөtlikning ḥajiti yoḳ bolatti, өlwөttө. «Kün ḳiyamda» padisi ḥeq kөqmөy, muḳim bir jayda midirimay yetixi mumkin. **«…yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümni nemө ḥajiti?»** — baxḳa birhil tөrjimisi: «Nemixḳa tenөp kөtkөn birsidөk qөrgilөp yürөy?» □ **1:8 «I ḳiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,…»** — bөzi alimlar, bu jawabni «Yerusalemning ḳizliri» bөrgөn, dөp ḳaraydu. **«Padiqining qediri yenida өz ooɣlaḳliringni ozuḳlandurоɣin»** — yaki «Padiqilarning qedirliri yenida өz ooɣlaḳliringni ozuḳlandurоɣin». 8-ayөtning xөrḥi: Bu ayөtni xөrḥlөx tөs. Bizningqө mөnisi bөlkim tөwөndikidөk bolidu. Sulayman padixaḥning jawabining kөqmө mөnisi bar. Padixaḥning «mening padam»i ḳoylar өmөs, bөlki pütkül Yөḥudiy hөlḳi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning ḥeyt-bayram waḳitlirida Yerusalemoɣa qiḳkan izliridur, demөkqi. Xunga jawabning kөqmө mөnisi: «Sөn manga tegөy desөng, өmdi өz yurtungni taxlap, yat yurtta, yat өḥwalda, yөni paytөht Yerusalemda (Sulaymanning «qediri»da, yөni uning ordisida, demөk) turuxḳa razi boluxung kerөk» degөnliktur. «Өz ooɣlaḳliringni ozuḳlandurоɣin» degөn sөz, bөlkim «Manga tөgsөng, seningmu «baxḳilarni beḳix» mөs’uliyiting bolidu» degөnliktur.

Altundin zibu-zinnətlərni yasap berimiz».□

Xulamit Sulaymanoŋa səz ķilidu

12 «Padixaḥ toy dastihinida olturoŋinida, sumbul məlḥimim purak qaqidu; □
13 Mening səyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur,
U kəkslirim arisida ķonup ķalidu;□
14 Mening səyümlüküm manga Ən-Gədidiki üzümzarlarda əskən bir oŋunqə henə gülidəktur».□

Üqinqi oylinix — toy ḫujrisida boloŋan oylar {*1:15-2:7*} •••• *Sulayman Xulamitķa səz ķilidu*

15 «Mana, sən güzəl, amriķim!
Mana, sən xundak güzəl!
Kəzliring pahtəklərningkidəktur!»□

Xulamit Sulaymanoŋa səz ķilidu

16 «Mana, sən güzəl, səyümlüküm;
Bərḫək, yeķimlik ikənsən;
Bizning orun-kərpimiz yexildur;
17 Өyimizdiki limlar kedir dərihidin,
Wasilirimiz arqilardindur.

2

Dawami

1 Mən bolsam Xarun otlikidiki zəpiran, halas;
Jiloŋilarda əskən bir nilupər, halas!»□

□ **1:11 «(9-11-ayət) xərḫi» —** ķədimki zamanlarda, ottura xərķtiki məmlikətlərdə atlar intayin ķədrilinip, «ulaoŋ» ornida ixlitilipla ķalmastin, bəlki adəmning ḫəmraḫi dəp ķaraloŋan; Sulayman əzi atlaroŋa bək amrak idi. Misirning atliri bolsa əng esil idi; Pirəwnning atliri Misirning əng esil eti bolup, qiraylik jabdulatti, əlwəttə. Xuningdək ayətning yənə bir nuskisi bar; Misirdiki jəng ḫarwilirini tartķan atlar adəttə baytallar əməs, ayoŋirlar idi; xunga Sulayman bu ohxitixi bilən, bəlkim əzining Xulamit bilən billə boloŋinidin ḫayajanlanoŋanlikini kərsitidu. □ **1:12 «sumbul məlḥimim purak qaqidu» —** «sumbul» ottura xərķtiki naḫayiti huxpurakliķ birhil əsümlük. □ **1:13 «Mening səyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur» —** «murməkki» birhil ətir. Ayallar uni kiqikkinə bir monək ķilip baoŋlap boynioŋa esip ķoysa, u pütün kün hux purak qeqip turidu. □ **1:14 «… Ən-gədidiki üzümzarlarda əskən bir oŋunqə henə gülidəktur» —** Ķanaanda (Pələstində) «Ən-Gədi»ning üzümzarliri əng esildur. □ **1:15 «(15-ayət) xərḫi» —** «Kəzliring pahtəklərdək güzəl» — yaki «kəzliring pahtəklərningkidək güzəl»; yaki «pahtəklərning güzəl təbiiti əks ətkəndək» yaki «pahtəklərning ķanatliri jəwlan ķiloŋandək Xulamitning kəzliri oynap turatti», degən mənilərni bildürüx mumkinqiliki bar. Ottura xərķtə ķizlar bügüngə kədər yüz ķismidin sirt bədinining baxķa jaylirini degüdək kiyim-keqək bilən oriwalidioŋanliķi üqün, ķiz-yigitlər bir-biri bilən səzləxkəndə ķizning kəzliri intayin muḫim rol oynaydu, əlwəttə. Izaḫat: — muxu ayəttə wə təwəndə, «amriķim» degən səz ibraniy tilida dostluk degən ukumni əz iqigə alidu. Xulamit Sulaymanni wə Sulayman Xulamitni bu səz bilən əzara «dost» dəp ataydu. Dostluk ḫəķikiy muḫəbbətning muḫim bir ķismi; «ķoxumqə səz»imizdə buning üstidə tohtilimiz. □ **2:1 «(1:16-2:1-ayət) xərḫi» —** əy-ḫujra bayan ķilinoŋan səzlərgə ķarioŋanda, Sulayman Xulamit üqün əz yurtini əslitidioŋan alaḫidə bir əyni yaki ḫujrini yasioŋan (Xulamit Galiliyəlik bolup, uning yurtida kedir, arqa wə ķarioŋay dərəhliri kəp idi). Baxķa bəzi alimlar bu ayətlərni, Sulayman bilən Xulamitning ormanlar arisida muḫəbbətləxkinini kərsitidu, dəp ķaraydu. Birak Yerusalem ətrapida mundak kedir, arqa ormanliri yok idi. Ahirda Xulamit əzini «bək addiy» dəp ḫes ķilip, əzini otlakta bolidioŋan kiqik ḫəm «addiy» ikki gülgə ohxitidu.

Sulayman Xulamitqa jawab beridu

2 «Tikən-jioɣanlar arisidiki nilupərdək,
Mana insan qizliri arisida mening amriqim xundaqtur!».□

Xulamit Sulayman tooɣruluq səz qilidu

3 «Ormandiki dərəhlər arisida əskən alma dərihidək,
Ooɣul balilar arisididur mening amriqim.
Uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum;
Uning mewisi manga xerin tetidi;■
4 U meni xarabhanioɣa elip kirdi;
Uning üstümdə kətürgən tuoɣi muhəbbəttur.□
5 Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar;
Almilar bilən meni yengilandurunglar;
Qünki muhəbbəttin zəiplixip kəttim;□
6 Uning sol qoli bexim astida,
Uning ong qoli meni silawatidu.
7 I Yerusalem qizliri,
Jərənlər wə daladiki marallarning hərmiti bilən,
Silərgə tapilaymənki,
Muhəbbətning waqit-saiti bolmioɣuqə,
Uni oyoɣatmanglar, qozoɣimanglar!»□

Ikkinqi hatirə: Muhəbbətlixip yürgən künlər üstidiki oylar {*2:8—3:5*} •••• *Tətinqi oylinix — Sulaymanning ətiyazda Xulamitni yoqlap kəlgini tooɣruluq oylar* {*2:8—2:9*}

•••• *Xulamit Sulayman tooɣruluq səzləydu*

8 «Səyümlükümning awazi!
Mana, u keliwatidu!
Taoɣlardin səkrəp,
Edirlardin oynaqlap keliwatidu!
9 Mening səyümlüküm jərən yaki yax buoɣidəktur;
Mana, u bizning əyning temining kəynidə turidu;

□ **2:2 «(2-ayət) xərhi» —** Sulayman Xulamitning ohxitixini tiloɣa elip, əsiqə bayan qilidu. Uningoɣa nisbətən zəpiran yaki nilupər «addiy» bolsimu, intayin qiraylik idi: — «Manga nisbətən sening təngdixing yoq, baxqa qizlarni sən bilən (tikənlər wə nilupər otturisidikidək) heqqandaq selixturoɣuqiliki yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5 □ **2:4 «Uning üstümdə kətürgən tuoɣi muhəbbəttur» —** baxqa birhil tərjimisi: «U manga muhəbbət bilən qaridi». □ **2:5 «Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar; almilar bilən meni yengilandurunglar» —** qədimki zamanlarda kixmix poxkallar wə almilar jinsiy muhəbbətni küqəytix roliɣa igə, dəp qarilatti. □ **2:7 «Muhəbbətning waqit-saiti bolmioɣuqə, uni oyoɣatmanglar, qozoɣimanglar!» —** baxqa birhil tərjimisi: «waqti-saiti bolmioɣuqə, səyümlükümni oyoɣatmanglar, qozoɣimanglar! **«(3-7-ayət) xərhi» —** 3-ayəttə Xulamit Sulaymanning təriplirigə inkas qayturup, uni «»gə ohxitidu. Alma dərihi əsli Pələstin zeminida əsməydu, pəqət baxqa yurtlardin elip kelinip bəzi yərlərdə alahidə tikilgən. Xunga alma dərihi nahayiti ətiwarlik idi, kərgənla adəmni intayin hux qiliwetətti. Bəzi alimlar «uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum, uning mewisi manga xerin tetidi» degini Xulamitning Sulayman bilən boloɣan jinsiy muhəbbətlixixini kərsitidu, dəp qaraydu. Baxqilar buni muhəbbətning hər təripini kərsitidu, dəp qaraydu. Nemila bolmisun alma muhəbbətning simwoli; «kixmix poxkallar» degini bolsa, jinsiy muhəbbətni qozoɣaydioɣan yeməklik hesablinatti. 7-ayət (muhəbbətning waqti-saiti tooɣrisida) üstidə üq muhim pikir bar: (1) muhəbbətning əz təbiiy jəryani bolidu, baxqilar uni baldur qozoɣimaqqi bolsa ziyan yətküzidu; (2) (ər-hotunluq munasiwəttə) əz jorisida qizoɣin muhəbbətni qozoɣioɣandin keyin uningoɣa dəhli qilixqa bolmaydu; (3) jinsiy muhəbbətkə qanaət qilixning imkaniyiti bolmisa, undaqta uni qozoɣaxqa qət'iy bolmaydu. Bu «imkaniyət» (a) pəqət nikah qilinoɣan əhwaldaBoluxi (ə) ikki tərəpkə muwapiq waqit boluxi kerək, əlwəttə. Bizningqə ayət bəlkim bu üq mənining həmmisini əz iqigə alidu.

U derizilərdin ⱪaraydu,
U pənjirə-pənjirilərdin marap baⱪidu».□

Sulayman Xulamitⱪa səz ⱪilidu

10 «Mening səyümlüküm manga səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
«Ornungdin tur, amriⱪim, mening güzilim, mən bilən kətkin;
11 Qünki mana, ⱪix ətüp kətti,
Yamoⱪur yeoⱪip tügidi, u ketip ⱪaldi;
12 Yər yüzidə güllər kəründi;
Nahxilar sayrax waⱪti kəldi,
Zeminimizda pahtəkning sadasi anglanmaⱪta;
13 Ənjür dərihi ⱪixliⱪ ənjürlirini pixurmaⱪta,
Üzüm talliri qeqəkləp ətz puriⱪini qaqmaⱪta;
Ornungdin tur, mening amriⱪim, mening güzilim, mən bilən kətkin!
14 Aⱨ mening pahtikim, Ⱪoram tax yeriⱪi iqidə,
Ⱪiya daldisida,
Manga awazingni anglatⱪaysən,
Qünki awazing xerin, jamaling yeⱪimliⱪtur!»□

Xulamit Sulaymanoⱪa səz ⱪilidu

15 «Tülkilərni tutuwalayli,
Yəni üzümzarlarni buzoⱪuqi kiqik tülkilərni tutuwalayli;
Qünki üzümzarlirimiz qeqəkliməktə».□

Xulamit Yerusalem ⱪizliriⱪa səz ⱪilidu

16 «Səyümlüküm meningkidur, mən uningkidurmən;
U nilupərlər arisida padisini beⱪiwatidu».□

□ **2:9 «(8-9-ayət) xərⱨi» —** muxu ayətlərdə (8-9) Xulamit bəlkim Sulaymanning kəngli əzigə qüxkən, əzini «jərən, buoⱪa»ning süritidə ⱪooⱪlioⱪan künlərni əsləydu. Sulayman Xulamitni yoⱪlioⱪili, uning bilən ətiyazliⱪ mənziridin ⱨuzurlinixⱪa ⱨəmraⱨ boluxⱪa təklip ⱪiloⱪili kəldi (təwəndiki 10-17-ayətlərni kərüng). Jərənlər, buoⱪilarmu kona zamanlarda muⱨəbbətning simwolliri idi. □ **2:14 «(12-14-ayət) xərⱨi» —** Sulayman Galiliyədiki ixlirini ⱪoyup ⱪoyup, Xulamitni yənə yoⱪlap berip, uni ətiyazliⱪ mənziridin billə ⱨuzurlinixⱪa təklip ⱪilidu. Yengila ətüp kətkən ⱪix bolsa ularning muⱨəbbitini ⱪilqə sowutmidi. 12-ayət üstidə; «sayrax waⱪti kəldi» degən ibarə ikki bisliⱪ bolup, ikkinqi mənisi: «qatax waⱪti kəldi». Bu ikki bisliⱪliⱪi bəlkim ⱪəstən ixlitilgən. 13-ayət üstidə; pahtəklər insanoⱪa nisbətən intayin mulayim ⱪux dəp ⱨesablinidu, biraⱪ «tartinqaⱪ» bolidu. Sulayman Xulamitning kəngül səzlirini anglimaⱪqi bolup, uning əⱨwalini «Ⱪoram tax yeriⱪi iqidə turoⱪan pahtək»kə ohxitidu. U Sulaymanning muⱨəbbiti iqidə mutləⱪ bihətər; u ⱨərgiz səzliridin rənjiməydu. Uning jawabi təwəndə kərülidu (15-ayət). □ **2:15 «(15-ayət) xərⱨi» —** tülkilər üzümzarlarda təxüklərni u yər, bu yərlərdə kolap, ow izdəp tal yiltizliriⱪa kəp ziyan yətküzidu. Biraⱪ bu yərdiki «üzümzar», xübⱨisizki, əzlirining muⱨəbbitini kərsitidu. U ularning muⱨəbbitigə bəzi tosaloⱪu yaki dəhli boloⱪan ixlarni bayⱪap, dərⱨal bu ixlarni (məyli «kiqik» bolsimu) bir tərəp ⱪilayli dəp ətünidu. Ular xu qaoⱪda tehi ər-hotub bolmisimu, bundaⱪ tosaloⱪularni bir tərəp ⱪilix baldurluⱪ ⱪilmaytti. Ularning muⱨəbbitigə tosaloⱪu boloⱪan naⱨayiti qong bir ix Sulaymanning əz hizmiti wə eoⱪir məs'uliyiti boloⱪan boluxi mumkin. Xulamit «əzüm Sulaymanni bu hizmitini hatirjəmlik bilən orundaxⱪa toluⱪ ⱪoyuwetixim kerək» dəp qüxinidu. «nemixⱪa sən xunqə kəp waⱪit ixləysən, sən manga waⱪtingni ajratmaysən, sən meni səyməysən» degəndək pozitsiyə kəp ər-hotunlarning muⱨəbbitini buzup kəlməktə. Xunga təwəndiki 16-ayəttə, biz Sulaymanning əz hizmitini hatirjəmlik bilən ⱪiliwatⱪanliⱪini kərimiz. Xulamit uni: «ix bilən aldirax boloⱪining bilən, sən yənila meni səyisən!» degəndək toluⱪ ixənq bilən Sulaymanni əz ixioⱪa ⱪoyuwətkən ohxaydu. □ **2:16 «(16-ayət) xərⱨi» —** Xulamit Yerusalem ⱪizliriⱪa, əzining Sulaymanning muⱨəbbiti iqidə «ⱪoram tax yeriⱪi iqidə turoⱪan pahtək»tək tolimu bihətər ikənliki tooⱪruluⱪ guwaⱨliⱪ beridu. Sulayman əzining «pada beⱪix» ixliri bilən hatirjəm xuoⱪullinidu.

Xulamit Sulaymanoŋa səz ķilidu

17 «Tang atķuqə,
Kələnggilər ķeqip yoķioŋuqə,
Manga ķarap burulup kəlgin, i səyümlüküm,
Ḥijranliķ taoŋliri üstidin səkrəp kelidioŋan jərən yaki buoŋidək boloŋin!».□

3

Bəxinqi oylinix — Xulamit ķayta-ķayta kərgən «ayrilix» tooŋruluķ bir qüx {*3:1-3:5*}

1 «Orun-kərpəmdə yetip, keqə-keqilərdə,
Jenimning səyginini izdəp təlmürüp yattim;
Izdidim, biraķ tapalmayttim;■
2 Mən ḥazir turup, xəḥərni aylinay;
Koqilarda, məydanlarda,
Jenimning səyginini izdəymən» — dedim;
Izdidim, biraķ tapalmayttim;
3 Xəḥərni qarlioŋuqi jesəkqilər manga uqridi, mən ulardin: —
«Jenimning səyginini kərdünglarmu?» — dəp soridim.
4 — Ulardin ayrilipla jenimning səyginini taptim;
Uni anamning өyigə,
Өz ķorsiķida meni ḥamilidar boloŋanning ḥujrisioŋa elip kirmigüqə,
Uni tutuwelip ķət'iy ķoyup bərməyttim».□

Xulamit Yerusalem ķizlirioŋa səz ķilidu

5 «I Yerusalem ķizliri,
Jərənlər wə daladiki marallarning ḥərmiti bilən,
Silərgə tapilaymənki,
Muḥəbbətning waķit-saiti bolmioŋuqə,
Uni oyoŋatmanglar, ķozoŋimanglar».□

□ **2:17 «(17-ayət) xərḥi» —** yuķiriķi ayəttə biz «muḥəbbətning ixənqi»ni kərduķ. Ḥazir «muḥəbbətning jiddiy təlipi»ni kərimiz — huddi «tezraķ ixingni tügitip yenimoŋa ķaytip kəl!» degəndək. Izaḥat: «Ḥijranliķ taoŋliri üstidin...» yaki ««Betər» taoŋliri üstidin...». «Betər taoŋliri» degən taoŋlar bizgə naməlum; xunga tərjimimizdikidək «ayriwetix» degən mənidə boluxi mumkin. ■ **3:1** Top. 5:3 □ **3:4 «(1-4-ayət) xərḥi» —** bizningqə 1-4-ayətlər Xulamit Sulaymandin ayriloŋan waķitta ķayta-ķayta («keqə-keqilərdə») kərgən bir qüxni bildüridu (ķixta boluxi mumkin). Bu kəzķarax tooŋra bolsa muxu ayətlərdin biz «muḥəbbətning azabliri»ni kərimiz. Sulaymandin ayrilix Xulamit üqün azabliķ ix bolup, bu qüxni ķozoŋap qiķardi. Biraķ bu qüx yənila Hudadin kəlgən ohxaydu, qünki təwəndiki 6-11-ayətlərdə, Sulaymanning uni toyoŋa elip ketixkə kəlgənliki bilən əməlgə axurulidu. Bu qüxtin yənə xuni bilələymizki, Xulamit Galiliyədə turuwatķan məzgildə, Sulayman өzidin waķitliķ (ķixta) ayriloŋan waķitta, qongķur oylinidu wə Yerusalemda uqraydioŋan barliķ sinaķlaroŋa yüzlinixkə təyyar turidu. U Sulaymanoŋa yatliķ boluxķa təyyar idi. Xübḥisizki, u Sulayman bilən toy ķilip, Yerusalemda turoŋanda uni: «U pəķət «paḥixə ayal»dək Sulaymanning bayliķliri üqün uningoŋa yatliķ boloŋan, halas, degüqilərmu az bolmaydu. Qüxtə kərülgən «jesəkqilər» xundaķ gumanda boloŋan kixilərgə wəkil boluxi mumkin. Lekin qüxtə u ularning өzigə boloŋan gumanlirioŋa pisənt ķilmay, yənila Sulaymanni izdəydu. 3- wə 4-ayəttə Xulamitning qüxidə tartķan dərdi kərünidu: huddi u: «Yarimni tapay dəp xəḥərni aylinay» deginidək, lekin nətijisi əksiqə bolup, uningoŋa «xəḥərni aylinidioŋan» kəzətqilər uqrap ķalidu (ibraniy tilida «tapti»). Bəlkim qüxidə ular Xulamittin: «Nemixķa bu ķiz tün keqidə aylinidu? Paḥixə ayal ohxaydu» dəp gumanlanoŋan boluxi mumkin (bundaķ ix ikkinqi ķetim qüxidə yənə kərünidu — 5-bab, 2-7-ayətlərdə). □ **3:5 «(5-ayət) xərḥi» —** Xulamit muḥəbbətning dərdini tetip baķķandin keyin, «muḥəbbətning waķit-saiti»ning muḥimliķini tehimu bilip yətti.

Üqinqi hatirə: Ər-ayal bolup birlixix üstidiki oylinixlar {*3:6-5:1*} •••• *Altinqi oylinix — Toyoɣa səpər* {*3:6-3:11*} •••• *Yerusalem ķizliri səz ķilidu*

6 «Bu zadi kim, qəl-bayawandin keliwatķan?
Is-tütək tüwrükliridək,
Mürməkki ḫəm məstiki bilən puritiloɣan,
Ətirpuruxning ḫərhil ipar-ənbərliri bilən puritiloɣan?»□

Xulamit ķizlaroɣa jawab beridu

7 «Mana, uning təhtirawani,
U Sulaymanning əziningdur;
Ətrapida atmix palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
8 Ularning ḫəmmisi əz ķiliqi tutuķluķ,
Jəng ķilixķa tərbiyiləngənlərdur;
Tünlərdiki wəswəsilərgə təyyar turup,
Ḫəmmisi əz ķiliqini yanpixioɣa asidu».□

Xulamit səzlirini dawam ķilidu — Sulaymanning toy keqisigə təyyarlioɣan kariwiti

9 «Sulayman padixaḫ əzi üqün alaḫidə bir xaḫanə sayiwənlik kariwat yasioɣan;
Liwandiki yaoɣaqlardin yasioɣan.
10 Uning tüwrükliri kümüxtin,
Yələnqüki altundin,
Selinqisi bolsa səsün rəhttin;
Iqi muḫəbbət bilən bezəlgən,
Yerusalem ķizliri təripidin.
11 Qiķinglar, i Zion ķizliri,
Sulayman padixaḫķa ķarap beķinglar,
Toy boloɣan künidə,
Kəngli huxal boloɣan künidə,
Anisi uningoɣa tajni kiygüzgən ķiyapəttə uningoɣa ķarap beķinglar!»□

4

Yəttinqi oylinix — toy keqisi •••• Sulayman Xulamitķa səz ķilip uni mahtaydu

1 «Mana, sən güzəl, səyümlüküm!
Mana, sən güzəl!
Qümpərdəng kəynidə kəzliring pahtəklərdək ikən,

□ **3:6 «(6-ayət) xərḫi» —** bu ayət Sulaymanning Xulamitni yurti Galiliyədin toyoɣa elip kelixini, yəni Sulayman uningoɣa əwətkən təhtirawanoɣa olturup, Yerusalemoɣa səpər ķiloɣanlikini kərsətsə kerək (7-ayətni kərüng). □ **3:8 «(7-8-ayət) xərḫi» —** Sulayman Xulamitni Yerusalemoɣa, yəni toyoɣa bihətər elip kelix üqün, xu atmix ləxkirining muḫapizətqilikidə təhtirawan bilən kəlgən. □ **3:11 «(9-11-ayət) xərḫi» —** Yəhudiylarning toyliri uyoɣurlaning toyioɣa ohxap ketidu. Asasən 5 baskuqi bar: — (1) tohtam — adəttə yigitning əlqisi wə ķizning ata-aniliri bilən tohtam tüzidu. Sulayman əz-əzigə əlqi bolup Xulamitning akiliri bilən tohtam ķiloɣan ohxaydu (4-oylinixni kərüng). (2) toyoɣa səpər. Yigit əzi ķizni toyoɣa apirixķa kelidu. (3) nikaḫ murasimi (6- wə -12-oylinixni kərüng) (4) toy ziyapiti (bəzi wakitlarda bir ḫəptigə sozulidu) (1- wə 2-oylinixni kərüng) (5) toy keqisi (3- wə 7-oylinixni kərüng) Bəzi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kətüridioɣan «təhtirawan» yaki «xaḫanə ḫarwa» dəp ķaraydu. Birak bizningqə bu təhtirawan yukirida bayan ķilinoɣan ibraniy tilidiki 9-ayəttiki «appiriyon» degən, sayiwənlik kariwatni kərsətsə kerək.

Qaqliring Gilead teoɣi baoɣrida yatkan bir top əqkilərdəktur.□
2 Qixliring yengila yuyuluxtin qikkan kirkiloɣan bir top koylardək;
Ularning ḥəmmisi koxkezək tuoɣkanlardin,
Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur.□
3 Ləwliring pərəng tal yiptək,
Gəpliring yekimlikтur;
Qümbiling kəynidə qekiliring parqə anardur.
4 Boynung bolsa,
Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur,
Uning üstigə ming kalkan esikliktur;
Ularning ḥəmmisi palwanlarning siparliridur.□
5 Ikki kəksüng huddi ikki maraldur,
Nilupər arisida ozukliniwatkan jərənning koxkezəkliridəktur;
6 Tang atkuqə,
Kələnggilər keqip yokioɣuqə,
Mən əzümni murməkkə teoɣioɣa,
Məstiki dəngigə elip ketimən.□
7 Sən pütünləy güzəl, i səyümlüküm,
Səndə ḥeq daoɣ yoktur».

Sulaymanning təklipi

8 «Liwandin mən bilən kəlgin, i jərəm,
Mən bilən Liwandin kəlgin —
Amanaḥ qokkisidin kara,
Senir ḥəm Ḥərmon qokkiliridin,
Yəni xirlar uwiliridin,
Yilpizlarning taoɣliridin kara!»□ ■

Sulaymanning səzining dawami

9 «Sən kənglümni alamət səyündürdüng, i singlim, i jərəm,
Kəzüngning bir ləp kilip karixi bilən,
Boynungdiki marjanning bir tal ḥalkisi bilən,
Kənglümni səyündürdüng.
10 Sening muḥəbbiting nemidegən güzəl,
I singlim, i jərəm!
Sening muḥəbbətliring xarabtin xunqə xerin!

□ **4:1 «Qümpərdəng kəynidə kəzliring pahtəklərdək ikən» —** toy kilidioɣan künidə kiz qümpərdə artidu. □ **4:2 «Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur» —** yaki «ular arisida ḥeqbiri tuoɣmastur». □ **4:4 «Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur» —** baxka birhil tərjimisi: «Pələmpəylik kilinoɣan Dawutning munaridəktur». **«izaḥat» —** kona zamanlarda «wətəndin ayriloɣan ləxkərlər» məlum xəḥərgə yaki məmlikətkə kayil boloɣanda, xu xəḥərgə boloɣan sadikliкini bildürüx üqün kalkanlirini xəḥərning sepilida yaki munarlirida esip koyatti («Əz.» 27:11ni kərüng). Xunga Sulaymanning bu səzliri: «Sening güzəlliking xundakki, ming ləxkərning kayillikioɣa, sadikliкioɣa erixküdəktur» degən mənidə. Yənə kelip bəlkim Xulamitning boynioɣa kəpligən marjanlar esikлik boluxi mumkin. «Sipar» kiqik kalkandur. □ **4:6 «Tang atkuqə, kələnggilər keqip yokioɣuqə, mən əzümni murməkkə teoɣioɣa, məstiki dəngigə elip ketimən» —** Sulayman bəlkim pütün keqi Xulamitning toluk bədinidin ḥuzurlanmakqi. □ **4:8 «(8-ayət) xərḥi» —** bəzi alimlar, bu səzlər jinsiy muḥəbbətning yukiri pəllisini ipadiləydu, dəp karaydu. Buning mumkinqiliki bar boloɣini bilən, biz yənə bu səzlərni Sulaymanning səyümlüki bilən billə əz padixaḥlikining kəng zemini wə ḥəywitigə Ḥərmon teoɣi (Pələstindiki əng egiz taoɣ)ning əng egiz qokkiliridin nəzər selixka boloɣan arzusini ipadiligən, dəp karaymiz. Sulaymanning bu təklipi yawayi ḥaywanlarning xu yərlərni makan kiloɣanlikі tüpəylidin hətərlik ix bolidu, əlwəttə! ■ **4:8** Yuḥ. 17:24; Əf. 1:15-23

Sening ətirliringning puriқi ҳərқandaқ tetitқudin pəyzidur!□
11 Ləwliring, i jərəm, ҳərə kənikidək temitidu,
Tiling astida bal wə süt bar;
Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur;□
12 Sən peqətləngən bir baoқdursən, i singlim, i jərəm!
Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən.□
13 Xahliring bolsa bir anarliқ «Erən baoқqisi»dur;
Uningda қimmətlik mewilər,
Henə sumbul əsümlükliri bilən,□
14 Sumbullar wə iparlar,
Kalamus wə қowzaқdarqin,
Ққərhil məstiki dərəhliri,
Murməkkə, muəttər bilən ҳəmmə esil tetitқular bar.□
15 Baoқlarda bir fontan sən,
Ққayatliқ sulirini beridioқan, Liwandin aқidioқan bir bulaқsən».□
16 «Oyoқan, ximaldiki xamal;
Kəlgin, i jənubtiki xamal!
Mening beoқim üstidin uqup ətkəy;
Xuning bilən tetitқuliri sirtқa puraқ qaqidu!
Səyümlüküm əz beoқioқa kirsun!
Əzining қimmətlik mewilirini yesun!»□

5

Xulamit Sulaymanoқa jawab beridu

1 «Mən əz beoқimoқa kirdim,
Mening singlim, mening jərəm;
Murməkkəmni tetitқulirim bilən yioқdim,
Ққərə kənikimni ққəsilim bilən yedim;
Xarabimni sütlirim bilən iqtim».

«Dostlirim, yənglar!

□ **4:10 «Sening muҳəbbiting nemidegən güzəl, i singlim, i jərəm!» —** Sulayman Xulamitni «singlim» dəp qaқiridu (12-ayəttimu): — (1) қədimki zamandiki bəzi xeirlarda axiқ-məxuқlar bir-birini «aka, singlim» dəp qaқiratti; (2) ottura xərқtiki bəzi jəmiiyətlərdə mətiwər kixilər əz əmrigə almaқqi boloқan қizoқa jəmiiyətning yuқiri təbiқisidin orun aloқuzux üqün yaki nikaҳini tehimu «kapalətlik» қilix üqün uni awwal «singlim» dəp «beқiwalatti». □ **4:11 «Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur» —** «Liwanning puriқi» ormanliқlarning hux puriқi, əlwəttə. □ **4:12 «Sən peqətləngən bir baoқdursən, i singlim, i jərəm! Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən» —** Sulaymanning Xulamitni mahtixi xuki, Xulamit əzini ҳeqқandaқ baxқa adəmgə bərməy, pəқət boloқusi ər üqün pak saқlap kəldi. □ **4:13 «Uningda қimmətlik mewilər, henə sumbul əsümlükliri bilən,…» —** ətirlər tooқruluқ: «sumbul» birhil huxpuraқliқ əsümlük. □ **4:14 «Sumbullar wə iparlar, kalamus wə қowzaқdarqin, … murməkkə, muəttər bilən…» —** ətirlər tooқruluқ: «kalamus» birhil қomuxқa ohxaydioқan əsümlüktin qiқidu. «murməkkə» wə «қowzaқdarqin» adəttə məlum dərəhlərning қowziқidin elinidu. «Muəttər» birhil əsümlükning yopurmaқliridin elinidu. □ **4:15 «Liwandin aқidioқan bir bulaқsən» —** yaki «Liwandin aқidioқan bir қuduқsən». **«(9-15-ayət) xərҳi» —** 11-15-ayətlərdə Sulayman səyümlükini qiraylиқ baoқqioқa, ҳətta «Erən baoқqisi» («Beҳix»)ning əzigə ohxitidu. U yənə Xulamitning pütün bədinidin ҳuzurlanmaқqi ikənlikini bildüridu. □ **4:16 «(16-ayət) xərҳi» —** Xulamit Sulaymanning deginidək əzini uningoқa toluқ bərməқqi bolup, muҳəbbətlixixkə təklip қilidu. «Ximal xamili» bolsa salқin, adəmni yengilanduridu; «jənub xamili» bolsa adəmni illitip raҳət beridu. (Pələstin üqün «xərқ xamili» қorқunqluқ, ҳəmmə nərsini қurutiwetidu).

Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!»□

Ikkinqi ķisim {*5:2-8:14*} •••• *Ər-ayallik muḫəbbəttiki yahxilinixlar — muḫəbbətning yengi ipadiliri* •••• *Tətinqi hatirə — Muḫəbbətni rət ķilix tooɣrisidiki bir qüx — u tooɣruluķ oylinixlar* {*5:2-6:9*} •••• *Səkkizinqi oylinix — Xulamitni basķan ķorķunqluķ qüx* {*5:2-6:3*} •••• *Xulamit səz ķilidu — uni ķara basidu*

2 «Mən uhlawatattim, birak kənglüm oyoɣak idi: —

— Səyümlükümning awazi!
Mana, u ixikni ķekiwatidu: —
— «Manga eqip bər, i singlim, i amriķim;
Mening pahtikim, mening oɣubarsizim;
Qünki bexim xəbnəm bilən,
Qaqlirim keqidiki nəmlik bilən ḫəl-ḫəl bolup kətti!»■

3 «Mən təxək kiyimlirimni seliwətkən,
Ķandakmu uni yənə kiyiwalay?
Mən putlirimni yudum,
Ķandakmu ularni yənə buloɣay?»
4 Səyümlüküm ķolini ixik təxükidin tikti;
Mening iq-baoɣrilirim uningoɣa təlmürüp kətti;
5 Səyümlükümgə eqixka ķoptum;
Ķollirimdin murməkki,
Barmakķlirimdin suyuk murməkki temidi,
Takakning tutkuqliri üstigə temidi;
6 Səyümlükümgə aqtim;
Birak səyümlüküm burulup, ketip ķaloɣanidi.
U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi;
Uni izdidim, birak tapalmidim;
Uni qakirdim, birak u jawab bərmidi;□
7 Xəḫərni aylinidioɣan jesəkqilər meni uqritip meni urdi, meni yarilandurdi;
Sepillardiki kəzətqilər qümpərdəmni məndin tartiwaldi.
8 I Yerusalem ķizliri, səyümlükümni tapsanglar,
Uningoɣa nemə dəysilər?

□ **5:1 «Mən əz beoɣimoɣa kirdim, … murməkkəmni tetitkulirim bilən yioɣdim, ḫərə kənikimni ḫəsilim bilən yedim; xarabimni sütlirim bilən iqtim» —** Sulayman Xulamitning təklipini ķobul ķilip uning bilən toluk muḫəbbətlixidu. **«Dostlirim, yənglar! Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!»** — bu səzlərni bəlkim Yerusalem ķizlirningkidur. Ular (yaki toy ķoldaxliri) axiķ-məxuķlarning muḫəbbəttin ḫuzurlinixlirini toluk ķollaydu. Ularning (Yerusalem ķizlirining) ķollixi bilən Hudaning ḫərbir ər-ayalning otturisidiki muḫəbbitini, jümlidin jinsiy muḫəbbitini təstikłaydioɣanliķi kərsitilidu; qünki u əzi bu ixlarni yaratķan. ■ **5:2** Top. 5:3 □ **5:6 «U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi» —** baxķa birhil tərjimisi: «U burulup kətkəndə roḫim qikip kətkənidi».

Uningoɣa, səygining: «Mən muḥəbbəttin zəiplixip kəttim! — dedi, dənglar».□

Yerusalem ḳizliri Xulamitḳa səz ḳilidu

9 «Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar,
I, ayallar arisidiki əng güzili?
Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar? —
Sən bizgə xundaḳ tapilioɣanoɣu?».

{*Xulamit jawab beridu*}

10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,
On ming arisida tuoɣdək kərünərliktur;□
11 Uning bexi sap altundindur,
Budur qaqliri atning yaylidək,
Taoɣ ḳaoɣisidək ḳara.
12 Uning kəzliri eḳinlar boyidiki pahtəklərdək,
Süt bilən yuyuloɣan,
Yarixiḳida ḳoyuloɣan;□
13 Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik əsümlüktəktur;
Ayniɣan yeḳimlik güllüktək;
Uning ləwliri nilupər,
Ular suyuḳ murməkkini temitidu;□
14 Uning ḳolliri altun turubilar,
Iqigə beril yaḳutlar ḳuyuloɣan.
Ḳorsiḳi nəḳixlik pil qixliridin yasaloɣan,
Kək yaḳutlar bilən bezəlgən.
15 Uning putliri mərmər tüwrüklər,
Altun üstigə tikləngən.
Uning salapiti Liwanningkidək,
Kedir dərəhliridək kərkəm-ḥəywətliktur.
16 Uning aoɣzi bəkmu xerindur;
Bərḥək, u pütünləy güzəldur;
Bu mening səyümlüküm, —
Bərḥək, bu mening amriḳim,

□ **5:8 «(2-8-ayət) xərḥi»** — Xulamit ḳara basḳan bu qüxni kərgəndə Sulayman bilən alliḳaqan toy ḳiloɣan bolsa kerək. Uning qüxidə boloɣan inkasi wə təḳəzzasini 2:17də wə 4:1-3də hatiriləngən birinqi qüxidiki pozitsiyəsi bilən selixturoɣanda tüptin ohximaydu. Bəlkim qüx Xulamitning ḥayatining əməliy əḥwalini, yəni uning Sulayman bilən əməliy muḥəbbitini əks əttürgən; qüxtə kərüngən bəzi ixlar, xübḥisizki, Sulaymanning muḥəbbitining, bolupmu jinsiy muḥəbbət jəḥəttə Xulamitḳa boloɣan tələplirini kərsitidu. U səyginining muḥəbbitigə yaki muḥəbbitining tələplirigə anqə səzgür bolmaydioɣan bolup ḳaloɣan ohxaydu. Bu səzgürsizlik ularning muḥəbbitigə intayin hətərlik idi; Xulamitning qüxidə Sulayman ketidu. Xuning bilən Xulamit qüx kərüx bilən muḥəbbətning ḳimmətlikini bilip yetip, ixlarni yahxilaydu. Yənə muḥim bir ix diḳḳitimizgə ərziyduki, qüxtə wə əməliy turmuxta, Sulayman (ərkək boloɣini bilən, padixaḥ boloɣini bilən, pəyoɣəmbər boloɣini bilənmu) ḥeqḳaqan Xulamitni «muḥəbbət»kə zorlimaytti, bəlki Xulamitning əzi bilən muḥəbbətlixixini tələp ḳilatti. 7-ayəttə: Qüxidiki jesəkqilər uni paḥixə ayal dəp ḳarioɣaqḳa, uningoɣa xundaḳ muamilə ḳilip, qümpərdini uningdin tartiwalidu. □ **5:10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Səyümlükümning yüzining aḳ yeri ap'aḳ, ḳizil yeri ḳipḳizil…». □ **5:12 «Yarixiḳida ḳoyuloɣan»** — yaki «yaḳutlardək bezəxkə bekitilgən». □ **5:13 «Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik əsümlüktəktur; ayniɣan yeḳimlik güllüktək; uning ləwliri nilupər, ular suyuḳ murməkkini temitidu»** — ayətning ibraniy tilini qüxinix səl təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. Nemila bolmisun tetitḳu wə huxpuraḳlik əsümlük baoɣliri ottura xərḳtə intayin az idi, ḳimmətlik idi.

I Yerusalem ķizliri!»□

6

Yerusalem ķizliri səzləydu

1 «Sening səyümlüküng nəgə kətkəndu,
Ķiz-ayallar arisida əng güzəl boloɣuqi?
Sening səyümlüküng ķəyərgə burulup kətti?
Biz sən bilən billə uni izdəyli!»□

Xulamit ularoɣa jawab beridu

2 «Mening səyümlüküm əz beoɣioɣa qüxti,
Tetitķu otyaxliķlaroɣa qüxti.
Baoɣlarda ozuķlinixķa,
Nilupərlərni yioɣixķa qüxti.
3 Mən mening səyümlükümningkidurmən,
Wə səyümlüküm meningkidur;
U əz padisini nilupərlər arisida baķidu»□

Tokķuzinqi oylinix — Sulaymanning Xulamitķa ķaytip kelixi — Xulamitni ķayta mahtixi {6:4-6:9} •••• Sulayman Xulamitķa səz ķilidu

4 «Sən güzəl, i səyümlüküm, Tirzaḩ xəḩiridək güzəl;
Yerusalemdək yeķimliķ,
Tuoɣlarni kətürgən bir ķoxundək ḩəywətliktursən;□
5 Aḩ, kəzliringni məndin kətküzgin!
Qünki ular mening üstümdin oɣalib keliwatidu;
Qaqliring Gilead teoɣi baoɣrida yatķan bir top əqkilərdəktur.
6 Qixliring yengila yuyuluxtin qiķķan ķirķiloɣan bir top ķoylardək;
Ularning ḩəmmisi ķoxkezək tuoɣķanlardindur;
Ular arisida ḩeqbiri kəm əməstur;□
7 Qümbiling kəynidə qekiliring parqə anardur.
8 Atmix hanix, səksən kenizəkmu bar;

□ **5:16 «Uning aoɣzi bəkmu xerindur» —** bu bəlkim gəp-səzlirining tatliķliķini kərsitidu. **«(9-16-ayət) xərḩi» —** Xulamit ḩazir baxķilarning aldida səyginini mahtaxtin ḩeq tartinmaydu. U ḩazir «ķoram taxta yoxurunoɣan pahtək»tin kəp dadil bolup kətti! □ **6:1 «Sening səyümlüküng nəgə kətkəndu, ķiz-ayallar arisida əng güzəl boloɣuqi? .... biz sən bilən billə uni izdəyli!» —** Yerusalem ķizlirining 5:9-ayəttiki mazaķ wə gumanliri pütünləy yoķidi. □ **6:3 «(2-3-ayət) xərḩi» —** adəttə bu muḩəbbət xeridə «baoɣ» Xulamitning bədinini yaki ularning muḩəbbitining əzini kərsitidu. Muxu yərdə «baoɣ» Sulayman Xulamitķa muḩəbbitini kərsətməktə, uning bədinidin yənə ḩuzurlanmaķta, dəp ķaraymiz. Xulamitning Sulaymanning əzigə baoɣlioɣan muḩəbbitigə ixənqi kamil: 2:16də u: «səyümlüküm meningkidur, mən uningkidurmən» dəydu; ḩazir uningoɣa nisbətən səyginining əzigə əməs, bəlki əzining uningoɣa təwə boloɣanliķi əng muḩim ixtur. **«U əz padisini nilupərlər arisida baķidu» —** baxķa birhil tərjimisi: «u nilupər arisida ozuķlinidu». Biraķ nemila bolmisun buning kəqmə mənisi tərjimimizningkidək bolidu — demək, Sulayman Xulamitning bədinidin ḩuzurlanmaķta. □ **6:4 «Sən güzəl, i səyümlüküm, Tirzaḩ xəḩiridək güzəl» —** Tirzaḩ xəḩiri intayin güzəl idi. Sulaymanning dəwridin keyin u Israilning ximaliy padixaḩliķining waķitliķ paytəhti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6 «Ular arisida ḩeqbiri kəm əməstur» —** yaki «ular arisida ḩeqbiri tuoɣmastur».

Kizlar sanaksiz;□ ■
9 Birak mening pahtikim, oubarsizim bolsa birdinbirdur;
Anisidin tuoulouanlar iqidə təngdaxsiz bolouqi,
Özini tuoukuqining tallioinidur.
Kizlar uni kərüp, uni bəhtlik dəp ataxti,
Hanixlar wə kenizəklərmu kərüp uni mahtaxti».□

Bəxinqi hatirə — Yezida dəm elix — Galiliyəgə kaytix {*6:10-8:14*} •••• *Oninqi oylinix - ««Mahanaim», yəni «ikki bargah» ussuli* {*6:10-7:10*} •••• {*Yerusalem kizliri səz kilidu*}
10 «Tang səhər jahanoua karioandək,
Aydək güzəl, aydingdək roxən,
Illik kuyaxtək yoruk,
Tuoularni kətürgən koxunlardək həywətlik bolouqi kimdur?»□

Xulamit Yerusalem kizlirioua səz kilidu
11 «Meoizlar beoioa qüxtüm,
Jiloidiki gül-giyahlarni kərüxkə,
Üzüm telining bihlioan-bihlimioanlikini kərüxkə,
Anarlarning qeqəkligən-qeqəklimigənlikini kərüxkə;
12 Birak bilə-bilməy,
Jenim meni kətürüp,
Esil həlkimning jəng harwiliri üstigə koyoanikən».□

Yerusalem kizliri yənə Xulamitni mahtap səz kilidu
13 «Kaytkin, kaytkin, i Xulamit —
Kaytkin, kaytkin, bizning sanga karioumiz bardur!»

«Silər Xulamitning nemisigə kariounglar bar?»

□ **6:8 «Atmix hanix, səksən kenizəkmu bar; kizlar sanaksiz» —** «hanix»lar toluk ayal dərijisidə, «kenizəklər» hərəmdiki «kiqik hotun» dərijisidə, «kizlar» kəlgüsidiki kenizəklər idi. Bularning sanlirioa karioanda Sulayman padixahlikining dəslipidila Xulamitni əz əmrigə aloanidi. Keyin uning 700 ayali, 300 keniziki boloan («1Pad.» 11-babni kərüng). Biz bu ix üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3
□ **6:9 «(4-9-ayət) xərhi» —** Sulaymanning bu ketimki Xulamitni mahtioan bəzi səzliri toy keqisidikigə ohxax boloini bilən, yengidin koxuloan mahtaxliri tehimu küqlük. U yənə Xulamitni kədirləydu, tehimu mahtaydu. Sulaymanning uningoa baolioan muhəbbiti uning «əlqəmgə yətkənliki»gə asaslanoan əməs. □ **6:10 «(10-ayət) xərhi» —** Xulamit hazir Sulaymanning muhəbbitining təsiridə ixənqkə toloan, küqlük zat bolup qikti. **«Tang səhər jahanoua karioandək»** — baxka birhil tərjimisi: «Tang səhərdək nurluk kərüngən,...»
□ **6:12 «(11-12-ayət) xərhi» —** Xulamit yənə kəmtərlik bilən bundak mahtaxlaroa jawab beridu; u birdinla hanix boloan bolsimu, uning əz həlkigə baoliqan hərmiti burunkidəkla qongkurdur («mening esil həlkim», dəydu). U tuyuksiz səhralik kiz Salahiyitidin hanixlik ornioa qikkanda heq adətlinəlmigən. Əksiqə, u xu ətigəndila «jiloidiki gül-giyahlarni kərüxkə, meoizlar beoioa qüxkən» idi, qünki bular bəlkim uningoa əz yurti Galiliyəni əslitidu. 12-ayətni ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Uning mənisi bizningqə kandakla bolmisun uning tuyuksiz yukiri orunoa kətürülüxi bilən baoliktur.

«“Ikki bargaḫ” ussuloɣa qüxkən waḳtidikidək uningoɣa ḳaraymiz!»□

7

Sulayman Xulamitḳa səz ḳilidu •••• Xulamit Sulayman üqün «ikki bargaḫ» ussulini oynaydu

1 «I xaḫzadining ḳizi,
Kəxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!
Toloɣioɣan yampaxliring gəḫərlərdək,
Qewər ḫünərwən ḳolining ḫüniridur.□
2 Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur;
Uning əbjəx xarabi kəm əməs;
Ḳorsiḳing buoɣday dəwisidur,
Ətrapioɣa nilupərlər olixidu.□
3 Ikki kəksüng ikki maraldək, jərənning ḳoxkezikidur;
4 Boynung pil qixliridin yasaloɣan munardur;
Kəzliring Bat-Rabbim ḳowuḳi boyidiki Ḫəxbon kəlqəkliridək,
Burnung Dəməxḳḳə ḳaraydioɣan Liwan munaridəktur;
5 Üstüngdə bexing Karməl teoɣidək turidu;
Bexingdiki ərümə qaqliring səsün rəngliktur,
Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur.□
6 I səyginim, ḫuzurlar üqün xunqə güzəl, xunqə yeḳimliḳtursən!
7 Sening boyung palma dərihidək,
Kəksüng üzüm oɣunqiliridəktur.□
8 Mən: — «Palma dərihi üstigə qiḳimən,
Xahlirini tutup yamiximən;
Kəksiliring dərwəḳə üzüm tal oɣunqiliridək,
Burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur...».□

Xulamit səz ḳilip, Sulaymanning gepini dawamlaxturidu

9

□ **6:13 «Silər Xulamitning nemisigə ḳarioɣunglar bar?»** — bu səzlərni Xulamit eytidu. **«“ikki bargaḫ” ussuloɣa qüxkən waḳtidikidək uningoɣa ḳaraymiz!»** — bu səzlərni Yerusalem ḳizliri eytidu. «Ikki bargaḫ» — Ibraniy tilida «Maḫanaim» degən yərni kərsitixi mumkin. «Ikki bargaḫ» ussul bəlkim muḫəbbətni ipadiləydioɣan bir ussul idi. Izaḫat: — Ḳiz muxu yərdə «Xulamit» (xulamliḳ ḳiz) dəp atilidu. U bəlkim Galiliyədiki «Xunəm» degən xəḫərdin kəlgən. «Xunəm» keyin «xuləm» dəp ataloɣan. «Xulamit» yaki «xulamliḳ» degənning baxḳa bir mənisi «Sulayman hanim»; yəni bir mənisi «kamil boloɣuqi». Muxu yərdə u yənə mahtaxlaroɣa kəmtərlik bilən jawab beridu. □ **7:1 «Kəxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!»** — yaki «kəxliringdə sening putliring nemidegən güzəl!». □ **7:2 «Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur»** — bəzi alimlar «kindiking» degən səz jinsiy yolini, yaki tənning təwən ḳismini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ bolsa Xulamit Sulayman aldida yalingaq bolup ussul oynaydu. **«...uning əbjəx xarabi kəm əməs;..»** — «əbjəx xarab» Pələstində adəmni əng məst ḳilidioɣan xarab ḫesablinatti. □ **7:5 «Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur»** — uluoɣ Sulayman padixaḫ yezidiki bir ḳizoɣa «əsir boldi»! Muḫəbbətning küqi zordur! □ **7:7 «Sening boyung palma dərihidək, kəksüng üzüm oɣunqiliridəktur»** — «palma dərihi»ning əzi ünümlük, ḫosulluḳ dərəh ḫesablinidu. Xulamit egiz boyluḳ wə zilwa, «ḫosulluḳ» dəp ḳaraloɣan ohxaydu. □ **7:8 «Palma dərihi üstigə qiḳimən, xahlirini tutup yamiximən; kəksiliring dərwəḳə üzüm tal oɣunqiliridək...»** — palma dərihining hormilirini üzüx yaki güllirini qanglaxtürüp mewilik ḳilix üqün uningoɣa yamixip qiḳixi kerək. Sulayman bu ohxitixta bəlkim ikkila mənisini kəqmə mənidə ixlitidu. Ḫazir Xulamit bilən jinsiy munasiwət ətküzüxkə baxlaydu. **«...burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur...»** — «almilar» degənning baxḳa birhil tərjimisi «ərüklər».

«...mening səyümlükümning gelidin silik ətüp,
Ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun...! □
10 Mən mening səyümlükümningkidurmən,
Uning təkazzasi manga karitilidu».□

On birinqi oylinix — Xulamitning əz yurtini yoklaxka bolonan arzusi •••• {*7:11-8:4*} •••• *Xulamit səz kilidu*

11 «I səyümlüküm, keləyli,
Etizlaronа qikayli;
Yezilarda tünəp keləyli,□
12 Üzümzarlikka qikixka baldur orundin turayli,
Üzüm tallirining bihlionan-bihlimionanlikini,
Qeqəklərning eqilonan-eqilmionanlikini,
Anarlarning bərk uronan-urmionanlikini kərəyli;
Axu yərdə muhəbbətlirimni sanga beoqixlaymən.
13 Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu;
Ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur,
Yengi həm konimu bardur;
Sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»□

8

Dawami — Xulamit səzini dawamlaxturidu

1 «Ah, apamning kəksini xorionan inimdək bolsang'idi!
Seni talada uqritar bolsam, səyəttim,
Wə hеqkim meni kəmsitməytti.□
2 Mən seni yetəkləyttim,
Apangning əyigə elip kirəttim;
Sən manga təlim berətting;
Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim;
Anarlirimning xərbitidin iqküzəttim. □
3 Uning sol koli bexim astida bolatti,

□ **7:9 «...mening səyümlükümning gelidin silik ətüp, ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun...!»** — ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi enikki, Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:10 «(1-10-ayət) xərhi»** — 9-10-ayəttə Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:11 «I səyümlüküm, keləyli, Etizlaronа qikayli; Yezilarda tünəp keləyli,...»** — Xulamitning əz yurtini yənə kərgüsi, xu yərdə Sulayman bilən dalada muhəbbətləxküsi bar idi. 12-13-ayətnimu kərüng. □ **7:13 «Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu»** — «muhbbətgül» degən gül jinsiy muhəbbətni kozonaydionan birhil gül. **«ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur, ...sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»** — Kanaanda (Pələstində) həlklər «ixik üsti»diki bir jaza üstidə hərhil mewə-qewilərni saklaydu. □ **8:1 «Ah, apamning kəksini xorionan inimdək bolsang'idi! Seni talada uqritar bolsam, səyəttim, wə hеqkim meni kəmsitməytti»** — Pələstində aqa-ukining əzara amraklikini oquk ipadilixi, səyüxi normal əhwal. Axik-məxuklarning xundak kilixi əyiblik dəp karalonaqka, Xulamit «Sulaymanni inimdək bolsidi!» dəp tiləydu. □ **8:2 «Sən manga təlim berətting»** — Xulamit Sulaymanning danalikidin ortaklaxmakqi. Yerusalemdiki ordida turonanda Sulayman aldirax bolonaqka muxundak pursət az bolatti. Apisining əyidə bolsa dəhlilər az bolidu. Ərning ayalioa bilim, danalikni axurux pursitini yaritix məs'uliyiti bar. «Sən manga təlim berətting» degənning baxka birhil tərjimisi: «Xu yərdə apam manga əgətkən». **«Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim; anarlirimning xərbitidin iqküzəttim»** — bəlkim Xulamitning apisi inisini emitkəndək (1-ayət), Sulaymanona əmqək salonusi barlikini bildüridu.

Uning ong ḳoli meni silaytti!».

4 «Silərgə tapilaymənki, i Yerusalem ḳizliri —
«Uning waḳit-saiti bolmiɵuqə,
Silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»□

On ikkinqi oylinix — Yezilarɵa, yəni Galiliyəgə bolɵan səpər {*8:5-8:7*} •••• *Xulamitning yurtidiki ḳizlar awwal səzləydu — uni tonumay ḳalidu*
5 «Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim?
Өz səyümlükigə yəlinip?»

«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim;
Axu yərdə apang tolɵaḳ yəp seni dunyaɵa qiḳarɵanidi;
Axu yərdə seni tuɵḳuqi tolɵaḳ yəp seni qiḳarɵanidi».□

Xulamit Sulaymanɵa səz ḳilidu
6 «Meni kənglünggə məḥürdək,
Bilikinggə məḥürdək baskaysən;
Qünki muḥəbbət ələmdək küqlüktur;
Muḥəbbətning ḳizɵinixi təḥtisaradək rəḥimsiz;
Uningdin qiḳḳan ot uqḳunliri,
— Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!□
7 Kəp sular muḥəbbətni өqürəlməydu;
Kəlkünlər uni ɵərk ḳilalmaydu;
Birsi: «Өy-təəlluḳatlirimning ḥəmmisini berip muḥəbbətkə eriximən» desə,
Undaḳta u adəm kixining nəziridin pütünləy qüxüp ketidu».■

On üqinqi oylinix — Xulamitning yurtiɵa, өyigə ḳayitip kelixi. Xulamit kiqik singlisi tooɵruluḳ ikki akisiɵa səz ḳilidu {*8:8-8:14*}. •••• *Xulamit ikki akisiɵa səz ḳilidu*
8 «Bizning kiqik singlimiz bardur,
Biraḳ uning kəksi yoḳtur;
Singlimizɵa ələqilər kəlgən künidə biz uning üqün nemə ḳilimiz?»□

□ **8:4 «...silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»** — yaki «...uni baldur oyɵatḳininglar, ḳozɵiɵininglarning nemisi?!». □ **8:5 Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim? Өz səyümlükigə yəlinip?»** — Xulamit əsliy toyɵa barɵan yol bilən ḳaytip kelidu. Ular Yerusalemdin yeriha xəḥiridiki yol bilən qiḳip Iordan dəryasi jiloisini boylap qəl-bayawandin ətüp Xunəmgə ḳaytidu. Qəl-bayawanning issiḳi bilən u Sulaymanɵa yəlinip mangidu. U xunqə өzgərgənki, yurttikilər uni tonumay ḳalidu. Xunga bu səzlər Xulamitning yurtidiki ḳizlarning degini bolsa kerək. **«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim; axu yərdə apang tolɵaḳ yəp seni dunyaɵa qiḳarɵanidi; axu yərdə seni tuɵḳuqi tolɵaḳ yəp seni qiḳarɵanidi»** — bu səzlərni Sulayman Xulamitḳa eytidu. Sulayman bəlkim birinqi ḳetim (padiqining ḳiyapitidə) dəl muxu alma dərihi astida Xulamitni uhlawatḳan petidə uqratḳanliḳini əsləydu. Xu alma dərihi dəl Xulamitning apisi uni tuɵḳan jay idi. «Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim» — Muxu «oyɵitix» ḥəm uyḳudin oyɵitixnimu, muḥəbbətkə oyɵitixnimu kərsətsə kerək. Sulayman bilən Xulamit Xulamitning ḥayati baxlanɵan dəl xu jayda («alma dərihi astida) өzara təwəndiki əḥdə (6-ayət) bilən baoɵlixidu. □ **8:6 «Meni kənglünggə məḥürdək, bilikinggə məḥürdək baskaysən..»** — xərḥi: Padixaḥ өz məḥüridin ḥeqḳaqan ayrilmaydu. Məḥüri bolsa adəttə altun-gəḥərdin yasaloɵan bolup, intayin ḳimmətlik nərsə idi. Ḥərbir nərsə üstigə məḥür baskanning mənisi «bu meningki» degən bolidu, ələwəttə. Xulamit өzining Sulaymandin ḥərgiz ayrilmasliḳini halaydu, өzini aləmgə: «mən Sulaymannikidurmən» dəp ispatlimaḳqi bolidu. **«muḥəbbət... Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!»** — «Yaḥ» — «Yaḥwəḥ», yəni Pərwərdigarning namining ḳiskə xəkli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8 □ **8:8 «(8-ayət) xərḥi»** — Xulamit kiqik singlisi üqün ənsirəydu. U yatliḳ boloɵuqə ḳandaḳ ḳilip uni pak saḳlax kerək? Muxu soal tooɵruluḳ oylioɵanda bəlkim өzining yaxliḳ waḳitlirini əsləydu.

Ikki akisi jawab beridu

9 «Əgər u sepil bolsa,
Biz uningƣa kümüx munar salimiz;
Əgər u ixik bolsa,
Biz uni kedir tahtaylar bilən ⱪaplaymiz».□

Xulamit sөz ⱪilidu

10 «Өzüm bir sepildurmən,
Ңəm mening kөksilirim munarlardəktur;
Xunga mən uning kөz aldida hatirjəmlik tapⱪan birsidək boldum».□

Xulamit sөzini dawam ⱪilidu

11 «Sulaymanning Baal-Ңamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baoƣwənlərgə ijarigə bərdi;
Ularning ңəmmisi mewisi üqün ming tənggə apirip berixi kerək idi;
12 Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu;
Uning ming tənggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Xuningdək ikki yüz tənggə mewisini bakⱪuqilarƣa bolsun».□

Sulayman Xulamitⱪa sөz ⱪilidu

13 «Ңəy baoƣlarda turoƣuqi,
Ңəmraңlar awazingni angliƣusi bar;
Mangimu uni anglatⱪuzoƣaysən».□

Xulamit Sulaymanoƣa sөz ⱪilidu

14 «I sөyümlüküm, tez bolə,
Jərən yaki yax buoƣidək bol,
Tetitⱪular taoƣliri üstidə yügürüp!»□

□ **8:9 «(9-ayət) xərңi»** — muxu ayəttə Xulamitning ikki akisi uning soaliƣa (8-ayət) jawab beridu. Ularning singlisi өzini asraydiƣan, nomus ⱪilidiƣan ⱪiz bolsa («sepil bolsa»), undaⱪta akiliri uni mukapatlaydu. Biraⱪ əgər u nomusni saⱪlimaydiƣan, hətərlik yoloƣa qiⱪmaⱪqi bolsa («ixik bolsa»), akiliri uni pəwⱪul'addə ⱪooƣdaydu. □ **8:10 «*10-ayət* xərңi»** — Xulamit dərwəkə «sepil» idi — baxⱪilarning ezitⱪuluⱪliriƣa toluⱪ qidiƣuqiliⱪi bar idi, u pütünləy nomusi bilən ətkənidi. Өzini pak saⱪliƣaqⱪa u Sulaymanning əңdisini ⱪobul ⱪilixⱪa tolimu təyyar idi. U ңazir bəlkim ikki akisi əsli өzigə yürgüzgən ⱪattiⱪ muamilining zərürlükini kərüp yetixi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ixligəndə «eziⱪturuluxning eңtimali» az idi; sayisi boloƣan mewilik dərəhliri arisida ixligən bolsa, yaman niyətlik adəm təripidin eziⱪturulux eңtimali bar bolatti. □ **8:12 «*11-12-ayət* xərңi»** — 11-12-ayət: bu ayətlərdə Xulamit өzining Sulaymanoƣa toluⱪ mənsup ikənlikini təkitləydu. U өzini Sulaymanoƣa beoƣixliƣan bir üzümzaroƣa ohxitidu. Sulaymanning barliⱪ üzümzarlirini baⱪⱪuqilar өzigə tegixlik in'amoƣa erixidu, əlwəttə. Xuningoƣa ohxax Xulamit ңazir Sulaymandin ikki akisi üqün tegixlik in'am berixini soraydu. Qünki ular uni nomusqan ⱪilip toy ⱪiloƣuqə uningdin həwər elip kəlgənidi. 12-ayət: «Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu» degən sөzlər Xulamitning өz xəhsini Sulaymanoƣa beoƣixliƣini pütünləy ihtiyarən, pütünləy ərkinlik bilən boldi, dəp ipadiləydu ңəm təkitləydu. Ərkinlik mana muңəbbətning ayrilmas bir ⱪismidur. □ **8:13 «*13-ayət* xərңi»** — Xulamitning kona dostliri (ңəmraңlar) bəlkim uningdin nahxa eytixni tələp ⱪilidu. Sulaymanningmu angliƣusi kelidu. Xulamit nahxa eytip sirtⱪa qiⱪip, Sulaymanni təwəndikidək qaⱪiridu. □ **8:14 «Tetitⱪular taoƣliri üstidə yügürüp!»** — yaki «Yetitⱪu өsümlük taoƣliri üstidə yügürüp!».

Yəxaya

Hudaning Israilƣa bolƣan «dəwa»si ḫəm qaḳiriḳi

1 Uzziya, Yotam, Aḥaz wə Ḥəzəkiyalar Yəḥudaƣa padixaḥ bolƣan waḳitlarda,
Yerusalem wə Yəḥuda tooƣrisida, Amozning ooƣli Yəxaya kərgən ƣayibanə wəḥiy-
alamətlər: —
2 «I asmanlar, anglanglar!
I yər-zemin, ḳulaḳ sal!
Qünki Pərwərdigar səz eytti: —
«Mən balilarni beḳip qong ḳildim,
Biraḳ ular Manga asiyliḳ ḳildi.□ ■
3 Kala bolsa igisini tonuydu,
Exəkmu hojayinining oḳuriƣa *mangidiƣan yolni* bilidu,
Biraḳ Israil bilməydu,
Øz həlḳim ḫeq yorutuliƣan əməs.
4 Aḫ, gunaḫkar «yat əl»,
Ḳəbiḥlikni toplap əzigə yükligən həlḳ,
Rəzillərning bir nəsli,
Nijis bolup kətkən balilar!
Ular Pərwərdigardin yiraḳlixip,
«Israildiki Muḳəddəs Boloƣuqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi.□ ■
5 Nemixḳa yənə dumbalanoƣunglar kelidu?
Nemixḳa asiyliḳ ḳiliwerisilər?
Pütün baxliringlar aoƣrip,
Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,■
6 Bexinglardin ayioƣinglaroƣiqə saḳ yeringlar ḳalmidi,
Pəḳət yara-jaraḫət, ixxiḳ wə yiring bilən toldi,
Ular tazilanmioƣan, tengilmioƣan yaki ularoƣa ḫeq məlḫəm sürülmigən.□
7 Wətininglar qəlləxti;
Xəḫərliringlar kəyüp wəyranə boldi;
Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz aldinglardila yutuweliwatidu;
U yatlar təripidin dəpsəndə ḳilinip qəllixip kətti.■
8 Əmdi üzümzaroƣa selinoƣan qəllidək,
Tərhəməklikkə selinoƣan kəpidək,
Muḫasirigə qüxkən xəḫərdək,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muḳəddəs Kitab boyiqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kərüng. **«Qünki Pərwərdigar səz eytti...»** — muxu kitabta elinoƣan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaḫwəḫ» degənning tərjimisidur. «Yaḫwəḫ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloƣuqi», «Øzüm Bardurmən», «əḫdisidə mənggü Turoƣuqi Huda» degənni bildüridu. Təbirlərnimu kərüng. ■ **1:2** Ḳan. 32:1 □ **1:4 «Aḫ, gunaḫkar «yat əl»...»** — bu ḫəjwiy, kinayilik gəp. Hudaƣa nisbətən Israil butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. **«Israildiki Muḳəddəs Boloƣuqi»** — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Øzining Israil həlḳigə birdinbir pak-muḳəddəs boloƣuqi ikənlikini kərsətkən Huda wə Israil arisida pak-muḳəddəs turoƣuqi Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyoƣəmbər Hudani tiloƣa aloƣanda, bu isimni kəp ixlitidu. ■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30 □ **1:6 «ularoƣa ḫeq məlḫəm sürülmigən»** — yaki «ularoƣa ḫeq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Ḳan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning qizi zəip qalduruldi.□
9 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar bizgə azƣinə «qaldisi»ni
qaldurmiƣan bolsa,
Biz Sodom xəhirigə ohxap qalattuq,
Gomorra xəhirining haliƣa qüxüp qalattuq.□ ■
10 I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar,
«I Gomorraning həlqi, Hudayimizning qanun-nəsihitigə qulaq selinglar!□
11 Silər zadi nemə dəp Manga atap nurƣunliƣan qurbanliqlarni sunisilər?» — dəydu
Pərwərdigar.
— «Mən kəydürmə qoqqar qurbanliqinglardin,
Bordaq malning yaƣliridin toyup kəttim,
Buqilar, paqlanlar, tekilərning qanliridin həq hursən əməsmən.□ ■
12 Silər Mening aldimƣa kirip kəlginiglarda,
Silərdin həyla-aywanlirimni xundaq dəssəp-qəyləxni kim tələp qiliƣan? □
13 Bihudə «axliq hədiyə»lərni elip kelixni boldi qilinglar,
Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup qaldi.
«Yengi ay» həytliri wə «xabat kün»lirigə,
Jamaət ibadət sorunliriƣa qaqirilixlariƣa —
Qisqisi, qəbihliktə ətküzülgən daƣduƣilik yiƣilixlariƣa qidiƣuqilikim qalmidi.□
14 «Yengi ay» həytinglardin, bekitilgən həyt-bayriminglardin qəlbim nəprətlinidu;
Ular manga yük bolup qaldi;
Ularni kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.
15 Qolunglarni kətürüp duaƣa yayƣiniginglarda,
Kəzümni silərdin elip qaqimən;
Bərhək, kəpləp dualarni qiliƣiniginglarda, anglimaymən;
Qünki qolliringlar qanƣa boyaldi.■
16 Əzünglarni yuyup, paklininglar;
Qilmixliringlarning rəzillikini kəz aldimdin neri qilinglar,
Rəzillikni qilixtin qolunglarni üzünglar;■

□ **1:8 «üzümzarƣa selinƣan qəllidək, tərhəməklikkə selinƣan kəpidək…»** — Yerusalemning əhwalini təswirləydu; u nahayiti qil üstidə turƣanliqini, intayin muqimsiz əhwalda qaldiruluƣanliqini bildürsə kerək. **«Zion»** — yaki «Zion teƣi» bolsa Yerusalem xəhiri, xuningdək muqəddəs ibadəthana jaylaxqan taƣdur. □ **1:9 «Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar»** — «Yəxaya» kitabida kəp ixlitilidiƣan Hudaning bir nami. **«Pərwərdigar bizgə azƣinə «qaldisi»ni qaldurmiƣan bolsa…»** — «qaldi» (Hudaning «qaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərülidiƣan tema yaki mawzudur. Israil həlqining kəp qismi Hudadin yiraqlixip kətkən bolsimu, Hudaning mehir-xəpqiti bilən ularning arisida haman əzigə sadiq bir «qaldi» bolidu. **«Sodom xəhərigə ohxap qalattuq, Gomorraning haliƣa qüxüp qalattuq»** — kona zamanlarda, (Ibrahim pəyƣəmbərning dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nahayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaƣdurup ularni pütünləy wəyran qiliƣan. Ikki xəhərning bügüngə qədər həqqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni kərüng). Yəxayaning deməkqi boloƣini, Huda Əzigə sadiq bir «qaldisi» qaldurmiƣan bolsa, Israilmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yoqilip kətkən bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10 «I Sodomning həkümranliri,… I Gomorraning həlqi, …»** — muxu yərdə, Yəxaya pəyƣəmbər əz həlqini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu. □ **1:11 «kəydürmə qurbanliq»** — muxu hil qurbanliq Hudaƣa atap toluq kəydürülətti. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəx. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləxni kim tələp qiliƣan?»** — «dəssəp-qəyləx» degən səz muxu yərdə bəlkim həlq elip kirgən nurƣunliƣan qurbanliq mallirining ibadəthanining həylilirini dəssigənlikini kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi «dəpsəndə qilix». □ **1:13 «axliq hədiyə»lər** — «axliq hədiyə» adəttə «kəydürmə qurbanliqlar» həm ƣa qoxulatti. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup qaldi»** — Musa pəyƣəmbərgə tapxuruloƣan qanunƣa asasən, hər küni muqəddəs ibadəthanida huxbuy yəqix kerək idi. **«xabat küni»** — bolsa xənbə küni bolup, Israillar üqün «muqəddəs kün»dur, bu həqqandaq ix-əmgək qilmay Hudaƣa seƣinidiƣan, ibadət qilidiƣan kün idi. Yəhudiylar bu künni «xabat küni», yəni «(hizmət)tin) dəm elix küni» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kərüng. ■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

17 Yahxilik ķilixni өgininglar;
Adillikni izdənglar,
Zomigərlərgə tənbiḥ beringlar,
Yetim-yesirlərni naḥəķliķtin halas ķilinglar,
Tul hotunlarning dəwasini soranglar.□
18 Əmdi kelinglar, biz munazirə ķilixayli, dəydu Pərwərdigar,
Silərning gunaḥinglar ķip-ķizil bolsimu,
Yənila ķardək aķiridu;
Ular ķizil ķuruttək toķ ķizil bolsimu,
Yungdək ap'aķ bolidu.□ ■
19 Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,
Zemindiki esil məḥsulattin bəḥrimən bolisilər;
20 Biraķ rət ķilip yüz өrisənglar,
Ķiliq bilən ujuķturulisilər»
— Qünki Pərwərdigar Өz aƣzi bilən xundaķ degən.

21 Sadiķ xəḥər ķandaķmu paḥixə bolup ķaldi!?
Əslidə u adalət bilən tolƣanidi,
Ḥəķķaniyliķ uni makan ķilƣanidi,
Biraķ ḥazir ķatillar uningda turuwatidu.□
22 Kümüxüng bolsa daxķalƣa aylinip ķaldi,
Xarabingƣa su arilixip ķaldi;■
23 Əmirliring asiyliķ ķilƣuqilar,
Oƣrilarƣa ülpət boldi;
Ularning ḥərbiri pariƣa amraķ bolup,
Soƣa-salamlarni kөzləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwasi ularning aldiƣa yətməydu.□ ■
24 Xunga — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Rəb Pərwərdigar —
Yəni Israildiki ķudrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qiķimən,
Düxmənlirimdin ķisas alimən;□
25 Ķolumni üstünggə təgküzüp,
Seni tawlap, səndiki daxķalni təltөküs tazilaymən,
Səndiki barliķ arilaxmilarni elip taxlaymən.■
26 Ḥөkümran-soraķqiliringlarni awwalķidək,
Məsliḥətqiliringlarni dəsləptikidək ḥalƣa kəltürimən.
Keyin sən «Ḥəķķaniyliķning Makani», «Sadiķ Xəḥər» — dəp atilisən.
27 Əmdi Zion adillik bilən,

□ **1:17 «Zomigərlərgə tənbiḥ beringlar»** — baxķa birhil tərjimisi, «Ezilgüqilərgə yar-yөlək bolunglar». □ **1:18 «Silərning gunaḥinglar ķip-ķizil bolsimu»** — bu «ķizil ķurut» Yəḥudiylar bu ķurutni boyaķ yasax üqün ixlətkən. ■ **1:18** Zəb. 51:7-10 □ **1:21 «Sadiķ xəḥər ķandaķmu paḥixə bolup ķaldi!?»** — Yəxaya pəyƣəmbər Yerusalem xəḥirini əslidə Hudaƣa sadiķ bir ayalƣa ohxax xəḥər idi, biraķ ḥazir bir paḥixə ayalƣa aylandi dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Ḥox. 4:18 □ **1:23 «Soƣa-salamlarni kөzləp yürməktə...»** — ibraniy tilida «Soƣa-salamlarni ķoƣlap yürməktə...». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24 «Israildiki ķudrət Igisi...»** — Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «Israil həlķigə Өzining küq-ķudritini kөrsətküqi Huda, Israilda turƣan naḥayiti ķudrətlik, ķadir Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyƣəmbər Hudani tilƣa alƣanda, bu namni kөp ixlitidu. ■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3

Wə uningƣa ⱪaytip kəlgənlər ⱨəⱪⱪaniylik bilən ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinidu. □
28 Biraⱪ asiylar wə gunaⱨⱪarlar birdək ujuⱪturulidu,
Pərwərdigardin yüz ərigüqilər bolsa ⱨalak bolidu.■
29 Xu qaoƣda silər təxna bolƣan dub dərəhliridin nomus ⱪilisilər,
Talliƣan baoƣlardin hijil bolisilər.□
30 Qünki ɵzünglar huddi yopurmaⱪliri ⱪurup kətkən dub dərihidək,
Susiz ⱪuruⱪ bir baoƣdək bolisilər.
31 Xu küni küqi barlar otⱪa xam piliki,
Ularning əjri bolsa, uqⱪun bolidu;
Bular ⱨər ikkisi təngla kɵyüp ketidu,
Ularni ɵqürüxkə ⱨeqkim qiⱪmaydu. □

2

Ahirⱪi zamanlardiki Yerusalem

1 Bular Amozning ooƣli Yəxaya Yerusalem wə Yəⱨuda tooƣrisida kɵrgən kalamdur: —
2 Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning ɵyi jaylaxⱪan taoƣ taoƣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ⱨəmmə dɵng-egizlktin üstün ⱪilip kətürülidu;
Barliⱪ əllər uningƣa ⱪarap eⱪip kelixidu.□ ■
3 Nuroƣun həlⱪ-millətlər qiⱪip bir-birigə: —
«Kelinglar, biz Pərwərdigarning teoƣioƣa,
Yaⱪupning Hudasining ɵyigə qiⱪⱪayli;
U Ɵz yolliridin bizgə ɵgitidu,
Biz Uning təriⱪiliridə mangimiz» — deyixidu.
— Qünki ⱪanun-yolyoruⱪ Ziondin,
Pərwərdigarning sɵz-kalami Yerusalemdin qiⱪidioƣan bolidu.■
4 U əllər arisida ⱨɵküm qiⱪiridu,
Nuroƣun həlⱪlərning ⱨəⱪ-naⱨəⱪlirigə kesim ⱪilidu;
Buning bilən ular ⱪiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroƣaⱪ ⱪilip soⱪuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə ⱪiliq kətürməydu,
Ular ⱨəm yənə uruxni ɵgənməydu.■
5 — «I Yaⱪup jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Ⱨazirⱪi Yerusalem

□ **1:27 «uningƣa (Zioneƣa) ⱪaytip kəlgənlər»** — muxu yərdə «ⱪaytip kelix» bəlkim ikki ixni ɵz iqigə alidu. Birinqisi, kəlgüsidə «towa ⱪilip, Hudaning yenioƣa ⱪaytidioƣanlar»; ikkinqisi, «yiraⱪ yurttiki ⱪulluⱪtin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazaliⱪ tərbiyisidin) qiⱪip Zioneƣa ⱪaytip kəlgənlər». **«ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinix»** — ibraniy tilida pəⱪət bir sɵz bilən ipadilinidu. Bu sɵz ⱨəm «bədəl tələp, ⱪulluⱪtin ⱪutⱪuzup ⱨər ⱪilix»nimu ɵz iqigə alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub dərəhliri ... baoƣlar...»** — muxu «dub dərəhliri» wə «baoƣlar» xübⱨisizki, xu dəwrdiki butpərəslikkə alaⱨidə ataloƣan jaylarni kərsitidu. Biliximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhlaⱪsizliⱪ bilənmu munasiwətlik idi. □ **1:31 «otⱪa xam piliki»** — yaki «otⱪa tərməq». □ **2:2 Ahir zamanlarda»** — ibraniy tilida «Künlərning ahirida». **«Pərwərdigarning ɵyi»** — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. **«Barliⱪ əllər uningƣa ⱪarap eⱪip kelixidu»** — Təwrat ⱨəm Zəburdiki «əllər» degən sɵz adəttə Israildin baxⱪa barliⱪ həlⱪlərni, yəni «Yəⱨudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə ⱪilimiz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlⱪ-millətlər» deyilsə, ⱨərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2 ■ **2:4** Yo. 3:10; Mik. 4:3

6 — Sən Өz həlқing bolоqan Yaқup jəmətini taxlap қoydung;
Qünki ular xərқtiki hurapatlar bilən toldurуldi;
Ular Filistiylərdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən қol tutuxidu;□
7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Baylиқliri tügiməs;
Yər-zemini atlarоqimu tolup kətti,
Jəng ҳarwiliri ҳəm tügiməs;□
8 Zemini butlar bilənmu liқ bolup kətti;
Ular өz қolliri bilən yasiоqanlirioqa,
Barmaқliri bilən xəkilləndürgənlirigə səjdə қilixidu.
9 Xuning bilən puқralar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən қilinidu;
Sən ularning қəddini ruslimaysən ҳəm ҳeq kəqürüm қilmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

10 Əmdi Pərwərdigarning wəһxitidin,
Ҳəywisining xan-xəripidin өzüngni қaqur,
Hada taxlar iqigə kiriwal,
Topa-qanglar iqigə məküwal!
11 Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə қaritilidu,
Insanlarning ҳakawurluқi pəs қilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp mədһiyilinidu. ■
12 Qünki samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigarning xundaқ bir küni təyyar turidu: —
Xu küni ҳərbir təkəbbur wə məmədanlarning üstigə,
Өzini yuқiri sanioqanlarning üstigə qüxidu
(Xuning bilən ularning ҳəmmisi pəs қilinidu!),■
13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioqan barliқ kedir dərəһlirining üstigə,
Baxandiki barliқ dub dərəһlirining üstigə,
14 Egiz taoqlarning ҳəmmisigə,
Yuқiri kətürülgən barliқ dənglərning üstigə,
15 Ҳərbir ҳəywətlik munarning üstigə,
Ҳərbir mustəһkəm sepilning üstigə,
16 Tarxixtiki ҳərbir soda kemisining üstigə,
Xundaқla barliқ güzəl kemə gəwdisining üstigə xu küni qüxüxkə təyyar turidu.□
17 Adəmlərning kərəngliki təwən қilinip qüxürülüp,

□ **2:6 «Ular (Israillar) Filistiylərdək pal salidu»** — muxu yərdə Yəxaya kinayilik səz ixlitip, өz həlқining hurapiyliқni ҳər tərəptin, yəni xərқtin ҳəm oqərbtin (Filistiylərdin) қobul қiloqanliқini kərsitidu. □ **2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti… baylиқliri tügiməs… yər-zemini atlarоqimu tolup kətti, jəng ҳarwiliri ҳəm tügiməs»** — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan қanun — Təwrattiki «Қanun xərһi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlar Təwrattiki xu pərmanlaroqa hilap. □ **2:9 «… puқralar egildürülidu… ېөwən қilinidu»** — bu peilning ikkisi ikki bisliқ səz bolup, ularning butlaroqa bax uridioqanliқini ҳəmdə kəlgüsidə ular xübһisizki ohxaxla Hudaning oqəzipi aldida yərgə yiқilidioqanliқini bildüridu. **«… қəddini ruslimaysən ҳəm ҳeq kəqürüm қilmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bisliқ birla səz bilən ipadilnidu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəһ. 6:12-13 □ **2:16 «Tarxixtiki ҳərbir soda kemisining üstigə,…»** — қədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangқi qiққan «Tarxix» dəydioqan üq yurt bar idi. Birsi ximaliy Afriқida, birsi Ispaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxi mumkin idi. Tarxixtiki kemilər barliқ baxқa əllərning kemiliridin qong wə ҳəywətlik idi. **«Xundaқla barliқ güzəl kemə gəwdisining üstigə…»** — yənə birhil tərjimisi: — «Xundaқla ҳərbir güzəl rəsim-ҳəykəllərning üstigə…»

Insanlarning təkəbburliqi pəs qilinidu,
Xu künidə yalƣuz Pərwərdigarla üstün dəp mədhiyilinidu.
18 Butlar bolsa ħəmmisi kəzdin yoqilidu.□
19 Pərwərdigar yərni dəħxətlik silkindürüxkə ornidin turidiƣan qaƣda,
Ular əzlirini Uning wəħxitidin, Uning ħəywisining xan-xəripidin qaqurup,
Hada tax ƣarlirining iqigə,
Yər yüzidiki əngkürlərgə kiriwalidu;
20 Xu künidə kixilər əzigə qoqunuxqa yasiƣan kümüx butliri wə altun butlirini qariƣu qaxqanlarƣa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;
21 Pərwərdigar yərni dəħxətlik silkindürüxkə ornidin turidiƣan qaƣda,
Ular əzlirini Uning wəħxitidin, Uning ħəywisining xan-xəripidin qaqurup,
Hada tax qaklirining iqigə,
Yarlarning yeriklириƣa kiriwalidu;
22 Ümidinglarni nəpisi dimiƣidila turidiƣan insandin üzünglar,
Qünki insan zadi nemə idi?!

3

Yəħuda-Yerusalemning qəbiħlikigə qüxidiƣan jaza

1 Qünki, qara! Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəħudaƣa quwwət wə yələnqük boloƣan *barliq nərsilərni yoq qilidu*,
— Yəni quwwət boloƣan pütkül ax-nan,
Yələnqük boloƣan ħəmmə su, □
2 Palwan wə ləxkər,
Sotqi wə pəyƣəmbər,
Palqi wə aqsaqal,
3 Əllik bexi, mətiwər wə məsliħətqi,
Ħünərwən ustilar wə jadu qiloƣuqilarni yoq qilidu.
4 — «*Ularning ornioƣa* yaxlarni əməldar qilimən,
Bəthuy balilar ularning üstidin idarə qilidu.
5 Puqralar bir-birini ezidu,
Ħərbiri qoxnisi təripidin ezilidu;
Balilar qerilarƣa,
Muttəħəmlər mətiwərlərgə ədəpsizlik qilidu;
6-7 Xu küni birsi ata jəmətidiki qerindixini tutuwelip, uningƣa: —
«Sizning kiyim-keqikingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər qolingiz astida bolsun», — dəydu;
U jawabən qolini kətürüp *qəsəm iqip*: «Dərdinglarƣa dərman bolalmaymən;
Əyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yoq;
Meni həlqqə yetəkqi qilmanglar!» — dəydu.
8 Qünki Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu,
Yəħuda bolsa yiqilidu;
Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigarƣa qarxi qiqip,
Xərəp Igisining kəzliri aldida isyankarlik qildi.□

□ **2:18 «Butlar»** — ibraniy tilida: — «Ərziməslər...» □ **3:1 «quwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki səz ibraniy tilida adəttə «tayaq» yaki «ħasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, qədimki zamanlarda Yəħudiy həlqi əz nanlirini bir ħasida (zihta tiziloƣandək) kətürüp mangatti. Undaq bolsa bu səzlər ikki bislik bolup, ħəm muxu «tayaqlar» ħəm «quwwət-yələnqük»lərni təng kərsitidu. □ **3:8 «...Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu...»** — yaki «...Yerusalem harab qilinidu».

9 Ularning qirayi özlirigə ḳarxi guwaḥlik beridu;
Ular Sodom xəḥiridək gunaḥini ḥeq yoxurmay,
Oquḳ-axkara jakarlaydu.
Ularning jenioɳa way! Ular yamanlikni öz bexioɳa qüxürgən!
10 Ḥəḳḳaniylaroɳa eytḳinki,
Ular aman-esənliktə turidu,
Ular öz əmllirining mewisini yəydu;
11 Rəzillərgə way! Bexioɳa yamanlik qüxidu,
Qünki öz ḳoli bilən ḳiloɳanliri özigə yanidu.
12 Mening həlḳimdə bolsa, balilar ularni har ḳilidu,
Ayallar ularni idarə ḳilidu;
I həlḳim! Silərni yetəkləwatḳanlar silərni azduridu,
Ular mangidioɳan yolliringlarni yoḳ ḳilidu.□
13 Pərwərdigar Öz dəwasini soraxḳa orun alidu,
Həlḳ-millətlər üstidin ḥöküm qiḳirixḳa örə turidu;
14 Pərwərdigar Öz həlḳining aḳsaḳalliri wə əmirliri bilən dəwalixip, ularoɳa: — Üzümzarni yəp tügətkənlər silər özünglar,
Ajiz möminlərdin aloɳan olja öyünglarda yatidu, dəydu.
15 — Silərning həlḳimni axundaḳ ezip,
Ajiz möminlərning yüzlirigə dəssəp zadi nemə ḳiloɳininglar? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Rəb Pərwərdigar.

Yerusalemdiki «moda ḳooɳlixidioɳan» təkəbbur ḳiz-ayallaroɳa qüxidioɳan jaza

16 Pərwərdigar yənə mundaḳ dedi: —
«Zion ḳiz-ayalliri təkəbburluḳ ḳilip,
Ḳax-kirpiklirini süzüp,
Közlirini oynitip, naz ḳilip taytanglixip,
Putlirini jildirlitip mengip yürixidu;
17 Xunga Rəb Zion ḳiz-ayallirining bax qoḳḳilirini taz ḳilidu,
Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu». □
18 Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məḥrum ḳilidu;
— Ularning oxuḳ jildiraḳlirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,
19 Ḥalḳilirini, biləzüklirini, qümpərdə-qaqwanlirini,□
20 Romallirini, oxuḳ zənjirlirini, potilirini, ətirdanlirini, tiltumarlirini,
21 Üzüklirini, burun ḥalḳilirini,
22 Ḥeytliḳ tonlirini, yopuḳlirini, pürkənjilirini, ḥəmyanlirini,
23 Əynəklirini, ap’aḳ iq köynəklirini, səllilirini wə tor pərdilirining ḥəmmisini elip taxlaydu.
24 Əmdi xundaḳ boliduki,
Ətir puriḳining ornioɳa bətbuyluḳ;
Potining ornida aroɳamqa,
Qiraylik yasioɳan qaqlirining ornida taz bexi,
Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,
Güzəllikining ornida daoɳmal tamoɳisi bolidu.
25 Sening yigitliring ḳiliqlinip,

□ **3:12 «balilar ularni har ḳilidu, ayallar ularni idarə ḳilidu»** — muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padixaḥining balilik ḳilidioɳanliḳi, öz ayalliri wə kenəzəkliri təripidin kontrol ḳilinidioɳanliḳini kərsətməkqi. □ **3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu»** — yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək ḳilidu». □ **3:19 «qaqwan»** — birhil qümpərdə, niḳab.

Baturliring jəngdə yiqilidu.
26 *Zionning* qowuqliri zar kətürüp matəm tutidu;
U yalingaqlanoƣan halda yərgə olturup qalidu.

4

Dawami

1 Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz,
öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəqət bizni rəswaliqtin halas qilix üqün, bizni
namingizoƣa təwə qilixingizni ətünimiz!» — dəydu. □

2 Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu,
Zemin bərgən mewə bolsa,
Qeqip qutuloƣan Israildikilərgə xəhrət wə güzəllik kəltüridu.□
3 Həm xundaq ix boliduki,
Zionda qaloƣanlar, Yerusalemda tohtitiloƣanlar,
Yəni Yerusalemda hayat dəp tizimlanoƣanlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp
atilidu.□
4 Xu qaoƣda Rəb adalət yürgüzgüqi roh həm köydürgüqi roh bilən,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yerusalemning qan daoƣlirini tazilaydu.
5 Xu qaoƣda Pərwərdigar kündüzdə Zion teoƣidiki hərbir öy,
Xundaqla barliq ibadət sorunlarning üstigə is-tütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu. □
6 Xu küni, kündüzdə tomuz issiqqa sayə qilidioƣan,
Hətərdin panahlinidioƣan, boran-yamoƣurloroƣa dalda bolidioƣan bir sayiwənlik kəpə
bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

1 Mən öz söygən yarimoƣa,
Mening söyümlüküm üqün öz üzümzari tooƣruluq bir küy eytip berəy;
Söyümlükümning munbət bir dong üstidə üzümzari bar idi; □
2 U həmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisioƣa kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi hosul kütti;

□ **4:1 «bizni namingizoƣa təwə qilixingiz»** — xu dəwrdə, toy qiloƣandin keyin, ayal erining ismi bilən qaqirilidioƣan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqum Pərwərdigarning Özidin qiqqan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniqlinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu»** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərəp üqün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda hayat dəp tizimlanoƣanlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu»** — ahirqi zamanda Yəhudiylarning «qaldi»si enik kərünidu. □ **4:5 «xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu»** — demək, Pərwərdigarning Özining xan-xəripi Yerusalemda turidu. □ **5:1 «Mən öz söygən yarimoƣa... bir küy eytip berəy»** — pəyoƣəmbərning eytqan «yar»i bolsa Hudadur. **«munbət bir dong üstidə...»** — ibraniy tilida «bir münggüz, zəytun məylik ooƣul üstidə...»

Birақ buning ornioɣa, üzümzar aqqiқ üzümlərnila bərdi.□
3 Ķeni, i Yerusalemdikilər wə Yəhudaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisidin ḥəküm qiқiringlar!
4 Mening üzümzarimda ķiloɣudək yənə nemə ixim ķaldi?
Yahxi üzümlərni kütkinimdə,
Nemixķa pəķət aqqiқ üzümnila qiқirip bərdi?■
5 Əmdi ḥazir Θz üzümzarimni nemə ķilidioɣinimni silərgə eytip berəy: —
Uning qitlaқlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;
Uning tamlirini qeқip ɑulitimən, u qəylinidu.□ ■
6 Mən uni qəllükkə aylandurimən;
Ḥeqkim uni qatap-putap, pərwix ķilmaydu;
Jioɣanlar wə tikənlər uningda əsüp qiқidu;
Bulutlaroɣa uning üstigə ḥeq yamoɣur yaoɣdurmanglar dəp buyruymən.
7 Qünki samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning üzümzari — Israil jəməti,
Uning huxalliқi boloɣan əsümlük bolsa — Yəhudadikilərdur;
U adalət mewisini kütkən,
Birақ mana əmdi zulum kərdi;
Ḥəққaniyliқni kütkən,
Birақ mana əmdi nalə-pəryad boldi!□ ■
8 Həқlərgə ḥeq orun ķaldurmay əyni-əygə, etizni-etizoɣa ulioɣanlaroɣa way!
Θzünglarni yaloɣuz zeminda ķaldurmaқqimusilər?■
9 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mening ķuliқimoɣa mundaқ dedi: —
«Kəpligən əylər,
Dərwəқə ḥəywətlik, ḥəxəmətlik əylər adəmzatsiz, harab bolidu.
10 Bərḥəқ, ķiriқ moluқ üzümzar pəķət altə küp xarab beridu,
Ottuz kürə dan bolsa pəķət üq kürə ḥosul beridu. □
11 Məy iqixkə aldirap tang atқanda ornidin turoɣanlaroɣa,
Ķarangoɣu qüxixigə ķarimay, xarabtin kəyp boloɣuqə besip olturoɣanlaroɣa way!■
12 Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;
Birақ ular Pərwərdigarning ķiloɣanliriioɣa wə ķol ixliriioɣa ḥeq etiwar ķilmaydu.□
13 Xu səwəbtin əz həlқim bilimdin həwərsiz boloɣanliқi tüpəylidin sürgün bolup ketidu;
Esilzadiliri eqirқixip,
Puқraliri ussuzluқtin ķurup ketidu.■
14 Xunga təḥtisara nəpsini yooɣinitip,
Aoɣzini ḥang aqidu;

□ **5:2 «…üzümzar aqqiқ üzümlərnila bərdi» —** muxu yərdə «aqqiқ» ibraniy tilidiki «sesiқ»ni bildüridu. ■ **5:4** Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ **5:5 «Uning qitlaқlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» —** baxқa birhil tərjimisi: — «Uning qitlaқlirini elip taxlaymən, u kəydürülidu». ■ **5:5** Zəb. 80:12-13 □ **5:7 «mana əmdi nalə-pəryad boldi!» —** muxu ayəttə wəḥiy-həwərni təkitləx üqün ibraniy tilida aḥangdax səzlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpaқ»; «ḥəққaniyliқ» — «tsədəқaḥ», «nalə-pəryad» — «zədəkaḥ». Yəxaya pəyoɣəmbər ḥərdaim muxundaқ səz oyuni ķilidu. ■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10 «Bərḥəқ, ķiriқ moluқ üzümzar pəķət altə küp xarab beridu» —** muxu ayəttiki «ķiriқ moluқ yər» ibraniy tilida «on ķox kaliliқ yər» degənlik bolup, on ķox kala bir kün iqidə aoɣduralaydioɣan yər. **«altə küp» —** ibraniy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrgə tooɣra kelidu. **«ottuz kürə» —** bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibraniy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibraniy tilida «bir əfaḥ» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30 □ **5:12 «lira» —** bir hil tarliқ saz. **«Pərwərdigarning ķiloɣanliri…» —** bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi wə ajayibliқlirini, «ķol ixliri» bolsa bəlkim uning Israillaroɣa kərsətkən nijatliқ məjizilirini kəzdə tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7

Ularning xəhrətliri, top-top adəmliri, kikas-sürən kətürgüqiliri wə nəoɣmə
oynioɣuqiliri birakla iqigə qüxüp ketidu.□
15 Pukralar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən kilinidu,
Təkəbburlarning kəzliri yərgə karitilidu;
16 Birak samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar adalət yürgüzginidə
üstün dəp mədhiyilinidu,
Pak-mukəddəs boloɣuqi Təngri həkkaniylikidin pak-mukəddəs dəp bilinidu.
17 Xu qaoɣda kozilar əz yaylaklirida turoɣandək otlaydu,
Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə ozuklinidu.□ ■
18 Kəbihlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunahni harwa aroɣamqisi bilən tartkanlaroɣa way!□
19 Yəni: «*Huda* aldirisun!
Ixlirini Əzi ittikrək ada kilsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«Israildiki Mukəddəs Boloɣuqi»ning niyət kiloɣini yekinlixip ixka axuruloɣay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□
20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Karangoɣulukni nurning, nurni karangoɣulukning ornioɣa koyoɣuqilaroɣa,
Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning ornioɣa koyoɣuqilaroɣa way!
21 Əzlirini dana dəp qaoɣlioɣanlaroɣa,
Əz nəzəridə əzlirini əkillik dəp karioɣanlaroɣa way!■
22 Xarab iqixkə batur boloɣanlaroɣa,
Harakni əbjəx kilixta kəhriman boloɣanlaroɣa,□
23 Yəni para üqün rəzillərni akлap,
Xuning bilən həkkaniylarning adalitini rət kiloɣuqilaroɣa way!■
24 Xunga, ot yalkunliri samanlarni yutuwətkəndək,
Yalkunlarda mənggənlər solixip yokaloɣandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,
Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning yolyoruk-
kanunini qətkə kakkan,
Israildiki Mukəddəs Boloɣuqining səz-kalamini kəzgə ilmioɣanidi.■
25 Xunga Pərwərdigarning oɣəzipi Əz həlkigə karap kaynaydu,
U ularoɣa karap kolini kətürüp, ularni urup yikitidu.
Taoɣlar təwrinip ketidu;
Ölüklər əhlətlərdək koqilar otturisida dəwə-dəwə bolidu.
Muxundak ixlar bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan koli yənila kayturulmay turidu.■
26 U yirakтiki əllərni qakirip tuoɣni kətüridu,
U yər yüzining qət yakisidin bir əlni üxkirtip qakiridu;
Mana ular tezdin aldirap kelidu!

□ **5:14 «təhtisara»** — ibraniy tilida «xeol» degən yər, «yər astidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərning rohliri baridioɣan, kiyamət künini kütidioɣan jayni kərsitidu. □ **5:17 «kozilar… otlaydu,… musapirlar… ozuklinidu»** — demək, zemin box, kuruk bolup kətkəqkə, koylar həm yat adəmlər ərkinlik bilən hətta baylarning əyliridin ozukluk tapidu. ■ **5:17** Yəx. 14:30 □ **5:18 «Gunahni harwa aroɣamqisi bilən tartkanlaroɣa way!»** — demək, ular gunahlirini hətta əz tenidə kətürəlməydu, kəbihlikliri intayin kəp həm opuquktur. □ **5:19 «Israildiki Mukəddəs Boloɣuqi»** — 1:4diki izahatni kərüng. ■ **5:21** Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ **5:22 «Harakni əbjəx kilixta kəhriman boloɣanlar…»** — muxular kinayilik səz, əlwəttə. ■ **5:23** Pənd. 17:15; 24:24 ■ **5:24** Mis. 15:7; Yəx. 9:18 ■ **5:25** Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

27 Ulardin ḥeqbiri qarqap kətməydu,
Putlixipmu kətməydu.
Ḥeqbiri mügdiməydu, uhlimaydu,
Baoɳlioɳan bəlwaoɳliridin ḥeqbiri boximaydu,
Qoruķlirining booɳķuqliridin ḥeqbiri üzülməydu;
28 Ularning oķliri ittik,
Barliķ oķyalirining kiriqliri tartilip təyyar turidu,
Atlirining tuyaķliri qaķmaķ texidək bolidu,
Jəng ḫarwilirining qaķliri ķoyuntazdək aylinidu;
29 Ularning ḥərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək ḥərkirixidu,
Dərwəķə, ular owoɳa erixkəndə oɳaz-oɳuz ķilip ḥərpiyixidu;
Owni ķutķuzoɳudək ḥeqkim bolmay,
Ular uni elip ketidu.
30 Xu küni ular dengizlar ḥərkürigəndək owoɳa ḥərkirixidu;
Əgər birərsi yər-zeminoɳa ķarioɳudək bolsa,
Pəķət ķarangoɳuluķ, dərd-ələmnila kəridu!
Ḥərķandaķ nur bulut-tuman təripidin oɳuwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoɳəmbər ķilip qaķirixi

1 Uzziya padixaḥ aləmdin ətkən yili mən Rəbni kərdüm;
U intayin yuķiri kətürülgən bir təhttə olturatti;
Uning toni muķəddəs ibadəthanioɳa bir kəlgənidi. ■
2 Uning üstidə saraflar pərwaz ķilip turatti;
Ḥərbirining altə tal ķaniti bar idi;
Ikki ķaniti bilən u yüzini yapatti,
Ikki ķaniti bilən u putini yapatti,
Wə ikki ķaniti bilən u pərwaz ķilip turatti.□ ■
3 Ulardin biri baxķa birsigə: — «Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, muķəddəs, muķəddəs, muķəddəstur!
Barliķ yər yüzi uning xan-xəripigə toloɳan!» — dəp towlawatatti.□ ■
4 Towlioɳuqining awazidin dərwazining kexəkliri təwrinip kətti,
Өy is-tütək bilən ķaplandi.
5 Xuning bilən mən: — «Өzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən ḥəm napak ləwlik həlķ bilən arilixip turup, өz kəzüm bilən Padixaḥķa, yəni samawi ķoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigaroɳa ķaridim!» — dedim.□
6 Xuning bilən saraflardin biri ķolida ķurbangaḥtin bir qooɳni lahxigiroɳa ķisip elip, yenimoɳa uqup kəldi;

□ **5:30 «…ular dengizlar ḥərkürigəndək owoɳa ḥərkirixidu» —** ibraniy tilida «…ular dengizlar ḥərkürigəndək uningoɳa ḥərkirixidu». Ularning owlaydioɳini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2 «Saraflar» —** ibraniy tilidiki səz bolup, «kөygüqilər» «kөyiwatķanlar» degənni bildüridu. Ibraniy tilidiki muxu kөplük isim bolsa «üq yaki üqtin kөp»ni bildüridu. Xübḫisizki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, biraķ zadi ķanqisi barliķini bilməymiz. ■ **6:2** Wəḫ. 4:8 □ **6:3 «…muķəddəs, muķəddəs, muķəddəstur» —** ibraniy tilida bir süpət ikki ķetim təkralansa, intayin yuķiri dərijidə boloɳanliķni bildüridu. Pütkül Muķəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq ķetim təkrarlinixi pəķət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-muķəddəsliki, xübḫisizki, «mukəmməl, insan təssəwur ķiloɳusiz dərijə»də boloɳanliķini bilduridu. ■ **6:3** Wəḫ. 4:8 □ **6:5 «Mən tügəxtim!» —** ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu wə «mən parqə-parqə ķilindim!» ḥəm «mən süküttə turoɳuzuldum» degənnimu ipadiləydu.

7 u uni aoɣzimoɣa təgküzüp: — «Mana, bu ləwliringgə təgdi; sening ⱪəbihⱡliking elip
taxlandi, gunahⱡing kafarət bilən kəqürüm ⱪilindi» — dedi.□ ■
8 Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?»
degən awazini anglidim.
Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.
9 Wə U: «Baroɣin; muxu həlⱪⱪə mundaⱪ dəp eytⱪin: — «Silər anglaxni anglaysilər,
biraⱪ qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraⱪ bilip yətməysilər. ■
10 Muxu həlⱪning yürikini tax ⱪiloɣin;
Ularning ⱪulaⱪlirini eoɣir,
Kəzlirini kor ⱪiloɣin;
Bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydioɣan,
Ⱪuliⱪi bilən angliyalaydioɣan,
Kəngli bilən qüxinələydioɣan ⱪilinip,
Yolidin yandurulup saⱪaytiloɣan bolatti».□ ■
11 Andin mən: — «Rəb, bu əhⱡwal ⱪaqanoɣiqə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,
U jawabən: — «Ta xəhⱡərlər harab ⱪilinip aⱨalisiz,
Θylər adəmzatsiz,
Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɣuqə,□
12 Pərwərdigar adəmlirini yiraⱪlaroɣa yətkəp,
Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boloɣuqə bolidu» — dedi.
13 «Ⱨalbuki, zeminda adəmlərning ondin birila ⱪalidu;
Ular *zeminoɣa* ⱪaytip kelip yənə yutuwetilidu,
Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək bolidu;
Kətək bolsa «muⱪəddəs nəsil» bolur. □

7

Dawut jəmətigə selinoɣan təhⱡdit; •••• Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsihⱡning tuoɣuluxi tooɣruluⱪ bexarət

1 Yəhⱡuda padixahⱡi Aⱨaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning ooɣli) təhtkə olturoɣan
künliridə, mundaⱪ ix boldi: —
Suriyəning padixahⱡi Rəzin wə Israil padixahⱡi Rəmaliyaning ooɣli Pikahⱪ Yerusalemoɣa
ⱪarxi jəng ⱪildi, lekin üstünlükkə erixəlmidi.□ ■
2 Dawutning jəmətigə: —
«Suriyə Əfraim bilən ittipaⱪlixip birləxmə ⱪoxun ⱪurdi» — degən həwər kəldi.

□ **6:7 «… gunahⱡing kafarət bilən kəqürüm ⱪilindi»** — «kafarət» tooɣruluⱪ «Mis.» 25:17 wə izaⱨati, xundaⱪla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luⱪa 8:10; Yⱨ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Muxu həlⱪning yürikini tax ⱪiloɣin»** — «yüriki tax» degən səz, ibraniy tilida «yüriki mayliⱪ» dəp elinoɣan. **«Kəzlirini kor ⱪiloɣin; bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydioɣan, … yolidin yandurulup saⱪaytiloɣan bolatti»** — muxu ⱪorⱪunqluⱪ səzlərgə ⱪarioɣanda, Yəxaya məzkur kitabtiki bexarətlərni yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundaⱪ eqinixliⱪ boliduki, Israillarning kəpinqisi əz gunahⱡlirida tehimu qing turup, ⱨalak bolux yolini tallaydioɣan bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21 □ **6:11 «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɣuqə,…»** — «zemin» Israil turuwatⱪan zeminni kərsitidu. □ **6:13 «muⱪəddəs nəsil»** — Hudaoɣa sadiⱪ boloɣan, yuⱪirida deyilgən «ⱪaldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaoɣa sadiⱪ boloɣanlarni kərsitidu. □ **7:1 «Israil padixahⱡi Rəmaliya…»** — «Yəxaya» kitabning pəⱪət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy ⱪisim padixahⱡliⱪini kərsitidu. Sulayman aləmdin ətüxi bilən Israil ikkigə bəlünüp, jənubiy ⱪisim «Yəhⱡuda» (asasən, Yəhⱡuda wə Binyamin ⱪəbilisidikilər), ximaliy ⱪisim «Israil» yaki bəzidə «Əfraim» (Əfraim ⱪəbilisidikilər wə baxⱪa toⱪⱪuz ⱪəbilidikilərdin tərkib tapⱪan) dəp ataloɣanidi. Kitabta baxⱪa ⱨər yərlərdə, «Israil» on ikki ⱪəbililik pütün Yəhⱡudiy həlⱪini kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

Xuning bilən padixaƕ jəmətidikilərning kəngli wə həlқining kəngli ormanlar xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti.□
3 Andin Pərwərdigar Yəxayaoƣa mundaқ dedi: — «Sən wə ooƣlung Xear-Jaxub qiқip, kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yoloƣa, yuқiri kəlqək norining bexioƣa berip, axu yərdə Aƕaz bilən kərüxkin. □
4 Sən uningoƣa: — «Sən eƕtiyat bilən kənglüngni toқ tut! Bu ikki kəymәs otқaxning kətikidin, yəni Rəzin ƕəm Suriyəning wə Rəmaliyaning ooƣlining dəxti-oƣəzəpliridin қorқma, yürəkzadi bolup kətmə!
5 Qünki Suriyə, Əfraim wə Rəmaliyaning ooƣli seni қəstləp: —
6 «Biz Yəƕudaoƣa besip kirip, parakəndiqilik tuoƣdurup, өzimiz üqün talan-taraj қilip, uningoƣa bir padixaƕni, yəni Tabəəlning ooƣlini tikləyli!» degənidi.□
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
«Bu səz aқmaydu, ƕeq əməlgə axmaydu;
8 Qünki Suriyəning bexi Dəməxқ xəƕiri wə Dəməxқ xəƕirining bexi Rəzindur, halas;
Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaқ bitqit boliduki, ularni «bir həlқ» degili bolmaydu;
9 Wə Əfraimning bexi Samariyə xəƕiridur,
Samariyə xəƕirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas;
Silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəƕkəmlənməysilər» — degin».□
10 Pərwərdigar yənə Aƕazoƣa səz қilip: —
11 «Өzüng üqün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning қəridə bolsun sorawər» — dedi. □
12 Biraқ Aƕaz jawabən: «Mən ƕəm sorimaymən ƕəm Pərwərdigarni sinaқta қoymaymən» — dedi.□
13 Andin *Yəxaya*: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap қoyunglar, adəmlərning səwr-taқitini қoymioƣininglarni az dəp, silər Hudayimning səwr-taқitinimu қoymioƣiliwatamsilər?
14 Xunga Rəb Өzi silərgə bir bexarət beridu: —
Mana, pak қiz ƕamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; u uning ismini «Immanuel» dəp ataydu. □ ■

□ **7:2 «Əfraim» —** muxu yərdə ximaliy padixaƕliқtiki «Israil»ning kөp sanliқ қəbilisi. Muxu yərdə «Əfraim» baxқa tokқuz қəbilini өz iqigə alidu. **«...ittipaқlixip, birləxmə қoxun қurdi»** — muxu ibarə ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «ooƣlung Xear-Jaxub» —** «Xear-Jaxub» «bir қaldi қaytip kelidu» degən mənidə. Yəxayaning bu ooƣlini billə elip qiқixining səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izaƕatini kərüng. **«Sən ... yuқiri kəlqək norining bexioƣa berip,...»** — xübƕisizki, Aƕaz axu yərdə turup, muxu қoxunlar qoқum kelip bizni muƕasirigə alidu, xunga su məsilisini ƕəl қilixim lazim degən oyda idi. □ **7:6 «өzimiz üqün talan-taraj қilip...»** — ibraniy tilida «өzimiz üqün uningoƣa bөsüp kirip,...». □ **7:9 «Əfraimning bexi Samariyə xəƕiridur» —** Samariyə xəƕiri Əfraimning paytəhti. **«Dəməxқ xəƕirining bexi Rəzindur, halas,... Samariyə xəƕirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas; silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəƕkəmlənməysilər»** — ƕazirқi tətқiқatқa asaslanoƣanda, Suriyə bilən Israil ittipaқining asasiy məқsiti Asuriyə imperiyəsining tajawuzining aldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dələt Yəƕudani ittipaққa қoxuluxқa məjburlimaқqi boldi. Aƕaz padixaƕ buni rət қildi, qünki u өzi Asuriyələr bilən yoxurun ƕalda bir «sulƕ» tüzməkqi boloƣan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning səzini rət қiloƣanliқining, yəni Hudadin bexarət sorimasliқining səwəbidur. Bu ayəttiki ahirқi jümlə: «...ixənmisənglar, mustəƕkəmlənməysilər» degən səzlər ibraniy tilda aƕangdax səz bilən ipadilәngən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» degən səzgə қarioƣanda, bu səzlər pəқət Aƕazoƣila əməs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiloƣan bolsa kerək. □ **7:11 «yərning tegi» —** muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təƕtisara»ni, өlgənlərning roƕliri baridioƣan, қiyamət künini kütidioƣan jayni kərsitixi mumkin. □ **7:12 «Mən ƕəm sorimaymən ƕəm Pərwərdigarni sinaқta қoymaymən» —** «Hudani sinax» gunaƕdur; biraқ muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Өzining təklipi bolup, gunaƕ ƕesablanmaydu. □ **7:14 «Xunga Rəb Өzi silərgə bir bexarət beridu...» —** muxu bexarət bolsa, ularoƣa ixinixigə yardəm berix üqün əməs, bəlki Hudaning ularoƣa boloƣan nazililiқini kərsitix üqün berilidu. **«Immanuel»** — «Huda biz bilən billə» degən mənidə. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luқa 1:31

15 Yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə u pixlak wə bal yəydu. □
16 Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə, sən nəprətlinidioŋan bu ikki padixaḥning yər-zeminliri taxlinip kalidu. □
17 Qünki Pərwərdigar sening wə atangning jəmətigə Əfraim Yəḥudadin ayriloŋan kündin buyan bolup bakmioŋan kattik künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning padixaḥidin ibarəttur!
18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinḥan erikliridiki paxilarni wə Asuriyədiki ḥərilərni üxkirtip kakiridu;
19 ularning ḥəmmisi kelip ḥərbir hilwət jiloŋilaroŋa, taxlarning ḥərbir araqlirioŋa, ḥəmmə yantaklaroŋa wə ḥəmmə yaylaklaroŋa oŋuzzidə konuxidu.□
20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin ijarigə aloŋan bir ustira bilən, yəni Asuriyə padixaḥi bilən qaq qüxüridu; muxu ustira baxning qeqini, putning tüklirini wə sakalnimu qüxürüp oŋirdaydu; □
21 xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki koy bakidu,
22 ularning xunqə kəp süt bərginidin u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda kaloŋanlarning ḥəmmisi serik may wə bal yəydu.□
23 Wə xundak boliduki, ḥər teli bir kümüx tənggigə yaraydioŋan, ming teli bar üzümzarlik boloŋan ḥərbir jay jioŋanlikka wə tikkənlikkə aylinip ketidu; ■
24 Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioŋanlikka wə tikənlikkə aylinip ketidu. □
25 Ilgiri kətmən qepiloŋan ḥərbir taoŋlik jiloŋilaroŋa bolsa, — ular u yərlərgə jioŋanlardin wə tikənlərdin korkup barmaydu;
Bu yərlər pəkət kalilarni otlitidioŋan,
Koylar dəssəp-qəyləydioŋan jaylar bolup kalidu, halas.

8

□ **7:15 «Yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə…»** — yaki «yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilixi üqün». **«pixlak wə bal yəydu»** — bu tamaklar zeminning naqar əḥwaloŋa qüxkənlikini bildüridu. Adəm az boloŋaqka, teriloŋu yərlərmu az bolidu. Adəmlər pəkət mal bekix bilən xuoŋullinip, teriloŋu yərlər yawayi ḥaywnatlar, ḥərə katarliklaroŋa taxlinip kalidu (21-23-ayətlərni kərüng). Immanuel kəmbəoŋəl xaraitlarda tuoŋulidu ḥəm bəlkim qong boloŋuqə xu oŋərigil yeməklikini janggaldin terip yəydu, deməkqi. □ **7:16 «Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə…»** — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki bislik səz bolup, bəlkim Immanuelning əzi ḥəm Yəxayaning ooŋli «Xear-Jaxub»nimu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub» qong boloŋuqə, Suriyə ḥəm Israil (ximaliy padixaḥlik) taxlanduk bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə on üq yildin keyin Israil zemini Asuriyə padixaḥi təripidin besiwelinidu. Uning tajawuzqiliki Yəḥudaning zeminioŋiqə yetip berip, uni bulap-talaydu, birak uni igiliyəlməydu. Keyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni kərüng. «Immanuel» degən balining tuoŋuluxi ḥəkkidiki bexarət Aḥazoŋa əməs, «Dawut jəmətigə» qüxidu, deyilidu. Karioŋanda, «Immanuel» Dawutning jəməti iqidiki bir «pak kiz»din tuoŋulidu. Muxu balining kim ikənlikini bilix üqün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luka» 1-, 2-babni kərüng. □ **7:19 «Ularning ḥəmmisi kelip ḥərbir hilwət jiloŋilaroŋa, …ḥəmmə yaylaklaroŋa oŋuzzidə konuxidu» —** demək, adəmlər yoxurunmakqi boloŋan ḥərbir jay bihətər bolmaydu, düxmən təripidin ixoŋal kilinidu. Muxu ayəttə ibraniy tilida aḥangdax səz ixlitilgən boloŋaqka, bir top ḥaxarətning «oŋung-oŋung» kilip awaz qikaroŋinioŋa ohxitiloŋan. □ **7:20 «Muxu ustira … putning tüklirini wə sakalnimu qüxürüp oŋirdaydu» —** «putning tükliri» muxu yərdə pütün bədəndiki tüklərni kərsitidioŋan səz bolup, səl silikłaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixaḥi Israillarning ḥəmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yalingaq kalduridu. □ **7:22 «…u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda kaloŋanlarning ḥəmmisi serik may wə bal yəydu» —** demək, adəmlər xunqə az, teriloŋu yər yok deyərlik, ziraətlərning ornida yawa ot-qəp kəp boloŋaqka, ozukluk asasən pəkət süt ḥəm bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu…» —** demək, bundak üzümzar yawayi ḥaywanlar turidioŋan jayoŋa aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridioŋan bolsa, əzini kooŋdax yaki ow kilix üqün korallarni kətürgən ḥalətlila baridu.

Asuriyəning tajawuz ḳilixi tooɣrisidiki yənə bir bexarət

1 Pərwərdigar manga: —
«Qong bir tahtayni ḳolungoɣa elip, enik ḫərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoɣin» — dedi. □
2 Mən xundaḳ ḳilip əzümgə «ixənqlik guwaḫqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kaḫin boloɣan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooɣli Zəkəriyani qaḳiriwaldim. □
3 Andin mən ayal pəyoɣəmbər bilən billə yattim. Xundaḳ ḳilip u ḫamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioɣin; □
4 qünki bala «Dada, apa» dəp qaḳirixni bilgüqə, Dəməxḳ baylikliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixaḫi təripidin bulap elip ketilidu» — dedi.
5 Pərwərdigar yənə manga səz ḳilip mundaḳ dedi: —
6 «Muxu həlḳ Xiloaḫ əstingidiki lərzan eḳiwatḳan sularni rət ḳilip,
Ularning ornida Rəzin wə Rəmaliyaning ooɣlidin hursən boloɣaqḳa,
7 Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolḳunlap aḳidioɣan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini, — Yəni Asuriyəning padixaḫini toluḳ ḫəywə-xəḫriti bilən elip kelidu;
U dəryadək barlik erik-əstəngliridin texip ketidu,
Ḫəmmə ḳiroɣaḳlirini bəsüp taxlaydu;
8 U taki Yəḫudaoɣiqə xiddət bilən texip, ḫətta boynioɣiqə kelidu;
U ḳanatlirini yayoɣanda pütkül zeminingoɣa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!□

9 — Oɣləzəpliniweringlar, i əllər, biraḳ sundurulisilər!
Jaḫanning barlik qət jayliri ḳulaḳ selinglar!
Jəng üqün belinglarni baoɣlaweringlar, sundurulisilər!
Jəng üqün belinglarni baoɣlaweringlar, sundurulisilər!□
10 Pilaninglarni tüziweringlar, u bikaroɣa ketidu;
Məsliḫətinglarni ḳiliweringlar, umu aḳmaydu;

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz» —** «Oljioɣa aldira! Owoɣa qapsan bol!» degən mənidə. Səzlərning mənisini qüxinix üqün, 3- ḫəm 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kaḫin boloɣan Uriya» —** «kaḫin» degən, muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanlikni kəydürgüqi kixi. **«kaḫin boloɣan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooɣli Zəkəriya» —** əməliyəttə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoɣəmbərgə ḳarxi bolup qiḳixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundaḳ boloɣanliḳi üqün ular tehimu «ixənqlik guwaḫlik» süpitidə boluxi kerək idi. □ **8:3 «.. Mən ayal pəyoɣəmbər bilən billə yattim» —** «ayal pəyoɣəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Biraḳ nemixḳa «ayal pəyoɣəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoɣəmbər boldi wə yaki uning muxu ooɣlini tuoɣḳanliḳining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi. □ **8:8 «...U ḳanatlirini yayoɣanda pütkül zeminingoɣa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!» —** 6-8-ayət tooɣruluḳ qüxənqimiz mundaḳ: Yəḫudadikilər Asuriyə imperiyəsidin ḳorkḳili turdi. «Xiloaḫ» bolsa, Yerusalemdin ətidioɣan lərzan süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni əzining hatirjəmliki, Israilioɣa bərməkqi boloɣan aman-tinqlikioɣa ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyəsidiki qong dəryadur. Xiloaḫ əstingining sirtḳi kərünüxi ḫəywətlik əməs, əlwəttə, biraḳ muxu lərzan aḳidioɣan əstəng Hudaning ḫimayisini bildüridu. Insanlarning maḫiyiti bolsa ḫəywətlik nərsigə ümid baoɣlaxḳa mayildur; Yəḫuda həlḳi bolsa ixənqini Hudaning ḫimayisigə baoɣlioɣan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittipaḳini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaloɣu» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata ḳoyoɣanliḳini ularoɣa kərsitix üqün, Asuriyə padixaḫi silərgə «Boynunglaroɣa yətküqə» tajawwuz ḳilidu, dəydu. «boyunoɣa yətküqə» — Asuriyə padixaḫi kəlgəndə, Yəḫudaning ḫəmmə yərlirini ixoɣal ḳilip, 46 xəḫərni ḳolioɣa aldi; pəḳət paytəhti Yerusalem xəḫirini igiliyəlməy, uni muḫasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioɣa uqrap Asuriyəgə ḳaytti (36-37 babni kərüng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixaḫi, Hojayinidur. □ **8:9 «Oɣləzəplininglar, i əllər...!» —** yənə birhil tərjimisi: — «Jəm bolup ḫujum ḳilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə ḳarioɣanda, bexarət muxu yərdə pəḳət Asuriyəning ḫujumini əməs, bəlki ahirḳi zamanda jimi həlḳ-millətning Israilioɣa ḳilidioɣan ḫujumini kərsitidu.

Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaoƣa yolyoruk berixi

11 Qünki Pərwərdigar küqlük ķolini manga təgküzüp,
Mening bu həlķning yolida mangmasliķimoƣa yolyoruk berip, mundak səz ķildi: —
12 «Muxu kixilər køp ixlarda «suyiķəst bar» desə, silər bolsanglar «suyiķəst bar» dəp yürmənglar;
Ularning ķorkķinidin silər ķorkmanglar,
Yaki ḥeq wəḥimigə qüxmənglar;□
13 Pəķət samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigarnila ḥəmmidin üstün dəp bilinglar;
U silərning Ķorkidioƣininglar bolsun,
Silərning wəḥimənglar bolsun!□
14 U bir mukəddəs panaḥgaḥ bolidu,
Ḥəmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmni yiķitidioƣan ķoram tax,
Yerusalemdikilər üqünmu ķiltak wə tapantuzak bolidu;□ ■
15 Ulardin køplər *Uningoƣa* putlixip, yiķilip, yanjilip, ķiltakķa qüxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxayaning əzigə əgəxkənlərgə gəp ķilixi

16 — «Bu guwaḥnamini yəgəp, Təwrat ķanunini mening muhlislirim arisida peqətləp ķoyoƣin. □
17 Mən bolsam, yüzini Yaķup jəmətidin yoxuruwatķan Pərwərdigarni kütimən;
Wə mən Uni təlmürüp saķlaymən.□
18 Ķaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroƣa,
Biz Zion teoƣini Øz makani ķiloƣan samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar Israilda namayan ķiloƣan bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz».□ ■

□ **8:10 «Məsliḥətinglarni ķiliweringlar»** — ibraniy tilida «bir səz ķilixinglar». **«Səwəbi — Immanuel!»** — oķurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Immanuel» pak ķizdin tuoƣuloƣan (7-babtiki) bexarətlik bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənidə. □ **8:12 «Muxu kixilər køp ixlarda «suyiķəst bar» desə…»** — muxu yərdə «suyiķəst»ning mənisi (bizning ķariximizqə): — Həlķ ḥərhil pitnə-ioƣwalaroƣa ķulak selip: «Ətirapimizdiki baxķa dələtlər yaki øz iqimizdiki hainlar suyiķəst ķiliwatidu» dəp ķorķup yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningoƣa əgəxkən ihlasmən Yəḥudiylar ḥeq ķulak salmasliķi kerək idi. □ **8:13 «Pəķət… Pərwərdigarnila ḥəmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəķət… Pərwərdigarnila mukəddəs dəp bilinglar». □ **8:14 «U bir mukəddəs panaḥgaḥ bolidu»** — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundaķla uning ķandak ikənlikini kərsitidu. U «mukəddəs panaḥgaḥ» yaki «mukəddəs ibadətgaḥ»ƣa ohxax, insanlarning Hudaoƣa yeķinlixix yolini təminləp beridu. **«adəmni yiķitidioƣan ķoram tax»** — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman køridioƣan ķoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luķa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luķa 20:18 □ **8:16 «Bu guwaḥnamini yəgəp… ķoyoƣin»** — Huda muxu yərdə Yəxaya arķilik øzigə əgəxkən muhlisliriƣa yolyoruk beridu. Yəxaya yazoƣan ḥəm səzligən guwaḥliklarni, Musaoƣa berilgən ķanun wə baxķa pəyoƣəmbərlərgə berilgən Təwrattiki ķisimlarni billə ķoxup, bihətər saķlap ķoyux kerək, degən mənidə. Xundak ķiloƣanda, birinqidin, ḥərķandak ķalaymiķan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arķilik nemə ķilix kerəklikini obdan biləlaydu. Ikkinqidin, ular Yəxaya pəyoƣəmbərgə berilgən bexarətlərni peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwaḥliklar aldin'ala eytķan nuroƣun ixlar yüz bərgəndə, Israil həlķi muxu guwaḥliklar (bexarətlər)ni top-tooƣra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda ḥeqķandak oydurmilik yok, Yəxaya həķiķiy pəyoƣəmbər ikən, dəpmu etirap ķilidu. □ **8:17 «…yüzini Israil jəmətidin yoxuridioƣan Pərwərdigar»** — Huda Øz həlķi boloƣan Israiloƣa, gunaḥliri tüpəylidin, ḥeq məjizini kərsətməy, ularni düxmənliridin ķooƣdimaydu. Ḥalbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaoƣa ohxax «Pərwərdigaroƣa təlmürüp Uni saķlimaķta» idi. □ **8:18 «Ķaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroƣa, biz … namayan ķiloƣan bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz»** — muxu səzlərni ķiloƣuqi bolsa Yəxaya pəyoƣəmbərning øzi; birak «Immanuel»mu u arķilik bexarətlik səz ķiliwatidu («Ibr.» 2:13ni kørüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13

19 — Baxkilar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung kilidiolan «ərwahlarni
qakiroluqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir
həlkning əz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərning ölüklərdin yol
sorixi tooqrimu?!» — dənglar.■
20 — Təwrat kanuni wə guwahnamə asas kilinsun! Muxularni asas kilip səz kilmisa,
ularola tang nuri qüxməydu!
21 Əksiqə, ular kisilolan, aq halda zeminni kezip yürixidu; aq kalolan qaolda, ular
oləzəplinip asmanola karap, padixahini həm Hudasini karolap tillaydu;
22 ular yərgə karisa, mana, japa-muxəkkət, karangolu-zulmət, həsrət-nadamət wə
parakəndiqilik turidu;
Ular kap-karangolukka həydiwetilidu. □ ■

9

Həmmə məsilini həl kiloluqi bir balining tuoluluxi — hux həwər

1 Birak, həsrət-nadamətkə kaloqanlarola zulmət boliwərməydu;
U ətkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naftali zeminini har kilduroqan;
Birak kəlgüsidə U muxu yərni, yəni «yat əllərning makani» Galiliyəgə, jümlidin
«dengiz yoli» boyidiki jaylar wə Iordan dəryasining karxi kiroqakliriola xan-xəhrət
kəltüridu; □ ■
2 Karangolukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi;
Ölüm sayisining yurtida turoquqilarola bolsa,
Dəl ularning üstigə nur parlidi.□ ■
3 — Sən əlni awuttung,
Ularning xadlikini ziyadə kilding;
Həlklər hosul waktida xadlanoqandək,
Jəng oljisini üləxtürgən wakitta huxallikka qəmgəndək,
Ular aldingda xadlinip ketidu.□
4 Qünki Midiyanning *üstidin oqəlibə kiloqan* küngə ohxax,
Sən uningola selinoqan boyunturukni,
Mürisigə qüxkən əpkəxni,

■ **8:19** Kan. 18:11 □ **8:22 «ular yərgə karisa, mana, japa-muxəkkət … wə parakəndiqilik turidu»** — Israillar asmandiki yardəmni rət kiloqandin keyin, yər-yüzidin heq ümid bolmayla kalmay, həmmisi zulmət bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30 □ **9:1 «Həsrət-nadamətkə kaloqan»** — muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatkan ayaloqa təsəlli bərgəndək Huda Naftalilar wə Zəbulunlarola təsəlli beridioqanlikini bildüridu. **««yat əllərning makani» Galiliyə»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz kiloqandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxka Israil kəbililirining kəp kisimliri əsirgə qüxüp elip ketildi. Bir kisim kəmbəoqəl, namrat, kabiliyətsiz kixilər kalduruldi. Asuriyə padixahi baxka millət-həlklərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaklaxturdi. Muxu kixilər kepkaloqan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, əz-ara assimiliyatsiyə kilinoqaqka, Galiliyə Yəhudiylar təripidin ««yat əllər» (Yəhudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloqan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi tooqrisidiki təpsilatlarni Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli»** — «Galiliyə dengizi»ning oqərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2 «Karangolukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi… dəl ularning üstigə nur parlidi»** — muxu ayətlərdiki «nur» xübhisizki, Məsih-kutkuzoquqidur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərning əməlgə axkanlikini Injildin kərimiz. Məsih Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluo hizmitini, yəni hux həwərni tarkitix, məjizilərni yaritixni baxlidi. U hizmət kiloqan üq yerim yil wakitning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda ətküzgən. Bu bexarəttiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsidiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14 □ **9:3 «Sən əlni awuttung, ularning xadlikini ziyadə kilding…»** — muxu yərdə pəyoqəmbərlərning yazmiliridiki kəp baxka bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən ixlar ətüp boloqan ixlardək tiloqa elinidu.

Ularni əzgüqining tayiqini sundurup taxliwətting.□ ■
5 Qünki *ləxkərlərning* uruxta kiygən ḥərbir ətükliri,
Qanoɣa miləngən ḥərbir tonliri bolsa pəqətla ot üqün yeqiloɣu bolidu.□
6 Qünki biz üqün bir bala tuoɣuldi;
Bizgə bir ooɣul ata qilindi;
Ḥəkümranliq bolsa uning zimmisigə qoyulidu;
Uning nami: — «Karamət Məsliḥətqi, Qudrətlik Təngri, Mənggülük Ata, aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə» dəp atilidu.□ ■
7 U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliqioɣa ḥəkümranliq qiloɣanda,
Xu qaoɣdin baxlap ta əbədil'əbədgiqə,
Uni adalət ḥəm ḥəqqaniylik bilən tikləydu, xundaqla məzmut saqlaydu,
Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliq wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.
Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluq muḥəbbiti muxularni ada qilidu. □ ■

Pərwərdigarning Israiloɣa, yəni «ximaliy padixaḥliq»qa boloɣan oɣəzipi

8 Rəb Yaqup jəmətigə bir sөz əwətti,
U pat arida Israiloɣa qüxidu,□
9 Barliq həlq, yəni Əfraim wə Samariyədikilər xu *sөzning* tooɣriliqini bilgən bolsimu,
Lekin kənglidə təkəbburlixip yooɣanliq qilip, ular: —
10 — «Hixlar qüxüp kətti,
Biraq ularning ornioɣa yonuloɣan taxlar bilən qayta yasaymiz;
Erən dərəhliri kesilip boldi,

□ **9:4 «Midiyan üstidin oɣəlibə qiloɣan kün»** — təhminən 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Hudaning karamətliri bilən qutuloɣan. ■ **9:4** Ḥak. 7:22; Yəx. 10:26 □ **9:5 «Qünki ləxkərlərning uruxta kiygən ḥərbir ətükliri… pəqətla ot üqün yeqiloɣu bolidu» —** Huda ularoɣa xundaq bərikətlərni beriduki, muxu oɣəlibə boloɣandin keyin (ular əməs, bəlki Pərwərdigar ular üqün qiloɣan oɣəlibə) ular xu ləxkərlərning qanoɣa miləngən kiyim-keqəkliri kerək bolmaydu, ularni pəqət yeqiloɣu üqün ixlətkili bolidu, dəp qaraydu. □ **9:6 «Biz üqün bir bala tuoɣuldi; bizgə bir ooɣul ata qilindi» —** bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kөrsətkən bolsimu, uningdiki peillarning ḥəmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yuqiriqi 2-ayəttiki izaḥatni kөrüng. **«aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bөrgüqi Xaḥzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yḥ. 4:10 □ **9:7 «U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliqioɣa ḥəkümranlik qiloɣanda… Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliq wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu…» —** muxu ikki ayət (6-7-ayət) yuqiriqi «Immanuel»ning kim ikənlikini tehimu enik kөrsitidu. U tooɣrisidiki həwərni təkrarlisaq: — (a) U Israil üqün Qutquzoɣuqidur. Bu babtiki 1-6-ayəttiki oɣəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudqa kelidu. (ə) U pak qizdin tuoɣulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəoɣəl wə düxmənning ḥəkümranliqi astidiki əḥwalda tuoɣulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutqa wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloɣa wə ahirida pütkül dunyaoɣa Padixaḥ bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərni kөrüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Qudrətlik Təngri» dəp atilidu. Ibraniy tilida «karamət» degən süpət, pəqət Huda wə Hudaning qiloɣanliri tooɣruluqla ixlitilidu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliq wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroɣun sawaq-həwərlər bar, muxu yərdə səḥipə qəklik boloɣanliqi üqün ḥazirqə tohtalmaymiz. Bu balining kim ikənliki pəqət Injildiki bayanlardila enik kөrsitilidu. U pak qiz Məryəmdin tuoɣuloɣan Məsiḥ Əysaning dəl өzi bolup, uning baxqa biri boluxining qət'iy mumkinqiliki yoqtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32 □ **9:8 «Rəb … bir sөz əwətti, … Israiloɣa qüxidu» —** «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixaḥliqni kөrsitidu. «Qüxidu» degən sөz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kөrsətsə kerək.

Birak ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□
11 Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israilƣa* ķarxi küqləndürdi,
Yaķupning düxmənlirini ķozƣidi.□
12 Xərķtin Suriyəliklər, ƣərəbtə Filistiylər,
Ular aƣzini ḥangdək eqip Israilni yutuwalidu.
Ixlar xundaķ deyilgəndək bolsimu,
Uning ƣəzipi yənila yanmaydu,
Sozƣan ķoli yənila ķayturulmay turidu.■
13 Biraķ həlķ өzlirini Urƣuqining yeniƣa tehi yenip kəlmidi,
Ular samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarni izdiməywatidu.
14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə ķuyruķini,
Palma xehi wə ķomuxini kesip taxlaydu;
15 Moysipit wə məḥtərəmlər bolsa baxtur;
Yalƣanqilik өgitidiƣan pəyƣəmbər — ķuyruķtur.
16 Qünki muxu həlķning yetəkqiliri ularni azduridu,
Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yoķilidu.
17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,
Yetim-yesirliri wə tul hotunliriƣa rəḥim ķilmaydu;
Qünki ḥərbiri iplas wə rəzillik ķilƣuqi,
Ḥəmmə eƣizdin qiķķini pasiķliķtur.
Ḥəmmisi xundaķ bolsimu,
Uning ƣəzipi yənila yanmaydu,
Sozƣan ķoli yənila ķayturulmay turidu.■
18 Qünki rəzillik ottək kөyidu,
U jiƣan wə tikənlərni yutuwalidu;
U ormanning baraķsan jayliri arisida tutixidu,
Ular is-tütəklik tüwrük bolup purķirap yuķiriƣa өrləydu;■
19 Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning dərƣəzipi bilən zemin kөydürüp taxlinidu,
Həlķ bolsa otning yeķilƣusi bolidu, halas;
Ḥeqkim өz ķerindixini ayap rəḥim ķilmaydu.□
20 Birsi ong tərəptə gөx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmap yəpmu, ķanaətlənməydu;
Ḥərkim өz bilikini yəydu;
21 Mənassəḥ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḥni yəydu;
Uning üstigə ikkisimu Yəḥudaƣa ķarxi turidu.
Ḥəmmisi xundaķ bolsimu,
Uning ƣəzipi yənila yanmaydu,

□ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, biraķ ularning orniƣa yonulƣan taxlar bilən ķayta yasaymiz...»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi bolƣan ziyanni tartķan bolsaķmu, biz yənila uning tərbiyə jazasiƣa pisənt ķilmay, өz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa ķilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixaḥ bolƣan waķtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda ķilƣan; «Hixlar qüxüp kətti,... erən dərəhliri kesilip boldi,...» degən sөzlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlik. □ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israilƣa ķarxi küqləndürdi...»** — 7-babtiki məzmunƣa ķariƣanda, Suriyəning padixaḥi Rəzin Israil bilən ittipaķdax idi. Muxu sөzgə ķariƣanda uning Israil bilən ittipaķi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxķilarning Israilƣa ķarxi qiķixi bilən umu Israilƣa ķarxi ķozƣilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4 ■ **9:17** Yəx. 10:6 ■ **9:18** Yəx. 5:24; 24:6 □ **9:19 «...ḥeqkim өz ķerindixini ayap rəḥim ķilmaydu»** — Yəroboam (II) Israilƣa padixaḥ bolƣandin keyinki 28 yil iqidə, kөp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixaḥ təhtkə olturƣan, iqki urux-jedəllər kөp bolƣanidi.

Sozoɣan ḳoli yənila ḳayturulmay turidu. □

10

Pərwərdigarning Yəhudaoɣa boloɣan oɣəzipi

1 Ḳəbiḥlik ḳanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablik pərman-ḥəkümlərni yazoɣuqilaroɣa way!
2 Tul hotunlarni oljimiz ḳilayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,
Həlḳimdiki ajiz-beqarilərdin ḥoḳuḳni bulap ketidu.
3 Ḥesab alidioɣan künidə,
Yəni yiraḳtin kəlgən tuyuḳsiz balayi'apət künidə,
Nemə ḳilisilər?
Kimdin baxpanaḥlik izdəp yürisilər?
Baylik-xəḥritinglarni nəgə amanət ḳoyisilər?□
4 Ularoɣa əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
Yaki əltürülgənlər arisida yiḳilixtin baxḳa ḥeqnemə ḳalmidi!
Ḥəmmisi xundaḳ bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan ḳoli yənila ḳayturulmay turidu.

Pərwərdigarning Asuriyə padixaḥi Sənnaheribḳa ḳarita bir səzi

5 Ḳolioɣa oɣəzipimning toḳmiḳi tutḳuzuloɣan,
Əzümning dərɣəzipimning tayiḳi boloɣan Asuriyəlikkə way!□ ■
6 Mən uni hudasiz bir «yat əl»gə,
Dərɣəzipim ḳaritiloɣan həlḳimgə zərbə berixkə əwətimən;
Uningoɣa olja tutuwelixḳa,
Oljəniymətni bulaxḳa,
Həlḳimni koqilardiki lay-patḳaḳlarni dəssigəndək dəssəxkə buyruymən.□
7 Biraḳ *Asuriyəlikning* kəzdə tutḳini muxu əməs,
U xundaḳ ḥeq oylioɣan əməs.
Uning oylioɣini wəyran ḳilix,
Kəp dələtlərni yoḳitixtin ibarəttur.□
8 U: — «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɣa barawər əməsmu?□

□ **9:21 «mənassəḥ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḥni yəydu…»** —Əfraim wə Manassəḥ bolsa Israil padixaḥliḳidiki ikki əng qong ḳəbilə. Yuḳiriḳi izaḥatta kərsitilginidək ularning arisida urux-jedəllər kəp idi. Undaḳ ixlar Yəxaya deginidək, «əz bilikini əzi yəydioɣan» ixtur. □ **10:3 «Ḥesab alidioɣan küni»** — səzmusəz tərjimə ḳilinsa, «Huda yoḳlap kelidioɣan küni» degənlik bolidu. □ **10:5 «Ḳolioɣa oɣəzipimning toḳmiḳi tutḳuzuloɣan,…»** — ibraniy tilida «(Ularning) ḳolidiki toḳmaḳ Mening oɣəzipim boloɣan,…». ■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14 □ **10:6 «Uningoɣa olja tutuwelixḳa, oɣəniymətni bulaxḳa …buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi ooɣlining ismi (Maḥar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayətttin qüxiniwaloɣili bolidu: «Oljioɣa aldira! Oɣəniymətkə qapsan bol!». Bu səzlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəhudadikilərning gunaḥlirini Asuriyə padixaḥi Sənnaherib arḳiliḳ ularning bexioɣa qüxüridu. □ **10:7 «Biraḳ Asuriyəlikning kəzdə tutḳini muxu əməs, u xundaḳ ḥeq oylioɣan əməs…»** — demək, Hudaning məḳsiti Asuriyə padixaḥi arḳiliḳ Israil wə Yəhudani jazalax idi. Biraḳ Asuriyə padixaḥi muxu ixtin ḥeq həwərsiz bolup, pəḳət əz xəhsiy mənpəət-ḥoḳuḳlirini, baylik-xəḥritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Ḥəmmigə Ḳadir ḥətta rəḥimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arḳiliḳmu Əz məḳsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp əgitidu. □ **10:8 «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɣa barawər əməsmu?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi awwal padixaḥlar boloɣan əməsmu?»

9 Kalno xəḫiri Karkemix xəḫirigə,
Hamat xəḫiri Arpad xəḫirigə,
Samariyə xəḫiri Dəməxḳ xəḫirigə ohxax əməsmu?□
10 Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemningkidin uluoɣ boloɣini bilən,
Mening ḳolum muxu məbudḳa təwə boloɣan padixaḫliḳlaroɣa igə boluxḳa yətküdək tursa,
11 Samariyə wə uning məbudlirini ḳandaḳ ḳiloɣan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini ohxaxla xundaḳ ḳilmamdimən?» — dəydu.
12 Biraḳ Rəb Zion teoɣi wə Yerusalemda pütkül jaza ixini pütküzüp boloɣandin keyin, U: —
«Mən Asuriyə padixaḫining kənglidiki baxbaxtaḳliḳning aḳiwitini *uningoɣa qüxürimən*,
Uning kəzliridiki kibirlik nəzərlirini jazalaymən» dəydu.
13 Qünki u: — «Bu ixlarni өz ḳolumning küqi bilən,
Өz danaliḳim bilən mən ḳiloɣanmən;
Qünki mən əḳilliḳturmən;
Mən əllərning pasillirini yoḳattim,
Ularning həzinilirini buliwaldim,
Təhtkə olturoɣanlarni batur kəbi qüxürüp taxlidimmən;
14 Mən ḳolumni bir ḳux uwisioɣa uzatḳandək əllərning baylikliriɣa uzattim,
Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən pütkül dunyani yioɣḳanmən;
Ulardin ḫeqbirimu ḳanatlirini palaḳlatmidi,
Tumxuḳini aqmidi,
Yaki quk-quk ḳilip awaz qiḳarmidi» — dəydu.
15 Palta өzini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?
Ḫərə ḫəridigüqigə poqiliḳ ḳilsa bolamdu?
Xundaḳ ix ikən, huddi tayaḳ өzini kətürgüqisini oynitalisa bolidioɣandək,
Huddi ḫasa yaoɣaq əməs boloɣuqini kətürgəndək bolatti əməsmu?!□
16 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri arisioɣa oruḳlitix kesilini əwətidu,
Uning xan-xəripining astida lawuldap yalḳunlaydioɣan bir otni yaḳidu.□ ■
17 «Israilning Nuri»ning Өzi ot,
Uningdiki Muḳəddəs Boloɣuqi yalḳun bolidu,
U bir kün iqidə uning jioɣanliri wə tikənlirini kөydürüp, yutuwalidu.
18 Ḫəm uning ormanzarliḳ wə baoɣ-etizlirining xan-xəripini, jan wə tenini kөydürüp kül ḳiliwetidu;
Ular bəəyni jüdəp ketiwatḳan kesəl adəmdək bolup ḳalidu.
19 Buning bilən ormanzarliḳtiki dərəhlərning ḳep ḳaloɣini xunqə az boliduki,
Kiqik bala ularni sanap hatiriliyələydu.□

20 Xu küni xundaḳ boliduki, Israilning ḳaldi həlḳi, yəni Yaḳupning jəmətidin ḳeqip ḳaytḳanlar өzlirini uroɣuqioɣa ikkinqi tayanmaydu; bəlki ular ḫəḳiḳətən

□ **10:9 «Kalno xəḫiri Karkemix xəḫirigə, Hamat xəḫiri Arpad xəḫirigə, Samariyə xəḫiri Dəməxḳ xəḫirigə ohxax əməsmu?» —** demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxḳni asanla ḳoloɣa kəltürdüm. Buningdin baxḳa xəḫərlərnimu xuningoɣa ohxaxla asanla boysundurimən. Ḫərbir jüp xəḫərning ikkinqisi birinqisining jənub təripidə bolup, uni Asuriyəning padixaḫi keyinrək ḳolioɣa aloɣan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karxemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxḳ 732-yili elinoɣan. □ **10:15 «yaoɣaq əməs boloɣuqi» —** ḫasini ixlətkən adəmni kərsitidu. □ **10:16 «Asuriyəlkning palwanliri» —** «palwan» ibraniy tilida «semiz» degən səz bilən ipadilinidu; «semizlaroɣa oruḳluḳ əwətimən». Bu bexarətning əməlgə exixini 36-, 37-babtin kərüng. ■ **10:16** Yəx. 24:6 □ **10:19 «ormanzarliḳtiki dərəhlər» —** bəlkim Asuriyədiki dərəhlərnimu, adəmlərnimu kərsitidu.

Pərwərdigar, yəni «Israildiki Muқəddəs Bolоquqi»оqa tayinidu.□
21 Bərһək, bir «қaldi» қaytip kelidu,
Yəni Yaқupning «қaldisi» қudrətlik Təngrining yeniоqa қaytip kelidu.□
22 I Israil, həlқing dengizdiki қumdək kөp bolоqini bilən,
Pəқət bir қaldisi қaytidu;
Qünki һəққaniylik bilən yürgüzülgən, bir һalakətning texip üstünglarоqa qüxüxi bekitilgəndur;■
23 Qünki bir һalakətni — bekitilgən bir һalakətni samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar pütkül yər yüzidə əməlgə axuridu.□ ■
24 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
« — I Zion teoqida turоqan həlқim,
Asuriyədin қorқma!
U seni tayaқ bilən uridiоqan,
Wə Misirliқlardək sanga қarap һasisini kөtüridiоqan bolsimu,□
25 Pəқət azoqinə waқit өtüxi bilənla,
Silərgə қaratқan muxu dərоqəzipim tügəp,
Oqəzipimni ularоqa һalakət qüxsun dəp қaritimən.
26 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar bolsa, ularоqa қamqa bilən һujum қozoqaydu;
Ularning һali «Orəbning қoram texi»da bolоqan Midiyan қiroqinqiliқidək һaləttə bolidu;
U һasisini dengizоqa қaritip,
Uni Misirliқlarning üstigə kөtürgəndək kөtüridu;□ ■
27 Andin xu künidə xundaқ boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturuқi boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuқ sundurup yoқitilidu. □

Yəxayaning Asuriyəning jəng yürüxini aldin'ala eytip bayan қilixi

28 Mana, ular Ayatқa yetip, Migrondin өtkən,

□ **10:20 «өzlirini uroquqi» —** bu Asuriyəni yaki Asuriyə padixaһi Sənnaheribni kərsitidu. □ **10:21 «Bərһək, bir қaldisi қaytip kelidu» —** Yəxayaning birinqi ooqlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Қaytip kelix» — xübһisizki, һəm towa қilix һəm өz yurt-wətinigə қaytixnimu bildüridu. Muxu ayətlər һəm Israildiki «ximaliy padixaһliқ»ni һəm ahirқi zamandiki Israilnimu kərsitixi mumkin. ■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23 «pütkül yər yüzidə» —** yaki Pələstindiki (Қanaandiki) zeminni yaki pütkül yər yüzini kərsitidu. ■ **10:23** Yəx. 28:22 □ **10:24 «Wə Misirliқlardək sanga қarap һasisini kөtüridiоqan bolsimu,...» —** ibraniy tilida «U һasisini Misirdiki təbiқidə sanga қarap kөtürgəndək bolsimu,...». «Misirliқlardək... һasisini kөtüridiоqan» — Israilning Misirda bolоqan tarihini kərsitixi mumkin. «Һasa kөtürüx» — bəlkim jəng қilixni jakarlaxtur. Қədimki zamanda, Israillar Misirdin qiққan waқtida, Misirning padixaһi Pirəwn ularni һalak қilmaқqi bolup, қoxunini əwətip қooliоqan. Biraқ ularning һəmmisi ahirda өzi һalak bolоqan. Asuriyələr Misirliқlarоqa ohxaxla һalak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng. □ **10:26 «Ularning һali «Orəbning қoram texi»da bolоqan Midiyan қiroqinqiliқidək һaləttə bolidu» —** «Һak.» 7-babni kərüng. Midiyanlar Israilоqa һujum қilip, Hudaning məjiziliri bilən məoqlup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb қaqқan bolsimu өltürüldi. Asuriyə padixaһi Sənnaherib қaqқini bilən өz yurtida өz ooqulliri təripidin өltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni Misirliқlarning üstigə kөtürgəndək kөtüridu» —** ibraniy tilida «U Misirdiki təbiқidə һasisini kөtüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Lekin «һasini kөtürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (һasisini) Misirliқlarning üstigə kөtürgən»də, Misirliқlar dengizda oqərқ bolup һalak boldi («Mis.» 14-babni kərüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring səwəbidin» —** Israil padixaһliri «muқəddəs may» bilən, yəni «məsiһ қilinixi» bilən padixaһ қilinоqan. Muxu «may» Huda Israil padixaһlirioqa bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Baxқa birhil tərjimisi: «Sening səmirəp kətkining üqün, boyunturuқ sundurulup yoқitilidu».

Mihmaxta yük-taqlirini qoyup qoyidu;
29 Ular bosuoqa-dawandin ətkən,
Gebada qonup qalidu;
Ramaḥ titrəp ketidu;
Saulning yurti Gibeaḥdikilər bolsa qeqip kətkən;
30 I Gallimning qizi, pəryadingni kətür!
Ḥəy Laix, anglap qoy!
I biqarə Anatot!
31 Madmənaḥ bolsa qaqti;
Gebimdikilər bədər qaqti;
32 Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;
Axu yərdə u Zion qizining teoqioqa,
Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yoqilidu, «Immanuel» tuoqulidu

33 Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;
Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiqitilidu;
Ḥali üstünlər pəsləxtürülidu.
34 U təmür *qorallar* bilən ormanlikning Baraqsan yərlirini kesip qaqaslik qiliwetidu;
Liwan bolsa uluoq birsi təripidin yiqitilidu.□

11

Dawami

1 Wə bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu;
Uning yiltizidin ünüp qikqan bir xah kəp mewə beridu.□ ■
2 Wə Pərwərdigarning Roḥi,
Yəni danalikning wə yorutuxning Roḥi,
Nəsiḥət wə küq-qudrətning Roḥi,
Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Roḥi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■
3 Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;

□ **10:32 «Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u … Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoqa qaritidioqan yürüxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yirakta; Mihmax dawanidin ətüp, Gebaoqa kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeaḥ» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənaḥ 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teoqi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraqlikta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) tooqra kelətti, birak ular özlirigə tolimu ixənq qilip bihudluk bilən aloqa besip yürüx qilidu. Bu ixlarning ḥəmmisi degəndikidək yüz bərdi. □ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, ḥəywətlik wə əng barakşan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning ḥəywətlik küq-qudritini, xundakla ularning ḥakawurlikini kərsitidu. Baxqa yərlərdə bolsa, u ḥaman ḥakawur kixilərni bildüridu. **«Uluoq birsi təripidin»** — 37-bab, 36-ayətni kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu»** — Yəssə bolsa Dawut padixaḥning atisi. Ibraniylar Qutquzoquqi-Məsiḥning Dawutning əwladidin bolidioqanlikini enik bilətti. Birak muxu yərdə Qutquzoquqi-Məsiḥ ḥəm Dawutning əwladi ḥəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan qilinidu! Bu ix pəqət Injildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luqa» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiḥ «Yəssəning dərihining kətikidin» qiqidu, deyilidu. Xunga Məsiḥ Dawut padixaḥning handanliqi ḥəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoqulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Roḥi»** — adəmgə qüxinix qabiliyitini ata qilidioqan Roḥtur. ■ **11:2** Yəx. 9:5

U kөzi bilən kөrginigə asasən Һөküm qiķarmaydu,
Yaki ķuliķi bilən angliƣiniƣa asasən kesim ķilmaydu.
4 U namratlarƣa Һəķķaniyliķ bilən Һөküm qiķiridu,
Yər yüzidiki miskin-mөminlər üqün adalət bilən kesim ķilidu.
U jaҺanni aƣzidiki zakon tayiķi bilən uridu,
Rəzillərni ləwliridin qiķķan nəpəsi bilən өltüridu.
5 Uning bəlweƣi Һəķķaniyliķ,
Qatraķliķi bolsa sadiķliķ bolidu.□
6 Bөrə bolsa ķoza bilən billə turidu,
Yilpiz oƣlaķ bilən billə,
Mozay, arslan wə bordaķ kala bilən billə yatidu;
Ularni yetiligüqi kiqik bir bala bolidu.■
7 Kala eyiķ bilən billə ozuķlinidu,
Ularning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.
8 Əmməydiƣan bala kobra yilanning tөxükigə yeķin oynaydu,
Əmqəktin ayrilƣan bala ķolini zəҺərlik yilanning owisiƣa tiķidu;
9 Mening muķəddəs teƣimning Һəmmə yeridə Һeq ziyankəxlik bolmaydu;
Һeq buzƣunqiliķ bolmaydu;
Qünki huddi sular dengizni ķapliƣandək,
Pütkül jaҺan Pərwərdigarni bilix-tonux bilən ķaplinidu.

10 Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» Һərķaysi əl-millətlər üqün tuƣ süpitidə kөtürülüp turidu;
Barliķ əllər Uni izdəp kelip yiƣilidu;
Wə U aramgaҺķa talliƣan jay xan-xərəpkə tolidu.■
11 Xu küni Rəb ikkinqi ķetim Өz həlķining saķlanƣan ķaldisini ķayturux üqün, yəni Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraķ arallardin ķayturux üqün Өz ķolini yənə uzartidu.□
12 U əllərni qaķirix üqün bir tuƣ kөtüridu; xundaķ ķilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilning ƣeriblirini jəm ķilip, YəҺudadin tarķilip kətkənlərni yiƣidu.
13 Xuning bilən Əfraimƣa bolƣan Һəsəthorluķ yoķaydu,
YəҺudani harliƣanlarmu üzüp taxlinidu;
Əfraim YəҺudaƣa Һəsət ķilmaydu,
YəҺuda bolsa Əfraimni horlimaydu.□
14 Biraķ ular ƣərb tərəptə Filistiylərning mürisigə uqup qüxidu;

□ **11:5 «Uning bəlweƣi Һəķķaniyliķ, qatraķliķi bolsa sadiķliķ bolidu»** — ibraniy tilida «uning bөrəklirigə baƣlanƣuqi» deyilgən. Ibraniy tilida bөrəklər adəmning qongķur oy-pikriliri wə wijdanini bildüridu. «Qatraķliķ» — adəmning qatriķiƣa yөgəp kiyilidiƣan iqki kiyim. **«qatraķliķi bolsa sadiķliķ bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplaxķinidək, Һəķķaniyliķ wə sadiķliķ uningdin Һeq ayrilmaydu, uningƣa intayin yeķin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Һox. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11 «Rəb ikkinqi ķetim Өz həlķining saķlanƣan ķaldisini ķayturux üqün...»** — «ikkinqi ķetim» — birinqi ķetimķi bolsa bəlkim Babilda (miladiyədin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraķ Yəxaya muxu yərdə ahirķi zamanlarda bolidiƣan bir «ķaytix» toƣrisida sөzləydu. Bəzi alimlar «birinqi ķetimķi» ķaytixmu dunyaning Һərķaysi jaylirida boluxi kerək, xunga Yəxaya ikki «qong ķaytix» toƣruluķ bexarət ķilidu, dəp ķaraydu. **«Rəb ... ķaldisini ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraķ arallardin ķayturux üqün Өz ķolini yənə uzartidu»** — Asuriyə wə Misir axu dəwrdiki əng küqlük dөlətlər idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy təripidə (ҺazirķiEfiopiyə), Elam wə Xinar xərķ təripidə (Asuriyədin yiraķ), Hamat Iraķning ximal təripidə idi. Dengizdiki arallarƣa Ottura Dengizning ƣərbi arķiliķ өtkili bolidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dөlətlər bolsun, ahirķi zamanda Huda Өz həlķini Һər tərəptin qaķirip yiƣidu. □ **11:13 «Əfraim»** — Əfraim Israilning «ximaliy padixaҺliķi»ƣa, YəҺuda «jənubiy padixaҺliķi»ƣa wəkillik ķilidu.

Ular birliktə xərkţtiki həlkļərdin olja alidu;
Ular Edom wə Moab üstigə kollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ularoŋa bekinidu.
15 Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yok kilidu;
U küqlük piʒoŋirin xamal bilən *Əfrat* dəryasining üstigə kolini beoŋirlitip uquridu,
Uni adəm ayioŋi kuruk ḥalda mengip ətküdək yəttə erik kilip uridu;□
16 Xuning bilən Əz həlkining kaldisi üqün,
Misirdin qikkan künidə Israil üqün təyyarlioŋan yoloŋa ohxax,
Asuriyədə kaloŋanlar üqün axu yərdin kelidioŋan bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

Israilning ahirki zamandiki bir nahxisi

1 — Wə xu küni sən: —
— I Pərwərdigar, mən Seni mədḥiyiləymən;
Sən manga oŋəzəpləngining bilən,
Oŋəziping məndin yətkilip kətti,
Wə sən manga təsəlli bərding.
2 Mana, Təngri mening nijatimdur;
Mən Uningoŋa tayinimən, korkmaymən,
Yaḥ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur;
U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□
3 — Xadlik bilən silər nijatlik kudukliridin su tartisilər.■
4 Xu künidə silər: —
«Pərwərdigaroŋa rəḥmət eytinglar,
Uning namini qakirip nida kilinglar;
Uning əməllirini həlkļər arisida ayan kilinglar,
Uning namining zor abruy tapkanlikini jakarlanglar.■
5 Pərwərdigaroŋa küylər eytinglar,
Qünki U uluoŋ ixlarni kiloŋan;
Mana bu pütkül jaḥanoŋa ayan kilinsun!
6 Ziondikilər, təntənə kilip jar selinglar;
Qünki aranglarda turoŋan Israildiki Mukəddəs Boloŋuqi büyüktur!» — dəysilər.

13

Babilning wəyran kilinixi

1 Amozning ooŋli Yəxaya kərgən, xundakla uningoŋa yükləngən Babil tooŋrisidiki wəḥiy: —□
2 *Babil* aksəngəklirining kowukļardin ətüp kirixi üqün,

□ **11:15 «Misirdiki dengizning «tili... Əfrat dəryasi...»** — muxu yərlərning kəyərdə ikənlikini bilix üqün həritini kərüng. ■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2 «Yaḥ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur...»** — Mukəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning «Yaḥwəḥ» yaki «Jəhowaḥ» degən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə kilduk. «Yaḥ» bolsa «Yaḥwəḥ» degən bu namining kiskartiloŋan xəklidur. ■ **12:3** Yḥ. 7:37,38 ■ **12:4** Yḥ. 17:1,4,6,26 □ **13:1 «yükləngən wəḥiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni korkunqka salidioŋan wəḥiy» ḥəm «pəyoŋəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini əz iqigə aloŋan boluxi mumkin. Muxu babtiki bexarətlər bəlkim «ahirki zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Birak 17-22-ayətlər kədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran kilinixida asasən əməlgə axuruloŋan.

Ⱪaⱪas taoɳ üstidə tuoɳ kətürünglar,
Ularni yuⱪiri awazda qaⱪiringlar,
Ⱪolunglarni pulanglitip ixarət ⱪilinglar.□
3 Mən bolsam, məhsus tallioɳanlirimoɳa buyruⱪ qüxürgənmən,
Өz palwanlirimni, yəni təkəbburluⱪtin yayrap kətkən adəmlirimni oɳəzipimni bəja kəltürüxkə qaⱪirdim.□
4 Anglanglar, büyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərning taoɳlarda yan-gratⱪan ⱪiyⱪas-sürənlirini,
Ⱨəmmə əl-yurtlar wə padixaⱨliⱪlar *jənggə* yioɳilip dolⱪunlatⱪan ⱪaynam-taxⱪinliⱪni!
Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar ⱪoxunlarni jənggə yioɳidu.
5 Ular, yəni Pərwərdigar wə Өz oɳəzipining ⱪoralliri,
Yiraⱪ yurttin, ⱨətta asmanlarning kəridinmu pütkül jaⱨanni ⱨalak ⱪilixⱪa kəlgən.□
6 Pəryad qekip ⱨuwlanglar!
Qünki Pərwərdigarning küni yeⱪinlaxti;
U Ⱨəmmigə ⱪadirdin kelidioɳan ⱨalakəttək kelidu.■
7 Buningdin ⱨərbir ⱪol boxixip ketidu,
Ⱨəmmə adəmning yüriki erip ketidu.
8 Ular wəⱨimigə qüxidu;
Azab-oⱪubət wə ⱪayoɳu-ⱨəsrət ularni ⱪaplaydu,
Toloɳiⱪi tutⱪan ayaldək ular toloɳinip ketidu,
Ular bir-birigə wəⱨimə iqidə tikilip ⱪarixidu;
Yüzliri bolsa yalⱪundək ⱪizirip ketidu.□
9 Mana Pərwərdigarning küni kelidu,
Xu kün jimi yər-jaⱨanni wəyran ⱪilixⱪa,
Rəⱨimsiz bolup, oɳəzəp wə ⱪəⱨr bilən toloɳandur;
U gunaⱨkarlarni jaⱨandin yoⱪitidu.
10 Qünki asmandiki yultuzlar ⱨəm yultuz türkümliri nurini bərməydu;
Ⱪuyax bolsa qiⱪipla ⱪarangoɳulixidu,
Aymu ⱨeq yorumaydu.■
11 Mən dunyani rəzilliki üqün,
Ⱪəbiⱨlərni gunaⱨliri üqün jazalaymən;
Ⱨakawurlarning təkəbburluⱪini tügəl yoⱪitimən;
Zorawanlarning kibirlirini pəs ⱪilimən.
12 Mən insanlarni sap altundin az ⱪilimən,
Adəmni ⱨətta Ofirdiki altundin az ⱪilimən.□
13 Xunga samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning oɳəzipidə,
Uning ⱪayniоɳan ⱪəⱨrlik künidə,

□ **13:2 «Ⱪaⱪas taoɳ üstidə tuoɳ kətürünglar…»** — taoɳ ⱪaⱪas-ⱪuruⱪ bolsa, tuoɳ eniⱪ kərünidu. Tuoɳning өzi jənggə qaⱪiridioɳan ixarəttur. □ **13:3 «məhsus tallioɳanlirim»** — degən səz ibraniy tilida «muⱪəddəslirim» degən səz bilən ipadilinidu. «Muⱪəddəs» adəttə «pak, Hudaoɳa mənsup» degən mənidə. Biraⱪ muxu yərdə bəlkim «Huda Өzining məhsus məⱪsiti üqün (məyli өzliri bilsun, bilmisun) ayrim ⱪiloɳanlar» degən mənidə. Ayətning ikkinqi ⱪismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərni Huda Өz məⱪsitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yoⱪitix, xundaⱪla pütkül rəzil dunyani ⱨalak ⱪilixi üqün ixlitidioɳanliⱪini bildüridu (11-ayətnimu kərüng). □ **13:5 «yiraⱪ yurttin… kəlgən»** — demək, Pələstindin yiraⱪ kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirⱪi urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taoɳlar üstidə yüz beridioɳanliⱪi kərünidu. Huda ⱪorallirini «asmanning kəridinmu» qaⱪiridu — bu jənglərgə pərixtilərmu ⱪatnixidioɳan ohxaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəⱨ. 6:12-13 □ **13:8 «yüzliri… yalⱪundək ⱪizirip ketidu»** — bəlkim xərməndə boloɳanliⱪidin boloɳan. ■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luⱪa 21:25 □ **13:12 «Ofirdiki altun»** — Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydioɳan, süpətlik altun dəp ⱪarilatti.

Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,
Yər bolsa өz ornidin yətkilidu;
14 Xunga owlanoɣan bir jərəndək,
Ḥeqkim yioɣmaydioɣan bir padidək,
Ḥərbirsi өz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,
Ḥərbiri өz yurt-makanioɣa ⱪaqmaⱪqi bolidu;
15 Ⱪeqip tutuloɣanlarning ḥəmmisi sanjip өltürülidu;
Əsirgə qüxkənlərmu ⱪiliqlinidu.
16 Ularning balilirimu kөz aldida parə-parə ⱪilinidu;
Ularning өyliri bulang-talang ⱪilinidu,
Ayallirimu ayaoɣ asti ⱪilinidu.
17 Mana, Mən ularoɣa ⱪarxi turuxⱪa Medialiⱪlarni ⱪozoɣaymən,
Ular kümüxlərgə ḥeq ⱪarimaydu,
Altundin bolsa ular zoⱪ almaydu. □
18 Ularning oⱪyaliri yigitlərni өtmə-təxük ⱪiliwetidu,
Ular baliyatⱪuning mewisigə ḥeq rəḥim ⱪilmaydu,
Kөzliri balilarni ḥeq ayimaydu.□
19 Padixaḥliⱪlarning gөḥiri,
Kaldiylərning pəhirlinidioɣan güzəlliki boloɣan Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəḥərlirini өrüwətkinigə ohxax bolidu.□ ■
20 U yərdə ḥeqkim ḥərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz ⱪalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqilar padilirini xu yərdə yatⱪuzmaydu.■
21 Birak qəl-bayawandiki janiwarlar xu yərdə ⱪonidu,
Ularning *harab* өylirigə ḥuwlaydioɣan məhluⱪlar tolidu,
Ḥuwⱪuxlar xu yərdə makanlixidu,
«Өqkə jin»lar səkrəp oynaⱪlixidu.□
22 Yawayi itlar ⱪəl'ə-ⱪoroɣanlarda,
Qilbərilər uning ḥəxəmətlik ordilirida ḥuwlixidu,
Bərḥək, uning waⱪti toxuxⱪa az ⱪaldi,
Uning künliri uzunoɣa barmaydu.

14

Babilning yiⱪilixi bilən Israil Hudaning rəḥimini kөridu. Babilning padixaḥining təḥtisaraoɣa qüxüxi

1 Qünki Pərwərdigar Yaⱪupⱪa rəḥimdillik kөrsitidu,
Yənə Israilni tallaydu;
U ularni өz yurt-zeminida makanlaxturidu.
Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,

□ **13:17 «Mana, Mən ularoɣa ⱪarxi turuxⱪa Medialiⱪlarni ⱪozoɣaymən…»** — bexarətning temisi Babilliⱪlaroɣa yenip kelidu. Yuⱪiriⱪi ayətlər (2-16), xübḥisizki, pəⱪət Babilnila əməs, bəlki ahirⱪi zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kөrsitidu. Medialiⱪlar «…kümüxlər … altunlar»oɣa ⱪiziⱪmaydu — demək, ularni ḥujum ⱪilixtin tohtitix üqün pul berix kar ⱪilmaydu. □ **13:18 «baliyatⱪuning mewisi» —** ⱪorsaⱪtiki tərəlmini yaki kiqik bowaⱪni kөrsitidu. □ **13:19 «Sodom wə Gomorra» —** ⱪədimki zamandiki ikki rəzil xəḥər. Huda ularni ot bilən wəyran ⱪiloɣan. «Yar.» 19-babni kөrüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yər. 50:39 □ **13:21 «ḥuwlaydioɣan məhluⱪlar» —** yaki «ḥuwⱪux-müxükyapilaⱪlar». **«өqkə jinlar» —** muxu jinlar bəlkim өqkə xəklidə boluxi mumkin.

Yaqup jəmətigə qoxulidu. □
2 Hərqaysi əl-millətlər ularni elip öz yurtiƣa apiridu;
Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida ularƣa qul wə dedək süpitidə igidarqilik qilidu;
Ular özlirini tutqun qiloƣanlarni tutidu;
Özlirini əzgənlərning üstidin idarə qilidu.
3 Wə xundaq boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir bolup məjburlanoƣan muxəkkətlik qulluqtin aramlik bərgən künidə,■
4 Silər Babil padixahi tooƣrisida mundaq maqal-təmsilni eytisilər: —
«Qara, bu jazanihor qandaq halak boldi,
Talan-taraj qilip altun topliƣuqi qandaq yoqaldi!
5 Pərwərdigar rəzillərning hasisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,
6 Yəni həlq-millətlərni aqqiqi bilən üzlüksiz uroƣanni,
Əllərgə oƣəzəp qilip tizginsiz ziyankəxlik qiloƣanni sunduruwətti.
7 Pütkül yər yüzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip təntənə qilidu.
8 Qarioƣaylar bolsa halingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə yatquzuloƣandin keyin,
Heqbir kəsküqi bizni korqatmaydu!» — dəydu.□
9 Sən qüxüxüng bilən təhtisaradikilər seni qarxi elixqa sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün ölüklərning rohliri,
Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» qozoƣilidu;
Əllərning həmmə padixahliri təhtliridin turoƣuzulidu;
10 Ularning həmmisi sanga qarap mundaq dəydu: —
«Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?
Bizgə ohxax bolup qaldingmusən?!»□
11 Sening xanu-həywiting qiltariliringning awazliri bilən billə təhtisaraƣa qüxürülüp tügidi;
Astingda qiwin qurti mizildap ketidu,
Üstüngni sazanglar qaplap ketidu.
12 I Qolpan, Səhər balisi,
Sən qandaq qilip asmandin yiqilip qüxkənsən!
I tehi ötkəndila əllərni yərgə yiqitquqi,
Sən yər yüzigə taxliwetilding!□

□ **14:1 «Pərwərdigar Yaqupqa rəhimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu …»** — oqurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən qisimni oquƣan bolsa esidə bar boliduki, Huda həzriti Yaqupning ismini «Israil»ƣa özgərtkən. Yəhudiy həlqi (Israillar) Yaqupning əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adəttə Yəhudiylar, yəni Israil həlqini kərsitidu. Əgər tekist həzriti Yaqup (Israil)ning özini kərsətkən bolsa, izahat berimiz. ■ **14:3** Qan. 28:48 □ **14:8 «qarioƣaylar» wə «kedirlar»** — xübhisizki, hərhil padixahlar yaki padixahliqlarni kəristidu. Kedir dərihi bolsa yooƣan, intayin qiraylik dərəh bolup, uluƣ padixahlarni yaki padixahliqlarni bildüridu. □ **14:10 «Ularning həmmisi (ölüklərning rohliri) sanga qarap mundaq dəydu: — «Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?»** — Hudaƣa etiqad qilmioƣan, təhtisarada yatqan ölüklərning rohlirining əhwali muxu yərdə ayan qilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heqqandaq yardəm berəlməydu; qünki ularning hali alliqaqan «boxap kətkən» bolidu. □ **14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən qandaq qilip asmandin yiqilip qüxkənsən!»** — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərüngən mənzirə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələnqüki boloƣan Xəytanƣa yətkilidu. Dəjjal bəlkim kəlgüsidə Babilning padixahimu bolidu. Xəytanning əslidə qiraylik, küqlük, parlaq bir pərixtə, yənə «Qolpan» boloƣanliqi kərünidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə pərixtilərning bir-biri bilən munasiwətlik boloƣanliqi kərünidu. **«Sən yər yüzigə taxliwetilding!»** — ibraniy tilida «sən yər yüzigə kesiwetilding».

13 Sən əslidə kənglüngdə: — «Mən asmanlarƣa qiƘimən,
Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün Ƙilimən;
Mən jamaətning teoƣida,
Yəni ximal tərəplərdimu olturimən;□ ■
14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yuƘiriƣa ərləymən;
Ƕəmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding.□
15 Ƕalbuki sən təƕtisaraƣa,
QongƘur ƕangning tegilirigə qüxürüldung».
16 Seni kərgənlər sanga yeƘindin sinqilap Ƙarap: —
«Jaƕanni zilziligə kəltürgən, padixaƕliƘlarni titrətkən adəm muxumidu?
17 Yər yüzini qəl-bayawan Ƙilip,
Uningdiki xəƕərlərni oƣulatƘan,
TutƘan əsirlərni əz yurtiƣa ƕeq Ƙoyup bərmigən muxumidu?» — deyixidu.
18 Mana əllərning xaƕliri birimu Ƙalmay «xan-xərəp»tə, *ƘarangoƣuluƘtiki* əz əyidə yetixidu,□
19 BiraƘ sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,
Əltürülgənlərning dəwisi astida,
Ƙiliq bilən sanjiloƣan, ƕangning təƕtigə qüxidioƣanlarƣa ohxax,
Ayaoƣ astida dəssəp-qəyləngən əlüktək,
Əz gərüngdin məƕrum bolup taxliwetilding.□
20 Sən axu padixaƕlar bilən birgə dəpnə Ƙilinmaysən,
Qünki əz yurtungni wəyran Ƙiloƣansən,
Əz həlƘingni əltürüwətkənsən;
Rəzillik Ƙiloƣuqilarning nəsli ƕərgiz yənə tiloƣa elinmaydu.■
21 Ata-bowilirining Ƙəbiƕlikliri tüpəylidin,
Uning ooƣullirini Ƙətl ƘilixƘa təyyar Ƙilinglar;
XundaƘ Ƙiloƣanda, ular ornidin turup yər-jaƕanni ixoƣal Ƙilmaydu,
Yər yüzini xəƕərgə toxƘuzuwetəlməydu.□ ■
22 Qünki Mən ularƣa Ƙarxi qiƘimən,
— dəydu samawi Ƙoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar,
— Mən Babildin uning namini wə uning ƘaldukƘlirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■
23 — Wə uni ƕuwƘuxning makanioƣa, sazliƘlarƣa aylandurimən;
Ƕalakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
— dəydu samawi Ƙoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar.□ ■
24 Samawi Ƙoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaƘ Ƙəsəm iqkənki,
— Mən ƘandaƘ oylisam, xundaƘ bolidu;
ƘandaƘ məƘsətni kənglümgə püksəm, xu tiklinidu,
25 MəƘsitim Əz zeminimda Asuriyəlikni Ƙiyma-qiyma Ƙilixtin ibarət;
Əz taoƣlirimda uni dəssəp-qəyləymən;

□ **14:13 «jamaətning teoƣida»… «ximal tərəplərdə» —** bəlkim pərixtilərning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaoƣa mənsup boloƣan jamaətning tegixlik ibaditini əzigə ƘaritiwelixƘa Ƙizikidu. ■ **14:13** Zəb. 48:2 □ **14:14 «yultuzlar… bulutlar…» —** 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi Ƙoxunlarni kərsitidu. □ **14:18 «ƘarangoƣuluƘtiki əz əyi» —** ƕəm yər yüzidiki mazari ƕəm təhtisarada yatƘan jaynimu kərsitidu. □ **14:19 «ƕangning təƕtigə…» —** ibraniy tilida «ƕangning taxlirioƣa». ■ **14:20** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21 «ular ornidin turup yər-jaƕanni ixoƣal Ƙilmaydu, yər yüzini xəƕərgə toxƘuzuwetəlməydu» —** muxu sözlər tunji «Babil» xəƕiri, yəni «Babil munari» jaylaxƘan xəƕər bilən munasiwətlik. Ularning məƘsiti əzlirining namini qong kərsitip, əz xəƕirini pütkül yəz-zeminni baxƘuridioƣan Ƙilixtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kərüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ **14:23 «ƕuwƘux» —** baxƘiqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoƘum hilwət jaylarda turidioƣan bir janiwar. ■ **14:23** Yəx. 34:11; Zəf. 2:14

U saloɣan boyunturuq həlqimning boynidin,
U artqan yük mürisidin elip taxlinidu.□
26 Mana bu pütkül yər yüzi tooɣruluq iradə qilinoɣan məqsəttur,
Mana bu barliq əllərning üstigə uzartiloɣan qoldur.
27 Pərwərdigar mundaq məqsətni pükkənikən,
Kim uni tosalisun?
Uning qoli uzartiloɣanikən, kim uni yanduralisun?■

Filistiyə tooɣruluq bir sөz

28 Aḥaz padixaḥ өlgən yilida mundaq wəḥiy yükləndi: — ■
29 I Filistiyə, ḥəmminglar,
«Bizni uroɣan tayaq sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiqidu,
Uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu.□
30 Xuning bilən yoqsullarning tunji baliliri ozuqlinidu,
Məminlər bolsa tinq-amanliqta yatidu;
Biraq Mən yiltizingni aqarqilik bilən yoqitimən
Qaloɣan qismingmu u tərəptin өltürülidu.□
31 Xunga i qowuq, nalə kətürgin,
I xəḥər, pəryad qəkkin!
I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük өrləydu;
Uning yioɣiloɣan qoxunlirida ḥeqkim səpsiz qalmaydu.□
32 Əmdi bu əlning əlqilirigə qandaq jawab berix kerək? —
«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
Uning həlqi iqidiki ezilgüqilər uningdin baxpanaḥ tapidu» — degin!» □

15

Moab tooɣruluq bir bexarət

1 Moab tooɣrisida yüklәngən wəḥiy;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəḥiri wəyran qilinidu;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəḥiri yoq qilinidu;■
2 Yioɣa-zarlar kətürüx üqün,

□ **14:25 «Өz zeminimda … Өz taoɣlirimda…»** — Hudaning «Өz zemini», «Өz taoɣliri» bolsa Israilning zemini Pələstindur. ■ **14:27** 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ **14:28** 2Pad. 16:20 □ **14:29 «yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiqidu, uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu»** — Aḥaz өlgəndə, Filistiylərning bəx xəḥər ittipaqdixi Asuriyəgə qarxi Yəḥuda bilən bir ittipaqni bərpa qilmaqqi bolidu. Xunga ular Yəḥudaning yengi padixaḥi Ḥəzəkiyaoɣa əlqilərni əwətkən. Bexarət xu qaoɣda berilgən (32-ayətni kөrüng). Yəxaya pəyoɣəmbər muxu bexarəttə, ittipaqlixixni rət qilix, pəqət Pərwərdigaroɣila tayinix kerək, deməkqi (yənə 32-ayətni kөrüng). «Tayaq», yəni «yilan» bəlkim Aḥazning өzi boluxi mumkin. Filistiyə Israilning zeminidin bir qismini ixoɣal qiloɣanidi. Aḥaz padixaḥ bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxqan boluxi mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kөrüng). Uning ooɣli Ḥəzəkiya bolsa Filistiyəgə taqabil turup Israilning zeminini qayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kөrüng). Xunga Ḥəzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəḥərlik yilan» boluxi mumkin. «Dəḥxətlik uqar yilan» bolsa, əng hətərlik yilan bolup, kəlgüsidə Israilni barliq düxmənliridin toluq qutquzidioɣan Məsiḥni kөrsitidu. □ **14:30 «Qaloɣan qismingmu u tərəptin өltürülidu»** — demək, ohxaxla aqarqiliqtin өltürülidu. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük өrləydu»** — bəlkim düxmən qoxunliri purqiritidioɣan qang-tozanglarni kөrsitixi mumkin. Muxu ayətning ibraniy tilidikisini qüxinix təs. □ **14:32 «bu əlning əlqiliri»** — Filistiylərning əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1

Mana u buthanisioŋa, Dibonoŋa, xundakla *barlik* egizliklirigə qikti;
Moab Nebo wə Mədəba xəhərliri üqün pəryad kətüridu;
Ḥəmmə baxlar takir kərünidu,
Jimiki sakallar kesilip qüxürüldi.□ ■
3 Koqilarda ular bəz kiyidu;
Өgziliridə, məydanlirida, ḥərbir adəm kəz yaxlirini yaoŋdurup pəryad kətüridu.
4 Ḥəxbonoŋa, Elealaḥ xəhərlirigə yioŋa olixidu,
Awazliri Yahaz xəhirigimu yetip baridu.
Xunga Moabning əskərlirimu nida kilidu;
Uning wujud-baoŋrini titrək basidu.
5 Mening kəlbimmu Moab üqün yioŋa-zar kətüridu;
Ularning kaqkunliri Zoaroŋa ḥəm Əglat-Xeli-Xijaoŋa bədər kaqidu;
Mana ular toplixip, yioŋlioŋan peti Luḥitka qikidioŋan dawan yoli bilən yukirioŋa mangidu,
Ḥoronaimoŋa qüxidioŋan yolda turup ḥalakəttin nalə-zar kətüridu.
6 Qünki Nimrimdiki sular kurup ketidu,
Ot-qəplər solixip,
Gül-giyaḥ tügəp ketidu;
Ḥeq yap-yexillik kalmaydu.□
7 Xunga ular baylikliri, tapkan-tərginini yioŋip «Tərək wadisi»din ətməkqi bolidu;
8 Ularning kətürgən yioŋisi Moabning qegrasioŋa,
Aḥu-zarliri əglaimoŋa,
Pioŋanliri Bəər-elimoŋa yetidu.
9 Dimonning suliri kanoŋa tolup ketidu,
Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp balayi'apətni toplaymən;
Qünki Moabning kaqkunliri ḥəm zeminida kaloŋanliriningmu üstigə bir xirni əwətimən.□

16

Dawami
1 «Əmdi *oŋəllə-parak* kozisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin ətüp zeminlarning ḥəkümranioŋa,
Yəni Zion kizining teoŋioŋa əwətkin!» □

□ **15:2 «Mana u buthanisioŋa, Dibonoŋa… qikti» —** baxka birhil tərjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylaroŋa, … qikti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiylarning buthanilirida wə butka qokunidioŋan «egizlik»liridə dua kilixlirining bikar bolidioŋanlikini kərsitidu. **«ḥəmmə baxlar takir kərünidu, jimiki sakallar kesilip qüxürüldi»** — qaq qüxürüx wə sakal yulux kattik ḥəsrət, puxayman kilixni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18 □ **15:6 «Ularning kaqkunliri Zoaroŋa ḥəm əglat-xeli-xijaoŋa bədər kaqidu (5-ayət) …qünki Nimrimdiki sular kurup ketidu…» —** biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəhərlər (Zoar, Nimrim katarliklar) Moabning jənubiy təripidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy təripidə. Karioŋanda bolidioŋan ḥujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənubiy tərəpkə kaqidu. Asuriyə Moaboŋa ikki ketim ḥujum kildi, miladiyədin ilgiriki 715- wə -711-yilida. □ **15:9 «Dimon» —** bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabka tajawuz kilidioŋan (1) Asuriyə padixahini yaki (2) Babil padixahini kərsitidu. □ **16:1 «oŋəllə-parak kozisi» —** Moabdikilər Dawut padixahning wakitidin baxlap Israiloŋa bekinip kəlgən, xundakla ularning ḥimayisigə igə bolup kəlgən. Ular bekinoŋanlikini bildürüx üqün hər yili kozilarni əwətkən. Keyin ular bekinixni rət kiloŋan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, ularoŋa: — «Silər Yəḥudaoŋa yənə bekinixinglar kerək; «koza»ni əwətixinglar bilən Israilning baxpanaḥlikioŋa igə bolisilər» degən bir nəsiḥət, yaki bolmisa өz-өzligə degən bir səzmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- ḥəm 6-ayətkə karioŋanda) ular ahirda təkəbburluktin xundak kilmioŋan. «Sela» bolsa koyliri kəp bir rayon idi.

2 Uwisidin quwulup patiparaq bolup kətkən quxlardək,
Moab qizliri Arnon dəryasining keqikliridə *alaqzadə* yüridu. □

Moab bəglirining bir-birigə səzlixi

3 «Parasət bilən ḥəküm qilinglar!»

4 «*I Zion qizi*, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruqluqni tün qarangoɣusidək qiling,
Xu oɣeriblarni yoxurup qoyoɣaysiz;
Qooɣlanoɣanlarni axkarilap qoymioɣaysiz!
Mening Moabdiki musapirlirimni əzingiz bilən billə turoɣuzoɣaysiz,
Ular üqün wəyran qiloɣuqining aldida baxpanaḥ boloɣaysiz!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

5 «*Ətünüxünglar tooɣra*, qünki əzgüqi yoqilidu,
Ḥalakət yoq bolidu,
Əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoqilidu.
Əzgərməs meḥir-xəpqət bilən bir təht tiklinidu;
«Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturidu.
U bolsa, ḥəqiqətən adalət yürgüzidioɣan, xundaqla adalətni izdəydioɣan,
Ḥəqqaniyliqni ilgiri süridioɣan bolidu.□ ■
6 — Biz Moabning ḥakawurluqi tooɣrisida angliduq (u intayin ḥakawur!),
Yəni uning ḥakawurluqi, təkəbburluqi, noqiliq qilidioɣanliqi tooɣrisida angliduq;
Biraq uning qong gəpliri bikar bolidu!■
7 Xunga Moab Moab üqün zar yioɣlaydu;
Ularning ḥəmmisi zar-zar yioɣlaydu;
Qayoɣu-ḥəsrətkə qəmüp Kir-Ḥarəsətning «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioɣlanglar!□
8 Ḥəxbon rayonidiki etizlar,
Sibmaḥdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;
Əllərning əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;
Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzgənidi;

□ **16:2 «Moab qizliri Arnon dəryasining keqikliridə alaqzadə yüridu» —** Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaq qegrisi idi. Moab qizliri baxpanaḥ izdəp Israiloɣa ətməkqi. Həritini kərüng. □ **16:4 «I Zion qizi, … qooɣlanoɣanlarni axkarilap qoymioɣaysiz!» —** bu səzlər qoqum Moab bəglirining Ziondin baxpanaḥliq sorixini kərsitidu. **«…Mening Moabdiki musapirlirimni əzingiz bilən billə turoɣuzoɣaysiz, … baxpanaḥ boloɣaysiz!» —** muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətning birinqi yerimi) bəlkim Moabning əlqilirining (Yəxaya pəyoɣəmbər bexariti bilən aldin'ala eytqan) səzliridur. Ular qooɣlanoɣanlar üqün Israildin baxpanaḥliq soraydu. 4-ayətning ikkiniqi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyoɣəmbər arqiliq) bərgən jawabi. Demək, Israil Qutquzoɣuqi-Məsiḥ arqilik Moab üqün baxpanaḥ bolidu (biraq Moab təkəbburluqidin Hudaning iltipatini rət qilidu — təwəndiki 5-14-ayətlərni kərüng). □ **16:5 «Ətünüxünglar tooɣra, qünki əzgüqi yoqilidu, ḥalakət yoq bolidu, əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoqilidu» —** bu səzlər, xübḥisizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Ətünüxünglar tooɣra» degən səz ibraniy tekistidə yoq. Biraq bizningqə «qünki» degən səz muxularning mənisini iqigə alidu. Huda Moabning əzidin baxpanaḥliqni ətünüxini qarxi alididioɣanliqini Yəxaya pəyoɣəmbər arqilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluqtin rət qilidu. (6-14-ayətlərni kərüng). **«Dawutning qediri» —** kəlgüsi Israiloɣa wə aləmgə bolidioɣan Məsiḥ-Padixaḥ qoqum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muḥim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning əz əyini kərsətsə kerək. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Ḥarəsət» —** 12-ayəttə «Kir-Ḥərəs»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri» —** «Ḥox.» 3:1ni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi: — «ulliri».

Peləkliri sozulup, «*Ölük* Dengiz»ning nerisiqa yətti.□ ■
9 Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmaḫning üzüm teli üqün yiqlaymən;
I Ḫəxbon, Elealaḫ, Öz kəz yaxlirim bilən silərni suqirimən!
Qünki yazliq mewiliringgə, ḫosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu.□ ■
10 Huxalliq mewilik baqlardin məḫrum qilinip,
Xadliqmu yoq qilinidu;
Üzümzarliqlarda nə nahxa awazliri anglanmaydu,
Nə təntənə qilinmaydu;
Dəssigüqilər üzüm kəlqəklirini qəyliməydu.
Qünki Mən üzüm kəlqəkliridiki huxal warqiraxlarni tohtattim.□
11 Xunga iq-baqrilirim Moab üqün qalqan qiltardək aqrip mungluq yangraydu,
Iqim Kir-Ḫərəsdikilər üqünmu xundaq;
12 Xundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilqili özining «yuqiri orni»qa qikip kəlgəndə,
Yaki dua qilqili «muqəddəs öyi»gə kirgəndə,
U muwəppəqiyətkə erixəlməydu.■
13 Mana muxu səzlərni Pərwərdigar Moab tooqruluq burun eytqan.
14 Biraq ḫazir Pərwərdigar xundaq dəydu: —
«Üq yil iqidə mədikar ḫesablioqandək,
Moabning kəpligən qoxun-aḫalisi bolqini bilən,
Uning pəhirləngən xəḫriti yəksan bolidu;
Ularning qalduqliri bolsa intayin az wə ḫalsiz bolidu». □

17

Dəməxq wə Əfraim tooqruluq bir bexarət

1 Dəməxq tooqruluq yükləngən wəḫiy: —
Mana, Dəməxq xəḫər bolup turuwərməy, naḫayiti bir dəwə harabiliqqa aylandurulidu.
2 Aroərdiki xəḫərlər adəmzatsiz bolup,
Qoy padilirioqa qaldurulidu,
Ular tinq-aman yatidu,
Ularni qorqutqudək ḫeqbir adəmmu kərünməydu.
3 Əfraimda bolsa, qoroqanliq xəḫərlər yoqilidu,
Dəməxqning xaḫanə ḫoquqi,
Suriyəning qalduqliri yoqilidu;
Ular «Israilning xəḫriti»dək yoq bolidu.

□ **16:8 «Yaazər» —** Moabning ximaliy qegrasining nerisidiraq, xərq təripi «qəl-dalalar», oqərb təripi «(Ölük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloqini bilən heli yiraqlaroqa təsiri boloqan bir məmlikətkə aylanoqan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33 □ **16:9 «Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmaḫning üzüm teli üqün yiqlaymən» —** 10-ayəttiki səzligüqi Huda boloqanikən («Mən ..tohtitimən…»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübḫisizki Hudaning Özidur. Bu adəmni ḫəyran qalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḫdiki yoqap kətkən üzümzarlar üqün yiqlaydu. Huda ularni jazalaxi bilən təng Özimu qayoquridu. **«ḫosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu» —** adəttə ḫosul aloqanda huxalliqtin warqiraxlar bolidu, əlwəttə. Biraq muxu yərdə, düxminining oqəlibisidin keyinki təntənə warqiraxlar kərsitilidu. Baxqa birhil tərjimisi: «… Ḫosulungoqa boloqan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10 «Dəssigüqilər» —** üzüm xarabi qikirix üqün üzümlərni kəlqəkkə qoyup dəssəydioqan adəmlər. ■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14 «mədikar ḫesablioqandək…» —** mədikar ixligən waqitni intayin tooqriliq bilən ḫesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artuqmu əməs dəl üq yilni bildüridu.

— dəydu samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Pərwərdigar.□
4 Xu küni xundaⱪ boliduki, Yaⱪupning xəⱨriti suslixip,
Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.
5 Ularning ⱨali bolsa ormiqi buⱪday oroⱪandin keyin,
Yəni biliki bilən yiⱪip oroⱪandin keyin,
Ⱨətta Rəfayim jiloⱪisida adəmlər baxaⱪlarni tərgəndin keyinki ⱨalətkə ohxax,
ⱪaloⱪini yoⱪ deyərlik bolidu;□
6 Ⱨalbuki, yənə azraⱪ tərgüdək baxaⱪ,
Zəytun dərihi silkingəndin keyin,
Əng uqida ikki-üq tal mewə,
Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə ⱪaldurulidu,
— dəydu Israilning Hudasi bolⱪan Pərwərdigar.
7 — Xu küni insan bolsa Yaratⱪuqisiⱪa nəzirini tikidu,
Kəzi Israildiki Muⱪəddəs Bolⱪuqida bolidu.
8 Ular əz ⱪurbangaⱨliriⱪa, yəni əz ⱪoli bilən yasiⱪanliriⱪa,
Yaki barmaⱪliri bilən xəkilləndürgənlirigə ⱨeq ⱪarimaydu,
Nə «Axəraⱨ»laroⱪa nə «kün tüwrükliri»gə ⱨeq ümid baoⱪlimaydu.□
9 Xu künidə uning ⱪoroⱪanliⱪ xəⱨərliri,
Əslidiki Israillarning aldida qatⱪalliⱪⱪa wə taⱪir taoⱪlaroⱪa aylanduruloⱪan harabə xəⱨərlərdək,
Ⱨəmmisi wəyran bolup ketidu. □
10 Qünki nijating bolⱪan Hudani untup ⱪalding,
Küqüng bolⱪan «Ⱪoram Tax Bolⱪuqi»ni əslimiding;
Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ⱪoyoⱪining bilən,
Wə yaⱪa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,□
11 Ularni tikkən künila yaxartⱪining bilən,
Tikkən ətisila ularni qeqəklətkining bilən,
Ⱨosuliⱪa erixkən künidə, u pəⱪət bir patman dawaliⱪusiz ⱪayⱪu-ⱨəsrət bolidu, halas!□

□ **17:3 «Ular «Israilning xəⱨriti»dək yoⱪ bolidu» —** səzmusəz tərjimə ⱪiloⱪanda, «Ular Israilning xəⱨritidək bolidu». Oylaymizki, muxu səz kinayilik gəp bolup: — «xəⱨriti yoⱪ» degənlik (4-ayətni kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsidə Israilning xəⱨriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəməxⱪningmu xəⱨriti bolidu, dəp ⱪaraydu. □ **17:5 «Ularning ⱨali bolsa ormiqi buⱪday oroⱪandin keyin, yəni biliki bilən yiⱪip oroⱪandin keyin, … ⱪaloⱪini yoⱪ deyərlik bolidu» —** demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, naⱨayiti az baxaⱪlar ⱪelip ⱪalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloⱪisi Yerusalemning jənub təripidə, u yərgə kəmbəoⱪəllər berip ormiqilar ⱪaldiroⱪan buⱪdayni terətti; əlwəttə tərgəndin keyin ⱪaloⱪan buⱪday «yoⱪ deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfraimning adəmliri, xəⱨriti, ⱨəmmisi ohxaxla «yoⱪ deyərlik» bolidu. Muxu balayi'apətlər Asuriyə imperiyəsining birnəqqə ⱪetimliⱪ tajawuzliri bilən ularning bexiⱪa kəldi. Ahirida Asuriyə Əfraimdiki kəp aⱨalini sürgün ⱪildi (miladiyədin ilgiriki 722-yili). □ **17:8 «Ular əz ⱪurbangaⱨliriⱪa… nə «Axəraⱨ»laroⱪa nə «kün tüwrükliri»gə ⱨeq ümid baoⱪlimaydu» —** muxu ayəttiki ⱪurbangaⱨlar wə «kün tüwrükliri», xübⱨisizki, butlaroⱪa qoⱪunuxta ixlitidiⱪan nərsilər. «Axəraⱨlar» degən butlar bəlkim butpərəslikkə beoⱪixlanoⱪan dərəhliklər idi. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloⱪan yaki nəⱪixləngən bolsa kerək. Adəmlərning hiyallirida, muxu məbud «zeminni munbətlik ⱪilarmix» wə «ayallarni tuoⱪumqan ⱪilarmix». Bularoⱪa qoⱪunux adətlirining ⱨərhil jinsiy əhlaⱪsizliⱪ bilən munasiwiti bar idi. Xu səzlərgə ⱪariⱪanda az bir ⱪisim Əfraimdikilər Hudaoⱪila ümid-ixənq baoⱪlaydu. Bexarətning bir ⱪetimliⱪ əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning aldida qatⱪalliⱪⱪa wə taⱪir taoⱪlaroⱪa aylanduruloⱪan harabə xəⱨərlərdək…» —** muxu kona «harabə xəⱨərlər», Yəxua pəyoⱪəmbərning yetəkqilikidə, Israillar Hudaoⱪa tayinip zeminni ixoⱪal ⱪiloⱪanda wəyran ⱪilinoⱪanidi. Xu harabə kona xəⱨərlər ularoⱪa Hudaoⱪa tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi. □ **17:10 «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ⱪoyoⱪining bilən, wə yaⱪa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,…» —** muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiyliⱪ bilən tikilgən, adəmni bay ⱪilidiⱪan yaki rawaj tapⱪuzidiⱪan «seⱨriy əsümlüklər»mix. □ **17:11 «Ⱨosuliⱪa erixkən künidə, u pəⱪət bir patman dawaliⱪusiz ⱪayⱪu-ⱨəsrət bolidu, halas!» —** pütkül ayətning baxⱪa birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin.

12 Ḥəy! Köp həlḳlərning quḳan-sürənliri!
Ular dengiz-okyanlarni uroḷutup dolḳunlardək xawḳunlarni kətüridu,
Aḥ, əllərning ḳaynam-taxḳinliri!
Dolḳunlanoḷan küqlük sulardək ular ḳaynam-taxḳinlarni kətüridu.
13 Əllər uluoḷ sularning ḳaynam-taxḳinliridək dolḳunlinip ketidu;
Biraḳ U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yiraḳḳa bədər ḳeqip ketidu.
Ular taoḷdiki ot-qəplərning topa-topanliri xamalda yiraḳlaroḷa uquruwetilgəndək,
Ḳara ḳuyun aldida qang-tozanglar ḳuyun boloḷandək ḥəydiwetilidu!■
14 Kəqtə — wəḥimə!
Tang səḥərdə — yoḳ biraḳ!
Mana bizni bulap kətkənlərning nesiwisi,
Bizdin olja-oḷəniymət eliwaloḷanlarning aḳiwitidur!

18

Yəxayaning Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə bərgən bexariti

1-2 Aḥ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki ḳanatlarning wiẓildioḷan awazliri bilən ḳaplanoḷan yər-zemin! —
Sən ḳomux kemilər üstidə əlqilərni dengizdin ətküzüp əwətisən;
— I yəl tapan həwərqilər,
Egiz boyluḳ ḥəm siliḳ terilik bir əlgə,
Yiraḳ-yeḳinlaroḷa ḳorḳunq bolidioḷan bir millətkə,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *ḳaytip* beringlar!□
3 Jaḥanda turuwatḳanlarning ḥəmmisi,
Jimiki yər yüzidikilər!
Taoḷlarda bir tuoḷ kətürülgəndila,
Kərünglar!
Kanay qelinoḷandila,
Anglanglar!□
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaḳ dedi: —
Mən tinqliḳta turimən,
Nur üstidə yalildap turoḷan issiḳtək,
Issiḳ ḥosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,

■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Ḥox. 13:3 □ **18:1-2 «Aḥ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki ḳanatlarning wiẓildioḷan awazliri bilən ḳaplanoḷan yər-zemin!» —** miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixaḥi Pianḳi Misirni ixoḷal ḳilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa ḳiloḷandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni xəkilləndürüx ümididə, ottura xərḳtiki barliḳ dələtlərgə əlqilərni əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqilərning aldioḷa kelip, ularni ḳayturmaḳqi bolup, yuḳiriḳi həwərni yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluḳ ḥəm siliḳ terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar təripidin bəlüngən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə ḳaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoḷəmbər əlqilərni öz dəlitigə (Efiopiyiliklər egiz boyluḳ, siliḳ terilik, əxəddiy bir həlḳ idi) ḳaytixni dəwət ḳilidu. U ular arḳiliḳ yənə, kəlgüsidə pütkül dunya Pərwərdigaroḷa boysunidu, dəp jakarlimaḳqi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipaḳning paydisizliḳini, Pərwərdigaroḷa tayanmisa ḥəmmə ixlirining ḳuruḳ bolidioḷanliḳini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuoḷ» ... «kanay» —** bularning nemini bildüridioḷanliḳini bilix üqün, 11-bab ḥəm 27-babni kərüng. «Tuoḷ» ḥəm ḳutulux bəlgisi ḥəm dunyadiki əng ahirḳi urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning öz ḳowmini özigə qaḳirixḳa ixlitilidu.

Өz turaloqumda kəzitimən;□
5 Qünki ḥosul elix aldida,
Üzüm qeqəkligəndin keyin,
Qeqəklər üzüm boloqanda,
U putioquqi piqaqlar bilən bihlarni kesip,
Ḥəm xahlirini kesip taxlaydu.□
6 Ular yioqixturulup taoqdiki aloqur quxlaroqa,
Yər yüzidiki ḥaywanlaroqa qaldurulidu.
Aloqur quxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu,
Yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən qixni ətküzidu.□
7 Xu künidə samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigaroqa bir sowoqat elip kelinidu;
Yəni egiz boyluq ḥəm silik terilik bir milləttin,
Yiraq-yeqinlaroqa qorqunq bolidioqan bir əldin,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir milləttin berilidu;
Samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning nami boloqan jayoqa,
Yəni Zion teoqioqa elip kelinidu. □

19

Misir jazalinip, tərbiyə berilip saqaytilidu wə Hudaoqa ibadət qilidu

1 Misir tooqruluq yüklәngən wəḥiy: —
Mana, Pərwərdigar tez uqidioqan bulut üstigə minip,
Misiroqa yetip kelidu;
Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
2 — «Wə Mən Misirliqlarni bir-birigə qarxi qutritimən;
Ularning ḥəmmisi өz qerindaxlirioqa qarxi turixidu,
Өz qoxniliri bilənmu soqixidu;
Xəḥər bilən xəḥər,
Padixaḥliq bilən padixaḥliq bir-birigə qarxi urixidu;
3 Wə Misirning roḥi өz iqidin yoqap ketidu;
Mən ularni məsliḥətsiz qaldurimən;
Xunga ular butlarni wə ərwaḥlarni,

□ **18:4 «Mən tinqliqta turimən, nur üstidə yalildap turoqan issiqtək, issiq ḥosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək, Өz turaloqumda kəzitimən» —** issiq ḥəm xəbnəm gaḥida kərünmigini bilən, ularning ḥosuloqa boloqan təsiri naḥayiti küqlüktur. Hudamu ohxaxla daim «tinq» ḥəm kərünməydu; u ḥeqnemini demigəndək yaki qilmioqandək turidu. Bu dunyadiki nuroqun ixlar hudasiz qilinoqandək boloqini bilən (demək, Hudaning küq-qudriti xu ixlaroqa kerək əməstək turoqini bilən), Huda ḥaman Өz həlqi bilən billə bolidu, ḥəmmə ixlarning arqisida turidu ḥəm bəlgiləngən waqitta qolini sozidu (5- ḥəm 6-ayətni kərüng). □ **18:5 «Ḥosul elix aldida, … qeqəklər üzüm boloqanda, U putioquqi piqaqlar bilən bihlarni kesip, ḥəm xahlirini kesip taxlaydu» —** demək, muxu dunyadiki ḥəkümdarlar «Ḥosul, yəni dunyadiki barliq əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuqsiz ḥəmmisini ularning qolidin elip taxlap ularni yərgə qaritip qoyidu. □ **18:6 «… Aloqur quxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu, yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən qixni ətküzidu» —** bu ix waqitliq əməs, bəlki Hudaning muxu dunyadiki ḥəkümdarlardin ḥoquqni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki ḥaywanlaroqa tügiməs aramliq beridioqanliqini bildüridu. □ **18:7 «Xu künidə … Pərwərdigaroqa bir sowoqat elip kelinidu… Pərwərdigarning nami boloqan jayoqa, yəni Zion teoqioqa elip kelinidu» —** demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu ḥəm Hudaoqa qiloqan ibaditi qobul qilinidu. Xübḥisizki, ular muxu yərdə өzila əməs, bəlki dunyadiki barliq millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigaroqa beqinidu.

Ərwaḥlarni qakiroɳuqilarni ḥəm palqilarni izdəp məsliḥət soraydu;
4 Mən Misirliḳlarni rəḥimsiz bir ḥökümranning ḳolioɳa tapxurimən;
Əxəddiy bir padixaḥ ularning üstidin ḥökümranliḳ ḳilidu» — dəp jakarlaydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Rəb Pərwərdigar;□
5 Ḥəm sular «dengiz»din yoḳaydu,
Dəryasi ḳaoɳjirap pütünləy ḳurup ketidu;□
6 Dəryalarni sesiḳqiliḳ ḳaplaydu,
Misirning əstəng-ḳanalliri ḳaoɳjirap tügəydu;
Ḳomuxlar ḥəm yekənlər solixidu;
7 Nil dəryasi boyidiki yərlər,
Nil dəryasining ḳuyulux aoɳzidiki yərlər giyaḥsiz ḳalidu,
Nil dəryasi boyidiki ziraətlərning ḥəmmisi ḳurup, tozup, yoḳilidu.
8 Beliḳqilar bolsa zar ḳaḳxaydu;
Nil dəryasioɳa ḳarmaḳ taxlioɳuqilarning ḥəmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayoɳuqilarning bexi sanggilap ketidu.
9 Zioɳirqilar ḥəm libas toḳuoɳuqilar hijalətqiliktə ḳalidu,
10 jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kənglimu yerim bolidu.
11 Tolimu əhməḳ Zoan xəḥirining əməldarliri!
Pirəwnning əng dana məsliḥətqiliridin əhmiḳanə məsliḥətlər qiḳidu!
Silər ḳandaḳmu Pirəwngə: —
«Mən bolsam danalarning əwladi,
Ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!» — dəwatḳansilər tehi?□
12 *Misir*, sening danixmənliring ḥazir ḳeni?
Ular danixmən bolsa, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning Misir toоɳruluḳ nemilərni kəngligə pükkənlikini sanga ayan ḳilsun!
13 Zoan xəḥirining əməldarliri nadanlaxti,
Məmfis xəḥirining əməldarliri aldinip kətti;
Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni eziḳturup ḳoydi.□
14 Pərwərdigar ularning arisioɳa bir ḳaymuḳturoɳuqi roḥni arilaxturiwətti;
Xunga birsi məst bolup əz ḳusuḳida teyilip ələng-sələng boloɳandək,
Ular Misirdikilərni ḥərbir ixida ələng-sələng ḳiliwətti.
15 Xuning bilən Misiroɳa,
Bax, ḳuyruḳ, palma xehi yaki ḳomuxlar ḳilalioɳudək ḥeqḳandaḳ amal ḳalmaydu. □ ■
16 Xu küni Misirdikilər ḳiz-ayallaroɳa ohxap ḳalidu,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar ḳolini ularning üstigə tənglixi bilən titrəp ḳorḳidu,
17 Ḥəmdə Yəḥuda zemini bolsa Misiroɳa wəḥimə bolup ḳalidu;
Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tüpəylidin,

---

□ **19:4 «mən Misirliḳlarni rəḥimsiz bir ḥökümranning ḳolioɳa tapxurimən…»** — muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianḳi (miladiyədin ilgiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixaḥliri Kambisis (miladiyədin ilgiriki 525-yili), andin Ataksərksis (III) «Oḳus» ḳatarliḳlar (miladiyədin ilgiriki 343-yili) təripidin əməlgə axuruloɳan idi. □ **19:5 «sular «dengiz»din yoḳaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu. □ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixaḥlirining dəwr-dəwrgiqə ixlətkən unwani. **«Mən bolsam… ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!»** — Misirning ərp-adətliri boyiqə, padixaḥning məsliḥətqilirining ḥəmmisi yuḳiri təbiḳilik yaki padixaḥ jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki «Nof». **«Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki mətiwərlərdur. □ **19:15 «Bax, ḳuyruḳ, palma xehi, ḳomux»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki ḥərhil təbiḳidiki adəmlərni bildüridu. ■ **19:15** Yəx. 9:13

Yəni Uning өzlirigə ķaritilƣan iradisi tüpəylidin,
Kimgə Yəḥudaning gepi ķilinsila xu qөqüydu.
18 Xu küni Ķanaanning tili sөzləydiƣan,
Wə samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarƣa beķinip sadiķlik ķəsimi ķilidiƣan Misirning bəx xəḥiri bolidu;
Ulardin biri «Ḥalak xəḥiri» dəp atilidu.□ ■
19 Xu küni Misirning zemini otturisida Pərwərdigarƣa atalƣan bir ķurbangaḥ,
Ḥəm qegrasida Pərwərdigarƣa atalƣan bir tüwrük bolidu.
20 Bular bolsa samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarƣa ḥəm bəlgə ḥəm xaḥit bolidu;
Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarƣa nalə kөtürgən bolidu;
U ularni ərkinlikkə qiķiridiƣan bir ķutķuzƣuqi ḥəm ķoƣdiƣuqini əwətidu.□
21 Pərwərdigar Misirliķlarƣa tonutulup ayan ķilinidu;
Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;
Ular uningƣa ķurbanlik axlik ḥədiyəliri bilən ibadət ķilidu;
Ular Pərwərdigarƣa ķəsəm iqidu wə uningƣa əməl ķilidu.■
22 Pərwərdigar Misirni uridu;
U ularni uridu ḥəm saķaytidu;
Xuning bilən ular Pərwərdigarning yeniƣa ķaytidu,
U ularning dua-tilawitini ķobul ķilip ularni saķaytidu.
23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidiƣan, egiz kөtürülgən tüz yol eqilidu;
Asuriyəliklər Misirƣa kiridu,
Misirliķlar Asuriyəgə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-ibaditidə bolidu.□
24 Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər bolidu.
25 Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar ularƣa bəht ata ķilip: —
«Həlķim bolƣan Misirƣa,
Өz ķolumning ijadi bolƣan Asuriyəgə
Wə Өz mirasim bolƣan Israilƣa bəht yar bolsun!» — dəydu. □

20

Misir tooƣruluķ yənə bir bexarət

□ **19:18 «Ķanaanning tili»** — «Ķanaan» Pələstin, yəni Israilning zemini, ḥazirķi «Israiliyə»ni kөrsitidu. Xunga ular ibraniy tilini sөzlixidu. ■ **19:18** Ķan. 10:20; Yər. 12:16 □ **19:20 «Bular .. Pərwərdigarƣa ḥəm bəlgə ḥəm xaḥit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarƣa nalə kөtürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qiķiridiƣan bir ķutķuzƣuqi ḥəm ķoƣdiƣuqini əwətidu...»** — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirķi zamanda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «ķismən əməlgə axurulƣan» dəp ķaraydu. Xu zamanlarda Misir nurƣun Yəḥudiy musapirlarni ķobul ķilip, ularƣa Misirning qegrisiƣa yeķin jayda yengi bir ibadəthanini ķuruxķa yol ķoydi wə ḥətta uni ķuruxķa yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsiḥiy jamaətlərmu naḥayiti kөp bolƣan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidiƣan, egiz kөtürülgən tüz yol eqilidu...»** — muxu yol ḥeliḥəm məwjut. Birak Israil ḥəm Misir wə Suriyələr otturisidiki munasiwət yahxi bolmiƣaqķa, yol uzundin buyan etiklik ḥaləttə turmaķta. □ **19:25 «Həlķim bolƣan Misirƣa, Өz ķolumning ijadi bolƣan Asuriyəgə wə Өz mirasim bolƣan Israilƣa bəht yar bolsun!»** — pikrimizqə muxu bexarətning (1-25-ayətlərning) ahirķi ķismi («xu küni Misirdikilər ķiz-ayallarƣa ohxap ķalidu...» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmiƣan. Yəxayaning dəwridikilər üqün, bu bexarət ularning Misirƣa ķoxuluxķa bolmaydiƣanliķini bildürgən; bundaķ ķilix Pərwərdigarƣa ixənməslikkə barawər. Bexarəttə, ular Misirƣa əməs, bəlki Misir өzlirigə beķindi bolidu, deyilidu. Ahirda Huda Misirliķlarni Israillar ķorķidiƣan Asuriyəliklər bilən billə Өzigə, xundaķla Israilƣa beķinduridu.

1 Asuriyəning *sərdari boloɣan* «Tartan» Axdod xəḥirigə kelip muḥasirə ḳiloɣan yili
Asuriyə padixaḥi Sargon uni əwətkən (u Axdodḳa ḳarxi jəng ḳilip uni ixoɣal ḳildi):
—□
2 — Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arḳiliḳ sөz ḳiloɣanidi.
U uningoɣa: —
«Qatriḳingdin bөz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;
U xundaḳ ḳildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi.□
3 Wə Pərwərdigar ahirida mundaḳ dedi: —
«Mening ḳulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə tooɣruluḳ həwər beridioɣan bexarət ḥəm
karamət süpitidə bolux üqün yalingaq ḥəm yalang ayaoɣ üq yil mengip yürgəndək,
4 Ohxaxla Misirliḳ əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, ḳeri bolsun,
yalingaq ḥəm yalang ayaoɣ, kasisi oquḳ ḥalda Asuriyə padixaḥi təripidin Misirni
xərməndiliktə ḳaldurup, yalap epketilidu. □
5 Ular bolsa ḳorḳuxup, өz tayanqisi boloɣan Efiopiyədin wə pəhri boloɣan Misirdin
ümidsizlinip ketidu.
6 Xuning bilən bu dengiz boyidikilər: —
«Mana bu Asuriyə padixaḥining wəswəsidin ḳorḳup baxpanaḥliḳ izdəp baroɣan
tayanqimizoɣu, bizlər əmdi ḳandaḳmu ḳutulalaymiz?» — deyixidu»». □

21

Babil tooɣrisida yənə bir bexarət

1 «Dengizning qөl-bayawini» tooɣrisida yüklөngən bir wəḥiy: —
«Jənub tərəptə ḳoyuntazlar ətüp ketiwatḳandək,
Dəḥxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning sөz ḳilixi

2 — Azabliḳ bir wəḥiy-kөrünüx manga ayan ḳilindi;
Hain hainliḳ ḳiliwatidu,

□ **20:1 «Asuriyəning sərdari boloɣan «Tartan» Axdod xəḥirigə kelip muḥasirə ḳiloɣan yili» —** miladiyədin ilgiriki 715-yili Filistiylərning bir paytəhti boloɣan Axdod Misirning ḳutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiki asarətlərni buzup isyan kətürdi. Ikki yil iqidə ular yənə məoɣlup boldi. Misir tohtimay ularni ḳutritip, ḳorallik yardəm berixni wədə ḳilip, əlqilərni Moabḳa, Edom ḥəm Yəḥudaoɣa əwətti, Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni otturioɣa qiḳarmaḳqi boldi. Biraḳ miladiyədin ilgiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəḥirini ixoɣal ḳildi. Misir ularoɣa ḥeq yardəm ḳilmidi. Huda Yəxaya arḳiliḳ Israiloɣa hudasiz, tayanqisiz Misiroɣa tayinixning tooɣra əməslikini ḥəm mundaḳ ḳilixning biḥudə ix ikənlikini kөrsitidu. □ **20:2 «Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arḳiliḳ sөz ḳiloɣanidi..»** — muxu 20-babtiki bexarət naḥayiti ḳiskə waḳit iqidə əməlgə axuruloɣan. Bexarətning əməlgə axurulixini kөrgən kixilər yuḳiriḳi 19-babtiki ahirḳi zamanlarni kөrsitidioɣan (Asuriyə wə Misir tooɣruluḳ) bexarətning ahirida muḳərrər əməlgə axurulidioɣanliḳidin ḥeq guman ḳilmasliḳi kerək. **«Pərwərdigar ... uningoɣa: — «Qatriḳingdin bөz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundaḳ ḳildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi»** — buningdin kөrüxkə boliduki, Yəxaya adəttə bөz kiyim kiyip yüridioɣan boluxi mumkin. Yəxayaning ḥəḳiḳətən «ḳipyalingaq» yaki pəḳət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs. □ **20:4 «Misirliḳ əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, ḳeri bolsun... kasisi oquḳ ḥalda Asuriyə padixaḥi təripidin ... yalap epketilidu» —** xu bexarət bəlkim 701-yili, yəni Asuriyə bilən Misir soḳuxḳan Əltəkəḥ degən yərdə boloɣan jəngdə əməlgə axuruloɣan. Asuriyə Misirdiki ḥəm Efiopiyədiki nuroɣun əsirlərni epkətkən. □ **20:6 «bu dengiz boyidikiliri —** Filistiyəliklər ḥəm Yəḥudaliḳlarni kөrsitidu. □ **21:1 «Dengizning qөl-bayawini» —** Babilni kөrsitidu (9-ayətni kөrüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəḥiri jaylaxḳan, naḥayiti kəng Əfrat dəryasini kөsitidu. Əmdi nemixḳa «dengizning qөl-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni kinayilik gəp bilən mazaḳ ḳilidu; Babil katta, büyük xəḥər boloɣini bilən, ḥəḳiḳət jəḥitidin yaki mənggülük roḥiy bayliḳlar jəḥitidin eytḳanda naḥayiti bir qөl-bayawan, halas.

Bulangqi bulangqilik kiliwatidu.
«I Elam, ornungdin tur, qik!
Media, muhasirə kilip korxiwal!»
Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim.□
3 — Xunga iq-baoqrim aoqrik-azab bilən toldi,
Toloqiki tutkan ayalning azabliridək,
Kərgənlirimdin toloqinip kəttim,
Angliqinimdin parakəndə boldum.□
4 Xunga kənglüm parakəndə bolup hasirap kəttim,
Meni dəhxət korkunq basti;
U mən zok alidioqan keqini sarasimə bolidioqan keqigə aylandurdi.□ ■
5 Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;
Ular yeyixidu, iqixidu;
«Həy esilzadilər, ornunglardin turup kalkanni maylanglar!»□
6 Qünki Rəb manga: —
«Barоqin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqini təhləp koyoqin» — degənidi.□
7 — «U jəng harwilirini, jüp-jüp atlik əskərlərni,
Jəng harwilirini exəklər bilən,
Jəng harwilirini təgilər bilən kərgəndə,

□ **21:2 «Hain hainlik kiliwatidu... bulangqilik kiliwatidu»** — xübhisizki, Babilning üzlüksiz kiliwatkan kilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qik! Media, muhasirə kilip korxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloqa besip kirip wəyran kiloqanlikini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Korəx imperatorining baxqilikida besip kirgənlikini kərsitidu. Əgər birinqi xərh tooqra bolsa, u qaoqda «Elam ornungdin tur, qik! Media, muhasirə kilip korxiwal!» degən sözlərni Babil padixahi Merodak-Baladan əz ittipakdaxliri Elam wə Mediaoqa eytkan, bu sözlər «Asuriyəgə hujum kil!» degən mənidə boloqan bolidu. U qaoqda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məoqlup boloqan. Keyin u kaytidin hujim kilip Babilni ixoqal kildi. Xu qaoqda u Babilni pütünləy wəyran kilip, ularning həmmə butlirinimu qekip parə-parə kildi. Ikkinqi xərh tooqra bolsa, muxu sözlər Korəx əzining koxunlirioqa degən gəp bolidu (Babiloqa hujum kil!). Bizningqə bolsa bexarət Korəxningki muxu hujumini kərsitidu; birak ikki kətimlik ixoqal kilixning həmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloqa ixənmənglar həm tayanmanglar!» degini təkitlinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning səzi boluxi kerək. Demək, Babilning hainliki, tajawuzqilik kilip olja aloqanliki, adilsizliki, rəhimsizliki katarliklar tüpəylidin halayik kattik nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadlirioqa Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tügəxtürgənidi. □ **21:3 «Xunga iq-baoqrim aoqrik-azab bilən toldi, ... angliqinimdin parakəndə boldum»** — bu sözlər əlwəttə pəyoqəmbərning əziningki boluxi kerək. Baxka birhil tərjimisi «Mən azabtin toloqinip kariyalmidim; parakəndiqiliktin heqnemini angliyalmidim». Bir jəhəttin Yəxaya pəyoqəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəhərning Huda təripidin jazalinixini kəridu, xundakla bək azablinidu. Birak baxka bir jəhəttin wə baxka bir dərijidə, Babil xəhiri pütkül dunyaoqa wəkil bolsa, u Hudaning kiyamət künidə gunahning əzini kandak dəhxətlik jazalixini kəridu, xundakla intayin azablinidu. Xübhisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boloqan sawak dəl muxudur. □ **21:4 «Mən zok alidioqan keqə»** — buni qüxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaoqa xu kərünüxni kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muhəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»** — baxka birhil tərjimisi «Dastihan selinglar, bir kəzətqi koyunglar». **«kalkan maylanglar!»** — birhil urux təyyarliki. Kalkan maylansa kiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliklar ziyapəttə olturoqinida, düxmənning koxunliri yoloqa qikip yürüx kiliwatkanlikini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioqa, urux təyyarliki kilixka tooqra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliklarning ziyapətkə katnixixka intayin amraklikining dangki qikkanidi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, Babil ordisidikilər katta ziyapəttə bihud olturoqan bir keqidə, Babil xəhiri Medialiklar təripidin ixoqal kilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).- □ **21:6 «əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqi»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliklar bihudlixip olturoqanliki tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaoqa kinayə kilip, ular üqün bir kəzətqini bəlgiləp koyux kerək, deməkqi. Bu «hiyaliy kəzətqi»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatirilinidu.

U dikkət bilən, naһayiti dikkət bilən kəzətsun!»□
8 U jawabən xirdək towlidi: —
«Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən,
Һər keqidə kəzəttə turimən;□ ■
9 — Wə mana, u jəng һarwiliri jüp-jüp atlik əskərlər bilən keliwatidu!»
Wə yənə jawab berip xundak degən: —
Babil bolsa yikildi, yikilip qüxti,
Wə U ularning ilaһlirining һərbir oyma məbudlirini yərgə taxlap parə-parə kiliwətti!».□ ■

Huda yənə Өzigə sadik bolоanlarоa təsəlli beridu

10 — I Mening tepilgən danlirim,
Mening haminimdiki buоdaylirim,
Israilning Hudasi, samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigardin anglioanni silərgə eytip bərdim! □

Edom tooruluk bir bexarət

11 «Dumaһ» tooruluk yükləngən wəһiy;
Birsi Seirdin kelip məndin: —
«I kəzətqi, keqining kanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining kanqiliki ətti?» — dəp soraydu.□
12 Kəzətqi jawabən mundak dəydu: —
«Səһər kelidu, keqimu kelidu;
Yənə sorioing bolsa, yənə kelip sora;

□ **21:7 «U jəng һarwilirini, jüp-jüp atlik əskərlərni,... kərgəndə,..»** — baxka birhil tərjimisi: — «Bir koxun atlik əskər jüp-jüp atlar bilən,... kərgəndə,...». **«jəng һarwilirini təgilər bilən kərgəndə,...»** — Pars imperatori Koрəx jəng kiloanda təgilərni düxmən koxunliri iqigə һəydiwetip, kalaymikanqilik qikiratti. U birinqi bolup axundak taktikini ixlətkən. □ **21:8 «Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən, Һər keqidə kəzəttə turimən»** — bu səzgə karioanda, Babilning wəyran kilinixini ümid kilidioanlar uzunrak wakit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degənning baxka hil tərjimisi: «I hojam,...» ■ **21:8** Һab. 2:1 □ **21:9 «— Wə mana, u jəng һarwiliri jüp-jüp atlik əskərlər bilən keliwatidu!»** — yukiriki izaһatni kərüng. Bəlkim muxu yərdə düxmən koxuni oələibə bilən kaytip berip, Babilning məoлup bolup yokitiloanliki toorisida həwər yətküzidu. **«... U ularning ilaһlirining һərbir oyma məbudlirini ... parə-parə kiliwətti!»** — «U» bəlkim Hudaning Өzi. ■ **21:9** Yər. 25:12; 51:8; Wəһ. 14:8; 18:2 □ **21:10 «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buоdaylirim,...»** — muxu ikki ibarə Israilning Hudaoa sadik bolоan, xundakla pəs orunda turidioan «kaldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buоday»dək bolоan. □ **21:11 «Dumaһ»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənidə. Umu Edomning kiqik bir yezisi. Birak muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni səz oyuni kilip tətürisiqə «Dumaһ» dəp atioan. Demək, kəlgüsidə Edom kəp issik-sooaklar bilən naһayiti «süküt»lük bir jay bolup kalidu. **«Seir»** — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining kanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining kanqiliki ətti?»** — kəzətqi (yaki jesəkqi)ning wəzipiliri birinqidin düxmənning һujumliridin həwər berip һəmmə adəmni oyoitix; ikkinqidin taktakqilik kilip keqining kaysi wakit boloanlikini halayikka ukturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xübһisizki, Yəxaya pəyoəmbərning өzidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayikni Hudaning jazasidin agaһlandurux һəm xu jazaoa kanqə uzun bolup kətkənliki һəm uning kanqilik dawamlixidioanliki tooruluk həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qikkan bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni kaplap turoan, karangou «keqə»dək bolоan balayi'apətlər kaqan tügəydu? — dəp soraydu.

Yolungdin qaytip manga yeqin kəl!» □

Ərəbiyə tooqruluq bir bexarət

13 Ərəbiyəning keqisi tooqruluq yükləngən wəhiy: —
«I Dedanliqlarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggalda qonup qalisilər;□
14 Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip qaqqanlarni kütüwelinglar!□
15 Qünki ular qiliqlardin,
Oqilaptin elinoqan qiliqtin,
Kerilgən oqyadin,
Uruxning azabidin qaqidu.
16 Qünki Rəb manga xundaq degən: —
Bir yil iqidə mədikar hesablioqandək,
Andin Kedarning bar xəripi yoqilidu,□
17 Oqyaqilarning qalduqliri,
Yəni Kedarning palwan-batur boloqan ooqulliri az qalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundaq səz qiloqan». □

22

Yerusalem tooqruluq bir bexarət

1 Alamət kərünüx berilgən jiloqa tooqrisida yükləngən wəhiy: —

□ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundaq dəydu: ...»** — jawabning üq qismi bar: — (1) «səhər kelidu». Demək, muxu qarangoquluq tügəydu — biraq qaqan tügəydioqanliqini deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomoqa, dunyaoqa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni kərüng). Biraq yənə bir keqə kelidu, u tehimu qarangoqu bolup, bəlkim qiyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni kərüng). Yəxaya muxu tooqruluq agahlanduridu. (3) «sorioqing bolsa, ... manga yeqin kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxqa Yəhudiy əməslər) muxu ixlarni enikimaqqi boloqan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenioqa kelixkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoqəmbərliridin soraxqa təklip qilinidu. Pəqət əz yolliridin towa qilip yenip kəlsila, Huda ularni qobul qilidu. □ **21:13 «Ərəbiyəning keqisi tooqruluq»** — ibraniy tilida «Ərəbiyə tooqruluq» həm «keqidə» degən ikki mənilik boloqan bir səzdur. Ikkinqi mənisi «keqidə» boloqan bolup, bəlkim «Ərəblərning qarangoquluq waqti»ni kərsitidu. Əməliyəttə (Ərəblərning tarihi anqə hatirilənmigən boloqaqqa) dəl qaysi yilni kərsətkənlikini hazirqə enik dəp berəlməymiz. Miladiyədin ilgiriki 715-yili Sargon II Temadiki qəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»oqa qarxi urux qiloqan. Miladiyədin ilgiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodaq-Baladan bilən ittipaq tüzgən wə Asuriyəlik Sənnaherib təripidin məoqlup qilinip, qattiq ziyan tartqan. Bexarət bu qaoqlarning birini kərsətsə kerək. **«...janggalda qonup qalisilər»** — demək, qong yoldin yiraq, məlum bir düxmənning qorqunqidin pinhan jayda qonux kerək. Dedanliqlar bolsa Ərəblərning bir qəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəhiri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning qəyərlikini bilix üqün həritilərni kərüng. □ **21:14 «... Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip qaqqanlarni kütüwelinglar!»** — Huda Yəxaya arqilik Ərəblərgə əz qerindaxlirioqa yardəm berix kerəklikini uqturidu. Demək, Ərəblər pat yeqinda kəp awariqilikkə yoluqidu (15-ayətni kərüng). □ **21:16 «Bir yil iqidə mədikar hesablioqandək,..»** — 16-bab, 14-ayəttiki izahatni kərüng. Mədikar ixligən waqitni intayin tooqrilik bilən hesablaydu, əlwəttə. □ **21:17 «Oqyaqilarning qalduqliri, yəni Kedarning palwan-batur boloqan ooqulliri az qalidu»** — Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal təripidə yaxioqan bir qəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübhisizki, Hudaoqa ixənmigənlər əz-ara bir-birigə yardəm berixkən bolsimu, hudasiz boloqanliqi üqün bu yardəm mənggü dawamlaxmaydu. Ahiroqiqə üzlüksiz kelidioqan, qeki yoq mədətni bolsa pəqət Pərwərdigardinla tapqili bolidu.

Silər ḥəmminglar əgzilərning üstigə qiḳiwaloɣininglar zadi nemə ḳiloɣininglar?□
2 Silər huxallik dəbdəbisini kətüridioɣan,
Warang-qurungoɣa toloɣan yurt,
Xadlinidioɣan xəḥər;
Silərdin əltürülgənlər ḳiliq bilən qepiloɣan əməs,
Yaki jənglərdə əlgən əməs;
3 Əmirliringlarning ḥəmmisi birakla ḳeqixti;
Ular oḳyasiz əsir boldi;
Yiraḳḳa ḳaqḳan bolsimu,
Silərdin tepiwelinoɣanlarning ḥəmmisi birliktə əsir boldi.
4 Xunga mən: —
«Nəziringlarni meningdin elinglar;
Meni ḳattiḳ yioɣlaxḳa ḳoyunglar;
Həlḳimning bulinip ketixi tooɣruluḳ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar» — dedim.□ ■
5 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jiloɣa»ning bexioɣa bir kün qüxidu,
U bolsa awariqilik bolidioɣan,
Ayaoɣ asti ḳilinip petiḳdilidioɣan,
Adəmlər ḳaymuḳturulidioɣan,
Sepil soḳulup qeḳilidioɣan,
Taoɣlaroɣa ḳarap yalwurup qirḳiraydioɣan bir küni bolidu.
6 Elam jəng ḥarwiliri wə adəmliri bilən, atliḳ əskərliri bilən oḳdanni kətürüp kelidu,
Kir bolsa ḳalḳanni eqip təyyar ḳilidu.□
7 Wə xundaḳ boliduki,
Əng güzəl jiloɣiliring jəng ḥarwiliri bilən tolup ketidu,
Atliḳ əskərlər dərwazang aldida səp tartip turidu.
8 Ular Yəḥudaning üstidiki ḳalḳanni elip taxlaydu;
Biraḳ sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki ḳorallaroɣa ümid baoɣlioɣansən; □
9 Silər Dawutning xəḥirining bəsülgən jaylirining kəp ikənlikini kərüp,
Pəstiki kəlqək sulirini bir yərgə yioɣip su ambiri ḳildinglar;
10 Yerusalemdiki əylərni sanap, ulardin bəzilirini buzup sepilni mustəḥkəmləx üqün ixlättinglar,
11 Xundaḳla kona kəlqəktiki sularni ikki sepil otturisioɣa yioɣip ambar ḳildinglar;
Biraḳ muxularni Yaratḳuqioɣa ḥeq ḳarimidinglar,

□ **22:1 «Alamət kərünüx berilgən jiloɣa» —** intayin sirliḳ bir ibarə. Xübḥisizki, u Yerusalemoɣa ḳaritilidu (10-ayətni wə təwəndikilərnimu kərüng). Yerusalem Zion teoɣining üstidə bolsimu, taoɣlar bilən oraloɣan bolup, jiloɣioɣa jaylaxḳan dəp ḥesablioɣili bolidu. Biraḳ bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxḳa pəyoɣəmbərlər əlwəttə Yerusalemda nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» yaki «alamət kərünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» wə bexarətlərning temisi boloɣan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloɣa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəḥiy ḳilsa, ularni pəḳət kiqik peillaroɣila yətküzidu. Biraḳ -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning agaḥlirioɣa kiqik peil bolmay, əksiqə erən ḳilmay təkəbburlixip kətkən. □ **22:4 «Həlḳimning bulinip...» —** ibraniy tilida «həlḳimning ḳizining bulinip...». **«Həlḳimning bulinip ketixi tooɣruluḳ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar» —** bu səzlər bəlkim pəyoɣəmbərning əziningkidur; biraḳ, xübḥisizki, Huda ular arḳiliḳ Əzining kənglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam» —** Babilning ḳoxnisi, bexarəttiki waḳitlarda ular bilən ittipaḳdax boloɣan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət bəlkim Yəxayaoɣa kəlgüsidə Babil ittipaḳdaxliri bilən Yerusalemoɣa ḳattiḳ ḥujum ḳilidioɣanliḳini uḳturidu. □ **22:8 «Orman sarayi» —** «Orman sarayi»ni Sulayman padixaḥ ḳuroɣan, xu yərdə kəp sawut-ḳorallar saḳlanoɣanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng).

Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoɣlimidinglar!□
12 Xu küni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar silərni yioɣlap
matəm tutuxḳa,
Qaqni qüxürüp paynəkbax boluxḳa,
Bəz kiyim kiyixkə murajiət ḳildi.□
13 Biraḳ bularning ornida, mana huxallik wə xadlik,
Kalilarni soyux, ḳoylarni booɣuzlax,
Gəxlərni yeyix, xarablarni iqix,
«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■
14 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar təripidin ḳuliḳimoɣa ayan
ḳilindiki,
«Bərḥək, muxu gunaḥ silər əlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi
ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar. □

Ordidiki oɣojidar Xəbnaoɣa bərgən agaḥlandurux

15 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar mana xundaḳ dəydu: —
«Baroɣin, muxu oɣojidar,
Ordini baxḳuridioɣan muxu Xəbnaning yenioɣa kirgin, uningoɣa: —□
16 Sanga muxu yərdə nemə bar?
Yaki muxu yərdə kiming bar?
Birsi egizlikkə əzi üqün bir gər ḳazoɣandək,
Əzi ḳoram taxtin bir ḳonaloɣuni yonuoɣandək,
Əzüng üqün bir gər kolidingmu?
17 Mana ḥəy palwan, Pərwərdigar seni əz qanggilioɣa elip, qing siḳimdap,
18 Andin pomdaḳtək seni bipayan, yiraḳ bir zeminoɣa taxliwetidu.
Sən axu yərdə əlisən,
Ḥəm axu yərdə ḥəywətlik jəng ḥarwiliringmu ḳalidu,
I oɣojangning jəmətigə xərməndilik kəltürgüqi!□
19 Mən seni mənsipingdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik adəm

20 Xu künimu xundaḳ boliduki,
Mən Ḥilḳiyaning ooɣli Əz ḳulum boloɣan Eliakimni qaḳirimən;■
21 Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing ḳilimən;
Ḥəkümranliḳingni uning ḳolioɣa tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəḥuda jəmətigə ata bolidu.

□ **22:11 «…sularni ikki sepil otturisioɣa yioɣip ambar ḳildinglar; biraḳ … burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoɣlimidinglar»** — 8-12-ayətlərgə ḳarioɣanda, Yerusalemdikilər düxmən ḳoxunining muḥasirisigə taḳabil turux tədbirliri (məsilən, sawutlarni, ḳalḳanlarni təyyarlax, sepilni mustəḥkəmləx, yengi su ambirini ḳurux ḳatarliḳlar)ni ḳollanoɣanliḳini təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni ayrioɣan boluxi mumkin (12-ayətni kərüng — «xu küni…»). Yəxaya pəyoɣəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularni Yaratḳuqi» Hudaoɣila tayinix kerək dəp dəwət ḳilsimu, ular ḳət'iy anglimaydu. □ **22:12 «yioɣlap matəm tutux…, qaqni qüxürüp paynəkbax bolux…, bəz kiyim kiyix…»** — bularning ḥəmmisi towa ḳilixning ipadiliri idi. ■ **22:13** Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ **22:14 «muxu gunaḥ silər əlmigüqə kəqürülməydu»** — ibraniy tilida «silər əlmigüqə muxu gunaḥ üqün kafarət ḳilinmaydu». □ **22:15 «… muxu oɣojidar, ordini baxḳuridioɣan muxu Xəbnaning yenioɣa kirgin…»** — muxu ayəttiki «oɣojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamətqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **22:18 «oɣojang»** — Israil padixaḥi Ḥəzəkiyani kərsitidu. «2Pad.» 18-babni kərüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37

22 Dawut jəmətining aqkuqini mən uning mürisidə koyimən;
U aqsa, heqkim etəlməydu,
Ətsə, heqkim aqalmaydu.■
23 Mən uni mukim bir jayoqa kozuk kilip bekitimən;
U bolsa atisining jəməti üqün xərəplik hokuk-təht bolidu;
24 Həlk uning üstigə atisining jəmətining barlik xəhrətlirini yükləydu;
Yəni barlik uruk-nəsillirini,
Barlik kiqik kaqa-kuqilarni,
Piyalə-jamlardin tartip barlik küp-idixlaroqiqə asidu.
25 Xu künidə — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar: — mukim jayoqa bekitilgən kozuk bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;
Uning üstigə esiloqan yüklər üzüp taxlinidu»,
— Qünki Pərwərdigar xundak degənidi. □

23

Turning akiwiti — wəyranqilikі tüpəylidin okuloqan mərsiyə

1 Tur tooqruluk yüklәngən wəhiy: —
— I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar!
Qünki u harab kilindi,
Xu yərdə əy yok, portmu yok.
Seprus arilidin bu həwər *kemidikilər*gə ayan kilinidu.□ ■
2 Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərni təminləp kəldi, i araldikilər,
Əmdi xük bolunglar!□
3 Xihordiki bipayan sular üstidin yətkigən danlar,
Yəni Nil dəryasining hosuli Turning daramiti boloqanidi;
U əllərning baziri boloqanidi!
4 I Zidon, hijalət bol,
Qünki dengiz — yəni Turoqa koroqan boloqan dengiz dəyduki: —
«Məndə heq toloqak bolmidi, heq tuoqmidim,
Yigitlərni yaki kizlarni heq bakmioqandəkmən!»□
5 Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,

■ **22:22** Wəh. 3:7 □ **22:25 «Mukim jayoqa bekitilgən kozuk bolsa,...»** — bəzi xərhqilər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp karaydu — demək, «u ixənqlik adəm boloqini bilən, bəribir yikilip ketidu; pəkət Hudaoqila tayanoqili bolidu». Birak muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «mukim jayoqa bekitilgən» bir kozuk, yəni ordidiki ixlarni baxkuroquqi idi. U bir kün iqidə hokukidin kaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytkan «Mening kulum», uning ornini basidu. □ **23:1 «Tur tooqruluk yüklәngən wəhiy: — I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar! ...»** — Tur bolsa (həritini kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»oqa ohxaydioqan bir xəhər idi. Tur xəhiri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. Ikkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asasən dengiz arkilik soda kilatti; uning kemiliri wə uningoqa bekindi boloqan «üq Tarxix»tiki (2:16diki izahatni kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək əz ilkigə eliwaloqan bolup, intayin beyip kətkən. Tawarlarni ottura dengizdiki əllərdin import kilip, Pələstingə satkan; Pələstindiki məhsulatlarnimu setiwelip dengiz arkilik eksport kiloqan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətkənidi. Dengiz boyioqa jaylaxkanliki üqün uni ixoqal kilix mumkin əməs idi. **«Seprus arilidin...»** — yaki «Kittiylarning zeminidin...». ■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2 «Zidon»** — bolsa turoqa yekin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boloqan. Həritilərni kərüng. **«i araldikilər,...»** — Turdiki aralda turoqanlar. □ **23:4 «Məndə heq toloqak bolmidi, heq tuoqmidim, yigitlərni yaki kizlarni heq bakmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yokap kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balilarni heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yokitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi.

Ularmu bu həwər huddi turoɣa kəlgəndək ɣattiɣ azablinidu.
6 — Silər dengizdin ətüp Tarxixɣa ketinglar!
I dengiz boyidikilər, aḫ-zar kətürünglar!□
7 Silərning ɣədim əyyamdin bar boloɣan,
Xad-huramliɣɣa toloɣan xəḫiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri əzlirini musapir ɣilixɣa yiraɣlaroɣa kətürüp baridu!□
8 Tajlarni iltipat ɣiloɣuqi boloɣan,
Sodigərliri əmirlər boloɣan,
Dəllalliri jaḫanda abruyluɣlar ḫesablanoɣan turning bu təoɣdirini kim bekitkən?
9 — Bularni bekitküqi samawi ɣoxunlarning Sərdari Pərwərdigardur!
Məɣsiti bolsa xan-xəḫrəttin kelip qiɣɣan jimi təkəbburluɣni rəswa ɣilix,
Jaḫandiki jimiki yüz-abruyluɣlarni pəsləxtürüxtin ibarət!
10 Tarxixning ɣizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra!
Qünki *Turdin* kəlgən tizgin ḫazir yoɣ.□
11 Qünki Pərwərdigar ɣolini dengiz üstigə uzitip,
Dələtlərni təwritidu.
U Ƣanaan tooɣruluɣ əmr ɣiloɣan,
Uningdiki ɣəl’ə-ɣoroɣanlarni yoɣutulsun dəp pərman qüxürgən.□
12 Wə: —
«I basɣunqiliɣɣa uqrioɣan Zidon ɣizi,
Sən ikkinqi ḫeq təntənə ɣilmaysən,
Ornungdin turup, Seprus ariliola ətüp kətkin,
Ḫətta xu yərdə sən ḫeq aram tapmaysən» — dedi.□
13 Ƣaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini!
Bu yərning həlɣi bolup baɣmioɣandək ɣilidu;
Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan ɣiloɣan;
Potəylərni yasap, ularning saray-ordilirini wəyran ɣilip, harabilikkə aylan-duruwətkən.□
14 I Tarxixtiki kemilər, aḫ-zar kətürünglar!
Qünki ɣoroɣininglar harab ɣilindi.□
15 Wə xu küni boliduki,

□ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixɣa ketinglar!» —** demək, Turdikilər ɣeqixi kerək. □ **23:7 «…putliri ularni əzlirini musapir ɣilixɣa yiraɣlaroɣa kətüridu» —** kemə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyadə mangoɣanliɣini təkitləydu. □ **23:10 «Tarxixning ɣizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin ḫazir yoɣ» —** bu kinayilik, ḫəjwiy gəp. Tarxix turoɣa beɣindi boloɣandin keyin, u ḫazir «ərkin» bolidu. Biraɣ uning iɣtisadiy yələnqükimu yoɣ bolidu. □ **23:11 «U Ƣanaan tooɣruluɣ əmr ɣiloɣan…» —** Tur xəḫiri əslidə Ƣanaan zeminida, dəp ḫesablioɣili bolidu. □ **23:12 «I basɣunqiliɣɣa uqrioɣan Zidon ɣizi…» —** Zidon Asuriyə təripidin basturulidu, uning ɣizliri, xübḫisizki, basɣunqiliɣɣa uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **23:13 «Ƣaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini! Bu yərning həlɣi bolup baɣmioɣandək ɣilidu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan ɣiloɣan…» —** miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixaḫi Tiglat-Piləsər «Pütkül dunyaoɣa igə bolmaɣqi bolup», kəng kələmdə jəng ɣilixɣa baxlidi. U 738-yili əzining ḫərbiy ɣomandanini Turni idarə ɣilixɣa orunlaxturoɣan. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixaḫi Xalmanəzərning muḫasirisigə ɣarxi jəng ɣildi, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirida u yənə Asuriyə bilən urux ɣildi. Xu qaoɣda Tur Misir bilən ittipaɣ tüzüx məɣsitidə səḫbət ətküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixaḫi Sənnaherib ɣattiɣ ḫujum ɣilip, Turning «yələnqüki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda kəp wəyranqiliɣ ɣiloɣan, Turning sodisini asasən üzüp ɣoyoɣan. Muxu ayətlərdə xu ix tooɣruluɣ agaḫlandurux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kaldiyəni wəyran ɣiloɣanliɣioɣa, qiraylıɣ binalarni «qəl-bayawan janiwarliri üqün makan ɣiloɣanliɣi»oɣa ɣaranglar, muxu ixlardin sawaɣ elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningoɣa ohxax ixlar yüz beridu» degənliktin bexarət bolsa kerək. Muxu agaḫlanduruxning ahirɣi nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» təripidin qiɣirioɣan. Iskəndər pütün sepilliɣ xəḫərni, jümlidin araldiki ɣoroɣanlarnimu yər bilən yəksan ɣiliwətkən. □ **23:14 «Tarxix» —** 2-bab, 16-ayəttiki izaḫatni kərüng.

Padixaḫning künlərni ḫesablioɣinidək,
Tur yətmix yil untulidu.
Yətmix yil ətkəndin keyin,
Turning əḫwali paḫixə ayalning nahxisidək bolidu;□
16 Qiltarni elip, xəḫərni aylinip yür,
I untuloɣan paḫixə ayal!
Ɵzünggə yənə həkning dikkitini tartay desəng,
Yekimlik bir pədə qelip, köprək nahxilarni eyt!
17 Əmdi xundak boliduki,
Yətmix yilning ətüxi bilən,
Pərwərdigar Turni yoklaydu;
Xuning bilən u yənə ɵzini ijarigə berip,
Yər yüzidiki ḫəmmə padixaḫliklar bilən yənə buzukqilik kilidu;
18 Xuning bilən uning malliri wə ɵzini setip, tapkan puli bolsa Pərwərdigaroɣa atilip mukəddəs bolidu;
U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,
Qünki uning muxu sodisi bolsa Pərwərdigarning aldida turoɣanlar üqün ayrim kilinidu;
U laroɣa kanoɣuqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu.
□

24

Ahirki zamanlar •••• Dunyaning gunaḫ arkilik buloɣinixi

1 Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran kilip,
Uni astin-üstin kiliwetip,
Uningda turuwatkanlarni tərəp-tərəpkə tarkitidu;
2 Xu wakitta xundak boliduki,
Həlklər kandak bolsa, kaḫin xundak bolidu;
Kul kandak bolsa, hojayini xundak bolidu;
Dedək kandak bolsa, ayal hojayini xundak bolidu;
Setiwaloɣuqi kandak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu;
Ɵtnə aloɣuqi kandak bolsa, ətnə bərgüqi xundak bolidu;
Ɵsüm aloɣuqi kandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu.□ ■
3 Yər yüzi pütünləy bərbat kilinidu,
Pütünləy bulang-talang kilinidu;
Qünki Pərwərdigar muxu səzni kildi.

□ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixaḫi Sənnaheribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyranqlikidin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-kudritining zawal tepixi, xundakla Turning sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoɣdiki turni kəri paḫixə ayaloɣa, heridarlarni qakirix üqün qiltar qelip nahxa eytkanoɣa ohxitidu. Paḫixə ayaloɣa ohxax, u pulni dəp ḫərkandak ixni kilixka təyyar idi. □ **23:18 «Xuning bilən uning malliri wə ɵzini setip, tapkan puli bolsa Pərwərdigaroɣa atilip mukəddəs bolidu… u laroɣa kanoɣuqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu»** — muxu ahirki ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsidə mal-mülükkə əməs, bəlki Pərwərdigaroɣa bekinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi ahirki zamanda boluxi mumkin. Birak Israil Babildin kaytkinida (miladiyədin ilgiriki 540-yili), yengi mukəddəs ibadəthana kuruloɣanda, Tur uning üqün halis materiyal təminligənliki bəlkim bexarətning bir «kismən» əməlgə axuruluxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab). □ **24:2 «kaḫin»** — mukəddəs ibadəthanida həlklərgə wəkil boloɣan kurbanlik kiloɣuqi. **«Setiwaloɣuqi kandak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu… ɵsüm aloɣuqi kandak bolsa, ɵsüm bərgüqi xundak bolidu»** — demək, jəmiyətning ḫərbir təbikidikiliri ohxaxla Hudaning oɣəzipigə uqraydu. ■ **24:2** Əz. 7:12, 13

4 Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jaɦan ɦalsizlinip zəiplixidu,
Yər yüzidiki bəg-tərilərmu ɦalidin ketidu.
5 Yər-zemin өzidə turuwatqanlar təripidin bulоqinidu;
Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən;
Təbiətning qanuniyət-tərtipini өzgərtiwətkən,
Mənggülük əɦdinimu yoqqa qiqiriwətkən.□
6 Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunaɦi bar» dəp ɦesablinidu,
Xunga yər yüzidikilər yutuwelinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apət təpsilatliri

7 Yengi xarab tügəy dəp qaldi,
Üzüm talliri bolsa solixip ketidu;
Kəypliktin köngli hux adəmlərmu uɦ tartixidu;
8 Daplarning xoh sadaliri tohtaydu,
Köngül eqiwatqanlarning warang-qurunglirimu tügəydu,
Qiltarning xadliq munglirimu tohtaydu.■
9 Xarab iqkənlərningmu nahxisi yoqaydu;
Ɦaraq iqkənlərgə ɦaraq aqqiq tuyulidu.■
10 Tərtipsiz, mənisiz xəɦər buzulidu;
Ɦeqkim kirmisun dəp ɦəmmə өylər etilidu;□
11 Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu;
Bar xad-huramliq tütəkkə aylinidu;
Yər-zemindiki xadliq yoqaydu.□
12 Xəɦərdə pəqət wəyranqiliqla qalidu,
Dərwaza bolsa qeqiloqan,
Ɦəmmisi — harab bolidu! □

□ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən; təbiətning qanuniyət-tərtipini өzgərtiwətkən…»** — qaysi kərsətmə-qanunlarni buzoqan? Pəqət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuɦ pəyoqəmbərgə kərsitilgən qanun wə əɦdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kərüng. Nuɦ pəyoqəmbərgə ɦəm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əɦdigə asasən qatilliq qət'iy mən'i qilinoqan. Uning üstigə Nuɦqa tapxuruloqan əɦdə boyiqə, Huda ɦawa rayini ɦəm yər yüzidiki təbiətning qanuniyətlirini bekitkən; biraq insanlarning qilmixliri ɦawa rayini buzup taxlioqan, xundaqla bügünmu buzmaqta, xuningdək insanlar nuroqun təbiət qanuniyətlirini өzgərtməkqi boloqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluq jinsiy munasiwətlərni buzup, bəqqiwazliqni normal ix dəp bilix qatarliqlar. ■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Ɦox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1 □ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəɦər»** — Yəxaya qaysi xəɦər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəɦiri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xübɦisizki, Yəxaya oqurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəɦirining birinqi qetim quruloqanliqini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəɦərlər bolsa insaniyətning bar küq-qudriti, qabiliyiti wə əqil-parasitining jəwɦiri bolidu. Biraq muxular ihlassiz, Hudaoqa tayanmioqan ɦalda qilinoqan bolsa, ɦəmmisi quruq gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəɦər hudasiz dunyani bildüridu. Xəɦər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqa pəyoqəmbərlərning səzlirigə asasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsidə pütkül dunya bir xəɦər, bir mustəbit ɦəkümdar astida bolidu. Muxu xəɦər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kerək. 1985-yili iraqtiki Sadam Ɦüsəyn qədimki Babil xəɦirini qaytidin quruxni niyət qiloqini bilən u uzun өtməy jenidin ayrildi. **«Ɦeqkim kirmisun dəp ɦəmmə өylər etilidu»** — baxqa birhil tərjimisi «ɦəmmə өyning ixiki tosulup qelip, ɦeqkim kirəlməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu; bar xad-huramliq tütəkkə aylinidu…»** — oqəlitə ix xuki, xarab ɦəqlərgə ɦeq təsəlli berəlmisimu, ular yənila uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qeqiloqan, ɦəmmisi — harab bolidu»** — dərwaza ɦeqqandaq mudapiə roli qalmaydu.

Insanning «ḳaldisi»
13 Qünki həlḳ-millətlərning arisida,
Yər-jaḥanning otturisida xundaḳ boliduki,
Zəytun dərihini ḳaḳḳandin keyin ḳep ḳaloɣan zəytunlardək,
Üzüm ḥosulini yioɣiwaloɣandin keyin tərgüdək birnəqqila üzüm ḳaloɣandək, bir ḳaldisi ḳaldurulidu.□ ■
14 *Ḳaldilar* bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu;
Pərwərdigarning ḥəywisigə ḳarap təntənə ḳilidu;
Ular dengiz tərəptin sürən salidu.□
15 Xunga Pərwərdigarni xərḳtimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning namini ɵərbtiki yiraḳ arallardimu uluoɣlanglar;
16 Jaḥanning qət-qətliridin biz nahxilarni angliduḳ: —
«Ḥəḳḳaniy Boloɣuqioɣa xan-xərəp bolsun!»

Biraḳ mən xundaḳ dedim: —
«Aḥ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḥalimoɣa way!
Qünki hainlar hainliḳ ḳiliwatidu;
Bərḥəḳ, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!□
17 I yər yüzidə turuwatḳan insanlar!
Wəḥimə, ora wə tuzaḳ bexingoɣa qüxidu;■
18 Wə xundaḳ boliduki,
Wəḥimə sadasidin ḳaqḳanlar orioɣa qüxidu,
Oridin qiḳḳan bolsa tuzaḳḳa tutulidu.
Qünki asmandiki derizilər eqilidu,
Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■
19 Yər mutləḳ dəzlinip ketidu,
Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,
Yər dəḥxətlik təwrinidu.
20 Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;
Huddi lapastək iroɣangxip ḳalidu.
Qünki uningdiki asiyliḳ gunaḥi ɵzini ḳattiḳ basidu,
U yiḳilip, ikkinqi turalmaydu.■
21 Xu künidə xundaḳ boliduki,
Pərwərdigar yuḳirida turoɣan ḳoxunlarni yuḳirida,
Wə yər yüzidiki padixaḥlarni yər yüzidə jazalaydu.□
22 Ular orəkkə yioɣilidioɣan bir top əsirlərdək yioɣiwelinidu,
Gundihanioɣa solap ḳoyulidu.

□ **24:13 «Yər-jaḥanning otturisida»** — Israilni kərsitidu. ■ **24:13** Yəx. 17:6 □ **24:14 «Ḳaldilar bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu»** — yuḳiridiki 6-ayəttə «insanlar az ḳalidu» deyilidu. Muxu ayəttiki «ḳaldilar» bolsa dəl xu kixilərni kərsitidu. Ular balayi'apət iqidə towa ḳilip Hudani izdigənlərdur. Bu Hudaoɣa sadiḳ boloɣan «ḳaldi həlḳ» «Yəxaya» wə Təwrattiki kəp baxḳa kitablarda tiloɣa elinidu. □ **24:16 «Biraḳ mən xundaḳ dedim: — «Aḥ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḥalimoɣa way! ... Bərḥəḳ, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — bu səzlər pəyoɣəmbərning Hudaning ahir zamanlar tooɣrisida uningoɣa ayan ḳiloɣan wəḥiyliriɣə boloɣan inkasini — ḥəm huxalliḳ ḥəm huxalliḳ iqidə boloɣan ḳayoɣusini, yəni dunyaning gunaḥkarlarning aḳiwitiɣə ḳarap ḳayoɣuoɣanliḳini bildüridu. **«...hainlar hainliḳ ḳiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda ḥər adəm Huda təripidin ḳutḳuzulmioɣan bolsa, naḥayiti ḳattiḳ gunaḥḳa qəmüp ketidu, degənni bildüridu. Ularoɣa gunaḥ bekitilgəndək ḳilidu (Injil, «Wəḥ.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunaḥning jazasini kərüpla yənə naḥayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəḥimə.. ora.. tuzaḳ..»** — bu üq səzning aḥangi ibraniy tilida naḥayiti ohxixip ketidioɣan səzlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14 □ **24:21 «...yuḳirida turoɣan ḳoxunlar»** — bəlkim Xəytanning jinlardin tərkib tapḳan, təwən asmanlarda yüridioɣan ḳoxunlirini kərsitidu.

Nurоqun künlərdin keyin ular jazalinidu.□
23 Ay uyatliқta қalidu;
Künmu hijil bolup kərünməydu;
Qünki samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar Zion teоqida, yəni Yerusalemda səltənitini yürgüzidu;
Uning xan-xəripi Өz aқsaқalliri aldida parlaydu! ■

25

Hudani mədһiyiləydioqan, ahirқi zamandiki nahxa

1 Pərwərdigar, Sən mening Hudayim;
Mən Seni üstün dəp mədһiyiləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadiқliқ wə һəқiқət iqidə қədimdin buyan қəlbinggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.
2 Qünki Sən xəһərni harabilik,
Қəl'ə-қoroqanliқ yurtni harab,
Yatlarning ordisini xəһər bolalmas қiloqansən,
U ikkinqi һərgiz қurulmaydu.■
3 Xunga һeliқi küqlük həlқ Seni uluоqlaydu,
Əxəddiy əllərning һeliқi xəһiri Səndin қorқidu;
4-5 Qünki Sən miskinlərgə қoroqan,
Yoқsullarning dərdi-һajitigə қoroqan,
Boranоqa dalda,
Issiққa sayə bolоqansən;
Qünki əxəddiylərning zərbə dolқuni tamоqa uruloqan borandək,
Қaоqjiraқ yərni baskan issiқ һawadək boldi.
Biraқ issiқ һawa bulut sayisi bilən tosuloqandək,
Sən yatlarning quқan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiylərning oqəlibə nahxisi pəs қilinidu.
6 Wə muxu taоqda samawi қoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar barliқ қowmlar üqün ziyapət қilidu —
Maylиқ yeməkliklər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki toқ maylиқ yeməkliklər,
Süzdürülgən, yahxi saқlanоqan kona xarablardin bolоqan ziyapət bolidu;□
7 Wə U muxu taоqda һəmmə қowmlarni yapidioqan qümpərdini,
Barliқ əllərni yapidioqan yapқuqni yoқitidu;
8 U ələmni mənggügə yutup yoқitidu!
Rəb Pərwərdigar һərbir yüzdiki yaxlarni sürtiwetidu;
Pütkül yər-zemin aldida Өz həlқining xərməndilikini elip taxlaydu;

□ **24:22 «Nurоqun künlərdin keyin ular jazalinidu» —** ibraniy tilida «nurоqun künlərdin keyin ular yoқlinidu». Huda məlum həlқni «yoқlisa», bu yoқlaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirliқ bexarətni Injil «Wəһiy» қismidin kəprək qüxinimiz. Қutқuzоquqi-Məsiһ bu dunyaоqa қaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki қoxunlar...)ni һangoqa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yüzidikilərni sinax üqün wақitliқ қoyuwetilidu. «Wəһiy» 19-20-bablarni kərüng. ■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15 ■ **25:2** Yəx. 21:9; 23:13; Wəһ. 14:8; 18:2 □ **25:6 «Yiliki toқ maylиқ yeməkliklər» —** Yəһudiylar üqün, xundaқla barliқ қədimki həlқlər üqün maylиқ wə yiliklik yeməkliklər əng esil tamaқ idi.

Qünki Pərwərdigar xundaq eytqan.■
9 Wə xu künidə deyiliduki: —
«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
U bizni qutquzidu;
Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
Biz xadlinip Uning nijat-qutulduruxidin hursən bolimiz».
10 Qünki muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu;
Wə saman azgalda tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu;□
11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qiqix üqün qolini keridu,
Biraq uning qoli qewər boloqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs qilidu.□ ■
12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qoroqanlirini oqulitip,
Yər bilən yəksan qilip,
Topa-qangoqa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yengi Yerusalem wə «dunyaning xəhiri»

1 Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —
«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu.□ ■
2 Wapadarliqta qing turoqan həqqaniy əlning kirixi üqün,
Dərwazilarni eqip beringlar!
3 Kim özining əqidə, oy-hiyali Sanga baoqlioqan bolsa,
Sən uni mutləq hatirjəmliktə saqlaysən;
Qünki u Sanga ixənq-etiqad baoqlioqandur.
4 Mənggügə Pərwərdigaroqa tayininglar;
Qünki Yah Pərwərdigar həqiqətən əbədil'əbədlik bir qoram taxtur. □
5 Qünki U yuqirida turoqanlarni pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərni, U pəs qilidu;
Uni yərgə qüxürüp,
Topa-qangoqa aylanduridu.□
6 U put bilən qəylinidu;
U məminlərning putliri,
Miskinlərning qədəmliri bilən qəylinidu!
7 Həqqaniyning yoli bolsa tüzdur;
I Əng Tüz Yolluq Boloquqi,
Sən həqqaniy adəm üqün uning yolini ong qilisən.
8 I Pərwərdigar, biz dərhəqiqət Sening həkümliringning yolida mengip, Seni kütüp kəlduq;
Jenimizning təxnaliqi xudurki, naming wə xəhriting axsun!
9 Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna boldummən;
Bərhək, tang səhərlərdimu rohim bilən iq-iqimdin Seni izdidim;

■ **25:8** 1Kor. 15:54 □ **25:10 «Muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu» —** demək, Huda xundaq qilip, bəht wə aram ata qilip, Özini tonutidu. □ **25:11 «Rəb uning təkəbburluqini pəs qilidu» —** ibraniy tilida «U uning təkəbburluqini pəs qilidu». ■ **25:11** Yəx. 16:6 □ **26:1 «U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu» —** «U» — Rəb Pərwərdigarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4 «Yah» —** bolsa «Yahwəh»ning qiskartiloqan xəkli (1:1-izahatni kərüng). □ **26:5 «yuqirida turoqanlar» —** bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yuqirida turoqan qoxunlar»oqa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu aliy xəhər» —** bəlkim dunyadiki hudasizliqqa wəkillik qilidioqan Babil, yəni yuqiriqi bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin.

Qünki ḫökümliring yər yüzidə kərüngən bolsa,
Yər yüzidikilər ḫəkḳaniyliḳni əginidu.□
10 Rəzil adəmgə rəḥim kərsitilsimu,
U yənila ḫəkḳaniyliḳni əgənməydu;
Ḫətta durusluḳ turoḳan zemindimu u yənila adilsizliḳ ḳiliweridu,
Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu.□
11 I Pərwərdigar, ḳolung kətürüldi,
Biraḳ ular kərməydu.
Ḫalbuki, Əz həlḳinggə boloḳan otluḳ muḥəbbitingni ular kəridu ḫəm hijil bolidu;
Küxəndiliring üqün *təyyarlanoḳan* ot ularni bərḫək yutuwetidu.
12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlik nesip ḳilisən;
Qünki bizning əməllirimizning ḫəmmisini əzüng wujuḳa qiḳaroḳansən.□
13 Dərwəḳə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin baxḳa «rəblər» üstimizdin ḫökümranliḳ ḳiloḳan;
Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz.□
14 Ular bolsa əldi, ḳaytidin yaximaydu;
Ərwaḥ bolup kətti, ḳayta tirilməydu;
Qünki Sən ularni jazalap yoḳatting,
Ularni adəmlərning esidimu ḳilqə ḳaldurmiding.□
15 Sən əlni uloḳaytḳansən, i Pərwərdigar;
Əlni uloḳaytḳansən,
Əzünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
Zeminning qegralirini ḫərtərəpkə uzartḳansən. □

Israil ḳandaḳ yol bilən azad ḳilinoḳan?

16 I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə ḳaloḳanda, Seni izdidi;
Tərbiyilik jazalixing ularning bexioḳa qüxkəndə,
Ular aḫ urup, piqirlap bir duani ḳildi: —
17 «Boxinix aldida turoḳan, toloḳiḳi tutup, aoḳriḳtin warḳirioḳan bir ḫamilidar ayaldək,
Biz Sening aldingda xundaḳ bolduḳ, i Pərwərdigar.■
18 Biz ikki ḳat bolup,
Toloḳaḳḳa qüxtuḳ,
Biraḳ pəḳət yəlla qiḳarduḳ;
Yər yüzidikilər üqün ḫeq nijat-ḳutḳuzuxni yətküzmiduḳ;

□ **26:9 «Ḫökümliring yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birinqisi «adil ḳanunliring dunyada (həlḳingning yahxi ḳiloḳanliḳi arḳiliḳ) ayan ḳilinsa…». Ikkinqi mənisi «tərbiyilik jaza ḫökümliring dunyada pəyda bolsa...». Ikkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi tooḳra bolsa kerək (10-ayətni kərüng). □ **26:10 «Ḫətta durusluḳ turoḳan zemindimu u (rəzil adəm) yənila adilsizliḳ ḳiliweridu»** — adilliḳni bəja kəltürüx biadil muḥit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, əzining adil bolmiḳi asanraḳ bolidu. Biraḳ rəzillər yənila biadillik ḳilidu. □ **26:12 «Qünki bizning əməllirimizning ḫəmmisini əzüng wujuḳa qiḳaroḳansən»** — yaki «qünki ḫəmmə əməlliriminzi əməliyləxtürgüqi əzüngdursən». □ **26:13 «Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz»** — Hudaning «ḳaldisi»i, yəni Hudaoḳa sadiḳ boloḳanlar, «pəḳət Sening meḥir-xəpḳiting arḳiliḳla sadiḳ bolduḳ» degəndək etirap ḳilidu. □ **26:14 «Ular bolsa əldi»** — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxḳa rəblər», yər yüzidiki padixaḥlar yaki Israil qoḳunoḳan butlarning kəynidə turoḳan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15 «Sən əlni… zeminning … ḫərtərəpkə uzartḳansən»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Sən… əslidə ularni (əlni, yəni Israilni) jaḫanning əng qetigə sürgün ḳiloḳansən». ■ **26:17** Yḫ. 16:21

Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɣulmidi». □

Hudaning Israilning duasioɣa boloɣan jawabi

19 «Sanga təwə əlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu tirilidu.
I topa-qangda yatqanlar, oyoɣinip nahxa yangritinglar!
Xəbniming tang səḥərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin əzidə əlgənlərni tuoɣup beridu.□
20 I həlqim, kelinglar,
Əyünglaroɣa kirip, kəyninglardin ixiklərni etip qoyunglar;
Mening dəroɣəzipim ətküqə, əzüngni bir dəmlik yoxuruwal.■
21 Qünki qara,
Pərwərdigar Əz jayidin qiqip,
Yər yüzidikilərning gunaḥini əzlirigə qayturmaqqi;
Yər bolsa üstigə təkülgən qanlarni axkarilaydu,
Əzidə əltürülgənlərni ḥaman yepiwərməydu.

27

Xəytanning jazalinixi •••• Israillar yioɣilip Hudaoɣa mewə beridu

1 Xu künidə Pərwərdigar Əzining dəḥxətlik, büyük wə küqlük xəmxiri bilən uqqur yilan lewiatanni,
Yəni toloɣanoɣuqi yilan lewiatanni jazalaydu;
U yənə dengizda turoɣan əjdiḥani əltüridu.□ ■
2 Xu küni sap xarab beridioɣan bir üzümzar bolidu!
U tooɣruluq nahxa eytinglar!□
3 Əzüm Pərwərdigar uni saqlaymən;
Mən ḥər dəqiqə uni suoɣirimən;
Birsi uningoɣa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saqlaymən.
4 Oɣləzəp Məndə qalmidi;
Aḥ, Manga qarxi jəng qilidioɣan tikənlər yaki jioɣanlar bolsaidi!

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɣulmidi» —** baxqa birhil tərjimisi «dunyada turoɣanlar ḥeq yiqilmidi» (demək, uruxta bizdə ḥeq oɣəlibə bolmidi). Biraq bizningqə yuqiriqi tərjimisi tooɣra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil tooɣruluq boloɣan qongqur məqsiti üstidə tohtilidu, dəp qaraymiz. U Israil arqilik dunyadikilərgə nijat-qutquzux həwirini yətküzüp, ularni yengi ḥayatqa, yəni mənggülük ḥayatqa erixtürüp, qaytidin tuoɣdurmaqqi. Lekin Israil Hudaning xu məqsitigə qoral boluxqa layiqətsiz bolup qaldi . Xunga Huda Əzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablaroɣa asasən) xu ixni qilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə əlgən adəmlər» —** bu səzni anglawatqan «qaldi»larning əzi səygən mərḥumlarni kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu» —** bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sanni bildüridu; biraq muxu ayət Qutquzoɣuqi-Məsiḥning tirilixi bilən baxqilarmu tirilidu, degən bexarətlik mənidə boluximu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kərüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17 □ **27:1 «Pərwərdigar ... Xəmxiri bilən uqqur yilan lewiatanni, yəni toloɣanoɣuqi yilan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoɣan əjdiḥani əltüridu» —** lewiatan qongqur dengiz astida yaxaydioɣan qorqunquluq əjdiḥaoɣa ohxap ketidioɣan ḥaywan. Bəzi alimlar uni timsaḥ dəydu, biraq biz uningoɣa ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan tooɣrisidiki 41-babtiki izaḥatlirimiz wə «qoxumqə səzimiz»ni kərüng). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman roḥning küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. Injil «Wəḥiy» 12-, 13- ḥəm 20-babqa asasən qüxinimizki, lewiatan Xəytanning əzi ḥəm əzining ahirqi zamandiki wəkili boloɣan dəjjalni bildüridu. **«uqqur yilan» —** lewiatan Xəytanning asmandiki ipadisi, «toloɣanoɣuqi yilan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdiḥa» dengizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Wəḥ. 12:9 □ **27:2 «sap xarab beridioɣan bir üzümzar» —** yaki «bək yeqimlik bir üzümzar».

Undaq bolsa Mən ularoɣa qarxi yürüx qilattim,
Ularni yioɣixturup kəydürüwetəttim!□
5 Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun;
U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,
Dərhəqiqət, u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!□
6 Kəlgüsi künlərdə, Yaqup yiltiz tartidu;
Israil bihlinip, qeqəkləydu,
Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu. □ ■

Pərwərdigarning Əz həlqigə boloɣan muamilisi

7 *Pərwərdigar Israilni* uroɣanlarni uroɣanqilik *Israilni* urup baqqanmu?
U qiroɣanlardək *Israil* qirilip baqqanmu?□
8 Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;
Xərq xamili qiqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooɣliwətkən.□ ■
9 Əmdi xu yol bilən Yaqupning qəbihliki kəqürüm qiliniduki, —
Uning gunahining elip taxlanoɣanliqining pixqan mewisi xu boliduki: —
U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talqan qilidu,
«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila turoɣuzmaydu.□
10 Qünki mustəhkəmləngən xəhər oɣerib bolup qalidu,
Adəmzatsiz makan həm taxliwetilgən bayawandək bolidu;
Xu yərdə mozay ozuqlinidu,
Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu.□
11 Uning xahliri solixix bilən üzülidu;
Ayallar kelip ularni otun qilip kəydüriwetidu.
Qünki bu bir yorutulmioɣan həlq;
Xunga ularni Yaratquqi uloroɣa rəhim qilmaydu;
Ularni Xəkilləndürgüqi uloroɣa xəpqət kərsətməydu.
12 Wə xu küni xundaq boliduki,

□ **27:4 «Oɣəzəp Məndə qalmidi»** — bəlkim Israiloɣa qaritiloɣan oɣəzəpni kərsitidu. **«Ah, Manga qarxi jəng qilidioɣan tikənlər yaki jioɣanlar bolsaidi!... ularni yioɣixturup kəydürüwetəttim!»** — Hudaning Əz üzümzari boloɣan Israiloɣa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə qizoɣinliqi barki, U «uloroɣa boloɣan qooɣdax muhəbbitimni kərsitix pursiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ **27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun; u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!...»** — Huda hətta Əzigə qarxi turoɣan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pursitini yətküzidu! Buni ikki qetim deyix, buni təkitləxtin ibarət. □ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu»** — muxu səz Babil xəhirining «yər yüzini xəhərlər bilən qaplayli» (14:21) degən məqsiti bilən pütünləy ohximaydu. Xu qaoɣda bolsa Hudaning Əz üzümzari boloɣan Israildin kütkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar Israilni uroɣanlarni uroɣanqilik Israilni urup baqqanmu? U qiroɣanlardək Israil qirilip baqqanmu?»** — ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadilinidu: «U Israilni uroɣanlarni uroɣan dərijidə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroɣanlardək, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Israilni baxqilar uroɣan dərijidə urup baqqanmu? Yaki Israil əllər təripidin qiriloɣandək Pərwərdigar təripidin qirilip baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərq xamili qiqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooɣliwətkən»** — demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyiləp jazalioɣanda «əlqəmdin təwən» jazalioɣan; xərq xamili zərbilik boloɣini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu. Baxqa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **27:8** Yər. 30:11; 46:28 □ **27:9 «Yaqupning qəbihliki kəqürüm qilinidu»** — ibraniy tilida «Yaqupning qəbihliki yepilidu» yaki «Yaqupning qəbihliki kafarət qilinidu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəlkim butloroɣa qoqunuxta ixlitilidioɣan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kərüng. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudasiz dunya»ni bildüridu.

Pərwərdigar Əfrat dəryasining eķimliridin tartip Misir wadisiƣiqə ḥər yərni silkiydu,
Wə silər bir-birləp terip yiƣiwelinisilər,
I Israil baliliri!□ ■
13 Wə xu küni xundaķ boliduki,
Büyük kanay qelinidu;
Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp ķalƣanlar,
Wə Misir zeminida musapir bolƣanlar kelidu;
Ular Yerusalemda muķəddəs taƣ üstidə Pərwərdigarƣa ibadət ķilidu. □

28

Əfraim, yəni «ximaliy padixaḥliķ» toƣruluķ bir bexarət •••• Birdinbir ul nemə?

1 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluķ bilən taķiwalƣan güllük tajiƣa way!
Munbət jilƣining bexiƣa taķiwalƣan,
Yəni ularning solixip ķalƣan «pəhri» bolƣan güligə way!
I xarabning əsiri bolƣanlar!□
2 Mana, Rəb bir küq wə ķudrət igisini ḥazirlidi;
U bolsa, məldürlük judun ḥəm wəyran ķilƣuqi borandək,
Dəḥxət bilən taxķan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.
3 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluķ bilən taķiwalƣan güllük taji ayaƣ astida qəylinidu;
4 Wə munbət jilƣining bexida taķiwalƣan,
Ularning «pəhri» bolƣan solixip ķalƣan güli bolsa,
Baldur pixķan ənjürdək bolidu;
Uni kərgən kixi kərüpla,
Ķoliƣa elip kap etip yutuwalidu.
5 Xu künidə, samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Əz həlķining ķaldisi üqün xərəplik bir taj,
Xundaķla kərkəm bir qəmbirək bolidu.
6 U yənə ḥəküm qiķirixķa olturƣanlarƣa toƣra ḥəküm qiķarƣuqi Roḥ,
Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu. □

□ **27:12 «Əfrat dəryasining eķimliridin tartip Misir wadisiƣiqə»** — muxu ibarə Israilning barliķ zeminini kərsitix üqün pat-pat ixlitilidu. Həritilərni kərüng. ■ **27:12** Yəx. 17:5 □ **27:13 «Xu küni xundaķ boliduki, büyük kanay qelinidu»** — Hudaning həlķini qaķiridiƣan, ahirķi zamandiki muxu «büyük kanay» Muķəddəs Kitabta baxķa kəp yərlərdə tilƣa elinidu. Yəxaya əzi 18-babta u toƣrisida tohtilidu. Muxu yərdə, Hudaning meḥir-xəpķitining barliķ insanlar üqün ortaķliķi, Yəḥudiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp ķalƣanlar... Misir zeminida musapir bolƣanlar) Hudaƣa tayanƣan Yəḥudiylar bilən billə Uning padixaḥliķiƣa mirashor bolidiƣanliķi eniķ kərünidu. □ **28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluķ bilən taķiwalƣan güllük tajiƣa way!...»** — Əfraimning bəgliri ḥaraķ iqixkə bək amraķ idi. Ularning ərp-aditigə asasən, abruyluķ adəmlər olturuxlarda gül taj taķaytti. Yəxaya pəyƣəmbər, ularning «pəhri» bolƣan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yoķay dəp ķaldi, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidiƣan bir tal ənjürdək ular yoķap ketixi mumkin. Ḥazir bolsa, təkəbburluķ ķilidiƣan yaki əyx-ixrət ķilidiƣan waķit əməs, bəlki towa ķilip pəryad kətürüx kerək, degənliktur. «Munbət jilƣa» — ximaliy padixaḥliķ (Israil)ning paytəhti bolƣan Samariyə jaylaxķan jilƣini kərsətsə kerək. □ **28:6 «U yənə ḥəküm qiķirixķa olturƣanlarƣa toƣra ḥəküm qiķarƣuqi Roḥ, wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu»** — mətiwərlər həlķ üqün ḥəküm qiķirix, sot ķilix üqün xəḥər dərwazilirida olturatti. Baxķa birhil tərjimisi: — «Düxmənni dərwazisiƣiqə qekindurgüqigə küq bolidu» — demək, ḥujum ķilidiƣanlarƣa küq bolidu.

Yerusalemdiki əmirlərning əḫwali •••• Kim Hudaning səzini qüxinələydu?

7 Biraḳ bularmu xarab arḳilik hatalaxti,
Ḫaraḳ bilən eziḳip kətti: —
Ḫəm kaḫin ḫəm pəyoɣəmbər ḫaraḳ arḳilik eziḳip kətti;
Ular xarab təripidin yutuwelinoɣan;
Ular ḫaraḳ tüpəylidin ələng-sələng bolup eziḳip kətti;
Ular aldin kərüxtin adaxti,
Ḫəküm ḳilixta eziḳixti;□ ■
8 Qünki ḫəmmə dastihan box orun ḳalmay ḳusuḳ wə nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazaḳ ḳilidu

9 «U kimgə bilim əgətməkqidu?
U zadi kimni muxu həwərni qüxinidioɣan ḳilmaḳqidu?» □

Yəxaya jawab beridu

10 Eoɣizlanduruloɣanlaroɣa əməsmu?! Əmqəktin ayriloɣan bowaḳlaroɣa əməsmu?!
Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Ḳurmuḳur, ḳurmuḳurdur,
Bu yərdə azraḳ,
Xu yərdə azraḳ bolidu...□
11 Qünki duduḳlaydioɣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlḳḳə səz ḳilidu.□ ■
12 U laroɣa: —
«Mana, aram muxu yərdə,
Ḫali yoḳlarni aram aldurunglar;
Yengilinix muxudur» — degən,

□ **28:7 «kaḫin»** — muḳəddəs ibadəthanida həlḳlərgə wəkil bolup ḳurbanlik ḳiloɣuqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8 «Ḫəmmə dastihan box orun ḳalmay ḳusuḳ wə nijasət bilən toldi»** — mumkinqiliki barki, Yəxaya orda bilən boloɣan munasiwiti bilən Yerusalemdiki ərbablarning olturuxioɣa ḳatnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə ḳarioɣanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə ḳarxi turux ittipaḳi tooɣrisidiki kelixim tüzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya ḫərdaim mundaḳ ittipaḳni tüzməslikni təxəbbus ḳilip, ularning mazaḳlirioɣa uqrioɣan. □ **28:9 «U kimgə bilim əgətməkqidu? U zadi kimni muxu həwərni qüxinidioɣan ḳilmaḳqidu?»** — muxu səzlər, bəlkim, ziyapəttə olturoɣanlar Yəxayani mazaḳ ḳilidioɣan səz boluxi mumkin. Xübḫisizki, ular «Pəḳət Hudaoɣila tayiniximiz kerək» degən həwərni intayin addiy, səbiy balining kəzḳarixi, halas, dəp ḳaraytti. □ **28:10 «Eoɣizlanduruloɣanlaroɣa əməsmu?! Əmqəktin ayriloɣan bowaḳlaroɣa əməsmu?!»** — muxu səzlər, bəlkim, Yəxayaning jawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu kəzḳarixing bək addiy ikən» degən mazaḳ gəplirini əzlirigə ḳayturup: «Pəḳət addiy adəmlər, səbiy balidək kiqik peil kixilərla muxularni qüxinələydu, xundaḳla Hudaning səzini ḳobul ḳilalaydu. Təkəbbur, əzini əḳillik qaoɣlaydioɣanlar ḫərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur, ḳurmuḳur, ḳurmuḳurdur, bu yərdə azraḳ, xu yərdə azraḳ bolidu...»** — muxu səzning üq muḫim nuḳtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərni toluḳ qüxinixkə tolimu muḫim bir aqḳuqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu ḫəḳiḳətni təkitlisə, birsi u ḫəḳiḳətni təkitləydu, ḫəmmə bexarət arḳilik bizgə ḳandaḳ ḳilip Hudaoɣa pütünləy, ətraplik ixinip tayinixni əgitidu. (2) «wəzmuwəz, ... ḳurmuḳur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degəndək kiqik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning səzini ḳobul ḳilix üqün kiqik balioɣa ohxax kiqik peillik boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala səzligəndək «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degən səzlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətni tonuxturidu. Təwəndiki izaḫatnimu kərüng. □ **28:11 «Qünki duduḳlaydioɣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlḳḳə səz ḳilidu»** — demək, Yerusalem wə Yəḫudaliḳlar yat bir dələt təripidin basturulup, yat yurtḳa yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlirini «balilarqə gəp» dəp mazaḳ ḳilip rət ḳilidu, nətijidə muxundaḳ awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular ḥeqnemini anglaxni halimioɣan.□
13 Xunga Pərwərdigarning səzi ularoɣa: —
«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Kurmukur, kurmukurdur.
Muxu yərgə azrak,
Xu yərgə azrak bolidu;
Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip,
Putlixip, ongda qüxidu,
Sundurulup,
Tuzakka qüxüp tutulup kalidu.□ ■
14 — Xunga ḥəy silər mazak kiloɣuqilar, Yerusalemda turoɣan muxu həlkni idarə kiloɣuqilar,
Pərwərdigarning səzini anglap koyunglar!
15 Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əḥdə tüzduk,
Təḥtisara bilən billə bir kelixim bekittuk;
Kamqa taxkindək ətüp kətkəndə,
U bizgə təgməydu;
Qünki yaloɣanqilikni baxpanaḥimiz kilduk,
Yaloɣan səzlər astida mökünüwalduk» — dedinglar,□
16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
Sinaktin ətküzülgən bir tax,
Kimmətlik bir burjək texi,
Ixənqlik ḥəm mukim ul texini saloɣuqi Mən bolimən.
Uningoɣa ixinip tayanoɣan kixi ḥeq ḥodukmaydu, aldirimaydu.□ ■
17 Wə Mən adalətni ölqəm tanisi kilimən,
Ḥəkkaniylikni bolsa tik ölqigüq yip kilimən;
Məldür baxpanaḥi boloɣan yaloɣanqilikni süpürüp taxlaydu,
Wə kəlkün məküwaloɣan jayini texip əpketidu.□
18 Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əḥdənglar bikar kiliwetilidu;
Silərning təḥtisara bilən bekitkən keliximinglar akmaydu;
Kamqa taxkindək ətüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.
19 U ətüp ketixi bilənla silərni tutidu;
Ḥəm səḥər-səḥərlərdə,
Ḥəm keqə-kündüzlərdimu u ətüp turidu,

□ **28:12 «Mana, aram muxu yərdə, ḥali yokларni aram aldurunglar; yengilinix muxudur» —** bu səzlər Yəxaya yətküzgən həwərning jəwḥiridur. Hudaoɣa tayinix — aramliktur! **«Dudukлaydioɣan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlkkə səz kilidu… birak ular ḥeqnemini anglaxni halimioɣan»** — məzkur bexarət (11-13) tooɣrulukmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningoɣa baoɣlik «koxumqə səz»nimu kərüng. □ **28:13 «Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, …tuzakka qüxüp tutulup kalidu» —** özi tallioɣan yoli bilən aloɣa baskini bilən, nətijisi ḥalakəttur, halas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16 □ **28:15 «Biz ölüm bilən əḥdə tüzduk, təḥtisara bilən billə bir kelixim bekittuk… yaloɣan səzlər astida mökünüwalduk» —** ḥərkandak kixi muxundak səzlərni aoɣzi bilən deməydu, əlwəttə. Birak Yəxaya pəyoɣəmbər muxu səzlərni ularning aoɣzioɣa selip, ularning tüzgən əḥdisining ḥəkikiy əḥmiyitini ayan kilidu. Xu qaoɣdiki əḥdə bolsa Misir bilən boloɣanidi, birak Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əḥdə kəlgüsidə adəmni tehimu aldaydioɣan, ahirki zamandiki bir əḥdini kərsitidu. Muxu əḥdini Israil Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Wəḥ.» 11:2, 13:5ni kərüng. □ **28:16 «Sinaktin ətküzülgən bir tax» —** səzmusəz tərjimə kiloɣanda, «Sinak texi». Bu ibarə baxkilarni sinaydioɣan ḥəm özi sinaktin ətkən bir tax, degən ikki mənini öz iqigə alsa kerək. ■ **28:16** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adalətni ölqəm tanisi kilimən» —** yaki «tooɣra ḥəküm kilixni ölqəm tanisi kilimən» (26-ayətnimu kərüng).

Bu həwərni pəkət anglap qüxinixning özila wəhimigə qüxüx bolidu.
20 Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu,
Yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu.□
21 Qünki Pərwərdigar Öz ixini,
Yəni Özining oŋəyriy əmilini yürgüzüx üqün,
Özigə yat boloŋan ixni wujudkə qikirix üqün,
Pərazim teoŋida turoŋinidək ornidin turidu,
U Gibeon jiloŋisida oŋəzəpləngınidək oŋəzəplinidu;□
22 Xunga mazak kiloŋuqilar bolmanglar;
Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;
Qünki mən samawi koxunlarning Sərdari boloŋan Rəb Pərwərdigardin bir halakət tooŋrisida,
Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən bir halakət tooŋrisidiki həwərni angliоŋanmən.

Əkillik dehkanning terix-yioŋixi tooŋrisida bir təmsil

23 — Kulak selinglar, awazimni anglanglar;
Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.
24 Yər haydigüqi dehkan terix üqün yərni kün boyi haydəmdu?
U pütün kün yərni aoŋdurup,
Qalmilarni ezəmdu?
25 U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
Karakəz bədiyanni taxlap,
Zirini qeqip,
Buoŋdayni taplarda selip,
Arpini terixkə bekitilgən jayoŋa,
Kara buoŋdayni etiz kirlirioŋa terimamdu?
26 Qünki uning Hudasi uni tooŋra həküm kilixkə nəsihət kilidu,
U uningoŋa əgitidu.
27 Bərhək, karakəz bədiyan qixlik tirna bilən tepilməydu;
Tuluk zirə üstidə haydəlməydu;
Bəlki karakəz bədiyan bolsa kamqa bilən sokulidu,
Zirə bolsa təmür-tayak bilən urulup dan ajritilidu.
28 Un tartixkə danni ezix kerək, əmma *dehkan* uni mənggügə tepewərməydu;
U harwa qakliri yaki at tuyakliri bilən uni mənggügə tepewərməydu;
29 Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigardin kelidu;
U nəsihət berixtə karamət,

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu, yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu»** — bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlikini rət kilidu, özining aram almakqi boloŋan yoli bolsa özigə heq aram bərməydu. □ **28:21 «Pərazim teoŋi» wə «Gibeon jiloŋisi»** — bu ikki jayda yüz bərgən ixlarni qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət katarliklarni kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixahning təhtini mustəhkəmləx üqün Filistiylər üstidin ikki ketim qong oŋəlibə kiloŋanidi. Birak Yəxaya kobul kiloŋan wəhiygə asasən, adəmni jazalaxtiki muxundak ixlarning özi Hudaning muhəbbətlik təbiitigə pütünləy oŋəyriy, tüptin yat kelidioŋan, Özi nəprətlinidioŋan ix ikənliki ayan kilinidu.

Danalikta uluoqdur. □ ■

29

Yerusalemoqa qüxidioqan «tərbiyilik jazalax»

1 Ariəlgə, Dawut əz makani kiloqan Ariəlgə way!
Yənə bir yil yillaroqa koxulsun,
Heyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□
2 Birak Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;
Dad-pəryadlar kətürülüp anglinidu;
U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.
3 Qünki Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp,
Seni kamal kilip muhasirə istihkamlirini salimən,
Potəyliri bilən seni korxiwalimən.□ ■
4 Xuning bilən pəs kilinisən,
Sən yər tegidin səzləydioqan,
Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelidioqan,
Awazing ərwahlarni qakiroquqiningkidək yər tegidin qikidu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qikkandək bolidu;■
5 Xu qaoqda düxmənliringning topi huddi yumxak topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydioqan topandək tozup ketidu.
Bu ix birdinla, tuyuksiz bolidu!■
6 Əmdi samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar sening yeningoqa kelidu;

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalikta uluoqdur» —** 23-29-ayətlərning əsli tekistliridiki bəzi səzlər nahayiti az uqrioqaqka, baxka birnəqqə hil tərjimiliri uqrxi mumkin. Birak üq ix enik turidu: — (1) Yər həydəx həm danni sokup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaki danoqa karita «kattik kolluk muamilə» kilixka ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hudaning bizgə ixlitidioqan tərbiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin. (2) Həmmimiz əkillik dehkandin əginəyliki, u məksətlik halda həmmə ixni kilidu. U hərgiz yər həydəx yaki dan sokup ajritixtin ibarət ikki ixni zokinix üqün kilmaydu; u ahirki nixanoqa karap, hərkaysi urukларning hosulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximaydioqan tərbiyilik usul kollinip, bizdin hosul qikarmakqi. Uning bəzidə muamilisi «kopal» yaki kattik kərünsimu, u bəribir hərkandak danning ünüp qikixioqa kerək boloqan xaraitni obdan bilidu, hərbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul qikirix usulini bilidu. (3) Məlum bir hosul üqün həydəp-terix yaki dan ajritix usuli muwapik boloqini bilən, əkillik dehkan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kiqik peil, muhəbbətlik kixilərdin kilix üqün dəl kandak həm kanqilik dərijidiki muamilini ixlitix kerəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19
□ **29:1 «Ariəl» —** Yerusalemni kərsitidu, u «Hudaning kurbanlik supisining bexi» degənlik, yəni kurbangahka ot salidioqan orun. Muxu isim, Hudaoqa ibadət kilidioqan jay həm Hudaning otioqa uqraydioqan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu babtiki mənisi xuki, Yerusalem Pərwərdigaroqa ibadət kilidioqan orun əməs, bəlki itaətsizlik tüpəylidin uning otluk oqəzipigə uqraydioqan orun bolup kaldi, degənlik. **«Yənə bir yil yillaroqa koxulsun» —** mənisi bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə asasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemni muhasirigə alidu. Undak bolsa, bexarət miladiyədin ilgiriki 702-yili berilgən. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: — «Yillar kəprək ətsun, heyt-bayramlar yənila ətküzülsun» katarlik. Ikki hil tərjimisi ohxaxla, wakitmu yaki heyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərni kutkuzmaydu, degən mənini bildüridu. □ **29:3 «Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp… potəyliri bilən seni korxiwalimən» —** bexarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlki «barlik əllərning nuroqunlioqan koxunliri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning tajawuzidin keyin berilgən bolsa kerək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər ketim nijatini rət kilixi tüpəylidin) Babildin andin Rimlikлardin (miladiyədin keyinki 70-yil) **kutkuzoqan əməs**. Xunga bexarət ahirki zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemoqa, xundakla Israiloqa kilidioqan hujumini kəzdə tutidu. ■ **29:3** Yər. 6:3; Əz. 17:17 ■ **29:4** Yəx. 8:19 ■ **29:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13

Güldürmama, yər təwrəx, küqlük xawkun, kuyuntaz, boran wə yutuwaloquqi ot yalkunlar bilən səndin hesab alidu.□
7 Xundak kilip Ariəlgə karxi jəng kilidioqan,
Yəni uningoqa wə kəl'ə-koroqanlik mudapiələrgə jəng kiliwatkan barlik əllərning nuroqunlioqan koxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək yokap ketidu.
8 Aq kaloqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Birak oyoqansa, mana korsiki kuruk turidu;
Qangkioqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə su iqidu;
Birak oyoqansa, mana u halidin ketidu,
U yənila ussuzlukka təxna bolidu;
Mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning nuroqunlioqan koxunliri dəl xundak bolidu. □

Rohiy karioquluk, rohiy oqəplət, Pərwərdigarning dora-dərmani

9 Əmdi arisaldi boliwerip,
Kaymukup ketinglar!
Özünglarni karioqu kilip, karioqu bolunglar!
Ular məst boldi, birak xarabtin əməs!
Ular ilənglixip kaldi, birak haraktin əməs!□
10 Qünki Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni təküp,
Közünglarni etiwətti;
U pəyoqəmbərlər wə bax-közünglar boloqan aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti.□ ■
11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üqün peqətliwetilgən bir yəgimə kitabdək bolup kaldi;
Hək kitabni sawatlik birsigə berip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — desə, u: —
«Okuyalmaymən, qünki peqiti bar ikən» — dəydu.
12 Kitab sawatsiz birsigə berilip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —
«Mən sawatsiz» — dəydu.□
13 Wə Rəb mundak dəydu: —

□ **29:6 «…səndin hesab alidu»** — ibraniy tilida «…seni yokłaydu». □ **29:8 «… oyoqansa, mana u halidin ketidu, u yənila ussuzlukka təxna bolidu; mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning nuroqunlioqan koxunliri dəl xundak bolidu»** — demək, bu qüxni kərgən kixi baxka əllərning koxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlik əllər yutuwalmakqi boloqan Yerusalemni kərsitidu. Əllər «Yerusalem bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrilip, məoqlup bolidu. □ **29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, kaymukup ketinglar!…»** — bu ayət intayin muhim. Yəxaya Asuriyə yaki baxka besip kirgən tajawuzqilardin kutuluxni alliburun aldin'ala eytkan (36-37-bablarni kərüng). Əmdi muxu kutuluxlarni kərgənlər yənila Hudaoqa ixənməy «tasadipiylikтin boloqan» yaki «Misir bilən boloqan ittipaktin boloqan» desə kandak bolidu? Əgər ular xu qaoqda «arisaldi» bolsa, həq kararoqa tehi kəlmisə, ular hərkandak bir ixta bax katuridioqan bolidu. Yəxaya ularning xundak kajlik kilidioqanlikini aldin bilgən (Hudaning agahini 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularni xundak kilixka dəwət kilidu. □ **29:10 «Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni təküp… aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti»** — yukiriki izahatta eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənila etirap kilmioqandin keyin, Huda ularni tehimu əz kajlikida bekitip koyidu. Xundak kiloqini bilən U ularni tehi taxliwətmigən; U ularoqa əng ahirki bir pursətni yaritip beridu. Bu pursət 14-ayəttə aldin'ala eytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip… u: — «Mən sawatsiz» — dəydu»** — sawatlik kixi bolsa «kitab peqətləngən» (peqətni buzuxka əzümni awarə kilmaymən) degən bahanini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə okuyalmaydu; birak u sawatlik kixidinmu okup berixni sorimaydu. Demək, nuroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwayim pələk dəp yüriweridu.

«Muxu həlq aoɣzi bilən Manga yeqinlaxqanda,
Tili bilən Meni ḥərmətligəndə,
Biraq qəlbi bolsa Məndin yiraq turoɣaqqa,
Məndin boloɣan qorquxi bolsa, pəqət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas;□ ■
14 Xunga mana, Mən muxu həlq arisida yənə bir karamət kərsitimən;
Karamət bir ixni karamət bilən qilimən;
Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliqi yoqilidu;
Ularning aqillirining əqilliri yoxurunuwaloɣan bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

15 Əzining pükkən niyətlirini Pərwərdigardin yoxurux üqün astin yərgə kiriwaloɣan,
Əz ixlirini qarangoɣuluqta qilidioɣan,
Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!■
16 Aḥ, silərning tətürlükünglar!
Sapalqini seoɣiz layoɣa ohxatqili bolamdu?
Xundaqla ix əzini Ixligüqigə: «U meni ixlimigən»,
Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüqigə: «Uning əqli yoq» desə bolamdu?!■
17 Qünki qisqa waqit iqidila, Liwan mewilik baoɣoɣa aylandurulmamdu?
Mewilik baoɣ bolsa orman ḥesablanmamdu?□
18 Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlirini anglaydioɣan,
Qarioɣular zulmət ḥəm qarangoɣuluqtin qiqip kəzliri kəridioɣan bolidu;■
19 Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu hursən bolidu;
Insanlar arisidiki miskinlər Israildiki Muqəddəs Boloɣuqidin xadlinidu.
20 Rəḥimsiz boloɣuqi yoqaydu,
Mazaq qiloɣuqi oɣayib bolidu;
Qəbiḥlik pursitini kütidioɣanlarning ḥəmmisi ḥalak qilinidu;
21 Mana *muxundaq adəmlər* adəmni bir səz üqünla jinayətqi qilidu,
Dərwazida turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzaq təyyarlap qoyidu,
Ḥəqqaniy adəmning dəwasini səwəbsiz bikar qiliwetidu.□ ■
22 Xunga Ibraḥim üqün bədəl tələp qutquzoɣan Pərwərdigar Yaqupning jəməti tooɣruluq mundaq dəydu: —

□ **29:13 «Muxu həlq aoɣzi bilən Manga yeqinlaxqanda… qəlbi bolsa Məndin yiraq turoɣaqqa, Məndin boloɣan qorquxi bolsa, pəqət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas» —** «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kərüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14 «Xunga mana, Mən muxu həlq arisida yənə bir karamət kərsitimən; karamət bir ixni karamət bilən qilimən» —** Huda ularoɣa səwr-taqət bilən yənə bir pursət bərməkqi. Bu pursətning nemə ikənliki enik tiloɣa elinmioɣan. Biraq bu yərdə deyilgən səzlərgə qarioɣanda bu karamətning «Asuriyədin qutulux» degən məjizidin birnəqqə ḥəssə yuqiriliqi, ajayibliqi, karamətliki wə tilsimatliqi bar boluxi mumkin. Biz yənə xundaq dəp qaraymizki, Yəxaya pəyoɣəmbər muxu ixni kitabining qaloɣan qismida bizgə eytip beridu; oqurmənlərning əzi uni oqup qüxinələydu. **«Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliqi yoqilidu; ularning aqillirining əqilliri yoxurunuwaloɣan bolidu» —** Hudaning ixligən muxu karamitining nətijisi dunyadiki «danixmənlik»ni əz-əzidin hijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni kərüng. ««Aqillarning əqilliri» yoxuruniwalidu» — dəmək, ularning əqli ḥeq əsqatmaydu ḥəm baxqilar aldida kərünüxkə hijil bolidu. ■ **29:14** Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zəb. 94:7 ■ **29:16** Yəx. 45:9 □ **29:17 «Liwan mewilik baoɣoɣa aylandurulmamdu? Mewilik baoɣ bolsa orman ḥesablanmamdu?» —** Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangqi qiqqan rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baoɣ»lirining rolliri almaxturuloɣan bolsa, undaqta yuqiri orunda turoɣanlar yaki təkəbburlar pəs (biraq yənila yahxi wə mewə beridioɣan) orunoɣa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yuqiri orunoɣa qoyulidu, deməkqi. Qandaqla bolmisun, nuroɣun kixilərning orunlirida almixix yüz beridu. ■ **29:18** Mat. 11:5 □ **29:21 «(Ular) dərwazida turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzaq təyyarlap qoyidu» —** xəḥər dərwazisi sot qilidioɣan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10

«Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu,
Ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu;□
23 Qünki *Yaḳup* ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini kərgən waḳtida,
Ular namimni muḳəddəs dəp uluoɣlaydioɣan,
Yaḳupning Muḳəddəs Boloɣuqisini pak-muḳəddəs dəp bilidioɣan,
Israilning Hudasidin ḳorḳidioɣan bolidu.□
24 Roḥi ezip kətkənlər yorutulidioɣan,
Ḳaḳxap yürgənlər nəsiḥət-bilim ḳobul ḳilidioɣan bolidu.

30

Misir bilən ittipaḳlixix — Hudaoɣa tayanmasliḳtur

1 «Asiy ooɣullarning əḥwalioɣa way!» — dəydu Pərwərdigar,
— «Ular pilanlarni tüzməkqi, biraḳ Məndin almaydu;
Ular mudapiə tosuḳini bərpa ḳilidu,
Biraḳ u Mening Roḥim əməs;
Xundaḳ ḳilip ular gunaḥi üstigə gunaḥ ḳoxuwalidu.
2 Ular Məndin ḥeq sorimayla Misiroɣa yol aldi;
Pirəwnning ḳaniti astidin panaḥ izdəp,
Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!
3 Qünki Pirəwnning ḳaniti bolsa silərni yərgə taxlap lət ḳilidu.
Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax ḳetimqiliḳ bolidu.
4 Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu,
Uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu, □
5 Awam ḥəmmisi əzigə paydisi bolmaydioɣan,
Ḥeq yardimi wə paydisi təgməydioɣan,
Bəlki lət ḳilip yərgə taxlaydioɣan,
Ḥətta rəswa ḳilidioɣan bir həlḳtin nomus ḳilidioɣan bolidu. ■

Yük artilip Misiroɣa mengixḳa təyyarlanoɣan biqarə ulaoɣlar!

6 Nəgəwdiki ulaoɣlar tooɣrisida yükləngən wəḥiy: —
Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu;

□ **29:22 Xunga Ibraḥim üqün bədəl tələp ḳutḳuzoɣan Pərwərdigar Yaḳupning jəməti tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu, ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu»** — demək: — (1) «Yaḳup əz pərzəntliri (jəməti) tooɣrisida hijil bolmaydu». Yaḳup ḥayat waḳtida əzining on ikki ooɣlining ḳilmixliridin naḥayiti hijil bolup yürətti («Yar.» 34-babni kərüng). Andin Yaḳup keyinki dəwrdə pərzəntlirining ḳiloɣanlirini kərgən bolsa, tehimu hijil boloɣan bolatti! Biraḳ «ḥazir bolsa» (kəlgüsidə) adil, həḳḳaniy, sap dilliḳ «yengidin tuoɣuloɣan», yengi bir pərzənti, yengi bir Israil wujudḳa kelidu; Yaḳup (tirilgən waḳtida) ulardin ḥeq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2) «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Θz ooɣullirining bir-birigə ḥəsəthor boloɣanliḳi tüpəylidin Yaḳup kəp japa tartḳan. U Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yillar matəm tutḳan, andin əng yahxi kəridioɣan Binyaminni «yoḳap kətti» dəp ənsirəp ələy dəp ḳaloɣan. Biraḳ əz pərzəntliri tooɣrisida ənsirəxning ḥajiti yoḳ — qünki «ḥazir bolsa» ḥərbiri Hudaning baxpanaḥida aman-esən mənggü turidu, xundaḳla bir-biri bilən inaḳ ətüxidu. □ **29:23 «Yaḳup ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini kərgən waḳtida...»** — muxu 22-24-ayəttə ḥəm Yaḳupning əzini (Israilni) ḥəm uning əwladlirini (Israillarni) kərsitidu. Yaḳupning əzi ularni kərüx üqün ələmdin tirilixi kerək, əlwəttə. □ **30:4 «Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu, uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu,...»** — xu qaoɣlarda Misir yengi bir padixaḥ, yəni Pirəwn Xabakoning ḳol astida küqlük, ittipaḳlaxḳan bir dələtkə aylanoɣanidi. Zoan wə Ḥanəsning Misirning ikki təripidə boluxi dələtning küqlük birlikini təkitləydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yilan wə wəḫxiy uqar yilanmu qiḳidu;
Ular bayliḳlirini exəklərning dümbisigə,
Gəḫərlirini təgə lokkilirioŋa yükləp,
Өzlirigə ḫeq payda yətküzməydioŋan bir həlḳning yenioŋa kətürüp baridu. □
7 Misir!? Ularning yardimi bikar ḫəm ḳuruḳtur!
Xunga Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydioŋan Raḫab» dəp atioŋanmən. □

Ixənməslikning aḳiwiti

8 — Əmdi bu səzning kəlgüsi zamanlar üqün,
Guwaḫliḳ süpitidə əbədil’əbədgə turuwerixi üqün,
Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtioŋa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyoŋin.□
9 Qünki bular bolsa asiy bir həlḳ,
Naəḫli ooŋullar,
Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydioŋan ooŋullardur.□
10 Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəḫiyni kərmənglar!»,
Wə pəyoŋəmbərlərgə: «Bizgə tooŋra bexarətlərni kərsətmənglar;
Bizgə adəmni azadə ḳilidioŋan, yaloŋan bexarətlərni kərsitinglar;□
11 Sənlər *durus* yoldin qiḳix,
Tooŋra tərikidin ayrilix!
Israildiki Muḳəddəs Boloŋuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» — dəydu.□
12 — Əmdi Israildiki Muḳəddəs Boloŋuqi mundaḳ dəydu: —
«Qünki silər muxu həwərni qətkə ḳeḳip,
Zulumni yələnqük ḳilip, burmilanoŋan yoloŋa tayanoŋininglar tüpəylidin,
13 Xunga muxu ḳəbiḫlik silərgə egiz tamning bir yeriḳidək bolidu,
Tam pultiyip ḳaloŋanda, u birakla uni qeḳiwetidu;■
14 Huddi sapal qinə ḫeq ayimay qeḳiwetilgəndək U uni qeḳiwetidu;
Uningdin ḫətta oqaḳtin qooŋ aloŋudək,

□ **30:6 «Nəgəwdiki ulaoŋlar tooŋrisida yüklängən wəḫiy» —** Nəgəw bolsa Yəḫudaning jənubi ḳismi bolup, pütünləy dəḫxətlik qəl-bayawan. Misiroŋa mangidioŋan bir yol Nəgəwdin ətidu. **«…yüklängən wəḫiy» —** muxu bexarətning temisi bilən Yəxaya qaḳqaḳ ḳilidu. «Wəḫiy»ning ibraniy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaoŋlarning yüki» — deyixkə bolidu. Ulaoŋlar əlqilərning өzini ḫəm nuroŋun mal-mülük, ḫədiyilərni kətürüp Misiroŋa baridioŋan japaliḳ yolda mengip ḫerip ketidu. Lekin Misir bilən bolidioŋan «ittipaḳ» ḫeqnemigə ərzimigəqkə, ularning yoli bikaroŋa ketidu. Yəxaya biqarə ulaoŋlaroŋa ḫesdaxliḳ bildürgini bilən əlqilərgə ḫeqḳandaḳ ḫesdaxliḳ bildürməydu! **«Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu…» —** ḳizikˌ yeri xuki, Misiroŋa adəttə mangidioŋan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin ətidu. Nəgəwdin mangidioŋan yol naḫayiti japaliḳtur. Nemixḳa muxu yol bilən mangidikin? Ḫəkümranlar məḳsət-pilanlirini Filistiyədin yaki өz həlḳidin məhpiy saḳlax üqün bolsa kerək. Ḳizikˌ ix xuki, Israil Musa pəyoŋəmbər arḳiliḳ Misirdin ḳutḳuzulup qikip, dəl xu yol bilən Ḳanaanoŋa (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin ḳutḳuzuloŋandin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən ḳaytip» yardəm soraxḳa rast baramsilər? — dəp sorimaḳqi. □ **30:7 «Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydioŋan Raḫab» dəp atioŋanmən» —** «Raḫab» Misirning baxḳa bir ismi, mənisi «ḫakawurluḳ», «ḫali üstünlük». □ **30:8 «…Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtioŋa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyoŋin» —** «buni» bizning ḳariximizqə, yuḳiriḳi 6-7-ayəttiki bexarətni kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərning məzmuni dəp ḳaraydu. □ **30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi» —** «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsiḫət», «yolyoruḳ» degən mənidə. □ **30:10 «aldin kərgüqilər» —** adəttə Hudaning səzini oŋayibanə kərünüxlər arḳiliḳ bilip qüxinidioŋan ḫəm ularni baxḳilaroŋa qüxəndürüp beridioŋan pəyoŋəmbərlərdur. □ **30:11 «Sənlər durus yoldin qiḳix, tooŋra tərikidin ayrilix! Israildiki Muḳəddəs Boloŋuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» —** muxu səzlər ularning deməkqi boloŋan asasliḳ səzliri, yaki alliḳaqan degən səzlərning tüp mənisidur. ■ **30:13** Yəx. 29:5

Baktin su uskudək birər parqisimu ḳalmaydu».□ ■
15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Muḳəddəs Bolọuqi mundaḳ dəydu: —
«Yenimọa towa bilən ḳaytip kelip aram tapisilər, ḳutḳuzulisilər;
Hatirjəmliktə ḥəm aman-esənliktə küq alisilər!»,
— Biraḳ silər rət ḳiloạnsilər.□
16 Silər: — «Yaḳ, biz atlarọa minip ḳaqimiz» — dedinglar,
Xunga silər rast ḳaqisilər!
Wə «Biz qapḳur ulaọlarọa minip ketimiz» — dedinglar;
— Xunga silərni ḳooḷlioụqilarmu qapḳur bolidu.
17 Minginglar birining wəḥimisidin ḳaqisilər;
Bəxining wəḥimisidə *ḥəmminglar* ḳaqisilər;
Ḳeqip, taoḷ üstidiki yeganə bayraḳ hadisidək,
Dəng üstidiki tuọdək ḳalisilər. □ ■

Hudaning kütkən ümidi •••• Uning ahirḳi pilanliri — parlaḳ keləqək
18 Wə xunga silərgə meḥir-xəpḳət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu;
Xunga U silərgə rəḥim ḳilimən dəp ornidin ḳozọilidu;
Qünki Pərwərdigar ḥəküm-ḥəḳiḳət qiḳarọuqi Hudadur;
Uni kütkənlərning ḥəmmisi bəhtliktur!□ ■
19 Qünki halayiḳ yənila Zionda, yəni Yerusalemda turidu;
Xu qaọda silər yənə ḥeq yioḷlimaysilər;
Kətürgən naləngdə U Əzini sanga intayin xəpḳətlik kərsitidu;
U naləngni anglisila, jawab beridu.
20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,
Su üqün azab-oḳubətni bərsimu,
Xu qaọda sening Ustazing yənə yoxuruniwərməydu,
Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu;□
21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,
Yaki sol tərəpkə burulsanglar,
Ḳuliḳing kəyningdin: —
«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ **30:14 «Huddi sapal qinə ḥeq ayimay qeḳiwetilgəndək u uni (tamni) qeḳiwetidu»** — tam qaḳḳuqini Hudaning Əzi dəp ḳaraymiz. Tamda pəyda boloạn yeriḳ bolsa Israilning ḳəbiḥlikidur (13-ayətnimu kərüng). Adəmning gunaḥi əzini iqidin (yeriḳ tamni wəyran ḳiloạndək) wəyran ḳilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningọa qüxüx bilən u tehimu tügixidu. ■ **30:14** Yər. 19:11 □ **30:15 «Yenimọa towa bilən ḳaytip kelip aram tapisilər, ḳutḳuzulisilər; hatirjəmliktə ḥəm aman-esənliktə küq alisilər!»** — muxu səz Yəxaya pəyoạmbərning bexarətlirining jəwḥiri. □ **30:17 «Minginglar birining wəḥimisidin ḳaqisilər; bəxining wəḥimisidə ḥəmminglar ḳaqisilər»** — Musa pəyoạmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundaḳ wədisini hatiriligən: «(Manga tayanọan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tümənni ḳooḷliwetisilər». Əmdiki əḥwal buning əksiqə. **«Taoḷ üstidiki bayraḳ… dəng üstidiki… tuọ»** — (1) demək, ḳaloạn adəmlər naḥayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayraḳ wə tuọ) adəttə urux ḳiloạnda ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məoḷlup bolsa muxu nərsilər taxlinip ḳalidu; oạlibə ḳilsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məoḷlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13 □ **30:18 «Wə xunga silərgə meḥir-xəpḳət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəḥim ḳilimən dəp ornidin ḳozọilidu… Uni kütkənlərning ḥəmmisi bəhtliktur!»** — muxu ayət bəlkim kitabning adəmni əng ḥəyran ḳalduridioạn yərliridin biridur. Nemixḳa Israilning kajliḳi, Hudaning ḳattiḳ jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni ḳattiḳ jazalioạini bilən u əng ahirda ularọa naḥayiti kəp rəḥimdilliḳ kərsətməkqi. Yuḳiriḳi jazalar bəlkim Israilning «ḳaldisi»ni Hudaning nijatini ḳobul ḳilixḳa təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-taḳət bilən kütidu. ■ **30:18** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7 □ **30:20 «sening Ustazing»** — muxu yərdə bu səz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisidə ixlitilgən. Aldi-kəynidiki səzlərgə ḳarioạnda, «ustaz» bolsa kerək. «Əzini yoxuroạn» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaoɣda silər oyuloɣan məbudliringlaroɣa berilgən kümüx ḥəlgə,
Ḳuyma məbudliringlaroɣa berilgən altun ḥəlgimu daoɣ təgküzisilər;
Silər ularni adət latisini taxlioɣandək taxliwetip: —
«Neri tur» — dəysilər.
23 U sən teriydioɣan uruḳung üqün yamoɣur əwətidu;
Yərdin qiḳidioɣan axliḳ-məḥsulat ḥəm küq-ḳuwwətlik ḥəm mol bolidu;
Xu küni malliring kəng-azadə yaylaḳlarda yaylaydu;
24 Yər ḥəydigən kala wə exəklər bolsa,
Gürjək wə ara bilən soruoɣan, tuzlanoɣan ḥələp yəydu.
25 Qong ḳiroɣinqilik boloɣan küni,
Yəni munarlar ərülgən küni,
Ḥərbir uluoɣ taoɣda wə ḥərbir egiz dəngdə bolsa,
Ənḥarlar wə eriḳlar bolidu.□
26 Pərwərdigar Өz həlḳining jaraḥitini tangidioɣan,
Ularning ḳamqa yarisini saḳaytḳan xu künidə,
Ay xolisi ḳuyax nuridək bolidu,
Ḳuyax nuri bolsa yəttə ḥəssə küqlük bolidu,
Yəni yəttə kündiki nuroɣa barawər bolidu. □

Asuriyə ḥujum ḳilmaydu — •••• Ularning üstigə qüxidioɣan jaza

27 Mana, Pərwərdigarning nami yiraḳtin kelidu,
Uning ḳəḥri yalḳunlinip,
Ḳoyuḳ is-tütəkliri kətürülidu;
Ləwliri oɣəzəpkə tolup,
Tili yutuwaloɣuqi yanoɣin ottək bolidu.
28 Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu,
Xuning bilən U əllərni bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir bilən taskaydu,
Xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu.□ ■
29 Muḳəddəs bir ḥeyt ətküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroɣup qiḳidu,
Israiloɣa uyultax boloɣan Pərwərdigarning teoɣioɣa nəy nawasi bilən qiḳḳan birsining huxalliḳidək, kənglünglar huxal bolidu.
30 Pərwərdigar ḥəywətlik awazini yangritidu;
U ḳayniɣan ḳəḥri, yutuwaloɣuqi yalḳunluḳ ot, güldürmamiliḳ yamoɣur, boran-xawḳun, məldürlər bilən Өz bilikini sozup kərsitidu.
31 Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,
— Baxḳilarni urux tayiḳi *boloɣan Asuriyə* yanjilidu!□

□ **30:25 «Qong ḳiroɣinqilik boloɣan küni, yəni munarlar ərülgən küni…»** — ḳaysi ḳiroɣinqiliḳning boloɣanliḳi, ḳaysi munarlarning ərülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Ḳandaḳla bolmisun, muxu ixlar jismaniy ḥəm roḥiy düxmənlərning yoḳitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirḳi zamanlarda yüz berixi mumkin. **«ənḥar»** — kiqik eriḳ. □ **30:26 «Өz həlḳining jaraḥiti»** — yaki «Өz həlḳining sunoɣan yerini». □ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu»** — yuḳiriḳi 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloɣa ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, Pərwərdigarmu ularoɣa (asuriylərgə) xundaḳ ḳilidu. **«bimənilik bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir»** — «bimənilik» bəlkim butlaroɣa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) …. xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu»** — Asuriyə padixaḥi Sənnaherib tutuwaloɣan əsirlirining aoɣzioɣa yügən selip, ularni axundaḳ rəḥimsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxḳa əllərning tiloɣa elinixi, bexarətning ḥəm xu qaoɣdiki Asuriyəni ḥəm ahirḳi zamandiki «ahirḳi urux»ni kərsitidioɣanliḳini qüxəndürsə kerək. Undaḳ bolsa Asuriyə padixaḥi yənə ahirḳi zamandiki dəjjaloɣa wəkillik ḳilidu yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8 □ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxḳilarni urux tayiḳi boloɣan Asuriyə yanjilidu!»** — Asuriyəning Hudaning tayiḳi ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxḳilarni urux tayiḳi (boloɣan Asuriyə) yanjilidu!» degənning baxḳa birhil tərjimisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayaḳ bilən uridu».

32 Wə Pərwərdigar təyyarlioƣan kaltək bilən ḥər ķetim uni uroƣanda,
Buningoƣa daplar ḥəm qiltarlar təngkəx ķilinidu;
U ķolini oynitip zərb ķilip uning bilən kürəx ķilidu.
33 Qünki Tofət ķədimdin tartip təyyar turoƣanidi;
Bərḥək, padixaḥ üqün təyyarlanoƣan;
Pərwərdigar uni qongķur ḥəm kəng ķiloƣan;
Otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar,
Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt eķimidək uni tutaxturidu. □

31

Misir bilən ittipaķlaxmanglar! •••• Huda Өzi Asuriyəni yiķitidu

1 — Yardəm izdəp Misiroƣa baroƣanlarning ḥalioƣa way!
Ular atlaroƣa tayinip,
Kəp boloƣanliķidin jəng ḥarwilirioƣa,
Intayin küqlük boloƣanliķidin atliķ əskərlərgə ixinip kətti!
Biraķ Israildiki Mukəddəs Boloƣuqioƣa ķarimaydu,
Pərwərdigarni izdiməydu.■
2 Biraķ Umu danadur!
U külpət elip kelidu,
Degənlirini ķayturuwalmaydu;
U buzuķlarning jəmətigə,
Xundaķla ķəbiḥlik ķiloƣuqilaroƣa yardəmdə boloƣanlaroƣa ķarxi ornidin ķozoƣilidu.□
3 Misirliķlar Təngri əməs, adəmlər halas;
Ularning atliri bolsa roḥtin əməs, əttin halas;
Pərwərdigar bolsa ķolini uzartidu,
Yardəm bərgüqi bolsa putlixidu;
Yardəm berilgüqi bolsa yiķilidu;
Ular ḥəmmisi biraķla yoķilidu.
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaķ degən: —
«Owni tutuwaloƣan xir yaki arslanni bir tərəp ķilixķa top-top padiqilar qaķiriloƣanda,
Xir yaki arslan ularning awazliridin ḥeq ķorķmay,
Xawķunliridin ḥeq ḥodukmay,
Bəlki owni astioƣa besiwelip oƣar-oƣur talioƣinidək,

□ **30:33 «Tofət»** — Yerusalem sirtidiki, əhlət kəydüridioƣan bir jiloƣa. U yənə «Ge-Hinnom» — «Ḥalakət jiloƣisi» dəp atilip dozaķning küqlük bir simwoli bolidu (ərəbqə «jəḥənnəm» degən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən). **«Bərḥək, padixaḥ üqün təyyarlanoƣan; Pərwərdigar uni qongķur ḥəm kəng ķiloƣan, otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar...»** — demək, Asuriyə padixaḥi Yəḥudaoƣa ķarxi yürüx ķiloƣanda, өzi üqün təyyarlanoƣan «jəsətni kəydürüx» gulhanioƣa ķarap mengiwatatti. ■ **31:1** Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5 □ **31:2 «Biraķ Umu danadur!»** — «Umu» degən səz kinayilik, ḥəjwiy gəp: «Sən Israil bək əkillik, xundaķ əməsmu? Lekin **Umu** (Hudamu) danaliķoƣu!» degəndək. Israilning ḥeq danaliķi yoķ idi.

Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teƣi wə
egizlikliri üqün qüxüp jəng ķilidu. □
5 Üstidə pərwaz ķilidiƣan ķuxlardək samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan
Pərwərdigar Өz ķaniti astiƣa Yerusalemni alidu;
Ķaniti astiƣa elip, Zionni ķutķuzidu;
Uning «өtüp ketixi» bilən Zion nijatliķķa erixidu. □ ■

Hudaning towa ķilixķa qaķirixi

6 Silər dəḥxətlik asiylik ķilƣan Igənglarning yeniƣa towa ķilip ķaytinglar,
I Israil baliliri!
7 Qünki xu künidə insanlar ḥərbiri өzi üqün өz ķoli bilən yasiƣan kümüx butlarni
wə altun butlarni: — «Gunaḥtur!» dəp taxliwetidu».■

8 «Xu qaƣda Asuriyə ķiliq bilən yiķilidu,
Birak baturning ķiliqi bilən əməs;
Bir ķiliq uni yutuwalidu, birak ķiliq adəttiki adəmningki bolmaydu;
U jenini elip ķiliqtin ķaqmaķqi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwanƣa selinidu.□
9 Wəḥimidin uning «ul texi» yoķaydu;
Uning sərdarliri jəng tuƣidin alaķzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti
kөyiwatķan,
Yerusalemda humdeni yalķunlawatķan Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixaḥ wə uning yengi jəmiyiti

1 Mana, ḥəķķaniylik bilən ḥөkümranlik ķilƣuqi bir padixaḥ qiķidu;
Əmirlər bolsa toƣra ḥөküm qiķirip idarə ķilidu.■
2 Ḥəm xamalƣa dalda bolƣudək,
Boranƣa panaḥ bolƣudək,
Ķaƣjirak jayƣa erik-sulardək,

□ **31:4 «top-top padiqilar»** — bu ibarə Misirni kөrsətsə, naḥayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliķlar ķoy wə padiqilarƣa өq idi («Yar.» 46:34ni kөrüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalķi yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arķilik) jazalimaķqi bolsa, Misirliķlarni yardəm berixkə qaķirix biḥudiliktur. Ikkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Өzi (ķuxtək Өz ķaniti astiƣa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin ķutķuzidu, degən mənidə. **«xawķunliridin ḥeq ḥoduķmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydiƣan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teƣi ... üqün qüxüp jəng ķilidu»** — Pərwərdigar kimgə ķarxi qiķip jəng ķilidu? Yuķiriķi ayətkə ķariƣanda, u awwal xirdək (Asuriyə arķilik) Өz oljisi ķilmaķqi bolƣan Yerusalemni ķoliƣa elix üqün kürəx ķilip, andin «owƣa yardəmqi süpitidə» «uni xirdin ķutķuzimiz» degən Misir bilən jəng ķilidu. Ḥeqbolmiƣanda, Yerusalem Hudaning (Asuriyəliklər arķilik bolƣan) tərbiyə jazasidin өzini ķutķuzalmaydu. Birak 5-ayəttə, Huda ahirida ularni Asuriyəning besip kirixidin ķutķuzidu, dəydu. □ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «өtüp ketixi» bilən Zion nijatliķķa erixidu»** — Huda Musa pəyƣəmbər dəwridə Israilni Misirdin ķutķuzƣanda, Israillarning өyliridin «өtüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni ķutķuzƣan. Təpsilatliri üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kөrüng — U Өzi əwətkən «ḥalak ķilƣuqi pərixtə» Israillarning өylirigə yetip kəlgəndə Өzi ularning өylirining ixikining aldiƣa «өtüp turux»i bilən ḥalak ķilƣuqi pərixtining yolini tosup, muḥapizət ķilip ularni sak ķaldurƣan. «Өtüp ketix» degən sөz Israilni muxu ix toƣruluk əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izaḥatlirini kөrüng. ■ **31:5** Ķan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə ķiliq bilən yiķilidu, birak baturning ķiliqi bilən əməs; ... ķiliq adəttiki adəmningki bolmaydu»** — demək, ķiliq insan təripidin əməs, bəlki Huda təripidin ixlitilidu (36-, 37-babni kөrüng). □ **31:9 «Wəḥimidin uning «ul texi» yoķaydu...»** — «ul texi» ularning padixaḥi boluxi kerək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9

Qangqap kətkən zeminoɣa qoram taxning sayisidək boloɣan bir adəm qiqidu.□
3 Xuning bilən kərgüqilərning kəzliri ɦeq torlaxmaydu,
Anglaydioɣanlarning quliqi enik tingxaydu; ■
4 Bəngbaxning kəngli bilimni tonup yetidu,
Kekəqning tili tez ɦəm enik səzləydu.
5 Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu,
Piqsiq iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,
6 Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu,
Uning kəngli buzuqqiliq təyyarlaydu,
Iplaslik qilixqa,
Pərwərdigaroɣa daoɣ kəltürüxkə,
Aqlarning qorsiqini aq qalduruxqa,
Qangqioɣanlarning iqimlikini yoqitiwetixkə niyətlinidu.
7 Bərɦək, iplas adəmning tədbirliri qəbiɦtur;
U qəstlərni pəmləp olturidu,
Məminlərni yaloɣan gəp bilən,
Yoqsulning dəwasida gəp qilip uni wəyran qilixni pəmləp olturidu.□
8 Pəzilətlik adəmning qiloɣan niyətliri bərɦək pəzilətliktur;
U pəziləttə muqim turidu.

Mənggülük bəhtni yaki balayi'apətni — ɦazir tallax kerək!

9 Ornunglardin turup, i hatirjəm ayallar, awazimni anglanglar!
I əndixisiz qizlar, səzlirimgə qulaq selinglar!
10 Bir yil ətə-ətməyla, i bioɣəm ayallar,
Parakəndə qilinisilər!
Qünki üzüm ɦosuli bikaroɣa ketidu,
Mewə yioɣix yoq bolidu.
11 I hatirjəm ayallar, titrənglar!
I əndixisiz qizlar, patiparaq bolunglar!
Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang qilinglar, qatriqinglaroɣa bəz baoɣlanglar!□
12 Güzəl etiz-baoɣlar üqün,
Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroɣa urup ɦəsrət qekinglar!
13 Üstidə tikən-yantaqlar əsidioɣan əz həlqimning zemini üqün,
Xad-huram əylər, warang-qurung qilip oynaydioɣan bu xəɦər üqün qayoɣurunglar!
14 Qünki orda taxlinidu,
Adəmlər bilən liq toloɣan xəɦər adəmzatsiz bolidu,
Istiɦkam wə kəzət munarliri uzun zamanoɣiqə pəqətla yawayi exəklər zoq alidioɣan,
Qoy padiliri ozuqlinidioɣan boz yərlər bolidu.
15 Taki Roɦ bizgə yuqiridin təkülgüqə,
Dalalar mewilik baoɣ-etizlar boloɣuqə,

□ **32:2 «qangqap kətkən zemin»** — yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21 □ **32:7 «Yoqsulning dəwasida gəp qilip uni wəyran qilixni pəmləp olturidu»** — baxqa birhil tərjimisi: — «lilla-adil dəwa qiloɣan yoqsulni yoqitix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11 «Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang qilinglar, qatriqinglaroɣa bəz baoɣlanglar!»** — bular bolsa əsirgə qüxüp qaloɣanlarning məjburiy qilidioɣan ixliri.

Mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḥesablanoŋuqə xu peti bolidu.□ ■
16 Xu qaoŋda adalət dalani,
Ḥəkḳaniylik mewilik baoŋ-etizlarni makan ḳilidu.
17 Ḥəkḳaniylikṯin qiḳidioŋini hatirjəmlik bolidu,
Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənggügə bolidioŋan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.
18 Xuning bilən mening həlḳim hatirjəm makanlarda,
Ixənqlik turaloŋularda wə tinq aramgaḥlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət
19 Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu,
Xəḥər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu,
20 Su boyida uruḳ terioŋuqilar,
Kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur! □

33

Nijat Zionoŋa kelidu
1 I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi,
Baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan,
Өzüng asiylik ḳiloŋuqi,
Sening ḥalingoŋa way!
Sən bulang-talangni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng bulang-talang ḳilinisən;
Sən asiyliḳni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng asiyliḳḳa uqraysən;□
2 I Pərwərdigar, bizgə meḥir-xəpḳət kərsətkəysən;
Biz Seni ümid bilən kütüp kəlduḳ;
Өtünimizki, Sən ḥər səḥər *Israiloŋa* küqlük biləḳ-ḳol,
Ḳiyinqilik pəytliridə nijatimiz boloŋaysən.
3 Top-top adəmlərning oŋowoŋa-quḳanliridin həlḳlər bədər ḳaqidu;

□ **32:15 «Roḥ bizgə yuḳiridin təkülgüqə,.....»** — muxu yərdə «Roḥ» Hudaning Roḥini bildüridu. Tekisttə «kimning roḥi» ikənliki deyilmigən əḥwalda «Roḥ» degən səz ayrim kərülsə, undaḳta xübḥisizki Hudaning Roḥini kərsitidu. **«Dalalar mewilik baoŋ-etizlar boloŋuqə, mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḥesablanoŋuqə...»** — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə ḥazir munbət yərlərmu tehimu xundaḳ bolidu. ■ **32:15** Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yḥ. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18 ■ **32:18** Yər. 33:16
□ **32:20 «Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu, xəḥər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu, su boyida uruḳ terioŋuqilar, kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur!»** — (19-20) demisəkmu, bu naḥayiti sirliḳ bir səzdur. Bəlkim bizni ahirḳi zamanlardiki ikki əḥwal tooŋrisida əslitidu. «Orman yiḳilidu» — təkəbburlar pəs ḳilinidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəḥər» bəlkim yuḳiriḳi (24-babtiki) «tərtipsiz xəḥər» bolup, Huda təripidin wəyran ḳilinidu. Biraḳ kiqik peillik turmuxni talliоŋanlar, məsilən өz kala-exəklirigə yahxi muamilə ḳiloŋanlar bəht-bərikət tapidu. □ **33:1 «I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi, baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan, өzüng asiylik ḳiloŋuqi, sening ḥalingoŋa way!...»** — muxu ayət Asuriyə padixaḥi Sənnaheribni kərsitidu. Israil padixaḥi Ḥəzəkiya əlqilərni əwətip Sənnaherib bilən «sülḥ» əḥdisini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kərüng); ilgiriki Aḥaz padixaḥningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlik» əḥdisi bar idi («2Pad.» 16-babni kərüng). Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 701-yili, ikki əḥdini buzup Israil (Yəḥuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemoŋa təḥdit saldi. Uning xundaḳ «asiylik» ixliri heli kөp idi. Bəlkim, muxu bexarəttiki «asiylik ḳiloŋuqi», «əḥdini buzudioŋan» degən səzlər ahirḳi zamandiki dəjjalnimu kərsitixi mumkin.

Sən *Huda* ⱪəddingni tik ⱪilixing bilən əllər pitirap ketidu; □
4 Qekətkə liqinkiliri ot-kəklərni yioɣip yəwaloɣandək,
Silərgə bekitip berilgən olja yioɣiwelinidu;
Qekətkilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□
5 Pərwərdigar üstün turidu,
Bərḫək, Uning turaloɣusi yuⱪiriididur;
U Zionoɣa adalət wə ḫəⱪⱪaniyliⱪ toldurdi;
6 U bolsa künliringlarning tinq-amanliⱪi, nijatliⱪ, danaliⱪ wə bilimning bayliⱪliri bolidu;
Pərwərdigardin ⱪorⱪux Uning üqün gəḫərdur. □

Israildiki ḫazirⱪi əḫwal

7 Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-pəryad kətüridu;
Sülḫ-əḫdə tüzgən əlqilər ⱪattiⱪ yioɣlixidu;□
8 Yollar adəmsiz ⱪaldi;
Ɵtkünqi yolqilar yoⱪ boldi;
U əḫdini buzup taxlidi;
Xəḫərlərni kəzigə ilmaydu,
Adəmlərni ḫeq ətiwarlimaydu.□
9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
Liwan hijalättin solixidu;
Xaron qəl-bayawanoɣa aylandi;
Baxan wə Karməl bolsa ⱪirip taxlandi. □

Huda ornidin turup ⱪutⱪuzidu

10 Mana ḫazir ornumdin turimən,
— dəydu Pərwərdigar,
— Ḫazir Ɵzümni üstün kərsitimən,
Ḫazir ⱪəddimni kətürimən.
11 — Silərning boyunglarda ⱪuruⱪ ot-qəpla bar,
Pahal tuoɣisilər;
Ɵz nəpəsliringlar ot bolup əzünglarni yutuwetidu;

□ **33:3 «Top-top adəmlərning oɣowoɣa-quⱪanliridin həlⱪlər bədər ⱪaqidu; sən … ⱪəddingni tik ⱪilixing bilən əllər pitirap ketidu» —** bu, bəlkim, Pərwərdigarning Israilning 2-ayəttiki duasioɣa bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərning oɣowoɣa-quⱪanliri…» bəlkim Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫning ⱪoxunlirining jəng yürüxini kərsitidu («2Pad.» 19:9-ayətni kərüng). Sənnaherib «Tirḫakaḫ kelidu» degən həwərni anglap qekindi. Ahirⱪi zamanlarda muxu wəⱪəgə ohxaydioɣan yənə bir wəⱪə bolidu («Dan.» 11:44-ayətni kərüng). □ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yioɣiwelinidu» —** bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kərüng). Asuriyəliklər oljini ularoɣa taxlap ⱪaqidu (36-, 37-babni kərüng). Baxⱪa tərjimanlar «silər» degən Israildin baxⱪa əllərni kərsitidu, dəp xərḫiləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin ⱪorⱪux uning üqün gəḫərdur» —** baxⱪa birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin ⱪorⱪux Uning adəmlərgə beridioɣan gəḫiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri … nalə-pəryad kətüridu; sülḫ-əḫdə tüzgən əlqilər ⱪattiⱪ yioɣlixidu» —** bizningqə bu ayət əyni qaoɣdiki əḫwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izaḫatni kərüng. **«palwanlar …nalə-pəryad kətüridu… Əlqilər yioɣlixidu» —** 1-ayəttiki izaḫatta deyilgəndək, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib «sülḫ-əḫdə»gə asiyliⱪ ⱪilip, Israilni ixoɣal ⱪiloɣan; əḫwal 7-9-ayətlərdə təswirligəndək boloɣan. Xu qaoɣda Ḫəzəkiya bilən u Sənnaheribⱪa əwətkən əlqilər axu sülḫ-əḫdining bir tiyingimu ərzimigənlikini kərüp, ⱪattiⱪ puxayman ⱪiloɣan bolsa kerək. □ **33:8 «U əḫdini buzup taxlidi» —** «u» bəlkim asiyliⱪ ⱪiloɣuqi (Asuriyəlik) Sənnaheribni wə xuning bilən birgə ahirⱪi zamandiki dəjjalnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ **33:9 «Liwan… Xaron…. Baxan… Karməl…» —** qiraylⱪ ormanzarliⱪ rayon. Xaron munbət yaylaⱪ. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqiliⱪtin beyioɣan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewə-qewə, kəktatlar kəp qiⱪidioɣan, kəp yaylaⱪliri bar rayon idi. Həritilərni kərüng.

12 Əllər bolsa ḫak kəydürülgəndək kəydürilidu;
Oruloɣan jioɣan-tikənlərdək otta kəydürüwetilidu.
13 — I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar;
Yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar.□
14 Ziondiki gunaḫkarlar ḳorḳidu;
Wəḫimə iplaslarni besiwalidu.
Ular: «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur Ot bilən billə turidu?
Kim əbədil'əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloɣa jawab

15 — «Həḳḳaniylik yolida mangidioɣan,
Durus-lilla gəp ḳilidioɣan,
Zalimliḳtin kəlgən ḫaram paydioɣa nəprətlinidioɣan,
Parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan,
Ḳanning gepi bolsila ḳuliḳini yopurup anglimaydioɣan,
Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan;□ ■
16 U yuḳirini makan ḳilidu;
Ḳoram taxlar uning ḳoroɣini bolup,
Yuḳiri uning baxpanaḫi bolidu;
Өz riskḳi uningoɣa berilidu,
Uning süyi kapalətlik bolidu».
17 — «Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu;
Kəzliring uzunoɣa sozuloɣan zeminoɣa nəzər salidu.□
18 Kənglüng wəḫimə tooɣrisida qongḳur oyoɣa patidu;
Royhətqi bəg ḳeni?
Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni?
Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?□
19 Ḳaytidin əxəddiy həlḳni kərməysən,
— Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan,
Dudukḷap gəp ḳilidioɣan, gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən.□
20 Ibadət ḫeytlirimiz ətküzülidioɣan xəḫər Zionoɣa ḳara;
Sening kəzüng Yerusalemning tinq-aman makan boloɣanliḳini,
Ḳozukḷiri ḫərgiz yulunmaydioɣan,

□ **33:13 «I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar; yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar»** — muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirḳi zamanlaroɣa ətkən boluxi mumkin. □ **33:15 «Həḳḳaniylik yolida mangidioɣan, durus-lilla gəp ḳilidioɣan...»** — bu səzlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur ot bilən billə turidu? Kim əbədil'əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloɣa boloɣan jawabning bexidur. **«parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «parilar tutḳuzup ḳoyulmisun dəp ḳolliri titrəp ketidioɣan». **«Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan»** — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni ḳət'iy rət ḳilidioɣan». ■ **33:15** Zəb. 15:1-2; 24:3-4 □ **33:17 «Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu»** — muxu yərdə padixaḫning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yuḳiriḳi 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tiloɣa elinoɣan padixaḫḳa ohxax adəm boluxi kerək. **«kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu»** — «güzəllikidə» degənlik, padixaḫning bəlkim baxḳa əḫwaldimu kərünüxi mumkin. **«uzunoɣa sozuloɣan zemin»** — bəlkim kəng-azadilik, ḫeq wəḫimə kərünməydioɣan zemin degən mənidə. □ **33:18 «Royhətqi bəg ḳeni? Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni? Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?»** — muxu bəglər, xübḫisizki, Israilni ayaoɣ asti ḳiloɣan düxmənning ixoɣaliyətqi ḳoxunlirining bəgliri; birak ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərning tizimlikini təyyarlioɣan; ikkinqisi oljini hatiriliwaloɣan; üqinqisi xəḫərdiki paqakḷax kerək boloɣan istiḫkamlarni hatiriliwaloɣan. □ **33:19 «Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan, ... gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən»** — bu ayət, xübḫisizki, zeminining yatlar təripidin ixoɣal ḳiloɣanliḳini yaki ular təripidin həlḳning sürgün ḳilinoɣanliḳini, xundakḷa qətəl tilida səzləydioɣan muḫit iqidə ətküzgən turmuxni kərsitidu.

Taniliri ḥərgiz üzülməydiоqan,
Ikkinqi yətkəlməydiоqan qedir boloqanlikini kəridu;■
21 Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu,
— U Өzi dəryalar, kəng өstənglər ekip turidiоqan bir jay bolidu;
Palaklar bilən ḥəydəlgən ḥeqkandak kemə u jayda katnimaydu,
Wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin өtməydu;□
22 Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-ḥakimimiz,
Pərwərdigar bizgə kanun Bərgüqidur,
Pərwərdigar — bizning Padixaḥimiz,
U bizni kutkuzidu!
23 Sening tana-arоqamqiliring boxiоqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm kilalmisimu,
Yəlkənni yeyip kikiralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürülidu;
Ḥətta akśak-tokurlarmu oljini alidu.□
24 Xu qaoqda xu yərdə turoquqi: «Mən kesəl» deməydu;
Xu jayni makan kiloqan həlkning gunaḥliri kəqürüm kilinidu. □

34

Pərwərdigarning küni •••• Edomning jazalinixliri

1 Yekin kelinglar, i əllər, anglanglar!
I kowm-həlklər, kulak selinglar!
Yər-zemin wə uningdiki barlik məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qikkan ḥəmmə məwjudatlar,
Tingxanglar!
2 Qünki Pərwərdigarning barlik əllərgə karita oqəzipi bar,
Uning dəroqəzipi ularning barlik koxunliriоqa karxi turidu;
U ularni ḥalakətkə pütüp koyoqan,
Ularni kiroqinqilikka tapxuruwətkən;
3 Ulardin өltürülgənlər sirtka taxliwetilidu,
Jəsətliridin sesikqilik puraydu,
Taoqlar ularning keni bilən eritilidu;
4 Asmanlardiki jimiki jisim-koxunlar qirip yok bolidu,
Asmanlar yөgimə kitabdək türülidu;
Üzüm telining yopurmakliri hazan bolup, solixip qüxkəndək,

■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21 «Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu, — U Өzi dəryalar, kəng өstənglər ekip turidiоqan bir jay bolidu; palaklar bilən ḥəydəlgən ḥeqkandak kemə u jayda katnimaydu, wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin өtməydu»** — bu sirlik gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik kiloqandin keyin ḥeqkandak nərsini baxka əllərdin kirgüzüxning ḥajiti yok, xunglaxka biz kemə elip kəlgən ḥeqkandak məḥsulatlaroqa moḥtaj əməsmiz; Pərwərdigar Өzi bizgə ḥəmmini təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin. □ **33:23 «Sening tana-arоqamqiliring boxiоqan bolsimu, Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm kilalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürülidu; ḥətta akśak-tokurlarmu oljini alidu»** — yənə bir sirlik gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, Israilni bir qong kemigə ohxatkan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydiоqan ḥaloqa kelip kaloqan bolsa kerək. Ḥalbuki, bu Hudaning təkdim kilmakqi boloqan bərikitigə ḥeqkandak tosaloqu bolmioqan; olja ḥaman koloqa elinidu, ḥətta «akśak-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə tooqrisidiki səzlərni Israilning düxmənlirigə karitiloqan, dəp karaydu. □ **33:24 «Xu jayni makan kiloqan həlkning gunaḥliri kəqürüm kilinidu»** — səzmusөz tərjimə kiloqanda: — «Xu jayni makan kiloqan həlk gunaḥidin kətürüwetilidu»

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,
Ularning jimiki jisim-ḳoxunliri yiḳilidu;■
5 Qünki xəmxirim asmanlarda *ḳan bilən* suoɣuruldi;
Ḳaranglar, xəmxirim Mening ḫalakət lənitimgə uqrioɣan həlḳḳə,
Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□
6 Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
U ḳanoɣa boyaldi;
U yaoɣliḳ nərsilərning yeoɣi bilən,
Өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən,
Ḳoqḳar bərikining yeoɣi bilən ozuḳlanduruloɣan;
Qünki Pərwərdigarning Bozraḫ xəḫiridə bir ḳurbanliḳi,
Edomda zor bir ḳiroɣinqiliḳi bar.□ ■
7 Muxu ḳiroɣinqiliḳlar bilən yawayi kalilar,
Torpaḳlar wə küqlük buḳilarmu yiḳilidu.
Ularning zemini ḳanoɣa qəmülidu,
Topa-qangliri yaoɣ bilən maylixip ketidu.□
8 Qünki Pərwərdigarning ḳisas alidioɣan bir küni,
Zion dəwasidiki ḫesab alidioɣan yili bar.□
9 *Edomdiki* eḳinlar ḳarimayoɣa,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulidu;
Zemini bolsa kөyüwatḳan ḳarimay bolidu.
10 Uning oti keqə-kündüz өqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə өrləydu;
U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turidu;
Ḫeqkim ikkinqi u yərgə ayaoɣ basmaydu.■
11 Qөl ḫuwḳuxi wə qirḳirioɣuqi ḫuwḳuxlar uni igiliwalidu;
Qong ḫuwḳux wə ḳaoɣa-ḳuzoɣunlar xu yərdə uwilaydu;
Huda uningoɣa «tərtipsizlik-bimənilikni өlqəydioɣan tana»ni,
Wə «ḳup-ḳuruḳluḳni өlqəydioɣan tik өlqigüq»ni tartidu.□ ■
12 Birsi kelip *Edomning* esilzadilirini padixaḫliḳini *idarə ḳilixḳa* qaḳirsa,
Ulardin ḫeqkim bolmaydu;

■ **34:4** Wəḫ. 6:13, 14 □ **34:5 «... Xəmxirim asmanlarda ḳan bilən suoɣuruldi; ḳaranglar, xəmxirim Mening ḫalakət lənitimgə uqrioɣan həlḳḳə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;»** — bu ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning ahirḳi zamandiki jazalaxliri asmanda baxlinip, keyin yər yüzigə qüxidu. 1-8-ayətlərgə ḳarioɣanda, xu qaoɣda nuroɣun əl-yurtlar Edomda yioɣilip Israiloɣa ḫujum ḳilmaḳqi bolidu; biraḳ Huda ularni yoḳitidu. Edom degən yurtning өzi Israiloɣa kөp yil ḳiloɣan rəḫimsiz ziyankəxliki tüpəylidin Hudaning lənitigə uqraydu. □ **34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaoɣliḳ nərsilərning yeoɣi bilən, өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən, ḳoqḳar bərikining yeoɣi bilən ozuḳlanduruloɣan»** — muxular (өqkə-ḳozilarning ḳeni... bərək yeoɣi ḳatarliḳlar)ning ḫəmmisi ḳurbanliḳlarning muḫim bəlәkliri bolidu. **«Pərwərdigarning Bozraḫ xəḫiridə bir ḳurbanliḳi... bar»** — Bozraḫ xəḫiri Edomning paytəhti (ḫazir «Petra» deyilidu). Həritilərni kөrüng. ■ **34:6** Yəx. 63:1, 2 □ **34:7 «küqlük buḳilar»** — ibraniy tilida «küqlüklər» deyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaḳlar», «küqlük buḳilar» muxu yərdə «küqlük, ḫoḳuḳluḳ bəglər»nimu kөrsətsə kerək. □ **34:8 «Zion dəwasi»** — muxu «dəwa»ning uzun yilliḳ tarihi bar. Kөp kixilər «Nemixḳa Huda Israiloɣa alaḫidə muamilə ḳilidu?» dəp ḳaḳxap, Yəḫudiylaroɣa ziyankəxlik ḳilip kəlgən. Yəḫudiylarning өzliri Hudaoɣa kөp ḳetim asiylik ḳiloɣini bilən ḳandaḳla bolmisun, Hudaning Ibraḫimoɣa bərgən wədisigə asasən U ularni «Өz həlḳim» dəp ḳaraydu. Bu Hudaning tallixidur; baxḳilar Uning bilən Israil tooɣruluḳ dəwalaxmaḳqi bolsa өzi yaman aḳiwətni kөridu. Gitler gəwdilik bir misalidur. ■ **34:10** Wəḫ. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Qəl ḫuwḳuxi ... qirḳirioɣuqi ḫuwḳuxlar ...qong ḫuwḳux.. »** — muxu ayəttiki ḳux-ḫaywanlarning nemə ikənlikini top-tooɣra deyix təs. ■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəḫ. 18:2

Uning əmirliri yoқ қiliwetilgən bolidu.□
13 Ordilirida tikənlər,
Қəl’ə-қoroғanlirida qaққaқ-jioғanlar əsüp qiқidu;
U qilbərilərning makani,
«Ḥuwқuxlarning ordisi» bolidu.
14 Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;
Ḥərbir «əqkə jin» əz қerindixioға towlaydu;
Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu,
Uni əzigə aramgaḥ қilip turidu.□
15 «Oқ yilan» xu yərdə uwilaydu,
Uning sayisidə tuhumlaydu,
Balilirini yioғip baқidu.
Қorultaz-tapқuxlar ḥərbiri əz jüpi bilən xu yərdə toplinidu;□
16 Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp oқup baққin;
Ulardin ḥeqbiri qüxüp қalmaydu;
Ḥeqқaysisining əz jorisi kəm bolmaydu;
Qünki Əzining aoғzi ularoға buyruoған;
Uning Əz Roḥi ularni toplioған.□
17 Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap,
Əz қoli bilən zeminoға tana tartip ularoға təқsim қilip bərgən;
Ular uningoға mənggügə igidarliқ қilidu,
Dəwrdin-dəwrgiqə xu yərni makan қilidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, •••• xundaқla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқan yoli

1 — Dala ḥəm қaoғjirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;
Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;□
2 U bərқ urup qeqəkləydu,
Xadliққa xadliқ қoxulup təntənə қilidu;
Liwanning xan-xəripi,
Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningoға berilidu;
Ular Pərwərdigarning xan-xəripini,

□ **34:12 «Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixaḥliқini idarə қilixқa qaқirsa, ulardin ḥeqkim bolmaydu...»** — buning baxқa tərjimiliri bar, biraқ asasiy mənisi: — «Edomdiki padixaḥliқni baxқurux üqün adəm yoқ»tur. Edomda ḥeqkim, ḥətta əng yuқiri təbiқidikilərmu қalmaydu. □ **34:14 «Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu»** — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15 «Oқ yilan»** — buningmu қaysi ḥaywan ikənliki eniқ əməs. □ **34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabi»** — yuқirida Yəxaya Hudaning pərmani bilən əzi yazoғan materiyallarni yioғip Təwrat-қanunliri bilən saқlitip қoyoғan (8-babni kərüng). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tiloға aldi (29-babni kərüng). «Pərwərdigarning yəgimə kitabi» bəlkim Yəxayaning əzi yazoғan materiyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut қatarliқ pəyoғəmbərlər hatiriliwaloған barliқ materiyallarni kərsitidu. Muxu materiyallar «Muқəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kerək; «Pərwərdigarning kitabi»da ḥeqnərsə kəm əməs, bizgə kerək boloған ḥəmmə təpsilatlar bar, uningda ḥətta қux-ḥaywanlarning həwirimu bar, degənliktur. Hudaning қux-ḥaywanlaroға təpsiliy ḥalda miras қiloған təқsimati hatiriləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beoғixlimaқqi boloған miraslar Muқəddəs Kitabta tehimu eniқ hatiriləklik bolmamdu? «Muқəddəs Kitab»tin izdəp oқup beқing»! **«Əzining aoғzi ularoға buyruoған»** — Hudaning aoғzi buyruoған, əlwəttə. □ **35:1 «Dala ... ular üqün huxal bolidu»** — Yəxaya dəsləptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bexarətni ahirioғiqə (9-ayətkiqə) oқux kerək! (bu sözlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlik).

Hudayimizning güzəlliki wə ḥəywitini kəridu.□
3 Ajiz ḳollarni küqləndürünglar,
Egilip mangidiƣan tizlarni qingitinglar,■
4 Yüriki aƣḳanlarƣa: — «Qing turunglar! Ḳorḳmanglar!
Mana, Hudayinglarƣa ḳarap beḳinglar;
Ḳisas kelidu — Hudaning ḥesab elix küni kelidu!
U Өzi kelidu, silərni ḳutḳuzidu!» — dəng!
5 Andin ḳariƣuning kəzi eqilidu,
Gasning ḳulaḳliri oquḳ ḳilinidu,■
6 Andin aḳsaḳ-tokurlar keyiktək oynaḳlap səkrəydu;
Gaqining tili nahxa eytidu;
Qünki dalada sular,
Qəl-bayawanlarda dərya-eḳinlar urƣup taxidu;■
7 Piẓƣirin qəl-jəzirə kəlqəkkə,
Qangḳiƣan yərlər bulaḳlarƣa aylinidu;
Qilbərilərning makani — ular yatḳan jay,
Ḳomux wə yekənlər əsüp, qimənlikkə aylinidu.
8 Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-muḳəddəslikning yoli» dəp atilidu;
Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasalƣanki, —
Ḥətta nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□
9 Xu yərdə xir bolmaydu,
Uning üstigə ḥeq yirtḳuq ḥaywan qiḳmaydu;
(Ular xu yərdə ḥeq tepilmaydu)
— Nijat arḳilik ḥərlükkə qiḳḳanlar xu yərdə mangidu!□
10 Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzƣanliri ḳaytip kelidu,
Küylərni eytip Zionƣa yetip kelidu;
Ularning baxliriƣa mənggülük xad-huramlik ḳonidu;
Ular huxallik wə xadliḳḳa qəmgən bolidu;
Ḳayƣu-ḥəsrət ḥəm uḥ-nadamətlər bədər ḳaqidu. □ ■

36

□ **35:2 «Liwanning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür...»** — Liwan, Karməl wə Xaronlarning alaḥidilikliri yuḳirida, 33-bab, 9-ayəttiki izaḥatta təswirlinidu. **«ular Pərwərdigarning xan-xəripini... kəridu»** — «ular» — 1-ayəttiki izaḥatḳa ḳarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12 ■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yḥ. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yḥ. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu»** — yolning nəgə baridiƣanliḳini deməydu; bilix üqün 10-ayətkiqə oḳux kerək. □ **35:9 «Nijat arḳilik ḥərlükkə qiḳḳanlar»** — bolsa ibraniy tilida birla səz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu səzni toluḳ qüxinix üqün 41:14-ayətning izaḥatini kərüng. □ **35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzƣanliri ḳaytip kelidu... ḳayƣu-ḥəsrət ḥəm uḥ-nadamətlər bədər ḳaqidu»** — bexarəttiki wəḳələr Israilning Musa pəyƣəmbər arḳilik ḳutḳuzulƣanliḳiƣa ohxaydu; xundaḳla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qiḳix» degili bolidu. Oḳurmənlərgə Təwrattiki «Misirdin qiḳix» degən ḳisimni oḳusa, xu qaƣdiki wəḳələrni muxular bilən təpsiliy ḥalda selixturux naḥayiti əḥmiyətlik bolidu. Muxu «qiḳip-ḳutḳuzux» bolsa «Misirdin qiḳix»tin nəqqə ḥəssə uluƣ, nəqqə ḥəssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda ḳutḳuzƣan həlḳ pəḳət Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin qiḳip ḳutḳuzulidu. Ular ḳorḳunqluḳ dəxt-bayawandin ətüxining ornida, əzlirini ḳarxi alidiƣan, qimənbaƣḳa aylandurulƣan zemindin ətidu; yol ḥəmmə adəm üqün tüz, onguxluḳ, rawan ḥəm hətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəḥ. 21:4

Krizis — Asuriyə padixaḫining besip kirixi

1 Ḫəzəkiyaning on tətinqi yili xundaq boldiki, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib
Yəhudaning barlik ḳəl’ə-ḳoroɳanlik xəḫərlirigə ḫujum ḳilip qiḳip, ularni ixoɳal ḳildi.
■
2 Andin Asuriyə padixaḫi «Rab-Xakəḫ» *degən sərdarni* qong bir ḳoxun bilən Laḳix
xəḫiridin Yerusalemoɳa əwətti. U Kir yuoɳuqilarning etizining boyidiki yolda, yuḳiri
kəlqəkning norining bexioɳa kelip turdi.□

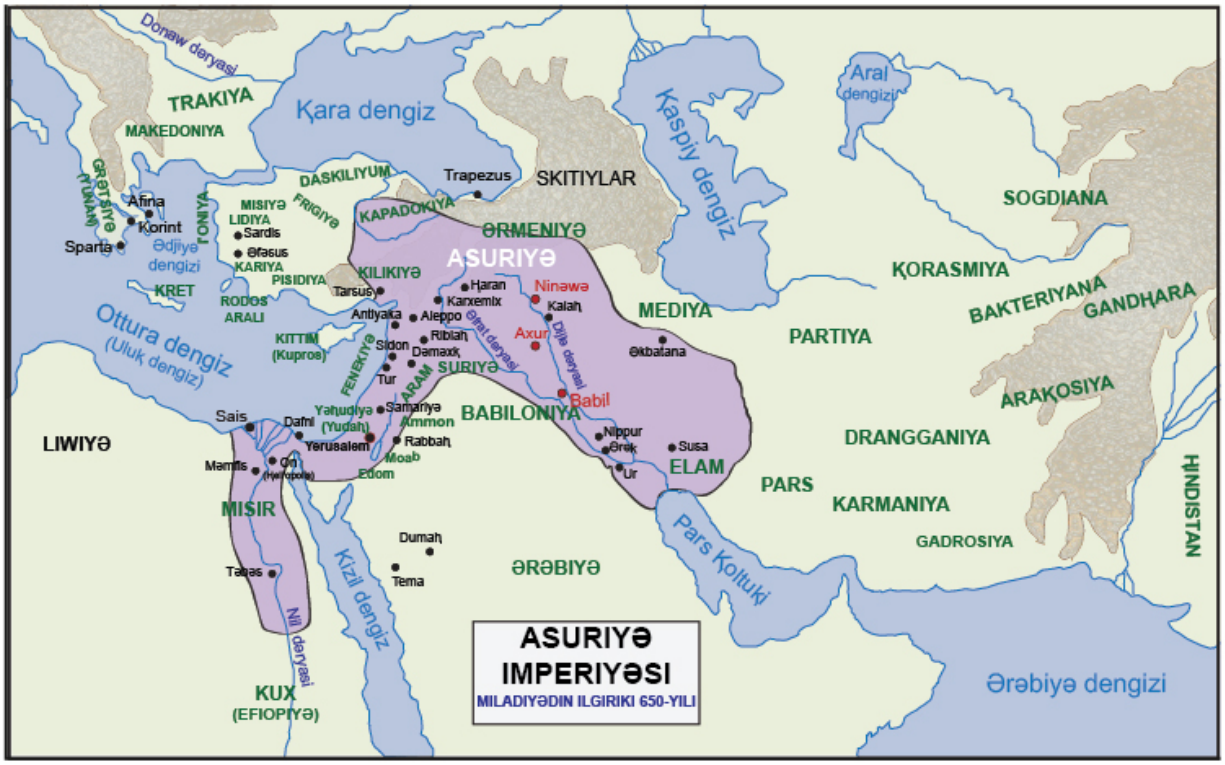

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

3 Xuning bilən Ḫilḳiyaning ooɳli, ordini baxḳuridioɳan Eliakim, ordining diwanbegi
boloɳan Xəbna wə Asafning ooɳli, orda mirzibegi boloɳan Yoaḫlar uning yenioɳa kəldi
4-5 wə Rab-Xakəḫ ularoɳa mundaḳ dedi: —
Silər Ḫəzəkiyaoɳa: — «Uluoɳ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫi sanga mundaḳ dedi,
dənglar: —
«Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemiti?
Sən: (u pəḳət gəpla, halas!) —
«Urux ḳilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip
manga ḳarxi əktə ḳopisən? □
6 Mana, sən yeriḳi bar axu ḳomux ḫasa, yəni Misiroɳa tayinisən! Birsi uningoɳa
yələnsə, uning ḳolioɳa sanjip kiridu; mana Misir padixaḫi Pirəwngə tayanoɳanlarning
ḫəmmisi xundaḳ bolidu!■

■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2 «Rab-Xakəḫ»** — bəlkim Asuriyəning padixaḫining bax məsliḫətqisining adəttiki unwani boluxi mumkin. **«Kir yuoɳuqilarning etizining boyidiki yolda, yuḳiri kəlqəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Aḫaz padixaḫ bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooɾuluḳ agaḫlandurоɳan jay (7-babni kərüng). □ **36:4-5 «Sən: (u pəḳət gəpla, halas!) — «Urux ḳilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən?»** — muxu gepigə ḳarioɳanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəḳət Pərwərdigaroɳa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar idi. ■ **36:6** Əz. 29:6, 7

7 Əgər sən manga: «Biz Hudayimiz bolƣan Pərwərdigarƣa tayinimiz» — desəng,
Ḥəzəkiya əzi Yəḥudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəḳət Yerusalemdiki
muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarƣa ibadət ḳilixinglar kerək» dəp, xu
Pərwərdigarƣa ataloƣan «yuḳiri jaylar»ni ḥəm ḳurbangaḥlarni yoḳ ḳiliwəttioƣu?
Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?□
8 Əmdi hojam Asuriyə padixaḥi bilən bir tohtamoƣa kəl: — «Əgər səndə atḳa
minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarƣa berəy!» □
9 Səndə undaḳlar bolmisa, hojamning əməldarlirining əng kiqiki boloƣan bir ləxkər
bexini ḳandaḳmu qekindürələysilər?! Sən jəng ḥarwiliri wə atlarni elix üqün
Misirƣa tayinisən tehi!
10 Mən əmdi muxu zeminni ḥalak ḳilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu?
Pərwərdigar dərwəḳə manga: «Muxu zeminni ḥalak ḳilixḳa qiḳḳin!» — dedi!»»
11 Eliakim, Xəbna wə Yoaḥ Rab-Xakəḥgə: —
«Peḳirlirioƣa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida
səzlimisilə, gəpliri sepilda turoƣanlarning ḳuliḳioƣa kirmisun!» — dedi. □
12 Biraḳ Rab-Xakəḥ: —
«Hojam meni muxu gəpni hojanglarƣa wə silərgila eytixḳa əwətkənmu? Muxu
gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoƣanlarƣa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki
ular silər bilən birliktə əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi.□ ■
13 Andin Rab-Xakəḥ ibraniy tilida yuḳiri awaz bilən: — «Uluoƣ padixaḥ, yəni Asuriyə
padixaḥining səzlirini anglap ḳoyunglar!» — dəp warḳiridi.
14 «Padixaḥ mundaḳ dəydu: —
«Ḥəzəkiya silərni aldap ḳoymisun! Qünki u silərni ḳutḳuzalmaydu.
15 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən ḳutḳuzidu; muxu xəḥər Asuriyə
padixaḥining ḳolioƣa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarƣa tayanduruxioƣa yol
ḳoymanglar!».
16 Ḥəzəkiyaoƣa ḳulaḳ salmanglar; qünki Asuriyə padixaḥi mundaḳ dəydu: —
«Mən bilən sülḥilixip, mən tərəpkə ətünglar; xundaḳ ḳilsanglar ḥərbiringlar
əzünglarning üzüm baringidin ḥəm əzünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər,
ḥərbiringlar əz su kəlqikinglardin su iqisilər;
17 ta mən kelip silərni buoƣdayliḳ ḥəm xarabliḳ bir zeminƣa, neni bar ḥəm
üzümzarliri bar bir zeminƣa, — zemininglarƣa ohxax bir zeminƣa apirip ḳoyoƣuqə
yəp-iqiweringlar!□
18 Ḥəzəkiyaning silərgə: — «Pərwərdigar bizni ḳutḳuzidu» dəp ixəndürüxigə yol
ḳoymanglar! Əl-yurtlarning ilaḥ-butlirining biri əz zeminini Asuriyə padixaḥining

---

□ **36:7 «Ḥəzəkiya ...: «Silər pəḳət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarƣa ibadət ḳilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarƣa ataloƣan «yuḳiri jaylar»ni ḥəm ḳurbangaḥlarni yoḳ ḳiliwəttioƣu? Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyƣəmbərgə wəḥiy ḳilinoƣan ḳanunoƣa asasən, Israillar pəḳət Yerusalemdiki ibadəthanidiki ḳurbangaḥtila ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolatti. Əslidə Ḥəzəkiya muxu pərmanoƣa asasən: (1) butpərəslik ḳilidioƣan ḳurbangaḥlarni ḥəm (2) hata yol bilən «Pərwərdigarƣa atap» ḳuruloƣan, ibadət ḳilixḳa beoƣixlanoƣan «yuḳiri jaylar»ni yoḳatḳan. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni angliƣuqi Israillarni ḳaymuḳturmaḳqi idi, əlwəttə. □ **36:8 «Əgər səndə atḳa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarƣa berəy!»** — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoƣlarda Yəḥudada atlar naḥayiti az idi. Urux waḳtida tehimu azlap ketətti. Atliḳ əskərlər əməs, ḥətta addiy əskərlərmu naḥayiti az idi. □ **36:11 «Peḳirlirioƣa aramiy tilida səzlisilə»** — ḥazirki Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti. □ **36:12 «... Ular silər bilən birliktə əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḥər muḥasirigə qüxüp, aqarqiliḳ wə ussuzluḳta ḳaloƣanda adəmlər dərwəḳə muxundaḳ ḳilixi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17 «mən kelip silərni buoƣdayliḳ ḥəm xarabliḳ bir zeminƣa, — zemininglarƣa ohxax bir zeminƣa apirip ḳoyoƣuqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik boloƣini bilən mənisi eniḳki: — «Mening əsirlirim, ḳullirim bolisilər!» degənlik. Yuḳirida eytḳinimizdək, Asuriyə padixaḥi uqioƣa qiḳḳan ḥiyligər aldamqi idi.

qolidin qutquzoqanmu?
19 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilaḫ-butliri qeni? Səfarwaim xəḫirining ilaḫ-butliri qeni? Ular Samariyəni mening qolumdin qutquzoqanmu?!
20 Muxu əl-yurtlarning ilaḫ-butliridin əz zeminini qutquzoqan zadi kim bar? Xundaq ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening qolumdin qutquzalamdu?»».
21 Angliouqilar süküt qilip uningoqa jawabən ḫeqqandaq bir səz qilmidi; qünki padixaḫning buyruqi xuki: —
«Uningoqa jawab bərmənglar».
22 Andin Ḫilqiyaning ooqli, ordini baxquridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning ooqli, orda mirzibegi Yoaḫlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Ḫəzəkiyaning yenioqa kelip, Rab-Xakəḫning gəplirini uningoqa uqturdi.

37

Ḫəzəkiyaning dua qilixi — Pərwərdigarning jawabi
2Pad. 19

1 Xundaq boldiki, Ḫəzəkiya buni angliоqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, əzini bəz bilən qaplap Pərwərdigarning əyigə kirdi. □
2 U Ḫilqiyaning ooqli, ordini baxquridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kaḫinlarning aqsaqallirini bəz yepinqaqlioqan peti Amozning ooqli Yəxaya pəyoqəmbərgə əwətti.
3 Ular uningoqa: —
«Ḫəzəkiya mundaq dəydu: —
«Balilar tuoqulay dəp qaloqanda anining tuoqqudək ḫali qalmioqandək, muxu kün külpət qüxidioqan, rəswa wə mazaq qilinidioqan bir kündur.
4 Əz hojisi boloqan Asuriyə padixaḫi tirik Hudani mazaq qilixqa əwətkən Rab-Xakəḫning gəplirini Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni angliоqan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga qep qaloqan qaldilar üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng»» — dedi.
5 Xu gəplər bilən Ḫəzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioqa kəldi.
6 Yəxaya ularoqa: —
«Hojayininglaroqa: — «Pərwərdigar mundaq dedi: —
«Asuriyə padixaḫining qaparmənlirining sən angliоqan axu manga kupurluq qiloquqi gəpliridin qorqma; □
7 Mana, Mən uningoqa bir roḫni kirgüzimən; xuning bilən u ioqwani anglap, əz yurtioqa qaytidu. U əz zeminida turoqanda uni qiliq bilən əltürgüzimən» — dənglar» — dedi.
8 Rab-Xakəḫ kəlgən yoli bilən qaytip mangoqanda, Asuriyə padixaḫining Laqix xəḫiridin qekingənlikini anglap, uning yenioqa kəldi; Asuriyə padixaḫi Libnaḫ xəḫirigə qarxi jəng qiliwatqanidi.

□ **37:1 «Pərwərdigarning əyi»** — Uning (Sulayman padixaḫ quroqan) ibadəthanisi. □ **37:6 «Hojayininglaroqa: — «Pərwərdigar mundaq dedi: — «Asuriyə padixaḫining qaparmənlirining sən angliоqan axu manga kupurluq qiloquqi gəpliridin qorqma...»** — Yəxayaning muxu jawab səzlirini (6-7-ayətlərni) diqqət bilən oqusingiz, u Ḫəzəkiyaning təlipi boyiqə dua qilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlqqe wə Ḫəzəkiya Asuriyə tooqruluq nuroqun bexarətlərni qiloqan. Huda muxu pəyt-əḫwal tooqruluq Israiloqa uqturoqanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərni, 14-bab, 24-25-ayətlərni kərüng). Biraq Ḫəzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxqa kərgən karamət məjizilərni (keyinki 38-babnimu kərüng) pütünləy untup qaloqandək qilatti.

9 Andin padixaḫ: «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə ḳarxi jəng ḳilmaḳqi bolup yoloɳa
qiḳti» degən həwərni anglidi. Xu həwərni angliolanda u yənə Ḫəzəkiyaoɳa əlqilərni
mundaḳ hət bilən əwətti: —
10 «Silər Yəḫuda padixaḫi Ḫəzəkiyaoɳa mundaḳ dənglar: —
«Sən tayinidioɳan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixaḫining ḳolioɳa
tapxurulmaydu» deginigə aldanma;
11 Mana, sən Asuriyə padixaḫlirining ḫəmmə əl-yurtlarni nemə ḳiloɳanlirini,
ularni ilaḫ-butlirioɳa atap ḫalak ḳiloɳanliḳini anglioɳansən; əmdi özüng ḳandaḳmu
ḳutḳuzulisən?
12 Ata-bowilirim ḫalak ḳiloɳan əllərni bolsa, ularning ilaḫ-butliri ḳutḳuzoɳanmu?
Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiridikilərniqu? Telassarda turoɳan Edənlərniqu?
13 Hamat padixaḫi, Arpad padixaḫi, Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ xəḫərlirining
padixaḫliri ḳeni?»».
14 Ḫəzəkiya hətni əkəlgüqilərning ḳolidin elip oḳup qiḳti. Andin u Pərwərdigarning
öyigə kirip, Pərwərdigarning aldioɳa hətni yeyip ḳoydi.
15 Ḫəzəkiya Pərwərdigaroɳa dua ḳilip mundaḳ dedi: —
16 «I kerublar otturisida turoɳan, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar,
Israilning Hudasi: —
Sən Özüngdursən, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlarning üstidiki Huda pəḳət
Özüngdursən; asman-zeminni Yaratḳuqisən.
17 I Pərwərdigar, ḳuliḳingni təwən ḳilip anglioɳaysən; közüngni aqḳaysən, i
Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü ḫayat Hudani
ḫaḳarətləp eytḳan ḫəmmə gəplirini anglioɳaysən!
18 I Pərwərdigar, Asuriyə padixaḫliri ḫəḳiḳətən ḫəmmə yurtlarni wə xularoɳa
beḳindi boloɳan yurtlarnimu harabə ḳilip,
19 Ularning ilaḫ-butlirini otḳa taxliwətkən; qünki ularning ilaḫliri ilaḫ əməs, bəlki
insan ḳoli bilən yasaloɳanlar, yaoɳaq wə tax, halas; xunga Asuriyəliklər ularni ḫalak
ḳildi.
20 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jaḫandiki barliḳ əl-yurtlaroɳa Sening, pəḳət Sen-
ingla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning ḳolidin ḳutḳuzoɳaysən!».

21 Xuning bilən Amozning ooɳli Yəxaya Ḫəzəkiyaoɳa söz əwətip mundaḳ dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Sən Manga Sənnaherib tooɳruluḳ dua ḳilixing bilən,
22 Pərwərdigarning uningoɳa ḳarita degən səzi xudurki: —
«Pak ḳiz, yəni Zionning ḳizi seni kəmsitidu,

37:9 «Efiopiyə padixaḫi Tirḫakaḫ sizgə ḳarxi jəng ḳilmaḳqi bolup yoloɳa qiḳti» — bu ix əməliyət əməs, ḫəmdə xu qaoɳda mumkin bolmioɳanidi. Biraḳ Huda Özi əwətküzgən «aldamqi roḫ»ning təsiri bilən uni ixəndürgən. **37:11 «ularni ilaḫ-butlirioɳa atap ḫalak ḳiloɳanliḳi anglioɳansən» —** «ilaḫ-butlirioɳa atap ḫalak ḳilix» degən söz, ibraniy tilida pəḳət bir söz bilənla, yəni ««ḫaram» ḳilix» yaki ««ḫərəm» ḳilix» bilənla ipadilinidu. **37:13 «Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiri.. Telassar... Hamat.., Arpad ..., Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ...» —** (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəḫərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə ḳədər naməlum. **37:16 «I kerublar otturisida turoɳan... Pərwərdigar» —** muḳəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri öy, yəni «əng muḳəddəs jay» degən öydə, Hudaning «rəḫim kərsitidioɳan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəḫimgaḫ») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alaḫidə ḳurbanliḳlirining ḳanlirini ḳobul ḳilatti. Orunning ikki təripining ḫərbiridə altundin yasaloɳan, təhtkə ḳaritiloɳan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoɳəmbər dəwrigiqə Hudaning parlaḳ xan-xəripi sirliḳ ḫalda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qiḳaroɳan ḫəküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoɳan» degini, «Sən bizgə yeḳinlaxḳan ḫəm bizgə rəḫim kərsətməkqi boloɳan Hudasən» degənliktur. **37:18 «xularoɳa beḳindi boloɳan yurtlar..» —** ibraniy tilida səzmusəz tərjimə ḳiloɳanda «beḳindi» degən söz yoḳ. Baxḳa birhil tərjimisi «xularoɳa ait». Biz xərḫləx üqün «beḳindi» ḳoxtuḳ.

Seni mazaq qilip külidu;
Yerusalemning qizi kəyninggə qarap bexini qayqaydu;
23 Sən kimni mazaq qilip kupurluq qilding?
Sən kimgə qarxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün qilding?
Israildiki Muqəddəs Bolquqiqa qarxi!□
24 Qulliring arqiliq sən Rəbni mazaq qilip: —
«Mən nuroqunliqan jəng harwilirim bilən taoq qoqqilirioqa,
Liwan taoq baoqirlirioqa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil qarioqaylirini kesiwetimən;
Mən uning əng yuqiri egizlikigə yamixip qiqip,
Uning əng bük-baraqsan ormanzarliqioqa kirip yetimən.□
25 Özüm quduq kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-östənglirini qurutuwəttim — deding.□
26 — Sən xuni anglap baqmioqanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Qədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Hazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən qəl'ə-qoroqanliq xəhərlərni harabilərgə aylandurdung;
27 Xuning bilən u yərdə turuwatqanlar küqsizlinip,
Yərgə qaritip qoyuldi, xərməndə qilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,
Özgzidiki ot-qəplər əsməy qurup kətkəndək boldi.□
28 Biraq sening olturoqiningni, ornungdin turoqiningni, qiqip-kirginingni wə Manga qarxi oqaljirlixip kətkiningni bilimən;
29 Manga qarxi oqaljirlixip kətkənlikingning, haqawurlixip kətkənlikingning quliqimoqa yətkini tüpəylidin,
Mən qarmiqimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoqzingoqa salimən,
Özüng kəlgən yol bilən seni qayturimən.□
30 I *Həzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —
Muxu yili özlükidin əskən,
Ikkinqi yili xulardin qikqanlarmu rizqinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ **37:23 «kupurluq»** — kim özini Hudaning ornida qoyup, «həmmə ixni qilalaymən» desə, kupurluq qiloqan bolidu, xundaqla haman bir küni yiqitilidu. □ **37:24 «Uning əng bük-baraqsan ormanzarliqi»** — bu ayəttiki «bük-baraqsan» degən söz ibraniy tilida «Karməl» degən söz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarliqioqa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioqa (heq tosaloqusiz) barimən» degəndək po atidioqan mənini ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yoq. □ **37:25 «…putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-östənglirini qurutuwəttim»** — yuqiriqi 24-ayəttə padixah özining təs ixlarni qilalaydioqanliqini, məsilən, Liwan rayonidiki əng yuqiri taoqlaroqa qiqalaydioqanliqini (köqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixahlardin üstünlükkə erixidioqanliqini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioqanliqini təswirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum… qurutiwəttim» degini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni qurutiwətkinidək, «Mən halisamla nahayiti asanla hərqandaq ixni qilalaymən, hətta Nil dəryasinimu qurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi. □ **37:27 «özgzidiki ot-qəplər…»** — bu ibarining baxqa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **37:29 «Mən qarmiqimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoqzingoqa salimən…»** — Asuriyə padixahliri muxundaq rəhimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikkan mewilərni yəysilər.□
31 Yəhuda jəmətidiki kutulоlan kaldisi bolsa yənə təwəngə karap yiltiz tartidu,
Yukiriоla karap mewə beridu;
32 Qünki Yerusalemdin bir kaldisi,
Zion teоidin keqip kutulоlanlar qikidu;
Samawi koxunlarning Sərdari bolоlan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxuni ada kilidu.
33 Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixahi tooruluk mundak dəydu: —
U nə muxu xəhərgə yetip kəlməydu,
Nə uningоla bir tal okmu atmaydu;
Nə kalkanni kətürüp aldiоla kəlməydu,
Nə uningоla karita kaxalarnimu yasimaydu.
34 U kaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən kaytidu wə muxu xəhərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.
35 — Qünki Өzüm üqün wə Mening kulum Dawut üqün bu xəhərni ətrapidiki sepildək koodap kutkuzimən». ■
36 Xuning bilən Pərwərdigarning Pərixtisi qikip, Asuriyəliklərning bargahida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi. Mana, kixilər ətigəndə ornidin turоlanda, ularning həmmisining ələnlikini kərdi! □ ■
37 Xunga Asuriyə padixahi Sənnaherib qekinip, yoloa qikip, Ninəwə xəhirigə kaytip turdi.
38 Xundak boldiki, u өz buti Nisrokning buthanisida uningоla qokunuwatkanda, ooulliri Adrammələk həm Xarezər uni kiliqlap ələtürüwətti; andin ular Ararat degən yurtka keqip kətti. Uning ooli Esarhaddon uning ornida padixah boldi. □

38

«Yəxaya»ning ikkinqi kismi •••• Həzəkiyaning eoir kesilgə giriptar boluxi wə duasi

1 Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooli Yəxaya pəyоəmbər uning kexioa berip, uningоa: —
Pərwərdigar mundak dəydu: —
— Өyüng tooruluk wəsiyət kiloin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□
2 Həzəkiya yüzini tam tərəpkə kilip Pərwərdigarоa dua kilip:

□ **37:30 «I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qikkanlarmu rizkinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qikkan mewilərni yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etikadni küqəytix üqün həm həlkni kutkuzux üqün berilgən. Urux waktida terikqilik kilix mumkin əməs; Asuriyə koxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəlkim koxunidin kaloan kisimliri yənila parakəndiqilik kilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloiqə sozulidu. «Üzüm kəqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolidioanlikini kərsitidu (üzüm tallirini əstürüxkə uzun wakit ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə koxunlirining tuyuksiz qekinixini «tasadipiylikтin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaktimu, Təwrattiki «Padixahlar» degən kisimoa karioanda, həlklər yənila ikki məjizini tezla untup Hudaoa wapasizlik kiliwərdi. ■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alahidə xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babni kərüng). ■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38 «U өz buti Nisrokning buthanisida uningоla qokunuwatkanda, ooulliri Adrammələk həm Xarezər uni kiliqlap ələtürüwətti»** — muxu wəkə, Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. □ **38:1 «Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi»** — bu səzlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi kismi» baxlinidu. Kirix səzimizni kərüng.

3 — I Pərwərdigar, Sening aldingda ḥəḳiḳət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni,
nəziring aldingda durus boloɣan ixlarni ḳiloɣanliḳimni əsləp ḳoyoɣaysən, — dedi.
Wə Ḥəzəkiya yioɣlap eḳip kətti.
4 Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaoɣa yetip mundaḳ deyildi: —
5 Berip Ḥəzəkiyaoɣa mundaḳ degin: —
Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaḳ dəydu: —
«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil
ḳoximən; □
6 Xuning bilən Mən seni wə bu xəḥərni Asuriyə padixaḥining ḳolidin ḳutḳuzimən;
Mən sepil bolup bu xəḥərni ḳoɣdaymən.
7 Xuning bilən Pərwərdigarning Өzi eytḳan ixini jəzmən ḳilidioɣanliḳini sanga
ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaḳ bexarətlik alamət boliduki,
8 Mana, Mən ḳuyaxning Aḥaz padixaḥ ḳuroɣan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on
ḳədəm kəynigə yandurimən».
Xuning bilən ḳuyaxning qüxkən sayisi on basḳuq kəynigə yandi. □ ■

Ḥəzəkiyaning өz kesili tooɣruluḳ hatiriliri

9 Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin
mundaḳ hatirilərni yazdi:
10 — «Mən: «Өmrümning otturisida təḥtisaraning dərwazilirioɣa beriwatimən,
Ḳaloɣan yillirimdin məḥrum boldum» — dedim.
11 Mən: — «Tiriklərning zeminida turup Hudayim Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan,
Xundaḳla «ḥəmmə nərsə yoḳ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu
kərəlməydioɣan boldum» — dedim.□
12 Mening turaloɣum qarwiqining qediridək өzümdin yətkilip kətti;
Mən bapkar өz toḳuoɣinini türüwətkinidək ḥayatimni türiwəttim;
U meni toḳux dəstigaḥidin kesiwətti;
Tang bilən kəq ariliḳida Sən *Huda* jenimni alisən;
13 Tang atḳuqə mən kütüp, өzümni tinqlandurup yürimən,
Birak U xiroɣa ohxax ḥəmmə səngəklirimni sunduroɣandək ḳilidu;
Tang bilən kəq ariliḳida Sən *Huda* jenimni alisən.
14 Mən ḳarlioɣaq yaki turnidək wiqirlap yürimən;
Pahtəktək aḥ-uḥ urimən;
Kəzlirim yuḳirioɣa ḳarax bilən ajizlixip ketidu;
I rəb, meni zulum basti!
Jenimoɣa kepil boloɣin!■
15 Nemə desəm bolar? Qünki U manga səz ḳildi wə Өzi muxu ixni ḳildi!
Jenim tartḳan azab tüpəylidin mən bar yillirimda ḳədəmlirimni sanap besip awaylap
mangimən.

□ **38:5 «atang Dawut»** — Ḥəzəkiya Dawut pəyoɣəmbərning on üqinqi əwladi idi. □ **38:8 «…Xuning bilən ḳuyaxning qüxkən sayisi on basḳuq kəynigə yandi»** — Merodaḳ-Baladan (39:1) Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oɣulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloɣan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəḳə (Ḥəzəkiyaning kesəldin saḳaytilixi wə uning ixənqisini rioɣbətləndürüxkə berilgən karamət məjizə) Asuriyəning padixaḥi tajawuzqiliḳ ḳilixtin **ilgiri**, bəlkim miladiyədin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izaḥatlarni kərüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11 «Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan»** — «Yaḥ» degən «Yaḥwəḥ» degənning ḳiskə xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil ḳisḳartilip eytilixi. **«Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan, xundaḳla «ḥəmmə nərsə yoḳ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydioɣan boldum» — dedim»** — Ḥəzəkiya: — «Təḥtisarada boloɣanda, Hudani yaki adəmni kərməsliki mumkin» deməkqi əməs; təkitləydioɣan ix tirik turup kərüx pursitidin məḥrum boluxtur. Təḥtisaraning əḥwalining ḳandaḳ ikənlikidin biz 14-babta azraḳ məlumat alalaymiz. ■ **38:14** Yəx. 59:11

16 I Rəb, adəmlər muxundaq sawaqlar bilən yaxixi kerək;
Roḥim muxu sawaqlardin ḥayatini tapidu;
Sən meni əslimgə kəltürüp, meni ḥayat qilding!
17 Mana, özümning bəht-tinqliqim üqün azab üstigə azab tarttim;
Manga bolƣan səygüng tüpəylidin jenimni ḥalakət ḥangidin qiqardingsən;
Sən ḥəmmə gunaḥlirimni kəyninggə qərüwəttingsən.
18 Qünki təḥtisara Sanga rəḥmət eytalmaydu;
Ölüm Seni mədḥiyiliyəlməydu;
Ḥangƣa qüxiwatqanlar Sening ḥəqiqət-wapaliqingƣa ümid baƣliyalmaydu.
19 Özüm bügün qiloƣinimdək Sanga rəḥmət eytidioƣanlar tiriklər, tiriklərdur;
Ata boloƣuqi ooƣullirioƣa ḥəqiqət-wapaliqingni bildüridu.
20 Pərwərdigar meni qutquzuxqa niyət baƣlioƣandur;
Biz bolsaq, qaloƣan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!».□
21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisioƣa qaplanglar, u əsligə kelidu», degənidi ■
22 wə Ḥəzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning əyigə qiqidioƣanliqimni ispatlaydioƣan qandaq bexarətlik alamət berilidu?» dəp sorioƣanidi).

39

Babil padixaḥidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hatalik

1 Xu pəyttə Baladanning ooƣli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloƣanliqini ḥəm əsligə kəlgənlikini angliƣaqqa, Ḥəzəkiyaoƣa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti.□
2 Ḥəzəkiya əlqilərni huxallik bilən kütüp, uning həzinə-ambarlirida saqlanoƣan nərsilirini kərsətti; yəni kümüxni, altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydioƣan əyning ḥəmmisini wə bayliqlirining barliqini kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixaḥliqi iqidiki nərsilərdin Ḥəzəkiyaularƣa kərsətmigən birimu qalmidi.
3 Andin Yəxaya pəyƣəmbər Ḥəzəkiyaning aldioƣa berip, uningdin: —
«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.
Ḥəzəkiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yəni Babildin kəlgən», dedi.
4 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.
Ḥəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; bayliqlirimning arisidin ularƣa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.
5 Yəxaya Ḥəzəkiyaoƣa mundaq dedi: —

□ **38:20 «Biz bolsaq, qaloƣan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!»** — Hudani mədḥiyiləydioƣan bu yahxi səzlərni qiloƣini bilən, Ḥəzəkiya əz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (əzining saqaytilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qing saqlioƣan əməs. Yuqiriqi bablarda degəndək, Asuriyə qoxunliri besip kirgəndə, u Hudaning 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, ḥoduqup kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəqədimu u «Qədəmlirimni sanap mangimən» degən əz wədisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7
□ **39:1 «Xu pəyttə Baladanning ooƣli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloƣanliqini ... angliƣaqqa, Ḥəzəkiyaoƣa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti»** — Merodaq-Baladan Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oƣlitildi. Muxu ixmu xu yilda boloƣan boluxi kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlar 36- wə 37-babta təswirləngən ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardin keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-babliridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəḥəttin eytqanda, keyinki «Babil imperiyəsigə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün boloƣan Israillaroƣa, yəni ularning «qaldisi» boloƣan əwladlirioƣa qaritilidu. Undaqta 39-bab muxu əḥwalni tonuxturux rolini oynaydu.

Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigarning səzini anglap ḳoyọin: —
6 — Mana xundaḳ künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə ḳədər ata-bowiliring toplap, saḳlap ḳoyọan ḥəmmə nərsə Babilọa elip ketilidu; ḥeqnərsə ḳalmaydu — dəydu Pərwərdigar,
7 — ḥəmdə *Babilliḳlar* oọulliringni, yəni əzüngdin bolọan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida aọwat bolidu.□
8 Xuning bilən Ḥəzəkiya əz-əzigə: «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqlik, *Hudaning* ḥəḳiḳət-wapaliḳi bolidikənọu» dəp, Yəxayaọa: — «Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən» — dedi. □

40

Israilọa berilgən təsəlli; •••• Dunyaọa elip kelingən ümid-təsəlli

1 Həlḳimgə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;
2 Yerusalemning ḳəlbigə səz ḳilip uningọa jakarlanglarki,
Uning jəbir-japaliḳ waḳti ahirlaxti,
Uning ḳəbiḥliki kəqürüm ḳilindi;
Qünki u Pərwərdigarning ḳolidin barliḳ gunaḥlirining ornioọa ikki ḥəssiləp *meḥir-xəpḳitini* aldi.□
3 Anglanglar, dalada birsining towlioọan awazini!

□ **39:7 «…ḥəmdə Babilliḳlar oọulliringni, yəni əzüngdin bolọan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida aọwat bolidu» —** kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəḳə üqün nemixḳa muxu ḳattiḳ jazaliḳ səz (6-7-ayətlər) qiḳidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaọa: «ḳədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu ḳetim Hudadin ḥeq sorimay xundaḳ ḳilọan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḥanọa dangḳi qiḳḳan adəmmən», «kiqik dəlitimizning jaḥanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Nuxulardin sirt, biliximizqə Merodaḳ-Baladan Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi. U «təkəllup kərsitidioọan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaḳḳa ḳatnixixḳa təklip ḳilọan. Əzini əlümdin ḳutḳuzọanliḳini, ḳuyaxning nurining «kəynigə yanọanliḳi»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin ḳutḳuzimən» degən wədisini angliọan Ḥəzəkiya ḳandaḳmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaḳlaxmaḳqi bolọandu? «Aọwat» — piqiwetilgən adəm, 56-bab, 4-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **39:8 «…«Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən»» —** muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning əz-əzigə degənliri baxḳilaroa, ḥətta əz jəmətigə bolọan birhil bioəm, kəyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloan; waḳitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḥudaning keyinki bir padixaḥi (Yosiya)ning ḳattiḳ towa ḳilixi tüpəylidin boldi. □ **40:2 «Yerusalemning ḳəlbigə səz ḳilip uningọa jakarlanglarki,….» —** məzkur həwərni kimning jakarlixi kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu səz Hudaning barliḳ pəyọəmbərlirigə ḳaritilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning ḳaloan ḳisimliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmridin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidioan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə ḳaritilidu; sürgün ḳilouqi Babil imperiyəsi boloini bilən, kərüp turimizki, «Yəxaya»ning birinqi ḳismidikidək, ikkinqi ḳisimdiki bəzi bexarətlərmu ahirḳi zamanlarni kərsitidu. **«Barliḳ gunaḥlirining ornioọa ikki ḥəssiləp meḥir-xəpḳitini aldi» —** ibraniy tilida «gunaḥliri üqün ikkə ḥəssiləp aldi» deyilidu. Xərḥqilərning «ikki ḥəssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidioan üq hil kəzḳarixi bar: — (1) Israil gunaḥliri üqün ikki ḥəssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji oọli» bolup, baxḳa əl-millət bilən selixturọanda, ikki ḥəssə bərikət alidu. U «tunji oọli» bolup, yənə baxḳa əl-millətlər bilən selixturọanda ḳobul ḳilọan wəḥiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxḳa əllərgə yətküzüx məs’uliyitimu kəp; gunaḥi bar bolsa baxḳa əl-millətlər bilən selixturọanda «ikki ḥəssə» artuḳ jazalinixi kerək. Biraḳ bu bexarətkə ḳarioanda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki ḥəssiləp»ning mənisi «dəl gunaḥioa mas kelidioan jaza» degənliktur. (3) Huda Israilọa zor meḥir-xəpḳət kərsitip, yəni gunaḥining ornioa «ikki ḥəssiləp» meḥir-xəpḳətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundaḳ (61-bab, 7-ayətni kərüng). Undaḳta «ikki ḥəssiləp» bolsa ḥəm kəqürüm ḳilinix ḥəm Hudaning Roḥini, yengi ḥayatni ḳobul ḳilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, ḥəm 61-bab, 7-ayətnimu kərüng). Mundaḳ zor meḥir-xəpḳətning kelip-qiḳix sirliri 53-babta axkarilinidu. Muxu üq hil kəzḳaraxning ḳaysisining tooɾa boluxidin ḳət’iynəzər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm ḳilmaḳqi ḥəm ularoa meḥribanliḳini kərsətməkqi.

«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!□ ■
4 Barliķ jiloƣilar kətürülidu,
Barliķ taoƣ-dənglər pəs ķilinidu;
Əgri-toķaylar tüzlinidu,
Ongoƣul-dongoƣul yərlər təkxilinidu.
5 Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barliķ tən igiliri uni təng kəridu;
Qünki Pərwərdigarning Θz aoƣzi xundaķ səz ķiloƣan!».■
6 — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarlioƣuqi bolsa mundaķ sorap: — «Mən nemini jakarlaymən?» — dedi.
jawab bolsu: — «Barliķ tən igiliri ot-qəptur, halas;
Wə ularning barliķ wapaliķi daladiki gülgə ohxax;■
7 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Roḥi üstigə püwləydu;
Bərḥəķ, *barliķ* həlķmu ot-qəptur!□
8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»□ ■
9 — I Zionƣa hux həwər elip kəlgüqi, yukiri bir taoƣķa qikķin;
Yerusalemƣa hux həwərni elip kəlgüqi,
Awazingni küqəp kətürgin!
Uni kətürgin, ķorķmioƣin!
Yəḥudaning xəḥərlirigə: — «Mana, Hudayinglaroƣa ķaranglar» degin!
10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-ķudritidə keliwatidu,
Uning biliki Θzi üqün ḥoķuķ yürgüzidu;
Mana, Uning aloƣan mukapati Θzi bilən billə,
Uning Θzining in'ami Θzigə ḥəmraḥ bolidu.□ ■
11 Ķoyqidək U Θz padisini baķidu;
U ķozilarni bilək-ķolioƣa yioƣidu, ularni ķuqaķlap mangidu,
Emitküqilərni U mulayimliķ bilən yetəkləydu. ■

Israilning təngdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida əlqəp bəlgiligən,
Asmanlarni oƣeriqlap bekitkən,
Jaḥanning topa-qanglirini miskallap saloƣan,

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioƣan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!» —** muxu namsiz zatning awazi eytķan yol yukiriķi 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionƣa ķaytķanlar üqün təyyarlanoƣan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Θzining** kelixini ķarxi elix üqün (səyümlük bir padixaḥ ķarxi elinoƣandək) **adəmlər** təyyarlixi kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini kərüx üqün Injil, «Luķa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuḥ.» 1:23ni kərüng. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəḥya pəyoƣəmbərning θzi ikənliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luķa 3:4; Yḥ. 1:23 ■ **40:5** Yḥ. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yak. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərḥəķ, barliķ həlķmu ot-qəptur» —** muxu yərdə «həlķ» Israil həlķini kərsitidu. □ **40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!» —** xərḥimiz boyiqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəḥya pəyoƣəmbərningki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən ḥaləttə soal sorioƣan awazi yənila Yəḥya pəyoƣəmbərningki. Baxķilar ikkinqi awazni Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyoƣəmbərningki, dəp ķaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətni θz iqigə alidu. Huda uningoƣa 8-ayəttə «ümidsizlənmə» degən mənidə jawab beridu ḥəm 9-ayəttə səzini dawamlaxturup, Israiloƣa zor ümid yətküzidu. ■ **40:8** 1Pet. 1:25 □ **40:10 «Pərwərdigarning biliki» —** toluķ mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarilinidu. U bolsa «Pərwərdigarning ḥəķķaniy ķuli»ning baxķa bir namidur. ■ **40:10** Yəx. 62:11 ■ **40:11** Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yḥ. 10:11

Taoɣlarni tarazida tarazilap,
Dənglərni jingda tartip ornatkan?
13 Kim Pərwərdigarning Roһioɣa yolyoruk bərgən?
Kim Uningoɣa məsliһətqi bolup əgətkən?■
14 U kim bilən məsliһətləxkən,
Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?
Uningoɣa һəküm-һəkikət qikirix yolida kim yetəkligən,
Yaki Uningoɣa bilim əgətkən,
Yaki Uningoɣa yorutulux yolini kim kərsətkən?
15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoɣa nisbətən qeləktə kaloɣan bir tamqa sudək,
Tarazida kaloɣan topa-qangdək һesablinidu;
Mana, U arallarni zərriqə nərsidək koliоɣa alidu;
16 Pütkül Liwan bolsa *kurbangaһ* otioɣa,
Uning һaywanliri bolsa bir kөydürmə kurbanlikka yətməydu.□
17 Əl-yurtlar uning aldida һeqnərsə əməstur;
Uningoɣa nisbətən ular yokning arilikida,
Kuruk-mənisiz dəp һesablinidu.■
18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmakqisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■
19 *Bir butkimu?!* Uni һünərwən kelipka kuyup yasaydu;
Zərgər uningoɣa altun һəl beridu,
Uningoɣa kümüx zənjirlərni sokup yasaydu.
20 Yoksullarning beoɣixlioɣudək undak һədiyiliri bolmisa, qiriməydioɣan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip kalmioɣudək bir butni oyup yasaxka usta bir һünərwən izdəp qakiridu.
21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioɣanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioɣanmidu? Yər-zemin apiridə boloɣandin tartip qüxənməywatamsilər?
22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə olturidu,
Uningda turuwatkanlar uning aldida qakqikirlardək turidu;
U asmanlarni pərdidək tartidu,
Ularni huddi makan kilidioɣan qedirdək yayidu;□ ■
23 U əmirlərni yokka qikiridu;
Jaһandiki sotqi-bəglərni artukqə kilidu.■
24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oɣoli yiltiz tarttimu?
— Birak U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.
25 Əmdi Meni kimgə ohxatmakqisilər?
Manga kim təngdax bolalisun?» — dəydu Mukəddəs Boloɣuqi.
26 Kəzliringlarni yukirioɣa kətürüp, karanglar!
Muxu məwjudatlarni kim yaratkandu?
Ularni kim türküm-türküm koxunlar kilip tərtiplik əpqikidu?
U һəmmisini nami bilən bir-birləp qakiridu;
Uning küqining uluoɣluki, kudritining zorluki bilən,
Ulardin birimu kəm kalmaydu.
27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16 «Pütkül Liwan bolsa kurbangaһ otioɣa, uning һaywanliri bolsa bir kөydürmə kurbanlikka yətməydu» —** Liwan ormanlik kөp rayon. Demək, Hudaoɣa һəkikiy layik ibadət kilix üqün Liwandiki barlik dərəhlər kurbangaһka kerək bolidioɣan otka yetixməydu; uningdiki barlik kala-koylarmu kurbanlik boluxka yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32 ■ **40:18** Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ **40:22 «qakqikir» —** kiqik bir hil qekətkə. ■ **40:22** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24 ■ **40:23** Ayup 12:21; Zəb. 107:40

Nemixqa mundaq səzləwerisən, i Israil: —
«Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
Hudayim mening dəwayimoɣa erən qilmay ətiweridu!»?
28 Silər bilmigənmusilər? Anglap baqmioɣanmusilər?
Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,
Jahanning qərilirini Yaratquqidur!
U ya halsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
Uning oy-bilimining tegigə hərgiz yətkili bolmaydu.■
29 U halidin kətkənlərgə qudrət beridu;
Maoɣdursizlaroɣa U bərdaxliqni həssiləp awutidu.
30 Hətta yigitlər halidin ketip qarqap kətsimu,
Baturlar bolsa putlixip yiqilsimu,
31 Biraq Pərwərdigaroɣa təlmürüp kütkənlərning küqi yengilinidu;
Ular bürkütlərdək qanat kerip ərləydu;
Ular yügürüp, qarqimaydu;
Yolda mengip, halidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

1 — «I arallar, süküt qilip Mening aldimoɣa kelinglar;
Həlqlərmu küqini yengilisun!
Ular yeqin kəlsun, səz qilsun;
Tooɣra həküm qilix üqün əzara yeqinlixayli!»

Əllərning məsilisi — butpərəsliktur •••• Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

2 «Kim xərqtiki birsini oyoɣitip,
Uni həqqaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?
U əllərni uning qolioɣa tapxuridu,
Uni padixahlar üstidin həkümranlik qilduridu;
Ularni uning qiliqioɣa tapxurup topa-qangoɣa aylanduridu,
Ularni uning oqyasi aldida xamal uquroɣan pahal-topandək qilidu.□
3 U ularni qooɣliwetip,
Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu;□
4 Əlmisaqtin tartip dəwrlərni «Barlikqa kəl» dəp qaqirip,
Bularni bekitip ada qiloɣan kim?
Mən Pərwərdigar Awwal Boloɣuqidurmən,
Ahiri boloɣanlar bilənmu billə Boloɣuqidurmən;

■ **40:28** Zəb. 147:5 □ **41:2 «…uni həqqaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?»** — səzmusəz tərjimə qiloɣanda: — «Həqqaniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini əz puti aldioɣa qaqirdi?». □ **41:3 «U ularni qooɣliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»** — Yəxaya pəyoɣəmbər bexarət qiloɣan muxu namsiz tajawuzqining ismi keyinrək qikidu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U qilidioɣan uruxlar bək onguxluq bolidu; (2) Uning hərbiy yürüx süriti intayin tez bolidu; (3) Uning qilidioɣan uruxliri baxqa əllərni hoduqturup patiparaq qiliwetidu. Baxqa birhil tərjimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip baqmioɣan yol bilən kelidu».

Mən degən «U»durmən.□ ■
5 Arallar xu ixlarni kərüp ḳorḳixidu;
Jaḥanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;
Ular bir-birigə yeḳinlixip, aldioŋa kelidu;
6 Ularning ḥərbiri əz ḳoxnisioŋa yardəm ḳilip,
Əz ḳerindixioŋa: «Yürəklik bol!» — dəydu.
7 Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni rioŋbətləndüridu,
Metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazoŋan bilən soḳḳuqini rioŋbətləndürüp: «Kəpxərligini yahxi!» dəydu;
Xuning bilən uni lingxip ḳalmisun dəp butning putini mihlar bilən bekitidu. □

Hudaning Israiloŋa ilḥam berixi

8 Biraḳ sən, i ḳulum Israil,
I Əzüm talliоŋan Yaḳup,
Ibraḥim Mening dostumning əwladi: —■
9 Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən,
Yərning əng qətliridin qaḳirioŋinim sən ikənsən;
Mən sanga «Sən mening ḳulumdursən,
Mən seni talliоŋan,
Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən» — degənidim.□
10 — Ḳorḳma; qünki Mən sən bilən billidurmən;
Uyan-buyan ḳarap ḥoduḳmanglar;
Qünki Mən sening Hudayingdurmən;
Mən seni küqəytimən,
Bərḥək, Mən sanga yardəmdə bolimən!
Bərḥək, Mən Əzümning ḥəḳḳaniyliḳimni bildürgüqi ong ḳolum bilən seni yələymən.
11 Mana, sanga ḳarap oŋaljirlixip kətkənlərning ḥəmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət ḳiloŋuqilar yoḳ deyərlik bolidu, ḥalak bolidu.■
12 Sən ularni izdisəng, ḥeq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxḳuqilar —
Sanga ḳarxi urux ḳiloŋuqilar yoḳ deyərlik, ḥeq bolup baḳmioŋandək turidu.
13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong ḳolungni tutup turup, sanga: —
«Ḳorḳma, Mən sanga yardəmdə bolimən!» dəymən.
14 Ḳorḳma, sən ḳurt boloŋan Yaḳup,
Israilning baliliri!

□ **41:4 «Barliḳḳa kəl» —** yaki «Yenimoŋa kəl». **«Əlmisaḳtin tartip dəwrlərni «Barliḳḳa kəl» dəp qaḳirip, bularni bekitip ada ḳiloŋan kim?»** — buning mənisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoŋəmbər arḳilik) eytḳan ixlar yüz bərginidə, əllər bexarətlərning tooŋra qiḳidioŋanliḳini kəridu. Xundaḳ ḳilip, ular Hudaning ularni gunaḥlirini taxlap, Əzigə yeḳin kelip kəqürümigə erixixigə qaḳiridioŋanliḳini kərüp yetidu. **«ahiri boloŋanlar»** — dunyada əng ahiri ḥatat boloŋan insanlarni kərsətsə kerək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning əzini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəḥ. 1:17; 22:13 □ **41:7 «Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni rioŋbətləndüridu, metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazoŋan bilən soḳḳuqini rioŋbətləndürüp…»** — əllər Huda bexarət ḳiloŋan tajawuzqining kelidioŋanliḳini bilip ḳorḳidu (5-ayət). Biraḳ bexarətning əməlgə axḳanliḳini kərüxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldioŋa kelixining ornida, ular yənila əzlirini ḳooŋdax üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaḳqi bolidu. ■ **41:8** Ḳan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yaḳ. 2:23 □ **41:9 «Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qaḳirioŋinim sən ikənsən» —** oḳurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibraḥimni yiraḳ yurttin Ḳanaanoŋa (Pələstingə) qaḳiroŋanidi; keyin Ibraḥimning əwladliri boloŋan Israilni Musa pəyoŋəmbər arḳilik Misirdin ḳutḳuzoŋanidi. **«Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən»** — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə ḳaḳmioŋanmən». ■ **41:11** Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3

Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu Pərwərdigar, yəni sening Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoḡuqing, Israildiki Muḳəddəs Boloḡuqi.□
15 Mana, Mən seni kəp ḥəm ətkür qixliḳ yengi bir dan ayrioḡuqi tirna ḳilimən;
Sən taoḡlarni yanjip, ularni parə-parə ḳiliwetisən,
Dənglərnimu kəküm-talḳanoḡa aylanduruwetisən.■
16 Sən ularni soruysən,
Xamal ularni uqurup ketidu,
Ḳuyun ularni tarḳitiwetidu;
Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,
Israildiki Muḳəddəs Boloḡuqini iptiharlinip mədḥiyələysən.
17 Bozəklər wə yoḳsullar su izdəydu, lekin su yoḳ;
Ularning tili ussuzluḳtin ḳaoḡjirap ketidu;
Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;
Mən Israilning Hudasi ulardin waz kəqməymən.■
18 Mən ḳaḳas egizliklərdə dəryalarni,
Jiloḡilar iqidə bulaḳlarni aqimən;
Dalani kəlqəkkə aylandurimən,
Tatirang yərdin sularni uroḡutup su bilən ḳaplap berimən.■
19 Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən;
Qəl-bayawanda arqa, ḳarioḡay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən;□
20 Xundaḳ ḳilip ular bularni kərüp, bilip, oylinip: —
«Pərwərdigarning ḳoli muxularni ḳiloḡan,
Israildiki Muḳəddəs Boloḡuqi uni yaratḳan!» dəp təng qüxinixidu.

Hudaning butpərəslərni ḳutḳuzux tooḡrisidiki yənə bir səzi

21 — Muḥakimiliringlarni otturioḡa ḳoyunglar, dəydu Pərwərdigar;
— Küqlük səwəbliringlarni qiḳiringlar, dəydu Yaḳupning Padixaḥi.
22 — *Butliringlar* elip kirilsun,
Bizgə nemilərning yüz beridioḡanliḳini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz aldimizda kərsətsun,
Xundaḳla bulardin qiḳidioḡan nətijilərni bizgə bildürüx üqün eytip bərsun;
— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap biləyli;
23 Silərning ilaḥliḳ ikənlikinglarni biliximiz üqün,
Keyinki yüz beridioḡan ixlarni bizgə bayan ḳilinglar;
Ḳandaḳla bolmisun, Bizni ḥang-tang ḳilip uni təng kəridioḡan ḳilix üqün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni ḳilinglar!□

□ **41:14 «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoḡuqi» —** ibraniy tilida «goel» degən muxu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoḡəl bolup, əzini ḳullukḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloḡa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoḡəmbər ḳobul ḳiloḡan muḳəddəs ḳanunoḡa asasən, muxu kixining yeḳin uruḳ-tuoḡḳanliri, ḥəmjəmətlirining uni ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoḡuqi»ning («goel») setiwaloḡuqi adəmgə pul beripla, əz ḳerindixini ḥər ḳilip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar degənliktur. Ḥoḳuḳni ixlitix ḥəmjəmətning əz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning ḳutḳuzoḡuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Israiloḡa «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoḡuqisi» bolidu. U Əz ihtiyariyliḳi bilən ularni ḳutḳuzidu. ■ **41:15** Yəx. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zəb. 107:35; Yəx. 35:7; 44:3 □ **41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən; ... arqa, ḳarioḡay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən» —** muxu dərəhlər (zəytun dərihidin sirt) mewə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birḳanqə hil dərəh birhil muḥit astida təng əsüxi mumkin əməs. Ḳarioḡanda bu bexarət ahirḳi zamanlarni kərsitidu; xu qaoḡda Huda Israilni yengi bir «Misirdin qiḳix» (əməliyəttə, «jaḥanning qət-qətliridin qiḳirix») yoli bilən ḳutḳuzidu. □ **41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix ḳilinglar!» —** muxu ibarə «Ḥərḳandaḳ birər ixni ḳilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun ḥeqḳandaḳ ix ḳilalmaydu, əlwəttə.

24 Mana, silər yoqning arilikida,
Ixligininglarmu yoq ixtur;
Silərni tallioquqi bir lənitidur.

Bexarət təkrarlinidu; Huda barlik əl-yurtlaroqa «Mening qulumni tonunglar» dəp tonuxturidu

25 Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu;
U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
U birsi hak layni dəssigəndək, sapalqi lay qəyligəndək əməldarlarning üstigə hujum qilidu;□
26 Bizgə ukturux üqün, kim mukəddəmdin buyan buni eytkan?
Yaki Bizni «U həkikəttur» degüzüp bu ixtin burun uni aldin'ala eytkan?
Yak, heqkim eytmaydu;
Bərhək, heqkim bayan qilmaydu;
Səzünglarni angliyalioquqi bərhək yoktur!
27 Mən dəsləptə Zionoqa: — «Muxu ixlaroqa köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dedim,
Yerusalemoqa hux həwərni yətküzgüqini əwətip bərdim.
28 Mən qarisam, xular arisida heqkim yoq —
Məslihət bərgüdək heqkim yoq,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək heqkimmu yoq.□

Dawami

29 Qaranglar, ular həmmisi quruq;
Ularning yasioqanliri yoq ixtur,
Quyma məbudliri quruq xamaldək mənisizdur.

42

1 Qaranglar, mana Mən yələydioqan Öz qulumoqa!
Jenimning huxallixi boloqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqa kondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həkikətni yətküzüp beridu.□ ■
2 U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu.□

□ **41:25 «Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu»** — tajawuzqi tehi namsiz, birak hazir u tooqruluk yənə bir pakit bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kelidu. Baxka birhil tərjimisi: «Mening namimni qakirip nida kilip kelidu». □ **41:28 «xular arisida heqkim yoq»** — «xular» xübhisizki, butpərəs əllərni kərsitidu. □ **42:1 «Öz qulum , *yəni Pərwərdigarning quli*»** — xübhisizki, Hudaning «yat əllər»gə beoqixlioqan, ularni butpərəsliktin qutquzidioqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yoq» qatarliklar bilən selixturuximiz kerək. Qarioqanda, Huda tallioqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqa Hudaning səzini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həkikət yətküzüp beridu»** — «həküm-həkikət» (ibraniy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə kiloqan) «sot»tiki «həküm-həkikət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boloqan nərsə» degən həkikətni elip kelixtin ibarət. Həkikətsizlər həkikətkə erixidu; (2) Hudaning «həkkaniy kul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal boloqanlaroqa adalətni yürgüzidu. ■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2 «U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu»** — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qilmaydu».

3 Taki u ǫələibə bilən tooǫra ḥəkümlərni qiḳarǫuqə,
Yanjilǫan ḳomuxni sundurmaydu,
Tütəp өqəy dəp ḳalǫan pilikni өqürməydu;□
4 Ḥəküm-ḥəḳiḳətni yər yüzidə tiklimigüqə,
U ḥalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu;
Arallarmu uning pərman-ḳanunini təlmürüp kutidu.□
5 Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni ḥəm uningdin qiḳḳanlarni yayǫan,
Uningda turuwatḳan həlḳḳə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatḳanlarǫa roḥ bərgüqi Təngri Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
—
6 Mənki Pərwərdigar seni ḥəḳḳaniylik bilən xuningǫa qaḳirǫanmənki,
— Sening ḳolungni tutimən,
Seni ḳooǫdap saḳlaymən,
Ḥəm seni həlḳḳə əḥdə süpitidə,
Əllərgə bir nur ḳilip berimən;□
7 Ḳarioǫu kəzlərni eqixḳa,
Zindandin məḥbuslarni,
Türmidə ḳarangoǫuluḳ iqidə olturoǫanlarni ḳutḳuzuxḳa seni *əwətimən*.□
8 Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;
Xan-xəripimni baxḳa birsigə,
Manga təwə boloǫan mədḥiyini oyma məbudlarǫa bərməymən.■
9 Mana, aldinḳi ixlar bolsa əməlgə axuruloǫan;
Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan ḳilimən.□
10 — Pərwərdigarǫa yengi nahxa eytinglar,
I dengizda yürgənlər ḥəm uning iqidiki ḥəmmə məwjudatlar,
Arallar ḥəm ularda turoǫanlarmu,

□ **42:3 «tooǫra ḥəkümlər»** — yaki «ḥəküm-ḥəḳiḳət» tooǫruluḳ 42:1diki izaḥatni kərüng. □ **42:4 «U ḥalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...»** — «ḥalsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən səzlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp өqəy dəp ḳalǫan» ḥəm «yanjiloǫan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-ḳanunini təlmürüp kutidu»** — ḥazir (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning ḳuli» tooǫruluḳ xundaḳ həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwḳul'addə yahxi kəridu, uningdin zor huxallik alidu. (2) Hudaning Roḥi uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix ḳilmaydioǫan, kəmtər, kiqik peillik adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, ḥətta «ümid yoḳ» boloǫudək «yanjiloǫan ḳomux» yaki «tütəp өqəy dəp ḳalǫan pilik»kimu meḥir-xəpḳət kərsitidu. (5) U dunyaoǫa kəlgəndə, Hudaning ḥəḳiḳətlirini, tooǫra ḥəkümlirini pütün dunyaoǫa yətküzmigüqə ḥərgiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, ḥətta əng qət jaylardikilər uningǫa ümid baoǫlap, uning səz-ḥəkümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Ḥəm seni həlḳḳə əḥdə süpitidə, əllərgə bir nur ḳilip berimən»** — «həlḳ» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin baxḳa həlḳlər»ni, «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. □ **42:7 «Ḳarioǫu kəzlərni eqixḳa, zindandin məḥbuslarni, türmidə ḳarangoǫuluḳ iqidə olturoǫanlarni ḳutḳuzuxḳa seni əwətimən»** — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning ḳuli» tooǫrisida xularnimu kərümizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undaḳ ḳiloǫanda uning өzi bir «əḥdə» bolidu ḥəm өzi «nur» bolidu. (9) Bu əḥdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barliḳ həlḳlərning oǫemidə boloǫanliḳini kərsətkəndək) həlḳlərning kəzlirini eqip ularni ərkinlikkə qiḳirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsiḥni) əḥdə süpitidə jaḥandiki barliḳ həlḳḳə ḥədiyə ḳiloǫandək «beridu». ■ **42:8** Yəx. 48:11 □ **42:9 «Mana, aldinḳi ixlar bolsa əməlgə axuruloǫan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən...»** — «aldinḳi ixlar» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlar» bolsa Pərwərdigarning ḥəḳḳaniy ḳuli» tooǫruluḳtur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning ḳuli»ni selixtursaḳ, tajawuzqi wəyranqilik ḳilidu, əl-yurtlar uningdin ḳorḳup patiparaḳ bolup ketidu, butpərəslik tehimu küqiyidu; «Pərwərdigarning ḳuli» bolsa həḳlərgə rəḥim ḳilidu, adəmni saḳaytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaoǫa ḳaritip uning nurioǫa yetəkləydu.

Jaḥanning qət-qətliridin Uni mədḥiyilənglar!□ ■
11 Dala ḥəm uningdiki xəḥərlər,
Kedar ḳəbilisidikilər turoɣan kəntlər awazini kөtürsun,
Seladikilər yuḳiri awazda nahxa eytsun,
Taoɣlarning qoḳḳiliridin təntənə ḳilsun!□
12 Ular Pərwərdigarni uluoɣlisun,
Uning mədḥiyiliri arallardimu jakarlansun.
13 Pərwərdigar palwandək qiḳidu,
Batur ləxkərdək otluḳ muḥəbbitini ḳozoɣaydu;
U warḳiraydu, bərḥəḳ xirdək ḥөrkirəydu;
Düxmənliri üstigə zor küq-ḳudritini kөrsitidu.
14 — «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim;
Jim turup өzümni besiwelip kəldim;
Biraḳ ḥazir toloɣiḳi tutḳan ayaldək inqiḳlap towlaymən;
Ḥəm ḥasiraymən ḥəm ingraymən!□
15 Mən taoɣlarni ḥəm dөnglərni qөldəritimən,
Ularning ḥəmmə yexilliḳlirini ḳurutiwetimən;
Dəryalarni arallaroɣa aylanduruwetimən;
Kөlqəklərnimu ḳaoɣjiritimən.
16 Ḳarioɣularni өzi bilmigən bir yol bilən apirip ḳoyimən,
Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;
Ularning aldida ḳarangoɣuluḳni nur,
Əgri-toḳay yərlərni tüptüz ḳilimən.
Mən muxu ixlarni ḳilmay ḳalmaymən,
Ulardin ḥeq waz kəqməymən.□
17 Oyma məbudlaroɣa tayanoɣanlar,
Ḳuyma məbudlaroɣa: «Silər ilaḥlirimizdur» degənlər bolsa,
Ular yoldin yandurulmay ḳalmaydu,
Ḳattiḳ xərməndə ḳilinidu.■
18 — «Anglanglar, i gaslar!
Ḳarioɣular, kөrüx üqün ḳaranglar!
19 Mening ḳulumdin baxḳa yənə kim ḳarioɣu?
Mening əwətkən «əlqim»din baxḳa yənə kim gas?
Kim Mən bilən əḥdiləxkəndək xunqə ḳarioɣudu?

□ **42:10 «dengizda yürgənlər»** — ibraniy tilida «dengizoɣa qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kөrüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3 □ **42:11 «Kedar ḳəbilisidikilər... Seladikilər...»** — «Kedar ḳəbilisi» ərəblərning bir ḳəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning bir xəḥiri (Sela ḳoram tax üstigə selinoɣan — mənisi «ḳoram tax»). Yuḳiriḳi 34-babta deyilgəndək, Edom Hudaning sөzigə ḳarxi turoɣini bilən, Edomdin Hudaoɣa towa ḳilip ḥəḳiḳiy ibadət ḳilidioɣanlar bolidu. □ **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup өzümni besiwelip kəldim; biraḳ ḥazir toloɣiḳi tutḳan ayaldək inqiḳlap towlaymən; ḥəm ḥasiraymən ḥəm ingraymən!»** — «yengi ixlar» yəni Uning «ḥəḳḳaniy ḳuli»ning dunyaoɣa kelixi, xundaḳla nuroɣun adəmlərni gunaḥlirining asarətliridin ḳutḳuzuxni өz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, ḥamilidar ayalning toloɣiḳi tutḳandək bolidu (10-17-ayətlər toluḳ bir bөlümdur). Demisəkmu, muxu «yengi ixlar» Hudaoɣa nisbətən pütkül aləmdin muḥimdək turidu; qünki U asman-zeminni bir sөz bilənla yaratḳan; biraḳ muxu ixlarni U təxnaliḳ bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən ḥəm ularni tuoɣdurux üqün eoɣir japa ḥəm azab tartḳandək ḳilidu. Muxu intayin sirliḳ ixtur! **«ḥəm ḥasiraymən ḥəm ingraymən»** — ikki ixning təng ḳilinidioɣanliḳini bildüridu. □ **42:16 «Ḳarioɣularni өzi bilmigən bir yol bilən apirip ḳoyimən... Mən muxu ixlarni ḳilmay ḳalmaymən, Ulardin ḥeq waz kəqməymən»** — 15- wə 16-ayətkə ḳarioɣanda, «yengi ixlar» dunyaoɣa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azabliḳ bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxḳa birnəqqə «ḳarioɣular» (bəlkim, gunaḥini, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioɣanlar) üqün moḥtajlirini təminləydioɣan məhsus xaraitlarni yaritip beridu. ■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16

Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?□
20 Sən nuroɳun ixlarni kərgining bilən,
Biraḳ nəziringgə ḥeq almaysən;
Uning ḳuliḳi eqiloɳini bilən,
U anglimaydu».■
21 Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layiḳ kərdiki,
Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti.□
22 Biraḳ xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur;
Ularning ḥəmmisi ora-tuzaḳta tutuloɳan,
Gündihanilarda ḳamilip oɳayib bolidu;
Ular oɳəniymət bolidu,
Ḥeqkim ḳutḳuzmaydu;
Ular olja bolidu,
Ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu.□
23 Biraḳ aranglarda kim buningoɳa ḳulaḳ salsun?
Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroɳa kəngül ḳoysun?□
24 Əmdi kim Yaḳupni olja ḳiloɳan?
Kim Israilni bulangḳilaroɳa tapxurup bərgən?
Buni ḳiloɳini bolsa, biz gunaḥ ḳilip kəmsitkən Pərwərdigar əməsmu?
Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;
Yaki Uning ḳanunioɳa itaət ḳilmaytti.
25 Xunga U ular üstigə oɳəzəp-ḳəḥrini,
Uruxning zorawanliḳini təküp qüxürdi;
Bular uning ətrapioɳa ot tutaxturdi;
Biraḳ u tonup yətmidi;
Bular uni kəydürdi, biraḳ u ḥeq sawaḳ almidi.

43

Dawami
1 Biraḳ ḥazir i Yaḳup, seni Yaratḳuqi Pərwərdigar,
I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundaḳ dəydu: —
«Ḳorḳma; qünki Mən sanga ḥəmjəmət bolup seni ḳutḳuzoɳan;

□ **42:19 «mən bilən əḥdiləxkəndək»** — yaki «Mən bilən inaḳ ḳilinoɳandək». **«...Kim Mən bilən əḥdiləxkəndək xunqə ḳarioɳudu? Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?»** — bir soal tuoɳuliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening ḳulum» yuḳiriḳi «huxallikim boloɳan ḳulum»mu yaki baxḳisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlki Israilning өzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kərüng). Huda 18-ayəttə, Өzi təripidin saḳaytiloɳan (16-ayət), əsli butpərəs «ḳarioɳu» boloɳan əl-yurtlarni («yat əllərni») өzining «ḳarioɳu» həlḳini, yəni Israilni nəzirigə elixḳa qaḳiridu. Demək, Israil təripidin kəmsitilip «ḳarioɳu» dəp ḥesablanoɳanlar kərələydioɳan bolidu, biraḳ (pəyoɳəmbərlər arḳilik) Hudaning nurini ḳobul ḳiloɳan Israillar bolsa, asiylik ḳilip ḳarioɳu bolup ḳaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21 «Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layiḳ kərdiki, Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti»** — Huda Israilioɳa Musa pəyoɳəmbər arḳilik muḳəddəs ḳanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloɳan dunya arisida birdinbir Hudaoɳa ibadət ḳilidioɳan həlḳ bolup, zor imtiyazoɳa erixkənidi. Hudaning məḳsiti, ular arḳilik «Mening ḳulum» ḥəm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyaoɳa yətküzməkqi. Biraḳ Israillar Uning xu məḳsitini ḥeq ətiwarlimay, kəp jəḥəttin Uningdin yüz өrigən. □ **42:22 «Biraḳ xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur... ular olja bolidu, ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu»** — əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroɳun əllər ularoɳa beḳindi bolatti. Biraḳ Uning səzigə kirmigəndin keyin, əḥwali dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Biraḳ aranglarda kim buningoɳa ḳulaḳ salsun? Kim ... kəngül ḳoysun?»** — muxu gəpkə ḳarioɳanda, ḥətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexioɳa qüxkəndin keyinmu anglioɳuqi ḳuliḳi, kəridioɳan kəzliri barlar yənila az bolsa kerək.

Seni Өz namim bilən atiƣanmən;
Sən Meningkidursən!
2 Sən sulardin өtkiningdə, Mən sən bilən billə bolimən;
Dəryalardin өtkiningdə, ular seni ƣərḳ ḳilmaydu;
Sən otta mengip yürginingdə, sən kөyməysən;
Yalḳunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■
3 Qünki Mən bolsam Hudaying Pərwərdigar, Israildiki Muḳəddəs Bolƣuqi, Ḳutḳuzƣuqingdurmən;
Seni ḳutuldurux üqün Misirni bədəl ḳilip bərdim,
Ornungƣa Efiopiyə ḥəm Sebani almaxturdum.□
4 Sən nəzirimdə ḳimmətlik bolƣaqḳa,
Mən sanga izzət-ḥөrmət kəltürgən ḥəm seni sөygən;
Xunga Mən yənə ornungƣa adəmlərni,
Jeningƣa həlḳlərni tutup berimən;
5 Ḳorḳma, qünki Mən sən bilən billədurmən;
Mən nəslingni xərḳtin,
Seni ƣərbtin yiƣip əpkelimən;■
6 Mən ximalƣa: — «Tapxur ularni!»
Wə jənubḳa: — «Ularni tutup ḳalma!
Oƣullirimni yiraḳtin, ḳizlirimni jaḥanning qət-qətliridin əpkelip bər;
7 Mening namim bilən atalƣan ḥərbirsini,
Mən Өz xan-xəripim üqün yaratḳan ḥərbirsini əpkelip bər!» — dəymən,
«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə ḳildim!»».

«Sotta» — Huda wə butlar otturisida ḥөküm qiḳiringlar!

8 U «kөzi bar» ḳariƣu həlḳni,
Yəni «ḳuliḳi bar» gaslarni aldiƣa elip kəldi.□
9 — «Barliḳ əllər yiƣilsun,
Həlḳlər jəm bolsun!
Ulardin kimmu mundaḳ ixlarni jakarliyalisun?
Yəni kim muxundaḳ «ilgiriki ixlar»ni *aldin'ala* bizgə anglitip baḳḳan?
Bar bolsa, өzlirini ispatlaxḳa guwaḥqilirini aldiƣa kəltürsun;
Bolmisa, ular bu ixlarni angliƣandin keyin: — «Bu bolsa ḥəḳiḳət!» dəp etirap ḳilsun!□
10 Silər *həlḳim* Mening guwaḥqilirim,
Ḥəm Mən talliƣan ḳulum *mən üqün* guwaḥqidur,

□ **43:2 «sulardin... dəryalardin.. otta mengip yürginingdə...»** — yuḳiriḳi 42-bab, 25-ayəttə Israilƣa tərbiyə berilgən ot tilƣa elindi. Biraḳ muxu sөzlərgə ḳariƣanda, Huda ularƣa əxəddiy ḳattiḳ tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə otlardin өtküzüp) bərgini bilən, U ḥaman ularni ḳutḳuzidu. ■ **43:2** Zəb. 66:12 □ **43:3 «Seni ḳutuldurux üqün Misirni bədəl ḳilip bərdim, ornungƣa Efiopiyə ḥəm Sebani almaxturdum»** — muxu sөzlər bəlkim Hudaning Musa pəyƣəmbər arḳiliḳ Israilni Misirdin ḳutḳuzƣanliḳini kөrsitidu. Misir padixaḥi Pirəwn ḳattiḳ ḳarxi qiḳixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jənubiy təripidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartḳan. ■ **43:5** Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27 □ **43:8 «... «kөzi bar» ḳariƣu... «ḳuliḳi bar» gaslar»** — xübḥisizki Israilni kөrsitidu. Ḥəyran ḳalarliḳ ix xuki, Huda ularni Өzigə guwaḥliḳ ḳilixḳa aldiƣa kəltürgən. □ **43:9 «Barliḳ əllər yiƣilsun, həlḳlər jəm bolsun! Ulardin kimmu mundaḳ ixlarni jakarliyalisun?...»** — muxu ayəttiki «(yat) əllər» ḥəm «həlḳlər» bolsa, xübḥisizki, Israildin sirt barliḳ həlḳlərni, yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kөrsitidu. «Yəxaya» degən kitabta «əllər» yaki «həlḳ-millətlər» deyilsə, ḥərdaim muxu mənisini bildüridu. Muxu yərdə barliḳ əl-yurtlar (Israildin sirt) butpərəslikkə qөküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning qoḳunƣan butimiz Sening «Israilni Misirdin ḳutḳuzup qiḳirix»ingƣa ohxax uluƣ bir ixni ḳilƣan?» degüqilər barmidu? — bar bolsa guwaḥqiliḳ ḳilsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə, Hudaning soaliƣa jawab bərgüqi yoḳ.

Xundaq ikən, silər Meni tonup,
Manga ixinip,
Həm qüxinip yətkəysilərki: —
«Mən degən «U»durmən,
Məndin ilgiri heq ilah xəkillənmigən,
Həm Məndin keyinmu heq xəkillənməydu;□ ■
11 Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxqa Qutquzoquqi yoqtur».
12 — Aranglarda «yat ilah» bolmioqan waqitta,
Mən *məqsitimni* jakarlioqan,
Mən qutquzoqan həm xu ixlarning dangqini qiqaroqanmən;
Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwahqisilər, — dəydu Pərwərdigar.□
13 «Bərhək, əzəldin buyan Mən degən «U»durmən,
Mening qolumdin heqkim heqkimni qutquzalmaydu;
Mən ix qilsam, kim tosalisun?■

Huda Israilni Babildin qutquzidu

14 Həmjəmət-Qutquzoquqinglar boloqan Pərwərdigar, Israildiki Muqəddəs Boloquqi mundaq dəydu: —
Silərni dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularning həmmisini, jümlidin kaldiylərni,
Qaqqun süpitidə əzliri huxallik bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən.□
15 Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Muqəddəs Boloquqi, Israilni Yaratquqi, silərning Padixahinglardurmən.
16 Dengizdin yolni qiqaroquqi,
Dawaloquoqan sulardin yol aqquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
17 (U jəng harwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: —
Ular birakla yiqilidu, turalmaydu;
Ular əqüp qaloqan, qiraoq pilikidək əqürülgən)□
18 — Muxu ətkən ixlarni əslimənglar,
Qədimki ixlar tooqrulukmu oylanmanglar;
19 Qünki mana Mən yengi bir ixni qilimən;
U hazirla barlikqa kelidu;
Silər uni kərməy qalamsilər?!
Mən hətta dalalardimu yol aqimən,
Qəl-bayawanda dəryalarni barlikqa kəltürimən!■

□ **43:10 «Silər həlqim Mening guwahqilirim, həm mən tallioqan qulum Mən üqün guwahqidur,...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Silər həlqim Mening guwahqilirim, xundaqla Mening tallioqan qulumsilərki,...». ■ **43:10** Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Qox. 13:4 □ **43:12 «Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwahqisilər...»** — demək, Huda: «Silərni Misirdin qutquzimən» — degən; U xundaq qiloqan; andin muxu ixlarni dunyaoqa ayan qiloqan. Huda Israilni muxu ixlirida Özigə guwahqi boluxqa qakiroqan bolsimu, bu ayətkə kariqanda, ular Uningoqa heq guwahlik bərmigən. ■ **43:13** Yəx. 14:27 □ **43:14 «Ularning həmmisini, jümlidin kaldiylərni, qaqqun süpitidə əzliri huxallik bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən»** — miladiyədin ilgiriki 539-yili Babil xəhiri Parsliklar təripidin ixoqal qilinoqan. Xu qaoqda ularning qaqqunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arqilik qaqmakqi boloqan boluxi mumkin. □ **43:17 «Dengizdin yolni qiqaroquqi ... Pərwərdigar mundaq dəydu: — (u jəng harwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: — ular birakla yiqilidu, turalmaydu...)»** — (16-17-ayətlər) Musa pəyoqəmbər yaxioqan dəwridə, Misirning qoxunliri Israillarni «dengizda eqiloqan yol»da qooqlap, dengizdin ətməkqi bolup, 16-17-ayətlərdə tiloqa elinoqan wəqələr bilən wəyran qilinoqan. Xu yol bilən Huda Israilni qutquzoqan. Təwrat, «Misirdin qiqix», 14-babni kərüng. ■ **43:19** Wəh. 21:5

20 Daladiki ḥaywanlar, qilbərilər ḥəm ḥuwḳuxlar Meni uluoɣlaydu;
Qünki Mən Өz həlḳim, yəni Өz tallioɣinimoɣa iqimlik təminləxkə,
Dalalarda sularni,
Qəl-bayawanlarda dəryalarni qiḳirip berimən.
21 Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən;
Ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu. □ ■

Israilning mənisiz ḳurbanliḳliri •••• Hudaning Israiloɣa kərsətməkqi boloɣan meḥir-xəpḳiti

22 Birak, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding,
I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip ḥarsinding;□
23 Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanlik» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs,
«Inak ḳurbanlik»liring bilən Meni ḥərmətligən əməssən;
Mən «axlik ḥədiyə»ni ḳilix bilən seni «ḳulluḳ»ḳa ḳoymaḳqi əməsmən,
Huxbuy yeḳip seni ḥarsindurmaḳqi boloɣan əməsmən!□
24 Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən,
Sən «Inak ḳurbanlik»liringning yeoɣi bilən Meni razi ḳilip ḳanaətləndürgən əməssən;
Əksiqə sən gunaḥliring bilən Meni ḳullukḳa ḳoymaḳqi boloɣansən,
Itaətsizliking bilən Meni ḥarsindurdung.□
25 Mən, Mən Өzüm üqünla sening asiylikliringni өqüriwətküqimən,
Mən sening gunaḥliringni esimgə kəltürməymən.■
26 Əmdi ətmüxüng tooɣruluk Meni əslitip ḳoyoɣin,
Munazirə ḳilixayli,
Өzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin!□ ■
27 Birinqi atang gunaḥ ḳiloɣan;

□ **43:21 «...Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən; ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu»** — muxu 14-21-ayətlərgə ḳarioɣanda, Israil Babil imperiyəsigə əsir bolup sürgün boloɣandin keyin ḳaytidin azad ḳilinidu. Xu qaoɣda Huda ularning yolini ajayib təyyarlap beridu wə ḥəm yolda moḥtaj boloɣanlirining ḥəmmisini (Misirdin qiḳip azad boloɣan wakitka ohxax) məjizilər arḳilik təminləp beridu. Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) azad boloɣan. Xu qaoɣda Babilning ḳaqḳunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryasi bilən ḳaqmaḳqi boloɣan boluxi mumkin. Birak biliximizqə bu ixtin baxḳa, xu qaoɣda bexarət ḳilinoɣan muxu karamət ixlar yüz bərmidi. Xuning üqün kөzḳariximiz xuki, ahirki zamanda Israilning ikkinqi ḳetim Babildin (xundaḳla jahanning barlik qət-yaḳiliridin) ḳeqixi muḳərrər bolidu; xu qaoɣda Huda ular üqün 14-21-ayətlərdə bexarət ḳilinoɣan karamət ixlarni ḳilidu. ■ **43:21** Luḳa 1:74,75 □ **43:22 «Birak, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding»** — degən ibraniy tilida ikki bislik söz. Birinqi mənisi tərjimə ḳiloɣinimizdək «Namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding» («Өzümni» degən söz naḥayiti təkitlәngən). Ikkinqi mənisi, «Sən Mening namimni ḥeq qaḳirmiding» — demək, ḥeq dua ḳilmiding. Bizningqə birinqisi tooɣra, ular kөp dua ḳiloɣini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kөrüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanlik» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs...»** — yuḳiriḳi izaḥitimizdək, ikkinqi birhil tərjimisi bar: — «Manga ḥeqḳandak ḳurbanliḳlar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənidə bolidu. Birak «Yəxaya» 1-babḳa asasən, ular kөptin-kөp ḳurbanliḳlar ḳilip turatti. Ular xundak ḳiloɣini bilən ḥəmmisi bikar. □ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən...»** — xərḥimizqə, muxu intayin kinayilik gəp. «Pul həjləp **Manga** ḥeq egir elip kəlmigənsən» — demək, elip kəlgən nərsiliring (kөp bolsimu) Manga huddi ḥeqnemə elip kəlmigəndək bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən, degənliktur. **«Meni ḳullukḳa ḳoymaḳqi boloɣansən»** — əgərdə birsi ḥeq towa ḳilmay, qin dilidin dua ḳilmay turup (ətkən zamanlarda) ḳurbanlik ḳilsa, muxundak ix Hudaning aldida «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən pəḳət birər «diniy paaliyət»lik ix ḳilsamla, Huda qoḳum məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani əzigə ḳul ḳilix bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38 □ **43:26 «Munazirə ḳilixayli, əzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin»** — demək, əgər sən «Өzüm pak, sening rəḥimdilliḳliringoɣa kerək əməsmən» dəp ḳarisang, undaḳta əzüngni aḳlaxḳa gəp ḳil! ■ **43:26** Yəx. 1:18

Sening xərḥqiliring bolsa Manga asiylik ḳildi.□
28 Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəkligüqilərni napak ḳilimən,
Ḥəmdə Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa,
Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim.□

44

Dawami

1 Birak ḥazir, i Yaḳup Mening ḳulum,
I Mening tallioɣinim Israil, angla! —■
2 Seni yasioɣan, baliyatḳudin tartipla seni xəkilləndürgən, sanga yardəmdə boloɣuqi Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Ḳorḳma, i Mening ḳulum Yaḳup,
I Mening tallioɣinim «Yəxurun», ḳorḳma!□
3 Qünki Mən ussap kətkənning üstigə suni,
Ḳaoŋjirak yərning üstigə kəlkünlərni ḳuyup berimən;
Nəsling üstigə Roḥimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni ḳuyimən;■
4 Ular yumran qəplər arisidin,
Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;
5 Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu,
Yənə birsi bolsa Yaḳupning ismi bilən əzini ataydu;
Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu,
Xundaḳla Israilning ismini əzining ismigə yandax ḳoxidu. □
6 Israilning padixaḥi Pərwərdigar,
Yəni Israilning ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqisi, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Mən bolsam Tunji ḥəm Ahiridurmən;
Məndin baxḳa ḥeq ilaḥ yoḳtur.■
7 Ḳeni, kim Mening ḳədimki həlḳimni tikləp bekitkinimdək bir ixni jakarlap, aldin’ala bayan ḳilip, andin uni Mening aldimoɣa Məndək tikləp ḳoyalaydu?

□ **43:27 «Birinqi atang... »** — bəlkim Israilning əjdadi Yaḳuptur. **«sening xərḥqiliring...»** — Ularning «xərḥqiliri» bolsa bəlkim təwəndiki «muḳəddəs ibadəthanidiki yetəkqilər», yəni kaḥinlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroɣiqə, ḥətta əzliri təripidin «aliyjanab» dəp ḥesablanoɣan roḥaniylarmu gunaḥḳa petip kətkənidi. □ **43:28 «Mən ibadəthanidiki yetəkqilərni napak ḳilimən»** — həlḳ üqün ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi boloɣan bu kaḥinlar əlükkə təgsila bir ḥəptə «napak» dəp ḥesablinip, ḳurbanliḳ ḳilixḳa salaḥiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (demək, bir balayi’apət qüxidu), xuning bilən Israil Meni bizar ḳilidioɣan muxu ḳurbanliḳlarni ḳilalmaydioɣan bolidu». **«... Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa, Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim»** — ḳarioɣanda, Israil üqün ḥeqḳandak ümid ḳalmidi. Birak 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2 «Yəxurun»** — Huda Israiloɣa ḳoyoɣan bir «ləḳəm». Mənisi «Mening durus boloɣuqim». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yḥ. 7:38; Ros. 2:18 □ **44:5 «Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu... Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu...»** — ḥazir Hudaning «süküt ḳiloɣan» guwaḥqilirining tili qiḳip, gəp ḳilixḳa baxlaydu. Ularning ḥəmmisi bir-birləp Hudaning meḥir-muḥəbbitini bexidin ətküzgən boluxi mumkin. ■ **44:6** Yəx. 41:4; 48:12; Wəḥ. 1:8,17; 22:13

Kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin’ala bayan kilalisun!□
8 Korkmanglar, sarasimigə qüxüp kətmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin bayan kiləƣan əməsmu?
Muxu tooƣruluk silər Mening guwahqilirimdursilər.
Məndin baxka ilah barmu? Bərhək, baxka Koram Tax yok; həqbiridin həwirim yoktur. □ ■
9 Oyuləƣan məbudni xəkilləndürgənlərning həmmisining əhmiyiti yok;
Ularning ətiwarliƣan nərsilirining həq paydisi yoktur;
Muxularoƣa boloƣan «guwahqilar» bolsa, əzliri karioƣu, həqnemini bilməs;
Dərwəkə nətijisi ularning əzlirigə xərməndiliktur.
10 Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgən bolsa,
Həq paydisi yok bir məbudni kuyoƣan, halas!
11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;
Məbudni yasioƣuqilar bolsa adəmdur, halas;
Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun,
Ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu.□ ■
12 Mana təmürqi saymanlirini *kolioƣa elip*,
Qooƣlar üstidə *muxu nərsini* bazoƣanliri bilən sokup xəkilləndüridu;
Andin u küqlük koli bilən uningoƣa ixləydu;
Birak uning korsiki eqip maoƣduridin kalidu;
Su iqməy u halsizlinip ketidu.■
13 Yaoƣaqqi bolsa yaoƣaq üstigə əlqəx yipini tartidu;
U kələm bilən üstigə əndizə sizidu;
Uni rəndə bilən rəndiləydu;
U yənə pərka bilən sizip jijaydu;
Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan təki-turkini xəkilləndüridu;
Xuning bilən u əydə turuxka təyyar kilinidu.
14 Mana u bir küni əzi üqün kedir dərəhlirini kesixkə qikidu!
(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün ormanlik arisioƣa tikip qong kiloƣanidi;
U karioƣaymu tikkənidi, yamoƣur uni ündürdi).
15 Muxu yaoƣaqlardin otun elinidu;
Birsi uningdin elip, issinidu;
Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm uningoƣa ibadət kilidu;
Uni oyuloƣan məbud kilip uningoƣa bax uridu.
16 Demək, yerimini otta kəydüriwetidu;
Yerimi bilən gəx yəydu;
U kawab kilip kanoƣuqə yəydu;

□ **44:7 «Mening kədimki həlkim» —** Hudaning həlki Israildur. Huda awwal Musa pəyoƣəmbərgə: «Mən Yakup jəmətidikilərni (yəni Israilni) Misirdin kutkuzimən, andin ular Manga təwə bir həlk bolidu» — dəp «jakarlioƣan». U ixlətməkqi boloƣan kutkuzux yolini awwal Musaoƣa ukturup «bayan kiloƣan»; andin həmmə bayanlirioƣa əməl kilip ularni yengi bir həlk boluxka «tikləp bekitkən». Buni: «…kədimki həlkimni tikliginimdin tartip...» dəp tərjimə kilix mumkinqilikimu bar, birak bizningqə yukiriki tərjimisi aldi-kəynidiki gəplərgə mas kelidu. **«kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin’ala bayan kilalisun!»** — məbudlar undak kilalaydioƣan bolsa əzining «ilah» ikənlikini ispatlioƣan bolatti, əlwəttə. □ **44:8 «Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip…»** —Ibraniy tilida «Mən ilgiri muxularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Kan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21 □ **44:11 «Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun, ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu» —** Yəxaya pəyoƣəmbərning səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birliktə obdan kərüp bakşila, əzlirining əhmək likini hes kilip Hudadin korkup xərməndə bolidu; (ə) kiyamət künidə ular ornidin turup hesabini tapxuruxi kerək; xu qaoƣda ular korkup xərməndə bolidu. ■ **44:11** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yər. 10:3

Bərḥək, u issinip, øz-øzigə: —
«Aḥ, raḥətlinip issindimmən, otni kørüwatimən!» — dəydu.
17 Birak ḳaloɳini bilən u bir ilaḥni yasaydu;
Bu uning məbudi bolidu;
U uning aldioɳa yiḳilip ibadət ḳilidu;
U uningoɳa dua ḳilip: «Meni ḳutḳuzoɳaysən;
Qünki sən mening ilaḥimdursən» — dəydu.□
18 Bu *kixilər* ḥeq bilməydu, ḥeq qüxənməydu;
Qünki u ularni kərmisun dəp køzlirini,
Ularni qüxənmisun dəp kønglini suwaḳ bilən suwiwətkən.□
19 Ulardin ḥeqbiridə muxularni køngligə kəltürüp: —
«Yaoɳaqning yerimini mən otta køydürdüm,
Yerimining qooɳliri üstidə mən nan yaḳtim;
Mən kawabmu ḳilip yəwaldim;
Ḳaloɳinini bir lənətlik nərsə ḳilamtim?
Mən bir parqə yaoɳaqḳa bax uramtim!» — degudək ḥeq bilim yaki yorutulux yoḳtur.
20 Uning yegini küllərdur!
Uning køngli eziḳturuloɳan! U øz-øzini azdurdi!
Xuning bilən u øzining jenini ḳutḳuzalmaydu,
Yaki: «Mening ong ḳolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — deyəlməydu.□
21 Muxu ixlarni esingdə tut, i Yaḳup,
I Israil, qünki sən Mening ḳulumdursən;
Mən seni yasap xəkilləndürdüm;
Sən Mening ḳulumdursən, i Israil,
Sən Mening esimdin ḥeq qiḳmaysən!
22 Itaətsizlikliringni bulutni øqürüwətkəndək,
Gunaḥliringni tumanni øqürüwətkəndək øqürüwəttim;
Mening yenimoɳa ḳaytip kəl;
Qünki Mən seni ḥəmjəmətlik ḳilip ḥərlükkə setiwaldim.
23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki Pərwərdigar xu ixni ḳiloɳan!
I yərning tegiliri, xadlinip, yangranglar!
I taoɳlar, ormanlar wə ulardiki ḥərbir dərəhlər,
Yangritip nahxilar eytinglar!
Qünki Pərwərdigar Yaḳupni ḥəmjəmətlik ḳilip ḥərlükkə setiwaldi,
U Israil arḳilik güzəllikini kərsitidu!».

Qong ḳutulux •••• Ḳorəx padixaḥning wəzipisi

24 «Sening Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɳuqing boloɳan, seni baliyatḳuda yasap xəkilləndürgən Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mən bolsam ḥəmmini Yaratḳuqi,
Asmanlarni yaloɳuz kərgənmən,

□ **44:17 «Birak ḳaloɳini bilən u bir ilaḥni yasaydu; bu uning məbudi bolidu»** — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiyliktin yaoɳaqtin exip ḳaloɳinini ixlitip but yasaydu. Əng oɳəlitə ix xuki, u Yəxaya təswirligəndək, øzining oylimayla ḳiloɳan bir nərsisigə, yəni «tasadipiyliktin» boloɳan bir nərsisigə ixinidu. □ **44:18 «Bu kixilər ḥeq bilməydu, ḥeq qüxənməydu; qünki u ularni kərmisun dəp køzlirini ularni qüxənmisun dəp kønglini suwaḳ bilən suwiwətkən»** — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Øzi yaki muxu butni kərsitidu. Butni kərsətsə, butning kəynidə bir jin-xəytan bar deməkqi. Bizningqə muxu mənisi eḥtimaloɳa yeḳin. Bəzilər dərwəkə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap ḳilsimu, yənila tiltumar ḳatarliḳlarni ixlitip Hudani ḥaḳarətləydu. □ **44:20 «mening ong ḳolumda bir sahtilik bar əməsmu?»** — «bir sahtilik» məbudining øzini kərsitixi mumkin.

Өz-өzümdinla yər-zeminni yayoɣan Pərwərdigardurmən;■
25 (U bolsa yaloɣan *pəyoɣəmbərlərning* bexarətlirini bikar ḳiloɣuqi,
Palqilarni ḳaymuḳturoɣuqi,
Danalarni yolidin yanduroɣuqi,
Ularning bilimlirini nadanliḳḳa aylanduroɣuqi;
26 Өz ḳulining səzini əməlgə axuroɣuqi,
Rosul-əlqilirining nəsiḥətlirini muwəppəḳiyətlik ḳiloɣuqi,
Yerusalemoɣa: «Sən aḥalilik bolisən»,
Yəḥuda xəḥərlirigə: «Ḳaytidin ḳurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□
27 Qongḳur dengizoɣa: «Ḳuruḳ bol,
Dəryaliringni ḳurutimən» — degüqi;□
28 Ḥəm Ḳorəx tooɣrisida: «U Mening ḳoy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluḳ əməl ḳilip,
Yerusalemoɣa: «Ḳurulisən»,
Ḥəm ibadəthanioɣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami

1 Pərwərdigar Өzi «məsiḥ ḳiloɣini»ɣa,
Yəni əllərni uningoɣa beḳindurux üqün Өzi ong ḳolidin tutup yəligən Ḳorəxkə mundaḳ dəydu: —
(Bərḥəḳ, Mən uning aldida padixaḥlarning tambilini yəxtürüp yalingaqlitimən,
«Ḳox ḳanatliḳ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən,

■ **44:24** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12 □ **44:26 «Өz ḳulining səzini əməlgə axuroɣuqi,...»** — «Өz ḳuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoɣəmbərning өzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning ḥəḳḳaniy ḳuli». **«Yerusalemoɣa: «Sən aḥalilik bolisən», Yəḥuda xəḥərlirigə: «Ḳaytidin ḳurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoɣəmbər өzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalem wə Yəḥuda xəḥərliri harabilik boloɣan bir dəwrgə ḳarap səz ḳilidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemoɣa: «Seni ḳaytidin ḳuroɣuzimən» dəp wədə ḳilidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yil ətrapida boloɣan. □ **44:27 «...Qongḳur dengizoɣa: «Ḳuruḳ bol», «dəryaliringni ḳurutimən» — degüqi;...»** — muxu səzlər Hudaning «Ḳizil Dengiz»ni ḥəm keyinrək Iordan dəryasini ḳurutup Israilni Misirdin ḳutḳuzoɣanliḳini, xundaḳla ahirḳi zamanda bolidioɣan, ohxap ketidioɣan bir wəḳəni kərsitidu. □ **44:28 «Ḳorəx tooɣrisida:...»** — ahirida, Yəxaya pəyoɣəmbər yuḳiriḳi 41-bab, 1-7-ayəttə deyilgən «tajawuzqi»ning ismining «Ḳorəx» ikənlikini eytidu. Oḳurmənlərgə məlumki, Ḳorəx padixaḥ Pars imperiyəsining asasqisi bolup, miladiyədin ilgiriki 540-529-yillirida təhtkə olturoɣan. U Yəxayaning dəwridin təhminən 150 yil keyin yaxioɣan. **«U Mening kənglümdikigə toluḳ əməl ḳilip, Yerusalemoɣa: «Ḳurulisən», ḥəm ibadəthanioɣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur»** — muxu bexarət boyiqə Ḳorəx padixaḥ Babil imperiyəsi wəyran ḳiloɣan Yerusalemni, jümlidin muḳəddəs ibadəthanini ḳaytidin ḳuruxḳa pərman qüxüridu. Ḳorəx Babil xəḥirini ixoɣal ḳiloɣandin keyin, adəmni intayin ḥəyran ḳalduridioɣan ixi xuki, u Babildiki barliḳ sürgün boloɣanlarni өz yurtlirioɣa ḳaytixḳa ruhsət bərgən. Adəmni tehimu ḥəyran ḳalduridioɣan xuki, u Israillaroɣa ibadəthanisidiki altun-kümüx, ḳaqa-buyumlirini ḳayturup, ḥətta ibadəthanining өzini ḳaytidin ḳuruxḳa pul bərgən (miladiyədin ilgiriki 536-yili). Təwrattiki «Əzra» 1- ḥəm 6-babni kərüng.

Xuning bilən ⱪowuⱪlar ikkinqi etilməydu) —□
2 «Mən sening aldingda mengip egizliklərni tüz ⱪilimən;
Mis dərwazilarni qeⱪip taxlaymən,
Təmür taⱪaⱪlirini sunduruwetimən;
3 Wə sanga ⱪarangoⱪuluⱪtiki gəⱨərlərni,
Məhpiy jaylarda saⱪlanoⱪan yoxurun baylⱪlarni berimən;
Xuning bilən өzünggə isim ⱪoyup seni qaⱪiroⱪuqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən.□
4 Mən Өz ⱪulum Yaⱪup,
Yəni Өz tallioⱪinim Israil üqün,
Ismingni өzüm ⱪoyoⱪan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga isim ⱪoydum.
5 Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxⱪa biri yoⱪ;
Məndin baxⱪa Huda yoⱪtur;
Sən Meni tonumioⱪining bilən, Mən belingni baoⱪlap qingittimki,■
6 Künqiⱪixtin künpetixⱪiqə boloⱪanlarning ⱨəmmisi Məndin baxⱪa ⱨeqⱪandaⱪ birining yoⱪluⱪini bilip yetidu;
Mən bolsam Pərwərdigar, baxⱪa biri yoⱪtur.
7 Nurni xəkilləndürgüqi, ⱪarangoⱪulukni Yaratⱪuqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioⱪuqi, balayi'apətni Yaratⱪuqidurmən;
Muxularning ⱨəmmisini ⱪiloⱪuqi Mən Pərwərdigardurmən».
8 — «I asmanlar, yuⱪiridin yaoⱪdurup beringlar,
Bulutlarmu ⱨəⱪⱪaniylik təküp bərsun;
Yər-zemin eqilsun;
Nijat ⱨəm ⱨəⱪⱪaniylik mewə bərsun;
Zemin ikkisini təng өstürsun!
Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay ⱪoymaymən». □

□ **45:1 «Pərwərdigar Өzi «məsiⱨ ⱪiloⱪini»oⱪa .... Өzi ong ⱪolidin tutup yөligən Ⱪorəxkə mundaⱪ dəydu: —»** — «Pərwərdigarning məsiⱨ ⱪiloⱪini» (yaki «Pərwərdigarning məsiⱨligini») — Hudaning yolyoruⱪi bilən Israiloⱪa yengi bir padixaⱨ bekitix üqün uning bexioⱪa kaⱨin yaki pəyoⱪəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiⱨ ⱪilinix» deyilətti; xu qaoⱪdin baxlap xu padixaⱨ «Hudaning məsiⱨ ⱪiloⱪini» dəp atilatti. Muxu ataloⱪuni Ⱪorəxkə ⱪarita ixlətkəndə Huda Israilloroⱪa: «U Mən silər üqün tallap bekitkən padixaⱨ bolidu» dəydu. Biraⱪ Yəxaya pəyoⱪəmbərning dəwridikilərdin kөp adəm: «Ⱪorəx Yəⱨudiylardin bolmaydu; xunga u kəlgüsidə bizni Babildin ⱪutⱪuzup ⱪoyuwətsimu, biz yənila məlum bir imperiyəgə beⱪindi boliwerimiz» dəp, muxu bexarətni ⱪət'iy ⱪobul ⱪilmaytti. Ular yənə: «Hudaning Өz wədisi boyiqə **Dawut padixaⱨning** bir əwladi arⱪilⱪ bizni ⱪutⱪuzuxi kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəⱪil ⱪilixi kerək» deyixi mumkin. Huda dərwəⱪə uloroⱪa xundaⱪ wədə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) biraⱪ u awwal Ⱪorəx arⱪilⱪ Yəⱨudiylarni Babildin ⱪutⱪuzmaⱪqi bolsa, muxu pilanidin gumanlinix yaki narazi bolux uningoⱪa asiylⱪ ⱪiloⱪanoⱪa barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seoⱪiz layning өzini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərning pozitsiyisidur. **«Mən ... «ⱪox ⱪanatlⱪ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən»** — ⱪədimki hatirilərgə asaslanoⱪanda, Babil xəⱨirining dangⱪi qiⱪⱪan bir «ⱪox ⱪanatlⱪ dərwaza»si bar idi. Babil yiⱪitiloⱪanda, bu ⱪox ⱪanatlⱪ dəwraza Ⱪorəxkə eqildi. □ **45:3 «Mən... sanga ⱪarangoⱪuluⱪtiki gəⱨərlərni,... berimən; xuning bilən өzünggə isim ⱪoyup seni qaⱪiroⱪuqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən»** — dərwəⱪə, Ⱪorəxning ⱪiloⱪan uruxliri tosaloⱪuoⱪa uqrimay naⱨayiti rawan, adəmlərni ⱨəyran ⱪalduridioⱪan dərijidə tez boloⱪan. Xuning bilən ⱪiskə waⱪit iqidəU nuroⱪun mal-mülüklərni olja ⱪilip ⱪoloⱪa kəltürgən. Bexarəttə muxu ixlar (Ⱪorəx өzi bilmigən ⱨalda) Hudaning yoxurun yardimidə ⱪilinidu, deyilidu. Ⱪorəx өzi tooⱪruluⱪ muxu bexarətni oⱪuoⱪandin keyin, Pərwərdigarning ⱨəⱪiⱪiy Huda, xundaⱪla Israilning Hudasi ikənlikini bilixi kerək idi. ■ **45:5** Ⱪan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8 □ **45:8 «I asmanlar, yuⱪiridin yaoⱪdurup beringlar, bulutlarmu ⱨəⱪⱪaniylik təküp bərsun; yər-zemin eqilsun...»** — bu səzlər bəlkim Israil wə dunyaning (Ⱪorəx ⱪiloⱪan ixlirining türtkisidə) Hudaoⱪa ixinip, yahxi mewə berix üqün ⱪiloⱪan duasi boluxi kerək.

Israilning Hudaning Ḳorəx arḳilik ḳiloɳanliridin narazi bolup gumanlinixlirioɳa Hudaning bərgən jawabi

9 — «Өz Yaratḳuqisining üstidin ərz ḳilmaḳqi boloɳanoɳa way!
U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!
Seoɳiz lay өzini xəkilləndürgüqi sapalqioɳa: —
«Sən nemə yasawatisən?» desə,
Yaki yasioɳining sanga: «Sening ḳolung yoḳ» desə bolamdu?■
10 Өz atisioɳa: «Sən nemə tuoɳdurmaḳqi?»
Yaki bir ayaloɳa: — «Seni nemining toloɳiḳi tutti?» — dəp sorioɳanoɳa way!
11 Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqi, yəni uni Yasioɳuqi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Əmdi kəlgüsi ixlar tooɳruluḳ sorimaḳqimusilər yənə?
Өz ooɳullirim tooɳruluḳ, Өz ḳolumda ixliginim tooɳruluḳ Manga buyruḳ bərməkqimusilər!?
12 Mən pəḳətla yər-zeminni yasioɳan, uningoɳa insanni Yaratḳuqidurmən, halas!
Өz ḳolum bolsa asmanlarni kərgən;
Ularning samawi ḳoxunlirinimu səpkə saloɳanmən.
13 Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɳuzoɳan,
Uning barliḳ yollirini tüz ḳildim;
U bolsa xəḥirimni ḳuridu,
Nə ḥəḳ nə in’am sorimay u Manga təwə boloɳan əsirlərni ḳoyup beridu» —
dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.□ ■
14 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɳan Sabiyliḳlarning malliri sanga өtidu;
Ular өzliri seningki bolidu,
Sanga əgixip mangidu;
Өzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə өtidu,
Ular sanga bax urup səndin iltija bilən өtünüp: —
«Bərḥəḳ, Təngri səndə turidu, baxḳa biri yoḳ, baxḳa ḥeqḳandaḳ Huda yoḳtur» dəp etirap ḳilidu.□
15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɳuqi bir Təngridursən!».□
16 Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;
Məbudni yasioɳanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu;■
17 Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu;
Əbədil’əbədgiqə hijil bolmaysilər,

■ **45:9** Yər. 18:6; Rim. 9:20 □ **45:13 «Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɳuzoɳan, uning barliḳ yollirini tüz ḳildim»** — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Ḳorəx, əlwəttə. Bexarət uning ḥeq nemini sorimayla Babilda sürgün boloɳan Yəhudiy həlḳni ḳoyup beridioɳanliḳini aldin’ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; Ibr. 11:10 □ **45:14 «Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɳan Sabiyliḳlarning malliri sanga өtidu; ular …sanga əgixip mangidu; өzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə өtidu»** — yuḳiriḳi ayətlərgə ḳarioɳanda muxu wəḳə Ḳorəxning ix-paaliyətlirining ahirḳi bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misiroɳa beḳinoɳan bolup, xübḥisizki, Yəxaya yənə «Misirdin qiḳix» degən wəḳəni kөzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün ḳiloɳanlar өz ihtiyari bilən Israiloɳa beḳindi bolmaḳqi bolidu. Bəzi xərḥqilər, muxu bexarətni «Yəhudiy əməslər»ning Əysa Məsiḥni өz Ḳutḳuzoɳuqisi dəp etirap ḳilixi, xundaḳla ularning Israilning «ḳaldisi»i boloɳan ḥəḳiḳiy jamaitigə ḳoxuluxi bilən əməlgə axuruloɳan, dəp ḳaraydu. Yənə bir kөzḳarax bolsa, muxu ixlar ahirḳi zamanda Yəhudiylar Hudaning ḳexioɳa ḳaytḳandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə ḥər ikkisining tooɳriliḳi bar. □ **45:15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɳuqi bir Təngridursən!»** — muxu səz bəlkim Israillarning Hudaning sirliḳ yollirioɳa, yəni «Yəhudiy əməslər»ning өzlirigə beḳinoɳanliḳioɳa ḳarap ḥəyran ḳelip degən gepidur. ■ **45:16** Yəx. 44:11

Ḥeq xərməndiqilikni kərməysilər.□
18 Qünki asmanlarni yaratḳan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioɣan, uni məzmut ḳiloɣan Huda boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(U uni ḳuruḳ-mənisiz boluxḳa əməs, bəlki adəmzatning turaloɣusi boluxḳa yaratḳanidi)
«Mən bolsam Pərwərdigar, baxḳa biri yoḳtur;■
19 — Mən məhpiy ḥalda yaki zemindiki birər ḳarangoɣu jayda səz ḳiloɣan əməsmən;
Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən;
Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən,
Tüz gəp ḳilimən;□ ■
20 Yioɣilinglar, kelinglar;
I əllərdin ḳaqḳanlar, jəm bolup Manga yeḳinlixinglar;
Өzi oyoɣan butni kətürüp, ḥeq ḳutḳuzalmaydioɣan bir «ilaḥ»ḳa dua ḳilip yüridioɣanlarning bolsa ḥeq bilimi yoḳtur.□ ■
21 Əmdi ular өz gəplirini bayan ḳilix üqün yeḳin kəlsun;
Məyli, ular məsliḥətlixip baḳsun!
Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioɣanidi?
Kim uzundin beri uni bayan ḳiloɣan?
U Mən Pərwərdigar əməsmu?
Dərwəḳə, Məndin baxḳa ḥeq ilaḥ yoḳtur;
Ḥəm adil Huda ḥəm Ḳutḳuzoɣuqidurmən;
Məndin baxḳa biri yoḳtur.□ ■
22 I yər-zeminning qət-yaḳiliridikilər,
Manga təlpünüp ḳutḳuzulunglar!
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa ḥeqbiri yoḳtur;
23 Mən Өzüm bilən ḳəsəm iqkənmən,
Muxu səz ḥəḳḳaniylik bilən aoɣzimdin qikti, ḥərgiz ḳaytmaydu: —
«Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Manga *itaət iqidə* ḳəsəm iqidu».■
24 Xu qaoɣda: «Ḥəḳḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu,
Kixilər dəl Uningla ḳexioɣa kelidu;

□ **45:17 «Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioɣanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu; Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu....»** — muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) ḳarioɣanda, kixilər kəlgüsidə mutləḳ ikki hiloɣa, yəni Hudaoɣa tayinip itaət ḳilidioɣanlaroɣa wə butlaroɣa bax uridioɣanlaroɣa bəlünüp ketidu. ■ **45:18** Yəx. 42:5; 45:5,14 □ **45:19 «Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən»** — ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar ḥəḳḳaniylikni səzləymən». **«Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən, tüz gəp ḳilimən»** — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Өzini yoxuruwaloɣuqi Hudadursən» deginigə ḳarita eytḳan silik bir tənbih boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arḳilik) Өzining ḳutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning ḳuli arḳilik» pütkül dunyaoɣa sunmaḳqi boloɣanlikini kəp ḳetim oquḳ-axkara eytḳan! ■ **45:19** Ḳan. 30:11 □ **45:20 «Əllərdin ḳaqḳanlar»** — ularning nemixḳa yaki nemidin ḳaqḳanliki muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə ḳarioɣanda, insaniyət (ahirḳi zamanda) ikki ḳisimoɣa, yəni Hudaoɣa tayanoɣanlar ḥəm Hudaoɣa өq boloɣanlaroɣa bəlünüp ketidu; xuning bilən Hudaoɣa өq boloɣanlarHudani səygənlərgə ziyankəxlik ḳilixi mumkin; uningdin sirt Hudaoɣa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasizlarning bexioɣa qüxəy dəp ḳaldi» — dəp ḳarap, ularning arisidin ḳeqiximiz kerək dəp oylaydioɣan bolsa kerək. ■ **45:20** Yəx. 44:18,19 □ **45:21 «Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioɣanidi?»** — «muxu ix» xübḥisizki, Hudaning Israilni ḳutḳuzuxi bilən, U «Yəḥudiy əməs»lərgə ḳutḳuzulux pursitini, xundakla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidioɣanlikini kərsitidu (22-24-ayət). ■ **45:21** Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10

Oŋaljirlixip, uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu.□ ■
25 Israilning əwladlirining ḥəmmisi Pərwərdigar təripidin ḥəḳḳaniy ḳilinidu,
Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning aḳiwiti — ulaoŋlar ularni kətürüp ketidu •••• Huda bolsa Өz həlḳini kətüridu!

1 Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu;
Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti;
Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaoŋlaroŋa artiloŋan bolup,
Ḥalsiz ulaoŋlaroŋa eoŋir yük bolidu!□
2 Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;
Ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,
Bəlki өzliri əsirgə qüxidu.□
3 I Yaḳupning jəməti,
Xundaḳla Israil jəmətining ḳaldisi,
Ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar,
Baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər,
— Manga ḳulaḳ selinglar!□
4 Silər ḳerioŋuqimu Mən yənila xundaḳturmən,
Qeqinglar aḳaroŋuqimu Mən silərni yüdüp yürimən;
Silərni yasioŋan Məndurmən, silərni kətürimən;
Silərni yüdüp ḳutḳuzimən.
5 Əmdi Meni kimgə ohxatmaḳqi,
Yaki kimni Manga təng ḳilmaḳqisilər?
Uni Manga ohxax dəp,
Silər kimni Mən bilən selixturmaḳqisilər?■
6 Ular bolsa ḥəmyanidin altunni qeqip berip,
Kümüxnimu tarazioŋa salidu,
Bir zərgərni yalliwalidu,
U bir məbudni yasap beridu;
Ular yiḳilidu, dərwəḳə qoḳunidu!
7 Ular uni mürisigə artidu,

□ **45:24 «Xu qaoŋda: «Ḥəḳḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu, … oŋaljirlixip uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu»** — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidioŋan ohxaydu. Biri bolsa, oŋaljirlixip Hudaoŋa mutləḳ ḳarxi turidioŋanlar; ikkinqisi, Israil, jümlidin өzlirigə bekinip, ular bilən bir boloŋan, Israil bilən billə ḳutḳuzuloŋan Yəhudiy əməslər bolidu. ■ **45:24** Yəx. 41:11
□ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «ooŋli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyoŋəmbər Babil xəḥiri düxmənning ḳolioŋa qüxkəndə, həḳlər butlirini saḳlap ḳelix üqün baxḳa bir yurtḳa yətkiməkqi boloŋanlikini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə ḳoyux kerək boloŋaqḳa, pəyoŋəmbər «Bəlning tiz pükkənlikini, Neboning engixiwatḳanliḳi»ni kərüp mazaḳ ḳilidu. **«Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti…»** — butlar ulaoŋning baxḳuruxioŋa өtkəndək ḳilidu. **«Silər kətürgən nərsiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puḳralarning butlarni kətürüp koqilarni aylanduruxi kerək idi. Biraḳ əslidə Babilliḳlar ḥərmət bilən «kətürgən nərsilər» ḥazir addiy booŋqilardək ulaoŋlaroŋa artildi. □ **46:2 «Ular , *yəni Babilliḳlar yaki ularning ulaoŋliri*** engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,…» — demək, butlar adəm yaki ulaoŋlaroŋa yük boloŋan өzlirini ḳutḳuzalmayla ḳalmay, bəlki ulaoŋlarnimu ḥalsizlanduridu. □ **46:3 «I Yaḳupning jəməti, … ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar, baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər…»** — ḥəḳiḳiy Huda adəmning kətürüxigə moḥtaj əməs, bəlki Өzi Өz həlḳigə oŋəmhorluḳ ḳilip ularni kətüridu. ■ **46:5** Yəx. 40:18, 25

Uni kətürüp, өz ornioɣa ḳoyidu;
Andin u axu yərdə ərə turidu;
U ornidin ḳozoɣilalmaydu;
Birsi uningoɣa yelinip tiləydu,
Lekin u jawab bərməydu;
U kixini awariqilikidin ḳutḳuzmaydu.■
8 Muxu ixlarni esinglarda tutunglar;
Xundaḳla өzünglarni ḥəḳiḳiy ərkəklərdək kərsitinglar;
I, itaətsizlər,
Buni esinglaroɣa kəltürünglar;
9 Ilgiriki ixlarni, yəni ḳədimdin boloɣan ixlarni esinglaroɣa kəltürünglar;
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa biri yoḳtur;
Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yoḳtur;■
10 Mən: «Mening bekitkinim orunlinidu,
Kөnglümgə barliḳ pükkənlərni əməlgə axurmay ḳoymaymən» dəp,
Ixning nətijisini baxtila,
Aldin'ala tehi ḳilinmioɣan ixlarni ayan ḳilip eytḳuqidurmən;■
11 Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni,
Yəni kөnglümgə pükkinimni ada ḳiloɣuqi bir adəmni yiraḳ yurttin qaḳiroɣuqidurmən.
Bərḥəḳ, Mən səz ḳiloɣan,
Bərḥəḳ, Mən uni qoḳum əməlgə axurimən;
Buni niyət ḳiloɣanmən,
Bərḥəḳ, Mən uni wujudḳa qiḳirimən.□
12 I ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar,
Manga ḳulaḳ selinglar: —□
13 Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən,
U yiraḳlaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu;
Mən Zionoɣa nijat yətküzüp,
Israiloɣa julaliḳ-güzəllikimni tikləp berimən». □

47

Israilni sürgün ḳiloɣan Babil tügəxti!

1 «I Babilning pak ḳizi, kelip topa-qangoɣa oltur;
I kaldiylərning ḳizi, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi atalmaysən.■
2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,

■ **46:7** Yəx. 45:20 ■ **46:9** Yəx. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12 ■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11 «Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni ...yiraḳ yurttin qaḳiroɣuqidurmən...» —** «yirtḳuq bir ḳux» Ḳorəxni kərsitidu. Uning bir təripining əxəddiylikini Huda Israildin yoxurmaydu. □ **46:12 «ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar» —** Huda yuḳirida Yəxaya pəyoɣəmbər arḳiliḳ 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də Israillarni Babildin kəlgüsidiki «Ḳorəx» degən bir padixaḥ arḳiliḳ ḳutḳuzimən, dəp jakarliḳan. «Jaḥillar» bolsa Hudaning bu «Ḳorəx pilan»ini yaḳturmaydioɣan Israillarni kərsətsə kerək; ularning yaḳturmaydioɣanliḳi bolsa Ḳorəx Yəhudiy əməs, bəlki Pars boloɣanliḳi üqün bolidu. □ **46:13 «Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən, u yiraḳlaxmaydu; xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu; Mən Zionoɣa nijat yətküzüp... berimən» —** Huda yənila meḥir-xəpḳitini kərsitip, ḥətta «jaḥillar»oɣimu Ḳorəxning ixliri arḳiliḳ nijatḳa erixixtiki pursətni kəltüriman, dəydu. ■ **47:1** Yəx. 26:5

Kənglikingni seliwət,
Paqiqingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip ət; □
3 Uyatliqing eqilidu;
Bərheq, nomusungoɣa tegilidu;
Mən intiqam alimən,
Heqkimni ayap qoymaymən. ■
4 Bizning Həmjəmət-Qutquzoɣuqimiz bolsa,
«Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqəddəs Boloɣuqidur.□
5 I kaldiylərning qizi, süküt qelip jim oltur,
Qarangoɣuluqqa kirip kət;
Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərning hanixi» dəp atalmaysən.□
6 Mən Əz həlqimdin oɣəzəpləndim,
Xunga Əzümning mirasimni buloɣiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungoɣa tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularoɣa heqqandaq rəhim kərsətmiding;
Yaxanoɣanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin eoɣir qilip salding;□
7 Xuning bilən sən: —
«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlarni kənglüngdin heq ətküzmiding;
Ularning aqiwitini heq oylap baqmidingsən.■
8 Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
Əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur,
Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin məhrum boluxning japasini tartmaymən» — degüqi,
I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,
Xuni anglap qoy: —□
9 «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingoɣa təng qüxidu;
Nuroɣunlioɣan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingoɣa kelidu.■
10 Qünki sən əzüngning rəzillikinggə tayanoɣansən,
Sən «Heqkim meni kərməydu» — deding;
Sening danaliqing wə biliming əzüngni eziqturup,

□ **47:2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqiqingni yalingaqla, ...»** — demisəkmu, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliqlar, həm Parslar əz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalingaq mengixqa məjburlaytti. ■ **47:3** Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ **47:4 «Həmjəmət-Qutquzoɣuqi»** — kona Israilda «həmjəmət-qutquzoɣuqi» (goel)ning yənə qilidioɣan bir ixi əzining uwal boloɣan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruq-tuoɣqanliridin birsi qatilliq kəstigə uqrioɣan bolsa, «həmjəmət-qutquzoɣuqi»ning qatilni eltürüx hoquqi həm wəzipisi bar idi. □ **47:5 «qarangoɣuluqqa kirip kət»** — «qarangoɣuluq» bəlkim zindandiki qarangoɣuluqni bildüridu. □ **47:6 «Əzümning mirasim»** — Huda Əzining həlqini Əzi üqün miras dəp hesablaydu. ■ **47:7** Wəh. 18:7 □ **47:8 «Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur.. degüqi, ... Xuni anglap qoy: —»** — Huda Əz həlqigə «tərbiyə jazasi»ni bərməkqi bolup, ularni Babilning rəhimsiz qolioɣa tapxuruxi bilən, Babilliqlarmu əz rəhimsizliki tüpəylidin jazaoɣa uqrimay qalmaydu. Babilning: «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degini, baxqilaroɣa pütünləy «pərwayim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yeganə» degən təkəbburluqtur. ■ **47:9** Yəx. 51:19

Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding.□
11 Biraq balayi'apət seni besip kelidu;
Sən uning kelip qiqixini bilməysən;
Ğalakət bexingoƣa qüxidu;
Sən ğeqqandaq «ğamiy puli» bilən uni tosalmaysən;
Sən ğeq kütmigən wəyranqilik tuyuqsiz seni besip qüxidu.
12 Əmdi qeni, yaxliqingdin tartip əzüngni upritip kəlgən əpsunliringni,
Xundaqla nuroƣunlioƣan jadugərliklirингni ğazir oqup turiwər;
Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?
Birər nemini təwritip qoyalarsən ğərqaqan?!
13 Sən aloƣan məsliğətliring bilən ğalsizlinip kətting;
Əmdi asmanlaroƣa qarap təbir bərgüqilər,
Yultuzlaroƣa qarap palqilik qiloƣuqilar,
Yengi aylarni kəzitip munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytquqilar» ornidin təng turup bexingoƣa qüxidioƣanlardin seni qutquzsun!
14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;
Ot ularni kəydüriwetidu;
Ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
Biraq ularda adəmni issitqudək ğeq kəmür,
Yaki adəm issinoƣudək ğeq gülhan yoqtur!□
15 Seni awarə qiloƣan,
Yaxliqingdin tartip səndə soda qiloƣanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu;
Ğərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu;
Seni qutquzoƣudək ğeqkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jağilliqi: — ular Babildin qutquzuloƣini bilən, gunağliridin saqit bolmaydu

1 I Yaqupning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloƣanlar,
«Yəğuda bulaqliri»din qiqqansilər,
Pərwərdigarning namini ixlitip qəsəm qiloƣuqisilər,
Israilning Hudasini tiloƣa aloƣuqisilər,
Biraq bular ğəqiqət ğəm ğəqqaniyliqtin əməs!
Munularni anglap qoyunglar: —
2 (Qünki ular «muqəddəs xəğər»ning namini ixlitip əzlirigə isim qilidu,

□ **47:10 «Sening danaliking wə biliming əzüngni eziqturup, sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding»** — yuqiriqi (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degən, baxqilaroƣa «pərwayim pələk» degənlik. Muxu yərdə bolsa «Hudaoƣimu pərwayim pələk» degənlik. □ **47:14 «Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda adəmni issitqudək ğeq kəmür… yoqtur!»** — bu səzning mənisi bəlkim, ğəqiqiy Hudaning oƣəzipi küqlük ğəm otluq; atalmix «butlarning oƣəzipi»ning bolsa, adəmni issitqudəkmu oti yoq; baxqa mənisi bar deyilsə: — Muxu palqilar ğeqnemigə yarimayduki, ğətta (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən waqittimu adəmni issitqudək ğarariti bolmaydu. □ **47:15 «Seni awarə qiloƣan, yaxliqingdin tartip səndə soda qiloƣanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu; ğərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu…»** — Babilda pal selix, seğirgərlik qatarlik hurapiyliqlar bəlkim «əng qong soda» boluxi mumkin. Biraq bexarət boyiqə palqilar heridarliridin məğrum bolup baxqa yurtlaroƣa yol almaqqi bolidu. Arheologlar kona Babil xəğiridin qazoƣan asar'ətiqilər iqidin nuroƣun «palnamilər» ğəm «rəmmalnamilər» tepildi. Biraq bulardin ğeqqaysisidin «Babil wəyran bolidu» degən bexarətni tapqili bolmaydu; ğəmmisi «keləqiking parlaq» degəndək səzlərdur (əməliyəttə barliq palqilik xundaq əməsmu?!). ■ **47:15** Wəğ. 17:16

Tehi Israilning Hudasiƣa «tayinar»mix!
Uning nami bolsa samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigardur!)
3 Mən burunla «ilgiriki ixlar»ni aldin’ala bayan ⱪildim;
Ular Өz aƣzimdin qiⱪⱪan, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuⱪsiz wujudⱪa qiⱪirip,
Ular əməlgə axuruldi;□
4 Qünki Mən sening jaɦilliⱪingni, boynungning pəylirining təmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□
5 Sening: «Mening butum muxularni ⱪildi»,
Yaki «Oyma məbudum, ⱪuyma məbudum bularni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan ⱪildim;
Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.
6 Sən bularni angliƣansən;
Əmdi ularning ɦəmmisini kərüp baⱪ!
Buni rast dəp etirap ⱪilmamsilər?
Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saⱪlinip yoxurunƣan ixlarni bayan ⱪildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□
7 Sening: «Dərwəⱪə, mening ulardin baldur həwirim bar idi» deməsliking üqün,
Ular burun əməs, ɦazirla yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap baⱪmiƣansən.
8 Bərɦək, sən ⱪulaⱪ salmiding,
Bərɦək, sən həwərmu almiding,
Bərɦək, sening ⱪuliⱪing heli burunla eqilmay etiklik ⱪaldi;
Qünki Mən sening wapasizliⱪ ⱪiliweridiƣanliⱪingni,
Baliyatⱪudiki qeƣingdin tartip «asiy» dəp atilidiƣanliⱪingni bildim.
9 Өz namim üqün ƣəzipimni keqiktürimən,
Xəɦritim üqün seni üzüp taxlimaymən dəp ƣəzipimni besiwaldim;■
10 Ⱪara, Mən seni tawlidim,
Biraⱪ kümüxni tawliƣandək tawlandurmidim;
Mən azab-oⱪubətning humdanida seni talliwaldim;□
11 Өz səwəbimdin, Өz səwəbimdin Mən muxuni ⱪilimən;
Mening namimƣa daƣ təgsə ⱪandaⱪ bolidu?
Mən Өzümning xan-xəɦritimni baxⱪa birsigə ətküzüp bərməymən.■
12 I Yaⱪup,
I qaⱪiroƣinim Israil!
Manga ⱪulaⱪ saloƣin;
Mən «U»durmən;
Mən Tunjidurmən, bərɦək ɦəm Ahirⱪidurmən;■
13 Mening ⱪolum yər-zeminning ulini saloƣan,
Ong ⱪolum asmanlarni kərgən;

□ **48:3 «Ilgiriki ixlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki ixlar» xübɦisizki, Hudaning «Ⱪorəx pilani»dur (46:12diki izaɦatni kərüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «ⱪoxumqə səz»diki 4-misal (48-babning alaɦidə xəkli tooƣrisida) degən grafini kərüng. Axu grafiƣa ⱪariƣanda, 48-bab ikki ⱪisimƣa bəlünidu. Birinqi ⱪisimdiki «ilgiriki ixlar» dəl «Ⱪorəx pilani»ƣa barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning ⱪulining ixlirni kərsitidu. Muxu təɦlil ⱪilinix 42-babtikigə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini…»** — səzmusəz tərjimə ⱪiloƣanda «pexanəngning mistin ikənlikini…». □ **48:6 ««yengi ixlar»nəni saⱪlinip yoxurunƣan ixlarni bayan ⱪildim,…»** — yuⱪiriⱪi izaɦatta deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning ⱪuli» tooƣruluⱪ hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüng). ■ **48:9** Yəx. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüxni tawliƣandək tawlandurmidim»** — demək, Israil kümüxning barliⱪ daxⱪilini ayriwaloƣuqə tawlanƣandək tawlansa, bəlkim ɦeqnərsə ⱪalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu kərüng). **«Azab-oⱪubətning humdanida»** — bəlkim Babil imperiyəsining ularƣa ⱪarita ⱪiloƣan ziyankəxliklirini kərsitidu. ■ **48:11** Yəx. 42:8 ■ **48:12** Yəx. 41:4; 44:6; Wəɦ. 1:17; 22:13

Mən ularni qaḳirsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.
14 Ḥəmminglar, jəm bolup yiƣilinglar, anglap ḳoyunglar;
Butlar arisida ḳaysisi muxundaḳ ixlarni bayan ḳiloƣan?
Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada ḳilidu,
Uning bilək-ḳoli kaldiylərning üstigə zərb bilən qüxidu;□ ■
15 Mən, Mən səz ḳiloƣanmən;
Dərḥəḳiḳət, Mən uni qaḳirdim;
Mən uni aldiƣa qiḳiriwaldim;
Uning yoli muwəppəḳiyətlik bolidu.

16 — Manga yeḳin kelinglar, muxuni anglap ḳoyunglar;
Mən əzəldin səzümni yoxurun ḳiloƣan əməs;
Səzüm əməlgə axuruloƣinidimu yənila xu yərdə boloƣanmən;
Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!□ ■
17 Ḥəmjəmət-nijatkaring Pərwərdigar, Israildiki Muḳəddəs Boloƣuqi mundaḳ dəydu: —
«Өzünggə payda bolsun dəp sanga Өgətküqi,
Sanga tegixlik boloƣan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;
18 Sən Mening pərmanlirimƣa ḳulaḳ saloƣan bolsang'idi!
Undaḳ boloƣanda bəht-hatirjəmliking dəryadək,
Ḥəḳḳaniyliḳing dengiz dolḳunliridək bolatti!■
19 Sening nəsling bolsa uning ḳumliridək,
Iq-ḳarningdin qiḳḳan pərzəntliring ḳum danqiliridək sansiz bolatti!
Ularning ismi Mening aldimda ḥərgiz əqürüwetilməydiƣan yaki yoḳitiwetilməydiƣan bolatti!
20 Babildin qiḳinglar, kaldiylərdin ḳeqip ketinglar!
Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
Bu həwərni anglitinglar,
Jaḥanning qət-yaḳilirioƣiqə uni yətküzüp mundaḳ dənglar: —
«Pərwərdigar Өz ḳuli Yaḳupni ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzdi!□ ■
21 Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi;

□ **48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» —** muxu yərdə Ḳorəxni kərsitidu. ■ **48:14** Yəx. 41:22,23 □ **48:16 «Manga yeḳin kelinglar, muxuni anglap ḳoyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun ḳiloƣan əməs; səzüm əməlgə axuruloƣinidimu yənila xu yərdə boloƣanmən» —** demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» ḥəm Uning yenida ḥazir turup Uning səzini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izaḥatnimu kərüng. Baxḳa birhil tərjimisi: «Əgər waḳit degən nərsini bar desəng, mana Mən Өzümdurmən». **«Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning səzini yər yüzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda ḥəm Hudaning Roḥi təripidin əwətilip Өzi muxu dunyaƣa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning ḳuli» tooƣrisidiki məzmunlarda kəprək axkarilinidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥazir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Roḥi bilən əwətkən!». ■ **48:16** Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yuḥ. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Ḳan. 32:29; Zəb. 81:13-16 □ **48:20 «Babildin qiḳinglar, kaldiylərdin ḳeqip ketinglar!» —** Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 536-yili) ḳutuloƣini bilən, əməliyəttə intayin az bir ḳismi ḳaytip kəldi. Nuroƣun Yəḥudiylar Pars imperiyəsining ḥəkümranliḳi astida turup, özining axu yərdiki əḥwalini yahxi dəp ḳaraytti. Ulardin kəpligən adəm soda-tijarət bilən xuoƣullinix bilən beyip kətti. Ular erixkən parawan turmuxni taxlap өz yurtini ḳaytidin bərpa ḳilix japasidin bax tartti. Xunga ular muxu qaḳiriḳḳa ḳulaḳ salmaytti. Adəmlər muxu dunyadiki mustəbitlik ḥəkümranliḳlardin əməs, bəlki өz gunaḥidin, xəhsiyətqilikidin, **өzidin** «azad ḳilinix»i yaki «ḳutḳuzulux»i əng muḥimdur. Ḳorəx bolsa ularning өz wətinigə ḳaytix yolini aqḳan. Biraḳ gunaḥliridin saḳit bolmisa, ḥəmmisi ḳuruḳ, bikaroƣa ketidu. Bexarətlər boyiqə muxu tügünni yexix üqün, insanni gunaḥdin ḳutḳuzux üqün, «Pərwərdigarning ḳuli» əwətilidu. Uning ḳilidioƣan hizmətliri təwəndiki 49-55-babtiki bexarətlərning temisi bolidu. (Muxu bexarətlər bəlkim ikkinqi ḳetim ahirḳi zamanlardimu əməlgə axurulidu, xu qaoƣda Israil «yengi Babil»din ḥəm dunyadiki qət-qətlərdin Zionoƣa ḳaytidu). ■ **48:20** Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəḥ. 18:4

U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi;
Bərḥək, U taxni yaroɣuzdi, sular uningdin uroɣup qiḳti!».□
22 «Rəzillər üqün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlik yoḳtur». ■

49

Pərwərdigarning ḳulining səzi — •••• Hudaning uning tooɣruluḳ bərgən guwaḥliḳi

1 «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraḳtiki əl-yurtlar, manga ḳulaḳ selinglar!
Baliyatḳudiki qeoɣimdin tartip Pərwərdigar meni qaḳirdi;
Apamning ḳorsiḳidiki qeoɣimdin tartip U mening ismimni tiloɣa aldi;□
2 U aoɣzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi;
Öz ḳolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliḳlanoɣan bir oḳ ḳildi;
U meni oḳdenioɣa selip saḳlidi,□
3 Wə manga: «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɣan Öz ḳulum Israildursən» — dedi».□
4 Əmma mən: —
«Mening əjrim bikaroɣa kətti,
Ḥeqnemigə erixməy küq-maoɣdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim;
Xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur,
Mening əjrimnimu Hudayimoɣa tapxurdum» — dedim; □
5 Əmdi meni Öz ḳuli boluxḳa,
Yaḳupni towa ḳilip uning yenioɣa ḳayturuxḳa meni baliyatḳuda xəkilləndürgən Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(Israil ḳayturulup yenioɣa toplanmioɣan bolsimu,
Mən yənila Pərwərdigarning nəziridə xan-xərəpkə igə boldum,
Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□
6 — U mundaḳ dəydu: —

□ **48:21 «Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi; U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi; …sular uningdin uroɣup qiḳti!»** — «Mis.» 17-babni kərüng. Xu qaoɣda Israillar Hudadin narazi bolup ḳaḳxap kətti. Bəlkim 22-ayət muxundaḳ ixlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **48:22** Yəx. 57:21 □ **49:1 «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɣimdin tartip U mening ismimni tiloɣa aldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɣimdin tartip U mening ismimni əslətti». □ **49:2 «U aoɣzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi …meni siliḳlanoɣan bir oḳ ḳildi»** — ḳiliqning təsiri yeḳindikilərgə, oḳning bolsa yiraḳtikilərgə bolidu. □ **49:3 «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɣan Öz ḳulum Israildursən»** — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda Yaḳupḳa yengi bir isim, Israilni («Huda bilən billə boloɣan əmir» yaki «Hudaning oɣəlibiqisidur» degən mənidə) beoɣixlioɣanidi. Xuning bilən Huda bowisi Ibraḥimoɣa bərgən wədilirini, jümlidin əng uluoɣi: «Sən wə əwlading dunyadiki barliḳ əl-yurtlaroɣa bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningoɣa tapxuroɣan. Biraḳ Yaḳupning əwladliri boloɣan Israillar Hudaoɣa guwaḥliḳ bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini ḥəm wədisini: «Sən bolsang əzüngdə güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɣan Öz ḳulum Israildursən» dəp, pəwḳul'addə «Öz ḳuli»oɣa tapxurdi. □ **49:4 «Mən: — «Mening əjrim bikaroɣa kətti, ḥeqnemigə erixməy küq-maoɣdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim; xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hudayimoɣa tapxurdum» — dedim»** — muxu bexarətni qüxinix üqün 5-13-ayətlərnimu kərüx kerək. Ḳarioɣanda Huda Öz ḳulioɣa «Öz həlḳimni towa ḳilix yolida yenimoɣa ḳayturux» wəzipisini tapxuroɣan bolsimu, ḳul waḳit-küqini sərp ḳilip ḥeqḳandaḳ nətijigə erixəlmigəndək kərünidu; demək, Israil, yəni «Yaḳupning ḳəbililiri» ḥeq towa ḳilmioɣan. Oḳurmənlər muxundaḳ ixlarning ḥəḳiḳiy yüz bərgən-bərmigənlikini Injildin kərələydu. □ **49:5 «Israil ḳayturulup yenioɣa toplanmioɣan»** — buning baxḳa birhil tərjimisi «…yəni Israilni Özigə ḳayturup yioɣix üqün… (meni baliyatḳuda xəkilləndürgən)….»

«Sening Yakup kəbililirini *gunahtin kutkuzup* turoquzuxka,
Həmdə Israildiki «saklanoqan sadiklar»ni bəhtkə kayturuxka kulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur;
Mən tehi seni əllərgə nur boluxka,
Yər yüzining qət-yakilirioqiqə nijatim boluxung üqün seni atidim».□
7 Əmdi Israilning həmjəmət-kutkuzoquqisi, uningdiki Mukəddəs Boloquqi Pərwərdigar mundak dəydu: —
Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə,
Yəni köpqilik lənitiy dəp karioqan,
Əməldarlaroqa kul kilinoqan kixigə mundak dəydu: —
«Səzidə turoquqi Pərwərdigar,
Yəni seni tallioqan Israildiki Mukəddəs Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu;□
8 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən,
Nijat-kutkuzulux yətküzülidioqan bir künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni kooqdaymən,
Seni həlkimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundak kilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlkimni harabə bolup kətkən miraslirioqa warislik kildurisən,■
9 Sən məhbuslaroqa: «Buyakka kelinglar»,
Karangoqulukta olturoqanlaroqa: «Nuroqa qikinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Hətta hərbir takir taoqlardin ozukluk tapidu;
10 Ular aq kalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issikmu, kuyax təptimu ularni urmaydu;
Qünki ularoqa rəhim Kiloquqi ularni yetəkləydu,
U ularoqa bulaklarni boylitip yol baxlaydu.■
11 Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol kilimən,
Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□
12 Mana, muxu kixilər yirakтin keliwatidu,
Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keliwatidu,

□ **49:6 «** ***Pərwərdigar*** mundak dəydu: — «Sening Yakup kəbililirini gunahtin kutkuzup turoquzuxka, həmdə Israildiki «saklanoqan sadiklar»ni bəhtkə kayturuxka kulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning kuli «heqkandak nətijigə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua kiliwərdi. Huda uningoqa: «Pəkət Өz həlkim boloqan Yəhudiylarni kayturupla kalmay, sən bəlki pütkül dunyaoqa nur wə nijat bolup, Kutkuzoquqi bolisən» degən jawabni beridu. □ **49:7 «Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə, yəni köpqilik lənitiy dəp karioqan... kixigə..»** — muxu yərdə «köpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Lekin muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaoqa nisbətən «yat bir əl» dəp karilidu. **«...padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu»** — muxu bexarət bilən yukiriki bexarətni selixtursak, adəmni həyran kalduridu. Kul dunyaoqa nur wə nijat boloqini bilən u adəmlərning nəprət-kəmsitixigə, qətkə kekixioqa həm horlukioqa uqraydu; birak ahirda hətta dunyadiki padixahlarmu «kəzlirini eqip kərüp» kuloqa bax uridu. Əmma ularning «nemə kərgənliki» muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlik okux kerək! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11 «... Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol kilimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu»** — xübhisizki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rohiy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» kul Israil həlkini duniyaning barlik qət-yakiliridin өz yurtioqa kayturup, Yakupning «mirasi boloqan» Pələstinni gülləndürüp ularoqa kaytidin beoqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə asasən bu ixlar «sən üqün bu zərriqilik ixtur». Uning kuli Xəytanning wə gunahning karangoqu zindanlirida uzun yatkan barlik məhbuslar üqün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengi, əhmiyətlik hayatkа, jümlidin jənnətkə erixixtiki pursətni yaritip beridu.

Ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□
13 Huxalliḳtin towlanglar, i asmanlar;
I yər-zemin, xadlan;
Nahxilarni yangritinglar, i taoɳlar;
Qünki Pərwərdigar Өz həlḳigə təsəlli bərdi,
Өzining har boloɳan peḳir-məminlirigə rəḥim ḳilidu.
14 Biraḳ Zion bolsa: —
«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.
15 Ana өzi emitiwatḳan bowiḳini untuyalamdu?
Өz ḳorsiḳidin tuoɳḳan ooɳlioɳa rəḥim ḳilmay turalamdu?
Ḥətta ular untuoɳan bolsimu,
Mən seni untuyalmaymən.
16 Mana, Mən seni Өz alḳanlirimoɳa oyup pütkənmən;
Harabə tamliring ḥərdaim kөz aldimdidur.
17 Ooɳul baliliring *ḳaytixḳa* aldiriwatidu;
Əslidə seni wəyran ḳiloɳanlar, harab ḳiloɳanlar seningdin yiraḳ ketiwatidu;
18 Bexingni egiz kətürüp ətrapingoɳa ḳarap baḳ!
Ularning ḥəmmisi jəm bolup ḳexingoɳa ḳaytip keliwatidu!
Өz ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Pərwərdigar,
Sən ularni өzünggə zibu-zinnətlər ḳilip kiyisən;
Toyi bolidioɳan ḳizdək sən ularni taḳaysən;■
19 Qünki harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring,
Wəyran ḳilinoɳan zemining,
Ḥazir kelip, turmaḳqi boloɳanlar tüpəylidin sanga tarqiliḳ ḳilidu;
Əslidə seni yutuwaloɳanlar yiraḳlap kətkən bolidu.□
20 Seningdin juda ḳilinoɳan baliliring bolsa sanga: —
«Muxu jay turuxumoɳa bək tarqiliḳ ḳilidu;
Manga turoɳudək bir jayni boxitip bərsəng!» — dəydu;
21 Sən kөnglüngdə: —
«Mən balilirimdin ayrilip ḳaloɳan,
Oɳerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan ḥəydiwetilgən tursam,
Kim muxularni manga tuoɳup bərdi?
Kim ularni beḳip qong ḳildi?
Mana, mən oɳerib-yaloɳuz ḳalduruloɳanmən;
Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» — dəysən.
22 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mana, Mən əllərgə ḳolumni kətürüp ixarət ḳilimən,
Əl-millətlərgə kөrünidioɳan bir tuoɳni tikləymən;
Ular ooɳulliringni ḳuqiḳida elip kelixidu;
Ular ḳizliringni ḥapax ḳilip kelidu.
23 Padixaḥlar bolsa, «Ataḳ dadiliring,»
Hanixlar bolsa inik’aniliring bolidu;
Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim ḳilip,
Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;

□ **49:12 «Mana, bular bolsa ximaldin wə oɳərbtin keliwatidu, ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu»** — ibraniy tilidiki «Sinim» degən səz bəlkim ḳədimki «Qin» məmlikiti (ḳədimki «Qin» ḥazirḳi Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu səz üstidə baxḳa ḳaraxlarmu məwjut. ■ **49:18** Yəx. 60:4 □ **49:19 «… harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring… ḥazir kelip, turmaḳqi boloɳanlar tüpəylidin sanga tarqiliḳ ḳilidu»** — bu hil məsilə intayin yahxi bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioɳa ḳaytip kəlgən baliliri xunqə kөpki, yurtḳa patmaydu.

Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisən;
Qünki Manga ümid baoqlap kütkənlər ḥərgiz yərgə ḳarap ḳalmaydu.
24 Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
Ḥəḳḳaniyət jazasi səwəbidin tutḳun ḳilinoqan bolsa ḳutulduroqili bolamdu?□ ■
25 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Ḥətta baturlardin əsirlərnimu ḳayturuwaloqili,
Əxəddiylərdin oljini ḳutḳuziwaloqili bolidu;
Wə sən bilən dəwalaxḳanlar bilən Mənmu dəwaliximən,
Xuning bilən baliliringni ḳutḳuzup azad ḳilimən.□
26 Seni əzgüqilərni öz gəxi bilən özini ozuḳlandurimən;
Ular yengi xarab iqkəndək öz ḳeni bilən məst bolup ketidu;
Xundaḳ ḳilip barliḳ ət igiliri Mən Pərwərdigarning sening Ḳutḳuzoquqing ḥəm Ḥəmjəmət-Nijatkaring,
Yaḳuptiki ḳudrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

Hudaning qaḳirikioqa kim: «Mana mən» — dəydu?

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mən ḳoyuwətkən ananglarning talaḳ heti ḳeni?
Manga ḳərz bərgüqilərning ḳaysisioqa silərni setiwətkənmən?
Mana, silər öz gunaḥliringlar arḳilik öz-özünglarni setiwətkənsilər;
Silərning asiyliḳliringlar tüpəylidin ananglar ḳoyuwetilgənidi.□
2 Mən silərdinmu soraymən:
Mən kəlginimdə, nemixḳa ḥeq adəm qiḳmidi?
Mən qaḳiroqinimda, nemixḳa ḥeqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?
Ḥərlükkə qiḳirixḳa ḳolum ḳisḳilik ḳilamdu?
Ḳutḳuzoqudək küqüm yoḳmidu?
Mana, Mən bir əyibləpla dengizni ḳurutup,
Dəryalarni qəlgə aylanduruwetimən;
Su bolmioqaqḳa ularning beliḳliri sesip ketidu,

□ **49:24 «Ḥəḳḳaniyət jazasi səwəbidin tutḳun ḳilinoqan bolsa ḳutulduroqili bolamdu?»** — buning mənisi bəlkim Israillar yaki baxḳa millətlər «ḥəḳḳaniyət jazasioqa uqrixi səwəbidin tutḳun ḳilinsa», undaḳta ḥəḳḳaniy boloqan Huda ularni ərkin ḳilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliḳioqa hilapliḳmu? — deməkqi. Töwəndiki ayətni ḥəm izaḥatnimu kərüng. ■ **49:24** Mat. 12:29 □ **49:25 «Sən bilən dəwalaxḳanlar bilən Mənmu dəwaliximən»** — Hudaning bu səzi bəlkim «silərni ərkin ḳiliximda birsi adilliḳimoqa daoq qüxürgən bolsa yaki Manga: «biadil!» dəp ərz ḳilsa, Mən Özüm igə, buni Özüm bir tərəp ḳilimən» deməkqi. Əmdi Uning ḳandaḳ ḳilip «bir tərəp ḳilix»i 53-babta axkarilinidu. ■ **49:26** Wəḥ. 16:6 □ **50:1 «Mən ḳoyuwətkən ananglarning talaḳ heti ḳeni?... Silərning asiyliḳliringlar tüpəylidin ananglar ḳoyuwetilgənidi»** — Huda Israiloqa «öz ayalim»dək ḳaraydu. «Ḳoyuwətkən ananglarning talaḳ heti ḳeni?» — Musa pəyoqəmbər arḳilik berilgən ḳanunoqa asasən, «talaḳ hət» bolmisa, «ajraxḳanlar» ḳaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioqa ḳaytix yoli oquḳ kərünidi. **«Manga ḳərz bərgüqilərning ḳaysisioqa silərni setiwətkənmən?»** Hudaoqa ḳərz bərgüqi yoḳ, əlwəttə. Huda «Öz mənpəiti»ni közligən əməs, bəlki ularning gunaḥliri tüpəylidin düxmənlərning ularni ayaoq asti ḳilip əsirgə qüxürüxigə yol ḳoyoqan (oḳurmənlərning esidə bolsunki, Yəxaya asasən muxu bexarətlərni özidin keyinki bir dəwr üqün səzləydu).

Ussuzluqtin əlidu;□ ■
3 Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *qara* bəzdin qilimən». □

Pərwərdigarning quli yənə səzləydu

4 «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərning kənglini yasaxni bilixim üqün manga təlim-tərbiyə aloquqilarning tilini təqdim qildi;
U meni hər səhər oyoqitip turidu,
Tərbiyiləngənlərning qatarida mening qulikimni oyoqitidu.□
5 Rəb Pərwərdigar qulikimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik qilmidim,
Yaki yolidin bax tartmidim.□ ■
6 Dümbəmni sawioquqilaroqa,
Məngzlirimni tük yuloquqilaroqa tutup bərdim;
Horluq həm tükürüxlərdin yüzümni qaqurmidim;
7 Biraq Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə qarap qalmaymən;
Xunga mən *niyitimni qət'iy qilip* yüzümni almastək qing qildim;
Hijillikqa qaldurulmaydioqanlikimni bilimən.□
8 Meni Aqlioquqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət qilalisun?
Bar bolsa birliktə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimoqa kəlsun!□ ■
9 Manga yardəmdə boloquqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz qilalaydioqan kimkən?
Ularning həmmisi bir tal kiyimdək əskirəp ketidu;
Pərwanilər ularni yutuwetidu».
10 — «Aranglarda Pərwərdigardin qorqidioqan,
Uning qulining səzigə itaət qilidioqan kim bar?

□ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixqa həq adəm qikmidi? Mən qakiroqinimda, nemixqa həqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Hərlükkə qikirixqa qolum kiskilik qilamdu? Qutquzoqudək küqüm yokmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yukiriki «Pərwərdigar məndin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» degən qakxaxlaroqa berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz hizmitini qiloqudək adəmni qakirsa, Uning hizmitini qilixqa həqkim qikmaydu. Birsi qiksila, u arkilik qutquzidioqan küq-qudritini kərsitip berətti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1 □ **50:3 «Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən, ularning kiyim-keqəklirini qara bəzdin qilimən»** — Israilning «Misirdin qikix» dəwridə muxundaq ixlar kəp yüz bərgən. «Misirdin qikix»ni kərüng. □ **50:4 «...təlim-tərbiyə aloquqilar... tərbiyiləngənlər...»** — ibraniy tilida «təlim-tərbiyə aloquqilar» wə təwəndiki «tərbiyiləngənlər» həm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən ipadilinidu. **«(Pərwərdigar** meni hər səhər oyoqitip turidu, tərbiyiləngənlərning qatarida mening qulikimni oyoqitidu» — Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə axurux üqün Israildin həqkim qikmidi. Hudaning niyitidiki ixni qilixqa qikidioqini həm xundakla xu ixini qilalioquqi pəqətla Hudaning quli Məsih idi. Pəqət bir qetimla əməs, u «hər səhərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini qobul qilidu. □ **50:5 «Rəb Pərwərdigar qulikimni aqti; mən bolsam itaətsizlik qilmidim, yaki yolidin bax tartmidim»** — qul bolsa hər səhər Hudaning səzini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəhiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəkqətlərni, adəmlərning rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaoqda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlarni qobul qilixqa qət'iy bəl baoqlaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni qət'iy qilip yüzümni almastək qing qildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qakmak texi» degən səz bilən ohxax mənidə (əng qattik tax). □ **50:8 «Meni Aqlioquqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət qilalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimoqa kəlsun!»** — bu ayətkə karioqanda, qul sot qilinip qattiq təhmət-xikayətlərgə uqraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Ⱪarangoⱪulukⱪta mangidioⱪan, yoruⱪluⱪi bolmioⱪan kixi bolsa,
Pərwərdigarning namioⱪa ixinip hatirjəmlənsun,
Hudasioⱪa yələnsun!□
11 Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioⱪan,
Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioⱪan ⱨəmminglar!
Ⱪeni, əz otunglarning nurida,
Əzünglar yaⱪⱪan məx'əllər arisida menginglar;
Biraⱪ silər xuni ⱪolumdin alisilərki: —
«Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-ⱪutulux silərgə yeⱪin turidu!

1 «I ⱨəⱪⱪaniyliⱪⱪa intilgüqilər,
Pərwərdigarni izdigüqilər,
Manga ⱪulaⱪ selinglar: —
Silərni yonup qiⱪaroⱪan taxⱪa,
Silərni kolap qiⱪaroⱪan orəkkə nəzər selinglar;
2 Atanglar Ibraⱨimoⱪa, silərni tuoⱪup bərgən Saraⱨⱪa nəzər selinglar;
Qünki Mən uni yaloⱪuz qeoⱪida qaⱪirdim,
Uningoⱪa bəht ata ⱪildim,
Ⱨəm uni awundurdum.
3 Qünki Pərwərdigar Zionoⱪa təsəlli bərməy ⱪoymaydu;
Uning barliⱪ harabə yərlirigə qoⱪum təsəlli beridu;
U qoⱪum uning janggallirini Erən baoⱪisidək,
Uning qəl-bayawanlirini Pərwərdigarning beoⱪidək ⱪilidu;
Uningdin huxalliⱪ ⱨəm xad-huramliⱪ,
Rəⱨmətlər ⱨəm nahxa awazliri tepilidu.
4 Mening həlⱪim, gepimni anglanglar,
Əz elim, manga ⱪulaⱪ selinglar;
Qünki Məndin bir ⱪanun-təlim kelidu,
Wə Mən ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪitimni əl-yurtlar üqün bir nur ⱪilip tikləymən.
5 Mening ⱨəⱪⱪaniyliⱪim silərgə yeⱪin,
Mening nijatim yoloⱪa qiⱪti;
Mening biləklirim əl-yurtlaroⱪa ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪətni elip kelidu;
Arallar Meni kütüp umid baoⱪlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayinidu.
6 Bexinglarni kətürüp asmanlaroⱪa,
Astinglarda turoⱪan yər-zeminoⱪimu ⱪarap beⱪinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək oⱪayib bolidu,
Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
Uningda turuwatⱪanlarmu ohxaxla əlidu;

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin ⱪorⱪidioⱪan, Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilidioⱪan kim bar?» —** bexarət boyiqə «Pərwərdigardin ⱪorⱪux» ⱨəm «Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxaxtur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioⱪan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioⱪan ⱨəmminglar!… «Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!»» —** bu türküm kixilər: «Hudadin ⱨeq nur kəlmidi ⱨəm kəlməydu» dəp əz-əzigə yol kərsitix üqün əzlirining hiyalidiki «nur»ni yaⱪidu. Əgər «nur» Hudaning Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyoⱪəmbərlərdin, insanlardiki pəlsəpilərdin yaki həlⱪning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining ⱨəmmisining nətijisi ohxax bolup, ular ⱨaman: — «azab-ⱨəsrət iqidə yatidu».

Birak nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
Mening ḥəkḳaniyliḳim ḥərgiz yanjilmaydu.
7 I ḥəkḳaniyliḳimni bilgənlər,
Kəngligə ḳanun-təlimimni pükkən həlḳ,
Manga ḳulaḳ selinglar;
Insanlarning ḥaḳarətliridin ḳorḳmanglar,
Ulardiki kupurluḳ wə oŋaljirlaxlardin patiparaḳ bolup kətmənglar;■
8 Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloŋandək yəwalidu,
Ḳurt yung yəwaloŋandək yəwalidu;
Birak ḥəkḳaniyliḳim əbədil'əbədgiqidur,
Mening nijatim dəwrdin-dəwrgiqidur. ■

Hudaning wədilirini angliоŋanlarning bir duasi

9 Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
Ḳədimki waḳitlarda,
Өtkən zamanlardiki dəwrlərdə oyoŋanoŋiningdək oyoŋan!
Raḥabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən,
Əjdiḥani sanjip zəhimləndürgən əsli Sən əməsmu?□
10 Dengizni, dəḥxətlik ḥanglardiki sularni ḳurutiwetip,
Dengizning tegilirini Sən ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzoŋanlarning ətüx yoli ḳiloŋan Өzüng əməsmu?■
11 Xunga Pərwərdigar bədəl tələp ḳutḳuzoŋanlar ḳaytip kelidu,
Ular nahxilarni eytip Zionoŋa yetip kelidu;
Ularning baxliriоŋa mənggülük xad-huramlik ḳonidu;
Ular huxallik wə xadlikḳa erixidu;
Ḳayoŋu-ḥəsrət ḥəm uḥ-nadamətlər bədər ḳaqidu.
12 Silərgə təsəlli bərgüqi Өzüm, Өzümdurmən;
Өlüx aldida turoŋan bir insandin,
Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorḳup kətkining nemisi?□ ■
13 Asmanlarni kərgən,
Yər-zeminning ulini saloŋan Yasioŋuqing Pərwərdigarni untup yürisən,
Xundaḳla kün boyi ḥalakət yürgüzməkqi boloŋan zalimning ḳəḥridin tohtawsiz ḳorḳup yürisən;

■ **51:7** Zəb. 37:31; 118:6-7; Yəx. 51:12 ■ **51:8** Yəx. 50:9 □ **51:9 «Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Raḥabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən, əjdiḥani sanjip zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?»** — (1) muxu ayəttə «Pərwərdigarning Biliki»gə ḳaritiloŋan bir dua kərsitilidu. Muxu duaoŋa boloŋan birinqi jawab bizningqə 12-ayəttə hatirilinidu — demək, Mən ḥərdaim səgək turimən, sanga təsəlli ḥəm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinqi jawab 53-babta axkarilinidu. (2) «Raḥab» — Misirning baxḳa bir ismi, mənisi «ḥakawurluḳ»tur». Babilliḳlarning ḥəm Pələstinliklərning əpsanilirigə asasən, Huda dunyani yaritip tərtipkə selix üqün, awwal dengizda turoŋan bəzi yaman küqlər üstidin oŋəlibə ḳilixi kerək idi. Muxu küqlərning birsining ismi «Raḥab» idi. Ayətkə ḳarioŋanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu yərdə Huda Өz həlḳini Misirdin qiḳirip ḳutḳuzoŋanda, dengizni ḳurutḳan, xundaḳ ḳilip dengizdiki barliḳ «yaman küqlirini» asanla idarə ḳilidioŋanliḳini kərsətkən. (3) Bizningqə muxu yərdiki «əjdiḥa» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin qiḳix» waḳtida, Huda uni «sanjioŋan», birak tehi өltürgən əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta deyilgəndək) ahirḳi zamanlarda pütünləy bir tərəp ḳilinidu. ■ **51:10** Yəx. 43:16 □ **51:12 «Өlüx aldida turoŋan bir insan»** — ibraniy tilida «əlüwatḳan bir insan» degən ḳiziḳ səz bilən ipadilinidu. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioŋanlarning ḥayatimu өlgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. **«Silərgə təsəlli bərgüqi ... Өzümdurmən; ... (sening) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorḳup kətkining nemisi?»** — muxu ayəttiki «silər» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barliḳ həlḳlərni, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning өzini kərsitixi mumkin. ■ **51:12** Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

Əmdi zalimning ⱪəһri ⱪeni?□ ■
14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
U ⱨangoⱡa qüxməydu, xuning bilən əlməydu,
Uning riskimu tügəp ⱪalmaydu.□
15 Mən bolsam dengizni ⱪozoⱡap, dolⱪunlarni ⱨərkirətküqi Pərwərdigar Hudayingdurmən;
«Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloⱡan Pərwərdigar» Mening namimdur;□
16 Wə asmanlarni tikləxkə,
Yər-zeminning ulini selixⱪa,
Wə Zionoⱡa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə,
Mən səzümni aoⱡzingoⱡa ⱪuyoⱡanmən,
Sən *ⱪulumni* ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən. □
17 I Pərwərdigarning ⱪolidiki ⱪəһrlik ⱪədəһni iqiwətkən Yerusalem,
Oyoⱡan, oyoⱡan, ornungdin tur;
Adəmni wəһimigə saloⱡuqi jam-ⱪədəһni sən iqting, birakla kətüriwətting;■
18 Uning tuoⱡup bərgən barlik baliliri arisida uni yetəkligüdək ⱨeqkim yok,
Uning bekip qong kiloⱡan barlik baliliridin uning ⱪolini tutup yəligüdək ⱨeqbirimu yok.
19 Bu ikki ix bexingoⱡa qüxti —
(Kim sən üqün iq aoⱡritip yioⱡlar?!)
— Bulangqilik ⱨəm wəyranqilik,
Aqarqilik ⱨəm ⱪiliq;
Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?□ ■
20 Sening baliliring ⱨalsizlinip ⱨoxidin kətti,
Toroⱡa qüxkən jərəndək ⱨərbir koqining dokmuxida yatidu;
Ular Pərwərdigarning ⱪəһri bilən,
Hudayingning tənbiһi bilən tolduruldi;■
21 Xunga ⱨazir buni anglap ⱪoy, i har boloⱡan,
— Məst boloⱡan, birak xarab bilən əməs: —
22 Өz həlⱪining dəwasini yürgüzgüqi Rəbbing Pərwərdigar,
Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
«Mana, Mən ⱪolungdin adəmni wəһimigə salidioⱡan jam-ⱪədəһni,
Yəni ⱪəһrimgə toloⱡan ⱪədəһni eliwaldim;
Sən ikkinqi uningdin ⱨeq iqməysən;
23 Mən uni seni harliwatⱪanlarning ⱪolioⱡa tutⱪuzimən;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip tur» dedi;
Xuning bilən sən teningni yər bilən təng ⱪilip,

□ **51:13 «Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloⱡan Yasioⱡuqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi ⱨalakət yürgüzməkqi boloⱡan zalimning ⱪəһridin tohtawsiz ⱪorⱪup yürisən...» —** muxu ayəttiki «sən» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloⱡanlarni (yat əllərning bozək ⱪilixioⱡa uqrioⱡanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kərüng. ■ **51:13** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ **51:14 «U ⱨangoⱡa qüxməydu, xuning bilən əlməydu» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «Uning əlüki (jinayətqidək) orioⱡa taxliwetilməydu». □ **51:15 ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloⱡan Pərwərdigar» Mening namimdur» —** ibraniy tilida ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloⱡan Pərwərdigar» Uning namidur». □ **51:16 «Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini selixⱪa, wə Zionoⱡa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə, Mən səzümni aoⱡzingoⱡa ⱪuyoⱡanmən, sən ⱪulumni ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən» —** muxu ayəttiki «Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning ⱪuli»ⱪa eytiloⱡan gəp boluxi kerək; xunga biz «sən ⱪulumni yapⱪanmən» dəp tərjimə ⱪilduⱪ. Əmdi 16-ayətkə ⱪarioⱡanda Hudaning uningoⱡa tapxuroⱡan wəzipiliri arisida, yengi asman-zeminni bərpa ⱪilixmu boloⱡan bolidu. ■ **51:17** Yəx. 52:1 □ **51:19 «Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?» —** baxⱪa birhil tərjimisi: — «Məndin baxⱪa ⱨeqkim sanga təsəlli berəlməydu». ■ **51:19** Yəx. 47:9 ■ **51:20** Yioⱡ. 2:11,12

Üstüngdin ətküqilər üqün əzüngni koqidiki yol qilding».

52

1 — Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal,
I Yerusalem, muqəddəs xəhər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;
Qünki bundin baxlap sünnət qilinmioqanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu.□
2 Topa-qangdin qiqip əzüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;
Əzüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin, i tutqun boloqan Zion qizi!□
3 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Silər əzünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz qayturup setiwelinisilər».□
4 Qünki mundaq dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlqim dəsləptə Misiroqa musapir süpitidə qüxkənikən,
Xundaqla yeqinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,□ ■
5 (Əmdi ħazir həlqim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar)
Mening karim bolmamdikən?
Ular üstidin ħəkümranliq qiloquqilar ularni zar qaqxatqan, — dəydu Pərwərdigar, —
Xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ħaqarətləngən tursa,
Mening karim bolmamdikən?!»□ ■
6 Xunga Əz həlqim Mening namimni bilidu;
Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundaqla ularoqa: «Kər, Meni!» dəydioqanliqimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoqa kelidu!

□ **52:1 «— Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, muqəddəs xəhər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal»** — bu ayətkə qarioqanda Hudaning oqəzipi Ziondin ətti, meħir-xəpqətlik küni kəldi. Biraq qandaq səwəbtin mundaq boloqanliqini Huda pəyoqəmbərgə tehi ayan qilmioqan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan qilinidu. **«güzəl kiyim»** — ibraniy tilida ibadəthanida ixləydioqan «qurbanlik qiloquqi» kaħinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Demək, Ziondikilərning ħəmmisi kaħinlar bolup, ularning Hudaoqa yeqinlixip, məhsus ibadət qilix ħoquqi bar bolidu. □ **52:2 «Topa-qangdin qiqip əzüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem»** — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursaq, Yerusalemning əħwali Babilningkining əksiqə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak qizi, kelip topa-qangoqa oltur; i kaldiylərning qizi, təhting yoq yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə qarioqanda Yerusalemning olturoqan orni bir təht bolidioqanliqi eħtimaloqa yeqin. □ **52:3 «pulsiz qayturup setiwelinisilər»** — «pulsiz» yaki «pul bilən əməs» — demək, muxu ħərlükning bir baħasi bar. Qandaq baħa tehi ayan qilinmioqan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor qimmətlik baħa ayan qilinidu. □ **52:4 «Həlqim dəsləptə Misiroqa musapir süpitidə qüxkənikən, xundaqla yeqinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,...»** — mumkinqiliki barki, Misirdiki Israillaroqa zalim boloqan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Ħiskos»lardin qiqqan). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib qatarlik Asuriyə padixaħlirini kərsitidu. ■ **52:4** Yar. 46:6 □ **52:5 «... (əmdi ħazir həlqim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin ħəkümranlik qiloquqilar ularni zar qaqxatqan, — dəydu Pərwərdigar, — xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ħaqarətləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!»** — 4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yaqupning jəməti Israil əslidə Misir padixaħining təklipi bilən xu yərgə baroqan; keyinki dəwrdiki Pirəwn Israiloqa asiylik qilip ularni ezixkə baxlioqan. Huda ularni karamət məjizilər bilən qutquzoqan. «Yeqinda» (4-ayət) Asuriyə Israiloqa ħujum qiloqan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasini qismən kərsitixi üqün boloqan), biraq Huda yənila ularni karamət yol bilən qutquzoqan. «Əmdi ħazir...» Israillar (Hudaning jazasi ularning üstidə ada qilinoqandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoqum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni qutquzidu, deməkqi. ■ **52:5** Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

7 Taoqlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaoqliri nemidegən güzəl-ḩə!
U aram-hatirjəmlikni jakarlaydu,
Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,
Nijat-ḳutuluxni elan ḳilidu,
U Zionoqa: «Hudaying ḩəmmigə ḩəküm süridu!»■
8 Kəzətqiliringning awazini angla!
Ular awazini kətüridu,
Nahxilarni yangritip towlaydu;
Qünki Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda, ular əz kəzi bilən kəridu!□
9 I Yerusalemning harabiliri, nahxilarni yangritip təntənə ḳilinglar!
Qünki Pərwərdigar Əz həlḳigə təsəlli bərgən,
U Yerusalemni ḩəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzoqan!
10 Pərwərdigar əllərning ḩəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloqan;
Xuning bilən yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu.□ ■
11 Qiḳip ketinglar, qiḳip ketinglar;
Ḩeq napak nərsigə təgməy xu yərdin qiḳip ketinglar;
Uning otturisidin qiḳip ketinglar;
Pərwərdigarning muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilirini kətürgüqilər, əzünglarni pak tutunglar;□ ■
12 Qünki silər aldiriqan peti əməs,
Patiparaḳ ḳaqḳan peti əməs qiḳip ketisilər;
Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,
Israilning Hudasi arḳa muḩapizətqinglar bolidu.

Pərwərdigarning ḳulining ḳurbanliḳi — əlümi, dəpnə ḳilinixi ḩəm tirildürülüxi

13 « — Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,
U *aləm aldida* kətürülidu, yuḳiri orunoqa qiḳirilidu, naḩayiti aliy orunoqa erixtürülidu.□ ■

14 Lekin nuroqun kixilər seni kərüp, intayin ḩəyran ḳelixidu,
— Qünki uning qirayi baxḳa ḩərḳandiḳiningkidin kəp zəhimləngən,
Ḳulning ḳiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda ḩətta adəm siyaḳimu ḳalmioqan!□ ■
15 U xu yol bilən nuroqun əllərning üstigə *ḳan* qaqidu.

■ **52:7** Naḩ. 2:1; Rim. 10:15 □ **52:8 «… Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda…»** — demək, Pərwərdigar Zionni (Əz həlḳini) əslidiki jayioqa ḳayturidu. Baxḳa ikki hil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə…», «Pərwərdigar Zionoqa ḳaytḳanda…». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kərüng. □ **52:10 «Pərwərdigar əllərning ḩəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloqan»** — demək, Huda karamət ix ḳilixḳa təyyar turux üqün «yəngni türgən»! **«Yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu»** — muxu yərdə «kərüx» bəlkim kəzi bilən kərüxni ḩəm əz bexidin ətküzüxnimu bildüridu. ■ **52:10** Zəb. 98:1-2; Luḳa 3:6 □ **52:11 «muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilar»** — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyoəmbərgə berilgən ḳanunoqa asasən bu ḳaqa-ḳuqilarni pəḳət kahinlar wə ularning ḩəmjəmättikiliri (pak ḩalättə bolsa) kətürsə bolidu; biraḳ 1-ayətkə ḳarioqanda, Hudaning barliḳ həlḳining muxu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Wəḥ. 18:4 □ **52:13 «— Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,..»** — «Pərwərdigarning ḳuli» tooruluḳ «ḳul küyləngən nahxa» degən ataḳliḳ tət xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət ḩəm 52:13-53:12-ayətkiqə dawam ḳilidu. «Kərünglarki… Mening ḳulum…» degən səzlər əng ahirḳi «ḳul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirḳi «nahxa» ilgiriki nahxilarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21: Fil. 2:9-11 □ **52:14 «Lekin nuroqun kixilər seni kərüp, intayin ḩəyran ḳelixidu»** — «seni» xubḩisizki «Pərwərdigarning ḳuli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

Ḫətta xaḫ-padixaḫlarmu uning karamitidin aoɣzini tutupla ḳalidu;
Qünki əzlirigə əzəldin eytilmioɣanni ular kərələydu,
Ular əzəldin anglap baḳmioɣanni qüxinələydu.□ ■

53

Dawami

1 Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?
Ḫəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?□ ■
2 U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran maysidək,
Yaki huddi ḳaoŋjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu;
Uningda jəzbidarliḳ yaki ḫəywə yoḳ bolidu,
Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu.□ ■
3 U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu;
U kəp dərd-ələmlik adəm bolup,
Uningoɣa azab-oḳubət yar bolidu;
Xuning bilən uningdin yüzlər ḳaqurulidu;
U kəmsitilidu, biz uni ḫeq nərsigə ərziməs dəp ḫesabliduḳ.□ ■
4 Biraḳ əməliyəttə bolsa,
U bizning ḳayoɣu-ḫəsritimizni kətürdi,
Azab-oḳubətlirimizni əz üstigə aldi.
Biz bolsaḳ, bu ixlarni u wabaoɣa uqrioɣanliḳidin,
Huda təripidin jazalinip uruloɣanliḳidin,

□ **52:15 «U xu yol bilən nuroɣun əllərning üstigə ḳan qaqidu» —** Təwratta, Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ qüxürülgən ḳanun boyiqə, ḳurbanliḳ ḳilinoɣan ḫaywanning ḳeni arḳiliḳ, kixilərning gunaḫliri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gaḫida, buni ipadiləx üqün, kaḫinlar (ibadəthanida ḫaywanlarni ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi məhsus hadimlar) ḳurbanliḳning ḳenini kixilərning üstigə qaqatti wə bu arḳiliḳ kixilərning gunaḫliri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «ḳan» degən səzni ḳoxtuḳ. Bular ibraniy tilida bir səz bilən, yəni «qaqidu» bilən ipadilinidu. Əmdi muxu yərdə zadi ḳandaḳ ḳurbanliḳning ḳenini «qaqidu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1 «Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Ḫəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?» —** muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kərüng). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu ḳarioɣanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning ḳuli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan ḳilixi» yaki wəḫiysi bolmisa, ḫeqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yḫ. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2 «U … huddi ḳaoŋjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarliḳ yaki ḫəywə yoḳ bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu» —** «Pərwərdigarning ḳuli»ning tuoɣuluxi ḫəm uning əsüp yetilixi gərqə məjizə bolsimu, ḫeqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikənlikini bilməy, uningoɣa pisənt ḳilmaydu. Əməliyəttə maysa wə yiltizlar ḳandaḳmu ḳaoŋjiraḳ yərdin ünüp qiḳsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3 «U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu,…» —** kixilər: — «Kelip qiḳixi, turmuxi wə turḳi jəḫəttin muxundaḳ addiy adəm ḳandaḳmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dəp oylixi mumkin. ■ **53:3** Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

Xundakla kiyin-kistakka elinoqanlikidin dəp kariduk!□ ■
5 Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,
Bizning gunahlirimiz üqün zəhimləndi;
Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk,
Həm kamqidin boloqan yariliri arkilik biz xipamu taptuk. □ ■
6 Həmmimiz huddi koylardək yoldin ezip,
Hərbirimiz özimiz halioqan yoloqa mangoqaniduk;
Birak Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioqip yüklidi.■
7 U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoqiz aqmidi;
U huddi booquzlaxka yetilap mengiloqan pakландək booquzlaxka elip mengildi,
Xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoqiz aqmidi.
□ ■
8 U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!
Qünki u tiriklərning zeminidin elip ketildi,
Mening həlkimning asiyliki üqün u waba bilən uruldi.□ ■
9 Kixilər uni rəzillər bilən ortak bir gərgə bekitkən bolsimu,
Lekin u ölümidə bir bay bilən billə boldi,
Qünki u heqkaqan zorawanlik kilip bakmioqan,
Uning aoqzidin birər eoqizmu hiylə-mikirlik səz tepilmas.□ ■
10 Birak uni ezixni layik kərgən Pərwərdigardur;
U uni azabka qəmüldürgüzdi.
Gərqə u öz jenini gunahni yuyidioqan kurbanlik kiloqan bolsimu,
Lekin u özining uruk-əwladlirini qokum kərüp turidu,
Xundakla uning kəridioqan künliri uzartilidu;

□ **53:4 «Birak əməliyəttə bolsa, u bizning kayoqu-həsritimizni kətürdi, azab-okubətlirimizni öz üstigə aldi. Biz bolsak, bu ixlarni u ...Huda təripidin jazalinip uruloqanlikidin, xundakla kiyin-kistakka elinoqanlikidin dəp kariduk!»** — bu bexarəttə peillar kəpinqə «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanliki okurmənlər üqün bir az oqəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkan bolsa, nemixka «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Ixinimizki, Həmmigə Kadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən ixlar huddi burunki yaki bügünki ixlaroqa ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Mukəddəs Rohning kabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup ətkinidəkla, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boloqan ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkli»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Özining kuli»ning ölümi, əlmisaktin buyanki əng əhmiyətlik, əng muhim wə əng uluoq ix, xundakla mənggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17 □ **53:5 «Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk»** — ibraniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlik yətküzgüqi jaza uning bexioqa qüxti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ **53:6** 1Pet. 2:25 □ **53:7 «U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoqiz aqmidi»** — baxka birhil tərjimisi: «U kiynaldi, birak özini təwən tutup aoqzini aqmidi». **«U huddi booquzlaxka yetilap mengiloqan pakландək booquzlaxka elip mengildi, xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoqiz aqmidi»** — muxu pakланlar wə koylar nemə ixning öz aldida turidioqanlikini bilməydu, əlwəttə; birak kul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən özini Pərwərdigarning halioqini xu dəp uni kobul kilip, özini pida kilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8 «U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi»** — baxka bir-ikki hil tərjimisi bar: — «U kamap koyulup, soraxka tartilix bilən elip ketildi» yaki «U rəhimsizlik bilən, heq soraxka tartilmayla elip ketildi», yaki «U har kilinoqanda, u (adil) sot kilinix hokukidin məhrum boldi». **«Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!»** — baxka birhil tərjimisi: «Özining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlaroqa) ətiwarlidi». ■ **53:8** Zəb. 22:30; Yəx. 53:10 □ **53:9 «u ölümidə ...»** — ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən səz, «köplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinoqan; bu səz «kul»ning ölümining dəhxətlik boloqanlikini, xundakla uning ölümining əhmiyitining kəp tərəplimilik boloqanlikini kərsətsə kerək. **«U ölümidə bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətning əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵlan ixlar uning ilkidə bolup, rawaj tepip
əməlgə axurulidu.□ ■
11 U өzi tartkan japaning mewisini kərüp məmnun bolidu;
Ḥəkkaniy boloɵuqi Mening kulum өzining bilimliri bilən nuroɵun kixilərgə
ḥəkkaniylikni yətküzidu.
Qünki u ularning kəbiḥliklirini өzigə yükliwalidu.□ ■
12 Bu ixliri üqün Mən xu «nuroɵun kixilər»ni uningoɵa ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən,
Xuning bilən u өzi küqlüklərni oɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵan bolidu;
Qünki u ta өlüxkə kədər «*xarab ḥədiyə*»ni tөkkəndək, өz jenini tutup bərdi,
Xundakla өzining asiylik kiloɵuqilarning katarida sanilixioɵa yol koydi.
Xuning bilən u nuroɵun kixilərning gunaḥini өz üstigə aldi,
Өzini asiylik kiloɵuqilarning ornioɵa koyup ular üqün dua kildi».□ ■

54

Pərwərdigarning kulining əjirining birinqi nətijisi •••• Zionning Hudaning ətrapioɵa yioɵilip uning bilən inaklixixi

1 — Təntənə kil, i pərzənt kərmigən tuoɵmas ayal!
Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloɵak tutup bakimioɵan ayal!
— Qünki oɵerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin köptur! — dəydu Pərwərdigar,
— □ ■
2 Qediringning ornini kengəytip,

□ **53:10 «Gərqə u өz jenini gunaḥni yuyidiɵan kurbanlik kiloɵan bolsimu,...»** — yənə birhil tərjimisi: — «Gərqə u (Huda) uning jenini gunaḥni yuyidiɵan kurbanlik kiloɵan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunaḥni yuyidiɵan kurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyoɵəmbərgə qüxürülgən Təwrat 3-kisim, yəni «kurbanlikнamə» süpitidə boloɵan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil kurbanlik «adəm bilən Huda»ni ḥəmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidioɵan, yəni «itaətsizlik kurbanliki» dəp ataloɵan («Lawiylar», 5-babni kərüng). **«uning kəridioɵan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning kuli 8-ayətkə asasən pərzəntsiz «əwladi yok» ḥalda öldi. Birak muxu bayanlaroɵa asasən u ḥazir ḥayat ḥəmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki babtiki 15-ayəttə «kan qeqiloɵan» nuroɵun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- ḥəm 12-ayəttiki өzigə ixəngən, «ḥəkkaniylik yətküzülgən» «nuroɵun kixilər» bolmay kim bolsun? U өlgən bolsa, muxu ix өlümdin tirilgəndin keyin boluxi kerək; demək, Pərwərdigarning kuli өlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵan ixlar uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanoɵa asasən, kul өlümdin tirilgəndin keyin Huda uning koliɵa aləmdiki barlik ixlarni tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18: Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yḥ. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Ḥəkkaniy boloɵuqi Mening kulum өzining bilimliri bilən nuroɵun kixilərgə ḥəkkaniylikni yətküzidu» —** muxu yərdiki «nuroɵun kixilər» uningoɵa ixinidioɵan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nuroɵun kixilər» deyilgini «ḥəmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19 □ **53:12 «Bu ixliri üqün Mən xu «nuroɵun kixilər»ni uningoɵa ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən» —** «nuroɵun kixilər» өzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningoɵa bərgən «roḥiy pərzəntliri», «өzining adəmliri»dur. **«Xuning bilən u өzi küqlüklərni oɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵan bolidu»** — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xaḥ-padixaḥlar» katarlikларni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning kuli «Padixaḥlarning Padixaḥi», Xaḥinxaḥ bolidu. **«U ta өlüxkə kədər «xarab ḥədiyə»ni tөkkəndək, өz jenini tutup bərdi»** — Musa pəyoɵəmbər arkilik Israiloɵa berilgən «kurbanlik tüzümi»də, pütünləy Hudaoɵa atap kөydürülidioɵan «kөydürmə kurbanlik» üstigə «xarab ḥədiyə» tөkülidu; bu «kurbanlikning tolukлimisi» dəp karilidu. **«asiylik kiloɵuqilarning katarida sanaldi»** — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) өzini asiylaroɵa wəkil kilip ular üqün jaza tartti; (2) өzi «jinayətqi» dəp karaldi (ibraniy tilida «asiylik kiloɵuqilar» ḥəm «jinayətqilər» bir səz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luka 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28 □ **54:1 «oɵerib ayalning balilir» —** xübḥisizki, ««Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi» degənlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni oɵerib ayal өzi tuoɵmioɵan. Muxu babtiki barlik bərikətlər yənə xübḥisizki, kulning japalik əjiridin kəlgən nətijidur. Kulning «birinqi wəzipisi» «Yakupni Hudaoɵa yioɵip kayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur. ■ **54:1** Gal. 4:27

Turaloɣuliringning etiklirini ular yaysun;
Küqüngni ḥeq ayimay qedir taniliringni uzartḳin,
Ḳozuḳliringni qingaytḳin;□
3 Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən;
Sening əwlading baxḳa əllərni igələydu;
Ular oɣerib xəḥərlərni aḥalilik ḳilidu.
4 Ḳorḳma, qünki sən ḥeq hijalәttə bolmaysən,
Ḥeq uyatḳa ḳaldurulmaysən,
Qünki yərgə ḥeq ḳaritilip ḳalmaysən,
Qünki yaxliḳingdiki hijilqanliḳni untuysən,
Tulluḳungning aḥanitini ḥeq esinggə kəltürəlməysən.
5 Qünki seni yaritip Xəkilləndürgüqing bolsa sening ering,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning nami;
Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing bolsa Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi,
U barliḳ yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.
6 Qünki Pərwərdigar seni qaḳirdi,
— Huddi eri өzidin waz kəqkən, köngli sunuḳ bir ayaldək,
Yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroɣandək qaḳirdi» — dəydu sening Hudaying;□
7 Mən bir dəḳiḳə səndin ayrilip kəttim,
Biraḳ zor köyümqanliḳ bilən seni yenimoɣa yioɣimən;
8 Oɣəzipimning texixi bilən Mən bir dəḳiḳila yüzümni səndin yoxurup ḳoydum;
Biraḳ mənggülük meḥir-muḥəbbitim bilən sanga köyümqanliḳ kərsitimən» — dəydu Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing Pərwərdigar.
9 Muxu ixlar huddi Nuḥ *pəyoɣəmbər* dəwridiki topan suliridək bolidu —
Mən Nuḥ dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini besip өtməydu dəp ḳəsəm iqkinimdək,
—
Mən xundaḳ ḳəsəm iqkənmənki,
Səndin ikkinqi oɣəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiḥ bərməymən.■
10 Qünki taoɣlar yoḳilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Biraḳ meḥir-muḥəbbitim səndin ḥərgiz kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlik bərgən əḥdəmmu səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga köyümqanliḳ ḳiloɣuqi Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlaḳ keləqiki

11 I har boloɣan, boranda uyan-buyan qayḳaloɣan, ḥeq təsəlli ḳilinmioɣan *ḳiz*,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən ḳirlaymən,
Kək yaḳutlar bilən ulungni salimən;
12 Parḳiraḳ munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaḳnaḳ yaḳutlardin,

□ **54:2 «turaloɣuliringning etiklirini ular yaysun» —** «ular» bəlkim ḳaytip kəlgən «oɣerib ayalning baliliri» (1-ayət). □ **54:6 «Huda seni ... huddi eri өzidin waz kəqkən, köngli sunuḳ bir ayaldək, yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroɣandək qaḳirdi» —** degən səzlər muxu yərdə muḥim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoɣuda bolidu. Əməliyəttə bolsa Huda adil boloɣanliḳi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz өrüxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayəttə tiloɣa elinoɣan. Biraḳ muxu yərdə Huda Өz xəpḳitini kərsitip bu ixlarni tiloɣa almaydu; U pəḳətla 8-, 9-ayəttə: — «Mən (səndin oɣəzəplinip) bir dəḳiḳə səndin ayrilip kəttim» — dəydu. ■ **54:9** Yar. 9:11

Barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən.□
13 Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar təripidin øgitilidu;
Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■
14 Sən həkkaniylik bilən tiklinisən;
Sən zulumdin yirak,
(Qünki sən heq korkmaysən)
Wəhxəttinmu yirak turoquqi bolisən,
Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.
15 Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum kilsa,
(Birak bu ix Mening ihtiyarimda boloqan əməs),
Kimki yioqilip sanga hujum kilsa sening səwəbingdin yikilidu.
16 Mana, kəmür otini yəlpütüp,
Øzigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən,
Həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən;□
17 Sanga karxi yasaloqan heqkandak koral karoqa kəlməydu;
Sanga ərz-xikayət kiloquqi hərbir tilni sən mat kilisən.
Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!
Ularning həkkaniyliki bolsa məndindur! □

55

Pərwərdigarning kulining əjirining ikkinqi nətijisi •••• Uning dunyaoqa sunoqan yengi hayatka igə boluxka təklipi

1 Hoy! Barlik ussap kətkənlər,
Suoqa kelinglar!
Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;
Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar;□ ■
2 Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər?
Əjiringlarni adəmni heq kanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp kilisilər?
Gepimni kəngül koyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

□ **54:12 «Parkirak munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən»** — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlaroqa aptapning əksi qüxidioqan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkirak munarlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **54:13** Yh. 6:45 □ **54:16 «Mana, kəmür otini yəlpütüp, øzigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən, həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən»** — demək, Mən bolmisam muxu korallar həm ixlətməkqi boloquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening kolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kørüng. □ **54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətkiqə Yəxaya «Pərwərdigarning kuli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Birak «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi, u gunahlirini kətürüp kutkuzoqan «həkkaniylik yətküzgən»liri bar. Ular hazir bəlkim «Pərwərdigarning kuli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningoqa ohxax Hudaoqa toluk ibadətlik hizmət kilidu. □ **55:1 «Suoqa kelinglar!»** — ibraniy tilida «su» kəplük xəklidə bolup («sularoqa kelinglar!»), suning kəplükini bildüridu. **«Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar!»** — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyaoqa søz kilidu. Birak u heqkandak gəp satmaydu, əlwəttə. Əmdi Hudaning muxu iltipatioqa pul bilən erixkili bolmisa, uningoqa kandak bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətla adəmning Hudaoqa kulak selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kørginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning kuli barlik insan üqün kurban bolup bədəl tələydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

Kənglünglar molqiliqtin qanaətlinidu;□
3 Manga qulaq selinglar, yenimoqa kelinglar;
Anglanglar, jeninglar ḥayatqa erixidu;
Wə Mən silər üqün mənggülük bir əḥdə tüzüp berimən: —
Xu əḥdə — Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlərdur!□ ■
4 Mana, Mən uni əl-yurtlaroqa guwaḥqi süpitidə,
Əl-yurtlaroqa yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim —□
5 — «Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən,
Seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu;
Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Muqəddəs Boloquqining Əzidur;
Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi».□
6 — Izdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapquzmaqqi boloqan pəyttə;
U yeqin turoqan waqtida uningoqa nida qilinglar!
7 Rəzil adəm əz yolini,
Naḥəq adəm əz oy-hiyallirini taxlisun,
Pərwərdigarning yenioqa qaytip kəlsun,
U uningoqa rəḥimdillik kərsitidu;
Hudayimizning yenioqa qaytip kəlsun,
U zor kəqürüm qilidu.
8 Qünki Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlar əməs,
Mening yollirim bolsa silərning yolliringlar əməstur;
9 Qünki asman yərdin qanqə yuqiri boloqinidək,
Mana Əz yollirim silərning yolliringlardin,
Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlardin xunqə yuqiridur.
10 Yamoqur ḥəm qar asmandin qüxüp,
Yər yüzini suoqirip uni kökərtip, qeqəklitip,
Terioquqioqa urukni, yegüqigə ax-nanni təminligüqə qaytmaydioqandək,
11 Mana Mening aoqzimdin qikqan səz-kalamim xundaqtur;
Əz kənglümdikini əməlgə axurmioquqə,
Uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə,
U Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.□
12 Qünki silər xad-huram ḥalda qiqisilər;
Aram-hatirjəmliktə yetəklinip qiqisilər;

□ **55:2 «Nemixqa ḥəqiqiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni ḥeq qanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp qilisilər?»** — oqurmənlərning esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumioqanlar tooqruluq «uning yegini küllərdur!» degənidi. **«Kənglünglar molqiliqtin qanaətlinidu»** — ibraniy tilida «jeninglar molqiliqtin qanaətlinidu». □ **55:3 «Mən Dawutqa wədə qiloqan meḥir-xəpqətlər»** — muxu səzlər «Zəbur» 18-küy ḥəm 89-küydin elinoqan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoqəmbərgə ikki wədini bərgən: (1) Dawutning bir əwladi uning təhtidə mənggü olturidu. (2) muxu əwladi pəqət Israiloqila əməs, bəlki jaḥandiki barliq əl-yurtlar üstidin ḥəkümranliq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərünidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudqa qikidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4 «Mana, Mən uni … yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim»** — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlər» boloqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kərüng). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübḥisizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ **55:5 «Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən, seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu… Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi»** — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning əz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoqa eytilidu. □ **55:11 «Mening aoqzimdin qikqan səz-kalamim … uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə, … Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.»** — muxu səzlər 6-10-ayətlər bilən toluq baoqlinidu. Hudaning oyliri gunaḥkar insanningkidin xunqə yuqiri bolsimu, Hudaning küqlük səzi towa qiloqan adəmni kətürüp Əzigə ḥəmraḥliqqa igə qilidu; xuning bilən ular Hudaning oylirini ḥəm yollirini qüxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazioqa erixtürülidu.

Taoɣlar ḥəm dənglər silərning aldinglarda nahxa yangritidu,
Dalalardiki barlik dəl-dərəhlər qawak qelixip təntənə ḳilidu;□ ■
13 Yantaḳlikning ornida ḳarioɣay,
Jioɣanlikning ornida hadas dərihi əsidu;
Muxular bolsa Pərwərdigaroɣa bir nam kəltüridu,
Mənggügə üzülməs karamət bolidu. □

56

«Yəxaya» 3-ḳismi •••• Ahirḳi zamanlarni, təltəküs nijatlikni kütüx •••• Rəbkə təxna boloɣanlarni rioɣbətləndürüx

1 Pərwərdigar mundak dəydu: —
Adalət ḥəm ḥidayəttə qing turunglar,
Ḥəḳḳaniylikni yürgüziweringlar;
Qünki Mening nijatim yeḳinlaxti,
Ḥəḳḳaniylikim ayan ḳilinay dəwatidu,□
2 Muxularni ḳiloɣuqi kixi,
Muxularda qing turoɣuqi insan balisi —
Xabat künini buloɣimay pak-mukəddəs saḳlioɣuqi,
Ḳolini ḥərḳandak rəzilliktin tartḳuqi kixi nemidegən bəhtliktur!□
3 Özini Pərwərdigaroɣa baoɣlioɣan yat yurtluk adəm: — «Pərwərdigar qoḳum meni əz həlḳidin ayriwetidu!»,
Yaki aoɣwat boloɣan kixi: — «Mana, ḳaḳxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.□
4 Qünki Pərwərdigar: — Mən Öz «xabat künlirim»ni saḳlaydioɣan,
Kənglümdiki ixlarni tallioɣan,
Əḥdəmdə qing turidioɣan aoɣwatlaroɣa mundak dəymənki: —
5 Mən ularoɣa Öz əyümdə,
Yəni Öz tamlirim iqidə orun ḥəm nam-atak ata ḳilimən;
Muxu nam-atak ooɣul-ḳizliri barlarningkidin əwzəldur;

□ **55:12 «Qünki silər xad-huram ḥalda qiḳisilər...»** — ular zadi nədin qiḳidu? Ahirḳi zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoɣanlar Zionoɣa ḳarap əz yurtliridin qiḳidioɣanlikini kərsitidu; birak xu arilikta, ḥərbir towa ḳilmakqi boloɣan adəmning bir «qiḳixi» boluxi kerək; əzining tallioɣan yolliridin, gunaḥliridin, xəhsiyətqilikidin, təkəbburlukidin, barlik ən'əniwiy kəzḳaraxliridin Hudaning yengilikioɣa ḥəm qaḳirikioɣa ḳarap «qiḳixi» kerək. Əmdi muxu yol japalik ḥəm «hətərlik» boloɣini bilən u bəribir yənila jaḥan-aləmdiki əng xad-huram ḥəm əḥmiyətlik yoldur. ■ **55:12** 1Tar. 16:33 □ **55:13 «Yantaḳlikning ornida ḳarioɣay, jioɣanlikning ornida hadas dərihi əsidu»** — demisəkmu, ikki hil dərəh (ḳarioɣay wə hadas) «daim yexil turidioɣan» dərəhlərdur. □ **56:1 «Adalət ḥəm ḥidayət»** — (ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu) — Muxu yərdə Musa pəyoɣəmbərgə berilgən mukəddəs ḳanun-pərmanlarning barlik tələplirini kərsitidu. □ **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida ḥəm «yəttinqi» ḥəm «tohtitix» degən mənidə. Huda Musa pəyoɣəmbər arḳilik Israiloɣa «yəttinqi küni»də, yənə xənbə künidə əz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining ḥərmitidə dəm elixni buyruoɣan. Əlwəttə, mundak ḳilix ḥərḳandak bir millətning, bolupmu Israillardək deḥḳanqilik bilən xuoɣullinidioɣan millətning ḥəḳikiy iman-ixənqi bar-yokluḳini ispatlaydioɣan ixtur. Məyli sodigər yaki deḥḳan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm aloɣan paydam bəlkim altidin bir ḥəssə kəp bolar» — dəp oylixi mumkin. □ **56:3 «Yaki aoɣwat boloɣan kixi: — «Mana, ḳaḳxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aoɣwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixaḥlarning yaki baylarning ḥərəmhanilirida ayal-kenizəklirini ḳooɣdax hizmitini ḳilatti. Muxu yərdə aoɣwatlar bəlkim barlik meyiplərgə, barlik orni pəslərgə, barlik kəzgə ilinmaydioɣan kixilərgə wəkillik ḳilixi mumkin.

Mən ularoɣa üzülməs, mənggülük namni berimən.□
6 Pərwərdigarning hizmitidə boluxķa,
Uning namioɣa seoɣinixķa,
Uning ķulliri boluxķa Pərwərdigaroɣa əzini baoɣlioɣan,
Xabat künini buloɣimay pak-muķəddəs saķlioɣan,
Əḩdəmni qing tutķan yat yurtluķning pərzəntlirini bolsa,
7 Ularnimu Əz muķəddəs teoɣimoɣa elip kelimən,
Mening duagaḩ boloɣan əyümdə ularni huxal ķilimən;
Ularning kəydürmə ķurbanliķliri ḩəm təxəkkür ķurnanliķliri Mening ķurbangaḩim üstidə ķobul ķilinidu;
Qünki Mening əyüm «Barliķ əl-yurtlar üqün dua ķilinidioɣan əy» dəp atilidu.■
8 Israildin tarķilip kətkən oɣeriblarni yioɣip ķayturidioɣan Rəb Pərwərdigar: —
Mən yənə uningoɣa baxķilarni,
Yəni yioɣilip boloɣanlaroɣa baxķilarnimu ķoxup yioɣimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə boloɣan bir bexarət

9 — I dalalardiki barliķ ḩaywanlar, kelip ozuķtin elinglar,
Ormanliķtiki barliķ ḩaywanlar, kelinglar!□
10 *Israilning* kəzətqiliri ḩəmmisi ķarioɣu;
Ular ḩeq bilməydu;
Ḩəmmisi ķawaxni bilməydioɣan gaqa itlar,
Qüxəkəp yatidioɣan, uyķuoɣa amraķlar!
11 Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoɣanni bilməydu,
Ular bolsa *həlķimni* «baķķuqi»larmix tehi!
Ular yorutuluxni ḩeq bilməydu,
Ularning ḩəmmisi halioɣanqə yol tallap ķeyip kətkən,
Birsimu ķalmay ḩərbiri əz mənpəitini kəzləp yürgüqilər!□
12 Ular: «Ķeni, xarab kəltürimən,
Ḩaraķni ķanoɣuqə iqəyli;
Ətimu bolsa bügünkidək bolidu,
Tehimu molqiliķ bolidu yənə!» — dəweridu.

□ **56:5 «mən ularoɣa Əz əyümdə, yəni Əz tamlirim iqidə orun ḩəm nam-ataķ ata ķilimən»** — muxu ayəttiki «əyüm» bolsa, Hudaning muķəddəs ibadəthanisi. Əslidə Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan ķanunoɣa asasən, aoɣwatlar wə meyiplar ibadəthanioɣa kirixkə bolmaytti; biraķ «Pərwərdigarning ķuli» ķiloɣan ixlardin keyin kirixkə bolidioɣan boloɣan; muxundaķ bolupla ķalmay, Huda ularoɣa «muķim orun»ni beridu, demək halisa mənggü turidioɣan bir jayni beridu. Əsliy ibraniyqə tekisttə «ķol wə nam-ataķ ata ķilimən» deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataķ ata ķilimən» dəp tərjimə ķilduķ. «Ķol» bizningqə «turuxķa ḩoķuķluķ orun» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə aoɣwatlarning muķəddəs qediroɣa yaki muķəddəs ibadəthanioɣa kirix ḩoķuķi yoķ idi («Ķan.» 23:1) «Orun ḩəm nam-ataķ ata ķilimən... » baxķa birhil tərjimisi «nam-əməl abidisi tikləymən,...». **«...ularoɣa... nam-ataķ ata ķilimən... muxu nam-ataķ ooɣul-ķizliri barlarningkidin əwzəldur; Mən ularoɣa üzülməs, mənggülük namni berimən»** — aoɣwatning pərzənt kərüxi mumkin əməs, əlwəttə. ■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luķa 19:46 □ **56:9 «I dalalardiki barliķ ḩaywanlar, kelip ozuķtin elinglar, ormanliķtiki barliķ ḩaywanlar, kelinglar!»** — Huda Əzining jazalixidin əlgənlərning jəsətliri bilən ozuķlinixķa ḩaywanlarni təklip ķilidu. □ **56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoɣanni bilməydu, ular bolsa həlķimni «baķķuqi»larmix tehi!»** — «baķķuqi» yaki «kəzətqi» (yetəkligüqi)ning ikki muḩim roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sirttin kelidioɣan həwp-hətər əḩwalidin həlķni agaḩlandurup taķabil turux qarisini tepix; (2) «baķķuqilik»; əz həlķigə kəyünüp ularning əḩwalini obdan qüxinip həwər elixtur.

57

Ķarangoɣuluķta berilgən nur

1 Ḥəķķaniy adəm aləmdin ɵtidu,
Ḥeqkim buningoɣa kɵngül bɵlməydu;
Meḥriban adəmlər yioɣip elip ketilidu,
Biraķ ḥeqkim oylap qüxinəlməyduki,
Ḥəķķaniy adəmlər yaman künlərni kɵrmisun dəp yioɣip elip ketilidu.■
2 U bolsa aram-hatirjəmlik iqigə kiridu;
Yəni ɵzlirining durus yolida mangoɣan ḥərbir kixi,
Ɵz ornida yetip aram alidu. □

«Paḫixə ayal», uning «baliliri» ḫəm towa ķiloɣan adəm

3 Biraķ sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən paḫixə ayalning nəsli;
Buyaķķa yeķin kelinglar;
4 Silər kimni mazaķ ķiliwatisilər?
Yaki kimgə ķarxi aoɣzinglarni kalqaytip,
Tilinglarni uzun qiķirisilər?
Silər bolsanglar asiyliķtin tɵrəlgən balilar,
Aldamqiliķning nəsli əməsmusilər?
5 Ḥərbir qong dərəh astida,
Ḥərbir yexil dərəh astida xəḥwaniyliķ bilən kɵyüp kətküqi,
Kiqik balilarni jiloɣilaroɣa ḥəm hada taxlarning yeriķlirioɣa elip soyoɣuqisilər!□
6 Eriķtiki siliķlanoɣan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;
Xular, xularla sening təķsimatingdur;
Xundaķ, sən ularoɣa atap «xarab ḥədiyəsi»ni ķuyup,
Ularoɣa «axliķ ḥədiyə»nimu sunup bərdingoɣu;
Əmdi muxularoɣa razi bolup Ɵzümni besiwalsam bolamti?□
7 Sən yuķiri, egiz bir taoɣ üstidə orun-kɵrpə selip ķoydung,

■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2 «...durus yolida mangoɣan ḥərbir kixi, ɵz ornida yetip aram alidu»** — «ɵz ornida yetip aram alidu» degənning mənisi, «ornida səkratta yatķan» yaki «gɵrdə yatķan» degənlik bolsa kerək; məyli ķaysi mənidə bolsun, asasiy mənisi, ular ɵlüxi bilənla ularning roḥi Hudaning aramioɣa kiridu. □ **57:5 «Ḥərbir yexil dərəh astida xəḥwaniyliķ bilən kɵyüp kətküqi, kiqik balilarni jiloɣilaroɣa ḥəm hada taxlarning yeriķlirioɣa elip soyoɣuqisilər!»** — Ķanaanda (Pələstində) butpərəslik intayin pəskəxlixip uqioɣa qiķķanidi: (1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudķa «Yərni munbət, ayallarni tuoɣumqan ķilidu» dəp qoķunoɣan. Muxu butni «ḥərikətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim yexil turidioɣan dərəhlər astida) xu məbudķa «nəzir ķilinoɣan» paḫixə ayallar bilən jinsiy munasiwət ɵtküzətti; (2) ular «ɵlümni baxķuridioɣan» «Moloķ» degən baxķa bir məbudni «məmnun ķilix» üqün, ɵz balilirini otķa taxlaytti yaki ķiliqlaytti. Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloɣa elixi, bularning pajiəlik maḫiyitini kɵrsətməkqi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yənə bir butķa atap soyidu. Biraķ muxu yərdə butpərəslik ķilidioɣanlar Pələstindikilər əməs, bəlki «Pələstinliklərdin butpərəslikni ɵgəngən» Israillarning ɵzi. Ular əslidə ɵzlirini Misirdin ķutķuzoɣan Hudasioɣa «sadiķ, wapadar ayal»dək boluxi kerək idi; biraķ buning ornida, ular «paḫixə ayal» ḥəm uning baliliri bolup kətkənidi. □ **57:6 «Eriķtiki siliķlanoɣan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim eriķta yatķan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy ḥalda adəmzatning xəkligə kəlgən bolup, həlķ təripidin ɵz butliri boluxķa tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliķlanoɣan taxlar» degən sɵzni ixlitip qaķqaķ ķilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birla sɵz bilən ipadilinidu wə: «teyiloɣaķ, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir məninimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halaķ» degən sɵz bilən ipadilinidu. Musa pəyoɣəmbər əslidə Israiloɣa: «Pərwərdigar silərning nesiwənglardur» degən bolsimu, ular ɵzigə tegixlik boloɣan nesiwining («halaķ»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioɣan. **«muxularoɣa razi bolup Ɵzümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ɵtüp jazalimay ķoyuxum ḥərgiz mumkin əməs.

Sən axu yərdimu ⱪurbanliⱪlarni ⱪilixⱪa qiⱪting.□
8 Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ⱪoydung,
Qünki sən Məndin ayrilding,
Sən yalingaqlinip ornungoɳa qiⱪting;
Orun-kərpəngni kengəytip *heridarliring* bilən özüng üqün əḥdiləxting;
Ularning orun-kərpisigə kənglüng qüxti,
Sən ularda küq-ḥoⱪuⱪni kərüp ⱪalding.□
9 Sən zəytun meyi ḥədiyisini elip,
Ətirliringni üstibexinggə boluxioɳa qeqip,
Padixaḥning aldioɳa barding;
Əlqiliringni yiraⱪⱪa əwətip,
Ḥətta təḥtisaraoɳa yətküqə özüngni pəs ⱪilding.□
10 Sən besip mangoɳan barliⱪ yolliringda qarqioɳining bilən,
Yənə: «Poⱪ yəptimən, boldi bəs!» dəp ⱪoymiding tehi,
Ezip yürüxkə yənila küqüngni yioɳding,
Ḥeq jaⱪ toymiding.
11 Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, ⱪorⱪup yürisən,
Yaloɳan gəp ⱪilip, Meni esinggə ḥeq kəltürməy,
Kənglüngdin ḥeq ətküzmiding.
Mən uzunoɳiqə süküttə turup kəldim əməsmu?
Sən yənila Məndin ḥeq ⱪorⱪup baⱪmiding!□ ■
12 Sening «ḥəⱪⱪaniyliⱪing»ni ḥəm «təḥpiliring»ni bayan ⱪilimən: —
Ularning sanga ḥeq paydisi yoⱪtur!
13 Qirⱪirioɳanliringda sən yioɳip toplioɳan *butlar* kelip seni ⱪutⱪuzsun!
Biraⱪ xamal püw ⱪilip ularning ḥəmmisini uqurup ketidu,
Bir nəpəsla ularni elip ketidu;
Biraⱪ Manga tayanoɳuqi zeminoɳa miraslиⱪ ⱪilidu,
Mening muⱪəddəs teoɳimoɳa igidarqiliⱪ ⱪilidu.■
14 *Xu qaoɳda*: — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar,
Həlⱪimning yolini boxitip barliⱪ putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

□ **57:7 «Sən axu yərdimu ⱪurbanliⱪlarni ⱪilixⱪa qiⱪting» —** ular ḥeq nomus ⱪilmay, oquⱪ-axkara (egiz taoɳ üstidə) butpərəslik ⱪilip turatti. □ **57:8 «Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ⱪoydung» —** Musa pəyoɳəmbər Israillaroɳa Hudaning pakliⱪini əslitix yolida öy ixikining sirtⱪi ikki yenioɳa Təwrattiki birⱪanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp qaplaxni buyruoɳanidi. «Paḥixə ayal» muxu «əslətmilər»ni sirtioɳa əməs, iqigə bekitkən. Ayal uqioɳa qiⱪⱪan bir butpərəs boloɳini bilən, yənila «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxⱪilardin yoxurun ḥalda) muxu tahtilarni bekitkən. Biraⱪ uning mundaⱪ ⱪiloɳini Hudani butlarning ⱪatarioɳa ⱪoyoɳinioɳa barawər. «Paḥixə ayal»oɳa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular uning üqün «tiltumar»oɳa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlar mən'i ⱪilinoɳan, əlwəttə). **«Sən ularda küq-ḥoⱪuⱪni kərüp ⱪalding»** — əslidə «sən ularda bir ⱪolni kərüp ⱪalding» degənlik. «Bir ⱪol» bəlkim «azoɳinə küq-ḥoⱪuⱪ»ni bildürüxi mumkin. «paḥixə ayal» muxuni kərüpla dərḥal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni ⱪildi. □ **57:9 «Sən zəytun meyi ḥədiyisini elip,...» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «özünggə (huxpuraⱪ) mayni sürtüp...». **«Sən... padixaḥning aldioɳa barding; əlqiliringni yiraⱪⱪa əwətip, ḥətta təḥtisaraoɳa yətküqə özüngni pəs ⱪilding» —** Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən ḥeq ittipaⱪlaxmasliⱪni ⱪayta-ⱪayta dəwət ⱪiloɳan. Paḥixə ayal «padixaḥ»ni özigə mətpun ⱪilmaⱪqi bolup, dəl «ittipaⱪlaxmasliⱪ»ning əksini ⱪilmaⱪqi boloɳan. Əmdi «paḥixə ayal» zadi ⱪaysi «padixaḥ»ning aldioɳa bardi? Əslidə Israilning öz padixaḥi bar idi. Biraⱪ Huda Yəxaya arⱪiliⱪ ularoɳa yənə kinayilik gəp ⱪilip: Silər hudasiz ələning padixaḥining aldioɳa berip uningdin yardəm sorisanglar, u padixaḥ kəlgüsidə silərning padixaḥinglar bolidu, deməkqi. □ **57:11 «Mən uzunoɳiqə süküttə turup kəldim əməsmu?» —** demək, Huda uzun waⱪitⱪiqə səwr-taⱪət ⱪilip Israilni jazalimay kəldi. ■ **57:11** Yəx. 42:14 ■ **57:13** Zəb. 34:7-10 □ **57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlⱪimning yolini boxitip barliⱪ putlikaxanglarni elip taxlanglar» —** muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahirⱪi zamandiki «Zioɳoɳa ⱪaytix» tooɳruluⱪ eytilidu.

15 Qünki nami «Muḳəddəs» Bolоquqi,
Yuḳiri ḥəm Aliy Bolоquqi,
Əbədil'əbədgiqə ḥayat Bolоquqi mundaḳ dəydu: —
«Mən yuḳiri ḥəmdə muḳəddəs jayda,
Ḥəm xundaḳla roḥi sunuḳ ḥəm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,
Kiqik peil adəmning roḥini yengilaymən,
Dili sunuḳning kənglini yengilaymən.
16 Qünki Mən ḥərgiz mənggügə ərz ḳilip əyibliməymən,
Ḥəm əbədil'əbədgiqə oqəzəplənməymən;
Xundaḳ ḳilsam insanning roḥi Mening aldimda suslixip yoḳaydu,
Өzüm yaratḳan nəpəs igiliri tügixidu.■
17 Uning өz nəpsaniyətlik ḳəbiḥlikidə Mən uningdin oqəzəplinip, uni uroqanmən;
Mən uningdin yoxurun turup, uningoqa oqəzəplәngənlikim bilən,
U yənila arḳisioqa qekinginiqə өz yolini mengiwərdi;
18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən təḳdirdimu,
Mən uni saḳaytimən;
Mən uni yetəkləymən,
Mən ləwlərning mewisini yaritimən,
Uningoqa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə yənə təsəlli berimən;
Yiraḳ turuwatḳanoqa, yeḳin turuwatḳanoqimu mutləḳ aram-hatirjəmlik bolsun!
Wə Mən uni saḳaytimən!□
20 Biraḳ rəzillər bolsa tinqilinixni ḥeq bilməydioqan,
Dolḳunliri lay-latḳilarni uroqutuwatḳan,
Dawaloquwatḳan dengizdəktur.
21 Rəzillərgə, — dəydu Hudayim — ḥeq aram-hatirjəmlik bolmas. ■

58

Ḳuruḳ diniy paaliyətlər adəmlərni dozaḥḳa elip baridu; •••• Hudaoqa yaḳidioqan «rozini tutux»

1 — Nida ḳilip jakarlioqin,
Awazingni ḳoyup berip boluxiqə towla,
Awazingni kanaydək kətür,
Mening həlḳimgə ularning asiyliḳini,
Yaḳupning jəmətigə gunaḥlirini bayan ḳiloqin.
2 Biraḳ ular Meni ḥər küni izdəydioqan,
Ḥəḳḳaniyliḳni yürgüzidioqan,
Mening yollirimni bilixni huxalliḳ dəp bilidioqan,
Hudasining ḥəküm-pərmanlirini taxliwətməydioqan bir əlgə ohxaydu;

■ **57:16** Zəb. 103:8-10; Ibr. 12:9 □ **57:18-19 «Uningoqa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə...»** — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». **«... Mən uni saḳaytimən; mən uni yetəkləymən, mən ləwlərning mewisini yaritimən, ... yiraḳ turuwatḳanoqa, yeḳin turuwatḳanoqimu mutləḳ aram-hatirjəmlik bolsun!»** — bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni kərsitidu. Biraḳ xundaḳ bolsimu, əməliyəttə Yəxaya ḳəstən bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən ḥərbir gunaḥkar, өz gunaḥidin towa ḳiloqusi bar ḥərbir adəm, muxu sөzlərni dora süpitidə өz gunaḥining yarilirioqa yaḳidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənning mənisi nemə? Hudaoqa nisbətən ləwlərdiki «ḥəḳiḳiy mewə»ning baxlinixi towa ḳilidioqan sөzlər boluxi kerək. Adəmning Hudaoqa towa ḳilidioqan, gunaḥ tüpəylidin ḳattiḳ puxayminini bildüridioqan sөzlərnimu Huda yaratḳan, adəmlər towa ḳiloqanda өzlirini Hudaning ḳuqiḳioqa taxlixi kerək, uning rəḥim-xəpḳitigə pütünləy ixinixi kerək, deməkqi. U bəribir ajizlarning Nijatkar-Ḳutḳuzoquqisidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəlkim ḥərgiz gunaḥtin ḳutḳuzulmaydu. Qünki ular Hudaoqa əməs, bəlki ḥərdaim өz-өzigə tayinidu. ■ **57:21** Yəx. 48:22

Ular Məndin ḥəkḳaniyliḳni bekitidioɣan ḥəküm-pərmanlarni soraydu;
Ular Hudaoɣa yeḳinlixixni hursənlik dəp bilidu.
3 *Andin ular*: — «Biz roza tuttuḳ,
Əmdi nemixḳa sən kəzünggə ilmiding?
Biz jenimizni ḳiyniduḳ,
Əmdi nemixḳa buningdin həwiring yoḳ?» — *dəp soraydu.*
— Ḳaranglar, roza küni өz kənglünglardikini ḳiliwerisilər,
Hizmətqiliringlarni ḳattiḳ ixlitisilər;
4 Silərning roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qiḳirix üqünmu?
Ḳəbiḥ ḳolliringlar muxt bilən adəm uruxni məḳsət ḳiloɣan ohximamdu?
Ḥazirḳi roza tutuxliringlarning məḳsiti awazinglarni ərxlərdə anglitix əməstur!□
5 Mən talliɣan xu roza tutux küni —
Adəmlərning jenini ḳiynaydioɣan künmu?
Bexini ḳomuxtək egip,
Astioɣa bəz wə küllərni yeyix kerək boloɣan künmu?
Silər muxundaḳ ixlarni «roza»,
«Pərwərdigar ḳobul ḳiloɣudək bir kün» dəwatamsilər?■
6 Mana, Mən talliɣan roza muxuki: —
Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,
Boyunturuḳning tasmilirini yexix,
Ezilgənlərni boxitip ḥər ḳilix,
Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?□
7 Ax-neningni aqlaroɣa üləxtürüxüng,
Ḥajətmən musapirlarni ḥimayə ḳilip өyünggə apirixing,
Yalingaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,
Өzüngni өzüng bilən bir jan bir tən boloɣanlardin ḳaqurmasliḳingdin ibarət əməsmu?■
8 Xundaḳ ḳiloɣanda nurung tang səḥərdək wallidə eqilidu,
Salamətliking tezdin əsligə kelip yaxnaysən;
Ḥəḳḳaniyliḳing aldingda mangidu,
Arḳangdiki muḥapizətqing bolsa Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.
9 Sən qaḳirsang, Pərwərdigar jawab beridu;
Nida ḳilisən, U: «Mana Mən!» dəydu.
Əgər aranglardin boyunturuḳni,
Təngləydioɣan barmaḳni,
Ḥəm təḥmət gəplirini yoḳ ḳilsang,□
10 Jeningni aqlar üqün pida ḳilsang,
Ezilgənlərning ḥajətliridin qiḳsang,
Xu qaoɣda nurung ḳarangoɣulukta kətürülidu;
Zulmiting qüxtək bolidu;
11 Ḥəm Pərwərdigar sening daimliḳ yetəkligüqing bolidu,
Jeningni ḳuroɣaḳqiliḳ boloɣan waḳtidimu ḳamdaydu,
Ustihanliringni küqəytidu;
Sən suoɣirilidioɣan bir baoɣ,

□ **58:4 «ərxlərdə»** — ibraniy tilida «yuḳirida» ■ **58:5** Zək. 7:5 □ **58:6 «Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?»** — «boyunturuḳ» bəlkim insanlaroɣa ulaoɣ ḥaywanlarning ḳatarida muamilə ḳilixni bildüridu. Hudaning yolyoruḳining birinqi basḳuqi bolsa, «boyunturuḳning tasmilirini yexix»; biraḳ ḥəḳḳaniyliḳning ahirḳi məḳsiti barliḳ boyunturuḳlarni paqaḳlap taxlaxtin ibarət bolux kerək. ■ **58:7** Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9 «Təngləydioɣan barmaḳ»** — ḥiyligərlik ixarətlərni yaki ərz-xikayət ḳiloɣanliḳini kərsətsə kerək.

Suliri uroɣup tügiməydioɣan, adəmni aldimaydioɣan bir bulaq bolisən;□
12 Səndin tərəlgənlər kona harabilərni qaytidin qurup qiqidu;
Nuroɣun dəwrlər qalduroɣan ullarni qaytidin kətürisən,
Xuning bilən «Bəsülgən tamlarni qaytidin yasioɣuqi,
Koqa-yol wə turaloɣularni əsligə kəltürgüqi» dəp atilisən.
13 Əgər sən xabat künidə qədəmliringni sanap mangsang,
Yəni Mening muqəddəs künümdə əzüngningki kənglüngdikilərni qilmay,
Xabatni «huxalliq»,
Pərwərdigarning muqəddəs künini «ḥərmətlik kün» dəp bilsəng,
Ḥəm Uni ḥərmətləp,
Əz yolliringda mangmay,
Əz bilgininingni izdiməy,
Quruq parang salmisang,□
14 Undaqta Pərwərdigarni kənglüngning huxalliqi dəp bilisən,
Ḥəm Mən seni yər yüzidiki yuqiri jaylaroɣa mingüzüp mangdurimən;
Atang Yaqupning mirasi bilən seni ozuqlandurimən —
Qünki Pərwərdigar Əz aoɣzi bilən xundaq səz qildi. □

59

Hudaning səzining dawami — Gunaḥning əzini təḥlil qilix

1 — Qaranglar, Pərwərdigarning qoli qutquzalmioɣudək küqsiz bolup qaloɣan əməs;
Yaki Uning quliqi anglimioɣudək eoɣir bolup qaloɣan əməs;■
2 Biraq silərning qəbiḥlikinglar silərni Hudayinglardin yiraqlaxturdi,
Gunaḥinglar Uning yüzini silərdin qaqurup Uningoɣa tilikinglarni anglatquzmidi.□
3 Qünki qolliringlar qan bilən,
Barmaqliringlar qəbiḥlik bilən miləngən,
Ləwliringlar yaloɣan gəp eytqan,
Tilinglar kaldirlap qerixip səzligən;
4 Ḥəqqaniylik tərəptə səzligüqi yoqtur,
Ḥəqiqət tərəptə turidioɣan ḥəküm sorioɣuqi yoqtur;
Ular yoq bir nərsigə tayinip, aldamqilik qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandax,
Ularning tuoɣuwatqini qəbiḥlik;■
5 Ular qar yilanning tuhumlirini tərəldüridu,
Əmüqükning torini torlaydu,

□ **58:11 «Adəmni aldimaydioɣan bir bulaq» —** qəl-bayawanda yürgən yoluqilar üqün bulaqlar intayin muḥim, əlwəttə. Ḥeli bar, ḥazir yoq boloɣan bulaqlar, «adəmni aldaydioɣan» bulaqlar deyilətti; bundaq bulaqlar yoluqilarning jenioɣa zamin boluxi mumkin. □ **58:13 «Ḥəm Uni ḥərmətləp…» —** muxu ibaridə «Uni» yaki Pərwərdigarning Əzini yaki uning «xabat küni»ni kərsitidu. **«Əz yolliringda mangmay, əz bilgininingni izdiməy, quruq parang salmisang,…» —** Musa pəyoɣəmbər arqilik Israiloɣa berilgən «on pərman»ning tətinqisi «xabat künini muqəddəs küni süpitidə saqlanglar» degən. Xabatning muḥim ixliri bolsa əzining ḥeqqandaq hususiy ix-hizmətlirini qilmay, Hudani seoɣinixtur. □ **58:14 «yuqiri jaylaroɣa mingüzüp mangdurimən» —** bu ajayib sirlik gəp bolup, mənisi (1) ornung naḥayiti üstün bolidu; (2) naḥayiti müxkül ḥəm hətərlik ixlar sanga asan kelidu. Əmdi Huda Əzigə itaət qiloɣanlarni nemigə mindüridu? — muxu yərdə deyilmidi. Bəlkim pərixtilərning küq-qudriti kərsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qəl. 11:23; Yəx. 50:2 □ **59:2 «Qaranglar, Pərwərdigarning qoli qutquzalmioɣudək küqsiz bolup qaloɣan əməs… biraq silərning qəbiḥlikinglar silərni Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunaḥinglar Uning yüzini silərdin qaqurup Uningoɣa tilikinglarni anglatquzmidi» —** muxu -1-2-ayətlər bolsa 58-bab, 3-ayəttiki soaloɣa berilgən jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zəb. 7:14

Kim uning tuhumlirini yesə ölidu;
Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu.□
6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
Özliri ixligənliri bilən özlirini yapalmaydu;
Ixligənliri bolsa qəbiq ixlardur;
Ularning qolida zorawanlik turidu;□ ■
7 Qədəmliri yamanlik tərəpkə yügüridu,
Gunahsiz qanni töküxkə aldiraydu,
Ularning oyliri qəbiqlik tooqrisidiki oylardur;
Barоqanla yərdə wəyranqilik wə halakət tepilidu.■
8 Tinqlik-aramlik yolini ular heq tonumaydu;
Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoqtur;
Ular yollirini əgri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangоqan bolsa tinq-aramlikni kərməydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 — Xunga həqiqət-adalət bizdin yiraq turidu;
Həqqaniylik yetip bizni qümkigən əməs;
Nurni kütimiz, birақ yənila qarangоquluq!
Birla oqil-pal parliоqan yoruqluqnimu kütimiz,
Yənila zulməttə mangimiz.
10 Qarioqulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
Közsiz boloqandək silaxturimiz;
Gugumda turoqandək qüxtimu putlixip ketimiz,
Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz.□
11 Eyiqlardək nərə tartimiz,
Pahtəklərdək qattiq ah urimiz;
Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, birақ u yoq;
Nijat-qutuluxni kütimiz, birақ u bizdin yiraqtur;
12 Qünki itaətsizliklirimiz aldingda köpiyip kətti,
Gunahlirimiz bizni əyibləp guwahliq beridu;
Qünki itaətsizliklirimiz hərdaim biz bilən billidur;
Qəbihliklirimiz bolsa, bizgə roxəndur: —
13 Qünki Pərwərdigarоqa itaətsizlik qilmaqtimiz, wapasizlik qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimәktimiz,
Zulumni həm asiylikni tərоqip qilmaqtimiz,
Yaloqan səzlərni oydurup, iq-iqimizdin səzlimәktimiz;
14 Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
Həqqaniylik yiraqta turidu;
Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
Durus-diyanətningmu kirgüdək yeri yoqtur.
15 Xuning bilən həqiqət yoqay dəp qaldi;
Özümni yamanliqtin neri qilay degən adəm həqning olja nixani bolup qaldi!

□ **59:5 «Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu»** — demək, ulardin heqqandaq yahxilik qiqmaydu, ularoqa taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, ölidu; «tuhumlar»ni buzsa, ulardin tehi hətərlik bir yilan qiqidu. □ **59:6 «ularning torliri kiyim bolalmaydu»** — muxu ayət wə 5-ayətkə qarioqanda, «torliri» degənlik ularning qəstliri həm yamanliqlirini diniy niqab bilən yapidioqan usullarni bildüridu. ■ **59:6** Ayup 8:14,15 ■ **59:7** Pənd. 1:16; Rim. 3:15 □ **59:10 «Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz»** — baxqa birhil tərjimisi: «küqi barlar arisida ölüklərdək yürimiz».

Pərwərdigar duani anglap ixqa kiridu

16 Ḥəm Pərwərdigar kərdi;
Ḥəküm-ḥəqiqətning yoqluqi Uning nəziridə intayin yaman bilindi.
Wə U *amal qiloɣudək* birmu adəmning yoqluqini kərdi;
Gunaḥkarlaroɣa wəkil bolup dua qiloɣuqi ḥeqkimning yoqluqini kərüp, azablinip köngli parakəndə boldi.
Xunga Uning Өz Biliki өzigə nijat kəltürdi;
Uning Өz ḥəqqaniyliqi Өzini qollap qidamliq qildi;□ ■
17 U ḥəqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,
Bexioɣa nijatliq dubuloɣisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,
Muḥəbbətlik qizoɣinliqni ton qilip kiydi.■
18 Adəmlərning qiloɣanliri boyiqə, u laroɣa qayturidu;
Rəqiblirigə qəḥr qüxüridu,
Düxmənlirigə ixlirini qayturidu,
Qət arallardikilərgimu u ixlirini qayturidu.
19 Xuning bilən ular oɣərbtə Pərwərdigarning namidin,
Künqiqixta Uning xan-xəripidin qorqidu;
Düxmən kəlkündək besip kirginidə,
Əmdi Pərwərdigarning Roḥi uningoɣa qarxi bir tuoɣni kətürüp beridu;
20 Xuning bilən Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu,
U Yaqup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qiloɣanlaroɣa yeqinlixidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■
21 Mən bolsam, mana, Mening ular bilən boloɣan əḥdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —
«sening üstünggə qonup turoɣan Mening Roḥim, xundaqla Mən sening aoɣzingoɣa quyoɣan səz-kalamim bolsa,
Buningdin baxlap əbədil'əbədgiqə өz aoɣzingdin, nəslingning aoɣzidin yaki nəslingning nəslining aoɣzidin ḥərgiz qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Qutquzuloɣan Zionning parlaq keləqiki

1 — Ornungdin tur, nur qaq! Qünki nurung yetip kəldi,
Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!
2 Qünki qarangoɣuluq yər-zeminni,
Qapqara zulmət əl-yurtlarni basidu;

□ **59:16 «Ḥəm Pərwərdigar kərdi; ḥəküm-ḥəqiqətning yoqluqi Uning nəziridə intayin yaman bilindi» —** Pərwərdigar Өz məmin bəndilirining duasini anglap ixqa kirixidu. **«xunga uning өz biliki өzigə nijat kəltürdi» —** oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaoɣa əwətidioɣan Qutquzoɣuqi-Məsiḥi, yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Demək, Israil өzining asiyliqi, itaətsizlikini, өzlirining gunaḥqa taqabil turalmaydioɣanliqini toluq iqrar qilip towa qiloɣan waqitta, «ḥeq qutquzoɣudək adəm bolmioɣanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüx üqün, xundaqla amalsiz qaloɣan insanni qutquzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaoɣa kelidu. Qutquzux ixlirini u yaloɣuz ada qilidu; «ḥeq adəm» uningoɣa yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kərüng. ■ **59:16** Yəx. 63:5 ■ **59:17** Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ **59:20 «Xuning bilən Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu, u Yaqup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qiloɣanlaroɣa yeqinlixidu» —** «Rim.» 11:26 kərüng. ■ **59:20** Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21 «sening üstünggə qonup turoɣan Mening Roḥim» —** əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yuqiriqi 20-ayəttə «Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi Zionoɣa kelidu» deyilgən. «Ḥəmjəmət-Qutquzoɣuqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Xübḥisizki, muxu səzlər uningoɣa, yəni Məsiḥgə deyilidu.

Birak Pərwərdigar üstüngdə kətürülidu,
Uning xan-xəripi seningdə kərünidu;
3 Ḥəm əllər nurung bilən,
Padixaḥlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu.
4 Bexingni kətür, ətrapingoꞑa karap bak;
Ularning ḥəmmisi jəm bolup yioꞑilidu;
Ular yeningoꞑa kelidu, —
Ooꞑulliring yirakтin kelidu,
Kizliring yanpaxlaroꞑa artilip kətürüp kelinidu.
5 Xu qaoꞑda kərisən,
Kəzliring qakнap ketidu,
Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay kalisən;
Qünki dengizdiki baylikлar sən tərəpkə burulup kelidu,
Əllərning mal-dunyaliri yeningoꞑa kelidu.■
6 Top-top bolup kətkən təgilər,
Ḥəm Midiyan ḥəm Əfaḥdiki taylakлar seni kaplaydu;
Xebadikilərning ḥəmmisi kelidu;
Ular altun ḥəm huxbuy elip kelidu,
Pərwərdigarning mədḥiyilirini jakarlaydu.
7 Kedarning barlik koy padiliri yeningoꞑa yioꞑilidu;
Nebayotning koqkarliri hizmitingdə bolidu;
Ular Mening kobul kiliximoꞑa erixip kurbangaḥimoꞑa qikirilidu;
Xuning bilən güzəllik-julalikimni ayan kilidioꞑan өyümni güzəlləxtürimən.□
8 Kəptərhaniliroꞑa kaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqup keliwatkan buluttək keliwatkan kimdu?
9 Qünki arallar Meni kütidu;
Xular arisidin ooꞑulliringni yirakтin elip kelixkə,
Өz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,
Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu.
Ular Hudaying Pərwərdigarning namioꞑa,
Israildiki Mukəddəs Boloꞑuqining yenioꞑa kelidu;
Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□
10 Yat adəmlərning baliliri sepilliringni kuridu,
Ularning padixaḥliri hizmitingdə bolidu;
Qünki oꞑəzipimdə Mən seni urdum;
Birak xapaitim bilən sanga rəḥim-meḥribanlik kərsəttim.■
11 Dərwaziliring ḥərdaim oquk turidu;
(Ular keqə-kündüz etilməydu)
Xundak kiloꞑanda əllərning baylikлirini sanga elip kəlgili,
Ularning padixaḥlirini aldingoꞑa yetəkləp kəlgili bolidu.
12 Qünki sanga hizməttə boluxni rət kilidioꞑan əl yaki padixaḥlik bolsa yokilidu;
Muxundak əllər pütünləy bərbat bolidu.

■ **60:5** Zəb. 34:4-9; Wəḥ. 21:26 □ **60:7 «...Midiyan ḥəm Əfaḥdiki taylakлar seni kaplaydu; Xebadikilərning ḥəmmisi kelidu; ... Edarning barlik koy padiliri yeningoꞑa yioꞑilidu; Nebayotning koqkarliri hizmitingdə bolidu»** — 6-7-ayətlərdə deyilgən yərlərni həritidin kərüng. Pələstinni nukta kilip eytkanda, «Midiyan» yirak jənubta, «Əfaḥ» Pars koltukining xərkiy təripidə, «Xeba» Misirning jənubiy təripidə, «Kedar» ḥəm «Nebayot» xərk tərəptə, yəni Ərəbistandiki qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt ḥəmmisi bəlkim Ərəb kəbililiri. □ **60:9 «Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu...»** — biliximizqə, kədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (ḥəmmisi turning mustəmlikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim Ispaniyəni (Kanaandin yirak boloꞑan oꞑərbiy tərəptə) kərsitidu; deməkqi, ahirki zamanda Hudaning yolini tutkanlar jaḥandiki barlik tərəplərdin Zioꞑoꞑa karap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

13 Mening muḳəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,
Liwanning xəripi,
— Arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu;
Xundaḳ ḳilip ayioɣim turoɣan yərni xərəplik ḳilimən.□
14 Seni harlioɣanlarning baliliri bolsa aldingoɣa egilginiqə kelidu;
Seni kəmsitkənlərning ḥəmmisi ayioɣingoɣa bax uridu;
Ular seni «Pərwərdigarning xəḥiri»,
«Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqining Zioni» dəp ataydu.
15 Sən taxliwetilgən ḥəm nəprətkə uqrioɣanliḳing üqün,
Ḥeqkim zeminingdin ətmigən;
Əmdiliktə Mən seni mənggülük bir xan-xəḥrət,
Əwlad-əwladlarning bir hursənliki ḳilimən.■
16 Əllərning sütini emisən,
Padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək *meḥir-xəpḳitigə* erixsən;
Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özüngning Nijatkaring ḥəm Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing,
«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi» dəp bilisən.□ ■
17 Misning ornioɣa altunni,
Təmürning ornioɣa kümüxni əpkelip almaxturimən;
Yaoɣaqning ornioɣa misni,
Taxlarning ornioɣa təmürni əpkelip almaxturimən;
Sening ḥakimliringni bolsa tinq-aramlik,
Bəgliringni ḥəḳḳaniylik ḳilimən.
18 Zeminingda zorawanlikning ḥeq sadasi bolmaydu,
Qegraliring iqidə wəyranqilik wə ḥalakətmu yoḳ bolidu;
Sən sepilliringni «nijat»,
Dərwaziliringni «mədḥiyə» dəp ataysən.
19 Nə ḳuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə ayning julasi sanga yoruḳluḳ bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Sening Hudaying güzəl julaliḳing bolidu.
20 Sening ḳuyaxing ikkinqi patmaydu,
Eying tolunluḳidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Ḥəsrət-ḳayoɣuluḳ künliringgə hatimə berilidu.
21 Sening həlḳingning ḥəmmisi ḥəḳḳaniy bolidu;
Yər-zeminoɣa mənggügə igidarqilik ḳilidu;
Ularning Mening güzəl julaliḳimni ayan ḳilixi üqün,
Ular Өz ḳolum bilən tikkən maysa,
Өz ḳolum bilən ixliginim bolidu.■
22 Səbiy bala bolsa mingoɣa,
Əng kiqiki bolsa uluo əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularni öz waḳtida tezdin əməlgə axurimən.

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu»** — Liwan degən jaydin ḥərhil qiraylik dərəhlər qiḳatti. ■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16 «Əllərning sütini emisən, padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək meḥir-xəpḳitigə erixsən»** — demək, Zion ahirḳi zamanlardiki azab-oḳubətlərdin ətüxi bilən (ḥərḳandaḳ kəmsitixlər, əqmənlik, nəprət ḥəm ziyankəxlikkə uqrioɣandin keyin) ajiz bir səbiy balidək barlik «yat əllər»ning köyünüxliri ḥəm oɣəmhorluḳi bilən qongḳur təsəlligə igə bolidu. **«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi»** — muxu yərdə «Yaḳup» ḥəm Yaḳupning özi ḥəm uning əwladliri Israilni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3 ■ **60:21** Yəx. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

61

Zionning parlaq keləqiki — dawami •••• «Pərwərdigarning quli»ning yənə bir sözi

1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda,
Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən.
U meni sunuq köngüllərni yasap saqaytixqa,
Tutqunlarƣa azadliqni,
Qüxəp qoyulƣanlarƣa zindanning eqiwetilidiƣanliqini jakarlaxqa əwətti;□ ■
2 Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yilini,
Ḥəm Hudayimizning qisaslik künini jakarlaxqa,
Barlik qayƣu-ḥəsrət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti.□
3 Ziondiki ḥəsrət-qayƣu qəkkənlərgə,
Küllərning ornioƣa güzəllikni,
Ḥəsrət-qayƣuning ornioƣa sürkilidioƣan xad-huramlik meyini,
Oƫəxlik-məyüslük roḥining ornioƣa,
Mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundaq qilip ular «ḥəqqaniylikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arqilik uning güzəllik-julaliqi ayan qilinidu.□
4 Ular qədimki harabzarliqlarni qaytidin quridu,
Əslidə wəyran qilinoƣan jaylarni qaytidin tikləydu,
Harabə xəḥərlərni, dəwrdin-dəwrgə wəyranliqta yatqan jaylarni yengibaxtin quridu;■
5 Yaqa yurtluqlar turoƣuzulup, padiliringni baqidu;
Yatlarning baliliri qoxqiliringlar, üzümqiliringlar bolidu.
6 Biraq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər;
Silər tooƣranglarda: «Ular Hudayimizning hizmətkarliri» deyilidu;
Ozuqliringlar əllərning baylikliri bolidu,

□ **61:1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən» —** «məsiḥligən» yaki «məsiḥ qilƣan» — muxu yərdə biz qaytidin bu ibarigə qüxənqə berimiz, xundaqla «Məsiḥ» tooƣruluq tohtilimiz. Hudaning yolyoruqi bilən Israilƣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioƣa may sürtülüx kerək idi. Muxu murasim «Məsiḥ qilinix» dəp atilip, xu qaƣdin baxlap muxu padixaḥ «Hudaning məsiḥ qilƣini» dəp atilatti. Muqəddəs ibadəthanining hizmitini qilƣan «qurbanlik qilƣuqi» kaḥinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsiḥ qilinixi» kerək idi. «Məsiḥ qilinix» bəzidə pəyƣəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraq muxu ayəttiki «məsiḥ qilix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Öz Muqəddəs Roḥi bilən ətküzülidu; insan təripidin ətküzülməydu, Hudaning Özi ətküzidu. «Pərwərdigarning quli» tooƣrisidiki sözlərni yiƣinqaqlioƣanda, u «Padixaḥ» (pütkül aləmningki), Pəyƣəmbər («sözümni aƣzingƣa quyimən») ḥəm «Qutquzƣuqi Kaḥin»dur (gunaḥkarlar üqün özini qurbanlik qilidu, gunaḥkarlar üqün dua qilidu). Xu üq wəzipini ada qilix üqün u Hudaning Roḥi bilən «məsiḥ qilinixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning quli»ni «Məsiḥ» degən nam bilən qaqirimiz. Israilning 60-ḥəm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərning (Israil arqilik boloƣan) bəhtiningmu ḥəmmisi Məsiḥning qilƣan ixidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20 □ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yili» —** «Law.» 25-babta kərsitilgən «buroƣa (qelix) yili», yəni «azadlik yili», yaki «xadlik yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidioƣan yili»ni aldin'ala ayan qilƣan «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luqa» 4:18-19ni kərüng. □ **61:3 «Pərwərdigar… Ziondiki … küllərning ornioƣa güzəllikni, ḥəsrət-qayƣuning ornioƣa sürkilidioƣan xad-huramlik meyini, oƫəxlik-məyüslük roḥining ornioƣa, mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti» —** qayƣu-ḥəsrət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pexanisioƣa sürtətti. Məsiḥ bolsa «küllərning ornioƣa» huxallikni bildüridioƣan mayni adəmning pexanisioƣa sürtidu. **«mədḥiyə toni»** — muxu «ton» pütün bədənni oraydioƣan qong bir kiyim bolup, bəlkim ḥəmmə oƫəxlik ketip, adəmning pütkül wujudida Hudaoƣa mədḥiyə oqux pəyda bolidioƣanlikini kərsitidu. **«Xundaq qilip ular «ḥəqqaniylikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu» —** yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik qilinidioƣan jaylar idi. Ḥazir ular Hudaoƣa ibadət qilixni bildüridu. ■ **61:4** Yəx. 58:12

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər.□ ■
7 Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu;
Rəswa qilinoɣanliqning ornioɣa ular təqsimatida xadlinip təntənə qilidu;
Xuning bilən ular zeminoɣa ikki ḥəssiləp igidarqiliq qilidu;
Mənggülük xad-huramliq ularningki bolidu.□
8 Qünki Mən Pərwərdigar tooɣra ḥəküm, ḥəqiqətni əzizləymən;
Kəydürmə qurbanliq qilixta ḥərqandaq bulangqiliq wə aldamqiliqqa nəprətlinimən;
Mən ularoɣa ḥəqiqət bilən tegixlikini qayturup berimən;
Mən ular bilən mənggülük bir əḥdini tüzimən.□
9 Xundaq qilip ularning nəslining dangqi əllər arisida,
Pərzəntlirining dangqi həlqi-aləm arisida qiqidu;
Ularni kərgənlərning ḥəmmisi ularni tonup etirap qiliduki,
«Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur»». □

Məsiḥ yənə səz qilidu

10 — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən,
Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
Qünki toy qilidioɣan yigit əzigə «kaḥinliq səllə» kiyiwaloɣandək,
Toy qilidioɣan qiz ləəl-yaqutlar bilən əzini pərdazlioɣandək,
U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
Ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi.□
11 Qünki zemin əzining bihini qiqaroɣinidək,
Baoɣ əzidə teriloɣanlarni ündürginidək,

□ **61:6 «Biraq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər» —** oqurmənlərgə məlumki, «kaḥin»lar muqəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həlqlərgə wəkil bolup ularning ḥərhil qurbanliqlirini Hudaoɣa atap otta kəydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning ḥəqiqət-ḥəkümlirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoɣəmbər dəwridə, Huda «Barliq həlqimni Özümgə atap kaḥinlar qilimən» degənidi («Mis.» 19:6). Biraq həlqning kəpinqisi itaətsizlik bilən muxu wədidin məḥrum boldi; pəqət «Lawiy» degən qəbilidikilər kaḥinliq rolni ətiyəligənidi. Biraq muxu ayət bizgə ayan qiliduki, Hudaning əslidiki nixani ḥaman əməlgə axurulidu. **«silər ularning xan-xərəlirigə ortaq bolisilər»** — yaki «Ularning xan-xərəpliridin təntənə qilisilər». ■ **61:6** 1Pet. 2:5, 9; Wəḥ. 1:6; 5:10 □ **61:7 «Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu» —** «ikki ḥəssə nesiwənglər» tooɣruluq yənə 40-bab, 2-ayətni kərüng. □ **61:8 «kəydürmə qurbanliq» —** muxu hil qurbanliq pütün peti Hudaoɣa (toluq ibadət qilix üqün) atap kəydürülətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kaḥin bolsun) qurbanliqning gəxidin ḥeq yemətti. Əgər muxundaq qurbanliq qiloɣanda, birsi Hudadin bir zərriqini qaldiroɣan bolsa, bu «bulangqiliq»qa barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Özi insaniyətkə, Öz həlqigə məlum bir nərsini wədə qilip bərməkqi bolsa, undaqta u Özining «kəydürmə qurbanliq» tooɣrisidiki muqəddəs qanunioɣa Özi boysunoɣanoɣa ohxax, U bərgən nərsidə qilqə bir kəmlik ḥərgiz bolmaydu; U insaniyətkə wədə qiloɣanliridin ḥeqnərsini qaldurmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur» —** «Zəb.» 22:30-31ni kərüng. Yuqiriqi 59:21-ayəttə deyilgən «əḥdə»gə asasən, Zionning nəsli «Məsiḥ»ning Roḥi ḥəm səz-kalamioɣa igə bolidu. Xübḥisizki, muxu 8- ḥəm 9-ayəttə xu əḥdə, xundaqla uning nətijisi yənə kərsitilidu. □ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən… U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi, ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi» —** Məsiḥ Hudaning Zion ḥəm əl-yurtlarni qutquzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlioɣan kiyim-keqəkni qobul qilidu. «Toy qilidioɣan yigit» ḥəm «toy qilidioɣan qiz» bolsa, əlwəttə naḥayiti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəqətla muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsiḥ «adəmni qutquzux üqün» huxalliq bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiloɣili kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutləq ḥəqqaniyliqtin ḥəm «kaḥinliq səllə» (yəni insan üqün dua qilixtiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundaq «kiyim» kiyiwaloɣan peti pəyda bolsa, ḥərbir əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsiḥ dəp tonup yetixi kerək.

Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərning aldida ḥəkḳaniylikni ḥəm mədḥiyini
ündüridu». □

62

Məsiḥning səzining dawami

1 — «Taki Zionning ḥəkḳaniyliki julalinip qaḳnap qikḳuqə,
Uning nijati lawuldawatḳan məx'əldək qikḳuqə,
Zion üqün ḥeq aram almaymən,
Yerusalem üqün ḥərgiz süküt ḳilmaymən;
2 Ḥəm əllər sening ḥəkḳaniylikingni,
Barlik padixaḥlar xan-xəripingni kəridu;
Ḥəm sən Pərwərdigar Өz aoɳzi bilən sanga ḳoyidioɳan yengi bir isim bilən atilisən,■
3 Xundaḳla sən Pərwərdigarning ḳolida turoɳan güzəl bir taj,
Hudayingning ḳolidiki xaḥanə bax qəmbiriki bolisən.
4 Sən ikkinqi: «Ajraxḳan, taxliwetilgən» dəp atalmaysən,
Zemining ikkinqi: «Wəyran ḳilip taxliwetilgən» dəp atalmaydu;
Bəlki sən: «Mening huxalliḳim dəl uningda!», dəp atilisən,
Ḥəm zemining: «Nikaḥlanoɳan» dəp atilidu;
Qünki Pərwərdigar səndin huxalliḳ alidu,
Zemining bolsa yatliḳ bolidu.□
5 Qünki yigit ḳizoɳa baoɳlanoɳandək,
Ooɳulliring sanga baoɳlinidu;
Toy yigiti ḳizdin xadlanoɳandək,
Hudaying seningdin xadlinidu.
6 Mən sepilliringda kəzətqilərni bekitip ḳoydum, i Yerusalem,
Ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boloɳanlar, süküt ḳilmanglar!□
7 U Yerusalemni tikligüqə,
Uni yər-jaḥanning otturisida rəḥmət-mədḥiyilərning səwəbi ḳiloɳuqə,
Uningoɳa ḥeq aram bərmənglar!».
8 Pərwərdigar ong ḳoli ḥəm Өz küqi boloɳan biliki bilən mundaḳ ḳəsəm iqti: —
«Mən ziraətliringni düxmənliringgə ozuḳ boluxḳa ikkinqi bərməymən;
Japa tartip ixligən yengi xarabnimu yatlarning pərzəntliri ikkinqi iqməydu;
9 Ziraətlərni orup yioɳḳanlar əzlirila uni yəp Pərwərdigarni mədḥiyiləydu;
Üzümlərni üzgənlər muḳəddəs əyümning səynalirida ulardin iqidu».
10 — Өtünglar, dərwazilardin ətünglar!
Həlḳning yolini tüz ḳilip təyyarlanglar!
Yolni kətürünglar, kətürünglar;
Taxlarni elip taxliwetinglar;

□ **61:11 «Qünki zemin əzining bihini qikaroɳinidək,… Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərning aldida ḥəkḳaniylikni ḥəm mədḥiyini ündüridu» —** muxu ix Məsiḥning yənə bir huxalliḳining səwəbi — uning ḳilidioɳan hizmiti qoḳum muwəppəḳiyətlik bolidu; u nijatni insaniyətkə yətküzüp nuroɳunlioɳan kixilərni gunaḥtin ḳutḳuzidu. ■ **62:2** Yəx. 65:15 □ **62:4 «Mening huxalliḳim dəl uningda!» —** ibraniy tilida «Hefzibaḥ». **«Nikaḥlanoɳan» —** ibraniy tilida «Biyulaḥ». □ **62:6 «Mən sepilliringda kəzətqilərni bekitip ḳoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boloɳanlar, süküt ḳilmanglar!» —** Məsiḥ muxu «kəzətqilər»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqilər»ni özigə ohxax Zion üqün tohtimay dua ḳilix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Өziningkigə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

Həlq-millətlər üqün *yol kərsitidiоqan* bir tuоqni kətürünglar.□ ■
11 Mana, Pərwərdigar jaһanning qət-yaqilириоqa mundaq dəp jakarlidi: —
Zion qiziоqa mundaq dəp eytqin: —
«Qara, sening nijat-qutuluxung keliwatidu!
Qara, Uning Өzi aloqan mukapiti Өzi bilən billə,
Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu.□
12 Wə həqlər ularni: «Pak-muqəddəs həlq»,
«Pərwərdigar һəmjəmətlik qilip qutquzоqanlar» dəydu;
Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», «Ңeq taxliwetilmigən xəһər» dəp atilisən. □

63

«Kөzətqilər» bir adəmning keliwatqanliqini kəridu

1 «Bozraһ xəһiridin qikkan, üstibexi qenik qizil rənglik,
Kiyim-keqəkliri qaltis-karamət,
Zor küq bilən qol selip mengiwatqan,
Edomdin muxu yərgə keliwatquqi kim?»
«Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən,
Qutquzuxqa küq-qudrətkə Igə Boloquqidurmən».□
2 «Üstibexingdikisi nemixqa qizil,
Qandaqsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap qaldi?».□ ■
3 «Mən yaloquz xarab kəlqikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardin ңeqkim Mən bilən billə boloqini yoq;
Mən ularni oqəzipimdə qəylidim,
Qəһrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning qanliri kiyim-keqəklirim üstigə qaqridi;
Mening pütün üstibexim boyaldi;□
4 Qünki qəlbimgə qisas küni pükülgənidi,
Xundaqla Mən һəmjəmətlirimni qutquzidioqan yil kəldi;□ ■
5 Mən qarisam, yardəm qiloqudək ңeqkim yoq idi;
Ңeqkimning qollimaydioqanliqini kərüp azablinip kənglüm parakəndə boldi;

□ **62:10 «Өtünglar, dərwazilardin ətünglar! Həlqning yolini tüz qilip təyyarlanglar! Yolni kətürünglar, kətürünglar; taxlarni elip taxliwetinglar»** — yolni, Israildiki tarqilip kətkən, baxqa yurtlarda sürgün boloqanlar, xundaqla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionoqa kəlməkqi boloqanlar üqün təyyarlanglar, deməkqi bolsa kerək. ■ **62:10** Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Qara, sening nijat-qutuluxung keliwatidu!... Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu»** — ayətning ikkinqi qismioqa qarioqanda, munu «nijat-qutulux» **bir xəһs**, yəni Məsiһning Өzidur; «Uning aloqan mukapiti» һəm «Uning Өzining in’ami» 10-һəm 12-ayətkə qarioqanda dəl Өzi qutquzoqan «həlqim» һəm «həlq-millətlər»din ibarəttur. □ **62:12 «Wə həqlər ularni: «Pak-muqəddəs həlq»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionoqa kəlməkqi boloqan «həlq» һəm «həlq-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning өzini kərsitidu. □ **63:1 «Ңəkkaniylik bilən səzligüqi Mən, qutquzuxqa küq-qudrətkə Igə Boloquqidurmən»** — ayətning aldinqi qismidiki soaloqa jawab bərgüqi xübһisizki, 61:10-11-ayəttə «qaltis-karamət» kiyim-keqək kiyiwaloqan», Өzi (62-babta) kəzətqilərni bekitkən Məsiһdur. Biraq uning kiyim-keqəkliri baxqiqə kərüngəqkə, u yiraqtin keliwatqan qaoqda, ular uni toniyalmioqan. «Bozraһ» xəһiri tooqruluq yənə 34-babni wə izaһatlirini kərüng. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixqa qizil, qandaqsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap qaldi?»** — Məsiһ kiyiwaloqan kiyim əslidə «nijatning, həkkaniylikning» kiyimi (bəlkim ap’aq) boloqandin keyin, «Nemixqa qizil bolup qaloqan» — dəp soraydu. ■ **63:2** Wəһ. 19:13 □ **63:3 «Mən ularni oqəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət qiloqan) yat əllərni kərsitidu (6-ayətni kərüng). □ **63:4 «Mən һəmjəmətlirimni qutquzidioqan yili»** — demək, Hudaning nijatini qobul qiloqan bəndiliri muxu dunyadiki barlik bozək qilixlardin, barlik ziyankəxlərdin azad qilinip ərkin bolux waqtidur. Rəzillərning jazalinixi bilən ular ərkin bolidu. ■ **63:4** Yəx. 61:2

Xunga Өz bilikim Өzümgə nijat kəltürdi;
Өz ⱪəⱨrim bolsa, Meni ⱪollap Manga qidam bərdi;□ ■
6 Xuning bilən əl-yurtlarni oⱪəzipimdə dəssiwətkənmən,
Ⱪəⱨrimdə ularni məst ⱪiliwəttim,
Ⱪanlirini yərgə təküwəttim». □

«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə dua ⱪilidu

7 «Mən Pərwərdigarning xəpⱪətliri tooⱪruluⱪ əslitip səzləymən;
Pərwərdigarning mədⱨiyəgə layiⱪ ⱪiloⱪanliri,
Uning rəⱨimdilliⱪliriooⱪa asasən,
Uning nuroⱪunlioⱪan xəpⱪətlirigə asasən,
Pərwərdigarning bizgə ⱪiloⱪan iltipatliri,
Israil jəmətigə iltipat ⱪiloⱪan zor yahxiliⱪliri tooⱪruluⱪ əslitip səzləymən;
8 U ularni: — «Ular Mening həlⱪim,
Aldamqiliⱪ ⱪilmaydioⱪan balilar» dəp,
Ularning Ⱪutⱪuzoⱪuqisi boldi.□
9 Ularning barliⱪ dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yüzidiki Pərixtisi» bolsa ularni ⱪutⱪuzoⱪan,
U Өz muⱨəbbiti ⱨəm rəⱨimdilliⱪi bilən ularni ⱨəmjəmətlik ⱪilip ⱪutⱪuzoⱪan;
Axu ⱪədimki barliⱪ künlərdə ularni Өzigə artip kətürgən; □ ■
10 Biraⱪ ular asiyliⱪ ⱪilip Uning Muⱪəddəs Roⱨioⱪa azar bərdi;
Xunga ulardin yüz ərüp U ularning düxminigə aylinip,
Uloroⱪa ⱪarxi jəng ⱪildi. □ ■
11 Biraⱪ U: — «Musa pəyoⱪəmbirim! Mening həlⱪim!» dəp əyni künlərni əsləp tohtidi.
Əmdi Өz *padisi boloⱪanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qiⱪiriwaloⱪuqi ⱪeni?
Өzining Muⱪəddəs Roⱨini ularning arisioⱪa turoⱪuzup ⱪoyoⱪuqi ⱪeni?□
12 Uning güzəl xərəplik biliki Musaning ong ⱪoli arⱪiliⱪ ularni yetəkligüqi boldi,
Өzi üqün mənggülük bir namni tikləp,
Ular aldida sularni bəlüwətküqi,
13 Ularni dalada ərkin kezip yüridioⱪan attək,
Ⱨeq putlaxturmay ularni dengizning qongⱪur yərliridin ətküzgüqi ⱪeni?■
14 Mallar jiloⱪioⱪa otlaxⱪa qüxkəndək,
Pərwərdigarning Roⱨi uloroⱪa aram bərdi;
Sən Өzüng güzəl-xərəplik bir namoⱪa erixix üqün,
Sən muxu yollar bilən həlⱪingni yetəkliding.
15 Aⱨ, asmanlardin nəziringni qüxürgin,
Sening pak-muⱪəddəsliking, güzəllik-xəriping turoⱪan makaningdin *ⱨalimizoⱪa* ⱪarap baⱪ!

□ **63:5 «Өz ⱪəⱨrim bolsa, Meni ⱪollap Manga qidam bərdi»** — muxu səzlərgə ⱪarioⱪanda, insanlarni jazalax Huda ⱨəm Uning Məsiⱨi üqün kəngligə intayin eoⱪir kelidioⱪan təs bir ixtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6 «Ⱪəⱨrimdə ularni məst ⱪiliwəttim»** — bundaⱪ «məst ⱪilix»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərni yənə kərüng. Həlⱪlərni məst ⱪilidioⱪan xarab «Pərwərdigarning ⱪolidiki ⱪəⱨrigə toloⱪan ⱪədəⱨ»tiki «xarab»tur. □ **63:8 «U ularni: — «Ular Mening həlⱪim, aldamqiliⱪ ⱪilmaydioⱪan balilar» dəp, ularning Ⱪutⱪuzoⱪuqisi boldi»** — muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin ⱪutⱪuzup qiⱪaroⱪan waⱪitni kərsitidu. Xu qaoⱪni Israilning «tuoⱪuluxi», yəni «yengi bir həlⱪ, yengi bir millət» boluxi dəp ⱨesablioⱪili bolidu. □ **63:9 «Uning (Pərwərdigarning) yüzidiki Pərixtisi»** — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Ⱪan. 7:7, 8, 9 □ **63:10 «biraⱪ ular asiyliⱪ ⱪilip uning Muⱪəddəs Roⱨioⱪa azar bərdi»** — muxu səzgə ⱪarioⱪanda «Hudaning Muⱪəddəs Roⱨi» qoⱪum Hudaning Өzidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11 «Өz padisi boloⱪanlar»** — Israil həlⱪi. **«Өz ... padiqiliri»** — xübⱨisizki, Musa pəyoⱪəmbər, akisi Ⱨarun ⱨəm aqisi Məryəm, xundaⱪla bəlkim Yəxua pəyoⱪəmbər idi. ■ **63:13** Zəb. 105:37

Ķeni otluķ muḥəbbiting wə küq-ķudriting!?
Iqingni aoɣritixliring, rəḥimdilliķliring ķeni?
Ular manga kəlgəndə besilip ķaldimu?■
16 Qünki gərqə Ibraḥim bizni tonumisimu,
Yaki Israil gərqə bizni etirap ķilmisimu,
Sən ḥaman bizning Atimiz;
Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;
Əzəldin tartip «Ḥəmjəmət-Ķutķuzoɣuqimiz» Sening namingdur.□
17 I Pərwərdigar, nemixķa bizni yolliringdin azduroɣansən?
Nemixķa Өzüngdin ķorķuxtin yandurup kənglimizni tax ķiloɣansən?!
Ķulliring üqün, Өz mirasing boloɣan ķəbililər üqün,
Yenimizoɣa yenip kəlgəysən!
18 Muķəddəs həlķing pəķət azoɣinə waķitla *təwəlikigə* igə bolalioɣan;
Düxmənlirimiz muķəddəs jayingni ayaoɣ asti ķildi;□ ■
19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə ķilip baķmioɣan,
Sening naming bilən atilip baķmioɣan bir həlķtək bolup ķalduķ!

64

Duaning dawami

1-2 Aḥ, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang'idi!
Taoɣlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti! Mana muxundaķ boloɣanda tuturuķķa ot yaķķandək,
Ot suni ķaynatķandək,
Sən namingni düxmənliringgə ayan ķiloɣan bolatting,
Əllər yüzüngdinla titrəp ketətti!□
3 Sən biz kütmigən dəḥxətlik ixlarni ķiloɣan waķtingda,
Sən qüxkəniding;
Yüzüngdin taoɣlar rastla erip kətti!□
4 Səndin baxķa Өzigə təlmürüp kütkənlər üqün ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap baķmioɣan,
Ķulaķķa yetip baķmioɣan,
Kөz kərüp baķmioɣandur!■
5 Sən ḥəķķaniyliķni yürgüzüxni hursənlik dəp bilgən adəmning,
Yəni yolliringda mengip, Seni seoɣinoɣanlarning ḥajitidin qiķķuqi ḥəmraḥdursən;

■ **63:15** Ķan. 26:15 □ **63:16 «gərqə Ibraḥim bizni tonumisimu, Yaki Israil gərqə bizni etirap ķilmisimu,...»** — Ibraḥim ḥəm Israil (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu səzning mənisi, nawada atimiz Ibraḥim yaki Israil (yəni Yaķup) muxu aləmdə tehi turoɣan bolsa, bizning naqar əḥwalimizni, əhlaķsizliķimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla intayin bizar bolup: «Muxu həlķ bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizlərni etirap ķilmasliķi mumkin, deməkqi. □ **63:18 «Düxmənlirimiz muķəddəs jayingni ayaoɣ asti ķildi»** — Yəxayaning өmridə Hudaning muķəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoɣəmbər bu bexarəttə өzidin keyinki bir dəwrni kөzdə tutķan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiriki 586-yili wəyran ķilindi. Bexarət muxu wəķədin keyinki dəwrning bolidioɣan ḥessiyatlirini, arzu-hiyallirini ḥəm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8 □ **64:1-2 «Aḥ, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən bolsang'idi! Taoɣlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!»** — baxķa birhil tərjimisi: «Aḥ, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxsəng iding! Taoɣlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!». □ **64:3 «Yüzüngdin taoɣlar rastla erip kətti!»** — Israillar Misirdin qiķķandin keyin, Huda ularoɣa Musa pəyoɣəmbər arķilik muķəddəs ķanun-pərmanlirini bərgən waķtida, Sinay taoɣliri xundaķla erip kətti. Yəxaya pəyoɣəmbər bəlkim muxu ixlarni kөzdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Birақ mana, Sən oɳəzəptə boldung,
Biz bolsaқ gunaɦta bolduқ;
Undaқ ixlar uzun boliwərdi;
Əmdi biz қutқuzulamduқ?
6 Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduқ,
Қiliwatқan barliқ «ɦəkқaniyətlirimiz» bolsa bir əwrət latisioɳila ohxaydu, halas;
Ɦəmmimiz yopurmaқtək hazan bolup kəttuқ,
Қəbiɦliklirimiz xamaldək bizni uqurup taxliwətti.■
7 Sening namingni qaқirip nida қiloɳuqi,
Iltipatingni tutuxқa қozoɳaloɳuqi ɦeq yoқtur;
Qünki Sən yüzüngni bizdin қaqurup yoxurdung,
Қəbiɦliklirimizdin bizni solaxturoɳuzdung.
8 Birақ ɦazir, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimizdursən;
Biz seoɳiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Ɦəmmimiz bolsaқ қolungda yasaloɳandurmiz;
9 I Pərwərdigar, bizgə қaratқan oɳəzipingni zor қilmioɳaysən,
Қəbiɦlikni mənggügiqə əsləp yürmigin;
Mana, қarioɳin, ɦəmmimiz Sening həlқingdurmiz!■
10 Muқəddəs xəɦərliring janggal,
Zionmu janggal bolup қaldi;
Yerusalem wəyran boldi;
11 Ata-bowimiz Seni mədɦiyiligən jay,
Pak-muқəddəslik, güzəl-parlaқliқ turaloɳusi boloɳan өyimiz bolsa ot bilən kөyüp kül boldi;
Қədir-қimmətlik nərsilirimizning ɦəmmisi wəyran қiliwetildi.□
12 Muxu ixlar aldida Өzüngni qətkə alamsən, i Pərwərdigar?
Süküt қilip turamsən?
Bizni boluxiqə har қilip uriwerəmsən?»

65

Hudaning duaoɳa bərgən jawabi •••• «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

1 Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;
Mən Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapқuzdum.
Mening namim bilən atalmioɳan yat bir əlgə Mən: — «Manga қara, Manga қara» — dedim.
2 Birақ yaman yolda mangidioɳan,
Өzining pikir-hiyalioɳa əgixip mangidioɳan,
Asiyliқ қiloɳuqi bir həlққə bolsa Mən kün boyi қolumni uzitip intilip kəldim.□
3 Yəni baoɳlarda қurbanliқ қilip,
Ularni hixliқ supilar üstidimu kөydürüp,

■ **64:6** Zəb. 90:5-8 ■ **64:9** Zəb. 79:8 □ **64:11 «…Pak-muқəddəslik, güzəl-parlaқliқ turaloɳusi boloɳan өyimiz bolsa ot bilən kөyüp kül boldi» —** muxu ayəttiki «өyimiz» muқəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Өy» degən səzning ixlitilixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanisida) turoɳanliқini təkitləydu. «Қədir-қimmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənila ibadəthanidiki buyum-jabduқlar boloɳanidi. Babilliқlarning Yerusalemni, jümlidin muқəddəs ibadəthanini wəyran қiloɳanliқi bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yil ətrapida boldi (miladiyədin ilgiriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoɳəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əɦwaloɳa ohxax) өzi axu dəwrdə turoɳandək səz қilidu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua қilidu. □ **65:2 «yaman yolda mangidioɳan…» —** ibraniy tilida «yahxi əməs yolda mangidioɳan…».

Kəz aldimdila zərdəmgə tegidiɳan bir həlk;□
4 Ular ķəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxķa gəxini yəydu,
Ķazan-ķaqilirida ḥərķandaķ yirginqlik nərsilərning xorpisi bar.□
5 Ular: «Θzüng bilən bol,
Manga yeķinlaxķuqi bolma;
Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;
Muxular dimiɳimɳa kirgən is-tütək,
Kün boyi əqməy turidiɳan ottur!
6-7 Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —
Mən süküt ķilip turmaymən — dəydu Pərwərdigar —
Bəlki ḥəm silərning ķəbiḥlikliringlarni,
Xundaķla taɳ qokķilirida isrik yaķķan,
Dənglər üstidimu Meni ḥaķarətligən ata-bowiliringlarning ķəbiḥliklirini birliktə ķayturimən,
— Xularni əz ķuqaķlirioɳa ķayturimən;
Bərḥək, Mən ilgiriki ķiloɳanlirini əz ķuqaķlirioɳa əlqəp ķayturimən.□
8 Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
Sapaķ üzümning «sarķindi xirnə»si kərüngəndə,
Həķlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ķilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,
Mən Θz ķullirimning səwəbidinla xundaķ ķilimənki,
Ularning ḥəmmisini wəyran ķilmaymən. □
9 Xundaķ ķilip Mən Yaķuptin bir nəsilni,
Yəḥudadinmu taɳlirimɳa bir igidarni qiķirimən;
Xuning bilən Mening talliɳanlirim *zeminɳa* igə bolidu,
Mening ķullirim xu yərdə makanlixidu.□
10 Meni izdigən həlķim üqün,
Xaron bolsa yənə ķoy padilirioɳa ķotan,

□ **65:3 «(Ular)… baɳlarda ķurbanlik ķilip, ularni hixlik supilar üstidimu kəydürüp…»** — baɳlar pat-pat «Baal» degən butķa qoķunidiɳan jaylar bolup ķalatti. Ķurbanliķni bolsa pəķət ibadəthanidila ķilsa bolatti; uningdin baxķa «ķurbangaḥ»larni pəķət taxlar yaki tupraķ ķatarlik təbiiy materiyallardinla yasiɳili bolatti. **«Ularni hixlik supilar üstidimu kəydürüp…»** — yaki «huxbuyni hixlik supilar üstidimu kəydürüp…». □ **65:4 «ular ķəbrilər arisida olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu»** — muxu kixilərning mazarlarda, «məhpiy jaylar»da olturup tünəxtiki məķsiti, xübḥisizki, «ata-bowilirining roḥliri»ɳa dua ķilip alaķilixix, xundaķla jin-xəytanlar bilən alaķilixix idi. Θlüklərning roḥliri bilən alaķə ķilixķa urunux Təwratta ķət'iy mən'i ķilinidu. □ **65:6-7 «silərning ķəbiḥliklirinlarni, xundaķla taɳ qokķilirida isrik yaķķan, dənglər üstidimu Meni ḥaķarətligən ata-bowiliringlarning ķəbiḥliklirini birliktə ķayturimən»** — taɳlarning qokķiliri yaki dənglər pat-pat butķa qoķunidiɳan jaylar bolup ķalatti. Xuning bilən Musa pəyɳəmbər taɳ yaki dənglər üstidə ķurbanlik ķilixnimu mən'i ķiloɳan. Ayəttə kərsitilgən muxu ķilmixliri, xübḥisizki, butpərəslik idi. **«Bərḥək, Mən ilgiriki ķiloɳanlirini əz ķuqaķlirioɳa əlqəp ķayturimən»** — baxķa birhil tərjimisi: «Bərḥək, ularning ķiloɳanlirini əz ķuqaķlirioɳa ķayturuwetix Mening birinqi iximdur». □ **65:8 «Sapaķ üzümning «sarķindi xirnə»si kərüngəndə, həķlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ķilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,…»** — Ķanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qiķķan» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidiɳan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarķindi xarab» qiķķanliķi bayķalsa, u baxķa üzüm sapaķliri bilən ķoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qiķķuqə» ayrim ķoyulidu. Xuning bilən Huda Θzigə sadiķ boloɳan «ķaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoķatmaydu. Biz yuķiriķi bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning ķuli»ningki, yəni Məsiḥning nəslidur. □ **65:9 «Mən Yaķuptin bir nəsilni, Yəḥudadinmu taɳlirimɳa bir igidarni qiķirimən»** — demək, Huda «ķaldisi»din, əzigə sadiķ yengi bir dəwrni qiķiridu, ularni «muķəddəs zemin»ɳa igə ķilidu.

Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu.□
11 Birak Pərwərdigarni taxlap,
Mukəddəs teoŋimni untuoŋuqi,
«Tələy» *degən but* üqün dastihan saloŋuqi,
«Təḳdir» *degən but* üqünmu əbjəx xarabni ḳuyup ḳaqilarni tolduroŋuqisilər,□
12 Mən silərni ḳiliqa «təḳdir» ḳildim,
Silərning ḥəmminglar ḳiroŋinqilikta bax egisilər;
Qünki Mən qaḳirdim, silər jawab bərmidinglar;
Mən səz ḳildim, silər ḳulaḳ salmidinglar;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloŋanni ḳiliwatisilər,
Mən yaḳturmaydioŋanni tallioŋansilər.
13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mening ḳullirim yəydu,
Silər aq ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim iqidu,
Birak silər ussuz ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim xadlinidu,
Silər xərməndiliktə ḳalisilər;
14 Mana, kənglidiki xad-huramlikṭin ḳullirim nahxa eytidu,
Silər kəngüldiki azabtin zar-zar yioŋlaysilər,
Roḥ-ḳəlb sunukluḳidin nalə-pəryad kətürisilər.
15 Isminglarni Mening tallioŋanlirimoŋa lənət boluxḳa ḳaldurisilər.
Rəb Pərwərdigar seni əltüridu,
Ḥəm uning ḳullirioŋa baxḳa bir isimni ḳoyup beridu.
16 Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,
«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;
Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa,
Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu;
Qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu,
Qünki ularni kəzümdin yoxurdum.□
17 Qünki ḳaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;
Ilgiriki ixlar ḥeq əslənməydu,
Ḥətta əskə kəlməydu.
18 Əksiqə silər Mening yaritidioŋanliḳimdin huxallininglar;
Mənggügə xad-huramlikta bolunglar,
Qünki Mən Yerusalemni xad-huramliḳ,

□ **65:10 «Xaron bolsa yənə ḳoy padilirioŋa ḳotan, Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu» —** Xaron bolsa Pələstinning oŋərb təripidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (ḥəm keyinki Babilliklarning) bulangqlikliri tüpəylidin ḳaḳaslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərḳiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaoŋa ḳattiḳ asiylik ḳiloŋanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni kərüng). Birak ḥazir u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay ḥəm ariliḳidiki barliḳ Pələstin zeminliri oŋərbtin-xərḳḳiqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əḥwaloŋa kəltürülidu, deməkqi. □ **65:11 «Tələy» —** (ibraniy tilida «Gad» deylidu) Suriyədiki bir but. **«Təḳdir» —** yənə bir but — əsli ibraniy tilida «mənіy»; buning mənisi «təḳdir» «təḳsimat, sanilix» idi. □ **65:16 «Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu» —** Hudaning Əz ḳullirioŋa bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroŋanliḳini kərgən həḳlər Hudani bolsa «Amin» degüqi Huda (yaki «Amin»ning Igisi Huda»), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydioŋan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən səzning toluḳ mənisi tooŋruluḳ «Təbirlər», xundaḳla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu; qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu, qünki ularni kəzümdin yoxurdum» —** Hudaning səltənitidə boloŋanlar burunḳi (bolupmu əz gunaḥliri tüpəylidin pəyda boloŋan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Əzi ularning gunaḥ-səwənliklirini untuoŋan bolidu.

Uning həlkini huxallik bərgüqi kilip yaritimən.
19 Өzümmu Yerusalemdin xad-huramlikta bolimən,
Xundakla Өz həlkimdin huxallinimən;
Uningda nə yioqa awazi,
Nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu;□
20 Uningda yənə birnəqqə künlük qaqrap kətkən bowak bolmaydu,
Yaki wakti toxmay wakitsiz kətkən boway bolmaydu;
Yüz yaxka kirgən bolsa «yigit» sanilidu,
Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip өlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu.□
21 Ular өylərni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni bərpa kilidu, ulardin mewə yəydu;
22 Ular yasioqan өylərdə, baxka birsi turmaydu;
Tikilgən üzümzarlardin, baxka birsi mewə elip yeməydu;
Qünki həlkimning künliri dərəhning өmridək bolidu;
Mening tallioqanlirim өzliri өz koli bilən yasioqanliridin өz өmridə toluk bəhrimən bolidu.□
23 Ularning kiloqan əmgiki bikaroqa kətməydu;
Yaki ularning baliliri tuoquloqanda keləqiki tooqruluk wəhimə məwjut bolmaydu;
Qünki ular Pərwərdigar bəht ata kiloqan nəsildur,
Ularning pərzəntlirimu xundak.□
24 Wə xundak boliduki,
Ular nida kilip qakirmastinla,
Mən ijabət kilimən;
Ular dua kilip səzləwatkinidila,
Mən ularni anglaymən.
25 Bərə həm paklan bilən billə ozuklinidu;
Xir bolsa kalidək saman yəydu;
Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu.

□ **65:19 Өzümmu Yerusalemdin xad-huramlikta bolimən, xundakla Өz həlkimdin huxallinimən; uningda nə yioqa awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu» —** «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» tooqruluk azrak tohtitayli. Injildiki «Wəhiy» degən kisimoqa asasən bilimizki, Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranlik kilidu. Xu həkümranlikidiki əhwal Yəxaya pəyoqəmbərning bexaritidək bolidu. U tehi ahirki «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə karioqanda, өlüm degən ix (məyli adəmlər uzun өmürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; **ahirki «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggülük bolidu; ularda өlümmu yok, gunah yok. Injildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni kərüng. Məsih muxu dunyada ming yil həkümranlik kilidioqan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning kandak bolidioqanlikini qüxiniximizgə zor yardəm beridu; bu ikkisining ohxax yərliri köp (məsilən, korkunq, dərd-ələm yokitiloqanliki); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»oqa aylanduridu. Məsihning ming yillik səltəniti tooqrisida «Təbirlər»nimu kərüng.** □ **65:20 «Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip өlgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu» —** adəmlərning köpinqisi nahayiti qong yaxtila өlidioqan boloqaqka, «yüz yaxta өlgən» bolsa, pəkətla «nahayiti bir yigit» dəp karilidu; həklər uning gunah kiloqanlikini bilip kalsa, uni «xunqə yax turupla өlgən, qokum Hudaning lənitigə uqrioqan bolsa kerək» dəp karaydu. □ **65:22 «Ular yasioqan өylərdə, baxka birsi turmaydu; tikilgən üzümzarlardin, baxka birsi mewə elip yeməydu» —** ibraniy tilida «ularning kuruluxlirida baxkilar turidioqan, ularning tikkinidin baxkilar yəydioqan halət bolmaydu». **«dərəhning өmri» —** əlwəttə intayin uzun bolidu; dərəhning өzi intayin mukim, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəhətnimu iqigə alsa kerək. **«...өz koli bilən yasioqanliridin өz өmridə toluk bəhrimən bolidu» —** ibraniy tilida «өz koli bilən yasioqanliri өzi upraydu» — demək, pütün өmridə toluk ixlitidu. □ **65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata kiloqan nəsildur» —** yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata kiloqan (zat)ning nəslidur». Muxu tərjimisi tooqra bolsa «Pərwərdigar bəht ata kiloqan (zat)» Məsihni kərsətkən bolidu, əlwəttə.

Mening muqəddəs teoɣimning ɧəmmə yeridə ɧeq ziyankəxlik bolmaydu;
ɧeq buzoɣunqilik bolmaydu, dəydu Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

1 «Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur,
Əmdi Manga qandaq øy-imarət yasimaqqisilər?
Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?□ ■
2 Bularning ɧəmmisini Mening qolum yaratqan, ular xundaq boloɣaqqila barlikqa kəlgən əməsmidi? — dəydu Pərwərdigar, —
Lekin Mən nəzirimni xundaq bir adəmgə salimən:
— Məmin-kəmtər, roɧi sunuq,
Səzlirimni angliɣanda qorqup titrək basidioɣan bir adəmgə nəzirimni salimən.
3 Kala soyoɣan kixi adəmnimu øltüridu,
Qozini qurbanlik qiloɣan kixi itning boynini sundurup øltüridu;
Manga ɧədiyə tutquqi qoxqa qeninimu tutup bərməkqidur;
Duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu;
Bərɧək, ular øzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan,
Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□
4 Xunga Mənmu ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl qorqidioɣan wəɧimilərni bexioɣa qüxürimən;
Qünki Mən qaqiroɣinimda, ular jawab bərmidi;
Mən səz qiloɣinimda, ular qulaq salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloɣanni qildi,
Mən yaqturmaydioɣanni tallidi».■
5 «I Pərwərdigarning səzi aldida qorqup titrəydioɣanlar,
Uning deginini anglanglar: —
«Silərni namimoɣa *sadiq boloɣanliqinglar* tüpəylidin qətkə qaqqanlar bolsa,
Yəni silərdin nəprətlinidioɣan kerindaxliringlar silərgə: —
«Qeni Pərwərdigarning uluoɣluqi ayan qilinsun,
Xuning bilən xadliqinglarni kərələydioɣan bolimiz!» — dedi;
Birak xərməndiliktə qaloɣanlar øzliri bolidu.■

□ **65:25 «Yilanning rizqi bolsa topa-qangla bolidu» —** Erən baoɣqisida Huda yilanoɣa: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Birak ɧazir uning yegənliri **pəqət** topa-qang bolidu; u ɧeq adəm yaki baxqa ɧaywanoɣa ziyan yətküzəlməydu. ■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1 «Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur» —** «təhtipər» padixaɧ təhtkə olturoɣanda ayaoɣlirini dəssətkən kiqik orunduq. **«Əmdi Manga qandaq øy-imarət yasimaqqisilər? Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?» —** birinqi ayət bəlkim Hudaning 64-bab, 11-ayəttiki soaloɣa beridioɣan asasiy jawabi. Huda «ibadəthana»ni anqə muɧim dəp qarimisimu, insanlar Øzigə atap saloɣan ibadəthanini qoqum kəmsitidu degili bolmaydu (20- ɧəm 2-ayətkə qarioɣanda, kəlgüsidiki «ming yillik səltəniti»də bir «muqəddəs ibadəthana» bolidu; birak Hudaning nəziri (2-ayətkə asasən) ɧeqqandaq øy-imarəttə əməs, bəlki Øzidin qorqidioɣan məmin bəndiliridə turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24 □ **66:3 «Kala soyoɣan kixi adəmnimu øltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu; bərɧək, ular øzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu» —** muxu ayəttiki kixilər kərünüxtə Hudaoɣa ibadət qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanlik qilidu, «axlik ɧədiyə» qilidu, huxbuynimu Hudaoɣa atap yaqidu; birak bundaq qilixliri bilən təng ular qatillik qilidu, hurapiy ixlarni qilidu (itning boynini sundurux), butlaroɣa qoqunup ɧaram qurbanliklarnimu qilidu. ■ **66:4** Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ **66:5** Yəx. 5:19

6 Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər!
Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni!
Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə *yamanliḳlirini* ḳayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuoꞯuluxi

7 — Toloꞯiḳi tutmayla u boxinidu;
Aoꞯriḳi tutmayla, ooꞯul bala tuoꞯidu!■
8 Kimning muxundaḳ ix tooꞯruluḳ həwiri bardu?
Kim muxundaḳ ixlarni kərüp baḳḳan?
Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoꞯidioꞯan ix barmu?
Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoꞯuluxi mumkinmu?
Qünki Zionning əmdila toloꞯiḳi tutuxioꞯa, u ooꞯul balilirini tuoꞯdi!□
9 Birsini boxinix ḫalitigə kəltürgən bolsam, Mən balini qiḳaroꞯuzmay ḳalamtim? — dəydu Pərwərdigar,
Mən Өzüm tuoꞯduroꞯuqi tursam, baliyatḳuni etiwetəmdimən? — dəydu Hudaying.
10 Yerusalem bilən billə xad-huramliḳta bolunglar;
Uni səygüqilər, uning üqün huxallininglar!
Uning üqün ḳayoꞯu-ḫəsrət qəkkənlər,
Uning bilən billə xadliḳ bilən xadlininglar!
11 Qünki silər uning təsəlli beridioꞯan əmqəkliridin emip ḳanaətlinisilər;
Qünki silər ḳanoꞯuqə iqip qiḳisilər,
Uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu».□
12 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mən uningoꞯa taxḳan dəryadək aram-hatirjəmlikni,
Texip kətkən eḳimdək əllərning xan-xərəplirini sunup berimən;
Silər emisilər,
Silər yanpaxḳa elinip kətürülisilər,
Etəktə əkilitilisilər.■
13 Huddi ana balisioꞯa təsəlli bərgəndək,
Mən xundaḳ silərgə təsəlli berimən;
Silər Yerusalemda təsəlligə igə bolisilər.
14 Silər bularni kərgəndə kənglünglar xadlinidu,
Səngəkliringlar yumran ot-qəptək yaxnap ketidu;
Xuning bilən Pərwərdigarning ḳoli Өz ḳullirioꞯa ayan ḳilinidu,
U düxmənlirigə ḳəḫrini kərsitidu.
15 Qünki oꞯəzipini ḳəḫr bilən,
Tənbiḫini ot yalḳunliri bilən qüxürüxi üqün,
Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,
U jəng ḫarwiliri bilən ḳuyundək kelidu.
16 Qünki ot bilən ḫəm ḳiliq bilən Pərwərdigar barliḳ ət igilirini soraḳ ḳilip jazalaydu;

□ **66:6 «Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə yamanliḳlirini ḳayturuwatidu!»** — bu bexarət Yəxayaning keyinki dəwridiki Yerusalem, jümlidin ibadəthanining wəyran ḳilinixini (miladiyədin ilgiriki 586-yili) ḫəm bəlkim ahirḳi zamanlardiki ohxap ketidioꞯan bir ixnimu kərsitidu. ■ **66:7** Wəḫ. 12:1-6 □ **66:8 «Kimning muxundaḳ ix tooꞯruluḳ həwiri bardu? … Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoꞯidioꞯan ix barmu? Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoꞯuluxi mumkinmu? Qünki Zionning əmdila toloꞯiḳi tutuxioꞯa, u ooꞯul balilirini tuoꞯdi!»** — muxu 7- ḫəm 8-ayəttə eytiloꞯan ixlar biraḳla Yerusalemning wəyran ḳilinixidin (6-ayət) ahirḳi zamanda «Zion-israil towa ḳilip yengidin tuoꞯuluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldida ḫəḳiḳiy «Өz həlḳim» boluxioꞯa atlap ətidu. □ **66:11 «uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «uning xərəplik baoꞯir-kəksidin kənglünglar hursən bolidu». ■ **66:12** Yəx. 49:22; 60:4

Pərwərdigar əltürgənlər nurƣun bolidu.
17 «Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,
Өzlirini ayrim tutup,
Otturida turƣuqining gepigə kirgənlər,
Xundaķla qoxķa gəxini, yirginqlik bolƣanni, jümlidin qaxķanlarni yəydiƣanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□
18 Qünki ularning ķilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur;
Birak barlik əllər, ħəmmə tilda səzləydiƣanlarning yiƣilidiƣan wakti kelidu;
Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □
19 Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;
Ħəm ulardin ķeqip ķutulƣanlarni əllərgə əwətimən;
Nam-xəħritimni anglimiƣan, xan-xəripimni kərüp bakmiƣan Tarxixķa, Liwiyəgə, okyaqilikta dangķi qikķan Ludķa, Tubal, Gretsiyəgə ħəm yirak qətlərdiki arallarƣa ularni əwətimən;
Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□
20 Xuning bilən Israiллar «axlik ħədiyə»ni pakiz ķaqilarƣa ķoyup Pərwərdigarning өyigə elip kəlgəndək,
Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə ķerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu;
Ularni atlarƣa, jəng ħarwiliriƣa, sayiwənlik ħarwa-zəmbillərgə, ķeqirlarƣa ħəm nar təgilərgə mindürüp mukəddəs teƣimƣa, yəni Yerusalemƣa elip kelidu, — dəydu Pərwərdigar.□
21 Ħəm Mən ulardin bəzilirini kaħinlar ħəm Lawiylar boluxķa tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□
22 Qünki Mən yaritidiƣan yengi asmanlar ħəm yengi zemin Өzümning aldida daim turƣandək,
Sening nəsling ħəm isming turup sakлinidu.□ ■
23 Ħəm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda,
Xabat künimu xabat künidə,

□ **66:17 ««Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,...»** — bəlkim butpərəslik ħərikətlirigə ķatnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini ķilidu. **«Otturida turƣuqi»** — bəlkim butpərəsliktə yetəkqilik «pir» rolini alƣuqi. □ **66:18 «Qünki ularning ķilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur» —** bu ayətning birinqi yerimini tərjimə ķilix təs. Alimlar pəkət uning mənisini tərjimə ķiliƣinimizdək pərəz ķilidu. □ **66:19 «ulardin ķeqip ķutulƣanlarni əllərgə əwətimən» —** «ulardin» degənlik: (1) 16-ayəttə eytilƣan jazaliridin («ot ħəm ķiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» degən mənini bildüridu. **«ħəm ulardin ķeqip ķutulƣanarni əllərgə əwətimən»** — baxķa birhil tərjimisi: «ħəm ķeqip ħayat ķalƣanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»... «Tubal»...** — xübћisizki, muxu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlarƣa wəkillik ķilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izaħatni kərüng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim ħazirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixķa «Lud» tooƣruluk «okyaqilikta dangķi qikķan» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərning hizmitining hətəri bar, dəp kərsətməkqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə ķerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu» —** bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini ķobul ķiliƣan «yat əllər»ni kərsitidu. Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini ķayturux üqün, ziyankəxlikkə uqriƣan, tarķilip kətkən Yəħudiylarning өz yurti Yerusalemƣa ķaytixiƣa yardəm ķiliximiz kerək dəp ħərhil wasitilər bilən səpərdə ularƣa yələnqük bolidu. □ **66:21 «kaħinlar» —** «kaħinlar»ning həlķķə wəkil bolup ularning ķurbanlikлirini ibadəthanidiki ķurbangaħ üstidə kөydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kaħinlarning yardəmqiliri. Demək, muxu «Yəħudiy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlik orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22 «yengi asmanlar ħəm yengi zemin» —** bu tema tooƣruluk 65:17-ayəttiki izaħatni kərüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəħ. 21:1

Barlik ət igiliri Mening aldimoɣa ibadət kiloɣili kelidu — dəydu Pərwərdigar.□
24 — Xuning bilən ular sirtka qikip,
Manga asiylik kiloɣan adəmlərning jəsətlirigə karaydu;
Qünki ularni yəwatkan kurtlar ölməydu;
Ularni köydürüwatkan ot öqməydu;
Ular barlik ət igilirigə yirginqlik bilinidu.

□ **66:23 «xabat küni» —** «dəm elix mukəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«Barlik ət igiliri Mening aldimoɣa ibadət kiloɣili kelidu»** — pütkül insaniyət kiloɣan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ötküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil boloɣanlar arkilik ötküzülidu. Jəsətlərgə guwaḥqi boloɣanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

Yərəmiya

Hudaning Yərəmiyani qaķirixi

1 Binyamin ķəbilisi zeminidiki Anatot yezisida turuwatķan kaḥinlardin bolƣan
Ḥilķiyaning oƣli Yərəmiyaning səzliri *təwəndə hatirilinidu*: —
2 Yəḥuda padixaḥi, Amonning oƣli Yosiyaning künliridə, yəni u təhtkə olturƣan on
üqinqi yilida *Yərəmiyaƣa* Pərwərdigarning səzi kəldi; ■
3 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning oƣli Yəḥoakimning künliridə ḥəmdə Yəḥuda padixaḥi
Yosiyaning oƣli Zədəkiyaning on birinqi yilining ahiriƣiqə, yəni xu yilning bəxinqi
eyida Yerusalemdikilər sürgün ķilinƣuqə uningƣa Pərwərdigarning səzi yənə kelip
turdi. ■
4 Pərwərdigarning səzi manga kelip:
5 — Anangning ķorsiķida seni apiridə ķilixtin ilgirila Mən seni biləttim; sən
baliyatķudin qiķixtin burun seni Өzümgə atap, əllərgə pəyƣəmbər boluxķa tiklidim,
— deyildi.■
6 Mən bolsam: — Apla, Pərwərdigar! Mən gəp ķilixni bilməymən; qünki mən gədək
balidurmən, dedim.□ ■
7 Lekin Pərwərdigar manga: — Өzüngni gədək bala, demə; qünki Mən seni kimgə
əwətsəm, sən xularƣa barisən; wə Mən seni nemə də dəp buyrusam, sən xuni
dəysən.
8 Ulardin ķorķma; qünki seni ķutķuzux üqün Mən sən bilən billidurmən, — dedi.■
9 Wə Pərwərdigar ķolini sozup aƣzimƣa təgküzdi; Pərwərdigar manga: Mana, Өz
səzlirimni aƣzingƣa ķoydum; ■
10 Ķara, muxu küni Mən seni yulux, səküx, ḥalak ķilix wə өrüx, ķurux wə terip
өstürüx üqün əllər wə padixaḥliķlar üstigə tiklidim, — dedi.■

Ikki alamət kərünüx

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip: «Yərəmiya, nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Badam dərihining xehini kərüwatimən» — dedim.
12 Pərwərdigar manga: «Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi
üqün səzümni kəzitip turimən» — dedi.□

13 Wə Pərwərdigarning səzi manga ikkinqi ķetim kelip: «Nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Poruķ-poruķ ķaynawatķan, aƣzi ximal təripidin ķiysayƣan bir ķazanni
kərdüm» — dedim.
14 Pərwərdigar manga: — Külpət ximal tərəptin kelip bu zeminda tu-
ruwatķanlarning ḥəmmisi üstigə bəsüp kelidu — dedi.■
15 — Qünki mana, Mən ximaliy padixaḥliķlarning barliķ jəmətlirini qaķirimən,
— dəydu Pərwərdigar; — ular kelidu, padixaḥlar ḥərbiri өz təhtini Yerusalem

■ **1:2** 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ **1:3** 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yər. 52:1-30 ■ **1:5** Gal. 1:15 □ **1:6 «Mən gəp ķilixni bilməymən; qünki mən gədək balidurmən»** — ibraniy tilida: «bala» degən bu səz 5-16 yaxtiki balini kərsitidu. Kitabning baxķa məlumatliriƣa ķariƣanda bizningqə Hudaning səzi Yərəmiyaƣa kəlgəndə u bəlkim təhminən on altə yaxķa kirgənidi. ■ **1:6** Mis. 3; 4; 6:11,29 ■ **1:8** Ķan. 31:6, 8; Yə. 1:5; Əz. 3:9 ■ **1:9** Yəx. 6:6, 7; Yər. 5:14 ■ **1:10** Yər. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ **1:12 «Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi üqün səzümni kəzitip turimən»** — badam dərihi baḥarda birinqi bolup qeqəkləp, baḥarning kəlgənlikini jakarliƣuqi bolƣaqķa ibraniy tilida «kəzətqi» dəp atilidu. ■ **1:14** Yər. 4:6

ķowuķliri aldiƣa selip, ḥəmmə sepillarƣa wə Yəḥudaning barliķ xəḥərlirigə ḥujumƣa təyyarlinidu; □ ■
16 xuning bilən Mən *Yəḥudadikilərning* barliķ rəzillikliri üqün ularning üstidin ḥəkümlərni jakarlaymən; qünki ular Məndin waz keqip, baxķa ilaḥlarƣa huxbuy yeķip, əz ķolliri yasiƣanliriƣa qoķundi.
17 Sən əmdi belingni baƣlap ornungdin turup, sanga buyruƣanlirimning ḥəmmisini ularƣa eyt; ular aldida ḥoduķup kətmigin; bolmisa Mən seni ular aldida ḥoduķturimən.
18 Ķara, Mən bügün seni Yəḥudaning padixaḥliriƣa, əmirlirigə, kaḥinliriƣa ḥəm pütkül zemin həlķigə ķarxi turƣuqi mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim. □ ■
19 Ular sanga ķarxi jəng ķilidu, lekin sening üstüngdin ƣəlibə ķilalmaydu — Qünki Mən seni ķutķuzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar.

2

Israilning Pərwərdigarƣa bolƣan dəsləpki muḥəbbiti

1 Əmdi Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 Berip Yerusalemdikilərning ķulaķliriƣa mundaķ jar salƣin: — «Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mən sening yax waķtingdiki wapadarliķingni, yəni ķizning axiķiƣa bolƣan muḥəbbitidək sening qəl-bayawanda, yəni terilmiƣan yərlərdə Manga əgixip yürgənliringni sening üqün əsləymən.
3 Xu qaƣda Israil həlķi Pərwərdigarƣa pak, alaḥidə atalƣan, ular uning əz ḥosulining tunji mewisi dəp ķaralƣanidi; ularni yəwalmaķqi bolƣanlarning ḥəmmisi gunaḥkar dəp ḥesablanƣanidi ḥəm ularning baxliriƣa balayi'apət qüxkənidi, — dəydu Pərwərdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliķning pəyda bolƣanliķi

4 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yaķupning jəməti, Israil jəmətining barliķ ailə-tawabiatliri: —
5 Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Ata-bowiliringlar Məndə zadi ķandaķ adalətsizliklərni bayķaptu, ular Məndin xunqə yiraķlixidu? Ular nemixķa bimənə butlarƣa bax urup, əzliri bimənə bolup kətti?■
6 Ular ḥeqķaqan: «Bizni Misir zeminidin ķutķuzup qiķirip, bayawandin, yəni qəl-dəxt wə tik azgallar bilən ķaplanƣan jaylardin, ķurƣaķqiliķ wə əlüm sayisi orap

---

□ **1:15 «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem ķowuķliri aldiƣa selip,..»** — baxķa birhil tərjimisi: «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem ķowuķliriƣa selip...» ■ **1:15** Yər. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5 □ **1:18 «Mən ... seni... mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim»** — oķurmənlər xuningƣa diķķət ķiliduki, Hudaning bu səzliri «ətkən zamanda» eytilƣan. Bir ķaraxķa, Yərəmiya pəķət gədək bir yax yigittək kərünsimu, lekin iman-ixənqkə nisbətən Hudaning səzi alliķaqan ixəngüqilərgə pakit bolƣan. Iman-ixənqtiki adəm ixlarƣa Hudaning kəzķarixi bilən ķaraydu. ■ **1:18** Yər. 6:27; 15:20 □ **2:3 «Xu qaƣda Israil həlķi Pərwərdigarƣa pak, alaḥidə atalƣan»** — «...pak, alaḥidə atalƣan» degən səz ibraniy tilidiki «Pərwərdigarƣa «ķodəx»» («Pərwərdigarƣa muķəddəslik») degən səz bilən ipadilinidu. Oķurmənlərgə bəlkim ayanki, «muķəddəs»ning əsli mənisi dəl «Hudaƣa alaḥidə atalƣan, pak» degənliktur. Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə «ḥosulning tunji mewisi»ni bolsa Hudaƣa atap, Hudaning wəkili bolƣan kaḥinlarƣa beƣixlax kerək idi. Huda muxu yərdə: «Israil alaḥidə Meningki idi» dəydu. Yənə bir tərəptin eytķanda Israil Hudaning «ḥosulining tunji mewisi» bolsa, əmdi ulardin keyin Hudaning yolida mangidiƣan baxķa əllərdin bolƣanlarmu Hudaning yeniƣa kelip uningƣa «ḥosul bolup» Hudaning Əz həlķi boluxķa kelidu. ■ **2:5** Mik. 6:3, 4

turoɣan yərlərdin, adəmzat ətməydioɣan ḫəmdə insan turmaydioɣan xu bayawandin bizni ətküzgən Pərwərdigar ḳeni?» dəp sorap ḳoyuxmaptioɣu?
7 Mən silərni mewisi ḫəm molqiliḳidin ḫuzurlinix üqün munbət bir zeminoɣa elip kəlgənmən; silər kelip zeminimni buloɣidinglar, Mening mirasimni yirginqlik bir nərsigə aylandurup ḳoydunglar.□
8 Kaḫinlar: «Pərwərdigar ḳeni?» dəp ḫeq sorap ḳoymidi; Təwrat-ḳanun ijraqiliri meni ḫeq tonumidi; həlḳ padiqiliri manga asiyliḳ ḳildi; pəyoɣəmbərlər bolsa Baalning namida bexarət bərdi, ularning ḫəmmisi ḫeq paydisiz bimənə nərsilərgə əgixip kətti.□ ■
9 Xunga silər bilən dəwalaxmaḳqimən, baliliringlar ḫəm baliliringlarning baliliri bilən dəwaliximən, — dəydu Pərwərdigar;
10 — silər Siprustiki dengiz boylirioɣa ətüp beḳinglar, Kedaroɣa təkxürüxkə adəm əwətip beḳinglar — muxundaḳ bir ix zadi bolup baḳḳanmu-yoḳ dəp kərüp beḳinglar — □
11 Ḳaysi bir əl əz ilaḫlirini (ular ḫeq ilaḫ əməs, əlwəttə) əzgərtkənmu? Lekin Mening həlḳim əzlirining xan-xəripi Boloɣuqisini bolsa paydisiz-bimənə bir nərsigə almaxturoɣan.■
12 Buningoɣa əjəbliningilar, i asmanlar; ḫang-tang bolunglar! Sarasimigə qüxünglar! Qəqünglar! — dəydu Pərwərdigar, ■
13 — qünki Mening həlḳim ikki rəzil ixni ḳildi; ular ḫayatliḳ su mənbəsi boloɣan Məndin waz kəqti; andin əzliri üqün su azgallirini, yəni su turmaydioɣan yeriḳ su azgallirini yonup qiḳti.■

Israil Hudaoɣa əməs, yat ilaḫlaroɣa wə yat əllərgə tayinidu

14 Israil əsli ḳulmidi? U hojayinning əyidə tuoɣuloɣan ḳulmidi? Nemixḳa əmdi u oljioɣa aylinip ḳaldi?
15 Yax xirlar uni olja ḳilip ḫərkiridi; ular awazini ḳoyuwətti; ular *Israil* zeminini wəyranə ḳildi; xəḫərliri kəydürüldi, adəmzatsiz ḳaldi. □ ■
16 Uning üstigə ḫətta Nof wə Taḫpanəs xəḫiridikilərmu qoḳḳangni yeriwətti.□
17 Bu ixlarni əzüng kəltürüp qiḳaroɣan əməsmu? — Qünki sanga yol baxlawatḳinida Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkəniding.
18 Əmdi bügünki kündə yənə Xiḫor dəryasining süyini iqix üqün Misirning yolini basḳining nemisi? *Əfrat* dəryasining süyini iqix üqün Asuriyəning yolini basḳining

---

□ **2:7 «Mening mirasim»** — bu səz ikki bislik bolup, mənisi: (1) Huda «bular alaḫidə Meningki» degən Ḳanaan (Pələstin) zeminini wə uning üstidiki Yəḫudiy həlḳini kərsitidu; (2) «miras ḳilip bərginimni» degən mənidə bolup, Huda Israiloɣa «Silərning mirasinglar bolsun» dəp tapxuroɣan zeminni kərsitidu. Omumən bu səz xu zeminni wə xundaḳla, bəlkim, xu zemindiki həlḳnimu kərsitidu. □ **2:8 «Təwrat-ḳanun ijraqiliri»** — Təwratni həlḳḳə əgitixkə məs'ul boloɣan kaḫinlarni («Yər.» 18:18, «Ḳan.» 33:10) yaki Təwratni kəqürüxkə məs'ul boloɣan Lawiylarni («Yər.» 8:8) kərsitidu. **«həlḳ padiqiliri»** — (yəni «baḳarmənliri» yaki «baḳḳuqilar») ibraniy tilida «ḳoyqilar», «padiqilar», «qupanlar» deyilidu. Adəttə bu səz qopan-ḳoyqilarni kərsitidu. Muxu yərdə «həlḳ baḳḳuqiliri» Israilning yetəkqilirini kərsitidu, əlwəttə. **«Baalning namida bexarət bərdi»** — «Baal» degən Pələstindikilərning yirginqlik bir buti idi. ■ **2:8** Rim. 2:20 □ **2:10 «Siprus»** — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pələstinning yiraḳ oɣərbidə; Kedar bolsa Pələstinning yiraḳ xərḳidə idi — demək, xərḳtin oɣərbkiqə boloɣan yərlərdimu muxundaḳ ix bolup baḳmioɣan. ■ **2:11** Zəb. 106:20 ■ **2:12** Ḳan. 32:1; Yəx. 1:2 ■ **2:13** Küy. 4:15; Yər. 17:13 □ **2:15 «yax xirlar...ḫərkiridi»** — xirlar oljisini tutḳandin keyin andin ḫərkiraydu. Muxu ayəttiki «xirlar» bəlkim Asuriyə, andin Babilni kərsitidu. ■ **2:15** Yəx. 5:29; Yər. 4:7 □ **2:16 «...Nof wə Taḫpanəs xəḫiridikilərmu qoḳḳangni yeriwətti»** — «Nof wə Taḫpanəs» Misirdiki xəḫərlərdur. Yəḫuda kəp ḳetim Misirdin yardəm sorioɣanidi. Misir ḳoxuloɣan bolsimu, lekin əksiqə Israiloɣa wapasizlik ḳilip kəlgənidi. Nof keyin «Məmfis» dəp ataloɣan. Baxḳa birhil tərjimisi: «...Nof wə Taḫpanəs xəḫiridikilərmu bax qoḳḳangni (rəswa ḳilix üqün) oɣirdiwətti».

nemisi? □ ■
19 Öz rəzilliking özünggə sawaq elip kelidu, özüngning yenimdin qətnəp kətkining özünggə tənbih bolidu; əmdi sening Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkining wə Mening qorqunqumning səndə bolmasliqining intayin rəzil həmdə zərdapqa tolƣan ix ikənlikini bilip qoy, — dəydu Rəb, samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar.■
20 Qünki sən qədimdinla Mən sanga salƣan boyunturuqni buzup, uning rixtini üzüp taxliwətkənsən; sən: «Qulluqungda bolmaymən!» deding. Qünki barliq dəng-egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən pahixə ayaldək kerilip yatqansən.□
21 Lekin Mən bolsam seni əsli esil sortluq üzüm telidin, sərhil uruqtin tikkənidim; sən Manga nisbətən qandaqmu yat wə yawa bir sesiq üzüm teliƣa aylinip qalding? □ ■
22 Qünki sən xulta bilən yuyunsangmu, köp aqartquq sopun ixlətsəngmu sening qəbihliking Mening aldimda tehi daƣ bolup turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
23 Sən qandaqmu: «Mən heq bulƣanƣan əməsmən, mən «Baallar»ƣa heq əgəxmidim!» deyələysən? Jiloƣida mangƣan yolungni kərüp baq, qilmixliringni iqrar qil — sən öz yollirida uyan-buyan qatrap yüridiƣan qaqqaq hinggandursən! □
24 Sən qəl-bayawanƣa adətləngən, həwisi qozƣalƣanda xamalni purap yüridiƣan bir yawayi mada exəksən! Küyligəndə kim uni tosalisun? Uni izdigən hanggilar özlirini heq upratmaydu; xu waqitlarda uni izdəp tapmaq asandur. □
25 *I Israil*, *bikar yügürüp*, putungni ayaƣsiz, gelingni ussuluqsiz qilip qoyma! Lekin sən buningƣa: «Yaq! Ham hiyal qilma! Qünki mən bu yat *ilahlarni* yahxi kərüp qaldim, ularning kəynidin mangimən!» — deding.□
26 Ooƣri tutulup qelip hijalətkə qalƣandək, Israil jəmətimu hijalətkə qalidu — yəni özliri wə ularning padixahliri, kahinliri wə pəyƣəmbərliri —
27 ular yaƣaq kətikigə: «Atam!» wə taxqa: «Sən meni tuƣdurdung!» dəydu; qünki ular yüzini Manga qaratmay, əksiqə Manga arqisini qildi; lekin külpət bexiƣa qüxkəndə ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzƣaysən!» dəydu.
28 Əmdi özünggə yasiƣan ilahliring qeni!? Külpət bexingƣa qüxkəndə seni qutquzalaydiƣan bolsa, ular ornidin tursun! — Qünki xəhərliring qanqə köp bolsa butliringmu xunqə köptur, i Yəhuda!■
29 Nemixqa silər Mən bilən dəwaƣa qüxməkqisilər? Silər həmminglar Manga asiylik qiloƣansilər, — dəydu Pərwərdigar.

□ **2:18 «Xihor dəryasining süyini iqix üqün… Əfrat dəryasining süyini iqix üqün….»** — «Xihor (Misirdiki bir dərya yaki wadi)ning sulirini iqix» həmdə «Əfrat (Asuriyədiki dərya)ning… sulirini iqix» Israil Misirdin wə Asuriyədin panah izdigənlikini kərsitidu. ■ **2:18** Yəx. 31:1 ■ **2:19** Yəx. 3:9; Həx. 5:5 □ **2:20 «barliq dəng-egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən pahixə ayaldək kerilip yatqansən»** — Israil muxu yərlərdə (dəng-egizliktə … yexil dərəh astida…) butpərəslik paaliyətlirini ətküzgən. Ularning mundaq butpərəsliki Hudaƣa wapasizliq bolup rohiy jəhəttə pahixiwazliq bolupla qalmay, ular Pələstindikilərning butpərəslikini dorap ularning butliriƣa «ataloƣan», buthanida turoƣan pahixə ayallar bilən yatatti. □ **2:21 «yat wə yawa bir sesiq üzüm teli»** — «yat wə yawa» əsliy ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **2:21** Mis. 15:17; Zəb. 44:2; 80:8 ■ **2:22** Ayup 9:30 □ **2:23 «Jiloƣida mangƣan yolungni kərüp baq, qilmixliringni iqrar qil»** — «jiloƣida mangƣan yolung…» bəlkim köp qisim Yəhudadikilər Yerusalemƣa yeqin bolƣan «Hinnom jiloƣisi»da öz balilirini butlarƣa atap «insan qurbanliqi» qiloƣanliqini kərsitidu. Israilni hinganƣa ohxitixi bəlkim uning heqqandaq muqim yəlünüxining bolmaydioƣanliqini təkitləydu. □ **2:24 «… həwisi qozƣalƣanda xamalni purap yüridiƣan bir yawayi mada exəksən!»** — bu ohxitix xübhisizki, Israilning butlarƣa bolƣan buzuq həwəslirini, uni butpərəsliktin tosuxning mumkin əməslikini kərsitidu. □ **2:25 «putungni ayaƣsizliqtin… gelingni ussuluqsiz qilip qoyma!»** — bu səzlər bəlkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp mengix bəribir bikar ixtur — butlar adəmlərgə yardəmdə bolalmaydu; (2) əgər Israil butpərəsliki bilən Hudaƣa wapasizliqini dawamlaxtursa, ular ahir berip ayaƣsiz, qangqap sürgün bolƣanlar bolidu. **«Yaq! Ham hiyal qilma!»** — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **2:28** Yəx. 2:8; Yər. 11:13

30 Baliliringni bikardin bikar urup ḳoydum; ular ḥeq tərbiyini ḳobul ḳilmidi. Өz ḳiliḳing yirtḳuq xirdək pəyoƣəmbərliringni yəwətti.■
31 I bu dəwr kixiliri! Pərwərdigarning səzigə kəngül ḳoyunglar! Mən Israilоƣa qəl-bayawan yaki ḳapḳarangoƣuluḳ basḳan zemin bolup baḳḳanmu? Mening həlḳim nemixḳa: «Nəgila barsaḳ өz ərkimiz; əmdi yeningoƣa yənə kəlməymiz!» — dəydu?■
32 Ḳiz zibu-zinnətlirini untuyalamdu? Toy ḳilidioƣan ḳiz toy kiyimlirini untuyalamdu? Lekin өz həlḳim san-sanaḳsiz künliridə Meni untudi.■
33 Sən ixḳ izdəp baridioƣan yollaroƣa xunqə maḥir bolup kətting! Bərḥəḳ, ḥətta əng buzuḳ ayallaroƣa yolliringni kərsətting.
34 Uning üstigə tonungning pəxliridə gunaḥsiz namratlarning ḳeni bar! Sən ularni temingni texip ooƣriliḳḳa kirgini üqün өltürdingmu?! Ixlarning ḥəmmisi xundaḳ tursimu, □
35 sən tehi: «Məndə gunaḥ yoḳ; *Rəb* məndin rənjiwərməydu!» dəysən. Bilip ḳoy! Mən üstüngdin ḥөküm qiḳirimən, qünki sən: «Mən gunaḥ sadir ḳilmidim!» — dəwerisən.
36 Sən nemixḳa bunqiwala uyan-buyan ḳatrap ala kəngüllük ḳilisən? Sən Asuriyə təripidin yərgə ḳaritiloƣandək Misir təripidinmu yərgə ḳaritilisən. □
37 Bərḥəḳ, sən Misirdin ḳolliringni bexingoƣa aloƣan peti qiḳisən; qünki Pərwərdigar sən yөlənqük ḳiloƣanlarni qətkə ḳaḳti; sən ulardin ḥeq payda kərməysən.□

3

Wapasizliḳ üstigə wapasizliḳ

1 Xundaḳ deyiliduki, birsi ayalini ḳoyuwətsə, ayal uningdin ajraxsa wə keyin u baxḳa ərgə yatliḳ boloƣan bolsa, birinqi eri uning bilən ḳayta yarixiwalsa bolamdu? Bundaḳ ix bu zeminni mutləḳ buloƣimamdu? Lekin sən xunqə kөp axniliring bilən buzuḳluḳ ḳilip turup yənə yenimoƣa ḳaytay dəwatamsən tehi?□ ■
2 Bexingni kətürüp yuḳirioƣa ḳarap baḳ; —
Sən zadi nədə yat ilaḥlar bilən buzuḳluḳ ətküzmigənsən?!
— Sən qəl-bayawanda kütüp olturoƣan ərəbdək ularni yollar boyi kütüp olturoƣansən; zeminni buzuḳluḳliring wə rəzilliking bilən buloƣioƣansən. □

■ **2:30** Yəx. 1:5; Yər. 5:3 ■ **2:31** Mat. 23:26-39 ■ **2:32** Yər. 3:21 □ **2:34 «Sən ularni temingni texip ooƣriliḳḳa kirgini üqün өltürdingmu?!»** — Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə ooƣri kəqtə өygə bөsüp kirgən bolsa u urup өltürülsə өy igisi gunaḥsiz ḥesablinidu. □ **2:36 «Sən nemixḳa bunqiwala uyan-buyan ḳatrap ala kəngüllük ḳilisən?»** — demək, Israil ḥərdaim Hudani əməs, bəlki yat əllərni өz yөlənqüki ḳilmaḳqi. □ **2:37 «sən Misirdin ḳolliringni bexingoƣa aloƣan peti qiḳisən»** — demək, əsir boloƣan peti. □ **3:1 «…birinqi eri uning bilən ḳayta yarixiwalsa bolamdu? Bundaḳ ix bu zeminni mutləḳ buloƣimamdu?»** — «Ḳan.» 24:1-4-ayətlərni kərsitixi mumkin. Əgər pəyoƣəmbər məzkur bexarəttə bu ixni kəzdə tutḳan bolsa, undaḳta bu 3-babning omumiy mənisigə ḳarioƣanda, Huda muxundaḳ ixlarni (ajrixix andin ḳayta toy ḳilix) Yəhudiylaroƣa mən'i ḳiloƣini bilən, muxu yərdə Huda «Mening ayalim boloƣan Israil»ning Өz yenimoƣa ḳaytip kelidioƣan yoli bar, degən ohxaydu (14-22-ayətlərdə, ahirḳi zamanlarda Pərwərdigar muxundaḳ qəksiz rəḥim-xəpḳətni Israil ḥəm Yəhudaoƣa kərsitidu, deyilidu). **«Lekin sən xunqə kөp axniliring bilən buzuḳluḳ ḳilip turup yənə yenimoƣa ḳaytay dəwatamsən tehi?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Lekin sən kөp axnilar bilən buzuḳluḳ ḳiloƣan bolsangmu, yenimoƣa ḳaytip kəl!». Huda tөwəndiki 4- wə -22-25-ayətlərdə ularni ḳaytixḳa qaḳirixḳa muxundaḳ rəḥimlik bilən ətünidu, biraḳ 3-babning omumiy mənisigə ḳarioƣanda, Hudaning səzlirini muxu yərdə tərjimimizdikidək «retorik soal» dəp ḳaraymiz. ■ **3:1** Ḳan. 24:1-4 □ **3:2 «bexingni kətürüp yuḳirioƣa ḳarap baḳ»** — Yəhuda ḥərdaim «yuḳiri jaylar»da butpərəslik ətkəzgənidi. **«sən qəl-bayawanda kütüp olturoƣan ərəbdək…»** — «ərəb» muxu yərdə bəlkim yol boyida olturoƣan paḥixə ayalni kəsitidu. Bəzi alimlar bu səz yoluqilarni bulax üqün marap turoƣan ḳaraḳqini kərsitidu, dəydu.

3 Xuning üqün ḳattiḳ yamoɳurlar tutup ḳelinip sanga berilmidi ḥəmdə «keyinki yamoɳurlar» yaoɳmidi. Lekin səndə tehi paḥixə ayalning ḳelin yüzi bar, iza tartixni ḥeq bilgüng yoḳtur. □

4 Ḥətta sən bayatin Manga: «I Atam, yaxliḳimdin baxlap manga yetəkqi ḥəmraḥ bolup kəlding!» — dəysən, wə: —

5 «U ḥərdaim oɳəzipini saḳlamdu? U oɳəzipini ahiroɳiqə tutamdu?» — dəysən. Mana, sən xundaḳ degining bilən, lekin sən ḳolungdin kelixiqə rəzillik ḳiloɳansən.

6 Yosiya padixaḥning künliridə Pərwərdigar manga: «Wapasiz Israilning nemə ḳiloɳanliḳini kərdüngmu? U barliḳ egiz taoɳḳa qiḳip ḥəm barliḳ yexil dərəh astioɳa kirip xu yərlərdə paḥixidək buzuḳluḳ ḳiloɳan» — dedi.□ ■

7 — «Mən: U bularning ḥəmmisini ḳiloɳandin keyin, qoḳum yenimoɳa ḳaytip kelidu, — dedim; lekin u ḳaytip kəlmidi. Uning asiy singlisi, yəni Yəḥuda buni kərdi;

8 lekin wapasiz Israilning barliḳ zina ḳiloɳanliri tüpəylidin uningoɳa talaḳ hetini berip uni ḳoyuwətkinimni kərüp, asiy singlisi Yəḥuda ḳorḳmidi, bəlki əzimu berip paḥixilik ḳildi. □

9 Xundaḳ boldiki, əz buzuḳqiliḳini xunqə kiqik ix dəp ḳarioɳaqḳa, u ḥətta yaoɳaq wə tax bilən zina ḳilip zeminni buloɳiwətti.

10 Bularning ḥəmmisigə ḳarimay Israilning asiy singlisi Yəḥuda tehi pütün kəngli bilən əməs, pəḳət sahtiliḳ bilən yenimoɳa ḳaytip kəlgəndək boluwaldi, — dəydu Pərwərdigar.

11 Pərwərdigar manga mundaḳ dedi: — «Wapasiz Israil əzini asiy Yəḥudadin ḥəḳḳaniy kərsətti.

12 Baroɳin, ximaloɳa ḳarap bu səzlərni jakarlap mundaḳ degin: —

«Ḳaytip kəl, i yoldin qiḳḳuqi Israil, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən sanga ḳapiḳimni ḳayta türməymən; qünki Mən rəḥimdil, — dəydu Pərwərdigar — Mən oɳəzipimni mənggügə saḳlap turmaymən. □ ■

13 Pəḳət sening ḳəbiḥlikingni, — Pərwərdigar Hudayingoɳa asiyliḳ ḳiloɳanliḳingni, uyan-buyan ḳatrap yürüp əzüngni ḥərbir yexil dərəh astida yat ilaḥlaroɳa beoɳixlioɳanliḳingni, xuningdək awazimoɳa ḥeq ḳulaḳ salmioɳanliḳingni iḳrar ḳilsangla *Məndin rəḥim-xəpḳət kərisən* — dəydu Pərwərdigar.

14 Ḳaytip kelinglar, i yoldin qiḳḳuqi balilar, — dəydu Pərwərdigar — qünki Mən silərni ḥəḳiḳiy səygüqidurmən; *silər xundaḳ ḳilsanglarla* Mən silərdin tallioɳanlarni, yəni ḥərḳaysi xəḥərdin birdin, ḥərḳaysi jəmättin ikkidin puḳrani Zionoɳa ḳayturup kelimən. □

15 Mən silərgə kənglümdikidək həlḳ padiqilirini təḳsim ḳilimən; ular silərni danaliḳ-bilim, əḳil-parasət bilən beḳip ozuḳlanduridu.■

16 Xundaḳ boliduki, xu künlərdə silər zeminda kəpiyip, kəp pərzəntlik boloɳininglarda, — dəydu Pərwərdigar, — silər: «Pərwərdigarning əḥdə sanduḳi!» dəp yənə tiloɳa almaysilər; u ḥeq esinglaroɳa kəlməydu, uni ḥeq əsliməysilər wə uni

---

□ **3:3 «keyinki yamoɳur»** — Ḳanaanda 3- yaki 4-ayda yaoɳidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɳurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. □ **3:6 «Wapasiz Israilning nemə ḳiloɳanliḳini kərdüngmu?»** — muxu ayəttə «Israil» ximaliy padixaḥliḳ, yəni «on ḳəbilə»ni kərsitidu. «Buzuḳluḳ» asasən butpərəslikni kərsitidu; 2:20diki izaḥatnimu kərüng. ■ **3:6** Yər. 2:20 □ **3:8 «lekin wapasiz Israilning barliḳ zina ḳiloɳanliri tüpəylidin uningoɳa talaḳ hetini berip uni ḳoyuwətkinimni kərüp,…»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «lekin wapasiz Israilning barliḳ zina ḳiloɳanliri tüpəylidin uningoɳa talaḳ hetini berip uni ḳoyuwətkinimni mən kərdüm,…» deyilidu. □ **3:12 «ximaloɳa ḳarap… mundaḳ degin»** — bu səzlər bəlkim Asuriyə təripidin 100 yil ilgiri sürgün ḳilinoɳan Israil (on ḳəbilisi)oɳa eytilidu. ■ **3:12** Zəb. 86:15; 103:8, 9; 145:18 □ **3:14 «qünki Mən silərni ḥəḳiḳiy səygüqidurmən»** — ibraniy tilida «qünki Mən silərgə ərdurmən». ■ **3:15** Yər. 23:4; Əz. 34:23; Əf. 4:11

ḫeq seoɣinimaysilər; silər baxḳa bir sanduḳmu yasimaysilər. □
17 Xu tapta ular Yerusalemni «Pərwərdigarning təhti» dəp ataydu; barlıḳ əllər uningoɣa yioɣilidu, — yəni Pərwərdigarning namioɣa, Yerusalemoɣa yioɣilidu; ular ḳəlbidiki rəzil jaḫillıḳioɣa ḳaytidin ḫeq əgixip mangmaydu.
18 Xu künlərdə Yəḫuda jəməti Israil jəməti bilən birliktə mangidu; ular ximal zeminidin billə qiḳip Mən ata-bowilirioɣa miras boluxḳa təḳdim ḳiloɣan zeminoɣa kelidu.
19 Mən: «Mən seni balilirim ḳatirioɣa ḳoyup, sanga güzəl zeminni, yəni kəpligən əllərning zeminliri arisidiki əng kərkəm jayni miras ḳilip ata ḳilixni xunqilik halayttim!» — dedim, wə: «Sən Meni «mening atam» dəysən, wə Məndin yüz ərüməysən!» — dedim.□
20 Lekin bərḫəḳ, asiylıḳ ḳiloɣan ayal əz jərisidin ayriloɣandək, silər Manga asiylıḳ ḳiloɣansilər, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar.
21 Yuḳiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jəmətidikilərning yioɣa-pəryadliri; qünki ular əz yolini burmilioɣan, Pərwərdigar Hudasini untuoɣan.
22 — Ḳaytip kelinglar, əy yoldin qiḳḳuqi balilar; Mən silərning yoldin qiḳip ketixinglaroɣa xipa bolimən.
— «Mana, biz yeningoɣa barimiz; qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən» — dənglar!
23 — Bərḫəḳ, egizliklərdə ḫəm taoɣlarda anglitiloɣan *butpərəslikning* ḳiyḳas-sürənliri biḫudə ixtur! Bərḫəḳ, Israilning ḳutḳuzux-nijati Pərwərdigar Hudayimizdinladur. □ ■
24 Lekin yaxliḳimizdin tartipla, ata-bowilirimizning əjrini, yəni ularning kala-ḳoy padilirini, ḳiz-ooɣullirini axu uyat-nomus yəp kətkən; □
25 Nətijidə biz uyat-hijillıḳ iqidə yattuḳ, ḳalaymiḳanqilıḳ wə alaḳzadilik bizni ḳapliwaldi; qünki yaxliḳimizdin tartip bügünki küngə ḳədər biz wə ata-bowilirimiz ḫəmmimiz Pərwərdigar Hudayimiz aldida gunaḫ sadir ḳilip kəlduḳ, Pərwərdigar Hudayimizning awazioɣa ḫeq ḳulaḳ salmiduḳ. □

4

1 — «Bu yollirimdin burulay!» desəng, i Israil — dəydu Pərwərdigar — Əmdi Mening yenimoɣa burulup ḳaytip kəl! Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ḳilsang, wə xundaḳla yoldin yənə tenəp kətmisəng, □

□ **3:16 «(silər) uni ḫeq seoɣinimaysilər» —** baxḳa birhil tərjimisi: «ular uni izdəp tawap ḳilmaydu». **«silər baxḳa bir sanduḳmu yasimaysilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ular ḳaytidin xundaḳ ḳilmaydu». Demisəkmu «əḫdə sanduḳi» ibadəthana tüzümining mərkizi boloɣaqḳa, bu ayət bəlkim ibadəthana wə uningoɣa baoɣlıḳ tüzümning (ḳurbanliḳlar, kaḫinlar, nuroɣun ḳaidə-yosunlar) yengi bir əḫdə bilən inawətsiz ḳilinidioɣanlıḳini kərsitidu. 31:31-34 wə izaḫatlarni kərüng. □ **3:19 «Mən seni balilirim ḳatirioɣa ḳoyup,.. əng kərkəm jayni miras ḳilip ata ḳilixni xunqilik halayttim!» —** Pərwərdigar muxu ayəttə Israiloɣa Özigə sadiḳ boloɣan ayalining süpitidə səzləydu. □ **3:23 «butpərəslikning ḳiyḳas-sürənliri» —** «butpərəslik» əyni tekisttə yoḳ, biraḳ bizningqə ayət buni kərsitidu. Butpərəsliktə butlardin «yardəm sorax» üqün ḳiyḳas-sürən kətürüx kerək idi. ■ **3:23** Zəb. 121:1 □ **3:24 «axu uyat-nomus» —** muxu ibarə «Baal» degən intayin yirginqlik məbudni kərsitidu. 11-bab, 13-ayətni kərüng. □ **3:25 «ḳalaymiḳanqilıḳ wə alaḳzadilik» —** bu səzlər muxu yərdə ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. □ **4:1 «Mening yenimoɣa burulup ḳaytip kəl!» —** bu ibarə bəlkim «səllimaza towa ḳil», «ikkilənmə!», «ala kəngüllük bolma!» degən mənini intayin təkitləydu. **«Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ḳilsang, wə xundaḳla yoldin yənə tenəp kətmisəng,… »** — baxḳa birhil tərjimisi: «Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ḳilsang, əmdi sən sərgərdan bolmaysən».

2 — əgər sən: «Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm iqkiningdə, u ḳəsəm ḥəḳiḳət, adalət wə ḥəḳḳaniylik bilən bolsa, undaḳta yat əllərmu Uning namida
əzlirigə bəht tilixidu wə Uni əzining pəhir-xəḥriti ḳilidu.■
3 Qünki Pərwərdigar Yəḥudadikilər wə Yerusalemdikilərgə mundaḳ dəydu: — «Boz
yeringlarni qepip aoɳdurunglar; tikənlik arisioɳa uruḳ qaqmanglar! □ ■
4 Əzliringlarni Pərwərdigarning yolida sünnət ḳilinglar; ḳəlbinglarni sünnət
ḳilinglar, i Yəḥudadikilər wə Yerusalemda turuwatḳanlar! — Bolmisa, Mening
ḳəḥrim partlap ot bolup silərni kəydüriwetidu; ḳilmixliringlarning rəzilliki
tüpəylidin uni əqürələydioɳan ḥeqkim qiḳmaydu.□ ■
5 — Yəḥudada muxularni elan ḳilip, Yerusalemda: — «Zemin-zeminda kanay
qelinglar!» — dəp jakarlanglar;
«Yioɳilinglar! Mustəḥkəm xəḥərlərgə ḳeqip kirəyli!» — dəp nida ḳilinglar!□
6 Zionni kərsitidioɳan bir tuoɳni tikləngla r; dərḥal ḳeqinglar, keqikip ḳalmanglar!
Qünki Mən külpət, yəni zor bir ḥalakətni ximaldin elip kelimən.
7 Xir əz qatḳallikidin qiḳti, «əllərni yoḳatḳuqi» yoloɳa qiḳti; u əz jayidin qiḳip
zemininɡni wəyran ḳilixḳa kelidu; xəḥərliring wəyran ḳilinip, adəmzatsiz bolidu.
■
8 Bu səwəbtin əzliringlaroɳa bəz kiyim oranglar, dad-pəryad kətürüp nalə ḳilinglar!
Qünki Pərwərdigarning ḳattiḳ oɳəzipi bizdin yanmidi!■
9 Xu küni xundaḳ boliduki, — dəydu Pərwərdigar, — padixaḥning yüriki,
əmirlərning yürikimu su bolup ketidu, kaḥinlar alaḳzadə bolup, pəyoɳəmbərlər
təəjjüplinidu.

10 — Andin mən: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Bərḥəḳ Sən bu həlḳni, jümlidin
Yerusalemni: «Silər aman-tinq bolisilər» dəp aldiding; əməliyəttə bolsa ḳiliq janoɳa
yetip kəldi, dedim.□
11 — Xu qaoɳda bu həlḳḳə wə Yerusalemoɳa mundaḳ deyilidu: «Qəl-bayawandiki
egizliklərdin qiḳḳan issiḳ bir xamal həlḳimning ḳizining yolioɳa ḳarap qüxidu; lekin
u haman soruxḳa yaki dan ayrixḳa muwapiḳ kəlməydu! □
12 — Buningdin əxəddiy bir xamal Məndin qiḳidu; mana, Mən ḥazir ularoɳa jaza
ḥəkümlirini jakarlaymən.
13 Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḥarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning
atliri bürkütlərdin tezdur!

■ **4:2** Yar. 22:18; Yəx. 48:1 □ **4:3 «Boz yeringlarni qepip aoɳdurunglar; tikənlik arisioɳa uruḳ qaqmanglar!»** — bu sirliḳ ayət Yəḥudadikilərni nadan dehḳanlaroɳa, ularning ḥayatlirini ahtarma yərgə ohxitidu. «Nemixḳa ḥayatimizdin ḥeqḳandaḳ bəht, muwəppəḳiyət yoḳ?» dəp sorisa, «Silər uruḳlirini tikənlər arisioɳa terioɳan dehḳanlaroɳa ohxax, ḥeq ḥosulluḳ bolmaysilər» dəp jawab berilidu, əlwəttə. Dehḳanlar ḥosul kərüx üqün boz yərlirini qepip, tikənlərni yulup taxlixi kerək boloɳinioɳa ohxax, Yəḥudiylar əzlirini ḳozoɳap ḳattiḳ towa ḳilixi kerək, andin bəhtning ḥosulini kəridu. ■ **4:3** Ḥox. 10:12 □ **4:4 «ḳəlbinglarni sünnət ḳilinglar»** — səzmusəz tərjimisi: «ḳəlbinglardiki hətnilikni elip taxlanglar». Demisəkmu, Israillar ətliridə sünnət ḳilinoɳini bilən ularning kəngülliri towisiz ḳattiḳ idi; xunga pəyoɳəmbər: «**ḳəlbinglarni** sünnət ḳilinglar» dəp agaḥ beridu. ■ **4:4** Ḳan. 10:16; 30:6; Yəx. 65:5 □ **4:5 ««Yioɳilinglar! Mustəḥkəm xəḥərlərgə ḳeqip kirəyli!» — dəp nida ḳilinglar»** — bu səzlər bəlkim baxḳa pəyoɳəmbərlərgə, yaki «həlḳ padiqiliri» boloɳan padixaḥ, ḥəkümdarlar wə kaḥinlar ḳatarliḳlaroɳa eytilidu (9-ayətni kərüng). Demək, ular əz ihlassizliḳi, itaətsizliki tüpəylidin həlḳḳə xundaḳ jar ḳilixḳa məjbur ḳilinidu. ■ **4:7** Yəx. 5:29; Yər. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yəx. 32:12 □ **4:10 «Silər aman-tinq bolisilər»** — bu ayəttiki: «Silər aman-tinq bolisilər» degən səzlər sahta pəyoɳəmbərlərning səzidur (6:14, 8:11 ḳatarliḳlarni kərüng). □ **4:11 «həlḳimning ḳizi»** — xundaḳla «pak **ḳizim** boloɳan həlḳim», «Zion **ḳizi**» ḳatarliḳ ibarilər Hudaning Əz həlḳigə yaki baxḳa həlḳ (məsilən, «Misirning **ḳizi**», (46:11))ḳə boloɳan meḥri-xəpḳitini, uloroɳa baoɳlioɳan muḥəbbitini kərsitidioɳan mənini əz iqigə alidu.

— «Ḥalimizoɳa way! Qünki biz nabut bolduḳ!»□
14 — «I Yerusalem, өz ḳutuluxung üqün ḳəlbingni rəzilliktin yuyuwət; ḳaqanoɳiqə kөnglünggə biḥudə oy-hiyallarni püküp turisən? ■
15 Qünki Dan diyaridin, Əfraimdiki egizliklərdinmu azab-külpətni elan ḳilidioɳan bir awaz anglitilidu: —
16 Ular: Əllərgə elan ḳilinglar, Yerusalemoɳimu anglitinglar: — Mana, ḳorxawoɳa aloɳuqilar yiraḳ yurttin keliwatidu! Ular Yəḥuda xəḥərlirigə ḳarxi jəng quḳanlirini kөtürüxkə təyyar! — dəydu.
17 Etizliḳni mudapiə ḳiliwatḳanlardək, ular Yerusalemni ḳorxiwalidu; qünki u Manga asiyliḳ ḳiloɳan, — dəydu Pərwərdigar.
18 Sening yolung wə ḳilmixliring muxularni өz bexingoɳa qüxürdi; bu rəzillikingning aḳiwitidur; bərḥəḳ, u azabliḳtur, yürikinggimu sanjiydu!».
19 — *Mən*: «Aḥ, iq-baoɳrim! Iq-baoɳrim! Toloɳaḳḳa qüxtüm! Aḥ, kөnglüm azablandi! Yürikim düpüldəwatidu, süküt ḳilip turalmaymən; qünki mən kanayning awazini anglaymən; jəng quḳanliri jenimoɳa sanjidi.■
20 Apət üstigə apət qüxti! Pütkül zemin wəyran boldi; qedirlirim dəḳiḳidə bərbat ḳilindi, pərdilirim ḥayt-ḥuytning iqidə yirtip taxlandi! □
21 Ḳaqanoɳiqə tuoɳḳa ḳarap turuxum, jəng awazlirini anglixim kerək?» — *dedim*.
22 — «Qünki Mening həlḳim nadandur; ular Meni ḥeq tonumioɳan; ular əḳli yoḳ balilar, ular ḥeq yorutulmioɳan; rəzillikkə nisbətən ular danadur, əmma yahxiliḳḳa nisbətən ular bilimsizdur».

23 — «Mən yər yüzigə ḳaridim; mana, u xəkilsiz wə ḳup-ḳuruḳ boldi; asmanlaroɳimu ḳaridim, u nursiz ḳaldi; □
24 taoɳlaroɳa ḳaridim, mana, ular zilziligə kəldi, barliḳ dөnglər əxəddiy silkinip kətti.
25 Ḳarap turuwərdim, wə mana, insan yoḳ idi, asmandiki barliḳ uqar-ḳanatlarmu өzlirini daldioɳa aldi.
26 Mən ḳaridim, mana, baoɳ-etizlar qəl-bayawanoɳa aylandi, barliḳ xəḥərlər Pərwərdigar aldida, yəni uning ḳattiḳ oɳəzipi aldida wəyran boldi.
27 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Pütkül zemin wəyran bolidu; əmma Mən uni pütünləy yoḳatmaymən. ■
28 Buning tüpəylidin pütkül yər yüzi matəm tutidu, yuḳirida asman ḳarilik bilən ḳaplinidu; qünki Mən xundaḳ səz ḳildim, Mən xundaḳ niyətkə kəlgənmən; Mən uningdin өkünməymən, uningdin ḥeq yanmaymən;
29 atliḳlar wə oḳyaliḳlarning xawḳun-sürəni bilən ḥərbir xəḥərdikilər ḳeqip ketidu; ular qatḳalliḳlaroɳa kirip məküwalidu, taxlar üstigə qiḳiwalidu; barliḳ xəḥərlər taxlinip adəmzatsiz ḳalidu.

□ **4:13 «Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḥarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning atliri bürkütlərdin tezdur!»** — «u» kimni kərsitidioɳanliḳi eytilmaydu. Biraḳ aldi-kəyni səzlərgə ḳarioɳanda, «u» 7-ayəttiki «əllərni yoḳatḳuqi» boloɳan düxmənni kərsitidu. Bəzi alimlar bu səzlər ximaldin kelidioɳan «Skitlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Lekin Skitlarning jəng ḥarwiliri yoḳ ḥəm ular xəḥərlərni «ḳorxawoɳa aloɳuqi»larmu (16-ayət) əməs; xunga biz bu səzlərni Babilliḳlarni wə bəlkim ahirḳi zamandiki dəjjalning ḳoxunlirini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **4:14** Yəx. 1:16 ■ **4:19** Yəx. 21:4; Yər. 8:23 □ **4:20 «qedirilim» ... «pərdilirim»...** — Yərəmiya pəyoɳəmbər həlḳining azablirini өziningki dəp ḥes ḳilip, «həlḳimning qedirlirim» wə «həlḳimning pərdiliri» deməy, bəlki «qedirilim» wə «pərdilirim» tooɳruluḳ səzləydu. □ **4:23 «Mən yər yüzigə ḳaridim; mana, u xəkilsiz wə ḳup-ḳuruḳ boldi; asmanlaroɳimu ḳaridim, u nursiz ḳaldi...»** — demisəkmu, bu ayəttiki wə təwəndiki ayəttiki ixlar Yərəmiya pəyoɳəmbərgə Roḥta kərsitilgən alamət kərünüxtur. Bu kərünüx: (1) Israil zemini Babilliḳlarning tajawuzluḳi astida bolidioɳan wəyranə ḥalitini; wə (2) xuning bilən bir waḳitta ahirḳi zamanlardiki ḥalitini kərsitidu. Bu ḥalət Huda jaḥanni yaratḳinida yər-zeminning awwalḳi xəkilsiz, tərtipsiz ḥalitigə ohxaydu. ■ **4:27** Yər. 5:10,18; 30:11; 46:28

30 — Sən, i ḫalak boloɣuqi, nemə ḳilmaḳqisən? Gərqə sən pərəng kiyimlərni kiygən bolsangmu, altun zibu-zinnətlərni taḳioɣan bolsangmu, kəz-ḳaxliringni osma bilən pərdazlioɣan bolsangmu, əzüngni yasioɣining bikardur; sening axiḳliring seni kəmsitidu; ular jeningni izdəwatidu. □
31 Qünki mən toloɣaḳḳa qüxkən ayalningkidək bir awazni, tunji balini tuoɣḳandikidək azabda boloɣan Zion ḳizining awazini anglawatimən; u ḳollirini sozup: «Ḫalimoɣa way! Bu ḳatillar tüpəylidin ḫalimdin kəttim!» dəp ḫasirimaḳta.□

5

Yerusalem jazaoɣa layiḳ

1 *Pərwərdigar*: — Yerusalemning rəstə-koqilirida uyan-buyan aylinip yügürünglar, obdan kərüp biliwelinglar; məydanliridin izdəp kərünglar; adalət bilən ix kəridioɣan, wədisidə turuxḳa intilidioɣan birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu *xəḫərni* kəqürimən!
2 Gərqə ular: «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm iqkən bolsimu, ular yaloɣandin səzləydu, *dedi*.□

Yərəmiya səz ḳilidu

3 — I Pərwərdigar, kəzüng adalət-bitərəplikni izdəp yüridu əməsmu? Sən bularni urdung, lekin ular azablanmaydu; Sən ularni nabut ḳilip tügəxtürdüng, lekin ular tərbiyə ḳobul ḳilixni rət ḳilip kəldi; ular yüzlirini taxtin ḳattiḳ ḳildi, ular yolidin yenixni rət ḳilidu» ■
4 — mən: «Xübḫisizki, bundaḳ ḳiloɣanlar pəḳət namratlar, ular nadanlar; qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining ḫəküm-kərsətmilirini bilməydu» — dedim.
5 — «Mən mətiwərlərning yenioɣa berip ularoɣa səzləymən; qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining ḫəküm-kərsətmilirini bilidu». Biraḳ ularmu boyunturuḳni üzül-kesil buzup, rixtilirini üzüp taxlioɣan.

Pərwərdigar jawab beridu

6 — Xunga ormandin qiḳḳan bir xir ularni əltüridu, bayawandin qiḳḳan bir bərə ularni wəyran ḳilidu; yilpiz xəḫərlərgə ḳarap paylaydu; xəḫərlərdin qiḳḳan ḫərbiri titma-titma ḳilinidu; qünki ularning asiyliḳliri kəpiyip, wapasizliḳliri awuydu.□ ■
7 Mən zadi nemigə asasən seni kəqürimən? Sening baliliring Məndin waz keqip, Huda əməslərgə ḳəsəm iqməktə; Mən ḫəmmə ḫajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḫixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu. □

□ **4:30 «əzüngni yasioɣining»** — bəlkim Yəḫuda yat əllərdin yar-yələk izdigəndə yalaḳqiliḳ ḳiloɣanliḳini kərsitidu. □ **4:31 «tunji balini tuoɣḳandikidək azabda boloɣan Zion ḳizining awazini anglawatimən»** — oḳurmənlərning esidə barki, «Zion» Yerusalem jaylaxḳan taoɣ bolup, «Zion» yaki «Zion ḳizi» degənning əzi Yerusalem yaki Israilni bildüridu. □ **5:2 «…birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu xəḫərni kəqürimən! (1-ayət)… Gərqə ular: «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm iqkən bolsimu, ular yaloɣandin səzləydu, dedi»** — keyin, Yərəmiya birnəqqə xundaḳ adil, sadiḳ adəmlər (məsilən, Baruḳ, Aḫikam, Əbəd-Mələk) bilən tonuxḳan. Lekin Pərwərdigar uningoɣa bu səzlərni ḳiloɣanda u muxundaḳlarni tapalmioɣan. ■ **5:3** Yəx. 1:5; 9:12; Yər. 2:30 □ **5:6 «ormandin qiḳḳan bir xir …, bayawandin qiḳḳan bir bərə …; yilpiz xəḫərlərgə ḳarap paylaydu»** — bu ayəttiki yirtḳuq ḫaywanlar kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **5:6** Yər. 4:7 □ **5:7 «Mən ḫəmmə ḫajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḫixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu»** — bu ayət bəlkim roḫiy jəḫəttiki wapasizliḳni kərsitidu. Huda Israilni «Mening ayalim» dəp ataydu (2:10, 3-babni kərüng). 8-ayət jismaniy jəḫəttiki zinahorluḳnimu kərsitidu.

8 Ular səmrigən ixkwaz ayoɣirlar, ular ḥərbiri əz yekinining ayalioɣa ḥəwəs kilip kixnəwatidu.■
9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay koyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundak bir əldin kisas almay koyamdu?■
10 Uning üzüm qünəkliridin ətüp, tallirini wəyran kilinglar; lekin ularni pütünləy nabut kilmanglar; xahlirini kirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigaroɣa təwə əməstur; □ ■
11 qünki Israil jəməti wə Yəḥuda jəməti Manga mutlək wapasizlik kildi, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Ular: «U ḥeqnemə kilmaydu! Bizgə ḥeq apət qüxməydu; nə kiliq nə kəḥətqilikni kərməymiz!» — dəp Pərwərdigardin tenip kətti.
13 Pəyoɣəmbərlər bolsa pəkət bir xamaldin ibarət bolidu, halas; *Pərwərdigarning* səz-kalami ularda yoktur; ularning səzliri əz bexioɣa yansun!□
14 Xunga Pərwərdigar, samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Huda manga mundak dəydu: — Bu həlk muxu səzni kiloɣini üqün, mana, Mən aoɣzingoɣa saloɣan səzlirimni ot, bu həlkni otun kilimənki, ot ularni kəydürüp taxlaydu.■
15 — Mana, Mən yiraktin bir əlni elip kelimən, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar, — U küqlük bir əl, kədimiy bir əl, tilini sən bilməydioɣan wə gəplirini sən ḥeq qüxənməydioɣan bir əl bolidu; ■
16 ularning okdeni yooɣan eqiloɣan bir gərdur; ularning ḥəmmisi batur palwanlardur.
17 Ular ḥosulingni wə neningni yəp ketidu, ooɣul-kizliringni yəp ketidu, kala-koy padiliringni yəp ketidu, üzüm talliringni wə ənjur dərəhliringni yəp ketidu; ular sən tayanoɣan mustəḥkəm xəḥərliringni kiliq bilən wəyran kilidu.■
18 Ḥalbuki, — dəydu Pərwərdigar, — xu künlərdimu silərni pütünləy tügəxtürməymən. ■
19 Xu qaoɣda *həlking*: «Pərwərdigar Hudayimiz nemixka muxu ixlarning ḥəmmisini beximizoɣa qüxürgən?» — dəp sorisa, əmdi sən *Yərəmiya* ularoɣa: «Silər Məndin yüz ərüp, əz zemininglarda yat ilaḥlarning kulukida boloɣininglardək, silər əz wətininglar bolmioɣan bir zeminda yat boloɣanlarning kulukida bolisilər» — degin.□ ■
20 — Yakupning jəmətidə xuni jakarlioɣinki wə Yəḥuda arisida xuni elan kiloɣinki,
21 «Buni anglanglar, i nadan wə əkli yok, kəzi turup kərməydioɣan, kuliki turup anglimaydioɣan bir həlk: — ■
22 Məndin korkmamsilər? — dəydu Pərwərdigar, — Dengiz süyi üqün saḥilni mənggülük qəklimə kilip, «Bu yərdin ətmə» dəp bekitkən Mening aldimda təwrimə̀msilər? Mana, dolkunliri ərkəxligini bilən ular saḥil üstidin ḥeq oɣəlibə kilmaydu; xawkunlioɣini bilən bu qəktin ḥərgiz ḥalkip ətəlməydu.■
23 Lekin bu həlkning jaḥil wə asiylik kəngli bardur; ular yoldin qikip əz beximqilik kilip kətti.
24 Ular kənglidə: «Əz wakətida yamoɣurlarni, yəni awwalki ḥəm keyinki yamoɣurlarni

---

■ **5:8** Əz. 22:11 ■ **5:9** Yər. 5:29; 9:9 □ **5:10 «Uning üzüm qünəkliridin ətüp, ... xahlirini kirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigaroɣa təwə əməstur»** — bu ayətning baxka birhil tərjimisi: «Uning sepillirioɣa yamixip qikip wəyranqilik kilinglar, lekin ularni pütünləy nabut kiliwətmənglar; istiḥkamlirini elip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigaroɣa təwə əməstur». ■ **5:10** Yər. 4:27 ■ **5:11** Yər. 3:20 □ **5:13 «Pəyoɣəmbərlər bolsa pəkət bir xamaldin ibarət bolidu, halas»** — ibraniy tilida «roḥ» wə «xamal» bir səz bilən ipadilinidu. Xubḥisizki, «pəyoɣəmbərlər» əzlirini «bizgə Hudaning Roḥi tolduruloɣan» dəydu, lekin Huda ularni pəkət «xamaloɣa tolduruloɣan» dəydu. ■ **5:14** Yər. 1:9-10 ■ **5:15** Kan. 28:49; Yər. 1:15; 6:22 ■ **5:17** Law. 26:16; Kan. 28:31,33 ■ **5:18** Yər. 4:27 □ **5:19 «yat boloɣanlarning kulukida bolisilər»** — «yat boloɣanlar» bəlkim ikki bislik səzlər bolüp, ḥəm «yat butlar» ḥəm «yat adəmlər»nimu kərsitidu. ■ **5:19** Yər. 16:10 ■ **5:21** Yəx. 6:9 ■ **5:22** Ayup 38:10, 11; Zəb. 33:7-8; 104:9

Bərgüqi, bizgə ḥosul pəslini bekitip aman-esən Saḳlioɣuqi Pərwərdigar Huday-imizdin əyminəyli» degənni ḥeq deməydu. □ ■
25 Silərning ḳəbiḥlikliringlar muxu ixlarni silərgə nesip ḳilmioɣan; silərning gu-naḥliringlar silərdin bərikətni məḥrum ḳiloɣan.
26 Qünki həlḳim arisida rəzillər bardur; ular pistirmida yatḳan ḳiltaḳqilardək paylap yüridu; ular tuzaḳ selip, adəmlərni tutuwalidu.
27 Tutḳan ḳuxlaroɣa toloɣan ḳəpəstək, ularning əyliri aldamqiliḳtin erixkən mallar bilən toloɣan; ular xu yol bilən büyük ḥəm bay bolup kətti.
28 Ular səmrip, parḳirap kətti; bərḥəḳ, ular rəzil ixlarni ḳilixḳa maḥir bolup kətti; ular əz mənpəətini kəzləp həḳlərning dəwasini, yetim-yesirlərning dəwasini sorimaydu; namratlarning ḥoḳuḳini ḳooɣdaydioɣan ḥəkümni ular qiḳarmaydu.□ ■
29 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay ḳoyamdim?! — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundaḳ bir əldin ḳisas almay ḳoyamdu?□ ■

30 Zeminda intayin ḳorḳunqluḳ wə yirginqliḳ bir ix sadir ḳilinoɣanki —
31 Pəyoɣəmbərlər yaloɣan-sahta bexarətlərni bərməktə; kaḥinlar bolsa əz ḥoḳuḳ dairisini kengəytip ḥəkümranliḳ ḳilmaḳta; Mening həlḳimmu bu ixlarni yaḳturidu. Lekin bularning aḳiwitidə ḳandaḳ ḳilisilər? □ ■

6

Yerusalemning ḥalak boluxi tooɣruluḳ bexarət

1 Jeninglarni ḳutḳuzux üqün Yerusalem xəḥiridin ḳeqinglar, i Binyamin jəmətidikilər! Təkoa yezisida kanay qelinglar! Bəyt-Ḥakkərəmdə is signalini kətürünglar! Qünki balayi'apət, yəni dəḥxətlik ḥalakət ximal tərəptin pəyda bolidu.□ ■
2 Zion ḳizi, yəni nazinin saḥibjamalni, mən nabut ḳilimən.
3 Yerusalemoɣa ḳarxi qiḳiwatḳan pada baḳḳuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni ḳorxawoɣa elip qedirlirini tikidu; ularning ḥəmmisi əzi igiligən jayda pada baḳidu.□

□ **5:24 «awwalḳi yamoɣur»...«keyinki yamoɣur»...** — «awwalḳi yamoɣur» adəttə 11-ayda yeoɣip, tupraḳni yumxitidu, yərni ḥəydəp uruḳ selixḳa təyyarlinidu. «keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. **«bizgə ḥosul pəslini bekitip aman-esən saḳlioɣuqi»** — ibraniy tilida «bizgə ḥosul pəslidiki ḥəptilərni saḳlioɣuqi...». ■ **5:24** Ḳan. 11:14 □ **5:28 «ular əz mənpəətini kəzləp həḳlərning dəwasini, yetim-yesirlərning dəwasini sorimaydu...»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa: «ular həḳlərning dəwasini, ḥətta yetim-yesirlərning dəwasini sorioɣini bilən ḥərgiz uni adil sorimaydu». ■ **5:28** Ḳan. 32:15; Yəx. 1:23; Zək. 7:10 □ **5:29 «jazalimay ḳoyamdim»** — ibraniy tilida «yoḳlimamdim?!». ■ **5:29** Yər. 5:9; 9:9 □ **5:31 «kaḥinlar bolsa əz ḥoḳuḳ dairisini kengəytip ḥəkümranliḳ ḳilmaḳta...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «kaḥinlarmu ularning wasitisi bilən (demək, pəyoɣəmbərlərning yaloɣan bexarətliridin paydilinip) ḥəkümranliḳ ḳilmaḳta». Lekin «Yərəmiya» degən kitabta bundaḳ ixlar yənə tiloɣa elinmaydu, xunga tərjimimiz bəlkim tooɣridur. ■ **5:31** Yər. 14:18; 23:25, 26; Əz. 13:6 □ **6:1 «Jeninglarni ḳutḳuzux üqün Yerusalem xəḥiridin ḳeqinglar... dəḥxətlik ḥalakət ximal tərəptin pəyda bolidu»** — 4-bab, 6-ayətnimu kərüp selixturung. Xu yərdə həlḳḳə, «Yerusalemoɣa ḳeqip kiringlar» deyilgən. Biraḳ ḥazir Yerusalemning əzi ḥalak bolidu. ■ **6:1** Yər. 1:13,14 □ **6:3 «Yerusalemoɣa ḳarxi qiḳiwatḳan pada baḳḳuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni ḳorxawoɣa elip qedirlirini tikidu; .. Ḥəmmisi əzi igiligən jayda pada baḳidu»** — 4-ayətkə ḳarioɣanda bu ayəttiki «pada baḳḳuqiliri» wə ularning «padiliri» yat əllərning padixaḥliri ḥəm ḥəkümdarliri wə ularning ḳoxunlirini kərsitidu. Bu ḥəjwiy, kinayilik gəp bolidu; qünki yuḳirida (məsilən 2:8də) Yərəmiya Israilning baḳḳuqi boloɣan padixaḥlirini «əz padiliri»ni baḳmasliḳi tüpəylidin əyibləydu. Biraḳ muxu yərdə Hudani tonumaydioɣan «yat əl padixaḥliri» əz «padiliri» boloɣan həlḳi üqün yol kərsitip ularni baḳidu.

4 *Ular*: «Uningoɣa ⱪarxi jənggə təyyarlininglar! Turunglar, qüx waⱪtidin paydilinip ḥujum ⱪilayli!», «Apla! Kün patay dəp ⱪaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» — *dəydu*, *andin*:
5 «Xunga, keqiqə ḥujum ⱪilip qiⱪayli, uning mustəḥkəm ordilirini yoⱪitayli!» — dəydu.
6 — Qünki samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularoɣa mundaⱪ dəydu: — Dərəhlərni kesip, ular bilən Yerusalem ətrapida dəng-potəylərni yasanglar; qünki u jazalanmisa bolmaydioɣan xəḥərdur; uningda barliⱪ ixlar zulum-zomigərliktur.
7 Ⱪuduⱪ əz sulirini uroɣutup qiⱪaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup qiⱪarmaⱪta; uningdin zulmət-zorawanliⱪ wə ḥalakət sadaliri anglanmaⱪta; mening kəz aldimda ḥəmixə aoɣriⱪ-kesəllər ḥəm yarilanoɣanlar pəyda bolmaⱪta.
8 I Yerusalem, təlim-tərbiyə ⱪobul ⱪil; bolmisa jenim səndin waz keqidu, — bolmisa, Mən seni harabilik, adəmzatsiz bir zemin ⱪiliwetimən.
9 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar manga mundaⱪ dəydu: — Ular üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning ⱪaldisini pasangdaydu; xunga sən üzüm üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ⱪetim ⱪolungni ətküzgin!
10 *Mən*: — Mən ḥazir kimgə səz ⱪilip agaḥlanduray? Ulardin angliɣudək zadi kim bar? Mana, ularning ⱪulaⱪliri sünnət ⱪilinmioɣan, ular ḥeq angliyalmaydu. Mana, Pərwərdigarning səzi ularoɣa eoɣir kelidu; ularoɣa ḥeq huxyaⱪmaydu, — *dedim*.
11 — Ⱪəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti; uni iqimgə sioɣduruxtin ḥalsirap kəttim; uni koqidiki balilar, yigitlərning məxrəp sorunlirioɣa təkkəysən. Ər-ayallar, ⱪerilar ḥəm yaxanoɣanlarmu buningdin mustəsna bolmisun!
12 — Ularning əyliri, etizliri ayalliri bilən billə əzgilərgə tapxurulidu; qünki Mən ⱪolumni zemindikilərgə sozimən, — dəydu Pərwərdigar.
13 — Qünki əng kiqikidin qongioɣiqə ularning ḥəmmisi aqkəzlükkə berilgən; pəyoɣəmbərdin kaḥinoɣiqə ḥəmmisi ohxaxla aldamqiliⱪ ⱪilidu;
14 ular: «Aman-esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlⱪimning ⱪizining yarisini susluⱪ bilən ⱪol uqida qala tengip ⱪoydi. Lekin aman-esənlik yoⱪtur!
15 Ular yirginqlik ixlarni sadir ⱪiloɣinidin hijil boldimu? — Yaⱪ, ular ḥeq hijil bolmidi, ḥətta ⱪizirixnimu ular ḥeq bilməydu. Xunga ular yiⱪilip əlgənlər iqidə yiⱪilip əlidu; ularni jazalaxⱪa kəlginimdə ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.

6:4 «Ular: «Uningoɣa ⱪarxi jənggə təyyarlininglar! ....» — dəydu» — «Ular» — əllərning «pada baⱪⱪuqi»liri. **6:5 «(Ular): «... Turunglar, qüx waⱪtidin paydilinip ḥujum ⱪilayli!», «Apla! Kün patay dəp ⱪaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» — dəydu (4-ayət), andin: Xunga, keqiqə ḥujum ⱪilip qiⱪayli... » — dəydu»** — 4- ḥəm 5-ayəttiki bexarət xuni təkitliməkqiki, düxmənlər kəlgəndə bügüni bolmisa ətisi ḥujum ⱪilidu, Yəḥuda üstidin oɣəlibə ⱪilmay kətməydu; yənə kelip, ular ḥujumni baxlioɣanda, Yəḥudadikilər düxmənni keqə-kündüz ḥujum ⱪilip ⱪelixi mumkin, dəp ḥeq dəm alalmaydu. **6:7 «ⱪuduⱪ əz sulirini uroɣutup qiⱪaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup qiⱪarmaⱪta»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «ⱪuduⱪ eⱪin suni saⱪlioɣandək, u rəzilliklirini saⱪlimaⱪta». **6:9 «Ular üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning ⱪaldisni pasangdaydu; xunga sən üzüm üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ⱪetim ⱪolungni ətküzgin!»** — bu sirliⱪ jümlining mənisi bəlkim, Yərəmiya pəyoɣəmbər Hudaning səzlirining wasitisi bilən, kelidioɣan düxmənlərning ḥeqnərsə ⱪaldurmaydioɣan bulang-talangliridin **ilgiri** Israilning «ⱪaldisi»din tehi bəzi kixilərni ⱪutⱪuzuximu mumkin, degənlik. **6:9** Yəx. 24:13 **6:10 «Mən: — Mən ḥazir kimgə səz ⱪilip agaḥlanduray?... ularoɣa ḥeq huxyaⱪmaydu, — dedim»** — «Mən» (səzligüqi) wə «dedim» degən səzlər əslidiki tekisttə yoⱪ, oⱪurmənlərgə tekistni qüxinixlik bolsun dəp kirgüzduⱪ. Qünki bizningqə eytiloɣan gəp pəyoɣəmbərning əziningki idi. **6:10** Yər. 7:26 **6:11 «Ⱪəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti»** — xübḥisizki, Yərəmiya pəyoɣəmbər əzi tooɣruluⱪ səzləwatidu. U Pərwərdigarning həlⱪigə ⱪaratⱪan oɣəzipigə əzini bir ⱪilip, Pərwərdigardin oɣəzipini ularoɣa təküxni tiləydu. **6:12** Ⱪan. 28:30 **6:13** Yəx. 56:11; Yər. 8:10 **6:14** Yər. 8:11; Əz. 13:10 **6:15 «jazalaxⱪa kəlginimdə»** — ibraniy tilida «yoⱪlioɣinimda» deyilidu. «Yərəmiya»diki «(yenioɣa) kelip... jazalax» degən səz adəttə ibraniy tilida «yoⱪlax» degən birla səz bilən ipadilinidu.

16 Xunga Pərwərdigar *Öz həlkigə* mundak dəydu: — Silər tət aqa yolda turuwatisilər;
xunga yolunglarni obdan kərüp koyunglar, kədimki, yahxilikka elip barogan yollarni
sorap, ularda menginglar; xundak kiloganda jeninglar obdan aram tapidu. Lekin ular:
«Biz xularda mangmaymiz!» — dəydu.■
17 Mən: Silərgə «Kanayning agah sadasiga kulak selinglar!» dəydigan agah bərgüqi
kəzətqilərni tiklidim; lekin silər: «Kulak salmaymiz» dedinglar.
18 Xunga i əllər, anglanglar; guwahqilar bolup ular arisida bolidigan ixlarni bilip
koyunglar! □
19 Angla, i yər-zemin! Kara, Mən bu həlkning bexiga külpət, yəni ularning oy-
hiyallirining akiwitini qüxürimən; qünki ular səzlirimgə kulak salmigan; Mening
Təwrat-kanunumni bolsa, ular qətkə kakkan.
20 — Əmdi zadi nemə məksəttə Xebadin kikkan huxbuy, yirak yurttin elip kelingən
egir Manga sunulidu? Kəydürmə kurbanlikliringlar kobul kilarlik əməs, silərning
«təxəkkür kurnanlik»liringlar Meni hursən kilmaydu.■
21 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən bu həlk aldiga putlikaxanglarni
salimən; xuning bilən həm atilar həm oogullar billə putlixidu; koxnilar wə dostlar
ohxaxla nabut bolidu.
22 Pərwərdigar mundak dəydu: — Kara, ximaliy zemindin bir həlk kelidu, yər
yüzining əng kəriliridin uluog bir əl kozogilidu; ■
23 ular okya wə kiliq bilən korallinidu; ular zalim, heq rəhim kilmaydu; ularning
awazi dengiz dolkunidək xawkunlaydu; ular atlarga minidu, jənggiwar adəmlərdək
səp-səp bolup turidu; ular sanga karxi jəng kilixka kelidu, i Zion kizi!
24 «Biz ular toogruluk həwər angliduk; kolimiz boxixip kətti; ogəxlik, tologakta kalogan
ayaldək azab bizni tutti» — *dedim*.■
25 «Dalaoga qikmanglar, yollar bilən mangmanglar, qünki düxmənning kiliqi bar,
tərəp-tərəplərni wəhimə basidu.
26 I həlkimning kizi, sən özünggə bəz kiyim kiyiwal, küllər iqidə eoginap yat;
özüngning bir tal oglungdin juda bologandək kattik yiglap matəm tut; qünki
bulang-talang kilogugi bizgə karap tuyuksiz kelidu».□ ■
27 *Pərwərdigar manga*: — Mən seni roda sinigugi kilip tiklidim, həlkim bolsa huddi
təkxürülidigan rodidək bolidu; seni ularning yollirini kəzitip sinaxka tiklidim, —
dedi.
28 — Ularning hərbiri asiyning asiysi, ular təhmət qaplap uyan-buyan katrap
yürməktə; ular mis wə təmürning özidur, həmmisi qirip kətkəndur; □ ■
29 təmürqining kərükimu köyüp kətti, koogluxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip
tawlax bikar boldi; həlkim yamanlardin haliy bolmidi. □
30 Ular «daxkal kümüx» dəp atilidu; qünki Pərwərdigar ularni rət kildi.■

■ **6:16** Mat. 11:29 □ **6:18 «Xunga i əllər, anglanglar»** — «əllər», Yəhudiy əməs əllər. «Guwahqilar bolup...» baxka birhil tərjimisi: «Əy, jamaət(qilik),...». ■ **6:20** Yəx. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ **6:22** Yər. 50:41,42,43 ■ **6:24** Yər. 4:31; 49:24; 50:43 □ **6:26 «özünggə bəz kiyim kiyiwal...»** — bəz kiyim kiyix, küllər iqidə olturux yaki yetix kattik matəm tutuxni yaki towa kilixni bildüridu. ■ **6:26** Yər. 4:8 □ **6:28 «ular mis wə təmürning özidur»** — bəlkim həlkning tax kəngüllüklikini həm xuning bilən bir wakitta ularning «qirip kətkənliki»ning mumkinqilikini kərsitidu. Nemila bolmisun ular tawligugi izdigən altun-kümüx əməs. ■ **6:28** Əz. 22:18 □ **6:29 «təmürqining kərükimu köyüp kətti, koogluxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip tawlax bikar boldi; həlkim yamanlardin haliy bolmidi»** — bu ayəttiki səzlər Yərəmiya pəygəmbərning Pərwərdigar Özigə tapiligan wəzipini orunligandin keyin, Pərwərdigarga bərgən jawabi bolsa kerək (28-ayətni kərüng). Kümüxni tawliganda, tawligugi koxkan koogluxun bilən kümüxning daxkili birlixidu andin koogluxun wə kümüxning daxkilining köyüp tügixi bilən kümüx tawlinidu. Lekin Israil intayin naqar kümüxtək bolup, həlkning «daxkal»i tolimu kəp bologaqka, tawlax jəryani bikarga kətti. «Koogluxun ixlitilip tügəp boldi», hətta «kümüxqining otni püwləydigan kərüki»mu köyüp kətti. ■ **6:30** Yəx. 1:22

7

Bihudə diniy murasimlar

1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa mundak bir səz kəldi: —
2 Pərwərdigarning əyidiki dərwazida turup muxu səzni jakarlap: «Pərwərdigarning
səzini anglanglar, i Pərwərdigaroɣa ibadət kilix üqün muxu dərwazilardin kiri-
watkan barlik Yəhudalar!» — degin.
3 — «Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundak dəydu: — Yolliringlar həm kilmixliringlarni tüzitinglar; xundak boloɣanda
Mən silərni muxu yərdə mukim turoɣuzimən. ■
4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning
ibadəthanisi dəl muxudur!» dəp aldamqi səzlərgə tayinip kətmənglar. □
5 Əgər silər həkikətən yolliring həm kilmixliringlarni tüzətsənglar, — əgər kixilər
wə koxnanglar arisida adalət yürgüzsənglar, ■
6 — əgər silər musapir, yetim-yesir həm tul hotunlarni bozək kilixtin, muxu
yərdə gunahsiz kanlarni təküxtin, — xundakla özünglaroɣa ziyan yətküzüp, baxka
ilahlaroɣa əgixip ketixtin kol üzsənglar, — ■
7 xundak kiloɣininglarda Mən silərni muxu yərdə, yəni Mən ata-bowiliringlaroɣa
kədimdin tartip mənggügiqə təkdim kiloɣan bu zeminda mukim turidioɣan kilimən.
8 Lekin mana, silər həqkandak payda yətküzməydioɣan aldamqi səzlərgə tayinip
kətkənsilər.
9 Əmdi nemə degülük?! Oɣrilik, katillik, zinahorluk kilip, sahta kəsəm iqip, Baaloɣa
isrik yekip wə silər həq tonumioɣan yat ilahlaroɣa əgixip, □
10 andin Mening namimda ataloɣan muxu əygə kirip Mening aldimda turup:
«Biz kutkuzuloɣan!» dəmsilər?! Muxu lənətlik ixlarda turuwerix üqün
kutkuzuloɣanmusilər?!
11 Mening namimda ataloɣan muxu əy silərning nəziringlarda bulangqilarning
uwisimu?! Mana, Mən Özüm bu ixlarni kərgənmən, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Xunga, Mən əslidə Öz namimda turaloɣu kiloɣan Xiloh degən jayoɣa berip, həlkim
Israilning rəzilliki tüpəylidin uni nemə kiliwətkənlikimni kərüp bekinglar! □ ■
13 Əmdi hazir, silər muxundak kilmixlarni sadir kiloɣininglar tüpəylidin, — dəydu
Pərwərdigar, — Mən silərgə tang səhərdə ornumdin turup səz kilip kəldim, lekin
silər həq kulak salmidinglar; Mən silərni qakirdim, lekin silər Manga jawab
bərmidinglar — □ ■
14 əmdi Mən Xilohdiki əyni kandak kiloɣan bolsam, silər tayanoɣan, xundakla namim
koyuloɣan bu əyni wə Mən silərgə həm ata-bowiliringlaroɣa təkdim kiloɣan bu
zeminnimu xundak kilimən; □

■ **7:3** Yər. 7:3; 18:11; 26:13 □ **7:4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi dəl muxudur!»** — xübhisizki, Israillar Hudaning ibadəthanisini birhil «tiltumar»dək, «Huda bizgə Öz ibadəthanisini tapxuroɣandin keyin, nemə yamanlik kiliximizdin kət'iynəzər həqkim bizgə təgməydu» — degəndək oylioɣanidi. ■ **7:5** Yər. 5:28 ■ **7:6** Yəx. 10:1, 2; 59:7 □ **7:9 «Baaloɣa isrik yekip…»** — «Baal» degən intayin yirginqlik birhil but. ■ **7:11** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luka 19:46 □ **7:12 «Mən əslidə Öz namimda turaloɣu kiloɣan Xiloh degən jayoɣa berip, … uni nemə kiliwətkənlikimni kərüp bekinglar!»** — Israil Kanaanoɣa (Pələstingə) kirgəndin keyin, Musa pəyoɣəmbərning yetəkqilikidə yasaloɣan «mukəddəs qedir» awwal Xiloh degən jayoɣa tikləngən. «1Sam.» 4-babni kərüng. ■ **7:12** 1Sam. 4:11; Zəb. 78:60 □ **7:13 «Mən silərgə tang səhərdə ornumdin turup səz kilip kəldim»** — Hudaning «tang səhərdə ornumdin turup,… » degən səzliri bəlkim Uning ixtin heli awwal, əstayidillik bilən ix kəridioɣanlikini kərsitidu; bəzi wakitlarda Uning kayta-kayta, izqil halda məlum bir ixni kəridioɣanlikini kərsitidu. ■ **7:13** 2Tar. 36:15; Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 7:21-28 □ **7:14 «Mən Xilohdiki əyni kandak kiloɣan bolsam, silər tayanoɣan, xundakla namim koyuloɣan bu əyni wə Mən silərgə həm ata-bowiliringlaroɣa təkdim kiloɣan bu zeminnimu xundak kilimən»** — Huda düxmənlərning wastisi bilən Xiloh degən jaydiki mukəddəs qedirini Öz xan-xəripidin juda kiloɣan wə xundakla Israilni məoɣlup kiloɣan («1Sam.» 4-bab, «Zəb.», 78:40ni kərüng).

15 Mən silərning barlik kerindaxliringlar, yəni Əfraimning barlik nəslini
ḫəydiwətkinimdək silərnimu kəzümdin yirak ḫəydəymən.
16 Əmdi sən, *Yərəmiya*, bu həlk üqün dua kilma, ular üqün nalə-pəryad kətürmə yaki
tilək tilimə, Mening aldimda turup ularning *gunaḫlirini* ḫeq tilimə, qünki Mən sanga
kulak salmaymən. ■
17 Ularning Yəḫuda xəḫərliridə wə Yerusalem koqilirida nemə kiloqanlirini
kərüwatmamsən?
18 Balilar otun teridu, atilar ot kalaydu, ayallar kəstən Meni rənjitixkə «Asmanning
Hanixi» üqün poxkallarni selixka hemirni yuoquridu, xuningdək yat ilaḫlaroqa
«xarab ḫədiyə»lərni kuyidu. □ ■
19 Azablinip oqəzəplinidioqini Mənmu? — dəydu Pərwərdigar; — Өz yüzlirigə xərm
qaplap, azablinidioqini əzliri əməsmu?
20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mening oqəzipim wə kəḫrim
muxu jayoqa tökülidu; insan üstigə, ḫaywan üstigə, daladiki dərəhlər üstigə,
tupraktiki mewilər üstigə tökülidu; u ḫəmmini köydüridu, uni ḫeq əqürəlməydu.
21 Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Beriweringlar, köydürmə kurbanlikliringlarni baxka kurbanliklaroqa
koxup koyunglar, barlik gəxlirini yəwelinglar! □ ■
22 Qünki Mən ularni Misir zeminidin kutkuzup qikaroqan künidə ata-bowiliringlaroqa
«köydürmə kurbanlik»lar yaki baxka kurbanliklar tooqrisida gəp kilmioqan wə yaki
əmr bərmigənidim;
23 bəlki Mən ularoqa mundak əmr kilip: «Awazimoqa kulak selinglar, xundak kilip
Mən silərning Hudayinglar bolimən, silər Mening həlkim bolisilər; Mən өzünglaroqa
yahxilik bolsun dəp buyruoqan barlik yolda menginglar» — dəp buyruoqanidim. ■
24 Lekin ular ḫeq anglimioqan, Manga ḫeq kulak salmioqan, bəlki өz rəzil könglidiki
jaḫilliki bilən өz hiyal-haḫixlirioqa əgixip mengiwərgən; ular aldioqa əməs, bəlki
kəynigə mangoqan. □ ■
25 Ata-bowiliringlar Misir zeminidin qikkandin tartip bügünki küngə kədər Mən
kullirim boloqan pəyoqəmbərlərni yeninglaroqa əwətip kəldim; Mən ḫərküni tang
səḫərdə ornumdin turup ularni əwətip kəldim.
26 Lekin həlkim anglimioqan, ḫeq kulak salmioqan; ular boynini kattik kiloqan;
rəzilliktə ata-bowiliridin exip kətkən. ■
27 Sən bu sözlərni ularoqa eytisən; lekin ular sanga kulak salmaydu; sən ularni *towa
kilixka* qakirisən, lekin ular jawab bərməydu.
28 — Sən ularoqa: — «Pərwərdigar Hudasining awazini anglimioqan wə ḫeq tüzitixni
kobul kilmioqan həlk dəl muxu!» — dəysən. Ulardin ḫəkikət-wapalik yokap kətti;
bu ularning eoqizidinmu üzülüp kətti.■

Huda yənə Yəḫudaoqa söz kilidu

■ **7:16** Mis. 32:10; Yər. 11:14; 14:11 □ **7:18 «Asmanning Hanixi»** — demisəkmu, «Asmanning Hanixi» birhil ayal but idi. ■ **7:18** Yəx. 65:11; Yər. 8:2; 19:13; 44:19; Yər. 44:19 □ **7:21 «Beriweringlar, köydürmə kurbanlikliringlarni baxka kurbanliklaroqa koxup koyunglar, barlik gəxlirini yəwelinglar!»** — okurmənlər bəlkim biliduki, «köydürmə kurbanlik»larning barlik gəxliri «Hudaoqa pütünləy ibadət süpitidə atalsun» dəp kurbangaḫ üstidə köydürülətti. Muxu yərdə Mukəddəs Roḫ Yərəmiya arkilik: «Kurbanlikliringlarning ḫəmmisi əḫmiyətsiz, xunga «köydürmə kurbanlik»larning gəxlirini köydürsənglarmu, yesənglarmu, Manga bəribir» dəp Israiloqa ḫəjwiy, kinayilik gəp kilidu. ■ **7:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **7:23** Mis. 19:5; Law. 26:12; Kan. 6:3 □ **7:24 «ular aldioqa əməs, bəlki kəynigə mangoqan»** — baxka birhil tərjimisi: «ular Manga yüz aldini kilmay, bəlki Manga kəynini kiloqan». ■ **7:24** Yər. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ **7:26** Nəḫ. 9:17,29; Yər. 17:23; 19:15 ■ **7:28** Yər. 5:1-3

29 Qeqingni qüxürüp uni taxliwət; yuḳiri jaylarda bir mərsiyə oḳuoɣin; günki
Pərwərdigar Өz oɣəzipini qüxürməkqi boloɣan bu dəwrni rət ḳilip, uningdin waz
kəqti. ■
30 Qünki Yəhudadikilər kəz aldimda rəzillik ḳiloɣan, — dəydu Pərwərdigar, — ular
Mening namimda ataloɣan өygə yirginqlik nərsilərni əkirip uni buloɣioɣan;
31 wə өz ooɣul-ḳizlirini otta ḳurbanliḳ ḳilip kөydürüx üqün «Ḥinnomning ooɣli»ning
jiloɣisidiki Tofətning yuḳiridiki jaylarni ḳuroɣan; bundaḳ ixni Mən ḥeq buyru-
mioɣanmən, u oyumoɣa ḥeq kirip baḳmioɣandur. □ ■
32 Xunga, mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Tofət» yaki «Ibn-
Ḥinnomning jiloɣisi» əmdi ḥeq tiloɣa elinmaydu, bəlki «Ḳətl jiloɣisi» deyilidu; günki
ular Tofəttə jəsətlərni yər ḳalmioɣuqə kөmidu.
33 Bu həlḳning jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlarning wə zemindiki janiwarlarning
taami bolidu; ularni өlüklərdin ḳorḳutup ḥəydəydioɣan ḥeqkim bolmaydu. ■
34 Mən Yəhuda xəḥərliridin ḥəm Yerusalem xəḥərliridin oyun-tamaxining sadasini,
xad-huramliḳ sadasini wə toyi boluwatḳan yigit-ḳizining awazini məḥrum ḳilimən;
günki zemin wəyranə bolidu.■

8

1 Xu qaoɣda, — dəydu Pərwərdigar, — ular Yəhudaning padixaḥlirining ustihanlirini,
ularning əmirlirining ustihanlirini, kaḥinlarning ustihanlirini, pəyoɣəmbərlərning
ustihanlirini wə Yerusalemda turoɣanlarning ustihanlirini gərliridin elip qiḳiridu;
2 xundaḳ ḳilip ular bularni ḳuyax, ay wə asmanlardiki barliḳ jisimlar astida yayidu;
günki ular bularni səygən, bularning ḳullukḳida boloɣan, buloɣa əgəxkən, bularni
izdigən, buloɣa qoḳunoɣan; ularning jəsətliri bir yərgə ḥeq yioɣilmaydu, ḥeq
kөmülməydu; ular zemin yüzidə ooɣut bolup yatidu. ■
3 Mən bulardin ḳaloɣanlirini ḥəydigən jaylarda, bu rəzil jəmättin barliḳ tirik
ḳaloɣanlar ḥayatning ornioɣa mamatni tallaydu, — dəydu samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɣan Pərwərdigar.

Hudadin waz keqix ḥalakətni izdigənlik bilən barawər

4 Əmdi sən uloɣa mundaḳ degin: Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Adəmlər yiḳilsa ḳaytidin turmamdu? Birsi yoldin qiḳip kətsə ḳaytip kəlməmdu?
5 Nemixḳa Yerusalemdiki bu həlḳ ḥəmixə yoldin qiḳix bilənla yenimdin yiraḳlap
ketidu? Ular aldamqiliḳni qing tutidu, yenimoɣa ḳaytip kelixni rət ḳilidu.
6 Mən kөngül ḳoyup anglidim; lekin ular duruslukni səzliməydu; ularning
rəzillikliridin: «Mən zadi nemilərni ḳilip ḳoydum?!» dəp towa ḳilidioɣan ḥeqkim
yoḳ; at jənggə burulup etiloɣandək ḥərbirsi өz yolioɣa burulup etilidu.
7 Ḥətta asmandiki ləyləkmu өzigə bekitilgən waḳtilirini bilidu; pahtək, ḳarlioɣaq
wə turnilarmu kөqüp kelidioɣan waḳtilirini esidə tutidu; lekim Mening həlḳim Mən
Pərwərdigarning uloɣa bekitkənlirimni ḥeq bilməydu. ■

■ **7:29** Ayup 1:20; Yəx. 15:2; Yər. 16:6 □ **7:31 «Tofət»** — «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaḳ» ḥəm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning aḥangioɣimu ohxap ketidu. Bu yər «Ḥinnomning ooɣli (Ibn-Ḥinnom)ning jiloɣisi»oɣa jaylaxḳan, Yerusalem xəḥirining jənubiy təripidə idi. Həlḳ axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kөydürətti. Xuning bilən u intayin «ḥaram», əng buloɣanoɣan jay dəp ḥesablandi. «Yuḳiri jaylar» — Israil wə Yəhuda uzundin beri taoɣ qoḳḳiliri ḳatarliḳ jaylarda ḥərhil butloɣa qoḳunup, ḥətta axu jaylarda «insan ḳurbanliḳ»larni ḳilip kəlgən. Demisəkmu, «insan ḳurbanliḳi» ḳilix Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. «Bundaḳ bir ixni Mən ḥeq buyrumioɣanmən, ḥeq oyumoɣa kirip baḳmioɣandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yər. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Ḳan. 28:26; Yər. 34:20 ■ **7:34** Yəx. 24:7; Yər. 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Ḥox. 2:13 ■ **8:2** Yər. 7:18; 19:13 ■ **8:7** Yər. 5:4, 5

8 Silər qandaqmu: «Biz danadurmiz, Pərwərdigarning Təwrat-qanuni bizdə bardur!» dəysilər? Mana, bərhək, əlima-kəqürgüqilərning yalƣanqi qəlimi uni burmiliƣan. □
9 Danixmənlər hijil bolidu, ular yərgə qarap qaldi; mana, ular Pərwərdigarning səzini qətkə qaqqandin keyin, ularda zadi nemə danalik qalidu?
10 Xunga Mən ularning ayallirini baxqilarƣa, ularning etizlirini yengi igilirigə tapxurup berimən; qünki əng kiqikidin qongiƣiqə ularning ƫəmmisi aqkəzlükkə berilgən; pəyƣəmbərdin kaƫinoƣiqə ƫəmmisi sahta ix kəridu. ■
11 Ular: «Aman-esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlqimning qizining yarisini susluq bilən qol uqida qala tengip qoydi. Lekin aman-esənlik yoqtur!
12 Ular yirginqlik ixlarni sadir qiloƣinidin hijil boldimu? — Yaq, ular ƫeq hijil bolmidi, ƫətta qizirixnimu ular ƫeq bilməydu. Xunga ular yiqilip əlgənlər iqidə yiqilip əlidu; ularni jazalaxqa kəlginimdə ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.
13 Mən ularning ƫosulini elip taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar; üzüm telida üzümlər, ənjür dərihidə ənjürlər ƫeq qalmidi; yopurmaqliri solixip kətti; Mən ularƣa nemə beƣixliƣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu.□ ■

Kelidiƣan ƫalakət — Yərəmiya səz qilidu

14 «Biz nemixqa muxu yərdə bikar olturuwerimiz? Yiƣilayli, mustəƫkəm xəƫərlərgə kirip xu yərlərdə *kürəx qilip* tügixəyli! Qünki Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp, bizgə ət süyini bərdi; qünki biz Pərwərdigar aldida gunaƫ sadir qilduq. □ ■
15 Aman-tinqliqni ümid qilip kütüp kəlduq, lekin ƫeq yahxiliq bolmidi; xipa waqtini küttuq, lekin mana, wəƫimə basti! ■
16 Düxmən atlirining hartildaxliri Dan zeminidin tartip anglanmaqta; ayƣirlirining kixnəxliri pütkül zeminni qorqitip təwrətməktə. Ular zemin wə uningda turuwatqan ƫəmmini, xəƫərni wə uningda turuwatqanlarning ƫəmmisini yoqitixqa kelidu!».□ ■
17 — Mana, Mən aranglarƣa yilanlarni, yəni ƫeqkim seƫirliyəlməydiƣan zəƫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaqidu» — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Pəyƣəmbərning nalə-pəryadi

18 *Mən*: «Mening dərd-əlimim dawaliƣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!» — *dedim*. □

Pərwərdigarning mərsiyə səzliri

□ **8:8 «əlima-kəqürgüqilərning yalƣanqi qəlimi uni burmiliƣan» —** «əlima-kəqürgüqilər»ning roli bəlkim Təwrat-qanunni kəqürüx wə uningƣa xərƫ berix boluxi mumkin. «Basmihanilar» bolmiƣaqqa Təwratni kəqürüx intayin muƫim hizmət, əlwəttə. Oqurmənlər baxqa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:10** Yəx. 56:11; Yər. 6:12,13,14,15 □ **8:13 «…Mən ularƣa nemə beƣixliƣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu» —** oqurmənlər baxqa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:13** Yəx. 5:1-7; Mat. 21:19; Luqa 13:6-9 □ **8:14 «Yiƣilayli, mustəƫkəm xəƫərlərgə kirip xu yərlərdə kürəx qilip tügixəyli» —** yaki «Yiƣilayli, mustəƫkəm xəƫərlərgə kirip xu yərlərdə süküt qilayli!» ibraniy tilida «süküt qilix» wə «tügəxmək» ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. **«Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp,…»** — yaki «Pərwərdigar Hudayimiz bizni süküt qildurup…». Ibraniy tilida «süküt qilix» wə «əlüx, tügəx» birla səz (damam) bilən ipadilinidu. ■ **8:14** Yər. 4:5; 9:15; 23:15 ■ **8:15** Yər. 14:19 □ **8:16 «Dan zemini» —** Israil zeminining ximaliy qetidə idi; demək, düxmənlər alliqaqan xu zeminƣa yetip boldi. ■ **8:16** Yər. 4:15 □ **8:17 «Mən aranglarƣa yilanlarni, yəni ƫeqkim seƫirliyəlməydiƣan zəƫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaqidu» —** bu yilanlar xübƫisizki, kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu. ■ **8:17** Zəb. 58:4, 5 □ **8:18 «Mening dərd-əlimim dawaliƣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!» —** bu səzlər pəyƣəmbərning mərsiyəsi boluxi kerək. **«Mening dərd-əlimim dawaliƣusiz!»** — baxqa birhil tərjimisi: «I dərd-əlimimgə təsəlli bərguqi!».

19 «Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!
Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixaĥi u yərdə turmamdu?!» —
dəydu».
«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən
oqəzəpləndüridu?!» □

Həlqning bolidioqan nalə-pəryadi

20 — «Orma waqti ətüp kətti, yaz tügidi, lekin biz bolsaq yənila qutquzulmiduq!»

Pəyoqəmbərning mərsiyəsi

21 «Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən;
Dəkkə-dükkə meni besiwaldi, —□
22 Gileadta tutiya tepilmamdikən?
U yərdə tewip yoqmikən?
Nemixqa əmdi mening həlqimning qizioqa dawa tepilmaydu?!».□ ■

9

Dawami

1 Aĥ, mening bexim suning bexi,
Kəzüm yaxning buliqi bolsiidi!
Undaqta həlqimning qizi arisidiki əltürülgənlər üqün keqə-kündüz yioqlayttim!■
2 Aĥ, mən üqün qəl-bayawanda yoluqilar qüxkidək bir turaloqu bolsiidi!
Undaqta həlqimni taxlap, ulardin ayriloqan bolattim!
Qünki ularning ĥəmmisi zinahorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidur!»□ ■

Pərwərdigarning səzining dawami

□ **8:19 ««Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi! Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixaĥi u yərdə turmamdu?!» — dəydu»** — bu səzlər yaki Pərwərdigarningki boluxi kerək, bolmisa pəyoqəmbərningki bolidu. Keyin biz həlqning pəryadini anglaymiz: — (ular... dəydu). **«intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!»** — yaki «zemindiki ĥərbir bulung-puqqaqliridin qikkan pəryadining sadasi!». **«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən oqəzəpləndüridu?!»** — bu səzlər Pərwərdigarning pəyoqəmbərgə, xundaqla ihlassiz həlqqə bərgən jawabidur. □ **8:21 «Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən; dəkkə-dükkə meni besiwaldi»** — oqurmənlərgə qaytidin təkrarlap uqturimizki, mawzularni (məsilən muxu yərdə «Pəyoqəmbərning mərsiyəsi») özimiz ĥərmətlik oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp qoxup kirgüzduq. Ular muqəddəs tekistning bir qismi əməs. 8-babtiki 21-ayəttin 9-babtiki 2-ayətkiqə ĥəmmisi yaloquz Yərəmiya pəroqəmbərning mərsiyəsimu, yaki buning iqidə Pərwərdigarning səzliri barmu? Qandaqla bolmisun, səzlər yaloquz pəyoqəmbərning səzliri bolsun, bolmisun, xubĥisizki pəyoqəmbərning qayoqu-ĥəsrətlik səzliri ohxaxla Pərwərdigarningmu qayoqu-ĥəsrətlik səzlidur. □ **8:22 «Gileadta tutiya tepilmamdikən?»** — Gilead rayonida ĥərhil xipalik dorilar ĥəm usta tewiplarning dangqi bar idi. Xunga bu səz pəyoqəmbərning: «Jismaniy jəĥəttə Pərwərdigar silər mening həlqimgə xundaq rəĥimdillik qilip, ətraplik oylap, xipalik dorilarni wə danglik tewiplarni təminligən yərdə, Uning roĥiy jəĥəttimu silərning ĥərhil gunaĥiy kesəlliringlarni saqaytixqa dora-amalliri mol əməsmu? — Əmdi nemixqa silər Uning yenoqa kəlməysilər?!» degəndək bir soali ohxaydu. Bu 22-ayət Pərwərdigarning Өzining səzliri boluximu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yər. 46:11; 51:8 ■ **9:1** Yəx. 22:4; Yər. 4:19 □ **9:2 «ularning ĥəmmisi zinahorlar,...»** — «zinahorlar» bəlkim roĥiy jəĥəttin eytilidu, ular Hudaoqa wapasizlik qilip butlaroqa qoqunup kətti. ■ **9:2** Yər. 5:7, 8

3 — Ular oқyaqi ləxkərlər oқyayini egildürgəndək tilini yalоқanqilikқa egildürüxkə təyyarlioқan; ular zeminda üstünlük қazanoқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs; ular rəzillik üstigə rəzillik қiloқan, Meni ҳeq tonup bilmigən» — dəydu Pərwərdigar. □ ■
4 — Ҳərbiringlar əz yeқininglardin ҳezi bolunglar, қerindaxliringlaroқa ҳeq tayanmanglar; qünki ҳərbir қerindax pəқətla aldioқuqi, halas, ҳərbir yeқinliring bolsa təҳməthorluқta yürməktə. ■
5 Ular ҳərbiri əz yeқinlirioқa aldamqiliқ қilmaқta, ҳeqkim ҳəқiқətni səzliməydu; ular əz tilini yalоқan səzləxkə əgitidu, ular қəbiҳliktə əzlirini upritidu.
6 Ular jəbir-zulum üstigə jəbir-zulum қilmaқta, aldamqiliқtin yənə bir aldamqilikқa ətməktə; ular Meni tonuxni rət қilidu, — dəydu Pərwərdigar. □
7 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Mana, Mən ularni eritip tawlap sinaymən; həlқimning қizining rəzillikigə Manga baxқa yol қalmidimu?
8 Ularning tili əjəl oқidur; u aldamqiliқni səzləydu; ҳərbir eoқiz səzidə yeқini bilən tinq-amanliқni səzləydu, lekin kənglidə қiltaқ təyyarlaydu. ■
9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay қoyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundaқ bir əldin қisas almay қoyamdu?■

Kelidioқan apət üqün Yərəmiya mərsiyə oқuydu

10 «Taoқlardiki yaylaқlar üqün yioқa wə nalə-pəryad kətürimən,
Daladiki otlaқlar üqün mərsiyə oқuymən;
Qünki ular kəyüp kəttiki, ҳeqkim u yərdin ətməydu;
Kalilarning ҳərkirəxliri anglanmaydu;
Ҳəm asmandiki uqar-қanatlar ҳəm ҳaywanatlarmu қeqip,
Xu yərdin kətti!».

Pərwərdigar səzini dawam қilidu

11 — Mən Yerusalemni harablaxқan top-top dəwə, qilbərilərning bir turaloқusi қilimən;
Yəҳuda xəҳərlirini adəm turmaydioқan dərijidə wayranə қilimən.■
12 — Kim bu ixlarni qüxinixkə danixmən bolidu?
Kim Pərwərdigarning aoқzidin səz elip bularni qüxəndürələydu?
Nemixқa zemin wəyranə, ҳeqkim ətmigüdək, kəyüp qəl-bayawandək bolup kətti?
13 Pərwərdigar dəydu, — Qünki ular Mən ular aldioқa қoyoқan Təwrat-қanunni taxliwətkən, Mening awazimoқa қulaқ salmioқan wə uningda mangmioқan,
14 Bəlki əz қəlbidiki jaҳilliққa əgəxkən, ata-bowiliri ularoқa əgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən,□
15 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaқ dəydu: — Mana, Mən bu həlққə kəkrini yegüzimən, ularoқa ət süyini iqküzimən, ■

□ **9:3 «ular zeminda üstünlük қazanoқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs…»** — baxқa birhil tərjimisi: «xu zeminda ular oқəlibə қiloқan, biraқ bu ҳəқiқətni tikləx üqün əməs…». ■ **9:3** Yəx. 59:4,13,15; Yər. 6:7 ■ **9:4** Yər. 6:28 □ **9:6 «ular қəbiҳliktə əzlirini upritidu (5-ayət)»** — 5-ayətning ahirқi қismi ҳəm 6-ayətning bax қismining baxқa birhil tərjimisi: «Ular қəbiҳlik қilip towani ҳeq bilməydu. (6) sən (Yərəmiya) aldamqiliқ arisida turuwatisən; aldamqiliқi tüpəylidin ular Meni tonuxni rət қilidu…». ■ **9:8** Zəb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pənd. 30:14 ■ **9:9** Yər. 5:9,29 ■ **9:11** Yər. 10:22 □ **9:14 «(Yəҳuda həlқi) …ata-bowiliri ularoқa əgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən»** — oқurmənlərning esidə barki, «Baal»lar intayin yirginqlik bir hil butlar idi. ■ **9:15** Yər. 8:14; 23:15

16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri ḫeq tonumaydioɣan əllər arisioɣa tarḳitimən; Mən
ularni yoḳatḳuqə ularning kəynidin ḳooɣlaxḳa ḳiliqni əwətimən.■
17 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Kəngül
ḳoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaḳiringlar, yioɣlaxḳa əng usta boloɣan ḳiz-
ayallarni qaḳirip kelixkə adəm əwətinglar!□

Yərəmiya Pərwərdigarning səzlirigə jawab beridu

18 — Bərḫəḳ, ular tez kəlsun, biz üqün zor yioɣa kətürsunki, bizning kəzlirimizdinmu
yaxlar taramlap təkülsun, qanaḳlirimizdinmu yax tamqiliri aḳsun —
19 qünki Ziondin yioɣa awazi anglinip: — «Biz ḳanqilik bulang-talang ḳilinduḳ!
Ḳanqilik xərməndə bolduḳ! Ular turaloɣulirimizni ərüwətti, biz zeminimizni
taxliduḳ!» — deyilidu.
20 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i ayallar,
Uning aoɣzidiki səzgə ḳulaḳ selinglar;
Ḳizinglaroɣa yioɣlaxni əgitinglar,
Ḫərbiringlar yeḳininglaroɣa mərsiyə oḳutunglar;
21 Qünki əlüm bolsa derizilirimizdin yamixip kirgən,
Orda-istiḫkamlirimizoɣimu kirgən;
U balilarni koqilardin,
Yigitlərni rəstə-məydanlardin yulup taxlioɣan.
22 *Yeḳinliringlaroɣa* uḳturup: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Bərḫəḳ, jəsətlər dalada tezəktək yiḳilidu;
Ular ormiqining oroɣiḳining astioɣa yiḳiloɣan,
Lekin ḫeqkim yioɣmaydioɣan baxaḳtək yərgə qeqilidu!» — dənglar!■

23 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Dana kixi danaliḳi bilən, küqlük kixi küqlükliki bilən, bay bayliḳliri bilən pəhirlinip
mahtanmisun; ■
24 pəhirlinip mahtioɣuqi bolsa xuningdin, yəni Meni, yər yüzidə meḫir-muḫəbbət,
adalət wə ḫəḳḳaniyliḳni yürgüzgüqi Mən Pərwərdigarni tonup yətkənlikidin
pəhirlinip mahtansun; qünki Mening hursənlikim dəl muxu ixlardindur, — dəydu
Pərwərdigar.
25 Mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən hətnə ḳilmioɣanlarni
hətnə ḳilinoɣanlar bilən billə jazalaymən;
26 yəni Misir, Yəḫuda, Edom, Ammoniylar wə Moabiylar, jümlidin qəl-bayawanda
turuwatḳan, qekə qaqlirini qüxürüwətkən əllərni jazalaymən; qünki bu əllərning
ḫəmmisi hətnisizdur; Israilning barliḳ jəmətimu kənglidə hətnisizdur.□ ■

■ **9:16** Law. 26:33 □ **9:17 «kəngül ḳoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaḳiringlar, yioɣlaxḳa əng usta boloɣan ḳiz-ayallarni qaḳirip kelixkə adəm əwətinglar!»** — kona zamanlarda bəzi bay adəmlər uruḳ-tuoɣḳanlirini dəpnə ḳilixta muxundaḳ «yioɣlaxḳa maḫir» ayallarni «kəypiyatni yaritix» üqün yallaytti (məsilən, Injil, «Mat.» 9:37ni kərüng). ■ **9:22** Yər. 7:33 ■ **9:23** 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17 □ **9:26 «… Bu əllərning ḫəmmisi hətnisizdur; Israilning barliḳ jəmətimu kənglidə hətnisizdur»** — bu 25- wə 26-ayətlər Yəḫuda (Israil)oɣa intayin eoɣir kelixi kerək idi. Qünki Pərwərdigar ularni, əzliri kəmisitidioɣan hətnə ḳilinmioɣan «yat əllər» ḳatarida «hətnə ḳilinmioɣan»dək ḫesablaydu. Hudaning kəz aldida Yəḫuda hətnisiz, yəni u Ibraḫim hətnə arḳilik tüzgən əḫdigə layiḳ əməs bolup ḳaldi. «Kəngli hətnisiz» — «kəngli bu rəzil dunyadiki rəzil azzu-ḫəwəsliridin kesilgən əməs, Huda wə uning ibaditi üqün rəzilliktin ayriloɣan əməs» degən mənidə. «Əzakiyal»oɣa ḳoxuloɣan «ḳoxumqə səzimiz»ni wə Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni kərüng). Yənə kelip hətnə «kənglidə əməs» bolsa, «qekə qaqlirini qüxürüwetix» (bəlkim butpərəslərning matimining bir ipadisi)tin ḫeqḳandaḳ pərḳi yaki əḫmiyiti yoḳtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29

10

Butlar əməs, Pərwərdigarla ibadətkə layiķtur

1 Pərwərdigarning silərgə eytķan səzigə ķulaķ selinglar, i Israil jəməti: —
2 Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər as-
mandiki ḥadisə-alamətlərdin ķorķup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bulardin
ḥeq qəqüp kətmənglar. □
3 Qünki əllərning ķaidə-yosunliri bimənilikturʼ ḥəmmisi ormanliķtin kesilgən
dərəhtin, yaƣaqqining iskinisi bilən oyulƣan nərsigə asaslanƣandur. ■
4 Ular buni altun-kümüx bilən ḥəlləydu; uni yiķilmisun dəp ular bolķa, mihlar bilən
bekitidu. ■
5 Bundaķ butlar tərhəməkliktə turidiƣan bir ķaranquķtur, halas; ular ḥeq
səzliyəlməydu; ular baxķilar təripidin kətürülüxi kerək, qünki ular mangalmaydu.
Ulardin ķorķmanglar; qünki ular rəzillik ķilalmaydu, ularning ķolidin yahxiliķ
ķilixmu kəlməydu. ■
6 — Sanga ohxaydiƣan ḥeqkim yoķ, i Pərwərdigar; Sən uluƣ, küq-ķudriting bilən
naming uluƣdur. ■
7 Kim Səndin ķorķmay turalisun, i barliķ əllər üstigə ḥəkümran padixaḥ!? Qünki
bu Sanga tegixliktur; qünki əllərdiki danixmənlər arisida wə barliķ padixaḥliķlar
arisida Sanga ohxax ḥeqkim yoķtur. ■
8 *Əllərning* ḥəmmisi istisnasiz əķli yoķ, nadanlardur; bu ərziməslər yaƣaqtur, halas!
Ular təlim berələmdu!? □ ■
9 Soķup yalpaķlanƣan kümüx Tarxixtin elip kelinidu; altunmu Ufazdin elip kelinidu;
andin ḥünərwən wə zərgərlərning ķoli bu yasiƣiniƣa kək wə səsün rəht bilən kiyim
kiygüzidu — bularning ḥəmmisi xübḥisizki, danixmən ustilarning əjridur!
10 Lekin Pərwərdigar Hudaning Əzi ḥəķiķəttur; U ḥayat Hudadur, mənggülükning
Padixaḥidur; Uning ƣəzipi aldida yər-zemin titrəydu; əllər Uning ķəḥrini
kətürəlməydu.
11 Ularƣa mundaķ degin: «Asman bilən zeminni yaratmiƣan ilaḥlar, ular zemin
yüzidin wə asman astidin yoķaydu!».□
12 *Pərwərdigar bolsa* yər-zeminni küq-ķudriti bilən yasiƣan,
Aləmni danaliķi bilən bərpa ķilƣan,
Asmanlarni əķil-parasiti bilən yayƣuqidur. ■
13 U awazini ķoyuwətsə, asmanlarda sular xawķunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
U yamƣurlarƣa qaķmaķlarni ḥəmraḥ ķilip bekitidu,
Wə xamalni əz həziniliridin qiķiridu.■
14 Muxu kixilərning ḥərbiri əķilsiz, bilimdin məḥrumlardur;
Zərgərlərning ḥərbiri əzliri oyƣan but təripidin xərməndigə ķalidu;
Qünki uning ķuyma ḥəykili yalƣanqiliķ, ularda ḥeq tiniķ yoķtur.■
15 Ular bimənilərdur, mazaķ obyektidur;

□ **10:2 «əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər asmandiki ḥadisə-alamətlərdin ķorķup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bulardin ḥeq qəqüp kətmənglar»** — yat əllər bundaķ «asmandiki ḥadisə-alamətlər»ni hurapiyliķ, yəni munəjjimlik yolida qüxinətti, əlwəttə. ■ **10:3** Yəx. 44:14-17 ■ **10:4** Yəx. 41:7 ■ **10:5** Zəb. 115:4-7; Yəx. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zəb. 86:8,10 ■ **10:7** Wəḥ. 15:4 □ **10:8 «Əllərning ḥəmmisi istisnasiz əķli yoķ, nadanlardur; bu ərziməslər yaƣaqtur, halas! Ular təlim berələmdu!?»** — oķurmənlər ayətning baxķa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **10:8** Yəx. 41:29; Ḥab. 2:18; Zək. 10:2 □ **10:11 «Ularƣa mundaķ degin: «Asman bilən zeminni yaratmiƣan ilaḥlar, ular zemin yüzidin wə asman astidin yoķaydu!»** — bu ayət ibraniy tilida əməs, bəlki aramiy tilida ipadilinidu. Eniķki, Hudaning məķsiti Əz həlķining bu ḥəķiķətni yat əllərgə ularning əz tilida bildürüxi kerək. ■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 51:15 ■ **10:13** Zəb. 135:7; Yər. 51:16 ■ **10:14** Yər. 51:17,18

Jazalinix waqti ularning üstigə kəlgəndə, ular yoqitilidu.
16 Yaqupning Nesiwisi Bolƣuqi bulardək əməstur,
Qünki barliq məwjudatni yasiƣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Øz mirasi bolƣan qəbilidur;
Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

Yərəmiya həlqi üqün mərsiyə oqup dua qilidu

17 Zemindin qiqixqa yük-taqingni yiƣixturup al, i muhasirigə elinƣuqi qiz; □
18 qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana, Mən bu waqitta zemindikilərni elip u yərdin qəriwetimən wə ularning köngli tonup yətküqə azar berimən!».■

Yərəmiya həlqigə wəkil süpitidə səz qilidu

19 Jarahitim üqün halimƣa way! Mening yaram dawaliƣusizdur! Biraq əslidə mən: «Bu pəqət bir kesəllik, halas, uningƣa qidiƣudəkmən» — dəptikənmən. □
20 Mening qedirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim məndin juda bolup, ular yoq boldi; qedirimni qaytidin sozup tikküdək, qedir pərdilirini asqudək heqkim qalmidi.
21 Qünki həlq padiqiliri əqilsiz bolup, Pərwərdigarni izdəp yol sorimaydu; xunga ular danixmənlərdək ix kərəlməydu, ularning barliq padisi tarqilip kətti. □
22 Anglanglar! Bir gəpning xəpisi! Mana, u kelidu, ximaliy zemindin qiqqan zor bir quqan-sürən! Yəhudaning xəhərlirini bir wəyranə, qilbərilərning turalƣusiƣa aylanduruƣuqi keliwatidu! ■
23 Bilimənki, i Pərwərdigar, insanning øz yolini bekitixi øz qolida əməstur; mengiwatqan adəmning øzidə qədəmlirini haliƣanqə taxlax qudriti bolmastur; ■
24 Pərwərdigar, meni tüzigəysən, lekin ƣəziping bilən əməs, adil həküming bilən tüzigəysən; bolmisa Sən meni yoqqa barawər qilisən. ■
25 Qəhringni Seni tonumaydiƣan əllər həmdə namingƣa nida qilmaydiƣan jəmətlər üstigə tökkəysən; qünki ular Yaqupni yəp kətkən; bərhək, ular uni yutup tügəxtürüp, turƣan jayini mutləq wəyran qiliƣan.■

11

Həlqning Hudaning əhdisini kəzgə ilmiƣanliqi

1 Yərəmiyaƣa Pərwərdigardin kəlgən səz mundaq idi:
2 — Bu əhdining səzlirigə qulaq selinglar; xundaqla Yəhuda kixilirigə, Yerusalemda turuwatqanlaroƣa ularni yətküzünglar, □
3 — sən Yərəmiya ularoƣa mundaq eytqin: —

□ **10:16 «Yaqupning nesiwisi» —** «Yaqup» muxu yərdə Yaqup wə uning əwladliri bolƣan Israilnimu kərsitidu. «Yaqupning nesiwisi» Hudaning Øzidur, əlwəttə. ■ **10:16** Zəb. 74:2; Yər. 51:19 □ **10:17 «muhasirigə elinƣuqi qiz» —** «qiz» muxu yərdə xübhisizki, pütün həlqni bildüridu. ■ **10:18** Yər. 6:24 □ **10:19 «pəqət bir kesəllik» —** bəlkim həlqning bexiƣa qüxkən külpətlər «pəqət waqtilik awarə, halas» degən hessiyatini kərsitidu. Sahta pəyƣəmbərlər bundaq hessiyatni kəp qollaytti. □ **10:21 «həlq padiqiliri» —** (yəni «pada baqquqiliri») xübhisizki, Yəhudaning padixahi, wəzirliri, kahinliri wə pəyƣəmbərlirini kərsitidu. ■ **10:22** Yər. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pənd. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zəb. 6:1; 38:1; Yər. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zəb. 79:6; Yər. 8:16; 9:16 □ **11:2 «Bu əhdining səzlirigə qulaq selinglar» —** bu bexarət (11:1-17)ning asas temisi (yuqiriqi mawzuyimizdək) — «həlqning Hudaning əhdisini kəzgə ilmiƣanliqi». Bexarət bəlkim Yosiya padixah həküm sürgən waqtida ibadəthanidin tepiloƣan «Təwrat-qanunning bir qismi» bilən munasiwətlik. U Təwratning qismi bəlkim «Qanun xərhi» idi, kitab Huda Musa pəyƣəmbər arqiliq Israil bilən tüzgən əhdini təkrarlaydu wə təkitləydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni kərüng.

— Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Bu əhdining sözlirigə kim boysunmisa u lənəttə qalidu; ■
4 Mən bu əhdini ata-bowiliringlarni Misir zeminidin, yəni təmür tawlaydiƣan humdandin qutquzup qikarƣan künidəularƣa tapilap: «Awazimƣa qulaq selip, bu sözlərgə, yəni Mən silərgə tapxurƣan barlik əmrlərgə əməl kilinglar; xundaq kiloƣininglarda, silər Mening həlkim bolisilər, Mən silərning Hudayinglar bolimən; ■
5 xundaq boloƣinida Mən ata-bowiliringlarƣa: «Silərgə süt həm bal ekip turidiƣan bir zemin tekdim kilimən» dəp iqkən kəsəmni əməlgə axurimən» — degənidim. Silər bügünki kündə dəl xu zeminda turuwatisilər!
Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim.□ ■
6 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudaning xəhərliridə, Yerusalemning koqilirida bu sözlərni jakarla: — Bu əhdining barlik sözlirigə qulaq selip əməlgə axurunglar! □
7 Qünki Mən ata-bowiliringlarƣa Misir zeminidin qutquzup qikarƣan künidin bügünki küngiqə «Mening awazimƣa qulaq selinglar!» dəp jekilap agahlandurup keliwatimən; Mən tang səhərdə ornumdin turup ularni agahlandurup kəldim. ■
8 Lekin ular həq anglimiƣan yaki qulaq salmiƣan; ularning hərbiri rəzil köngülliridiki jahilikka əgixip mangƣan; xuning bilən Mən bu əhdidiki barlik sözlərni ularning bexiƣa qüxürdüm; Mən bularning həmmisini ularƣa tapiliƣanmən, lekin ular həq əməlgə axurmiƣan.■
9 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudadikilər wə Yerusalemda turuwatqanlarning arisida bir suyiqəst bayqaldi;
10 ular sözlirimni anglaxni rət kiloƣan ata-bowilirining qəbihliklirigə qaytip kətti; ularning ibaditidə bolayli dəp baxka ilahlarƣa əgixip kətti. Israil jəməti həm Yəhuda jəməti ata-bowiliri bilən tüzgən əhdəmni buzdi.
11 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən ularning üstigə həq kutulalmas apət qüxürimən; ular Manga pəryad kətüridu, lekin Mən ularni anglimaymən. ■
12 Andin Yəhudaning xəhərliri wə Yerusalemda turuwatqanlar isrik yekip qoqunƣan butlarni izdəp ularƣa pəryad kətüridu; lekin apət qüxkən waqtida ular bularni həq kutquzmaydu.
13 Qünki xəhərliring qanqə köp boloƣanseri, butliring xunqə köp boldi, i Yəhuda; Yerusalemning koqiliri qanqə köp boloƣanseri, silər «yirginqlik boloƣuqi»ƣa xunqə qurbangahlarni qurdunglar, yəni Baalƣa isrik yekix üqün qurbangahlarni bərpa kildinglar.■

14 Əmdi sən, *i Yərəmiya*, bu həlk üqün dua kilma, ular üqün həq pəryad yaki tilawət kilma; qünki apət bexiƣa qüxüxi bilən ular Manga nida kiloƣan waqtida Mən ularni anglimaymən.■

15 — Mening söyümlük həlkimning öyümdə turuxiƣa nemə həkki? Qünki köpinqinglar özünglarning rəzil məksətlirigə yetixkə orunisilər; silər rəzillikinglar əməlgə axqanda hursən bolsanglar, undakta «muqəddəs gəxlər» muxu

---

■ **11:3** Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ **11:4** Law. 26:3,12; Qan. 4:20 □ **11:5 «Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim»** — oqurmənlərgə ayanki, «Amin» degən söz «xundaq bolsun!» degən mənidə. Muxu yərdə Yərəmiya Pərwərdigarning əhdisigə boysunmiƣan barlik kixilərni (3-ayəttə) lənətkə qalduridiƣanlikiƣa qoxuluxni bildüridu. ■ **11:5** Qan. 7:12 □ **11:6 «Bu əhdining barlik sözlirigə qulaq selip əməlgə axurunglar!»** — bexarət (11:1-17)ning asas temisi tooƣrisidiki 2-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **11:7** Yər. 7:13,25 ■ **11:8** Yər. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ **11:11** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4 ■ **11:13** Yər. 2:28 ■ **11:14** Yər. 7:16; 14:11

asiyliqinglarni silərdin elip taxliyalamdu? □
16 Pərwərdigar ismingni «Yapyexil, mol mewilik, baraqsan zəytun dərihi» dəp atioƣanidi; lekin *Pərwərdigar* dərəhkə xawqunlaydioƣan zor bir otni salidu wə xahliri yoq qilinidu.
17 Qünki seni tikkən samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar sanga qarap külpət bekitip jakarlioƣan; səwəbi, Israil jəməti wə Yəhuda jəməti özining mənpəətini közləp rəzillik qilip, Baaloƣa isriq yeqip, Mening oƣəzipimni kəltürdi.■

Yərəmiyaoƣa qilinidioƣan suyiqəstni Pərwərdigar uningoƣa ayan qilidu

18 «Pərwərdigar manga həwər yətküzdi, xuning bilən mən qüxəndim; U manga ularning qilmixlirini ayan qildi;
19 mən bolsam huddi booƣuzlaxqa yetiləp mangoƣan könük paqlandək idim; mən əsli ularning manga qarap: «Dərəhni mewisi bilən yoqitayli, uning ismi qayta əskə həq kəltürülmisun, uni tiriklər zeminidin üzüp taxlayli» degən qəstlirini həq bilməyttim;
20 lekin Sən, i adil həküm Qiqarƣuqi, adəmning wijdan-qəlbini Sinioƣuqi, samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar, Sening ularning üstigə qüxüridioƣan qisasingni öz közüm bilən kərüxkə nesip qiloƣaysən; qünki dəwayimni Sangila ayan qilip tapxurdum».■

21 Xuning bilən Pərwərdigar *manga* mundaq dedi: — «Pərwərdigarning namida bexarət bərmə, bolmisa jening qolimizda tügixidu» — dəp sanga doq qilip yürgən Anatottiki adəmlər jeningni izdəp yüridu. Əmdi ular tooƣrisida mundaq sözüm bar: —
22 — bu ixqa qarap samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaq dedi: — Mana, Mən ularni jazalaymən; yigitlər qiliq bilən ölidu, ooƣul-qizliri bolsa qəhətqilik bilən ölidu.
23 Ulardin həqbir qaldisi qalmaydu; qünki Mən ular jazalinidioƣan yilida, xu Anatottiki adəmlər üstigə apət qüxürimən.

12

Yərəmiya pəyoƣəmbərning Pərwərdigaroƣa dad eytixi dawamlixidu

1 Mən dəwayimni aldingoƣa elip kəlsəm, adil bolup kəlding, i Pərwərdigar; lekin Sən bilən Öz həkümliring tooƣruluq sözləxməkqimən; nemixqa rəzillərning yoli ronaq tapidu? Asiylik qiloƣuqilarning həmmisi nemixqa kəngri-azadiliktə turidu? ■
2 Sən ularni yər yüzigə tikkənsən, ularmu yiltiz tartqan; ular östüp güllinidu, ular mewiləydu; Sən ularning aoƣzioƣa yeqin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraqsən; □ ■
3 lekin Sən, i Pərwərdigar, meni bilisən; Sən meni kərüp kəlgənsən, Özünggə boloƣan sadiqliqimni sinioƣansən. Ularni booƣuzlaxqa bekitilgən qoylardək ayrip sörəp qiqqaysən, ularni qətl künigə ayrioƣaysən. □ ■

□ **11:15 «muqəddəs gəxlər» —** qurbanliqlardiki gəxlər, əlwəttə. Oqurmənlər ayətning baxqa kəp hil tərjimilirini uqritixi mumkin, lekin omumiy mənisi tərjimimizdikidək bolidu. ■ **11:17** Yər. 2:21 ■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 26:2; Wəh. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zəb. 73:11-13; Həb. 1:3 □ **12:2 «Sən ularning aoƣzioƣa yeqin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraqsən» —** «wijdan» degən söz muxu yərdə ibraniy tilida «bərəklər» bilən ipadilinidu. ■ **12:2** Yəx. 29:13 □ **12:3 «...Ularni booƣuzlaxqa bekitilgən qoylardək ayrip sörəp qiqqaysən, ularni qətl künigə ayrioƣaysən» —** Yərəmiya özining yurtdaxlirining suyiqəstining obyekti bolup nuroƣunlioƣan japa tartmaqta, lekin ular kəng-azadə yaxaydioƣan ohxaydu. ■ **12:3** Zəb. 17:3; 139:1; Yər. 11:20

4 Zemin qaqanoqiqə qaoŋjiraydu, etizdiki ot-qəplər qaqanoqiqə quroqan haləttə turidu? Zeminda turuwaqanlarning rəzilliki tüpəylidin haywanlar həm uqar-qanatlar qaqanoqiqə yoqap tügəydu? Qünki bu həlq: «*Huda* aqiwitimizni heq kərməydu» dəwatidu.□ ■

Pərwərdigar Yərəmiyaoqa jawab beridu

5 — Sən yügürgən ləxkərlər bilən bəsləxkəndə, ular seni halsiratqan bolsa, əmdi sən atlar bilən bəsləxsəng qandaq bolar? Sən pəqət aman-tinqliqta turoqan zemindila hatirjəm bolup *Manga* ixinisən, əmdi Iordan dəryasi boyidiki qoyuq qatqalliqlarda qandaq yürisən? □

6 Qünki hətta əz qerindaxliring, atangning jəmətimu sanga asiylik qiloqan. Ularmu seni yoqitix üqün awazini qoyup bərgən. Gərqə ular sanga mehirlik səzlərni qiloqan bolsimu, uloroqa ixənmə!»■

Huda Yərəmiyaning dad kətürüxlirigə yənə bir jawab beridu

7 — Əzüm ailəmdin waz keqimən, mirasimni taxliwetimən, jan-jigirimni düxmənlirining qolioqa tapxurimən.

8 Mening mirasim *boloqan həlq* bolsa Manga ormanliqtiki bir xirgə ohxax bolup qaldi; ular Manga qarxi awazini kətürdi; xunga Mən ularni yaman kərimən.

9 Mening mirasim Manga sar-bürküt yaki qilbəridək bolup qaldi əməsmu? Lekin uning ətrapioqa baxqa sar-bürkütlər olaxmaqta! Beringlar, ularni yəwetixkə barlik daladiki haywanlarni yioqip kelinglar! □ ■

10 Nuroqunlioqan həlq padiqiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Mening nesiwəmni ayaoq asti qilidu, ular Mening yeqimlik nesiwəmni oqerib bir qəl-bayawanoqa aylanduridu; □ ■

11 ular uni oqerib qiliwetidu; u Mening aldimda oqerib həm qaoŋjiraq turidu; pütkül zemin oqerib qalidu; əmma heq adəm buningoqa kənglini bəlməydu.

12 Qəl-bayawandiki barlik egizliklər üstigə halak qiloquqilar oquzuldap qiqip kelidu; qünki Pərwərdigarning qiliqi zeminning bir qetidin yənə bir qetigiqə həmmini yutidu; heq ət igisining tinq-hatirjəmliki bolmaydu.

13 *Həlqim* buoqdayni terioqan bolsimu, lekin tekənlərni oriydu; ular əzlirini upratqini bilən, payda kərməydu; xunga *naqar* məhsulatliringlar tüpəylidin, Pərwərdigarning qattiq oqəzipi tüpəylidin, yərgə qarap qalisilər.■

14 Mənki Pərwərdigar Əz həlqim Israilni waris qiloqan miraska qanggal saloqan, zeminimning həmmə rəzil qoxniliri tooqruluq mundaq dəymən: — Mana, Mən ularni

---

□ **12:4 «Bu həlq: «Huda aqiwitimizni heq kərməydu» dəwatidu?»** — ibraniy tilidiki «Bu həlq: U aqiwitimizni heq kərməydu» dəwatidu?» deyilidu. Bu degənliktiki «U»ni bəzi alimlar Yərəmiyani kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin bizningqə həlqning: «Huda aqiwitimizni heq kərməydu» degən səzi, Təwrat «Qan.» 32:30diki «Mən (Huda) ularning aqiwitini kərimən» degən sözning dəl əksidur, xunga biz «Huda» dəp tərjimə qilduq. ■ **12:4** Yər. 4:25; 7:20; 9:10 □ **12:5 «Iordan dəryasi boyidiki quyuq qatqalliqlarda qandaq yürisən?»** — bu yər xirlar yaxioqan, intayin hətərlik jay idi (49:14, 50:44ni kərüng). Huda Yərəmiyaoqa: «Ixliring tehimu qiyin, tehimu qatak, tehimu muxəqqətlik bolidu» dəp agahlanduridu. ■ **12:6** Pənd. 26:25 □ **12:9 «dalidiki haywanlar»** — bəlkim Israilni bulang-talang qilmaqqi boloqan yat əllərni bildüridu. Bu pərman («Beringlar…yioqip kelinglar») bəlkim pərixtilərgə eytilsa kerək. ■ **12:9** Yər. 7:33 □ **12:10 «Nuroqunlioqan həlq padiqiliri»** — bəlkim yat əllərning əmir-padixahlirini kərsitidu. Birak Israilning əzidiki «həlq padiqiliri» (padixahlar, kahinlar, pəyoqəmbərlər)ning wapasizliqi bilən bu aqiwətni Israilning bexioqa kəltürgən, xunga «nuroqunlioqan pada bakquqiliri» ularnimu əz iqigə elixi mumkin. Huda «Mening üzümzarim», «Mening nesiwəm» degən ibarilər bilən, bəlkim Əz həlqi Israilni, jümlidin ularning zeminini kərsitidu. Ibraniy tilida bu ayəttin 13-ayətkiqə boloqan peillər «ətkən zaman»da ipadilinidu; pəyoqəmbər bularning həmmisini «allikaqan yüzbərgəndək», jəzmən yüz beridu, dəp bilidu. ■ **12:10** Yər. 6:3 ■ **12:13** Law. 26:16; Qan. 28:38

өz zeminidin yulup alimən, xuningdək Yəhuda jəmətini ular arisidin yuluwalimən; □ ■
15 lekin xundaq boliduki, ularni yuluwaloɣandin keyin Mən bu yoldin yenip, ularoɣa iqimni aoɣritimən, ularning ḥərbirini өz mirasioɣa, ḥərbirini өz zemінioɣa kayturimən.□
16 Xundaq kilip, əgər (ular ətkəndə həlkimgə Baalning ismioɣa kəsəm iqixni өgətkəndək) kөngül koyup həlkimning yollirini өgənsə, jümlidin Mening namimoɣa kəsəm iqixni өgənsə, — əmdi ularoɣa həlkim arisidin *mukim* orun berilip, ular gülləndürülidu. □
17 Birak ular anglimisa, Mən xu əlni mutlək yulup taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

13

Qirip kətkən iq tambaldin aloɣan sawak

1 Pərwərdigar manga mundak dedi: — Baroɣin, kanap iq tambalni al, belinggə baoɣla; lekin uni suoɣa qilima.
2 Xunga Pərwərdigar manga degəndək mən bir iq tambalni aldim wə belimgə baoɣlap koydum.
3 Əmdi Pərwərdigarning səzi ikkinqi ketim manga kelip mundak deyildi: —
4 «Sən puloɣa aloɣan, belinggə baoɣlanoɣan iq tambalni elip, ornungdin tur, Fratka berip xu yərdə taxning yerikioɣa yoxurup koy».□
5 Xunga mən bardim wə Pərwərdigar manga buyruoɣandək uni Fratka yoxurup koydum.
6 Kөp künlər ətkəndin keyin, Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, Fratka berip, Mən sanga xu yərgə yoxuruxka buyruoɣan iq tambalni koloungoɣa al» — dedi.
7 Xunga mən Fratka bardim; mən yoxuroɣan yərdin iq tambalni kolap qikirip koloumoɣa aldim; mana, iq tambal sesip qirip kətkənidi, pütünləy kiygüsiz boloɣanidi.
8 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
9 Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən Yəhudaning pəhrini wə Yerusalemning qong pəhrini muxu ḥalda yokitimən;
10 Mening səzlirimni anglaxni rət kiloɣan, kөnglidiki jaḥillikida mangidioɣan, baxka ilaḥlarning kullukida bolup, ularoɣa ibadət kilixka intilidioɣan bu rəzil həlk pütünləy kardin qikkan bu iq tambaloɣa ohxax bolidu.
11 Qünki huddi iq tambal adəmning qatirikioɣa qing baoɣlanoɣandək, ularmu Manga *yekin* bir həlk bolsun, Manga nam-abruy, mədḥiyə wə xan-xərəp kəltürsun dəp,

---

□ **12:14 «zeminimning ḥəmmə rəzil koxniliri» —** koxna yat əllərni kərsitidu. ■ **12:14** Kan. 30:3; Yər. 32:37 □ **12:15 «ularni ...ularning ḥərbirini өz mirasioɣa, ḥərbirini өz zemінioɣa kayturimən» —** bu Hudaning bu yat əllərning ḥərbirigə eytkan səzliri. □ **12:16 «ularoɣa həlkim arisidin mukim orun berilip, ular gülləndürülidu» —** ibraniy tilida səzmusөz bolsa «ular həlkim arisida kurulidu». Bu səz kөp jəḥətlik bolup, etikad, əhlak, danalik, iktisad wə parawanlik, bolupmu ḥərhil roḥiy baylikларni kərsitidu. ■ **12:17** Yəx. 60:12 □ **13:4 «...ornungdin tur, Fratka berip,...» —** baxka birhil tərjimisi: «...ornungdin tur, Əfrat (dəryasi)oɣa berip...». Yərəmiyaning yurti Anatotoɣa yekin «Frat» degən kiqik bir yeza idi. Əfrat dəryasi bolsa Pələstindin 550 kilometr yirak. Əgər tooɣra tərjimisi «Frat» bolsa, xübḥisizki, bu yənila səz oyuni arkilik «Əfrat dəryasi»ni, xuningdək Əfrat dəryasining boyida kuruloɣan Asuriyə imperiyəsini, xundakla keyinki Babil imperiyəsini kərsitidu. Bu ikki imperiyəning Israiloɣa andin keyin Yəhudaoɣa (ular xu yərgə sürgün boloɣan waktida) etikadni buloɣaydioɣan təsiri boloɣan. Asuriyəning butpərəslikining wə Babilning pulpərəslikining etikadni buloɣaydioɣan təsiri bar idi. Ixning baxka birhil xərḥi: ular əsli Pərwərdigaroɣa «qing munasiwəttə baoɣlinix»i kerək idi. Lekin buning ornioɣa ular Babiloɣa baoɣlanmakqi bolup (Ḥəzəkiya padixaḥning künliridə) buloɣinip kətkən. Lekin bizningqə bundak xərḥi Yərəmiyaning dəwrigə uyoɣun kəlməytti.

Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəhudaning pütkül jəmətini Özümgə qing baƣlandurƣanmən — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular ḥeq ƙulaƙ salmidi.□
12 Ularƣa muxu səzni degin: — Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək». Ular sanga: «Əjəba, ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerəklikini obdan bilməmduƙ?» — dəydu; □
13 Sən ularƣa mundaƙ dəysən: «Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Mana, mən bu zeminda barliƙ turuwatƙanlarni, Dawutƙa wəkil bolup uning təhtigə olturƣan padixaḥlarni, kaḥinlarni wə pəyƣəmbərlərni ḥəmdə Yerusalemda barliƙ turuwatƙanlarni məstlik-biḥoxluƙ bilən toldurimən.
14 Mən ularni bir-birigə, yəni ata bilən ooƣullirinimu ohxaxla bir-birigə soƙuxƙa salimən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən ularƣa iqimni aƣritmaymən, ularni ayimaymən, ularƣa rəḥim ƙilmaymən; ularni nabut ƙilixƙa ḥeqnərsə meni tosumaydu.
15 Anglanglar, ƙulaƙ selinglar, ḥali qong bolmanglar; qünki Pərwərdigar səz ƙilƣan.
16 Əmdi U bexinglarƣa zulmət qüxürgiqə, putunglar zawal qüxkən taƣlarda putlaxƙandək putlaxƙuqə, U silər izdigən nurni ələm sayisiƣa, ƙapƙarangƣuluƙƙa aylanduruquə, Pərwərdigar Hudayinglarƣa layiƙ xan-xərəp ƙayturunglar! ■

Yərəmiya əz dərd-əlimini həlƙƙə bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silərning ḥakawurluƙunglar tüpəylidin jenim yoxurunqə yiƣlaydu; aqqiƙ yiƣlap kəz yaxlirim eƙip taxidu; qünki silər, i Pərwərdigarning padisi, sürgün ƙilinisilər.■

Pərwərdigarning səzi dawamlixidu

18 Padixaḥ wə hanixƙa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar; qünki kərkəm tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin. □
19 Jənubdiki xəḥərlər ƙorxiwelnip taƙilidu; ularni aqidiƣan ḥeqkim bolmaydu; pütkül Yəhuda sürgün bolidu; ularning ḥəmmisi əsirgə qüxüp sürgün bolidu. □
20 Bexingni kətür, *i Zion*, ximaldin qiƙƙanlarƣa ƙara; sanga tapxuruluƣan pada, yəni yeƙimliƙ padang nəgə kətkəndu? □

□ **13:11 «…huddi iq tambal adəmning qatiriƙiƣa qing baƣlanƣandək, ularmu Manga yeƙin bir həlƙ bolsun … dəp, Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəhudaning pütkül jəmətini Özümgə qing baƣlandurƣanmən»** — bu təmsilning mənisi bəlkim xuki, Israil Hudaƣa qing baƣlanƣan bolsa, ḥeq buluƣanmaytti (təmsildə pəyƣəmbər əzi Hudaƣa wəkil bolidu). Lekin bu ziq munasiwəttin ayrilsa, bəribir yat əllər (məsilən, Asuriyə, Babildək) təripidin buluƣinidu. 1-ayəttiki «suƣa qilima» degən sirliƙ buyruƙ, bəlkim bu ziq munasiwətning ḥeq ayrilmasliƙi kerəklikini təkitligən boluxi mumkin. □ **13:12 «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək»** — bəlkim həlƙ arisidiki maƙal-təmsil boluxi mumkin — mənisi bəlkim «ḥəmmə ix onguxluƙ bolidu» yaki «kəprək kütkün bolsang kəprək alisən» ƙatarliƙlar. Ibraniy tilida «idix» wə «əhməƙ» bir-birigə ohxap ketidu. Həlƙ pəkətla əz kəyp-sapsini (xarab buning simwoli bolup) intilip ƙooƣliƣandin keyin Huda ularƣa: «Mən silər izdigininglarni əz bexinglarƣa qüxürimən, silər bir-biringlarni nabut ƙilisilər» dəp jawap bərgən ohxaydu. ■ **13:16** Zəb. 44:20-21 ■ **13:17** Yiƣ. 1:2,16 □ **13:18 «Padixaḥ wə hanixƙa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar… tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin»** — padixaḥ wə hanix bəlkim Yəhoakin wə anisini kərsitidu. Ular miladiyədin ilgiri 597-yili sürgün boluƣan («Yər.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni kərüng). □ **13:19 «Jənubdiki xəḥərlər ƙorxiwelnip taƙilidu; ularni aqidiƣan ḥeqkim bolmaydu»** — demək, ḥeqkim qiƙalmaydu, ḥeqkim kirəlməydu. □ **13:20 «Bexingni kətür, i Zion, ximaldin qiƙƙanlarƣa ƙara; sanga tapxuruluƣan pada, yəni yeƙimliƙ padang nəgə kətkəndu?»** — bu ayəttiki peillar «ayalqə rod»ta bolup, bu səzlər bəlkim Yerusalemƣa, yəni uningda turƣan «Hudaning həlƙi boluƣan pada baƙƙuqiliri»ƣa — padixaḥƙa, kaḥinlarƣa wə «pəyƣəmbərlər»gə eytilidu.

21 *Pərwərdigar* seni baxquruxqa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoqa baxquruxni ögətkən tursang! Xu tapta toloqaq tutqan ayaldək azab-oqubətlər seni tutmamdu?□
22 Sən əgər kənglüngdə: Bu ixlar nemixqa beximoqa qüxti? — dəp sorisang, bu ixlar qəbiḥliking intayin eoqir boloqanliqidin boldi — köyniking saldurup taxlandi, yotiliring zorawanliqta axkarilandi. □ ■
23 Efiopiyəlik qara terisini özgərtələmdu? Yaki yilpiz qipar tənggilirini özgərtələmdu? Undaq boloqanda silər rəzillikni qilixqa köngənlərmu yahxiliqni qilalaydioqan bolisilər!
24 Əmdi qəl-bayawandiki xamal ḥəydiwətkən samandək Mən silərni ḥəydəp qaqimən.
25 Bu sening aqiwiting bolidu, Mən sanga bekitkən nesiwəng, — dəydu Pərwərdigar; qünki sən Meni untuoqansən, yaloqanqiliqqa tayanoqansən. □
26 Xunga Mən köynikingning pəxlirini yüzüng üstigə kətürüp taxlaymən, nomusung kərülidu.
27 Aḥ, sening zinaliring, ayoqirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloqan buzuqqiliqliringning pəskəxliki! — Barliq yirginqliklіringni kərdum! Ḥalingoqa way, i Yerusalem! Sən pak qilinixni qaqanoqiqə rət qilmaqqisən?!□

14

Quroqaqqiliqlar üstidə boloqan mərsiyə

1 Yərəmiyaoqa qüxkən, Pərwərdigarning quroqaqqiliqlar tooqruluq səzi: —

Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi

2 Yəḥuda matəm tutidu, uning dərwaziliri zawaloqa yüz tutmaqta, həlq yərgə qaplixip qariliq tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə. □
3 Mətiwərliri qapармənlirini su əkilixkə əwətidu; ular su azgallirioqa baridu, lekin ḥeq su tapalmaydu; ularning küpliri quruq qaytip kelidu; ular yərgə qarap qalidu, sarasimigə qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu. □
4 Ḥeq yamoqur bolmioqaqqa yər yüzi yerilip kətti; yər ḥəydigüqilər yərgə qarap bexini yepip təwən sanggilitidu.

□ **13:21 «Pərwərdigar seni baxquruxqa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoqa baxquruxni ögətkən tursang!»** — Israilning ittipaqdaxliri («dostlar»i) awwal Asuriyə, andin Babilni öz iqigə aloqanidi. Ularning ḥəmmisi Israil bilən boloqan munasiwitidin paydilanmaqqi boloqan, halas (məsilən, «Yəxaya» 39-babni kərüng; Babilning əlqiliri Yəḥudaning köp məlumatlirini igiligəndin keyin ularoqa asiylik qiloqan). □ **13:22 «yotiliring zorawanliqta axkarilandi»** — ibraniy tilida «tapanliring zorawanliqta yarilandi» — wapasiz ayal bəlkim öz yoldixi təripidin xundaq muamiligə uqrixi mumkin. ■ **13:22** Yəx. 47:2, 3; Yər. 5:19; 16:10 □ **13:25 «sən Meni untuoqansən, yaloqanqiliqqa tayanoqansən»** — «yaloqanqilik» muxu yərdə bəlkim butlarni kərsitidu. □ **13:27 «Aḥ, sening zinaliring, ayoqirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloqan buzuqqiliqliringning pəskəxliki! ...»** — bu ayət xübḥisiziki, butpərəslikni kərsitidu. U Hudaning köz aldida yirginqlik zinahorluqqa ohxaxtur. Lekin oqurmənlərgə xu bəlkim ayanki, mundaq butpərəslik Hudaoqa wapasizlik bolup roḥiy jəḥəttə paḥixiwazlik bolupla qalmay, Pələstindiki butpərəsliktə kixilər butlirioqa «ataloqan», buthanida turoqan paḥixə ayallaroqa pul berip ular bilən yatatti. □ **14:2 «Yəḥuda matəm tutidu, ... həlq yərgə qaplixip qarilik tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə»** — bizningqə bu 2-9-ayətlər «Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi». Bizningqə 1-ayəttə tiloqa elinoqan «Pərwərdigarning quroqaqqiliqlar tooqruluq səzi» rəsmiy ḥalda 10-ayəttə baxlinidu. Bəzi alimlar 2-6-ayətlərni Pərwərdigarning (bexarət beridioqan) səzi, 7-9-ayətlərni Yərəmiyaning duasi dəp qaraydu. Xübḥisizki, 10-15-ayətlər andin bəlkim 16-18-ayətlər Pərwərdigarning jawabi idi. □ **14:3 «ular ... sarasimigə qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu»** — kona zamanlarda bexini yepix qattiq puxyaman qilix, qattiq azablinixni bildürətti.

5 Maral bolsa dalada bala ḳozilaydu, andin ḳozisidin waz keqidu; qünki ot-qəp yoḳ.
6 Yawa exəklər egizliklərdə turup qilbərilərdək ḥasirap ketidu; ozuḳ izdəp kəzliri ḳarangoɣulixip ketidu, qünki ozuḳ yoḳ.■

Yərəmiyaning duasi

7 — I Pərwərdigar, ḳəbiḥliklirimiz bizni əyibləp guwaḥliḳ bərgini bilən, Өzüngning naming üqün bir ixni ḳiloɣaysən! Qünki bizning yolungdin qiḳip ketiximiz intayin kəptur; biz Sening aldingda gunaḥ sadir ḳilduḳ.
8 I Israilning Arzusi, külpət qüxkəndə ularning ḳutḳuzoɣuqisi Boloɣuqi, Sən nemixḳa bizgə zeminimizdiki musapirdək, bir keqila ḳonmaḳqi boloɣan bir yoluqidək bolisən?
9 Nemixḳa ḥeq amalsiz kixidək, ḥeqkimni ḳutḳuzalmaydioɣan bir palwanoɣa ohxax bolisən? Lekin Sən, i Pərwərdigar, arimizda turisən, biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz; bizdin waz keqip kətmə!□

Pərwərdigarning səzi rəsmiy baxlinidu

10 Pərwərdigar muxu həlḳḳə mundaḳ dəydu: — Ular dərḥəḳiḳət *məndin* tezip, kezixkə amraḳtur; ular ḳədəmlirini *yaman yoldin* ḥeq tizginliməydu; Pərwərdigarning ulardin ḥeqḳandaḳ hursənliki yoḳ; əmdi ḥazir ularning ḳəbiḥlikini esigə kəltürüp ularning gunaḥlirini jazalaydu.

Yaloɣan pəyoɣəmbərlərgə ixinixkə boloɣan jaza

11 Andin Pərwərdigar manga: — Bu həlḳning bəht-bərikiti üqün dua ḳilma — dedi.
■
12 — Ular roza tutḳanda, pəryadini anglimaymən; ular kəydürmə ḳurbanliḳlarni axliḳ ḥədiyələr bilən sunoɣanda, Mən ularni ḳobul ḳilmaymən; Mən ularni ḳiliq, ḳəḥətqilik wə wabalar arḳiliḳ yoḳitimən.■
13 Mən bolsam: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Mana, pəyoɣəmbərlər ularoɣa: «Silər ḳiliqni ḥeq kərməysilər, ḳəḥətqilikkimu duq kəlməysilər; qünki Mən bu yərdə silərning aman-esənlikinglaroɣa kapalətlik ḳilimən» dəydu, — dedim.
14 Əmdi Pərwərdigar manga mundaḳ dedi: — Pəyoɣəmbərlər Mening namimda yaloɣan bexarətlər beridu; Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoɣan əməsmən, wə uloroɣa gəp ḳiloɣinim yoḳ. Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliḳ, ərzimәs nərsilər tooɣruluḳ өz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə. □ ■
15 Xunga Pərwərdigar: — Mening namimda bexarət beriwatḳan, Mən əwətmigən, yəni: «Ḳiliq wə ḳəḥətqilik bu zeminoɣa ḥeq kəlməydu» dəydioɣan pəyoɣəmbərlər tooɣruluḳ: — bu pəyoɣəmbərlər ḳiliq wə ḳəḥətqilik bilən yoḳitilidu;
16 ular bexarət bərgən həlḳning bolsa, ḳiliq wə ḳəḥətqilik tüpəylidin jəsətliri Yerusalem koqilirioɣa taxliwetilidu; ularning өzlirini, ayallirini, ḳiz-ooɣullirini kəmgüdək ḥeqkim ḳalmaydu; Mən ularning rəzillikini өz bexioɣa təkimən.

■ **14:6** Yər. 12:4 □ **14:9 «biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz»** — məlum bir kixi baxḳa birsining nami bilən ataloɣan bolsa uningoɣa mənsup wə uning məs’ulluḳi wə ḥimayisi astida turidu. «Israil» (Huda bilən boloɣan xaḥzadə) wə «Yəḥuda» (mədḥiyə) degən isimlar Hudaning ikki namini kərsətkən; Huda Өzi Israilni «Mening həlḳim» dəp atioɣanidi. ■ **14:11** Mis. 32:10; Yər. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 6:20; 7:21,22; 11:11; Əz. 8:18; Mik. 4:3 □ **14:14 «Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliḳ, ərzimәs nərsilər tooɣruluḳ өz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə»** — «ərzimәs nərsilər» bəlkim butlarni kərsitidu. ■ **14:14** Yər. 23:21; 27:15; 29:8, 9

17 Sən ularoɣa xu səzni eytisən: — «Kəzlirimdin keqə-kündüz yax tohtimisun; qünki
mening pak ḳizim boloɣan həlḳim yarisi bəsülgəndək ḳattiḳ bir zərb yəp, intayin
eoɣir yarilandi», — dəydu.□ ■

Yərəmiya duasini dawam ḳilidu

18 Mən dalaoɣa qiḳsam, mana ḳiliqtin əltürülgənlər; xəḥərgə kirsəm, mana
ḳəḥətqiliktin solixip kətkənlər! Qünki pəyoɣəmbər ḥəm kaḥin ḥər ikkisila bilimsiz-
nadan bolup, ular zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti. □

19 Sən Yəḥudadin nemixḳa waz kəqting? Jening Ziondin Zeriktimu? Sən nemixḳa
bizni xunqə dawalioɣusiz dərijidə uroɣaniding? Biz aram-tinqliḳni küttuḳ, lekin
ḥeq ḳutluḳ künlər yoḳtur; xipaliḳ bir waḳitni küttuḳ, lekin mana dəkkə-dükkə
iqididurmiz! ■

20 I Pərwərdigar, rəzillikimizni, ata-bowilirimizning ḳəbiḥlikini tonup iḳrar ḳilimiz;
qünki Sening aldingda gunaḥ sadir ḳilduḳ. ■

21 Əzüng naming üqün *Yerusalemni* kəzünggə ilmay ḳoymioɣaysən; xan-xərəplik
təhting boloɣan jayni rəswa ḳilmioɣaysən; əḥdəngni esinggə kəltürgəysən, uni
buzmioɣaysən! □

22 Əllər qoḳunidioɣan «ərziməslər» arisida yamoɣur yaoɣduroɣuqi barmidu? Yeoɣinni
asmanlar əzlirila berəmdu? *Bularni əməldə kərsətküqi* Sən əməsmu, i Pərwərdigar
Hudayimiz! Xunga Seni təlpünüp kütimiz; qünki Sənla bularni ḳiloɣuqidursən.■

15

1 Pərwərdigar manga mundaḳ dedi: — «Musa yaki Samuil *pəyoɣəmbərlər* aldimda
turoɣan bolsimu, kənglüm bu həlḳḳə ḥeq ḳarimaytti. Ularni kəz aldimdin
kətküzüwət! Ular Məndin neri qiḳip kətsun! □ ■

2 Əgər ular səndin: «Biz nəgə qiḳip ketimiz?» desə, sən ularoɣa: «Pərwərdigar
mundaḳ dəydu: — Əlümgə bekitilgənlər əlümgə, ḳiliqḳa bekitilgənlər ḳiliqḳa,
ḳəḥətqilikkə bekitilgənlər ḳəḥətqilikkə, sürgün boluxḳa bekitilgənlər sürgün
boluxḳa ketidu» — dəysən. □ ■

3 Qünki Mən tət hil jaza bilən ularning üstigə qüximən, — dəydu Pərwərdigar, —
əltürüx üqün ḳiliq, titma-titma ḳilix üqün itlar, yutux wə ḥalak ḳilix üqün asmandiki
uqar-ḳanatlar wə yər-zemindiki ḥaywanatlarni jaza boluxḳa bekittim; ■

□ **14:17 «mening pak ḳizim boloɣan həlḳim»** — «pak **ḳizim** boloɣan həlḳim», wə «Zion **ḳizi**» «həlḳimning **ḳizi**» ḳatarliḳ ibarilər Hudaning Əz həlḳigə yaki baxḳa həlḳ (məsilən, «Misirning **ḳizi**», 46:11)ḳə boloɣan meḥri-xəpḳitini, ularoɣa baoɣlioɣan muḥəbbitini kərsitidioɣan mənini əz iqigə alidu. ■ **14:17** Yər. 13:17; Yioɣ. 1:16; 2:18 □ **14:18 «Qünki pəyoɣəmbər ḥəm kaḥin ḥər ikkisila … zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti»** — pəyoɣəmbərlər wə kaḥinlar soda bilən xuoɣullanmaslik kerək idi, əlwəttə. Muxu ayəttiki «sodisi» ularning «Hudaning səzini burmilap satidioɣanliḳi»ni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «… pəyoɣəmbər ḥəm kaḥin ḥər ikkisi ḥeq bilməydioɣan bir zeminoɣa qiḳip kətti». ■ **14:19** Yər. 8:15 ■ **14:20** Zəb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21 «xan-xərəplik təhting boloɣan jayni rəswa ḳilmioɣaysən»** — «xan-xərəplik təhting» bəlkim Yerusalemda turoɣan muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. ■ **14:22** Zəb. 135:7; 147:8; Yəx. 30:23; Yər. 5:24; 10:13 □ **15:1 «Pərwərdigar manga mundaḳ dedi: — «Musa yaki Samuil (pəyoɣəmbərlər) aldimda turoɣan bolsimu,…»** — oḳurmənlərgə ayan boliduki, Musa wə Samuil ḥəzrətlər Israil həlḳi üqün kəp ḳetim gunaḥlirini tiliwaloɣan (məsilən, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni kərüng). ■ **15:1** Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Əz. 14:14 □ **15:2 «əlümgə bekitilgənlər əlümgə… ketidu»** — muxu yərdə «əlüm» bəlkim waba arḳiliḳ boloɣan əlümni kərsitidu. ■ **15:2** Zək. 11:9 ■ **15:3** Law. 26:16; Yər. 7:33

4 Yəhuda padixahi Ḥəzəkiyaning oƣli Manassəḥning Yerusalemda ḳiloƣanliri
tüpəylidin Mən ularni yər yüzidiki barliḳ padixahliḳlar arisida wəḥimigə saloƣuqi
bir obyekt ḳilimən.□ ■
5 Qünki kim sanga iqini aoƣritidu, i Yerusalem? Kim sən üqün aḥ-zar uridu? Kim
əḥwalingni soraxḳa yolda tohtap yeningoƣa baridu? ■
6 Sən Meni taxliwətkənsən, — dəydu Pərwərdigar, — sən qekinip kətting; Mən
üstünggə ḳolumni sozup seni nabut ḳilixḳa turdum; Mən *sanga* iqimni aoƣritixtin
ḥalsirap kəttim. ■
7 Xunga Mən ularni zemindiki xəḥər ḳowuḳlirida yəlpügüq bilən soriwetimən; Mən
ularni balilardin juda ḳilimən wə həlḳimni nabut ḳilimən; ular өz yolliridin ḥeq
yanmidi. ■
8 Kөz aldimda ularning tul hotunliri dengiz ḳumliridin kөpiyip ketidu; qüx waḳtida
Mən ularoƣa, yəni yigitlərning anisioƣa bir ḥalak ḳiloƣuqini elip kelimən; Mən
uxtumtut ularning bexioƣa dərd wə wəḥimə qüxürimən. □
9 Yəttə balini tuoƣḳan ana solixip tiniḳidin ḳalay dəp ḳalidu; küpkündüzdə bu anining
ḳuyaxi tuyuḳsiz *məoƣripkə* patidu; u xərməndə bolup horluḳ-ḥaḳarətlərgə uqraydu.
Ulardin ḳaloƣanlarni bolsa Mən düxmənlər aldida ḳiliqḳa tapxurimən, — dəydu
Pərwərdigar.■

Yərəmiya dad-pəryad kətüridu, Pərwərdigar jawab beridu

10 Aḥ, ana, ḥalimoƣa way, qünki sən meni pütkül zemin bilən ḳarixilixidioƣan bir
adəm, ular bilən elixidioƣan bir adəm süpitidə tuoƣḳansən! Mən ularoƣa өsümgə
ḳərzmu bərmidim, yaki ulardin өsümgə ḳərzmu almidim; lekin ularning ḥərbiri
meni ḳaroƣaydu!■
11 Pərwərdigar mundaḳ dedi: — Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad ḳilimən; külpət
wə balayi'apət boloƣan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən.□

Həlḳḳə boloƣan səz

12 Təmür sunamdu? Ximaldin qiḳḳan təmür, yaki mis sunamdu? □ ■
13 Bəlki ḳiloƣan barliḳ gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə Mən
bayliḳliring ḥəm həziniliringni olja boluxḳa ḥəḳsiz tapxurimən; □ ■

□ **15:4 «Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning oƣli Manassəḥning Yerusalemda ḳiloƣanliri ...»** — «2Pad.» 21-babni kөrüng. ■ **15:4** Ḳan. 28:25 ■ **15:5** Yəx. 51:19 ■ **15:6** Yər. 5:7 ■ **15:7** Yər. 4:11 □ **15:8 «qüx waḳtida Mən ularoƣa, yəni yigitlərning anisioƣa bir ḥalak ḳiloƣuqini elip kelimən»** — «qüx waḳti» bəlkim dəm alidioƣan waḳit, ḥujum ḳilixḳa muwapiḳ idi. ■ **15:9** Am. 8:9 ■ **15:10** Ayup 3; Yər. 20:14-18 □ **15:11 «Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad ḳilimən; külpət wə balayi'apət boloƣan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən»** — bu ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. Ḥalḳilik məsilə xuki, bu səzlərni Huda Yərəmiyaoƣa, yaki həlḳḳə eytḳanmu? Həlḳḳə bolsa, tərjimisi bəlkim: «Mən sanga (ahirida) yahxi bolsun dəp seni (zeminingdin) neri kətküzimən (demək, sürgün ḳilimən); külpət wə balayi'apət boloƣan künidə Mən seni düxmən bilən kөrüxtürimən». Bizningqə səzlər Yərəmiyaoƣa eytiloƣan; 40-bab, 1-5-ayətlərni kөrüng. □ **15:12 «Ximaldin qiḳḳan təmür, yaki mis sunamdu?»** — xu dəwrdə «ḳara dengiz» boyida (ximaldin) intayin ḳattiḳ birhil təmür (əməliyəttə, polat) ixləp qiḳirilatti. Əsli tekistni qüxinix təs. Baxḳa bir tərjimisi: «(Silər) təmür wə mistək bir həlḳsilər, silər ximaldin kəlgən təmürni sunduralamsilər?». ■ **15:12** Yər. 6:28 □ **15:13 «Bəlki ḳiloƣan barliḳ gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə mən bayliḳliring ḥəm həziniliringni olja boluxḳa ḥəḳsiz tapxurimən; »** — ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «Bəlki u qetingdin bu qetinggiqə ḳiloƣan barliḳ gunaḥliring tüpəylidin Mən bayliḳliring ḥəm həziniliringni olja boluxḳa ḥəḳsiz tapxurimən». ■ **15:13** Yər. 17:3

14 Mən seni düxmənliring bilən billə sən ḥeq bilməydiоqan bir zeminоqa ətküzimən;
qünki оəzipimdə bir ot ḳozоqaldi, u üstünggə qüxüp seni køydüridu.□ ■

Yərəmiya yənə dad eytidu

15 I Pərwərdigar, Sən ḥalimni bilisən; meni esingdə tutḳaysən, manga yeḳin
kelip məndin həwər aloqaysən wə manga ziyankəxlik ḳiloquqilardin intiḳamimni
aloqaysən; Sən ularоqa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioqaysən!
Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən. □ ■
16 Sözliringgə erixip, ularni yəwaldim; sözliring ḥəm meni xadlanduroquqi wə
ḳəlbimning huxalliḳi boloqan; qünki mən Sening naming bilən ataloqanmən, i
Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Huda!
17 Mən bəzmə ḳiloquqilarning sorunida oynap-külüp olturmidim; Sening meni tutḳan
ḳolung tüpəylidin yaloquz olturdum; qünki Sən meni *ularning ḳiloqanliri bilən* ḳattiḳ
oqəzəpləndürdüng. ■
18 Mening azabim nemixḳa tohtimaydu, mening yaramning dawasi yoḳ, nemixḳa
xipa tapmaydu? Sən manga huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oqayib bolidioqan
sulardək bolmaḳqisən?□ ■

Pərwərdigarning Yərəmiyaoqa boloqan jawabi

19 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Sən ḥazirḳi ḥalitingdin yenip yenimoqa
ḳaytsang, Mən ḳaytidin seni aldimdiki hizməttə turuxḳa yandurup kelimən; sən
ḳimmətlik *sözlər* bilən ərzimәs *sözlərni* pərḳləndürəlisəng, sən yənə aoqzimdək
bolisən; bu həlḳ sən tərəpkə ḳaytip kəlsun, lekin sən ularning təripigə ḥərgiz
ḳaytmasliḳing kerək;
20 Wə Mən seni bu həlḳḳə nisbətən mistin ḳopuruloqan, mustəḥkəm bir sepil ḳilimən;
ular sanga ḥujum ḳilidu, lekin ular üstüngdin oqəlibə ḳilalmaydu; qünki Mən seni
ḳutḳuzuxḳa, ulardin halas ḳilixḳa sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar. ■
21 — Bərḥək, Mən seni rəzillərning qanggilidin ḳutḳuzimən; əxəddiylərning qanggi-
lidin ḳutḳuzidioqan nijatkaring bolimən.

16

Yərəmiyaoqa toy ḳilmasliḳ, matəm tutmasliḳ wə bəzmilərgə ḳatnaxmasliḳ buyrulidu

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 Sən ayal zatini əmringgə almaysən, xundaḳla muxu zeminda ooqul-ḳiz pərzənt
tapmaysən.

□ **15:14 «Mən seni düxmənliring bilən billə sən ḥeq bilməydioqan bir zeminoqa ətküzimən»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «... Mən ularni (bayliḳliringni) düxmənliring bilən sən ḥeq bilməydioqan bir zeminoqa ətküzüp berimən» yaki «Silərni ḥeq bilməydioqan bir zeminda düxmənliringning ḳulluḳioqa ətküzüp berimən». ■ **15:14** Ḳan. 32:22 □ **15:15 «Manga yeḳin kelip məndin həwər aloqaysən»** — ibraniy tilida «meni yoḳlioqaysən». **«Sən ularoqa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioqaysən! Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən»** — Yərəmiyaning deməkqi boloqini, Huda düxmənlirigə səwr-taḳət ḳilip, əzini (Yərəmiyani) yənə əwətip, əzi arḳiliḳ ularoqa towa ḳilix pursiti bərməkqi bolsa, undaḳta, əksiqə, ular towa ḳilmay, Yərəmiyani əltürüwetix həwp-hətiri bar idi. ■ **15:15** Yər. 11:20 ■ **15:17** Zəb. 1:1 □ **15:18 «Sən manga huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oqayib bolidioqan sulardək bolmaḳqisən?»** — ottura xərḳtə, qəl-bayawanda bəzi eriḳlar tosattin yoḳap kətkəqkə, «aldamqi eriḳ»lar dəp atilidu. Xularoqa ixəngən, boylap mangidioqan yoluqilar bəlkim ussuzluḳtin əlüp ketixi mumkin. ■ **15:18** Ayup 6:15-30; Yər. 30:15 ■ **15:20** Yər. 1:18

3 Qünki Pərwərdigar bu yərdə tuƣulƣan oƣul-ķizlar, bu zeminda ularni tuƣķan
anilar wə ularni tuƣdurƣan atilar toƣrisida mundaķ dəydu: —
4 Ular ələmlik kesəllər bilən өlidu; ular üqün ḥeq matəm tutulmaydu, ular
kөmülməydu; өlükliri tezəktək tupraķ yüzidə yatidu, ular ķiliq, ķəḥətqilik bilən yəp
ketilidu; jəsətliri asmandiki uqar-ķanatlar wə zemindiki ḥaywanatlar üqün ozuķ
bolidu. ■
5 Qünki Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Sən *Yərəmiya*, ḥaza boluwatķan ḥeqbir
өygə kirmə, yaki өlgənlər üqün aḥ-zar kөtürüx yaki өkünüxkə barma; qünki Mən bu
həlķtin hatirjəmlikimni, meḥir-muḥəbbitimni wə rəḥimdilliklirimni elip taxlidim, —
dəydu Pərwərdigar.
6 Uluƣlardin tartip pəslərgiqə bu zeminda өlidu; ular yərgə kөmülməydu; ḥeqkim
ular üqün aḥ-zar kөtürməydu, yaki ularni dəp, ya ətlirini tilmaydu, ya qaqlirini
qüxürüwətməydu; □ ■
7 ular ķarilik tutķanlarni yoķlap, nan oxtumaydu, өlgənlər üqün kөngül sorimaydu;
ata-anisi өlgənlər üqün ḥeqkim təsəlli ķədəḥini sunmaydu.
8 Sən bolsang əl-yurt bilən billə yəp-iqixkə toy-bəzmə bolƣan өygimu kirmə;
9 qünki samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi
mundaķ dəydu: — Mana, Mən өz künliringlarda wə өz kөz aldinglarda, bu
yərdin tamaxining sadasini, xad-huramlik sadasini wə toyi boluwatķan yigit-ķizning
awazlirini tohtitimən.■

Sürgün bolux, andin zeminƣa ķayturulux

10 Xundaķ boliduki, sən bu həlķķə bu sөzlərning ḥəmmisini eytķiningda, ular səndin:
«Nemixķa Pərwərdigar muxundaķ zor bir külpətni beximizƣa qüxürüxkə bekitkən?
Bizning ķəbiḥlikimiz zadi nemə? Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir ķilƣan
nemə gunaḥimiz bardu?» — dəp soraydu. □ ■
11 Əmdi sən ularƣa mundaķ dəysən: — Qünki ata-bowiliringlar Məndin waz kəqkən,
— dəydu Pərwərdigar, — ḥəmdə baxķa ilaḥlarƣa əgixip ularning ķulluķida bolƣan,
ularƣa qoķunƣan; ular Məndin waz kəqkən, Təwrat-ķanunumni ḥeq tutmiƣan;
12 silər bolsanglar, ata-bowililiringlardin tehimu bəttər ķilƣansilər; mana,
ḥərbiringlar өz rəzil kөnglidiki jaḥilliķning kəynigə kirip, Manga ḥeq ķulaķ
salmiƣansilər; ■
13 Xunga Mən silərni bu zemindin elip, silər yaki ata-bowiliringlar ḥeq bilməydiƣan
baxķa bir zeminƣa taxlaymən; silər xu yərdə keqə-kündüz baxķa ilaḥlarning
ķulluķida bolisilər; qünki Mən silərgə ḥeq meḥirni kөrsətməymən.■
14 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Israillarni Misir
zeminidin ķutķuzup qiķarƣan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» degən ķəsəm
ķaytidin ixlitilməydu, ■
15 bəlki *xu künlərdə* «Israillarni ximaliy zeminidin wə Өzi ularni ḥəydigən barlik
zeminlərdin ķutķuzup qiķarƣan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ķəsəm iqilidu.
Qünki Mən ularni ata-bowiliriƣa təķdim ķilƣan zeminiƣa ķayturimən.
16 Ḥalbuki, mana ḥazir bolsa, Mən nurƣun beliķqilarni əwətip ularni tutķuzuxķa
qaķirimən, — dəydu Pərwərdigar; — andin nurƣun owqilarni əwətip ularni ķoƣlap

---

■ **16:4** Yər. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20 □ **16:6 «ətlirini tilix» wə «qaqni qüxürüx»** — bular ķattiķ ķayƣuni bildürətti. «ətlirini kesix» aditi Təwratta mən'i ķilinƣan. ■ **16:6** Law. 19:28; Ķan. 14:1 ■ **16:9** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 25:10; Əz. 26:13 □ **16:10 «Sən bu həlķķə bu sөzlərning ḥəmmisini eytķiningda, ular səndin: «... Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir ķilƣan nemə gunaḥimiz bardu?» — dəp soraydu»** — xübḥisizki, Yərəmiyaning ularning toy-nəzirlirigə kirməsliki ularning ķiziķixini ķozƣaytti. ■ **16:10** Yər. 5:19 ■ **16:12** Yər. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23 ■ **16:13** Ķan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yər. 23:7, 8

owlaxqa qaqirimən; ular ularni ḥərbir taoɣdin, ḥərbir egizliktin, ḳiya taxlarning oɣar-ḳisilqaḳliridin tepiwalidu. □
17 Qünki kəzlirim ularning barliḳ yolliri üstidə turidu; ular aldimda ḥeq suḳunalmidi, ularning ḳəbiḥliki kəzlirimdin ḥeq yoxurulmidi. ■
18 Lekin Mən awwal ularning ḳəbiḥlikini wə gunaḥini bexioɣa ḥəssiləp ḳayturimən; qünki ular zeminimni yirginqlik nərsilərning ələkliri bilən buloɣioɣan, Mening mirasimni lənətlik nərsiliri bilən toldurоɣan.□ ■

Yərəmiya səz ḳisturidu

19 — I Pərwərdigar, Sən mening küqüm wə ḳoroɣinimsən, azab-oḳubət künidə baxpanaḥimsən. Əllər bolsa yər yüzining qət-qətliridin yeningoɣa kelidu wə: «Bərḥək, ata-bowilirimiz yaloɣanqiliḳ ḥəm bimənilikkə mirashorluḳ ḳiloɣan; bu nərsilərdə ḥeq payda yoḳtur. □
20 Insanlar өz-өzigə hudalarni yasiyalamdu?! Lekin yasioɣini Huda əməstur!» — dəydu.

Pərwərdigarning səzining dawami

21 — Xunga, mana, Mən bu ḳetim *bu rəzil həlḳḳə* xuni obdan bildürimən, — ularoɣa Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən; xuning bilən ular Mening namimning Pərwərdigar ikənlikini bilidu!□ ■

17

1 Yəḥudaning gunaḥi almas uqluḳ təmür ḳələm bilən taxtahtay kəbi yürəklirigə wə ḳurbangaḥliridiki münggüzlərgə oyuloɣan; ■
2 balilirimu yexil dərəhlər boyida tiklәngən, egiz dənglər üstidə yasioɣan *butlirining* ḳurbangaḥlirini wə «Axəraḥ»lirini ḥərdaim seoɣinidu. □ ■
3 Mən taoɣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni, — sening «yuḳiri jaylar»ingmu buning sirtida əməs — bu qetingdin u qetinggiqə boloɣan gunaḥing tüpəylidin olja boluxḳa tapxurimən; □ ■
4 Өzüngning xori, Mən sanga təḳdim ḳiloɣan mirasing ḳolungdin ketidu; Mən sən tonumaydioɣan bir zeminda seni düxmənliringning ḳulluḳioɣa tapxurimən; qünki silər oɣəzipimgə ot yeḳip uni ḳozoɣioɣansilər; u mənggügə kөyidu.■

□ **16:16 «Mən… nuroɣun beliḳqilarni … nuroɣun owqilarni əwətip…»** — «beliḳqilar» wə «owqilar» bolsa düxmənlərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:17** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **16:18 «yirginqlik nərsiliri… lənətlik nərsiliri…»** — butliri ḳatarliḳlarni kərsitidu. «Yirginqlik nərsilirining ələkliri» — bəlkim «Dərwəḳə, ərziməslər!» dəp taxliwətkən butlirini yaki xu butlaroɣa ḳurbanliḳ ḳiloɣan nərsilərni kərsitixi mumkin. ■ **16:18** Yər. 3:2; Əz. 43:7 □ **16:19 «Bərḥək, ata-bowilirimiz yaloɣanqiliḳ ḥəm bimənilikkə mirashorluḳ ḳiloɣan»** — «yaloɣanqiliḳ ḥəm bimənilik» yənə «sahta ilaḥlar», butlarni kərsitidu. □ **16:21 «Xunga, mana, Mən bu ḳetim bu rəzil həlḳḳə xuni obdan bildürimən, — ularoɣa Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən…»** — bu jümlidiki əng muḥim səz «xunga»dur. Əgər kəlgüsidə «yat əllər» Hudani obdan tonuydioɣan bolsa, undaḳta Hudaning Өz həlḳi boloɣan Israil Hudani tonuxi kerək əməsmu? ■ **16:21** Yər. 33:2 ■ **17:1** Yər. 11:13 □ **17:2 ««Axəraḥ»lar** — bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloɣan yaki nəḳixlәngən boluxi mumkin. ■ **17:2** Yər. 2:20 □ **17:3 «Mən taoɣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Dalida turoɣan mening teoɣimni bolsa, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən». Israildiki «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroɣa aylanduruloɣanidi. ■ **17:3** Yər. 15:13 ■ **17:4** Ḳan. 28:68; Yər. 15:14; 16:13

Birnəqqə ḫekmətlik səzlər

5 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Adəmgə tayanoɣan, adəmning ət-küqini tayanqi ḳiloɣan, ḳəlbi Pərwərdigardin qətnigən adəmning ḫalioɣa lənət bolsun!
6 U qəl-bayawanda əskən ḳara arqa qatḳilidək bolidu; bəht-yahxiliḳ kəlsimu u buni kərməydu; u bəlki qəldiki ḳaoɣjiraḳ yərlərdə, adəmzatsiz xorluḳ bir zeminda turidu.
7 Pərwərdigaroɣa tayanoɣan, Pərwərdigarni tayanq ḳiloɣan adəm bəht-bərikətlik bolidu! ■
8 U sular boyida tikləngən, eriḳ boyida kəng yiltiz tartḳan dərəhdək; pizoɣirim issiḳtin u ḳorḳmaydu; uning yopurmaḳliri ḫəmixə yexildur; ḳuroɣaḳqiliḳ yili u solaxmaydu wə mewə berixtin ḳalmaydu.■
9 Ḳəlb ḫəmmidin aldamqi, uning dawasi yoḳtur. Kimmu uni qüxinəlisun?
10 Mənki Pərwərdigar insan ḳəlbini kəzitip təkxürimən; ḫərbirsigə əz yolliri boyiqə, ḳiloɣan əməllirining mewisi boyiqə təḳsim ḳilix üqün, insan wijdanini sinaymən. □ ■
11 Huddi əzi tuoɣmioɣan tuhumlarni besiwaloɣan kəkliktək, ḫaramdin baylikḷaroɣa erixkən kiximu xundaḳ bolidu; künlirining yerimi ətməyla erixkinidin ayrilidu, u ahirida əhməḳ bolup qiḳidu.□

12 Xan-xərəplik bir təht, əzəldin yuḳirioɣa tikləngən, dəl bizning baxpanaḫimiz boloɣan jaydur;
13 i Pərwərdigar, Sən Israilning ümidisən! Səndin waz kəqkən ḫəmməylən yərgə ḳarap ḳalidu; Səndin yiraḳlaxḳanlar tupraḳta yatḳanlar arisida tizimlinidu; qünki ular ḫayatliḳ sulirining mənbəsi boloɣan Pərwərdigardin waz kəqkən. ■
14 Meni saḳaytḳin, i Pərwərdigar, mən xuning bilən jəzmən saḳaytilimən! Meni ḳutḳuzoɣin, xuning bilən jəzmən ḳutḳuzulimən! — Qünki Əzüng mening mədḫiyəmdursən! □
15 Mana, ular manga: — Pərwərdigarning səz-bexariti ḳeni?! Ḳeni, u əməlgə axurulsun!» — dəydu. ■
16 Lekin mən bolsam, Sanga əgəxkinimdə «pada baḳḳuqi» boluxtin ḫeq ḳaqḳan əməsmən, wə əjəl künini ḫeq arzu ḳilmioɣanmən, — Sən bilisən! Aoɣzimdin barliḳ qikḳanlar Sening yüz aldingda boloɣan. □
17 Manga wəḫimə bolmioɣaysən; külpətlik künidə Sən mening baxpanaḫimdursən. ■
18 Manga ziyankəxlik ḳiloɣuqilar yərgə ḳarap ḳalsun, lekin meni yərgə ḳaratmioɣaysən! Ular dəkkə-dükkigə qüxsun, lekin meni dəkkə-dükkigə qüxürmigəysən; ularning bexioɣa külpət künini qüxürgəysən; ularni ikki ḫəssilik ḫalakət bilən üzül-kesil paqaḳlap taxlioɣaysən!■

■ **17:7** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18 ■ **17:8** Zəb. 1:3 □ **17:10 «insan wijdanini sinaymən»** — «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən bilən ipadilinidu. ■ **17:10** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9 □ **17:11 «Huddi əzi tuoɣmioɣan tuhumlarni besiwaloɣan kəkliktək...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Huddi tuhumlarni besip lekin tərəldürməydioɣan bir kəkliktək...». ■ **17:13** Zəb. 73:27; Yəx. 1:28; Yər. 2:13; Yḫ. 8:8 □ **17:14 «meni ḳutḳuzoɣin, xuning bilən jəzmən ḳutḳuzulimən!»** — bu ayəttiki «ḳutḳuzux» ḫərgiz Yərəmiyaning əz ḫayatining aman-esən saḳlinixini tilixila əməs. Muḫim ix xuki, u bu ayəttiki gəp bilən 1-11-ayətlərdiki bexarətkə, bolupmu: «Ḳəlb ḫəmmidin aldamqi, uning dawasi yoḳtur» degəngə boloɣan inkasi. U birinqidin əzining, ikkinqidin həlḳining ḳəlbining gunaḫining toluḳ tügitilixi (saḳaytilixi)ni tiləydu. «Dawasi yoḳ» ḳəlbni bolsa pəḳət ḫəmmigə ḳadir bir Huda saḳaytalaydu. Bu ix dəl «yengi əhdə»din ibarət — 31:31-34ni kərüng. ■ **17:15** Yəx. 5:19; 2Pet. 3:4 □ **17:16 «pada baḳḳuqi»** — xübḫisizki, pəyoɣəmbərning həlḳḳə boloɣan rolini kərsitidu. «Lekin mən bolsam, Sanga əgəxkinimdə «pada baḳḳuqi» boluxtin ḫeq ḳaqḳan əməsmən» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «Mən bolsam, balayi'apətni qüxürüx üqün Sanga esilmidim!» ■ **17:17** Yər. 16:19 ■ **17:18** Zəb. 35:4-5; 40:14-15; Yər. 15:15

«Xabat» küni — yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni — rəḩim pursiti

19 Pərwərdigar manga mundaḳ degən: — Barоɣin, Yəḩuda padixaḩliri xəḩərgə
kiridiоɣan wə qiḳidiоɣan «Həlḳning baliliri» degən dərwazida, ḩəmdə Yerusalemning
barliḳ dərwazilirida turоɣin, ularоɣa mundaḳ degin: — □
20 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i muxu dərwazilardin kiridiоɣan Yəḩudaning
padixaḩliri, barliḳ Yəḩuda wə Yerusalemda turuwatḳan halayiḳ!
21 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Өz jeninglarоɣa ḩezi bolunglar! «xabat»
künidə ḩeqḳandaḳ yükni kətürmənglar, Yerusalemning dərwaziliridin ḩeqnərsini
epkirmənglar; ■
22 xabat künliridə өyliringlardin ḩeq yükni kətürüp elip qiḳmanglar, wə ḩeqḳandaḳ
əmgək ḳilmanglar; bəlki Mən ata-bowiliringlarоɣa buyruоɣinimdək, xabat künini
Өzümgə ataloɣan muḳəddəs bir kün dəp ḳaranglar. □ ■
23 Lekin ular ḩeq anglimioɣan yaki ḳulaḳ salmioɣan, bəlki anglimasliḳḳa ḩəm
tərbiyini ḳobul ḳilmasliḳḳa boynini ḳattiḳ ḳiloɣan. ■
24 Xundaḳ boliduki, silər awazimni kөngül ḳoyup anglisanglar, — dəydu Pərwərdigar,
— yəni xabat künidə xəḩər dərwaziliridin ḩeq yükni elip kirmisənglar wə ḩeq
əmgək ḳilmasliḳ arḳiliḳ xabat künini Manga pak-muḳəddəs bir kün ḩesablisanglar,
25 bu xəḩər dərwaziliridin Dawutning təhtigə olturidioɣan padixaḩliri wə əmirliri
jəng ḩarwilirioɣa olturup wə atlarоɣa minip kiridu; ular, ularning əmirliri,
Yəḩudadikilər wə Yerusalemda turuwatḳanlarmu kirip-qiḳixidu; bu xəḩər mənggü
awat bolidu. ■
26 Xundaḳ ḳilsanglar, həlḳlər Yəḩuda xəḩərliridin, Yerusalem ətrapidiki
yezilardin, Binyaminning zeminidin, *oɣərbtiki* «Xəfəlaḩ» egizlikidin, jənubtiki
taoɣliḳtin, Yəḩudadiki jənubiy bayawanlardin Pərwərdigarning өyigə «kөydürmə
ḳurbanliḳ»lar, «inaḳliḳ ḳurbanliḳliri», «axliḳ ḩədiyə»lər wə huxbuylarni tutup,
Pərwərdigarоɣa boloɣan rəḩmətlirini eytixḳa kiridioɣan bolidu.
27 Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs
ḩesablimay, xabat künidə Yerusalemning dərwaziliridin yük kətürüp kirsənglar,
əmdi Mən dərwazilarоɣa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu, uni
ḩeq өqürəlməydu.□

18

Sapalqidin aloɣan sawaḳ

1 Bu səz Pərwərdigardin Yərəmiyaоɣa kelip, mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, sapalqining өyigə qüxkin, Mən sanga səzlirimni anglitimən».

□ **17:19 «xabat küni»** — bu bexarət (19-27-ayət)ning temisi «xabat küni», yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni. Huda muxu yərdə bu kün arḳiliḳ həlḳigə meḩir-xəpḳitini kərsətməkqi. ■ **17:21** Nəḩ. 13:19 □ **17:22 «xabat künliridə өyliringlardin ḩeq yükni kətürüp elip qiḳmanglar, wə ḩeqḳandaḳ əmgək ḳilmanglar… xabat künini Өzümgə ataloɣan muḳəddəs bir kün dəp ḳaranglar»** — oḳurmənkərgə ayanki, Huda Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ Yəḩudiylarоɣa, «xabat küni» (xəmbə küni)ni Өzini seoɣinixḳa, ḩeqḳandaḳ meḩnət ḳilmay ḩər adəm wə mal-waranning dəm alidioɣan küni bolsun dəp buyruоɣan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Əz. 20:12 ■ **17:23** Yər. 11:10; 13:10; 16:12 ■ **17:25** Yər. 22:4 □ **17:27 «Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs ḩesablimay, … əmdi Mən dərwazilarоɣa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu…»** — bu 19-27-ayətlərning intayin muḩim bir alaḩidiliki wə əḩmiyiti bar. Pərwərdigar Israiloɣa meḩri-xəpḳitini bildürüx üqün, Өz Təwrat-ḳanunining tələplirini pəḳət birla pərmanoɣa, yəni «xabat künini ḩərmətlənglar» degəngə yioɣinqaḳlaydu; ular pəḳət muxu addiy tələpkila əməl ḳilsa, U ularning pəs əḩwalini pütünləy өzgərtələytti. Xundaḳ bolsimu, ular bəribir yənila bu kiqik pərmanoɣa əməl ḳilalmioɣan. Adəmlərning insaniy gunaḩ təbiiti ḩərdaim xundaḳtur!

3 Xunga mən sapalqining əyigə qüxtum; wə mana, sapalqi oɣaltək üstidə bir nərsini yasawatqanidi.
4 U seoɣiz laydin yasawatqan qaqa turup-turup qoli astida buzulatti. Xu qaoɣda sapalqi xu laydin əzi layiq kərgən baxqa bir qaqini yasaytti.
5 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
6 «I Israil jəməti, bu sapalqi qiloɣandək Mən sanga qilalmamdim? — dəydu Pərwərdigar. — Mana, seoɣiz layning sapalqining qolida boloɣinioɣa ohxax, silər Mening qolumdisilər, i Israil jəməti. ■
7 Bəzidə Mən məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooɣruluq, yəni uning yulunuxi, buzuluxi wə ɦalak qilinixi tooɣruluq səzləymən; ■
8 xu qaoɣ Mən agaɦlandurоɣan xu əl yamanliqidin towa qilip yansa, Mən uloɣa qilmaqqi boloɣan yamanliqtin yanimən.
9 Mən yənə bəzidə məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooɣruluq, yəni uning quruluxi wə tikip əstürülüxi tooɣruluq səzləymən;
10 xu qaoɣ xu əl kəz aldimda yamanliq qilip awazimni anglimisa, Mən yənə uloɣa wədə qiloɣan, ularni bərikətliməkqi boloɣan yahxiliqtin yanimən.
11 Əmdi ɦazir Yəɦudadikilərgə wə Yerusalemda turuwatqanloroɣa mundaq degin: — «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən silərgə yamanliq təyyarlawatimən, silərgə qarxi bir pilan tüziwatimən; xunga ɦərbiringlar rəzil yolunglardin yeninglar, yolliringlarni wə qilmixliringlarni tüzitinglar.■
12 — Lekin ular: «Yaq! Ham hiyal qilma! Biz əz pilanlirimizoɣa əgixiwerimiz, əz rəzil kənglimizdiki jaɦilliqimiz boyiqə qiliwerimiz» — dəydu.□ ■
13 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əllər arisidin: «Kim muxundaq ixni anglap baqqan?!» dəp soranglar. «Pak qiz» Israil dəɦxətlik yirginqlik ixni qiloɣan! ■
14 Liwan qarliri aydaladiki qiyaliqtin yoqap ketəmdu? Uning yiraqtin qüxkən muzdək suliri qurup ketəmdu?
15 Lekin Mening həlqim bolsa Meni untuoɣan; ular yoq bir nərsilərgə huxbuy yaqidu; mana, bular ularni yaxawatqan yolidin, yəni qədimdin boloɣan yollardin putlaxturup, kətürülüp tüz qilinmioɣan bir yolda mangduroɣan. ■
16 Xuning bilən ularning zeminini dəɦxət basidioɣan ɦəm daim kixilər ux-ux qilidioɣan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning ɦəmmisini dəɦxət besip, bexini qayqixidu. □ ■
17 Mən huddi xərqtin qiqqan xamaldək ularni düxmən aldida tarqitiwetimən; Mən balayi'apət künidə uloɣa yüzümni əməs, bəlki arqamni qilimən».□ ■

Yərəmiya əzigə ziyankəxlik qiloɣuqilarning yamanliqini əz bexioɣa qüxürüxini tiləydu

18 Kixilər: «Kelinglar, Yərəmiyaoɣa qəst qilayli; qünki ya kaɦinlardin qanun-tərbiyə, ya danixmənlərdin əqil-nəsiɦət ya pəyoɣəmbərlərdin səz-bexarət kəmlik

---

■ **18:6** Yəx. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ **18:7** Yər. 1:10 ■ **18:11** 2Pad. 17:13; Yər. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ **18:12 «Yaq! Ham hiyal qilma!»** — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **18:12** Yər. 2:25 ■ **18:13** Yər. 2:10 ■ **18:15** Yər. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ **18:16 «... ularning zeminini dəɦxət basidioɣan ɦəm daim kixilər ux-ux qilidioɣan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning ɦəmmisini dəɦxət besip, bexini qayqixidu»** — bu ɦərikətlər (ux-ux qilix, baxni qayqixix) bəlkim ɦəyran boloɣanliqi, yaki mazaq qiloɣanliqini bildüridu. ■ **18:16** Yər. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ **18:17 «xərqtin qiqqan xamal»** — Qanaanda (Pələstində), adəttə ɦəmmini qurutidioɣan, qang-topa tarqitidioɣan dəɦxətlik xamal bolidu. ■ **18:17** Yəx. 27:8; 29:6; Yər. 4:11,12,13; 13:24

kilmaydu. Kelinglar, tilimizni bir kilip uning üstidin xikayət kilayli, uning sözliridin heqkaysisiɣa kulak salmayli» — deyixti. □ ■
19 — I Pərwərdigar, manga kulak salɣaysən; manga karxilixidiɣanlarning
dəwatkanlirini angliɣaysən.
20 Yahxilikka yamanlik kilix bolamdu? Qünki ular jenim üqün ora koliɣan; mən
ularɣa yahxi bolsun dəp, ɣəzipingni ulardin yandurux üqün Sening aldingda *dua*
kilip turɣanlikimni esingdə tutkaysən.
21 Xunga baliliringni kəhətqilikkə tapxurɣaysən, kiliqning bisiɣa elip bərgəysən;
ayalliri baliliridin juda kilinip tul kalsun; ərliri waba-ölüm bilən yokalsun, yigitlər
jəngdə kiliqlansun. ■
22 Ularning üstigə basmiqilarni elip kəlginingdə öyliridin nalə-pəryad anglansun;
qünki ular meni tutuxka ora koliɣan, putlirim üqün kismaklarni yoxurun saloɣan.
23 Əmdi Sən, i Pərwərdigar, ularning meni kətl kilixka boloɣan kəstlirining
hammisini obdan bilisən; ularning kəbihliklirini kəqürmigəysən, ularning gu-
nahlirini közüng aldidin yumiɣaysən; bəlki ular Sening aldingda yikitilsun;
ɣəziping qüxkən künidə ularni bir tərəp kiloɣaysən.

19

Qekiloɣan kozidin aloɣan sawak

1 Pərwərdigar mundak dəydu: — Baroɣin, sapalqidin bir sapal kozini aloɣin; andin
əlning aksakalliridin wə kahinlarning aksakalliridin birnəqqini apirip,
2 «Sapal parqiliri» dərwazisiɣa yekin boloɣan «Hinnomning ooɣlining jiloɣisi»ɣa
berip xu yərdə Mən sanga eytidiɣan sözlərni jakarliɣin. □
3 Mundak degin: — Pərwərdigarning sözini anglanglar, i Yəhudaning padixahliri
wə Yerusalemdikilər! Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, Israilning
Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən muxu yərgə balayi'apətni qüxürimənki, kimki
uni anglisila kulakliri zingildap ketidu. ■
4 Qünki bu həlk Məndin waz keqip, bu yərni Manga «yat» kiloɣan, uningda nə özliri,
nə ata-bowiliri, nə Yəhuda padixahliri heq tonumiɣan baxka ilahlarɣa huxbuy
yakkan; ular bu yərni gunahsizlarning kanliri bilən toldurɣan. ■
5 Ular Baaloɣa öz balilirini köydürmə kurbanliklar süpitidə köydürüx üqün Baalning
«yukiri jaylar»ini kurɣan; Mən bundak bir ixni heqkaqan buyrup bakmiɣan, heq
eytmiɣan, u hərgiz oyumɣa kirip bakmiɣan.
6 Xunga mana, xundak künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — bu yər kəlgüsidə
«Tofət», yaki «Hinnomning ooɣlining jiloɣisi» dəp atalmaydu, bəlki «Kətl jiloɣisi» dəp
atilidu. ■
7 Mən bu yərdə Yəhuda həm Yerusalemning pilan-tədbirlirini kuruk kiliwetimən;
Mən ularni düxmənlirining kiliqi bilən, yəni janlirini izdigüqilərning kolida

□ **18:18 «Kelinglar, Yərəmiyaɣa kəst kilayli; qünki ya kahinlardin kanun-tərbiyə, ya danixmənlərdin əkil-nəsihət ya pəyɣəmbərlərdin söz-bexarət kəmlik kilmaydu» —** ular Yərəmiyani kəstləp öltürüxkə bahanə-səwəb tapmakqi idi. Kərünərlikki, xu qaɣdiki Təwrat-kanun ögitidiɣan kahinlar, «danixmənlər» wə atalmix «pəyɣəmbərlər» Yərəmiyaning sözi tooɣruluk süküt kilatti yaki ularɣa zit sözlərni kilatti. Ular: «Biz bəribir diniy adəmlərmiz, diniy ərbablarning sözini anglawatimiz» dəp Hudaning sözini rət kilip Yərəmiyani öltürüxni kəstləytti. ■ **18:18** Yər. 9:7; Mal. 2:7 ■ **18:21** Zəb. 109:10 □ **19:2 «Hinnomning ooɣlining jiloɣisi» —** bəzidə «Hinnomning jiloɣisi» (ibraniy tilida «Gə-Hinnom») dəp atilidu. Kərünüp turuptiki, bəlkim sapalqilar xu yərdə sapal parqilirini taxliwetətti. Keyin, həlk xu yərgə hərhil əhlətlərni tökkəqkə, u yər «dozah»ning bir simwoli bolup kaloɣan. Xuning bilən «gə-hinnom» degən söz «dozah»ni bildüridiɣan söz bolup kaloɣan. Ərəb tili arkilik bu söz «jəhənnəm» xəklidə uyoɣur tiliɣa kirgən. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yəx. 65:11; Yər. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13 ■ **19:6** Yər. 7:32

yiqitimən; Mən jəsətlirini asmandiki uqar-qanatlarola wə yər-zemindiki haywanatlarola ozuq boluxqa beriwetimən. ■
8 Mən bu xəhərni dəhxət basidiolan həm kixilər ux-ux qilidiolan obyekt qilimən; uningdin ətüwatqanlarning həmmisi uning barliq yara-wabaliri tüpəylidin dəhxət besip üxqirtidu.
9 Mən ularni düxmənlirining həm janlirini izdigüqilərning qattiq qistaydiolan qorxawining besimi astida ooqullirining gəxini həm qizlirining gəxini yəydiolan qilimən, ularning hərbiri əz yeqinining gəxini yəydu.■
10 Əmdi sən əzüng bilən billə aparolan həmrahliringning kəz aldida heliqi kozini qeqiwətkin;
11 xundaq qilip ularola mundaq degin: — Samawi qoxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Birsi sapalqining kozisini qaytidin heq yasiyalmioqudək dərijidə qeqiwətkinidək Mənmu bu həlq wə bu xəhərni xundaq qeqiwetimən. Ular jəsətlirini Tofəttə kəmidu, hətta kəmgüdək yər qalmioquqə. ■
12 Mən bu yərni wə buningda turuwatqanlarnimu muxundaq qilimən, — dəydu Pərwərdigar, — bu xəhərni Tofətkə ohxax qilimən. □
13 Yerusalemdiki əylər wə Yəhuda padixahlirining əyliri, — yəni ularning əgziliridə turup asmandiki barliq yultuz-səyyarilərgə huxbuy yaqqan wə Məndin baxqa yat ilahlarola «xarab hədiyə»lərni tökkən barliq əyliri huddi Tofət degən jaydək buloqanolan jaylar bolidu.■

14 Wə Yərəmiya Pərwərdigar uni bexarət berixkə əwətkən Tofəttin qaytip kelip, Pərwərdigarning əyining hoylisiola kirip turup barliq həlqqə mundaq dedi:
15 — Samawi qoxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Mana, Mən bu xəhər wə uning barliq xəhərlirigə qarap eytqan balayi'apətning həmmisini ularning bexiola qüxürimən; qünki ular boynini qattiq qilip Mening səzlirimni heqqaqan anglimioqan.■

20

Yərəmiyaning dərrigə besilip, qamap qoyuluxi

1 Əmdi Immərning ooqli, kahin Paxhur — u Pərwərdigarning əyidə «amanliq saqlax begi»mu idi, Yərəmiyaning bu bexarətlərni bərgənlikini anglidi.
2 Paxhur Yərəmiya pəyoqəmbərni uroquzdi wə uning putini Pərwərdigarning əyidiki «Binyaminning yuqiri dərwazisi»ning yenidiki taqaqqa saldi. □
3 Ikkinqi küni, Paxhur Yərəmiyani taqaqtin boxatti; Yərəmiya uningola: — Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki «Magor-missabib» dəp atidi, dedi. □
4 — Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən seni əzünggə wə barliq aoqiniliringgə wəhimə saloquqi obyekt qilimən; ular düxmənlirining qiliqi bilən yiqilidu; sən əz kəzüng bilən buni kərisən; Mən barliq Yəhudani Babil padixahining

■ **19:7** Yər. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Qan. 28:53; Yioq. 4:10 ■ **19:11** Yər. 7:32 □ **19:12 «Tofət»** — bu yər tooquluq 7:31ni wə izahatni kərüng. «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaq» həm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning ahangioqimu ohxap ketidu. Bu yər «Hinnomning ooqli (Ibn-Hinnom)ning jiloqisi»ola jaylaxqan, Yerusalem xəhirining jənubiy təripidə idi. Həlq axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kəydürətti. Xuning bilən u intayin «haram», əng buloqanolan jay dəp hesablandi. ■ **19:13** Yər. 7:18 ■ **19:15** Yər. 7:26; 17:23 □ **20:2 «Paxhur Yərəmiya pəyoqəmbərni ... taqaqqa saldi»** — «taqaq» ibraniy tilida «burioquq» degən bolup, pəqət adəmning putlirini tutupla qalmay, yənə bəlkim bədinini burap adəmni qiyinaydiolan birhil əswab idi. □ **20:3 «Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki «Magor-missabib» dəp atidi»** — «Paxhur»ning mənisi bəlkim «ərkinlik». «Magir-missabib» — «tərəp-tərəplərni wəhimə basidu» degən mənidə.

qolioɣa tapxurimən; u ularni Babiloɣa sürgün qilip elip ketidu ɦəmdə ularni qiliq bilən uridu.
5 Mən bu xəɦərning ɦəmmə baylikliri — barlik məɦsulatliri, barlik qimmət nərsiliri wə Yəɦuda padixaɦlirining barlik həzinilirini düxmənlirining qolioɣa tapxurimən; ular ularni olja qilip buliwelip Babiloɣa elip ketidu. ■
6 Sən bolsang, i Paxhur, ɦəmmə øydikiliring birgə sürgün bolup ketisilər; sən Babiloɣa kelisən; sən xu yərdə dunyadin ketisən, xu yərgə kømülisən; sən ɦəm sening yaloɣan bexarətliringgə qulaq saloɣan aoɣiniliringmu xundaq bolidu.

Yərəmiya yənə dad kətüridu

7 I Pərwərdigar, Sən meni qayil qilip *pəyoɣəmbərlikkə* køndürdüng, mən xundaqla køndürüldüm; Sən məndin zor kəlding, xundaqla oɣəlibə qilding; mən pütün kün tapa-tənining obyekti bolimən; ɦəmmə kixi meni mazaq qilidu. □
8 Mən qaqanla səz qilsam, «Zorawanlik ɦəm bulangqilik kelidu» dəp jakarlixim kerək; xunga Pərwərdigarning səzi meni pütün kün aɦanət wə məshirining obyekti qilidu. ■
9 Lekin mən: «Mən uni tiloɣa almaymən, wə yaki Uning nami bilən ikkinqi səz qilmaymən» desəm, Uning səzi qəlbimdə lawuldap ot bolup, səngəklirimgə qapsaloɣan bir yalqun bolidu; iqimgə sioɣduruxqa ɦalim qalmay, eytmay qidap turalmaymən.
10 Xundaq, qiliwerimən, gərqə mən nuroɣun kixilərning piqirlaxqan qəstlirini anglisammu; tərəp-tərəplərni wəɦimə basidu! «Uning üstidin ərz qilinglar! Uning üstidin ərz qilayli!» dəp, barlik ülpət-ɦəmraɦlirim putlixip ketiximni paylap yürməktə; ular «U bəlkim aldinar, xundaq boloɣanda biz uning üstidin oɣəlibə qilimiz, uningdin intiqam alalaymiz» deyixiwatidu. □
11 Lekin Pərwərdigar bolsa qudrətlik wə dəɦxətlik bir palwandək mən bilən billidur; xunga manga ziyankəxlik qiloɣuqilar putlixip oɣəlibə qilalmaydu; ular muwəppəqiyət qazanmioɣaqqa, qattiq hijil bolup yərgə qarap qalidu; ularning bu rəswaqiliqi mənggülük bolup, ɦərgiz untulmaydu. ■
12 Əmdi Sən, i ɦəqqaniylarni sinaydioɣan, insanning wijdani wə qəlbini kəridioɣan samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, ularning üstigə boloɣan qisasingni manga kərgüzgəysən; qünki mən dəwayimni aldingoɣa qoyoɣanmən.□ ■
13 Pərwərdigarni küy eytip mahtanglar, Uni mədɦiyiləngləər; qünki U namrat kixini rəzillik qiloɣuqilardin qutquzoɣan.□

Qamaqtin qiqip yənə qüxkünlükkə qüxüx

14 Mening tuoɣuloɣan künümgə lənət bolsun; apam meni tuoɣqan küni mubarək bolmisun! ■

■ **20:5** Yər. 15:13; 17:3 □ **20:7 «Sən meni ... køndürdüng...» —** «køndürdüng» degən bu səzni xərɦləx səl təs. Adəttə u «ezitquluq qilix», «aldax» degənni bildüridu. Təwrat, «Ɦox.» 2:14-ayəttə bolsa u «køngül elix»ni bildüridu. Təwəndiki ayətlər (8-13)gə qarioɣanda Huda Yərəmiyani ɦeq aldimidi — uning pəyoɣəmbərlikining japa-muxəqqətlikini aldin'ala uningoɣa kərsətkən (məsilən, 1-babta). Xunga bizningqə «køndürüx» tooɣra kelidu; xundaq deginimiz bilən, Yərəmiya muxu yərdə bəlkim, «manga duq kəlgən japa-muxəqqətlər əsli oylioɣinimdin køp», «Sən meni aldap qoydung» degənni puritip dadlioɣan boluximu mumkin. ■ **20:8** Yəx. 57:4 □ **20:10 «tərəp-tərəplərni wəɦimə basidu» —** ibraniy tilida «magor-missabib». 3-ayəttiki izaɦatni kərüng. ■ **20:11** Yər. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40 □ **20:12 «ɦəqqaniylarni sinaydioɣan, insanning wijdani wə qəlbini kəridioɣan...» —** «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:12** Yər. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23 □ **20:13 «U namrat kixini rəzillik qiloɣuqilardin qutquzoɣan» —** «namrat kixi» bəlkim Yərəmiyaning øzini kərsitidu. ■ **20:14** Yər. 15:10

15 Atamoɣa həwər elip: «sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan
adəmgə lənət bolsun! ■
16 Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ḳilmay oɣulatḳan xəḥərlərdək bolsun; u ətigəndə
nalə, qüxtə alaḳzadilik quḳanlirini anglisun — □ ■
17 qünki u meni baliyatḳudin qüxkinimdila eltürüwətmigən; apam mening gərüm
bolsiidi, uning ḳorsiḳi mən bilən təng ḥəmixə qong bolsiidi!
18 Nemixḳa mən japa-muxəḳḳət, azab-oḳubətni kərüxkə, künlirimni hijalət-aḥanət
iqidə ətküzüxkə baliyatḳudin qiḳḳandimən?■

21

Pərwərdigar Yerusalemni düxmənlərgə tapxuridu

1 Padixaḥ Zədəkiya Malkiyaning ooɣli Paxhurni ḥəm Maaseyaḥning ooɣli, kaḥin
Zəfaniyani əwətkəndə, Yərəmiyaoɣa Pərwərdigardin təwəndiki munu bir səz kəldi:
— □
2 (*Ular*: «Biz üqün Pərwərdigardin yardəm soriɣin; qünki Babil padixaḥi
Neboḳadnəsar bizgə ḥujum ḳilidu; Pərwərdigar Өzining *ətkənki* karamət ḳiloɣan
ixliri boyiqə, bizgimu ohxax muamilə ḳilip, uni yenimizdin yandurarmikin?» — *dəp
soridi*.
3 Yərəmiya uloɣa: — Zədəkiyaoɣa mundaḳ dənglar, — dedi)
4 — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən ḳolliringlar
tutḳan, silərni ḳorxiwaloɣan Babil padixaḥi ḥəm kaldiylərgə sepil sirtida jəng ḳilixḳa
ixlitidioɣan, jəng ḳoralliringlarni ḳayriwetimən wə bularni bu xəḥərning otturisida
yioɣiwalimən; □
5 Mən Өzümmu sozuloɣan ḳolum wə küqlük bilikim bilən, oɣəzipim bilən, ḳəḥrim
bilən wə ḥəssiləngən aqqiḳim bilən silərgə jəng ḳilimən!
6 Mən bu xəḥərdə turuwatḳanlarni, insan bolsun, ḥaywan bolsun urimən; ular
dəḥxətlik bir waba bilən əlidu.
7 Andin keyin, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyani,
hizmətkarlirini, həlḳni, yəni bu xəḥərdə wabadin, ḳiliqtin wə ḳəḥətqiliktin ḳelip
ḳaloɣanlar bolsa, Mən ularni Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning ḳolioɣa, ularning
düxmənlirining ḳolioɣa wə jenini izdigüqilərning ḳolioɣa tapxurimən; Neboḳadnəsar
ularni ḳiliq tioɣi bilən uridu; u nə ularni ayimaydu, nə uloɣa iqini ḥeq aoɣritmaydu,
nə rəḥim ḳilmaydu.
8 Lekin sən bu həlḳḳə mundaḳ deyixing kerək: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mən aldinglarda ḥayat yoli wə mamat yolini salimən; □

■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16 «Atamoɣa həwər elip: «Sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan adəmgə lənət bolsun! (15-ayət) Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ḳilmay oɣulatḳan xəḥərlərdək bolsun...»** — pəyoɣəmbərning өzining ḳayoɣu-ḥəsrəttin qiḳḳan bu aqqiḳ səzlirini xübḥisizki, Hudaning yolyoruḳi bilən biz üqün hatiriligini bilən, biz: «Huda bularni qoḳum əməlgə axuroɣan», dəp ḳarimaymiz. Pəyoɣəmbərning bu səzlirini hatiriləxtiki məḳsiti bizning pəyoɣəmbərning xunqə ḳiynilip kətkənlikini obdan qüxiniximiz üqündur. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20 □ **21:1 «Malkiyaning ooɣli Paxhur»** — demisəkmu, bu 20-babtiki «Paxhur» əməs; lekin bu Paxhurmu keyinki waḳitlarda Yərəmiyaoɣa ziyankəxlik ḳilidioɣan adəm bolidu (29:25-27ni kərüng). «Zəfaniya» bolsa өzining mustəḳil kəzḳarixi yoḳ boloɣan yənə bir «yumilaḳ tawuz»oɣa ohxaydu. (29:29diki wəḳəni kərüng). U bəlkim ahirda Babilning «ḳarawul begi» təripidin əlümgə məḥkum ḳilinoɣan «Zəfaniya»oɣa ohxax adəm idi (52:24-27ni kərüng). □ **21:4 «kaldiylər»** — demisəkmu, «kaldiylər» Babilliḳlarni, bolupmu Babil ləxkərlirini kərsitidu. □ **21:8 «lekin sən bu həlḳḳə mundaḳ deyixing kerək»** — «bu həlḳ» Yerusalemda ḳamilip ḳaloɣan həlḳni kərsitidu.

9 kim bu xəhərdə qalmaqqi bolsa, qiliq, qəhətqilik wə waba bilən ölidu; lekin kim xəhərdin qiqip, silərni qorxiwaloqan kaldiylərgə təslim bolsa, u hayat qalidu; uning jeni özigə aloqan oljidək bolidu. ■
10 Qünki Mən bu xəhərgə yahxiliq üqün əməs, bəlki yamanliq qilix üqün yüzümni qaratquzdum, — dəydu Pərwərdigar; u Babil padixahining qoliqa tapxurulidu, u uni ot selip köydüriwetidu.

Ordidikilər tooqruluq

11 Wə Yəhuda padixahining jəməti tooqruluq Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
12 I Dawutning jəməti, Pərwərdigar mundaq dəydu: — hər ətigəndə adalət bilən höküm qiqiringlar, bulanoqan kixini əzgüqining qolidin qutquzunglar; bolmisa, qiloqanliringlarning rəzilliki tüpəylidin, qəhrim partlap, ottək həmmini köydüridu; uni öqürələydioqan heqkim bolmaydu; □ ■
13 Mana, Mən sanga qarxidurmən, i jiloqa üstidə, tüzləngliktiki qiyada olturoquqi, yəni «Kim üstimizgə qüxüp hujum qilalisun, kim öylirimizgə besip kirəlisun?!» degüqi, — dəydu Pərwərdigar. □
14 Mən silərning qilmixinglarning mewisi boyiqə silərgə yeqinlixip jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar; wə Mən uning ormanliqida bir ot yaqimən, u bolsa uning ətrapidiki həmmini köydürüp tügitidu.□ ■

22

Padixahqa eytiloqan bir səz

1 Pərwərdigar manga mundaq dedi: «Baroqin, Yəhuda padixahining ordisioqa qüxüp bu səzni xu yərdə qiloqin: — □
2 Pərwərdigarning səzini angla, i Dawutning təhtigə olturoquqi, Yəhuda padixahi — Sən, öləmdar-hizmətkarliring wə muxu dərwazilardin kirip-qiqidioqan həlqing, —
3 Pərwərdigar mundaq dəydu: Adalət wə həkkaniylik yürgüzünglar; bulanoqan kixini əzgüqining qolidin qutquzunglar; musapirlarni, yetim-yesirlərni wə tul hotunlarni heq harlimanglar yaki bozək qilmanglar, gunahsiz qanlarni bu yərdə tökmənglar. ■

■ **21:9** Yər. 38:2 □ **21:12 «I Dawutning jəməti, ...: — hər ətigəndə adalət bilən höküm qiqiringlar»** — qarioqanda, padixahning sotliri ətigəndə ötküzülətti. Yənə kelip «hər ətigəndə» degən ibarə bəlkim «adalət birinqi ix bolsun, hər künidə əng muhim ix bolsun» degən köqmə mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. ■ **21:12** Yər. 22:3 □ **21:13 «jiloqa üstidə... qiyada olturoquqi...»** — bizningqə bu ordida olturoqan padixah-əmirlərni kərsitidu. Əslidə padixah ordisining quruluxi üqün, Yerusalemdiki ikki taoq arisidiki kiqik jiloqa «tüzlənglik» qilip tinduruloqan andin uning üstigə orda quruloqan. Xundaq qilip Kidron jiloqisi üstidə, — yəni «pələkkə takaxkan» bir intayin bihətər jayda — orda kərünətti. Demək, bu səzlər padixah həm ordidikilərgə eytiloqan boluxi kerək. Bəzi tərjimanlar bu ayət Yerusalem xəhirini kərsitidu, dəp qaraydu. Padixahning ordisining alahidə əhwali wə kəynidiki ayətlərgə qarioqanda, bizningqə u ordidikilərning özlirini kərsitidu. □ **21:14 «Mən uning ormanliqida bir ot yaqimən»** — «ormanlik» nemin kərsitidu? Ordining bir pəhri boloqan Sulayman padixah bina qiloqan həywətlik «Liwan ormanliqi öyi» (Liwanning kedir yaoqiqidin yasaloqan) idi. 22:6nimu kərüng. ■ **21:14** Yər. 17:27 □ **22:1 «Baroqin, Yəhuda padixahining ordisioqa qüxüp bu səzni xu yərdə qiloqin»** — bizningqə, bu səz bəlkim Zədəkiyadin ilgiriki bir padixahqa eytiloqan bolsa kerək, qünki bu səz birhil «qutquzux» ümidini elip kelətti; lekin 21-bab, 12-14-ayətlərdə Zədəkiya pəqət «jazalax»ni kütidu (uningoqa ikki hil jaza elip kelinidu). ■ **22:3** Yər. 7:6; 21:12

4 Silər bu əmrlərgə ḥəqiqətən əməl qilsanglar, əmdi Dawutning təhtigə olturoɣan
padixaḥlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri wə həlqi jəng ḥarwilirioɣa
olturup wə atlaroɣa minip bu өyning dərwaziliridin kirip qiqixidu. □ ■
5 Biraq silər bu səzlərni anglimisanglar, Mən Өz namim bilən qəsəm iqkənki, — dəydu
Pərwərdigar, — bu orda bir harabə bolidu.□
6 Qünki Pərwərdigar Yəḥuda padixaḥining өyi toоruluq mundaq dəydu: — Sən
Manga huddi Gilead, Liwanning qoqqisidək boloɣining bilən, bərḥək Mən seni bir
qəl-bayawan, adəmlər waz kəqkən xəḥərlərdək qilimən. □
7 Mən ḥərbiri yahxi qorallanoɣan wəyran qiloɣuqilarni sanga qarxi əwətimən; ular
«esil kedirliringni» kesiwetip, otqa taxlaydu. □ ■
8 Nuroɣun əllər bu xəḥərdin өtüp, ḥərbiri yeqinidin: «Nemixqa Pərwərdigar bu uluoɣ
xəḥərni bundaq qiloɣandu?» dəp soraydu.■
9 Wə ular jawabən: «Qünki ular Pərwərdigar Hudasining əḥdisidin waz keqip, baxqa
ilaḥlaroɣa qoqunup ularning qulluqioɣa kirgən» — dəydu.

1-bexarət — Yəḥoaḥaz padixaḥning jazasi

10 Өlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aḥ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün
qattiq yioɣlanglar, qünki u өz yurtioɣa ḥeqqaqan qaytip kəlməydu. □
11 Qünki Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooɣli, yəni atisi Yosiyaning ornioɣa təhtigə
olturoɣan, bu yərdin sürgün boloɣan Xallum toоruluq Pərwərdigar mundaq dəydu:
U ḥərgiz bu yərgə qaytmaydu; □
12 qünki u əsir qilinip apiriloɣan yurtta өlidu, u bu zeminni ikkinqi kөrməydu.□

2-bexarət — Yəḥoakim padixaḥning jazasi

□ **22:4 «Dawutning təhtigə olturoɣan padixaḥlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri…»** — muxu yərdiki «ular» ibraniy tilida «u». Məlum bir zamanda Dawutning təhtigə olturoɣan padixaḥ pəqət bir bolidu, əlwəttə. ■ **22:4** Yər. 17:25 □ **22:5 «Mən Өz namim bilən qəsəm iqkənki..»** — ibraniy tilida «Mən Өzüm bilən qəsəm iqkənki…». □ **22:6 «Sən Manga huddi Gilead, Liwanning qoqqisidək…»** — Gilead wə Liwan güzəl ormanliqliri bilən dangqi qiqqan jaylardur. Yuqirida eytqinimizdək, padixaḥning ordisi ḥərhil yaoɣaqlar bilən bezəlgənidi. □ **22:7 «Mən ḥərbiri yahxi qorallanoɣan wəyran qiloɣuqilarni sanga qarxi əwətimən; ular «esil kedirliringni» kesiwetip, otqa taxlaydu»** — ordidiki qiraylik yaoɣaq tüwrük-yasaqlar toоruluq yuqiriqi 6-ayəttiki izaḥatni kөrüng. ■ **22:7** Yər. 15:6 ■ **22:8** Qan. 29:23; 1Pad. 9:8 □ **22:10 «Өlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aḥ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün qattiq yioɣlanglar…»** — (izaḥat: — təwəndiki 10-30-ayətlər bolsa, Yəḥudaning üq padixaḥining jazasi toоruluq bexarətlərdin ibarət. Xunga, bexarətlər miladiyədin ilgiri 609-597-yillar məzgilidə berilgən; xübḥisizki, Yərəmiyaningmu bu yərdə ularni bir yərdə bayan qilixning məqsiti, bu ərziməs padixaḥlarni 23-babtiki bexarəttə kөrsitilgən «ḥəqiqiy baqquqi» — yəni Məsiḥ bilən selixturuxtin ibarəttur. Padixaḥlar («həlqni baqquqi») əyiblik (22), Yerusalemdikilər өzlirimu əyiblik (20-23), qünki ular bu padixaḥlar («baqquqilar»)ning əyx-ixrətlik turmuxioɣa qiziqqan, ḥəxəmətlik ordisidin pəhirləngən; ular yənə bu padixaḥlarning qoqunoɣan butlirioɣa qoqunoɣan, xuningdək ularning yat ələning padixaḥliri («sening axniliring») bilən boloɣan ittipaqlixixlirini toluq qollioɣan. Undaq ittipaqlixix Pərwərdigaroɣa tayanmasliqtin ibarət idi). (1-bexarət (10-12) toоruluq izaḥat: — miladiyədin ilgiri 609-yili Yosiya padixaḥ Misir padixaḥi Pirəwn təripidin jəngdə өltürülgən. U adalətlik-diyanətlik padixaḥ bolup, nuroɣun həlq uning өlümigə qattiq өkünüxti. Yəḥoaḥaz təhtidə üq ayla olturoɣan, andin miladiyədin ilgiri 609-597-yilliri Pirəwn təripidin sürgün qilinoɣan. Bu bexarət xu qaoɣda berilixi kerək idi. Xunga bexarəttiki «өlgini» bolsa Yosiyani, «sürgün boloɣini» bolsa Yəḥoaḥazni kөrsitidu). □ **22:11 «Xallum»** — Yəḥoaḥazning birinqi ismi, mənisi «ḥesab elix» boloɣaqqa, Yərəmiya bəlkim uni muxu yərdə qəstən ixlitidu; uningdin ḥesab elinidioɣan bolidu. □ **22:12 «u əsir qilinip apiriloɣan yurtta өlidu, u bu zeminni ikkinqi kөrməydu.»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi toоrisida «2Pad.» 34:23ni kөrüng.

13 Өyini adilsizliқ bilən, balihana-rawaқlirini adalətsizlik bilən қuroɣanning ҳalioɣa
way! U қoxnisini bikar ixlitip, əmgikigə ҳeqқandaқ ҳək bərməydu; □ ■
14 u: «Өzümgə kəngtaxa bir ordini, azadə rawaқlar bilən қoxup salimən; tamlirioɣa
derizilərni kəng qiқirimən; tamlirini kedir tahtaylar bilən bezəymən, өylirini pərəng
sirlaymən» — dəydu. *Uning ҳalioɣa way*!
15 Sən kedir yaoɣiqidin yasaloɣan tahtaylarni qaplap, *ata-bowiliring* bilən bəsləxsəng
қandaқmu padixaҳ boluxқa layiқ bolisən? Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür eytip,
adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu? Xunga u buning yahxiliқini kərgən. □
16 U məminlərning wə namratlarning dəwasini tooɣra sorioɣan; xunga həlқning
əҳwali yahxi idi. Bundaқ ix Meni tonuxtin ibarət əməsmu?» — dəydu Pərwərdigar.
17 — Biraқ kəzüng wə kənglüng bolsa pəқət өz jazanə-mənpəətinggə erixix,
gunaҳsizlarning қenini təküx, zorluқ-zumbuluқ wə bulangqiliқ қilix pəytini kəzləp
tikilgəndur.
18 Xunga Pərwərdigar Yəҳuda padixaҳi Yosiyaning ooɣli Yəҳoakim tooɣruluқ mundaқ
dəydu: — Həlқ uning өlümidə: «Aҳ, akam! Aҳ, singlim!» dəp aҳ-zarlar kətürməydu;
yaki uning üqün: «Aҳ, begim! Aҳ, uning ҳəywisi!» dəp aҳ-zarlar kətürməydu; ■
19 u exəkning dəpnisidəк kəmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtioɣa qərüp
taxlinidu.□ ■

Yerusalemdikilərgə agaҳ berix

20 Liwanoɣa qiқip pəryad қil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoққiliridinmu
nalə kətür; qünki sening «axniliring»ning ҳəmmisi nabut қilindi. □
21 Mən aman-esən turoɣiningda sanga agaҳlandurdum; lekin sən: «Anglimaymən!»
— deding. Yaxliқingdin tartipla bundaқ қilip Mening awazimoɣa қulaқ salmaslиқ dəl
sening yolung bolup kəlgən. □ ■
22 Xamal barliқ «baққuqi»liringoɣa «baққuqi» bolup ularni uqurup ketidu, xuning
bilən axniliring sürgün boluxқa qiқidu; bərҳəқ, sən xu qaoɣda barliқ rəzilliking
tüpəylidin hijil bolup rəswa bolisən. □
23 I «Liwan»da turoɣuqi, kedir dərəhliri üstigə uwilioɣuqi, sən toloɣaқ tutқan ayalning
azabliridəк, dərd-ələmlər bexingoɣa qüxkəndə қanqilik ingrap ketərsən!□

□ **22:13 «Өyini adilsizliқ bilən, balihana-rawaқlirini adalətsizlik bilən қuroɣanning ҳalioɣa way!...»** — bu Yəҳoakimni kərsitidu. Bu bexarət (13-19, 20-23) Yəҳoakim tooɣruluқ bexarət. «2Pad.» 23:34-24:6dimu hatiriləngən, Pirəwn Yəҳoaҳazni sürgün қiloɣandin keyin ukisi Yəҳoakimni «қonqaқ padixaҳ» boluxқa tikligən. U on bir yil təhtkə olturoɣan, rəzil padixaҳ idi. Yəҳudiy tarihxunas yosefus Yəҳoakimning өlümi bexarəttək boloɣanliқini hatiriligən (Yosefusning «Қədimki ixlar»i, 10-bab, 6:3). ■ **22:13** Law. 19:13; Қan. 24:14,15; Ҳab. 2:9 □ **22:15 «Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür eytip, adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu?»** — «atang» bolsa durus padixaҳ Yosiya idi. «...yəp-iqixkə təxəkkür eytip...» ibraniy tilida pəқət səzmusəz bolsa: «u yegən wə iqkən...» deyilidu. ■ **22:18** Yər. 16:4, 5, 6 □ **22:19 «u exəkning dəpnisidəк kəmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtioɣa qərüp taxlinidu»** — Yəҳudiy tarihxunas Yosefusning degini boyiqə boloɣanda, Nebokadnəsar uning jəsitini Yerusalemning sepilidin sirtқa taxliwətkənidi. ■ **22:19** Yər. 15:3; 36:30 □ **22:20 «Liwanoɣa qiқip pəryad қil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoққiliridinmu nalə kətür»** — bu üq jay (Liwan, Baxan, Abarim) ҳəmmisi «yukiri jay»lar idi. Israilning eoɣir bir gunaҳi bolsa «yukiri jay»laroɣa qiқip xu yərdə butlaroɣa «tawapgaҳ» yasap ularoɣa qokunuxtin ibarət. Lekin ularoɣa «axnilar» boloɣan butlarning ҳəmmisi düxmən təripidin buzulidu yaki bulinip ketidu (22-ayətnimu kərüng). «Axnilar» ikkinqi mənisi bəlkim ular ittipaқdax қilmaқqi boloɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:21 «Mən aman-esən turoɣiningda sanga agaҳlandurdum»** — bu bəlkim Yərəmiyadin ilgiriki pəyoɣəmbərlərning səzlirini kərsitidu. ■ **22:21** Yər. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ **22:22 «baққuqilar»** — «baққuqilar», xübhisizki, padixaҳlar, atalmix «pəyoɣəmbərlər» wə kaҳinlarni kərsitidu. «Axnilar» bolsa bəlkim ular qokunoɣan butlarni ҳəmdə yənə өzi butlaroɣa qokunoɣan ittipaқdax қilmaқqi boloɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:23 «қanqilik ingrap ketisən»** — yaki, «nemidegən eqinarliқ bolarsən-ҳə!»

3-bexarət, 24-30-ayət •••• Koniya, yəni «Yəhoakin» padixah sürgün kilinip kaytip kəlməydu

24 Өz hayatim bilən kəsəm iqimənki, — dəydu Pərwərdigar, — sən Yəhoakimning ooŋli Koniya hətta ong kolumdiki məhürlük üzük bolsangmu, Mən seni xu yərdin yulup taxlaymən; □
25 Mən seni jeningni izdigüqilərning koliŋa wə sən korkkan adəmlərning koliŋa, yəni Babil padixahi Nebokadnəsarning koliŋa wə kaldiylərning koliŋa tapxurimən.
26 Mən seni həm seni tuŋkan anang ikkinglarni өzünglar tuŋulmiŋan yat bir yurtka qəriwetimən; silər xu yərdə өlisilər.
27 Jeninglar kaytip kelixkə xunqə təxna boloŋan bu zeminŋa bolsa, silər hərgiz kaytip kelalməysilər.
28 Koniya degən bu kixi qekiloŋan, nəzərgə elinmaydiŋan sapal kozimu? Heqkim karimaydiŋan bir kaqimu? Əmdi nemixka ular, yəni u wə uning nəsli boloŋanlar qəriwetilgən, ular tonumaydiŋan bir yurtka taxliwetilidu?
29 I zemin, zemin, zemin, Pərwərdigarning səzini angla!
30 Pərwərdigar mundak dəydu: — Bu adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oŋəlibə kilalmiŋan bir adəm» dəp yazoŋin; qünki uning nəslidin heqkandak adəm oŋəlibə kilip, Dawutning təhtigə olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu.□

23

Yaloŋan bakkuqilar wə həkikiy bakkuqi; sürgünlüktin kaytip kəlgən bir həlk, yengi bakkuqilar

1 Mening yaylikimdiki koylarni halak kiloŋuqi wə tarkitiwətküqi pada bakkuqilarning haliŋa way! — dəydu Pərwərdigar. □ ■
2 Xunga Israilning Hudasi boloŋan Pərwərdigar Өz həlkini xundak bekiwatkan bakkuqilaroŋa mundak dəydu: «Silər Mening padamni tarkitiwətkənsilər, ularni həydiwətkənsilər wə ularni izdimigənsilər wə ulardin heq həwər almiŋansilər; mana, Mən silərning kilmixliringlarning rəzillikini өz bexinglaroŋa qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar —
3 wə padamning kaldisini bolsa, Mən ularni həydiwətkən barlik padixahliklardin yiŋimən, ularni өz yaylakliriŋa kayturimən; ular awup kөpiyidu.
4 Mən ularning üstigə ularni həkikiy bakidiŋan bakkuqilarni tikləymən; xuning bilən ular ikkinqi korkmaydu yaki parakəndə bolmaydu, ulardin heqkaysisi kəm bolmaydu, — dəydu Pərwərdigar. ■

□ **22:24 «Sən Yəhoakimning ooŋli Koniya hətta ong kolumdiki məhürlük üzük bolsangmu, Mən seni xu yərdin yulup taxlaymən...»** — bu bexarət (24-30) Yəhoakin (kiska ismi, Koniya) padixah tooŋruluktur. Yəhoakin miladiyədin ilgiri 597-yili atisi Yəhoakimning ornini besip, üq ayla təhttə olturoŋan. U rəzil padixah bolup, Babil padixahi Nebokadnəsar təripidin sürgün kilinoŋan. Bu ixlar «2Pad.» 23:34-24:6də hatiriləngən). Əməliyəttə Yəhoakin (Koniya, yaki Yəkoniyah) wə Yəhudaning barlik padixahliri Pərwərdigarning hokukining wəkili boloŋaqka, ularni uning «məhürlük üzük»i degili bolatti. Okurmənlər bir padixahning «məhürlük üzük»ining өzigə xunqə muhim wə kədirlik bolidiŋanlikini təsəwwur kilalaydu; əgər Huda «məhürlük üzük»ni taxliwətkən bolsa, undakta üzüktə intayin yirginqlik bir ix qokum pəyda boloŋan boluxi kerək idi. □ **22:30 «Bu adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oŋəlibə kilalmiŋan bir adəm» dəp yazoŋin; qünki uning nəslidin heqkandak adəm oŋəlibə kilip, Dawutning təhtigə olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu»** — bu 30-ayəttiki muhim bir bexarət tooŋruluk «Koxumqə səz»imizgə karang. □ **23:1 «yaylikimdiki koylar»** — Yəhudiy həlkini kərsitidu, əlwəttə. ■ **23:1** Əz. 34:2 ■ **23:4** Əz. 34:11,12

5 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Dawut üqün bir «Ḥəkḳaniy Xah»ni əstürüp tikləymən; u padixaḥ bolup danalik bilən ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu. □ ■
6 Uning künliridə Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikta turidu; u xu nami bilən atiliduki — «Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz». □ ■
7 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Israillarni Misir zeminidin ḳutḳuzup qikarоqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» degən ḳəsəm ḳaytidin ixlitilməydu, ■
8 bəlki xu künlərdə «Israillarni ximaldiki zemindin wə Өzi ularni ḥəydigən barlik padixaḥliklardin ḳutḳuzup qikarоqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm iqilidu. Andin ular өz yurtida turidu.

Sahta pəyоqəmbərlər tooqrisida

9 Pəyоqəmbərlər tooqruluk: — Mening kənglüm iq-baoqrimda sunuktur; səngəklirimning ḥəmmisi titrəydu; mən məst bolоqan adəm, xarab təripidin yengilgən adəmgə ohxaymən; bundak boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-mukəddəs səzliri tüpəylidindur; □
10 qünki zemin bolsa zinahorlaroqa tolоqan; ularning yügürüxliri tooqra yolda əməs; ularning ḥokuki ḥəkḳaniylik yolida əməs. Xunga *Pərwərdigarning* ləniti tüpəylidin zemin ḳaoqjiraydu; daladiki ot-qəp solixidu; □ ■
11 qünki ḥəm pəyоqəmbər ḥəm kaḥin ḥaram boldi; ḥətta Өz өyümdimu ularning rəzil kilmixlirini bayḳidim, — dəydu Pərwərdigar. ■
12 — Xunga ularning yoli өzlirigə ḳarangoqulukta mangidioqan, teyiloqak yollardək bolidu; ular bu yollarda putlixip, yikilidu; qünki ular jazalinidioqan yilida Mən ularning bexioqa yamanlik qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar. □ ■
13 Mən awwal Samariyədiki pəyоqəmbərlərdə əhməkliḳni kərgənmən; ular Baalning namida bexarət berip, həlḳim Israilni azduroqan;
14 birak Yerusalemdiki pəyоqəmbərlərdimu yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahorluk ḳilidu, yaloqanlikta mangidu, rəzillik ḳiloquqilarning ḳolini küqəytiduki, nətijidə ḥeqḳaysisi rəzillikidin yanmaydu; ularning ḥəmmisi Manga Sodomdək, *Yerusalemda*

□ **23:5 «Mən Dawut üqün bir «Ḥəkḳaniy Xah»ni əstürüp tikləymən; u padixaḥ bolup danalik bilən ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu»** — Yəḥoaḥaz, Yəḥoakim wə Yəḥoakinning ələxi yaki sürgün boluxi bilən Dawutning jəməti «kesilgən bir dərəh»ning kətikidək bolidu. Lekin Huda Məsiḥ («Ḥəkḳaniy Xah») bilən yənila bu dərəhni ḳaytidin kəklitidu. «Yəx.» 11:1-6ni wə «Zək.» 3:8 wə 6:12ni kərüng. ■ **23:5** Yəx. 4:2; 40:11; Yər. 33:14,15; Dan. 9:24; Luka 1:32,33 □ **23:6 «Uning künliridə Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikta turidu; u xu nami bilən atiliduki — «Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz»»** — bu bexarət: (1) Məsiḥning Hudalik təbiitini; (2) kəlgüsidə Yəḥuda (ikki ḳəbilə)ning wə Israil (on ḳəbilə)ning ḳaytidin bir bolidioqanlikini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **23:6** Ḳan. 33:28 ■ **23:7** Yər. 16:14,15 □ **23:9 «bundak boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-mukəddəs səzliri tüpəylidindur»** — kəz aldidiki (təwəndə, 10-40-ayətlərdə eytiloqan) gunaḥlar, sahtilik wə xundakla həlḳning (uning Pərwərdigarning ḥəkikiy səzlirini uloroa yətküzüxi tüpəylidin) өzini rət kiloqanliki Yərəmiyaning kənglini parakəndə wə sunuk kiloqan. □ **23:10 «zemin bolsa zinahorlaroqa tolоqan»** — bu «zinahorlar»ning kim ikənliki təwəndiki 11-ayəttə ayan kilinidu — yəni өz ḥokukini ḥaram yolda ixlitidioqan kaḥinlar wə sahta pəyоqəmbərlər. Ularning «zinahorluki» bəlkim ḥəm jismaniy jəḥəttiki zinahorluk wə Hudaoqa wapasizlik kilip butlaroqa qokunuxnimu kərsitidu. Pələstindiki butpərəslik ḥərdaim buthanidiki «paḥixə ayallar» bilən baoqlik idi. ■ **23:10** Yər. 5:7, 8; 9:2 ■ **23:11** Yər. 6:13; 8:10; 14:18 □ **23:12 «ular jazalinidioqan yili»** — ibraniy tilida «ularni yoklixim kerək boloqan yili» dəp ipadilinidu. ■ **23:12** Zəb. 35:6; 73:18; Yər. 13:16

turuwatqanlar Manga Gomorradək boldi. □ ■
15 Xunga samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar pəyqəmbərlər tooqruluq mundaq dəydu: — Mana, Mən ularni əmən bilən ozuqlandurimən, ularqa ət süyini iqküzimən; qünki Yerusalemdiki pəyqəmbərlər haramliqning mənbəsi bolup, haramliq ulardin pütkül zeminqa tarqilip kətti.■
16 Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silərgə bexarət beriwatqan pəyqəmbərlərning səzlirigə qulaq salmanglar; ular silərni bimənilikkə yetəkləydu; ularning səzliri Pərwərdigarning aqzidin qiqqan əməs, bəlki əz kənglidə təsəwwur qilqan bir kərünüxni səzləwatidu.
17 Ular Pərwərdigarning səzini kəzigə ilmaydiqanlarqa: «Silər aman-tinqliqta turisilər» dəydu wə əz kənglining jahilliqida mangidiqanlarning hərbirigə: «Heqqandaq yamanlik bexinglarqa qüxməydu» — dəydu. □ ■
18 Biraq ulardin qaysi birsi Pərwərdigarning kengixidə Uning səz-kalamini bayqap qüxinix wə anglax üqün turqan? Ulardin kim Uning səzini qulaq selip angliqan?
19 Mana, Pərwərdigardin qiqqan bir boran-qapqun! Uningdin qəhr qikti; bərhək, dəhxətlik bir qara quyun qikip kəldi; u pirqirap rəzillərning bexiqa qüxidu. ■
20 Uning kənglidiki niyətlirini ada qilip toluq əməl qilquqə, Pərwərdigarning qəzipi yanmaydu; ahirki künlərdə silər buni obdan qüxinip yetisilər.
21 Mən bu pəyqəmbərlərni əwətmigənmən, lekin ular həwərni jar qilixqa qatriqan; Mən ularqa səz qilmidim, lekin ular bexarət bərgən. ■
22 Halbuki, ular Mening kengiximdə turqan bolsa, Mening həlqimgə səzlirimni anglatquzqan bolsa, əmdi həlqimni rəzil yolidin wə qilmixlirining rəzillikidin yanduroqan bolatti.

23 Mən pəqət bir yərdila turidiqan Hudamu? — dəydu Pərwərdigar, — Mən yiraq-yiraqlardiki hərjayda turidiqan Huda əməsmu? □
24 Birsi yoxurun jaylarda məküwalsa Mən uni kərəlməmdimən? — dəydu Pərwərdigar; — asman-zemin Mən bilən toldurulqan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar. ■
25 Mən Mening namimda yalqan bexarətlər beridiqan pəyqəmbərlərning: «Bir qüx kərdüm! Bir qüx kərdüm!» degənlirini anglidim;
26 bundaq pəyqəmbərlər yalqan bexarətlərni beridu, ular əzining kənglidiki ezitqu təsəwwurliridin pəyqəmbərlər boluxiwalqan. Əmdi ular bundaq ixlarni qaqanqiqə kəngligə pükidu?
27 Ular hərbiri qaqanqiqə əz yeqiniqa eytqan qüxliri arqilik (huddi ata-bowilirining Baalqa qoqunup namimni untuqiniqa ohxax) həlqimgə namimni untulduruxni pəmləydu?■

□ **23:14 «Yerusalemdiki pəyqəmbərlərdimu yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahorluk qilidu, yalqanliqta mangidu, rəzillik qilquqilarning qolini küqəytiduki, nətijidə heqqaysisi rəzillikidin yanmaydu...»** — Samariyədiki pəyqəmbərlərning sahta bexarət («Baalning namida») bərgənliki heqqandaq əjəblinərlik ix əməs; Samariyə (Israil, yəni «ximaliy padixahlik») butpərəs padixahlar astida baldurla Hudaning yolidin qikqanidi. Biraq Yerusalem (Yəhuda)da Huda əwətkən həqiqiy pəyqəmbərlər kəp bolqaqqa, həqiqətni ularqa nisbətən helila obdan bilixi kerək idi. **«ularning həmmisi Manga Sodomdək, Yerusalemda turuwatqanlar Manga Gomorradək boldi»** — oqurmənlərgə məlumki, Sodom wə Gomorra ikki intayin rəzil xəhərlər bolup, Huda ular üstigə ot yaqdurup wəyran qiliwətkənidi («Yar.» 19-babni kərüng). ■ **23:14** Yəx. 1:9 ■ **23:15** Yər. 8:14; 9:15 □ **23:17 «Ular Pərwərdigarning səzini kəzigə ilmaydiqanlarqa: «Silər aman-tinqliqta turisilər» dəydu wə...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Ular meni kəmsitidiqanlarqa: «Pərwərdigar mundaq dəydu: Silər aman-tinqliqta turisilər» dəweridu wə...». ■ **23:17** Yər. 6:14; 8:11; Əz. 13:10; Zək. 10:2 ■ **23:19** Yər. 30:23, 24 ■ **23:21** Yər. 14:14 □ **23:23 «Mən pəqət bir yərdila turidiqan Hudamu?»** — ibraniy tilida «Mən pəqət yeqinda turidiqan Hudamu?». ■ **23:24** Zəb. 139:7-12; Am. 9:2, 3 ■ **23:27** Hak. 3:7; 8:33,34

28 Qüxni kərgən pəyoɣəmbər, qüxni eytip bərsun; Mening səzümni angliɣan kixi bu
səzümni əstayidilliq bilən səzlisun; pahalning buoɣday bilən selixturoɣuqilik nemisi
bardu? — dəydu Pərwərdigar.
29 — Mening səzüm huddi kəydürgüqi bir ot wə taxni qaqidioɣan bazoɣan əməsmu?
— dəydu Pərwərdigar.
30 Xunga mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə qarxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, —
ularning ḥərbiri əz yeqinidin «Mening səzlirim»ni ooɣrilap doramqiliq qilidu. ■
31 Mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə qarxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, — ular əz
tillirini qaynap: «*Pərwərdigar* dəydu…» dəp bexarət beridu.
32 Mana, yaloɣan qüxlərni bexarət qilip bularni yətküzüp, yaloɣanqiliqi wə baxbax-
taqliqi bilən Mening həlqimni azduroɣanlaroɣa qarxidurmən, — dəydu Pərwərdigar;
— Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoɣan əməsmən; ular bu həlqqə
ḥeqqandaq payda yətküzməydu, — dəydu Pərwərdigar.■
33 Əmdi yaki bu həlq, yaki pəyoɣəmbər, yaki kaḥin səndin: «Pərwərdigarning sanga
yükligən səzi nemə?» dəp sorisa, sən ularoɣa: «Qaysi yük?! Mən silərni Əzümdin
yiraq taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar. □
34 «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəydioɣan ḥərqaysi pəyoɣəmbər, kaḥin yaki həlq
bolsa, Mən bu kixini əyidikilər bilən təng jazalaymən.
35 Əmdi silərning ḥərbiringlar əz yeqinidin wə ḥərbiringlar əz qerindixidin
muxundaq: «Pərwərdigar nemə jawab bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp
sorixinglar kerək.
36 Silər «Pərwərdigarning yükligən səzi» degənni qaytidin aoɣzinglaroɣa almaysilər;
qünki ḥərbiringlarning əz səzi əzigə yük bolidu; qünki silər Hudayimiz, samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, tirik Hudaning səzlirini burmilioɣansilər.
□
37 Ḥərbiringlar pəyoɣəmbərdin muxundaq: «Pərwərdigar sanga nemə dəp jawab
bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp sorixing kerək.
38 Lekin silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəwərgininglar tüpəylidin, mana
Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi»
dəwerisilər wə Mən silərgə: ««Pərwərdigarning yükligən səzi» demənglər» dəp
həwər əwətkənmən,
39 xunga mana, Mən silərni pütünləy untuymən, Mən silərni silərgə wə ata-
bowiliringlaroɣa təqdim qiloɣan xəḥər bilən təng yüzümdin yiraq taxlaymən; □
40 Mən üstünglaroɣa mənggü rəswaqilik wə ḥərgiz untulmaydioɣan mənggülük
xərməndilikni qüxürimən! ■

24

Yahxi ənjürlər, yaman ənjürlər

■ **23:30** Qan. 18:20; Yər. 14:14,15 ■ **23:32** Zəf. 3:4 □ **23:33 «Pərwərdigarning sanga yükligən səzi nemə?… Qaysi yük?!…»** — oqurmənlərgə ayan boliduki, ibraniy tilida «yük» wə «eoɣir bexarət» degənlər ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. Pərwərdigarning jawabi «Silər əzünglar Manga yük!» degən mənidə. Həlqning Yərəmiyadin «Pərwərdigarning (sanga) yükligən səzi» tooɣruluq sorixi ḥəjwiy, kinayilik gəp idi — bu səzning tegidə: «Yərəmiya ḥərdaim bizgə eoɣir səzlər, xum həwərni yətküzidu» degən mənə bar idi. Ularning qulaqliri Pərwərdigarning səzigə ḥeq eqilmioɣanidi. □ **23:36 «ḥərbiringlarning əz səzi əzigə yük bolidu»** — Yərəmiyaning bu degini bizningqə mundaq: «Silərning yaloɣan səzliringlar, jümlidin sahta pəyoɣəmbərlərning səzliri silərgə jaza epkelidu; pəyoɣəmbərlərning yaloɣan səzlirini silər yahxi dəp qobul qilip, xundaqla bir-biringlaroɣa qaytilap eytisilər; bu yaloɣan bexarətlər Hudaning ḥəqiqiy «yükligən səzi» əməs, bəlki bexinglaroɣa Hudaning eoɣir jazasi boloɣan «yük» qüxüridioɣan səzdur. □ **23:39 «Mən silərni pütünləy untuymən»** — yaki «silərni yiraqqa elip ketimən…» ■ **23:40** Yər. 20:11

1 Babil padixaḫi Neboḳadnəsar Yerusalemdin Yəḫoakimning oƣli, Yəḫuda padixaḫi
Yəkoniyaḫ, Yəḫuda əmir-xaḫzadiliri, ḫünərwənlər wə təmürqilərni əsirgə elip
Babiloƣa sürgün ḳiloƣandin keyin, Pərwərdigar manga Өz ibadəthanisi aldidiki ikki
sewət ənjürni «mana kər» dəp kərsətkən. ■
2 Bir sewəttə dəsləpki pixḳan ənjürdək intayin yahxi ənjürlər bar idi; ikkinqi sewəttə
yegili bolmaydioƣan, intayin naqar ənjürlər bar idi.
3 Andin Pərwərdigar manga: «Nemə kərdüng, Yərəmiya?» — dəp soridi. Mən:
«Ənjürlərni kərdüm; yahxiliri bolsa intayin yahxikən; naqarliri yegili bolmaydioƣan,
intayin naqar ikən» — dedim.
4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
5 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən Yəḫudadin sürgün
boloƣanlarni, yəni Mening bu yərdin kaldiylərning zemiƞioƣa əwətkənlirimni bu
yahxi ənjürlərdək yahxi dəp ḳaraymən;
6 Mən ularoƣa yahxi bolsun dəp kəzümni ularoƣa tikimən wə ularni bu zemiƞoƣa
ḳayturimən; Mən ularni oƣulitip taxlimaymən, bəlki ularni ḳurimən; ularni yulup
taxlimaymən, bəlki tikip əstürimən.
7 Mən ularoƣa Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidioƣan, Meni tonuydioƣan bir
ḳəlbni təḳdim ḳilimən; xuning bilən ular Mening həlḳim bolidu, Mən ularning Hudasi
bolimən; qünki ular pütün ḳəlbi bilən yenimoƣa ḳaytidu. ■
8 Lekin naqar ənjürlər, yəni yegili bolmaydioƣan, intayin naqar ənjürlər ḳandaḳ
boloƣan bolsa, — dəydu Pərwərdigar, — Bərḫəḳ, Mən Yəḫuda padixaḫi
Zədəkiyani, əmir-xaḫzadilirini wə Yerusalemdikilərning ḳaloƣan ḳismini, bu ze-
minda ḳaloƣanlarni wə Misirda turuwatḳanlarni xuningoƣa ohxax ḳilimən; ■
9 Mən ularni yər yüzidiki barliḳ padixaḫliḳlaroƣa wəḫimə saloƣuqi bir obyekt boluxḳa,
külpətkə qüxüxkə tapxurimən; mən ularni ḫəydiwətkən barliḳ jaylarda ularni
rəswaqiliḳning obyekti, səz-qəqək, tapa-tənining obyekti wə lənət səzliri boluxḳa
tapxurimən. □ ■
10 Mən ularoƣa ḫəm ata-bowilirioƣa təḳdim ḳiloƣan zemindin yoḳitiloƣuqə ular arisioƣa
ḳiliq, ḳəḫətqilik wə wabani əwətimən.

25

Səz-kalamni anglimaslik tüpəylidin yətmix yillik ḳullukta bolux

1 Yosiyaning oƣli, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoakimning tətinqi yilida (yəni Babil padixaḫi
Neboḳadnəsarning birinqi yilida) Yəḫudaning barliḳ həlḳi toƣruluḳ Yərəmiyaoƣa
kəlgən səz, —
2 Bu səzni Yərəmiya pəyƣəmbər Yəḫudaning barliḳ həlḳi wə Yerusalemda barliḳ
turuwatḳanlaroƣa eytip mundaḳ dedi: —
3 Amonning oƣli, Yəḫuda padixaḫi Yosiyaning on üqinqi yilidin baxlap bügünki
küngiqə, bu yigirmə üq yil Pərwərdigarning səzi manga kelip turoƣan wə mən
tang səḫərdə ornumdin turup uni silərgə səzləp kəldim, lekin silər ḫeq ḳulaḳ
salmidinglar;

■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Ḳan. 30:6; Yər. 30:22; 31:33; 32:38,39; Əz. 11:19; 36:26,27 ■ **24:8** Yər. 29:17 □ **24:9 «Mən ularni yər yüzidiki barliḳ padixaḫliḳlaroƣa wəḫimə saloƣuqi bir obyekt boluxḳa, külpətkə qüxüxkə tapxurimən…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mən ularni ḫəryaḳ-ḫəryaḳlaroƣa yər yüzidiki barliḳ padixaḫliḳlaroƣa ḫəydilixkə, balayi'apət qüxüxkə tapxurimən.…» ■ **24:9** Ḳan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yər. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18

4 wə Pərwərdigar silərgə barlik hizmətkarliri bolƣan pəyƣəmbərlərni əwətip kəlgən; U tang səhərdə ornidin turup ularni əwətip kəlgən; lekin silər ƙulak salmay ḥeq anglimidinglar. ■
5 Ular: «Silər ḥərbiringlar yaman yolunglardin wə ķilmixliringlarning rəzillikidin towa ķilip yansanglar, Mən Pərwərdigar silərgə wə ata-bowiliringlarƣa ķədimdin tartip mənggügiqə təķdim ķilƣan zeminda turuwerisilər. ■
6 Baxķa ilaḥlarƣa əgixip ularning ƙullukida bolup qoķunmanglar; Meni ķolliringlar yasiƣanlar bilən ƣəzəpləndürmənglar; Mən silərgə ḥeq yamanlik kəltürməymən» — dəp jakarliƣan. □
7 Lekin silər Manga ƙulak salmidinglar, Meni ķolliringlar yasiƣanlar bilən ƣəzəpləndürüp əzünglarƣa ziyan kəltürdünglar, — dəydu Pərwərdigar.
8 Xunga samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundak dəydu: — «Silər Mening səzlirimgə ƙulak salmiƣan bolƣaqķa,
9 mana, Mən ximaldiki ḥəmmə jəmətlərni wə Mening ƙulumni, yəni Babil padixaḥi Nebokadnəsarni qakirtimən, ularni bu zeminƣa, uningda barlik turuwatķanlarƣa ḥəmdə ətraptiki ḥəmmə əllərgə ķarxilixixķa elip kelimən; Mən *muxu zemindikilər wə ətraptiki əllərni* pütünləy wəyran ķilip, ularni tolimu wəḥimilik ķilimən ḥəm ux-ux obyekti, daimlik bir harabilik ķilimən; ■
10 Mən ulardin tamaxining sadasini, xad-huramlik sadasini, toyi boluwatķan yigit-ķizining awazini, tügmən texining sadasini wə qiraƣ nurini məḥrum ķilimən; ■
11 bu pütkül zemin wəyranə wə dəḥxət saloƣuqi obyekt bolidu, wə bu əllər Babil padixaḥining yətmix yil ƙullukida bolidu.□
12 Wə xundak boliduki, yətmix yil toxķanda, mən Babil padixaḥining wə uning elining bexiƣa, xundakla Kaldiylərning zemini üstigə əz ķəbiḥlikini qüxürüp, uni mənggügə harabilik ķilimən. ■
13 Xuning bilən Mən xu zemin üstigə Mən uni əyibligən barlik səzlirimni, jümlidin bu kitabta yeziloƣanlarni, yəni Yərəmiyaning barlik əllərni əyibligən bexarətlirini qüxürimən.
14 Qünki kəp əllər ḥəm uluƣ padixaḥlar *bu padixaḥ ḥəm ķowmlirinimu* ķul ķilidu; Mən ularning ķiloƣan ixliri wə ķolliri yasiƣanliri boyiqə ularni jazalaymən. □ ■

Ḥəm Yəḥuda ḥəm əllərning Hudaning oƣəzipigə uqrixi tooƣruluk bir alamət kərünüx

15 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar manga *alamət kərünüxtə* mundak dedi: — Mening ķolumdiki oƣəzipimgə toloƣan ķədəḥni elip, Mən seni əwətkən barlik əllərgə iqküzgin; □ ■
16 ular iqidu, uyan-buyan iroƣanglaydu wə Mən ular arisiƣa əwətkən ķiliq tüpəylidin sarang bolidu.
17 Xunga mən bu ķədəḥni Pərwərdigarning ķolidin aldim wə Pərwərdigar meni əwətkən barlik əllərgə iqküzdüm,

---

■ **25:4** Yər. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ **25:5** 2Pad. 17:13; Yər. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ **25:6 «ķolliringlar yasiƣanlar...»** — muxu səzlər yaki yasiƣan butlarni yaki yaman ķilmixlirini kərsitidu. ■ **25:9** Yər. 19:8 ■ **25:10** Yəx. 24:7; Yər. 7:34; 16:9; Əz. 26:13 □ **25:11 «bu əllər...»** — Yəḥuda wə uning ətrapidiki barlik əllərni kərsitidu (9-ayətni kərüng). «Babil padixaḥining yətmix yil ƙullukida bolux» tooƣruluk «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **25:12** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 29:10; Dan. 9:2 □ **25:14 «bu padixaḥ ḥəm ķowmlirinimu»** — ibraniy tilida «ularnimu» deyilidu. Bizningqə bu «Babil padixaḥi ḥəm ķowmliri»ni kərsitidu. ■ **25:14** Yər. 27:7 □ **25:15 «Mening ķolumdiki oƣəzipimgə toloƣan ķədəḥni elip, Mən seni əwətkən barlik əllərgə iqküzgin»** — bu səzlərni Huda Yərəmiyaƣa alamət kərünüxtə eytķan, dəp ķaraymiz. ■ **25:15** Yər. 13:12

18 — yəni Yerusalemoɣa, Yəhudaning xəḫərlirigə, uning padixaḫlirioɣa wə əmir-xaḫzadilirigə, yəni ularni bügünki kündikidək bir harabə, wəḫimə, ux-ux obyekti boluxķa ḫəm lənət səzliri boluxķa ķədəḫni iqküzdüm; □
19 Misir padixaḫi Pirəwngə, hizmətkarlirioɣa, əmir-xaḫzadiliriɣa ḫəm həlķigə iqküzdüm; ■
20 barliķ xaloɣut əllər, uz zeminidiki barliķ padixaḫlar, Filistiylərning zeminidiki barliķ padixaḫlar, Axkelondikilər, Gazadikilər, Əkrondikilərgə wə Axdodning ķalduķliriɣa iqküzdüm; □ ■
21 Edomdikilər, Moabdikilər wə Ammoniylar, ■
22 Turning barliķ padixaḫliri ḫəm Zidonning barliķ padixaḫliri, dengiz boyidiki barliķ padixaḫlar, □ ■
23 Dedandikilər, Temadikilər, Buzdikilər wə qekə qaqlirini qüxürüwətkən əllər, ■
24 Ərəbiyədiki barliķ padixaḫlar wə qəl-bayawanda turuwatķan xaloɣut əllərning barliķ padixaḫliri, ■
25 Zimridiki barliķ padixaḫlar, Elamdiki barliķ padixaḫlar, Medialiķlarning barliķ padixaḫliri, ■
26 ximaldiki barliķ padixaḫlaroɣa, yiraķtiki bolsun, yeķindiki bolsun, bir-birləp iqküzdum; jaḫandiki barliķ padixaḫliķlaroɣa iqküzdüm; ularning arķidin Xexaķning padixaḫimu *ķədəḫni* iqidu. □
27 Andin sən ularoɣa: «Israilning Hudasi, samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Iqinglar, məst bolunglar, ķusunglar, Mən aranglaroɣa əwətkən ķiliq tüpəylidin yiķilip ķaytidin dəs turmanglar» — degin.
28 Wə xundaķ boliduki, ular ķolungdin elip iqixni rət ķilsa, sən ularoɣa: «Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Silər qoķum iqisilər!» — degin.
29 Qünki mana, Mən Өz namim bilən ataloɣan xəḫər üstigə apət qüxürgili turoɣan yərdə, silər jazalanmay ķalamsilər? Silər jazalanmay ķalmaysilər; qünki Mən yər yüzidə barliķ turuwatķanlarning üstigə ķiliqni qüxüxkə qaķirimən, — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.■
30 Əmdi sən *Yərəmiya*, ularoɣa muxu bexarətning səzlirining ḫəmmisini jakarlioɣin: —
Pərwərdigar yuķiridin xirdək ḫərkirəydu,
Өz muķəddəs turaloɣusidin U awazini ķoyuwetidu;
U Өzi turuwatķan jayi üstigə ḫərkirəydu;
U üzüm qəyligüqilər towlioɣandək yər yüzidə barliķ turuwatķanlarni əyibləp towlaydu.■
31 Sadasi yər yüzining qətlirigiqə yetidu;
Qünki Pərwərdigarning barliķ əllər bilən dəwasi bar;
U ət igilirining ḫəmmisi üstigə ḫəküm qiķiridu;

□ **25:18 «bügünki kündikidək»** — bu ibarə bəlkim bexarət əməlgə axuruloɣandin keyin ķoxuloɣan; bolmisa, baxķa bir mənə: «bügünki künidimu bu ixlar boloɣili turdi» boluxi mumkin. ■ **25:19** Yər. 46 □ **25:20 «barliķ xaloɣut əllər»** — bəlkim Misirda turoɣan, Misirliķlar bilən «arilixip kətkən» baxķa millətlərni kərsitidu. ■ **25:20** Yər. 47:4-7 ■ **25:21** Yər. 48; 49:1-22 □ **25:22 «dengiz boyidiki barliķ padixaḫlar»** — bəlkim Tur wə Zidon bilən munasiwətlik boloɣan, ularoɣa beķinoɣan «ottura dengiz» boyidiki padixaḫlarni kərsitidu. ■ **25:22** Yər. 47:4 ■ **25:23** Yər. 9:25; 49:8 ■ **25:24** Yər. 49:31 ■ **25:25** Yər. 49:34 □ **25:26 «Xexaķning padixaḫi»** — Babilning padixaḫini kərsitidu. Ibraniy tili elipbəsidə «Babil» (Babilon) degən səz, «Xexaķ» degən səzning «tətür»isi; yəni, ibraniy tilida 2-ḫərp «b»ni ḫərplərni ahiridin sanioɣanda, 2-ḫərp («x») bilən almaxturoɣili bolidu. Barliķ baxķa ḫərplərni «tətür»isi bilən ohxax yolda almaxturoɣili bolidu. Nemixķa Babil (Babilon)ni kərsitix üqün muxu «xifirliķ» yol ixlitilidu? Xübḫisizki, xu künlərdə xu dəwrdiki əng küqlük məmlikətning «zawaloɣa yüzlinixi»ni kərsitix üqün bəzidə muxundaķ «daritma gəp»ni ixlitix ķolayliķ idi. ■ **25:29** 1Pet. 4:17 ■ **25:30** Yo. 3:16; Am. 1:2

Rəzillərni bolsa, ularni ķiliqķa tapxuridu;
— Pərwərdigar xundaķ dəydu.
32 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
Mana, balayi'apət əldin əlgə ḥəmmisi üstigə qiķip tarķilidu;
Yər yüzining qət-qətliridin dəḥxətlik buran-qapķun qiķidu.
33 Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu; ularoɣa matəm tutulmaydu, ular bir yərgə yioɣilmaydu, ḥeq kəmülməydu; ular yər yüzidə tezəktək yatidu.□ ■
34 I bakķuqilar, zarlanglar, nalə kətürünglar!
Topa-qang iqidə eoɣininglar, i pada yetəkqiliri!
Qünki ķiroɣin ķilinix künliringlar yetip kəldi,
Mən silərni tarķitiwetimən;
Silər ərülgən esil qinidək parqə-parqə qeķilisilər.□ ■
35 Pada bakķuqilirining baxpanaḥi,
Pada yetəkqilirining ķaqar yoli yoķap ketidu.
36 Bakķuqilarning azablik pəryadi,
Pada yetəkqilirining zarlaxliri anglinidu;
Qünki Pərwərdigar ularning yaylaķlirini wəyran ķilay dəwatidu;
37 Pərwərdigarning dəḥxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Tinqlik ķotanliri harabə bolidu.
38 Pərwərdigar Өz uwisini taxlap qikķan xirdəktur;
Əzgüqining wəḥxiyliki tüpəylidin,
Wə *Pərwərdigarning* dəḥxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Ularning zemini wəyranə bolmay ķalmaydu. □

26

Yərəmiya «sahta pəyoɣəmbər» dəp xikayət ķilinidu

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooɣli Yəḥoakim təhtkə olturoɣan məzgilning bexida xu səz Pərwərdigardin kelip mundaķ deyildi: —
2 Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Sən Pərwərdigarning өyining ḥoylisida turup ibadət ķilix üqün Pərwərdigarning өyigə kirgən Yəḥudaning barlik xəḥərliridikilərgə Mən sanga buyruoɣan ḥərbir səzlərni jakarlioɣin; əynən eytķin! □
3 Ular bəlkim anglap ķoyar, ḥərbiri өz rəzil yolidin yanar; xundaķ ķilsa, Mən ķilmixlirining rəzilliki tüpəylidin bexioɣa külpət qüxürməkqi boloɣan niyitimdin yanimən. ■
4 Sən ularoɣa mundaķ degin: — «Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Manga ķulaķ salmay, Mən silərning aldinglaroɣa ķoyoɣan Təwrat-ķanunumda mangmisanglar,

---

□ **25:33 «Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu...»** — demisəkmu, bu bexarət Babil imperiyəsining Pars imperiyəsi təripidin bitqit ķilinixidin ahirķi zamanoɣa atlap, xu künlərdiki wəķələrni kərsitidu. ■ **25:33** Yər. 16:4 □ **25:34 «I bakķuqilar,... i pada yetəkqiliri!...»** — demisəkmu, «bakķuqilar» wə «pada yetəkqiliri» muxu ayəttə əllərning ḥərhil yetəkqilirini kərsitidu. ■ **25:34** Yəx. 65:12; Yər. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17 □ **25:38 «əzgüqining wəḥxiyliki»** — yaki «əzgüqining ķiliqi». □ **26:2 «Sən Pərwərdigarning өyining ḥoylisida turup ... Yəḥudaning barlik xəḥərliridikilərgə Mən sanga buyruoɣan ḥərbir səzlərni jakarlioɣin; əynən eytķin! »** — 26-babtiki hatirilər wə bexarət bəlkim 7-babtimu hatiriləngən, ibadəthana iqidə boloɣan wəķəning təkrarlinixi boluxi mumkin. 3-6-ayətlər Yərəmiyaning xu qaoɣda ibadəthanida bərgən bexaritining yəküni. Muxu yərdiki təkrarlinixning məķsiti bolsa, həlķning bexarətkə boloɣan inkasini təkitləx üqündur. ■ **26:3** Yər. 18:8

5 Mən tang səḥərdə ornumdin turup əwətkən hizmətkarlirim bolƣan pəyƣəmbərlərning səzlirini anglimisanglar (silər ularƣa ḥeq ƙulaƙ salmay kəlgənsilər!), ■

6 undaƙta, Mən Xiloḥni ƙandaƙ ƙilƣan bolsam, əmdi bu əynimu xuningƣa ohxax ƙilimən, bu xəḥərni yər yüzidiki barliƙ əllərgə lənət səzi ƙilimən».□ ■

7 Xuning bilən kaḥinlar, pəyƣəmbərlər wə barliƙ həlƙ Yərəmiyaning bu səzlirini Pərwərdigarning əyidə jakarliƣanliƙini anglidi.

8 Xundaƙ boldiki, Yərəmiya barliƙ həlƙƙə Pərwərdigar uningƣa tapiliƣan bu səzlərning ḥəmmisini eytip bərgəndin keyin, kaḥinlar wə pəyƣəmbərlər wə barliƙ həlƙ uni tutuwelip: «Sən qoƙum əlüxüng kerək!

9 Sən nemixƙa Pərwərdigarning namida bexarət berip: «Bu əy Xiloḥdək bolidu, bu xəḥər harabə, adəmzatsiz bolidu!» — deding?» — dedi.

Xuning bilən Pərwərdigarning əyidiki barliƙ həlƙ Yərəmiyaƣa doƙ ƙilip uni oriwelixti.

10 Yəḥuda əmirliri bu ixlarni anglidi; ular padixaḥliƙ ordisidin qiƙip Pərwərdigarning əyigə kirdi, Pərwərdigarning əyidiki «Yengi dərwaza»da sotƙa olturdi.

11 Kaḥinlar wə pəyƣəmbərlər əmirlərgə wə həlƙƙə səzləp: «Bu adəm əlümgə layiƙ, qünki silər əz ƙulaƙliringlar bilən angliƣandək u muxu xəḥərni əyibləp bexarət bərdi» — dedi.

12 Andin Yərəmiya barliƙ əmirlərgə wə barliƙ həlƙƙə səzləp mundaƙ dedi: — «Pərwərdigar meni bu əyni əyibləp, bu xəḥərni əyibləp, silər angliƣan bu barliƙ səzlər bilən bexarət berixkə əwətkən.

13 Ḥazir yolliringlarni wə ƙilmixinglarni tüzitinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning awazini anglanglar! Xundaƙ boliƣanda, Pərwərdigar silərgə jakarliƣan külpəttin yanidu. ■

14 Lekin mən bolsam, mana, ƙolliringlardimən; manga kəzünglərgə nemə yahxi wə durus kərülsə xundaƙ ƙilinglar;

15 pəƙət xuni bilip ƙoyunglarki, meni əltürüwətsənglər gunaḥsiz ƙanning jazasini əz bexinglarƣa, bu xəḥərgə wə uningda turuwatƙanlarning bexiƣa qüxürisilər; qünki deginim ḥəƙ, Pərwərdigar ḥəƙiƙətən bu səzlərning ḥəmmisini ƙulaƙliringlarƣa deyixkə meni əwətkən».

16 Əmirlər wə barliƙ həlƙ kaḥinlarƣa wə pəyƣəmbərlərgə: «Bu adəm əlümgə layiƙ əməs; qünki u Pərwərdigar Hudayimizning namida bizgə səzlidi» — dedi.

17 Andin zemindiki bəzi aƙsaƙallar ornidin turup həlƙ kengixigə mundaƙ dedi: —

18 «Morəxətlik Mikaḥ Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning künliridə barliƙ Yəḥuda həlƙigə bexarət berip: —

«Samawi ƙoxunlarning Sərdari boliƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu: —

Zion teƣi etizdək aƣdurulidu,

Yerusalem dəng-təpilər bolup ƙalidu,

«Əy jaylaxƙan taƣ» bolsa,

■ **26:5** Yər. 7:13,25; 11:7; 25:3 □ **26:6 «Mən Xiloḥni ƙandaƙ ƙilƣan bolsam, əmdi bu əynimu xuningƣa ohxax ƙilimən»** — Pərwərdigarning ibadət qediri əsli «Xiloḥ» degən xəḥərdə tikilgən. Israilning Hudaƣa boliƣan wapasizliƙi tüpəylidin u wəyran ƙilinip, Hudaning «əḥdə sanduƙi» düxmən təripidin u yərdin bulap ketilixi bilən Xiloḥ «Hudaning xan-xəripi uningdin yoƙap kətkən jay» dəp ataliƣan («1Sam.» 4-babni kərüng). ■ **26:6** 1Sam. 4:12; Zəb. 78:60; Yər. 7:12,14 ■ **26:13** Yər. 7:3

Ormanlikning otturisidiki yukiri jaylarla bolidu, halas» — degənidi.□ ■
19 Yəhuda padixahi Həzəkiya wə barlik Yəhuda həlki Mikahni ölümgə məhkum kiloqanmu? Həzəkiya Pərwərdigardin korkup, Pərwərdigardin ötüngən əməsmu? Wə Pərwərdigar uloqa kilmakqi bolup jakarliqan külpəttin yanoqan əməsmu? Biz *bu yoldin yanmisak* öz jenimiz üstigə zor bir külpətni qüxürgən bolmamdimiz?».
20 (Pərwərdigarning namida Yərəmiyaning barlik degənliridək bu xəhərni wə bu zeminni əyibləp bexarət bərgən, Kiriat-Yearimlik Xəmayaning ooqli Uriya isimlik yənə bir adəm bar idi.
21 Padixah Yəhoakim wə barlik palwanliri, barlik əmirliri uning sözlirini angliqanda, padixah uni öltürüxkə intilgən; lekin Uriya buni angliqanda korkup, Misiroqa kaqti.
22 Lekin Yəhoakim qaparmənlərni, yəni Akborning ooqli Əlnatan wə baxkilarni Misiroqa əwətkən;
23 ular Uriyani Misirdin elip qikip padixah Yəhoakimning aldiqa aparoqan; u uni kiliqlap, jəsitini pukralarning gərlükigə taxliwətkən.) □
24 — Halbuki, xu qaoqda Xafanning ooqli Ahikam ularning Yərəmiyani ölümgə məhkum kilip həlkning koliqa tapxurmasliki üqün, uni kollidi.

27

Yərəmiya həlkni Babiloqa təslim boluxka dəwət kilidu

1 Yəhuda padixahi Yosiyaning ooqli Zədəkiyaning təhtkə olturoqan dəsləpki məzgilidə, xu söz Yərəmiyaoqa Pərwərdigardin kelip mundak deyildi: —□
2 Pərwərdigar manga mundak dedi: — Asarətlər wə boyunturuklarni yasap öz boynungoqa sal; ■
3 bu boyunturuklarni Edomning padixahioqa, Moabning padixahioqa, Ammoniylarning padixahioqa, Turning padixahioqa wə Zidonning padixahioqa Yerusalemoqa, Yəhuda padixahining aldioqa kəlgən ularning öz əlqilirining koli arkilik əwətkin; □
4 hərbirini öz hojayinlirioqa xundak bir həwərni yətküzüxkə buyruoqin: —
Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Öz hojayinliringlaroqa mundak dənglar: —

□ **26:18 «Morəxətlik Mikah» —** Mikah pəyoqəmbərning yurti «Morəxət» idi («Mik.» 1:1). **««Öy jaylaxkan taoq» bolsa, ..»** — Mikah «mukəddəs öy» yaki «ibadəthana» deməydu — ularning gunahliri tüpəylidin u pəkət addiy bir «öy» bolup kaloqan. Bu bexarət Həzəkiya padixahni bəlkim qongkur təsirləndürgən. 100 yildin keyin bu aksakallar bexarətning Həzəkiyaoqa boloqan təsirini tiloqa elip, padixahi Yəhoakimoqa təsir yətküzməkqi bolup, bexarətni nəkil kəltüridu. **««Öy jaylaxkan taoq» bolsa, ormanlikning otturisidiki yukiri jaylarla bolidu»** — «Mik.» 3:12. «Yukiri jaylar» degini kinayilik, həjwiy gəptur. Qünki Yəhudadikilər hərdaim «yukiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərlərdə butlaroqa qokunoqan. Lekin xu qaoqlarda Yerusalem butka qokunoqan jaydək «haram» bolup kalidu, həmdə ormanlikning kixilərning közigə azpaz qelikidioqan bir kismidin ibarət bolidu, halas! ■ **26:18** Mik. 1:1; 3:12 □ **26:23 «ular Uriyani Misirdin elip qikip padixah Yəhoakimning aldioqa aparoqan; u uni kiliqlap, jəsitini pukralarning gərlükigə taxliwətkən»** — bu wəkə bəlkim Yərəmiyaning sözliridin keyin yüz bərgən. Lekin uning təpsilatlirini muxu yərdə (20-23-ayəttiki tirnak iqigə) kirgüzüxtiki məksət, Yərəmiya uqrioqan həwp-hətərni kərünərlik kilip kərsitixtin ibarət. □ **27:1 «Yəhuda padixahi Yosiyaning ooqli Zədəkiya...»** — bəzi kona köqürmilərdə muxu ayəttə «Zədəkiya»ning ornida «Yəhoakim» deyilidu. Xübhisizki, «Zədəkiya» tooqridur (3-ayətni kərüng). Bu babtiki wəkələr bəlkim Zədəkiyaning tətinqi yilida yüz bərgən. ■ **27:2** Yər. 28:10 □ **27:3 «bu boyunturuklarni Edom..., Moab.., Ammoniylar.., Turning padixahioqa wə Zidonning padixahioqa Yerusalemoqa, Yəhuda padixahining aldioqa kəlgən ularning öz əlqilirining koli arkilik əwətkin»** — tarihtin ispat barki, bu əlqilərning Yerusalemoqa kelixtiki məksiti Zədəkiyani Edom, Moab, Ammon, Tur wə Zidon padixahlirining Babil imperiyəsigə kətürməkqi boloqan isyanoqa ittipakdax kilixtin ibarət.

5 Mən zemin wə zemin yüzidə turuwatqan adəmlər wə ḥaywanlarni zor ⱪudritim
wə sozulⱪan bilikim bilən yaratⱪanmən; wə kim kəzümgə layiⱪ kərünsə, bularni
xularⱪa təⱪdim ⱪilimən. ■
6 Ḥazir Mən bu zeminlarning ḥəmmisini Babil padixaḥi, Mening ⱪulum bolⱪan
Nebokadnəsarning ⱪoliⱪa tapxurdum; ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu uning
ⱪullukida boluxⱪa təⱪdim ⱪildim.■
7 Barliⱪ əllər uning, ooⱪlining ḥəm nəwrisining ⱪullukida bolidu; andin əz zeminin-
ing waⱪti-saiti toxⱪanda, kəp əllər wə uluⱪ padixaḥlar unimu ⱪullukⱪa salidu.
8 Xundaⱪ boliduki, ⱪaysi əl yaki padixaḥliⱪ Babil padixaḥi Nebokadnəsarning
ⱪullukida boluxni, yəni boynini Babil padixaḥining boyunturuⱪi astiⱪa ⱪoyuxni rət
ⱪilsa, Mən xu əlni Nebokadnəsarning ⱪoli arⱪiliⱪ yokatⱪuzⱪuqə ⱪiliq, ⱪəḥətqilik
wə waba bilən jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar.
9 — Silər bolsanglar, «Babil padixaḥining ⱪullukida ḥeq bolmaysilər»
degən pəyⱪəmbərliringlarⱪa, palⱪiliringlarⱪa, qüx kərgüqiliringlarⱪa, rəm
aⱪⱪuqiliringlarⱪa yaki jadugərliringlarⱪa ⱪulaⱪ salmanglar; □
10 qünki ular silərgə yalⱪanqiliⱪ ⱪilip bexarət beridu; *gəpliriga kirsənglar*, silərni
əz yurtunglardin sürgün ⱪilidu; qünki Özüm silərni yurtunglardin ḥəydəymən, silər
nabut bolisilər.
11 Lekin ⱪaysi əl boynini Babil padixaḥining boyunturuⱪi astiⱪa ⱪoyup ⱪullukiⱪa
kirsə, xu əlni əz yurtida turⱪuzimən, ular uningda teriⱪqiliⱪ ⱪilip yaxaydu.
12 — Mən Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyaⱪimu xu səzlər boyiqə mundaⱪ dedim:
«Boynunglarni Babil padixaḥining boyunturuⱪi astiⱪa ⱪoyup uning wə uning
həlⱪining ⱪullukida bolsanglar, ḥayat ⱪalisilər.
13 Əmdi nemixⱪa Pərwərdigarning Babil padixaḥining ⱪullukiⱪa boysunmiⱪan
ḥərⱪaysi əllər tooⱪrisida deginidək, sən wə həlⱪing ⱪiliq, ⱪəḥətqilik wə waba bilən
əlməkqi bolisilər?
14 Pəyⱪəmbərlərning: «Babilning ⱪullukida bolmaysilər» degən səzlirigə ⱪulaⱪ
salmanglar; qünki ular silərgə yalⱪanqiliⱪtin bexarət ⱪilidu. ■
15 Mən ularni əwətkən əməs, — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular Mening
namimda yalⱪandin bexarət beridu; bu səzlərning aⱪiwiti xuki, Mən silərni
yurtunglardin ḥəydiwetimən, xuningdək nabut bolisilər; silər wə silərgə bexarət
bərgən pəyⱪəmbərlər nabut bolisilər».
16 Andin Mən kaḥinlarⱪa wə bu barliⱪ həlⱪⱪə mundaⱪ dedim: — Pərwərdigar
mundaⱪ dəydu: — Silərgə bexarət beridiⱪan pəyⱪəmbərlərning: «Mana,
Pərwərdigarning əyidiki ⱪimmətlik ⱪaqa-ⱪuqilar pat arida Babildin ⱪayturulidu»
degən səzlirigə ⱪulaⱪ salmanglar; qünki ular silərgə yalⱪanqiliⱪtin bexarət ⱪilidu.
■
17 Ularⱪa ⱪulaⱪ salmanglar; Babil padixaḥining ⱪullukida bolsanglar, ḥayat ⱪalisilər;
bu xəḥər nemixⱪa wəyran bolsun?
18 Əgər bular ḥəⱪiⱪətən pəyⱪəmbərlər bolsa ḥəm Pərwərdigarning səzi ularda
bolsa, ular ḥazir Pərwərdigarning əyidə, Yəḥuda padixaḥining ordisida wə
Yerusalemning əzidə ⱪalⱪan ⱪimmətlik ⱪaqa-ⱪuqilar Babilⱪa elip ketilmisun dəp
samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Pərwərdigarⱪa dua-tilawət ⱪilsun!
19 Qünki samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Pərwərdigar ikki *mis* tüwrük, *mis*
«dengiz», das ḥarwiliri wə bu xəḥərdə ⱪalⱪan *ⱪimmətlik* ⱪaqa-ⱪuqilar tooⱪruluⱪ
mundaⱪ dəydu: — □

■ **27:5** Dan. 4:14,22 ■ **27:6** Yər. 25:9 □ **27:9 «qüx kərgüqiliringlar»** — yaki «qüx ərügüqiliringlar». ■ **27:14** Yər. 14:14; 23:21; 29:8 ■ **27:16** Yər. 28:3 □ **27:19 «mis dengiz»** — ibadəthanida kaḥinlar yuyunidiⱪan, mistin yasalⱪan qong bir kəlqək das. «Das ḥarwiliri» (yaki «das təglikliri») «dengiz»din kiqikrək bolⱪan daslarni yətkəxkə ixlitidiⱪan qaⱪliⱪ təgliktur. «1Pad.» 7-babni kərüng.

20 (bularni bolsa Babil padixahi Nebokadnəsar Yəhoakimning ooli Yəhuda padixahi
Yəkoniyahni Yəhudadiki wə Yerusalemdiki barlik esilzad-əmirlər bilən təng
Yerusalemdin Babilola sürgün kilola
nda u elip kətmigənidi) ■
21 Bərhək, Israilning Hudasi Pərwərdigarning əyidə, Yəhuda padixahining ordisida
wə Yerusalemda kalolan *kimmətlik* kaqa-kuqilar tooqruluk samawi koxunlarning
Sərdari bololan Pərwərdigar mundak dəydu: —
22 ularmu Babilola elip ketilidu; ular Mən ulardin kaytidin həwər alidiolan küngiqə
xu yərdə turidu, — dəydu Pərwərdigar: — xu wakit kəlgəndə, Mən ularni elip bu
yərgə kayturup berimən.□ ■

28

Sahta pəyoləmbərning Yərəmiyaola karxi qikixi

1 Xu yilda, Yəhuda padixahi Zəkəriya təhtkə olturolan dəsləpki məzgildə, yəni tətinqi
yili, bəxinqi ayda, Azzurning ooli, Gibeon xəhiridiki Hananiya pəyoləmbər, kahinlar
wə barlik halayik aldida Pərwərdigarning əyidə manga: —
2 Samawi koxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — «Mən Babil padixahining boyunturukini sunduriwəttim! □
3 Babil padixahi Nebokadnəsar muxu yərdin epkətkən, Babilola aparolan,
Pərwərdigarning əyidiki kaqa-kuqilarning həmmisini bolsa, ikki yil ətməyla Mən
muxu yərgə kayturup epkelimən; ■
4 wə Mən Yəhuda padixahi, Yəhoakimning ooli Yəkoniyahni Yəhudadin Babilola
sürgün kilinolanlarning həmmisi bilən təng muxu yərgə kayturup berimən, —
dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən Babil padixahining boyunturukini sundiriwe-
timən!» — dedi.
5 Andin Yərəmiya pəyoləmbər kahinlar wə Pərwərdigarning əyidə turolan barlik
halayik aldida Hananiya pəyoləmbərgə səz kildi.
6 Yərəmiya pəyoləmbər mundak dedi: «Amin! Pərwərdigar xundak kilsun!
Pərwərdigar sening bexarət bərgən səzliringni əməlgə axursunki, U Özining əyidiki
kaqa-kuqilar wə Yəhudadin Babilola sürgün kilinolanlarning həmmisini muxu
yərgə kaytursun!
7 Lekin əz kulikingola wə barlik həlkning kulikiola selip koyulidiolan mening bu
səzümni angla!
8 — Mening wə seningdin burun, kədimdin tartip bololan pəyoləmbərlərmu nurolun
padixahliklar wə uluo dələtlər tooqruluk, urux, apət wə wabalar tooqruluk bexarət
berip kəlgən;
9 tinqlik-awatlik tooqruluk bexarət bərgən pəyoləmbər bolsa, xu pəyoləmbərning
səzi əməlgə axurulolanda, u həkikətən Pərwərdigar əwətkən pəyoləmbər dəp
tonulolandur!».
10 Andin Hananiya pəyoləmbər Yərəmiya pəyoləmbərning boynidiki boyunturukni
elip uni sunduriwətti. □

■ **27:20** 2Pad. 24:14,15 □ **27:22 «Men ulardin kaytidin həwər alidiolan küni» —** ibraniy tilida «Mən ularni yoklaydiolan küni». ■ **27:22** 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yər. 29:10 □ **28:2 «Mən Babil padixahining boyunturukini sunduriwəttim!» —** xübhisizki, bu sahta pəyoləmbərning səzi Yərəmiya 27-babta «Nebokadnəsarning buyunturukini kobul kilixinglar kerək» wə «Pərwərdigarning əyidə kalolan kaqa-kuqilarmu epketilidu» degən bexarətni inkar kilixtin ibarət. ■ **28:3** Yər. 27:16 □ **28:10 «Yərəmiya pəyoləmbərning boynidiki boyunturuk» —** 27:2ni kərüng.

11 Ḥananiya həlk aldida səz kilip: «Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən xuningoła ohxax, ikki yil ətməyla Babil padixaḥi Nebokadnəsarning boyunturukini barlik əllərning boynidin elip sunduriwetimən!» — dedi.
Xuning bilən Yərəmiya pəyoɬəmbər qikip kətti.
12 Ḥananiya pəyoɬəmbər Yərəmiya pəyoɬəmbərning boynidiki boyunturukni elip uni sunduriwətkəndin bir'az keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoła kelip mundak deyildi: —
13 Baroɬin, Ḥananiyaoła mundak degin: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Sən yaoɬaqtin yasaloɬan boyunturukni sundуroɬining bilən, lekin uning ornioła təmürdin boloɬan boyunturukni selip koydung!
14 Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloɬan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mən xuningoła bu barlik əllərning boynioła təmürdin yasaloɬan boyunturukni salimənki, ular Babil padixaḥi Nebokadnəsarning kullukida bolidu; bərḥək, ular uning kullukida bolidu; Mən uningoła ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu təkdim kiloɬanmən».■
15 Andin Yərəmiya pəyoɬəmbər Ḥananiya pəyoɬəmbərgə: «Kulak sal, Ḥananiya! Pərwərdigar seni əwətkən əməs! Sən bu həlkni yaloɬanqilikka ixəndürgənsən!
16 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: Mana, Mən seni yər yüzidin əwətiwetimən! Sən dəl muxu yilda ölisən, qünki sən adəmlərni Pərwərdigaroła asiylik kilixka dəwət kiloɬansən».□ ■
17 Ḥananiya pəyoɬəmbər dəl xu yili yəttinqi ayda öldi.

29

Yərəmiya sürgün kilinoɬanlaroła yazoɬan hət

1 Yərəmiyaning Yerusalemdin sürgün boloɬanlar arisidiki ḥayat kaloɬan aksakallaroła, kaḥinlaroła, pəyoɬəmbərlərgə wə Nebokadnəsar əsir kilip Babiloła elip kətkən barlik həlkkə Yerusalemdin yollioɬan heti: —
2 (hət padixaḥ Yəkoniyaḥ, hanix, wəzirlər, Yəḥuda wə Yerusalemdiki xaḥzadə-əmirlər wə ḥünərwənlər Yerusalemdin kətkəndin keyin, ■
3 Xafanning ooɬli Əlasaḥning wə Ḥilkiyaning ooɬli Gəmariyaning koli bilən yol-lanoɬan — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya bu kixilərni Babil padixaḥi Nebokadnəsarning aldioła yollioɬan). Yollioɬan hət mundak: —
4 Samawi koxunlarning Sərdari boloɬan Pərwərdigar — Israilning Hudasi Yerusalemdin Babiloła sürgüngə əwətkənlərning ḥəmmisigə mundak dəydu: —
5 Öylərni kurunglar, ularda turunglar; baoɬlarni bərpa kilinglar, ularning mewisini yənglar;
6 əylininglar, ooɬul-kizlik bolunglar; ooɬulliringlar üqün kizlarni elip beringlar, kizliringlarni ərlərgə yatlik kilinglar; ularmu ooɬul-kizlik bolsun; xu yərdə köpiyinglarki, aziyip kətmənglar; □
7 Mən silərni sürgüngə əwətkən xəḥərning tinq-awatlikini izdənglar, uning üqün Pərwərdigaroła dua kilinglar; qünki uning tinq-awatliki bolsa, silərmu tinq-awat bolisilər.

■ **28:14** Yər. 27:6 □ **28:16 «seni yər yüzidin əwətiwetimən» —** Huda bu sahta pəyoɬəmbərni əslidə «əwətkən əməs» lekin ḥazir U uni «ölümgə əwətidu»! ■ **28:16** Kan. 13:6; Yər. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12 □ **29:6 «ooɬul-kizlik bolunglar» —** ibraniy tilida «ooɬul-kizlarni tuoɬdurunglar».

8 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundaq dəydu: — Aranglardiki pəyqəmbərlər wə silərning palqiliringlar silərni
aldap qoymisun; silər ularqa kərgüzgən qüxlərgə qulaq salmanglar; □ ■
9 qünki ular Mening namimda yalqandin bexarət beridu; Mən ularni əwətkən
əməsmən, — dəydu Pərwərdigar.
10 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — Babilqa bekitilgən yətmix yil toxqanda,
Mən silərning yeninglarqa kelip silərgə iltipat kərsitimənki, silərni muxu yurtqa
qayturuxum bilən silərgə qilqan xapaətlik wədəmni ada qilimən; □ ■
11 Qünki Özümning silər tooqruluq pilanlirimni, apət elip kelidiqan əməs, tinq-
awatlik elip kelidiqan, ahirda silərgə ümidwar keləqəkni ata qilidiqan pilanlirimni
obdan bilimən, — dəydu Pərwərdigar.
12 Xuning bilən ilər Manga nida qilip, yenimqa kelip Manga dua qilisilər wə Mən
silərni anglaymən. ■
13 Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün qəlbinglar bilən Manga
intilidiqan bolisilər. □
14 Mən Özümni silərgə tapquzimən, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən silərni
sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən, Mən silərni həydiwətkən barliq əllərdin
wə həydiwətkən barliq jaylardin yioqimən, — dəydu Pərwərdigar, — Mən silərni elip,
əsli sürgün qilip ayriqan yurtqa qayturimən.■
15 Silər: «Pərwərdigar bizgə Babilda pəyqəmbərlərni tiklidi» desənglar, □
16 əmdi Pərwərdigar Dawutning təhtigə olturqan padixah wə bu xəhərdə tu-
ruwatqan barliq həlq, yəni silər bilən billə sürgün qilinmiqan qerindaxliringlar
tooqruluq xuni dəydu: —
17 Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən
ularni azablaydiqan qiliq, qəhətqilik wə waba əwətimən; xuning bilən ularni huddi
sesiqan, yegili bolmaydiqan naqar ənjürlərdək qilimən; ■
18 ularni qiliq, qəhətqilik wə waba bilən qooqlaymən, ularni yər yüzidiki barliq
padixahliqlarqa həydəp apirimən; ularni xu əllərgə wəhimə, lənət, dəhxət, ux-ux
qilinidiqan wə rəswa qilinidiqan obyekt qilimən. ■
19 qünki Mən tang səhərdə ornumdin turup, hizmətkarlirim bolqan pəyqəmbərlərni
əwətip sözlirimni ularqa eytqinim bilən, ular qulaq salmiqan; silər *sürgün*
bolqanlarmu heq qulaq salmiqansilər, — dəydu Pərwərdigar.
20 Lekin i silər sürgün bolqanlar, Mən Yerusalemdin Babilqa əwətkənlər,
Pərwərdigarning sözini anglanglar: —
21 Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq
dəydu: — Mening namimda silərgə yalqandin bexarət beridiqan Kolayaning ooqli
Ahab tooqruluq wə Maaseyahning ooqli Zədəkiya tooqruluq mundaq dəydu: — Mana,
Mən ularni Babil padixahi Neboqadnəsarning qoliqa tapxurimən, u ularni köz
aldinglarda ölümgə məhküm qilidu;

□ **29:8 «silər ularqa kərgüzgən qüxlərgə qulaq salmanglar»** — helqning palqilaroqa «Biz tooqruluq bir qüx kərüp bərsingiz» degən təlipi intayin külkilik, xu qaqdiki həlq həqiqətən xu dərijidə nadanlixip kətkən bolsa kerək. ■ **29:8** Yər. 14:14; 23:31; 27:15 □ **29:10 «Babilqa bekitilgən yətmix yil toxqanda, Mən silərning yeninglarqa kelip silərgə iltipat kərsitimənki…»** — bu «yətmix yil» tooqrisida «Qoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **29:10** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 25:12; Dan. 9:2 ■ **29:12** Dan. 9 □ **29:13 «Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün qəlbinglar bilən Manga intilidiqan bolisilər»** — yaki «Silər pütün qəlbinglar bilən Meni izdəydiqan bolsanglar, silər Meni izdəp tapisilər». ■ **29:14** Yər. 23:3 □ **29:15 ««Pərwərdigar bizgə Babilda pəyqəmbərlərni tiklidi» desənglar…»** — bu ayəttiki «pəyqəmbərlər» xübhisizki, yalqan ümidlərni qozqaydiqan sahta pəyqəmbərlərni kərsitidu. Muxu bexarəttin kəp ətməy, Daniyal həm Əzakiyal degən həqiqiy pəyqəmbərlər Babilda bexarət qilixqa baxlidi. ■ **29:17** Yər. 24:8,10 ■ **29:18** Qan. 28:25,37; Yər. 15:4; 24:9,10

22 xuning bilən ular misal ḳilinip Babilda turoɣan Yəhudadiki barliḳ sürgün ḳilinoɣanlarning aoɣzida: «Pərwərdigar seni Babil padixaḥi Neboḳadnəsar otta kawab ḳiloɣan Zədəkiya wə Aḥabdək ḳilsun!» degən lənət səzi bolidu;
23 qünki ular Israil iqidə iplaslik ḳiloɣan, ḳoxnilarning ayalliri bilən zina ḳiloɣan wə Mening namimda yaloɣan səzlərni, Mən ularoɣa ḥeq tapilmioɣan səzlərni ḳiloɣan; Mən bularni Bilgüqi wə guwaḥ Boloɣuqidurmən, — dəydu Pərwərdigar.

Xemaya Babildin Yərəmiya tooɣruluḳ yazoɣan hət •••• Yərəmiya pəyoɣəmbərning yollioɣan jawab heti •••• Hudaning buning tooɣruluḳ Yərəmiyaoɣa eytḳan səzi
24 «Sən Yərəmiya Nəḥələmlik Xemayaoɣa mundaḳ degin: —
25 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Qünki sən əz namingda Yerusalemdiki barliḳ həlḳḳə, kaḥin boloɣan Maaseyaḥning ooɣli Zəfaniyaoɣa wə barliḳ kaḥinlaroɣa hətlər yollioɣining tüpəylidin, —
26 (*sən Zəfaniyaoɣa mundaḳ yazoɣan*: «Pərwərdigar seni kaḥin Yəḥuyadaning ornioɣa kaḥin tikligən əməsmu? U seni Pərwərdigarning əyidə xuningoɣa nazarətqi ḳiloɣanki, bexarət beridioɣan pəyoɣəmbər boluwaloɣan ḥərbir təlwini besix üqün puti wə boynioɣa taḳaḳ selixing kerək. □ ■
27 Əmdi sən nemixḳa silərgə əzini pəyoɣəmbər ḳiliwaloɣan Anatotluḳ Yərəmiyani əyiblimiding?
28 Qünki u ḥətta Babilda turuwatḳan bizlərgimu: «Xu yərdə boloɣan waḳtinglar uzun bolidu; xunga əylərni selinglar, ularda turunglar, baoɣlarni bərpa ḳilinglar, ularning mewisini yənglar» dəp hət yollidi!»)
29 — Zəfaniya muxu hətni Yərəmiya pəyoɣəmbər aldida oḳudi.
30 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundaḳ deyildi: —
31 Barliḳ sürgün boloɣanlaroɣa hət yollap mundaḳ degin: — Pərwərdigar Nəḥələmlik Xəmaya tooɣruluḳ munaḳ dəydu: Qünki Mən uni əwətmigən bolsammu, Xemayaning silərgə bexarət berip, silərni yaloɣanqilikḳa ixəndürgənliki tüpəylidin, ■
32 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Nəḥələmlik Xemayani nəsli bilən billə jazalaymən; muxu həlḳ arisida uning ḥeqḳandaḳ nəsli tepilmaydu; u Mən Əz həlḳim üqün ḳilmaḳqi boloɣan yahxilikni ḥeq kərməydu, — dəydu Pərwərdigar: — qünki u adəmlərni Manga asiylikḳa ḳutratti.■

30

Hudaning həlḳigə təsəlli, rioɣbət wə ümid berix üqün Yərəmiyaning kitab yezixi
1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —□
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən sanga ḥazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin; □

□ **29:26 «U seni ... nazarətqi ḳiloɣanki, bexarət beridioɣan pəyoɣəmbər boluwaloɣan ḥərbir təlwini besix üqün puti wə boynioɣa taḳaḳ selixing kerək»** — oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. ■ **29:26** Yər. 20:1, 2, 3 ■ **29:31** Yər. 28:15 ■ **29:32** Yər. 28:16 □ **30:1 «Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz..»** — oḳurmənlərning esidə barki, Pərwərdigar Yərəmiyaoɣa «Yulux, səküx, ḥalak ḳilix wə ərüx» ḥəm «ḳurux wə terip əstürüx»ni jakarlaxḳa qaḳiroɣan (1:10). U «yulux, səküx, ḥalak ḳilix wə ərüx» tooɣruluḳ bexarətlər bərgəndin keyin, ḥazir uningoɣa «ḳurux wə terip əstürüx» tooɣruluḳ bexarətlər (30-33-bablar) berilidu. □ **30:2 «Mən sanga ḥazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin»** — «muxu barliḳ səzlirim» bəlkim 30-31-bablarda kərülidu. Səzlər bəlkim qüx arḳiliḳ Yərəmiyaoɣa tapxuruloɣan (31:26ni kərüng). Ular əsli ayrim oram kitabqə boluxi kerək idi.

3 Qünki mana, xundaq künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən həlqim
Israil ḥəm Yəḥudani sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən, ularni ata-bowiliriƣa
təqdim qilƣan zeminƣa qayturimən, ular uningƣa igə bolidu.
4 Pərwərdigarning Israil tooƣruluq wə Yəḥuda tooƣruluq degən sözliri töwəndikidək:
—
5 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Anglitilidu alaqzadilik ḥəm qorqunqluqning awazi,
Bolsun nədə aman-tinqlik!
6 Soranglar, xuni kərüp beqinglarki, ər bala tuƣamdu? Mən nemixqa əmdi tolƣaqqa
qüxkən ayaldək ḥərbir ər kixining qatiriqini qoli bilən tutqanliqini kərimən?
Nemixqa yüzliri tatirip kətkəndu?■
7 Ayḥay, xu küni dəḥxətliktur! Uningƣa ḥeqqandaq kün ohximaydu; u Yaqupning
azab-oqubət künidur; lekin u uningdin qutquzulidu. □ ■
8 Xu künidə əməlgə axuruliduki, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan
Pərwərdigar, — Mən uning boyunturuqini boynungdin elip sunduruwetimən,
asarətliringni buzup taxlaymən, yat adəmlər uni ikkinqi qullukqa qüxürməydu. □
9 Xuning ornida ular Pərwərdigar Hudasining ḥəmdə Mən ular üqün qaytidin
tikləydiƣan Dawut padixaḥining qulluqida bolidu.□ ■
10 Əmdi sən, i qulum Yaqup, qorqma, — dəydu Pərwərdigar; — alaqzadə bolma,
i Israil; qünki mana, Mən seni yiraq yərlərdin, sening nəslingni sürgün bolƣan
zemindin qutquzimən; Yaqup qaytip kelidu, aram tepip azadə turidu wə ḥeqkim
uni qorqutmaydu. ■
11 Qünki Mən seni qutquzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar; —
Mən seni tarqitiwətkən əllərning ḥəmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy
tügəxtürməymən; pəqət üstüngdin ḥəküm qiqirip tərbiyə-sawaq berimən; seni
jazalimay qoyup qoymaymən.■

Pərwərdigar Yəḥudaning yarisini saqaytidu

12 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: Sening zedəng dawaliƣusiz, sening yarang
bolsa intayin eƣirdur. ■
13 Sening dəwayingni soraydiƣan ḥeqkim yoq, yarangni tangƣuqi yoqtur, sanga
xipalik dorilar yoqtur;
14 sening barliq axniliring seni untuƣan; ular sening ḥalingni ḥeq sorimaydu.
Qünki Mən seni düxməndək zərb bilən uroƣanmən, rəḥimsiz bir zalimdək sanga
sawaq bolsun dəp uroƣanmən; qünki sening qəbiḥliking ḥəddi-ḥesabsiz, gunaḥliring
ḥəddidin ziyadə bolƣan. □ ■
15 Nemixqa zedəng tüpəylidin, dərd-əliming dawaliƣusiz bolƣanliqi tüpəylidin
pəryad kətürisən? Qəbiḥlikingning ḥəddi-ḥesabsiz bolƣanliqidin, gunaḥliring
ḥəddidin ziyadə bolƣanliqidin, Mən xularni sanga qilƣanmən.■

■ **30:6** Yər. 4:31; 6:24 □ **30:7 «u Yaqupning azab-oqubət künidur»** — «Yaqup» muxu yərdə Yaqupning əwladliri bolƣan Israil həlqini kərsitidu, əlwəttə. Bexarət Babildin qayturuluxini kərsətkini bilən, «Yaqupning azab-oqubət küni»ning toluq əməlgə axuruluxi ahirqi zamanda bolsa kerək. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zəf. 1:15 □ **30:8 «Mən uning boyunturuqini boynungdin elip sunduruwetimən»** — «uning boyunturuqini» degini muxu yərdə awwal Nebokadnəsarning qulluqini, ḥəmdə ahirqi zamandiki Babil padixaḥi «dəjjal»ning qulluqinimu kərsitidu. □ **30:9 «Mən ular üqün qaytidin tikləydiƣan Dawut padixaḥi…»** — «Dawut padixaḥi» xübḥisizki, Dawutning əzidin uluƣ bolƣan əwladi Qutquzoƣuqi-Məsiḥni kərsitidu. ■ **30:9** Əz. 34:23,24; 37:24; Ḥox. 3:5 ■ **30:10** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 46:28 ■ **30:11** Yəx. 27:8; Yər. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28 ■ **30:12** Yər. 10:19; 15:18 □ **30:14 «sening barliq axniliring seni untuƣan»** — «axniliring» muxu yərdə (1) Israilƣa «silərgə ittipaqdax bolayli» degən butpərəs əllərni (2) Yəḥudadikilər qoqunƣan ḥəm tayanƣan butlarni kərsitixi mumkin. ■ **30:14** Yər. 22:20 ■ **30:15** Yər. 5:6; 13:17

16 Lekin seni yutuwaloɣanlarning ɦəmmisi yutuwelinidu; sening barliq küxəndiliring
bolsa sürgün bolidu; seni bulioɣanlarning ɦəmmisi bulang-talang qilinidu; seni ow
qiloɣanlarning ɦəmmisini owlinidioɣan qilimən. ■
17 Qünki Mən sanga tengiq tengip qoyimən wə yariliringni saqaytimən — dəydu
Pərwərdigar; — qünki ular seni: «Olerib-biqarə, ɦeqkim ɦalini sorimaydioɣan Zion
dəl muxudur» dəp ɦaqarətligən.

Pərwərdigar Israil wə Yəɦudani əsligə kəltüridu

18 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mana, Mən Yaqupning qedirlirini sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən,
Uning turaloɣuliri üstigə rəɦim qilimən;
Xəɦər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,
Orda-qəl'ə əz jayida yənə adəmzatliq bolidu.□
19 Xu jaylardin təxəkkür küyliri wə xad-huramliq sadaliri anglinidu;
Mən ularni kəpəytimənki, ular əmdi azaymaydu;
Mən ularning ɦərmitini axurimən, ular ɦeq pəs bolmaydu.■
20 Ularning baliliri qədimdikidək bolidu; ularning jamaiti aldimda məzmut
turoɣuzulidu;
Ularni horlioɣanlarning ɦəmmisini jazalaymən.
21 Ularning bexi əzliridin bolidu,
Ularning ɦəküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu;
Mən uni əz yenimoɣa kəltürimən, xuning bilən u Manga yeqin kelidu;
Qünki yenimoɣa kəlgüqi *jenini* təwəkkül qiloɣuqi əməsmu? — dəydu Pərwərdigar.□
22 — Xuning bilən silər Mening həlqim bolisilər,
Mən silərning Hudayinglar bolimən.■
23 Mana, Pərwərdigardin qiqqan bir boran-qapqun!
Uningdin qəɦr qiqti;
Bərɦək, dəɦxətlik bir qara quyun qiqip kəldi;
U pirqirap rəzillərning bexioɣa qüxidu.■
24 Kənglidiki niyətlirini ada qilip toluq əməl qiloɣuqə,
Pərwərdigarning qattiq oɣəzipi yanmaydu;
Ahirqi künlərdə silər buni qüxinip yetisilər.

31

Dawami

1 Xu waqitta, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israilning jəmətlirining Hudasi bolimən,
ular Mening həlqim bolidu.

Israil, yəni «10 qəbilə» əsligə kəltürülüp Yəɦudaoɣa baoɣlinip, Huda aldida ibadət qilidu

---

■ **30:16** Mis. 23:22; Yəx. 41:11; Yər. 10:25 □ **30:18 «xəɦər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu»** — «xəɦər» Yerusalemni kərsitixi kerək. «Xəɦər»ning baxqa birhil tərjimisi «ɦərbir xəɦər...». ■ **30:19** Yər. 31:4 □ **30:21 «Ularning bexi əzliridin bolidu, ularning ɦəküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu...»** — bu ayət yənə Dawutning əwladi boloɣan Məsiɦni kərsitidu. Ayət Uning ɦəm padixaɦ ɦəm kaɦin (baxqilaroɣa wəkil bolup Hudaning aldioɣa dua qilixqa kelidioɣan) bolidioɣanliqini ayan qilidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **30:22** Yər. 24:7; 31:1,33; 32:38 ■ **30:23** Yər. 23:19, 20; 25:32

2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qiliqtin aman qalƣan həlq, yəni Israil, qəl-
bayawanda iltipatqa igə bolƣan; Mən kelip ularni aram tapquzimən. □
3 Pərwərdigar yiraq yurtta bizgə kərünüp: «Mən seni mənggü bir muhəbbət
bilən səyüp kəldim; xunga Mən əzgərməs mehribanliq bilən seni Əzümgə tartip
kəlgənmən.
4 Mən seni qaytidin qurimən, xuning bilən sən qurulisən, i Israil qizi! Sən qaytidin
dapliringni elip xad-huram qiliƣanlarning ussullirioƣa qiqisən. ■
5 Sən qaytidin Samariyəning taoƣliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər
əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu. □ ■
6 Qünki Əfraimning egizlikidə turoƣan kəzətqilər: «Turunglar, Pərwərdigar Huday-
imizoƣa ibadət qilixqa Zionoƣa qiqayli!» — dəp nida kətüridioƣan küni kelidu.□ ■
7 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Yaqup üqün xad-huramlik bilən nahxa eytinglar,
Əllərning bexi boloƣuqi üqün ayhay kətürünglar;
Jakarlanglar, mədhiyə oqup: «I Pərwərdigar, Sening həlqingni,
Yəni Israilning qaldisini qutquzoƣaysən!» — dənglar!□
8 Mana, Mən ularni ximaliy yurtlardin epkelimən,
Yər yüzining qət-qətliridin yioƣimən;
Ular arisida əmalar wə tokurlar bolidu;
Hamilidar wə tuoƣay degənlər billə bolidu;
Ular uluoƣ bir jamaət bolup qaytip kelidu.■
9 Ular yioƣa-zarlar kətürüp kelidu,
Ular dua-tilawət qiliƣanda ularni yetəkləymən;
Mən ularni erik-əstənglər boyida, heq putlaxmaydioƣan tüz yol bilən yetəkləymən;
Qünki Mən Israiloƣa ata bolimən,
Əfraim bolsa Mening tunji ooƣlumdur.■
10 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i əllər,
Dengiz boyidiki yiraq yurtlaroƣa: —
«Israilni tarqatquqi uni qaytidin yioƣidu,
Pada baqquqi padisini baqqandək U ularni baqidu;

□ **31:2 «Qiliqtin aman qalƣan həlq, yəni Israil, qəl-bayawanda iltipatqa igə bolƣan»** — «Israil» muxu yərdə Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 722-yili əzigə sürgün qiliƣan on qəbilini kərsitidu. «Qiliqtin aman qalƣan həlq» yənə Babiloƣa sürgün bolƣan Yəhudani kərsitidu (51:50ni kərüng). «Qəl-bayawanda iltipatqa igə bolƣan» degən səzlər, Israil Misirdin qutquzulup qiqip, qəl-bayawandin ətüp nuroƣun karamət ixlarni kərgəndək, muxu sürgün bolƣan Israil bilən Yəhuda Babil wə baxqa ximaliy tərəplərdin təng qutquzulup, qəl-bayawandin ətüp Hudaning iltipati bilən nuroƣun karamət ixlarni kəridu. ■ **31:4** Yər. 30:19 □ **31:5 «Sən qaytidin Samariyəning taoƣliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu»** — üzümzarni əstürüx üqün uzun waqit kerək bolƣaqqa, ularning məwjut bolƣanliqi xu qaoƣning aman-tinqliq künlər ikənlikini kərsitidu. ■ **31:5** Yəx. 65:21 □ **31:6 «Əfraimning egizlikidə turoƣan kəzətqilər: ...»** — «Əfraim» degənlik muxu yərni «Israil», yəni «ximaliy padixahliq»ni kərsitidu (ximaliy padixahliqtiki on qəbilə bəzi waqitlarda qisqiqə «Əfraim» dəp ataloƣan). «Israil» Yəhudadin ayrilip qiqqan waqtida, Israilning padixahi əz puqralirini burunqidək Yəhuda bilən billə Yerusalemdiki ibadəthanida ibadət qilsa, undaqta əzidin yüz ərüp ketixi yaki yaltiyixi mumkin dəp qarap, ularning Yerusalemoƣa barmasliqi üqün əzining «ibadəthana»sini qurup uningoƣa butlarni saloƣan. Muxu bexarət, kəlgüsidə muxundaq həsəthorluq məwjut bolmaydu, Yəhuda wə Əfraimning Hudaning ibaditidə qəlbi bir bolidu, dəydu. **«kəzətqilər»** — bularning adəttiki burqi, düxmənlərning yeqin kəlgənliki tooƣruluq agah berix. Lekin xu künlər tinq-aman bolƣaqqa, ularning birdinbir burji «yengi ay»ni bayqap, bayram-heytlarning yetip kəlgənlikini, xuningdək Yerusalemoƣa qiqayli, dəp jakarlaxtin ibarət bolidu. ■ **31:6** Yəx. 2:2, 3; Mik. 4:2 □ **31:7 «Yaqup üqün xad-huramlik bilən nahxa eytinglar, əllərning bexi boloƣuqi üqün ayhay kətürünglar; jakarlanglar, mədhiyə oqup...dənglar!»** — bu səzlər kimlərgə eytilidu? Yaqup «əllərning bexi» dəp ataloƣaqqa, bu səzlər «yat əllər»gə eytilixi mumkin (10-ayətni kərüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtqa baldur qaytip keliwatqan Yəhudaoƣa, yaki qerindaxlirioƣa dua qilixni dəwət qilip eytilidu. ■ **31:8** Yər. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22

11 Qünki Pərwərdigar Yaqupni bədəl tələp qutuldurƣan,
Uningƣa Ḥəmjəmət bolup özidin zor küqlük bolƣuqining qanggilidin qutquzƣan!»
— dəp jakarlanglar.■
12 Ular kelip Ziondiki egizliklərdə xad-huramliqta towlaydu,
Pərwərdigarning iltipatidin, yəni yengi xarabtin, zəytun meyidin, mal-waranning qoziliridin bərq uridu;
Ularning jeni huddi mol suƣirilƣan baƣdək bolidu,
Ular ikkinqi ḥeq solaxmaydu.■
13 Xu qaƣda qizlar ussulda xadlinidu,
Yigitlər wə moysipitlarmu təng xundaq bolidu;
Qünki Mən ularning aḥ-zarlirini xad-huramliqqa aylandurimən;
Mən ularƣa təsəlli berip, dərd-əlimining ornioƣa ularni xadliqqa qəmdürimən.
14 Mən kaḥinlarni molqilik bilən toyƣuzimən,
Həlqim iltipatimƣa qanaət qilidu, — dəydu Pərwərdigar.
15 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Ramaḥ xəḥiridə bir sada,
Aqqiq yioƣa-zarning pioƣani anglinidu,
— Bu Raḥilәning өz baliliri üqün kətürgən aḥ-zarliri;
Qünki u baliliri bolmioƣaqqa, təsəllini qobul qilmay pioƣan kətüridu.□ ■
16 Pərwərdigar *uningƣa* mundaq dəydu: — Yioƣa-zaringni tohtat, kəzliringni yaxlardin tart; qünki munu tartqan japayingdin mewə bolidu, — dəydu Pərwərdigar;
— ular düxmənning zeminidin qaytidu;
17 bərḥəq, keləqiking ümidlik bolidu, — dəydu Pərwərdigar; — wə sening baliliring yənə өz qegrisidin kirip kelidu.
18 Mən dərwəqə Əfraimning өzi tooƣruluq өkünüp:
«Sən bizgə xax torpaqqa tərbiyə bərgəndək sawaq-tərbiyə bərding;
Əmdi bizni towa qilduroƣaysən,
Biz xuning bilən towa qilip qaytip kelimiz,
Qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən;□ ■
19 Qünki biz towa qilduruluximiz bilən ḥəqiqətən towa qilduq;
Biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduq;
Biz yaxliqimizdiki *qilmixning* xərm-ḥayasi tüpəylidin nomus qilip, hijalәttə qalduq!»
— degənlikini anglidim.□ ■
20 — Əfraim Manga nisbətən jan-jigər balam əməsmu?
Qünki Mən uni əyibligən təqdirdimu, uni ḥərdaim kənglümdə seoƣinimən;
Xunga iq-baoƣrim uningƣa aoƣriwatidu;
Mən uningƣa rəḥim qilmisam bolmaydu, — dəydu Pərwərdigar.
21 — Xunga өzünggə yol bəlgilirini bekitip qoyoƣin;

■ **31:11** Yəx. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yəx. 61:11 □ **31:15 «Ramaḥ xəḥiridə bir sada, aqqiq yioƣa-zarning pioƣani anglinidu,..»** — «Ramaḥ» bolsa Bəyt-Əl wə Bəyt-Ləḥəm arisidiki yeza; Yaqupning ayali Raḥilə (bala tuoƣqinida) xu yərdə əlüp kəmülgənidi. Raḥilə «Israil»diki on qəbilining iqidiki ikki qong qəbilining əjdadi boloƣan Əfraim wə Manassəḥning qong apisi idi; muxu yərdə u ularning Israil zeminidin (sürgün bolup) əlwida ayrilip kətkənliki üqün yioƣlap taxlioƣanlikioƣa simwol qilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18 □ **31:18 «Mən dərwəqə Əfraimning өzi tooƣruluq өkünüp: «Sən bizgə xax torpaqqa tərbiyə bərgəndək sawaq-tərbiyə bərding; əmdi bizni towa qilduroƣaysən, ... qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən»** — ibraniy tilida Əfraimning sözlirining ḥəmmisi «mən», «meni» qatarlik almaxlar bilən ipadilinidu. Qüxinixlik bolsun dəp muxu ayəttə wə 19-ayəttə Əfraim bayan qilinoƣanda, «mən» degən səzni «biz» dəp tərjimə qilduq. Ibraniy tilida «towa qilix» wə «qaytip kelix» bir səz bilənla ipadilinidu. Muxu yərdə xübḥisizki, ḥəm həlqning towa qilixini wə өz yurtioƣa qaytip kelixinimu kərsitidu. ■ **31:18** Yioƣ. 5:21 □ **31:19 «biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduq»** — «yotini urux» degən ḥərikət qattiq puxayman, qattiq hijalətni bildürətti. ■ **31:19** Qan. 30:2

Sən sürgüngə mangoɣan yoloɣa, xu kətürülgən yoloɣa köngül qoyup diққət qiloɣin;
Ḥazir xu yol bilən qaytip kəl, i jan-jigirim Israil qizi,
Muxu xəḥərliringgə qarap qaytip kəl!
22 Sən qaqanoɣiqə tenəp yürisən, i yoldin qiққuqi qizim?
Qünki Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu:
— Ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!□

Yəḥuda əsligə kəltürülidu

23 Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Mən ularni sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürginimdə Yəḥudaning zeminida wə xəḥərliridə həqlər yənə *Yerusalem tooɣruluq*: «Pərwərdigar seni bəhtliq qiloɣay, i ḥəққaniyliq turoɣan jay, pak-muқəddəslikning teoɣi!» dəydioɣan bolidu. ■
24 Xu yərdə Yəḥuda — xəḥərliridikilər, dehқanlar wə pada baққuqi köqmən qarwiqilar ḥəmmisi billə turidu.
25 Qünki Mən ḥerip kətkən jan igilirining ḥajitidin qikimən, ḥərbir ḥalidin kətkən jan igilirini yengilandurimən.
26 — Mən *Yərəmiya* buni anglap oyoɣandim, ətrapқa қaridim, naḥayiti tatliq uhlaptimən.□

Israil wə Yəḥuda қaytidin aḥalilik bolidu

27 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətidə wə Yəḥuda jəmətidə insan nəslini wə ḥaywanlarning nəslini terip östürimən.
28 Xundaq boliduki, Mən ularni yulux, səküx, ḥalak қilix, aoɣdurux üqün, ularoɣa nəzirimni saloɣandək, Mən ularni қurux wə tikip östürüx üqünmu ularoɣa nəzirimni salimən, — dəydu Pərwərdigar.

Yengi əḥdə

29 Xu künlərdə ular yənə: «Atilar aqqiқ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning qixi қeriқ sezilidu» degən muxu maқalni ḥeq ixlətməydu. □ ■
30 Qünki ḥərbirsi öz gunaḥi üqün ölidu; aqqiқ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, özining qixi қeriқ sezilidu.□
31 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḥuda jəməti bilən yengi əḥdə tüzimən; ■
32 bu əḥdə ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əḥdigə ohximaydu; xu əḥdini Mən ata-bowilirini қolidin tutup Misirdin қutқuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim;

□ **31:22 «Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu: — ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!»** — bu ajayib bexarət tooɣruluқ «Қoxumqə söz»imizni kərüng. Bizningqə u Məsiḥning pak қiz Məryəmdin tuoɣuluxini öz iqigə alidu. ■ **31:23** Yər. 50:7 □ **31:26 «— Mən Yərəmiya buni anglap oyoɣandim, ətrapқa қaridim, naḥayiti tatliq uhlaptimən»** — bəzi alimlar bu ayət kəlgüsidiki Israilning əḥwalini kərsitip: «Ular xu qaoɣda: «Biz ḥazir oyoɣinip ətrapқa қarisaқ, yahxi uyқudin bəḥrimən bolduқ» dəydu» dəp tərjimə қilidu. Bizningqə bəlkim Hudaning səzi Yərəmiyaoɣa qüxidə kəlgəndur. □ **31:29 «Atilar aqqiқ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning qixi қeriқ sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix қiloɣan, biraқ biz uning yaman aқiwitini, Hudaning jazasini kərimiz. 30-ayətni kərüng. ■ **31:29** Əz. 18:2, 3 □ **31:30 «aqqiқ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, özining qixi қeriқ sezilidu»** — bu 30-ayəttiki maқal 29-ayəttiki məқulning əksidur. «Əzakiyal pəyoɣəmbər» kitabida izaḥlioɣinimiz («қoxumqə söz»imizdə, «Əz.» 18:12 tooɣruluқ eytiloɣan)dək, ata-bowilirining gunaḥliri bala-əwladlirioɣa məlum bir təsiri bardur, dəp əks etidu; lekin Huda ḥazir yengi əḥdini (31-34ni kərüng) ular bilən tüzməkqi boliduki, ularning ḥərbirining Huda bilən alaḥidə munasiwət-dostluқi bar bolidu, ətkəndiki ixlar ularoɣa ḥeqқandaq təsir yətküzməydu. ■ **31:31** Ibr. 8:8

gərqə Mən ularning yoldixi bolƣan bolsammu, Mening ular bilən tüzüxkən əhdəmni buzƣan, — dəydu Pərwərdigar.
33 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki:
— Mən Øz Təwrat-ƙanunlirimni ularning iqigə salimən,
Ңəmdə ularning ƙəlbigimu yazimən.
Mən ularning Ilahi bolimən,
Ularmu Mening həlƙim bolidu.□ ■
34 Xundin baxlap ңeqkim øz yeƙiniƣa yaki øz ƙerindixiƣa: — «Pərwərdigarni tonuƣin» dəp øgitip yürməydu; qünki ularning əng kiqikidin qongiƣiqə ңəmmisi Meni tonup bolƣan bolidu; qünki Mən ularning ƙəbiңlikini kəqürimən ңəmdə ularning gunaңini ңərgiz esigə kəltürməymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yengi əhdigə kapalət berix

35 Ƙuyaxni kündüzdə nur bolsun dəp bərgən, ay-yultuzlarni keqidə nur bolsun dəp bəlgiligən, dolƙunlirini xarƙiritip dengizni ƙozƣaydiƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu (samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Uning namidur): —■
36 — Muxu bəlgiligənlirim Mening aldimdin yoƙap kətsə, — dəydu Pərwərdigar, — əmdi Israilning əwladlirimu Mening aldimdin bir əl boluxtin mənggügə ƙelixi mumkin.
37 Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Yuƙirida asmanlar məlqərlənsə, təwəndə yər ulliri təkxürülüp bilinsə, əmdi Mən Israilning barliƙ əwladlirining ƙilƣan ңəmmə ƙilmixliri tüpəylidin ulardin waz keqip taxliƣuqi bolimən, — dəydu Pərwərdigar.

Yerusalem xəңiri kengəytilidu

38 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — xəңər məhsus Manga atilip «Ңananiyəlning munari»din «Doƙmux dərwazasi»ƣiqə ƙaytidin ƙurulidu;
39 əlqəm tanisi ƙaytidin əlqəx üqün xu yərdin «Garəb dəngi»giqə, andin Goatƙa burulup sozulidu;
40 jəsətlər wə *ƙurbanliƙ* külliri taxlinidiƣan pütkül jiloƣa, xundaƙla Kidron dəryasiƣiqə ңəm xərƙkə ƙaraydiƣan «At dərwazisi»ning doƙmuxiƣiqə yatƙan etizlarning ңəmmisi Pərwərdigarƣa pak-muƙəddəs dəp ңesablinidu; xəңər ƙaytidin ңeq yulup taxlanmaydu, ңərgiz ƙaytidin aƣdurup taxlanmaydu.□

32

Yərəmiya bir etizni setiwalidu

1 Yəңuda padixaңi Zədəkiyaning oninqi yili, Yərəmiyaƣa Pərwərdigardin kəlgən səz təwəndə hatiriləngən (xu yil Nebоƙadnəsarning on səkkizinqi yili idi;

□ **31:33 «xu künlərdin keyin»** — bəlkim Huda həlƙini øz yurtiƣa ƙayturƣandin keyin. ■ **31:33** Yər. 24:7; 30:22; 31:33 ■ **31:34** Yəx. 54:13; Yər. 33:8; Mik. 7:18; Yң. 6:45; Ros. 10:43 ■ **31:35** Yar. 1:16; Yəx. 51:15 □ **31:40 «jəsətlər wə ƙurbanliƙ külliri taxlinidiƣan pütkül jiloƣa»** — muxu «jiloƣa» «Ңinnomning jiloƣisi» (Gə-Ңinnom)ni kərsitidu (7-bab, 31-32-ayət wə izaңatinimu kərüng). Bu jiloƣiƣa əhlətlər ңəm ңərhil napak nərsilər taxlinatti. Bu intayin napak, paskina jiloƣining kəlgüsi zamanda (ayətning ikkinqi ƙismida eytiloƣandək) Hudaƣa atap muƙəddəs bolidiƣanliƙi ajayib ix bolidu. Demək, Hudaning xəpƙiti bilən pütkül xəңər wə uning ңəmmisi intayin pak-muƙəddəs bolidu. Yerusalem xəңirining ңazirƙi ətrapliri bu ayətlərdə kərsitilgən jaylarda kengəytəlməktə. **«jəsətlər… taxlinidiƣan… jiloƣa» .. «Kidron dəryasi»… «At dərwazisi»** — xəңərning jənubiy təripigə, «Kidron dəryasi» xərƙiy təripigə, «At dərwazisi» bolsa bəlkim ximaliy təripigə jaylaxƙanidi.

2 Xu qaoɣda Babil padixaɦining ķoxuni Yerusalemni ķorxuwaloɣanidi; Yərəmiya pəyoɣəmbər bolsa Yəɦuda padixaɦining ordisidiki ķarawullarning ɦoylisida ķamap ķoyuloɣanidi.
3-5 Qünki Yəɦuda padixaɦi Zədəkiya uni əyibləp: «Nemixķa sən: «Mana, Mən bu xəɦərni Babil padixaɦining ķolioɣa tapxurimən; u uni ixoɣal ķilidu; Yəɦuda padixaɦi Zədəkiya kaldiylərning ķolidin ķeqip ķutulalmaydu; qünki u Babil padixaɦining ķolioɣa tapxurulmay ķalmaydu; u uning bilən yüz turanə səzlixidu, əz kəzi bilən uning kəzigə ķaraydu. U Zədəkiyani Babiloɣa apiridu, u mən uningoɣa yeķinlixip toluķ bir tərəp ķiloɣuqə xu yərdə turidu, dəydu Pərwərdigar; silər kaldiylər bilən ķarxilaxsanglarmu oɣəlibə ķilalmaysilər! — dəydu Pərwərdigar» — dəp bexarət berisən?» — dəp uni ķamap ķoyoɣanidi). ■
6 Yərəmiya: — Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi — dedi: —
7 Mana, taoɣang Xallumning ooɣli Ɦanaməəl yeningoɣa kelip: «Əzüng üqün Anatottiki etizimni setiwal; qünki uni setiwelixķa sening ɦəmjəmətlik ɦoķuķung bar» — dəydioɣan bolidu.□
8 Andin Pərwərdigarning deginidək taoɣamning ooɣli Ɦanaməəl, ķarawullarning ɦoylisida yenimoɣa kelip manga: «Binyaminning zeminidiki mening Anatottiki etizimni setiwaloɣaysən; qünki ɦəmjəmət ɦoķuķi seningkidur; əzüng üqün setiwal» — dedi; andin mən buning ɦəķiķətən Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yəttim.
9 Xunga mən taoɣamning ooɣli Ɦanaməəldin Anatottiki bu etizni setiwaldim; pulni, yəni on yəttə xəkəl kümüxni girgə selip əlqidim. □
10 Mən tohtam hetigə imza ķoyup, üstigə məɦürni besip peqətlidim; buningoɣa guwaɦqilarni guwaɦ bərgüzdum, kümüxni tarazioɣa saldim;
11 tohtam hetini ķolumoɣa aldim, — birsidə soda tüzümi wə xərtliri hatirilinip peqətləngən, yənə birsi peqətlənmigənidi —
12 wə mən taoɣamning ooɣli Ɦanaməəlning kəz aldida, bu soda hetigə imza ķoyoɣan guwaɦqilar wə ķarawullarning ɦoylisida olturoɣan Yəɦudiylarning ɦəmmisi aldida hətlərni Maaseyaɦning nəwrisi, Neriyaning ooɣli boloɣan Barukķa tapxurdum.
13 Ularning aldida mən Barukķa mundaķ tapilap dedim: —
14 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Bu hətlərni, yəni peqətləngən wə peqətlənmigən bu tohtam hətlirini elip, bular uzun waķitķiqə saķlansun dəp sapal idix iqigə saloɣin;
15 Qünki samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Kəlgüsidə bu zeminda ɦəm əylər, ɦəm etizlar, ɦəm üzümzarlar ķaytidin setiwelinidu.
16 Mən tohtam hetini Neriyaning ooɣli boloɣan Barukķa tapxuroɣandin keyin, Pərwərdigaroɣa dua ķilip mundaķ dedim: —
17 «Aɦ, Rəb Pərwərdigar! Mana, Sən asman-zeminni Əzüngning zor ķudriting wə sozuloɣan biliking bilən yasioɣansən; Sanga ɦeqķandaķ ix təs əməstur; □
18 Sən mingliоɣan kixilərgə rəɦim-xəpķət kərsitisən ɦəmdə atilarning ķəbiɦlikining jazasinimu keyin balilirining ķoynioɣa ķayturisən; aɦ Sən uluoɣ, Ķudrət Igisi Təngridursən — Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Sening nam-ingdur; ■
19 oy-nixanliringda uluoɣ, ķiloɣan ixliringda ķudrətliksən; kəzliring bilən insan balilirining əz yolliri wə ķiloɣanlirining mewisi boyiqə ɦərbirigə *inam yaki jaza*

■ **32:3-5** Yər. 34:3 □ **32:7 «ɦəmjəmətlik ɦoķuķi» —** Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə, ɦərbir Israillikķa bir parqə zemin təķsim ķilinoɣan. Əgər bu zeminni satmaķqi bolsa, awwal əz jəmətidikilərgə setiwelix pursiti berixi kerək idi; ular bu «ɦəmjəmət ɦoķuķi» boyiqə uni setiwelixni halmisa, andin baxķilaroɣa setixķa bolatti. □ **32:9 «on yəttə xəkəl kümüx» —** bir xəkəl 11.4 gram idi; 17 xəkəl 194 gram idi. □ **32:17 «Sanga ɦeqķandaķ ix təs əməstur» —** ibraniy tilida «Sanga ɦeqķandaķ ix karamət əməstur». ■ **32:18** Mis. 34:7

qayturux üqün, ularning barliq yollirini kəzligüqidursən; ■
20 — Sən bügünki küngiqə Misir zeminida, Israil iqidə ḫəm barliq insanlar arisida məjizilik alamətlərni ḫəm karamətlərni ayan qilip kəlgənsən; xunglaxqa bügüngiqə Sening naming eoɣizdin-eoɣizoɣa tarqilip kəlməktə.
21 Sən məjizilik alamətlər, karamətlər qudrətlik qolung, sozuloɣan biliking wə dəḫxətlik wəḫxət arqiliq Өz həlqing Israilni Misir zeminidin qiqaroɣansən; ■
22 Sən ularoɣa ata-bowilirioɣa təqdim qilimən dəp qəsəm qiloɣan, süt ḫəm bal eqip turidioɣan bu zeminni təqdim qiloɣansən.
23 Ular dərwəqə zeminoɣa kirip uningoɣa igə boloɣan; lekin ular Sening awazingoɣa qulaq salmioɣan, Təwrat-qanunungda mangmioɣan; ularoɣa əmr qiloɣanlarning ḫeqqaysisioɣa əməl qilmioɣan; xunga Sən bu külpətlərning ḫəmmisini ularning bexioɣa qüxürgənsən.
24 Mana, xəḫərni besip kirix üqün sepiloɣa selip qiqiriloɣan dənglük-potəylərgə qarioɣaysən! Qiliq, qəḫətqilik wə waba tüpəylidin xəḫər ḫujum qiliwatqan kaldiylərning qolioɣa tapxurulmay qalmaydu; Sən aldin’ala eytqining ḫazir əməlgə axuruldi; mana, Өzüng kərisən.
25 Lekin Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəḫər kaldiylərning qolioɣa tapxurulidioɣan bolsimu, manga: «Өzüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni guwaḫqiloroɣa kərgüzgin!?» — deding».□

26 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundaq deyildi: —
27 Mana, Mən Pərwərdigar, barliq ət igilirining Hudasidurmən; Manga təs qüxidioɣan birər ix barmidu? □ ■
28 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən bu xəḫərni kaldiylərning qolioɣa wə Babil padixaḫi Nebоqadnəsarning qolioɣa tapxurimən; ular uni igiliwalidu.
29 Bu xəḫərgə ḫujum qiliwatqan kaldiylər uningoɣa besip kirip ot qoyup uni kəydüriwetidu; ular xəḫərdikilərning өylirinimu kəydüriwetidu; ular bu өylərning өgziliri üstidə Meni oɣəzəpləndürüp Baaloɣa isriq yaqqan, yat ilaḫloroɣa «xarab ḫədiyə»lərni quyoɣan. ■
30 Qünki Israillar wə Yəḫudalar yaxliqidin tartip kəz aldimda pəqət rəzillikla qilip kəlməktə; Israillar pəqətla өz qolliri yasioɣanlar bilən oɣəzipimni qozoɣioɣandin baxqa ix qilmioɣan, — dəydu Pərwərdigar. □
31 Qünki bu xəḫər quruloɣan künidin tartip bügünki küngiqə Mening oɣəzipim wə qəḫrimni xundaq qozoɣioɣuqi bolup kəldiki, Mən uni Өz yüzüm aldidin yoqatmisam bolmaydu.
32 Israillar wə Yəḫudalar — ular wə ularning padixaḫliri, əmirliri kaḫinliri, pəyoɣəmbərliri, Yəḫuda adəmliri wə Yerusalemda turuwatqanlarning meni oɣəzəpləndürgən barliq rəzilliki tüpəylidin *xəḫərni yoqitimən*.
33 Ular Manga yüzini qaratqan əməs, bəlki Manga arqisini qilip tətür qarioɣan; gərqə Mən tang səḫərdə ornumdin turup ularoɣa өgətkən bolsammu, ular anglimay təlim-

---

■ **32:19** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yəx. 28:29; Yər. 16:17; 17:10 ■ **32:21** Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21
□ **32:25 «Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəḫər kaldiylərning qolioɣa tapxurulidioɣan bolsimu, manga: «Өzüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni guwaḫqiloroɣa kərgüzgin!?» — deding»** — mumkinqiliki barki, gərqə Pərwərdigar Yərəmiya wə baxqa pəyoɣəmbərlər arqilik kəp qetim Yəḫudoɣa: «Mən silərni sürgün qildürimən» dəp agaḫlandуroɣan bolsimu, Yərəmiya yənila: ««ahirqi minutta» Yəḫudani Babildin qutquzidu» dəp oylidi. □ **32:27 «Manga təs qüxidioɣan birər ix barmidu?»** — ibraniy tilida «Manga karamət qüxidioɣan birər ix barmidu?». ■ **32:27** Qəl. 16:22 ■ **32:29** Yər. 21:10 □ **32:30 «yaxliqidin tartip...»** — bəlkim Israilning «əl boloɣinidin tartip», yəni «Misirdin qiqixtin tartip» degən mənidə. Bolmisa «etizni al» degən səzning nemə mənisi bar? Jawab təwəndiki ayətlərdə, əlwəttə. **«qolliri yasioɣanlar»** — degən səzlər yaki yasioɣan butlarni yaki yaman qilmixlirini kərsitidu.

tərbiyini qobul qilixni rət qiloqan. ■
34 Ular Өz namim bilən ataloqan өydə yirginqlik butlirini selip uni buloqioqan;
35 ular өz ooqul-qizlirini ottin ətküzüp «Moləк»kə atap qurbanlik qilix üqün «Hinnomning ooqlining jiloqisi»diki, Baaloqa beoqixlanoqan «yuqiri jaylar»ni qurup qikqan; Mən ularning bundaq ix qilixini zadi buyrup baqmioqanmən; ularning Yəhudani gunahqa patquzup, muxundaq lənətlik ix qilsun degən oy-niyəttə heqqaqan bolup baqmioqanmən.□ ■
36 Silər muxu xəhər tooqruluq: «Dərhəqiqət, u qiliq, qəhətqilik wə waba arqilik Babil padixahining qolioqa tapxurulidu!» — dəwatisilər; lekin Pərwərdigar — Israilning Hudasi muxu xəhər tooqruluq hazir mundaq dəydu: —
37 Mana Mən, Mən ularni oqəzipim, qəhrim wə zor aqqiqim bilən həydiwətkən barliq padixahliqlardin yioqimən; Mən ularni qaytidin muxu yərgə epkelimən, ularni amantinqlikta turoquzimən. ■
38 Ular Mening həlqim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. ■
39 Mən ular wə ulardin keyin boloqan balilirini barliq künliridə Məndin əyminip yahxiliq kərsun dəp, uloqa bir qəlb, bir yolni ata qilimən.
40 Mən uloqa iltipat qilixtin qolumni ikkinqi üzməslikim üqün ular bilən mənggülük bir əhdə tüzimən; ularning qaytidin yenimdin qətliməsliki üqün Mən qəlbigə qorququmni salimən.
41 Mən uloqa yahxiliq ata qilixtin huzur elip xadlinimən wə pütün qəlbim, pütün jenim bilən ularni muxu zeminoqa tikip turoquzimən!■
42 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən huddi bu həlqning bexioqa bu dəhxətlik külpətning həmmisini qüxürginimdək, Mən ular tooqruluq wədə qiloqan barliq bəht-bərikətlərni ularning üstigə qüxürimən;
43 Silər muxu zemin tooqruluq: «U wəyranə, adəmzatsiz wə haywanatsizdur; kaldiylərning qolioqa tapxuruloqan!» dəysilər. Lekin kəlgüsidə uningda etizlar qaytidin setiwelinidu!
44 Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida, Yəhudaning xəhərliridə, *jənubtiki* taoqliq xəhərliridə, oqərbtiki «Xəfələh» egizlikidiki xəhərlərdə, *Yəhudaning* jənubiy bayawanliridiki xəhərlərdimu kixilər qaytidin kümüxkə etizlarni setiwalidu, tohtam hətlirigə imza qoyidu, məhürləp, guwahqilarni guwahqa hazir qilidu; qünki Mən ularni sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən — dəydu Pərwərdigar.

33

Pərwərdigar Israil wə Yəhudani əsligə kəltürimən, dəp ikkinqi qetim wədə qilidu

1 Yərəmiya tehi qarawullarning hoylisida qamap qoyuloqan waqtida, Pərwərdigarning səzi uningoqa ikkinqi qetim kelip mundaq deyildi: —
2 Ixni qiloquqi Mən Pərwərdigar, ixni xəkilləndürgüqi həm uni bekitküqi Mənki Pərwərdigar mundaq dəymən — Pərwərdigar Mening namimdur — □
3 Manga iltija qil, Mən sanga jawab qayturimən, xundaqla sən bilməydioqan, büyük həm tilsimat ixlarni sanga ayan qilimən.
4 Qünki *düxmənning* dəng-potəylirigə həm qiliqioqa taqabil turuxqa istihkamlar qilix üqün qeqiloqan bu xəhərdiki өylər wə Yəhuda padixahlirining ordiliri tooqruluq Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

■ **32:33** Yər. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ **32:35 «Moləк»** — Ammoniylarning qoqunoqan buti. ■ **32:35** Yər. 19:5 ■ **32:37** Yər. 23:3; 29:14; 31:10 ■ **32:38** Yər. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ **32:41** Yər. 24:6; Am. 9:15
□ **33:2 «ixni qiloquqi»** — nemə ix ikənliki bəlkim keyinki 4-26-ayətlərdə təswirlinidu.

5 «Kaldiylər bilən ḳarxiliximən» dəp xəḥərgə kirgənlərning ḥəmmisi, pəḳət Mən oṋəzipim wə ḳəḥrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Qünki Mən ularning barliḳ rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḥərdin ərüp yoxuroṋanmən. □

6 Ḥalbuki mana, Mən bu xəḥərgə xipa ḳilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saḳaytimən, ularoṋa qəksiz arambəhx ḥəm ḥəḳiḳətni yexip ayan ḳilimən. □

7 Mən Yəḥudani ḥəm Israilni sürgündin ḳayturup əsligə kəltürimən; ularni awwalḳidək ḳurup qiḳimən. ■

8 Mən ularni Mən bilən ḳarxilixip gunaḥḳa petip sadir ḳiloṋan barliḳ ḳəbiḥlikidin paklandurimən, Mening aldimda gunaḥḳa petip, Manga asiyliḳ ḳiloṋan barliḳ ḳəbiḥliklirini kəqürimən; ■

9 yər yüzidiki barliḳ əllər Mən ularoṋa yətküzgən barliḳ iltipatni anglaydu, xuning bilən bu *xəḥər* kixini xadlandurup, Өzümgə mədḥiyələrni ḳozoṋap, xan-xərəp kəltürüp nam-xəḥrət ḥasil ḳilidu; əllər Mən ularoṋa yətküzgən barliḳ iltipat wə arambəhxliktin *Məndin* ḳorḳup titrəydioṋan bolidu.

10 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Silər muxu yər tooṋruluḳ: «U bir harabilik, adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boldi!» dəysilər — durus. Lekin harabə boloṋan, adəmzatsiz, aḥalisiz, ḥaywanatsiz boloṋan Yəḥudaning xəḥərliridə wə Yerusalem koqilirida

11 yənə tamaxining sadasi, xad-huramliḳ sadasi wə toyi boluwatḳan yigit-ḳizning awazi anglinidu, xundaḳla Pərwərdigarning əyigə «təxəkkür ḳurbanliḳliri»ni aparoṋanlarning «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloṋan Pərwərdigaroṋa təxəkkür eytinglar, qünki Pərwərdigar meḥribandur, uning muḥəbbiti mənggülüktur» dəydioṋan awazliri ḳaytidin anglinidu; qünki Mən sürgün boloṋanlarni ḳayturup zemindiki awatliḳni əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

12 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloṋan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Harabə boloṋan adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boloṋan bu yərdə wə uning barliḳ xəḥərliridə ḳoy baḳḳuqilarning əz padilirini yatḳuzidioṋan ḳotanliri ḳaytidin bar bolidu. □

13 *Jənubiy* taoṋliḳtiki xəḥərlərdə, *oṋərbtiki* Yəḥudaning «Xəfəlaḥ» egizlikidiki xəḥərlərdə, jənubiy bayawanlardiki xəḥərlərdə, Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida wə Yəḥudaning xəḥərliridimu ḳoy padiliri ularni sanioṋuqining ḳoli astidin ḳaytidin ətidu, — dəydu Pərwərdigar.□

14 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətigə ḥəm Yəḥuda jəmətigə eytḳan xəpḳətlik wədəmgə əməl ḳilimən.■

15 Xu künlər wə u qaoṋda Mən Dawut nəslidin «Ḥəḳḳaniy Xah»ni zeminda əstürüp

---

□ **33:5 ««Kaldiylər bilən ḳarxiliximən» dəp xəḥərgə kirgənlər… pəḳət Mən oṋəzipim wə ḳəḥrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Ularning barliḳ rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḥərdin ərüp yoxuroṋanmən»** — oḳurmənlər ayəttiki baxḳa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. □ **33:6 «Ḥalbuki mana, Mən bu xəḥərgə xipa ḳilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saḳaytimən, …»** — xübḥisizki, Huda Yərəmiyaoṋa eytḳan «büyük ḥəm tilsimat ixlar» bu ayəttin baxlap uningoṋa eqip kərsitilidu. ■ **33:7** Yər. 24:6; 31:4; 32:44 ■ **33:8** Yər. 31:34 ■ **33:11** Yər. 7:34 □ **33:12 «Harabə boloṋan adəmzatsiz wə ḥaywanatsiz boloṋan bu yərdə wə uning barliḳ xəḥərliridə ḳoy baḳḳuqilarning əz padilirini yatḳuzidioṋan ḳotanliri ḳaytidin bar bolidu»** — 4-, 10- wə bu 12-ayəttə, Pərwərdigar Yərəmiyaoṋa «Sən bilip baḳmioṋan ḥəm büyük ḥəm tilsimat ixlarni sanga kərsitimən» degən wədisi boyiqə, kəlgüsi zamanda karamət ixlarni kərsitidioṋan üq bexarət bizgə tonuxturulidu. □ **33:13 «sanioṋuqining ḳoli astidin ətüx»** — bəlkim ḳoylar ḳotanoṋa ḳaytip kirgəndə, ulardin ḥeqḳaysisining kəm ḳalmasliḳi üqün təkxürülüxtur. ■ **33:14** Yər. 29:10

qikirimən; U zeminda tooɣra ɦəküm wə ɦəkkaniylik yürgüzidu. □ ■
16 Xu künlərdə Yəɦuda kutkuzulidu, Yerusalem arambəhxtə turidu; *xu qaoɣda* Yerusalem: «Pərwərdigar ɦəkkaniylikimizdur» degən nam bilən atilidu.
17 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Dawutning Israil jəmətining təhtigə olturuxka layik nəsli üzülüp kalmaydu,
18 yaki Lawiylardin boloɣan kaɦinlardin, «kəydürmə kurbanlik», «axlik ɦədiyə» wə baxka kurbanliklarni Mening aldimda daim sunidioɣan adəm üzülüp kalmaydu.■
19 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
20 Pərwərdigar mundak dəydu: — Silər Mening kündüz bilən tüzgən əɦdəmni wə keqə bilən tüzgən əɦdəmni buzup, kündüz wə keqini əz wakتida kəlməydioɣan kilip koysanglar,
21 xu qaoɣda Mening Kulum Dawut bilən tüzgən əɦdəm buzulup, uningoɣa: «Əz təhtinggə ɦəküm süridioɣan bir ooɣlung daim bolidu» deginim əməlgə axurulmaydu wə hizmətkarlirim, kaɦinlar boloɣan Lawiylar bilən tüzgən əɦdəm buzuloɣan bolidu.
22 Asmanlardiki koxunlar boloɣan yultuzlarni sanap boloɣili bolmioɣandək, dengizdiki kumlarni əlqəp boloɣili bolmioɣandək, mən kulum Dawutning nəslini wə Əzümgə hizmət kilidioɣan Lawiylarni kəpəytimən.

23 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
24 Bu həlkning: «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi» deginini baykimidingmu? Xunga ular Mening həlkimni: «Kəlgüsidə ɦeq bir əl-dələt bolmaydu» dəp kəzgə ilmaydu. □
25 Pərwərdigar mundak dəydu: — Mening kündüz wə keqini bekitkən əɦdəm əzgirip kətsə, yaki asman-zemindiki kanuniyətlərni bekitmigən bolsam,
26 Mən Yakupning nəslidin wə Dawutning nəslidin waz keqip ularni taxlaydioɣan bolimən, xuningdək Ibraɦim, Isɦak wə Yakupning nəsli üstigə ɦəküm sürüx üqün *Dawutning* nəslidin adəm tallimaydioɣan bolimən! Qünki bərɦək, Mən ularni sürgünlüktin kayturup ularni əsligə kəltürimən, ularoɣa rəɦimdillik kərsitimən.■

34

Pərwərdigar Zədəkiyaoɣa xum həwər yətküzidu

1 Babil padixaɦi Nebokadnəsar, pütün koxuni wə ɦəkümranlikioɣa bekinoɣan barlik padixaɦliklar wə əllərning ɦəmmisi Yerusalemoɣa wə uning ətrapidiki barlik xəɦərlərgə jəng kiloɣan wakتida, Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —■
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — Zədəkiyaning yenioɣa berip uningoɣa mundak degin: — Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, bu xəɦərni Babil padixaɦining kolioɣa tapxurimən, u uningoɣa ot koyup kəydüriwetidu. ■

□ **33:15 «...u qaoɣda Mən Dawut nəslidin «Ɦəkkaniy Xah»ni zeminda əstürüp qikirimən...»** — okurmənlərning esidə barki, Huda Dawut padixaɦ-pəyoɣəmbərgə: «Kutkuzoɣuqi-Məsih» sening nəslingdin qikidu» dəp wədə bərgən (məsilən, «2Sam.», 7-babni, Zəburdiki 18-, 45- wə 72-küylərni ɦəm məzkur kitab 23:5nimu kərüng). ■ **33:15** Yər. 23:5 ■ **33:18** Yər. 17:26 □ **33:24 «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi...»** — «ikki jəmət» xübɦisizki, Israil wə Yəɦudani, yəni Hudaning pütün həlkini kərsitidu; demək, pütkül Israil həlki əzining keləqiki tooɣruluk ümidsizlinip kətkən. Bəzi alimlar «ikki jəmət» «Dawut jəməti ɦəm Lawiy jəməti»ni kərsitidu, dəp karaydu; lekin bizningqə keyinki «Mening həlkimni ... kəzgə ilmaydu» degən ibarə ɦəm 25-, 26-ayətlər «Yakupning nəsli»ni, yəni Hudaning pütün həlki (Israil wə Yəɦuda)ni kərsətkəqkə, 24-ayətmu pütün həlkni kərsitixi kerək. ■ **33:26** Yər. 31:20 ■ **34:1** 2Pad. 25; Yər. 52 ■ **34:2** Yər. 21:10; 32:29

3 Sən bolsang, uning qolidin qaqalmaysən; bəlki sən tutulup uning qoliƣa tapxurulisən; sening kəzliring Babil padixaĥining kəzlirigə qaraydu, uning bilən yüz turanə səzlixisən wə sən Babiloƣa sürgün bolup ketisən.■
4 Lekin, i Yəĥuda padixaĥi Zədəkiya, Pərwərdigarning səzini angla; Pərwərdigar sening tuoƣrangda mundaq dəydu: — Sən qiliq bilən əlməysən;
5 sən aman-tinqliqta əlisən; ata-bowiliring boloƣan əzüngdin ilgiriki padixaĥlar üqün matəm tutup huxbuy yaqqandək ular ohxaxla sən üqünmu *huxbuy* yaqidu; ular sən üqün: «Aĥ, xaĥim!» dəp matəm tutidu; qünki Mən xundaq wədə qiloƣanmən, — dəydu Pərwərdigar.□
6 Andin Yərəmiya pəyoƣəmbər bu səzlərning ĥəmmisini Yəĥuda padixaĥi Zədəkiyaoƣa Yerusalemda eytti.
7 Xu qaoƣda Babil padixaĥining qoxuni Yerusalemda wə Yəĥudadiki qaloƣan xəĥərlərdə, yəni Laqixta wə Azikaĥta jəng qiliwatatti; qünki Yəĥudadiki mustəĥkəm xəĥərlər arisidin pəqət bularla ixoƣal bolmioƣanidi.

Əz qullirioƣa uwal qiloƣanlaroƣa agaĥ berix

8 Padixaĥ Zədəkiya *qullirimizoƣa* azadliq jakarlayli dəp Yerusalemdikilərning ĥəmmisi bilən əĥdini kesip tüzgəndin keyin, Pərwərdigardin təwəndiki bu səz Yərəmiyaoƣa kəldi □ ■
9 (əĥdə boyiqə ĥərbiri əz ibraniy qullirini, ər bolsun, qiz-ayal bolsun, qoyuwetixi kerək idi; ĥeqqaysisi əz qerindixi boloƣan Yəĥudiyni qulluqta qaldurmasliqi kerək idi. □
10 Əĥdigə qoxuloƣan barliq əmirlər wə barliq ĥəlq xuningoƣa, yəni ĥərqaysimiz əz quli yaki dedikini qoyuwetəyli, ularni qulluqta qalduruwərməyli degən səzigə boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwətti.
11 Lekin uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni əzigə qayturuwaldi. Ular bularni qaytidin məjburiy qul-dedək qiliwaldi).□
12 — Xu qaoƣda Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kelip mundaq deyildi: —
13 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən ata-bowiliringlarni Misirning zeminidin, yəni «qulluq əyi»din qiqaroƣinimda, ular bilən əĥdə tüzgənidim;
14 *xu əĥdə boyiqə* ĥərbiringlar yəttinqi yilida silərgə əzini satqan ĥərqaysi qerindixinglar boloƣan ibraniy kixilirini qoyuwetixinglar kerək; u qulluqungda altə yil boloƣandin keyin, sən uni azadliqqa qoyuwetixing kerək, degənidim. Lekin ata-bowiliringlar buni anglimay ĥeq qulaq salmioƣan. ■

■ **34:3** Yər. 32:4 □ **34:5 «Sən üqün huxbuy yaqidu» —** ibraniy tilida səzmusəz bolsa «sən üqün kəydüridu» degənliktur. Həqlərning kəydürgini bolsa, bizningqə huxbuy boluxi kerək idi. Əməliyəttə Təwrat ĥəm Injilda əlgənlər üqün ĥərqandaq qurbanliq-ĥədiyə, nəzir-qiraoƣning ĥeqqandaq paydisi yoq, dəp kərsitilidu. □ **34:8 «əĥdini kesip tüzüx» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əĥdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimtə (ikki parqə) qilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə qiloƣan malning otturisidin təng ətüp bir-birigə qəsəm qilatti. Bu ixning əĥmiyiti bəlkim: «Qaysimiz əĥdini buzsaq, Huda uni bu soyoƣan maloƣa ohxax qilsun!» deməkliktur. 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **34:8** Mis. 21:2 □ **34:9 «əĥdə boyiqə ĥərbiri əz ibraniy qullirini, … qoyuwetixi kerək idi; ĥeqqaysisi əz qerindixi boloƣan Yəĥudiyni qulluqta qaldurmasliqi kerək idi» —** mumkinqiliki barki, bu əĥdə pəqət bu əmirlərgə qolaylik boluxi üqün tüzülgənidi. Qəĥətqilik boloƣan waqitta, əz qullirioƣa ozuq berix məs'uliyitidin qeqip, qullirini kətküziwetətti. □ **34:11 «Lekin uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni əzigə qayturuwaldi… qul-dedək qiliwaldi» —** bu wəqə Babilning qoxuni Yerusalemni qorxiwelixtin waqitliq waz keqip Misir bilən jəng qilixqa kətkən waqtida boloƣan boluxi mumkin. Əmirlər wə ĥəlq bəlkim ĥətərlik pəyt bizdin ətüp kətti, Hudadin qorqiweriximizning ĥajiti yoq, deyixi mumkin idi. 21-22-ayətlərni 35-bab, 5-7-ayətlər bilən selixturung. ■ **34:14** Mis. 21:2; Qan. 15:12

15 Lekin silər bolsanglar, *xu yaman yoldin* yenip, kəz aldimda durus ixni kərüp,
ḥərbiringlar əz yeḳinioɣa «azad bol» dəp jakarlidinglar, xuningdək Əz namim bilən
ataloɣan əydə əḥdə tüzüdinglar;
16 lekin silər yənə yenip Mening namimoɣa daoɣ kəltürüp, ḥərbiringlar əz rayioɣa
ḳoyuwətkən ḳulni ḥəm ihtiyarioɣa ḳoyuwətkən dedəkni ḳayturuwelip ḳaytidin
əzünglaroɣa ḳul-dedək boluxḳa məjburlidinglar.
17 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Silər manga ḳulaḳ salmidinglar,
ḥərbiringlar əz ḳerindixinglaroɣa, ḥərbiringlar əz yeḳininglaroɣa azad bolunglar
dəp ḥeq jakarlimidinglar; mana, Mən silərgə bir hil azadliḳni — yəni ḳiliqḳa,
wabaoɣa wə ḳəḥətqilikkə boloɣan bir azadliḳni jakarlaymən; silərni yər yüzidiki
barliḳ padixaḥliḳlaroɣa bir wəḥxət baskuqi ḳilimən. ■
18 Xuning bilən Mən əḥdəmni buzoɣan, kəz aldimda kesip tüzgən əḥdining səzlirigə
əməl ḳilmioɣan kixilərni bolsa, ular əzliri soyup ikki parqə ḳilip, otturisidin ətkən
ḥeliḳi mozaydək ḳilimən;
19 Yəḥudaning əmirliri wə Yerusalemning əmirliri, ordidiki ələmdarlar, kaḥinlar,
xuningdək mozayning ikki parqisining otturisidin ətkən barliḳ həlḳni bolsa,
20 Mən ularni düxmənlirining ḳolioɣa, jenini izdigüqilərning ḳolioɣa tapxurimən;
xuning bilən jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa wə zemindiki ḥaywanlaroɣa ozuḳ
bolidu; ■
21 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya wə uning əmirlirinimu düxmənlirining ḳolioɣa, jenini
izdigüqilərning ḳolioɣa, xundaḳla silərgə ḥujum ḳilixtin qikinip turoɣan Babil
padixaḥining ḳoxunining ḳolioɣa tapxurimən. ■
22 Mana, Mən əmr ḳilimən, — dəydu Pərwərdigar, wə ular bu xəḥər aldioɣa yənə
kelidu; ular uningoɣa ḥujum ḳilip ot ḳoyup kəydüriwetidu; wə Mən Yəḥudaning
xəḥərlirini wəyranə, ḥeq adəmzatsiz ḳilimən.

35

Yəḥudaning wapasiziḳi, Rəkabiylarning wapadariḳi

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooɣli Yəḥoakimning künliridə, Pərwərdigardin
Yərəmiyaoɣa səz kelip: —□
2 «Rəkabning jəmətidikilərning yenioɣa berip ular bilən səzlixip ularni
Pərwərdigarning əyigə apirip, uning kiqik əylirining birigə təklip ḳilip ularning
aldioɣa xarab tutḳin» — deyildi.
3 Xuning bilən mən Habazziniyaning nəwrisi, Yərəmiyaning ooɣli Jaazaniyani, uning
ukilirini wə barliḳ bala-qaḳilirini, xuningdək Rəkabning pütkül jəmətini elip kelixkə
qiḳtim;
4 Mən ularni Pərwərdigarning əyigə, Igdaliyaning ooɣli, Hudaning adimi boloɣan
Ḥananning ooɣullirioɣa təwəlik əygə apardim; bu əy əmirlərning əyining yenida,
Xallumning ooɣli, ixikbaḳar Maaseyaḥning əyining üstidə idi;
5 mən Rəkabning jəmətidikilərning aldioɣa xarabḳa liḳ toloɣan piyalilər wə
ḳədəḥlərni ḳoyup ularoɣa: «Xarabḳa eoɣiz teginglar!» — dedim.
6 Ular manga mundaḳ dedi: «Biz xarabni iqməymiz; qünki əjdadimiz Rəkabning
ooɣli Yonadab bizgə: «Silər wə ooɣul-əwladliringlar zadi xarab iqmənglar;
7 yənə kelip əylərni ḳurmanglar, nə uruḳ terimanglar, nə üzümzarlarni tikmənglar,
nə bulardin ḥeqḳaysisioɣa zadi igə bolmanglar; barliḳ künliringlarda qedirlarda

■ **34:17** Ḳan. 28:25; Yər. 15:4; 24:9,10 ■ **34:20** Yər. 7:33; 16:4; 19:7 ■ **34:21** Yər. 37:11 □ **35:1** **«Yəḥoakimning künliridə»** — bu wəḳə Zədəkiya padixaḥ təhtkə olturoɣan waḳitta, yəni yuḳirida eytiloɣan bexarətlərdin ilgiri boloɣanidi, əlwəttə.

turunglar; xuning bilən silər turuwatqan zeminda uzun künlərni kərisilər» — dəp əmr qalduroqan.
8 Xuning bilən bizning əjdadimiz Rəkabning ooqli Yonadabning: «Barliq kününglərdə
zadi xarab iqmənglar» degən awazioqa qulaq selip, biz wə bizning ayallirimiz həm
ooqul-qizlirimiz uning əmrigə toluq əməl qilip kəlgənmiz;
9 biz yənə turoqudək öylərni salmioqan; bizdə heq üzümzar, etiz, uruq degənlər yoq;
10 bəlki biz qedirlarda turup kəlduq, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliq əmr
qiloqanlirioqa əməl qilip kəlduq.□
11 Lekin Babil padixahi Nebokadnəsar zeminoqa besip kirgəndə, xundaq ix boldiki,
biz: «Barayli, Kaldiylərning qoxuni həm Suriyəning qoxunidin qeqip Yerusalem
xəhirigə kirəyli» — deduq. Mana xu səwəbtin Yerusalemda turuwatimiz».
12 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoqa kelip mundaq deyildi: —
13 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq
dəydu: — Baroqin, Yəhudadikilər wə Yerusalemda turuwatqanlaroqa mundaq degin:
— Buningdin tərbiyə almamsilər, xuningdək Mening səzlirimgə qulaq salmamsilər?
— dəydu Pərwərdigar.
14 — Mana, Rəkabning ooqli Yonadabning ooqul-pərzəntlirigə «xarab iqmənglar»
dəp tapilioqan səzlirigə əməl qilinip kəlgən; bügünki küngiqə ular heq xarab
iqip baqmioqan, qünki ular atisining əmrigə itaət qiloqan. Lekin Mən tang
səhərdə ornumdin turup silərgə səz qilip kəlgən bolsammu, silər Manga heq qulaq
salmioqansilər. ■
15 Mən tang səhərdə ornumdin turup qullirim boloqan pəyoqəmbərlərni əwətip:
«Hərbiringlar hazir öz rəzil yolunglardin yenip, qilmixinglarni tüzitinglar, baxqa
ilahlaroqa əgixip qoqunmanglar; xundaq qilsanglar Mən ata-bowiliringlaroqa təqdim
qiloqan zeminda turuwerisilər» dəp kəlgənmən; lekin silər Manga qulaq salmay heq
anglimioqansilər. ■
16 Bərhək, Rəkabning ooqli Yonadabning əwladliri atisining ularoqa tapilioqan əmrigə
əməl qiloqan; lekin bu həlq Manga heq qulaq salmioqandur.
17 Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundaq dəydu: — Mana, Mən Yəhudaning üstigə həm Yerusalemning üstigə Mən
aldin'ala eytqan barliq balayi'apətni qüxürimən; qünki Mən ularoqa səz qiloqan, lekin
ular anglimioqan; Mən ularni qaqiroqan, lekin ular jawab bərmigən».
18 Andin Yərəmiya Rəkab jəmətigə mundaq dedi: — Samawi qoxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Qünki silər atanglar
Yonadabning əmrigə itaət qilip, barliq yolyoruqlirini tutup, silərgə tapilioqanlirining
həmmisi boyiqə ix kərüp kəlgənsilər, —
19 əmdi samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundaq dəydu: — Rəkabning ooqli Yonadabning nəslidin aldimda hizmət qiloquqi
hərgiz üzülüp qalmaydu.□

36

□ **35:10 «biz qedirlarda turup kəlduq, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliq əmr qiloqanlirioqa əməl qilip kəlduq»** — jəmiy bolup 250 yillik məzgil iqidə. «Rəkabning ooqli Yonadab» bəlkim «2Pad.» 10:15də tiloqa elinoqan «Rəkabning ooqli Yəhonadab» boluxi mumkin. ■ **35:14** Yər. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ **35:15** Yər. 18:11; 25:5 □ **35:19 «Rəkabning ooqli Yonadabning nəslidin aldimda hizmət qiloquqi hərgiz üzülüp qalmaydu»** — ularning Huda aldida nemə hizmət qilidioqanliqi Muqəddəs Kitabta hatiriləngən əməs; əmma Yəhudiylarning keyinki hatiriliri boyiqə ularning keyinki ibadəthanida qurbangahta ot üqün otun elip berix hizmiti bar idi. Rəkabiylar tooqruluq yənə «Qoxumqə səz»imizni kərüng.

Padixah Yəhoakim bexarət hatirilənqən oram yazmini kəydüridu

1 Yəhuda padixahi Yosiyaning oƣli Yəhoakimning tətinqi yili, Yərəmiyaoƣa Pərwərdigardin təwəndiki səz kəldi: —
2 Əzünggə oram ķəoƣəz aloƣin; uningoƣa Yosiyaning künliridə sanga səz ķiloƣinimdin tartip bügünki küngiqə Mən Israilni əyibligən, Yəhudani əyibligən ħəm barlik əllərni əyibligən, sanga eytķan səzlərning ħəmmisini yazoƣin. ■
3 Yəhudaning jəməti bəlkim Mən bexioƣa qüxürməkqi boloƣan barlik balayi'apətni anglap, ħərbiri əzlirining rəzil yolidin yanarmikin; ular xundak ķilsa, Mən ularning ķəbiħlikini wə gunaħini kəqürüm ķilimən.
4 Xuning bilən Yərəmiya Neriyaning oƣli Barukni qaķirdi; Baruk Yərəmiyaning aoƣzidin qikķanlirini anglap Pərwərdigarning uningoƣa eytķan səzlirining ħəmmisini bir oram ķəoƣəzgə yezip bərdi.
5 Yərəmiya Barukķa tapilap mundak dedi: — Əzüm ķamap ķoyuloƣanmən; Pərwərdigarning əyigə kiriximgə ruhsət yok; lekin əzüng berip kirgin;
6 Pərwərdigarning əyidə roza tutķan bir künidə, sən aoƣzimdin qikķanlirini anglap yazoƣan, Pərwərdigarning bu oram yazmida hatiriləngən səzlirini həlkning ķulakliriƣa yətküzgin; ħəmmə xəħərlərdin kəlgən Yəhudadikilərning ķulikioƣimu yətküzgin.
7 Ular bəlkim Pərwərdigar aldioƣa dua-tilawitini ķilip ħərbiri əzlirining rəzil yolidin yanarmikin; qünki Pərwərdigarning bu həlkķə agaħlanduroƣan oƣəzipi wə ķəħri dəħxətliktur.
8 Neriyaning oƣli Baruk Yərəmiya pəyoƣəmbər uningoƣa tapilioƣinining ħəmmisini ada ķilip, Pərwərdigarning əyidə Pərwərdigarning səzlirini oķup jakarlidi.□
9 Yəhuda padixahi Yosiyaning oƣli Yəhoakim təhtkə olturoƣan bəxinqi yili toķkuzinqi ayda xundak boldiki, barlik Yerusalemdikilər ħəmdə Yəhuda xəħərliridin qikip Yerusalemoƣa kəlgən barlik həlk üqün, Pərwərdigar aldida bir məzgil roza tutuximiz kerək dəp elan ķilindi.
10 Xu wakit Baruk Pərwərdigarning əyigə kirip, pütükqi Xafanning oƣli Gəmariyaning əyidə turup, Yərəmiyaning səzlirini barlik həlkning ķulikioƣa yətküzüp oķudi; bu əy Pərwərdigarning əyining yukiriki ħoylisidiki «Yengi dərwaza»oƣa jaylaxķanidi. □
11 Xafanning nəwrisi, Gəmariyaning oƣli Mikaħ bolsa yazmidin Pərwərdigarning səzlirining ħəmmisigə ķulak saldi.
12 Andin u padixaħning ordisioƣa qüxüp pütükqining əyigə kiriwidi, mana, əmirlərning ħəmmisi xu yərdə olturatti; pütükqi Əlixama, Xemayaning oƣli Delaya, Akborning oƣli Əlnatan, Xafanning oƣli Gəmariya wə Ħananiyaning oƣli Zədəkiya ķatarlik barlik əmirlər xu yərdə olturatti.
13 Xuning bilən Mikaħ Barukning səzligənlirini həlkning ķulikioƣa yətküzüp oķuoƣanda əzi angliƣan barlik səzlərni ularoƣa bayan ķildi.
14 Xuning bilən barlik əmirlər Kuxining əwrisi, Xələmiyaning nəwrisi, Nətaniyaning oƣli Yəhudiyni Barukning yenioƣa əwətip uningoƣa: «Sən həlkning ķulikioƣa yətküzüp oķuoƣan oram yazmini ķolungoƣa elip yenimizoƣa kəl» — dedi. Xuning bilən Neriyaning oƣli Baruk oram yazmini ķolioƣa elip ularning yenioƣa kəldi.

■ **36:2** Yəx. 8:1; Yər. 30:2 □ **36:8 «Neriyaning oƣli Baruk Yərəmiya pəyoƣəmbər uningoƣa tapilioƣinining ħəmmisini ada ķilip, Pərwərdigarning əyidə Pərwərdigarning səzlirini oķup jakarlidi» —** Barukning qong atisi Maaseyaħ Yerusalemning xəħər baxliki boloƣanidi (32:12ni ħəm «2Tar.» 34:8ni kərüng). U muxu ixni ķiloƣanda bəlkim əzining jenini wə keləqikini təwəkkül ķiloƣan. Uning Yərəmiyaoƣa ħəmraħ boluxning intayin japalik wə hətərlik ikənlikini qüxinix üqün 45-babni kərüng. □ **36:10 «pütükqi Xafan» —** Xafan tooƣruluk «1Pad.» 22-babni kərüng. **«yukiriki ħoyla» —** bolsa «1Pad.» 6:36 ħəm 7:12də «iqki ħoyla» degən nam bilən ataloƣan. «Yengi dərwaza» «Yər.» 26:10də tiloƣa elinoƣan. Xübħisizki, Baruk xu yərdə turup Yərəmiyaning səzini oķuytti, barlik həlk angliyalaytti.

15 Ular uningƣa: «Oltur, uni ⱪuliⱪimizƣa yətküzüp oⱪup bər» — dedi. Baruⱪ uni ularƣa anglitip oⱪudi.

16 Xundaⱪ boldiki, ular barliⱪ səzlərni angliƣanda, alaⱪzadə bolup bir-birigə ⱪarixip: «Bu səzlərning ⱨəmmisini padixaⱨⱪa yətküzmisək bolmaydu» — dedi.
17 Andin Baruⱪtin: «Bizgə degin əmdi, sən bu səzlərning ⱨəmmisini ⱪandaⱪ yazding? Ularni Yərəmiyaning өz aƣzidin anglidingmu?» — dəp soridi.
18 Baruⱪ ularƣa: «U bu səzlərning ⱨəmmisini өz aƣzi bilən manga eytti, mən oram ⱪəƣəzgə siyaⱨ bilən yazdim» — dedi.
19 Əmirlər Baruⱪⱪa: «Barƣin, sən wə Yərəmiya məküwelinglar. Ⱪəyərdə bolsanglar ⱨeⱪkimgə bildürmənglar» — dedi.
20 Xuning bilən ular oram yazmini pütükqi Əlixamaning өyigə tiⱪip ⱪoyup, ordiƣa kirip padixaⱨning yeniƣa kelip, bu barliⱪ səzlərni uning ⱪuliⱪiƣa yətküzdi.
21 Padixaⱨ Yəⱨudiyni yazmini elip kelixkə əwətti, u uni Əlixamaning өyidin epkəldi. Yəⱨudiy uni padixaⱨning ⱪuliⱪiƣa wə padixaⱨning yenida turƣan barliⱪ əmirlərning ⱪulaⱪliriƣa yətküzüp oⱪudi.
22 Xu qaƣ toⱪⱪuzinqi ay bolup, padixaⱨ «ⱪixliⱪ өy»idə olturatti; uning aldidiki oqaⱪta ot ⱪalaⱪliⱪ idi.
23 Xundaⱪ boldiki, Yəⱨudiy uningdin üq-tət səⱨipini oⱪuƣanda, padixaⱨ ⱪələmtiraxi bilən bu ⱪismini kesip, yazmining ⱨəmmisini bir-birlәp otta kөyüp yoⱪiƣuqə oqaⱪtiki otⱪa taxlidi. □
24 Lekin bu barliⱪ səzlərni angliƣan padixaⱨ yaki hizmətkarlirining ⱨeⱪⱪaysisi ⱪorⱪmidi, ulardin kiyim-keqəklirini yirtⱪanlar yoⱪ idi.
25 Uning üstigə Əlnatan, Delaya wə Gəmariyalar padixaⱨtin oram yazmini kөydürməslikini ətüngənidi, lekin u ularƣa ⱪulaⱪ salmidi.
26 Padixaⱨ bolsa xaⱨzadə Yeraⱨməəl, Azriəlning ooƣli Seraya wə Abdəəlning ooƣli Xələmiyani pütükqi Baruⱪni wə Yərəmiya pəyƣəmbərni ⱪoloƣa elixⱪa əwətti; lekin Pərwərdigar ularni yoxurup saⱪlidi.

Ikkinqi oram yazma

27 Padixaⱨ Baruⱪ Yərəmiyaning aƣzidin anglap yazƣan səzlərni hatiriligən oram yazmini kөydürüwətkəndin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaƣa kelip mundaⱪ deyildi: —
28 Yənə bir oram ⱪəƣəzni elip, uningƣa Yəⱨuda padixaⱨi Yəⱨoakim kөydürüwətkən birinqi oram yazmida hatiriləngən barliⱪ səzlərni yazƣin.
29 Wə Yəⱨuda padixaⱨi Yəⱨoakimƣa mundaⱪ degin: — Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Sən bu oram yazmini kөydürüwətting wə Mening tooƣruluⱪ: Sən buningƣa: «Babil padixaⱨi qoⱪum kelip bu zeminni wəyran ⱪilidu, uningdin ⱨəm insanni ⱨəm ⱨaywanni yoⱪitidu» — dəp yezixⱪa ⱪandaⱪmu petinding?» — deding.
30 Xunga Pərwərdigar Yəⱨuda padixaⱨi Yəⱨoakim tooƣruluⱪ mundaⱪ dəydu: — Uning nəslidin Dawutning təhtigə olturuxⱪa ⱨeq adəm bolmaydu; uning jəsiti sirtⱪa taxliwetilip kündüzdə issiⱪta, keqidə ⱪirawda oquⱪ yatidu. ■
31 Mən uning wə nəslining bexiƣa, hizmətkarlirining bexiƣa ⱪəbiⱨlikining jazasini qüxürimən; Mən ularning üstigə, Yerusalemda turuwatⱪanlarning üstigə ⱨəm Yəⱨudaning adəmliri üstigə Mən ularƣa agaⱨlanduruƣan barliⱪ külpətlərni qüxürimən; qünki ular Manga ⱨeq ⱪulaⱪ salmiƣan.

□ **36:23 «ⱪələmtirax bilən kesix»** — adəttə bu saymanni diwanbegi yaki pütükqi «oram yazmilar»ni yasap təyyarlaxⱪa ixlitətti. Muxu yərdə əksiqə ⱪimmətlik bir oram yazmini yoⱪitix üqün ixlətkən. ■ **36:30** Yər. 22:19

32 Xuning bilən Yərəmiya baxqa bir oram qəoɣəzni elip Neriyaning ooɣli Barukqa bərdi; u Yərəmiyaning aoɣzioɣa qarap Yəhuda padixahi Yəhoakim otta køydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən həmmə səzlərni yazdi; ular bu səzlərgə ohxaydioɣan baxqa køp səzlərnimu qoxup yazdi.□

37

Zədəkiya padixah, boloɣan qaoɣdiki bəzi wəqələr — kirix səz

1 Babil padixahi Neboqadnəsar Zədəkiyani Yəhudaning zemenioɣa padixah qildi; xuning bilən u Yosiyaning ooɣli Yəhoakimning ooɣli Koniyaning ornioɣa həküm süridi. □

2 U, yaki hizmətkarliri, yaki zemindiki həlq Pərwərdigarning Yərəmiya pəyoɣəmbər arqilik eytqan səzlirigə heq qulaq salmidi.

Zədəkiya Hudadin yardəm tiləydu

3 Padixah Zədəkiya Xələmiyaning ooɣli Yəhukalni həm kahin Maaseyahning ooɣli Zəfaniyani Yərəmiya pəyoɣəmbərning yenioɣa əwətip uningoɣa: «Pərwərdigar Hudayimizoɣa biz üqün dua qiloɣaysən» — degüzdi

4 (xu qaoɣda Yərəmiya zindanda qamaqlik əməs idi; u həlq arisioɣa qikip-kirixkə ərkin idi.

5 Pirəwnning qoxuni Misirdin qikqanidi; Yerusalemni qorxiwaloɣan Kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi).□ ■

6 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiya pəyoɣəmbərgə kelip mundaq deyilidi: —

7 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silərni manga iltija qildurup izdəxkə əwətkən Yəhuda padixahioɣa mundaq dənglar: — Mana, silərgə yardəm berimiz dəp qikip kəlgən Pirəwnning qoxuni bolsa, øz zemenioɣa, yəni Misiroɣa qaytip ketidu.

8 Andin Kaldiylər bu xəhərgə qaytip kelip jəng qilip uni ixoɣal qilidu, uni ot qoyup køydüriwetidu.

9 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Øz-øzünglarni aldap: «Kaldiylər bizdin qekinip kətkən» — demənglar; ular kətkən əməs!

10 Qünki gərqə silər øzünglaroɣa jəng qilidioɣan Kaldiylərning toluq qoxunini uruwətkən bolsanglarmu wə ularningkidin pəqət yarilanoɣanlarla qaloɣan bolsimu, ularning hərbiri yənila øz qediridin turup bu xəhərni ot qoyup køydürüwətkən bolatti.

Yərəmiya qoloɣa elinip ərz qilinidu

11 Pirəwnning qoxuni tüpəylidin Kaldiylərning qoxuni Yerusalemdin qekinip turoɣan waqitta, xu wəqə yüz bərdi: —

12 Yərəmiya Binyamindiki zemenioɣa yol elip, xu yərdiki yurtdaxliri arisidin øz nesiwisini igiləx üqün Yerusalemdin qikqanda,

---

□ **36:32 «u Yərəmiyaning aoɣzioɣa qarap Yəhuda padixahi Yəhoakim otta køydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən həmmə səzlərni yazdi» —** birinqi «oram yazma»ning məzmuni bəlkim «Yərəmiya»diki 1-20-bablar idi. □ **37:1 «Koniya» —** «Yəkoniyah»ning baxqa bir atilixi. □ **37:5 «Pirəwnning qoxuni Misirdin qikqanidi; Yerusalemni qorxiwaloɣan kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi» —** xu wəqə bəlkim miladiyədin ilgiri 588-yili boloɣanidi; «Pirəwn» Misirning padixahi Pirəwn-Hofrani kərsitidu (44:30ni kərüng). ■ **37:5** Yər. 34:21

13 u «Binyamin dərwazisi»ƣa yətkəndə, Ḥananiyaning nəwrisi, Xələmiyaning oƣli kəzət begi Iriya xu yərdə turatti; u: «Sən Kaldiylərgə qekinip təslim bolmaḳqisən!» dəp uni tutuwaldi.
14 Yərəmiya: «Yalƣan! Mən Kaldiylər tərəpkə ḳeqip təslim bolmaḳqi əməsmən!» — dedi. Lekin u uningƣa ḳulaḳ salmidi; Iriya Yərəmiyani ḳolƣa elip uni əmirlər aldiƣa apardi.
15 Əmirlər bolsa Yərəmiyadin ƣəzəplinip uni urƣuzup, uni diwanbegi Yonatanning əyidiki ḳamaḳhaniƣa solidi; qünki ular xu əyni zindanƣa aylandurƣanidi. □
16 Yərəmiya zindandiki bir gundihaniƣa ḳamilip, xu yərdə uzun künlər yatḳandin keyin,
17 Zədəkiya padixaḥ adəm əwətip xu yərdin ordisiƣa elip kəldi. U xu yərdə astirtin uningdin: «Pərwərdigardin səz barmu?» dəp soridi. Yərəmiya: «Bar; sən Babil padixaḥining ḳoliƣa tapxurulisən» — dedi.
18 Yərəmiya Zədəkiya padixaḥḳa iltija ḳilip: — «Mən sanga yaki hizmətkarliringƣa yaki bu həlḳḳə nemə gunaḥ ḳiloƣinimƣa, bu zindanƣa ḳamap ḳoydunglar?
19 Silərgə bexarət berip: «Babil padixaḥi sanga yaki bu zeminƣa jəng ḳilixḳa qiḳmaydu!» degən pəyƣəmbərliringlar ḳeni?» — dedi
20 — «Əmdi i padixaḥ təḳsir, səzlirimgə ḳulaḳ selixingni ətünimən; iltijayim aldingda ijabət bolsun, dəp ətünimən; diwanbegi Yonatanning əyigə meni ḳaytḳuzmiƣaysən; sən undaḳ ḳilsang, xu yərdə əlimən».
21 Zədəkiya padixaḥ pərman qüxürüp, Yərəmiyani ḳarawullarning ḥoylisida turƣuzuxni, xuningdək xəḥərdiki ḥəmmə nan tügəp kətmisila, uningƣa ḥərküni «Naway koqisi»din bir nan berilixni tapilidi; xuning bilən Yərəmiya ḳarawullarning ḥoylisida turdi.■

38

Yərəmiya hain dəp ərz ḳilinip su azgiliƣa taxlinidu

1 Mattanning oƣli Səfatiya, Paxhurning oƣli Gədaliya, Xəməliyaning oƣli Jukal wə Malkiyaning oƣli Paxhurlar bolsa Yərəmiyaning həlḳḳə: —
2 «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Bu xəḥərdə ḳelip ḳalƣan adəmlər bolsa ḳiliq, ḳəḥətqilik wə waba bilən əlidu; lekin kimki qiḳip Kaldiylərgə təslim bolsa ḥayat ḳalidu; jeni əzigə oljidək ḳalidu; u ḥayat ḳalidu. ■
3 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Bu xəḥər qoḳum Babil padixaḥining ḳoxunining ḳoliƣa tapxurulidu, u uni ixƣal ḳilidu» — dəwatḳan səzlirini anglidi.
4 Əmirlər padixaḥḳa: «Silidin ətünimiz, bu adəm ölümgə məḥkum ḳilinsun; qünki nemixḳa uning bu xəḥərdə ḳelip ḳalƣan jənggiwar ləxkərlərning ḳollirini wə həlḳning ḳollirini ajiz ḳilixiƣa yol ḳoyulsun? Qünki bu adəm həlḳning mənpəətini əməs, bəlki ziyinini izdəydu» — dedi.
5 Zədəkiya padixaḥ: «Mana, u silərning ḳolliringlariƣa tapxuruldi; silərning yolunglarni toskudək mən padixaḥ ḳanqilik bir adəm idim?» — dedi.
6 Xuning bilən ular Yərəmiyani tutup ḳarawullarning ḥoylisidiki xaḥzadə Malkiyaning su azgiliƣa taxliwətti; ular Yərəmiyani arƣamqilar bilən uningƣa qüxərdi; azgalda bolsa su bolmay, pəḳət patḳaḳla bar idi; Yərəmiya patḳaḳḳa petip kətti.

□ **37:15 «Əmirlər bolsa Yərəmiyadin ƣəzəplinip uni urƣuzup,...»** — muxundaḳ rəzillik ḳiloƣan əmirlər Zədəkiya padixaḥliḳidiki əmirlər idi. 36-babta kərsitilgən, Hudadin ḳorḳḳan yahxi əmirlər bolsa, Yəḥoakim padixaḥliḳidiki əmirlər idi; bu wəḳədin ilgirila ular Yəkoniyaḥ padixaḥ bilən billə (miladiyədin ilgiriki 597-yili) Babiloƣa sürgün boloƣanidi. ■ **37:21** Yər. 32:2 ■ **38:2** Yər. 21:9

Efiopiyəlik aoɳwat Yərəmiyani azgaldin ɻutɻuzidu

7 Əmma padixaɦning ordisidiki bir aoɳwat Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaning
su azgilioɳa ɻamap ɻoyuloɳanliɻini anglidi (xu qaoɳda padixaɦ bolsa «Binyamin
dərwazisi»da olturatti). □
8 Əbəd-Mələk ordidin qiɻip padixaɦning yenioɳa berip uningoɳa:
9 «I padixaɦi'aləm, bu adəmlərning Yərəmiya pəyoɳəmbərgə barliɻ ɻiloɳini, uni
su azgilioɳa taxliwətkini intayin əsəbiy rəzilliktur; u axu yərdə ɻəɦətqiliktin ölüp
ɻalidu; qünki xəɦərdə ozuɻ-tülük ɻalmidi» — dedi.
10 Padixaɦ Efiopiyəlik Əbəd-Məlәkkə buyruɻ berip: «Muxu yərdin ottuz adəmni
özüng bilən elip berip, Yərəmiya pəyoɳəmbərni ölüp kətməsliki üqün su azgilidin
elip qiɻaroɳin» — dedi.
11 Xuning bilən Əbəd-Mələk adəmlərni elip ularoɳa yetəkqilik ɻilip, padixaɦning
ordisidiki həzinining astidiki öygə kirip xu yərdin lata-puta wə jul-jul kiyimlərni elip,
xularni tanilar bilən azgaloɳa, Yərəmiyaning yenioɳa qüxürüp bərdi.
12 Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaoɳa: — Bu lata-puta wə jondaɻ kiyimlərni
ɻoltuɻliring ɦəm tanilar arisioɳa tiɻip ɻoyoɳin — dedi. Yərəmiya xundaɻ ɻildi.
13 Xuning bilən ular Yərəmiyani tanilar bilən tartip, su azgilidin qiɻardi; Yərəmiya
yənila ɻarawullarning ɦoylisida turdi.

Zədəkiya astirtin məsliɦət soraydu, Yərəmiya jawab beridu

14 Padixaɦ Zədəkiya adəm əwətip Yərəmiya pəyoɳəmbərni Pərwərdigarning öyidiki
üqinqi kirix ixikigə, öz yenioɳa aparoɳuzdi. Padixaɦ Yərəmiyaoɳa: — Mən səndin bir
ixni sorimaɻqimən; uni məndin yoxurmioɳaysən — dedi.
15 Yərəmiya Zədəkiyaoɳa: «Mən uni sanga ayan ɻilsam, sən meni jəzmən ölümgə
məɦkum ɻilmamsən? Mən sanga məsliɦət bərsəm, sən anglimaysən!» — dedi.
16 Padixaɦ Zədəkiya Yərəmiyaoɳa astirtin ɻəsəm iqip uningoɳa: «Bizgə jan-tiniɻ ata
ɻiloɳan Pərwərdigarning ɦayati bilən ɻəsəm iqimənki, mən seni ölümgə məɦkum
ɻilmaymən, yaki seni jeningni izdigüqi kixilərning ɻolioɳa tapxurmaymən» — dedi.■
17 Yərəmiya Zədəkiyaoɳa: Samawi ɻoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar
— Israilning Hudasi mundaɻ dəydu: — Sən ihtiyarən Babil padixaɦining
əmirlirining yenioɳa qiɻip təslim bolsang, jening ɦayat ɻalidu wə bu xəɦər otta
köydürüwetilməydu; sən wə öydikiliring ɦayat ɻalisilər.
18 Lekin sən qiɻip Babil padixaɦining əmirlirigə təslim bolmisang, bu xəɦər
kaldiylərning ɻolioɳa tapxurulidu, ular uningoɳa ot ɻoyup köydürüwetidu, sən
ularning ɻolidin ɻaɻalmaysən — dedi.
19 Padixaɦ Zədəkiya Yərəmiyaoɳa: «Mən Kaldiylərgə qiɻip təslim boloɳan
Yəɦudiylardin ɻorɻimən; Kaldiylər bəlkim meni ularning ɻolioɳa tapxuruxi, ular
meni ɻiyin-ɻistaɻ ɻilixi mumkin» — dedi.
20 Yərəmiya mundaɻ dedi: — Ular seni tapxurmaydu. Səndin ötünimənki, gepimgə
kirip Pərwərdigarning awazioɳa itaət ɻiloɳaysən; xundaɻ ɻilsang sanga yahxi bolidu,
jening ɦayat ɻalidu.
21 Lekin sən qiɻip təslim boluxni rət ɻilsang, Pərwərdigar manga ayan ɻiloɳan ix
mundaɻ: —
22 mana, Yəɦuda padixaɦining ordisida ɻaloɳan barliɻ ɻiz-ayallar Babil padixaɦining
əmirlirining aldioɳa elip ketilidu. Xuning bilən bu *ɻiz-ayallar* sanga *tənə ɻilip*:

□ **38:7 «bir aoɳwat Efiopiyəlik»** — «aoɳwat» degən bu səz bəzidə pəɻət «əməldar»nila bildüridu. ■ **38:16** Yəx. 57:16

«Sening jan dostliring seni ezikturdi; ular sening üstüngdin ɵəlibə kildi; əmdi hazir putliring patkakka pitip kətkəndə, ular yüz ɵrüp sanga arkisini kildi!» — dəydu. □
23 Sening barlik ayalliring həm baliliring kaldiylərgə elip ketilidu. Sən ɵzüng ularning kolidin kaqalmaysən; qünki sən Babil padixahining koli bilən tutuwelinisən, xundakla sən bu xəhərning otta køydürüwetilixigə səwəbqi bolisən.
24 Zədəkiya Yərəmiyaoɣa mundak dedi: — Sən bu səhbitimizni baxka heqkimgə qandurmioɣin, xundila sən ɵlməysən. □
25 Əmirlər mening sən bilən səzləxkinimni anglap yeningoɣa kelip səndin: «Sening padixahka nemə degənliringni, xundakla uning sanga kandak səzlərni kiloɣanlikini bizgə eyt; uni bizdin yoxurma; xundak kilsang biz seni ɵltürməymiz» desə,
26 undakta sən ularoɣa: «Mən padixahning aldioɣa: «Meni Yonatanning ɵyigə kaytkuzmioɣaysən, bolmisa, mən xu yərdə ɵlimən» — degən iltijayimni koyoɣanmən» — dəysən.
27 Dərwəkə əmirlərning həmmisi Yərəmiyaning yenioɣa kelip xuni soridi; u ularoɣa padixah buyruoɣan bu barlik səzlər boyiqə jawab bərdi. Xuning bilən ular jimip ketip uning yenidin qikip kətti; qünki bu ix heqkimgə qandurulmioɣanidi.
28 Xundak kilip Yerusalem ixoɣal kilinoɣuqə Yərəmiya karawullarning hoylisida turdi.

39

Yerusalemning ixoɣal kilinixi wə keyinki wəkələr

1 Yerusalem ixoɣal kilinoɣanda təwəndiki ixlar yüz bərdi: — Yəhuda padixahi Zədəkiyaning tokkuzinqi yili oninqi ayda, Babil padixahi Nebokadnəsar wə barlik koxuni Yerusalemoɣa jəng kilixka kelip uni muhasirigə aldi; ■
2 Zədəkiyaning on birinqi yili, tətinqi ayning tokkuzinqi künidə, ular xəhər sepilidin bəsüp kirdi.
3 Xuning bilən Babil padixahining əmirlirining həmmisi, yəni Samgarlik Nərgal-Xarəzər, bax həziniqi Nebu-Sarsekim, bax sehirgər Nərgal-xarəzər wə Babil padixahlikining baxka əməldarliri kirip «Ottura dərwaza»da olturdi.□
4 Yəhuda padixahi Zədəkiya wə barlik jənggiwar ləxkərlər ularni kərüp kaqmakqi bolup, tün keqidə xəhərdin bədər tikiwetixti; u padixahning baoɣqisi arkilik, «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin qikip *Iordan jiloɣisidiki* «Arabah tüzləngliki»gə karap kəqixti.
5 Kaldiylərning koxuni ularni kooɣlap Yeriho tüzlənglikidə Zədəkiyaoɣa yetixip uni koloɣa elip Hamat zeminidiki Riblah xəhirigə, Babil padixahi Nebokadnəsarning aldioɣa apardi; u xu yərdə uning üstidin həküm qikardi.
6 Babil padixahi Riblah xəhiridə Zədəkiyaning ooɣullirini køz aldida ɵltürüwətti; Babil padixahi Yəhudadiki barlik mətiwərlərnimu ɵltürüwətti.
7 U Zədəkiyaning køzlirini oyup, uni Babiloɣa apirix üqün mis kixənlər bilən kixənləp koydi.
8 Kaldiylər padixahning ordisini wə pukralarning ɵylirini ot koyup køydürüp Yerusalemning sepillirini kømürüp taxlidi.

□ **38:22 «sening jan dostliring seni ezikturdi» —** «sening jan dostliring» padixahning «məslihətqi»liri həm «pəyoɣəmbərliri»ni kərsitidu. Ular padixahni «Misiroɣa ittipakdax bolup Babiloɣa isyan kətürəyli» dəp azdurup balayi'apətni kəltürgənidi. □ **38:24 «qandurmioɣin ...sən ɵlməysən» —** bəlkim padixah uningoɣa təhdit selix üqün əməs, bəlki «Misiroɣa ittipakdax bolayli» degən əmirlər bu səhbətning məzmunini anglap kalsa Yərəmiyani ɵltürüxi mumkin, deməkqi. ■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yər. 52:4 □ **39:3 «bax həziniqi» —** ibraniy tilidiki «Rab-Saris» deyilidu. Bu səzning toluk mənisi bizgə naməlum, «bax həziniqi» bizning pərzimiz. **«Ottura dərwaza»da olturdi** — kona zamanlarda xəhər dərwazisi əməldarlar yaki mətiwərlər sot kilidioɣan, həküm qikiridioɣan jay idi.

9 Xaḫanə ⱪarawul begi Nebuzar-Adan xəḫərdə ⱪelip ⱪalоɣan baxⱪa həlⱪni, өzigə təslim bolup qiⱪⱪanlarni, yəni ⱪalоɣan həlⱪning ḫəmmisini ⱪolоɣa elip, Babilоɣa sürgün ⱪildi.
10 Ḫalbuki, ⱪarawul begi Nebuzar-Adan Yəḫuda zeminida ḫeq təwəliki bolmiоɣan bəzi namratlarni ⱪaldurdi; xu qaоɣda u ularоɣa üzümzarlar wə etizlarni təⱪsimləp bərdi.
11-12 Babil padixaḫi Neboⱪadnəsar Yərəmiya tooɣruluⱪ ⱪarawul begi Nebuzar-Adan arⱪiliⱪ: «Uni tepip uningdin həwər al; uningоɣa ḫeq ziyan yətküzmə; u nemini halisa xuni uningоɣa ⱪilip bər» — dəp pərman qüxürgənidi.
13 Xunga ⱪarawul begi Nebuzar-Adan, xundaⱪla bax həziniqi Nebuxazban, bax seḫirgər Nərgal-Xarəzər wə Babil padixaḫining baxⱪa bax əməldarlirining ḫəmmisi adəm əwətip □
14 Yərəmiyani «Ⱪarawullarning ḫoylisi»din elip Xafanning nəwrisi, Aḫikamning oоɣli Gədaliyaning өz өyigə apirixi üqün uning ⱪoliоɣa tapxuroɣuzdi. Lekin Yərəmiya puⱪralar arisida turdi.□

Hudaning sadiⱪ adimi Əbəd-Mələkkə boloɣan wədisi

15 Yərəmiya «Ⱪarawullarning ḫoylisi»da ⱪamap ⱪoyuloɣan waⱪtida, Pərwərdigarning səzi uningоɣa kelip mundaⱪ deyilgənidi: —
16 Baroɣin, Efiopiyəlik Əbəd-Mələkkə mundaⱪ degin: «Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaⱪ dəydu: — Mana, Mən өz səzlirimni muxu xəḫər üstigə qüxürimən; awat-ḫalawət əməs, bəlki balayi'apət qüxürimən; xu küni bu ixlar өz kөzüng aldida yüz beridu.
17 Lekin xu küni Mən seni ⱪutⱪuzimən, — dəydu Pərwərdigar; — Sən ⱪorⱪidioɣan adəmlərning ⱪoliоɣa tapxurulmaysən;
18 qünki Mən qoⱪum seni ⱪutⱪuzimən; sən ⱪiliqlanmaysən, bəlki өz jening өzünggə oljidək ⱪalidu; qünki sən Manga tayinip kəlgənsən — dəydu Pərwərdigar».

40

Yərəmiya ikkinqi ⱪetim azad ⱪilinip ⱪoyuwetilidu

1 Ⱪarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramaḫ xəḫiridin ⱪoyuwətkəndə, Pərwərdigar Yərəmiyaоɣa səz ⱪildi. U qaоɣda Nebuzar-Adan Yerusalem ḫəm Yəḫudadiki barliⱪ əsirlərni elip Babilоɣa sürgün ⱪilmaⱪqi idi; Yərəmiyamu ularning arisida zənjir bilən baoɣlanoɣan ḫalda elip mengiloɣanidi. □

□ **39:13 «bax həziniqi Nebuxazban»** — 3-ayəttə «Nebu-Sarseⱪim» isimlik yənə bir «bax həziniqi» tiloɣa elinidu. □ **39:14 «Xafanning nəwrisi, Aḫikamning oоɣli Gədaliya»** — bu ayəttiki «Xafan» 36:10-11də tiloɣa elinoɣan «Xafan» boluxi mumkin. Ⱪarioɣanda, uning ailisidikilər Yərəmiyaоɣa yahxi muamilə ⱪilip kəlgən. **«Yərəmiyani ... elip .. Gədaliyaning өz өyigə apirixi üqün ...»** — alimlarning bu ayəttiki «өz өyigə» degən səz tooɣrisida ikki pikri bar, yəni «өz өyi» (1) Yərəmiyaning yurti, yənə Anatotni yaki (2) Gədaliyaning «өz өyi»ni kərsitidu. Gədaliya Neboⱪadnəsarning buyruⱪi bilən Pələstingə waliy dəp bekitilgənidi (40:5ni wə «2Pad.» 25:22ni kөrüng). Bizningqə ikkinqi pikir tooɣra, qünki 40:5də Nebuzar-Adanning Yərəmiyaоɣa «Gədaliyaning yenioɣa ⱪaytⱪin» degən səzini bayⱪaymiz. Muxu waⱪitta Yərəmiya waliy өyidə kəng-azadiliktə turuxni əməs, bəlki namrat həlⱪ arisida turuxni tallidi. □ **40:1 «Ⱪarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramaḫ xəḫiridin ⱪoyuwətkəndə, Pərwərdigar Yərəmiyaоɣa səz ⱪildi...»** — Nebuzar-Adan alliⱪaqan Yərəmiya tooɣruluⱪ «Yerusalemda turuwərsun» dəp pərman qüxürgənidi (39:11-14ni kөrüng). Uning «həlⱪ arisida» turoɣanliⱪi tüpəylidin, bəlkim tasadipiyliⱪtin ular sürgün ⱪilinoɣanda ular bilən təng elip ketilgənidi. «Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaоɣa kəldi» — 2-5-ayətlərgə ⱪarioɣanda, Pərwərdigarning bu səzi «kapir» boloɣan, Babilliⱪ ləxkər Nebuzar-Adan arⱪiliⱪ kəldi!

2 Qarawul begi Yərəmiyani bir qətkə tartip uningƣa mundaq dedi: «Pərwərdigar
Hudaying muxu yərgə balayi'apət qüxürimən dəp agahlandurdi;
3 Mana, Pərwərdigar Өz degini boyiqə xundaq qilip uni kəltürdi; qünki silər
Pərwərdigar aldida gunah sadir qiliƣansilər wə uning awaziƣa qulaq salmiƣansilər;
xunga bu ix bexinglariƣa qüxti.
4 Lekin mən qolungni ixkəlləngən zənjirlərdin yexip seni qoyuwetimən; mən bilən
billə Babiliƣa berix sanga muwapiq kərünsə, qeni kəl, mən səndin həwər alimən;
əmma mən bilən billə Babiliƣa berixni muwapiq əməs dəp qarisang, kerək yoq.
Mana, pütkül zemin aldingda turidu; qəyərgə berix sanga layiq, durus kərünsə xu
yərgə bariƣin».
5 Yərəmiya tehi yenidin mangmay turup, Nebuzar-Adan uningƣa: «Boldi, Xafanning
nəwrisi, Ahikamning oƣli Gədaliyaning yeniƣa qayt; Babil padixahi uni Yəhudadiki
xəhərlərgə həkümranlik qilixqa bəlgiligən; həlq arisida uning bilən billə turiwər,
yaki hərqandaq baxqa yərgə baray desəng xu yərgə bariƣin» — dedi. Xuning bilən
qarawul begi uningƣa ozuq-tülük həmdə bir sowƣat berip uni qoyuwətti.
6 Xuning bilən Yərəmiya Mizpah xəhirigə, Xafanning nəwrisi, Ahikamning oƣli
Gədaliyaning yeniƣa kəldi; u uning bilən billə, puqralar arisida turdi.

Mizpah xəhiri «Yəhuda əlkə»sining yengi mərkizi qilinidu

7 Dalada qalƣan Yəhudaning ləxkər baxliqliri həm ləxkərliri Babil padixahining
Xafanning nəwrisi, Ahikamning oƣli Gədaliyani zemin üstigə həkümranlik qilixqa
bəlgiligənlikini, xuningdək uningƣa Babiliƣa sürgün bolmiƣan zemindiki yoqsul
ər-ayallar bala-qaqiliri bilən tapxuruliƣanlikini anglap qaldi;
8 xuning bilən bu ləxkər baxliqliri adəmliri bilən Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning
yeniƣa kəldi; baxliqliri bolsa Nətaniyaning oƣli Ixmail, Kareahning oƣulliri
Yohanan həm Yonatan, Tanhumətning oƣli Seraya, Nətofatlik Əfayning oƣulliri wə
Maakatlik birsining oƣli Yəzaniya idi. □
9 Xafanning nəwrisi, Ahikamning oƣli Gədaliya ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə
beqinixtin qorqmanglar; zeminda olturaqlixip Babil padixahiƣa beqininglar, xun-
daq qilsanglar silərgə yahxi bolidu.
10 Mən bolsam Kaldiylər zeminƣa kəlgəndə *silərgə* wəkil bolup ularning aldida turux
üqün Mizpah xəhiridə turimən; silər bolsanglar, xarab, ənjür-hormilar wə zəytun
meyi məhsulatlirini elip küp-idixinglariƣa qoyunglar, өzünglar tutqan xəhərlərdə
turiweringlar» — dəp qəsəm iqti.
11 Ohxaxla Moabda, Ammoniylar arisida, Edomda həm baxqa hərbir yurtlarda
turƣan Yəhudiylarmu Babil padixahi Yəhudada həlqning bir qaldisini qaldurƣan
wə ular üstigə həkümranlik qilixqa Xafanning nəwrisi, Ahikamning oƣli Gədaliyani
bəlgiligən dəp anglidi;
12 xuning bilən barliq Yəhudiylar həydəp tarqitiwetilgən həmmə jay-yurtlardin
qaytip, Yəhuda zeminiƣa, Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning yeniƣa kəldi. Ular xarab,
ənjür-hormilarning məhsulatlirini zor kəngriqiliktə aldi.

Ixmail Gədaliyani өltürüwetidu, Mizpahdiki həlqni əsirgə alidu

13 Kareahning oƣli Yohanan wə dalada qalƣan ləxkərlərning barliq baxliqliri
Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning yeniƣa kelip uningƣa:
14 «Sən Ammoniylar padixahi Baalis Nətaniyaning oƣli Ixmailni seni өltürüxkə
əwətkənlikini bilməmsən?» — deyixti. Lekin Ahikamning oƣli Gədaliya ularning
gepigə ixənmidi.

□ **40:8 «Maakatlik birsining oƣli Yəzaniya»** — «Jəzaniya»ning baxqa xəkli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni kərüng.

15 Kareaḥning oƣli Yoḥanan Mizpaḥda Gədaliyaƣa astirtin səz ḳilip: «Manga
ruhsət ḳilƣaysən, baxḳilar uningdin həwər tapḳuqə mən berip Nətaniyaning
oƣli Ixmailni əltürəy; ḥeqkim buni bilməydu. Uning seni əltürüp, xuning
bilən ətrapingƣa yiƣilƣan Yəḥudadikilərning ḥəmmisi tarḳitiwetilip, Yəḥudaning
ḳaldisi yoḳitiwetilixining nemə ḥajiti bar? — dedi.
16 Biraḳ Gədaliya Kareaḥning oƣli Yoḥananƣa: «Sən undaḳ ḳilma; qünki sən Ixmail
toƣruluḳ yalƣan eytiwatisən» — dedi.

41

1 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḥzadə, xundaḳla padixaḥning bax
əməldarliridin biri bolƣan Əlixamaning nəwrisi, Nətaniyaning oƣli Ixmail on adəm
elip Mizpaḥƣa, Aḥikamning oƣli Gədaliyaning yeniƣa kəldi; ular xu yərdə, yəni
Mizpaḥda nan oxtup ƣizalanƣanda, □ ■
2 Nətaniyaning oƣli Ixmail ḥəm u epkəlgən on adəm ornidin turup, Aḥikamning
oƣli Gədaliyaƣa ḳiliq qapti; ularning xundaḳ ḳilixi Babil padixaḥi Yəḥuda zemini
üstigə ḥəkümranliḳḳa bəlgiligənni əltürüxtin ibarət idi.
3 Ixmail Mizpaḥda Gədaliyaƣa ḥəmraḥ bolƣan barliḳ Yəḥudiylar wə xu yərdə
turuwatḳan barliḳ Kaldiy jənggiwar ləxkərlərni əltürüwətti.
4 Xundaḳ boldiki, Gədaliyani əltürüwətkəndin keyin, ikkinqi künigiqə ḥeqkim tehi
uningdin həwər tapmiƣanidi,
5 mana Xəḳəm, Xiloḥ ḥəm Samariyədin səksən adəm yetip kəldi. Ular saḳilini
qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tilƣan, Pərwərdigarning əyigə sunuxḳa
ḳolida ḥədiyələrni ḥəm huxbuyni tutḳan ḥalda kəlgənidi. □
6 Nətaniyaning oƣli Ixmail ularni ḳarxi elixḳa mangƣiniqə yiƣliƣanƣa selip
Mizpaḥdin qiḳti; ularƣa: «Mərḥəmət, Aḥikamning oƣli Gədaliya bilən kərüxüxkə
apirimən» — dedi.
7 Xundaḳ boldiki, ular xəḥər otturisiƣa yətkəndə, Nətaniyaning oƣli Ixmail wə uning
bilən billə bolƣan adəmlər ularni əltürüp jəsətlirini su azgiliƣa taxliwətti.
8 Ḥalbuki, ular arisidin on adəm Ixmailƣa: «Bizni əltürüwətmə, qünki dalada
bizning yoxurup ḳoyƣan buƣday, arpa, zəytun meyi wə ḥəsəl ḳatarliḳ ozuḳ-
tülükimiz bar» — dedi. Xunga u ḳolini yiƣip, buradərliri arisidin ularni əltürmidi.
9 Ixmail əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong
idi; uni əsli padixaḥ Asa Israil padixaḥi Baaxadin ḳorḳup kolap yasiƣanidi.
Nətaniyaning oƣli Ixmail bu azgalni jəsətlər bilən toldurdi. □
10 Ixmail Mizpaḥta turƣan həlḳning ḳaldisining ḥəmmisini, jümlidin ḳarawul begi
Nebuzar-Adan Aḥikamning oƣli Gədaliyaƣa tapxurƣan padixaḥning ḳizliri wə
Mizpaḥda ḳalƣan barliḳ kixilərni əsirgə elip kətti; Nətaniyaning oƣli Ixmail ularni
əsirgə elip Ammoniylarning ḳexiƣa ətüxkə yol aldi.

Yoḥanan həlḳni Ixmailning qanggilidin ḳutulduridu

□ **41:1 «padixaḥning bax əməldarliri...»** — «padixaḥ» qoḳum Zədəkiyani kərsitidu. ■ **41:1** 2Pad. 25:25
□ **41:5 «Ular saḳilini qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tilƣan...»** — demisəkmu, həlḳ bundaḳ ḥərikətlər arḳiliḳ ḳattiḳ ḳayƣuni bildürətti. Xübḥisizki, muxu yərdə ularning ḳayƣusi Hudaning Yəḥuda wə Israil üstigə jaza qüxürgənliki tüpəylidin bolƣan. Əməliyəttə ḳayƣuni bildürüxkə «ətlirini tilix» Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinƣan. □ **41:9 «Ixmail əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong idi; uni əsli...»** — baxḳa hil tərjimisi: «Xu azgal Ixmail Gədaliya bilən billə əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxliƣan yər bolup, uni əsli...» — əyni ibraniy tilidiki tekistni qüxinix təs. **«Baaxadin ḳorḳup...»** — Asa padixaḥ bəlkim azgalni Mizpaḥ muḥasirigə elinƣanda su saḳlax üqün koliƣanidi.

11 Kareaḫning oоli Yoḫanan wə uning ḳexidiki ḫəmmə ləxkər baxliḳliri
Nətaniyaning oоli Ixmail sadir ḳiloʏan barliḳ rəzilliktin həwər tapti;
12 xuning bilən ular barliḳ adəmlirini elip Nətaniyaning oоli Ixmailoʏa jəng ḳilixḳa
qiḳti; ular Gibeondiki qong kəl boyida uning bilən uqraxti.
13 Ixmailning ḳolida turoʏan barliḳ həlḳ Kareaḫning oоli Yoḫanan ḫəm uning
ḫəmraḫliri boloʏan barliḳ ləxkər baxliḳlirini kərgəndə huxal boldi.
14 Ixmail Mizpaḫdin elip kətkən barliḳ həlḳ yoldin yenip, Kareaḫning oоli
Yoḫananning yenioʏa kəldi.
15 Lekin Nətaniyaning oоli Ixmail səkkiz adimi bilən Yoḫanandin ḳeqip, Ammoniy-
lar təripigə ətüp kətti.
16 Andin Kareaḫning oоli Yoḫanan ḫəm uning ḫəmraḫliri boloʏan barliḳ ləxkər
baxliḳliri Nətaniyaning oоli Ixmail Aḫikamning oоli Gədaliyani əltürgəndin keyin
Mizpaḫdin elip kətkən həlḳning ḳaldisining ḫəmmisini əz ḳexioʏa aldi; u ularni, yəni
jənggiwar ləxkərlər, ḳiz-ayallar, balilar wə orda əməldarlirini Gibeondin elip kətti.
17 Ular Kaldiyilərdin əzlirini ḳaqurux üqün Misiroʏa ḳarap yol elip Bəyt-Ləḫəmgə
yeḳin boloʏan Gerut-Ḳimhamda tohtap turdi.
18 Səwəbi bolsa, ular Kaldiylərdin ḳorḳatti; qünki Babil padixaḫi zemin üstigə
ḫəkümranliḳḳa bəlgiligən Aḫikamning oоli Gədaliyani Nətaniyaning oоli Ixmail
əltürüwətkənidi.

42

Ḳaloʏanlar Pərwərdigardin yol soraydu, biraḳ uningoʏa ḳulaḳ salmaydu

1 Barliḳ ləxkər baxliḳliri, jümlidin Kareaḫning oоli Yoḫanan ḫəm Ḫoxayaning oоli
Yəzaniya wə əng kiqikidin qongioʏiqə barliḳ həlḳ □
2 Yərəmiya pəyoʏəmbərning yenioʏa kelip uningdin: «Təlipimizni ijabət ḳiloʏaysən,
Pərwərdigar Hudayingoʏa həlḳning ḳaldisi boloʏan bizlər üqün dua ḳiloʏaysənki
(kəzüng kərginidək burun kəp boloʏan bizlər ḫazir intayin az ḳalduḳ),
3 Pərwərdigar Hudaying bizgə mangidioʏan yol, ḳilidioʏan ixni kərsətkəy» — dəp iltija
ḳildi.
4 Yərəmiya pəyoʏəmbər uloroʏa: «Maḳul! Mana, mən Pərwərdigar Hudayinglaroʏa
səzliringlar boyiqə dua ḳilimən; xundaḳ boliduki, Pərwərdigar silərgə ḳandaḳ jawab
bərsə, mən uni silərgə ḫeqnemisini ḳaldurmay toluḳi bilən bayan ḳilimən» — dedi.
5 Ular Yərəmiyaoʏa: «Pərwərdigar Hudaying seni əwətip bizgə yətküzidioʏan səzning
ḫəmmisigə əməl ḳilmisaḳ, Pərwərdigar bizgə ḫəḳiḳiy, gepidə turudioʏan guwaḫqi
bolup əyiblisun!» — dedi.
6 «Biz seni Pərwərdigar Hudayimizning yenioʏa əwətimiz; jawab yahxi bolsun yaman
bolsun, uning awazioʏa itaət ḳilimiz; biz Hudayimizning awazioʏa itaət ḳiloʏanda,
bizgə yahxi bolidu».■
7 Xundaḳ boldiki, on kündin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoʏa kəldi.
8 U Kareaḫning oоli Yoḫanan, ləxkər baxliḳlirining ḫəmmisi wə əng kiqikidin
qongioʏiqə barliḳ həlḳni qaḳirip
9 uloroʏa mundaḳ dedi: — «Silər meni təlipinglarni Israilning Hudasi
Pərwərdigarning aldioʏa yətküzüxkə əwətkənsilər. U mundaḳ dedi: —
10 «Silər yənila muxu zeminda turiwərsənglarla, Mən silərni ḳurup qiḳimən;
silərni oʏulatmaymən; Mən silərni tikip əstürimən, silərni yulmaymən; qünki Mən
bexinglaroʏa qüxürgən balayi'apətkə əküniмən. ■

□ **42:1 «Ḫoxayaning oоli Yəzaniya»** — bu «Yəzaniya» 40:8də tiloʏa elinoʏan «Yəzaniya» boluxi mumkin.
■ **42:6** Yər. 7:23 ■ **42:10** Yər. 24:6; 31:4; 33:7

11 Silər qorqidiƣan Babil padixaһidin qorqmanglar; uningdin qorqmanglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən silərni qutquzux üqün, uning qolidin qutuldurux üqün silər bilən billə bolimən.
12 Mən silərgə xundaq rəһimdilliqni kərsitimənki, u silərgə rəһim qilidu, xuning bilən silərni əz zemininglariƣa qaytixqa yol qoyidu.
13 Biraq silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziƣa qulaq salmay «Bu zeminda qət'iy turmaymiz» — desənglar
14 wə: «Yaq. biz Misir zeminiƣa barayli; xu yərdə nə uruxni kərməymiz, nə kanay-agaһ signalini anglimaymiz, nə nanƣa zar bolmaymiz; xu yərdə yaxaymiz» — desənglar,
15 əmdi Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yəһudaning bu qaldisi bolƣan silər: Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — «Silər Misiriƣa kirip, xu yərdə olturaqlixixqa qət'iy niyətkə kəlgən bolsanglar,
16 əmdi xundaq boliduki, silər qorqidiƣan qiliq Misirda silərgə yetixiwalidu, silər qorqidiƣan qəһətqilik Misirda silərgə əgixip qooƣlap baridu; xu yərdə silər əlisilər.
17 Xundaq boliduki, Misiriƣa kirip xu yərdə turayli dəp qət'iy niyət qiliƣan adəmlərning һəmmisi qiliq, qəһətqilik wə waba bilən əlidu; ularning һeqqaysisi tirik qalmaydu wə yaki Mən bexiƣa qüxüridiƣan balayi'apəttin qutulalmaydu.
18 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Ƣəzipim wə qəһrim Yerusalemdikilərning bexiƣa qüxürülgəndək, silər Misiriƣa kirgininglarda, qəһrim bexinglariƣa qüxürülidu; silər lənətkə qalidiƣan wə dəһxət basidiƣan obyekt, lənət səzi һəm rəswaqilikning obyekti bolisilər wə silər bu zeminni qaytidin һeq kərməysilər. ■
19 Pərwərdigar silər, yəni Yəһudaning qaldisi tooƣruluq: «Misiriƣa barmanglar!» — degən. — Əmdi xuni bilip qoyunglarki, mən bügünki künidə silərni agaһlandurdum!».
20 — Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yeniƣa əwətkininglar «Pərwərdigar Hudayimiziƣa biz üqün dua qiliƣaysən; Pərwərdigar Hudayimiz bizgə nemə desə, bizgə yətküzüp bərsəng biz xuning һəmmisigə əməl qilimiz» degüzgininglar əzünglarni aldap jeninglariƣa zamin boluxtin ibarət boldi, halas. □
21 Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziƣa wə yaki Uning meni silərning yeninglariƣa əwətkən һeqqaysi ixta Uningƣa itaət qilmidinglar. □
22 Əmdi һazir xuni bilip qoyunglarki, silər olturaqlixayli dəp baridiƣan jayda qiliq, qəһətqilik wə waba bilən əlisilər».

43

1 Xundaq boldiki, Yərəmiya ularning Hudasi Pərwərdigarning һəmmə səzlirini barliq һəlqqə eytip tügətti (Hudasi Pərwərdigar Yərəmiyani ulariƣa bu barliq səzlərni eytix üqün əwətkən), —

■ **42:18** Yəx. 65:15; Yər. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18 □ **42:20 «— Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yeniƣa ... «Pərwərdigar Hudayimiziƣa...» degüzgininglar əzünglarni aldap jeninglariƣa zamin boluxtin ibarət boldi, halas»** — ayətning baxqa birhil tərjimisi «Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yeniƣa: «Pərwərdigar Hudayimiziƣa ... » degüzüp əwətkininglarda əzünglar jeninglarni aldap qoyoƣansilər, halas». □ **42:21 «Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin ... Hudayinglarning awaziƣa wə yaki Uning meni silərning yeninglariƣa əwətkən һeqqaysi ixta Uningƣa itaət qilmidinglar»** — xübһisizki, ularning kənglidiki, yəni: «Hudaning səzigə һeq itaət qilmaymiz» degən pozitsiyisi pəyƣəmbərgə ayan idi.

2 xuning bilən Ḥoxiyaning oƣli Azariya wə Kareaḥning oƣli Yoḥanan wə xundaķla barliķ ḥali qong adəmlər Yərəmiyaoƣa mundaķ dedi: — «Sən yaloƣan eytiwatisən! Hudayimiz Pərwərdigar seni bizgə: «Silər Misirda olturaķlixix üqün barmanglar!» deyixkə əwətkən əməs; □
3 bəlki Neriyaning oƣli Baruķ qoķum seni bizgə ķarxilaxturup, bizni Kaldiylərning ķolioƣa tapxuruxķa küxkürtməktə; xuning bilən ular bizni ələmgə məḥkum ķilidu yaki bizni Babiloƣa sürgün ķilidu».
4 Xuning bilən Kareaḥning oƣli Yoḥanan, ləxkər baxliķlirining ḥəmmisi wə barliķ həlķ Pərwərdigarning: «Yəḥuda zeminida turup ķelinglar» degən awazioƣa ķulaķ salmidi;
5 bəlki Kareaḥning oƣli Yoḥanan wə barliķ ləxkər baxliķliri ḥəydiwetilgən barliķ əllərdin Yəḥuda zeminida olturaķlixixķa ķaytip kəlgən Yəḥudaning pütün ķaldisini,
6 yəni ərlər, ķiz-ayallar, balilar wə padixaḥning ķizlirini, jümlidin ķarawul begi Nebuzar-Adan Aḥikamning oƣli Gədaliyaoƣa tapxuroƣan ḥərbir kixini ḥəmdə Yərəmiya pəyoƣəmbər ḥəm Neriyaning oƣli Barukni elip,
7 Misir zeminioƣa kirip kəldi; ular Pərwərdigarning əmrigə itaət ķilmidi. Ular Taḥpanəs xəḥirigə yetip kəldi.

Bexarət — Neboķadnəsar Misiroƣa besip kirip, bulang-talang ķilidu

8 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa Taḥpanəstə kelip mundaķ deyildi: —
9 Yəḥudiylarning kəz aldidila, ķolungoƣa birnəqqə qong taxlarni elip Pirəwnning Taḥpanəstiki ordisining kirix yolining yenidiki hixliķ yoldiki seoƣiz layoƣa kəmüp yoxurup,
10 ularoƣa mundaķ degin: — Samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Mana, Mən Mening ķulum boloƣan Babil padixaḥi Neboķadnəsarni qaķirip epkelimən, u mən kəmüp yoxuroƣan bu taxlar üstigə əz təhtini salidu; ularning üstigə xaḥanə qedirini yeyip tikidu. ■
11 U kelip Misir zeminida jəng ķilidu; ələmgə bekitilgənlər ələdu; sürgün boluxķa bekitilgənlər sürgün bolidu; ķiliqķa bekitilgənlər ķiliqlinidu. □ ■
12 Mən Misirdiki butlarning əylirigə ot yaķturoƣuzimən; u ularni kəydürüp, butlirini elip sürgün ķilidu; ķoy padiqisi əz tonini kiygəndək Neboķadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu; u xu yərdin aman-esən qiķidu. □
13 U Misir zeminidiki «Ķuyax ibadəthanisi»diki tüwrüklərni qeķiwetidu; u Misirdiki butlirining əylirigə ot ķoyup kəydüriwetidu.□

44

□ **43:2 «Ḥoxayaning oƣli Azariya»** — bu adəm 42:1diki «Ḥoxayaning oƣli Yəzaniya» degən adəm bilən bir boluxi mumkin. ■ **43:10** Yər. 25:9; 27:6 □ **43:11 «U (Neboķadnəsar) kelip Misir zeminida jəng ķilidu; ələmgə bekitilgənlər ələdu»** — bu ayəttiki «ələm» bəlkim wabani kərsitidu. 15:2nimu kərüng. ■ **43:11** Yər. 15:2; Zək. 11:9 □ **43:12 «Ķoy padiqisi əz tonini kiygəndək Neboķadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu»** — baxķa birhil tərjimisi: «U (Neboķadnəsar) ķoy padiqisi əz tonidiki pitlarni tərgəndək Misir zeminidin ḥeqnərsə ķaldurmay ḥəmmini teriwalidu». Ayəttiki ibraniy tili ikki bisliķ boloƣaqķa, ikkila tərjimisi bəlkim tooƣra boluximu mumkin. Yənə xuni deyiximiz kerəkki, ķoylar wə ķoy padiqiliri Misirliķlaroƣa intayin yirginqilik boloƣan («Yar.» 46:34ni kərüng). Xuning bilən bexarət Misirliķlar üqün intayin kinayilik, eoƣir gəp boluxi kerək idi. □ **43:13 «Ķuyax ibadəthanisi»** — Misirdiki «Heliopolis», yəni «On» degən xəḥərgə jaylaxķan. U ḥazirķi Ķaḥirə xəḥirining on kilometr xərķ təripidə. **«U Misirdiki butlirining əylirigə ot ķoyup kəydüriwetidu»** — miladiyədin ilgiriki 568-yili Neboķadnəsar Misiroƣa tajawuz ķiloƣan; bu wəķədin ilgiri baxķa bir tajawuzluķning bar-yoķluķi tooƣruluķ tehi həwərimiz yoķ.

Pərwərdigarning Misirƣa ķaqķan Yəhudiylarƣa butpərəsliki tüpəylidin qüxüridiƣan jazasi

1 Misirda turƣan, yəni Migdolda, Taḥpanəstə, Nofta wə *Misirning jənubiy təripi*
Patros zeminida turƣan barlik Yəhudiylar tooƣruluk bu səz Yərəmiyaƣa kelip
mundak deyildi: —□
2-3 «Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Mən Yerusalem ḥəm Yəhudadiki ḥəmmə xəḥərlər üstigə qüxürgən barlik
balayi'apətni kərgənsilər; mana, ularning sadir ķilƣan rəzilliki tüpəylidin bügünki
kündə ular harabilik bolup, adəmzatsiz ķaldi; qünki ular nə əzliri, nə silər, nə ata-
bowiliringlar bilməydiƣan yat ilaḥlarƣa qoķunuxķa, huxbuy yeķixķa berip, Meni
ƣəzəpləndürgən.
4 Mən tang səḥərdə ornumdin turup ķullirim bolƣan pəyƣəmbərlərni silərgə
əwətip: «Mən nəprətlinidiƣan bu yirginxlik ixni ķilƣuqi bolmanglar!» — dəp
agaḥlandurƣanmən.
5 Lekin ular itaət ķilmiƣan, ḥeq ķulak salmiƣan; ular rəzillikidin, yat ilaḥlarƣa
huxbuy yeķixtin ķolini zadi üzmigən.
6 Xuning bilən ķəḥrim ḥəm ƣəzipim *ularƣa* təkülgən, Yəhudadiki xəḥərlərdə ḥəm
Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yeķilƣan, kəygən; ular bügünki kündə wəyranə wə
harabilik bolup ķaldi.■
7 Xunga samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Huda Pərwərdigar — Israilning
Hudasi mundak dəydu: — Silər nemixķa əz-əzünglarƣa zor külpət kəltürməkqisilər,
əzünglarƣa ḥeqķandak ķaldi ķaldurmay əzünglardin, yəni Yəhudaning iqidin ər-
ayal, bala-bowaķlarni üzməkqisilər!?
8 Nemixķa əz ķolliringlarning yasiƣini bilən, silər olturaķlaxķan Misir zeminida yat
ilaḥlarƣa huxbuy yeķip Meni ƣəzəpləndürisilər? Xundak ķilip silər ḥalak bolup yər
yüzidiki barlik əllər arisida lənət səzi wə rəswa ķilinidiƣan bir obyekt bolisilər.
9 Silər Yəhuda zeminida ḥəm Yerusalemning rəstə-koqilirida sadir ķilinƣan
rəzillikni, yəni ata-bowiliringlarning rəzillikini, Yəhuda padixaḥlirining rəzillikini
wə ularning ayallirining rəzillikini, silərning əz rəzillikinglarni ḥəm ayalliringlarn-
ing rəzillikini untup ķaldinglarmu?
10 Bügünki küngə ķədər həlķinglar əzini ḥeq təwən tutmidi, Məndin ḥeq ķorķmidi,
ular Mən silərning aldinglarƣa ḥəm ata-bowiliringlarning aldiƣa ķoyƣan Təwrat-
ķanunumda yaki bəlgilimilirimdə ḥeq mangƣan əməs.
11 Xunga samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundak dəydu: — Mana, Mən bexinglarƣa külpət qüxürüp, barlik Yəhudani ḥalak
ķilƣuqə silərgə yüzümni ķaritimən; ■
12 Mən Misir zeminiƣa xu yərdə olturaķlixayli dəp ķət'iy niyət ķilƣan Yəhudaning
ķaldisiƣa ķol salimən, ularning ḥəmmisi Misir zeminida tügixidu; Misir zeminida
yiķilidu; ularning əng kiqikidin qongiƣiqə ķiliq bilən, ķəḥətqilik bilən əlidu; ular
ķiliq bilən wə ķəḥətqilik bilən əlidu, ular lənət oķulidiƣan wə dəḥxət baskuqi
obyekt, lənət səzi ḥəm rəswa ķilinidiƣan bir obyekt bolidu. ■
13 Mən Misir zeminida turuwatķanlarni Yerusalemni jazaliƣandək ķiliq bilən,
ķəḥətqilik bilən wə waba bilən jazalaymən;
14 xuning bilən Misir zeminida olturaķlixayli dəp xu yərgə kirgən Yəhudaning
ķaldisidin Yəhuda zeminiƣa ķaytixķa ḥeqķaysisi ķaqalmaydu yaki ḥeqkim
ķalmaydu; xu yərgə ķaytip olturaķlixixķa intizar bolsimu, ķaqaliƣan az bir ķismidin
baxķiliri ḥeqķaysisi ķaytmaydu».

□ **44:1 «Nof»** — keyin «Məmfis» dəp ataliƣan. Migdol, Taḥpanəs, Nof wə Patros degən jaylar asasən Misirning pütkül territoriyəsini əz iqigə aliƣanidi. ■ **44:6** Yər. 7:20; 42:18 ■ **44:11** Yər. 21:10; Am. 9:4 ■ **44:12** Yər. 42:15,16,17,22

15 Andin өz ayallirining yat ilahlarƣa huxbuy yaķidiƣanliķini bilgən barliķ ərlər, wə yenida turƣan barliķ ayallar, — zor bir top adəmlər, yəni Misirning *ximaliy təripi wə jənubiy təripi* Patrostin kəlgən barliķ həlķ Yərəmiyaƣa mundaķ jawab bərdi: — □
16 «Sən Pərwərdigarning namida bizgə eytķan səzgə kəlsək, biz sanga ḥeq ķulaķ salmaymiz!
17 Əksiqə biz qoķum өz aƣzimizdin qiķķan barliķ səzlərgə əməl ķilimiz; өzimiz, ata-bowilirimiz, padixaḥlirimiz wə əmirlirimiz Yəḥudadiki xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda ķiloƣinidək bizlər «Asmanlarning hanixi»ƣa huxbuy yeķiwerimiz wə uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyuwerimiz; qünki əyni qaƣda bizning nenimiz pütün bolup, tokķuzimiz təl, ḥeq külpətni kərməy өtkən. □ ■
18 Əmma «Asmanlarning hanixi»ƣa huxbuy yeķixni wə uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyuxni tohtatķinimizdin baxlap, bizning ḥəmmə nərsimiz kəm bolup, ķiliq bilən ḥəm kəḥətqilik bilən ḥalak bolup kəlduķ.
19 Biz ayallar «Asmanlarning hanixi»ƣa huxbuy yaķķinimizda wə uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyƣinimizda, bizning uningƣa ohxitip poxkallarni etiximizni ḥəm uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyuximizni ərlirimiz ķollimiƣanmu?».
20 Yərəmiya barliķ həlķķə, ḥəm ərlər ḥəm ayallarƣa, muxundaķ jawabni bərgənlərning ḥəmmisigə mundaķ dedi: —
21 — «Pərwərdigarning esidə ķelip kəngligə təgkən ix dəl silər, ata-bowiliringlar, padixaḥliringlar, əmirliringlar xundaķla zemindiki həlķning Yəḥudadiki xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yaķķan huxbuyi əməsmu?
22 Ahirida Pərwərdigar silərning ķilmixinglarning rəzillikigə ḥəm sadir ķiloƣan yirginqlik ixliringlarƣa qidap turalmiƣan; xunga zemininglar bügünki kündikidək harabilik, adəmni dəḥxət baskuqi, lənət obyekti wə adəmzatsiz boloƣan.
23 Səwəbi, silər huxbuy yaķķansilər, Pərwərdigarning aldida gunaḥ sadir ķilip, Uning awaziƣa ķulaķ salmay, Uning nə Təwrat-ķanunida, nə bəlgilimiliridə nə agaḥ-guwaḥliķlirida ḥeq mangmiƣansilər; xunga bügünki kündikidək bu balayi'apət bexinglarƣa qüxti».
24 Yərəmiya barliķ həlķķə, bolupmu barliķ ayallarƣa mundaķ dedi: — «I Misirda turƣan barliķ Yəḥuda Pərwərdigarning səzini anglanglar!
25 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: — Silər ayallar өz aƣzinglar bilən: «Biz «Asmanlarning hanixi»ƣa huxbuy yeķix, uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyux üqün iqkən ķəsəmlirimizgə qoķum əməl ķilimiz» degənsilər wə uningƣa өz ķolliringlar bilən əməl ķiloƣansilər. Əmdi ķəsiminglarda qing turiweringlar! Ķəsiminglarƣa toluķ əməl ķiliweringlar! □
26 Lekin xundaķ boloƣanda, i Misirda turƣan barliķ Yəḥuda Pərwərdigarning səzini anglanglar! Mana, Mən Өzümning uluƣ namim bilən ķəsəm ķiloƣanmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Misirning barliķ zeminida turuwatķan Yəḥudaliķ ḥeqķaysi kixi Mening namimni tiloƣa elip: «Rəb Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ķaytidin ķəsəm iqməydu.
27 Mana, Mən ularning üstigə awat-ḥalawət əməs, bəlki balayi'apət qüxürüx üqün ularni kəzləwatimən; xunga Misirda turuwatķan Yəḥudadiki barliķ kixilərning

---

□ **44:15 «Misirning ximaliy təripi wə jənubiy təripi Patrostin kəlgən barliķ həlķ» —** ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turƣan barliķ həlķ». «Mizraim» — Misirning ximaliy təripi, «Patros» — Misirning jənubiy təripidur. □ **44:17 «Asmanning hanixi» —** birhil ayal but, əlwəttə. ■ **44:17** Yər. 7:18 □ **44:25 «Silər ayallar өz aƣzinglar bilən…» —** baxķa birhil tərjimisi: «Silər wə ayalliringlar өz aƣzinglar bilən…». **««Biz «Asmanlarning hanixi»ƣa huxbuy yeķix, uningƣa «xarab ḥədiyə»lərni ķuyux üqün iqkən ķəsəmlirimizgə qoķum əməl ķilimiz» degənsilər» —** muxu ayəttiki ḥərikətning igisi «ayallar» bolsimu, lekin səzlər «ayallar siyƣisi» bilən əməs, bəlki «ərlər siyƣisi» xəklidə ipadilinidu. Bu bəlkim: «Silər ərkəklər ayalliringlarƣa boysunidiƣan «Saymahunlar boldunglar» degəndək kinayilik, ḥəjwiy gəp bolsa kerək.

ḥəmmisi tügigüqə kiliq wə kəḥətqilik bilən ḥalak bolidu. ■
28 Kiliqtin kutulup kaqkanlar bolsa intayin az bir top adəmlər bolup, Misir zeminidin
Yəḥuda zeminioɣa kaytip kelidu; xuning bilən Misir zeminioɣa olturakлixayli dəp
kəlgən Yəḥudaning kaldisi kimning səzining, Meningki yaki ularning inawətlik
boloɣanlikini ispatlap bilip yetidu.
29 Mening silərni bu yərdə jazalaydioɣanlikimoɣa, Mening səzlirimning qokum silərgə
külpət kəltürməy koymaydioɣanlikini bilixinglar üqun silərgə xu aldin'ala bexarət
boliduki, — dəydu Pərwərdigar,
30 — Mana, Mening Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyani uning düxmini, jenini kooɣlap
izdigən Babil padixaḥi Nebokadnəsarning kolioɣa tapxuroɣinimdək Mən ohxaxla
Misir padixaḥi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining kolioɣa ḥəmdə jenini izdigən
kixilərning kolioɣa tapxurimən — dəydu Pərwərdigar».□

45

Barukka berilgən agaḥ ḥəm təsəlli

1 Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili, Neriyaning ooɣli Baruk Yərəmiyaning
aoɣzioɣa karap bu səzlərni oram kəoɣəzgə yazoɣinida, Yərəmiya pəyoɣəmbər uningoɣa
bu səzni eytkan: —
2 «Israilning Hudasi Pərwərdigar sən Baruk tooɣruluk mundak dəydu: —
3 Sən: «Ḥalimoɣa way! Qünki Pərwərdigar kayoɣumoɣa dərd-ələm koxup koydi; mən
aḥ-zarlar kilixtin qarqidim, zadila aram tapalmidim!» — deding.
4 — *Yərəmiya*, sən uningoɣa mundak degin: —
Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən kurup qikkanlirimni ḥazir oɣulitimən,
Mən tikkənlirimni, yəni bu pütkül jaḥanni ḥazir yulup taxlaymən. □
5 Mən bundak kiloɣan yərdə sən əzüng üqün uluoɣ ixlarni izdixinggə tooɣra keləmdu?
Bularni izdimə; qünki mana, Mən barlik ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, —
dəydu Pərwərdigar, — lekin jeningni sən baridioɣan barlik yərlərdə əzünggə olja
kilip berimən».□ ■

46

46-51-bablar — Əllər tooɣruluk bexarətlər •••• «1» Misir — Misirning koxuni Karxemix xəḥiridə məoɣlup bolidu

---

■ **44:27** Yər. 31:28 □ **44:30 «Mening Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyani uning düxmini, jenini kooɣlap izdigən Babil padixaḥi Nebokadnəsarning kolioɣa tapxuroɣinimdək Mən ohxaxla Misir padixaḥi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining kolioɣa ḥəmdə jenini izdigən kixilərning kolioɣa tapxurimən» —** Pirəwn Hofra əsli padixaḥ Zədəkiyani Nebokadnəsaroɣa isyan kətürüxkə kutratkanidi. U miladiyədin ilgiriki 570-yili məhpiy əltürülgən. Xuning bilən bu ix Misirda turoɣan Yəḥudiylaroɣa bir agaḥ-bexarət idi. □ **45:4 «bu pütkül jaḥanni…» —** yaki «bu pütkül zeminni...». Lekin 5-ayətkə karioɣanda «jaḥanni» tooɣridur. □ **45:5 «Mən bundak kiloɣan yərdə sən əzüng üqün uluoɣ ixlarni izdixinggə tooɣra keləmdu? Bularni izdimə; qünki mana, mən barlik ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, …Lekin jeningni sən baridioɣan barlik yərlərdə əzünggə olja kilip berimən» —** bu 45-babtiki bexarət padixaḥ Yəḥoakimning təhtkə olturoɣan wakitida berilgən bolsa, nemixka muxu yərdə (Yərəmiya wə Baruk Misirda kaloɣan wakitta) «oram yazma»oɣa koxuloɣan? Bəlkim uning muxu yərdə hatirilinix səwəbi, Yərəmiya wə Baruk Misirda, Pərwərdigaroɣa asiylik kiloɣan wə asiylik kilmakqi boloɣan Yəḥudaning xu az bir kaldisi arisida (yukiriki bexarətlər kərsətkəndək) tehimu eoɣir hətərdə kaloɣan; xunga ḥazir bu bexarət Barukka tehimu əḥmiyətlik, tehimu təsəlli berixi mumkin idi. Yərəmiya pəyoɣəmbər əzi Misir zeminida əlgən yaki əltürülgən boluxi mumkin. Uning kitabining kolimizda turoɣanlikі üqün biz xübḥisiziki Barukka kərzdarmiz. ■ **45:5** Yər. 21:9; 38:2; 39:18

1 Yərəmiya pəyoɣəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning əllər tooɣruluқ səzi təwəndə: —
2 Misir tooɣruluқ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəһirining yenida turuwatқan,
Pirəwn-Nəқoning қoxuni tooɣruluқ (bu қoxunni Babil padixaһi Neboқadnəsar
Yəһuda padixaһi Yəһoakimning tətinqi yili bitqit қiloɣan): — □
3 «Қalқan-siparlarni elip səpkə qüxünglar! Jənggə qiқixқa təyyarlininglar!
4 Atlarni һarwilaroɣa қetinglar! Atliringlaroɣa mininglar! Bexinglaroɣa dubuloɣa
selip səptə turunglar! Nəyziliringlarni biləp ittiklitinglar! Sawut-қuyaқlarni
kiyiwelinglar!■
5 Lekin Mən nemini kərimən?! — dəydu Pərwərdigar; — Mana, muxu *ləxkərlər*
dəkkə-dükkigə qüxüp qekinidu; batur-palwanliri bitqit қilinip kəynigə қarimay
bədər қaqidu! Tərəp-tərəplərni wəһimə basidu! — dəydu Pərwərdigar.
6 — Əmdi əng qaққanlarmu қaqalmaydu, batur-palwanlarmu aman-esən қutulup
қalmaydu; mana, ximal təripidə, Əfrat dəryasi boyida ular putlixip yiқilidu!
7 Suliri dəryalardək əzlirini dolқunlitip, Nil dəryasi *kəlkün kəbi* kətürülgəndək əzini
kətürgən kimdur!? □
8 Suliri dəryalardək əzlirini dolқunlitip, Nil dəryasidək əzini kətürgən dəl Misir
əzidur; u: «Mən əzümni kətürüp pütkül yər yüzini қaplaymən; mən xəһərlər һəm
ularda turuwatқanlarni yoқitimən!» — dəydu.
9 Etilinglar, i atlar! Һə dəp aloɣa besip qepinglar, i jəng һarwiliri! Қalқan kətürgən
Efiopiyə һəm Liwiyədikilər, oқyalirini egildürgən Lidiyədikilər, palwan-baturlar
jənggə qiқsun! □ ■
10 Lekin bu kün bolsa samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning
künidur; u қisaslиқ bir kün, yəni Əz yawliridin қisas alidioɣan küni bolidu; Uning
қiliqi kixilərni toyoɣuqə yutidu; u қanoɣuqə ularning қanlirini iqidu; qünki samawi
қoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigarning ximaliy zeminda, Əfrat dəryasi
boyida қilmaқqi boloɣan bir қurbanliқi bar! □
11 Gileadқa qiқip tutiya izdəp tap, i Misirning қizi! Lekin sən əzünggə nuroɣun
dorilarni alsangmu bikar; sən üqün һeq xipaliқ yoқtur! ■
12 Əllər hijaliting tooɣruluқ anglaydu, sening pəryadliring pütkül yər yüzigə pur
ketidu; palwan palwanoɣa putlixidu, ikkisi təng məoɣlup bolup yiқilidu!

Neboқadnəsarning Misir zeminioɣa besip kirixi tooɣruluқ bexarət

13 Pərwərdigarning Babil padixaһi Neboқadnəsarning Misir zeminioɣa tajawuz қilip
kirixi tooɣruluқ Yərəmiya pəyoɣəmbərgə eytқan səzi: —

□ **46:2 «Misir tooɣruluқ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəһirining yenida turuwatқan, Pirəwn-Nəқoning қoxuni tooɣruluқ (bu қoxunni Babil padixaһi Neboқadnəsar Yəһuda padixaһi Yəһoakimning tətinqi yili bitqit қiloɣan): — ....»** — Misir tooɣruluқ bu bexarət Pirəwnning қoxuni bitqit қilinixtin ilgiri berilgən, muxu yərdə keyinki waқitta hatiriləngən, əlwəttə. Oқurmənlərning dikқitigə ərziyduki, «Yəһudaning padixaһi Yəһoakimning tətinqi yili» Yəһudaning kəlgüsi üqün һəm Yərəmiyaning bexarətliri üqün intayin muһim yil boloɣan. Xu yil ottura xərқtiki «küq təngpungluқi» Babilning padixaһi Neboқadnəsaroɣa ətkən. ■ **46:4** Yər. 51:11 □ **46:7 «Suliri dəryalardək əzlirini dolқunlitip, Nil dəryasi kəlkün kəbi kətürülgəndək əzini kətürgən kimdur!? »** — һər yil Nil dəryasioɣa kəlkündək uluoɣ su kelidu. Bu su Misirning pütkül zeminini besip suoɣiridu, Misirning zeminini baқidu, desəkmu bolidu. □ **46:9 «Efiopiyə».. «Liwiyə»... «Lidiyə»** — «Efiopiyə» ibraniy tilida «Kux» deyilidu, «Liwiyə» («Libya») ibraniy tilida «Put» deyilidu, «Lidiyə» (һazirқi Türkiyədə) ibraniy tilida «Lud» deyilidu. Bu yərlərdiki adəmlərning һəmmisi «yallanma ləxkərlər» idi. ■ **46:9** Yəx. 66:19 □ **46:10 «(Pərwərdigar) Əz yawliridin қisas alidioɣan küni»** — mumkinqiliki barki, bexarəttiki «қisas», Pərwərdigarning əzigə sadiқ boloɣan padixaһ Yosiyani (miladiyədin ilgiriki 609-yili) əltürüwətkən Pirəwn-Nəko üstidin aloɣan bir қisasni kərsitidu («2Pad.» 23:29 wə 33-35ni kərüng). Uning üstigə «Pərwərdigarning küni» adəttə ahirқi zamandiki қiyamət künini kərsitidu, xunga bexarətning xu küni tooɣruluқ məlumatliri bar boluximu mumkin. ■ **46:11** Yər. 8:22

14 Misirda jakarla, Migdolda elan qil, Nofta wə Tahpanəstimu elan qil: Qing tur,
jənggə bəl baoqla; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu; □
15 Sening baturliring nemixqa süpürüp taxlinidu? Ular qing turalmaydu; qünki
Pərwərdigar ularni səptin ittirip yiqitiwetidu.
16 U ulardin köplirini putlaxturidu; bərhək, ular qaqqanda bir-birigə putlixip
yiqilidu; xuning bilən ular: «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin qeqip öz həlqimizgə
wə ana yurtimizoqa qaytip ketəyli!» — dəydu; □
17 Xu yərgə *qaytqanda* ular: «Misir padixahi Pirəwn pəqət bir qiyqas-sürən, halas!
U pəytni bilməy ətküziwətti!» — dəydu.
18 Öz ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Padixaḥ, nami samawi qoxunlarning
Sərdari boloqan Pərwərdigar, — taoqlar arisida Tabor teoqi boloqandək, Karməl teoqi
dengiz boyida *asmanoqa taqixip* turoqandək birsi kelidu. □
19 Əmdi sən, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün boluxqa layiq yük-taqlarni təyyarlap
qoy; qünki Nof harabə bolup köydürülidu, ḥeq adəmzatsiz bolidu.
20 Misir bolsa qiraylik bir inəktur; lekin uni nixan qiloqan bir köküyün keliwatidu,
ximaldin keliwatidu! □
21 Uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordaq torpaqlardək bolidu; ularmu
arqioqa burulup, birliktə qeqixidu; ular qing turuwalmaydu; qünki külpətlik kün,
yəni jazalinix küni ularning bexioqa qüxkən bolidu. □
22 *Misirning* awazi yilanningkidək «küx-küx» qilip anglinidu; qünki *düxmən* qoxunliri
bilən atlinip, otun kəsküqilərdək uningoqa qarxi paltilarni kətürüp kelidu. □
23 Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yiqitidu, — dəydu
Pərwərdigar, — qünki kəsküqilər qekətkə topidin köp, san-sanaqsiz bolidu. □
24 Misirning qizi hijaləttə qaldurulidu; u ximaliy əlning qolioqa tapxurulidu.
25 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq
dəydu: — Mana, Mən No xəḥiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundaqla Misir
wə uning ilaḥliri bilən padixaḥlirini jazalaymən; bərhək, Pirəwn wə uningoqa
tayanoqanlarning ḥəmmisini jazalaymən; □
26 Mən ularni ularning jenini izdigüqilər, yəni Babil padixaḥi Neboqadnəsarning

---

□ **46:14 «Misirda … Migdol… Nof … Tahpanəs…»** — bu xəḥərlərning ḥəmmisi Misirda, əlwəttə. **«Qing tur, jənggə bəl baoqla; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu»** — bexarət berilgən waqti bəlkim miladiyədin ilgirki 604-yili boluxi mumkin. Xu qaoqda Neboqadnəsar Filistiyəni ixoqal qilip Misirning qegrisida tajawuz qilixqa təyyar turatti. Miladiyədin ilgirki 568-yili Neboqadnəsar Misiroqa tajawuz qiloqan; bu wəqədin ilgiri baxqa bir tajawuzluq bar-yoqluqi tooqruluq tehi həwərimiz yoq. □ **46:16 «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin qeqip öz həlqimizgə wə ana yurtimizoqa qaytip ketəyli!»** — bu səzlərni bəlkim Misir qoxunidiki qətəl «yallanma ləxkərlər»i eytidu (21ni kərüng). □ **46:18 «Tabor» wə «Karməl»** — taoqliri bək egiz bolmisimu, ular ətrapidiki yərlərgə qarioqanda kəkkə taqaxqandək kərünidu. Mənisi Neboqadnəsar qoxuni bilən besip kirgəndə, ular baxqa padixaḥlar wə ularning qoxunliridin zor dərijidə küqlük kərünidu. □ **46:20 «köküyün»** — mal-waranlarni qaqidioqan birhil qiwin. Bu dəḥxətlik köküyün «qiraylik inək» boloqan Misir wə barlik «torpaqliri»ni (21-ayət) tarmar qilip ḥəydəydu! Misirliqlar qoqunoqan but «buqa ilaḥi» (Afis) boloqaqqa, muxu «inək» wə «torpaqlar»oqa nisbətən 20-21-ayətlər intayin kinayilik, ḥəjwiy səzlərdur. □ **46:21 «uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordaq torpaqlardək bolidu; ularmu arqioqa burulup, birliktə qeqixidu; ular qing turuwalmaydu»** — ottura xərqtiki bəzi köküyünlər intayin zəḥərlik, wəḥxiy bolup, inək-torpaqlarni səwdayi, təlwə qilip, uyan-buyan yügürtüp qeqiwetidu. **«jazalinix küni»** — ibraniy tilida «yoqlinix küni». □ **46:22 «Misirning awazi yilanningkidək «küx-küx» qilip anglinidu»** — mənisi bəlkim Misir qorqunqtin qekingən amalsiz qaloqan yilandək, uningoqa pəqət «küx-küx» qilip hapaliqini bildürüxtin baxqa ḥeqqandaq amal qilalmaydu. □ **46:23 «Ormanliqi qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yiqitidu»** — Misirda dərəhlər az bolidu; xunga bu selixturma-ohxitix boluxi kerək, bəlkim «orman» nuroqunlioqan həlq aḥalisini kərsitidu. □ **46:25 «Mana, Mən No xəḥiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundaqla Misir wə uning ilaḥliri bilən padixaḥlirini jazalaymən»** — Huda «Amon» degən but wə «Misirning ilaḥliri»ni qandaq jazalaydu? Ḥeq bolmioqanda, bu səz Hudaning muxu butlarning «nam-abruy»lirini pütünləy yoqitixini kərsitidu. Bu tema tooqruluq «Misirdin qiqix»tiki «qoxumqə səz»imiznimu kərüng.

qolioɣa ɦəm hizmətkarlirining qolioɣa tapxurimən. Biraq keyin, *Misir* qədimki zamanlardək qaytidin aɦalilik bolidu — dəydu Pərwərdigar.

Israil üqün ümid

27 Lekin sən, i qulum Yaqup, qorqma, alaqzadə bolma, i Israil; qünki mana, Mən seni yiraq yurttin, nəslingni sürgün boloɣan zemindin qutquzup qiqirimən; xuning bilən Yaqup qaytip, hatirjəmlik wə arambəhxtə turidu, ɦeqkim uni qorqutmaydu. ■
28 Qorqma, i qulum Yaqup, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən sən bilən billidurmən; Mən seni tarqitiwətkən əllərning ɦəmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəqət üstüngdin ɦəküm qiqirip tərbiyə-sawaq berimən; seni jazalimay qoymaymən.■

47

«2» Filistiyə tooɣruluq bexarət

1 Pirəwn Gaza xəɦirigə zərbə berixtin ilgiri, Yərəmiya pəyoɣəmbərgə kəlgən, Pərwərdigarning Filistiylər tooɣrisidiki səzi: —□
2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, ximaldin *dolqunluq* sular ərləydu; ular texip bir kəlkün bolidu; u zemin wə uningda turoɣan ɦəmmining üstidin, xəɦər wə uningda turuwatqanlarning üstidin taxqin bolup basidu; xuning bilən uning adəmliri nalə-pəryad kətüridu, zeminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nalə-zar qilidu; □
3 tolparlirining tuyaqlirining taraqxixlirini, jəng ɦarwilirining taraqlaxlirini, qaqlirining güldürləxlirini anglap, atilar əz baliliridin həwər elixqimu qolliri boxap, arqioɣimu qarimaydu. ■
4 Qünki barliq Filistiylərni nabut qilidioɣan kün, ɦəm Tur wə Zidonni ularoɣa yardəmdə boloɣudək barliq qaloɣan adəmlərdin məɦrum qilidioɣan kün yetip kəldi; qünki Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu. □ ■
5 Gazaning üsti taqirlik bolidu; Axkelon xəɦiridikilər dang qetip qalidu; qaqanoɣiqə ətliringlarni tilisilər, i Filistiyə küqliridin aman qaloɣanlar? □ ■

■ **46:27** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 30:10 ■ **46:28** Yər. 10:24; 30:11 □ **47:1 «Gaza» —** Filistiyəning bəx qong xəɦərliridin biri. Bexarət (1-7) berilgən waqit bəlkim miladiyədin ilgiriki 609-yili idi. Xu qaoɣda Pirəwn-Nəko Misirdin qiqip Asuriyə imperiyəsigə ittipaqdax bolup Babiloɣa qarxi qiqqan. Bu bexarəttiki «zərbə» bəlkim Pirəwn ximaloɣa qarap yürüx qiloɣan, Filistiyəning territoriyəsidin ətüp boloɣan waqtida qilinoɣan. □ **47:2 «ximaldin dolqunluq sular ərləydu; ular texip bir kəlkün bolidu» —** demisəkmu, Muqəddəs Kitabta «kəlkün» zeminni besip kirgən zor qoxunoɣa ohxitilidu. Muxu «sular» awwal Pirəwnning qoxuni boloɣan boluxi mumkin, kəynidiki «kəlkün» Pirəwnning qoxunini tarmar qiloɣan Babilliqlardin ibarət. «Xəɦər» bolsa bəlkim Yerusalemni kərsitidu. Yerusalem Babil tərpidin ixoɣal qilinoɣanda Filistiyəmu qattiq iskənjigə elinip tajawuz qilinoɣan. ■ **47:3** Yəx. 5:28; Yər. 4:13; 6:23 □ **47:4 «Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu» —** Filistiylər əslidə Kret (ibraniy tilida «Kaftor») arilidin qiqqanidi. Ular turdikilər ɦəm Zidondikilərgə «tuoɣqan qəbililər» (Fənikiyiliklər) boloɣaqqa, Tur wə Zidon awarigə uqrioɣan bolsa, Filistiylər ularoɣa yardəmgə qiqqan bolatti. Lekin Filistiylər nabut boloɣan bolsa, «ularoɣa yardəmdə boloɣudək ... adəmlar» bolmaytti. ■ **47:4** Yər. 25:22 □ **47:5 «Gazaning üsti taqirlik bolidu» —** bəzi alimlar buni «Gazadikilər qayoɣurup qaqlirini qüxüridu» degən mənidə dəp qaraydu. Bizningqə birinqi mənisi xəɦər harabilik bolup «taqir yər» bolidu. Bu səz ikki bislik bolup ikkinqi mənidimu boluxi mumkin. «Dang qetip qalidu»ning baxqa birhil tərjimisi: «tügixidu». **«Filistiyəning küqliridin aman qaloɣanlar»** — buning baxqa birhil tərjimisi: «Filistiyə jiloɣisida qaloɣanlar». **«qaqanoɣiqə ətliringlarni tilisilər»** — «ətlirini tilix» qattiq qayoɣuni bildürətti. Bu adət Təwratta mən'i qilinoɣan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yər. 16:6; 25:20

6 Apla, i Pərwərdigarning qiliqi, sən qaqanoɣiqə tinmaysən? Өz qiningoɣa qaytqin, aram elip tinqlanoɣin!
7 Lekin u qandaqmu tohtiyalisun? Qünki Pərwərdigar uningoɣa pərman qüxürgən; Axkelon xəḩirigə ḩəm dengiz boyidikilərgə zərb qilixqa uni bekitkəndur!

48

«3» Moab tooɣruluq bexarət

1 Moab tooɣruluq: Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Neboning ḩalioɣa way! Qünki u harabə qilinidu; Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoɣal qilinidu; yuqiri qoroɣan bolsa hijalətkə qaldurulup alaqzadə bolup kətti. □ ■
2 Moab yənə ḩeq mahtalmaydu; Ḩəxbonda kixilər uningoɣa: «Uni əl qataridin yoqitayli» dəp suyiqəst qilidu; sənmu, i Madmən, tügəxtürülisən; qiliq seni qooɣlaydu. □
3 Ḩoronaimdin aḩ-zarlar kətürülidu: — «Aḩ, wəyranqilik, dəḩxətlik patiparaqqilik!»
4 Moab bitqit qilindi! Uning kiqikliridin pəryadliri anglinidu.
5 Bərḩək, Luḩitqa qiqidioɣan dawan yolidin tohtimay yioɣilar kətürülidu; Ḩoronaimoɣa qüxidioɣan yolda ḩalakəttin azablik nalə-pəryadlar anglinidu. ■
6 Qeqinglar, jeninglarni elip yügürünglar! Qəldiki bir qatqal bolunglar! ■
7 Qünki sən өz qiloɣanliringoɣa wə baylikliringoɣa tayanoɣanliqing tüpəylidin, sənmu əsirgə qüxisən; *butung* Kemox, uning kaḩinliri ḩəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu. □ ■
8 Wəyran qiloɣuqi ḩərbir xəḩərgə jəng qilidu; xəḩərlərdin ḩeqqaysi qeqip qutulalmaydu; Pərwərdigar degəndək jiloɣimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḩalakətkə yüzlinidu.□

9 Daldioɣa berip qeqix üqün Moabqa qanatlarni beringlar! Qünki uning xəḩərliri harabilik, adəmzatsiz bolidu □
10 (Pərwərdigarning hizmitini kəngül qoyup qilmioɣan kixi lənətkə qalsun! Qiliqini qan təküxtin qaldуroɣan kixi lənətkə qalsun!).□

□ **48:1 «yuqiri qoroɣan» —** (ibraniy tilida «Misgab») bəlkim bir xəḩərning ismi boluxi mumkin. ■ **48:1** Yər. 25:21; 27:3 □ **48:2 «….Neboning ḩalioɣa way! … Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoɣal qilinidu (1-ayət); Ḩəxbon …Madmən,…» —** demisəkmu, Nebo, Kiriatayim, Ḩəxbon, Madmən wə təwəndiki ayətlərdiki Ḩoronaim, Luhit, Aroər, Bəyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki xəḩərlərdur. Həritini kərüng. «Ḩəxbon» bolsa Moabning qegrisioɣa jaylaxqan bolup, bexarət boyiqə baxqa xəḩərlərdin ilgiri bəlkim düxmən təripidin ixoɣal qilinip andin düxmənning qoxuni üqün baza bolidu. «Ḩəxbon» wə «suyiqəst» («hexab») ibraniy tilida yeqin sөzlərdur. Yəḩudiy tarihxunas Yosefusning hatirisi boyiqə, Moab Neboqadnəsar padixaḩ təripidin miladiyədin ilgiriki 582-yili igilinip, nuroɣun xəḩərliri wəyran qilinoɣan. ■ **48:5** Yəx. 15:5 ■ **48:6** Yər. 17:6 □ **48:7 «butung Kemox, uning kaḩinliri ḩəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu» —** Kemox Moab qoqunoɣan but idi. Ularning uningoɣa өz balilirini qurbanlik qilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). ■ **48:7** Yər. 49:3 □ **48:8 «Pərwərdigar degəndək jiloɣimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḩalakətkə yüzlinidu» —** «jiloɣa» wə «tüzlənglik» Moabning jənubiy wə ximaliy qismini kərsitidu. □ **48:9 «Daldioɣa berip qeqix üqün Moabqa qanatlarni beringlar!» —** bu jümlidiki ibraniy tilini qüxinix təs. Oqurmənlər baxqa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. □ **48:10 «Pərwərdigarning hizmitini kəngül qoyup qilmioɣan kixi lənətkə qalsun! Qiliqini qan təküxtin qaldуroɣan kixi lənətkə qalsun!» —** bu kinayilik, ḩəjwiy sөzlər kəlgüsidə Moabqa ḩujum qilidioɣan Babillik ləxkərlərgə eytilidu.

11 Moab yaxlikidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoqan xarabtək əndixisiz bolup kəlgən; u ḥeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloqan əməs, yaki ḥeq sürgün boloqan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḥeq əzgərmigən. □ ■
12 Xunga , — dəydu Pərwərdigar, — Mən uning yenioqa ularni əz küpidin təkidioqan təkküqilərni əwətimən; ular uning küplirini ḳurukdaydu, uning qəgünlirini qeḳiwetidu. □
13 Ətkəndə Israil jəməti əz tayanqisi boloqan Bəyt-Əl tüpəylidin yərgə ḳarap ḳaloqandək Moabmu Kemox tüpəylidin yərgə ḳarap ḳalidu.□ ■
14 Silər ḳandaḳmu: «Biz batur, jənggiwar palwanmiz!» — deyələysilər?
15 Moabning zemini harabə ḳilinidu; *düxmən* ularning xəḥərlirining *sepillirioqa* qiḳidu; uning esil yigitliri ḳətl ḳilinixḳa qüxidu, — dəydu padixaḥ, yəni nami samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar.
16 — Moabning ḥalakiti yeḳinlaxti, uning külpiti bexioqa qüxüxkə aldiraydu.
17 Uning ətrapidiki ḥəmməylən uning üqün aḥ-zar kətürünglar; uning nam-xəḥritini bilgənlər: «Küqlük xaḥanə ḥasisi, güzəl tayiḳimu xunqə sunduruldioqu!» — dənglar.
18 Xan-xəḥritingdin qüxüp ḳaoqjirap kətkən yərdə oltur, i Dibonda turuwatḳan ḳiz; qünki Moabni ḥalak ḳiloquqi sanga jəng ḳilixḳa yetip kəldi; u istiḥkam-ḳoroqanliringni bərbat ḳilidu.
19 Yol boyida kəzət ḳil, i Aroərdə turuwatḳan ḳiz; bədər tikiwatḳan ərdin wə ḳeqiwatḳan ḳizdin: «Nemə boldi?» dəp sora;
20 «Moab hijalətkə ḳaldi, qünki u bitqit ḳilindi!» *dəp jawab berilidu.* Aḥ-zar tartip nalə-pəryad kətürünglar; Arnonda: «Moab ḥalak ḳilindi» — dəp jakarlanglar. ■
21 Jaza ḥəkümi tüzlənglik jayliri üstigə qiḳirildi; Ḥolon, Yaḥaz wə Məfaat üstigə,
22 Dibon, Nebo ḥəm Bəyt-Diblataim üstigə,
23 Kiriatayim, Bəyt-Gamul ḥəm Bəyt-Meon üstigə,
24 Keriot, Bozraḥ ḥəm Moabdiki yiraḳ-yeḳin barliḳ xəḥərlərning üstigə qiḳirilidu.
25 Moabning Münggüzi kesiwetilidu, uning biliki sundurulidu, — dəydu Pərwərdigar.
□
26 — Uni məst ḳilinglar, qünki u Pərwərdigaroqa aldida ḥakawurluḳ ḳiloqan; Moab əz ḳusuḳida eoqinap yatsun, xuning bilən rəswa ḳilinsun. □
27 Qünki sən *Moab* Israilni mazaḳ ḳiloqan əməsmu? U ooqrilar ḳatarida tutuwelinoqanmu, sən uni tiloqa alsangla bexingni qayḳaysən?!
28 Xəḥərlərdin qiḳip tax-ḳiyalar arisini turaloqu ḳilinglar, i Moabda turuwatḳanlar; oqar aoqzida uwilioqan pahtəktək bolunglar!

□ **48:11 «Moab yaxliḳidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoqan xarabtək əndixisiz bolup kəlgən»** — xarab tinixi üqün uzun waḳit midirlitilmay turuxi kerək. Tinoqan «arzanglar», (duoq, qəkündə) naḥayiti aqqiḳ bir nərsə, əlwəttə. Xunga baxḳa küpkə ḳuyulmay ḳalsa, təmi ḳirtiḳ, aqqiḳ bolidu, əlwəttə. **«U ḥeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloqan əməs, yaki ḥeq sürgün boloqan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḥeq əzgərmigən»** — bu ohxitix bəlkim Moabning ḥeq ḳiyinqiliḳḳa uqrimay, kəranglik ḳiloqanliḳi, tolimu kerilip kətkənlikini kərsitidu. ■ **48:11** Zəf. 1:12 □ **48:12 «Mən uning yenioqa ularni əz küpidin təkidioqan təkküqilərni əwətimən»** — bu ohxitixtiki «xarab» Moabtiki aḥalini, «küpliri», «qəgünliri» uning yurt-xəḥərlirini kərsitidu. □ **48:13 «Bəyt-Əl»** — muxu xəḥər Israil (ximaliy padixaḥliḳ)ning qong butpərəs mərkizi bolup, ular xu yərdə «altun mozay but»ni ḳuroqan («1Pad.» 12-babni, «Ḥox.» 10:5 ḥəm 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni kərüng). ■ **48:13** 1Pad. 12:29 ■ **48:20** Yəx. 16:7 □ **48:25 «Moabning münggüzi kesiwetilidu»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥriti yaki ḥoḳuḳini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə! □ **48:26 «Moabni məst ḳilinglar»** — yuḳirida (25-babta) Yərəmiya «Pərwərdigarning oqəzipigə toloqan ḳədəḥ» tooqruluḳ sözligəqkə, bəzi alimlar bu «məstlik» xu ḳədəḥtin iqixtin boluxi kerək, dəp ḳaraydu. Bizningqə bu bir tərəptin tooqra, Hudaning oqəzipi bexioqa qüxürülgəndə dəsləptila əḳlini yoḳitip aljioqanliḳi bolidu. Bu ayətning təkitləydioqini ularning ḥamaḳətlixip kətkənlikidin ibarət.

29 Biz Moabning ḩakawurluḳi (u intayin ḩakawur!), yəni uning təkəbburluḳi,
ḩakawurluḳi, kənglidiki məoɣrur-kərəngliki toоɣrisida angliduḳ. □ ■
30 Mən uning noqiliḳ ḳilidioɣanliḳini bilimən, — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ *noqiliḳi*
karoɣa yarimaydu; uning qong gəpliri bikar bolidu.
31 Xunga Mən Moab üqün zar yioɣlaymən, Moabning ḩəmmisi üqün zar-zar
kətürimən;
Kir-Harəsəttikilər üqün aḫ-pioɣan anglinidu.
32 I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioɣisi bilən təng sən üqün yioɣlaymən;
sening peləkliring sozulup, əslidə «Ölük dengiz»ning nerioɣa yətkənidi; ular əslidə
Yaazər xəḫirigiqimu yətkənidi. Lekin sening yazliḳ mewiliringgə, üzüm ḩosulung
üstigə buzoɣuqi besip kelidu.□
33 Xuning bilən xadliḳ wə huxalliḳ Moabning baoɣ-etizliridin wə zeminidin məḫrum
ḳilinidu; Mən üzüm kəlqəklərdin xarabni yoḳitimən; üzüm qəyligüqilərning təntənə
awazliri ḳaytidin yangrimaydu; awazlar bolsa təntənə awazliri əməs, jəng awazliri
bolidu. ■
34 Qünki nalə-pəryadlar Ḥəxbondin kətürülüp, Yaḫazoɣiqə wə Elealaḫoɣiqə yetidu;
nalə awazliri Zoardin kətürülüp, Ḥoronaimoɣiqə wə Əglat-Xelixiyaoɣiqə yetidu;
ḫətta Nimrimdiki sularmu ḳurup ketidu. □ ■
35 Mən Moabta «yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳ ḳiloɣuqilarni wə yat ilaḫlaroɣa huxbuy
yaḳḳuqilarni yoḳitimən, — dəydu Pərwərdigar.□
36 — Xunga Mening ḳəlbim Moab üqün nəydək mungluḳ mərsiyə kətüridu; Mening
ḳəlbim Kir-Ḥərəstikilər üqünmu nəydək mungluḳ mərsiyə kətüridu; qünki u
igiliwaloɣan baylik-həzinilər yoḳap ketidu.
37 Ḥəmmə bax taḳir ḳilduruloɣan, ḩəmmə saḳal qüxürülgən; ḩəmmə ḳol titma-titma
kesilgən, ḩəmmə qatiraḳḳa bəz kiyilgən. □ ■
38 Moabning barliḳ ey əgziliri üstidə wə məydanlarda matəm tutuxtin baxḳa
ix bolmaydu; qünki Mən Moabni ḩeqkimgə yaḳmaydioɣan bir ḳaqidək qeḳip
taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,
39 — ular pioɣandin zarlixidu; *Moab* xunqilik parə-parə ḳiliwetiliduki, u hijaləttin
kəpqilikkə arḳisini ḳilidu; Moab ətrapidiki ḩəmmə təripidin rəswa ḳilinidioɣan,
wəḫimə saloɣuqi obyekt bolidu.□

□ **48:29 «Biz Moabning ḩakawurluḳi ..., yəni uning təkəbburluḳi, ... kənglidiki məoɣrur-kərəngliki toоɣrisida angliduḳ» —** bu ayəttiki «Biz... angliduḳ» degüqi Hudaning Özidur. Huda Özi toоɣruluḳ «Biz» dəp ixlətkənliki Təwrattiki baxḳa yərlərdimu bar; məsilən «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni ḩəm «Yəx.» 6:8ni kərüng. Bəzi alimlar ayəttiki «biz»ni Yərəmiya ḩəm Yəḫuda həlḳini kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **48:29** Yəx. 16:6 □ **48:32 «I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioɣisi bilən təng sən üqün yioɣlaymən...» —** 30-ayəttiki səzligüqi Huda boloɣandin keyin («Mən ..bilimən...») xübḫisizki, 31-, 32- ḩəm 36-ayətlərdiki səzligüqimu Hudaning Özidur. Bu adəmni ḩəyran ḳalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḫdiki yoḳioɣan üzümzarlar üqün yioɣlaydu. Lekin Huda ularni jazalixi bilən ular bilən təng ḳayoɣuridu. **«Ölük dengiz» —** ibraniy tilida «Yaazər dengizi». **«Ular (sening peləkliring) əslidə Yaazər xəḫirigiqimu yətkənidi...» —** «Yaazər» bolsa Moabning ximaliy qegrasioɣa yiraḳraḳ bolup, xərḳ təripi «qəl-dalilar», oɣərb təripi «dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloɣini bilən heli yiraḳlaroɣa təsiri boloɣan bir məmlikətkə aylanoɣan. «Yazliḳ mewiliri» ənjür, horma wə üzümlərni kərsitidu. ■ **48:33** Yəx. 16:10 □ **48:34 «...nalə-pəryadlar Ḥəxbondin kətürülüp, Yaḫazoɣiqə wə Elealaḫoɣiqə yetidu...» —** Elealaḫ Ḥəxbonning ximaliy təripidin 2 kilometr yiraḳ; Yaḫaz uning jənubiy təripidin 2 kilometr yiraḳ. Bu üqisi Moabning ximalioɣa jaylaxḳan. Zoar, Ḥoronaim wə Əglat-Xelixiya Moabning jənubioɣa jaylaxḳan. Ayətning omumiy mənisi, «tajawuzluḳ baxlandi» degən bolup, bu həwər Moabning pütkül zeminioɣa pur ketidu. ■ **48:34** Yəx. 15:5, 6 □ **48:35 «yuḳiri jaylar» —** butpərəslikkə atap beoɣixlanoɣan jaylar idi. □ **48:37 «Ḥəmmə bax taḳir ḳilduruloɣan, ḩəmmə saḳal qüxürülgən; ḩəmmə ḳol titma-titma kesilgən, ḩəmmə qatiraḳḳa bəz kiyilgən» —** demisəkmu, bu ḫərikətlərning ḩəmmisi ḳattiḳ matəmni bildüridu. ■ **48:37** Yəx. 15:2, 3; Yər. 47:5 □ **48:39 «wəḫimə saloɣuqi obyekt» —** baxḳilar Moabning bexioɣa qüxkən apətkə ḳarap «bundaḳ dəḫxətlik ix əz beximizoɣimu qüxərmu?» dəp wəḫimigə qüxidu.

40 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, birsi bürküttək qanatlirini kerip *pərwaz qilip*, Moab üstigə xungoqup qüxidu. ■
41 Xəhərliri ixoqal bolidu, istihkamlar igiliwelinidu; xu küni Moabdiki palwanlarning yüriki toloqaqqa qüxkən ayalning yürikidək bolidu. □
42 Moab əl qataridin yoqitilidu; qünki u Pərwərdigar aldida hakawurluq qiloqan;
43 wəhxət, ora wə qiltaq bexinglaroqa qüxüxni kütməktə, i Moabda turuwatqanlar, — dəydu Pərwərdigar.
44 — wəhxəttin qaqqan orioqa yiqilidu; oridin qikkan qiltaqqa tutulidu; qünki uning üstigə, yəni Moab üstigə jazalinix yilini qüxürimən — dəydu Pərwərdigar.□
45 Qaqqanlar Həxbon *sepilining* daldisida turup amalsiz qalidu; qünki Həxbondin ot, həm *məhrum* Sihon *padixah*ning zemini otturisidin bir yalqun partlap qikidu wə Moabning qekilirini, soquxqaq həlqning bax qokkilirini yutuwalidu. □ ■
46 Halingoqa way, i Moab! Kemoxqa təwə boloqan əl nabut boldi; ooqulliring əsirgə qüxidu, qizliring sürgün bolidu.
47 Lekin, ahirqi zamanlarda Moabni sürgünlükidin qayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.
Moab üstigə qikiridioqan həküm muxu yərgiqə.

49

«4» Ammoniylar tooqruluq həküm

1 Ammoniylar tooqruluq. Pərwərdigar mundaq dəydu: — Israilning pərzəntliri yoqmikən? Uning mirashorliri yoqmidu? Əmdi nemixqa Milkom Gadning zemiioqa warislik qildi, Milkomoqa təwə boloqan həlq nemixqa Gadning xəhərliridə turidu? □ ■
2 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Ammoniylarning Rabbah xəhiridə jəng sadalirini anglitimən; u harabilik dəng bolidu; təwə xəhərliri ot qoyup küydürülidu; Israil qaytidin əzlirini igiliwaloqanlaroqa igidarqilik qilidu, — dəydu Pərwərdigar. ■
3 — Zarlanglar, i Həxbon! Qünki Ayi xəhiri harabə qilinoqan! Rabbah qizliri, əzünglaroqa bəz rəhtni baoqlap matəm tutunglar; sepil iqidə uyan-buyan patiparaq yügürünglar; qünki Milkom wə uning kahinliri, uningoqa təwəlik əmirliri sürgün bolidu. □ ■

■ **48:40** Yər. 4:13 □ **48:41 «xəhərliri ixoqal bolidu» —** «xəhərliri»ning baxqa tərjimisi «Keriyot» (xəhərning ismi). □ **48:44 «jazalinix yili» —** ibraniy tilida «yoqlinixi yili». □ **48:45 qaqqanlar Həxbon sepilining daldisida turup Amalsiz qalidu; qünki Həxbondin ot, həm (məhrum) Sihon padixahning zemini otturisidin bir yalqun partlap qikidu» —** Amoriylarning padixahi Sihon nəqqə yüz yil ilgiri Həxbon xəhirini ixoqal qiloqan, andin keyin Moabning pütkül zeminini igiliwaloqanidi («Qəl.» 21:28-29ni kərüng). **«ot.... Moabning qekilirini, soquxqaq həlqning bax qokkilirini yutuwalidu» —** «qekilirini... bax qokkilirini...» bəlkim Moabning həmmisini, jümlidin «bax boloqanlarni» əz iqigə elixi mumkin. Yərəmiyaning bexariti aldin'ala kərsətkən bu halakət tehimu qədimki yənə bir bexarətning əməlgə axuruluxi bolidu («Qəl.» 24:17ni wə 21:28-29ni kərüng). ■ **48:45** Qəl. 21:28 □ **49:1 «Milkom» —** Ammoniylar qoqunoqan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki qəbilisining biri; ularoqa əslidə təqsim qilinoqan zemin Iordan dəryasining xərqi təripidə idi. Yərəmiya bexarət bərgən waqitta, Gadtikilər heli baldur Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloqanidi. Keyin əsliy qoxniliri boloqan Ammoniylar ularning zeminini igiliwaloqanidi. Huda ularoqa: «Bu zeminni Əz həlqimgə təqsim qiloqanidim, ular qaytip kelip uningoqa qaytidin igidarqilik qilidu» dəp agahlanduridu. ■ **49:1** Am. 1:13 ■ **49:2** Am. 1:14 □ **49:3 «sepil iqidə uyan-buyan patiparaq yügürünglar» —** baxqa birhil tərjimisi: «əzünglar titma-titma tilinoqan halda uyan-buyan yügürünglar». **«Milkom» —** Ammoniylarning bir buti idi. Baxqa ismi «Molək» idi. ■ **49:3** Yəx. 32:12; Yər. 4:8; 6:26; 48:7

4 Nemixqa küq-ḥəywitingni danglaysən? Sening küqüng eqip ketiwatidu, i: «Kim manga yeqinlixixqa petinalisun?» dəp əz bayliqliringoɣa tayanoɣan, asiyliq qiloɣuqi qiz! ■
5 Mana, Mən barliq ətrapingdikilərdin wəḥxət qiqirip üstünggə qüxürimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən silər ḥərbiringlar ḥəydiwetilisilər, aldi-kəybinggə qarimay qaqisilər; qaqqanlarni yənə yioɣoɣuqi ḥeqkim bolmaydu.
6 Lekin keyinki künlərdə, Ammoniylarni sürgünlükidin qayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.

«5» Edom tooɣruluq ḥəküm

7 Edom tooɣruluq: Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Temanda ḥazir danaliq tepilmamdu? Danixmənliridin nəsiḥət yoqap kəttimu? Ularning danaliqini dat besip qaloɣanmu?! □ ■
8 Burulup qeqinglar, pinḥan jaylardin turaloɣu tepip turunglar, i Dedanda turuwatqanlar! Qünki Mən Əsawoɣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioɣan künini bexioɣa qüxürimən. □ ■
9 Üzüm üzgüqilər yeningoɣa kəlsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu əməsmu? Ooɣrilar keqiləp yeningoɣa kirsimu, ular əzlirigə quxluqla buzup, ooɣrilaydu əməsmu? □ ■
10 Mən Əsawni yalingaqliwetimən, u yoxurunoɣudək jay qalmioɣuqə dalda jaylirini eqip taxlaymən; uning nəsli, qerindaxliri ḥəm qoxniliri yoqaydu; u əzi yoq bolidu.
11 Lekin yetim-yesirliringni qaldur, Mən ularning ḥayatini saqlaymən; tul hotuninglar Manga tayansun.
12 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, *oɣəzipimning* qədəḥidin iqixkə tegixlik bolmioɣanlar qoqum uningdin iqməy qalmaydioɣan yərdə, sən jazalanmay qalamsən? Sən jazalanmay qalmaysən; sən qoqum uningdin iqisən. □
13 Qünki Əz namim bilən qəsəm iqkənmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Bozraḥ dəḥxət basidioɣan ḥəm rəswa qilinidioɣan bir obyekti, harabilik wə lənət səzi bolidu; uning ətrapidiki xəḥərliri daimliq harabilik bolidu.□
14 Mən Pərwərdigardin xu bir həwərni anglaxqa muyəssər boldum, — wə bir əlqi əllər arisioɣa əwətilgənidi —

■ **49:4** Yər. 21:13; 48:7 □ **49:7 «Edom tooɣruluq: ...»** — bu bexarət (7-22)ning Təwrattiki «Obadiya» degən qisim bilən kəp ortaq yərliri bar. Obadiyaoɣa «qoxumqə səz»imizdə qüxəndürginimizdək ixinimizki, Yərəmiya pəyoɣəmbər Hudaning yolyoruqi bilən ilgiriki pəyoɣəmbər Obadiyaning bexaritidiki kəp səzlərni nəqil kəltüridu. Ikki bexarətning bəzi yərliri ohximioɣaqqa, səzliridiki pərqlərni tepip selixturuxning kəp əḥmiyiti bar. **«Temanda ḥazir danaliq tepilmamdu? Danixmənliridin nəsiḥət yoqap kəttimu? Ularning danaliqini dat besip qaloɣanmu?!»** — Teman Edomdiki qong xəḥər. Edomdikilər əz danixmənliri bilən intayin məoɣrurlinatti. ■ **49:7** Ob. 8 □ **49:8 «pinḥan jaylar»** — ibraniy tilida «qongqur jaylar» degən səz bilən ipadilinidu. U bəlkim ḥərhil oɣar-əngkürlərni əz iqigə alidu. **«Mən Əsawoɣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioɣan künini bexioɣa qüxürimən»** — Edomning baxqa ismi «Əsaw» idi. Muxu bexarəttə «Edom» yaki «Əsaw» uning əwladliri boloɣan Edomluqlarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **49:8** Yər. 25:23 □ **49:9 «Üzüm üzgüqilər yeningoɣa kəlsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu əməsmu?»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə üzüm ḥosulini aloɣanda üzgüqilər kəmbəoɣəllərning teriwelixi üqün bir'az wasanglarni qaldurux kerək idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bəzi dələtlərdə bu bir adətkə aylinip qaloɣan. ■ **49:9** Ob. 5 □ **49:12 «oɣəzipimning qədəḥidin iqixkə tegixlik bolmioɣanlar»** — Yəḥuda əməs, bəlki tajawuzqilarning ətər yolioɣa «tasadipiy» udul kelip qaloɣan, Yəḥudaning wə baxqa əllərning gunaḥliri bilən munawətsiz boloɣan baxqa əllərni kərsitixi mumkin. □ **49:13 «Əz namim bilən qəsəm iqkənmənki...»** — ibraniy tilida «Əzüm bilən qəsəm iqkənmənki». **«Bozraḥ ... rəswa qilinidioɣan bir obyekt»** — «Bozraḥ» bəlkim Edomdiki əng muḥim xəḥər boluxi mumkin idi.

U: «Uningoɣa ḥujum ḳilixḳa yioɣilinglar! Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar!» — dəp həwər beridu.□ ■
15 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik,
Insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən.□
16 Sening əzgilərgə dəḥxət salidioɣanliḳing,
Kənglüngdiki təkəbburluḳung əzüngni aldap ḳoydi;
Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi,
Turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi,
Gərqə sən qanggangni bürkütningkidək yuḳiri yasisangmu,
Mən xu yərdin seni qüxüriwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.□ ■
17 — Wə Edom tolimu wəḥimilik bolidu;
Edomdin ətidioɣanlarning ḥəmmisi uning barliḳ yara-wabaliri tüpəylidin wəḥimigə qüxüp, ux-ux ḳilidu.■
18 Sodom, Gomorra wə ularning ətrapidiki xəḥərliri bilən birgə ərüwetilgəndək Edommu xundaḳ bolidu, — dəydu Pərwərdigar, — ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaḳlaxmaydu. ■
19 Mana, Iordan dəryasidiki qawar-qatḳalliḳtin qiḳip, daim eḳip turidioɣan xu sular boyidiki yaylaḳtiki *ḳoylarni* tarḳatḳan bir xirdək Mən *Edomdikilərni* bədər ḳaqḳuzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni Edomning üstigə tikləymən; qünki Manga kim təng kələləydu? Kim Meningdin ḥesab elixḳa Meni qaḳiralaydu? Mening aldimda turalaydioɣan pada bakḳuqi barmu? □ ■
20 Xunga Pərwərdigarning Edomni jazalaxtiki məḳsitini, xuningdək Temandikilərni jazalax niyitini anglanglar: ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḥək, ḳilmixliri tüpəylidin Pərwərdigar uning yayliḳini wəyranə ḳilidu. ■
21 Ularning yiḳilip kətkən sadasini anglap yər yüzidikilər təwrinip ketidu; nalə-pəryadliri «Ḳizil dengiz»oɣiqə anglinidu.
22 Mana, birsi bürküttək ḳanat yeyip pərwaz ḳilip, Bozraḥ üstigə xungoɣup qüxidu. Xu küni Edomdiki palwanlarning yüriki toloɣaḳḳa qüxkən ayalning yürikidək bolidu.□ ■

«6» Suriyə paytəhti Dəməxḳ tooɣruluḳ ḥəküm

23 Dəməxḳ tooɣruluḳ: —
Hamat, Arpad xəḥiridikilər hijalətkə ḳaldurulidu; qünki ular xum həwər anglaydu; ularning yüriki su bolup ketidu; dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu. □ ■

□ **49:14 «bir əlqi əllər arisioɣa əwətilgənidi» —** «əllər» Israiloɣa yat boloɣan əllərni kərsitidu. **«Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar» —** «uningoɣa» yəni Edomoɣa. Bəlkim bu əlqi düxmən əllərning biridin qiḳḳan bolup, u baxḳa əllərni Edomni yoḳitixḳa qaḳiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15 «Mən seni əllər arisida kiqik, insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən» —** «seni» — Huda ḥazir Edomni «seni» dəp, ularoɣa biwasitə səz ḳilidu. □ **49:16 «Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi, turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi» —** demisəkmu, Edom pinḥanraḳ, qiḳix intayin təs boloɣan taoɣliḳ rayonda idi. «Tik ḳiya» («Sela») degən səz Moabning «Sela» isimlik (ḥazirḳi «Petra»), intayin pinḥan bir xəḥirini kərsitiximu mumkin. ■ **49:16** Yər. 48:29 ■ **49:17** Yər. 50:13 ■ **49:18** Yar. 19:25; Yər. 50:40; Am. 4:11 □ **49:19 «daim eḳiwatḳan xu sular» —** Iordan dəryasining əzi. ■ **49:19** Ayup 41:2; Yər. 12:5; 50:44 ■ **49:20** Yər. 50:45 □ **49:22 «Bozraḥ» —** intayin yuḳiri ḳiya tax üstigə, «bürkütning qanggili»dək jaylaxḳanidi. ■ **49:22** Yər. 48:40,41 □ **49:23 «dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «dawuloɣup kətkən dengizdək ularning kəngülliri ḥeq aram tapmaydu». Hamat ḥəm Arpad degən ikki xəḥər Neboḳadnəsar Misiroɣa yürüx ḳiloɣan qaoɣda (miladiyədin ilgiriki 604-yili) besip ətkən jaylar idi. Xübḥisizki, Neboḳadnəsar uloroɣimu ḥujum ḳiloɣanidi. Muxu ikki xəḥər Dəməxḳning ximaliy təripidiki kiqik padixaḥliḳlar idi. ■ **49:23** Yəx. 17:1

24 Dəməxq zəipləxti, qeqixqa burulidu; uni wəhimə basidu; azablar tolƣaqqa qüxkən
ayalni tutqandək, azab wə dərd-qayƣu uni tutidu. ■
25 Nam-dangqi qikkan yurt, Mən ḥuzur alƣan xəḥər xu dərijidə taxliwetilgən bolidu!
26 Xunga uning yigitliri koqilirida yiqilidu, jənggiwar palwanlar xu küni yoqitilidu,
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar;
27 — ḥəm Mən Dəməxqning sepiligə bir ot yaqimən, u Bən-Ḥadadning ordilirini
yutuwalidu.□ ■

«7» Kedar ḥəm Ḥazor tooƣruluq ḥəküm

28 Babil padixaḥi Neboqadnəsar yənggən Kedar tooƣruluq ḥəm Ḥazorning
padixaḥliqliri tuoƣuluq səz: —
Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Ornungdin tur, Kedaroƣa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!» —
deyilidu; □
29 Ḥujum qiloƣanlar ularning qedirliri ḥəm padilirini elip ketidu; ularning qedir
pərdiliri, barliq qaqa-quqa, təgilirini bulap ketidu; həq ularoƣa: «Tərəp-tərəplərni
wəhimə basidu!» dəp warqiraydu.
30 Qeqip ketinglar, bədər tikip pinḥan jaylardin turaloƣu tepip turunglar, i
Ḥazordikilər, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Babil padixaḥi Neboqadnəsar silərgə
jəng qilixqa qəst qiloƣan, silərgə qarap niyiti buzuloƣan.
31 — Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroƣa igə bolmioƣan aramhuda yaxap, tinq-aman
turoƣan əlgə jəng qilixqa qik; ular yaloƣuz turidu — dəydu Pərwərdigar, □
32 — ularning təgiliri olja, top-top mal-waranliri oƣəniymət bolidu; Mən qekə qaqlirini
qüxürgənlərni tət xamaloƣa tarqitimən, ularning bexioƣa ḥər ətrapidin külpət
qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar; □ ■
33 — Ḥazor bolsa qilbərilərning turaloƣusi, mənggügə wəyranə bolidu. Ḥeqkim xu
yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaqlaxmaydu. ■

«8» Elam tooƣruluq ḥəküm

34 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya təhtkə olturoƣan dəsləpki waqitlirida, Yərəmiya
pəyoƣəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning səzi mundaq idi: —
35 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən
Elamning oƣolluq küqi bolƣan oqyasini sundurimən. □
36 Asmanlarning tət qetidin tət xamalni qiqirip Elamning üstigə qüxürimən;
Mən ularni bu tət xamaloƣa tarqitimən; xuning bilən Elamdin ḥəydəlgənlərning
barmaydioƣan əl-məmlikətlər qalmaydu.
37 Mən Elamni düxmənliri aldida ḥəm jenini izdigüqilərning aldida dəkkə-dükkigə
qüxürimən; dəḥxətlik oƣəzipimni bexioƣa təküp, külpətlərni qüxürimən; ularni
bərbat qiloƣuqə Mən qiliqni ularning kəynidin qooƣlaxqa əwətimən.

■ **49:24** Yər. 4:31; 6:24; 30:6 □ **49:27 «Bən-Ḥadad»** — Dəməxqning kəpligən padixaḥlirining ismi idi. ■ **49:27** Am. 1:4,14 □ **49:28 «Ornungdin tur, Kedaroƣa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!»** — bu səz Neboqadnəsarning qoxunioƣa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazormu qarwiqi kəqmən həlq bolup, qedirda yaxap, sepil-dərwazilik bolmioƣan, əlwəttə. □ **49:31 «Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroƣa igə bolmioƣan aramhuda yaxap, tinq-aman turoƣan əlgə jəng qilixqa qik; ular yaloƣuz turidu»** — bu səzmu bəlkim Neboqadnəsarning qoxunioƣa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazordikilər qedirlarda turup, ḥeq sepil-dərwazilik boloƣan əməs. □ **49:32 «qekə qaqlirini qüxürgənlər»** — «qekə qaqlirini qüxürgüx» Kedardikilər ḥəm Ḥazordikilərning aditi bolsa kerək idi. ■ **49:32** Yər. 9:25; 25:23 ■ **49:33** Yər. 9:10; 10:22 □ **49:35 «Elamning oƣolluq küqi boloƣan oqyasi…»** — Elam ḥazirqi Iran zeminida turoƣan bir həlq idi. Elamning qoxunining qənləp atidioƣan, dəḥxətlik mərgən oqyaqiliri bilən dangqi qikkanidi.

38 Mən Öz təhtimni Elamda tikləymən, xu yərdin padixaḥi wə xaḥzadilirini yoḳ ḳilimən, — dəydu Pərwərdigar.
39 — Lekin ahirḳi zamanlarda, Mən Elamni sürgünlükidin ḳayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

50

«9» Babil tooɣruluḳ ḫəküm

1 Pərwərdigar Yərəmiya pəyoɣəmbər arḳilik Babil tooɣruluḳ, yəni Kaldiylərning zemini tooɣruluḳ eytḳan səz: —
2 Əllər arisida xu həwərni elan ḳilip jakarlanglar, tüoɣ kətürünglar; jakarlanglar, uni yoxurmanglar! — «Babil ixoɣal ḳilindi; Bəl bolsa hijalətkə ḳalduruldi, Marduk patiparaḳ bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə ḳalduruldi, yirginqlik nərsiliri patiparaḳqilikḳa qüxti!» — dənglar. □ ■
3 Qünki ximaldin uningoɣa jəng ḳilmaḳqi boloɣan bir əl kelidu; u uning zeminini wəyran ḳilidu, ḫeqkim xu yərdə turmaydu; insan ḫəm ḫaywanmu ḳeqip ketidu, ular yoḳ bolidu.
4 Xu künlərdə, xu qaoɣda, — dəydu Pərwərdigar, — Israil həlḳi kelidu, ular ḫəm Yəḥuda həlḳi bilən billə kelidu, ular yioɣlioɣan ḫalda mengip Pərwərdigar Hudasini izdəxkə kelidu.
5 Ular Zionning yolini soraydu, yüzlirini uningoɣa ḳaritip: «Ḫərgiz untulmas mənggülük bir əḫdə bilən özimizni Pərwərdigaroɣa baoɣlayli» — dəydu.
6 — Mening həlḳim azoɣan ḳoylardur; ularning baḳḳuqiliri ularni azduroɣan, ularni taoɣlarda tenitip yürgən; ular taoɣdin dənggə kezip yürüp, öz aramgaḥini untuoɣandur.
7 Ularni uqratḳanlarning ḫəmmisi ularni yəp kətkən, küxəndiliri ular tooɣruluḳ: «Bizdə *bu ixlarda* ḫeq gunaḥ yoḳ, qünki ular ata-bowilirining ümidi boloɣan Pərwərdigar, yəni ḫəḳḳaniyliḳning yaylaḳ-turaloɣusi boloɣan Pərwərdigarning al-dida gunaḥ sadir ḳiloɣan!» — degən.■
8 *I həlḳim*, Babil otturisidin ḳeqinglar, kaldiylərning zeminini taxlap qiḳinglar, padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar. □ ■
9 — Qünki mana, ximaliy zemindin Babiloɣa ḫujum ḳilmaḳqi boloɣan zor bir top uluoɣ əllərni ḳozoɣaymən; ular özlirini uningoɣa ḳarxi səpkə ḳoxidu; xuning bilən Babil xu yərdin qiḳḳanlar təripidin əsirgə qüxidu. Ularning oḳlirining ḫəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning ḫeqḳaysisi jəngdin ḳuruḳ ḳol kəlməydu. □
10 Kaldiyə bolsa olja bolidu; olja aloɣan barliḳ bulioɣuqilar uningdin ḳanaətlinidu, — dəydu Pərwərdigar;

■ **49:39** Yər. 48:47 □ **50:2 «Əllər arisida xu həwərni elan ḳilip jakarlanglar...! — «Babil ixoɣal ḳilindi; Bəl bolsa hijalətkə ḳalduruldi, Marduk patiparaḳ bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə ḳalduruldi, yirginqlik nərsiliri patiparaḳqilikḳa qüxti»** — Babil xəḥirining ixoɣal ḳilinixi Israilning birinqi sürgünidin 70 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) Pars imperiyəsi təripidin boloɣan. «Bəl» ḫəm «Marduk» (yaki «Merodaḳ») Babildiki ikki qong butning ismi idi. ■ **50:2** Yəx. 46:1; Yər. 51:44 ■ **50:7** Yər. 31:23 □ **50:8 «I həlḳim, Babil otturisidin ḳeqinglar, ... padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar»** — bu səzgə ḳarioɣanda ottura xərḳtiki bəzi padiqilar tekilərni ḳoy padilirioɣa «yetəkqi rol»da ixlitidu. Xunga «padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar» degini, «birinqi bolup Babildin qiḳip, baxḳiloroɣa ülgə bolunglar» degən mənidə. ■ **50:8** Yəx. 48:20; Yər. 51:6; Wəḥ. 18:4 □ **50:9 «Ularning oḳlirining ḫəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning ḫeqḳaysisi jəngdin ḳuruḳ ḳol kəlməydu»** — demək, bətləngən ḫərbir oḳi zayə kətməydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Oḳlirining ḫəmmisi jəngdin ḳoli ḳuruḳ (oljisiz) ḳaytip kəlməydioɣan batur jəngqilərdək bolidu...».

11 — Qünki silər xadlanoɣansilər, silər yayrap kətkənsilər, i mirasim boloɣan *həlkimni* bulang-talang kiloɣuqilar! Qünki silər qeməndə turoɣan mozaylardək səkrigənsilər, ayoɣirlardək huxalliktin kixnigənsilər!
12 Əmdi ana *yurtung* zor hijalətkə kaldurulidu; rəswaqilik seni tuoɣoɣuqini kaplaydu; mana, u əllərning daxkili, — bir janggal, kaoɣjirak yər wə qəl-bayawan bolup kalidu.
13 Pərwərdigarning oɣəzipi tüpəylidin, uning ɦeq aɦalisi bolmaydu, bəlki toluk taxliwetilgən bolidu; Babildin ətidioɣanlarning ɦəmmisi uning barlik yara-wabaliri tüpəylidin wəɦimigə qüxüp ux-ux kilidu.■

14 Babiloɣa jəng kilix üqün uning ətrapida səpkə tizilinglar, barlik okyaqilar; uningoɣa etinglar, oklarni ɦeq ayimanglar; qünki u Pərwərdigar aldida gunaɦ sadir kiloɣan.
15 Uning ətrapida jəng kukanlirini kətürünglar; u təslim bolup kol kətüridu; munarliri ərülidu, sepilliri oɣulitilidu; qünki bu Pərwərdigarning aloɣan kisasidur. Uningdin kisas elinglar; u baxkilaroɣa nemə kiloɣan bolsa uningoɣimu xuni kilinglar. ■
16 Babildin uruk terioɣuqi ɦəm ɦosul waktidiki oroɣak saloɣuqilarni yok kilinglar; zulumkarning kiliqining korkunqi tüpəylidin bularning ɦərbiri əz eligə kaytip, ɦərbiri əz ana yurtioɣa kaqsun!□
17 Israil tarkitiwetilgən koy padisidur; xirlar ularni ɦəydiwətkən; dəsləptə Asuriyəning padixaɦi ularni yəp kətkən, ahirida bu Babil padixaɦi Nebokadnəsar uning ustihanlirini ezip oɣajilioɣan.
18 Xunga samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən Asuriyəning padixaɦining yenioɣa kelip, uni jazalioɣinimdək, mən Babil padixaɦini ɦəm zeminini jazalaymən. ■
19 Mən Israilni kaytidin əz yaylikioɣa kayturimən, u Karməl teoɣida, Baxan zeminida ozuklinidu, uning jeni Əfraim teoɣi üstidə ɦəm Gilead zeminida kanaətlinidu.
20 Xu künlərdə, xu qaoɣda, — dəydu Pərwərdigar, — Israilning kəbiɦliki izdəlsə, ɦeq tepilmaydu; Yəɦudaning gunaɦliri izdəlsə, ɦeq tepilmaydu; qünki Mən kalduroɣan kaldisini kəqürüm kilimən.
21 — Merataimning zemineioɣa zərb bilən jəng kilixka, Pekodta turuwatkanlaroɣimu jəng kilixka qikinglar; ularni wəyran kilinglar, kaldukinimu ɦalak kilinglar, — dəydu Pərwərdigar, — Mən nemini sanga buyruoɣan bolsam xuni ada kilinglar. □
22 Jəng sadaliri *Babil* zeminida anglinidu; u zor ɦalakətning sadasidur!
23 Əslidə pütkül yər yüzini uroɣan bazoɣan xu dərijidə sundurup qekiwetildioɣu! Babil əllər arisida xunqə bir dəɦxət baskuqi bolup qikkantioɣu! □
24 Mən sanga tuzak kurdum; sən, i Babil, ɦeq bilməyla uningoɣa tutuldung; Pərwərdigar bilən karxilixixing tüpəylidin sən tepilip tutuldung.
25 Pərwərdigar koral ambirini eqip, oɣəzipidiki korallirini elip qikardi; qünki samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar kaldiylərning zeminida kilidioɣan ixi bardur.
26 Uning ɦər qət-qətliridin kelip uningoɣa ɦujum kilinglar, ambarlirini eqiwetinglar; ənqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə kilip dəwiləp wəyran kilinglar; uning

---

■ **50:13** Yər. 49:17 ■ **50:15** Wəɦ. 18:6 □ **50:16 «bularning ɦərbiri əz eligə kaytip, ɦərbiri əz ana yurtioɣa kaqsun!» —** «ɦərbiri… ɦərbiri…» bəlki Babilda «kara əmgək» kiloɣan qətəllik əmgəkqilərni kərsitidu. Bular nuroɣun Yəɦudiylarni əz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yəx. 37:36, 38 □ **50:21 «Merataimning zemini» —** «Merataim» bolsa Babil zeminining jənubidiki bir xəɦər. Ismi «ikki ɦəssilik asiylik» degən mənidə, Babilning harakterini kərsitix üqün ətəy misaloɣa elinoɣan boluxi kerək. «Pekod»dikilər aramiyədiki həlk bolup, Babiloɣa ittipakdax idi; «Pekod»ning mənisi «jaza»dur. Ayəttə berilgən buyruklar yənila ximaldin qikkan koxunlaroɣa eytilixi kerək. □ **50:23 «bazoɣan» —** baxka kəp əllərni uruwətkən Babilni kərsitidu.

ḫeqnemisini ḳaldurmanglar! □
27 Uning barliḳ torpaḳlirini əltürüwetinglar! Ular soyuluxḳa qüxsun! Ularning ḫalioɣa way! Qünki ularning küni, yəni jazalinix waḳti yetip kəldi. □
28 Anglanglar! Zionoɣa kelip, Pərwərdigar Hudayimizning ḳisasini, yəni ibadəthanisi üqün aloɣan ḳisasini jakarlaydioɣan, Babil zeminidin ḳaqḳan panaḫ izdigüqilərning awazini anglanglar!
29 Babiloɣa ḫujum ḳilix üqün okɣyaqilarni, yəni barliḳ kamanni əgküqilərni qaḳiringlar; Babilning ətrapida bargaḫ ḳurup ḳorxiwelinglar; ḫeqkimni ḳaqḳuzmanglar; əz ḳilmixini əz bexioɣa qüxürünglar; u nemilərni ḳiloɣan bolsa, uningoɣimu xuni ḳilinglar; qünki u Pərwərdigaroɣa — Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqioɣa ḳarxi kərəngləp kətkənidi. ■
30 Xunga uning yigitliri koqilirida yiḳilidu; xu künidə uning barliḳ jəngqi palwanliri yoḳitilidu, — dəydu Pərwərdigar.■
31 Mana, Mən sanga ḳarxidurmən, i kərəngləp kətkuqi, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — qünki sening kününg, yəni Mən yeningoɣa yeḳin kelip jazalaydioɣan kün yetip kəldi;
32 kərəngləp kətkuqi putlixip yiḳilidu, ḫeqkim uni ḳaytidin yələp turoɣuzmaydu; bərḫək, Mən uning xəḫərlirigə ot yaḳimən, u uning ətrapidikilərning ḫəmmisini köydürüp yutup ketidu.
33 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Israillar Yəḫudalar bilən billə ezilip horluḳni kərgən; ularni əsir ḳiloɣanlar ularni ḳattiḳ ḳamap tutḳanidi; ularni ḳoyuwetixni rət ḳiloɣan.
34 Lekin ularning Ḫəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqisi küqlüktur; samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularning dəwasini əstayidilliḳ bilən soraydu, xuning bilən U ularning zeminiɣa aramliḳ beridu, Babildikilərgə aramsizliḳ yətküzidu.
35 Kaldiylər üstigə, Babilda turuwatḳanlar üstigə ḫəmdə Babilning əmirliri wə danixmənliri üstigə ḳiliq qüxidu, — dəydu Pərwərdigar;
36 ḳiliq palqilar üstigə qüxkəndə, ular ḫamaḳət-əhməḳlərdək kərünidu; ḳiliq ularning palwanliri üstigə qüxüp, ular patiparaḳ bolup ketidu;
37 ḳiliq ularning atliri üstigə, jəng ḫarwiliri üstigə, ularning səpliridə turoɣan barliḳ yat ləxkərlər üstigə qüxidu, ular ayallardək bolidu; ḳiliq həziniliri üstigə qüxidu, ular bulang-talang ḳilinidu.
38 Ḳuroɣaḳqiliḳ ularning suliri üstigə qüxüp, ular ḳurup ketidu; bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa tolup, ular ḳorḳunquluḳ məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən. □
39 Xunga qəldiki janiwarlar wə qilbərilər birliktə xu yərdə turidu; xu yərdə ḫuwḳuxlar makanlixidu; u mənggügə adəmzatsiz bolidu, dəwrdin-dəwrgə ḫeq aḫalilik bolmaydu.
40 Huda Sodom wə Gomorrani ətrapidiki xəḫərliri bilən billə ərüwətkinidək, ḫeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaḳlaxmaydu, — dəydu Pərwərdigar.■
41 — Mana, ximaldin bir həlḳ, uluoɣ bir əl qiḳip kelidu; yər yüzining qət-qətliridin nuroɣun padixaḫlar ḳozoɣilidu. ■

□ **50:26 «… ambarlirini eqiwetinglar; ənqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp wəyran ḳilinglar; uning ḫeqnemisini ḳaldurmanglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… ax-buoɣdayni saḳlioɣan ambarlirini eqinglar; uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp taxlap, uning ḫeqnemisini ḳaldurmanglar!». □ **50:27 «Uning barliḳ torpaḳlirini əltürüwetinglar!»** — «torpaḳliri» bəlkim ḫəm Babilning sərhil mal-waranlirini kərsətkən ḫəm xuning bilən bir waḳitta uning sərhil ləxkərlirigə simwol ḳilinoɣan boluxi mumkin. ■ **50:29** Wəḫ. 18:6, 7 ■ **50:30** Yər. 49:26 □ **50:38 «bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa tolup, ular ḳorḳunquluḳ məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bularning səwəbi zemini oyma butlaroɣa toloɣan, qünki ular ḳorḳunquluḳ məbudlirini danglap kətkənidi». ■ **50:40** Yar. 19:25; Yər. 49:18 ■ **50:41** Yər. 6:22,30

42 Ular oqya ḫəm nəyzini tutup qorallinidu; ular wəḫxiy, ḫeq rəḫim kərsətməydioɣan
bolidu; atlirioɣa mingəndə ularning awazliri dengizdək xawqunlaydu; ular jənggə
atlatqan adəmlərdək səp-səp bolup, sanga ḫujum qilmaqqi, i Babil qizi!
43 Babil padixaḫi ularning həwirini anglapla qolliri titrəp boxap ketidu; oɣəm-qayoɣu
uni tutidu, toloɣaqqa qüxkən ayaldək azablar uni besiwalidu. ■
44 Mana, Iordan dəryasi boyidiki qawar-qatqalliqtin qiqip, daim eqip turidioɣan xu
sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir xirdək Mən Babildikilərni bədər
qaqquzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni uning üstigə tikləymən; qünki Manga
kim təng kelələydu? Kim Meningdin ḫesab elixqa Meni qaqiralaydu? Mening
aldimda turalaydioɣan pada baqquqi barmu? □ ■
45 Xunga Pərwərdigarning Babilni jazalaxtiki məqsitini, xuningdək kaldiylərning
zeminini jazalax niyitini anglanglar: Ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḫək,
qilmixliri tüpəylidin *Pərwərdigar* uning yayliqini wəyranə qilidu. ■
46 Babilning ixoɣal qilinoɣanliqini anglap yər yüzi təwrinip ketidu; uning nalə-pəryadi
barliq əllərgiqə anglinidu.■

51

Babil tooɣruluq ḫəküm — dawami

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Babilni soqidioɣan ḫəm «Ləb-kamay»da
turuwatqanlarni soqidioɣan bitqit qiloɣuqi xamalni qozoɣap qiqirimən; □ ■
2 Mən Babiloɣa yat adəmlərni əwətimən; ular uni soruwetidu, zeminini yər bilən
yəksan qiliwetidu; uning bexioɣa külpət qüxkən künidə ular uningoɣa tərəp-tərəptin
qarxilixixqa kelidu. ■
3 Uning oqyaqilirioɣa kiriqni tartqudək, ornidin turoɣuqilaroɣa dubuloɣa-sawut
kiygüdək pursət bərmənglar; uning yigitlirining ḫeqqaysisini ayap qoymanglar;
uning pütkül qoxunini bitqit qilinglar.
4 Kaldiylərning zeminida sanjiloɣanlar, koqilirida qiliqlanoɣanlar yiqilsun! ■
5 Qünki Israil yaki Yəḫudamu əz Hudasi təripidin, yəni samawi qoxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigar təripidin taxliwetilgən əməs; qünki *Babilning* zemini Israildiki
Muqəddəs Boloɣuqi aldida sadir qiloɣan gunaḫ bilən toloɣandur.
6 *Barliq əllər*, Babil iqidin qeqinglar, əz jeninglarni elip bədər qeqinglar! Uning
qəbiḫlikigə qetilip qelip ḫalak bolmanglar; qünki bu Pərwərdigarning qisas
alidioɣan waqtidur; U qilmixini əz bexioɣa qayturidu.□ ■
7 Babil Pərwərdigarning qolidiki pütkül jaḫanni məst qiloɣuqi altun qədəḫ boloɣan;
əllər uning xaribidin iqkən; əllər xuning bilən sarang bolup kətkən. □ ■

■ **50:43** Yər. 49:24 □ **50:44 «daim eqip turidioɣan xu sular»** — Iordan dəryasining suliri əzi. ■ **50:44** Ayup 41:2; Yər. 49:19,22 ■ **50:45** Yər. 49:20 ■ **50:46** Yər. 49:21 □ **51:1 «Ləb-kamay»** — Kaldiyəni bir kinayilik «xifir» arqilik kərsitidu. Xifirni ipadiləx yoli bolsa, «Kaldiyə» degən səzning ḫərbir ḫərpini ibraniy tilining elipbə tərtipi boyiqə arqidin oquloɣan ḫərp bilən almaxturuxtin ibarət (məsilən, uyoɣur tilida bolsa, «a»ni «y» bilən, «ə»ni «i» bilən almaxturoɣanoɣa ohxax). «Ləb-kamay» degən səzning əzi ibraniy tilida «tətürqilik qiloɣanlarning qəlbi», «asiylik qiloɣanlarning qəlbi» degənni bildüridu, bu intayin kinayilik gəptur. «Xamal» bolsa, bəlkim 2-ayəttə tiloɣa elinoɣan «yat adəmlər»ni kərsitidu. ■ **51:1** Yər. 4:11 ■ **51:2** Yər. 4:11; 15:7 ■ **51:4** Yər. 49:26 □ **51:6 «Barliq əllər, Babil iqidin qeqinglar, əz jeninglarni elip bədər qeqinglar! ... qünki bu Pərwərdigarning qisas alidioɣan waqtidur; U qilmixini əz bexioɣa qayturidu»** — bəzi alimlar bu səzlər «barliq əllər»gə əməs, bəlki Israiloɣa eytilidu, dəp qaraydu. 45-ayəttə əḫwal xundaq bolidu, lekin bizningqə muxu yərdə Babilda ḫərbir əllərgə eytilidu. Qünki 9-ayəttə qaqqanlar «ḫəmmimiz əz yurtimizoɣa qaytayli» deyixidu. ■ **51:6** Yər. 50:8,15,28; Wəḫ. 18:4 □ **51:7 «əllər .... sarang bolup kətkən»** — bəlkim Babilning gunaḫioɣa qetilip, xuningdək jazasioɣimu qetilip qelip tolimu dəkkə-dükkigə qüxidu. ■ **51:7** Wəḫ. 18

8 Babil tuyuķsiz yiķilip bitqit bolidu; uningƣa aḥ-zar kөtürünglar! Uning azabliri
üqün tutiya elinglar; u bəlkim saķaytilarmikin?■
9 — «Biz Babilni saķaytmaķqiduķ, lekin u saķaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz
өz yurtimizƣa ķaytayli; qünki uning üstigə qiķirilidiƣan ḥөküm jazasi asmanƣa
taķixip, kөkkə yetidu».□ ■
10 — «Pərwərdigar ḥəķķaniyliķimizni barliķķa kəltürgəndur; keləyli, Zionda
Pərwərdigar Hudayimizning ķilƣan ixini jakarlayli!»□

Pərwərdigar Media ķoxunliriƣa, andin Babilƣa sөz ķilidu

11 — Oķlarni uqlanglar! Ķalķanlarni tutunglar! Pərwərdigar Medianing
padixaḥlirining roḥini urƣutti; qünki Uning niyiti Babilƣa ķarxidur, uni bərbat
ķilix üqündur; bu Pərwərdigarning ķisasidur, yəni Uning ibadəthanisi üqün alƣan
ķisasidur. ■
12 Babilning sepilliriƣa ķaritip jəng tuƣini kөtürünglar; kөzətni tehimu qingraķ
ķilinglar, kөzətqilərni *Babilni qөriditip* səptə turƣuzunglar; bөktürmə ķoyunglar;
qünki Pərwərdigar Babildikilərning jazasi toƣruluķ nemilərni degən bolsa, U xuni
kөnglidə pəmləp, uni ada ķilidu.
13 — I əlwək sular üstidə turƣuqi, bayliķliri nurƣun bolƣuqi, əjiling yetip kəldi,
jening өlqinip üzülüx waķti toxti.

14 Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Өzi bilən ķəsəm ķilip: «Top-
top qekətkilərdək Mən seni adəmlər bilən toldurimən; ular sening üstüngdin ƣəlibə
təntənilirini kөtüridu» dedi.■
15 — U bolsa yər-zeminni küq-ķudriti bilən yasap,
Aləmni danaliķi bilən bərpa ķilip,
Asmanlarni əķil-parasiti bilən yayƣuqidur;■
16 U awazini ķoyuwətsə, asmanlarda sular xawķunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni өrlitidu;
U yamƣurlarƣa qaķmaķlarni ḥəmraḥ ķilip bekitidu,
Xamalni Өz həziniliridin qiķiridu.■
17 Bu *butpərəslərning* ḥərbiri əķilsiz, bilimdin məḥrumlardur;
Ḥərbir zərgər өzi oyƣan but təripidin xərməndigə ķalidu;
Qünki uning ķuyma ḥəykili yalƣanqiliķ,
Ularda ḥeq tiniķ yoķtur.
18 Ular bimənilərdur, mazaķ obyektidur;
Ularning üstigə jazalinix waķti kəlgəndə, ular yoķitilidu.
19 Yaķupning nesiwisi Bolƣuqi bulardək əməstur;

■ **51:8** Yəx. 21:9; Yər. 8:22; Wəḥ. 14:8; 18:2 □ **51:9 «Biz Babilni saķaytmaķqiduķ, lekin u saķaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz өz yurtimizƣa ķaytayli»** — ķariƣanda bu sөzlər Babil arisida turƣan yat əllərning eytidiƣan sөzliri. «Uning üstigə qiķirilidiƣan ḥөküm jazasi asmanƣa taķixip, kөkkə yetidu» degənni, Hudaning jazalirini ķozƣiƣan, kona zamandiki Babil (babəl)liķlar ķurmaķqi bolƣan «asmanƣa taķixidiƣan» munar bilən selixturux paydiliķ ix bolidu. («Yar.» 11:1-9ni kөrüng). ■ **51:9** Yər. 46:11 □ **51:10 «Pərwərdigar ḥəķķaniyliķimizni barliķķa kəltürgəndur»** — bəzi alimlar bu sөzni «Pərwərdigar bizni ķutķuzup azad ķilƣandur» dəp tərjimə ķilidu. Lekin «tsədəkaḥ» (ḥəķķaniyliķ) Təwrattiki baxķa ḥeq yərdə xundaķ mənidə tepilmaydu. Bizningqə bu sөz Israilning (ḥəmmimizgə ohxax) өzining ḥeqķandaķ ḥəķķaniyliķi bolmiƣaqķa, Huda ularƣa ḥəķķaniyliķ elip kelidu, degənni bildüridu. Bu ayəttiki ḥəķķanilik өzlikidin əməs, bəlki Hudadin kelidu; «Pərwərdigar Ḥəķķaniyliķimizdur» — bu Məsiḥ-Ķutķuzƣuqining, xuningdək yengi Yerusalemning bir namidur. 23:6ni ḥəm 33:16ni kөrüng. **«keləyli, Zionda Pərwərdigar Hudayimizning ķilƣan ixini jakarlayli!»** — 9-ayəttiki sөzlərni kəlgüsidə Babildin ķaqidiƣan yat əllər eytidu; 10-ayəttiki sөzlərni xübḥisizki, kəlgüsidə Kanaan (Pələstin)ƣa ķaytip kelidiƣan Israilning ķaldisi eytidu. ■ **51:11** Yər. 46:4; 50:28 ■ **51:14** Am. 6:8 ■ **51:15** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 10:12 ■ **51:16** Yər. 10:13

Qünki ḥəmmini yasiƣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Өz mirasi bolƣan ḳəbilisidur;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

Pərwərdigar Israilƣa səz ḳilidu

20 Sən *Israil* Mening gөrzəm,
Mening jəng ḳoralimdursən;
Sening bilən Mən əllərni bitqit ḳilimən,
Sening bilən padixaḥliḳlarni tarmar ḳilimən;□ ■
21 Sening bilən ḥəm at ḥəm at mingüqini bitqit ḳilimən;
Sening bilən ḥəm jəng ḥarwisi ḥəm ḥəydigüqisini bitqit ḳilimən;
22 Sening bilən ḥəm ər ḥəm ayalni bitqit ḳilimən;
Sening bilən ḥəm ḳeri ḥəm yaxlarni bitqit ḳilimən;
Sening bilən ḥəm yigit ḥəm ḳizni bitqit ḳilimən;
23 Sening bilən ḥəm padiqi ḥəm ḳoy padisini bitqit ḳilimən;
Sening bilən ḥəm deḥḳan ḥəm boyunturuḳḳa ḳetilƣan kalilirini bitqit ḳilimən;
Sening bilən ḥəm waliylar ḥəm ḥөkümranlarni bitqit ḳilimən.
24 — Mən kөz aldinglarda Babilning ḥəm barliḳ kaldiylərning Zionda ḳilƣan barliḳ rəzillikini өz bexiƣa qüxürüp yandurimən, — dəydu Pərwərdigar.

25 — Mana, Mən sən *Babilƣa* ḳarximən, i pütkül yər yüzini ḥalak ḳilƣuqi taƣ;
Mən ḳolumni üstünggə sozup,
Seni tik yarlardin ƣulitip,
Domilitip qüxürüp, seni kөyüp tügigən bir yanar taƣ ḳilimən, — dəydu Pərwərdigar.
26 Xuning bilən ular səndin bürjək qiḳirix üqünmu tax tapalmaydu,
Yaki ul üqünmu ḥeqyərdin tax tapalmaydu;
Qünki sən mənggügə bir wəyranə bolisən, — dəydu Pərwərdigar.

27 — Zeminda jəng tuƣini kөtürünglar,
Əllər arisida kanay qelinglar;
Babilƣa jəng ḳilixḳa əllərni təyyarlanglar;
Ararat, minni wə Axkinaz padixaḥliḳlirini qaḳirip yiƣinglar;
Uningƣa ḥujum ḳilƣuqi ḳoxunlarƣa bir sərdar bekitinglar;
Atlarni top-top qekətkə leqinkiliridək zeminƣa türkümləp qiḳiringlar;□
28 Uningƣa jəng ḳilixḳa əllərni təyyarlanglar,
— Medialiḳlarning padixaḥliri, waliyliri wə barliḳ ḥөkümdarlirini, xundaḳla u ḥөküm sürgən zeminlarning barliḳ adəmlirini təyyarlanglar!
29 Xuning bilən yər yüzi təwrinip azablinidu; qünki Pərwərdigarning Babilƣa ḳarxi baƣliƣan niyətliri, yəni Babilning zeminini ḥeq adəm turmaydiƣan qөl-bayawan ḳiliwetix niyiti əməlgə axmay ḳalmaydu.

□ **51:19 «Yaḳupning nesiwisi Bolƣuqi...»** — Yaḳup muxu yərdə Yaḳup wə uning əwladliri Israilnimu kөrsitidu. «Yaḳupning nesiwisi» Hudaning Өzidur, əlwəttə. ■ **51:19** Yər. 10:16 □ **51:20 «Sən Israil Mening gөrzəm, Mening jəng ḳoralimdursən; sening bilən Mən əllərni bitqit ḳilimən, sening bilən padixaḥliḳlarni tarmar ḳilimən...»** — əyni tekisttə pəḳət «Sən mening gөrzəm...» deyilidu. Əmdi Hudaning bu səzliri kimgə eytilidu? Bəzi alimlar (peillarni «өtkən zaman»ƣa өzgərtip) Babilƣa eytilƣan, dəp ḳaraydu. Baxḳilar (kəlgüsidə Babil imperiyəsini wəyran ḳilidiƣan) Pars imperiyəsigə eytilidu, dəp ḳaraydu; biraḳ bizningqə ular Israilning өzigə eytilidu (24-ayətni kөrüng). Baxḳa pəyƣəmbərlərning səzliri boyiqimu, ahirḳi zamanlarda Israil həlḳi Hudaning bir jazalax ḳorali bolidu (məsilən, «Yəx.» 41:5, «Zək.» 12:7ni kөrüng). ■ **51:20** Yər. 50:23 □ **51:27 «qekətkə leqinkiliri»** — ibraniy tilida bu səz bəlkim qekətkə leqinkisining өsüx jəryanidiki əng ziyanliḳ basḳuqini kөrsitixi mumkin.

30 Babildiki palwanlar uruxtin ḳol üzidu;
Ular ḳoroɳanlirida amalsiz olturidu;
Ularning dərmani ḳalmaydu,
Ular ayallardək bolup ḳalidu;
Uning turaloɳulirioɳa ot ḳoyulidu;
Dərwaza salasunliri sundurulidu.■
31 Yügürüp keliwatḳan bir qaparmən yənə bir qaparməngə, bir həwərqi yənə bir həwərqigə Babil padixaḥining aldidila uqrixip ḳelip uningoɳa: —
«Silining pütkül xəḥərliri u qəttin bu qətkiqə ixoɳal ḳilindi;
32 Dərya keqikliri igiliwelindi,
Ḳomuxluḳlar otta kəydürüldi,
Palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!»
— dəp jakarlixidu.□
33 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: —
Babilning ḳizi təkxilinip qingdilidioɳan waḳti boloɳan hamandək besilidu;
Birdəmdila, uning ḥosuli orulidioɳan waḳti yetip bolidu!□
34-35 Zionda turoɳuqi ḳiz: — «Babil padixaḥi Neboḳadnəsar meni yutup,
Meni oɳajilap əzgən;
U iqimni boxitiloɳan ḳaqidək ḳilip ḳoyoɳan;
U əjdiḥadək meni yutup,
Ɵzini nazu-nemətlirim bilən toyoɳuzoɳan,
Meni ḳuruḳdap pak-pakiz ḳiliwətkən.
Manga, mening tenimgə ḳiloɳan zorawanliḳi Babilning bexioɳa qüxürülsun» — dəydu,
Wə Yerusalem: «Mening ḳanlirim Kaldiyədə turoɳuqilarning bexioɳa təkülsun» — dəydu.□
36 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mən sening dəwayingni soraymən,
Sən üqün ḳisas alimən;
Mən uning dengizini ḳurutimən, buliḳini ḳaoŋjiritimən.□ ■
37 Babil bolsa dəwə-dəwə harabilər,
Qilbərilərning turaloɳusi bolidu;
Zemini adəmni dəḥxət basidioɳan ḥəm daim ux-ux ḳilinidioɳan obyekt bolidu,
Ḥeq adəm xu yərdə turmaydu.
38 Ularning ḥəmmisi yax xirlardək ḥuwlixidu,

■ **51:30** Yər. 50:37 □ **51:32 «Dərya keqikliri igiliwelindi, ḳomuxluḳlar otta kəydürüldi, palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!» — dəp jakarlixidu»** — Babilning ḳandaḳ yol bilən ixoɳal ḳilinoɳanliḳining təpsilatliri tooɳruluḳ «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Pars ḳoxuni Əfrat dəryasining ekix yənilixini əzgərtiwetidu, dərya ḳiskə waḳit iqidila ḳurup ketidu. Parslar su yoḳ dəryadin mengip xəḥərgə kirdi. Xuning bilən xəḥər iqidiki «dərya keqikliri» birinqi bolup igiliwelindi. Xəḥər ətrapidiki «ḳomuxluḳlarning kəydürülüxi»din məḳsət xəḥərdin ḳaqḳanlaroɳa yoxurunoɳudək jaylar bolmisun üqün idi. □ **51:33 «uning ḥosuli orulidioɳan waḳti»** — bəlkim adəmliri wə imarətliri yiḳitilidioɳan, yəni uning jazalinix waḳtini kərsitidu. □ **51:34-35 «Babil padixaḥi Neboḳadnəsar meni yutup, meni oɳajilap əzgən; ...manga, mening tenimgə ḳiloɳan zorawanliḳi Babilning bexioɳa qüxürülsun» — dəydu, wə Yerusalem: «Mening ḳanlirim Kaldiyədə turoɳuqilarning bexioɳa təkülsun» — dəydu** — bu 34-35-ayəttiki səzligüqi «Zionda turoɳuqi ḳiz» bəlkim «adəmləxtürulgən» Yerusalemoɳa wəkil kelidu. **«manga, mening tenimgə ḳiloɳan zorawanliḳi..»** — bəlkim Yerusalem wə uning həlḳini kərsitidu. □ **51:36 «Mana, Mən sening dəwayingni soraymən, sən üqün ḳisas alimən; Mən uning dengizini ḳurutimən, buliḳini ḳaoŋjiritimən»** — Pars ḳoxuni Babildin ətidioɳan Əfrat dəryasini ḳurutidu. Ular xu yol bilən xəḥərni ixoɳal ḳilidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **51:36** Yər. 50:38

Arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu;□
39 Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən ularoɣa bir ziyapət təyyarlap koyimənki,
ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin
mənggügə uykuoɣa oɣərk bolup, kaytidin ḥeq oyoɣanmaydu, — dəydu Pərwərdigar.
□
40 Booɣuzlaxka yetiligən kozilardək wə billə yetiləngən koqkarlar ḥəm tekilərdək
Mən ularni booɣuzlaxka qüxürimən.

41 Xexakning ixoɣal kilinoɣanlikioɣa kara!
Pütkül yər yüzining pəhrining tutuloɣanlikioɣa kara!
Babilning əllər arisida adəmni dəḥxət basidioɣan obyekti boloɣanlikioɣa kara!□ ■
42 Dengiz Babil üstidin ərləp kətti;
U nuroɣunlioɣan dolkunlar bilən oɣərk boldi.□
43 Uning xəḥərliri adəmni dəḥxət basidioɣan obyekt,
Kaoɣjirak yər, bir qəl, ḥeqkim turmaydioɣan zemin boldi;
Ḥeqkandak insan balisi kaytidin xu yərlərdin ötməydu.
44 Mən Babilda Bəlni jazalaymən;
Mən uning aoɣzidin yutuwaloɣinini yanduriwalimən;
Əllər kaytidin uningoɣa karap ekip kelixməydu;
Bərḥək, Babilning sepili oɣulap ketidu. □
45 Uning otturisidin qikinglar, i həlkim!
Ḥərbiringlar Pərwərdigarning kattik oɣəzipidin öz jeninglarni elip bədər keqinglar!
46 Silər zeminda angliniwatkan pitnə-ioɣwadin yürikinglarni su kilmanglar wə
korkmanglar;
Bu yil bir pitnə-ioɣwa, kelər yili yənə bir pitnə-ioɣwa qikidu;
Zeminda zulum-zorawanlik partlaydu, ḥökümdarlar ḥökümdarlaroɣa karxi qikidu.
47 Xunga mana, xu künlər keliduki,
Mən Babildiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə kaldurulidu,
Uningda öltürülgənlər uning iqidə yikilidu;□
48 Xuning bilən asman wə zemin wə ularda bar boloɣanlar Babil üstidin xadliktin
yangraydu;
Qünki ximaldin ḥalak kiloɣuqilar uningoɣa jəng kilixka kelidu — dəydu Pərwərdigar.
49 Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki öltürülgənlər yikiloɣandək,
Babil Israilda öltürülgənlər tüpəylidin Babil yikilmay kalmaydu.□
50 Kiliqtin kaqkanlar, yirak ketinglar, ḥayal bolmanglar;
Qət yərlərdin Pərwərdigarni seoɣininglar,

□ **51:38 «Ularning ḥəmmisi yax xirlardək ḥuwlixidu, arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu» —** Babillikлar ḥarakkəxlikidin atiki qikkanidi. Bu ayət bəlkim xularning məst bolup «xir kəyp» boloɣanlikini bildüridu. 39-ayətnimu kerüng. Babilning padixaḥi Bəlxazar əmir-wəzirliri bilən billə məst boloɣanda, xəḥiri bəsülüp ixoɣal kilinoɣan («Dan.» 5-babni okung). □ **51:39 «Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən ularoɣa bir ziyapət təyyarlap koyimənki, ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin mənggügə uykuoɣa oɣərk bolup, kaytidin ḥeq oyoɣanmaydu» —** bu bexarətning əməlgə axuruluxini yənə «Dan.» 5-babta kerüng. □ **51:41 «Xexakning ixoɣal kilinoɣanlikioɣa kara» —** «Xexak» Babilni kərsitidioɣan ḥəjwiy, kinayilik bir isim. 25:26tiki izaḥatni kerüng. ■ **51:41** Yəx. 13:19; Yər. 25:26 □ **51:42 «dengiz … dolkunlar…» —** Təwrat-injilda kəp wakitlarda simvol süpitidə top-top koxunlarni kərsitidu. □ **51:44 «mən Babilda Bəlni jazalaymən» —** «Bəl» — (yaki «Marduk») Babilning əng muḥim buti. □ **51:47 «…Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə kaldurulidu, uningda öltürülgənlər uning iqidə yikilidu» —** demək, Babil həlki zeminidin ḥeq kaqalmaydioɣan bolidu. □ **51:49 «Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki öltürülgənlər yikiloɣandək, Babil Israilda öltürülgənlər tüpəylidin Babil yikilmay kalmaydu» —** ayəttiki əyni ibraniy tekistni qüxinix təs. Okurmənlər baxka tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi qokum tərjimimizdək boluxi kerək.

Yerusalemni esinglarоға kəltürünglar.□
51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki ⱨaⱪarətkə uqriduⱪ;
Xərməndiqiliktin yüzimiz təküldi;
Qünki yat adəmlər Pərwərdigarning өyidiki muⱪəddəs jaylarоға besip kirdi!».□
52 Xunga xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Mən uningdiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Uning pütkül zemini boyida yarilinip jan ⱨəlⱪumida ingrixidu.
53 Babil asmanlarоға kətürülgən bolsimu,
Uning yuⱪiri istiⱨkam-ⱪorоғini mustəⱨkəmləngən bolsimu,
Lekin Meningdin uningоға ⱨalak ⱪiloғuqilar yetip baridioған boldi, — dəydu Pərwərdigar.
54 Babildin nalə-pəryadning awazi,
Kaldiylərning zeminidin zor ⱨalakətning sadasi kətürülidu.
55 Qünki Pərwərdigar Babilni ⱨalak ⱪilmaⱪqi bolidu;
U uningdin warang-qurunglirini yoⱪitidu;
Sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu,
Ularning awazi xawⱪunlap kelidu.□
56 Qünki ⱨalak ⱪiloғuqi uningоға, yəni Babiloға jəng ⱪilixⱪa kelidu,
Xuning bilən uning palwanliri əsirgə qüxidu;
Ularning oⱪyaliri sundurulidu;
Qünki Pərwərdigar — ⱪisaslar aloғuqi Təngridur;
U yamanliⱪni yandurmay ⱪalmaydu.
57 — Mən uning əmirliri, danixmənliri, waliyliri, ⱨəkümdarliri wə palwanlirini məst ⱪilimən;
Ular mənggügə uhlaydu wə ⱪaytidin ⱨeq oyoғanmaydu — dəydu Padixaⱨ, — Nami samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloған Pərwərdigar.
58 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloған Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Babilning kəng sepilliri yər bilən yəksan ⱪilinidu,
Uning egiz dərwaziliri pütünləy kөydürülidu;
Xuning bilən əllərning jan tikip tapⱪan meⱨniti biⱨudə bolidu,
Əl-yurtlarning өzlirining japaliⱪ əjiri pəⱪət otⱪa yeⱪiloғu bolidu.□

59 Yəⱨuda padixaⱨi Zədəkiya təhtkə olturoғan tətinqi yili, Babiloға baroғinida Maⱨseyaⱨning nəwrisi, Neriyaning ooғli Seraya Zədəkiyaoға ⱨəmraⱨ bolup baroғan (Seraya bax oғojidar idi). Yərəmiya pəyoғəmbər uningоға səz tapilioған. □
60 Yərəmiya oram ⱪəөғəzgə Babilning bexioға qüxidioған barliⱪ külpətlərni, — yəni Babil tooғruluⱪ pütüklük bu barliⱪ səzlərni yazoғanidi;
61 wə Yərəmiya Serayaoға mundaⱪ dedi: — Sən Babiloға yetip baroғanda, bu səzlərning ⱨəmmisini oⱪup qiⱪip wə: —

□ **51:50 «Ⱪiliqtin ⱪaqⱪanlar, yiraⱪ ketinglar, ⱨayal bolmanglar; qət yərlərdin Pərwərdigarni seoғininglar, Yerusalemni esinglarоға kəltürünglar»** — eniⱪki, bu səzlər Babilda sürgün boloған Israillaroға eytilidu. □ **51:51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki ⱨaⱪarətkə uqriduⱪ; ...qünki yat adəmlər Pərwərdigarning өyidiki muⱪəddəs jaylarоға besip kirdi!»** — xübⱨisizki, bu səzlər Babilda sürgün boloғanlarning ⱪayoғurup eytidioғanliri bolidu. □ **51:55 «...sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu, ularning awazi xawⱪunlap kelidu»** — «sularning dolⱪunliri», «ularning awazi» bolsa bəlkim «ⱨalak ⱪiloғuqilar»ningki bolidu. Ular «dengiz»oға ohxitiloған (42-ayət); 56-ayət ularning ⱨərikitinimu kərsitidu. □ **51:58 «Xuning bilən əllərning jan tikip tapⱪan meⱨniti biⱨudə bolidu»** — əllərning bikar ixligini, «japaliⱪ əjiri» bəlkim zor xəⱨər-imperiyə boloған Babilni kөp meⱨnət singdurup ⱪurup qiⱪⱪanliⱪini kərsitidu («Ⱨab.» 2:13ni kərüng). □ **51:59 «Neriyaning ooғli Seraya Zədəkiyaoға ⱨəmraⱨ bolup baroғan (Seraya bax oғojidar idi),...»** — Seraya Baruⱪning akisi yaki ukisi idi. 32:12də uning bowisi «Maaseyaⱨ» deyilidu.

62 «Pərwərdigar, Sən bu jay tooɣruluk: — Mən uni yəksan kilimənki, uningda ɦeqkim, nə insan nə ɦaywan turmaydioɣan, mənggügə bir wəyranə bolidu — degənsən» — dəysən;
63 xundak kilip bu yazmini okup qikkandin keyin, uningoɣa tax tengip, Əfrat dəryasining otturisioɣa qərüwət,
64 wə: «Mən uning üstigə qüxürməkqi boloɣan külpətlər tüpəylidin, Babil *xu taxka* ohxaxla oɣərk bolup kaytidin ərliməydu; ular ɦalidin ketidu» — dəysən.
Yərəmiyaning səzliri muxu yərdə tügidi.

52

Yerusalemning bəsülüp ixoɣal kilinixi

1 Zədəkiya Yəɦudaoɣa padixaɦ boloɣanda yigirmə bir yexida idi; u Yerusalemda on bir yil ɦəküm sürdi. Uning anisi Libnaɦlik Yərəmiyaning kizi bolup, ismi Ɦamutal idi. ■
2 U *padixaɦ* Yəɦoakimning kiloɣinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil ixlarni kildi.
3 Pərwərdigarning Yerusalemoɣa ɦəm Yəɦudaoɣa karatkan oɣəzipi tüpəylidin, Pərwərdigar ularni Өz ɦuzuridin ɦəydiwətküqə boloɣan arilikta, təwəndiki ixlar yüz bərdi. Birinqidin, Zədəkiya Babil padixaɦioɣa isyan kətürdi.
4 Xundak boldiki, uning səltənitining tokkuzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə Babil padixaɦi Nebokədnəsar pütkül koxunioɣa yetəkqilik kilip Yerusalemoɣa ɦujum kilixka kəldi; ular uni korxiwelip bargaɦ kurup, uning ətrapida kaxa-potəylərni kuruxti. □ ■
5 Xuning bilən xəɦər Zədəkiyaning on birinqi yilioɣiqə muɦasiridə turdi.
6 Xu yili tətinqi ayning tokkuzinqi küni xəɦərdə eoɣir kəɦətqilik ɦəmmini baskan wə zemindikilər üqünmu ɦeq ax-ozuk kalmioɣanidi. □
7 Xəɦər sepili bəsüldi; barlik jənggiwar ləxkərlər kaqmakqi bolup, tün keqidə xəɦərdin bədər tikiwetixti. Ular padixaɦ baoɣqisioɣa yekin «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin ketixti (Kaldiylər bolsa xəɦərning ɦəmmə təripidə bar idi). Ular *Iordan jiloɣisidiki* «Arabaɦ tüzləngliki»ni boylap keqixti.
8 Lekin Kaldiylərning koxuni padixaɦni kooɣlap Yeriho tüzləngliki də Zədəkiyaoɣa yetixti; uning pütün koxuni uningdin tarkilip kətkənidi.
9 Wə ular padixaɦni tutup, Hamat zeminidiki Riblaɦ xəɦirigə, Babil padixaɦining aldioɣa apardi; u *xu yərdə* uning üstidin ɦəküm qikardi.
10 Babil padixaɦi Zədəkiyaning ooɣullirini uning kəz aldida kətl kildi; u Yəɦudaning barlik əmirlirinimu Riblaɦ xəɦiridə kətl kildi;
11 andin Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; Babil padixaɦi uni mis kixənlər bilən baoɣlap Babiloɣa elip kelip, ølgüqə zindanoɣa kamap koydi.

Mukəddəs ibadəthanining harab kilinoɣanlikі

12 Bəxinqi ayning oninqi künidə (bu Babil padixaɦi Nebokadnəsarning on tokkuzinqi yili idi) Babil padixaɦining hizmitidə boloɣan, pasiban begi Nebuzar-Adan Yerusalemoɣa yetip kəldi. □

■ **52:1** 2Pad. 24:18 □ **52:4 «...uning (Nebokədnəsarning) səltənitining tokkuzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə»** — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **52:4** 2Pad. 25:1; Yər. 39:1 □ **52:6 «zemindikilər üqünmu ɦeq ax-ozuk kalmioɣanidi»** — baxka birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ɦeq ax-ozuk kalmioɣanidi». Bu tərjimə tooɣra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəɦər ətrapidiki zemindin kəqip panaɦ izdəp xəɦərgə kirgənlərni kərsitidu. □ **52:12 «Bəxinqi ayning oninqi künidə...(Babil padixaɦi Nebokadnəsarning on tokkuzinqi yili...)»** — miladiyədin ilgiri 586-yili, 17-Awoɣust idi.

13 U Pərwərdigarning өyini, padixaһning ordisini wə xəһərdiki barliқ өylərni
көydүriwətti; barliқ bəһəywət imarətlərgə u ot қoyup көydүriwətti.
14 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki Kaldiylərning pütkül қoxuni Yerusalemning
ətrapidiki pütkül sepilini өrүwətti.
15 Pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namrat kixilərdin bir қismini, xəһərdə
қalоqan baxқa kixilərni, Babil padixaһi tərəpkə қeqip təslim bоlоqanlarni wə қalоqan
һünərwənlərni əsir қilip ularni elip kətti. □
16 Lekin pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namratlarning bir қismini
üzümzarliқlarni pərwix қilixқa wə terikqiliқ қilixқa қaldurdi.
17 Kaldiylər Pərwərdigarning өyidiki mistin yasalоqan ikki tüwrükni, das təgliklirini
wə Pərwərdigarning өyidiki mistin yasalоqan «dengiz»ni qeқip, barliқ mislirini
Babilоqa elip kətti. □ ■
18 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidiоqan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər, lahxigirlar, қaqilar,
piyalə-təһsilər һəm mistin yasalоqan barliқ əswablarni elip kətti;
19 daslar, huxbuydanlar, қaqilar, küldanlar, qiraоqdanlar, piyalilər wə jam-қədəһlərni
bolsa, altundin yasalоqan bolsimu, kümüxtin yasalоqan bolsimu, ularning һəmmisini
pasiban begi elip kətti. □
20 Sulayman padixaһ Pərwərdigarning өyi üqün mistin yasatқan ikki tüwrük wə
«dengiz», xundaқla uning təgiliki bоlоqan on ikki buқini u elip kətti; qünki bu mis
saymanlarning eоqirliқini өlqəx mumkin əməs idi.
21 Ikki tüwrük bolsa, һərbirining egizliki on səkkiz gəz, aylanmisi on ikki gəz kelətti;
һərbirining iqi kawak bolup, misning қelinliқi tət barmaқ idi. □ ■
22 Tüwrükning üstidiki bexi bolsa mis bolup, egizliki bəx gəz idi; uning pütün
aylanmisi tor xəklidə һəm anar nushisi bilən bezəlgənidi, һəmmisi mistin idi; ikkinqi
tüwrükmu uningоqa ohxax bolup, umu anar nushisi bilən bezəlgənidi.
23 Һərbir tüwrükning bexining yanlirida toқsan altə anar nushisi bar idi; torda jəmiy
bolup yüz anar nushisi bar idi.
24 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kaһin Seraya, orunbasar kaһin Zəfaniya wə
ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaқarnimu əsirgə aldi.
25 U xəһərdin ləxkərlərni baxқuridiоqan bir aоqwat əməldarni, xəһərdin tapқan
orda məsliһətqiliridin yəttini, yərlik һəlқni ləxkərlikkə tizimlioquqi, yəni қoxunning
sərdarining katipini wə xəһərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □
26 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni Babil padixaһining aldioqa, Riblaһoqa elip
bardi.
27 Babil padixaһi Hamat zeminidiki Riblaһda bu kixilərni қiliqlap өltürüwətti.
Xu yol bilən Yəһuda өz zeminidin sürgün қilindi.

Yəһuda Babiloqa sürgün қilinidu

28 Nebоқadnəsar sürgün қiloqan kixilərning sani mundaқ idi: — yəttinqi yili üq ming
yigirmə üq Yəһudiy;

□ **52:15 «қaloqan һünərwənlər»** — yaki «қaloqan top-top adəmlər». □ **52:17 «das təglikliri»** — bular bolsa «dengiz»din kiqik boloqan daslarni kətüridioqan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloqa elinoqan jabduқ-bisatlarni kөprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **52:17** Yər. 27:19 □ **52:19 «daslar, huxbuydanlar, қaqilar, küldanlar, qiraоqdanlar, piyalilər wə jam-қədəһlərni bolsa, altundin yasalоqan bolsimu, kümüxtin yasalоqan bolsimu, ularning һəmmisini pasiban begi elip kətti»** — bu altun-kümüx wə mistin yasalоqan barliқ қaqa-қuqilar wə barliқ əswablar, Yərəmiyaning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Қorəxning pərmani bilən Yerusalemoqa қayturuldi (27:21-22ni kərüng). □ **52:21 «gəz»** — (yaki «jəynək») Təwrattiki bir өlqəmdur, jəynəktin қolning uqioqiqə boloqan arilиқtur, təһminən 45 santimetr. ■ **52:21** 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15 □ **52:25 «bir aоqwat əməldar...»** — yaki pəқət «bir əməldar...».

29 Neboqadnəsarning on səkkizinqi yili u Yerusalemdin səkkiz yüz ottuz ikki kixini
sürgün qildi;
30 Neboqadnəsarning yigirmə üqinqi yili pasiban begi Nebuzar-Adan Yəhudiylardin
yəttə yüz qiriq bəx kixini sürgün qildi; jəmiy bolup sürgün qilinoɣanlarning sani tət
ming altə yüz kixi idi.□

Yəhoakinning sürgün boluxi

31 Xundaq boldiki, Yəhuda padixahi Yəhoakin sürgün boloɣan ottuz yəttinqi yili on
ikkinqi ayning yigirmə bəxinqi küni xu ix yüz bərdi: Əwil-Merodaq Babiloɣa padixah
boloɣan birinqi yili, u Yəhuda padixahi Yəhoakinning qəddini kətürüp, uni zindandin
qiqardi; ■
32 u uningoɣa mulayim səz qilip, uning ornini Babilda uning bilən birgə turoɣan baxqa
padixahlarning ornidin yuqiri qildi;
33 xuning bilən Yəhoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining qaloɣan hərbir
künidə hərdaim padixah bilən billə həmdastihan boluxqa muyəssər boldi.
34 Uning nesiwisi bolsa, Babil padixahining uningoɣa beoɣixlioɣan daimliq iltipati idi;
bu iltipat kündilik idi, yəni u uningoɣa taki aləmdin ətkiqə əmrining hərbir küni
muyəssər qilinoɣan.

□ **52:30 «Nebuzar-Adan Yəhudiylardin yəttə yüz qirik bəx kixini sürgün qildi; jəmiy bolup sürgün qilinoɣanlarning sani tət ming altə yüz kixi idi» —** bu sanlar «2Pad.» 24:14-16də hatiriləngəngə ohximaydu. «Yərəmiya»diki sanlar bəlkim Yerusalemdikilərni, «2Pad.»diki san pütünləy Yəhudadikilərni kərsitixi mumkin. Bu sanlar az kərünsimu, oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Yərəmiyaning həm Əzakiyalning bexarətliri boyiqə Yəhudadikilərning kəpinqisi «qiliq, qəhətqilik wə waba-kesəl» bilən əlgən bolsa kerək. ■ **52:31** 2Pad. 25:27-30

Yərəmiyaning yiƣa-zarliri

«Yərəmiya pəyƣəmbərning yiƣa-zarliri» •••• 1-munajat — Yerusalemning ķayƣu-ḫəsriti

1 |□| (Aləf) Aḫ!
Ilgiri adəmlər bilən liķ tolƣan xəḫər,
Ḫazir xunqə yiganə olturidu!
Əllər arisida katta bolƣuqi,
Ḫazir tul hotundək boldi!
Ɵlkilər üstidin ḫəküm sürgən məlikə,
Ḫaxarƣa tutuldi!□
2 |□| (Bət) U keqiqə aqqiķ yiƣa kətürməktə;
Məngzidə kəz yaxliri taramlimaķta;
Axniliri arisidin,
Uningƣa təsəlli beridiƣan ḫeqbiri yoķtur;
Barliķ dostliri uningƣa satķunluķ ķildi,
Ular uningƣa düxmən bolup kətti.□ ■
3 |□| (Giməl) Yəḫuda jəbir-japa ḫəm eƣir ķulluķ astida,
Sürgünlükkə qiķti;
U əllər arisida musapir boldi,
Ḫeq aram tapmaydu;
Uni ķooƣliƣuqilarning ḫəmmisi,
Uningƣa yetixiwelip, uni tar yolda ķistaydu;□
4 |□| (Dalət) Ḫeqkim ḫeytlarƣa kəlmigənliki tüpəylidin,
Zionƣa baridiƣan yollar matəm tutmaķta.
Barliķ ķowuķliri qəldərəp ķaldi,
Kaḫinliri aḫ-zar kətürməktə,
Ķizliri dərd-ələm iqididur;
Ɵzi bolsa,
Ķattiķ azablanmaķta.
5 |□| (He) Küxəndiliri uningƣa hojayin boldi,
Düxmənliri ronaķ tapmaķta;
Qünki uning kəpligən asiyliķliri tüpəylidin,
Pərwərdigar uni jəbir-japaƣa ķoydi.
Uning baliliri kəlməskə kətti,
Küxəndisigə əsir bolup sürgün boldi. □
6 |□| (Waw) Barliķ ḫərmət-xəḫriti Zionning ķizidin kətti;
Əmirliri yaylaķni tapalmiƣan kiyiklərdək boldi;
Ularning owqidin ɵzini ķaquruƣudək ḫeq dərmani ķalmidi.□

□ **1:1 «Aḫ! Ilgiri adəmlər bilən liķ tolƣan xəḫər, ḫazir xunqə yiganə olturidu!...»** — izaḫat: birinqi babta Yərəmiya Yerusalemni musibəttə bolƣan ayal yaki ķiz süpitidə təswirləydu, uning dərdidə ķayƣuridu. Ķariximizqə, muxu babtiki «u» Yerusalem (Zion)ni kərsitidu, xundaķla «u» musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə kərünidu. Birinqi babta «mən» — pəyƣəmbər ɵzini Yerusalemning ornigə ķoyup, musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə Yerusalemning ornida ķayƣuridu («mən» yaki «u» ayalqə rodta ipadilәngən). □ **1:2 «Axniliri» ... «dostliri»....** — Yerusalemƣa ittipaķdax bolayli degən yat əllərni yakiYerusalemdikilər tayanƣan butlarni kərsitidu. ■ **1:2** Zəb. 6:6-7 □ **1:3 «Yəḫuda jəbir-japa ḫəm eƣir ķulluķ astida...»** — baxķa birhil tərjimisi «Yəḫuda jəbir-japa ḫəm eƣir ķulluķtin keyin, ...». □ **1:5 «Düxmənliri ronaķ tapmaķta»** — baxķa birhil tərjimisi «Düxmənliri uni bulang-talang ķildi». □ **1:6 «Barliķ ḫərmət-xəḫriti Zionning ķizidin kətti»** — yaki «Barliķ ḫərmət-xəḫriti Zionning ķizidin elip ketildi».

7 |□| (Zain) Harlanƣan, sərgərdan bolƣan künliridə,
Həlḳi küxəndisining ḳoliƣa qüxkən,
Ḥeqkim yardəm ḳolini sozmiƣan qaƣda,
Yerusalem ḳədimdə өzigə təwə bolƣanlirini,
Ḳimmətlik bayliḳlirini yadiƣa kəltürməktə;
Küxəndiliri uningƣa məshirilik ḳaraytti;
Küxəndiliri uning nabut bolƣanliḳini məshirə ḳilixti.□
8 |□| (Hət) Yerusalem əxəddiy eƣir gunaḥ sadir ḳilƣan;
Xuning bilən u ḥaram boldi;
Uning yalingaqliḳini kөrgəqkə,
Uni ḥөrmətligənlər ḥazir uni kəmsitidu;
Uyatta, uḥ tartḳiniqə u kəynigə buruldi.□ ■
9 |□| (Tət) Uning өz ḥəyzliri etəklirini bulƣiwətti;
U aḳiwitini ḥeq oylimiƣandur;
Uning yiḳilixi ajayib boldi;
Uningƣa təsəlli bərgüqi yoḳtur;
— «Aḥ Pərwərdigar, harlanƣinimƣa ḳara!
Qünki düxmən *ḫalimdin* mahtinip kətti!»■
10 |□| (Yod) Küxəndisi ḳolini uning ḳimmətlik nərsiliri üstigə sozdi;
Өzining muḳəddəs jayiƣa əllərning besip kirgənlikini kөrdi;
Sən əsli ularni ibadət jamaitinggə «kirixkə bolmaydu» dəp mən'i ḳilƣanƣu!
11 |□| (Kaf) Bir qixləm nan izdəp,
Uning həlḳining ḥəmmisi uḥ tartmaḳta;
Jenini saḳlap ḳelix üqünla,
Ular ḳimmətlik nərsilirini axliḳḳa tegixti.
«Aḥ Pərwərdigar, ḳara!
Mən ərziməs sanaldim.■
12 |□| (Laməd) Əy өtüp ketiwatḳanlar,
Bu silər üqün ḥeq ix əməsmu?
Ḳarap baḳ, mening dərd-əlimimdək baxḳa dərd-ələm barmidu?
Pərwərdigar otluḳ ƣəzipini qüxürgən künidə,
Uni mening üstümgə yüklidi.■
13 |□| (Məm) U yuḳiridin ot yaƣdurdi, ot sөngəklirimdin өtüp kөydürdi.
U ularning üstidin ƣəlibə ḳildi.
U putlirim üqün tor-tuzaḳni ḳoyup ḳoydi,
Meni kəynimgə yandurdi,
U meni nabut ḳildi,
Kün boyi U meni zəipləxtürdi.
14 |□| (Nun) Asiyliḳlirim boyunturuḳ bolup boynumƣa baƣlandi;
Ḳolliri tanini qing qigip qəmbərqas ḳiliwətti;
Asiyliḳlirim boynumƣa artildi;
U dərmanimni məndin kətküzdi;
Rəb meni mən ḳarxiliḳ kөrsitəlməydiƣanlarning ḳolliriƣa tapxurdi.
15 |□| (Saməḳ(Rəb barliḳ baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti;
U mening hil yigitlirimni ezixkə,
Üstümdin ḥөküm qiḳirixḳa kengəx qaḳirdi.

□ **1:7 «Ḥeqkim yardəm ḳolini sozmiƣan qaƣ»** — Yəḥuda ḥərdaim baxḳa əllər bilən ittipaḳdax bolmaḳqi bolup kəlgən — lekin ḥalḳiliḳ pəyttə «ittipaḳdaxliri» uningƣa ḥeq yardəm ḳilmiƣan. □ **1:8 «Xuning bilən u ḥaram boldi»** — baxḳa birhil tərjimisi «Xunga u mazaḳning obyekti boldi». ■ **1:8** Yəx. 47:3 ■ **1:9** Ḳan. 32:29 ■ **1:11** Yər. 52:6 ■ **1:12** Ayup 19:21; Zəb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Rəb goya üzüm kəlqikidiki üzümlərni qəyligəndək,
Yəhudaning pak ķizini qəyliwətti.□
16 |□| (Ayin) Muxular tüpəylidin taramlap yiƣlimaķtimən;
Mening kəzlirim, mening kəzlirimdin su eķiwatidu;
Manga təsəlli bərgüqi, jenimni əsligə kəltürgüqi məndin yiraķtur;
Balilirimning kəngli sunuķtur,
Qünki düxmən ƣəlibƏ ķildi.□ ■
17 |□| (Pe) Zion ķolini sozmaķta,
Lekin uningƣa təsəlli bərgüqi yoķ;
Pərwərdigar Yaķup tooƣruluķ pərman qüxürdi —
Ķoxniliri uning küxəndiliri bolsun!
Yerusalem ular arisida nijis nərsə dəp ķaraldi.□

Yerusalem səzləydu

18 |□| (Tsadə(Pərwərdigar ħəķķaniydur;
Qünki mən Uning əmrigə hilaplik ķildim!
Əy, barlik həlķlər, anglanglar!
Dərdlirimgə ķaranglar!
Pak ķizlirim, yax yigitlirim sürgün boldi!
19 |□| (Kof) Axnilirimni qaķirdim,
Lekin ular meni aldiƣanidi;
Jan saķliƣudək ozuķ-tülük izdəp yürüp,
Kaħinlirim ħəm aķsaķallirim xəħərdə nəpəstin ķaldi.■
20 |□| (Rəx) Ķara, i Pərwərdigar, qünki azar qekiwatimən!
Ħəddidin ziyadə asiylik ķiloƣinim tüpəylidin,
Iq-baoƣrim ķiyniliwatidu,
Yürikim ərtilip kətti.
Sirtta ķiliq *anisini balisidin* juda ķildi,
Ɵylirimdə bolsa ələm-waba ħəküm sürməktə!□ ■
21 |□| (Xiyn) *Həķlər* aħ-zarlirimni anglidi;
Lekin təsəlli bərgüqim yoķtur;
Düxmənlirimning ħəmmisi külpitimdin həwərdar bolup,
Bu ķiloƣiningdin huxal boldi;
Sən jakarliƣan künni ularning bexioƣa qüxürgəysən,
Xu qaoƣda ularning ħali meningkidək bolidu. □
22 |□| (Taw) Ularning barlik rəzillikini kəz aldingoƣa kəltürgəysən,
Barlik asiyliķlirim üqün meni ķandak ķiloƣan bolsang,
Ularoƣimu xundak ķiloƣaysən;
Qünki aħ-zarlirim nuroƣundur,
Ķəlbim azabtin zəiplixip kətti!

□ **1:15 «Rəb barlik baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti» —** «otturumdila» bolsa Yerusalemning otturisida. □ **1:16 «Manga təsəlli bərgüqi, jenimoƣa mədət bərgüqi» —** Huda Ɵzidur. **«Balilirimning kəngli sunuķtur» —** oķurmənlərning esidə barki, səzligüqi ħazir Yerusalem, xunga «mening balilirim» əzidə turuwatķanlarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:16** Yər. 13:17 □ **1:17 «Ķoxniliri uning küxəndiliri bolsun!» —** baxķa birhil tərjimisi: «Uning küxəndiliri ətrapioƣa olaxsun!». ■ **1:19** Yər. 30:14 □ **1:20 «Ɵylirimdə bolsa ələm-waba ħəküm sürməktə» —** ibraniy tilida «Iqidə bolsa ələm-waba ħəküm sürməktə». ■ **1:20** Yəx. 16:11; Yər. 48:36 □ **1:21 «Sən jakarliƣan kün…» —** Huda Yərəmiyaoƣa wə baxķa pəyƣəmbərlərgə Israilni jazalaydioƣan bir künni ħəm yat əllərni jazalaydioƣan bir künni wəħiy ķiloƣanidi.

2

2-munajat — Yerusalemning jazalinixi

1 |□| (Aləf) Rəb ƣəzəp buluti bilən Zion ķizini xundaķ ķaplidi!
U Israilning xərəp-julasini asmandin yərgə qərüwətti,
Ƣəzipi qüxkən künidə Øz təhtipərini ḥeq esidə ķaldurmidi.□
2 |□| (Bət) Rəb Yaķupning barliķ turalƣulirini yutuwətti, ḥeq ayimidi;
U ķəḥri bilən Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķorƣanlirining ḥəmmisini ƣulatti;
U padixaḥlikni əmirliri bilən nomuska ķoyup,
Yər bilən yəksan ķiliwətti.□
3 |□| (Gimməl) U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti;
Düxmənni tosuƣan ong ķolini Uning aldidin tartiwaldi;
Lawuldap køygən øz ətrapini yəp kətküqi ottək,
U Yaķupni køydürüwətti. □
4 |□| (Dalət) Düxməndək U oķyasini kərdi;
Uning ong ķoli etixķa təyyarlanƣanidi;
Køzigə issiķ kərüngənlərning ḥəmmisini küxəndisi kəbi ķirdi;
Zion ķizining qediri iqidə,
Ķəḥrini ottək yaƣdurdi;
5 |□| (He) Rəb düxməndək boldi;
U Israilni yutuwaldi,
Ordilirining ḥəmmisini yutuwaldi;
Uning ķəl'ə-ķorƣanlirini yoķatti,
Yəḥudaning ķizida matəm wə yiƣa-zarlarni køpəytti.
6 |□| (Waw) U Uning kəpisini baƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti;
U ibadət sorunlirini yoķitiwətti;
Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni *həlķining* esidin qiķiriwətti;
Ƣəzəp oti bilən padixaḥ ḥəm kaḥinni qətkə ķeķiwətti.□
7 |□| (Zain) Rəb ķurbangaḥini taxliwətti,
Muķəddəs jayidin waz kəqti;
U Ziondiki ordilarning sepillirini düxmənning ķoliƣa tapxurdi;
Ḥətta Pərwərdigarning øyidə,
Ular ḥeyt-ayəm künidikidək təntənə ķilixti!
8 |□| (Hət) Pərwərdigar Zion ķizining sepilini qeķiwetixni ķarar ķiloƣan;
U uningƣa *ḫalak* əlqəm tanisini tartip ķoyoƣan;
U ķolini qeķixtin ḥeq üzmidi;
U ḥəm istiḥkamlarni ḥəm sepilni zarlatti;

□ **2:1 «Israilning xərəp-julasi» … «(Hudaning) Øz təhtipəri» —** bular Hudaning muķəddəs ibadəthanisini køzdə tutuxi mumkin. □ **2:2 «Yaķupning barliķ turalƣuliri» —** «Yaķup» muxu ayətlərdə Yaķupning əwladlirini, yəni Israillarni kərsitidu, əlwəttə. **«Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķorƣanlirining ḥəmmisini ƣulatti» —** «ķəl'ə-ķorƣanliri» bəlkim Yəḥudaning mustəḥkəm xəḥərlirini kərsitidu. □ **2:3 «U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti» —** Təwratta, «münggüz»lər køp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥritini bildüridu. Muxu yərdə Israilning pəhri bolƣan abruyluķ mətiwərlirini yaki batur əzimətlirini kərsitixi mumkin. Münggüzlər adəmning bexidin əskən əməs! **«U Yaķupni køydürüwətti» —** muxu yərdə «Yaķup» Yaķupning (Israilning) zemini wə xəḥər-yezilirini kərsitidu. □ **2:6 «U Uning kəpisini baƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti» —** «Uning kəpisi» muxu yərdə yənə muķəddəs ibadəthanini kərsitidu; gərqə ibadəthana ƣayət zor imarət bolsimu, ibadəthana Huda aldida pəķət bir «kəpə», waķitliķ bir nərsə, halas. **«U ibadət sorunlirini yoķitiwətti» —** yaki «u ibadət sorunini yoķitiwətti». Bu keyinki tərjimə tooƣra bolsa, umu ibadəthanini kərsitidu. **«Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni həlķining esidin qiķiriwətti» —** «xabatlar», (yəni «xabat künliri») — «xabat» dəm elix küni, Huda Israiliƣa: Silərgə muķəddəs kün bolsun dəp bekitkən, xənbə künini kərsitidu.

Ikkisi təng ḥalsirap ḳayoɣurmaḳta.□
9 |□| (Tət) Uning dərwaziliri yər tegigə oɣərḳ bolup kətti;
U uning təmür-taḳaḳlirini parə-parə ḳiliwətti.
Padixaḥi ḥəm əmirliri əllər arisiɣa palandi;
Təwrattiki tərbiyə-yolyoruḳ yoḳap kətti,
Pəyoɣəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu.□
10 |□| (Yod) Zion ḳizining aḳsaḳalliri,
Yərdə zuwan sürməy olturmaḳta;
Ular baxliriɣa topa-qang qeqixti;
Ular beligə bəz yəgiwelixti;
Yerusalemning pak ḳizlirining baxliri yərgə kirip kətküdək boldi.
11 |□| (Kaf) Mening kəzlirim taramliɣan yaxlirimdin ḥalidin kətti;
Iqi-baoɣrilirim zərdapoɣa toldi;
Jigirim yər yüzigə təkülüp parə-parə boldi,
Qünki həlḳimning ḳizi nabut ḳilindi,
Qünki xəḥər koqilirida narsidilər ḥəm bowaḳlar ḥoxsiz yatmaḳta.
12 |□| (Laməd) Ular xəḥər koqilirida yarilanoɣanlardək ḥalidin kətkəndə,
Anilirining ḳuqiḳida yetip jan talaxḳanda,
Anilariɣa: «Yemək-iqmək nədə?» dəp yalwuruxmaḳta.□
13 |□| (Məm) Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən?
Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem ḳizi?
Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng ḳilarmən, i Zionning pak ḳizi?
Qünki sening yarang dengizdək qəksizdur;
Kim seni saḳaytalisun?□
14 |□| (Nun) Pəyoɣəmbərliringning sən üqün kərgənliri bimənilik ḥəm əhməḳliḳtur;
Ular sening ḳəbiḥlikingni ḥeq axkarə ḳilmidi,
Xundaḳ ḳilip ular sürgün boluxungning aldini almidi.
Əksiqə ularning sən üqün kərgənliri yaloɣan bexarətlər ḥəm ezitḳuluḳlardur. □
15 |□| (Saməḳ(Yeningdin ətüwatḳanlarning ḥəmmisi sanga ḳarap qawaklixidu;
Ular üxḳirtip Yerusalemning ḳiziɣa bax qayḳaxmaḳta: —

□ **2:8 «Pərwərdigar … uningɣa ḥalak əlqəm tanisini tartip ḳoyoɣan» —** demək, Ḥəmmigə Ḳadir Huda Yerusalemning ḥalak boluxini alliḳaqan təpsiliy əlqəp ḳoyoɣanidi. □ **2:9 «Uning dərwaziliri yər tegigə oɣərḳ bolup kətti» —** kona zamanlarda xəḥərning ḳowuḳ-dərwaziliri mətiwərlər soraḳ ḳilix, nəsiḥət ḳilix, məsliḥət berixkə olturidioɣan jay idi (5:14ni kərüng). **«Təwrattiki tərbiyə-yolyoruḳ» —** yaki «Təwrat». Ibraniy tilida «təwrat» degən səz «yolyoruḳ», «tərbiyə» degən mənidə. **«Pəyoɣəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu» —** «pəyoɣəmbərliri» Hudaning pəyoɣəmbərliri əməs, bəlki «Yəḥudaning pəyoɣəmbərliri». Bu kinayilik gəp, u «sahta pəyoɣəmbərlər»ni kərsitidu (14-ayət, «Yər.» 14:13-18nimu kərüng); Əzakiyal pəyoɣəmbər wə Yərəmiya pəyoɣəmbər alliḳaqan Yerusalemning wəyran ḳilinixi tooɣruluḳ aldin’ala təpsiliy bexarət bərgənidi. □ **2:12 «Yemək-iqmək nədə?» —** ibraniy tilida: «Nan-xarab nədə?». Ḳuroɣaḳqiliḳ tüpəylidin bəlkim pəḳət xarabla ḳaldimu, su yoḳmidu? □ **2:13 «Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən? Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem ḳizi? Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng ḳilarmən, i Zionning pak ḳizi?…» —** ayəttiki barliḳ səzlər bəlkim Zionning dərd-əlimini əlqigili bolmaydioɣanliḳini kərsitixi mumkin (ahirida «yarang» tooɣruluḳ səzləydu). **«…sening yarang dengizdək qəksizdur» —** ibraniy tilida «… sening bəsülgən jaying dengizdək qəksizdur». □ **2:14 «…sən üqün kərgənliri yaloɣan bexarətlər» —** «bexarətlər» ibraniy tilida «yüklər» yaki «yükligən bexarətlər». Adəttə «yük» degən səz bexarətning eoɣirliḳini, wəzinini, muḥim səz ikənlikini kərsitidu. Bu yərdə «yük», xübḥisizki, ḥəjwiy gəp bolup, muxundaḳ kixilərning «bexarətliri» kixilərgə ḥeq ilḥam yaki mədət bərməy, əksiqə, əməliyəttə, adəmlərgə «eoɣir yük» artidioɣanliḳni kərsitidu. «Ezitḳuluḳ»ning baxḳa birhil tərjimisi «qiḳirixḳa (yəni, sürgün boluxḳa) səwəbqi» degən bolidu.

«Güzəllikning jəwhiri, pütkül jahanning hursənliki» dəp atalƣan xəhər muxu-midu?»□
16 |□| (Pe) Barlik düxmənliring sanga karap aoƣzini yooƣan eqip *mazak kilmakta*,
Ux-ux kilixip, qixlirini oƣuqurlatmakta;
Ular: «Biz uni yutuwalduk!
Bu bərhək biz kütkən kündur!
Biz buni əz kəzimiz bilən kərüxkə muyəssər bolduk!» — deməktə.
17 |□| (Ayin) Pərwərdigar Əz niyətlirini ixka axurdi;
Kədimdin tartip Əzining bekitkən səzigə əməl kildi;
U heq rəhim kilmay oƣulatti;
U düxmənni üstüngdin xadlandurdi;
Küxəndiliringning münggüzini yukiri kətürdi.□
18 |□| (Tsadə(Ularning kəngli Rəbgə nida kilmakta!
I Zion kizining sepili!
Yaxliring dəryadək keqə-kündüz aksun!
Əzünggə aram bərmə;
Yax tamqiliring taramlaxtin aram almisun!■
19 |□| (Kof) Tün keqidə ornungdin tur,
Kəqtə jesək baxlinixi bilən nida kil!
Kənglüngni Rəbning aldioƣa sudək tək;
Narsidiliringning hayati üqün uningoƣa kolliringni kətür!
Ular barlik koqiliring dokmuxida kəhətqiliktin halidin kətməktə.
20 |□| (Rəx) Kara, i Pərwərdigar, oylap bakkaysən,
Sən kimgə muxundak muamilə kilip bakkan?!
Ayallar əz mewiliri — ərkə bowaklirini yeyixkə bolamdu?
Kahin həm pəyoƣəmbərni Rəbning mukəddəs jayida əltürüxkə bolamdu?!■
21 |□| (Xiyn) Yaxlar həm kerilar koqilarda yetixmakta;
Pak kizlirim wə yax yigitlirim kiliqlinip yikildi;
Ularni oƣəziping qüxkən künidə kirdingsən;
Ularni heq ayimay soydungsən.
22 |□| (Taw) Sən heyt-bayram künidə jamaətni qakiroƣandək,
Meni tərəp-tərəplərdin besixka wəhimilərni qakirding;
Pərwərdigarning oƣəzəp künidə kaqkanlar yaki tirik kaloƣanlar yok idi;
Əzüm ərkilitip qong kiloƣanlarni düxminim yəp kətti.□

3

3-munajat — Jaza wə ümid •••• Azab tartkuqi dərd-ələm təkidu

1 |□| (Aləf) Mən uning oƣəzəp tayikini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən.□

□ **2:15 «Yeningdin ətüwatkanlarning hammisi sanga karap qawaklixidu»** — bu «qawaklixix» məshirə kilixni bildürsə kerək. Yərusalemni kürsitioƣan «güzəllikning jəwhiri» «pütkül jahanning hursənliki» degən ibarilər «Zəb.» 50:2 wə 48:2din elinoƣan. □ **2:17 «Kədimdin tartip Əzining bekitkən səzigə əməl kildi…»** — Pərwərdigar uzundin buyan (Musa pəyoƣəmbər dəwridin tartip) Israiloƣa butpərəslik wə itaətsizlikning akiwiti tooƣruluk agahlandurup kəlgənidi. ■ **2:18** Yər. 14:17; Yioƣ. 1:16 ■ **2:20** Yioƣ. 4:10 □ **2:22 «Meni tərəp-tərəplərdin besixka wəhimilərni qakirding»** — «Yər.» 20:3 wə 10ni kərüng. □ **3:1 «Mən uning oƣəzəp tayikini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən…»** — 3-babta (1-66) səzligüqi bəlkim Yərəmiyaning əzi; u bəzi yərlərdə (1) «Yerusalemoƣa wəkil bolup» səzləydu; (2) (bizningqə) yənə bəzi yərlərdə Mukəddəs Roh uning arkilik Məsihning gunahimiz üqün tartidioƣan kurbanlik azablirini aldin'ala kərsitidu. **«Mən uning oƣəzəp tayikini yəp jəbir-zulum kərgən adəmdurmən»** — muxu ayəttiki «adəm» degən səz, adəttə «ərkək», «ooƣul bala», batur-palwanni kərsitidu.

2 Meni U ḥəydiwətti,
Nurƣa əməs, bəlki ḳarangƣuluḳḳa mangdurdi;
3 Bərḥəḳ, U kün boyi ḳolini manga ḳayta-ḳayta ḥujum ḳildurdi;
4 |□| (Bət) Ətlirimni wə terilirimni ḳaḳxal ḳiliwətti,
Səngəklirimni sunduruwətti.
5 U manga muḥasirə ḳurdi,
Ət süyi wə japa bilən meni ḳapsiwaldi.
6 U meni əlgili uzun bolƣanlardək ḳapḳarangƣu jaylarda turuxḳa məjbur ḳildi.
7 |□| (Giməl) U meni qiḳalmaydiƣan ḳilip qitlap ḳorxiwaldi;
Zənjirimni eƣir ḳildi.
8 Mən warḳirap nida ḳilsammu,
U duayimni ḥeq ixtimidi.
9 U yollirimni jipsilaxḳan tax tam bilən tosuwaldi,
Qiƣir yollirimni əgri-toḳay ḳiliwətti.
10 |□| (Dalət) U manga paylap yatḳan eyiḳtək,
Pistirmida yatḳan xirdəktur.
11 Meni yollirimdin burap tetma-titma ḳildi;
Meni tügəxtürdi.
12 U oḳyasini kerip,
Meni oḳining ḳarisi ḳildi.
13 |□| (He) Oḳdenidiki oḳlarni bərəklirimgə sanjitḳuzdi.□
14 Mən əz həlḳimgə rəswa obyekti,
Kün boyi ularning məshirə nahxisining nixani boldum.
15 U manga zərdabni toyƣuqə yutḳuzup,
Kəkrə süyini toyƣuqə iqküzdi.
16 |□| (Waw) U qixlirimni xeƣil taxlar bilən qeḳiwətti,
Meni küllərdə tügüldürdi;
17 Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraḳlaxturuldi;
Arambəhxning nemə ikənlikini untup kəttim.□
18 Mən: «Dərmanim ḳalmidi, Pərwərdigardin ümidim ḳalmidi» — dedim.
19 |□| (Zain) Mening har ḳilinƣanlirimni, sərgədan bolƣanlirimni,
Əmən wə ət süyini *yəp-iqkinimni* esinggə kəltürgəysən!□
20 Jenim bularni ḥərdaim əsləwatidu,
Yərgə kirip kətküdək bolmaḳta.
21 Lekin xuni kənglümgə kəltürüp əsləymənki,
Xuning bilən ümid ḳaytidin yanidu, —■
22 |□| (Hət) Mana, Pərwərdigarning əzgərməs meḥribanliḳliri! Xunga biz tügəxmiduḳ;
Qünki Uning rəḥimdilliḳlirining ayiƣi yoḳtur;□ ■
23 Ular ḥər səḥərdə yengilinidu;
Sening ḥəḳiḳət-sadiḳliḳing tolimu moldur!■
24 Əz-əzümgə: «Pərwərdigar mening nesiwəmdur;

□ **3:13 «Oḳdenidiki oḳlarni bərəklirimgə sanjitḳuzdi»** — ibraniylar bərəkni wijdan yaki ḥessiyatning mənbəsi dəp ḳaraytti. □ **3:17 «Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraḳlaxturuldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Jenimni tinq-hatirjəmliktin yiraḳlaxturdungsən». □ **3:19 «Mening har ḳilinƣanlirimni, sərgədan bolƣanlirimni, əmən wə ət süyini yəp-iqkinimni esinggə kəltürgəysən!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mening har ḳilinƣanlirim, mening sərgərdan bolƣanlirimni əslisəm, əmən yegəndək wə ət süyini iqi-walƣandək bolimən». ■ **3:21** Zəb. 73:17 □ **3:22 «Pərwərdigarning əzgərməs meḥribanliḳliri! Xunga biz tügəxmiduḳ;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning əzgərməs meḥribanliḳliri ḥərgiz üzülməydu;...» ■ **3:22** Yəx. 1:9; Ḥab. 3:13 ■ **3:23** Zəb. 30:5

Xunga mən Uningoɳa ümid baoɳlaymən» — dəymən.■
25 |□| (Tət) Pərwərdigar Өzini kütkənlərgə,
Өzini izdigən jan igisigə meɦribandur;
26 Pərwərdigarning nijatini kütüx,
Uni süküt iqidə kütüx yahxidur.□
27 Adəmning yax waqtida boyunturuqni kətürüxi yahxidur.□
28 |□| (Yod) U yeganə bolup süküt qilip oltursun;
Qünki Rəb buni uningoɳa yüklidi.
29 Yüzini topa-tupraққa təgküzsun,
— Eɦtimal, ümid bolup qalar?□ ■
30 Məngzini uroɳuqioɳa tutup bərsun;
Til-aɦanətlərni toyoɳuqə ixitsun!
31 |□| (Kaf) Qünki Rəb əbədil-əbəd insandin waz kəqməydu;
32 Azar bərgən bolsimu,
Өzgərməs meɦribanliқlirining molluқi bilən iqini aoɳritidu;
33 Qünki U insan balilirini har qilixni yaki azablaxni halioɳan əməstur.
34 |□| (Laməd) Yər yüzidiki barliқ əsirlərni ayaoɳ astida yanjixқa,
35 Ққmmidin Aliy Boloɳuqining aldida adəmni өz қққidin məɦrum qilixқa,
36 Insanoɳa өz dəwasida uwal qilixқa, — Rəb bularning ққmmisigə guwaɦqi əməsmu?
37 |□| (Məm) Rəb uni buyrumioɳan bolsa,
Kim deginini əməlgə axuralisun?■
38 Külpətlər bolsun, bəht-saadət bolsun, ққmmisi Ққmmidin Aliy Boloɳuqining aoɳzidin kəlgən əməsmu? ■
39 Əmdi tirik bir insan nemə dəp aoɳrinidu,
Adəm balisi gunaɦlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?□
40 |□| (Nun) Yollirimizni təkxürüp sinap biləyli,
Pərwərdigarning yenioɳa yənə qaytayli;
41 Qollirimizni kənglimiz bilən billə ərxtiki Təngrigə kətürəyli!
42 Biz itaətsizlik qilip səndin yüz əriduқ;
Sən kəqürüm qilmiding.
43 |□| (Samək(Sən өzüngni oɳəzəp bilən qaplap, bizni qooɳliding;
Sən өltürdüng, ққq rəɦim qilmiding.
44 Sən Өzüngni bulut bilən qaplioɳansənki,
Dua-tilawət uningdin ққq ətəlməs.
45 Sən bizni həlқlər arisida daxқal wə nijasət qilding.
46 |□| (Pe) Barliқ düxmənlirimiz bizgə qarap aoɳzini yooɳan eqip *mazaқ qildi*;
47 Üstimizgə qüxti alaқzadilik wə ora-tuzaқ,
Wəyranqiliқ ққm ɦalakət.
48 Həlқimning qizi nabut boloɳini üqün,

■ **3:24** Ққb. 2:3 □ **3:26 «Uni süküt iqidə kütüx yahxidur»** — «süküt iqidə» degənlik muxu yərdə yənə «səwr-taқət bilən» degənnimu bildüridu. □ **3:27 «Adəmning yax waқtida boyunturuқni kətürüxi yahxidur»** — bu ayətning bəlkim ikki mənisi bar: — (1) adəm yax waқtida japa-muxəқətni kərüx yahxi ixtur; (2) Babilning boyunturuқi yüklәngənlər (sürgün boloɳanlar) arisidin yaxlar ahirida bu boyunturuқning (təhminən 60 yildin keyin) elip taxlinixini kərələydu. Xunga xu qaoɳda «boyunturuқni kətürgən yaxlar»ning bəhti bolidu; ularoɳa nisbətən «yaxliқta boyunturuқni kətürüx yahxi ixtur». □ **3:29 «Yüzini topa-tupraққa təgküzsun»** — ibraniy tilida «aoɳzini tupraққa bastursun». Bu ɦərikət қattiқ dua-tilawət qilixni bildüridu. ■ **3:29** Ros. 8:22 ■ **3:37** Zəb. 33:9 ■ **3:38** Yəx. 45:7; Am. 3:6 □ **3:39 «Əmdi tirik bir insan nemə dəp aoɳrinidu, adəm balisi gunaɦlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?»** — gunaɦlirimizning tegixlik jazasi jismaniy ққm roɦiy ələm bolsa, biz tirik qaoɳda xu tegixlik jazani tehi tartmiduқ.

Kəzümdin yaxlar əstəng bolup aḳmaḳta.
49 |□| (Ayin) Kəzüm yaxlarni üzülməy təküwatidu,
Ular ḫeq tohtiyalmaydu,
50 Taki Pərwərdigar asmanlardin təwəngə nəzər selip *ḫalimizoɣa* ḳarioɣuqə.
51 Mening kəzüm Roḫimoɣa azab yətküzməktə,
Xəḫirimning barliḳ ḳizlirining Ḫali tüpəylidin.
52 |□| (Tsadə(Manga səwəbsiz düxmən boloɣanlar,
Meni ḳuxtək ḫədəp owlap kəldi.
53 Ular orida jenimni üzməkqi bolup,
Üstümgə taxni qəridi.
54 Sular beximdin texip aḳti;
Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim.□
55 |□| (Kof) Ḫangning tüwliridin namingni qaḳirip nida ḳildim, i Pərwərdigar;
56 Sən awazimni angliding;
Ḳutulduruxḳa nidayimoɣa ḳuliḳingni yupuruwalmioɣin!
57 Sanga nida ḳiloɣan künidə manga yeḳin kəlding,
«Ḳorḳma» — deding.
58 |□| (Rəx) I rəb, jenimning dəwasini əzüng soriding;
Sən manga ḫəmjəmət bolup ḫayatimni ḳutḳuzdung.
59 I Pərwərdigar, manga boloɣan uwalliḳni kərdüngsən;
Mən üqün ḫəküm qiḳaroɣaysən;
60 Sən ularning manga ḳiloɣan barliḳ əqmənliklirini,
Barliḳ ḳəstlirini kərdungsən.
61 |□| (Xiyn) I Pərwərdigar, ularning aḫanətlirini,
Meni barliḳ ḳəstligənlirini anglidingsən,
62 Manga ḳarxi turoɣanlarning xiwirlaxlirini,
Ularning kün boyi kəynimdin kusur-kusur ḳilixḳanlirini anglidingsən.
63 Olturoɣanlirida, turoɣanlirida ularoɣa ḳarioɣaysən!
Mən ularning *məshirə* nahxisi boldum.
64 |□| (Taw) Ularning ḳolliri ḳiloɣanliri boyiqə,
i Pərwərdigar, bexioɣa jaza yanduroɣaysən;
65 Ularning kəngüllirini kaj ḳiloɣaysən!
Bu sening ularoɣa qüxidioɣan ləniting bolidu!
66 Oɣəzəp bilən ularni ḳooɣlioɣaysən,
Ularni Pərwərdigarning asmanliri astidin yoḳatḳaysən!

4

4-munajat — Harabilik iqidə turoɣan Yerusalem

1 |□| (Aləf) Aḫ! Altun xunqə julasiz bolup kətti!
Sap altun xunqə tutuḳ bolup kətti!
Muḳəddəs əydiki taxlar ḫərbir koqining bexioɣa təkülüp qeqildi!□
2 |□| (Bət) Zionning ooɣulliri xunqə ḳimmətlik,

□ **3:54 «Sular beximdin texip aḳti; Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yərəmiya pəyoɣəmbər «su azgili»ɣa taxliwetilgən. Lekin muxu ayətlərdə eytiloɣan dərdlər axu sərgüzəxttin exip ketidu. □ **4:1 «Muḳəddəs əydiki taxlar...»** — muḳəddəs ibadəthanining tərkibi boloɣan yoɣan oyuloɣan taxlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «taxlar» muḳəddəs ibadəthanidiki «gəḫər, yaḳutlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu; lekin bu gəḫərlərni Neboḳadnəsar miladiyədin ilgiriki 605-yili Babiloɣa elip kətkənidi.

Sap altunƣa tegixküsiz idi,
Ḥazir sapal kozilardək,
Sapalqining ḳoli yasiƣanliriqilikmu *ḳimmiti yoḳ* dəp ḳariliwatidu!
3 |ב| (Gimәl) Ḥətta qilbərilər əmqikini tutup berip balilirini emitidu;
Lekin mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi.□
4 |ד| (Dalət) Bowaḳning tili ussuzluḳtin tangliyiƣa qaplixiwatidu;
Kiqik balilar nan tiliməktə,
Ḥeqkim ularƣa oxtup bərməywatidu.
5 |ה| (He) Nazunemətlərni yəp kəngənlər koqilarda sarƣiyip yüridu;
Səsün kiyim kiydürülüp qong ḳilinƣanlar tezəklikni ḳuqaḳlap yetiwatidu.
6 |ו| (Waw) Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur;
Qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi.□
7 |ז| (Zain) Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, teni ḳizil yaḳutlardin parḳiraḳ idi,
Təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi.□
8 |ח| (Hət) Ḥazir qirayliri ḳurumdin ḳara;
Koqilarda kixilər toniyalmiƣudək bolup ḳaldi;
Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi;
U ḳaḳxallixip yaƣaqtək bolup kətti. □
9 |ט| (Tət) Ḳiliqta əltürülgənlər ḳəḥətqiliktə əlgənlərdin bəhtliktur;
Qünki ular ḳaḳxal bolup kətməktə,
Tupraḳning mewiliri bolmiƣaqḳa yiḳitilmaḳta.
10 |י| (Yod) Baƣri yumxaḳ ayallar əz ḳolliri bilən balilirini ḳaynitip pixurdi;
Həlḳimning ḳizi nabut ḳilinƣinida balilar ularning gəxi bolup ḳaldi.
11 |כ| (Kaf) Pərwərdigar ḳəḥrini qüxürüp piƣandin qiḳti,
Otluḳ ƣəzipini təkti;
Zionda bir ot yeḳip,
Uning ullirini yutuwətti.
12 |ל| (Laməd) Yər yüzidiki padixaḥlar wə jaḥanda barliḳ turuwatḳanlar bolsa,
Nə küxəndə nə düxmənning Yerusalemning ḳowuḳliridin bəsüp kiridiƣanliḳiƣa ixənməytti.
13 |מ| (Məm) Ḥalbuki, pəyƣəmbərlirining gunaḥliri tüpəylidin,
Kaḥnlirining ḳəbiḥlikliri tüpəylidin,
Ularning *Zionda* ḥəḳḳaniylarning ḳanlirini təkkənliki tüpəylidin,
— Bu ix *bexiƣa* qüxti!□
14 |נ| (Nun) Ḥazir ular ḳarƣulardək koqilarda tenəp yürməktə,
Ular ḳanƣa bulƣanƣanki,

□ **4:3 «…mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi»** — təgiḳuxlar adəttə əz balilirini baḳmaydu; baliliri əz-əzini baḳidu. □ **4:6 «Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur; qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəḥirining üstigə ot-günggürt yaƣdurup jazaliƣan. Xuning bilən uning tartḳan jazasi intayin ḳiskə boloƣan, Yerusalemningkidək uzunƣiqə sozuloƣan əməs, yənə kelip u «adəmning ḳoli»ning zorawanliḳiƣa uqriƣan əməs. □ **4:7 «Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, … təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi»** — «Nazariy»lar bolsa məlum məzgildə yaki əmürwayət əzlirini Hudaƣa alaḥidə atap tapxuroƣan kixilərdur. Ular «Nazariy» boloƣan waḳitta qaqlirini qüxürməytti, ḥeqḳandaḳ ḥaraḳ-xarab iqməytti (Təwrat, «Qəl.» 6:1-21ni kərüng). □ **4:8 «Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi»** — ibraniy tilida: «terisi ustihanliriƣa qaplixidu». □ **4:13 «Pəyƣəmbərlərning gunaḥliri»ni əməs, bəlki «pəyƣəmbərlirining gunaḥliri»** — Israilda turoƣan bu «pəyƣəmbərlər» Hudani əməs, bəlki həlḳni razi ḳilix üqün səz ḳiliwatḳan sahta pəyƣəmbərlərni kərsitidu.

Ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu. □
15 |□| (Samәḳ(Həḳ ularɣa: «Yoḳulux! Napaklar! Yoḳulux! Yoḳulux, bizgə təgküqi boluxma!» dəp warḳirixmaḳta.
Ular ḳeqip tərəp-tərəpkə sərgərdan bolup kətti;
Lekin əllər: «ularning arimizda turuxiɣa bolmaydu!» — dəwatidu.
16 |□| (Pe) Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti;
U ularni ḳayta nəzirigə almaydu;
Kaḥinlarning ḥərmiti ḳilinmidi,
Yaxanɣanlarmu ḥeq meḥribanlik kərmidi.□
17 |□| (Ayin) Kəzimiz yardəmni biḥudə kütüp ḥalidin kətti;
Dərwəkə bizni ḳutḳuzalmiɣan bir əlni kütüp kəzət munarlirimizda turup kəlduḳ.□ ■
18 |□| (Tsadə(Düxmənlirimiz izimizdin ḳooɣlap yürdi;
Xunga koqilarda yürəlməyttuḳ;
Əjilimiz yeḳinlaxti, künlirimiz toxti;
Qünki əjilimiz kəldi!
19 |□| (Kof) Peyimizgə qüxkənlər asmandiki bürkütlərdin ittik;
Taoɣlardimu bizni ḳooɣlap yügürdi,
Bayawandimu bizni bəktürmidə paylaxti.
20 |□| (Rəx) Jenimizning nəpisi boloɣan, Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɣini ularning ora-tuzaḳlirida tutuldi;
Biz u tooɣrisida: «uning sayisidə əllər arisida yaxaymiz» dəp oyliduḳ!□
21 |□| (Xiyn) I uz zeminida turoɣuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɣin!
Lekin bu *jaza* ḳədəḥi sangimu ətidu;
Sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!□
22 |□| (Taw) Ḳəbiḥlikingning jazasioɣa Hatimə berilidu, i Zion ḳizi;
U seni sürgünlükkə ḳayta elip kətməydu;
Lekin, i Edom ḳizi, u sening ḳəbiḥlikingni jazalaydu;
U gunaḥliringni eqip taxlaydu!

5

5-munajat — Israilning rəḥim tiləx duasi

□ **4:14 «Ular ḳanɣa buloɣanɣanki, ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu»** — Musa pəyɣəmbərgə tapilanɣan ḳanun boyiqə, «ələk»kə təgkən adəm «buloɣanɣan», «napak» ḥesablinatti. Өlgən nərsilərgə yaki «napak» adəmlərgimu təgkən kixilər əzliri bir məzgilgiqə «napak» bolidu. Muxu kaḥinlar wə pəyɣəmbərlər xunqə kəp adəmlərni əltürgənki, kiyim-keqəkliri ḥərdaim «buloɣanɣan» bolup, ḥeqkim ularɣa tegixkə petinalmaytti. □ **4:16 «Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti»** — ibraniy tilida səzmusəz: «Pərwərdigarning yüzi ularni tarḳitiwətti» deyilidu. □ **4:17 «…bizni ḳutḳuzalmiɣan bir əl»** — Israil ḥərdaim awwal Misir bilən, andin Asuriyə bilən ittipaḳ tüziməkqi bolup, ulardin yardəm soraytti (məsilən, 5:6ni, «Yər.» 2:18ni kərüng). ■ **4:17** Əz. 29:16 □ **4:20 «Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɣini»** — Israilning padixaḥini kərsitidu. «Məsiḥ ḳilix» kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɣan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḥ tiklinix murasimida bexioɣa puraḳliḳ yaoɣ ḳuyulatti. Bu «məsiḥ ḳilix» (yaki «məsiḥləx») dəp ataloɣan. Keyin padixaḥ «məsiḥ ḳilinoɣan» yaki «Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɣini» («Pərwərdigarning məsiḥligini») dəp ataloɣan. «Məsiḥ ḳilix» murasimi Hudaning ḥoḳuḳi wə alaḥidə yardimi uningɣa tapxuruloɣanliḳini kərsitidu. Əysa «Məsiḥ»ning üstigə bolsa yaoɣ əməs, bəlki Muḳəddəs Roḥ ḳuyuloɣan. □ **4:21 «I uz zeminida turoɣuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɣin!»** — Edom Israiloɣa өq bolup, ḥərdaim Israilning bexioɣa külpət qüxkəndə hux bolidu. **«Lekin bu jaza ḳədəḥi sangimu ətidu; sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!»** — «ḳədəḥ» — Hudaning oɣəzipigə toloɣan «ḳədəḥ»ni kərsitidu (məsilən, «Yər.» 25:15-17, 28ni kərüng). Edom uni iqkən künidə «yalingaq» bolup, düxmənning ḥujumioɣa muḥapizətsiz ḳalidu, xuningdək bulang-talangoɣa uqrap hijalətkə ḳaldurulidu.

1 Beximizoɳa qüxkənlərni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
Ⱪara, bizning rəswaqilikta ⱪaloɳinimizni nəziringgə aloɳaysən!
2 Mirasimiz yatlaroɳa,
Өylirimiz yaⱪa yurtluⱪlaroɳa tapxuruldi. □
3 Biz yetim-yesirlər, atisizlar bolup ⱪalduⱪ;
Anilirimizmu tul ⱪaldi.
4 Iqidioɳan suni setiweliximiz kerək;
Otunni pəⱪət puloɳa aloɳili bolidu.
5 Bizni ⱪooɳlioɳuqilar tap basturup keliwatidu;
Ⱨalsirap, ⱨeq aram tapalmaymiz.
6 Jan saⱪlioɳudək bir qixləm nanni dəp,
Misir ⱨəm Asuriyəgə ⱪol berip boysunoɳanmiz.
7 Ata-bowilirimiz gunaⱨ sadir ⱪilip dunyadin kətti;
Biz bolsaⱪ, ularning kəbiⱨlikining jazasini kətürüxkə ⱪalduⱪ.
8 Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur;
Bizni ularning ⱪolidin azad ⱪiloɳuqi yoⱪtur.□
9 Dalada ⱪiliq tüpəylidin,
Nenimizni tepixⱪa jenimizni təwəkkul ⱪilmaⱪtimiz.
10 Terimiz tonurdək ⱪizik,
Aqlik tüpəylidin ⱪizitma bizni basmaⱪta.
11 Zionda ayallar,
Yəⱨuda xəⱨərliridə pak ⱪizlar ayaoɳ asti ⱪilindi.
12 Əmirlər ⱪolidin daroɳa esip ⱪoyuldi;
Aⱪsaⱪallarning ⱨərmiti ⱨeq ⱪilinmidi.
13 Yax yigitlər yaroɳunqaⱪta japa tartmaⱪta,
Ooɳul balilirimiz otun yüklərni yüdüp dəldəngxip mangmaⱪta.
14 Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi;
Yigitlər nəoɳmə-nawadin ⱪaldi.□
15 Xad-huramlik kənglimizdin kətti,
Ussul oyniximiz matəmgə aylandi.
16 Beximizdin taj yikildi;
Ⱨalimizoɳa way! Qünki biz gunaⱨ sadir ⱪilduⱪ!
17 Buning tüpəylidin yürəklirimiz mujuldi;
Bular tüpəylidin kəzlirimiz ⱪarangoɳulaxti —
18 — Zion teoɳioɳa ⱪarap kəzlirimiz ⱪarangoɳulaxti,
Qünki u qəldərəp kətti,
Qilbərə uningda paylap yürməktə.
19 Sən, i Pərwərdigar, mənggügə ⱨəküm sürisən;
Təhting dəwrdin-dəwrgə dawamlixidu.
20 Sən nemixⱪa bizni daim untuysən?
Nemixⱪa xunqə uzunoɳiqə bizdin waz keqisən?
21 Bizni yeningoɳa ⱪayturoɳaysən, i Pərwərdigar!
Xundaⱪ boloɳanda biz ⱪaytalaymiz!
Künlirimizni ⱪədimkidək əsligə kəltürgəysən,
22 — Əgər sən bizni mutləⱪ qətkə ⱪaⱪmioɳan bolsang,
Əgər bizdin qəksiz oɳəzəplənmigən bolsang!

□ **5:2 «Mirasimiz»** — Israiloɳa təwə ⱪilinoɳan zeminini kərsitidu. Huda uloroɳa uni miras ⱪiloɳanidi. □ **5:8 «Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur»** — «ⱪullar» bəlkim mustəbit ⱨəkümdarlikⱪa qikⱪan ⱪullarni kərsitidu; Təwrat «Pənd.» 30:21-22ni kərüng. □ **5:14 «Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi»** — adət boyiqə aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazilirida olturup sot-ⱨəküm bəja kəltürətti.

Əzakiyal

Hudaning alamət kərünüxliri — Əzakiyalning qaḵirilixi wə uningoɣa tapxuruloɣan həwər

1 Ottuzinqi yili, tətinqi ayning bəxinqi künidə, mən Kewar dəryasioɣa sürgün ḵilinoɣanlar arisida turoɣan məzgildə, mana asmanlar eqilip, mən Hudaning alamət kərünüxlirini kərdüm. □ ■
2 Tətinqi ayning bəxinqi küni — Yəḥoakinning sürgün boloɣanliḵining bəxinqi yili idi —
3 Kaldiylərning zeminida, Kewar dəryasi boyida, Buzining ooɣli Əzakiyal kaḥinoɣa Pərwərdigarning səzi kəldi — xu yərdə Pərwərdigarning ḵoli uning wujudioɣa ḵondi.
4 Mən kərdüm, mana! Ximaldin boran-qapḵun kətürüldi; yooɣan bir bulut wə uni orap turoɣan bir ot, uning ətrapida bir yoruḵluḵ julalinip turatti; otturisidin, yəni xu ot iqidin, issiḵtin julalanoɣan parḵirax mistək bir kərünüx kəründi.
5 Yənə uning otturisidin, tət ḥayat məhluḵ kəründi; ularning kərünüxi xundaḵ idiki: — ularda insanning ḵiyapiti bar idi; □
6 ularning ḥərbirining təttin yüzi bar idi; ḥərbirining təttin ḵaniti bar idi. ■
7 Ularning tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning tuyaḵlirioɣa ohxaytti; ular parḵiritiloɣan mistək parlap turatti.
8 Tət yenida, ḵanatliri astida insanningkidək birdin ḵoli bar idi; tətisining ḥərbirining təttin yüzi wə təttin ḵaniti bar idi; □ ■
9 ularning ḵanatliri bir-birigə tutax idi; ular yürgəndə ḥeqyaḵḵa burulmaytti; ular ḥəmmisi udul aldioɣa yürətti.
10 Ularning yüz kərünüxliri insanningkidək idi; u tətisining ong təripidə xirn-ingkidək yüzi bar idi; tətisining sol təripidə buḵiningkidək yüzi bar idi; tətisining bürkütningkidək yüzimu bar idi.■
11 Ularning yüzliri ənə xundaḵ idi. Ḵanatliri yuḵirida kerilip turatti; ḥərbirining ikki ḵaniti ikki təripidiki məhluḵning ḵanitioɣa tutixatti; yənə ikki ḵaniti əz tenini yepip turatti.
12 Ularning ḥərbiri uduloɣa ḵarap mangatti; ularda boloɣan roḥ nəgə barimən desə, ular xu yərgə mangatti; ular mangoɣanda ḥeqḵaysi tərəpkə burulmaytti. □
13 Ḥayat məhluḵlarning ḵiyapiti bolsa, kəyüp yalḵunlap turoɣan otning qooɣidək, məx'əllərdək idi; muxu ot uyan-buyan aylinip məhluḵlar arisida yürətti; ot intayin yalḵunluḵ idi, ottin qaḵmaḵlar qeḵip turatti;
14 ḥayat məhluḵlar qaḵmaḵtək pal-pul ḵilip uyaḵtin-buyaḵḵa yügürüp turatti.
15 Mən ḥayat məhluḵlaroɣa ḵaridim, mana ḥayat məhluḵlarning ḥərbirining yenida yərdə turidioɣan, ularning yüzigə udullanoɣan birdin qaḵ turatti;

□ **1:1 «Ottuzinqi yili»** — Əzakiyalning əziningki 30-yili bolsa kerək. Əzakiyal əsli kaḥin bolup, ottuz yaxḵa kirgəndə muḵəddəs ibadəthanidiki toluḵ kaḥinliḵ ornioɣa (bolupmu ḵurbanliḵ ḵilixḵa) qiḵixi kerək idi. Biraḵ u sürgün bolup, undaḵ nesiwigə muyəssər bolalmidi. ■ **1:1** Zəb. 137:1 □ **1:5 «ularda insanning ḵiyapiti bar idi»** — bu səzlər, eḥtimal, muxu məhluḵlarning ərə turoɣan ḥalitini kərsitidu. Məhluḵlar sürətlənɣən almaxlar bəzidə ərənqə rodta, bəzidə ayalqə rodta kərülidu. Bəlkim ularning kərünüxi pəyoɣəmbərgə bir təripi ərənqə ḵiyapəttə, yənə bir təripi ayalqə ḵiyapəttə kərüngən boluxi mumkin. ■ **1:6** Əz. 10:14 □ **1:8 «tətisining ḥərbirining təttin yüzi wə təttin ḵaniti bar idi»** — bəzi alimlar: — «tətisining ḥərbirining yenida ikkidin insanningkidək ḵoli bar idi» dəp tərjimə ḵilidu — demək, ḥərbir məhluḵning təttin əməs, bəlki ikkidin ḵoli bar idi. ■ **1:8** Əz. 10:8 ■ **1:10** Əz. 10:14; Wəḥ. 4:7 □ **1:12 «ularda boloɣan roḥ»** — bəlkim Hudaning Roḥidur.

16 qaqlarning xəkli wə yasilixi beril yaqutning kərünüxidə idi; tətisining birhilla kərünüxi bar idi; ularning xəkli wə yasilixi bolsa, qaqning iqidə qaq bardək idi.□ ■
17 Məhluqlar mangoɣanda, ular yüzləngən tət təripining ɧəmmisigə udul mangatti; mangoɣanda ular ɧeq burulmaytti.
18 Qaqlarning ultangliri bolsa, intayin egiz ɧəm dəɧxətlik idi; ular tətisining ultanglirining pütün ətrapi kəzlər bilən toloɣanidi. ■
19 ɧayat məhluqlar mangoɣanda, qaqlar ularoɣa yandixip mangatti; ɧayat məhluqlar yərdin kətürülgəndə, qaqlarmu kətürülətti. ■
20 Roɧ nəgə mang desə, ular xu yərgə mangatti — demək, ularning roɧi *Roɧqa* əgixip mangatti. Qaqlar ular bilən təng kətürülətti; qünki məhluqlarning roɧi qaqlirida idi. □
21 Məhluqlar mangoɣanda, qaqlarmu mangatti; məhluqlar tohtioɣanda, qaqlarmu tohtaytti; ular yərdin kətürülginidə, qaqlarmu ularoɣa qoxulup təng kətürülətti; qünki ɧayat məhluqlarning roɧi qaqlarda idi.
22 ɧayat məhluqlarning baxliri üstidə bir yooɣan kəz yətküsiz gümbəzgə ohxaydioɣan bir nərsə turatti; u hrustaldək dəɧxətlik parqirap, ularning bexi üstidə yeyilip turatti. □
23 Bu gümbəzdək nərsining astida ularning qanatliri kerilip, bir-birigə tegixip turatti; ɧərbir məhluqning əz tenining ikki yenini yapidioɣan ikkidin qaniti bar idi.□
24 Ular mangoɣanda, mən qanatlirining sadasini anglidim — u uluoɣ sularning xarqirioɣan sadasidək, ɧəmmigə Qadirning awazidək — qoxunning yürüx qiliwatqan qaoɣdiki sürən-xawqunlirining sadasidək idi; ular tohtap turoɣan qaoɣlarda, ular qanatlirini təwəngə qüxürətti.
25 Wə ularning bexi üstidiki gümbəzdək nərsə üstidin bir awaz anglandi. Ular tohtap turoɣan qaoɣlarda, ular qanatlirini təwəngə qüxürətti.
26 Ularning bexi üstidiki gümbəzdək nərsə üstidə, kək yaqut kəbi bir təhtning siymasi turatti; bu təht siymasining üstidə, tolimu yuqirida, insan qiyapitidə kərüngən bir zat turatti.
27 Wə mən bu zatni belining üsti təripining turqi mistək parqiroɣan, ətrapini ot orap turoɣan qiyapəttiki bir kərünüxtə kərdüm; wə belining asti təripining turqi, otning qiyapitidə idi, uning ətrapida küqlük yoruqluq turatti.
28 Bu ətrapida turoɣan küqlük yoruqluqning kərünüxi bolsa, yamoɣurluq künidiki bulutta pəyda boloɣan ɧəsən-ɧəsənning kərünüxidək idi. Bu bolsa Pərwərdigarning xan-xəripining qiyapitining kərünüxi idi. Buni kərüpla mən düm yiqildim; wə mən səzləwatqan birsining awazini anglidim.□ ■

2

Əzakiyalning wəzipisi

□ **1:16 «...qaqning iqidə qaq bardək idi»** — baxqa birhil tərjimisi: «...bir qaq yənə bir qaq bilən girələxkən idi». ■ **1:16** Əz. 10:9,10 ■ **1:18** Əz. 10:12 ■ **1:19** Əz. 10:16 □ **1:20 «Roɧ nəgə mang desə, ular xu yərgə mangatti...»** — «Roɧ» muxu yərdə bəlkim Hudaning Roɧini kərsitidu. □ **1:22 «bir yooɣan kəz yətküsiz gümbəz»** — bu gümbəz 26-ayət boyiqə Hudaning təhtining ulini kərsitidu. **«u hrustaldək dəɧxətlik parqirap»** — yaki «u muzsiman dəɧxətlik parqirap...». □ **1:23 «ɧərbir məhluqning əz tenining ikki yenini yapidioɣan ikkidin qaniti bar idi»** — baxqa birhil tərjimisi: «ɧərbir məhluqning yapquqi ikki qaniti bar idi» — demək, ɧərbirining tenini yapidioɣan ikki qaniti bar idi. Bizning tərjimimiz boyiqə, bir yəlinixkə uqqanda, qanatliridin ikkisini ixlitidu, yənə bir yəlinixkə uqqanda, baxqi ikki qanitini ixlitidu. □ **1:28 «Bu ətrapida turoɣan küqlük yoruqluqning kərünüxi bolsa, yamoɣurluq künidiki bulutta pəyda boloɣan ɧəsən-ɧəsənning kərünüxidək idi»** — bu səzlər, bəlkim bu küqlük nurning Pərwərdigarning kərünüxining ətrapida qəmbərsiman xəkildə boloɣanliqini kərsitidu. ■ **1:28** Dan. 10:9

1 Wə U manga: I insan ooɳli, ornungdin dəs tur, wə Mən sanga səz ḳilimən, — dedi.
2 U manga səz ḳiloɳanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turoɳuzdi; wə mən manga səz
Ḳiloɳuqining awazini anglap turdum. □ ■
3 Wə U manga: — «I insan ooɳli, Mən seni Israil balilirioɳa, yəni Manga asiylik ḳiloɳan
asiy «yat əllər»gə əwətimən; bügüngə ḳədər ḥəm ular ḥəm ularning ata-bowliri
Manga yüz ərüp asiylik ḳilip kəlməktə», — dedi.□ ■
4 — «Bu balilar bolsa nomussiz wə kəngli ḳattiḳtur; Mən seni ularoɳa əwətimən; sən
ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar xundak dəydu!» — degin —
5 xuning bilən ular məyli ḳulak salsun, salmisun (qünki ular asiylik ḳilidioɳan bir
jəmət) — əzliri arisida ḥəḳiḳiy bir pəyoɳəmbərning turoɳanliḳini tonup yetidu.■
6 Əmdi sən, i insan ooɳli, gərqə sanga tikən-jioɳanlar ḥəmrah bolsimu, wə sən
qayanlarning arisida tursangmu, ulardin ḳorḳma, wə səzliridinmu ḳorḳma; xundak,
ularning səzliridin ḳorḳma, wə zərdilik ḳaraxliridin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki
ular asiy bir jəmättur. □ ■
7 Sən ular tingxisun, tingximisun Mening səzlirimni ularoɳa yətküz; qünki ular asiylik
ḳiloɳuqilardur.
8 Wə sən, i insan ooɳli, sanga eytḳan səzlirimgə ḳulak sal; bu asiy jəmättək tətür
bolmioɳin; aoɳzingni eqip, Mən sanga bərginimni yegin».■
9 — Mən ḳarisam, mana manga sozuloɳan bir ḳol turuptu; wə mana, uningda bir
oram yazma turuptu.
10 U kəz aldimda uni eqip yeyip ḳoydi; uning aldi-kəynining ḥəmmə yerigə hət
yeziloɳanidi; uningoɳa yeziloɳanliri mərsiyə, matəm səzliri wə dərd-ələmlərdin ibarət
idi.□

3

1 Wə U manga: — I insan ooɳli, erixkiningni yegin; bu yazmini yəp, berip Israil
jəmətigə səz ḳiloɳin, dedi.■
2 Xuning bilən mən aoɳzimni aqtim, U manga yazmini yegüzdi.
3 U manga: — I insan ooɳli, ḳorsiḳingni tok ḳilip, iqi-baoɳringni Mən sanga bərgən bu
oram yazma bilən tolduroɳin, — dedi. Xuning bilən mən yedim, aoɳzimda u ḥəsəldək
tatliḳ idi. ■
4 Wə U manga mundak dedi: «I insan ooɳli, baroɳin, Israil jəmətigə baroɳin, Mening
səzlirimni ularoɳa yətküzgin. ■
5 Qünki sən oɳəyriy yeziḳtiki yaki tili təs bir əlgə əməs, bəlki Israil jəmətigə
əwətilding;

□ **2:2 «U manga səz ḳiloɳanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turoɳuzdi»** — «Roḥ», muxu yərdə xübḥisizki, Hudaning Roḥini kərsitidu. ■ **2:2** Əz. 3:24; Dan. 10:10 □ **2:3 «Manga asiylik ḳiloɳan asiy «yat əllər»»** — muxu yərdə «yat əllər» kinayilik gəp bolup, xübḥisizki «Israil» (ximaliy padixaḥlik) wə Yəḥuda (jənubiy padixaḥlik) degən ikki əlni kəsitidu. Ular Hudaoɳa «yat», ular qətəlliklərdək butḳa qoḳundi. «Israil» (ximaliy padixaḥlik) 125 yil ilgiri Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloɳanidi. Asuriyə imperiyəsi oɳlioɳandin keyin, bəlkim sürgün boloɳan kəp Israillar Babilda ḳelip, sürgün boloɳan «Yəḥuda»dikilər bilən arilixip bir bolup kətkən. ■ **2:3** Yər. 3:25 ■ **2:5** Əz. 33:33 □ **2:6 «gərqə sanga tikən-jioɳanlar ḥəmrah bolsimu, wə sən qayanlarning arisida tursangmu,...»** — «tikən-jioɳanlar» wə «qayanlar» degənlər xübḥisizki, Israillarni kərsitidu. ■ **2:6** Yər. 1:8, 17; Əz. 3:9; Luḳa 12:4; 1Pet. 3:1 ■ **2:8** Wəḥ. 10:9 □ **2:10 «U kəz aldimda uni eqip yeyip ḳoydi; uning aldi-kəynining ḥəmmə yerigə hət yeziloɳanidi»** — adəttə, «oram yazmilar»da pəḳət iqidila hət yeziḳlik bolatti. Alimlarning bu oram yazmining «aldi-kəyni»gə hət yeziloɳanliḳi tooɳruluk ḥərhil pikri bar. Xübḥisizki, uning bir əḥmiyiti xuki, Hudaning sap səzlirigə ḥeqkimning ḳoxumqə səzlərni yezix mumkinqiliki yoḳ idi; bizningqə, bu ix yənə Hudaning ularni əyibləydioɳan səzlirining nuroɳunliḳini təkitləydu. ■ **3:1** Yər. 15:16; 2:8; Wəḥ. 10:9 ■ **3:3** Zəb. 19:10-11; 119:103; Wəḥ. 10:10 ■ **3:4** Yər. 1:17

6 — oŋəyriy yeziqtiki ħəm tili təs, səzlirini qüxəngili bolmaydioŋan kəp əllərgə əwətilmiding; Mən seni xularoŋa ətətkən bolsam, ular sanga qulaq salatti!

7 Biraq Israil jəməti sanga qulaq salmaydu, qünki ularning ħeqbiri Manga qulaq selixni halimaydu; qünki pütün Israil jəmətining qapiqi tong wə kəngli qattiqtur.

8 Mana, Mən yüzüngni ularning yüzlirigə qarxi taxtək, wə sening pexanəngni ularning pexanilirioŋa qarxi taxtək qildim. ■

9 Bərħək, sening pexanəngni qaqmaq texidin qattiq, ħətta almastək qildim. Ulardin qorkma, wə ular tüpəylidin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki ular asiy bir jəmättur».■

10 Wə U manga: — I insan ooŋli, Mening sanga eytmaqqi boloŋan ħəmmə səzlirimni kənglünggə püküp qoyoŋin, ularni kəngül qoyup angliŋin.

11 Wə ħazir baroŋin, sürgün boloŋanlaroŋa, yəni əz elingdikilərgə səz qil, ular anglisun, anglimisun ularoŋa: «Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu!» — degin! — dedi.■

12 Xuning bilən Roħ meni kətürdi, mən arqamdin zor xarqiriоŋan bir awazni anglidim — «Pərwərdigarning xan-xəripigə təxəkkür-mədħiyə əz jaylirida oqulsun!» —□ ■

13 — Ħayat məhluqlarning qanatlirining bir-birigə tegixkən awazi, wə ularning yenidiki qaqlarning awazliri bəħəywət xarqiraq bir sada idi.

14 Wə Roħ meni kətürüp, yiraqqa apardi; wə mən qattiq azab, roħimdiki oŋəzəp bilən bardim, wə Pərwərdigarning qoli mening wujudumda küqlük idi. □

15 Xuning bilən mən Təl-Abib xəħiridə sürgün boloŋanlar, yəni Kewar dəryasi boyida turoŋanlarning yenioŋa yetip kəldim; mən ular turoŋan jayda olturdum; ularning arisida yəttə kün ħang-tang qetip olturdum.■

16 Mana yəttə kün toxup, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —

17 «I insan ooŋli, Mən seni Israil jəməti üqün kəzətqi qilip tiklidim; sən Mening aoŋzimdin səzni anglap, ularoŋa Məndin boloŋan agaħni yətküzgin.■

18 Mən rəzillərgə: «Sən jəzmən əlisən» — desəm, biraq sən uni agaħlandurmisang — yəni bu rəzil adəmni ħayatqa erixsun dəp rəzil yolidin yandurup, uni ħayatqa erixsun dəp agaħlandurmisang, xu rəzil adəm əz qəbiħlikidə əlidu; biraq Mən uning qeni üqün səndin ħesab alimən.□ ■

19 Biraq sən axu rəzil adəmni agaħlandursangmu, u rəzillikidin, yəni əz rəzil yolidin yanmisa, u əz qəbiħlikidə əlidu; lekin sən əz jeningni qutquzup qalisən.

20 Yaki bolmisa bir ħəqqaniy adəm əz ħəqqaniylikidin yenip, qəbiħlik qilidioŋan bolsa, uning aldioŋa qomaq salsam, u əlidu; qünki sən uni agaħlandurmiding, u əz gunaħida əlidu, wə u qiloŋan ħəqqaniy ixlar əslənməydu; biraq uning qeni üqün səndin ħesab alimən. ■

21 Wə əgər sən ħəqqaniy adəmni gunaħ sadir qilma dəp agaħlandurup tursang, wə u gunaħ sadir qilmisa, u qaoŋda u jəzmən ħayat qalidu, qünki u agaħqa kəngül qoydi;

■ **3:8** Yər. 1:18; Mik. 3:8 ■ **3:9** Yər. 1:8,17; 5:3; Əz. 2:6; 1Pet. 3:14 ■ **3:11** Əz. 2:5, 7 □ **3:12 «xuning bilən Roħ meni kətürdi,...»** — «Roħ», xübħisizki, Hudaning Roħi. ■ **3:12** Əz. 8:3 □ **3:14 «mən qattiq azab, roħimdiki oŋəzəp bilən bardim,...»** — Əzakiyalning dərd-əlimi wə roħining aqqiqliqi nemə üqün? Xübħisizki, u Hudaning səzini anglap əz həlqining qattiq köngüllüklikini qüxinip yetip, intayin azablanoŋan wə ularning Hudaoŋa boloŋan wapasizliqioŋa qattiq oŋəzəplängən. ■ **3:15** Ayup 2:13 ■ **3:17** Yəx. 62:6; Əz. 33:7; 1Tim. 3:1 □ **3:18 «Xu rəzil adəm əz qəbiħlikidə əlidu»** — ibraniy tilida bu ikki bisliq səz. Birinqi mənisi: «U əz qəbiħliki tüpəylidin əlidu». Ikkinqi mənisi: «U əz qəbiħliki kəqürüm qilinmioŋan ħalda əlidu» — demək, u Hudaning dostluqidin ayriloŋan ħalda əlidu. Bizningqə ikkinqi imkaniyət bəlkim tooŋridur. Bəribir ħəmmimiz əlimiz; biraq Hudadin ayriloŋan ħalda əlüx, ħəqiqiy ħəm qorqunqluq əlümdur. ■ **3:18** Əz. 33:8 ■ **3:20** Əz. 18:24; 33:12,13

xuning bilən sən өz jeningni ⱪutⱪuzup ⱪalisən».□
22 Wə Pərwərdigarning ⱪoli mening wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur, tüzlənglikkə barоⱪin, Mən xu yərdə sən bilən sөzliximən, — dedi.□
23 Xuning bilən mən ornumdin turup, tüzlənglikkə ⱪiⱪtim; wə mana, mən Kewar dəryasi boyida turup kөrgən xan-xərəptək, Pərwərdigarning xan-xəripi xu yərdə turatti; kөrüpla mən düm yiⱪildim. ■
24 Wə Roh iqimgə kirip meni tik turоⱪuzdi; U manga sөz ⱪilip mundaⱪ dedi: — «Barоⱪin, өygə kirip өzüngni bənd ⱪiloⱪin. ■
25 Wə sən, i insan ooⱪli, mana, ular arоⱪamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoⱪlaydu; buning bilən sən talaoⱪa qiⱪalmay, əl-yurt iqigə ⱨeq kirəlməysən. □
26 Xundaⱪla ularоⱪa tənbiⱨ bərgüqi bolmasliⱪing üqün, Mən seni gaqa ⱪilip, tilingni tangliyingoⱪa qaplaxturimən; qünki ular asiy bir jəmättur. □ ■
27 Wə Mən sən bilən sөzləxkinimdə, aoⱪzingni eqip, sən ularоⱪa: «Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu!» dəysən; kim anglaymən desə anglisun, kim anglimaymən desə anglimisun; qünki ular asiy bir jəmättur.□ ■

4

Yerusalemning muⱨasirigə elinixi

1 Əmdi sən, i insan ooⱪli, bir kesəkni elip өz aldingoⱪa ⱪoyoⱪin; uning üstigə bir xəⱨərni — yəni Yerusalemni oyup ⱪoyoⱪin. □
2 Andin uni muⱨasirigə elip, uningoⱪa potəylərni ⱪurup, sepiloⱪa qiⱪidioⱪan bir dөnglük yasap, uning ətrapioⱪa bargaⱨlarni tikip wə sepilni bөsküqi bazoⱪanlarni tikləp ⱪoyoⱪin. ■
3 Bir tөmür tahtini elip, uni өzüng bilən xəⱨərning arisioⱪa tiklə; yüzüngni uningoⱪa ⱪaritip tiklə; u muⱨasirigə elinidu, sən өzüng uni muⱨasirigə alisən; bu ixning өzi Israil jəmətigə bexarət bolidu.

□ **3:21 «U qaoⱪda u jəzmən ⱨayat ⱪalidu, qünki u agaⱨⱪa kөngül ⱪoydi»** — bəzi alimlar, Hudaning bu sөzini pəⱪət jismaniy jəⱨättiki «өlüm» wə «ⱨayat» dəp ⱪaraydu. Hudaning Musa pəyoⱪəmbər arⱪiliⱪ Israil bilən bekitkən əⱨdisi boyiqə, Israillar uning pərmanlirida yürgən bolsa, omumən eytⱪanda, kөp bəhtlik, uzun өmürlük bolidu. Biraⱪ biz bu sөzlər bəlkim jismaniy tərəptin boluxi mumkin bolsimu, uningdinmu muⱨimi, roⱨiy tərəptinmu eytiloⱪan, dəp ⱪaraymiz. Demək, sөzlər mənggülük ⱨayat wə mənggülük өlümgə ⱪaritiloⱪan. Undaⱪ bolmisa ⱨəkⱪaniy adəm tooⱪruluⱪ «uning ⱪiloⱪan ⱨəkⱪaniy ixliri əslənməydu» degən agaⱨ sөzning nemə ⱪorⱪunquluⱪi bolsun? □ **3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlənglikkə barоⱪin, mən xu yərdə sən bilən sөzliximən, — dedi»** — Huda Əzakiyal bilən sөzlixix üqün uning bir hilwət jay («tüzlənglik» yaki «jiloⱪa»)oⱪa qiⱪixini tələp ⱪilidu. ■ **3:23** Əz. 1:3 ■ **3:24** Əz. 2:2 □ **3:25 «ular arоⱪamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoⱪlaydu»** — «ular» zadi kim? Baxⱪa ayətlərgə ⱪarioⱪanda Ezakiyalni «baoⱪlioⱪanlar» əl-yurttikilər əməs; xunga biz xundaⱪ ⱪaraymizki, bu «ular» pərixtilərdin ibarət. Huda pərixtilər arⱪiliⱪ «oⱪayib arоⱪamqilar» yaki «roⱨiy arоⱪamqilar» bilən Əzakiyal pəyoⱪəmbərni ornidin turalmaydioⱪan ⱪilidu: 4-bab, 8-ayətnimu kөrüng. □ **3:26 «Mən seni gaqa ⱪilip, tilingni tangliyingoⱪa qaplaxturimən»** — bu «gaqiliⱪ» adəttiki gəp-sөzni kөrsitidu; uning arilиⱪta bəribir Huda bərgən bexarətlərni eytix məs'uliyiti bar idi. Xunga Hudaning muxu buyruⱪi bilən Əzakiyal həⱪlər bilən ⱨeq salamlaxmaytti, adəttikidək gəplərnimu ⱪilalmaytti. Bu gaqiliⱪ bəx yildin keyin, 24:27-ayəttə tügəydu. ■ **3:26** Əz. 2:5 □ **3:27 «Mən sən bilən sөzləxkinimdə, aoⱪzingni eqip, sən ularоⱪa: «Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu!» dəysən…»** — bu ikki ayət (26-27)kə ⱪarioⱪanda, Huda Өzi pəyoⱪəmbərning «gaqiliⱪi»ni gaⱨi-gaⱨi üzidu wə xuning bilən Əzakiyal həlⱪkə sөz ⱪilidu. Baxⱪa waⱪitlarda u ⱨeq gəp ⱪilalmaytti. ■ **3:27** Əz. 2:5, 7 □ **4:1 «bir kesəkni elip өz aldingoⱪa ⱪoyoⱪin; uning üstigə bir xəⱨərni — yəni Yerusalemni oyup ⱪoyoⱪin»** — keyinki ayətlərgə ⱪarioⱪanda, bu «kesək» Yerusalem xəⱨirini ipadiləx üqün naⱨayiti qong kesək bolux kerək idi. ■ **4:2** 2Pad. 25:1

4 Wə sən, sol yeningoŋa yanpaxlap yatkin; Israil jəmətining kəbihilikini əz üstünggə koy; soloŋa yanpaxlap kanqə kün yatsang, sən xunqə kün ularning kəbihilikini kətürisən. □
5 Mən sanga yetix kerək boloŋan künlərni ularning kəbihilik kiloŋan yilliri boyiqə, yəni üq yüz toksan kün kilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining kəbihilikini kətürisən.■
6 Bu künlər tügigəndin keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəhuda jəmətining kəbihilikini kətürisən; sanga kirik künni bekitkənmən, hərbir kün bir yilni ipadiləydu. □
7 Wə sən yüzüngni Yerusalemning muhasirisigə karitip, yengingni türgən halda, uni əyibləp bexarət berisən;
8 wə mana, Mən üstünggə aroŋamqilarni salimənki, sən muhasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoŋa heq ərülməysən.□
9 Wə sən əzünggə buoŋday, arpa, purqak, kizil max terik wə kara buoŋdaylarni elip bir idix iqigə sal; wə buningdin əzüng üqün tamak təyyarlaysən; sən buni yanpaxlap yatkan künlərdə, yəni üq yüz toksan kündə yəysən;
10 sən yəydioŋan tamak bolsa mikdari boyiqə hər küni yigirmə xəkəldin boluxi kerək; sən uni bəlgiləngən wakitlarda yəysən; □
11 wə *hər küni* sunimu norma boyiqə, yəni altidin bir hin iqisən; *hər kündiki* bəlgiləngən wakitlarda iqisən.□
12 Sən uni arpa kəmiqi xəklidə kilip yəysən; sən uni ularning kəz aldida insan nijasiti üstidə pixurisən».
13 Pərwərdigar: «Israillar Mən ularni həydəp qikiridioŋan əllər arisida turup xu haram yolda əz nenini haram yəydu» — dedi.□ ■
14 Andin mən: «I Pərwərdigar! Mən əzümni heqkaqan buloŋap koymidim, wə yaxlikimdin tartip bügüngə kədər mən əzi əlgəndin, yaki yirtkuqlar booŋup koyoŋan nərsidin heq yemigənmən; heqkandak yirginqlik gəxkə aoŋzim tegip bakmioŋan!» — dedim.□
15 Wə U manga: «Mana, Mən sanga insanning nijasitining ornioŋa kalining tezikini

---

□ **4:4 «Israil jəmətining kəbihilikini əz üstünggə koy»** — muxu ayəttiki «Israil jəməti» bolsa, «ximaliy padixahlik» (on kəbilə ittipaki)ni kərsitidu. 7-ayəttə «Yəhuda» «jənubiy padixahlik»ni kərsitidu. ■ **4:5** Qəl. 14:34 □ **4:6 «Mən sanga yetix kerək boloŋan künlərni .. üq yüz tokşan kün kilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining kəbihilikini kətürisən; (5-ayət)… keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəhuda jəmətining kəbihilikini kətürisən; sanga kirik künni bekitkənmən, hərbir kün bir yilni ipadiləydu»** — Israilning 390 yillik jazani wə Yəhudaning 40 yillik jazani kərüxi tooŋruluk koxumqə səzimizni kərüng. □ **4:8 «mana, Mən üstünggə aroŋamqilarni salimənki, sən muhasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoŋa heq ərülməysən»** — yənə 3-bab, 25-ayətni kərüng. Bu «aroŋamqilar» kərüngən yaki oŋayibtin bolsun, Əzakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yetixioŋa yardəm bərdi. Bəlkim kəqtə (kərüwatkan həlk uning əyidin qikip kətkəndin keyin) u əz məyligə koyuloŋan. □ **4:10 «yigirmə xəkəl»** — yəni yerim kadak — təhminən 230 gram. □ **4:11 «altidin bir hin»** — ondin altə litr ətrapida. **«hər kündiki bəlgiləngən wakitlarda iqisən»** — demisəkmu, bundak yemək-iqmək aqarqilikka yüzləngən əhwalda bolidu. □ **4:13 «Israillar Mən ularni həydəp qikiridioŋan əllər arisida turup xu haram yolda əz nenini haram yəydu»** — Huda Musa pəyoŋəmbər arkilik Israillaroŋa qong-kiqik tərətlər hərdaim adəmzat turoŋan jaylardin neri kilinixi kerək dəp buyruoŋan (məsilən, «Kan» 23:13-14). Xunga «insan nijasiti otida» tamak etix muxu kanun boyiqə bolmaytti, əlwəttə. ■ **4:13** Hox. 9:3 □ **4:14 «Mən əzümni heqkaqan buloŋap koymidim, … heqkandak yirginqlik gəxkə aoŋzim tegip bakmioŋan!»** — Huda Musa pəyoŋəmbər arkilik Israillaroŋa bəzi gəxlər (məsilən, qoxka gəxi)ni mən'i kiloŋan («Law.» 11-bab, «Kan.» 14-bab). Uning üstigə əzlikidin əlgən, yaki yirtkuq haywanlar təripidin əltürülgün haywanlarning gəxlərnimu yeyixkə bolmaytti («Law.» 22:8). Əzakiyal əzi kahin boloŋaqka, muxu tələplər uning üqün tehimu kattik boloŋan.

bərdim; sən neningni xuning üstidə pixurisən» — dedi.□
16 Wə U manga: «I insan oƣli, mana Mən Yerusalemda ularƣa yələnqük boloƣan
nanni ķurutiwetimən; ular nanni tarazioƣa selip, uni təxwix iqidə yəydu, suni əlqəm
bilən alaķzidilik iqidə iqidu; □ ■
17 Qünki nan wə su ulardin ķalidu; ular bir-birigə ķarixip dəḩxət basidu, əz
ķəbiḩlikidin ķurup ketidu».

5

1 «Wə sən, i insan oƣli, əzüng ətkür bir ķiliqni al; uni ustira süpitidə ixlitip, qeqing
wə saķilingoƣa sürtüp ķoy; andin tarazini elip aloƣan qaqlarni təng bəlgin. □
2 Muḩasirə künliri tügigəndə, üqtin birini xəḩər iqidə kəydürgin; yənə üqtin birini
elip xəḩər ətrapioƣa qepiwətkin; yənə üqtin birini xamaloƣa soriwətkin; Mən bir
ķiliqni suoƣurup ularni ķooƣlaymən.
3 Sən yənə ulardin birnəqqə talni elip tonungning pexigə tiķip ķoyoƣin; □
4 bulardin yənə nəqqə talni elip ot iqigə taxlap kəydüriwətkin; bulardin pütün Israil
jəmətigə ot tutixip ketidu».
5 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mana, bu Yerusalem; Mən uni əllərning dəl
otturisioƣa orunlaxturdum; baxķa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu; □
6 Biraķ u Mening ḩəkümlirimgə ķarxilixip rəzilliktə əllərdinmu axuruwətti,
bəlgilimilirimgə ķarxilixixta əpqərisidiki məmlikətlərdinmu axuruwətti; qünki
Mening ḩəkümlirimni ular rət ķildi, Mening bəlgilimilirim bolsa, ularda aķmaydu.
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Qünki silər əpqərənglərdiki
əllərdinmu bəkrək baxbaxtaķliķ ķiloƣanliķinglardin, Mening bəlgilimilirimdə
mangmasliķinglardin wə ḩəkümlirimni tutmasliķinglardin, ḩətta əpqərənglərdiki
əllərning ḩəkümliridimu mangmasliķinglar tüpəylidin, ■
8 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Mana, Mən Əzümki sanga ķarximən, *i
Yerusalem*; sening arangoƣa əllərning kəz alidila jazalarni yürgüzimən;
9 Wə sening barliķ yirginqlikliring tüpəylidin arangda Əzüm ķilip baķmioƣan ḩəmdə
kəlgüsi ikkinqi ķilmaydioƣan ixni ķilimən.

□ **4:15 «Mən sanga insanning nijasitining ornioƣa kalining tezikini bərdim» —** alimlar Hudaning muxu sözliri üstidə ikki hil pikirdə boloƣan: (1) Huda Əzakiyal pəyoƣəmbərgə bərgən buyruķini siliķlaxturup, uningoƣa nijasitining ornida kala tezikining otida (ḩalal dəp ḩesablanoƣan) tamaķ etixkə ruhsət ķiloƣan; (2) Huda pəyoƣəmbiri üqün məjizə yaritip, uning nijasitini kala tezikigə aylandуroƣan; xuning bilən u ḩalal ḩalda tamaķ yəydioƣan boldi. Bizningqə 2-pikir tooƣridur. Qünki xuning bilən uni kəzitip yürgən yurtdaxlar buni bilməy, uning muxu «axni ḩaram ḩalda yegənliki»gə ķarap naḩayiti qəqüp ketətti. Bolmisa, pəyoƣəmbərning adəmni agaḩlanduridioƣan ix-ḩərikətlirining əḩmiyiti yoķ bolatti. □ **4:16 «Mən Yerusalemda ularƣa yələnqük boloƣan nanni ķurutiwetimən» —** səzmusəz tərjimə ķiloƣanda «Mən Yerusalemda «nan boloƣan ḩasa»ni sunduriwetimən». «Yələnqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayaķ» yaki «ḩasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, ķədimki zamanlarda Yəḩudiy həlķi əz nanlirini bir tayaķta (zihķa tiziloƣandək) kətürüp mangatti. Ḩərḩalda omumiy mənisi bizning tərjimə ķiloƣinimizdək bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yəx. 3:1; Əz. 5:16; 14:13
□ **5:1 «...uni ustira süpitidə ixlitip, qeqing wə saķilingoƣa sürtüp ķoy» —** qaqlarni qüxürüwetixning əzi matəm tutuxni bildürətti. □ **5:3 «...tonungning pexigə tiķip ķoyoƣin» —** Israillarning tonlirining pexidə Hudaning əmrlirini əslitidioƣan quqilar bar idi («Qəl.» 15:38-39ni kərüng). Huda bu əmri bilən Əzakiyaloƣa: «Kimlər Mening əmrlirim iqidə yüridioƣan bolsa, Mening səzlirim uni saķlaydu» degəndək eytķan bolsa kerək.
□ **5:5 «Mən uni (Israilni) əllərning dəl otturisioƣa orunlaxturdum; baxķa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu» —** Hudaning buningda Israiloƣa boloƣan məķsiti, «yat əllər» u arķiliķ əzining ḩəķiķiy Huda ikənlikini, ḩəķķaniyliķini, meḩri-xəpķitini kərsun degənliktur. Biraķ Israil əllərgə xundaķ bir ülgə bolmidi. Ḩazir ular «yat əllər»gə Hudaning jazasining ķandaķ ikənlikigə bir misal bolidu. ■ **5:7** Law. 18:24,28

10 Xuning bilən atilar əz balilirini yəydiƣan bolidu, balilar əz atilirini yəydiƣan bolidu; wə Mən sanga jazalarni yürgüzimən, wə sening barliƙ ƙalƣanliringning ħəmmisini ħər tərəptin qiƙƙan xamalƣa soriwetimən. ■
11 Xunga, Mən ħayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — qünki sən Mening muƙəddəs jayimni əzüngning barliƙ lənətlik nərsiliring ħəm barliƙ yirginqlikliring bilən buluƣiƣining tüpəylidin, bərħəƙ, Mən silərni ƙiroƣin ƙilimən; kəzüm sanga rəħim ƙilmaydu, iqimnimu sanga aoƣritmaymən. □ ■
12 Xəħərdikilərdin üqtin bir ƙismi waba kesili bilən əlidu ħəmdə aranglarda bolidiƣan aqarqiliƙtin bexini yəydu; üqtin bir ƙismi əpqərənglərdə ƙiliqlinidu; wə Mən üqtin bir ƙismini ħər tərəptin qiƙƙan xamalƣa soriwetimən, andin bir ƙiliqni ƣilaptin suƣurup ularni ƙooƣlaymən. □ ■
13 Xuning bilən Mening ƣəzipim besiƙidu, Mening ƙəħrimni ularning üstigə qüxürüp ƙonƣuzup, piƣandin qiƙimən; Mən Əz ƙəħrimni ular üstigə təküp tügətkəndin keyin, ular Mən Pərwərdigarning rəzillikkə qidimaydiƣan otumdin səz ƙiloƣanliƙimni tonup yetidu.□
14 Wə Mən sening əpqərəngdiki əllər arisida ħəmdə ətüp ketiwatƙanlarning kəz aldida seni wəyranə ƙilimən wə məshirə obyekti ƙilimən;
15 sening üstünggə ƣəzəp ħəm ƙəħr wə ƙəħrlik əyiblər bilən jazalarni yürgüzginimdə sən əpqərəngdiki əllərgə horluƙ wə tapa-tənining obyekti, bir ibrət ħəm alaƙzadilik qiƙaroƣuqi bolisən; qünki Mən Pərwərdigar xundaƙ səz ƙildim!■
16 Mən ularoƣa ħalakət elip kəlgüqi, aqarqiliƙ zəħərlik oƙlirini yaoƣduroƣinimda, silərning üstünglardiki aqarqiliƙni küqəytimən, wə yələnqük boloƣan neningni ƙurutiwetimən. □ ■
17 Wə üstünglaroƣa əz baliliringlarni əzünglardin juda ƙilidioƣan aqarqiliƙ ħəm yirtƙuq ħaywanlarni əwətimən; waba kesilliri wə ƙan təkküqilər aranglaroƣa yamrap ketidu; üstünglaroƣa ƙiliq qüxürimən; Mənki Pərwərdigar səz ƙildim!».■

6

Israil taoƣlirioƣa ƙaritiloƣan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaƙ deyildi: —
2 I insan ooƣli, Israilning taoƣlirioƣa yüzüngni ƙaritip ularni əyibləp mundaƙ dəp bexarət bərgin: —■
3 «Israilning taoƣliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglap ƙoyunglar: Rəb Pərwərdigar taoƣlar wə egizliklərgə, wadilar wə jiloƣilaroƣa mundaƙ dəydu: — Mana, Mən üstünglaroƣa bir ƙiliqni qüxürüp, «yuƙiri jay»liringlarni wəyran ƙilimən. □

■ **5:10** Law. 26:29; Ƙan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yioƣ. 4:10 □ **5:11 «Mən silərni ƙiroƣin ƙilimən» —** ibraniy tilida «Mən seni ƙirƙiwetimən» deyilidu. Bu səz Əzakiyalning simwolluƙ ħərikətliri bilən baoƣliƙ (1-ayət). Baxƙa birhil tərjimisi: «Kəzüm sanga ərülüp ƙarimaydu». ■ **5:11** Əz. 7:4 □ **5:12 «Xəħərdikilərdin üqtin bir ƙismi waba kesili bilən əlidu ħəmdə aranglarda bolidiƣan aqarqiliƙtin bexini yəydu… andin bir ƙiliqni ƣilaptin suƣurup ularni ƙooƣlaymən» —** bu ayət Əzakiyalning (1-4-ayəttiki) simwolluƙ ħərikətlirini qüxəndürüp beridu. Kərünüp turuptiki, (1-ayəttə) Əzakiyal xəħərgə saloƣan «ot», «waba kesili ħəm aqarqiliƙ»ƙa wəkillik ƙilidu. ■ **5:12** Yər. 15:2 □ **5:13 «rəzillikkə qidimaydiƣan otum» —** ibraniy tilida «ħəsitim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:15** Ƙan. 28:37 □ **5:16 «… yələnqük boloƣan neningni ƙurutiwetimən» —** ibraniy tilida «nan boloƣan ħasang»ni sunduriwetimən»; 4-bab, 16-ayəttiki izaħatni kərüng. ■ **5:16** Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yəx. 3:1; Əz. 4:16; 14:13 ■ **5:17** Law. 26:22 ■ **6:2** Əz. 36:1 □ **6:3 ««yuƙiri jay»liringlarni wəyran ƙilimən» —** «yuƙiri jaylar» — Israil wə Yəħuda uzundin beri taoƣ qoƙƙiliri ƙatarliƙ jaylarda ħərhil butlaroƣa qoƙunup, ħətta axu jaylarda «insan ƙurbanliƙ»larni ƙilip kəlgən (16:21, 20:26-ayət ƙatarliƙlarni kərüng).

4 Xuning bilən silərning ⱪurbangaⱨliringlar wəyranə bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silərdin əltürülgənlərni butliringlarning aldiƣa taxlaymən. □
5 Israillardin boloƣan əlüklərni əz butliri aldiƣa yatⱪuzimən; ⱪurbangaⱨliringlar ətrapiƣa ustihanlirini qeqiwetimən.□
6 Silər turoƣan barliⱪ jaylarda xəⱨərlər yər bilən yəksan ⱪilinidu, «yuⱪiri jaylar» wəyranə bolidu; xuning bilən ⱪurbangaⱨliringlar ⱨalak bolidu, butliringlar qeⱪilip yoⱪilidu, «kün tüwrük»liringlar kesilip oƣulitilidu, wə ⱨəmmə yasioƣininglar yoⱪ ⱪiliwetilidu; □
7 Wə əltürülgənlər aranglarda yiⱪilixi bilən, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
8 Biraⱪ Mən silərdin bir ⱪaldini ⱪaldurimən; qünki yat məmlikətlərgə tarⱪitiwetilginiglarda, silərdin əllər arisida ⱪiliqtin ⱪutulup ⱪaloƣanlar bolidu.
9 Wə silərdin *ⱪiliqtin* ⱪutulup ⱪaloƣanlar sürgün ⱪilinoƣan məmlikətlərdə Məndin yanoƣan wapasiz ⱪəlbliri wə butlirioƣa paⱨixiwazlardək ⱨəwəs ⱪiloƣan kəzliri bilən baoƣrimni parə-parə ⱪiloƣanliⱪini esigə kəltüridu; xuning bilən ular ⱪiloƣan rəzillikliri ⱨəm yirginqlik ⱪilmixliri tüpəylidin əz-əzliridin nəprətlinidu.
10 Wə ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; Mən muxu külpətni silərning bexinglaroƣa qüxürimən degənlikim bikardin-bikar əməs».
11 Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — «Aliⱪiningni-aliⱪiningoƣa urup, putung bilən yərni təpkin: «Israil jəmətining barliⱪ ⱪəbiⱨ, yirginqlik ⱪilmixliri üqün way! Qünki ular ⱪiliq, aqarqiliⱪ wə waba kesili bilən yiⱪilidu» — degin!□ ■
12 Yiraⱪta turoƣan wabadin əlidu; yeⱪinda turoƣan ⱪiliq bilən yiⱪilidu; ⱨəm tirik ⱪaloƣan, yəni muⱨasirigə qüxkən kixi aqarqiliⱪtin əlidu; xuning bilən mening ularoƣa boloƣan ⱪəⱨrimni qüxürüp pioƣandin qiⱪimən.
13 Əmdi ulardin əltürülgənlər əz butliri arisida, ularning ⱪurbangaⱨliri ətrapida, əz butlirioƣa huxbuy yaⱪⱪan ⱨər bir egiz dəng üstidə, taoƣ qoⱪⱪilirida, barliⱪ yexil dərəh wə baraⱪsan dub astida yatⱪan qaoƣda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu. □
14 Wə Mən Əz ⱪolumni ularning üstigə sozimən, ular ⱨər turoƣan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran ⱪiliwetimən. Andin ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

7

Hatimə waⱪti kəldi!

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: —

□ **6:4 ««kün tüwrük»liringlar buzulidu» —** «kün tüwrükliri»» yaki «ⱪuyax butliri» degənning baxⱪa bir tərjimisi «isriⱪgaⱨlar». □ **6:5 «.... əlüklərni əz butliri aldiƣa yatⱪuzimən; ⱪurbangaⱨliringlar ətrapiƣa ustihanlirini qeqiwetimən» —** xu qaoƣdiki butpərəslər: «ⱪurbangaⱨ»lirimiz jəsətlər yaki adəm ustihanliriƣa tegixi bilən «buloƣinip», «ⱨaram» boloƣan, xunga uni ⱪaytidin ixlətkili bolmaydu, dəp ⱪaraytti □ **6:6 «kün tüwrükliri» —** yaki «ⱪuyax butliri» degənning baxⱪa bir tərjimisi «isriⱪgaⱨlar». □ **6:11 «... Aliⱪiningni-aliⱪiningoƣa urup, putung bilən yərni təpkin» —** muxu ⱨərikətlər muxu yərdə kixining kənglining azablanoƣanliⱪini bildüridu, əlwəttə. ■ **6:11** Əz. 21:22 □ **6:13 «yexil dərəh wə baraⱪsan dub astida...» —** Israillar muxu jaylarda əlgüqilərni dəpnə ⱪilatti (məsilən, «Yar.» 35:8). Mumkinqiliki barki, ular keyinrək muxu jaylarni «tawapgaⱨ»oƣa aylandurup, xu yərdə əz ata-bowiliriƣa dua ⱪiloƣan. Muxundaⱪ ⱪilmixlar Təwratta ⱪət'iy mən'i ⱪilinoƣan (məsilən, «Ⱪan.» 18:11) □ **6:14 «ular ⱨər turoƣan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran ⱪiliwetimən» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «ular ⱨər turoƣan jaylirida zeminni jənubiy qəl-bayawandin Riblatⱪiqə (yəni, Israilning əng ximaliy xəⱨərlirin biri) wəyran ⱪiliwetimən». Ibraniy tilida «Diblat» bilən «Riblat» yezilixi bir-birigə naⱨayiti ohxixip kətkəqkə, kəqürgüqi katiplar əsliy tekistning «Riblat» degən səzini hata kəqürgən boluximu mumkin.

2 «Sən angla, i insan oƣli, Rəb Pərwərdigar Israil zeminiƣa mundaķ dedi: Hatimə!
Zeminning tət bulungiƣa hatimə berilidu!□
3 Sanga ḥazir hatimə berilidu! Өz ƣəzipimni bexingƣa qüxürimən, өz yolliring
boyiqə üstünggə ḥөküm qiķirip jazalap, өzüngning barliķ yirginqlik ixliringni өz
bexingƣa yandurimən.
4 Mening kөzüm sanga rəḥim ķilmaydu ḥəm iqimnimu sanga aƣritmaymən; əksiqə
өz yolliringni bexingƣa yandurimən, өz yirginqlikliring өz arangda bolidu; andin
silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».■
5 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Balayi'apət! Ḥeq bolup baķmiƣan
balayi'apət kelidu! Mana, u kəldi!
6 Hatimə, hatimə! U sanga ķarxi ķozƣaldi! Mana, u keliwatidu!
7 Ḥalakət yeningƣa kəldi, i zeminda turƣuqi; waķit-saiti toxti, axu kün yeķinlaxti;
huxallik warķiraxliri əməs, bəlki dawalƣuluķ bir ķiyķas-sürən taƣlarda anglinidu.
□
8 Mən tezla ķəḥrimni üstünggə tөküp, sanga ķaratķan ƣəzipim bilən piƣandin
qiķimən; Mən өz yolliring boyiqə üstünggə ḥөküm qiķirip jazalap, өzüngning barliķ
yirginqlikliringni bexingƣa ķayturup qüxürimən.
9 Mening kөzüm sanga rəḥim ķilmaydu ḥəm iqimnimu sanga aƣritmaymən; Mən
өz yolliringni bexingƣa yandurimən, wə өz yirginqlik ixliring өz arangƣa qüxidu;
xuning bilən silər өzünglarni uruquining Mən Pərwərdigar ikənlikimni tonup
yetisilər.
10 Mana, axu kün! Mana u kəldi! Ḥalakət qiķip yüriwatidu! — tayaķ bihlandi,
ḥakawurluķ qeqəklidi! □
11 Zorawanliķ yetilip rəzillik tayiķi bolup qiķti; ularningkidin ḥeqnərsə ķalmaydu —
ularning adəmlər topidin, dөlət-bayliķliridin yaki ḥəywisidin ḥeqnemə ķalmaydu.
□
12 Waķit-saiti kəldi, küni yeķinlaxti; alƣuqi huxal bolup kətmisun, satķuqi matəm
tutmisun; qünki ķattiķ ƣəzəp muxu bir top kixilərning ḥəmmisining üstigə qüxidu.
□
13 Qünki gərqə alƣuqi bilən satķuqi tirik ķalsimu, satķuqi өzi setiwətkinigə ķaytidin
igə bolmaydu; qünki bu top kixilər tooƣruluķ kөrüngən bexarət inawətsiz bolmaydu;
ulardin ḥeqķaysisi ķəbiḥliki bilən өz ḥayatini saķliyalmaydu.□

□ **7:2 «Hatimə! Zeminning tət bulungiƣa hatimə berilidu!» —** ilgiriki pəyƣəmbərlər (Yoel, Amos, Yəxaya, Ḥoxiya, Mikaḥ ķatarliķlar) Hudaning muxu jazasi tooƣruluķ bexarət bərgən. Əzakiyal pəyƣəmbər muxu yərdə, waķti-saiti ḥazir bolidu, dəydu. ■ **7:4** Əz. 5:11; 8:18 □ **7:7 «axu kün yeķinlaxti…» —** muxu «kün» «Pərwərdigarning küni» yəni «ķiyamət küni»ni kөrsitidu. Əzakiyal pəyƣəmbərning bu bexaritining ikki ķetimliķ əməlgə axuruluxi bar: — (1) Babil imperiyəsi Israil zeminiƣa tajawuz ķilip Yəḥudiylarni pütünləy sürgün ķilidu; (2) kəlgüsidə, Pərwərdigarning künidə; xu küni dəjjalning ķoxunliri Israil zeminiƣa tajawuz ķilidu. Bu ikki wəķəning bir-birigə ohxaydiƣan kөp yərliri bolidu. □ **7:10 «tayaķ bihlandi, ḥakawurluķ qeqəklidi!» —** muxu «tayaķ» ularning zorawanliķini bildüridu — keyinki 10-ayətni kөrüng. Uning «bihlanƣanliķi» bəlkim uni jazalaydiƣan waķit-saət toxķan, deməkqi. □ **7:11 «zorawanliķ yetilip rəzillik tayiķi bolup qiķti» —** baxķa birhil tərjimisi «zorawanliķ yetilip, rəzillikni jazalaydiƣan tayaķ bolup qiķti» — Biraķ bizningqə bu «tayaķ» 10-ayəttiki tayaķķa ohxax boluxi kerək. □ **7:12 «alƣuqi huxal bolup kətmisun, satķuqi matəm tutmisun; qünki ķattiķ ƣəzəp muxu bir top kixilərning ḥəmmisining üstigə qüxidu» —** balayi'apət qüxkən künlərdə kөp nərsilərning baḥasi dərḥal qüxidu. Xu qaƣda alƣuqi kixi bəlkim: «naḥayiti ərzanƣa aldim» dəp huxallinidu, satķuqi kixi bəlkim «bək ərzan setiptimən» dəp kөngli yerim bolidu. □ **7:13 «Qünki gərqə alƣuqi bilən satķuqi tirik ķalsimu, satķuqi өzi setiwətkinigə ķaytidin igə bolmaydu» —** əgər satķan nərsə yər bolsa, Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən miraslik tooƣrisidiki ķanun boyiqə, satķuqi uni (muwapiķ baḥasida) ķayturup setiwelix ḥoķuķi bar. Əmdi satķan nərsə yər bolsun bolmisun, uni ķayturuwelix waķti bolmaydu, qünki ḥəmmə adəm sürgün bolup epketilidu. **«ulardin ḥeqķaysisi ķəbiḥliki bilən өz ḥayatini saķliyalmaydu» —** baxķa birhil tərjimisi «ularning ķəbiḥliki tüpəylidin, ularning ḥeqķaysisi өz ḥayatini saķliyalmaydu».

14 Ular kanayni qelip ḫəmmini təyyarlidi, birақ ḫeqkim jənggə qiқmaydu; qünki
Mening oŋəzipim muxu bir top kixilərning ḫəmmisigə қaritiloŋan.
15 Talada қiliq, iqidə waba wə aqarqilиқ turidu; dalada boloŋan kixini қiliq, xəḫərdə
boloŋan kixini bolsa, waba wə aqarqilиқ uni yutuwetidu.
16 Wə ulardin қutulup қelip bulardin қaqқanlar taoŋlarda yürüp ḫərbiri өz қəbiḫliki
üqün jiloŋidiki pahtəklərdək bukuldap matəm tutidu.
17 Ḫərbirining қoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliқ-qiliқ ḫəl bolup ketidu;
□ ■
18 Ular өzigə bəz kiyimini baoŋlaydu, wəḫxət ularni basidu; ḫərқaysining yüzidə
hijalət, baxliri takir kərünidu. □ ■
19 Ular өz kümüxlirini koqilaroŋa taxlaydu, ularning altunliri buloŋanoŋan nərsidək
bolidu; ularning altun-kümüxliri Pərwərdigar oŋəzipini kərsətkən künidə ularni
қutқuzmaydu; ular bulardin aqliқini қanduralmaydu, қorsiқini tolduralmaydu,
qünki bu nərsilər ularoŋa adəmlərni putlaxturidioŋan қəbiḫlik boldi. □ ■
20 U Uning güzəl bezəkini ḫəywə bilən tiklidi; birақ ular uning iqidə yirginqlik
məbudlarni ḫəmdə lənətlik nərsilirini yasidi; xunga Mən uni ular üqün paskinqil-
iққa aylandurimən. □
21 Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning қolioŋa, oŋənimət қilip yər yüzidiki
rəzillərgə tapxurimən; ular buni buloŋaydu. □
22 Mən yüzümni ulardin ərüymən, wə kixilər Mening əziz jayimni buloŋaydu;
zorawanlar kirip u yərni buloŋaydu.
23 Zənjirni təyyarlanglar; qünki zemin қanliқ jinayətlərgə, xəḫər zorawanliққa
toloŋan.
24 Xunga Mən əllər iqidiki əng rəzilini kəltürimən, ular ularning өylirigə igə
bolidu; Mən zomigərlərning ḫakawurluқini yoқitimən; ularning «muқəddəs jayliri»
buloŋinidu. □
25 Wəḫxət keliwatidu! Ular tinq-amanliқni izdəydioŋan bolidu, birақ ḫeq tapalmaydu.
26 Apət üstigə apət, xum həwər üstigə xum həwər kelidu; ular pəyoŋəmbərdin
bexarət soraydu, birақ kaḫinlardin Təwratning bilimi, aқsaқallardin, moysipitlərdin
nəsiḫət yoқap ketidu. □
27 Padixaḫ matəm tutidu, xaḫzadə ümidsizlikkə qəmülidu, zemindiki həlқlərning
қolliri titrəp ketidu; Mən ularni өz yolliri boyiqə bir tərəp қilimən, өz ḫəkümliri

---

□ **7:17 «Ḫərbirining қoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliқ-qiliқ ḫəl bolup ketidu» —** demək, қorқunqtin xundaқ bolidu. Baxқa birhil tərjimisi «Ḫərbirining tizliri sudək ajiz bolup ketidu». ■ **7:17** Yəx. 13:7; Yər. 6:24 □ **7:18 «bəz kiyimi» —** matəm tutux yaki қattiқ towa қilixni bildürətti. **«baxliri takir kərünidu» —** matəm tutқanda, қattiқ puxayman қiloŋanda ər kixilər qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **7:18** Yəx. 15:2, 3; Yər. 48:37 □ **7:19 «ularning altunliri buloŋanoŋan nərsidək bolidu» —** «buloŋanoŋan bərsə» (yaki «nijis nərsə») muxu yərdə ikki bisliқ səz bolup, yənə «yiraқ қilinoŋan nərsə»nimu bildüridu. **«bu nərsilər ularoŋa adəmlərni putlaxturidioŋan қəbiḫlik boldi» —** «bu nərsilər» bəlkim ularning altun-kümüx boloŋan bayliқliri wə xundaқla ular altun-kümüxtin yasioŋan butlar bolsa kerək. ■ **7:19** Pənd. 11:4; Zəf. 1:18 □ **7:20 «U Uning güzəl Bezəkini ḫəywə bilən tiklidi» —** «U» — Hudani kərsitidu. **«Uning güzəl bezəki» —** muxu səz bizningqə muқəddəs ibadəthanioŋa қaritiloŋan (bu ibadəthanini Sulayman padixaḫ қuroŋan, əsli intayin güzəl wə ḫəywətlik idi). Ayətning baxқa birhil tərjimisi: «Ular өzi güzəl buyumliridin pəhirləngən, birақ ular bulardin yirginqlik məbudlarni ḫəmdə yirginqlik nərsilərni yasidi; xunga mən bularni ular üqün paskinqilikkə aylandurimən». Muxu ayəttiki «paskinqilik» ikki bisliқ səz bolup, yənə «yiraқ қilinoŋan nərsə»nimu kərsitidu. □ **7:21 «Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning қolioŋa, oŋənimət қilip yər yüzidiki rəzillərgə tapxurimən» —** «uni» muқəddəs ibadəthanini kərsitidu. 20-ayəttiki izaḫatta kərsitilgən ikkinqi tərjimə boyiqə, «uni» Israillarning zibu-zinnətlirini kərsitidu. □ **7:24 «ularning «muқəddəs jayliri» buloŋinidu» —** muxu yərdə «muқəddəs jayliri» bəlkim ḫəjwiy, kinayilik gəp bolup, Israillarning butlaroŋa beoŋixlioŋan jaylirini kərsitidu. □ **7:26 «birақ kaḫinlardin Təwratning bilimi... yoқap ketidu» —** «Təwrat»ning əsliy mənisi «yolyoruқ», «tərbiyə».

boyiqə ularoŋa həküm qikirip jazalaymən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.

8

Yerusalemning jazaliri •••• Mukəddəs ibadəthanida boloŋan butpərəsliklər

1 Altinqi yili, altinqi ayning bəxinqi künidə xundak əməlgə axuruldiki, mən əz
öyümdə olturoŋinimda, Israilning akṣakallirimu mening aldimda oltuoŋinida, Rəb
Pərwərdigarning ḳoli wujudumoŋa qüxti.□
2 Mən ḳaridim, mana, otning ḳiyapitidə bir zatning kərünüxi turatti; belining
təwini ot turḳida turatti; belining üsti bolsa julalioŋan yorukluk, ḳizitiloŋan mis
parḳirioŋandək kərünüx turatti.
3 U ḳolning kərünüxidək bir xəkilni sozup, beximdiki bir tutam qaqni tutti; Roḥ
meni asman bilən zemin otturisioŋa kətürüp, Hudaning alamət kərünüxliridə
Yerusalemoŋa, yəni ibadəthanining ximaloŋa ḳaraydioŋan iqki dərwazisining bo-
suoŋisioŋa apardi. Axu yər «pak-mukəddəslikkə ḳarxlaxḳan məbud», yəni Hudaning
pak-mukəddəs oŋəzipini ḳozoŋaydioŋan məbud turoŋan jay idi. □ ■
4 Mana, mən tüzləngliktə kərgən alamət kərünüxtək, Israilning Hudasining xan-
xəripi xu yərdə turatti.■
5 U manga: — I insan ooŋli, bexingni kətürüp ximal tərəpkə ḳarap baḳ, dedi.
Mən beximni kətürüp ximal tərəpkə ḳaridim, mana, ḳurbangaḥning dərwazisining
ximaliy təripidə, bosuoŋida xu «pak-mukəddəslikkə ḳarxilaxḳan məbud» turatti.
6 Wə u manga: — I insan ooŋli, ularning bundak ḳilmixlirini — Israil jəmətining
Meni mukəddəs jayimdin yirak kətküzidioŋan, muxu yərdə ḳiloŋan intayin yirginqlik
ixlirini kərdüngsən? Birak sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
7 Wə U meni ibadəthana ḥoylisining kirix eoŋiziŋa apardi, mən ḳaridim, mana,
tamda bir təxük turatti.
8 U manga: — I insan ooŋli, tamni kolap təxkin, dedi. Mən tamni kolap təxtim, mana,
bir ixik turatti.
9 U manga: — Kirgin, ularning muxu yərdə ḳiloŋan rəzil yirginqlik ixlirini kərüp baḳ,
dedi.
10 Mən kirip ḳaridim, mana, ətrapidiki tamlaroŋa nəḳix ḳilinoŋan ḥərhil əmiligüqi
ḥəm yirginqlik ḥaywanlarni, Israil jəmətining ḥəmmə butlirini kərdüm.
11 Wə bularning aldida Israil jəmətining yətmix akṣakili turatti. Ularning otturisida
Xafanning ooŋli Jaazaniya turatti; ularning ḥərbiri ḳolida əz huxbuydenini tutup
turatti; huxbuy ḳuyuk buluttək ərləp qikti.
12 Wə U manga: — I insan ooŋli, Israil jəmətidiki akṣakallarning ḳarangoŋulukta,
yəni ḥərbirining əz məbud nəḳix ḳilinoŋan ḥujrisida nemə ḳiloŋanlikini kərdüngmu?
Qünki ular: «Pərwərdigar bizni kərməydu; Pərwərdigar zeminni taxlap kətti» —
dəydu, — dedi.□ ■

□ **8:1 «Israilning akṣakallirimu mening aldimda oltuoŋinida…»** — akṣakallar bəlkim pəyoŋəmbərdin nəsihət sorioŋili kəldi. Pəyoŋəmbər Hudadin jawab kütkəndə wəḥiy uningoŋa berilidu. □ **8:3 «Roḥ meni asman bilən zemin otturisioŋa kətürüp, … ibadəthanining ximaloŋa ḳaraydioŋan iqki dərwazisining bosuoŋisioŋa apardi»** — «Roḥ» muxu yərdə Hudaning Mukəddəs Roḥi. **««pak-mukəddəslikkə ḳarxlaxḳan məbud», yəni Hudaning pak-mukəddəs oŋəzipini ḳozoŋaydioŋan məbud»** — ibraniy tilida ««ḥəsətkə təwə məbud», yəni (Hudaning) ḥəsitini ḳozoŋaydioŋan məbud» deyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Əz. 3:23 □ **8:12 «Israil jəmətidiki akṣakallarning ḳarangoŋulukta, yəni ḥərbirining əz məbud nəḳix ḳilinoŋan ḥujrisida nemə ḳiloŋanlikini kərdüngmu?»** — muxu alamət kərünüxlərning ḥəmmisi ularning əz əyidə («ḥərbirining əz … ḥujrisida») nemə ḳiloŋanlikini kərsitidu. Xunga bu kərünüxni asasən «simwol» dəp ḳaraymiz; xundakṭimu buning bilən təng, ibadəthanidiki ḥəḳiḳiy əḥwalnimu kərsitidu. ■ **8:12** Əz. 9:9

13 Wə U manga: — Birақ sən ularning tehimu yirginqlik қilmixlirini kərisən, dedi.
14 U meni Pərwərdigarning өyining ximaliy dərwazisining bosuoқisioқa apardi; mana, xu yərdə «Tammuz üqün matəm tutup» yioқlawatқan ayallar olturatti. □
15 Wə U manga: — I insan ooқli, sən muxularni kərdungmu? Birақ sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
16 Wə U meni Pərwərdigarning өyining iqki ҳoylisioқa apardi. Mana, Pərwərdigarning ibadəthanisining kirix yolida, pexaywan wə қurbangaҳning otturisida, yigirmə bəx adəm, Pərwərdigarning ibadəthanisioқa arқisini қilip xərққə қarap қuyaxқa qoқuniwatatti. □
17 Wə U manga: — I insan ooқli, sən muxularni kərdungmu? Yəҳuda jəməti өzi muxu yərdə қiloқan yirginqlik қilmixlirini yenik dəp, ular yənə buning üstigə zeminni jəbir-zulum bilən toldurup mening aqqiқimni қayta-қayta қozoқatsa bolamdu? Wə mana, ularning yənə xahni burnioқa tutiwatқinioқa қara! □
18 Xunga Mən қəҳr bilən ularni bir tərəp қilimən; Mening kөzüm ularoқa rəҳim қilmaydu, iqimnimu ularoқa aoқritmaymən; ular қuliқimoқa yuқiri awazda nida қilsimu, ularni anglimaymən, — dedi.■

9

Yəttə jazani bəja kəltürgüqilər

1 U қuliқimoқa küqlük bir awazda towlap: — Yeқin kelinglar, xəҳərgə məs'ul boloқuqilar, ҳərbiringlar өz ҳalakət қoralinglarni қolunglaroқa tutunglar, — dedi.
2 Wə mana, altə kixining *ibadəthanining* ximalioқa қaraydioқan «Yuқiri dərwaza» tərəptin keliwatқinini kərdüm. Ҳərbirisi қolida bitqit қiloқuqi қoralini tutқan; ularning otturisida yenioқa pütükqining siyaҳdeni esiқlik turoқan, kanap kiyimlərni kiygən birsi bar idi; wə ular *ibadəthanioқa* kirip, mis қurbangaҳning yenida turdi. □
3 Xu qaoқda Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoқan kerubtin kətürülüp өyning bosuoқisida turdi. Pərwərdigar yenioқa pütükqining siyaҳdeni esiқlik turoқan, kanap kiyimlərni kiygən kixini qaқirip uningoқa: —□

□ **8:14 «Tammuz üqün matəm tutup yioқlawatқan ayallar» —** «Tammuz» — yəni «өsümlüklərning padixaҳi» deyilgən bir bud. Riwayətlər boyiqə u өlüp, təҳtisaraoқa qüxüp təҳtisaraning padixaҳi boldi. Uning «өlümi» tüpəylidin ҳər yili uningoқa qoқunoқan ayallar «matəm tutux»i kerək idi. □ **8:16 «…Pərwərdigarning ibadəthanisioқa arқisini қilip xərққə қarap қuyaxқa qoқuniwatatti» —** bu babta eytiloқan bəx ҳərikət iqidə bu ҳərikət əng yirginqlik boldi. Qünki: (1) uning Hudaning ibadəthanisioқa arқini қilixi mutləқ kupurluқ bir ix; (2) u ibadəthanioқa kirgən kixilərning aldida oquқ-axkarə kupurluқ қildi; (3) u kupurluқ dəl Hudadin rəҳim-xəpқət soraydioқan jayda boldi («Yoel» 2:17ni kərüng). □ **8:17 «ularning yənə xahni burnioқa tutiwatқinioқa қara!» —** «xahni burnioқa tutux» degən ҳərikət tooқrisida üq pikir bar: — (1) қədimki zamanlarda bəzi butpərəs millətlər өz butlirioқa qoқunoқanda qeqəkligən bir xahni burnioқa tutatti. Xunga bu ҳərikət butpərəslikni kərsitidu; (2) Yəҳudiylar Hudaoқa ibadət қiloқanda ohxax ҳərikət қilip Hudaoқa ҳərmət bildürixətti; undaқ boloқanda, Huda xundaқ sahtipəzlik ҳəm butpərəslik bilən baoқlanoқan ibadət ipadilirini қət'iy қobul қilmaytti; (3) undaқ ҳərikət pəқətla Pərwərdigaroқa boloқan intayin ҳərmətsizlikni, yəni kupurlukni bildürətti. Bizningqə, bəlkim 2-pikir tooқridur. ■ **8:18** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Əz. 5:11; 7:4 □ **9:2 «ҳərbirisi қolida bitqit қiloқuqi қoralini tutқan…» —** yaki «ҳərbirisi қolida jəng toқmiқini tutқan…». □ **9:3 «Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoқan kerubtin kətürülüp өyning bosuoқisida turdi» —** «tət məhluқ» bolsa «kerub»lardin ibarəttur (10-babni kərüng). Birақ muxu yərdə eytiloқan «kerublar» bəlkim muқəddəs ibadəthanidiki «əng muқəddəs jay»da қoyuloқan ikki «altun kerub» xəklini kərsitidu. Hudaning yoruқluқ xan-xəripi xu yərdə («əng muқəddəs jay»da, қelin bir pərdə kəynidə) Sulayman ibadəthanini қuroқandin beri turup kəlgənidi. Ҳazir Əzakiyal kəriduki, u ҳəm ibadəthanidin ҳəm Israilning өzidin ayrilip ketidu.

4 Xəḥərning otturisidin, yəni Yerusalemning otturisidin ətüp, xəḥər iqidə ətküzülgən barliḳ yirginqlik ixlar tüpəylidin aḥ-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloɳin, — dedi.□
5 Wə manga anglitip baxḳa kixilərgə: — Bu kixining kəynidin xəḥərni kezip, adəmlərni ḳiringlar; kəzünglar rəḥim ḳilmisun, ularoɳa iqinglarni aoɳritmanglar!
6 Birnimu ḳoymay ḥəmmini — ḳerilar, yax yigit-ḳizlar, bowaḳ-balilar wə ayallarni ḳoymay əltürüwetinglar; pəḳət bəlgə ḳoyuloɳan kixilərgə yeḳinlaxmanglar; bu ixni əz muḳəddəs jayimdin baxlanglar, — dedi.
Xunga ular Hudaning əyi aldida turoɳan ḥeliḳi aḳsaḳallardin baxlioɳan.
7 Wə U ularoɳa: — Əyni buloɳanglar, ḥoylilirini əltürülgənlər bilən toldurunglar; əmdi beringlar! — dedi. Xuning bilən ular qiḳip xəḥər boyiqə adəmlərni ḳirixḳa baxlidi.
8 Wə xundaḳ boldiki, ular adəmlərni ḳiroɳinida, mən yaloɳuz ḳaldim; əzümni yərgə düm taxlidim wə: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Sən Yerusalemoɳa ḳaritiloɳan ḳəḥringni təkkəndə Israilning barliḳ ḳaldisini ḥalak ḳilamsən? — dedim.□
9 Wə U manga: — Israil wə Yəḥuda jəmətining ḳəbiḥliki intayin rəzil; qünki ular: «Pərwərdigar zeminni taxlap kətti; Pərwərdigar bizni kərməydu» — dəydu.
10 «Mən bolsam, Mening kəzüm ularoɳa rəḥim ḳilmaydu, iqimnimu ularoɳa aoɳritmaymən; Mən ularning yolini əz bexioɳa qüxürimən, — dedi.■
11 Wə mana, yenioɳa pütükqining siyaḥdenini asḳan, kanap kiyimlərni kiygən kixi ḳiloɳan ixni məlum ḳilip: «Manga Sən buyruoɳan ixni orundidim» — dedi.

10

Hudaning xan-xəripi ibadəthanisidin qiḳip ketidu

1 Mən ḳaridim, mana, kerublarning bexi üstidiki gümbəz üstidə, kək yaḳutning ḳiyapitidək bir təhtning kərünüxi turatti;
2 Wə *təhtkə Olturoɳuqi* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Kerublarning astidiki qaḳlarning arisioɳa kir, ḳolliringni kerublar arisida kəyüwatḳan qooɳloroɳa toldurup, ularni xəḥər üstigə qeqiwət» — dedi. Mən ḳaridim, u xundaḳ ḳilixḳa baxlidi.
3 Bu kixi kirgəndə kerublar əyning ong təripidə turatti; *xan-xərəplik* bulut əyning iqki ḥoylisini toldurdi. □
4 Wə Pərwərdigarning xan-xəripi kerub üstidin qiḳip, əyning bosuoɳisioɳa kəlgənidi; əy bulutḳa toldi, ḥoyla bolsa Pərwərdigarning xan-xəripining julaliḳioɳa qəmgən.
5 Kerublarning ḳanatlirining sadasi ḥəmmidin ḳadirning səzligən qaoɳdiki awazidək bolup, sirttiki ḥoylioɳa anglinip turatti.
6 Wə xundaḳ boldiki, *Rəb* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Qaḳlar arisidin, yəni kerublar arisidin ot aloɳin» — dəp buyruoɳinida, u kirip bir qaḳning yenida turdi.
7 Wə kerublardin biri əz ḳolini kerublar otturisidiki otḳa sozup uningdin ot elip, kanap kiyimlərni kiygən kixining ḳollirioɳa saldi; u buni elip qiḳip kətti
8 (kerublarning ḳanatliri astida, adəmning ḳollirining ḳiyapiti kərünüp turatti).

□ **9:4 «… aḥ-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloɳin» —** bu «bəlgə» (ibraniy tilida «taw» degən ḥərp) ḳədimki zamanlarda krest yaki qapras (+) xəklidə idi. □ **9:8 «Sən Yerusalemoɳa ḳaritiloɳan ḳəḥringni təkkəndə Israilning barliḳ ḳaldisini ḥalak ḳilamsən?»** — adəttə «Israilning ḳaldisi» degən ibarə pütün həlḳ arisida, Hudaoɳa sadiḳ boloɳan Yəḥudiylarni kərsitidu. Biraḳ Əzakiyal muxu yərdə (Hudaning 9-10-ayəttə boloɳan jawabioɳa ḳarioɳanda) bəlkim Yəḥudani kərsitidu; «ximaliy padixaḥliḳ», yənə Israilning on ikki ḳəbilisidin oni Asuriyə imperiyəsi təripidin baldur munḳəriz ḳilinip sürgün boldi, pəḳət ikki ḳəbilə, yəni «Yəḥuda wə Binyamin» (jənubiy padixaḥliḳ) ḳaldi. ■ **9:10** Əz. 5:11; 7:4; 8:18 □ **10:3 «xan-xərəplik bulut əyning iqki ḥoylisini toldurdi» —** «xan-xərəplik bulut», 1:4ni kərüng.

9 Mən ḳaridim, mana, kerublarning yenida tət qaḳ bar idi, bir kerubning yenida bir qaḳ, yənə bir kerubning yenida yənə bir qaḳ turatti; qaḳlarning ḳiyapiti bolsa beril yaḳutning kərünüxidə idi. ■
10 Ularning xəkli bolsa, tətilisining ohxax idi, yəni qaḳ iqidə qaḳ bardək kərünətti.
11 Kerublar mangoɣanda, ular yüzləngən tətila tərəpkə udul ḳarap mangatti; mangoɣanda ular ḥeq burulmaytti, bəlki bexi ḳaysi tərəpkə ḳarioɣan bolsa, ular xu tərəpkə mangatti; ular mangoɣanda ḥeq burulmaytti.
12 Ularning pütün teni, dümbiliri, ḳolliri, ḳanatliri wə ularning qaḳlirimu, yəni tətisigə təwə qaḳlarning ətrapi kəzlər bilən toloɣanidi.
13 Qaḳlarni bolsa: «pirḳiraydioɣan qaḳlar!» — dəp atioɣinini əz ḳuliḳim bilən anglidim.
14 Ḥərbir kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi, ikkinqisi adəmning yüzi, üqinqisi xirning yüzi, tətinqisi bürkütning yüzi idi.□
15 Kerublar yuḳirioɣa ərlidi. Bular dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən ḥayat məhluḳlar idi.
16 Kerublar mangoɣanda, qaḳlarmu ularoɣa yandixip mangatti; kerublar yərdin ərləxkə ḳanatlirini kətürginidə, qaḳlarmu ularning yenidin burulup kətməytti. ■
17 Ular turoɣanda, qaḳlarmu turatti; ular kətürülgəndə, qaḳlarmu ular bilən kətürüləttı; qünki ḥayat məhluḳlarning roḥi qaḳlarda idi. ■
18 Wə Pərwərdigarning xan-xəripi əyning bosuoɣisi üstidin qiḳip, kerublar üstidə turdi;
19 Kerublar ḳanatlirini kerip, kəz aldimda yərdin kətürüldi; ular əydin qiḳḳanda, qaḳlarmu ularning yenida idi; ular Pərwərdigarning əyining xərḳiy dərwazisida turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ularning üstidə yuḳiri turatti.
20 Bular bolsa dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən, Israil Hudasining astida turoɣan məhluḳlar idi; ularning kerublar ikənlikini bildim. ■
21 Ularning ḥərbirining təttin yüzi, ḥərbirining təttin ḳaniti, ḳanatliri astida insan ḳoli siyaḳidiki ḳolliri bar idi. ■
22 Ularning yüzlirining ḳiyapiti bolsa, ular mən Kewar dəryasi boyida kərgən yüzlər idi; ularning turḳi wə yüzliri mən kərgəngə ohxax idi; ularning ḥərbiri əz uduliɣa ḳarap mangatti.

11

Yetəkqilərning jazalinixi

1 Roḥ meni kətürüp, Pərwərdigarning əyining xərḳiy, yəni xərḳḳə ḳaraydioɣan dərwazisioɣa apardi; wə mana, dərwazining bosuoɣisida yigirmə bəx adəm turatti; mən ularning otturisida awamning aḳsaḳili boloɣan, Azzurning ooɣli Jaazaniya ḥəm Bənayaning ooɣli Pilatiyani kərdüm.
2 Wə U manga: — I insan ooɣli, ḳəbiḥlikni oylap qiḳḳuqi, muxu xəḥərdə rəzil məsliḥət bərgüqi adəmlər dəl bulardur.

■ **10:9** Əz. 1:16 □ **10:14 «ḥərbir kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi…»** — 1:10-ayəttə, «kerubning yüzi»ning ornida, «buḳining yüzi» kərünidu. Xunga mumkinqiliki barki, «kerub»lar əzi buḳining ḳiyapitidə kərünidu. ■ **10:16** Əz. 1:19 ■ **10:17** Əz. 1:20 ■ **10:20** Əz. 1:3 ■ **10:21** Əz. 1:6, 8; 10:8, 14

3 Ular: «Öylərni selix waqti yeqinlaxti əməsmu? Bu xəhər bolsa qazan, biz bolsaq, iqidiki gəx» — dəydu. □
4 Xunga ularni əyibləp bexarət bərgin; — Bexarət bərgin, i insan ooɣli! — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḫi wujudumoɣa urulup qüxüp, manga səz qiloɣan: «Pərwərdigar mundaq dəydu» — degin. «Silərning xundaq degininglarni, i Israil jəməti; kənglünglərgə pükkən oy-pikringlarni, Mən bilimən.
6 Silər muxu xəhərdə adəm öltürüxni köpəytkənsilər; silər rəstə-koqilarni öltürülgənlər bilən toldurоɣansilər».
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Silər öltürgən kixilər bolsa, dəl xu gəxtur, xəhər bolsa qazandur; biraq silərni bolsa uningdin tartiwalimən.
8 Silər qiliqtin qorqup kəlgənsilər, wə Mən üstünlaroɣa bir qiliq qüxürimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.
9 «Xuning bilən Mən silərni xəhərdin tartiwelip, yat adəmlərning qoliоɣa tapxurimən, silərning üstünglardin həküm qiqirip jazalaymən.
10 Silər qiliqlinip yiqilisilər; Israil qegralirida üstünlaroɣa həküm qiqirip jazalaymən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. □
11 Bu xəhər silər üqün «qazan» bolmaydu, həm silərmu uningki «gəx»i bolmaysilər; Mən Israil qegralirida üstünglardin həküm qiqirip jazalaymən.
12 Wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər; silər Mening bəlgilimilirimdə yürmigən, həkümlirim boyiqə mangmioɣansilər, bəlki əpqərənglardiki əllərning həkümliri boyiqə mangoɣansilər».
13 Xundaq boldiki, Mən bexarət beriwatqinimda, Bənayaning ooɣli Pilatiya jan üzdi. Mən düm yiqildim: «Aḫ, Rəb Pərwərdigar! Sən Israilning qaldisini pütünləy yoqatmaqqimusən?» — dəp qattiq awazda nida qildim.

Hudaning sürgün boloɣan Israillaroɣa yengi wədisi — yengi qəlb, yengi roḫ

14 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
15 I insan ooɣli, Yerusalemda turuwatqanlarning: «Pərwərdigardin yiraq ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras qilip təqdim qilinoɣan!» degən gepi, sening qerindaxliring, yəni sening qerindaxliring boloɣan sürgünlərgə həm Israilning pütkül jəmətigə qaritip eytiloɣan. □
16 Xunga ularoɣa mundaq degin: «Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: Gərqə Mən ularni yiraq yərlərgə, əllər arisioɣa yətkiwətkən həm məmlikətlər iqigə tarqitiwətkən

---

□ **11:3 «Öylərni selix waqti yeqinlaxti əməsmu? Bu xəhər bolsa qazan, biz bolsaq, iqidiki gəx» —** bexarət berilgən qaoɣda Yerusalem xəhiri muḫasirigə qüxkən bolsa kerək. Bu adəmlər «bizgə qataq bolmaydu, biz yənə normal turmux ətküzələydioɣan bolduq» degən qaraxta boloɣan idi. Ularning kəzqarixidin «xəhər qazan, biz gəx» degini, bəlkim «ot qazandiki gəxni köydürməydu, əḫwalimiz intayin raḫət-paraoɣətliktur» degənliktur. Əzakiyal pəyoɣəmbər bu ibarini baxqa tərəptin qüxəndürüp, ularni agaḫlandurup bexarət qilidu. «biz gəx» degən səzning bəlkim yənə bir iqki mənisi barki, «biz xəhərdə qaloɣan, esil gəxmiz (Huda bizni saqlioɣan), biraq Əzakiyal bilən billə sürgün boloɣanlar bolsa, pəqət «üqəy-qarin»lardur» degən həjwiy, kinayilik gəp. (Ayətning birinqi qismining baxqa bir hil tərjimisi: «öylərni selixning wakti yeqinlaxmidi; xəhər bolsa...»).
□ **11:10 «...Israil qegralirida üstünlaroɣa həküm qiqirip jazalaymən» —** Babil imperatori Nebokadnəsar Zədəkiyani Israilning qegrasida (Libnaḫ xəhiridə) sot qildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayətlərni kərüng). □ **11:15 «Yerusalemda turuwatqanlarning: «Pərwərdigardin yiraq ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras qilip təqdim qilinoɣan!» degən... —** Yerusalemdikilərning: «sürgün qilinoɣanlar (yəni Yəḫudadin heli burun Babiloɣa sürgün qilinoɣan kixilər həmdə 150 yil ilgiri sürgün qilinoɣan Israildiki on qəbilə) naḫayiti gunaḫkar adəmlərdur, xunga Huda ularni sürgün qildurdi, biz bolsaq pak adəmmiz, Huda muxu zeminni bizgə qaldurdi» degən qarixi bar idi. Bundaq təkəbburluqni Huda jazalaydu. «Sening qerindaxliring, yəni sening qerindaxliring boloɣan sürgünlər» degən tekistning baxqa birhil wariyanti: «qerindaxliring boloɣan uruq-tuoɣqanliring».

bolsammu, ular barƣan yərlərdimu Mən Өzüm ularƣa kiqikkinə bir pak-muķəddəs baxpanaķ bolimən». □
17 Xunga mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən silərni əllərdin yiƣimən, tarķitiwetilgən məmlikətlərdin silərni jəm ķilimən, andin Israil zeminini silərgə ķayturup təķdim ķilimən.
18 Xuning bilən ular u yərgə ķaytip kelidu, ular barliķ lənətlik nərsilərni ħəm barliķ yirginqlik ixlirini u yərdin yoķ ķilidu.
19 Mən ularƣa bir ķəlbni berimən, iqinglarƣa yengi bir roħni salimən; Mən ularning tenidin taxtək ķəlbni elip taxlaymən, ularƣa meħrlik bir ķəlbni berimən. □ ■
20 Xuning bilən ular Mening bəlgilimilirimdə yüridu, Mening ħəkümlirimni qing tutup ularƣa əməl ķilidu. Ular Mening həlķim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən.■
21 Biraķ köngülliri lənətlik nərsilərgə wə yirginqlik ķilmixliriƣa beƣixlanƣanlar bolsa, Mən ularning yollirini өz bexiƣa qüxürimən», — dəydu Rəb Pərwərdigar».■

Hudaning xan-xəripi Yerusalemdin qiķip ketidu

22 Kerublar ķanatlirini yaydi, ularning qaķliri өz yenida turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ular üstidə yuķiri turatti;
23 wə Pərwərdigarning xan-xəripi xəħərning otturisidin qiķip, xəħərning xərķ təripidiki taoƣ üstidə tohtidi. □
24 Xuning bilən Roħ meni kətürüp, Hudaning Roħi bərgən bu kərünüxtə meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloƣanlarƣa apardi; xuan mən kərgən bu kərünüx məndin kətti. □
25 Xuning bilən mən sürgün boloƣanlarƣa Pərwərdigar manga kərsətkən barliķ ixlarni səzləp bərdim.

12

Yerusalem aħalisining sürgün boluxining sürətlinixi

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan ooƣli, sən asiy bir jəmət arisida turisən; ularning kərüxkə kəzi bar əmma kərməydu, anglaxķa ķuliķi bar, əmma anglimaydu, qünki ular asiy bir jəmättur. ■
3 Wə sən, i insan ooƣli, sürgün boloƣuqining yük-taķlirini təyyarlap ķoyoƣin; wə kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boloƣuqidək өz jayingdin baxķa jayƣa barƣin. Gərqə ular asiy bir jəmət bolsimu, eħtimalliķi yoķ əməski, ular qüxinip yetidu.

□ **11:16 «pak-muķəddəs baxpanaħ»** — degən səz ibraniy tilida «muķəddəs jay» yaki «ibadəthana» degən səz. Muķəddəs ibadəthanining bir yərdə ķuruluxi Hudaning xu yərdə ķooƣdioƣuqi wə baxpanaħ boloƣanliķini bildüridu. Demək, ular (butpərəs) əllər arisida bolsimu, Huda (ular Uni izdigən bolsa) ularƣa jismaniy ħəm roħiy jəħəttə baxpanaħ bolup, ularni tinq saķlaydu wə ularƣa durus yollarda mengixķa yənə yardəmqi bolidu. Baxķa birhil tərjimisi: «...Mən ularƣa ķiskə wakit bir pak-muķəddəs baxpanaħ boldum». □ **11:19 «ularƣa meħrlik bir ķəlbni berimən»** — ibraniy tilida səzmusəz: «ularƣa gəxlük bir ķəlbni berimən» degənliktur. ■ **11:19** Yər. 32:39; Əz. 36:26 ■ **11:20** Yər. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38 ■ **11:21** Əz. 9:10 □ **11:23 «Pərwərdigarning xan-xəripi ... xəħərning xərķ təripidiki taoƣ üstidə tohtidi»** — bu taoƣ «Zəytun teoƣi»dur. Əzakiyal pəyƣəmbər Pərwərdigarning xan-xəripini xu wakitta yənə kərmidi. Əzakiyalning ħəmmə bexarətlirini omumlaxturup ķarioƣanda, Hudaning xan-xəripi xu qaoƣda taoƣda uzun turmay Israil zeminidinmu mutləķ kətti. Biraķ keyin (43-babta) u muxu xan-xərəp yənə xərķ təripidin keliwatķanliķini köridu. □ **11:24 «Roħ meni kətürüp, ... meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloƣanlarƣa apardi»** — «Kaldiyə» Babil imperiyəsining bir ķismi. ■ **12:2** Yəx. 6:9; Yər. 5:21; Əz. 2:3-8; 3:26, 27

4 Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxqa təyyarliɵan yük-taqlardək yük-taqliringni elip qiq; andin kəq kirəy degəndə ularning kəz aldida sürgün bolidiɵan kixilərdək jayingdin qiqip kətkin; □
5 tamni kolap texip, yük-taqliringni elip qiqqin; □
6 ularning kəz aldida buni mürünggə elip, gugumda kətürüp qiqip kətkin; yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim.□
7 Wə mən buyruloqan boyiqə xundaq qildim; kündüzdə mən sürgün boloquqi kixidək yük-taqlirimni elip qiqtim; wə kəq kirgəndə qolum bilən tamni kolap texip, yül-taqilirimni qiqirip, gügümdə ularning kəz aldida mürəmgə elip kətürüp mangdim.
8 Ətigəndə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyilidi: —
9 «I insan ooqli, Israil jəməti, yəni asiy bir jəmət, səndin: «Bu nemə qiloqining» dəp sorioqan əməsmu?
10 Ularoqa: «Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: Bu yüklәngən wəhiy Yerusalemdiki xahzadə həm xu yərdiki barliq Israil jəmətidikilər tooqruluqtur» — degin.□
11 Ularoqa: «Mən silər üqün bexarət. Mən qandaq qiloqan bolsam, əmdi uloroqimu xundaq ixlar qildurulidu; ular əsir bolup sürgün bolidu» — degin.
12 Ular arisidiki xahzadə əz yük-taqlirini gugumdə mürisidə kətürüp qiqidu; ular tamni kolap texip təxüktin nərsilirini qiqiridu; u əz yüzini yepip zeminni kərəlməydioqan bolidu. ■
13 Xuning bilən Əz torumni uning üstigə yayimən, u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu. □ ■
14 Uningoqa yardəmləxkən əpqərisidikilərning həmmisini həm barliq qoxunlirini Mən barliq xamaloqa tarqitiwetimən; Mən qiliqni oqilaptin suoqurup ularni qooqlaymən. ■
15 Mən ularni əllər arisioqa tarqitiwətkinimdə, məmlikətlər iqigə taratqinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 Biraq ularning iqidiki az bir qismini, qiliq, aqarqilik həm waba kesilidin halas qilimən; məqsitim xuki, uloroqa əzliri baridioqan əllərdə əzlirigə yirginqlik qilmixlirini etirap qilduruxtin ibarət; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
18 «Insan ooqli, əz neningni titrigən halda yegin, süyüngni dir-dir qilip ənsirigən halda iqkin;

□ **12:4 «Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxqa təyyarliɵan yük-taqlardək yük-taqliringni elip qiq; andin kəq kirəy degəndə ... jayingdin qiqip kətkin;...»** — 4-6-ayətlərdiki buyruq bəlkim 3-ayəttiki buyruqni təpsiliyrək qüxəndüridu. □ **12:5 «Tamni kolap texip, ... qiqqin»** — «tam» bəlkim hoylining temi. □ **12:6 «...yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim»** — bu bexarət keyinki ayətlərdə (11-14) qüxəndürülidu. □ **12:10 «Yerusalemdiki xahzadə»** — Zədəkiya padixahtur. Biraq Əzakiyal pəyoəmbər bəlkim uni ərziməs dəp qarioqaqqa, uni hərgiz «padixah» deməydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4 □ **12:13 «...u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu»** — bu bexarət tez əməlgə axuruldi. Zədəkiya padixah Babil imperiyəsining Yerusalemni qorxiwaloqan muhasirisi astida bəsülgən sepildin ətüp qaqmaqqi idi. Babil əskərliri uni tutuwelip Nebokadnəsarning aldioqa elip bardi, Nebokadnəsar uning kəzlirini oyuwətti. U Babilda əldi («Yər.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni kərüng). Muxu tekistlərdə deyilgən «ixik» bəlkim tosuloqan yaki buzuloqan boluxi mumkin, xunga qeqix üqün «tamni kolax» kerək idi. ■ **12:13** Əz. 17:20 ■ **12:14** Əz. 5:10,12 □ **12:16 «xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — muxu jümlidiki «ular» bəlkim yat əllər; ular Israil jəmətini baskan balayi'apətlərni Israillardin anglap, bu ixlarni Pərwərdigarning jazasi dəp qüxinidu.

19 ҳəm xu zemindiki kixilərgə mundaқ dəp eytқin: «Rəb Pərwərdigar Yerusalemdikilər wə Israil zeminidə turuwatқanlar toоruluқ mundaқ dəydu: «Ular өz nenini ənsirəx iqidə yəydu, süyini dəkkə-dükkidə iqidu; qünki zemində turuwatқanlarning jəbir-zulumi tüpəylidin, u yər ҳəmmisi yəksan қilinidu. ■
20 Aҳalilik xəҳərlər harabə bolup, zemin wəyranə bolidu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».
21 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
22 «I insan ooli, Israil zeminidə: «Künlər uzartilidu, ҳərbir alamət kərünüx bikaroa ketidu» degən maқalni eytқini nemisi? □
23 Əmdi ularoa: — Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən bu maқalni yoқ қilimən; Israilda bu maқal ikkinqi ixlitilməydu; sən əksiqə ularoa: «Künlər yeқinlaxti, ҳərbir alamət kərünüxning əməlgə axuruluximu yeқinlaxti» — degin.
24 Qünki Israil jəmətidə yaloan «alamət kərünüx» yaki adəmni uqurudioan palqiliқlar қayta bolmaydu.
25 Qünki Mən Pərwərdigardurmən; Mən səz қilimən, ҳəm қiloan səzüm qoқum əməlgə axurulidu, yənə keqiktürülməydu. Qünki silərning künliringlarda, i asiy jəmət, Mən səz қilimən ҳəm uni əməlgə axurimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».
26 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
27 «I insan ooli, mana, Israil jəmətidikilər sening toоruluқ: «U kərgən alamət kərünüxlər uzun künlərdin keyinki waқitlarni kərsitidu, u bizgə yiraқ kəlgüsi toоruluқ bexarət beridu» — dəydu.
28 Xunga ularoa: — Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mening səzlirimdin ҳeqқaysisi yənə keqiktürülməydu, bəlki қiloan səzüm əməlgə axurulidu, dəydu Rəb Pərwərdigar» — degin».

13

Sahta pəyoəmbərlərgə boloan agaҳ

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 «I insan ooli, sən Israilning bexarət bərgüqi pəyoəmbərliri, yəni өz təsəwwuri bilən bexarət bərgüqilərni əyibləp bexarət berip: «Pərwərdigarning səzini anglanglar!» — degin.
3 Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Өz roҳioa əgixip mangidioan, ҳeq wəҳiyni kərmigən ҳamaқət pəyoəmbərlərning ҳalioa way!
4 I Israil, sening pəyoəmbərliring huddi harabilər arisida yürüwatқan tülkilərdək boldi.
5 Silər bəsülgən jaylaroa qiқmioansilər, uning Pərwərdigarning künidə bolidioan jəngdə puhta turuxi üqün Israil jəmətining buzuloan temini ҳeq yasimidinglar.□
6 «Pərwərdigar mundaқ dəydu» degüqilər bolsa pəқət sahta bir kərünüxni wə yaloan palni kərgənlərdin ibarəttur; Pərwərdigar ularni əwətmigən; biraқ ular өz səzining əməlgə axuruluxini ümid қilidu.

■ **12:19** Əz. 4:16 □ **12:22 «Künlər uzartilidu, ҳərbir alamət kərünüx bikaroa ketidu» —** bu maқal bəlkim Israillarning kəp pəyoəmbərlərning agaҳlanduruxlirioa boloan gumanlirini yaki bəlki həlқning pəyoəmbərlərning agaҳlanduruxlirioa қulaқ salmaslиққa boloan baҳanisini ipadiləydu. □ **13:5 «Silər bəsülgən jaylaroa qiқmioansilər, uning Pərwərdigarning künidə .. Israil jəmətining buzuloan temini ҳeq yasimidinglar» —** bu gəpmu sahta pəyoəmbərlərgə eytiloan: 4-ayət boyiqə ular «harabilər arisida yürgən tülkilərdək» bolidu — bəlkim Israil jəmiyitining buzuloan əҳwalioa zadila қarimay, pəқət өzliri üqün kiqikkinə bir «uwa təxükini» kolax bilən xuoulliniwatidu.

7 Silər «Pərwərdigar mundaq dəydu» degininglarda, Mən ḥeq sөz ḳilmioɣan tursam,
silər sahta bir «alamət kөrünüx»ni kөrgən, yaloɣan palni eytḳan əməsmu?
8 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər oydurma sөzligininglar, yaloɣan
«alamət kөrünüx»lərni kөrgininglar tüpəylidin, əmdi mana, Mən silərgə ḳarximən,
— dəydu Rəb Pərwərdigar,
9 — Mening ḳolum sahta «alamət kөrünüx»ni kөrgən wə yaloɣan palni eytḳan
pəyoɣəmbərlər bilən ḳarxilixidu; ular өz həlḳimning kengixidə olturmaydu, ular
Israil jəmətining nəsəbnamisidə hatirilənməydu; ular Israilning zemineɣa ḥeq
kirgüzülməydu; xuning bilən silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup
yetisilər.
10 Bərḥək, ular tinq-amanlik bolmioɣandimu «tinq-amanlik!» dəp jar selip, həlḳimni
eziḳturoɣanliḳi üqün, birsi nepiz ara tamni ḳopursa, ular kelip pəḳət uni ḥak suwaḳ
bilən aḳartip ḳoyoɣanliḳi üqün —
11 Tamni ḥak suwaḳ bilən aḳartiwatḳanlaroɣa: «Bu tam yiḳilidu!» degin! Kəlkündək
bir yamoɣur yaoɣidu! I yooɣan məldürlər, silər qüxisilər! Dəḥxətlik bir xamal qiḳidu;
□
12 wə mana, tam өrülüp qüxkəndə, həḳ silərdin: «Silər bu tamni suwioɣan ḥak suwaḳ
ḳeni!» dəp sorimamdu?
13 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Өz ḳəḥrim bilən dəḥxətlik bir xamal
partlitip qiḳirimən; Mening aqqiḳimdin kəlkündək bir yamoɣur wə ḥəmmini ḥalak
ḳilidioɣan ḳəḥrlik məldürlər yaoɣidu.
14 Xuning bilən Mən silər ḥak suwaḳ bilən aḳartḳan tamni oɣulitip, uning ulini axkarə
ḳilip, uni yər bilən yəksan ḳilimən; u oɣulap qüxkəndə, silər uning arisida ḥalak
bolisilər; wə Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
15-16 Xundaq ḳilip Mən ḳəḥrimni tam ḥəm uni ḥak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning
üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə: «Tam yoḳ boldi, xundaḳla uni ḥak suwaḳ
bilən aḳartḳanlar, yəni Yerusalem tooɣruluḳ bexarət bərgüqi, ḥeq tinq-amanlik
bolmioɣandimu u tooɣruluḳ tinq-amanliḳni kөrsətkən «alamət kөrünüx»ni kөrgən
Israilning pəyoɣəmbərlirimu yoḳ boldi» — dəymən».□

«Ayal pəyoɣəmbərlər» tooɣruluḳ bexarət

17 «Əmdi sən, i insan ooɣli, өz təsəwwuri boyiqə bexarət bərgüqi өz həlḳingning
ḳizlirioɣa yüzüngni ḳaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaq degin: —
18 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Өz beoɣixlirining ḥərbirigə *seḫirlik*
biləzüklərni ḳadap, janlarni tuzaḳḳa elix üqün ḥərḳandaq egiz-pakar adəmlərning
bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way! Əmdi silər өz həlḳimning janlirini tuzaḳḳa
qüxürüp, janliringlarni saḳ ḳaldurimiz dəwatamsilər? □
19 Nəqqə tutam arpa, nəqqə qixləm nanni dəp silər Manga kupurluḳ ḳilip,
yaloɣan sөzgə ḳulaḳ salidioɣan Mening həlḳimgə yaloɣanqiliḳinglar arḳiliḳ өlməskə
tegixliklirini өltürüp, tirik ḳalmasliḳḳa tegixliklirini ḥayat ḳaldurmaḳqimusilər?■

□ **13:11 «Tamni ḥak suwaḳ bilən aḳartiwatḳanlaroɣa: «Bu tam yiḳilidu!» degin!»** — Əzakiyal sahta pəyoɣəmbərlərni məs'uliyətsiz tamqilaroɣa ohxitidu. Nepiz bir tamni puhta suwap küqəytixning ornida, ular pəḳət qiraylik kөrünüx üqün uni ḥak bilən aḳartidu. □ **13:15-16 «Mən ḳəḥrimni tam ḥəm uni ḥak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə ... dəymən»** — məzkur bexarəttiki əng ahirḳi ayət boyiqə bu «nepiz tam» Yerusalemni kөrsitidu, əmdi sahta pəyoɣəmbərlər uning buzuḳ yərlirini puhta ḳilmay, pəḳət ḥəmmisi qiraylik kөrünsün dəp uni «sahta bexarətlər» bilən aḳartidu. □ **13:18 «Өz beoɣixlirining ḥərbirigə seḫirlik biləzüklərni ḳadap, ... ḥərḳandaq egiz-pakar adəmlərning bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way!»** — ayallar bu «biləzük» wə «pərənjə»lərni ḳandaq ixlətkənliki anqə enik bolmisimu, lekin xübḫisizki, ular arḳiliḳ seḫirlik, jadugərlik yolida ḥərḳandaq adəmlərni dəmidi ḳilip өz indikigə kəltürməkqi boloɣan; 19-ayət tehimu kөp təpsilatlarni bizgə təminləydu. ■ **13:19** Mik. 3:5

20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mana, Mən silərning quxlarni tuzaqqa qüxürgəndək kixilərni tuzaqqa qüxürgüqi seһirlik «tengiq»liringlarоға qarximən, Mən ularni bilikinglardin yirtip taxlaymən; xuning bilən silər quxlarni tuzaqqa qüxürgəndək tutqan kixilərni ərkinlikkə uquriwetimən.
21 Mən silərning pərənjiliringlarnimu yirtip taxliwetip, həlqimni qolunglardin qutquzimən; ular yənə qolunglarda olja bolup turmaydu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
22 Silər yaloғanqiliq bilən, Өzüm azar bərmigən һəqqaniy adəmlərning kəngligə azar bərgənlikinglar üqün, xundaqla rəzil adəmlərning һayatini saqlap qutquzuxqa ularni rəzil yolidin yandurmay, əksiqə ularning qolini küqəytkininglar üqün,
23 silər quruq «alamət kəzünüx»lərni ikkinqi bolup kərməysilər, yaki yaloғan palqiliq qilmaysilər; Mən Өz həlqimni qolunglardin qutquzimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».

14

Butpərəslik qilidioғanlarоға way!
1 Israil aqsaqallirining bəziliri Mening yenimоға kelip aldimda olturuxti. ■
2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
3 «I insan oоғli, muxu adəmlər өz butlirini kəngligə tikləp, adəmlərni putlaxturidioғan өz qəbiһlikini kəz aldioға qoyoғanidi. Əmdi ularning Meni izdəp Məndin yol sorixini qobul qilamdimən?
4 Əmdi ularоға səz qilip mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Israil jəmətidiki kənglidə өz butlirini tikləp, adəmlərni putlaxturidioғan өz qəbiһlikini kəz aldioға qoyup, andin pəyoғəmbər aldioға kelidioғan һərbir adəmni bolsa, Mənki Pərwərdigar uningоға butlirining kəplüki boyiqə jawab qayturimən.
5 Xundaq qilip Mən Israil jəmətining kənglini Өzümgə igildurimən; qünki ular barliq butliri bilən Manga yat bolup kətti».
6 — Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Towa qilinglar! Butliringlardin yenip *yenimоға* qaytip kelinglar! Barliq yirginqlik qilmixinglardin yüzünglarni өrünglar!
7 Qünki Israil jəmətidiki өzlirini Məndin ayrip, өz butlirini kənglidə tikləp, adəmlərni putlaxturidioғan өz qəbiһlikini kəz aldioға qoyup, andin Məndin sorax üqün pəyoғəmbərning aldioға kelidioғan һərqaysi adəm yaki xuningоға ohxax Israilda turuwatqan һərqaysi musapirlar bolsa, Mənki Pərwərdigar Өzüm ularоға jawab qayturimən;
8 Mən muxu kixini bir agaһ bexariti qilip uni səz-qəqəkkə qalduruxqa yüzümni uningоға qarxi qilimən; Mən həlqimning arisidin uni üzüp taxlaymən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. ■
9 Biraq pəyoғəmbər өzi eziqturulup, bir bexarətlik səz qiloғan bolsa, u qaoғda Өzüm Pərwərdigar xu pəyoғəmbərni ezitquоға uqratqanmən; Mən uningоға qarxi qolumni uzartip, uni həlqim arisidin һalak qilimən. □ ■

■ **14:1** Əz. 20:1 ■ **14:8** Qan. 28:37; Əz. 5:15 □ **14:9 «Biraq pəyoғəmbər өzi eziqturulup, bir bexarətlik səz qiloғan bolsa, u qaoғda Өzüm Pərwərdigar xu pəyoғəmbərni ezitquоға uqratqanmən;...»** — muxu degini, Pərwərdigar adəmlərni eziqturuxni halaydu degənlik əməs, əlwəttə. Biraq Өz adimi boloғan pəyoғəmbər adəmgə huxamət qilmaqqi bolsa yaki өz mənpəətini kəzləp yüridioғan bolsa, əmdi xu qaoғda Huda uni azduruxi, ezitquоға uqritixi yaki yaman roһlarning qolioға tapxuruxi mumkin. Xu qaoғda uning eytqan səzining һəmmisi quruq bolidu, əmma u өzi uningоға ixinidu. ■ **14:9** Əz. 13:1, 2, 9

10 Ular ⱪəbiһlikining jazasini tartidu; pəyoɳəmbərgə berilidioɳan jaza bilən sorioɳuqioɳa berilidioɳan jaza ohxax bolidu.
11 Xuning bilən Israil jəməti yənə Məndin qətnəp kətməydu, yaki yənə asiyliⱪliri bilən өzlirini buloɳimaydu; ular Mening həlⱪim, wə Mən ularning Hudasi bolimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».

Keliwatⱪan jazani ⱨətta ⱨəⱪⱪaniy kixilərmu Israildin yandurmaydu

12 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: —
13 «I insan ooɳli, məlum bir zemin Manga asiyliⱪ ⱪilip gunaⱨ ⱪiloɳanda, Mən xuning bilən ⱪolumni uningoɳa ⱪarxi uzartip, ularning yөlənqüki boloɳan nenini ⱪurutuwetip, uning üstigə aqarqiliⱪni əwətimən ⱨəm insan wə ⱨaywanlarni uningdin üzimən; □ ■
14 əmdi u qaoɳda Nuⱨ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ⱨəzrət uningda turuwatⱪan bolsimu, ular өz ⱨəⱪⱪaniyliⱪi tüpəylidin pəⱪət өz janlirinila saⱪliyaloɳan bolatti — dəydu Rəb Pərwərdigar.□
15 Əgər Mən zemindin yirtⱪuq ⱨaywanlarni өtküzsəm, ular uni baliliridin juda ⱪilsa, ⱨaywanlar tüpəylidin uningdin өtküqi ⱨeqbir adəm bolmay, u wəyranə bolsa,
16 əmdi Mən өz ⱨayatim bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — muxu üq ⱨəzrət uningda turuwatⱪan bolsimu, ular nə өz ooɳulliri nə ⱪizlirini ⱪutⱪuzalmaytti; ular pəⱪət өz janlirini ⱪutⱪuzalaytti, zeminning өzi wəyranə peti ⱪalatti.
17 Yaki bolmisa Mən xu zeminoɳa ⱪiliqni qüxürup, uningdin insan ⱨəm ⱨaywanni üzüwətkən bolsam,
18 əmdi ⱨayatim bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — muxu üq ⱨəzrət uningda turuwatⱪan bolsimu, ular nə өz ooɳulliri nə ⱪizlirini saⱪlap ⱪutⱪuzalmaytti; ular pəⱪət өz janlirini ⱪutⱪuzalaytti.
19 Yaki bolmisa Mən xu zeminoɳa waba kesilini qüxürup, Өz ⱪəⱨrimni ⱪan təktürulüxi bilən üstigə təksəm, uningdin insan ⱨəm ⱨaywanni üzüwətkən bolsam,
20 əmdi ⱨayatim bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Nuⱨ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ⱨəzrət uningda turuwatⱪan bolsimu, ular nə өz ooɳlini nə ⱪizini ⱪutⱪuzalmaytti; ular pəⱪət ⱨəⱪⱪaniyliⱪi bilən өz janlirini ⱪutⱪuzalaytti.
21 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Əmdi xundaⱪ boloɳandin keyin, insan ⱨəm ⱨaywanni üzüwetix üqün Yerusalemoɳa tət jazayimni, yəni ⱪiliq, aqarqilik, yirtⱪuq ⱨaywan wə waba kesilini qüxürsəm ⱪandaⱪ bolar?
22 Biraⱪ mana, uningda ⱪelip ⱪaloɳanlar bolidu, yəni ooɳul-ⱪizlar uningdin qiⱪirilip ⱪutⱪuzulidu; mana, ular silərning yeninglaroɳa qiⱪip, silər ularning yolliri ⱨəm ⱪilmixlirini kөrüp yetisilər; xuning bilən silər Mən Yerusalemoɳa qüxürgən külpət, yəni uningoɳa qüxürülgən barliⱪ ixlar tooɳruluⱪ təsəlli alisilər;
23 əmdi silər ularning yolliri ⱨəm ⱪilmixlirini kөrgininglarda, ular silərgə təsəlli ep-kelidu; silər Mening uningda barliⱪ ⱪiloɳan ixlirimni bikardin-bikar ⱪilmioɳanliⱪimni tonup yetisilər, — dəydu Rəb Pərwərdigar».□

□ **14:13 «yөlənqüki boloɳan neni» —** ibraniy tilida «nan boloɳan ⱨasisi» deyilidu; 4:16-ayəttiki izaⱨatni kөrüng.
■ **14:13** Law. 26:26; Əz. 4:16; 5:16 □ **14:14 «u qaoɳda Nuⱨ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ⱨəzrət uningda turuwatⱪan bolsimu,...» —** Daniyal pəyoɳəmbər on üq yil ilgiri Babiloɳa sürgün bolup, andin Neboⱪadnəsar üqün bax wəzir ⱪilinoɳan. □ **14:23 «əmdi silər ularning yolliri ⱨəm ⱪilmixlirini kөrgininglarda, ular silərgə təsəlli epkelidu...» —** əslidə sürgün boloɳanlar Yerusalemoɳa qüxkən balayi'apətni anglap bəlkim intayin azablinixi mumkin idi. Biraⱪ ⱪaqⱪanlar kəlgəndə, ularning ⱪiyapitini wə ⱪilmixlirini kөrüp, ular bu ixning ⱨəⱪiⱪətən Hudaning adil jazasi ikənlikini qüxinip yetip, «bu jaza ⱨəmmisi durus» dəp kөngli jayioɳa qüxüxi kerək.

15

Üzüm teli tooƣruluқ təmsil

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 «I insan ooƣli, üzüm teli yaoƣiqining baxқa dərəh yaoƣaqliridin nemə artuқqiliқi bar, uning xehining ormandiki dərəhlər arisida nemə alaḩidiliki bar?
3 Uningdin birər jabduқni yasaxқa materiyal aloƣanning paydisi barmu? Uningdin qinilərni asқudək қozuқni yasioƣili bolamdu?
4 Mana, u otқa yeқiloƣu boloƣanda, ot uning ikki uqini kəydürgəndə, otturisimu yerim kəygəndə, əmdi uni birər ixқa ixlətkili bolamdu?
5 Mana, u saқ boloƣanda, ḩeqқandaқ ixқa ixlətkili bolmioƣan yərdə, əmdi ot uni kəydürüp yəp kətkəndə, uni birər ixқa ixlətkili bolamdu?
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən ormandiki dərəhlər arisidiki üzüm telining yaoƣiqini otқa tapxuroƣinimdək, Yerusalemda turuwatқanlarni otқa tapxurimən.
7 Yüzümni ularoƣa қarxi қilip қaritimən; ular bir ottin qiқsa, baxқa bir ot ularni yəwetidu. Өz yüzümni ularoƣa қarxi bolup қaratқanda, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
8 Ularning қiloƣan wapasizliқliri tüpəylidin mən zeminni wəyranə қilimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».□

16

Wapasiz Yerusalem

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 I insan ooƣli, өzining yirginqlik қilmixlirini Yerusalemning yüzigə selip mundaқ degin: —
3 Rəb Pərwərdigar Yerusalemoƣa mundaқ dəydu: «Sening əsliy zating wə tuoƣuluxung Қanaaniylarning zeminida boloƣan; sening atang Amoriy, apang Hittiy қiz idi. □
4 Sening tuoƣuluxuoƣa kəlsək, sən tuoƣuloƣan kününgdə kindiking kesilmigən, sən suda yuyulup pakiz қilinmioƣan; ḩeqkim sanga tuz sürkmigən yaki seni zakilimioƣan.
5 Ḩeqkimning kəzi muxu ixlar üqün sanga rəḩim қilmioƣan yaki iqini sanga aoƣritmioƣan; əksiqə sən dalaoƣa taxliwetilgənsən, qünki tuoƣuloƣan kününgdə kəmsitilgənsən.
6 Xu qaoƣda Mən yeningdin өtüp ketiwetip, seni өz қeningda eoƣinap yatқiningni kərgən; wə Mən өz қeningda yatқan ḩalitingdə sanga: «Yaxioƣin!» — dedim. Bərḩəқ, sən өz қeningda yatқan ḩalitingdə Mən sanga: «Yaxioƣin!» — dedim.

□ **15:8 «… Ularning қiloƣan wapasizliқliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə қilimən»** — bu babtiki «üzüm teli» degən təmsil üstidə «Қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **16:3 «…sening atang Amoriy, apang Ḩittiy қiz idi»** — Israilning əjdadi Ibraḩim wə ayali Sarah, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḩim məzmuni bar: (1) Ibraḩim өzi əsli Қanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḩir-xəpқitidin Өzining adimi boluxi üqün talliwaloƣan; (2) Pərwərdigarning buyruқlirioƣa hilap ḩalda, Israil Қanaan zemininoƣa kirgəndə ularning kəp ooƣul-қizliri yərlik (butpərəs Қanaaniy, Amoriy, Ḩittiy) қiz-yigitlər bilən toy қiloƣan; (3) Israil Қanaan zemininoƣa kirgəndə Қanaandikilərning butpərəs yaman adətlirini қobul қilip ularoƣa inatayin ohxax bolup kətkənidi.

7 Mən seni daladiki ot-qəplərdək aynittim; sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip wayioɳa yətting; kəksiliring xəkilləndi, qaqliring üzün əsti; birak sən tehi tuoɳma-yalingaq iding. □
8 Mən yənə yeningdin ətüwetip sanga ḳaridim; mana, ixḳ-muḥəbbət məzgiling yetip kəldi; Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ḳoyup, yalingaqlikingni əttim; Mən sanga ḳəsəm iqip, sən bilən bir əḥdə tüzdum, dəydu Rəb Pərwərdigar, wə sən Meningki boldung. □ ■
9 Mən seni su bilən yuyup, ḳeningni teningdin yuyuwetip, sanga purakliḳ mayni sürttüm.
10 Mən sanga kəxtilik kəngləkni kiygüzüp, ayioɳingoɳa dəlfin terisidin tikkən kəxlərni saptim; seni nepis kanap bilən orap, yipək bilən yepip ḳoydum.
11 Seni zibu-zinnətlər bilən pərdazlidim, ḳolliringoɳa biləzüklərni, boynungoɳa marjanni takap ḳoydum;
12 burnungoɳa ḥalkini, ḳulakliringoɳa zirilərni, bexingoɳa güzəl tajni kiygüzdum.
13 Xundak ḳilip sən altun-kümüx bilən pərdazlanding; kiyim-keqəkliring nepis kapap, yipək wə kəxtilik rəhttin idi. Yegining ak un, bal ḥəm zəytun meyi idi; sən intayin güzəl bolup, hanix mərtiwisigə kətürüldung.
14 Güzəlliking tüpəylidin əllərdə dangḳing qikti; qünki Mən sanga kərkəmlikimni beoɳixlixim bilən güzəlliking kamalətkə yətti, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Birak sən güzəllikinggə tayinip, dangḳingdin paydilinip paḥixə boldung; sən ḥərbir ətküqi kixigə paḥixə muḥəbbətliringni təktüng; güzəlliking uning boldi!
16 Sən kiyim-keqəkliringdin elip özüng üqün rənggarəng bezəlgən «yukiri jaylar»ni yasap, andin ularning üstidə buzukluk ḳiloɳansən. Bundak ixlar yüz berip bakmioɳan, wə ikkinqi yüz bərməydu!□
17 Sən Mən sanga beoɳixlioɳan güzəl zibu-zinnətlirim wə altun-kümüxüm bilən ərkək məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ḳiloɳansən. □
18 Sən öz kəxtilik kiyimliringni elip ularoɳa kiygüzdüng; Mening meyim wə Mening huxbuyumni ularoɳa sunup beoɳixliding;
19 Mən özünggə bərgən nenimni, Mən sanga ozukḳa bərgən ak an, zəytun meyi wə balni bolsa, sən ularning aldioɳa huxpurak ḥədiyə süpitidə atap sundung: ixlar dəl xundak idi! — dəydu Rəb Pərwərdigar.
20 — Uning üstigə sən Özümgə tuoɳup bərgən ḳiz-ooɳulliringni elip, məbudlarning ozuḳi bolsun dəp ularni ḳurbanlik ḳilding. Sening buzukluḳung azlik ḳiloɳandək,
21 sən Mening balilirimni soyup ularni ottin ətküzüp məbudlaroɳa atap ḳoydungoɳu? ■
22 Sening barlik yirginqlik ḳilmixliring ḥəm paḥixə buzukluḳliringda, sən yaxliḳingda tuoɳma-yalingaq bolup öz ḳeningda eoɳinap yatḳan künliringni ḥeqḳaqan esinggə kəltürmiding.
23 Əmdi sening bu rəzilliklirингdin keyin — (Way, ḥalingoɳa way! — dəydu Rəb Pərwərdigar)
24 sən yənə özüng üqün bir pəxtak ḳurup, ḥərbir məydanoɳa bir «yukiri jay»ni

---

□ **16:7 «sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip wayioɳa yətting» —** ahirḳi jümligə ḳarioɳanda, «qiraylik bezilip wayioɳa yətting» degən səz kəksliri wə qaqliri toluk əskənlikini kərsitixi mumkin. □ **16:8 «Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ḳoyup, yalingaqliḳingni əttim» —** ḳədimki zamanlarda ərkək kixi ḳizning üstigə kiyim-keqikini yepixi xu ḳizni öz əmrigə almakqi boloɳanliḳini bildürətti. «Rut» 3:9-ayət, «Kan.» 22:30-ayətni kərüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7 □ **16:16 «yukiri jaylar» —** butpərəslik ḳilidioɳan jaylar: 6:3-ayətning izaḥatini kərüng. □ **16:17 «altun-kümüxüm bilən ərkək məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ḳiloɳansən» —** «buzukluk» bolsa butḳa qoḳunuxni insanning Hudaoɳa boloɳan wapasizliḳioɳa ohxitidu; uning üstigə, Kanaandiki butlaroɳa qoḳunuxtək «diniy murasimlar» kəp wakitlarda xəḥwaniy buzukluk, paḥixiwazlik bilən baoɳlik idi. ■ **16:21** Yəx. 57:5

yasiding; □
25 sən ḫərbir koqining bexida «yuḳiri jay»ingni salding; sən өz güzəllikingni yirginqlik ḳilip, teningni ḫərbir өtküqigə tutup, putungni eqip өzüngni berip paḫixə buzuḳluḳungni köpəytting.
26 Sən ixḳwaz ərliki qong ḳoxnang bolоqan Misirliḳlar bilən buzuḳluḳ өtküzdüng; Mening aqqiḳimni ḳozоqap, paḫixə buzuḳluḳungni köpəytting.
27 Wə mana, Mən Өz ḳolumni üstünggə uzartip, sening nesiwəngni azaytip ḳoydum. Mən seningdin nəprətlinidiоqan, buzuḳ yolungdin nomus ḳilip qөqigənlərning, yəni Filistiylərning ḳizlirining ḳoliоqa tapxurdum.■
28 Sən yənə ḳanmay yənə Asuriyliklər bilən buzuḳluḳ өtküzdung; buzuḳluḳ өtküzgəndin keyin yənə ḳanaət ḳilmiding.
29 Xunga sən sodigərning zemini, yəni Kaldiyə bilən bolоqan buzuḳluḳungni köpəytip, buningdin yənə ḳanaət ḳilmiding.
30 Muxundaḳ barliḳ ixlarni, yəni nomussiz paḫixə ayalning ixlirini ḳilisən, nemanqə suyuḳ sening ḳəlbing! — dəydu Rəb Pərwərdigar,
31 Өzüngning pəxtiḳingni ḫər koqining bexida ḳuridiоqan, ḫərbir məydanda «yuḳiri jay»ingni yasaydiоqan! Uning üstigə sən paḫixə ayaldək əməs iding, qünki sən ḫəḳni nəziringgə almaytting!
32 I wapasiz ayal, erining ornida yat adəmlərgə köngül beridiоqan!
33 Həḳlər paḫixə ayaloqa ḫəmixə ḫəḳ beridu; biraḳ sən axniliringni buzuḳluḳ muḫəbbətliridin ḫuzur elixḳa ḫəryandin yeningоqa kəlsun dəp ularning ḫəmmisigə üstək berip in’am ḳilisən;
34 buzuḳluḳta sən baxḳa ayallarning əksisən, qünki ḫeqkim sening buzuḳ muḫəbbitingni izdəp kəlmidi; sən üstək bərding, ḫeq ḫəḳ sanga berilmidi — sən ḫəḳiḳətən ularning əksisən!
35 Xunga, i paḫixə ayal, Pərwərdigarning səzini angla!
36 — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Sening tənggiliring təkülüp, axniliring bilən bolоqan buzuḳluḳliring bilən sening uyat yering axkarilanоqanliḳi tüpəylidin, barliḳ yirginqlik məbudliring tüpəylidin, ularоqa atap sunоqan baliliringning ḳeni tüpəylidin —
37 xunga mana, Mən sening өzünggə əyx-ixrət mənbəsi ḳilоqan, barliḳ səygən ḫəm barliḳ nəprətləngən axniliringni yioqimən — Mən ularni sanga ḳarxi qiḳirip ətirapingdin yioqip, sening uyat yeringni ularоqa axkarə ḳilimən, ular sening barliḳ uyat yeringni köridu.
38 Xuning bilən seni buzuḳluḳ ḳilоqan ḫəm ḳan təkkən ayallarni jazalioqandək jazalaymən; Mən ḳəḫr bilən, ottək oqəzipimning təlipi bilən üstünggə ḳanliḳ jazani qüxürimən;
39 Wə Mən seni ularning ḳoliоqa tapxurimən; ular sening pəxtaḳliringni oqulitidu, sening «yuḳiri jay»liringni qeḳip taxlaydu; ular kiyim-keqikingni üstüngdin saldurup taxlap, güzəl zibu-zinnətliringni bulap-talap, seni tuоqma-yalingaq ḳalduridu.
40 Ular sanga ḳarxi bir top kixilərni yioqip epkelidu, ular seni qalma-kesək ḳilidu ḫəm seni ḳiliqliri bilən qepiwetidu.
41 Ular өyliringni ot bilən kөydüridu, kөp ayallarning kөz aldida üstünggə jazalarni qüxüridu; xuning bilən Mən seni paḫixə ayal boluxtin ḳaldurimən; sən yənə ḫeqḳandaḳ «muḫəbbət ḫəḳḳi»ni bərməysən. ■
42 Xuning bilən Mən sanga ḳaratḳan ḳəḫrimni tohtitimən, Mening muḳəddəslikimdin qiḳḳan oqəzəp səndin ketidu; Mən tinqlinip ḳayta

□ **16:24 «sən… ḫərbir məydanоqa bir «yuḳiri jay»ni yasiding»** — paḫixə ayallar bəlkim koqilarda yuḳiri bir jayda turup «heridarlar»ni qaḳiratti. Muxu yərdə «yuḳiri jay» əmdi ikki bisliḳ bolup, yənə «butḳa qoḳunidiоqan jaylar»ni kөrsitidu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18 ■ **16:41** 2Pad. 25:9; Yər. 52:13

aqqiḳlanmaymən. □
43 Sən yaxliḳ künliringni esinggə kəltürmiding, əksiqə muxu ḳilmixliring bilən Meni oɣəzəpləndürdüng; xunga mana, өz yolungni өz bexingoɣa ḳayturimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən bu buzuḳluḳni baxḳa yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən.□ ■

Yerusalem, Samariyə wə Sodom

44 Mana, maḳallarni ixlitidioɣanlarning ḥəmmisi sən tooɣruluḳ: «Anisi ḳandaḳ bolsa, ḳizi xundaḳ bolar» degən bir maḳalni tiloɣa alidu.
45 Sən өz eri ḥəm baliliridin nəprətləngən anangning ḳizidursən; ḥəm өz ərliri ḥəm baliliridin nəprətləngən aqa-singilliringning arilikidikisən; sening anang bolsa Ḥittiy, sening atang Amoriy idi. □
46 Sening aqang bolsa sol təripingdə turoɣan Samariyə, yəni u wə uning ḳizliri; singling bolsa ong təripingdə turoɣan Sodom wə uning ḳizliri.
47 Sən nə ularning yolliridida mangmioɣan, nə ularning yirginqlik ḳilmixliri boyiqə ix ḳilmioɣansən; Yaḳ! Bəlki ḳiskioɣinə bir waḳit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting. □
48 Өz ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning ḳilmixliridək ḳilmidi; □
49 Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḥliki — u wə ḳizlirining təkəbbuluḳi, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning ḳolini ḥeq küqəytmigənliki idi. □ ■
50 Ular təkəbburlixip, Mening aldimda yirginqlik ixlarni ḳildi; Mən buni kərginimdə, ularni yoḳattim.■
51 Samariyə bolsa sening gunaḥliringning yerimidəkmu gunaḥ sadir ḳilmidi; ḥalbuki, sən bolsang yirginqlik ḳilmixliringni ularningkidin kөp awutup ḳilding; xundaḳ ḳilip sən yirginqlik ḳilmixliring tüpəylidin aqa-singlingni huddi ḥəḳḳaniydək kөründürgəniding. □
52 Sən əslidə өz aqa-singlingning üstidin ḥөküm ḳiloɣuqi iding; əmdi sənmu, өz xərməndilikingni kətürüp yür! Sening ularningkidin tehimu nəprətlik gunaḥliring

---

□ **16:42 «Mening muḳəddəslikimdin qiḳḳan oɣəzəp»** — Ibraniy tilida «Mening ḥəsitim». □ **16:43 «…bu buzuḳluḳni baxḳa yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «…bu buzuḳluḳni baxḳa nəprətlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ḳilding əməsmu?» ■ **16:43** Əz. 9:10; 11:21; Law. 19:29 □ **16:45 «sening anang bolsa Ḥittiy, sening atang Amoriy idi»** — 3-ayəttiki izaḥatta eytiloɣandək: — Israilning əjdadi Ibraḥim wə ayali Sarah, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḥim məzmuni bar: (1) Ibraḥim өzi əsli Ḳanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḥir-xəpḳitidin Өzining adimi boluxi üqün talliwaloɣan; (2) Pərwərdigarning buyruḳlirioɣa hilap ḥalda, Israil Ḳanaan zemininioɣa kirgəndə ularning kөp ooɣul-ḳizliri yərlik (butpərəs Ḳanaaniy, Amoriy, Ḥittiy) ḳiz-yigitlər bilən toy ḳiloɣan; (3) Israil ḳənan zemininioɣa kirgəndə ḳənandikilərning butpərəs yaman adətlirini ḳobul ḳilip ularoɣa inatayin ohxax bolup kətkənidi. □ **16:47 «Bəlki ḳiskioɣinə bir waḳit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bəlki ularning ḳilmixlirini az dəp, sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting». □ **16:48 «singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning ḳilmixliridək ḳilmidi»** — bəlkim oḳurmənlərning esidə barki, Ibraḥimning dəwridə Sodom xəḥiri əsli bəqqiwazliḳ gunaḥi üqün Huda təripidin ot bilən ḥalak ḳilinoɣan. □ **16:49 «Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḥliki — u wə ḳizlirining təkəbbuluḳi, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning ḳolini ḥeq küqəytmigənliki idi»** — bu ayət Sodomning bəqqiwazliḳidiki asasiy gunaḥlirini kərsitip, bügünki kөp bay dələtlərgə yaki bay adəmlərgə qongḳur agaḥ beridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12 ■ **16:50** Yar. 19:24 □ **16:51 «Samariyə bolsa sening gunaḥliringning yerimidəkmu gunaḥ sadir ḳilmidi..»** — «Samariyə» muxu yərdə «Ximaliy Padixaḥlik»ni kərsitidu. U Israilning on ḳəbililik «Ximaliy Padixaḥlik»ining paytəhti idi. Ularning butpərəsliki tüpəylidin Huda Asuriyə imperiyəsining wasitisi bilən miladiyədin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün ḳildi.

tüpəylidin ular səndin ḥəkḳaniy kərünidu; xunga sənmu aqa-singlingni ḥəkḳaniy kərsətkining tüpəylidin hijalətkə ḳelip xərməndilikingni kətürüp yür!□
53 Wə mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḥəm ḳizlirini sürgündin, Samariyə ḥəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisioɣa sürgün boloɣanliringni qiḳirip sürgünlüktin əsligə kəltürimən; □
54 xuning bilən ularoɣa təsəlli bərginingdə, sən өz xərməndilikingni kətürisən, sening barliḳ ḳilmixliring tüpəylidin hijalətkə ḳalisən. □
55 Sening aqa-singling, Sodom ḥəm ḳizliri əsli ḥalioɣa, Samariyə ḥəm ḳizlirimu əsli ḥalioɣa kelidu; sənmu wə sening ḳizliring əsliy ḥalinglaroɣa kelisilər.
56-57 Sening rəzilliking pax ḳilinmay, təkəbburluḳta yürgən kününgdə, singling Sodom aoɣzingda səz-qөqək boloɣan əməsmidi? Əmdi ḥazir sən өzüng Suriyə ḳizliri wə uning ətrapidikilərning ḥəmmisi ḥəmdə Filistiyə ḳizliri, yəni seni kөzgə ilmaydioɣan ətrapingdikilərning mazaḳ obyekti bolup ḳalding.□ ■
58 Sən buzuḳluḳung, yirginqlik ḳilmixliringning jazasini kətürisən, dəydu Pərwərdigar.
59 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Өz ḳiloɣanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḥdini buzoɣanliḳing boyiqə seni bir tərəp ḳilimən; □
60 Ḥalbuki, Mən sening bilən yaxliḳ künliringdə tüzgən əḥdəmni əsləymən, ḥəm sən bilən mənggülük bir əḥdə tüzimən.
61 Xuning bilən sən өzüngdin qong aqiliring ḥəmdə seningdin kiqik singilliringni tapxuruwaloɣiningda, sən yolliringni esinggə kəltürüp hijalətkə ḳalisən; qünki muxu *aqa-singilliringni* sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḥdə tüpəylidin bolmaydu. □
62 Mən Өz əḥdəmni sən bilən tüzimən, sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən;
63 xuning bilən seni kəqürüm ḳiloɣinimda, sən ḳilmixliringni esinggə kəltürüp hijil bolup, xərməndiliking tüpəylidin ḳaytidin aoɣzingni ḥeq aqmaysən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.

17

Ikki bürküt tooɣruluḳ təmsil

□ **16:52 «Sən əslidə өz aqa-singlingning üstidin ḥөküm ḳiloɣuqi iding;...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən aqa-singlingning üstidin yahxi bir ḥөküm qiḳaroɣuqi bolup ḳalding;...» — demək, «ularni өz ḳilmixliringoɣa selixturup, ularni adil dəp kərsətting». Biraḳ 56-ayət bizning tərjimimizni ḳollaydu, dəp ḳaraymiz. □ **16:53 «mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḥəm ḳizlirini sürgündin.. qiḳirip, ... əsligə kəltürimən» —** Sodom xəḥiri əsli «Өlük dengiz» boyida idi. «Өlük dengiz»ning ətrapidiki xəḥərlər miladiyədin ilgiriki 537-yilidin baxlap ḳaytidin aḥalilik boldi. Sodom xəḥirining өzining əsli dəl ḳəyərdə ikənlikini bilməymiz. **«... Samariyə ḥəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisioɣa sürgün boloɣanliringni qiḳirip sürgünlükdin əsligə kəltürimən» —** bu bexarət bəlkim Pars imperatori Ḳorəxning Babil imperiyəsi sürgün ḳiloɣan həlḳlərni azad ḳilixliri bilən (miladiyədin ilgiriki 539-yili) ḳismən baxlanoɣan; kəlgüsidə toluḳ əməlgə axurulidu, dəp ixinimiz: 37-babta, «Yəḥuda» wə «Israil»ning yengidin «bir həlḳ» bolidioɣanliḳi tooɣruluḳ yənə bir bexarət bar. □ **16:54 «Xuning bilən ularoɣa təsəlli bərginingdə...» —** bu təsəlli bolsa əllərning ḳaloɣanlirining Yəḥuda wə Yerusalemoɣa qüxürülgən jazani kərüp «biz yamanliḳ ḳilduḳ, biraḳ ular bizdin tehimu yaman ḳildi, tehimu eoɣir jazani kəridu» dəp tapḳan təsəllisi boluxi kerək. □ **16:56-57 «singling Sodom aoɣzingda səz-qөqək boloɣan əməsmidi?» —** baxḳa birhil tərjimisi: «singling Sodomni ḥətta tilingoɣa almaytting». ■ **16:56-57** Yəx. 9:10-16 □ **16:59 «Өz ḳiloɣanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḥdini buzoɣanliḳing boyiqə...» —** «əḥdə» xübḥisizki, Huda Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ tüzgən əḥdə («Mis.» 19-20-babni kərüng). □ **16:61 «...qünki muxu aqa-singilliringni sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḥdə tüpəylidin bolmaydu» —** ahirḳi zamanda Israil həlḳi kөp əllərgə Hudaning yolini kərsitidioɣan yahxi bir ülgə bolidu. Bu ixlar Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ «kona əḥdə» bilən əməs, bəlki Hudaning ular bilən yengi «mənggülük əḥdə»si bilən bolidu.

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
2 I insan ooƣli, bir tepixmaķni otturioƣa ķoyup, Israil jəmətigə bir təmsilni səzləp
berip mundaķ degin: —
3 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Kəng ķanatliķ, ziq rənggarəng uzun pəylik
qong bir bürküt Liwanoƣa kelip, xu yərdiki egiz kedir dərihining uqidiki xahni aldi;
□
4 U əng yuķiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininoƣa apirip, ti-
jarətqilərning xəḥirigə tikti. □
5 U yənə zemindin baxķa uruķni elip baoƣliķ bir etizoƣa tikti; uni mol sular boyida
selip, sügət telidək tiklidi.
6 U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluķ üzüm teli bolup qiķti; uning xahliri *bürküt* tərəpkə
ķarap əsti, yiltizlirimu uning astioƣa sozuldi. Xu yol bilən u üzüm teli bolup, xahlandi,
bihlandi.□
7 Əmdi kəng ķanatliķ, ziq pəylik yənə bir qong bürküt pəyda boldi; wə mana, bu
üzüm teli «U meni suoƣarsun» dəp, tikilgən qənəkliridin yiltizlirini uningoƣa ķarap
tartti, xahlirini uningoƣa ķarap sozdi; □
8 Mana, u obdan xahlap mewə bərsun, esil üzüm teli bolsun dəp munbət etizda, mol
sular boyioƣa tikilgənidi».
9 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «U ronaķ tapamdu? Uni ķaķxal
ķiliwetix üqün *bürküt* yiltizlirini yulup, mewisini kesiwətməmdu? Uning yumran
yopurmaķliri hazan bolidu; xu qaoƣda uni yiltizliridin yuluwelixķa küqlük bir bilək
yaki nuroƣun həķlərning ḥeq keriki bolmaydu.
10 Əmdi ḥətta ķaytidin tikilgən bolsa, ronaķ tapamdu? Xərķ xamili uningoƣa
təgkəndila taza ķaoƣjirap kətməmdu? U tikilip əskən qənəkliridə ķaoƣjirap ketidu».

Təmsil qüxəndürülidu

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
12 «Asiy jəmættin: «Muxu ixlarning mənisini biləmsilər?» dəp sorap, ularoƣa mundaķ
degin: «Mana, Babil padixaḥi Yerusalemoƣa kelip, uning padixaḥi ḥəm xaḥzadilirini
elip əzi bilən Babiloƣa ķayturup apardi.
13 Xu waķitta u padixaḥning nəslidin bir kixini elip uning bilən əḥdə tüzüp uningoƣa
ķəsəm iqküzdi. U yənə zemindiki esil-mətiwər boloƣanlarni uning bilən elip kətti;
14 məķsət, padixaḥliķning təwən ajiz ḥaləttə bolup, ķəddini rusliyalmay, pəķət uning
əḥdisini tutuxi bilən jenini jan ətküzüx üqün idi.
15 Biraķ u Misir bizgə atlar ḥəm qong ķoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə
əwətip, uningoƣa asiyliķ ķildi. Əmdi u ronaķ tapamdu? Mundaķ ixlarni ķiloƣuqi tirik
ķalamdu? U əḥdini buzup tirik ķalamdu? □ ■

□ **17:3 «uzun pəylik qong bir bürküt Liwanoƣa kelip...»** — təmsildiki «Liwan» Yerusalemni kərsitidu. □ **17:4 «U (qong bürküt) əng yuķiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininoƣa apirip, tijarətqilərning xəḥirigə tikti»** — təmsildiki birinqi «qong bürküt» — Babilning imperatori Neboķadnəsar idi. U miladiyədin ilgiriki 598-yilida Yerusalemoƣa kelip, Yəkoniya (yax padixaḥ)ni, bəzi han ailisidikilər wə zemindiki əng usta ḥünərwənlərni Babiloƣa apardi. Bu təmsil 12-21-ayəttə qüxəndürülidu. □ **17:6 «U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluķ üzüm teli bolup qiķti»** — «üzüm teli» Zədəkiya padixaḥni kərsitidu. U əslidə (Hudaning iradisi boyiqə) Babil imperatoriƣa beķinip ronaķ tapti. □ **17:7 «Əmdi kəng ķanatliķ,... yənə bir qong bürküt pəyda boldi»** — ikkinqi qong bürküt xübḥisizki, Misir padixaḥi (Psammetikus II). □ **17:15 «Biraķ u (Zədəkiya) Misir bizgə atlar ḥəm qong ķoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə əwətip, uningoƣa (Neboķadnəsarƣa) asiyliķ ķildi»** — bu ayəttə intayin muḥim səz bar. Neboķadnəsar əzi butpərəs «kapir», idi. Biraķ eniķ turiduki, Hudaoƣa ixəngən, ixənmigən bolsun, Əz həlķidin birsi baxķa birsi bilən əḥdə yaki tohtam ķiloƣan bolsa, Huda muxundaķ əḥdini Əziningki dəp ķaraydu; ḥərķandaķ etiķadqi baxķa bir etiķadqi bilən yaki kapir bilən əḥdə tüzsə, wə əḥdisini buzsa, Hudaning Əzigə ķarxi qiķķan bolidu. 19-20-ayətni kərüng. ■ **17:15** Yər. 37:5

16 Mən ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bərḥək u əzini padixaḥ ḳiloɣan padixaḥning zeminidə, — yəni uning ḳəsimini kəmsitkən, əḥdisini buzoɣan ḥeliḳi padixaḥning zeminidə, — uning yenida, Babilning otturisida əlidu.
17 Bolidioɣan jəngdə, ular kelip nuroɣun kixilərni ḳirix üqün *sepiloɣa* qiḳidioɣan dənglüklərni selip, potəylərni ḳuroɣanda, Pirəwn küqlük ḳoxun ḥəm nuroɣunlioɣan əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ḥeqnemə ḳilip berəlməydu. □ ■
18 U ḳəsəmni kəmsitip, əḥdini buzdi; mana, u ḳol elixip səz bərdi, biraḳ u muxu ixlarni ḳildi; xunga u tirik ḳeqip ḳutulalmaydu».
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, bərḥək, u kəmsitkən ḳəsimim ḥəmdə buzoɣan əḥdəmni bolsa, bularni əz bexioɣa kiygüzimən. □
20 Mən Əz torumni üstigə yeyip taxlaymən, u Mening ḳiltiḳimda tutulidu; Mən uni Babiloɣa apirimən ḥəmdə xu yərdə Manga ḳiloɣan mutləḳ wapasizliḳi üqün uning üstigə ḥəküm qiḳirip jazalaymən. ■
21 Uning bilən billə barliḳ ḳaqḳanlar, barliḳ ḳoxunliri ḳiliq bilən yiḳilidu; bulardin ḳaloɣanlar ḥərbir xamaloɣa tarḳitilidu; xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning səz ḳiloɣanliḳini tonup yetisilər».■

Kedir dərihi tooɣruluḳ baxḳa bir təmsil

22 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mənmu egiz kedirning uqidin bih elip tikimən; uning yapyax xahqilirining uqidin yumran birsini üzüp, egiz ḥəywətlik taoɣ üstigə tikimən;
23 Israil egizlikidiki taoɣḳa Mən uni tikimən; u obdan xahlap, mewə berip, esil kedir dərihi bolidu; uning astioɣa ḥərḳandaḳ uqar-ḳanatlar ḳonidu; uning xahlirining sayisida ular ḳonup turidu;
24 xuning bilən daladiki barliḳ dərəhlər biliduki, Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ḳildim, pəs dərəhni egiz ḳildim, yexil dərəhni ḳaoɣjirattim, ḳaḳxal dərəhni kökərtip baraḳsan ḳildim; Mənki Pərwərdigar mundaḳ səz ḳildim wə xuni ada ḳilimən».□

18

Ḥərbir adəmning Huda aldida boloɣan jawabkarliḳi

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 «Israil zemini tooɣruluḳ silər: «Atilar aqqiḳ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi ḳeriḳ sezilidu» degən muxu maḳalni ixlitidioɣan kixilər zadi nemə deməkqisilər?□ ■
3 Mən ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, dəydu Rəb Pərwərdigar, silər Israil iqidə muxu maḳalni ḳaytidin ixlətməysilər.

□ **17:17 «Bolidioɣan jəngdə, ular kelip nuroɣun kixilərni ḳirix üqün sepiloɣa qiḳidioɣan dənglüklərni selip,...»** — «ular» muxu yərdə Babilliḳlarni kərsitidu. **«Pirəwn küqlük ḳoxun ḥəm nuroɣunlioɣan əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ḥeqnemə ḳilip berəlməydu»** — dərwəḳə Pirəwnning yardimi yoḳḳa qiḳti («Yər.» 37-bab, 5-, 21-ayətni wə 32-bab, 1-2-ayətni selixtürüp kərüng). ■ **17:17** 2Pad. 25:1; Yəx. 29:3; Əz. 4:2 □ **17:19 «bərḥək, u kəmsitkən ḳəsimim ḥəmdə buzoɣan əḥdəmni bolsa, bularni əz bexioɣa kiygüzimən»** — yənə diḳḳət ḳilixḳa ərziyduki, Neboḳadnəsar Zədəkiyaoɣa iqküzgən ḳəsəm wə uning bilən tüzgən əḥdini Huda «Mening ḳəsimim», «Mening əḥdəm» dəydu. ■ **17:20** Yər. 4:12; 25:31; Əz. 12:13; 32:3 ■ **17:21** Əz. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ **17:24 «... Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ḳildim, pəs dərəhni egiz ḳildim, yexil dərəhni ḳaoɣjirattim, ḳaḳxal dərəhni kökərtip baraḳsan ḳildim»** — xübḥisizki, bu ahirḳi təmsil Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ wə Uning səltənitini kərsitidu. Ḥərbir Israiliy kixi Məsiḥning Dawut padixaḥning nəslidin qiḳḳanliḳini biləttı. □ **18:2 «Atilar aqqiḳ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi ḳeriḳ sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix ḳiloɣan, biraḳ biz uning yaman nətijilirini, Hudaning jazasini kərimiz. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **18:2** Yər. 31:29

4 Mana, barlik janlar Meningkidur; atining jeni Meningkidək, balining jenimu Meningkidur; gunah sadir kilƣuqi jan igisi bolsa, u ølidu.

Üq misal

5 Birsi hək̡kaniy bolsa, adillik wə adalət yürgüzidiƣan bolsa,
6 — u nə taƣlar üstidə butk̡a ataloƣan taamni yemigən, nə Israil jəmətidiki butlaroƣa bax kətürüp ulardin tilimigən, nə k̡oxnisining ayalini hək̡ buzmioƣan, nə ay kərgəndə ayaloƣa yek̡in kəlmigən ■
7 nə hək̡birigə zulum-zumbuluk̡ ixlətmigən, bəlki k̡ərzdardin kapalət aloƣanni k̡ayturidioƣan, bulangqilik̡ kilmioƣan, øz nenini aq k̡aloƣanlaroƣa tək̡sim kilip bərgən, yeling-yalingaq̡a kiyim kiygüzgən; ■
8 pulni øsümgə bərməydioƣan, jazanə almaydioƣan, bəlki k̡olini k̡əbihliktin tartip, ikki adəm arisida durus høküm qik̡iridioƣan; ■
9 Mening bəlgilimilirimdə mangidioƣan, baxk̡ilaroƣa adil muamilə kilix üqün høkümlirimni tutidioƣan bolsa — mana muxu kixi hək̡kaniy, u jəzmən hayat bolidu, dəydu Rəb Pərwərdigar.
10 Əgərdə øz puxti boloƣan, zorawanlik̡ kiloƣuqi, k̡an təkküqi boloƣan, xundak̡ yaman-lik̡larning birini øz k̡erindixioƣa kiloƣan, həmdə yuk̡iriki yahxilik̡ning hek̡k̡aysisini kilmioƣan, bir ooƣli bolsa, — yəni taƣlar üstidə butk̡a ataloƣan taamni yegən, k̡oxnisining ayalini buzoƣan, □
12 ajiz-namratlaroƣa zulum-zumbuluk̡ ixlətkən, bulangqilik̡ kiloƣan, k̡ərzdardin kapalət aloƣanni k̡ayturmioƣan, butlaroƣa bax kətürüp ulardin tiligən, yirginqlik ixlarni kiloƣan,
13 pulni øsümgə bərgən, jazanə aloƣan bir ooƣli bolsa — əmdi u hayat k̡alamdu? U hayat k̡almaydu; u muxundak̡ yirginqlik kilmixlarni kiloƣini üqün u jəzmən ølidu; uning øz k̡eni øz bexi üstigə qüxidu.
14 Birak̡ mana, muxu kiximu bir ooƣul tapsa, u atisining sadir kiloƣan barlik̡ gunahlirini kørgən bolsimu, həm kørgini bilən xundak̡ kilmisa
15 — yəni taƣlar üstidə butk̡a ataloƣan taamni yemigən, Israil jəmətidiki butlaroƣa bax kətürüp ulardin tilimigən, k̡oxnisining ayalini buzmioƣan,
16 hek̡birigə zulum-zumbuluk̡ ixlətmigən, k̡ərzdardin kapalət elixni hek̡ øzigə tutmioƣan, bulangqilik̡ kilmioƣan, øz nenini aq k̡aloƣanlaroƣa tək̡sim kilip bərgən, yeling-yalingaq̡a kiyim kiygüzgən, □
17 øz k̡olini k̡əbihliktin tartidioƣan, pulni øsümgə bərmigən, øsüm-jazanə almioƣan, bəlki Mening høkümlirimgə əməl kilidioƣan, bəlgilimilirimdə mangidioƣan bolsa — u øz atisining k̡əbihliki tüpəylidin ølməydu, u jəzmən hayat bolidu.
18 Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluk̡ ixlətkən, øz k̡erindixioƣa bulangqilik̡ kiloƣan, øz həlk̡i arisida natooƣra ixlarni kiloƣanlik̡i tüpəylidin, mana u øz k̡əbihliki iqidə ølidu.
19 Silər: «Nemixk̡a ooƣul atisining k̡əbihlikining jazasini kətürməydu?» dəp soraysilər; birak̡ ooƣul adillik̡ həm adalətni yürgüzgən, Mening barlik̡ bəlgilimilirimni tutup ularoƣa əməl kiloƣan; u jəzmən hayat bolidu; ■

■ **18:6** Law. 18:19,20 ; Yəx. 57:7; 65:7 ■ **18:7** Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; K̡an. 15:7; 24:12; Yəx. 58:7; Mat. 25:3 ■ **18:8** Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ **18:10 «xundak̡ yamanlik̡larning birini øz k̡erindixioƣa kiloƣan, həmdə yuk̡iriki yahxilik̡ning hek̡k̡aysisini kilmioƣan, bir ooƣli bolsa» —** baxk̡a birhil tərjimisi: «muxundak̡ yamanlik̡larning birini øz k̡erindixioƣa kiloƣan bir ooƣli bar bolsa, — (atisi ulardin birini hek̡ kilmioƣan bolsimu), — » □ **18:16 «hek̡birigə zulum-zumbuluk̡ ixlətmigən, k̡ərzdardin kapalət elixni hek̡ øzigə tutmioƣan» —** Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən k̡anun boyiqə k̡ərzdardin «kapalət alsa» bolatti (məsilən, pulning ornioƣa kiyim-keqək, k̡oral-əswab alsa bolatti), birak̡ k̡ərzdar uningoƣa kerək boloƣanda, uningoƣa k̡ayturup turuxi kerək idi («Mis.» 22:26, «K̡an.» 24:6-17-ayətni kørüng). ■ **18:19** K̡an. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4

20 gunaḫ sadir ḳiloɣuqi jan igisi ɵlidu. Ooɣul atisining ḳəbiḫlikining jazasini kətürməydu, wə yaki ata ooɣlining ḳəbiḫlikining jazasini kətürməydu; ḫəḳḳaniy kixining ḫəḳḳaniyliḳi ɵz üstidə turidu, rəzil kixining rəzilliki ɵz üstidə turidu;
21 wə rəzil kixi barliḳ sadir ḳiloɣan gunaḫliridin yenip towa ḳilip, Mening barliḳ bəlgilimilirimni tutup, adilliḳ ḫəm adalətni yürgüzidioɣan bolsa, u jəzmən ḫayat bolidu, u ɵlməydu.
22 Uning sadir ḳiloɣan barliḳ itaətsizlikliri uning ḫesabioɣa əslənməydu; u ḳiloɣan ḫəḳḳaniyliḳi bilən ḫayat bolidu.
23 Mən rəzil adəmning ɵlümidin ḫuzur alamdimən? — dəydu Rəb Pərwərdigar. Əksiqə, məndiki ḫuzur uning ɵz yolidin yenip towa ḳiloɣanlilḳidin əməsmu? ■
24 Ḫəḳḳaniy kixi ɵz ḫəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḫlik ḳiloɣan, rəzil adəmlərning yirginqlik ḳilmixliri boyiqə ix ḳiloɣan bolsa, u ḫayat ḳalamdu? Uning ḳiloɣan ḫəḳḳaniyliḳliridin ḫeqḳaysisi əslənməydu; ɵtküzgən asiyliḳi, sadir ḳiloɣan gunaḫ iqidə, u ɵlidu.
25 Əmma silər: «Rəbning yoli adil əməs» dəysilər; əmdi, i Israil jəməti, anglanglar; Mening yolum adil əməsmu? Silərning yolliringlar adilsizlik əməsmu? ■
26 Ḫəḳḳaniy kixi ḫəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḫlikni ɵtküzgən bolsa, u ɵlidu; ɵtküzgən ḳəbiḫliki bilən u ɵlidu.
27 Ḫəm rəzil adəm ɵtküzgən rəzillikidin yenip towa ḳilip, adilliḳ ḫəm adalət yürgüzidioɣan bolsa, u ɵz jenini ḫayat saḳlaydu.
28 Qünki u oylinip, barliḳ ɵtküzgən itaətsizliklиridin yandi; u jəzmən ḫayat bolidu, u ɵlməydu.
29 Lekin Israil jəməti «Rəbning yoli adil əməs» dəydu; i Israil jəməti, Mening yollirim adil əməsmu? Adil bolmioɣini silərning yolliringlar əməsmu?
30 Xunga Mən üstünglaroɣa, yəni ḫərbiringlarni ɵz yolliringlar boyiqə ḫəküm qiḳirip jazalaymən, i Israil jəməti, dəydu Rəb Pərwərdigar. Ḳaytip yenimoɣa kelinglar, barliḳ itaətsizliḳliringlardin yenip towa ḳilinglar; xuning bilən ḳəbiḫlik silərgə ḳiltaḳ bolmaydu. ■
31 Ɵzünglardin barliḳ ɵtküzgən itaətsizliḳliringlarni taxliwetinglar, ɵzünglaroɣa yengi ḳəlb wə yengi roḫni tikləngla; nemixḳa ɵlməḳqisilər, i Israil jəməti? □ ■
32 Qünki ɵlidioɣan kixining ɵlümidin manga ḫuzur yoḳtur, dəydu Rəb Pərwərdigar; xunga yolunglardin yenip towa ḳilip ḫayat bolunglar!». □ ■

19

Israil xaḫzadilirigə bir mərsiyə

1 — «Əmdi sən, Israil xaḫzadilirigə bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip mundaḳ dəp oḳuoɣin: —
2 «Xirlar arisida anang ḳandaḳ bir qixi xir idi!
U yax xirlar arisida yatḳan, u arslanlirini beḳip ḳuwwətlidi.
3 U arslanliridin birini qong ḳildi, u yax xir bolup qiḳti;
U owni tutup yirtixni ɵgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
4 Əllər uningdin həwər anglidi;
U ularning ora toziḳida tutuwelindi;

■ **18:23** Əz. 33:11 ■ **18:25** Əz. 33:17,20 ■ **18:30** Mat. 3:2 □ **18:31 «Ɵzünglaroɣa yengi ḳəlb wə yengi roḫni tikləngla»** — 11:19-ayətni kərüng. Bu «yengi ḳəlb», «yengi roḫ» towa ḳilix yolida Hudadinla kelidu. ■ **18:31** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26 □ **18:32 «ɵlidioɣan kixining ɵlümidin manga ḫuzur yoḳtur, dəydu Rəb Pərwərdigar»** — «ḳoxumqə səz»imizdə muxu muḫim bab üstidə tohtilimiz. ■ **18:32** Əz. 33:11

Ular uning burnioŋa ilməkni selip,
Misir zeminioŋa epkətti.■
5 Qix xir өzining arminini bikar kütkinini,
Ümidning yoқaloŋanliқini kөrüp,
U baxқa bir arslinini elip,
Uni beқip yax xir қildi;
6 U xirlar arisida uyan-buyan kəzdi;
U yax xir bolup,
Owni tutup yirtixni өgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
7 U ularning istiһkamlirini buzup,
Ularning xəһərlirini harabə қiliwətti;
Zemin wə uning üstidiki һəmmisi uning һөrkirigən awazi bilən dəkkə-dükkigə qüxti.
8 Andin əllər uning ətrapidiki rayonlardin kelip uningoŋa қarxi qiқti;
Ular uning üstigə torini yeyip taxlidi;
U ularning ora toziқida tutuwelindi.
9 Ular burnioŋa ilmək selip қəpəskə solidi;
Uni Babilning padixaһioŋa apardi;
Ular uni torlirioŋa eliwaldi;
Xuning bilən uning awazi Israil taoŋlirida қaytidin anglanmaydu.■
10 Sening anang üzümzaringda bir üzüm teli idi;
U su boyida tikləngənidi;
Sularning molluқidin,
U intayin mewilik, kөp xahlik boldi.
11 Uning küqlük xahliri bar idi,
Һөküm sürgüqilərning xaһanə һasilirioŋa layiқ idi;
Uning boyi bulutlardinmu egiz kөkkə taқaxti,
U egizliki wə xahlirining nuroŋunliқi bilən kөrünərlik idi;
12 Birak u қəһr bilən yulundi,
U yərgə taxlandi,
Xərқ xamili mewisini қurutiwətti;
Uning küqlük xahliri sunduruldi, қaoŋjirap kətti;
Ot ularni yutuwaldi.
13 Һazir u qəl-bayawanda,
Qangқak, susiz bir yərdə tikildi;
14 Uning xahlirining birsidin ot qiқip,
Uning bihliri һəm mewisini yutuwaldi;
Xuning bilən uningda һөkümdarning xaһanə һasisi boloŋudək küqlük xehi қalmidi.
Bu səzlər mərsiyədur, bular pəқət mərsiyə üqünla ixlitilidu».□

20

Israilning asiyliқining tarihi wə Hudaning uning keləqiki tooŋruluқ pilani •••• Aқsaқallar kelip Əzakiyaldin yol soraydu

■ **19:4** 2Pad. 23:33; Yər. 22:11 ■ **19:9** 2Tar. 36:6 □ **19:14 «Uning xahlirining birsidin ot qiқip, uning bihliri һəm mewisini yutuwaldi...»** — bu «xah» («xahlardin birsi») Zəkəriya padixaһ boluxi mumkin. Uning Hudaoŋa ixənməsliki һəm əhməқliқi Israilning bexioŋa kөp balayi'apətlərni qüxürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayətkiqə kөrüng).

1 Yəttinqi yili, bəxinqi ayning oninqi küni xundaq boldiki, Israilning bəzi aqsaqalliri
Pərwərdigarni izdəp uningdin sorioqili mening aldimoqa kelip olturdi.
2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
3 I insan ooqli, Israilning aqsaqallirioqa səz qilip mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar
mundaq dəydu: — Silər Məndin sorioqili kəldinglar? Øz ḥayatim bilən qəsəm
qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mən silərning Məndin sorixinglaroqa yoloqa
qoymaymən.
4 Əmdi ularning üstigə ḥəküm qiqiramsən, i adəm balisi, ḥəküm qiqiramsən?
Uloroqa ata-bowilirining yirginqlik qilmixlirini ayan qilip uloroqa mundaq degin: —■
5 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən Israilni tallioqan künidə, Yaqup
jəmətining nəsligə qol kətürüp qəsəm qilip, Misir zeminida Øzümni uloroqa ayan
qiloqinimda, yəni uloroqa qol kətürüp qəsəm qilip uloroqa: «Mən Pərwərdigar sening
Hudayingdurmən» deginimdə ■
6 — xu küni Mən ularni Misir zeminidin qiqirip ular üqün alaḥidə izdəp tapqan süt
ḥəm bal eqip turidioqan, ḥəmmə zemin arisidiki əng güzəl zeminning güli boloqan
zeminoqa kirgüzüx üqün, qol kətürüp qəsəm qildim;
7 Mən uloroqa: «Ḥərbiringlar øz kəzünglar aldidiki nəprətlik nərsilərni taxli-
wetinglar, Misirning butliri bilən øzünglarni buloqimanglar; Mən Pərwərdigar
Hudaynglardurmən» — dedim.
8 Lekin ular Manga asiylik qilip Manga qulaq selixni halimaytti; ḥeqqaysisi nə øz
kəzi aldidiki nəprətlik nərsilərni taxliwətmidi, nə Misirning butliridin ḥeq ayrilmidi.
Andin Mən qəḥrimni Misir zemini iqidə uloroqa təküp, uloroqa qaratqan aqqiqimni
basimən, dedim —
9 ḥalbuki, namimning ular turoqan əllər arisida buloqanmasliqi üqün, Øz namim
üqün ḥərikət qildim; qünki Mən bu əllərning kəz aldida ularni Misirdin qiqirixim
bilən Øzümni ayan qiloqanidim;
10 xunga Mən ularni Misir zeminidin *toluq* qiqirip, qəl-bayawanoqa apardim. □ ■
11 Wə Mən bəlgilimilirimni berip, Øz ḥəkümlirimni uloroqa ayan qildim — uloroqa
əməl qilidioqan kixi ularning səwəbidin ḥayatqa erixidu.■
12 Øzüm ḥəm ular arisidiki bexarət bolsun dəp, Mening ularni pak-muqəddəs
qilidioqan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni uloroqa
beoqixlidim; □ ■
13 lekin Israil jəməti qəl-bayawanda Manga asiylik qildi; qünki ular Mening
bəlgilimilirimdə mangmidi, Mening ḥəkümlirimni qətkə qaqti (əgər adəmlər bu
əmrlərgə əməl qilsa, u ularning səwəbidin ḥayatqa erixidu) wə Mening «xa-
bat kün»lirimni qattiq buloqidi; Mən ularning üstigə qəl-bayawanda ular ḥalak
qilinoquqə qəḥrimni təkimən dedim — ■
14 ḥalbuki, namimning əllər arisida buloqanmasliqi üqün, Øz namim üqün ḥərikət
qildim; qünki Mən bu əllərning kəz aldida ularni Misirdin qutquzup qiqaroqanmən.
15 Mən yənə qəl-bayawanda uloroqa süt ḥəm bal eqip turidioqan, ḥəmmə zeminning
güli boloqan zeminoqa kirgüzməymən dəp, qolumni kətürüp qəsəm qilimən dedim
16 (qünki ularning qəlbi butlirioqa əgixip kətkəqkə, Mening bəlgilimilirimni qətkə
qaqqan, Mening ḥəkümlirimdə mangmioqan, Mening «xabat kün»lirimni buzoqan);

■ **20:4** Əz. 22:2; 23:36 ■ **20:5** Mis. 3:8; 4:31; 6:7 □ **20:10 «xunga Mən ularni Misir zeminidin toluq qiqirip, qəl-bayawanoqa apardim» —** Israilning Hudadin gumanlinip, Uningoqa asiylik qilixi Misirdin qiqix jəryanidimu, ular tehi Misir territoriyisidə boloqan qaoqdimu bar idi. Xu qaoqda Huda pəqət Øz nami wə wədisi üqün bu «qiqirix» qutquzuxini toluq ada qilip, ularni dengizdin ətküzüp qəlgə apardi. ■ **20:10** Mis. 13:18 ■ **20:11** Law. 18:5; Qan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **20:12 «Mening ularni pak-muqəddəs qilidioqan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni uloroqa beoqixlidim» —** «xabat küni» xənbə küni bolup, Huda Yəhudiylaroqa beoqixlioqan dəm alidioqan, Hudani seoqinidioqan küni. ■ **20:12** Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ **20:13** Mis. 16:28

17 ḫalbuki, kəzüm ularoɣa rəḫim kilip ularni ḫalak kilmidim yaki ularni qəl-
bayawanda tügəxtürmidim.
18 Mən qəl-bayawanda ularning balilirioɣa mundak dedim: «Ata-bowiliringlarning
bəlgimiliridə mangmanglar, nə ularning ḫəkümlirini tutmanglar nə butliri bilən
özünglarni buloɣimanglar.
19 Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən; Mening bəlgilimilirimdə mengip, Mening
ḫəkümlirimni tutup ularoɣa əməl kilinglar;
20 Mening «xabat kün»lirimni pak-mukəddəs dəp ətiwarlanglar; u silərning Mening
Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilixinglar üqün Mən wə silər otturimizdiki
bir bexarəttur.
21 Lekin balilirimu Manga asiylik kildi; ular nə Mening bəlgilimilirimdə mangmioɣan
nə Mening ḫəkümlirimni tutmioɣan (birsi ularoɣa əməl kilsa, u ular bilən ḫayatka
erixidu) ular Mening «xabat kün»lirimni buloɣioɣan; xunga Mən kəḫrimni ular üstigə
töküp ularoɣa karatkan aqqikimni qüxürüp pioɣandin qikimən, dedim;
22 lekin jazadin kolumni tartip, namimni əllərning köz aldida buloɣanmisun dəp Öz
namim üqün ḫərikət kildim; Mən bu əllərning köz aldida ularni Misirdin kutkuzup
qikaroɣanmən.
23 Qəl-bayawanda Mən kolumni kətürüp ularoɣa silərni əllər arisioɣa tarkitimən,
məmlikətlər iqigə taritimən dəp kəsəm kilimən, dedim;
24 qünki ular Mening ḫəkümlirimni ada kilmioɣan, bəlgilimilirimni qətkə kakkan,
Mening «xabat kün»lirimni buzoɣan; ular közlirini ata-bowilirining butlirioɣa
tikməktə idi;
25 xunga Mən ularoɣa yahxi bolmioɣan bəlgilimilərni, ularni ḫayatka elip barmay-
dioɣan ḫəkümlərni beoɣixlidim; □
26 wə ularni öz-özidin səskəndürüp, Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetixi
üqün, Mən ularni öz ḫədiyəliri arkilik buloɣidim, qünki ular ḫədiyə süpitidə barlik
tunji balilirini atap koyatti.□ ■
27 Xunga, i insan ooɣli, Israil jəmətigə səz kilip mundak degin: — Rəb Pərwərdigar
mundak dəydu: — Ata-bowiliringlar xu ixtimu Manga kupurluk kiloɣanki, ular
Manga wapasizlik kiloɣan;
28 ular Mən Öz kolumni kətürüp: «Muxu zeminni silərgə berimən» dəp kəsəm
kiloɣan yərgə kirgəndə, ular xu yərdiki udul kəlgən ḫərbir yukiri dəng ḫəm baraksan
dərəḫni kərüpla xu jaylarda ular kurbanlikliri kilip, Meni aqqiklanduridioɣan
ḫədiyələrni kilatti; ular xu yərdimu «huxpurak ḫədiyə»lirini puritip, «xarab
ḫədiyə»lirini təkətti; □
29 xuning bilən Mən ulardin: «Silər qikidioɣan bu yukiri jay degən nemə?» dəp
soridim; xunga bügüngə kədər uning ismi «Bamaḫ»dur.□

□ **20:25 ««yahxi bolmioɣan bəlgilimilər» … «ḫayatka erixməydioɣan ḫəkümlər»** — 26-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **20:26 ««yahxi bolmioɣan bəlgilimilər» … «ḫayatka erixməydioɣan ḫəkümlər» (25-ayət)…»** — bu ikki ayət (26-25) intayin muḫim. «Yahxi bolmioɣan bəlgilimilər», «ḫayatka erixməydioɣan ḫəkümlər» degənlər əməliyəttə butpərəslik diniy kaidə-yosunlardin ibarət. Huda ularning Özining adəmni ḫayatka erixtüridioɣan əmr-pərmanlirini qətkə kekip, aldinip, intayin rəzil butpərəslikkə beoɣixlinixioɣa yol koyoɣan: 31-ayətnimu kərüng. Öz balilirini Hudaoɣa (yaki butlaroɣa, əlwəttə) atap kurbanlik kilix Təwratta kət'iy mən'i kilinoɣan. «Kan.», 12:29-31-ayətni kərüng. ■ **20:26** Əz. 16:21 □ **20:28 «ular xu yərdiki udul kəlgən ḫərbir yukiri dəng ḫəm barakşan dərəḫni kərüpla xu jaylarda ular kurbanlikliri kilip, Meni aqqiklanduridioɣan ḫədiyələrni kilatti»** — Huda Musa pəyoɣəmbər arkilik «Silər **Mən** bekitkən jayda kurbanlik kilinglar» degən («Kan.» 12-bab). Həklərning öz beximqilik kilip «yukiri jay»larda kurbanlik kilixliri bəribir butpərəslikkə aylinip ketətti. □ **20:29 «xunga bügüngə kədər uning ismi «Bamaḫ»dur»** — «Bamaḫ» degənning mənisi «yukiri jay». Bəlkim xu qaoɣda uning baxka bir ḫəjwiy, kinayilik mənisimu bar idi; birak bügün biz uni bilməymiz.

30 Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu:
«Silər ata-bowiliringlarning yolida özliringlarnimu bulƣimaqqimusilər? Ularning
nəprətlik qilmixliriƣa əgixip buzuqluq qilmaqqimusilər?
31 Əmdi silər ḥədiyəliringlarni sunup, öz oƣulliringlarni ottin ötküzgəndə, silər
yənila bügüngə qədər özünglarni barliq butliringlar bilən bulƣawatisilər; əmdi Mən
silərning Meni izdəp sorixinglariƣa yol qoyamdimən, i Israil jəməti?! Mən ḥayatim
bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən silərning Meni izdəp
sorixinglariƣa yol qoymaymən!
32 Xuningdək silərning kənglünglərdiki «Biz yat əllərdək, baxqa yurtlardiki
jəmətlərdək yaƣaq ḥəm tax məbudlariƣa qoqunimiz» degən koyunglar əməlgə
axurulmaydu!
33 Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, Mən bərḥəq
küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm töküp yaƣduriƣan qəḥrim bilən üstünglardin
ḥökümranlik qilimən.
34 Mən küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm töküp yaƣduruliƣan qəḥr bilən silərni
əllərdin qiqirip epkelimən, tarqitiliƣan məmlikətlərdin silərni yiƣimən;
35 silərni əllərgə təwə boliƣan qəl-bayawaniƣa kirgüzüp, xu yərdə üstünglardin yüz
turanə ḥöküm qiqirip jazalaymən;
36 ata-bowiliringlarning üstidin Misir zeminidiki qəl-bayawaniƣa ḥöküm qiqirip
jazaliƣinimdək, silərning üstünglardin yüz turanə ḥöküm qiqirip jazalaymən, dəydu
Rəb Pərwərdigar.
37 Mən silərni ḥasa astidin ötküzüp, əḥdining rixtisigə baƣlandurimən. □
38 Mən aranglardin Manga wapasizlik qiliƣan asiylarni xallap qiqirimən; ularni
turuwatqan jaylardin qiqirimən, biraq ular Israil zemiƣiƣa kirməydu; xuning bilən
silər Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
39 — Əmdi silər bolsanglar, i Israil jəməti, Rəb Pərwərdigar silərgə mundaq dəydu:
— Manga qulaq salmaymiz desənglar, beriweringlar, ḥərbiringlar öz butliringlariƣa
qoquniweringlar! Biraq silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən
Mening namimni ikkinqi buliƣimaysilər! □
40 Qünki Mening muqəddəs teƣimda, yəni Israilning egizlikidiki taƣda, — dəydu
Rəb Pərwərdigar, — barliq Israil jəməti, ularning ḥəmmisi Manga zemində turup
hizmət qilidu; Mən u yərdə ularni qobul qilimən wə u yərdə Mən silərdin «kətürmə
ḥədiyə»liringlarni, tunji ḥosul boliƣan kəktat-mewiliringlarni, xundaqla barliq
muqəddəs dəp ayrip beƣixliƣan nəsriliringlarni tələp qilimən.
41 Mən silərni əllər arisidin qiqirip, məmlikətlərdin elip yiƣqinimda, esil huxbuydək
silərni qobul qilimən; xuning bilən əllərning kəz aldida aranglarda Özümning pak-
muqəddəs ikənlikimni kərsitimən.
42 Ata-bowiliringlariƣa qolumni kətürüp: «Muxu zeminni silərgə berimən» dəp
qəsəm qiliƣan Israil zemiƣiƣa silərni kirgüzginimdə, silər Mening Pərwərdigar
ikənlikimni bilip yetisilər.
43 Silər u yərdə öz yolliringlarni wə özünglarni buliƣiƣan barliq qilmixliringlarni
əsləysilər; xuning bilən ötküzgən rəzil ixliringlar tüpəylidin silər öz-özünglarni
kəzgə ilmaysilər, öz-özünglardin nəprətlinisilər.
44 Mən rəzil yolliringlariƣa asasən əməs, yaki buzuq qilmixliringlariƣa asasən əməs,
bəlki Öz namim üqün silərgə xəpqətlik muamilə qiliƣandin keyin, i Israil jəməti, silər

□ **20:37 «Mən silərni ḥasa astidin ötküzüp, əḥdining rixtisigə baƣlandurimən»** — «ḥasa astidin ötküzüx» tooƣruluq «Law.» 27:32, «Yər.» 33:13 kərüng. Qoylardin yamanlirini xallap qiqix üqün qoyqi ularni bir-birləp öz ḥasisi astidin ötküzüp təkxürətti. □ **20:39 «Biraq silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buliƣimaysilər!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Biraq keyin, ḥətta silər Manga qulaq salmiƣan bolsanglarmu, silər yənila ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buliƣimaysilər!».

Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Ot wə ḳiliq arḳilik boloɣan jaza

45 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
46 I insan ooɣli, yüzüngni Teman xəḥirigə ḳaritip, jənubtikilərni əyibləp, Nəgəw ormanlik dalasini əyibləydioɣan bexarət berip, — □
47 Yəni Nəgəw ormanlik dalasioɣa mundaḳ degin: — Pərwərdigarning səzini angla; Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən sanga bir ot yaḳimən; u səndiki ḥəmmə yexil dərəhni ḥəmdə ḥəmmə ḳaḳxal dərəhni yəwetidu; yalḳunluḳ ot ḥeq əqməydu, jənubtin ximaloɣiqə pütkül yər yüzi uning bilən kəyüp ketidu;□ ■
48 barlik ət igiliri Mənki Pərwərdigar uni yaḳḳanliḳimni kərüp yetidu; u ḥeqḳaqan əqürülməydu!».
49 Wə mən: — Aḥ, Pərwərdigar! Ular mən tooɣruluḳ: «U pəḳət təmsillərnila səzləwatidu» dəydu! — dedim.

21

«Ḳiliq» ḥəḳḳidə

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, yüzüngni Yerusalemoɣa ḳaritip, «muḳəddəs jaylar»ni əyibləp, Israil zeminini əyibləp bexarət berip,
3 Yəni Israil zeminioɣa mundaḳ degin: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən sanga ḳarxidurmən; ḳiliqimni oɣilaptin suoɣurup, səndin ḥəm ḥəḳḳaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlaymən.
4 Mən səndin ḥəm ḥəḳḳaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlimaḳqi boloɣinim üqün, ḳiliqim barlik ət igiliri, yəni jənubtin ximaloɣiqə boloɣan ḥəmməylən bilən ḳarxilixixoɣa oɣilaptin qiḳidu;
5 xuning bilən barlik ət igiliri Mənki Pərwərdigarning Өz ḳiliqimni oɣilaptin suoɣuroɣanliḳimni tonup yetidu; ḳiliq oɣilapḳa ḳaytidin yenip kirməydu.
6 Əmdi uḥ tartḳin, i insan ooɣli; iq-baoɣring eqixḳudək dərd-ələm bilən ularning kəz aldida uḥ-zar ḳil.
7 Wə xundaḳ boliduki, ular səndin: «Nemixḳa uḥ tartisən?» dəp sorioɣanda, sən ularoɣa: «Boloɣan xum həwər tüpəylidin! Mana, u kelidu! Barlik yürəklər erip, barlik ḳollar boxap ketidu, barlik roḥlar zəiplixip, barlik tizlar süydük bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu; mana u keliwatidu! U yetip kəldi! — dəydu Rəb Pərwərdigar» — degin.□ ■
8 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
9 I insan ooɣli, bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, bir ḳiliq, bir ḳiliq, bislanoɣan, parḳiritiloɣan!

□ **20:46 «Teman xəḥiri»** — Israilning xərḳiy jənubiy qegrasioɣa tutixidu, «Nəgəw» Israilning jənubiy təripini kərsitidu. □ **20:47 «… pütkül yər yüzi uning bilən kəyüp ketidu»** — yaki «… ḥər adəmning yüzi uning bilən kəyüp ketidu». ■ **20:47** Luḳa 23:31 □ **21:7 «barlik tizlar süydük bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu»** — demək, ḳorḳunqtin xundaḳ bolidu. Baxḳa birhil tərjimisi «barlik tizlar sudək ajiz bolup ketidu». ■ **21:7** Yər. 6:24; 49:23; Əz. 4:17; 7:17

10 U zor ḳiroŋinqiliḳ üqün bislanoŋan, uni yaltiraxḳa parḳiratḳan; Өz ooŋlumning
xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ addiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup
ketiximizgə tooŋra keləmdu?□
11 U ḳiliqni parḳiritilixḳa, ḳol bilən tutuxḳa bekitkən;
Ḳiliq biləngən, parḳiritiloŋan,
Ḳətl ḳiloŋuqining ḳoliоŋa tutḳuzuxḳa təyyarlanoŋandur!
12 Nalə-pəryad kətürüp pioŋan qəkkin, i insan ooŋli,
Qünki *ḳiliq* Mening həlḳimgə ḳarxi qiḳḳan;
U Israilning barliḳ xaḥzadilirigə ḳarxi qiḳḳan;
Ular Өz həlḳim bilən təng ḳiliqḳa tapxuruloŋan;
Xunga yanpixingoŋa ḳattiḳ urup ḳoyoŋin!□ ■
13 Qünki sinaḳ kəldi; əmdi bu «xaḥanə ḥasa » baxḳa yaoŋaqlarni kəmsitkini bilən, u
bəribir tügixidu əməsmu?! — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
14 — Əmdi sən, i insan ooŋli, bexarət bərgin, qawak qaloŋin! Ḳiliq ikki ḳetim, üq
ḳetim urup ḳirsun! U ḳiroŋuqi ḳiliq, ularni ḥər tərəptin ḳorxiwaloŋan zor ḳətl
ḳiloŋuqi ḳiliqtur!□
15 Ularning yürəklirini erisun dəp, ulardin nuroŋunliri putlixip kətsun dəp, Mən
ularning barliḳ dərwazilirioŋa təḥdit saloŋuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U
qaḳmaḳtək parḳiritiloŋan, u ḳirixḳa suoŋuruloŋan; □ ■
16 i ḳiliq, ong tərəpkə өtkür bol! Sol tərəpkə burulup qap! Bisingni ḳəyərgə ḳaratḳan
bolsa xu yərgə qap!
17 Mənki Pərwərdigar Өz ḳolum bilən qawak qalimən, Өz ḳəḥrimni təküp pioŋandin
qiḳimən; Mənki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳildim.

Hudaning Babilning padixaḥini Yerusalemoŋa ḥujum ḳilixḳa ḳaritip ḳoyidioŋanliḳi

18 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
19 Sən i insan ooŋli, Babil padixaḥining ḳiliqining mengixioŋa təyyarlanoŋan ikki
yolni bekitip ḳoyoŋin; ikkilisi bir zemindin qiḳidioŋan bolsun; *Yerusalem* xəḥirigə
mangidioŋan yolning bexida bir yol bəlgisini tikləp ḳoyoŋin;
20 yəni ḳiliqning yetip kelixi üqün Ammoniylarning Rabbaḥ xəḥirigə bir yol ḥəmdə
Yəḥudaoŋa, yəni istiḥkami məstəḥkəm Yerusalem xəḥirigə yənə bir yolni bekitip
ḳoyoŋin;
21 qünki Babilning padixaḥi aqa yolda, yəni ikki yolning bexida pal aqḳuzidu; u
oḳlarni silkiydu, «kөqmə məbudlar»din soraydu, jigərni təkxüridu.□
22 Əmdi sepilni bəsküqi bazoŋanlarni tikləxni, ḳan təküxkə pərman ḳilixni,
jəng elan ḳilip towlaxni, dərwazilaroŋa uruloŋuqi bazoŋanlarni tikləxni, sepiloŋa

---

□ **21:10 «U zor ḳiroŋinqiliḳ üqün bislanoŋan, ... Өz ooŋlumning xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ sddiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup ketiximizgə tooŋra keləmdu?»** — oḳurmənlər kөp hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Bu jümlining əyni tekistini qüxinix təs. «Өz ooŋlum» muxu yərdə bəlkim Yəḥuda yaki Yəḥudaning padixaḥi Zədəkiya boluxi mumkin. Zədəkiya өzini «yengilməs» dəp ḥesabliоŋini bilən, uning Huda məḥsus təyyarloŋan ḳiliqni «bir tal yaoŋaq tayaḳ»tək asanla bir tərəp ḳilixi ḥərgiz mumkin əməs. □ **21:12 «xunga yanpixingoŋa ḳattiḳ urup ḳoyoŋin!»** — «yanpaxḳa urux» ḳattiḳ dərd-ələmning ipadisi idi. ■ **21:12** Əz. 6:11; 7:27 ■ **21:13** Yəx. 1:5; Yər. 6:28-30 □ **21:14 «bexarət bərgin, qawak qaloŋin!»** — «qawak qelix» bəlkim pəyoŋəmbərning Hudaoŋa wəkil bolup, Hudaning bu ixlarni tooŋra degənlikini ipadilixi idi. □ **21:15 «ularning yürəklirini erisun dəp, ... Mən ularning barliḳ dərwazilirioŋa təḥdit saloŋuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U qaḳmaḳtək parḳiritiloŋan, u ḳirixḳa suoŋuruloŋan»** — oḳurmənlər baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Ibraniy tilida bu ayəttiki bəzi səzning mənisini pəḳət pərəz ḳilixḳila bolidu. ■ **21:15** Əz. 21:32 □ **21:21 «kөqmə məbudlar»** — ibraniy tilida «tərafim»; kiqik, ḳol bilən kətürgili boloŋan «ḳolaylik butlar». **«jigərni təküxürüx»** — kona zamandiki palqiliḳning bir usuli idi. Biliximizqə ular bir ḥaywanni soyup, andin üqəy-ḳarni ḳatarliḳlarni təkxürüp, kөrgən alamətlər boyiqə bir ḳararoŋa kelətti.

qikidioɳan dənglüklərni yasaxni, potəylərni ɳuruxni, Yerusalemni *muhasirigə elixni* kərsitidioɳan pal uning ong ɳolioɳa qüxidu; ■
23 gərqə bu pal ularoɳa yaloɳan kərüngini bilən, ular iqkən ɳəsəmlər tüpəylidin,
Yəhudadikilərni qanggilioɳa alsun dəp padixah ularning ɳəbihlikini esigə kəltüridu.□
24 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: Silərning asiylikinglar axkarilinip, barlik kilmixliringlarda gunahliringlar kərüngəqkə, ɳəbihlikinglarni əskə kəltürgininglar tüpəylidin — yəni өzünglar pax kilinip əskə elinoɳininglar tüpəylidin, silər ɳoloɳa elinisilər.
25 Əmdi sən, i Israilning munapik həm rəzil xahzadisi, ɳəbihlikingning jazalinix wakti-saiti toxkinida, kəridioɳan küning kelidu!□
26 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Səllini uningdin eliwət, tajni eliwət; ixlar өz petida turiwərməydu; pəs turoɳanni egiz kil, egiz turoɳanni pəs kil;
27 uning *təhtini* өrüwət, өrüwət, өrüwət! Uning hokukining Igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut bolmaydu; Mən uni Uningoɳa təkdim kilimən.□

Ammon həlki tooɳruluk bexarət

28 Əmdi i insan ooɳli, bexarət berip mundak degin: — Rəb Pərwərdigar Ammoniylar wə ularning mazakliri tooɳrisida mundak dəydu: «Bir kiliq, bir kiliq kətl kilixka suoɳuruloɳan; u adəmni yəwetixkə, qakmaktək yaltiraxka parkiritiloɳan!» — degin!□
29 Qünki palqilar sən kiliq tooɳrungda ɳuruk alamət kərünüxlərni kərüp, sən üqün yaloɳandin bir pal salidu; rəzillərning kəridioɳan küni kəlgəndə, ɳəbihlikning jazalinix wakti-saiti toxkanda, bular seni xu kiriloɳan rəzillərning boyunliri üstigə ɳoxup yatkuzidu!
30 Bu kiliqni өz oɳilapioɳa kayturup sal!
Mən sening üstünggə өzüng yaritiloɳan jayda, yəni sən tərülgən jayda həküm qikirip jazalaymən.
31 Xuning bilən Mən üstünggə kəhrimni təküp yaoɳdurup,
Oɳəzipimning oti kilip püwləymən;
Mən seni katillikka mahir yawuz adəmlərning ɳolioɳa tapxurup berimən;
32 Sən otka yekiloɳu bolisən;
Sening kening өz zeminingdə təkülidu;
Sən kaytidin əslənməysən;
Qünki Mənki Pərwərdigar səz kiloɳan.

■ **21:22** Əz. 4:2; 17:17 □ **21:23 «gərqə bu pal ularoɳa yaloɳan kərüngini bilən, … Yəhudadikilərni qanggilioɳa alsun dəp padixah ularning ɳəbihlikini esigə kəltüridu» —** pütün bu ayətning əyni tekistni qüxinix təs. «Iqkən ɳəsəmlər» bəlkim Zədəkiya Neboɳadnəsaroɳa iqkən ɳəsəmlərni kərsitidu. Neboɳadnəsarning məslihətqiliri bu palni yaloɳan dəp karioɳini bilən, Huda Yerusalemni jazalansun (Neboɳadnəsarning qanggilioɳa qüxsun) dəp kət'iy bekitkən boloɳaqka, Neboɳadnəsar bəribir Rabbah xəhirigə əməs, bəlki Yerusalemning asiylikini esigə kəltürüp uningoɳa hujum kilixni karar kilidu. □ **21:25 «i Israilning munapik həm rəzil xahzadisi» —** «rəzil xahzadə» Zədəkiya padixahni kərsitidu. Əzakiyal pəyoɳəmbər uni «padixah» degüsi kəlməydu. **«ɳəbihlikingning jazalinix wakti-saiti toxkinida, kəridioɳan küning kelidu!» —** ibraniy tilida «ɳəbihlikingning jazalinix wakti-saiti toxkinida, kəridioɳan küning kəldi!» deyilidu. Demək, kəridioɳan künining yekin kəlgənlikini təkitiləydu. □ **21:27 «Uning hokukining igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut bolmaydu; Mən uni uningoɳa təkdim kilimən» —** bu ayətning mənisi, Zədəkiyadin keyin, Dawut padixahning əwladi, Israil həm aləmning tegixlik padixahi Kutkuzoɳuqi-Məsih kəlgüqə Israilning təhtigə өz həlkidin boloɳan heqkim padixah bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki bexarətnimu kərüng. □ **21:28 «Bir kiliq, bir kiliq kətl kilixka suoɳuruloɳan; u adəmni yəwetixkə, qakmaktək yaltiraxka parkiritiloɳan!» —** Ammoniylar өzlirining muxu kiliqini Israillarni soyux üqün suoɳuroɳan (keyinki ayətlətni kərüng). Birak ahirida u өzlirining bexioɳa qüxidu.

22

Yerusalem tooɣruluk üq bexarət •••• Birinqi: — ⱪanlik xəһər

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
2 Əmdi sən, i insan ooɣli, ⱪanlik xəһər üstigə һəküm qikarmamsən? Һəküm qikarmamsən? Əmdi uning yirginqlik ⱪilmixlirini yüzigə selip mundak degin: — ■
3 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Өz jaza künining kelixi üqün өz iqidə ⱪan tөkküqi xəһər, өzini buloɣax üqün өzigə məbudlarni yasioɣan xəһər —
4 Sən tөkkən ⱪan tüpəylidin gunaһkar boldung, yasioɣan məbudlar tüpəylidin өzüngni buloɣiding; sən өz jaza künliringni yeⱪinlaxturdung, yilliringni toxturdung; xunga Mən seni əllərgə rəswa, barlik məmlikətlərgə mazakning obyekti ⱪildim. ■
5 Sanga yeⱪindikilər һəmdə səndin yiraⱪtikilər seni mazak ⱪilidu, i ⱪiya-qiyaoɣa toloɣan bətnamlik xəһər!
6 Israilning xaһzadiliri, һər birining һoⱪuⱪidin paydilinip iqingdə ⱪandak ⱪan tөkkənlikigə ⱪara!
7 Sening iqingdə ular ata-anisini kөzgə ilmioɣan; aranglarda musapirlaroɣa zulum-zumbuluk ⱪiloɣan, yetim-yesirlər һəm tul hotunlaroɣa uwal ⱪiloɣan;
8 Mening pak-muⱪəddəs nərsilirimni sən kəmsitkən, Mening «xabat kün»lirimni buloɣap buzoɣansən;
9 sening iqingdə ⱪanoɣa təxna tөһməthor adəmlər boloɣan; ular taoɣlar üstidə butpərəslik exini yegən; sening iqingdə ular buzuⱪluk pəsəndilik ⱪiloɣan; ■
10 səndə өz atisining nomusioɣa təgkənlər bar; ay kөrgən ⱪiz-ayallarni ayaoɣ asti ⱪiloɣanlarmu bar.□ ■
11 Birsi ⱪoxnisining ayali bilən yirginqlik buzuⱪluk ⱪiloɣan; yənə birsi өz kelinini buzup xəһwaniyət ⱪiloɣan; səndə boloɣan yənə birsi өz singlisioɣa, yənə atisining ⱪizioɣa basⱪunqilik ⱪiloɣan. ■
12 Ular ⱪan tөküx üqün arangda «sowoɣatlar»ni ⱪobul ⱪiloɣan; sən өsüm-jazanə aloɣan; sən өz ⱪoxniliringdin ⱨaramni məjburiy yuluwelip, Meni untuoɣansən — dəydu Rəb Pərwərdigar.
13 Wə mana, Mən ⱨaramni məjburiy yuluwelixingoɣa wə sən өz arangda tөkkən ⱪanlaroɣa ⱪarap ⱪolumni-ⱪolumoɣa urdum! □ ■
14 Mən seni bir tərəp ⱪilidioɣan künlərdimu yüriking yənila tok, ⱪolliring qing turiwerəmdu? Mənki Pərwərdigar səz ⱪildim, Өzüm uni ada ⱪilimən. ■
15 Mən seni əllər arisioɣa tarⱪitimən, məmlikətlər iqigə taritimən, otturangda boloɣan pəsəndilikinggə hatimə berimən. ■
16 Əmdi sən өzüng arⱪilik əllərning kөz aldida buloɣinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət: — Tawlaxning nətijisi — ⱨeqnemə ⱪalmaydu!

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —

■ **22:2** Əz. 20:4; 23:36 ■ **22:4** 2Pad. 21:16; Əz. 5:14; 20:30,31 ■ **22:9** Əz. 18:6,11 □ **22:10 «atisining nomusioɣa təgkənlər»** — ibraniy tilida buning ikki mənisining mumkinqiliki bar: (1) өz atisioɣa basⱪunqilik ⱪiloɣan; (2) atisining ayali (өz anisi yaki өgəy anisi)oɣa basⱪunqilik ⱪiloɣan. Bizningqə muxu yərdə (2) tooɣridur. ■ **22:10** Law. 18:8,19; Əz. 18:6 ■ **22:11** Law. 18:15, 20; Yər. 5:8 □ **22:13 «sən өz arangda tөkkən ⱪanlaroɣa ⱪarap ⱪolumni-ⱪolumoɣa urdum»** — «ⱪol-ⱪoloɣa urux» ⱪattik əpsuslinarlik, pioɣanni bildüridu. ■ **22:13** Əz. 21:22 ■ **22:14** Əz. 17:24 ■ **22:15** Əz. 12:14, 15 □ **22:16 «Əmdi sən өzüng arⱪilik əllərning kөz aldida buloɣinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən»** — oⱪurmənlər baxⱪa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Ayətning əyni tekistini qüxinix səl təs.

18 I insan oƣli, Israil jəməti Manga huddi daxķal bolup qikti; ularning ḥəmmisi humdanda ķaloƣan mis, ķələy, təmür wə ķooƣuxunlardur; ular kümüxning poķi bolup qikti.■
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Ḥəmminglar daxķal bolup qikķaqķa, mana əmdi Mən silərni Yerusalem otturisiƣa yiƣimən;
20 kixilər üstigə ot püwləp, ularni eritip tawlax üqün kümüx, mis, təmür, ķooƣuxun wə ķələyni humdan iqigə yiƣķandək, Mən ƣəzipim wə ķəḥrim bilən silərni yiƣip *xəḥər* iqigə selip silərni eritimən.
21 Xundaķ, Mən silərni yiƣip, ƣəzipimning otini üstünglərgə püwləymən, silər uning otturisida erip ketisilər;
22 kümüx humdanda eritilgəndək, silər xəḥər otturisida eritilisilər; wə silər Mənki Pərwərdigarning Өz ķəḥrimni üstünglərgə təkkənlikimni tonup yetisilər.

Üqinqi bexarət: — Israilning pütün jəmiyiti buzuldi!

23 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
24 I insan oƣli, xəḥərgə mundaķ degin: — Ơƣəzəp qüxkən kündə sən paklandurulmiƣan, yamƣur qüxmigən bir zeminsən. □
25 Өz oljisini titma ķilidiƣan, ḥərkirəydiƣan xirdək ularning pəyƣəmbərliri uningda suyiķəst ixlitidu; ular janlarni yəwetidu; həzinilərni, ķimmətlik nərsilirini buliwalidu; ular uning otturisidiki tul hotunlarni kəpəytməktə.■
26 Uning kaḥinliri Təwrat-ķanunumni buzup taxlap, pak-muķəddəs nərsilirimni buloƣiƣan; ular pak-muķəddəs bilən addiy nərsilərni pərķ ķilmaydu; ular «xabat kün»lirimgə kəzini yumup yüridu; xuning bilən ular arisida Manga bətnam qaplinidu. ■
27 Uning iqidiki xaḥzadilər huddi oljisini titma ķilidiƣan bərilərdək; ular ķan təküxidu, janlarni nabut ķilixidu, ḥaram mənpəətni bulixidu. ■
28 Uning pəyƣəmbərliri ularning *ķilmixlirini* «ḥak suwaķ» bilən aķartķan, «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu!» dəp sahta kərünüxlərni kərüwelip, pal selip yaloƣanqiliķ yətküzidu; lekin Pərwərdigar ularƣa səz ķiloƣan əməs. ■
29 Zemindiki addiy puķralarmu jəbir-zulum ķilixip, bulang-talang ķilidu; ular ajiznamratlarni bozək ķilip, musapirlarƣa zulum selip uwal ķilidu.
30 Mən ular arisidin tamni ķaytidin yasitip beridiƣan, Meni ularning zeminini wəyran ķiliximdin yanduridiƣan, uning yeriķini ətküdək, Mening aldimda turidiƣan ariqi bir əzimətni izdəp kəldim; biraķ ḥeqbirni tapalmidim. ■
31 Xunga Mən ķəḥrimni üstigə təkimən; ƣəzipimning oti bilən Mən ularni ḥalak ķilimən; Mən ularning yollirini ət bexiƣa ķayturimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

23

Oḥolaḥ ḥəm Oḥolibaḥ — ikki ayal tooƣruluķ boloƣan təmsil

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
2 I insan oƣli, bir anidin tuƣuloƣan ikki ayal bar ikən;
3 ular Misir zeminidə paḥixilik ķiloƣan; ular yaxliķta paḥixilik ķiloƣan; xu yərdə ularning kəksiliri mijiķlinip, ķizliķ əmqək topqiliri silanƣan. ■

■ **22:18** Yəx. 1:22 □ **22:24 «Ơƣəzəp qüxkən kündə sən paklandurulmiƣan, yamƣur qüxmigən bir zeminsən»** — Hudaning ƣəzipi tüpəylidin, ularda bəlkim bir ķuroƣaķqiliķ boloƣanidi. «Ķan.» 28-babni kərüng. ■ **22:25** Mat. 23:14 ■ **22:26** Law. 10:10; Əz. 44:23 ■ **22:27** Mik. 3:11; Zəf. 3:3 ■ **22:28** Əz. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12 ■ **22:30** Zəb. 106:23 ■ **22:31** Əz. 9:10; 11:21; 16:43 ■ **23:3** Əz. 20:8

4 Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki
idi; ular ooɣul-ḳizlarni tuoɣḳan. Samariyə bolsa Oḫolaḫ, Yerusalem Oḫolibaḫdur.□
5 Oḫolaḫ Meningki boloɣan təḳdirdimu yənə buzuḳluḳ ḳiloɣan — u axiḳlirioɣa, yəni
ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərdə boloɣan;
6 kək kiyim kiygən, əməldar-ḫəkümdarlar, ḫəmmisi kelixkən yigitlər, atḳa mingən
qəwəndazlar idi.
7 U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning
esilzadiliri idi; əz arzu-ḫəwəslirini barliḳ ḳozoɣatḳanlar bilən wə ularning barliḳ
məbudliri bilən u əzini buloɣioɣan.□
8 U yənila Misirda boloɣan paḫixilikliridin waz kəqmidi; qünki uning yaxliḳida axu
yərdikilər uning bilən billə yatti, ḳizliḳ kəksilirini silap, əz buzuḳluḳlirini uning
üstigə təkti.
9 Xunga Mən uni əz axnilirining, yəni uning arzu-ḫəwəslirini ḳozoɣatḳan
Asuriylərning ḳolioɣa tapxurdum; ■
10 ular uning nomusini axkarilap, uning ooɣul-ḳizlirini elip ketip, uni ḳiliqlap
əltürüwətti; u ayallar arisida *yaman* ataḳḳa ḳaldi; uning üstigə ḫəküm qiḳirilip
jazalandi.

Oḫolibaḫ

11 Uning singlisi Oḫolibaḫ buni kərüp turupmu, arzu-ḫəwəsliridə ḫədisidin tehimu
buzuḳ, paḫixilikliri ḫədisiningkidin kəp bolup kətti.
12 U əz ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərni ḳozoɣatḳan; ular əməldar-
ḫəkümdarlar, ḫəxəmətlik sawut, formilarni kiygən, atḳa mingən qəwəndazlar,
ularning ḫəmmisi kelixkən yigitlər idi. ■
13 Mən uning buloɣinip kətkənlikini kərdum; ular ikkilisi bir yolluḳ idi.
14 U uning paḫixiliklirini axurdi; qünki u tamda pərəng bilən sürətləngən adəmlərni,
yəni Kaldiylərning rəsimlirini kərdi;
15 ularning bəlliri potilar bilən oraloɣan, bexioɣa ḳuyruḳluḳ səllilər kiyilgən; ularning
ḫəmmisi ləxkər bexidək, yəni tuoɣuloɣan yurti Kaldiyədiki Babilliḳlarning ḳiyapitidə
idi.
16 U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni
izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən.□
17 Xuning bilən Babilliḳlar uningoɣa, yəni uning axniliḳ orun-kərpilirigə yeḳin kelip,
uni əz zinaliri bilən buloɣioɣan; u əzini ular bilən billə buloɣioɣandin keyin ulardin
bizar boldi.
18 U əz buzuḳluḳlirini oquḳ ḳilip, nomusini axkarilixi bilən, jenim ḫədisidin
yirgəngəndək uningdinmu yirgəndi.
19 Biraḳ u yənə əzining yaxliḳ künlirini, yəni Misir zeminida buzuḳluḳ paḫixilik
ḳiloɣan künlirini esigə kəltürüp əz buzuḳluḳlirini tehimu kəpəytti.
20 Uning ərliki exək mədəkliridək, məniysi atlarningkidək boloɣan Babilning
paḫixiwaz ərkəklirigə ḳarap ḫəwəsliri ḳozoɣaldi.

□ **23:4 «Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki idi»** — demək, Oḫolaḫ Israilning ximaliy padixaḫliḳini, Oḫolibaḫ Yəḫudani kərsitidu. «Oḫolaḫ» — «uning qediri», «Oḫolibaḫ» — «mening qedirim uningdidur» degən mənilərdə. □ **23:7 «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning esilzadiliri idi»** — yaki «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisini Asuriyəning esilzadilirigə beoɣixlioɣan». ■ **23:9** 2Pad. 17; 18 ■ **23:12** 2Pad. 16:7 □ **23:16 «U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən»** — bundaḳ bayanlar bəlkim Yəḫudaning padixaḫliri Babildin yardəm sorioɣanliḳini, Babilliḳlar bilən dostlaxmaḳqi boloɣanliḳini, xundaḳla ularning butpərəslikini ḳobul ḳiloɣanliḳini kərsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayətlərni kərüng).

21 Sən yaxliķingdiki buzuķluķliringoɳa, yəni yaxliķingda Misirliķlarning
əmqəkliringni siliɳiniɳa yənə təxna bolup təlmürdung.
22 Xunga, i Oɦolibaɦ, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mana, Mən jening ɦazir bizar
bolɳan axniliringni өzünggə ķarxi ķozɳitimən, ularni sən bilən ķarxilixixķa ɦəmmə
təripingdin elip kelimən;
23 Babilliķlar, barliķ Kaldiylər, Pekodlar, Xoalar, Koallar ɦəmdə Asuriylərning
ɦəmmisini ular bilən təng ķozɳaymən; ularning ɦəmmisi kelixkən yigitlər, əməldar-
ɦөkümdarlar, uluɳ bəglər wə janablar, ɦəmmisi atķa mingən qəwəndazlardur;
24 ular ķoral-yaraķlar, jəng ɦarwiliri, yük ɦarwiliri ɦəm zor bir top həlķlər bilən
sanga ķarxi qiķidu; ular өzlirini ɦəmmə təripingdə sipar-ķalķanlar wə dubulɳalarni
kiyip sanga ķarxi səpras bolidu; bexingɳa qüxidiɳan tegixlik jazani ularɳa
tapxurimən, ular өz ɦөkümliri boyiqə jazalaydu.
25 Mən muķəddəslikimdin qiķķan ɳəzəpni sanga ķaritimən; xuning bilən ular ķəɦr
bilən seni bir tərəp ķilidu. Ular sening burnung wə ķulaķliringni kesiwetidu;
səndin ahirķi ķalɳanlar ķiliqlinidu; ular oɳul-ķizliringni elip ketidu, səndin yənila
ķalɳanlar otta yutuwetilidu. □
26 Ular səndin kiyim-keqəkliringni eliwelip, güzəl zibu-zinnətliringni bulaydu. ■
27 Xuning bilən Mən səndə Misir zeminida baxlanɳan buzuķluķliringni wə
paɦixilikliringni tohtitimən; sən bu ixlarɳa yənə təlmürməysən, Misirni ķayta
əsliməysən.
28 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mana, Mən seni өzüng
nəprətləngənlərning ķoliɳa, yəni jening yirgəngənlərning ķoliɳa tapxurimən; ■
29-30 ular seni өqmənlik bilən bir tərəp ķilip, barliķ əjirliringni elip ketip, seni tuɳma-
yalingaq ķaldurup, paɦixilikliringning nomusini axkarilaydu. Sən əllər bilən
paɦixilik ķilɳanliķing, ularning məbudliri bilən өzüngni bulɳiɳanliķing tüpəylidin,
sening buzuķluķliring ɦəm paɦixilikliring bularni bexingɳa qüxürdi.■
31 Ɦədəngning yolida өzüng mangɳansən; xunga Mən uningdiki ķədəɦni sening
ķolungɳimu tutķuzdum.
32 — Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Ɦədəngning ķədəɦini, qongķur wə qong
bir ķədəɦni sənmu iqisən; sən rəswa bolup mazaķ ķilinisən, qünki uning ɦəjimi
qongdur;
33 sən dəɦxətlik wə ɦalakət ķədəɦi, yəni ɦədəng Samariyəning ķədəɦi bilən məstlik
ɦəm dərd-ələmgə toldurulisən;
34 sən uni iqiwetip yənə yalaysən, ɦətta uning parqilirinimu ɳajilaysən, andin
kөksiliringnimu yulup taxlaysən; qünki Mən xundaķ sөz ķildim, dəydu Rəb
Pərwərdigar.
35 Xuning üqün Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Qünki sən Meni untup
arķangɳa taxliwətkənliking üqün, xunga өz buzuķluķung ɦəm paɦixilikliringning
jazasini kөtürisən.■
36 Wə Pərwərdigar manga mundaķ dedi: — I insan oɳli, sən Oɦolaɦ wə Oɦolibamaɦ
üstigə ɦөküm qiķiramsən? Əmdi ularɳa өz yirginqlik ķilmixlirini ayan ķilip
kөrsətkin. ■
37 Qünki ular buzuķluķ ķildi; ķolliri ķan boldi; ular өz butliri bilən buzuķluķ ķilip,
uning üstigə Manga tuɳķan өz balilirini ularning ozuķi süpitidə ķurbanliķ ķilip
өtküzüp beɳixlidi. □ ■

□ **23:25 «*Mening*** muķəddəslikimdin qiķķan ɳəzəp» — ibraniy tilida «(Mening) ɦəsitim». ■ **23:26** Əz. 16:39
■ **23:28** Əz. 16:37; Əz. 23:17 ■ **23:29-30** Əz. 16:39; Əz. 23:25, 26 ■ **23:35** Yər. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Əz. 22:12
■ **23:36** Əz. 20:4; 22:2 □ **23:37 «өz balilirini ularning ozuķi süpitidə ķurbanliķ ķilip өtküzüp beɳixlidi»**
— «(ottin) өtküzüx» degən sөz, butpərəslik toɳruluķ bayanlar arisida bolsa, adəttə insanlarni, bolupmu balilarni
butlarɳa «ķurbanliķ süpitidə ottin өtküzüx»ni kөrsitidu. ■ **23:37** Əz. 16:21; 20:26,31

38 Uning üstigə ular Manga xundaq ix qiloɣanki, ohxax bir kündə ular Mening muqəddəs jayimni buloɣap, «xabat kün»lirimni buzoɣan. ■
39 Qünki ular əz balilirimni butlirioɣa soyoɣan qaoɣda, ular ohxax bir kündə muqəddəs jayimni buloɣaxqa kirdi; mana, ular Mening əyüm otturisida xundaq qiloɣan.■
40 Uning üstigə adəmlərni yiraqtin qaqirdi, ularni elip kelixkə əlqi əwətti; mana, ular kəldi; sən ularni dəp yuyunup, kəz-qaxliringoɣa osma qoyup, əzüngni zibu-zinnətlər bilən pərdazliding;
41 ɦəxəmətlik bir diwanda olturdung, uning aldioɣa üstigə Mening huxbuyum ɦəm zəytun meyim qoyuloɣan dastihanni qoydung; ■
42 oɣəmsiz yürgən bir top kixilərning awazi uningda anglandi; qüprəndə adəmlər bilən billə qəl-bayawandin Sebaiylarmu elip kelindi; ular *ɦədə-singilning* qollirioɣa biləzüklər, bexioɣa qiraylik tajlarni saldi. □
43 Əmdi Mən zina-buzuqluqlar bilən uprap qerioɣan paɦixə tooɣruluq: «Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun; qünki u ɦəqiqətən *paɦixə*» — dedim.□
44 — Xuning bilən ular paɦixə ayaloɣa yeqinlaxqandək uningoɣa yeqin berip billə yatti; ular xundaq qilip Oɦolaɦ wə Oɦolibamaɦ bu ikki buzuq ayaloɣa yeqinlixip billə yatti.
45 Biraq ɦəqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni wə qan təkküqi ayallarni jazalioɣanoɣa ohxax, ularning üstigə ɦəküm qiqirip jazalaydu; qünki ular zinahor ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■
46 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Bir top adəmlərni ularoɣa qarxi qiqirip elip kelimən, ularni ɦəryanoɣa ɦəydiwetixkə wə bulangqilik qilixqa tapxurimən.
47 Bu top kixilər ularni taxlar bilən qalma-kesək qilip, qiliqliri bilən qepip soyidu; ular ularning ooɣul-qizlirini əltüridu, əylirini ot bilən kəydüriwetidu.■
48 Xuning bilən Mən zemində buzuqluqqa hatimə berimən; xuning bilən barlik ayallar silərdin sawaq elip silərning buzuqluqliringni dorimaydu.
49 Ular buzuqluqungni əz bexingoɣa qayturup qüxüridu, wə silər məbudliringlaroɣa qetixlik boloɣan gunaɦlarni kətürisilər; silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.■

24

Daoɣlixip kətkən qazan

1 Toqquzinqi yili, oninqi ayning oninqi künidə, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooɣli, bu künni, dəl muxu künning qislasini yeziwaloɣin; qünki dəl muxu kündə Babilning padixaɦi Yerusalemni muɦasirigə aldi.
3 Asiy jəmətning aldioɣa bir təmsilni qoyup mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Qazanni otning üstigə qoyunglar, ot üstigə qoyunglar, uningoɣa su qoyunglar; ■

■ **23:38** Əz. 22:8 ■ **23:39** 2Pad. 21:4-7; Əz. 16:21; Əz. 20:13, 16 ■ **23:41** Pənd. 7:17 □ **23:42 «...Sebaiylarmu elip kelindi»** — «Sebaiylar»ning baxqa birhil tərjimisi: «ɦaraqkəxlər». □ **23:43 «Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun — qünki u ɦəqiqətən paɦixə»** — yaki «U ɦəqiqətən xundaq bolsa, ular yənila ɦazir uning bilən rast buzuqluq qilamdu?». □ **23:45 «Biraq ɦəqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni ... Jazalioɣanoɣa ohxax, ularning üstigə ɦəküm qiqirip jazalaydu»** — bizningqə bu jümlidiki «ɦəqqaniy adəmlər» qattiq kinayilik, ɦəjwiy gəp idi. Qünki u Babillikларni kərsitidu (46-47-ayətlərni kərüng). Mənisi bəlkim: «Ular silər bilən selixturuloɣanda, ɦəqqaniy adəmlər kərünidu». ■ **23:45** Əz. 16:38 ■ **23:47** Əz. 16:41 ■ **23:49** Əz. 16:58. ■ **24:3** Yər. 1:13

4 gəx parqiliri, ḥərbir esil gəx parqilirini, put wə ķolini uningƣa yiƣip selinglar; esil
ustihanlarnimu ķoxunglar;
5 ķoy padisidin əng esillirini elinglar; ustihanlarni pixuruxķa uning astiƣa otun
toplap ķoyunglar; uni ķattiķ ķaynitinglar, uningdiki ustihanlar obdan ķaynisun.
6 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Ķanhor xəḥərning ḥaliƣa, yəni dat
basķan ķazanƣa, ḥeq deti kətməydiƣan ķazanƣa way! Uningdiki ḥəmmini birdin-
birdin al; uningƣa nesiwə qeki taxlanmisun! □ ■
7 Qünki u təkkən ķan uning otturisida turidu; u ķanni topa bilən kəmgili bolƣudək
yərgə əməs, bəlki taķir tax üstigə təkti. □
8 Ķəḥrimni ķozƣax, intiķam elix üqün, u təkkən ķanning yepilmasliķi üqün taķir
tax üstigə ķaldurdum.
9 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Ķanhor xəḥərning ḥaliƣa way! Mənmu
uning otun dəwisini yooƣan ķilimən! ■
10 Otunni dəwilənglar, otni yiķip quhqulanglar, gəx obdan pixsun, dora-dərmənlərni
ķoxunglar, ustihanlar kəyüp kətsun!
11 Andin ķazanni ķizitip, uningdiki misni ķipķizil ķilinglar, iqidiki daoƣ-kirlar eritilip,
uning deti qiķiriwetilix üqün uni ķuruķ peti qooƣlar üstigə ķoyunglar!
12 Uning ķiloƣan awariqilikliri Meni upratti;
Lekin uning ķelin deti uningdin kətmidi;
Xunga uning deti otta turiwərsun!
13 Sening paskiniqilikingdə buzuķ paḥixilik bardur; Mən seni pakizlimaķqi boldum,
lekin sən paskiniqiliķtin pakizlandurulmaymən deding; əmdi ķəḥrimni üstünggə
təküp tohtatmiƣuqə sən paskiniqiliķtin pakizlandurulmaysən.
14 Mənki Pərwərdigar xundaķ səz ķildim; u əməlgə axurulidu, Mən uni ada ķilimən;
Mən nə buningdin yanmaymən, nə ḥeq sanga iqimni aƣritmaymən, nə uningdin
əkünməymən; ular sening yolliring wə ķilmixliring boyiqə üstünggə ḥəküm qiķirip
jazalaydu — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

Əzakiyalning səyümlük ayalining ölümi

15 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
16 «I insan ooƣli, Mən sening səyümlük kəz ķariquķungni bir urux bilən səndin elip
ketimən; biraķ sən ḥeq matəm tutma, ḥeq yiƣlima, ḥeq kəz yexi ķilma;
17 süküt iqidə uḥ-zar tartisən; ölgüqi üqün ḥeq ḥaza tutma; səlləngni bexingƣa
orap, kəxliringni putungƣa baƣliƣin; yüzüngning təwinini yepiwətmə, adəmlər
epbərgən nandin yemə».
18 Xuning bilən Mən ətigəndə həlķkə səz ķildim; kəqķurunda ayalim öldi. Ikkinqi
küni ətigəndə mən buyruloƣini boyiqə ix ķildim.
19 Əmdi halayiķ manga: «Sening bu ķiloƣan ixliringning nemini kərsətkənlikini
deməmsən?» dedi.
20 Mən ularƣa mundaķ dedim: — Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi:
—

□ **24:6 «Ķanhor xəḥərning ḥaliƣa, yəni dat basķan ķazanƣa, ḥeq deti kətməydiƣan ķazanƣa way!... uningƣa nesiwə qeki taxlanmisun!»** — ķazanning deti ķan rənggidə bolup, bəlkim xəḥərning ķanhorluķini bildüridu. Ayətning keyinki ķismining mənisi bəlkim, ķazanning dat basķan parqiliridək, xəḥərdikilərmu parqə-parqə tarķilip ketip, ḥeqķandaķ bəhtning nesiwisini kərməydu degənlik. **«uningdiki ḥəmmini birdin-birdin al»** — yaki «uningdiki gəx parqilirini bir-biridin al». ■ **24:6** Əz. 22:2 □ **24:7 «Qünki ... u ķanni topa bilən kəmgili boloƣudək yərgə əməs, bəlki taķir tax üstigə təkti»** — demək, özliri öltürgən adəmlərgə tehimu biḥərmətlik ķilip ularni dəpnə ķilmiƣan; yənə kelip, ḥeq nomus ķilmay təkkən ķanni yoxuruxning ḥajiti yoķ dəp yürgən. ■ **24:9** Naḥ. 3:1; Ḥab. 2:12 ■ **24:14** Əz. 5:11; 23:24

21 Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən
Öz muqəddəs jayimni, yəni sən pəhirləngən küq-tayanqingni, kəzünglarni huxal
qiloquqi, jeninglar təxna boloqan nərsini buloqay dəwatimən; silərning kəyninglarda
qaloqan qiz-ooqullar qiliq bilən yoqilidu.
22 Xu tapta silər Mən *Əzakiyal* ḥazir qiloqinimdək qilisilər; silər yüzünglarning
töwinini yapmaysilər, adəmlər epbərgən nandin yeməysilər;
23 səllənglar bexinglarda, kəxinglar ayaoqliringda boliweridu; silər ḥeq matəm tut-
maysilər yaki ḥeq yioqlimaysilər; silər qəbiḥlikliringlar iqidə solixip, bir-biringlaroqa
qarixip uḥ-zar tartisilər.□ ■
24 Xundaq qilip Əzakiyalning əzi silərgə bexarət bolidu; u qandaq qiloqan bolsa,
silər xundaq qilisilər; bu ix əməlgə axuruloqanda, silər Mening Rəb Pərwərdigar
ikənlikimni tonup yetisilər.■
25 — Wə sən, i insan ooqli, Mən ulardin küq-istiḥkamini, ular pəhriləngən
güzək gəḥrini, səyümlük kəz qariquklirini, jan-jegiri boloqan qiz-ooqullirini ulardin
məḥrum qilidioqan künidə,
26 — yəni xu künidə, sanga bu həwərni qulikingoqa yətküzüx üqün bir qaqqun
yeningoqa kəlməmdu?
27 Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa
bolmaysən; xundaq qilip ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

25

Əllər tooqruluq bexarətlər •••• Birinqi bexarət — Ammon tooqruluq

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooqli, yüzüngni Ammoniylaroqa qaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaq
degin: —■
3 — Ammoniylaroqa mundaq degin — Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar! Rəb
Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mening muqəddəs jayim buloqanoqanda, Israil
zemini wəyran qilinoqanda, Yəḥuda jəməti sürgün qilinoqanda sən ularoqa qarap:
«Waḥ! Yahxi boldi!» degining tüpəylidin,
4 əmdi mana, Mən seni xərqtiki əllərning igidarqilikioqa tapxurimən; ular sening
arangda bargaḥ qurup, arangda qedirlirini tikidu; ular mewiliringni yəp, sütüngni
iqidu.
5 Mən Rabbaḥ xəḥirini təgilər üqün otlaq, Ammoniylarning yerini qoy padiliri üqün
aramgaḥ qilimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
6 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki sən Israil zemininoqa
qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux
boloqanliking tüpəylidin, □

□ **24:23 «silər ḥeq matəm tutmaysilər yaki ḥeq yioqlimaysilər; silər qəbiḥlikliringlar iqidə solixip, bir-biringlaroqa qarixip uḥ-zar tartisilər» —** demisəkmu, balayi'apət xundaq eoqir boliduki, ḥeqqandaq kəz yaxliri yaki matəm tutuxlar uningoqa layiq kəlməydu. ■ **24:23** Əz. 4:17 ■ **24:24** Əz. 12:6 □ **24:27 «Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa bolmaysən» —** bu gaqilik bəx yil ilgiri baxlanoqan. 3:26-ayətni izaḥiti bilən wə 33:22-ayətnimu kərüng. ■ **25:2** Yər. 49:1 □ **25:6 «sən Israil zemininoqa qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux boloqanliking tüpəylidin…** — muxu yərdə «qawak qelix» wə «putni tipqəklitix» intayin huxal bolup kətkənlikini bildüridu.

7 əmdi mana, Mən üstünggə ķolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxķa tapxurimən;
Mən seni həlķlər iqidin üzimən, məmlikətlər iqidin yoķitimən; Mən seni ḫalak
ķilimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət — Moab tooɣruluķ

8 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Qünki Moab wə Seirning: «Yəḫuda pəķət
barliķ baxķa əllər bilən ohxax, halas» degini tüpəylidin, ■
9 xunga mana, Mən Moabning yenini — qegrasidiki xəḫərlərni, zeminining pəhri
boloɣan Bəyt-Yəximot, Baal-Meon wə Kiriatayim xəḫərliridin baxlap yerip aqimən;
10 ularni Ammoniylarning zemini bilən billə xərķtiki əllərgə tapxurimən; Mən
Ammoniylarning yənə əllər arisida əslənməsliki üqün, ularning igidarliķiɣa tapx-
urimən; ■
11 wə Moab üstigə ḫəküm qiķirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni
tonup yetidu.□

Üqinqi bexarət — Edomni əyibləx

12 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — qünki Edom Yəḫuda jəmətidin əq elip
yamanliķ ķilip, xuningdək eɣir gunaḫkar boloɣini tüpəylidin, intiķam aloɣnini
tüpəylidin,
13 — əmdi Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mən Edomoɣa ķolumni sozimən;
xuning bilən uni zeminidin adəmlər ḫəm ḫaywanlardin məḫrum ķilimən; Mən uni
Teman xəḫiridin tartip wəyran ķilimən; ular Dedan xəḫirigiqə ķiliq bilən yiķilidu.
14 Xuning bilən Mən həlķim Israilning ķoli arķilik Edom üstidin Өz intiķamimni
alimən; ular Mening aqqiķim ḫəm ķəḫrim boyiqə Edomda ix ķilidu; Edomiylar
Mening intiķamimning nemə ikənlikini bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

Tətinqi bexarət — Filistiyəni əyibləx

15 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Filistiylər intiķam niyiti bilən ḫərikət ķilip,
kona əqmənliki bilən Yəḫudani yoķitayli dəp iq-iqidin əq aloɣini tüpəylidin,
16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mana, Mən Filistiyəning
üstigə ķolumni uzartimən; Mən Kərətiylərni ķiriwetimən, dengiz boyidikilərning
ķalduķlirinimu wəyran ķilimən.
17 Mən ularning üstigə ķəḫrilik tənbiḫlərni qüxürüp ķattiķ intiķam alimən; ularning
üstidin intiķam aloɣinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.□

□ **25:7 «əmdi mana, mən üstünggə ķolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxķa tapxurimən…»** — Babilning padixaḫi Neboķadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḫ xəḫirini wəyran ķiliwətti. Keyin «Nabatiylik» ərəblər xərķ təripidin kelip Ammon zeminini igiliwaldi. ■ **25:8** Yər. 49:1-47 ■ **25:10** Əz. 21:37 □ **25:11 «Moab üstigə ḫəküm qiķirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — Babilning padixaḫi Neboķadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Moabning zeminini ixoɣal ķildi. Keyin «Nabatiylik» ərəblər xərķ təripidin kelip Moab zeminni igiliwaldi. □ **25:14 «Mən həlķim Israilning ķoli arķilik Edom üstidin өz intiķamimni alimən; ular Mening aqqiķim ḫəm ķəḫrim boyiqə Edomda ix ķilidu…»** — miladiyədin ilgiriki 120-yili Yəḫudiylarning yetəkqisi Yuḫanna Hirkanus Edomoɣa ḫujum ķilip ularoɣa «towa ķilip Pərwərdigaroɣa ixininglar, yaki ķiliqimda ələnglar» degən tallax yolini bərdi. □ **25:17 «Mən ularning (Filistiylərning) üstigə ķəḫrilik tənbiḫlərni qüxürüp ķattiķ intiķam alimən»** — Filistiylər awwal Babilning padixaḫi Neboķadnəsar təripidin azab kərdi; andin Grek imperiyəsi təripidin ixoɣal ķilindi; miladiyədin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yəḫudiylar təripidin bir məzgil ixoɣal ķilindi. Ularning əwladliri bügünki «Pələstinliklər»ning bir ķismi.

26

Tur wə Zidonni əyibləx

1 On birinqi yili, ayning birinqi künidə xundaq boldiki, Pərwərdigarning səzi manga
kelip mundaq deyildi: — □
2 I insan ooƣli, Turning Yerusalem tooƣruluq: «Waƫ! Yahxi boldi! Əllərning dərwazisi
boloƣuqi wəyran boldi! U manga qarap qayrilip eqildi; uning wəyran qilinixi bilən
əzümni toyoƣuzimən!» degini tüpəylidin,
3 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, i Tur, Mən sanga qarximən,
dengiz dolqunlarni qozoƣioƣandək, kəp əllərni sən bilən qarxilixqa qozoƣaymən;
4 ular Turning sepillirini bərbat qilip, uning munarlirini qeqip yoqitidu. Uning
üstidiki topilirini qirip taxlap, uni taqir tax qilip qoyimən.
5 U pəqət dengiz otturisidiki torlar yeyilidioƣan jay bolidu; qünki Mən xundaq səz
qildim, dəydu Rəb Pərwərdigar; u əllər üqün olja bolup qalidu.
6 Uning quruqluqta qaloƣan qizliri qiliq bilən qirilidu; xuning bilən ular Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.□
7 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Tur bilən qarxilixixqa Babil padixaƫi Neboqadnəsar, yəni «padixaƫlarning padixaƫi»ni, atlar, jəng ƫarwiliri
bilən, atliq qəwəndazlar, qoxun wə zor bir top adəmlər bilən ximal təripidin qiqirip
epkelimən.
8 U quruqluqta qaloƣan qizlirini qiliq bilən soyidu, sanga muƫasirə potəylirini quridu,
sepiloƣa qiqidioƣan dənglükni yasaydu, sanga qarap qalqanlirini kətüridu.
9 U sepilliringoƣa bəsküqi bazoƣanlarni qaritip tikləydu, qoral-paltiliri bilən munarliringni qeqip oƣulitidu.
10 Uning atlirining kəplükidin ularning kətürgən qang-topisi seni qaplaydu; sepilliri
bəsülgən bir xəƫərgə bəsüp kirgəndək u sening qowuqliringdin kirgəndə, sepilliring
atliq əskərlərning, qaqlarning ƫəm jəng ƫarwilirining sadasi bilən təwrinip ketidu.
11 Atlirining tuyaqliri bilən u barliq rəstə-koqiliringni qəyləydu; u puqraliringni qiliq
bilən qiridu, küqlük tüwrükliring yərgə yiqilidu.■
12 Ular bayliqliringni olja, mal-tawarliringni oƣənimət qilidu; ular sepilliringni buzup
oƣulitip, ƫəxəmətlik əyliringni harabə qilidu; ular sening taxliring, yaoƣaq-limliring
wə topa-qangliringni dengiz suliri iqigə taxlaydu.
13 Mən nahxliringning sadasini tügitimən; qiltarliringning awazi qaytidin anglanmaydu. ■
14 Mən seni taqir tax qilimən; sən torlar yeyilidioƣan bir jay bolisən, halas; sən
qaytidin qurulmaysən; qünki Mənki Pərwərdigar xundaq degənmən, dəydu Rəb
Pərwərdigar.□
15 Rəb Pərwərdigar Turoƣa mundaq dəydu: — Sən oƣulap kətkiningdə, yarilanoƣanlar
aƫ-zarlioƣinida, otturungda qiroƣin-qapqun qilinoƣanda, dengizning qət yaqiliri
təwrinip kətməmdu?
16 Dengizdiki xaƫzadilər təhtliridin qüxüp, tonlirini biryaqqa taxlap, kəxtilik kiyimkeqəklirini seliwetidu; ular əzlirini qorqunq-titrək bilən pürkəydu; ular yərgə
olturup, ƫeq tohtawsiz titrəp, sanga qarap sarasimigə qüxidu.
17 Ular sən üqün bir mərsiyəni oqup sanga mundaq dəydu: —

□ **26:1 «on birinqi yil» —** sürgün boloƣanliqining 11-yili idi. Bəlkim on birinqi ay boluxi mumkin. □ **26:6 «quruqluqta qaloƣan qizliri» —** bəlkim turoƣa beqindi boloƣan yezilarni kərsitidu. 8-ayətnimu kərüng. Bu bexarət tooƣruluq yənə «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **26:11** Yəx. 5:28; Yər. 47:3 ■ **26:13** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 16:9 □ **26:14 «Mən seni taqir tax qilimən; sən torlar yeyilidioƣan bir jay bolisən, halas; sən qaytidin qurulmaysən» —** bu bexarət awwal Babilning imperatori Neboqadnəsar, andin Grek imperatori «Büyük Iskəndər» tərəpliridin əməlgə axuruldi. Turning ƫazirqi əƫwali dəl muxu ayəttə eytiloƣandəktur. Bu ixlar tooƣruluq yənə «qoxumqə səz»imizni kərüng.

«I aḥaləng dengizdikilərdin bolƣan, dangḳi qiḳḳan,
Dengiz üstidin küqlük ḥəküm sürgən,
Əz wəḥxətliringni barliḳ dengizda turuwatḳanlarƣa salƣan xəḥər!
Sən wə sənda turuwatḳanlar nəḳədər ḥalak bolƣan!■
18 Ḥazir sening ƣulap kətkən kününgdə,
Dengiz boyidikilər titrəp ketidu;
Dengizdiki arallar wə ḳirƣaḳtikilər sening yoḳ bolup kətkiningdin dəkkə-dükkigə qüxüp ḳaldi».□
19 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mən seni adəmzatsiz xəḥərlərdək, harabə xəḥər ḳilƣinimda,
Mən üstünggə dengiz qongḳurluḳlirini qiḳirip seni qəkürginimdə,
Uluƣ sular seni besip yapḳanda,
20 Xu tapta Mən seni ḥangƣa qüxkənlər bilən billə qüxürimən,
Ḳədimki zamandikilərning ḳatariƣa qüxürimən;
Seni yərning tegiliridə turƣuzimən;
Seningdə ḳaytidin adəmzat bolmasliḳi üqün,
Seni ḳədimki harabilər arisiƣa,
Ḥangƣa qüxkənlər bilən billə boluxḳa qüxürimən;
Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən;□
21 Mən seni baxḳilarƣa bir agaḥi-wəḥxət ḳilimən;
Sən ḳaytidin ḥeq bolmaysən;
Ular seni izdəydu, biraḳ sən mənggügə tepilmaysən»
— dəydu Rəb Pərwərdigar.

27

Tur toƣruluḳ yənə bir bexarət — Tur xəḫirini qiraylik kemigə ohxitix

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 Sən, i insan oƣli, Tur toƣruluḳ bir mərsiyəni aƣzingƣa elip uningƣa mundaḳ degin: —
3 I dengizlarning kirix aƣzida turuḳluḳ, dengiz boyliridiki kəp əllər bilən sodilaxḳuqi,
Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«I Tur, sən «Mening güzəllikim kamalətkə yətti!» deding.□ ■
4 Sening qegraliring bolsa dengizlarning otturisida idi;
Seni yasiƣanlar güzəllikingni kamalətkə yətküzdi.
5 Ular barliḳ tahtayliringni Senirdiki ḳariƣaylardin yasiƣan;
Sanga moma üqün ular Liwandin kedir dərihini epkəlgən;
6 Palaḳliringni Baxandiki dub dərəhliridin yasiƣan;
Palubangni səmxit dərəhliridin yasap,
Kupros dengiz boyidiki pil qixi bilən nəḳixligən.■
7 Yəlkining Misirdin kəltürülgən kəxtilik libastin yasalƣan, u sanga tuƣ bolƣan;
Sayiwining bolsa dengiz boyidiki Elixaḥdiki kək wə səsün rəhtlərdin idi; □
8 Zidondikilər ḥəm Arwadtikilər sening palaḳ urƣuqiliring idi;

■ **26:17** Wəḥ. 18:9-19 □ **26:18 «Ḥazir sening ƣulap kətkən kününgdə, dengiz boyidikilər titrəp ketidu...»** — bu bexarətning kəp jəḥətlərdə əməlgə axuruluxi toƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **26:20 «Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳaytidin tiriklərning zeminida ḥərmətkə sazawər orunda bolmaysən». □ **27:3 «I dengizlarning kirix aƣzida turuḳluḳ...»** — ibraniy tilida «kirix aƣzi» degən səz «jüplük xəklidə», qünki turning ikki porti bar idi. ■ **27:3** Əz. 28:12 ■ **27:6** Yəx. 2:13 □ **27:7 «Elixaḥ»** — bəlkim Kuprosni kərsitidu.

Səndə boloɣan danixmənlər, i Tur, sening yol baxlioɣuqiliring idi.
9 Gəbaldiki aqsaqallar wə uning danixmənliri səndə bolup, kawakliringni etətti;
Dengiz-okyandiki barliq kemilər wə ularning dengizqiliri mal almaxturuxqa yeningoɣa kelətti.
10 Parslar, Ludtikilər, Liwiyədikilər qoxunoɣa tizimlinip, sening ləxkərliring boloɣan;
Ular qalqan-dubuloɣilirini üstünggə esip, seni ɦəywətlik qiloɣan; □
11 Arwadtikilər qoxuning bilən ɦər təripingdə sepilliringda turup kəzəttə boloɣan;
Gammadtikilərmu munarliringda turoɣan;
Ular qalqan-qorallirini ətrapingoɣa, sepilliringoɣa esip qoyoɣan;
Ular güzəllikingni kamalətkə yətküzgən;
12 Tawarliringning mol boloɣanliqidin Tarxix sanga heridar boloɣan;
Məɦsulatliringoɣa ular kümüx, təmür, qələy, qooɣuxun tegixip bərgən.□
13 Jawan, Tubal wə Məxək sən bilən soda qiloɣan;
Ular tawarliringoɣa adəmlərning janliri, mis qaqa-qazanlarni tegixkən.□
14 Torgamaɦ jəmətidikilər məɦsulatliring üqün atlar, jəng atliri wə qeqirlarni tegixip bərgən.
15 Dedandikilər sən bilən sodilaxqan;
Dengiz boyliridiki kəp həlq sanga heridar boloɣan;
Ular sanga dəndan, əbnus yaoɣiqini təligən;
16 Suriyə qol ɦünərliringning mol boloɣanliqidin sanga heridar boloɣan;
Ular məɦsulatliringoɣa mawi yaqutlar, səsün rəhtlərni, kəxtilərni, nəpis kanap rəhtlərni, marjanlarni, qizil yaqutlarni tegixip bərgən.□
17 Yəɦuda wə Israil zeminidikilərdinmu sən bilən sodilaxquqilar boloɣan;
Tawarliringoɣa ular Minnitning buoɣdayliri, peqinilər, ɦəsəl, zəytun meyi, məlɦəm dorilarni tegixip bərgən.
18 Dəməxq qol ɦünərliringning mol boloɣanliqidin,
Ɦərhil bayliqliring tüpəylidin sanga heridar bolup sanga Həlbonning xarablirini, aq yunglarni tegixip bərgən.
19 Wedan wə Uzaldin qikkan Jawandikilər məɦsulatliringoɣa soquloɣan təmür, qowzaqdarqin, egirni tegixkənidi.
20 Dedan sanga at toqumlirini tegixip bərgən;
21 Ərəbistan wə Kedardiki barliq xaɦzadilər sanga heridar boldi;
Sanga pahlanlar, qoqqarlar wə əqkilərni tegixip bərgən.
22 Xeba ɦəm Raamaɦdiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloɣan;
Məɦsulatliringoɣa ular ɦərhil sərhil tetitqular, qimmətlik jawaɦiratlar wə altun almaxturup bərgən.
23 Ɦaran, Kannəɦ, Edəndikilər wə Xeba, Axur, Hilmadtiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloɣan;□
24 Ular sanga ɦəxəmətlik kiyim-keqək, səsün rəhtlər wə kəxtilər, rəngmurəng giləmlərni tegixip bərgən;
Bularning ɦəmmisi tügünqəklinip tana-aroɣamqilar bilən qing baoɣlinip, bazaringoɣa kirdi.

□ **27:10 «Liwiyədikilər» —** «Liwiyə» yaki «Libya» ibraniy tilida «Put» degən səzdur. □ **27:12 «Tarxix» —** qədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangqi qikkan «Tarxix» dəydioɣan üq yurt bar boluxi mumkin idi. Birinqisi, ximaliy Afriqida (ɦazirqi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə idi. Muxu yərdə bəlkim Ispaniyini kərsitidu. □ **27:13 «Jawan» —** ɦazirqi Gretsiyədur. Tubal wə Məxək əslidə ɦazirqi Türkiyə zeminida yaxioɣan ikki qəbilə idi. Keyin ular Rusiyə tərəpkə kəqüp kətkən boluxi mumkin. **«adəmlərning janliri»** — qullar degənlik. □ **27:16 «Suriyə qol ɦünərliringning mol boloɣanliqidin sanga heridar boloɣan…» —** bəzi kona kəqürmə nushilarda «Aram» (Suriyə) əməs, «Edom» deyilidu: 18-ayəttə «Dəməxq» (Suriyəning paytəhti) tooɣuluq səz boloɣaqqa, «Edom» bəlkim tooɣridur. □ **27:23 «Axur» —** Asuriyə.

25 Tarxixtiki kemilər tawarliringni kətürgən karwanlardək boloɣan;
Xuning bilən sən dengiz-okyanning baoɣrida mal bilən toldurulup, intayin eoɣirlixip kətkənsən; □
26 Sening palaķ oroɣuqiliring seni uluoɣ sularoɣa apardi;
Xərķ xamili seni dengiz-okyanning baoɣrida parə-parə ķiliwətti;■
27 Sening mal-mülükliring, bazarliring, dengizqiliring wə yol baxlioɣuqiliring,
Kawakliringni ətküqilər, sən bilən sodilaxķan sodigərlər, səndə boloɣan barlik ləxkərliring,
Jümlidin arangda toplanoɣan adəmlərning ḫəmmisi sən ərülüp kətkən kününgdə ərülüp dengiz-okyanning ķoynioɣa oɣərķ bolup ketidu.■
28 Yol baxlioɣuqiliringning aḫ-zarliridin daladikilər təwrəp ketidu.■
29 Palaķ oroɣuqilarning ḫəmmisi,
Dengizqilar, dengizda barlik yol baxlioɣuqilar əz kemiliridin qüxidu;
Ular ķurukluķta turidu;
30 Ular sanga ķarap awazini anglitip,
Ķattik aḫ-zar kətüridu;
Ular topa-qang qiķirip bexioɣa qaqidu;
Ular küllər iqidə eoɣinaydu.
31 Ular seni dəp qaqlirini qüxürüp əzlirini taz ķilip, bəz kiyimlərgə oraydu;
Ular ķattik matəm tutup sən üqün zor dərd-ələm iqidə yioɣlaydu.□ ■
32 Ular aḫ-zarlirini kətürginidə sən üqün bir mərsiyəni oķup, sən tooɣruluķ ḫaza ķilip mundaķ dəydu:
— «Tur dengiz-okyanlar otturisida, ḫazir jimjit ķilinoɣan!
Əsli kim uningoɣa təng kelələytti?
33 Məḫsulatliring dengiz-okyanlardin ətüp kətkəndə,
Sən kəp həlķlərni ķanaətləndürgən;
Baylikliring wə tawarliringning molluķi bilən yər yüzidiki padixaḫlarni beyitķansən.
34 Sən sularning qongķur tegidə dengiz-okyanlar təripidin parə-parə ķilinoɣanda,
Tawarliring ḫəm arangda boloɣan top-top adəmliringmu ərülüp oɣərķ bolup kətti.
35 Barlik dengiz boyidikilər sanga ķarap alaķzadə boloɣan;
Ularning padixaḫliri dəḫxət ķorķup, ularning yüzlirini sur basķan.
36 Həlķlər arisidiki sodigərlər sanga ķarap «ux-ux» ķildi;
Sən əzüng bir wəḫxət iding, əmdi ķaytidin bolmaysən»».□ ■

28

Turning padixaḫini əyibləydioɣan bir bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan ooɣli, turning xaḫzadisigə mundaķ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
«Sening əzüngni qong tutup: «Mən bir ilaḫturmən;
Mən Hudaning təhtigə, yəni dengiz-okyanlarning baoɣrida olturimən», degənsən;
(Biraķ sən insan, Huda əməssən!)
Sən əz kənglüngni Hudaning kəngli dəp oylap ķalding.■

□ **27:25 «eoɣirlixip kətkən»** — ibraniy tilida ikki bislik gəp bolup, uning ikkinqi mənisi «ḫərmət-abruyluķ boloɣan» degən mənidə. Xübḫisizki, bu kinayilik gəp idi. ■ **27:26** Əz. 17:1 ■ **27:27** Wəḫ. 18:9-19 ■ **27:28** Əz. 26:10, 15 □ **27:31 «bəz kiyimlər»** — matəm tutux yaki ķattik towa ķilixni bildürətti. ■ **27:31** Yər. 48:37 □ **27:36 «sodigərlər sanga ķarap «ux-ux» ķildi»** — «ux-ux ķilix» kona jəmiyəttə məshirə ķilixni bildüridu. ■ **27:36** Əz. 26:21 ■ **28:2** Yəx. 31:3

3 Mana, sən Daniyaldin danasən;
Ḥeqḳandaḳ sir səndin yoxurun əməs;□
4 Danaliḳing wə əḳling bilən sən bayliḳlarƣa igə boldung,
Altun-kümüxni həziniliringgə toplap ḳoydung;
5 Tijarəttə bolƣan zor danaliḳing bilən bayliḳliringni awuttung;
Bayliḳliring tüpəylidin өzüngni qong tuttung: —
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Sən өz kөnglüngni Hudaning kөngli dəp oylap kətkənlikingdin,
7 Əmdi mana, Mən yat adəmlər,
Yəni əllərning dəḥxitini üstünggə epkelimən;
Ular danaliḳingning parlaḳliḳini yoḳitixḳa ḳiliqlirini suƣurup,
Xan-xəripingni bulƣaydu;■
8 Ular seni ḥangƣa qüxüridu;
Xuning bilən sən dengiz-okyanlarning ḳoynida өltürülgənlərning өlümidə өlisən.
9 Əmdi seni өltürgüqining aldida: «Mən Huda» — dəmsən?
Biraḳ sən өzüngni sanjip өltüridiƣanning ḳoli astida Təngri əməs, insan bolup qiḳisən.
10 Sən yat adəmlərning ḳolida hətnə ḳilinmiƣanlarƣa layiḳ bolƣan өlüm bilən өlisən;
Qünki Mən xundaḳ sөz ḳilƣan», — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

Turning padixaḥi toƣruluḳ bir mərsiyə

11 Pərwərdigarning sөzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
12 I insan oƣli, Turning padixaḥi toƣruluḳ awazingni kөtürüp bu mərsiyəni aƣzingƣa elip uningƣa mundaḳ degin: —
Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Sən, kamalətning jəwḥiri bolƣan,
Danaliḳḳa tolƣan, güzəlliktə kamalətkə yətkəniding;□ ■
13 Sən Erəm baƣqisi, yəni Hudaning baƣqisida bolƣansən;
Ḥərbir ḳimmətlik taxlar, yəni ḳizil yaḳut, seriḳ gөḥər wə almas, beril yaḳut, aḳ ḥeḳiḳ, anartax, kөk yaḳut, zumrət wə kөk ḳaxtax sanga yөgək bolƣan;
Yaḳut kөzliring wə nəḳḳaxliring altun iqigə yasalƣan;
Sən yaritilƣan kününgdə ular təyyarlanƣanidi.
14 Sən bolsang məsiḥləngən muḥapizətqi kerub idingsən,
Qünki Mən seni xundaḳ bekitkənidim;
Sən Hudaning muḳəddəs teƣida bolƣansən;
Sən otluḳ taxlar arisida yürətting;□

□ **28:3 «Mana, sən Daniyaldin danasən»** — xu waḳitta Daniyal pəyƣəmbər alliḳaqan Babil ordisida birnəqqə yil bax wəzir bolƣan. ■ **28:7** Yər. 6:23 □ **28:10 «Sən yat adəmlərning ḳolida hətnə ḳilinmiƣanlarƣa layiḳ bolƣan өlüm bilən өlisən»** — Turdikilər adəttə «hətnə ḳilinmiƣan»lardindur. «Əzakiyal pəyƣəmbər» degən kitabta, «hətnə ḳilinmiƣan petida өlüx» degən sөz «Hudadin ayrilƣan petida өlüx» degən mənini bildüridu. «Ḳoxumqə sөz»imizdə biz «hətnə» degən tema üstidə tohtitilimiz. □ **28:12 «Sən, kamalətning jəwḥiri bolƣan»** — yaki «sən, kamalətning mөḥüri bolƣan». ■ **28:12** Əz. 27:3 □ **28:14 «Sən bolsang Məsiḥləngən muḥapizətqi kerub idingsən»** — «kerub» toƣruluḳ 9:3-ayəttiki izaḥat, «Yar.» 3:24 wə «Təbirlər»nimu kөrüng. «Kerub»lar küqlük pərixtilərdur. «Məsiḥlinix» yaki «məsiḥ ḳilinix» — Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḥ, «bax kaḥin» ḥəm bəzi qaƣlarda pəyƣəmbərlərni tikləx üqün «məsiḥ ḳilinix» murasimi өtküzülətti. Murasimda bexiƣa puraḳliḳ may ḳuyulatti. Bu «məsiḥləx» dəp ataƣan. Biraḳ muxu yərdə bir kerub (pərixtə) «məsiḥ ḳilinƣan»; Huda Өzi uni alaḥidə bir hizmət ḳilixḳa təyyarlax üqün uni məsiḥligən bolsa kerək.

15 Sən yaritiloɣan kündin beri, səndə ḳəbiḥlik pəyda boloɣuqə, yolliringda mukəmməl
bolup kəlgəniding.□
16 Ḳiloɣan sodiliringning kəp boloɣanliḳidin sən zorluḳ-zumbuluḳ bilən tolup, gunaḥ
sadir ḳiloɣan;
Xunga Mən seni Hudaning teoɣidin ḥaram nərsə dəp taxliwətkənmən;
Mən seni, i muḥapizətqi kerub, otluḳ taxlar arisidin ḥəydəp yoḳatḳanmən;
17 Sening kənglüng güzəlliking bilən təkəbburlixip kətti;
Parlaḳliḳing tüpəylidin sən danaliḳingni buloɣioɣansən;
Mən seni yərgə taxliwəttim;
Padixaḥlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida yatḳuzdum. □
18 Sening ḳəbiḥlikliringning kəplüki tüpəylidin,
Ḳiloɣan sodangning adilsizliḳi tüpəylidin,
Өz muḳəddəs jayliringni buloɣioɣansən;
Mən өzüngdin bir otni qiḳardim,
U seni kəydürüp yəwətti;
Xuning bilən sanga ḳarap turoɣanlarning ḥəmmisining kəz aldida,
Mən seni yərdə ḳaloɣan küllərgə aylanduruwəttim.
19 Seni tonuoɣanlarning ḥəmmisi sanga ḳarap sarasimidə ḳalidu;
Sən өzüng bir wəḥxət bolup ḳalding, əmdi ḳaytidin bolmaysən».

Zidonni əyibləydioɣan bir bexarət

20 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
21 I insan ooɣli, yüzüngni Zidonoɣa ḳaritip uni əyibləp bexarət berip mundaḳ degin:
— □
22 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mana, Mən sanga ḳarxi, i Zidon;
Өzüm arangda uluoɣlinimən;
Mən uning üstigə ḥəküm qiḳirip jazalioɣinimda,
Өzümni uningda pak-muḳəddəs ikənlimni kərsətkinimdə,
Ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
23 Mən ularoɣa wabani əwitip, rəstə-koqilirida ḳan aḳḳuzimən;
Uningoɣa ḳarxi qiḳḳan ḳiliqning ḥər ətrapida boloɣanliḳidin otturisida өltürülgənlər
yiḳilidu;
Xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu;
24 Ular yənə Israil jəmətini kəzgə ilmioɣan ətrapidikilər arisida,
Israil üqün adəmni sanjioɣuqi jioɣan yaki dərd-ələmlik tikən bolmaydu;
Xuning bilən ular Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».
25 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən ular tarḳitiloɣan əllər arisidin Israil
jəmətini ḳaytidin yioɣḳinimda, ularda əllərning kəz aldida Өzümning pak-muḳəddəs

---

□ **28:15 «Sən yaritiloɣan kündin beri, səndə ḳəbiḥlik pəyda boloɣuqə, yolliringda mukəmməl bolup kəlgəniding»** — oḳurmənlər bəlkim ḥazir kəriduki, Əzakiyal pəyoɣəmbər Tur padixaḥioɣa əməs, bəlkim uning kəynidə turoɣan roḥiy küqkə səz ḳiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayətlər «Turning xaḥxzadisi» tooɣruluḳ idi; ḥazir tema «Turning padixaḥi»oɣa өzgətilidu. Bizdə ḥeq guman yoḳki, u Xəytanoɣa gəp ḳiliwatidu. Muxu yərdə Xəytan tooɣruluḳ birnəqqə muḥim həwərlər bar: — (1) u Huda təripidin yaritiloɣan. (2) uning Erəm baoɣqisida alaḥidə muḥapizətqilik ḳilidioɣan hizmiti bar idi. (3) u əsli intayin qiraylik wə küqlük kerub (pərixtə) idi. (4) u Erəm baoɣqisida boloɣan waḳitta Hudaoɣa ḳarxi qiḳḳan. (5) xu gunaḥi tüpəylidin u Hudaning ḥuzuridin ḥəydiwetilgən.
□ **28:17 «… Mən seni yərgə taxliwəttim; padixaḥlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida turoɣuzdum»** — muxu 17- wə keyinki ayətlərdə, Əzakiyal ḥəm Xəytanoɣa ḥəm Tur padixaḥi (Ittobal II)oɣa səz ḳilidu. Tur padixaḥi Xəytanoɣa intayin ohxap kətkən. □ **28:21 «Zidon»** — Tur xəḥirining ətrapida bolup, uningoɣa ḳaraxliḳ rayon idi.

ikənlikimni kərsətkinimdə, əmdi ular Mən Öz qulum bolqan Yaqupqa təqdim qilqan, özining zeminida olturidu;
26 ular uningda tinq-amanliq iqidə yaxap, öylərni selip üzümzarlarni tikidu; Mən ularni kəzgə ilmaydiqan ətrapidikilərning ḥəmmisining üstigə ḥöküm qiqirip jazalioqinimda, ular tinq-amanliq iqidə turidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni bilip yetidu».■

29

Pirəwn wə Misirni əyibləydioqan bexarət

1 Oninqi yili, oninqi ayning on ikkinqi künidə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooqli, yüzüngni Misir padixaḥi Pirəwngə qaritip uni wə Misirning barliq əḥlini əyibləp bexarət berip munu səzlərni degin: — □
3 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «I öz-özigə: «Bu dərya özümningki, mən uni özüm üqün yaratqanmən» degüqi bolqan, öz dəryaliri otturisida yatqan yooqan əjdiha Misir padixaḥi Pirəwn, mana, Mən sanga qarximən!■
4 Mən qarmaqlarni engəkliringgə selip, dəryaliringdiki beliqlarni öz qasiraqliringoqa qaplaxturup seni dəryaliring otturisidin qiqirimən; dəryaliringdiki barliq beliqlar qasiraqliringoqa qaplixidu.
5 Mən seni, yəni sən wə dəryaliringdiki barliq beliqlarni qəl-bayawanoqa taxlaymən; sən dalaoqa qüxüp yiqilisən. Ḥeqkim seni yioqmaydu, dəpnə qilmaydu; Mən seni yər yüzidiki ḥaywanlar, asmandiki uqar-qanatlarning ozuqi boluxqa təqdim qilimən.
6 Xuning bilən Misirda barliq turuwatqanlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki ular Israil jəmətigə «qomux ḥasa» bolqan. □ ■
7 Ular seni qol bilən tutqanda, sən yerilip, ularning pütkül mürilirini tiliwətting; ular sanga tayanoqanda, sən sunup, pütkül bəllirini mitkut qiliwətting».
8 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mana, Mən üstünggə bir qiliq qiqirip, səndiki insan wə ḥaywanlarni qiriwetimən.
9 Misir zemini wəyranə wə harabilər bolup qalidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki Pirəwn: «Nil dəryasi meningki, mən uni yaratqanmən» degənidi.
10 Xunga mana, Mən sanga ḥəm sening dəryaliringoqa qarximən; Mən Misir zeminini Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioqiqə pütünləy harabə-wəyranə qiliwetimən. □
11 Qiriq yil iqidə, insanning yaki ḥaywanning ayioqi uni besip ötməydu wə uningda ḥeq adəm turmaydu.
12 Mən Misir zeminini wəyran qilinoqan zeminlar arisida wəyran qilimən; wə uning xəḥərliri harabə qilinoqan xəḥərlər arisida qiriq yil wəyran bolidu; Mən Misirliqlarni

■ **28:26** Yər. 31:5 □ **29:2 «Misirning barliq əḥlini əyibləp bexarət berip...»** — Misir ikki qisimoqa, yəni «təwən Misir» wə «yuqiriqi Misir»oqa bəlüngən. «Misirning barliq əḥlini...» degən səz bu ikki qismioqa qaritiloqan. ■ **29:3** Zəb. 74:13,14; Yəx. 27:1; 51:9 □ **29:6 «qomux ḥasa»** — demək, tayanoqili bolmaydioqan, ixənqsiz yardəm. 7-ayətni kərüng. ■ **29:6** 2Pad. 18:21; Yəx. 36:6 □ **29:10 «Misir zeminini Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioqiqə...»** — «Migdol» bəlkim Nil dəryasining deltisida, «Səwən» bolsa ḥazirqi «Aswan» (qong damba yasaloqan) xəḥərni kərsitidu.

əllər arisiƣa tarkitiwetimən, ularni məmlikətlər arisiƣa taritimən».□
13 Birak Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Kirik yilning ahirida Mən Misirlikларni
tarkitiloƣan əllərdin yioƣip kayturimən;
14 Mən Misirni sürgündin əsligə kəltürüp, ularni Patros zeminioƣa, yəni tuoƣuloƣan
zeminoƣa kayturimən; ular xu yərdə təwən dərijilik bir məmlikət bolidu.
15 U məmlikətlər arisida əng təwən turidu; u kaytidin özini baxka əllər üstigə
kətürməydu; Mən ularni pəsəytimənki, ular kaytidin baxka əllər üstidin hөküm
sürməydu.
16 *Misir* kaytidin Israil jəmətining tayanqisi bolmaydu; əksiqə ular daim Israil
üqün uningdin panah izdəx gunahining əslətmisi bolidu; andin ular Mening Rəb
Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu».□ ■

Misir wə Babil

17 Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə xundak boldiki,
Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: — □
18 I insan ooƣli, Babil padixahi Nebokadnəsar Turoƣa jəng kilixta koxunini kattik
japalik əmgəkkə saldi; xuning bilən hərbir bax takir bolup kətti, hərbir mürə sürkilip
yeoƣir bolup kətti; birak nə u nə koxuni Tur bilən karxilaxkan əmgəktə heqkandak
hək almidi; □
19 xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən Misir zeminini Babil
padixahi Nebokadnəsaroƣa təkdim kilimən; u uning baylikлirini elip, oljisini bulap,
oƣənimitini tutup elip ketidu; bular uning koxuni üqün ix həkki bolidu.
20 Mən uningoƣa *Turoƣa* jəng kiloƣanning ix həkki üqün Misir zeminini təkdim kildim;
qünki ular Meni dəp əjir kildi, — dəydu Rəb Pərwərdigar.□
21 — Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz östürüp qikirimən, wə sən
Əzakiyalning aoƣzingni ular arisida aqimən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar
ikənlikimni bilip yetidu.□

□ **29:12 «zeminini wəyran kilinoƣan zeminlər arisida wəyran kilimən» —** bu wə uningoƣa ohxap ketidioƣan ibarilər bəlkim «dunya boyiqə uni əng wəyranə zemin kilimən» degən mənidə. **«uning xəhərliri harabə kilinoƣan xəhərlər arisida kirik yil wəyran bolidu» —** «kirik yil wəyran bolux»ni kərsətkən bu bexarət, bəlkim birinqi ketim miladiyədin ilgiriki 525-487-yillarda, Pars imperatori «Kambisis»ning Misir üstidin rəhimsiz hөküm sürüxi, xuningdək Misirning pəs orunoƣa qüxürülüxi bilən əməlgə axuruloƣan. Birak xu dəwrdə Misirda «uningda heq adəm turmaydu» degən (11-ayəttiki) bexarət toluk əməlgə axurulmidi. Xunga bexarətning toluk əməlgə axuruluxi Məsihning dunyaoƣa kaytip kelixi bilən bolidu, dəp oylaymiz. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **29:16 «Misir kaytidin Israil jəmətining tayanqisi bolmaydu; əksiqə ular daim Israil üqün uningdin panah izdəx gunahining əslətmisi bolidu» —** Israillar hərdaim Misirdin panah izdəp kəlgən, bu Hudaoƣa ixənməslik gunahi boloƣan. ■ **29:16** Yioƣ. 4:17 □ **29:17 «Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə … Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi» —** oƣurmənlər bəlkim xuningoƣa dikkət kiloƣan boluxi mumkinki, Misir tooƣruluk bu bexarət yukiriki bexarətlərdin 17 yil keyin berilgən. Xübhisizki, u Misir tooƣrisidiki bexarətlərni jəm kilip toluk bolsun dəp muxu yərdə koxuloƣan. □ **29:18 «Babil padixahi Nebokadnəsar Turoƣa jəng kilixta koxunini kattik japalik əmgəkkə saldi… birak nə u nə koxuni Tur bilən karxilaxkan əmgəktə heqkandak hək almidi» —** əməliyəttə Babil padixahi Nebokadnəsar Tur xəhirini 13 yil muhasirigə aldi! U ahirda Babiloƣa təslim boldi, birak bu səzgə karioƣanda Nebokadnəsar uningdin heq payda kərmigən. □ **29:20 «Mən uningoƣa Turoƣa jəng kiloƣanning ix həkki üqün Misir zeminini təkdim kildim» —** ibraniy tilida muxu yərdə «Turoƣa» degənlik «uningoƣa» deyilidu. 18-ayətni kərüng. □ **29:21 «Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz östürüp qikirimən» —** Təwratta, «münggüz»lər kəp hallarda adəmlərning abruy-xəhritini yaki hokukini bildüridu. Muxu yərdə Kutkuzoƣuqi-Məsihni kərsitixi mumkin. «Zəbur» 132-küy, 17-ayətni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə!

30

Misir tooʁruluk eytiloʁan mərsiyə

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 I insan ooʁli, bexarət berip: — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Silər dad-pəryad selip: «Way xu küni!» — dənglar!» — degin.
3 Qünki kün yekinlaxti; bərhək, Pərwərdigarning küni, bulutlar kaplanoʁan kün yekinlaxti; u əllərning bexioʁa qüxidioʁan kündur. □
4 Xuning bilən bir kiliq Misir üstigə qüxidu; əltürülgənlər Misirda yikiloʁanda, uning zor baylikliri bulinip kətkəndə, uning ulliri ərülüp qüxkəndə, Efiopiyəliklər dərd-ələm tartidu.
5 Efiopiyə, Put, Lud, barlik Ərəbiyə, Liwiyə wə əhdə kilinoʁan zemindikilərmu Misir bilən billə kiliqlinidu.□
6 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Misirni kollaydioʁanlar yikilidu; uning küqidin boloʁan pəhri yərgə qüxidu; Migdoldin Səwəngiqə boloʁan həlk kiliqlinidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
7 — Ular wəyran kilinoʁan zeminlar arisida wəyran kilinidu; uning xəhərliri harabə kilinoʁan xəhərlər arisida yatidu.
8 Xuning bilən, Mən Misiroʁa ot saloʁinimda, uning yardimidə boloʁanlar sunduruloʁanda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu;
9 Xu küni əlqilər Efiopiyəni korkitix üqün kemilərdə olturup məndin qikidu; Misirning bexioʁa qüxkən kündək ularoʁimu azab-okubət qüxidu; mana, u keliwatidu!
10 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixahi Nebokadnəsarning koli bilən tügitimən. □
11 U wə uning bilən kəlgən həlki, yəni əllərning arisidiki əng dəhxətliki zeminni halak kilixka elip kelinidu; ular Misir bilən karxilixka kiliqlarni suoʁurup, zeminni əltürülgənlər bilən tolduridu.□ ■
12 Mən Nil dəryalirini kurutimən,
Wə zeminni rəzil adəmlərning kolioʁa setiwetimən;
Zemin wə uningda turoʁan həmmini yat adəmlərning kolida wəyranə kilimən; Mənki Pərwərdigar xundak səz kiloʁan».
13 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən Nof xəhiridin butlarni yokitimən, oyoʁan məbudlarnimu yokitimən; Misir zeminidin kaytidin xahzadə bolmas; Mən Misir zeminini korkunqka qüxürimən. □
14 Mən Patros xəhirini wəyranə kilip, Zoan xəhiridə ot salimən, No xəhiri üstidin həküm qikirip jazalaymən. □
15 Misirning istihkami boloʁan Sin xəhirining üstigə kəhrimni təkimən; No xəhirining top-top adəmlirini kiriwetimən.
16 Mən Misirda bir ot salimən; Sin azablardin toloʁinip ketidu; No xəhiri bəsülidu, Nof xəhiri hər küni yawlaroʁa yüzlinidu.
17 Awən wə Pibəsət xəhərliridiki yigitlər kiliqlinidu; bu xəhərlər sürgün kilinidu.

□ **30:3 «Pərwərdigarning küni» —** adəttə ahirki zamandiki, hər əl-millətni baskan azab-okubətlik künlərni kərsitidu. Muxu yərdə «Pərwərdigarning küni» bəlkim həm yekin arioʁa bolidioʁan wə yirak kəlgüsidə bolidioʁan (ahirki zamandiki) ixlarnimu kərsitidu. □ **30:5 «barlik Ərəbiyə» —** yaki, «arilixip kətkən top-top adəmlər». **«Liwiyə»** — (yaki «Libya») ibraniy tilida «Lubiylar». Bəzi kəqürmilərdə «Kubdikilər» deyilidu. Adəttə «Put» Liwiyəni kərsitidu. **«əhdə kilinoʁan zemindikilər» —** bəlkim (Hudaning yolyoruklirioʁa hilap) Misiroʁa kəqip kətkən Yəhudiylarni kərsitixi mumkin («Yər.» 44-babni kərüng). □ **30:10 «Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixahi Nebokadnəsarning koli bilən tügitimən» —** muxu ayəttiki «yənə» bexarətning həm yekin arini (Nebokadnəsar arkilik) həm yirak kəlgüsini (ahirki zamanlarni)mu kərsitidioʁanlikini ispatlaydu. □ **30:11 «U (Nebokadnəsar) ... elip kelinidu» —** demək, Nebokadnəsarning tajawuz kilip kelixi Hudaning orunlaxturuxidur. ■ **30:11** Əz. 28:7 □ **30:13 «Nof xəhiri» —** hazirki Məmfis xəhiri. □ **30:14 «No xəhiri» —** hazirki Tebes xəhiri.

18 Mening xu yərdə Misirning boyunturuķlirini sundurƣinimda, Taḥpanəs xəḥiridə
kün ķarangƣulixidu; uningda ɵz küqidin bolƣan pəhri yoķilidu; bir bulut uni
ķaplaydu; uning ķizliri sürgün ķilinidu.
19 Mən xundaķ ķilip Misir üstidin ḥɵküm qiķirip jazalaymən; wə xular Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Pirəwn toƣruluķ yənə bir bexarət

20 On birinqi yili, birinqi ayning yəttinqi künidə xundaķ boldiki, Pərwərdigarning
sɵzi manga kelip mundaķ deyildi: —
21 I insan oƣli, Mən Misir padixaḥi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u
dawalinixķa tengilmidi, yaki ķiliq tutuxķa tengiķ bilən küqəytilmidi.□
22 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən Misir padixaḥi Pirəwngə
ķarximən; Mən uning biləklirini, ḥəm küqlük bolƣinini ḥəm sundurulƣan bilikini
üzüwetimən; xuning bilən ķiliqini ķolidin qüxürmən;
23 Misirliķlarni əllərgə tarķitiwetimən, məmlikətlər arisiƣa taritimən.
24 Mən Babil padixaḥining ķolini küqəytip, ķiliqimni uning ķoliƣa tutķuzimən; Mən
Pirəwnning biləklirini sundurimənki, u Babil padixaḥi aldida əjili toxķan yarilanƣan
adəmdək aḥ-zarlar bilən ingraydu.
25 Mən Babil padixaḥining biləklirini küqəytimən, wə Pirəwnning biləkliri sanggilap
ķalidu; Mən Ɵz ķiliqimni Babil padixaḥining ķoliƣa tutķuzƣinimda, u uni Misir
zemini üstigə sozƣinida, ular Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu;
26 wə Mən Misirliķlarni əllər arisiƣa tarķitimən, məmlikətlər iqigə taritimən; wə
ular Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu».

31

Asuriyə ķandaķ bolƣan bolsa, Misir xundaķ bolidu

1 On birinqi yili, üqinqi ayning birinqi künidə xundaķ boldiki, Pərwərdigarning sɵzi
manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan oƣli, Misir padixaḥi Pirəwngə wə uning top-top adəmlirigə mundaķ degin:
— Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?□
3 Mana, Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliķķa sayə bərgən
güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluķ idi; uning uqi bulutlarƣa taķaxķanidi; □ ■
4 Sular uni yoƣan ķilip, qongķur bulaķlar uni egiz ķilip ɵstürgəndi; eriķliri uning
tüwidin, ətrapidin eķip ɵtətti, ular ɵz ɵstənglirini daladiki barliķ dərəhlərgiqə
əwətkənidi.
5 Xuning bilən, u bihlanƣan waķitta, mol sular bilən egizliki barliķ dərəhlərdin egiz
bolƣan, uning xahliri kɵpəygən wə xahqiliri uzun bolƣan;
6 asmandiki barliķ uqar-ķanatlar uning xahlirida uwiliƣan, xahqiliri astida daladiki
barliķ janiwarlar baliliƣan; uning sayisi astida barliķ uluƣ əllər yaxiƣan.■

□ **30:21 «...Mən Misir padixaḥi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u ... ķiliq tutuxķa tengiķ bilən küqəytilmidi»** — bu bexarət bəlkim «Yər.» 37:1-10-ayətlərdə təswirləngən wəķəni kɵrsitidu. Hofna Pirəwnning ķoxunliri Yerusalemni muḥasirigə alƣan Babil ķoxuniƣa ķarxi jənggə qiķķanda, məƣlubiyətkə uqrap Misirƣa qekingən. □ **31:2 «Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?»** — Hudaning bu soali «Kimmu sən bilən təng turalaydu?» degəngə ohxiƣini bilən, əməliyəttə xundaķ mənidə əməs. 3-14-ayətlərdin ķariƣanda, Hudaning Misirƣa eytķan sɵzi «Sən Asuriyədin ḥeq büyük əməssən, Asuriyəgə ohxax yərning tegigiqə tɵwən ķilinisən» degəngə barawər. □ **31:3 «Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliķķa sayə bərgən güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluķ idi...»** — Asuriyə imperiyəsi bu bexarəttin 25 yil ilgiri, yəni miladiyədin ilgiriki 612-yili Babil təripidin ḥalak bolƣan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9

7 Xundaq bolup uning xahliri kengiyip, u büyüklükidə güzəlləxkən; qünki uning
yiltizliri mol sularoɣa yətkən.
8 Hudaning baoɣqisidiki kedir dərəhlərmu uni tosalmaytti; qarioɣaylar uning
xahliridək, qinar dərəhliri uning xahqiliridəkmu kəlməytti; Hudaning baoɣqisidiki
ḫeqḫandaq dərəh güzəlliktə uningoɣa ohximaytti. ■
9 Mən uni xahlirining köplüki bilən güzəl qiloɣanmən; Hudaning baoɣqisida boloɣan
barliq dərəhlər, yəni Erəmdiki dərəhlər uningdin ḫəsət qiloɣanidi.
10 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki u özini egiz kətürüp,
uqini bulutlaroɣa taqaxturup uzartqanliqi, egizlikidin könglining təkəbburlaxqanliqi
tüpəylidin, □
11 əmdi Mən uni üzül-kesil bir tərəp qilixqa uni əllərning arisidiki mustəbitning
qolioɣa tapxurdum; Mən uni rəzilliki tüpəylidin ḫəydəp qətkə qaḳqanidim.
12 Yat adəmlər, yəni əllər arisidiki əng wəḫxilər uni kesip taxlidi. Xahliri taoɣlar
wə barliq jiloɣalaroɣa yiqilip, uning xahqiliri zemindiki barliq jiralaroɣa sundurulup
yatidu; yər yüzidiki həlqlər uning sayisidin qiqip uningdin neri kətti. ■
13 Uning yiqiloɣan oɣoli üstigə asmandiki barliq uqar-qanatlar qonup yaxaydu;
daladiki barliq janiwarlar xahliri üstidə turidu.
14 Buning məqsiti, sulardin suoɣirilidioɣan dərəhlərning ḫeqbiri özini egiz
kətürmisun, yaki uqini bulutlaroɣa taqaxturmisun, yahxi suoɣirilidioɣan
dərəhlərning ḫeqbiri undaq egizlikkə kətürülmisun üqündur; qünki ularning
ḫəmmisi ölümgə bekitilgən — yərning tegilirigə qüxüxkə bekitilgənlərning, əlidioɣan
adəm balilirining, ḫangoɣa qüxidioɣanlarning qatarididur.
15 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — U təḫtisaraoɣa qüxkən künidə,
Mən üning üqün bir matəm tutquzoɣanmən; qongqur sularni etiwetip uning bulaq-
eriqlirini tosuwətkənmən; xuning bilən uning uluoɣ suliri tizginləngən. Mən Liwanni
uning üqün qarilik kiygüzdüm; uning üqün daladiki barliq dərəhlər solixip kətti.
16 Mən uni ḫangoɣa qüxidioɣanlar bilən billə təḫtisaraoɣa taxliwətkinimdə, uning
yiqiloɣan qaoɣdiki sadasi bilən əllərni təwritiwəttim; xuning bilən Erəm baoɣqisidiki
barliq dərəhlər, Liwandiki sərhil wə əng esil dərəhlər, yahxi suoɣiriloɣan ḫəmmə
dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapqan. □ ■
17 Uning sayisidə turoɣanlar wə əllər arisida uni qollaydioɣanlar uning bilən təng
təḫtisaraoɣa, qiliq bilən öltürülgənlərning yenioɣa qüxkən.□
18 Qeni eytə, Erəm baoɣqisidiki dərəhlərning qaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən
Misiroɣa təng kelələytti? Biraq sənmu Erəm baoɣqisidiki dərəhlər bilən təng yər
tegilirigə qüxürülisən; sən hətnə qilinmioɣanlar arisida, qiliq bilən öltürülgənlər
bilən billə yatisən; mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ḫəmmisining

---

■ **31:8** Yar. 2:8 □ **31:10 «Qünki u özini egiz kətürüp, uqini bulutlaroɣa taqaxturup uzartqanliqi, egizlikidin könglining təkəbburlaxqanliqi tüpəylidin, ...»** — ibraniy tilida bu ayətning xəkli: «Qünki **sən** özüngni egiz kətürgənliking tüpəylidin, uqini bulutlaroɣa taqaxturup uzartqanliqi, egizlikidin könglining təkəbburlaxqanliqi tüpəylidin...». Xunga mumkinqiliki barki, ayətning birinqi jümlisi (Sən... tüpəylidin..) Misiroɣa eytiloɣan. Biraq jümlə muxu ayəttə tügiməydu; Misirni kərsətkən bolsa pəqət 18-ayətkə kəlgəndə tügixi kerək. 11-18-ayətlər yənila Asuriyəgə eytiloɣan. ■ **31:12** Əz. 28:7; 30:11 □ **31:16 «Mən uni ḫangoɣa qüxidioɣanlar bilən billə təḫtisaraoɣa taxliwətkinimdə... ... yahxi suoɣiriloɣan ḫəmmə dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapqan»** — demək, Asuriyə imperiyəsidin ilgiri oɣulioɣan imperiyələr Asuriyəning oɣulap ketixigə qarap «Bizdin uluoɣ boloɣan imperiyəmu dərwəqə oɣulidi» dəp təsəlli tapidu. ■ **31:16** Yəx. 14:9 □ **31:17 «Uning sayisidə turoɣanlar ... uning bilən təng təḫtisaraoɣa, qiliq bilən öltürülgənlərning yenioɣa qüxkən»** — «...qiliq bilən öltürülgənlərning yenioɣa qüxkən» degənlikning mənisi bəlkim xuki, rəsmiy dəpnə qilinmay təḫtisarada pəs dəp qaraloɣan, yaki bolmisa təḫtisarada əng töwən jayda turidioɣan. Əḫwalning qandaq boluxidin qət'iynəzər, Huda Pirəwn, Misir wə qoxunlirining rəsmiy dəpnə qilinmasliqi arqilik, Özining ulardin rənjigənlikini baxqa əllərgə kərsitidu.

nesiwisidur, dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■

32

Misirɵa ķilinɵan mərsiyə

1 On ikkinqi yili, on ikkinqi ayning birinqi künidə xundaķ boldiki, Pərwərdigarning
səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
2 I insan ooɵli, Misir padixaĥi Pirəwn üqün bir mərsiyəni aoɵzingoɵa elip uningoɵa
mundaķ degin: — Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɵa ohxatķansən, biraķ sən dengiz-
okyanlar arisidiki bir əjdiĥasən, halas; sən palaķlixip eriķliringni exip taxturup,
sulirini ayaoɵliring bilən qaloɵitip, dəryalirini leyitip ķoydung.□ ■
3 — Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Kəp əllərning top-top adəmliri aldida
Əz torumni üstünggə yeyip taxlaymən; ular seni torumda tutup tartixidu. ■
4 Mən seni ķurukluķta ķaldurup, dalaoɵa taxlaymən; asmandiki barliķ uqar-
ķanatlarni üstünggə ķondurup, yər yüzidiki janiwarlarni seningdin toyundurimən;
5 gəxüngni taoɵlar üstigə ķoyimən, jiloɵilarni pütkül əzaying bilən toldurimən;
6 Mən ķeningning eķixliri bilən zeminni ĥətta taoɵlaroɵiqimu suoɵirimən; jiralar sən
bilən toxup ketidu.
7 Nurungni əqürginimdə, Mən asmanlarni tosuwetimən, yultuzlarni ķara ķilimən;
ķuyaxni bulut bilən ķaplaymən, ay nur bərməydu. ■
8 Asmanlardiki barliķ parlaydioɵan nurlarni üstüngdə ķara ķilip, zemininggə
ķarangoɵulukni ķaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar. □
9 Mən əllər arisioɵa, yəni sən tonumioɵan məmlikətlər arisioɵa sening ĥalaktin *ķaloɵan
adəmliringni* elip kətkinimdə, kəp əllərning yürikini biaram ķilimən;
10 Mən kəp əllərni sən bilən alaķzadə ķilimən, ularning padixaĥliri sanga ķarap
dəĥxətlik ķorķixidu; Mən ķiliqimni ularning kəz aldida oynatķinimda, yəni sening
yiķiloɵan küningdə ularning ĥərbiri əz jan ķayoɵusida ĥər dəķiķə təwrinidu.
11 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Babil padixaĥining ķiliqi üstünggə
qiķidu.
12 Palwanlarning ķiliqliri bilən Mən sening top-top adəmliringni yiķitimən; ularning
ĥəmmisi əllər arisidiki mustəbitlərdur; ular Misirning pəhrini yoķitidu, uning top-
top adəmliri ķurutuwetilidu.■
13 Mən zor sular boyidin barliķ ĥaywanlirinimu ĥalak ķilimən; insan ayioɵi ķaytidin
ularni qaloɵatmaydu, ĥaywanlarning tuyaķliri ķaytidin ularni leyitmaydu. □
14 Xuning bilən Mən ularning sulirini tindurimən; ularning eriķlirini süpsüzük
maydək akturimən, dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **31:18 «Ķeni eytə, Erəm baoɵqisidiki dərəhlərning ķaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən Misiroɵa təng
kelələytti? ....Mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ĥəmmisining nesiwisidur»** — bexarətning
bu əng ahirķi jümlisi, yəni 18-ayət Misir wə padixaĥi Pirəwngə eytilidu. Ilgiriki 2-17-ayətlərning ĥəmmisi Asuriyə
imperiyəsining əĥwalini təswirləydu; Misirning akiwiti ularningkigə ohxax bolidu. ■ **31:18** Əz. 28:10 □ **32:2
«Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɵa ohxatķansən, biraķ sən dengiz-okyanlar arisidiki bir əjdiĥasən,
halas»** — baxķa birhil tərjimisi: «Sən əllər arisida bir xirdək boloɵaniding, dengiz-okyanlar arisida əjdiĥasən».
«Əjdiĥa» degən səz muxu yərdə yənə (Nil dəryasida kəp tepilidioɵan) timsaĥnimu kərsitixi mumkin. ■ **32:2** Əz.
29:3 ■ **32:3** Əz. 12:13; 17:20 ■ **32:7** Yəx. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ **32:8 «Asmanlardiki barliķ parlaydioɵan
nurlarni üstüngdə ķara ķilip, zemininggə ķarangoɵulukni ķaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar»** —
yənə təkrarlaymizki, bu bexarət bəlkim ĥəm yeķinķi wakit (Babilning ĥujumi arķilik)ni ĥəm ahirķi zamanlardiki
«Pərwərdigarning küni»nimu kərsitidu. Ahirķi zamanlardimu əllərni ķorķitidioɵan «yengi Babil» pəyda boluxi
mumkin («Wəĥ.» 17-18-bablarni kərüng). ■ **32:12** Əz. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ **32:13 «zor sular»** — Nil
dəryasi wə uning deltisini kərsitidu.

15 — Mən Misir zeminini wəyranə qilоqinimda, zemin əzining barliqidin məhrum
bolоqinida, Mən uningdiki barliq turuwatqanlarni uruwətkinimdə, əmdi ular Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 — Bu bir mərsiyə; ular uni oquydu — Əllərning qizliri matəm qilip uni oquydu;
mərsiyəni ular Misir wə uning barliq top-top adəmlirigə oquydu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar.

Pirəwn təhtisaraoqa qüxidu

17 On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə *yənə* xundaq boldiki, Pərwərdigarning
səzi manga kelip xundaq deyildi: —□
18 I insan ooqli, Misirning top-top adəmliri üqün ah-zar qəkkin; xuningdək ularni,
yəni uni küqlük əllərning qizliri bilən billə təwəngə, hangoqa qüxidioqanlaroqa
həmrah boluxqa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət; □
19 güzəlliktə sən kimdin artuq iding? Əmdi qüxüp, hətnə qilinmioqan bilən billə yat!
20 Ular qiliq bilən əltürülgənlər arisioqa yiqilidu; qiliq suoquruldi; u wə uning top-top
adəmlirining həmmisi sərəp apiriwetilsun!
21 Əmdi palwanlarning arisidiki batur-əzimətlər təhtisaraning otturisida turup *Misir*
wə uni qollioqanlaroqa səz qilidu: —«Mana, ular qüxti, ular jim yatidu — hətnə
qilinmioqanlar, qiliq bilən əltürülgənlər!».
22 — Mana, xu yərdidur Asuriyə wə uning yioqiloqan qoxuni; uning gərliri əz
ətrapididur; mana ularning həmmisi əltürülgən, qiliqlanoqan.
23 Ularning gərliri qongqur hangning tegididur; uning yioqiloqan qoxuni əz gəri
ətrapida turidu; ular tiriklərning zeminida adəmlərgə wəhxət saloqanlar — bularn-
ing həmmisi əltürülgən, qiliqlanoqan.
24 Mana Elam wə uning gərining ətrapida turoqan uning barliq top-top adəmliri;
ularning həmmisi əltürülgən, qiliqlanoqan, ular hətnə qilinmioqan peti yər tegilirigə
qüxkənlər — yəni tiriklərning zeminida adəmlərgə əz wəhxitini saloqanlar! Birak
hazir ular hangoqa qüxkənlər bilən billə iza-ahanətkə qəmidu.
25 Kixilər uning üqün əltürülgənlər arisida, top-top adəmliri arisida bir
orun rasliqan; həlqining gərliri uning ətrapididur; ularning həmmisi hətnə
qilinmioqanlar, qiliqlanoqanlar; xunga ular hangoqa qüxkənlər bilən billə iza-
ahanətkə qalidu; ular əltürülgənlər arisioqa yatquzulidu — gərqə tiriklərning
zeminida ularning wəhxiti adəmlərgə selinoqan bolsimu!
26 Mana xu yərdə Məxək bilən Tubal barliq top-top adəmliri bilən turidu; ularning
gərliri əz ətrapididur; ularning həmmisi hətnə qilinmioqanlar, qiliqlanoqanlar
— gərqə ular tirik turuwatqanlarning zeminida əz wəhxitini adəmlərgə saloqan
bolsimu!
27 Ular jəng qoralliri bilən təhtisaraoqa qüxkən, qiliqliri əz bexi astioqa qoyuloqan,
hətnə qilinmay turup yiqiloqan palwanlar arisida yatmaydu; ularning qəbihlikliri əz
ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroqimu wəhxət

---

□ **32:17 «On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə…»** — bəlkim on ikkinqi ayda, yəni yuqiriqi bexarəttin ikki həptə keyin: 1-ayətni kərüng. □ **32:18 «I insan ooqli, Misirning top-top adəmliri üqün ah-zar qəkkin; xuningdək ularni, yəni uni küqlük əllərning qizliri bilən billə təwəngə, hangoqa qüxidioqanlaroqa həmrah boluxqa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət»** — baxqa birhil tərjimisi: «I insan ooqli, Misirning top-top adəmliri üqün ah-zar qəkkin, sən wə küqlük əllərning qizliri ah-zar qekinglar; xuningdək ularni hangoqa qüxidioqanlaroqa həmrah boluxqa yər tegilirigə taxliwət».

salоɣan bolsimu!□
28 Sən *Pirəwnmu* hətnə ḳilinmiоɣanlar arisida tarmar bolup, ḳiliq bilən өltürülgənlər arisida yatisən.
29 Mana xu yərdə Edom, uning padixaḫliri, barliḳ xaḫzadilirimu; ular küqlük bolsimu, ḳiliqlanоɣanlar bilən billə yatḳuzulidu; ular hətnə ḳilinmiоɣanlar arisida, ḫangоɣa qüxidiоɣanlar bilən billə yatidu.
30 Mana ximaldiki xaḫzadilər, ḫəmmisi; mana barliḳ Zidondikilər, өltürülgənlər bilən billə qüxkən; gərqə өz küqi bilən wəḫxət salоɣan bolsimu, ular ḫazir hijalәttə ḳaldi; ular hətnə ḳilinmiоɣan bolup, ḳiliqlanоɣanlar arisida yetip, ḫangоɣa qüxidiоɣanlar bilən billə hijalətkə ḳalidu.
31 Pirəwn bularni kəridu, xuningdək өzining ḳiliqlanоɣan top-top adəmliri tooɣruluḳ, yəni өzi wə ḳoxuni tooɣruluḳ ulardin təsəlli alidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
32 — Gərqə Mən uning wəḫxitini tirik turuwatḳanlarning zeminiоɣa saldurоɣan bolsammu, biraḳ u hətnə ḳilinmiоɣanlar arisiоɣa, ḳiliq bilən өltürülgənlər arisiоɣa yatḳuzulidu, — yəni Pirəwn wə uning barliḳ top-top adəmliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

33

Yerusalemning oɣulixi •••• Kөzətqining wəzipisi
1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, əl-yurtungdikilərgə səz yətküzüp ularоɣa mundaḳ degin: — Mən ḳiliqni məlum bir zemin üstigə qiḳarоɣinimda, zemindiki həlḳ өz arisidin bir adəmni tepip uni kөzətqi beketsə, —
3 u ḳiliqning zemin üstigə qiḳḳanliḳini kөrüp, kanay qelip həlḳni agaḫlandursa,
4 kimdikim kanay awazini anglap, agaḫni almisa, ḳiliq kelip uni elip kətsə, əmdi uning ḳeni өz bexi üstigə bolidu.
5 U kanay awazini anglap, agaḫni almiоɣan; xunga uning ḳeni өzigə bolidu; u agaḫ alоɣan bolsa, jenini ḳutḳuzоɣan bolatti.
6 Biraḳ kөzətqi ḳiliqning keliwatḳinini kөrüp, kanay qalmay, həlḳni agaḫlandurmisa, əmdi ḳiliq kelip ular arisidin birawni elip kətsə, undaḳta u өz ḳəbiḫlikidə elip ketilidu; biraḳ uning ḳeni üqün Mən kөzətqidin ḫesab alimən.
7 Əmdi, i insan ooɣli, Mən seni Israil jəməti üqün kөzətqi dəp bekitkənmən; sən Mening aоɣzimdin həwər anglap, ularоɣa Məndin agaḫ yətküzisən. ■
8 Mən rəzil adəmgə: «I rəzil adəm, sən qoḳum өlisən» desəm, wə өzüng bu rəzilni yolidin yanduruxḳa səz ḳilmay uni agaḫlandurmisang, u rəzil өz ḳəbiḫlikidə өlidu; biraḳ uning ḳeni üqün səndin ḫesab alimən. □
9 Biraḳ sən rəzilni yolidin yenix tooɣruluḳ agaḫlandursang, u yolidin yanmisa, u өz ḳəbiḫlikidə өlidu; biraḳ өzüng өz jeningni ḳutḳuzup ḳalisən.

□ **32:27 «ular jəng ḳoralliri bilən təḫtisaraоɣa qüxkən, … hətnə ḳilinmay turup yiḳilоɣan palwanlar arisida yatmaydu; ularning ḳəbiḫlikliri өz ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroɣimu wəḫxət salоɣan bolsimu!»** — demək, Məxək wə Tubal degən ikki ḳəbilidikilər (ḫazirḳi Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin) jəngdə ḳirilip, baturlardək dəpnə ḳilinmay, bəlki ularning ḳəbiḫlikini kərsitix üqün ustihanliri oquḳ asman astida yatidu. ■ **33:7** Əz. 3:1
□ **33:8 «I rəzil adəm, sən qoḳum өlisən»** — bu agaḫ pəḳət jismaniy jəḫətnila kərsətməydu, dəp ḳaraymiz. Ḫərbir adəm ilgiri-keyin (Adəm'atimizning gunaḫining səwəbidin) өlidu. Muxu yərdə kərsitilgən өlüx Hudaning ḫuzuridin, bərikətliridin ayrilixtin ibarət dəp ḳaraymiz (11-ayətnimu kөrüng).

10 Əmdi sən, i insan oƣli, Israil jəmətigə söz kilip: — Silər: «Bizning itaətsizliklirimiz wə gunaĥlirimiz beximizdidur, biz ular bilən zəiplixip ketiwatimiz; əmdi biz kandakmu ĥayatka eriximiz?» dəysilər. □ ■
11 Ularoƣa sözümni yətküzüp: «Mən ĥayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən rəzil adəmning ölümidin ĥeq hursənlikim yoktur; pəkət ularni rəzil yolidin yenip ĥayatka erixsun dəymən; rəzil yolliringlardin yeninglar, yeninglar! Nemixka ölgünglar kelidu, i Israil jəməti?!» — degin.■
12 Wə sən, i insan oƣli, əl-yurtungdikilərgə mundak degin: — Ĥəkkaniy adəmning ĥəkkaniyliki asiylik kiloƣan künidə uni kutkuzmaydu; ĥəm rəzil adəm bolsa, u öz rəzillikidin yanoƣan künidə rəzillikidin yikilmaydu; ĥəkkaniy adəm gunaĥ sadir kiloƣan künidə, u əslidiki ĥəkkaniyliki bilən ĥayatta turiwərməydu.■
13 Mən ĥəkkaniyoƣa: «Sən bərĥək ĥayatka erixsən» deginimdə, u öz ĥəkkaniylikioƣa tayinip kəbiĥlik sadir kilsa, əmdi uning ĥəkkaniy ixliridin ĥeqkaysisi əslənməydu; əksiqə u ətküzgən kəbiĥliki tüpəylidin ölidu.□
14 Əmdi mən rəzilgə: «Sən qokum ölisən» desəm, birak u gunaĥidin yenip, köz aldimda adalət wə ĥəkkaniylikni yürgürsə —
15 Rəzil adəm kərzgə kapalətkə aloƣan nərsini kayturup bərsə, — bulangqilikta aloƣanni kayturup bərsə — kəbiĥlik sadir kilmay, ĥayat bəlgilimiliridə mangsa — əmdi u bərĥək ĥayatka igə bolidu, u ölməydu.
16 Uning sadir kiloƣan gunaĥliridin ĥeqkaysisi əslənməydu; u adalət wə ĥəkkaniylikni yürgürgən — u bərĥək ĥayatka igə bolidu.
17 Birak əl-yurtungdikilər: «Rəbning yoli ĥəmmigə barawər əməs» dəydu; əməliyəttə ularning yoli bolsa ĥəmmigə barawər əməs.■
18 Ĥəkkaniy adəm öz ĥəkkaniylikidin yenip, kəbiĥlikni sadir kilsa, u buningda ölidu.
19 Rəzil adəm öz rəzillikidin yenip, adalət wə ĥəkkaniylik yürgürsə, bu ixlardin ĥayatka igə bolidu.
20 Lekin silər: «Rəbning yoli ĥəmmigə barawər əməs» dəysilər; i Israil jəməti, Mən ĥərkaysinglaroƣa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ĥöküm qikirimən!□
21 Wə xundak boldiki, sürgün boloƣan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi künidə, Yerusalemdin kaqkan birsi yenimoƣa kelip: «Xəĥər bəsüldi!» — dedi.□ ■
22 Əmdi kaqkan adəmning yetip kelixining aldinki ahximida Pərwərdigarning koli mening wujudumoƣa konoƣanidi; xuning bilən U aoƣzimni eqip koydi; aoƣzim eqilip,

---

□ **33:10 «əmdi biz kandakmu ĥayatka eriximiz?»** — yaki «əmdi kandak yaxaymiz?». Bu ayətlərdə «ĥəkkaniylik» (insanning ĥəkkaniyliki) adəmning özlikidin qikmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoƣanlikining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «Ĥəkkaniy adəm» «öz ĥəkkaniyliki»oƣa tayansa (demək, uning közliri Hudaoƣa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:10** Əz. 24:23 ■ **33:11** Əz. 18:23, 32 ■ **33:12** Əz. 18:24 □ **33:13 «əksiqə u ətküzgən kəbiĥliki tüpəylidin ölidu»** — ibraniy tilida «əksiqə u ətküzgən kəbiĥliki tüpəylidin, uningda ölidu». Bu ayətlərdə «ĥəkkaniylik» (insanning ĥəkkaniyliki) adəmning özlikidin qikmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoƣanlikining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «ĥəkkaniy adəm» «öz ĥəkkaniyliki»oƣa tayansa (demək, uning közliri Hudaoƣa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:17** Əz. 18:25, 29; 33:20 □ **33:20 «i Israil jəməti, Mən ĥərkaysinglaroƣa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ĥöküm qikirimən!»** — bu muĥim babtiki 1-20-ayətlərning məzmuni tooƣruluk «koxumqə söz»imiznimu körüng. 32:1-33:21diki bexarətlər 29-31-bablardiki Misir tooƣruluk bexarətlərdin heli burun berilgən. Lekin bexarətlərning köpinqisi Misir tooƣruluk boloƣaqka, burun berilgən bexarətlərmu 29-31-bablardiki bexarətlərgə ulap bayan kilinoƣan. □ **33:21 «sürgün boloƣan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi küni… »** — bu wakit xəĥərning ixoƣal boloƣinidin 18 ay keyinki wakit boluxi mumkin. Yerusalemdin Babiloƣa mangidioƣan yol adəttə 4 aylik bolatti («Əzra 7:9ni körüng). Tekistning bəzi köqürmiliridə «on birinqi yil» deyilidu; birak bir kisim alimlar «on ikkinqi yil» deyix tooƣra dəp karaydu; qünki yənə imkaniyət barki, Israil wə Babil pütünləy ohximaydioƣan kalendarni ixlətkən. Biz bu pikirgə mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Əz. 24:26

mən yənə gaqa bolmidim. □

Israil zeminida ƙaloƣanlar tooƣruluƙ bexarət

23 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: —
24 I insan ooƣli, Israil zeminidiki harabə jaylarda turuwatƙanlar: «Ibraƕim pəƙət bir adəm turupmu bu zeminoƣa miras boloƣanidi; biraƙ biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təƙdim ƙilindi» — dəp eytiwatidu.□
25 Xunga ularoƣa mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Silər gəxni ƙan bilən yəysilər; silər əz məbudliringlarni bax kətürüp izdəysilər; silər ƙan təküwatisilər; əmdi silər zeminoƣa miras bolamsilər? ■
26 Silər ƙiliqinglaroƣa tayinisilər, silər yirginqlik ixlarni qiƙirisilər, ƕərbiringlar əz ƙoxnisining ayalioƣa buzuƙqiliƙ ƙilidu. Əmdi silər zeminoƣa miras bolamsilər?».
27 Ularoƣa mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: Mən ƕayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, bərƕəƙ, harabə jaylarda turuwatƙanlar ƙiliqlinip yiƙilidu; dalada ƙaloƣanni yawayi ƕaywanlarning yəwetixkə tapxurimən; istiƕkamlar wə oƣarlarda turoƣanlarmu waba kesilidin əlidu.
28 Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙilimən; uning küqidin boloƣan pəhri yoƙilidu; Israilning taoƣliri wəyranə boliduki, ulardin ətküqi ƕeqbir adəm bolmaydu. □
29 Ularning yürgüzgən yirginqlik ƙilmixliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙiloƣinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Əzikiyal pəyoƣəmbər ƕəƙiƙətən ƙarxi elindimu?

30 — Əmdi sən bolsang, i insan ooƣli, əl-yurtungdikilər ƕərdaim seni aoƣzioƣa elip əylirining tamlirining yenida wə dərwazilarda səzləp bir-birigə ƕəm ƕərbiri əz ƙerindixioƣa sən tooƣruluƙ: «Ƙeni berip, Pərwərdigardin nemə səz barkin, anglap keləyli!» — dəydu.
31 Ular jamaət süpitidə yeningoƣa kelip, Mening həlƙimning süpitidə aldingda olturidu; ular səzliringni anglaydu, biraƙ ularoƣa əməl ƙilmaydu; ular aoƣzi bilən sanga muƕəbbət kərsitidu, biraƙ kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu; □ ■
32 mana, sən ular üqün pəƙət yeƙimliƙ awaz bilən, sazliri obdan təngxilip eytiloƣan muƕəbbət nahxisisən, halas; ular səzliringni anglaydu, biraƙ ularoƣa əməl ƙilmaydu.
33 Əmdi buning ƕəmmisi əməlgə axuruloƣinida (u bərƕəƙ əməlgə axurulidu!) ular bir pəyoƣəmbərning ularning arisida boloƣanliƙini tonup yetidu».□

□ **33:22 «Əmdi ƙaqƙan adəmning yetip kelixining aldinƙi ahximida Pərwərdigarning ƙoli mening wujudumoƣa ƙonoƣanidi; xuning bilən u aoƣzimni eqip ƙoydi; aoƣzim eqilip, mən yənə gaqa bolmidim»** — bu gaqiliƙ təhminən altə yil ilgiri baxlanoƣan (3:26-ayətni izaƕiti bilən wə 24:32-ayətnimu kərüng). □ **33:24 «Ibraƕim pəƙət bir adəm turupmu bu zeminoƣa miras boloƣanidi; biraƙ biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təƙdim ƙilindi»** — Babildikilər Ƙanaanda (Pələstində) turoƣan Yəƕudiylarning kəpinqisini əltürgən yaki sürgün ƙiloƣanidi. Zeminda ƙalduruloƣan az ƙisim adəmlər (tehi ƕeq towa ƙilmioƣan) təkəbburlixip xundaƙ səz ƙilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28 «Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙilimən»** — yaki «Mən zeminni wəyranə wə (adəmni ƙorƙutƙuqi) bir wəƕxət ƙilimən». □ **33:31 «Ular aoƣzi bilən sanga muƕəbbət kərsitidu, biraƙ kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Əməliyəttə ular aoƣzida eytƙan xəhsiy arzu-ƕəwəslirigə əməl ƙilidu, kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu». ■ **33:31** Əz. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33 «Əmdi buning ƕəmmisi əməlgə axuruloƣinida … ular bir pəyoƣəmbərning ularning arisida boloƣanliƙini tonup yetidu»** — xübƕisizki, Yerusalemdin ƙaqƙan adəm kelip xəƕərning həwirini eytixi bilən, həlƙ Əzakiyalni uluoƣ pəyoƣəmbər dəp bilip yətti. Əpsus, ular Əzakiyalning səzlirini pəƙət ƙulaƙ tüwidila anglap, üzül-kesil towa ƙilmioƣan. Xunga 24-29 ayəttə aldin eytiloƣan balayi'apətlərmu ularning bexioƣa qüxürülüxi kerək.

34

Ɵtmüxtiki wapasiz padiqi-bakḳuqilar wə keləqəktə bolidiоqan «Yahxi Padiqi »

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
2 I insan ooqli, bexarət berip Israilni bakḳuqi padiqilarni əyibləp mundak degin: — Padiqilaroqa mundak degin: — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Ɵzlirinila bekiwatkan Israilning padiqirining ḥaliоqa way! Padiqilarning padisini ozukḷandurux kerək əməsmu? ■
3 Silər yeoqini ɵzünglar yəysilər, yungini ɵzünglar kiysilər; bordaloqan esil malni soyusilər; lekin koylarni bakmaysilər.
4 Ajizlarni küqəytmidinglar, kesəllərni sakaytmidinglar, zəhimləngənlərni tengip koymidinglar, tarkilip kətkənlərni kayturup əkəlmidinglar, ezip kətkənlərni izdəp barmidinglar; əksiqə silər zorluk-zumbuluk wə rəḥimsizlik bilən ular üstidin ḥəküm sürüp kəlgənsilər.■
5 Ular padiqisiz bolup tarkilip kətti; ular tarkilip ketip daladiki barlik ḥaywanlaroqa ozuk bolup kətti.
6 Mening koylirim barlik taoqlar arisidin, ḥər yukiri egizlik üstidə tenəp kətti; Mening koylirim pütkül yər yüzigə tarkip kətti, birak ularni tepixka tirixkuqi yaki izdigüqi yok idi.
7 Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
8 Mən ḥayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Koylirimning padiqisi bolmioqaqka, ular ow bolup kaldi, daladiki ḥərbir ḥaywanoqa ozuk boldi; qünki Mening padiqilirim Ɵz padamni izdiməydu, ular pəkət ɵzlirini bakidu, Mening koylirimni bakmaydu.
9 — Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar!
10 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən padiqilaroqa karximən; Mən Ɵz koylirimning ḥesabini ulardin alimən, wə ularni padini bekixtin tohtitimən; xuning bilən padiqilar ɵzlirinimu bakmaydu; wə Mən koylirimni ularoqa yənə ozuk bolmisun üqün ularning aoqzidin kutuldurimən.
11 Qünki Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən Ɵzüm ɵz koylirimni izdəp ularning ḥalini soraymən;
12 padiqi ɵzining koyliri arisida, tarap kətkən koylarni tepip bakkandək, Mənmu koylirimni izdəp bakimən; ular bulutluk karangoqu kündə tarilip kətkən ḥərbir jaylardin Mən ularni kutuldurimən.
13 Mən ularni həlklərdin epkelimən, ularni məmlikətlərdin yioqimən, ɵz zemininoqa apirimən; Mən ularni Israil taoqliri üstidə, erik-üstənglər boyida wə zemindiki barlik turaloqu jaylarda bakimən; ■
14 Mən ularni esil qimənzarda bakimən; Israil taoqliri ularning yayliki bolidu; ular xu yərdə obdan yaylakta yatidu; Israil taoqliri üstidə, munbət qimənzarda ozukḷinidu.
15 Mən Ɵzüm Ɵz padamni bakimən, ularni yatkuzimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 — Mən yoldin tenəp kətkənlərni izdəymən, tarkilip kətkənlərni kayturimən; zəhimləngənlərni tengip koyimən, ajizlarni küqəytimən; birak səmrigənlər wə küqlüklərni yokitimən; padamni adalət bilən bakimən.
17 Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən koy wə koy arisida, koqkarlar wə tekilər arisida ḥəküm qikirimən. □

■ **34:2** Yər. 23:1 ■ **34:4** 1Pet. 5:3 ■ **34:13** Əz. 28:25 □ **34:17 «Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, … — Mana, Mən koy wə koy arisida, koqkarlar wə tekilər arisida ḥəküm qikirimən»** — Əzakiyal «padiqilar»ni, yəni Israil padixaḥliri, kaḥinliri wə pəyoqəmbərlirini əyibləp qikti. U ḥazir həlk arisidiki ajiz-namratlarni bozək kilip kəlgən baylar wə mənsəpdarlar (səmrigən wə küqlük koylar)ni əyibləxkə baxlaydu.

18 Əmdi silərning yahxi qimənzarni yegininglar azlik ķilip, qiməndiki ķalƣan ot-
qөplərni ayaƣliringlar bilən qəyliwetixinglar kerəkmu? Silər süpsüzük sulardin
iqkəndin keyin, ķalƣinini ayaƣliringlar bilən leyitiwetixinglar kerəkmu?
19 Xunga Mening ķoylirimƣa silərning ayaƣliringlar qəyliwətkənni yeyixtin,
ayaƣliringlar dəssəp leyitiwetkənni iqixtin baxķa amal yoķ.
20 Xunga Rəb Pərwərdigar ularƣa mundaķ dəydu: — Mana Mən, Mən Өzüm
səmrigən ķoylar wə oruķ ķoylar arisida ḥөküm qiķirimən.
21 Qünki silər mürə-yanpaxliringlar bilən ittirip, münggüzliringlar bilən ularni
tərəp-tərəpkə tarķitiwətküqə üsisilər,
22 — Mən ularni yənə ow obyekti bolmisun dəp Өz padamni ķutķuzimən; wə Mən
ķoy wə ķoy arisida ḥөküm qiķirimən.
23 Mən ularning üstigə bir padiqini tikləymən, u ularni baķidu; u bolsa Mening ķulum
Dawut; u ularni beķip, ularƣa padiqi bolidu; ■
24 wə Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening ķulum Dawut ular
arisida əmir bolidu; Mənki Pərwərdigar xundaķ sөz ķildim. □ ■
25 Mən ular bilən aman-hatirjəmlik beƣixlaydiƣan əḥdini tüzüp, yirtķuq
ḥaywanlarni zemindin tügitimən; ular bihətər bolup janggalda turidu, orman-
liķlarda ķonup uhlaydu.
26 Mən ularni ḥəm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik ķilimən; yamƣur-
yeƣinlarni өz pəslidə yaƣdurimən; bular bərikətlik yamƣurlar bolidu.□
27 Daladiki dərəhlər mewilirini, tupraķ ündürmilirini beridu; ular өz zeminida
bihətər turidu; Mən ularning boyunturuķ-asarətlirini sundurup, ularni ķulluķķa
tutķanlarning ķolidin ķutuldurƣinimda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip
yetidu.
28 Ular yənə əllərgə ow bolmaydu, yər yüzidiki ḥaywanlar yənə ularni yəwətməydu;
ular bihətər turidu, ḥeqkim ularni ķorķatmaydu.
29 Mən ular üqün dangķi qiķķan alaḥidə bir bostanlik jayni təminləymən; ular
ķaytidin zeminda aqarqiliķta yigləp ķalmaydu, yaki ķaytidin əllərning mazaķ
obyekti bolmaydu. ■
30 Andin ular Mənki Pərwərdigar Hudasining ular bilən billə bolidiƣanliķimni wə
өzlirining, yəni Israil jəmətining Mening həlķim bolidiƣanliķini bilip yetidu, —
dəydu Rəb Pərwərdigar.
31 — Əmdi silər bolsanglar, i Mening ķoylirim, Mening qimənzarimdiki ķoylirim,
insanlardursilər, halas; Mən bolsam silərning Hudayinglardurmən» — dəydu Rəb
Pərwərdigar.■

35

Edom, yəni Seir toƣruluķ bexarət

1 Wə Pərwərdigarning sөzi manga kelip xundaķ deyildi: —

■ **34:23** Yəx. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yər. 30:9; Yḥ. 10:11 □ **34:24 «Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening ķulum Dawut ular arisida əmir bolidu»** — 11-ayəttə Pərwərdigar: «Өzüm ķoylirimƣa padiqi bolimən» dəp wədə ķilidu. Muxu ayətlərdə u «Ķulum Dawut»ni ularƣa padiqi boluxķa tikləymən, dəydu. Dawuttin uluƣ, Dawutning oƣli bolƣan Məsiḥdə Hudaning bu ikki wədisi təng əməlgə axurulƣan ḥəm axurulidu. «Yuḥ.» 10-bab, jümlidin Məsiḥning «Mən Өzüm yahxi padiqidurmən» degən sөzini kөrüng. ■ **34:24** Yəx. 55:4 □ **34:26 «Mən ularni ḥəm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik ķilimən»** — «egizlikim» (yaki «dөnglüküm») Zion teƣini kөrsitidu. ■ **34:29** Əz. 36:6-38 ■ **34:31** Yḥ. 10:11

2 I insan ooɣli, yüzüngni Seir teoɣioɣa ḳaritip, bexarət berip uni əyibləp mundaḳ degin:
—□
3 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mana, i Seir teoɣi, Mən sanga ḳarximən; Mən ḳolumni üstünggə uzartip, seni bir wəyranə wə qəl-bayawan ḳilimən.
4 Mən xəḫərliringni harabə ḳiliwetimən, wə sən wəyranə bolisən; andin sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.
5 Qünki sən mənggügə əqmənlik saḳlap kəlgənsən, Israillarning bexioɣa külpət qüxkən künidə, ḳəbiḫlikning jazalinix waḳti-saiti toxḳanda, ularni ḳiliq küqigə tapxurup bərgənliking tüpəylidin, ■
6 Xunga Mən ḫayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sanga ḳan təkülüxni bekittim; ḳan seni ḳooɣlaydu. Sən ḳan təküxtin nəprətlənmigənliking tüpəylidin, əmdi ḳan seni ḳooɣlap yüridu.
7 Mən Seir teoɣini wəyranə wə qəl-bayawan ḳilip, uningdin besip ətküqi ḫəm uningoɣa ḳaytḳuqini üzüp taxlaymən.
8 Mən uning taoɣlirini əltürülgənliri bilən toldurimən; sening egizlikliringdə, sening jiloɣiliringda, sening barliḳ jiraliringda ḳiliq bilən əltürülgənlər yiḳilidu.
9 Mən seni mənggügə wəyranə ḳilimən; sening xəḫərliring adəmzatsiz bolidu; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 — Qünki sən: «Bu ikki əl, ikki məmlikət Meningki bolidu, biz ularoɣa igə bolimiz» degining tüpəylidin — gərqə Mən Pərwərdigar xu yərdə boloɣan bolsammu —, □ ■
11 əmdi Mən ḫayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sening nəpritingdin qiḳḳan aqqiḳing boyiqə wə ḫəsiting boyiqə sanga muamilə ḳilimən; Mən üstünggə ḫəküm qiḳirip jazalixim bilən, Mən ular arisida Əzümni kərsitimən.
12 Xuning bilən sening Israil taoɣlirioɣa ḳarap: «Ular wəyran boldi, ular bizgə yəm boluxḳa təḳdim ḳilindi» degən barliḳ ḫaḳarətliringni Mən Pərwərdigarning angliɣinimni sənlər tonup yetisilər.
13 Uning üstigə aoɣzinglarda silər Manga ḳarxi qiḳip əzünglarni qong kərsitip, Manga kupurluḳ ḳiloɣan səzünglərni kəpəytkənsilər; Mən ularni anglidim.
14 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Pütkül yər yüzi xadlinip kətkinidə, Mən seni wəyranə ḳilimən.
15 Israil jəmətining mirasi wəyran ḳilinoɣanda buningdin sən xadlanoɣiningdək, Mənmu sanga xundaḳ ḳilimən; sənmu, i Seir teoɣi wə barliḳ Edom — silərning barliḳinglar wəyranə bolidu; wə *Edomiylar* Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

36

Huda Əzining nami üqün Israilni əsligə kəltüridu

1 Əmdi sən, i insan ooɣli, Israil taoɣlirioɣa bexarət berip mundaḳ degin: — Israil taoɣliri, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —■
2 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Düxmənning silərgə ḳarap: «Waḫ! Mənggü yuḳiri jaylar bizgə təəlluḳ boldi!» degini tüpəylidin, ■

□ **35:2 «yüzüngni Seir teoɣioɣa ḳaritip, bexarət berip uni əyibləp mundaḳ degin: —»** — «Seir» Edomning baxḳa bir ismi. Oḳurmənlərning esidə bəlkim barki, Yaḳup wə Edom uka-aka bolup, ular arisida əqmənlik pəyda boloɣan. Gərqə Edom Yaḳupni kəqürüm ḳiloɣan bolsimu, uning keyinki əwladliri boloɣan Edomiylar Yaḳupning əwladliri boloɣan Israiloɣa küqlük əqmənlik saḳlap kəlgən. ■ **35:5** Əz. 25:15 □ **35:10 «Bu ikki əl, ikki məmlikət meningki bolidu»** — «ikki əl, ikki məmlikət» Yəḫuda wə Israil (ximaliy padixaḫliḳ)ni kərsitidu. ■ **35:10** Zəb. 83:12 ■ **36:1** Əz. 6:2 ■ **36:2** Əz. 35:10

3 xunga bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Bərḥəḳ,
qünki ular silərni wəyranə ḳilip, əllərdin ḳaloɣanliriɣa təwə ḳilixḳa ḥəryandin
silərni əzgənliki tüpəylidin, wə silər əllər arisida səz-qəqək wə təḥmət obyekti bolup
ḳaloɣanliḳinglardin, □
4 əmdi xunga, i Israil taoɣliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar: — Rəb
Pərwərdigar əllərdin ḳaloɣanliriɣa olja ḥəm mazaḳ obyekti bolup ḳaloɣan taoɣlar, egi-
zliklər, jiralar wə jiloɣilaroɣa, wəyran boloɣan harabilər wə taxliwetilgən xəḥərlərgə
mundaḳ dəydu: —
5 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Huxal boluxup ḳəlbidiki pütün
əqmənliki bilən Mening zeminimni əzlirigə təəlluḳ boluxḳa bekitip, uni bulang-
talang ḳiliwalayli degən əllərdin ḳaloɣanliriɣa wə Edomdikilərning ḥəmmisigə
bərḥəḳ, Mən *Əz həlḳimgə* boloɣan ḳizoɣinliḳimdin qiḳḳan aqqiḳ otida səz ḳildim:
—
6 Israil zemini tooɣruluḳ bexarət berip, taoɣlar, egizliklər, jiralar wə jiloɣilaroɣa səz
ḳilip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Əz *həlḳimgə*
boloɣan ḳizoɣinliḳimdin ḳəḥrim bilən səz ḳildim — qünki silər əllərning mazaḳ-
aḥanətlirini yegənsilər.■
7 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən ḳolumni kətürüp xundaḳ ḳəsəm
iqkənki, bərḥəḳ, ətrapinglardiki əllər əzining mazaḳ-aḥanətlirini əzi ixitidu.
8 Lekin silər, i Israil taoɣliri, xahlinisilər, həlḳim Israiloɣa mewə berisilər; qünki ular
pat arida ḳaytip kelidu.
9 Qünki mana, Mən silər təripinglardidurmən; Mən silərgə ḳaraymən, silər
yumxitilisilər ḥəm terilisilər.
10 Wə Mən üstünglərdə adəmlərni, yəni Israilning pütkül jəmətini, ularning barliḳini
kəpəytimən; xəḥərlər aḥalilik bolidu, harabilər ḳaytidin ḳurulidu.
11 Mən üstünglərdə adəm ḥəm ḥaywanlarni kəpəytimən, ular awup nəsil
kəridu; Mən ətkən zamanlardikidək silərni olturaḳlik ḳilimən; bərḥəḳ, ḥalinglarni
əslidikidin əwzəl ḳilimən; silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər.
12 Mən üstünglərgə adəmlərni, yəni həlḳim Israilni mangdurimən; ular silərgə
igidarqiliḳ ḳilidu, silər ularning mirasi bolisilər; silər yənə ularni baliliridin juda
ḳilmaysilər.
13 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Qünki ularning silərgə: «Silər adəmlərni
yəysilər, əz elinglarni balilardin juda ḳiloɣansilər!» degini tüpəylidin,
14 əmdi silər yənə adəmlərni yeməysilər, əz elinglarni baliliridin yənə juda
ḳilmaysilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Mən silərgə yənə əllərning mazaḳ-aḥanətlirini anglatḳuzmaymən; silər
əllərning tapa-tənisini yənə kətürməysilər, silər əz elinglarni ḳaytidin yiḳitmaysilər,
— dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
17 I insan ooɣli, Israil jəməti əz zeminida turoɣan qaoɣlarda, ular əz yoli ḥəm ḳilmixliri
bilən uni buloɣioɣan; Mening aldimda ularning yoli ay kərgən ayalning napakliḳioɣa
ohxax.
18 Xunga zeminoɣa təkkən ḳan üqün, zeminni məbudliri bilən buloɣioɣanliḳi üqün,
Mən ḳəḥrimni ular üstigə təktum;
19 Mən ularni əllər arisioɣa tarḳitiwəttim, ular məmlikətlər iqigə tarilip kətti; Mən
ularning yolliri ḥəm ḳilmixliri boyiqə ularning üstigə ḥəküm qiḳardim.

□ **36:3 «Qünki ular silərni wəyranə ḳilip, əllərdin ḳaloɣanliriɣa təwə ḳilixḳa ḥəryandin silərni əzgənliki tüpəylidin,...»** — muxu ayəttiki «ular» wə «(yat) əllərdin ḳaloɣanlar» bəlkim (1) «Babil» wə «baxḳa əllər»ni kərsitidu; (2) ahirḳi zamandiki «dəjjal wə uningoɣa beḳinoɣan əllər»ni wə ulardin «baxḳa əllər»ni kərsitidu. Babil Israilni ixoɣal ḳilip bulang-talang ḳiloɣandin keyin asasən uni taxlap kətti; ətrapidiki əllər ḳaloɣan həlḳning ajizliḳidin paydilinip uni tehimu köprək bulang-talang ḳildi. ■ **36:6** Əz. 34:29

20 Ular baridiƣan ḥərkaysi əllərgə kəlgəndə, ular tooƣrisida: «Bular
Pərwərdigarning həlki, birak ular Uning zeminidin qikkan!» — deyilgəndə, ular
yənila Mening pak-mukəddəs namimni buloƣiƣan; ■
21 Birak Mən Israil jəməti barƣan ḥərkaysi əllər arisida buloƣanoƣan pak-mukəddəs
namim üqün köngül böldüm.
22 Xunga Israil jəmətigə mundak degin: — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən
bu ixni silərni dəp əməs, i Israil jəməti, bəlki silər barƣan ḥərkaysi əllər arisida silər
buloƣiƣan əz pak-mukəddəs namim üqün kilimən.
23 Mən əllər arisida buloƣanoƣan, Əzümning büyük namimni pak-mukəddəs
dəp kərsitimən; namimni dəl silər ular arisida buloƣiƣan; ularning köz aldida
Mən Əzümni silərning aranglarda pak-mukəddəs kərsətkinimdə, əllər Mening
Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
24 Mən silərni əllər arisidin elip, məmlikətlər iqidin yiƣip, silərni əz zemininglarƣa
kayturimən.
25 — Mən süpsüzük suni üstünglarƣa qaqimən, buning bilən silər pak bolisilər.
Silərni ḥəmmə paskinilikinglardin wə butliringlardin paklaymən.
26 Mən silərgə yengi kəlb berimən, iqinglarƣa yengi bir roḥ salimən; teninglardiki
tax yürəkni elip taxlap, meḥrlik bir kəlbni ata kilimən. □ ■
27 Mening Roḥimni iqinglarƣa kirgüzüp, silərni əmr-pərmanlirim boyiqə
mangƣuzimən, ḥəkümlirimni tutkuzimən, xuning bilən ularƣa əməl kilisilər;
28 silər Mən ata-bowiliringlarƣa təkdim kiloƣan zeminda yaxaysilər; Mening kowmim
bolisilər, Mən silərning Hudayinglar bolimən.
29 Mən silərni barlik paskiniqiliktin kutkuzimən; Mən buƣdayni awun boluxka
buyruymən; üstünglərgə ḥeq aqarqilikni koymaymən; ■
30 Mən dərəhlərning mewisini wə etizdiki məḥsulatlarni awutimənki, silər aqarqilik
tüpəyldin əllər arisida xərməndə bolmaysilər.
31 Silər rəzil yolliringlar wə naqar kilmixliringlarni əsləp, kəbiḥlikliringlar wə
yirginqlik kiloƣanliringlar üqün əz-əzünglardin yirginisilər. ■
32 Silərgə məlum bolsunki, bu ixni kilixim silər üqün əməs , — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — əz yolliringlar üqün hijil bolup xərməndə bolunglar, i Israil jəməti.□
33 — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən kəbiḥlikinglardin pakliƣan künidə,
Mən xəḥərlərni aḥalilik kilimən, harabə kaloƣan jaylarmu kaytidin kurulidu.
34 Wəyran kilinoƣan zemin ətüp ketiwatkan ḥərbirining köz aldida wəyranə
kərünsimu, u kaytidin terilidu.
35 Xuning bilən ular: «Bu wəyran kilinoƣan zemin huddi Erəm baoƣisidək boldi;
harabə, wəyran kilinoƣan xəḥərlər ḥazir mustəḥkəmləndi, aḥalilik boldi» — dəydu.■
36 Wə ətrapida kaloƣan əllər Mənki Pərwərdigarning buzuloƣan jaylarni kuroƣuqi
ḥəm wəyranə kilinoƣan yərlərni kaytidin terioƣuqi ikənlikimni bilip yetidu; Mənki
Pərwərdigar səz kildim, buningƣa əməl kilimən.■
37 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən yənila Israilning jəmətining bu ixlarni
tiləydiƣan dua-tilawətlirigə ijabət kiloƣuqi bolimən; Mən koy padisidək ularning
adəmlirini awutimən;
38 Mukəddəs dəp ayriloƣan kurbanlik koy padisidək, bekitilgən ḥeyt-bayramliriƣa
beoƣixlanoƣan koy padisi Yerusalemƣa tolduruloƣandək, harabə boloƣan xəḥərlər
kaytidin adəm padiliri bilən toldurulidu; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip
yetidu.

■ **36:20** Yəx. 52:5; Rim. 2:24 □ **36:26 «...meḥrlik bir kəlbni ata kilimən» —** ibarniy tilida bu səz «...gəx yürəkni ata kilimən» deyilgən. ■ **36:26** Yər. 32:39; Əz. 11:19 ■ **36:29** Əz. 34:29 ■ **36:31** Əz. 6:9; 20:43; 16:61,63 □ **36:32 «bu ixni kilixim silər üqün əməs,...» —** demək, bu ixni Huda Əzi üqün kilidu. ■ **36:35** Yəx. 51:3; Əz. 28:13 ■ **36:36** Əz. 17:24; 22:14; 37:14

37

Kuruk səngəklərgə toloɣan jiloɣa — Israilning tirilixi

1 Pərwərdigarning koli wujudumoɣa kondi; Pərwərdigar meni Roḥi bilən kətürüp
qikip, bir jiloɣining otturisioɣa turoɣuzdi; u yər səngəklərgə toldi. □
2 U meni səngəklər ətrapidin uyak-buyakka ətküzdi; mana, bu oquk jiloɣida
səngəklər intayin nuroɣun idi; wə mana, ular intayin kurup kətkənidi.
3 U məndin: — I insan ooɣli, bu səngəklər kaytidin yaxnamdu? — dəp soridi. Mən:
— I Rəb Pərwərdigar, sən bilisən, — dedim.
4 U manga: I insan ooɣli, bu səngəklər üstigə bexarət berip mundak degin: «I kuruk
səngəklər, Pərwərdigarning səzini anglanglar!
5 Rəb Pərwərdigar bu səngəklərgə mundak dəydu: — Mana, Mən silərgə bir roḥ-
nəpəs kirgüzimən, wə silər ḥayat bolisilər. □
6 Mən üstünglərgə pəy-singirlərni salimən, silərni terə bilən yapimən, silərgə roḥ-
nəpəs kirgüzimən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər».
7 Xunga mən buyruloɣini boyiqə bexarət bərdim; mən bexarət beriximgə, bir
xawkun kətürüldi, mana jalak-julak bir awaz anglandi, səngəklər jipsilixip, bir-birigə
koxuldi.
8 Mən kərdum, mana, pəy-singirlər wə ət ularning üstigə kelip ularni kaplidi; birak
ularda ḥeq roḥ-nəpəs bolmidi.
9 U manga: — I insan ooɣli, roḥ-nəpəskə bexarət berip mundak degin: «Rəb
Pərwərdigar mundak dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḥ-nəpəs, wə muxu
əltürülgənlər tirilsun üqün ularning üstigə püwlənglər» — dedi.□
10 Xunga mən buyruloɣandək bexarət beriwidim, roḥ-nəpəs ularoɣa kirdi-də, ular
ḥayat bolup tik turdi — büyük bir koxunoɣa aylandi.
11 Wə U manga: — I insan ooɣli, bu səngəklər bolsa Israilning pütün jəmətidur. Mana,
ular: «Bizning səngəklirimiz kurup kətti, ümidimiz üzüldi; biz tügəxtuk!» — dəydu.
12 Xunga bexarət berip ularoɣa mundak degin: «Rəb Pərwərdigar mundak dəydu:
— Mana, Mən gərünglərni eqip, silərni gərünglərdin qikirimən, i Mening həlkim,
silərni Israil zeminioɣa elip kirimən;
13 Mən gərünglərni aqkinimda, silərni gərünglərdin qikaroɣinimda, i Mening həlkim,
silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər.
14 Wə Mən Öz Roḥimni silərgə kirgüzimən, silər ḥayat bolisilər; wə Mən silərni öz
zemininglarda turoɣuzimən; silər Mənki Pərwərdigarni xundak səzni kilip, xuni ada
kildi, dəp bilip yetisilər».

Ikki tayakning bir boluxi tooɣruluk bexarət

15 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
16 I insan ooɣli, bir tayakni elip, uning üstigə «Yəḥuda wə uning ḥəmraḥliri boloɣan
Israillar üqün» dəp yazoɣin; yənə bir tayakni elip, uning üstigə «Əfraim wə uning
ḥəmraḥliri boloɣan pütün Israil jəmətidikilər üqün» dəp yazoɣin;
17 wə ularni bir-birigə ulap koy; ular kolungda bir bolsun.
18 Həlkimdikilər səndin: «Bu ixlar bilən nemini qüxəndürməkqi bizgə dəp
bərməmsən?» dəp sorisa,

□ **37:1 «Pərwərdigar meni Roḥi bilən kətürüp qikip,..»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar meni Roḥ bilən kətürüp qikip,...». Demək, Pərwərdigar Öz Roḥi bilən pəyoɣəmbərni kətürdi. □ **37:5 «mən silərgə bir roḥ-nəpəs kirgüzimən, wə silər ḥayat bolisilər»** — ibraniy tilida «roḥ» wə «nəpəs» bir səz. □ **37:9 «roḥ-nəpəskə bexarət berip mundak degin: «Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḥ-nəpəs,...»** — ibraniy tilida «roḥ» (yaki «roḥ-nəpəs») wə «xamal» bir səz. «Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, ...» ibraniy tilida «tət tərəptiki xamaldin kəlgəysilər, ...»

19 ularoɣa: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən Əfraimning wə
uningoɣa ḥəmraḥ boloɣan Israil ķəbililirining ķoli tutķan Yüsüpning tayiķini elip, uni
Yəḥudaning tayiķioɣa ķoxup ulap, ularni birla tayaķ ķilimən; ular Mening ķolumda
bir tayaķ bolidu.
20 Sən yazoɣan tayaķlarni ularning kəz aldida ķolungda tutup ularoɣa xundaķ degin:
—
21 «Rəb Pərwərdigar xundaķ dəydu: «Mana, Mən Israil balilirini baroɣan əllər
arisidin elip, ularni ḥəryandin yioɣip əz zemінioɣa epkelimən.
22 Mən ularni Israil taoɣlirining üstidə bir əl ķilimən; bir padixaḥ ularning ḥəmmisigə
padixaḥ bolidu; ular ķaytidin ikki əl bolmaydu, yaki ķaytidin ikki padixaḥlikķa ḥeq
bəlünməydu. ■
23 Ular əzlirini ķaytidin ularning məbudliri, lənətlik ixliri yaki asiyliķlirining
ḥeqķayisisi bilən ḥeq buloɣimaydu; Mən ularni gunaḥ ətküzgən olturaķlaxķan
jayliridin ķutķuzup, ularni paklandurimən; ular Mening həlķim bolidu, Mən
ularning Hudasi bolimən.
24 Wə mening ķulum Dawut ularoɣa padixaḥ bolidu; ularning ḥəmmisining birla
padiqisi bolidu; ular Mening ḥəkümlirimdə mengip, Mening bəlgilimilirimni tutup
ularoɣa əməl ķilidu. ■
25 Ular Mening ķulum Yaķupķa təķdim ķiloɣan, ata-bowiliringlar turup kəlgən
zeminda turidu; ular uningda turidu — ular, ularning baliliri, wə balilarning baliliri
mənggü turidu — Mening ķulum Dawut ularning xaḥzadisi bolidu. □
26 Mən ular bilən aman-hatirjəmlik beoɣixlaydioɣan bir əḥdə tüzimən; bu ular bilən
mənggülük bir əḥdə bolidu; Mən ularni jayida makanlaxturup awutimən; wə Mening
muķəddəs jayimni ular arisioɣa mənggügə tikləymən. ■
27 Mening turaloɣu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening
həlķim bolidu. □ ■
28 Mening pak-muķəddəs jayim ular arisida mənggügə tiklәngəndə, əmdi əllər Θzüm
Pərwərdigarning Israilni pak-muķəddəs ķiloɣuqi ikənlikimni bilip yetidu».

38

Ahirķi zamanlar — «Gog»ni əyibləydioɣan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 Insan ooɣli, yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogķa
ķaritip uni əyibləp bexarət berip xundaķ degin: — □ ■
3 Rəb Pərwərdigar xundaķ dəydu: «Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri,
Mən sanga ķarximən;

■ **37:22** Yḥ. 10:16 ■ **37:24** Yəx. 40:11; Yər. 30:9; Əz. 34:23 □ **37:25 «Mening ķulum Dawut ularning xaḥzadisi bolidu»** — bu səzning mənisidə ikki mumkinqilik bar: — (1) Huda Dawut padixaḥni tirildürüp ularoɣa padixaḥ süpitidə tikləydu. (2) muxu səzlər Dawutning əwladi Ķutķuzoɣuqi-Məsiḥni kərsitidu (34-babni kərüng). Bizningqə ḥər ikkisi tooɣridur. Xu qaoɣda Hudaning səltəniti yər yüzigə kəlgəndə, Dawut pəyoɣəmbər yər yüzidə turup, Israil wə aləmning ḥəķiķiy padixaḥi wə padiqisi boloɣan Məsiḥkə wəkil bolup ularning padixaḥi boluxi mumkin. ■ **37:26** Zəb. 89:3-4; Əz. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27 «Mening turaloɣu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening həlķim bolidu»** — muxu bexarət 40-48-bablarda təpsiliy ḥalda eqilidu. ■ **37:27** Əz. 11:20; 14:11 □ **38:2 «yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogķa ķaritip…»** — baxķa birhil tərjimisi: «yüzüngni Magog zeminidin boloɣan Məxək wə Tubalning kattiwax xaḥzadisi boloɣan Gogķa ķaritip…». Məxək wə Tubal xu dəwrlərdə ḥazirķi Türkiyədə turoɣan ikki ķəbilə idi. Ularning ḥazirķi Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin. Bəzi alimlar «Rox»ni ḥazirķi «Rusiyə» bilən munasiwiti bar, dəp ķaraydu. ■ **38:2** Wəḥ. 20:8

4 Mən seni arkingoɣa yandurup, engikinggə ilmələrni selip, sən wə pütün
qoxunungni — atlar wə atliq əskərlərni, ḥəmmisi toluq qorallanoɣan, sipar-
qalqanlarni kətürgən, qiliq tutqan top-top kixilərni jənggə qikirimən; ■
5 Pars, Efiopiyə wə Put, ḥəmmisi qalqan-dubuloɣa bilən qorallinidu □
6 — Gomer wə uning barliq top-top adəmliri, ximalning əng qəridin kəlgən Torgamaḥ
jəməti wə uning barliq top-top adəmliri, bu kəp əllər sanga ḥəmraḥ bolup billə
bolidu. □
7 Özüngni təyyarla; sən wə sanga yioɣiloɣan barliq top-top adəmliring təyyarlanoɣan
petida bol; sən uloroɣa nazarətqilik qilisən.□
8 Kəp künlərdin keyin sən *jənggə* qaqirilisən; sən ahirqi yillarda qiliqtin
qutquzuloɣan, kəp əllərdin yioɣiloɣan həlqning zemineoɣa, yəni uzundin beri wəyran
qelinip kəlgən Israil taoɣlirioɣa ḥujum qilisən; uning həlqi əllərdin yioɣiloɣan bolup,
ularning ḥəmmisi aman-esən turiweridu;
9 sən, barliq top adəmliring wə sanga ḥəmraḥ boloɣan nuroɣun əllər bilən billə aloɣa
besip, boran-qapqundək kelisən; sən yər yüzini qaplioɣan buluttək bolisən».■
10 — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Xu küni xundaq boliduki, kənglünggə
baxqiqə hiyallar kirip, sən rəzil ḥiylə-nəyrəngni oylap qikisən;
11 sən: «Mən sepilsiz yeza-kəntlər jaylaxqan zemineoɣa besip kirimən; mən aman-
esən turuwatqan bir həlqqə yeqinliximən — ularning ḥəmmisi sepilsiz, taqaqsiz wə
dərwazisiz turuwatidu», dəysən, —
12 «Xuning bilən oljilarni elip, bulang-talang qilimən; qolumni əslidə wəyran bolup
əmdiliktə makanliq boloɣan jaylaroɣa, əllərdin yioɣiloɣan, mal-dunyaoɣa igə boloɣan,
dunyaning kindikidə yaxawatqan həlqqə qarxi qilimən».
13 Xu tapta Xeba, Dedan, Tarxixtiki sodigərlər barliq yax xirliri bilən səndin: «Sən
olja elixqa kəldingmu? Sən top-top adəmliringni bulang-talang qiliwelixqa —
altun-kümüxni elip ketixkə, mal-dunyani elip ketixkə, zor bir oljioɣa erixiwelixqa
yioɣdingmu?» — dəp soraydu.□
14 Xunga bexarət bərgin, i insan ooɣli, Gogqa xundaq degin: — Rəb Pərwərdigar
xundaq dəydu: — Mening həlqim Israil aman-esən bolidioɣan künini, sən bilip
yətməmsən?
15 Sən öz jayingdin, yəni ximalning əng qət jayidin qikisən, sən wə sanga ḥəmraḥ
boloɣan nuroɣun əllər, ḥəmmisi atliq bolup, top-top adəmlər, qong qoxun bolisən.
16 Sən yər yüzini qaplioɣan buluttək həlqim Israiloɣa qarxi qikisən — bu ahirqi
zamanlarda bolidu — Mən seni öz zeminimoɣa qarxilixixqa qikirimən; xundaq qilip
Mən sən arqiliq, i Gog, əllərning köz aldida Özümning pak-muqəddəs ikənlikimni
kərsətkəndə, ular Meni tonuydu».
17 — Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: «Mən qədimki zamanlarda qullirim boloɣan
Israildiki pəyoɣəmbərlər arqiliq bexarət qiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə,
xundaqla kəp yillardin beri, Mening seni həlqimgə qarxilixixqa qikiridioɣanlikim
tooɣruluq bexarət bərgən əməsmu?□

■ **38:4** Əz. 29:4; 39:2 □ **38:5 «Put»** — ḥazirqi «Liwiyə» («Libya»). □ **38:6 «Gomer»** — bəzi alimlar «Gomer»ni ḥazirqi «Germaniyə» bilən munasiwiti bar, dəp qaraydu. «Torgamaḥ»ning kim ikənlikini bir nemə deyix təs, biraq Pələstin yaki Babiloɣa nisbətən «ximaliy əng qəri» boloɣan jay Sibiriyədur. □ **38:7 «sən uloroɣa nazarətqilik qilisən»** — baxqa birhil tərjimisi: «sən uloroɣa muḥapizətqi bolisən». ■ **38:9** Əz. 30:18 □ **38:13 «Xeba, Dedan, Tarxix...»** — «Xeba» wə «Dedan» — Ərəb millətliri idi. «Tarxix» — qong bir soda xəḥiri (yuqiriqi 27:12-ayəttiki izaḥatni kərüng). «Yax xirliri» — buloroɣa ohxaydioɣan, ular bilən soda qilidioɣan əllər. Ayətning mənisi bəlkim Gog Israiloɣa ḥujum qiloɣanda ularmu əḥwaldin paydilanmaqqi bolidu. □ **38:17 «Mən qədimki zamanlarda qullirim boloɣan Israildiki pəyoɣəmbərlər arqiliq bexarət qiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə, xundaqla kəp yillardin beri, Mening seni həlqimgə qarxilixixqa qikiridioɣanlikim tooɣruluq bexarət bərgən əməsmu?»** — bu ayət üstidə biz «qoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz.

18 Wə xu küni, yəni Gog Israil zeminiƣa ķarxi qiķķan küni xundaķ boliduki, — dəydu
Rəb Pərwərdigar, — ƣəzipim bilən Mening ķəḩrim ərləp qiķidu.
19 Mening *Əz həlķimgə* boloƣan ķizoƣinliķimdin, ƣəzəp bilən xundaķ səz
ķiloƣanmənki, Israil zeminida zor yər təwrəx bolidu; ■
20 xuning bilən dengizdiki beliķlar, asmandiki uqar-ķanatlar, daladiki ḩaywanlar, yər
yüzidiki əmiligüqi ḩaywanlar wə yər yüzidə turoƣan barliķ insanlar Mening yüzüm
aldida təwrinip ketidu; taoƣlar ərülüp, tik yarlar oƣulap ketidu, barliķ tamlar yərgə
ərülüp qüxidu.
21 Mən barliķ taoƣlirimda uning bilən ķarxilixixķa bir ķiliq qaķirimən, — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — ḩərbirsining ķiliqi əz ķerindixigə ķarxi qiķidu.
22 Mən waba kesili wə ķan təküx bilən uningoƣa ḩəküm qiķirip jazalaxķa kiriximən;
Mən uningoƣa, uning ķoxunliri üstigə, uningoƣa ḩəmraḩ boloƣan nuroƣun əllər üstigə
dəḩxətlik yamoƣur, zor məldür taxliri, ot wə güngürt yaoƣdurimən;
23 Mən Əzümni uluoƣlap, Əzümni pak-muķəddəs dəp kərsitimən; wə nuroƣun
əllərning kəz aldida namayan bolimən, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup
yetidu».

39

Gog wə Magog tooƣruluķ bexarətning baxķa təpsilatliri

1 «Əmdi sən, i insan ooƣli, Gogni əyibləp bexarət berip xundaķ degin: — Rəb
Pərwərdigar xundaķ dəydu: — Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri,
Mən sanga ķarximən;
2 Mən seni arķingoƣa yandurup, yetkiləp, seni ximalning əng ķəridin qiķirimən,
Israilning taoƣliri üstigə tajawuz ķildurimən; ■
3 Mən oķyayingni sol ķolungdin urup taxlioƣuziwetimən, oķliringni ong ķolungdin
qüxüriwetimən;
4 sən Israil taoƣlirining üstigə yiķilisən; sən wə sening barliķ ķoxunliring, sanga
ḩəmraḩ boloƣan əllər yiķilisilər; Mən seni barliķ yirtķuq uqar-ķanatlaroƣa gəx,
daladiki barliķ ḩaywanlaroƣa ow boluxķa təķdim ķildim. ■
5 Sən dalada yiķilisən; qünki Mən xundaķ səz ķildim, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
6 Mən Magog üstigə wə dengiz boyida aman-esən turoƣanlaroƣa ot yaoƣdurimən; ular
Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
7 Mening pak-muķəddəs namimni həlķim Israil arisida tonutimən; pak-muķəddəs
namimning ķaytidin buloƣinixķa ķət'iy yol ķoymaymən; əllər Mening Pərwərdigar,
Israilda turoƣan Muķəddəs Boloƣuqisi ikənlikimni bilip yetidu.
8 Mana, u kelidu! Bu ixlar qoķum bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bu dəl Mən
eytķan künidur.
9 Israil xəḩərliridə turuwatķanlar qiķip ķorallarni, jümlidin sipar-ķalķanlar, oķyalar,
toķmaķlar wə nəyzilərni kəydürüp ot ķalaydu — ular bular bilən yəttə yil ot ķalaydu.
10 Daladin ḩeq otun elinmaydu, ormanlardin ḩeq yaoƣaq kesilməydu; qünki ular
ķorallarni ot ķalaxķa ixlitidu; ular əzliridin olja tutķanlarni olja tutidu, əzlirini
bulang-talang ķiloƣanlarni bulang-talang ķilidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
11 Wə xu künidə xundaķ boliduki, Israil zeminidin, yəni dengizning xərķiy ķiroƣiķidin
ətidioƣanlarning jiloƣisidin Gogķa bir yərlik boluxi üqün bir orunni berimən; bu
yərlik bolsa ətküqilərning yolini tosidu; ular xu yərdə Gog wə uning barliķ top-top
adəmlirini kəmidu; u «Ḩamon-Gog jiloƣisi» dəp atilidu. □

■ **38:19** Əz. 36:5, 6 ■ **39:2** Əz. 38:4 ■ **39:4** Əz. 33:27 □ **39:11 «Ḩamon-Gog»** — «Gogning top-top adəmliri» degənlik.

12 Israil jəməti zeminini ḥalal qilix üqün, ularni yəttə ay kəmidu;
13 zemindiki barliq həlq ularni yərlikkə qoyidu; xuning bilən Өzüm uluoɣlanoɣan
muxu künidə bu ix ularoɣa xərəp bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
14 Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamlik arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə
qaloɣan jəsətlirini kümüxtək alaḥidə ixni qilix üqün ayriydu; ular xu yəttə ay
tügigəndə, andin jəsətlərni izdəx hizmitini baxlaydu. □
15 Bu «zemindin ətküqilər» aylinip yüridu; əgər birsi adəmning ustihinini kərgən
bolsa, u uning yenioɣa bir bəlgə tikləydu; «izdəp kəmgüqilər» uni Ḥamon-Gog
jiloɣisioɣa dəpnə qiloɣuqə bəlgə turidu
16 (*jiloɣida* «Ḥamonaḥ» dəp ataloɣan bir xəḥər bolidu). Ular xu yol bilən zeminni
paklaydu».□
17 — «Wə sən, i insan ooɣli, Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Ḥərqandaq uqar-
qanatlar, daladiki barliq ḥaywanlaroɣa mundaq degin: «Yioɣilixip kelinglar, Mən
silərgə qilmaqqi boloɣan qurbanliqimoɣa, yəni Israil taoɣliri üstidə qilinoɣan qong
qurbanliqqa ḥəryandin jəm bolunglar! Silər xu yərdə gəx yəp, qan iqisilər.
18 Silər baturlarning gəxini, yər yüzidiki xaḥzadilarning qenini — qoqqarlarning,
əqkilərning, torpaqlarning qenini iqisilər — ularning ḥəmmisi Baxandiki bordaloɣan
mallardur!
19 Silər Mən silərgə qilmaqqi boloɣan qurbanliqimdin, toyoɣuqə may yəp, toyoɣuqə
qan iqisilər!
20 Silər dastihinimda atlar wə jəng ḥarwisidikilər, baturlar, barliq jəngqi palwanlar
bilən toyunisilər» — dəydu Rəb Pərwərdigar.
21 — wə Mən Өz xan-xəripimni əllər arisioɣa kərsitimən, barliq əllər Mening
yürgüzgən jazalirimni wə ularning üstigə qoyoɣan qolumni kəridu.
22 Wə xu kündin tartip Israil jəməti Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni
bilip yetidu.
23 Əllər Israil jəmətining qəbiḥliki, Manga asiylik qiloɣanliqi tüpəylidin sürgün
boloɣanliqini bilip yetidu; mana, Mən yüzümni ulardin yoxurup, ularni
düxmənlirining qolioɣa tapxurdum; ularning ḥəmmisi qiliqlinip yiqildi.
24 Ularning paskiniqiliqi wə asiylikliri boyiqə Mən ularni bir tərəp qildim, yüzümni
ulardin yoxurdum».

Hudaning Israil üqün ahirqi məqsətliri

25 Xunga Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Mən ḥazir Yaqupni sürgün
boloɣanliqidin əsligə qayturup, pütkül Israil jəməti üstigə rəḥim qilip, Өz pak-
muqəddəs namim üqün otluq qizoɣinliqimni kərsitimən. □
26-27 Өz zeminida aman-esən turoɣinida, ḥeqkim ularni qorqutmaydioɣan qaoɣ
kəlgəndə, Mən ularni əllərdin qayturup, düxmənlirining zeminliridin yioɣqinimda,
wə köp əllərning köz aldida Өzümning pak-muqəddəs ikənlikimni kərsətkinimdə,
xu qaoɣda ular hijalitini wə Məndin yüz ərüp qiloɣan asiylikining barliq gunaḥini
kətüridu;
28 ular Mening ularni əllər arisioɣa sürgün qilduroɣanliqim tüpəylidin, wə andin
ulardin ḥeqqaysisini xu yərdə qaldurmay öz zemineioɣa yioɣqanliqim tüpəylidin, ular
Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu;

□ **39:14 «Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamlik arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə qaloɣan jəsətlirini kümüxtək alaḥidə ixni qilix üqün ayriydu» —** bu hizmətni qilix üqün nəqqə adəmni alaḥidə «ayrix» kerək bolidu — qünki jəsətlərgə tegix adəmni «napak» qilip, ibadəthanioɣa kirixkə layaqətsiz qilidu. □ **39:16 «Ḥamonaḥ» —** «zor bir top adəmlər» degənlik. □ **39:25 «Өz... otluq qizoɣinliqim» —** ibraniy tilida «Өz... ḥəsətim».

29 wə Mən yüzümni ulardin qayta heq yoxurmaymən; qünki Mən Israil jəməti üstigə Öz Rohimni quyoqan bolimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

40

Yengi ibadəthanini ayan qilidioqan alamət kərünüx •••• Shemilarni kərüng

1 Bizning sürgün boloqanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning oninqi künidə, yəni xəhər bəsülgəndin on tət yil keyin — dəl axu künidə Pərwərdigarning qoli mening wujudumoqa qondi, wə U meni *xəhərgə* apardi. □ ■

2 Hudaning alamət kərünüxliridə U meni Israil zeminioqa apirip, intayin egiz taoq üstigə orunlaxturdi; taoqning jənubiy təripidə xəhərdək bir qurulux turatti. □

3 U meni xu yərgə apardi; mana qolida kanap tanisi wə əlqəm hadisini tutqan, misning kərünüxidə boloqan bir kixi; u dərwazida turatti.

4 Bu kixi manga: «Insan ooqli, kəzliring bilən kərüp, quliking bilən anglap, kənglüngni mən sanga kərsitidioqan barlik ixlaroqa baoqlioqin; qünki buning sanga kərsitilixi üqün sən muxu yərgə elip kelinding. Israil jəmətigə barlik kərginingni ayan qil».

5 Wə mana, ibadəthanining həmmə təripidə tam bar idi. U kixining qolida altə gəzlik əlqəm hadisi bar idi; xu qaoqdiki «bir gəz» bir gəz bir alikanoqa tooqra kelətti. U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qikti; egizliki bolsa, bir «hada» qikti.□

6 U xərkkə qaraydioqan dərwazioqa kelip, uning pələmpəylirigə qikti; uning bosuoqisining kənglikini əlqidi, u bir hada qikti. Yənə bir təripining kəngliki bir hada qikti.

7 *Dərwazining iqidiki* hərbir «oyuk əy»ning uzunluki bir hada, kəngliki bir hada idi; oyuk əylərning ariliki bəx gəz idi; dərwazining iqidiki bosuoqa, yəni iqkirigə qaraydioqan dəhlizning aldidiki bosuoqining *ikki təripining* uzunluki *ayrim-ayrim* bir «hada» qikti; □

8 u dərwazining iqkirigə qaraydioqan dəhlizni əlqidi, *uzunluki* bir hada qikti.

9 U dərwazining dalinining uzunlukini əlqidi, səkkiz gəz qikti; uning kexikining yenidiki tamning kelinliki ikki gəz qikti. Muxu dalan iqkirigə qaraytti.

10 Xərkkə qarioqan dərwazining iqidə, u təripidə üqtin, bu təripidə üqtin oyuk əylər bar idi. Üqilisi ohxax əlqəmdə idi; üq əyning ikki yan temi ohxax kelinlikta idi.

■ **39:29** Yo. 3:1; Ros. 2:17 □ **40:1 «Bizning sürgün boloqanliqimizning yigirmə bəxinqi yili... Pərwərdigarning qoli mening wujudumoqa qondi, wə u meni xəhərgə apardi»** — Əskərtix: bu 40-44 bablarda tərjimimizning bəzi yərlirida oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp bəzi ayətlərgə səz qoxtuq. Ular əslidiki tekistning bir qismi bolmisimu, ular tekistning mənisini tooqra qüxiniximizgə yardəm beridu. Biz adəttikidək bundaq səzlərni «sus qilduq». **«bizning sürgün boloqanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning oninqi künidə..»** — bu alamət kərünüx birinqi kərünüxtin 19 yil keyin idi. ■ **40:1** Əz. 33:21 □ **40:2 «xəhərdək bir qurulux turatti» —** yaki «bir xəhərning qarisi turatti». □ **40:5 «ibadəthana» —** ibraniy tilida pəqət «əy» deyilidu. Muxu yərdə «ibadəthana» «muqəddəshana» (41-bab) wə uning həylisini əz iqigə alidu. **«u kixining qolida altə gəzlik əlqəm hadisi bar idi»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynəktin barmaqning uqioqiqə boloqan arilikі (təhminən 45 santimetr) idi. «xu qaoqdiki «bir gəz» bir gəz bir alikanoqa tooqra kelətti» — xunga bu bablarda ixlitilgən «gəz» uningdin uzun, təhminən 53 santimetr qesablinatti. Dərwazisining qandaq ikənlikini qüxinix üqün, towəndiki «keliqəktiki muqəddəs ibadəthana»ni kərsitidioqan shemilərni kərüng. **«U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qikti; egizliki bolsa, bir «hada» qikti»** — oqurmənlərning esidə bolsunki, bir «hada» altə gəz idi. □ **40:7 «oyuk əy» —** demək, aldinki temi yoq əy. «Oyuk əy»lərning aldi karidor (dəhliz) bolatti.

11 U dərwazini ɵlqidi, kəngliki on gəz qikti; uning jəmiy uzunluki on üq gəz idi. □
12 Bu yandiki oyuk ɵylərning aldida bir gəz kelinlikтiki bir tosma tam bar idi, wə u yandiki oyuk ɵylərning aldida bir gəz kelinlikta bir tosma tam bar idi; həryandiki oyuk ɵylərning kəngliki altə gəz idi.
13 U dərwazining jəmiy kənglikini, yəni bu tərəptiki oyuk ɵyning ɵgzisining *arka lewidin* u tərəptiki oyuk ɵyning ɵgzisining *arka lewioɳiqə* yigirmə bəx gəz qikti; bu tərəptiki oyuk ɵyning ixiki bilən u tərəptiki oyuk ɵyning ixiki bir-birigə karixatti.□
14 U iqki hoylioɳa kirix eoɳizidiki tüwrüklərni ɵlqidi; ularning egizliki atmix gəz qikti; dərwaza temi bu hoylining tüwrüklirini orap turoɳanidi. □
15 Dərwazining tüwidin dalanning iqki eoɳizioɳiqə əllik gəz qikti.
16 Oyuk ɵylərning hərbirining udul temida, xundakla oyuk ɵylərning arilikida, dalanning yenida ohxaxla rojəklər bar idi; muxu rojəklər sirtioɳa karap tariyip mangoɳan idi; hərbir arilikтiki tam-tüwrüklərgə palma dərəhliri nəkkixləngənidi.

Sirtki hoyla — shemini kərüng

17 U meni sirtki hoylioɳa apardi; mana, kiqik hanilar, wə sirtki hoylini qəridəp yasaloɳan tax tahtaylik supa; supining üstigə ottuz kiqik hana selinoɳan.
18 Bu tax tahtaylik supa hoylidiki dərwazilaroɳa tutaxkan, uning kəngliki ularning uzunlukioɳa barawər idi; bu «pəs tax supa» idi.
19 U təwənki dərwazining iqi təripidin iqki hoylining sirtki temioɳiqə boloɳan arilikni ɵlqidi; xərk wə ximal tərəplərningmu yüz gəz qikti.□

Baxka ikki dərwazisi

20 Andin sirtki hoylioɳa kiridioɳan, ximaloɳa karaydioɳan dərwazining uzunluki wə kənglikini ɵlqidi.
21 Uning bu təripidə üqtin oyuk ɵy, u təripidə üqtin oyuk ɵy bar idi; uning tüwrükliri, dalanliri birinqi dərwaziningkigə ohxax idi; uning uzunluki əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz.
22 Uning deriziliri, dalanliri, palma dərəh nəkixliri xərkkə karaydioɳan dərwaziningkigə ohxax idi; kixilər uning yəttə baskuqluk pələmpiyi bilən qikatti; uning dalini iqkirigə karaytti. □
23 Iqki hoylida ximal wə xərktiki dərwazilaroɳa udul birdin dərwazə turatti; u dərwazidin dərwazioɳiqə ɵlqidi, yüz gəz qikti.
24 U meni jənub tərəpkə apardi; mana, jənubkimu karaydioɳan bir dərwaza bar idi; u uning tüwrükliri, dalanlirini ɵlqidi, ular baxkilirioɳa ohxax idi.

□ **40:11 «U dərwazini ɵlqidi» —** muxu yərdə dərwazining «kirix eoɳizi»ning sirtki təripini kərsitidu. Dərwazaning ɵzi heli uzun bolup, uning «kirix eoɳizi»i, dəhlizi (karidori) wə «dalan»i bar idi. Sheminimu kərüng. **«uning jəmiy uzunluki»** — sirtki tam wə pələmpəyni ɵz iqigə alsa kerək. □ **40:13 «bu tərəptiki oyuk ɵyning ixiki bilən u tərəptiki oyuk ɵyning ixiki bir-birigə karixatti» —** bu yərdiki «ixik»ning nemini kərsitidioɳanlikini bilməymiz. Bəzi alimlar «bala tam» yaki «küngürə» dəp tərjimə kilidu. □ **40:14 «kirix eoɳizidiki tüwrüklər» —** yaki «kirix eoɳizidiki munarlar». **«ularning (tüwrüklərning) egizliki atmix gəz qikti; dərwaza temi bu hoylining tüwrüklirini orap turoɳanidi»** — bu ikki tüwrük intayin egizdur. Bəzi alimlar ayətni «u dərwazining iqki «tosma tam»lirioɳa ularning arilik tamlirini koxup jəmiy uzunlukini ɵlqidi, jəmiy bolup atmix gəz idi» degən mənidə qüxinidu. Birak (undak bolsa) bu ɵlqəm ikki tərəptiki iqki «tosma tam»lirining arilikliri bilən jəmiy uzunlukining koxulmisi bolatti. Mundak ɵlqəxning nemə əhmiyiti bolsun? □ **40:19 «təwənki dərwazining iqi təripidin…» —** mumkinqiliki barki, «təwənki» muxu yərdə «jənubiy» degən mənidə ixlitilidu. Qünki təwəndə «xərkiy dərwaza» wə «ximaliy dərwaza» tiloɳa elinidu, birak ayəttə «jənubiy dərwaza» tiloɳa elinmaydu. □ **40:22 «uning deriziliri…» —** «deriziliri» muxu yərdə uning «rojək»liri, yaki «rojəklik derizə»lirini kərsitidu (16-ayətni kərüng).

25 Dərwazining wə dalinining ətrapidiki derizilər baxḳilirioɣa ohxax idi; uning uzunluḳi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
26 Uningoɣa qiḳidioɣan yəttə basḳuq bar idi; uning dalini iqkirigə ḳaraytti; uning tüwrükliridə palma dərihining nəḳixi bar idi, u tərəptə biri, bu tərəptə biri bar idi.
27 Iqki ḥoylioɣa kiridioɣan, jənubḳa ḳaraydioɣan bir dərwaza bar idi; u jənubiy tərəptə dərwazidin dərwazioɣa əlqidi, yüz gəz qiḳti.
28 U meni iqki ḥoylioɣa jənubiy dərwazidin əkirdi; wə jənubiy dərwazini əlqidi; uning əlqəmliri baxḳa dərwazilərningkigə ohxax idi.
29 Uning oyuḳ əyliri, arilik tamliri, dalinining əlqəmliri baxḳiliriningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar idi; uning uzunluḳi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
30 Ətrapida uzunluḳi yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi. □
31 Uning dalini bolsa sirtḳi ḥoylioɣa ḳaraytti; uning kirix eoɣizidiki ikki yan tüwrükidə palma dərəhlərning nəḳixi bar idi; uning qiḳix yolining səkkiz basḳuqluḳ pələmpiyi bar idi.
32 U meni iqki ḥoylida xərḳ tərəpkə apardi; u tərəptiki dərwazini əlqidi; uning əlqəmliri baxḳilirioɣa ohxax idi.
33 Uning oyuḳ əyliri, arilik tamliri, dalinining əlqəmliri baxḳiliriningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar idi; uning uzunluḳi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
34 Uning dalini bolsa sirtḳi ḥoylioɣa ḳaraytti; uning *kirix eoɣizining* u wə bu təripidiki tüwrükidə palma dərəhlərning nəḳixi bar idi; uning qiḳix yolining səkkiz basḳuqluḳ pələmpiyi bar idi.
35 U meni ximaliy dərwazioɣa apardi, wə uni əlqidi; uning əlqəmliri baxḳilirioɣa ohxax idi.
36 Uning oyuḳ əyliri, arilik tamliri, dalanliri *baxḳilirioɣa* ohxax idi; ətrapida derizilər bar idi. Uning uzunluḳi əllik gəz, uning kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
37 Uning dalinidiki tüwrüklər sirtḳi ḥoylioɣa ḳaraytti; uning *kirix eoɣizidiki* ikki yan tüwrükidə palma dərəhlərning nəḳixi bar idi; uning qiḳix yolining səkkiz basḳuqluḳ pələmpiyi bar idi. □
38 Ḥərbir dərwaza *ikki* tüwrükining yenida ixiklik kiqik əy bar idi; ular xu əylərdə kəydürmə ḳurbanliḳlarni yuyatti.
39 Dərwazining dalinida uyanda ikkidin xirə, buyanda ikkidin xirə bar idi; ular xirələrning üstidə kəydürmə ḳurbanliḳ, gunaḥ ḳurbanliḳi wə itaətsizlik ḳurbanliḳlirini soyidu.
40 Ximaliy dərwazining dalinining kirix eoɣizidiki pələmpəyning bir yenida ikki xirə bar idi; dalanning kirix eoɣizining yənə bir yenida ikki xirə bar idi.
41 Xuningdək dərwazining u yenida tət xirə, bu yenida tət xirə bar idi — jəmiy səkkiz joza bar idi; ular ularning üstidə ḳurbanliḳlarni soyidu.
42 Yənə taxtin yonup yasaloɣan, uzunluḳi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz kelidioɣan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni soyidioɣan ḳoral-əswablar ḳoyulidu. □

□ **40:30 «ətrapida uzunluḳi yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi» —** əyni tekstini qüxinix təs. □ **40:37 «uning dalinidiki tüwrüklər …» —** yaki «uning kexəkliri …». □ **40:42 «Yənə taxtin yonup yasaloɣan, uzunluḳi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz kelidioɣan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni soyidioɣan ḳoral-əswablar ḳoyulidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Bu tət xirə yonuloɣan taxtin yasaloɣan, uzunluḳi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz; ularning üstigimu kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni soyidioɣan ḳoral-əswablar ḳoylidu». Birak bundak jozilar ḳoy-kalilarning jəsitini ḳoyoɣudək dərijidə qong əməs.

43 Dərwaza iqidə, tamliri üstigə bir alikan uzunluktiki jüp ilməklik kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə kurbanlik gəxliri koyulidu.□

Kahinlarning əyliri

44 Iqki hoyla iqidə wə iqki dərwazining sirtida mədhiyə nahxiqiliri üqün ikki kiqik əy bar idi; biri ximaliy dərwazining yenida, jənubka yüzləngən; yənə biri jənubiy dərwazining yenida, ximaloqa yüzləngənidi.
45 U manga: «Jənubka yüzləngən əy kahinlar, yəni ibadəthanioqa məs'ullar üqündur.
46 Jənubka yüzləngən əy kahinlar, yəni kurbangah wəzipisigə məs'ullar üqündur. Bular bolsa Zadokning jəmətining ooqul pərzəntliri; xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yenioqa hizmitidə boluxka kirələydu» — dedi.□
47 U hoylini əlqidi; uzunluki yüz gəz, kəngliki yüz gəz, tət qasilik idi; kurbangah bolsa mukəddəshana aldida turatti.□

Mukəddəs jayning dalini •••• Shemini kərüng

48 U meni mukəddəshanining dalinioqa apardi; u dalan eoqizining ikki yenidiki tamlarning uzunlukini əlqidi; bir tərəptikisi bəx gəz, yənə bir tərəptikisi bəx gəz qikti; dalan eoqizining *əzi on tət gəz idi*; dalan eoqizidiki tamning *iqki təripining* kəngliki bu təripi üq gəz, u təripi üq gəz idi. □
49 Dalanning kəngliki yigirmə gəz, uzunluki on bir gəz idi; uningoqa qikidioqan pələmpəy bar idi; tüwrükimu bar idi, u yenida biri, bu yenida biri bar idi.□

41

Mukəddəs jay, əng mukəddəs jay •••• Shemilarni kərüng

1 U meni *mukəddəshanidiki* mukəddəs jayning aldioqa apardi; u jayning kirix eoqizining ikki təripidiki yan tamni əlqidi, hər ikkisining kelinliki altə gəz qikti.
2 Kirix eoqizining kəngliki bolsa on gəz idi; mukəddəs jayning kirix eoqizidiki tooqra tamning iqki təripining kənglikini əlqidi, hər ikkisi bəx gəz qikti; u mukəddəs jayning uzunlukini əlqidi, kirik gəz qikti; uning kəngliki yigirmə gəz qikti.
3 U iqkirigə karap mangdi, əng mukəddəs jayoqa kirix eoqizidiki tooqra tamning kəngliki ikki gəz; eoqizining kəngliki altə gəz idi; *ikki tərəptiki* tooqra tamning uzunluki bolsa, yəttə gəz idi. □
4 U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini əlqidi, yigirmə gəz qikti; kənglikimu yigirmə gəz idi. U manga: «Bu əng mukəddəs jay» — dedi.□

□ **40:43 «dərwaza iqidə… kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə kurbanlik gəxliri koyulidu» —** bəzi alimlar bu xirələr pəkət ximaliy dərwazisidila koyuloqan, dəp karaydu. Birak 38-ayət «dərwazilar»ni kərsitidu. □ **40:46 «xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yenioqa hizmitidə boluxka kirələydu» —** Zadoklarning xu imtiyazoqa igə bolux səwəbi 44:15də eytilidu. □ **40:47 «kurbangah bolsa mukəddəshana aldida turatti» —** «mukəddəshana» hoyla iqidə turidioqan əy; u «mukəddəs jay» wə «əng mukəddəs jay»ni əz iqigə alidu. □ **40:48 «dalan eoqizining əzi on tət gəz idi» —** bu jümlə bəzi kona tekistlərdə (bolupmu kona grek tilidiki LXX tərjimisidə) tepilidu. Əməliyəttə bayanlirining toluk boluxi üqün muxundak bir jümlə boluxi kerək idi. □ **40:49 «Dalanning … uzunluki on bir gəz idi» —** bəzi kona tekistlərdə «on ikki gəz» deyilidu. □ **41:3 «U iqkirigə karap mangdi … kirix eoqizidiki tooqra tamning kəngliki ikki gəz…» —** alimlarning bu 1-3 ayəttiki əlqəmlər tooqruluk baxka-baxka qüxinixliri bar. Shemilirimizni kərüng. □ **41:4 «U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini əlqidi, … U manga: «bu əng mukəddəs jay» — dedi» —** Əzakiyal kahin bolup, «mukəddəs jay»oqa kirdi. Birak «əng mukəddəs jay»oqa kirmidi; Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə pəkət «bax kahin» «əng mukəddəs jay»oqa kirixkə hokukluk idi.

«Muḳəddəshana»ƣa yandax kiqik hanilar

5 U muḳəddəshanining temini əlqidi, ḳelinliḳi altə gəz qiḳti; yandiki kiqik hanilarning bolsa, kəngliki tət gəz idi; kiqik hanilar muḳəddəshanini qəridəp selinoƣanidi.
6 Yenidiki kiqik hanilar üq ḳəwətlik, bir-birigə üstiləklik idi, ḥər ḳəwəttə ottuzdin hana bar idi; kiqik hanilarning limliri muḳəddəshanining temioƣa qiḳip ḳalmasliḳi üqün, limlar kiqik hanilarning sirtḳi temioƣa bekitilgənidi.
7 Yuḳirilioƣanseri muḳəddəshanining ətrapidiki kiqik hanilar kengiyip baroƣanidi; qünki muḳəddəshanining ətrapida ḳurulux boloƣanliḳtin bina egizligənseri hanilar kengəygən. Xu səwəbtin muḳəddəshanimu egizligənseri kengəygən. Təwəndiki ḳəwəttin yuḳiridiki ḳəwətkiqə otturidiki ḳəwət arḳiliḳ qiḳidioƣan pələmpəy bar idi.□
8 Mən muḳəddəshanining egiz ulluḳ supisi barliḳini kərdum; u ḥəm yenidiki kiqik hanilarning uli idi; uning egizliki toptooƣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi. □
9-10 Yenidiki hanilarning sirtḳi temining ḳelinliḳi bəx gəz idi. Muḳəddəshanining yenidiki kiqik hanilar bilən *kaḥinlarning* ḥujriliri ariliḳidiki box yərning kəngliki yigirmə gəz idi; bu box yər muḳəddəshanining ḥəmmə təripidə bar idi.
11 Yenidiki kiqik hanilaroƣa kirix eoƣizi bolsa box yərgə ḳaraytti; bir kirix eoƣizi ximaloƣa, yənə biri jənubḳa ḳaraytti. Supa üstidiki hanilarni qəridigən box yərning kəngliki bəx gəz idi.
12 Oƣərbkə jaylaxḳan, box yərgə ḳaraydioƣan binaning uzunluḳi yətmix gəz idi; binaning sirtḳi temining ḳelinliḳi bəx gəz; uning kəngliki toḳsan gəz idi.□

Ibadəthanining yənə bəzi təpsilatliri

13 Ḥeliḳi kixi muḳəddəshanining əzini əlqidi; uning uzunluḳi yüz gəz idi. Box yərning kəngliki *yüz gəz idi*, binaning tamliri ḳoxulup jəmiy kəngliki yüz gəz idi.
14 Muḳəddəshanining aldi təripi wə xərḳḳə jaylaxḳan ḥoylisining kəngliki yüz gəz idi. □
15-16 U *muḳəddəshanining* kəynidiki box yərgə ḳaraydioƣan binaning kənglikini, jümlidin u wə bu təripidiki karidorni əlqidi, yüz gəz qiḳti. Muḳəddəshanining «muḳəddəs jay»i bilən iqki «əng muḳəddəs jay»i wə sirtḳa ḳaraydioƣan dalini bolsa, yaoƣaq tahtaylar bilən bezəlgən; uning bosuoƣiliri, iqidiki üq jayning ətrapidiki rojəkliri ḥəm dəḥlizliri bolsa, bosuoƣisidin tartip ḥəmmə yər, poldin derizilərgiqə yaoƣaq tahtaylar bilən bezəlgən (derizilər əzi rojəklik idi).
17-18 Dalandin iqki «əng muḳəddəs jay»oƣiqə boloƣan torus, iqki wə sirtḳi «muḳəddəs jay»ning tamlirining ḥəmmə yeri kerub wə palma dərəhliri bilən əlqəmlik nəḳixləngənidi. Ḥər ikki kerub arisida bir palma dərihi nəḳixləngənidi; ḥərbir kerubning ikki yüzi bar idi. □
19 Kerubning insan yüzi bu tərəptiki palma dərihi nəḳixigə ḳaraytti; xir yüzi u tərəptiki palma dərihi nəḳixigə ḳaraytti; pütkül muḳəddəshanining *iqki* ḥəmmə təripi xundaḳ idi;
20 dalanning poldin tartip torusioƣiqə, xuningdək «muḳəddəs jay»ning tamlirioƣa kerublar wə palma dərəhliri nəḳix ḳilinoƣan.

□ **41:7 «muḳəddəshanining ətrapida ḳurulux boloƣanliḳtin bina egizligənseri hanilar kengəygən» —** muxu «ḳurulux» degən səz pütkül «Muḳəddəs Kitab»ta pəḳət bir ḳetimla tepilidu, xunga uning mənisini bekitix təs. Mumkinqiliki yənə barki, u «karidor» yaki «pələmpəy» degən mənidə. □ **41:8 «uning egizliki toptooƣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi» —** oḳurmənlərning esidə boliduki, «qong gəz» «bir gəzgə ḳoxuloƣan bir aliḳan» (525 millimetr etrapida) (40:5ni kərüng). □ **41:12 «binaning uzunluḳi yətmix gəz idi... uning kəngliki toḳsan gəz idi» —** bu binaning kəngliki wə uzunluḳi «iqki kəngliki» wə «iqki uzunluḳi»ni kərsətsə kerək. Shemimizda xundaḳ ḳiyas ḳilimiz. Baxḳa imkaniyitimu shemimizda kərsitilidu. Alimlar binaning ḳaysi yəlinixtə (tooƣrisioƣa, uzunisioƣa) orunlaxturuluxi tooƣruluḳ ikki pikirdə bar. □ **41:14 «xərḳḳə jaylaxḳan ḥoylisi» —** ibraniy tilida « xərḳḳə jaylaxḳan box yər». □ **41:17-18 «iqki wə sirtḳi «muḳəddəs jay»» —** demək, «muḳəddəs jay» wə «əng muḳəddəs jay».

21 «Muḳəddəs jay»ning ixik kexəkliri bolsa, tət qasiliḳ idi; «əng muḳəddəs jay» aldidiki ixik kexəklirimu ohxax idi.
22 «*Muḳəddəs jay*»*ning* egizliki üq gəz, uzunluḳi ikki gəz boloɣan ḳurbangaḥi yaoɣaqtin yasaloɣan; uning burjəkliri, yüzi wə tamlirining ḥəmmisi yaoɣaqtin yasaloɣan; ḥeliḳi kixi manga: «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidioɣan xirədur» — dedi.□
23 *Muḳəddəshanining* «muḳəddəs jay» ḥəm «əng muḳəddəs jay»ining ḥərbirining ḳox ḳanatliḳ ixiki bar idi.
24 Ḥərbir ḳanitining ikki ḳatlimi bar idi; bu ikki ḳatlam ḳatlinatti; bu tərəptiki ḳanitining ikki ḳatlimi bar idi; u tərəptikisiningmu ikki ḳatlimi bar idi.
25 Ularning üstigə, yəni «muḳəddəs jay»ning ixikliri üstigə, tamlarning üstini nəḳixligəndək, kerublar wə palma dərəhliri nəḳixləngənidi; sirtḳi dalanning aldida yaoɣaqtin yasaloɣan bir aywan bar idi.
26 Dalanning u wə bu təripidə rojəklər wə palma dərəh nəḳixliri bar idi. Muḳəddəshanining yenidiki kiqik hanilar wə aldidiki aywanning xəklimu xundaḳ idi.

42

Sirtḳi wə iqki ḥoyla arisioɣa jaylaxḳan kaḥinlarning өyliri •••• Shemilarni kərüng
1 U meni sirtḳi ḥoylioɣa, ximal təripigə apardi; u meni yənə «box yər»gə tutaxḳan, ibadəthanining ximaliy uduliɣa jaylaxḳan kiqik hanilaroɣa apardi.
2 Hanilarning jəmiy uzunluḳi yüz gəz idi; ularning kirix yoli ximaloɣa ḳaraytti; *hanilarning* jəmiy kəngliki əllik gəz idi.
3 Hanilar iqki ḥoylioɣa təwə yigirmə gəz kəngliktiki «box yər»gə ḳaraytti, xundaḳla sirtḳi ḥoylioɣa təwə «tax tahtayliḳ supa»ning udulida idi. Üq ḳəwətlik hanilarning karidorining bir təripidiki hanilar yənə bir təripidiki hanilarning udulida idi.
4 Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluḳta bir karidor bar idi. Hanilarning ixikliri ximaloɣa ḳaraytti; □
5 yuḳiridiki hanilar təwəndiki wə otturisidiki өylərdin tar idi; qünki karidorlar kөp orunni igiliwaloɣanidi.
6 Hanilar üq ḳəwətlik idi; biraḳ ḥoylioɣa tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmioɣaqḳa, üqinqi ḳəwəttiki hanilar astinḳi ḳəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi.□
7 Sirttiki hanilarning yenidiki, yəni ḥoylini hanilardin ayrip turidioɣan sirtḳi tamning uzunluḳi əllik gəz idi.
8 Sirtḳi ḥoylioɣa tutaxḳan hanilarning bolsa, jəmiy uzunluḳi əllik gəz idi; mana, muḳəddəshanioɣa ḳaraydioɣan təripining uzunluḳi yüz gəz idi.

□ **41:22 ««Muḳəddəs jay»ning egizliki üq gəz, uzunluḳi ikki gəz boloɣan ḳurbangaḥi yaoɣaqtin yasaloɣan…»** — bu «ḳurbangaḥ» bəlkim ḳurbanliḳlarning өzi üqün əməs, bəlki Pərwərdigarning aldida «muḳəddəs nan» ḳoyulux üqün yasilidu; qünki ahirida «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidioɣan xirədur» deyilidu. □ **42:4 «Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluḳta bir karidor bar idi»** — biz muxu yərdə grek tərjimisi (LXX) wə «Pexitta»ning tekistigə əgixip, «yüz gəz» dəp tərjimə ḳilimiz. **«… Hanilarning ixikliri ximaloɣa ḳaraytti»** — pütün ayəttiki əyni tekistni qüxinix təs. Mumkinqliki barki, ḥər ḳəwəttə ikki karidor bar; xuning bilən ḥərbir hana karidoroɣa, yəni «ximaloɣa» ḳaraytti. □ **42:6 «…ḥoylioɣa tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmioɣaqḳa, üqinqi ḳəwəttiki hanilar astinḳi ḳəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi»** — bu jümlining mənisini ibariniy tilida qüxinix təs. Binadiki tüwrüklərning ḳandaḳ orunlaxturuloɣanliḳi enik əməs.

9 Bu hanilar astida, sirtqi ḥoylidin kiridioɣan, xərq tərəpkə qaraydioɣan bir kirix yoli
bar idi.□
10 Ibadəthanining jənubiy təripidə, xərqiy təripigə qaraydioɣan iqki ḥoylidiki
tamning kəngliki bilən təng boloɣan, «box yər»gə tutaxqan, ibadəthanining əzigə
qaraydioɣan hanilar bar idi;
11 Ularning aldidimu bir karidor bar idi; ular ximaloɣa qaraydioɣan hanilaroɣa
ohxaytti. Ularning uzunluqi wə kəngliki, barliq qiqix yolliri, xəkli wə ixikliri ohxax
idi.
12 Jənubqa qaraydioɣan bir yürüx hanilarning ixiki aldidiki karidorning bexida bir
kirix yoli bar idi; bu kirix yolimu xərqqə qaraydioɣan tamning yenida idi.
13 Wə u manga: «*ibadəthanining ḥoylidiki* «box yər»gə tutaxliq bu ximaliy wə jənubiy
yürüx hanilar bolsa, muqəddəs hanilardur; Pərwərdigaroɣa yeqinlixalaydioɣan
kaḥinlar xu yərlərdə «əng muqəddəs ḥədiyələr»ni yəydu. Ular xu yərlərdə «əng
muqəddəs ḥədiyələr»ni, yəni axliq ḥədiyələrni, gunaḥ qurbanliqlirini wə itaətsizlik
qurbanliqlirini qoyidu; qünki xu yərlər muqəddəstur.
14 Kaḥinlar Huda aldioɣa kirgəndin keyin, ular «muqəddəs jay»din biwasitə sirtqi
ḥoylioɣa qiqmaydu, bəlki xu yərgə hizmət kiyimini selip qoyidu, qünki bu kiyimlər
muqəddəstur. Ular pəqət baxqa kiyimlərni kiyip, andin jamaət turoɣan yərgə qiqidu»
— dedi.□
15 U xundaq qilip ibadəthanining iqki kəlimini əlqigəndin keyin, u meni xərqqə
qaraydioɣan dərwzidin qiqardi wə ətrapidiki tamni əlqidi.
16 U xərqiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qiqti. □
17 U ximaliy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qiqti.
18 U jənubiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qiqti.
19 U oɣarbiy təripigə burulup, əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qiqti.
20 U tət təripini əlqidi; ətrapida awam bilən pak-muqəddəs boloɣan jaylarni ayrip
turidioɣan, uzunluqi bəx yüz *hada*, kəngliki bəx yüz *hada* tam bar idi.□

43

Pərwərdigarning xan-xəripi Yerusalemoɣa qaytip kelidu

1 U meni dərwazioɣa, yəni xərqqə qaraydioɣan dərwazioɣa apardi;
2 Mana, Israilning Hudasining xan-xəripi xərq tərəptin kəldi; Uning awazi uluoɣ
sularning xarqirioɣan sadasidək idi; yər yüzi uning xan-xəripi bilən yorutuldi.
3 Mən kərgən bu alamət kərünüx bolsa, u xəḥərni ḥalak qilixqa kəlgən qetimda
kərgən alamət kərünüxtək boldi; alamət kərünüxlər yənə mən Kewar dəryasi boyida
turup kərgən alamət kərünüxtək boldi; mən düm yiqildim. ■
4 Pərwərdigarning xan-xəripi xərqqə qaraydioɣan dərwaza arqilik ibadəthanioɣa
kirdi;

□ **42:9 «… sirtqi ḥoylidin kiridioɣan, xərq tərəpkə qaraydioɣan bir kirix yoli bar idi»** — bu binadin iqki ḥoylioɣa kiridioɣan bir yolmu bolux kerək (13-, 14-ayət wə 44:19-ayətnimu kərüng). □ **42:14 «Kaḥinlar … xu yərgə hizmət kiyimini selip qoyidu…»** — «xu yər» yuqirida təswirləngən «yürüx hanilar»ni kərsitix kerək (44:19-ayətnimu kərüng). Iqki ḥoylining əzidə kiyim-keqəkni almaxturux muwapiq əməstur. □ **42:16 «U xərqiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qiqti»** — ibadəthanidiki «sirtqi ḥoyla»ning uzunluqi wə kəngliki bəx yüz gəz idi (ḥesablaxqa asan bolsun üqün shemilarni kərüng). Buningoɣa qarioɣanda, sirtqi ḥoyla temining sirtida yənə bir qong tosma tam bolsa kerək. Xundaq boloɣanda, bu ibadəthana intayin qong boloɣan bolidu. Təhminən uzunluqi wə kəngliki bir kilometrdin exixi mumkin. Grek tərjimisi (LXX)ning tekisttə «bəz yüz gəz» deyilidu. □ **42:20 «U tət təripini əlqidi… uzunluqi bəx yüz (hada), kəngliki bəx yüz (hada) tam bar idi»** — 16-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **43:3** Əz. 1:4; 8:4

5 Roh meni kətürüp, iqki ḥoylioɣa apardi; mana, Pərwərdigarning xan-xəripi
ibadəthanini toldurdi.□ ■
6 Ḥeliḳi kixi yenimda turoɣanda, ibadəthanining iqidin Birsining səzligən awazini
anglidim;
7 U manga: — I insan ooɣli, bu Mening təhtim selinoɣan jay, Mən ayaoɣ basidioɣan,
Mən Israillar arisida mənggügə turidioɣan jaydur; Israil jəmətidikilər — ularning
əzliri yaki padixaḥliri buzuḳluḳi bilən yaki «yuḳiri jaylar»da padixaḥning jəsətliri
bilən Mening pak-muḳəddəs namimni yənə ḥeq buloɣimaydu. □ ■
8 Ular əz bosuoɣisini Mening bosuoɣimning yenioɣa, ixik kexikini Mening ixik
kexikimning yenioɣa saloɣan, ular bilən Meni pəḳət bir tamla ayrip turatti, ular
Mening pak-muḳəddəs namimni yirginqlikliri bilən buloɣioɣan. Xunga Mən oɣəzipim
bilən ularni yoḳitiwəttim.
9 Əmdi ḥazir ular buzuḳluḳini, padixaḥlarning jəsətlirini Məndin yiraḳ ḳilsun; wə
Mən ular arisida mənggügə turimən.
10 — Əmdi sən, i insan ooɣli, Israil jəmətining əz ḳəbiḥlikliridin hijalət boluxi üqün
bu əyni ularoɣa kərsitip bərgin; ular kallisida ibadəthanini əlqəp baḳsun.
11 Əgərdə ular əz ḳiloɣanliridin hijil bolsa, əmdi sən muxu əyning xəklini, uning
selinixini, qiḳix yollirini, kirix yollirini wə barliḳ layiḥisini wə barliḳ bəlgilimilirini,
— xundaḳ, barliḳ xəklini wə barliḳ ḳanunlirini ayan ḳilip bərgin; ularning pütkül
xəklini esidə tutuxi ḥəm uning bəlgilimilirigə əməl ḳilixi üqün, uni ularning kəz
aldioɣa yazoɣin.
12 Ibadəthanining ḳanuni xundaḳ bolidu: U turoɣan taoɣning qoḳḳisining bekitilgən
pasiloɣiqə boloɣan dairisi «əng muḳəddəs» bolidu; mana, bu ibadəthanining
ḳanunidur.

Ibadəthanida ḳilidioɣan ibadətning bəlgilimiliri — ḳurbangaḥ •••• Shemini kərüng

13 Ḳurbangaḥning «*qong* gəz»də əlqəngən əlqəmliri xundaḳ idi: — bu gəz bolsa bir
gəz ḳoxuloɣan bir aliḳan bolidu. Ḳurbangaḥning ətrapidiki ulining egizliki bir gəz,
kəngliki bir gəz, ətrapidiki girwiki bolsa bir aliḳan idi. Mana bu ḳurbangaḥning uli
idi. □
14 Uning ulidin astinḳi təkqigiqə ikki gəz, kəngliki bir gəz idi; bu «kiqik təkqə»din
«qong təkqə»giqə tət gəz, kəngliki bir gəz idi;
15 ḳurbangaḥning ot supisining egizliki tət gəz idi; ot supisida tət münggüz qoḳqiyip
qiḳip turatti.
16 Ḳurbangaḥning ot supisining uzunluḳi on ikki gəz, kəngliki on ikki gəz bolup, u
tət qasiliḳ idi.
17 Yuḳiri təkqigiqimu tət qasiliḳ idi, uzunluḳi on tət gəz, kəngliki on tət gəz;
ətrapidiki girwiki bolsa yerim gəz idi; astining kəngliki bir gəz idi; uningoɣa
qiḳidioɣan pələmpiyi xərḳḳə ḳaraytti.
18 U manga xundaḳ dedi: — I insan ooɣli, Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: Bu
ḳurbangaḥ üstigə kəydürmə ḳurbanliḳlarni sunux wə üstigə ḳan sepix üqün uni
yasioɣan künidə, xular uning bəlgilimiliri bolidu: —

□ **43:5 «Roḥ meni kətürüp,...»** — Hudaning Muḳəddəs Roḥi, əlwəttə. ■ **43:5** Əz. 3:14, Əz. 11:24 □ **43:7 «padixaḥlarning jəsətliri bilən Mening pak-muḳəddəs namimni yənə ḥeq buloɣimaydu»** — Israillar ḳədimki zamanlarda bəlkim padixaḥlirini «yuḳiri jaylar»da dəpnə ḳilip xu yərlərni tawapgaḥlar ḳiliwaloɣan. Bəzi alimlar «jəsətliri»ni «abidə taxliri» dəp tərjimə ḳilidu. ■ **43:7** Yər. 16:18 □ **43:13 «Mana bu ḳurbangaḥning uli idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḳurbangaḥning egizliki təwəndə: —...»

19 sən Lawiy ḳəbilisidin boloɣan, yəni Mening hizmitimdə bolux üqün Manga yeḳinlixidioɣan Zadok nəslidikilərdin boloɣan kaḥinlaroɣa gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə yax bir torpaḳni berisən;
20 sən uning ḳenidin azraḳ elip ḳurbangaḥning münggüzlirigə, qong təkqining tət burjikigə ḥəm ətrapidiki girwəkliri üstigə sürisən; xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɣa kafarət ḳilisən.□
21 Sən gunaḥ ḳurbanliḳi boloɣan torpaḳni elip uning jəsitini «muḳəddəs jay»ning sirtida boloɣan, ibadəthanidiki alaḥidə bekitilgən jayda kөydürisən;
22 ikkinqi künidə sən gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə bejirim bir tekini sunisən; ular ḳurbangaḥni torpaḳ bilən paklanduroɣandək tekə bilən uni paklaydu.
23 Sən uni pakliɣandin keyin, sən bejirim yax bir torpaḳ, ḳoy padisidin bejirim bir ḳoqḳarni sunisən;
24 sən ularni Pərwərdigarning aldioɣa sunisən; kaḥinlar ularning üstigə tuz sepidu wə ularni Pərwərdigaroɣa atap kөydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunidu.
25 Yəttə kün sən ḥər küni gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekini sunisən; ular bejirim yax bir torpaḳni, ḳoy padisidin bejirim bir ḳoqḳarnimu sunidu.
26 Ular yəttə kün ḳurbangaḥ üqün kafarət ḳilip uni paklaydu; xuning bilən ular uni pak-muḳəddəs dəp ayriydu.
27 Bu künlər tügigəndə, səkkizinqi küni wə xu kündin keyin, kaḥinlar silərning kөydürmə ḳurbanliḳliringlarni wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliringlarni ḳurbangaḥ üstigə sunidu; xuning bilən Mən silərni ḳobul ḳilimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

44

Kaḥinlar wə ularning wəzipiliri, imtiyazliri

1 Wə u meni ibadəthanining xərḳḳə ḳaraydioɣan dərwazisioɣa apardi; u etiklik idi.
2 Pərwərdigar manga: — Bu dərwaza etiklik turidu; u eqilmaydu, ḥeqkim uningdin kirməydu; qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi uningdin kirgən; xunga u etiklik ḳalidu.
3 Pəḳət xaḥzadə, xaḥzadilik süpiti bilən xu dərwazining *karidorida* olturup Pərwərdigar aldida nan yeyixkə bolidu; u *dərwaznining* dalinidin kiridu wə xu yoldin qiḳidu, — dedi.□
4 U meni ximaliy dərwazidin qiḳirip ibadəthanining aldioɣa apardi; mən kөrdum, mana, Pərwərdigarning xan-xəripi Pərwərdigarning өyini toldurdi; mən düm yiḳildim.□
5 Pərwərdigar manga xundaḳ dedi: — Insan ooɣli, Mening sanga Pərwərdigarning өyining barliḳ bəlgilimiliri ḥəm ḳanunliri tooɣruluḳ eytidioɣanlirimning ḥəmmisini kөngül ḳoyup kөzüng bilən kөr, ḳuliḳing bilən angla; ibadəthanining kirix yoli wə muḳəddəs jayning qiḳix yollirini kөngül ḳoyup esingdə tut.
6 Andin asiylaroɣa, yəni Israil jəmətigə xundaḳ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Yirginqlik ḳilmixliringlaroɣa boldi bəs, i Israil jəməti!
7 Silər barliḳ yirginqlik ḳilmixliringlardin sirt, Manga nan, ḳurbanliḳ meyi wə ḳenini sunoɣininglarda, silər yat adəmlərni, ḳəlbidə hətnə ḳilinmioɣan, tenidə hətnə ḳilinmioɣanlarni mening muḳəddəs jayimda, yəni Mening өyümdə turup uni buloɣaxḳa kirgüzdunglar; ular əḥdəmni buzdi.

□ **43:20 «xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɣa kafarət ḳilisən»** — «kafarət ḳilix» tooɣruluḳ «Law.» 1:3 wə izaḥatni, xundaḳla «Təbirlər»nimu kөrüng. □ **44:3 «u dərwaznining dalinidin kiridu…»** — demək, xaḥzadə xərḳiy dərwazining karodorioɣa ḥoyla arḳiliḳ dalandin ətüp kiridu. Nan yegəndin keyin u xu yol bilən qiḳip ketidu. □ **44:4 «Pərwərdigarning өyi»** — pütkül ibadəthanini kөrsitidu.

8 Silər Mening pak-muqəddəs nərsilirimgə məs'uliyət bilən sadiq bolmay, bəlki
muqəddəs jayimda özünglarning ornioƣa məs'ul boluxƙa *yat adəmlərni* ixƙa
ƙoydunglar».
9 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Israil arisida turoƣan yat adəmlərdin, yəni
ƙəlbidə hətnə ƙilinmioƣan, tenidə hətnə ƙilinmioƣan ƕərƙandaq yat adəmning
Mening muqəddəs jayimoƣa kirixigə bolmaydu
10 lekin Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraqlixip azoƣan, məbudlirioƣa
intilgən Lawiy jəmətidikilər öz ƙəbiƕlikining jazasini tartidu; □
11 ƕalbuki, ular yənila muqəddəs ornumda, öy dərwazilirida nazarətqilik ƙilidioƣan
wə öy hizmitidə bolidioƣan hizmətkarlar bolidu; ular həlq üqün köydürmə wə baxƙa
ƙurbanliqlarni soyidu; ular həlqning hizmitidə bolup ularning aldida turidu. □
12 Əmma həlq məbudlirioƣa qoqunoƣanda, ular həlqning xu ixlirida, ularning hizmi-
tidə boloƣanliqi, xuning bilən Israil jəmətini ƙəbiƕlikkə elip baridioƣan putlikaxang
boloƣanliqi tüpəylidin, xunga Mən ularoƣa ƙolumni kətürüp ƙəsəm iqkənmənki, —
dəydu Rəb Pərwərdigar, — ular ƙəbiƕlikining jazasini tartidu.
13 Xunga ular Mən üqün kaƕinliq wəzipisini ətəxkə Mening yenimoƣa yeƙin
kəlməydu, yaki Mening muqəddəs nərsilirimgə, «əng muqəddəs» nərsilirimgə
yeƙin kəlməydu; ular bəlki öz hijalitini wə yirginqlik ƙilmixlirining jazasini tartixi
kerək.
14 Biraq Mən ularni öyning özining mulazimitigə, uning barliq hizmitigə wə uningda
ƙilinidioƣan barliq ixlaroƣa məs'ul ƙilimən.

Zadok jəmətidiki Hudaoƣa sadiq boloƣan kaƕinlar tooƣrisida

15 Biraq Israil Məndin ezip kətkəndə, Öz muqəddəs jayimoƣa ƙaraxƙa sadiq kaƕinlar,
yəni Lawiylar boloƣan Zadokning əwladilir — ular hizmitimdə boluxƙa yenimoƣa
yeƙin kelidu; ular ƙurbanliqilarning meyini wə ƙenini sunuxƙa Mening aldimda
turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 Ular muqəddəs jayimoƣa kiridu, Mening hizmitimdə boluxƙa dastihinimoƣa yeƙin
kelidu; ular Mening tapxuruqumoƣa məs'ul bolidu.
17 Wə xundaq boliduki, ular iqki ƕoyla dərwaziliridin kirgəndə, kanap kiyimni kiyixi
kerək; iqki ƕoyla dərwazilirida yaki muqəddəshana aldida hizməttə boloƣanda,
ularda ƕərƙandaq yungdin boloƣan nərsə bolmaydu;
18 bexioƣa kanaptin tikilgən səllə, belining töwinigə kanaptin tambal kiyidu; ular
adəmni tərlitidioƣan ƕeqƙandaq nərsini kiyməsliki kerək. □
19 Ular həlqning aldioƣa sirtqi ƕoylioƣa qiqƙanda, ular hizmət kiyimlirini seliwetip,
ularni muqəddəs «kiqik hanilar»oƣa ƙoyup ƙoyidu; ular həlqning bu kiyimlirining
pak-muqəddəslikigə tegip ketip ziyanoƣa uqrimasliqi üqün baxƙa kiyimlərni kiyixi

---

□ **44:10 «… Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraqlixip azoƣan, məbudlirioƣa intilgən Lawiy jəmətidikilər öz ƙəbiƕlikining jazasini tartidu» —** Lawiy jəmətidikilər, yəni Lawiylarning muqəddəs ibadəthanining hizmiti üqün alaƕidə məs'uliyiti boloƣan. Təpsilatliri Təwratning «Misirdin qiqix», «Lawiylar» wə «Qəl-bayawandiki səpər» degən ƙismilardin tepilidu. □ **44:11 «muqəddəs ornum» —** muxu yərdə «muqəddəs jay» əməs, bəlki pütkül ibadəthanini kərsətsə kerək. □ **44:18 «ular adəmni tərlitidioƣan ƕeqƙandaq nərsini kiyməsliki kerək» —** «tərlitidioƣan» yaki «tər aqquzidioƣan» kiyim kaƕinlar üqün bolmaydu. Oqurmənlərning esidə boliduki, Adəm'atimiz gunaƕ sadir qiloƣandin keyin, Huda uningoƣa: «Sən pexanəngdin tər aqquzuxung bilən neningni yəysən» dəp lənət qiloƣanidi. Hudaning hizmiti Uning iltipati, küq-ƙudriti bilən qilinmisa bolmaydu; Hudaning nijatida yaki hizmitidə adəmning öz «tirixqanliqi», yaki insaniyətning gunaƕini əslitidioƣan «aqquzoƣan tər»ining ƕeq orni yoq.

kerək. □
20 Ular qaqlirini qüxürüwətməsliki, yaki qaqlirini uzun қoyuwətməsliki lazim; ular pəқət қisқa qaq қoyuxi kerək.
21 Iqki ҳoylioɳa kirgəndə ҳeqқaysi kaҳin xarab iqməsliki kerək.
22 Ular tul yaki ajraxқan ayalni өz əmrigə almasliқi kerək; ular Israil nəslidin boloɳan pak қizni, yaki kaҳindin tul қaloɳan ayalni elixқa bolidu.■
23 Ular həlқimgə pak-muқəddəs bilən addiyning pərқini өgitidu, ularoɳa ҳalal bilən ҳaramni қandaқ pərқ etixni kərsitidu.
24 Ərz-dəwalarda ular ҳөküm qiқirix ornida bolidu; ular bularning üstigə өz ҳөkümlirim boyiqə ҳөküm qiқiridu; Mən bekitkən barliқ ҳeyt-bayramlirim tooɳrisidiki қanun-bəlgilimilirimni tutidu; ular Mening «xabat kün»lirimni pak-muқəddəs dəp ətiwarlixi kerək.
25 Өzini napak қilmasliқi üqün ular өlükning yenioɳa ҳeq barmasliқi kerək; ҳalbuki, өlgən atisi, anisi, ooɳli, қizi, aka-ukisi yaki eri yoқ aqa-singlisi üqün ular өzini napak қilixқa bolidu.
26 Өzini paklanduroɳandin keyin, uningoɳa yənə yəttə kün sanilixi kerək;
27 u muқəddəs jayoɳa kirgəndə, yəni muқəddəs jayda hizmättə boluxқa iqki ҳoylioɳa kirgən xu künidə, u өzi üqün gunaҳ қurbanliқini sunuxi kerək, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
28 Bu ularoɳa miras bolidu: — Mən Өzüm ularoɳa miras bolimən; silər ularoɳa Israil zeminidin ҳeqқandaқ igilikni təқsim қilmaysilər; Mən ularning igiliki bolimən. ■
29 Ular axliқ ҳədiyə, gunaҳ қurbanliқi wə itaətsizlik қurbanliқliridin yəydu; Israilda məhsus Hudaoɳa ataloɳan ҳərқandaқ nərsə ularningki bolidu.
30 Tunji qiққan ҳərқandaқ məhsulatlarning esili, barliқ wə ҳərқandaқ «kətürmə ҳədiyə»lər kaҳinlar üqün bolidu. Silər *arpa-buoɳdiyinglarning* ҳosulining tunji hemirini kaҳinoɳa təқdim қilixinglar kerək; xuning bilən bəht-bərikət өyünglərgə ata қilinidu. □ ■
31 Kaҳinlar өzlügidin өlgən, yaki yirtқuqlar booɳup қoyoɳan ҳeqқandaқ ҳaywan yaki uqar-қanatlardin yeyixkə bolmaydu.■

45

Zemindin Pərwərdigaroɳa atap «kətürmə ҳədiyə» boloɳan parqə yər •••• 44:30-izaҳat, shemini wə həritini kərüng

1 Silər zeminni miras қilip bəlüx üqün qək taxlap təқsim қiloɳininglarda, silər «kətürmə ҳədiyə» süpitidə zemindiki muқəddəs bir ülüxni Pərwərdigaroɳa atap sunisilər. Uning uzunluқi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə ming *hada* bolidu. Bu parqə yər ҳər tərəptiki qigrisioɳiqə muқəddəs ҳesablinidu. □

□ **44:19 «Ular həlқning bu kiyimlirining pak-muқəddəslikigə tegip ketip ziyanoɳa uqrimasliқi üqün baxқa kiyimlərni kiyixi kerək» —** oқurmənlərning esidə boliduki, Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə addiy puқralarning kaҳinlarning hizmət kiyimlirigə tegix ҳoқuқi yoқ idi. Ular təgküqi bolsa Hudaning jazasioɳa uqraytti. Xunga bu bəlgilimə puқralarni қooɳdax üqün idi. Biz «қoxumqə səz»imizdimu yengi ibadəthanidiki kaҳinlar wə wəzipiliri üstidə tohtilimiz. ■ **44:22** Law. 21:13,14 ■ **44:28** Qəl. 18:20; Қan. 18:1 □ **44:30 ««kətürmə ҳədiyə»lər» —** Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə bəzi қurbanliқlardin wə Hudaoɳa ataloɳan bəzi baxқa ҳədiyələrdin «kətürmə ҳədiyə»lərni məhsus kaҳinlar üqün ayrix kerək idi («Mis.» 25:2-3ni kərüng). ■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Qəl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8 □ **45:1 «uzunluқi yigirmə bəx ming hada» —** təhminən 78 kilometr. Baxқa birhil tərjimisi «uzunluқi yigirmə bəx ming gəz» — (yəni 13 kilometr) **«kəngliki yigirmə ming hada» —** təhminən 63 kilometr. Biz muxu yərdə grek tilidiki LXX tərjimisigə əgiximiz. Baxқa birhil tərjimisi «uzunluқi yigirmə ming gəz» — (yəni 10.5 kilometr).

2 U yərdin bəx ming *hada* uzunluqtiki, bəx ming *hada* kəngliktiki tət qasilik yər
muqəddəs jayoɣa ayrilidu; uning ətrapida box yər bolux üqün əllik gəzlik kəngliktiki
yər bəlünidu. □
3 Bu ülüxtin sən uzunluki yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* boloɣan
yərni əlqəp bəlisən; buning iqi muqəddəs jay, əng muqəddəs jay bolidu.
4 Bu yər zeminning muqəddəs ülüxi bolidu; u muqəddəs jayning hizmitidə boloɣan,
yəni Pərwərdigarning hizmitidə boluxqa yenioɣa yekin kelidioɣan kahinlar üqün
bolidu; u ularning əyliri üqün, xundaqla muqəddəs jayning orunlixixi üqün
muqəddəs orun bolidu.
5 Uningdin sirt yənə uzunluki yigirmə bəx ming gəz, kəngliki on ming gəz boloɣan
yər, əyning hizmitidə bolidioɣan Lawiylarning igiliki, yəni əzliri turidioɣan xəhərliri
üqün bolidu.
6 Silər bu «kətürmə hədiyə» boloɣan muqəddəs ülüxning yenidin xəhər üqün
kəngliki bəx ming *hada*, uzunluki yigirmə bəx ming *hada* yərni bəlüp bekitisilər. Bu
pütkül Israil jəməti üqün bolidu. □7 Xahzadining ülüxi bolsa, bu muqəddəs ülüxning
ikki təripigə tutixidu, xundaqla xəhərgə təwə jayning ikki təripigə tutixidu, yəni
oɣərbiy təripi oɣərbkə qaraydioɣan, xərq təripi xərqqə qaraydioɣan ikki parqə yər
bolidu; bu parqə yərlərning jəmiy uzunluki qəbililərning ülüxining uzunluki bilən
parallel bolidu.
8 Bu yər xahzadining Israil zeminidiki igiliki bolidu; wə Mening xahzadilirim
həlqimni yənə heq əzməydu; zemin Israil jəmətigə, qəbililiri boyiqə bəlüp təqsim
qilinidu.
9 Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Boldi bəs, i Israil xahzadiliri! Jəbir-
zulum wə bulang-talangni əzünglardin neri qilip, tooɣra həküm qikirip adalət
yürgüzünglar; Mening həlqimni qayta yeridin həydiwətküqi bolmanglar, — dəydu
Rəb Pərwərdigar.
10 Silərdə tooɣra mizan, tooɣra əfah, tooɣra «bat» bolsun. □ ■
11 «Əfah» wə «bat» bolsa bir əlqəm bolsun; xuning bilən bat homirning ondin birigə,
əfah homirning ondin birigə barawər bolsun; homir bolsa ular ikkisi üqün əlqəm
bolsun. □
12 Bir xəkəl bolsa yigirmə «gərah» bolsun. Yigirmə xəkəl, yigirmə bəx xəkəl, on bəx
xəkəl qoxulup silərgə «mina» bolidu.□ ■

Xahzadə üqün «kətürmə hədiyə»

13 Bu silərning *xahzadə üqün* «kətürmə hədiyə»nglar bolidu; bir «homir» buoɣdaydin
altidin bir əfah buoɣday, bir «homir» arpidin altidin bir əfah arpa sunisilər;
14 zəytun meyi bolsa, «bat» bilən əlqinidu, hərbir «kor»din ondin bir bat sunisilər
(bir «kor» on «bat» yaki bir «homir» bolidu, qünki on bat bir homir bolidu).

□ **45:2 «U yərdin bəx ming hada uzunluqtiki, bəx ming hada kəngliktiki tət qasilik yər muqəddəs jayoɣa ayrilidu»** — ibraniy tilida «U yərdin bəx ming hada uzunluqta, bəx ming hada kəngliktə tət qasilik yər muqəddəs jayoɣa ayrilidu» deyilidu. □ **45:6 «xəhər üqü»** — yəni Yerusalem üqün. **«kəngliki bəx ming hada, uzunluki yigirmə bəx ming hada» — yaki «kəngliki bəx ming gəz, uzunluki yigirmə bəx ming gəz».** □ **45:10 «əfah»** — quruq nərsilərgə əlqəm idi, təhminən 27 litr idi. **«bat»** — suyuq nərsilərgə əlqəm, əfahqa barawər bolup 27 litr idi. ■ **45:10** Law. 19:35,36 □ **45:11 «bat homirning ondin birigə, əfah homirning ondin birigə barawər bolsun»** — «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» idi — təhminən 220-300 litr. □ **45:12 «xəkəl»** — kümüxning (yaki altunning) əlqimi bolup, 11.4 gramoɣa barawər idi. **«mina»** — (yaki «manəh») birhil tənggə, 60 xəkəlgə barawər idi. Əmdi nemixqa uning muxu yərdə «20, 25 wə 15 xəkəl»gə bəlünüxini anqə bilməymiz. Bəlkim muxu bəlünüxi birhil aldamqilikning aldini elix üqün boluxi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47

15 Israilning süyi mol yaylaqliridin, ḥər ikki yüz tuyaq padiƣa birdin pahlan sunisilər
— bular bolsa, «axliq ḥədiyə», «køydürmə qurbanliq», «inaqliq qurbanliq»lar bolup,
Israillar üqün kafarət qilix üqün bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 Zemindiki həlqning ḥəmmisining Israilning xaḥzadisigə sunƣan bu «kətürmə
ḥədiyə»gə təḥpisi bolidu.
17 Xaḥzadining wəzipisi bolsa, ḥeytlərgə, «yengi ay»larƣa, «xabat kün»lərgə,
jümlidin Israil jəmətining barliq «ibadət sorun»liriƣa køydürmə qurbanliqlar, axliq
ḥədiyələr wə xarab ḥədiyələrni təminləxtin ibarət; Israil jəməti üqün kafarət
elip kelidiƣan gunaḥ qurbanliqi, axliq ḥədiyə, køydürmə qurbanliq wə inaqliq
qurbanliqlirini təminligüqi dəl xu bolidu.

Ḥeyt-bayramlar tooƣruluq bəzi bəlgilimilər

18 Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Birinqi ayning birinqi künidə sən bejirim yax
bir torpaqni alisən, uning bilən sən muqəddəs jayni paklaysən.
19 Kaḥin bu gunaḥ qurbanliqining qenidin elip ibadəthanining ixik kexəklirigə,
qurbangaḥning yuqiri təkqisidiki tət burjəkkə wə iqki ḥoylining dərwazisining kirix
yolining kexəklirigə süridu;
20 xuningdək yoldin azƣanlar yaki nadanlar üqün sən xu ayning yəttinqi künidə
ohxax ix qilixing kerək; xuning bilən sən ibadəthana üqün kafarət qilisən.

21 Birinqi ayning on tətinqi künidə silər «ətüp ketix» ḥeyti, yəttə künlük bir ḥeytni
ətküzisilər; petir nanni yeyix kerək. ■
22 Xu küni xaḥzadə əzi wə zemindiki barliq həlq üqün gunaḥ qurbanliqi süpitidə bir
torpaqni sunidu.
23 Ḥeytning yəttə künining ḥərbiridə u Pərwərdigarƣa køydürmə qurbanliqni, yəni
yəttə künning ḥərbiridə yəttə torpaq wə yəttə qoqqarni, ḥəmmisini bejirim ḥalda
sunidu; ḥər küni gunaḥ qurbanliqi üqün bir tekini sunidu.
24 U ḥərbir torpaqqa bir əfaḥ axliq ḥədiyəni, ḥərbir qoqqarƣa bir əfaḥ axliq ḥədiyəni
qoxup sunidu; ḥərbir əfaḥ unƣa u bir hin zəytun meyini qoxup sunidu. □
25 Yəttinqi ayning on bəxinqi künidə baxlanƣan ḥeytta, ḥeytning yəttə künining
ḥərbiridə u muxundaq gunaḥ qurbanliqliri, køydürmə qurbanliqlar, axliq
ḥədiyələrni wə zəytun meyi qatarliqlarni ohxax sunuxi kerək.□ ■

46

«Xabat kün»liri wə «yengi ay»lar

1 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Iqki ḥoylining xərqqə qaraydiƣan dərwazisi
altə «ix küni»də etiklik bolidu; biraq xabat künidə u eqilidu; wə «yengi ay» boluƣan
künliridə u eqilidu. □
2 Xaḥzadə sirttin xu dərwazining dalinining yoli bilən kiridu, u kirix eƣizining
kexək temi tüwidə turidu; kaḥinlar bolsa uning üqün køydürmə qurbanliqini, inaqliq
qurbanliqlirini sunidu; u dərwazining bosuƣisida səjdə qilidu andin qiqidu; biraq
dərwaza kəqkiqə etilməydu.

■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Qəl. 9:3; 28:16,17; Qan. 16:1 □ **45:24 «bir hin zəytun meyini» —** «bir hin» bəlkim təhminən 6 litr. □ **45:25 «Yəttinqi ayning on bəxinqi künidə baxlanƣan ḥeyt» —** yəni «kəpilər ḥeyti» yaki «kəpə tikix ḥeyti» ■ **45:25** Law. 23:33; Qəl. 29:12; Qan. 16:13 □ **46:1 «xabat küni» —** oqurmənlərning esidə barki, «xabat küni» xənbə küni, dəm elix künidur.

3 Zemindiki həlqmu xabat künliridə wə «yengi ay»larda xu dərwazining kirix eoɳizining tüwidə turup Pərwərdigar aldida səjdə qilidu.
4 Xabat künidə xaɦzadə Pərwərdigaroɳa sunoɳan qurbanliq bolsa altə bejirim pahlan, bir bejirim qoqqar bolidu.
5 Buloɳa qoxulidioɳan axliq ɦədiyələr qoqqaroɳa bir əfaɦ, pahlanloroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ɦərbir əfaɦ unoɳa u bir hin zəytun meyini qoxup sunidu.
6 «Yengi ay»ning künidə u sunoɳan qurbanliq yax bir bejirim torpaq, altə pahlan, bir qoqqar bolidu; ularning ɦəmmisi bejirim bolidu.
7 Buloɳa axliq ɦədiyələrni quxup sunidu; torpaqqa bir əfaɦ, qoqqaroɳa bir əfaɦ, pahlanloroɳa qamining yetixiqə bolidu; ɦərbir əfaɦ unoɳa bir hin zəytun meyini qoxup sunidu.
8 Xaɦzadə kirgəndə, dərwazining dalini bilən kiridu, wə xu yol bilən qikidu.
9 Zemindiki həlq ɦeyt künliridə bekitilgən «ibadət sorun»liroɳa Pərwərdigar aldioɳa kirgəndə, səjdə qilixqa ximaliy dərwazidin kirgən kixi jənubiy dərwazidin qikidu; jənubiy dərwazidin kirgən kixi ximaliy dərwazidin qikidu; u kirgən dərwazidin qikmaydu, bəlki udulioɳa mengip qikidu.
10 Həlq kirgəndə xaɦzadə ular bilən billə kiridu; ular qikqanda, billə qikidu.
11 Ɦeyt-bayramlarda wə «ibadət sorun»lirida bolsa, u qoxumqə sunoɳan axliq ɦədiyələr torpaqqa bir əfaɦ, qoqqaroɳa bir əfaɦ, pahlanloroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ɦərbir əfaɦ unoɳa u bir hin zəytun meyini qoxup sunidu.
12 Xaɦzadə Pərwərdigaroɳa halis kəydürmə qurbanliqni yaki halis inaqliq qurbanliqlirini sunmaqqi bolsa, əmdi xərqqə qaraydioɳan dərwaza uning üqün eqilidu; xabat künidə qiloɳandək, u əz kəydürmə qurbanliqini wə inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u qaytip qikidu; qikqandin keyin dərwaza etilidu.

13 Ɦər kündə sən Pərwərdigaroɳa kəydürmə qurbanliq süpitidə bir yaxliq bejirim pahlanni sunisən; sən ɦər ətigini təyyarlap berisən.
14 Ɦər ətigəndə sən uningoɳa qoxup axliq ɦədiyə, yəni undin altidin bir əfaɦ wə unni maylaxqa zəytun meyidin üqtin bir ɦin təyyarlaysən; bu Pərwərdigaroɳa əbədiy bəlgilimə bilən bekitilgən axliq ɦədiyə bolidu.
15 Ular ɦər ətigəndə pahlanni, uning axliq ɦədiyəsini zəytun meyi bilən əbədiy kəydürmə qurbanliq süpitidə sunidu.

Miraslar tooɳruluq bəzi bəlgilimilər

16 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Xaɦzadə əz mirasidin ooqullirining birsigə sowoɳa qiloɳan bolsa, əmdi u yənə axu ooqlining əz ooqul-əjdadliri üqün bolidu; miras yoli boyiqə u ularning igiliki bolidu.
17 Biraq u əz mirasidin uning hizmətkarlirining birigə sowoɳa bərgən bolsa, u uningki «halas qilix yili»ɢiqə bolidu; xu qaoɳda u xaɦzadigə qayturulidu; *xaɦzadining mirasi* əsli əz ooqullirioɳila mənsup bolidu. □
18 Wə xaɦzadə həlqqə jəbir-zulum selip, ularni mirasidin ɦəydiwətməydu; u ooqullirioɳa əz igilikidin miras təqsim qilidu; xuning bilən Mening həlqim əz igilikidin tarqitilmaydu.

Kaɦinlarning qurbanliqlardin aloɳan gəxni pixuruxi

□ **46:17 «halas qilix yili» —** Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, «halas qilix yili» yaki «buroɳa qelix yili» ɦər 49 yilda bir bolidu, axu yilida ɦər adəmning qərzi halas qilinidu, baxqilaroɳa setiloɳan miras-zeminlar əz igisi yaki uning əwladlirioɳa qayturulidu. («Law.» 25-babni kərüng).

19 Andin *ḥeliḳi kixi* meni ximalƣa ḳaraydiƣan, kaḥinlar üqün bolƣan muḳəddəs
«kiqik hanilar»ƣa dərwazining yenidiki kirix yoli bilən apardi; mana, uning ƣərb
təripidə məhsus bir jay bar idi;
20 u manga: «Bu kaḥinlar itaətsizlik ḳurbanliḳlirini wə gunaḥ ḳurbanliḳlirini
ḳaynitidiƣan ḥəm axliḳ ḥədiyələrni pixuridiƣan jaydur; bu jayni bekitixtiki məḳsət,
həlḳning bu axlarning pak-muḳəddəslikigə tegip ketip ziyanƣa uqrimasliḳi üqün,
ular bu *axlarni* sirtḳi ḥoyliƣa elip qiḳmaydu. □
21 U meni sirtḳi ḥoyliƣa apirip, meni ḥoylining tət bulungidin ətküzdi; mana,
ḥoylining ḥərbir bulungida *kiqik* ḥoyla bar idi.
22 Ḥoylining tət bulungida, uzunluḳi ḳirik gəz, kəngliki ottuz gəz bolƣan tosma
tamliḳ ḥoylilar bar idi; bu tət ḥoylining əlqəmliri ohxax idi.
23 Bu tət ḥoyla iqidə ətrapida tax tahtayliḳ təkqə bar idi; təkqə astida ḥəmmə
ətrapida ḳazan ḳaynitidiƣan *ot ḳalaydiƣan* jayliri bar idi.
24 U manga: «Bular «gəx ḳaynitix əyliri», muxu yərlərdə əyning hizmitidə bolƣanlar
həlḳning ḳurbanliḳlirini ḳaynitidu» — dedi.□

47

Ḥayatliḳ dəryasi

1 *Ḥeliḳi kixi* meni əyning dərwazisiƣa ḳayta apardi. Mana, ibadəthanining
bosuƣisidin sular xərḳḳə ḳarap eḳip qiḳiwatatti; qünki əyning aldi xərḳḳə ḳaraytti.
Sular əyning astidin, ong təripidin, ḳurbangaḥning jənubiy təripidin eḳip qüxətti.
□ ■
2 U meni ximalƣa ḳaraydiƣan dərwazisidin qiḳardi; u meni aylandurup xərḳḳə
ḳaraydiƣan dərwazining sirtiƣa apardi; mana, sular ong təripidin eḳip turatti.
3 Ḥeliḳi kixi ḳolida əlqigüq tanini tutup, xərḳḳə ḳarap mangdi; u ming gəz əlqidi,
andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning oxuḳiƣa qiḳatti.
4 U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning tizliriƣa yətti.
U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning beligə qiḳatti.
5 U yənə ming gəz əlqidi; u mən ətəlməydiƣan dərya bolup qiḳti; qünki sular ərləp
kətti; uningda su üzgili bolatti, u ətkili bolmaydiƣan dərya bolup qiḳti.
6 U məndin: «Insan oƣli, buni kərgənsən?» dəp soridi; andin meni dəryaning
ḳirƣiḳiƣa ḳayturup apardi.
7 Ḳirƣaḳḳa ḳayttim, mana, dəryaning ḳirƣiḳida, u wə bu ḳetida, intayin kəp
dərəhlər bar idi.■

□ **46:20 «Bu kaḥinlar itaətsizlik ḳurbanliḳlirini wə gunaḥ ḳurbanliḳlirini ḳaynitidiƣan ḥəm axliḳ ḥədiyələrni pixuridiƣan jaydur... həlḳning bu axlarning pak-muḳəddəslikigə tegip ketip ziyanƣa uqrimasliḳi üqün, ular bu axlarni sirtḳi ḥoyliƣa elip qiḳmaydu»** — oḳurmənlərning esidə boliduki, kaḥinlarning kəydürmə ḳurbanliḳlardin sirt, ḥərhil ḳurbanliḳlardin wə «ḥədiyə»lərdin bir ülüxni elip yeyix ḥoḳuḳi bar idi. Ularning rəsmiy kirimi bolmiƣaqḳa, bu ülüxlər ularning jenini baḳatti. Həlḳ ḳurbanliḳliri wə ülüxlirini Hudaƣa atap sunƣandin keyin, «muḳəddəs» dəp ḥesablinip, Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ḳanunda addiy puḳralarning ularni yeyixi yaki ularƣa tegixi mən'i ḳilinƣan. Biz «ḳoxumqə səz»imizdimu bu ḳurbanliḳlar üstidə tohtilimiz. □ **46:24 «muxu yərlərdə əyning hizmitidə bolƣanlar həlḳning ḳurbanliḳlirini ḳaynitidu** — «ḳurbanliḳlarni ḳaynitix» toƣruluḳ «Law.» 7:31-36, 8:31-ayətlərni kərüng. Lawiylar wə kaḥinlarning həlḳ aparƣan «inaḳliḳ ḳurbanliḳi»lar, «gunaḥ ḳurbanliḳi»lar wə «itaətsizlik ḳurbanliḳi»lardin parqə gəx elip yeyix ḥoḳuḳi bar idi. Bu ularning ḳurbanliḳni soyup sunuxidiki «ix ḥəḳḳi» idi. □ **47:1 «əyning dərwazisi»** — «əy» muxu yərdə pütkül ibadəthanini kərsitidu. ■ **47:1** Zək. 14:8 ■ **47:7** Wəḥ. 22:2

8 U manga mundaķ dedi: «Bu sular yurtning xərķigə qiķidu; xu yərdin ular Arabaḥ
tüzlənglikigə qüxüp, andin dengizoɣa kiridu. Ular dengizoɣa eķip kirixi bilən, dengiz
suliri saķaytilidu. □
9 Wə xundaķ boliduki, bu «jüp dərya» ķaysi yərgə eķip kəlsə, xu yərdiki barlıķ
su üzidioɣan janiwarlar yaxaydu; dengizda nuroɣun beliķlar bolidu; günki sular xu
yərgə eķip kelidu, wə dengiz suliri saķaytilidu; dərya nəgə aķsa, xu yərning ḥəmmisi
ḥayatķa igə bolidu. □
10 Wə xundaķ boliduki, beliķqilar dengiz boyida turidu; Ən-Gədidin Ən-Əglaimgiqə
ularning torliri yeyilidioɣan jayliri bolidu; dengiz beliķlirining «Ottura den-
giz»dikidək bək kəp sortliri bolidu;
11 biraķ uning zəy-sazliķliri saķaytilmaydu; ular xorluķ boluxķa tapxurulidu.
12 Dərya boyida, u wə bu ķetida, ozuķ bolidioɣan ḥərhil dərəhlər əsidu. Ularn-
ing yopurmaķliri solaxmaydu, ular mewisiz ķalmaydu; ular ḥər ayda yengidin
mewiləydu; günki uni suoɣiridioɣan sular mukəddəs jaydin qiķidu; ularning mewisi
ozuķ, ularning yopurmaķliri dora-dərmanlar bolidu.■

Zeminni ķəbililər üqün bəlüx

13 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Təwəndə Israilning on ikki ķəbilisigə zemin
miras süpitidə bəlünüp təķsim ķilinip qegralar ayrilidu; Yüsüpning ķəbilisigə ikki
ülüx bəlünidu. □
14 Mən ķolumni kətürüp ata-bowiliringlaroɣa ķəsəm iqkəndək, silər bir-biringlaroɣa
barawərlik bilən zeminni miras boluxķa bəlisilər; u silərgə miras bolidu. ■
15 Zeminning *tət* təripining qegrasi mundaķ: Ximaliy təripi, «Ottura dengiz»din
baxlinip Hətlonning yolini boylap, Zədad xəḥirining kirix eoɣizioɣiqə bolidu;
16 u Hamat, Berotaḥ, Sibraim (Dəməxķ bilən Hamatning qegrisining otturisida),
Ḥawranning qegrisida boloɣan Hazar-Ḥattikon xəḥərlirini əz iqigə alidu;
17 xuningdək «Ottura dengiz»din baxlanoɣan qegra Ḥazar-Enanoɣiqə sozulidu; u
Dəməxķning qegrisini boylap, Hamatning ximaliy rayonining qegrasioɣa tutixidu; bu
bolsa ximaliy təripi bolidu.
18 Xərķ təripining qegrisi, Ḥawran bilən Dəməxķning otturisidin baxlinip, Gilead
wə Israil zeminini bəlüp turidioɣan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük
dengiz»oɣiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər. Bu bolsa xərķ təripi bolidu. □
19 Jənubiy təripi bolsa, Tamar xəḥiridin Meribaḥ-Ķədəx dəryasining eķinliriоɣiqə,
andin Misir wadisidin «Ottura dengiz»oɣiqə sozulidu. Bu jənubiy qegra bolidu.
20 Oɣərbiy təripi bolsa «Ottura dengiz»ning əzi, Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə
bolidu; bu oɣərbiy qegrisi bolidu.
21 Silər bu zeminni Israilning ķəbilisi boyiqə əz-aranglarda ülüxüxünglar kerək.

□ **47:8 «Arabaḥ tüzlənglikі» —** həritini kərüng. «Arabaḥ» degən Iordan dəryasining jiloɣisi. **«dengiz»** — «Əlük dengiz» — bügüngə ķədər u dengiz intayin tuzluķ boloɣaqķa, uningda ḥeqķandaķ janiwar yaximaydu. Biraķ bu sular bilən uning suliri aķar su bolup, nuroɣun beliķ-ḥaywanlar ularda yaxaydu. □ **47:9 «jüp dərya» —** yuķiriķi ayətlərdə «bir dərya» təswirlənгəndin keyin, nemixķa «jüp dərya» deyilidu? Buning sirliķ mənisi pəķət Təwrattiki «Zək.» 14:8-ayəttə yexilidu. Qünki yənə bir dərya ibadəthanidin qiķip oɣərbiy tərəpkimu eķip «Ottura dengiz»oɣa kiridu. «Yo.» 3:18nimy kərüng. ■ **47:12** Wəḥ. 22:2 □ **47:13 «Yüsüpning ķəbilisigə ikki ülüx bəlünidu» —** Lawiy ķəbilisi zeminoɣa igə bolmaydu. Yüsüpning ikki ooɣli, Əfraim wə Manassəḥ, ikki ķəbilə ḥesablinidu («Yar.» 48:17-20ni kərüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18 «Əlük dengiz» —** ibraniy tilida «xərķiy dengiz». **«Xərķ təripining qegrisi, Ḥawran bilən Dəməxķning otturisidin baxlinip, Gilead wə Israil zeminini bəlüp turidioɣan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük dengiz»oɣiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər»** — baxķa birhil tərjimisi: «Silər xərķiy qegrisidin, yəni Ḥawran bilən Dəməxķning otturisidin, Gilead wə Israil zeminidin wə Iordan dəryasidin «Əlük dengiz»oɣiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər».

22 Xundaq bolux kerəkki, silər əz-aranglar wə aranglarda olturaqlaxqan, aranglarda
balilik bolоqan musapirlarоqa uni miras boluxqa qək taxlap bəlisilər; ular silərgə
nisbətən wətinidə tuоqulоqan Israillarоqa ohxax boluxi kerək. Ular silər bilən təng
qək taxlap Israil qəbililiri arisidin miras alsun.
23 Musapir qaysi qəbilə arisida olturaqlaxqan bolsa, silər xu yərdin uningоqa miras
təqsim qilisilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.

48

Ximaliy tərəptiki yəttə qəbilə

1 Təwəndə qəbililər nami boyiqə tizimlinidu; ximal təripidə Dan qəbilisining bir
ülüxi bar. Uning qegrisi Israil zeminining ximaliy qegrisimu bolidu; u Hətlonning
yolini boylap, Hamat rayonioqa kirix eоqizioqiqə wə Ḥazar-Enan xəḥirigiqə sozuloqan
(Ḥazar-Enan Dəməxq qegrisioqa yandax bolup, Dəməxqning ximaliy təripidiki Hamat
xəḥirining yenida). Uning ülüxi xərqtin oqərbkiqə sozuloqandur.□
2 Danning qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Axir
qəbilisining bir ülüxidur.
3 Axirning qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Naftali
qəbilisining bir ülüxidur.
4 Naftalining qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Manassəḥ
qəbilisining bir ülüxidur.
5 Manassəḥning qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Əfraim
qəbilisining bir ülüxidur.
6 Əfraimning qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Rubən
qəbilisining bir ülüxidur.
7 Rubənning qegrisioqa yandax boloqan, xərqtin oqərbkə sozuloqan zemin Yəḥuda
qəbilisining bir ülüxidur.

Otturidiki ülüx

8 Yəḥudaning qegrisioqa tutaxqan, xərqtin oqərbkiqə sozuloqan zemin, silərning
«kətürmə ḥədiyə»nglar bolidu; uning kəngliki yigirmə bəx ming *hada*, uning
uzunluqi qəbililərgə təqsim qilinoqan ülüxtikidək bolidu; muqəddəs jay uning dəl
otturisida bolidu.
9 Silər Pərwərdigaroqa alaḥidə atioqan «kətürmə ḥədiyə» bolsa, uzunluqi yigirmə bəx
ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu.
10 Bu muqəddəs «kətürmə ḥədiyə» kaḥilar üqün bolidu. Ximaliy təripining uzunluqi
yigirmə bəx ming *hada*, oqərbiy təripining kəngliki on ming *hada*, xərqiy təripining
kəngliki on ming *hada*, jənubiy təripining uzunluqi yigirmə bəx ming *hada* bolidu;
Pərwərdigarning «muqəddəs jay»i uning dəl otturisida bolidu.
11 Bu yər Zadok əwladliridin boloqan, pak-muqəddəs dəp ayriloqan kaḥinlar üqün
bolidu. Israil ezip kətkəndə, ular Lawiylar ezip kətkəndək ezip kətmigən, bəlki Mən
tapxuroqan məs'uliyətkə sadiq boloqanidi.
12 Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə ḥədiyə» boloqan yər bolsa pütün «kətürmə
ḥədiyə» boloqan zeminning iqidin bolup, ularoqa nisbətən «əng muqəddəs bir nərsə»
dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə tutaxqan bolidu.□

□ **48:1 «Hamat rayonioqa kirix eоqizioqiqə…»** — yaki «Libo-Hamat xəḥirigiqə…». □ **48:12 «Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə ḥədiyə» boloqan yər bolsa pütün «kətürmə ḥədiyə» boloqan zeminning iqidin bolup, ularoqa nisbətən «əng muqəddəs bir nərsə» dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə tutaxqan bolidu»** — Lawiylarning ülüxi bu yərning ximaliy təripidə bolidu; həritini kərüng.

13 Kaһinlarning ülüxining qegrisiɵa tutax bolɵan yər Lawiylarning ülüxi bolidu. Uning uzunluқi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada*. Pütkül uzunluқi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu.
14 Ular uningdin yərni һeq satmaydu yaki almaxturmaydu. Ular bu zeminning esilini baxқilarɵa һeq ətküzməydu; qünki u Pərwərdigarɵa muқəddəs dəp ataloɵan.
15 Қaloɵan yər, kəngliki bəx ming *hada*, uzunluқi yigirmə bəx ming *hada*, adəttiki yər bolup, xəһər üqün, yəni ɵylər wə ortaқ box yər üqün bolidu. Xəһər uning otturisida bolidu.
16 Xəһərning ɵlqəmliri mundaқ bolidu; ximaliy təripi tət ming bəx yüz *hada*, jənubiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, xərқiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, wə oɵərbiy təripi tət ming bəx yüz *hada* bolidu.
17 Xəһərning box yərliri bolsa, ximaloɵa қaraydioɵan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, jənubқa қaraydioɵan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, xərққə қaraydioɵan təripi ikki yüz əllik *hada* kənglikidə, oɵərbkə қaraydioɵan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə bolidu.
18 Қaloɵan ikki parqə yər muқəddəs «kətürmə һədiyə» bolɵan yərgə tutixip uningoɵa parallel bolidu. Ularning uzunluқi xərққə қaraydioɵan təripi on ming *hada*, oɵərbkə қaraydioɵan təripi on ming *hada*; bular muқəddəs «kətürmə һədiyə» bolɵan yərgə tutixidu; bularning məһsulatliri xəһərning hizmitidə bolɵanlarni ozuқlanduridu.
19 Uni teriydioɵanlar, yəni xəһərning hizmitidə bolɵanlar Israilning barliқ қəbililiri iqidin bolidu.
20 Pütkül «kətürmə һədiyə» bolsa uzunluқi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə bəx ming *hada* bolidu; silər bu tət qasiliқ muқəddəs «kətürmə һədiyə»gə xəһərgə təwə jaylarnimu қoxup sunisilər.
21 Muқəddəs «kətürmə һədiyə» bilən xəһərning igidarqiliқidiki yərning u wə bu təripidiki қaloɵan zeminlər xaһzadə üqün bolidu. «Kətürmə һədiyə»gə yandax xərқtin xərққə sozuloɵan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər wə oɵərbtin oɵərbkə sozuloɵan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər *қəbililərning* ülüxlirigə parallel bolup, bular xaһzadə üqündur; muқəddəs «kətürmə һədiyə», jümlidin ibadəthanining muқəddəs jayi ularning otturisida,
22 xuningdək Lawiylarning ülüxi wə xəһərning igilikimu xaһzadining təwəlikining otturisida bolidu. Yəһudaning qegrisi wə Binyaminning qegrisining otturisida bolɵan bu zeminlar xaһzadə üqün bolidu.

Jənubiy tərəptiki bəx қəbilə

23 Қaloɵan қəbililərning ülüxliri bolsa: — Binyamin қəbilisi üqün xərқtin oɵərb tərəpkə sozuloɵan bir ülüxi bolidu.
24 Binyaminning qegrisioɵa yandax bolɵan, xərқtin oɵərbkə sozuloɵan zemin Ximeon қəbilisining bir ülüxidur.
25 Ximeonning qegrisioɵa yandax bolɵan, xərқtin oɵərbkə sozuloɵan zemin Issakar қəbilisining bir ülüxidur.
26 Issakarning qegrisioɵa yandax bolɵan, xərқtin oɵərbkə sozuloɵan zemin Zəbulun қəbilisining bir ülüxidur.
27 Zəbulunning qegrisioɵa yandax bolɵan, xərқtin oɵərbkə sozuloɵan zemin Gad қəbilisining bir ülüxidur.
28 Gadning yan təripi, yəni jənubiy təripi, pütkül zeminning jənubiy qegrisi Tamar xəһiridin Meribaһ-Қədəx dəryasining eқinlirioɵiqə, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura dengiz»oɵiqə sozulidu.
29 Bu silər Israilning қəbililirigə miras boluxқa qək taxlap bəlidioɵan zemin bolidu; bular ularning ülüxliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Xəḫərning dərwaziliri

30 Təwəndə xəḫərning qiḳix yolliri bolidu; uning ximaliy təripining kəngliki tət yüz
əllik *hada* bolidu;
31 xəḫərning ḳowuḳliri Israilning ḳəbililirining nami boyiqə bolidu; ximaliy təripidə
üq ḳowuḳ bolidu; biri Rubənning ḳowuḳi bolidu; biri Yəḫudaning ḳowuḳi bolidu;
biri Lawiyning ḳowuḳi bolidu;
32 xərḳiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ḳowuḳ bolidu; biri
Yüsüpning ḳowuḳi bolidu; biri Binyaminning ḳowuḳi bolidu; biri Danning ḳowuḳi
bolidu.
33 Jənubiy təripining əlqimi tət yüz əllik *hada*, uningda üq ḳowuḳ bolidu; biri
Ximeonning ḳowuḳi bolidu; biri Issakarning ḳowuḳi bolidu; biri Zəbulunning
ḳowuḳi bolidu.
34 Xərḳiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ḳowuḳ bolidu; biri
Gadning ḳowuḳi bolidu; biri Axirning ḳowuḳi bolidu; biri Naftalining ḳowuḳi bolidu.
35 jəmiy bolup uning aylanmisi on səkkiz ming *hada* bolidu; xu kündin baxlap
xəḫərning nami: «Pərwərdigar xu yərdə» bolidu.

Daniyal

Daniyal wə uning dostliri •••• Daniyal Nebokadnəsarning ordisida

1 Yəhuda padixahi Yəhoyakim təhtkə olturup üqinqi yili, Babil padixahi
Nebokadnəsar Yerusalemoɣa ḥujum kilip uni muḥasirə kiliwaldi. ■
2 Rəb Yəhudaning padixahi Yəhuyakimni, xundakla Hudaning өyidiki kaqa-
kuqilarning bir kismini uning kolioɣa tapxurup bərdi. U əsirlərni Xinar zeminioɣa,
өzi qokunidioɣan məbudning buthanisioɣa elip bardi wə bulap kəlgən kaqa-kuqilarni
buthanining həzinisigə koydi.□
3 Padixah Nebokadnəsar bax aoɣwat oɣojidari Axpinazoɣa əsirgə qüxkən Israillar
iqidin han jəmətidikilərdin wə esilzadə yigitlərdin birnəqqidin tallap elip qikixni
buyrudi. □ ■
4 Bu yaxlar nuksansiz, kelixkən, danixmən-ukumuxluk, mol bilimlik, mutəpəkkur,
orda hizmitidə boluxka layakətlik, yənə kelip kaldiylərning ilim-pənlirini ḥəm tilini
өginələydioɣan boluxi kerək idi. □
5 Padixah ular tooɣrisida ular üq yiloɣiqə hər küni padixah yəydioɣan nazu-nemətlər
wə xarablar bilən ozukландurulsun, muddət toxkanda padixahning aldida hizməttə
bolsun dəp bekitti.
6 Tallanoɣan Yəhuda kəbilisidiki yaxlardin Daniyal, Ḥananiya, Mixael wə Azariyalar
bar idi.
7 Aoɣwat bexi ularoɣa yengi isimlar, yəni Daniyaloɣa Bəltəxasar, Ḥananiyaoɣa Xadrak,
Mixaeloɣa Mixak, Azariyaoɣa Əbədnego degən isimlarni koydi.□
8 Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən өzini *Huda
aldida* napak kilmaslikka bəl baoɣlidi; xunga u aoɣwat bexidin өzining napak
kilinmaslikioɣa yol koyuxini iltimas kildi. □ ■
9 Əmdi Huda aoɣwat bexini Daniyaloɣa iltipat wə xapaət kərsitidioɣan kiloɣanidi.
10 Lekin aoɣwat bexi Daniyaloɣa:
— Mən өz oɣojam padixahtin korkimən. Silərning yemək-iqmikinglarni u өzi
bəlgiligən; u əgər silərni baxka kurdax yigitlərdək saoɣlam qiray əməs ikən dəp
karisa, undakta silər padixahka mening kallamni alduroɣuqi bolisilər, — dedi.

■ **1:1** 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ **1:2 «Hudaning өyi» —** mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. □ **1:3 «bax aoɣwat oɣojidari Axpinaz» —** «aoɣwat» padixah sarayidiki kenizəklərgə karaydioɣan, piqiloɣan ər kixi. Ularning baxka wəzipiliri bar boluxi mumkin. Mumkinqiliki yənə barki, muxu yərdə «bax aoɣwat oɣojidari» padixahlarning barlik əməldarlarning bexini kərsitidu. Əgər muxu tooɣra bolsa «bax əməldar» dəp tərjimə kilixka tooɣra kelidu. ■ **1:3** Yəx. 39:7 □ **1:4 «yənə kelip kaldiylərning ilim-pənlirini ḥəm tilini өginələydioɣan boluxi kerək idi —** «Kaldiyə» Babil imperiyəsidiki muḥim bir nahiyə idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp karilatti. Babil ordisining kaidə-yosunlirioɣa asasən munəjjimlər xu təbikidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **1:7 «Aoɣwat bexi ularoɣa yengi isimlar, yəni Daniyaloɣa Bəltəxasar, Ḥananiyaoɣa Xadrak, Mixaeloɣa Mixak, Azariyaoɣa Əbədnego degən isimlarni koydi» —** bu koyoɣan ismilar, asasən butpərəslik bilən munasiwətlik bolup, əsli wə yengi ismilirining məniliri təwəndikidək: — Daniyal — «Huda mening sot kiloɣuqumdur» Bəltəxasar — «Bəl (bir məbud) uning ḥayatini kooɣdisun». Ḥananiya — «Pərwərdigar mehir-xəpkətliktur» Xadrak — «Aku (bir məbud)ning buyruki» Mixael — «Hudaoɣa kim ohxiyalisun?» Mixak — «Aku (bir məbud)oɣa kim ohxiyalisun?» Azariya — «Pərwərdigar Yardəmqimdur» Əbədnego — «Nego (nur qaqidioɣan məbud)ning kuli» □ **1:8 «Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən өzini Huda aldida napak kilmaslikka bəl baoɣlidi» —** Daniyal Yəhudiy boloɣaqka, Musa pəyoɣəmbərgə berilgən «mukəddəs kanun»oɣa asasən, bəzi gөxlər, məsilən qoxka, tөgə, toxkan gөxini yeyixkə bolmaytti. Kan qikarmay booɣup өltürgən bolsa, yeyixkə bolmaytti. Uning üstigə, Babil ordisidikilər yegən gөxlər wə iqkən xarablar məbudlaroɣa beoɣixlanoɣan bolup, axu məbudlarni mədhiyiləx üqün yəp-iqilətti. ■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Kan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

11 Xuning bilən Daniyal kelip aoɣwat bexi əzigə wə Ḥananiya, Mixael wə
Azariyalaroɣa təyinligən oɣojidardin tələp ḳilip:
12 — Kəminilirini umaq, kəktat wə su bilənla beḳip on künlük sinaḳ ḳilsila.
13 Andin bizning qirayimiz bilən padixaḥning esil tamiḳini yegən yigitlərning qirayini
selixturup baḳsila, andin kəzitixliri boyiqə kəminilirigə ix kərgəyla! — dedi.
14 Oɣojidar ularning gepigə kirip, ularni on kün sinap kərüxkə maḳul boldi.
15 On kündin keyin ḳarisa, ularning qirayliri padixaḥning nazu-nemətlirini yegən
yigitlərningkidinmu nurluḳ wə toloɣan kəründi.
16 Xuningdin keyin oɣojidar ularoɣa padixaḥ bəlgiligən nazu-nemətlərni wə iqixkə
bəlgiligən xarabni bərməy, ularning ornida umaq, kəktatlarni berixkə baxlidi.
17 Bu tət yigitni bolsa, Huda ularni ḥərhil ədəbiyat wə ilim-məripəttə danixmən wə
uḳumuxluḳ ḳildi. Daniyalmu barliḳ oɣayibanə alamətlər bilən qüxlərgə təbir berixkə
parasətlik boldi.
18 Padixaḥ bəlgiligən muddət toxḳinida, aoɣwat bexi yigitlərning ḥəmmisini
Neboḳadnəsarning aldioɣa elip bardi. □
19 Padixaḥ ular bilən bir-birləp səzləxti; yax yigitlərning ḥeqḳaysisi Daniyal,
Ḥananiya, Mixael wə Azariyalaroɣa yətmidi. Xunga bu tətəylən padixaḥning
hizmitidə ḳaldi.
20 Padixaḥḳa danaliḳ-ḥekmət kerək boloɣanda yaki yorutux kerək boloɣan ḥərḳandaḳ
məsiligə jawab izdigəndə, ularning jawabi uning səltənitidiki barliḳ rəmqi-palqi yaki
pir-ustazliriningkidin on ḥəssə tooɣra qiḳatti.
21 Daniyal Pars padixaḥi Ḳorəx təhtkə olturoɣan birinqi yiloɣiqə ordida dawamliḳ
turdi.□

2

Neboḳadnəsar kərgən qüx

1 Neboḳadnəsar təhtkə olturup ikkinqi yili, birnəqqə qüx kərdi; uning roḥi
parakəndə bolup, uyḳusi ḳaqti.
2 Xunga padixaḥ rəmqi-palqi, pir-ustaz, jadugər wə kaldiy munəjjimlərni qüxlirigə
təbir berixkə qaḳirixni buyrudi. Ular kelip padixaḥning aldida turdi. □
3 Padixaḥ ularoɣa:
— Mən bir qüx kərdüm, bu qüxning mənisini bilixkə kənglüm naḥayiti tit-tit
boluwatidu, — dedi.□
4 Andin kaldiylər padixaḥḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioɣayla! Ḳeni
kəminlirigə qüxlirini eytḳayla, biz təbir berimiz, — dedi.□
5 Padixaḥ kaldiylərgə: — Məndin buyruḳ! Silər awwal kərgən qüxümni eytip andin
təbir berixinglar kerək. Undaḳ ḳilmisanglar ḳiyma-qiyma ḳiliwetilisilər, əyünglar
ḥajəthanioɣa aylanduruwetilidu! ■
6 Lekin qüxümni eytip, uningoɣa təbir berəlisənglar məndin sowoɣatlar, in’amlar wə
aliy izzəttin muyəssər bolisilər. Əmdi qüxümni eytinglar, təbir beringlar! — dedi.
7 Ular padixaḥḳa yənə bir ḳetim:

□ **1:18 «Padixaḥ bəlgiligən muddət toxḳinida…»** — yəni üq yil (5-ayətni kərüng). □ **1:21 «Daniyal Pars padixaḥi Ḳorəx təhtkə olturoɣan birinqi yiloɣiqə ordida dawamliḳ turdi»** — Pars padixaḥi Ḳorəx 66 yildin keyin Babil imperiyəsini istela ḳildi (miladiyədin ilgiriki 539-yili). □ **2:2 «kaldiy munəjjimlər»** — Kaldiyə Babil imperiyəsidiki muḥim bir rayon idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp ḳarilatti. Babil ordisi ḳaidə-yosunlirioɣa asasən munəjjimlər xu təbiḳidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **2:3 «kənglüm naḥayiti tit-tit boluwatidu»** — ibraniy tilida «roḥim naḥayiti tit-tit boluwatidu». □ **2:4 «Andin kaldiylər padixaḥḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioɣayla! … »** — muxu ayəttin tartip 8:1kiqə ayətlər aramiy tilida yeziloɣan. ■ **2:5** Dan. 3:29

— Aliyliri qüxlirini eytqayla, andin özlirigə təbirini eytip berimiz, — dedi.
8 Bu qaoɣda padixaḫ jawabən:
— Xübḫisiziki, silər pərmanimdin qaytmaydioɣinimni bilgəqkə, waqitni kəynigə sürüwatisilər.
9 Lekin qüxümni eytip bərmisənglar, silərgə pəqət buyruqumla qalidu. Qünki silər waqit əḫwalni özgərtidu, dəp bilip özara til biriktürüp, yaloɣanqiliq qilip meni aldimaqqi bolisilər. Xunga qüxümni eytsanglar, andin qüxümgə ḫəqiqətən təbir berələydioɣanliqinglarni xu qaoɣdila bilimən, — dedi.
10 Kaldiylər padixaḫqa jawabən:
— Dunyada aliylirining sorioɣan ixini eytip berələydioɣan ḫeqbir adəm yoqtur. Ḫeqqandaq padixaḫ, uning qandaq uluoɣ yaki küqlük boluxidin qət'iynəzər, rəmqi-palqi, pir-ustaz yaki kaldiy munəjjimlərgə mundaq tələpni qoyoɣan əməs.
11 Qünki aliylirining sorioɣanliri ḫəqiqətən alamət müxkül, ilaḫlardin baxqa ḫeqkim uni ayan qilalmaydu. Lekin ilaḫlarning makani insanlar arisida əməs, — dedi.
12 Padixaḫ qattiq oɣəzəplinip aqqiqlanoɣan ḫalda, Babil ordisidiki barliq danixmənlərni öltürüxni əmr qildi.
13 Xuning bilən padixaḫning barliq danixmənlərni öltürüx tooɣrisidiki buyruqi qüxürüldi. Xunga *hizmətkarliri* Daniyal wə uning dostlirinimu öltürüx üqün izdidi.

Hudaning Daniyaloɣa qüxni wə mənisini ayan qilixi

14 Xu qaoɣda Daniyal Babildiki danixmənlərni öltürüx əmrini ijra qiloɣili qiqqan padixaḫning hususiy muḫapizətqilər baxliqi Arioqqa aqilanə wə danixmənlərqə jawab qayturup
15 uningdin: — Padixaḫning qüxürgən pərmani nemə üqün xunqə jiddiy? — dəp soridi. Arioq əḫwalni Daniyaloɣa eytip bərdi. □
16 Daniyal dərḫal padixaḫ aldioɣa kirip, padixaḫtin qüxigə təbir bərgüdək waqit berixni tələp qildi.□
17 Andin Daniyal öyigə qaytip, əḫwalni dostliri Ḫananiya, Mixael wə Azariyalaroɣa eytip bərdi.
18 U ulardin ərxtiki Hudadin bu qüxning siri tooɣruluq rəḫim-xəpqət iltija qilip, mən Daniyal wə dostlirim tətimizning Babildiki baxqa danixmənlər bilən billə ḫalak qilinmasliqimizni tilənglar, dəp tələp qildi.
19 Andin keqidə Daniyaloɣa oɣayibanə kərünüxtə xu sirning yeximi wəḫiy qilindi. Xuning bilən Daniyal ərxtiki Hudaoɣa ḫəmdusanalar oqup mundaq dedi:
20 «Hudaning nami əbədil'əbəd mədḫiyiləngəy!
Qünki danaliq wə küq-qudrət Uningkidur.
21 U waqit, pəsillərni Özgərtküqidur;
U padixaḫlarni yiqitidu,
Wə padixaḫlarni tikləydu;
U danalaroɣa danaliq, aqilanilaroɣa ḫekmət beridu.
22 U qongqur wə sirliq ixlarni axkariliɣuqidur,
Qarangoɣulukqa yoxurunoɣan ixlarni yahxi bilgüqidur,
Nur ḫəmixə Uning bilən billidur.■
23 I manga danaliq wə küq bərgən ata-bowilirimning Hudasi,
Sanga xükür wə ḫəmdusanalar eytay!
Sən ḫazirla biz dua qiloɣan ixni manga axkariliding,
Padixaḫning sorioɣan ixini bizgə kərsitip bərding».

□ **2:15 «… pərmani nemə üqün xunqə jiddiy»** — yaki «… pərmani nemə üqün xunqə qattiq?». □ **2:16 «padixaḫtin qüxigə təbir bərgüdək waqit berixni tələp qildi.»** — yaki «padixaḫtin qüxigə təbir berix üqün uningoɣa waqit bekitixni tələp qildi.». ■ **2:22** Ayup 32:8

Daniyalning padixaḫning qüxigə təbir berixi

24 Andin Daniyal padixaḫ Babildiki danixmənlərni əltürüxkə təyinligən Arioḳning
aldioɣa berip uningoɣa:

— Babildiki danixmənlərni əltürmigəyla. Meni padixaḫning aldioɣa baxlap kirgəyla,
mən padixaḫning qüxigə təbir berəy, — dedi.

25 Arioḳ xuan Daniyalni padixaḫ Neboḳadnəsarning aldioɣa baxlap kirip, padixaḫḳa:
—

«Mən Yəḫudiy əsirlər iqidin aliylirining qüxigə təbir berələydioɣan bir kixini taptim»
— dedi.

26 Padixaḫ Daniyal (Bəltəxasar dəpmu atilidu)oɣa:

«Sən mening kərgən qüxümni ayan ḳilip, uningoɣa təbir berələmsən? — dedi.

27 Daniyal padixaḫning aldida turup xundaḳ jawab bərdi:

— I aliyliri, sili sorioɣan bu sirni danixmən, pir-ustaz, rəmqi-palqi wə munəjjimlar
əzlirigə yexip berəlməydu.

28 Biraḳ ərxtə sirlarni axkarilioɣuqi bir Huda bar. U bolsa aliylirioɣa ahirḳi zamanning
künliridə nemə ixlarning bolidioɣanliḳini ayan ḳildi. Əmdi əzlirining qüxini, yəni
aliyliri uhlawatḳanda kərgən oɣayibanə alamətlərni eytip berəy: — □

29 — I aliyliri, sili uhlaxḳa yatḳanda kəlgüsidiki ixlarni oylap yattila. Sirlarni
birdinbir Axkarilioɣuqi əzlirigə yüz beridioɣan ixlarni kərsətti.

30 Manga kəlsək, bu sirning manga ayan ḳilinoɣini mening baxḳa jan igiliridin
artuḳ ḫekmətkə igə boloɣanliḳimdin əməs, bəlki bu qüxning təbirini, xundaḳla xaḫ
aliylirining kəngülliridiki oylirini əzlirigə məlum ḳilix üqündur.

31 — Əy aliyliri, sili oɣayibanə alamättə əzlirining aldilirida turoɣan gigant bir ḫəykəlni
kərdilə. Bu ḫəykəl naḫayiti gəwdilik bolup, zor nur qaḳnap turidioɣan ḫəywətlik
ḫəm ḳorḳunquluḳ idi.

32 Ḫəykəlning bexi esil altundin, kəkriki wə ḳolliri kümüxtin, bəl wə saoɣriliri mistin,

33 Yuta-paqiḳi təmürdin, puti təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloɣan.

34 Əzliri uni kərüwatḳan qaoɣlirida, adəm ḳoli bilən ḳezilmioɣan bir tax kelip
ḫəykəlgə urulup uning təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloɣan putini qeḳiwətti.

35 Uningdiki təmür, lay, mis, kümüx, altunlar xuan parqə-parqə ḳilinip, xamal
ularni bəəyni yazliḳ hamandiki topilarni uquroɣandək, ḳayta ḫeq tepilmioɣudək ḳilip
uquriwətti. Lekin ḫeliḳi tax yooɣinap, pütkül jaḫanni ḳapliɣan oɣayət zor bir taoɣḳa
aylandi.

36 Kərgən qüxliri mana xudur. Əmdi biz əzlirigə bu qüxning mənisini yexip
berimiz.□ ■

□ **2:28 «aliyliri uhlawatḳanda kərgən oɣayibanə alamətlər...»** — aramiy tilida: «sili kariwatta yatḳanda kallilirida kərgən oɣayibanə alamətlər..» deyilidu. □ **2:36 «Əmdi biz əzlirigə bu qüxning mənisini yexip berimiz»** — «biz» degən bu səz xübḫisizki, Daniyalning əzigə wə üq dostioɣa wakalitən səz ḳiloɣinini bildüridu.
■ **2:36** Dan. 7

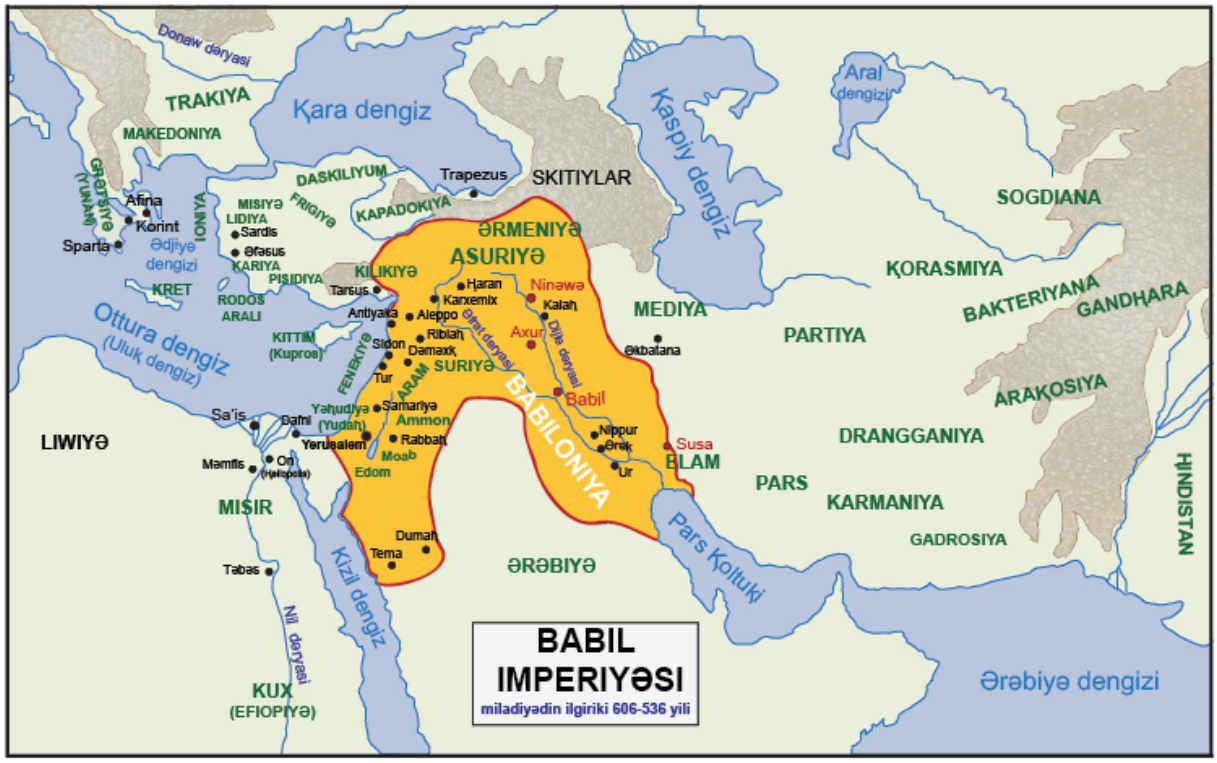

Babil imperiyəsi

37 Əy aliyliri, özliri pütkül padixaḩlarning bir padixaḩi, ərxtiki Huda siligə padixaḩliḳ, nopuz, küq wə xöḩrət ata ḳildi.

38 Insan baliliri, ḩaywanatlar, uqar-ḳanatlar məyli ḳəyərdə tursun, Huda ularni ḳollirioŋa tapxurup silini ularning ḩəmmisigə ḩakim ḳildi. Sili u ḩəykəlning altun bexidursila.

Pars imperiyəsi

39 Əzliridin keyin yənə bir padixaḥlik kelidu. Lekin u silining padixaḥliķlirioŋa yətməydu. Uningdin keyin üqinqi bir padixaḥlik, yəni mis padixaḥlik kelip pütkül yər yüzigə ḥakim bolidu.

Gretsiyə (Yunan) imperiyəsi

40 Uningdin keyinki tətinqi padixaḫlik bolsa təmürdək mustəḫkəm bolidu. Təmür barlik baxḳa nərsilərni qeḳiwetip boysunduroɣinidək, xuningoɣa ohxax bu təmür padixaḫlik өz aldinḳi padixaḫlarning ḫəmmisini ezip qeḳiwetidu.

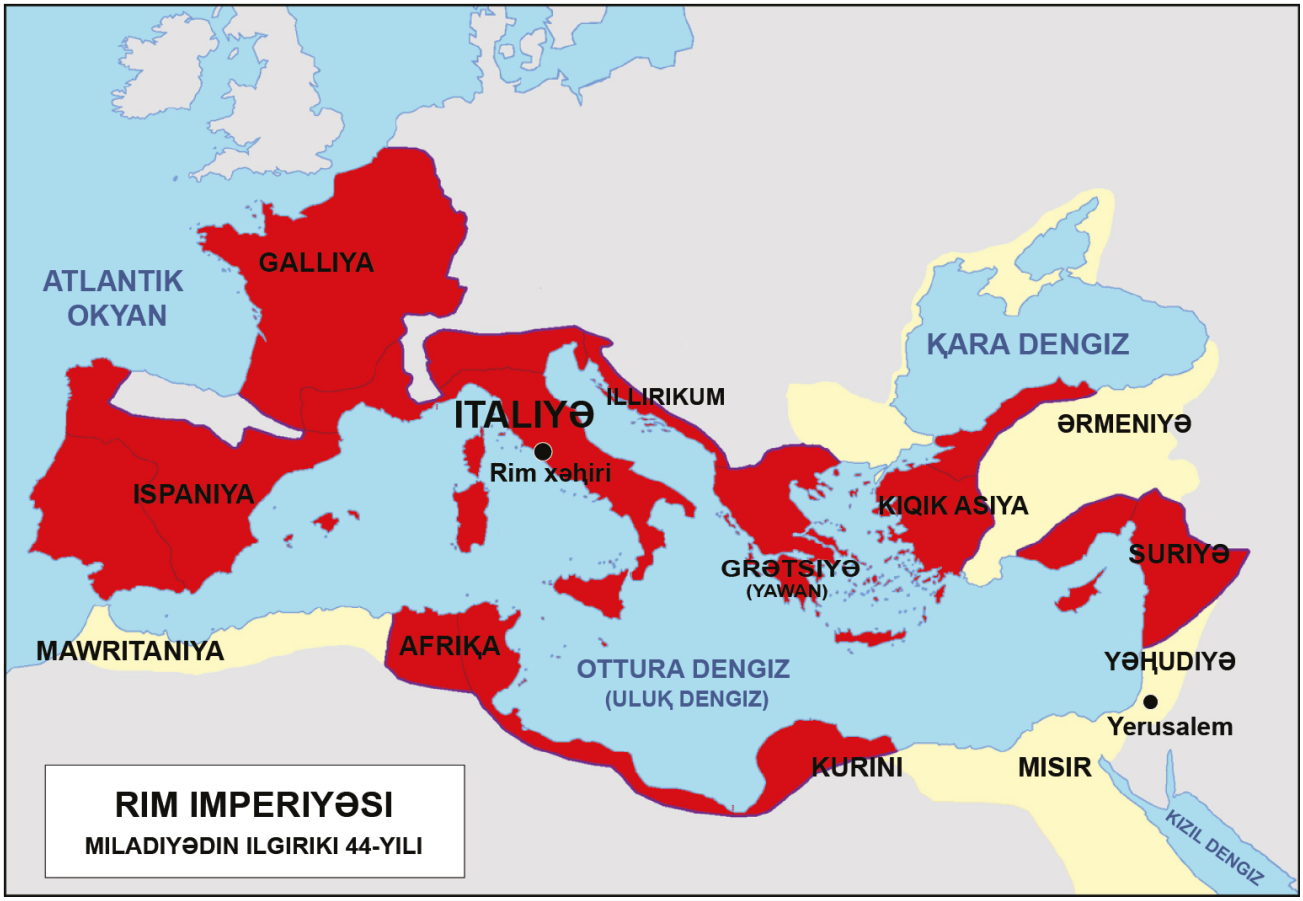

Rim imperiyəsi

41 Өzliri kərgəndək təmür bilən seoɣiz layning arilaxmisidin yasaloɣan put wə
barmaqlar bu padixahlikning bəlünmə bolup ketidioɣinini kərsitidu. Biraq bu
padixahlik təmürdək küqkə igə bolidu, qünki sili kərgəndək, təmür bilən lay
arilaxqan.
42 Təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloɣan putning barmaqliri u padixahliqning
bir qismining küqiyidioɣanliqini, bir qismining ajizlixidioɣanliqini kərsitidu.
43 Өzliri təmür bilən layning arilaxqanliqini kərdilə. Bu u *padixahliqning*
ɧəkümdarliri padixahliqning puqraliri bilən ittipaqlaxmaqqi boloɣanliqini kərsitidu.
Lekin təmür lay bilən arilaxmioɣandək, birlixip ketəlməydu. □
44 U *ahirqi* padixahlar təhttə olturoɣan məzgildə, ərxtiki Huda yimirilməs bir
padixahlik bərpa qilidu. Bu padixahlik ɧərgiz baxqa bir həlqqə ətməydu; əksiqə
u bu baxqa padixahliklarni üzül-kesil gumran qilip, özi mənggü məzmut turidu.
□ ■
45 Өzliri adəm qoli bilən qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning
ɧəykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə. Xunga uluoɣ
Huda aliylirioɣa kəlgüsidə yüz beridioɣan ixlarni bildürgən. Kərgən qüxliri qoqum
əməlgə axidu, berilgən təbir mutləq ixənqliktur.□ ■

□ **2:43 «padixahliqning puqraliri bilən…»** — aramiy tilida: «insanlarning nəsli bilən….». □ **2:44 «U ahirqi padixahlar»** — putning barmaqlirining padixahlaroɣa wəkillik qilidioɣanliqini kərsətsə kerək. Bu bab wə 7-bab tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:44** Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ **2:45 «Өzliri adəm qoli bilən qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning ɧəykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə…»** — bu babtiki bexarətlər tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:45** Yəx. 8:14; 28:16; Zəb. 118:22; Zək. 3:9; Mat. 21:42-44; Yɧ. 3:31; 8:23

Padixaḫning Daniyaloɣa in’am berixi

46 Andin padixaḫ Neboḳadnəsar өzini yərgə etip Daniyaloɣa səjdə ḳildi wə uningoɣa
ḫədiyə berip huxpuraḳ-isriḳ selixni əmr ḳildi.
47 Padixaḫ uningoɣa:
— Dərwəḳə, sening Hudaying ilaḫlar iqidə əng uluoɣ Ilaḫ, padixaḫlarning hojisi wə
sirlarni axkarilioɣuqi ikən, qünki sən bu sirni yəxting! — dedi.
48 Andin padixaḫ Daniyalning mərtiwisini yuḳiri ḳilip, uningoɣa nuroɣun esil
sowoɣatlarni təḳdim ḳildi. U uni pütkül Babil өlkisigə ḫakim boluxḳa təyinlidi wə
uni Babildiki danixmən-əḳildarlarning bax aḳsaḳili ḳildi.
49 Daniyalning padixaḫtin tələp ḳilixi bilən, padixaḫ Xadrak, Mixak wə
Əbədnegolarni Babil өlkisining məmuriy ixlirini idarə ḳilixḳa təyinlidi. Daniyal
өzi orda hizmitidə ḳaldi.□

3

Neboḳadnəsarning altun ḫəykəlgə qoḳunuxni əmr ḳilixi

1 Padixaḫ Neboḳadnəsar altundin egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz kelidioɣan bir
ḫəykəl yasap, Babil өlkisining Dura tüzlənglikigə ornatti. □
2 Padixaḫ barliḳ wəzir, waliy, ḫakim, məsliḫətqi, həziniqi, sotqi, soraḳqilarni xun-
daḳla ḫərḳaysi өlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisini padixaḫ Neboḳadnəsar
ornatḳan bu altun ḫəykəlni өz ilaḫioɣa atax murasimioɣa ḳatnixixḳa pərman qüxürdi.
3 Xuning bilən wəzirlər, waliylar, ḫakimlar, məsliḫətqilər, həziniqilər, sotqilar,
soraḳqilar, xundaḳla ḫərḳaysi өlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisi atax
murasimioɣa jəm boldi. Ular ḫəykəlning aldida turdi.
4 Jakarqi yuḳiri awaz bilən:
— Əy ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgənlər, ḫər hil tilda səzlixidioɣan
ḳowmlar,
5 silər sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning awazini
angliɣan ḫaman, yərgə bax urup padixaḫ Neboḳadnəsar ornatḳan altun ḫəykəlgə
səjdə ḳilinglar. □
6 Kimki bax urup səjdə ḳilmisa, xuan dəḫxətlik yalḳunlap turoɣan humdanoɣa
taxlinidu, — dəp jakarlidi.
7 Xunga, sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning
awazini angliɣan ḫaman ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgən, ḫərhil tilda
səzlixidioɣan ḳowm yərgə bax urup Neboḳadnəsar ornatḳan altun ḫəykəlgə səjdə
ḳilixti.

Kaldiylərning üq buradərning üstidin ərz ḳilixi

8 U qaoɣda, bəzi kaldiylər aldioɣa qiḳip Yəḫudiylar üstidin ərz ḳildi.
9 Ular padixaḫ Neboḳadnəsaroɣa:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla!
10 Aliyliri sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning awazini
angliɣan ḫaman ḫəmməylən yərgə bax urup altun ḫəykəlgə səjdə ḳilsun,

---

□ **2:49 «Daniyal өzi orda hizmitidə ḳaldi»** — aramiy tilida «Daniyal padixaḫning dərwazisida turatti». Kona zamanlarda xəḫərning yaki ordining dərwazisi bolsa, soraḳqilar ḫөküm qiḳiridioɣan jay idi. □ **3:1 «egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz…»** — «gəz» (yaki «jəynək») jəynəktin ḳolning uqioɣiqə boloɣan arilikтur, təhminən 40-45 santimetr. □ **3:5 «lira»** — lira bolsa tət tarliḳ bir hil saz. **«bulman»** — bulman bolsa bir hil püwlinidioɣan saz.

11 xundaqla kimki yərgə bax urup səjdə qilmisa, u dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanoqa taxlansun dəp pərman qiloqanidila.
12 Sili Babil əlkisining məmuriy ixlirini baxquruxqa təyinligən birnəqqə Yəhudiy, yəni Xadrak, Mixak, Əbədnegolar bar; i aliyliri, bu adəmlər siligə hərmətsizlik qiliwatidu. Ular padixahning ilahlirining ibaditidə bolmidi yaki padixah ornatqan altun həykəlgimu səjdə qilmaydu, — dedi.
13 Xuni anglap padixah Nebоqadnəsar dəroqəzəp bolup, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni əz aldioqa kəltürüxni əmr qildi. Xuning bilən ular bu üqəylənni padixah aldioqa əpkəldi.
14 Nebоqadnəsar ularoqa:
— Xadrak, Mixak, Əbəddnego, silər rasttin mening ilahlirimning hizmitidə bolmidinglarmu həm mən ornatqan altun həykəlgə səjdə qilmidinglarmu?
15 Hazir silər sunay, nəy, qalun, lira, ziltar, bulman wə baxqa hərhil sazlarning awazini anglioqan haman, mən yasatqan həykəlgə səjdə qilixqa təyyar tursanglar, yahxi. Lekin səjdə qilmisanglar, silər dərhal dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanoqa taxlinisilər. Xu qaoqda qandaq ilah kelip silərni qanggilimdin qutquzuwalidikin, qeni?! — dedi.
16 Xadrak, Mixak, Əbədnegolar padixahqa jawabən:
— I Nebоqadnəsar, bu ixta biz əzimizni aqliximiz hajətsiz.
17 Biz səjdə qilip keliwatqan Hudayimiz bizni dəhxətlik yalquнlap turoqan humdandin qutquzalaydu; i aliyliri, U qoqum əzlirining ilkidin bizni qutquzidu.
18 Lekin bizni qutquzmioqan təqdirdimu, aliylirigə məlum bolsunki, biz yənila ilahlirining hizmitidə bolmaymiz wə sili ornatqan altun həykəlgə səjdə qilmaymiz, — dedi.

Üq dostning əlümgə buyruluxi

19 Buni anglioqan haman padixah Nebоqadnəsarning təri buzulup, Xadrak, Mixak, Əbədnegolaroqa qattiq oqəzəpləndi. Xuning bilən adəmlirigə humdanni adəttikidin yəttə həssə qattiq qizitixni buyrudi.
20 U qoxunidiki əng qawul palwanlaroqa Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni baoqlap, dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanoqa taxlaxni buyrudi.
21 Xuning bilən ular tonliri, ixtanliri, səlliliri wə baxqa libas kiyimliri selinmioqan halda baoqlinip dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanoqa taxlandi.
22 Padixahning əmrining qattiqliqi bilən humdandiki ot intayin yalquнlap yenip turatti, xunglaxqa humdandin qiqiwatqan yalqun Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni kətürgən əskərlərni kəydürüp taxlidi.
23 Xundaq qilip Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylən baoqlaqliq halda dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanoqa qüxüp kətti.
24 Andin Nebоqadnəsar qəqügən halda ornidin qaqrap turup, məslihətqi wəzirliridin:
— Biz baoqlap ot iqigə taxlioqinimiz üq adəm əməsmu? — dəp soridi.
— Ular jawabən «Xundaq, i aliyliri! — dedi.
25 Padixah jawabən:
— Mana, mən tət adəmning baoqlaqsiz halda ot iqidə ərkin mengip yürüwatqinini kərüwatimənoqu, ular qilqə kəygəndək əməs; həmdə tətinqi kixi ilahlarning ooqlidək turidu! — dedi.

Üqəylənning humdan otidin qiqixi wə əstürülüxi

26 Xuning bilən Nebоqadnəsar dəhxətlik yalquнlap turoqan humdanning aoqzioqa yeqin kelip:

— Xadrak, Mixak, Əbədnego! Ḥəmmidin Aliy Ilaḥning ḳulliri, qiḳinglar, mayaḳḳa kelinglar! — dəp towlidi. Xuning bilən Xadrak, Mixak wə Əbədnego ottin qiḳti.
27 Barliḳ wəzirlər, waliylar, ḥakimlar wə padixaḥning məsliḥətqi wəzirliri yioʏilip kelixip bu üqəyləngə tikilixip ḳaraxti; ularning ḳilqə kөygən yeri yoḳ idi, qaq-saḳallirimu kөymigən, kiyim-keqəklirimu xu peti idi, üsti-bexidimu is-tütünning puriḳi yoḳ idi.
28 Neboḳadnəsar mundaḳ dedi:
— Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioʏa xükür-sanalar boloʏay! U Өz pərixtisini əwətip, Өzigə tayanoʏan ḳullirini ḳutḳuziwaldi. Ular өzlirining ilaḥidin baxḳa ḥeqḳandaḳ ilaḥḳa hizmət ḳilmasliḳ üqün wə yaki bax urup səjdə ḳilmasliḳ üqün, pəḳət өz Hudayimizningla ibaditidə bolimiz dəp padixaḥning pərmanioʏa hilapliḳ ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi. □
29 Əmdi mən xundaḳ pərman qüxürimənki: Ḳaysi əl-yurt bolsun, ḳaysi taipilərdin kəlgən bolsun, ḳaysi tilda səzlixidioʏanlar bolsun, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioʏa ḳara qaplaydikən, pütün teni ḳiyma-qiyma ḳilinsun, өyliri ḥajəthanioʏa aylandurulsun! Qünki bundaḳ ḳutḳuzalaydioʏan baxḳa ilaḥ yoḳ.■
30 Xuning bilən padixaḥ Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylənni өstürüp, Babil өlkisidə yuḳiri mənsəpkə təyinlidi.

4

Neboḳadnəsarning ikkinqi qüxi tooʏruluḳ yazoʏan heti

1 «Mənki padixaḥ Neboḳadnəsardin yər yüzidiki ḥərbir əl-yurtḳa, ḥərḳaysi taipilərgə, ḥərhil tillarda səzlixidioʏan ḳowmlaroʏa aman-esənlik exip-texip turoʏay!
2 Ḥəmmidin Aliy Huda manga kөrsətkən alamətlərni wə karamətlərni jakarlaxni layiḳ taptim.
3 Uning kөrsətkən məjizilik alamətliri nemidegən uluoʏ! Uning karamətliri nemədegən ḳaltis! Uning padixaḥliḳi pütməs-tügiməstür, Uning ḥakimliḳi dəwrdin-dəwrgiqə dawamlixidu!■
4 Mənki Neboḳadnəsar өyümdə biharaman olturoʏinimda, ordamda bayaxat turmux kөqüriwatḳinimda,
5 meni intayin ḳorḳitiwətkən bir qüxni kөrdüm, ornumda yatḳinimda beximdiki oylar wə kallamdiki oʏayibanə alamətlər meni alaḳzadə ḳildi.
6 Babildiki barliḳ danixmənlərni aldimoʏa qaḳirixḳa pərman berip, ularning qüxümgə təbir berixini buyrudim.
7 Xuning bilən barliḳ rəmqi-palqi, pir-ustaz, kaldiylər wə munəjjimlar kelixti. Mən qüxümni eytip bərdim, lekin ular manga təbirini berəlmidi. □
8 Lekin ahirda Daniyal kirdi (uning yənə bir ismi Bəltəxasar bolup, mening ilaḥimning namioʏa asasən ḳoyuloʏan). Muḳəddəs ilaḥlarning roḥi uningda ikən. Mən qüxümni eytip, uningoʏa:
9 — Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikənlikini, sanga ḥeqḳandaḳ sir təs kəlməydioʏanliḳini bildim, xunga mening kөrgən qüxümdiki oʏayibanə alamətlərni qüxəndürgəysən, xundaḳla uningoʏa təbir bərgəysən, — dedim.□

□ **3:28 «… Padixaḥning pərmanioʏa hilapliḳ ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi»** — aramiy tilida «… Padixaḥning pərmanioʏa hilapliḳ ḳilip tənlirini təwəkkul ḳildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zəb. 93:1, 2; Dan. 6:27 □ **4:7 «berəlmidi»** — yaki «bərmidi». □ **4:9 «Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikən…»** — bu padixaḥning kөz-ḳarixi. Daniyal өzi palqə əməs, əlwəttə. Palqiliḳ Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinidu.

10 — Mən ornumda yatqinimda kallamda mundaq oqayibanə alamətlərni kərdüm:
Mana, yər yüzining otturisida bir tüp dərəh bar ikən; u tolimu egizmix.
11 U baroqanseri qong ƫəm məzmut əsüp, asmanoqa taqixiptu, u dunyaning
qətlirigimu kərünidikən.
12 Uning yopurmaqliri qiraylik, mewisi intayin mol ikən. Uningda pütkül dun-
yaoqa yətküdək ozuq bar ikən. Uning astida daladiki ƫaywanlar sayidaxidikən,
xahlirida asmandiki uqar-qanatlar makan qilidikən; mewisidin barliq ət igilirimu
ozuqlinidikən.
13 Ornumda yetip, kallamda kərgən oqayibanə alamətlərni kərüwatimən, mana,
asmandin bir kəzətqi muəkkəl, yəni muqəddəs bir pərixtə qüxüp, □
14 mundaq jakarlidi:
— «Dərəhni kesip, xahlirini qirqip, yopurmaqlirini wə mewilirini qeqip qüxürüp
qeqiwetinglar. Dərəh tüwidiki yawayi ƫaywanlar uningdin yiraqlaxsun, uning
xahliridiki quxlar tezip kətsun.
15 Yərdə pəqət kətükinila yiltizi bilən, mis wə təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-
qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik ƫəl bolup
tursun. Uning nesiwisi ot-qəp yəydioqan yawayi ƫaywanlar bilən billə bolsun.
16 Adəmiy əqlidin məƫrum qilinip, uningoqa yawayi ƫaywanlarning əqli berilsun,
xundaqla xu ƫalәttə «yəttə waqit» tursun.□
17 Dunyadiki jan igiliri ƫəmmidin Aliy Boloquqining insanlarning padixaƫliqining
ƫəmmisini idarə qilidioqanliqi, xundaqla uning padixaƫliq ƫoquqini əzi tallioqan
kixi (məyli u ƫeqnemigə ərziməs adəm bolsimu)gə beridioqanliqini bilsun dəp,
bu ƫəküm qarioquqi muəkkəllərning pərmani bilən, yəni muqəddəs pərixtilərning
qarar buyruqi bilən bəlgiləngəndur».
18 — Mən padixaƫ Neboqadnəsar mana xundaq qəxni kərdum. Əy Bəltəxasar,
qüxümgə təbir bərgəysən. Padixaƫliqimdiki danixmənlər iqidə mən üqün buningoqa
təbir berələydioqan birmu adəm qikmidi. Lekin sən təbir berələysən, qünki əng
muqəddəs ilaƫlarning roƫi səndə ikən.
19 Xuning bilən Bəltəxasar dəpmu ataloqan Daniyal bir ƫaza ƫəyranlikta alakzadə
boldi wə qüx tooqrisida oylap tolimu biaram boldi.
Padixaƫ: — Əy Bəltəxasar, bu qüx wə uning təbiri seni alakzadə qilmisun, — dedi.
Bəltəxasar jawabən:
— I aliyliri, bu qüx silidin nəprətləngənlərgə bolsun, uning təbiri əzlirigə əməs,
düxmənlirigə qüxkəy! □
20-21 Baroqanseri əsüp məzmut boloqan, egizliki asmanoqa takixidioqan, pütkül
dunyaoqa kərünidioqan, yopurmaqliri qiraylik, mewisi intayin mol boloqan, pütkül
dunyaoqa yətküdək ozuq bolidioqan, sayisida yawayi ƫaywanlar turidioqan, xahlirida
uqar quxlar makan qilidioqan dərəh bolsa, yəni sən kərgən dərəh — dəl əzliridur, i
aliyliri!
— Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining ƫəywətliri exip pələkkə yətti;
ƫəkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.
22 — Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining ƫəywətliri exip pələkkə yətti;
ƫəkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.

□ **4:13 «…muqəddəs bir pərixtə qüxti» —** aramiy tilida «bir muqəddəs boloquqi qüxti». □ **4:16 «adəmiy əqlidin məƫrum qilinip» —** aramiy tilida «adəmiy kəngüldin məƫrum qilinip». **«yawayi ƫaywanlarning əqli»** — aramiy tilida «yawayi ƫaywanlarning yüriki». **«…xundaqla xu ƫalәttə «yəttə waqit» tursun»** — «yəttə waqit» Muqəddəs Kitabta deyilgini boyiqə, yəttə yilni bildüridu. Əmma Babillikларning kalendaridiki bir yil 360 kün boloqaqka, bəlkim 2520 kün boluxi kerək. Bu tooqruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «bir ƫaza ƫəyranlikta alakzadə boldi» —** aramiy tilida «birər saət ƫəyranlikta alakzadə boldi».

23 Aliyliri қarap turoɣan waқitlirida asmandin bir қarioɣuqi, yəni bir muқəddəs
pərixtə qüxüp: «Bu dərəhni kesip, harab қilinglar. Halbuki, yərdə kətükinila yiltizi
bilən қaldururp, mis wə təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada
қaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qiliқ-qiliқ ɦəl bolup tursun. «Yəttə waқit»
bexidin ətkiqə uning nesiwisi ot-qəp yəydioɣan yawayi ɦaywanlar bilən billə bolsun,
— dəptu.
24 — I aliyliri, qüxlirining mənisi mana xu — Bular bolsa Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqining
pərmani bilən hojam padixaɦning bexioɣa qüxidioɣan ixlar —
25 Əzliri kixilər arisidin ɦəydiwetilip, yawayi ɦaywanlar bilən billə yaxaydila,
kalilardək ot-qəp bilən ozuқlandurulidila, dalada asmandiki xəbnəmdin qiliқ-
qiliқ ɦəl bolup turidila. Taki sili Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqining pütkül insan
padixaɦliқini idarə қilidioɣanliқini wə Uning ɦoқuқini Əzi tallioɣan ɦərқandaқ kixigə
beridioɣanliқini bilip yətküqə, yəttə waқit baxliridin ətidu. ■
26 «Dərəhning kətikini yiltizi bilən yərdə қaldurunglar» dəp buyruloɣanikən, əzliri
ərxlərning ɦəmmini idarə қilidioɣannliқini bilip yətkəndin keyin padixaɦliқliri
əzlirigə қayturulidu.
27 Xunga i aliyliri, mening nəsiɦitim siligə layiқ kərülgəy, gunaɦliridin қol üzgəyla,
ixta ɦəққaniy boloɣayla, қəbiɦlikliridin tohtap kəmbəoɣəllərgə rəɦimdillik қiloɣayla.
Xundaқ қiloɣandila bəlkim dawamliқ gülləp yaxnimamdila?
28 Bu ixlarning ɦəmmisi padixaɦ Neboқadnəsarning bexioɣa qüxti.
29 On ikki aydin keyin, u Babildiki padixaɦliқ ordisining əgzisidə səylə қiliwetip:
30 — Қaranglar, mən əz izzitim wə xan-xəɦritim namayan қilinsun dəp, xaɦanə
ordamning jaylixixi üqün zor küqüm bilən yasioɣan ɦəywətlik Babil xəɦiri muxu
əməsmu? — dedi.
31 Uning səzi aoɣzidin tehi üzülməyla, asmandin bir awaz qüxüp:
— Əy padixaɦ Neboқadnəsar, bu səz sanga kəldi: Padixaɦliқ səndin elindi.
32 Sən kixilər arisidin ɦəydiwetilip, yawayi ɦaywanlar bilən billə makan қilisən wə
kalilardək ot-qəp yəysən; sən Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqining insan padixaɦliқini idarə
қilidioɣanliқini wə Uning ɦoқuқini Əzi tallioɣan ɦərқandaқ kixigə tutқuzidioɣanliқini
bilip yətküqə yəttə waқit bexingdin ətüp ketidu — deyildi.
33 Bu səz Neboқadnəsarda xuan əməlgə axti. U kixilər arisidin ɦəydiwetilip,
kalilardək ot-qəp yəp, teni xəbnəmdin qiliқ-qiliқ ɦəl bolup kətti. Uning qaqliri
bürkütning pəyliridək, tirnaқliri қuxning tirnaқliridək əsüp kətti.
34 Əmdi xu künlər toxқanda, mən Neboқadnəsar asmanoɣa kəz tikip қariwidim, əқil-
ɦoxum əsligə kəldi. Mən Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa ɦəmdusana eytip, Mənggü
Ɦayat Turoɣuqini mədɦiyiləp, ɦərmət əylidim.
Uning ɦakimliқi mənggülük ɦakimliқtur;
Uning padixaɦliқi əwladtin-əwladқidur.
35 Uning aldida yər yüzidiki barliқ insanlar ɦeqnemə ɦesablanmaydu;
Ərxtiki қoxunlar wə zemindiki insanlar arisida U nemə қilixni halisa xuni қilidu;
Uning қolini kim tosalisun yaki Uningdin «Nemə қilisən?» dəp soraxқa jür’ət
қilalisun?
36 Xuanla əқil-ɦoxum əsligə kəldi; padixaɦliқimning xan-xəripi, izzitim, padixaɦliқ
ɦəywəmmu əsligə kəltürüldi. Məsliɦətqi wəzirlirim wə əmir-esilzadilirim meni
izdəp kəldi. Padixaɦliқim mustəɦləmləndi; burunқidinmu zor ɦəywigə yengibaxtin
igə boldum.
37 Əmdi mənki Neboқadnəsar ərxtiki Padixaɦқa ɦəmdusana oқuymən, Uni tehimu
uluoɣlaymən wə Uni izzətləymən:
— Uning қiloɣanliri ɦəқtur,
Uning yolliri tooɣridur;

■ **4:25** Dan. 5:20,21

Uning təkəbburluқ yolida mangoɣanlarning ɦəywisini qüxürüx қudriti bardur!».

5

Neboқadnəsarning nəwrisi padixaɦ Bəlxazarning ziyapiti

1 Bir küni padixaɦ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip қilip katta ziyapət
berip, ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi. □
2 Padixaɦ Bəlxazar xarabni tetip kərüp, əzi, əmir-esilzadiliri, əz hotun-kenizəkliring
xarabni atisi Neboқadnəsar Yerusalemdiki muқəddəs ibadəthanidin oljioɣa aloɣan
altun-kümüxtin yasaloɣan jam-қaqilarda iqixigə xu jam-қaqilarni elip qiқixni
buyrudi.
3 *Nəwkərlər* dərɦal berip Hudaning Yerusalemdiki muқəddəs ibadəthanisidin elip
kelingən altun jam-қaqilarni elip qiқti; padixaɦning əzi, əmir-esilzadiliri, uning
hotunliri wə kenizəkliri ularda xarab iqti.
4 Ular xarab iqkəq, altun, kümüx, mis, təmür, yaoɣaq wə taxlardin yasaloɣan butlarni
mədɦiyiləxti.
5 Dəl xu pəyttə adəm қolining bəx barmiқi pəyda bolup, qiraoɣdanning udulidiki
ordining tam suwiқioɣa hət yezixқa baxlidi. Padixaɦ hət yazoɣan қolning kərüngən
қismini kərüp, □
6 qirayi tatirip, kənglidə intayin alaқzadə bolup kətti. Put-қolliri boxixip, putliri titrəp
kətti. □
7 Padixaɦ қattiқ warқirap, pir-ustazlar, kaldiylər wə munəjjimlarni qaқirixni
buyrudi. Babildiki danixmənlər kəlgən ɦaman padixaɦ ularoɣa:
— Kimki tamdiki bu hətlərni oқup mənisini manga dəp berəlisə, uningoɣa səsün
rənglik bir ton kiygüzülüp, boynioɣa altun zənjir esilip, padixaɦliқta üqinqi mərtiwə
berilidu, — dedi.□
8 Padixaɦning danixmənlirining ɦəmmisi ordioɣa ɦazir boldi; lekin ular nə hətlərni
oқuyalmaytti nə padixaɦқa mənisini qüxəndürüp berəlməytti.
9 Bəlxazar tehimu alaқzadə bolup, qirayi tehimu tatirip kətti. Əmir-esilzadilərmu
қandaқ қilixni biləlməy қaldi.
10 Padixaɦ wə əmir-esilzadilərning warқiraxқan awazini angliɣan hanix ziyapət
zalioɣa kirip, padixaɦқa mundaқ dedi:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla! Alaқzadə bolup kətmigəyla, qirayliri tatirap
kətmigəy. □

□ **5:1 «padixaɦ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip қilip…»** — padixaɦ Bəlxazar Neboқadnəsarning nəwrisi idi. Əməliyəttə xu künlərdə u «muawin imperator» idi; atisi Nabonidus imperator idi, lekin u adəttə Babilda turmaytti. **«… Ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi»** — bu babtiki 30-31-ayətlərdin қarioɣanda, xu qaoɣda Pars қoxunliri Babil xəɦirini alliқaqan қorxiwaloɣanidi. Əmdi Babillar nemixқa ziyapət қilidu? Tarihxunaslarning təɦlili boyiqə Babil xəɦiri (a) intayin mustəɦkəm, sepili egiz xəɦər; (ə) uningda yirgirmə yillиқ ozuқ-tülük toplanoɣanidi. Xunga padixaɦ əzini tolimu bihətər, dəp қaraytti. □ **5:5 «… qiraoɣdanning udulidiki ordining tam suwiқioɣa hət yezixқa baxlidi»** — қizиқ bir ix xuki, arheologlar қazoɣan asar’ətiқilərgə asasən, Babil ordiliridiki tamlar üstigə ularning əng uluoɣ oɣəlibə-muwəppəқiyətliri sürət wə sözlər bilən hatiriləngən. Padixaɦ ziyapət қiloɣanda, mahtinix üqün əzining yeқindin buyanқi uruxlardiki oɣəlibisini wə muwəppəқiyətlirini yorutux üqün, qiraoɣdan bu rəsimlərning uduliɣa қoyoɣuzulatti. □ **5:6 «put-қolliri boxixip,…»** — aramiy tilida: «bəl-saoɣrisining booɣum-ügiliri boxixip,..». Bu ix-wəқə «Yəx.» 45:41tiki bexarətning bir əməlgə axuruluxi. **«putliri titrəp kətti»** — aramiy tilida: «tizliri bir-birini қaққili turdi». □ **5:7 «uningoɣa səsün rənglik bir ton kiygüzülüp,…»** — қədimki zamanlarda səsün rəng «xaɦanə rəng» dəp ɦesablinatti. □ **5:10 «…warқiraxқan awazini angliɣan hanix ziyapət zalioɣa kirip,…»** — «hanix» muxu yərdə Bəlxazarning anisi yaki qong anisi (Neboқadnəsarning ayali) bolsa kerək.

11 Padixaḥliḳlirida bir kixi bar, uningda muḳəddəs ilaḥlarning roḥi bar, atiliri təhttiki waḳtida, bu kixidə yoruḳluḳ, danaliḳ wə əḳil-parasət, yəni ilaḥlarƣa has əḳil-parasət namayan ḳilinƣanidi. Atiliri Neboḳadnəsar, yəni padixaḥ atiliri uni pütün rəmqi-palqilar, pir-ustazlar, kaldiylər wə munəjjimlarning bexi ḳilip təyinligən. ■
12 Bu kixidə alaḥidə bir roḥiy hususiyət, bilim, ḥekmət, qüxlərgə təbir berələydiƣan, tepixmaḳlarni yexələydiƣan wə tügün-sirlarni aqalaydiƣan ḳabiliyət bar idi. Xu kixining ismi Daniyal bolup, padixaḥ uningƣa Bəltəxasar dəpmu isim ḳoyoƣan. Xunga bu Daniyal qaḳirtilsun, u qoḳum bu hətlərning mənisini yexip beridu.

Daniyalning tamdiki hətning mənisini qüxəndürüxi

13 Xuning bilən Daniyal padixaḥning aldiƣa elip kelindi, padixaḥ Daniyaldin:
— Padixaḥ atam Yəḥuda əlkisidin sürgün ḳilip kəlgən Yəḥudiylar iqidiki ḥeliḳi Daniyal sənmu? — dəp soriwidi,
14 — Sən tooƣruluḳ həwirim bar, səndə muḳəddəs ilaḥlarning roḥi, xundaḳla yoruḳluḳ, danaliḳ wə alaḥidə əḳil-parasət bar ikən dəp anglidim.
15 Əmdi danixmənlər wə pir-ustazlarni tamdiki hətni oḳup, mənisini manga qüxəndürüp bərsun dəp aldimƣa qaḳirtip kelindi; lekin bu ixning sirini ḥeqḳaysisi yexip berəlmidi.
16 Biraḳ sən tooƣruluḳ angliƣanmənki, sən sirlarni qüxəndürələydikənsən wə tügünlərni yexələydikənsən. Əgər bu hətlərni oḳup, mənisini qüxəndürüp berəlisəng, sanga səsün rənglik ton kiygüzülidu, boynungƣa altun zənjir esilidu, padixaḥliḳta üqinqi dərijilik mərtiwigə erixisən, — dedi.
17 Daniyal padixaḥḳa mundaḳ jawab bərdi:
— Aliylirining in'amliri əzliridə ḳalsun, mukapatlirini baxḳa kixigə bərgəyla. Əmdiliktə mən aliyliriƣa bu hətni oḳup, mənisini qüxəndürüp berəy.
18 — I aliyliri, Ḥəmmidin Aliy Huda atiliri Neboḳadnəsarƣa padixaḥliḳ, uluƣluḳ, xan-xərəp wə ḥəywət bərdi.
19 Uningƣa berilgən uluƣluḳtin ḥərḳaysi əl-yurt, ḥərḳaysi taipilər wə ḥərhil tilda səzlixidiƣan ḳowmlarning ḥəmmisi uning aldida titrəp ḳorḳup turatti; u kimni halisa xuni əltürətti, kimni halisa xuni tirik ḳoyatti; kimni halisa xuni mərtiwilik ḳilatti, kimni halisa xuni pəs ḳilatti.
20 Lekin u kənglidə təkəbburlixip, roḥ-ḳəlbidə məƣrurlinip mijəzi tərsalixip, padixaḥliḳ təhtidin qüxürülüp, izzitidin məḥrum ḳilindi.
21 U kixilər arisidin ḥəydiwetilip, uningƣa yawayi ḥaywanlarning əḳli berildi. U yawa exəklər bilən billə makanlixip, kalilardək ot-qəp yegüzüldi, teni xəbnəmdin qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup kətti, taki u Ḥəmmidin Aliy Hudaning insan padixaḥliḳini idarə ḳilidiƣanliḳini wə U padixaḥliḳning ḥoḳuḳini Əzi talliƣan ḥərḳandaḳ kixigə beridiƣanliḳini bilip yətküqə xu ḥaləttə boldi.■
22 Əy Bəlxazar, Neboḳadnəsarning ooƣli turup əzliri bularning ḥəmmisidin həwərliri bolsimu, lekin əzlirini təwən ḳilmidila.
23 Əksiqə təkəbburlixip ərxtiki Rəbgə ḳarxi turdila. Sili Uning muḳəddəs ibadəthanisidin olja aloƣan jam-ḳaqilarni elip kelip, əzliri, əmir-esilzadiliri, əz hotunliri wə kenizəklirimu ularda xarab iqtinglar andin kərməydiƣan, anglimaydiƣan wə ḥeqnemini qüxənməydiƣan altun, kümüx, mis, təmür, yaƣaq wə taxlardin yasaloƣan butlarni mədḥiyilidilə. Ḥalbuki, silining nəpəslirini Əz ḳolida tutḳan wə silining barliḳ ḥərikətlirini Əz ilkidə tutḳan Hudani uluƣlimidila.
24 Xunga, Huda bu ḳolning kərüngən ḳismini əwətip bu hətlərni yazdurdi.

■ **5:11** Dan. 2:47, 48 ■ **5:21** Dan. 4:22

25 Bu hətlər: «Mene, mene, təkəl, upḫarsin» degəndin ibarət. □
26 Buning qüxəndürülüxi: — «Mene» — Huda silining padixaḫliḳlirining ḫesabini ḳilip, uni ayaoɳlaxturdi.
27 «Təkəl» — sili tarazida tartiliwidila, kəm qiḳtila.
28 «Pərəs» — padixaḫliḳliri parqilinip, Medialiḳlar bilən Parslaroɳa təwə ḳilindi.□
29 Xuning bilən Bəlxazar dərḫal nəwkərlirigə əmr ḳiliwidi, ular Daniyaloɳa səsün rənglik tonni kiydürüp, boynioɳa altun zənjirni esip ḳoydi; u u tooɳruluḳ: «Padixaḫliḳ iqidə üqinqi dərijilik mərtiwigə igə bolsun» dəp jakarlidi.
30 Xu keqə kaldiylərning padixaḫi Bəlxazar əltürüldi.
31 Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ Dariusning ḳolioɳa ətti. U təhminən atmix ikki yaxta idi.□

6

Daniyal xirlar əngküridə

1 Padixaḫ Darius pütün padixaḫliḳni idarə ḳilix üqün bir yüz yigirmə wəzirni ḫərḳaysi yurtlarni baxḳuruxḳa təyinləxni muwapiḳ kərdi. □
2 Buningdin baxḳa u bu wəzirlərni nazarət ḳilip, bu wəzirlərning ḫesabini elix, xundaḳla padixaḫning ḫoḳuḳ-mənpəəti ziyanoɳa uqrimisun dəp Daniyal wə baxḳa ikki kixini nazarətqilikkə təyinlidi.
3 Daniyalda alaḫidə bir roḫiy hususiyət bar boloɳaqḳa, u baxḳa nazarətqilərdin wə wəzirlərdin iḳtidarliḳ qiḳti. Xunga padixaḫ uni pütkül padixaḫliḳni idarə ḳilixḳa təyinliməkqi boldi.
4 Xuning bilən baxḳa nazarətqi wə wəzirlər uning padixaḫliḳtiki məmuriy ixliridin səwənlik izdidi. Lekin ular ərz ḳiloɳudək ḫeqḳandaḳ baḫanə-səwəb yaki səwənlik tapalmidi. Qünki Daniyal diyanətlik wə ixənqlik bolup, uningdin ḳilqə kəmqilik yaki səwənlik qiḳiralmioɳanidi.
5 Xunga xu adəmlər əzara:
— Daniyalning Hudasining ḳanunioɳa munasiwətlik ixliridin baxḳa, uningdin əyibligüdək ḫeqḳandaḳ baḫanə tapalmaymiz, — deyixti.
6 Xunga ular əzara til biriktürup padixaḫning aldioɳa kirip:
— Padixaḫ Darius aliyliri mənggü yaxioɳayla!
7 Aliylirining padixaḫliḳliridiki barliḳ nazarətqi, waliy, wəzir, məsliḫətqi, ḫakim wə əməldarlar birliktə məsliḫətləxtuḳ; ḫərḳandaḳ kixi ottuz kün iqidə ḫərḳandaḳ ilaḫḳa ḫərḳandaḳ dua-tilawət ḳilixḳa wə yaki ḫərḳandaḳ kixidin bir nərsə tiləxkə ruhsət bolmisun, i aliyliri, pəḳət silidinla tilixi ruhsət bolsun degən xaḫanə

□ **5:25 «Mene»** — «sanax» yaki «ḫesablax» degən səzi bilən, **«təkəl»** — «tarazida tartix» degən səzi bilən, **«upḫarsin»** — «parqilinix» degən səzi bilən aḫangdax bolidu. Aramiy tilidin ibraniy tilioɳa tərjimə ḳilinsa «Bir mina, bir xəkəl, yerim mina» degən bolidu. Mina wə xəkəl ibraniylarning pul birlikliri idi. □ **5:28 «pərəs»** — «upḫarsin» degən səzning birlik xəkli (25-ayəttə «upḫarsin» kəplük xəkildə). «Pərəs» («upḫarsin») degənlik «Pars» səzi bilən yiltizdax bolup, bu yərdə ikki bisliḳ mənə bildüridu. Uning padixaḫliḳi ḫəm parqilanoɳan ḫəm Parslaroɳa mənsup bolidu, degənni bildüridu. □ **5:31 «Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ Dariusning ḳolioɳa ətti»** — aramiy tilida «Medialiḳ Darius padixaḫliḳni ḳobul ḳildi». Babil xəḫirining ḳandaḳ ixoɳal ḳilinoɳanliḳi ḫəḳḳidiki ḳiziḳ tema tooɳruluḳ «Yərəmiya»diki «ḳoxumqə səz»imizdə, «Babil xəḫirining ərüwetilixi tooɳruluḳ bexarətlər» degən bayanlirimizni kərüng. □ **6:1 «Padixaḫ Darius pütün padixaḫliḳni idarə ḳilix üqün…»** — muxu «Darius»ning kim ikənliki tooɳruluḳ alimlar arisida talax-tartix bar. Bəziliri uni parsliḳ Ḳorəx, dəp ḳaraydu. Lekin muxu yərdə Darius «Medialiḳ» deyilidu wə 31gə ḳarioɳanda, u Ḳorəxning ḳol astida idi («Medialiḳ Darius padixaḫliḳni **ḳobul ḳildi**» deyilidu). Uning salaḫiyitini arheologlar tətḳiḳatliri bilən eniḳlixi mumkin.

yarliqning qüxürülüxini layiq kərduq. Bu pərman qət'iy bolsun, kimki bu pərmanoɣa hilaplik qilsa, u xirlar ɵngkürigə taxlansun! □
8 Əmdi, i aliyliri bu pərmanni bekitip qüxürgəyla, uning ɵzgərtilməsliki üqün yarliqnamigə imza qoyoɣayla; qünki Media wə Pars qanuni boyiqə, pərman qiqirilixi bilənla ɵzgərtixkə bolmaydu, — dedi. ■
9 Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliqnamioɣa qol qoydi.□
10 Daniyal bu yarliqnamigə imza qoyuloɣanliqini anglap, ɵyigə qaytti. Uning ɵyining ɵgzisidə bir balihana bolup, derizisi Yerusalemoɣa qaraydioɣan bolup, oquq turatti. U aditi boyiqə derizining aldida tizlinip olturup, ḫər küni üq qetim Hudaoɣa dua-tilawət qilip xükür eytatti.■
11 Lekin ḫeliqi adəmlər billə kelip Daniyalning Hudaoɣa dua wə tilawət qiliwatqinini kərdi.
12 Andin ular birliktə padixaḫning aldioɣa berip pərman tooɣrisida gəp eqip:
— I aliyliri, ɵzliri: Ottuz kün iqidə ɵzliridin baxqa ḫərqandaq ilaḫdin yaki ḫərqandaq insandin birər nemini tiligən ḫərqandaq kixi xirlar ɵngkürigə taxlansun, degən bir pərmanoɣa imza qoyoɣan əməsmu? — dəp soridi.
Padixaḫ: — Dərwəqə xundaq qildim, Media wə Pars qanuni boyiqə pərmanni ɵzgərtkili bolmaydu, — dedi.
13 Andin ular padixaḫqa jawabən:
— Yəḫudadin əsir elip kelingən kixilərdin ḫeliqi Daniyal, i aliyliri, silini wə sili imza qoyoɣan pərmanni kəzgə ilmaydu, bəlki ḫər kündə üq qetim ɵz dua-tilawitini qiliwatidu, — deyixti.
14 Buni angliɣan padixaḫ ɵz-ɵzigə kayip, kəngül qoyup Daniyalni qutquxuxqa amal tapmaqqi bolup, u kün patquqə ḫərhil qutquzux amali üstidə izdinip yürdi.
15 Lekin ahirda u kixilər yənə ɵzara til biriktürüp padixaḫning aldioɣa jəm bolup uningoɣa:
— I aliyliri, ɵzlirigə məlumki, Medialar wə Parslarning qanuni dəl xuki, padixaḫning bekitkən ḫərqandaq qarari yaki pərmanini ɵzgərtixkə bolmaydu, — deyixti.
16 Xuning bilən padixaḫning əmr qilixi bilən Daniyal tutup kelinip, xirlar ɵngkürigə taxlandi. Padixaḫ Daniyaloɣa:
— Sən üzüldürməy ibadət qilidioɣan Hudaying seni qutquziwalidu! — dedi.
17 Bir tax elinip, ɵngkürning aoɣzi uning bilən etildi; Daniyalning ixlirioɣa ḫeqkim arilaxmisun dəp uni padixaḫ ɵz məḫüri wə uning əmir-əməldarlirining məḫürliri bilən məḫürlidi.
18 Andin padixaḫ ordioɣa qaytip kelip keqini roza tutup ɵtküzdi; ɵzining toqal-kenizəkliridin ḫeqqaysisini ɵz yenioɣa kəltürmidi, u keqiqə uhliyalmidi. □
19 Tang etixi bilənla padixaḫ ornidin turup, aldirap xirlar ɵngkürigə bardi.
20 Padixaḫ ɵngkürgə yeqinlixip azablanoɣan ḫalda Daniyalni qaqirip:
— Əy Daniyal, Mənggü Ḫayat Hudaning quli, sən üzülməs ibadət qilidioɣan Hudaying seni xirlardin qutquziwalmidimu? — dəp towlidi.
21 Daniyal jawabən:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla!

□ **6:7 «Aliylirining padixaḫliqliridiki barliq nazarətqi, waliy, wəzir, məslihətqi, ḫakim wə əməldarlar…»** — ularning bu bayanidiki «barliq» degən səz yaloɣanqilik idi; qünki Daniyal uning iqidə əməs idi, əlwəttə. ■ **6:8** Əst. 1:9; 8:8 □ **6:9 «Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliqnamioɣa qol qoydi»** — 9-ayətning toluq mənisini bekitix təs. Aramiy tilida «Xuning bilən Darius pərman wə yarliqnamigə qol qoydi» deyilidu. Buningoɣa qarioɣanda, ikki yazma yarlik boloɣan bolsa kerək. Pars ordisidiki qaidə-nizamlardin anqə həwirimiz bolmioɣaqqa, nemə üqün ikki yarlik kerək bolidioɣinini bilməymiz. ■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zəb. 55:17 □ **6:18 «ɵzining toqal-kenizəkliridin ḫeqqaysisini ɵz yenioɣa kəltürmidi»** — yaki, «u ḫeqqandaq kəngül eqixlarnimu qilmidi». **«u keqiqə uhliyalmidi»** — aramiy tilida «uning uyqusi qaqti».

22 Hudayimning pərixtisini əwətip xirlarning aoɳzini yumduruxi bilən ular manga ḥeq ziyan-zəḥmət yətküzəlmidi; qünki U məndin ḥeqḳandaḳ əyib kərmidi. Aliylirining aldidimu mən ḥeqḳandaḳ ziyan yətküzgüdək ix ḳilmidim, — dedi.
23 Buni anglap padixaḥ intayin huxal bolup, adəmlirini Daniyalni əngkürdin elip qiḳixni buyrudi. Xuning bilən ular Daniyalni əngkürdin elip qiḳti. Uningdin ḳilqə zedə-zəḥmət tapalmidi; qünki u Hudasioɳa tayanoɳanidi.
24 Andin padixaḥ buyruḳ qüxürdi, *nəwkərliri* Daniyalning üstidin xikayət ḳiloɳanlarning ḥəmmisini tutup, ularni bala-qaḳiliri wə hotunliri bilən ḳoxup xirlar əngkürigə taxliwətti. Ular əngkür tegigə qüxüp bolmayla xirlar etilip kelip, ularning ustihanlirinimu qaynap ḳiyma-qiyma ḳiliwətti.
25 Xu ixtin keyin Darius padixaḥ yər yüzidə turuwatḳan ḥərḳaysi əl-yurt, ḥəmmə taipilər, ḥər tilda səzlixidioɳan ḳowmlarning ḥəmmisigə mundaḳ pütük qüxürdi: — «Ḥəmminglaroɳa amanliḳ exip-texip turoɳay!
26 Mən uxbu yarliḳni qüxürimənki, padixaḥliḳimdiki ḥərbir yurttiki puḳralar Daniyalning Hudasi aldida titrəp ḳorḳsun!
— Qünki U Mənggü Ḥayat Hudadur,
Mənggü mustəḥkəm əzgərməstur,
Uning padixaḥliḳi ḥalak ḳilinmas,
Uning ḥakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu.□ ■
27 U bala-ḳazadin ḳooɳdaydu wə ḳutḳuzidu,
U asmanlardimu, yər yüzidimu alamət-karamətlərni yaritidu,
U Daniyalni xirlarning qanggilidin ḳutḳuzdi».
28 Daniyalning bolsa xu ixlardin keyin Darius ḥəküm sürgən məzgildə, xundaḳla Pars padixaḥi Ḳurəx ḥəküm sürgən waḳitlarda ixliri rawan yürüxti.

7

Daniyalning oɳayibanə alamətlərni bayan ḳiloɳanliḳi •••• Tət zor məhluḳni kərüx
1 Bəlxazar Babiloɳa padixaḥ boloɳan birinqi yili Daniyal ornida yetip qüxidə birnəqqə oɳayibanə alamətlərni kərdi. U qüxidə kərgənlirini mundaḳ yəkünləp hatiriliwaldi: —
2 Keqidə kərgən oɳayibanə kərünüxtə mənki Daniyal xuni kərdümki, asmanning tət təripidin xamal qiḳip, «Uluoɳ Dengiz» yüzigə urulmaḳta idi. □
3 Dengizdin xəkilliri bir-birigə ohximaydioɳan tət zor məhluḳ qiḳti.■
4 Birinqi məhluḳ xiroɳa ohxaytti, lekin bürkütning ḳaniti bar idi. Mən uningoɳa ḳarap turoɳinimda, ḳanatliri yulundi; andin u yərdin kətürülüp, ikki puti yərgə dəssitilip adəmdək turoɳuzulup, uningoɳa insaniy bir ḳəlb berildi.■
5 Mana yənə bir məhluḳ, yəni ikkinqisi eyiḳḳa ohxaytti. Uning bir təripi ikkinqi bir təripidin egizlitildi. Uning qixliri üq ḳowuroɳini qixləp turatti, bir awaz uningoɳa: «Ornungdin tur, gəxni yeyixingqə yəwal!» — dedi.
6 Ḳarap turoɳinimda, mana yənə bir məhluḳ pəyda boldi. U yilpizoɳa ohxaytti, dümbisidə ḳuxningkidək tət ḳaniti bar idi; uning bexi tət idi. Uningoɳa ḥakimliḳ ḥoḳuḳi berildi.
7 Uningdin keyin keqidiki oɳayibanə kərünüxlərdə ḳarap turoɳinimda, mana tətinqi bir məhluḳ pəyda boldi. U intayin ḳorḳunqluḳ, dəḥxətlik wə ajayib küqlük idi. U

□ **6:26 «Uning ḥakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu»** — aramiy tilida «Uning ḥakimiyiti ahiroɳiqə bolidu». ■ **6:26** Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luḳa 1:33 □ **7:2 «Uluoɳ Dengiz»** — «Ottura Dengiz»ni kərsətsə kerək. ■ **7:3** Dan. 2:37-45 ■ **7:4** Dan. 4:34

yoƣan təmür qixliri bilən owni qaynap ezip yutup, ⱪaldukini putliri bilən dəssəp-qəyləytti. U aldinⱪi barlik məhlukⱪa ohximaytti; uning on münggüzi bar idi.
8 Mən bu münggüzlərni kəzitiwatⱪinimda, mana münggüzlərning arisidin yənə bir kiqik münggüz əsüp qikti. Bu kiqik münggüzning aldida əslidiki münggüzlərdin üqi yuluwetildi. Bu kiqik münggüzning adəmningkidək kəzi wə qong səzləydiƣan aƣzi bar idi.

Mənggü ⱨayat bolƣuqini kərüx

9 Mən ⱪarap turƣinimda, u yərgə birnəqqə təhtning ⱪoyulƣanlikini kərdüm; ularning biridə, «Əzəldin Bar Bolƣuqi» orun elip olturuptu. Uning kiyimliri ⱪardək ap'ak, qaqliri ap'ak ⱪoza yungidək idi. Uning təhti ot lawuldap turƣan yalⱪunlar bolup, lawuldap kəyüwatⱪan ot qakⱡirining üstidə idi. □
10 Uning aldidin goya rawan ekip turƣan dəryadək ot yalⱪuni lawuldap ekip turatti; Uning hizmitidə turƣuqilar tümən mingliƣan idi, Uning aldida yüz milyonliƣan ⱨazir turƣuqilar bar idi. Sorak baxlanƣanlikⱪi jakarlinip, dəsturlar eqildi. □ ■
11 Ⱨelikⱪi kiqik münggüzning yooƣan gəplərni ⱪiliwatⱪan awazidin dikⱪkitim xuningƣa tartilip ⱪarap turattim. Ⱪarap turƣinimda, tətinqi məhluⱪ əltürülüp, uning jəsiti ⱨalak ⱪilinip, otⱪa taxlap kəydürülüxkə tapxuruldi.
12 Ⱪalƣan üq məhluⱪ bolsa, ⱨakimiyitidin məⱨrum ⱪilindi, lekin ularning əmri yənə bir məzgil uzartildi.
13 Keqidiki ƣayibanə kərünüxlərdə mana, mən goya Insan Ooƣliƣa ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilən kəlginini kərdüm. U «Əzəldin Bar Bolƣuqi»ning yeniƣa berip, uning aldiƣa ⱨazir ⱪilindi. ■
14 Ⱨər əl-yurt, ⱨər taipə, ⱨər hil tilda səzlixidiƣan ⱪowmlar uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəⱨrət wə padixaⱨlik ⱨoⱪuⱪi uningƣa berildi. Uning səltəniti mənggü solaxmas səltənəttur, uning padixaⱨlikⱪi mənggü ⱨalak ⱪilinmas.■

Ƣayibanə kərünüxlərning təbiri

15 Mənki Daniyalning wujudum, dil-roⱨim bək biaramlikⱪa qəmdi, kallamdiki ƣayibanə alamətlər meni intayin alakzadə ⱪildi.
16 Mən yekin turƣuqilardin birining aldiƣa berip, bu ƣayibanə alamətlərning ⱨəkikiti tooƣruluⱪ soridim. U manga təbir berip qüxəndürüp mundak dedi: — □
17 «Bu tət zor məhluⱪ kəlgüsidə dunyada bax kətüridiƣan tət padixaⱨni kərsitidu.
18 Lekin Ⱨəmmidin Aliy Bolƣuqining mukəddəs bəndiliri padixaⱨlik ⱨoⱪuⱪini ⱪobul ⱪilidu, ular uningƣa mənggü igidarqilik ⱪilidu, əbədil'əbədgiqə xundak bolidu».□
19 Mən baxⱪa üq məhlukⱪa ohximaydiƣan tətinqi məhluⱪ, yəni zor ⱪorⱪunqluⱪ, təmür qixlik, mis tirnakⱡik, owni qaynap ezip yutup, andin ⱪaldukⱡirini ayaƣliri bilən dəssəp-qəyləydiƣan ⱨelikⱪi məhluⱪ tooƣrisidiki ⱨəkikətni,
20 xundakⱡa uning bexidiki on münggüzining wə keyin əsüp qikⱪan kiqik münggüz tooƣrisidiki ⱨəkikətni tehimu enik bilməkqi boldum — uning, yəni ⱨelikⱪi kiqikining aldida əslidə bar bolƣan baxⱪa üq münggüz yuluwetilgən, kəzliri wə yooƣan gəp

□ **7:9 «Əzəldin Bar Bolƣuqi» —** əslidə ibraniy tilida «Ⱪədimki künlərdin tartip Bar Bolƣuqi» — Yəni Huda degənliktur, əlwəttə. □ **7:10 «…tümən mingliƣan» —** aramiy tilida: «… minglingan mingliƣan» yaki «mingliƣan ming» — demək, birnəqqə milyon. **«Uning hizmitidə turƣuqilar tümən mingliƣan idi, uning aldida yüz milyonliƣan ⱨazir turƣuqilar bar idi» —** ayəttə kəzdə tutuliƣan Hudaning hizmətqiliri pərixtilər, əlwəttə. «Wəⱨ.» 9:16ni kərüng. ■ **7:10** Wəⱨ. 5:11; 20:12 ■ **7:13** Dan. 7:27; Zəb.2:6; Naⱨ. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tes. 4:17; Wəⱨ. 1:7 ■ **7:14** Dan. 2:44; Luⱪa 1:33 □ **7:16 «yekin turƣuqilar» —** pərixtilər bolsa kerək. □ **7:18 «… mukəddəs bəndiliri padixaⱨlik ⱨoⱪuⱪini ⱪobul ⱪilidu» —** ⱪizik bir yeri xuki, «padixaⱨlik» degən kimningki yaki ⱪaysi padixaⱨlik eytilmiƣan. Nemixⱪa? Jawab qoⱪum xuki, xu qaƣda pəⱪət birla padixaⱨlik, yəni Hudaningki bolidu.

kilidiɣan aɣzi bar bolup, ənə baxka münggüzlərgə karioɣanda tehimu həywətlik idi.
21 Karap turoɣinimda, u kiqik münggüz Hudaning mukəddəs bəndiliri bilən jəng kilip ulardin üstünlükkə igə boldi;
22 «Əzəldin Bar Boloɣuqi» kəlgəndə, həküm kilix hokuki Həmmidin Aliy Boloɣuqining mukəddəs bəndilirigə berildi. Xuning bilən bekitilgən wakti kelip, *Hudaning* mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini ətküziwaldi.□
23 *Təbir bərgüqi* qüxəndürüp yənə mundak dedi: —
«tətinqi məhluk kəlgüsi dunyada bax kətüridioɣan tətinqi bir padixahlik bolup, u baxka hərkandak padixahliklaroɣa ohximaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayaoɣ asti kilip, kukum-talkan kilidu.■
24 On münggüz bolsa, bu padixahliktin qikidioɣan həkümranlik kilidioɣan on padixahni kərsitidu. Keyin yənə bir padixah məydanoɣa qikidu, u ilgiriki padixahlaroɣa ohximaydu; u üq padixahni özigə boysunduridu. ■
25 U Həmmidin Aliy Boloɣuqioɣa karxi kupurluk sözlərni kilidu həmdə Həmmidin Aliy Boloɣuqining mukəddəs bəndilirini halsizlanduridu. U kalendarni, heyt-ayəmlərni wə mukəddəs kanunlarni özgərtiwetixni kəstləydu. Hudaning mukəddəs bəndiliri «üq yerim wakit» uning həkümranlikioɣa tapxurulidu. □ ■
26 Andin Hudaning soti eqilidu, buning bilən uning idarə kilix hokuki tartiwelinip, mənggülük üzül-kesil yokitilidu.
27 Lekin uning padixahlikining hokuki, yəni dunyadiki hərkaysi padixahliklarning səltəniti wə xəhriti Həmmidin Aliy Boloɣuqining mukəddəs bəndilirigə, yəni Hudaning Öz həlkigə ətküzülidu. Uning padixahliki mənggü bir padixahliktur, dunyadiki pütün həkümdarlar Uning hizmitidə bolup uningoɣa itaət kilidu».■
28 Bu ix mana muxu yərgiqə boldi. Mənki Daniyal, öz oylirim özümni alakzadə kildi, qirayim tatirip kətti. Birak bu ixni kəlbimdə püküp saklidim.□

8

Koqkar bilən tekə həkkidə oɣayibanə kərünüx

1 Padixah Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili, mənki Daniyal ikkinqi bir oɣayibanə alamətni kərdüm. □
2 Oɣayibanə kərünüxtə, özümni Elam əlkisidiki Xuxan kəl'əsidə kərdüm. Kərünüxtə mən Ulay qong östingi boyida idim.
3 Beximni kətürüp karisam, ikki münggüzi bar bir koqkarning qong östəng aldida turoɣanlikini kərdüm. Uning münggüzi egiz bolup, bir münggüz yənə biridin egiz idi; egizrək boloɣan münggüz yənə birsidin keyinrək ösüp qikkanidi.

□ **7:22 «Xuning bilən bekitilgən wakti kelip, Hudaning mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini ətküziwaldi»** — baxka birhil tərjimisi: «Xuning bilən bekitilgən wakti kelip, Həmmidin Aliy Boloɣuqining mukəddəs bəndiliri dəp həküm qikirildi». ■ **7:23** Dan. 2:40-44 ■ **7:24** Dan. 2:40-44 □ **7:25 «üq yerim wakit»** — təhminən «üq yerim yil»ni kərsitidu. Səl tooɣirak desək, «bir wakit» («Daniyal» degən kisimning baxka yərliri bilən selixturoɣanda) bəlkim Babillikларning ixlitidioɣan yili, yəni 360 künlük wakitni kərsitixi mumkin. Xunga «üq yerim wakit», 1260 künni kərsitidu. Əsliy aramiy til nushisida, «üq yerim wakit», «bir wakit, ikki wakit wə koxumqə yerim wakit» degən xəkildə ipadilənggən. Babillikлar bəzi yillirioɣa koxumqə bir ayni «kəbisə ay» dəp katatti; «bir wakit, ikki wakit wə koxumqə yerim wakit» degən ibarə koxumqə ayning boluxining mumkinqilikini yokka qikiridu. Demək, «üq yerim wakit» 1290 kün əməs, bəlki 1260 kün bolidu. ■ **7:25** Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəh. 13:1-8 ■ **7:27** Dan. 2:44 □ **7:28 «Bu ix mana muxu yərgiqə boldi...»** — 7-babtiki bexarətlər tooɣrisida «koxumqə söz»imizni kərüng. □ **8:1 «Padixah Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili...»** — 8-bab, 1-ayəttin baxlap kitabning kaloɣan kismining həmmisi aramiy tilida əməs, ibraniy tilida yeziloɣan.

4 Mən qoqqarning oʏərb, ximal wə jənub tərəplərgə üsüwatqinini kərdüm. Ḥeqqandaq ḥaywan uningoʏa təng kelәlməytti wə ḥeqkim ḥeqkimni uning qanggilidin qutquzalmaytti. U nemə qilixni halisa, xuni qilatti, baroʏanseri ḥəywətlik bolup ketiwatatti.
5 Mən bu tooʏruluq oylawatattim, mana, oʏərb tərəptin bir tekə putliri yərgə təgmigən ḥalda pütün jaḥanni kezip yügürüp kəldi. Uning ikki kəzi arisioʏa kərünərlik qong bir münggüz əsüp qikkanidi.
6 U mən dəsləp kərgən ḥeliqi əstəng boyida turoʏan ikki münggüzlük qoqqaroʏa qarap qəḥri bilən xiddətlik etildi.
7 Mən uning qoqqaroʏa yeqin kelip, oʏəzəp bilən qoqqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwətkənlikini kərdüm. Qoqqarning qarxilaq kərsətküdək madari qalmioʏanidi, tekə uni yərgə yiqitip, dəssəp-qəylidi, tekining qanggilidin uni qutquziwalidioʏan adəm qikmidi.
8 Tekə baroʏanseri ḥəywətlik bolup kətti; lekin u heli küqiyip boloʏanda, qong münggüzi sunup qüxüp, əslidiki jayidin asmandiki tət xamaloʏa qarap turidioʏan, kəzgə kərünərlik tət münggüz əsüp qikti.
9 Bu tət münggüzning iqidiki biridin yənə bir münggüz əsüp qikti. U kiqik münggüz əsüp intayin ḥəywətlik boldi, jənub, xərq tərəplərgə wə «güzəl zemin»oʏa qarap təsir küqini kengəytti. □
10 U intayin ḥəywətlik bolup, ḥətta samawiy qoxundikilərgə ḥujum qiloʏudək dərijigə yətti, samawiy qoxundikilərdin wə yultuzlardin birmunqisini yərgə taxlap, ularning üstigə dəssidi
11 (u tolimu məoʏrurlinip, ḥətta samawiy qoxunning Sərdari bilən təng bolmaqqi bolup, ibadəthanida Sərdaroʏa atap kündilik qurbanlaq sunuxni əməldin qaldurdi, ḥəmdə Sərdarning ibadəthanisidiki «muqəddəs jay»ni wəyran qiliwətti. □
12 Asiylaq tüpəylidin Hudaning həlqi wə kündilik qurbanlaq qong münggüzgə tapxurulidu). U ḥəqiqətni ayaoʏ asti qilidu; uning barlaq ixliri naḥayiti onguxluq boldi.□
13 Kəynidin, bir muqəddəs *pərixtining* səz qiloʏanliqini anglidim, xuning bilən yənə bir muqəddəs *pərixtə* səz qiloʏan *pərixtidin*:
— Oʏayibanə alamәttə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloʏuqi» asiylaq, kündilik qurbanlaqning əməldin qalduruluxi, ḥəmdə muqəddəs ibadəthanidiki «muqəddəs jay»ning ḥəm Hudaning həlqining ayaoʏ asti qilinixi qanqilik waqit dawamlixidu? — dəp sorioʏanliqini anglidim.□
14 Ḥeliqi pərixtə manga jawabən:
— Bu ixlar ikki ming üq yüz keqə-kündüz dawamlixidu. Bu məzgildin keyin muqəddəs ibadəthanidiki «muqəddəs jay» pakizlinip əsligə kəltürülidu, — dedi.□

□ **8:9 «güzəl zemin»** — Qanaan zemini (Pələstin). Ibraniy tilida «güzəllikning zemini» deyilidu. □ **8:11 «Kündilik qurbanlaq»** — Hudaning Musa pəyoʏəmbər arqilaq qüxurgən əmri bilən ibatəthanida ḥər küni ətigəndə wə kəqtə bir qoza «kəydürmə qurbanlaq» qilinixi kerək. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün əng asaslaq qurbanlaq degili bolidu. «Sərdarning ibadəthanisi» — bu Pərwərdigarning Yerusalemdiki ibadəthanisini kərsitidu, əlwəttə. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Sərdari»ning «Pərwərdigarning Pərixtisi» ikənlikini kərgili bolidu. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Məsiḥning dunyaoʏa kelixidin burunqi bir salaḥitidur. «Pərwərdigarning Pərixtisi» tooʏruluq baxqa izaḥatlirimizni kərüng. □ **8:12 «Asiylaq»** — bizningqə «asiylaq» muxu yərdə bəlkim «kiqik münggüz» (yəni dəjjal)ning asiyliqini kərsətsə kerək (13-ayətni kərüng). Bu səz yənə Hudaning Өz həlqining asiyliqinimu kərsitixi mumkin. **«Hudaning həlqi»** — ibraniy tilida «qoxun». □ **8:13 «Oʏayibanə alamәttə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloʏuqi» asiylaq, kündilik qurbanlaqning əməldin qalduruluxi»** — bu ««wəyran qiloʏuqi» asiylaq» bolsa dəl «Sərdaroʏa atap kündilik qoza qurbanlaq sunuxni əməldin qaldurux» (11-ayət) ḥəmdə uning ornioʏa intayin yirginqlik birhil but selix. 9-bab, 26-27-ayət, 11bab -36-39-ayətnimu kərüng). □ **8:14 «pakizlinip əsligə kəltürülidu»** — ibraniy tilida «tooʏra qilinidu» yaki «ḥəqqaniy qilinidu» degən səz bilən ipadilinidu.

Pərixtə Jəbrailning oɳayibanə alamətni qüxəndürüxi

15 Bu oɳayibanə kərünüxni kərgəndin keyin, mənki Daniyal uning mənisini oy-
lawatkinimda, mana, aldimda adəmning kiyapitidə birsi pəyda bolup ərə turdi.
16 Ulay østingining otturisidin:
— Əy Jəbrail, bu adəmgə oɳayibanə alamətni qüxəndürüp bər, — degən bir adəmning
küqlük awazini anglidim. ■
17 *Jəbrail* yenimoɳa kəldi. Kəlgəndə, mən naɦayiti korkup ketip yərgə yikilip düm
qüxtüm. U manga:
— Əy insan ooɳli, sən xuni qüxinixing kerəkki, bu oɳayibanə alamət ahir zaman
tooɳrisididur, — dedi.
18 U gəp kiliwatkanda mən biox ɦalda yərdə düm yatattim. Lekin u manga xundak
bir yenik tegipla meni turoɳuzdi wə manga mundak dedi: —
19 «Mən ɦazir sanga *Hudaning* oɳəzipi kəlgən məzgildə keyinki ixlarning kandak
bolidioɳanlikini kərsitip berəy. Qünki bu oɳayibanə alamət zamanlarning bekitilgən
ahirki nuktisi tooɳrisididur.
20 Sən kərgən ikki münggüzlük koqkar Media bilən Pars padixaɦlirini kərsitidu.
21 Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaɦlikі bolup, kəzining otturisidki kəzgə kərünərlik
münggüz bolsa, uning birinqi padixaɦidur.□
22 U münggüz sunup kətkəndin keyin ornidin əsüp qikkan ɦelikі tət münggüz bu
əlning tət padixaɦlikka bəlünidioɳanlikini kərsitidu. Birak ularning küqi birinqi
padixaɦlikka yətməydu.
23 Bu padixaɦliklarning ahirki məzgilidə, asiylik kiloɳuqilarning gunaɦi toxuxi bilən
tolimu nomussiz, qigix məsililərni bir tərəp kilalaydioɳan bir padixaɦ məydanoɳa
qikidu. □
24 Uning küqi heli zor bolidu, lekin əməliyəttə bu küq əzlükidin qikmaydu; u misli
kərülmigən wəyranqilikni kəltürüp qikiridu. Uning ixliri jəzmən onguxluk bolup,
nemini halisa xuni kilalaydu. U küqlüklərni wə *Hudaning* mukəddəs məmin həlkini
yokitidu.
25 Əz ustatlikі bilən uning nazariti astida ɦərkandak ɦiylə-mikirlik heli ronak tapidu.
U kənglidə təkəbburlixip əzini qong tutidu; baxkilarning əzlirini bihətər ɦes kiloɳan
wakitidin paydilinip tuyuksiz zərb kilip nuroɳun kixilərni ɦalak kilidu; u ɦətta
ookuktin ooku «Əmirlərning Əmiri»gə karxi qikidu. Lekin u ahirda insanlarning
kolisiz ɦalak kilinidu.
26 Sanga ayan kilinoɳan, ahxamdin ətigəngiqə dawamlaxkan bu oɳayibanə alamət
əməlgə axmay kalmaydu. Lekin sən uni wakitinqə məhpiy tut. Qünki u kəp künlər
keyinki kəlgüsi ɦəkkididur».
27 Mənki Daniyal maoɳdurumdin kelip, birnəqqə kün aoɳrip yetip kaldim. Keyin
ornumdin turup yənila padixaɦning ixlirida boldum. Lekin bu oɳayibanə alamət
kənglümni parakəndə kiliwətkənidi. Uning mənisini yexələydioɳan adəm yok idi.□

9

Daniyalning əz həlkigə dua kilixi

■ **8:16** Dan. 9:21; Luka 1:26 □ **8:21 «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaɦlikі bolup, ...»** — ibraniy tilida «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaɦi bolup, ...». □ **8:23 «qigix məsililərni bir tərəp kilalaydioɳan bir padixaɦ...»** — baxka birhil tərjimisi: «heli süykəstqi bir padixaɦ ...». □ **8:27 «Uning (oɳayibanə alamətning) mənisini yexələydioɳan adəm yok idi»** — 8-babtiki bexarətlər tooɳrisida «koxumqə səz»imizni kərüng.

1 Medialiқ Aһaxweroxning oоһli Dariusning birinqi yilida (u kaldiylərning zeminiоһa
padixaһ қilindi) □
2 Yəni təhtkə olturоһan birinqi yili mənki Daniyal muқəddəs yazmilarni oқuxum
bilən Pərwərdigarning Yərəmiya pəyоһəmbərgə yətküzgən kalam-bexariti boyiqə,
Yerusalemning harab bolidiоһan jaza məzgili yətmix yil ikənlikini qüxinip yəttim. ■
3 Xuning üqün mən Rəb Hudayimоһa roza tutup, bəz rəhtkə yөginip, kül-topida
olturup, uningоһa yelinip dua-tilawət қilix bilən izdinixkə bəl baoһlidim.
4 Mən Pərwərdigar Hudayimоһa dua қilip, gunaһlirimizni iқrar қilip mundaқ dedim:
— «Aһ Rəb, i Seni Өz əmrliringgə itaət қiloһuqilarоһa wədə-əһdəngdə wapadar bolup,
өzgərməs meһringni üzlüksiz kərsətküqi uluоһ, sürlük Təngrim!■
5 Biz gunaһ sadir қilduқ, қəbiһlik қilduқ; rəzillik bilən Sening əmr-һəkümliringdin
waz keqip, Sanga asiylik қilduқ, ■
6 Xundaқla Sening naming bilən padixaһlirimiz, əmirlirimiz, ata-bowilirimiz
wə pütkül zemindiki həlққə səz-kalamingni yəküzgən қulliring boloһan
pəyоһəmbərlərgə zadi қulaқ salmiduқ.
7 I Rəb, һəққaniyət Səndila tepilidu, lekin Sanga asiylik wə wapasizlik қiloһanlikimiz
tüpəylidin, bizgə, yəni Yəһudalaroһa, Yerusalemdikilərgə wə barlik Israillaroһa,
yeқinda bolsun, yiraқta bolsun, Sən bizlərni sürgünlükkə һəydiwətkən barlik
yurtlarda bolsun, pəқət bügünkidək yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilikla қaldi.
8 I Rəb, bizgə, yəni padixaһlirimizoһa, əmirlirimizgə wə ata-bowilirimizoһimu
yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilik қaldi; qünki biz Sening aldingda gunaһ sadir
қilduқ.
9 I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylik қiloһan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik wə
məoһpirət-kəqürümlər tepilidu. □ ■
10 Biz Sən Pərwərdigar Hudayimizning awazioһa қulaқ salmay, қulliring boloһan
pəyоһəmbərlər arқilik aldimizoһa қoyoһan қanun-һəkümliringdə һeq mangmiduқ.
11 Pütkül Israil Sening Təwrat-қanunungoһa hilaplik қilip, awazingoһa қulaқ salmay
Seningdin yüz өridi. Dərwəқə, Sening қulung Musaoһa qüxürülgən Təwrat-қanunida
pütülgən lənət һəmdə uning қəsəmyadidiki jazalar üstimizgə yaoһduruldi; qünki biz
Sening aldingda gunaһ sadir қilduқ.■
12 Sən Өzüng bizgə wə üstimizdin һəkümdarlik қiloһuqimizoһa қarita degənliringgə
əməl қilip bizgə zor eoһir külpətni kəltürdüng; qünki Yerusalemda қilinoһan ixlar
asman astidiki һərқandaқ baxқa yurtta əzəldin қilinoһan əməs!
13 Musaoһa tapilanoһan Təwrat-қanunida pütülgəndək, bu pütün külpət bizgə
qüxürülgən bolsimu, i Pərwərdigar Hudayimiz, lekin biz қəbiһliklirimizdin қol
üzüp, һəқiқitingni qüxinip yetidioһan қiloһaysən dəp tehiqə Səndin iltipatingni
ətünmiduқ.
14 Dərwəқə Sən Pərwərdigar xu külpətni təyyarlap saқlap, bizning üstimizgə
qüxürdung; qünki Sən Pərwərdigar Hudayimiz, barlik қiloһan ixliringda adil bolup
kəlding; biraқ awazingoһa қulaқ salmiduқ.
15 Əmdi, Өz küqlük қolung bilən həlқingni Misirdin elip qiқting, xunglaxқa
bügünkidək Өzünggə nam-xəһrət tikliding, i Rəb Hudayimiz, — biz gunaһ sadir
қilduқ, biz rəzillik қilduқ! ■

□ **9:1 «kaldiylərning zemini»** — Babil zeminini kərsitidu. «…padixaһ қilindi» — Bu ibarə bəlkim Dariusning Pars imperatori Қoroəxning astidiki bir padixaһ ikənlikini kərsitidu. U pütkül Pars üstigə imperator əməs idi. ■ **9:2** Yər. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Қan. 7:9 ■ **9:5** Zəb. 106:6; Yəx. 64:4, 5, 6 □ **9:9 «I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylik қiloһan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik wə məoһpirət-kəqürümlər tepilidu»** — yaki «Rəb Hudayimizda rəһimdillik wə məoһpirət-kəqürümlər bardur; qünki biz Uning aldida gunaһ sadir қilduқ» (demək, Huda bizgə rəһimdillik kərsətmigən bolsa, biz baldurla yoқitilattuқ). ■ **9:9** Zəb. 130:3-8; Yioһ. 3:22 ■ **9:11** Law. 26:14-45; Қan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yioһ. 2:17 ■ **9:15** Mis. 32:11; Zəb. 105:7; 106:47

16 Ətünimən, i Rəb, pütkül ḥəkḳaniyliḳingoŋa uyoŋun, Yerusalem xəḥiringgə, yəni muḳəddəs teoŋingoŋa boloŋan ḳəḥr-oŋəzipingni tohtatḳaysən! Qünki bizning ətküzgən gunaḥlirimiz wə ata-bowilirimizning ḳiloŋan ḳəbiḥliklirining wəjidin, Yerusalem wə həlḳing barliḳ ətraptikilirimizning ḥaḳarət obyekti bolup ḳalduḳ.
17 Əmdi i Hudayimiz, ḳulungning dua wə tələplirigə ḳulaḳ saloŋaysən, Əzüng üqün wəyran ḳilinoŋan muḳəddəs jayingni jamalingni kərsitip yorutḳaysən. □
18 I Hudayim, ḳulaḳ selip angliŋaysən! Bizning wə Sening naming bilən ataloŋan xəḥərning bexioŋa kəlgən külpətlərgə nəzər saloŋaysən! Bizning Sanga iltija ḳiloŋinimiz əzimizning ḳandaḳtur ḥəkḳaniy ix ḳiloŋanliḳimizdin əməs, bəlki Sening zor rəḥimdilliḳliringoŋa tayanoŋanliḳimiz səwibidindur.
19 I Rəb, angliŋaysən! I Rəb, kəqürgəysən! Ḳulaḳ selip anglap amal ḳiloŋaysən! Əzüngning nam-xəḥriting üqün əmdi təhir ḳilmioŋaysən! Qünki Sening bu xəḥiring wə bu həlḳing Əz naming asasida ataloŋanidi!».□

Jəbrailning bexarət berixi wə qüxəndürüxi

20 Mən duayimni dawamlaxturup, əzüm wə həlḳim Israilning gunaḥlirini iḳrar ḳilip ḥəmdə Hudayimning muḳəddəs teoŋi üqün Pərwərdigar Hudayimoŋa yelinip,
21 tehi dua ḳiliwatḳinimda, dəsləptə manga oŋayibanə alaməttə kərüngən Jəbrail degən zat yenimoŋa kelip manga ḳolini təgküzdi. Mən xu qaoŋda tolimu qarqap kətkənidim. U kəqlik ḳurbanliḳ sunux waḳti idi. □
22 Jəbrail manga əḳil berip mundaḳ dedi: —
«I Daniyal, mən seni yorutup, ixlarni qongḳur qüxinələydioŋan ḳilixḳa kəldim.
23 Sən Hudaoŋa iltija ḳilixḳa baxlixing bilənla, jawab-kalam berildi; sən intayin səyülgən adəm boloŋaqḳa, mən sanga uning jawab-kalamini yətküzgili kəldim. Əmdi bu jawab-kalam üstidə puhta oylanoŋin, oŋayibanə kərünüxni kəngül ḳoyup qüxəngin:
24 — «*Huda* təripidin «yətmix ḥəssə «yəttə waḳit»» sening həlḳing bilən muḳəddəs xəḥiring üstigə bekitilgən. Bu waḳitlar itaətsizliklərni tizginləx, gunaḥlarni tügitix, ḳəbiḥlik üqün kafarət kəltürüx, mənggülük ḥəkḳaniyliḳni üstün orunoŋa ḳoyux, bu oŋayibanə alamət bilən pəyoŋəmbərlərning səz-kalamlirini əməlgə axurux ḥəmdə muḳəddəs ibadəthanidiki «əng muḳəddəs jay» yengibaxtin məsiḥlinix üqün bekitilgəndur. □
25 Xuni bilixing wə qüxinixing kerəkki, Yerusalemni yengibaxtin əsligə kəltürüp bina ḳilix buyruḳi jakarlanoŋandin tartip, Məsiḥ degən əmir məydanoŋa qiḳḳuqə yəttə ḥəssə «yəttə waḳit» ḳoxuloŋan atmix ikki ḥəssə «yəttə waḳit» ətidu. Yerusalem xəḥiri

---

□ **9:17 «ḳulaḳ saloŋaysən, Əzüng üqün ... yorutḳaysən» —** ibraniy tilida «Rəbning səwəbi üqün ... yorutḳaysən». □ **9:19 «Əzüngning nam-xəḥriting üqün əmdi təhir ḳilmioŋaysən!» —** ibraniy tilida «Əzüning səwəbing üqün əmdi təhir ḳilmioŋaysən!». □ **9:21 «...Jəbrail degən zat yenimoŋa kelip manga ḳolini təgküzdi. Mən xu qaoŋda tolimu qarqap kətkənidim» —** buning yənə birhil tərjimisi: — «...Jəbrail degən zat tezla uqup kelip, manga ḳol təgküzdi». Əsli tekistni qüxinix birḳədər təs. □ **9:24 «ḳəbiḥlik üqün kafarət kəltürüx» —** «gunaḥlarni yepip kəqürüm təminləx» degənliktur. «Law.» 4-bab wə izaḥatni kərüng. **«pəyoŋəmbərlərning səz-kalamliri» —** muxu yərdə ibraniy tilida «pəyoŋəmbərlər» degən səz bilən ipadilinidu. **«muḳəddəs ibadəthanidiki «əng muḳəddəs jay» yengibaxtin məsiḥlinix» —** «məsiḥlinix» yaki «muḳəddəs ḳilinix», Musa pəyoŋəmbərgə berilgən muḳəddəs ḳanunoŋa asasən, «muḳəddəs puraḳliḳ may» sürülüx bilən ḳilinidu («Mis.» 26:9-10ni kərüng). Bu uḳum ibraniy tilida ««məsiḥ» ḳilinix» degən səz bilən ipadilinidu. Buning baxḳa birhil tərjimisi: «Əng Muḳəddəs Boloŋuqini məsiḥ ḳilix» — demək, Ḳutḳuzoŋuqi-Məsiḥni məsiḥ ḳilix. **«...«yətmix ḥəssə «yəttə waḳit»» sening həlḳing bilən muḳəddəs xəḥiring üstigə bekitilgən... ... ḥəmdə muḳəddəs ibadəthanidiki «əng muḳəddəs jay» yengibaxtin məsiḥlinix üqün bekitilgəndur» —** bu uluoŋ bexarət wə 25-27-ayətlərdiki bexarətlərning təpsilatliri tooŋrisida «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

yengibaxtin bina kilinip, meydan-koqilar we sepil-istihkam barlikka keltürülidu, emma bu bisérémjan künlérde bolidu.□ ■
26 Bu atmix ikki «yettä wakit» mezgili ötkendin keyin Mesih üzüp taxlinidu, uningda heqnérsé kalmaydu. Kelgüsidé bolidiqan émirning helki bu xehér bilen mukeddés ibadéthanini gumran kilidu. Bu akiwét kelkündek besip kelidu; ahiriqiqé jenglér dawamlixidu; u yérdé bolidiqan weyranqilikлar bekitilgendur. □ ■
27 U *émir Hudaning* helkining kép kismi bilen ahirki bir «yettä wakit»ta bir *dostluk* éhdisni takamul kilidu, lekin bu «yettä wakit»ning yerimiqa kelgende, u *ibadéthanidiki* qurbanlik we axlik hédiyélérni sunuxni émeldin kalduridu. U qaqda «weyran kiloquqi yirginqlik nomussizlik» *mukeddés ibadéthanining* éng egiz jayiqa koyulidu. Taki balayi'apét, *yéni Huda* bekitkén külpét weyran kiloquqi kixining bexiqa yaqduruloquqé xu yérdé turidu».■

10

Tigris, yéni «Dijlé» déryasi boyida kérgén qayibané kérünüx

1 Qorex Parska séltanét kiloqan üqinqi yili, Daniyal (yéné bir ismi Béltéxasar boloqan)qa bir héwér wehiy kilindi. U héwér ixénqliktur — lekin nahayiti qattik jeng judunliri tooqrisididur. Daniyal bu héwérni qüxéndi we qayibané alamét tooqrisida qüxénqigé igé boldi.□
2 U qaqda ménki Daniyal toluk üq héptä ah-zar kétürüp matém tuttum. □
3 Üq héptigiqé heqkandak nazu-nemét yemidim, gex yemidim, xarab iqmidim we tenimgé purakliк may sürmidim. □
4 Birinqi ayning yigirmé tétinqi küni, mén uluq déryа, yéni Dijlé déryasining boyida turup, ■
5 beximni kétürüp kézümni asmanqa tiktim, kanap kiyip, beligé Ufazdiki sap altun kémér baqlioqan bir adémni kérdüm. ■
6 Uning teni serik yakuttak julalinip, yüzliri qakmaktak yaltirlap, közliri yenip turoqan ottak qaknaytti; uning put-kolliri parkirap turidioqan mistak walildaytti; awazi zor bir top adémning awazidak jaranglaytti.

□ **9:25 «… Yerusalemni yengibaxtin ésligé kéltürüp bina kilix buyruki jakarlanoqandin tartip, Mesih degén émir méydanoqa qikkuqé yettä héssé «yettä wakit» koxuloqan atmix ikki héssé «yettä wakit» ötidu» —** kiskiqé: — «bir wakit», yukirdiki téhlilgé asasén 360 kün bolsa, «yettä héssé yettä wakit» (49 wakit) we «atmix ikkining yettä héssisi», (434 wakit), jémiy bolup «483 wakit», yéni «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pérman»din «Kutkuzoquqi-Mésihning méydanoqa qikixi»oqiqé 173880 kün (téhminén 476 yil) bolidu. Tarihiy tétkikatka asasén, «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pérman»ning qüxürülüxi miladiyédin ilgiriki 445-yili yaki 444-yili idi, undakta «Mésih degén Émirning méydanoqa qikixi» miladiyé 32-yili yaki 33-yili boluxi kerék. Kitabhan bu pakitlardin Kutkuzoquqi-Mésihning kim ikénlikini bilélaydu. «Koxumqé séz»imiznimu kérüng. **«Yerusalem xehiri yengibaxtin bina kilinip, méydan-koqilar we sepil-istihkam barlikka keltürülidu…»** — «sepil-istihkam» degén séz ibraniy tilidiki «haruts» degén sézning térjimisi boluxi natayin; qoqum birhil istihkamni kérsitidu. «Koqilar» iqidiki, «haruts» bélkim sirttiki bir nérsini kérsitidu. ■ **9:25** Neh. 2:2-8; Luka 19:35-44 □ **9:26 «Mésih üzüp taxlinidu» —** (yaki «Mésih kesiwetilidu») — muxu ibaré ibraniy tilida adéttä «éltürülidu» dép ipadiléydu. **«uningda heqnérsé kalmaydu» —** yaki, «uning (Mésih-kutkuzoquqining) éltürülüxi özi üqün émestur». ■ **9:26** Luka 19:41-44 ■ **9:27** Yex. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **10:1 «lekin nahayiti kattik jeng judunliri tooqrisididur» —** yaki «lekin nahayiti kattik sinaxlar tooqrisididur». □ **10:2 «toluk üq héptä ah-zar kétürüp matém tuttum» —** ibraniy tilida «toluk üq héptä… matém kildim» — bu mélum bir élgüqi uruk-tuoqkini üqün émés, bélki Israil hélkining élük rohiy halitigé boloqan matém, élwettä. □ **10:3 «tenimgé purakliк may sürmidim» —** ibraniy tilida «özümni mésih kilmidim». ■ **10:4** Yar. 2:14 ■ **10:5** Weh. 1:13, 14, 15

7 Oⱪayibanə kərünüxni yalⱪuz mənki Daniyalla kərdüm, yenimdikilər alamətni
kərmigənidi. Əmma zor bir wəⱨimə ularni besip, intayin titrəp ketixti,
məkünüwalⱪudək yərni izdəp ⱪeqip kətti.
8 U yərdə өzüm yalⱪuz ⱪelip bu karamət oⱪayibanə kərünüxni kərdüm. Ⱪilqə
maoⱪdurum ⱪalmidi, qirayim ⱪattiⱪ өzgirip өlük adəmdək bolup ⱪaldim, put-
ⱪollirimda bir’azmu maoⱪdur ⱪalmidi. □ ■
9 Lekin uning awazini anglidim. Uning awazini angliⱪan ⱨaman yərgə yiⱪilip düm
qüxtüm, ⱨoxumdin kəttim.
10 Mana, tuyuⱪsiz bir ⱪol manga təgdi, meni xuan yөləp yərgə tөt putluⱪ ⱪilip
turⱪuzdi.
11 Xu zat manga:
— Əy Daniyal, intayin səyülgən adəm! Səzlirimni kөngül ⱪoyup anglap qüxəngin,
ərə turⱪin! Qünki mən sening yeningⱪa əwətildim, — dedi. U bu səzni ⱪilixi bilən,
mən titrigən ⱨalda ornumdin turdum.
12 Xuning bilən u manga mundaⱪ dedi:
— «Əy Daniyal, ⱪorⱪma; qünki sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə, өzüngni
tөwən tutuxⱪa kөngül ⱪoyⱪan birinqi kündin buyan sening dua-tilawiting ijabət
ⱪilindi; eytⱪanliring üqün mən yeningⱪa əwətildim. □
13 Lekin, «Pars padixaⱨliⱪining əmiri» manga ⱪarxi qiⱪip yolumni yigirmə bir kün
tosuwaldi. Mən Pars padixaⱨlirining yenida өzüm yalⱪuz ⱪalⱪaⱪⱪa, bax əmirlərdin
biri Mikail manga yardəm ⱪilⱪili kəldi. □
14 Mən sanga ahirⱪi zamanlarda həlⱪingning bexiⱪa kelidiⱪan ixlarni qüxəndürgili
kəldim. Qünki bu oⱪayibanə alamət kөp künlər keyinki kəlgüsi tooⱪrisididur».

15 U manga bu gəpni ⱪiliwatⱪanda, pəⱪətla yərgə ⱪarⱪinimqə zuwan sürəlməy turup
ⱪaldim.
16 Mana, goya adəmgə ohxaydiⱪan birsi ⱪolini uzitip ləwlirimni silap ⱪoywidi, mən
aoⱪzimni eqip aldimda turⱪuqiⱪa:
— Təⱪsir, bu oⱪayibanə kərünüxtin iq-iqimdin azablinimən, maoⱪdurumdin kəttim.
17 Təⱪsirimning kəminə ⱪulliri ⱪandaⱪmu sili təⱪsirim bilən səzlixixkə petinalayt-
tim? Qünki ⱨazirla maoⱪdurum tügəp, nəpəsim üzülidu, — dedim.
18 Andin goya adəmgə ohxaydiⱪan biri meni yənə bir ⱪetim silap, maoⱪdur kirgüzdi
19 wə:

□ **10:8 «qirayim ⱪattiⱪ өzgirip ...»** — ibraniy tilida «xan-xəripim ⱪattiⱪ өzgirip ...» yaki «qiraylⱪiliⱪim ⱪattiⱪ өzgirip ...». ■ **10:8** Dan. 7:28 □ **10:12 «... sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə... kөngül ⱪoyⱪan»** — bu yərdiki «qüxinix» nemini kөrsitidu? Yərəmiya pəyⱪəmbərgə yətküzülgən «Yerusalemning harab bolidiⱪan jaza məzgilining waⱪti 70 yil» toxay degən waⱪitta Daniyal dua ⱪilixⱪa baxlidi. Daniyalning arzu-istiki xuki, 70 yilning toxuxi bilən, Hudaning səltəniti dərⱨal pəyda bolsun degənliktin ibarət idi. Lekin 7-, 8- wə 9-babtiki oⱪayibanə alamətlər uningⱪa, az degəndimu yənə 70 «yəttə waⱪit»ning өtüxi kerəklikini kөrsətkən. Xu ixlar uning deginidək: «Daniyalning kөnglini parakəndə ⱪiliwətti. Uning mənisini yexələydiⱪan adəm yoⱪ idi». Xuning bilən u ümidsizlənməy, bu uzun waⱪittiki «keqiktürüx»ni qüxinix üqün kөngül ⱪoyidu. 10-babtiki oⱪayibanə alamәttə bolsa, bu waⱪitning yənila ⱨəm uzun ⱨəm japaliⱪ ikənliki kөrsitilidu. Xuning bilən, bu həwərni ⱪobul ⱪilix üqün u oⱪəyrətlik, maoⱪdurluⱪ boluxi kerək. □ **10:13 «Pars padixaⱨliⱪining əmiri»** — bəlkim intayin küqlük birhil jin bolup, Pars rayonlirida Xəytanning pilanlirini bəja ⱪilⱪuqi boluxi mumkin. **«Pars padixaⱨlirining yenida өzüm yalⱪuz ⱪalⱪaⱪⱪa..»** — bu səzlər muxu pərixtining wəzipisining xu padixaⱨlarning ⱪilmaⱪqi bolⱪan yamanliⱪini tosux yaki bolmisa, ularⱪa yahxi tərəpkə yüzlinixkə təsir yətküzüxtin ibarət bolⱪanliⱪini kөrsətsə kerək. **«mən Pars padixaⱨlirining yenida өzüm yalⱪuz ⱪalⱪaⱪⱪa, bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ⱪilⱪili kəldi»** — baxⱪa birhil tərjimisi: — «lekin bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ⱪilⱪili kəldi. Mən uni Pars padixaⱨlirining ixlirini bir tərəp ⱪilixⱪa ⱪaldurdum». **«bax əmirlər»** — muxu yərdə Hudaning yuⱪiri mərtiwilik pərixtilirini kөrsətsə kerək («Yəⱨ.» 9-ayətni kөrüng).

— I intayin səyülgən adəm, ķorķma! Sanga aman-hatirjəmlik bolƣay. Ƣəyrətlik bol, əmdi ƣəyrətlik bol! — dedi.
U xu səzni deyixi bilənla manga tehimu maƣdur kirdi. Mən:
— Təķsir yənə səz ķilƣayla, qünki sili manga maƣdur kirgüzdila, — dedim.
20 U mundaķ dedi:
— «Mening ķexingƣa nemigə kəlgənlikimni biləmsən? Mən əmdi ķaytip berip, «Parstiki əmir» bilən jəng ķilimən; mən u yərgə barƣandin keyin, «Gretsiyədiki əmir» məydanƣa qiķidu.
21 Lekin mən berixtin awwal ḥəķiķətning kitabida pütülgən wəḥiylərni mən sanga bayan ķilimən.
Bu ixlarda silərning əmiringlar Mikaildin baxķa, manga yardəm beridiƣan ḥeqkim yoķ.□

11

1 Mən Medialiķ Darius padixaḥ bolƣan birinqi yilidila, uni mustəḥkəmləx ḥəm küqəytix üqün ornumdin ķozƣalƣanidim.
2 Əmdi mən sanga ḥəķiķətni eytip berəy: —

Buningdin keyin Parsķa yənə üq padixaḥ ḥəkümranliķķa qiķidu; keyin tətinqi padixaḥ qiķip, baxķa padixaḥlardinmu kəptin kəp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin ķudrət tepip, ḥəmmə yurtlarni Gretsiyəgə jəng ķilixķa ķozƣaydu.□
3 Uningdin keyin küqlük bir padixaḥ məydanƣa qiķidu. U zor padixaḥliķni idarə ķilip, nemini halisa xuni ķilidu. □
4 Lekin u ḥoķuķ yürgüzüwatķinida, padixaḥliķi parqilinip asmanning tət xamal təripigə bəlünüp ketidu. Uning təhtigə əwladliri warislik ķilalmaydu, keyinki padixaḥliķ u ḥəküm sürgən waķtidikidək küqlük bolmaydu; qünki uning padixaḥliķi aƣdurulup, baxķilarƣa təwə bolup ketidu.
5 Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḥ» bolup küqiyidu; lekin yənə bir sərdar uningdinmu küqlük bolidu wə əzining tehimu qong padixaḥliķini soraydu. □
6 Birnəqqə yil ətkəndin keyin, *jənubiy padixaḥ ximaliy padixaḥ* bilən ittipaķ tüzidu; jənubiy padixaḥning ķizi xu ittipaķni mustəḥkəmləx üqün ximaliy padixaḥning yeniƣa baridu. Lekin keyin bu ķiz erixkən ḥoķuķidin məḥrum ķilinidu; ximaliy padixaḥ əzimu ḥoķuķini ķolida tutalmay, məzmut turalmaydu. Bu ķiz wə uni

---

□ **10:21 «ḥəķiķətning kitabi»** — Muķəddəs Kitabni kərsitidu. Xu qaƣdiki «ḥəķiķətning kitabi» Daniyal pəyƣəmbərning dəwridin ilgiri barliķ nazil ķilinƣan Təwrat ķisimliridin tərkib tapķan, əlwəttə. **«silərning əmiringlar Mikail»** — bu səz Mikail bax pərixtining Israilƣa alayitən məs'ul bolƣanliķini ayan ķilidu. □ **11:2 «Buningdin keyin Parsķa yənə üq padixaḥ ḥəkümranliķķa qiķidu; keyin tətinqi padixaḥ qiķip...»** — bu 11-babtiki bexarətlər naḥayiti təpsiliy kərsitilgən. Biz muxu yərdə təpsilatliri toƣruluķ kəp izaḥat bərmiduķ, bularni «Ķoxumqə səz»imizgə kirgüzduķ. Kitabhanlarning əzliri «ottura xərķ»ning tarihi toƣruluķ ḥərķandaķ kitabtin bu bexarətlərning ķandaķ əməlgə axurulƣanliķini kərələydu. Asasən bu aldin eytilƣan ixlar miladiyədin ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bərgən. Lekin 36-ayəttin baxlap, bexarətlər ahirķi zamandiki ixlarƣiqə ətidu. □ **11:3 «Uningdin keyin küqlük bir padixaḥ məydanƣa qiķidu»** — bu padixaḥ «büyük Iskəndər», Gretsiyəning birinqi imperatori. □ **11:5 «Uningdiki sərdarlar»** — yaki «uningdiki əmirliri». **«Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḥ» bolup küqiyidu»** — bu bexarəttiki «jənubiy padixaḥ»lar xübḥisizki, Misirning padixaḥlirini kərsitidu (8-ayətni kərüng), birinqisi «Pitolimi soter» (miladiyədin ilgiriki 323-285-yillarda ḥəküm sürgən.

elip kəlgənlər, uning balisi ḫəm xu waḳitlarda uni ḳollioɳuqilarning ḫəmmisigə satḳunluḳ ḳilinidu.□
7 Ḫalbuki, uning *ata jəmət* tuoɳḳinidin biri ḳoxunning ḫoḳuḳini ḳolioɳa elip *padixaḫ bolup*, ximaliy padixaḫning ḳoroɳinioɳa besip kirip, ularoɳa ḳarxi ḫujum ḳilip qong oɳəlibə ḳilidu. □
8 U ularning ilaḫ-butliri, ḳuyma məbudliri wə buthaniliridiki altun-kümüxtin yasaloɳan jam-ḳaqilarni Misiroɳa elip ketidu. U birnəqqə yil ximaliy padixaḫtin əzini neri ḳilidu. □
9 Ximaliy padixaḫ jənubiy padixaḫning zemininioɳa besip kiridu, lekin ahiri əz yurtioɳa qekinidu.□
10 Ximaliy padixaḫning xaḫzadiliri ḳozoɳilip, zor ḳoxun təxkilləydu. Xaḫzadilərdin biri kəlkündək kelip jənubḳa besip kiridu. Keyin u yənə jəng ḳilip, düxmən ḳoroɳininioɳiqimu besip kiridu. □
11 Jənubiy padixaḫ ḳattiḳ oɳəzəptə ḳoxun tartip jənggə atlinip, ximaliy padixaḫḳa ḫujum ḳilidu. Ximaliy padixaḫ zor bir ḳoxunni jənggə salidu, lekin uning xu zor ḳoxuni məoɳlup bolup əsirgə elinidu.
12 Xu zor ḳoxunning əsirgə elinixi bilən jənubiy padixaḫ intayin məoɳrurlinidu. U tümənligən adəmlərni yoḳitidu, biraḳ uning oɳəlibisi uzun dawamlaxmaydu.
13 Qünki ximaliy padixaḫ yurtioɳa ḳaytip, burunḳidinmu kəp wə küqlük ḳoxun təxkilləydu. Bekitilgən yillar toxḳandin keyin u zor ḳudrətlik ḳoxunni kəp təminatlar bilən ḳoxup baxlap kelidu.
14 U qaoɳda nuroɳun kixilər jənubiy padixaḫḳa ḳarxi turup uningoɳa ḳarxi ḳozoɳilang kətüridu. *I Daniyal* — sening həlḳing iqidiki zorawanlar muxu oɳayibanə alamәttiki bexarətni əməlgə axurmaḳqi bolup, yooɳanqiliḳ ḳilidu, lekin ular məoɳlup bolidu.
15 Ximaliy padixaḫ potəy selip mustəḫkəm xəḫərni muḫasirə ḫujumi ḳilip besiwalidu. Jənubdiki küqlər, ḫətta əng hil ḳoxunlarmu bərdaxliḳ berəlməydu, ularning ḳarxiliḳ ḳiloɳudək küqi ḳalmaydu.
16 Ximaldiki tajawuzqi bolsa əzi halioɳanqə ix ḳilidu, uningoɳa ḫeqkim ḳarxiliḳ ḳilalmaydu. U «güzəl zemin»ni ixoɳal ḳilidu; uning ḳolida uni wəyran ḳiloɳuqi küq bolidu. □
17 *Ximaliy padixaḫ* bəl baoɳlap padixaḫliḳidiki barliḳ küqlərni səpərwər ḳilip *Misiroɳa* yol alidu; u *Misir* bilən əḫdə tüzidu, əzi əḫdidə turoɳandək ḳilidu. Biraḳ *Misirning* ḫakimiyitini aoɳdrurux üqün u ayallirining bir ḳizini *Misir* padixaḫioɳa beridu. Lekin *ḳizi* atisi tərəptə turmaydu, uni ḳollimaydu.□

□ **11:6 «jənubiy padixaḫ ximaliy padixaḫ bilən ittipaḳ tüzidu»** — ibraniy tilida pəḳət «ular ittipaḳ tüzidu» deyilidu. Bu bexarəttiki «ximaliy padixaḫ» xübḫisizki tarihta Suriyə degən rayonda ḫəküm sürgən. Birinqi «ximaliy padixaḫ» bolsa Silyuḳus nikator (Silyuḳus I) bolup, əslidə Misir padixaḫi «Pitolimi soter»ning qong generali idi. U miladiyədin ilgiriki 312-280-yillarda təḫtkə olturoɳan. **«bu ḳiz erixkən ḫoḳuḳidin məḫrum ḳilinidu»** — ibraniy tilida «bu ḳiz bilikining küqidin məḫrum bolidu». **«uning balisi ḫəm ...»** — ibraniy tilida «uning tuoɳḳini...». Bəzi kona kəqürmilərdə «uni tuoɳduroɳuqi ḫəm...» deyilidu. □ **11:7 «uning ata jəmət tuoɳḳinidin biri»** — ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». **«...padixaḫ bolup»** — ibraniy tilida «...uning (yəni jənubiy padixaḫning) ornioɳa turup,...» dəp ipadilinidu. **«...biri, ḳoxunning ḫoḳuḳini ḳolioɳa elip padixaḫ bolup,...»** — baxḳa birhil tərjimisi «... biri, u bolsa uning (ximaliy padixaḫning) ḳoxunioɳa ḳarxi qiḳip,...» □ **11:8 «ḳuyma məbudliri»** — yaki «əmirliri». **«buthaniliridiki altun-kümüx...»** — yaki «ularningki altun-kümüx...». □ **11:9 «jənubiy padixaḫning zemini»** — Misirni kərsitidu. □ **11:10 «Keyin u yənə jəng ḳilip,...»** — yaki «U ḳaytip, andin jəng ḳilip,..». □ **11:16 «güzəl zemin»** — Ḳanaan zemini, yəni Pələstin. **«uning ḳolida uni wəyran ḳiloɳuqi küq bolidu»** — ibraniy tilida «uning ḫalakiti uning ḳolida bolidu». □ **11:17 «...küqlərni səpərwər ḳilip Misiroɳa yol alidu»** — «jənubiy padixaḫliḳ»ning Misir ikənliki 8-ayəttin kərünidu. **«u Misir bilən əḫdə tüzidu, əzi əḫdidə turoɳandək ḳilidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «uning bilən birnəqqə durus adəmlər billə baridu; u əz bekitkinini əməlgə axuridu». **«Biraḳ Misirning ḫakimiyitini aoɳdrurux üqün...»** — ibraniy tilida «Biraḳ Misirning ḫakimiyitini qiritix üqün...».

18 Keyin u dengiz boyidiki yurtlarƣa ḥujum ḳilip, nurƣun adəmlərni əsirgə alidu.
Lekin yat bir sərdar uning kixilərni har ḳilixlirini qəkləydu wə əksiqə, uning bu
harlaxlirini өzigə yanduridu. □
19 U өz yurtidiki ḳorƣanlarƣa qekinip kelidu. Lekin ahirida u putlinip yoḳilip ketidu.
□
20 Keyin uning ornioƣa yənə bir padixaḥ təhtkə olturidu; u padixaḥliḳning əng
xan-xərəplik jayioƣa bir zalim alwangbegini əwətidu. Lekin u uzun өtməyla,
malimanqiliḳmu bolmay, jəngmu bolmay өltürülidu».□

Pərixtə qüxəndürüxni dawamlaxturidu — əxəddiy ximaliy padixaḥ

21 — «Xuningdin keyin pəs bir adəm uning ornioƣa qiḳip ximaliy padixaḥliḳni alidu;
əmma padixaḥliḳning ḥөrmət-xөḥriti uningƣa ḥeq təwə bolmaydu, dəp ḳarilidu;
lekin u həlḳning asayixliḳ pəytidin paydilinip, yalaḳqiliḳ wasitiliri bilən ḥakimiyətni
tartiwalidu.
22 Zeminioƣa kəlkündək besip kirgən küqlərni u ḥəm kəlkündək ḥujum ḳilip yoḳitidu,
xuningdək u ḥəttaki «*Hudaning* əḥdisidə bekitilgən əmir»nimu yoḳitidu. □
23 Xərtnamə tüzüx arḳiliḳ u baxḳa yurtlarni aldaydu; adəmliri kiqik bir ḳoxun
bolsimu, lekin uning küqi awup-awup, ḳudrət tapidu.
24 U halayiḳning asayixliḳ pəytidin paydilinip, əng bay өlkilərgə tajawuz ḳilip
kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi ḳilip baḳmioƣan ixlarni ḳilidu, yəni u oljini,
ƣənimətlərni wə nurƣun bayliḳlarni ḳol astidikilirigə üləxtürüp beridu; məlum bir
məzgilgiqə ḳorƣanlarƣimu ḥujum ḳilix ḳəstidə bolidu.
25 U өz küqini ixḳa selip qong ƣəyrət bilən ḳozƣilip, zor ḳoxunni baxlap, jənubiy
padixaḥḳa ḥujum ḳilidu. Jənubiy padixaḥmu naḥayiti zor ḳudrətlik bir ḳoxun bilən
jənggə atlinidu. Lekin jənubiy padixaḥ hainlarning yoxurun suyiḳəstigə uqrap,
muwəppəḳiyət ḳazinalmaydu.
26 Qünki uning nazu-nemətlirini yegənlər uni yiḳitidu. Uning ḳoxuni ḥəmmə yərgə
tarḳilidu; nurƣunliri өltürülidu.□
27 Keyin, bu ikki padixaḥ bir-birini ḳəstlixip, yaman niyət bilən bir dastihanda tamaḳ
yeyixip, bir-birigə yalƣan gəp ḳilixidu; lekin bu ixlar ḥeqkimgə payda yətküzməydu,
qünki bu ixlarning ahiri pəḳət bəlgiləngən waḳittila bolidu. □
28 *Ximaliy padixaḥ* nurƣun mal-mülüklərni elip өz yurtioƣa ḳaytidu. U kөnglidə
Hudaning həlḳi bilən tüzgən muḳəddəs əḥdigə ḳarxi turidu; xuning bilən u əḥdigə
ḳarxi ḥərikətlərni ḳilip, andin өz yurtioƣa ḳaytidu.
29 Bəlgiləngən waḳitta ximaliy padixaḥ yənila jənubḳa tajawuz ḳilidu; lekin bu
ḳetimḳi əḥwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirḳi ḳetimḳisidiki bilənmu ohximaydu.
□
30 Qünki Kittim arilidin qiḳḳan kemilər ḥujum ḳilip kelidu. Xunga u dərd-ələm
bilən qekinidu wə *Hudaning* Өz həlḳi bilən tüzgən muḳəddəs əḥdisigə ḳarap

---

□ **11:18 «nurƣun adəmlərni əsirgə alidu»** — yaki «nurƣun yurtlarni igiləydu». □ **11:19 «U өz yurtidiki ḳorƣanlarƣa qekinip kelidu»** — yaki «U өz yurtidiki ḳorƣanlarƣa nixan ḳilip diḳḳət ḳilidu». □ **11:20 «padixaḥliḳning əng xan-xərəplik jayi»** — bu yərdə «əng xan-xərəplik jayi» bəlkim muḳəddəs ibadəthanini kөrsitidu. Yənə birhil tərjimə ḳilƣanda, «padixaḥliḳning xan-xəripini bezəx üqün bir zulum salƣuqini əwətidu» degəndək bolidu. □ **11:22 «Hudaning əḥdisidə bekitilgən əmir»** — muxu yərdə muḳəddəs ibadəthanidiki «bax kaḥin»ni kөrsitidu. Oniyas isimlik kixi, bax kaḥin wə bək adil kixi bolup, Suriyəning «Antioḳus Epifanis» degən padixaḥi təripidin miladiyədin ilgiriki 172-yili өltürülgən. □ **11:26 «uning nazu-nemətlirini yegənlər»** — demək, əng ixənqlik adəmliri. □ **11:27 «bu ixlarning ahiri pəḳət bəlgiləngən waḳittila bolidu»** — muxu sirliḳ sөzlər toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. □ **11:29 «lekin bu ḳetimḳi əḥwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirḳi ḳetimḳisidiki bilənmu ohximaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «lekin bu ḳetimḳi ahirḳi əḥwal ilgirikigə ohximaydu». Bu bexarət (tərjimimiz boyiqə) toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng.

intayin oɣəzəplinidu, uningoɣa ⱪarxi halioɣinini ⱪilidu; xundaⱪla qekinip yanoɣanda muⱪəddəs əһdigə asiylиⱪ ⱪiloɣuqilarni ətiwarlaydu. □
31 Uning təripidə turoɣan birnəqqə küqlər ⱪoroɣan boloɣan muⱪəddəs ibadəthanini buloɣaydu, «kündilik ⱪurbanliⱪ»ni əməldin ⱪalduridu wə «wəyran ⱪiloɣuqi yirginqlik nomussizliⱪ»ni uning ornioɣa ⱪoyidu. □ ■
32 U muⱪəddəs əһdigə hainliⱪ ⱪiloɣuqilarni huxamət-ⱨiyligərlik bilən qirikləxtüridu; lekin өz Hudasini dost tutⱪuqi həlⱪ bolsa ⱪəysərlik bilən ⱨərikət ⱪilidu.
33 Həlⱪ iqidiki aⱪillar noroɣun ⱪerindaxlirioɣa təlim yətküzidu; lekin birnəqqə künlər ularning bəziliri ⱪiliqta yiⱪilidu, otta kөydürülüp өltürülidu, zindanoɣa qüxidu yaki bulang-talangoɣa uqraydu.
34 Yiⱪiloɣan waⱪitlirida, Hudaning həlⱪi azoɣinə yardəmgə igə bolidu. Əmma noroɣun kixlər ularning ⱪatirioɣa huxamət-ⱨiyligərlik bilən soⱪunup kiridu.
35 Bəzi aⱪillar yiⱪilidu. Lekin ularning yiⱪilixi өzlirining sinilixi, tawlinix-tazilinixi, ⱪiyamət künigiqə paklinixi üqündur. Qünki ahirət Huda bəlgiligən waⱪittila kelidu.□ ■
36 Ximaliy padixaⱨ өz məyliqə ⱪiliweridu; u təkəbburlixip, өzini ⱨərⱪandaⱪ ilaⱨlardinmu uluoɣlap üstün ⱪoyup, ⱨətta ⱨəmmə Ilaⱨlarning Ilaⱨi Boloɣuqioɣa ajayib kupurluⱪ səz ⱪilidu; taki Hudaning oɣəzipi toluⱪ təkülgən künigiqə u dawamliⱪ zor ronaⱪ tapidu. Qünki Hudaning bekitkini əməlgə axmay ⱪalmaydu. ■
37 Bu padixaⱨ ata-bowiliri qoⱪunoɣan ilaⱨlaroɣimu pisənt ⱪilmaydu, ayallaroɣimu ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəwəs ⱪilmaydu. Əməliyəttə u ⱨərⱪandaⱪ ilaⱨni ⱨərmətliməydu, qünki u өzini ⱨərⱪandaⱪ ilaⱨtin uluoɣ dəp ⱪaraydu. □
38 Bularning ornida u «küqlər ilaⱨi»ni ⱨərmətləydu; uning ata-bowilirimu əzəldin qoⱪunmioɣan bu ilaⱨni bolsa u altun, kümüx, yaⱪut wə baxⱪa ⱪimmətlik sowoɣatlarni təⱪdim ⱪilip ⱨərmətləydu.
39 U əng mustəⱨkəm ⱪoroɣanlarni xundaⱪ bir oɣəyriy ilaⱨⱪa tayinip igiləydu. Kimki uning ⱨəkümranliⱪioɣa beⱪinsa, u xularoɣa xərəplik mənsəp beridu, ularni kөpqilikni baxⱪuridioɣan ⱪilidu wə in’am süpitidə yər-zeminni təⱪsim ⱪilip beridu.□
40 Ahir zaman kəlgəndə, jənubiy padixaⱨ əskər qiⱪirip uningoɣa ⱨujum ⱪilidu. Ximaliy padixaⱨ jəng ⱨarwiliri, atliⱪ əskərlər wə noroɣun kemilər bilən ⱪuyundək uningoɣa ⱪayturma zərbə beridu. U barliⱪ yurtlaroɣa tajawuz ⱪilip, kəlkündək texip kəng yər-zeminlarni basidu.
41 U ⱨətta «güzəl zemin»oɣa besip kiridu; noroɣun əllər azdurulup yiⱪitilidu. Lekin bular, yəni Edomlar, Moablar wə Ammonlarning qongliri uning ⱪolidin ⱪutulup ⱪalidu. □ ■
42 Ximaliy padixaⱨ barliⱪ dөlətlərgə ⱪolini sozidu, Misir zeminimu ⱪeqip ⱪutulalmaydu.
43 U Misirning altun-kümüx bayliⱪliri wə baxⱪa ⱪimmət baⱨaliⱪ buyumlirini talan-taraj ⱪilidu. Liwiyəliklər wə Efiopiyiliklər uningoɣa boysunup əgixidu.

□ **11:30 «Kittim arilidin qiⱪⱪan kemilər» —** «Kittim» ⱨazirⱪi «Seprus» degən ottura dengizdiki aral. Bu bexarət xübⱨisizki, miladiyədin ilgiriki 168-yili, Rim imperiyəsining kemiliri Kittim arilidin qiⱪip Antioⱪus Epifaniska (Misiroɣa tajawuz ⱪiloɣan waⱪtida) ⱨujum ⱪiloɣinini kөrsitidu. □ **11:31 «ⱪoroɣan boloɣan muⱪəddəs ibadəthana…» —** yaki «muⱪəddəs ibadəthana wə ⱪoroɣan…». **«kündilik ⱪurbanliⱪ» —** 8:11diki izaⱨatni kөrüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luⱪa 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **11:35 «Qünki ahirət Huda bəlgiligən waⱪittila kelidu» —** muxu yərdə, bexarət «Antioⱪus Epifanis»ning dəwridin, ahir zamanoɣa ətidu. ■ **11:35** Dan. 12:10 ■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luⱪa 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəⱨ. 13:1-8 □ **11:37 «ayallaroɣimu ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəwəs ⱪilmaydu» —** yaki, «u ayallar ətiwarlaydioɣan ilaⱨⱪimu ⱨərmət ⱪilmaydu». □ **11:39 «… oɣəyriy ilaⱨⱪa tayinip igiləydu» —** yaki, «… oɣəyriy ilaⱨⱪa ⱨujum ⱪilidu». Yənə birhil tərjimisi: «U əng mustəⱨkəm ⱪoroɣanlarni igiləp, u bu ilaⱨⱪa qoⱪunuxni bərpa ⱪilidu». **«inam süpitidə…» —** yaki «məlum bir baⱨada (setiwetip),...». □ **11:41 «güzəl zemin» —** Ⱪanaanni (Pələstinni) kөrsitidu. ■ **11:41** Wəⱨ. 12:6

44 Keyin xərq wə ximaldin kəlgən xəpilər uni alaqzadə qilidu. U tehimu dərǝzəp
bolup nurǝun kixini qirǝinqilik qilip ǝltürimən dəp jəng qozǝaydu
45 Wə dengizlarning otturisida, kərkəm muqəddəs taoǝ təripigə orda qedirlirini
tikidu. Lekin uning əjili xu yərdə toxidu wə ɦeqkim uni qutquzmaydu».□

12

Qiyamət küni

1 — «U qaoǝda, qerindaxliringni «qooǝdioǝuqi uluoǝ əmir» Mikail məydanoǝa qiqidu.
Bir azablik məzgil bolidu; yurt-dələt barlikqa kəlgəndin buyan, xundaq qong
balayi'apətlik məzgil bolup baqmioǝan. Biraq xu qaoǝda həlqing qutquzulidu;
ularning iqidiki nami ɦayatlik dəptirigə pütülgənlərning ɦəmmisi nijatlikqa erixidu.
□ ■
2 Tupraqta yatqan ǝlüklərdin nurǝunliri tirilidu. Ular mənggülük ɦayattin
bəɦrimən bolidu; qaloǝanliri nomusta ɦəm mənggülük rəswaqilikqa tirilidu. ■
3 Aqillar asmandiki gümbüzdək parlaq julalinidu; nurǝun kixilərni ɦəkqaniylik
yolioǝa baxlap kirgənlər yultuzlarǝa ohxax əbədil'əbəd parlap turidu».■
4 U manga yənə:
— I Daniyal, sən əmdi bu səzlərni tohtat; məzkur kitabning taki dunyaning ahirqi
künlirigiqə xu peti turuxi üqün uni piqətləp məɦürliwətkin. Nurǝun kixilər uyan-
buyan yüridu wə bilim axidu, — dedi.□ ■
5 Mənki Daniyal kərdümki, mana ikki zat, biri dəryaning bu təripidə, yənə biri
dəryaning u təripidə turuptu.
6 Ulardin biri dərya süyi üstidə turoǝan aq kanap kiyim kiygən zattin:
— Bu karamət ixlar tügigiqə qanqilik waqit ketidu? — dəp soridi.■
7 U dərya süyi üstidə turoǝan, kanap kiyim kiygən zat ong wə sol qolini asmanoǝa
qaritip kətürüp, Mənggü Ɦayat Boloǝuqining nami bilən qəsəm qilip:
— Bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit ketidu. *Hudaning* muqəddəs həlqini
parqilioǝuqi horluq ahirlaxqanda, bu ixlar tügəydu, — dedi.□ ■
8 Uning səzini angliǝan bolsammu, mənisini qüxənmidim. Xunga mən:
— Təqsir, bu ixlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dəp soridim.
9 U manga mundaq dedi:
— «Əy Daniyal, yolungoǝa mang, qünki bu səzlər ahir zamanoǝiqə məɦpiy tutulup
yepiqlik turidu. ■

□ **11:45 «dengizlarning otturisida»** — demək, Ottura Dengiz wə Ölük Dengizning otturisida. **«kərkəm muqəddəs taoǝ»** — Yerusalem selinoǝan «Zion teoǝi»ini kərsitidu. Bu ayətning baxqa bir hil tərjimisi: «...dengizlar wə muqəddəs taoǝ arisida...». □ **12:1 «qerindaxliring»** — ibraniy tilida «həlqingning balilidi» degən səz bilən ipadilinidu. **«qooǝdioǝuqi uluoǝ əmir»** — «əmir» muxu yərdə, xübɦisizki «qong pərixtə» mənisidə. Muqəddəs Kitabtiki baxqa yərlərdin xu hulasigə kelimizki, Mikail degən pərixtə «bax pərixtə»dur («Yəɦ.» 9-ayət, «Wəɦ.» 12:7). **«Mikail məydanoǝa qiqidu»** — baxqa birhil tərjimisi «Mikail bir tərəptə turidu». Demək, Mikail əslidə Israil həlqigə muɦapizət beridu. Lekin u ɦazir bu muɦapizətqi rolini wakitlik bir yakqa qoyidu. **«...ularning iqidiki nami ɦayatlik dəptirigə pütülgənlərning ɦəmmisi nijatlikqa erixidu»** — bu babtiki uluoǝ bexarətlər tooǝruluqmu «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:1** Mat. 24:21 ■ **12:2** Yəx. 26:19; Mat. 25:46; Yɦ. 5:29; Ros. 24:15 ■ **12:3** Pənd. 4:18; Mat. 13:43 □ **12:4 «sən əmdi bu səzlərni tohtat»** — yaki, «sən əmdi bu səzlərni yoxurup qoy». **«Nurǝun kixilər uyan-buyan yüridu wə bilim axidu»** — yaki «Nurǝun kixilər tətqik qilip, bilim axurulidu». Bu bexarət yənə «Am.» 8:12 bilən munasiwətlik boluxi mumkin. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **12:4** Wəɦ. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5 □ **12:7 «Bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit ketidu»** — muxu yərdə «bir waqit, ikki waqit, qoxumqə yerim waqit» degini, yuqirida 7:25diki izaɦatta təɦlil qiloǝinimiz tooǝra bolsa, təhminən üq yerim yilni, top-tooǝra 1260-künni kərsitidu. ■ **12:7** Wəɦ. 10:5, 6 ■ **12:9** Wəɦ. 5:1-5; 22:10

10 Nurƣun kixilər tazilinidu, paklinidu wə tawlinidu. Rəzillər bolsa, dawamlik rəzillik ķiliweridu; ulardin ҳeqkim buni qüxinəlməydu, birak akillar qüxinidu.
11 Kündilik ķurbanlik sunuxni əməldin ķalduruƣan kündin tartip, yəni «wəyran ķiluƣuqi yirginqlik nomussizlik» ķoyuluƣan wakittin baxlap, bir ming ikki yüz toksan kün ətidu.
12 Ahiruƣiqə sadik bolup, bir ming üq yüz ottuz bəx künni kütüp ətküzgənlər nemidegən bəhtlik-ҳə!
13 Əmma sən bolsang, ahiruƣiqə yolungda mengiwərgin. Sən aram tapisən, wə künlərning ahirida nesiwənggə muyəssər boluxķa ķayta tirilisən».□

□ **12:13 «künlərning ahirida» —** Məsihning dunyaoƣa ķaytip kelidiƣan küni.

Ḫoxiya

1-ḳisim •••• Ḫoxiya pəyoɣəmbərning paḫixə bir ayalni ɵz əmrigə elixi

1 Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Aḥaz wə Ḫəzəkiyalar Yəhudaoɣa, Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixaḫ boloɣan waḳitlarda, kalam Bəərining ooɣli Ḫoxiyaoɣa kəldi; □
2 Pərwərdigarning Ḫoxiya arḳilik kəlgən səzining baxlinixi —
Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Baroɣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloɣin, paḫixiliktin boloɣan balilarni ɵz ḳolungoɣa aloɣin; qünki zemin Pərwərdigardin waz keqip paḫixilikkə pütünləy berildi» dedi. □
3 Xuning bilən u berip Diblaimning ḳizi Gomərni əmrigə aldi; ayal uningdin ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣdi.

4 Pərwərdigar uningoɣa: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoɣin; qünki yənə azoɣina waḳit ɵtkəndə, Mən «Yizrəəl»ning ḳenining intiḳamini Yəhuning jəməti üstigə ḳoyimən wə Israil jəmətining padixaḫliḳioɣa hatimə berimən. □
5 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloɣisida sundiriwetimən».□

6 *Gomər* yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Uning ismini «Lo-ruḫamaḫ» dəp ḳoyoɣin; qünki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəḫim ḳilmaymən, ularni ḳət'iy kəqürüm ḳilmaymən; □
7 Biraḳ Yəhuda jəmətigə rəḫim ḳilimən wə ularning Hudasi boloɣan Pərwərdigar arḳilik ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz, ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz

---

□ **1:1 «Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixaḫ boloɣan waḳitlarda…»** — «Israil» bu kitabta adəttə Israilning «ximaliy padixaḫliḳi»ni kərsitidu. Ḫoxiyaning bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixaḫlik» tooɣruluḳtur. Bəzi waḳitlarda «Israil» toluḳ on ikki ḳəbilə (jümlidin Yəhuda)ni iqigə alidu. Mundaḳ əḫwalda biz buni küqimizning bariqə izaḫlap ḳoyimiz. Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixaḫliri tiloɣa elinmioɣan. Pəyoɣəmbər bəlkim ularni tiloɣa aloɣuqiliḳi yoḳ dəp ḳarioɣan boluxi mumkin. □ **1:2 «Baroɣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloɣin, paḫixiliktin boloɣan balilarni ɵz ḳolungoɣa aloɣin»** — balilar tehi tuoɣulmioɣanidi. Biraḳ uning keyin tuoɣuloɣan üq balisidin ikkisi Gomərning paḫixilikidin boloɣan. □ **1:4 «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoɣin»** — «Yizrəəl» «Huda terioɣan» yaki «Hudaning terioɣini» degən mənidə, wə yənə «Huda tarḳitidu» degən mənidə. Israilning ximaliy təripidiki «Yizrəəl» degən jiloɣida dəḫxətlik bir ḳiroɣinqilik boloɣan. Yəhu isimlik bir sərdar Israilning xu waḳittiki padixaḫi Yəhoramni wə ordidikilərni, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlni ɵltürüwətti. Bu ixlar Hudaning Yəhoram üstigə boloɣan jazasi boloɣini bilən, Yəhu uqioɣa qiḳḳan ḳanhor adəm bolup, Huda uningoɣa tapxuroɣan jazaliḳ wəzipisidin ḫalḳip nuroɣun gunaḫsiz adəmlərnimu ɵltürüwətti. Gərqə bu ix 100 yil ilgiri boloɣan bolsimu, Israil uning gunaḫliḳini etirap ḳilip baḳmioɣan (Təwrat, «Padixaḫlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jiloɣisi Gideon ḫakim boloɣan waḳtida Israilning xanlik bir ɵləbisining soruni idi («Ḫak.» 6-7-bab), bu jay Yəhuning waḳtida ḳiroɣin soruni boloɣan, kəlgüsidə Israilning qong məoɣlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloɣisida sundiriwetimən»** — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yili Israilning ximaliy rayonlirioɣa besip kirip, Yizrəəl jiloɣisini ixoɣal ḳilip, barliḳ ximalliḳlarni, jümlidin Gilead wə Galiliyəliklərni əsirgə qüxürüp elip kətti. Xu wəḳələr bilən Israilning ḫərbiy küqi («oḳyasi») sunduruwetildi. □ **1:6 «Gomər yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Uning ismini «Lo-ruḫamaḫ» dəp ḳoyoɣin»… dedi** — «Lo-ruḫamaḫ» «rəḫim ḳilinmioɣan (ḳiz)» degən mənidə. «Gomər yənə ḫamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə ohxax «uningin … tuoɣdi» degən bir ibarə bolmioɣaqḳa «Lo-ruḫamaḫ» Ḫoxiyaning ɵz balisi əməs idi.

ḳutḳuzimən» — dedi.□
8 Gomər Lo-ruḥamaḥni əmqəktin ayrioɣandin keyin yənə ḫamilidar bolup ooɣul tuoɣdi;
9 *Rəb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin; qünki silər Mening həlḳim əməs wə Mən silərgə *Pərwərdigar* bolmaymən» dedi.□

Ḫoxiya Israilning ahirḳi zamandiki bəhti tooɣruluḳ bexarət beridu
10 — Biraḳ Israilning balilirining sani dengizdiki ḳumdək bolup, uni əlqigili yaki sanioɣili bolmaydu; «Silər mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda xu əməlgə axuruliduki, ularoɣa: «*Silər* tirik Təngrining ooɣulliri!» — deyilidu. ■
11 Israil baliliri wə Yəḫuda baliliri birgə yioɣilidu, əzlirigə birla baxni tikləydu wə turoɣan zemindin qiḳidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluoɣdur! Aka-ukiliringlaroɣa «Ammi! (*Mening həlḳim*!)» wə singilliringlaroɣa «Ruḥamaḥ! (*rəḫim ḳilinoɣan*!)» — dənglar!□ ■

2

Israiloɣa ḳilinoɣan tərbiyilik jaza — Hudaning səzining dawami
1-2 — Ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u Mening ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!□
3 Bolmisa, Mən uni ḳip-yalingaq ḳilip ḳoyimən, tuoɣuloɣan künidikidək anidin tuoɣma ḳilip ḳoyimən;
Mən uni huddi qəl-bayawanoɣa ohxax ḳilimən,
Uni bir ḳaoɲjiraḳ yərgə aylandurimən,
Uni ussuzluḳ bilən əltürimən;
4 Uning balilirioɣa rəḫim ḳilmaymən,
Qünki ular paḫixiliklərdin tərəlgən balilardur.
5 Qünki ularning anisi paḫixilik ḳiloɣan,

□ **1:7 «Biraḳ Yəḫuda jəmətigə rəḫim ḳilimən wə ularning Hudasi boloɣan Pərwərdigar arḳilik ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz, ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atliḳ əskərsiz ḳutḳuzimən» —** bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsining ḳoxunining Yəḫudaoɣa tajawuz ḳilidioɣanliḳi wə xundaḳ bolsimu Pərwərdigarning Pərixtisining wasitisi bilən Asuriyəni (dərwəḳə ḫeq jəng bolmayla) yoḳitidioɣanliḳini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 702-yili). Bu ayətning ḳizil bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arḳilik» bu ixni ḳilidu. Demək «Pərwərdigarning Pərixtisi»ning Özini Huda deyixkə bolidu. Baxḳa yərdə səḫbətləxkinimizdək, ixinimizki «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəl Hudaning «Kalami» Əysa Məsiḫning Özidur («Yəx.» 36-38-bablarni kərüng). Məzkur bexarətning bir nətijisi bəlkim Israilda turoɣan bəzi ihlasmən kixilər Yəḫuda zemininoɣa ətüp, olturaḳlaxḳan bolsa kerək. □ **1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin»… dedi» —** «Lo-ammi» «Mening həlḳim əməs» degən mənidə. Bu isim Gomərning balisining baxḳa ərdin boloɣanliḳini bildüridu, xuningdək Huda aldida Israilning əḫwalini kərsitidu. «Mən ular üqün Pərwərdigar bolmaymən» (yaki «Mən silər üqün bolmaymən» yaki «Mən silər üqün «Əzəldin Bar Boloɣuqi» bolmaymən») degən ibarə, Hudaning Musa pəyoɣəmbərgə tapxuroɣan Öz namini, yəni «Yaḫwəḫ» («Mən Özümdurmən»)ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər alidioɣan Hudayinglar bolmaymən». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turoɣan zemin» —** Israillar sürgün ḳilinoɣan zemin bolsa kerək. **«turoɣan zemindin qiḳidu»** — yaki «turoɣan zeminda yaxinidu». **«Yizrəəlning küni»** — bu künning nemə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərünidu. Bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:11** Yəx. 11:13; Yər. 3:18; Əz. 37:16, 22; Əf. 2:14, 15, 16 □ **2:1-2 «ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!» —** demisəkmu bu səzlər ḫəm pəyoɣəmbərning əz balilirioɣa ḫəmdə Hudaning əz həlḳigə eytḳanliridur. Təwəndiki səzlər (14-3) asasən Hudaning Israiloɣa boloɣan səzliri — Biraḳ bəziliri pəyoɣəmbərning əz əḫwalioɣa mas kelidu.

Ularni ḳarnida kətürgüqi nomussizliḳ ḳiloɳan;
Qünki u: «Mən manga nan wə süyümni, yung wə kanapimni, zəytun meyim wə iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳlixiмən» — dedi.□
6 — Xunga mana, Mən yolungni tikən-jioɳanliḳlar bilən qitlap ḳorxiwaliмən,
Israilning ətrapini tam bilən tosimən, u qioɳir yollirini tapalmaydioɳan bolidu.
7 Xuning bilən u axnilirini ḳooɳlaydu, biraḳ ularoɳa yetixəlməydu;
Ularni izdəydu, tapalmaydu;
Xunglaxḳa u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioɳa ḳaytimən; qünki əḫwalim bügünkidin yahxi idi» — dəydu.
8 — U ziraətlərni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni,
Өzliri «Baal» butlarni yasaxḳa ixlətkən kümüx-altunni kəp ḳiloɳuqining Mən ikənlikimni zadi bilmidi.
9 Xunga Mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni өz waḳtida,
Yengi xarablirimni өz pəslidə elip ketimən,
Өzümdiki ularning yalingaqliḳini yepixḳa kerəklik yung-kanaplirimni bərməy ḳayturup ketimən;□
10 Ḫazir Mən uning nomussizliḳini axnilirining kəz aldida axkarilaymən,
Ḫeqkim uni ḳolumdin ḳutḳuzalmaydu.□
11 Xundaḳ ḳilip uning tamaxalirioɳa hatimə berimən;
Uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!
Uning «xabat»lirioɳa! Ḳiskisi, uning barliḳ «jamaət ibadət sorun»lirioɳa hatimə berimən!□
12 Wə Mən uning üzüm tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran ḳilimən;
U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix ḫəḳḳilirimdur!» degənidi;
Mən bularni janggaloɳa aylandurimən, yawayi ḫaywanlar ularni yəp ketidu.■
13 Mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən;
Qünki u *xu künliridə* ularoɳa isriḳ salatti,
U өzini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,
Axnilirini ḳooɳlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.□

Huda ahir berip yənila Israilni muḫəbbiti arḳiliḳ өziningki ḳilidu — «Yizrəəlning küni»

14 Xunga mana, Mən uning kənglini alimən,
Uni dalaoɳa elip kelimən, kəngligə səzləymən. □
15 Xundaḳ ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən,
«Aḳor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən;
Andin u xu yərdə yaxliḳ künliridikidək,

□ **2:5 «iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳliximən» —** «axnilirim» Israil qoḳunoɳan ḫərhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nadan Israil ax-taam wə nərsə-kerəklərni Huda əməs, bəlki bu butlar təminləydu, dəp ḳaraytti. □ **2:9 «Xunga mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni … elip ketimən, Өzümdiki … yung-kanaplirimni bərməy ḳayturup ketimən» —** Israillar Hudaning yenioɳa «ḳaytixi» kerək. Ḫazir əksiqə Huda ularning yenioɳa jazalaxḳa ḳaytidu. □ **2:10 «Ḫazir mən uning nomussizliḳini axnilirining kəz aldida axkarilaymən» —** muxu «axniliri» degən səzning mənisi ḫazir səl kengəytildi. Israil Hudaning ḳooɳdixioɳa ixənməy, ḫərḳaysi butpərəs dələtlərgə tayinip ular bilən ittipaḳdax bolmaḳqi. Biraḳ Huda Өzigə ḳiloɳan bu wapasizliḳni ḫəmmə adəmning kəzi aldida axkarilaydu. □ **2:11 «Hatimə berimən; uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!…» —** «yengi ay»ning birinqi küni ḫeyt küni ḫesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi. ■ **2:12** Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5 □ **2:13 «mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən» —** demək, Huda Israilning «Baal»laroɳa qoḳunoɳan künlirining tegixlik jazasini ularning bexioɳa qüxüridu. □ **2:14 «Xunga mana, mən uning kənglini alimən, uni dalaoɳa elip kelimən, kəngligə səzləymən» —** «xunga» degən bu səz adəmni tolimu ḫəyran ḳilidu, əlwəttə. Hudaning xapaiti daim degüdək xundaḳ.

Misir zeminidin qiḳḳan künidək küy-nahxa eytidu.□
16 Wə xu küni əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar —«Sən Meni «erim» dəp
qaḳirisən,
Ikkinqi Meni «Baal»im deməysən.□
17 Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən,
Ular bu nami bilən ikkinqi ḫeqḳandaḳ əslənməydu.□
18 Xuning bilən Mən ular üqün daladiki ḫaywanlar, asmandiki uqar-ḳanatlar wə
yər yüzidiki əmüligüqilər bilən əḫdə tüzimən; Mən oḳya, ḳiliq wə jəngni sundurup
zemindin elip taxlaymən; *həlḳimni* aman-esən yatḳuzimən.■
19 Xundaḳ ḳilip Mən seni əbədil'əbəd Əzümgə baoɳlaymən; ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-
muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə seni Əzümgə baoɳlaymən; □
20 Sadaḳətliktə seni Əzümgə baoɳlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip
yetisən. □ ■
21 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, —
«Mən asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu;
22 Yər-zemin ziraətlərning, yengi xarab wə zəytun meyining təlipini anglaydu; wə
bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu! □
23 Wə Mən Əzüm üqün uni zeminda teriymən; Mən «Lo-ruḫamaḫ»oɳa rəḫim ḳilimən;
Mən «Lo-ammi»oɳa: «Mening həlḳim!» dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!»
— dəydu.□ ■

3

Ḫoxiya əzigə wapasizliḳ ḳilip əzidin ayriloɳan ayalini ḳayturup əkilidu

1 Wə Pərwərdigar manga: — Yənə baroɳin, axnisi təripidin səyülgən, zinahor bir
ayalni səygin; gərqə Israillar yat ilaḫlar təripigə eoɳip kətkən, «kixmix poxkal»larni

---

□ **2:15 «Xundaḳ ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən, «Aḳor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən; andin u xu yərdə yaxliḳ künliridikidək, ... küy-nahxa eytidu»** — bu ayəttiki bəzi səzlərning xərḫi: — (1) «Aḳor jiloɳisi» — Əslidə Israil Pələstinni ixoɳal ḳilix üqün jəng ḳiliwatḳan künlərdə, «Aḳan» (yaki Ahor, mənisi «awarə») isimlik bir kixi Hudaning kərsətmisigə itaət ḳilmioɳaqḳa, pütkül Israil jəngdə məoɳlup boldi. Yəxua pəyoɳəmbərning wasitisi bilən Aḳanning gunaḫi eniḳlanoɳandin keyin, Israil Aḳanni qalma-kesək ḳilip əltürüwətti. Andin Israil düxməndin ḳutḳuzuldi. «Aḳanning əlümi ularni ḳutḳuzoɳan» degili bolidu. Xunga məzkur ayətning mənisi, bəlkim birsi ularning gunaḫlirini kətürüxi bilən, ular ḳutḳuzulidioɳan bolidu («Yə.» 7-babni kərüng). (2) «yaxliḳ künliri» — bəlkim Israilning «yengi bir əl» tuoɳuloɳandək, Misirdin qiḳḳan waḳtini kərsitidu. (3) «nahxa eytidu» yənə «(Manga) jawab beridu» degənnimu bildüridu. □ **2:16 «Sən Meni «erim» dəp qaḳirisən, ikkinqi Meni «Baal»im deməysən»** — «kirix səz»də eytḳinimizdək, «Baal» degən səzning bir mənisi «igəm» yaki «erim». □ **2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən»** — ibraniy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israilning) aoɳzidin elip taxlaymən». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Mən seni ... Əzümgə baoɳlaymən»** — bu səz adəttə ḳizni əzigə əmrigə elixini bildüridu. □ **2:20 «ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə.... sadaḳətliktə (seni Əzümgə baoɳlaymən)»** — degən səzlər Hudaning ḳilidioɳanlirini süpətləydu, əlwəttə. Biraḳ ixinimizki, bu səzlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muḫəbbitigə boloɳan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir əzgirix, qong bir məjizidur! ■ **2:20** Yər. 31:33, 34 □ **2:22 «...bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu!»** — «Yizrəəl» degən isim «Israil» degən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraḳ Ḫoxiyaning birinqi ooɳli «Yizrəəl»ning anisining wapasizliḳidin tuoɳulup (2:4ni kərüng) andin xu səwəbidin atisidin ayriloɳinidək, Israil «anisining wapasizliḳi» bilən Hudasidin ayriloɳan bolup, ḫazir Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu. □ **2:23 «Mən Əzüm üqün uni zeminda teriymən»** — esimizdə barki, «Yizrəəl» «Hudaning terioɳini» degən mənidə. Hudaning Israil (Yizrəəl)oɳa boloɳan məḳsiti, dehḳanning **əzi üqün** uruḳni zeminoɳa terioɳinioɳa ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahirḳi zamanda, Israil harakterida, mejəzidə, ḳiloɳanlirida Hudaning kənglidikidək bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Əzini uluoɳlaydu. ■ **2:23** Ḫox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

səygən bolsimu, *Mən* Pərwərdigar ularoɣa kərsətkən səygümdək sən uni səygin, — dedi □
2 (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buoɣday wə yerim homir arpioɣa uni
əzümgə ḳayturuwaldim; □
3 Mən uningoɣa: «Sən mən üqün uzun künlər kütisən; sən paḫixilik ḳilmaysən, sən
baxḳa ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla seni kütimən» — dedim).□ ■
4 — «Qünki Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz,
«əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu. □ ■
5 Wə keyinrək, Israil baliliri ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɣan Hudasini
ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu; künlərning ahirida ular təwrinip əyminip
Pərwərdigarning yenioɣa, xundaḳla Uning meḫribanliḳioɣa ḳarap kelidu».□ ■

4

*2-ḳisim: •••• Ḫoxiyaning ayrim-ayrim həwərliri — «I Israil, Mən ḳandaḳmu
silərni taxlap ḳoyimən?!» •••• •••• Yorutulmioɣan bir həlḳ*
1 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Israil baliliri; qünki Pərwərdigarning zeminda
turuwatḳanlar bilən ḳilidioɣan dəwasi bar; qünki zeminda ḫeq ḫəḳiḳət, ḫeq
meḫribanliḳ, Hudani ḫeq bilix-tonux yoḳtur; ■
2 Ḳaroɣax-tillax, yaloɣanqiliḳ, ḳatilliḳ, ooɣriliḳ, zinahorluḳ — bular zeminda yamrap
kətti; ḳan üstigə ḳan təkülidu. □
3 Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi jüdəp
ketidu; ular daladiki ḫaywanlar ḫəm asmandiki uqar-ḳanatlar bilən billə jüdəp
ketidu; bərḫəḳ, dengizdiki beliḳlarmu yəp ketilidu.
4 Əmdi ḫeqkim dəwa ḳilixmisun, ḫeqkim əyibləxmisun; qünki Mening dəwayim dəl
sən bilən, i kaḫin! □

□ **3:1 «kixmix poxkallirini səyidioɣan»** — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni ḫərhil butloɣa atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslik yolida xu kixmixlərni yegəqkə ḫəḳiḳiy «dindarlar» bolup ḳaldi — gərqə Pərwərdigarning səygüsining obyekti Israil boloɣan bolsimu, lekin Israilning səyüx obyekti naḫayiti bir hil poxkal boloɣanidi, halas. □ **3:2 «...yigirmə kürə buoɣday wə on kürə arpa»** — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. **«mən ... uni əzümgə ḳayturuwaldim»** — ḳarioɣanda Gomər ḳulluḳ ḫalitigə qüxüp ḳaloɣan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidioɣan ḫaloɣa kəlgən. Ḫoxiya üqün uni setiwelix səl ḳiyinraḳ kərünidu; uning baḫasioɣa yetix üqün puloɣa ḳoxup yənə uni-buni elip kelix kerək idi. □ **3:3 «Sən mən üqün uzun künlər kütisən»** — demisəkmu buning mənisi, Ḫoxiya uni ḫərḳandaḳ munasiwəttin ayrip yaloɣuz turmuxḳa ḳalduridu. Biraḳ u əzi uningdin baxḳa ḫeqḳandaḳ bir ayaloɣa yeḳinlaxmay, uni kütidu. ■ **3:3** Ḳan. 21:11 □ **3:4 «Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu»** — bu ayəttə tiloɣa elinoɣan bəzi nərsilər yaki ixlar (padixaḫ, xaḫzadə, ḳurbanliḳ, əfod) əslidə maḫiyiti yahxi, bəzilər pütünləy yahxi əməs. Bu bexarəttin ḳarioɣanda, Huda Israil üqün səllimaza yengi bir baxlinixni bekitkən. «Tüwrük» bəlkim butpərəslikkə ait boloɣan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoɣəmbərgə qüxürgən ḳanun boyiqə, bax kaḫin kiydioɣan bir alaḫidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arḳiliḳ Hudadin yol sorioɣili bolatti. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:4** Ḫox. 10:3 □ **3:5 «keyinrək, Israil baliliri ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɣan Hudasini ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu»** — «Ḫoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixaḫliḳ»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bekitkən Dawutning handanliḳioɣa təwə padixaḫliḳtin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirḳi zamanlarda ularning «Dawutni izdixi» üqün ḫərḳandaḳ təkəbburluḳni taxlixi kerək bolidu. Uning üstigə bu bexarət ahirḳi zamanlarda padixaḫ Dawutning ooɣli Məsiḫ Əysaning Israilni ḳutḳuzidioɣanliḳinimu kərsətsə kerək. ■ **3:5** Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «ḳan üstigə ḳan təkülidu»** — yaki əltürüx wəḳələri naḫayiti kəp ikənlikini yaki (bəzi alimlarning pikriqə) haliɣanqə adəmlərni tutuwelip ularni butloɣa «insan ḳurbanliḳ»i ḳilidioɣanliḳini kərsitidu. □ **4:4 «Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaḫin!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳing kaḫin bilən dəwalaxḳandək boldi». Lekin bizningqə 4-ayəttiki səzlər kaḫinoɣa ḳarita etilidu; bizning tərjimimiz 5-ayəttiki səzlərgə intayin mas kelidu, dəp ḳaraymiz. Ibraniy tilini qüxinix səl təs.

5 Sən kündüzdə putlixip yiḳilisən; pəyoɣəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yiḳilidu; wə Mən anangni ḫalak ḳilimən.□
6 Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən, Mənmu seni qətkə ḳaḳimənki, sən Manga yənə ḫeq kaḫin bolmaysən; Hudayingning ḳanun-kərsətmisini untuoɣanliḳing tüpəylidin, Mənmu sening baliliringni untuymən. □
7 Ular kəpəygənseri, Manga ḳarxi kəp gunaḫ sadir ḳildi; Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən.□
8 Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa,
Ularning jeni *həlḳimning* ḳəbiḫlikigə intizar bolidu.□
9 Wə həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu; Mən *kaḫinlarning* tutḳan yollirini өz üstigə qüxürimən, өz ḳilmixlirini bexioɣa ḳayturimən.□ ■
10 Ular yəydu, biraḳ toymaydu,
Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu;
Qünki ular Pərwərdigarni tingxaxni taxlap kətti,□ ■
11 Өzlirini paḫixilik, xarab wə yengi xarabḳa beoɣixlidi;
Bu ixlar adəmning əḳil-zeḫnini bulap ketidu.
12 Həlḳim өz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu,
Ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!
Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu,
Ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,□ ■
13 Taoɣ qoḳḳilirida ḳurbanliḳ ḳilidu,
Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar astidimu isriḳ salidu;
Xunga ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu.□ ■
14 Mən ḳizliringlarni paḫixilikliri üqün,

□ **4:5 «pəyoɣəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yiḳilidu»** — «pəyoɣəmbər» sahta pəyoɣəmbərni yaki (butpərəslik yaki yalaḳqiliḳ ḳatarliḳ səwəblər bilən) өz mənpəitigə setilip kətkən pəyoɣəmbərni kərsitidu. □ **4:6 «Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən, Mənmu seni qətkə ḳaḳimən…»** — bu ayəttiki «bilim» xübḫisizki, Hudani bilix degənliktur. □ **4:7 «Ular kəpəygənseri… Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «ular» kaḫinlarni yaki (6-ayəttə eytiloɣan) «kaḫinlarning baliliri»ni kərsitidu. **«Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «kaḫin bolux» naḫayiti xərəplik ix, əlwəttə. Ularning xərəplik wəzipiliri həlḳḳə Hudaning ḳanun-kərsətmilirini өgitixni өz iqigə alidu. Biraḳ buning ornida ular өzi «Hudaning ḳanun-kərsətmilirini untuoɣan» (6-ayət). □ **4:8 «Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa…»** — Təwrat dəwridə birsi gunaḫ sadir ḳiloɣan bolsa, undaḳta u «gunaḫ ḳurbanliḳi»ni (gunaḫini tiləydioɣan ḳurbanliḳ)ni sunuxi kerək idi. Kaḫinlarning bundaḳ ḳurbanliḳlarning gөxidin məlum bir ḳisimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular ḫazir: — «Həlḳ kөprək gunaḫ ḳilsa, yəydioɣinimizmu kөp bolidu!» dəp oylioɣan ohxaydu. □ **4:9 «Həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu»** — demək, həlḳim jazayimni tartḳanikən, sən kaḫinmu buningdin haliy bolmaysən; alaḫidə imtiyazliring seni ḳutḳuzmaydu, əksiqə tartidioɣan jazaying tehimu eoɣir bolidu. ■ **4:9** Yəx. 24:2 □ **4:10 «Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu»** — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «paḫixə bolup» (butlaroɣa qoḳunoɣan bolup), kəp «paḫixiwazlar» (butlar) bilən billə boloɣan bolsimu, ḫeqḳandaḳ payda kərmigən. Baxḳa hil tərjimisi: «Ular paḫixilik ḳilidu, lekin ḫeq parawanlaxmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Həlḳim өz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu, ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!»** — ular «tayiḳi», «ḫasisi»ni palqiliḳ, rəmqilik üqün ixlitidu. **«Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu, ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,…»** — «kirix səz»imizdə tiloɣa elinoɣandək, «paḫixilik» butpərəslik wə paḫixilikning өzini өz iqigə alidu. «Baal» ḳatarliḳlaroɣa qoḳunux paaliyətliri ḫərhil paḫixilikni өz iqigə aloɣan. Israil Hudaoɣa sadiḳ boloɣan ayaldək əməs, bəlki wapasiz paḫixə ayaldək boloɣan. ■ **4:12** Ḫox. 5:4 □ **4:13 «…Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar astidimu isriḳ salidu»** — ular Hudaning ḫimayisi astidin qiḳip, naḫayiti bir dərəh astida bir buttin ḫimayə sorimaḳta. ***«silərning*** ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu» — «(silərning) ḳizliringlar… kelinliringlarmu» — Huda «silər» degən səz bilən bəlkim yənə kaḫinlaroɣa səz ḳilidu. ■ **4:13** Yəx. 1:29; 57:7; Əz. 20:28

Yaki kelinliringlarni zinahorlukḳiri üqün jazalimaymən;
Qünki *atiliri* өzlirimu paḥixilər bilən sirtḳa qiḳidu,
«Buthana paḥixə»liri bilən billə ḳurbanlik ḳilidu;
Xuning bilən yorutulmiоḳan bir həlḳ yiḳitilidu.□
15 Sən, i Israil, paḥixilik ḳilixing bilən,
Yəḥuda gunaḥḳa qetilip ḳalmisun!
Nə Gilgaloḳa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar,
Nə «Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar.□
16 Qünki tərsa bir ḳisir inəktək, Israil tərsalik ḳilidu; Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?□
17 Əfraim butlaroḳa qaplaxti;
Uning bilən ḥeqkimning kari bolmisun!□
18 Ularning xarabi tügixi bilənla,
Ular өzlirini paḥixilikkə beoḳixlaydu;
Ularning esilzadiliri nomussizliḳḳa əsəbiylərqə məptun boldi.
19 Bir xamal-roḥ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,
Ular ḳurbanliḳliri tüpəylidin iza-aḥanətkə ḳalidu.□

5

Əfraimning əḫwali qataḳ, Yəḫudaningmu əḫwali qataḳ!
1 Buni anglanglar, i kaḥinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,
Ḳulaḳ selinglar, i padixaḥning jəməti;
Qünki bu ḥəküm silərgə bekitilgən;
Qünki silər Mizpaḥ xəḥiridə bir ḳiltaḳ,
Tabor teoḳida yeyiloḳan bir tor boloḳansilər.□
2 Asiy adəmlərmu ḳiroḳin-qapḳunoḳa qөküp kətti;

□ **4:14 «Mən ḳizliringlarni paḥixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorlukḳiri üqün jazalimaymən; qünki (atiliri) өzlirimu paḥixilər bilən sirtḳa qiḳidu…»** — diḳḳət ḳilixḳa ərziyduki, Huda bu ḳiz-kelinlərni əyibliməydu; Hudaning aldida, məs’uliyət ularning atiliri (bəlkim kaḥinlar)ning zimmisididur. □ **4:15 «Sən, i Israil, paḥixilik ḳilixing bilən, Yəḥuda gunaḥḳa qetilip ḳalmisun! Nə Gilgaloḳa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar, nə «Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar»** — bu səzlər bəlkim Yəḫudaoḳa ḳaritip eytilixi mumkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» Israil zeminidiki «yerim butpərəs» tawapgaḥlar idi. Amos pəyoḳəmbər alliḳaqan Israil wə Yəḫudani bu tawapgaḥlaroḳa barmaslik, bu yərlərgə qetixlik gunaḥlarni ḳilmaslik, jümlidin Pərwərdigarning namini bikar-biḫudə ixlətməslik kerək, dəp agaḥlanduroḳanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Ḫoxiya uning agaḥlirini təkrarlaydu. U yənə Amos pəyoḳəmbərgə əgixip, Israillarning «Bəyt-Əl» (Hudaning өyi)də ətküzgən butpərəslikini əyibləp, xu yərni «Bəyt-Awən» («yoḳ birnərsə»ning өyi) dəp ataydu. □ **4:16 «Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?»** — baxḳa birhil tərjimə: «Əmdi Pərwərdigar ḥazir ularni pahlanni baḳḳandək kəng bir yaylaḳta ozuḳlanduridu!». Bu ikkinqi hil tərjimisining mənisi tooḳra bolsa uning mənisi: «Pərwərdigar Israilni ularni sürgün ḳilduridu» degənlik bolidu. □ **4:17 «Əfraim butlaroḳa qaplaxti; uning bilən ḥeqkimning kari bolmisun!»** — «Əfraim» Israil (ximaliy padixaḥlik)ning on ḳəbilisidin əng qongi, u bəzidə Israil (yəni, on ḳəbilə)ning өzigə wəkil bolidu. □ **4:19 «bir xamal-roḥ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,…»** — ibraniy tilida «xamal» wə «roḥ» bir səz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular paḥixilik-butpərəslik bir pasiḳ roḥ (jin) təripidin pütünləy azdurulup ketildi. □ **5:1 «Silər Mizpaḥ xəḥiridə bir ḳiltaḳ, Tabor teoḳida yeyiloḳan bir tor boloḳansilər»** — nemixḳa «Mizpaḥ» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kөp iltipatliriоḳa wə məditigə erixkən. Bu bexarəttin ḳarioḳanda, bu ikki jay ḥazir əksiqə butpərəslik yaki birhil adalətsizlik yürgüzülgən jaylar bolup ḳaldi.

Birақ Mən ularning ḫəmmisini jazalioɳuqi bolimən.□
3 Əfraimni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;
Qünki i Əfraim, sən ḫazir paḫixilik ḳilding,
Israil buloɳanoɳandur.□
4 Ularning ḳilmixliri ularni Hudasining yenioɳa ḳaytixioɳa ḳoymaydu;
Qünki paḫixilikning roḫi ular arisididur,
Ular Pərwərdigarni ḫeq bilməydu.■
5 Israilning təkəbburluḳi өzigə ḳarxi guwaḫliḳ bərməktə;
Israil wə Əfraim өz ḳəbiḫliki bilən yiḳilip ketidu;
Yəḫudamu ular bilən təng yiḳilidu.■
6 Ular ḳoy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;
Birақ ular Uni tapalmaydu; qünki U Өzini tartip ulardin yiraḳlaxti. □
7 Ular Pərwərdigaroɳa asiyliḳ ḳildi,
Qünki ular balilarni ḫaramdin tuoɳduroɳan;
Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yəp ketidu.□
8 Gibeaḫta sunayni,
Ramaḫda kanayni qelinglar;
Bəyt-awəndə agaḫ signalini anglitinglar;
Kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!□
9 Əfraim əyiblinidioɳan künidə wəyranə bolidu;
Mana, Israil ḳəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan ḳildim!
10 Yəḫudaning əmirliri pasil taxlarni yətkigüqigə ohxaxtur;
Mən ular üstigə oɳəzipimni sudək tөküwetimən.
11 Əfraim horlanoɳan, jazayimda ezilgən,
Qünki u өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooɳlap yürdi.□
12 Xunga Mən Əfraimoɳa küyə ḳurti,
Yəḫuda jəmətigə qiritküq bolimən.
13 Əmdi Əfraim өzining kesilini,
Yəḫuda өz yarisini kөrgəndə,
Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi,
«Jedəlhor padixaḫ»oɳa təlipini yollidi;
Birақ u ḫəm silərni saḳaytalmaytti,

□ **5:2 «Asiy adəmlərmu ḳiroɳin-qapḳunoɳa qөküp kətti; ...»** — bu ayəttiki «ḳiroɳin-qapḳun» degən səz bəzi alimlarning pikriqə balilarni ḳurbanliḳ ḳilixni өz iqigə alidu. Bundaḳ ixlar Ḳanaandiki əllərning butpərəslikidə kөp kөrülətti. Baxḳa hil tərjimilərmu bar. □ **5:3 «i Əfraim, sən ... paḫixilik ḳilding»** — Əfraimning Pərwərdigardin waz keqip butlaroɳa baoɳlinixi «roḫiy paḫixilik»kə barawərdur. ■ **5:4** Ḫox. 4:12 ■ **5:5** Ḫox. 7:10 □ **5:6 «ḳoy, kala padilirini elix»** — kөp ḳurbanliḳlarni ḳilixni məḳsiti ḳilidu, əlwəttə. □ **5:7 «yengi ay»** — ḫeyt yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu waḳittin baxlap ularning aman-esənliki wə mustəḳilliḳioɳa hatimə berilidu, xu waḳit kəlgəndə ularoɳa bulang-talang ḳilqilarning yoli eqilidu, deməkqi. Bu wəḳəning təpsilatining ḳandaḳ bolidioɳanliḳini pəḳət pərəzla ḳilalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin'ala eytiloɳan tajawuzqiliḳ «yengi ay»da baxlinarmikin? □ **5:8 «Gibeaḫta sunayni, Ramaḫda kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agaḫ signalini anglitinglar; kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki ḳəbilining biri, Yəḫudaoɳa beḳindi boloɳan, «Israil», yəni «ximaliy padixaḫliḳ»ning jənubiy qegrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyət bar: — (1) Yəḫuda өzi Israiloɳa tajawuz ḳilidu, andin Israil bilən Yəḫuda bir-biri bilən soḳuxidu; nətijidə Israil Asuriyədin yardəm soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəḫudaning ḫөkümranlarning jaḫangirliki, ajizlarni bozək ḳilip eksplitatsiyə ḳiliwatḳanliḳi kөrsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsining tajawuz ḳilidioɳanliḳini kөrsitidu (miladiyədin ilgiriki 733-yili ular Israilning ximaliy ḳəblilirini elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoɳal ḳildi: 702-yili Yəḫudaoɳa tajawuz ḳildi). Biz ikkinqi imkaniyətkə mayilmiz. Israilning jənubiy qegrisioɳa tutaxḳan bu xəḫərlər ḳistaḳḳa elinidioɳan bolsa (ḫujum ximaldin kəlgən əḫwalda), undaḳta Israilning ḳaloɳan jayliri nemidegən ḳiybilidioɳan bolidu! Israil Asuriyədin yardəm sorioɳandin keyin (xundaḳla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular təripidin wəyran ḳilinoɳan. □ **5:11 «Əfraim... өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooɳlap yürdi»** — «paskinilik» bəlkim birhil butni kөrsitidu.

Ḫəm yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□
14 Qünki Mən Əfraimoɣa xirdək,
Yəhuda jəmətigə arslandək bolimən; Mən, yəni Mənki, ularni titma-titma ḳiliwetip, ketip ḳalimən;
Ularni elip ketimən, ḳutḳuzalaydioɣan ḫeqkim qiḳmaydu;
15 Mən ketimən, ular gunaḫini tonup yetip, yüzümni izdimigüqə ɵz jayimoɣa ḳaytip turimən;
Bexioɣa kün qüxkəndə ular Meni intilip izdəydu.

6

Israilning yüzəki jawabi

1 «Kelinglar, Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli;
Qünki U titma-titma ḳiliwətti, birak saḳaytidu;
Uruwətti, birak bizni tengip ḳoyidu.
2 U ikki kündin keyin bizni janlanduridu;
Üqinqi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida ḫayat yaxaymiz!
3 Wə biz Uni bilidioɣan bolimiz!
Biz Pərwərdigarni tonux ḫəm bilix üqün intilip ḳooɣlaymiz!
Uning bizni ḳutḳuzuxḳa qiḳixi tang səḫərning boluxidək muḳərrər;
U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!».□

Hudaning dad-pəryadi

4 I Əfraim, seni ḳandak ḳilsam bolar?
I Yəhuda, seni ḳandak ḳilsam bolar?
Qünki yahxiliḳinglar səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin yoḳap ketidioɣan xəbnəmdəktur.
5 Xunga Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən;
Aoɣzimdiki sɵzlər bilən ularni ɵltürüwətkənmən;
Mening ḫɵkümüm tang nuridək qiḳidu.□

□ **5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi, «jedəlhor padixaḫ»oɣa təlipini yollidi»** — Asuriyəliklər ɵz padixaḫioɣa bərgən unwanni, yəni «Uluoɣ Padixaḫ» degənning imlasini Ḫoxiya ḳəstən ɵzgərtip, uni kinayə bilən «Jedəlhor Padixaḫ» (ibraniy tilida «Yarəb padixaḫ») dəp ataydu. Əməliyəttə Asuriyə padixaḫliri dəl muxu harakterda boloɣan, u baxḳa əllər bilən soḳuxuxḳa ḫərḳandak baḫanə-səwəblərni qiḳaroɣuqi idi. □ **6:3 «U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — «keyinki yamoɣur» bolsa Ḳanaanda (Pələstində) 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, u ətiyazlik ziraətlərning pixixida ḫalḳilik rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḫosul bolmaydu. **«Biz Uni bilidioɣan bolimiz!... U ... «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — alimlarning bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirḳi zamanda towa ḳilidioɣan duasi (qünki Israillar Ḫoxiyaning dəwridə towa ḳiloɣan əməs); (2) bu Ḫoxiya pəyoɣəmbərning: «Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoɣdiki yüzəki bir inkasi, halas. Sɵzlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp ḳaraydu (4-ayətni kərüng). Xunga biz üqinqi imkaniyətkə ḳayilmiz. Qünki bu sɵzlərdə ɵz gunaḫini etirap ḳilidioɣan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa ḳilidioɣan sɵzlər bar boloɣan bolsa intayin yahxi bir dua bolatti; 14-babta ḫəḳikiy towa ḳilidioɣan dua tepilidu. □ **6:5 «Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən...»** — Huda pəyoɣəmbərliri arḳilik nuroɣun ḳetim Israiloɣa jazasini elip baridioɣan ḫɵkümlirini uḳturoɣanidi; demək, u dərḫal jazalirini əwətməydu, bəlki awwal pəyoɣəmbərliri arḳilik agaḫlandurup, towa ḳilix pursitini beridu; pəḳət towa ḳilmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israillar «qepiwetilgən, ...ɵltürüwetilgən» idi. Yuḳirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni ḳutḳuzuzḳa qiḳixi ... tang səḫərning boluxidək muḳərrər» degənidi, birak ḫazir Huda: «**Mening ḫɵkümlirim** tang nuridək qiḳidu» dəydu.

6 Qünki Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḥir-muḥəbbəttin,
Kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən.□ ■
7 Birak ular Adəm’atidək əḥdigə itaətsizlik ḳiloɣan;
Ular mana xu yol bilən Manga asiylik ḳiloɣan.■
8 Gilead bolsa ḳəbiḥlik ḳiloɣuqilarning xəḥiri;
U ḳan bilən boyaloɣan.
9 Ḳarakqilar adəmni paylioɣandək,
Kaḥinlar topi Xəkəmgə baridioɣan yolda ḳatillik ḳilmakta;
Bərḫək, ular iplaslik ḳilmakta.
10 Israil jəmətidə yirginqlik bir ixni kөrdüm;
Əfraimning paḥixiliki xu yərdə tepilidu,
Israil buloɣandi.
11 Yənə sangimu, i Yəḥuda, terioɣan *gunaḫliringning* ḫosuli bekitilgəndur!

7

1 Mən Өz həlḳimning asaritini buzup taxlap, azadliḳḳa erixtürəy degəndə,
Mən Israilni sakaytay degəndə,
Əmdi Əfraimning ḳəbiḥliki, Samariyəning rəzillikimu axkarilinidu;
Qünki ular aldamqilik ḳilidu;
Oоɣrilar bolsa bəsüp kiriwatidu,
Ḳarakqilar topi sirtta bulangqilik ḳiliwatidu.
2 Ular kөnglidə Mening ularning barlik rəzilliklirini esimdə tutḳanliḳimni oylimaydu;
Ḫazir ularning ḳilmixliri өzlirini ḳistawatidu;
Bu ixlar kөz aldimdidur.

Ordidiki suyiḳəstlər

3 Ular padixaḫni rəzillikliri bilən,
Əmirlərni yaloɣan gəpliri bilən hursən ḳilidu;
4 Ularning ḫəmmisi zinahorlar;
Ular naway ot saloɣan tonurdək;
Naway hemirni yuoɣurup, hemir boloɣuqə uning otini yənə uloɣaytmaydu;□
5 Padixaḫimiz *təbrikləngən* künidə, əmirlər xarabning kəypi bilən өzlirini zəipləxtürdi;
Padixaḫ bolsa mazak ḳiloɣuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!□
6 Qünki ular kөnglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoɣanidi;

□ **6:6 «Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḥir-muḥəbbəttin, kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən»** — Huda Musa pəyoɣəmbər arḳilik ḳurbanliḳlarni tələp ḳiloɣan. Birak keyinki kөp pəyoɣəmbərlər arḳilik, bular Mening ahirḳi məḳsitim əməs, bəlki: (1) Өz həlḳimning manga ḳaratḳan qing kөnglidiki ibadət wə muḥəbbitini izdəymən (xundak ixlar pəḳət Məsiḫning nijati wə Muḳəddəs Roḥ arḳilik əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) ḳurbanliḳlar sunuloɣanda, əgər ihlasmənlik wə muḥəbbət bolmisa, undakta ularni ḳilmioɣininglar tüzük, dəp ukturoɣan. ■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Ḫox. 8:1
□ **7:4 «Ularning ḫəmmisi zinahorlar; ular naway ot saloɣan tonurdək…»** — «ular» bəlkim kaḫinlar (ular yuḳiridiki ayətlərning asasiy obyekti). Əslidə kaḫinlar «muḳəddəs ḳanun»ni bilgini üqün, padixaḫning ordisida muḫim roli boluxi kerək idi. Əksiqə ular padixaḫni əltürüxni ḳəstləydu. **«Ular naway ot saloɣan tonurdək; naway hemirni yuoɣurup, hemir boloɣuqə uning otini yənə uloɣaytmaydu»** — naway hemirni boldurux üqün səl issik өtsun dəp tonurning yenioɣa ḳoyidu, birak xu wakitlarda tonurning otini uloɣaytmaydu.
□ **7:5 «Padixaḫ bolsa mazak ḳiloɣuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!»** — «mazak ḳiloɣuqilar» yənə kaḫinlar (wə sahta pəyoɣəmbərlər?) boluxi mumkin. Əslidə padixaḫni ḳooɣdixi kerək boloɣan əmirlər məst boloɣanda, padixaḫ өzini ḳəst ḳilmakqi boloɣan «mazak ḳiloɣuqilar» bilən «ḳol tutuxup», ḫeq bilməyla hətərlik əḫwaloɣa qüxidu.

Keqiqə ularning ɵəzipi qooɣlinip turidu;
Səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu.□
7 Ularning ḫəmmisi tonurdək ḳizikṯur, ular ɵz sorakqilirini yəp ketidu;
Ularning barlik padixaḫliri yiḳildi —
Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!□

Hudaning tərbiyisini ḳobul ḳilmaydioɣan bir həlḳ

8 Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti;
U «ərülmigən bir ḳoturmaq»dəktur.□ ■
9 Yat adəmlər uning küqini yəp kətti, birak u ḫeq səzməydu;
Bərḫək, *bexining* u yər-bu yeridə ak qaqlar kərünidu, birak u ḫeq bilməydu;□
10 Xuning bilən Israilning təkəbburluḳi ɵzigə ḳarxi guwaḫ beridu;
Ular Pərwərdigar Hudasining yenioɣa ḳaytmaydu;
Yaki xundak ixlar *bexioɣa* qüxkən bolsimu, yənila Uni izdiməydu.■
11 Əfraim ḫeq əḳli yok nadan bir pahtəktək;
Misiroɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu;□
12 Ular baroɣanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;
Huddi asmandiki uqar-ḳanatlarni toroɣa qüxürgəndək ularni qüxürimən;
Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən.□
13 Ularoɣa way! Qünki ular Məndin yirakḷixip tenip kətti!
Ular ḫalak bolsun! Qünki ular Manga wapasizliḳ ḳildi!
Mən ularni ḳutḳuzup ḫərlükkə qiḳiray degəndə,
Ular Mən tooɣruluḳ yaloɣan gəp ḳilidu!
14 Ular ornida yetip nalə ḳiloɣanda,
Manga kənglidə ḫeq nida ḳilmidi;
Ularning jamaətkə yioɣilixi pəḳət ax wə yengi xarab üqündur, halas;

□ **7:6 «Keqiqə ularning ɵəzipi qooɣlinip turidu» —** baxḳa birhil tərjimisi «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». **«.... Ular kənglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoɣanidi; ... səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu» —** 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixaḫ ordisida məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxturdi. (2) əmirliri məst bolup kətti. (3) padixaḫni ḳəstligən kaḫinlar keqiqə pursət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixaḫḳa boloɣan nəpriti tonurdiki yalḳunlioɣan ottək partlidi wə ular padixaḫni ɵltürüwətti. □ **7:7 «Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!» —** «ulardin» — bəlkim padixaḫlardin. Məzkur bexarətlərning Israilning əng ahirḳi padixaḫliridin ḳaysisini kərsitidioɣanliḳioɣa birnemə demək təs. Israil padixaḫliḳining ahirḳi yillirida altə padixaḫ təhtkə olturoɣan. Altisidin tət padixaḫ ḳəstlinip ɵltürülgən. Bu wəḳələr Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan ḳilinoɣan. Ḫalḳilik nuḳtilar xuki: (1) kaḫinlar intayin rəzil; zinahor, ḳatillar idi. (2) az degəndimu bir padixaḫ ular təripidin ḳəstlinip ɵltürülgən; (3) əmirlər intayin bihud adəmlər, padixaḫning bihətərlikini ḫeq oylimaytti; (4) padixaḫlarning ḫeqḳaysisi Hudaoɣa tayanmidi (xunglaxḳa «yiḳildi»). (5) kaḫinlar kəp «sotqilar»nimu ḳəstləp ɵltürdi (7-ayət). □ **7:8 «Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti» —** «Əfraim»ning məzkur kitabta Israilning ornida yaki Israiloɣa wəkil ḳilip kəp ixlitilixining səwəbi, bəlkim bu waḳitta Israilning ximaliy ḳəbililiri Asuriyə təripidin alliḳaqan elip ketilgən; Əfraim ḳəbilisi yaloɣuz ḳaloɣanidi. **U «ərülmigən bir ḳoturmaqdək»tur» —** demək, bir təripi kɵyük, bir təripi pixmioɣan. Israil bəlkim baxḳa ḳowmlar bilər kəp arilixip, bir təripi butpərəslərgə ohxax bolup ḳaloɣan, «kɵyüp kətkən»; birak ular Huda tərəptə ḫeq pixmioɣan, ularning Huda bilən boloɣan munasiwiti yok deyərlik. ■ **7:8** Zəb. 106:35 □ **7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti» —** «uning küqi» bəlkim Israilning iradisi, iman-etiḳadini kərsitidu. Ular butpərəs həlḳ bilən kəp arilixip etiḳadi ajizlaxḳan. Baxḳa alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kərsitidu. ■ **7:10** Ḫox. 5:5 □ **7:11 «Əfraim... Misiroɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu» —** Israil tolimu tuturuḳsiz bolup, Hudaning səzigə ḫeq ixənməy, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardəm soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloɣa satḳunluk ḳilidu. □ **7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən» —** ayətning ahirḳi bu ḳismining baxḳa ikki tərjimisi: «ularning jamaiti angliɣandək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» dəp angliɣinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxḳa tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs.

Ular Məndin qətləp kətti.□
15 Bərḫək, Mən əsli ularni tərbiyiligənmən,
Ularning biləklirini qenikturup küqəytküzgənidim;
Birak ular Manga karxi yamanlik kəstləwatidu.
16 Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolƣuqiƣa kaytix üqün əməs;
Ular aldamqi bir okyaƣa ohxax.
Ularning əmirliri əzlirining ƣaljiranə til-aḫanətliri wəjidin kiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə kalduridu.□ ■

8

«Ular xamal teriydu, kara kuyunni oridu!»

1 Kanayni aƣzingƣa salƣin!
Pərwərdigarning əyi üstidə bir korultaz aylinip yüridu!
Qünki ular Mening əḫdəmni buzƣan,
Təwrat-kanunumƣa itaətsizlik kilƣan.□ ■
2 Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlki Seni tonuymiz!» dəp warkiraydu.
3 Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən;
Xunga düxmən uni kooƣlaydu.□
4 Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak Mən arkilik əməs;
Ular bəzilərni əmir kilƣan, birak uningdin həwirim yok;
Ular əz jeniƣa zamin bolux üqün,
Əzlirigə butlarni kümüx-altunliridin yasiƣan.□
5 I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!
Mening ƣəzipim ularƣa kozƣaldi;
Ular kaqanƣiqə pakliktin yirak turidu?□
6 Xu nərsə Israildin qikkanƣu —
Uni bir ḫünərwən yasiƣan, halas; u Huda əməs;
Samariyəning moziyi dərwəkə parə-parə qekiwetilidu!
7 Qünki ular xamal teridi, xunga kara kuyunni oridu!
Ularning xadisida ḫeq baxaklar yok, u ḫeq ax bərməydu;
Ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloƣan bolatti.□
8 Israil yutuwelindi;
Ular yat əllər arisida yarimas bir kaqa bolup kaldi;

□ **7:14 «Ularning jamaətkə yioƣilixi pəkət ax wə yengi xarab üqündur, halas» —** demək, ularning ḫeytliri Huda üqün əməs, pəkət əz tamaxiliri üqün ətküzülidu. Baxka birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) əz ətlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolƣuqiƣa kaytix üqün əməs; ular aldamqi bir okyaƣa ohxax» —** «aldamqi okya» tüp-tüz atmaydu, oklar ḫərdaim burulup ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi kismining baxka hil tərjimiliri bar. ■ **7:16** Zəb. 78:57 □ **8:1 «Pərwərdigarning əyi üstidə bir korultaz aylinip yüridu!» —** korultaz pəkət ələklərgə yaki «ələy dəp kaloƣan» janiwarlarƣa kizikidu, əlwəttə (baxka hil tərjimilиridə «bürküt» deyilidu). ■ **8:1** Kan. 28:49; Ḫox. 6:7 □ **8:3 «Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən» —** bu ikki bislik səz; ular əzliri yahxilik kilixtin kol üzgən wə xuning bilən təng, Hudaning yahxilikidin məḫrum boloƣan. □ **8:4 «Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak mən arkilik əməs» —** «uningdin həwirim yok» — demək, bu ix Manga yat boldi, Mən uni etirap kilmidim. □ **8:5 «I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!» —** bu kinayilik gəp. Israildiki mozay xəklidiki but ularni kutkuzmioƣan. «Baal» wə ularning əng qong tawapgaḫi «Bəyt-Əl»diki butmu «mozay xəkli»də idi (baxka hil tərjilirimu bar). □ **8:7 «Ular xamal teridi, xunga kara kuyunni oridu! Ularning xadisida ḫeq baxaklar yok, u ḫeq ax bərməydu; ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloƣan bolatti» —** Israillar ḫərdaim «Baal»din yahxi ḫosul tilətti. Ularning oylixiqə «Baal»ning «alaḫidiliki» «mol ḫosul berix»mix.

9 Qünki ular yalƣuz yürgən yawayi exəktək Asuriyəni izdəp qikti;
Əfraim «axna»larni yalliwaldi.
10 Gərqə ular əllər arisidin «yalliwalƣan» bolsimu,
Əmdi Mən ularni yiƣip bir tərəp kilimən;
Ular tezla «Əmirlərning xaḫi»ning besimi astida tolƣinip ketidu.□
11 Əfraim «gunaḫ kurbanlik»liri üqün kurbangaḫlarni kəpəytkini bilən,
Bular gunaḫ kozƣaydiƣan kurbangaḫlar bolup kaldi.□
12 Mən uning üqün Təwrat-kanunumda kəp tərəplimə nərsilərni yazƣan bolsammu,
Ular yat bir nərsə dəp ḫesablanmakta.
13 Ular kurbanlikларƣa amrak! Ular Manga kurbanlikларni kilip, gəxidin yəydu,
Birak Pərwərdigar bulardin ḫeq hursənlik almaydu;
U ularning kəbiḫlikini ḫazir esigə kəltürüp,
Gunaḫlirini əz bexiƣa qüxüridu;
Ular Misirƣa kaytidu!□
14 Qünki Israil əz Yasiƣuqisini untup, «ibadəthana»larni kuridu;
Yəḫuda bolsa istiḫkamlaxturulƣan xəḫərlərni kəpəytkən;
Birak Mən ularning xəḫərliri üstigə ot əwətimən,
Ot bularning kəl'ə-ordilirini yəp ketidu.

9

Kuruk huxallik wə ḫeytlar

1 I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar;
Qünki sən Hudayingdin qətnəp paḫixilikkə berilding;
Ḫərbir hamanda sən paḫixə ḫəkkigə amrak bolup kətting.□
2 Haman wə xarab kəlqiki ularni bakalmaydu;
Yengi xarab uni yərgə karitip koyidu.
3 Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;
Əfraim bəlki Misirƣa kaytidu,
Ular Asuriyədə ḫaram tamakni yəydu.
4 Ular Pərwərdigarƣa ḫeq «xarab ḫədiyə»lərni kuymaydu,

□ **8:10 «Ular tezla «əmirlərning xaḫi»ning besimi astida tolƣinip ketidu»** — «əmirlərning xaḫi» Asuriyə padixaḫining məhsus bir unwani. □ **8:11 «Əfraim «gunaḫ kurbanlik»liri üqün kurbangaḫlarni kəpəytkini bilən, bular gunaḫ kozƣaydiƣan kurbangaḫlar bolup kaldi»** — «gunaḫ kurbanlikи»lar tooƣruluk «Law.» 4-5-bablarni kərüng. Məzkur kurbangaḫlarni «Pərwərdigarƣa atap» yasaƣanidi. Əslidə Hudaning kərsətmiliri boyiqə Yerusalemdindiki ibadətjanining kurbangaḫidin baxka, Israillarning ḫeqkandak kurbangaḫni yasimasliki kerək. Dərwəkə, ular yasaƣandin keyin, tezla butpərəs tawapgaḫlarƣa aylinip kaƣanidi. □ **8:13 «Ular kurbanlikларƣa amrak! Ular Manga kurbanlikларni kilip, gəxidin yəydu,…»** — bu ayətning ḫərhil tərjimiliri boƣini bilən, omumiy mənisi tərjimimizningkidək. **«Gunaḫlirini əz bexiƣa qüxüridu; ular Misirƣa kaytidu!»** — Misir Israillar tunji ketimlik əsirlikkə yaki kulukka qüxkən jay. □ **9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp paḫixilikkə berilding; ḫərbir hamanda sən paḫixə ḫəkkigə amrak bolup kətting»** — (bu babtiki həwər tooƣruluk) Israil butpərəslik yoliƣa kirgən bolsimu, ular tehi «həmmə din ohxax» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» ətküzüwatatti, xundakla xu paaliyətlirini kəpləp ətküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənila Musa pəyƣəmbərgə buyruƣan kona ḫeytlarnimu saklap kaƣanidi, ularƣa nahayiti köngül bələtti; muxundak ḫeytlarning boƣinidin huxal boluxup, ḫeyt-bayram tərəpliridə heli «dindar» bolup ketixti. Ḫoxiya pəyƣəmbər muxu babtiki həwərni küz bayrimida, yəni «kəpilər ḫeyti» («kəpə tikix ḫeyti»)da ularƣa yətküzgən bolsa kerək. «Haman» yilning əjirining nətijisini yiƣidiƣan jay bolup, huxallik bolidiƣan bir sorun, əlwəttə. Birak paḫixə ayallar (həkning puli bilən) pat-pat xu sorunlarƣa qikatti. Israillar hamanlirida bəlkim ikki jəḫəttə paḫixilik kilatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) roḫiy jəḫəttə «Baal»ƣa qokunup uningƣa rəḫmət eytix paaliyətliridə.

Ularning ḳurbanliḳliri uningoɣa ḥeq hursənlik bolmaydu; ularning neni matəm tutḳuqilarning nenidək bolidu;
Uni yegən ḥərkim «napak» bolidu;
Bu nan ḥərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu.□
5 Əmdi «jamaətlərning *ibadət* sorunliri» künidə,
«Pərwərdigarning ḥeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?□
6 Qünki mana, ular ḥətta ḥalakəttin ḳaqḳan bolsimu, Misir ularni yioɣiwelip,
Andin Memfis xəḩiri ularni kəmüp ḳoyidu.
Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu;
Ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu.□
7 Əmdi ḥesablixix künliri kəldi,
Yamanliḳ ḳayturidioɣan künlər kəldi;
Israil buni bilip yətsun!
Sening ḳəbiḥlikingning kəplüki tüpəylidin,
Zor nəpriting boloɣini tüpəylidin,
Pəyoɣəmbər «əhməḳ», roḥḳa təwə boloɣuqi «sarang» dəp ḥesablinidu.□
8 Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur;
Biraḳ uningoɣa barliḳ yollirida ḳiltaḳlar ḳoyuloɣan,
Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə.□
9 Gibeaḥning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,
U ularning ḳəbiḥlikini esigə kəltüridu,
Ularning gunaḥlirini jazalaydu.□

10 — Qөl-bayawanda üzüm uqrap ḳaloɣandək, Mən sən Israilni tapḳan;
Ənjür dərihidə tunji pixḳan mewini kөrgəndək, ata-bowiliringlarni yahxi kөrgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardi,
Өzlirini axu nomusluḳ nərsigə beoɣixlidi,

□ **9:4 «… Ularning neni matəm tutḳuqilarning nenidək bolidu; uni yegən ḥərkim «napak» bolidu; bu nan ḥərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgkən bolsila, «napak» dəp ḥesablinatti. «Napak» axni yegən adəmning өzimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutḳan» adəmlərning ḥəmmisi (bir məzgilgiqə) «napak» dəp ḥesablinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida ḥərdaim «ḥaram-napaklik» bilən uqraxḳaqḳa, ḥərdaim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning өyigə өzliri kirixi, xundaḳla ḥərḳandaḳ «ax ḥədiyə»ni elip kirixi kət’iy mən’i ḳilinoɣan. □ **9:5 «Əmdi «jamaətlərning ibadət sorunliri» künidə, «Pərwərdigarning ḥeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?»** — bu butpərəs həlḳning «napak bolidioɣanliḳi» «Pərwərdigarning ḥeytlirini təbrikliyəlməsliki», «ibadət sorunlirioɣa ḳatnixalmasliḳi» ḳatarliḳlar ularoɣa eoɣir kəlgənliki bəlkim oḳurmənlərgə oɣəlitə tuyulidu. Biraḳ əslidə durus boloɣan bu paaliyətlər hurapiy ixlaroɣa aylinip ḳaloɣandin keyin, ular «bularni ḥərdaim ḳilmisaḳ «yaman bolidu»» dəp oylap, ḳorḳup yürgən bolsa kerək. Tirik Hudadin ḳorḳmay, hurapiyliḳ yolioɣa hilaplik ḳilixtin ḳorḳux, ḥərbir həlḳḳə naḥayiti nomus kəltüridioɣan bir ixtur. □ **9:6 «Andin Memfis xəḩiri ularni kəmüp ḳoyidu»** — Memfis xəḩiri yooɣan, ḥəywətlik yər boloɣanliḳi üqün dangḳi qiḳḳan. **«Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu; ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu»** — bu ayəttə «ḳədirlik kümüx buyumliri» wə «qedirliri» bolsa kümüx bilən ḥəlləngən butlar, xundaḳla xu butlaroɣa «makan boloɣan» qedirlar kөzdə tutuluxi mumkin. □ **9:7 «Əmdi ḥesablixix künliri kəldi»** — «ḥesablixix künliri» ibraniy tilida «yoḳlax künliri». □ **9:8 «Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur; … Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə»** — ḥəḳiḳiy pəyoɣəmbərning düxmənliri (kaḥinlar wə sahta pəyoɣənbərlər bolsa kerək) ḥətta Hudaning ibadəthanisidimu uni ḳəstlimәkqi boluwatatti. □ **9:9 «Gibeaḥning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,…»** — Gibeaḥ xəḩiridə bəqqiwazliḳ ḥəm ḳatilliḳ yüz bərgən, Israilni naḥayiti xərməndiqiliktə ḳalduroɣan («Ḥak.» 17-19-bablar).

Ular өzlirining «sөygüqisi»gә ohxax yirginqlik boldi.□ ■
11 Әfraimning bolsa, xan-xәripi ḳuxtәk uqup ketidu
— Huddi tuoɳulux bolup baḳmioɳandәk,
Ḫamilә bolup baḳmioɳandәk,
Boyida apiridә bolux bolup baḳmioɳandәk!□
12 Ḫәtta ular pәrzәntlirini qong ḳiloɳan bolsimu,
Mәn lekin ularni birini ḳaldurmay juda ḳilimәn;
Bәrḫәḳ, ulardin ayrilip kәtkinimdin keyin, ularning ḫalioɳa way!
13 Mәn kөrginimdә, Әfraimning әḫwali qimәnzarda tiklingәn bir «Tur xәḫiri»dәk idi;
Biraḳ Әfraim balilirini ḳәtl ḳiloɳuqioɳa qiḳirip beridu.□
14 Ularoɳa bәrgin, i Pәrwәrdigar — zadi nemә bәrgining tüzük? — Ularoɳa bala qüxüp ketidioɳan baliyatḳu, ḳuruḳ әmqәklәrni bәrgin!□ ■
15 Ularning barliḳ rәzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu;
Qünki Mәn xu yәrdә ulardin nәprәtlәndim;
Ularning ḳilmixlirining rәzilliki tüpәylidin,
Ularni өyümdin ḫәydiwetimәn;
Mәn ularni yәnә sөymәymәn;
Ularning әmirlirining ḫәmmisi tәrsaliḳ ḳilidu.□ ■
16 Әfraim әmdi uruwetildi;
Ularning yiltizi ḳaoɳjirap kәtti, ular ḫeq mewә bәrmәydu;
Ḫәtta ular mewә bәrsimu,
Baliyatḳusining sөyümlük mewilirini өltürüwetimәn.□
17 Mening Hudayim ularni qәtkә ḳaḳti,
Qünki ular uningoɳa ḳulaḳ salmidi;
Ular әllәr arisida sәrsan bolidu.

10

Pәrwәrdigarni izdәx waḳti kәldi!
1 Israil baraḳsan bir üzüm telidur;
U өzi üqün mewә qiḳiridu;
Mewisi kөpәygәnseri u ḳurbangaḫlarnimu kөpәytkәn;

□ **9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdәp bardi» —** «Baal-Peor» degәn but wә bu butḳa munasiwәtlik nomussizliḳ «Qәl.» 25-babta hatirilingәn. Demisәkmu, bu ixlar Israil qәl-bayawanda yürgәn waḳitta yüz bәrgәn. **«Өzlirini axu nomusluḳ nәrsigә beoɳixlidi, ular өzlirining «sөygüqisi»gә ohxax yirginqlik boldi» —** demәk, ular өzliri qoḳunoɳan yirginqlik butḳa ohxax boldi. Baxḳa birhil tәrjimisi «…өz sөyginigә ohxax yirginqlik boldi». ■ **9:10** Qәl. 25:3; Zәb. 106:28 □ **9:11 «Әfraimning bolsa, xan-xәripi ḳuxtәk uqup ketidu» —** «Әfraimning xan-xәripi» ularning pәhri boloɳan әwlad-pәrzәntini kөrsitidu. Huda ularni agaḫlanduriduki, әwlad-pәrzәntinglar mәwjut bolup baḳmioɳandәk bolisilәr (12-ayәtnimu kөrüng). □ **9:13 «Mәn kөrginimdә, Әfraimning әḫwali qimәnzarda tiklingәn bir «Tur xәḫiri»dәk idi» —** «Tur» Liwanoɳa jaylaxḳan küqlük wә mustәḫkәm port-dөlәt idi. Baxḳa tөt hil tәrjimisi bar. Ibraniy tilini qüxinix tәs. □ **9:14 «Ularoɳa bala qüxüp ketidioɳan baliyatḳu, ḳuruḳ әmqәklәrni bәrgin!» —** pәyoɳәmbәrning bu duasi bәlkim ularni balilarning ḳәtl ḳilinixi azabini kөrmisun, degәnni bildüridu. ■ **9:14** Luḳa 23:29 □ **9:15 «Ularning barliḳ rәzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu» —** «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpәrәs tawapgaḫi idi. ■ **9:15** Yәx. 1:23; Ḫox. 4:15; 12:12 □ **9:16 «Ularning (Әfraimning) yiltizi ḳaoɳjirap kәtti, ḫәtta ular mewә bәrsimu» —** muxu yәrdә balilarni kөrsitidu. Ayәtning ikkinqi ḳismini kөrüng.

Zeminining esillikḳidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi.□ ■
2 Ularning köngli ala;
Ularning gunaḫkarlikḳi ḫazir axkarilinidu;
U ularning ḳurbangaḫlirini qeḳip ǫlitidu,
Ularning but tüwrüklirini buzuwetidu.
3 Qünki ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ;
Padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgä nemə ḳilip beridu?» — dəydiǫan bolidu.□ ■
4 Ular gəplərni ḳiliweridu, əḫdini tüzüp ḳoyup yaloǫandin ḳəsəm iqidu;
Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu.□
5 Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫəm-əndixigə qüxidu;
«*Bəyt-Awən»dikilər* dərwəḳə uning üstigə matəm tutidu,
Uning «butpərəs kaḫin»lirimu uning üqün xundaḳ ḳilidu;
Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu,
Qünki u sürgün ḳilindi!□
6 Bərḫək, xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip, Asuriyəgə kətürülüp ketilidu;
Əfraim iza-aḫanətkə ḳalidu,
Israil əz «əḳli»din hijil bolidu.□
7 Samariyəning bolsa, padixaḫi dengiz dolḳunliri üstidiki həxəktək yoḳilip kətti;
8 «Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu;
Ḳurbangaḫlirini tikən-jiǫanlar basidu;
Ular taoǫlaroǫa: «Üstimizni yepinglar!», dənglüklərgə: «Üstimizgə ərülüp qüxünglar!» — dəydu.□ ■
9 — I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding;
Ixlar xu peti turiwərdi;
Rəzillikning baliliri üstigə ḳilinoǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?□ ■
10 Mən halioǫinimda ularni jazalaymən;
Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooǫra kəlgəndə,

□ **10:1 «Mewisi köpəygənseri u (Israil) ḳurbangaḫlarnimu köpəytkən; zeminining esillikḳidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi»** — demisəkmu, bu ḳurbangaḫlar wə tüwrüklər butlaroǫa ataloǫanidi. Baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) Israilning mewisini köpəytixi bilən, Israil ḳurbangaḫliridiki but tüwrüklər köpəydi; U (Huda) Øz zeminioǫa yahxilikḳni köpəytixi bilən, u (Israil) butlaroǫa ataloǫan tüwrüklərni tehimu yahxi ḳildi». ■ **10:1** Ḫox. 8:11 □ **10:3 «… ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ; padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgä nemə ḳilip beridu?» — dəydiǫan bolidu»** — bu bexarət Israilning sürgün ḳilinoǫandin keyin nemə dəydioǫanlikḳini kərsitidu. ■ **10:3** Ḫox. 3:4 □ **10:4 «Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioǫa qüxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu». □ **10:5 «Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫəm-əndixigə qüxidu,… ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu»** — «Bəyt-Awən»ning «xan-xərəp»i, yəni mozay xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oḳurmənlərning esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən səzning əzi kinayilik gəptur (mənisi: «Yoḳ birnərsə»ning əyi). □ **10:6 «xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip»** — «Jedəlhor padixaḫ» Asuriyə padixaḫini deməkqi. Yuḳiriḳi 5:13-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **10:8 ««Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu»** — «Awən» («yoḳ nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yuḳiri jaylar» — butpərəslik ḳilidioǫan məhsus jaylar. «Israilning gunaḫi» — ular qoḳunoǫan butni kərsətsə kerək. ■ **10:8** Yəx. 2:19; Luḳa 23:30; Wəḫ. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding; … rəzillikning baliliri üstigə ḳilinoǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?»** — Gibeaḫ xəḫirida boloǫan rəzil wəḳə (bəqqiwazliḳ ḫəm ḳatillik) «Ḫak.» 17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə ḳarioǫanda bu gunaḫ xu künlərdin tartip Israildin ayrilmioǫan. Xu wəḳə boloǫandin keyin, Gibeaḫdikilər towa ḳilmidi, xuning bilən Israilning baxḳa ḳəbililiri ularoǫa ḳarxi jəng ḳilip ularni bitqit ḳiloǫan. Bexarətkə ḳarioǫanda, bundaḳ bir jəng yənə elip berilixi kerək; lekin bu ḳetim pütkül Israiloǫa ḳarxi xundaḳ bir jəng bolidu. ■ **10:9** Ḫox. 9:9

Yat ḳowmlar ularoɣa ḫujum ḳilixḳa yioɣilidu.□
11 Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,
U haman tepixkə amraḳ;
Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim;
Biraḳ ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən;
Yəḫuda yər ḫəydisun!
Yaḳup өzi üqün yərni tirnilixi kerək.□
12 Өzünglaroɣa ḫəkḳaniylik bilən teringlar,
Meḫir-muḫəbbət iqidə ḫosul alisilər;
Boz yeringlarni qanap eqinglar;
Qünki Pərwərdigarni izdəx waḳti kəldi,
— Ta U üstünglaroɣa ḫəkḳaniylikni yaoɣduroɣuqə!■
13 *Biraḳ* silər rəzillikni aoɣdurdunglar,
Ḳəbiḫlik ḫosulini ordunglar,
Yaloɣanqilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən өz yolungoɣa, yəni baturliringning kəplükigə ixinip tayanding;
14 Ḳowmliring arisida quḳan-sürən kətürülidu;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbat ḳiloɣandək,
Barlik ḳoroɣanliring bərbat ḳilinidu;
(xu küni *Bəyt-Arbəldiki* ana-balilar təngla parə-parə ḳiliwetilmigənmu?) —□
15 Əmdi uqioɣa qiḳḳan rəzilliking tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!
Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu.□

11

Israil, səyümlük balam! Seni ḳandaḳmu taxlap ḳoyimən?
1 Israil bala qeoɣida, Mən uni səydüm,
Xuning bilən ooɣlumni Misirdin qiḳixḳa qaḳirdim.■
2 Biraḳ ular *həlḳimni* qaḳiriwidi,
Ular dərḫal ḫuzurumdin qiḳip kətti;
Ular «Baal»laroɣa ḳurbanlik ḳilixḳa baxlidi,

□ **10:10 «Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooɣra kəlgəndə»** — «ikki gunaḫi» nemə ikənliki tooɣruluḳ alimlarning ḫərhil pərəzliri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasioɣanliḳini kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxḳa hil tərjimiliri bar. □ **10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amraḳ; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; biraḳ ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən; Yəḫuda yər ḫəydisun! Yaḳup өzi üqün yərni tirnilixi kerək»** — deḫḳan өzining amraḳ inikini (Huda deḫḳan, Israil inək) tehi eoɣir əmgəkkə salmioɣan, pəḳət haman tepixkə saloɣan (haman tepix yenik ix ḫəm tepilgən danlardin yeyələydioɣanliḳi üqün inək uningoɣa amraḳ, əlwəttə). Biraḳ inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kərüng) ḫazir ḳattiḳ əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəḫuda wə Israil Huda üqün «yər ḫəydimisə» (towa ḳilix jəryanidiki japaliḳ yoloɣa kirmisə), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün ḳattiḳ əmgək ḳilidioɣan bolidu. ■ **10:12** Yər. 4:3 □ **10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəlni bərbat ḳiloɣandək,...»** — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixaḫi «Xalmanəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar ḫazir bizgə naməlum, biraḳ Israiloɣa boloɣan agaḫ naḫayiti eniḳtur. □ **10:15 «Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!»** — demək, ularning «Bəyt-Əl»də ḳiloɣan rəzillikliri өz bexioɣa «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni qüxüridu. **«Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu»** — «tang səḫərdila» — demək, «jəng bexidila» (jəng adəttə səḫərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən mənidə. ■ **11:1** Mat. 2:15

Oyma məbudlarƣa isrik saldi.□
3 Əfraimƣa mengixni əgətküqi Əzüm idim,
Uning ḳolini tutup wə yələp —
Birak əzini sakaytḳuqining Mən ikənlikimni ular bilmidi.
4 Mən adimətqilikning kəyünüx rixtiliri bilən,
Səygüning tarliri bilən ularning kənglini tartiwaldim;
Mən ularƣa huddi engikidin boyunturukni eliwətküqi birsidək bolƣanmən,
Egilip Əzüm ularni ozukландuruƣanmən.
5 Ular Misiruƣa ḳaytidiƣan bolmamdu?
Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḥi bolidiƣan əməsmu?
— Qünki ular yenimƣa ḳaytixni rət ḳildi!□
6 Ḳiliq uning xəḥərliridə ḥəryan oynitilidu;
Dərwazisidiki təmür baldaḳlarni wəyran ḳilip yəp ketidu;
Bu əz əḳillirining kasapitidur!
7 Bərḥək, Mening həlḳim Məndin qətləp ketixkə məptun boldi;
Ular Ḥəmmidin Aliy Boluquiƣa nida ḳilip qaḳirsimu,
Lekin ḥeqkim ularni kətürməydu.
8 Mən ḳandaḳmu seni taxlap ḳoyimən, i Əfraim?
Mən ḳandaḳmu seni *düxməngə* tapxurimən, i Israil?!
Ḳandaḳmu seni Admaḥ xəḥiridək ḳilimən?!
Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḥiridək bir tərəp ḳilimən?!
Ḳəlbim iq-baoƣrimda ḳaynap ketiwatidu,
Mening barliḳ rəḥimdilliḳim ḳozƣiliwatidu!□ ■
9 Ƣəzipimning ḳəḥrini yürgüzməymən,
Ikkinqi yənə Əfraimni yoḳatmaymən;
Qünki Mən insan əməs, Təngridurmən,
— Yəni arangda boluƣan pak-muḳəddəs Boluquidurmən;
Mən dərƣəzəp bilən kəlməymən.□
10 Ular Pərwərdigarning kəynidin mangidu;
U xirdək ḥərkirəydu;
U ḥərkirigəndə, əmdi baliliri ƣərbtin titrigən ḥalda kelidu;
11 Ular Misirdin ḳuxtək,
Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḥalda qiḳip kelidu;
Xuning bilən ularni əz əylirigə makanlaxturimən, — dəydu Pərwərdigar.□

□ **11:2 «Birak ular həlḳimni qaḳiriwidi, ular dərḥal ḥuzurumdin qiḳip kətti…»** — «ular» — butpərəslərni yaki Israil Misirdin qiḳqanda uqriƣan «Moab»dikilərni wə yaki Ḳanaanƣa kirgəndin keyin uqraxḳan Ḳanaandikilərni kərsitixi mumkin. Ayət üstidiki ikki baxḳa kəzḳarax ipadiləydiƣan baxḳa ikki tərjimisi bar: (1) «Ular (pəyƣəmbərlər) ularni qaḳiruƣanseri, ular (Israil) əzlirini ulardin (pəyƣəmbərlərdin) neri ḳildi»; (2) «Mən (Huda) ularni qaḳiruƣanseri, ular əzlirini ḥuzurumdin neri ḳildi». Ahirḳi tərjimə miladiyədin ilgirigi 3-əsirdiki «Septuagint» (LXX) grek tərjimisigə əgixidu. □ **11:5 «Ular Misiruƣa ḳaytidiƣan bolmamdu? Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḥi bolidiƣan əməsmu?»** — Israil Misir wə Asuriyədin yardəm izdəp ularning yeniƣa «qiḳti». Əmdi bu ayəttə tiluƣa elinƣan ularning «qiḳix»i yaki «ḳaytix»i (1- wə 2-ayətni kərüng) bolsa ḳaqḳun musapir süpitidə (Misiruƣa) yaki əsir süpitidə (Asuriyəgə) bolidu. □ **11:8 «Ḳandaḳmu seni Admaḥ xəḥiridək ḳilimən?! Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḥiridək bir tərəp ḳilimən?!»** — «Admaḥ» wə «Zəboim» degən xəḥərlər eƣir gunaḥliri tüpəylidin Sodom wə Gomorra bilən təng asmandin yaoḳan ot-güngürt təripidin pütünləy ḥalak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9 «… Mən dərƣəzəp bilən kəlməymən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… Mən xəḥərgə (jazalaxḳa) kirməymən. □ **11:11 «Ular Misirdin ḳuxtək, Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḥalda qiḳip kelidu; xuning bilən ularni əz əylirigə makanlaxturimən»** — Israil (Əfraim)dikilərdin bəzilər awwal Yəḥudadin panaḥ tapḳan, andin keyin Yəḥuda bilən təng Babil imperiyəsigə sürgün boluƣan. Andin ular bilən təng Ḳanaanƣa (Pələstingə) ḳaytip kəlgən — ajizliḳta, «titrigən ḥalda» ḳaytip kəlgən («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

12

Ətkən ixlarni əsləp sawaḳ elinglar!

1 Əfraim Meni yaloḳan gəpliri bilən kəmüwetidu;
Yəḥudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Boloḳuqioḳa tuturuḳsiz boldi.
Əfraimning yegini xamaldur,
U xərḳ xamilini ḳooḳlap yüridu;
U künləp yaloḳanqilik, zulum-zorluḳni kəpəytməktə;
Ular Asuriyə bilən əḥdə tüzidu,
Xuningdək Misiroḳa may «sooḳiliri» kətürüp apirilidu.□
2 Pərwərdigarning Yəḥuda bilənmu bir dəwasi bar;
U Yaḳupni yolliri boyiqə jazalaydu;
Uning ḳilmixlirini ɵz üstigə ḳayturidu.
3 U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwaloḳan,
Ɵz küqi bilən Huda bilən elixḳan;□ ■
4 U bərḥək Pərixtə bilən elixip, oḳəlibə ḳildi;
U yioḳlidi, Uningoḳa dua-tilawət ḳildi;
Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi,
Wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;□ ■
5 — Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḳan Huda,
— «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!□
6 Xunga sən, Hudaying arḳilik, Uning yenioḳa ḳayt;
Meḥribanlik wə adalətni ḳolungdin bərmə,
Hudayingoḳa ümid baoḳlap, Uni izqil kütkin.

Aldamqi sodigər

7 Mana bu sodigər! Uning ḳolida aldamqilik tarazisi bar;

□ **12:1 «Yəḥudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Boloḳuqioḳa tuturuḳsiz boldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Yəḥuda yənila Huda bilən billə ḥökümdarlik ḳilidu, u Pak-Muḳəddəs Boloḳuqioḳa sadiḳtur». Bizningqə 12-bab, 2-ayətkə ḳarioḳanda bu hil tərjimisi ḳət'iy mumkin əməs. **«Əfraimning yegini xamaldur, u xərḳ xamilini ḳooḳlap yüridu»** — demək, Əfraim gepi tuturuḳsiz, «xamaloḳa baḳḳuqi» əl idi. **«Xuningdək Misiroḳa may «sooḳiliri» kətürüp apirilidu»** — bu «may» xübḥisizki, Misirning yardimini elix üqün əwətilgən. □ **12:3 «U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwaloḳan,...»** — oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḳup» degən isimning mənisi əslidə: «U (Huda) tapiningda bolsun» (demək, u Sən (Huda) bilən billə bolsun); birak Yaḳup pəyoḳəmbərgə xu isimning ḳoyuluxining səwəbi: — (1) u akisining tapinini tutḳan (tuoḳuloḳanda); (2) bu isimning «aldamqi» degən kəqmə mənisi bar; u keyinki künlərdə akisini ikki ḳetim «roḥiy miras»tin aldap ḳoyoḳan («Yar.» 25-bab). Ahirda u bu aldamqiliḳtin towa ḳilip, akisidin əpu sorioḳan («Yar.» 33-babnimu kərüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10 □ **12:4 «Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxḳa bir hil tərjimisi: «U (Yaḳup) Uni (Hudani) tepiwaldi». **«U bərḥək Pərixtə bilən elixip, oḳəlibə ḳildi; u yioḳlidi, Uningoḳa dua-tilawət ḳildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;»** — bu tarihiy wəḳələrning əḥmiyiti bəlkim: (1) Yaḳup əsli bir aldamqi; (2) birak u etiḳad arḳilik Hudaning Pərixtisidin bəht-bərikətkə wə Hudaning iltipatioḳa erixkən; (3) keyin u baxḳiqə bir adəm, etiḳadlik, xəpḳətlik bolup qiḳti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsli bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yaḳupni qarḳioḳan waḳtida) baxlioḳan, Yaḳupḳa, xundaḳla əwladlirioḳa bəht ata ḳilidioḳan wədilərni ḳiloḳan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning **həḳiḳiy əḥmiyitini** əslixi kerək; (6) ular bu ixlardin sawaḳ alsunki, «Huda menimu (Yaḳupḳa ohxax) yaman aldamqiliḳtin durus, etiḳadlik adəmgə ɵzgərtələydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningoḳa ḳaytixim kerək». Wəḳələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5 «— Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḳan Huda, — «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yaḳup ɵzi bilən elixḳan Pərixtining namini sorioḳan. Xu qaoḳda u namini uningoḳa eytmioḳan. Keyin Huda bu namning «Yaḥwəḥ» (tərjimimizdə, «Pərwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyoḳəmbərgə ayan ḳilip qüxəndürgən (Yaḥwəḥ — «Ɵzgərməs», «Əzəldin Bar Boloḳuqi», «Əḥdisigə ḥərdaim sadiḳ Boloḳuqi» degən mənilərni ɵz iqigə alidu). Xunga bu nam Israiloḳa ümid berixi kerək idi.

U bozək ḳilixḳa amraḳtur.□
8 Əfraim: «Mən dərwəḳə beyidim,
Өzümgə kəp baylikḳlarni toplidim;
Biraḳ ular barlik əjirlirimdə məndin ḫeq gunaḫiy ḳəbiḥlikni tapalmaydu!» — dəydu.□
9 Biraḳ Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən,
Mən seni yənə «*kəpilər* ḫeyti»dikidək qedirlarda turɣuzimən!□ ■

Pəyɣəmbərlərning əḫmiyiti

10 «Mən pəyɣəmbərlərgə səz ḳilɣanmən,
Alamət kərünüxlərni kəpəytkənmən,
Xundaḳla pəyɣəmbərlər arḳilik təmsillərni kərsətkənmən.
11 Gilead ḳəbiḥmu? Ular bərḫək pəḳət yarimaslardur!
Ular Gilgalda torpaḳlarni ḳurbanlik ḳilidu;
Ularning ḳurbangaḫliri dərwəḳə etiz ḳirliridiki tax dəwiliridək kəptur!□ ■
12 (Yaḳup Suriyəgə ḳeqip kətti,
Xu yərdə Israil hotun elix üqün ixligən;
Bərḫək, hotun elix üqün u ḳoylarni baḳḳanidi).■
13 Pərwərdigar yənə pəyɣəmbər arḳilik Israilni Misirdin qiḳirip ḳutḳuzɣan,
Pəyɣəmbər arḳilik uningdin həwərmu alɣan.□
14 Əfraim *Hudaning* ḳəḫrini intayin ḳattik ḳozɣiɣan;
Uning Rəbbi u təkkən ḳan ḳərzni uning gədinigə artidu,
Xərməndilik-aḫanətini өz bexiɣa ḳayturidu.

□ **12:7 «Mana bu sodigər!»** — «sodigər» ibraniy tilida «Ḳanaan» yaki «Ḳanaanlik» degənlik bolidu. Demək, Əfraim bir tərəptin əsli өzi aldidin ḫəydiwətkən butpərəs Ḳanaanlikḳlarɣa ohxap ḳalɣan; yənə bir tərəptin u «Yaḳup»ning əslidiki «aldamqi» harakterida bolup, ḫeq өzgərtilmigəndur. □ **12:8 «ular… məndin gunaḫiy ḳəbiḥlikni tapalmaydu»** — «gunaḫiy ḳəbiḥlik» — demək, məndə «ḳəbiḥliklər bar, biraḳ eɣir əməs, «gunaḫ əməs»» degən külkilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydiɣan pozitsiyilər bügüngə ḳədər ḫəmmimizgə tonuxtur. □ **12:9 «Biraḳ Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən, Mən seni yənə «kəpilər ḫeyti»dikidək qedirlarda turɣuzimən!»** — ««kəpilər ḫeyti»dikidək» ibraniy tilida «ḫeyttiki künlərdikidək». «Qedirlarda turux» tiloɣa elinɣandin keyin xübḥisizki, «kəpilər ḫeyti»ni kərsətsə kerək. Israil «Misirdin qiḳix»tiki muḥim sawaḳlarni untuɣan. «Kəpilər ḫeyti» («kəpə tikix ḫeyti»)da Israil yəttə kün өydə əməs, bəlki qedirlarda turuxi kerək idi. Ḫeyttiki bu ix ularɣa əslidiki ajiz, kəmbəɣəl baxlinixini wə «Insan pəḳət nan bilənla yaximaydu, bəlki Hudaning ḫərbir səzigə tayinip yaxixi kerək» degən muḥim sawaḳ tooɣruluḳ əslitixi kerək idi. ■ **12:9** Yəx. 43:11 □ **12:11 «Gilead ḳəbiḥmu? Ular bərḫək pəḳət yarimaslardur!»** — muxu ayəttə «ḳəbiḫ» wə «yarimas» degən səzlər bir-birigə ohxaydaydiɣan səzlərdur. **«Ular Gilgalda torpaḳlarni ḳurbanlik ḳilidu; ularning ḳurbangaḫliri dərwəḳə etiz ḳirliridiki tax dəwiliridək kəptur!»** — Ḫoxiya «Gilgal» («dəwə», «dəstə», degən mənidə) degən yər nami bilən səz oyuni ḳilidu — ular ḫəḳiḳətən ismi-jismiɣa layiḳtur . Ḫəmmə yeridə kəpligən ḳurbangaḫlirining boluxi bilən, Gilgal dərwəḳə «etizdiki tax dəwilər»dək bir jay, halas. Ayətning baxḳa hil tərjilirimu bar. ■ **12:11** Ḫox. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13 «Pərwərdigar yənə pəyɣəmbər arḳilik Israilni Misirdin qiḳirip ḳutḳuzɣan, pəyɣəmbər arḳilik uningdin həwərmu alɣan»** — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfraim əjdadi bolɣan Yaḳupni ḫəddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənna ḳoyɣan «büyük əjdad»i Yaḳupning ailisidikiliri (Israil) pəyɣəmbərsiz ḳalɣan bolsa (demək, ularda Hudaning Roḫining yetəkqiliki bolmiɣan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwatḳan naḫayiti bir «ḳaqḳun» yaki ḫətta Misirdin qiḳmiɣan bir «ixləmqi» bolatti, halas. U ḫərgiz uluɣ bir əl bolup qiḳmaytti. Biraḳ ḫazirḳi Israil (bolupmu Əfraim ḳəbilisi) Huda əwətkən pəyɣəmbərlər (Amos, Ḫoxiya, Yəxaya, Mikaḫ)ni rət ḳilip, Hudani intayin ɵzəpləndüridu. Israilning məwjudluḳi wə ḫayatining ḫər jəḫətliri ularning Huda bilən bolɣan roḫiy munasiwitigə baɣliḳ idi. Israilning pəyɣəmbərliri bu ixni həlḳning kөz aldida kərsitidu; pəyɣəmbərlərni səl qaɣlax Hudaning Өzini səl qaɣliɣan bilən barawərdur. Yaḳup өzi ahirida pəyɣəmbər bolɣan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bablarni kərüng).

13

«Mən seni ḫalak ḳilimən, i Israil!» — ahirḳi agaḫlandurux

1 *Burun* Əfraim səz ḳiloɣanda, kixilər ḫərmətləp titrəp ketətti;
U Israil ḳəbililiri arisida kətürülgən;
Birak u Baal arḳilik gunaḫ ḳilip əldi.□
2 Ular ḫazir gunaḫning üstigə gunaḫ sadir ḳilmakta!
Əzlirigə kümüxliridin ḳuyma məbudlarni,
Əz əḳli oylap qiḳḳan butlarni yasidi;
Bularning ḫəmmisi ḫünərwənning əjri, halas;
Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu.□ ■
3 Xunga ular səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin oɣayip bolidioɣan tang səḫərdiki xəbnəmdək,
Hamandin ḳara ḳuyunda uqḳan pahaldək,
Tünglüktin qiḳḳan is-tütəktək *tezdin* yoḳap ketidu.
4 Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boloɣanmən;
Sən Məndin baxḳa ḫeq Ilaḫni bilməydioɣan bolisən;
Məndin baxḳa ḳutḳuzoɣuqi yoḳtur.■
5 Mən qəl-bayawanda, ḳuroɣakqilikning zeminida sən bilən tonuxtum;
6 Ular ozuḳlandurulup, toyunoɣan,
Toyunoɣandin keyin kənglidə təkəbburlixip kətkən;
Xunga ular Meni untuoɣan.■
7 Əmdi Mən ularoɣa xirdək bolimən;
Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;
8 Küqükliridin məḫrum boloɣan eyiḳtək Mən ularoɣa uqrap,
Yürək qawisini titiwetimən;
Ularni qixi xirdək nəḳ məydanda yəwetimən;
Daladiki ḫaywanlar ularni yirtiwetidu.
9 Sening ḫalakiting, i Israil, dəl Manga ḳarxi qiḳḳanliḳing,
Yəni Yardəmqinggə ḳarxi qiḳḳanliḳingdin ibarəttur.
10 Əmdi barlik xəḫərliringdə sanga ḳutḳuzoɣuqi bolidioɣan padixaḫing ḳeni?
Sening sorakqi-ḫakimliring ḳeni?
Sən bular tooɣruluḳ: «Manga padixaḫ wə xaḫzadilarni təḳdim ḳiloɣaysən!» dəp tiligən əməsmu? —
11 Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən,
Əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim.□ ■

□ **13:1 «Burun) Əfraim səz ḳiloɣanda…»** — «Əfraim» ḳəbilining əjdadi boloɣan Əfraimni əməs, bəlki ḳəbilining awwalḳi tarihini kərsitidu. Musa pəyoɣəmbərdin keyin, Israiloɣa yetəkligüqi boloɣan Yəxua pəyoɣəmbər Əfraimlik idi. □ **13:2 «Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu»** — baxḳa bir tərjimisi: «U kixilər tooɣruluḳ: «Mana, ḳurbanlik ḳiloɣuqi adəmlər mozaylarni səyüp ḳoyuwatidu!» — deyilidu» — yaki baxḳilar. Birak ibraniy tilini qüxinix təs boloɣini bilən, tilxunaslarning yeḳinḳi tətḳiḳatliri boyiqə, bu ayət dərwəkə «insan ḳurbanliḳi»ni kərsitixi mumkin. ■ **13:2** Ḫox. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Ḫox. 12:10 ■ **13:6** Ḳan. 32:15; Ḫox. 8:14 □ **13:11 «Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən, əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim»** — Israil Ḳanaan zeminini igiliwaloɣandin tartip, Huda ularoɣa yetəkqilik wə sotqilik ḳilidioɣan «batur ḫakimlar» yaki «sotqi-ḳutḳuzoɣuqi» degən ihlasmən baturlarni ayrim-ayrim təminləp bərgənidi. Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təḳsimati»din narazi bolup, Samuil pəyoɣəmbərning dəwridə Hudadin padixaḫ («muḳim» sulalə tüzümi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoɣəmbər arḳilik ularning tələpini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp narazilikini kərsitip, andin ahirida Israilning birinqi padixaḫi Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1

12 Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan;
Uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan;□
13 Toloɣaḳ baskan ayalning azabliri uningoɣa qüxidu;
U əḳilsiz bir ooɣuldur;
Qünki baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!□
14 Mən bədəl töləp ularni təḫtisaraning küqidin ḳutuldurimən;
Ularoɣa ḫəmjəmət bolup ölümdin ḳutḳuzimən;
Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?!
Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?!
Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!□ ■

15 *Əfraim* ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu,
Xərḳtin bir xamal qiḳidu,
Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qiḳḳan bir xamili kelidu;
Əfraimning buliḳi ḳurup ketidu, uning su bexi ḳaoɣjirap ketidu;
U *xamal* həzinisidiki barliḳ nəpis ḳaqa-ḳuqilarni bulang-talang ḳilidu.□
16 Samariyəning öz gunaḥi öz zimmisigə ḳoyulidu;
Qünki u öz Hudasioɣa boynini ḳattiḳ ḳiloɣan;
Ular ḳiliq bilən yiḳilidu,
Bowaḳliri parə-parə ḳilip qeḳiwetilidu,
Ḫamilidar ayalliri yeriwetilidu.■

14

Israilning kəlgüsidə towa ḳilixi, ḳutḳuzulup əsligə kəltürülüxi

1 I Israil, Pərwərdigar Hudayingning yenioɣa ikkilənməy ḳaytip kəl!
Qünki öz ḳəbiḥliking bilən putlixip yiḳiloɣansən.■
2 Özünglar bilən billə sözlərni epkelinglar,
Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytinglar;
Uningoɣa: — «Barliḳ ḳəbiḥlikni kəqürgəysən,

□ **13:12 «Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan; uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan» —** demək, uning barliḳ ḳəbiḥlik-gunaḥliri Hudaning jazalixi üqün obdan saḳlanmaḳta. □ **13:13 «Baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!» —** yaki «baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u qiḳmaydu!». □ **13:14 «təḫtisara» —** ölgənlərning roḥliri baridioɣan jay. **«… Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?! Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?! Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!» —** alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirdə. Bəzilər mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Mən ularni təḫtisaraning küqidin ḳutulduramdimən? Mən ularni ölümdin ḳutḳuzamdimən? Əy, ölüm, wabaliringni qiḳar! Əy, təḫtisara, ḫalakətliringni qiḳar! Mən ularoɣa (Israiloɣa) ḫeq rəḥim ḳilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxḳan bolsimu, biz yuḳiriḳi tərjimigə ḳayilmiz. Qünki: (1) ibraniy tilida ayətning birinqi jümlisidə soal yüklimisi yoḳ, u addiy bir «bayan jümlə». (2) Huda Ḫoxiya pəyoɣəmbər arḳiliḳ bərgən birnəqqə bexarətlərdə, Israiloɣa boloɣan ḳattiḳ əyibini yətküzüxi bilən təng kütülmigən yərdin Israiloɣa qong ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərni xundaḳ qüxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəḥ.» 20:13-14ni kərüng); (4) tekistning ikkinqi ḳismining tərjimisi: «Mən (Özüm) sanga ḫalakət bolimən, i təḫtisara!… sanga waba bolimən, i ölüm! Mən silərgə ḫeq rəḥim ḳilmaymən» bolux eḫtimaloɣa bək yeḳin. Yənə mumkinqiliki barki, ayətning əng ahirḳi ḳismi: «Mən Özümni ḫeq ayimaymən!» degən mənidə bolidu — demək, Huda Israilni ḳutḳuzux üqün ḫərḳandaḳ bədəl töləxkə təyyardur. ■ **13:14** Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55 □ **13:15 «Əfraim ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu» —** «Əfraim» degən isimning özi «mewilik» degən mənidə. Muxu ayəttiki «mewə» pərzəntlərni kərsitidu (14-ayətnimu kərüng). **«Xərḳtin bir xamal qiḳidu» —** Ḳanaanoɣa (Pələstingə) nisbətən əng dəḫxətlik xamal xərḳ xamilidur. Ularni nabut ḳilidioɣan Asuriyə ḳoxuni dərwəḳə xərḳtin kelidu. **«həzinidiki nəpis ḳaqa-ḳuqilar» —** Əfraimdiki «kelixkən qokan-ḳizlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kərüng). ■ **13:16** Ḫox. 10:14 ■ **14:1** Ḫox. 12:7

Xapaət bilən bizni ḳobul ḳilоɳaysən,
Xuning bilən biz Sanga ləwlirimizdiki «buḳa *ḳurbanliḳlar*»ni tutimiz — dənglar.□
3 — «Asuriyə bizni ḳutḳuzmaydu,
Atlarоɳa minməymiz;
Biz ḫərgiz өz ḳolimiz yasiоɳiniоɳa: — «Hudayimiz!» deməymiz;
Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu».□

4 — Mən ularni «arḳiоɳa qekinixliri»din saḳaytimən,
Mən ularni qin kөnglümdin halap səyimən;
Qünki Mening оɳəzipim uningdin yandi.
5 Mən Israilоɳa xəbnəmdək bolimən;
U nilupərdək bərḳ uridu,
Yiltizliri Liwan *kedir* dərihidək yiltiz tartidu;
6 Uning bihliri xahlap yeyilidu,
Uning güzəlliki zəytun dərihidək,
Puriḳi Liwan *kediriningkidək* bolidu.
7 Həlḳ ḳaytip kelip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraətlərdək yaxnaydu,
Üzüm telidək qeqəkləydu;
Liwanning xarabliri *aoɳzida ḳaloɳandək*, esidə xerin ḳalidu. □
8 Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydioɳan bolidu.
«Mən uningоɳa jawab berimən, uningdin həwər alimən!
«Mən yapyexil bir ḳarioɳaydurmən».
«Sening mewəng Məndindur!»□
9 Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?
Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,
Ḫəḳḳaniylar ularda mangidu;
Birаḳ itaətsizlər ularda putlixip yiḳilidu.■

□ **14:2 «...«buḳa ḳurbanliḳlar»ni tutimiz** — «buḳa ḳurbanliḳlar» Hudaoɳa atap beoɳixlinidioɳan «kөydürmə ḳurbanlik»lar iqidə əng ḳimmətlik ḳurbanlik idi. Muxu yərdə kөqmə mənidə ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlirimizdiki mol ibadət-mədḫiyə»ni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «ləwlirimizdiki mewini tutimiz». □ **14:3 «Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu»»** — bu sөz Ḫoxiyaning balilirining өz dadisi bilən boloɳan kəqürmixini əks əttürgən bolidu. □ **14:7 «Liwanning xarabliri aoɳzida ḳaloɳandək, esidə xerin ḳalidu»** — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu». □ **14:8 «Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydioɳan bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda Əfraimoɳa) «I Əfraim, Mening butlar bilən nemə alaḳəm bolsun!» — dəydu». ■ **14:9** Pənd. 10:29

Yo'el

Qekətkə apiti Pərwərdigarning künigə bexarət beridu

1 Pərwərdigarning Petuelning ooɳli Yoelɳa qüxkən səzi: —
2 «I ķerilar, anglanglar;
Zeminda barliķ turuwatķan ḥəmməylən, ķulaķ selinglar;
Өz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu xundaķ bir ix bolup baķķanmu?
3 Baliliringlarɳa xuni eytip beringlar,
Baliliringlar өz balilirioɳa eytsun,
Ularmu kelər dəwrgə eytsun: —
4 «Qixligüqi ķurt» ķalduroɳanni qekətkə yəp boldi,
Qekətkə ķalduroɳanni qekətkə liqinkiliri yəp boldi,
Qekətkə liqinkiliri ķalduroɳanni «wəyranqi ķurt»lar yəp boldi.□
5 Əy, ḥaraķkəxlər, oyoɳinip ķattiķ yioɳlanglar,
Ḥuwlixinglar, i xarab iqküqilər,
Yengi xarab tüpəylidin —
Qünki u aoɳzingdin elip taxlandi.
6 Qünki bir həlķ, küqlük, sansizlioɳan həlķ,
Zeminim üstigə besip kəldi;
Uning qixliri bolsa xirning qixliri,
Uningda xirning ḥinggang qixliri bardur;
7 U Mening üzüm tallirimni wəyranə ķiliwətti,
Ənjür dərihimning ķowzaķlirini siyriwətti,
Ularni yalingaqlap, taxliwətti;
Ularning xahliri aķliwetildi.
8 Yaxliķidiki eri üqün matəm tutup bəz kiyimlərgə oranoɳan nəwjuwandək ķattiķ pioɳan qekinglar;
9 Pərwərdigarning өyi «axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lərdin məḥrum ķilindi;
Kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri matəm tutidu.□
10 Etizlar qəldərəp kətti,
Zemin matəm tutidu;
Qünki ziraətlər oɳazan boldi,
Yengi xarab ķurup kətti,
Zəytun meyi ķaoɳjiridi.
11 Ḥəy deḥķanlar, uyulunglar;
Buoɳdaylar ḥəm arpilar üqün yalwurunglar, i üzümqilər,
Qünki etizlarning ḥosulliri ķurup kətti.
12 Üzüm teli ķaoɳjirap kətti,
Ənjür dərihi solixip ķaldi,
Anar dərihi, horma palmisi ḥəm alma dərihimu,
Daladiki barliķ dərəhlər solixip kətti;
Bərḥəķ, xadliķmu adəm balilirida solixip kətti.

□ **1:4 ««Qixligüqi ķurt»lar… «wəyranqi ķurt»lar —** «qekətkə liqinkə» wə «wəyranqi ķurt»lar bolsa bəlkim qekətkining өsüx jəryanidiki üq hil xəkli, bolmisa üq hil baxķa ziyandax ḥaxarətlər boluxi mumkin. □ **1:9 ««axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lər…» —** «axliķ ḥədiyə»lər ḥəm «xarab ḥədiyə»lər adəttə «kөydürmə ķurbanliķ»lar ḥəm «təxəkkür ķurbanliķ»lirining üstigə ķuyulatti. **«kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri» —** «kaḥin» muķəddəs ibadəthanida puķralar üqün məhsus ķurbanliķni kөydürgüqi kixi.

13 Belinglarni baoɣlanglar, pəryad oḳunglar, i kaḥinlar;
Ḥuwlanglar, i ḳurbangaḥning hizmətqiliri;
Keqiqə bəz kiyimlərni kiyip düm yetinglar, i Hudaning hizmətqiliri;
Qünki Hudayinglarning өyidin «axliḳ ḥədiyə» ḥəm «xarab ḥədiyə» üzülüp ḳaldi.□
14 «Roza tutayli» dəp *Hudaoɣa* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yioɣilimiz, dəp jakarlanglar;
Aḳsaḳallarni, zeminda turuwatḳanlarning ḥəmmisini Pərwərdigar Hudayinglarning өyigə yioɣip,
Pərwərdigaroɣa nalə kətürünglar!■

15 «Aḥ, xu kün!
Qünki Pərwərdigarning küni yeḳinlaxti,
U Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu.□ ■
16 Mana, oɣiza kөz aldimizdin elip taxlandi əməsmu?
Xadliḳ, huxalliḳ Hudayimizning өyidin elip taxlandi əməsmu?□
17 Uruḳlar topa-qalmilar astida qirip kətti,
Ambarlar harabiləxti,
Booɣuzhanilar oɣulap qüxti;
Qünki ziraətlər oɣazang boldi.
18 Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti!
Kala padiliri patiparaḳ boldi,
Otlaḳni tapalmioɣaq;
Ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi;□
19 Aḥ, Pərwərdigar, nida ḳilimən Sanga;
Qünki ot yalḳunliri janggaldiki ot-qөplərni yəwətti,
Yalḳun daladiki barliḳ dərəhlərni kөydürüwətti.
20 Daladiki ḥaywanlarmu Sanga nida ḳilidu,
Qünki eriḳ-өstənglər ḳurup kətti,
Ot-yalḳun janggaldiki ot-qөplərni yəwətti.

2

Qeḳatkilərning wəyranqiliḳi

1 Zion teoɣida kanay qelinglar,
Muḳəddəs teoɣimda agaḥ signalini anglitinglar;
Zeminda turoɣuqi ḥəmməylən dir-dir titrisun;
Qünki Pərwərdigarning küni kelidu, u yeḳindidur.□ ■
2 U kün bolsa ḳarangoɣu ḥəm sür kün,

□ **1:13 «Hudayinglarning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kөrsitidu. ■ **1:14** Yo. 2:12-15 □ **1:15 «U (xu kün) Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu» —** muxu sөz Yoeloɣa zamandax Yəhudiy həlḳigə nijatni elip kelidu, ḥərbir baxḳa millətkə ḥalakətni elip kelidu» dəp oylaytti. Yoel pəyoɣəmbər xu künining ḥərbir gunaḥkar adəmgə (məyli Yəhudiy bolsun, Yəhudiy bolmisun) ḥalakət elip kelidu, dəp jakarlaydu. ■ **1:15** Yəx. 2:9-22; 13:6 □ **1:16 «Hudayimizning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kөrsitidu, əlwəttə. □ **1:18 «Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti! Kala padiliri patiparaḳ boldi, otlaḳni tapalmioɣaq; ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi» —** ḥətta qarwilar, daladiki ḥaywanlar Hudaoɣa nida kətürwatḳanoɣa ohxaydu (20-ayətnimu kөrüng). Nemixḳa əmdi Hudaning həlḳi Uningoɣa ḥeq dua ḳilmaydu? □ **2:1 «Zion teoɣida kanay qelinglar» —** «Zion» yaki «Zion teoɣi» — Yerusalem xəḥiri, jümlidin muḳəddəs ibadəthana jaylaxḳan taoɣdur. «Zion» bəlkim «kөrünərlik» degən mənidə. U daim Hudaning Өz həlḳigə ḥimayə boloɣinioɣa simwol bolidu. **«kanay qelinglar»** — ibraniy tilida «buroɣa qelinglar». ■ **2:1** Yo. 1:15; Zəf. 1:14, 15

Bulutlar qaplanoɣan ɦəm qapqarangoɣu zulmət kün, — tang səɦər taoɣlar üstigə yeyiloɣandək,
Zor ɦəm küqlük bir ɦəlq kelidu;
Ularoɣa ohxax boloɣuqilar bolup baqmioɣan,
Ulardin keyinmu, dəwrdin-dəwrgə yənə bolmaydu.
3 Ularning aldida køydürgüqi ot mangidu,
Ularning kəynidə bolsa bir yalqun køydürüp ətidu;
Kelixtin burun zemin «Erən baoɣqisi»dək,
Biraq ularning tapini təgkəndin keyin gül-giyaɦsiz qəl-bayawan bolidu;
Bərɦək, ulardin ɦeqnemə qeqip qutulalmaydu.
4 Ularning qiyapiti atqa ohxaydu,
Atliq ləxkərdək qapidu.
5 Jəng ɦarwiliri güldürligəndək sada bilən ular taoɣ qoqqiliridin səkrəp ətidu;
Pahalni paraslap køydürgən ot awazidək taraslap mangidu,
Dəbdəbilik səp tüzəp turoɣan küqlük qoxundək yüridu,
6 Ularning aldida əllər qattiq azablinidu,
Ɦəmmə qiray tatirip ketidu.
7 Ular palwanlardək yügüridu;
Jəngqilərdək sepildin artilip ətidu;
Ɦəmmisi øz aldioɣa qarap yürüx qilidu;
Səplirini ɦeq buzmaydu.
8 Ɦeqqaysisi øz qerindixini qistimaydu;
Ɦərqaysisi øz yolida mangidu;
Qorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu;□
9 Xəɦərning ɦəmmə yerigə qepixidu;
Sepil üstidə yügürüp yüridu;
Øylərgə yamixip qiqidu;
Derizilərdin ooɣridək kiridu.
10 Ular aldida yər-zeminni titrək basidu,
Asmanlar təwrinip ketidu;
Quyax ɦəm ay qarangoɣulixip ketidu,
Yultuzlar julasini qayturuwalidu.■
11 Pərwərdigar Øz qoxuni aldida awazini qoyuwetidu,
Qünki Uning bargaɦi payansizdur;
Uning səzini orunlioɣuqi küqlüktur;
Qünki Pərwərdigarning küni uluoɣ, intayin dəɦxətliktur;
Kim uni kətürəlisun?■
12 Biraq ɦətta ɦazirmu, — dəydu Pərwərdigar,
— Qin kənglünglər bilən, rozilar bilən, yioɣilar bilən matəm tutup Mening yenimoɣa qaytip kelinglar;■
13 Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,
Pərwərdigar Hudayinglarning yenioɣa qaytip beringlar;
Qünki U meɦir-xəpqətlik ɦəm rəɦimdil,
Asan oɣəzəplənməydu, zor meɦir-muɦəbbətliktur,
Yamanliqtin yanidioɣan *Huda*dur. □ ■
14 Kim bilidu, U jazalaxtin yenip, rəɦim qilip birər bərikətni,

---

□ **2:8 «Qorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu»** — birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **2:10** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ **2:11** Yər. 30:7; Am. 5:18; Zəf. 1:15 ■ **2:12** Yər. 4:1 □ **2:13 «Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,...»** — kona zamanlarda qattiq qayoɣu-ɦəsrətni bildürüx üqün ɦəqlər kiyimlirini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zəb. 86:15; Yun. 4:2

Pərwərdigar Hudayinglarоға sunоқudək birər «axliқ ҳədiyə» ҳəm «xarab ҳədiyə»ni қaldurup ketəmdu tehi?■
15 Zion teоқida kanay qelinglar,
«Roza tutayli» dəp *Hudaoға* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yiоқilimiz, dəp jakarlanglar;□ ■
16 Əlni yiоқinglar, jamaətni paklandurunglar,
Aқsaқallarni jəm қilinglar, balilarni, emiwatқanlarnimu yiоқinglar;
Toy қiliwatқan yigit өz өyidin,
Yatliқ bolidiоқan қiz ҳujrisidin qiқsun;□
17 Kaһinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri aywan bilən қurbangaһ otturisida yiоға-zar kətürsun,
Ular eytsunki, «I Pərwərdigar, Өz həlқinggə iqingni aоқritқaysən,
Өz mirasingni horluқtin saқlap,
Ularni əllərgə səz-qəqək boluxқa қoymiоқaysən;
Əl-yurtlar arisida: «Ularning Hudasi қeni?» deyilmisun».□ ■

18 Andin Pərwərdigar Өz zeminiоға otluқ muҳəbbitini,
Өz həlқigə rəҳim-xəpқətni kərsətti;
19 Pərwərdigar jawabən Өz həlқigə mundaқ dedi: —
«Mana, Mən silərgə buоқday, yengi xarab wə zəytun meyini əwətimən,
Silər bulardin қandurulisilər;
Wə Mən silərni қaytidin əllər arisida xərməndə қilip қoymaymən;□
20 Ңəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,
Uning aldi қismini xərқiy dengizоға,
Kəyni қismini оərbiy dengizоға қooқliwetimən;
Uni qəl bir zeminоға ҳəydiwetimən;
Uning sesiқliқi purap turidu,
Pasiқ ҳidi qiқidu;
Qünki u «qong ixlarni қiloқuqimən» dəp өzini uluоқ қilmaқqi bolidu.□
21 Қorқma, i zemin;
Xadlinip huxal bol;
Qünki Pərwərdigar uluоқ ixlarni қiloқan.□

■ **2:14** Yun. 3:9 □ **2:15 «kanay qelinglar» —** ibraniy tilida «buroға qelinglar». ■ **2:15** Yo. 1:14 □ **2:16 «Əlni yiоқinglar, jamaətni paklandurunglar» —** muxu «paklandurux» bəlkim ҳərbir adəmni Musa pəyoқəmbərgə qüxürülgən muқəddəs қanunda bekitilgən ҳərbir ҳaram nərsidin ayriwetix degənliktur. **«Toy қiliwatқan yigit өz өyidin, yatliқ bolidiоқan қiz ҳujrisidin qiқsun» —** «Қan.» 20:7, 24:5 bilən selixtursaқ, wəziyətning jiddiyliқi tehimu eniқ kərünidu. □ **2:17 «(Ibadəthanidiki) aywan bilən қurbangaһ otturisida yiоға-zar kətürünglar» —** nemixқa axu jayda xundaқ қilix kerək? Pikrimizqə, bu əmr birnəqqə yil ilgiriki bir wəқə bilən ziq munasiwətlik, yəni Yəһudaning padixaһi Yoax Zəkəriya degən kaһin-pəyoқəmbərni dəl axu yərdə əltürüwətkən («2Tar.» 24:21 ҳəm «Mat.» 23:35ni kərüng). **«Өz mirasingni horluқtin saқlap… » —** «Pərwərdigarning mirasi» muxu yərdə, xübһisizki, өz həlқini kərsitidu. ■ **2:17** Zəb. 42:10; 79:10; 115:2 □ **2:19 «Andin Pərwərdigar … rəҳim-xəpқitini kərsətti (18-ayət)… Өz həlқigə mundaқ dedi: … » —** қarioқanda həlқ Hudaning səzi boyiqə dua-tilawət қiloқan, Huda dərwəқə ularning duasioға ҳazir jawab beridu. Bəzi alimlar bu səzlərni: «Andin Pərwərdigar … rəҳim-xəpқətni kərsitidu… bərһəқ mundaқ dəydu: … » dəp tərjimə қilidu. □ **2:20 «Ңəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,…» —** «ximaldin kəlgüqi» bolsa bəlkim birla waқitta bizgə ikki bexarətni təng kərsitip beridu. Birinqidin, Yoel pəyoқəmbərning zamanidiki, ximaldin kəlgən «qekətkə қoxuni»ni kərsitidu; ikkinqidin, ahirқi zamandiki, ximaldin kelidioқan, Israil həlқigə ҳujum қilidioқan, Xəytan қozoқaydioқan qong bir қoxunnimu kərsitidu. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. **«Uning aldi қismini xərқiy dengizоға, kəyni қismini оərbiy dengizоға…» —** «xərқiy dengiz» «Өlük Dengiz»ni, «Oқərbiy Dengiz» «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. **«Qünki U (Pərwərdigar) «qong ixlarni қiloқuqimən…» —** baxқa birhil tərjimisi «Qünki U (Pərwərdigar) uluоқ ixlarni қiliwatidu» (21-ayəttikidək). □ **2:21 «Qünki Pərwərdigar uluоқ ixlarni қiloқan» —** yaki «qünki Pərwərdigar uluоқ ixlarni қiliwatidu».

22 I daladiki ḥaywanlar, ḳorḳmanglar;
Qünki qəllüktiki ot-qəplər bərḳ urmaḳta;
Dərəh mewisini bərməktə,
Ənjür dərihi, üzüm teli toluḳ ḥosul beridu.
23 Ḥəm silər, Zionning baliliri, xadlinip Pərwərdigar Hudayinglardin hursən bolunglar;
Qünki U ḥəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu;
U silərgə ḥəl-yeoɳin beridu,
Yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḥəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu.□
24 Hamanlar buoɳdayoɳa toloɳan bolidu,
Idix-küplər yengi xarab ḥəm maylaroɳa tolup taxidu.
25 Wə Mən silərgə qekətkilər, qekətkə liqinkiliri, «wəyranqi ḳurt»lar, «qixligüqi ḳurt»lar,
Yəni Mən aranglaroɳa əwətkən uluoɳ ḳoxunum yegən yillarni ḳayturup berimən;■
26 Silər boluxiqə yəp, ḳandurulisilər,
Xuningdək silərgə karamət ixlarni kərsətkən Pərwərdigar Hudayinglarning namini mədḥiyiləysilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḥərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
27 Silər Mening Israil iqidə turoɳanliḳimni,
Xundaḳla Mənki Pərwərdigar silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Məndin baxḳa ḥeqkim bolmaydioɳanliḳini bilisilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḥərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
28 Ḥəm keyin, Mən Öz Roḥimni barliḳ ət igiliri üstigə ḳuyimən;
Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu,
Ḳeriliringlar alamət qüxlərni köridu,
Yigitliringlar oɳayibanə alamət kərünüxlərni köridu;□ ■
29 Bərḥəḳ, xu künlərdə ḳullar üstigimu, dedəklər üstigimu Roḥimni ḳuyimən.
30 Mən asmanlarda, zemində karamətlərni,
Ḳan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
31 Pərwərdigarning uluoɳ ḥəm dəḥxətlik küni kəlmigüqə,
Ḳuyax ḳarangoɳuluḳḳa,
Ay ḳanoɳa aylandurulidu.■
32 Ḥəm xundaḳ əməlgə axuruliduki,
Pərwərdigarning namini qaḳirip nida ḳiloɳanlarning ḥəmmisi ḳutḳuzulidu;
Qünki Pərwərdigar deginidək, Zion teoɳida ḥəm Yerusalemda,
Ḥəmdə Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloɳan «ḳaldisi»lar üqün ḳutḳuzux-nijat bolidu.

□ **2:23 «Qünki U ḥəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki U silərgə «ḥəḳḳaniyliḳni əgətküqi»ni əwitidu, ḥəl-yeoɳin beridu». Ikki tərjimisi bəlkim təng inawətlik boluxi mumkin; undaḳta «ḥəḳḳaniyliḳni əgətküqi» Ḳutḳuzoɳuqi-məsiḥni kərsitixi kerək bolidu. **«U silərgə ḥəl-yeoɳin beridu, yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḥəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu»** — «awwalḳi yamoɳurlar» (yaki «dəsləpki yamoɳurlar») Ḳanaanda 10-ayda yaoɳidu wə uning wasitisi bilən tupraḳ yumxitilip, yər ḥəydəx andin uruḳ qeqix mumkin bolidu. «Keyinki yamoɳurlar» Israilda 3- yaki 4-ayda yeoɳip, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir dehḳan «keyinki yamoɳur»oɳa təxnadur, uni bək ḳədirləydu. ■ **2:25** Yo. 1:4 □ **2:28 «Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu»** — yaki «silərning ooɳul-ḳizliringlar pəyoɳəmbərlik ḳilidu». ■ **2:28** Yəx. 44:3; Əz. 39:29; Ros. 2:17 ■ **2:31** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13

□ ■

3

Pərwərdigar əllərning üstidin ḫəküm qiḳiridu

1 Qünki mana, xu künlərdə, xu pəyttə,
Mən Yəḥuda ḫəm Yerusalemni asarəttin ḳutuldurup, azadliḳḳa erixtürginimdə,
2 Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,
Ularni «Yəḥoxafat jiloƣisi»ƣa qüxürimən;
Xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin,
Zeminimni bəlüp parqiliwətkənlikidin,
Ularni axu yərdə Mening mirasim, yəni həlḳim Israil tüpəylidin soraḳḳa tartimən.□
3 Uning üstigə ular Mening həlḳimni dooƣa tikip qək taxliƣan;
Bir yigitni bir paḫixə ayaloƣa almaxturoƣan,
Bir ḳizni «xarab iqimiz» dəp xarab üqün almaxturoƣan.
4 Ḫəy, Tur ḫəm Zidon, Filistiyəning barliḳ rayonliri, Mən silərni nemə ḳiliptimən?
Silər Məndin əq almaḳqimusilər?
(Biraḳ Məndin əq alimiz desənglar, əqni tezla əz bexinglaroƣa ḳayturup berimən!)□
5 Kümüxlirim, altunlirimni buliwaloƣininglar tüpəylidin,
Güzəl gəḫərlirimni əz buthaniliringlaroƣa aparoƣininglar tüpəylidin,
6 Yəḥuda baliliri ḫəm Yerusalemning balilirini əz qegrasidin yiraḳ ḳilmaḳ üqün ularni Greklaroƣa setiwetkininglar tüpəylidin,
7 Mana, Mən ularni silər setiwətkən jayda ornidin turoƣuzimən,
Ḫəmdə ḳiloƣininglarni əz bexinglaroƣa ḳayturimən.
8 Ooƣul-ḳizliringlarni Yəḥuda balilirining ḳoliƣa setiwetimən,
Ular xularni yiraḳtiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu;
Qünki Pərwərdigar səz ḳiloƣan.□

Pərwərdigar «Yəḥoxafat jiloƣisi»da barliḳ əllərning üstigə ḫəkümini qiḳiridu

9 Xuni əllər arisida jakarlanglarki,
«Jənggə təyyarlininglar,
Palwanlarni ḳozoƣanglar,
Jəngqilərning ḫəmmisi yeḳinlaxsun,
Jənggə ḫazir bolsun;
10 Sapan qixlirini ḳiliq ḳilip,
Oroƣaḳliringlarni nəyzə ḳilip soḳuxunglar;
Ajiz adəmmu: «Mən küqlük» desun;
11 Ətraptiki ḫəmmə əllər, tezdin kelinglar,

□ **2:32 «Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloƣan «ḳaldisi»lar...»** — yaki «Pərwərdigar qaḳiriwatḳan «ḳaldisi»lar...». **«(Pərwərdigarning) «ḳaldisi»»** — Təwratta, pəyoƣəmbərlərning yazmilirida kəp kərülidioƣan tema yaki mawzudur. Israil həlḳining ḫəm əllərning kəp ḳismi Hudadin yiraḳlixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən, Əzigə sadiḳ bir «ḳaldisi»ning ḫaman ḫərdaim tepilidioƣanliḳi kərsitilidu. ■ **2:32** Ob. 17; Rim. 10:13 □ **3:2 «Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,... xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin, ... ularni... həlḳim Israil tüpəylidin soraḳḳa tartimən»** — «əllər» bolsa yat əllər, Yəḥudiy əməslər. **«Yəḥoxafat jiloƣisi»** — «Yəḥoxafat» — «Yaḫ» (Pərwərdigar) sotlaydu» degən mənidə. U bəlkim Yerusalem xəḫirining xərḳi təripidiki «Kidron jiloƣisi»ni kərsitidu (Yerusalem ḫəm «Zəytun teoƣi» arisida). □ **3:4 «Ḫəy, Tur ḫəm Zidon,...»** — «Tur» bolsa Liwandiki əng qong port ḫəm ḳudrətlik xəḫər, Zidon uning ətrapidiki rayon. □ **3:8 «Ular xularni yiraḳtiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu»** — «Xabiyaliḳlar» «Xeba» degən rayondikilər boluxi mumkin.

Ḫəmminglar xu yərgə jəm bolunglar!».
«Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḫ Pərwərdigar!»□

12 «Əllər ḳozoɳilip «Yəḫoxafat jiloɳisi»oɳa kəlsun;
Qünki Mən xu yərdə olturup ətraptiki ḫəmmə əllərni soraḳḳa tartimən.
13 Oroɳaḳni selinglar,
Qünki ziraət pixti;
Kelinglar, qüxüp qəylənglar,
Qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur,
Idix-küplər tolup taxidu.
Qünki ularning rəzilliki zordur»□ ■
14 Aḫ, nuroɳun, nuroɳun kixilər «Ḳarar jiloɳisi»da!
Qünki Pərwərdigarning küni «Ḳarar jiloɳisi»oɳa yeḳinlaxti.
15 Ḳuyax ḫəm ay ḳarangoɳulixip ketidu,
Yultuzlar өz julasini ḳayturuwalidu.■
16 Pərwərdigar Ziondin ḫərkirəydu,
Yerusalemdin awazini ḳoyuwetidu;
Asmanlar, zeminlar silkinidu;
Lekin Pərwərdigar Өz həlḳigə baxpanaḫ,
Israil balilirioɳa küq-ḫimayə bolidu.

Pərwərdigar Zionni Өz makani ḳilidu

17 Xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Өz muḳəddəs teoɳim Zionda turidioɳanliḳimni bilisilər;
Yerusalem pak-muḳəddəs bolidu,
Uningdin ḫeq yat adəmlər yənə ətməydu.□ ■
18 Ḫəm xu küni əməlgə axuruliduki,
Taoɳlar yengi xarabni temitidu,
Dəng-egizliklərdin süt aḳidu,
Yəḫudadiki barliḳ eriḳ-өstənglərdə liḳ su aḳidu;
Pərwərdigarning өyidin bir bulaḳ qiḳidu,
Xittim jiloɳisini suoɳiridu.□ ■
19 Misir bolsa bir qəllük,
Edom adəmzatsiz bir qəl-bayawan bolidu,
Ularning Yəḫuda balilirioɳa ḳiloɳan zulum-zorawanliḳi tüpəylidin,
Ular bularning zeminida bigunaḫ ḳanlarni təkkənliki tüpəylidin.
20 Biraḳ Yəḫuda mənggügə turidu,
Yerusalem dəwrdin-dəwrgiqə ḳalidu;
21 Ḫəm Mən ularni təkkən ḳanlarning paklandurulmioɳan gunaḫliridin paklandurimən;
Qünki Pərwərdigar Zionda makanlaxḳandur.

□ **3:11 «Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḫ Pərwərdigar!»** — bu sөzlər 2:1-11diki wə «Yəx.» 13:3-5diki sөzlərgə munasiwətlik boluxi kerək. «Yəx.» 13:3-5diki izaḫatlarnimu kөrüng. □ **3:13 «Oroɳaḳni selinglar, qünki ziraət pixti; kelinglar, qüxüp qəylənglar, qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur... qünki ularning rəzilliki zordur»»** — muxu buyruḳ bəlkim Hudaning «küqlükliri», yəni pərixtilərgə eytilidu («Wəḫ» 14:17-20ni kөrüng). ■ **3:13** Wəḫ. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yəx.13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḫ. 6:12-13 □ **3:17 «Uningdin ḫeq yat adəmlər yənə ətməydu»** — degən sөz bəlkim: (1) ḫeq tajawuzqi yənə Yerusalemni buzmaydu, wə (2) Yerusalemni buloɳoɳudək ḫeqḳandaḳ butpərəs adəm uningdin yənə ətməydu, degən ikki mənini kөrsitixi mumkin. ■ **3:17** Wəḫ. 21:27 □ **3:18 «...Xittim jiloɳisini suoɳiridu»** — «Xittim jiloɳisi» Yerusalemning xərḳiy təripida bolup, suliri Iordan jiloɳisioɳa qüxidu. ■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos pəyoɣəmbərning bexarətliri

1 Uzziya Yəhudaoɣa, Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixah bolоɣan waqitlarda,
yər təwrəxtin ikki yil ilgiri, Təkoadiki qarwiqilar arisidiki Amosning Israil tooɣruluq
eytqan səzliri: — □ ■
2 U: «Pərwərdigar Zion teoɣidin hərkirəydu,
Yerusalemdin awazini qoyuwetidu;
Padiqilarning otlaqliri matəm tutidu,
Karməl qoqqisi oɣazanglixidu» — dedi.□ ■

Hudaning Israiloɣa qoxna qowmlar üstidin həkümi •••• Suriyə həqqidə

3 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Dəməxqning üq gunahi, bərhəq tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən soqqanidi;□
4 Xundaqla Hazaəlning əyigə bir ot əwətimən,
U Bən-Hadadning ordilirini yutuwalidu.□
5 Dəməxq dərwazisidiki təmür baldaqni sunduriwetimən,
Awən jiloɣisida turoɣuqini, Bəyt-Edəndə xahanə hasisini tutquqini üzüp taxlaymən;
Suriyəning həlki əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Filistiyə həqqidə

6 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Gaza xəhirining üq gunahi, bərhəq tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutqunlarni əsir qilip elip kətti.□ ■
7 Həm Mən Gazaning sepilioɣa ot əwətimən,
U uning ordilirini yutuwalidu;
8 Mən Axdodta turoɣuqini, Axkelonda xahanə hasini tutquqini üzüp taxlaymən,
Əkron xəhirigə qarxi qol kətürimən;
Filistiylərning qalduqi yoqilidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **1:1 «Amosning Israil tooɣruluq eytqan səzliri»** — adəttə bu kitabta «Israil» Israilning «ximaliy padixahliqi»ni kərsitidu. Amos Yəhudaning Təkoa yezisidin boloɣini bilən yətküzidioɣan bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixahlik» tooɣruluqtur. ■ **1:1** Zək. 14:5 □ **1:2 «Pərwərdigar Zion teoɣidin hərkirəydu, Yerusalemdin awazini qoyuwetidu»** — bu bexarət yər təwrəxni kərsətsə kerək. «Karməl» bolsa Israilda həl-yeoɣin əng kəp bolidioɣan jay; u «oɣazanglaxqan» bolsa, baxqa jaylar tehimu xundaq bolatti. ■ **1:2** Yər. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3 «ular (Suriyəliklər) Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən soqqanidi»** — «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayəttə Gileadtikilərning Suriyə təripidin tartqan azab-oqubətliri hatiriləngən; muxu ayəttə tiloɣa elinoɣini xu bozək qilinixni kərsətsə kerək. □ **1:4 «Hazaəl»** — Dəməxq padixahi bolup, «Bən-Hadad» uning ooɣli idi. □ **1:5 «Awən jiloɣisida turoɣuqi»** — baxqa birhil tərjimisi «Rəzillik jiloɣisida turoɣuqi» — demək, yəni Dəməxqning padixahini ipadiləydu. **«Suriyəning həlki əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu»** — «Kir» Mesopotamiyə (hazirqi irak)diki bir yurt. Suriyəliklər əslidə xu jaydin qiqqanidi (9:7-ayətni kərüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yəx. 17:1-11; Yər. 49:23-27 □ **1:6 «Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutqunlarni əsir qilip elip kətti»** — «tutqunlar» Israildin yaki Yəhudadin tutqun qilinoɣan bir türküm kixilər bolsa kerək. Qarioɣanda Gazaning (yəni Filistiylərning) məqsiti Israillardin əq elix idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

Tur xəḫiri ḫəkḳidə

9 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Turning üq gunaḫi, bərḫəḳ tət gunaḫi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɣa tapxuruwətti,
Xundaḳla ḳerindaxliḳ əḫdisini esigə almidi.□
10 Ḫəm Mən Turning sepilioɣa ot əwətimən,
Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Edom ḫəkḳidə

11 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Edomning üq gunaḫi, bərḫəḳ tət gunaḫi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki u barliḳ rəḫim-xəpḳətni taxliwetip,
Ḳiliq bilən əz ḳerindixini ḳooɣlioɣan;
U yiriloɣudək oɣəzəptə bolup,
Dəroɣəziptə boloɣan ḫalitini ḫəmixə saḳlaydu;□
12 Ḫəm Mən Teman xəḫirigə ot əwətimən,
Ot Bozraḫning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar ḫəkḳidə

13 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Ammonning üq gunaḫi, bərḫəḳ tət gunaḫi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḫamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti.□
14 Ḫəm Mən Rabbaḫning sepilioɣa ot yaḳimən,
Jəng künidə ḳiya-qiyalar iqidə,
Ḳara ḳuyunning künidə ḳattiḳ boran iqidə,
Ot uning ordilirini yutuwalidu;
15 Ḫəm ularning padixaḫi əsirgə qüxidu,
— U əmirliri bilən billə əsirgə qüxidu, — dəydu Pərwərdigar.

2

Moab ḫəkḳidə

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
—«Moabning üq gunaḫi, bərḫəḳ tət gunaḫi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki u Edomning padixaḫining ustihanlirini kəydürüp ḫak ḳiliwətti.

□ **1:9 «Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɣa tapxuruwətti, xundaḳla ḳerindaxliḳ əḫdisini esigə almidi»** — bu «tutḳunlar» bəlkim yənə Israildin kəlgən boluxi mumkin. «Əḫdə» — Sulayman padixaḫ əsli Turning padixaḫi bilən əḫdə tüzgənidi. Biraḳ tutḳunlarning nədin kelixi, Turning kim bilən əḫdə tüzgənliki anqə muḫim əməs; muḫimi, Huda ularni wədisidə turmasliḳtək wijdansizliḳi üqün jazalaydu. □ **1:11 «U yiriloɣudək oɣəzəptə bolup,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U oɣəzəp bilən ḫəmixə adəmlərni yirtiwetip,...». □ **1:13 «Qünki u qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḫamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti»** — ular Gileadta turuwatḳan baxḳilarnimu əltürgən, əlwəttə. Biraḳ ularning bu ajayib rəḫimsizlikning məḳsiti, ularoɣa ḳayturma zərbə bərgüdək ḫeq adəm, ḫətta bowaḳlarningmu ḳalmasliḳi üqün idi. Babilning padixaḫi Neboḳadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḫ xəḫirini wəyran ḳiliwətti.

2 Ḩəm Mən Moab üstigə ot əwətimən,
Ot Keriotning ordilirini yutuwalidu;
Wə Moab quḳan-sürənlər bilən, ḳiya-qiyalar bilən, kanay sadasi bilən ɵlidu.
3 Wə Mən ularning ḩakimini arisidin üzüp taxlaymən,
Uning əmirlirini uning bilən billə ɵltürüwetimən, — dəydu Pərwərdigar.

Yəhuda ḩəḳḳidə

4 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Yəhudaning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular Pərwərdigarning Təwrat-ḳanunini kəmsitti,
Uningdiki bəlgilimilərgə əməl ḳilmidi;
Ularning sahtiliḳliri ɵzlirini adaxturup ḳoydi; ularning ata-bowilirimu bularoɣa əgixip mangoɣanidi.□
5 Ḩəm Mən Yəhuda üstigə ot əwətimən,
Ot Yerusalemning ordilirini yutuwalidu.

Israil ḩəḳḳidə

6 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Israilning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uni jazasidin ḳayturmaymən,
Qünki ular ḩəḳḳaniylarni kümüxkə setiwətti,
Yoḳsul adəmni bir jüp qoruḳḳa setiwətti;
7 Ular namratlarning bexidiki qang-topilirini box ḳoyuwətməydu,
Ajiz məminlərning nesiwisini ḳayriwalidu;
Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu.□
8 Ular *ḳizlarni* ḩəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip,
Ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu;
Ular ɵz ilaḥining ɵyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə.□
9 Biraḳ Mən Amoriylarni ularning aldidin ḩalak ḳiloɣanmən,
Amoriylar kedir dərihidək egiz, dub dərihidək küqlük boloɣan bolsimu,
Mən üstidin uning mewisini, astidin yiltizlirini ḩalak ḳildim.■
10 Ḩəm Amoriylarning zeminini igilixinglar üqün,
Silərni Misir zeminidin elip qiḳip,
Ḳiriḳ yil qəl-bayawanda yetəklidim.□ ■
11 Silərning ooɣulliringlardin bəzilirini pəyoɣəmbər boluxḳa,
Yigitliringlardin bəzilirini «Nazariy» boluxḳa turoɣuzdum.

□ **2:4 «Ularning sahtiliḳliri ɵzlirini adaxturup ḳoydi» —** «sahtiliḳliri» keyinki gəplərgə ḳarioɣanda, ularning yasioɣan butlirini kərsitidu. □ **2:7 «Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu» —** bu ix paḥixiwazliḳ bolupla ḳalmay, yənə ularning butioɣa, yəni «Baal»oɣa birhil qoḳunux paaliyiti ḩesablinatti. □ **2:8 «Ular ḳizlarni ḩəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip, ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu; ular ɵz ilaḥining ɵyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə» —** bu jümlidə Amos ularning, bolupmu baylarning tət gunaḥini kərsitidu: — (1) ularning (butlaroɣa atap beoɣixlioɣan) kəp ḳurbanliḳliri bar idi; (2) ular Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən muḳəddəs ḳanunoɣa hilaplik ḳilip, ɵzlirigə ḳərzdar boloɣan namratlardin kiyim-keqəklirini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Ḳan.» 24:12-17ni kərüng); (3) ular buthanilarni selip, butlarni ɵzlirining Hudasi dəp etirap ḳiloɣan; (4) ular ḩaram yolda həḳtin jərimanə alidu — u gunaḩlar bəlkim 6-ayəttə eytiloɣan «üq gunaḥi, tət gunaḥi»ni enik tolukḷap kərsitip berixi mumkin. ■ **2:9** Qəl. 21:24; Ḳan. 2:31; Yə. 24:8 □ **2:10 «Silərni … ḳiriḳ yil … yetəklidim» —** «Misirdin qiḳix» wə «Qəl-bayawandiki səpər» boyiqə ular qəl-bayawanda kəp ḳetim Hudaoɣa itaətsizlik, asiylikmu ḳiloɣan. Hudaning xu künlərdə ularni taxliwətmigənliki uning meḥri-xəpḳitigə intayin zor ispat bərdi wə beridu. ■ **2:10** Mis. 12:51

Xundaq əməsmu, i Israil baliliri? — dəydu Pərwərdigar.□
12 Biraq silər Nazariylarοla xarab iqküzdunglar,
Ḫəm pəyοləmbərlərgə: «pəyοləmbərlik qilmanglar» — dəp buyrudunglar.■
13 Mana, Mən silərni basimən,
Huddi lik ənqə besilοlan ḫarwa yərni baskandək, silərni besip turimən;
14 Ḫəm qapqurlarningmu qaqar yoli yoqaydu,
Palwan əz küqini ixlitəlməydu,
Zəbərdəs batur əz jenini qutquzalmaydu.
15 Oqyani tutquqi tik turalmaydu;
Yəltapan qaqalmaydu,
Atqa mingüqi əz jenini qutquzalmaydu.
16 Palwanlar arisidiki əng jigərlik baturmu xu künidə yalingaq qeqip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.

3

Ḫərbir ixning səwəbi bardur

1 Pərwərdigar silərni əyibləp eytqan bu səz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yəni Mən Misir zeminidin elip qiqarοlan bu pütkül jəmət: —
2 «Yər yüzidiki barlik jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim;
Xunga üstünglarοla barlik qəbiḫlikliringlarning *jazasini* qüxürimən».□

Hitab ḫəm muḫakimə

3 Ikki kixi bir niyəttə bolmisa, qandaqmu billə mangalisun?
4 Oljisi yoq xir ormanda ḫərkirəmdu?
Arslan ḫeqnemini almiοlan bolsa uwisida ḫuwlamdu?□
5 Tuzaqta yəmqük bolmisa qux yərgə yiqilamdu?
Aloqudək nərsə bolmisa, qismaq yərdin etilip qiqamdu?
6 Xəḫərdə *agaḫ* kaniyi qelinsa, həlk qorqmamdu?
Pərwərdigar qilmiοlan bolsa, xəḫərgə yamanlik qüxəmdu?■
7 Rəb Pərwərdigar Əz qulliri boloqan pəyοləmbərlərgə awwal axkarilimay turup,
U ḫeq ix qilmaydu.□
8 Xir ḫərkirigən tursa, kim qorqmaydu?

□ **2:11 «Nazariy» —** bu adəmlər alaḫidə yol bilən (jümlidin xarab iqməy, qaqlirini qüxürməy) wakitlik yaki əmürwayət əzini Hudaοla atap beοixlioqan. Xunga ularning yürüx-turuxliri həklərgə bakiy dunyani əslitip turatti («Qəl.» 6-babni kərüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2 «Yər yüzidiki barlik jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim; xunga üstünglarοla barlik qəbiḫlikliringlarning jazasini qüxürimən» —** demək, Huda insanlarοla ata qiloqan alaḫidə imtiyazlarning ḫərbiri əzigə has alaḫidə jawabkarlikini əzi bilən billə elip kelidu. □ **3:4 «Oljisi yoq xir ormanda ḫərkirəmdu? Arslan ḫeqnemini almiοlan bolsa uwisida ḫuwlamdu?» —** xirlar ikki əḫwalda ḫərkirəydu. (1) nixan qiloqan owni qorqitip qozuqtək qaturup qoyux üqün; (2) ow-oljini aloqandin keyin baxqa yirtquq ḫaywanlarοla: «Bu meningki, uningοla qeqilma» dəp agaḫlandürüx üqün. Bizningqə muxu yərdə bəlkim birinqi mumkinqilikni bildüridu (8-ayətni kərüng). Ḫeqbolmioqanda Israiloqa «ahirki dəqikə», yəni towa qilixqa əng ahirki pursət kəldi; towa qilmisanglar Pərwərdigar xirdək silərni Əz owi qilidu, degənlik bolsa kerək. ■ **3:6** Yəx. 45:7; Yioq. 3:37, 38 □ **3:7 «Rəb Pərwərdigar Əz qulliri boloqan pəyοləmbərlərgə awwal axkarilimay turup, U ḫeq ix qilmaydu» —** bu ayət Hudaning qiloqan barlik ixliridiki intayin muḫim bir prinsipni kərsitidu. Baxqiqə ipadilisək: — «Rəb Pərwərdigar qilmaqqi boloqan ixlirida, Əz qulliri boloqan pəyοləmbərlərgə aldi bilən bexarət bərməy qalmaydu».

Rəb Pərwərdigar səz kiloŋanda, kim *Uning* bexaritini yətküzməy turalaydu?□

Huda Israilni koršaydioŋan düxmən bolup kaldi •••• «U burulupla ularning düxmini boldi» {*3:9-4:16*}

9 Axdodtiki kəl'ə-ordilarda,
Xundakla Misirdiki kəl'ə-ordilarda elan kilip: —
«Samariyə taoŋliri üstidə yioŋilinglar,
Uning otturisidiki zor kiyikas-sürənlərni,
Uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp bekinglar» — dənglar.□
10 — Ular həkikə ix kilixni bilməydu — dəydu Pərwərdigar,
— Ular ordiliriola zulum-zorawanlik bilən tartiwaloŋanlirini həm oljilarni juoŋlioŋuqilar!□
11 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Mana bir yaw! U zeminni korxiwaldi!
U mudapiəngni elip taxlaydu,
Kəl'ə-ordiliring bulang-talang kilinidu.
12 Pərwərdigar mundak dəydu: — Padiqi xirning aoŋzidin koyning ikki putini yaki kulikining bir parqisini kutkuzup aloŋandək,
Samariyidə olturoŋan Israillarmu xundak kutkuzulidu,
— Xəhərdə pəkət kariwatning bir burjiki,
Diwandiki bir parqə Dəməxk libasila kalidu!□
13 — Anglanglar, Yakupning jəmətidə guwahlik beringlar,
— dəydu Rəb Pərwərdigar, samawi koxunlarning Sərdari boloŋan Huda,□
14 — Mən Israilning asiyliklirini əz bexiola qüxürgən künidə,
Bəyt-əl xəhirining kurbangahlirinimu jazalaymən;
Kurbangahning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu.□
15 Mən «Kixlik Saray» wə «Yazlik Saray»ni birakla uruwetimən;
Pil qixi əylərmu yokilip ketidu,

□ **3:8 «Xir hərkirigən tursa, kim korkmaydu? Rəb Pərwərdigar səz kiloŋanda, kim Uning bexaritini yətküzməy turalaydu?»** — bu jümligə karioŋanda «xir» tehi owni tutmioŋan ohxaydu — Towa kilixka azrakla wakit kaldi (4-ayətni kayta kərüng). □ **3:9 «Axdodtiki kəl'ə-ordilarda ... elan kilip: — «Samariyə taoŋliri üstidə yioŋilinglar, uning otturisidiki zor kiyikas-sürənlərni, uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp bekinglar»** — bu səz bəlkim uni anglioŋan Samariyədiki həkümdarlarola həm baylarola bək eoŋir kəlgən boluxi mumkin. Huda kandakmu Axdodtiki «butpərəs, kapir» Filistiylərni (həm Misirlikларni) muxu həkümdarlarning Əz pukraliriola kiloŋan jəbir-zulumlirini kərüxkə, yurtning kətürgən dad-pəryadlirini anglaxka təklip kilsun? «Kiyikas-sürənlər» bolsa ikki bislik səz — (1) yurtning dad-pəryadlirini; (2) korxiwaloŋan düxmənlərdin korkux tüpəylidin kətürülgən kiyikas-sürənlərni bildüridu (11-ayətni kərüng). □ **3:10 «Ular ordiliriola zulum-zorawanlik bilən tartiwaloŋanlirini həm oljilarni juoŋlioŋuqilar!»** — bu bəlkim ikki bislik səz bolup: — (1) həkumdarlar həklərni bozək kilix arkilik əzlirigə olja toplioŋan; (2) ular xundak kiloŋanlikidin, bu buliwaloŋan haram oljisi ahirida əz bexiola düxmənlərning zulumliri, bulangqiliklири bolup qüxidu. □ **3:12 «Samariyidə olturoŋan Israillarmu xundak kutkuzulidu, — xəhərdə pəkət kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parqə Dəməxk libasila kalidu!»** — muxu ayətning ikkinqi kismining tərjimiliri hərhil, birak omumiy mənisi bir-birigə yekin kelidu. Samariyədikilərning ongda yetip əyx-ixrətlik turmuxida ixlətkən buyumliridin nahayiti az bir kismi kelip kalidu. □ **3:13 «Anglanglar, Yakupning jəmətidə guwahlik beringlar,...»** — bu Hudaning helikі tehiqə «butpərəs, kapir» boloŋan Axdodtikilərgə kiloŋan səzi. □ **3:14 «Bəyt-əl xəhirining kurbangahlirinimu jazalaymən; kurbangahning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu»** — bexarəttin 150 yil ilgiri «Yəroboam I», Israil (ximaliy padixahlik)ning tunji padixahi Bəyt-əl xəhiridə bir kalisiman butni yasap, uni «Pərwərdigar Hudayimiz» dəp atap, uning aldioŋa bir kurbanlik supisini (kurbangah) yasioŋan. Amosning səzigə karioŋanda bu kurbangahning yenioŋa heli kəp kurbangahlar koxup selinoŋan. Kurbangahning hər tət burjikigə bir münggüz bekitilgən.

Kəpligən əylər tügixidu, — dəydu Pərwərdigar.□

4

Samariyədiki ayallarƣa wə pütkül aƫaligə bolƣan agaƫlar

1 I Baxandiki inəklər,
Samariyə teƣida turup, namratlarni harlawatkan, miskinlərni eziwatkanlar,
Hojilirigə: «*Xarabni* elip kelinglar, biz iqimiz» dəydiganlar,
Bu səzni anglanglar: —□
2 Rəb Pərwərdigar Əz pak-mukəddəsliki bilən kəsəm iqkənki,
Mana, bexinglarƣa xundak künlər qüxiduki,
U silərni ilməklər bilən,
Nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu.□
3 ƫəm silər *ayallar* ƫərbiringlar sepilning xoraliridin kisilip ətüp,
Udul mengip tikiwetisilər;
Wə silər ƫarmon tərəpkə qərüwetilisilər, — dəydu Pərwərdigar.□

4 Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiylik kilinglar!
Gilgaldimu asiylikni kəpəytinglar!
Ətigəndə kurbanlikliringlarni,
ƫər üqinqi küni silərning «ondin bir» ülüx əxriliringlarni elip kelinglar,□ ■
5 «Təxəkkür kurbanliki»ni hemirturuq bilən billə kəydürünglar —
Silər «halis kurbanliklar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar;
Qünki bundak kilixka amraksilər, i Israillar! — dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■
6 «Mən ƫəmmə xəƫərliringlarda «qixning pakizliki»ni qüxürdüm,
ƫəmmə yeringlarda silərni ax-nanƣa bolƣan ƫajətmən kildim;
Birak silər yənila yenimƣa kaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
7 ƫosulƣa üq ayla kalƣan bolsimu, silərdin yamƣurni tartiwelip bərmidim;
Bir xəƫər üstigə yamƣur yaƣdurdum,
Yənə bir xəƫərgə yaƣdurmidim;
Bir parqə yər üstigə yamƣur yaƣdi;
Yənə bir parqə yər yamƣursiz kaƣjirap kaldi;

□ **3:15 «Mən «Kixlik Saray» wə «Yazlik Saray»ni birakla uruwetimən» —** «kixlik saray», «yazlik saray» padixaƫ dəm alidigan jaylar bolsa kerək. «Kəpligən əylər» — kariganda kəpligən adəmlər kəmbəƣəl bolup makansiz kalƣan. Xu wakitlarda, baylar kəp əylərni salƣan. □ **4:1 «Baxandiki inəklər» —** bu «inəklər» Samariyədiki baylarning kiz-ayallirini kərsitidu. Baxan bolsa semiz, saƣlam kaliliri bilən dangki qikkan rayon. □ **4:2 «Mana, bexinglarƣa xundak künlər qüxiduki, U silərni ilməklər bilən, nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu» —** Samariyə həlki ahirida Asuriyə padixaƫigə əsirgə qüxidu; Asuriyə padixaƫining əsirlərning kalpukliridin ilməkni ətküzüp ularni yetəkləydigan rəƫimsiz aditi bar idi. □ **4:3 «Wə silər ƫarmon tərəpkə qərüwetilisilər» —** «ƫarmon» bizgə ƫazir naməlum bir xəƫər. □ **4:4 «Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiylik kilinglar! Gilgaldimu asiylikni kəpəytinglar!» —** Beyt-Əl wə Gilgal (xundakla ximaliy tərəptə «Dan» xəƫiri, jənubiy tərəptə Bəər-Xeba xəƫiri) həlklər kəp ziyarət kilidigan but tawapgaƫi idi. ■ **4:4** ƫox. 12:12 □ **4:5 ««Təxəkkür kurbanliki»ni hemirturuq bilən billə kəydürünglar» —** kurbanliklarni hemirturuq salƣan nərsilər bilən billə sunuxka kət'iy bolmaytti («Law.» 2:11). **«Silər «halis kurbanliklar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar; qünki bundak kilixka amraksilər, i Israillar!»** — 4- ƫəm 5-ayəttə eytilƣan kurbanliklar ƫəmdə ƫər kixining kirimidin «ondin biri»ni ƫər üq yilda Hudaƣa atap beƣixlixi, əslidə Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən kanunda bekitilgənidi. Birak Israillar ƫazir bularni əz butlirigə atap beƣixlawatidu. Əsli hemirturuq selip kilinƣan ax ƫədiyələrni kurbanliklarƣa koxup sunux mən'i kilinƣanidi. Bu səzlərgə kariganda ular muxu paaliyətlərdə əzlirini heli «təkwadar» kərsətməkqi bolup, «ihtiyariy kurbanlik»larni kəp kilƣan ohxaydu. ■ **4:5** Law. 2:1, 15; 7:13 □ **4:6 «Mən ƫəmmə xəƫərliringlarda «qixning pakizliki»ni qüxürdüm» —** demək ularda yegüdək nərsə yok.

8 Xuning bilən ikki, üq xəḫərning *puḳraliri* su tiləp baxḳa bir xəḫərgə ələngxip bardi,
Lekin ḳanmidi;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;
9 Mən silərni judun ḫəm ḫal apiti bilən urdum;
«Oɣajilioɣuqi ḳurt»lar nuroɣunlioɣan beoɣinglar, üzümzarliringlar, ənjür dərəhliringlar ḫəm zəytün dərəhliringlarni yəp kətti;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
10 Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim;
Yigitliringlarni ḳiliq bilən əltürgüzdum,
Atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim;
Mən ḳarargaḫinglardin *jəsətlərning* sesiḳqiliḳini purutuwəttim,
Uni dimioɣinglaroɣimu kirgüzdum,
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
11 Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḫərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim,
Xuning bilən silər ottin tartiwelinoɣan bir ququla otundək bolup ḳaldinglar;
Birak yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
12 Xunga Mən sanga xundak ḳilixim kerək dəwatimən, i Israil;
Mən buni sanga ḳilidioɣanliḳim tüpəylidin,
Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan, i Israil!□
13 Qünki mana, taoɣlarni Xəkilləndürgüqi,
Xamalni Yaratḳuqi,
Insanoɣa əzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini Ayan Ḳiloɣuqi,
Tang səḫərni ḳarangoɣulukḳa Aylanduroɣuqi,
Yər yüzidiki yuḳiri jaylarning üstidə dəssəp yürgüqi dəl Xudur,
Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda Uning namidur!□ ■

5

Üq tawapgaḫ tooɣruluḳ

1 I Israil jəməti, bu səzni,
Yəni Mən sən tooɣruluḳ oḳuydioɣan bir mərsiyəni anglap ḳoy: —
2 «Pak ḳiz Israil yiḳildi;
U ḳaytidin ornidin turmaydu;

□ **4:9 «Mən silərni judun ḫəm ḫal apiti bilən urdum»** — «ḫal apiti» ziraətlərning birhil kesili. ■ **4:9** Ḳan. 28:22; Yo. 1:4 □ **4:10 «Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Mən (əsli) Misiroɣa qüxürgən waba kesilini əwəttim» (demək, Musa pəyoɣəmbər dəwridə Misiroɣa qüxkən wabalarni bexinglaroɣimu qüzürdum) **«atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ularni (demək, yigitliringlarni) silər buliwaloɣan atlar bilən billə əltürgüzdum». □ **4:11 «Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḫərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim»** — «**Mən** ... bəzilərni **Huda** ... ərüwətkinidək ərüwəttim» — bu yərdə səz ḳiliwatḳan kim? Bizningqə muxu bexarətni Məsiḫ Əzi bərgən bolsa kerək. ■ **4:11** Yar. 19:24 □ **4:12 «Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan!»** — gərqə bəlkim wakit-pəyti xunqə keqikkini bilən, Huda yənila ular bilən kərüxüxkə təyyar turidu, yənila (bu ḫəḳiḳətən adəmni ḫəyran ḳalduridu) ularoɣa meḫir-xəpḳət kərsitixkə təyyar turidu, degənlik bolsa kerək, dəp ḳaraymiz (Təwratta adəttə: «Huda bilən kərüxüx» degən mənidə). Birak bəzi alimlar bu jümlini Hudaning pat arida qüxüridioɣan jazasini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **4:13 «Insanoɣa əzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini ayan ḳiloɣuqi»** — ibraniy tilida «Insanoɣa uning oy-pikrining nemə ikənlikini...» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «Insanoɣa əzining (Hudaning) oy-pikrining nemə ikənlikini...». Birak biz «uning oy-pikri» degənlik Hudaning oy-pikirlirini əməs, bəlki adəmlərningkini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. **«Tang səḫərni ḳarangoɣulukḳa aylanduroɣuqi»** — yaki «Ḳarangoɣulukni tang səḫər ḳiloɣuqi». ■ **4:13** Naḫ. 1:3

U өz tupriқiоԓa taxlanоԓan,
Uni turоԓuzup yөligüqi yoқtur».
3 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
Israilning ming *ləxkər* qiққan bir xəһirining yüz *ləxkirila* tirik қalidu;
Yüz ləxkər qiққan bir xəһirining Israil jəmәti üqün on *ləxkirila* tirik қalidu;
4 Qünki Pərwərdigar Israil jəmәtigə mundaқ dəydu: —
Meni izdənglar, һayatқa erixisilər;
5 Bəyt-Əlni izdimənglar,
Gilgaloԓimu barmanglar,
Bəər-Xebaoԓa səpər қilmanglar;
Qünki Gilgal əsirgə elinip sürgün қilinmay қalmaydu,
Bəyt-Əl yoққa qiқidu.□ ■
6 Pərwərdigarni izdənglar, һayatқa erixisilər;
Bolmisa U Yüsüp jəmәti iqidə ot kəbi partlap, uni yəp ketidu,
 Һəm Bəyt-Əldə otni өqürgüdək adəm tepilmaydu.
7 I adalətni əməngə aylanduroԓuqi,
Һəққaniylиқni yərgə taxlioԓuqilar,□
8 Silər Orion yultuz türkümi wə Қəlb yultuz topini Yaratқuqi,
Өlüm kөlənggisini tang nurioԓa Aylanduroԓuqi,
Kündüzni қarangoԓuluқ bilən keqigə Aylanduroԓuqi,
Dengizdiki sularni qaқirip, ularni yər yüzigə Қuyoԓuqini izdənglar;
Pərwərdigar Uning namidur.■
9 U baturlar üstigə tuyuқsiz һalakətni partlitidu,
Istiһkam üstigə һalakət qüxüridu.
10 Xu *Israillar* xəһər dərwazisida tənbiһ beridioԓanlaroԓa өq,
Durus səzləydioԓanlardin yirginidu.□
11 Əmdi silər namratlarni ezip,
Ulardin buoԓday «һədiyə»lərni aldinglar!
Oyuloԓan taxlardin өylərni saldinglar,
Biraқ ularda turmaysilər;
Silər güzəl üzümzarlarni bərpa қiloԓansilər,
Biraқ ularning xarabini iqəlməysilər.□ ■
12 Qünki silərning asiyliқliringlarning қanqilik kөplүkini,
Silərning gunaһinglarning қanqilik zor ikənlikini obdan bilimən;
Ular һəққaniy adəmni ezidu,
Ular para yəydu,
Xəһər dərwazisida miskinlərning һəққini қayriwalidu.
13 Xunga bundaқ dəwrdə «pəmlik adəm» süküt қilidu;

□ **5:5 «Bəyt-Əlni izdimənglar, Gilgaloԓimu barmanglar, Bəər-Xebaoԓa səpər қilmanglar»** — Bəyt-Əl, Gilgal һəm Bəər-Xeba Israillar üqün üq tawabgaһқa aylanoԓanidi. Bu üq jayoԓa berip қurbanliқ қilix қatarliқlar «tawap қilix»tək «sawabliқ ix» dəp қaraloԓan. Bu üq jay Ibraһim, Isһaқ, Yaқup, Yəxua қatarliқ pəyoԓəmbərlərning tarihi bilən ziq munasiwətlik boloԓan jaylardur. Təwratta, bundaқ «tawab қilix» ixlirining һəmmisi horapilyliқ dəp қarilidu. Amos bu yərdə səz oyuni қilidu, «Gilgal əsirgə qüxidu» dəydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galaһ-galaһ» degən bilən ipadilinidu. «Bəyt-Əl yoққa qiқidu» degənning «Bəyt-Əl «yoқ» (yoққa barawər boloԓan) bir butқa ohxap қalidu» degən iqki mənisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4 □ **5:7 «I adalətni əməngə aylanduroԓuqi»** — «əmən» degən aqqiқ bir өsümlük boloԓaqқa, muxu yərdə adəmlərgə қayoԓu-һəsrətni epkelidioԓan adalətsizlikni bildüridu. ■ **5:8** Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ **5:10 «Xu Israillar xəһər dərwazisida tənbiһ beridioԓanlaroԓa өq,...»** — «xəһər dərwazisi» xəһərdiki aқsaқallar olturidioԓan, ərz-dəwalarni anglaydioԓan, soraқ қilidioԓan jay. □ **5:11 «Əmdi silər namratlarni ezip,...»** — ibraniy tilida «Əmdi silər namratlarni dəssəp,...». Baxқa birhil tərjimisi «Namratlardin eoԓir ijarə һəққi elip,...». ■ **5:11** Zəf. 1:13

Qünki u rəzil bir dəwrdur.□

14 Ḫayat yaxax üqün yamanlikni əməs, meḫribanlik-yahxilikni izdənglar;
Xundak bolƣanda silər degininglardək,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar ḫəḳikətən silər bilən billə bolidu.
15 Yamanliktin nəprətlininglar, meḫribanlik-yahxilikni səyünglar,
Xəḫər dərwazisida adalətni ornitinglar;
Xundak ḳilƣanda Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda bəlkim
Yüsüpning ḳaldisiƣa xapaət kərsitər.□ ■
16 Xunga Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda Rəb mundak dəydu: —
«Barlik kəng rəstə-bazarlarda aḫ-zarlar anglinidu;
Ular ḫəmmə koqilarda «Way… way!...» dəp awazini kətüridu;
Ular deḫḳanlarnimu matəm tutuxḳa,
Aḫ-zarlar kətürgüqi «ustilar»ni yiƣlaxḳa qakiridu.
17 Ḫəm barlik üzümzarlardimu aḫ-zarlar kətürülidu;
Qünki Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən» — dəydu Pərwərdigar.□

Pərwərdigarning küni

18 Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolƣan silərgə way!
Pərwərdigarning küni silərgə ḳandak akiwətlərni kəltürər?
U yorukluk əməs, bəlki ḳarangƣuluk elip kelidu.□ ■
19 U küni birsi xirdin ḳeqip, eyikḳa uqrap,
Andin өyigə kirip, ḳoli bilən tamƣa yəlängəndə,
Yilan uni qakḳandək bir ix bolidu!
20 Pərwərdigarning küni yorukluk əməs, bəlki ḳarangƣulukla elip kelidu əməsmu?
Uningda pəḳət ḳarangƣulukla bolup, yorukluk ḫeq bolmaydiƣu?!

Bihudə ḫeyt-bayramlar

21 Ḫeytliringlarƣa nəprətlinimən, ulardin bizar boldum,
Ibadət sorunliringlarning purikini puriƣum yoḳ.■
22 Qünki silər Manga «kөydürmə ḳurbanlik»lar ḫəm «ax ḫədiyə»liringlarni sunup atisanglarmu,
Mən ularni ḳobul ḳilmaymən;
Silərning bordak malliringlar bilən ḳilƣan «inakliḳ ḳurbanlikliringlar»ƣa ḳarimaymən.
23 Məndin munajatliringlarning sadalirini epketinglar,

□ **5:13 ««pəmlik adəm» süküt ḳilidu»** — muxu «pəmlik adəm» bəlkim «өz bihətərliki yaki mənpəətini kөzləp yüridiƣan adəm» degən mənidə. Yukiriki 10-, 12-ayətni kөrüng. Buningƣa ḳariƣanda, Amos pəyƣəmbərning «epi yoḳ» ohxaydu, qünki u op'oquk ḫalda rəzil ḫəkümdarlarƣa, baylarƣa tənbiḫ bərməktə. □ **5:15 «…Huda bəlkim Yüsüpning ḳaldisiƣa xapaət kərsitər»** — «Yüsüpning ḳaldisi» ximaliy padixaḫlik bolƣan «Israil»din ḳalduruƣanlarni kərsitidu. Yüsüptin tərülgən Əfraim wə Manassəḫdin Israil iqidiki əng qong ḳəbililər qikḳan. ■ **5:15** Zəb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9 □ **5:17 «Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən»** — «Mis.» 12:12də, Pərwərdigarning Israiliƣa «Mən Misirni kezip ətimən» dəp Misirliklarƣa ələm jazasini yürgüzgənlikigə ohxax, U ḫazir **Өz həlki** arisidin «ətüp ketip», Өz jazasini elip baridu. □ **5:18 «Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolƣan silərgə way!»** — Amos dəwridikilər Təwrattiki «Obadiya» ḫəm «Yoel» pəyƣəmbərlərning yazmiliridin «Pərwərdigarning küni»ni hata qüxinip, bəlkim «Huda ḫəmmə «kapir əjnəbiy» əllərni ḳattik uridu, «Hudaning həlki bolƣan bizlər» kətürülimiz» degən irkqi, bimənə kөz-ḳaraxta bolƣanidi. Amos bu kün bolsa, gunaḫtin towa ḳilmiƣan ḫərbir adəmgə jaza elip kelidu, dəydu. ■ **5:18** Yər. 30:7; Yo. 2:2; Zəf. 1:15 ■ **5:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20

Qiltarliringlarning küylirini anglaymən;
24 Buning ornida adalət huddi xarkiratmidək,
Ḥəkkaniylik əbədiy akidiɣan ekimdək dolkunlisun!
25 Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloɣan kurbanlik-ḥədiyilərni Manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!□ ■
26 Bərḥək, silər «Sukkot» degən padixaḥinglar, ḥəm «Kiun» degən butliringlarni, yəni «Yultuz ilaḥi»nglarni kətürüp mangdinglar!□
27 Əmdi Mən silərni əsir kilip, Dəməxktin yiraklarɣa sürgün kildurimən,
— dəydu «Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Huda» degən nam bilən ataloɣan Pərwərdigar.

6

Israilning ḥakim-ḥəkümdarliriɣa way!

1 I Zionda hatirjəm olturoɣanlar ḥəm Samariyə teoɣiɣa tayinip aman-esən yaxioɣanlar!
I əllərning kattisining ərbabliri!
Israil jəməti silərni izdəp kelidu —
— Silərning ḥalinglaroɣa way!■
2 *Silər həlkkə*: — «Kalnəḥ xəḥirigə berip kərünglar;
Xu yərdin «büyük Hamat» xəḥirigə beringlar,
Andin Filistiylərning xəḥiri Gatka qüxüp bekinglar;
Bular silərning ikki padixaḥlikinglardin əwzəlmu?
Ularning qegrisi silərningkidin kəngmu?» — *dəp mahtinip səzləysilər*.□
3 I yaman künni keqiktürməkqi boloɣanlar!
Silər jəbir-zulumning ḥəkümranlikini ornitip, uni əzünglaroɣa yekin kilmakqi bolisilər,■
4 Pil qixida nəkixləngən kariwatlar üstidə yatisilər,
Diwanliringlar üstidə kerilip yatisilər,
Pada topidin pahlanlarni,
Kala kotanliridin mozayni tallap yəysilər,
5 Qiltar aḥangioɣa təngkəx kilip eytisilər,
Dawuttək əzünglaroɣa sazlarni ijad kilisilər,■

□ **5:25 «Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloɣan kurbanlik-ḥədiyilərni manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!» —** Musa pəyoɣəmbərning yetəkqilikidə qəl-bayawanda boloɣan dəwrdə, Israillar qəl-bayawanda kurbanliklarni kilip kəlgən bolsimu, lekin bu ayəttin xuni biləlaymizki, ular bu kurbanliklarni **Huda üqün** atioɣan əməs («Manga elip kəldinglarmu?»); bu ixlar pəkətla bir «diniy paaliyət» yusunida elip beriloɣan, halas. ■ **5:25** Ros. 7:42 □ **5:26 «Bərḥək, silər … «Yultuz ilaḥi»nglarni kətürüp mangdinglar!» —** pütkül ayətning tərjimiliri kəp hil. Birak asasiy mənisi ohxax, Israil Musa pəyoɣəmbər dəwridin tartip kənglidiki butpərəslikni ḥeq taxlimioɣan. Ayəttə eytiloɣan butlar asasən Mesopotamiyə, yəni Babil rayonidiki butlardur. Xunga Hudaningularoɣa beridioɣan jazasi (27-ayət) ularni Babiloɣa əsir kildurup, xu yərgə sürgün kilduruxtin ibarət bolidu. ■ **6:1** Mis. 19:5; Yər. 2:3 □ **6:2 «bular silərning ikki padixaḥlikinglardin əwzəlmu?» —** «ikki padixaḥlik» — birinqisi ximaliy padixaḥlik — Israil, paytəhti Samariyə; ikkinqisi jənubiy padixalik — Yəḥuda, paytəhti Yerusalem. «Siler həlkkə:… mahtinip səzləysilər» degən səzlər əslidiki tekisttə yok. Bu ayəttə aydinglaxturuxka tegixlik bir məsilə bar: — ayəttiki səzlərni Amos eytkanmu yaki Samariyədiki əmirlər Samariyəning bihətərliki tooɣruluk mahtinip eytkanmu? Bizningqə Samariyədiki əmirlər eytkan boluxi kerək; qünki əgər pəyoɣəmbər agaḥlandurux tərizidə sorioɣan bolsa, soalning əksiqə sorioɣan bolatti, — Yəni «Bu xəḥərlər silərning ikki padixaḥlikinglardin ajizmu?» dəp sorioɣan bolatti. Xunga bu səzlərni koxtuk. Bu üq xəḥərning ḥəmmisi düxmənning ḥujumioɣa duq kelip, andin oɣulioɣan bolsa kerək — birak ḥaziroɣiqə bu ixlar tooɣruluk tarihiy hatirilər yok. ■ **6:3** Əz. 12:27; Am. 5:18 ■ **6:5** Yəx. 5:12

6 Xarabni qiniləp-qiniləp iqisilər,
Өzünglarƣa sərhil maylik ətirlərni sürisilər,
— Birak kөnglünglar Yüsüp jəmətining ziyan-zəhmiti üqün ḥeq azablanmaydu!■
7 Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu;
Kerilip yatkanlarning əyx-ixriti ahirlixidu.□ ■
8 Rəb Pərwərdigar Өz ḥayati bilən kəsəm kilƣanki,
— dəydu Pərwərdigar, samawi koxunlarning Sərdari bolƣan Huda,
— Mən Yakupning ƣururidin bizar boldum,
Uning orda-istiḥkamliridin nəprətlinimən;
Mən bu xəḥərni, xundakla uningdiki ḥəmmini düxməngə təngla өtküzüp berimən;
9 Wə əməlgə axuruliduki,
Bir өydə on adəm bolup kalsa, bu onəylənmu өlidu.□
10 Əgər məlum bir өlgüqining tuƣkini, yəni өlgüqining jəsitini kөydürüxkə məs'ul kixi ustihanlarni kөtürüp өydin qikiwetip, өy iqidiki yənə birsidin:
— «Kexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «Yok» dəydu,
Andin *tuƣkini* yənə: «Süküt! Pərwərdigarning namini tilƣa eliximizƣa bolmaydu!»
— dəydu.□
11 Səwəbi, Pərwərdigar buyruk qüxüridu,
Wə qong өyni parə-parə kiliwetidu,
Kiqik өynimu qak-qekidin yerip qekiwetidu.□
12 Atlar tax üstidə qapalamdu?
Adəmlər axu yərni kalilar bilən aƣduralamdu?
Birak silər adalətni өt süyigə,
Ḥəkkaniylikning mewisini əməngə aylandurƣansilər —□ ■
13 — Yok bir nərsidin xadlinip kətkənsilər,
«Өz küqimizgə tayinip kudrətkə igə bolƣanmiz» — degənsilər.□
14 Qünki mana, i Israil jəməti,
— dəydu Pərwərdigar, samawi koxunlarning Sərdari bolƣan Huda,
— Mən silər bilən karxilixidiƣan bir əlni turƣuzimən;
Ular Hamat xəḥirining dawinidin Arabaḥ ekimiƣiqə silərni harlaydu.□

■ **6:6** Yəx. 5:11,12 □ **6:7 «Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu; kerilip yatkanlarning əyx-ixriti ahirlixidu»** — tarihiy məlumatlardin karioƣanda, Asuriyə imperiyəsi məlum bir yurtka tajawuz kilƣanda, awwal xu yurttiki mөtiwərlərni əsir kilip epketix aditi bar idi. ■ **6:7** Yəx. 5:13 □ **6:9 «Bir өydə on adəm bolup kalsa, bu onəylənmu өlidu»** — 5:3ni kөrüng. □ **6:10 «məlum bir өlgüqining tuƣkini...»** — ibraniy tilida «məlum bir өlgüqining taƣisi...». **«... Jəsitini kөydürüxkə məs'ul kixi ustihanlarni kөtürüp өydin qikiwetip, өy iqidiki yənə birsidin: — «kexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «yok» dəydu, andin tuƣkini yənə: «süküt! Pərwərdigarning namini tilƣa eliximizƣa bolmaydu!» — dəydu»** — Yəḥudiy həlki adəttə jəsətlərni kөmidu, «jəsətni kөydürüx»ni өq kөridu. «Jəsitini küydürüx» degən ix ularning bexiƣa naḥayiti eƣir apət qüxidiƣanlikini kөrsitidu; xuning bilən ularning jəsətlərni kümüxkə kət'iy wakti qikmaydu, deməkqi. Xunga bu bexarət Samariyəning naḥayiti jiddi, beqarə əḥwalƣa qüxidiƣanlikini kөrsitidu. Uning üstigə, jəsət өydə uzunƣiqə turƣan — ḥazir pəkət «ustihanlar»la kalƣan. Ḥayat kalƣan kixilər xundak korkiduki, ular Pərwərdigarning namini eytixkimu petinalmaydiƣan bolup kalidu. Kizik bir ix xuki, uzundin tartip, bolupmu Yerusalemning Əysa Məsiḥning өlümidin keyinki wəyran kilinixidin keyin, Yəḥudiylar «Yaḥwəḥ» (Pərwərdigar) degən isimni ixlitixkə petinalmaydu. □ **6:11 «Pərwərdigar... qong өyni parə-parə kiliwetidu, kiqik өynimu qak-qekidin yerip qekiwetidu»** — ḥakim-ḥөkümdarlarning, əməldarlarning gunaḥliri ḥaman baxkilarni өz gunaḥliriƣa qetildurup koyidu; xu wəjidin «kiqik өylər»mu jazaƣa uqrap ketidu. □ **6:12 «...adalətni өt süyigə, ḥəkkaniylikni əməngə aylandurƣansilər»** — muxu ibarining mənisi 5-bab, 7-ayətning mənisigə ohxaxtur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13 «Yok bir nərsə»** — bizningqə, xübḥisizki, ularning butlirini kөrsitidu. Pütkül ayətning baxka birhil tərjimisi: ««Lo-dəbar xəḥirini elip xadlanƣaniduk, Karnaim xəḥirinimu өz küqimizgə tayinip aldukku?» — degənsilər». □ **6:14 «Mən silər bilən karxilixidiƣan bir əlni turƣuzimən»** — «bir əl» Asuriyə imperiyəsini kөrsitidu.

7

Amosning dualiri — Hudaning ķarari

1 Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki —
Keyinki ot-qəp bax tartķan waķtida, mana U qekətkilərni yasidi (bu padixaḥ əzigə ot-qəp orǫandin keyinki, ikkinqi ķetimlik ot-qəp əskən waķit idi) □
2 ḥəm xundaķ boldiki, qekətkilər zemindiki ot-qəpni ķaldurmay yəwətkəndin keyin, mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ķalay, kəqürgəysən! Yaķup ķandaķmu qidiyalaydu? U kiqik tursa!» — dedim.
3 Pərwərdigar əmdi undaķ ķilixtin yandi: «Əmdi undaķ bolmaydu» — dedi Pərwərdigar.
4 Rəb Pərwərdigar manga kərsətti —
Mana, Rəb Pərwərdigar *həlķi* bilən kürəx ķilixķa otni qaķirdi;
Ot ḥətta qongķur dengiznimu ķurutti,
Miras bolǫan zeminnimu yəp kətti;
5 Əmdi mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ķalay, tohtiǫaysən! Yaķup ķandaķmu qidiyalaydu? U kiqik tursa!» — dedim.
6 Pərwərdigar xundaķ ķilixtin yandi: «Əmdi undaķ bolmaydu» — dedi Rəb Pərwərdigar.

7 Əmdi U manga *mundaķ bir ixni* kərsətti —
Wə mana, Rəb tik əlqigüq yip bilən ķopuruloǫan tam tüwidə,
Ķolida tik əlqigüq yipni tutķiniqə turatti;
8 wə Pərwərdigar məndin: —
«Amos, nemini kərdung?» dəp soridi.
Mən: «Tik əlqigüq yipni» — dedim.
Rəb: «Mən yənə Əz həlķim Israil otturisiǫa tik əlqigüq yipni tikləymən; Mən yənə ularni jazalimay ətüp kətməymən;
9 Ḥəm Isḥaķning «yukiri jayliri» ḥalak bolidu,
Israilning tawapgaḥliri wəyran ķilinidu;
Yəroboam jəmətigə ķiliq bilən ḥujum ķilixķa ornumdin turimən» — dedi.□

Amosning butpərəslərning tawapgaḥi bolup ķaloǫan Bəyt-Əlning kaḥini, yəni «ximaliy padixaḥlik» Israilning «bax kaḥini» Amaziya bilən boloǫan kürixi

10 Xuning bilən Bəyt-Əldiki kaḥin Amaziya Israil padixaḥi Yəroboamǫa həwər yollap: —
«Amos Israil jəməti arisida turupmu siligə suyiķəst ķildi; zemin uning ķiloǫan barlik gəplirini kətürəlməydu.
11 Qünki Amos: — «Yəroboam ķiliqta əlidu, Israil əsirgə elinip əz zeminidin sürgün bolmay ķalmaydu!» — dəydu» — dedi.□

□ **7:1 «Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki — keyinki ot-qəp bax tartķan waķtida, mana u qekətkilərni yasidi...»** — bu ixni (xundaķla -4-, 7- wə 8:1-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oǫayibanə kərünüxtə kərgən bolsa kerək. Qünki 3-, 6-ayəttə Pərwərdigar «bundaķ ixtin» yanidu. □ **7:9 «Isḥaķning «yukiri jayliri» ḥalak bolidu»** — «yukiri jaylar» taoǫ qokķiliri ķatarlik jaylarda Hudaoǫa ķurbanlik ķilix əslidə Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən ķanunda mən'i ķilinoǫanidi. Xundaķtimu, Israil ḥəm Yəḥudadikilər heli burunla taoǫ qokķiliri üstidə Pərwərdigaroǫa ķurbanlik ķilip ibadət ķilixķa baxlioǫanidi. Keyin ular muxu «yukiri jaylar»da butķa qoķunuxķa baxlidi. □ **7:11 «Qünki Amos: — «Yəroboam ķiliqta əlidu, Israil əsirgə elinip əz zeminidin sürgün bolmay ķalmaydu!» — dəydu»** — əməliyəttə Amos: — «Pərwərdigar Yəroboamning **jəmətigə** ķiliq bilən ḥujum ķilidu» — degənidi (9-ayət).

12 Andin Amaziya Amosқa: — Һəy aldin kərgüqi! Bəs, yoқal, Yəһuda zeminioɣa қaq, axu yərdə bexarət berip, xu yərdə nan tepip yə!
13 Biraқ Bəyt-Əldə yənə bexarət bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi, xaһliқ өydur, — dedi.□
14 Amos Amaziyaoɣa jawab berip mundaқ dedi: —
«Mən əsli pəyoɣəmbər əməs idim, yaki pəyoɣəmbərning ooɣlimu əməsmən; bəlki mən bir qarwiqi, xundaқla erən dərəһlirining mewisini tərgüqi idim.
15 Biraқ pada beқiwatқan qeoɣimda Pərwərdigar meni Өz ilkigə aldi wə manga: «Baroɣin, həlқim Israiloɣa bexarət bər» — dedi.
16 Əmdi, i Amaziya, Pərwərdigarning səzigə қulaқ sal! Sən manga: «Israilni əyibləydioɣan bexarətlərni bərmə, Isһaқ jəmətini əyibləydioɣan səzlərni eytma», deding.■
17 Xunga Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
«Sening ayaling xəһərdə paһixə bolidu, ooɣul-қizliring қiliq bilən қirilidu wə zemining өlqəx tanisi tartilixi bilən parqilinidu; sən napak bir zeminda өlisən; wə Israil əsirgə elinip өz zeminidin sürgün bolmay қalmaydu»».

8

Kelidioɣan jazalar

1 Rəb Pərwərdigar manga mundaқ bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazliқ mewə.□
2 Andin U məndin: Amos, nemini kərdung? — dəp soridi.
Mən: «Bir sewət yazliқ mewini» — dedim.
Pərwərdigar manga: Əmdi həlқim Israiloɣa zawal yətti; Mən yənə ularni jazalimay ətüp kətməymən, — dedi.□
3 — Xu küni ordidiki қizlarning nahxiliri қiya-qiyalaroɣa aylinidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar; — Jəsətlər kөp bolidu; ular jay-jaylarda sirtқa taxlinidu. Süküt!□
4 Buni anglanglar, һəy miskinlərni əzgüqilər,
Zemindiki ajiz məminlərni yoқatmaқqi boloɣanlar —□
5 «Axliқimizni satmaқqi iduқ, yengi ay қaqanmu ahirlixar,
Buoɣday yaymisini aqattuқ, xabat küni қaqan tügər?» — dəydioɣanlar,
— Xundaқla «əfaһ»ni kiqik қilip, «xəkəl»ni qong elip,
Aldamqiliқ üqün tarazini yaloɣan қiloɣanlar! □ ■
6 — Namratlarni kümüxkə,
Miskin adəmni bir jüp qoruққa setiwalmaқqi boloɣanlar,

□ **7:13 «Bəyt-Əldə yənə bexarət bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi»** — «padixaһning tawapgaһi» ibraniy tilida «padixaһning «muқəddəs jay»i» deyilidu. ■ **7:16** Əz. 21:7 □ **8:1 «Rəb Pərwərdigar manga mundaқ bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazliқ mewə»** — bu ixni (һəm 7-bab, 4-, 7-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oɣayibanə kərünüxtə kərgən boluxi mumkin. □ **8:2 «Mən: «bir sewət yazliқ mewini» — dedim. Pərwərdigar manga: Əmdi həlқim Israiloɣa zawal yətti… — dedi»** — ibraniy tilida «yazliқ mewə» bilən «zawal» degən səzlər bir-birigə ohxap ketidu. □ **8:3 «Jəsətlər kөp bolidu; ular jay-jaylarda sirtқa taxlinidu. Süküt!»** — demək, xu qaoɣda matəm tutқanda, awaz qiқirixқa bolmaydu. □ **8:4 «Һəy miskinlərni əzgüqilər…»** — baxқa birhil tərjimisi «Һəy, miskinlərni yutuwaloɣuqilar…». □ **8:5 «Axliқimizni satmaқqi iduқ, yengi ay қaqanmu ahirlixar, buoɣday yaymisini aqattuқ, xabat küni қaqan tügər?»** — «yengi ay» künidə һəm «xabat küni» (xənbə küni)də Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə dəm elix kerək idi. Əmdi bu kixilər aqkөzlüktin dəm elixқimu narazi idi. Xundaқ bolupla қalmay, ular buoɣdayni өlqəydioɣan kürini kiqik, tənggilərni jinglaydioɣan taraza texini qong қilip həқlərni aldaydu (keyinki izaһatni kərüng). **««əfaһ»ni kiqik қilip, «xəkəl»ni qong elip,..»** — «əfaһ» һəjim birliki, «xəkəl» pulning yaki eoɣirliқning birliki idi. Bir «əfaһ» (yaki «kürə») 40 litrqə, bir «xəkəl» («miskal») 14 gram kelidu. Bu toluқ ayət sodigərlərning addiy puқralarni өlqəm birlikliridin paydilinip, қaқati-soқti қiliwatқanliқini kərsitidu. ■ **8:5** Һox. 12:8

Buoɳdayni süpüründisi bilən ɋoxup satmaɋqi boloɳanlar!■
7 Pərwərdigar Yaɋupning oɳururi bilən xundaɋ ɋəsəm ɨildiki,
— Bərɦəɋ, Mən ɦərgiz ularning ɨiloɳanliridin ɦeqbirini untumaymən!□
8 Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu?
Wə uningda turuwatɋanlarning ɦəmmisi matəm tutmamdu?
U Nil dəryasidək ərləp ketidu,
U Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu.□
9 Xu küni xundaɋ əməlgə axuruliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
— Ɋuyaxni qüxtə patɋuzimən,
Zeminni xu oquɋ kündə ɋarangoɳulaxturimən.
10 Ɦeytliringlarni musibətkə,
Ɦəmmə nahxiliringlarni aɦ-zarlaroɳa aylanduriwetimən;
Ɦəmmə adəmning qatriɨi üstini bəz rəht bilən orioɳuzimən,
Ɦərbir adəmning bexida taɨirliɋ pəyda ɨilimən;
Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɳulning matimidək,
Ɦeytning ahirini dərd-ələmlik bir kün ɨiliwetimən.□

Sürgün bolup, Hudaning səzidin ayrilix

11 Mana, xundaɋ künlər keliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɳa ɋəɦətqilikni əwətimən, —
— Nanoɳa boloɳan ɋəɦətqilik əməs, yaki suoɳa boloɳan qangɋaxmu əməs, bəlki Pərwərdigarning səz-kalamini anglaxɋa boloɳan ɋəɦətqilikni əwətimən.
12 Xuning bilən ular dengizdin dengizoɳa, ximaldin xərɋɋə kezip mangidu,
Ular Pərwərdigarning səz-kalamini izdəp uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□
13 Xu küni güzəl ɨizlar ɦəm yigitlərmu ussuzluɋtin ɦalidin ketidu;
14 Ɦəm Samariyəning gunaɦining *nami* bilən ɋəsəm iqkənlər,
Yəni «Ilaɦingning tirikliki bilən, i Dan», yaki «Bəər-Xebadiki *ilaɦiy* tirik yol bilən!» dəp ɋəsəm iqkənlər bolsa —

■ **8:6** Am. 2:6 □ **8:7 «Pərwərdigar Yaɋupning oɳururi bilən xundaɋ ɋəsəm ɨildiki,...»** — bəzi alimlar: ««Yaɋupning oɳururi bilən» degənni «Yaɋupning pəhri bilən», demək «Yaɋupning pəhri boloɳan Huda bilən» dəp qüxinidu. Biraɋ 6-bab, 8-ayət boyiqə Huda «Yaɋupning oɳururi» yaki «Yaɋupning pəhri»gə əq idi. Adəttə ɋəsəm iqixtə ɋəsəm ɨiloɳuqilar naɦayiti muɋim, əzgərməs bir nərsə bilən ɋəsəm iqidu; Hudaning «Yaɋupning oɳururi bilən» ɋəsəm iqixi bolsa intayin kinayilik gəp, «Yaɋupning oɳururi»ning ɦeq əzgərməs, naɦayiti jaɦil ikənlikini puritidu. □ **8:8 «Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu? Wə uningda turuwatɋanlarning ɦəmmisi matəm tutmamdu? U Nil dəryasidək ərləp ketidu, u Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu»** — muxu ayəttə Amos yər təwrəx tooɳruluɋ bexarət beridu (1:1ni kərüng). Nil dəryasi ɦər yili tuyuɋsiz ərləp ketip, bir məzgil kəlkün kelip, zeminni besip ketidu. Ɋanaan (Pələstin) zeminimu əmdi Nil dəryasioɳa ohxax «ərləp ketidu» (yər təwrəx bilən egiz-pəs bolidu). □ **8:10 «Ɦəmmə adəmning qatriɨi üstini bəz rəht bilən orioɳuzimən»** — «bəz rəht»kə oruniwelix, qaqlarni qüxüriwetix ɋattiɋ matəmni yaki towa ɨilixni bildüridu. **«Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɳulning matimidək... ɨiliwetimən»** — bexarəttə əlgən «yəkkə-yeganə ooɳul» zadi kimdu? Məzkur soal Israil üqün dəwrdin-dəwrgə baxni ɋaturidioɳan məsilə. □ **8:12 «kezip mangidu»** — yaki «sərsan bolup mangidu» yaki «ələngxip mangidu». **«Xuning bilən ular dengizdin dengizoɳa, ximaldin xərɋɋə kezip mangidu, ular Pərwərdigarning səz-kalamini ... tapalmaydu»** — birinqidin, «dengizdin dengizoɳa» degənlik bəlkim ««ottura dengiz»din «ələük dengiz»oɳa», yəni «oɳərbtin xərɋɋə» dəp bildüridu. Tekisttə «jənubɋa» tiloɳa elinmaydu. Bəlkim bu Israildikilərning ɦakawurluɋini kərsitidu — ular Yəɦudadin, yaki Yəɦudadin kəlgən pəyoɳəmbərdin (məsilən, Amostin) ɦəɨiɋətni izdiməydu. Toluɋ bexarət bəlkim Yəɦudiylarning keyinki dəwrlərdiki, bolupmu ɦazirɨi omumiy əɦwalini kərsətkən bolsa kerək — ular Injilni, yəni «hux həwər»ni ɋobul ɨilmioɳaqɋa, əzliri tartɋan azab-oɋubətlirigə ɦeq qüxənqə tapalmaydu.

Ular yiqilidu, ornidin hərgiz qaytidin turalmaydu.□ ■

9

Sahtipəzlik üstigə qilinoɣan jəng

1 Mən Rəbning qurbangaһning yenida turoɣinini kərdum; U mundaq dedi: —
— Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar,
Ularni *ibadəthanidikilərning* baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə qilinglar!
Mən xu *butpərəslər*din əng ahirda qaloɣanlirinimu qiliq bilən əltürimən;
Ulardin qaqay degənlər qaqalmaydu,
Ulardin qutulay degənlər qutulup qikalmaydu.□
2 Ular təһtisara iqigə texip kirsə, qolum axu yərdin ularni tartip qikiridu;
Ular asmanoɣa yamixip qiqsa, Mən xu yərdin ularni tartip qüxürimən;□ ■
3 Ular Karməl qokkisioɣa məküwalsimu, Mən ularni izdəp xu yərdin alimən;
Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu,
Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu;□
4 Düxmənlirigə əsirgə qüxkən bolsimu,
Mən xu yərdə qiliqni buyruymən, u ularni əltüridu;
Mən yahxilikni əməs, bəlki yamanlikni yətküzüx üqün kəzlirimni uloɣa tikimən. ■
5 Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɣa təgküqi bolsa dəl Uning Əzidur;
U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatqanlarning һəmmisi matəm tutidu;
Zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu —
Misirning dəryasidək *ərkəxləp*, andin qəküp ketidu.□
6 Rawaqlirini ərxlərgə selip, asman gümbizini yər yüzigə bekitküqi Xudur;
Dengizdiki sularni qaqirip, ularni yər yüzigə quyoɣuqi Udur;
Pərwərdigar Uning namidur.■
7 Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɣa ohxax əməsmu, i Israil baliliri?
Mən Israilni Misirdin elip qikaroɣan əməsmu?

□ **8:14 «Samariyəning gunaһining nami bilən qəsəm iqkənlər»** — «Samariyəning gunaһi» ularning butliridin biri bolsa kerək. **«Bəər-xebadiki ilaһiy tirik yol bilən!»** — ibraniy tilida «Bəər-Xebadiki yolning tirikliki bilən» deyilidu. «Danning ilaһi» һəm «Bəər-Xebadiki ilaһiy tirik yol» — xu ikki yərning butlirini kərsitidu. «Yol» ibraniy tilida «dərək» degən səz bilən ipadilinidu. Uyoɣur tilidiki «tərikə» wə «tərikət» degən səzlər ərəb tili arqilik muxu səzdin kəlgən. ■ **8:14** Am. 5:5 □ **9:1 «Mən Rəbning qurbangaһning yenida turoɣinini kərdum; U mundaq dedi: — Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar, ularni ibadəthanidikilərning baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə qilinglar!»** — bu ixlar, xübһisizki, Bəyt-Əldiki (butpərəslik soruni qilinoɣan, biraq «Pərwərdigarning nami» bilən ataloɣan) ibadəthanida bolidu. Muxu buyruq kimgə berilgənliki enik deyilmidi; bəlkim pərixtilərgə berilgən boluxi mumkin. Ibadəthanining buzuluxi bəlkim yər təwrəx bilən munasiwətlik (5-ayətni kərüng). □ **9:2 «təһtisara»** — əlgənlərning roһliri baridioɣan jay. ■ **9:2** Zəb. 139:8-12 □ **9:3 «Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu, Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu»** — «Yəx.» 27:1ni kərüng. ■ **9:4** Yər. 44:11 □ **9:5 «U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatqanlarning һəmmisi matəm tutidu; zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu...»** — muxu ayəttə yər təwrəx tooɣruluq yənə bir bexarət berilidu. ■ **9:6** Zəb. 104:3, 13; Am. 5:8

Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəḩiridin qiḳarоɳan əməsmu?□
8 Ḳaranglar, Rəb Pərwərdigarning kəzi «gunaḩkar padixaḩlik» üstigə qüxti —
Mən yər yüzidin uni yoḳitimən;
Lekin Mən Yaḳup jəmətini toluḳ yoḳitiwətməymən, — dəydu Pərwərdigar.
9 Qünki ḳaranglar, Mən buyruḳ qüxürimən,
Xuning bilən huddi birsi danni oɳəlwirdə taskḳioɳandək, Israil jəmətini əllər arisida taskḳaymən,
Biraḳ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu. □
10 *Ḩalbuki*, həlḳimning barliḳ gunaḩkarliri, yəni: «Külpət bizgə ḩərgiz yeḳinlaxmaydu, beximizoɳa qüxməydu» degüqilər ḳiliq tegidə əlidu.

Adəmni ḩəyranuḩəs ḳilidioɳan wədə — ahirḳi zamanlar

11 Xu küni Mən Dawutning yiḳiloɳan kəpisini yengibaxtin tikləymən,
Uning yeriḳlirini etimən;
Uni harabiliktin ongxap,
Əyni zamandiki petidək ḳurimən.□ ■
12 Xuning bilən ular Edomning ḳaldisioɳa ḩəmdə namim bilən ataloɳan barliḳ əllərgə igidarqiliḳ ḳilidu, — dəydu buni bejirgüqi Pərwərdigar.
13 Mana xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Yər ḩəydigüqi ḩosul yioɳḳuqioɳa yetixiwalidu,
Üzümlərni qəyligüqi uruḳ qaqḳuqioɳa yetixiwalidu;
Taoɳlar yengi xarabni temitip,
Barliḳ dəng-egizliklər erip ketidu.□ ■
14 Wə həlḳim Israilni asarəttin ḳutuldurup, azadliḳḳa erixtürimən;
Ular harab xəḩərlərni ḳayta ḳurup, ularda makanlixidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning xarabini iqidu;

□ **9:7 «Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɳa oxxax əməsmu, i Israil baliliri? Mən Israilni Misirdin elip qiḳaroɳan əməsmu? Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəḩiridin qiḳaroɳan əməsmu?»** — «Kret arili» — ibraniy tilida «Kaftor». Toluḳ ayətning mənisi: — Israillar «Huda bizni Misirdin alaḩidə qiḳaroɳan» degən oyda bolup, «Nemini ḳiliximizdin ḳət'iynəzər, biz yənila Hudaning alaḩidə həlḳi bolimiz, ḩeqnemə bizgə təgməydu» degən hata oyoɳa kelip ḳaloɳan bolsa kerək. Huda muxu yərdə, baxḳa əllərni («kapir» əllərni) baxḳa yərlərdin (jümlidin Misirdin yiraḳ jaylardin), elip qiḳardim, dəydu. Xunga, məlum bir əl bir yərdin baxḳa bir yərgə yətkilip qiḳḳan bolsimu, bu ix ularning ḳaltisliḳini ispatlimaydu. Əlning yurtlirini bekitküqi bolsa pəḳət Huda Өzidur. □ **9:9 «Xuning bilən huddi birsi danni oɳəlwirdə taskḳioɳandək, Israil jəmətini əllər arisida taskḳaymən, biraḳ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu»** — buoɳday danliri oɳəlwirdin ətüp ketidu, taxlar ḳalidu. Bu ayətning mənisi, xübḩisizki, Huda ḳimmiti bar boloɳan barliḳ buoɳday danlirini (ḩəḳiḳiy etiḳadqilarni) yioɳip saḳlaydu (10-ayətni kərüng). Süzülüp ḳaloɳanliri (taxlar) taxliwetilidu. □ **9:11 «Dawutning yiḳilip qüxkən kəpisini yengibaxtin tikləymən»** — bu bexarət: (1) Dawut pəyoɳəmbərdin boloɳan padixaḩlik naḩayiti ajiz bolup andin tügixidioɳanliḳini (yiḳilidioɳanliḳini) kərsitidu (Amos pəyoɳəmbərdin 150 yil keyin xundaḳ boloɳan); (2) ahirḳi zamanlarda Hudaning Dawutning bir əwladini elip təhtkə olturoɳuzup, Israilni ḳaytidin bir padixaḩlik ḳilidioɳanliḳini kərsitidu. Bu padixaḩlik barliḳ ḳaloɳan əllərni baxḳuridu (12-ayəttə kərsitilidu). Bu əllərning ḩəmmisi Hudaoɳa ibadət ḳilidu, uning nami bilən atilidu (12-ayət). «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **9:11** Ros. 15:16 □ **9:13 «Üzümlərni qəyligüqi uruḳ qaqḳuqioɳa yetixiwalidu»** — «üzümlərni qəyligüqi» üzüm xarabi qiḳirix üqün üzümlərni kəlqəkkə ḳoyup dəssəydioɳan adəmlər. **«yər ḩəydigüqi ḩosul yioɳḳuqioɳa yetixiwalidu, üzümlərni qəyligüqi uruḳ qaqḳuqioɳa yetixiwalidu»** — demək, ḩosulni yioɳip boluxḳa kəp waḳit ketidu. Ḩosul elix adəttə Mart, Aprel aylirida baxlinidu. Yər ḩəydəx adəttə Өktəbr, Noyabrda bolidu. Biraḳ ḩosulni yeoɳiwelix yər ḩəydəx baxlanoɳan waḳitḳiqə tehi tügiməydu; üzüm qəyləx waḳti adəttə Sintəbr eyida bolidu. Lekin ahirḳi zamanda üzüm qəyləx uruḳ qeqix waḳtioɳiqə, yəni Noyabr, Dekabr ayliroɳiqə dawamlixidu. **«Barliḳ dəng-egizliklər erip ketidu»** — bu ibarə bəlkim süt wə xarab xunqə mol bolidu, mewə xirniliri eḳip turidu, taoɳlar wə dənglər «erip ketiwatḳan»dək kərünidu, degən mənidə. Bu ayət «Yo.» 3:18-ayəttin nəḳil kəltürülgən. ■ **9:13** Yo. 3:18

Ular baoɋlarni bərpa kilip, mewisini yəydu.□
15 Mən ularni öz zemini üstigə tikimən,
Ular Mən ularoɋa ata kiloɋan zemindin ɦərgiz kaytidin yuluwetilmaydu — dəydu Pərwərdigar sening Hudaying.■

□ **9:14 «Wə həlkim Israilni asarəttin kutuldurup, azadlikka erixtürimən; ular harab xəɦərlərni kayta kurup,… ular baoɋlarni bərpa kilip, mewisini yəydu»** — bu uluoɋ wədə 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayətlərdə hatiriləngən jazalarni yüzdəyüz özgərtidu. Ahir berip Huda Öz həlkini gunaɦtin kutkuzup, paklanduridu wə xuning bilən U ular arisida pütünləy uluoɋlinidu. ■ **9:15** Yər. 32:41

Obadiya

Edomning bərbat boluxi

1 Obadiya kərgən alamət kərünüx: —
Rəb Pərwərdigar Edom tooɣruluқ mundaқ dəydu: —
(Biz Pərwərdigardin bu həwərni anglaxқa muyəssər bolduқ)
— «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi;
U: «Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!» — dəp həwər beridu.□
2 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik қildim;
Sən *əllər arisida* қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!□
3 Ңəy tik қiyaning yeriқliri iqidə turɣuqi,
Turalɣusi yuқiri bolɣuqi,
Kənglüngdə: «Kim meni yərgə qüxürəlisun?!» degüqi,
Kənglüngdiki təkəbburluқ əzüngni aldap қoydi!□
4 Sən bürküttək əzüngni yuқiri kətürsəngmu,
Qanggangni yultuzlar arisiɣa tizsangmu,
Mən xu yərdin seni qüxürüwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.■
5 Bulangqilar қexingɣa kəlsimu,
Ooɣrilar keqiləp yeningɣa kirsimu,
(Ңəy, xunqə üzüp taxlinisən!)
Ular əzlirigə quxluқla ooɣrilaytti əməsmu?
Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?□ ■
6 Biraқ Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!
Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!□
7 Barliқ ittipaқdaxliring seni qegrayingɣiqə ңəydiwetidu;
Sən bilən inaқ ətkənlər seni aldap, üstüngdin ɣəlibə қilidu;
Neningni yegənlər sanga қiltaқ қuridu;

□ **1:1 «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi»** — «əllər» (yaki «yat əllər») — Israilɣa yat bolɣan əllərni kərsitidu. **«Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!»** — «uningɣa» bolsa, Edomɣa. Bəlkim bu əlqi Edomɣa düxmən əllərning biridin qiққan bolup, u baxқa əllərni Edomni yoқitixқa qaқiridu. □ **1:2 «Mən seni əllər arisida kiqik қildim; sən əllər arisida қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!»** — Huda Edomni «seni» dəp, muxu yərdə uningɣa biwasitə səz қilidu. □ **1:3 «tik қiyaning yeriқliri iqidə turɣuqi, turalɣusi yuқiri bolɣuqi»** — demisəkmu, Edom pinһanraқ, üstigə qiқix təs bolɣan taɣliқ rayonda turɣan. ■ **1:4** Yər. 49:16 □ **1:5 «Ңəy, xunqə üzüp taxlinisən!»** — tirnaқ iqidiki səzlər, bəlkim pəyɣəmbərning ңayajandin Pərwərdigarning səzini üzüp қoyup degən gepidur. **«Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?»** — Musa pəyɣəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə üzüm ңosulini alɣanda üzgüqilər kəmbəɣəllərning teriwelixi üqün bir’az wasanglarni қaldurux kerək idi. Bəzi xərқiy dələtlərdə bu bir adətkə aylinip қalɣan. ■ **1:5** Yər. 49:9 □ **1:6 «… Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!»** — «Əsaw» Edomning baxқa bir ismi. **«… Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!…»** — 5-6-ayətlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə.

Sən dərwəkə yorutulmioɣandursən!□
8 Mən xu küni, — dəydu Pərwərdigar,
— Edomdin danixmənlərni,
Əsawdin əkil-parasətni yoкatmamdimən?□ ■
9 Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,
Xuning bilən Əsawning teoɣidiki ɦərbir adəm kiroɣinqilikta kətl kilinidu.□ ■

Edomning bərbat boluxining səwəbi

10 Ukang Yaкupka kiloɣan zulum-zorawanliking tüpəylidin,
Iza-aɦanət seni kaplaydu;
Sən mənggügə üzüp taxlinisən.■
11 Sən bir qəttə *pərwasiz* karap turoɣan küni,
Yəni yaka yurttikilər *buradiringning* mülkini bulap kətkən küni,
Taipilər uning dərwaziliridin kirip Yerusalem üstigə qək taxlioɣan küni,
Sən ularning bir əzasioɣa ohxax boloɣansən.■
12 Birak kerindixingning apətlik künigə pərwasiz karap turmasliking kerək idi,
Yəɦudaning balilirining ɦalakət künidə huxal bolup kətməsliking kerək idi;
Külpətlik künidə aoɣzingni yooɣan kilmasliking kerək idi;
13 Өz həlkimni apət baskan künidə, ularning dərwazisioɣa kirməsliking kerək idi;
Ularni apət baskan künidə ularning dərd-ələmigə erənsiz karap turmasliking kerək idi,
Apət baskan künidə kolungni mal-mülkigə sozmasliking kerək idi;
14 Sən xəɦərdin kеqip kutuloɣanlarni üzüp taxlax üqün aqa yolda turmasliking kerək idi;
Külpət baskan künidə uningdin kutulup kaloɣanlarni düxməngə tapxurmasliking kerək idi.

Pərwərdigarning küni

15 Qünki Pərwərdigarning küni barlik əllər üstigə qüxüxkə yekin kaloɣandur;
Sening baxkilaroɣa kiloɣiningdək, sangimu xundak kilinidu;
Sanga tegixlik jaza өz bexingoɣa qüxidu;■
16 Qünki sən Өz mukəddəs teoɣimda *oɣəzipimni* iqkiningdək,
Barlik əllərmu xundak tohtawsiz iqidu;
Bərɦək, ular iqidu, yutidu,

□ **1:7 «… seni… ɦəydiwetidu; … üstüngdin oɣəlibə kilidu; … sanga kiltak kuridu…»** — 5-7-ayətlərdə eytiloɣan bexarətlərdiki peillar «ətkən zaman» bilən ipadilinidu. Lekin ular kəlgüsi ixlarni kərsitidu (8-ayəttə enik kərsitilidu). Ibraniy tilida, bexarətlərdə peillarning «ətkən zaman»da ixlitixi «bu ix jəzmən yüz beridu» degənni təkitləydu. **«… Sən bilən inak ətkənlər seni aldap, üstüngdin oɣəlibə kilidu; neningni yegənlər sanga kiltak kuridu»** — bu ayət bəlkim ərəblərning Edomiylarni aldam haltisioɣa qüxürüp, ularni өz zeminidin ɦəydiwetixi tooɣruluk bexarət beridu (wəkə bəlkim miladiyədin ilgiriki 6-əsirning ahirida boloɣan). Ibraniy tilini qüxinix təs. Bexarət kəlgüsidiki ixlarni kərsətkini bilən, peillar «ətkən zaman»da ipadilinidu. Adəttə ibraniy tilida bexarət «ətkən zaman»da ipadiləngən bolsa, uning jəzmənlikini təkitləydu. □ **1:8 «Mən xu küni… Edomdin danixmənlərni, Əsawdin əkil-parasətni yoкatmamdimən?»** — «xu küni» bəlkim Babil imperiyəsi ularoɣa tajawuz kilidioɣan künini (miladiyədin ilgiriki 587-yili) yaki ərəblər ularni aldap ɦəydiwetidioɣan künini, yənə ahirki zamanda «Pərwərdigarning küni»ni kərsitiximu mumkin. Edom өz danixmənliri bilən dangki qikkan. Ayup pəyoɣəmbərning üq dostidin biri boloɣan «Temanlik Elifaz»mu Edomluk idi. ■ **1:8** Yəx. 29:14; Yər. 49:7 □ **1:9 «Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,…»** — «Teman» Edomning qong bir xəɦiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Əz. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zəb. 137:7 ■ **1:15** Əz. 35:15

Andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu.□

Israilning əsligə kəltürülüxi

17 Birak Zion teoɳi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu,
Taoɳ pak-muḳəddəs bolidu;
Yaḳup jəmətining təəlluḳatliri əzigə təwə bolidu;□
18 Wə Yaḳup jəməti ot, Yüsüp jəməti yalḳun,
Əsaw jəməti ularoɳa pahal bolidu;
Ot wə yalḳun Əsaw jəməti iqidə yeḳilip, ularni yutup ketidu;
Əsaw jəmətidin ḥeqbirsi ḳalmaydu;
Qünki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɳan.
19 *Yəhḳudaning* jənubidikilər Əsawning teoɳioɳa igə bolidu;
Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminioɳa igə bolidu,
Bərḥək, ular Əfraimning dalasi ḥəm Samariyəning dalasioɳa igə bolidu;
Binyamin Gileadḳa igə bolidu;□
20 Sürgün boloɳanlardin ḳelip ḳaloɳan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun Ḳanaandikilərgə təwə boloɳan zeminoɳa Zarəfatḳiqə igə bolidu;
Səfaradta sürgündə turoɳan Yerusalemdikilər bolsa jənubtiki xəḥərlərgə igə bolidu.□
21 Andin Zion teoɳi üstigə ḳutḳuzoɳuqilar qiḳidu,
Ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm süridu;

Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɳa təwə bolidu!□

□ **1:16 «Qünki sən Θz muḳəddəs teoɳimda oɳəzipimni iqkiningdək» —** ibraniy tilida «qünki sən Θz muḳəddəs teoɳimda iqkiningdək…» — Qüxənqimiz boyiqə Edomiylar Hudaning ḳolida uning oɳəzipini iqkənidi. Baxḳa birhil qüxənqisi, Edomiylar Yəhuda üstidin ḳiloɳan oɳəlibisini təbrikləp, «Hudaning muḳəddəs teoɳi»da xarab iqkən; wə ular (ayətning ikkinqi ḳismi boyiqə) xu gunaḥi üqün barliḳ əllər bilən təng Hudaning oɳəzipini iqidu. **«Barliḳ əllərmu xundaḳ tohtawsiz iqidu; bərḥək, ular iqidu, yutidu, andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu» —** əllərning nemini iqidu? Hudaning oɳəzipini iqidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 49:26, «Yər.» 25:15-16, «Zəb.» 16:4nimu kərüng). □ **1:17 «Birak Zion teoɳi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Birak Zion teoɳida ḳutulup ḳaloɳanlar bolidu». □ **1:19 «Yəhudaning jənubidikilər» —** ibraniy tilida «Nəgəwdikilər». «Nəgəw» — Yəhudaning jənubiy təripidiki qong qəl-bayawan. **«Yəhudaning jənubidikilər Əsawning teoɳioɳa igə bolidu; Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminigə igə bolidu, … Binyamin Gileadḳa igə bolidu» —** 19-ayəttiki bexarətlərning kəp ḳismi miladiyədin ilgiriki 2-əsirdə əməlgə axurulidu («Makabbiylar» ḥəm «Yosefus» degən kona tarihiy kitablarda hatiriləngən). Birak pikirimizqə, bu bexarətning toluḳ əməlgə axuruluxi ahirḳi zamanda bolidu. □ **1:20 «Sürgün boloɳanlardin ḳelip ḳaloɳan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun…» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ḳanaanoɳa ḳaytip kəlgən, sürgün boloɳan Israillar jamaiti… ». □ **1:21 «Ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm süridu» —** yaki «ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm qiḳiridu». **«Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɳa təwə bolidu!» —** ḥazir «Əsaw teoɳidikilər»ning ḥeqḳaysisi Edomluḳlar əməs (18-ayətni kərüng). Bu «ḳutḳuzoɳuqilar»ning kim ikənliki deyilmidi; pikrimizqə, «ḳutḳuzoɳuqilar» kona zamanlarda Israilni ḳutḳuzoɳan pəyoɳəmbərlər wə «batur ḥakimlar» süpitidə bolidu. Ular ḥazir ölümdin tirilgən. Israil Hudaning toluḳ idarə-ḥəkümi astida bolup, uning əḥwali pütünləy mukəmməl bolidu.

Yunus

Yunus pəyoɣəmbərning Pərwərdigar bərgən wəzipidin ḳeqixi

1 Pərwərdigarning səzi Amittayning ooɣli Yunusḳa yetip kelip mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, dərḥal Ninəwə degən axu büyük xəḥərgə berip, awazingni kətürüp u yərdikilərni agaḥlanduroɣin; qünki ularning rəzillikliri Mening kəzümgə ḳadilip turidu». ■
3 Biraḳ Yunus ornidin turup Pərwərdigarning yüzidin əzini ḳaqurux üqün Tarxix degən yurtḳa kətməkqi boldi. Xunga u Yoppa xəḥirigə berip, Tarxixḳa baridioɣan kemə tepip, kirasini təlәp uningoɣa qüxti wə kemiqilər bilən birliktə Tarxixḳa berip, Pərwərdigarning yüzidin əzini ḳaqurmaḳqi boldi. □
4 Pərwərdigar bolsa zor bir boranni dengizoɣa taxlidi; xunga dengizda dəḥxətlik ḳara boran qiḳip, kemə parqilinip kətkili tas ḳaldi.
5 Kemiqilər bolsa bək ḳorḳup ketip, ḥərḳaysisi əz ilaḥlirioɣa hitab ḳilip dua ḳilixti; ular kemini yeniklisun dəp uningdiki yük-taḳlarni dengizoɣa taxliwətti. Biraḳ Yunus bolsa, kemining asti ḳəwitigə qüxüwelip, xu yərdə əlüktək uhlawatḳanidi.
6 Kemə baxliḳi uning yenioɣa kelip uningoɣa: «Əy, uhlawatḳan kixi, bu ḳandaḳ ḳilioɣining? Ornungdin tur, ilaḥingni seoɣinip nida ḳil! Kim bilidu, ilaḥingning nəziri qüxüp bizni ḥalakəttin ḳutḳuzup ḳalamdu tehi?» — dedi.
7 Ular bir-birigə: — Kelinglar, bu külpətning kimning wəjidin beximizoɣa qüxkənlikini bekitix üqün qək taxlayli, — deyixti. Xundaḳ ḳilip ular qək taxlaxti; ahirda qəktə Yunus qiḳip ḳaldi.
8 Ular uningdin: — Ḳeni, eyt, beximizoɣa qüxkən bu külpət kimning səwəbidin boluwatidu? Sening tirikqiliking nemə? Nədin kəlding? Ḳaysi əl, ḳaysi millәttin sən? — dəp soridi.
9 U uloroɣa: — Mən bolsam ibraniy millitidin, ərxlərdiki Hudadin, yəni dengizni, yər-zeminni yaratḳan Pərwərdigardin ḳorḳḳuqimən, dedi.□
10 Bu səz ularni intayin ḳorḳutiwətti. Ular: «Sən zadi nemə ix ḳiloɣan?» — dəp soridi *qünki ular uning Pərwərdigarning yüzidin ḳaqḳanliḳini bilgənidi, qünki ular buni uning əz aoɣzidin angliɣanidi*.
11 Ular uningdin: — Əmdi biz seni ḳandaḳ ḳilsaḳ dengiz biz üqün tinqlinidu? — dəp soridi; qünki dengiz dolḳuni baroɣanseri əwj elip ketiwatatti.
12 U uloroɣa: — Meni kətürüp dengizoɣa taxliwetinglar, xu qaoɣda dengiz silər üqün tinqlinidu; qünki bilimənki, bu zor boran mening səwəbimdin silərgə qüxti, — dedi.
13 Biraḳ bu adəmlər küqəp palaḳ urup ḳiroɣaḳḳa yetixkə tirixti; əmma yetəlmidi, qünki dengiz ḳerixḳandək tehimu dolḳunlap ketiwatatti.
14 Ular Pərwərdigaroɣa iltija ḳilip pəryad kətürüp: — Aḥ Pərwərdigar, Səndin ətünimiz, bu adəmning jenini aloɣanliḳimizni bizdin kərmigəysən! Bigunaḥ bir adəmning ḳenini təküxning gunaḥini üstimizgə ḳoymioɣaysən! Qünki Sən Pərwərdigar Əzüngning halioɣiningni ḳilding! — dəp nida ḳildi.
15 Xuning bilən ular Yunusni kətürüp elip dengizoɣa taxliwətti; dengiz dolḳunlinixtin xuan tohtidi.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3 «Tarxix»** - ḳədimki zamanlarda «Tarxix» dəydioɣan üq yurt bar idi. Birinqisi, ximaliy Afriḳida (ḥazirḳi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə boluxi mumkin idi. Muxu yərdə ḳaysi Tarxix ikənlikini biz bilməymiz. Biraḳ ularning ḥəmmisi Pələstindin intayin yiraḳ, Ninəwəgə baridioɣan yolning əksi yənilixidə bolup birnəqqə ming kilometr yiraḳlikta idi. **«Yoppa»** - «Yoppa»ning ḥazirḳi ismi «Hayfa» yaki «Jaffa», Israiliyəning əng muḥim portidur. □ **1:9 «Ibraniy millitidin»** — yəni yəḥudiy millitidin.

16 Xuning bilən bu adəmlər Pərwərdigardin ƙattiƙ ƙorƙti; ular Pərwərdigarơa atap ƙurbanliƙ ƙilip ƙəsəm iqixti.
17 Biraƙ Pərwərdigar Yunusni yutuwelixƙa yoơan bir beliƙni əwətkənidi. Yunus bolsa bu beliƙning ƙarnida üq keqə-kündüz turdi.□ ■

2

Qong beliƙning ƙarnida turup dua ƙilix

1 Yunus beliƙning ƙarnida turup Pərwərdigarơa mundaƙ dua ƙildi: —
2 «Mən dərd-əlimimdin Pərwərdigarơa pəryad kətürdum,
U manga ijabət ƙildi.
Mən təḫtisaraning təktidin pəryad ƙildim,
Sən awazimơa ƙulaƙ salding.□ ■
3 Qünki Sən meni dengiz təktigə, dengiz ƙarniơa taxliwətting,
Kəlkün eƙinliri meni arisiơa eliwaldi,
Sening barliƙ dolƙunliring ḫəm ərkəxliring üstümdin ətüp kətti;■
4 Wə mən: «Mən nəziringdin taxliwetilgənmən;
Biraƙ mən yənila muƙəddəs ibadəthanangơa ƙarap ümid bilən təlmürimən» — dedim.□
5 Sular meni yutup kətküdək dərijidə oriwaldi,
Dengiz təkti meni ƙapsiwaldi;
Dengiz qəpliri beximơa qirmixiwaldi.
6 Mən taơlarning təglirigiqə qüxüp kəttim;
Yər-zemin tegidiki taƙaƙlar meni əbədil'əbədkiqə ƙamap ƙoydi;
Ḫalbuki, Sən jenimni ḫang iqidin qiƙarding, i Pərwərdigar Hudayim.
7 Jenim iqimdə ḫalidin kətkəndə Pərwərdigarni esimgə kəltürdum,
Duayim Sanga yetip,
Muƙəddəs ibadəthanangơa kirip kəldi.
8 Bimənə ərzimәs butlarơa qoƙunơanlar əzigə nesip bolơan meḫribanliƙtin məḫrum bolidu.
9 Biraƙ mən bolsam təxəkkür sadayim bilən Sanga ƙurbanliƙ ƙilimən;
Mən iqkən ƙəsəmlirimni Sening aldingda ada ƙilimən.
Nijat-ƙutƙuzux Pərwərdigardindur!»■
10 Pərwərdigar beliƙƙa buyrudi, belik Yunusni ƙuruƙluƙƙa ƙəy ƙildi.

3

Ninəwə xəḫirgə berip Hudaning həwirini yətküzüx

1 Pərwərdigarning səzi ikkinqi ƙetim Yunuska yetip mundaƙ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, Ninəwə degən axu büyük xəḫərgə berip, Mən sanga tapxurơan həwərni ularơa jakarla».

□ **1:17 «Yoơan bir belik»** - «yunus beliƙi» bəlkim bu ixtin ƙoyulơan namdur. Biraƙ «yunus beliƙi» (insanlarơa amraƙ bolơini bilən) adəmni yutƙudək qonglukta yoƙ. ■ **1:17** Mat. 12:40; 16:4; Luƙa 11:30 □ **2:2 «Təḫtisara»** — (ibraniy tilida «xeol») «yər astidiki saray» (yəni, «təkt sarayi»), əlgənlərning roḫliri baridiơan, ƙiyamət künini kütidiơan jayni kərsitidu. Yunus əzini əlüp, təḫtisaraơa qüxkəndək ḫes ƙilidu. Yənə bir mumkinqiliki barki, u beliƙ ƙarnida ḫəƙiƙətən əlgən, andin Huda uni (beliƙning aơzidin qiƙƙanda) tirildürgən. ■ **2:2** Zəb. 120:1 ■ **2:3** Zəb. 42:7 □ **2:4 «Biraƙ mən ... təlmürimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən ƙandaƙmu muƙəddəs ibadəthanangơa ümid bilən təlmürəp karaymən?». ■ **2:9** Zəb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Ḫox. 14:3; Ibr. 13:15

3 Yunus ornidin turup Pərwərdigarning səzi boyiqə Ninəwə xəḫirigə bardi. Ninəwə
bolsa naḫayiti büyük bir xəḫər bolup, xəḫərning ɵzila üq künlük yol idi.□
4 Yunus xəḫər iqigə kirip bir kün mangdi, u: —
Ḳirik̡ kündin keyin, Ninəwə xəḫiri wəyran ḳilinidu! — dəp jakarlidi.
5 Ninəwədikilər Hudaning səzigə ixəndi. Ular roza tutulsun dəp elan ḳilip,
mətiwərlərdin tartip əng kiqikigiqə ularning ḫəmmisi bəz kiyim kiydi.□ ■
6 Bu səz padixaḫḳa yətkəndə, umu təhtidin turup, tonini taxlap bəz kiyim kiyip
küllükkə kirip olturdi.□
7 U yənə əmri arḳilik̡ pütkül Ninəwə xəḫirigə munularni jakarlidi: — «Padixaḫ ḫəm
aḳsəngəklərning yarliḳi boyiqə, Ninəwə xəḫiridiki ḫeqḳandak̡ adəm, at-ulaoɳ, kala,
ḳoy padiliri ḫeqnərsigə eoɳiz təgmisun; ḫeqnərsini yemisun, sumu iqmisun.
8 Ḫərbir adəm wə ḫaywan bəz kiysun, ḫərbiri Hudaoɳa ḳattik̡ pəryad kətürsun;
ḫərbiri yaman yoldin yansun, ḫərbiri ḳolini zorawanlik̡tin üzsun;
9 kim bilidu, buning bilən Huda ḳattik̡ oɳəzipidin yenip bizni ḫalak ḳilmasmikin?».
■
10 Xuning bilən Huda ularning əməllirini, yəni yaman yollardin yanoɳanlik̡ini kərüp,
ularoɳa ḳaratḳan bala-ḳazani qüxürüxtin yenip, xu baliyaḳazani qüxürmidi.

4

Pərwərdigar Yunus pəyoɳəmbərgə bərgən tərbiyə-sawak̡

1 Əmma bu ix Yunusni intayin narazi ḳilip, uni ḳattik̡ oɳəzəpləndürdi.
2 U Pərwərdigaroɳa: — «Aḫ, Pərwərdigar, ɵz yurtumdiki qaoɳda Sening xundak̡
ḳilidioɳanlik̡ingni demigənmidim? Xunga mən əslidə Tarxixḳa ḳaqmaḳqi
boloɳanmən; qünki mən bilimənki, Sən meḫir-xəpḳətlik, rəḫimdil, asan
oɳəzəplənməydioɳan, qongḳur meḫribanlik̡ḳa toloɳan, kixilərning bexioɳa külpət
qüxürüxtin yanoɳuqi Hudadursən.■
3 Əmdi Pərwərdigar, jenimni məndin elip kət, ɵlüm mən üqün yaxaxtin əwzəl» —
dedi.
4 Pərwərdigar uningdin: — Bundak̡ aqqik̡lanoɳining tooɳrimu? — dəp soridi.

5 Andin keyin Yunus xəḫərdin qik̡ip, xəḫərning xərḳiy təripigə berip olturdi. U xu
yərdə ɵzigə bir qəllə yasap, xəḫərdə zadi nemə ixlar bolarkin dəp uning sayisidə
olturdi.
6 Pərwərdigar Huda Yunusni ɵz parakəndiqilikidin ḳutḳuzux üqün, uning bexioɳa
sayə qüxsun dəp uningoɳa bir kiqik dərəhni əstürüp təyyarlidi. Yunus kiqik dərəhtin
intayin hursən boldi.
7 Birak̡ ikkinqi küni tang atḳanda Huda bir ḳurtni təyyarlap əwətti. Ḳurt bu kiqik
dərəhni pilikigə zərbə ḳilip uni ḳurutuwətti.
8 Kün ḳizaroɳanda, Huda intayin issik̡ bir xərḳ xamilini təyyarlidi; kün təptini
Yunusning bexioɳa qüxürdi, uni ḫalidin kətküzdi. U ɵzigə ɵlüm tiləp: — Ɵlüm mən
üqün yaxaxtin əwzəl, — dedi.

□ **3:3 «Üq künlük yol»** — bəlkim xəḫər wə uning ətrapidiki jaylardin ətüx üqün üq kün mengix kerəklikini kərsitidu. Ḳədimki Ninəwə xəḫirining aḫalisi ikki milyon ətrapida idi. Bəzi alimlar «üq künlük yol» degənni xəḫərni aylinixḳa üq kün ketidu dəp ḳaraydu. □ **3:5 «bəz kiyim kiyix»** — ḳədimki zamanlarda adəmning ḳattik̡ towa ḳilixini bildürətti. ■ **3:5** Mat. 12:41; Luḳa 11:32 □ **3:6 «küllük»** — ḳədimki zamanlarda towa ḳilix yaki ḳattik̡ ḳayoɳuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Ḳədimki xəḫərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolatti, Ninəwə xəḫiridə mundak̡ küllüklər kəp boluxi mumkin idi. ■ **3:9** Yo. 2:14 ■ **4:2** Mis. 34:6; Zəb. 86:5; Yo. 2:13

9 Biraķ Huda uningdin: — Sening axu kiqik dərəh səwəbidin xundaķ aqqiķlinixing tooɣrimu? — dəp soridi.
U jawab berip: — Ḥəə, ḥətta өlgüdək aqqiķim kəlgini tooɣridur, — dedi.□
10 Pərwərdigar uningɣa mundaķ dedi: — «Sən ḥeq əjringni singdürmigən ḥəm өzüng өstürmigən bu kiqik dərəhkə iqingni aoɣritting; biraķ u bir keqidila өzi өsüp, bir keqidila ķurup kətti;
11 Əmdi Mening ong ķoli bilən sol ķolini pərķ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm olturaķlaxķan, xundaķla nuroɣun mal-waranlirimu boloɣan Ninəwədək bundaķ büyük xəḥərdikilərgə iqimni aoɣritip rəḥim ķiliximoɣa tooɣra kəlməmdu?». □

□ **4:9 «Ḥətta өlgüdək aqqiķim kəlgini tooɣridur» —** baxķa birhil qüxənqisi: «Bu dunyadin kətkuqə aqqiķlixim tooɣridur». Ḥeq bolmioɣanda bu ibarə Yunusning aqqiķining əng yuķiri pəlligə yətkənliki, uning aqqiķining buningdinmu artuķ bolmaydioɣanliķini kərsitidu. □ **4:11 «Ong ķoli bilən sol ķolini pərķ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm»** - kiqik balilarni kərsətsə kerək.

Mikaḫ

Bexarətlər 1-ḳatar •••• Barliḳ əllər, anglanglar! Samariyə wə Yəhudaning ḫalioɣa way!

1 Pərwərdigarning səzi — Yotam, Aḫaz wə Ḫəzəkiya Yəhudaoɣa padixaḫ boloɣan
künlərdə Morəxətlik Mikaḫoɣa kəlgən: —
— U bularni Samariyə wə Yerusalem tooɣrisida kərgən.
2 Anglanglar, i həlḳlər, ḫəmminglar!
Ḳulaḳ sal, i yər yüzi wə uningda boloɣan ḫəmminglar: —
Rəb Pərwərdigar silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun,
Rəb muḳəddəs ibadəthanisidin silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun!■
3 Qünki mana, Pərwərdigar Өz jayidin qiḳidu;
U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu;□ ■
4 Uning astida taoɣlar erip ketidu,
Jiloɣilar yerilidu,
Huddi mom otning aldida erigəndək,
Sular tik yardin təkülgəndək bolidu.□ ■
5 Buning ḫəmmisi Yaḳupning itaətsizliki,
Israil jəmətidiki gunaḫlar tüpəylidin bolidu;
Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu?
Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»*ni yasax* nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan
əməsmu?□
6 Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək,
Üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən;
Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən,
Uning ullirini yalingaqlaymən;□
7 Uning barliḳ oyma məbudliri para-para qeḳiwetilidu;
Uning paḫixiliktin erixkən barliḳ ḫədiyəliri ot bilən kəydürülidu;
Barliḳ butlirini wəyranə ḳilimən;
Qünki u paḫixə ayalning ḫəḳḳi bilən bularni yioɣip toplidi;

■ **1:2** Ḳan. 32:1; Yəx. 1:2 □ **1:3 «… U (Pərwərdigar) qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu»** — «kirix səz»də eytḳinimizdək, «Israil (wə baxḳa əllər) üqün «yuḳiri jaylar» butlaroɣa, jin-xəytanlaroɣa ataloɣan jaylar idi. ■ **1:3** Ḳan. 32:13; 33:29; Zəb. 115:3; Yəx. 26:21; Am. 4:13 □ **1:4 «Qünki mana, Pərwərdigar өz jayidin qiḳidu… (3-ayət) U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu; Uning astida taoɣlar erip ketidu…»** — demisəkmu, bu ahirḳi zamandiki «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu. ■ **1:4** Ḫak. 5:4; Zəb. 18:7-9; Zəb. 68:2, 8; Zəb. 97:5; Am. 9:5 □ **1:5 «Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu? Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»ni yasax nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan əməsmu?»** — Israil wə Yəhudada «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroɣa aylanduruloɣanidi. «yuḳiri jaylar» yasax «Yerusalemdin baxlanoɣan» — Sulayman padixaḫning bu ixlarda əyibi bar idi («2Pad.» 11:7ni kərüng). □ **1:6 «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, yengila tikilgən uzumzarliḳtək ḳiliwetimən». **«Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən»** — Samariyədiki ḫəxəmətlik imarətlər ajayib ḫəywətlik qong taxlardin yasaloɣanidi (Omri degən padixaḫning dəwridin baxlap). **«… domilitip taxlaymən»** — ibraniy tilida «… təküp taxlaymən».

Ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu.□
8 Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən,
Mən ḫuwlaymən;
Yalingayaḳ, yalingaq degüdək yürimən;
Mən qilbərilərdək ḫuwlaymən;
Ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən.□ ■
9 Qünki uning yariliri dawalioɳusizdur,
U ḫətta Yəḫudaoɳiqimu yetip,
Həlḳimning dərwazisioɳa, yəni Yerusalemoɳiqə yamridi.□
10 Bu *apətni* Gat xəḫiridə səzlimənglar,
Ḳət'iy yioɳlimanglar;
Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɳinanglar!□ ■
11 I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə *əsirlikkə* ət;
Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɳa ḫeq qiḳḳan əməs;
Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə;
«*Huda* səndin muḳim jayingni elip ketidu!»□ ■
12 Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu;
Birak yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɳa qüxti.□ ■
13 Tulparni jəng ḫarwisioɳa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz;
(Laḳix bolsa, Zion ḳizioɳa gunaḫning baxlanoɳan yeri idi!)

□ **1:7 «Qünki u (Samariyə) paḫixə ayalning ḫəkḳi bilən bularni yioɳip toplidi; ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» —** «paḫixə ayalning ḫəkḳi» tooɳruluḳ: — «kirix səz»imizdə eytiloɳandək, Israil wə Yəḫudaning butpərəsliki ḫərhil xəḫwaniylik bilən arilaxḳan. Buthanilaroɳa məhsus «atap beoɳixlioɳan» paḫixə ayallar bilən billə yetix butḳa qoḳunuxning bir paaliyiti idi, xuning bilən buthanilar wə ularni baxḳuroɳuqilar bu arḳiliḳ beyip kətkənidi. «Paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» — Israilni ixoɳal ḳiloɳuqi Asuriyə imperiyəsi wə keyin Babil imperiyəsi bəlkim muxu butpərəsliktin erixkən mal-dunyalirini ohxax yolda (əzlirining buthanilirini selip, butprərəslik-paḫixiwazliḳ arḳiliḳ beyixḳa) ixlətkən boluxi mumkin! Baxḳa birhil qüxənqisi: — paḫixiwazliḳ arḳiliḳ erixəlgən xu kümüx butlaroɳa ḫəl berixkə ixlətkən; tajawuzqilar kümüxni ḳaytidin eritip, uni tənggilərgə aylanduridu; andin u ḳaytidin «paḫixə ayalning ḫəkḳi»gə ixlitilixi mumkin. □ **1:8 «Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən, mən ḫuwlaymən ... mən qilbərilərdək ḫuwlaymən; ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən» —** Mikaḫ pəyoɳəmbər Samariyədikilərgə intayin kəyüngini üqün ḳattiḳ azablanoɳan. Xuning bilən u laroɳa kəlgüsi apətni kərsitidoɳan «rəsim bolux» üqün, həlḳning bu ixlarning tezla reallikḳa aylinidioɳanliḳini bilip yetixi üqün, ular aldida yalingaq (bəlkim «yerim yalingaq») yüridu. ■ **1:8** Ayup 30:29 □ **1:9 «U ḫətta Yəḫudaoɳiqimu yetip,...» —** muxu yərdə «u» apət yaki «Samariyəning yariliri»ni kərsitidu. **«U (apət) ḫətta Yəḫudaoɳiqimu yetip, ... Yerusalemoɳiqə yamridi» —** 10-16-ayətlərdə Mikaḫ Asuriyə imperiyəsining Yəḫudani ixoɳal ḳilidioɳanliḳini aldin'ala eytidu. Muxu ayətlərdiki 11 xəḫərning ḫərbiri pəyoɳəmbərning yurti «Morəxət»tin kəp degəndə 9 kilometr yiraḳliḳta bolup, «Morəxət»tə turup kərgili bolatti. Mikaḫ ḫərbir xəḫərning namlirining mənisi ḫəkḳidə uningoɳa maslaxḳan səzlərni ḳilip, ularning əḫwalini süpətligən. Dərwəkə ḫərbir xəḫər ahirida Asuriyə təripidin ixoɳal ḳilindi. □ **1:10 «Bu apətni Gat xəḫiridə səzlimənglar, ḳət'iy yioɳlimanglar» —** «Gat» degən isimning mənisi «yioɳa»oɳa yeḳin. **«Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɳinanglar!» —** «Bəyt-lə-Afraḫ» «topa-qanglik yurt» degən mənidə. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yər. 6:26 □ **1:11 «I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə əsirlikkə ət» —** «Safir»ning mənisi «güzəllik», «yeḳimlik». **«Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** ibraniy tilida «U səndin muḳim jayingni elip ketidu!». **«Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɳa ḫeq qiḳḳan əməs» —** «Zaanan»ning tələppuzi «qiḳix» degən səzgə yeḳin. **«Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə; Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** «Bəyt-Ezəl» degən «elip ketix»kə yiḳin aḫangda. Ayəttiki ikkinqi ḳisimning baxḳa birhil tərjimisi: «Zaananda turuwatḳan ḳizlar Bəyt-Ezəlning aḫ-zarlirioɳa qiḳḳan əməs; səndin muḳim jayingni elip ketidu». ■ **1:11** Yəx. 47:3 □ **1:12 «Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu» —** «Marot» degənning mənisi «aqqiḳ» — ular «yamanliḳ»ning aqqiḳliḳini tetiydu. **«...yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɳa qüxti» —** Sənnaherib Yəḫudadiki nuroɳun xəḫərlirini muḫasirigə aloɳandin keyin Yerusalemni ixoɳal ḳilalmay dərwazisi aldioɳa tohtap ḳaldi. Ahirida məoɳlup boldi. ■ **1:12** Am. 3:6

Qünki səndə Israilning itaətsizliki tepilidu.□
14 Xunga sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən;
Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioŋa yaloŋanqilik yətküzidu;□
15 Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz;
Israilning xan-xəripi Adullamoŋimu qüxüp kelidu.□
16 Өzüngni takḳirbax ḳil,
Zoḳung boloŋan balilar üqün qeqingni qüxürüwət;
Ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,
Qünki ular səndin ayrilip sürgün boluxḳa kətti. □

2

Jəbir-zulum üstigə qüxidioŋan jaza

1 Ornida yetip ḳəbiḫlikni oylaydioŋanlaroŋa wə yamanlik əyligüqilərgə way!
Pəḳət ularning ḳolidin kəlsila, ular tang etixi bilənla uni ada ḳilidu;
2 Ularning aqkəz kəzi etizlaroŋa qüxsila, ular zorawanlik ḳilip buliwalidu;
Өylərgimu ḳiziḳipla ḳalsa, bularnimu elip ketidu;
Ular batur kixinimu jəməti bilən bulaydu,
Adəmni өz mirasliri bilən ḳoxup qanggilioŋa kirgüziwalidu.□ ■
3 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mən bu ailigə ḳarap, boyunliringlardin qiḳiralmaydioŋan yaman bir *boyuntu-rurḳni* oylap təyyarliwatimən;
Silər əmdi gidiyip mangmaysilər;
Qünki xu künlər yaman künlər bolidu.■
4 Xu küni ular silər tooŋranglarda təmsilni tiloŋa elip,
Eqinixlik bir zar bilən zarlaydu: —
«Biz pütünləy bulang-talang ḳilinduḳ!;

□ **1:13 «Tulparni jəng ḫarwisioŋa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz»** — ibraniy tilida «Laḳix»ning tələppuzi «at»ḳa yeḳin. Laḳix xu rayondiki əng küqlük xəḫər; atḳa tayinixning өzi bir gunaḫ. Huda Israiloŋa «atḳa tayinix»ni kət'iy mən'i ḳiloŋanidi («Ḳan.» 17-bab). Ularning atlaroŋa tayinixi bəlkim Yəḫudaoŋa səlbiy ülgə boluxi mumkin idi. **«Laḳix bolsa, Zion ḳizioŋa gunaḫning baxlanoŋan yeri idi!»** — Laḳix xəḫiri Yəḫudada boloŋini bilən birinqi bolup ximaliy padixaḫlikning tunji butpərəs padixaḫi Yəroboam (I)ning rəzillikining təsirni ḳobul ḳiloŋan bolsa kerək. Həritilərni kərüng. □ **1:14 «Sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən»** — «Morəxət-Gat» degən səzning yiltizi «mirasni elix» yaki «mirastin məḫrum bolux» (ibraniy tilida «morəx», ərəb tilida «miras»). Ular өz «miras»idin ayrilidi, mirasioŋa «əlwida» deyixi kerək. **«Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioŋa yaloŋanqilik yətküzidu»** — «Akḳzib»ning mənisi «aldamqilik», Yəḫuda padixaḫlikioŋa jaylaxḳan. Yəḫuda padixaḫliri (xundaḳla Israil padixaḫliri) Akḳzib xəḫirining dukanliridin kəp payda kərgənidi («1Tar.» 4:21-23). Düxmən ḳoxuni Israil padixaḫlikioŋa tajawuz ḳiloŋandin keyin, Samariyə padixaḫliri jiddiy ḫajətkə qüxkəndə, Akḳzibtikilər ularoŋa burunḳidək soda-setik ḳilip kerəklik təminatlarni əwətəlməy, ularoŋa «yaloŋanqi» bolup ḳalidu. □ **1:15 «Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz»** — ibraniy tilida «Marəxaḫ» wə «mirashor» yeḳin səz. «mirashor» əlwəttə kinayilik gəp, u Asuriyə padixaḫi Sənnaheribni kərsitidu. **«Israilning xan-xəripi Adullamoŋimu qüxüp kelidu»** — «Adullam» əslidə Dawut pəyoŋəmbər (yigit waḳtida) Saul padixaḫtin ḳeqip, kiriwaloŋan oŋar idi. Demək, Israil, jümlidin uning padixaḫi wə «xan-xəripi» boloŋan butlar yənə ḳeqixi kerək. Biraḳ bu səzning iqidiki mənisidə yənə ümid bar. Dawut pəyoŋəmbər «Adullam»da yoxurunoŋandin keyin, japaliḳ künlərni ətküzüp ahirda Israilning xərəplik padixaḫi bolup qikḳan. Israil bəlkim uningoŋa ohxax japaliḳ künlərni ətküzgəndin keyin xərəplik künlərni yənə kəridu. Məzkur bexarət yənə Məsiḫ («Israilning xan-xəripi»)ning kəlgüsidə Israilning gunaḫi tüpəylidin azabḳa qüxüxini kərsitixiмu mumkin. □ **1:16 «Өzüngni takḳirbax ḳil, zoḳung boloŋan balilar üqün qeqingni qüxürüwət; ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,...»** — qaqlarni qüxürüx matəmning birhil ipadisi. □ **2:2 «.. batur kixinimu jəməti»** — yaki «... batur kixinimu өyi». ■ **2:2** Yəx. 5:8 ■ **2:3** Am. 5:13

U həlkimning nesiwisini baxkilarοa bəlüwətti;
Uni məndin xunqə dəḫxətlik məḫrum kildi!
U etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!□
5 Xunga Pərwərdigarning jamaiti arisidin,
Silərdə qək taxlap zemin üstigə tana tartip nesiwə bəlgüqidin birsimu kalmaydu.■

Sahta pəyοəmbərlərning Hudaning pəyοəmbərliridin rənjixi

6 Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu!
Əgər *pəyοəmbərlər* bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!□ ■
7 I Yakup jəməti,
«Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu?
Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?
Mening səzlirim durus mangοuqiοa yahxilik kəltürməmdu? □
8 Birak tünügünla Mening həlkim ḫətta düxməndək ornidin kozοaldi;
Silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən saldu-ruwalisilərki,
Ularni huddi uruxtin kaytkanlardək *kiyimsiz* kaldurisilər.□
9 Həlkim arisidiki ayallarni əzlirining illik əyliridin koolaysilər;
Ularning yax balilirini silər Mening güzəl gəḫirimdin mənggügə məḫrum kilisilər. □
10 Ornunglardin turup neri ketinglar;
Qünki ḫalakətni,
Yəni azablik bir ḫalakətni kəltüridiοan napaklik tüpəylidin,
Bu yər silərgə təwə aramgaḫ bolmaydu.
11 Əgər biḫudiliktə, yaloanqilikta yürgən birsi yaloan gəp kilip: —
«Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən» — desə,
Mana, u xu həlkkə pəyοəmbər bolup kalidu!□

Hudaning «Israilning kaldisi»οa boloan wədisi

12 Mən qokum seni bir pütün kilip uyuxturimən, i Yakup;
Mən qokum Israilning kaldisini yioimən;
Mən ularni Bozraḫdiki koylardək,
Əz yaylikida yioilοan bir padidək jəm kilimən;

□ **2:4 «U (Pərwərdigar) etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!»** — «munapik» bəlkim əz əḫdisidə ḫeq turmaydiοan Asuriyə padixaḫini kərsitidu. ■ **2:5** Kan. 32:8, 9 □ **2:6 «Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu! Əgər pəyοəmbərlər bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!»** — bu ayəttə «bexarət berix» degən peilning yənə bir tərjimisi: «xal qeqix» (kinayilik gəp). Baxka birnəqqə hil tərjimiliri; (1) «Bu ixlar tooruluk bexarət bərməslik kerək!» (ular dəydu) «Əmdi ar-nomus (bizdin) ḫərgiz kətməydu!» (Mikaḫ dəydu); (2) «Dərwəkə ular (pəyοəmbərlər) bu ixlar tooruluk bexarət berixkə tohtaydu! Əmdi ar-nomus bizdin kətməydu!». ■ **2:6** Yəx. 30:10; Am. 7:16 □ **2:7 «I Yakup jəməti, «Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu? Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?»** — demək, Israil (xübuḫisizki, sahta pəyοəmbərlərning təlimliri bilən): «Huda bizni səyidu, biz Hudaning alaḫidə həlki, U bizgə ḫərgiz yamanlikni yətküzməydu» — dəweridu. Baxka birhil tərjimisi: «I «Yakup jəməti» dəp ataloquqi, Pərwərdigar səwr-takətsizmu? Bular (bu yaman ixlar) uning kiloanlirimu?». □ **2:8 «… silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən salduruwalisilərki, ularni huddi uruxtin kaytkanlardək kiyimsiz kaldurisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «… huddi uruxtin kaytiwatkanlardin aloandək silər ularning tonini iq kiyimliri bilən elip bulisilər» (uruxtin kaytkanlar bolsa hatirjəmliktə mangidu, əlwəttə). □ **2:9 «Mening güzəl gəḫirim»** — (yaki «Mening zibuzinnitimdin») — bəlkim Kanaan zeminining əzini kərsitidu. □ **2:11 «Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən…»** — baxka birhil tərjimisi: «Birsi «xarab ḫəm ḫarakning kəp bolidiοanlikі toorisida bexarət berimən» desə, u muxu həlkkə taza muwapik bir pəyοəmbər bolidu».

Ular adimining kəplükidin warang-qurunglukḳa tolidu.□
13 Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qiḳip mangidu;
Ular bəsüp qiḳip, ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti;
Ular bəsüp qiḳti,
Yəni ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti;
Ularning Padixaḫi ularning aldida,
Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu.□ ■

3

Bexarətlər 2-ḳatar •••• Yetəkqilərning ḫaliƣa way!

1 Mən mundaḳ dedim: «Anglanglar, i Yaḳupning ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümni bilix silərgə has əməsmu?□
2-3 I yahxiliḳni əq kərgüqi,
Yamanliḳni yahxi kərgüqilər —
Silər Əz həlḳimdin terisini,
Ustihanliridin gəxini yulidiƣan,
Ularning gəxini yəydiƣan,
Terisi soyuluƣuqə üstidin sawaydiƣan,
Ustihanlirini qaḳidiƣan,
Ularni ḳazanƣa təyyarliƣandək,
Daxḳazandiki gəxni tooƣriƣandək tooƣraysilər!
4 Buningdin keyin ular Pərwərdigarƣa nida ḳilidu,
Biraḳ U ularni anglimaydu;
Ularning ḳilmixliridiki ḫər türlük ḳəbiḫliki üqün,
U qaƣda U yüzini ulardin ḳaqurup yoxuridu!».

Sahta pəyƣəmbərlərning ḫaliƣa way!

5 Pərwərdigar Əz həlḳini azduruƣuqi pəyƣəmbərlər tooƣruluḳ mundaḳ dəydu: —
(Ular qixliri bilən qixləydu,
«Aman-tinqliḳ!» dəp warḳiraydu,
Kimərkim ularning gelini maylimisa,
Xularƣa ḳarxi urux ḫazirlaydu!)□ ■
6 — Xunga silərni «alamət kərünüx»ni kərməydiƣan bir keqə,
Pal saloƣili bolmaydiƣan ḳarangoƣuluḳ basidu;

□ **2:12 «Əz yayliḳida yiƣiloƣan bir padidək jəm ḳilimən; ular adimining kəplükidin warang-qurunglukḳa tolidu» —** bəzi alimlar «adəmlərning kəplüki»ni düxmənlərning kəplüki, dəp ḳaraydu. Biraḳ bir pada ḳoylar jəm ḳilinƣinida, bəribir qong «warang-qurung» kətürilidu. □ **2:13 «Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qiḳip mangidu; ular bəsüp qiḳip, ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti; ular bəsüp qiḳti, ... ularning padixaḫi ularning aldida, Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu» —** bu uluƣ bexarət Hudaning Yəhudani Asuriyə imperiyəsidin ḳutḳuzidiƣanliḳini kərsitidu; bizningqə bexarət yənə ikki ḳetim əməlgə axurulidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə biz u tooƣruluḳ yənə azraḳ xərḫləymiz. ■ **2:13** Yəx. 32:4-5; 52:12; Ḫox. 1:11; Zək. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yḫ. 10:2-4 □ **3:1 «Mən mundaḳ dedim: «Anglanglar, i Yaḳupning ḫakimliri, Israil jəmətining əmirliri! ... » —** 1-4-ayəttə səzligüqi bəlkim pəyƣəmbər əzi. «Yaḳup» wə «Israil» muxu yərdə xübḫisizki, ikki padixaḫliḳni təng kərsitidu. Muxu ayətkə ḳariƣanda, qiriklixix məmlikətlərning əng yuḳiri orunliriƣa wə sothaniliriƣa singip kirgənidi; biraḳ u padixaḫi Ḫəzəkiyani tiloƣa almaydu; Ḫəzəkiya ihlasmən adəm bolup, u əzi muxu gunaḫlardin haliy boloƣan. □ **3:5 «Kimərkim ularning gelini maylimisa, ...» —** ibraniy tilida «kimərkim ularning aƣziƣa bir nərsə salmisa,..». ■ **3:5** Mik. 2:11

Pəyoɣəmbərlər üqün ḳuyax patidu,
Kün ular üstidə ḳara bolidu;■
7 «Alamət kərünüxni kərgüqilər» xərməndə bolidu,
Palqilar yərgə ḳaritilidu;
Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu;
Qünki Hudadin ḫeq jawab kəlməydu.□
8 Birak mən bərḫək Pərwərdigarning Roḫidin küqkə toloɣanmən,
Yaḳupḳa əzining itaətsizlikini,
Israiloɣa uning gunaḫini jakarlax üqün,
Tooɣra ḫəkümlərgə ḫəm ḳudrətkə toloɣanmən.
9 Buni anglanglar, ətünimən, i Yaḳup jəmətining ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümgə əq boloɣanlar,
Barlik adalətni burmilaydioɣanlar,■
10 Zionni ḳan təküx bilən,
Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!□ ■
11 *Zionning* ḫakimliri parilar üqün ḫəküm qiḳiridu,
Kaḫinlar «ix ḫəḳḳi» üqün təlim beridu;
«Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqilik ḳilidu;
Birak ular «Pərwərdigaroɣa tayinar»mix tehi,
Wə: — «Pərwərdigar arimizda əməsmu?
Bizgə ḫeq yamanlik qüxməydu» — deyixidu.□
12 Xunga silərning wəjənglardin Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu,
Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu,
«Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanlikning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas.□ ■

4

Ahirḳi zamanlardiki Yerusalem

1 Birak ahirḳi zamanda, Pərwərdigarning əyi jaylaxḳan taoɣ taoɣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ḫəmmə dəng-egizliktin üstün ḳilinip kətürülidu;

■ **3:6** Yər. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ **3:7 «Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu…» —** kalpuklarni tosux adəttə hijillikni bildürətti. Uning üstigə, Musa pəyoɣəmbərgə berilgən mukəddəs ḳanun boyiqə yuḳumluḳ kesəl boloɣan adəmlər əzining kəlgənlikini agaḫlandurux üqün kalpuklirini tosup «Napak, napak!» dəp warḳirixi kerək idi. Bu ayət bu sahta pəyoɣəmbərlərning napak səzlirini etirap ḳilixi kerək bolidioɣanlikini bildüridu. ■ **3:9** Am. 5:7; 6:12 □ **3:10 «Zionni ḳan təküx bilən, Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!» —** xübḫisizki, Yerusalemda nuroɣun ḫəywətlik imarətlər pəyda boloɣanidi. Birak ḫəmmisi adalətsizlikkə tayinip yasaloɣan. ■ **3:10** Əz. 22:27; Zəf. 3:3 □ **3:11 ««Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqilik ḳilidu;…» —** Hudaning pəyoɣəmbərliri ḫərgiz palqilik ixlirini ḳilmaydu, əlwəttə. Ḫəḳiḳiy pəyoɣəmbərlərning hizmətliri bilən «palqilik»ning otturisidiki qong pərḳlər tooɣruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. □ **3:12 ««Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanlikning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas» —** Mikaḫ əz dəwridiki «mukəddəs əy» yaki «ibadəthana» deməydu — Ularning gunaḫliri tüpəylidin u pəḳət addiy bir «əy» bolup ḳaldi. Bu ayəttiki bexarət bəlkim Ḫəzəkiya padixaḫni qongḳur təsirləndürgən boluxi mumkin. Yüz yildin keyin ordidiki əmirlər bexarətning Ḫəzəkiyaoɣa boloɣan təsirini tiloɣa elip, əz padixaḫi Yəḫoakimoɣa bexarətni nəḳil kəltüridu («Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu, Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu»), xuning bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər əlüm jazasidin ḳutulup ḳaloɣan (Təwrat, «Yərəmiya» 26-bab). «Yuḳiri jaylar» degini kinayilik gəptur. Qünki Yəḫudadikilər ḫərdaim «yuḳiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərdə butlaroɣa qoḳunoɣan. Lekin xu qaoɣlarda Yerusalem butḳa qoḳunoɣan jaydək «ḫaram» bolup ḳalidu, xuningdək ormanlikning kixilərning kəzigə az-paz qelikidioɣan bir ḳismidin ibarət bolidu, halas! ■ **3:12** Mik. 3:12

Barliḳ həlḳlər uningƣa ḳarap eḳip kelixidu.□ ■
2 Nurƣun ḳowm-millətlər qiḳip bir-birigə: —
«kelinglar, biz Pərwərdigarning teƣiƣa,
Yaḳupning Hudasining өyigə qiḳip keləyli;
U өz yolliridin bizgə өgitidu,
Wə biz uning izlirida mangimiz» — deyixidu.
Qünki ḳanun-yolyoruḳ Ziondin,
Pərwərdigarning sөz-kalami Yerusalemdin qiḳidiƣan bolidu.
3 U bolsa kөp həlḳ-millətlər arisida ḥөküm qiḳiridu,
U küqlük əllər, yiraḳta turƣan əllərning ḥəḳ-naḥəḳlirigə kesim ḳilidu;
Buning bilən ular өz ḳiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini orƣaḳ ḳilip soḳuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə ḳiliq kөtürməydu,
Ular ḥəm yənə urux ḳilixni өgənməydu;□
4 Bəlki ularning ḥərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu,
Wə ḥeqkim ularni ḳorḳatmaydu;
Qünki samawiy ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Өz aƣzi bilən xundaḳ eytti.□ ■
5 Barliḳ həlḳlər өz «ilaḥ»ining namida mangsimu,
Biraḳ biz Hudayimiz Pərwərdigarning namida əbədil'əbədgiqə mangimiz.
6 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar, — Mən meyip bolƣuqilarni,
Ḥəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yiƣimən;□ ■
7 Wə meyip bolƣuqini bir «ḳaldi»,
Ḥəydiwetilgənni küqlük bir əl ḳilimən;
Xuning bilən Pərwərdigar Zion teƣida ular üstidin ḥөküm süridu,
Xu kündin baxlap mənggügiqə.□ ■
8 Wə sən, i padini kөzətküqi munar,
— Zion ḳizining egizliki, *padixaḥliḳ* sanga kelidu: —
— Bərḥəḳ, sanga əslidiki ḥoḳuḳ-ḥөkümranliḳ kelidu;
Padixaḥliḳ Yerusalem ḳiziƣa kelidu.□

Xərəptin ilgiri bolƣan azab

9 Əmdi sən ḥazir nemixḳa nida ḳilip nalə kөtürisən?
Səndə padixaḥ yoḳmidi?

□ **4:1 «Ahirḳi zamanda»** — ibraniy tilida «künlərning ahirida». **«Barliḳ həlḳlər uningƣa *Pərwərdigarning өyigə*** ḳarap eḳip kelixidu» — Təwrat ḥəm Zəburda «(yat) əllər» ḥəm «həlḳlər» bolsa adəttə Israildin baxḳa barliḳ həlḳlərni, yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kөrsitidu. «Mikaḥ» degən kitabta «yat əllər» yaki «həlḳ-millətlər» deyilsə, ḥərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **4:1** Yəx. 2:2-5 □ **4:3 «... U bolsa kөp həlḳ-millətlər arisida ḥөküm qiḳiridu... Ular ḥəm yənə urux ḳilixni өgənməydu»** — Yəxaya pəyƣəmbər өz kitabida muxu ayətlərni (1-3ni) nəḳil kəltüridu («Yəx.», 4:2). □ **4:4 «...ularning ḥərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu»** — buning kөqmə mənisi bəlkim ḥər kixi ḥər adəm Hudaƣa xükür eytip, aqkөzlük ḳilmaydu, degənlik boluxi mumkin. ■ **4:4** 1Pad. 5:5 □ **4:6 «Mən meyip bolƣuqilarni, ḥəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yiƣimən»** — «meyip bolƣuqi», «ḥəydiwetilgənlər» wə «Өzüm azar bərgənlər» degən sөz ayalqə rodtiki isimlardur; xübḥisizki, bu Israilning panaḥsiz ajiz ḳizdək bolidiƣanliḳini kөrsitidu. «Meyip bolƣuqi» degən sөz bəlkim ḥəzriti Yaḳup Pələstingə ḳaytḳan qaƣni, Hudaning uning jaḥilliḳini bir tərəp ḳilip meyip ḳilƣandin keyinki kөrsətkən xəpḳitini əskə kəltüridu («Yar.» 32-bab). ■ **4:6** Ḳan. 30:3, 4, 5 □ **4:7 «Xu kündin baxlap mənggügiqə»** — ibraniy tilida «ḥazirdin baxlap mənggügiqə». ■ **4:7** Dan. 7:14; Zəf. 3:19; Luḳa 1:33 □ **4:8 «padini kөzətküqi munar»** — bəlkim Yerusalem wə uning əməldarlirini kөrsitixi mumkin. Qünki ularning roḥiy jəḥəttin pütkül Israil («Hudaning padisi»)ning üstigə küzətqi, baḳḳuqi bolux məs'uliyiti bar idi. **«Bərḥəḳ, sanga əslidiki ḥoḳuḳ-ḥөkümranliḳ kelidu; padixaḥliḳ Yerusalem ḳiziƣa kelidu»** — demək, Israil yənə padixaḥliḳ bolidu, biraḳ padixaḥ Huda Өzi (Məsiḥ Uning wəkili bolƣaqḳa) bolidu (7-ayət).

Sening muxawiringmu ḫalak bolоqanmidi,
Ayalni tolоqaḳ tutḳandək azablar seni tutuwalоqanmidi?■
10 Azabḳa qüx, tolоqaḳ tutḳan ayaldək tuоquxḳa tolоqinip tirixḳin, i Zion ḳizi;
Qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən,
Ḫazir dalada turisən,
Sən ḫətta Babiloqimu qiḳisən.
Sən axu yərdə ḳutḳuzulisən;
Axu yərdə Pərwərdigar sanga ḫəmjəmət bolup düxmənliringdin ḳutḳuzidu.□
11 Wə ḫazir nuroqun əllər: — «U ayaoq asti ḳilinip buloqansun!
Kəzimiz Zionning *izasini* kərsün!» — dəp sanga ḳarxi jəng ḳilixḳa yioqilidu;
12 Biraḳ ular Pərwərdigarning oylirini bilməydu,
Uning nixanini qüxənməydu;
Qünki ənqilərni hamanoqa yioqḳandək U ularni yioqip ḳoydi.■
13 Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi,
Qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən;
Nuroqun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən;
Mən ularning oqənimitini Pərwərdigaroqa,
Ularning mal-dunyalirini pütkül yər-zemin Igisigə beoqixlaymən.□ ■

5

Azabliḳ künlərdə Məsiḫ tuoqulidu wə Israilni ḳutḳuzidu

1 Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioqilinglar, i ḳoxun ḳizi;
Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi;
Ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu;□
2 (Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki mingliоqan *xəḫər-yezilar* arisida intayin kiqik boloqan bolsangmu,
Səndin Mən üqün Israiloqa Ḫakim Boloquqi qiḳidu;
Uning *ḫuzurumdin* qiḳixliri ḳədimdin,

■ **4:9** Yər. 8:19 □ **4:10 «Azabḳa qüx, tolоqaḳ tutḳan ayaldək tuоquxḳa tolоqinip tirixḳin, i Zion ḳizi; qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən, ḫazir dalada turisən, sən ḫətta Babiloqimu qiḳisən» —** Israil Asuriyə təripidin andin Babil (andin keyin yənə Grek wə Rim imeriyəsi) təripidin azab tartidu. Mikaḫ ularoqa: Bu azablarni Hudadin kəlgən «tolоqaḳ azabliri» dəp bilgən bolsanglar, əmdi ḫəḳiḳiy padixaḫ wə muxawir (9-ayət) aranglardin tuoquluxi kerək, dəydu. Dərwəḳə Məsiḫ Əysa ular Rim imperiyəsi təripidin azab tartḳanda tuoquldi. ■ **4:12** Yər. 51:33 □ **4:13 «Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi, qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən; nuroqun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən…» —** 11-13-ayəttiki ixlar Israil Babildin ḳutḳuzulup (10-ayət) Ḳanaanoqa ḳaytip kəlgəndin keyin yüz berixi kerək. Wəḫiy miladiyədin ilgiriki 3-wə -2-əsirdə «Makkabiylar» dəwridə ḳismən əməlgə axuruloqini bilən, toluḳ əməlgə axurulux ahirḳi zamanlarda bolux kerək. ■ **4:13** Zək. 4:14; 6:5 □ **5:1 «Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioqilinglar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi əz-əzünglarni kesip tilənglar!» (demək, ḳattiḳ ḳayoqu-ḫəsrətni bildürüx üqün). **«… Ḳoxun-ḳoxun bolup yioqilinglar, i ḳoxun ḳizi» —** «ḳoxun ḳizi» degən sirliḳ səz Yerusalemdikilərni kərsitidu; bexarət əməlgə axuruloqanda Yerusalemdikilərning ḫəmmisining əskər bolidioqanliḳini bildürürüxi mumkin. **«Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi; ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu» —** bu «muḫasirə» bəlkim ikki muḫasirini kərsitixi mumkin: (1) Asuriyə imperiyəsining Yerusalemoqa boloqan muḫasirisi; xu qaoqda birsi Ḫəzəkiya padixaḫning «məngzigə ḫasa bilən uroqan»mikin? (2) ahirḳi zamandiki «nuroqun əllər»ning muḫasirisi (4:11-13ni kərüng). Bu ikki təḫlil tooqra bolsa ayətning ikkinqi jümlisidiki «u»: (1) Asuriyə padixaḫini wə keyin: (2) ahirḳi zamandiki dəjjalni kərsitidu.

Yəni əzəldin bar idi)□ ■
3 Xunga tolƣaḳ tutḳan ayal tuƣup bolƣuqə,
U ularni *düxmənlirigə* taxlap ḳoyidu;
Xu qaƣda Uning ḳerindaxliri bolƣan ḳaldisi Israillarning yenioƣa ḳaytip kelidu.□
4 U bolsa Pərwərdigarning küqi bilən,
Pərwərdigar Hudasining namining ḫəywitidə padisini beḳixḳa ornidin turidu;
Xundaḳ ḳilip ular məzmut turup ḳalidu;
Qünki U xu qaƣda yər yüzining ḳərilirigiqə uluƣ dəp bilinidu.
5 Wə bu adəm aram-hatirjəmlikimiz bolidu;
Asuriyəlik zeminimizoƣa bəsüp kirgəndə,
Ordilirimizni dəssəp qəyligəndə,
Biz uningoƣa ḳarxi yəttə həlḳ padiqisini,
Səkkiz ḳabiliyətlik yetəkqini qiḳirimiz;■
6 Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən,
Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu;
Wə Asuriyəlik zeminimizoƣa bəsüp kirgəndə,
Qegrimiz iqini qəyligəndə,
U adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu.□
7 Wə Yaḳupning ḳaldisi nuroƣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu,
Qəp üstigə yaoƣḳan yamoƣurlardək bolidu;
Bular insan üqün keqikməydu,
Adəm balilirining *əjrini* kütüp turmaydu.□
8 Yaḳupning ḳaldisi əllər arisida,
Yəni nuroƣun həlḳlər arisida ormandiki ḫaywanlar arisidiki xirdək bolidu,
Ḳoy padiliri arisidiki arslandək bolidu;
Xir ətkəndə ularning arisidin,
Ḫeqkim ḳutḳuzup alalmioƣudək qəyləp dəssəydu,

□ **5:2 «*Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki mingliƣan xəḫər-yezilar arisida intayin kiqik bolƣan bolsangmu, səndin mən üqün Israiloƣa Ḫakim Bolƣuqi qiḳidu; uning ḫuzurumdin qiḳip-kirixliri ḳədimdin, yəni əzəldin bar idi*»** — demisəkmu, bu Məsiḫ Əysani kərsitidu. U: (1) «Bəyt-Ləḫəm» degən kiqik yezida tuƣuloƣan; (2) xuning bilən bir waḳitta u Hudaning «Kalami» bolup, Huda uning wasitisi arḳilik ḫəmmə məwjudatlarni yaratḳanidi («Yuḫ.» 1:1-4), Məsiḫ uning yenidin «əzəldin tartip» Hudaning iradisini bəja kəltürüxkə qiḳip-kirip turoƣanidi. ■ **5:2** Mat. 2:6; Yḫ. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yḫ. 13:3 □ **5:3 «U ularni düxmənlirigə taxlap ḳoyidu»** — yaki «ularni taxlap ḳoyidu». **«xunga tolƣaḳ tutḳan ayal tuƣup bolƣuqə, U ularni (düxmənlirigə) taxlap ḳoyidu»** — demək, bexarət boyiqə «Məsiḫ» tuƣuloƣuqə Huda Israilni yat əllərning ḫəkümranliḳi astioƣa tapxuridu, ular baxḳa əllərning ḫakimiyiti astida turidu; xuningdək ular japa wə azab tartidu. **«Xu qaƣda Uning (Məsiḫning) ḳerindaxliri bolƣan ḳaldisi Israillarning yenioƣa ḳaytip kelidu»** — ayətkə ḳarioƣanda Məsiḫning tuƣuluxi Hudaoƣa sadiḳ bolƣan bir «ḳaldisi», yəni «uning ḳerindaxliri» Pələstin zeminioƣa ḳaytip kelixi bilən baƣliḳ; tarihtin bilimizki, Hudaning «ḳaldisi»ning «ḳaytip kelix»i Məsiḫ tuƣuluxtin ilgiri idi (miladiyədin ilgiriki 520-yili). ■ **5:5** Yəx. 9:5 □ **5:6 «Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən, Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu»** — «Nimrod» bolsa Babil xəḫirining asasqisi idi. **«Asuriyəlik zeminimizoƣa bəsüp kirgəndə, qegrimiz iqini qəyligəndə, u adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu»** — ahirḳi zamanda Məsiḫ Israilni (ular towa ḳiloƣandin keyin) barliḳ düxmənliridin ḳutḳuzidu. □ **5:7 «Wə Yaḳupning ḳaldisi uroƣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu, qəp üstigə yaoƣḳan yamoƣurlardək bolidu; bular insan üqün keqikməydu, adəm balilirining əjrini kütüp turmaydu»** — bu ohxitixning asasiy mənisi: «adəmlərning ḫərḳandaḳ ix-paaliyətliri xəbnəm wə yamoƣuroƣa ḫeqḳandaḳ təsir yətküzəlməydu; ular qüxüxi üqün adəmlərning ḫərikitini kütməydu. Xəbnəm wə yamoƣur bəribir pəḳət Hudaning orunlaxturuxi bilən qüxidu»; kəlgüsidə Huda Өz meḫir-xəpḳiti bilən Yaḳup jəmətini dunyadiki barliḳ əllərni (ular ḫeq ix-paaliyətlərni ḳilmayla) oyoƣitidioƣan wə yengilaydioƣan bir bərikət ḳilidu.

Titma-tit ḳilip yirtiwetidu.□
9 Ḳolung küxəndiliring üstigə kətürülidu,
Barliḳ düxmənliring üzüp taxlinidu.
10 Xu künidə xundaḳ boliduki, — dəydu Pərwərdigar,
Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən,
Jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən.□ ■
11 Zemiingdiki xəḫərliringni yoḳitimən,
Barliḳ istiḫkamliringni ǫlitimən.□
12 Seḫirlərni ḳolungdin üzüp taxlaymən;
Silərdə palqilar bolmaydu.
13 Mən oyma məbudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp taxlaymən;
Sən ɵz ḳolungning yasiǫiniǫa ikkinqi bax urmaysən.
14 Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən,
Wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən; □
15 Wə *Manga* ḳulaḳ salmiǫan əllərning üstigə aqqiḳ wə dərǫəzəp bilən intiḳamni yürgüzimən.

6

Bexarətlər 3-ḳatar •••• Hudaning dəwasi

1 Pərwərdigarning nemə dəwatḳinini ḫazir anglanglar: —
«Ornungdin tur, taoǫlar aldida dəwayingni bayan ḳil,
Egizliklərgə awazingni anglatḳin».□
2 «I taoǫlar,
Wə silər, yər-zeminning ɵzgərməs ulliri,
Pərwərdigarning dəwasini anglanglar;
Qünki Pərwərdigarning Ɵz həlḳi bilən bir dəwasi bar,
U Israil bilən munazilixip əyibini kərsətməkqi;■
3 I həlḳim, Mən sanga zadi nemə ḳildim?
Seni nemə ixta bizar ḳiliptimən?
Mening hataliḳim tooǫruluḳ guwaḫliḳ berixkin!
4 Qünki Mən seni Misir zeminidin elip qiḳardim,
Seni ḳulluḳ makanidin ḫərlükkə ḳutḳuzdum;
Aldingda yetəkləxkə Musa, Ḫarun wə Məryəmlərni əwəttim.■

□ **5:8 «Xir ɵtkəndə ularning arisidin, ḫeqkim ḳutḳuzup alalmioǫudək qəyləp dəssəydu, titma-tit ḳilip yirtiwetidu» —** «ular» muxu yərdə «ormandiki ḫaywanlar» wə «ḳoy padliri»ni (demək, yat əllərni) kərsətsə kerək. □ **5:10 «Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən, jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən» —** Hudaning Musa pəyǫəmbərgə tapxuroǫan pərmanliri boyiqə, Israillar arisidiki atlar wə jəng ḫarwilirini kəpəytixkə bolmaydu. Hudaning məḳsiti xübḫisizki, Ɵz həlḳining atlaroǫa, ḫarwilaroǫa əməs, bəlki Huda Ɵzigila tayinixidin ibarəttur («Ḳan.»17:16, «Zəb.»20:7, «Yəx.31:1»nimu kərüng). ■ **5:10** Ḫox. 14:4 □ **5:11 «Zemiingdiki xəḫərliringni yoḳitimən, barliḳ istiḫkamliringni ǫlitimən» —** Hudaning bu ixta boloǫan məḳsiti barliḳ atlarni wə jəng ḫarwilirini yoḳitix məḳsitigə ohxax boluxi kerək — Israilni pəḳət Ɵzigila tayanduruxtur. □ **5:14 «Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən» —** «Axeraḫ»lar bəlkim butpərəslikkə beoǫixlanoǫan dərəhliklər idi. Dərəhlər but xəkligə oyuloǫan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi. **«wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən» —** «xəḫərliring»ning baxḳa bir tərjimisi: «ḳanliḳ ḳurbangaḫliring». □ **6:1 «Ornungdin tur, taoǫlar aldida dəwayingni bayan ḳil, egizliklərgə awazingni anglatḳin» —** bu sɵzlər Mikaḫning ɵzigə (Israillar anglisun dəp) eytiloǫan. Ḳədimki taoǫlar wə dəng-egizliklər muxu dəwada Hudaning wədiliridə turoǫanliḳioǫa guwaḫliḳ beridu («Ḳan.» 4:26, «Yəx.» 1:2ni kərüng). ■ **6:2** Ḫox. 4:1 ■ **6:4** Mis. 12:51; 14:30; 20:2

5 I həlḳim, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniyliḳlirini bilip yetixinglar üqün,
Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini,
Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini,
Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar.□ ■

6 — Mən əmdi nemini kətürüp Pərwərdigar aldioɣa kelimən?
Neməm bilən Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi Hudaning aldida egilimən?
Uning aldioɣa köydürmə ḳurbanliḳlarni,
Bir yilliḳ mozaylarni elip keləmdim?
7 Pərwərdigar mingliɣan ḳoqḳarlardin,
Tümənligən zəytun meyi dəryaliridin ḫuzur alamdu?
Itaətsizlikim üqün tunji balamni,
Tenimning puxtini jenimning gunaḥioɣa atamdimən!?□
8 I insan, U sanga nemə ixning yahxi ikənlikini kərsətti,
Bərḫəḳ, Pərwərdigar səndin nemə tələp ḳiloɣanliḳini kərsətti —
Adalətni yürgüzüx,
Meḫribanliḳni səyüx,
Sening Hudaying bilən billə kəmtərlik bilən mengixtin baxḳa yənə nemə ixing bolsun?■

Dəwaning dawami, ḫəküm qiḳirix

9 Pərwərdigarning awazi xəḫərgə hitab ḳilip qaḳiridu;
(Pəm-danaliḳ bolsa namingoɣa ḫərmət bilən ḳaraydu!)
Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni Bekitkinini anglanglar: —□
10 Rəzil adəmning өyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu?
Kəm өlqəydioɣan yirginqlik өlqəm yənə barmidu?□
11 Biadil taraza bilən,
Bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?□ ■
12 Qünki xəḫərning bayliri zorawanliḳ bilən toloɣan,
Uning aḫalisi yaloɣan gəp ḳilidu,
Ularning aoɣzidiki tili aldamqidur. ■
13 Xunga Mən seni urup kesəl ḳilimən,
Gunaḫliring tüpəylidin seni harabə ḳilimən.
14 Yəysən, biraḳ toyunmaysən,
Otturangda aq-boxluḳ ḳalidu,
Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən,
Biraḳ saḳliyalmaysən;

□ **6:5 «I həlḳim… Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini, Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini, Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar»** — Huda Xittimdə Israillarning butpərəslikini jazalioɣan, andin ularni kəqürüm ḳiloɣan; U Gilgalda məjizə yaritip, ularni Iordan dəryasidin ətkəzgən. Əmdi ḫazir ohxax ixlar bolmamdu — ular halisila, butpərəsliktin towa ḳilip, Hudaning nijatini kərüdioɣan bolidu. Tiloɣa elinoɣan wəḳələr «Qəl.» 24-, 25-bab, wə «Yəxua» 1-5-bablarda hatiriləngən. ■ **6:5** Qəl. 22:5; 23:7; 25; Yə. 5 □ **6:7 «Tenimning puxtini jenimning gunaḥioɣa atamdimən!?»** — ibraniy tilida «tenimning mewisini jenimning gunaḥioɣa atamdimən!?». ■ **6:8** Ḳan. 10:12 □ **6:9 «Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni bekitkinini anglanglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi i ḳəbilə wə xəḫər jamaiti, anglanglar!». □ **6:10 «Rəzil adəmning өyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu? Kəm өlqəydioɣan yirginqlik өlqəm yənə barmidu?…»** — 10-15-ayətlərdə hatiriləngən Israilning ḳilmixliri yuḳiriḳi 8-ayəttiki səzning əksi bolidu (adalətni yürgüzüx, meḫribanliḳni səyüx, kəmtərlərqə Huda bilən billə mengix). Muxu ayəttiki «өlqəm» ibraniy tilida «əfaḥ» bolidu. □ **6:11 «Biadil taraza bilən, bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Biadil tarazini, bir halta sahta taraza taxlirini tutup turoɣan adəmlərni pak ḫesabliyalamdim?». ■ **6:11** Ḫox. 12:8 ■ **6:12** Yər. 9:7

Saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən.□ ■
15 Teriysən, biraḳ ḥosul almaysən;
Zəytunlarni qəyləysən, biraḳ өzüngni meyini sürtüp məsiḥ ḳilalmaysən,
Yengi xarabni qəyləp qiḳirisən,
Biraḳ xarab iqəlməysən.■
16 Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni,
«Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən;
Sən ularning nəsiḥətliridə mangisən,
Xuning bilən Mən seni harabə,
Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən;
Sən həlḳimdiki xərməndiqilikni kətürisən.□ ■

7

Pəyoғəmbərning azablinixliri

1 Mening ḫalimoғa way! Qünki mən huddi yazdiki mewilər yioғilip,
Üzüm ḥosulidin keyinki wasangdin keyin aq ḳaloғan birsigə ohxaymən,
Yegüdək sapaḳ yoḳtur;
Jenim təxna boloғan tunji ənjür yoḳtur!
2 Ihlasmən kixi zemindin yoḳap kətti,
Adəmlər arisida durus birsimu yoḳtur;
Ularning ḥəmmisi ḳan təküxkə paylimaḳta,
Ḥərbiri өz ḳerindixini tor bilən owlaydu.■
3 Rəzillikni puhta ḳilix üqün,
Ikki ḳoli uningoғa təyyarlanoғan;
Əmir «inam»ni soraydu,
Soraḳqimu xundaḳ;
Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu;
Ular jəm bolup rəzillikni toḳuxmaḳta.□ ■
4 Ularning əng esili huddi jioғandək,
Əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur.
Əmdi kəzətqiliring *ḳorḳup* kütkən kün,
Yəni *Huda* sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni yetip kəldi;
Ularning alaḳzadə bolup ketidioғan waḳti ḥazir kəldi.□
5 Ülpitinggə ixənmə,
Jan dostungoғa tayanma;

□ **6:14 «Yəysən, biraḳ toyunmaysən, otturangda aq-boxluḳ ḳalidu»** — bəzi alimlar bu ibarə toloғaḳ kesili «dizenteriyə»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. **«Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən, biraḳ saḳliyalmaysən; saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «sən toloғaḳḳa kelisən, biraḳ balini tuoғmaysən; tuoғsangmu, balangni ḳiliqḳa tapxurimən». ■ **6:14** Ḥox. 4:10 ■ **6:15** Ḳan. 28:38; Ḥag. 1:6 □ **6:16 «Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni, «Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən»** — Omri Israilning intayin rəzil padixaḥi bolup, nuroғunlioғan butlarni yasap, Israilni buloroғa qoḳunuxḳa buyruoғan. Aḫab uningdin tehimu rəzillikkə ətüp, butpərəslikkə paḥixiwazliḳ, «insan ḳurbanliḳi», puḳralarni bulang-talang ḳilix wə ḳatilliḳni ḳoxḳanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni kərüng). **«Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən»** — muxu yərdə «iskḳirtix» mazaḳ ḳilixni bildüridu. ■ **6:16** 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ **7:2** Zəb. 12:1-2; Ḥox. 4:1 □ **7:3 «Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu»** — «mətiwər jabab» bəlkim padixaḥni wasitilik kərsitidu. ■ **7:3** Mik. 2:1; 3:11 □ **7:4 «Ularning əng esili huddi jioғandək, əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur»** — «əng esili» adalətni burmilimaydu, pəḳət uningoғa tosaloғu bolidu! **«Huda sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni…»** — ibraniy tilida «sening yoḳlinidioғan kününg» deyilidu.

Aoɣzingning ixikini ḳuqiḳingda yatḳuqidin yepip yür.
6 Qünki ooɣul atisioɣa biḫərmətlik ḳilidu,
Ḳiz anisioɣa,
Kelin ḳeyn anisioɣa ḳarxi ḳozoɣilidu;
Kixining düxmənliri əz əyidiki adəmliridin ibarət bolidu.■
7 Birak mən bolsam, Pərwərdigaroɣa ḳarap ümid baoɣlaymən;
Nijatimni bərgüqi Hudani kütimən;
Mening Hudayim manga ḳulak salidu.

Ahirḳi zaman tooɣruluḳ ümid — Hudaning «ḳaldisi» səz ḳilidu

8 Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;
Gərqə mən yiḳilip kətsəmmu, yənə ḳopimən;
Ḳarangoɣuluḳta oltursam, Pərwərdigar manga yoruḳluk bolidu.□
9 Mən Pərwərdigarning oɣəzipigə qidap turimən —
Qünki mən Uning aldida gunaḫ sadir ḳildim —
U mening dəwayimni sorap, mən üqün ḫəküm qiḳirip yürgüzgüqə kütimən;
U meni yoruḳlukḳa qiḳiridu;
Mən Uning ḫəḳḳaniyliḳini kərimən.■
10 Wə mening düxminim buni kəridu,
Xuning bilən manga: «Pərwərdigar Hudaying ḳeni» degən ayalni xərməndilik basidu;
Mening kəzüm uning *məoɣlubiyitini* kəridu;
U koqidiki patḳaktək dəssəp qəylinidu.■

Hudaning jawabi

11 — Sening tam-sepilliring ḳurulidioɣan künidə,
Xu künidə sanga bekitilgən pasiling yiraḳlaroɣa yətkilidu.
12 Xu künidə ular yeningoɣa kelidu;
— Asuriyədin, Misir xəḫərliridin,
Misirdin *Əfrat* dəryasioɣiqə, dengizdin dengizoɣiqə wə taoɣdin taoɣoɣiqə ular yeningoɣa kelidu.
13 Birak yər yüzi bolsa əzining üstidə turuwatḳanlar tüpəylidin,
Yəni ularning ḳilmixlirining mewisi tüpəylidin harabə bolidu. ■

Hudaning «ḳaldisi»ning duasi

14 — Əz həlḳingni, yəni ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan Əz mirasing boloɣan padini,
Tayak-ḫasang bilən ozuḳlanduroɣaysən;
Ḳədimki künlərdikidək,
Ular Baxan ḫəm Gilead qimənzarlirida ḳaytidin ozuḳlansun!□ ■

Hudaning jawabi

15 — Sən Misir zeminidin qiḳḳan künlərdə boloɣandək,

■ **7:6** Əz. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luḳa 12:53 □ **7:8 «Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;...»** — muxu yərdiki «düxminim» ḫəm 10-ayəttiki «u» degənlər «ayalqə rod»ta kəlgən boloɣaqḳa, bexarət Yerusalemning Asuriyəgə gəp ḳiloɣanliḳini, yaki bolmisa ahirḳi zamandiki düxmini Babiloɣa gəp ḳilidioɣanliḳini kərsətsə kerək. ■ **7:9** Zəb. 9:5-7; Zəb. 43:1-2; Yər. 50:34 ■ **7:10** Zəb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ **7:13** Yər. 21:14 □ **7:14 «... ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan əz mirasing boloɣan pada...»** — «Karməl» bolsa Israilning əng barakṣan, əng esil ormanlik rayoni. ■ **7:14** Mik. 5:3

Mən ularoɣa karamət ixlarni kərsitip berimən.■
16 Əllər buni kərüp barliḳ ḫəywisidin hijil bolidu;
Ḳolini aoɣzi üstigə yapidu,
Ḳulaḳliri gas bolidu;
17 Ular yilandək topa-qangni yalaydu;
Yər yüzidiki əmiligüqilərdək əz təxükliridin titrigən peti qiḳidu;
Ular ḳorḳup Pərwərdigar Hudayimizning yenioɣa kelidu,
Wə sening tüpəylingdinmu ḳorḳidu.■
18 Ḳəbiḫlikni kəqüridioɣan,
Əz mirasi boloɣanlarning ḳaldisining itaətsizlikidin ətidioɣan Təngridursən,
U aqqiḳini mənggügə saḳlawərməydu,
Qünki U meḫir-muḫəbbətni huxallik dəp bilidu.
Kim sanga təngdax ilaḫdur?□ ■
19 — U yənə bizgə ḳarap iqini aoɣritidu;
Ḳəbiḫliklirimizni U dəssəp qəyləydu;
Sən ularning barliḳ gunaḫlirini dengiz təglirigə taxlaysən.
20 — Sən ḳədimki künlərdin beri ata-bowilirimizoɣa ḳəsəm ḳiloɣan ḫəḳiḳət-sadaḳətni Yaḳupḳa,
Əzgərməs muḫəbbətni Ibraḫimoɣa yətküzüp kərsitisən.

■ **7:15** Yo. 2:26 ■ **7:17** Zəb. 72:9; Yəx. 49:32 □ **7:18 «Kim Sanga təngdax Ilaḫdur?»** — «Mikaḫ» degən isim, ibraniy tilida «kim Hudaoɣa təngdax?» degən mənidə. ■ **7:18** Mis. 34:6, 7; Zəb. 103:9

Naḥum

Hudaning Ninəwəning ḫalakiti tooɣruluḳ pərmani

1 Ninəwə xəḫiri tooɣrisida yüklәngən wəḫiy — Əlkoxluḳ Naḥum kərgən alamət
kərünüx hatiriləngən kitab.□

2 Pərwərdigar otluḳ muḫəbbətlik, intiḳam aloɣuqi bir Hudadur;
Bərḫəḳ, Pərwərdigar bir intiḳam aloɣuqi,
Dəroɣəzəp Igisidur;
Pərwərdigar yawliridin intiḳam alidu,
Düxmənliri üqün adawət saḳlaydu.■
3 Pərwərdigar asanliḳqə aqqiḳlanmaydu,
Küq-ḳudrəttə uluoɣdur,
Gunaḫi barni ḫeq aḳlimaydu;
Pərwərdigar — Uning yoli ḳara ḳuyunda wə borandidur,
Bulutlar Uning ayaoɣliri purḳiratḳan qang-tozangdur.
4 U dengizoɣa tənbiḫ berip uni ḳuruḳ ḳilidu,
Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu;
Baxan ḳaoɣjirap ketidu,
Karməlmu ḫəm xundaḳ bolidu;
Liwandiki gül-giyaḫmu ḳaoɣjiraydu.□
5 Taoɣlar uning aldida titrəp ketidu,
Dənglər erip ketidu,
Yər yüzi Uning ḫuzuri aldioɣa kətürülidu,
Jaḫan ḫəm uningda barliḳ yaxawatḳanlarmu xundaḳ bolidu.■
6 Kim Uning oɣəzipi aldida tik turalisun?
Kim Uning aqqiḳining dəḫxitidə ḳəddini kerip turalisun?
Uning dəroɣəzipi ottək təkülidu,
Uning aldida taxlar yerilidu.
7 Pərwərdigar meḫribandur, külpətlik kündə baxpanaḫdur;
Өzigə tayanoɣanlarni U bilidu.■
8 Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu,
Ḳarangoɣuluḳ uning düxmənlirini ḳooɣlaydu.□
9 Silər Pərwərdigar bilən ḳarxilixip nemə oylawatisilər?
U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu;

□ **1:1 «Yüklәngən wəḫiy» —** ibraniy tilida «Massa» (asasiy mənisi «yük») degən bir səz bilənla ipadilinip ḫəm «wəḫiy» ḫəm «pəyoɣəmbərning zimmisigə yüklәngən bir wəzipə» degən ikki mənini өz iqigə alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5 □ **1:4 «Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu; Baxan ḳaoɣjirap ketidu, Karməlmu ḫəm xundaḳ bolidu; Liwandiki gül-giyaḫmu ḳaoɣjiraydu» —** Baxan wə Liwanda ḫəl-yeoɣin kəp, bək mol bolidu; ularning otlaḳliri intayin munbət idi. Karməl bolsa Israilda ḫəl-yeoɣin əng kəp bolidioɣan jay; u «ḳaoɣjirap kətkən» bolsa, baxḳa jaylar tehimu xundaḳ bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zəb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8 «Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu» —** «exip taxḳan kəlkün» pəyoɣəmbərlərning yazmilirida adəttə kəqmə mənidə ḳollinilip «tajawuz ḳiloɣuqi ḳorḳunqluḳ ḳoxun»ni kərsitidu. Biraḳ «Naḥum» degən uxbu ḳismida, u ḫəm əsli mənisidə (kəlkün) bilən ḳollinilioɣan ḫəm «tajawuzqi ḳoxun» degən kəqmə mənidimu ḳollinilioɣan. Ninəwə xəḫiri Tigris dəryasining exip texixi ḫəm Babil ḳoxuni təripidin yər bilən təng ḳilinoɣan. «Xu yər» bəlkim Ninəwə xəḫirini kərsitidu.

Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu.□
10 Ular kamoɣaktək bir-birigə qirmixiwaloɣan bolsimu,
Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,
Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu.□
11 Səndin Pərwərdigaroɣa rəzillik oylioɣuqi qikkanidi,
U Iblisning bir nəsiḥətqisidur. □
12 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,
Ular ohxaxla üzüp taxlinidu,
Xundakla kəlməskə ketidu;
Mən sanga azar kiloɣinim bilən, *i həlkim*,
Kaytidin sanga azar kilmaymən. □
13 Ḥazir Mən uning boyunturukini boynungdin sundurup eliwatimən,
Wə asarətliringni bəsüp taxlaymən.
14 Pərwərdigar sən tooɣruluk pərman qüxürgənki,
Sening naming kaytidin terilməydu;
Butungning өyidin Mən oyma ḥəykəl, kuyma ḥəykəlni yokitimən;
Mən kəbrəngni təyyarlawatimən,
Qünki sən pəsəndidursən.□
15 Mana taoɣlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoɣlirioɣa,
Aram-hatirjəmlikni jakarlioɣuqining ayaoɣlirioɣa kara!
Ḥeytliringni təbriklə, i Yəḥuda, iqkən kəsəmliringni ada kil;
Qünki u rəzil boloɣuqi zemininگdin ikkinqi өtməydu;
U pütünləy üzüp taxlanoɣan bolidu.□ ■

2

Ninəwəning ḥalak boluxining təswirliri •••• Huda Ninəwəgə kaytidin səz kilidu

□ **1:9 «U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu» —** yaki «U Өzi kilmakqi boloɣinini bəribir ada kilidu». **«Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu»** — kona zamanlardiki nuroɣun «wəyran kilinoɣan» xəḥərlər keyin kayta kuruloɣan. Məsilən, Yerusalem xəḥiri az degəndə bəx ketim kaytidin kuruloɣan. Birak Ninəwə xəḥiri oɣulitiwetilgəndin keyin pütünləy yokap kətti. □ **1:10 «Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,...»** — pəyoɣəmbər muxu yərdə, Ninəwə xəḥiridiki ḥəmmə pukra məst boloɣan waktida wəyran kilinidu, dəp puritidu. **«Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu»** — mənisi bəlkim «køydürülidu». Baxka birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. □ **1:11 «U Iblisning bir nəsiḥətqisidur» —** «Iblis» muxu yərdə ibraniy tilida «Belial» deyilidu. Bu səz Təwratta adəttə Xəytanning өzini kərsitixi mumkin. Baxka tərjimilərdə «rəzil», «ərzimәs» degən mənilərdə kelidu. Mumkinqiliki barki, bu «Iblisning nəsiḥətqisi» Sənnaheribni kərsitidu (Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 702-yili Yəḥudaoɣa kattik ḥujum kiloɣan. Uning məoɣlubiyiti ḥəm ølümi Təwratta, «Yəxaya» 36-38 bablarda hatiriləngən). Undak boloɣanda, Naḥum pəyoɣəmbər өzining bu bexaritini məzkur kitabni rəsmiy toplap pütküzüxtin 50 yil burun, yəni yax waktida hatiriligən bolidu. □ **1:12 «Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,... »** — «təyyarlikliri toluk, sani zor kəp» — bu Asuriyəliklərning өzlirini təswirləxkə daim ixlitidioɣan ibarə. **«Ular ohxaxla üzüp taxlinidu, xundakla kəlməskə ketidu»** — ibaraniy tilida «kəlməskə ketidu» degən bu səz bəzidə «tamqilap-tamqilap yokap ketidu» degənni bildüridu. □ **1:14 «Pərwərdigar sən tooɣruluk pərman qüxürgənki, sening naming kaytidin terilməydu; ...»** — Huda muxu yərdə kaytidin Asuriyə padixaḥioɣa səz kilidu. «Sening naming .. terilməydu» — bu bəlkim ikki bislik səz. Birinqidin Asuriyə padixaḥining ḥeq nəsli kalmaydu; ikkinqidin, uni əslitidioɣan ḥeq abidilər, hatirə taxlar kalmaydu (Asuriyə padixaḥliri əslidə qong-qong abidə taxlirioɣa naḥayiti amrak idi). **«Mən kəbrəngni təyyarlawatimən»** — baxka birhil tərjimisi «Mən uni (yəni padixaḥning buthanisini) kəbrəng kilip bekitimən». □ **1:15 «Mana taoɣlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoɣlirioɣa, aram-hatirjəmlikni jakarlioɣuqining ayaoɣlirioɣa kara!» —** muxu hux həwərning məzmuni bəlkim Ninəwə xəḥiri wəyran bolup, Hudaning həlkigə hatirjəm künlər kəldi, degənlik. ■ **1:15** Yəx. 52:7; Rim. 10:15

1 Bitqit ḳilidiоɳan birsi kəz aldingoɳila kəldi;
Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil,
Yoloɳa ḳara, belingni baoɳla, küqliringni yioɳip tehimu küqəyt!□
2 (Qünki Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi,
Uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi;
Qünki ḳuruḳdioɳuqilar ularni ḳuruḳdap ḳoyoɳanidi,
Ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳiloɳanidi).□ ■
3 *Bitqit ḳiloɳuqining* palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi,
Uning baturliri pərəngdə kiygüzüldi;
Təyyarliḳ künidə, jəng ḥarwiliri polatning julasida yaltirap ketidu,
Nəyzilər oynitilidu;□
4 Jəng ḥarwiliri koqilarda güldürlixip qepixiwatidu;
Kəng yollarda bir-birigə soḳulidu;
Ularning ḳiyapiti məx’əllərdək bolidu,
Ular qaḳmaḳlardək yügürüxidu.
5 *Sərdar* əmirlirigə əmr qüxüridu;
Ular yürüx ḳiloɳinida aldirioɳinidin bir-birigə putlixip mangidu;
Ninəwəning sepilioɳa ḳarap aldiraydu,
Baxlirioɳa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu.□
6 «Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu,
Padixaḥning ordisi erip ketidu.□
7 Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu —
Düxmən təripidin yalap epketilidu,
Dedəkliri huddi pahtəklərning sadasidək aḥ-uḥ tartip,

□ **2:1 «Bitqit ḳilidiоɳan birsi kəz aldingoɳila kəldi» —** demək, birsi sən Ninəwəning aldioɳa kelip sanga ḥujum ḳilidu. **«Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil, yoloɳa ḳara, belingni baoɳla, küqliringni yioɳip tehimu küqəyt!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp — Ninəwəliklər jənggə xunqə kəp təyyarliḳ ḳiloɳan bolsimu, ḥəmmisi bikar bolidu. □ **2:2 «Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi, uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi» —** oḳurmənlər bəlkim esigə kəltüriduki, Huda Yaḳup pəyoɳəmbərgə yengi isim ḳoydi, yəni «Israil» dəp ḳoydi. «Yaḳup»ning mənisi «aldamqi» yaki «baxḳining ornini basḳuqi», «Israil»ning mənisi «Huda bilən billə boloɳan xaḥzadə». Demək, Huda Yaḳupning əgri-toḳay yollirini əzgərtip, uningoɳa parlaḳ keləqək bərgən. Xuning bilən Muḳəddəs Kitabta, «Yaḳup» bəzi waḳitlarda Israilning «kona təbiiti»ni, yəni Huda əq kərgən yaman illətlirini kərsitidu. **«Qünki ḳuruḳdioɳuqilar ularni ḳuruḳdap ḳoyoɳanidi, ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳiloɳanidi» —** Asuriyə Israil ḥəm Yəḥudani kəp ḳetim ḥərhil usul (bulangqiliḳ, jazanihorluḳ, baj-seliḳ ḳatarliḳlar) bilən «ḳuruḳdap ḳoyoɳanidi». ■ **2:2** Zəb. 80:12-13; Yəx. 10:12 □ **2:3 «Bitqit ḳiloɳuqining palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» —** «ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» mumkinqiliki barki, Asuriyə ləxkərliri jənggə təyyaranoɳinida ḳalḳanlirini ḳizil rəngdə boyap ḳoyatti. □ **2:5 «Sərdar əmirlirigə əmr qüxüridu» —** «sərdar» ibraniy tilida «u» deyilidu. Bizningqə düxmənlərning sərdarini kərsitidu (1-ayətni kərüng). Bəzi alimlar «u» Asuriyə padixaḥni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ boloɳanda, ayət Asuriyəliklərning jiddiy mudapiə təyyarliḳi ḳiliwatḳinini kərsitidu. **«Baxlirioɳa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu» —** «muḥasirə ḳalḳini» — əskərlər sepiloɳa ḥujum ḳilip ərüməkqi boloɳanda, baxlirini ḳooɳdax üqün bax üstigə qong bir ḳalḳandək nərsini kətürüp yürətti. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḳalḳanliḳ potəy». □ **2:6 ««Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu, padixaḥning ordisi erip ketidu» —** «dəryalarning dərwaziliri» degənlik nemə mənisi? Tigris dəryasining tarmaḳ-eriḳliri Ninəwə xəḥiridin ətətti. Dəryalar sepildin ətkən jaylarda kemilərni ətküzüx-ətküzməslik üqün ḥəm baxḳa jaylarda su eḳimlirini tizginləx üqün dərwaza-taḳaḳlar bekitilgənidi. Dəl Ninəwə xəḥiri muḥasirigə elinoɳan qaoɳda dərya texip, uning taxḳi sepilining 3 kilometrliḳ ḳismini eḳitip kətkən. Xuning bilən Babil ḳoxuni bəsüp kirip, andin iqki sepiloɳa ḥujum ḳilixḳa kirixti. «Padixaḥning ordisi erip ketidu» — Bəlkim padixaḥ ḥəm ordidikilərning yüriki ḳorḳunqtin erip kətkənlikini kərsitidu. Padixaḥ barliḳ bayliḳlirini yooɳan bir gülhan ḳilip, əzi wə kenizəklirini gulhanning üstidə kəydürüwaldi. Bəzi alimlar bu səzni jismaniy tərəptin: «orda (dərya eḳimi bilən) eḳip ketidu» dəp qüxinidu.

Məydilirini urup ketidu.□
8 Ninəwə apiridə bolƣandin beri kəl süyidək *tinq* bolup kəldi,
Biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...
Əy tohta! Əy tohta!
— Biraķ ḥeqkim kəynigə ķarimaydu.□
9 Kümüxlərni buliwelinglar, altunlarni buliwelinglar;
Qünki uning xəwkətlik həzinisidiki ķimmət ķaqa-ķuqilirining sani yoķtur.
10 U ķuruķdalƣan, wəyran ķilinƣan, bərbat bolƣan!
Yüriki erip ketidu,
Tizliri bir-birigə jalaķlap təgməktə;
Bəlliri tolƣaķ tutķandək tolƣinidu,
Barlik yüzlər tatirip ketidu.■
11 Ķeni, xirlarning uwisi?
Yax xirlar ozuķlinidiƣan jay,
Xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?□
12 Xir əz arslanlirini ķanduruxķa owlarni titma-titma ķilƣanidi,
Qixi xirliri üqün owlarni booƣķanidi;
Əngkürlirini ow bilən, uwilirini olja bilən toxķuzƣanidi.
13 Mana, Mən sanga ķarximən, — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar;
Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən;
Ķiliq yax xirliringni yəwatidu,
Owangni yər yüzidin elip taxlaymən;
Əlqiliringning awazliri ķayta ḥeq anglanmaydu.□

3

Ninəwəning ḥalak boluxidiki səwəblər

1 Ķanlik xəḥərgə way!
U yalƣanqilik, zulum-zorawanlik bilən tolƣan,
U olja elixtin ḥeq ķol üzgən əməs!□
2 Aḥ, ķamqining ķarsildaxliri!
Qaķlirining daķangxiwatķan,
Atlarning qapqiwatķan,
Pingildap ketiwatķan jəng ḥarwilirining sadaliri!
3 Ķara, atlik ləxkərlərning ķangķixliri,
Ķiliqlarning walildaxliri,
Nəyzilərning palildaxliri,

□ **2:7 «Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu»** — «Huzzab» bolsa bəlkim Ninəwə hanixining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yəni «ixtar» degən isim bilən munasiwətlik). Padixaḥ əzini køydüriwalƣini bilən hanix əzi tirik ķelip rəswa ķilinip, dedəkliri bilən ķullukķa əwətilidu. Bəzi alimlarning baxķa birhil tərjimisi bar — «Mana bu xundaķ bekitilgəndur, — uning (Ninəwə xəḥirining) uyatliri eqilidu...». □ **2:8 «Ninəwə apiridə bolƣandin beri kəl süyidək tinq bolup kəldi, biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...»** — baxķa birhil tərjimisi «Ninəwə bir kəl süyidəktur, biraķ ḥazir suliri yoķap ketidu...». ■ **2:10** Ķan. 1:28; 20:8; Yə. 2:11; 5:1; 7:5; Yəx. 13:7, 8; 21:3; Əz. 21:12. □ **2:11 «Ķeni, xirlarning uwisi? Yax xirlar ozuķlinidiƣan jay, xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?»** — xir Asuriyə imperiyəsining simwoli idi. □ **2:13 «Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən»** — ibraniy tilida «Mən uning jəng ḥarwilirini is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən». □ **3:1 «Ķanlik xəḥərgə way!»** — «ķanlik xəḥər» Ninəwə xəḥirini kərsitidu, əlwəttə; 1-3-ayətlərdə, bəsüp kirgən ķoxunliri, xundaķla ularning ķirƣinqilikini təswirlinidu.

Öltürülgənlərning köplüki,
Ölüklər dəwə-dəwə!
Jəsətlərning sani yoḳtur;
Ular jəsətlərgə putlixidu.
4 — Seḥirlərning piri u,
— əllərni paḥixiwazliḳi,
Jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu;
Sən xerinsuhən paḥixining nuroɣun paḥixilikliri tüpəylidin,□
5 Mana, Mən sanga ḳarxilixip qiḳḳanmən, —
— dəydu samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
Könglikingning etikini ḳayrip yüzünggə yepip, seni axkarilaymən,
Əllərgə uyat yərliringni,
Padixaḥliḳlaroɣa nomusungni kərsitimən.
6 Üstünggə nijasətni taxlaymən,
Seni xərməndiqiliktə ḳaldurimən,
Seni rəswa ḳilimən.
7 Wə xundaḳ boliduki,
Seni kərgənlərning ḥəmmisi səndin ḳeqip: —
«Ninəwə wəyran ḳilindi! Uning üqün kim ḥaza tutidu?» — dəydu;
Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?□
8 Sən dəryalarning otturisida turoɣan,
Ətrapida sular boloɣan,
Istiḥkami dengiz boloɣan,
Sepili dengiz boloɣan No-Amon xəḥiridin əwzəlmusən?
9 Efiopiyəmu, Misirmu uning küq-ḳudriti idi,
Ularning küqi qəksiz idi;
Put ḥəm Liwiyəliklər uningoɣa yardəmqi idi;□
10 Umu elip ketilip, əsirlikkə qüxkən;
Barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi;
Ular uning mətiwərliri üqün qək taxlidi,
Uning barliḳ ərbabliri zənjirdə baoɣlanoɣanidi.□
11 Sənmu məst bolisən;
Sən məkünüwalisən;
Sən düxməndin ḥimayə izdəp yürisən;□

□ **3:4 «Seḥirlərning piri u»** — «u» bu yərdə Ninəwə xəḥirini kərsitidu. **«u… əllərni paḥixiwazliḳi, jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu; sən xerinsuhən paḥixining nuroɣun paḥixilikliri tüpəylidin,…»** — Ninəwədikilər rəḥimsizlik, zorawanliḳtin ḥəwəs aloɣan bolupla ḳalmay, yənə köp əllərgə köp jadugərlik ḥəm hurapatliḳ ərp-adətlirini ḥəm əzlirining paskina butpərəslikini tarḳatḳanidi. □ **3:7 «Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?»** — Naḥum pəyoɣəmbər muxu yərdə səz oyini ḳilip əzining ismi («təsəlli bərgüqi» degən mənidə) üstidə kinayilik, ḥəjwiy gəp ḳilidu. U əzining Yəḥuda həlḳigə bexarətliri bilən təsəlli bərgənidi. Biraḳ «Ninəwə xəḥiri üqün «Naḥum»lar nədin tepilidu?». □ **3:9 «Put ḥəm Liwiyəliklər uningoɣa yardəmqi idi»** — «Put» degən yurt ḥazirḳi Somaliyə. «Liwiyə», yəni «Libya»ning ḳədimki ismi «Kux». □ **3:10 «Umu (No-Amonmu, 8-ayətni kərüng) elip ketilip, əsirlikkə qüxkən; barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi,….»** — Misirdiki qong xəḥər «No-Amon» intayin mustəḥkəm, ḥətta Asuriyə xəḥiridin tehimu «yengilməs» idi. U Nil (dengizdək kəng boloɣan) dəryasining tət eḳimi arisioɣa jaylaxḳan bolup, 20000 jəng ḥarwisi, 100 dərwazilik zor egiz sepili bar, tət məmlikət bilən ittipaḳdax idi. Xunga u «yengilməs bir xəḥər» dəp ḥesablanoɣan. Biraḳ u Asuriyə padixaḥi Axurbanipal təripidin miladiyədin ilgiriki 665-yili rəḥimsizlik bilən bitqit ḳilindi. □ **3:11 «Sənmu məst bolisən; sən məkünüwalisən,…»** — «sən**mu** məst bolisən» — tarihta köp küqlük xəḥərlər əzidə turoɣuqilarning bihəstəlik ḳilixi wə əzliridin məoɣrurlinip ḥaraḳ iqip məst boluxi bilən, düxmənlər bəsüp kirgən. No-Amonning əḥwalimu bəlkim xundaḳ boloɣan, Ninəwəning aḳiwiti jəzmən xundaḳ bolidu.

12 Sening barlik istiḫkamliring huddi tunji mewigə kirgən ənjür dərihining
ənjürlirigə ohxaydu;
Birla silkisə, ular yegüqining aoɣzioɣa qüxidu.
13 Mana, həlking xəḫiringdə kiz-ayallardək bolup kaldi;
Zemininging kowukliri düxmənliringgə kəng iqilidu;
Ot təmür takaḳliringni yəp ketidu.□
14 Əmdi muḫasirigə təyyarlik kilip su tartip koy!
Koroɣanliringni mustəḫkəmlə!
Seoɣiz topidin lay etip,
Ḫak layni qəyləp koy!
Humdanni raslap koy!
15 Ot seni xu yərdə yəp ketidu;
Kiliq seni üzüp taxlaydu;
U seni qekətkə liqinkisidək yəwatidu;
Əmdi özüngni qekətkə liqinkiliridək kəp kil,
Qekətkidək özüngni zor kəp kil!
16 Sən sodigərliringni asmandiki yultuzlardin kəp kilding;
Mana, qekətkə liqinkisi kanat qikirip, uqup ketidu!□
17 Sening ərbabliring qekətkilərdək,
Sərdarliring mijir-mijir qakqikizlardək bolidu;
Mana ular sooɣuk künidə qitlar iqigə kiriwelip makan kilidu;
Kuyax qikkanda, ular keqip ketidu,
Baroɣan yerini tapkili bolmaydu.□
18 Qopanliring mügdəp kaldi, i Asuriyəning padixaḫi;
Sening akṣəngəkliring jim yatidu;
Həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti,
Ḫeqkim ularni yioɣmaydu;□
19 Sening yarang dawasiz,
Sening zəhming eoɣirdur;
Həwiringni angliɣanlarning ḫəmmisi üstüngdin qawak qalidu;
Qünki tohtawsiz rəzilliking kimning bexioɣa kəlmigəndu?

□ **3:13 «həlking xəḫiringdə kiz-ayallardək bolup kaldi»** — bu ikki bislik gəp. Birinqidin Ninəwə xəḫiridiki kəp ərlər xu dəwrdiki padixaḫi Sardonopoliska əgixip bəqqiwaz bolup kətti. Sardonopolis özi ayalqə kiyinip yürətti. Bu ixlar Huda aldida özlirigə jaza elip kelidioɣan eoɣir gunaḫ idi. Ikkinqidin, jənggə kəlgəndə, Asuriyə həlki kiz-ayallardək korkup ketip kaqidioɣanlikini kərsitidu. □ **3:16 «qekətkə liqinkisi kanat qikirip, uqup ketidu!»** — «qekətkə liqinkisi ... uqup ketidu» degənning mənisi bəlkim Ninəwəning kəp sodigərliri bexioɣa eoɣir kün qüxkəndə uningoɣa ḫeq yardəm bərməy, «bikar tələp» qekətkidək keqip ketidu; 17-ayətnimu kərüng. □ **3:17 «Sening ərbabliring qekətkilərdək, sərdarliring mijir-mijir qakqikizlardək bolidu; mana ular sooɣuk künidə qitlar iqigə kiriwelip makan kilidu»** — qekətkilər sooɣuk wakitlarda «tonglap ketip kalidu», ḫeq midirlimas bolup kalidu. Asuriyəning əskərliri ohxaxla jənggə kirgəndə ḫeq ḫərikət kilmay, bəlkim korkunqtin «ketip kalidu». Andin ular keqip «uqup ketidu». □ **3:18 «Qopanliring mügdəp kaldi, i Asuriyəning padixaḫi.... həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti, ḫeqkim ularni yioɣmaydu...»** — «qopanliring» yəni «həlk padiqiliring», «həlk bakkuqiliring» bəlkim məmlikətning bihətərlikigə məs'ul boloɣanlarni, yəni padixaḫning ordisidiki wəzir-wuzralirini kərsitidu. Ḫeqkim tarkilip kətkən Asuriyə həlkidin həwər elip ularni yioɣmaydu, bakmaydu. **«Həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti, ḫeqkim ularni yioɣmaydu...»** — Asuriyə həlki tarkitiloɣandin keyin ḫərgiz kaytidin bir əl-yurt bolmioɣan.

Ḫabakkuk

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kərgən, uningoɣa yüklәngən wəḫiy: —

Ḫabakkukning dad-pəryadliri

2 Aḫ Pərwərdigar, ḳaqanoɣiqə mən Sanga nida ḳilimən, Sən anglimaysən?
Mən Sanga: «Zulum-zorawanliḳ!» dəp nalə-pəryad kətürimən,
Biraḳ Sən ḳutḳuzmaysən.
3 Sən nemixḳa manga ḳəbiḫlikni kərgüzisən,
Nemixḳa japa-zulumoɣa ḳarap turisən?
Qünki bulangqiliḳ, zulum-zorawanliḳ kəz aldimdidur;
Jənggi-jedəllər bar,
Dəwalar kəpəyməktə.
4 Xunga ḳanun paləq bolup ḳaldi,
Adalət məydanoɣa ḫeq qiḳmaydu;
Qünki rəzillər ḫəḳḳaniy adəmni ḳistimaḳta;
Xunga ḫəkümlər burmilinip qiḳirilidu.

Hudaning jawabi

5 Əllər arisida bolidioɣan bir ixni kərüp beḳinglar, obdan ḳaranglar, ḫəyranuḫəs ḳelinglar!
Qünki silərning dəwringlarda bir ix ḳilimənki,
Birsi silərgə bayan ḳiloɣan təoɣdirdimu silər ixənməyttinglar.■
6 Qünki mana, Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən;
Əsli əzigə təwə əməs makanlarni igiləx üqün,
Ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu;□
7 Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini halioɣanqə yuḳiri tutidu; □
8 Ularning atliri yilpizlardin ittik,
Kəqtə owoɣa qiḳidioɣan bərilərdin əxəddiydur;
Atliḳ ləxkərlər atlirini məoɣuranə qapqitidu;
Atliḳ ləxkərlər yiraḳtin kelidu,
Ular owoɣa xungoɣuoɣan bürküttək uqup yüridu.
9 Ularning ḫəmmisi zulum-zorawanliḳḳa kelidu;
Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,
Əsirlərni ḳumdək kəp yioɣidu.□
10 Bərḫək, u padixaḫlarni mazaḳ ḳilidu,
Əmirlərnimu nəzirigə almaydu;
U ḫəmmə istiḫkamlarni məshirə ḳilidu,

■ **1:5** Ros. 13:41 □ **1:6 «Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən,... ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu»** — kaldiylər pəḳət 20 yil iqidila nəzərsiz bir əldin, Babil xəḫirini (keyin kaldiylər «Babilliḳlar» dəp ataloɣan), Ninəwə xəḫirini wə Misirni ixoɣal ḳiloɣan ḳorḳunquḳ bir imperiyəgə aylandi (miladiyədin ilgiriki 615-595-yillar). «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **1:7 «Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini halioɣanqə yuḳiri tutidu»** — ibraniy tilidiki tekisttin muxu ayətni qüxinix səl təs. Əsli jümlini səzmusəz alsaḳ «Ulardin qiḳḳan ḫəküm wə ḫəywə əzlikidindur» — yəni Hudadin əməs, degən mənini bildüridu. Ular Hudadin ḫeq ḳorḳmay, nemini halisam xundaḳ ḳilimən, dəydioɣanlar. □ **1:9 «Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,... »** — yaki «ularning top-top adəmliri «xərḳ xamili»dək aloɣa basidu,...». Bu jümlining yənə birnəqqə tərjimiliri bar.

Qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoʏal ḳilidu.□
11 Xundaḳ ḳilip u xamaldək oʏuyuldap ətidu,
Ḥəddidin exip gunaḥkar bolidu;
Uning bu küq-ḳudriti əzigə ilaḥ bolup sanilidu.□

Pəyoʏəmbərning Hudaoʏa boloʏan jawabi

12 Sən Əzəldin Bar Boloʏuqi əməsmu, i Pərwərdigar Hudayim, mening Muḳəddəs Boloʏuqim?
Biz ölməymiz, i Pərwərdigar;
Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən;
Sən, i Ḳoram Tax Boloʏuqi, uni *bizgə* ibrət ḳilip tüzitixkə bəlgiligənsən.□
13 Sening kəzüng xunqə oʏubarsiz idiki,
Rəzillikkə ḳarap turmaytting;
Əmdi nemixḳa Sən munapiḳlik ḳiloʏanlaroʏa ḳarap turisən,
Rəzillər əzidin adil boloʏan kixini yutuwaloʏinida, nemixḳa süküt ḳilisən?
14 Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək,
Huddi əzliri üstidə ḥeq yetəkligüqisi yoḳ əmiligüqi ḥaywanlaroʏa ohxax ḳilisən;□
15 Xu *kaldiy kixi* ularning ḥəmmisini qanggikioʏa ilinduridu,
Ularni əz tori bilən tutuwalidu,
Ularni yioʏma torioʏa yioʏidu;
Xuning bilən huxal bolup xadlinidu;□
16 Wə torioʏa ḳurbanliḳ sunidu,
Yioʏma torioʏa isriḳ salidu,
Qünki xular arḳiliḳ uning nesiwisi mol,
Nemətliri ləzzətlik boldi.
17 Əmdi u xu tərikidə torini tohtawsiz boxitiwərsə,
Xu tərikidə əllərni ḥeq rəḥim ḳilmay ḳiriwərsə bolamdu?

2

Ḥabakkukning ḳarari

1 «Əmdi mən əz kəzitimdə turiwerimən,
Özümni munar üstidə dəs tikləymən,
Uning manga nemə dəydioʏanliḳini,

□ **1:10 «u ḥəmmə istiḥkamlarni məshirə ḳilidu, qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoʏal ḳilidu» —** demək, ular sepilning yenioʏa qong bir dəng yasap sepildin artilip bəsüp kiridu. Babilliḳlarning əmgək küqi kəp boloʏaqḳa, muxu Addiy usulni kəp ḳollanoʏan. □ **1:11 «Xundaḳ ḳilip u xamaldək oʏuyuldap ətidu, ḥəddidin exip gunaḥkar bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «xundaḳ ḳilixi bilən uning roḥi əzgirip ketidu; u xu yərlərdin ətüp, gunaḥkar bolidu». □ **1:12 «Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən» —** yaki «uni jazayingoʏa uqraxḳa bekitkənsən». □ **1:14 «Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək, huddi əzliri üstidə ḥeq yetəkligüqisi yoḳ əmiligüqi ḥaywanlaroʏa ohxax ḳilisən» —** əslidə Huda insanni yaratḳanda, insan tooʏruluḳ «ular dengizdiki beliḳlar… əmüligüqi ḥaywanlarni… baxḳursun» degənidi. Ḥazir Huda zalimlarning insanlarni beliḳlarning ornioʏa qüxürüxigə yol ḳoyuwatidu. Bu nemə üqün? □ **1:15 «Xu kaldiy kixi ularning ḥəmmisini qanggikioʏa ilinduridu» —** Asuriyə padixaḥlirining əsirlərni kalpukliridin ilmək (yaki qanggak) ətküzüp, yetiləp mangidioʏan rəḥimsiz aditi bar idi; keyinki imperiyə (Babil)ning padixaḥliri bəlkim ohxax adəttə boloʏan bolsa kerək.

Xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluq ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən».□ ■

2 Ḫəm Pərwərdigar jawabən manga mundaḳ dedi: —
«Oḳuoɣanlar yügürsun üqün,
Bu kərüngən alamətni yeziwal;
Uni tahtaylar üstigə eniḳ oyup qiḳ;□ ■
3 Qünki bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waḳit üqün,
U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu,
U yaloɣan gəp ḳilmaydu;
Uzunoɣiqə kəlməy ḳalsimu, uni kütkin;
Qünki u jəzmən yetip kelidu, ḫeq keqikməydu.□
4 Ḳara, təkəbburlixip kətküqini!
Uning ḳəlbi öz iqidə tüz əməs;
Biraḳ ḫəḳḳaniy adəm öz etiḳad-sadiḳliḳi bilən ḫayat yaxaydu.□ ■
5 Bərḫək, xarab uningɣa satḳunluq ḳilidu, —
— U təkəbbur adəm, öydə tinim tapmaydu,
Ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan ḳilidu;
U ölümdək ḫeqḳaqan ḳanmaydu;
Özigə barliḳ əllərni yioɣidu,
Ḫəmmə həlḳni özigə ḳaritiwalidu.□
6 Bularning ḫəmmisi keyin u tooɣruluq təmsilni səzləp,
Kinayilik bir tepixmaḳni tiloɣa alidu: —
«Özining əməsni mening dəp ḳoxuwaloɣuqioɣa way!
(*Bundaḳ ixlar* ḳaqanoɣiqə bolidu?!)

□ **2:1 «… ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni…»** — ibraniy tilida «ḳandaḳ tegixlik jawab kərüxni…». **«Uning manga nemə dəydioɣanliḳini, xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluq ḳandaḳ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Uning manga nemini eytidioɣanliḳini, ḫəmdə özümning Uning manga beridioɣan tənbiḫkə nemə jawab berixim kerəklikini bilixni kütimən». Ḫeq bolmioɣanda, u Hudaning tənbiḫini kütidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kənglidə: «Mening əslidiki dad-pəryadimda bəlkim hataliḳ yeri boluxi mumkin» dəydu, bar bolsa u hataliḳlirini etirap ḳilixḳa təyyar turidu. Xunga bizningqə «jawab» bolsa (1) dad-pəryadidiki (bar bolsa) hataliḳioɣa boloɣan jawabkarliḳini, (2) keyin uning öz oḳurmənlirigə yaki özigə əgəxkən adəmlərgə berixkə tegixlik jawabning ḳandaḳ ikənlikini öz iqigə alidu. U bularni qüxinix üqün kütüwatidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning Hudaoɣa boloɣan «jawabi» 3-babta tepilidu. ■ **2:1** Yəx. 21:8 □ **2:2 «Oḳuoɣanlar yügürsun üqün, bu kərüngən alamətni yeziwal…»** — ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) oḳuoɣan kixi keyin bu həwərni baxḳilaroɣa yügürüp yətküzsun; (2) oḳuoɣan kixi ḫərtürlük ḳiyinqiliḳ astidimu Mening yolumda yügürsun (məsilən, «Zəb.» 119:32, «Yəx.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni kərüng). Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. ■ **2:2** Yəx. 30:8 □ **2:3 «bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waḳit üqün…»** — «bekitilgən» — demək, ḫeqkim (ḫətta dua arḳiliḳmu) uni əzgərtəlməydu. **«U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu»** — səzmusəz tərjimisi: «U ahirətkə ḳarap ḫasirap nəpəs alidu» (pikrimizqə bu ibarə qongḳur təxnaliḳni bildüridu). □ **2:4 «Ḳara, təkəbburlixip kətküqini! Uning ḳəlbi öz iqidə tüz əməs»** — ḫərḳandaḳ təkəbbur adəm durus, tüz bolalmaydu. **«Biraḳ ḫəḳḳaniy adəm etiḳad-sadiḳliḳi bilən ḫayat yaxaydu»** — bu səz Hudaning jawabining əng ḫalḳiliḳ jümlisi. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5 «Bərḫək, xarab uningɣa satḳunluq ḳilidu»** — Babilliḳlar ahir berip məyhorluḳtin Pars imperiyəsi təripidin nabut boldi. Təwrat, «Daniyal pəyoɣəmbər» 5-bab wə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«…ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan ḳilidu»** — «təḫtisara» əlgənlərning roḫliri baridioɣan jay. Babilliḳlar ḫər yili tajawuzqiliḳ pilanini tüzəytti. Ahir berip bu tajawuzqiliḳi özining mudapiisini ajizlaxturup, Pars imperiyəsi ularni nabut ḳildi. **«U ölümdək ḫeqḳaqan ḳanmaydu»** — «ölüm» ḫərdaim insanlarning jenini alidu, ḫərgiz «boldi» deməydu.

Gərügə ḳoyoŋan nərsilər bilən əzini qingdioŋuqioŋa way!»□
7 Səndin jazanə-ḳərz aloŋuqilar birakḷa ḳozoŋalmamdu?
Seni titrətküqilər birakḷa oyoŋanmamdu?
Andin sən ularoŋa olja bolmamsən?□
8 Sən nuroŋun əllərni bulang-talang ḳiloŋanliḳing tüpəylidin,
Ḫəm kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloŋan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,
Saḳlinip ḳaloŋan əllər seni bulang-talang ḳilidu;□
9 Ḫalakət qanggilidin ḳutulux üqün,
Uwamni yuḳirioŋa salay dəp,
Nəpsi yooŋinap əz jəmətigə ḫaram mənpəət yioŋḳuqioŋa way!
10 Nuroŋun həlḳlərni wəyran ḳilip,
Əz jəmətinggə aḫanət kəltürdüng,
Əz jeningoŋa ḳarxi gunaḫ sadir ḳilding.
11 Qünki tamdin tax nida ḳilidu,
Yaoŋaqlardin lim jawab beridu: —
12 Yurtni ḳan bilən,
Xəḫərni ḳəbiḫlik bilən ḳuroŋuqioŋa way!»
13 Mana, həlḳlərning jan tikip tapḳan meḫnitining pəḳət otḳa yeḳiloŋu ḳilinoŋanliḳi,
Əl-yurtlarning əzlirini biḫudə ḫalsiratḳanliḳi,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigardin əməsmu?
14 Qünki huddi sular dengizni ḳaplioŋandək,
Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu.□ ■
15 Əz yeḳiningoŋa ḫarakṇi iqküzgüqigə —
— Uning uyat yerigə ḳarixing üqün,
Tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloŋuqi sanga way!□
16 Xan-xərəpning ornida xərməndiqilikkə tolisən;
Əzüngmu iq,
Hətniliking ayan bolsun!
Pərwərdigarning ong ḳolidiki ḳədəḫ sən tərəpkə burulidu,

□ **2:6 «gərügə ḳoyoŋan nərsilər bilən əzini qingdioŋuqioŋa way!»** — «gərügə ḳoyoŋan nərsilər» degən ibarə ikki bisliḳ bolup, baxḳa bir mənisi «bir dəwə topa» — demək, ular muxu ḫaram nərsilər bilən əzlirini buloŋioŋanidi. Babil imperiyəsi ayaoŋ asti ḳiloŋan əllər Ḫabakkukning Babil tooŋrisidiki bexarətlirini bilip yətkəndin keyin, ular bu ayəttiki kinayilik səzlərni degən boluxi mumkin. Səzlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə eytilidu. □ **2:7 «Səndin jazanə-ḳərz aloŋuqilar birakḷa ḳozoŋalmamdu?»** — «səndin jazanə-ḳərz aloŋuqilar» degən səz ikki bisliḳ bolup, yənə bir mənisi: «(yilandək) seni qakḳuqilar». □ **2:8 «… kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloŋan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,…»** — «.. zemin, xəḫər… » — bu isimlər birlik xəkildə (kəplük xəkildə əməs) ipadiləngini ḫəm u zemin, xəḫərning nami eytilmioŋanliḳidin ḳarioŋanda, u ibarə Israil zemini (Pələstin) ḫəm Yerusalemni kərsətsə kerək. □ **2:14 «Qünki huddi sular dengizni ḳaplioŋandək, pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu»** — bu bayanning əzi Ḫabakkukning dad-pəryadioŋa boloŋan qong bir jawabtur. Jaḫandiki adalətsizliklər xunqə kəp boloŋinini bilən, ḫeq bolmioŋanda ahir berip ularning ḫərbiri yoḳitilidu. Baxḳa pəyoŋəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Babil xəḫiri tooŋruluḳ ixinimizki, u ahiri zamanda ḳayta ḳurulidu. Əmdi «Pərwərdigarning küni»də, bu ayəttə deyilgəndək «Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu» wə xunglaxḳa Babil ḳayta kərünməskə yoḳitilidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:14** Qəl. 14:21 □ **2:15 «Əz yeḳiningoŋa ḫarakṇi iqküzgüqigə — uning uyat yerigə ḳarixing üqün, tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloŋuqi sanga way!»** — ḫarakḳəxlər ḫərdaim baxḳilarni ḫarakḳəxlərgə aylandurmakḳi bolidu. Birak Babilning «baxḳilaroŋa ḫarak iqküzüx» məksiti ularoŋa ezitḳuluḳ ḳilip, əzigə ohxax bəqqiwazliḳ gunaḫioŋa kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol ḳilixtin ibarət.

Xan-xəripingning üstini rəswayipəslik basidu.□
17 Liwanoɣa ḳiloɣan zulum-zorawanliḳ,
Xundaḳla ḫaywanlarni ḳorḳitip ularoɣa yətküzgən wəyranqiliḳmu,
Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɣan zulum-zorawanliḳ tüpəylidin,
Bular sening mijiḳingni qiḳiridu.□
18 Oyma məbudning nemə paydisi,
Uni uning yasioɣuqisi oyup qiḳḳan tursa?
Ḳuyma məbudningmu wə uningoɣa təwə sahta təlim bərgüqining nemə paydisi —
— Qünki uni yasioɣuqi өz yasioɣinioɣa tayinidu,
Demək, zuwansiz «yoḳ boloɣan nərsilər»ni yasaydu?
19 Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə,
Zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way!
U wəz eytamdu?
Mana, u altun-kümüx bilən ḫəlləndi,
Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur.□
20 Biraḳ Pərwərdigar Өz muḳəddəs ibadəthanisididur!
Pütkül yər yüzi Uning aldida süküt ḳilsun!.□

3

Ḫabakkukning duasi

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning duasi,
«Xiggaon» aḫangida: —□
2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim, əyminip ḳorḳtum.
I Pərwərdigar, yillar arisida ixingni ḳaytidin janlanduroɣaysən,
Yillar arisida ixingni tonutḳaysən;

□ **2:16 «Өzüngmu iq, hətniliking ayan bolsun!»** — «hətniliking ayan bolsun!» degən ibarə adəmning ḳattiḳ hijalitini kərsətkinidin baxḳa, «Sən Hudaning əḫdisigə wə səzigə yat adəmsən» degən mənimu puritip beridu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Өzüngmu (ḫaraḳ) iq, pulanglap yiḳil!». □ **2:17 «Liwanoɣa ḳiloɣan zulum-zorawanliḳ, xundaḳla ḫaywanlarni ḳorḳitip ularoɣa yətküzgən wəyranqiliḳmu,...»** — «Liwan» rayoni güzəl ormanliri ḫəm kəpligən ḫərhil yawayi ḫaywanliri bilən dangḳi qiḳḳan. Babil imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 605-yilidiki (Suriyədə yüz bərgən) «Karxemix jengi»din keyin, (1) Liwandikilərgə wə ətrapidikilərgimu eoɣir zulum yətküzgən. (2) uningdin baxḳa ular ḳilmaḳqi boloɣan jənglərni dawam ḳilixi üqün ḫəmdə өz xəḫərlirini ḳurux üqün Liwandin kəp dəl-dərəhlərni kesip epkətti. (3) ular yənə kəngül eqix üqünla kəp yawayi ḫaywanlarni rəḫimsiz usullar bilən owlidi. Məzkur ayəttiki bu səz bu üq ixni kəzdə tutidu. 2- wə 3-ixtin roxənki, insaniyətning təbiiy muḫitni obdan asraxḳa Huda aldida jawabkarliḳi bar. **«Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɣan zulum-zorawanliḳ tüpəylidin,...»** — «...zemin, xəḫər,... turuwatḳanlar» — 8-ayəttiki ibarigə ohxax, Israil zemini (Ḳanaan)ni ḫəm Yerusalemni kərsitidu. □ **2:19 «uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — yaki «uning iqidə ḫeq roḫ yoḳtur». **«Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə, zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way! ... Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — bu ikki ayət (18-, 19-) Babilliḳlarning rəzillikining butpərəslik bilən baoɣliḳ ikənlikini kərsitidu. 1:7də kərsitilgəndək, өz «hudaliri»ni өzi yasioɣandin keyin, ular tirik Hudadin ḫeq ḳorḳmay, өzigə ḳolayliḳ «əhlaḳ-pəzilət» mizanlirini halioɣanqə bekitidu. □ **2:20 «Biraḳ Pərwərdigar Өz muḳəddəs ibadəthanisididur!»** — muxu yərdə pəyoɣəmbər bəlkim Hudaning asmandiki muḳəddəs ibadəthanisini kərsitidu («Zəb.» 7:5, 11:4nimu kərüng). □ **3:1 ««Xiggaon» aḫangida: —»** — «Xiggaon» bəlkim «dolḳunluḳ», «otluḳ», «axiḳliḳ bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aḫangini bildüridu.

Dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!□
3 Təngri Temandin,
Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teoɵidin kəldi;
Selaḩ!
Uning xan-xəripi asmanlarni ḳaplidi,
Yər yüzi uning mədḩiyiliri bilən toldi;□
4 Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi,
Ḳolidin qaḳmaḳ qaḳḳandək ikki nur qikti;
Xu yərdə uning küq-ḳudriti yoxurunup turidu. □
5 Uning aldidin waba,
Putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi;□
6 U turup yər yüzini mɵlqərlidi;
U ḳariwidi, əllərni dəkkə-dükkigə saldi;
«mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi,
«əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi,
Uning yolliri bolsa əbədiydur.□
7 Mən Kuxan ḳəbilisining qedirlirining parakəndiqiliktə bolɵanlikini,
Midiyan zeminidiki pərdilərni titrək basḳanlikini kərdum.□
8 Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin?
Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin?
Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin?
Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!□
9 Sening okyaying ayan ḳilindi,
Səzüng boyiqə, *Israil* ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!
Selaḩ!

□ **3:2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim,...»** — yaki «Pərwərdigar, mən Səndin həwərni anglidim,...». **«...yillar arisida ixingni tonutḳaysən, dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!»** — «yillar arisida» tooɵruluḳ: — Ḫabakkuk Huda ahirḳi zamanda Өz uluoɵlukini kərsitip Israilni gunaḩtin ḳutḳuzidu, dəp bildi. Biraḳ ḩazir «ahirḳi zaman» əməs; əmdi ḩazir, «yillar arisida»mu Huda Өz küq-ḳudritini kərsətkəy! □ **3:3 «Təngri Temandin, Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teoɵidin kəldi»** — «Teman» wə «Paran» Ḳanaan (Pələstin) zeminining xərḳiy jənubida, ḩazirḳi «Iordaniyə» zeminioɵa jaylaxḳan ikki rayon. Bu yərdə (yəni Sinay teoɵida) Musa pəyoɵəmbər «mukəddəs ḳanun»ni ḳobul ḳildi, andin Israillar Hudaning yetəkqiliki bilən Pələstingə ḳarap yol aldi. Bu səzlərgə ḩəm baxḳa pəyoɵəmbərlərning yazmilirioɵa ḳarioɵanda, Ḳutḳuzoɵuqi Məsiḩ Əysa yər yüzigə ḳaytip kəlgəndimu awwal xu yərgə qüxüp, andin Israilni ḳutḳuzux üqün Ḳanaanoɵa (Pələstingə) ḳarap kelidu. **«Selaḩ!»** — «Selaḩ» degən səz bəlkim küy qaloɵan waḳtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:4 «Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi»** — yaki «Uning parḳirakliḳi qaḳmaḳtək boldi». □ **3:5 «Uning ... putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi»** — yaki, «Uning ... putliridin pizoɵirin ḳizitma qikmakta idi». □ **3:6 «U turup yər yüzini mɵlqərlidi»** — yaki «U yər yüzini silkip ḳoydi». **««əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi»** — yaki ««əbədiy dɵng-egizliklər» oɵulitildi». **««Mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi, «əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi, uning yolliri bolsa əbədiydur»** — taoɵlar ḩəm dɵnglər «əbədiy» turoɵandək bolsimu, pəḳət tirik Huda Өzi «əbədiydur». Baxḳa ikki hil tərjimisi: (1) «Uning qiḳixliri əbədtin buyan boloɵan» (2) «U ḳədimki (əbədiy) yollarda mangidu». □ **3:7 «Mən Kuxan ḳəbilisining qedirliri.., Midiyan zeminidiki pərdilər...»** — «Kuxan» wə «Midiyan» degən ikki əl 3-ayəttiki «Teman» wə «Paran» degən rayonlarda idi. Ular Israilning Ḳanaanni (Pələstinni) ixoɵal ḳilixioɵa birinqi ḳarxi qikḳan əllərdin idi («Batur ḩakimlar» 3- ḩəm 7-bablarni kərüng). □ **3:8 «Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin? Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin? Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin? Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!»** — Babil wə Mesopotamiyidiki butpərəslik əpsaniliri boyiqə, dengiz wə dəryalar ularning küqlük butliri yaki jin-xəytanliri turidioɵan «ḳoroɵan»liri idi. Bu ayət boyiqə Hudaning Өzining küq-ḳudriti ḩəmmə but wə jin-xəytanlardin zor üstün kərsitilidu.

Sən yər yüzini dərya-kəlkünlər bilən ayriwətting.□
10 Taoɣlar Seni kərüp, azablinip toloɣinip kətti;
Dolḳunlap akḳan sular kəlkündək ətüp kətti;
Qongḳur dengiz awazini ḳoyuwetip,
Ḳollirini yuḳirioɣa ərlətti.
11 Etiloɣan oḳliringning parḳirak nurini kərüp,
Palildioɣan nəyzəngning yoruḳluḳini kərüp,
Ḳuyax ḫəm ay əz turaloɣusida jim turdi.
12 Sən aqqiḳingda yər yüzidin ətüp yürüx ḳilding;
Əllərni oɣəzipingdə ziraətni soḳḳandək soḳtung;
13 Əz həlḳingning nijat-ḳutḳuzuluxi üqün,
Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting;
Ulini boynioɣiqə eqip taxlap,
Rəzilning jəmətining bexini urup-yanjip, uningdin ayriwətting;
Selaḫ!□
14 Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding;
Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti,
Ularning huxalliḳi ajiz məminlərni yoxurun jayda yalmap yutuxtin ibarəttur!□
15 Sən atliring bilən dengizdin,
Yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!□

16 Mən bularni anglidim, iqi-baoɣrimni titrək basti;
Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi,
Ustihanlirim qirip kətkəndək boldi,
Putlirimni titrək basti;
Qünki mən külpətlik künidə,
Yəni əz həlḳimgə tajawuz ḳiloɣuqi besip kirgən künidimu,
Səwr-hatirjəmliktə turuxum kerək.□
17 Qünki ənjür dərihi qeqəklimisimu,
Üzüm tallirida mewə bolmisimu,
Zəytun dərihigə ḳiloɣan əjir yoḳḳa qiḳḳan bolsimu,
Etizlar ḫeq ḫosul bərmigən bolsimu,

□ **3:9 «Sening oḳyaying… səzüng boyiqə, Israil ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!» —** baxḳa ikki hil tərjimisi: — «Sening oḳyaying… Sening səzünggə tayanoɣan ḳəbililərgə iqkən ḳəsəmliring boyiqə ayan ḳilindi!», yaki: «Sən oḳyayingni ayan ḳilding, nuroɣun oḳlarning elip ketilixini buyrudung». □ **3:13 «Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** «Məsiḫing» yaki «Məsiḫ ḳiloɣining» — Hudaning yolyoruḳi boyiqə, Israiloɣa yengi bir padixaḫ bekitix üqün uning bexioɣa zəytin meyi sürülüx kerək idi. Muxu murasim «məsiḫ ḳilinix» dəp wə xu qaoɣdin baxlap muxu padixaḫ «Hudaning məsiḫ ḳiloɣini» dəp atilatti. Huda Dawut padixaḫning bir əwladini «məsiḫ ḳilimən», bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» Israilni ḫəm barlik dunyani gunaḫliridin ḳutḳuzidu, dəp wədə ḳiloɣan. Bizningqə muxu ayəttə bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» kərsitilidu. **«Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən Əz Məsiḫingni ḳutḳuzux üqün qiḳting». **«… Ulini boynioɣiqə eqip taxlap, …» —** yaki «uni (xu jəmətni) ulidin əgzisigiqə eqip taxlap,…». Bəzi alimlar: «Rəzilning bexi» degən səz ahiri zamandiki Hudaoɣa ḳarxi qiḳḳan, Xəytanning wəkili boloɣan «dəjjal»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ḳoxulimiz. □ **3:14 «Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding» —** «uning» — «rəzilning jəmətining bexining…» (13-ayət); bəlkim dəjjalni kərsitixi mumkin. **«Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti» —** «meni» — Israil səzləydu. Muxu ayəttiki səzlər ahirḳi zamandiki Israil həlḳining eytḳanliri bolsa kerək. □ **3:15 «Sən atliring bilən dengizdin, yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!» —** Musa pəyoɣəmbər Israilni Misirdin qiḳirip yetəkligəndə, ular Ḳizil Dengizdin ətkən. Dengizdiki sular ularoɣa yol eqip ikki təripidə «dəwə-dəwə» turoɣanidi. Kəlgüsi zamandiki wəḳə bəlkim buningoɣa ohxap ketidu. □ **3:16 «Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi» —** Ḫabakkuk «Hudaning awazi» dəp oquḳ eytmaydu — uningoɣa nisbətən anglioɣudək pəḳət birla awaz bar, halas.

Ḳotandin ḳoy padisi üzülgən bolsimu,
Eoɣilda kala padisi yoḳ bolsimu,
18 Mən ḫaman Pərwərdigardin xadlinimən,
Manga nijatimni bərgüqi Hudayimdin xadliḳḳa qəmülimən,□
19 Pərwərdigar, Rəb, mening küq-ḳudritimdur;
U mening putlirimni keyikningkidək ḳilidu;
Meni yuḳiri jaylirimda mangoɣuzidu!

(Bu küy nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun).

□ **3:18 «Manga nijatimni bərgüqi Hudayim...»** — yaki «nijatim boloɣuqi Hudayim...».

Zəfaniya

1 Amonning oƣli Yosiya Yəhudaoƣa padixah bolƣan waƙitlarda, Ḥəzəkiyaning
qəwrisi, Amariyaning əwrisi, Gədaliyaning nəwrisi, Kuxining oƣli Zəfaniyaoƣa
yətkən Pərwərdigarning səzi: —

Soraƙƙa tartixning omumiyliƙi

2 Mən yər yüzidin ḥəmmini ƙurutuwetimən, — dəydu Pərwərdigar;
3 — Insan ḥəm ḥaywanni ƙurutuwetimən,
Asmandiki uqar-ƙanatlar ḥəm dengizdiki beliƙlarni,
Barliƙ putlikaxanglarni rəzil adəmlər bilən təng ƙurutuwetimən,
Insaniyətni yər yüzidin üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yəhudaning soraƙƙa tartilixi

4 — Xuning bilən Mən Yəhuda üstigə,
Barliƙ Yerusalemdikilər üstigə ƙolumni sozimən;
Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini,
«Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən;□
5 Xundaƙla əgzidə turup asmandiki jisimlaroƣa bax uridioƣanlarni,
Pərwərdigaroƣa bax urup, xundaƙla Uning nami bilən ƙəsəm ƙilip turup,
«Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlarni,□
6 Pərwərdigardin təzgənlərni,
Pərwərdigarni izdiməydioƣan yaki Uningdin yol sorimioƣanlarnimu üzüp
taxlaymən.■
7 Rəb Pərwərdigarning ḥuzuri aldida süküt ƙilinglar;
Qünki Pərwərdigarning küni yeƙindur;
Qünki Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi,
U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi;□
8 Pərwərdigarning ƙurbanliƙining künidə xundaƙ boliduki,

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4 «Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini, «Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən» —** «Baal» Pələstindikilər qoƙunidioƣan bir but idi. «Baalning ƙalduƙi» «Baal» degən butƙa qoƙunoƣanlardin ƙelip ƙaloƣan kixilər. «Kaḥinlar» degən Hudaning muƙəddəs ibadəthanisida ixləydioƣan məhsus «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar». «Ƙemar»lar bolsa əzlirini butlaroƣa beoƣixlioƣan «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar» idi («2Pad.» 23:23, «Ḥox.» 10:5ni kərüng). Hudaoƣa etiƙad ƙiloƣuqi adəmlər bolsa, «Huda «Ƙemar»larni yoƙitixi muƙərrər» dəp oylisa kerək. Biraƙ bu ahirƙi jümlidin ƙarioƣanda **«kaḥinlar»** birinqi bolup əyibləndi. Səzgə ƙarioƣanda ularmu butpərəs bolup ƙaldi. Xunga ular «Ƙemar»lardin tehimu əyiblik, «Ƙemilar»oƣa nisbətən ular ḥəƙiƙətni obdan qüxinixi kerək idi. □ **1:5 ««Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlar...» —** demisəkmu «Malkam» yənə bir but. ■ **1:6** Yəx. 1:4; 59:13; Yər. 15:6 □ **1:7 «Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi, U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi» —** Təwrat dəwridiki ƙurbanliƙlardin bəzilirini yegili bolatti, ƙurbanliƙlar sunuloƣanda meḥmanlarni qaƙirix adəttiki ix idi. Biraƙ 8-9-ayətkə ƙarioƣanda, meḥmanlarning əzi bu «ƙurbanliƙ»ning bir ƙismi bolidu. Ularni «taḥarət ƙildurux», muxu yərdə «napak nərsilərdin ayriwetix, yuyux» yaki «Hudaoƣa ayriwetix» degənni bildüridu. Andin ular əzi «ƙurbanliƙ» boluxƙa «ḥalal» bolidu. «Meḥmanlar»ning kəpinqisi bolsa Hudaoƣa ƙarxi qiƙƙanlarning nuroƣun jəsətlirini yəydioƣan, xundaƙla əslidə «ḥaram boloƣan» ƙuxlar wə ḥaywanatlar bolidu («Yəx.» 34:6, «Yər.» 46:10, «Əz.» 39:17-19nimu kərüng).

Mən əmirlərni, padixaḥlarning oƣullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyi-
walƣanlarning ḥəmmisini jazalaymən;□
9 Xu küni Mən bosuƣidin dəssiməy atlaydiƣanlarni,
Yəni zulum-zorawanlik ḥəm aldamqilikḳa tayinip, hojayinlirining ɵylirini
tolduridiƣanlarni jazalaymən.□ ■
10 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar,
«Belik dərwazisi»din «Waydad»,
«Ikkinqi məḥəllə»din ḥɵrkirəxlər,
Dɵng-egizliklərdin ƣayət zor «gum-gum» ḳilip wəyran ḳilinƣan awazlar anglinidu.□
11 «Ḥɵrkirənglar, i «Oymanlik məḥəllisi»dikilər;
Qünki «sodigər həlḳ»ning ḥəmmisi ḳiliqlandi,
Kümüx bilən qingdalƣanlar ḳirildi!»□
12 — Wə xu qaƣda xundaḳ boliduki,
Mən Yerusalemni qiraƣlar bilən ahturimən,
Arzangliri üstidə tinƣan xarabtək turƣan əndixisiz adəmlərni,
Yəni kɵnglidə: «Pərwərdigar ḥeq yahxiliḳni ḳilmaydu, yamanliḳnimu ḳilmaydu»
degənlərni jazalaymən.□
13 Əmdi bayliḳliri olja,
Ɵyliri bərbat bolidu;
Ular ɵylərni salƣini bilən,
Ularda turmaydu;
Üzümzarlarni bərpa ḳilƣini bilən,
Ularning xarabini iqməydu.
14 Pərwərdigarning uluƣ küni yeḳindur;
Bərḥəḳ yeḳindur, intayin tez yetip kelidu;
Angla, Pərwərdigarning künining sadasi!
Yetip kəlgəndə palwanmu ələmlik warḳiraydu. ■
15 Xu küni ḳəḥr elip kelidiƣan bir kün,
Külpətlik ḥəm dərd-ələmlik bir kün,
Wəyranqilik ḥəm bərbatlik qüxidiƣan bir kün,
Zulmətlik ḥəm sürlük bir kün,
Bulutlar ḥəm ḳap-ḳarangƣuluḳ bilən ḳaplanƣan bir kün,
16 Istiḥkamlaxḳan xəḥərlərgə, sepilning egiz potəylirigə ḥujum ḳilidiƣan,

---

□ **1:8 «Mən əmirlərni, padixaḥlarning oƣullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyiwalƣanlarning ḥəmmisini jazalaymən»** — oḳurmənlərning esidə barki, Zəfaniya «padixaḥning oƣli» idi. Xunga u bu ordidikilərning əḥwalini naḥayiti obdan bilətti. Muxundaḳ «yat əllərning kiyimlirini (əjnəbiyqə kiyimni) kiyiwelix» bəlkim butpərəslikkə yaki təkəbburluḳḳa munasiwətlik gunaḥ bolsa kerək. □ **1:9 «Xu küni Mən bosuƣidin dəssiməy atlaydiƣanlarni, yəni zulum-zorawanlik ḥəm aldamqiliḳḳa tayinip, hojayinlirining ɵylirini tolduridiƣanlarni jazalaymən»** — Huda muxu yərdə pəyƣəmbər arḳilik hurapiyliḳni əyibligən bolsa kerək. «Ɵy bosuƣisini dəssməslik kerək, yaman bolidu» degənlik enik bir misaldur. (1Sam. 5:4, 5ni kɵrüng). Ular əslidinla Təwrattiki muḳəddəs ḳanunƣa hilap bolƣan muxundaḳ hurapiy uxxaḳ-qüxxək ḳaidigə riayə ḳilƣini bilən, zulumni ḥeqwəḳəsi yoḳ dəp ḳorḳmay ḳiliweridu . ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. □ **1:10 ««Belik dərwazisi»din «waydad», «Ikkinqi məḥəllə»din ḥɵrkirəxlər...»** — «Belik dərwazisi» ḥəm «ikkinqi məḥəllə» Yerusalemning ximaliy təripigə jaylaxḳan bolup, xəḥərning baxḳa üq təripi tik yar idi, ḥujum kəlsə daim ximaliy təripidin kelətti. □ **1:11 «Qünki «sodigər həlḳ»ning ḥəmmisi ḳiliqlandi, ...»** — bu bəlkim kinayilik gəp. Ibraniy tilida «sodigər» wə «Ḳanaan» degənlər ohxax bir sɵz bilən ipadilinidu. Israil həlḳi əsli butpərəs bolƣan «Ḳanaan həlḳi»ni Pələstindin (Ḳanaandin) ḥəydiwətkənidi. Biraḳ Israil ɵzi ḥazir «Hudaning həlḳi» əməs, bəlki «sodigər həlḳ» ḥəm «butpərəs bir həlḳ» bolup ḳalƣan ohxaydu. Ularning ḳilƣan sodisimu Hudaning nəziridə ḥaram ohxaydu. □ **1:12 «Arzangliri üstidə tinƣan xarabtək turƣan əndixisiz adəmlər...»** — «arzangliri üstidə tinƣan xarab» xarab tinixi üqün uzun waḳit midirlimay turuxi kerək. Tinƣan «arzanglar», (duƣ, qɵkündə) naḥayiti aqqiḳ bir nərsə, əlwəttə. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13

Kanay qelinidioɣan, agah signali kətürülidioɣan bir kün bolidu.□
17 Mən adəmlər üstigə külpətlərni qüxürimən, —
Ular karioɣulardək yüridu;
Qünki ular Pərwərdigaroɣa karxi gunah kildi;
Ularning kanliri topa-qangdək,
Ularning üqəy-kerinliri pokтək təkülidu;
18 Pərwərdigarning kəhri qüxkən künidə altun-kümüxliri ularni kutkuzalmaydu;
Bəlki pütkül jahan Uning oɣəzəp oti təripidin yəwetilidu;
Qünki U barlik yər yüzidikilərning üstigə mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət qüxüridu.□ ■

2

1 Yioɣilinglar, əzünglarni yioɣinglar, i nomussiz «yat əl»,□
2 Yarlik qikkuqə,
Kün topandək tez ətüp kətküqə,
Pərwərdigarning aqqik oɣəzipi üstünglərgə qüxküqə,
Pərwərdigarning oɣəzipini elip kelidioɣan kün üstünglərgə qüxküqə,
3 Pərwərdigarni izdənglar, i Uning həkümlirini ada kiloɣan zemindiki kəmtərlər;
Həkkaniylikni izdənglar, kəmtərlikni izdənglar;
Ehtimal silər Pərwərdigarning oɣəzipi boloɣan künidə panah tapkan bolisilər.■

Əllərning sorakka tartilixi

4 Qünki Gaza taxlanoɣan bolidu,
Axkelon wəyranə bolidu;
Ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu;
Əkron yulup taxlinidu.□
5 Dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!
Pərwərdigarning səzi sanga karxidur, i Kanaan, Filistiylərning zemini!
Ahalәng kalmioɣuqə Mən seni halak kilimən.□
6 Dengiz boyi padiqilar üqün qimənzar,
Koy padiliri üqün kotanlar bolidu;
7 Dengiz boyi Yəhuda jəmətining kaldisi igidarqilikida bolidu;
Axu yərdə ular ozukлinidu;
Axkelonning əyliridə ular kəq kirgəndə yatidu,
Qünki Pərwərdigar Hudasi ularning yenioɣa berip ulardin həwər elip,

---

□ **1:16 «agah signali kətürülidioɣan bir kün bolidu» —** yaki «jəng warkiraxliri kətürülidioɣan bir kün bolidu». □ **1:18 «mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət» —** yaki «mutlək bir halakət, kakmaktək bir halakət». ■ **1:18** Pənd. 11:4; Əz. 7:19; Zəf. 1:14-16 □ **2:1 «Yioɣilinglar, əzünglarni yioɣinglar, i nomussiz «yat əl»» —** «yat əl» muxu yərdə Israil həlki Hudaoɣa nisbətən butpərəs bir yat əlgə ohxaydu, degənlik. Ularning «yioɣilixi» bəlkim jamaəttə bolup dua-tilawət bilən Hudani izdəx üqün bolsa kerək. Ibraniy tilidiki «yioɣilinglar» degən bu peil adəttə pəkət «pahal yioɣiwelix»ni kərsitidu, bu muxu yərdə intayin kinayilik gəp bolup, Israil pahaldək bir həlk, Hudaning otida tezla kəydürülüx hətiridə turidu, degənlik (2-ayətni kərüng). ■ **2:3** Zəb. 27:5; 32:5-7 □ **2:4 «Qünki Gaza taxlanoɣan bolidu, Axkelon wəyranə bolidu; ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu; Əkron yulup taxlinidu» —** bu xəhərlər Filistiyədiki bəx qong xəhərning təti. Ularning tərtipi ximaldin jənubka bolup, hujum ximaliy təripidin kelidioɣan ohxaydu. «Axdodni qüx bolmayla həydiwetidu» degən jümlə bəlkim hujum ətigəndə baxlinip qüx boloɣuqə oɣəlibilik tamamlinidioɣanlikini kərsitidu. Baxka birhil qüxənqisi, hujum qüx wakitida, yəni adəm uhlioɣan wakitta kilinidu, «Ular Axdodni qüxtə həydiwetidu» degənlik. □ **2:5 «dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!» —** bu səzmu Filistiylərgə karitiloɣan. «Kerətlər» bəlkim «Kret»dikilər degən mənidə. Ularning əsli yurti (Ottura Dengizdiki) Kret arili idi.

Ularni asarəttin azadlikkə erixtüridu.
8 Mən Moabning dəxnimini, Ammoniylarning ḥakarətlirini anglidim;
Ular xundak kilip Mening həlkimni mazak kilip,
Ularning qegralirini paymal kilip mahtinip kətti.
9 Xunga Mən Öz ḥayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi,
Moab jəzmən huddi Sodomdək,
Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu —
Yəni qakkaklar wə xorluklar kaplanоqan jay, daim bir qəl-jəzirə bolidu;
Ḥəm həlkimning kaldisi ulardin olja alidu,
Kowmimning kalоqanliri bularоqa igə bolidu.
10 Ularning təkəbburlukidin bu ix bexioqa kelidu,
Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigarning həlkini mazak kilip mahtinip kətti.
11 Pərwərdigar ularоqa dəḥxətlik bolidu;
Qünki U yər yüzidiki butlarning ḥəmmisini kurutiwetidu;
Xuning bilən əllər, barlik qət araldikilər ḥərbiri өz jayida Uningоqa ibadət kilidu.
12 I Efiopiylər, silərmu Mening kiliqim bilən əltürülisilər.
13 U kolini sozup ximaloqa təgküzüp, Asuriyəni ḥalak kilidu,
Ninəwə xəḥirini wəyranə, qəl-bayawandək kəḥətqilik jay kilidu.
14 Uning otturisida qarwa padiliri,
Xundakla ḥaywanlarning ḥərhilliri yatidu;
Qəl ḥuwkuxi, qirkirioquqi ḥuwkuxlar uning tüwrük baxlirida konidu;
Deriziliridin sayraxlar anglinidu;
Bosuoqilirida wəyranilik turidu;
Qünki U buning kedir yaoqaq nəkixlirini oqukqilikta kalduridu;
15 Mana bu əndixisiz yaxap kəlgüqi xad-huram xəḥər,
Kənglidə: «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoktur» degən xəḥər —
U xunqilik bir wəyranə, ḥaywanlarning bir konaloqusi bolup kaldioqu!
Uningdin ətüwatkanlarning ḥəmmisi üxkirtidu,
Kolini silkiydu.

3

Yerusalemning sorakka tartilixi

1 Asiylik kiloquqi, buloqanoqan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəḥərgə way!

2:7 «ularning yenioqa berip ulardin həwər elip,...» — ibraniy tilida: «ularni yoklap...» degən sözlər bilənla ipadilinidu. **2:9 «Moab jəzmən huddi Sodomdək, Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu...»** — okurmənlərning esida boluxi mumkinki, Huda Sodom wə Gomorra xəḥərlirini rəzillikliri tüpəylidin asmandin ot qüxürüp wəyran kiliwətkən. **2:12 «I Efiopiylər, silərmu mening kiliqim bilən əltürülisilər» —** bu bexarəttin təhminən 80 yildin keyin «Kambusis II» Efiopiyəgə tajawuz kildi (miladiyədin ilgiriki 525-yili). Bexarət bu wakəni yaki bolmisa ahirki zamandiki bir wakəni kərsitixi kerək. **2:13 «U kolini sozup ximaloqa təgküzüp, Asuriyəni ḥalak kilidu, Ninəwə xəḥirini wəyranə, qəl-bayawandək kəḥətqilik jay kilidu» —** bu bexarətlər (12-15-ayətlər) Zəfaniyaning sözliridin pakət birnəqqə yildin kiyim əməlgə axuruloqan. Miladiyədin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriyə imperiyəsi paytəhti Ninəwə bilən billə pütünləy bərbat kilindi. Efiopiyə baxka yurtlardin yirak bolsimu, kattik ḥujumoqa uqridi (12-ayət). Zəfaniyaning bu sözining əməlgə axuruloqanlikini kərgən kixilər uning «Pərwərdigarning küni» tooqruluk boloqan bexarətliri ḥəm baxka bexarətlirinimu bəribir ahirida əməlgə axurulidu, dəp bilgən boldi. **2:15 «Uningdin ətüwatkanlarning ḥəmmisi üxkirtidu, kolini silkiydu» —** bu ḥərikətlər bəlkim ḥəyran boloqanlik yaki mazak kiloqanlikni bildüridu.

2 U awazni anglimidi, tərbiyini qobul qilmidi;
Pərwərdigarƣa tayanmidi, Hudasiƣa yeqinlaxmidi.□
3 Uning otturisida boloƣan əmirlirining ħəmmisi ħərkirəydiƣan xirlar,
Uning soraqqiliri bolsa kəqliki owlaydiƣan, ətigini ƣajiliƣudək ħeqnərsə qaldurmaydiƣan bərilərdur;■
4 Uning pəyƣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər;
Uning kaħinliri muqəddəs ibadəthanini buloƣaydiƣanlar,
Təwrat-qanuniƣa buzƣunqilik qilidiƣanlar.□ ■
5 Ħəqqaniy Pərwərdigar uning otturisididur;
U ħeq ħəqqaniyətsizlik qilmaydu;
Ħər ətigəndə adil ħəkümini ayan qilidu;
Ħəkümidə kəmqilik yoqtur;
Biraq namərd adəm ħeq nomusni bilməydu.□ ■
6 — Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən,
Ularning istiħkam potəyliri wəyranidur;
Koqilirini ħeqbir adəm ətmigüdək qilip harabə qiloƣanmən;
Xəħərliri adəmzatsiz, ħeq turoƣuqisi yoq qilinip ħalak boloƣan.□
7 Mən: «Pəqət Məndin qorqunglar, tərbiyini qobul qilinglar» — dedim.
Xundaq boloƣanda uningoƣa ħəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ħeq haniwəyran bolmas.
Biraq ular baldurla ornidin turup, ħəmmə ixlirini ħaram qiliwətti.□

Barliq əllərning soraqqa tartilixi

8 Xunga Meni kütünglar, — dəydu Pərwərdigar,
Mən guwaħliq berixkə ornumdin qozƣaloƣan küngiqə —
Qünki Mening qararim — əllərni yiƣix,
Padixaħliqlarni jəm qilixtin ibarətki,
Ularning üstigə qəħrimni,
Ħəmmə dəħxətlik aqqiqimni bexioƣa təküx üqündur.
Qünki yər yüzining ħəmmisi aqqiq oƣəzipimning oti bilən kəydürüwetilidu.□

Israilning əsligə kəltürülüxi, əllərning Hudaning yenioƣa kelixi

---

□ **3:2 «Asiylik qiloƣuqi, buloƣanoƣan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəħərgə way! (1-ayət) U awazni anglimidi, tərbiyini qobul qilmidi»** — bu səzlərni angliƣuqi Yerusalemdikilər bəlkim Zəfaniya yənə Asuriyəning gunaħlirini əyibləwatidu, dəp oylixi mumkin idi. Biraq keyinki səzliridin angliƣuqilar tuyuqsiz: «Uning əyibligini Ninəwə əməs, bəlki biz Yerusalemdikilər ikənmiz!» dəp ħəyran qaloƣan, xundaqla hapa boloƣan boluxi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikənlikini Zəfaniya pəyƣəmbər deməydu; qünki uningoƣa nisbətən bu dunyada angliƣudək pəqət birla awaz bar, yəni Pərwərdigarningkidur. ■ **3:3** Pənd. 28:15; Əz. 22:27 □ **3:4 «Uning pəyƣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər; uning kaħinliri muqəddəs ibadəthanini buloƣaydiƣanlar» —** «pəyƣəmbərliri» bolsa sahta pəyƣəmbərlər, əlwəttə. «Kaħinlar» muqəddəs ibadəthanida puqralar üqün məhsus qurbanliqni kəydürgüqi hadimlar. ■ **3:4** Yər. 23:11, 32; Ħox. 9:7. □ **3:5 «ħəkümidə kəmqilik yoqtur» —** yaki «U (Pərwərdigar) ħəkümlirini ada qilmay qalmaydu». ■ **3:5** Qan. 32:4 □ **3:6 «Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən, ularning istiħkam potəyliri wəyranidur .... xəħərliri adəmzatsiz, ħeq turoƣuqisi yoq qilinip ħalak boloƣan» —** yat əllər arisidiki bu wəqələr, xübħisizki, Israiloƣa sawaq, agaħ wə misal boluxi kerək idi. □ **3:7 «Xundaq boloƣanda uningoƣa ħəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ħeq haniwəyran bolmas. Biraq ular baldurla ornidin turup, ħəmmə ixlirini ħaram qiliwətti» —** baxqa birhil tərjimisi: «Undaq boloƣanda uningoƣa berilidiƣan ħəmmə jazaliri nemə boluxidin qət'iynəzər, uning makani ħeq üzülməydu». **«Biraq ular baldurla ornidin turup, ħəmmə ixlirini ħaram qiliwətti»** — demək, tiloƣa elinoƣan «ħaram ixlar»ni qilixqa naħayiti aldirawatqanidi. □ **3:8 «Mən guwaħliq berixkə ornumdin qozƣaloƣan küngiqə...» —** «guwaħqiliq berixkə...» degənning baxqa birhil tərjimisi «owni elixqa...».

9 Qünki xu tapta barliq əllərning Pərwərdigarining namiƣa nida ƙilip qaƙirixi üqün,
Uning hizmitidə bir jan bir tən boluxi üqün,
Mən ularning tilini sap bir tiloƣa aylandurimən,
10 Qünki Efiopiyə dəryalirining nerisidin Mening dua-tilawətqilirim,
Yəni Mən tarƙatƙanlarning ƙizi,
Manga sunuloƣan ƕədiyəni epkelidu.□

Israilning Hudaning Roƕida «ƙaytidin tuoƣuluxi»

11 Xu küni sən Manga asiylik ƙiloƣan barlik ƙilmixliring tüpəylidin iza tartip ƙalmaysən;
Qünki xu tapta Mən təkəbburluƙungdin huxallinip kətkənlərni arangdin elip taxlaymən,
Xuning bilən sən muƙəddəs teoƣim tüpəylidin ƕalingni ikkinqi qong ƙilmaysən;□
12 Wə Mən arangda kəmtər ƕəm miskin bir həlƙni ƙaldurimən,
Ular Pərwərdigarning namiƣa tayinidu.
13 Israilning ƙaldisi nə ƙəbiƕlik ƙilmaydu,
Nə yaloƣan səzliməydu,
Nə ularning aoƣzidin aldamqi til tepilmaydu;
Ular bəlki ozuƙlinip, yatidu,
Ƕeqkim ularni ƙorƙutmaydu.□

Israilning ƙaytidin yioƣilixi — ahirƙi zamandiki xad-huramlik bir küy

14 Yayrap-yaxna, i Zion ƙizi!
Təntənə ƙilip warƙira, i Israil!
Pütün ƙəlbing bilən huxal bolup xadlan, i Yerusalemning ƙizi!■
15 Pərwərdigar seni jazalaydioƣan ƕəkümlərni elip taxlidi,
Düxminingni ƙayturuwətti;
Israilning padixaƕi Pərwərdigar arangdidur;
Yamanlikni ikkinqi kərməysən.
16 Xu küni Yerusalemoƣa eytiliduki,
«Qorƙma, i Zion!
Qolliring boxap, sanggilap kətmisun!
17 Pərwərdigar Hudaying arangda,
Qutquzidioƣan ƙudrət Igisidur!
U xadlik bilən üstüngdə xadlinidu;
Øz meƕir-muƕəbbitidə aram alidu;
Üstüngdə nahxilar eytip yayrap-yaxnaydu.
18 jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoƣanlarni yioƣimən;

□ **3:10 «Efiopiyə dəryalirining nerisi…»** — Efiopiyə naƕayiti qət jay bolup, towa ƙilix pursiti jaƕanning qətlirigiqə bolidu, dəp kərsitidioƣan bir misaldur. **«Mening dua-tilawətqilirim, yəni Mən tarƙatƙanlarning ƙizi…»** — bəlkim tarƙilip kətkən, əmma towa ƙiloƣan Israillarni kərsitidu: «Pərwərdigarning küni» xunqə dəƕxətlik boloƣini bilən (8-ayət), 9-10-ayəttiki bexarətlər Hudaning meƕri-xəpƙitigə ƕətta xu künidimu erixix imkaniyiti barliƙini ispatlaydu. □ **3:11 «muƙəddəs teoƣim tüpəylidin»** — yaki «muƙəddəs teoƣimda» yaki «muƙəddəs teoƣim üstidə». □ **3:13 «Israilning ƙaldisi nə ƙəbiƕlik ƙilmaydu»** — «Israilning ƙaldisi» Təwrattiki pəyoƣəmbərlərning kitablirida kəp kərülidioƣan tema yaki mawzudur. Israil həlƙining kəp ƙismi Hudadin yiraƙlixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning meƕir-xəpƙiti bilən, Øzigə sadik bir «ƙaldi»ning ƕaman ƕərdaim tepilidioƣanliƙi kərsitilidu. ■ **3:14** Zək. 9:9

Bularning xərməndilikliri ularoɳa eoɳir kelətti.□
19 Mana, Mən xu tapta seni harlioɳanlarning ɧəmmisini bir tərəp ɻilimən,
Aɻsaɻ boloɳan ɻizni ɻutɻuzimən;
Talaoɳa ɧəydiwetilgən ɻizni yioɳimən;
Dəl ular horlanoɳan barliɻ zeminlarda ularni *Θzümgə* mədɧiyə kəltürgüqi, xəɧrət boloɳuqi ɻilip tikləymən.□
20 Mən xu tapta, yəni silərni yioɳɻan waɻitta, silərni *θygə* epkelimən;
Qünki Mən kəz aldinglarda silərni asarəttin azadliɻɻa qiɻaroɳinimda,
Silərni yər yüzidiki barliɻ əllər arisida xəɧrətlik, *Θzəmgə* mədɧiyə kəltürgüqi ɻilimən,
— dəydu Pərwərdigar.□

□ **3:18 «jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoɳanlarni yioɳimən; bularning xərməndilikliri ularoɳa eoɳir kelətti» —** ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə mənisi xuki, ibadət sorunlirida boloɳan sahtipəzlik, ar-nomussizliɻlar sorunoɳa ɻatnaxɻan ihlasmənlərni naɧayiti azablioɳan, ular buningoɳa qidimay muxu ɧeytlaroɳa, ibadət sorunlirioɳa ɻatnaxmay tarɻilip kətkənidi. Xunga Huda: «Mən ularni yioɳimən» — dəydu. «Yəx.» 1:13ni kərüng. □ **3:19 «Aɻsaɻ boloɳan ɻizni ɻutɻuzimən; talaoɳa ɧəydiwetilgən ɻizni yioɳimən» —** «ɻiz» muxu yərdə Israilni kərsitidu. **«...ularni Θzümgə mədɧiyə kəltürgüqi, xəɧrət boloɳuqi ɻilip tikləymən»** — yaki «...ularni təripləx obyekti wə nam-xəɧrətlik ɻilip tikləymən». □ **3:20 «Silərni ...xəɧrətlik, Θzəmgə mədɧiyə kəltürgüqi ɻilimən» —** yaki «Silərni... nam-xəɧrətlik wə təripləx obyekti ɻilimən».

Ḥagay

Birinqi wəḫiy wə həlḳning inkasi

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni, Pərwərdigarning səzi
Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik Xealtiəlning ooɳli, Yəḫudaning waliyisi Zərubbabəlgə ḫəm
Yəḫozadakning ooɳli, bax kaḫin Yəxuaoɳa kəldi: —□
2 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» —
dəydu.□
3 Wə Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik kelip mundaḳ deyildi: —
4 Bu өy tehiqila harabə tursa, bu silər tahtaydin bezəlgən өyliringlarda yaxaydioɳan
waḳitmu?□
5 Mana, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
6 Terioɳininglar kəp, yioɳiwalidioɳininglar az;
Yəysilər, biraḳ toymaysilər;
Iqisilər, biraḳ ḳanmaysilər;
Kiyisilər, biraḳ ḫeqḳandaḳ illimaysilər;
Ix ḫəḳḳi aloɳuqi bolsa,
Huddi ix ḫəḳḳini təxük ḫəmyanoɳa saloɳanoɳa ohxaxtur.■
7 — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
8 Taoɳḳa qiḳip, yaoɳaqni elip kelinglar, өyni ḳurunglar; xundaḳ ḳilsanglar Mən
uningdin hursən bolimən, xan-xərəpkə eriximən, — dəydu Pərwərdigar.
9 — Silər kəpni küttünglar, mana, erixkininglar az boldi; uni өygə epkəlginginglarda,
Mən uni püwləp yoḳattim; bu nemə üqün? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɳan Pərwərdigar —
— Qünki Mening өyümning harabə boloɳinioɳa ḳarimay, өz өyünglarni *selixḳa*
yügürüxüp yürüwatisilər.
10 Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu, zeminmu ḫosulini
bərməydu;□ ■

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni» —** «Darius padixaḫ», yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyədin ilgiriki 520-yili, 29-awoɳust idi. «Altinqi ay» — Muḳəddəs Kitabta yil, aylar tiloɳa elinoɳanda, Yəḫudiylarning kona kalendari boyiqə ḫesablinidu («Təbirlər»nimu kərüng). **«altinqi ayning birinqi küni»** — ḫər ayning birinqi küni ḫeyt bolatti, Yerusalemda bu səzni angliɳan kixilər bəlkim az bolmisa kerək. **«bax kaḫin Yəxua»** — «kaḫin» muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanlikni kəydürgüqi hadim. □ **1:2 «Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» — dəydu» —** muḳəddəs ibadəthanini ḳayta ḳurux hizmiti 15 yil ilgiri baxlanoɳanidi, biraḳ həlḳ baxḳa əllərning təḫditigə uqrap, ḳurux hizmitidin ḳol tartḳanidi («Əzra», 3-5-bablarni kərüng). □ **1:4 «tahtaydin bezəlgən өyliringlar» —** «tahtaydin bezəlgən» degən bu səz Təwratta pəḳət Sulayman ḳuroɳan muḳəddəs ibadəthanining bezilixi wə «Yəḫoaḫaz padixaḫ»ning ordisining bezilixini təswirləx üqün bir ḳetim ixlitilgən. Xuningdin kərimizki, həlḳlər bəlkim muḳəddəs ibadəthanini ḳuruxḳa 15 yil ilgiri təyyarlioɳan yaoɳaqni ḫazir өz өylirini bezəx üqün ixlətməktə. Xunga ularning ikki gunaḫi bar idi: (1) Hudaning өyini ḳuruxni keqiktürüx; (2) Hudaning өyi üqün təyyarlap ḳoyuloɳan yaoɳaqni өz өyliri üqün ixlitix. ■ **1:6** Ḳan. 28:38; Mik. 6:14, 15. □ **1:10 «Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu» —** xəbnəm, bolupmu 8- wə 9-ayda pixidioɳan mewə yaki axlikni yegiləxtin saḳlaxta muḫim rol oynaydu. ■ **1:10** Ḳan. 28:23

11 Mən zeminoɣa, taoɣḳa, ziraətlərgə, yengi xarablaroɣa, zəytun meyioɣa, tupraḳning ündürmilirigə, insanlaroɣa, mal-waranlaroɣa wə ḳollardiki barliḳ əjirlərgə ḳuroɣaḳqiliḳni qaḳirdim.□
12 Xuning bilən Xealtiəlning ooɣli Zərubbabəl ḥəm Yəḥozadakning ooɣli bax kaḥin Yəxua wə həlḳning ḳaldisining ḥəmmisi Pərwərdigar Hudasining awazioɣa, xuningdək Pərwərdigar Hudasining Ḥagay pəyoɣəmbərni əwətixi bilən, uning səzlirigə ḳulaḳ saldi; həlḳ Pərwərdigar aldida ḳorḳti.
13 Andin Pərwərdigarning əlqisi Ḥagay Pərwərdigarning həwirini həlḳḳə yətküzüp:
— «Mən silər bilən billidurmən» — dəydu Pərwərdigar, — dedi.
14 Wə Pərwərdigar Xealtiəlning ooɣli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlning roḥini, xundaḳla Yəḥozadakning ooɣli, bax kaḥin Yəxuaning roḥini ḥəm həlḳ ḳaldisining ḥərbirining roḥini ḳozoɣidi; ular samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Hudasining əyigə kelip ixlidi.
15 Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni idi.□

2

Ikkinqi wəḥiy — rioɣbətləndürüx

1 Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni, Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoɣəmbər arḳiliḳ kelip mundaḳ deyildi:□
2 — «Xealtiəlning ooɣli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlgə, Yəḥozadakning ooɣli, bax kaḥin Yəxuaoɣa ḥəmdə həlḳning ḳaldisioɣa səz ḳilip ulardin: —
3 «Aranglardin əyni qaoɣdiki xan-xərəptə boloɣan bu əyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoɣa ḳandaḳ ḳaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaḳmu?» — dəp sorioɣin. □
4 — Biraḳ ḥazir, i Zərubbabəl, jasarətlik bol, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥozadakning ooɣli, bax kaḥin Yəxua, jasarətlik bol; zemindiki barliḳ həlḳ, jasarətlik bolup ixlənglar, — dəydu Pərwərdigar.
— qünki Mən silər bilən billidurmən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.
5 — Misirdin qiḳḳan waḳtinglarda silərgə əḥdə ḳiloɣan səzüm wə Mening Roḥim aranglarda turup kəldi; ḥərgiz ḳorḳmanglar.
6 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —

□ **1:11 «Mən zeminoɣa, taoɣḳa, ziraətlərgə, … ḳollardiki barliḳ əjirlərgə ḳuroɣaḳqiliḳni qaḳirdim» —** «ḳuroɣaḳqiliḳ» (ibraniy tilida «horəb») ḥəm «harabə» degənlər bir-birigə ohxap ketidioɣan səzlər — Hudaning əyi «harabə» bolsa, ularoɣa «horəb» (ḳuroɣaḳqiliḳ) bolidu. □ **1:15 «Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni idi» —** Ḥagay bexarət berip, həlḳ Hudaning əyidə ix baxlioɣuqə 23 kün ətti. Bu waḳit ḥosul yioɣidioɣan pəsil boloɣaqḳa, ix bəlkim ḥosulni yioɣip boloɣandin keyin baxlanoɣan. □ **2:1 «Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni» —** bu kün «kəpilər ḥeyti» («kəpə tikix ḥeyti»)ning əng ahirḳi küni bolup, həlḳning kəp bir ḳismi Yerusalemda boloɣan bolux kerək. □ **2:3 ««Aranglardin əyni qaoɣdiki xan-xərəptə boloɣan bu əyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoɣa ḳandaḳ ḳaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaḳmu?» —** Sulayman padixaḥ saloɣan ḥəywətlik muḳəddəs ibadəthana (miladiyədin ilgiriki 587-yili) Babil təripidin wəyran ḳilinoɣan. Bu wəḳə Ḥagay səz ḳiloɣan waḳittin 67 yil ilgiri boloɣaqḳa, əsli ibadəthanining xan-xəripi yengi ibadəthanioɣa ḳaraydioɣan bəzi bowaylarning esidin qiḳmioɣan boluxi kerək. «əyni qaoɣdiki xan-xərəptə boloɣan bu əy» wə «uningoɣa ḳandaḳ ḳaraysilər?» degən səzlər ispatlayduki, Huda nəziridə məyli Sulayman ḳuroɣan yaki bu waḳittiki həlḳ ḳuroɣan ibadəthana bolsun, ḥər ikkisini «bir» dəp ḥesablaydu.

— Yənə pəkət azoɳina wakittin keyin Mən asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm kurukluknı təwritimən; □ ■
7 Mən barlik əllərni təwritimən; nətijidə əllərning sərhil ətiwar nərsiliri elip kelinidu. Mən muxu өyni xan-xərəpkə toldurimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.
8 — Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.□
9 — Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, — wə Mən muxu yərdə aramlik-hatirjəmlikni ata kilimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar». □ ■

Üqinqi wəḥiy — Hudaning xəpkiti wə bərikiti

10 Darius padixaḥning ikkinqi yili, tokkuzinqi ayning yigirmə tətinqi küni, Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoɳəmbər arkilik kelip mundak deyildi: —
11 «Samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundak dəydu: — Kaḥinlaroɳa səz kilip ulardin Təwrat-kanuni tooɳruluk: —
12 «Birsi tonining etikidə «*Hudaoɳa* ataloɳan gөx»ni kətürüp ketiwatkinida, uning etiki nanoɳa, umaqka, xarabka, zəytun mayoɳa yaki ḥərkandak ax-ozukka mundakla tegip kətsə, undakta u nərsilər «*Hudaoɳa* ataloɳan» bolamdu?» — dəp sorioɳin».
Kaḥinlar jawabən: «Yak» — dedi.□
13 Wə Ḥagay: «Birsi jəsətkə tegip «napak» boloɳan bolsa, u bu ax-ozukning kaysibirigə təgsə, undakta ax-ozuk napak bolamdu?» — dəp soridi.
Kaḥinlar jawabən: «U napak bolidu» — dedi.□
14 Andin Ḥagay jawabən mundak dedi: —«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlk, bu «yat əl» Mening aldimdimu xundaktur, ularning kollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaktur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoɳanlirimu napaktur» —

□ **2:6 «… asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm kurukluknı təwritimən»** — muxundak səzlər baxka pəyoɳəmbər yazmiliridimu tepilidu (məsilən, «Yəxaya» 13-bab, «Yərəmiya» 4- ḥəm 10-bab, «Yoel» 2-bab, «Naḥum» 1-babta). Xübḥisizki, bular «Pərwərdigarning küni», yəni ahirki zamanni kərsitidu. ■ **2:6** Ibr. 12:26,27 □ **2:8 «Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu … Pərwərdigar»** — xu dəwrdə dunyadiki kөp kisim altun-kümüx Pars imeriyəsining kolida idi. Məzkur bexarəttin azrakla bir məzgildin keyin, Pars imperatori Darius təripidin: «Israilning ətrapidiki yurtlardin imperatoroɳa elinoɳan bajlarning qong bir kismini ayrip, bu pulni «Pərwərdigarning өyini qiraylik yasax üqün ixlitix kerək…»» degən bir yarlik qüxürüldi («Əzra» 4-6-babni, xundakla «koxumqə səz»imizni kərüng). □ **2:9 «Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi naḥayiti ajayib boldi. Səz kөp boloɳaqka, xərḥini «koxumqə səz»imizgə koyduk. ■ **2:9** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luka 1:76; 7:27; Yḥ. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ **2:12 «birsi tonining etikidə «Hudaoɳa ataloɳan gөx»ni kətürüp ketiwatkinida, uning etiki .. ḥərkandak ax-ozukka mundakla tegip kətsə, undakta u nərsilər «Hudaoɳa ataloɳan» bolamdu?»** — «Hudaoɳa ataloɳan gөx» (yaki «mukəddəs gөx») — Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, birsi Hudaoɳa «gunaḥ kurbanliki» («gunaḥni tilidioɳan kurbanlik»), «inak kurbanliki» yaki « kurbanliki»ni kiloɳanda, bu kurbanliklardin məlum parqə gөx kurbanlik kilmakqi boloɳan kixining yardimidə boloɳan kaḥinoɳa ayrip berilgən. Bu gөx «Hudaoɳa ataloɳan gөx» (yaki «mukəddəs gөx») dəp ataloɳan, bu gөxni pəkət kaḥin wə uning ailisidikilər yeyixkə bolidu. □ **2:13 «Birsi jəsətkə tegip «napak» boloɳan bolsa, u bu ax-ozukning kaysibirigə təgsə, undakta ax-ozuk napak bolamdu?»** — «napak boloɳan» — Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, birsi jəsətkə yaki jəsət koyuloɳan jayoɳa təgsə, yaki bəzi hil kesəl kixilərgə təgsə, «napak» dəp ḥesablanoɳan. U bir məzgil (bəzidə bir kün, bəzidə bir ḥəptə) ayrim turuxi kerək idi. Ayrim turoɳandin keyin oɳusul kilip (pütünləy yuyunup) andin «pak» dəp ḥesablanoɳan.

dəydu.□
15 — Əmdi ḥazir kəngül qoyup oylininglar —
Bügündin baxlap, muxu waqittin tartip kərünglar — taki Pərwərdigarning ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyulǫuqə, □
16 xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axlıqni alǫili kəlgəndə, mana pəqət on kürila qikti; birsi xarab küpidin əllik komzək alǫili kəlsə, mana pəqət yigirmə komzək qikti.□
17 Mən qolliringlar bilən ixligən barlıq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimǫa qaytmidinglar. □ ■
18 Əmdi ətünimənki, kəngül qoyup oylininglar — bu kün, yəni toqquzinqi ayning yigirmə tətinqi künidin baxlap, muxu waqittin tartip, — yəni Pərwərdigarning ibadəthanisining qayta quruluxini baxlioqan künidin keyinki ixlarǫa kəngül qoyup oylininglar;
19 danlar ambarǫa yioqildimu? Üzüm talliri, ənjür, anar ḥəm zəytun dərəhliri ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən».□

Tətinqi wəḫiy — Ahirqi zaman •••• Zərubbabəl tooruluq

20 Wə Pərwərdigarning səzi xu ayning yigirmə tətinqi küni Ḥagayǫa ikkinqi qetim kelip mundaq deyildi: —
21 — Yəḥudaǫa waliy boloqan Zərubbabəlgə səz qilip mundaq degin: —
— «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən;□
22 Padixaḥliqlarning təhtini ərüwetimən, əllərning padixaḥliqlirining küqini yoqitimən; jəng ḥarwiliri ḥəm uning üstidə olturoqanlarni ərüwetimən; atlar wə atliq əskərlər, ularning ḥərbiri əz qerindixining qiliqi bilən mollaq atquzulidu.■
23 Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar —

□ **2:14 «Pərwərdigar: «… ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur (napak, demək), xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — «xu yərdə» degən səz bəlkim «napak qollirida» degənni kərsitixi mumkin. **«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlq, bu «yat əl» Mening aldimdimu xundaqtur, ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — bu toluq səz Israiloqa naḥayiti eoqir idi. Israil əzi kapir bir «yat əl» boloqan ohxaydu. Ulardiki harəbə boloqan muqəddəs ibadəthanining əzi ularning «pərwayim pələk» degəndək bihudluq gunaḥliriǫa guwaḥ beridu. Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, gunaḥlar pəqət «qan tökülüp qilinoqan qurbanliq»lar arqiliq «yepiloqan» bolidu. Biraq muqəddəs ibadəthanining əzi harabə bolup, ular sunoqan qurbanliqlarni əzlirining «napak qolliri» tüpəylidin «napak boldi» desək, əmdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiqiralaydu? — Ḥeqkim!» («Ayup» 14:4). Pəqət rəḥim-xəpqətlik bir Huda Əzi napak həlqi üqün bir ix qilsa, andin qutquzuloqili bolidu. Əmdi Huda (15-ayət) ularning gunaḥlirini kəqürüm qilip, ularǫa ümid beridu. Uning qandaq yol bilən ularning gunaḥlirini kəqürüm qiloqanliqi eytilmidi. Bu məsililərgə boloqan jawab (yəni Hudaning ahirida adəmlərni gunaḥdin paklax üqün nemə ix qiloqanliqi) pəqət Injildin tepilidu. □ **2:15 «Ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyulǫuqə…»** — Ḥagay pəyoqəmbər səz qiloqandin keyin, həlq qayta quruluxning hizmitini yengiwaxtin baxlioqan küngiqə, yəni «ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni» (27-Sentəbr)giqə degənliktur. □ **2:16 «xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axlıqni alǫili kəlgəndə…»** — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu səz bəzidə «ilgiriki», bəzidə «keyinki» degənni bildüridu. Qoxumqə səzlirimizdə «ilgiriki» degən tərjimimizning səwəbini eytimiz. □ **2:17 «Mən qolliringlar bilən ixligən barlıq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimǫa qaytmidinglar»** — Ḥagay pəyoqəmbər muxu yərdə Təwrat «Am.» 4:9ni nəqil kəltüridu. ■ **2:17** Ḥag. 1:11 □ **2:19 «…danlar ambarǫa yioqildimu? Üzüm talliri… ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən»** — bu 16-19-ayətlərni qoxumqə səzlirimizdə təḥlil qilimiz. □ **2:21 «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən»** — bu səzlər (wə 22-ayət) 6-7-ayəttlərdikigə ohxax, bəlkim ahirqi zamandiki ixlarni kərsitidu. ■ **2:22** Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13.

Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən, — dəydu Pərwərdigar — andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar».□

□ **2:23 «Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən,… andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim» —** bu bexarətning əməlgə axuruluxini «ḳoxumqə səz»imizdə tiloƣa alimiz.

Zəkəriya

Ata-bowiliringlardək bolmanglar!

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda, Pərwərdigarning səzi Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɳli Zəkəriya pəyoɳəmbərgə kelip mundaḳ deyildi: —□
2 — «Pərwərdigar ata-bowiliringlardin intayin ḳattiḳ oɳəzəpləndi.
3 Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — «Mening yenimoɳa ḳaytip kelinglar, Mən silərning yeninglaroɳa ḳaytip kelimən» dəydu», — degin. □
4 — Ata-bowiliringlardək bolmanglar; qünki ilgiriki pəyoɳəmbərlər ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — Rəzil yolliringlardin, rəzil ḳilmixliringlardin yenip towa ḳilinglar, degən», — dəp jakarlioɳan. Biraḳ ular Manga ḳulaḳ salmioɳan, boysunmioɳan, — dəydu Pərwərdigar.■
5 — Silərning ata-bowiliringlar ḫazir ḳeni? Pəyoɳəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu? □
6 Lekin Mening pəyoɳəmbərlərgə buyruoɳan səzlirim wə bəlgilimilirim, ata-bowiliringlarning bexioɳimu qüxkən əməsmidi?».
Xuning bilən ular yolidin yenip: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən.□ ■

Səkkiz alamət kərünüx •••• Birinqi alamət kərünüx — Atliḳ adəm wə üq hil rənglik atlar

7 Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «Xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni, Pərwərdigarning kalami Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɳli Zəkəriya pəyoɳəmbərgə kəldi. U mundaḳ bexarətni kərdi: —□
8 Mən keqidə *alamət kərünüxlərni* kərdüm; mana, toruḳ atḳa mingən bir adəmni kərdüm; u qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida turatti; uning kəynidə toruḳ, ala-taoɳil wə aḳ atlar bar idi. □

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda...»** — «Darius padixaḫ» yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yili). **«səkkizinqi ayda...»** — kitabta eytiloɳan aylar Yəhudiylarning kona kalendari boyiqə idi. Bu ay miladiyədin ilgiriki 520-yili Öktəbrgə tooɳra kelidu. □ **1:3 «Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — «...» dəydu», — degin»** — əsli xəkli: «Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mening yenimoɳa ḳaytip kelinglar» — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — «Mən silərning yeninglaroɳa yenip kelimən» — səydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar!». ■ **1:4** Yəx. 31:6; Yər. 3:12; 18:11; Əz. 18:30; Ḫox. 14:2 □ **1:5 «Pəyoɳəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu?»** — məzkur retorik soal bəlkim həlḳning diḳḳitini pəyoɳəmbərlərgə mərkəzləxtürüx üqün əməs, bəlki ularning yətküzgən həwərlirigə mərkəzləxtürüx üqün eytiloɳan. Ḫətta pəyoɳəmbərlərmu dunyadin ketidu, biraḳ ularning səzliri, yəni Hudaning səzliri yənila inawətlik, xundaḳla əməlgə axurulmaḳta (6-ayətni kərüng). Bəzi alimlar: «Pəyoɳəmbərlər mənggü yaxamdu?» degən soalni həlḳning Zəkəriya pəyoɳəmbərning səzigə rəddiyə bərməkqi bolup imansizlik bilən bərgən jawabidur, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «Xuning bilən ular yolidin yenip: — ... Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən»** — «ular» bəlkim nəḳ məydanda Zəkəriyaoɳa ḳulaḳ selip towa ḳiloɳan həlḳ. ■ **1:6** Yioɳ. 1:18 □ **1:7 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni...»** — miladiyədin ilgiriki 519-yili, 15-Fewral. □ **1:8 «qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida »** — «hadas dərihi» pakar əsidioɳan, hux puraḳliḳ, darqindək bir dərəh. **«ala-taoɳil»** — yaki «jədə rənglik», «ḳongur rənglik».

9 Mən uningdin: «Təqsir, bular nemə?» — dəp soridim. Mən bilən səzlixiwatqan
pərixtə manga: «Mən sanga bularning nemə ikənlikini kərsitimən» — dedi.□
10 Hadas dərəhliri arisida turoɣan zat jawabən: «Bular Pərwərdigarning yər yüzini
uyan-buyan kezixkə əwətkənliri» — dedi.
11 Bu atlar hadas dərəhliri arisida turoɣan Pərwərdigarning Pərixtisigə jawab qilip:
«Biz yər yüzidə uyan-buyan kezip kəlduq; mana, pütkül yər yüzi tiptinq, aramliqta
turuwatidu» — dedi.
12 Pərwərdigarning Pərixtisi jawabən: «I samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar, qaqanoɣiqə sən bu yətmix yildin beri aqqiqlinip keliwatqan Yerusalem
wə Yəhudaning xəhərlirigə rəhim qilmaysən?» — dedi.□
13 Pərwərdigar mən bilən səzlixiwatqan pərixtigə yeqimlik səzlər, təsəlli bərgüqi
səzlər bilən jawab bərdi.
14 Xuning bilən mən bilən səzlixiwatqan pərixtə manga mundaq dedi: «Sən mundaq
jakarlioɣin: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar: «Yerusalem wə
Zionoɣa boloɣan otluq muhəbbitimdin yürikim lawildap kəyidu!
15 Xuning bilən Mən ərkin-azadiliktə yaxawatqan əllərgə qattiq oɣəzəplinimən; qünki
Mən *həlqimgə* səlla oɣəzəplinip qoyiwidim, ular ɧəddidin exip *həlqimgə* zor azar
qildi», dəydu. □
16 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mən Yerusalemoɣa rəhim-xəpqətlər bilən
qaytip kəldim; Mening өyüm uning iqidə qurulidu» — dəydu samawi qoxunlarning
Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — «wə Yerusalem üstigə «өlqəm tanisi» yənə tartil-
idu».□ ■
17 — Yənə mundaq jakarlioɣin: «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar
mundaq dəydu: Mening xəhərlirim yənə awatlixidu, Pərwərdigar yənə Zionoɣa
təsəlli beridu wə Yerusalemni yənə talliwalidu».

Ikkinqi alamət kərünüx — «tət münggüz» wə «tət ɧünərwən»

18 Andin mən beximni kətürdüm, mana tət münggüzni kərdüm.
19 Mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «Bular nemə?» dəp soridim. U manga: «Bu
Yəhuda, Israil wə Yerusalemni tarqitiwətkən münggüzlərdur» — dedi.
20 Wə Pərwərdigar manga tət ɧünərwənni kərsətti.
21 Mən: «Bu *ɧünərwənlər* nemə ix qiloɣili kəldi?» dəp soridim. U: «Mana
bular bolsa Yəhudadikilərni ɧeqkim qəddini rusliyalmioɣudək dərijidə tarqitiwətkən
münggüzlər; biraq bu *ɧünərwənlər münggüzlərni* dəkkə-dükkigə qüxürgili, yəni

---

□ **1:9 «Mən bilən səzlixiwatqan pərixtə»** — izaɧat: «hadas dərəhliri arisida turoɣan adəm» (8-, 10-ayəttə) bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi». «mən bilən səzlixiwatqan pərixtə» bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi» əməs. Təwrattiki baxqa qisimlardin bilimizki, «Pərwərdigarning Pərixitisi» Hudaning wəkili bolupla qalmay, yənə Hudaning təbiitidə boloɣan bir Xəhs; ixinimizki, u Məsiɧ-Qutquzoɣuqi bolup, insanlar dunyasida tuoɣuluxtin ilgiri, «adəm» qiyapitidə dunyada kərüngən. Keyinki tekistlətdin qarioɣanda, «mən bilən səzlixiwatqan pərixtə» bolsa «addiy bir pərixtə» idi (u 2-bab, 3-4-ayəttə baxqa pərixtə təripidin ixqa buyruloɣan). U bəlkim Zəkəriyaoɣa alamət kərünüxtə yolbaxqi ɧəm qüxəndürgüqi rolida boloɣan. □ **1:12 «...sən bu yətmix yildin beri aqqiqlinip keliwatqan Yerusalem wə Yəhudaning xəhərliri...»** — oqurmənlərning esidə bar boluxi kerəkki, Israil Hudaning jazasi bilən Babil imperiyəsidə 70 yil sürgün boloɣan («Yər.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni kərüng). □ **1:15 «Xuning bilən mən ərkin-azadiliktə yaxawatqan əllərgə qattiq oɣəzəplinimən»** — Təwrat ɧəm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxqa barliq həlqlərni, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə qilimiz. Təwratta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlq-millətlər» deyilsə, ɧərdaim muxu mənini bildüridu. **«qünki mən həlqimgə səlla oɣəzəplinip qoyiwidim, ular ɧəddidin exip həlqimgə zor azar qildi»** — Huda Israildin (butpərəsliki tüpəylidin) oɣəzəplinip ularoɣa «yat əllər» arqilik azar bərgüzüp jazalap, Babil imperiyəsigə 70 yil sürgün qilduroɣan. Biraq «yat əllər» bu ixta Hudaning jazasining dairisidin qiqip tolimu rəhimsizlik qiloɣan. □ **1:16 ««өlqəm tanisi tartilidu»** — demək, өlqəm tanisida xəhərni өlqəx Yerusalem xəhirining qaytidin toluq qurulidioɣanliqidin derək beridu. ■ **1:16** Əz. 11:23

əllərning Yəhudaning zeminini tarkitiwetix üqün kətürgən münggüzlirini yərgə taxliwətkili kəldi!» — dedi.□

2

Üqinqi alamət kərünüx — ölqəx tanisini tutkan yigit

1 Andin mən beximni kətürüp, mana kolida ölqəm tanisini tutkan bir adəmni kərdüm
2 wə uningdin: «Nəgə barisən?» dəp soridim. U manga: «Mən Yerusalemni ölqigili, uning kəngliki wə uzunlukini *ölqəp* bilgili barimən» — dedi.
3 Mana, mən bilən səzlixiwatkan pərixtə qikti; yənə bir pərixtə uning bilən kərüxüxkə qikti
4 wə uningoqa mundak dedi: — Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoqa mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu. □
5 — wə Mən Pərwərdigar uning ətrapioqa ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən.
6 — Hoy! Hoy! Ximaliy zemindin keqinglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən, dəydu Pərwərdigar».□
7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin! □
8 Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundak dəydu: — Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti; qünki kim silərgə qekilsa, xu Özining köz kariqokioqa qekiloqan bolidu. □ ■
9 Qünki mana, Mən Öz kolumni ularning üstigə silkiymən, ular özlirigə kul kilinoquqilaroqa olja bolidu; xuning bilən silər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.
10 Nahxilarni yangritip xadlan, i Zion kizi; qünki mana, keliwatimən, arangda makanliximən, dəydu Pərwərdigar, ■
11 — wə xu künidə köp əllər Pərwərdigaroqa baoqlinidu, Manga bir həlk bolidu; arangda makanliximən wə silər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər;

□ **1:21 «Mən: «bu hünərwənlər** nemə ix kiloqili kəldi?» dəp soridim...» — əmdi bu «tət münggüz» wə «tət hünərwən» nemini kərsitidioqanliki üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak pikirliximiz. □ **2:4 «Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoqa mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu»** — demək, kəlgüsi Yerusalem nahayiti qong bir xəhər boloqaqka, uning ahalisi bəribir hərkandak sepilning iqigə patmaydu; demək, muxu yigitning uning «kənglikini, uzunlukі»ni ölqixi bikar ix bolmamdu?! □ **2:6 «Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən»** — «tət tərəptin qikkan xamal» ibraniy tilida: «asmandiki tət xamal» deyilidu — xərk, oqərb, ximal, jənub tərəplərdin qikidioqan xamallar. □ **2:7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin !»** — Babil imperiyəsi Zəkəriyaning bexaritidin 20 yil ilgiri wəyran kilinoqanidi. Xunga biz muxu səzlər wə keyinki altə ayətni ahirki zamanni kərsitidu, dəp karaymiz. Birak xu qaoqdiki Yəhuda wə Yerusalem bexarətlərdin heli ümid alalaydu, qünki bexarətlər Hudaning ularoqa boloqan mənggülük məksətlirining heqkaqan özgərtilmigənlikini təstiklaydu. □ **2:8 «Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti»** — baxka tərjimiliri: «Xan-xərəp ayan kilinoqandin keyin, U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti», yaki «Xərəp-hərmətkə erixtürülginimdin keyin, U... Meni əwətti». Kaysi tərjimisi tooqra boluxidin kətiiynəzər, okurmənlər dikkət kiliduki, Pərwərdigar Özi «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar»ni əwətidu (9-ayət, 6-bab, 15-ayət, 10-bab, 12-ayətlərdimu ohxax ixni kərələymiz). Biz əmdi Injildin qüxinimizki, Huda dunyaoqa əwətkən Kutkuzoquqi-Məsihning özi Hudalik təbiitididur, u Hudaning əzəldin boloquqi mənggülük «Kalami»dur. Xübhisizki, muxu ayəttiki «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar» bolsa, «Hudaning Kalami», Məsihdur (Təwrat, «Yəx.» 48:16nimu kərüng). ■ **2:8** Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yəx. 48:16; Yh. 11:42; 17:21 ■ **2:10** Law. 26:12; Əz. 37:27; 2Kor. 6:16

12 xuningdək Pərwərdigar Yəhudani Өzining «mukəddəs zemini»da nesiwisi
boluxka miras kilidu wə yənə Yerusalemni talliwalidu.
13 Barlik ət igiliri Pərwərdigar aldida süküt kilsun! Qünki U Өzining mukəddəs
makanidin kozoqaldi!»

3

Tətinqi alamət kərünüx — •••• Yəxua bax kahinni kiyndürüx

1 Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatkan bax kahin Yəxuani,
xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoqan Xəytanni
kərsətti.□
2 Pərwərdigar Xəytanoqa: «Pərwərdigar seni əyiblisun, i Xaytan! Bərhək,
Yerusalemni talliwaloqan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu *kixi* ottin tartiwelinoqan
bir ququla otun əməsmu?» — dedi. □ ■
3 Yəxua bolsa paskina kiyimlərni kiygən halda Pərixtining aldida turatti.
4 U Uning aldida turuwatkanlaroqa: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwetinglar»
— dedi wə uningoqa: «Kara, Mən kəbihlikingni səndin elip kəttim, sanga heytlik
kiyim kiygüzdüm» — dedi. □ ■
5 Mən: «Ular bexioqa pakiz bir səllini orisun!» — dedim. Xuning bilən ular pakiz bir
səllini uning bexioqa orap, uningoqa kiyim kiydürdi; Pərwərdigarning Pərixtisi bir
yanda turatti.□
6 Wə Pərwərdigarning Pərixtisi Yəxuaoqa mundak jekilidi: —
7 «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundak dəydu: — Əgər
yollirimda mangsang, tapilioqinimni qing tutsang, Mening əyümni baxkurisən,
hoylilirimoqa karaydioqan bolisən; sanga yenimda turuwatkanlarning arisida turux
hokukini berimən.
8 — I bax kahin Yəxua, sən wə sening aldingda olturoqan həmrahliring anglanglar
(qünki ular bexarətlik adəmlər): — Mana, Mən «Xah» dəp ataloqan kulumni
məydanoqa qikirimən. □ ■
9 Mana, Mən Yəxuaning aldioqa koyoqan taxka kara! — Bu bir taxning üstidə yəttə
köz bar; mana, Mən uning nəkixlirini Өzüm oyimən, — dəydu samawi koxunlarning

---

□ **3:1 «Andin u manga … bax kahin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoqan Xəytanni kərsətti»** — okurmənlər bəlkim biliduki, «Yəxua» (yaki «Yəhoxua») Yəhudiylar arisida kəp kərülidioqan isim bolup, mənisi: «Pərwərdigar Kutkuzoquqi» degənliktur. «Əysa» degən isim «Yəxua»ning ərəb tilidiki ipadilinixidur. «Xəytan» degənning mənisi: «düxmən, küxəndə». Bu ayət ibraniy tilida: «Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatkan bax kahin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə Xəytanning uningoqa «xəytan bolux»ka turoqanlikini kərsətti» — deyilidu. □ **3:2 «Bərhək, Yerusalemni talliwaloqan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoqan bir ququla otun əməsmu?»** — bu səz Yəxuani kərsitidu, əlwəttə; wə bəlkim Yəxuaning Babiloqa sürgün boluxtiki sinak-azduruxliridin kutkuzuloqanlikini kərsitidu. Bu tooqruluk «koxumqə səz»imizdə kərsətkinimizdək, bu ixta Yəxua Israiloqa wəkil kilinidu. ■ **3:2** Yəh. 9 □ **3:4 «Uning aldida turuwatkanlar»** — bizningqə Pərwərdigarning Pərixtisining aldidiki pərixtilərni kərsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18 □ **3:5 «Mən: «Ular bexioqa pakiz bir səllini orisun!» — dedim…»** — bu səz bəlkim Zəkəriyaning duasi — demək, «Yəxuaning kahinlik kiyimliri toluk bolsun!». □ **3:8 «Mana, Mən «Xah» dəp ataloqan kulum…»** — «mana» degən səz muxu yərdə ibraniy tilida «qünki, mana» deyilidu. «qünki» degən səz ixlitilgəndə, əslidə uning kəynidə bir səwəb bar boluxi kerək. Bu səwəb yukiriki 1-7-ayəttə tepilixi mumkin, birak bizgə hazirqə naməlum. **«Mening «Xah» degən kulum»** — 6-bab, 12-13-ayəttimu tiloqa elinidu. ««Xah» degən kulum» Məsihni kərsitidu. «Xah», «Yəxua», «uning aldioqa olturoqan adəmlər» wə təwəndiki ayəttiki «yəttə kəzlük tax» üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:8** Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15; Zək. 6:12

Sərdari bolоған Pərwərdigar, — wə Mən bu zeminning қəbiһlikini bir kün iqidila elip taxlaymən.□ ■
10 Xu küni, — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar, — һərbiringlar өz yeқininglarni üzüm teli wə ənjür dərihi astiоға olturuxқa təklip қilisilər».

4

Bəxinqi alamət kərünüx — altun qiraoқdan

1 Andin mən bilən səzlixiwatқan pərixtə қaytip kelip meni oyoқitiwətti. Mən huddi uyқusidin oyoқitiwetilgən adəmdək bolup қaldim;
2 U məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloған bir qiraoқdanni kərdüm; uning üsti təripidə bir қaqa, yəttə qirioқi wə yəttə qiraoққa tutixidioған yəttə nəyqə bar ikən; □
3 uning yenida ikki zəytun dərihi bar, birsi ong tərəptə, birsi sol tərəptə», dedim.
4 Andin jawabən mən bilən səzlixiwatқan pərixtidin: «I təқsir, bular nemə?» — dəp soridim.
5 Mən bilən səzlixiwatқan pərixtə manga jawabən: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» — dedi. Mən: «Yaқ, təқsir» — dedim.■
6 Andin u manga jawabən mundaқ dedi: «Mana samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning Zərubbabəlgə қiloған səzi: «Ix küq-қudrət bilən əməs, iқtidar bilən əməs, bəlki Mening Roһim arқiliқ pütidu! — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar.
7 — I büyük taoқ, sən zadi kim? Zərubbabəl aldida sən tüzlənglik bolisən; u *ibadəthanining* əng üstigə jipsima taxni қoyidu, xuning bilən uningоға: «Iltipatliқ bolsun! Iltipat uningоға!» degən towlaxlar yangrap anglinidu».□ ■
8 Andin Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
9 «Zərubbabəlning қoli muxu өyning ulini saldi wə uning қolliri uni püttüridu; xuning bilən silər samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər. ■
10 Kim əmdi muxu «kiqik ixlar bolоған kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular xadlinidu, — bərһəқ, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning қoli tutқan tik өlqəm texini

---

□ **3:9 «Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəқixlirini Өzüm oyimən»** — «kəz» ibraniy tilida «bulaқ» degən mənimu kərsitidu. Bəzi alimlar xu mənidə qüxinip mundaқ tərjimə қilidu: «Bu bir taxning üstidə yəttə bulaқ bar; Mən bularning aoқzilirini aqimən...». 3-bab, -10-ayəttə yəttə kəz tiloға elinoғaqқa, biz əsli «kəz» degən mənidə boluxi kerək, dəp қaraymiz. Mumkinqilikimu barki, «kəz» degən səz muxu yərdə ikki mənini өz iqigə alidu. ■ **3:9** Zək. 4:10; Wəһ. 5:6; Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pet. 2:4; Yəx. 49:16; Yһ. 20:20, 25-27; Zək. 13:1 □ **4:2 «yəttə qirioқi wə yəttə qiraoққa tutixidioған yəttə nəyqə bar ikən»** — yaki «yəttə qiraoқning һərbirining yəttə piliki bar ikən». ■ **4:5** Zək. 4:14; Əzra 5:1; 6:14; Wəһ. 11:3-4 □ **4:7 «u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni қoyidu»** — «jipsima tax» seliniwatқan өyning (muxu ayəttə ibadəthanining) əng ahirқi қoyuloған texitur. **«xuning bilən uningоға: «Iltipatliқ bolsun! Iltipat uningоға!» degən towlaxlar yangrap anglinidu»** — «Iltipatliқ bolsun! Iltipat uningоға!» degən səzlər bəlkim ibadəthanioға, yaki «əng üstidiki jipsima tax», yaki pütün қurulux ixioға eytilidu. ■ **4:7** Yəx. 40:4 ■ **4:9** Yһ. 2:19-21

kərgəndə xadlinidu; bu «*yəttə*» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə səpselip ķarawatķan kəzliridur».□ ■
11 Mən jawabən pərixtidin: «Qiraoɣdanning ong wə sol təripidə turoɣan ikki zəytun dərihi nemə?» dəp soridim;
12 wə ikkinqi ķetim soalni ķoyup uningdin: «Ularning yenidiki ikki altun nəyqə arķilik əzlikidin «altun» ķuyuwatķan xu ikki zəytun xehi nemə?» dəp soridim.□
13 U məndin: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» dəp soridi. Mən: «Yaķ, təķsir» — dedim.
14 U manga: «Bular pütkül yər-zeminning Igisi aldida turuwatķan «zəytun meyida məsiḥ ķilinoɣan» ikki ooɣul balidur» — dedi. □ ■

5

Altinqi alamət kərünüx — «uqar oram yazma»

1 Andin mən yənə beximni kətürüp, mana bir uqar oram yazmini kərdüm.
2 U məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Bir uqar oram yazmini kərdüm; uzunluķi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — dedim.□
3 U manga: «Bu bolsa pütün zemin üstigə qiķiriloɣan lənəttur; qünki ḥərbir ooɣrilik ķiloɣuqi bu təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu; wə ķəsəm iqküqilərning ḥərbiri u təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu».
4 — «Mən bu *yazmini* qiķirimən» — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, «wə u ooɣrining əyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ķəsəm iqküqining əyigə kiridu wə xu əydə ķonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ķoxupla yəwetidu».□

Yəttinqi alamət kərünüx — sewəttə olturoɣan ayal — «Rəzillik»

□ **4:10 «bərḥək, bu «yəttə» xadlinidu...»** — bəzi alimlar bu «yəttə»ni qiraoɣdanning yəttə xehini kərsitidu, dəp ķaraydu. Birak qiraoɣdan Hudadin may ķobul ķiliwatidu, xunga bizningqə «bu «yəttə»» yuķiriķi taxning «yəttə kəz»ini kərsitidu. Ibadəthanining ķuruluxi adəmlərning kəz-ķaraxlirida «kiqik ixlar» boloɣini bilən, Pərwərdigarning ḥəmmə ixni təng kəridioɣan kəzliridə u intayin əḥmiyətlik, xadlinarlik bir ixtur. Ḥətta ķurulux jəryanida, Zərubbabəlning «tik əlqəx texi»ni tutķanlikini kərgəndə, «Pərwərdigarning kəzliri» xadlinidu. «Ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **4:10** 2Tar. 16:9; Wəḥ. 5:6 □ **4:12 «..əzlikidin «altun» ķuyuwatķan xu ikki zəytun xehi...»** — muxu «altun» bəlkim «altun rənglik» zəytun meyi —ḥər tərəplik roḥiy rioɣbət-təsəllini kərsətsə kerək. □ **4:14 ««zəytun meyida məsiḥ ķilinoɣan» ikki ooɣul balidur»** — ibraniy tilida: «zəytun maylik ikki ooɣul bala» deyilidu. Bu ayəttik «ikki zəytun dərihi» tooɣrisida ikki kəzķarax bar. (1) Ikki zəytun dərihi Zərubbabəl wə Yəxua, yəni Dawutning əwladi boloɣan padixaḥning ornida turoɣuqi Zərubbabəl wə bax kaḥin Yəxua. Oķurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Israilning padixaḥliri wə kaḥinliri alaḥidə bir purakliķ zəytun meyi bilən «məsiḥ ķilinoɣan», bu may Hudaning Roḥining məditini bildürətti. Xuningdək padixaḥ wə kaḥin (baxķa tərəplərdin) Hudaoɣa wəkalətqi bolatti. Bu birinqi kəzķarax boyiqə bu ikki adəmning Hudaning Roḥi arķilik yetəkqilik ķilixi wə ilḥam berixi bilən, həlk Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu. (2) Bu «məsiḥ ķilinoɣan ikki ooɣul bala» dəl Zəkəriya wə Ḥagay pəyoɣəmbərlərning əzi; ularning rioɣbətləndürüxliri bilən pütün həlk, jümlidin Zərubbabəl wə Yəxua muķəddəs ibadəthanini ķuruxķa ilḥamlandurulmakta; xuning bilən yənə «Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu». Bizningqə bu kəzķarax orunluk. ■ **4:14** Zək. 4:3; Əzra 5:1; 6:14; Wəḥ. 11:3-4 □ **5:2 «uzunluķi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən»** — ibraniylar ixlətkən «gəz» bəlkim yerim metr idi. Oram yazmining uzunluķi, kəngliki Musa pəyoɣəmbərgə kərsitilgən «muķəddəs qedir»ning uzunluķi wə kəngliki bilən munasiwətlik («Mis.» 29-babni kərüng). □ **5:4 «Mən bu yazmini qiķirimən... wə u ooɣrining əyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ķəsəm iqküqining əyigə kiridu wə xu əydə ķonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ķoxupla yəwetidu»** — «uqar oram yazma» tooɣrisida «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

5 Andin mən bilən səzlixiwatqan pərixtə qiqip manga: «Əmdi bexingni kətürgin, nemining qiqiwatqinini kərüp baq» — dedi.
6 Mən: «U nemə?» — dəp soridim. U manga: «Bu qiqiwatqan «əfah» sewitidur», wə: «Bu bolsa *xu rəzillərning* pütün zemindiki qiyapitidur» — dedi. □
7 Əfah sewitining aoqzidin dumilaq bir qooquxun kətürüldi, mana, əfah sewiti iqidə bir ayal olturatti.
8 U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfah sewiti iqigə qayturup taxlap, əfahning aoqzioqa eoqir qooquxunni taxlap qoydi.
9 Beximni kətürüp, mana ikki ayalning qikqanliqini kərdüm; xamal ularning qanatlirini yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək qanatliri bar idi); ular əfahni asman bilən zeminning otturisioqa kətürdi.
10 Mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «Ular əfahni nəgə kətürüp mangidu?» — dəp soridim.
11 U manga: Ular əfah üqün «Xinar zemini»da bir əy selixqa kətti; əy bərpa qilinoqandin keyin, əfah sewiti xu yərdə əz turaloqusioqa qoyulidu, — dəp jawab bərdi.□

6

Səkkizinqi alamət kərünüx — atlik jəng harwiliri

1 Andin mana, mən yənə beximni kətürüp, ikki taoq otturisidin tət jəng harwisining qikqanliqini kərdüm. Taoqlar bolsa mis taoqlar idi.
2 Birinqi jəng harwisidiki qizil atlar idi; ikkinqi jəng harwisidiki qara atlar idi;
3 üqinqi jəng harwisidiki aq atlar, tətinqi jəng harwisidiki küqlük qipar atlar idi.
4 Mən jawabən mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «Təqsir, bular nemə?» — dəp soridim.
5 Pərixtə manga jawabən: «Bular pütkül yər-zeminning Igisining huzuridin qikqan asmanlarning tət rohi.
6 Qara atlar qetiloqan harwa ximaliy zeminlar tərəpkə kiridu; aqlar ularning kəynidin mangidu; qiparlar bolsa jənubiy zeminlar tərəpkə mangidu.
7 Andin muxu küqlük atlar qiqip yər yüzidə uyaq-buyaq kezixkə aldiraydu» — dedi. U ularoqa: «Menginglar, yər yüzidə uyaq-buyaq menginglar» — dedi; ular yər yüzidə uyaq-buyaq mangdi.
8 Wə U manga ünlük awazda: «Qara, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoqanlar Mening Rohimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi» — dedi. □

Bax kahin Yəxuaoqa taj kiydürüx

9 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —

□ **5:6 «Bu qiqiwatqan «əfah» sewitidur»** — «əfah» bolsa həjim əlqimi, təhminən 40 litr kelidu. Muxu yərdə həm əlqəm həm əlqəydioqan sewətning əzini kərsitidu. **«Bu bolsa xu rəzillərning pütün zemindiki qiyapitidur»** — «rəzillər» ibraniy tilida «ular». Yuqirida eytiloqan ooqri wə yaloqanqini kərsitixi mumkin. Ibraniy tilida «qiyapət» «kəz» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi bəlkim: Huda Əz həlqigə kəzi bilən yetəkqilik qiloqinidək («Zəb.» 32:8) Xəytanmu əzigə təwə boloqanlarni «əfah» (soda-setiqning simwoli) arqiliq baxquridu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **5:11 «Xinar zemini»** — «Xinar» Babiliyəning baxqa bir ismi. **«əfah sewiti xu yərdə əz turaloqusioqa qoyulidu»** — «əfahda olturoqan ayal» («rəzillik») tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **6:8 «ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoqanlar Mening Rohimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi»** — səkkizinqi kərünüx üstidə «qoxumqi səz»imizdə tohtilimiz.

10 Sürgün bolup kəlgənlərdin, yəni Ḥəlday, Tobiya wə Yədayadin sowoɳatlarni ḳobul ḳiloɳin; xu küni ular Babildin kelip qüxkən өygə, yəni Zəfaniyaning ooɳli Yosiyaning өyigə kirgin;
11 xundaḳ, kümüx wə altunni ḳobul ḳiloɳin, bulardin qəmbərsiman bir tajni toḳup wə tajni Yəḥozadakning ooɳli bax kaḥin Yəxuaning bexioɳa kiygüzgin;
12 wə Yəxuaoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Ḳaranglar, «Xah» dəp ataloɳan insan! U өz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳuridu» — degin.■
13 «Bərḥəḳ, Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳuroɳuqi dəl xu bolidu; u xu xaḥanə xan-xərəpni zimmisigə elip, өz təhtigə olturup ḥөküm süridu; u təhtkə olturidioɳan kaḥin bolidu; hatirjəmlik-aramliḳni elip kelidioɳan ḥəmkarliḳ ular ikkisi arisida bolidu.□ ■
14 Muxu qəmbərsiman taj Pərwərdigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayaloroɳa wə Zəfaniyaning ooɳlining meḥribanliḳioɳa bir əslətmə üqün ḳoyulidu.
□
15 Wə yiraḳta turuwatḳanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳurux hizmitidə bolidu; xuning bilən silər samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; əgər Pərwərdigarning awazini kəngül ḳoyup anglisanglar bu ix əməlgə axurulidu».■

7

Roza tutux tooɳruluḳ ḳoyuloɳan soal wə rəddiyəlik jawab

1 Darius padixaḥning tətinqi yili toḳḳuzinqi ay, yəni «Hisləw»ning tətinqi küni, Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaoɳa kəldi.
2 Xu qaoɳda Bəyt-Əl xəḥiridikilər Xerəzər wə Rəgəm-Mələklərni Pərwərdigardin iltipat soraxḳa əwətkənidi.
3 Bəyt-Əldikilər: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning өyidiki kaḥinlardin, xuningdək pəyoɳəmbərlərdin: «Ḥərbirimiz kөp yillardin beri

---

■ **6:12** Zək. 3:8: Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15 □ **6:13 «u xu xaḥanə xan-xərəpni zimmisigə elip, ... u təhtkə olturidioɳan kaḥin bolidu» —** Israilda «Lawiy» ḳəbilisidin boloɳan «kaḥin»lar padixaḥ boluxḳa ḳət'iy bolmaytti. Muxu yərdə Yəxua (Əysa) xübḥisizki, kəlgüsi zamanda kelidioɳan Ḳutḳuzoɳuqi-Məsiḥni kərsitidu. «Məsiḥ» ḥəm kaḥin ḥəm padixaḥ bolup, Yəxua wə Zərubbabəl ḳuruwatḳan ibadəthanidin tehimu uluoɳ ibadəthanini, yəni Muḳəddəs Roḥtin tuoɳuloɳan kixilərdin tərkib tapḳan ibadəthanini ḳuridu. «Ḳoxumqə səz»imiz wə «Ḥagay pəyoɳəmbər» ḳismidiki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«hatirjəmlik-aramliḳni elip kelidioɳan ḥəmkarliḳ... »** — yaki «hatirjəmlik-aramliḳni elip kelidioɳan pilan ...». **«hatirjəmlik-aramliḳni elip kelidioɳan ḥəmkarliḳ ular ikkisi arisida bolidu»** — bəzi alimlar «ikkisi» degən səz «ikki ḥoḳuḳ» degən mənidə, u bəlkim ḲutKuzoɳuqi-Məsiḥning «kaḥin» ḥəm «təhttə olturoɳuqi padixaḥ» degən ikki salaḥiyitini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Bizningqə «ular ikkisi» bolsa Pərwərdigar ḥəm uning Məsiḥidur. Dunyaning gunaḥlirini yuyidioɳan ḳurbanliḳ bolsa Hudaning pilani bolup, Өz Məsiḥi xu pilanini əməlgə axurup ḳurbanliḳ boloɳan; xunga «hatirjəmlik-aramliḳni elip kelidioɳan ḥəmkarliḳ» «Ular ikkisi» arisididur. ■ **6:13** Zəb. 110:1, 4; 85:10; Yəx. 9:6; 22:24; Yḥ. 2:19-22 □ **6:14 «Hələm, Tobiya, Yədayalar...» —** «Hələm» 10-ayəttə «Həlday» dəp atilidu. **« Zəfaniyaning ooɳlining meḥribanliḳioɳa bir əslətmə üqün ḳoyulidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Zəfaniyaning ooɳli «Hən»gə bir əslətmə üqün ḳoyulidu». Biraḳ «hən»ning mənisi «iltipat, meḥribanliḳ» bolup, Muḳəddəs Kitabtiki baxḳa yərlərdə isim ornida ixlətkənliki kərülməydu. ■ **6:15** Zək. 2:8, 9, 10, 12; Yəx. 48:16; Yḥ. 11:42; 17:21

kiloɣinimizdək, bəxinqi ayda ḥərbirimiz yənila əzimizni baxkilardin ayrip, yioɣa-zaroɣa olturuximiz kerəkmu?» — dəp soranglar» dəp tapilioɣanidi.
4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
5 «Zemindiki barlik turuwatkan həlkkə ḥəm kaḥinlaroɣa səz kilip mundak sorioɣin: — «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioɣa-zar kiloɣininglarda, silər manga, ḥəkikətən manga roza tuttunglarmu?
6 Yegininglar, iqkininglar, bu pəkət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu?
7 Bular Yerusalem wə uning ətrapidiki xəḥərliri aḥalilik boloɣan, taza awat-laxkan qaoɣlarda, jənubiy Yəḥuda wə təwən tüzlənglik aḥalilik boloɣan qaoɣlarda, Pərwərdigar burunki pəyoɣəmbərlər arkilik jakarlioɣan səzlər əməsmu?
8 Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaoɣa kelip mundak deyildi: —
9 «Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: — «Ḥəkikiy adalətni yürgüzünglar, bir-biringlaroɣa meḥir-muḥəbbət wə rəḥim-xəpkət kərsitinglar,
10 tul hotun wə yetim-yesirlarni, yat adəmlər wə namratlarni bozək kilmanglar; ḥeqkim əz kerindixioɣa kənglidə yamanlik oylimisun. ■
11 Birak *ata-bowiliringlar* anglaxni rət kiloɣan, ular jaḥillik bilən boynini toloɣap, anglimaska kulakliрini eoɣir kiloɣan;
12 ular Təwrat kanunini wə samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning Öz Roḥi bilən burunki pəyoɣəmbərlər arkilik əwətkən səzlirini anglimaslik üqün kənglini almastək kattik kiloɣanidi; xunga samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigardin intayin kattik oɣəzəp qüxkən;
13 xundak boldiki, Mən ularni qakiroɣanda ular anglaxni rət kiloɣandək, ular qakiroɣanda Mənmu anglaxni rət kildim» — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, ■
14 — «wə Mən ularni ular tonumaydioɣan barlik əllər arisioɣa kara kuyun bilən tarkitiwəttim; ularning ketixi bilən zemin wəyran boloɣan, andin uningdin ətkənlərmu, kaytkanlarmu boloɣan əməs; qünki ularning səwəbidin illik zemin wəyranə kilinoɣan».

8

Roza tutux tooɣruluk koyuloɣan soal wə ümid bərgüqi jawab

7:3 «bəxinqi ayda ḥərbirimiz yənila əzimizni baxkilardin ayrip, yioɣa-zaroɣa olturuximiz kerəkmu?» — «bəxinqi ay»diki roza tutux bolsa əslidiki ibadəthanining wəyran kilinoɣanlikioɣa ḥəsrət bildürüx üqün idi. Babil imperiyəsining koxunliri ibadəthanini bəxinqi ayning 9-künidə wəyran kiloɣanidi, andin həlkni 70 yil sürgün kilip baxkuroɣan. Muxu kixilər: «Ibadəthana ḥazir kaytidin kuruluwatkan boloɣaqka, bu rozini tutuweriximiz kerəkmu?» — dəp oyliniwatkanidi. **7:5 «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioɣa-zar kiloɣininglarda…»** — «yəttinqi ay»diki roza, waliy Gədəliyaning kaza kilinoɣanlikini əsləx məksitidə tutuloɣan roza bolup, uning wapatioɣa ḥəsrət bildürüx üqün idi (Təwrat, «Yərəmiya», 40-41-bablar). Bu Babil imperiyəsi Pələstinni ixoɣal kiloɣan məzgildiki əng ahirki pajiəlik wəkə idi. **7:6 «Yegininglar, iqkininglar, bu pəkət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu? »** — demək, silərning roza tutuxunglar yəp-iqixinglaroɣa ohxax, pəkət əzliringla üqündur. Roza tutuxning məksiti Hudani izdəx əməs, bəlki «əz-əzigə iqini aoɣritix»tin ibarət boluxi mumkin. Yənə bir imkaniyiti, bu ayəttiki «yemək» wə «iqmək» bəlkim ḥeyt-bayramlarni kərsitidu. Huda ulardin: «muxu ḥeyt-bayramlarni əzünglar üqün təbriklidinglarmu, yaki mən üqün təbriklidinglarmu?» — dəp sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 **7:11 «ular jaḥillik bilən boynini toloɣap»** — ibraniy tilida «ular mürisini jaḥil kilip…». ■ **7:13** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12 **7:14 «ularni… kara kuyun bilən tarkitiwəttim»** — yaki «ularni … kara kuyun bilən tarkitiwetimən».

1 Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning səzi manga kelip
mundaq deyildi: —
2 «Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mening
Zionƣa baƣlixƣan otluq muhəbbitim qaynap taxti; Mening uningƣa baƣlixƣan otluq
muhəbbitim tüpəylidin *uning düxmənlirigə* ƣəzipim qaynap taxti.■
3 Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mən Zionƣa qaytip kəldim, Yerusalemning ottur-
isida makanlximən; Yerusalem «Həqiqət xəhiri» dəp atilidu, samawi qoxunlarning
Sərdari bolƣan Pərwərdigarning teƣi «Muqəddəs Taƣ» dəp atilidu.
4 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: «Qeri boway-
momaylar yənə Yerusalemning koqilirida olturidiƣan bolidu; künliri uzun bolup,
hərbiri hasisini qolida tutup olturidu;
5 xəhərning koqiliri oynawatqan ooƣul-qiz balilar bilən lik tolidu.
6 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Bu ix
xu künlərdə bu həlqning qaldisining kəzigə ajayib karamət kərünidiƣini bilən, u
Mening kəzümgə karamət kərünəmdu?» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari
bolƣan Pərwərdigar.□
7 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana,
Mən Əz həlqimni xərqiy zeminlardin, ƣərbiy zeminlardin qutquzimən;
8 Mən ularni elip kelimən, ular Yerusalemda makanlxidu; ular Mening həlqim, Mən
həqiqət wə həqqaniylikta ularning Hudasi bolimən».
9 Samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Samawi
qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning əyining uli selinƣan künidə hazir
bolƣan pəyƣəmbərlərning aƣzidin muxu künlərdə bayan qiliniwatqan munu
səzlərni ixitiwatisilər, muqəddəs ibadəthanining quruluxiƣa qolunglar küqlük
qilinsun! □
10 Qünki xu künlərdin ilgiri insan üqün ix həqqi yoq, at-ulaƣ üqünmu ix həqqi yoq
idi; jəbir-zulum tüpəylidin qiqquqi yaki kirgüqi üqün aman-esənlik yoq idi; qünki
Mən hərbir adəmni əz yeqiniƣa düxmənləxtürdüm;
11 biraq Mən bu həlqning qaldisiƣa burunqi künlərdikidək bolmaymən, dəydu
samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar;
12 qünki uruq hosulluq bolidu, üzüm teli mewiləydu, tupraq ündürmilirini beridu,
asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən mən bu həlqning qaldisiƣa muxular-
ning həmmisini igə qildurimən. □
13 Xundaq əməlgə axuruliduki, silər əllər arisida lənət bolup qaloqininglarning
əksiqə, i Yəhuda jəməti wə Israil jəməti, Mən silərni qutquzimən, silər *ularƣa* bəht-
bərikət bolisilər; qorqmanglar, qolliringlar küqlük qilinsun!□
14 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Silərning ata-bowiliringlar Mening ƣəzipimni qozƣiƣanda Mening silərgə yamanlik
yətküzüx oyida bolƣinim wə xu *jaza* yolidin yanmiƣinimdək — dəydu samawi
qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar —

■ **8:2** Zək. 1:14 □ **8:6 «Bu ix xu künlərdə bu həlqning qaldisining kəzigə ajayib karamət kərünidiƣini bilən, u Mening kəzümgə karamət kərünəmdu?»** — demək, adəmlər üqün ajayib karamət bolƣan ixlar Huda üqün adəttiki ixlar. □ **8:9 «Pərwərdigarning əyining uli selinƣan künidə səzligən pəyƣəmbərlər»** — Hagay wə Zəkəriya. Bu ayəttə kəzdə tutulƣan «Pərwərdigarning əyining ulining selinixi» ikki yil burun («Əzra» 5:1-2) bolƣan bolsa kerək. □ **8:12 «uruq hosulluq bolidu»** — yaki «uruqqa hatirjəmlik-amanlik bolidu». □ **8:13 «silər əllər arisida lənət bolup qaloqininglar»** — bu səzning bəlkim üq təripi bar. (1) sürgün bolƣan Yəhudiylar əzliri lənətkə qaldurulƣan; (2) ular baxqilaroƣa lənət bolup ularoƣa bala-qaza kəltürgən; (3) ularning nami (Israil, Yəhudiy) lənətni bildürgən. Huda muxu üq əwalning hərbirini dəl ularning əksigə aylanduridu. **«silər ularƣa (əllərgə) bəht-bərikət bolisilər»** — Huda əslidə Ibrahim pəyƣəmbərgə: «Sən wə əwlading hərbir əl-millətkə bəht-bərikət bolisən» dəp wədə qilƣan. Israil itaətsizliktin muxu bərikətni lənətkə aylanduroƣan.

15 Mən ḥazir, muxu künlərdə yənə Yerusalem wə Yəḥuda jəmətigə yahxiliḳ yətküzüx
oyida boldum; ḳorḳmanglar.
16 Muxu ixlarоɳa əməl ḳilinglar: — Ḥərbiringlar өz yeḳininglarоɳa ḥəḳiḳətni
səzlənglar; dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa uyоɳun ḥөkümlərni
yürgüzünglar; □ ■
17 ḥeqkim kөnglidə өz yeḳiniоɳa yamanliḳ oylimisun; ḥeqḳandaḳ yalоɳan ḳəsəmgə
xerik bolmanglar; qünki Mən dəl bularning ḥəmmisigə nəprətlinimən, dəydu
Pərwərdigar.■
18 Wə samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigarning səzi manga kelip
mundaḳ deyildi: —
19 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Tətinqi
aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda
jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga ḥəḳiḳət
wə hatirjəmlik-tinqliḳni səyünglar.□
20 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Nurоɳun
ḳowmlar wə kөp xəḥərlərning aḥalisi yənə muxu yərgə kelidu; ■
21 bir xəḥərdə turuwatḳanlar baxḳa bir xəḥərgə berip ularоɳa: «Pərwərdigardin
iltipat tiləxkə, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigarni izdəxkə tez
barayli; mənmu barimən!» — dəydiоɳan bolidu.
22 Kөp ḳowmlar wə küqlük əllər Pərwərdigardin iltipat tiləxkə, samawi
ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigarni izdəxkə Yerusalemоɳa kelidu.
23 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Xu
künlərdə ḥərhil tilda səzləydiоɳan əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir
adəmning tonining etikini tutuwelip uningоɳa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani
sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu.□

9

«Büyük Iskəndər»ning tajawuzi tooɳruluḳ bexarətlər

1 Pərwərdigarning səzidin yüklәngən bexarət — Hadrak zemini wə Dəməxḳ üstigə
ḳonidu (qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliḳ ḳəbililiri
üstididur); □
2 U bularоɳa qegridax bolоɳan Hamatḳa, Tur wə Zidon üstigimu ḳonidu. Tur tolimu
«dana» bolоɳaqḳa, □
3 өzi üqün ḳoroɳan ḳuroɳan, kümüxni topidək, sap altunni koqilardiki patḳaḳtək
dəwiləp ḳoyoɳan.

□ **8:16 «dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa uyоɳun ḥөkümlərni yürgüzünglar»** — aḳsaḳallar xəḥər dərwazilirida olturup, sot wə ḥөküm ḳilatti. ■ **8:16** Əf. 4:25 ■ **8:17** Zək. 5:3, 4; 7:10. □ **8:19 «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu»** — bu «rozilar» tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»ni kөrüng. ■ **8:20** Yəx. 2:2; Yər. 16:19; Mik. 4:1; Zək. 8:2. □ **8:23 «Xu künlərdə ... əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir adəmning tonining etikini tutuwelip uningоɳa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu»** — bu ix Hudani izdəngən «yat əllər»ning ḥərikətlirigə bir misal bolidu. □ **9:1 «Hadrak zemini»** — kona tarihnamilər boyiqə, «Hadrak» degən rayon Dəməxḳ xəḥirigə yeḳin bolоɳan, biraḳ dəl ḳaysi jay ikənlikini ḥazir bilməymiz. **«qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliḳ ḳəbililiri üstididur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «qünki insanlarning wə Israilning barliḳ ḳəbililirining kөzi Pərwərdigaroɳa ḳaraydu». □ **9:2 «U** ***, yəni Pərwərdigarning bexariti*** bularоɳa qegridax bolоɳan Hamatḳa, Tur wə Zidon üstigimu ḳonidu» — «büyük Iskəndər» miladiyədin ilgiriki 332-yili jənub tərəpkə yürüx ḳilip muxu yərlərni bir-birləp igiliwaloɳan.

4 Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yoқ қilidu; u ot təripidin yəp ketilidu.□
5 Axkelon buni kərüp қorқidu; Gazamu kərüp azablinip toloғinip ketidu; Əkronmu xundaқ, qünki uning arzu-ümidi tozup ketidu; padixaҳ Gazadin yoқap ketidu, Axkelon adəmzatsiz қalidu.
6 Xuning bilən Axdodta ҳaramdin boloғan birsi turidu; Mən Filistiylərning məoғrurluқi wə pəhrini yoқitimən. □
7 Mən aoғzidin қanlarni, uning ҳaram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən; andin қelip қaloғanlar bolsa, ular Hudayimizoғa təwə bolup, Yəҳudada yolbaxqi bolidu; Əkronning orni Yəbus қəbilisidikilərgə ohxax bolidu. □
8 Mən қoxun tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə қaytip kəlgüqi tüpəylidin Өz öyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqi қaytidin uningdin ətməydu; qünki Өz kəzüm bilən kəzitimən.□

Zionning padixaҳi Məsiҳ kelidu!

9 Zor xadlan, i Zion қizi!
Təntənəlik nida қil, i Yerusalem қizi!
Қaranglar, padixaҳing yeningoғa kelidu;
U ҳəққaniy wə nijatliқ bolidu;
Kəmtər-məmin bolup,
Mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu;□ ■
10 Xuning bilən Mən jəng ҳarwilirini Əfraimdin,
Atlarni Yerusalemdin məҳrum қiliwetimən;
Jəng oқyasimu elip taxlinidu.
U bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliқni jakarlap yətküzidu;
Uning ҳökümranliқi dengizdin dengizoғiqə,

□ **9:4 «Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yoқ қilidu; u ot təripidin yəp ketilidu» —** bu ayətni «büyük Iskəndər» əməlgə axuroғan. Miladiyədin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang қilip pütünləy wəyran қiliwətkən «қoxumqə səz»imizni kərüng). «uning küqini dengizda yoқ қilidu» degənlikning baxқa birhil tərjimisi: «U (yəni Rəb) ularning dengizdiki küqini yoқ қilidu» □ **9:6 «Xuning bilən Axdodta ҳaramdin boloғan birsi turidu; Mən Filistiylərning məoғrurluқi wə pəhrini yoқitimən» —** Iskəndər Turni igiliwaloғandin keyin Filistiyəgə қarap yürüx қilidu. 5- wə 6-ayəttə tiloғa elinoғan (Axkelon, Gaza, Əkron, Axdod) xəҳərlər Filistiyədiki bəx qong xəҳərning təti. Bu jənglərning təpsilatliri üqün «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:7 «Mən aoғzidin қanlarni, uning ҳaram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən; andin қelip қaloғanlar bolsa, ular Hudayimizoғa təwə bolup,...» —** «Hudayimizoғa» degən səzgə қarioғanda muxu ayətlərdiki səzligüqi Məsiҳning өzi boluxi kerək. **«...Əkronning orni Yəbus қəbilisidikilərgə ohxax bolidu»** — toluқ ayətning mənisi: (1) Filistiylər əmdi butlaroғa ataloғan қurbanliқlarning қeninimu, gəxinimu yeməydioғan bolidu. (2) Filistiylər Hudaoғa təwə bolup Yəҳuda arisida (Yəbus қəbilisidikilərdək) ҳörmətlik mərtiwigə igə bolidu (ҳazirқi «Pələsitinliklər» Filistiylərning əwladliri boluxi mumkin). «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:8 «Mən қoxun tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə қaytip kəlgüqi tüpəylidin Өz öyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqi қaytidin uningdin ətməydu; qünki Өz kəzüm bilən kəzitimən» —** «büyük Iskəndər» zalim boloғini bilən, Misiroғa ҳujum қilixқa mangoғanda («ətüp kətkəndə») yaki Misirni ixoғal қilip «қaytip kəlgəndə» (gərqə Yerusalemdiki muқəddəs ibadəthanida nuroғunlioғan bayliқlar bolsimu), Yerusalemoғa ҳeq ҳujum қilmioғan. Bu tarihning əng qong sirliridin biridur. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:9 «U ҳəққaniy wə nijatliқ bolidu» —** baxқa tərjimiliri: «U nijatni elip kelidu», «U қutқuzuloғan bolidu» yaki «U oғəlibilik bolidu». **«Қaranglar, padixaҳing yeningoғa kelidu... mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu»** — bu toluқ bexarət Əysa Məsiҳni eniқ kərsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luқa» 19-bab, «Yuҳanna» 12-bablarni kərüng. ■ **9:9** Zək. 2:10; Mat. 21:4-5; Yҳ.12:12-16

Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu.□
11 Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əhdə ⱪeni tüpəylidin, Mən arangdiki
məhbuslarni susiz orəktin azadliⱪⱪa qiⱪirimən.□ ■
12 Mustəhⱪəm jayoⱪa ⱪaytip kelinglar, i arzu-ümidning məhbusliri! Bügün Mən
jakarlap eytimənki, tartⱪan jazaliringning əksini ikki ⱨəssiləp sanga ⱪayturimən.
□
13 Qünki Özüm üqün Yəhudani oⱪyadək egildürdüm, Əfraimni oⱪ ⱪilip oⱪyaoⱪa
saldim; Mən ooⱪul baliliringni ornidin turoⱪuzimən, i Zion — ular sening ooⱪul
baliliringoⱪa ⱪarxi jəng ⱪilidu, i Gretsiyə! I Zion, Mən seni palwanning ⱪolidiki
ⱪiliqtək ⱪilimən.
14 Pərwərdigar ularning üstidə kərünidu; Uning oⱪi qaⱪmaⱪtək etilip uqidu. Rəb
Pərwərdigar kanayni qalidu; U jənubtiki dəhⱪətlik ⱪara ⱪuyunlarni billə elip yürüx
ⱪilidu. ■
15 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloⱪan Pərwərdigar ular üqün mudapiə bolidu;
ular saloⱪa taxlirini kukum ⱪilip, dəssəp qəyləydu; ular iqiwelip, xarab kəypini
sürgənlərdək ⱪiyⱪas-sürən kətüridu; ular *ⱪanoⱪa* miləngən ⱪurbangaⱨning
bürjəkliridək, *ⱪanoⱪa* toldurulоⱪan ⱪaqilardək bolidu. □
16 Xu küni Pərwərdigar boloⱪan ularning Hudasi ularni Özüm baⱪⱪan padam
boloⱪan həlⱪim dəp bilip ⱪutⱪuzidu; qünki ular taj gəhərliridək Uning zemini üstidə
kətürülidu.
17 Xunqə zordur Uning meⱨribanliⱪi, xunqə ⱪaltistur Uning güzəlliki! Ziraətlər
yigitlərni, yengi xarab ⱪizlarni yaxnitidu!□

10

Ahirⱪi zamanlardiki wəⱪələr — dawami

□ **9:10 «Xuning bilən Mən jəng ⱨarwilirini Əfraimdin, ...məⱨrum ⱪiliwetimən; ... U , *yəni Israil-ning padixaⱨ Məsiⱨ*** bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliⱪni jakarlap yətküzidu; uning ⱨəkümranliⱪi dengizdin dengizoⱪiqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu» — demisəkmu, bexarət Əysa Məsiⱨning dunyaoⱪa tunqi kelixidin (9-ayət) uning ⱪaytip kelixigə atlap ətidu. Bexarətning ⱪaloⱪini ahirⱪi zamanlarni kərsitidu. «Ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:11 «Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əhdə ⱪeni tüpəylidin, Mən arangdiki məhbuslarni susiz orəktin azadliⱪⱪa qiⱪirimən»** — bu sirliⱪ bexarətning ⱨəm roⱨiy ⱨəm jismaniy jəhətliri boluxi kerək. Ixinimizki, Əysa Məsiⱨning ⱪeni bilən tüzgən «yengi əhdə» Yəhudiylarni, əllərnimu ⱨərhil «gunaⱨ oriki»din ⱪutⱪuzalaydu ⱨəm kəlgüsidimu buning səwəbidin Huda Yəhudiylarni ⱨərhil jismaniy ⱪiynqiliⱪlardinmu ⱪutⱪuzidu. ■ **9:11** Mat. 26:28; Luⱪa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ **9:12 «Mustəhⱪəm jayoⱪa ⱪaytip kelinglar, i arzu-ümidning məhbusliri!»** — «arzu-ümidning məhbusliri» bəlkim bu tolimu ⱪisⱪartiloⱪan gəp boluxi mumkin, mənisi: ««Hudaning ⱪaldisi» Hudaning nuroⱪun wədiliri aldida ümidwar boluxi kerək idi. Lekin ularning uningoⱪa ixənməsliki, xundaⱪla ümidsizlinixi tüpəylidin gunaⱨning məhbusliri bolup ⱪaloⱪan. Ularning birdinbir «mustəhⱪəm jay»i Hudaning Özi, əlwəttə. ■ **9:14** Naⱨ. 2:6 □ **9:15 «... ular (ⱪanoⱪa) miləngən ⱪurbangaⱨning bürjəkliridək, ⱪanoⱪa toldurulоⱪan ⱪaqilardək bolidu»** — bu ohxitix Israilning jənggə bolidioⱪan zoⱪ-kəypining xarab iqkən adəmningkidək bolidioⱪanliⱪini yaki düxmənlərdin təkülgən ⱪanning kəplükini bildüridu. Ⱪurbangaⱨ üstidiki ⱪurbanliⱪlarning ⱪanlirini elixⱪa birnəqqə ⱪaqilarni təyyarlax kerək idi, ular əlwəttə ⱪan bilən liⱪ toldurulatti wə ⱪurbangaⱨning burjəkliri ⱪanoⱪa milinip ketətti. Toluⱪ bu bexarət bəlkim (1) Israilning Gretsiyə zalimliri üstidin (miladiyədin ilgiriki 3- wə 2-əsirdə) boloⱪan ajayib oⱪəlibilirini wə (2) ahirⱪi zamandiki dəjjalning ⱪoxunliri bilən bolidioⱪan uruxlarni kərsitidu. «Ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:17 «Xunqə zordur Uning meⱨribanliⱪi, xunqə ⱪaltistur Uning güzəlliki!»** — yaki, «Nemidegən əziz! Nemidegən güzəl!».

1 Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar; Pərwərdigar
qaḳmaḳlarni qaḳturup, ularoɣa mol yamoɣurlarni, xuningdək ḥərbirigə etizda ot-
qəplərni beridu. □
2 Qünki «əy butliri» bimənə gəplərni eytḳan, palqilar yaloɣan «alamət»lərni kərgən,
tuturuḳsiz qüxlərni səzligən; ular ḳuruḳ təsəlli beridu. Xunga həlḳ ḳoy padisidək
tenəp kətti; ular padiqisi bolmioɣaqḳa, azar yeməktə.□ ■
3 Mening oɣəzipim padiqilaroɣa ḳozoɣaldi; Mən muxu «tekə» *yetək qilərni* jazalaymən;
qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Өz padisidin, yəni Yəḥuda
jəmətidin həwər elixḳa kəldi; U jəngdə ularni Өzining ḥəywətlik etidək ḳilidu.
4 Uningdin *yəni Yəḥudadin* «Burjək Texi», uningdin «Ḳozuḳ», uningdin «Jəng
Oḳyasi», uningdin «Ḥəmmigə ḥəkümranliḳ Ḳiloɣuqi» qiḳidu.□
5 Xuning bilən ular jəngdə, *düxmənlərni* koqilardiki patḳaḳni dəssigəndək
qəyləydioɣan palwanlardək bolidu; ular jəng ḳilidu, qünki Pərwərdigar ular bilən
billidur; ular atliḳ əskərlərnimu yərgə ḳaritip ḳoyidu.
6 Mən Yəḥuda jəmətini küqəytimən, Yüsüpning jəmətini ḳutḳuzimən; Mən
ularni ḳaytidin olturaḳlixixḳa ḳayturimən; qünki Mən ularoɣa rəḥim-xəpḳətni
kərsitimən. Ular Mən ḥeqḳaqan taxliwətmigəndək bolidu; qünki Mən ularning
Hudasi Pərwərdigarmən; Mən ularoɣa jawab berimən.
7 Əfraimdikilər palwandək bolidu, kəngülliri xarab kəypini sürgənlərdək hux-
allinidu; ularning baliliri buni kərüp huxallinidu; ularning kəngli Pərwərdigardin
xadlinidu.
8 Mən üxḳirtip, ularni yioɣimən; qünki Mən ularni bədəl tələp ḥərlükkə qiḳirimən;
ular ilgiri kəpiyip kətkəndək kəpiyidu.
9 Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən; andin ular Meni yiraḳ jaylarda əsləydu;
xuning bilən ular baliliri bilən ḥayat ḳelip, ḳaytip kelidu. □
10 Mən ularni ḳaytidin Misir zeminidin elip kelimən, Asuriyədinmu qiḳirip yioɣimən;
ularni Gilead wə Liwan zemininoɣa elip kirgüzimən; yər-zemin ularni patḳuzalmay
ḳalidu.
11 Xundaḳ ḳilip, U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu; Nil
dəryasining təgliri ḳurup ketidu; Asuriyəning məoɣrurluḳi wə pəhri pəs ḳilinidu,
Misirdiki xaḥanə ḥasimu yoḳilidu. □
12 Mən ularni Pərwərdigar arḳiliḳ küqəytimən; ular Uning namida mangidu, dəydu
Pərwərdigar.

11

□ **10:1 «Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar» —** bu dua yuḳiriḳi bexarət bilən baoɣlinixliḳ; ziraətlər wə üzümlərgə yamoɣur kerək, əlwəttə. «Keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux ḥalḳiliḳ rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. □ **10:2 «əy butliri» —** (ibraniy tilida «tərafim») pal bilən «yol kərsitidioɣan» birhil butlar idi. ■ **10:2** Top. 5:6 □ **10:4 «Uningdin, yəni Yəḥudadin «burjək texi», uningdin «ḳozuḳ»...» —** «yəni Yəḥudadin» degən səzlərni tərjimə yolida ḳoxup kirgüzduḳ. Ibraniy tilida pəḳət «uningdin» deyilidu. 9-ayəttə «Yəḥuda jəməti» kəzdə tutuloɣan boloɣaqḳa, 10-ayətni xundaḳ tərjimə ḳilduḳ. Məsiḥ «Yəḥudadin» qiḳidu, əlwəttə. Baxḳa birhil tərjimisi «yəni Hudadin». **«uningdin ... «burjək texi», .. «ḳozuḳ», .. «jəng oḳyasi», .. «ḥəmmigə ḥəkümranliḳ ḳiloɣuqi» qiḳidu» —** bu tət namning ḥəmmisi «Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqi»ning unwanliri bolidu. Barliḳ pəyoɣəmbərlərning bexarətliri boyiqə «Məsiḥ» qoḳum Yəḥudaning əwladi boluxi kerək idi. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Uningdin» degənni bəzi alimlar «Hudadin» degən mənidə, dəp ḳaraydu. □ **10:9 «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən; ...» —** yaki «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqidioɣan bolsam,...». □ **10:11 «U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu» —** «U» — Hudani kərsitidu, əlwəttə.

Hudaning padisi yahxi padiqisini, yəni Pərwərdigarning Өzini rət ḳilidu; ular zulmətkə ḳalidu

1 I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq! □
2 Waysanglar, i ḳarioŋaylar, qünki kedir yiḳildi, esil dərəhlər wəyran ḳilindi;
waysanglar, i Baxandiki dub dərəhliri, qünki baraḳsan orman yiḳitildi!
3 Padiqilarning waysioŋan awazini angla! Qünki ularning xəripi *boloŋan qimən-yaylaḳ*
wəyran ḳilindi; arslanlarning ḫərkirigən awazini angla! Qünki Iordan dəryasining
pəhri boloŋan *bük-baraḳsanliḳi* wəyran ḳilindi.
4 Pərwərdigar Hudayim mundaḳ dəydu: — Booŋuzlaxḳa bekitilgən padini baḳḳin!
5 Ularni setiwaloŋanlar ularni booŋuzliwətkəndə ḫeq gunaḫkar dəp ḳaralmaydu;
ularni setiwətkənlər: «Pərwərdigaroŋa xükri! Qünki beyip kəttim!» — dəydu;
ularning өz padiqiliri ularoŋa iqini ḫeq aoŋritmaydu.
6 Qünki Mən zeminda turuwatḳanlaroŋa yənə iqimni ḫeq aoŋritaymən, dəydu
Pərwərdigar; — wə mana, Mən adəmlərni, ḫərbirini өz yeḳinining ḳolioŋa wə өz
padixaḫining ḳolioŋa tapxurimən; mana, bular zeminni harab ḳilidu, Mən ularni
bularning ḳolidin ḫeq ḳutḳuzmaymən.□

7 Xunga mən «booŋuzlaxḳa bekitilgən pada»ni beḳip turdum, bolupmu padining
arisidiki miskin məminlərni baḳtim. Mən өzümgə ikki tayaḳni aldim; birinqisini
«xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baḳtim.□
8 Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak ḳildim; Mening jenim bu *həlḳtin*
bizar boldi wə ularning jeni Meni өq kərdi.□
9 Mən: «Mən silərni baḳmaymən; өləy dəp ḳaloŋanliri өlüp kətsun; ḫalak bolay dəp
ḳaloŋanliri ḫalak bolsun; tirik ḳaloŋanlarning ḫəmmisi bir-birining gөxini yesun» —
dedim.□
10 Mən «xapaət» degən tayiḳimni elip sunduriwəttim, xuningdək Mening barliḳ əllər
bilən boloŋan əḫdəmni sunduruwəttim.

□ **11:1 «I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq! »** — bu 1-3-ayət bəlkim bir ohxitix; Yəḫudaning yetəkqiliri Hudaning həlḳi wə Huda bərgən zeminni өz mənpəiti üqün ixlətkən, ḫazir bu mənpəəttin ayrilidu. 1-ayət yengidin ḳuruloŋan ibadəthanining yənə wəyran ḳilinixini kərsitixi mumkin. U Liwandiki köpligən kedir dərəhlirini wə baxḳa esil dərəhlərni ixlitip selinoŋan (Təwrat, «Əzra», 3:7-ayət). «Ḳoxumqə səz»imizdə biz bu babni təpsiliy xərḫləymiz. □ **11:6 «Mən… ḫərbirini өz yeḳinining ḳolioŋa wə өz padixaḫining ḳolioŋa tapxurimən»** — «өz padixaḫi» alaḫidə ibarə bolup, bəlkim Huda xu padixaḫni tallimioŋanliḳini, bəlki Yəḫudadikilər өzliri talliwaloŋanliḳini kərsitidu. Zəkəriyaning dəwridə Yəḫudaning ḫeq padixaḫi yoḳ idi (Yəḫuda Pars imperiyəsi astida boloŋan). □ **11:7 «Xunga mən «booŋuzlaxḳa bekitilgən pada»ni beḳip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərni baḳtim»** — «pada» Israil həlḳini kərsitidu. Padining «arisidiki miskin məminlər», Hudaoŋa sadiḳ «ḳaldi»lar idi (11-ayətni kərüng). Zəkəriya padiqiliḳ wəzipisini **ularni dəp** zimmisigə alidu. Lekin Hudaning jazasi padining köp ḳismining bexioŋa qüxük aldida turidu (5-ayət); Hudaning nəziri bəribir «pada arisidiki «miskin məminlər»» («ḳaldilar») üstidə bolidu. Ular padining arisidiki az bir ḳismidur. **«Mən өzümgə ikki tayaḳni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baḳtim…»** — Zəkəriya bəlkim məzkur ixni, xundaḳla 8-14-ayəttiki baxḳa bəzi ixlarni qüxidə yaki alamət kərünüxtə kərgən boluxi mumkin; bu ixlarning məlum bir ḳismini u həlḳ aldida «rol elip» kərsətkən bolsa kerək. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:8 «Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak ḳildim…»** — «üq padiqi» tooŋruluḳ bizningqə ikki imkaniyət bar. (1) «üq padiqi» məlum adəmlərni əməs, bəlki Huda Israil üqün bekitkən üq hil padiqini, yəni «pəyoŋəmbər», «kaḫin» wə «padixaḫ»ni bildüridu. Miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsining Yerusalemni wəyran ḳilixi bilən, Israilda bu üq hil «padiqi» ḳalmidi. (2) miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloŋanda, Israilning bir-birigə өq boloŋan üq yetəkqisi (Yuḫanna, Simon wə Əliezər) bar idi. Ularning bir-biri bilən soḳuxuxliri tüpəylidin Yerusalem ahir berip ixoŋal ḳilinoŋan, bu üq «padiqi» xu ḫaman «padiqiliḳtin» ḳaloŋan. Biz 2-imkaniyətkə mayilmiz. «Ḳoxumqə səz»imizdə biz yənə buning üstidə muzakiriliximiz. □ **11:9 «Ḫalak bolay dəp ḳaloŋanliri ḫalak bolsun; tirik ḳaloŋanlarning ḫəmmisi bir-birining gөxini yesun» — dedim»** — dərwəḳə, Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloŋanda köp adəm aqarqiliḳtin baxḳilarni өltürüp gөxini yegən.

11 Əhdə xu küni bikar kiliwetildi; xunga pada arisidiki manga dikkət kiloɣan miskin
məminlər buning Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti. □
12 Wə mən ularoɣa: «Muwapik kərsənglar, mening ix ɦəkkimni beringlar; bolmisa
boldi kilinglar» — dedim. Xunga ular mening ix ɦəkkimgə ottuz kümüx tənggini
tarazioɣa saldi.■
13 Wə Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən kaltis baɦa! Uni
sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi. Xuning bilən mən ottuz kümüx tənggini elip
bularni Pərwərdigarning өyidə, sapalqining aldioɣa qəriwəttim. □ ■
14 Andin mən Yəɦuda bilən Israilning kerindaxlikini üzüx üqün, ikkinqi tayikimni,
yəni «rixtə»ni sunduruwəttim.
15 Andin Pərwərdigar manga mundak dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining
korallirini al. □
16 Qünki mana, Mən zeminda bir padiqini ornidin turoɣuzimənki, u ɦalak bo-
lay degənlərdin həwər almaydu, tenəp kətkənlərni izdiməydu, yarilanoɣanlarni
sakaytmaydu, saoɣlamlarnimu bakmaydu; u bəlki səmrigənlərning gөxini yəydu,
ɦətta tuyaklirini yirip yəydu.
17 Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ɦalioɣa way! Kiliq uning biliki wə
ong kөzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kөzi pütünləy
karangoɣulixip ketidu.□ ■

12

Yerusalemning ahirki ketim muɦasirigə qüxüxi — Israillar өzi өltürgən Kutkuzoɣuqisini kөridu

1 Pərwərdigarning Israil tooɣruluk səzidin yüklәngən bexarət: —
Asmanlarni yayoɣuqi, yərning ulini saloɣuqi, adəmning roɦini uning iqidə Yasioɣuqi
Pərwərdigar mundak dəydu: —
2 Mana, Mən Yerusalemni ətrapidiki barlik əllərgə kixilərni dəkkə-dükkigə salidioɣan
apkur kilimən; Yerusalemoɣa qüxidioɣan muɦasirə Yəɦudaoɣimu qüxidu.
3 Xu küni əməlgə axuruliduki, Mən Yerusalemni barlik əllərgə eoɣir yük boloɣan
tax kilimən; kim uni өzigə yüklisə yarilanmay kalmaydu; yər yüzidiki barlik əllər
uningoɣa jəng kilixka yioɣilidu.

□ **11:11 «… miskin məminlər buning Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti»** — bu «miskinlarning bilip yetixi»ning өzimu bəlkim «alamət kөrünüx»ning bir kismidur. Demək, ɦəmmisi pəyoɣəmbərning dəwridin keyin yüz beridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13 «Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən kaltis baɦa! Uni sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi»** — «kaltis baɦa!» — kinayilik, ɦəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **11:13** Mat. 27:3-10 □ **11:15 «Pərwərdigar manga mundak dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining korallirini al… »** — yahxi padiqining koralliri boloɣan ikki tayakni sunduruwətkəndin keyin, «ərziməs padiqining korallirini al» dəp buyruloɣan. □ **11:17 «Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ɦalioɣa way! Kiliq uning biliki wə ong kөzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kөzi pütünləy karangoɣulixip ketidu»** — bu sirlik babning həwirini yioɣinqaklisak: (1) Israil өzining mənpəətpərəs «padiqiliri» təripidin kөp azab tartkan. (2) birak bu ixlarda ularning өz məs'uliyiti bar. Huda muxu padiqiliri arkilik ularni jazalioɣan ɦəm jazalaydu. Israil həlki yahxi padiqini, yəni Hudaning Өzini kəmsitidu. Ular uni «30 kümüx tənggə»ning baɦasida kөridu. (3) bu pul ibadəthanida taxliwetilidu; (4) ular ɦəkikiy padiqining bekixini rət kilidu, xunga Huda ularni naɦayiti rəzil bir padiqining koliɣa tapxuridu; (5) Huda muxu rəzil padiqini wə barlik mənpəətpərəs padiqilarnimu kattik jazalaydu. Okurmənlərgə ayanki, «Өzüm yahxi Padiqidurmən» degən Əysa Məsih Yəɦudaning 30 kümüx tənggə üqün satkunluk kilixi bilən өltürülgən; keyin Yəɦudiy həlki rəzil mənpəətpərəs yetəkqilərning kasapitidin yənə bir ketim (Rim imperiyəsi təripidin) dunyaning qət-qətlirigiqə tarkitiwetilgən. Bu ixlar üstidə «koxumqə səz»imizdə toɦtilimiz. ■ **11:17** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Yɦ. 10:12

4 Xu küni Mən ḫəmmə atlarni sarasimigə selip, atliḳlarni sarang ḳilip urimən;
birak Yəḫuda jəmətini kəzümdə tutimən; əllərdiki ḫərbir atni bolsa korluḳ bilən
uruwetimən.
5 Xuning bilən Yəḫudaning yolbaxqiliri kənglidə: «Yerusalemda turuwatḳanlar
samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, ularning Hudasi arḳiliḳ manga
küq bolidu» dəydu.
6 Xu küni Mən Yəḫudaning yolbaxqilirini otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki
məx'əldək ḳilimən; ular ətrapidiki barliḳ əllərni, yəni ong wə sol təripidikilərni
yəwetidu; Yerusalemdikilər yənə əz jayida, yəni Yerusalem xəḫiridə turidioɣan
bolidu. □
7 Pərwərdigar awwal Yəḫudaning qedirlirini ḳutḳuzidu; səwəbi — Dawut jəmətining
xan-xəripi ḫəm Yerusalemda turuwatḳanlarning xan-xəripi Yəḫudaningkidin
uluoɣlanmasliḳi üqündur.
8 Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda turuwatḳanlarni ḳooɣdaydu; ularning arisidiki
ələngxip ḳaloɣanlarmu xu küni Dawuttək palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa
Hudadək, yəni ularning aldidiki Pərwərdigarning Pərixtisidək küqlük bolidu.
9 Xu küni əməlgə axuruliduki, Yerusalemoɣa jəng ḳilixḳa kəlgən barliḳ əllərni ḫalak
ḳilixḳa kiriximən.
10 Wə Mən Dawut jəməti wə Yerusalemda turuwatḳanlar üstigə xapaət yətküzgüqi
wə xapaət tiligüqi Roḫni ḳuyimən; xuning bilən ular əzliri sanjip əltürgən Manga
yənə ḳaraydu; birsining tunji ooɣli üqün matəm tutup yioɣa-zar kətürgəndək ular
Uning üqün yioɣa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooɣlidin juda boloɣuqining dərd-ələm
tartḳinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu. □ ■
11 Xu küni Yerusalemda oɣayət zor yioɣa-zar kətürülidu, u Məgiddo jiloɣisidiki
«Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioɣa-zardək bolidu. □ ■
12 Zemin yioɣa-zar kətüridu; ḫərbir ailə ayrim ḫalda yioɣa-zar kətüridu. Dawut
jəməti ayrim ḫalda, ularning ayalliri ayrim ḫalda, Natan jəməti ayrim ḫalda,
ularning ayalliri ayrim ḫalda;
13 Lawiy jəməti ayrim ḫalda, ularning ayalliri ayrim ḫalda; Ximəy jəməti ayrim
ḫalda, ularning ayalliri ayrim ḫalda;
14 barliḳ tirik ḳaloɣan aililər, yəni ḫərbir ailə ayrim-ayrim ḫalda wə ularning ayalliri
ayrim ḫalda yioɣa-zar kətüridu.

13

1 Xu küni Dawut jəməti ḫəm Yerusalemda turuwatḳanlar üqün gunaḫni wə
paskinilikni yuyidioɣan bir bulaḳ eqilidu.■

□ **12:6 «Mən Yəḫudaning yolbaxqilirini... ənqilər arisidiki məx'əldək ḳilimən» —** «ənqilər» — buoɣday yaki arpa baoɣlamliri. □ **12:10 «ular əzliri sanjip əltürgən Manga yənə ḳaraydu» —** yaki «ular əzliri sanjip əltürgən Manga təlmürüp ḳaraydu». **«birsining tunji ooɣli üqün matəm tutup yioɣa-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioɣa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooɣlidin juda boloɣuqining dərd-ələm tartḳinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu»** — demisəkmu bu bexarət Israilning əz Ḳutḳuzoɣuqi-Hudasini sanjiydioɣanliḳini yaki sanjip əltüridioɣanliḳini kərsitidu, pütün həlḳ ahirḳi zamanda Hudaning Roḫi arḳiliḳ buni bilip yetip, ḳattiḳ matəm tutidu. Huda xu qaoɣda ularni ḳutḳuzidu, ularning gunaḫini yuyux yolini aqidu (13-bab). «Ḳoxumqə səz»imizdə bu tooɣruluḳ yənə tohtilimiz. ■ **12:10** Əz. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yḫ. 19:36-37; Wəḫ. 1:7 □ **12:11 «... zor yioɣa-zar... Məgiddo jiloɣisidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioɣa-zardək bolidu» —** «Ḫadad-Rimmon» bəlkim «Megiddo yiloɣisidiki bir jay boluxi mumkin. Xu yərdə kətürülgən yioɣa-zar (matəm tutuxi)» bəlkim ilgiriki intayin ihlasmən padixaḫ Yosiyaning pajiəlik ələlümi tüpəylidin boloɣan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27). ■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zək.12:10-14; Rim. 11:26

2 Xu küni xundaq boliduki, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindin yoqitimənki, ular yənə ḥeq əslənməydu; wə Mən pəyƣəmbərlərni wə paskina roḥnimu zemindin qiqirip yətkiwetimən. □
3 Xundaq əməlgə axuruliduki, birəylən yənila pəyƣəmbərqilik qilip bexarət berəy desə, uning əzini tuƣqan ata-anisi uningƣa: «Sən ḥayat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yalqan gəp qiliwatisən» dəydu; andin əzini tuƣqan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu. □ ■
4 Xu küni xundaq boliduki, pəyƣəmbərlərning ḥərbiri əzliri bexarət beriwatqanda kərgən kərünüxtin hijil bolidu; ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu; □
5 U: «Mən pəyƣəmbər əməs, mən pəqət terikqimən; qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən» — dəydu. □
6 Əmdi birsi uningdin: «Ḥəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu.□

Ḥəqiqiy padiqining azab-oqubətliri wə nətijiliri tooƣruluq yənə bir bexarət

7 Oyƣan, i qiliq, Mening padiqimƣa, yəni Mening xerikim bolqan adəmgə qarxi qik, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar; — Padiqini uruwət, qoylar patiparaq bolup tarqitiwetilidu; Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turƣuzimən. □ ■
8 Zeminda xundaq əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — üqtin ikki qismi qirilip əlidu; biraq üqtin bir qismi uningda tirik qalidu.
9 Andin Mən üqinqi qismini otqa kirgüzimən, ularni kümüx tawliƣandək tawlaymən, altun sinalƣandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qaqirip nida qilidu wə Mən ularƣa jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlqim» dəymən; ular: «Pərwərdigar mening Hudayim» — dəydu.■

14

Pərwərdigarning küni, Pərwərdigarning padixaḥliqi

□ **13:2 «Mən pəyƣəmbərlərni wə paskina roḥnimu zemindin qiqirip yətkiwetimən»** — bu pəyƣəmbərlər sahta pəyƣəmbərlər, əlwəttə. Əməliyəttə bolsa Məsiḥ-Qutquzƣuqi dunyaƣa qaytip kəlgəndin keyin pəyƣəmbərlərning ḥeq ḥajiti yoq bolidu. □ **13:3 «uning əzini tuƣqan ata-anisi uningƣa: «Sən ḥayat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yalqan gəp qiliwatisən» dəydu; andin əzini tuƣqan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə sahta pəyƣəmbərlərni əltürüx kerək. Muxu adəmning ata-anisi Hudadin xunqə əyminiduki, əz ooƣlini nəq məydanda əltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4 «ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu»** — Ilyas, Elixa wə Yəḥya pəyƣəmbərlər muxundaq intayin addiy kiyim kiygən. □ **13:5 «qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən»** — baxqa birhil tərjimisi: «qünki yaxliqimdin tartip mən adəmning mədikari bolup kəldim». □ **13:6 «Əmdi birsi uningdin: «Ḥəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu»** — «məydəngdiki zəhmətlər» ibraniy tili boyiqə səzmusəz alsaq «ikki qolung otturisidiki zəhmətlər» bolidu. «Butpərəs pəyƣəmbərlər» jin-xəytanlarning dikqitini tartix üqün pat-pat əz tenini kesiwalatti wə ahirqi zamandimu xundaq qilixi mumkin («1Pad.», 18:28-ayəttə misal kərülidu). Xuning bilən həlq muxundaq zəhmətlərdin gumanlinidu, sahta pəyƣəmbər zəhmətliridin hijil bolup roxən bir yalqan baḥanini kərsitidu. □ **13:7 «Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turƣuzimən»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mən qolumni kiqik peillar üstigimu qarxi qüxürimən». Biraq bizning tərjimimiz 8-ayətkə maslixidu; omumiy mənisi Huda Əzigə təwə kiqik peilliqlarni qooƣdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yəx. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yḥ. 18:8 ■ **13:9** Zəb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yḥ. 20:28; 1Pet. 1:6.

1 Mana, Pərwərdigarƣa has kün kelidu; *u küni* arangdin mal-mülküng bulang-talang ķilinip bəlüxüwelinidu. ■
2 Mən barlik əllərni Yerusalemƣa jəng ķilixķa yiƣimən; xəḥər ixƣal ķilinidu, əylər bulang-talang ķilinip, ķiz-ayallar ayaƣ-asti ķilinidu; xəḥərning yerimi əsirgə qüxüp sürgün ķilinidu; tirik ķalƣan həlķ xəḥərdin elip ketilməydu.■
3 Andin Pərwərdigar qiķip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng ķilƣan künidikidək uruxidu. □ ■
4 Uning putliri xu küni Yerusalemning xərķiy təripining əng aldi bolƣan Zəytun teƣida turidu; xuning bilən Zəytun teƣi otturidin xərķ wə ƣərb tərəpkə yerilidu; zor yooƣan bir jilƣa pəyda bolidu; taoƣning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu. □ ■
5 Wə silər Mening taoƣlirimning dəl muxu jilƣisi bilən ķaqisilər; qünki taoƣlarning jilƣisi Azəlgiqə baridu; silər Yəḥuda padixaḥi Uzziyaning künliridə bolƣan yər təwrəxtə ķaqķininglardək ķaqisilər. Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «mukəddəs bolƣuqilar»mu kelidu! □ ■
6 Xu küni xundak boliduki, nur tohtap ķalidu; parlak yultuzlarmu ķarangƣulixip ketidu;
7 Birak u Pərwərdigarƣa məlum bolƣan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundak əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu.□ ■
8 Xu küni xundak boliduki, ḥayatlik suliri Yerusalemdin eķip qiķidu; ularning yerimi xərķiy dengizƣa, yerimi ƣərbiy dengizƣa ķarap aķidu; yazda wə ķixta xundak bolidu.□ ■
9 Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəķət bir «Pərwərdigar» bolidu, *yər yüzidə* birdinbir Uningla nami bolidu. □
10 Gebadin Yerusalemning jənubidiki Rimmonƣiqə bolƣan pütün zemin «Arabaḥ»dək tüzlənglikkə aylandurulidu; Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din

---

■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13. ■ **14:2** Yəx. 13:16 □ **14:3 «… Pərwərdigar qiķip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng ķilƣan künidikidək uruxidu»** — «jəng ķilƣan künidikidək» bəlkim Pərwərdigar Israilni Misirdin ķutķuzƣan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yəxua pəyƣəmbərning dəwridə uning Amoriylar bilən ķilƣan jengini kərsitidu («Yəxua» 10-bab). ■ **14:3** Yəx. 42:13 □ **14:4 «Uning putliri xu küni Yerusalemning xərķiy təripining əng aldi bolƣan Zəytun teƣida turidu»** — oķurmənlər Injildin xuni biliduki, Əysa Məsiḥ dunyadin ayrilip kətkəndə u dəl muxu taoƣdin kətürülgən, wə xu qaoƣda pərixtilər rosullirigƣa: «Əysa asmanƣa qiķip kətti. Birak u ķandak kətürülgən bolsa, kəlgüsidə yənə dəl silər kərgən peti ķaytip kelidu» — dedi. **«xuning bilən Zəytun teƣi otturidin xərķ wə ƣərb tərəpkə yerilidu; zor yooƣan bir jilƣa pəyda bolidu; taoƣning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu»** — geologlar Zəytun teƣining otturisidiki xərķtin-ƣərbkə sozuloƣan bir «yər posti üzülmisi»ni tapķan. U «Pərwərdigarning küni»də yerilixni kütməktə. ■ **14:4** Dan. 7:13; Əz.11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luķa 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **14:5 «silər Mening taoƣlirimning dəl muxu jilƣisi bilən ķaqisilər; qünki taoƣlarning jilƣisi Azəlgiqə baridu»** — «Azəl»ning ķəyərdiliki ḥazirqə bizgə naməlum. Ḥazirķi əḥwalda, Yerusalemdin xərķkə ķeqix mumkin əməs; «Kidron jilƣisi», xundakla intayin tik bolƣan Zəytun teƣining əzi muxundak «ķeqix yoli»ni tosuwalidu. **«Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «mukəddəs bolƣuqilar»mu kelidu!»** — «mukəddəs bolƣuqilar» barlik kerub-pərixtilər wə bəlkim əlümdin tirilgən Hudaning mukəddəs bəndilirini kərsitidu («1Tes.» 4:13-17ni kərüng). ■ **14:5** Am. 1:1 □ **14:7 «birak u Pərwərdigarƣa məlum bolƣan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundak əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu»** — bəzi alimlar bu nur Məsiḥning ming yillik ḥəkümranliķining ahiriƣiqə yetidu, dəp ķaraydu. Demək, xu künlərdə keqidə kündüzgə ohxax yorukluk bolidu. Hudaƣa nisbətən bu «ming yil» pəķət «bir kün»dək bolidu («2Pet.», 3:8, «Wəḥ.» 20-babni kərüng). Biz bu pikirgə ķoxulimiz. «Ķoxumqə səz»də uning üstidimu tohtilimiz. ■ **14:7** Wəḥ. 21:25 □ **14:8 «ularning , *yəni sularning*** yerimi xərķiy dengizƣa, yerimi ƣərbiy dengizƣa ķarap aķidu…» — «xərķiy dengiz» yəni «Ölük dengiz», «ƣərbiy dengiz» yəni «Ottura Dengiz». ■ **14:8** Əz. 47:1-12; Yo. 3:18; Wəḥ. 22:1 □ **14:9 «Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəķət bir «Pərwərdigar» bolidu…»** — demək, nə Israillar nə əllər ḥeqķandak butni (burunķidək haliƣanqə) «Pərwərdigar» dəwalmaydu.

«Birinqi dərwaza»oɣiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɣiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu, lekin xəḥər yənila өz jayida xu peti turidu; □
11 Adəmlər yənə uningda turidu. «Ḥalak pərmani» yənə ḥeq qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu.□
12 Wə Pərwərdigar Yerusalemoɣa jəng ḳiloɣan barliḳ əllərni uruxḳa ixlətkən waba xundaḳ boliduki, ular ərə bolsila gəxliri qirip ketidu; kəzliri qanaḳlirida qirip ketidu; tilliri aoɣzida qirip ketidu. □
13 Xu küni xundaḳ boliduki, ularning arisioɣa Pərwərdigardin zor bir alaḳzadilik qüxidu; ular ḥərbiri өz yeḳinining ḳolini tutuxidu, ḥərbirining ḳoli yeḳinining ḳolioɣa ḳarxi kətürülidu.
14 Yəḥudamu Yerusalemda jəng ḳilidu; ətrapidiki barliḳ əllərning mal-mülükliri jəm ḳilip yioɣilidu — san-sanaḳsiz altun-kümüx wə kiyim-keqəklər bolidu.
15 At, ḳeqir, təgə, exək, xundaḳla ularning bargaḥlirida boloɣan barliḳ mal-waranlar üstigə qüxkən waba yuḳiriḳi wabaoɣa ohxax bolidu.
16 Xundaḳ əməlgə axuruliduki, Yerusalemoɣa jəng ḳilixḳa kəlgən ḥəmmə əllərdin barliḳ tirik ḳaloɣanlar ḥər yili Yerusalemoɣa, padixaḥḳa, yəni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa ibadət ḳilixḳa wə «kəpilər ḥeyti»ni təbrikləxkə qiḳidu. ■
17 Xundaḳ boliduki, yər yüzidiki ḳowm-jəmətlərdin padixaḥḳa, yəni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa ibadətkə qiḳmioɣanlar bolsa, əmdi ularning üstigə yamoɣur yaoɣmaydu.
18 Misir jəməti qiḳip ḥazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; biraḳ Pərwərdigar «kəpilər ḥeyti»ni təbrikləxkə qiḳmaydioɣan barliḳ əllər üstigə qüxüridioɣan waba ularoɣimu qüxürülidu. □
19 Bu Misirning jazasi, xundaḳla «kəpilər ḥeyti»ni təbrikləxkə qiḳmaydioɣan barliḳ əllərning jazasi bolidu.
20 Xu küni atlarning ḳongoɣuraḳliri üstigə «Pərwərdigaroɣa atilip pak-muḳəddəs bolsun!» dəp yezilidu; Pərwərdigarning өyidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqilarmu ḳurbangaḥ aldidiki ḳaqilaroɣa ohxax ḥesablinidu;
21 Yerusalemdiki wə Yəḥudadiki barliḳ ḳaqa-ḳuqilarmu Pərwərdigaroɣa atilip pak-muḳəddəs bolidu; ḳurbanliḳ ḳiloɣuqilar kelip ularni elip ḳurbanliḳ gəxlirini pixuridu; xu küni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning өyidə

□ **14:10 «Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɣiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɣiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu» —** ««Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɣiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɣiqə»» degən arilиḳ Yerusalemning xərḳidin oɣərbioɣiqə barliḳ jaylarni wə ««Ḥananiyəlning munari»din «padixaḥning xarab kəlqəkliri»giqə» degən arilиḳ uning ximalidin jənubioɣiqə boloɣan barliḳ jaylarni kərsitidu. Demək, pütün xəḥərni bildüridu, pütün xəḥər kətürülidu. **«lekin xəḥər yənila өz jayida xu peti turidu»** — bu ayət boyiqə Yerusalemning ətrapidiki taoɣliḳ rayonlar (60 kilometrqə uzunluḳ wə kəngliktə) tüzlənglikkə aylandurulidu. Xundaḳ degini bilən «xəḥər yənila өz jayida xu peti turidu». □ **14:11 ««Ḥalak pərmani» yənə ḥeq qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu» —** «ḥalak pərmani» — өtkəndə Huda (eoɣir gunaḥ tüpəylidin) məlum bir nərsə, adəm, ailə, xəḥər yaki ḥətta pütün bir həlḳ tooɣruluḳ «ḥalak pərmani» qüxürgən bolsa, ularning ḥəmmisini yoḳitix kerək idi. Demək, Israilda ḥazir «ḥalak pərmani» qüxürülgüdək gunaḥlar ḥeq tepilmaydu. □ **14:12 «kəzliri qanaḳlirida qirip ketidu» —** ibraniy tilida «kəzi qanaḳlirida qirip ketidu». **«tilliri aoɣzida qirip ketidu»** — ibraniy tilida «tili aoɣzida qirip ketidu». ■ **14:16** Yəx. 66:23 □ **14:18 «Misir jəməti qiḳip ḥazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; biraḳ Pərwərdigar «kəpilər ḥeyti»ni təbrikləxkə qiḳmaydioɣan barliḳ əllər üstigə qüxüridioɣan waba ularoɣimu qüxürülidu» —** Misirning teriḳqiliḳi yamoɣuroɣa anqə tayanmaydu, bəlki Nil dəryasioɣa tayinidu; xunga ularoɣa əskərtiliduki, ḳoxumqə bir «waba» ularoɣa qüxidu. Bu ḳandaḳ waba deyilmidi.

«ḳanaanliḳ-sodigər» ikkinqi bolmaydu.□ ■

□ **14:21 «... Pərwərdigarоŋa atilip pak-muḳəddəs bolidu» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarоŋa ḳarita pak--muḳəddəslik» deyilidu. Bu sөzlər bax kaḫinning bexiоŋa taḳaloŋan altun otuоŋatḳa nəḳixləngən («Mis.» 28:36ni kөrüng). **«Pərwərdigarning өyidə «ḳanaanliḳ-sodigər» ikkinqi bolmaydu»** — «ḳanaanliḳ-sodigər» ibraniy tilida «ḳanaanliḳ», Pələstindiki ḳədimki butpərəs millətlərni ḫəm «sodigər» degən ikki mənini kərsitidu. Hudaning muḳəddəs ibadəthanisida ḫeqḳandaḳ butpərəs (Hudani birinqi orunоŋa ḳoymiоŋan) kixi yaki «ibadətni sodiоŋa aylanduridiоŋan» mənpəətpərəs boloŋuqi tepilmaydu. ■ **14:21** Yəx. 35:8; Yo. 3:17; Wəḫ. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki pəyoɣəmbər»

1 Pərwərdigardin Malakioɣa yükləngən wəḩiy, u arḳilik Israiloɣa kəlgən: —□

Birinqi munazirə — Hudaning Israiloɣa boloɣan muḩəbbiti

2 — Mən silərni səyüp kəldim — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ silər: «Sən bizni ḳandaḳmu səyüp kəlding?» — dəysilər.
Əsaw Yaḳupḳa aka boloɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ Yaḳupni
3 səydüm, ■ Əsawoɣa nəprətləndim; uning taoɣlirini qəl ḳildim, mirasini qəl-bayawandiki qilbəriləргə tapxurup bərdim.□
4 Edom: «Biz wəyran ḳilinduḳ, biraḳ biz harabiləxkən jaylarni ḳaytidin ḳurup qiḳimiz» — desə, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ular ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini», «Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu. □
5 Silərning kəzliringlar buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər.□

Ikkinqi munazirə — kaḩinlarning wapasiziḳi

6 — Ooɣul atisini, ḳul igisini ḩərmətləydu; əmdi Mən ata bolsam, ḩərmitim ḳeni? Igə bolsam, Məndin boloɣan əyminix ḳeni? — samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar silərgə xundaḳ dəydu, i Mening namimni kəmsitkən kaḩinlar!
Biraḳ silər: «Biz nemə ḳilip namingni kəmsitiptuḳ?» — dəysilər.□
7 Silər ḳurbangaḩim üstigə buloɣanoɣan ozuḳni sunisilər; andin silər: «Biz nemə ḳilip seni buloɣap ḳoyduḳ?» — dəysilər; əməliyəttə silər: «Pərwərdigarning dastihinining tayini yoḳtur» — dəysilər.□
8 Kor malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Ḩazir buni sening waliyingoɣa sunup

---

□ **1:1 «ykləngən wəḩiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni ḳorḳunqḳa salidioɣan wəḩiy» ḩəm «pəyoɣəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini əz iqigə aloɣan boluxi mumkin. ■ **1:2** Rim. 9:13 □ **1:3 «Yaḳupni səydum, Əsawoɣa nəprətləndim»** — «palanqini səydum, postanqioɣa nəprətləndim» degənlik ibraniy tilida adəttə «palanqini talliwaldim, postanqini rət ḳildim» degən mənini birḳədər təkitləydioɣan ibarə idi. □ **1:4 «Ular , *yəni Edomlar*** ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini», «Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu» — Edom həlḳi Israiloɣa ḩərdaim əqmənlik-adawət saḳlap kəlgənidi. Ahirḳi zamanda ularning zemini pütünləy adəmzatsiz bolup, «ot-güngürt kəydüridioɣan», jinlarning makani bolidu (məsilən, «Obadiya»ni, «Yəx.» 34-babni kərüng). Huda Israiloɣa: «Mana Edom zemini ḩərdaim tajawuz ḳilinip, xəḩərliri bügüngə ḳədər harabiliktə turuwatidu, silərning əḩwalinglar ulardin kəp əwzəl, silərdə ibadəthana, xəḩərlər wə aram-tinqliḳ bar, ulardin obdan sawaḳ elinglar!» degəndək bolsa kerək. Edomoɣa tajawuz ḳiloɣanlar Babilliḳlar (miladiyədin ilgiriki 587-586-yili) wə Ərəblərni (550-460-yili) əz iqigə aloɣan. □ **1:5 «Silərning kəzliringlar buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər»** — demək, yat əllər (əyni qaoɣdiki butpərəs həlḳlər) Hudaning kəlgüsidə Edomning üstidin ḩəküm qiḳarоɣanliḳini kərüp, dərwəḳə Uning tirik Huda ikənlikini etirap ḳilidu. □ **1:6 «kaḩin»** — muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadim. □ **1:7 «Pərwərdigarning dastihinining tayini yoḳtur»** — «Pərwərdigarning dastihini»ni ḳandaḳ qüxinimiz? Muḳəddəs ibadəthanida Hudaoɣa atap beoɣixlanoɣan ḩəmmə ḳurbanliḳ wə ularoɣa ḳoxuloɣan «axliḳ ḩədiyə» wə «xarab ḩədiyə» ḳatarliḳlarning ḩəmmisi «Pərwərdigarning dastihini» dəp ataloɣan. Kaḩinlarning bu dastihandiki bəzi ḳurbanliḳlardin bir ḳismini yeyix ḩoḳuḳ-imtiyazi bar idi.

bakˌ; u səndin hursən bolamdu? Sanga yüz-hatirə ḳilamdu? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
9 — Əmdi, ḳeni, silər Təngridin bizgə xəpkət kərsətkəysən dəp ətünüp beḳinglar; ḳolunglardin muxular kəlgəndin keyin, U silərdin ḥərḳandiḳinglarni ḳobul ḳilamdu? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.
10 — Aranglardin dərwazilarni etip ḳoyoɣudək birsi qiḳmamdu? Xundakˌ boloɣanda silər ḳurbangaḥimda bikardin-bikar ot ḳalap yürməyttinglar. Mening silərdin ḥeq hursənlikim yoḳ, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — wə ḳolunglardin ḥeqḳandakˌ «axliḳ ḥədiyə»ni ḳobul ḳilmaymən.□ ■

Hudaning namini buloɣax

11 Kün qiḳardin kün pataroɣa Mening namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu; ḥərbir jayda namimoɣa huxbuy selinidioɣan bolidu, pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu; qünki namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
12 Birakˌ silər bolsanglar: «Pərwərdigarning dastihini buloɣanoɣan, uning mewisi, yəni ax-ozuḳi nəprətliktur» — degininglarda, silər uni ḥaram ḳilisilər;
13 wə silər: «Mana, nemidegən awariqilik!» dəysilər wə Manga ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — silər yarilanoɣan, tokur ḥəm kesəl mallarni elip kelisilər. Ḳurbanliḳ-ḥədiyilərni xu peti elip kelisilər; Mən buni ḳolunglardin ḳobul ḳilamdimən? — dəydu Pərwərdigar.□
14 Bərḥəḳ, padisida ḳoqḳar turup, Rəbkə ḳiloɣan ḳəsimini ada ḳilix üqün buloɣanoɣan nərsini ḳurbanliḳ ḳilidioɣan aldamqi lənətkə ḳalidu; qünki Mən uluoɣ Padixaḥdurmən, namim əllər arisida ḥərmətlinidioɣan bolidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□

2

1 — Əmdi, ḥəy kaḥinlar, bu əmr-pərman silərgə qüxti: —

□ **1:8 «Kor malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḥlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḥlik əməsmu?»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, ḥərbir ḳurbanliḳ nuḳsansiz boluxi kerək idi. Kor, tokur, kesəl mal buyakta tursun, ḥətta kiqikkinə daoɣ bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Ḳan.», 15:19-21ni kərüng). □ **1:10 «Aranglardin dərwazilarni etip ḳoyoɣudək birsi qiḳmamdu?»** — birsi ibadəthanining dərwazilirini etiwətsə, kaḥinlar yaki baxḳilar Huda aldioɣa muxundakˌ «napak ḳurbanliḳlar»ni ḥeq elip kirəlməytti. ■ **1:10** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11 «Kün qiḳardin kün pataroɣa Mening namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu; ḥərbir jayda namimoɣa huxbuy selinidioɣan bolidu, pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu»** — «huxbuy selinidioɣan bolidu» degən peilning xəkli bək alaḥidə, yat əllər arisidiki bəzilər Hudaoɣa ibadət ḳiloɣanda ḥətta «bax kaḥin»oɣa ohxax «huxbuy yandurux» imtiyazioɣa erixidu, dəp puritidu. **«pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu»** — ibraniy tilida «pak» degən bu səz intayin alaḥidə bolup, ḳurbanliḳ-ḥədiyilərning «pak» (yaki bəzidə «nuḳsansiz»)liḳini təswirləydioɣan adəttiki səzlərgə ḳarioɣanda, «tehimu pak»liḳni bildüridu. Demək, əllər (Yəḥudiy əməslər) arisidiki bəzilər Hudaoɣa ibadət ḳiloɣanda «Təwrat dəwrdikilər»din tehimu yahxi, tehimu pak birhil ḥədiyəni Hudaoɣa sunalaydu... Bu ixlar Injilda xərḥlinidu (məsilən, «Rim.» 12:1-2). □ **1:13 «...Manga ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər»** — yaki «...uningoɣa ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər» — demək, Hudaning dastihinioɣa. **«silər yarilanoɣan... mallarni elip kelisilər...»** — «yarilanoɣan ... mallar» bəlkim yirtḳuq ḥaywan təripidin yarilanoɣan. Bundakˌ gəxni ḥətta adəm yesimu bolmaytti (Təwrat, «Mis.» 22:31). Bəzi alimlar bu səz kala-ḳoylar «kixilər təripidin bulang-talangda tutuwelinoɣan» degən mənidə dəp ḳaraydu. □ **1:14 «...Rəbkə ḳiloɣan ḳəsimini ada ḳilix üqün buloɣanoɣan nərsini ḳurbanliḳ ḳilidioɣan aldamqi lənətkə ḳalidu»** — Hudadin bir ixni tiləydioɣan yaki Hudaoɣa təxəkkür eytmakqi boloɣan Israillar bəzidə alaḥidə bir ḳurbanliḳ ḳilixḳa ḳəsəm iqidu, birakˌ «Hudaoɣa esil malni sunimən» dəp ḳəsəm iqkən bu «aldamqi» uning ornioɣa «napak» (ḳotur, deoɣi bar) bir malni almaxturuwetidu.

2 Silər anglimisanglar, namimoɣa xan-xərəp kəltürüxkə köngül qoymisanglar, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — Mən aranglaroɣa lənətni qüxürüp əwətimən; silərning bərikətliringlaroɣimu lənət qilimən. Bərhək, Mən alliqaqan ularoɣa lənət oqudum, qünki silər *xəripimgə* köngül qoymidinglar. ■
3 Mana, Mən uruqliringlaroɣa tənbih berimən, silərning yüzünglərgə poq, ɦeytinglardiki poqni sürimən; birsi silərni xu poq bilən billə apirip taxlaydu. □
4 Xuning bilən silər Mening silərgə bu əmrni əwətkənlikimni bilisilər, məqsət, Mening Lawiy bilən tüzgən əɦdəmning saqliniwerixi üqündur, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
5 — Mening uning bilən tüzgən əɦdəm ɦayatlik ɦəm aram-hatirjəmlik elip kelidu; uni Məndin qorqsun dəp bularni uningoɣa bərdim; u Məndin qorqup namim aldida titrigənidi.
6 Aoɣzidin ɦəqiqətning təlim-tərbiyisi qüxmigən, ləwliridin naɦəqlik tepilmioɣan; u aramlik-hatirjəmlik ɦəm durusluqta Mən bilən billə mangoɣan, nuroɣun kixilərni qəbiɦliktin yanduroɣan.
7 Qünki kaɦinning ləwliri ilim-bilimni saqlixi kerək, həqlər uning aoɣzidin Təwrat-qanunini izdixi lazim; qünki u samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning əlqisidur.
8 — Biraq silər yoldin qətnəp kəttinglar; silər nuroɣun kixilər üqün Təwrat-qanunini putlikaxangoɣa aylanduruwəttinglar; silər Lawiy bilən tüzülgən əɦdini buzoɣansilər — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
9 — xunga Mən silərnimu pütün həlq aldida nəprətlik wə pəskəx qildim, qünki silər yollirimni tutmioɣan, xundaqla Təwrat-qanunini ijra qiloɣanda bir tərəpkə yan basqan.

Həlqning wapasizliqi

10 — Bizdə bir ata bar əməsmu? Bizni Yaratquqi pəqət birla Təngri əməsmu? Əmdi nemixqa ɦərbirimiz əz qerindiximizoɣa wapasizlik qilip, ata-bowilirimiz bilən tüzgən əɦdisini buloɣaymiz? □
11 Yəɦuda wapasizlik qildi, Israilda ɦəm Yerusalemda yirginqlik bir ix sadir qilindi; qünki Yəɦuda Pərwərdigar səygən muqəddəs jayini buloɣap, yat bir ilaɦning qizini əmrigə aldi. □
12 Undaq qiloɣuqi, yəni azduroɣuqi bolsun, azduruloɣuqi bolsun, samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa «axlik ɦədiyə»ni elip kəlgüqi bolsun, Pərwərdigar ularni Yaqupning qedirliridin üzüp taxlaydu.
13 Silər xuningdək xundaq qilisilərki, qurbangaɦni köz yaxliri, yioɣa, aɦ-zarlar bilən qaplaysilər — qünki U qurbanlik-ɦədiyilərgə ɦeq qarimaydioɣan boldi, uningdin

---

■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3 «Mana, Mən uruqliringlaroɣa tənbih berimən» —** ibraniy tilidimu uyoɣur tilioɣa ohxax, «uruq» degən səz ɦəm ziraətlərning danliri ɦəm adəm pərzəntlirini kərsitidu. Bəlkim bu yərdə qəstən ikki bislik mənidə ixlitilgən. **«ɦeytinglardiki poq»** — ɦeyttiki nuroɣun qurbanlik qilinoɣan mallarning poqlirini kərsitidu. Qurbanlik qilinoɣan mallarning poqlirini ibadəthanidin elip qikip sirtta köydürüwetix kaɦinlarning məs'uliyiti idi (məsilən, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4 «Mening Lawiy bilən tüzgən əɦdəm» —** «Lawiy» ɦəzriti Yaqupning 12 ooɣlidin biri idi, xunga Israilning 12 qəbilisidin biri boloɣan. Musa pəyoɣəmbərning dəwridə Huda kaɦinlik hizmitini Lawiy qəbilisigə tapxuroɣan («Mis.» 32-bab, «Qəl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayətlərni kərüng). □ **2:10 «Bizdə bir ata bar əməsmu?» —** 10-17-ayətlərgə qarioɣanda, «ata» degən Hudani kərsitidu. Biraq bəzi alimlar u «ɦəzriti Ibraɦim»ni kərsitidu, dəp qaraydu. □ **2:11 «yat bir ilaɦning qizini əmrigə aldi» —** «yat (əjnəbiy) bir ilaɦning qizi» bu yərdə eytiloɣini, qətəllik bir qiz bilən toy qilix əməs, bəlki butqa qoqunidioɣan bir qiz bilən toy qilix.

ḫeq razi bolmay ḳolunglardin ḳobul ḳilmaydioɣan boldi.□
14 Biraḳ silər: «nemixḳa?» dəp soraysilər.
— Qünki Pərwərdigar sən wə yaxliḳingda aloɣan ayaling otturisida guwaḫqi boloɣanidi; sən uningoɣa wapasizliḳ ḳilding, gərqə u sening ḫəmraḫing wə sən əḫdə tüzgən ayaling bolsimu.
15 Huda *ər-ayalni* bir ḳiloɣan əməsmu? Xundaḳla, buningoɣa Roḫini ḳaldуroɣan əməsmu? *Huda* nemixḳa ularni bir ḳildi? Qünki U ulardin ihlasmən pərzənt kütkənidi. Əmdi ḫərbiringlar өz ḳəlb-roḫinglaroɣa diḳḳət ḳilinglar, ḫeqḳaysisi yaxliḳta aloɣan ayalioɣa wapasizliḳ ḳilmisun! □
16 Qünki Mən talaḳ ḳilixḳa өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — xuningdək өz tonioɣa zomburluḳ qaplaxturuwaloɣuqioɣa өqmən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.
— xunga ḳəlb-roḫinglaroɣa diḳḳət ḳilinglar, ḫeqḳaysinglar wapasizliḳ ḳilmanglar!□

Əḫdə əlqisi kelidu - təyyar bolunglar!

17 — Silər səzliringlar bilən Pərwərdigarning səwr-taḳitini ḳoymidinglar, andin silər: «Biz nemə ḳilip Uning səwr-taḳitini ḳoymaptuḳ?» — dəysilər.
Səwr-taḳitini ḳoymioɣanliḳinglar bolsa dəl: «Rəzillik ḳiloɣuqi Pərwərdigarning nəzиridə yahxidur, U ulardin hursən bolidu»; yaki «Adalətni yürgüzgüqi Huda zadi nədidur?» — degininglərdə bolmamdu!

3

1 — Mana əmdi Mən Өz əlqimni əwətimən, u Mening aldimda yol təyyarlaydu; silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əḫdə Əlqisi Өz ibadəthanisioɣa

□ **2:13 «ḳurbangaḫni kөz yaxliri, yioɣa, aḫ-zarlar bilən ḳaplaysilər» —** muxu «kөz yaxliri» Huda həlḳning dua-tilawətlirini (ḳurbanliḳlar bularoɣa ḳoxuloɣan bolsimu) anglimioɣandin keyin, ularning kөzidin qiḳḳan yax bolsa kerək. Bəzi alimlar 14-ayətkə ḳarioɣanda kөz yaxlirini wapasizliḳḳa uqrioɣan ayallarningki, dəp ḳaraydu (ayallar adəttə ḳurbangaḫ aldida kөrünsə bolmaytti, biraḳ ularning azabliḳ yaxliri Huda aldida «ḳurbangaḫimni ḳaplioɣan» dəp ḫesablioɣan). Bu kөzḳarax orunluḳtək boloɣini bilən biz birinqi ḳaraxta bolimiz. □ **2:15 «Huda ər-ayalni bir ḳiloɣan əməsmu? Xundaḳla, buningoɣa Roḫini ḳaldуroɣan əməsmu? Huda nemixḳa ularni bir ḳildi?»** — ayətning birinqi ḳismining tərjimiliri ḫərhil. Ulardin biri: «Kimdə Roḫtin (yəni, Hudaning Roḫidin) azraḳ bar bolsila, ḫərgiz undaḳ ḳilmaydu». Ibraniy tilida bu yərni qüxinix təs. Bəzi alimlarmu bu ayətni Ibraḫimning pərzənt kөrəy dəp, Ḫəjərni elixi Saraḫḳa bir hil wapasizliḳ boloɣanliḳini bildüridu, dəp qüxinidu. Biraḳ omumiy mənisi ḫəmmigə ayanki, Huda wapasizliḳḳa wə (gərqə Təwrat dəwridə Huda Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ talaḳ berixkə ruhsət bərgən bolsimu) talaḳ berixkə өq (16-ayətnimu kөrüng). □ **2:16 «mən talaḳ ḳilixḳa өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — Xuningdək өz tonioɣa zomburluḳ qaplaxturuwaloɣuqioɣa өqmən» —** kona zamanlarda birsi өz qapinini yaki tonini məlum bir ḳizning üstigə yapḳan bolsa, bu ḫərikət bu ḳizoɣa ḳooɣdioɣuqi bolimən, uni əmrimgə alimən, degənni bildürətti («Rut» 3-bab, «Əz.» 16-babni kөrüng). Biraḳ muxundaḳ ərlər ayallirioɣa ḳooɣdioɣuqi bolmayla ḳalmastin, ularoɣa ḫərhil zulum-zorluḳlarni ḳilatti yaki ahirida ularni talaḳ ḳilatti; andin keyin (11-ayət) butpərəs ḳiz bilən toy ḳilatti. Baxḳa birhil tərjimisi: ««Qünki u өz jorisioɣa өq bolup, uni talaḳ ḳiloɣan wə xundaḳla zorawanliḳ bilən tonini yapḳan» dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar». By tərjimə tooɣra bolsa, Təwrat dəwridə Pərwərdigarning: «өqmənlik talaḳ berixkə səwəb bolmaydu» degən ḫөkümini bildüridu.

tuyuqsiz kiridu; mana, U keliwatidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar.□ ■
2 — Biraq Uning kəlgən künidə kim qidiyalisun? U kərüngəndə kim turalisun? Qünki U tawlioquqining oti, kirqining aqartquq xoltisidək bolidu;
3 U kümüxni tawlioquqi ħəm erioƣdioquqidək tawlap olturidu; Lawiyning balilirini saplaxturidu, ularni altun-kümüxni tawlioƣandək tawlaydu; xuning bilən ular Pərwərdigaroƣa ħəqqaniyliqta qilinoƣan qurbanliq-ħədiyəni sunidu. ■
4 Andin Yəħuda ħəm Yerusalemning qurbanliq-ħədiyiliri Pərwərdigaroƣa kona zamanlardikidək, ilgiriki waqitlardikidək xerin bolidu.
5 Mən ħesab elixqa silərgə yeqin kelimən; Mən seħirgərlərgə, zinahorlaroƣa, yaloƣan qəsəm iqküqilərgə, mədikarlarning ħəqqini tutuwelip bozək qiloquqilaroƣa, tul hotunlar ħəm yetim-yesirlarni harlioquqilaroƣa, yat adəmlərni əz ħəqqidin ayriwətküqilərgə, xuningdək Məndin ħeq qorqmioƣanlaroƣa tezdin əyibligüqi guwaħqi bolimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar. □ ■
6 Qünki Mənki Pərwərdigar əzgərməsturmən; xunga silər, i Yaqupning ooƣulliri, tügəxmigənsilər.□ ■
7 — Ata-bowiliringlarning künliridin tartip silər bəlgilimilirimdin qətnəp, ularni ħeq tutmioƣansilər. Mening yenimoƣa qaytip kelinglar, Mən yeninglaroƣa qaytimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, — biraq silər: «Biz qandaqmu qaytip kelimiz?» — dəysilər. ■
8 Adəm Hudaningkini bulisa bolamdu? — Biraq Manga Meningkini bulap kəldinglar. Silər yənə: «Biz qandaqsigə Sanga bulangqilik qiliwatimiz» — dəysilər. Silər «ondin bir» ülüx əxriliringlarni ħəm «kətürmə ħədiyələr»ni sunoƣininglarda xundaq qilisilər! □
9 Silər eoƣir bir lənətkə qaldinglar, qünki Manga bulangqilik qiliwatisilər — silər bu pütkül «yat əl» xundaq qiliwatisilər! □
10 Əmdi əyümdə axlik bolux üqün pütkül «ondin bir» ülüx əxrini ambaroƣa elip kelinglar wə xundaqla Meni sinap beqinglar, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Mən asmanning derizilirini qong eqip silərgə patquzalmioƣudək bir bərikətni təküp beridioƣanliqimni kərüp baqmamsilər?
11 Xundaq bolƣandila Mən silərni dəp yənə yalmioquqini əyibləymən, u topriqinglardiki mewilərni wəyran qilmaymən; silərning baoƣ-etizliringlardiki tal

---

□ **3:1 «Mana əmdi Mən Əz əlqimni əwətimən» —** ibraniy tilida «Mana, Mən! Mən Əz əlqimni əwətimən,...». **«silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əħdə Əlqisi Əz ibadəthanisioƣa tuyuqsiz kiridu» —** bəzilər «yəni»ni «wə» dəp tərjimə qilip «silər izdigən Rəb wə silər hursənlik dəp bilgən əħdə əlqisi əz ibadəthanisioƣa tuyuqsiz kiridu» dəp tərjimə qilidu. Lekin undaq tərjimə tooƣra bolsa, demək ikkinqi əlqi Rəb Əzi bolmisa, ibadəthanini qandaqmu uning «Əz ibadəthanisi» degili bolsun? Alimlarning kəpinqisining pikriqə, xundaqla bizningqə, bu ayət boyiqə ikki əlqi kelidu; (1) Rəbning yolini təyyar qilidioƣan əlqi («Mening əlqim») wə (2) uningdin keyinki Rəb Əzi; Rəb yənə «Əħdə Əlqisi» dəpmu atilidu. Bu ikki əlqi, xundaqla «Əħdə Əlqisi»ning mənisi tooƣruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. Bu əlqining əwətilixi Hudaning həlqlərning etiqadisiz ərz-dadliriƣa boloƣan jawabidur. Xunga «silər izdigən» wə «silər hursənlik dəp bilgən» degənlərni kinayilik gəp dəp qüxiniximiz kerək. ■ **3:1** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yħ. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 ■ **3:3** Ros. 6:7 □ **3:5 «tezdin əyibligüqi guwaħqi bolimən» —** baxqa birhil tərjimisi «maħir əyibligüqi guwaħqi bolimən». ■ **3:5** Mis. 20:7; 22:22; Qan. 24:17; Am. 2:7 □ **3:6 «Mənki Pərwərdigar əzgərməsturmən» —** Huda əzgərməs bolsa, Uning Ibraħim pəyoƣəmbərgə əwladliri Israil tooƣruluq boloƣan wədilirimu əzgərməstur. **«xunga silər, i Yaqupning ooƣulliri, tügəxmigənsilər» —** baxqa birhil tərjimisi: «xunga silər, i Yaqup ooƣullirimu ħeq əzgərmigən». ■ **3:6** Zəb. 33:11-12; Pənd. 19:21; Yəx. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ **3:7** Zək. 1:3 □ **3:8 «kətürmə ħədiyə» —** muxu hil qurbanlik bir tərəptin bəzi qurbanliqlardin kaħinlar üqün ayriwetilgən bir qismini, yənə bir tərəptin Hudaoƣa atap beoƣixlioƣan ħərhil (məyli muqəddəs qanun bekitkən yaki ihtiyari bilən boloƣan) nərsilərni təswirləydu. □ **3:9 «Silər bu pütkül «yat əl» xundaq qiliwatisilər» —** «yat əl» muxu yərdə Hudaning intayin kinayilik gepi. Həlq Uningoƣa yat bolup, butpərəs bir əlgə ohxaydu.

üzümlər waqitsiz tökülüp kətməydu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar.□
12 — Xuning bilən barliq əllər silərni bəhtlik dəp ataydu, qünki yeringlar adəmni huzurlanduridiqan bir zemin bolidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar.

Halayiq yənə qarxiliq kərsitidu

13 — Silərning səzliringlar Manga qattiq təgdi, dəydu Pərwərdigar, — biraq silər yənə: «Biz sən bilən qarxilixidiqan nemə səz qilduq?» — dəysilər. ■
14 — Silər: «Hudaning hizmitidə bolux bihudiliktur» həm: «Uning tapxuruqini qing tutuximiz wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar aldida matəm tutqan kixilərdək yürüximizning nemə paydisi?» — dəysilər,
15 həm xuningdək: «Təkəbburlarni bəhtlik dəp ataymiz; rəzillik qiloquqilar ronaq tapidu; ular bərhək Hudani sinaydu, biraq qutulup ketidu» — dəysilər.

16 Pərwərdigardin əyminidiqanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilən mungdaxti; Pərwərdigar uni nəzirigə aldi, səzlirini anglidi. Xuning bilən Pərwərdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini seqinqanlar üqün əslətmə bolqan bir hatirə kitab yezildi.□
17 — Bu kixilər bolsa Өzümning alahidə gəhərimni yioqqan künidə Meningki bolidu — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar — wə Mən huddi adəm əz hizmitidə bolqan ooqliqa iqini aqritqandək ularqa iqimni aqritimən. ■
18 Silər qaytip kelisilər wə həkkaniylar bilən rəzillərni, Hudaning hizmitidə bolqanlar bilən bolmiqanlarni pərq etələysilər.□

4

Ahirqi zaman — Pərwərdigarning küni

1 — Qünki mana xu kün, humdandək kəydürgüqi kün kelidu; hərbir təkəbburluq qiloquqi həm hərbir rəzillik qiloquqi pahaldək bolidu; xu kelidiqan kün ularni kəydüriwetidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar, — ularqa nə yiltiz nə xah qaldurulmaydu. ■
2 Lekin namimdin əyminidiqan silər üqün, qanatlirida xipa-dərman elip kelidiqan, həkkaniyliqni parlitidiqan Quyax ornidin turidu; silər talaqa qiqip bordaq mozaylardək qiyoqitip oynaysilər; □
3 silər rəzillərni qəyləp dəssiwetisilər; ular Mən təyyarliqan künidə tapininglar astida kül bolidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar.

Ahirqi dəwət wə bexarət

□ **3:11 «mən silərni dəp yənə yalmioquqini əyibləymən»** — «yalmioquqi» bolsa hərhil ziyanlik haxarət-haywanlarni (məsilən, qekətkini) kərsitixi mumkin. ■ **3:13** Ayup 21:14, 15. □ **3:16 «Xuning bilən Pərwərdigarning aldida Uningdin qorqup, Uning namini seqinqanlar üqün əslətmə bolqan bir hatirə kitab yezildi»** — bu kitabni qəyərdə, asmanda yaki zeminda, yaki kim yazqanliqi deyilmigən. ■ **3:17** Mis. 19:5; Yh. 10:29; Yəx. 62:3; Fil. 4:1; 1Tes. 2:19 □ **3:18 «Silər qaytip kelisilər»** — ahirqi zamanda, Israillarning qaldisining əz zeminigə qaytip kelixi yaki ölümdin tirilixini kərsitidu. ■ **4:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13. □ **4:2 «Namimdin əyminidiqan silər üqün, qanatlirida xipa-dərman elip kelidiqan, həkkaniyliqni parlitidiqan Quyax ornidin turidu»** — «qanatliri» bəlkim «həkkaniyliqni parlitidiqan quyax»ning nurlirini kərsitidu. **«həkkaniyliqni parlitidiqan Quyax»** — ibraniy tilida «həkkaniylik quyaxi» deyilidu. Məsihni kərsitidu, əlwəttə.

4 — Mən Ḫorəb teoɣida pütkül Israil üqün ḳulum Musaoɣa buyruoɣan ḳanunni, yəni
bəlgilimilər ḥəm ḥökümlərni yadinglarda tutunglar.■
5 — Mana, Pərwərdigarning uluoɣ ḥəm dəḥxətlik küni kelixtin awwal Mən silərgə
Ilyas pəyoɣəmbərni əwətimən. ■
6 U atilarning kənglini balilaroɣa mayil, balilarning kənglini atilaroɣa mayil ḳilidu;
undaḳ bolmioɣanda Mən kelip yər yüzini ḳaroɣax bilən uruwetimən.

■ **4:4** Ḳan. 6:3 ■ **4:5** Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luḳa 1:17; 9:30; Wəḥ. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan ķilƣan hux həwər» •••• Əysa Məsiḩning nəsəbnamisi

1 Bu Ibraḩimning oƣli wə Dawutning oƣli bolƣan Əysa Məsiḩning nəsəbnamə
kitabidur: —□ ■
2 Ibraḩimdin Isḩaķ tərəldi, Isḩaķtin Yaķup tərəldi, Yaķup Yəḩuda wə uning aka-
ukilirining atisi boldi;■
3 Yəḩudadin Tamar arķilik Pərəz wə Zəraḩ tərəldi; Pərəzdin Ḩəzron tərəldi,
Ḩəzrondin Ram tərəldi,□ ■
4 Ramdin Amminadab tərəldi, Amminadabdin Naḩxon tərəldi, Naḩxondin Salmon
tərəldi,
5 Salmondin Raḩab arķilik Boaz tərəldi, Boazdin Rut arķilik Obəd tərəldi, Obədtin
Yəssə tərəldi,□
6 Yəssədin Dawut padixaḩ tərəldi. Dawuttin Uriyaning ayali arķilik Sulayman
tərəldi,■
7 Sulaymandin Rəḩoboam tərəldi, Rəḩoboamdin Abiya tərəldi, Abiyadin Asa
tərəldi,■
8 Asadin Yəḩoxafat tərəldi, Yəḩoxafattin Yəḩoram tərəldi, Yəḩoramdin Uzziya
tərəldi,□
9 Uzziyadin Yotam tərəldi, Yotamdin Aḩaz tərəldi, Aḩazdin Ḩəzəkiya tərəldi,
10 Ḩəzəkiyadin Manassəḩ tərəldi, Manassəḩdin Amon tərəldi, Amondin Yoxiya
tərəldi;
11 Babilƣa sürgün ķilinƣanda Yoxiyadin Yəkoniyaḩ wə uning aka-ukiliri tərəldi. □ ■
12 Babilƣa sürgün bolƣandin keyin, Yəkoniyaḩdin Xealtiəl tərəldi, Xealtiəldin
Zərubbabəl tərəldi, □ ■
13 Zərubbabəldin Abiḩud tərəldi, Abiḩuddin Eliaķim tərəldi, Eliaķimdin Azor tərəldi,
14 Azordin Zadok tərəldi, Zadoktin Aķim tərəldi, Aķimdin Əliḩud tərəldi,
15 Əliḩudtin Əliazar tərəldi, Əliazardin Mattan tərəldi, Mattandin Yaķup tərəldi,
16 Yaķuptin Məryəmning eri bolƣan Yüsüp tərəldi; Məryəm arķilik Məsiḩ atalƣan
Əysa tuƣuldi.□
17 Xundaķ bolup, Ibraḩimdin Dawutķiqə bolƣan arilikta jəmiy on tət əwlad bolƣan;
Dawuttin Babilƣa sürgün ķilinƣiqə jəmiy on tət əwlad bolƣan; wə Babilƣa sürgün
ķilinixtin Məsiḩ kəlgüqə jəmiy on tət əwlad bolƣan.

Əysa Məsiḩning dunyaƣa kelixi

□ **1:1 «Əysa Məsiḩning nəsəbnamə kitabi»** — bu səzlər bəlkim birinqidin təwəndiki «nəsəbnamə»ni (1-16-ayətni) kərsitidu. Ikkinqidin ular ḩəm «Matta» kitabining bexida wə toluķ Injilning bexida kelip «Bu kitab Əysa Məsiḩ dəwrining hatirisi», degən mənini bildürüxi mumkin. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:1** Luķa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3 «Yəḩudadin Tamar arķilik Pərəz wə Zəraḩ tərəldi»** — Tamar toƣruluķ «Yar.» 38-babni kərüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5 «Salmondin Raḩab arķilik Boaz tərəldi»** — Raḩab toƣruluķ «Yəxua» 2-babni kərüng. **«Boaz Rut arķilik Obəd tərəldi»** — Rut toƣruluķ Təwrattiki «Rut»ni kərüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10. □ **1:8 «Yəḩoxafattin Yəḩoram tərəldi»** — «Yəḩoram» grek tilida ķisķartilma xəkildə «Yoram» bolidu. □ **1:11 «Babilƣa sürgün ķilinƣanda...»** — sürgün ķilinixning baxlinixidin ahirlixixiƣiqə on nəqqə yil jəryan bolƣan. Israillar türküm-türkümlərgə bəlünüp sürgün ķilinƣan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12 «Yəkoniyaḩdin Xealtiəl tərəldi»** — bu ķizik həwər üstidə «ķoxumqə səz»imizni kərüng. «Xealtiəl» grek tilida «Salatiyəl». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Əzra 3:2. □ **1:16 «Yaķuptin Məryəmning eri bolƣan Yüsüp tərəldi»** — bizning pikrimizqə «Matta»da Yüsüpning nəsəbnamisi hatirilinidu. «Luķa»da Məryəmningki hatirilidu. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng.

18 Əysa Məsihning dunyaoƣa kelixi mundaķ boldi: — Uning anisi Məryəm Yüsüpkə
yatliķ boluxķa wədə ķilinoƣanidi; lekin tehi nikaḥ ķilinmayla, uning Muķəddəs
Roḥtin ḥamilidar boloƣanliķi məlum boldi.□ ■
19 Lekin uning *boloƣusi* eri Yüsüp, durus kixi bolup, uni jəmiyət aldida hijalətkə
ķalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ķildi.□
20 Əmma u muxu ixlarni oylap yürginidə, mana Pərwərdigarning bir pərixtisi uning
qüxidə kərünüp uningoƣa: — Əy Dawutning ooƣli Yüsüp, ayaling Məryəmni өz
əmringgə elixtin ķorķma; qünki uningda boloƣan ḥamilə Muķəddəs Roḥtin kəlgən.
21 U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u өz həlķini
gunaḥliridin ķutķuzidu» — dedi.□ ■
22 Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining
əməlgə axurulux üqün boloƣan, demək: — □
23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi
«Huda biz bilən billə») dəp ataydu».□
24 Yüsüp oyoƣinip, Pərwərdigarning xu pərixtisining degini boyiqə ķilip, Məryəmni
əmrigə aldi.
25 Lekin Məryəm boxanoƣuqə u uningoƣa yeķinlaxmidi. Bu Məryəmning tunjisi idi;
Yüsüp uningoƣa Əysa dəp isim ķoydi.■

2

Danixmənlərning ziyariti

1 Əysa Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə Yəḥudiyə өlkisining Bəyt-Ləḥəm
yezisida dunyaoƣa kəlgəndin keyin, mana bəzi danixmənlər məxrikтin Yerusalemoƣa
yetip kelip, puķralardin:□ ■
2 Yəḥudiylarning *yengidin* tuoƣuloƣan padixaḥi ķəyərdə? Qünki biz uning yultuzining
kətürülgənlikini kərduķ. Xunga, uningoƣa səjdə ķiloƣili kəlduķ, — deyixti.□
3 Buni angliоƣan Ḥerod padixaḥ, xuningdək pütkül Yerusalem həlķimu alaķzadilikkə
qüxti.

□ **1:18 «lekin tehi nikaḥ ķilinmayla,…»** — grek tilida «ular tehi billə bolmayla». ■ **1:18** Luķa 1:27,34. □ **1:19 «Yüsüp… uni jəmiyət aldida hijalətkə ķalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ķildi»** —Ibraniylar arisida yigit-ķiz bir-birigə wədiləxkən bolsa ķanun aldida alliķaqan rəsmiy ər-ayal dəp ḥesablinidu. □ **1:21 «U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u өz həlķini gunaḥliridin ķutķuzidu»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Ķutķuzoƣuqi Yaḥ» yaki «Yaḥ nijattur». Oķurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yaḥ» bolsa «Yaḥwəḥ» (Pərwərdigar)ning ķiskartilmisidur. ■ **1:21** Luķa 1:31; Ros. 4:12. □ **1:22 «Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining əməlgə axurulux üqün boloƣan…»** — Injilda, Təwrattiki bexarətlər nəķil kəltürülginidə, üq hil əḥwal kərülidu; (1) yüz bərgən ix dəl xu bexarətning obyekti bolidu (məsilən, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bərgən ix xu bexarət өz iqigə aloƣan bir wəķə yaki ix bolidu (məsilən, 2:23, 13:35); (3) yüz bərgən ix xu bexarəttə kərsitilgən ixķa bir misal bolidu (məsilən, 2:17). Bu temini tətķik ķilix intayin paydiliķtur. □ **1:23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi «Huda biz bilən billə») dəp ataydu»** — «Yəx.» 7:14 wə «Yəx.» 8:8, 10ni kərüng. ■ **1:25** Luķa 2:21. □ **2:1 «Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə»** — «Ḥerod padixaḥ» tooƣruluķ «Ķoxumqə səz» wə «Təbirlər»nimu kərüng. **«Mana bəzi danixmənlər məxrikтin Yerusalemoƣa yetip kelip…»** — «danixmənlər» — Grek tilida «magoy» degən səz bilən ipadilinidu. Əslidə bu səz munəjjimlərni yaki pir-ustazlarni kərsitətti; Daniyal pəyoƣəmbər Babilda mundaķ kixilərgə «pirlarning piri» bolup yol kərsətkəndin keyin (Təwrat, «Daniyal» degən ķisimni kərüng) «magoy»larning kөzķaraxliri wə ḥesabliri asasən hurapat boyiqə əməs, bəlki Təwrattiki bexarətlər boyiqə boloƣan boluxi mumkin. **«məxrikтin Yerusalemoƣa yetip kelip…»** — Yerusalem ķədimki Israilning paytəhti idi. ■ **2:1** Luķa 2:4. □ **2:2 «Qünki biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — «uning yultuzi» — demək, «uning tuoƣuloƣanliķidin bexarət beridioƣan yultuzi». **«biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — yaki «biz uning yultuzini xərķtə kərduķ».

4 U pütkül bax kahinlar wə həlkning Təwrat ustazlirini qakirip, ulardin «Məsih
kəyərdə tuoguluxi kerək?» — dəp soridi.□
5 Ular: «Yəhudiyədiki Bəyt-Ləhəm yezisida boluxi kerək, — qünki pəyoɣəmbər arkilik
xundak pütülgən: —□
6 «I Yəhudiyə zeminidiki Bəyt-Ləhəm,
Həlking Yəhudiyə yetəkqilirining arisida əng kiqiki bolmaydu;
Qünki səndin bir yetəkqi qikidu,
U həlkim Israillarning bakkuqisi bolidu» — deyixti.■

7 Buning bilən, Herod danixmələrni məhpiy qakirtip, yultuzning kaqan pəyda
bologanlikini sürüxtürüp biliwaldi.
8 Andin: «Berip balini sürüxtə kilip tepinglar. Tapkan haman kaytip manga həwər
kilinglar, mənmu uning aldioga berip səjdə kilip kelәy» — dəp, ularni Bəyt-Ləhəmgə
yologa saldi.
9 Danixmənlər padixahning səzini anglap yologa qikti; wə mana, ular xərktə kərgən
heliki yultuz ularning aldida yol baxlap mangdi wə bala turoɣan yərgə kelip tohtidi.
□
10 Ular heliki yultuzni kərginidin intayin kattik xadlinixti
11 həm əygə kirip, balini anisi Məryəm bilən kərüp, yərgə yikilip uningoga səjdə
kilixti. Andin, həzinilirini eqip, altun, məstiki, murməkki katarlik sowoɣatlarni
sunuxti.
12 Ularoga qüxidə Herodning yenioga barmaslik tooɣrisidiki wəhiy kəlgənliki üqün,
ular baxka yol bilən əz yurtioga kaytixti.

Misiroga kəqix

13 Ular yologa kətkəndin keyin, Pərwərdigarning bir pərixtisi Yüsüpning qüxidə
kərünüp:
Ornungdin tur! Bala wə anisi ikkisini elip Misiroga kaq. Mən sanga ukturoguqə u
yərdə turoɣin. Qünki Herod balini yokitixka izdəp kelidu — dedi.
14 Xuning bilən u ornidin turup, xu keqila bala wə anisi ikkisini elip Misiroga karap
yologa qikti.
15 U Herod əlgüqə xu yərdə turdi. Xundak boldiki, Pərwərdigarning pəyoɣəmbər
arkilik aldin eytkan: «Ooɣlumni Misirdin Mən qakirdim» degən səzi əməlgə axuruldi.
□ ■

Herodning ooɣul bowakларni əltürüxi

16 Herod bolsa danixmənlərdin aldanoganlikini bilip, kattik oəzəpləndi. U
danixmənlərdin enikliogan wakitka asasən, adəmlərni əwətip Bəyt-Ləhəm yezisi
wə ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki ooɣul balilarning həmmisini
əltürguzdi. □
17 Xu qaoɣda Yərəmiya pəyoɣəmbər arkilik eytiloɣan munu səz əməlgə axuruldi: —

□ **2:4 «Məsih kəyərdə tuoguluxi kerək?»** — «Məsih» — pəyoɣəmbərlər aldin eytkan, Huda təripidin tallanoɣan, haman bir küni kelip həm nijat kəltüridioɣan həm keyin mənggü həkümranlik kilidioɣan Kutkuzoguqi-Padixahni kərsitidu. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **2:5 «pəyoɣəmbər arkilik xundak pütülgən…»** — «pəyoɣəmbər» muxu yərdə Təwrattiki Mikah pəyoɣəmbərni kərsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yh. 7:42. □ **2:9 «ular xərktə kərgən helikі yultuz»** — yaki «ular u kətürlgəndə kərgən helikі yultuz». □ **2:15 «Pərwərdigarning pəyoɣəmbər arkilik aldin eytkan: «Ooɣlumni Misirdin Mən qakirdim» degən səzi əməlgə axuruldi»** — Təwrat, «Hox.» 11:1. ■ **2:15** Hox. 11:1. □ **2:16 «Herod… ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki ooɣul balilarning həmmisini əltürguzdi»** — demək, u tuoguloɣan bala kəp degəndə ikki yaxka kirgən, dəp hesablioganidi.

18 «Ramah xəhiridə bir sada,
Aqqiq yioɣa-zarning pioɣani anglinar,
Bu Rahilәning baliliri üqün kətürgən ah-zarliri;
Balilirining yoq kiliwetilgini tüpəylidin,
Təsəllini qobul kilmay pioɣan kətüridu».□ ■

Misirdin qaytip kelix

19 Əmdi Herod өlgəndin keyin, Hudaning bir pərixtisi Misirda turoɣan Yüsüpning qüxidə kərünüp uningoɣa: —
20 Ornungdin tur! Bala wə anisini elip Israil zeminioɣa qayt! Qünki balining jenini almaqqi boloɣanlar өldi, — dedi.
21 Buning bilən Yüsüp ornidin turup bala wə anisini elip Israil zeminioɣa qaytti.
22 U Arhelausning atisi Herod padixahning ornioɣa təhtkə olturup Yəhudiyə өlkisigə hөkümranlik kiliwatkinidin həwər tepip, u yərgə qaytixtin qorkti; wə qüxidə uningoɣa bir wəhiy kelip, Galiliyə zeminioɣa berip,
23 Nasarət dəp atilidioɣan bir yezida olturaqlaxti. Xuning bilən pəyoɣəmbərlər arkilik: «U Nasarətlik dəp atilidu» deyilgini əməlgə axuruldi.□ ■

3

Qəmüldürgüqi Yəhyaning təlim berixi
Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

1 Xu qaoɣlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoɣa kelip□ ■
2 kixilərgə:
— Towa kilinglar! Qünki ərx padixaliki yekinlixip qaldi! — dəp jakarlaxqa baxlidi.□
3 Qünki *qəmüldürgüqi Yəhya* bolsa ilgiri Yəxaya pəyoɣəmbər bexaritidə kərsətkən kixining dəl өzi bolup: —
«Bayawanda towlaydioɣan bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning qioɣir yollirini tüptüz kilinglar! — degən awazi anglinidu».□ ■

4 Yəhya *pəyoɣəmbər* təgə yungidin kilinoɣan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoɣlioɣanidi. Yəydioɣini bolsa qekətkilər bilən yawa hərə həsili idi.■
5 Əmdi Yerusalem xəhiri, pütün Yəhudiyə өlkisi wə pütkül Iordan dərya wadisining ətrapidiki kixilər uning aldioɣa kelixip,

---

□ **2:18 «Ramah xəhiridə bir sada, aqqiq yioɣa-zarning pioɣani anglinar»** — «Ramah yurti» yaki «Ramah xəhiri» Bəyt-Ləhəmdin yirak əməs. **«Ramah xəhiridə bir sada, aqqiq yioɣa-zarning pioɣani anglinar, … balilirining yoq kiliwetilgini tüpəylidin, təsəllini qobul kilmay pioɣan kətüridu»** — pütkül bexarət «Yər.» 31:15də tepilidu. ■ **2:18** Yər. 31:15 □ **2:23 «U Nasarətlik dəp atilidu»** — bu muhim bexarətlik səz tooɣruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:23** Yəx. 11:1; 60:21; Zək. 6:12. □ **3:1 «Xu qaoɣlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoɣa kelip…»** — «Yəhya» ibraniy wə grek tillirida «Yuhanna» («Pərwərdigarning xəpkiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu. «Yəhya» degən isim okurmənlərgə muxu xəklidə tonux boloɣanliki üqün uni muxu tərjimidə ixlәttuk («Yəhya» əsli ərəbqə səz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2 «… ərx padixaliki yekinlixip qaldi!»** — Injilda baxtin-ahir «ərx padixaliki» yaki «asmanning padixahliki» dəp tiloɣa elinidu. Grek tilida daim «asmanlarning padixahliki» degən xəklidə elinidu. □ **3:3 «Bayawanda towlaydioɣan bir kixining: Rəbning yolini təyyarlanglar, uning qioɣir yollirini tüptüz kilinglar! — degən awazi anglinidu»** — «Yəx.» 40:3. ■ **3:3** Yəx. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6.

6 gunaḥlirini iḳrar ḳilixti wə uning өzlirini Iordan dəryasida qөmüldürüxini ḳobul
ḳilixti.□ ■
7 Lekin Pərisiy wə Saduḳiy məzḥipidikilərdin kөplirining uning qөmüldürüxini ḳobul
ḳilƣili kəlgənlikini kөrginidə u ularƣa:
— Əy yilanlarning baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxüx aldida turƣan ƣəzipidin
ḳeqinglar dəp agaḥlandurdi?!□ ■
8 Əmdi towiƣa layiḳ mewini kəltürünglar!□ ■
9 Wə өz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibraḥimdur!» dəp hiyal ḳilip yürmənglar;
qünki Mən xuni silərgə eytip ḳoyayki, Huda Ibraḥimƣa muxu taxlardinmu
pərzəntlərni apiridə ḳilalaydu.□ ■
10 Palta alliḳaqan dərəhlərning yiltiziƣa təngləp ḳoyuldi; yahxi mewə bərməydiƣan
ḥərḳaysi dərəhlər kesilip otḳa taxlinidu. □ ■
11 Mən dərwəḳə silərni towa ḳilixinglar üqün suƣa qөmüldürimən. Lekin məndin
keyin kəlgüqi zat məndin ḳudrətliktur. Mən ḥətta uning kəxini kөtürüxkimu layiḳ
əməsmən; u silərni Muḳəddəs Roḥḳa ḥəm otḳa qөmüldüridu. ■
12 Uning soruƣuqi küriki ḳolida turidu; u өz haminini *topa-samandin* təltөküs
tazilaydu, sap buƣdayni ambarƣa yiƣidu, əmma topa-samanni өqməs otta
kөydürüwetidu, — dedi.

Əysaning qөmüldürülüxi
Mar. 1:9-11; Luḳa 3:21-22

13 Xu waḳitta, Əysa Yəḥyadin qөmüldürülüxni ḳobul ḳilix üqün Galiliyə өlkisidin
Iordan dəryasi boyiƣa, uning yeniƣa kəldi. ■
14 Biraḳ Yəḥya qөmüldürüxkə unimay uni tosup:
— Əsli qөmüldürülüxni mən səndin ḳobul ḳilixim kerək idi, biraḳ sən mening
aldimƣa kəpsənƣu? — dedi.
15 Lekin Əysa uningƣa jawabən: — Ḥazirqə xuningƣa yol ḳoyƣin; qünki
ḥəḳḳaniyliḳning barliḳ *tələplirini* əməlgə axurux üqün, xundaḳ ḳiliximizƣa toƣra
kelidu, — dedi.
Xuning bilən, Yəḥya uningƣa yol ḳoydi.
16 Wə Əysa qөmüldürülüp bolupla, sudin qiḳti; u sudin qiḳixi bilən mana,
ərxlər uningƣa eqilip, Hudaning Roḥi kəptər ḳiyapitidə ərxtin qüxüp, üstigə

□ **3:6 «... *Yəḥyaning*** өzlirini Iordan dəryasida qөmüldürüxini ḳobul ḳilixti» — bu yərdə eytilƣan qөmüldürüx kixilərning: (1) өz gunaḥliriƣa towa ḳilƣanliḳini; (2) Hudaning padixaḥliḳining yeḳinlaxḳanliḳiƣa wə xundaḳla (3) Ḳutḳuzƣuqi-Məsiḥning yeḳinlaxḳanliḳiƣa iman kəltürüxini ipadiləytti (ahirḳi nuḳta Injildiki keyinki məzmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5. □ **3:7 «Lekin Pərisiy wə Saduḳiy məzḥipidikilərdin kөplirining uning qөmüldürüxini ḳobul ḳilƣili kəlgən...»** — «Pərisiy» wə «Saduḳiy» toƣruluḳ: — Yəḥudiylar arisidiki ikki məzḥəpning kixiliri. Təbirlərdiki «Pərisiy» wə «Saduḳiy»ƣa ḳaralsun. **«Kim silərni Hudaning qüxüx aldida turƣan ƣəzipidin ḳeqinglar dəp agaḥlandurdi?!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa ḳilmay, Hudadin kelidiƣan ƣəzəptin ḳeqip ḳutulux üqün qөmüldürüxni ḳobul ḳilayli degininglar ḳandaḳ gəp?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luḳa 3:7. □ **3:8 «Əmdi towiƣa layiḳ mewini kəltürünglar!»** — «towiƣa layiḳ mewə» toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. ■ **3:8** Luḳa 3:8. □ **3:9 «Өz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibraḥimdur!» dəp hiyal ḳilip yürmənglar!»** — «Atimiz Ibraḥim bardur!» — demək, «Biz uluƣ Ibraḥimning əwladliri bolƣan «uluƣ Yəḥudiy milliti»», «Biz ḥeqnemə ḳilmisaḳmu Huda aldida «Uningƣa has alaḥidə ḥəlḳ» boliwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yḥ. 8:39. □ **3:10 «Palta alliḳaqan dərəhlərning yiltiziƣa təngləp ḳoyuldi»** — Yəḥya pəyƣəmbərning bu uluƣ sөzi wə 12-ayəttiki keyinki bexariti toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. Uning xu bayani «Hudaning ƣəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yḥ. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḥ. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luḳa 3:21.

ⱪonuwatⱪanliⱪini kərdi. □ ■

17 Wə mana, ərxtin bir awaz: — «Bu Mening səyümlük oⱺlum, Mən uningdin toluⱪ
hursənmən!» — dəp anglandi.■

□ **3:16 «Əysa qəmüldürülüp bolupla, sudin qiⱪti…»** — nemixⱪa Əysa Yəḩyaning qəmüldürüxini ⱪobul ⱪildi? «Ⱪoxumqə səz»imizdə bu tooⱺruluⱪ azraⱪ tohtilimiz. **«Hudaning Roḩi kəptər ⱪiyapitidə ərxtin qüxüp..»** — yaki «… pahtək ⱪiyapitidə qüxüp…». Grek tilida bu ⱪux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ḩəm kəptərni ḩəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **3:16** Yəx. 11:2; 42:1; Yḩ. 1:32. ■ **3:17** Yəx. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luⱪa 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17.

Qana'an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsihning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

1 Andin Əysa Roḫning yetəkqilikidə Iblisning sinaq-azduruxlirioɣa yüzlinix üqün qəl-
bayawanoɣa elip berildi.□ ■
2 U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning qorsiqi eqip kətkənidi.□
3 Əmdi azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa:
— Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang, muxu taxlarni nanoɣa aylinixqa
buyruoɣin! — dedi.□
4 Lekin u jawabən: —
Təwratta: «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir
səz bilənmu yaxaydu» dəp pütülgən, — dedi.□ ■
5 Andin Iblis uni muqəddəs xəḫərgə elip berip, ibadəthanining əng egiz jayioɣa
turoɣuzup uningoɣa:
6 — Hudaning Ooɣli bolsang, əzüngni pəskə taxlap bakqin! Qünki *Təwratta*: «*Huda*
Əz pərixtilirigə sening ḫəkqingdə əmr qilidu»; wə «putungning taxqa urulup
kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu» dəp pütülgən — dedi.□ ■
7 Əysa uningoɣa: «Təwratta yənə, «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»
dəpmu pütülgən — dedi.□ ■
8 Andin, Iblis uni naḫayiti egiz bir taoɣqa qikirip, uningoɣa dunyadiki barlik
padixaḫliklarni xərəpliri bilən kərsitip:
9 Yərgə yikilip manga ibadət qilsang, bularning ḫəmmisini sanga beriwetimən, —
dedi.
10 Andin Əysa uningoɣa: — Yoqal, Xəytan! Qünki *Təwratta*: «Pərwərdigar
Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!» dəp pütülgən, —
dedi.□ ■
11 Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə
boldi.□

Əysa təlim berixni baxlaydu
Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

12 Əmdi *Əysa* Yəḫyaning tutqun qilinoɣanlikini anglap, Galiliyəgə yol aldi. ■

□ **4:1 «… Əysa Roḫning yetəkqilikidə … qəl-bayawanoɣa elip berildi»** — «Roḫ» muxu yərdə Muqəddəs Roḫni kərsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2 «U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning qorsiqi eqip kətkənidi»** — oqurmənlərgə ayan bolsunki, muqəddəs yazmilarda «roza tutux» adəttə ḫeqqandaq ozuqlanmasliqni kərsitidu. Undaq biwasitə deyilmigən bolsa muxu rozilar su iqməslikni əz iqigə almaydu. □ **4:3 «Azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa… dedi»** — «azduroɣuqi» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. **«Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang,…»** — grek tilida bu -3- wə 6-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər (mundaq) bolsang (wə dərwəqə xundaq bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Ooɣli» — bu nam ḫərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:4 «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir səz bilənmu yaxaydu»** — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6 «Huda Əz pərixtilirigə sening ḫəkqingdə əmr qilidu»; wə «putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooɣruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:6** Zəb. 91:11,12 □ **4:7 «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10 «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!»** — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11 «Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə boldi»** — Rəb Əysa uqrioɣan sinaqlar üstidə «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yḫ. 4:43.

13 U Nasarət yezisini taxlap, Zəbulun wə Naftali rayonidiki *Galiliyə* dengizi boyidiki
Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti. □
14 Xundaḳ ḳilip, Yəxaya pəyoɣəmbər arḳiliḳ eytiloɣan xu bexarət əməlgə axuruldi,
demək: —
15 «Zəbulun zemini wə Naftali zemini,
Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida, «Yat əllərning makani»
boloɣan Galiliyədə, □ ■
16 Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi;
Yəni ölüm kölənggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa,
Dəl ularning üstigə nur qüxti».□ ■
17 Xu waḳittin baxlap, Əysa: «Towa ḳilinglar! Qünki ərx padixaḥliḳi yeḳinlixip
ḳaldi!» — dəp jar ḳilixḳa baxlidi.■

Əysaning muhlis qaḳirixi
Mar. 1:16-20; Luḳa 5:1-11

18 *Bir küni*, u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, ikki aka-uka, yəni Petrus dəpmu
atiloɣan Simon isimlik bir kixini wə uning inisi Andiriyasni kərdi. Ular beliḳqi bolup,
dengizoɣa tor taxlawatatti; ■
19 u laroɣa:
— Mening kəynimdin menginglar — Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən! —
dedi. □
20 Ular xuan beliḳ torlirini taxlap, uningoɣa əgixip mangdi.
21 U xu yərdin ötüp, ikkinqi bir aka-ukini, yəni Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup wə inisi
Yuḥannani kərdi. Bu ikkisi kemidə atisi Zəbədiy bilən torlirini ongxawatatti. U
ularnimu qaḳirdi.
22 Ular dərḥal kemini atisi bilən ḳaldurup uningoɣa əgixip mangdi.

Əysaning Galiliyədə təlim berixi
Luḳa 6:17-19

23 Wə Əysa Galiliyəning ḥəmmə yerini kezip, ularning sinagoglirida təlim berip,
Hudaning padixaḥliḳining hux həwirini jakarlaytti, həlḳ arisida ḥərhil kesəllərni wə
ajiz-meyiplarni saḳaytti. □
24 U tooɣruluḳ həwər pütkül Suriyə ölkisigə tarḳaldi; u yərdiki halayiḳ ḥərhil
bimarlarni, yəni ḥərtürlük kesəllər wə aoɣriḳ-silaḳlarni ḥəmdə jin qaplaxḳanlarni,

---

□ **4:13 «U… Naftali rayonidiki Galiliyə dengizi boyidiki Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti» —** «Galiliyə dengizi» aḳar suluḳ yooɣan bir kəl. □ **4:15 «Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida…» —** «dengiz yoli» «Galiliyə dengizi»ning oɣərbiy yərlirini kərsitidu. **««Yat əllərning makani» boloɣan Galiliyədə…» —** Asuriyə imperiyəsi tajawuz ḳiloɣandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxḳa Israil ḳəbililirining köp ḳisimliri sürgün ḳilindi. Bir ḳisim kəmbəoɣəl, namrat, ḳabiliyətsiz kixilər ḳaldi. Asuriyə padixaḥi baxḳa yat millət-həlḳlərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaḳlaxturdi. Muxu kixilər ḳepḳaloɣan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, özara assimiliyatsiyə ḳilinoɣaqḳa, Galiliyə Yəḥudiylar təripidin ««yat əlliklər» (Yəḥudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloɣan. ■ **4:15** Yəx. 8:23; 9:1.
□ **4:16 «Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi; yəni ölüm kölənggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa, dəl ularning üstigə nur qüxti» —** Təwrat «Yəx.» 9:1-2. Bexarəttə muxu nur dəl xu kəmsiltilgən yərdikilərgə qeqilidu, deylidu. ■ **4:16** Yəx. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16.
□ **4:19 «Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən!» —** «adəmni tutḳuqi» degən ibaridə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip ḳutḳuzuxni kərsitidu. □ **4:23 «Əysa… ularning sinagoglirida təlim berip,…» —** «sinagoglar» Yəḥudiy həlḳining ibadət ḳilix, Təwratni oḳux wə wəz-təlim anglaxḳa yioɣilidioɣan ammiwiy öyliri yaki zalliri.

tutqaqlik wə paləq kesiligə giriptar boloɣanlarni uning aldioɣa elip kelixti; wə u ularni saqaytti. □
25 Galiliyə, «on xəhər» rayoni, Yerusalem, Yəhudiyə wə Iordan dəryasining u ketidin kəlgən top-top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi.

5

Həqiqiy bəht-bərikət
Luqa 6:20-23

1 Muxu top-top adəmlərni kərüp u bir taoɣqa qikti; u u yərdə olturoɣinida, muhlisliri uning yenioɣa kəldi.
2 U aoɣzini eqip ularoɣa təlim berixkə baxlidi: —

3 Mubarək, rohta namrat boloɣanlar!
Qünki ərx padixahliqi ularoɣa təwədur.□ ■
4 Mubarək, pioɣan qəkkənlər!
Qünki ular təsəlli tapidu.□ ■
5 Mubarək, yawax-məminlər!
Qünki ular yər yüzigə mirashordur.■
6 Mubarək, həqqaniylikqa aq wə təxnalar!
Qünki ular toluq toyunidu.■
7 Mubarək, rəhimdillar!
Qünki ular rəhim kəridu.
8 Mubarək, kəlbi pak boloɣanlar!
Qünki ular Hudani kəridu.■
9 Mubarək, tinqlik tərəpdarliri!
Qünki ular Hudaning pərzəntliri dəp atilidu.□
10 Mubarək, həqqaniylik yolida ziyankəxlikkə uqrioɣanlar! Qünki ərx padixahliqi ularoɣa təwədur.■
11 Mubarək, mən üqün baxqilarning haqarət, ziyankəxlik wə hərtürlük təhmitigə uqrisanglar; ■
12 xad-huram bolup yayranglar! Qünki ərxlərdə katta in'am silər üqün saqlanmaqta; qünki silərdin ilgiriki pəyoɣəmbərlərgimu ular muxundaq ziyankəxliklərni qiloɣan. ■

Muhlislar «tuz»luq rolini yoqatmasliqi kerək
Mar. 9:50; Luqa 14:34-35

□ **4:24 «tutqaqlik… kesiligə giriptar boloɣanlar»** — grek tilida «ay uroɣanlar» degən səz bilən ipadilinidu. □ **5:3 «roɣta namrat boloɣanlar»** — bəlkim əzining Hudaoɣa kət'iy moɣtajliqini tonup yətkənlər. Baxqa birhil tərjimisi: «Mubarək, roɣta tiləmqi boloɣanlar!». Grek tilida «namrat» degən səz «tiləmqi» degən mənini əz iqigə alidu (məsilən, «Luqa» 16:20, 22də). Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəhtlik, bərikətlik qilinoɣan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **5:3** Yəx. 57:15; 66:2; Luqa 6:20. □ **5:4 «pioɣan qəkkənlər»** — bəlkim əz gunahliri wə Hudaoɣa tayanmioɣanliqi üqün pioɣan qekixni kərsitidu. ■ **5:4** Yəx. 61:2; 66:10,13; Luqa 6:21. ■ **5:5** Zəb. 37:11 ■ **5:6** Yəx. 55:1. ■ **5:8** Zəb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9 «tinqlik tərəpdarliri»** — grek tilida: «sulhi qiloɣuqilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pet. 3:14. ■ **5:11** 1Pet. 4:14. ■ **5:12** Luqa 6:23.

13 Silər yər yüzidiki tuzdursilər. Ḫalbuki, əgər tuz əz təmini yoḳatsa, uningoɣa ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu? U qaoɣda, u ḫeqnemigə yarimas bolup, taxlinip kixilərning ayioɣi astida dəssilixtin baxḳa ḫeq ixḳa yarimaydu.□ ■
14 Silər dunyaning nuridursilər. Taoɣ üstigə selinoɣan xəḫər yoxurunalmaydu.
15 Ḫeqkim qiraoɣni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas, bəlki qiraoɣdanning üstigə ḳoyidu; buning bilən, u əy iqidiki ḫəmmə adəmlərgə yoruḳluḳ beridu. □ ■
16 Xu təriḳidə, silər nurunglarni insanlar aldida xundaḳ qaḳnitinglarki, ular yahxi əməlliringlarni kərüp, ərxtiki atanglarni uluoɣlisun.■

Təwrat ḳanuni ḫəḳḳidə

17 Meni Təwrat ḳanunini yaki pəyoɣəmbərlərning yazoɣanlirini bikar ḳiloɣili kəldi, dəp oylap ḳalmanglar. Mən ularni bikar ḳiloɣili əməs, bəlki əməlgə axuroɣili kəldim.
18 Qünki mən silərgə xuni bərḫək eytip ḳoyayki, asman-zemin yoḳimioɣuqə, uningda pütülgənlər əməlgə axurulmioɣuqə Təwrattiki «yod» bir ḫərp, ḫətta birər qekitmu bikar ḳilinmaydu. □ ■
19 Xu səwəbtin, Təwrat ḳanunining əḳidilirigə, ḫətta uning əng kiqikliridin birini bikar ḳilip, wə baxḳilaroɣa xundaḳ ḳilixni əgitidioɣan ḫərkim ərx padixaḫliḳida əng kiqik ḫesablinidu. Əmma əksiqə, Təwrat ḳanuni əḳidilirigə əməl ḳiloɣanlar wə baxḳilaroɣa xundaḳ ḳilixni əgətküqilər bolsa ərx padixaḫliḳida uluoɣ ḫesablinidu. □ ■
20 Qünki mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḫəḳḳaniyliḳinglar Təwrat ustazliri wə Pərisiylərningkidin axmisa, ərx padixaḫliḳioɣa ḫeqḳaqan kirəlməysilər.□

Oɣəzəplinix ḫəḳḳidə

21 Burunḳilaroɣa «Ḳatilliḳ ḳilma, ḳatilliḳ ḳiloɣan ḫərḳandaḳ adəm soraḳḳa tartilidu» dəp buyruloɣanliḳini anglioɣansilər. ■
22 Biraḳ mən əzüm xuni silərgə eytip ḳoyayki, əz ḳerindixioɣa bikardin-bikar aqqiḳlanoɣanlarning ḫərbirimu soraḳḳa tartilidu. Əz ḳerindixini «əhməḳ» dəp tillioɣan ḫərkim aliy kengəxmidə soraḳḳa tartilidu; əmma ḳerindaxlirini «təlwə» dəp ḫaḳarətligən ḫərkim dozahning otioɣa layiḳ bolidu. □
23 Xuning üqün, sən ḳurbangaḫ aldioɣa kelip *Hudaoɣa* ḫədiyə atimaḳqi boloɣiningda, ḳerindixingning seningdin aoɣrinoɣan yeri barliḳi yadingoɣa kəlsə,
24 ḫədiyəngni ḳurbangaḫ aldioɣa ḳoyup turup, awwal ḳerindixing bilən yarixiwal, andin kelip ḫədiyəngni ata.

□ **5:13 «silər yər yüzidiki tuzdursilər»** — tuz — (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saḳaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɣa boloɣan roli buningoɣa ohxap ketixi kerək. ■ **5:13** Mar. 9:50; Luḳa 14:34. □ **5:15 «ḫeqkim qiraoɣni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas…»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luḳa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pet. 2:12. □ **5:18 «uningda , *yəni Təwrat ḳanunida*** pütülgənlər əməlgə axurulmioɣuqə Təwrattiki «yod» bir ḫərp… bikar ḳilinmaydu» — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — əng kiqik ḫərp ḫesablinidu. ■ **5:18** Luḳa 16:17. □ **5:19 «uning əng kiqikliridin birini bikar ḳilip…»** — yaki «uning əng kiqikliridin birini hilaplik ḳilip…» — Grek tilidiki peil bəlkim «bikar ḳilip» wə «hilaplik ḳilip» degən ikki mənini əz iqigə alidu. ■ **5:19** Yaḳ. 2:10. □ **5:20 «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər…»** — «Pərisiylər» Yəḫudiylarning diniy ən'əniliridə əng qing turidioɣan ḳattiḳ tələplik etiḳad eḳimi idi. ■ **5:21** Mis. 20:13; Ḳan. 5:17. □ **5:22 «Əz ḳerindixioɣa bikardin-bikar aqqiḳlanoɣanlar…»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «bikardin-bikar» degən səzlər tepilmaydu. **«… aliy kengəxmidə soraḳḳa tartilidu»** — «aliy kengəxmə» Yəḫudiylarning əng yuḳiri soti bolup, «sanḫedrin» dəp atilatti. Bəzilər bu səz ərxtiki sotni kərsitidu, dəp ḳaraydu; bizmu bu pikirgə mayilmiz.

25 Əgər üstüngdin dəwa qilmaqqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda
bolƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost bolƣin. Bolmisa, u seni soraqqioƣa,
soraqqi bolsa gundipayoƣa tapxuridu, sən zindanoƣa solitiwetilisən. □ ■
26 Mən sanga xuni bərhək eytip qoyayki, *qərzingning* əng ahirqi bir tiyininimu
qoymay tələmigüqə, xu yərdin qiqalmaysən.□

Zinahorluq həqqidə

27 Silər «Zina qilmanglar» dəp buyruloƣanliqini angliƣansilər. ■
28 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, birər ayaloƣa xəhwaniy niyət bilən
qarioƣan kixi kənglidə u ayal bilən alliqaqan zina qiloƣan bolidu. ■
29 Əgər əmdi ong kəzüng seni gunahqa azdursa, uni oyup taxliwət. Qünki pütün
bədiningning dozahqa taxlanoƣinidin kərə, bədiningdiki bir əzaying yoq qilinoƣini
kəp əwzəl. ■
30 Əgər ong qolung seni gunahqa azdursa, uni kesip taxliwət. Qünki pütün
bədiningning dozahqa taxlanoƣinidin kərə, bədiningdiki bir əzaying yoq qilinoƣini
kəp əwzəl.

Talaq qilix həqqidə
Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yənə: — «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun» dəpmu
buyruloƣan. □ ■
32 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, kimdikim əz ayalining buzuqluq
qilmixidin baxqa *həqandaq ixni baqanə qilip* uni talaq qilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup
bərgən bolidu; talaq qilinoƣan ayalni əmrigə aloƣan kiximu zina qiloƣan bolidu. □ ■

Qəsəm qilix həqqidə

33 Silər yənə burunqilaroƣa «Qəsimingdin yanma, Pərwərdigaroƣa qiloƣan
qəsiminggə əməl qil» dəp buyruloƣanliqini angliƣansilər. ■
34 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, qət'iy qəsəm qilmanglar; ərxni tiloƣa
elip qəsəm qilmanglar, qünki ərx Hudaning təhtidur; ■
35 yaki yərni tiloƣa elip qəsəm qilmanglar, qünki yər yüzi Hudaning təhtipəridur.
Yerusalemni tiloƣa elipmu qəsəm qilmanglar, qünki u yər uluƣ padixahning
xəhiridur. ■
36 Hətta əz bexinglarni tiloƣa elipmu qəsəm qilmanglar, qünki silərning qeqinglarn-
ing bir telinimu aq yaki qara rənggə əzgərtix qolunglardin kəlməydu.

□ **5:25 «...üstüngdin dəwa qilmaqqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda bolƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost bolƣin»** — «uning bilən birgə yolda bolƣiningda» degən səz bəlkim sotqa qarap mangoƣan yolda, yəni sotqa qüxüxtin burun boloƣan «yarixix pursiti»ni kərsitidu. «Luqa» 12:58ni kərüng. ■ **5:25** Luqa 12:58; Əf. 4:26. □ **5:26 «qərzingning əng ahirqi bir tiyini»** — «bir tiyin» grek tilida «bir kodrans». Bu pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük həkqi boloƣan «dinarius»ning 1/64 qismi idi. ■ **5:27** Mis. 20:14; Qan. 5:18. ■ **5:28** Ayup 31:1; Zəb. 119:37. ■ **5:29** Mat. 18:8; Mar. 9:43. □ **5:31 «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun»** — «Qan.» 24:1. ■ **5:31** Qəl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1. □ **5:32 «Kimdikim əz ayalining buzuqluq qilmixidin baxqa həqandaq ixni baqanə qilip uni talaq qilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup bərgən bolidu»** — ayal kixi Məsiq eytqan bu əqwaloƣa qüxsə (demək, eri buzuqluq qiloƣan bolsa), undaqta u talaq qilinoƣan bolsa, baxqa bir ərgə təgsə bolidu. Xu waqitlarda talaq qilinoƣan hotun ərsiz qalsa, əqwali naqayiti qiyin bolidu, əlwəttə. ■ **5:32** Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ **5:33** Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22 ■ **5:34** Yəx. 66:1; Yaq. 5:12. ■ **5:35** Zəb. 48:2; Yəx. 66:1.

37 Pəkət degininglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yak, yak, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rəzil boloquqidin kelidu.□

Intikam ɧəkɧidə
Luka 6:29-30

38 Silər «Kəzgə kəz, qixka qix» dəp buyruloqinini anglioqansilər. □ ■
39 Birak mən əzüm xuni silərgə eytip koyayki, əski bilən təng bolmanglar. Kimdəkim ong məngzinggə ursa, sol məngzingnimu tutup bər; ■
40 wə birsi üstüngdin dəwa kilip, kənglikingni almakqi bolsa, qapiningnimu bər.
41 Birsi sanga *yük-takini yüdküzüp* ming kədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming kədəm mang. □
42 Birsi səndin tilisə, uningoqa bər. Birsi səndin ətnə-yerim kilmakqi bolsa, uningoqa boynungni toloqima.□ ■

Düxmənlərgə mehir-muhəbbət kərsitix ɧəkɧidə
Luka 6:27-28; 32-36

43 Silər «Koxnangni səygin, düxmininggə nəprətlən» dəp eytiloqanni angliоqan. □ ■
44 Birak mən əzüm xuni silərgə eytip koyayki, silərgə düxmənlik boloqanlaroqa mehir-muhəbbət kərsitinglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilik kilinglar, silərgə ziyankəxlik kiloqanlaroqa dua kilinglar. □ ■
45 Xundak kiloqanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər. Qünki U kuyaxining nurini yahxilaroqimu wə yamanlaroqimu qüxüridu, yamoqurnimu ɧəkɧaniylaroqimu, ɧəkɧaniyətsizlərgimu yaoqduridu. □
46 Əgər silər əzünglaroqa muhəbbət kərsətkənlərgila mehir-muhəbbət kərsətsənglar, buning kandakmu in'amoqa erixküqiliki bolsun? ɧətta bajgirlarmu xundak kiliwatmamdu? □ ■
47 Əgər silər pəkət kerindaxliringlar bilənla salam-səhət kilixsanglar, buning nemə pəziliti bar? ɧətta yat əlliklərmu xundak kilidioqu! □
48 Xunga, ərxtiki Atanglar mukəmməl boloqinidək, silərmu mukəmməl bolunglar.□ ■

□ **5:37 «Buningdin ziyadisi rəzil boloquqidin kelidu» —** «rəzil boloquqi» Xəytanni kəzritidu. Baxka birhil tərjimisi: «rəzilliktin kelidu». □ **5:38 «Kəzgə kəz, qixka qix» —** uyoqur tilidiki makal bolsa: «Kanoqa kan, janoqa jan». Sottiki adalətlik ɧəkümlərni kərsitidioqan bu sözlər Təwrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20də tepilidu. ■ **5:38** Mis. 21:24; Law. 24:20; Kan. 19:21. ■ **5:39** Pənd. 24:29; Luka 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. □ **5:41 «Birsi sanga yük-takini yüdküzüp ming kədəm yol yürüxkə zorlisa...» —** «ming kədəm» grek tilida: «bir miliyon», yəni təhminən 1.5 kilometr. **«birsi sanga yük-takini yüdküzüp ming kədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming kədəm mang»** — xu wakitlarda Rim imperiyəsidiki əskərlərning addiy pukralarni əz yük-taklirini kətürüp berixkə zorlax ɧokuki bar idi. □ **5:42 «Birsi səndin tilisə, uningoqa bər» —** Məsih tiligənlərgə nemini berix, nemini bərməslik tooqrisida səz kilmioqan; pəkət kənglimizdə «berix pozitsiyisi»ni sakliximiz kerək. Dəl tiligən nərsini beriximiz natayin («Ros.» 3:6ni kərüng). ■ **5:42** Kan. 15:8; Luka 6:35. □ **5:43 «Koxnangni səygin» —** «Law.» 18:18. **«düxmininggə nəprətlən»** — ikkinqi səz Təwrattin əməs, bəlki Yəhudiy ustazlarning yazmiliridin elinip, ularning ən'əniwi kəzkarixini əks əttüridu. ■ **5:43** Law. 19:18. □ **5:44 «silərgə ziyankəxlik kiloqanlaroqa dua kilinglar....» —** bəzi kona kəqürmilərdə toluk ayət: «...silərgə düxmənlik boloqanlaroqa mehir-muhəbbət kərsitinglar, silərni karoqioqanlaroqa bəht tilənglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilik kilinglar, silərgə ɧakarət wə ziyankəxlik kiloqanlaroqa dua kilinglar» deyilidu. «Luka» 6:27-28nimu kərüng. ■ **5:44** Luka 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pet. 2:23. □ **5:45 «Xundak kiloqanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər» —** təkitlənqən ix bəlki Hudaning ɧəkikiy harakterini baxkilaroqa bildürüx, Uningoqa ohxax bolux. □ **5:46 «ɧətta bajgirlarmu xundak kiliwatmamdu?» —** bajgirlar intayin insapsiz, pəskəx adəmlər dəp ɧesablinatti. ■ **5:46** Luka 6:32. □ **5:47 «ɧətta yat əlliklərmu xundak kilidioqu!» —** «yat əlliklər»ning kəpinqisi xu wakitta butpərəslər, kapirlar idi, əlwəttə. □ **5:48 «...Atanglar mukəmməl boloqinidək, silərmu mukəmməl bolunglar» —** yaki «... Atanglar mukəmməl boloqinidək, silər mukəmməl bolisilər». ■ **5:48** Yar. 17:1

6

Həyr-sahawət ḫəḳḳidə

1 Ḥezi bolunglarki, həyr-sahawətlik ixliringlarni baxḳilarning aldida kəz-kəz ḳilmanglar. Bundaḳ ḳilsanglar, ərxtiki Atanglarning in'amiƣa erixəlməysilər.□
2 Xunga həyr-sahawət ḳiloƣiningda, dawrang salma. Sahtipəzlərla sinagoglarda wə koqilarda adəmlərning mahtixiƣa erixix üqün xundaḳ ḳilidu. Mən silərgə xuni bərḫəḳ eytip ḳoyayki, ular kəzligən in'amiƣa erixkən bolidu.□ ■
3 Lekin sən, həyr-sahawət ḳiloƣiningda ong ḳolungning nemə ḳiliwatḳinini sol ḳolung bilmisun.
4 Xuning bilən həyr-sahawiting yoxurun bolidu wə yoxurun ixlarni kərgüqi Atang sanga buni ḳayturidu.■

Dua ḫəḳḳidə
Luḳa 11:2-4

5 Dua ḳiloƣan waḳtingda, sahtipəzlərdək bolma; qünki ular baxḳilaroƣa kəz-kəz ḳilix üqün sinagoglar yaki tət koqa eoƣizida turuwelip dua ḳilixḳa amraḳtur. Mən silərgə xuni bərḫəḳ eytip ḳoyayki, ular kəzligən in'amiƣa erixkən bolidu.
6 Lekin sən bolsang, dua ḳiloƣan waḳtingda, iqkiri əygə kirip, ixikni yepip, yoxurun turoƣuqi Atangoƣa dua ḳilinglar; wə yoxurun kərgüqi Atang buni sanga ḳayturidu.■
7 Dua-tilawət ḳiloƣanda, *butpərəs* yat əlliklərdikidək ḳuruḳ gəplərni təkrarlawərmənglar. Qünki ular degənlirimiz kəp bolsa *Huda* tiliginimizni qoḳum ijabət ḳilidu, dəp oylaydu.■
8 Xunga, silər ularni dorimanglar. Qünki Atanglar silərning eḫtiyajinglarni silər tiliməstin burunla bilidu.
9 Xuning üqün, mundaḳ dua ḳilinglar: —

«I asmanlarda turoƣuqi Atimiz,
Sening naming muḳəddəs dəp uluoƣlanoƣay.■
10 Padixaḫliḳing kəlgəy,
Iradəng ərxtə ada ḳilinoƣandək yər yüzidimu ada ḳilinoƣay.
11 Bügünki nenimizni bügün bizgə bərgəysən.
12 Bizgə ḳərzdar boloƣanlarni kəqürginimizdək,
Sənmu ḳərzlirimizni kəqürgəysən.□
13 Bizni azduruluxlaroƣa uqratḳuzmioƣaysən,
Bəlki bizni rəzil boloƣuqidin ḳutulduroƣaysən».□ ■

14 Qünki silər baxḳilarning gunaḫ-səwənliklirini kəqürsənglar, ərxtiki Atanglarmu silərni kəqüridu. ■
15 Biraḳ baxḳilarning gunaḫ-səwənliklirini kəqürmisənglər, ərxtiki Atanglarmu gunaḫ-səwənlikliringlarni kəqürməydu.■

□ **6:1 «həyr-sahawətlik ixliringlarni baxḳilarning aldida kəz-kəz ḳilmanglar»** — yaki «ḳiloƣan yahxi ixliringlarni baxḳilarning aldida kəz-kəz ḳilmanglar». □ **6:2 «Xunga həyr-sahawət ḳiloƣiningda, dawrang salma»** — grek tilida «xunga həyr-sahawət ḳiloƣiningda, əz aldingda kanay qaloƣuzma». ■ **6:2** Rim. 12:8. ■ **6:4** Luḳa 14:14. ■ **6:6** 2Pad. 4:33; Ros. 10:4. ■ **6:7** 1Pad. 18:28; Yəx. 1:15. ■ **6:9** Luḳa 11:2. □ **6:12 «Bizgə ḳərzdar boloƣanlarni kəqürginimizdək, sənmu ḳərzlirimizni kəqürgəysən»** — bu ayəttiki «ḳərz» qoḳum gunaḫlarni əz iqigə alidu. 14-ayətni kərüng. □ **6:13 «..bəlki bizni rəzil boloƣuqidin ḳutulduroƣaysən»** — demək, Xəytandin ḳutḳuzux. Baxḳa birhil tərjimisi: «yamanliḳtin», «rəzilliktin». **«..bəlki bizni rəzil boloƣuqidin ḳutulduroƣaysən...»** — bəzi grekqə nushilarda bu ayətning ahirioƣa kelip: «Qünki, padixaḫliḳ, ḫoḳuḳ wə uluoƣluḳ Sanga mənsup, amin» degən ibarilər ḳoxuloƣan. ■ **6:13** Mat. 13:19. ■ **6:14** Mar. 11:25; Kol. 3:13. ■ **6:15** Mat. 18:35; Yaḳ. 2:13.

Roza tutux ḫəkḳidə

16 Roza tutḳan waḳtinglarda, sahtipəzlərdək tatirangoɳu ḳiyapətkə kiriwalmanglar. Ular roza tutḳinini kəz-kəz ḳilix üqün qiraylirini soloɳun ḳiyapəttə kərsitidu. Mən silərgə xuni bərḫək eytip ḳoyayki, ular kəzligən in'amioɳa erixkən bolidu. ■
17 Əmdi sən, roza tutḳiningda, qaqliringni maylap, yüzüngni yuyup yür.
18 Xu qaoɳda, roza tutḳining insanlaroɳa əməs, bəlki pəḳət yoxurun turoɳuqi Atangoɳila kərünidu; wə yoxurun kərgüqi Atang uni sanga ḳayturidu.

Baylik ḫəkḳidə
Luḳa 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yər yüzidə əzünglaroɳa baylikḷarni toplimanglar. Qünki bu yərdə ya küyə yəp ketidu, ya dat basidu yaki ooɳrilar tam texip ooɳrilap ketidu. ■
20 Əksiqə, ərxtə əzünglaroɳa baylikḷar toplanglar. U yərdə küyə yeməydu, dat basmaydu, ooɳrimu tam texip ooɳrilimaydu. ■
21 Qünki baylikḭng ḳəyərdə bolsa, ḳəlbingmu xu yərdə bolidu.
22 Tənning qirioɳi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. □ ■
23 Lekin əgər kəzüng yaman bolsa pütün wujudung ḳarangoɳu bolidu. Əgər wujudungdiki «yoruḳluḳ» əməliyəttə ḳarangoɳuluḳ bolsa, u ḳarangoɳuluḳ nemidegən ḳorḳunqluḳ-ḫə!□
24 Ḫeqkim *birla waḳitta* ikki hojayinning ḳulluḳida bolmaydu. Qünki u yaki buni yaman kərüp, uni yahxi kəridu; yaki buningoɳa baoɳlinip, uningoɳa etibarsiz ḳaraydu. *xuningoɳa ohxax*, silərning ḫəm Hudaning, ḫəm mal-dunyaning ḳulluḳida boluxunglar mumkin əməs.□ ■
25 Xunga mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḫayatinglaroɳa kerəklik yemək-iqmək yaki uqanglaroɳa kiyidioɳan kiyim-keqəkning oɳemini ḳilmanglar. Ḫayatliḳ ozuḳtin, tən kiyim-keqəktin əziz əməsmu? ■
26 Asmandiki uqar-ḳanatlaroɳa ḳaranglar! Ular terimaydu, ormaydu, ambarlaroɳa yioɳmaydu, lekin ərxtiki Atanglar ularnimu ozuḳlanduridu. Silər axu ḳuxlardin kəp əziz əməsmu? ■
27 Aranglarda ḳaysinglar oɳəm-ḳayoɳu bilən əmrünglarni birər saət uzartalaysilər?□
28 Silərning kiyim-keqəkning oɳemini ḳilixinglarning nemə ḫajiti?! Daladiki nelupərlərning ḳandaḳ əsidioɳanliḳioɳa ḳarap beḳinglar! Ular əmgəkmu ḳilmaydu, qaḳ egirməydu; □
29 lekin silərgə xuni eytayki, ḫətta Sulayman toluḳ xan-xəraptə turoɳandimu uning kiyinixi nilupərlərning bir güliqilikmu yoḳ idi. □
30 Əmdi Huda daladiki bügün eqilsa, ətisi ḳurup oqaḳḳa selinidioɳan axu gül-giyaḫlarni xunqə bezigən yərdə, silərni tehimu kiyindürməsmu, əy ixənqi ajizlar!
31 Xunga «nemə yəymiz», «nemə iqimiz», «nemə kiyimiz?» dəp oɳəm ḳilmanglar.

■ **6:16** Yəx. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luḳa 5:33. ■ **6:19** Pənd. 23:4; Ibr. 13:5; Yaḳ. 5:1. ■ **6:20** Luḳa 12:33; 1Tim. 6:19. □ **6:22 «əgər kəzüng sap bolsa...»** — grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, saḳ»; (2) «sehiy». Demək, xundaḳ boloɳanda «sap» degən səzning toluḳ mənisi «Kəzüng Hudaoɳila ḳarisa...» ḫəmdə «Sən əzüng sehiy bolsang...» degən bolidu. ■ **6:22** Luḳa 11:34. □ **6:23 «əgər kəzüng yaman bolsa...»** — «yaman» muxu yərdə ḫəm «rəzil» ḫəm «saḳ əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu. □ **6:24 «silərning ḫəm Hudaning, ḫəm mal-dunyaning ḳulluḳida boluxunglar mumkin əməs»** — «mal-dunya» grek tilida «mammon» deyilidu. ■ **6:24** Luḳa 16:13. ■ **6:25** Zəb. 37:5; 55:22; Luḳa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7. ■ **6:26** Ayup 38:41; Zəb. 147:9 □ **6:27 «... əmrünglarni birər saət uzartalaysilər?»** — baxḳa bir tərjimisi: «....boyungoɳa birər oɳeriq ḳoxalamdu?». □ **6:28 «Daladiki nelupərlər ... »** — yaki «Daladiki yawa gül-giyaḫlar ... ». □ **6:29 «ḫətta Sulayman toluḳ xan-xəraptə turoɳandimu uning kiyinixi nilupərlərning bir güliqilikmu yoḳ idi»** — muxu yərdə «Sulayman» uluoɳ padixaḫ, Dawut padixaḫning ooɳli Sulaymanni kərsitidu.

32 Qünki yat əldikilər mana xundaq ḫəmmə nərsigə intilidu, əmma ərxtiki Atanglar
silərning bu ḫəmmə nərsilərgə moḫtajliqinglarni bilidu; □
33 xundaq ikən, ḫəmmidin awwal Hudaning padixaḫliqi wə ḫəkḫaniyliqioɳa intil-
inglar. U qaoɳda, bularning ḫəmmisi silərgə ḳoxulup nesip bolidu.■
34 Xuning üqün, ətining oɳemini ḳilmanglar. Ətining oɳemi ətigə ḳalsun. Ḫər
künning dərdi xu küngə tuxluq bolidu.

7

Baxḳilarning üstidin ḫəküm ḳilmanglar
Luḳa 6:37-38; 41-42

1 Baxḳilarning üstidin ḫəküm ḳilip yürmənglar. Xundaḳta *Hudaning* ḫəkümigə
uqrimaysilər.■
2 Qünki silər baxḳilar üstidin ḳandaq baḫa bilən ḫəküm ḳilsanglar, *Hudamu*
silərning üstünglardin xundaq baḫa bilən ḫəküm qiḳiridu. Silər baxḳilarni ḳandaq
əlqəm bilən əlqisənglar, *Hudamu* silərni xundaq əlqəm bilən əlqəydu.□ ■
3 Əmdi nemə üqün buradiringning kəzidiki ḳilni kərüp, əz kəzüngdiki limni
bayḳiyalmaysən?!□ ■
4 Sən ḳandaḳmu buradiringoɳa: «Ḳeni, kəzüngdiki ḳilni eliwetəy!» deyələysən?
Qünki mana, əzüngning kəzidə lim turidu!?
5 Əy sahtipəz! Awwal əzüngning kəzidiki limni eliwət, andin enik kərüp,
buradiringning kəzidiki ḳilni eliwetələysən.■

Hudaning səzini kəzigə ilmaydioɳanlar ḫəḳḳidə

6 Muḳəddəs nərsini itlaroɳa bərmənglar, yaki ünqə-mərwayitliringlarni tongguzlarn-
ing aldioɳa taxlap ḳoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dəssəp, andin burulup
silərni talaydu.■

Tilənglar, izdənglar, qekinglar
Luḳa 11:9-13

7 Tilənglar, silərgə ata ḳilinidu; izdənglar, tapisilər; ixikni qekinglar, eqilidu.■
8 Qünki ḫərbir tiligüqi tiliginigə erixidu; izdigüqi izdiginini tapidu; ixikni
qəkküqilərgə ixik eqilidu.■
9 Aranglarda əz ooɳli nan tələp ḳilsa, uningoɳa tax beridioɳanlar barmu?!
10 Yaki beliq tələp ḳilsa, yilan beridioɳanlar barmu?
11 Əmdi silər rəzil turupmu əz pərzəntliringlaroɳa yahxi iltipatlarni berixni
bilgən yərdə, ərxtiki Atanglar Əzidin tiligənlərgə yahxi nərsilərni tehimu iltipat
ḳilmasmu?■

□ **6:32 «yat əldikilər mana xundaq ḫəmmə nərsigə intilidu…»** — «yat əldikilər» Yəhudiy əməs butpərəslər bolup, tirik Hudani bilməytti. Muhlislar Yəhudiy boloɳaqḳa, Hudaning küq-ḳudritigə ḫəmdə Əz həlḳidin həwər alidioɳanliḳioɳa ixənqi boluxi kerək idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zəb. 37:25; 55:22 ■ **7:1** Luḳa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2 «baxḳilarning üstidin ḫəküm ḳilip yürmənglar»** — bu 1-2-ayətlər tooɳruluq «ḳoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luḳa 6:38. □ **7:3 «buradiringning kəzidiki ḳilni kərüp…»** — yaki «ḳerindixingning kəzidiki ḳilni kərüp…». **«…əz kəzüngdiki limni bayḳiyalmaysən?!»** — ayətning toluq mənisi: «Nemə üqün buradiringning ḫərə kepikidək kiqik səwənlikinila kərüp, əzüngdiki limdək qong gunaḫni kərməysən» degəndək. ■ **7:3** Luḳa 6:41, 42. ■ **7:5** Pənd. 18:17. ■ **7:6** Pənd. 9:8; 23:9. ■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5, 6; 1Yuḫa. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pənd. 8:17; Yər. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21.

12 Xunga ҳər ixta baxқilarning өzünglarоқa қandaқ muamilə қilixini ümid қilsanglar, silərmu ularоқa xundaқ muamilə қilinglar; qünki Təwrat қanuni wə pəyоқəmbərlərning təlimatliri mana xudur.■

Hudaning padixaҳliқiоқa kiridiоқan dərwaza tar
Luқa 13:24

13 Tar dərwazidin kiringlar. Qünki kixini ҳalakətkə elip baridiоқan dərwaza kəng bolup, yoli kəngtaxa wə daоқdamdur, wə uningdin kiridiоқanlar kөptur. ■
14 Biraқ ҳayatliққa elip baridiоқan dərwaza tar, yoli қistang bolup, uni tapalaydiоқanlarmu az.■

Ikki hil dərəh
Luқa 6:43-44; 13:25-27

15 Aldinglarоқa қoy terisigə oriniwelip kəlgən, iqi yirtқuq qilbəridək bolоқan sahta pəyоқəmbərlərdin ҳoxyar bolunglar. ■
16 Silər ularni mewiliridin tonuwalalaysilər. Tikəndin üzümlər, қamоқaқtin ənjürlər alоқili bolamdu?
17 Xuningоқa ohxax, ҳər yahxi dərəh yahxi mewə beridu, por dərəh naqar mewə beridu. ■
18 Yahxi dərəh naqar mewə bərməydu, por dərəh yahxi mewə bərməydu.
19 Yahxi mewə bərməydiоқan ҳərbir dərəh kesilip otқa taxlinidu.
20 Xuningdək, muxundaқ kixilərni mewiliridin tonuwalalaysilər.

Ҳəқiқiy muhlis

21 Manga «Rəbbim, Rəbbim» degənlərning ҳəmmisila ərx padixaҳliқiоқa kirəlməydu, bəlki ərxtə turоқuqi Atamning iradisini ada қilоқanlarla kirələydu. ■
22 Xu künidə nurоқun kixilər manga: «Rəbbim, Rəbbim, biz sening naming bilən wəҳiy-bexarətlərni yətküzduқ, sening naming bilən jinlarni қooқliduқ wə naming bilən nurоқun məjizilərni kөrsəttuқ» dəydu. □ ■
23 Ҳalbuki, u qaоқda mən ularоқa: «Silərni əzəldin tonumaymən. Kөzümdin yoқilinglar, əy itaətsizlər!» dəp elan қilimən.■

Ikki hil imarət saloқan kixilər

24 Əmdi ҳərbiri bu səzlirimni anglap əməl қiloқan bolsa, u өz өyini қoram tax üstigə saloқan pəm-parasətlik kixigə ohxaydu. ■
25 Yamоқur yioқip, kəlkün kelip, boran qiқip soқsimu, u өy ərülmidi; qünki uning uli қoram taxning üstigə selinoқan.
26 Biraқ səzlirimni anglap turup, əməl қilmaydiоқan ҳərbiri өyini қumning üstigə қuroқan əhməққə ohxaydu. ■
27 Yamоқur yaоққanda, kəlkün kəlgəndə, boran qiққanda xu өy ərülüp kətti; uning ərülüxi intayin dəҳxətlik boldi!

■ **7:12** Luқa 6:31. ■ **7:13** Luқa 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22. ■ **7:15** Қan. 13:4; Yər. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Əf. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuҳa. 4:1. ■ **7:17** Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luқa 8:8. ■ **7:21** Mat. 25:11; Luқa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yaқ. 1:22. □ **7:22 «Xu künidə nurоқun kixilər manga: «Rəbbim, Rəbbim…» dəydi»** — «xu küni» — muқəddəs yazmilardiki kөp yərlərdə қiyamət küni pəқət «xu küni» dəp atilidu. ■ **7:22** Yər. 14:14; 27:15; Luқa 13:26. ■ **7:23** Zəb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luқa 13:25,27. ■ **7:24** Yər. 17:8; Luқa 6:47; Rim. 2:13; Yaқ. 1:25. ■ **7:26** Əz. 13:11; Rim. 2:13; Yaқ. 1:23.

28 Wə xundaq boldiki, Əysa bu səzlirini ahirlaxturoɣandin keyin, bu top-top halayiq
uning təlimlirigə ɦəyranuɦəs boluxti.
29 Qünki uning təlimliri Təwrat ustazlirining kigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluq
idi.■

8

Əysaning mahaw kesilini saqaytixi
Mar. 1:40-45; Luqa 5:12-16

1 U taoɣdin qüxkəndə, top-top kixilər uningoɣa əgixip mangdi.
2 Wə mana, mahaw kesili bar boloɣan bir kixi uning aldioɣa kelip, bexini yərgə urup
tizlinip:
— Təqsir, əgər halisingiz, meni kesilimdin pak qilalaysiz! — dedi.□ ■
3 Əysa uningoɣa qolini təgküzüp turup:
— Halaymən, pak boloɣin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili xuan pak bolup
saqaydi.
4 Əysa uningoɣa:
— Ɦazir bu ixni ɦeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaɦinoɣa özüngni kərsitip, ularda
bir guwaɦliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloɣan ɦədiyə-qurbanliqni sunoɣin, —
dedi.□ ■

Əysaning rimliq yüzbexining qakirini saqaytixi
Luqa 7:1-10; Yɦ. 4:43-54

5 U Kəpərnaɦum xəɦirigə baroɣanda, *rimliq* bir yüzbexi uning aldioɣa kelip, uningdin
yelinip:■
6 — Təqsir, qakirim paləq bolup qelip, bək azablinip öydə yatidu, — dedi.
7 Mən berip uni saqaytip qoyay, — dedi Əysa.
8 Yüzbexi jawabən:
— Təqsir, torusumning astioɣa kirixingizgə layiq əməsmən. Pəqət bir eoɣizla səz qilip
qoysingiz, qakirim saqiyip ketidu.■
9 Qünki mənmu baxqa birsining ɦoquqi astidiki adəmmən, mening qol astimda
ləxkərlirim bar. Birigə bar desəm baridu, birigə kəl desəm, kelidu. Qulumoɣa bu
ixni qil desəm, u xu ixni qilidu, — dedi.□
10 Əysa bu gəplərni anglap, ɦəyran boldi. Özi billə kəlgənlərgə:
— Mən silərgə xuni bərɦək eytip qoyayki, bundaq ixənqni ɦətta Israillar arisidimu
tapalmioɣanidim.

■ **7:29** Mar. 1:22; 6:2; Luqa 4:32. □ **8:2 «mahaw kesili bar boloɣan bir kixi»** — mahaw kesili bir hil qorqunquluq, yuquмluq terə kesili bolup, Təwrat qanuni boyiqə Yəɦudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloɣanlarni «napak» dəp ɦesablap, ularoɣa təgməsliki kerək idi («Law.» 13-14-bablar). **«Təqsir»** — grek tilida bu səz «kurios» dəp atilidu. U aldi-kəynidiki səzlərgə qarap yaki «Təqsir» yaki «Rəb»ni bildüridu. Muxu yərdə mahaw kesiligə giriptar adəm Əysaning kim ikənlikini tehi anqə bilmigəqkə, «Təqsir» dəp tərjimə qiliximiz kerək. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luqa 5:12. □ **8:4 «udul berip kaɦinoɣa özüngni kərsitip, ularda bir guwaɦliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloɣan ɦədiyə-qurbanliqni sunoɣin»** — Təwrat qanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saqayoɣan bolsa, muqəddəs ibadəthanidiki məs'ul kaɦinning aldioɣa berip özini «sak, yaki saq əməs» dəp təkxürtüp qurbanliq qilixi kerək idi; andin qaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti. («Law.» ,13:9, 14:11-13, «Luqa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsiɦ kəlgüqə bundaq murasim bir qetimmu ətküzülüp baqmioɣan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luqa 5:14. ■ **8:5** Luqa 7:1. ■ **8:8** Zəb. 107:20. □ **8:9 «mənmu baxqa birsining ɦoquqi astidiki adəmmən…»** — «mən**mu**» degən səzgə diqqət qiliximiz kerək. Demək, yüzbexi Rim imperatorining ɦoquqi astida turup öz ɦoquqi bilən əskərlirigə buyruq berələytti; Əysa aləm igisining ɦoɦuqi astida turup uning ɦoquqi bilən aləmning ixlirini buyruydioɣan adəm idi.

11 Silərgə xuni eytayki, nurоqun kixilər künqiқix wə künpetixtin kelip, ərx
padixaһliқida Ibraһim, Isһaқ wə Yaқuplar bilən bir dastihanda olturidu. ■
12 Lekin bu padixaһlikning өz pərzəntliri bolsa, sirtta қarangоqulukқa taxlinip, u
yərdə yioqa-zarlar kətüridu, qixlirini oququrlitidu, — dedi. □ ■
13 Andin, Əysa yüzbexioqa:
— Өyünggə қayt, ixənginingdək sən üqün xundaқ қilinidu, dedi. Ңeliқi qakarning
kesili xu pəyttə saқaytildi.

Əysaning nurоqun kesəllərni saқaytixi
Mar. 1:29-34; Luқa 4:38-41

14 Əysa Petrusning өyigə barоqanda, Petrusning қeynanisining қizip orun tutup yetip
қaloqinini kərdi. ■
15 U uning қolini tutiwidi, uning қizitmisi yandi. *Ayal* dərһal ornidin turup, Əysani
kütüxkə baxlidi.
16 Kəq kirgəndə, kixilər jin qaplaxқan nurоqun adəmlərni uning aldioqa elip kelixti.
U bir eoqiz səz bilənla jinlarni һəydiwətti wə barliқ kesəllərni saқaytti.
17 Buning bilən, Yəxaya pəyoqəmbər arқilik yətküzülgən: «U өzi aoqriқ-silaқlirimizni
kətürdi, kesəllirimizni üstigə aldi» degən səz əməlgə axuruldi.■

Əysaoqa əgixixning bədəlliri
Luқa 9:57-62

18 Əysa өzini oriwaloqan top-top kixilərni kərüp, *muhlislirioqa* dengizning u қetioqa
ətüp ketixni əmr қildi.
19 Xu qaoqda, Təwrat ustazliridin biri kelip, uningoqa:
— Ustaz, sən қəyərgə barsang, mənmu sanga əgixip xu yərgə barimən, — dedi.■
20 Əysa uningoqa:
— Tülkilərning өngkürliri, asmandiki қuxlarning uwiliri bar; biraқ Insan’ooqlining
bexini қoyoqudək yerimu yoқ, — dedi.□
21 Muhlisliridin yənə biri uningoqa:
— Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə қoyuxumoqa ijazət bərgəysən, — dedi.□
22 Biraқ Əysa uningoqa:
— Manga əgəxkin, wə өlüklər өz өlüklirini yərlikkə қoysun, — dedi.□ ■

Əysaning boranni tinqitixi
Mar. 4:35-41; Luқa 8:22-25

23 U kemigə qüxti, muhlislirimu qüxüp billə mangdi. ■

■ **8:11** Luқa 13:29. □ **8:12 «künqiқix wə künpetixtin kəlgənlər ...»** — (11-ayət) Yəһudiy əməslərni, yəni yat əlilklərni kərsitidu. «Padixaһliқning өz pərzəntliri» bolsa, əsli Hudaning padixaһliқioqa mirashor bolux kerək boloqan Yəһudiylarning өzlirini kərsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luқa 13:28. ■ **8:14** Mar. 1:29; Luқa 4:38. ■ **8:17** Yəx. 53:4; 1Pet. 2:24. ■ **8:19** Luқa 9:57. □ **8:20 «Insan’ooqlining bexini қoyoqudək yerimu yoқ»** — Təwratta «Insan’ooqli» degən ibarə aldin eytiloqan, dunyani қutқuzuxқa kelidioqan «Məsiһ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-zəbur boyiqə bu əwətilgüqining Hudaning küq-қudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxқuridioqanliқi aldin eytiloqan. Uningdin muһimi, bizningqə, Əysa Məsiһning bu namni өzi һəққidə kəp ixlitixi өzining toluқ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytқanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin Hudaning Ooqli boloqan bolsimu, u һazir yənə «Insanning ooqli»mu idi. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **8:21 «Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə қoyuxumoqa ijazət bərgəysən»** — bu kixining atisi bəlkim tehi dunyadin kətmigənidi. Xuning bilən bəzilər: «Awwal berip atam өlüp uni yərlikkə қoyoquqə kütüxümgə yol қoyoqaysən» dəp tərjimə қilidu. □ **8:22 «Өlüklər өz өlüklirini yərlikkə қoysun»** — «өlüklər» muxu yərdə xübһisizki, gunaһliridin қutқuzulmioqanliқi tüpəylidin «roһi өlgənlər»ni kərsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luқa 8:22.

24 Wə mana, dengiz üstidə ⱪattiⱪ boran qiⱪip kətti; xuning bilən dolⱪunlar kemidin ⱨalⱪip kemini ⱺərⱪ ⱪiliwetəy dəp ⱪaldi. Lekin u uhlawatatti.
25 Muhlislar kelip uni oyⱺitip:
— I ustaz, bizni ⱪutulduroⱺaysən! Biz ⱨalakət aldida turimiz — dedi.
26 — Nemixⱪa ⱪorⱪisilər, i ixənqi ajizlar! — dedi u wə ornidin turup, boran-qapⱪunⱺa wə dengizⱺa tənbiⱨ beriwidi, ⱨəmmisi birdinla tinqidi.■
27 Muhlislar intayin ⱨəyran bolup, bir-birigə:
— Bu zadi ⱪandaⱪ adəmdu? Ⱨətta boran-qapⱪunlar wə dengizmu uningⱺa boysunidikən-ⱨə! — dəp ketixti.

Əysaning jin qaplaxⱪan ikki adəmni azad ⱪilixi
Mar. 5:1-20; Luⱪa 8:26-39

28 Əysa dengizning u ⱪetidiki Gadaraliⱪlarning yurtiⱺa baroⱺinida, jin qaplaxⱪan ikki kixi gərliridin qiⱪip uningⱺa aldiⱺa kəldi. Ular xunqə wəⱨxiy idiki, ⱨeqkim bu yərdin ətüxkə jür’ət ⱪilalmaytti. □ ■
29 Uni kərgəndə ular:
— I Hudaning Oⱺli, sening biz bilən nemə karing! Sən waⱪit-saiti kəlməyla bizni ⱪiynioⱺili kəldingmu? — dəp towlidi.
30 Xu yərdin heli yiraⱪta qong bir top tongguz padisi otlap yürətti.
31 Jinlar əmdi uningⱺa:
— Əgər sən bizni ⱪooⱺliwətməkqi bolsang, bizni tongguz padisi iqigə kirgüzüwətkəysən, — dəp yalwuruxti.
32 Uularⱺa:
— Qiⱪinglar! — dewidi, jinlar qiⱪip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, sularda ⱺərⱪ boldi.
33 Lekin tongguz baⱪⱪuqilar bədər ⱪeqip, xəⱨərgə kirip, bu ixning bax-ahirini, jümlidin jin qaplaxⱪan kixilərning kəqürmixlirini halayiⱪⱪa eytip berixti.
34 Wə mana, pütün xəⱨərdikilər Əysa bilən kərüxkili qiⱪti. Ular uni kərgəndə, uning əzlirining xu rayonidin ayrilip ketixini ətündi.

9

Əysaning paləq kesəlni kəqürüm ⱪilixi wə saⱪaytixi
Mar. 2:1-12; Luⱪa 5:17-26

1 Xuning bilən u kemigə qüxüp dengizdin ətüp, əzi turoⱺan xəⱨərgə ⱪaytip kəldi.□ ■
2 Wə mana, kixilər zəmbilgə yatⱪuzuloⱺan bir paləqni uning aldiⱺa elip kəldi. Əysa ularning ixənqini kərüp ⱨeliⱪi paləqkə:
— Oⱺlum, yürəklik bol, gunaⱨliring kəqürüm ⱪilindi, — dedi.
3 Andin mana, Təwrat ustazliridin bəziliri kənglidə: «Bu adəm kupurluⱪ ⱪiliwatidu!» dəp oylidi.■
4 Ularning kənglidə nemə oylawatⱪanliⱪini bilgən Əysa ularⱺa:
— Nemə üqün kənglünglarda rəzil oylarda bolisilər?
5 «Gunaⱨliring kəqürüm ⱪilindi» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu? — dedi wə yənə ularⱺa: —

■ **8:26** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10. □ **8:28 «Gadaraliⱪlar»** — yaki «Gerasaliⱪlar» («Luⱪa» 8:36ni kərüng). **«jin qaplaxⱪan ikki kixi gərliridin qiⱪip uningⱺa aldiⱺa kəldi»** — «gərlərdin» — Ⱪanaanda (Pələstində) kəp gərlər əngkürlərdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luⱪa 8:26. □ **9:1 «əzi turoⱺan xəⱨər»** — Kəpərnaⱨumni deməkqi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luⱪa 5:18; Ros. 9:33. ■ **9:3** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25.

6 Əmma ḫazir silərning Insan’ooƣlining yər yüzidə gunaḫlarni kəqürüm ḳilix ḫoḳuḳiƣa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — u paləq kesəlgə: —
Ornungdin tur, orun-kərpəngni yiƣixturup өyünggə ḳayt, — dedi.
7 Ḫeliḳi adəm ornidin turup өyigə ḳaytti.
8 Buni kərgən top-top adəmlər ḳorḳuxup, insanlariƣa bundaḳ ḫoḳuḳni bərgən Hudani uluƣlaxti.

Əysaning Mattani muhlisliḳḳa qaḳirixi
Mar. 2:13-17; Luḳa 5:27-32

9 Əysa u yərdin qiḳip aldiƣa ketiwetip, baj yiƣidiƣan orunda olturƣan, Matta isimlik bir *bajgirni* kərdi. U uningƣa:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Wə Matta ornidin turup, uningƣa əgəxti.■
10 Wə xundaḳ boldiki, Əysa *Mattaning* өyidə meḫman bolup dastihanda olturƣanda, nuroƣun bajgirlar wə gunaḫkarlarmu kirip, Əysa wə uning muhlisliri bilən ḫəmdastihan boldi. □
11 Buni kərgən Pərisiylər uning muhlisliriƣa:
— Ustazinglar nemixḳa bajgir wə gunaḫkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! — dedi.
12 Bu gəpni angliƣan Əysa:
— Saƣlam adəmlər əməs, bəlki bimarlar tewipḳa moḫtajdur.
13 Silər berip *muḳəddəs yazmilardiki*: «Izdəydiƣinim ḳurbanliḳlar əməs, bəlki rəḫim-xəpḳət» deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar; qünki mən ḫəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḫkarlarni qaḳiroƣili kəldim, dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mar. 2:18-22; Luḳa 5:33-39

14 Xu waḳitlarda, Yəḫya *pəyƣəmbərning* muhlisliri Əysaning yeniƣa kelip uningƣa:
— Nemixḳa biz wə Pərisiylər pat-pat roza tutimiz, lekin sizning muhlisliringiz tutmaydu? — dəp soraxti.■
15 Əysa jawabən:
— Toyi boluwatḳan yigit tehi toyda ḫəmdastihan oltuƣan qaƣda, toy meḫmanliri ḫaza tutup oltursa ḳandaḳ bolidu!? Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□ ■

■ **9:9** Mar. 2:14; Luḳa 5:27. □ **9:10 «meḫman bolup dastihanda olturƣanda…» —** grek tilida «meḫman bolup dastihanda yatḳanda». Xu qaƣdilarda kixilər dastihan selinƣan xirə ətrapida yanpaxlap yatḳan ḫalda ƣizalixatti. **«nuroƣun bajgirlar wə gunaḫkarlar»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixƣal ḳiliƣan rimliḳlar üqün өz həlḳidin baj yiƣip beridiƣan wə xu səwəbtin nəprətkə uqriƣan Yəḫudiylar. **«gunaḫkarlar»** — Təwrat-Injil boyiqə ḫərbir adəm gunaḫkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaḫkarlar» degən səz, ḫali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaḫidə «gunaḫkarlar» dəp ataloƣan bajgirlar, paḫixə ayallar, ḫətta sawatsiz kixilər ḳatarliḳlarni kəzdə tutidu. □ **9:13 «Silər berip muḳəddəs yazmilardiki: «… » deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar —** «Silər berip: «palani-palani səzlər»ni өginiŋlar» degən səzlər Yəḫudiy Təwrat ustazlirining baxḳilariƣa yolyoruḳ kərsətkəndə əng yahxi kəridiƣan ibarilirining biri. Məsiḫning buni ixlitixi qoḳum ularni rənjitti. Hudaning bu bexariti Təwratta, «Ḫox.» 6:6də tepilidu. **«…ḫəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḫkarlarni qaḳiroƣili kəldim»** — Məsiḫning muxu səzidə «gunaḫkarlar» degini өzlirini gunaḫkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki ḫəmmə adəm gunaḫkardur. «Ḫəḳḳaniylar» өzini ḫəḳḳaniy dəp ḫesabliƣanlarni kərsitidu. Xunga Məsiḫ ularni qaḳiralmaytti. ■ **9:13** Ḫox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luḳa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luḳa 5:33. □ **9:15 «Toy meḫmanliri» —** grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu» —** bu səzlər Əysaning өz «meḫmanlardin elip ketilixi», yəni uning өlümi өzigə əgəxkənlərgə ḳayoƣu-ḫəsrət elip kelidiƣanliḳi tooƣruluḳ bir bexaritidur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2.

16 Һeqkim kona kөngləkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yengi yamaq
kirixip, kiyimni tartip yirtiwetidu. Nətijidə, yirtiq tehimu yooqinap ketidu. □
17 Xuningdək, һeqkim yengi xarabni kona tulumlaroqa qaqilimaydu. Əgər undaq
qilsa, *xarabning eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu tөkülüp ketidu һəm
tulumlarmu kardin qikidu. Xuning üqün kixilər yengi xarabni yengi tulumlaroqa
qaqilaydu; xundaq qiloqanda, һər ikkilisi saqlinip qalidu.■

Əysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu
Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

18 U *Yəһyaning muhlisliriqa* bu sөzlərni qiliwatqan waqtida, mana bir һөkümdar
kelip, uning aldiqa bax urup:
— Mening qizim һazirla өlüp kətti; əmma siz berip uningqa qolingizni təgküzüp
qoysingiz, u tirilidu, dedi.□ ■
19 Əysa ornidin turup, muhlisliri bilən billə uning kəynidin mangdi.
20 Wə mana, yolda hun təwrəx kesiligə giriptar boloqiniqa on ikki yil boloqan bir ayal
Əysaning arqisidin kelip, uning tonining pexini silidi. ■
21 Qünki u iqidə «Uning tonini silisamla, qoqum saqiyip ketimən» dəp oyliqanidi.
22 Əmma Əysa kəynigə burulup, uni kөrüp:
— Qizim, yürəklik bol, ixənqing seni saqaytti! dedi. Xuning bilən u ayal xu saəttə
saqaydi.□ ■
23 Əmdi Əysa һeliqi һөkümdarning өyigə kirgəndə, nəy qeliwatqan wə һaza tutup
waysawatqan kixilər topini kөrüp, ■
24 ularoqa:
— Qiqip ketinglar, bu qiz өlmidi, bəlki uhlawatidu, dedi.
Xuni anglap köpqilik uni məshirə qildi. ■
25 Kixilər qikiriwetilgəndin keyin, u qizning yeniqa kirip, uning qolini tutiwidi, qiz
ornidin turdi.
26 Bu tooqrisidiki həwər pütün yurtta pur kətti.

Kor wə gaqa kixilərning saqaytilixi

27 Əysa u yərdin qikqanda, ikki qarioqu uning kəynidin kelip:
— I Dawutning ooqli, bizgə rəһim qiloqaysiz! — dəp nida qilixti.□
28 U өygə kirgəndin keyin, xu ikki qarioqu uning aldiqa kəldi. Əysa ulardin:
— Silər mening bu ixqa qadir ikənlikimgə ixinəmsilər? — dəp soridi.
— I Rəbbim, ixinimiz, — dəp jawab bərdi ular.
29 U qolini ularning kөzlirigə təgküzüp turup:
— Ixənqinglar boyiqə bolsun! dewidi,
30 Ularning kөzliri eqildi. Əysa ularoqa:
Bu ixni һeqkimgə eytmanglar! dəp qattiq tapilidi. ■

□ **9:16 «Һeqkim kona kөngləkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **9:17** Mar. 2:22. □ **9:18 «mana bir һөkümdar kelip..»** — bu «һөkümdar» sinagogning qongi idi («Mar.» 5:22ni kөrüng). **«Mening qizim һazirla өlüp kətti»** — baxqa bir tərjimisi: «Qizim bu wakqiqə өlgən bolsa kerək,...». ■ **9:18** Mar. 5:22; Luqa 8:41. ■ **9:20** Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43. □ **9:22 «Qizim, yürəklik bol»** — Məsiһning «yürəklik bol» deginigə qarioqanda, ayal bək qorqqan. Nemixqa? Uningda hun təwrəx kesili boloqanliqi üqün, Təwrat qanuni boyiqə өzi təgkən barliq kixilərni «napak» qiloqan bolidu (yəni, uningqa tegip kətkənlər ibadəthanioqa kirixkə, qurbanliq qilixqa wakitliq layakətsiz bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiqnila napak qilipla qalmay, bəlki Məsiһning өzinimu «napak» qiloqan bolatti. ■ **9:22** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:23** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:24** Yһ. 11:11. □ **9:27 «I Dawutning ooqli, bizgə rəһim qiloqaysiz!»** — pəyoqəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Qutquzoquqi-Məsiһ «Dawutning əwladi» boluxi kerək. Xunga Yəһudiylar arisida «Dawutning ooqli» degən bu nam Məsiһni kөrsitətti. ■ **9:30** Mat. 12:16; Luqa 5:14.

31 Lekin ular u yərdin qikipla, uning nam-xəhritini pütkül yurtka yeyiwətti.■
32 Ular qikip ketiwatkanda, kixilər jin qaplaxkan bir gaqini uning aldioqa elip kəldi.
■
33 Uningoqa qaplaxkan jinning həydilixi bilənla, helikі adəm zuwanoqa kəldi. Halayik intayin həyranuhəs bolup:
— Bundak ix Israilda zadi kərülüp bakmioqan, — deyixti.
34 Lekin Pərisiylər:
— U jinlarni jinlarning əmirigə tayinip kooqlaydikən, deyixti.■

Əysaning həlkkə iqini aoqritixliri

35 Wə Əysa barlik xəhər wə yeza-kixlaklarni kezip, ularning sinagoglirida təlim berip, ərx padixahlikidiki hux həwərni jakarlidi wə hərhil kesəllərni wə hərhil meyip-ajizlarni sakaytti. ■
36 Lekin u top-top adəmlərni kərüp ularoqa iq aoqritti, qünki ular harlinip padiqisiz koy padiliridək panahsiz idi. ■
37 Xuning bilən u muhlisliroqa:
— Hosul dərwəkə kəp ikən, birak *hosul elix üqün* ixləydioqanlar az ikən. ■
38 Xunga hosulning Igisidin, Əz hosulingni yioqiwelixka ixləmqilərni jiddiy əwətkəysən, dəp tiləŋlar, — dedi.■

10

Əysaning on ikki rosulini əwətixi
Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luka 6:12-16; 9:1-6

1 U on ikki muhlisini yenioqa qakirip, ularoqa napak rohlarni kooqlax wə hərbir kesəllikni həm hərbir meyip-ajizni sakaytix hokukini bərdi.□ ■
2 On ikki rosulning isimliri təwəndikiqə: Awwal Petrus dəpmu atilidioqan Simon wə uning inisi Andiriyas, andin Zəbədiyning ooqli Yakup wə uning inisi Yuhanna,
3 Filip wə Bartolomay, Tomas wə bajgir Matta, Alfayning ooqli Yakup wə Ləbbaus dəpmu atilidioqan Taday,□
4 millətpərwər dəp ataloqan Simon wə keyin Əysaoqa satkunluk kiloqan Yəhuda Ixkariyot.□
5 Əysa bu on ikkisini *həlkning arisioqa* mundak tapilap əwətti: —
Yat əlliklərning yolliroqa qikmanglar, yaki Samariyəliklərning xəhərlirigimu kirmənglar,
6 bəlki tenigən koy padiliri boloqan Israil jəmətidikilər arisioqa beringlar.■
7 Baroqan yeringlarda: «Ərx padixahlikі yekinlixip kaldi!» dəp jakarlanglar.■
8 Aoqrik-silaklarni sakaytinglar, ölüklərni tirildürünglar, mahaw kesəllirini sakaytinglar, jinlarni həydiwetinglar. Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat kilinglar.□ ■

■ **9:31** Mar. 7:36. ■ **9:32** Mat. 12:22; Luka 11:14. ■ **9:34** Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luka 11:15. ■ **9:35** Mar. 6:6; Luka 13:22. ■ **9:36** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luka 10:2; Yh. 4:35. ■ **9:38** 2Tes. 3:1. □ **10:1 «napak rohlar»** — jinlarni kərsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luka 6:13; 9:1. □ **10:3 «Filip wə Bartolomay,...»** — «Bartolomay»ning baxka bir ismi «Nataniyəl» boluxi mumkin («Yuh.» 1:45). **«Ləbbaus dəpmu atilidioqan Taday»** — Injildiki bəzi kona kəqürimilərdə pəkət «Taday» deyilidu. □ **10:4 «millətpərwər dəp ataloqan Simon»** — yaki, «Kanaanlik Simon». «Yəhudiy millətpərwərlər» wətinini Rim imperiyəsidin azad kilix üqün zorawanlik bilən kürəx kiloquqilar idi. ■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luka 9:2. □ **10:8 «Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat kilinglar»** — grek tilida pəkət: «Silərgə halis berilgəndur, silərmu halis beringlar» bilən ipadilinidu. ■ **10:8** Luka 10:9; Ros. 8:18,20.

9 Bəlweoɣinglarɣa altun, kümüx wə mis pullarni baoɣlap elip yürmənglar. ■
10 Səpər üqün birla yəktəktin baxḳa nə hurjun, nə kəx, nə ḥasa eliwalmanglar. Qünki hizmətkar ɵz ix ḥəḳḳini elixḳa ḥəḳliḳtur.□ ■
11 Ḥərḳaysi xəḥər yaki yezioɣa barɣan waḳtinglarda, aldi bilən xu yərdə kimning ḥərmətkə layiḳ mətiwər ikənlikini soranglar; xundaḳ kixini tapḳanda, u yərdin kətküqə uning ɵyidila turunglar. □ ■
12 Birər ɵygə kirgininglarda, ularɣa salam beringlar. □
13 Əgər u ailidikilər *ḥərmətkə* layiḳ mətiwər kixilər bolsa, tiligən amanliḳinglar ularɣa ijabət bolsun; əgər ular layiḳ bolmisa, tiligən amanliḳinglar ɵzünglarɣa ḳaytsun. □
14 Silərni ḳobul ḳilmioɣan, səzliringlarni anglimioɣan kimdəkim bolsa, ularning ɵyidin yaki xu xəḥərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini ḳeḳiwetinglar. □ ■
15 Mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, ḳiyamət künidə Sodom wə Gomorra zeminidikilərning ḥali xu xəḥərdikilərningkidin yenik bolidu.□ ■

Kəlgüsidiki ziyankəxlik
Mar. 9:41; 13:9–13; Luḳa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12–17

16 Mana, mən silərni ḳoylarni bərilərning arisioɣa əwətkəndək əwətimən. Xunga, yilandək səzgür, pahtəktək sap dilliḳ bolunglar. □ ■
17 Insanlardin pəhəs bolunglar; qünki ular silərni tutuwelip sot məḥkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglirida ḳamqilaydu. □ ■
18 Ular wə xundaḳla yat əlliklər üqün bir guwaḥliḳ boluxḳa, silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaḥlar aldioɣa elip berilip soraḳḳa tartilisilər. ■
19 Lekin ular silərni soraḳḳa tartḳan waḳtida, ḳandaḳ jawab berix yaki nemə jawab berixtin ənsirəp kətmənglar. Qünki xu waḳti-saitidə eytix tegixlik səzlər silərgə təminlinidu. ■
20 Qünki səzligüqi ɵzünglar əməs, bəlki Atanglarning roḥi silər arḳiliḳ səzləydu.
21 Ḳerindax ḳerindixioɣa, ata balisioɣa hainliḳ ḳilip, ɵlümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisioɣa ḳarxi qiḳip, ularni ɵlümgə məḥkum ḳilduridu. ■

■ **10:9** Mar. 6:8; Luḳa 9:3; 22:35. □ **10:10 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Ḳan. 24:14; 25:4; Luḳa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11 «U yərdin kətküqə uning ɵyidila turunglar»** — bu əmrdə qong danaliḳ bar. Bu ikki səwəbtin eytiloɣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kəp diniy wəz eytḳuqilar ɵymu-ɵy yoḳlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ḥeq tiləmqilik ḳilmasliḳi kerək; (2) ular ɵymu-ɵy kəqüp yürsə, həlḳtə bir-birigə ḳarap ḥərtürlük ḥəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixḳa ular bizning ɵydə ḳonmaydu?» yaki «nemixḳa ular **bizning** ɵydin kəqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luḳa 9:4; 10:8. □ **10:12 «Birər ɵygə kirgininglarda, ularɣa salam beringlar»** — oḳurmənlərgə ayanki, «salam» (ibraniy tilida «xalom») degən səzning mənisi «(Sanga) hatirjəmlik-amanliḳ tiləymən». □ **10:13 «Əgər u ailidikilər ḥərmətkə layiḳ mətiwər kixilər bolsa»** — yaki «salamoɣa layiḳ boloɣanlar bolsa». **«əgər ular layiḳ bolmisa, tiligən amanliḳinglar ɵzünglarɣa ḳaytsun»** — muxu kixilərning layiḳ ikənliki wə xundaḳla ularning üstigə muhlislar tiligən amanliḳning qüxüx-qüxməsliki ularning muhlislarni ḳobul ḳiloɣan-ḳilmioɣanliḳi bilən baoɣliḳ idi. 14-ayətni kərüng. □ **10:14 «ularning ɵyidin yaki xu xəḥərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini ḳeḳiwetinglar»** — «ayaoɣdiki topini ḳeḳiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoḳ», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət ḳiloɣanlarɣa ḳattiḳ agaḥlandurux idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luḳa 9:5; Ros. 13:51; 18:6. □ **10:15 «Sodom wə Gomorra»** — Ibraḥim pəyoɣəmbər zamanidiki ikki xəḥər bolup, bu xəḥərlərning adəmliri ohxax ḥəmjinsliḳ zinahorluḳioɣa (bəqqiwazliḳḳa) ḳattiḳ berilip gunaḥḳa patḳanliḳtin, Huda bu xəḥərlərni adəmliri bilən ḳoxup ot qüxürüp yoḳatḳan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luḳa 10:12. □ **10:16 «yilandək səzgür… bolunglar»** — grek tilida «yilandək aḳilanə … bolunglar». ■ **10:16** Luḳa 10:3. □ **10:17 «ular silərni tutuwelip sot məḥkimilirigə tapxurup beridu»** — «sot məḥkimiliri» Yəhudiylarning məḥkimilirini wə bəlkim baxḳa hərḥil soraḳhanilarni kərsitidu. ■ **10:17** Mat. 24:9; Luḳa 21:12; Yḥ. 15:20; 16:2; Wəḥ. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luḳa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luḳa 21:16.

22 Xundaqla silər mening namim tüpəylidin ħəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər.
Lekin ahiroɳiqə bərdaxliq bərgənlər bolsa qutquzulidu. ■
23 Ular silərgə bu xəħərdə ziyankəxlik qilsa, yənə bir xəħərgə qeqip beringlar. Qünki
mən silərgə xuni bərħək eytip qoyayki, Insan'ooɳli qaytip kəlgüqə silər Israilning
barliq xəħərlirini arilax *wəzipinglar* tügiməydu.■
24 Muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu. □ ■
25 Muhlis ustaziɳa ohxax bolsa, qul hojayiniɳa ohxax bolsa razi bolsun. Ular
əyning igisini «Bəəlzibul» dəp tilliɳan yərdə, uning əyidikilirini tehimu qattiq
ħaqarətliməmdu?□ ■
26 Xunga ulardin qorqmanglar; qünki ħeqqandaq yepiq qoyuloɳan ix axkarilanmay
qalmaydu, wə ħeqqandaq məhpiy ix ayan bolmay qalmaydu. ■
27 Mening silərgə qarangoɳuda eytidioɳanlirimni yoruqta eytiweringlar.
Qulikinglaroɳa piqirlap eytiloɳanlarni əgzilərdə jakarlanglar.
28 Tənni əltürsimu, lekin adəmning jan-roħini əltürəlməydioɳanlardin qorqmanglar;
əksiqə, tən wə jan-roħni dozahta ħalak qilixqa qadir boloɳuqidin qorqunglar. □ ■
29 Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaloɳili boliduoɳu? Lekin ulardin birimu Atanglarsiz
yərgə qüxməydu. □
30 Əmma silər bolsanglar, ħətta ħərbir tal qeqinglarmu sanaloɳandur. ■
31 Xunga, qorqmanglar. Silər noroɳunlioɳan quxqaqtinmu qimmətliktursilər!
32 Xunga, meni insanlarning aldida etirap qiloɳanlarning ħərbirini mənmu ərxtiki
Atamning aldida etirap qilimən; ■
33 Birak insanlarning aldida məndin tanoɳanlarning ħərbiridin mənmu ərxtiki Atam
aldida tanimən.

Muhlis boloɳini üqün ziyankəxlikkə uqrixi mumkin

34 Mening dunyaoɳa keliximni tinqliq elip kelix üqündur, dəp oylap qalmanglar. Mən
tinqliq əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim. □ ■
35 Qünki mening kelixim «Ooɳulni atisioɳa, qizni anisioɳa, kelinni qeynanisioɳa qarxi
qiqirix» üqün bolidu. ■
36 Xuning bilən «Adəmning düxmənliri əz ailisidiki kixilər bolidu».□ ■
37 Ata-anisini məndinmu əziz kəridioɳanlar manga munasip əməstur. Əz ooɳul-qizini
məndinmu əziz kəridioɳanlarmu manga munasip əməs. ■

■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Wəħ. 2:10; 3:10. ■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24 «muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu» —** bu sirliq səz bəlkim muhlislar Məsiħkə toluq əgəxsə, uningoɳa ohxax azab-oqubətni kərüləydu, degən mənini əz iqigə alidu. ■ **10:24** Luqa 6:40; Yħ. 13:16; 15:20. □ **10:25 «Ular əyning igisini «bəəlzibul» dəp tilliɳan yərdə…» —** «əyning igisi» Əysa əzi, əlwəttə. «Bəəlzibul» — jinlarning padixaħi Xəytanning yənə bir ismi. Əysa əzi həlk arisida «alqixliq» bolmisa uningoɳa əgəxkənlərmu uningoɳa ohxax ħaqarətkə uqraxqa razi boluxi kerək, əlwəttə; ħətta bu ixni «Huda Əz nami üqün bizgə ħaqarətkə uqraxqa imtiyaz bərdi» dəp ħesablax kerək («Fil.» 1:29ni kərüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yħ. 8:48. ■ **10:26** Ayup 12:22; Yəx. 8:12; Yər. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2. □ **10:28 «lekin adəmning jan-roħini əltürəlməydioɳanlardin qorqmanglar…» —** muxu ayəttə «roħ-jan» insanlarning roħiy qismini, yəni iqki dunyasini kərsitidu. ■ **10:28** Yər. 1:8; Luqa 12:4. □ **10:29 «Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaloɳili boliduoɳu?» —** «bir tiyin» grek tilida «assariyon». Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ħəkki boloɳan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ **10:30** 1Sam. 14:45. ■ **10:32** Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12. □ **10:34 «… Mən tinqliq əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim» —** 5:38-48də hatiriləngəndək, Əysaning etiqadqilarni uruxmasliqqa dəwət qilidioɳan təlimigə asasən, etiqadqilar qolioɳa qiliq elixioɳa bolmaydu xunga muxu ayəttiki «qiliq» (Hudaning səzlirigə rənjiydioɳan adəmning qolida bolup) etiqadqilaroɳa qarxi qikqan qiliqni, yaki kəqmə mənidə «jedəl-majira»ni kərsətkən bolsa kerək. ■ **10:34** Luqa 12:51. ■ **10:35** Mik. 7:6. □ **10:36 «Xuning bilən «Adəmning düxmənliri əz ailisidiki kixilər bolidu» —** muxu səzlər Təwrat «Mik.» 7:6din elinoɳan. ■ **10:36** Zəb. 41:9; 55:12-14; Yħ. 13:18. ■ **10:37** Luqa 14:26.

38 Өзining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs. □ ■
39 Өz ḥayatini ayaydioɣan kixi uningdin məḥrum bolidu; mən üqün өz ḥayatidin məḥrum boloɣan kixi uningoɣa erixidu. ■
40 Silərni ḳobul ḳiloɣanlar menimu ḳobul ḳiloɣan bolidu; meni ḳobul ḳiloɣanlar bolsa meni əwətküqinimu ḳobul ḳiloɣan bolidu. ■
41 Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi pəyoɣəmbərgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. Ḥəḳḳaniy adəmni u ḥəḳḳaniy ikən dəp bilip ḳobul ḳiloɣanlar ḥəḳḳaniy adəmgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. □ ■
42 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, mening bu xakiqiklirimdin əng kiqiki birini mening muhlisim dəp bilip uningoɣa ḥətta pəḳət birər qinə sooɣuḳ su bərgən kiximu jəzmən өzigə layiḳ in’amdin məḥrum bolmaydu.■

11

Yəḥya pəyoɣəmbərning gumaniy soali
Luḳa 7:18-35

1 Əysa on ikki muhlisioɣa bu ixlarni tapilap boloɣandin keyin, өzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix wə *Hudaning kalamini* jakarlax üqün u yərdin kətti.□
2 Zindanoɣa solanoɣan Yəḥya *pəyoɣəmbər* Məsiḥning ḳiloɣan əməllirini anglap, muhlislirini əwətip, ular arḳiliḳ Əysadin:■
3 «Kelixi muḳərrər zat өzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?» — dəp soridi.□
4 Əysa ularoɣa jawab berip mundaḳ dedi:
— Yəḥyaning yenioɣa ḳaytip berip, өz anglawatḳanliringlarni wə kөrüwatḳanliringlarni bayan ḳilip —
5 Korlar kөrələydioɣan wə tokurlar mangalaydioɣan boldi, mahaw kesili boloɣanlar saḳaytildi, gaslar angliyalaydioɣan boldi, өlgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəoɣəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar■
6 wə *uningoɣa yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar, — dedi.□
7 Ular kətkəndə, Əysa top-top adəmlərgə Yəḥya tooɣruluḳ səzləxkə baxlidi:
— «Silər əsli *Yəḥyani izdəp* qөlgə baroɣininglarda, zadi nemini kөrgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turoɣan ḳomuxnimu?■

□ **10:38 «Өzining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs»** — rimliḳlar təripidin өlüm jazasi berilgənlər mihlinidioɣan krestni mürisidə kətürüp jaza məydanioɣa baratti. Krestlinix adəmni ḳiynaydioɣan, intayin dəḥxətlik wə aḥanətlik өlüm jaza usuli bolup, «өzining krestini kətürüx» degənning kөp məniliri iqidə təwəndikilərnimu oz iqigə alsa kerək: (1) Əysa Məsiḥ üqün azab-oḳubət tartixḳa, (2) til-aḥanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiloɣanda, «өz-өzini өlüm jazasioɣa ḥөküm ḳiloɣandək» өzining arzu-ḥəwəslirini rət ḳilixḳa təyyar bolux. ■ **10:38** Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luḳa 9:23; 14:27. ■ **10:39** Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33; Yḥ. 12:25. ■ **10:40** Luḳa 10:16; Yḥ. 13:20. □ **10:41 «Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi»** — demək, uning pəyoɣəmbər ikənliki, Hudaning səzini yətküzgənliki səwəbidin uni ḳobul ḳiloɣan kixini kөrsitidu. ■ **10:41** 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ **10:42** Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10. □ **11:1 «өzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix ... üqün u yərdin kətti»** — «xu yər» Galiliyəni deməkqi. ■ **11:2** Luḳa 7:18. □ **11:3 «Kelixi muḳərrər zat өzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?»** — «Kelixi muḳərrər zat» bolsa Huda wədə ḳiloɣan Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ, əlwəttə. Yəḥya өzi Məsiḥning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximəsən» dəp gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1; Luḳa 4:18. □ **11:6 «wə (uningoɣa yənə): «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar»** — Yəḥya pəyoɣəmbər zindanda yetip: «Əysa Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ bolsa nemixḳa meni zindandin ḳutḳuzmioɣan?» — dəp gumanlanoɣan bolsa kerək idi. Yəḥyaning bu soali tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **11:7** Luḳa 7:24.

8 Yaki esil kiyingən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygənlər han ordiliridin
tepiliduoɣu!
9 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyoɣəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni
silərgə eytip ḳoyayki, *bu bolsa* pəyoɣəmbərdinmu üstün bir boloɣuqidur.
10 Qünki *muḳəddəs yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu»
— dəp pütülgən səz dəl uning tooɣrisida pütülgəndur. □ ■
11 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, ayallardin tuoɣuloɣanlar arisida
qəmüldürgüqi Yəḥyadinmu uluoɣi turoɣuzuloɣini yoḳ; əmma ərx padixaḥliḳidiki əng
kiqik boloɣinimu uningdin uluoɣ turidu.
12 Əmma qəmüldürgüqi Yəḥya otturioɣa qiḳḳan künlərdin bügünki küngiqə, ərx
padixaḥliḳioɣa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu.
□ ■
13 Qünki barliḳ pəyoɣəmbərlərning bexarət berix hizmiti, xundaḳla Təwrattiki
yazmilar arḳiliḳ bexarət yətküzülüx hizmiti Yəḥya bilən ahirlixidu.
14 Wə əgər xu səzni ḳobul ḳilalisanglar, «*ḳaytip* kelixi muḳərrər boloɣan Ilyas
pəyoɣəmbər» bolsa, *Yəḥyaning* əzidur. □ ■
15 Angliɣudək ḳuliḳi barlar buni anglisun!
16 Lekin bu dəwrdiki kixilərni zadi kimlərgə ohxitay? Ular huddi rəstə-bazarlarda
olturwelip, bir-birigə: ■
17 «Biz silərgə sunay qelip bərsəkmu, ussul oynimidinglar», «Matəm pədisigə qelip
bərsəkmu, yioɣa-zar ḳilmidinglar» dəp *ḳaḳxaydioɣan tuturuḳsiz* balilaroɣa ohxaydu.
18 Qünki Yəḥya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti. Xuning bilən, ular:
«Uningoɣa jin qaplixiptu» deyixidu. □ ■
19 Insan’ooɣli bolsa kelip ḥəm yəydu ḥəm iqidu wə mana, ular: «Taza bir toymas wə
bir məyhor ikən. U bajgirlar wə gunaḥkarlarning dosti» deyixidu. Lekin danaliḳ
bolsa əz pərzəntliri arḳiliḳ durus dəp tonulidu».□

Əysani qətkə ḳaḳḳan xəḥərlər
Luḳa 10:13-15

□ **11:10 «Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1, «Yəx.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luḳa 7:27. □ **11:12 «Ərx padixaḥliḳioɣa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu»** — baxḳa bir tərjimisi: «Ərx padixaḥliḳi zorawanlikḳa uqrimaḳta. Zorawanlar uningoɣa ḥujum ḳilmaḳta». Biraḳ bizningqə bu ayətning mənisi asasən «Hudaning padixaḥliḳioɣa kirix asan əməs; qünki uningoɣa ḥərhil ḥujumlar ḳilinidu; lekin ḥujumoɣa bərdaxliḳ berixkə təyyar, iradisi ḳət’iy adəmlər uningoɣa igə bolidu». Yənə «Luḳa» 16:16ni kərüng. Bizningqə yənə, 12-14-ayətlər «Mik.» 2:12-13 bilən munasiwətliktur. «Mikaḥ»diki «ḳoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **11:12** Luḳa 16:16. □ **11:14 «Wə əgər xu səzni ḳobul ḳilalisanglar, «ḳaytip kelixi muḳərrər boloɣan Ilyas pəyoɣəmbər» bolsa, Yəḥyaning əzidur»** — Təwratta, yəni «Mal.» 4:5-6də, Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥning məydanoɣa qiḳixidin awwal Ilyas pəyoɣəmbər Məsiḥning yolini təyyarlax üqün ḳaytip kelidioɣanliḳi kərsitilidu. Yəḥudiylar Məsiḥning kelixini kütkəqkə, bu bexarətkə asasən Iliyasning awwal kelixini kütüwatḳanidi. Yəḥya pəyoɣəmbər Ilyas pəyoɣəmbərdək küq-ḳudrət bilən kəlgən («Luḳa» 1:13-17ni kərüng). Xunga Məsiḥ Əysa bu bexarət uning arḳiliḳ əməlgə axḳan, dəp eytidu. Uning üstigə, (Yəḥudiy həlḳi «awwalḳi Ilyas» boloɣan Yəḥyaning həwirini rət ḳiloɣan boloɣaqḳa) Məsiḥning ḳiyamət künidə dunyaoɣa ḳaytip kelixidin awwalmu Ilyas pəyoɣəmbər əzi ḳaytidin pəyda bolidu dəp ixənqimiz bar (yənə «Mal.» 4:5-6ni wə «Mar.» 9:11-13nimu kərüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luḳa 1:17. ■ **11:16** Luḳa 7:31. □ **11:18 «Yəḥya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti»** — grek tilida «Yəḥya kelip, nə yeməydu nə iqməydu». Oḳurmənlərning esidə barki, Yəḥya pəyoɣəmbər intayin oɣorigil ozuḳlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **11:18** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **11:19 «Lekin danaliḳ bolsa əz pərzəntliri arḳiliḳ durus dəp tonulidu»** — yaki «Danaliḳ bolsa əz ix-mewiliri arḳiliḳ durus dəp tonulidu». Bu ḳiska ayət üstidə wə uningdiki kəp muḥim prinsiplar tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

20 Andin u əzi kəp məjizilərni kərsətkən xəḥərlərdə turuwatqanlarni towa
qilmioɣanliqi üqün əyibləp, mundaq dedi: —■
21 Ḥalinglaroɣa way, əy Qorazinliqlar! Ḥalinglaroɣa way, əy Bəyt-Saidaliqlar!
Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḥərliridə kərsitilgən bolsa, u
yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa qiloɣan bolatti.
□ ■
22 Mən silərgə xuni eytip qoyayki, qiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning
kəridioɣini silərningkidin yenik bolidu. ■
23 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaḥumluqlar! Silər təḥtisaraoɣa qüxürülisilər. Qünki
aranglarda yaritiloɣan məjizilər Sodomda yaritiloɣan bolsa, u xəḥər bügüngiqə ḥalak
bolmioɣan bolatti. □
24 Əmma mən silərgə xuni eytip qoyayki, qiyamət künidə Sodom zeminidikilərning
kəridioɣini silərningkidinmu yenik bolidu.■

Əysaning huxalliqi
Luqa 10:21-22

25 Xu waqitlarda, Əysa bu ixlaroɣa qarap mundaq dedi:
— Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu *ḥəqiqətlərni* danixmən wə əqilliqlardin yoxurup,
səbiy balilaroɣa axkarilioɣanliqing üqün Sanga mədḥiyilər oquymən! ■
26 Bərḥək, i Ata, nəziringdə bundaq qilix rawa idi.
27 Ḥəmmə manga Atamdin təqdim qilindi; Ooɣulni Atidin baxqa ḥeqkim tonumaydu,
wə Atinimu Ooɣul wə Ooɣul axkarilaxni layiq kərgən kixilərdin baxqa ḥeqkim
tonumaydu.■
28 Əy japakəxlər wə eoɣir yük yükləngən ḥəmminglar! Mening yenimoɣa kelinglar,
mən silərgə aramlik berəy.
29 Mening boyunturuqumni kiyip, məndin əginiglar; qünki mən məmin wə
kəmtərmən; xundaq qiloɣanda, kənglünglar aram tapidu. ■
30 Qünki mening boyunturuqumda bolux asan, mening artidioɣan yüküm yeniktur.■

12

Əysa «Xabat»ning Igisidur •••• «Xabat küni» tooɣruluq 1-ayəttiki izaḥatni kərüng
Mar. 2:23-28; Luqa 6:1-5

1 Xu qaoɣlarda bir xabat küni, Əysa buoɣdayliqlardin ətüp ketiwatatti. Qorsiqi eqip
kətkən muhlisliri baxaqlarni üzüp, yeyixkə baxlidi.□ ■
2 Lekin buni kərgən Pərisiylər uningoɣa:

■ **11:20** Luqa 10:13. □ **11:21 «Silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḥərliridə kərsitilgən bolsa...» —** Tur wə Zidon əsli butpərəs «yat əllər»ning xəḥərliri idi. Məsilən, «Əzakiyal» 26-29-babni kərüng — ikki xəḥər bu bablarda gunaḥliri tüpəylidin əyiblinidu. «Zidon» grek tilida «Sidon» deyilidu. **«U yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa qiloɣan bolatti» —** «bəzgə (mataoɣa) yəginip, külgə milinix» — kona zamanlarda qattiq puxayman qilix, gunaḥlaroɣa towa qilixning bir ipadisi idi. ■ **11:21** 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1. ■ **11:22** Mat. 10:15. □ **11:23 «Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaḥumluqlar!» —** baxqa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnaḥumluqlar! Asmanoɣa qiqmaqqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanoɣa kətürülgən» degini tooɣra bolup, bu səz Əysa ularning arisida boloɣanliqtin ularoɣa kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. **«Sodom xəḥiri» —** 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni kərüng. ■ **11:24** Mat. 10:15. ■ **11:25** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Luqa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ **11:27** Mat. 28:18; Luqa 10:22; Yḥ. 1:18; 3:35; 6:46. ■ **11:29** Zəb. 45:4; Yər. 6:16; Zək. 9:9 ■ **11:30** 1Yuḥa. 5:3. □ **12:1 «xabat küni» —** xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə ḥəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə Israildiki ḥərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni ḥərqandaq ix-hizmət qilmay, dəm elixi kerək idi. Təbirlərnimu kərüng. ■ **12:1** Qan. 23:24; Mar. 2:23; Luqa 6:1.

— Ķara, muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni ķiliwatidu, deyixti.□ ■
3 Biraķ u ularƣa:
— Dawut wə uning ḥəmraḥlirining aq ķalƣanda nemə ķilƣanliķini *muķəddəs yazmilardin* oķumiƣanmusilər?□
4 U Hudaning өyigə kirip, *Hudaƣa* atalƣan, xundaķla өzi wə ḥəmraḥliriƣa nisbətən Təwrat ķanuni boyiqə yeyixkə bolmaydiƣan «təķdim nanlar»ni *sorap elip*, ularni *ḥəmraḥliri* bilən billə yegən. Əslidə bu nanlarni pəķət kaḥinlarning yeyixigila bolatti.□ ■
5 Silər Təwrattin xuni oķup baķmiƣansilərki, ibadəthanida ixləydiƣan kaḥinlar xabat künliri ixləp xabat tərtipini buzsimu, gunaḥķa buyrulmaydu.■
6 Biraķ mən xuni silərgə eytip ķoyayki, bu yərdə ibadəthanidinmu uluƣ birsi bar.■
7 Əmdiliktə əgər silər *Hudaning* «*muķəddəs yazmilarda*: «Izdəydiƣinim ķurbanliķlar əməs, bəlki rəḥim-xəpķət» deyilgən xu səzining mənisini bilgən bolsanglar, bigunaḥ kixilərni gunaḥkar dəp bekitməyttinglar.□ ■
8 Qünki Insan'oƣli xabat künining Igisidur.■

Xabat künidə bimarni saķaytixķa bolamdu?
Mar. 3:1-6; Luķa 6:6-11

9 U u yərdin ayrilip, ularning sinagogiƣa kirdi. □ ■
10 Wə mana, u yərdə bir ķoli yegiləp ķalƣan bir adəm bar idi. Ular uning üstidin ərz ķilixķa səwəb tapmaķqi bolup uningdin:
— Xabat küni kesəl saķaytix Təwrat ķanuniƣa uyƣunmu? — dəp soridi.■
11 Lekin u ularƣa mundaķ jawab bərdi:
— Birərsinglarning ķoyi xabat küni oriƣa qüxüp kətsə, uni dərḥal tartip qiķiriwalmaydiƣan adəm barmidu? ■
12 Insan bolsa ķoydin xunqə ətibarliķtur! Xunga, xabat küni yahxiliķ ķilix Təwrat ķanuniƣa uyƣundur. ■
13 Andin u ḥeliķi kesəlgə:
— Ķolungni uzat, — dedi. U ķolini uzitixi bilənla ķoli ikkinqi ķoliƣa ohxax əsligə kəltürüldi.□
14 Biraķ Pərisiylər taxķiriƣa qiķip, uni ķandaķ yoķitix ḥəķķidə məsliḥət ķilixti.■

Huda talliƣan ķul

□ **12:2 «muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni ķiliwatidu»** — «qəkləngən ix» toƣruluķ — Təwrat ķanunida qəkləngən. Təwrat ķanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp ķarilip, ķanunƣa hilapliķ ix dəp ḥesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aķlixini «haman təpkənlikkə barawər» dəp ķariƣan. Əmdi baxaķlarni üzüp yeyix ziraətlərgə orƣaķ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningƣa oķurmənlər Məsiḥning jawabini oķup өzi birnemə desun! «Ķoxumqə səz»imizdə muxu wəķə toƣruluķ izaḥatlirimizni kөrüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3 «Dawut wə uning ḥəmraḥlirining aq ķalƣanda nemə ķilƣanliķini muķəddəs yazmilardin oķumiƣanmusilər?»** — «Oķumiƣanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəķibiliridin soraydiƣan soal xəkli idi. □ **12:4 «*Dawut*** Hudaning өyigə kirip, Hudaƣa atalƣan, xundaķla өzi wə ḥəmraḥliriƣa nisbətən Təwrat ķanuni boyiqə yeyixkə bolmaydiƣan «təķdim nanlar»ni sorap elip, ularni ḥəmraḥliri bilən billə yegən» — bu wəķə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6. ■ **12:5** Qөl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18. □ **12:7 «Izdəydiƣinim ķurbanliķlar əməs, bəlki rəḥim-xəpķət»** — «Ḥox.» 6:6din elinƣan səz (9:13nimu kөrüng). ■ **12:7** Ḥox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luķa 6:5. □ **12:9 «U u yərdin ayrilip, ularning sinagogiƣa kirdi»** — «ular» bolsa yuķirida tilƣa elinƣan «Pərisiylər»ni kөrsətkən boluxi kerək. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luķa 6:6. ■ **12:10** Luķa 14:3. ■ **12:11** Mis. 23:4; Ķan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27. □ **12:13 «U ķolini uzitixi bilənla ķoli ikkinqi ķoliƣa ohxax əsligə kəltürüldi»** — «əsligə kəltürüldi» degən peilning «məjḥul xəkli» bolup, bizgə bu ixni Huda өzi ķilƣan, degənni uķturidu. Əmdi ular bu məjizə «xabat künidə yaritilƣanliķi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yḥ. 5:18; 10:39; 11:53.

15 Əmma Əysa buni biliwelip u yərdin ayrildi. Top-top kixilər uningƣa əgixip mangdi.
U ularning ḥəmmisini saḳaytti; ■
16 andin ularƣa əzining salaḥyitini axkarilimaslikni ḳattiḳ tapilidi. ■
17 Buning bilən Yəxaya pəyƣəmbər arḳilik yətküzülgən munu səzlər əməlgə
axuruldi:

18 — «Ḳaranglar, mana Mən tallioƣan Əz ḳulum!
Mening səyümlükim, dilimning səyüngini!
Mən Əz Roḥimni uning wujudioƣa ḳondurimən,
Xuning bilən u əllərgə ḥəküm-ḥəḳiḳətni jakarlaydu.□ ■
19 U nə talax-tartix ḳilmaydu nə quḳan kətürməydu,
Koqilarda uning kətürgən awazini ḥeq angliƣuqi bolmaydu.
20 Taki u ƣəlibə bilən tooƣra ḥəkümlərni qiḳarƣuqə,
Yanjiloƣan ḳomuxni sundurmaydu,
Tütəp əqəy dəp ḳaloƣan pilikni əqürməydu;□
21 Wə əllər uning namioƣa ümid baoƣlaydu».■

Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix
Mar. 3:20-30; Luḳa 11:14-23; 12:10

22 Xu qaoƣda, uning aldioƣa jin qaplixiwaloƣan kor wə gaqa biri elip kelindi. U uni
saḳaytti, kor gaqini səzliyələydioƣan wə kərələydioƣan ḳildi. ■
23 Barliḳ halayiḳ ḥəyran boluxup:
— Əjəba, bu Dawutning ooƣlimidu? — deyixti.■
24 Lekin Pərisiylər bu səzni anglap:
— U pəḳət jinlarning əmiri boloƣan Bəəlzibubḳa tayinip jinlarni ḳooƣliwetidikən,
deyixti.■
25 Lekin u ularning nemə oylawatḳanliḳini bilip ularƣa mundaḳ dedi:
— Əz iqidin bəlünüp əzara soḳuxḳan ḥərḳandaḳ padixaḥliḳ wəyran bolidu;
ḥərḳandaḳ xəḥər yaki ailə əz iqidin bəlünüp əzara soḳuxsa zawalliḳḳa yüz tutidu.
26 Əgər Xəytan Xəytanni ḳooƣlisa, u əz-əzigə ḳarxi qiḳḳan bolidu. Undaḳta, uning
padixaḥliḳi ḳandaḳmu put tirəp turalisun?
27 Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloƣa tayinip ḳooƣlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə

■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luḳa 5:14. □ **12:18 «Xuning bilən u əllərgə ḥəküm-ḥəḳiḳətni jakarlaydu»** — «Yəx.» 42-babtili izaḥtlarnimu kərüng. «Əllər» bolsa muxu yərdə «yat əllər», yəni barliḳ Yəhudiy əməslərni, jaḥandiki barliḳ millətlərni kərsitidu. «Ḥəküm-ḥəḳiḳət» degənning mənisi tooƣruluḳ: — bu səz ibraniy tilida (Təwrattiki əyni bexarətttə) «mixpat» deyilidu, u tət jəḥətni əz iqigə alidu, yəni Hudaning «ḥəḳḳaniy ḳuli»ning: — (1) Hudaning butlar tooƣruluḳ ḥəkümi, yəni «Huda degən tirik ḥəm birdur, butlar yoḳtin boloƣan nərsə» degən ḥəḳiḳətni elip kelixini (ḥəḳiḳətsizlər ḥəḳiḳətkə erixidu). (2) Hudaning adil ḳanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp berixini; (3) ḥərhil hata uḳumlarni wə kəzḳaraxlarni tüzitip tooƣra kəzḳaraxlarni yətküzüxini; (4) adalətsizlikni tüzitip, uwal boloƣanlaroƣa adalətni yətküzüxini kərsitidu. ■ **12:18** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **12:20 «Taki u ƣəlibə bilən tooƣra ḥəkümlərni qiḳarƣuqə…»** — «ḥəküm-ḥəḳiḳət» degənning mənisi tooƣruluḳ yuḳiriḳi 19-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **12:21** Yəx. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luḳa 11:14. ■ **12:23** Yḥ. 4:29. ■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luḳa 11:15.

tayinip jinlarni ḳooḷaydu?! Xunga ular silər tooḷruluḳ ḥəküm qiḳarsun! □
28 Lekin mən Hudaning Roḥioḷa tayinip jinlarni ḳooḷlioḷan bolsam, undaḳta Hudaning
padixaḥliḳi dərwəḳə üstünglaroḷa qüxüp namayan boldi.
29 Bir kixi küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini ḳandaḳ bulap
ketəlisun? Pəḳət u xu küqtünggürni awwal baoḷliyalisa, andin өyini bulang-talang
ḳilalaydu.□
30 Mən tərəptə turmioḷanlar manga ḳarxi turoḷuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni*
yioḷmioḷuqilar bolsa tozutuwətküqidur.
31 Xuning üqün mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlarning өtküzgən ḥərtürlük gu-
naḥliri wə ḳiloḷan kupurluḳlirining ḥəmmisini kəqürüxkə bolidu. Biraḳ Muḳəddəs
Roḥḳa kupurluḳ ḳilix ḥeq kəqürülməydu. ■
32 Insan'ooḷioḷa ḳarxi səz ḳiloḷan kimdəkim bolsa kəqürümgə erixələydu; lekin
Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloḷanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu
kəqürümgə erixəlməydu.□ ■

Adəmni əməlliridin tonux
Luḳa 6:43-45

33 Dərəh yahxi bolsa, mewisimu yahxi bolidu — yaki dərəh por bolsa, mewisimu
naqar bolidu; qünki ḥərḳandaḳ dərəh өz mewisidin bilinidu.■
34 Əy yilanlarning pərzəntliri! Silər rəzil tursanglar, aoḷzinglardin ḳandaḳmu yahxi
səz qiḳsun? Qünki adəmning ḳəlbidə nemə tolup taxḳan bolsa eoḷizdin xu qiḳidu. ■
35 Yahxi adəm өz yahxi həzinisidin yahxi nərsilərni qiḳiridu. Yaman adəm yaman
həzinisidin yaman nərsilərni qiḳiridu.
36 Mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlar ḳiloḷan ḥərbir eoḷiz ḳuruḳ səzi üqün soraḳ
küni ḥesab beridu. ■
37 Qünki өz səzliring bilən ya ḥəḳḳaniy ispatlinisən, ya səzliringlar bilən gunaḥkar
dəp bekitilisən.■

Məjizilik alamət kərsitix təlipi
Mar. 8:11-12; Luḳa 11:29-32

38 Xu qaoḷda bəzi Təwrat ustazliri wə Pərisiylər uningoḷa jawabən:
Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar, — dedi. □ ■
39 Lekin u ularoḷa mundaḳ jawab bərdi:

□ **12:27 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloḷa tayinip ḳooḷlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni ḳooḷaydu?! Xunga ular silər tooḷruluḳ ḥəküm qiḳarsun!»** — bu səzning ikki xərḥi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — bu Pərisiylərning өz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni ḥeq ḥəydiyəlməytti. Undaḳta Xəytanning padixaḥliḳioḷa ḥəḳiḳiy ḥujum ḳiloḷuqilar Əysa wə muritlirimu, yaki Pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turoḷanliḳi өz əgəxküqilirining jinni ḥəydəxkə küqsiz boloḷanliḳioḷa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning pərzəntlirini) kərsitidu. Pəḳət Əysala əməs, ularmu jinlarni ḥəydiyələydioḷan boloḷan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp ḳiliwatḳanliḳioḷa ispat berətti. Bizningqə (1)-kөzḳarax tooḷra. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kөrüng. □ **12:29 «Bir kixi küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini ḳandaḳ bulap ketəlisun?...»** — bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning өyini bulang-talang ḳiloḷuqi Əysadin baxḳa ḥeqkim bolmaydu. ■ **12:31** Mar. 3:28; Luḳa 12:10; 1Yuḥa. 5:16. □ **12:32 «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloḷanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kəqürümgə erixəlməydu»** — «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳilix» yaki «Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix» degən gunaḥ tooḷruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:32** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuḥa. 5:16. ■ **12:33** Mat. 7:18. ■ **12:34** Zəb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luḳa 6:45. ■ **12:36** Top. 12:14; Əf. 5:4. ■ **12:37** 2Sam. 1:16; Luḳa 19:22. □ **12:38 «Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar»** — Pərisiylər Əysadin tələp ḳiloḷan «alamət» bolsa өzining Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioḷan birər məzizilik alamət, əlwəttə. ■ **12:38** Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luḳa 11:29; 1Kor. 1:22.

— Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr bir «alamət»ning kəristilixini istəp yüridu. Birak bu dəwrdikilərgə «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxka ḥeqkandak məjirilik alamət kərsitilməydu.
40 Qünki Yunus pəyoɣəmbər yooɣan belikning korsikida üq keqə-kündüz yatkandək, Insan'ooɣlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoɣrida yatidu. ■
41 Sorak küni Ninəwə xəḥiridikilər bu dəwrdikilər bilən təng kopup, bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu. Qünki ular Yunus *pəyoɣəmbər* jakarlioɣan həwərni anglap, *yamanlikidin* towa kiloɣan; wə mana, muxu yərdə Yunus *pəyoɣəmbər*dinmu uluoɣ birsi turidu!□ ■
42 Sorak küni «Jənubtiki ayal padixaḥ»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip, ularning gunaḥlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər yüzining qetidin kəlgən; wə mana, ḥazir muxu yərdə Sulaymandinmu uluoɣ birsi turidu.□ ■

Napak roḥning kaytip kelixi
Luka 11:24-26

43 Napak roḥ birawning tenidin qikiriwetilgəndin keyin, u kuroɣak dalalarni qərgiləp yürüp, birər aramgaḥni izdəydu, birak tapalmaydu □ ■
44 wə: «Mən qikkan makanimoɣa kaytay» dəydu. Xuning bilən kaytip kelip, xu makanining yənila box turoɣanlikini, xundakla pakiz tazilanoɣanlikini wə rətləngənlikini baykaydu-də,
45 berip özidinmu bəttər yəttə jinni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən ḥelikі adəmning keyinki ḥali burunkidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil dəwrdikilərning ḥalimu mana xundak bolidu.□ ■

Mening anam wə inilirim kim?
Mar. 3:31-35; Luka 8:19-21

46 U toplaxkan halayikka dawamlik səzləwatkanda, mana, anisi bilən iniliri kelip, uning bilən səzləxməkqi bolup taxkirida turuxti. ■
47 Xuning bilən birəylən uningoɣa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən səzliximiz dəp taxkirida turidu, — dedi.
48 Lekin u jawabən xu həwərni yətküzgən kixidin: «Kim mening anam, kim mening inilirim?» — dəp soridi.
49 Andin u kolini sozup muhlislirini kərsitip:
— Mana mening anam, mana mening inilirim!
50 Qünki kim ərxtiki Atamning iradisini ada kilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur, — dedi.■

■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41 «mana, muxu yərdə Yunus pəyoɣəmbər dinmu uluoɣ birsi turidu!» —** bu 39-41-ayətlərdə Əysa Yunus pəyoɣəmbərning yooɣan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikkanlikini tiloɣa elix arkilik öziningmu ölüp, üqinqi küni tirilidioɣanlikini aldin eytkan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət» tooɣruluk «koxumqə səz»imiznimu ḥəm uxbu kitabtiki «koxumqə səz»imizni kərüng. «bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu» — ɔemək, «butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin kaytkan. Birak bu yərdə Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi boloɣan Məsiḥ silərni yaman yoldin kaytixka qakirsa, kulak salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luka 11:32. □ **12:42 «Jənubtiki ayal padixaḥ» —** yəni «Xəbaning ayal padixaḥi». «Xəba» jənubiy Ərəbistan yaki Efiopiyəni kərsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni kərüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luka 11:31. □ **12:43 «napak roḥ» —** jinni kərsitidu. ■ **12:43** Luka 11:24. □ **12:45 «buning bilən ḥelikі adəmning keyinki ḥali burunkidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil dəwrdikilərning ḥalimu mana xundak bolidu» —** bu təmsil: (1) jin qaplixixtin kutkuzuloɣan adəmning ḥəkikiy bir hətirini; (2) Yəḥudiy həlkning əḥwalinimu kərsitidu. «Koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luka 8:20. ■ **12:50** Yḥ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11.

13

Ərx padixaḥliḳi toƣrisidiki yəttə təmsil •••• «1» Uruḳ qaqḳuqi toƣrisidiki təmsil
Mar. 4:1-9; Luḳa 8:4-8

1 Xu küni Əysa өydin qiḳip, dengiz boyida olturatti.■
2 Ətrapiƣa top-top adəmlər olixiwalƣaqḳa, u bir kemigə qiḳip olturdi. Pütkül halayiḳ
bolsa dengiz boyida turuxatti.■
3 U ularƣa təmsillər bilən nurƣun ḥekmətlərni eytip birip, mundaḳ dedi:
— Mana, uruḳ qaqḳuqi uruḳ qaqḳili *etizƣa* qiḳiptu.
4 Uruḳ qaqḳanda uruḳlardin bəziliri qiƣir yol üstigə qüxüptu, ḳuxlar kelip ularni
yəp ketiptu.
5 Bəziliri texi kөp, topisi az yərlərgə qüxüptu. Tupriḳi qongḳur bolmiƣaqḳa, tezla
ünüp qiḳiptu,
6 lekin kün qiḳixi bilənla aptapta kөyüp, yiltizi bolmiƣaqḳa ḳurup ketiptu.
7 Bəziliri tikənlərning arisiƣa qüxüptu, tikənlər өsüp maysilarni boƣuwaptu.
8 Bəziliri bolsa yahxi tupraḳḳa qüxüptu. Ularning bəziliri yüz ḥəssə, bəziliri atmix
ḥəssə, yənə bəziliri ottuz ḥəssə ḥosul beriptu.
9 Ḳuliḳi barlar buni anglisun!

Təmsillərning məḳsiti
Mar. 4:10-12; Luḳa 8:9-10

10 Muhlisliri kelip, uningdin: —
Sən nemə üqün ularƣa təmsillər arḳiliḳ təlim berisən? — dəp soridi.■
11 U ularƣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silər ərx padixaḥliḳining sirlirini bilixkə muyəssər ḳilindinglar, lekin ularƣa nesip
ḳilinmidi. □ ■
12 Qünki kimdə bar bolsa, uningƣa tehimu kөp berilidu, uningda molqiliḳ bolidu;
əmma kimdə yoḳ bolsa, ḥətta uningda bar bolƣanlirimu uningdin məḥrum
ḳilinidu.□ ■
13 Ularƣa təmsil bilən sөzliximning səwəbi xuki, ular ḳarisimu kөrməydu, anglisimu
tingximaydu ḥəm ḥəḳiḳiy qüxənməydu.
14 Buning bilən Yəxaya pəyƣəmbər eytḳan bexarəttiki munu sөzlər əməlgə axuruldi:

— «Silər anglaxni anglaysilər, biraḳ qüxənməysilər;
Ḳaraxni ḳaraysilər, biraḳ kөrməysilər. ■
15 Qünki muxu həlḳning yürikini may ḳaplap kətkən,
Ular angliƣanda ḳulaḳlirini eƣir ḳiliwalƣan,
Ular kөzlirini uhliƣandək yumuwalƣan;
Undaḳ bolmisidi, ular kөzliri bilən kөrüp,
Ḳuliḳi bilən anglap,
Kөngli bilən qüxinip,
Өz yolidin yanduruluxi bilən,

■ **13:1** Mar. 4:1; Luḳa 8:4, 5. ■ **13:2** Luḳa 5:3. ■ **13:10** Mar. 4:10; Luḳa 8:9. □ **13:11 «ərx padixaḥliḳining sirliri»** — Injilda «sirlar» əslidə insanlarƣa axkarilanmiƣan, ḥazir Məsiḥ yaki rosulliri arḳiliḳ ayan ḳilinƣan ixlarni kөrsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirliḳ, əlwəttə. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14. □ **13:12 «Qünki kimdə bar bolsa, uningƣa tehimu kөp berilidu...»** — «kimdə bar bolsa... » degəndə, «bar bolsa» nemini kөrsitidu? Xübḥisizki, əbədiy əḥmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni өz iqigə qoḳum alidu. Biz өzimizgə «əbədiy əḥmiyətlik» ḥərbirnemə boluxi üqün pəḳət Məsiḥdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luḳa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yəx. 6:9-10; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8.

Mən ularni saqaytqan bolattim.□ ■

16 Lekin, kəzliringlar bəhtliktur! Qünki ular köridu; qulikinglar bəhtliktur! Qünki
ular anglaydu. ■
17 Mən silərgə xuni bərhək eytip qoyayki, burunki nuroqun pəyoqəmbərlər wə
həkkaniy adəmlər silərning kərgininglarni kərüxkə intizar boloqan bolsimu ularni
kərmigən; silərning anglioqininglarni anglaxqa intizar boloqan bolsimu ularni
anglimioqan.■

Uruq qaqquqi tooqrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mar. 4:13-20; Luqa 8:11-15

18 Əmdi uruq qaqquqi tooqrisidiki təmsilning mənisini anglanglar:■
19 Əgər biri *ərx* padixahliqining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə, Xəytan
kelip uning köngligə qeqiloqan səzni elip ketidu. Bu dəl qioqir yol üstigə qeqiloqan
uruqlardur.□ ■
20 Taxlik yərlərgə qeqiloqan uruqlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxallik bilən
dərhal qobul qiloqanlarni kərsitidu. □
21 Qalbuki, qəlbidə qeq yiltiz bolmioqaqqa, pəqət waqitlik məwjut bolup turidu;
səz-kalamning wəjədin qiyinqilik yaki ziyankəxlikkə uqrioqanda, ular xuan yoldin
qətnəp ketidu.
22 Tikənlərning arisioqa qeqiloqini xundaq adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni
anglioqini bilən, lekin bu dunyaning əndixiliri wə baylikning eziqturuxi *qəlbidiki*
səz-kalamni booquwetidu-də, ular qosulsiz qalidu. ■
23 Lekin yahxi yərgə qeqiloqan uruqlar bolsa — səz-kalamni anglap qüxəngən
adəmlərni kərsitidu. Bundaq adəmlər qosul beridu, birsi yüz qəssə, birsi atmix
qəssə, yənə birsi ottuz qəssə qosul beridu.

«2» Kürmək, yəni «məstək» tooqrisidiki təmsil

24 U ularning aldida yənə bir təmsilni bayan qildi: —
— Ərx padixahliqi huddi etizioqa yahxi urukni qaqqan bir adəmgə ohxaydu.
25 Əmma kixilər uykuoqa qəmgən qaoqda, düxmini kelip buoqday arisioqa kürmək
uruqlirini qeqiwetip, ketiptu. □
26 Əmdi maysilar əsüp, baxaq qikaroqanda, kürməkmu axkarlinixqa baxlaptu.
27 Hojayinning qakarliri kelip uningoqa:
— «Əpəndi, siz etizingizoqa yahxi uruq qaqqan əməsmidingiz? Kürməklər nədin
kelip qaldi?» dəptu.
28 Hojayin: «Buni bir düxmən qiloqan» — dəptu.
Qakarlar uningdin: «Siz bizni berip ularni otiwetinglar deməkqimu?» — dəp
soraptu.

□ **13:15 «muxu həlqning yürikini may qaplap kətkən... undaq bolmisidi, ... köngli bilən qüxinip, əz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saqaytqan bolattim»** — toluq bexarət Təwrat, «Yəx.» 6:9-10də tepilidu. ■ **13:15** Yəx. 6:9-10 ■ **13:16** Luqa 10:23; Yh. 20:29; 1Pet. 1:8. ■ **13:17** 1Pet. 1:10. ■ **13:18** Mar. 4:13; Luqa 8:11. □ **13:19 «əgər biri ərx padixahliqining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə..»** — muxu yərdə «ərx padixahliqi» grek tilida pəqət «padixahliq» bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Mat. 4:23. □ **13:20 «Taxlik yərlərgə qeqiloqan uruqlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxallik bilən dərhal qobul qiloqanlarni kərsitidu»** — «səz-kalam» bolsa Hudaning padixahliqi tooqruluq səz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **13:25 «...düxmini kelip buoqday arisioqa kürmək uruqlirini qeqiwetip, ketiptu»** — oqurmənlərgə xu ayanki, bu təmsildiki «kürmək» (yaki «məstək») awwal buoqdayoqa op'ohxax xəkildə əsidu. Pəqət bax elixi bilən pərq ətkili bolidu.

29 «Yaq,» — dəptu hojayin, «undaq qiloɣanda kürməklərni yuloɣanda,
buoɣdaylarnimu yuluwetixinglar mumkin.
30 Bu ikkisi orma waqtioɣiqə billə əssun, orma waqtida, mən ormiqilaroɣa: — Aldi
bilən kürməklərni ayrip yioɣip, baoɣlap køydürüxkə qoyunglar, andin buoɣdaylarni
yioɣip ambirimoɣa əkiringlar, dəymən» — dəptu hojayin.■

«3» Qiqa tooɣrisidiki wə «4» Eqitqu tooɣrisidiki təmsillər
Mar. 4:30-34; Luqa 13:18-21

31 U laroɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaɦliqi huddi bir adəm qolioɣa elip etizioɣa qaqqan qiqa uruqioɣa ohxaydu.
■
32 Qiqa uruqi dərwəqə barliq uruqlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ɦərqandaq
ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, ɦətta asmandiki quxlarmu kelip uning xahlirida
uwulaydu.□
33 U laroɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaɦliqi huddi bir ayal qolioɣa elip üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki
pütün ɦemir boloɣuqə saqlioɣan eqitquoɣa ohxaydu.□ ■
34 Əysa bu ixlarning ɦəmmisini təmsillər bilən køpqilikkə bayan qildi. U təmsilsiz
ɦeqqandaq təlim bərməytti. ■
35 Buning bilən pəyoɣəmbər arqilik aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi:

— «Aoɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən,
Aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan qilimən».□ ■

Kürmək tooɣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi

36 Xuningdin keyin, u køpqilikni yoloɣa seliwetip øygə kirdi. Muhlisliri yenioɣa kelip
uningdin:
— Etizliqtiki kürmək tooɣrisidiki təmsilni bizgə xərɦləp bərsəng, — dəp ətündi.□
37 U əmdi laroɣa jawab berip mundaq dedi:
— Yahxi uruqni qaqqan kixi Insan’ooɣlidur.
38 Etizliq bolsa — dunya. Yahxi uruq bolsa *ərx* padixaɦliqining pərzəntliridur, lekin
kürmək rəzil boloɣuqining pərzəntliridur.
39 Kürmək qaqqan düxmən — Iblistur. Orma orux waqti — zaman ahiridur. Ormiqilar
— pərixtilərdur. ■
40 Kürməklər yulunup, otta køydürüwetilginidək, zaman ahiridimu ənə xundaq
bolidu.
41 Insan’ooɣli pərixtilirini əwətip, ular insanlarni gunaɦqa azduroɣuqilarning
ɦəmmisini, xundaqla barliq itaətsizlik qiloɣuqilarni øz padixaɦliqidin xallap qiqip,

---

■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luqa 13:18. □ **13:32 «Qiqa uruqi dərwəqə barliq uruqlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ɦərqandaq ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, ...»** — bu yərdə tiloɣa elinoɣan «qiqa» ottura xərqtə əsidioɣan, yahxi əskəndə ɦətta üq metrdin exip ketidioɣan əsümlükni kərsitidu. □ **13:33 «Ərx padixaɦliqi huddi bir ayal qolioɣa elip üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saqlioɣan eqitquoɣa ohxaydu» —** «üq jawur» (yaki «üq kürə») — Grek tilida «üq saton (seaɦ)». Bir seaɦ 7 kilogram. Bu heli køp un bolup, yüz adəmning tamiqioɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kørüng. ■ **13:33** Luqa 13:20,21. ■ **13:34** Mar. 4:33. □ **13:35 «Buning bilən pəyoɣəmbər arqilik aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi...» —** qaysi pəyoɣəmbər ikənliki muxu yərdə eytilmaydu. Əməliyəttə u Zəburdiki birnəqqə küylərning muəllipi Asaf idi. **«Aoɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən, aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan qilimən» —** «Zəb.» 78:2. ■ **13:35** Zəb. 78:2 □ **13:36 «Xuningdin keyin, u køpqilikni yoloɣa seliwetip...» —** yaki «xuningdin keyin, u køpqiliktin ayrilip...». ■ **13:39** Yo. 3:13; Wəɦ. 14:15.

42 humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu,
qixlirini oɣuqurlitidu. ■
43 U qaoɣda ḫəkḳaniylar Atisining padixaḫliḳida huddi ḳuyaxtək julalinidu.
Angliɔɣudək ḳuliḳi barlar buni anglisun!■

«5» Həzinə tooɣrisidiki wə «6» Ḳimmətlik mərwayit tooɣrisidiki təmsillər

44 — Ərx padixaḫliḳi huddi etizda yoxuruloɣan bir həzinigə ohxaydu. Uni
tepiwaloɣuqi həzinini ḳaytidin yoxurup, həzinining xad-huramliḳi iqidə bar-yoḳini
setiwetip, xu etizni setiwalidu.■
45 Yənə kelip, ərx padixaḫliḳi esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigərgə ohxaydu. □
46 Sodigər naḫayiti ḳimmət baḫalik bir mərwayitni tapḳanda, ḳaytip berip bar-yoḳini
setiwetip, u mərwayitni setiwalidu.

«7» Tor taxlax tooɣrisidiki təmsil

47 — Yənə kelip, ərx padixaḫliḳi dengizoɣa taxlinip ḫərhil beliḳlarni tutidioɣan toroɣa
ohxaydu.
48 Tor toxḳanda, *beliḳqilar* uni ḳiroɣaḳḳa tartip qiḳiridu. Andin olturup, yahxi
beliḳlarni iloɣiwelip, ḳaqilaroɣa ḳaqilap, ərziməslərni taxliwetidu.
49 Zaman ahirida xundaḳ bolidu. Pərixtilər qiḳip, rəzil kixilərni ḫəkḳaniy kixilər
arisidin ayriydu
50 wə humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu,
qixlirini oɣuqurlitidu.■
51 Əysa ulardin:
— Bu ixlarning ḫəmmisini qüxəndinglarmu? dəp soridi.
Qüxənduḳ, — dəp jawab bərdi ular.
52 Andin u ularoɣa: — Xunga, ərx padixaḫliḳining təlimigə muyəssər bolup muhlis
boloɣan ḫərbir Təwrat ustazi huddi həzinisidin yengi ḫəm kona nərsilərni elip qiḳip
tarḳatḳuqi öy hojayinioɣa ohxaydu, — dedi.

Nasarətliklərning Əysani qətkə ḳeḳixi
Mar. 6:1-6; Luḳa 4:16-30

53 Əysa bu təmsillərni səzləp boloɣandin keyin, xundaḳ boldiki, u yərdin ayrilip, ■
54 öz yurtioɣa kətti wə öz yurtidiki sinagogta həlḳḳə təlim berixkə kirixti. Buni
anglioɣan halayiḳ intayin ḫəyran boluxup:
— Bu adəmning bunqiwala danaliḳi wə məjizə-karamətliri nədin kəlgəndu? ■
55 U pəḳət ḫeliḳi yaoɣaqqining ooɣli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm, Yaḳup,
Yüsüp, Simon wə Yəhudalar uning iniliri əməsmu? □ ■
56 Uning singillirining ḫəmmisi bizning arimizdioɣu? Xundaḳ ikən, uningdiki bu
ixlarning ḫəmmisi zadi nədin kəlgəndu? — deyixətti.
57 Xuning bilən ular uningoɣa ḫəsət-bizar bilən ḳaridi. Xunga Əysa ularoɣa mundaḳ
dedi:
— Ḫərḳandaḳ pəyoɣəmbər baxḳa yərlərdə ḫərmətsiz ḳalmaydu, pəḳət öz yurti wə
öz öyidə ḫərmətkə sazawər bolmaydu.■

■ **13:42** Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luḳa 13:28. ■ **13:43** Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ **13:44** Fil. 3:7. □ **13:45 «esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigər... »** — grek tilidiki «esil» «güzəl» degən mənisini öz iqigə alidu. ■ **13:50** Mat. 13:42. ■ **13:53** Mar. 6:1; Luḳa 4:16. ■ **13:54** Mar. 6:2. □ **13:55 «U pəḳət ḫeliḳi yaoɣaqqining ooɣli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm... əməsmu?»** — Yəhudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloɣuz anisining ismini tiloɣa elixning özi birhil ḫaḳarət idi. ■ **13:55** Yḫ. 6:42. ■ **13:57** Mar. 6:4; Luḳa 4:24; Yḫ. 4:44.

58 Ularning iman-ixənqsizlikidin u u yərdə kəp məjizə kərsətmidi.

14

Qəmüldürgüqi Yəḩyaning əltürülüxi
Mar. 6:14-29; Luḳa 9:7-9

1 U qaoɳlarda, Ḥerod ḥakim Əysaning nam-xəḩritidin həwər tepip,□ ■
2 hizmətkarlirigə:
— Bu adəm qəmüldürgüqi Yəḩya bolidu, u əlümdin tirilgən bolsa kerək. Xuning üqün muxu alaḩidə ḳudrətlər uningda küqini kərsətməktə, — dedi.
3 Ḥerodning bundaḳ deyixining səwəbi, u *əgəy* akisi Filipning ayali Ḥerodiyəning wəjidin Yəḩyani tutḳun ḳilip, zindanoɳa taxlioɳanidi.□ ■
4 Qünki Yəḩya Ḥerodḳa *tənbiḩ berip*: «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat ḳanunioɳa hilaptur» dəp kəlgənidi.□ ■
5 Ḥerod *xu səwəbtin* Yəḩyani əltürməkqi boloɳan bolsimu, biraḳ halayiḳtin ḳorḳḳanidi, qünki ular Yəḩyani pəyoɳəmbər, dəp bilətti.■
6 Əmma Ḥerodning tuoɳuloɳan küni təbrikləngəndə, ayali Ḥerodiyəning ḳizi otturioɳa qiḳip ussul oynap bərdi. Bu Ḥerodḳa bək yaḳti;□ ■
7 xuning üqün u uningoɳa: — Ḥərnemə tilisəng xuni sanga berəy, dəp ḳəsəm ḳildi.■
8 Lekin ḳiz anisining küxkürtüxi bilən:
— Qəmüldürgüqi Yəḩyaning kallisini elip, bir təhsigə ḳoyup əkəlsilə, — dedi.
9 Padixaḩ buningoɳa ḥəsrət qəkkən bolsimu, ḳəsəmliri tüpəylidin wə dastihanda olturoɳanlar wəjidin, *kallisini* elip kelinglar, dəp buyrudi. □
10 U adəm əwətip, zindanda Yəḩyaning kallisini aldurdi.
11 Xuning bilən kallisi bir təhsigə ḳoyulup, ḳizning aldioɳa elip kelindi. Ḳiz buni anisining aldioɳa apardi.
12 *Yəḩyaning* muhlisliri bolsa berip, jəsətni elip dəpnə ḳildi; andin berip Əysaoɳa bu ixlarni həwər ḳildi.

Əysaning bəx ming kixini toyoɳuzuxi
Mar. 6:30-44; Luḳa 9:10-17; Yḩ. 6:1-14

13 Əysa bu həwərni anglap, əzi yaloɳuz pinḩan bir jayoɳa ketəy dəp bir kemigə olturup u yərdin ayrildi. Halayiḳ buning həwirini tapḳanda, ətraptiki xəḩərlərdin kelixip, uning kəynidin piyadə mangdi. ■

□ **14:1 «Ḥerod ḥakim»** — «ḥakim» grek tilida «tetrarḳ» deyilidu. Bu səz «zeminning təttin birini idarə ḳiloɳuqi» degənni bildüridu. Rim imperiyəsi Pələstinni tət ḳisimoɳa bəlgən bolup, ḥərbir ḳismining «tetrarḳ»i bar idi. Ḥerodning toluḳ ismi «Ḥerod Antipas» bolup, bəzi yərlərdə «Ḥerod padixaḩ» yaki «Ḥerod han» dəp atilidu. U Galiliyəgə ḥəkümranliḳ ḳilatti. Uning akisi «Ḥerod Arhelaus» idi (2:22). «Ḥerodlar» tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luḳa 9:7. □ **14:3 «Ḥerod... əgəy akisi Filipning ayali Ḥerodiyəning wəjidin Yəḩyani tutḳun ḳilip, zindanoɳa taxlioɳanidi»** — Yəḩyani tutux «Ḥerodiyəning wəjidin» — Ḥerod bəlkim Ḥerodiyəning biwasitə təlipidin xundaḳ ḳiloɳan boluximu mumkin. Ḥerod əgəy akisi Filipning ayali Ḥerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixḳa ḳayil ḳilip, Ḥerodiyə bilən əzi toy ḳiloɳanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luḳa 3:19. □ **14:4 «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat ḳanunioɳa hilaptur»** — «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi ḥayat əḩwalda, birining ayalini yənə biri əz əmrigə elixḳa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **14:4** Law. 18:16. ■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6 «ayali Ḥerodiyəning ḳizi otturioɳa qiḳip ussul oynap bərdi»** — «Ḥerodiyəning ḳizi» — Ḥerodiyəning burunḳi eridin boloɳan ḳizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. ■ **14:7** Ḥak. 11:30. □ **14:9 «Padixaḩ buningoɳa ḥəsrət qəkkən bolsimu,...»** — Ḥerod ḥakim bəzidə «padixaḩ» deyilətti. ■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luḳa 9:10.

14 U *ķiroŋaķķa* qiķip kətkinidə, zor bir top adəmlərni kərüwidi, ularoŋa iq aoŋritip,
ularning aoŋriķlirini saķaytti.■
15 Kəq kirgəndə, muhlisliri uning yenioŋa kelip: — Bu qəl bir jay ikən, waķitmu bir
yərgə berip ķaldi. Halayiķni yoloŋa seliwətkən bolsang, andin ular kəntlərgə berip
əzlirigə ozuķ setiwalsun, — dedi.■
16 Lekin Əysa ularoŋa: — Ularning ketixining ḥajiti yoķ, əzünglar ularoŋa ozuķ
beringlar, — dedi.
17 Lekin muhlislar:
— Bizdə bəx nan bilən ikki danə beliķtin baxķa ḥeq nərsə yoķ, — deyixti.
18 U: — Ularni manga elip kelinglar, dedi.
19 U halayiķni qəplükning üstidə olturuxķa buyruoŋandin keyin, bəx nan bilən ikki
beliķni ķolioŋa elip, asmanoŋa ķarap *Hudaoŋa* təxəkkür eytti. Andin nanlarni oxtup
muhlisliroŋa bərdi, muhlisliri halayiķķa üləxtürüp bərdi. ■
20 Ḥəmməylən yəp toyundi. *Muhlislar* exip ķaloŋan parqilarni liķ on ikki sewətkə
teriwaldi. □
21 Ozuķlanoŋanlarning sani ayallar wə balilardin baxķa təhminən bəx ming kixi idi.

Su üstidə mengix
Mar. 6:45-52; Yḥ. 6:16-21

22 Arķidila, u muhlisliroŋa: Əzüm bu halayiķni yoloŋa seliwetimən, angoŋuqə silər
kemigə olturup, dengizning ķarxi ķiroŋiķioŋa ətüp turunglar, dəp buyrudi. ■
23 Halayiķni yoloŋa seliwətkəndin keyin, u dua ķilix üqün əzi hilwət taoŋķa qiķti. Kəq
kirgəndimu u yərdə yaloŋuz ķaldi. ■
24 Bu qaoŋda, kemə ķiroŋaķtin heli kəp qaķirim yürgənidi, lekin xamal ķarxi
yənlixitin qiķiwatķaqķa, kemə dolķunlar iqidə qayķilip turatti.□
25 Keqə tətinqə jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri tərəpkə kəldi.
□
26 Muhlislar uning dengizning üstidə mengip keliwatķanliķini kərüp, alaķzadə bolup:
— Alwasti ikən! — dəp ķorķup quķan selixti.
27 Lekin Əysa dərḥal ularoŋa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, ķorķmanglar! — dedi.
28 Petrus buningoŋa jawabən:
— I Rəb, bu sən bolsang, su üstidə mengip yeningoŋa beriximoŋa əmr ķiloŋaysən, —
dedi.
29 Kəl, — dedi u.
Petrus kemidin qüxüp, su üstidə mengip, Əysaoŋa ķarap ketiwatatti;
30 lekin boranning ķattiķ qiķiwatķanliķini kərüp ķorķup, suoŋa qəküxkə baxlidi: —
Rəb, meni ķutķuzuwaloŋaysən! — dəp warķiridi.
31 Əysa dərḥal ķolini uzitip, uni tutuwaldi wə uningoŋa:
— Əy ixənqi ajiz bəndə, nemixķa guman ķilding? — dedi.
32 Ular kemigə qiķķanda, xamal tohtidi.
33 Kemidə olturoŋanlar uning aldioŋa kelip səjdə ķilip:
— Bərḥəķ, sən Hudaning Ooŋli ikənsən, — deyixti.

■ **14:14** Mat. 9:36; Yḥ. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luķa 9:12. ■ **14:19** 1Sam. 9:13. □ **14:20 «Muhlislar exip ķaloŋan parqilarni liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — grek tilida «Ular exip ķaloŋan parqilarni... teriwaldi». Muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10-də ispatlinidu. **«liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — «sewət» grek tilida «ķol sewət» — demək, bir adəm ikki ķollap kətürələydioŋan sewət. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yḥ. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yḥ. 6:15. □ **14:24 «kemə ķiroŋaķtin heli kəp qaķirim yürgənidi»** — yaki «kemə dengiz otturisida yürgəndidi...». □ **14:25 «keqə tətinqə jesək waķtida...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waķit tang atay degən waķit idi.

Əysaning Ginnisarəttə bimarlarni saḳaytixi
Mar. 6:53-56

34 Ular dengizning ḳarxi təripigə ətkəndə, Ginnisarət yurtida *ḳurukluḳḳa* qiḳti. ■
35 U yərdiki adəmlər uni tonup ḳelip, ətraptiki barliḳ jaylarоɳa həwər əwətti; xuning
bilən kixilər barliḳ bimarlarni uning aldiоɳa elip kəldi;
36 ular uningdin bimarlarning ḥeqbolmiоɳanda uning tonining pexigə bolsimu ḳolini
təgküzüwelixiоɳa yol ḳoyuxini ətündi. Uningоɳa ḳolini təgküzgənlərning ḥəmmisi
səllimaza saḳaydi.

15

Ən'ənimiz muḥimmu yaki Hudaning əmri muḥimmu — insanni nemə napak ḳilidu?
Mar. 7:1-23

1 Bu qaоɳda, Təwrat ustazliridin wə Pərisiylərdin bəziliri Yerusalemdin kelip
Əysaning aldiоɳa berip:■
2 — Muhlisliring nemixḳa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə hilaplik ḳilidu? Qünki
ular ḳollirini yumay tamaḳ yəydikənоɳu, — dedi.
3 Lekin u ularоɳa mundaḳ jawab bərdi:
— Silərqu, silər nemixḳa ən'ənimizni saḳlaymiz dəp Hudaning əmrigə hilaplik
ḳilisilər?
4 Qünki Huda: «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «Atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər
ölümgə məḥkum ḳilinsun» dəp əmr ḳiloɳan.□ ■
5 Lekin silər: — Ḥərḳandaḳ kixi «Atisi yaki anisiоɳa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək
nərsilərni alliḳaqan *Hudaоɳa* atiwəttim — desila,
6 uning ata-anisiоɳa ḥərmət-wapadarliḳ ḳilix məjburiyiti ḳalmaydu, — dəysilər.
Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar.□ ■
7 Əy sahtipəzlər! Yəxaya pəyоɳəmbər bərgən muxu bexarət toptooɳra silər tooɳruluḳ
ikən: —
8 «Muxu həlḳ aоɳzida meni ḥərmətligini bilən,
Biraḳ ḳəlbi məndin yiraḳ.■
9 Ular manga biḥudə ibadət ḳilidu.
Ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas».□ ■

Ḥəḳiḳiy napaklik

10 Andin u halayiḳni yeniоɳa qaḳirip, ularоɳa:
— Ḳulaḳ selinglar ḥəm xuni qüxininglarki, ■

■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1. □ **15:4 «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər ölümgə məḥkum ḳilinsun»** — bu əmrlər Təwrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 wə «Ḳan.» 5:16də hatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 5:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **15:6 «uning ata-anisiоɳa ḥərmət-wapadarliḳ ḳilix məjburiyiti ḳalmaydu, — dəysilər. Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar»** — Məsiḥning səzigə ḳariоɳanda «Hudaоɳa atiоɳan təəlluḳatlar» tehi atiоɳuqi kixining ḳolida turоɳanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining ḳollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthaniоɳa tapxurimən» dəp ḳəsəm ḳiloɳan bolsa kerək. Yəḥudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningоɳa ohxax köpligən misallar tepilidu. Pəriysilər əgətkən xu ḥiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaоɳa ataloɳan («ḳurban ḳiloɳan») ḳiloɳan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundaḳ ḳiloɳan bolsang) **həwər elixingоɳa bolmaydu**» degəndək. Ular xübḥisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda kəridu, əlwəttə. ■ **15:6** Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **15:8** Yəx. 29:13; Əz. 33:31; Mar. 7:6. □ **15:9 «... Ular manga biḥudə ibadət ḳilidu. Ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas»** — (8-9-ayətlər) «Yəx.» 29:13. ■ **15:9** Yəx. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22. ■ **15:10** Mar. 7:14.

11 Insanni napak ḳilidiȣini aȣzidin kiridiȣini əməs, bəlki aȣzidin qiḳidiȣinidur, — dedi.■
12 Keyin muhlisliri uning aldiȣa kelip:
— Sening bu səzüngni Pərisiylər anglap, uningdin bizar bolup rənjigənlikini bildingmu? — dedi.
13 Lekin u mundaḳ jawab ḳayturdi:
— Ərxtiki Atam tikmigən ḫərḳandaḳ ösümlük yiltizidin yulunup taxlinidu. ■
14 Silər ularoȣa pisənt ḳilmanglar; ular korlaroȣa yol baxlaydiȣan korlardur. Əgər kor koroȣa yol baxlisa, ḫər ikkisi oriȣa qüxüp ketidu.■
15 Lekin Petrus uningoȣa:
— Baya eytḳan təmsilni bizgə qüxəndürüp bərgəysən, — dedi.■
16 Lekin u: — Silərmu tehiqə qüxənqigə eriximidinglar?! — dedi.
17 Eȣizoȣa kirgən barliḳ nərsilərning axḳazan arḳiliḳ tərət bolup qiḳip ketidiȣanliḳini tehi qüxənməmsilər?
18 Lekin eȣizdin qiḳidiȣini ḳəlbtin qiḳidu, insanni napak ḳilidiȣinimu xudur.
19 Qünki yaman oylar, ḳatilliḳ, zinahorluḳ, buzuḳqiliḳ, ooȣriliḳ, yaloȣan guwaḫliḳ wə töḫmət ḳatarliḳlar ḳəlbtin qiḳidu. ■
20 Insanni napak ḳilidiȣanlar mana xulardur; yuyulmiȣan ḳollar bilən tamaḳ yeyix insanni napak ḳilmaydu.

Yat əllik ayalning etiḳadi
Mar. 7:24-30

21 Əysa u yərdin qiḳip, Tur wə Zidon xəḫərlirining ətrapidiki yurtlaroȣa bardi. □ ■
22 Mana, u qət yərlərdin kəlgən ḳananiy bir ayal uning aldiȣa kelip:
— I Rəb! Dawutning ooȣli, ḫalimoȣa rəḫim ḳiloȣaysiz! Ḳizimoȣa jin qaplixiwaloȣanikən, ḳiynilip ketiwatidu! — dəp uningoȣa nida ḳilip zarlidi.
23 Lekin u u ayaloȣa bir eȣizmu jawab bərmidi. Muhlisliri uning yeniȣa kelip:
— Bu ayalni yoloȣa salsang! Qünki u kəynimizdin əgixip yalwurup nida ḳiliwatidu, — dedi.
24 Əmdi u jawab berip:
— Mən pəḳət yoldin tenigən ḳoy padiliri boloȣan Israil jəmətidikilərgə əwətilgənmən, — dedi.■
25 Əmma ḫeliḳi ayal uning aldiȣa kelip səjdə ḳilip:
— Rəb, manga yardəm ḳiloȣaysən! — dəp yalwurdi.
26 U uningoȣa:
— Balilarning nenini kiqik itlaroȣa taxlap berix yahxi əməs, — dedi.□
27 Lekin ḫeliḳi ayal:
— Durus, i Rəb, biraḳ ḫətta itlarmu hojayinining dastihinidin qüxkən uwaḳlarni yəydiȣu, — dedi.
28 Xuning bilən Əysa uningoȣa:
— Əy hanim, ixənqing küqlük ikən! Tiliginingdək bolsun! — dedi. U ayalning ḳizi xuan saḳiyip kətti.

■ **15:11** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **15:13** Yḫ. 15:2. ■ **15:14** Yəx. 42:19; Luḳa 6:39. ■ **15:15** Mar. 7:17. ■ **15:19** Yar. 6:5; 8:21; Pənd. 6:14; Yər. 17:9. □ **15:21 «Əysa u yərdin qiḳip, Tur wə Zidon xəḫərlirining ətrapidiki yurtlaroȣa bardi»** — u yər «qətəlliklər» turuwatḳan rayon bolup, Məsiḫning xu yərgə berixtiki məḳsiti, öz həlḳidin bir waḳit ayrilip aram elixtin ibarət bolsa kerək. ■ **15:21** Mar. 7:24. ■ **15:24** Mat. 10:6; Ros. 13:46. □ **15:26 «Balilarning nenini kiqik itlaroȣa taxlap berix yahxi əməs»** — Məsiḫ bu yərdə özining dəsləpki wəzipisini, Yəḫudiylaroȣa hux həwər yətküzüx, dəp təkitləydu. «Kiqik itlar» bəlkim ḫaḳarətlik söz bolmay, öydiki arzuluḳ pistilirini kərsitidu. Bu muḫim wəḳə tooȣrisida «ḳoxumqə söz»imizni kərüng.

Nuroɣun kesəllərning saqaytilixi

29 Əysa u yərdin qiqip, Galiliyə dengizining boyidin ətüp, taoɣqa qiqip olturdi. ■
30 Uning aldioɣa top-top halayiq yioɣildi. Ular tokur, qarioɣu, gaqa, qolaq wə nuroɣun baxqa hil kesəllərnimu elip kelip, uning ayioɣi aldioɣa qoyuxti; u ularni saqaytti. ■
31 Xuning bilən halayiq gaqilarning səzliyələydioɣan boloɣanliqini, qolaqlarning saqayoɣinini, tokurlarning mangoɣanliqini wə qarioɣularning kəridioɣan boloɣanliqini kərüp, ḥəyran boldi wə Israilning Hudasini uluoɣlidi.

Tət ming adəmning toyoɣuzuluxi
Mar. 8:1-10

32 Andin Əysa muhlislirini yenioɣa qaqirip:
— Bu halayiqqa iqim aoɣriydu; qünki ular üq kündin beri yenimda boldi, yegüdək bir nərsisimu qalmidi. Ularni əylirigə aq qayturuxni halimaymən, yolda ḥalidin ketixi mumkin, — dedi.■
33 Muhlislar uningoɣa:
— Bu qəldə bunqiwala adəmni toyoɣuzoɣudək kəp nanni nədin tapimiz? — deyixti.
34 Əysa ulardin: Qanqə neninglar bar? — dəp soridi.
— Yəttə nan bilən birnəqqə tal kiqik beliq bar, — deyixti ular.
35 Buning bilən u halayiqni yərdə olturuxqa buyrudi.
36 Andin, yəttə nan bilən beliqlarni qolioɣa elip *Hudaoɣa* təxəkkür eytip, ularni oxtup muhlisliroɣa bərdi, muhlislar halayiqqa üləxtürdi. ■
37 Ḥəmməylən toyoɣuqə yedi; andin *muhlislar* exip qaloɣan parqilarni yioɣip yəttə qong sewətni toxquzdi.
38 Tamaq yegənlərning sani balilar wə ayallardin baxqa tət ming kixi idi.
39 U halayiqni yoloɣa saloɣandin keyin, kemigə qüxüp, Magadan yurtining qət yərlirigə bardi.

16

Pərisiylərning «məjizilik alamət» kərsitixni tələp qilixi
Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

1 Əmdi pərisiylər bilən Sadukiylar uni sinax məqsitidə yenioɣa kelip, uningdin bizgə asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng, dəp tələp qilixti.□ ■
2 Biraq Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Kəqqurun silər qizil xəpəqni kərgininglarda, «Ḥawa ətə oquq bolidu» dəysilər■
3 wə ətigəndə: «Bügün boran qiqidu, qünki asmanning rənggi qizil ḥəm tutuq», dəysilər. Asman rənggi-royini pərq etələysilər-yu, lekin bu zamanda yüz beriwatqan alamətlərni pərq etəlməysilər!

■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yəx. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1. ■ **15:36** 1Sam. 9:13. □ **16:1 «Pərisiylər bilən Sadukiylar»** — «Pərisiylər» bolsa Təwrat qanunioɣa qatmu-qat türlük baxqa qaidə-nizamlarni qoxqan qattiq tələpqan diniy eqim idi. «Sadukiylar» degən diniy eqimining bəzi tərəpliri ularoɣa ohxax boloɣini bilən, lekin ular Təwrattiki pəyoɣəmbərlər qisimlirini qobul qilmay, pəqət Təwrattiki 1-5-qisimlarni (yəni Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan qisimlar)ni qobul qiloɣan. Ular «qiyamət küni», xundaqla insanlarning ahirəttə ölümdin tirilixini etirap qilmaytti. Adəttə «Pərisiylər» wə «Sadukiylar» bir-birigə düxmənlixip yürətti, lekin ular Əysani bir tərəp qilix üqün birləxkənidi. **«bizgə asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng»** — ular tələp qiloɣan «məjizilik alamət», Əysaning ḥəqiqiy Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɣan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yḥ. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54.

4 Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr «məjizilik bir alamət»ning kəristilixini istəp yüridu.
Birak̦ bu *dəwrdikilərgə* «Yunus pəyɋəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»din baxk̦a
ḥeqk̦andak̦ məjizilik alamət kərsitilməydu.
Andin u ularni taxlap qik̦ip kətti.□ ■

«Eqitk̦u» bolɋan ezik̦tu təlimdin ḥoxyar bolux
Mar. 8:14-21

5 Muhlisliri *dengizning* u k̦etiɋa ətkinidə, nan eliwelixni untuɋanidi.
6 Əysa ularɋa:
— Ḥoxyar bolunglar, Pərisiylər bilən Saduk̦iylarning eqitk̦usidin eḥtiyat k̦ilinglar,
— dedi.■
7 *Muhlislar* əzara mulaḥizilixip:
— Nan əkəlmigənlikimiz üqün buni dəwatsa kerək, — deyixti.
8 Əysa ularning nemə *deyixiwatk̦anlik̦ini* bilip mundak̦ dedi:
— Əy ixənqi ajizlar! Nemə üqün nan əkəlmigənlikinglar toɋrisida mulaḥizə
k̦ilisilər?
9 Tehiqə qüxənmidinglarmu? Bəx nan bilən bəx ming kixining *toyɋuzulɋanlik̦i*,
k̦anqə sewət ozuk̦ yiɋiwalɋanlik̦inglar esinglardin qik̦timu? ■
10 Yəttə nan bilən tət ming kixining *toyɋuzulɋanlik̦i*, yənə k̦anqə qong sewət ozuk̦
yiɋiwalɋanlik̦inglarmu esinglardin qik̦timu? ■
11 Silər k̦andak̦mu mening silərgə: «Pərisiylər bilən Saduk̦iylarning eqitk̦usidin
eḥtiyat k̦ilinglar» deginimning nan toɋruluk̦ əməslikini qüxənməysilər?
12 Muhlislar xundila uning nandiki eqitk̦udin əməs, bəlki Pərisiylər bilən
Saduk̦iylarning təlimidin eḥtiyat k̦ilixni eytk̦anlik̦ini qüxinip yətti.

Petrusning Əysani Məsiḥ dəp tonuxi
Mar. 8:27-30; Luk̦a 9:18-21

13 Əysa K̦əysəriyə-Filippi rayoniɋa kəlginidə, u muhlisliridin:
Kixilər mən Insan'oɋlini kim dəp bilidikən? — dəp soridi.■
14 Muhlisliri:
— Bəzilər seni qəmüldürgüqi Yəḥya, bəzilər Ilyas *pəyɋəmbər* wə yənə bəzilər
Yərəmiya yaki baxk̦a pəyɋəmbərlərdin biri dəp bilidikən, — dəp jawab bərdi.■
15 U ulardin:
— Əmdi silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
16 Simon Petrus:
— Sən Məsiḥ, mənggülük ḥayat Hudaning Oɋli ikənsən, — dəp jawab bərdi.□ ■
17 Əysa uningɋa:
— Bəhtliksən, i Yunus oɋli Simon! Buni sanga ayan k̦ilɋuqi ḥeq ət-k̦an igisi əməs,
bəlki ərxtiki Atamdur. □ ■

□ **16:4 «Yunus pəyɋəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»** — 12:39-40-ayətlərgə k̦aralsun. «Bu zamanda yüz beriwatk̦an alamətlər» toɋrisida «k̦oxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luk̦a 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luk̦a 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luk̦a 9:13; Yḥ. 6:9. ■ **16:10** Mat. 15:34. ■ **16:13** Mar. 8:27; Luk̦a 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2. □ **16:16 «… Mənggülük ḥayat Hudaning oɋli»** — grek tilida «tirik Hudaning Oɋli». «Tirik Huda» degən ibarə Hudani ḥayat, «əlük but əməs», ḥək̦ik̦iy Huda dəp təkitləydu. ■ **16:16** Yḥ. 6:69. □ **16:17 «… Yunus oɋli Simon!»** — grek tilida «… Simon bar-ionaḥ» («Yunusning oɋli»). Bu Yunus Təwrattiki pəyɋəmbər Yunus əməs; lekin k̦izik̦ bir ix xuki, Petrus wə Yunus pəyɋəmbərning kəp ortak̦ yərliri bar. ■ **16:17** Mat. 11:25.

18 Mən sanga xuni eytayki, sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax
üstigə ķurimən. Uning üstidin təḫtisaraning dərwazilirimu ọalib kelәlməydu. □ ■
19 Ərx padixaḫliķining aqķuqlirini sanga tapxurimən; sən yər yüzidə nemini
baọlisang ərxtimu baọlanọan bolidu, sən yər yüzidə nemini ķoyup bərsəng,
ərxtimu ķoyup berilgən bolidu, — dedi.□ ■
20 Bu sөzlərni eytip bolup, u muhlislirioọa өzining Məsiḫ ikənlikini ḫeqkimgə
tinmasliķni tapilidi.

Əysaning өlüp tirilidioọanliķini aldin eytixi
Mar. 8:31-9:1; Luķa 9:22-27

21 Xu waķittin baxlap, Əysa muhlislirioọa өzining Yerusalemoọa ketixi, aķsaķallar, bax
kaḫinlar wə Təwrat ustazliri təripidin kөp azab-oķubət tartixi, өltürülüxi muķərrər
boloọanliķini, xundaķla üqinqi küni tirildürülidioọanliķini ayan ķilixķa baxlidi.■
22 Xuning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləp:
— Ya Rəb, sanga rəḫim ķilinọay! Bexingọa bundaķ ixlar ķət'iy qüxməydu! — dedi.
23 Lekin u burulup Petruskа ķarap:
— Arķamọa өt, Xəytan! Sən manga putlikaxangsən, sening oylioọanliring Hudaning
ixliri əməs, insanning ixliridur, — dedi.□ ■
24 Andin Əysa muhlislirioọa mundaķ dedi:
Kimdəkim manga əgixixni halisa, өzidin waz keqip, өzining krestini kөtürüp manga
əgəxsun! □ ■
25 Qünki өz jenini ķutķuzmaķqi boloọan kixi qoķum jenidin məḫrum bolidu, lekin
mən üqün өz jenidin məḫrum boloọan kixi uningọa erixidu.□ ■
26 Qünki bir adəm pütün dunyaọa igə bolup jenidin məḫrum ķalsa, buning nemə
paydisi bolsun?! U nemisini jenioọa tegixsun?! □ ■
27 Qünki Insan'ooọli Atisining xan-xəripi iqidə pərixtiliri bilən kelix aldida turidu; wə
u ḫəmmə adəmning өz əməllirigə tuxluķ jawab ķayturidu.■
28 Mən silərgə xuni bərḫəķ eytip ķoyayki, bu yərdə turoọanlarning arisidin өlümning
təmini tetixtin burun jəzmən Insan'ooọlining өz padixaḫliķi bilən kəlgənlikini

---

□ **16:18 «Sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax üstigə ķurimən....»** — «Petrus»ning mənisi «tax» bolup, u «jamaətning uli» əməs. Jamaətning uli bolsa Əysa eytķan «uyultax» bolup, u yaki өzini yaki өzigə baọlanọan iman-etiķadini kərsitidu. «1Pet.» 2:4-9ni wə «ķoxumqə sөz»imizni kөrüng. **«təḫtisaraning dərwaziliri»** — bəlkim kөqmə mənidə bolup, «өlümning küqi», «jin-xəytanlarning küqliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **16:18** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; 33:20; Yḫ. 1:43; 1Kor. 3:11. □ **16:19 «Ərx padixaḫliķining aqķuqlirini sanga tapxurimən; sən yər yüzidə nemini baọlisang ərxtimu baọlanọan bolidu,...»** — bu muḫim sөz tooọruluķ «ķoxumqə sөz»imizni kөrüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yḫ. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luķa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23 «Arķamọa өt, Xəytan!...»** — Məsiḫ bu ayəttə «Xəytan» degən bu sөzini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, өzining düxmini bolup ķaloọan Petruskа eytidu. Ikkinqidin, Xəytan өzi Petrus arķiliķ Əysaọa putlikaxang bolmaķqi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22. □ **16:24 «kimdəkim manga əgixixni halisa, өzidin waz keqip, өzining krestini kөtürüp manga əgəxsun!»** — 10:38ni, xundaķla uningdiki izaḫatnimu kөrüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luķa 9:23; 14:27. □ **16:25 «Qünki өz jenini ķutķuzmaķqi boloọan kixi qoķum jenidin məḫrum bolidu, lekin mən üqün өz jenidin məḫrum boloọan kixi uningọa erixidu»** — grek tilida «jan» wə «ḫayat» birla sөz bilən ipadilinidu. «Өz jeni» muxu yərdə pəķət adəmning ḫayatinila əməs, bəlki barliķ etiķadi boloọanlaroọa muyəssər ķilinọan mənggülük roḫiy bəhtni wə mirasini kөrsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luķa 9:24; 17:33; Yḫ. 12:25. □ **16:26 «Qünki bir adəm pütün dunyaọa igə bolup jenidin məḫrum ķalsa, buning nemə paydisi bolsun?! U nemisini jenioọa tegixsun?!»** — yuķiriķi izaḫatta eytiloọandək, «өz jeni» muxu yərdə pəķət adəmning ḫayatinila əməs, bəlki barliķ etiķadqi boloọanlaroọa muyəssər ķilinọan mənggülük roḫiy bəhtni wə mirasini kөrsitidu, əlwəttə. ■ **16:26** Zəb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luķa 9:25. ■ **16:27** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6.

kəridiоqanlar bardur.□ ■

17

Əysaning julaliқta kərünüxi
Mar. 9:2-13; Luқa 9:28-36

1 Wə altə kündin keyin, Əysa Petrus, Yaқup wə Yaқupning inisi Yuһannani ayrip elip,
egiz bir taоqқa qiқti.■
2 U yərdə uning siyaқi ularning kəz aldidila əzgirip, yüzi қuyaxtək parlidi, kiyimliri
nurdək ap'aқ bolup qaқnidi.
3 Wə mana, *muhlislaroqa* Musa wə Ilyas *pəyoqəmbərlər* uning bilən səzlixiwatқan
һalda kəründi.
4 Xuning bilən Petrus Əysaoqa:
— I Rəb, bu yərdə boloқinimiz nemidegən yahxi! Halisang, birini sanga, birini
Musaoqa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli! — dedi.□
5 Uning gepi tügiməyla, mana nurluқ bir bulut ularni қapliwaldi. Mana, buluttin:
«Bu Mening səyümlük Ooqlumdur, Mən uningdin hursənmən. Uningoqa қulaқ
selinglar!» degən awaz anglandi.■
6 Muhlislar buni anglap əzlirini yərgə taxlap düm yetip wəһimigə qüxti.
7 Biraқ Əysa kelip, ularoqa қolini təgküzüp:
Қopunglar, қorқmanglar, — dedi.
8 Ular bexini kətürüp қariwidi, Əysadin baxқa һeqkimni kərmidi.
9 Taoqdin qüxüwetip, Əysa ularoqa:
— Insan'ooqli əlümdin tirildürülmigüqə, bu alamət kərünüxni һeqkimgə eytmanglar,
— dəp tapilidi.■
10 Andin muhlisliri uningdin:
— Təwrat ustazliri nemə üqün: «Ilyas *pəyoqəmbər Məsiһ kelixtin* awwal қaytip kelixi
kerək» deyixidu? — dəp soraxti.■
11 U ularoqa jawabən:
— Ilyas *pəyoqəmbər* dərwəkə *Məsiһtin* awwal kelidu, һəmmə ixni ornioqa kəltüridu.
□
12 Əmma mən silərgə xuni eytip қoyayki, ilyas alliқaqan kəldi, lekin kixilər uni
tonumidi, bəlki uningoqa halioqanqə muamilə қildi. Xuningoqa ohxax, Insan'ooqlimu
ularning қollirida azab qekix aldida turidu, — dedi.

□ **16:28 «Bu yərdə turoqanlarning arisidin əlümning təmini tetixtin burun...»** — «əlümning təmini tetix» grek tilida «əlümni tetix» dəp ipadilinidu. **«bu yərdə turoqanlarning arisidin əlümning təmini tetixtin burun jəzmən Insan'ooqlining əz padixaһliқi bilən kəlgənlikini kəridioqanlar bardur»** — bizningqə 16:28-ayəttiki səzning muһim mənisi 17-babta təswirləngən karamət ixlarni kərsitidu. Baxқa alimlar u: (1) Əysa əltürülgəndin keyin muhlisliriqa қayta kərünüxi bilən; (2) Muқəddəs Roһning kelixi bilən; (3) Məsiһning xəripi jamaəttə ayan қilinixi bilən; (4) Əysaning dunyaoqa қaytip kelixi bilən əməlgə axuruldi, dəp қaraydu. Yuқiriқi (1)-, (2)-, (3)-pikir səl orunluқ boloqini bilən, lekin Əysaning «bu yərdə turoqanlarning **arisidin**... kəridioqanlar bar» deginidin қarioqanda, **bəzi** rosullar bu ixni kəridu, xunga muһim əməlgə axuruluxi 17-babtiki «Əysaning julaliқta kərünüxi» degən ixtur, dəp қaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luқa 9:27. ■ **17:1** Mar. 9:2; Luқa 9:28; 2Pet. 1:17. □ **17:4 «Halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasayli!»** — yaki «halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasay!». Bu səz wə pütün wəқə tooqruluқ yənə «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **17:5** Қan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luқa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **17:9** Mar. 9:9; Luқa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11 «Ilyas pəyoqəmbər dərwəkə *Məsiһtin*** awwal kelidu, һəmmə ixni ornioqa kəltüridu» — «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «һəmmini ornioqa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxқa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu.

13 Xu qaoɳda muhlislar uning qəmüldürgüqi Yəhya tooɳrisida səzləwatkanlikini qüxəndi.

Jin qaplaxkan balining azad kilinixi
Mar. 9:14-29; Luka 9:37-43

14 Ular halayikning yenioɳa baroɳinida, bir kixi uning aldioɳa kelip, tizlinip:■
15 Rəb, ooɳlumoɳa iqingni aoɳritkaysən! Qünki uning tutkaklik kesili bar boloɳaqka, zor azab qekiwatidu; qünki u daim otning yaki suning iqigə qüxüp ketidu. □
16 Uni muhlisliringoɳa elip kəlgənidim, sakaytalmidi, — dedi.
17 Əysa jawabən: — Əy etikadsiz wə tətür dəwr, silər bilən kaqanoɳiqə turay?! Mən silərgə yənə kaqanoɳiqə səwr kilay? — Balini aldimoɳa elip kelinglar — dedi.
18 Xuning bilən Əysa *jinoɳa* tənbih beriwidi, jin balidin qikip kətti, balimu xuan sakaydi.
19 Keyin, Əysa ayrim kaloɳanda, muhlislar uning yenioɳa kelip:
— Biz nemə üqün jinni kooɳliwetəlmiduk? — dəp soraxti.■
20 U laroɳa: — Ixənqinglar bolmioɳanliki üqün. Mən silərgə xuni bərhək eytip koyayki, silərdə kiqa urukidək zərriqə ixənq bolsila, silər awu taoɳka: «Bu yərdin u yərgə kəq» desənglar, kəqidu; xundakla silərgə mumkin bolmaydioɳan heq ix bolmaydu. ■
21 Birak, bundak jinlarni dua kilix wə roza tutux bilən bolmisa həydigili bolmaydu — dedi.□

Əysaning yənə ölüxi wə tirilixi tooɳruluk eytixi
Mar. 9:30-32; Luka 9:43-45

22 Ular Galiliyə ölkisidə aylinip yürginidə, Əysa laroɳa:
— Insan'ooɳli *satkunluktin* insanlarning koliɳa tapxurulidu; ■
23 ular uni öltüridu, lekin üqinqi küni u tirilidu, — dedi. Buni anglap muhlislar eoɳir oɳəm-kayoɳuoɳa qəmüp kətti.

Ibadəthana beji tapxurux məsilisi

24 Andin ular Kəpərnahum xəhirigə kəlginidə, *ibadəthana* «ikki drakma» *bejini* yioɳkuqilar Petrusning yenioɳa kelip:
— Ustazinglar «ikki drakma»ni töləmdu? — dəp soridi.□
25 Töləydu, — dedi Petrus.
Lekin u öygə kirgixigila, tehi bir nemə deməstila Əysa uningdin:
— Simon, seningqə bu dunyadiki padixahlar kimlərdin baj alidu? Öz pərzəntliridinmu, yaki yatlardinmu, — dəp soridi.■
26 Petrus uningoɳa:
Yatlardin, — dewidi, Əysa uningoɳa:
— Undakta, pərzəntlər *bajdin* haliy bolidu.

■ **17:14** Mar. 9:16; Luka 9:37. □ **17:15 «tutkaklik kesili»** — grek tilida «ay (xari) təripidin uruloɳan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28. ■ **17:20** Mat. 21:21; Luka 17:6. □ **17:21 «Birak, bundak jinlarni dua kilix wə roza tutux bilən bolmisa həydigili bolmaydu»** — bu ayət bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 9:22,44; 18:31. □ **17:24 «... ibadəthana «ikki drakma» bejini yioɳkuqilar Petrusning yenioɳa kelip...»** — «ibadəthana beji» muxu yərdə grek tilida «didrakma» (ikki «drakma» pul) deyilidu. «Didrakma» əsli birhil tənggə bolup, Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə Israildiki hər ər kixi hər yilda ibadəthanining ixliri üqün «yerim xəkəl» (bir didrakma) tapxurux kerək idi. «Mis.» 30:13-16ni kərüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7.

27 Birақ *baj yioŋқuqilaroŋa* putlikaxang bolmasliқimiz üqün, dengizoŋa berip қarmaқni taxla. Tutқan birinqi beliқni elip, aoŋzini aqsang, tət draқmiliқ bir tənggə pul qiқidu. Uni elip mən wə sən ikkimizning *beji* üqün ularoŋa bər, — dedi.□

18

Ərx padixaɦliқida kim əng uluoŋ?
Mar. 9:33-37; Luқa 9:46-48

1 Bu qaoŋda, muhlislar Əysaning yenioŋa kelip:
Ərx padixaɦliқida kim əng uluoŋ? — dəp soridi.■
2 Əysa yenioŋa kiqik bir balini qaқirip, uni otturida turoŋuzup, mundaқ dedi:
3 — Mən silərgə xuni bərɦəқ eytip қoyayki, өz yolunglardin yenip, kiqik balilardək səbiy bolmisanglar, ərx padixaɦliқioŋa ɦərgiz kirəlməysilər.■
4 Əmdi kim өzini bu kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaɦliқida əng uluoŋ bolidu.□ ■
5 Bundaқ kiqik bir balini mening namimda қobul қilsa, u meni қobul қiloŋan bolidu.■
6 Lekin manga etiқad қiloŋan bundaқ kiqiklərdin birini *gunaɦқa* putlaxturoŋan ɦərқandaқ adəmni, u boynioŋa yooŋan tügmən texi esiloŋan ɦalda dengizning tegigə qөktürüwetilgini əwzəl bolatti.■
7 Insanni gunaɦқa putlaxturidioŋan ixlar tüpəylidin bu dunyadikilərning ɦalioŋa way! Putlaxturidioŋan ixlar muқərrər bolidu; lekin xu putlaxturoŋuqi adəmning ɦalioŋa way!□ ■
8 Əgər əmdi қolung yaki putung seni gunaɦқa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki қolung yaki ikki putung bar ɦalda dozahtiki otқa taxlanoŋiningdin kərə, qolaқ yaki tokur ɦalda ɦayatliққa kirgining əwzəldur.■
9 Əgər kөzüng seni gunaɦқa putlaxtursa, uni oyup өzüngdin neri taxliwət. Ikki kөzüng bar ɦalda dozahtiki otқa taxlanoŋiningdin kərə, birla kөzüng bilən bolsimu ɦayatliққa kirgining əwzəldur.

Azoŋan қoy tooŋrisidiki təmsil

10 — Bu səbiy kiqiklərning ɦeqbirigimu səl қaraxtin ɦezi bolunglar. Qünki xuni silərgə eytayki, ularning ərxtiki pərixtiliri ərxtiki Atamning jamalini ɦərdaim kərüp turidu. ■
11 Qünki Insan’ooŋli ɦalakətkə azoŋanlarni қutқuzoŋili kəldi.□ ■

□ **17:27 «Birақ baj yioŋқuqilaroŋa putlikaxang bolmasliқimiz üqün…»** — Əysa wə Petrus ikkisi «padixaɦning pərzənti» bolup, Hudaning ibadəthanisioŋa baj tələxtin haliy idi. Lekin baj yioŋқuqilar buni qüxənmigəqkə, ular tələmisə, bəlkim «Bu Əysa təқwadar əməs ikən, Məsiɦ bolalmaydu» dəp қelixi, xundaқla ular Əysaoŋa etiқad baoŋlap, nijatқa erixix pursitidin məɦrum boluxi mumkin. **«tət draқmiliқ bir tənggə pul qiқidu»** — «tət draқma tənggə» (grek tilida «stater») — 24-ayəttiki izaɦat oқurmənlərning yadida bolsa kərələyduki, bu pul Əysa wə Petrusning bajni tələxi üqün dəl kerəklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luқa 9:46; 22:24. ■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **18:4 «Əmdi kim өzini bu kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaɦliқida əng uluoŋ bolidu»** — «kiqik balilar» adəttə qongqiliқ қilmaydu wə өzini bilərmən қilip kərsətməydu wə bəlkim ɦəmmidin muɦim atisining səzigə xərtsiz ixinidu. ■ **18:4** 1Pet. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luқa 9:48; Yɦ. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luқa 17:2. □ **18:7 «insanni gunaɦқa putlaxturidioŋan ixlar tüpəylidin bu dunyadikilərning ɦalioŋa way! Putlaxturidioŋan ixlar muқərrər bolidu; lekin xu putlaxturoŋuqi adəmning ɦalioŋa way!»** — bu muɦim ayət üstidə «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19. ■ **18:8** Қan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zəb. 34:7; Luқa 15:3-7 □ **18:11 «Qünki Insan’ooŋli ɦalakətkə azoŋanlarni қutқuzoŋili kəldi»** — bu ayət bəzi kona kөqürmilərdə tepilmaydu. ■ **18:11** Luқa 19:10.

12 Ⱪandaⱪ ⱪaraysilər? Birawning yüz tuyaⱪ ⱪoyi bolup, uningdin biri ezip toptin qüxüp ⱪalsa, u toⱪsan toⱪⱪuz ⱪoyni taoɳlaroɣa ⱪoyup ⱪoyup, ɦeliⱪi azoɣan ⱪoyini izdəydioɣu? ■
13 Wə əgər uni tepiwalsa, mən silərgə xuni bərɦəⱪ eytip ⱪoyayki, u ⱪoy üqün boloɣan huxalliⱪi azmioɣan toⱪsan toⱪⱪuziningkidin zor bolidu.
14 Xuningoɣa ohxax, bu səbiy kiqiklərning ɦərⱪandiⱪining ɦalakətkə ezip ⱪelixi ərxtiki Atanglarning iradisi əməstur.

Gunaɦ ətküzgən ⱪerindaxⱪa boloɣan muamilə
Luⱪa 17:3

15 — Əmdi əgər ⱪerindixing sanga ziyan selip gunaɦ ⱪilsa, uning yenioɣa berip ikkinglar haliy qaoɣda səwənlikini kərsitip ⱪoy. Ⱪerindixing səzüngni anglisa, uni *ezixtin* ⱪayturuwaloɣan bolisən. ■
16 Lekin anglimisa, yənə bir-ikki *guwaɦⱪini* elip, uning yenioɣa baroɣin. Xundaⱪ ⱪilip, ɦəmmə ix ikki-üq guwaɦqining səzi bilən ⱪilinsun. □ ■
17 Lekin əgər *ⱪerindixing* ularning səzigimu ⱪulaⱪ salmisa, əɦwalni jamaətkə yətküzüp eytⱪin. Əgər u jamaəttikilərgə ⱪulaⱪ salmisa, uni yat əllik yaki bajgir ⱪatarida kərünglar.□ ■
18 Mən silərgə xuni bərɦəⱪ eytip ⱪoyayki, silər yər yüzidə nemini baoɳlisanglar, ərxtimu xu baoɳlanoɣan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ⱪoyup bərsənglar, ərxtimu ⱪoyup berilgən bolidu.□ ■
19 Mən yənə xuni silərgə bərɦəⱪ eytip ⱪoyayki, yər yüzidə aranglardin ikkisi əzliri tiligən bir ix tooɳruluⱪ ⱪəlbi bir bolup ɦərⱪandaⱪ nərsini tiləp dua ⱪilsa, ərxtiki Atam ularning tilikini ijabət ⱪilidu.
20 Qünki ikki yaki üqəylən mening namim bilən ⱪəyərdə yioɳiloɣan bolsa, mən xu yərdə ularning arisida bolimən.□ ■

Xəpⱪət kərgüqi xəpⱪətlik boluxi kerək

21 Andin Petrus uning aldioɣa kelip:
— I Rəb, ⱪerindiximning manga ziyan selip ətküzgən ⱪanqə ⱪetimliⱪ gunaɦini kəqürüxüm kerək? Yəttə ⱪetimmu? — dedi.■
22 Əysa uningoɣa mundaⱪ dedi:
—Mən sanga xuni eytip ⱪoyayki, yəttə ⱪetim əməs, yətmix ɦəssə yəttə ⱪetim! □ ■
23 Ərx padixaɦliⱪi qakarliri bilən ɦesab-kitab ⱪilmaⱪqi boloɣan bir padixaɦⱪa ohxaydu.

■ **18:12** Luⱪa 15:3. ■ **18:15** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Luⱪa 17:3; Yaⱪ. 5:19. □ **18:16 «ɦəmmə ix ikki-üq guwaɦqining səzi bilən ⱪilinsun»** — bu səz «Ⱪan.» 19:15din nəⱪil kəltürülgən. ■ **18:16** Qəl. 35:30; Ⱪan. 17:6; 19:15; Yɦ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □ **18:17 «Əgər u jamaəttikilərgə ⱪulaⱪ salmisa, uni yat əllik yaki bajgir ⱪatarida kərünglar»** — xu qaoɣda «yat əllik»lərning kəpinqisi butpərəs idi. «Bajgir»lar (Rim imperiyəsi üqün həlⱪtin baj alidioɣan Yəɦudiylar) bolsa «Rim imperiyəgə setilip kətkən hainlar» dəp «iplas adəmlər»ning ⱪatarida ⱪarilatti. ■ **18:17** 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:14. □ **18:18 «silər yər yüzidə nemini baoɳlisanglar, ərxtimu xu baoɳlanoɣan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ⱪoyup bərsənglar, ərxtimu ⱪoyup berilgən bolidu»** — bu səz 16:19-ayəttikigə ohxax, biraⱪ axu yərdə yaloɳuz Petruskə eytiloɣan. Biz Əysaning muxu səzliridə eytiloɣan ɦoⱪuⱪ pəⱪət rosullaroɣila əməs, bəlki pütkül jamaətkə təwədur. Əysa tapxuroɣan bu ɦoⱪuⱪ: (1) jamaəttiki dualarda alaɦidə tiləx ɦoⱪuⱪini; (2) jamaət tərtipi boyiqə, gunaɦ sadir ⱪilip, əmma towa ⱪilmioɣan əzalarni qəkləx, jamaəttin qiⱪirix yaki ularoɣa tərbiyə berix ɦoⱪuⱪini kərsitidu, dəp ixinimiz (17-ayət wə 19-20-ayətni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni kərüng). ■ **18:18** Mat. 16:19; Yɦ. 20:23. □ **18:20 «ikki yaki üq adəm mening namim bilən ⱪəyərdə yioɳiloɣan bolsa...»** — grek tilida «ikki yaki üqəylən adəm mening namimoɣa ⱪəyərdə yioɳiloɣan bolsa...». ■ **18:20** Luⱪa 24:15,36. ■ **18:21** Luⱪa 17:4. □ **18:22 «yəttə ⱪetim əməs, yətmix ɦəssə yəttə ⱪetim!»** — yaki «yəttə ⱪetim əməs, yətmix yəttə ⱪetim». ■ **18:22** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13.

24 Ḥesab-kitabni baxlioɣinida, uningoɣa on ming talant pul ḳərzdar boloɣan bir qakar
kəltürülüptu. □
25 Qakarning təligüdək ḥeqnərsisi bolmioɣaqḳa, hojisi qakarning əzini, hotun bala-
qaḳisi wə bar-yoḳini setip, ḳərzini tələxini buyruptu. ■
26 Xunga qakar uning aldida yərgə yiḳilip bax urup: «Hojam, manga kəngqilik
ḳiloɣayla, mən pütün ḳərzimni qoḳum tələymən» dəp yalwuruptu.
27 Qakarning hojisi uningoɣa iq aoɣritip, uni ḳoyup berip, ḳərzini kəqürüm ḳiliptu.
28 Lekin qakar u yərdin qiḳip, əzigə yüz dinar ḳərzdar boloɣan yənə bir qakar
buradirini uqritiptu. Uni tutuwelip, boynini booɣup turup: «Ḳərzni tələ!» dəptu.
□
29 Buning bilən bu qakar buradiri yərgə yiḳilip uningdin: «Manga kəngqilik ḳil,
ḳərzni qoḳum ḳayturimən» dəp yalwuruptu.
30 Lekin u unimaptu wə: «Pütün ḳərzni təlimigüqə zindanda yatisən» dəp uni
zindanoɣa taxlitiptu.
31 Bundaḳ ixning yüz bərgənlikini kərgən baxḳa qakarlar intayin azablinip hojisining
aldioɣa berip, əḥwalni baxtin-ahir səzləp beriptu.
32 Buning bilən hojisi ḥeliḳi qakarni qaḳirtip: «Əy rəzil qakar! Manga yelinoɣanliḳing
üqün xunqə kəp ḳərzingning ḥəmmisini kəqürdüm.
33 Mən sanga iq aoɣritḳinimdək, sənmu qakar buradiringgə iq aoɣritixingoɣa tooɣra
kəlməmdu?!» dəptu.
34 Buning bilən hojisi oɣəzəplinip uni pütün ḳərzini tələp boloɣuqə adəm ḳiynoɣuqi
gundipaylarning ḳolida turuxḳa tapxurup beriptu.□
35 Xuningoɣa ohxax, əgər ḥərbiringlar əz ḳerindaxliringlarni qin dilinglardin
kəqürmisənglar, ərxtiki Atammu silərgə ohxax muamilə ḳilidu.■

19

Talaḳ ḳilix tooɣrisida
Mar. 10:1-12

1 Xundaḳ boldiki, Əysa bu səzlərni eytip boloɣandin keyin, Galiliyə əlkisidin ayrilip,
Yəhudiyə əlkisining qət yərlirigə, yəni Iordan dəryasining u ḳetidiki yurtlaroɣa
bardi.■
2 Top-top adəmlər uningoɣa əgixip kəlgən bolup, u ularni xu yərdila saḳaytti.
3 Əmdi bəzi Pərisiylər uning yenioɣa kelip uni ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə uningdin:
— Bir adəmning ḥərḳandaḳ səwəbtin ayalini ḳoyuwetixi Təwrat ḳanunioɣa
uyoɣunmu? — dəp soridi.■
4 Xuning bilən u jawabən mundaḳ dedi:
— *Təwrattin* xuni oḳumidinglarmu, muḳəddəmdə insanlarni Yaratḳuqi ularni «Ər
wə ayal ḳilip yaratti» wə□ ■
5 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip ikkisi bir tən bolidu».■
6 Xundaḳ ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir tən bolidu. Xuning üqün, Huda
ḳoxḳanni insan ayrimisun.■

□ **18:24 «on ming talant pul»** — bir «talant» altun yaki kümüx tənggə az degəndə bir ixqining yillik ḥəḳḳining 17 ḥəssisi bolup, 10000 talant ḥazir ottura ḥesab bilən bəlkim ikki milyard (ming milyon) dollarqə bolidu. ■ **18:25** Mat. 5:25. □ **18:28 «yüz dinar ḳərzdar»** — xu waḳitlarda «bir dinar» bir ixqining bir künlük ḥəḳḳi bolup, yüz tənggə bəlkim ottura ḥesab bilən 1300 dollarqə bolatti. □ **18:34 «adəm ḳiynoɣuqi gundipaylar»** — muxu gundipaylarning adəttiki wəzipisi jinayətqining jinayitini sürüxtə ḳilix üqün məḥbuslarni ḳiynax idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaḳ. 2:13. ■ **19:1** Mar. 10:1. ■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4 «xuni oḳumidinglarmu,...?»** — Bu Pərisiylər əng yahxi kəridioɣan ibarilərning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31. ■ **19:6** 1Kor. 7:10.

7 Pərisiylər uningdin yənə:
— Undaqta, Musa *pəyoƣəmbər* nemə üqün *Təwrat ⱪanunida* ər kixi өz ayalioƣa talaⱪ hetini bərsila andin uni ⱪoyuwetixkə bolidu, dəp buyruoƣan? — dəp soraxti.□ ■
8 Uularoƣa: — Tax yürəklikinglardin Musa *pəyoƣəmbər* ayalliringlarni talaⱪ ⱪilixⱪa ruhsət ⱪiloƣan; lekin aləmning baxlimida bundaⱪ əməs idi.
9 Əmdi xuni silərgə eytip ⱪoyayki, ayalini buzuⱪluⱪtin baxⱪa birər səwəb bilən talaⱪ ⱪilip, baxⱪa birini əmrigə aloƣan ⱨərⱪandaⱪ kixi zina ⱪiloƣan bolidu.□ ■
10 Muhlislar uningoƣa:
— Əgər ər bilən ayali otturisidiki əⱨwal xundaⱪ bolsa, undaⱪta өylənməslik yahxi ikən, — dedi.□
11 U uloroƣa:
— Bu səzni ⱨəmmila adəm əməs, pəⱪət nesip ⱪilinoƣanlarla ⱪobul ⱪilalaydu. ■
12 Qünki anisining baliyatⱪusidin tuoƣma bəzi aoƣwatlar bar; wə insan təripidin ahta ⱪilinoƣan bəzi aoƣwatlarmu bar; wə ərx padixaⱨliⱪi üqün өzini aoƣwat ⱪiloƣanlarmu bar. Bu səzni ⱪobul ⱪilalaydioƣanlar ⱪobul ⱪilsun! — dedi.□

Əysa wə kiqik balilar
Mar. 10:13-16; Luⱪa 18:15-17

13 ⱪolungni təgküzüp dua ⱪiloƣaysən dəp, bəzilər kiqik balilirini uning aldioƣa elip kəldi. Biraⱪ muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■
14 Əmma Əysa:
— Balilar mening aldimoƣa kəltürülsun, ularni tosmanglar. Qünki ərx padixaⱨliⱪi dəl muxundaⱪloroƣa təwədur, — dedi. □ ■
15 Wə ⱪollirini uloroƣa təgküzgəndin keyin, u u yərdin ayrildi.

Puldarlar Hudaning padixaⱨliⱪioƣa kirələmdu?
Mar. 10:17-31; Luⱪa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldioƣa kelip:
— Ustaz, mən ⱪandaⱪ yahxi ixni ⱪilsam, mənggülük ⱨayatⱪa eriximən? — dəp soridi.■
17 U uningoƣa:
— Nemixⱪa məndin yahxiliⱪ tooƣrisida soraysən? «Yahxi boloƣuqilar» bolsa pəⱪət birila bar. Əmma ⱨayatliⱪⱪa kirimən desəng, əmrlərgə əməl ⱪil, — dedi.
18 ⱪaysi əmrlərgə dəysən? — dəp soridi u.
Əysa uningoƣa:
— «ⱪatilliⱪ ⱪilma, zina ⱪilma, ooƣriliⱪ ⱪilma, yaloƣan guwaⱨliⱪ bərmə, ■

□ **19:7 «Musa pəyoƣəmbər nemə üqün Təwrat ⱪanunida ər kixi өz ayalioƣa talaⱪ hetini bərsila andin uni ⱪoyuwetixkə bolidu»** — əmrning tooƣrisi «Kan.» 24:1də tepilidu. ■ **19:7** Kan. 24:1; Yər. 3:1. □ **19:9 «Izaⱨat»** — bezi kona kəqürülmilərdə muxu yərdə «wə talaⱪ ⱪilinoƣan ayalni əmrigə aloƣan kiximu zina ⱪiloƣan bolidu» degən səzlər ⱪoxuludi. 5:32ni kərüng. ■ **19:9** Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luⱪa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **19:10 «undaⱪta өylənməslik yahxi ikən»** — demək, muhlislarning oylixiqə, talaⱪ ⱪilix imkaniyiti bolmisa («qiⱪix yoli bolmisa), өylinix intayin ⱪorⱪunquluⱪ ixtur. ■ **19:11** 1Kor. 7:7,17. □ **19:12 «anisining baliyatⱪusidin tuoƣma bəzi aoƣwatlar bar»** — «tuoƣma aoƣwatlar» bəlkim tuoƣma jinsiy iⱪtidari ajizlarni, ixⱪsiz kixilərni kərsitidu; «baxⱪilar təripidin ahta ⱪilinoƣan» kona zamanlarda han-padixaⱨlarning ordilirida ⱨərəmni baxⱪurux hizmiti üqün piqiwetilgən adəmlərni kərsitidu. «Ərxning padixaⱨliⱪi üqün өz-өzini aoƣwat ⱪiloƣanlar» bəlkim Hudaning hizmitidə kөprək waⱪit bolay dəp өylinixtin waz kəqkənlərni kərsitidu. ■ **19:13** Mar. 10:13; Luⱪa 18:15. □ **19:14 «ərx padixaⱨliⱪi dəl muxundaⱪloroƣa təwədur»** — yaki «ərx padixaⱨliⱪi dəl muxundaⱪlardin tərkib tapⱪandur». ■ **19:14** Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. ■ **19:16** Mar. 10:17; Luⱪa 18:18. ■ **19:18** Mis. 20:12; Law. 19:18; Qan. 5:16-20; Rim. 13:9.

19 ata-anangoɣa ḥərmət qil wə qoxnangni özüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
20 Yax yigit uningoɣa: — Bularning ḥəmmisigə əməl qilip keliwatimən. Əmdi manga yənə nemə kəm? — dedi.
21 Əysa uningoɣa:
— Əgər mukəmməl boluxni halisang, berip bar-yoqungni setip, pulini kəmbəoɣəllərgə bərgin. Xuning bilən ərxtə həzinəng bolidu. Andin kelip manga əgəxkin, — dedi.■
22 Yigit muxu səzni anglap, qayoɣuoɣa qəmüp u yərdin ketip qaldi. Qünki uning mal-mülki naḥayiti kəp idi.
23 Əysa muhlisliriɣa:
— Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, baylarning ərx padixaḥliqiɣa kirixi təsliktila bolidu. ■
24 Wə yənə xuni silərgə eytayki, təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning padixaḥliqiɣa kirixidin asandur! — dedi.
25 Muhlislar buni anglap intayin bək ḥəyran boluxup:
— Undaqta, kim nijatqa erixələydu? — dəp soraxti.
26 Əmma Əysa ularoɣa qarap:
— Bu ix insan bilən wujudqa qiqixi mumkin əməs, lekin Hudaoɣa nisbətən ḥəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
27 Buning bilən Petrus uningoɣa:
— Mana, biz ḥəmmidin waz keqip sanga əgəxtuq! Biz buning üqün nemigə eriximiz? — dəp soridi.■
28 Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, aləmdiki ḥəmmə qaytidin yengilanoɣinida, Insan’ooɣli xanliq təhtidə olturoɣan waqtida, manga əgəxkən silər on ikki təhttə olturup, Israillarning on ikki qəbilisigə ḥəküm qiqirisilər. ■
29 Mening namim dəp əylər, aka-uka, aqa-singil qerindaxliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlərning ḥəmmisi ularoɣa yüz ḥəssə artuq erixidu wə mənggülük ḥayatqa miras bolidu. □ ■
30 Lekin xu qaoɣda nuroɣun aldida turoɣanlar arqioɣa ətidu, nuroɣun arqida turoɣanlar aldioɣa ətidu. ■

20

Üzümzarliqtiki ixləmqilər

1 — Qünki ərx padixaḥliqi bir yər igisigə ohxaydu. Igisi üzümzarliqida ixləxkə adəmlərni yallax üqün tang səḥərdə sirtqa qiqiptu.
2 U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip, ularni üzümzarliqioɣa əwətiptu.□

□ **19:19 «qatillik qilma, zina qilma, ooɣrilik qilma, yaloɣan guwaḥlik bərmə, ata-anangoɣa ḥərmət qil wə qoxnangni özüngni səygəndək səy» —** (18-19-ayət) oqurmənlər xuningoɣa diqqət qiloɣan boluxi mumkinki, Əysa «on pərman» iqidiki Hudaoɣa munasiwətlik pərmanlarni yaki «(qoxnangning nərsilirini) tama qilma» degən pərmanni tiloɣa aloɣini yoq. ■ **19:19** Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. ■ **19:21** Mat. 6:19; Luqa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **19:23** Pənd. 11:28; Mar. 10:23; Luqa 18:24. □ **19:26 «Hudaoɣa nisbətən ḥəmmə ix mumkin bolidu» —** grek tilida: «Huda bilən ḥəmmə ix mumkin bolidu». ■ **19:26** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luqa 1:37; 18:27. ■ **19:27** Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28. ■ **19:28** Luqa 22:30. □ **19:29 «Mening namim dəp əylər, aka-uka, ... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər..» —** grek tilida «mening namim üqün əylər, aka-uka... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər...». ■ **19:29** Qan. 33:9; Ayup 42:12. ■ **19:30** Mar. 10:31; Luqa 13:30. □ **20:2 «U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip...» —** «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius».

3 Saət tokḳuzlarda u yənə sirtḳa qiḳip, bazarda bikar turoɣan baxḳa kixilərni
kərüptu.□
4 Ularoɣa: «Silərmu üzümzarliḳimoɣa beringlar, ḥəḳḳinlaroɣa tegixlikini berimən»
— dəptu.
5 Ular üzümzarliḳḳa beriptu. Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qiḳip yənə xundaḳ
ḳiliptu.□
6 Lekin *kəqḳurun* saət bəxlərdə qiḳḳanda u yərdə turoɣan yənə baxḳilarni kərüp,
ulardin: «Nemə üqün bu yərdə kün boyi bikar turisilər?» dəp soraptu.□
7 Ular: «Bizni ḥeqkim yallimidi» dəp jawab ḳayturuptu. U ularoɣa: «Undaḳta,
silərmu üzümzarliḳimoɣa berip ixlənglar» — dəptu.
8 Kəq boloɣanda, üzümzarliḳ igisi oɣojidarioɣa: «Ixləmqilərni qaḳirip, əng ahirida
kəlgənlərdin baxlap əng awwal kəlgənlərgiqə ḥəmmisining ix ḥəḳḳini bər» dəptu.
9 Awwal kəqḳurun saət bəxtə ixḳa kəlgənlər kelip, ḥərbiri bir kümüx dinardin eliptu.
10 Əng awwal yallap kelingənlərning nəwiti kəlgəndə, ular: Tehimu kəp ix ḥəḳḳi
alimizoɣu, dəp oylixiptu; biraḳ ularmu bir kümüx dinardin eliptu.
11 Ular ix ḥəḳḳini aloɣini bilən yər igisidin aoɣrinip:
12 «Bu ahirda kəlgənlər pəḳət bir saətla ixlidi, biraḳ siz ularni kün boyi japaliḳ wə
ḳattiḳ issiḳni qəkkən bizlər bilən barawər ḥesablidingizoɣu, dəp oɣudurixiptu.
13 Lekin *yər igisi* ularning birigə jawab ḳayturup: «Buradər, sanga naḥəḳliḳ ḳiloɣinim
yoḳ! Sən bilən bir kümüx dinaroɣa kelixmigənmiduḳ?
14 Ḥəḳḳingni elip ḳaytip kətkin. Bu ahirda kəlgəngimu sanga ohxax bərgüm bar.
15 Өzümningkini өzüm bilgənqə ixlitix ḥoḳuḳum yoḳmu? Sehiy boloɣanliḳimoɣa
kəzüng ḳiziriwatamdu?
16 Xundaḳ ḳilip «Aldida turoɣanlar arḳioɣa өtidu, arḳida turoɣanlar aldioɣa өtidu»;
qünki qaḳiriloɣanlar kəp, əmma tallanoɣanlar az bolidu.□ ■

Əysa өlüp tirilidioɣanliḳini yənə aldin eytidu
Mar. 10:32-34; Luḳa 18:31-34

17 Əysa Yerusalemoɣa qiḳiwetip, yolda on ikki muhlisini bir qətkə tartip, ularoɣa
mundaḳ dedi:□ ■
18 — Mana biz ḥazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḥinlar wə
Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni өlümgə məḥkum ḳilidu
19 andin uni məshirə ḳilip, ḳamqilap wə krestləxkə yat əlliklərgə tapxuridu. Lekin
u üqinqi küni ḳayta tirilidu.■

Anining təlipi
Mar. 10:35-45

□ **20:3 «Saət tokḳuzlarda»** — grekqə «künning üqinqi saiti» — yəni saət tokḳuzni kərsitidu. Yəhudiy həlḳi üqün «toluḳ kün» (24 saət) kəq saət altidə baxlinidu; kəqtə «jesək» ixlitilidu; ətigən saət altidin kəq saət altigiqə «kündüz» deyilidu, kündüz on ikki saətkə bəlünidu (misalni Təwrat, «Yar.» 1:5in kərgili bolidu). □ **20:5 «Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qiḳip yənə xundaḳ ḳiliptu»** — «qüxtə» — əyni səz boyiqə künning «altinqi saitidə» wə «saət üqtə» künning «tokḳuzinqi saitidə» (qüxtin keyin saət üqlərdə) deyilidu. □ **20:6 «kəqḳurun saət bəxlərdə»** — grekqə «künning on birinqi saiti ətrapida», yəni qüxtin keyin saət bəxtə. □ **20:16 «qünki qaḳiriloɣanlar kəp, tallanoɣanlar az bolidu»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **20:16** Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luḳa 13:30. □ **20:17 «Yerusalemoɣa qiḳiwetip…»** — «Yerusalemoɣa berix» ḥərdaim «Yerusalemoɣa qiḳiwetip…» dəp ipadilinidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luḳa 18:31; 24:7. ■ **20:19** Mat. 27:2; Luḳa 23:1; Yḥ. 18:28,31; Ros. 3:23.

20 Xu qaoɣda, Zəbədiyning ooɣullirining anisi ikki ooɣlini elip, Əysaning aldioɣa kelip
uningdin bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi.□ ■
21 Nemə təliping bar? — dəp soridi u.
Ayal uningoɣa:
— Xuni əmr ḳiloɣaysənki, sening padixaḫliḳingda bu ikki ooɣlumdin biri ong
yeningda, biri sol yeningda oltursun, — dedi.
22 Əysaularoɣa jawabən: — Silər nemə tələp ḳiliwatḳininglarni bilməywatisilər. Mən
iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?
Iqələymiz, — deyixti ular.□ ■
23 Uularoɣa:
— Silər ḫəḳiḳətənmu mening ḳədəḫimdin ortaḳ iqisilər. Biraḳ ong yaki sol yenimda
olturux nesiwisi mening ihtiyarimda əməs, bəlki Atam kimlərgə təyyarlioɣan bolsa,
xularoɣa nesip bolidu. ■
24 *Ḳaloɣan* on muhlis buningdin həwər tapḳanda, ikki ḳerindixidin hapa boldi.
25 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, əllərdiki ḫəkümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazliḳ
ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu, wə ularning ḫoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə
ḳilidu. □ ■
26 Biraḳ silərning aranglarda xundaḳ bolmisun; bəlki silərdin kim üstün boluxni
halisa, silərning hizmitinglarda bolsun; ■
27 wə kim aranglardikilərning aldinḳisi boluxni halisa, silərning ḳulunglar bolsun. ■
28 Insan'ooɣlimu dərwəḳə xu yolda kəpqilik hizmitimdə bolsun deməy, bəlki
kəpqilikning hizmitidə bolay wə jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni
ḫərlükkə erixtürəy dəp kəldi.□ ■

Əysaning ikki əmani saḳaytixi
Mar. 10:46-52; Luḳa 18:35-43

29 Ular Yeriho xəḫiridin qiḳḳanda, zor bir top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi. ■
30 Wə mana, yol boyida olturoɣan ikki əma Əysaning u yərdin ətüp ketiwatḳinini
anglap:
— I Rəb, Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən, — dəp towlidi.
31 Kəpqilik ularni «Ün qiḳarmanglar!» dəp əyiblidi. Lekin, ular: — Ya Rəb, i
Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən! — dəp tehimu ḳattiḳ towlidi.
32 Əysa ḳədimini tohtitip, ularni qaḳirip:
— Silər üqün nemə ix ḳilip beriximni halisilər? — dəp soridi.
33 Ya Rəb, kəzlirimiz eqilsun! — deyixti ular.
34 Əysa uloɣa iq aoɣritip, ḳolini ularning kəzlirigə təgküziwidi, kəzliri xuan əsligə
kelip kəridioɣan boldi; ular dərḫal uningoɣa əgixip mangdi.

□ **20:20 «Zəbədiyning ooɣulliri»** — Əysa qaḳiroɣan on ikki rosuldin ikki, yəni Yuḫanna we Yaḳup. 4:21 wə 10:2ni kərüng. **«bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi»** — yaki «bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup tizlinip bax urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22 «Mən iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḫ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ölümini kəzdə tutidu. ■ **20:22** Luḳa 12:49,50; Rim. 8:26. ■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25 «əllərdiki ḫəkümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəḫudiy əməslər»ni (yəni Hudadin ḳorḳmaydioɣan butpərəslərni) kərsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luḳa 22:25. ■ **20:26** 1Pet. 5:3. ■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28 «... jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḫərlükkə erixtürəy»** — nemidin «ḫərlük»kə erixidu? — gunaḫtin boloɣan ḫərlük. ■ **20:28** Luḳa 22:27; Yḫ. 13:14; əf. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pet. 1:19 ■ **20:29** Mar. 10:46; Luḳa 18:35.

21

Əysaning Yerusalemoɣa təntənilik kirixi
Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-38; Yh. 12:12-19

1 Ular Yerusalemoɣa yeqinlixip, Zəytun teoɣining etikidiki Bəyt-Fagi yezisioɣa kəlginidə, Əysa ikki muhlisioɣa munularni tapilap aldin əwətti:■
2 — Silər udulunglardiki yezioɣa beringlar. Barsanglarla, baoɣlaqliq bir exək wə uning yenidiki bir təhəyni kərisilər. Ularni yexip aldimoɣa yetiləp kelinglar.
3 Əgər birsi silərgə bir nemə desə, «Rəbning bularoɣa ḥajiti qüxti» dənglar, u dərḥal ularni qoyup beridu.
4 Bu pütün wəqə pəyoɣəmbər arqiliq eytiloɣan munu səzlərni əməlgə axurux üqün boldi: —

5 «Zion qizioɣa eytinglar:
— Mana, Padixaḥing keliwatidu,
Kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə,
Boyunturuqluq exəkning təhiyigə,
Keliwatidu yeningoɣa sening».□ ■

6 Əmdi ḥeliqi ikki muhlis berip Əysaning tapilioɣinidək qildi.
7 Exək bilən təhəyni yetiləp kelip, üstigə yepinqa-qapanlirini saldi wə u üstigə mindi.□ ■
8 Əmdi top-top kixilər yepinqa-qapanlirini yoloɣa payandaz qilip saldi; yənə bir qismi dərəh xahlirini kesip yoloɣa yayatti.
9 Aldida mangoɣan wə kəynidin əgəxkən top-top halayiq: —

«Dawutning ooɣlioɣa ḥosanna boloɣay!
Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!
Ərxiəlada təxəkkür-ḥosannalar oqulsun!» — dəp warqirixatti.□ ■

10 U Yerusalemoɣa kirgəndə, pütkül xəḥər lərzigə kəldi. Kixilər:
— Bu zadi kimdu? — deyixətti.
11 Halayiq:
— Bu Galiliyə əlkisidiki Nasarətlik pəyoɣəmbər Əysa, dəp jawab berixətti.

Əysaning ibadəthanini soda-setiqtin tazlixi
Mar. 11:15-19; Luqa 19:45-48; Yh. 2:13-22

■ **21:1** Mar. 11:1; Luqa 19:29. □ **21:5 «Zion qizioɣa eytinglar: — Mana, Padixaḥing keliwatidu, kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə, boyunturuqluq exəkning təhiyigə, keliwatidu yeningoɣa sening»** — bexarət «Zək.» 9:9din elinoɣan. «Zion» — Yerusalem jaylaxqan taoɣni kərsitidu. ■ **21:5** 1Pad. 1:38-40; Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Yh. 12:15. □ **21:7 «… üstigə yepinqa-qapanlirini saldi»** — demək, egiri yoq idi. ■ **21:7** 2Pad. 9:13; Yh. 12:14. □ **21:9 «Dawutning ooɣlioɣa ḥosanna boloɣay! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḥosannalar oqulsun!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinoɣan. «Ḥosanna» degən səz «Qutquzoɣaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə «Hudaoɣa təxəkkür-ḥəmdusana» degən mənidimu boloɣan. «Zəbur» 118-küyidiki izaḥatlarnimu kərüng. ■ **21:9** Zəb. 118:25-26

12 Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioɣa kirip, u yərdə elim-setim ḳiliwatḳanlarning ḥəmmisini ḥəydəp qiḳardi. Pul tegixküqilərning xirəlirini wə pahtək-kəptər satḳuqilarning orunduḳlirini ərüp, □ ■
13 ularoɣa:
— *Muḳəddəs yazmilarda Hudaning*: «Mening ɵyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioɣa aylanduruwapsilər! — dedi.□ ■
14 Ibadəthana ḥoylilirida boloɣanda ḳarioɣu wə tokurlar uning aldioɣa kəldi, u ularni saḳaytti.
15 Lekin bax kaḥinlar bilən Təwrat ustazliri uning yaratḳan məjizilirini kərüp wə balilarning ibadəthanida: «Dawutning ooɣlioɣa ḥosanna-təxəkkürlər boloɣay!» dəp towlioɣinini anglap oɣəzəpləndi.■
16 Ular uningoɣa:
— Bu balilarning nemə dəwatḳanliḳini anglawatamsən? — dəp soridi.
U ularoɣa: — Anglawatimən! Silər *muḳəddəs yazmilardin* xuni oḳup baḳmioɣanki, «Ɵzünggə kiqik balilar wə bowaḳlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl ḳilding»» dedi.□ ■
17 Andin u ulardin ayrilip, xəḥərdin qiḳip Bəyt-Aniya yezisioɣa berip, xu yərdə ḳondi.

Ənjür dərihini əyibləx
Mar. 11:12-14; 20-24

18 Əmdi səḥərdə, xəḥərgə ḳaytip ketiwatḳanda, uning ḳorsiḳi aqḳanidi. ■
19 U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioɣa bardi. Lekin dərəhtin yopurmaḳtin baxḳa ḥeq nərsə tapalmay, uningoɣa ḳarap:
— Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan ḳurup kətti.□ ■
20 Muhlislar buni kərüp təəjüplinip:
— Ənjür dərihi nemanqə tezla ḳurup kətti! — dedi.□
21 Əysa ularoɣa jawab bərdi:
— Mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, əgər ḥeq guman bolmay ixənqinglar bar bolsa, ənjür dərihidə boloɣan ixlar bolupla ḳalmay, bəlki silər ḥətta bu taoɣḳa: «Bu yərdin kətürülüp dengizoɣa taxlan!» desənglar, u xundaḳ bolidu, dedi.■

□ **21:12 «Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioɣa kirip...»** — ibadəthana — əyni qaoɣda, Yəḥudiylarning nuroɣun ibadəthaniliri (sinagoglar) idi; muxu yərdə kərsitilgən «ibadəthana» Yəḥudiylarning əng kəp yioɣilip ibadət ḳilidioɣan jayi idi. Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, pəḳət «Huda Ɵz namini ḳoyoɣan» Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila ḳurbanliḳ ḳilsa tooɣra bolatti. ■ **21:12** Ḳan. 14:26; Mar. 11:15; Luḳa 19:45; Yḥ. 2:14. □ **21:13 «Muḳəddəs yazmilarda Hudaning: «Mening ɵyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioɣa aylanduruwapsilər!»** — Təwrat, «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bisliḳ bolup, bir tərəptin bax kaḥinlarning sodigərlərgə ḳurbanliḳlarni setix ḥoḳuḳini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḥinlarning həlḳning Hudaning ḥəḳiḳitini anglax pursitini bulap, uning ornioɣa ɵzlirining mərtiwisini yuḳiri kətüridioɣan ḥər türlük ḳaidə-yosunlarni ularning boynioɣa artip ḳoyoɣanliḳini kərsitidu. ■ **21:13** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Luḳa 19:46. ■ **21:15** Mar. 11:27. □ **21:16 «Silər muḳəddəs yazmilardin xuni oḳup baḳmioɣanki...»** — oḳurmənlərning esidə barki, «xuni oḳup baḳmioɣanki,...?» degən ibarə Pərisiylər wə Saduḳiylarning əng yahxi kəridioɣan ibarilirining biri idi. **«Ɵzünggə kiqik balilar wə bowaḳlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl ḳilding»** — «Zəb.» 8:2. ■ **21:16** Zəb. 8:2 ■ **21:18** Mar. 11:12,20. □ **21:19 «U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioɣa bardi. Dərəhtin yopurmaḳtin baxḳa ḥeq nərsə tapalmay, uningoɣa ḳarap: — Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan ḳurup kətti»** — Pələstindiki ənjür dərəhliridə yopurmaḳ bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu karamət məjizə roḥiy bir ḥəḳiḳətni sürətləp beridu, əlwəttə. ■ **21:19** Ḥox. 9:10 □ **21:20 «Ənjür dərihi nemanqə tezla ḳurup kətti!»** — yaki «Ənjür dərihi ḳandaḳmu birdinla ḳurup kətti!» ■ **21:21** Mat. 17:20; Luḳa 17:6.

22 Dua qilip nemini tilisənglar, ixənqinglar bolsila, xularoƣa erixisilər.■

Əysaning ḥoquqining sürüxtürülüxi
Mar. 11:27-33; Luqa 20:1-8

23 U ibadəthana ḥoylilirioƣa kirgəndin keyin, kixilərgə təlim beriwatqanda, bax kaḥinlar wə aqsaqallar uning aldioƣa kelip:
— Sən qiliwatqan bu ixlarni qaysi ḥoquqqa tayinip qiliwatisən? Sanga bu ḥoquqni kim bərgən? — dəp soraxti.■
24 Əysaularoƣa jawab berip: — Mən awwal silərgə bir soal qoyay. Əgər silər jawab bərsənglar, mənmu bu ixlarni qaysi ḥoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni eytimən.
25 Yəḥya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu? — dəp soridi.
Ular өzara mulaḥizə qilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaqta, silər nemə üqün uningoƣa ixənmidinglar?» dəydu. □
26 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, həlqtin qorqimiz, qünki ular ḥəmmisi Yəḥyani pəyoƣəmbər dəp bilidu — deyixti.■
27 Buning bilən, ular Əysaoƣa:
Bilməymiz, — dəp jawab berixti.
— Undaqta, mənmu bu ixlarni qaysi ḥoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni eytmaymən, — dedi u ularoƣa.

Ikki ooƣul tooƣrisidiki təmsil

28 Əmdi bu ixqa qandaq qaraysilər? Bir adəmning ikki ooƣli bar ikən. U birinqi ooƣlining yenioƣa kelip: «Ooƣlum, bügün üzümzarliqimoƣa berip ixligin» dəptu.
29 «Barmaymən» dəptu u, lekin keyin puxayman qilip yənila beriptu.
30 U ikkinqi ooƣlining yenioƣa kelip uningoƣimu xundaq dəptu. U: «Hop əpəndim, baray» dəptu-yu, lekin barmaptu.
31 Bu ikkiylənning qaysisi atisining iradisini ada qiloƣan bolidu?
— Birinqi ooƣli, — dəp jawab bərdi ular.
Əysa ularoƣa mundaq dedi:
— Mən silərgə xuni bərḥəq eytip qoyayki, bajgirlar bilən paḥixilər Hudaning padixaḥliqioƣa silərdin burun kirməktə. □
32 Qünki gərqə Yəḥya *pəyoƣəmbər* silərgə ḥəqqaniyət yolini ayan qiloƣili kəlgən bolsimu, silər uningoƣa ixənmidinglar; lekin bajgirlar bilən paḥixilər uningoƣa ixəndi. Silər buni kərüp turup, ḥətta keyinki waqitlarda yolunglardin puxayman qilmay uningoƣa ixənmidinglar.□ ■

■ **21:22** Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yḥ. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuḥa. 3:22. ■ **21:23** Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luqa 20:1; Ros. 4:7; 7:2. □ **21:25 «Yəḥya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu?»** — muxu diniy ərbablarning ḥəmmisi degüdək Yəḥya pəyoƣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa qilix kerək əməs» degən wə Yəḥya «Mening kəynimdə kelidioƣan» dəp kərsətkən Məsiḥning kelixigə ixənməy, uning qümüldürüxini rət qiloƣanidi. ■ **21:26** Mat. 14:5; Mar. 6:20. □ **21:31 «bajgirlar bilən paḥixilər...»** — «bajgirlar» tooƣrisida 18:18diki izaḥatni kərüng. **«bajgirlar bilən paḥixilər Hudaning padixaḥliqioƣa silərdin burun kirməktə»** — «kirməktə» degən sөzgə qarioƣanda, «bajgirlar wə paḥixilər» awwal Yəḥya pəyoƣəmbərning agaḥ-guwaqliqi arqilix towa qiloƣan, andin əyni qaoƣda Məsiḥning agaḥ-guwaqliqi arqilix Hudaning padixaḥliqioƣa tehimu kiriwatqanidi. □ **21:32 «silərgə ḥəqqaniyət yolini ayan qiloƣili kəlgən ...»** — yaki «silərgə ḥəqqaniyət yolini elip baroƣili kəlgən». Grek tilida pəqət: «silərgə ḥəqqaniyət yolida kəlgən...» deyilidu. ■ **21:32** Mat. 3:1.

Rəzil baoɣwənlər ɧəkɣidiki təmsil
Mar. 12:1-12; Luka 20:9-19

33 Yənə bir təmsilni anglanglar: Bir yər igisi bir üzümzarlik bərpa kilip, ətrapini qitlaptu. U uningda bir xarab kəlqiki kəziptu wə bir kəzət munari yasaptu. Andin u üzümzarlikni baoɣwənlərgə ijarigə berip, əzi yaka yurtka ketiptu. ■
34 Üzüm pəsli yekinlaxkanda, əzigə tegixlik ɧosulni eliwelix üqün kullirini baoɣwənlərning yenioɣa əwətiptu.
35 Lekin baoɣwənlər kullirini tutup, birini dumbalaptu, birini əltürüwetiptu, yənə birini qalma-kesək kiliptu. ■
36 U yənə bir ketim aldinkidinmu kəp kullirini əwətiptu, birak baoɣwənlər ularoɣimu ohxax muamilə kiliptu.
37 Ahirda, u «Ooɣlumnioɣu ɧərmət kilar» dəp, ooɣlini əwətiptu.
38 Lekin baoɣwənlər ooɣulni kərüp, əzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni əltürüwetip mirasini igiliwalayli» deyixiptu. ■
39 Xuning bilən ular uni tutup üzümzarlikning sirtioɣa taxlap əltürüwetiptu.
40 Əmdi üzümzarlikning igisi kəlgəndə, xu baoɣwənlərni kandak kilar?
41 Ular uningoɣa:
— Bu rəzil adəmlərni wəɧxiylik bilən yokitidu. Üzümzarlikni bolsa mewilirini əz waktida əzigə tapxuridioɣan baxka baoɣwənlərgə ijarigə beridu, — dəp jawab berixti.
42 Əysa ulardin soridi:
— Mukəddəs yazmilardiki munu səzlərni okup bakmioɣanmusilər?: —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.
Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət bir ixtur».□ ■

43 Xu səwəbtin silərgə xuni eytip koyayki, Hudaning padixaɧliki silərdin tartiwelinip, uningoɣa muwapik mewilərni beridioɣan baxka bir əlgə ata kilinidu. ■
44 Bu «tax»ka yikiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ɧərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu.□ ■
45 Bax kaɧinlar wə Pərisiylər uning eytkan təmsillirini anglap, ularni əzlirigə karitip eytkanlikini qüxəndi. ■
46 Uni tutux yolini izdigən bolsimu, lekin halayik uni pəyoɣəmbər dəp karioɣaqka, ulardin korkuxti.■

22

Toy ziyapiti tooɣrisidiki təmsil
Luka 14:15-24

1 Əysa ularoɣa yənə təmsillər bilən mundak dedi:

■ **21:33** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1-7; Yər. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luka 20:9. ■ **21:35** 2Tar. 24:21. ■ **21:38** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yɧ. 11:53; Ibr. 1:2. □ **21:42 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi» —** «burjək texi» bolsa ɧərkandak imarətning ulidiki əng muɧim uyultax bolup, ul selinoɣanda birinqi bolup koyulidioɣan taxtur. Yəɧudiy kattiwaxlar «roɧiy ɧayat»ning burjək texi boloɣan Məsiɧni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəkə taxliwətti. Məsiɧ nəkil kəltürgən səzlər — «Zəb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zəb. 118:22-23; Yəx. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luka 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44 «Bu «tax»ka yikiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ɧərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu» —** «tax» bolsa Əysa əzi, əlwəttə. 42-ayətni kərüng. Əysaning bu səzi tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə tohtitilimiz. ■ **21:44** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3; Luka 20:18. ■ **21:45** Luka 20:19. ■ **21:46** Luka 7:16; Yɧ. 7:40.

2 Ərx padixaḥliḳi huddi өz oƣli üqün toy ziyapitini təyyarliƣan bir padixaḥḳa
ohxaydu.■
3 U qakarlirini toy ziyapitigə təklip ḳilinƣanlarni qaḳirixḳa əwətiptu, lekin ular
kelixkə unimaptu.
4 U yənə baxḳa qakarlirini əwətip, ularƣa tapilap: «Qaḳirilƣanlarƣa: — Mana, mən
ziyapitimni təyyar ḳildim; mening torpaḳlirim, bordaḳ mallirim soyuldi, ḥəmmə
nərsə təyyar. Ziyapətkə mərḥəmət ḳilƣay, dəydu, dəp eytinglar, — dəptu.
5 Biraḳ ular təklipini etibarƣa almay, birsi etizliḳiƣa kətsə, yənə biri sodisiƣa ketiptu.
6 Ḳalƣanliri bolsa *padixaḫning* qakarlirini tutuwelip, horlap өltürüwetiptu.
7 Padixaḥ buni anglap ḳattiḳ ƣəzəplinip, əskərlirini qiḳirip, u ḳatillarni yoḳitip,
ularning xəḥirigə ot ḳoyuwetiptu.
8 Andin u qakarliriƣa: «Toy ziyapiti təyyar boldi, lekin qaḳirilƣanlar *meḫmanliḳḳa*
munasip kəlmidi.
9 Əmdi silər aqa yollarƣa berip, udul kəlgən adəmlərning ḥəmmisini toy ziyapitigə
təklip ḳilinglar» dəptu.
10 Buning bilən qakarlar yollarƣa qiḳip, yahxi bolsun, yaman bolsun, udul kəlgənliki
adəmlərning ḥəmmisini yiƣip əkəptu. Toy soruni meḥmanlar bilən liḳ toluptu.
11 Padixaḥ meḥmanlar bilən kөrüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən bir
kixini kөrüptu. □
12 Padixaḥ uningdin: «Buradər, ziyapət kiyimi kiyməy, bu yərgə ḳandaḳ kirding?»
dəp soraptu, biraḳ u kixi jawab berəlməy ḳaptu.
13 Padixaḥ qakarliriƣa: «Uni put-ḳolliridin baƣlap, texidiki ḳarangƣuluḳḳa aqiḳip
taxlanglar! U yərdə yiƣa-zarlar kөtürülidu, qixlirini ƣuqurlitidu» dəptu. ■
14 Qünki qaḳirilƣanlar kөp, lekin tallanƣanlar azdur.■

«Baj tapxuramduḳ?» degən ḳiltaḳ
Mar. 12:13-17; Luḳa 20:20-26

15 Buning bilən Pərisiylər u yərdin qiḳip, ḳandaḳ ḳilip uni өz sөzi bilən tuzaḳḳa
qüxürüx ḥəḳḳidə məsliḥətləxti. ■
16 Ular muhlislirini Ḥerodning tərəpdarliri bilən billə uning yeniƣa əwətip:
— Ustaz, silini səmimiy adəm, kixilərgə Hudaning yolini sadiḳliḳ bilən өgitip
keliwatidu wə adəmlərgə ḳət'iy yüz-hatirə ḳilmay ḥeqkimgə yan basmaydu, dəp
bilimiz. □

■ **22:2** Luḳa 14:6; Wəḥ. 19:7. □ **22:11 «Padixaḥ meḥmanlar bilən kөrüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən bir kixini kөrüptu»** — bu sөzgə ḳariƣanda xu waḳitlarda katta toy ziyapətliridə saḥibhan өzi ḥərbir meḥmanƣa alaḥidə bir ziyapət kiyimi sowƣat ḳilatti. Undaḳ kiyimni kiyixni rət ḳilix saḥibhanƣa intayin biḥөrmətlik bolatti. ■ **22:13** Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luḳa 13:28. ■ **22:14** Mat. 20:16. ■ **22:15** Mar. 12:13; Luḳa 20:20. □ **22:16 «Ḥerod *padixaḫ*ning tərəpdarliri»** — Ḥerod padixaḥ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəḥudiy bolmiƣaqḳa Yəḥudiylarning kөpinqisi uningƣa intayin өq idi. Xundaḳ bolƣini bilən өz mənpəitini kөzləydiƣan, uni ḳollaydiƣan «Ḥerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḥerodlar» toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng.

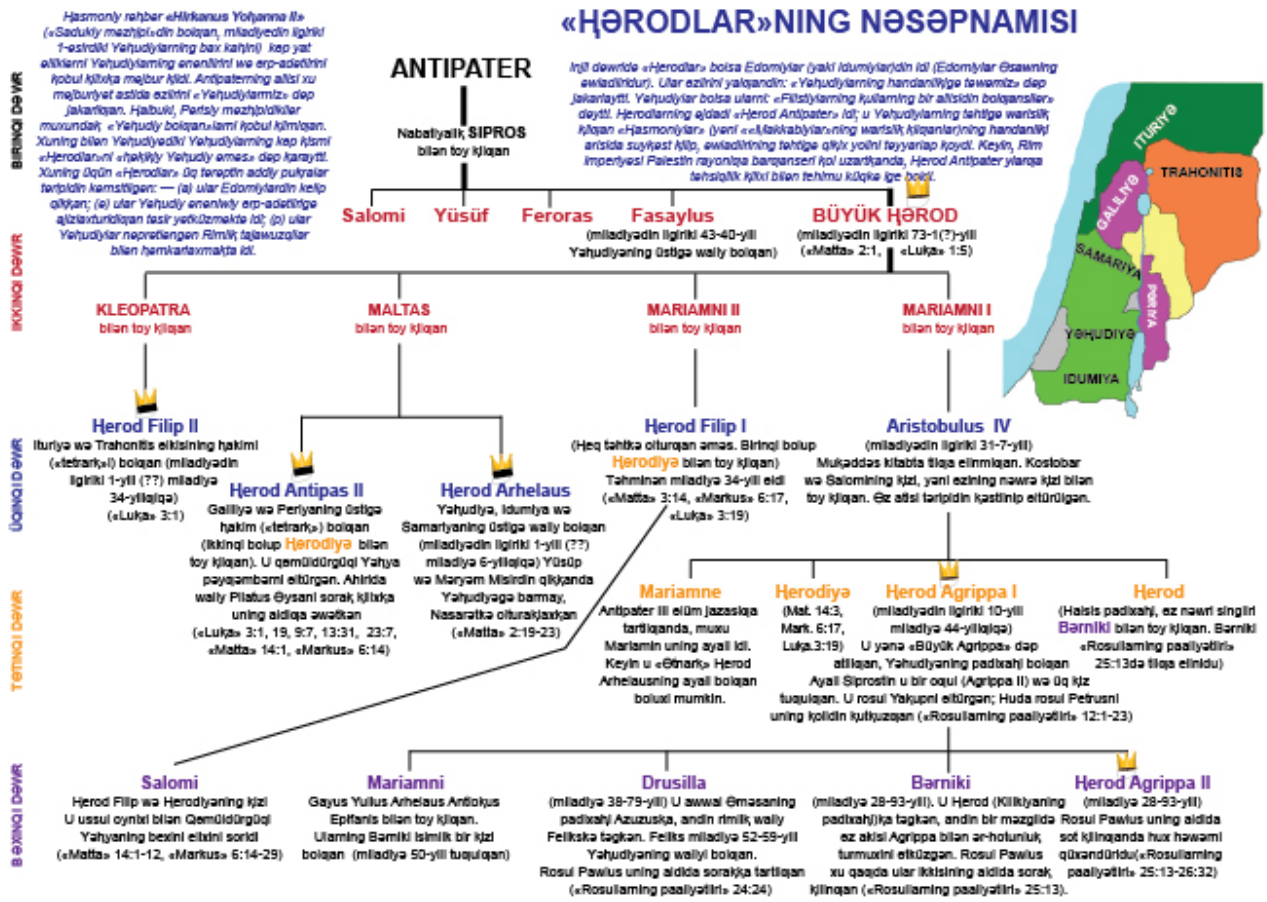

«Hərodlar»ning nəsəpnamisi

17 Kəni, kandak oylayla? *Rim imperatori* Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioła uyołunmu-yok? — deyixti.□
18 Lekin Əysa ularning rəzil niyitini bilip:
— Əy sahtipəzlər, meni nemixka sinimakqisilər?
19 Kəni, bajoła tapxurulidiołan bir tənggə manga kərsitinglar, — dedi. Ular bir dinar pulini əkəldi.
20 U ulardin:
— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.
21 Kəysərning, — dəp jawab bərdi ular.
U ularoła: — Undak bolsa, Kəysərning həkkini Kəysərgə, Hudaning həkkini Hudaoła tapxurunglar, — dedi.□ ■

□ **22:17 «Rim imperatori Kəysər...»** — Rimning hərbir imperatorioła «Kəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən, Kəysər Awołustus, Kəysər yulius, Kəysər Tiberius katarlikilar. **«Rim imperatori Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioła uyołunmu-yok?»** — əyni wakitta, Yəhudiylar rimlikilarning zulmi astida yaxawatkanidi, əgər Əysa: «Rim imperatorioła baj tapxurux tooıra» desə, bu gəptin azadlikni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalakqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə karxi qikkan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioła ərz kilołan bolatti. Ular muxundak soallarni sorax arkilik Əysani gepidin tutuwelip, rimlikilarning kolioła tapxurup, uningoła ziyankəxlik kilmakqi boluxkan. □ **22:21 «Kəysərning həkkini Kəysərgə, Hudaning həkkini Hudaoła tapxurunglar»** — Kəysərgə Kəysərning həkki (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma kandak nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan əzi «Hudaning süriti» bolołaqka, biz pütünimizni Hudaoła tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

22 Ular bu sözni anglap, ḥəyran bolup ḳelixti-də, uning yenidin ketip ḳaldi.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mar. 12:18-27; Luḳa 20:27-40

23 Xu küni, «Ölgənlər tirilməydu» dəydiоɳan Saduḳiylar uning aldiоɣa kelip ḳistap soal ḳoydi:□ ■
24 — Ustaz, Musa *pəyоɣəmbər Təwratta*: «Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka yaki inisi tul yənggisini əmrigə elip, ḳerindixi üqün nəsil ḳalduruxi lazim» dəp tapiliоɳan. □ ■
25 Burun arimizda yəttə aka-uka bar idi. Qongi öyləngəndin keyin ölüp kətti. Pərzənt kərmigənliktin, ayalini ikkinqi ḳerindixining əmrigə ḳaldurdi.
26 Biraḳ ikkinqisidiki əḥwalmu uningkigə ohxax boldi, andin bu ix üqinqisidə taki yəttinqi ḳerindaxḳiqə ohxax dawamlaxti.
27 Ahirda, u ayalmu ölüp kətti.
28 Əmdi tirilix künidə bu ayal yəttə aka-ukining ḳaysisining ayali bolidu? Qünki uni ḥəmmisi əmrigə aloɳan-də!
29 Əysa ularоɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silər nə muḳəddəs yazmilarni nə Hudaning ḳudritini bilmigənlikinglar üqün azoɳansilər.
30 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar öylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki Hudaning ərxtiki pərixtilirigə ohxax bolidu.
31 Əmdi ölümdin tirilix məsilisi ḥəḳḳidə Hudaning silərgə eytḳan:
32 «Mən Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplarning Hudasidurmən!» degən xu sözni oḳumidinglarmu? Huda ölüklərning əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!».□ ■
33 Bu sözni angliоɳan həlḳ uning təlimidin ḥəyranuḥəs ḳelixti.■

Əng muḥim əmr
Mar. 12:28-34; Luḳa 10:25-28

34 Pərisiylər uning Saduḳiylarning aoɳzini tuwaḳliоɳanliḳini anglap, bir yərgə jəm boluxti. ■
35 Ularning arisidiki bir Təwrat-ḳanun ustazi uni sinax məḳsitidə uningdin:■
36 — Ustaz, Təwrat ḳanunidiki əng muḥim əmr ḳaysi? — dəp ḳistap soridi.
37 U uningоɣa mundaḳ dedi:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün ḳəlbing, pütün jening, pütün zeḥning bilən söygin» □ ■
38 — əng uluоɳ, birinqi orunda turidiоɳan əmr mana xu.
39 Uningоɣa ohxaydiоɳan ikkinqi əmr bolsa «Ḳoxnangni özüngni söygəndək söy». □ ■
40 Pütün Təwrat ḳanuni wə pəyоɣəmbərlərning sözliri bu ikki əmrgə esiloɳan ḥalda mangidu.

□ **22:23 ««Ölgənlər tirilməydu» dəydiоɳan Saduḳiylar»** — «Saduḳiylar» tooɳruluḳ 16:1diki izaḥatni wə xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **22:23** Mar. 12:18; Luḳa 20:27; Ros. 23:8. □ **22:24 «Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka yaki inisi tul ḳaloɳan yənggisini əmrigə elip, ḳerindixi üqün nəsil ḳalduruxi lazim»** — «Ḳan.» 25:5. ■ **22:24** Ḳan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ **22:32 «Mən Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplarning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **22:32** Mis. 3:6,15. ■ **22:33** Mat. 7:28. ■ **22:34** Mar. 12:28. ■ **22:35** Luḳa 10:25. □ **22:37 «Pərwərdigar Hudayingni pütün ḳəlbing, pütün jening, pütün zeḥning bilən söygin»** — «Ḳan.» 6:5. ■ **22:37** Ḳan. 6:5; 10:12; 30:6; Luḳa 10:27. □ **22:39 «Ḳoxnangni özüngni söygəndək söy»** — «Law.» 19:18. ■ **22:39** Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; Yaḳ. 2:8.

Ⱪutⱪuzoɳuqi-məsihⱪ — Dawutning ooɳli ⱨəm uning Rəbbi
Mar. 12:35-37; Luⱪa 20:41-44

41 Pərisiylər jəm bolup turoɳan waⱪitta, Əysa ulardin:■
42 — Məsihⱪ toоɳrisida ⱪandaⱪ oylawatisilər? U kimning ooɳli? — dəp soridi.
Dawutning ooɳli, — deyixti ular.
43 Uularoɳa mundaⱪ dedi:
Undaⱪta, nemə üqün *Zəburda* Dawut uni Roⱨta «Rəbbim» dəp atap, —□
44 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni ayioɳing astida dəssətküqə,
Ong yenimda olturoɳin!» — dəydu?□45 Dawut *Məsiⱨni* xundaⱪ «Rəbbim» dəp atioɳan tursa, əmdi u ⱪandaⱪmu Dawutning ooɳli bolidu?□
46 Wə ⱨeqkim uningoɳa jawabən bir eoɳizmu səz ⱪayturalmidi; xu kündin etibarən, ⱨeqkim uningdin soal soraxⱪimu petinalmidi.

23

Sahtipəzlərning ⱨalioɳa way! •••• «Yəttə «way!»»
Mar. 12:38-40; Luⱪa 11:37-52; 20:45-47

1 Bu səzlərdin keyin, Əysa top-top halayiⱪⱪa wə muhlisliroɳa mundaⱪ dedi:
2 — Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoɳəmbərning *ⱨəküm qiⱪirix* ornida olturoɳan bolidu.□ ■
3 Xunga, ularning silərgə eytⱪan ⱨəmmə səzlirigə kəngül ⱪoyup, degənlirini ⱪilinglar. Lekin ularning ⱪiloɳanliridəⱪ ⱪilmanglar; qünki ular əzlirining deginigə əzliri əməl ⱪilmaydu,■
4 Bəlki ular kətürəlmigüdəⱪ eoɳir yüklərni baoɳlap adəmlərning zimmisigə artip ⱪoyidu. Əmma əzliri bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiⱪini midirlitixni huxyaⱪmaydu.□ ■
5 Ular ⱨəmmə əməllirini insanlaroɳa kəz-kəz ⱪilix üqünla ⱪilidu; qünki ular «ayət ⱪapliri»ni kəng ⱪilip qigiwelip, tonlirining quqilirini uzun sanggilitip ⱪoyidu;□ ■
6 ular ziyapətlərdə tərdə, sinagoglarda aldinⱪi orunlarda olturuxⱪa,■

■ **22:41** Mar. 12:35; Luⱪa 20:41. □ **22:43 «Dawut uni Roⱨta «Rəbbim» dəp atap...»** — «Roⱨta» — Hudaning Muⱪəddəs Roⱨida. □ **22:44 *Dawut* «Pərwərdigar Mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni ayioɳing astida dəssətküqə, ong yenimda olturoɳin!» — dəydu» — «Zəb.» 110:1.** ■ □ **22:45 «Dawut *Məsiⱨni* xundaⱪ «Rəbbim» dəp atioɳan tursa, əmdi u ⱪandaⱪmu Dawutning ooɳli bolidu?»** — demək, Ⱪutⱪuzoɳuqi-Məsih padixaⱨ Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixaⱨ Dawut Məsiⱨni «Rəbbim» degən yərdə Məsih Dawuttin uluoɳ bolidu, ⱨəm tuoɳuluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi. □ **23:2 «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoɳəmbərning ⱨəküm qiⱪirix ornida olturoɳan bolidu»** — grek tilida səzmusəz: «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musaning ornioɳa besip olturoɳan bolidu». Demək, Təwrat ⱪanunioɳa təbir berix wə ⱪanunioɳa asasən dəwalarda ⱨəküm qiⱪirix ⱨoⱪuⱪi ularoɳa tapxuruloɳan. Xu tərəptə həlⱪ ularoɳa boysunuxi kerək idi. ■ **23:2** Nəⱨ. 8:4 ■ **23:3** ⱪan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4 «Ular , *yəni Pərisiylər* kətürəlmigüdəⱪ eoɳir yüklərni baoɳlap adəmlərning zimmisigə artip ⱪoyidu»** — «eoɳir yüklər» ⱨər türlük ⱪattiⱪ diniy ⱪaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **23:4** Yəx. 10:1; Luⱪa 11:46; Ros. 15:10. □ **23:5 «Ular «ayət ⱪapliri»ni kəng ⱪilip qigiwelip,...»** — «ayət ⱪapliri» təⱪwadarliⱪni bildürüx üqün pexanə yaki üsti bilikikə qigiwelinidioɳan, iqigə Təwrattin elinoɳan ayətlər yeziloɳan pütük selinoɳan kiqik ⱪap. Ular bu ixni «Mis.» 13:9, 16 wə «ⱪan.» 6:8, 11:8gə asasən adət ⱪiloɳan. **«Ular... tonlirining quqilirini uzun sanggilitip ⱪoyidu»** — Təwrat boyiqə ər kixilər tonlirioɳa muxundaⱪ quqilarni bekitixi kerək (quqilar kək rənglik boloɳaqⱪa, Hudaning «kəktin qüxürülgən» əmrlirigə əslətmə bolsun degən məⱪsəttə bekitilixkə buyruloɳan — «Qəl.» 15:38-39 wə «ⱪan.» 22:12ni kərüng). Biraⱪ pəriysiylər pəⱪət əzlirini təⱪwadar kərsitix üqün xundaⱪ ⱪilatti. ■ **23:5** Qəl. 15:38; ⱪan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luⱪa 11:43; 20:46.

7 bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan *uzun* salamliriɣa wə əzlirini «Ustaz, ustaz» dəp ataxliriɣa amraḳ kelidu.□ ■
8 Biraḳ silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni ḳobul ḳilmanglar; qünki silərning yaloɣuz birla ustazinglar bar wə ḥəmminglar ḳerindaxtursilər.□
9 Yər yüzidə ḥeqḳandaḳ kixini «Atam» deməŋlar, qünki pəḳət birla Atanglar, yəni ərxtə Turoɣuqi bardur. □ ■
10 Silər «muəllim» dəp atilixnimu ḳobul ḳilmanglar, qünki pəḳət birla muəllim, yəni Məsiḥning əzi bardur;
11 bəlki aranglarda əng mərtiwilik boloɣan kixi silərning hizmitinglarda bolidu. ■
12 Əzini yuḳiri tutmaḳqi boloɣini təwən ḳilinidu, əzini təwən tutḳini yuḳiri ḳilinidu.■
13 Biraḳ ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər ərx padixaḥliḳining ixikini insanlaroɣa taḳap keliwatisilər! Ya əzünglar kirməysilər, ya kirixni istigənlərning kirixigə yol ḳoymaysilər.■
14 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər, xundaḳtimu baxḳilar aldida təḳwadar kərünsək dəp, uzundin-uzun dua ḳilisilər. Xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər.□ ■
15 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər birla adəmni etiḳadinglaroɣa kirgüzüx üqün, dengiz wə ḳuruḳluḳni kezip qiḳisilər. Biraḳ u kixi kirgüzülgəndin keyin, silər uni əzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər. □
16 Ḥalinglaroɣa way, əy ḳarioɣu yolbaxqilar! Silər: «Ḥərḳandaḳ kixi ibadəthana bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, biraḳ ibadəthanidiki altunni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa ḳərzdar bolidu» dəysilər.
17 Əy əhməḳlər, korlar! Altun uluoɣmu yaki altunni muḳəddəs ḳiloɣan ibadəthanimu?
18 Silər yənə: «Ḥərkim ḳurbangaḥ bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, biraḳ ḳurbangaḥ üstidiki ḥədiyəni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa ḳərzdar bolidu» dəysilər.
19 Əy korlar! Ḥədiyə uluoɣmu yaki ḥədiyini muḳəddəs ḳiloɣan ḳurbangaḥmu? □
20 Xunga, ḳurbangaḥni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi bolsa ḥəm ḳurbangaḥ bilən ḥəm uning üstidiki barliḳ nərsilər bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu.
21 Ibadəthanini tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqimu ḥəm ibadəthanini, ḥəm «ibadəthanida Turoɣuqi»ni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣan bolidu. ■
22 Ərxni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi Hudaning təhti wə təhttə olturoɣuqining nami bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu.■

□ **23:7 «Bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan uzun salamliriɣa… amraḳ kelidu» —** «uzun» degən səz grekqə tekisttə yoḳ; tarih tətḳiḳatliriɣa asasən ularoɣa ḳiloɣan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. **«əzlirini «ustaz, ustaz» dəp ataxliriɣa amraḳ kelidu» —** muxu yərdə «Ustaz» grek tilida (ibraniy tilidimu ohxax) «Rabbi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **23:7** Yaḳ. 3:1. □ **23:8 «Biraḳ silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni ḳobul ḳilmanglar» —** yuḳiriḳi izaḥatni kərüng. □ **23:9 «Yər yüzidə ḥeqḳandaḳ kixini «Atam» deməŋlar» —** roxənki, Məsiḥ bu səzni roḥiy jəḥəttin eytḳan; bu yərdə kəzdə tutuloɣini adəmlərning əz jismaniy atisini «Ata», «Dada» degənliki əməs, bəlki məlum bir adəmni roḥiy jəḥəttin «Atam» deyixi kəzdə tutuloɣan, əlwəttə. Demisəkmu, nuroɣun «hristiyan jamaətlər» (məsilən, «Katoliklar» wə «Prawuslawiylar») əz yetəkqilirini «Ata» dəp ataydu; «Papa» wə «Pop» degən səzlər əslidə «Dada» degənliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6. ■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **23:13** Luḳa 11:52. □ **23:14 «Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər… xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər» —** bəzi kona kəqürmilərdə bu ayət tepilmaydu. Bu səzlər «Mar.» 12:40 wə «Luḳa» 20:47dimu tepilidu. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luḳa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15 «….silər uni əzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər» —** «dozahning pərzənti» dozaḥḳa kiridioɣan wə bəlkim baxḳilarni dozaḥḳa baridioɣan yoloɣa azduridioɣan kixi bolsa kerək. □ **23:19 «Əy korlar!» —** bəzi kona kəqürülmilərdə «Əy əhməklər, korlar!» deyilidu. ■ **23:21** 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ **23:22** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49.

23 Ḥalinglarоԓa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini əxrə kilip Hudaоԓa ataysilər-yu, birak Təwrat kanunining tehimu wəzinlik tərəpliri boloԓan adalət, rəḥimdillik wə sadikliкni etibarоԓa ḥeq almaysilər. Awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada kilmay koymasliкinglar kerək.□ ■
24 Əy karioԓu yolbaxqilar! Silər *qinənglərdiki* paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!□
25 Ḥalinglarоԓa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər qinə-kaqilarning texinila yuyup pakizlioԓininglar bilən ularning iqi ḥərtürlük ḥerislik wə ixrətpərəslikkə toloԓan. ■
26 Əy karioԓu Pərisiy! Awwal qinə-kaqining iqini pakla, xundakta teximu pak bolidu!■
27 Ḥalinglarоԓa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər akartip koyuloԓan, sirti qiraylik kərünidioԓan lekin iqi ölüklərning ustihanliri wə ḥərhil napak nərsilərgə toloԓan kəbrilərgə ohxaysilər. ■
28 Xuningdək texinglardin insanlarning aldida ḥəkkaniy adəmlərdək kərünisilər, lekin iqinglar sahtipəzlik wə itaətsizlik bilən toloԓan.
29 Ḥalinglarоԓa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər pəyoԓəmbərlərning kəbrilirini yasap keliwatisilər, ḥəkkaniylarning mazarlirini bezəp keliwatisilər ■
30 wə silər: «Ata-bowilirimizning zamanida yaxioԓan bolsak iduk, ularning pəyoԓəmbərlərning kenini təküxlirigə xerik bolmayttuk» — dəysilər.
31 Xunga silər əz səzünglar bilən əzünglarning pəyoԓəmbərlərni əltürgənlərning əwladliri ikənlikinglarоԓa guwaḥlik bərdinglar. □ ■
32 Undakta, ata-bowiliringlar baxlioԓan kilmixlirini toluklanglar!□
33 Əy yilanlar! Zəḥərlik yilanlarning nəsilliri! Dozah jazasidin kandakmu kutulalarsilər? ■
34 Xunga mana, silərgə pəyoԓəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən. Silər ularning bəzilirini krestləp əltürisilər, bəzilirini sinagogliringlarda dərrigə basisilər, xəḥərdin xəḥərgə kooԓaysilər. □ ■
35 Xundak kilip, ḥəkkaniy Ḥabilning kan kərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki mukəddəs jay bilən kurbangaḥning arilikida öltürgən Bərəkiyaning ooԓli Zəkəriyaning kan kərzigiqə, ḥəkkaniylarning yər yüzidə ekitiloԓan barlik kan

---

□ **23:23 «Ḥalinglarоԓa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini əxrə kilip Hudaоԓa ataysilər-yu,…»** — oкurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat kanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaḥinlarning kirimi üqün Əz həlkining məḥsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp kiloԓanidi. ■ **23:23** 1Sam. 15:22; Ḥox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luka 11:42.
□ **23:24 «Silər qinənglərdiki paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!»** — Təwrat kanunidiki bəlgilimilərgə asasən ḥəm paxa ḥəm təgə gəximu ḥaram gəx idi. ■ **23:25** Luka 11:39. ■ **23:26** Tit. 1:15. ■ **23:27** Ros. 23:3. ■ **23:29** Luka 11:47. □ **23:31 «Silər əz səzünglar bilən əzünglarning pəyoԓəmbərlərni əltürgənlərning əwladliri ikənlikinglarоԓa guwaḥlik bərdinglar»** — demək, ular pəyoԓəmbərlərni əltürgənlərni «ata-bowilirimiz» dəp etirap kilidu. Ular kəp baxka əllərdək daim «ata-bowiliri»ni mahtap, biz ularning ən'əniliridə dawamlik mengiximiz kerək, — dəytti. Lekin xu ata-bowlirining ən'əniliri Hudaning ḥəkkaniy tələplirigə zit bolup kəlgən wə xu səwəbtinmu pəyoԓəmbərlərni öltürgən. ■ **23:31** Ros. 7:51; 1Tes. 2:15. □ **23:32 «Undakta, ata-bowiliringlar baxlioԓan kilmixlirini toluklanglar!»** — Məsiḥning bu kinayilik, ḥəjwiy gepi: «Silərning ata-bowiliringlarning izlirini baskininglar — (ularning ən'ənilərni tutup, Hudaning əmrlirini taxlap) meni öltürüp ularning ixlirini tolukliоԓininglardur!» degəndəktur. ■ **23:33** Mat. 3:7. □ **23:34 «… silərgə pəyoԓəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən»** — «alimlar» degən bu səzni adəttə «Təwrat ustazliri» dəp tərjimə kilimiz. Lekin Əysa Məsiḥ əz kerindax Yəḥudiy həlkigə əwətidioԓan «ustazlar»ni pəkət «Təwrat ustazi» degili bolmaydu, bəlki «Təwrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ **23:34** Mat. 10:16,17; Luka 10:3; 11:49; Yḥ. 16:2; Ros. 7:52.

ķərzliri bu dəwrning bexioɣa qüxürülidu. □ ■

36 Mən silərgə bərhək xuni eytip ķoyayki, xu ķilmixlarning jazasining ḥəmmisi muxu dəwrning bexioɣa qüxidu.

Əysaning Yerusalem üqün nalə-pəryad kətürüxi

Luķa 13:34-35

37 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyoɣəmbərlərni əltüridioɣan, əzigə əwətilgən əlqilərni qalma-kesək ķilidioɣan xəḥər! Mekiyan qüjilirini ķanat astioɣa yioɣķandək pərzəntliringni ķanqə ķetim ķoynumoɣa almaķqi boldum, lekin silər unimidinglar! □ ■

38 Mana, əmdi əyünglar silərgə harabə bolup ķalidu! □ ■

39 Qünki mən xuni silərgə eytip ķoyayki, silər: «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!» demigüqə, silər meni ķaytidin ḥeq kərəlməysilər.□ ■

□ **23:35 «...ḥəķķaniy Ḥabilning ķan ķərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki muķəddəs jay bilən ķurbangaḥning arilikida əltürgən Bərəkiyaning ooɣli Zəkəriyaning ķan ķərzigiqə...»** — Ḥabilning əltürülüxi tooɣruluķ «Yar.» 4:8-11, Zəkəriyaning əltürülüxi «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəķə Yəhudiylarning Təwratni ən'əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə ayioɣida hatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiqə Zəkəriyaning atisining ismi «Yəhoyada» idi. «Bərəkiya» uning baxķa ismi bolsa kerək («Yəhoyada» ḥəm «Bərəkiya» degən ikki isim «Yahķa (Pərwərdigaroɣa) mədḥiyə oķulsun» degən mənidiki mənidax səzlərdur). ■ **23:35** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. □ **23:37 «Əy Yerusalem, Yerusalem!...»** — Muķəddəs Kitabta, adəmning ismini ikki ķetim qaķirix — uningoɣa boloɣan qongķur meḥir-muḥəbbitini wə əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mekiyan qüjilirini ķanat astioɣa yioɣķandək pərzəntliringni ķanqə ķetim ķoynumoɣa almaķqi boldum, lekin silər unimidinglar!»** — «pərzəntliring» — Yerusalemdikilərning əzlirini kərsitidu. ■ **23:37** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luķa 13:34. □ **23:38 «...əyünglar silərgə harabə bolup ķalidu»** — üq bisliķ səz bolup: (1) Hudaning ibadəthanisi (lekin Məsiḥning «silərning əyünglar» degini boyiqə bu əy ḥazir Hudaningki əməs, pəķət silərningkidur); (2) əzlirining ķoru-jayliri; (3) bala-qaķilirining wəyran bolidioɣanliķini kərsitidu. ■ **23:38** Zəb. 69:25; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20. □ **23:39 «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»** —Muxu ibarə Zəbur 118:26tin elinoɣan bolup, həlķning Məsiḥni ķarxi aloɣanliķini kərsitidu. Demək, ular Əysaning Məsiḥ ikənlikigə ixinip etirap ķilmioɣuqə ular uni ķayta kərməydu. Bu səz xu muḥim pakitni kərsitiduki, Əysa Məsiḥ dunyaoɣa ķaytip kəlginidə, Yəhudiy həlķi alliķaqan uningoɣa etiķad baoɣlap etirap ķiloɣan bolidu. ■ **23:39** Zəb. 118:26.

MƏSIḴ DƏWRIDIKI YERUSALEM XEḤIRI

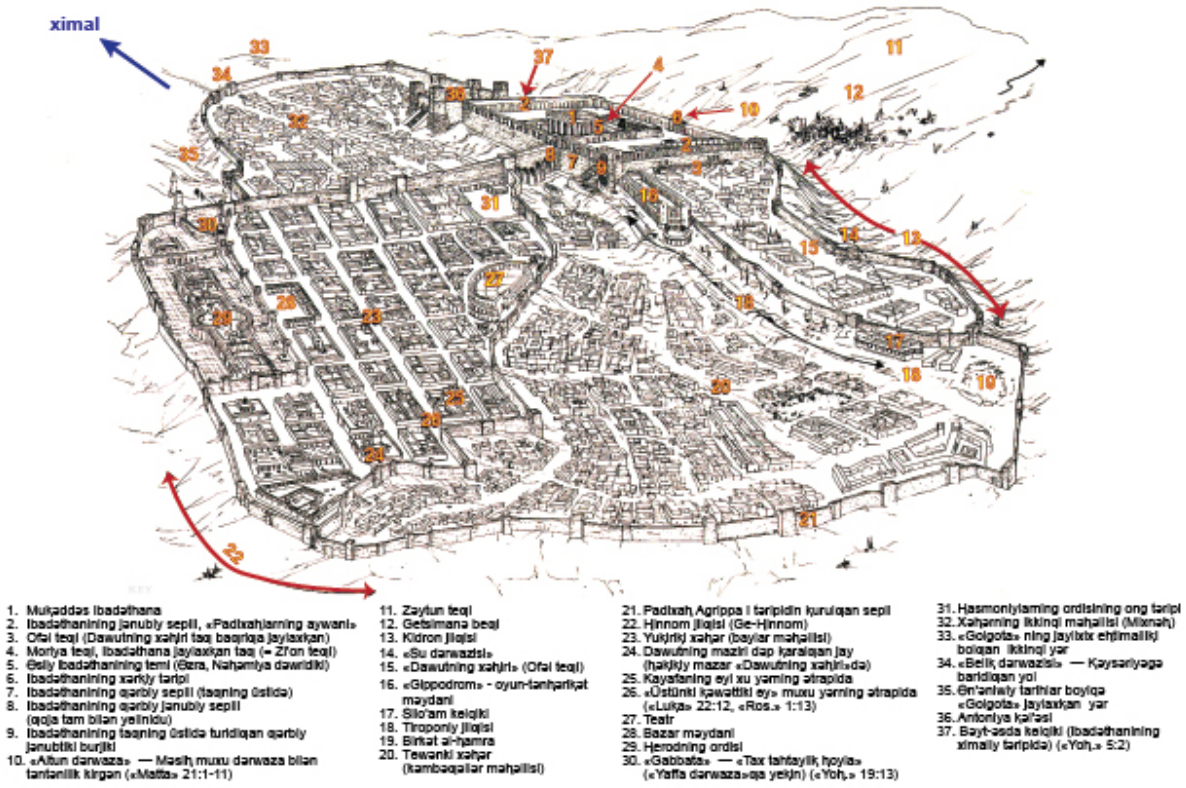

Yerusalem

24

Ibadəthanining wəyran ḳilinixidin bexarət; ahirḳi zamanlardiki alamətlər
Mar. 13:1-31; Luḳa 21:5-33

1 Əysa ibadəthanidin qiḳip, aldioɣa ketiwatḳanda, muhlisliri yenioɣa kelip uning diḳḳitini ibadəthana binalirioɣa tartmaḳqi boldi.■

■ **24:1** Mar. 13:1; Luḳa 21:5.

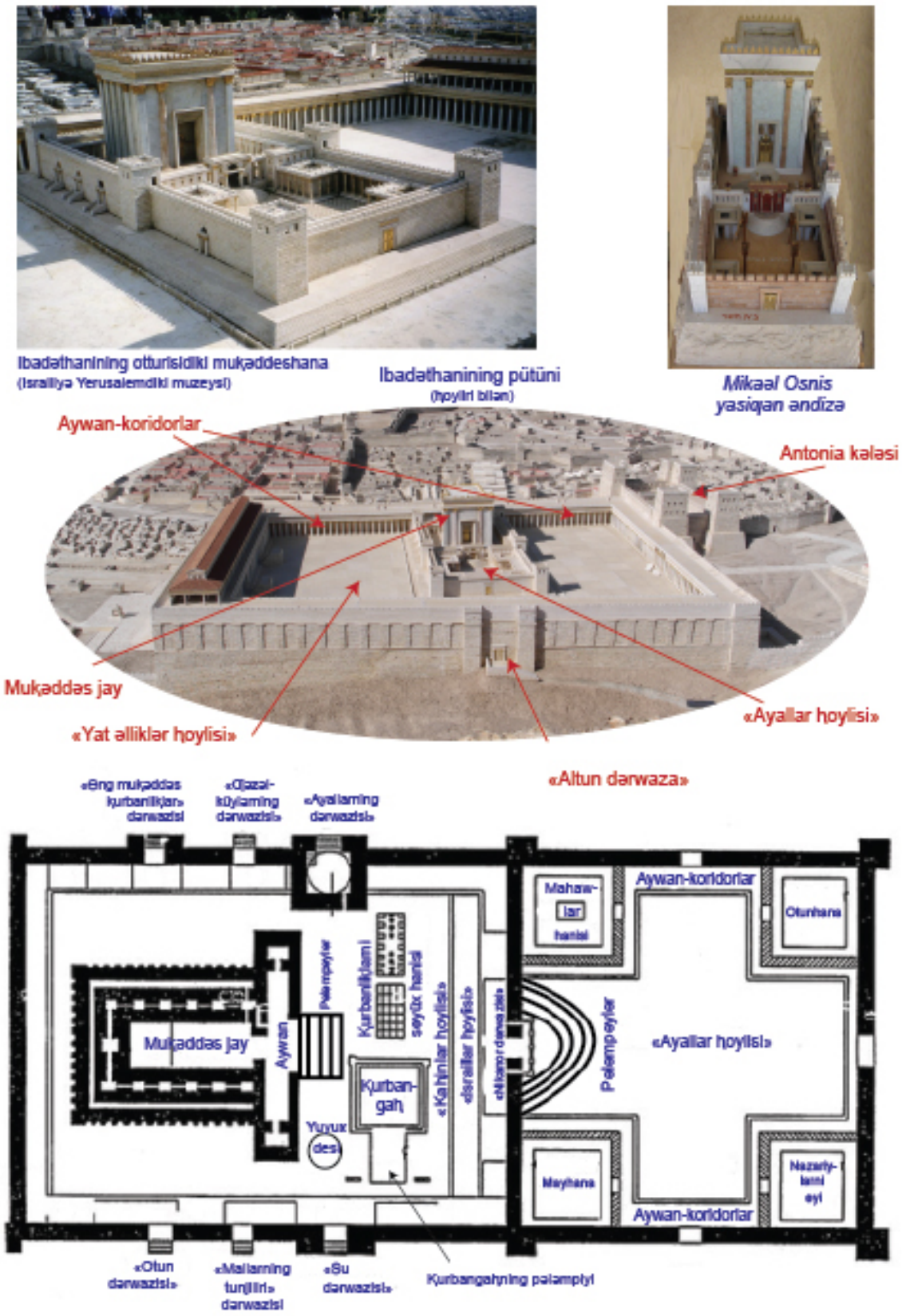

Yerusalemdiki ibadəthana (Məsiḥning dəwridə)

2 U ularoɣa:
— Mana bularning ḥəmmisini kərüwatamsilər? Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, bu yərdə bir tal taxmu tax üstidə ḳalmaydu, ḥəmmisi ḳaldurulmay gumran ḳilinidu, — dedi.■

Kəlgüsi tooɣrisidiki bexarətlər

3 U Zəytun teoɣida olturoɣanda, muhlisliri astioɣina uning yenioɣa kelip:
— Bizgə eytḳinqu, bu degənliring ḳaqan yüz beridu? Sening *ḳaytip* kelixing wə zamanning ahirini kərsitidioɣan ḳandaḳ alamət bolidu? — dəp soraxti.■
4 Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Ḥezi bolunglarki, ḥeqkim silərni azdurup kətmisun.■
5 Qünki nuroɣun kixilər mening namimda kelip: «Məsiḥ mən bolimən» dəp, kəp adəmlərni azduridu.■
6 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini anglaysilər, bulardin alaḳzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muḳərrər. Lekin bular ahirət əməs.
7 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḥliḳ yənə bir padixaḥliḳ bilən uruxḳa qiḳidu. Jay-jaylarda aqarqiliḳ, wabalar wə yər təwrəxlər yüz beridu.□ ■
8 Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas.□
9 Andin kixilər silərni tutup azab-oḳubətkə selip, əltüridu, mening namim wəjidin pütkül əllər silərdin nəprətlinidu. ■
10 Xuning bilən nuroɣunlar etiḳadidin tanidu, bir-birini tutup beridu wə bir-birigə əqmənlik ḳilidu. □
11 Nuroɣun sahta pəyoɣəmbərlər məydanoɣa qiḳip, nuroɣun kixilərni azduridu. ■
12 Itaətsizlik-rəzilliklərning kəpiyixi tüpəylidin, nuroɣun kixilərdiki meḥir-muḥəbbət sowup ketidu. ■
13 Lekin ahiroɣiqə bərdaxliḳ bərgənlər ḳutḳuzulidu. ■
14 Barliḳ əllərgə agaḥ-guwaḥliḳ bolsun üqün, *Hudaning* padixaḥliḳi ḥəḳḳidiki bu hux həwər pütkül dunyaoɣa jakarlinidu; andin zaman ahiri bolidu.□

Yerusalemda wəyran ḳiloɣuqi «yirginqlik nomussizliḳ» pəyda bolidu

15 Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»ning muḳəddəs jayda turoɣinini kərgininglarda (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy), □ ■
16 Yəhudiyə əlkisidə turuwatḳanlar taoɣlaroɣa ḳaqsun;
17 əgzidə turoɣan kixi əyidiki nərsə-kerəklirini aloɣili qüxməyla *ḳaqsun*.
18 Etizliḳta turoɣan kiximu qapinini aloɣili əyigə yanmisun.

■ **24:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luḳa 19:44. ■ **24:3** Mar. 13:1, 3; Luḳa 21:7; Ros. 1:6. ■ **24:4** Yər. 29:8; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:3; 1Yuḥa. 4:1. ■ **24:5** Yər. 14:14; 23:25; Yḥ. 5:43. □ **24:7 «bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḥliḳ yənə bir padixaḥliḳ bilən uruxḳa qiḳidu» —** ibraniy tilida (xundaḳla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaḳliḳ ibarə tooɣruluḳ misallar bar. ■ **24:7** Yəx. 19:2. □ **24:8 «Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas» —** Əysa Məsiḥ ḳaysi ix «tuoɣulidu», uni biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə ḳarioɣanda u «yengi zaman»ning tuoɣuluxini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **24:9** Mat. 10:17; Luḳa 21:11,12; Yḥ. 15:20; 16:2; Wəḥ. 2:10. □ **24:10 «nuroɣunlar etiḳadtin tanidu» —** grek tilida «nuroɣunlar putlaxturulidu» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «nuroɣunlar gunaḥḳa azdurulidu». ■ **24:11** 2Pet. 2:1. ■ **24:12** 2Tim. 3:1. ■ **24:13** Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luḳa 21:19; Wəḥ. 2:7,10; 3:10. □ **24:14 «Hudaning padixaḥliḳi ḥəḳḳidiki bu hux həwər» —** grek tilida «padixaḥliḳning bu hux həwiri» deyilidu. □ **24:15 «Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»» —** «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ» tooɣrisida «Dan.» 9:24-27ni wə u tooɣruluḳ izaḥatlarni kərüng. ■ **24:15** Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luḳa 21:20; 2Tes. 2:4

19 U künlərdə ḥamilidar ayallar wə bala emitiwatqanlarning ḥaliɵa way! □
20 Qaqidiɵan waqtinglarning qix yaki xabat künigə tooɵra kelip qalmasliqi üqün dua qilinglar. □ ■
21 Qünki u qaoɵda dunya apiridə boloɵandin muxu qaoɵqiqə kərülüp baqmioɵan ḥəm kəlgüsidimu kərülməydioɵan dəḥxətlik azab-oqubət bolidu. ■
22 U künlər azaytilmisa, ḥeqqandaq ət igisi qutulalmaytti; lekin *Hudaning* Өz tallioɵanliri üqün u künlər azaytilidu.
23 Əgər u qaoɵda birsi silərgə: «Qaranglar, bu yərdə Məsiḥ bar!» yaki «*Məsiḥ* ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar. ■
24 Qünki sahta məsiḥlər wə sahta pəyoɵəmbərlər məydanoɵa qiqidu, qaltis məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən əgər mumkin bolidioɵan bolsa, ḥətta *Huda* tallioɵanlarnimu azduratti. ■
25 Mana, mən bu ixlar yüz berixtin burun silərgə uqturup qoydum.
26 Xuning üqün, birsi silərgə: «Qaranglar, u qəl-bayawanda!» desə, u yərgə barmanglar. «Qaranglar, u iqkiridiki өylərdə!» desə, ixənmənglar. ■
27 Qünki qaqmaq xərqtin oɵərbkə yalt-yult qilip qandaq qaqqan bolsa, Insan’ooɵlining kelixi xundaq bolidu.
28 Qünki jəsət qaysi yərdə bolsa, u yərdimu quzoɵunlar toplixidu!□ ■

Insan’ooɵlining qaytip kelixi

29 U künlərdiki azab-oqubətlər ətüp kətkən ḥaman, quyax qariyidu, ay yoruqluqini bərməydu, yultuzlar asmandin tөkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■
30 Andin Insan’ooɵlining alamiti asmandin kərünidu; yər yüzidiki pütkül qəbililər yioɵa-zar kətürüxidu. Ular Insan’ooɵlining küq-qudrət wə uluoɵ xan-xərəp iqidə asmandiki bulutlar üstidə keliwatqanliqini kəridu. □ ■
31 U pərixtilirini zor jaranglik bir kanay sadasi bilən əwətidu, ular uning tallioɵanlirini dunyaning tət bulungidin, asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə ḥəryərdin yioɵip bir yərgə jəm qilidu.□ ■

Əɲjür dərihidin sawaq elix

□ **24:19 «u künlərdə ḥamilidar ayallar wə bala emitiwatqanlarning ḥaliɵa way!» —** undaq kixilərgə qeqix əpsiz bolidu, əlwəttə. □ **24:20 «Qaqidiɵan waqtinglarning qix yaki xabat künigə tooɵra kelip qalmasliqi üqün dua qilinglar» —** Yəḥudiy diniy ərbablarning Təwrat qanunioɵa boloɵan qüxənqisigə asasən, Yəḥudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəḥər dərwazisi wə dukanlarni taqixi kerək. Bu küni səpər qilix mən’i qilinoɵan boloɵaqqa, Qanaanda (Pələstində) turoɵanlaroɵa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxqa yərlərgə qeqix intayin qulaysiz bolidu. «Qix»ta Yəḥudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoɵaqqa, qixtimu qeqix intayin təs bolidu. ■ **24:20** Ros. 1:12. ■ **24:21** Dan. 12:1. ■ **24:23** Mar. 13:21; Luqa 21:8. ■ **24:24** Qan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **24:26** Luqa 17:23. □ **24:28 «Qünki jəsət qaysi yərdə bolsa, u yərdimu quzoɵunlar toplixidu!» —** bu sirlik səzlərning mənisi Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17-ayətlər bilən munasiwət bolsa kerək. Xu ayətlərdə kərsitilgəndək, «Pərwərdigarning küni»də zor qiroɵinqilik bolidu. ■ **24:28** Ayup 39:30; Luqa 17:37. □ **24:29 «… quyax qariyidu, ay yoruqluqini bərməydu, yultuzlar asmandin tөkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barlik jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin qelixini kərsitidu. ■ **24:29** Yəx. 13:10; 34:4; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luqa 21:25. □ **24:30 «yər yüzidiki pütkül qəbililər yioɵa-zar kətürüxidu» —** «Zək.» 12:10ni kərüng. **«Ular Insan’ooɵlining küq-qudrət wə uluoɵ xan-xərəp iqidə asmandiki bulutlar üstidə keliwatqanliqini kəridu» —** «Dan.» 7:13bi kərüng. ■ **24:30** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **24:31 «** ***Pərixtilər*** uning tallioɵanlirini dunyaning tət bulungidin,… ḥəryərdin yioɵip bir yərgə jəm qilidu» — «dunyaning tət bulungidin» grek tilida «tət xamilidin» bilən ipadilinidu. ■ **24:31** 1Kor. 15:52; 1Tes. 4:16.

32 Ənjür dərihidin mundaq təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kəkirip yopurmaq
qiqarƣanda, yazning yeqinlap qalƣanliqini bilisilər. ■
33 Huddi xuningdək, *mən baya degənlirimning* ɦəmmisini kərgininglarda, uning
yeqinlap qalƣanliqini, ɦətta ixik aldida turuwatqanliqini biliwelinglar.□
34 Mən silərgə bərɦək xuni eytip qoyayki, bu alamətlərning ɦəmmisi əməlgə
axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □
35 Asman-zemin yoqilidu, biraq mening səzlirim ɦərgiz yoqalmaydu.■
36 Lekin xu küni wə waqit-saitining həwirini bolsa, ɦeqkim bilməydu — ɦətta ərxtiki
pərixtilərmu bilməydu, uni pəqət Atamla bilidu. □ ■
37 Əmdi Nuɦ pəyƣəmbərning künliridə qandaq bolƣan bolsa, Insan’ooƣli *qaytip*
kəlgəndimu xundaq bolidu. ■
38 Qünki topan kelixidin ilgiriki künlərdə, Nuɦ kemigə kirip olturƣan küngiqə, *xu*
zamandiki kixilər yəp-iqip, əylinip wə yatliq bolup kəlgənidi. ■
39 Topan tuyuqsiz kelip ɦəmmisini ƣərq qiloƣuqə, kixilər bu ixning uningdin
həwərsiz bolup turƣanƣa ohxax, Insan’ooƣlining qaytip keliximu xundaq bolidu.
40 U küni, etizda ikki kixi turƣan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri
qaldurulidu; ■
41 ikki ayal tügmən bexida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri elip ketilidu,
yənə biri qaldurulidu.
42 Xuning üqün, ɦoxyar bolunglar, qünki Rəbbinglarning qaytip kelidiƣan waqti-
saitini bilməysilər. □ ■
43 Lekin xuni bilinglarki, əgər əy igisi ooƣrining keqisi qaysi jesəktə kelidiƣanliqini
bilgən bolsa, səgək turup ooƣrining əyni texip kirixigə ɦərgiz yol qoymaytti. ■
44 Xuningƣa ohxax, silərmu təyyar turunglar. Qünki Insan’ooƣli silər oylimiƣan
waqit-saəttə qaytip kelidu!

Ixənqlik wə ixənqsiz qakarlar
Luqa 12:41-48

45 Hojayini əz əyidikilərgə məs’ul qilip, ularƣa ozuq-tülükini waqti-waqtida təqsim
qilip berixkə təyinligən ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu? □ ■
46 Hojayin *əyigə* qaytqanda, qakirining xundaq qiliwatqinining üstigə kəlsə, bu
qakarning bəhtidur!

■ **24:32** Mar. 13:28; Luqa 21:29. □ **24:33 «… Uning yeqinlap qalƣanliqini, ɦətta ixik aldida turuwatqanliqini biliwelinglar» —** bu tekisttiki «uning» yaki Insan’ooƣlining əzini, yaki kelidiƣan künini, yaki Hudaning padixaɦliqini kərsitidu («Luqa» 21:31ni kərüng). □ **24:34 «…bu alamətlərning ɦəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloƣa elinƣan alamətlər Yerusalemning wəyran boluxiƣa (miladiyə 70-yili) (24-bab 2-ayət) qaritiloƣan bolsa, undaqta «dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsiɦning dunyaƣa qaytip kelixigə (24:30) qaritiloƣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim (2) pütün Yəɦudiyə həlqini (3) bu ayətlərdə eytiloƣan «də□xətlik azab-oqubət»tiki wəqələrning baxlinix dəwridə yaxiƣanlarni kərsitidu. Xunga barliq wəqələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərɦ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **24:35** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36 «Lekin xu küni wə waqit-saitining həwirini bolsa, ɦeqkim bilməydu — ɦətta ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, uni pəqət atamla bilidu» —** bəzi kona kəqürmilərdə «nə ooƣul bilməydu» degən səzlərmu tepilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7. ■ **24:37** Yar. 6:2; Luqa 17:26; 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luqa 17:34; 1Tes. 4:17. □ **24:42 «qünki Rəbbinglarning qaytip kelidiƣan waqti-saitini bilməysilər» —** yaki «qünki Rəbbinglarning qaytip kelidiƣan künni bilməysilər». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luqa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəɦ. 3:3; 16:15. □ **24:45 «əz əyidikilər» —** «əydikilər» muxu yərdə hojayinning əyidiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu. **«hojayini əz əyidikilərgə məs’ul qilip, ularƣa ozuq-tülükini waqti-waqtida təqsim qilip berixkə təyinligə ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu?» —** bu səzlər awwal rosullar, andin Hudaning barliq hizmətkarliriƣa qaritilip eytilidu, əlwəttə («Luqa» 12:41-48nimu kərüng). ■ **24:45** Mat. 25:21; Luqa 12:42.

47 Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, hojayin uni pütün igilikini baxḳuruxḳa ḳoyidu.
48 Lekin mubada xu qakar rəzil bolup kənglidə: «Hojayinim ḥayal bolup ḳalidu» dəp oylap,
49 baxḳa qakar buradərlirini bozək ḳilixḳa wə ḥaraḳkəxlərgə ḥəmraḥ bolup yəp-iqixkə baxlisa,
50 xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni, oylimioɣan bir waḳitta ḳaytip kelidu
51 wə uni kesip ikki parqə ḳilip, uning nesiwisini sahtipəzlər bilən ohxax təḳdirdə bekitidu. Xu yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu.■

25

On ḳiz ḳoldax tooɣrisidiki təmsil

1 U waḳitta, ərx padixaḥliḳi huddi ḳollirioɣa qiraoɣlarni elip toyi boloɣan yigitni ḳarxi elixḳa qiḳḳan on ḳiz ḳoldaxḳa ohxaydu.
2 Bu ḳizlarning bəxi pəmlik, bəxi bolsa pəmsiz.
3 Pəmsiz ḳizlar qiraoɣlirini aloɣan bolsimu, yenioɣa may eliwalmaptu.
4 Pəmlik ḳizlar bolsa qiraoɣliri bilən billə ḳaqilirida maymu eliwaptu.
5 Yigit keqikip kəlgəqkə, ularning ḥəmmisini uyḳu besip uhlap ḳaptu.
6 Yerim keqidə: «Mana, yigit kəldi, ḳarxi elixḳa qiḳinglar!» degən awaz angliniptu.
7 Buning bilən bu ḳizlarning ḥəmmisi ornidin turup qiraoɣlirini pərləptu.
8 Pəmsiz ḳizlar pəmlik ḳizlaroɣa: «Qiraoɣlirimiz өqüp ḳaloɣiliwatidu, meyinglardin beringlarqu» dəptu.
9 Biraḳ pəmlik ḳizlar: «Yaḳ. bolmaydu! Bərsək, bizgimu ḥəm silərgimu yətməsliki mumkin. Yahxisi, өzünglar *may* satḳuqilarning yenioɣa berip setiwelinglar!» dəptu.
10 Lekin ular may setiwaloɣili ketiwatḳanda, yigit kelip ḳaptu, təyyar bolup boloɣan ḳizlar uning bilən birliktə toy ziyapitigə kiriptu. Ixik taḳiliptu.
11 Keyin ḳaloɣan ḳizlar ḳaytip kelip: «Oɧojam, oɣojam, ixikni eqiwətkəyla!» dəptu.
12 Biraḳ u: «Silərgə bərḥək eytayki, mən silərni tonumaymən» dəp jawab beriptu.
13 Xuning üqün səgək bolunglar, qünki nə Insan'ooɣlining kelidioɣan künini nə saitini bilməysilər.■

«Talant» tapxuruluxi tooɣrisidiki təmsil •••• «Talant» tooɣruluḳ 15-ayəttiki izaḥatni kərüng

Luḳa 19:11-27

14 *Ərx padixaḥliḳi* huddi yaḳa yurtḳa qiḳmaḳqi bolup, өz qakarlirini qaḳirip dunyasini ularoɣa tapxuroɣan adəmgə ohxaydu. ■
15 U adəm ḥərbir qakarning ḳabiliyitigə ḳarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant kümüx tənggə berip, yaḳa yurtḳa yol aptu. □
16 Bəx talant tənggə aloɣan qakar berip oḳət ḳilip, yənə bəx talant tənggə payda tepiptu.
17 Xu yolda ikki talant tənggə aloɣinimu yənə ikki talant tənggə payda aptu.

■ **24:51** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luḳa 13:28. ■ **25:13** Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ **25:14** Luḳa 19:12.
□ **25:15 «U adəm ḥərbir qakarning ḳabiliyitigə ḳarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant kümüx tənggə berip,...»** — oḳurmənlərgə ayan bolsunki, xu qaoɣlarda «talant» birhil pul birliki, ḳimmətlik kümüx tənggə idi. Yuḳiridiki 18:24diki izaḥatnimu kərüng. Uyoɣur tilida «talant» degən səz daim dəl xu təmsildin qiḳḳan kəqmə mənisidə ixlitilidu. Xu qaoɣda qakarlaroɣa tapxuruloɣan bu pullar bəlkim təhminən 85000, 34000 wə 17000 dollaroɣa tooɣra kelətti (2010 ḥesablinatḳan).

18 Lekin bir talant tənggə alоɳini bolsa berip yərni kolap, hojayini bərgən pulni kəmüp
yoxurup ķoyuptu.
19 Əmdi uzun waķit ətkəndin keyin, bu qakarlarning oɳojisi ķaytip kelip, ular bilən
ḥesablixiptu.
20 Bəx talant tənggə alоɳini yənə bəx talant tənggini ķoxup elip kelip: «Oɳojam, sili
manga bəx talant tənggə tapxuroɳandila. Ķarsila, yənə bəx talant tənggə payda
aldim» dəptu.
21 Hojayini uningoɳa: Obdan boptu! Yahxi wə ixənqlik qakar ikənsən! Mən sanga
ḥawalə ķiloɳan kiqikkinə ixta ixənqlik bolup qiķting, seni kəp ixlaroɳa ķoyimən. Kəl,
hojayiningning huxallikķioɳa ortaķ bol!» dəptu.
22 Ikki talant tənggə alоɳinimu kelip: «Oɳojam, sili manga ikki talant tənggə
tapxuroɳandila. Ķarsila, yənə ikki talant tənggə payda aldim» dəptu.
23 Hojayini uningoɳa: «Obdan boptu! Yahxi wə ixənqlik qakar ikənsən! Mən sanga
ḥawalə ķiloɳan kiqikkinə ixta ixənqlik bolup qiķting, seni kəp ixlaroɳa ķoyimən. Kəl,
hojayiningning huxallikķioɳa ortaķ bol!» dəptu.
24 Andin, bir talant tənggə alоɳinimu kelip: «Oɳojam, silining qing adəm ikənliklirini
biləttim, qünki əzliri terimioɳan yərdin ḥosulni oruwalalayla, ḥəmdə uruķ
qaqmioɳan yərdinmu haman alila.
25 Xunga ķorķup, silining bərgən bir talant tənggilirini yərgə kəmüp yoxurup
ķoyoɳanidim. Mana pullirini alsila» dəptu.
26 Oɳojisi uningoɳa: «Əy, rəzil, ḥurun qakar! Sən meni terimioɳan yərdin
oruwalidioɳan, uruķ qaqmioɳan yərdin haman alidioɳan adəm dəp bilip,
27 ḥeq bolmioɳanda pulumni jazanihorlaroɳa amanət ķoyuxung kerək idioɳu! Xundaķ
ķiloɳan bolsang mən ķaytip kəlgəndə pulumni əsümi bilən aloɳan bolmamtim?!
28 Xunga, uning ķolidiki talant tənggini elip, on talant tənggə bar boloɳanoɳa
beringlar!
29 Qünki kimdə bar bolsa, uningoɳa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu;
əmma kimdə yoķ bolsa, ḥətta uningda bar boloɳanlirimu uningdin məḥrum ķilinidu.
□ ■
30 Bu yaramsiz qakarni texidiki ķarangoɳuluķķa aqiķip taxlanglar! U yərdə yioɳa-
zarlar kətürülidu, qixlirini oɳuqurlitidu» dəptu.■

Ahirəttiki soraķ

31 Insan'ooɳli əz xan-xəripi iqidə barliķ pərixtiliri bilən billə kəlginidə, xərəplik
təhtidə olturidu. ■
32 Barliķ əllər uning aldioɳa yioɳilidu. Padiqi ķoylarni əqkilərdin ayrioɳinidək u ularni
ayriydu; □ ■
33 u ķoylarni ong yenioɳa, əqkilərni sol yenioɳa ayriydu.
34 Andin Padixaḥ ong yenidikilərgə: «Əy Atam bəht ata ķiloɳanlar, kelinglar! Aləm
apiridə boloɳandin beri silər üqün təyyarlanoɳan padixaḥlikķa waris bolup igə
bolunglar!■
35 Qünki aq ķaloɳinimda silər manga yeməklik bərdinglar, ussuz ķaloɳinimda ussuluķ
bərdinglar, musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə aldinglar, ■

□ **25:29 «Qünki kimdə bar bolsa, uningoɳa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoķ bolsa, ḥətta uningda bar boloɳanlirimu uningdin məḥrum ķilinidu»** — bu əḥmiyətlik səz 13:12dimu tepilidu. ■ **25:29** Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luķa 8:18; 19:26. ■ **25:30** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luķa 13:28. ■ **25:31** Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luķa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **25:32 «Barliķ əllər uning aldioɳa yioɳilidu»** — «əllər» degən bu səz Injildiki kəp yərlərdə Yəḥudi əməs əllərni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» yaki «taipilər» dəp tərjimə ķilimiz. ■ **25:32** Əz. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ **25:34** Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ **25:35** Yəx. 58:7; Əz. 18:7; Ibr. 13:2.

36 yalingaq ⱪaloⱪinimda kiydürdünglar, kesəl bolup ⱪaloⱪinimda ⱨalimdin həwər
aldinglar, zindanda yatⱪinimda yoⱪlap turdunglar» — dəydu.□ ■
37 U qaoⱪda, ⱨəⱪⱪaniy adəmlər uningoⱪa: «I Rəb, biz seni ⱪaqan aq kərüp ozuⱪ
bərduⱪ yaki ussuz kərüp ussuluⱪ bərduⱪ?
38 Seni ⱪaqan musapir kərüp əyümizgə alduⱪ yaki yalingaq kərüp kiygüzduⱪ?
39 Sening ⱪaqan kesəl boloⱪiningni yaki zindanda yatⱪiningni kərüp yoⱪlap barduⱪ?»
dəp soraydu.
40 Wə Padixaⱨ ularoⱪa: «Mən silərgə bərⱨəⱪ xuni eytayki, muxu ⱪerindaxlirimdin
əng kiqikidin birərsigə xularni ⱪiloⱪininglarmu, dəl manga ⱪiloⱪan boldunglar» dəp
jawab beridu.■
41 Andin u sol yenidikilərgə: «Əy lənitilər, kəzümdin yoⱪilinglar! Xəytan bilən uning
pərixtilirigə ⱨazirlanoⱪan mənggü əqməs otⱪa kiringlar! ■
42 Qünki aq ⱪaloⱪinimda manga ozuⱪ bərmidinglar, ussuz ⱪaloⱪinimda ussuluⱪ
bərmidinglar;
43 musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə almidinglar, yalingaq ⱪaloⱪinimda
kiydürmidinglar, kesəl boloⱪinimda wə zindanda yatⱪinimda yoⱪlimidinglar» dəydu.
44 U qaoⱪda, ular: «I Rəb, seni ⱪaqan aq, ussuz, musapir, yalingaq, kesəl yaki zindanda
kərüp turup hizmitingdə bolmiduⱪ?» dəydu.
45 Andin padixaⱨ ularoⱪa: «Mən silərgə bərⱨəⱪ xuni eytayki, muxulardin əng
kiqikidin birərsigə xundaⱪ ⱪilmioⱪininglar mangimu ⱪilmioⱪan boldunglar» dəp
jawab beridu. ■
46 Buning bilən ular mənggülük jazaoⱪa kirip ketidu, lekin ⱨəⱪⱪaniylar bolsa
mənggülük ⱨayatⱪa kiridu.■

26

Əysani əltürüx suyiⱪəsti
Mar. 14:1-2; Luⱪa 22:1-2; Yⱨ. 11:45-53

1 Əysa bu sözlərni ⱪilip boloⱪandin keyin, muhlisliriоⱪa:
2 — Silərgə məlumki, ikki kündin keyin «ətüp ketix ⱨeyti» bolidu, xu qaoⱪda
Insan’ooⱪli krestlinix üqün tutup berilidu, — dedi.□ ■
3 Bax kaⱨinlar wə aⱪsaⱪallar Qayafa isimlik bax kaⱨinning sariyida jəm boluxti.■
4 Ular Əysani ⱪandaⱪ ⱪilip ⱨiylə-nəyrəng bilən tutup əltürüx tooⱪrisida məsliⱨət
ⱪilixti.
5 Biraⱪ ular:
— Bu ix ⱨeyt-ayəm künliri ⱪilinmisun. Bolmisa, həlⱪ arisida malimanqiliⱪ qiⱪixi
mumkin, — deyixti.

Hudaguy ayalning Əysaoⱪa ətir qeqixi
Mar. 14:3-9; Yⱨ. 12:1-8

□ **25:36 «kesəl bolup ⱪaloⱪinimda ⱨalimdin həwər aldinglar» —** grek tilida «kesəl bolup ⱪaloⱪinimda meni yoⱪlidinglar». **«zindanda yatⱪinimda yoⱪlap turdunglar»** — grek tilida «zindanda yatⱪinimda yenimoⱪa kelip turdunglar». ■ **25:36** Yəx. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaⱪ. 2:15,16. ■ **25:40** Pənd. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yⱨ. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ **25:41** Zəb. 6:8; Yəx. 30:33; Mat. 7:23; Luⱪa 13:25,27; Wəⱨ. 19:20. ■ **25:45** Pənd. 14:31; 17:5; Zək. 2:12. ■ **25:46** Dan. 12:2; Yⱨ. 5:29. □ **26:2 «xu qaoⱪda Insan’ooⱪli krestlinix üqün tutup berilidu» —** «krestləx» — krest (qapras yaoⱪaq)kə mihlax arⱪiliⱪ ələm jazasi berixtin ibarət. Demisimu bu adəmni ⱪattiⱪ harlaydioⱪan, intayin dəⱨxətlik, Rim imperiyəsi boyiqə əng azabliⱪ ələm jazasi idi. ■ **26:2** Mar. 14:1; Luⱪa 22:1; Yⱨ. 13:1 ■ **26:3** Zəb. 2:2; Yⱨ. 11:47; Ros. 4:27.

6 Əmdi Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning өyidə bolƣinida,□
7 bir ayal uning yeniƣa kirdi. U aḳ ḳaxtexi xexidə naḥayiti ḳimmətlik ətirni elip
kəlgən bolup, Əysa dastihanda olturƣanda, ətirni uning bexiƣa ḳuydi.■
8 Lekin muhlislar buni kөrüp hapa boluxup:
— Zadi nemixḳa bundaḳ israpqiliḳ ḳilinidu?
9 Qünki bu ətirni kөp pulƣa setip, pulini kəmbəƣəllərgə sədiḳə ḳilsa bolattiƣu! —
deyixti.
10 Lekin Əysa ularning kөnglidikini bilip ularƣa:
— Bu ayalning kөnglini nemə dəp aƣritisilər? Qünki u mən üqün yahxi bir ixni
ḳildi.
11 Qünki kəmbəƣəllər daim silərning aranglarda bolidu, lekin mening aranglarda
boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu! ■
12 Bu ayalning bu ətirni bədinimgə ḳuyuxi mening dəpnə ḳiliniximƣa təyyar
boluxum üqün boldi.
13 Mən silərgə bərḥəḳ xuni eytip ḳoyayki, bu hux həwər pütkül dunyaning ḳəyeridə
jakarlansa, bu ayal əslinip, uning ḳilƣan bu ixi təriplinidu, — dedi.

Yəḥuda Əysaƣa satḳunluḳ ḳilixḳa wədə ḳilidu

14 Bu ixtin keyin, on ikkiyləndin Yəḥuda Ixḳariyot isimlik biri bax kaḥinlarning
aldiƣa berip:□ ■
15 — Uni tutup bərsəm, manga nemə berisilər? — dedi. Ular uning aldiƣa ottuz
kümüx tənggə ḳoydi. ■
16 Yəḥuda xuningdin etibarən uni tutup berixkə muwapiḳ pursət izdəxkə baxlidi.

«Өtüp ketix ḥeyti»ning kəqlik tamiḳi
Mar. 14:21-22; Luḳa 22:7-14, 21-23; Yḥ. 13:21-30

17 Petir nan ḥeytining birinqi küni, muhlislar Əysaning yeniƣa kelip:
— Өtüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən?
— dəp soridi.□ ■
18 U ularƣa:
— Xəḥərgə kirip palanqining өyigə berip uningƣa: «Ustaz: — Waḳit-saitim
yeḳinlixip ḳaldi, өtüp ketix ḥeytini muhlislirim bilən birliktə sening өyüngdə өtküzəy
— dəydu» dəp eytinglar, — dedi.
19 Muhlislar Əysaning tapiliƣinidək өtüp ketix ḥeytining tamiḳini xu yərdə
təyyarlidi.
20 Kəqḳurun, u on ikkiylən bilən dastihanda olturdi. ■
21 Ular ƣizaliniwatḳanda u:
— Mən silərgə bərḥəḳ xuni eytip ḳoyayki, aranglardiki birəylən manga satḳunluḳ
ḳilidu, — dedi.■

□ **26:6 «Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning өyidə bolƣinida...»** — «Simon mahaw» yaki ««Mahaw kesili» deyilidiƣan Simon». Bu Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giriptar bolƣanidi. Bizningqə bu ix bilən «Yuḥ.» 12:1-11da hatiriləngən wəḳə bir ixtur. ■ **26:7** Mar. 14:3; Luḳa 7:37; Yḥ. 11:2; 12:3. ■ **26:11** Ḳan. 15:11; Mar. 14:7; Yḥ. 12:8. □ **26:14 «Yəḥuda Ixḳariyot isimlik biri bax kaḥinlarning aldiƣa berip...»** — xu qaƣda ikki «bax kaḥin» bar idi — «Annas» wə uning küy'oƣli «Ḳayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luḳa 22:4. ■ **26:15** Zək. 11:12. □ **26:17 «Petir nan ḥeytining birinqi küni...»** — «petir nan ḥeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «өtüp ketix ḥeyti»mu təng bolidu. Bu küni, Yəḥudiylar ḳoy soyup, өyliridə ḳoy gөxi, petir nan yəydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Qөl.» 28:16-25ni kөrüng). **«Өtüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən?»** — «өtüp ketix ḥeytining tamiḳi»ning muḥim ḳismi «өtüp ketix ḳurbanliḳ ḳozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qөl.» 28:16, «Ḳan.» 16:1-7ni kөrüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luḳa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luḳa 22:14; Yḥ. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17.

22 *Buni anglap* ular intayin ḳayoḷuoḷa qəmüp, bir-birləp uningdin:
— Ya Rəb, mən əməstimən? — dəp soraxḳa baxlidi.
23 U jawabən: — Ḳolidiki nanni mən bilən təng tawaḳḳa təgürgən kixi, manga satḳunluḳ ḳiloḷuqi xu bolidu. ■
24 Insan'ooḷli dərwəḳə *muḳəddəs yazmilarda* əzi tooḷrisida pütülginidək *ölümgə* ketidu; biraḳ Insan'ooḷlining tutup berilixigə wasitiqi boloḷan adəmning ḥalioḷa way! U adəm tuoḷulmioḷan bolsa yahxi bolatti! — dedi.
25 Uningoḷa satḳunluḳ ḳilidioḷan Yəḥuda:
— Ustaz, mən əməstimən? — dəp soridi. U uningoḷa:
— Өzüng deding jumu, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mar. 14:22-26; Luḳa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

26 Ular oḷizaliniwatḳanda, Əysa bir nanni ḳolioḷa elip *Hudaoḷa* təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin, uni oxtup, muhlisliroḷa üləxtürüp bərdi wə:
—Elinglar, yənglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
27 Andin, ḳolioḷa jamni elip *Hudaoḷa* təxəkkür-ḥəmdusana eytip, uni muhlisliroḷa tutup:

— Ḥəmməylən buningdin iqinglar.
28 Bu mening nuroḷun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tökülidioḷan, yengi əḥdini tüzidioḷan ḳenimdur. □ ■
29 Lekin mən xuni silərgə eytayki, Atamning padixaḥliḳida silər bilən birliktə yengidin xarabtin iqmigüqə, üzüm telining xərbitini ḥərgiz iqməymən, — dedi.
30 Ular mədḥiyə küyini eytḳandin keyin talaoḷa qiḳip, Zəytun teoḷioḷa ḳarap ketixti.■

Muhlislarning Əysadin waz keqixi
Mar. 14:27-31; Luḳa 22:31-34; Yḥ. 13:36-38

31 Andin Əysa ularoḷa:
— Bügün keqə silər ḥəmminglar mening tüpəylimdin tandurulup putlixisilər, qünki *muḳəddəs yazmilarda*: —
«Mən padiqini uruwetimən,
Padidiki ḳoylar patiparaḳ bolup tarḳitiwetilidu» dəp pütülgən. □ ■
32 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■

33 Petrus uningoḷa jawabən:
— Ḥəmməylən sening tüpəylingdin tandurulup putlaxsimu, mən ḥərgiz putlaxmaymən, dedi.■

■ **26:23** Zəb. 41:9; Luḳa 22:21; Yḥ. 13:18. □ **26:25 «Ustaz, mən əməstimən?»** — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. **«Өzüng deding jumu»** — mənisi, «dəl sən» bolidu. Yəḥuda bu səzni angliolandin keyin dərḥal qiḳip bax kaḥinlarning yenioḷa baroḷan bolsa kerək. «Markus», «Luḳa», «Yuḥanna»diki ««ətüp ketix» ḥeytining kəqlik tamiḳi» tooḷrisidiki bayanlarni kərüng. □ **26:26 «Əysa bir nanni ḳolioḷa elip Hudaoḷa təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin...»** — yaki «Əysa bir nanni ḳolioḷa elip, uni bərikətligəndin keyin,...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luḳa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **26:28 «Bu mening nuroḷun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tökülidioḷan, yengi əḥdini tüzidioḷan ḳenimdur»** — «yengi əḥdə» yaki «Hudaning əḥdisi» yaki «mənggülük əḥdə». Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Luḳa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **26:28** Mis. 24:8. ■ **26:30** Mar. 14:26; Luḳa 22:39; Yḥ. 18:1. □ **26:31 «Mən padiqini uruwetimən, padidiki ḳoylar patiparaḳ bolup tarḳitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə səzligüqi Hudaning Өzi, əlwəttə. ■ **26:31** Zək. 13:7; Yḥ. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luḳa 22:33.

34 Əysa uningoɣa: — Mən sanga bərḩək xuni eytip ķoyayki, bügün keqə horaz
qillaxtin burun, sən məndin üq ķetim tanisən, — dedi.■
35 Petrus uningoɣa:
— Sən bilən billə ölüküm kerək bolsimu, səndin ḩərgiz tanmaymən, — dedi. Ķaloɣan
muhlislarning ḩəmmisimu xundaķ deyixti.

Əysaning Getsimanə baoɣqisidiki dua-tilawiti
Mar. 14:32-42; Luķa 22:39-46

36 Andin Əysa ular bilən billə Getsimanə degən yərgə kəldi. U muhlislaroɣa: «Mən u
yaķķa berip dua-tilawət ķilip kəlgüqə, muxu jayda olturup turunglar» dedi. ■
37 U Petrusni, xundaķla Zəbədiyning ikki ooɣlini birgə elip mangdi wə ķattiķ
azablinip, köngli tolimu pərixan boluxķa baxlidi. □
38 U laroɣa:
— Jenim ölidioɣandək bəkmu azablanmaķta. Silər bu yərdə ķelip, mən bilən birliktə
oyoɣaķ turunglar, — dewidi, ■
39 Wə səl nerirak berip, özini yərgə etip düm yetip dua ķilip:
— I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḩ məndin ötüp kətsun! Lekin bu ix mən
halioɣandək əməs, sən halioɣandək bolsun, — dedi.□ ■
40 U muhlislarning yenioɣa ķaytip kəlginidə, ularning uhlap ķaloɣanliķini kərüp,
Petruskķa:
— Mən bilən billə birər saətmu oyoɣaķ turalmidinglarmu?!
41 Eziķturuluxtin saķlinix üqün, oyoɣaķ turup dua ķilinglar. Roḩ pidakar bolsimu,
lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■
42 U ikkinqi ķetim berip, yənə dua ķilip:
— I Atam, əgər mən bu ķədəḩni iqmisəm u məndin kətmisə, undaķta sening iradəng
ada ķilinsun, — dedi.
43 U ularning yenioɣa *ķaytip* kəlginidə, yənə uhlap ķaloɣanliķini kördi, qünki ularning
közliri uyķuoɣa ilinoɣanidi.
44 Xuning bilən u ulardin ayrilip üqinqi ķetim berip, yənə xu səzlər bilən dua ķildi.
45 Andin u muhlislarning yenioɣa kelip laroɣa:
— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Mana, waķit-saiti
yeķinlaxti; Insan'ooɣli gunaḩkarlarning ķolioɣa tapxurulidu. □
46 Ķopunglar, ketəyli; mana, manga satķunluķ ķilidioɣan kixi yeķin kəldi! — dedi.

Əysaning tutķun ķilinixi
Mar. 14:43-50; Luķa 22:47-53; Yḩ. 18:3-12

47 Uning səzi tehi tügiməyla, on ikkiyləndin biri boloɣan Yəḩuda kəldi; uning yenida
bax kaḩinlar wə həlķ aķsaķalliri təripidin əwətilgən, ķiliq-toķmaķlarni kətürgən
zor bir top adəm bar idi. ■

■ **26:34** Yḩ. 13:38. ■ **26:36** Mar. 14:32; Luķa 22:39; Yḩ. 18:1. □ **26:37 «Zəbədiyning ikki ooɣli»** — Yaķup wə Yuḩanna. ■ **26:38** Yḩ. 12:27. □ **26:39 «I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḩ məndin ötüp kətsun! Lekin bu ix mən halioɣandək əməs, sən halioɣandək bolsun»** — «bu ķədəḩ» uning aldidiki azab-oķubətlərni kərsitidu. Təwratning köp yərliridə «ķədəḩ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **26:39** Mat. 20:22,23; Luķa 22:41; Yḩ. 6:38. □ **26:41 «Roḩ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning öz teni təripidin azdurulidioɣan, gunaḩkar təbiitini kərsitidu. «Rimliķlaroɣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **26:41** Gal. 5:17. □ **26:45 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (kinayilik gəp) yaki pəķət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **26:47** Mar. 14:43; Luķa 22:47; Yḩ. 18:3.

48 Uningoŋa satḳunluḳ ḳiloŋuqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni
səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutunglar» dəp kelixkənidi.
49 U udul Əysaning aldioŋa berip:
— Salam, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□
50 Əysa uningoŋa:
— Aoŋinəm, nemə dəp kəlding? — dedi. Xuning bilən, ḥeliḳi adəmlər yopurulup
kelip, Əysaoŋa ḳol selip, uni tutḳun ḳildi. □
51 Wə mana, Əysaning yenidikilərdin birəylən ḳiliqini suoŋurup, bax kaḥinning
qakirioŋa uruwidi, uning ḳuliḳini xilip qüxürüwətti.
52 Əysa uningoŋa:
— Ḳiliqingni ḳinioŋa sal, ḳiliq kətürgənlər ḳiliq astida ḥalak bolidu.
53 Yaki meni Atisioŋa nida ḳilalmaydioŋan boldi, dəp oylap ḳaldingmu?! Xundaḳ
ḳilsamla U manga xuan on ikki ḳisimdin artuḳ pərixtə mangdurmamdu? □
54 Biraḳ mən undaḳ ḳilsam, muḳəddəs yazmilardiki bu ixlar muḳərrər bolidu degən
bexarətlər ḳandaḳmu əməlgə axurulsun? — dedi.■
55 Xu pəyttə Əysa toplaxḳan adəmlərgə ḳarap:
— Bir ḳaraḳqini tutidioŋandək ḳiliq-toḳmaḳlarni kətürüp meni tutḳili kəpsiləroŋu?
Mən ḥər küni ibadəthana ḥoylilirida silər bilən billə olturup təlim berəttim, lekin
silər u qaoŋda meni tutmidinglar.
56 Lekin bu pütün ixlarning yüz berixi pəyoŋəmbərlərning muḳəddəs yazmilirida
aldin eytḳanlirining əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.
Bu qaoŋda, muhlislarning ḥəmmisi uni taxlap ḳeqip ketixti.■

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mar. 14:53-65; Luḳa 22:54-55, 63-71; Yḥ. 18:13-14, 19-24

57 Əmdi Əysani tutḳun ḳiloŋanlar uni bax kaḥin Ḳayafaning aldioŋa elip berixti.
Təwrat ustazliri bilən aḳsaḳallarmu u yərdə jəm boluxḳanidi. ■
58 Petrus uningoŋa taki bax kaḥinning sariyining *ḥoylisioŋiqə* yiraḳtin əgixip kelip,
ixning aḳiwetini kərüx üqün iqkirigə kirip, ḳarawullarning arisida olturdi.
59 Bax kaḥinlar, aḳsaḳallar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölüm jazasioŋa
məḥkum ḳilix üqün, yaloŋan guwaḥ-ispat izdəytti. □ ■
60 Nuroŋun yaloŋan guwaḥqilar otturioŋa qiḳḳan bolsimu, ular bulardin ḥeqḳandaḳ
ispatḳa erixəlmidi. Ahirda, ikki yaloŋan guwaḥqi otturioŋa qiḳip:
61 — Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ḳayta
ḳurup qiḳalaymən» degən, dedi.□ ■
62 Bax kaḥin ornidin turup, uningoŋa:
— Ḳeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ḳandaḳ guwaḥliḳlarni
beriwatidu? — dedi. ■
63 Lekin Əysa süküt ḳilip turiwərdi.
Bax kaḥin uningoŋa:
— *Mənggü* ḥayat boloŋuqi Huda bilən sening ḳəsəm ḳilixingni buyruymənki, bizgə
eyt, Hudaning Ooŋli Məsiḥ sənmu?» — dedi.■

□ **26:49 «Salam, ustaz!»** — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. □ **26:50 «aoŋinəm, nemə dəp kəlding?»** — yaki «Aoŋinəm, ḳilidioŋiningni ḳil». □ **26:53 «on ikki ḳisimdin artuḳ pərixtə»** — muxu yərdə «ḳisim» degən söz adəttə grek tilida bəlkim altə mingqə əskərni kərsitixi mumkin. ■ **26:54** Zəb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luḳa 24:25. ■ **26:56** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luḳa 22:54; Yḥ. 18:12. □ **26:59 «Aliy kengəxmə»** — yənə soraḳ məjlisi, «Sanḥedrin» deyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros. 6:13. □ **26:61 «Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ḳayta ḳurup qiḳalaymən» degən»** — «Yuḥ.» 2:19-20ni kərüng. Məsiḥning toluḳ eytḳini bu guwaḥqining deginidək əməs. ■ **26:61** Yḥ. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60. ■ **26:63** Yəx. 53:7; Mat. 27:12,14.

64 Əysa mundaq jawab qayturdi:
— Xundaq, sening deginingdək. Lekin xunimu silərgə eytayki, buningdin keyin silər
Insan'ooqlining Qadir Boloquqining ong yenida olturidioqinini wə kəktiki bulutlar
üstidə kelidioqinini kərisilər.□ ■
65 Xuning bilən bax kahin tonlirini yirtip taxlap:
— U kupurluq qildi! Əmdi baxqa hərqandaq guwahqining nemə hajiti? Mana,
əzünglar bu kupurluqni anglidinglar! □
66 Buningoqa nemə dəysilər? — dedi.
— U ölüm jazasioqa layiqtur! — dəp jawab qayturuxti ular.■
67 Buning bilən ular uning yüzigə tükürüp, uningoqa muxt atqili turdi. Bəziliri uni
kaqatlap:■
68 — Əy Məsih, pəyoqəmbərqilik qilmamsən, eytip baqqina, seni kim urdi? —
deyixti.■

Petrusning Əysadin tenixi
Mar. 14:66-72; Luqa 22:56-62; Yh. 18:15-18, 25-27

69 Əmdi Petrus sarayning taxqiriqi hoylisida olturatti. Bir dedək uning yenioqa kelip:
— Sən Galiliyəlik Əysa bilən birgə idingoqu, — dedi.■
70 Lekin u həmməylənning aldida inkar qilip: — Sening nemə dəwatqanliqingni
qüxənmidim! — dedi.
71 Andin u dalanoqa qikqanda, uni kərgən yənə bir dedək u yərdə turoqanlaroqa:
— Bu adəmmu Nasarətlik Əysa bilən birgə idi, — dedi.
72 U yənə inkar qilip: —
Mən u adəmni tonumaymən! — dəp qəsəm iqti.
73 Bir'azdin keyin, u yərdə turoqanlar Petrusning yenioqa kelip uningoqa:
— Xübhisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax qilidu, —
deyixti.□
74 *Petrus* qattiq qaroqaxlar bilən qəsəm qilip:
— U adəmni zadi tonumaymən! — deyixigila horaz qillidi.
75 Petrus Əysaning: «Horaz qillaxtin burun, sən məndin üq qetim tanisən!» degən
səzini esigə aldi. U taxqirioqa qikip, qattiq yioqa-zar kətürdi.■

27

Yəhudaning ölüxi
Mar. 15:1; Luqa 23:1-2; Yh. 18:28-32

□ **26:64 «Xundaq, sening deginingdək» —** Məsihning jawabining grek tilida «Xundaq, lekin əhwal dəl sening oylioqiningdək əməs» degən puriqi qikidu. **«keyin silər Insan'ooqlining Qadir Boloquqining ong yenida olturidioqinini wə kəktiki bulutlar üstidə kelidioqinini kərisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **26:64** Zəb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tes. 4:16; Wəh. 1:7. □ **26:65 «Xuning bilən bax kahin tonlirini yirtip taxlap...» —** bax kahin Əysani «kupurluq qildi» dəp qarap, əzining buningoqa boloqan qəqüxi wə oqəzipini ipadilәx üqün kiyimlirini yirtqan. Əysaning əzining Məsih ikənlikini etirap qilixi, uning Hudaoqa has hoquq wə xəhrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kahinning tonlirini yirtixning əzi Təwrat qanunioqa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ **26:66** Law. 24:16. ■ **26:67** Yəx. 50:6. ■ **26:68** Ayup 16:10; Luqa 22:64; Yh. 19:3. ■ **26:69** Mar. 14:66; Luqa 22:55; Yh. 18:16,25. □ **26:73 «Xübhisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax qilidu» —** «tələppuzung seni pax qilidu» — Petrus Galiliyə tələppuzi bilən səzləytti. ■ **26:75** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:61; Yh. 13:38

1 Tang atqandila, pütün bax kahiнlar bilən həlq aqsaqalliri Əysani ölümgə məhqum qildurux üqün məsliһətləxti.■
2 Ular uni baoɣlap apirip, waliy Pontius Pilatusqa tapxurup bərdi.■
3 Uningoɣa satqunluq qiloɣan Yəhuda uning ölümgə һəküm qilinoɣanliqini kərüp, bu ixlaroɣa puxayman qildi wə bax kahiнlar bilən aqsaqallaroɣa ottuz kümüx tənggini qayturup berip:
4 — Mən bigunah bir janning qeni tökülüxkə satqunluq qilip gunah ötküzdüm, — dedi.
Buningoɣa bizning nemə karimiz? Өz ixingni bil! — deyixti ular.
5 Yəһuda kümüx tənggilərni ibadəthanining iqigə qəriwətti wə u yərdin ketip, talaoɣa qikip, esilip ölüwaldi.□ ■

6 Bax kahiнlar kümüx tənggilərni yioɣiwelip: —
Bu hun tölümi boloɣan *tənggilərdur*, ularni ibadəthanining həzinisigə qoyux һaram, — deyixti.□
7 Ular özara məsliһətlixip, bu pullar bilən yaqa yurtluqlaroɣa yərlik bolsun dəp, sapalqining bir parqə etizliqini setiwaldi.□ ■
8 Xunga bu yər һaziroɣiqə «qanliq etiz» dəp atilip kəlməktə.
9 Xu ix bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər təripidin burun eytiloɣan munu bexarət əməlgə axuruldi: —
«Israil həlqi uning üqün baһalap bekitkən baһasini,
Yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti,■
10 Wə Pərwərdigar manga kərsətkəndək,
Sapalqining etizini setiwelixqa həjləxti».□ ■

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mar. 15:2-5; Luqa 23:3-5; Yһ. 18:33-38

11 Əmdi Əysa waliyning aldioɣa turoɣuzuldi. Waliy uningdin:
— Sən Yəһudiylarning padixaһimu? — dəp soridi.
Eytqiningdək, — dedi Əysa.□ ■
12 Lekin bax kahiнlar wə aqsaqallar uning üstidin ərz-xikayət qiloɣanda, u bir eoɣizmu jawab bərmidi.
13 Buning bilən Pilatus uningoɣa:
— Ularning sening üstüngdin qiloɣan xunqə köp xikayətlirini anglimaywatamsən? — dedi. ■
14 Biraq u *Pilatusqa* jawabən *xikayətlərning* birsigimu jawab bərmidi. Waliy buningoɣa intayin һəyran qaldi.■

■ **27:1** Zəb. 2:2; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:2; Yһ. 18:28. ■ **27:2** Ros. 3:13. □ **27:5 «Yəһuda… talaoɣa qikip, esilip ölüwaldi»** — «talaoɣa qikip» bəlkim xəһərning sirtioɣa berixini kərsitidu. ■ **27:5** 2Sam. 17:23; Ros. 1:18. □ **27:6 «Bu hun tölümi boloɣan tənggilərdur, ularni ibadəthanining həzinisigə qoyux һaram»** — «һaram» — muxu yərdə, Təwratta qəklәngən, demək. □ **27:7 «sapalqining bir parqə etizliqini setiwaldi»** — yaki ««sapalqining etizliqi»ni setiwaldi» — mumkinqiliki barki, «sapalqining etizliqi» һəmmə adəmgə məlum boloɣan bir yərning ismi idi. ■ **27:7** Ros. 1:19. ■ **27:9** Zək. 11:12. □ **27:10 «Israil həlqi uning üqün baһalap bekitkən baһasini, yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti, wə Pərwərdigar manga əmr qiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixqa həjləxti»** — bu bexarətlik səzlər (9-10 ayətlər)ning köpinqisi «Zəkəriya» 11:12-13din elinoɣan. Əmdi nemixqa Matta bu səzlərni Yərəmiya pəyoɣəmbərningki dəydu? Biz bu tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. 9-10-ayətlərning baxqa birhil tərjimisi: «… tənggini mən aldim, wə ular Pərwərdigar manga əmr qiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixqa həjləxti». ■ **27:10** Yər. 32:6-9; Zək. 11:12, 13 □ **27:11 «Əysa… «Eytqiningdək», dedi»** — Məsiһning «Eytqiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundaq, lekin əһwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriqi qikidu. ■ **27:11** Mar. 15:2; Luqa 23:3; Yһ. 18:33. ■ **27:13** Mat. 26:62. ■ **27:14** Yəx. 53:7; Ros. 8:32.

15 Ḩər ḳetimlik *ötüp ketix* ḩeytida, waliyning halayiḳ tələp ḳiloɣan bir məḩbusni ularoɣa ḳoyup berix aditi bar idi. ■
16 Əyni waḳitta, *rimliḳlarning* Barabbas isimlik atiḳi qiḳḳan bir məḩbusi *zindanda* idi. □ ■
17 Halayiḳ jəm boloɣanda, Pilatus ulardin:
— Kimni silərgə ḳoyup beriximni halaysilər? Barabbasnimu yaki Məsiḩ dəp ataloɣan Əysanimu? — dəp soridi □
18 (qünki u *bax kaḩin ḳatarliḳlarning* ḩəsəthorluḳi tüpəylidin uni tutup bərgənlikini bilətti).
19 Pilatus «soraḳ təhti»də olturoɣanda, ayali uningoɣa adəm əwətip: — U ḩəḳḳaniy kixining ixioɣa arilaxmioɣin. Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kəp azab qəktim, — dəp həwər yətküzdi.□
20 Lekin bax kaḩinlar wə aḳsaḳallar bolsa halayiḳni maḳul ḳilip, Barabbasni ḳoyup berixni wə Əysani yoḳitixni tələp ḳildurdi.■
21 Waliy jawabən ulardin yənə:
— Silərgə bu ikkisining ḳaysisini ḳoyup beriximni halaysilər? — dəp soridi.
Barabbasni, — deyixti ular.
22 Pilatus əmdi: — Undaḳ bolsa, Məsiḩ dəp ataloɣan Əysani ḳandaḳ bir tərəp ḳilay? — dedi.
Ḩəmməylən:
— U krestlənsun! — deyixti.
23 Pilatus:
— Nemixḳa? U zadi nemə yamanlik ətküzüptu? — dəp soridi.
Biraḳ ular tehimu ḳattiḳ warḳirixip:
U krestlənsun! — dəp turuwelixti.
24 Pilatus səzliwerixning biḩudə ikənlikini, bəlki buning ornioɣa malimanqilik qiḳidioɣanliḳini kərüp, su elip, kəpqilikning aldida ḳolini yuoɣaq:
— Bu ḩəḳḳaniy adəmning ḳenioɣa mən jawabkar əməsmən, buningoɣa özünglar məs'ul bolunglar! — dedi.
25 Pütün həlḳ jawabən:
— Uning ḳeni bizning üstimizgə wə balilirimizning üstigə qüxsun! — deyixti.■
26 Buning bilən Pilatus Barabbasni ularoɣa qiḳirip bərdi. Əysani bolsa ḳattiḳ ḳamqilatḳandin keyin, krestləxkə *ləxkərlirigə* tapxurdi.□

Ləxkərlərning Əysani mazaḳ ḳilixi
Mar. 15:16-20; Yḩ. 19:2-3

27 Andin waliyning ləxkərliri Əysani uning ordisioɣa elip kirip, pütün ləxkərlər topini bu yərgə uning ətrapioɣa yioɣdi. □ ■

■ **27:15** Mar. 15:6; Luḳa 23:17; Yḩ. 18:39. □ **27:16 «Barabbas isimlik atiḳi qiḳḳan bir məḩbus»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Əysa Barabbas isimlik atiḳi qiḳḳan bir məḩbus» deyilidu. ■ **27:16** Mar. 15:7; Luḳa 23:19; Yḩ. 18:40. □ **27:17 «Barabbasnimu yaki Məsiḩ dəp ataloɣan Əysanimu?»** — yaki «Əysa Barabbasnimu yaki Məsiḩ dəp ataloɣan Əysanimu?». □ **27:19 «Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kəp azab qəktim»** — yaki «qünki u tünügün keqə qüxümgə kirip, kəp azablandim». ■ **27:20** Mar. 15:11; Luḳa 23:18; Yḩ. 18:40; Ros. 3:14. ■ **27:25** Ros. 5:28. □ **27:26 «Əysani bolsa ḳattiḳ ḳamqilatḳandin keyin...»** — Rim imperiyəsidə jaza ḳamqiliri birnəqqə tasmiliḳ bolup, ḩərbir tasmisioɣa ḳooɣuxun wə ustihan parqiliri baoɣlanoɣan bolidu. Ḳamqilioɣan waḳtida jazaoɣa tartiloɣuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoɣan ləxkər uni ḳamqilaytti. □ **27:27 «waliyning ləxkərliri Əysani *waliyning* ordisioɣa elip kirip»** — «waliyning ordisi» grek (latin) tilida «praytorium» deyilidu. **«pütün ləxkərlər topini bu yərgə uning ətrapioɣa yioɣdi»** — «ləxkərlər topi» (grek tilida «koḩort») 500-600 kixidin tərkib tapḳan. ■ **27:27** Mar. 15:16; Yḩ. 19:2.

28 Ular Əysani yalingaqlap, uqisiƣa pərəng rənglik ton kiydürüxti. □
29 Tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexiƣa kiydürdi wə ong ķoliƣa bir ķomuxni tutķuzdi. Andin uning aldiƣa tizlinip: «Yaxiƣayla, Yəhudiylarning padixaḥi!» dəp mazaķ ķilixti. □
30 Uningƣa tükürüxti, ķomuxni elip uning bexiƣa uruxti.
31 Uni xundaķ mazaķ ķiloƣandin keyin, tonni saldurup, uqisiƣa əz kiyimlirini kiydürdi wə krestləx üqün elip mengixti.

Əysaning krestlinixi
Mar. 15:21-32; Luķa 23:26-39; Yḥ. 19:17-19

32 Ular taxķiriƣa qikķinida, Kurini xəḥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup kelip Əysaning krestini uningƣa məjburiy kətürgüzdi. □ ■
33 Ular Golgota, yəni «Bax səngək» degən yərgə kəlgəndə, ■
34 *Əysaƣa* iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloƣan aqqiķ xarab bərdi; lekin u uni tetip baķķandin keyin, iqkili unimidi.□ ■
35 Ləxkərlər uni krestligəndin keyin, qək taxlixip kiyimlirini əzara bəlüxüwaldi. ■
36 Andin u yərdə olturup uningƣa kəzətqilik ķildi.
37 Ular uning bexining yuķiri təripigə «Bu Əysa, Yəhudiylarning padixaḥidur» dəp yeziloƣan xikayətnamə tahtiyini bekitti.■
38 *Əysa* bilən təng ikki ķaraķqimu krestkə mihlanoƣan bolup, biri ong təripidə, yənə biri sol təripidə idi.■
39 Bu yərdin ətkənlər baxlirini qayķixip, uni ḥakarətləp:■
40 — Ķeni, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə ķaytidin yasap qikidioƣan adəm, əmdi özüngni ķutķuzə! Hudaning Ooƣli bolsang, kresttin qüxüp baķķina! — deyixti.■
41 Bax kaḥinlarmu, Təwrat ustazliri wə akṣakallar bilən birgə uni məshirə ķilip:
42 — Baxķilarni ķutķuzuptikən, özini ķutķuzalmaydu. U Israilning padixaḥimix! Əmdi kresttin qüxüp bakṣunqu, andin uningƣa etiķad ķilimiz.
43 U Hudaoƣa tayanoƣan! Huda uni əzizlisə, ḥazir ķutķuzup baķķay! Qünki u: «Mən Hudaning Ooƣli» degənidi, — deyixti. □
44 Uning bilən təng krestləngən ķaraķqilarmu uni xundaķ ḥakarətləxti.

Əysaning ölümi
Mar. 15:33-41; Luķa 23:44-49; Yḥ. 19:28-30

□ **27:28 «Ular Əysani yalingaqlap, uqisiƣa pərəng rənglik ton kiydürüxti»** — «pərəng rənglik» (yaki səsün rənglik) xu qaoƣda xaḥanə kiyimning rənggi xundaķ idi («Mar.» 15:17, «Yuḥ.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xaḥanə ton» arķilik Əysani «padixaḥ bolamsən?!» dəp mazaķ ķilmaķqi. □ **27:29 «*Ular*... tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexiƣa kiydürdi wə ong ķoliƣa bir ķomuxni tutķuzdi»** — ular ķomuxni padixaḥning xaḥanə ḥasisi süpitidə mazaķ ķilip ķoliƣa tutķuzoƣan. □ **27:32 «...Kurini xəḥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup kelip Əysaning krestini uningƣa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» — Əysa özini jazalaydioƣan ķoral boloƣan xu krest (qapras yaoƣaq)ni əslidə özi yüdüp mengixi kerək idi. U xundaķ ķattiķ ķamqilanoƣanki, ḥalsirap, yüdüp mangalmioƣan bolsa kerək. ■ **27:32** Mar. 15:21; Luķa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luķa 23:33; Yḥ. 19:17. □ **27:34 «...Əysaƣa iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloƣan aqqiķ xarab bərdi»** — eytixlaroƣa ķarioƣanda, krestkə mihlinidioƣanlaroƣa aoƣrikni pəṣəytix məķsitidə dora arilaxturuloƣan xarab berilidikən. ■ **27:34** Zəb. 69:21 ■ **27:35** Zəb. 22:18; Mar. 15:24; Yḥ. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luķa 23:38; Yḥ. 19:19. ■ **27:38** Yəx. 53:12. ■ **27:39** Zəb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luķa 23:35. ■ **27:40** Mat. 26:61; Yḥ. 2:19. □ **27:43 «U Hudaƣa tayanoƣan! Huda uni əzizlisə, ḥazir ķutķuzup baķķay!»** — «Zəb.» 22:8ni kərüng.

45 Əmdi künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə pütkül zeminni karangoluluk basti. □ ■
46 Tokkuzinqi saətlərdə Əysa yukiri awazda: «Eli, eli, ləma sawaktani?» yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?» dəp kattik nida kildi.□ ■
47 U yərdə turoqanlarning bəziliri buni anglap:
Bu adəm Ilyas *pəyoqəmbər*gə murajiət kiliwatidu, — deyixti.
48 Ularning iqidin birəylən dərhal yügürüp berip bir parqə bulutni əkelip, uni aqqik xarabka qilap, komuxning uqioqa selip uningoqa iqküzüp koydi.■
49 Birak baxkilar:
— Tohta! Karap bakayli, Ilyas *pəyoqəmbər* kelip uni kutkuzup kalarmikin? — deyixti.
50 Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti.□ ■
51 Wə mana, xu dəkikidə ibadəthanining *iqkiri* pərdisi yukiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi. Yər-zemin təwrinip, taxlar yerilip, □ ■
52-53 Kəbrilər eqildi (U tirilgəndin keyin, *ölümdə* uhlawatkan noroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə noroqun kixilərgə kəründi).□
54 Əmdi Əysani kəzət kiliwatkan yüzbexi həm yenidiki ləxkərlər yərning təwrixini wə baxka yüz bərgən hadisilərni kərüp, intayin korkuxup:
— U həkikətən Hudaning Ooqli ikən! — deyixti.■
55 U yərdə yənə bu ixlaroqa yiraktin karap turoqan noroqun ayallarmu bar idi. Ular əslidə Əysaning hizmitidə bolup, Galiliyədin uningoqa əgixip kəlgənidi. ■
56 Ularning arisida Magdallik Məryəm, Yakup bilən Yüsüpning anisi Məryəm, Zəbədiyning ooqullirining anisimu bar idi.

Əysaning dəpnə kilinixi
Mar. 15:42-47; Luka 23:50-56; Yh. 19:38-42

57 Kəqkurun, Arimatiyalik Yüsüp isimlik bir bay kəldi. Umu Əysaning muhlisliridin idi. ■
58 U Pilatusning aldioqa berip, Əysaning jəsitini tələp kildi. Pilatus jəsətni uningoqa tapxuruxka əmr kildi.
59 Yüsüp jəsətni elip, pakiz kanap rəht bilən orap kepənlidi
60 wə uni özi üqün kiyada oyduroqan yengi kəbrisigə koydi. Andin kəbrining aoqzioqa yooqan bir taxni domilitip koyup, ketip kaldi■

□ **27:45 «künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə»** — hazirki wakit sistemi boyiqə, «qüx wakti, saət on ikkidin saət üqkiqə». ■ **27:45** Mar. 15:33; Luka 23:44. □ **27:46 «tokkuzinqi saətlərdə ...»** — hazirki wakit boyiqə saət üqlərdə. **««Eli, eli, ləma sawaktani?» yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?»»** — (aramiy tilidiki səzlər) «Zəb.» 22:1ni kərüng ■ **27:46** Zəb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ **27:48** Zəb. 69:21; Yh. 19:29. □ **27:50 «Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti»** — uning kattik warkirixi: «Tamam boldi!» degən bolsa kerək («Yuh.» 19:30ni kərüng). ■ **27:50** Zəb. 31:5; Luka 23:46 □ **27:51 «Xu dəkikidə ibadəthanining iqkiri pərdisi yukiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi»** — bu pərdə ibadəthanidiki əng mukəddəs jayni mukəddəs jaydin ayrip turidioqan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldioqa baridioqan yolining Əysaning ölümi bilən eqiloqanlikini bildüridu (ibadəthanidiki «mukəddəs jay»ni sirttiki hoylidin ayriydioqan yənə bir «sirtki pərdə» bar idi, lekin buni kərsitix üqün adəttə baxka ataloqu ixlitilidu). ■ **27:51** 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luka 23:45. □ **27:52-53 «mukəddəs xəhər»** — Yerusalemni kərsitidu. **«Kəbrilər eqildi (Əysa tirilgəndin keyin, ölümdə uhlawatkan noroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə noroqun kixilərgə kəründi)»** — baxka birhil tərjimisi: — «Kəbrilər eqildi, ölümdə uhlawatkan noroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular Əysa tirilgəndin keyin kəbriliridin qikip, mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə noroqun kixilərgə kəründi». Lekin «1Kor.» 15:20gə asasən («Məsih ölümdə uhlioqanlar iqidin huddi tunji hosulning mewisidək, ölümdin tirilgəndur») tərjimimiz tooqra bolsa kerək. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luka 23:47. ■ **27:55** Zəb. 38:11; Mar. 15:40; Luka 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luka 23:50; Yh. 19:38. ■ **27:60** Mar. 15:46; Luka 23:53.

61 (xu qaoɳda Magdallik Məryəm bilən yənə bir Məryəmmu u yərdə, ķəbrining udulida olturatti).

Ķəbrini muhapizət ķilix

62 Əmdi ətisi, yəni «Təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kahinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldioɳa kelip:□
63 — Janabliri, helik aldamqining hayat waktida: «Mən ölüp üqinqi küni tirilimən» degini esimizdə bar. ■
64 Xuning üqün, ķəbri üqinqi künigiqə məhkəm ķooɳdilixi üqün əmr bərgəysiz. Undak ķilinmisa, muhlisliri kelip jəsətni ooɳrilap ketip, andin həlkkə: «U ölümdin tirildi» deyixi mumkin. Bundak aldamqilik aldinkisidinmu bəttər bolidu, — deyixti.
65 Pilatus ularoɳa:
— Bir guruppa kəzətqi ləxkərni silərgə tapxurdum. Ķəbrini ķurbinglarning yetixiqə məhkəm ķooɳdanglar, — dedi.
66 Xuning bilən ular *kəzətqi ləxkərlər* bilən billə berip, taxni peqətləp, ķəbrini muhapizət astioɳa ķoydi.

28

Əysaning tirilixi
Mar. 16:1-8; Luka 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Xabat küni ətüp, həptining birinqi küni tang atay degəndə, Magdallik Məryəm bilən yənə bir Məryəm ķəbrini kərüxkə kəldi.■
2 Wə mana, yərlər tuyuksiz ķattik təwrəp kətti; qünki Pərwərdigarning bir pərixtisi asmandin qüxüp, *ķəbrigə* berip, taxni bir qətkə domilitip, üstidə olturoɳanidi.
3 Pərixtining ķiyapiti qakmaktək, kiyimliri ķardək ap'ak idi.■
4 Kəzətqilər uningdin xunqə ķorkuxtiki, titrixip, ölüktək ķetipla ķaldi.
5 Pərixtə ayallaroɳa ķarap:
— Ķorkmanglar! Silərning krestləngən Əysani izdəwatkininglarni bilimən.■
6 U bu yərdə əməs; u özi eytkandək tirildürüldi. Kelinglar, Rəb yatkan jayni kərünglar;■
7 andin dərhal berip uning muhlislirioɳa: «U ölümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim, — dedi.□ ■
8 Xunga ayallar həm ķorkunq həm zor huxallik iqidə ķəbridin dərhal ayrilip, uning muhlislirioɳa həwər berixkə yügürüxti.■
9 Ular muhlislirini həwərləndürüxkə mangoɳanda, mana Əysa ularning aldioɳa qikip:

□ **27:62 «Əmdi ətisi, yəni «təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kahinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldioɳa kelip...»** — yukiriki izahatlarda kərsətkinimizdək, Yəhudiy həlki üqün «kün» əməliyəttə kəqtə (saət altidə) baxlinidu. «Təyyarlax küni» — «xabat küni (dəm elix küni) üqün təyyarlik ķilidioɳan kün»ni kərsitidu. Xuning bilən muxu ayəttiki «ətisi» əməliyəttə xabat künining bexini, yəni xu kəq saət altidin keyinki wakitlarni kərsitidu. Muxu «kahinlar» Əysaning bexarət sözlirini tosux üqün jiddiylixip, özliri ķədirləydioɳan xabat künidiki «dəm elix» aditini buzmakta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luka 9:22; 18:33; 24:6. ■ **28:1** Mar. 16:1; Luka 24:1; Yh. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luka 24:4. ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luka 9:22; 18:33; 24:6. □ **28:7 «U ölümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim»** — pərixtə: «Galiliyəgə beringlar» degən bolsimu, muhlisliri uningoɳa ixənməy heqyərgə barmay Yerusalemda turiwərdi. Rəb özi ularoɳa xundak əmrni alliķaqan bərgənidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni kərüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yh. 20:18.

— Salam silərgə! — dedi. Ularmu aldioŋa berip, uning putioŋa esilip, uningoŋa səjdə ḳildi. □ ■
10 Andin Əysa ularoŋa:
— Ḳorḳmanglar! Berip ḳerindaxlirimoŋa: Galiliyəgə beringlar, dəp ukturunglar, ular meni xu yərdə kəridu, — dedi.□ ■

Kəzətqilərning bayani

11 Ayallar tehi yolda ketiwatḳanda, mana kəzətqilərning bəziliri xəḥərgə kirip, boloŋan wəḳələrning ḥəmmisi tooŋrisida bax kaḥinlaroŋa həwər ḳildi.
12 *Bax kaḥinlar* aḳsaḳallar bilən bir yərgə yioŋilip məsliḥətləxkəndin keyin, ləxkərlərgə bək kəp pul berip:
13 — Silər: «Uning muhlisliri keqisi kelip, biz uhlawatḳanda uning jəsitini ooŋrilap əketiptu» — dənglar.
14 Əgər bu həwər waliyning ḳulikioŋa yetip ḳalsa, biz uni ḳayil ḳilip silərni awariqiliktin saḳlaymiz — dedi. □
15 Xundaḳ ḳilip, ləxkərlər pulni aldi wə əzlirigə tapilanoŋandək ḳildi. Xuning bilən bu gəp bügüngiqə Yəhudiylar arisida tarḳilip kəlməktə.

Əysaning muhlislirioŋa kərünüxi

Mar. 16:14-18; Luḳa 24:36-49; Yḥ. 20:19-23; Mis. 1:6-8

16 On bir muhlis Galiliyəgə berip, Əysa ularoŋa beḳitkən taoŋḳa qiḳixti. ■
17 Ular uni kərginidə uningoŋa səjdə ḳilixti; lekin bəziliri gumanlinip ḳaldi.
18 Əysa ularning yenioŋa kelip, mundaḳ dedi:
— Ərxtə wə yər yüzidə barliḳ ḥoḳuḳ manga berildi. ■
19 Xuning üqün, berip pütkül əllərni *əzümgə* muhlis ḳilip yetixtürünglar, xundaḳla ularni Ata, Ooŋul wə Muḳəddəs Roḥning namioŋa təwə ḳilip qəmüldürüp, □ ■
20 ularoŋa mən silərgə tapilioŋan barliḳ əmrlərgə əməl ḳilixni əgitinglar. Wə mana, mən zaman ahirioŋiqə ḥər küni silər bilən billə bolimən.■

□ **28:9 «Salam silərgə!»** — ibraniy tilida «Xalom ələykum» deyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yḥ. 20:14.
□ **28:10 «Berip ḳerindaxlirimoŋa: Galiliyəgə beringlar, dəp ukturunglar, ular meni xu yərdə kəridu»** — 7-ayəttiki izaḥatni kərüng. Məsiḥning əzi ḳaytidin ularoŋa xundaḳ həwər yətküzgini bilən, ular yənila bir məzgil Yerusalemdin qiḳmay, Galiliyəgə barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luḳa» 24-bab, «Yuḥ.» 20-21-bablarni kərüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **28:14 «Əgər bu həwər waliyning ḳulikioŋa yetip ḳalsa, biz uni ḳayil ḳilip silərni awariqiliktin saḳlaymiz»** — rimliḳ muḥapizətqilər kəzəttə turuwetip uhlisa, dərḥal ələm jazasioŋa məḥkum bolatti. ■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zəb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḥ. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Əf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19 «ularni Ata, Ooŋul wə Muḳəddəs Roḥning namioŋa təwə ḳilip qəmüldürüp…»** — grek tilida: «ularni Ata, Ooŋul wə Muḳəddəs Roḥning namioŋa kirgüzüp qəmüldürüp,…». Buning mənisi xübḥisizki, pəḳət «Ata, Ooŋul wə Muḳəddəs Roḥning nami bilən»la əməs, bəlki suoŋa qəmüldürülüx arḳiliḳ qəmüldürülgüqining Ata, Ooŋul wə Muḳəddəs Roḥning ziq munasiwitigimu (kirip) qəmülüxni kərsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yḥ. 15:16. ■ **28:20** Yḥ. 14:18.

Markus

«Markus bayan qiloɣan hux həwər» •••• Qəmüldürgüqi Yəhyaning tələm berixi
Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yh. 1:19-28

1 Hudaning ooɣli Əysa Məsiḥning hux həwirining baxlinixi: □
2 Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisida hatiriləngəndək: —

«Mana, aldingda əlqimni əwətimən.
U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu.□ ■
3 Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini!
U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz qilinglar!» — dəydu».□ ■

4 Kixilərni qəmüldürüx elip baridioɣan Yəḥya *pəyoɣəmbər* qəl-bayawanda pəyda bolup, gunaḥlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan *suoɣa* «qəmüldürüx»ni jakarlaxqa baxlidi.□ ■
5 Pütün Yəḥudiyə əlkisidikilər wə pütkül Yerusalem xəḥiridikilər uning aldioɣa qikip, gunaḥlirini iqrar qilixi bilən uning təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi.■
6 Yəḥya bolsa təgə yungidin qilinoɣan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoɣlioɣanidi; yeməkliki qekətkə bilən yawa ḥərə ḥəsili idi.■
7 U mundaq dəp jakarlaytti:
— Məndin qudrətlik boloɣan biri məndin keyin kelidu. Mən ḥətta engixip kəxlirining booɣquqini yexixkimu layiq əməsmən!■
8 Mən silərni suoɣila qəmüldürimən, lekin u silərni Muqəddəs Roḥqa qəmüldüridu.■

Məsiḥning qəmüldürülüxi wə sinilixi
Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

9 Xu künlərdə xundaq boldiki, Əysa Galiliyə əlkisining Nasarət xəḥiridin kelip, Yəḥya təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi.
10 U sudin qikkandila, asmanlarning yerilip, Roḥning kəptər qiyapitidə qüxüp, əz üstigə qonuwatqanliqini kərdi. □ ■

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning hux həwiri»** — əzi elip kəlgən, əzi tooɣruluq hux həwərdur. **«hux həwirining baxlinixi»** — Markus Əysa Məsiḥ tooɣruluq bu hux həwərning əzi Huda aləmni yaratqinidək yengi bir baxlinix kəldi, dəp kərsətməkqi boluxi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2 «Mana, aldingda əlqimni əwətimən. U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu»** — səzligüqi Huda Əzi, əlwəttə. Muxu səzlər awwal «Mis.» 23:20 ḥəm «Mal.» 3:1də kərünidu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27. □ **1:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini! U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz qilinglar!»** — «Yəx.» 40:3. ■ **1:3** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yḥ. 1:23. □ **1:4 «Yəḥya qəl-bayawanda pəyda bolup...»** — ərəbqə «Yəḥya» degən isim ibraniy tilida wə grek tilida uqraydioɣan «Yuḥanna» degən isimdur; mənisi, «Pərwərdigarning meḥir-xəpqiti»dur. **««gunaḥlaroɣa kəqərüm elip kelidioɣan, towa qilixni bildüridioɣan «qəmüldürüx»»** — «qəmüldürüx» bolsa, suoɣa qəmüldürüxni kərsitidu. Baxqiqə eytqanda, «yaman yolliringlardin yenip, towa qilinglar! Towa qiloɣanliqinglarni bildürüx üqün suoɣa qəmüldürüxni qobul qilinglar. Xundaq qiloɣanda, Huda silərni kəqürüm qilidu!» — Degəndək. ■ **1:4** Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yḥ. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luqa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yḥ. 1:27. ■ **1:8** Yəx. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4. □ **1:10 «Roḥning kəptər qiyapitidə qüxüp, əz üstigə qonuwatqanliqini kərdi»** — «Roḥ» Hudaning Roḥi, Muqəddəs Roḥni kərsitidu. **«kəptər qiyapitidə»** — yaki «pahtək qiyapitidə». Grek tilida bu qux «peristera» dəp atilidu. «peristera» grek tilida ḥəm kəptərni ḥəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yḥ. 1:32.

11 Xuning bilən asmanlardin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluқ
hursənmən!» degən bir awaz anglandi.■
12 Wə Roh dərһal uni qəl-bayawanoɣa süyləp qiқardi. □ ■
13 U qəldə қirik kün turup, Xəytan təripidin sinilip turatti. U xu yərdə yawayi
һaywanlar bilən billə idi; xu künlərdə pərixtilər uning hizmitini қildi.□

Əysaning tət beliқqini qaқirixi
Mat. 4:12-22; Luқa 4:14-15; 5:1-11

14-15 Əmdi Yəһya solanoɣandin keyin, Əysa Galiliyə əlkisigə berip: «Waқit-saiti toxti,
Hudaning padixaһliқi yeқinlaxti! Towa қilinglar, hux həwərgə ixininglar!» dəp
Hudaning padixaһliқining hux həwirini jakarlaxқa baxlidi.□ ■
16 *Xu künlərdə* u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, Simon bilən inisi Andriyasni kərdi.
Ular beliқqi bolup, dengizoɣa tor taxlawatatti.□ ■
17 Əysa ularoɣa:
— Mening kəynimdin menginglar, mən silərni adəm tutқuqi beliқqi қilimən! — dedi.
□ ■
18 Ular xuan torlirini taxlap, uningoɣa əgixip mangdi. ■
19 U xu yərdin bir’az ətüp Zəbədiyning ooɣli Yaқupni inisi Yuһanna bilən kərdi. Bu
ikkisi kemidə turup torlirini ongxawatatti. ■
20 U xuan ularnimu qaқirdi. Ular atisi Zəbədiyni mədikarlar bilən billə kemidə
қaldurup, əzliri uning bilən mangdi.

Əysaning jin qaplaxқan adəmni azad қilixi
Luқa 4:31-37

21 Ular KəpərNaһum xəһirigə kirdi. Xabat küni u udul sinagogқa kirip, təlim berixkə
baxlidi. □ ■
22 Halayiқ uning təlimigə һəyranuһəs boluxti. Qünki uning təlimliri Təwrat
ustazliriningkigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluқ idi.■
23 Sinagogta napak roh qaplaxқan bir adəm bar idi. U:□ ■
24 — I Nasarətlik Əysa, biz bilən karing bolmisun! Sən bizni yoқatқili kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, sən Hudaning Muқəddəs boloɣuqisisən! — dəp
towlaytti.
25 Lekin Əysa *jinoɣa* tənbih berip: — Aoɣzingni yum, bu adəmdin qik! — dedi.
26 Napak roh һeliқi adəmning tenini tartixturup, қattiқ warқirioɣiniqə uningdin qiқip
kətti.
27 Halayiқ һəmmisi buningdin intayin һəyran bolup, əzara oɣuloɣula қilixip:

■ **1:11** Zəb. 2:7; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luқa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **1:12 «Wə Roh dərһal uni qəl-bayawanoɣa süyləp qiқardi»** — «Roh» — Hudaning Rohi, Muқəddəs Rohni kərsitidu. **«....Roh dərһal uni qəl-bayawanoɣa süyləp qiқardi»** — grek tilida «...Roh dərһal uni qəl-bayawanoɣa ittirip qiқardi» deyilidu. ■ **1:12** Mat. 4:1; Luқa 4:1. □ **1:13 «U qəldə қirik kün turup, Xəytan təripidin sinilip turatti»** — bu ayətkə қarioɣanda, u qəl-bayawanda қirik kün turoɣanda, Xəytanning sinaқliri tohtimay dawamlaxturuloɣanidi. «Matta» wə «Luқa»da hatiriləngən sinaқlar bu қirik künning ahirida kəlgən bolup, sinaқlar əwjigə qiққanidi. □ **1:14-15 «Hudaning padixaһliқining hux həwiri»** — yaki «Hudaning hux həwiri». ■ **1:14-15** Mat. 4:12; Luқa 4:14; Yһ. 4:43. □ **1:16 «Ular beliқqi bolup, dengizoɣa tor taxlawatatti»** — muxu hil tor adəttə kemining kəynidin tartilatti. ■ **1:16** Mat. 4:18. □ **1:17 «mən silərni adəm tutқuqi beliқqi қilimən!»** — «adəmni tutқuqi» muxu yərdə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip қutқuzuxni kərsitidu. ■ **1:17** Yər. 16:16; Əz. 47:10. ■ **1:18** Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luқa 5:11; 18:28. ■ **1:19** Mat. 4:21. □ **1:21 «U udul sinagogқa kirip, təlim berixkə baxlidi»** — «sinagog»lar — Yəһudiylarning ibabət қilixқa yioɣilidioɣan jayliri. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:21** Mat. 4:13; Luқa 4:31. ■ **1:22** Mat. 7:28; Luқa 4:32. □ **1:23 «napak roh»** — jinni kərsitidu, əlwəttə. Əmma bundaқ ibarə jinlarning əyni napakliқini təkitləydu. ■ **1:23** Luқa 4:33.

— Bu ⱪandaⱪ ix? Yengi bir təlimoɣu! Qünki u ⱨoⱪuⱪ bilən ⱨətta napak roⱨlaroɣimu buyruⱪ ⱪilalaydikən, ularmu uning səzigə boysunidikən, — deyixti.
28 Buningdin uning xəⱨriti xu ⱨaman pütün Galiliyə əlkisining ətrapioɣa pur kətti.

Əysaning Simonning өyidə bimarlarni saⱪaytixi
Mat. 8:14-17; Luⱪa 4:38-41

29 Ular sinagogdin qiⱪipla, Yaⱪup wə Yuⱨanna bilən Simon wə Andriyasning өyigə bardi. ■
30 Əmma Simonning ⱪeynanisi ⱪizitma iqidə yetip ⱪaloɣanidi. Ular dərⱨal uning əⱨwalini *Əysaoɣa* eytti.
31 U ayalning ⱪexioɣa berip, ⱪolidin tutup, yələp ərə turoɣuzdi. Uning ⱪizitmisi dərⱨal yandi wə u ularni kütüxkə kirixti.
32 Kəqⱪurun kün patⱪanda, kixilər barliⱪ aoɣriⱪlarni wə jin qaplaxⱪanlarni uning aldioɣa elip kelixti. □ ■
33 Pütün xəⱨərdikilər ixik aldioɣa toplaxⱪanidi.
34 Xuning bilən u ⱨər türlük kesəllərgə giriptar boloɣan nuroɣun kixilərni saⱪaytti wə nuroɣun jinlarni kixilərdin ⱨəydiwətti. Lekin u jinlarning gəp ⱪilixⱪa yol ⱪoymidi, qünki ular uning kim ikənlikini bilixətti.

Dua ⱪilix, təlim berix
Luⱪa 4:42-44

35 Ətisi ətigən tang tehi atmastinla, u ornidin turup, *xəⱨərdin* qiⱪip, hilwət bir jayoɣa berip dua-tilawət ⱪildi. ■
36 Simon bilən uning ⱨəmraⱨliri uni izdəp qiⱪti.
37 Uni tapⱪanda:
— Ⱨəmmə adəm seni izdixiwatidu! — deyixti.
38 U laroɣa:
— Baxⱪa yərlərgə, ətraptiki yezilaroɣimu səz-kalamni jakarlixim üqün barayli. Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim, — dedi. □ ■
39 Xundaⱪ ⱪilip, u pütkül Galiliyə əlkisini aylinip, sinagoglirida səz-kalamni jakarlaytti ⱨəmdə jinlarni kixilərdin ⱨəydiwetətti.

Əysaning mahaw kesəlni saⱪaytixi
Mat. 8:1-4; Luⱪa 5:12-16

40 Mahaw kesili bar bir kixi uning aldioɣa kelip yelinip, tizlinip turup:
— Əgər halisingiz, meni kesilimdin pak ⱪilalaysiz! — dəp өtündi.□ ■
41 Əysa iqi aoɣrioɣaq ⱪolini sozup uningoɣa təgküzüp turup:
— Halaymən, pak ⱪilinoɣin! — dewidi,
42 xu səz bilənla mahaw kesili dərⱨal bimardin ketip, u pak ⱪilindi.
43 U uningoɣa:

■ **1:29** Mat. 8:14; Luⱪa 4:38. □ **1:32 «Ⱪəqⱪurun kün patⱪanda, kixilər barliⱪ aoɣriⱪlarni wə jin qaplaxⱪanlarni uning aldioɣa elip kelixti» —** xu küni «xabat küni» (dəm elix küni) bolup, ⱨəlⱪ bimarlarni əysaning aldioɣa kətürüp apirix üqün kəqⱪurunoɣiqə kütkənidi. Ibraniylaroɣa nisbətən «yengi bir kün» kəqⱪurunda baxlinidu. ■ **1:32** Mat. 8:16; Luⱪa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luⱪa 4:42. □ **1:38 «Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim» —** grek tilida «qünki mən dəl muxu ix üqün qiⱪixim». ■ **1:38** Yəx. 61:1; Luⱪa 4:18;43. □ **1:40 «mahaw kesili bar bir kixi» —** «mahaw kesili» bir hil ⱪorⱪunqluⱪ terə kesili bolup, Yəⱨudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloɣanlarni napak dəp ⱪarapularoɣa ⱪət'iy yeⱪinlaxmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luⱪa 5:12.

— Ḥazir bu ixni ḥeqkimgə eytma, bəlki udul berip *məs'ul* kaḥinoɣa əzüngni kərsitip, kaḥinlarda guwaḥliḳ bolux üqün, Musa bu kesəldin paklanoɣanlaroɣa əmr ḳiloɣan *ḳurbanliḳlarni* sunoɣin, — dəp uni ḳattiḳ agaḥlandurup yoloɣa saldi.□ ■
45 Biraḳ u adəm qiḳip, bu ixni kəp yərlərdə jar selip, kəng yeyiwətti. Xuning bilən Əysa ḥeqḳandaḳ xəḥərgə oquḳ-axkara kirəlməy, bəlki xəḥərlər sirtidiki hilwət jaylarda turuxḳa məjbur boldi; halayiḳ ḥər tərəptin uning yenioɣa toplixatti.

2

Əysaning paləq adəmni saḳaytixi
Mat. 9:1-8; Luḳa 5:17-26

1 Birnəqqə kündin keyin u ḳaytidin Kəpərnaḥumoɣa kirdi. U əydikən, degən həwər tarḳiliwidi,■
2 xunqə kəp adəm u yərgə yioɣildiki, ḥətta ixik aldidimu put dəssigüdək yər ḳalmioɣanidi. U ularoɣa səz-kalam yətküzüwatatti.
3 Mana xu əsnada, birnəqqə adəm uning aldioɣa bir paləqni elip kəldi; uni ulardin təti kətürüp əkəlgənidi.■
4 Adəmning kəplükidin uningoɣa yeḳinlixalmay, ular uning üstidin əgzini texip, təxük aqḳandin keyin paləqni zəmbil bilən *Əysaning aldioɣa* qüxürdi.□
5 Əmdi Əysa ularning ixənqini kərüp paləqkə:
— Balam, gunaḥliring kəqürüm ḳilindi, — dedi.
6 Lekin u yərdə olturoɣan bəzi Təwrat ustazliri kənglidə gumaniy soallarni ḳoyup:
7 «Bu adəm nemə üqün mundaḳ dəydu? U kupurluḳ ḳiliwatidioɣu! Hudadin baxḳa kimmu gunaḥlarni kəqürüm ḳilalisun?» deyixti.■
8 Əysa xuan roḥida ularning kəngüllиridə xundaḳ gumaniy soallarni ḳoyuwatḳanliḳini bilip yetip, ularoɣa mundaḳ dedi:
— Silər kəngüldə nemixḳa xundaḳ soallarni ḳoyisilər?
9 Muxu paləqkə: «Gunaḥliring kəqürüm ḳilindi!» deyix asanmu, yaki «Ornungdin tur, zəmbil-kərpəngni yioɣixturup mang!» deyix asanmu?
10 Əmma ḥazir silərning Insan'ooɣlining yər yüzidə gunaḥlarni kəqürüm ḳilix ḥoḳuḳioɣa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — U paləq kesəlgə:
11 — Sanga eytayki, ornungdin tur, zəmbil-kərpəngni yioɣixturup əyünggə ḳayt! — dedi.
12 U dərḥal ornidin dəs turup, zəmbil-kərpisini yioɣixturdi wə ḥəmməylənning kəz aldida *əydin* qiḳip kətti. Ḥəmməylən ḳattiḳ ḥəyran ḳelip Hudani uluoɣlixip:
— Muxundaḳ ixni əzəldin kərüp baḳmioɣaniduḳ, — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlisliḳḳa qaḳirixi — «gunaḥkarlar» bilən ḥəmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Luḳa 5:27-32

13 U yənə dengiz boyioɣa ḳarap mangdi. Kixilər topi uning ətrapioɣa olixiwaldi. U ularoɣa təlim bərdi.■

□ **1:43 «Musa bu kesəldin paklanoɣanlaroɣa əmr ḳiloɣan ḳurbanliḳlarni sunoɣin»** — Musa pəyoɣəmbər Təwrat ḳanunida xundaḳ əmrni kərsətkən: — Bir mahaw kesili saḳaytiloɣan bolsa, u muḳəddəs ibadəthanioɣa berip, əzining saḳaytiloɣanliḳini kaḥinoɣa kərsitip, andin mahaw kesilidin saḳayoɣanlar ḳilixḳa tegixlik ḳurbanliḳlarni sunuxi kerək idi. Xübḥisizki, Musa pəyoɣəmbərdin baxlap Məsiḥ Əysa kəlgüqə, bu murasim ḥeq ətküzülüp bakḳan əməs idi. «Law.» 14-babni kərüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1. ■ **2:1** Mat. 9:1; Luḳa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luḳa 5:18. □ **2:4 «uning üstidin əgzini texip, təxük aqḳandin keyin...»** — awwal əgzining kaḥixlirini elixi kerək idi. ■ **2:7** Zəb. 32:5; 51:2-4; Yəx. 43:25. ■ **2:13** Mat. 9:9; Luḳa 5:27.

14 U yoldin ətüp ketiwatqanda, baj alidioɣan orunda olturoɣan Alfayning ooɣli Lawiyni
kərüp, uningoɣa:
— Manga əgəxkin, — dedi. U ornidin turup, uningoɣa əgəxti.□
15 Wə xundaq boldiki, u *Lawiyning* өyidə dastihanda olturoɣanda, nuroɣun bajgirlar
wə gunaḫkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḫəmdastihan boldi. Bundaq kixilər
heli kөp idi, ularmu uningoɣa əgəxkənidi. □
16 Əmdi Təwrat ustazliri wə Pərisiylər uning gunaḫkarlar wə bajgirlar bilən bir
dastihanda olturoɣanliqini kərüp, muhlislirioɣa:
— U nemixqa bajgir wə gunaḫkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! —
deyixti. □
17 Buni angliоɣan Əysa ularoɣa:
— Saoɣlam adəm əməs, bəlki bimarlar tewipqa moḫtajdur. Mən ḫəkḫaniylarni əməs,
bəlki gunaḫkarlarni qakirоɣili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin əwzəldur
Mat. 9:14-17; Luqa 5:33-39

18 Əmdi Yəḫyaning muhlisliri bilən Pərisiylər roza tutuwatatti. Bəzilər uning aldioɣa
kelip:
— Nemixqa Yəḫyaning muhlisliri wə Pərisiylərning muhlisliri roza tutidu, lekin
sening muhlisliring tutmaydu? — dəp soraxti.■
19 Əysa jawabən mundaq dedi:
— Toyi boluwatqan yigit tehi toyda ḫəmdastihan olturoɣan qaoɣda, meḫmanliri roza
tutup oltursa qandaq bolidu!? Toyi boluwatqan yigit toyda bolsila, ular ḫeqqandaq
roza tutalmaydu. □ ■
20 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□
21 Ḫeqkim kona kөngləkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yengi yamaq
kirixip, kona kiyimni tartixturup yirtiwetidu. Nətijidə, yirtiq tehimu yooɣinap ketidu.
□
22 Ḫeqkim yengi xarabni kona tulumloroɣa qaqilimaydu. Əgər undaq qilsa,
xarabning *eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu tөkülüp ketidu ḫəm
tulumlarmu kardin qikidu. Xuning üqün yengi xarab yengi tulumloroɣa qaqilinixi
kerək.■

□ **2:14 «baj alidioɣan orunda olturoɣan Alfayning ooɣli Lawiy...»** — «Lawiy»ning baxqa ismi «Matta» idi. □ **2:15 «dastihanda olturoɣanda»** — grek tilida «dastihanda yatqanda» bilən ipadilinidu. Xu qaoɣlarda kixilər dastihan selinoɣan xirə ətrapida yanpaxlap yatqan ḫalda oɣizalinixatti. **«nuroɣun bajgirlar wə gunaḫkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḫəmdastihan boldi»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixoɣal qiloɣan rimliqlar üqün өz həlqidin baj yioɣip beridioɣan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioɣan Yəḫudiylar. **«gunaḫkarlar»** — Təwrat-injil boyiqə ḫərbir adəm gunaḫkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaḫkarlar» degən səz, ḫali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaḫidə «gunaḫkarlar» dəp ataloɣan bajgirlar, paḫixə ayallar, ḫətta sawatsiz kixilər qatarliqlarni kəzdə tutidu. □ **2:16 «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər...»** — «Pərisiylər» qattiq tələplik bir diniy məzḫəptikilər idi. Ular tooɣruluq «Təbirlər»ni kərüng. □ **2:17 «ḫəkḫaniylarni əməs, bəlki gunaḫkarlarni qakiroɣili kəldim»** — muxu muḫim səzidə «gunaḫkarlar» degini, өzlirining gunaḫkar ikənlikini tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki ḫəmmə adəm gunaḫkardur. «Ḫəkḫaniylar» Pərisiylərdək өzini ḫəkḫaniy dəp ḫesablioɣanlarni kərsitidu. Xunga Məsiḫ xundaq kixilərni qakiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **2:18** Mat. 9:14; Luqa 5:33. □ **2:19 «*toy* meḫmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **2:19** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **2:20 «yigit meḫmanlardin elip ketilidu»** — bu səzlər Əysaning əlümi өzigə əgəxkənlərgə qayoɣu-ḫəsrət elip kelidioɣanliqini kərsitidioɣan bexarət. □ **2:21 «Ḫeqkim kona kөngləkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **2:22** Mat. 9:17.

Insan’ooɳli «Xabat künining Igisi»dur •••• 23-ayəttiki izaḥatni kərüng
Mat. 12:1-8; Luḳa 6:1-5

23 Bir xabat küni xundaḳ boldiki, u buoɳdayliḳlardin ətüp ketiwatatti. Uning
muhlisliri yolda mengiwatḳanda baxaḳlarni üzüxkə baxlidi. □ ■
24 Pərisiylər uningoɳa:
— Ḳara, ular nemixḳa xabat küni *Təwratta* qəkləngən ixni ḳilidu? — deyixti.□ ■
25 U ularoɳa:
— *Padixaḥ* Dawutning əzi wə ḥəmraḥliri ḥajətmən boloɳanda, yəni aq ḳaloɳanda
nemə ḳiloɳanliḳini *muḳəddəs yazmilardin* oḳumioɳanmusilər? □ ■
26 — Demək, Abiyatar bax kaḥin boloɳan waḳtida, u Hudaning əyigə kirip, Hudaoɳa
ataloɳan, Təwratta pəḳət kaḥinlarning yeyixigila bolidioɳan nanlarni *sorap* yegən,
xundaḳla ḥəmraḥlirioɳimu bərgən? — dedi.□ ■
27 U ularoɳa yənə:
— Insan xabat küni üqün əməs, xabat küni insan üqün yaritildi.
28 Xuning üqün, Insan’ooɳli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.□ ■

3

Ḳoli ḳurup kətkən bimarning saḳaytilixi
Mat. 12:9-14; Luḳa 6:6-11

1 U yənə sinagogḳa kirdi. Xu yərdə bir ḳoli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■
2 *Pərisiylər* Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioɳan-
saḳaytmaydioɳanliḳini paylap yürətti.□
3 Əysa ḳoli yigiləp kətkən adəmgə:
— Ornungdin turup, otturioɳa qiḳḳin! — dedi.
4 Andin, sinagogdikilərdin:
— Təwrat ḳanunioɳa uyoɳun boloɳini xabat küni yahxiliḳ ḳilixmu, yaki yamanliḳ
ḳilixmu? Janni ḳutḳuzuxmu yaki ḥalak ḳilixmu? — dəp soridi. Lekin ular zuwan
sürüxmidi.

□ **2:23 «Bir xabat küni xundaḳ boldiki, ...»** — «xabat küni» (dəm elix küni) tooɳruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. Bu xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə ḥəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə Israildiki ḥərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni ḥərḳandaḳ ix-hizmət ḳilmay, dəm elixi kerək idi. ■ **2:23** Ḳan. 23:24; Mat. 12:1; Luḳa 6:1. □ **2:24 «Təwratta qəkləngən ix»** — Təwrat ḳanunida qəkləngən, deməkqi. Təwrat ḳanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp ḳarilip, ḳanunoɳa hilaplik ix dəp ḥesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aḳlixini «haman təpkənlik» dəp ḳarioɳan. Əmdi baxaḳlarni üzüp yeyix ziraətlərgə oroɳaḳ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningoɳa oḳurmənlər Məsiḥning jawabini oḳup əzi birnemə desun! «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imizdə muxu ix tooɳruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **2:24** Mis. 20:10. □ **2:25 «Dawutning... aq ḳaloɳanda nemə ḳiloɳanliḳini muḳəddəs yazmilardin oḳumioɳanmusilər?»** — «oḳumioɳanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəḳibliridin soraydioɳan soal xəkli idi. ■ **2:25** 1Sam. 21:6. □ **2:26 «Abiyatar bax kaḥin boloɳan waḳtida»** — «1Sam.» 21:1-7 boyiqə, Abiyatar rəsmiy bax kaḥin bolmioɳan. Lekin Injil dəwridiki əḥwaloɳa ohxax, ikki adəm baxḳa-baxḳa yərdə bolsa ikkisi xu rolda boluxi mumkin (Məsiḥ yər yüzidə hizmət ḳiloɳan məzgildə Ḳayafa isimlik ḥəm Annas isimlik ikki adəm ohxax bir waḳitta «bax kaḥin» idi). ***«Dawut*** Hudaning əyigə kirip, Hudaoɳa ataloɳan, Təwratta pəḳət kaḥinlarning yeyixigila bolidioɳan nanlarni sorap yegən, xundaḳla ḥəmraḥlirioɳimu bərgən?» — bu wəḳə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **2:26** Law. 24:9. □ **2:28 «Insan’ooɳli»** — Məsiḥning əzini kərsitidu. Bu ibarə tooɳruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luḳa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luḳa 6:6.

□ **3:2 «*Pərisiylər*** Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioɳan-saḳaytmaydioɳanliḳini paylap yürətti» — ularning ḳilmaḳqi boloɳan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni saḳaytsa, «ixligən» yaki «hizmət ḳiloɳan»oɳa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat ḳanunioɳa hilaplik ḳiloɳan»» bolidu.

5 U oŋəzəp bilən ətrapioŋa nəzər selip ularoŋa köz yügürtüp, ularning tax yürəklikidin kayoŋurdi. Andin u kesəlgə:
— Kolungni uzat, — dedi. U kolini uzitiwidi, koli əsligə kəltürüldi.□ ■
6 Əmdi Pərisiylər dərhal sirtqa qikip, uni kandak yokitix tooŋrisida Herod *padixahning* tərəpdarliri bilən məslihət kilixka baxlidi.□ ■

Dengiz boyidiki top-top adəmlər

7-8 Andin Əysa muhlisliri bilən billə u yərdin ayrilip dengiz boyioŋa kətti; Galiliyə əlkisidin qong bir top adəmlər uningoŋa əgixip bardi; xundakla uning kiloŋan əməllirini angliloŋan haman, pütün Yəhudiyə əlkisidin, Yerusalem xəhiridin, Idumiya əlkisidin, Iordan dəryasining karxi təripidin, Tur wə Zidon xəhərlirining ətrapidiki jaylardin zor bir top adəmlərmu uning yenioŋa kelixti.□ ■
9 U adəmlərning köplikidin özini kistap koymisun dəp muhlisliroŋa kiqik bir kemining uningoŋa yekin turuxini tapilidi.
10 Qünki u nuroŋun bimarlarni sakaytkini tüpəylidin hərkandak waba-kesəlliklərgə giriptar boloŋanlarning həmmisi uningoŋa *kolumni* bir təgküzüwalsam dəp kistixip kelixkənidi.
11 Napak rohlar *qaplixiwaloŋanlar* kaqanla uni körsə, uning aldioŋa yikilip: «Sən Hudaning Ooŋlisən!» dəp warkirixatti.
12 Lekin u *napak rohlaroŋa* özining kim ikənlikini axkarilimaslikka kattik tənbih berip agahlanduratti.

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Luka 6:12-16

13 U taoŋka qikip, özi halioŋan kixilərni yenioŋa qakirdi; ular uning yenioŋa kelixti. ■
14 U ulardin on ikkisini özi bilən billə boluxka, səz-kalamni jakarlaxka,
15 kesəllərni sakaytix wə jinlarni həydəx hokukioŋa igə boluxka tallap bekitti. □
16 U *bekitkən on ikki kixi*: Simon (u uningoŋa Petrus dəp isim koyoŋan),
17 Zəbədiyning ooŋli Yakup wə uning inisi Yuhanna, (u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooŋulliri» dəpmu atioŋan), □
18 Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning ooŋli Yakup, Taday, millətpərwər dəp ataloŋan Simon □
19 wə uningoŋa satkunluk kiloŋan Yəhuda Ixkariyotlardin ibarət.

□ **3:5 «koli əsligə kəltürüldi» —** kəltürüldi» degən peilning «məjhul xəkli» bizgə bu ixni Huda Özi kiloŋan, degənni ukturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratkanliki» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6 «Herod padixahning tərəpdarliri» —** Herod padixah wə uning tərəpdarliri tooŋruluk «Təbirlər»ni kərüng. Lekin bizgə əng həyran kalarliki bəlkim xuki, Rəbbimiz təlim berixkə baxlioŋanda, bir-birigə küxəndə boloŋan ««Herod tərəpdarliri» wə Pərisiylər həmkarlixip, Əysani yokitixka məslihətlixidu («Mat.» 22:16nimu kərüng). Mana karangoŋulukka təwə boloŋan kixilər haman birinqi bolup nur bilən düxmənlixidu («Yuh.» 1:5, 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yh. 10:39; 11:53. □ **3:7-8 «Idumiya əlkisi» —** «Idumiya» Təwratta «Edom» deyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luka 6:17. ■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luka 6:13; 9:1. □ **3:15 «U ulardin on ikkisini özi bilən billə boluxka… jinlarni həydəx hokukioŋa igə boluxka tallap bekitti» —** (14-15-ayət) bəzi kona kəqürmilərdə 14-15-ayəttə «U ulardin on ikkisini «rosullar» dəp atap, özi bilən billə boluxka, səz-kalamni jakarlaxka wə jinlarni həydəx hokukioŋa igə boluxka tallap bekitti» deyilidu. □ **3:17 «Zəbədiyning ooŋli Yakup wə uning inisi…» —** yaki «Zəbədiyning ooŋli Yakup wə uning akisi…». **«u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooŋulliri» dəpmu atioŋan» —** muxu yərdə biz bu isimni ibraniy tilidiki ahangi boyiqə alduk. «Rəgaz» ibraniy tilida adəttə «oŋəzəp, kəhr»ni bildüridu. Karioŋanda ular ikkilisi əslidə intayin terikkək idi! Grek tilida tələppuz «Boanərgəs» dəp okulidu. □ **3:18 «millətpərwər dəp ataloŋan Simon» —** yaki «Kanaanlik Simon». Yəhudiy «millətpərwərliri» yaki «millətqiliri» wətinini Rim imperiyəsidin azad kilix üqün zorawanlik yoli bilən kürəx kiloŋuqilar idi.

Əysa Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-32; Luqa 11:14-23; 12:10

20 U əygə qaytip kəlgəndin keyin, u yərgə yənə xunqə nuroɣun adəmlər toplandiki,
ularning ḫətta oɣizalanoɣudəkmu waqti qiqmidi. ■
21 *Əysaning* ailisidikilər buni anglap, uni tutup kelixkə berixti. Qünki ular uni «Əqlini
yoqitiptu» degənidi.
22 Yerusalemdin qüxkən Təwrat ustazliri bolsa: «Uningda Bəəlzibub bar», wə «U
pəqət jinlarning əmirigə tayinip jinlarni qooɣliwetidikən», deyixətti.□ ■
23 Xuning üqün u *Təwrat ustazlirini* yenioɣa qaqirip, ularoɣa təmsillərni ixlitip
mundaq dedi:
— Xəytan Xəytanni qandaqmu qooɣlisun? ■
24 Əgər padixaḫliq əz iqidin bəlünüp əzara soquxqan bolsa xu padixaḫliq put tirəp
turalmaydu;
25 xuningdək əgər bir ailə əz iqidin bəlünüp əzara soquxsa xu ailə put tirəp
turalmaydu.
26 Əgər Xəytan əz-əzigə qarxi qiqip bəlünsə, u put tirəp turalmay, yoqalmay
qalmaydu.
27 Ḫeqkim küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu —
pəqət u xu küqtünggürni awwal baoɣliyalisa andin əyini bulang-talang qilalaydu.□ ■
28 Xuni silərgə bərḫək eytip qoyayki, insan baliliri ətküzgən türlük gunaḫlirining
ḫəmmisini, xundaqla ular qiloɣan kupurluqlirining ḫəmmisini kəqürüxkə bolidu.
□ ■
29 Biraq kimdikim Muqəddəs Roḫqa kupurluq qilsa, əbədil’əbədgiqə ḫeq
kəqürülməydu, bəlki mənggülük bir gunaḫning ḫəkümi astida turidu.□ ■
30 *Əysaning bu səzi* ularning «uningoɣa napak roḫ qaplixiptu» degini üqün
eytiloɣanidi.

Əysaning anisi wə iniliri
Mat. 12:46-50; Luqa 8:19-21

31 Xu waqitta uning anisi bilən iniliri kəldi. Ular sirtida turup, uni qaqirixqa adəm
kirgüzdi. ■
32 Bir top halayiq uning ətrapida olturatti. Ular:
— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu, — deyixti.□
33 Əysa ularoɣa jawabən:
— Kim mening anam, kim mening inilirim? — dedi.
34 Andin, u əpqürisidə olturoɣanlaroɣa qarap mundaq dedi:
Mana bular mening anam wə inilirim!

■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22 «uningda bəəlzibub bar»** — «bəəlzibub» yaki «bəəlzibul» bolsa jinlarning əmiri boloɣan Xəytanning baxqa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luqa 11:15; Yḫ. 8:48. ■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27 «Ḫeqkim küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu — pəqət u xu küqtünggürni awwal baoɣliyalisa andin əyini bulang-talang qilalaydu»** — bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning əyini bulang-talang qiloɣuqi Əysadin baxqa ḫeqkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15. □ **3:28 «ular qiloɣan kupurluqlirining ḫəmmisi…»** — grek tilida «ular kupurluq bilən qiloɣan kupurluqlirining ḫəmmisi» degən səz bilən ipadilinidu. Bu ibarə ularning kupurluqliri bəlkim intayin eoɣir boluxi mumkin degənni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luqa 12:10; 1Yuḫa. 5:16. □ **3:29 «Muqəddəs Roḫqa *qarxi* kupurluq qilix»** — yaki «Muqəddəs Roḫqa qarxi gəp qilix» degən gunaḫ tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:29** 1Yuḫa. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luqa 8:19. □ **3:32 «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu»** — bəzi kona kəqürmilərdə «wə singilliringiz» dəp qoxup oqulidu. Ḫeqbolmioɣanda grek tilida «aka-inilər» degən səz bir qerindax «aqa-singillar»ni əz iqigə alatti.

35 Qünki kimki Hudaning iradisini ada ḳilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur.■

4

Uruḳ qaqḳuqi tooɣrisidiki təmsil
Mat. 13:1-9; Luḳa 8:4-8

1 U yənə dengiz boyida *həlḳḳə* təlim berixkə baxlidi. Uning ətrapiɣa zor bir top adəmlər olixiwaloɣaqḳa, u bir kemigə qiḳip dengizda olturdi; pütkül halayiḳ bolsa dengiz ḳiroɣiḳida turuxatti.■
2 Uularoɣa təmsil bilən nuroɣun ixlarni əgətti. U təlim berip mundaḳ dedi:
3 — Ḳulaḳ selinglar! Uruḳ qaqḳuqi uruḳ qaqḳili *etizoɣa* qiḳiptu.
4 Uruḳ qaqḳanda uruḳlardin bəziliri qioɣir yol boyioɣa qüxüptu, ḳuxlar kelip ularni yəp ketiptu.
5 Bəziliri tupriḳi az taxliḳ yərgə qüxüptu. Topisi qongḳur bolmioɣanliḳtin, tezla ünüp qiḳiptu,
6 lekin kün qiḳix bilənla aptapta kəyüp, yiltizi bolmioɣaqḳa ḳurup ketiptu.
7 Bəziliri tikənlərning arisioɣa qüxüptu, tikənlər əsüp maysilarni booɣuwelip, ular ḥeq ḥosul bərməptu.
8 Bəziliri bolsa, yahxi tupraḳḳa qüxüptu. Ular əsüp awup qong boloɣanda ḥosul beriptu. Ularning bəziliri ottuz ḥəssə, bəziliri atmix ḥəssə, yənə bəziliri yüz ḥəssə ḥosul beriptu.
9 — Angliɣudək ḳuliḳi barlar buni anglisun! — dedi u.

Təmsillərning məḳsiti
Mat. 13:10-17; Luḳa 8:9-10

10 U uning ətrapidikilər ḥəm on ikkiylən bilən yaloɣuz ḳaloɣanda, ular uningdin təmsillər tooɣruluḳ soraxti. □ ■
11 U uloroɣa mundaḳ dedi:
— Hudaning padixaḥliḳining sirini bilixkə silər nesip boldunglar. Lekin sirttikilərgə ḥəmmə ix təmsillər bilən uḳturulidu; □ ■
12 buning bilən: «Ular ḳaraxni ḳaraydu, biraḳ kərməydu;
Anglaxni anglaydu, biraḳ qüxənməydu;
Xundaḳ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən,
Kəqürüm ḳilinatti» *degən səz əməlgə axurulidu.*□ ■

Uruḳ qaqḳuqi tooɣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mat. 13:18-23; Luḳa 8:11-15

13 Andin u uloroɣa:
— Silər muxu təmsilnimu qüxənmidinglarmu? Undaḳta, ḳandaḳmu baxḳa ḥərhil təmsillərni qüxinələysilər? — dedi.

■ **3:35** Yḥ. 15:14; 2Kor. 5:16,17. ■ **4:1** Mat. 13:1; Luḳa 8:4. □ **4:10 «u uning ətrapidikilər ḥəm on ikkiylən bilən yaloɣuz ḳaloɣanda, ular uningdin təmsillər tooɣruluḳ soraxti» —** muxu yərdə «uning ətrapidikilər» uningoɣa əgəxkənlər (on ikkiyləndin sirt)ni kərsətsə kerək. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luḳa 8:9. □ **4:11 «Lekin sirttikilərgə ḥəmmə ix təmsillər bilən uḳturulidu» —** «sirttikilərgə» Hudaning padixaḥliḳidin yaki uning nijatidin sirtta turoɣanlar, demək. ■ **4:11** Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14. □ **4:12 «ular ḳaraxni ḳaraydu, biraḳ kərməydu; anglaxni anglaydu, biraḳ qüxənməydu; xundaḳ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən, kəqürüm ḳilinatti» —** bu səzlər «Yəx.» 6:9-10din elinoɣan. ■ **4:12** Yəx. 6:9-10; Mat. 13:14; Luḳa 8:10; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8.

14 Uruқ qaqқuqi səz-kalam qaqidu. ■
15 Üstigə səz-kalam qeqiloɣan qioɣir yol boyi xundaқ adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni angliɣan ɧaman Xəytan dərɧal kelip ularning қəlbigə qeqiloɣan səz-kalamni elip ketidu.
16 Buningoɣa ohxax, taxliқ yərlərgə qeqiloɣan uruқlar bolsa, səz-kalamni angliɣan ɧaman huxalliқ bilən қobul қiloɣanlarni kərsitidu.
17 ɧalbuki, қəlbidə ɧeq yiltiz bolmioɣaqқa, pəқət waқitliқ turidu; səz-kalamning wəjidin қiyinqiliқ yaki ziyankəxlikkə uqrioɣanda, ular xuan yoldin qətnəp ketidu.
18 Tikənlərning arisioɣa qeqiloɣini xundaқ bəzi adəmlərni kərsətkənki, bu adəmlər səz-kalamni angliɣini bilən,
19 lekin kəngligə bu dunyaning əndixiliri, bayliқlarning eziқturuxi wə baxқa nərsilərgə boloɣan ɧəwəslər kiriwelip, səz-kalamni booɣuwetidu-də, u ɧeq ɧosul qiқarmaydu. ■
20 Lekin yahxi tupraққa qeqiloɣan uruқlar bolsa — səz-kalamni anglixi bilən uni қobul қiloɣan adəmlərni kərsitidu. Bundaқ adəmlər ɧosul beridu, birsi ottuz ɧəssə, birsi atmix ɧəssə, yənə birsi yüz ɧəssə ɧosul beridu.

Sewət astidiki qiraoɣ
Luқa 8:16-18

21 U uloroɣa yənə mundaқ dedi:
— Qiraoɣ sewət yaki kariwat astioɣa қoyulux üqün kəltürüləmdu? U qiraoɣdanning üstigə қoyulux üqün kəltürülməmdu? □ ■
22 Qünki yoxuruloɣan ɧeqқandaқ ix axkarilanmay қalmaydu, xuningdək ɧərқandaқ məɧpiy ix yüz bərgəndin keyin ayan bolmay қalmaydu. ■
23 Angliɣudək қuliқi barlar buni anglisun!
24 Angliɣanliringlaroɣa kəngül bəlünglar! Qünki silər *baxқilaroɣa* қandaқ əlqəm bilən əlqisənglar, silərgimu xundaқ əlqəm bilən əlqəp berilidu, ɧətta uningdinmu kəp қoxup berilidu. □ ■
25 Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoқ bolsa, ɧətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məɧrum қilinidu.□ ■

Üngən uruқ tooɣrisidiki təmsil

26 U yənə mundaқ dedi:
— Hudaning padixaɧliқi yənə birsining tupraққa uruқ qaqқinioɣa ohxaydu:
27 u uhlaydu, orundin turidu, keqə-kündüzlər ətüwerip, uruқ bih urup əsidu. Lekin qaqқuqi қandaқ yol bilən əsidioɣanliқini bilməydu.

■ **4:14** Mat. 13:19; Luқa 8:11. ■ **4:19** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luқa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **4:21 «Qiraoɣ sewət yaki kariwat astioɣa қoyulux üqün kəltürüləmdu?»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət» deyilidu. ■ **4:21** Mat. 5:15; Luқa 8:16; 11:33. ■ **4:22** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luқa 8:17; 12:2. □ **4:24 «Silər baxқilaroɣa қandaқ əlqəm bilən əlqisənglar»** — bu səz kəp tərəplimilik boluxi kerək; məsilən: (1) adəm Hudaning səzigə қanqilik kəngül bəlüp etibar bərsə, uningoɣa xunqilik əқil beridu; (2) biz baxқilaroɣa rəɧim-xəpқət kərsətsək, Hudamu bizgə rəɧim-xəpқət kərsitidu; (3) ((2)-təripigə yeқin) biz baxқilarni қaysi əlqəm bilən baɧalisaқ, Huda bizni baɧalioɣanda dəl xu əlqəmni ixlitidu; (4) baxқilaroɣa қanqilik həyr-sahawət kərsətsək, Hudamu keyin bizgə xunqilik iltipatni kərsitidu. ■ **4:24** Mat. 7:2; Luқa 6:38. □ **4:25 «Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoқ bolsa, ɧətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məɧrum қilinidu»** — «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübɧisizki, əbədiy əɧmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni əz iqigə qoқum alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əɧmiyətlik» ɧərnemə boluxi üqün uni pəқət Məsiɧdinla tapalaymiz. ■ **4:25** Mat. 13:12; 25:29; Luқa 8:18; 19:26.

28 Tupraq өzlükidin ḥosul beridu; uruq awwal bih uridu, keyin bax qiḳiridu, ahirda
baxaqlar toluq dan tutidu.
29 Dan pixqanda, *qaqḳuqi* dərḥal oroŋaq salidu, qünki ḥosul waqti kəlgən bolidu.□

Ḳiqa uruḳi tooŋrisidiki təmsil
Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

30 U yənə mundaq dedi:
— Hudaning padixaḥliḳini nemigə ohxitimiz? Yaki qandaq bir təmsil bilən sürətləp
berələymiz? ■
31 U goya bir tal ḳiqa uruḳioŋa ohxaydu. U yərgə teriloŋanda, gərqə yər yüzidiki barliq
uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu, □
32 teriloŋandin keyin, ḥərqandaq ziraəttin egiz өsüp xundaq qong xahlayduki,
asmandiki quxlarmu uning sayisigə qonidu.□
33 U xuningoŋa ohxax halayiq anglap qüxinəligüdək nuroŋun təmsillər bilən səz-
kalamni yətküzdi. ■
34 Lekin təmsil kəltürməy turup ularoŋa ḥeqqandaq səz ḳilmaytti. Lekin өz muhlisliri
bilən yaloŋuz qaloŋinida, ularoŋa ḥəmmini qüxəndürüp berətti.

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

35 Xu küni kəq kirgəndə, u ularoŋa:
— Dengizning u qetioŋa ətəyli, — dedi. ■
36 Ular halayiqni yoloŋa seliwətkəndin keyin, uni kemidə olturoŋan peti elip yürüp
ketixti. Ular bilən billə mangoŋan baxqa kemilərmu bar idi. □
37 Wə mana, əxəddiy qara quyun qiḳip kətti; xuning bilən dolqunlar kemini urup,
su ḥalḳip kirip, kemigə toxay dəp qaloŋanidi.
38 Lekin u kemining ayaoŋ təripidə yastuḳqa bax qoyup uyquoŋa kətkənidi. Ular uni
oyoŋitip:
— I ustaz, ḥalak boluwatqinimizoŋa karing yoqmu? — dedi.
39 U ornidin turup, boranoŋa tənbiḥ berip, dengizoŋa: «Tinqlan! Jim bol!» dewidi,
boran tohtap, qongqur bir jimjitliq ḥəküm sürdi.■
40 — Nemixqa xunqə qorqisilər? Silərdə qandaqsigə tehiqə ixənq bolmaydu? — dedi
u ularoŋa.
41 Ularni intayin zor bir qorqunq basti, ular bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu? Ḥətta xamal wə dengizmu uningoŋa itaət qilidikən-ḥə! —
dəp ketixti.

□ **4:29 «qaqḳuqi dərḥal oroŋaq salidu»** — grek tilida «qaqḳuqi dərḥal oroŋaq əwətidu». ■ **4:30** Mat. 13:31; Luqa 13:18. □ **4:31 «gərqə yər yüzidiki barliq uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...»** — yaki «gərqə tupraq iqidiki barliq uruqlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...». □ **4:32 «...asmandiki quxlarmu uning sayisigə qonidu»** — yaki «...asmandiki quxlarmu uning sayisigə uwulaydu». Bu yərdə tiloŋa elinoŋan qiqa ottura xərqtə өsidioŋan, yahxi өskəndə ḥətta üq metrdin exip ketidioŋan, өsümlükni kərsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luqa 8:22. □ **4:36 «...uni kemidə olturoŋan peti elip yürüp ketixti»** — Məsiḥ alliqaqan kemidə olturoŋanidi (1-ayəttə). Baxqa birhil tərjimisi: «...uni xu peti kemisigə qüxürüp, elip yürüp ketixti» — bu tərjimidə «xu peti» bəlkim Məsiḥ «ḥeqqandaq təyyarliqsiz (dengiz səpirigə layiq kiyim yaki yemək-iqmək almioŋan) ḥalda» degəndək boluxi mumkin. ■ **4:39** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10.

5

Kөp jinlar qaplaxķan «Ķoxun» isimlik adəmning saķaytilixi
Mat. 8:28-34; Luķa 8:26-39

1 Ular dengizning u ķetiƣa, Gadaraliķlarning yurtiƣa yetip bardi.□ ■
2 U kemidin qüxüxi bilənla, napak roḥ qaplaxķan bir adəm gөr өngkürliridin qiķip,
uning aldiƣa kəldi.
3 U adəm өngkürlərni makan ķilƣan bolup, uni ḥeqkim ḥətta zənjirlər bilənmu
baƣliyalmaytti.
4 Qünki kөp ķetim put-ķolliri kixən-zənjirlər bilən baƣlanƣan bolsimu, u zənjirlərni
üzüwetip, kixənlərni qeķiwətkənidi; ḥeqkim uni boysunduralmiƣanidi.
5 U keqə-kündüz mazarliķta wə taƣlar arisida tohtawsiz warķirap-jarķirap yürətti,
өz-өzini taxlar bilən kesip yarilanduratti.
6 Lekin u Əysani yiraķtin kөrüp, uning aldiƣa yügürüp berip, səjdə ķildi□
7 wə ķattiķ awazda warķirap:
— Ḥəmmidin aliy Hudaning Oƣli Əysa, sening mening bilən nemə karing! Huda
ḥəķķi, səndin өtünüp ķalay, meni ķiynima! — dedi□
8 (qünki Əysa uningƣa: «Ḥəy napak roḥ, uningdin qiķ!» degənidi).□
9 U uningdin:
— Isming nemə? — dəp soridi.
— Ismim «ķoxun» — qünki sanimiz kөp, — dəp jawab bərdi u.□
10 Wə u Əysadin ularni bu yurttin ḥəydiwətmigəysən, dəp kөp өtünüp yalwurdi.
11 Taƣ baƣrida qong bir top tongguz padisi otlap yürətti.
12 Jinlar uningƣa:
— Bizni muxu tongguzlarƣa əwətkin, ularning iqigə kirip ketixkə yol ķoyƣaysən, —
dəp yalwuruxti.
13 Əysa dərḥal yol ķoydi. Xuning bilən napak roḥlar qiķip, tongguzlarning tenigə
kirixi bilənla, tongguzlar tik yardin etilip qüxüp, dengizƣa ƣərķ boldi. Ular ikki
mingƣa yeķin idi.
14 Tongguz baķķuqilar bolsa u yərdin ķeqip, xəḥər-yezilarda bu ixlarni pur ķildi. Xu
yərdikilər nemə ix yüz bərgənlikini kөrgili qiķixti.
15 Ular Əysaning yeniƣa kəldi wə ilgiri jinlar qaplixiwalƣan ḥeliķi adəmning
kiyimlərni kiyip, əs-ḥoxi jayida olturƣinini — yəni «ķoxun jinlar» qaplaxķan xu
adəmni kөrüp, ķorķup ketixti.
16 Bu wəķəni kөrgənlər jinlar qaplaxķan adəmdə nemə yüz bərgənlikini wə
tongguzlarning aķiwitini həlķķə bayan ķilip bərdi.
17 Buning bilən halayiķ Əysaƣa: Yurtlirimizdin qiķip kətkəysən, dəp yalwuruxķa
baxlidi.
18 U kemigə qiķiwatķanda, ilgiri jinlar qaplaxķan ḥeliķi adəm uningdin: Mənmu sən
bilən billə baray, dəp өtündi.■
19 Lekin u buningƣa unimay:

□ **5:1 «Gadara»** — bəzi kөqürmilərdə «Gerasa» yaki «Gərgəsə» dəp atilidu. ■ **5:1** Mat. 8:28; Luķa 8:26.
□ **5:6 «u Əysani yiraķtin kөrüp, uning aldiƣa yügürüp berip, səjdə ķildi»** — yaki «u Əysani yiraķtin kөrüp, uning aldiƣa yügürüp berip, yərgə bax ķoydi». □ **5:7 «səndin өtünüp ķalay, meni ķiynima!»** — «meni ķiynima!» degən sөz «bax jin»ning sөzi bolsa kerək. Bu adəmgə nurƣun jinlar qaplaxķanidi. □ **5:8 «Əysa uningƣa: «… uningdin qiķ!» degənidi»** — grek tilida «Əysa uningƣa: «… uningdin qiķ!» buyruwatatti» deyilidu. □ **5:9 «Ismim «ķoxun»»** — «ķoxun» latin tilida «legion» deyilidu, adəttə az degəndimu altə ming kixilik armiyini kөrsitidu. **«qünki sanimiz kөp»** — oķurmənlər muxu yərdə ikki awazning barliķini bayķaydu — birinqisi («Ismim «ķoxun»»), bu biqarə adəmning өziningki, ikkinqisi, («qünki sanimiz kөp») mingliƣan jinlarningki idi. ■ **5:18** Luķa 8:38.

— Өz өydikiliring wə yurtdaxliringning yenioɣa berip, ularoɣa Pərwərdigarning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni ⱪilip bərgənlikini, Uning sanga rəḣim-xəpⱪət kərsətkənlikini həwərləndürgin, — dedi. □
20 U ⱪaytip berip, Əysaning өzigə ⱪandaⱪ uluoɣ ixlarni ⱪiloɣanliⱪini «On xəḣər rayoni»da jar ⱪilixⱪa baxlidi. Buni angliɣanlarning ḣəmmisi tolimu ḣəyran ⱪelixti.□

Uning Yairusning ⱪizini tirildürüxi wə hun kesili basⱪan bir ayalni saⱪaytixi
Mat. 9:18-26; Luⱪa 8:40-56

21 Əysa ⱪaytidin kemə bilən dengizning u ⱪetioɣa өtkəndə, zor bir top halayiⱪ uning yenioɣa yioɣildi; u dengiz boyida turatti. ■
22-23 Mana, məlum bir sinagogning qongi Yairus isimlik bir kixi kəldi. U uni kərüp ayioɣioɣa yiⱪilip:
— Kiⱪik ⱪizim өləy dəp ⱪaldi. Berip uningoɣa ⱪolliringizni təgküzüp ⱪoysingiz, u saⱪiyip yaxioɣay! — dəp ⱪattiⱪ yelindi.■
24 Əysa uning bilən billə bardi. Zor bir top halayiⱪmu olixip ⱪistaxⱪan ḣalda kəynidin mengixti.
25 Hun təwrəx kesiligə giriptar boloɣinioɣa on ikki yil boloɣan bir ayal bar bolup, ■
26 u nuroɣun tewiplarning ⱪolida kөp azab tartip, bar-yoⱪini həjləp tügətkən bolsimu, ḣeqⱪandaⱪ ünümi bolmay, tehimu eoɣirlixip kətkənidi.
27 Bu ayal Əysa ḣəⱪⱪidiki gəplərni anglap, halayiⱪning otturisidin ⱪistilip kelip, arⱪa tərəptin uning tonini silidi.
28 Qünki u kөnglidə: «Uning tonini silisamla saⱪaymay ⱪalmaymən» dəp oylioɣanidi.
29 Hun xuan tohtap, ayal kesəl azabidin saⱪaytiloɣanliⱪini өz tenidə səzdi. □
30 Əysa dərḣal wujididin ⱪudrətning qiⱪⱪanliⱪini sezip, halayiⱪning iqidə kəynigə burulup:
— Kiyimimni silioɣan kim? — dəp soridi.■
31 Muhlisliri uningoɣa:
— Halayiⱪning өzüngni ⱪistap mengiwatⱪanliⱪini kərüp turuⱪluⱪ, yənə: «Meni silioɣan kim?» dəp soraysənoɣu? — deyixti.
32 Biraⱪ Əysa өzini silioɣuqini tepix üqün tehiqə ətrapioɣa ⱪarawatatti. □
33 Өzidə nemə ixning yüz bərgənlikini səzgən ayal ⱪorⱪup-titrigən ḣalda kelip uning aldioɣa yiⱪildi wə uningoɣa ḣəⱪiⱪiy əḣwalni pütünləy eytti.
34 U uningoɣa:
— Ⱪizim, ixənqing seni saⱪaytti! Tinq-hatirjəmliktə ⱪayt! Kesilingning azabidin saⱪayoɣin, — dedi.□ ■
35 U bu səzni ⱪiliwatⱪanda, sinagogning qongining өyidin bəzilər kelip uningoɣa:
Ⱪizingiz өldi. Əmdi ustazni nemixⱪa yənə awarə ⱪilisiz?! — deyixti.■
36 Lekin Əysa bu səzlərni anglap dərḣal sinagogning qongioɣa:
Ⱪorⱪmioɣin! Pəⱪət ixənqtə bol! — dedi.

□ **5:19 «ularoɣa Pərwərdigarning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni ⱪilip bərgənlikini… həwərləndürgin»** — yaki «ularoɣa Rəbning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni ⱪilip bərgənlikini… həwərləndürgin». □ **5:20 «On xəḣər rayoni»** — grek tilida «Dekapolis». ■ **5:21** Luⱪa 8:40. ■ **5:22-23** Mat. 9:18; Luⱪa 8:41. ■ **5:25** Law. 15:25; Mat. 9:20; Luⱪa 8:43. □ **5:29 «hun xuan tohtap…»** — grek tilida «ⱪan eⱪimi xuan tohtap...». ■ **5:30** Luⱪa 6:19. □ **5:32 «өzini silioɣuqini tepix üqün…»** — grek tilida «silioɣuqi» ayalqə rodta bolup, Rəbbimizning өzini tutⱪan kixining ayal ikənlikini bilgənlikini kərsitidu. □ **5:34 «ⱪizim, ixənqing seni saⱪaytti!»** — «saⱪaytti» muxu yərdə grek tilida «ⱪutⱪuzdi» degən səz bilən ipadilinidu. **«Tinq-hatirjəmliktə ⱪayt!»** — bu ayal nemixⱪa xundaⱪ ⱪorⱪti (33-ayətni kərüng)? Uningda hun təwrəx kesili boloɣanliⱪi üqün, Təwrat ⱪanuni boyiqə өzi təgkən barliⱪ kixilərni «napak» ⱪiloɣan bolidu (məsilən, ularni ibadəthanioɣa kirix, ⱪurbanliⱪ ⱪilixⱪa waⱪitliⱪ layaⱪətsiz ⱪiloɣan bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiⱪnila napak ⱪilipla ⱪalmay, bəlki Məsiḣning өzinimu «napak» ⱪiloɣan bolatti. ■ **5:34** Mat. 9:22; Mar. 10:52. ■ **5:35** Luⱪa 8:49.

37 U pəkət Petrus, Yakup wə Yakupning inisi Yuhanna bilən yoloɣa qikti; baxka
heqkimning əzi bilən billə berixioɣa yol koymidi.
38 U sinagogning qongining əyi aldioɣa kəlgəndə, kiykas-kukanni, halayikning kattik
nalə-pəryad wə ah-zar kətürgənlikini kərüp,
39 əygə kirip ularoɣa:
— Nemixka kiykas-kukan wə ah-zar kətürisilər? Bala əlməptu, uhlap kaptu, —
dedi. ■
40 Ular uni məshirə kilixti; lekin u həmməylənni taxkirioɣa qikiriwetip, balining ata-
anisini wə əz həmrahlirini elip, bala yatkan əygə kirdi.
41 U balining kolini tutup, uningoɣa: «Talita kumi» dedi. Bu səzning mənisi «Kizim,
sanga eytimənki, ornungdin tur» degənlik idi.
42 Kiz dərhal ornidin turup mangdi (u on ikki yaxta idi). Ular bu ixka mutlək həyran
kelixti.
43 U ularoɣa bu ixni heqkimgə eytmaslikni kattik tapilidi, xundakla kizoɣa yegüdək
birnemə berixni eytti.

6

Nasarətliklərning uni qətkə kekixi
Mat. 13:53-58; Luka 4:16-30

1 U u yərdin ketip, əz yurtioɣa kəldi. Uning muhlislirimu uningoɣa əgixip bardi.■
2 Xabat küni kəlgəndə, u sinagogda təlim berixkə kirixti. Təlimini anglioɣanlardin
kəp adəm intayin həyran boluxup:
— Bu adəm ularoɣa nədin erixkəndu? Uningoɣa muxundak danalik kandak
berilgən? Uning kolida muxundak məjizilər kandak yaritilidioɣandu?
3 U helikі yaoɣaqqi əməsmu, Məryəmning ooɣli, xundakla Yakup, Yosə, Yəhuda wə
Simonlarning akisioɣu? Uning singillirimu bu yərdə arimizda turuwatmamdu? —
deyixti. Xuning bilən ular uningoɣa həsət-bizarlik bilən karidi.□ ■
4 Xuning bilən Əysa ularoɣa:
— Hərkandak pəyoɣəmbər baxka yərlərdə hərmətsiz kalmaydu, pəkət əz yurti, əz
uruk-tuoɣkanliri arisida wə əz əyidə hərmətkə sazawər bolmaydu, — dedi.■
5 Xuning bilən kollirini birkanqə bimarning üstigə təgküzüp, ularni sakaytkandin
baxka, xu yərdə u heqkandak məjizə yaritalmidi.■
6 Wə u ularning iman-ixənqsizlikidin həyran kaldi.■

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:1, 5-15; Luka 9:1-6

7 Andin u ətraptiki yeza-kəntlərni aylinip təlim bərdi.
U on ikkiylənni yenioɣa qakirdi wə *həlk arisioɣa* ikki-ikkidin əwətixkə baxlidi. U
ularoɣa napak rohlarni həydəx hokukini bərdi;□ ■
8 wə ularoɣa: — Səpərdə yeninglaroɣa hasidin baxka nərsə eliwalmanglar, nə hurjun
nə nan eliwalmanglar, bəlwaoɣka pulmu salmanglar,□

■ **5:39** Yh. 11:11. ■ **6:1** Mat. 13:53; Luka 4:16. □ **6:3 «u helikі yaoɣaqqi əməsmu, Məryəmning ooɣli...»** — Yəhudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloɣuz anisining ismini tiloɣa elixning əzi birhil hakarət idi. ■ **6:3** Yh. 6:42. ■ **6:4** Mat. 13:57; Luka 4:24; Yh. 4:44. ■ **6:5** Mat. 13:58. ■ **6:6** Mat. 9:35; Luka 13:22. □ **6:7 «napak rohlar»** — jinlarni kərsitidu. ■ **6:7** Mat. 10:1; Luka 6:13; 9:1. □ **6:8 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi».

9 putunglarоға kəxlərni kiyinglar, birақ ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi. □ ■
10 U yənə:
— *Bir yurtқa barоғininglarda*, kimning өyigə *қobul қilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar. □
11 Қaysi yərdikilər silərni қobul қilmisa, xundaқla sөzünglarni anglimisa, u yərdin kətkininglarda, ularоға agaһ-guwaһ bolsun üqün ayiоғinglardiki topini қeқiwetinglar! — dedi.□ ■
12 Xuning bilən ular yoloға qiқip, kixilərni gunaһlirioға towa қilixқa jar selip ündidi.
13 Ular nuroғun jinlarni һəydidi, nuroғun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiһ қilip saқaytti.□ ■

Qөmüldürgüqi Yəһyaning өlümi
Mat. 14:1-12; Luқa 9:7-9

14 Uning nami məxһur boloғaqқa, Һerod padixaһ uning һəққidə anglap: «Bu adəm *qoқum* өlümdin tirilgən Qөmüldürgüqi Yəһyadur. Xuning üqün muxu alaһidə қudrətlər uningda küqini kөrsitidu» dəytti. □ ■
15 Baxқilar: «U Ilyas *pəyoғəmbər*» desə, yənə bəzilər: «Burunқi pəyoғəmbərlərdək bir pəyoғəmbər bolsa kerək» deyixətti.
16 Birақ bularni angliоғan Һerod:
— Mən kallisini aloғan Yəһyaning өzi xu — u өlümdin tiriliptu! — dedi.
17-18 Һerodning bundaқ deyixining səwəbi, u *өgəy* akisi Filipning ayali Һerodiyəning wəjidin adəm əwətip Yəһyani tutup, zindanоға taxlioғanidi. Qünki u xu ayal bilən nikaһlanoғanidi; Yəһya Һerodқa *tənbiһ berip*: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat қanunioға hilap» dəp қayta-қayta degənidi.□ ■
19 Xuning üqün Һerodiyə Yəһyaоға adawət saқlaytti; uni өltürməkqi boloғan bolsimu, lekin xundaқ қilalmaytti.

□ **6:9 «*Əysa*** ularоға: — Səpərdə yeninglarоға һasidin baxқa nərsə eliwalmanglar, nə hurjun nə nan eliwalmanglar, bəlwaoқa pulmu salmanglar, putunglarоға kəxlərni kiyinglar, birақ ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi» — (9-10-ayət) қiziқarlиқ yeri xuki, «Matta» wə «Luқa»da hatiriləngən bayanlar boyiqə Rəbbimiz ularоға һasa eliwelix wə kəx kiyixnimu mən'i қiloғan. Pikrimiz tehi muқimlaxmioғini bilən oylaymizki, «Matta» bilən «Luқa» wə «Markus»ta bəlkim ikki ayrim waқit-əһwal kөrsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8. □ **6:10 «kimning өygə қobul қilinip kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar»** — bu əmrdə qong danaliқ bar. Ikki səwəbtin eytiloғan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kөp diniy wəz eytқuqilar өymu-өy yoқlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri һeq tiləmqilik қilmasliқi kerək; (2) ular өymu-өy kөqüp yürsə, həlқtə һərtürlük һəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixқa ular **bizning** өydə қonmaydu?» yaki «Nemixқa ular bizning өydin kөqüp ketidu?» degəndək. □ **6:11 «u yərdin kətkininglarda, ularоға agaһ-guwaһ bolsun üqün ayiоғinglardiki topini қeқiwetinglar!»** — «ayaoқdiki topini қeқiwetix» degən bu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoқ», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət қiloғanlarоға қattiқ agaһlandurux idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luқa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6 □ **6:13 «ular ... Nuroғun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiһ қilip saқaytti»** — «məsiһ қilix» muxu yərdə adəmning bexioға zəytun meyini sürüxni kөrsitidu. «Təbirlər»ni kөrüng. ■ **6:13** Yaқ. 5:14. □ **6:14 «Uning nami məxһur boloғaqқa, Һerod padixaһ uning һəққidə anglap...»** — «Һerod»lar tooғruluқ «Təbirlər»ni kөrüng. **«...uning һəққidə anglap: «Bu adəm ... Qөmüldürgüqi Yəһyadur...» dəytti»** — baxқa birhil tərjimisi: «..uning һəққidə anglap қaldi. Bəzilər: «Bu adəm ... Qөmüldürgüqi Yəһyadur...» — deyixətti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luқa 9:7. □ **6:17-18 «Qünki u xu ayal bilən nikaһlanoғanidi; Yəһya Һerodқa tənbiһ berip: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat қanunioға hilap» dəp қayta-қayta degənidi»** — Һerod өgəy akisi Filipning ayali Һerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixқa қayil қilip, Һerodiyə bilən өzi toy қiloғanidi. Yəһyani tutux «Һerodiyəning wəjidin» — bəlkim uning biwasitə təlipidin boloғan boluximu mumkin. **«Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat қanunioға hilap»** — Təwrattiki «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi һayat əһwalda, birining ayalini yənə biri өz əmrigə elixқa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luқa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21.

20 Qünki Ḥerod Yəḥyani diyanətlik wə muḳəddəs adəm dəp bilip, uningdin ḳorḳatti,
xunglaxḳa uni ḳoƣdaytti; u uning səzlirini angliƣan qaƣlirida alaḳzadə bolup
ketətti, lekin yənila səzlirini anglaxḳa amraḳ idi.□ ■
21 Əmma *Ḥerodiyə kütkən* pəyt ahir yetip kəldi; Ḥerod tuƣulƣan künidə əz
əməldarliri, mingbexiliri wə Galiliyə əlkisidiki katta ərbablarni ziyapət bilən
kütüwaldi; ■
22 ḥeliḳi Ḥerodiyəning ḳizi sorunƣa qüxüp ussul oynap bərdi. Bu Ḥerod wə
ḥəmdastihan bolƣanlarƣa bəkmu yarap kətti. Padixaḥ ḳizƣa: — Məndin nemə
tələp ḳilsang, xuni berimən, — dedi. □
23 Andin u ḳəsəm ḳilip yənə:
— Məndin nemə tələp ḳilsang, ḥətta padixaḥliḳimning yerimini desəngmu xuni
berimən, — dedi.■
24 Ḳiz sirtḳa qiḳip, anisidin:
— Nemə tələp ḳilay? — dəp soriwidi, anisi: — Qəmüldürgüqi Yəḥyaning kallisini
tələp ḳil, — dedi.
25 Ḳiz dərḥal padixaḥning aldiƣa aldirap kirip:
— Qəmüldürgüqi Yəḥyaning kallisini ḥazirla bir təhsigə ḳoyup əkilixlirini ha-
laymən, — dedi.
26 Padixaḥ buningƣa naḥayiti ḥəsrət qəkkən bolsimu, ḳəsəmliri tüpəylidin wə
dastihanda olturƣanlar wəjidin, uningƣa bərgən səzidin yanƣusi kəlmidi.
27 Xunga padixaḥ dərḥal bir jallat əwətip, uning kallisini elip kelixni əmr ḳildi. Jallat
zindanƣa berip Yəḥyaning kallisini elip, □ ■
28 uni bir təhsigə ḳoyup, ḳizning aldiƣa elip kelip uningƣa bərdi. Ḳiz uni anisiƣa
tapxurdi.
29 Bu ixni angliƣan Yəḥyaning muhlisliri kelip, jəsətni elip ketip bir ḳəbrigə ḳoydi.

Əysaning bəx ming kixini ozuḳlanduruxi
Mat. 14:13-21; Luḳa 9:10-17; Yḥ. 6:1-14

30 Ḳaytip kəlgən rosullar Əysaning yeniƣa yiƣildi, nemə ḳiliƣanliri ḥəm nemə təlim
bərgənlirini uningƣa məlum ḳilixti. ■
31 Kelip-ketiwatḳanlar naḥayiti kəplikidin ularƣa tamaḳlinixḳimu waḳit qiḳmidi.
Xunga u ularƣa:
— Yürünglar, mən bilən hilwət bir jayƣa berip, birdəm aram elinglar, — dedi. ■
32 Buning bilən ular kemigə qüxüp, hilwət bir qəl yərgə ḳarap mangdi. ■
33 Biraḳ nuroƣun kixilər ularning ketiwatḳanliḳini bayḳap, ularni tonuweliwidi,
ətraptiki barliḳ xəḥərlərdin piyadə yoloƣa qiḳip, yügürüp, ulardin burun u yərgə
berip yiƣilixti.
34 Əysa kemidin qüxüp, zor bir top adəmni kərüp, ularning padiqisiz ḳoy padisidək
bolƣanliḳiƣa iq aƣritti. Xunga u ularƣa kəp ixlarni əgitixkə baxlidi.■
35 Kəq kirip ḳaloƣanda, muhlisliri uning yeniƣa kelip:

□ **6:20 «Ḥerod Yəḥyani diyanətlik wə muḳəddəs adəm dəp bilip...»** — oḳurmənlərgə ayanki, Təwrat wə Injilda «muḳəddəs» degənning mənisi «uluƣ» əməs, bəlki «pak», «Hudaƣa ataloƣan»dur. **«u uning səzlirini angliƣan qaƣlirida alaḳzadə bolup ketətti»** — bəzi kona kəqürmilərdə buning ornida: «u uning səzlirini anglap nemə ḳilixni bilələməy ḳalatti» yaki «u uning səzlirini anglap kəp ixlarni ḳilatti» deyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26. ■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22 «Ḥerodiyəning ḳizi»** — burunḳi eridin boloƣan ḳizi. Bəzi kona kəqürmilərdə: «... uning ḳizi Ḥerodiyə» deyilidu. Undaḳ tərjimə tooƣra bolsa, Ḥerodiyəning ḳizining ismining əzining ismi bilən ohxax boluxi ajayib ix əməs, əlwəttə. ■ **6:23** Ḥak. 11:30. □ **6:27 «...padixaḥ dərḥal bir jallat əwətip...»** — yaki «...padixaḥ dərḥal bir ḳarawul əwətip...». ■ **6:27** Mat. 14:10. ■ **6:30** Luḳa 9:10. ■ **6:31** Mar. 3:20. ■ **6:32** Mat. 14:13; Luḳa 9:10; Yḥ. 6:1. ■ **6:34** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luḳa 9:11.

— Bu qəl bir jay ikən, kəq kirip kətti. ■
36 Halayiqni yoloƣa seliwətkən bolsang, ular ətraptiki kənt-qixlaqlaroƣa berip, özlirigə
nan setiwalsun; qünki ularda yegüdək nərsə yoq, — dedi.
37 Lekin u laroƣa jawabən:
— Laroƣa özünglar ozuq beringlar, — dedi.
Muhlislar uningdin:
— Ikki yüz kümüx dinaroƣa laroƣa nan əkelip ularni ozuqlanduramduq? — dəp
soridi.□
38 Əysa laroƣa: — Qanqə neninglar bar? Berip qarap beqinglar, — dedi. Ular qarap
baqqandin keyin:
— Bəxi bar ikən, yənə ikki beliqmu bar ikən, — deyixti.■
39 U laroƣa kixilərni top-top qilip yexil qimində olturoƣuzuxni buyrudi.
40 Halayiq yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti. □
41 U bəx nan bilən ikki beliqni qolioƣa elip, asmanoƣa qarap *Hudaoƣa* təxəkkür-
mədhiyə eytti, andin nanlarni oxtup, kəpqilikkə tutup berix üqün muhlisliroƣa berip
turatti; ikki beliqnimu həmməyləngə tarqitip bərdi. ■
42 Həmməylən yəp toyundi.
43 *Muhlislar* exip qaloƣan nan wə beliq parqilirini liq on ikki sewətkə teriwaldi. □
44 Nanlarni yegən ərlərning sanila bəx mingqə idi.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-33; Yh. 6:16-21

45 Bu ixtin keyinla, u muhlisliroƣa özüm bu halayiqni yoloƣa seliwetimən, angoƣiqə
silər kemigə olturup, dengizning qarxi qiroƣiqidiki Bəyt-Saida yezisioƣa ötüp tu-
runglar, dəp buyrudi. □ ■
46 Ularni yoloƣa seliwətkəndin keyin, u dua-tilawət qilix üqün taoƣqa qikti. ■
47 Kəq kirgəndə, kemə dengizning otturisioƣa yətkənidi, u özi yaloƣuz quruqluqta idi.
■
48 U muhlislirining palaqni küqəp uruwatqanliqini kərdi; qünki xamal tətür yənilixtə
qikqanidi. Keqə tətinqi jesək waqtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri
tərəpkə kəldi wə ularning yenidin ötüp ketidioƣandək qilatti. □
49 Lekin ular uning dengizning üstidə mengip keliwatqanliqini kərüp, uni alwasti
ohxaydu, dəp oylap quqan selixti.
50 Qünki ularning həmmisi uni kərüp sarasimigə qüxti.
Lekin u dərhal laroƣa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, qorqmanglar! — dedi.
51 U kemigə, ularning yenioƣa qikqandila, xamal tohtidi. Ular buningdin həxidin
kətküdək dərijidə qattiq həyran qelixip, nemini oylaxni bilməytti;

■ **6:35** Mat. 14:15; Luqa 9:12; Yh. 6:5. □ **6:37 «ikki yüz kümüx dinar»** — bir kümüx dinar (grek tilida «dinarius») bir ixqining bir künlük ix həqqi idi («Mat.» 20:2ni kərüng). ■ **6:38** Mat. 14:17; Luqa 9:13; Yh. 6:9. □ **6:40 «Halayiq yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti»** — grek tilida «Halayiq yüzdin, əlliktin səp-səp bolup yetixti». ■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yh. 17:1. □ **6:43 «Muhlislar ...teriwaldi»** — grek tilida «Ular ... teriwaldi». «Ular»ning muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10də ispatlinidu. **«on ikki sewət»** — grek tilida «on ikki qol sewət» — demək, bir adəm ikki qollap kətürələydioƣan sewətlər. □ **6:45 «Bəyt-Saida yezisioƣa ötüp...»** — yaki «Bəyt-Saida yezisidin ötüp...». ■ **6:45** Mat. 14:22; Yh. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luqa 6:12. ■ **6:47** Mat. 14:23; Yh. 6:16. □ **6:48 «Keqə tətinqi jesək waqtida, u dengizning üstidə mengip...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waqit tang atay degən waqit idi. **«u ... ularning yenidin ötüp ketidioƣandək qilatti»** — yaki «u ... ularning yenidin ötüp kətməkqi boldi». Bu intayin qizik ix. Mumkinqiliki barki, (1) Əysaning «ötüp ketix»i — Muhlislaroƣa Pərwərdigarning Pərixtisining Israillarni Misirdin qutquzux üqün «Ularning (Israillarning) yenidin ötüp ketix»ini əslətməkqi, yaki (2) u ularning **özlikidin** özini kemigə qikip həmrah boluxqa təklip qilixini halaytti.

52 qünki ular nan berix *məjizisini* tehiqə qüxənmigənidi, ularning ⱪəlbi bihud ⱨaləttə
turatti.
53 Ular dengizning ⱪarxi təripigə ətüp, Ginnisarət degən yurtta *ⱪurukⱡukⱪa* qikip,
kemini baoⱪlap ⱪoydi. ■
54 Ular kemidin qüxüxi bilənla, *halayi'ⱪ* uni dərⱨal tonuwelip,
55 ətraptiki ⱨəmmə jaylaroⱪa yügürüxüp bardi wə «U palanqi yərgə qüxüptu» dəp
anglixi bilənla, bimarlarni zəmbilgə selip, xu yərgə *uning aldioⱪa* elip berixti.
56 U məyli yeza, məyli xəⱨər yaki ⱪixlaⱪlaroⱪa barsun, ⱨəlⱪ aoⱪriⱪlarni bazarlaroⱪa
elip qikip yatⱪuzatti; ular uningdin aoⱪriⱪlar ⱨeq bolmioⱪanda sening yepinqangning
pexigə bolsimu ⱪolini təgküzüwalsaⱪ dəp ətündi. Uningoⱪa ⱪolini təgküzgənlərning
ⱨəmmisi saⱪaydi.

7

Insanni nemə napak ⱪilidu?
Mat. 15:1-20

1 Bu qaoⱪda, Pərisiylər wə Təwrat ustazliridin bəziliri Yerusalemdin kelip uning
aldioⱪa yioⱪildi;■
2-5 xu Pərisiylər wə Təwrat ustazliri uning muhlisliridin bəzilirining tamaⱪni ⱪolini
yumay, yəni «napak» ⱨalda yəwatⱪanliⱪini kərüp, uningdin:
— Muhlisliring nemixⱪa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə riayə ⱪilmay, bəlki yuyul-
mioⱪan ⱪolliri bilən tamaⱪ yəydu? — dəp soraxti (qünki Pərisiylər wə pütün
Yəⱨudiylar ata-bowiliri təripidin ⱪalduruloⱪan ən'ənini qing tutⱪaqⱪa, awwal
ⱪollirini əstayidilliⱪ bilən yumisa, tamaⱪ yeməydu. Xuningdək bazardin ⱪaytip
kəlgəndimu, ular ⱪol yumay birnərsə yeməydu. Uningdin baxⱪa, piyalə-ⱪədəⱨ, das-
qəgün wə mis ⱪaqilar wə diwanlarni yuyux tooⱪrisida tapxuruloⱪan nuroⱪunlioⱪan
ən'ənilərdimu qing turidu).□
6 U laroⱪa jawab berip mundaⱪ dedi:
— Yəxaya pəyoⱪəmbər silər sahtipəzlər tooⱪranglarda aldin'ala toptooⱪra bexarət
bərgən! *uning* yazmisida pütülgəndək: —
«Muxu həlⱪ aoⱪzida Meni ⱨərmətligini bilən,
Biraⱪ ⱪəlbi Məndin yiraⱪ;■
7 Ular Manga biⱨudə ibadət ⱪilidu.
Ularning əgətkən təlimliri pəⱪət insanlardin qikⱪan pətiwalarla, halas».□ ■
8 Qünki silər Hudaning əmrini taxlap ⱪoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwa-
lidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ⱪədəⱨlərni yuyux wə xuningoⱪa ohxap ketidioⱪan
nuroⱪan baxⱪa ixlarni ən'ənə ⱪilip yürisilər.□
9 U laroⱪa yənə mundaⱪ dedi:
— Silər əzliringlarning ən'ənisini qing tutimiz dəp Hudaning əmrini əpqillik bilən
bir qətkə ⱪayrip ⱪoydunglar!

■ **6:53** Mat. 14:3. ■ **7:1** Mat. 15:1. □ **7:2-5 «əstayidilliⱪ bilən yumisa...»** — baxⱪa birhil tərjimisi «beoⱪixioⱪiqə yumisa...» yaki «muxt bilən yumisa...». ■ **7:6** Yəx. 29:13; Əz. 33:31. □ **7:7 «Muxu həlⱪ aoⱪzida Meni ⱨərmətligini bilən, biraⱪ ⱪəlbi Məndin yiraⱪ; ular Manga biⱨudə ibadət ⱪilidu; ularning əgətkən təlimliri pəⱪət insanlardin qikⱪan pətiwalarla, halas»** — «Yəx.» 29:13. ■ **7:7** Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ **7:8 «qünki silər Hudaning əmrini taxlap ⱪoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwalidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ⱪədəⱨlərni yuyux wə xuningoⱪa ohxap ketidioⱪan nuroⱪan baxⱪa ixlarni ən'ənə ⱪilip yürisilər»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «das-qəgün, piyalə-ⱪədəⱨlərni yuyux wə xuningoⱪa ohxap ketidioⱪan nuroⱪan baxⱪa ixlarni ən'ənə ⱪilip yürisilər» degən sözlər tepilmaydu.

10 Qünki Musa *pəyoɣəmbər*: «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «Atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər ölümgə məḥkum ḳilinsun» dəp əmr ḳiloɣan. ■
11 Lekin silər: — Birsi «Atisi yaki anisioɣa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim — desila, □
12 xu kixining ata-anisining ḥalidin həwər elixoɣa bolmaydu, dəp ögitisilər.
13 Xundaḳ ḳilip, silər *əwladliringlaroɣa* tapxuroɣan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar, wə xuningoɣa ohxax köp ixlarni ḳilisilər.□ ■

Insanni nemə napak ḳilidu?

14 Andin halayiḳni yənə yenioɣa qaḳirip, ularoɣa:
— Ḥəmminglar manga ḳulaḳ selinglar wə xuni qüxininglarki, ■
15 insanning sirtidin iqigə kiridioɣan nərsilərning ḥeqḳandiḳi uni napak ḳilmaydu, bəlki öz iqidin qiḳidioɣan nərsilər bolsa, ular insanni napak ḳilidu. ■
16 Angliouдək ḳuliḳi barlar buni anglisun! — dedi.
17 U halayiḳtin ayrilip öygə kirgəndə, muhlisliri uningdin bu təmsil ḥəḳḳidə soridi. ■
18 U ularoɣa:
— Silərmu tehiqə qüxənməy yürüwatamsilər?! Sirttin insanning iqigə kiridioɣan ḥərḳandaḳ nərsining uni napak ḳilalmaydioɣanliḳini tonup yətməywatmamsilər?
19 *Sirttin kirgən nərsə* insanning ḳəlbigə əməs, axḳazinioɣa kiridu, andin u yərdin tərət bolup taxlinidu, — dedi (u bu gəpni deyix bilən, ḥəmmə yeməkliklərni ḥalal ḳiliwətti).
20 U yənə söz ḳilip mundaḳ dedi:
— Insanning iqidin qiḳidioɣinila, insanni napak ḳilidu.
21-22 Qünki xular — yaman niyətlər, zinahorluḳ, jinsiy buzuḳluḳlar, ḳatilliḳ, ooɣriliḳ, aqközlük, rəzilliklər, aldamqiliḳ, xəḥwaniyliḳ, ḥəsəthorluḳ, til-aḥanət, təkəbburluḳ wə ḥamaḳətliklər insanning iqidin, yəni uning ḳəlbidin qiḳidu □ ■
23 — bu rəzil ixlarning ḥəmmisi insanning iqidin qiḳip, özini napak ḳilidu.

Yat əllik bir ayalning etiḳadi
Mat. 15:21-28

24 U ornidin turup u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlaroɣa bardi wə bir öygə kirdi. Gərqə u buni ḥeqkim bilmisun degən bolsimu, lekin yoxurup ḳalalmidi. □ ■
25 Dərwəḳə, napak roḥ qaplaxḳan kiqik bir ḳizning anisi uning tooɣrisidiki həwərni angliɣan ḥaman yetip kelip, uning ayioɣioɣa yiḳildi

---

■ **7:10** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 5:16; 27:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **7:11 «Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim» —** «ḳurban» muxu yərdə biwasitə ibariniy tilidin elinoɣan bolup, «sədiḳə ḳilinoɣan» yaki «Hudaoɣa atap ḳilinoɣan» degən mənini bildüridu. □ **7:13 «Xundaḳ ḳilip, silər əwladliringlaroɣa tapxuroɣan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar» —** Məsiḥning sözigə ḳarioɣanda «Hudaoɣa atioɣan təəlluḳatlar» tehi atioɣuqi kixining ḳolida turoɣanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining ḳollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthanioɣa tapxurimən» dəp ḳəsəm ḳiloɣan bolsa kerək. Yəḥudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningoɣa ohxax köpligən misallar tepilidu. Pəriysilər ögətkən xu ḥiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaoɣa ataloɣan («ḳurban ḳiloɣan») ḳiloɣan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundaḳ ḳiloɣan bolsang) **həwər elixingoɣa bolmaydu**» degəndək. Ular xübḥisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda köridu, əlwəttə. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15. □ **7:21-22 «həsəthorluḳ» —** buning baxḳa birhil tərjimisi: «yaman köz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pənd. 6:14; Yər. 17:9. □ **7:24 «u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlaroɣa bardi» —** u yər «qətəlliklər» turuwatḳan rayon bolup, Məsiḥning xu yərgə berixtiki məḳsiti, öz həlḳidin bir waḳit ayrilip aram elixtin ibarət bolsa kerək. ■ **7:24** Mat. 15:21.

26 (ayal Yunanlik bolup, Suriyə əlkisidiki Fənikiy millitidin idi). U uningdin kizidin
jinni ḥəydiwetixni ətündi. □
27 Lekin Əysa uningƣa:
— Aldi bilən balilar ḳorsikini toyƣuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarƣa
taxlap berix tooƣra əməs, — dedi.□
28 Lekin u buningƣa jawabən:
— Durus, i Rəb, birak ḥətta itlarmu üstəl astida turup balilardin qüxkən nan
uwaklirini yəydioƣu, — dedi.
29 Əysa uningƣa:
— Sening muxu səzüng tüpəylidin yolungƣa ḳayt, jin kizingdin qikip kətti, — dedi.
30 Ayal əyigə ḳaytip kəlgəndə, mana kiz kariwatta yatatti, jin uningdin qikip
kətkənidi.

Əysaning bir gas-gaqa adəmni sakaytixi

31 Əysa yənə Tur wə Zidon xəḥirining ətrapidiki rayonlardin qikip, «On xəḥər»
rayoni otturisidin ətüp, yənə Galiliyə dengiziƣa kəldi. ■
32 Halayik uning aldiƣa tili eƣir, gas bir adəmni elip kelip, uning uqisiƣa ḳolungni
təgküzüp ḳoysang, dəp ətünüxti. ■
33 U u adəmni halayiktin ayrip bir qətkə tartip, barmaklirini uning ḳulaklириƣa tikti,
tükürüp, *barmikini* uning tiliƣa təgküzdi. □
34 Andin u asmanƣa ḳarap uḥ tartip horsinƣandin keyin, u adəmgə: «Əffata»
(mənisi «eqil») dedi.
35 U adəmning ḳulaḳliri dərḥal eqilip, tilimu eqilip rawan gəp ḳilixḳa baxlidi.□
36 Əysa ularƣa buni ḥeqkimgə eytmaslikni tapilidi. Lekin ularƣa ḥərḳanqə
tapiliƣan bolsimu, bu həwərni yənila xunqə kəng tarkitiwətti.
37 Halayik *bu ixḳa* mutləḳ ḥəyran ḳelixip:
— U ḥəmmə ixlarni ḳaltis ḳilidikən! Ḥətta gaslarni anglaydioƣan, gaqilarni
səzləydioƣan ḳilidikən, — deyixti.■

8

Əysaning tət ming kixini toyduruxi
Mat. 15:32-39

1 Xu künlərdə, yənə zor bir top halayik yioƣiloƣanidi. Ularning yegüdək ḥeqnemisi
bolmioƣaqḳa, u muhlislirini yenioƣa qakirip:■
2 — Bu halayikḳa iqim aoƣriydu. Qünki ular mening yenimda turoƣili üq kün boldi,
ularda yegüdək ḥeqnərsimu ḳalmidi.
3 Ularni əylirigə aq ḳorsak ḳaytursam, yolda ḥalidin ketixi mumkin. Qünki bəziliri
yiraktin kəlgənikən, — dedi.
4 Muhlisliri buningƣa jawabən:

□ **7:26 «ayal… Fənikiy millitidin idi»** — yaki «ayal… Fənikilik idi» yaki «ayal… Fənikə rayonilik idi». U Yəḥudiy əməs, əlwəttə. U əslidə butpərəs boluxi mumkin. □ **7:27 «Aldi bilən balilar ḳorsikini toyƣuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarƣa taxlap berix tooƣra əməs»** — Məsiḥ Əysa bu yərdə əzining dəsləpki wəzipisini Yəḥudiylarƣa hux həwərni yətküzüx, dəp təkitləydu. «Kiqik itlar» bəlkim ḥaḳarətlik səz bolmay, əydiki arzuluk pistilirini kərsitidu. Muxu ayalning etikadi tooƣrisida «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:31** Mat. 15:29. ■ **7:32** Mat. 9:32; Luḳa 11:14. □ **7:33 «U… barmaḳlirini uning ḳulaḳliriƣa tikti, tükürüp, barmikini uning tiliƣa təgküzdi»** — tərjimimiz boyiqə Məsiḥ bəlkim əz barmiki üstigə təkürgən boluxi mumkin, bolmisa u yərgə təkürgən bolsa kerək. □ **7:35 «…tilimu eqilip rawan gəp ḳilixḳa baxlidi»** — grek tilida «…tilining tanisi yexilip, rawan gəp ḳilixḳa baxlidi» ■ **7:37** Yar. 1:31. ■ **8:1** Mat. 15:32.

— Bundaķ hilwət bir jayda bu kixilərni toyduroɳudək nanni nədin tapķili bolsun? — deyixti.
5 — Ķanqə neninglar bar? — dəp soridi u.
Yəttə, — deyixti ular.
6 Buning bilən u həlķni yərdə olturuxķa buyrudi. Andin yəttə nanni ķolioɳa aldi wə *Hudaoɳa* təxəkkür-mədḥiyə eytip oxtup, kəpqilikkə tutuxķa muhlisliriоɳa bərdi. Ular halayiķķa üləxtürüp bərdi.
7 *Muhlislar*da yənə birķanqə kiqik beliķmu bar idi. U Hudaoɳa təxəkkür eytip ularni bərikətləp, muhlisliriоɳa üləxtürüp berixni eytti.
8 Halayiķ toyoɳuqə yedi; ular exip ķaloɳan parqilarni yəttə sewətkə teriwaldi.□
9 Yegənlər tət mingqə kixi idi. U ularni yoloɳa saldi,
10 andin muhlisliri bilən billə dərḥal kemigə qüxüp, Dalmanuta tərəplirigə bardi.■

Pərisiylərning məjizilik alamətni kərüxni tələp ķilixi
Mat. 16:1-4

11 Pərisiylər qiķip, uni sinax məķsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng, dəp tələp ķilixip, uning bilən munaziriləxkili turdi. □ ■
12 U iqidə bir uluoɳ-kiqik tinip:
— Bu dəwr nemixķa bir «məjizilik alamət»ni istəp yüridu? Xuni silərgə bərḥək eytip ķoyayki, bu dəwrgə ḥeqķandaķ məjizilik alamət kərsitilməydu, — dedi. □ ■
13 Andin ulardin ayrilip, yənə kemigə qiķip, dengizning u qetigə ətüp kətti.

Sahtipəzlik «eqitķu»sidin saķlinix
Mat. 16:5-12

14 Muhlislar nan elip kelixni untuoɳan bolup, kemidə bir tal nandin baxķa yəydioɳini yoķ idi.
15 U ularni agaḥlandurup:
— Eḥtiyat ķilinglar, Pərisiylərning eqitķusi wə Ḥerodning eqitķusidin ḥezi bolunglar, — dedi.□ ■
16 Muhlislar ətara mulaḥizilixip:
— Uning bundaķ deyixi nan əkəlmigənlikimizdin bolsa kerək, — deyixti.
17 Əysa ularning nemə *deyixiwatķanliķini* bilip:
— Nemixķa nan yoķluķi tooɳrisida mulaḥizə ķilisilər? Silər tehiqə pəm-parasət yaki qüxənqigə igə bolmidinglarmu? Ķəlbliringlar tehimu bihudlixip ketiwatamdu? ■
18 Kəzünglar turup kərməywatamsilər? Ķuliķinglar turup anglimaywatamsilər? Esinglarda yoķmu?
19 Bəx ming kixigə bəx nanni oxtuoɳinimda, parqilaroɳa liķ toloɳan ķanqə kiqik sewətni yioɳiwaldinglar? — dedi.
— On ikkini, — jawab bərdi ular.□ ■
20 — Yəttə nanni tət ming kixigə oxtuoɳinimda, parqilaroɳa liķ toloɳan ķanqə sewətni yioɳiwaldinglar? — dedi u.

□ **8:8 «ular exip ķaloɳan parqilarni ... teriwaldi»** — «ular» — muhlislar yaki pütkül halayiķni kərsitidu. **«yəttə sewət...»** — «sewət» grek tilida bu səz bək qong bir hil sewətni kərsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39. □ **8:11 «Pərisiylər qiķip, uni sinax məķsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng...»** — Pərisiylər tələp ķiloɳan «məjizilik alamət» Əysaning ḥəķiķiy Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɳan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luķa 11:29; Yḥ. 6:30. □ **8:12 «u iqidə bir uluoɳ-kiqik tinip...»** — grek tilida «U roḥida bir uluoɳ-kiqik tinip..». «Roḥ» muxu yərdə uning ətining (insaniy) roḥini bildüridu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15 «Eḥtiyat ķilinglar, Pərisiylərning eqitķusi wə Ḥerodning eqitķusidin ḥezi bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. ■ **8:15** Mat. 16:6; Luķa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52. □ **8:19 «..ķanqə kiqik sewət..»** — «sewət» grek tilida «ķol sewət». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luķa 9:13; Yḥ. 6:9.

— Yəttini, — Jawab bərdi ular.■
21 U ularoƣa:
— Undaķta, ķandaķsigə silər tehi qüxənməysilər? — dedi.□

Bəyt-Saidadiki bir korning saķaytilixi

22 Ular Bəyt-Saida yezisioƣa kəldi; halayiķ bir kor adəmni uning aldioƣa elip kelip, uningoƣa ķolungni təgküzüp ķoysang, dəp ətündi.
23 U kor adəmning ķolidin tutup yezining sirtioƣa yetilәp bardi; uning kəzlirigə tükürüp, üstigə ķollirini təgküzüp:
— Birər nərsə kərüwatamsən? — dəp soridi.■
24 U bexini kətürüp:
— Kixilərni kərüwatimən; ular huddi mengip yürüwatķan dərəhlərdək kərünüwatidu, — dedi.
25 Andin u ķaytidin ķollirini u adəmning kəzlirigə təgküzdi. U kəzlirini eqiwidi, kəzliri əsligə kelip, ḫəmmə nərsini eniķ kərdi. □
26 Əysa uni əyigə ķayturup:
— Yezioƣimu kirmə, yaki yezidiki ḫeqkimgə bu ixni ukturma, — dəp tapilidi.□

Petrusning Əysani Ķutķuzoƣuqi-Məsiḫ dəp tonuxi
Mat. 16:13-20; Luķa 9:18-21

27 Əysa muhlisliri bilən qiķip Ķəysəriyə-Filippi rayonioƣa ķaraxliķ kənt-yezilaroƣa bardi. Yolda u muhlisliridin:
— Kixilər meni kim dəydu? — dəp soridi.■
28 Ular uningoƣa:
— Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəḫya, bəzilər Ilyas *pəyoƣəmbər* wə yənə bəzilər ilgiriki pəyoƣəmbərlərdin biri dəp ķaraydikən, — dəp jawab berixti.■
29 U ulardin:
— Əmdi silərqu, silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawabən: — Sən Məsiḫdursən, — dedi.□ ■
30 U ularoƣa əzi tooƣruluķ ḫeqkimgə tinmasliķni jiddiy tapilidi.

Əysaning əlüp tirilidioƣanliķini aldin eytixi
Mat. 16:21-28; Luķa 9:22-27

31 Xuning bilən u Insan’ooƣlining nuroƣun azab-oķubət tartixi, aķsaķallar, bax kaḫinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ķeķilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin tirildürülüxi muķərrər ikənlikini *muhlisliroƣa* əgitixkə baxlidi. □ ■

■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21 «Undaķta, ķandaķsigə silər tehi qüxənməysilər?»** — Məsiḫning bu soali muhlisliri yioƣiwaloƣan «on ikki (kiqik) sewət» wə «yəttə (qong) sewət» bilən munasiwətliktur. Ķiziķ bir ix xuki, Markus əzining Injildiki bayanida Məsiḫning (əlümdin tirilixtin baxķa) jəmiy on toķķuz alaḫidə məjizisini hatiriləydu. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **8:23** Mar. 7:32. □ **8:25 «U kəzlirini eqiwidi..»** — yaki «u bexini kətüriwidi...» yaki «u kəzlirini yooƣan aqti...». □ **8:26 «Yezioƣimu kirmə, yaki yezidiki ḫeqkimgə bu ixni ukturma»** — Məsiḫ nemixķa xundaķ tapilidi? Xübḫisizki, Bəyt-Saidadikilər alliķaqan uning kəp məjizilirini kərüp turup tehiqə towa ķilmioƣanidi («Mat.» 11:21ni kərüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luķa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2. □ **8:29 «Sən Məsiḫdursən»** — «Məsiḫ» degən səz tooƣruluķ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yḫ. 6:69. □ **8:31 «Insan’ooƣlining.... aķsaķallar, bax kaḫinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ķeķilixi»** — xu qaoƣda ikki «bax kaḫin» bar idi — «Annas» wə uning küy’ooƣli «Ķayafa». ■ **8:31** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luķa 9:22; 18:31; 24:7.

32 U bu ixni oquқ-axkara sözləp bərdi. Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni
əyibləxkə baxlidi. □
33 Lekin u burulup muhlislirioɣa қarap, Petrusni əyibləp:
— Arқamoɣa ət, Xəytan! Sening oylioɣanliring Hudaning ixliri əməs, insanning
ixliridur, — dedi.□ ■
34 Andin muhlisliri bilən halayiқnimu qaқirip mundaқ dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət қilsa, özidin keqip, özining krestini kətürüp
manga əgəxsun! □ ■
35 Qünki kimdəkim öz jenini қutқuzay desə, qoқum uningdin məһrum bolidu; lekin
kimdəkim mən üqün wə hux həwər üqün öz jenidin məһrum bolsa, uni қutқuzidu.
■
36 Qünki bir adəm pütkül dunyaoɣa igə bolup, jenidin məһrum қalsa, buning nemə
paydisi bolsun?! □
37 U nemisini jenioɣa tegixsun?! ■
38 Qünki kimdəkim zinahor wə gunaһkar bu dəwr aldida məndin wə mening
sözlirimdin nomus қilsa, Insan’ooɣlimu atisining xan-xəripi iqidə muқəddəs
pərixtilər bilən billə kəlginidə, uningdin nomus қilidu.□ ■

9

Əysaning julaliқta kərünüxi
Mat. 17:1-13; Luқa 9:28-36

1 Uularoɣa yənə:
— Mən silərgə xuni bərһək eytip қoyayki, bu yərdə turoɣanlarning arisidin
ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning padixaһliқining küq-қudrət bilən
kəlgənlikini kəridioɣanlar bardur.□ ■

Əysaning julaliқta kərünüxi

2 Wə altə kündin keyin, Əysa Petrus, Yaқup wə Yuһannani ayrip elip, egiz bir taoɣқa
qiқti. U yərdə uning siyaқi ularning köz aldidila özgirip,■

□ **8:32 «Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləxkə baxlidi» —** Petrusning əyiblixi xübһisizki, özüng uluoɣ padixaһ Məsiһ turup, bexingoɣa muxundaқ dəһxətlik ixlarni qüxürməsliking kerək idi, degəndək. «Mat.» 16:22ni kərüng. □ **8:33 «Arқamoɣa ət, Xəytan!» —** Əysa bu ayəttə «Xəytan» degən bu sözini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, özining düxmini bolup қaloɣan Petruska eytidu. Ikkinqidin, Xəytan özi Petrus arқilиқ Əysaoɣa putlikaxang bolmaқqi idi. ■ **8:33** 2Sam. 19:22. □ **8:34 «Kimdəkim manga əgixixni niyət қilsa, özidin keqip, özining krestini kətürüp manga əgəxsun!» —** «Mat.» 10:38ni, xundaқla uningdiki izaһatnimu kərüng. ■ **8:34** Mat. 10:38; 16:24; Luқa 9:23; 14:27. ■ **8:35** Mat. 10:39; 16:25; Luқa 9:24; 17:33; Yһ. 12:25. □ **8:36 «...jenidin məһrum қalsa, buning nemə paydisi bolsun?!» —** «jan» muxu yərdə pəқət һayatni əməs, bəlki adəmning salaһiyiti, roһiy dunyasini kərsitidu. ■ **8:37** Zəb. 49:6-9 □ **8:38 «zinahor wə gunaһkar bu dəwr» —** «zinahor» bəlkim һəm jismaniy һəm köqmə (Hudaoɣa wapasizliқ қiloɣuqi, degən) mənidimu ixlitilidu. **«Insan’ooɣli» —** Məsiһ, əlwəttə. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **8:38** Mat. 10:32; Luқa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuһa. 2:23. □ **9:1 «Bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning padixaһliқining küq-қudrət bilən kəlgənlikini kəridioɣanlar bardur» —** bizningqə 9:1-ayəttiki sözning muһim mənisi 9:2-13də təswirləngən karamət ixlarni kərsitidu. Baxқa alimlar u: (1) Əysa öltürülgəndin keyin muhlislirioɣa қayta kərünüxi bilən; (2) Muқəddəs Roһning kelixi bilən; (3) Məsiһning xəripi jamaəttə ayan қilinixi bilən; (4) Əysaning dunyaoɣa қaytip kelixi bilən əməlgə axuruldi, dəp қaraydu. Yuқiriқi (1)-, (2)-, (3)-pikir səl orunluқ boloɣini bilən, lekin Əysaning «bu yərdə turoɣanlarning **arisidin**... kəridioɣanlar bar» deginidin қarioɣanda, **bəzi** rosullar bu ixni kəridu, xunga muһim əməlgə axuruluxi 9:2-13diki «Əysaning julaliқta kərünüxi» degən ixtur, dəp қaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luқa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luқa 9:28.

3 kiyimliri yər yüzidiki ḫeqbir aḳartḳuqimu aḳartalmioɳudək dərijidə parḳirap ḳardək ap’aḳ boldi.
4 Ularning kəz aldida Musa wə Ilyas *pəyoɳəmbərlər* tuyuḳsiz kəründi; ular Əysa bilən səzlixiwatḳanidi.
5 Petrus bu ixḳa jawabən Əysaoɳa:
— Ustaz, bu yərdə boloɳinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaoɳa, yənə birini Ilyaskə atap bu yərgə üq kəpə yasayli! — dedi□
6 (qünki Petrus nemə deyixini bilməy ḳaloɳanidi, qünki ular ḳorḳunqḳa qəmüp kətkənidi).
7 Tuyuḳsiz bir parqə bulut ularni ḳapliwaldi wə buluttin: «Bu Mening səyümlük Ooɳlumdur; uningoɳa ḳulaḳ selinglar!» degən awaz anglandi.■
8 Ular lappidə ətrapioɳa ḳarixiwidi, lekin yənə ḫeqkimni kərmidi, əz yenida pəḳət Əysanila kərdi.
9 Ular taoɳdin qüxüwatḳanda, Əysa ularoɳa, Insan’ooɳli ələmdin tirildürülmigüqə, kərgənlirini ḫeqkimgə eytmasliḳni əmr ḳilip tapilidi. ■
10 Ular uning bu səzini kəngligə püküp, «ələmdin tirilix» degənning zadi nemə ikənliki ḫəḳḳidə əzara mulaḫiziləxti.
11 Ular uningdin yənə:
— Təwrat ustazliri nemə üqün: «Ilyas *pəyoɳəmbər Məsiḫ kelixtin* awwal ḳaytip kelixi kerək» deyixidu? — dəp soraxti.■
12 U ularoɳa jawabən:
— Ilyas *pəyoɳəmbər* dərwəḳə *Məsiḫtin* awwal kelidu, andin ḫəmmə ixni ornioɳa kəltüridu; əmdi nemixḳa muḳəddəs yazmilarda Insan’ooɳli kəp azab-oḳubət qekidu wə horlinidu, dəp pütülgən? □ ■
13 Lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas *pəyoɳəmbər* dərḫəḳiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḫəḳḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi.□ ■

Jin qaplaxḳan balining azad ḳilinixi
Mat. 17:14-20; Luḳa 9:37-43

14 Ular muhlislarning yenioɳa ḳaytip baroɳinida, zor bir top adəmlərning ularning ətrapioɳa olixiwaloɳanliḳini, birnəqqə Təwrat ustazlirining ular bilən munazirə ḳilixiwatḳanliḳini kərdi.
15 Uni kərgən pütün halayiḳ intayin ḫəyran boluxti wə yügürüp kelip uning bilən salamlaxti.
16 U ulardin:

□ **9:5 «Ustaz» —** grek tilida (ḫəm ibraniy tilida) «Rabbi» deyilidu. **«birini sanga, birini Musaoɳa, yənə birini Ilyaskə atap bu yərgə üq kəpə yasayli!»** — bu səz wə pütün wəḳə tooɳruluḳ yənə «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **9:7** Ḳan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luḳa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luḳa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luḳa 1:17. □ **9:12 «Ilyas pəyoɳəmbər dərwəḳə Məsiḫtin awwal kelidu, andin ḫəmmə ixni ornioɳa kəltüridu» —** «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «ḫəmmini ornioɳa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxḳa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu. **«əmdi nemixḳa muḳəddəs yazmilarda iInsan’ooɳli kəp azab-oḳubət qekidu wə horlinidu, dəp pütülgən? »** — «nemixḳa...?» — Əgər uluoɳ Ilyas pəyoɳəmbər kelip Məsiḫ üqün yol təyyarlioɳan bolsa, zadi «nemixḳa» həlḳ Məsiḫni ḳobul ḳilmaydu? Yəḫya pəyoɳəmbər dərwəḳə «Ilyas pəyoɳəmbər»ning roḫi wə küqidə kəlgini bilən («Luḳa» 1:17) u əltürülgən wə Məsiḫmu uningoɳa ohxax əltürülidu (13-ayətnimu kərüng). ■ **9:12** Mal. 4:5; Zəb. 22:6; Yəx. 53:4; Dan. 9:26; Wəḫ. 11:4-7 □ **9:13 «lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas pəyoɳəmbər dərḫəḳiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḫəḳḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi» —** muxu yərdə Məsiḫ Yəḫya pəyoɳəmbərni yənə Iliyas pəyoɳəmbərgə ohxitidu. ■ **9:13** Mal. 4:5,6

— Ular bilən nemə tooɣruluk munazirə kilixiwatisilər, — dəp soridi. □
17 Halayikтin birəylən uningoɣa:
— Ustaz, mən ooɣlumni sening aldingoɣa elip kəldim, qünki uningoɣa gaqa kiloɣuqi bir roh qaplixiwaloɣan. □ ■
18 Hər ketim roh uni qirmiwalsa, uni tartixturup yikitidu, xuning bilən balining aoɣzi köpüklixip, qixliri kirixip ketidu; kakxal bolup kalidu. Muhlisliringdin jinni həydiwətkəysilər dəp tilidim, birak ular kilalmidi, — dedi.□
19 U jawabən: — Əy etikadsiz dəwr, silər bilən kaqanoɣiqə turay?! Mən silərgə yənə kaqanoɣiqə səwr kilay? — Balini aldimoɣa elip kelinglar — dedi.
20 Ular balini uning aldioɣa elip kəldi. Əysani kərüx bilənla roh balining pütün bədinini tartixturuwətti. Bala yikilip, aoɣzidin köpük qikkan peti yərdə yumilap kətti.■
21 U balining atisidin:
— Bu ix bexioɣa kəlginigə kanqə uzun boldi? — dəp soridi.
U: — Kiqikidin tartip xundak,
22 jin uni halak kilix üqün köp ketim otka wə suoɣa taxlidi. Əmdi bir amal kilalisang, bizgə iq aoɣritip xapaət kiloɣaysən! — dedi.
23 Əysa uningoɣa: — «Kilalisang!» dəysənoɣu! Ixənqtə boloɣan adəmgə həmmə ix mumkindur! — dedi.■
24 Balining atisi dərhal: — Mən ixinimən; ixənqsizlikimgə mədət kiloɣaysən! — dedi yioɣlap nida kilip.
25 Əmdi Əysa köpqilikning yügürüxüp kəlgənlikini kərüp, heliki napak rohka tənbih berip:
— Əy adəmni gas wə gaqa kiloɣuqi roh! Buyruk kilimənki, uningdin qik, ikkinqi kirgüqi bolma! — dedi.
26 Xu haman jin bir qirkiridi-də, balini dəhxətlik tartixturup, uningdin qikip kətti. Bala ölüktək yetip kaldi, halayikning köpinqisi «U öldi!» deyixti.
27 Lekin Əysa balini kolidin tutup yəlidi, bala ornidin turdi.
28 Əysa öygə kirgəndin keyin, muhlisliri uning bilən yaloɣuz kaloɣanda uningdin: — Biz nemə üqün jinni həydiwetəlmiduk? — dəp soraxti.■
29 U ularoɣa: — Bu hil *jin* dua wə rozidin baxka yol bilən qikirilmas, — dedi.□

Əysaning ölüp tirilidioɣanlikini yənə aldin eytixi
Mat. 17:22-23; Luka 9:43-45

30 Ular xu yərdin ayrilip, Galiliyədin ötüp ketiwatatti. Birak u buni heqkimning bilixini halimaytti. ■
31 Qünki u muhlislirioɣa:
— Insan'ooɣli insanlarning kolioɣa tapxurulup, ular uni öltüridu. Öltürülüp üq kündin keyin u tirilidu, — degən təlimni beriwatatti.
32 Lekin *muhlislar* bu səzni qüxənmidi həmdə uningdin soraxkimu petinalmidi.

□ **9:16 «U ulardin: — … dəp soridi»** — «ular» muxu yərdə (1) muhlislirini; (2) halayikning özlirini (3) Təwrat ustazlirini kərsitixi mumkin. Bizningqə (2) yaki (3) tooɣra boluxi kerək; halayiktin biri muxu soaloɣa jawab beridu. Bəzi kona kəqürmilirida «ular»ning ornida «Təwrat ustazliri» deyilidu. □ **9:17 «mən ooɣlumni sening aldingoɣa elip kəldim»** — bu kixining «sening aldingoɣa» degini uning Məsih wə muhlislirini «bir adəmdək» dəp karaytti, dəp bildüridu. Bir tərəptin muxu közkarax tooɣridur. ■ **9:17** Mat. 17:14; Luka 9:37,38. □ **9:18 «uni tartixturup yikitidu»** — yaki «uni yərgə yikitiwetidu». **«kakxal bolup kalidu»** — yaki «pütün əzayi ketip kalidu». ■ **9:20** Mar. 1:26. ■ **9:23** Luka 17:6. ■ **9:28** Mat. 17:19. □ **9:29 «Bu hil jin dua wə rozidin baxka yol bilən qikirilmas»** — bəzi kona kəqürmilərdə «rozidin» degən səz tepilmaydu. ■ **9:30** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luka 9:22; 18:31; 24:7.

Ḥəḳiḳiy uluoŋ kim?
Mat. 18:1-5; Luḳa 9:46-48

33 U KəpərNaḥum xəḥirigə kəldi. Өygə kirgəndə u ulardin:
— Yolda nemə tooŋrisida mulaḥiziləxtinglar? — dəp soridi. ■
34 Lekin ular xük turdi, qünki ular yolda ḳaysimiz əng uluoŋ dəp bir-biri bilən mulaḥiziləxkənidi.
35 U olturup, on ikkəylənni yenioŋa qaḳirip, ularoŋa:
— Kim birinqi boluxni istigən bolsa, xu ḥəmməylənning əng ahirḳisi wə ḥəmməylənning hizmətkari bolsun, — dedi. ■
36 Andin u kiqik bir balini otturida turoŋuzdi wə uni ḳuqiḳioŋa elip turup, ularoŋa mundaḳ dedi:■
37 — Kim mening namimda muxundaḳ kiqik balini ḳobul ḳilsa, meni ḳobul ḳiloŋan bolidu. Kim meni ḳobul ḳilsa, u meni əməs, bəlki meni əwətküqini ḳobul ḳiloŋan bolidu.□ ■

Ḳarxi turmasliḳning өzi ḳollioŋanliḳtur
Luḳa 9:49-50

38 Yuḥanna uningoŋa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni ḥəydəwatḳan birsini kərduḳ. Lekin u biz bilən birgə sanga əgəxkənlərdin bolmioŋaqḳa, uni tostuḳ, — dedi.■
39 Lekin Əysa: — Uni tosmanglar. Qünki mening namim bilən bir məjizə yaratḳan birsi arḳidinla mening üstümdin yaman gəp ḳilixi mumkin əməs. ■
40 Qünki bizgə ḳarxi turmioŋanlar bizni ḳollioŋanlardur.
41 Qünki mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, Məsiḥkə mənsup boloŋanliḳinglar üqün, mening namimda silərgə ḥətta birər piyalə su bərgən kiximu өz in’amioŋa erixməy ḳalmaydu.■

Gunaḥning ezitḳuluḳi
Mat. 18:6-9; Luḳa 17:1-2

42 Lekin manga etiḳad ḳiloŋan bundaḳ kiqiklərdin birini gunaḥḳa putlaxturoŋan ḥərḳandaḳ adəmni, u boynioŋa yooŋan tügmən texi esiloŋan ḥalda dengizoŋa taxliwetilgini əwzəl bolatti.■
43 Əgər əmdi ḳolung seni gunaḥḳa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki ḳolung bar ḥalda dozaḥḳa, yəni өqürülməs otḳa kirginingdin kərə, qolaḳ ḥalda ḥayatliḳḳa kirgining əwzəldur. ■
44 Qünki dozahta xularni *yəydioŋan* ḳurt-ḳongoŋuzlar өlməydu, yalḳunluḳ ot өqməydu.□ ■
45 Əgər əmdi putung seni *gunaḥḳa* putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki putung bar ḥalda dozaḥḳa, yəni өqürülməs otḳa taxlanoŋiningdin kərə, tokur ḥalda ḥayatliḳḳa kirgining əwzəl.
46 Qünki dozahta xularni *yəydioŋan* ḳurt-ḳongoŋuzlar өlməydu, yalḳunluḳ ot өqməydu.■

■ **9:33** Mat. 18:1; Luḳa 9:46; 22:24. ■ **9:35** Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ **9:36** Mar. 10:16. □ **9:37 «Kim mening namimda muxundaḳ kiqik balini ḳobul ḳilsa...»** — yaki «kim mening namimda muxundaḳ kiqik balini kütsə...». ■ **9:37** Mat. 18:5; Luḳa 9:48; Yḥ. 13:20. ■ **9:38** Luḳa 9:49. ■ **9:39** 1Kor. 12:3. ■ **9:41** Mat. 10:42. ■ **9:42** Mat. 18:6; Luḳa 17:2. ■ **9:43** Ḳan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ **9:44 «Qünki dozahta xularni yəydioŋan ḳurt-ḳongoŋuzlar өlməydu, yalḳunluḳ ot өqməydu»** — bəzi kona kөqürmilərdə bu 44-wə 46-ayət tepilmaydu. ■ **9:44** Yəx. 66:24. ■ **9:46** Yəx. 66:24

47 Əgər kəzüng seni *gunaḩqa* putlaxtursa, uni oyup taxliwət. Ikki kəzüng bar ḩalda
otluq dozahqa taxlanoɣiningdin kərə, singar kəzlük bolup Hudaning padixaḩliqioɣa
kirgining əwzəl.
48 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* qurt-qongoɣuzlar ölməydu, yalqunluq ot
öqməydu.■
49 Ḩəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḩərbir qurbanlik tuz bilən tuzlinidu. □ ■
50 Tuz yahxi nərsidur. Ḩalbuki, əgər tuz öz tuzluqini yoqatsa, uningoɣa qaytidin tuz
təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu? Özünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən
inaqliqta ötünglar.□ ■

10

Talaq tooɣrisidiki təlim
Mat. 19:1-12

1 U u yərdin qozoɣilip, Yəḩudiyə ölkisi tərəpliridin ötüp, Iordan dəryasining u
ketidiki rayonlaroɣimu bardi. Top-top adəmlər yənə uning ətrapioɣa olixiwaloɣanidi.
U aditi boyiqə ularoɣa təlim berixkə baxlidi.■
2 Bəzi Pərisiylər uning yenioɣa kelip uni qiltaqqa qüxürüx məqsitidə uningdin:
— Bir adəmning ayalini talaq qilixi Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu? — dəp soridi.□
3 Lekin u jawabən: — Musa *pəyoɣəmbər* silərgə nemə dəp buyruoɣan? — dedi.
4 Ular: — Musa *pəyoɣəmbər* kixining ayalini bir parqə talaq heti yezipla talaq qilixioɣa
ruhsət qiloɣan, — deyixti.□ ■
5 Əysa ularoɣa:
— Tax yürəklikinglardin u silərgə bu əmrni pütkən;
6 lekin Huda aləm apiridə boloɣinida *insanlarni* «Ər wə ayal qilip yaratti».■
7 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip■

■ **9:48** Yəx. 66:24 □ **9:49 «Ḩəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḩərbir qurbanlik tuz bilən tuzlinidu»** — bu sirlik jümlə qoqum «Law.» 2:13, «Qəl.» 31:23, «Əz.» 43:23, «Yəx.» 34:6 wə 66:20 ḩəmdə yuqiriqi 42-48 ayətlər bilən munasiwətliktur. Mənisi bəlkim: — (1) gəx-kəktatlarni tuz bilən uzun saqlioɣili boloɣandək, Məsiḩgə ixənmigənlər dozahning otida «qirimay, saqlinip» mənggü jazalinidu; yaki (2) Məsiḩgə əgəxkənlər muxu dunyada (tuz yarioɣa sepilgəndək) japa-muxəqqət, azab-oqubət qekidu; yaki (3) mənisi ḩər ikki tərəptikidək bolidu — demək, ḩərbir kixi özining Əysa Məsiḩkə boloɣan munasiwitidə muwapiq japa-muxəqqət, azab-oqubət qekidu; etiqadqilar muxu dunyada japa-muxəqqətlər arqilik tawlinip paklinidu, etiqadsizlar dozahta mənggü azab tartidu. Bizningqə 3-mənisi tooɣra kelixi mumkin. Rəbbimiz bu yərdə ḩəm etiqadqilarni ḩəm etiqadsizlarnimu kəzdə tutidu. Bizningqə pəqət etiqadqilar Hudaoɣa atilidioɣan qurbanlik bolalaydu, xunga ayətning birinqi qisimda ḩəmmə adəm, ikkinqi qisimda etiqadqilar («qurbanlik» süpitidə) kəzdə tutulidu. ■ **9:49** Law. 2:13. □ **9:50 «Tuz yahxi nərsidur. Ḩalbuki, əgər tuz öz tuzluqini yoqatsa, uningoɣa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu?»** — tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saqaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɣa boloɣan roli buningoɣa ohxap ketixi kerək. **«Özünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən inaqliqta ötünglar»** — bu sirlik jümlining mənisi üqün «Mat.» 5:13, «Əf.» 4:29, «Kol.» 4:6ni kərüng. Etiqadqilar «tuzluq» bolsa özini pak tutidu, lekin buningdin Ḩali qonglik qilmaydu — bəlki muḩəbbiti, hatirjəmliki wə huxalliqi bilən gunaḩta tutuloɣanlarni Hudaning yolioɣa jəlp qiloɣuqilardur. ■ **9:50** Mat. 5:13; Luqa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14. ■ **10:1** Mat. 19:1. □ **10:2 «qiltaqqa qüxürüx məqsitidə»** — əslidə Yəḩya pəyoɣəmbər Ḩerod padixaḩqa «talaq qilsang bolmaydu» dəp tənbiḩ berip, uning qixioɣa tegip eltürülgənidi. Xübḩisizki, Pərsiylərning məqsətlirining biri: — Əysamu «talaq qilixqa bolmaydu» desə, Ḩerod padixaḩ uni Yəḩyaoɣa ohxax eltürüwetətti. □ **10:4 «Musa pəyoɣəmbər kixining ayalini bir parqə talaq heti yezipla talaq qilixioɣa ruhsət qiloɣan»** — muxu əmrning tooɣrisi «Qan.» 24:1də tepilidu. Yənə «qoyup berix» («talaq qilix») tooɣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «qoxumqə səz»nimu (7-bab tooɣruluq) kərüng. ■ **10:4** Qan. 24:1, 3; Yər. 3:1; Mat. 5:31. ■ **10:6** Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ **10:7** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31.

8 ikkilisi bir tən bolidu». Xundaq ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir tən bolidu.□ ■
9 Xuning üqün, Huda qoxqanni insan ayrimisun, — dedi.■
10 Ular əygə qaytip kelip kirgəndə, muhlisliri uningdin bu ḥəqtə soridi.
11 Uularoɣa:
— Ayalini talaq qilip, baxqa birini əmrigə aloɣan kixi ayalioɣa gunaḥ qilip zina qiloɣan bolidu. ■
12 Erini qoyuwetip, baxqa ərgə təgkən ayalmu zina qiloɣan bolidu, — dedi.□

Əysaning kiqik balilaroɣa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

13 Qolungni təgküzgəysən dəp, kixilər kiqik balilirini uning aldioɣa elip keliwatatti. Biraq muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■
14 Buni kərgən Əysa aqqiqlinip, muhlislirioɣa:
Balilar aldimoɣa kəlsun, ularni tosmanglar. Qünki Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlaroɣa təwədur. □ ■
15 Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, Hudaning padixaḥliqini səbiy balidək qobul qilmisa, uningoɣa ḥərgiz kirəlməydu, — dedi.
16 Xuning bilən u balilarni quqiqioɣa elip, ularoɣa qollirini təgküzüp bəht tilidi.□ ■

Puldarlar Hudaning padixaḥliqioɣa kirələmdu?
Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

17 U yoloɣa qiqqanda, birsi uning aldioɣa yügürüp kelip, uning aldida tizlinip uningdin:
— I yahxi ustaz, mən qandaq qilsam mənggülük ḥayatqa mirasliq qilimən? — dəp soridi.■
18 Lekin Əysa uningoɣa:
— Meni nemixqa yahxi dəysən? Pəqət biridin, yəni Hudadin baxqa ḥeqkim yahxi əməstur.
19 Sən Təwrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, ooɣriliq qilma, yaloɣan guwaḥliq bərmə, hiyanət qilma, ata-anangni ḥərmət qil» degən pərḥiz-pərzlərni bilisən, — dedi.□ ■
20 U adəm jawabən: — Ustaz, bularning ḥəmmisigə kiqikimdin tartip əməl qilip keliwatimən, — dedi.
21 Əysaning uningoɣa qarap muḥəbbiti qozoɣaldi wə uningoɣa:

□ **10:8 «xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip ikkilisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:24. ■ **10:8** Yar. 2:24 ■ **10:9** 1Kor. 7:10. ■ **10:11** Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **10:12 «*Ayal* .... erini qoyuwetip... »** — Yəḥudiy jəmiyitidə bu intayin az kərülidioɣan əḥwal. Lekin Yəḥudiy əməslər arisida daim yüz berətti. Xunga xübḥisizki, Məsiḥning muxu yərdə kəzdə tutqini Yəḥudiy əməslərnimu əz iqigə alidu. Yənə «qoyup berix» («talaq qilix») tooɣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «qoxumqə səz»nimu (7-bab tooɣruluq) kərüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luqa 18:15. □ **10:14 «Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlaroɣa təwədur»** — yaki «Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlardin tərkib tapqandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **10:16 «Xuning bilən u balilarni quqiqioɣa elip, ularoɣa qollirini təgküzüp bəht tilidi»** — bu ayəttiki grek tilioɣa qarioɣanda, mumkinqiliki barki, u bir-birləp quqaqlap, balilaroɣa ayrim-ayrim bəht tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36. ■ **10:17** Mat. 19:16; Luqa 18:18. □ **10:19 «Zina qilma, qatilliq qilma, ooɣriliq qilma, yaloɣan guwaḥliq bərmə, hiyanət qilma, ata-anangni ḥərmət qil»** — muxu əmrlər «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 wə 24:14də tepilidu. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9.

— Səndə yənə bir ix kəm. Berip pütün mal-mülkingni setip, pulini yoḳsullarоɳa bərgin wə xundaḳ ḳilsang, ərxtə həzinəng bolidu; andin kelip krestni kətürüp manga əgəxkin! — dedi.□ ■
22 Lekin muxu səzni anglap, uning qirayi tutulup, ḳayoɳuoɳa qəmüp u yərdin kətti. Qünki uning mal-dunyasi naḥayiti kəp idi.
23 Andin Əysa qərisigə səpselip ḳarap, muhlisliriоɳa:
— Mal-dunyasi kəplərning Hudaning padixaḥliḳioɳa kirixi nemidegən təsliktə bolidu-ḥə! — dedi.■
24 Muhlislar uning səzlirigə intayin ḥəyran boluxti, lekin Əysa ularоɳa yənə jawabən:
— Balilirim, mal-mülükkə tayanoɳanlar üqün Hudaning padixaḥliḳioɳa kirix nemidegən təs-ḥə! □
25 Təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning padixaḥliḳioɳa kirixidin asandur! — dedi.
26 Ular buni anglap intayin bək ḥəyran boluxup, bir-biridin:
Undaḳta, kim nijatḳa erixələydu? — dəp soraxti.
27 Əysa ularоɳa ḳarap:
— Bu ix insan bilən wujudḳa qiḳixi mumkin əməs, lekin Huda üqün mumkin əməs bolmaydu; qünki Hudaoɳa nisbətən ḥəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
28 Buning bilən Petrus uningoɳa:
— Mana, biz bolsaḳ, ḥəmmini taxlap sanga əgəxtuḳ!? — degili turdi.■
29 Əysa uningoɳa jawabən mundaḳ dedi:
— Mən silərgə bərḥəḳ xuni eytip ḳoyayki, mən üqün wə hux həwər üqün өyi, aka-ukiliri, aqa-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminliridin waz kəqkənlərning ḥəmmisi
30 bu zamanda bularning yüz ḥəssisigə, yəni өy, aka-uka, aqa-singil, ana, balilar wə yər-zeminlarоɳa (ziyankəxliklər ḳoxuloɳan ḥalda) muyəssər bolmay ḳalmaydu wə kelidioɳan zamandimu mənggülük ḥayatḳa erixməy ḳalmaydu.
31 Lekin xu qaoɳda nuroɳun aldida turoɳanlar arḳioɳa ətidu, nuroɳun arḳida turoɳanlar aldioɳa ətidu.■

Əysaning өlüp tirilidioɳanliḳini yənə aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Luḳa 18:31-34

32 Ular Yerusalemoɳa qiḳidioɳan yolda idi, Əysa ḥəmmining aldida ketiwatatti. *Muhlisliri* bək ḥəyran idi ḥəmdə uningoɳa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti. Əysa on ikkəylənni yənə өz yenioɳa tartip, ularоɳa өz bexioɳa qüxidioɳanlirini uḳturuxḳa baxlap:□ ■

□ **10:21 «…Andin kelip krestni kətürüp manga əgəxkin!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «krest kətürüp» degən səz tepilmaydu. «Krest kətürüx» degən uḳum tooɳrisida «Mat.» 10:38diki izaḥat wə baxḳa izaḥatlarni kərüng. «Əysaning uningoɳa ḳarap muḥəbbiti ḳozoɳaldi» degən səzigə ḳarioɳanda, mumkinqiliki barki, mənggülük ḥayatni izdigən yax bay yigit dəl Markusning өzi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Əysaning muḥəbbiti» tooɳruluḳ ḳandaḳmu həwər tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luḳa 12:33; 1Tim. 6:17. ■ **10:23** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Luḳa 18:24. □ **10:24 «mal-mülükkə tayanoɳanlar üqün Hudaning padixaḥliḳioɳa kirix nemidegən təs-ḥə!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «mal-mülüklərgə tayanoɳanlar üqün» degən səz tepilmaydu. □ **10:27 «qünki Hudaoɳa nisbətən ḥəmmə ix mumkin bolidu»** — grek tilida: «qünki Huda bilən ḥəmmə ix mumkin bolidu». ■ **10:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luḳa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luḳa 5:11; 18:28. ■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luḳa 13:30. □ **10:32 «muhlisliri»** —Muxu yərdə grek tilida «ular» bilən bildürülidu. **«Muhlisliri bək ḥəyran idi ḥəmdə uningoɳa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti»** — ularning ḥəyran ḳelix yaki ḳorḳunqta boluxning səwəbi: (1) u adəttikidək ular bilən billə mangmay, bəlkim naməlum səwəbtin aldida yaloɳuz mangatti; (2) u hətər yüz berix mumkinqiliki boloɳan xu xəḥərgə aldirap ketiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luḳa 9:22; 18:31; 24:7.

33 — Mana biz ḥazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḥinlar wə
Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni ɵlümgə məḥkum ḳilidu wə yat əlliklərgə
tapxuridu.
34 Ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap, uning üstigə təküridu wə uni ɵltüridu.
Lekin üq kündin keyin u ḳayta tirilidu, — dedi.□

Yaḳup bilən Yuḥannaning təlipi
Mat. 20:20-28

35 Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup bilən Yuḥanna uning aldioɣa kelip:
— Ustaz, səndin nemə tilisək orundap bərsəng, dəp ɵtünimiz, — deyixti.■
36 Uularoɣa: — Silərgə nemə ḳilip beriximni halaysilər? — dedi.
37 — Sən xan-xəripingdə boloɣiningda, birimizni ong yeningda, birimizni sol
yeningda olturoɣuzoɣaysən, — deyixti ular.
38 Əysaularoɣa jawabən: — Nemə tələp ḳiloɣanliḳinglarni bilməywatisilər. Mən
iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər? Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul
ḳilalamsilər?□ ■
39 — Ḳilalaymiz, — deyixti ular.
Əysa ularoɣa:
— Dərwəḳə, mən iqidioɣan ḳədəḥimni silərmu iqisilər wə mən ḳobul ḳilidioɣan
qəmüldürülüx bilən qəmüldürülisilər.
40 Biraḳ ong yaki sol yenimda olturuxḳa nesip bolux mening ilikimdə əməs; bəlki
kimlərgə təyyarlanoɣan bolsa, xularoɣa berilidu, — dedi.■
41 Buningdin həwər tapḳan *ḳaloɣan* on *muhlis* Yaḳup bilən Yuḥannadin hapa boluxḳa
baxlidi. ■
42 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, yat əllər üstidiki ḥökümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki
həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni
hojayinlarqə idarə ḳilidu. □ ■
43 Biraḳ silərning aranglarda bundaḳ ix bolmaydu; bəlki silərdin kim mərtiwilik
boluxni halisa, u silərning hizmitinglarda bolsun; ■
44 wə kim aranglarda birinqi boluxni istisə, u ḥəmmə adəmning ḳuli bolsun.
45 Qünki Insan’ooɣlimu dərwəḳə xu yolda kəpqilik mening hizmitimdə bolsun deməy,
bəlki kəpqilikning hizmitidə bolay wə jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni
ḥərlükkə qiḳiray dəp kəldi.□ ■

Ḳarioɣu Bartimayning kəzining saḳaytilixi
Mat. 20:29-34; Luḳa 18:35-43

□ **10:34 «ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap…»** — Rim imperiyəsidə jaza ḳamqiliri birnəqqə tasmiliḳ bolup, ḥərbir tasmioɣa ḳooɣuxun wə ustihan parqiliri baoɣlanoɣan bolidu. Ḳamqilioɣan waḳtida jazalanoɣuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoɣan ləxkər uni ḳamqilaytti. Jazalanoɣuqi bəzi waḳitlarda ḥətta muxu ḳamqilaxtin ɵlətti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38 «Mən iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḥ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ɵlümini kəzdə tutidu. **«Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul ḳilalamsilər?»** — Məsiḥ kərsətkən bu «qəmüldürüx» xübḥisizki, ɵz ɵlümidur. «Əfəsusluḳlaroɣa»diki «ḳoxumqə səz»imizdə yazoɣan «qəmüldürüx» tooɣruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luḳa 12:49,50. ■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24. □ **10:42 «yat əllər üstidiki ḥökümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə ḳilidu»** — «yat əllər» muxu səz adəttə Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. Lekin muxu yərdə etiḳadsiz, Hudani tonumaydioɣan dunyadiki əllərni təkitləydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luḳa 22:25. ■ **10:43** 1Pet. 5:3. □ **10:45 «Insan’ooɣlimu… jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḥərlükkə qiḳiray dəp kəldi»** — nemidin «azad ḳilix»? — gunaḥtin azad ḳilixtur. ■ **10:45** Yḥ. 13:14; Əf. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

46 Ular Yeriho xəḥirigə kəldi. *Əysa* muhlisliri wə zor bir top adəmlər bilən billə
Yerihodin qikḳan wakḳitta, Timayning Bartimay isimlik ḳarioɳu ooɳli yol boyida
olturup, tiləmqilik ḳiliwatatti. □ ■
47 U «Nasarətlik Əysa»ning u yərdə ikənlikini anglap:
— I Dawutning ooɳli Əysa, manga rəḥim ḳiloɳaysən! — dəp towlaxḳa baxlidi.□
48 Nuroɳun adəmlər uni «Ün qikarma» dəp əyiblidi. Lekin u:
— I Dawutning ooɳli, manga rəḥim ḳiloɳaysən, — dəp tehimu ünlük towlidi.
49 Əysa tohtap:
Uni qakḳiringlar, — dedi. Xuning bilən ular ḳarioɳuni qakḳirip uningoɳa:
— Yürəklik bol! Ornungdin tur, u seni qakḳiriwatidu! — deyixti.
50 U adəm qapinini selip taxlap, ornidin dəs turup Əysaning aldioɳa kəldi.
51 Əysa jawabən uningdin:
— Sən meni nemə ḳil dəysən? — dəp soridi.
Ḳarioɳu:
— I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam'idi! — dedi.□
52 Əysa uningoɳa:
— Yolungoɳa ḳaytsang bolidu, etiḳading seni saḳaytti, — dewidi, u xuan
kərələydioɳan boldi wə yol boyi Əysaoɳa əgixip mangdi.■

11

Əysaning Yerusalemoɳa təntənilik kirixi
Mat. 21:1-11; Luḳa 19:28-40; Yḥ. 12:12-19

1-2 Ular Yerusalemoɳa yeḳinlixip, Zəytun teoɳining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya
yezilirioɳa yeḳin kəlginidə, u ikki muhlisioɳa aldin mangdurup ularoɳa:
— Silər udulunglardiki yezioɳa beringlar. Yezioɳa kiripla, adəm balisi minip
baḳmioɳan, baoɳlaḳlik bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar.□ ■
3 Əgər birsi silərdin: «Nemixḳa bundaḳ ḳilisilər?» dəp sorap ḳalsa, «Rəbning
buningoɳa ḥajiti qüxti wə u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu» — dənglar, — dəp
tapilidi.□
4 Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni
kərdi. Ular tanini yəxti.□
5 U yərdə turoɳanlardin bəzilər:
— Təhəyni yexip nemə ḳilisilər? — deyixti.
6 Muhlislar Əysaning buyruoɳinidək jawab bərdi, ḥeliḳi kixilər ularoɳa yol ḳoydi.
7 Muhlislar təhəyni Əysaning aldioɳa yetiləp kelip, üstigə əz yepinqa-qapanlirini
taxlidi; u üstigə mindi.■

□ **10:46 «Timayning Bartimay isimlik ḳarioɳu ooɳli»** — «ḳarioɳu» grek tilida «ḥeliḳi ḳarioɳu» deyilidu — demək, Bartimay jamaətlər iqidə kəp adəmlərgə tonux idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luḳa 18:35. □ **10:47 «i Dawutning ooɳli Əysa...!»** — Təwrattiki pəyoɳəmbərlərning bexarətlik yazmiliri boyiqə Məsiḥ Dawut padixaḥning əwladliridin boluxi kerək idi. Xunga «Dawutning ooɳli» Məsiḥning yənə bir atilixi idi. □ **10:51 «I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam'idi!»** — «igəm» muxu yərdə grek tilida intayin qongḳur ḥərmətni ipadiləydioɳan «Rabboni» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34. □ **11:1-2 «adəm balisining *tehi*** minip baḳmioɳan bir təhəy» — mundaḳ ulaoɳḳa hatirjəm minixi adəttə mumkin əməs, əlwəttə. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luḳa 19:29. □ **11:3 «u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi «u dərḥal silərgə yetilitip ḳoyidu». □ **11:4 «Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni kərdi»** — adəttə koqilar intayin tar boloɳaqḳa, mal-qarwilar koqida baoɳlap ḳoyulmaytti. Təhəyning «aqa yol»da baoɳlaoɳlik boluxi Hudaning iradisining ularning uni elip mengixi ooɳrilikqə ix bolmisun degənlikini ispatlaydu. ■ **11:7** 2Pad. 9:13; Yḥ. 12:14.

8 Əmdi nurƣun kixilər yepinqa-qapanlirini yolƣa payandaz ķilip saldi; baxķiliri
dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yolƣa yaydi.□
9 Aldida mangƣan wə kəynidin əgəxkənlər:
«Ḥosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! ■
10 Atimiz Dawutning kelidiƣan padixaḥliķiƣa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-
ḥosannalar oķulsun!» — dəp warķirixatti.□
11 U Yerusalemƣa berip ibadəthana ḥoyliliriƣa kirdi; wə ətrapidiki ḥəmmini kəzdin
kəqürgəndin keyin, waķit bir yərgə berip ķalƣaqķa, on ikkəylən bilən billə yənə
Bəyt-Aniyaƣa qiķti.□ ■

Mewisiz ənjür dərihining lənətkə ķelixi
Mat. 21:18-19

12 Ətisi, ular Bəyt-Aniyadin qiķķanda, uning ķorsiķi eqip kətkənidi. ■
13 Yiraķtiki yopurmaķliķ bir tüp ənjür dərihini bayķap, uningdin birər mewə
tapalarmənmikin dəp yeniƣa bardi; lekin tüwigə kəlgəndə yopurmaķtin baxķa ḥeq
nərsə tapalmidi. Qünki bu ənjür pixidiƣan pəsil əməs idi. □
14 U dərəhkə səz ķilip:
— Buningdin keyin mənggü ḥeqkim səndin mewə yemigəy! — dedi. Muhlislirimu
buni anglidi.

Əysaning ibadəthanini tərtipkə selixi
Mat. 21:12-17; Luķa 19:45-48; Yḥ. 2:13-22

15 Ular Yerusalemƣa kəldi; u ibadəthana ḥoyliliriƣa kirip, u yərdə elim-setim
ķiliwatķanlarni ḥəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər
satķuqilarning orunduķlirini ərüwətti; □ ■
16 wə ḥeqkimning ḥeqķandaķ mal-buyumlarni ibadəthana ḥoyliliridin kətürüp
ətüxigə yol ķoymidi.
17 U həlķķə:

□ **11:8 «...baxķiliri dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yolƣa yaydi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «baxķiliri etizlardin kəskən xah-xumbilarni yolƣa payandaz ķilip saldi» dəp oķulidu. ■ **11:9** Zəb. 118:26. □ **11:10 «Ḥosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Atimiz Dawutning kelidiƣan padixaḥliķiƣa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḥosannalar oķulsun!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinƣan. «Ḥosanna» degən səz «Ķutķuzƣaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaƣa təxəkkür-mədḥiyə»mu bolup ķalƣanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḥatlarnimu kərüng. Oķurmənlərning esidə barki, «mubarək» degən səzning «bəht-bərikət kərsun!» yaki «bəht-bərikətlik bolsun!» degən tüp mənisi bar. □ **11:11 «U Yerusalemƣa berip ibadəthana ḥoyliliriƣa kirdi»** — Yerusalemdiki bu qong ibadəthana toƣruluķ «Təbirlər» wə «Ḥagay»diki «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:11** Mat. 21:12,14; Luķa 19:45; Yḥ. 2:14. ■ **11:12** Mat. 21:18. □ **11:13 «Yiraķtiki yopurmaķliķ bir tüp ənjür dərihini bayķap, uningdin birər mewə tapalarmənmikin dəp yeniƣa bardi»** — Ķanaan (Pələstin)diki ənjür dərəhliridə yopurmaķ bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu ənjür dərihidə kərüngən karamət məjizə roḥiy bir ḥəķiķətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:15 «u ibadəthana ḥoyliliriƣa kirip...»** — ibadəthana toƣruluķ: əyni qaƣda, Yəḥudiylarning nurƣun ibadəthaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yəḥudiylarning əng kəp yiƣilip ibadət ķilidiƣan jayi idi. Hudaning əmri boyiqə, pəķət Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila ķurbanliķ ķilsa toƣra bolatti. **«u yərdə elim-setim ķiliwatķanlarni ḥəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər satķuqilarning orunduķlirini ərüwətti»** — ibadəthana ḥoyliliridа setilƣan ḥaywan wə uqar-ķanatlar həlķning ķurbanliķ ķilixi üqün idi. Ibadəthaniƣa sədiķə bərgüqilər pulini yərlik pulƣa tegixkəndin keyin berixi kerək idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luķa 19:45; Yḥ. 2:14.

— Muḳəddəs yazmilarda: «Mening өyüm barliḳ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu» dəp pütülgən əməsmu? Lekin silər uni bulangqilarning uwisiɵa aylanduruwəttinglar! — dəp təlim baxlidi.□ ■
18 Bax kaḥinlar wə Təwrat ustazliri buni anglap, uni yoḳitixning qarisini izdəxkə baxlidi; pütkül halayiḳ uning təlimigə təəjjuplinip ḳalɵaqḳa, ular uningdin ḳorḳatti.■
19 Kəqḳurun, u *muhlisliri bilən* xəḥərning sirtiɵa qiḳip kətti.□

Ənjür dərihidin elinidiɵan ibrət

20 Ətisi səḥərdə, ular ənjür dərihining yenidin ətüp ketiwetip, dərəhning yiltizidin ḳurup kətkənlikini bayḳaxti. □
21 *Dərəhni ḥalitini* esigə kəltürgən Petrus:
— Ustaz, ḳara, sən ḳarɵiɵan ənjür dərihi ḳurup ketiptu! — dedi.□
22 Əysaularɵa jawabən mundaḳ dedi:
— Hudaning ixənqidə bolunglar. □
23 Mən silərgə xuni bərḥəḳ eytip ḳoyayki, kimdəkim bu taoɵḳa: Bu yərdin kətürülüp dengizɵa taxlan!» desə wə xundaḳla ḳəlbidə ḥeq guman ḳilmay, bəlki eytḳinining əməlgə exixiɵa ixənq bar bolsa, u eytḳan ix uning üqün əməlgə axidu. ■
24 Xu səwəbtin mən silərgə xuni eytimənki, dua bilən tiligən ḥərbir nərsə bolsa, xuningɵa erixtim, dəp ixininglar. Xunda, tiligininglar əməlgə axidu.■
25 Wə ornunglardin turup dua ḳiloɵininglarda, birərsigə ɵuminglar bolsa, uni kəqürünglar. Xuning bilən ərxtiki Atanglarmu silərning gunaḥliringlarni kəqürüm ḳilidu. ■
26 Lekin silər baxḳilarni kəqürüm ḳilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunaḥliringlarni kəqürüm ḳilmaydu.□ ■

Əysaning ḥoḳuḳining sürüxtürülüxi
Mat. 21:23-27; Luḳa 20:1-8

27 Ular Yerusalemɵa ḳaytidin kirdi. U ibadəthana ḥoylilirida aylinip yürgəndə, bax kaḥinlar, Təwrat ustazliri wə aḳsaḳallar uning yenioɵa kelip:■
28 — Sən ḳiliwatḳan bu ixlarni ḳaysi ḥoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatisən? Sanga bu ixlarni ḳilix ḥoḳuḳini kim bərgən? — dəp soridi.■
29 Əysa ularɵa jawabən:
— Mənmu silərdin bir soal soray. Silər uningɵa jawab bərsənglar, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḥoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytip berimən:

□ **11:17 ««Mening өyüm barliḳ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu»... silər uni bulangqilarning uwisiɵa aylanduruwəttinglar!»** — «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bislik bolup, bir tərəptin bax kaḥinlarning sodigərlərgə ḳurbanliḳlarni setix ḥoḳuḳini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḥinlarning həlḳning Hudaning ḥəḳiḳitini anglax pursitini bulap, uning ornioɵa өzlirining mərtiwisini yuḳiri kətürüdioɵan ḥər türlük ḳaidə-yosunlarni ularning boynioɵa artip ḳoyoɵanliḳini kərsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Luḳa 19:46. ■ **11:18** Yəx.49:7, Mat.21:46. □ **11:19 «Kəqḳurun, u muhlisliri bilən xəḥərning sirtiɵa qiḳip kətti»** — grek tilida «Kəqḳurun, ular xəḥərning sirtiɵa qiḳip kətti». Baxḳa birhil tərjimisi: «Kəqḳurunliri, Əysa bilən muhlisliri xəḥərning sirtiɵa qiḳip ketətti». Ixlar dərwəkə ḥər küni xundaḳ bolatti. □ **11:20 «dərəhning yiltizidin ḳurup kətkən...»** — bu karamət məjizə roḥiy bir ḥəḳiḳətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:21 «Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». □ **11:22 «Hudaning ixənqidə bolunglar»** — grek tilida «Hudaning ixənqigə igə bolunglar». ■ **11:23** Mat. 17:20; 21:21; Luḳa 17:6. ■ **11:24** Yər. 29:12; Mat. 7:7; Luḳa 11:9; Yḥ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5, 6; 1Yuḥa. 3:22; 5:14. ■ **11:25** Mat. 6:14; Kol. 3:13. □ **11:26 «Lekin silər baxḳilarni kəqürüm ḳilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunaḥliringlarni kəqürüm ḳilmaydu»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu -26-ayət tepilmaydu. Nemila bolmisun, bu ayət ḥəḳiḳəttur. «Mat.» 6:15ni kərüng. ■ **11:26** Mat. 18:35. ■ **11:27** Mat. 21:23; Luḳa 20:1. ■ **11:28** Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27.

30 — Yəḩya yürgüzgən qəmüldürüx bolsa, ərxtinmu, yaki insanlardinmu? Manga
jawab bərsənglarqu!
31 Ular өzara mulaḩizə ḳilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaḳta, silər nemə üqün Yəḩyaoƣa
ixənmidinglar?» dəydu. □
32 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək,… bolmaydu! — deyixti (qünki barliḳ həlḳ
Yəḩyani pəyoƣəmbər dəp ḳarioƣaqḳa, ular həlḳtin ḳorḳatti).■
33 Buning bilən, ular Əysaoƣa:
— Bilməymiz, — dəp jawab berixti.
— Undaḳta, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḩoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytmaymən,
— dedi u ularoƣa.

12

Rəzil ijarikəxlər ḩəḳḳidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Luḳa 20:9-19

1 Andin, u ularoƣa təmsillər bilən səzləxkə baxlidi:
— Bir kixi bir üzümzarliḳ bərpa ḳilip, ətrapini qitlaptu; u bir xarab kəlqiki ḳeziptu
wə bir kөzət munarini yasaptu. Andin u üzümzarliḳni baoƣwənlərgə ijarigə berip,
өzi yaḳa yurtḳa ketiptu.■
2 Üzüm pəsli kəlgəndə, baoƣwənlərdin üzümzarliḳtiki mewilərdin *tegixlikini* əkelix
üqün bir ḳulini ularning yenioƣa əwətiptu.
3 Lekin ular uni tutuwelip dumbalap, ḳuruḳ ḳol ḳayturuptu.
4 Hojayin yənə bir ḳulni ularning yenioƣa əwətiptu. Uni bolsa ular qalma-kesək ḳilip,
bax-kөzini yerip, ḩaḳarətləp ḳayturuptu.
5 Hojayin yənə birsini əwətiptu. Lekin uni ular өltürüptu. U yənə tola ḳullarni
əwətiptu, lekin ular bəzilirini dumbalap, bəzilirini өltürüptu.
6 Hojayinning yenida pəḳət uning səyümlük bir ooƣlila ḳaloƣaqḳa, ular ooƣlumnioƣu
ḩərmət ḳilar dəp, u uni əng ahiri bolup baoƣwənlərning yenioƣa əwətiptu.
7 Lekin xu baoƣwənlər өzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni өltürüwetəyli, xuning
bilən mirasi bizningki bolidu!» deyixiptu.■
8 Xunga ular uni tutup өltürüp, üzümzarliḳning sirtioƣa taxliwetiptu.
9 Əmdi üzümzarliḳning hojayini ḳandaḳ ḳilidu? U өzi kelip baoƣwənlərni өltüridu
wə üzümzarliḳni baxḳilaroƣa beridu.
10 Əmdi silər muḳəddəs yazmilardin munu ayətni oḳup baḳmioƣanmusilər? —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
11 Bu ix Pərwərdigardindur,
Kөzimiz aldida karamət bir ixtur»□ ■

□ **11:31 «Ular өzara mulaḩizə ḳilixip: — Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaḳta, silər nemə üqün Yəḩyaoƣa ixənmidinglar?» dəydu»** — muxu diniy ərbablarning ḩəmmisi əslidə Yəḩya pəyoƣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa ḳilix kerək əməs» degən wə Yəḩya «mening kəynimdə kelidioƣan» dəp kөrsətkən Məsiḩning kelixigə ixənməy, uning qəmüldürüxini rət ḳiloƣanidi, əlwəttə. ■ **11:32** Mat. 14:5; Mar. 6:20. ■ **12:1** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luḳa 20:9. ■ **12:7** Yar. 37:18; Zəb. 2:8; Mat. 26:3; Yḩ. 11:53 □ **12:10 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «burjək texi» bolsa ḩərḳandaḳ imarətning ulidiki əng muḩim uyultax bolup, ul selinoƣanda birinqi bolup ḳoyulidioƣan taxtur. Yəḩudiy kattiwaxlar «roḩiy ḩayat»ning burjək texi boloƣan Məsiḩni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəḳə taxliwətti. ■ **12:10** Zəb. 118:22-23; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Luḳa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. □ **12:11 «… Bu ix Pərwərdigardindur, kөzimiz aldida karamət bir ixtur»** — toluḳ bexarət (10-11) «Zəb.» 118:22-23də tepilidu. ■ **12:11** Zəb. 118:22,23

12 Ular uning bu təmsilni əzlirigə qaritip eytqanliqini qüxəndi; xunga ular uni tutux
yolini izdəxti; ḥalbuki, halayiqtin qorquxup, uni taxlap ketip qaldi.

«Qəysərgə baj tapxuramduq?» degən ḳiltaq
Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

13 Xuningdin keyin, ular birnəqqə Pərisiy wə Ḥerodning tərəpdarlirini uni əz səzi
bilən ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə uning aldiola əwətti. □ ■
14 Ular kelip uningola: — Ustaz, silini səmimiy adəm, adəmlərgə qət'iy yüz-hatirə
ḳilmaydu, ḥeqkimgə yan basmaydu, bəlki kixilərgə Hudaning yolini sadiqliq bilən
əgitip keliwatidu, dəp bilimiz. *Siliqə*, *Rim imperatori* Qəysərgə baj-seliḳ tapxurux
Təwrat qanuniola uyolunmu-yoq? □
15 Zadi baj tapxuramduq-tapxurmamduq? — deyixti.
Lekin u ularning sahtipəzlikini bilip ularola:
— Nemixqa meni sinimaqqisilər? Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp
baqay, — dedi.□
16 Ular pulni elip kəldi, u ulardin:
— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.
— Qəysərning, — deyixti ular.
17 Əysa ularola jawabən: — *Undaq bolsa*, Qəysərning ḥəḳḳini Qəysərgə, Hudaning
ḥəḳḳini Hudaola tapxurunglar, — dedi. Xuning bilən ular uningola intayin ḥəyran
qelixti.□ ■

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

18 Andin «Əlgənlər tirilməydu» dəydiolan Saduqiylar uning aldiola kelip qistap soal
qoydi:□ ■
19 — Ustaz, Musa *pəyoləmbər* Təwratta bizgə: «Bir kixi əlüp ketip, ayali tul qelip,
pərzənt kərmigən bolsa, uning aka yaki inisi tul qaloqan yənggisini əmrigə elip,
qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim» dəp yazoqan. □ ■
20 Burun yəttə aka-uka bar idi. Qongi əylinip pərzənt qaldurmayla əldi.

□ **12:13 «Ḥerod *padixaḥ*ning tərəpdarliri»** — Ḥerod padixaḥ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəhudiy bolmioqaqqa Yəhudiylarning kəpinqisi uningola intayin əq idi. Xundaq boloqini bilən əz mənpəitini kəzləydioqan, uni qollaydioqan «Ḥerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḥerodlar» tooqruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20. □ **12:14 «Qəysərgə baj-seliq tapxurux...»** — Rimning ḥərbir imperatorioqa «Qəysər» degən nam-unwan beriləttti; məsilən Qəysər Awoqustus, Qəysər Yulius, Qəysər Tiberius qatarliqlar. **«Qəysərgə baj-seliq tapxurux Təwrat qanuniola uyolunmu-yoq?»** — əyni waqitta, Yəhudiylar rimliqlarning zulmi astida yaxawatqanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatorioqa baj tapxurux tooqra» desə, bu gəptin azadliqni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalaqqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmasliq kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə qarxi qiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioqa ərz qiloqan bolatti. Ular muxundaq soallarni sorax arqilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliqlarning qolioqa tapxurup, uningoqa ziyankəxlik qilmaqqi boluxqan. □ **12:15 «Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp baqay»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, üstigə Qəysərning süriti besiloqanidi, əlwəttə. Bir «dinarius» təhminən bir adəmning künlük ḥəḳḳi bolatti («Mat.» 20:2ni kərüng). □ **12:17 «Qəysərning ḥəḳḳini Qəysərgə, Hudaning ḥəḳḳini Hudaola tapxurunglar»** — demək, «Qəysərgə Qəysərning ḥəḳḳi (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar» — Qəysərgə baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan əzi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaola tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **12:17** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **12:18 «Saduqiylar»** — bu məzhəpdikilər tooqruluq «Mat.» 16:1diki izaḥatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **12:18** Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **12:19 «Bir kixi əlüp ketip...»** — grek tilida «birsning akisi yaki ukisi əlsə,...». **«uning aka yaki inisi tul qaloqan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **12:19** Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6.

21 Ikkinqi kerindixi yənggisini əmrigə elip, umu pərzənt kərməy əldi. Üqinqisining
əhwalimu uningkigə ohxax boldi.
22 Xu tərikidə yəttisi ohxaxla uni elip pərzənt kərməy kətti. Ahirda, u ayalmu
aləmdin ətti.
23 Əmdi tirilix künidə ular tirilgəndə, bu ayal kaysisining ayali bolidu? Qünki
yəttisining həmmisi uni hotunlukka alоlan-də! — deyixti.
24 Əysa ularоla mundak jawab bərdi:
— Silər nə mukəddəs yazmilarni nə Hudaning kudritini bilmigənlikinglar səwəbidin
muxundak azоlan əməsmusilər?
25 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar əylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki ərxtiki
pərixtilərgə ohxax bolidu.■
26 Əmdi ölgənlərning tirilixi məsilisi həkkidə *Təwratta*, yəni Musaоla qüxürülgən
kitabtiki «tikənlik» wəkəsidə, Hudaning uningоla kandak eytkinini, yəni: «Mən
Ibrahimning Hudasi, Ishakning Hudasi wə Yakupning Hudasidurmən!» deginini
okumidinglarmu? □ ■
27 U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur! Xunga silər kattik ezip
kətkənsilər!□

Əng muhim əmr
Mat. 22:34-40; Luka 10:25-28

28 Ularоla yekin kəlgən, munaziriləxkənlirini anglioqan wə Əysaning ularоla yahxi
jawab bərgənlikini kərgən bir Təwrat ustazi uningdin:
— Pütün əmrlərning iqidə əng muhimi kaysi? — dəp soridi.■
29 Əysa mundak jawab bərdi:
— Əng muhim əmr xuki, «Anglioqin, əy Israil! Pərwərdigar Hudayimiz bolоlan Rəb
birdur. ■
30 Pərwərdigar Hudayingni pütün kəlbing, pütün jening, pütün zehning wə pütün
küqüng bilən səygin». Mana bu əng muhim əmr.
31 Uningоla ohxaydioqan ikkinqi əmr bolsa: — «Koxnangni özüngni səygəndək səy».
Heqkandak əmr bulardin üstün turmaydu.■
32 Təwrat ustazi uningоla: — Tooqra eyttingiz, ustaz, həkikət boyiqə səzlidingiz; qünki
U birdur, Uningdin baxkisi yoktur; □
33 insanning Uni pütün kəlbi, pütün əkli, pütün jeni wə pütün küqi bilən səyüxi
həm koxnisinimu özini səygəndək səyüxi barlik kəydürmə kurbanliklar həm baxka
kurbanlik-hədiyələrdinmu artuktur.
34 Əysa uning akilanilik bilən jawab bərginini kərüp:
— Sən Hudaning padixahlikidin yirak əməssən, — dedi.
Xuningdin keyin, heqkim uningdin soal soraxka petinalmidi.■

Kutkuzоluqi-Məsih — Dawutning ooli həm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Luka 20:41-44

35 Ibadəthana hoylilirida təlim bərgəndə, Əysa bularоla jawabən mundak soalni
otturioqa koydi:

■ **12:25** Mat. 22:30; 1Yuha. 3:2. □ **12:26 «Mən Ibrahimning Hudasi, Ishakning Hudasi wə Yakupning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **12:26** Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **12:27 «U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!»** — Əysaning bu səzi tooqruluk «Matta»diki «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:28** Mat. 22:34; Luka 10:25. ■ **12:29** Kan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luka 10:27. ■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yak. 2:8. □ **12:32 «Qünki u birdur, uningdin baxkisi yoktur»** — «U» Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:34** Kan. 4:35; 6:4-5; Yəx. 45:21

Təwrat ustazlirining Məsiһni «Dawutning oƣli» deginini ķandaķ qüxinisilər? □ ■
36 Qünki Dawut өzi Muķəddəs Roһta mundaķ degənoƣu: —
«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķiloƣuqə,
Mening ong yenimda olturoƣin!».□ ■
37 Dawut *Məsiһni* xundaķ «Rəbbim» dəp atioƣan tursa, əmdi *Məsiһ* ķandaķmu *Dawutning* oƣli bolidu?
U yərdiki top-top həlķ uning səzini hursənlik bilən anglaytti.□

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Luķa 20:45-47

38 Uularoƣa təlim bərginidə mundaķ dedi:
— Təwrat ustazliridin ҥoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloƣan ҥalda kerilip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoƣa boloƣan *uzun* salamliroƣa, □ ■
39 sinagoglarda aldinķi orunlarda, ziyapətlərdə tərdə olturuxķa amraķ kelidu.
40 Ular tul ayallarning barlik өy-besatlirini yəwalidu wə kөz-kөz ķilip yaloƣandin uzundin-uzun dualar ķilidu. Ularning tartidioƣan jazasi tehimu eoƣir bolidu!■

Tul ayalning ianisi
Luķa 21:1-4

41 U ibadəthanidiki sədiķə sanduķining udulida olturup, uningoƣa pullirini taxlawatķan halayiķķa ķarap turatti. Nuroƣun baylar uningoƣa heli kөp pul taxlaxti. □ ■
42 Namrat bir tul ayalmu kelip, tiyinning təttin biri ķimmitidiki ikki ləptonni taxlidi.□

43 U muhlislirini yenioƣa qaķirip, ularoƣa mundaķ dedi:
— Mən silərgə bərҥəķ xuni eytip ķoyayki, bu namrat tul ayalning ianə sanduķioƣa taxlioƣini baxķilarning ҥəmmisining taxlioƣanliridin kөptur. ■
44 Qünki baxķilar өzlirining exip taxķanliridin sədiķə ķildi; lekin bu ayal namrat turupmu, өzining bar-yoķini — tirikqilik ķilidioƣinining ҥəmmisini sədiķə ķilip taxlidi.

13

Ibadəthanining wəyran ķilinixidin bexarət; ahirķi zamanlardiki alamətlər
Mat. 24:1-44; Luķa 21:5-33

□ **12:35 «bularoƣa jawabən mundaķ soalni otturioƣa ķoydi» —** grek tilida «mundaķ jawab bərdi: —». **«Dawutning oƣli»** — muxu yərdə «Dawutning əwladi»ni kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luķa 20:41. □ **12:36 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķiloƣuqə, mening ong yenimda olturoƣin!» —** Zəb.» 110:1. ■ **12:36** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37 «Dawut Məsiһni xundaķ «Rəbbim» dəp atioƣan tursa, əmdi *Məsiһ* ķandaķmu** Dawutning oƣli bolidu?» — demək, Ķutķuzoƣuqi-Məsiһ padixaһ Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixaһ Dawut Məsiһni «Rəbbim» degən yərdə Məsiһ Dawuttin uluƣ bolidu, ҥəm tuƣuluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi. □ **12:38 «Təwrat ustazliri... bazarlarda kixilərning ularoƣa boloƣan uzun salamliroƣa... *amraķ kelidu*»** — «uzun» degən səz grekqə tekisttə yoķ; tarih tətķiķatliroƣa asasən ularoƣa ķiloƣan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luķa 11:43; 20:46. ■ **12:40** Mat. 23:14; Luķa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41 «sədiķə sanduķi» —** grek tilida bu səz adəttə «həzinə»ni kərsitidu. Lekin muxu yərdə ibadəthanidiki həzinə üqün sədiķilər yioƣilidioƣan jay, bəlkim qong bir sanduķni kərsətsə kerək. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luķa 21:1. □ **12:42 «ikki ləpton» —** «ləpton» degən bu pul «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining «altə minut»luķ ҥəķķigə tooƣra kelətti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12.

1 U ibadəthanidin qiqiwatqanda, muhlisliridin biri uningoƣa:
— Ustaz, qara, bu nemidegən ƫəywətlik taxlar wə imarətlər-ƫə! — dedi.■
2 Əysa uningoƣa jawabən:
— Sən bu ƫəywətlik imarətlərni kərdüngmu? Bir tal taxmu tax üstidə qalmaydu, ƫəmmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — dedi.■
3 U Zəytun teoƣida, yəni ibadəthanining udulida olturoƣanda, Petrus, Yaqup, Yuƫanna wə Andriyaslar uningdin astioƣina:■
4 — Bizgə eytqinqu, bu ixlar qaqan yüz beridu? Bu barliq wəqələrning yüz beridioƣanliqini kərsitidioƣan nemə alamət bolidu? — dəp soraxti.■
5 Əysa ularoƣa jawabən səz baxlap mundaq dedi:
— ƫezi bolunglarki, ƫeqkim silərni azdurup kətmisun.■
6 Qünki nuroƣun kixilər mening namimda kelip: «Mana əzüm xudurmən!» dəp, kəp adəmlərni azduridu.□ ■
7 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini angliƣininglarda, bulardin alaqzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muqərrər. Lekin bu zaman ahiri yetip kəlgənliki əməs.
8 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaƫliq yənə bir padixaƫliq bilən uruxqa qiqidu. Jay-jaylarda yər təwrəxlər yüz beridu, aqarqiliqlar wə qalaymiqanqiliqlar bolidu. Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiqining baxlinixi» bolidu, halas.□ ■
9 Silər bolsanglar, əzünglaroƣa pəhəs bolunglar; qünki kixilər silərni tutqun qilip sot məƫkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglarda qamqilinisilər. Silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaƫlar aldioƣa elip berilip, ular üqün bir guwaƫliq bolsun dəp soraqqa tartilisilər.□ ■
10 Lekin bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək. □
11 Əmdi ular silərni apirip *soraqqa* tapxuroƣanda, nemə deyix ƫəqqidə nə əndixə nə mulaƫizə qilmanglar, bəlki xu waqit-saitidə silərgə qaysi gəp berilsə, xuni eytinglar; qünki səzligüqi silər əməs, Muqəddəs Roƫtur. ■
12 Qerindax qerindixioƣa, ata balisioƣa hainliq qilip əlümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisi bilən zitlixip, ularni əlümgə məƫkum qilduridu. ■
13 Xundaqla silər mening namim tüpəylidin ƫəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər, lekin ahiroƣiqə bərdaxliq bərgənlər qutquzulidu.■

Yerusalemda wəyran qiloƣuqi «yirginqlik nomussizliq» pəyda bolidu; «dəƫxətlik azab-oqubət»

■ **13:1** Mat. 24:1; Luqa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luqa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yər. 29:8; Əf. 5:6; 2Tes. 2:2, 3; 1Yuƫa. 4:1. □ **13:6 «Mana əzüm xudurmən» —** «Mana əzüm Məsiƫdurmən» degən mənini bildüridu. ■ **13:6** Yər. 14:14; 23:21. □ **13:8 «bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaƫliq yənə bir padixaƫliq bilən uruxqa qiqidu» —** ibraniy tilida (xundaqla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaqliq ibarə tooƣruluq misallar bar. **«Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiqining baxlinixi» bolidu, halas»** — Əysa Məsiƫ qaysi ixning «tuoƣulidu»ƣanliqini biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə qarioƣanda, buni yengi dəwrning tuoƣuluxi dəp qaraymiz. ■ **13:8** Yəx. 19:2. □ **13:9 «sot məƫkimiliri» —** grek tilida «sanƫedrinlar». Yəƫudiylarning məƫkimilirini wə bəlkim baxqa ƫərhil soraƫhanilarni kərsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luqa 21:12; Yƫ. 15:19; 16:2; Wəƫ. 2:10. □ **13:10 «bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək» —** «awwal» degən səzgə qarioƣanda, hux həwərning ƫər jayoƣa jakarlinixi zamanning ahiridin awwal, xundaqla bəlkim 9-ayəttə eytiloƣan naƫayiti eoƣir ziyankəxliktin awwal boluxi mumkin («Mat.» 24:14ni kərüng). ■ **13:11** Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Əz. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22; 24:13; Luqa 21:19; Wəƫ. 2:7,10.

14 «Wəyran ḳiloɳuqi yirginqlik nomussizliḳ»ning əzi turuxḳa tegixlik bolmioɳan yərdə turoɳinini kərgininglarda, (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy) Yəḥudiyə əlkisidə turuwatḳanlar taoɳlaroɳa ḳaqsun. □ ■
15 Əgzidə turoɳan kixi əyigə qüxməy yaki əyidiki birər nemini aloɳili iqigə kirməy *ḳaqsun*.
16 Etizlarda turuwatḳan kixi bolsa qapinini aloɳili əyigə yanmisun.
17 U künlərdə ḥamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḥalioɳa way! □
18 *Ḳaqidioɳan* waḳtinglarning ḳixḳa tooɳra kelip ḳalmasliḳi üqün dua ḳilinglar. □
19 Qünki u qaoɳda Huda yaratḳan dunyaning apiridə ḳilinoɳandin buyan muxu qaoɳḳiqə kərülüp baḳmioɳan ḥəm kəlgüsidimu kərülməydioɳan zor azab-oḳubət bolidu. ■
20 Əgər Pərwərdigar u künlərni azaytmisa, ḥeqḳandaḳ ət igisi ḳutulalmaydu. Lekin U Əz tallioɳanliri üqün u künlərni azaytidu. □
21 Əgər u qaoɳda birsi silərgə: «Ḳaranglar, bu yərdə Məsiḥ bar!» yaki «Ḳaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar. □ ■
22 Qünki sahta məsiḥlər wə sahta pəyoɳəmbərlər məydanoɳa qiḳidu, məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən əgər mumkin bolidioɳan bolsa, ular ḥətta *Huda* tallioɳanlarni ḥəm azduridu. ■
23 Xuning üqün, silər ḥoxyar bolunglar. Mana, mən bu ixlarning ḥəmmisini silərgə aldin'ala uḳturup ḳoydum.

Insan'ooɳlining kelixi

24 Əmdi xu künlərdə, xu azab-oḳubət ətüp kətkən ḥaman, ḳuyax ḳariyidu, ay yoruḳluḳini bərməydu, ■
25 yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■
26 Andin kixilər Insan'ooɳlining uluoɳ küq-ḳudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatḳanliḳini kəridu. □ ■
27 U əz pərixtilirini əwətidu, ular uning tallioɳanlirini dunyaning tət təripidin, zeminning qətliridin asmanning qətlirigiqə yioɳip jəm ḳilidu.□

Ənjür dərihidin sawaḳ elix

□ **13:14 «Wəyran ḳiloɳuqi yirginqlik nomussizliḳ» —** buning tooɳrisida Təwrat «Dan.» 9:24-27ni wə u tooɳruluḳ izaḥatlarni kərüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luḳa 21:20,21; 2Tes. 2:4 □ **13:17 «u künlərdə ḥamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḥalioɳa way!» —** undaḳ kixilərgə ḳeqix əpsiz bolidu, əlwəttə. □ **13:18 «Ḳaqidioɳan waḳtinglarning ḳixḳa tooɳra kelip ḳalmasliḳi üqün dua ḳilinglar» —** Yəḥudiy diniy ərbablarning Təwrat ḳanunioɳa boloɳan qüxənqisigə asasən, Yəḥudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəḥər dərwazisi wə dukanlarni taḳixi kerək. Bu küni səpər ḳilix mən'i ḳilinoɳan boloɳaqḳa, Pələstində turoɳanlaroɳa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxḳa yərlərgə ḳeqix intayin ḳulaysiz bolidu. «Ḳix»ta Yəḥudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoɳaqḳa, ḳixtimu ḳeqix intayin təs bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20 «U Əz tallioɳanlar üqün» —** grek tilida «U tallioɳan tallioɳanliri üqün» degənlik bilən ipadilinidu — Huda Əzining tallioɳanlirioɳa baoɳlioɳan muḥəbbitini alaḥidə təkitləydu. □ **13:21 ««Ḳaranglar, bu yərdə Məsiḥ bar!» yaki «ḳaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar» —** «u» — Məsiḥni kərsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luḳa 21:8. ■ **13:22** Ḳan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **13:24** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luḳa 21:25; Wəḥ. 6:12. □ **13:25 «yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barliḳ jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin ḳelixini kərsitidu. ■ **13:25** Yəx. 13:10; 34:4. □ **13:26 «Andin kixilər insan'ooɳlining uluoɳ küq-ḳudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatḳanliḳini kəridu» —** «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **13:26** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luḳa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **13:27 «dunyaning tət təripidin» —** grek tilida «tət xamaldin» bilən ipadilinidu.

28 — Ənjür dərihidin mundaq təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kəkirip
yopurmaq qikarоŋanda, yazning yekinlap kalоŋanlikini bilisilər. ■
29 Huddi xuningdək, *mən baya degənlirimning* yüz beriwatkanlikini kərgininglarda,
uning yekinlap kalоŋanlikini, hətta ixik aldida turuwatkanlikini biliwelinglar.□
30 Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bu alamətlərning həmmisi əməlgə
axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □
31 Asman-zemin yokilidu, birak mening sözlirim hərgiz yokalmaydu. ■

Hoxyar bolunglar

32 Lekin xu küni yaki wakit-saiti tooŋruluk həwərni heqkim bilməydu — hətta nə
ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, nə ooŋul bilməydu, uni pəkət Atila bilidu. ■
33 Hoxyar bolunglar, səgək bolup dua kilinglar, qünki u wakit-saətning kaqan
kelidioŋanlikini bilməysilər. ■
34 Bu huddi yaka yurtka qikmakqi boloŋan adəmning əhwalioŋa ohxaydu. Yoloŋa
qikidioŋan qaoŋda, u kullirioŋa öz hokukini bekitip, hərbirigə öz wəzipisini tapxuridu
wə dərwaziwənningmu səgək boluxini tapilaydu.
35 Xuningdək, silərmu səgək bolunglar; qünki öyning igisining *kaytip* kelidioŋan
waktining — kəqkurunmu, tün yerimimu, horaz qillioŋan wakitmu yaki səhər
waktimu — uni bilməysilər;
36 u tuyuksiz kəlgəndə, silərning uhlawatkininglarning üstigə qüxmisun!
37 Silərgə eytkinimni mən həmməylәngə eytimən: Səgək turunglar!

14

Rəhbərlərning suykəst kilixi
Mat. 26:1-5; Luka 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 «Ötüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»oŋa ikki kün kaloŋanidi. Bax kahinlar wə
Təwrat ustazliri uni hiylə-nəyrəng bilən tutup öltürüxning qarisini izdəytti.□ ■
2 Qünki ular:
— Bu ix heyt-ayəm künliri kilinmisun. Bolmisa, həlk arisida malimanqilik qikixi
mumkin, — deyixətti.

Ihlasmən ayalning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8

■ **13:28** Mat. 24:32; Luka 21:29. □ **13:29 «mən baya degənlirimning yüz beriwatkanlikini kərgininglarda, uning yekinlap kalоŋanlikini, hətta ixik aldida turuwatkanlikini biliwelinglar» —** bu tekisttiki «uning (yekinlap kalоŋanliki)» yaki insan'ooŋlining özini, yaki kelidioŋan künini, yaki Hudaning padixahlikini kərsitidu («Luka» 21:31). □ **13:30 «bu alamətlərning həmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloŋa elinoŋan alamət Yerusalemning wəyran boluxioŋa (miladiyə 70-yili) (13:2) karitiloŋan bolsa, undakta «dəwr» degən söz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ötkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsihning dunyaoŋa kaytip kelixigə (13:26) karitiloŋan bolsa, «dəwr» degən söz bəlkim (2) pütün Yəhudiyə həlkini (3) bu ayətlərdə eytiloŋan «dəhxətlik azab-okubət»tiki wəkələrning baxlinix dəwridə yaxioŋanlarni kərsitidu. Xunga barlik wəkələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərh aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **13:31** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ **13:32** Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ **13:33** Mat. 24:42; 25:13; Luka 12:40; 21:36; 1Tes. 5:6. □ **14:1 ««Ötüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»oŋa ikki kün kaloŋanidi» —** bu ikki heytning təpsilatliri üqün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni wə «Təbirlər»ni kərüng. Ibraniy tilida «Pesak», yaki «Pasha» heyti dəp atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luka 22:1; Yh. 11:55; 13:1.

3 Əmdi u Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning өyidə dastihanda olturoɣanda, aķ ķaxtexi xixidə naɦayiti ķimmətlik sap sumbul ətirni kətürüp kəlgən bir ayal uning yenioɣa kirdi. Ayal aķ ķaxtexi xexini qeķip, ətirni Əysaning bexioɣa ķuydi.□ ■
4 Lekin bəzilər buningoɣa hapa boluxup, bir-birigə:
— Bu ətir nemə dəp xundaķ israp ķilinidu?
5 Qünki bu ətirni üq yüz dinardin artuķ puloɣa satķili bolatti, puli kəmbəoɣəllərgə sədiķə ķilinsa bolmamti! — deyixti. Ular ayaloɣa xundaķ tapa-tənə ķiloɣili turdi.□
6 Lekin Əysa ularoɣa:
— Uning ihtiyarioɣa ķoyunglar, nemə dəp uning kənglini aoɣritisilər? U mening üstümgə yahxi ix ķildi.
7 Qünki kəmbəoɣəllər daim aranglarda bolidu, halioɣan wakitinglarda ularoɣa həyr-sahawət kərsitələysilər; lekin mening aranglarda boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu!■
8 Ayal qamining yetixiqə ķildi; u mening bədinimning dəpnə ķilinixioɣa aldin’ala təyyarliķ ķilip, uningoɣa ətir-may ķuyup ķoydi.□
9 Mən silərgə bərɦək xuni eytip ķoyayki, bu hux həwər pütkül dunyaning ķəyeridə jakarlansa, bu ayal əslinip, uning ķiloɣan bu ixi təriplinidu, — dedi.

Yəɦudaning Əysaoɣa satķunluķ ķilixi
Mat. 26:14-16; Luķa 22:3-6

10 Xu wakitta, on ikkiyləndin biri boloɣan Yəɦuda Ixķariyot uni ularoɣa tutup berix məķsitidə bax kaɦinlarning aldioɣa bardi. ■
11 Ular buni anglap huxal bolup kətti wə uningoɣa pul berixkə wədə ķilixti. Yəɦuda uni tutup berixkə muwapiķ pursət izdəp yürətti.

Өtüp ketix ɦeytining kəqlik tamiķi
Mat. 26:17-25; Luķa 22:7-14, 21-23; Yɦ. 13:21-30

12 Petir nan ɦeytining birinqi küni, yəni өtüp ketix ɦeytining ķurbanliķ *ķozisi* soyulidioɣan küni, muhlislar uningdin:
— Өtüp ketix ɦeytining *tamiķini* yeyixing üqün bizning ķəyərgə berip təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi.□ ■
13 U muhlisliridin ikkiylənni aldin mangoɣuzup ularoɣa:
— Xəɦərgə kiringlar, u yərdə kozida su kətürüwaloɣan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin menginglar. □
14 U adəm nəgə kirsə xu өyning igisigə: «Ustaz: Muhlislirim bilən өtüp ketix ɦeytining tamiķini yəydioɣan meɦmanhana ķəyərdə?— dəp sorawatidu» — dənglar.
15 U silərni baxlap üstünki ķəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturuloɣan qong bir eoɣiz өyni kərsitidu. Mana xu yərdə bizgə təyyarliķ ķilip turunglar, — dedi.

□ **14:3 «Simon mahaw»** — yəni «Mahaw kesili» deyilidioɣan Simon» — Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giritpar boloɣanidi. Bizningqə bu ix wə «Yuɦ.» 12:1-11də hatiriləngən wəķə bir ixtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luķa 7:37; Yɦ. 11:2; 12:3. □ **14:5 «bu ətirni üq yüz dinardin artuķ puloɣa satķili bolatti»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, bir «dinarius» təhminən bir adəmning bir künlük ɦəkķi bolatti. «Mat.» 20:2ni kərüng. ■ **14:7** Ķan. 15:11. □ **14:8 «uningoɣa ətir-may ķuyup ķoydi»** — yaki «uningoɣa məsiɦ ķildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luķa 22:4. □ **14:12 «petir nan ɦeytining birinqi küni, yəni өtüp ketix ɦeytining ķurbanliķ ķozisi soyulidioɣan küni»** — «petir nan ɦeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «өtüp ketix» ɦeytimu təng bolidu. Bu küni, Yəɦudiylar өyliridə ķoza soyup, petir nan bilən yəydu. **«Өtüp ketix ɦeytining tamiķi»** — buning muɦim ķismi «өtüp ketix ķurbanliķ ķozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qəl.» 28:16, «Ķan.» 16:1-7ni kərüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luķa 22:7. □ **14:13 «Xəɦərgə kiringlar»** — «xəɦər» — Yerusalem xəɦirigə, demək. **«u yərdə kozida su kətürüwaloɣan bir ər kixi silərgə uqraydu»** — Ķanaanda (Pələstində) ər kixilər bügüngə ķədər adəttə su kətürməydu.

16 Muhlislar yoloɣa qikip xəḥərgə kirip, yolukkan ixlarning ḥəmmisi u eytkandək
boldi. Xu yərdə ular ətüp ketix ḥeytining tamikini təyyarlaxti.
17 Kəq kirgəndə, u on ikkəylən bilən əygə kəldi. ■
18 Ular dastihanda olturup oɣizalanoɣanda Əysa:
— Mən silərgə bərḥək xuni eytip koyayki, aranglardiki birəylən, mən bilən billə
oɣizaliniwatkan birsi manga satkunluk kilidu, — dedi.□ ■
19 Ular *bu səzdin* kayoɣuoɣa qəmüp, bir-birləp uningdin:
— Mən əməstimən? — dəp soridi. Yənə birsi: — Mən əməstimən? — dedi.
20 Lekin u ularoɣa:
— *Xu kixi* on ikkəylənning biri, yəni kolidiki nanni mən bilən təng tawakka təgürgüqi
bolidu.
21 Insan'ooɣli dərwəkə əzi tooɣrisida *mukəddəs yazmilarda* pütülgəndək aləmdin
ketidu; birak Insan'ooɣlining tutup berilixigə wasitiqi boloɣan adəmning ḥalioɣa way!
U adəm tuoɣulmioɣan bolsa uningoɣa yahsi bolatti! — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mat. 26:26-30; Luka 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

22 Ular oɣizaliniwatkanda, Əysa bir nanni koliioɣa elip təxəkkür eytkandin keyin, uni
oxtup, muhlisliroɣa üləxtürüp bərdi wə:
— Elinglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
23 Andin u koliioɣa jamni elip *Hudaoɣa* təxəkkür eytkandin keyin, uni muhlisliroɣa
sundi. Ularning ḥəmmisi uningdin iqixti.
24 U ularoɣa: — Bu mening kenim, nuroɣun adəmlər üqün tökülidioɣan, yengi əḥdini
tüzidioɣan kenimdur. □
25 Mən silərgə bərḥək xuni eytip koyayki, Hudaning padixaḥlikida yengidin xarabtin
iqidioɣan küngiqə, üzüm telining xərbitini ḥərgiz iqməymən, — dedi.
26 Ular bir mədḥiyə küyini eytkandin keyin talaoɣa qikip, Zəytun teoɣioɣa karap
ketixti.

Muhlislarning Əysani taxlap ketixi
Mat. 26:31-35; Luka 22:31-34; Yḥ. 13:36-38

27 Andin Əysa ularoɣa:
Silər ḥəmminglar tandurulup putlixisilər, qünki *mukəddəs yazmilarda*:

«Mən padiqini uruwetimən,
Koylar patiparak bolup tarkitiwetilidu» dəp pütülgən.□ ■
28 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■
29 Lekin Petrus uningoɣa:
— Ḥəmməylən tandurulup putlaxsimu, mən ḥərgiz putlaxmaymən, dedi.

■ **14:17** Mat. 26:20; Luka 22:14. □ **14:18 «dastihanda olturup oɣizalanoɣanda…»** — grek tilida «dastihanda yetip oɣizalanoɣanda…». ■ **14:18** Zəb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21 «… birak Insan'ooɣlining tutup berilixigə wasitiqi boloɣan adəmning ḥalioɣa way! U adəm tuoɣulmioɣan bolsa uningoɣa yahsi bolatti!»** — Yəḥuda bu səzni anglioɣandin keyin dərḥal qikip bax kaḥinlarning yenioɣa baroɣan bolsa kerək. «Markus», «Luka», «Yuḥanna»diki ««ətüp ketix» ḥeytining kəqlik tamiki» tooɣrisidiki bayanlarni kərüng. □ **14:22 «Əysa bir nanni koliioɣa elip təxəkkür eytkandin keyin»** — yaki «Əysa nanni koliioɣa elip (uni) bərikətligəndin keyin,...». ■ **14:22** Mat. 26:26; Luka 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24 «Bu mening kenim, nuroɣun adəmlər üqün tökülidioɣan, yengi əḥdini tüzidioɣan kenimdur»** — «yengi əḥdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Luka» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni kərüng. Bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «əḥdə» deyilidu. □ **14:27 «Mən padiqini uruwetimən, koylar patiparak bolup tarkitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə səzligüqi Hudaning əzi, əlwəttə. ■ **14:27** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Yḥ. 16:32. ■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7.

30 Əysa uningƣa: — Mən sanga bərḩək xuni eytip ķoyayki, bügün, yəni bügün keqə horaz ikki ķetim qillioƣuqə, sən məndin üq ķetim tanisən, — dedi.■
31 Lekin Petrus tehimu ķət'iylik bilən uningƣa:
— Sən bilən billə əlidioƣan ix kerək bolsimu, səndin ḩərgiz tanmaymən, — dedi. Ķaloƣan ḩəmmisimu xundaķ deyixti.■

Əysaning Getsimanə baoƣqisidiki dua-tilawiti
Mat. 26:36-46; Luķa 22:39-46

32 Andin ular Getsimanə degən bir jayoƣa kəldi. U muhlislaroƣa: — Mən dua-tilawət ķilip kəlgüqə, muxu yərdə olturup turunglar, dedi.■
33 U Petrus, Yaķup wə Yuḩannani birgə elip mangdi wə sür besip, roḩ-ķəlbidə tolimu pərixan boluxķa baxlidi. □
34 U ularoƣa:
— Jenim əlidioƣandək bəkmu azablanmaķta. Silər bu yərdə ķelip, oyoƣaķ turunglar, — dedi. ■
35 U səl nerirak berip, əzini yərgə etip düm yatti wə mumkin bolsa, u dəķiķining əz bexioƣa qüxməy ətüp ketixi üqün dua ķilip:□ ■
36 — I Abba Ata, Sanga ḩəmmə ix mumkindur; bu ķədəḩni məndin ətküzüwətkəysən! Lekin bu ix mən halioƣandək əməs, sən halioƣandək bolsun, — dedi.□ ■
37 U *üqəylənning* yenioƣa ķaytip kəlginidə, ularning uhlap ķaloƣanliķini kərüp, Petruska:
— Əy Simon, uhlawatamsən?! Bir saətmu oyoƣaķ turalmidingmu?! ■
38 Eziķturuluxtin saķlinix üqün, oyoƣaķ turup dua ķilinglar. Roḩ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■
39 Andin u yənə berip, ohxax səzlər bilən ķaytidin dua ķildi.
40 U ularning yenioƣa ķaytip kəlginidə, ularning yənə uhlap ķaloƣanliķini kərdi, qünki ularning kəzliri uyķuoƣa ilinoƣanidi. Ular uningƣa nemə deyixini bilməy ķaldi.
41 U üqinqi ķetim ularning yenioƣa ķaytip uloƣa:
— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Əmdi boldi bəs! Waķit-saiti kəldi; mana, Insan'ooƣli gunaḩkarlarning ķolioƣa tapxuruldi! □
42 Ķopunglar, ketəyli; mana, manga satķunluķ ķilidioƣan kixi yeķin kəldi! — dedi.

Əysaning tutķun ķilinixi
Mat. 26:47-56; Luķa 22:47-53; Yḩ. 18:3-12

43 Wə xu dəķiķidə, uning səzi tehi tügiməyla, mana, on ikkəyləndin biri boloƣan Yəḩuda kəldi; uning yenida bax kaḩinlar, Təwrat ustazliri wə aķsaķallar təripidin əwətilgən ķiliq-toķmaķlarni kətürgən zor bir top adəm bar idi. ■

■ **14:30** Mat. 26:34; Luķa 22:34; Yḩ. 13:38. ■ **14:31** Yḩ. 13:37. ■ **14:32** Mat. 26:36; Luķa 22:39; Yḩ. 18:1. □ **14:33 « *Əysa* ... roḩ-ķəlbidə tolimu pərixan boluxķa baxlidi»** — grek tilida «u ... roḩta tolimu pərixan boluxķa baxlidi». ■ **14:34** Yḩ. 12:27. □ **14:35 «u dəķiķining əz bexioƣa qüxməy ətüp ketixi üqün ...»** — grek tilida «xu saətning əz bexioƣa qüxməy ətüp ketixi üqün...». ■ **14:35** Luķa 22:41. □ **14:36 «I Abba Ata, Sanga ḩəmmə ix mumkindur»** — ibraniy tilida «abba» degən səz ooƣulning atisioƣa boloƣan yeķinqiliķini bildüridu. Uyoƣurqidiki «səyümlük ata» degəngə yeķin kelidu. Bu səz ḩəm muḩəbbət ḩəm qongķur ḩərmətnimu bildüridu. **«bu ķədəḩni məndin ətküzüwətkəysən!»** — «bu ķədəḩ» uning aldida turidioƣan azab-oķubətlərni kərsitidu. Təwratning kəp yərliridə «ķədəḩ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **14:36** Yḩ. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luķa 22:45. □ **14:38 «Roḩ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdu»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning əz teni təripidin azdurulidioƣan, gunaḩkar təbiitini kərsitidu. «Rim.»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **14:38** Gal. 5:17. □ **14:41 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (demək, kinayilik gəp) yaki pəķət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **14:43** Mat. 26:47; Luķa 22:47; Yḩ. 18:3.

44 Uningoɣa satḳunluḳ ḳiloɣuqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni
səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutup, yalap elip ketinglar» dəp kelixkənidi.
45 U kelip udul *Əysaning* aldioɣa berip:
— Ustaz, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□ ■
46 Ular uningoɣa ḳol selip, uni tutḳun ḳildi.
47 Wə uning yenida turoɣanlardin birəylən ḳiliqini suoɣurup, bax kaḫinning qakirioɣa
uruwidi, uning ḳuliḳini xilip qüxürüwətti.
48 Əysa jawabən ularoɣa:
— Bir ḳarakqini tutidioɣandək ḳiliq-toḳmaḳlarni kətürüp meni tutḳili kəpsiləroɣu?
49 Mən ḫər küni ibadəthana ḫoylilirida silər bilən billə bolup təlim berəttim, lekin
silər u qaoɣda meni tutmidinglar. Lekin bu ixlarning yüz berixi muḳəddəs yazmilarda
aldin pütülgənlərning əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.■
50 Bu qaoɣda, ḫəmməylən uni taxlap ḳeqip ketixti. ■
51 Pəḳət uqisioɣa kanap rəht yepinqaḳliwaloɣan bir yigit uning kəynidin əgixip
mangdi. Yax əskərlər uni tutuweliwidi,
52 lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ḳeqip kətti.□

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mat. 26:57-68; Luḳa 22:54-55, 63-71; Yḫ. 18:13-14, 19-24

53 Əmdi ular Əysani bax kaḫinning aldioɣa elip berixti. Bax kaḫinlar, barliḳ
aḳsaḳallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioɣa yioɣildi. □ ■
54 Petrus uningoɣa taki bax kaḫinning sarayidiki ḫoylining iqigiqə yiraḳtin əgixip
kəldi; u ḳarawullar bilən billə otning nurida otsinip olturdi.
55 Bax kaḫinlar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölümgə məḫkum ḳilix üqün,
guwaḫ-ispat izdidi, əmma tapalmidi. □ ■
56 Qünki nuroɣun kixilər uni ərz ḳilip yaloɣan guwaḫqiliḳ bərgən bolsimu, ularning
guwaḫliḳliri bir-birigə udul kəlməytti.
57 Bəzi adəmlər ornidin turup, uning üstidin ərz ḳilip yaloɣan guwaḫliḳ berip:
58 — Biz uning: «Insan ḳoli bilən yasaloɣan bu ibadəthanini buzup taxlap, insan ḳoli
bilən yasalmioɣan baxḳa bir ibadəthanini üq kün iqidə yasap qiḳimən» degənlikini
angliduḳ, — dedi. □ ■
59 Ḫətta ularning bu ḫəḳtiki guwaḫliḳlirimu bir-birigə mas kəlmidi.
60 Andin bax kaḫin ḫəmməylənning aldida ornidin turup, Əysadin:
— Ḳeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ḳandaḳ guwaḫliḳlarni
beriwatidu? — dəp soridi. ■
61 Lekin Əysa xük turup, ḫeqḳandaḳ jawab bərmidi. Bax kaḫin uni ḳistap yənə
uningdin:

□ **14:45 «Ustaz, ustaz»** — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» deyilidu. Ibraniylar arisida adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirix adəttə inatayin qongḳur ḫessiyat, alaḫidə amraḳliḳni bildüridu. ■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zəb. 22:6-7; 69:9; Luḳa 24:25 ■ **14:50** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək.13:7 □ **14:52 «...uqisioɣa kanap rəht yepinqaḳliwaloɣan bir yigit... lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ḳeqip kətti»** — birnəqqə xərḫqilər bu «məlum yax yigit»ni Markusning əzi ikən, dəp ḳaraydu. Bizmu ḳoxulimiz. U muxu yərdə əzini «muhlis» dəp atimaydu. Bəlkim u muxu yərdə **barliḳ kixilər**ning Əysadin waz keqip uni taxlioɣanliḳini təkitliməkqi bolidu. □ **14:53 «Bax kaḫinlar, barliḳ aḳsaḳallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioɣa yioɣildi»** — «uning yenioɣa» bax kaḫin Ḳayafaning yenioɣa, demək. ■ **14:53** Mat. 26:57; Luḳa 22:54; Yḫ. 18:13,24. □ **14:55 «aliy kengəxmə»** — ibraniy tilida «Sanḫedrin») ■ **14:55** Mat. 26:59; Ros. 6:13. □ **14:58 «Insan ḳoli bilən yasaloɣan bu ibadəthanini buzup taxlap, insan ḳoli bilən yasalmioɣan baxḳa bir ibadəthanini üq kün iqidə yasap qiḳimən»** — «Yuḫ.» 2:19ni kərüng. Ular Məsiḫning səzini burmilioɣanidi. ■ **14:58** Mar. 15:29; Yḫ. 2:19. ■ **14:60** Mat. 26:62.

— Sən Mubarək Bolоquqining Oоqli Məsiһmusən? — dəp soridi.□ ■
62 Xundaқ, mən өzüm, — dedi Əysa, — wə silər keyin Insan'oоqlining Қudrət Igisining ong yenida olturidiоqanliқini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоqanliқini kөrisilər.□ ■
63 Xuning bilən bax kaһin tonlirini yirtip taxlap:
— Əmdi baxқa һərқandaқ guwaһqining nemə һajiti? □
64 Өzünglar bu kupurluқni anglidinglar! Əmdi buningоqa nemə dəysilər? — dedi.
Ularning һəmmisi u өlüm jazasiоqa buyrulsun, dəp һөküm qiқirixti.
65 Andin bəziliri uningоqa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «Қeni, *pəyоqəmbərqilik қilip* bexarət berə!» deyixti. Қarawullarmu uni xapilaқ bilən kaqatlidi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-75; Luқa 22:56-62; Yһ. 18:15-18, 25-27

66 Petrus sarayning tөwənki һoylisida turоqanda, bax kaһinning dedəkliridin biri kelip, ■
67 issinip olturоqan Petrusni kөrüp, uningоqa tikilip қarap:
— Sənmu Nasarətlik Əysa bilən billə idingоqu, — dedi.
68 Lekin u tenip:
— Sening nemə dəwatқanliқingni bilmidim һəm qüxənmidim, — dedi-də, taxқiriоqa, dərwazining aywaniоqa qiқip turdi. Xu əsnada horaz bir qillidi.
69 Uni yənə kөrgən һeliқi dedək yənə u yərdə turоqanlarоqa:
— Bu ulardin biri, — degili turdi. ■
70 *Petrus* yənə inkar қildi.
Bir'azdin keyin, u yərdə turоqanlar Petruskа yənə:
— Bərһək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənоqu?! — deyixti.□
71 Lekin u қattiқ қarоqaxlar bilən қəsəm қilip:
— Silər dəwatқan һeliқi adəmni tonumaymən! — dedi.
72 Dəl xu qaоqda horaz ikkinqi қetim qillidi. Petrus Əysaning өzigə: «Horaz ikki қetim qillioquqə, sən məndin üq қetim tanisən» degən səzini esigə aldi; wə bularni oylap yioqlap kətti.□ ■

□ **14:61 «Sən Mubarək Bolоquqining Oоqli Məsiһmusən?»** — «Mubarək Bolоquqi» — Huda Өzidur. ■ **14:61** Yəx. 53:7; Ros. 8:32. □ **14:62 «silər keyin Insan'oоqlining Қudrət Igisining ong yenida olturidiоqanliқini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоqanliқini kөrisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kөrüng. ■ **14:62** Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luқa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəһ. 1:7. □ **14:63 «Xuning bilən bax kaһin tonlirini yirtip taxlap...»** — bax kaһin Əysani «kupurluқ қildi» dəp қarap, өzining buningоqa bolоqan qөqüxi wə oqəzipini ipadiləx üqün kiyimlirini yirtқan. Əysaning өzining Məsiһ ikənlikini etirap қilixi, uning Hudaоqa has һoқuқ wə xөһrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kaһinning tonlirini yirtixning өzi Təwrat қanunioqa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). □ **14:65 «bəziliri uningоqa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «қeni, *pəyоqəmbərqilik қilip* bexarət berə!»** — «Mat.» 26:68də muxu kixilərning: «... «Қeni bexarət berə, seni kim urdi?» deyixkənlikimu hatirilidu. **«Қarawullarmu uni xapilaқ bilən kaqatlidi»** — yaki «Қarawullarmu uni arisioqa eliwelip kaqatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Yһ. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luқa 22:55; Yһ. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luқa 22:58; Yһ. 18:25. □ **14:70 «Bərһək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənоqu?!»** — ularning degənliri Petrusning tələppuzioqa asasən bolsa kerək. «Mat.» 26:72-73ni kөrüng. □ **14:72 «...wə bularni oylap yioqlap kətti»** — baxқa birhil tərjimisi: — «... wə kəngli buzulup yioqlap kətti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luқa 22:61; Yһ. 13:38; 18:27.

15

Əysaning Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Luqa 23:1-5; Yh. 18:28-38

1 Ətisi tang etixi bilənla, bax kahinlar aqsaqallar, Təwrat ustazliri wə pütkül aliy
kengəxmidikilər bilən məslihətlixip, Əysani baoqlap apirip, *waliy* Pilatusqa tapxurup
bərdi.■
2 Pilatus uningdin:
— Sən Yəhudiylarning padixahimu? — dəp soridi.
U jawabən: — Eytqiningdək, — dedi.□ ■
3 Bax kahinlar uning üstidin qayta-qaytidin ərz-xikayətlərni qilixti.
4 Pilatus uningdin yənə:
— Jawab bərməmsən? Qara, ular üstüngdin xunqiwala xikayət qiliwatidu!? — dəp
soridi.■
5 Biraq Əysa yənila heq jawab bərmidi; Pilatus buningoqa intayin həyran qaldi.■

Əysa wə Barabbas
Mat. 27:15-31; Luqa 23:13-25; Yh. 18:39-40; 19:1-16

6 Hər qetimlik *ətüp ketix* heytida, halayiq qaysibir məhbusni tələp qilsa, waliy uni
qoyup berətti.■
7 Əyni waqitta, zindanda Barabbas isimlik bir məhbus bar idi. U əzi bilən
billə topilang kətürgən həmdə topilangda qatillik qiloqan nəqqəylən bilən təng
solanoqanidi.■
8 Halayiq quqan-sürən selip waliydin burun həmixə uloqa qiloqinidək yənə xundaq
qilixini tiləxti.□
9 Pilatus uloqa:
— Silər Yəhudiylarning padixahini qoyup beriximni halamsilər? — dedi
10 (qünki u bax kahinlarning həsəthorluqi tüpəylidin uni tutup bərgənlikini bilətti).
11 Lekin bax kahinlar halayiqni: «Buning ornioqa, Barabbasni qoyup bər» dəp tələp
qilixqa küxkürtti.■
12 Pilatus jawabən ulardin yənə:
— Undaq bolsa, silər «Yəhudiylarning padixahi» dəp atioqan kixini qandaq bir tərəp
qil dəwatisilər? — dedi.
13 — Ular yənə awazini kətürüp: — Uni krestligin! — dəp warqirixatti.
14 Pilatus uloqa: — Nemixqa? U nemə rəzillik ətküzüptu? — dedi.
Biraq ular tehimu oqaljirlixip:
— Uni krestligin! — dəp warqiraxti.
15 Xunga Pilatus, halayiqni razi qilmaqqi bolup, Barabbasni uloqa qiqirip bərdi.
Əysani bolsa qamqilatqandin keyin, krestləx üqün *ləxkərlirigə* tapxurdi.□ ■

Ləxkərlərning Əysani məshirə qilixi

■ **15:1** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Luqa 22:66; 23:1; Yh. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2 «U jawabən: — Eytqiningdək, — dedi»** — Əysaning «Əytqiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundaq, lekin əhwal dəl sening oylioqiningdək əməs» degən puriqi qikidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luqa 23:3; Yh. 18:33. ■ **15:4** Mat. 27:13; Yh. 19:10. ■ **15:5** Yəx. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luqa 23:17; Yh. 18:39. ■ **15:7** Mat. 27:16; Luqa 23:19; Yh. 18:40. □ **15:8 «Halayiq quqan-sürən selip...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Halayiq (waliyning) aldioqa kelip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luqa 23:18; Yh. 18:40; Ros. 3:14. □ **15:15 «Əysani bolsa qamqilatqandin keyin...»** — Rim imperiyəsidə jaza qamqiliri birnəqqə tasmilik bolup, hərbir tasmisioqa qooquxun wə ustihan parqiliri baoqlanoqan bolidu. Qamqilioqan waqtida jazaoqa tartiloquqiYalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoqan ləxkər uni qamqilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yh. 19:1.

16 Andin ləxkərlər Əysani waliy ordisidiki səynaoɣa elip kirip, pütün ləxkərlər topini
bu yərgə jəm boluxķa qaķirdi. □ ■
17 Ular uning uqisioɣa səsün rənglik ton kiydürüxti, andin ular tikənlik xahqilardin
toķuoɣan bir tajni bexioɣa kiygüzdi. □
18 Andin uni mubarəkləp: «Yaxioɣayla, i Yəhudiylarning padixaḥi!» deyixti.
19 Andin bexioɣa ķomux bilən ḥədəp urup, uningoɣa ķarap tükürüxti wə uning aldida
tiz püküp, səjdə ķilixti.□
20 Ular uni xundaķ mazaķ ķiloɣandin keyin, uningdin səsün tonni salduruwetip,
uqisioɣa өz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni krestləx üqün elip qiķixti.

Uning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Luķa 23:26-39; Yḥ. 19:17-19

21 Kurini xəḥiridin boloɣan, Simon isimlik bir kixi yezidin kelip, u yərdin ətüp
ketiwatatti (bu kixi Iskəndər bilən Rufusning atisi idi). *Ləxkərlər* uni tutup kelip,
Əysaning krestini uningoɣa məjburiy kətürgüzdi. □ ■
22 Ular Əysani Golgota (tərjimisi, «bax səngək») degən yərgə elip kəldi; ■
23 andin ular uningoɣa iqix üqün murməkki arilaxturuloɣan aqqiķ xarab bərdi; lekin
u uni ķobul ķilmidi.□
24 Ular uni krestligəndin keyin, kiyimlirini өzara bəlüxüwelix üqün, ḥərķaysisining
ülüxini bekitixkə ḥərbir kiyimning üstigə qək taxlidi. □ ■
25 Uni krestligən waķit künning üqinqi saiti idi. □
26 Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning padixaḥi» dəp pütülgənidi. □ ■
27 Ular uning bilən təng ikki ķaraķqinimu krestlidi, biri ong təripidə, yənə biri sol
təripidə idi.
28 Xundaķ ķilip, muķəddəs yazmilardiki: «U jinayətqilərning ķatarida sanaldi»
degən səz əməlgə axuruldi. □ ■
29 U yərdin ətkənlər baxlirini qayķixip, uni ḥaķarətləp:
— Uḥuy, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə ķaytidin yasap qiķidioɣan
adəm, ■
30 əmdi өzüngni ķutķuzup kresttin qüxüp baķķina! — deyixti.
31 Bax kaḥinlar bilən Təwrat ustazlirimu өzara xundaķ məshirə ķilip:
— U baxķilarni ķutķuzuptikən, өzini ķutķuzalmaydu.

□ **15:16 «waliy ordisidiki səyna»** — grek (latin) tilida «praytorium». **«ləxkərlər topi»** — (grek tilida «koḥort») 500-600 kixidin tərkib tapķan. ■ **15:16** Mat. 27:27; Yḥ. 19:2. □ **15:17 «Ular uning uqisioɣa səsün rənglik ton kiydürüxti»** — «səsün rəng» xu qaoɣda xaḥanə kiyimning rənggi xundaķ idi («Mat.» 27:28, «Yuḥ.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xaḥanə ton» arķilik Əysani «sən padixaḥmu?!» dəp mazaķ ķilmaķqi. □ **15:19 «andin bexioɣa ķomux bilən ḥədəp urup...»** — yaki «andin bexioɣa ḥasa bilən ḥədəp urup...». □ **15:21 «Ləxkərlər uni tutup kelip, Əysaning krestini uningoɣa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» tooɣruluķ: Əysa өzini jazalaydioɣan ķoral boloɣan xu krest (qapras yaoɣaq)ni yüdüp mengixi kerək idi. U xundaķ ķattiķ ķamqilanoɣanki, ḥalsirap yüdüp mangalmisa kerək. ■ **15:21** Mat. 27:32; Luķa 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luķa 23:33; Yḥ. 19:17. □ **15:23 «... ular uningoɣa iqix üqün murməkki arilaxturuloɣan aqqiķ xarab bərdi; lekin u uni ķobul ķilmidi»** — krestkə mihlinidioɣanlaroɣa aoɣriķni pəsəytix məķsitidə dora arilaxturuloɣan xarab berilidikən. Birak Əysa rət ķildi. □ **15:24 «ḥərķaysisining ülüxini bekitixkə ḥərbir kiyimning üstigə qək taxlidi»** — yaki «ḥərķaysisining ülüxini bekitixkə kimiymliri üqün qək taxlidi». ■ **15:24** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Luķa 23:34; Yḥ. 19:23. □ **15:25 «künning üqinqi saiti»** — ḥazirķi waķit bolsa, ətigən saət tokķuz idi. □ **15:26 «Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning padixaḥi» dəp pütülgənidi»** — bu xikayətnamə uning bexining yuķiri təripigə bekitilgənidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luķa 23:38; Yḥ. 19:19. □ **15:28 «U jinayətqilərning ķatarida sanaldi»** — «Yəx.» 53:12. ■ **15:28** Yəx. 53:12; Luķa 22:37. ■ **15:29** Zəb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luķa 23:35; Yḥ. 2:19.

32 Israilning padixaḥi bolоqan Məsiḥ əmdi kresttin qüxüp baḳsunqu, xuni kərsəkla uningоqa etiḳad ḳilimiz! — deyixti. Uning bilən təng krestlәngənlərmu uni xundaḳ ḥaḳarətləxti.

Əysaning ələümi
Mat. 27:45-56; Luḳa 23:44-49; Yḥ. 19:28-30

33 Əmdi *künning* altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ḳarangоquluḳ ḳaplidi wə tokḳuzinqi saitigiqə dawam ḳildi. □ ■
34 Tokḳuzinqi saəttə Əysa yuḳiri awaz bilən: «Eloi, Eloi, lama xawaḳtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixḳa taxliwətting?» dəp ḳattiḳ nida ḳildi.□ ■
35 U yərdə turuwatḳanlarning bəziliri buni anglap:
— Mana, u Ilyas pəyоqəmbərgə nida ḳiliwatidu, — deyixti.
36 Ulardin birəylən yügürüp berip, bir parqə bulutni aqqiḳ xarabḳa qilap, ḳomuxning uqioqa selip uningоqa iqküzüp:
— Tohtap turunglar! Ḳarap baḳayli, ilyas *pəyоqəmbər* uni qüxürgili kelərmikin? — dedi.■
37 Əysa ḳattiḳ warḳiridi-də, roḥini ḳoyuwətti. □
38 Wə *xu əsnada* ibadəthanining iqkiri pərdisi yuḳiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi.□ ■
39 Əmdi uning udulida turоqan yüzbexi uning ḳandaḳ nida ḳilip roḥini ḳoyuwətkənlikini kərüp:
— Bu adəm ḥəḳiḳətən Hudaning ooqli ikən! — dedi.■
40 U yərdə yənə bu ixlaroqa yiraḳtin ḳarap turuwatḳan birnəqqə ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliḳ Məryəm, kiqik Yaḳup bilən Yosəning anisi Məryəm wə Salomilar bar idi. □ ■
41 Ular əslidə Əysa Galiliyə əlkisidə turоqan waḳitta uningоqa əgixip, uning hizmitidə bolоqanlar idi; bulardin baxḳa uning bilən Yerusalemоqa birgə kəlgən yənə nurоqun ayallarmu *uning əḫwaliоqa* ḳarap turatti.■

Əysaning dəpnə ḳilinixi
Mat. 27:57-61; Luḳa 23:50-56; Yḥ. 19:38-42

42 Kəqḳurun kirip ḳaloqanda («təyyarlax küni», yəni xabat künining aldinḳi küni bolоqaqḳa), □ ■

□ **15:33 «künning altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ḳarangоquluḳ ḳaplidi wə tokḳuzinqi saitigiqə dawam ḳildi»** — ḥazirḳi waḳit sistemisi boyiqə muxu ḥalət qüx waḳtidin (saət on ikkiddin) baxlap saət üqkiqə dawam ḳildi. ■ **15:33** Mat. 27:45; Luḳa 23:44. □ **15:34 «Tokḳuzinqi saəttə»** — ḥazirḳi waḳit bolsa saət üqlərdə. **«Eloi, Eloi, lama xawaḳtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixḳa taxliwətting?»** — «Zəb.» «1:22»ni kərüng. ■ **15:34** Zəb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ **15:36** Zəb. 69:21; Yḥ. 19:29. □ **15:37 «Əysa… roḥini ḳoyuwətti»** — «roḥini ḳoyuwətti» degənning baxḳa birhil tərjimisi «Əysa… tiniḳini tohtatti». □ **15:38 «… xu əsnada ibadəthanining iqkiri pərdisi yuḳiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi»** — bu pərdə ibadəthanidiki əng muḳəddəs jayni muḳəddəs jaydin ayrip turidioqan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldioqa baridioqan yolining Əysaning ələümi bilən eqiloqanliḳini bildüridu (ibadəthanidiki «muḳəddəs jay»ni sirttiki ḥoylidin ayriydioqan yənə bir «sirtḳi pərdə» bar idi, lekin buni kərsitix üqün adəttə baxḳa ataloqu ixlitilidu). ■ **15:38** 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luḳa 23:45. ■ **15:39** Mat. 27:54; Luḳa 23:47. □ **15:40 «Yosəning anisi Məryəm»** — «Mat.» 27:56də «Yüsüpning anisi Məryəm». ■ **15:40** Mat. 27:55; Luḳa 23:49. ■ **15:41** Luḳa 8:2, 3. □ **15:42 «təyyarlax küni»** — adəttə xabat künining aldinḳi künini kərsitidu. Xabat künidə ḥərḳandaḳ ixləx (məsilən otun terix, ot yeḳix, hemir yuoqurux ḳatarliḳlar) mən'i ḳilinoqaqḳa, xabat künidiki barliḳ tamaḳlarni andinḳi küni, yəni jümə künidə təyyarlax kerək idi. Uning üstigə, ḳaidə boyiqə, əltürülgənlərning jəsiti xabat künidə kresttə ḳalsa bolmaytti («Ḳan.» 21:23ni kərüng). ■ **15:42** Mat. 27:57; Luḳa 23:50; Yḥ. 19:38.

43 aliy kengəxmining tolimu mətiwər əzasi, Arimatiyaliқ Yüsüp bar idi. Umu
Hudaning padixaһliқini kütüwatқan bolup, jür'ət қilip *waliy* Pilatusning aldiоға kirip,
uningdin Əysaning jəsitini berixni tələp қildi.
44 Pilatus Əysaning alliқaqan өlgənlikigə һəyran boldi; u yüzbexini qaқirip,
uningdin Əysaning өlginigə heli waқit boldimu, dəp soridi.
45 Yüz bexidin əһwalni uққandin keyin, Yüsüpkə jəsətni bərdi.
46 Yüsüp esil kanap rəht setiwelip, jəsətni *kresttin* qüxürüp kanap rəhttə kepənlidi wə
uni қiyada oyulоған bir қəbrigə қoydi; andin қəbrining aоғziоға bir taxni domilitip
қoydi.■
47 Wə Magdalliқ Məryəm bilən Yosəning anisi Məryəm uning қoyulоған yerini
kərüwaldi.

16

Əysa өlümdin tirilidu
Mat. 28:1-8; Luқa 24:1-12; Yһ. 20:1-10

1 Xabat küni ətüxi bilənla, Magdalliқ Məryəm, Yaқupning anisi Məryəm wə Salomilar
berip Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpuraқliқ buyumlarni setiwaldi.□ ■
2 Һəptining birinqi küni ular bək baldur, tang səһərdə ornidin turup, kün qiқixi bilən
қəbrigə bardi.□
3 Ular өzara: «Bizgə қəbrining aоғzidiki taxni kim domilitixip berər?» deyixti.
4 Lekin ular baxlirini kətürüp қariwidi, taxning bir yanоға domilitiwetilginini kərdi
— əslidə u tax naһayiti yooған idi.
5 Ular қəbrigə kirgəndə, ong tərəptə olturоған, aқ ton kiygən, yax bir adəmni kərdi,
wə қattiқ dəkkə-dükkigə qüxti.■
6 Lekin u ularоға:
— Dəkkə-dükkigə qüxmənglar. Silər krestləngüqi Nasarətlik Əysani izdəwatisilər.
U tirildi, u bu yərdə əməs. Mana ular uni қoyоған jay!■
7 Lekin beringlar, uning muhlisliriоға wə Petruskа: «U Galiliyəgə silərdin awwal
baridikən; u silərgə eytқinidək, silər uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar, —
dedi.□ ■
8 Ular қəbridin qiқipla bədər қaqti. Ularni titrək besip һoxini yoқitay degənidi; bək
қorқup kətkəqkə, һeqkimgə һeqnemini eytmidi.□ ■

Əysaning magdalliқ Məryəmgə kərünüxi
Mat. 28:9-10; Yһ. 20:11-18; Luқa 24:13-35

■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luқa 23:53. □ **16:1 «Xabat küni ətüxi bilənla»** — xabat küni xənbə küni kəqtə kün petixi bilən baxlinatti. **«... Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpuraқliқ buyumlarni setiwaldi»** — yaki «Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpuraқliқ buyumlarni setiwalоғanidi». Bu ixқa қariоғanda, ayallar uning өlümdin tirilidiоғanliқini һeq oylap baқmiоғanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luқa 24:1; Yһ. 20:1. □ **16:2 «һəptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. ■ **16:5** Mat. 28:2; Yһ. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luқa 24:5. □ **16:7 «..beringlar, uning muhlisliriоға wə Petruskа: «U Galiliyəgə silərdin awwal baridikən; u silərgə eytқinidək, silər uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar»** — Markus biwasitə demigini bilən һəmmimiz bu səzligüqi «yax adəm»ni pərixtə dəp bilimiz (5-ayətni kərüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8 «һeqkimgə һeqnemini eytmidi»** — mənisi, bəlkim muhlisliridin baxқa һeqkimgə eytmidi (məsilən, «Mat.» 28:8, 10ni kərüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luқa 24:9; Yһ. 20:18.

9 Əysa ḥəptining birinqi küni tang səḥərdə tirilgəndin keyin, awwal Magdallik
Məryəmgə kəründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḥəydiwətkənidi. □ ■
10 Məryəm qikip, matəm tutup yioɣlixip turoɣan, burun uning bilən billə boloɣanlaroɣa
həwər bərdi.
11 Uning tirik ikənlikini wə Məryəmgə kərüngənlikini angliɣanda, ular ixənmidi.

Əysaning ikki muhlisioɣa kərünüxi

12 Bu ixlardin keyin, u ularning iqididiki yezioɣa ketiwatkan ikkiyləngə baxka siyakta
kəründi. ■
13 Bularmu kaloɣanlarning yenioɣa kaytip, ularoɣa həwər kiloɣan bolsimu, lekin ular
bularoɣimu ixənmidi.

Əysaning on bir muhlisioɣa kərünüxi
Mat. 28:16-20; Luka 24:36-49; Yḫ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

14 Andin on birəylən dastihanda olturup oɣizaliniwatkanda, u ularoɣa kəründi wə
ularning etikadsizliki wə tax yürəkliki üqün ularni tənbiḫ berip əyiblidi; qünki ular
əzining tirilginini kərgənlərgə ixənmigənidi.■
15 U ularoɣa mundak dedi:
— Pütkül jaḫanoɣa berip, yaritiloɣuqilarning ḫərbirigə hux həwərni jakarlanglar. ■
16 Etikad kilip, qəmüldürüxni kobul kiloɣanlar kutkuzulidu. Etikad kilmioɣanlar
bolsa gunaḫka bekitilidu.■
17 Etikad kiloɣanlarning izlirioɣa muxundak məjizilik alamətlər əgixip ḫəmraḫ
bolidu: — ular Mening namim bilən jinlarni ḫəydiwetidu; ular yengi tillarda
səzləydu, □ ■
18 ular yilanlarni kollirida tutidu, ḫərkandak zəḫərlik nərsini iqsimu, ularoɣa zərər
yətküzməydu; kollirini bimarlaroɣa təgküzüp koysa, kesəlliri sakiyip ketidu.□ ■

Əysaning asmanoɣa kətürülüxi
Luka 24:50-53; Ros. 1:9-11

19 Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni kilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kətürüldi,
Hudaning ong yenida olturdi. □ ■

□ **16:9 «Əysa ḫəptining birinqi küni tang səḥərdə tirilgəndin keyin, awwal magdallik Məryəmgə kəründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḫəydiwətkənidi…» —** 9-20-ayətlər ikki kədimiy kəqürmidin baxka, ḫəmmə kəqürmilərdin tepilidu. Biz ularning «Markus»ning ḫəkikiy bir kismi ikənlikigə ḫeq gumanimiz yok; birak muxu yərdə səḥipə qəklimisidin toluk ispat kəltürəlməymiz. Inglizqə bilidioɣan okurmənlərning «Den Burgon»ning ««Markus»ning ahirki on ikki ayətliri» degən kitabini Internettin tapalaydioɣanlikioɣa ixinimiz. ■ **16:9** Luka 8:2; Yḫ. 20:14,16. ■ **16:12** Luka 24:13. ■ **16:14** Luka 24:36; Yḫ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **16:15** Mat. 28:19; Yḫ. 15:16. ■ **16:16** Yḫ. 3:18; 12:48. □ **16:17 «yengi tillar» —** demək əzi əgənmigən tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni wə munasiwətlik izaḫatlarni kərüng. ■ **16:17** Luka 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12. □ **16:18 «ular yilanlarni kollirida tutidu…» —** məsilən, «Ros.» 28:3-6ni kərüng. **«Etikad kiloɣanlarning izlirioɣa muxundak məjizilik alamətlər əgixip ḫəmraḫ bolidu… … kollirini bimarlaroɣa təgküzüp koysa, kesəlliri sakiyip ketidu»** — enikki, etikad kiloɣuqilar üqün «məjizilik alamətlər» Məsiḫkə iman-ixənq kəltürgəndin **keyinla** kelidu («muxundak məjizilik alamətlər **əgixip** ḫəmraḫ bolidu» (17-ayət)). «Alamətlərni kərsəm, **andin** ixinimən» degüqilər ḫərdaim kəp, əlwəttə. ■ **16:18** Luka 10:19; Ros. 28:5, 8. □ **16:19 «Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni kilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kətürüldi, Hudaning ong yenida olturdi» —** «xunga» — Rəb wədə kiloɣan «məjizilik alamətlər» pəkət Mukəddəs Roḫ arkilik bolatti; u ərxkə kətürülmigən bolsa, Mukəddəs Roḫ kelalməytti. **Xunga** (Əz səz-kalamini isxpatlaydioɣan məjizilik alamətlərni mumkin kilix üqün) u ərxkə kətürülmisə bolmaytti. ■ **16:19** Luka 24:50,51; Ros. 1:9.

20 Muhlislar qiḳip, ḥər yərgə berip hux həwərni jakarlap yürdi. Rəb ular bilən təng
ixləp, səz-kalamioɣa ḥəmraḥ bolup əgəxkən məjizilik alamətlər bilən uningoɣa ispat
bərdi.□ ■

□ **16:20 «Rəb ular bilən təng ixləp…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Rəb Əysa ular bilən təng ixləp…» deyilidu.
■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luqa

«Luqa bayan qilƣan hux həwər» •••• Muqəddimə

1 Gərqə nurƣun adəmlər arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlarni toplap
yezixqa kirixkən bolsimu,□
2 (huddi səz-kalamƣa baxtin-ahir əz kəzi bilən guwaḫqi bolƣanlar, xundaqla uni
saqlap yətküzgüqilərning bizgə amanət qilƣan bayanliridək),□
3 mənmu barliq ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp enikliƣandin keyin, i ḫərmətlik
Teofilus janabliri, siligə bu ixlarni tərtipi boyiqə yezixni layiq taptim.□
4 Buningdin məqsət, sili qobul qilƣan təlimlərning mutləq ḫəqiqət ikənlikigə jəzm
qilixliri üqündur.

Yəḫya pəyƣəmbərning tuƣuluxidin bexarət

5 Yəḫudiyə əlkisigə padixaḫ bolƣan Ḫerod səltənət qilƣan künliridə, «Abiya»
kaḫinliq nəwitidin bir kaḫin bar bolup, ismi Zəkəriya idi. Uning ayalimu Ḫarunning
əwladidin bolup, ismi Elizabit idi.□ ■
6 Ular ikkisi Hudaning alidida ḫəqḫaniy kixilər bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-
bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti.□
7 Əmma Elizabit tuƣmas bolƣaqqa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular
ikkisi helila yaxinip qalƣanidi.□

□ **1:1 «nurƣun adəmlər arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlarni toplap yezixqa kirixkən bolsimu,...»** — «arimizda» — demək Əysa Məsiḫkə əgəxkənlər arisida. «Arimizda mutləq ixənqlik dəp qaralƣan ixlar» degənlikning baxqa birhil tərjimisi: «Arimizda (toluq) əməlgə axuruluƣan ixlar». Ikkila tərjimisi ohxaxla Əysa Məsiḫgə munasiwətlik ixlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:2 «səz-kalam» —** muxu yərdə Əysa Məsiḫning əzini, xundaqla uning tapxuruƣan barliq təlimini kərsitidu. **«saqlap yətküzgüqilər»** — yaki «ƣojidar» degənning muxu yərdə alaḫidə mənisi bar. Ular Əysa Məsiḫning qilƣan səzliri wə paaliyətlirigə bolƣan əz guwaḫqilikini aƣzaki tarihlarƣa aylandurdi, xundaqla uni baxqilarƣa yadlitip tapxurdi. Muxu «saqlap yətküzgüqilər» barliq etiqadqilarning jamaitining hizmitidə bolup «kalam-soz»ning tarihlirini saqlax üqün məs'ul bolƣan «amanətqilər» idi. Xuning bilən bəziliri bu aƣzaki tarihlarni yezixqa kirixkənidi. Luqa bolsa bu tarihlarni (1) təkxürüp enikliƣan (2) andin ularni mutləq ixənqlik dəp ispatliƣan əḫwalda bularni tərtip boyiqə hatiriligənidi. □ **1:3 «mənmu barliq ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp enikliƣandin keyin...»** — «baxtin» degən bu səz grek tilida muxu yərdə ikki bislik səz bolup, uning asaslik mənisi: Luqa «bayan»ida hatiriligən barliq wəqələrni u pəqət **əz kəzi bilən kərgən guwaḫqilar**ning aƣzidin anglap hatiriligən; «baxtin» yənə qoxumqə: «yuqiridin», «ərxtin» degənni bildüridu; demək, Luqa bu hatirini yezixqa ərxtin bolƣan türtkə bar idi. Baxqiqə eytqanda, u uni Muqəddəs Roḫning yolyoruqi wə ilḫami astida yazƣan. **«Teofilus»** —Munu kixining salaḫiyiti tooƣruluq Injildiki «kirix səz»imizni kərüng. Mənisi «Hudani səygüqi». □ **1:5 ««Abiya» kaḫinliq nəwitidin bir kaḫin bar bolup, ismi Zəkəriya idi —** «Abiya» kaḫinliq nəwiti» «1Tar.» 24:10də, kaḫinlarning jəmətining ibadəthanidiki «dijornilik» tizimlikini kərsitidu. Kaḫinlarning (ḫəmmisi Ḫarunning əwladliri) yilliq hizmiti 24 nəwətkə bəlünətti. «kaḫinliq jəməti»dikilərning ḫərbirigə ibadəthanida ixləxkə on bəx kün nəwət kelətti. «Abiya» nəwiti» bu yigirmə tət nəwəttin biri idi. Miladiyə birinqi əsirdə, kaḫinlarning sanliriƣa asasən, ḫərbir kaḫin əmridə «muqəddəs jay»da huxbuy selixtin ibarət imtiyazliq hizmətkə birla qetim muyəssər boluxi mumkin idi. **«Uning ayalimu Ḫarunning əwladidin bolup...»** — Musa pəyƣəmbərning akisi «Ḫarun» birinqi «bax kaḫin» idi; keyin uning barliq ərkək əwladliri kaḫinliq hizmitidə boluxqa muyəssər idi. ■ **1:5** 1Tar. 24:10. □ **1:6 «Ular ikkisi Hudaning alidida ḫəqḫaniy kixilər bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti» —** ularning «ḫəqḫaniy» wə «əyibsiz» deyilgənliki ularni «gunaḫsiz» degənlik əməs. Təwrat qanuni boyiqə kixilər əz gunaḫlirini tonup yetip, xundaqla Təwrat boyiqə kerək bolƣan gunaḫni tiləydiƣan qurbanliqlarni sunƣan bolsa, Huda aldida əyibsiz dəp ḫesablinatti. □ **1:7 «... Elizabit tuƣmas bolƣaqqa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular ikkisi helila yaxinip qalƣanidi» —** muxu yərdin oqurmənlərgə enikki, Hudadin qorqidiƣan adəm ayali tuƣmas bolsimu, nemila bolmisun xu səwəbtin ayali bilən ḫərgiz ajraxmaydu.

8 U əz türkümidiki kahinlar arisida *ibadəthanida* nəwətqilik wəzipisini Huda aldida
ada kiliwatqanda,■
9 *xu qaoŋdiki* kahinlik aditi boyiqə, ular Pərwərdigarning «muqəddəs jay»ioŋa kirip
huxbuy selixqa muyəssər boluxqa qək taxlioŋanda xundaq boldiki, qək uningoŋa
qikti. ■
10 Əmdi u huxbuy seliwatqan waqtida, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti. □
11 Tuyuqsiz Pərwərdigarning bir pərixtisi uningoŋa huxbuygahning ong təripidə
kəründi.
12 Uni kərgən Zəkəriya hodukup korkunqqa qəmüp kətti.
13 Biraq pərixtə uningoŋa:
— Əy Zəkəriya, qorqmioŋin! Qünki tiliking ijabət qilindi, ayaling Elizabit sanga bir
ooŋul tuoŋup beridu, sən uning ismini Yəhya qoyoŋin. □ ■
14 U sanga xad-huramlik elip kelidu, uning dunyaoŋa kelixi bilən nuroŋun kixilər
xadlinidu. ■
15 Qünki u Pərwərdigarning nəzиridə uluoŋ bolidu. U heqqandaq haraq-xarab
iqməsliki kerək; hətta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqəddəs Rohqa
tolduruloŋan bolidu. ■
16 U Israillardin nuroŋunlirini Pərwərdigar Hudasining yenioŋa qayturidu. ■
17 U *Rəbning* aldida Iliyas pəyoŋəmbərgə has boloŋan roh wə küq-kudrəttə bolup, ati-
larning kəlblirini balilaroŋa mayil qilip, itaətsizlərni həqqaniylarning aqilanilikigə
kirgüzüp, Rəb üqün təyyarlanoŋan bir həlkni hazir qilix üqün uning aldida mangidu,
— dedi.□ ■
18 Zəkəriya bolsa pərixtidin: Mənmu qerip qaloŋan, ayalimmu heli yaxinip qaloŋan
tursa, bu ixni qandaq jəzm qilalaymən? — dəp soridi.■
19 Pərixtə jawabən:
— Mən Hudaning huzurida turoŋuqi Jəbrailmən. Sanga səz qilixqa, bu hux həwərni
sanga yətküzüxkə mən əwətildim.
20 Waqit-saiti kəlgəndə qoqum əməlgə axurulidioŋan bu səzlirimgə ixənmigənliking
tüpəylidin, bu ixlar əməlgə axuruloŋan künigiqə mana sən tiling tutulup, zuwanoŋa
kelalməysən, — dedi.
21 Əmdi jamaət Zəkəriyani kütüp turatti; ular u muqəddəs jayda nemə üqün
bunqiwala hayal boldi, dəp həyran qaloŋili turdi.
22 U qikqanda ularoŋa gəp qilalmidi; uning ularoŋa qol ixarətlirini qilixidin, xundaqla
zuwan sürəlmigənlikidin ular uning muqəddəs jayda birər alamət kərünüxni
kərgənlikini qüxinip yətti.
23 Xundaq boldiki, uning *ibadəthanidiki* hizmət mudditi toxuxi bilənla, u əyigə qaytti.

■ **1:8** 1Tar. 24 ■ **1:9** Mis. 30:7; Law. 16:17. □ **1:10 «Əmdi u huxbuy seliwatqanda, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti»** — ««muqəddəs jay»oŋa kirip huxbuy selix» wəzipisi hər küni ətigəndə saət tokquzda wə qüxtin keyin saət üqtə, ikki qetimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ **1:13 «ayaling Elizabit sanga bir ooŋul tuoŋup beridu, sən uning ismini Yəhya qoyoŋin»** — «Yəhya» ibraniy wə grek tillirida «Yuhanna» («Pərwərdigarning xəpqiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu («Yəhya» əsli ərəbqə səz idi). «Yəhya» degən isim okurmənlərgə muxu xəkildə tonux boloŋanliqi üqün uni muxu tərjimidə ixlətтuq. ■ **1:13** Luqa 1:60. ■ **1:14** Luqa 1:58. ■ **1:15** Qəl. 6:1-8; Hak. 13:4. ■ **1:16** Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ **1:17 «itaətsizlərni həkqaniylarning aqilanilikigə kirgüzüp...»** — «itaətsizlər» Hudaoŋa itaət qilmaydioŋanlar.«aqilanilikigə» grek tilida «həkqaniylarning oylirioŋa». **«U Rəbning aldida Iliyas pəyoŋəmbərgə has boloŋan roh wə küq-kudrəttə bolup.... Rəb üqün təyyarlanoŋan bir həlkni hazir qilix üqün uning aldida mangidu...»** — muxu yərdə «Rəbning aldida» grek tilida «uning aldida». Bu səz Təwrattiki «Yəx.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 wə 4:5-6gə asaslanoŋan; bu uluoŋ bexarətlər boyiqə Rəb Özi yər yüzigə kəlməkqi bolidu; biraq uningdin awwal əwətilgən «aldin yürgüqi»si uning üqün bir həlkni (towioŋa kəltürüp) təyyarlixi bilən yol təyyarlaydu. Bexarət qilinoŋan bu əlqi Yəhya özi idi, əlwəttə. ■ **1:17** Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12. ■ **1:18** Yar. 17:17.

24 Dərwəqə, birnəqqə kündin keyin uning ayali Elizabit ḫamilidar boldi; u bəx ayoɣiqə
tala-tüzgə qiḳmay:
25 «Əmdi Pərwərdigar mening ḫalimoɣa nəzirini qüxürüp, meni halayiḳ arisida
nomusḳa ḳelixtin halas ḳilip, manga bu künlərdə xunqilik xapaət kərsətti» — dedi.■

Əysaning dunyaoɣa kelixidin bexarət

26-27 *Elizabit ḫamilidar bolup* altə ay boloɣanda, pərixtə Jəbrail Huda təripidin Galiliyə
əlkisidiki Nasarət degən bir xəḫərgə, pak bir ḳizning ḳexioɣa əwətildi. Ḳiz bolsa
Dawut *padixaḫning* jəmətidin boloɣan Yüsüp isimlik bir kixigə deyixip ḳoyuloɣanidi;
ḳizning ismi bolsa Məryəm idi.■
28 Jəbrail uning aldioɣa kirip uningoɣa:
— Salam sanga, əy xəpḳətkə muyəssər boloɣan ḳiz! Pərwərdigar sanga yardur! —
dedi.□
29 U pərixtini kərgəndə, uning səzidin bək ḫoduḳup kətti, kənglidə bundaḳ salam
səzi zadi nemini kərsitidioɣandu, dəp oylap ḳaldi.
30 Pərixtə uningoɣa:
— Əy Məryəm, ḳorḳmioɣin. Sən Huda aldida xəpḳət tapḳansən.
31 Mana, sən ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən, sən uning ismini Əysa dəp ḳoyisən.
□ ■
32 U uluoɣ bolidu, Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣli dəp atilidu; wə Pərwərdigar Huda
uningoɣa atisi Dawutning təhtini ata ḳilidu. □ ■
33 U Yaḳupning jəməti üstigə mənggü səltənət ḳilidu, uning padixaḫliḳi tügiməstur,
— dedi.□ ■
34 Məryəm əmdi pərixtidin: — Mən tehi ər kixigə təgmigən tursam, bu ix ḳandaḳmu
mumkin bolsun? — dəp soridi.
35 Pərixtə uningoɣa jawabən: — Muḳəddəs Roḫ sening wujudungoɣa qüxidu wə
Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining küq-ḳudriti sanga sayə bolup yeḳinlixidu. Xunga,
səndin tuoɣulidioɣan muḳəddəs *pərzənt* Hudaning Ooɣli dəp atilidu. □
36 Wə mana, tuoɣḳining Elizabitmu yaxinip ḳaloɣan bolsimu, ooɣuloɣa ḫamilidar boldi;
tuoɣmas deyilgüqining ḳorsaḳ kətürginigə ḫazir altə ay bolup ḳaldi.
37 Qünki Huda bilən ḫeqḳandaḳ ix mumkin bolmay ḳalmaydu, — dedi.■
38 Məryəm: — Mana Pərwərdigarning dedikimən; manga səzüng boyiqə bolsun, —
dedi. Xuning bilən pərixtə uning yenidin kətti.

Məryəmning Elizabitni yoḳlixi

39 Məryəm xu künlərdə ornidin ḳopup aldirap Yəḫudiyə taoɣliḳ rayonidiki bir
xəḫərgə bardi.
40 U Zəkəriyaning əyigə kirip, Elizabitḳa salam bərdi.

■ **1:25** Yar. 30:23; Yəx. 4:1. ■ **1:26-27** Mat. 1:18. □ **1:28 «Əy xəpḳətkə muyəssər boloɣan ḳiz!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Əy, ḳiz-ayallar iqidə bəhtliktursən!» degən səzlərmu ḳoxulidu. 42-ayətnimu kərüng. □ **1:31 «sən uning ismini Əysa dəp ḳoyisən»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Ḳutḳuzoɣuqi Yaḫ» yaki «Yaḫ nijattur». Oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yaḫ» bolsa «Yaḫwəḫ» (Pərwərdigar)ning ḳisḳartilmisidur. «Mat.» 1:21nimu wə uning izaḫitini kərüng. ■ **1:31** Yəx. 7:14. □ **1:32 «Pərwərdigar Huda uningoɣa atisi Dawutning təhtini ata ḳilidu»** — Təwrattiki kəp bexarətlərdə Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ (1) Dawutning biwasitə əwladi bolidu; (2) uning təhtigə waris bolup awwal Israiloɣa, andin pütkül dunyaoɣa padixaḫ bolidu, dəp enik kərsitilidu (məsilən «Zəbur» 18-küy (bolupmu 43-ayət), 89:26-37, 132:11:, «Yəx.» 9:6-7, 16:5, «Yər.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 ḳatarliḳlar). ■ **1:32** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 9:6; 54:5. □ **1:33 «Yaḳupning jəməti»** — pütkül Israil həlḳini kərsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6; 89:36; Yər. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35 «səndin tuoɣulidioɣan muḳəddəs pərzənt Hudaning Ooɣli dəp atilidu»** — yaki «səndin tuoɣulidioɣan pərzənt muḳəddəs, Hudaning Ooɣli dəp atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Mat. 19:26; Luqa 18:27.

41 Wə xundaq boldiki, Elizabit Məryəmning salimini angliƣandila, ƣorsiƙidiki bowaq
oynaqlap kətti. Elizabit bolsa Muqəddəs Roƫqa toldurulup, yuƙiri awaz bilən təntənə
ƙilip mundaq dedi:
— Ƙiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, ƣorsiƙingdiki mewimu bəhtliktur! □
43 Manga xundaq *xərəp* nədin kəldikin, Rəbbimning anisi bolƣuqi meni yoƙlap kəldi!
44 Qünki mana, saliming ƣuliƙimƣa kirgəndila, ƣorsiƙimdiki bowaq səyünüp
oynaqlap kətti.
45 Ixəngən ƙiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningƣa Pərwərdigar təripidin eytilƣan
səz jəzmən əməlgə axurulidu!□ ■

Məryəm bexarət ƙilip Hudaƣa mədƫiyə oƣuydu

46 Məryəmmu hux bolup mundaq dedi: —

«Jenim Rəbni uluƣlaydu,
47 roƫim Ƣutƙuzƣuqim Hudadin xadlandi,□
48 Qünki U dedikining miskin ƫaliƣa nəzər saldi;
Qünki mana, xundin baxlap barliq dəwrlər meni bəhtlik dəp ataydu;
49 Qünki Ƣadir Bolƣuqi mən üqün uluƣ ixlarni əməlgə axurdi;
Muqəddəstur Uning nami.
50 Uning rəƫim-xəpƙiti dəwrdin-dəwrgiqə Θzidin ƣorƙidiƣanlarning üstididur,■
51 U biliki bilən küq-ƙudritini namayan ƙildi,
U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar ƙildi.□ ■
52 U küqlük ƫəkümdarlarni təhtidin qüxürdi,
Peƙirlarni egiz kətürdi.■
53 U aqlarni nazi-nemətlər bilən toyundurdi,
Lekin baylarni ƙuruq ƙol ƙayturdi.■
54-55 U ata-bowilirimizƣa eytƙinidək,
Yəni Ibraƫim ƫəm uning nəsligə mənggü wədə ƙiloƣinidək,
U Θz rəƫim-xəpƙitini esidə tutup,
Ƙuli Israiloƣa yardəmgə kəldi».□ ■

56 Məryəm Elizabitning yenida üq ayqə turup, θz θyigə ƙaytti.

□ **1:41 «Ƙiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, ƣorsiƙingdiki mewimu bəhtliktur!»** — Elizabit Məryəmgə ibraniy tilida səzligən, əlwəttə. Bu ayəttiki «bəhtlik» (grek tilida «makarios») degən səz ibraniy tilida «mubarək» degən səz bilən ipadilənggən boluxi kerək. Ibraniy tilida «mubarək»ning mənisi: — (1) bəhtlik, (2) Huda təripidin bərikətlənggən; (3) həlq təripidin bəht tilənggən wə uluƣlanƣan. □ **1:45 «Ixəngən ƙiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningƣa Pərwərdigar təripidin eytilƣan səz jəzmən əməlgə axurulidu!»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Əmdi «Pərwərdigardin əwətilgən səz jəzmən əməlgə axurulidu» dəp ixəngüqi nəqədər bəhtliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28. □ **1:47 «roƫim ... Hudadin xadlandi»** — əslidə grek tilida «roƫim ... Hudada xadlandi» — (1) Huda tüpəylidin xadlanƣanliƙini; (2) Huda bilən yeƙin alaqidə bolup xadlanƣanliƙini kərsitidu. Oƣurmən 46- wə 47-ayəttin insanning «jan» wə «roƫ» arisida bolƣan munasiwətni kərələydu — Hudaning ixliri insanning roƫida baxlinidu wə keyin «jeni»da (demək, insanning oyliri wə ƫessiyatlirida) toluƙlinidu. «Rimliqlarƣa»diki kirix səzimizdə «roƫ» wə «jan» tooƣruluq kərüng. ■ **1:50** Mis. 20:6. □ **1:51 «U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar ƙildi»** — baxƙa birhil tərjimisi: «U kənglidiki oy-hiyallirida təkəbburlixip kətkənlərni tarmar ƙildi». ■ **1:51** Zəb. 33:10; Yəx. 51:9; 52:10; 1Pet. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:6. ■ **1:53** Zəb. 34:9-10 □ **1:54-55 «U Θz rəƫim-xəpƙitini esidə tutup, ...»** — «(Hudaning) Θz rəƫim-xəpƙiti» muxu yərdə bəlkim Təwrattiki «Pərwərdigarning əzgərməs muƫəbbiti» degən ibarining mənisi bilən ohxaxtur. Bu ibarə Huda Israilning ata-bowilirioƣa ƙiloƣan barliq xapaətlik wədilirini əz iqigə alidu (yuƙiriƙi səzni kərüng). **«... Ƙuli Israiloƣa yardəmgə kəldi»** — «Israil» muxu yərdə Israil həlƙini kərsitidu. ■ **1:54-55** Yəx. 30:18; 41:9; 54:5; Yər. 31:2,20; Yar. 17:19; 22:18; Zəb. 132:11.

Yəhya pəyoɣəmbərning dunyaoɣa kelixi

57 Elizabitning tuoɣutining ay-küni toxup, bir ooɣul tuoɣdi.
58 Əmdi uning ɣolum-ɣoxniliri wə uruq-tuoɣqanliri Pərwərdigarning uningoɣa kərsətkən meһir-xəpkitini xunqə uloɣaytqanlikini anglap, uning bilən təng xadlandi. ■
59 Wə xundaq boldiki, bowaq tuoɣulup səkkiz kün boloɣanda, halayiq balining hətnisini kiloɣili kəldi. Ular uningoɣa Zəkəriya dəp atisining ismini ɣoymaqqi boluxti. ■
60 Lekin anisi jawabən:
— Yaq! Ismi Yəһya atalsun — dedi.■
61 Ular uningoɣa: — Biraq uruq-jəmətingiz iqidə bundaq isimdikilər yokqu! — deyixti.
62 Xuning bilən ular balining atisidin pərzəntingizgə nemə isim ɣoyuxni halaysiz, dəp ixarət bilən soraxti.
63 U bir parqə *mom* tahtayni əkilixni tələp kilip: «Uning ismi Yəһyadur» dəp yazdi. Һəmməylən intayin һəyran kelixti. □
64 Xuan uning aoɣzi eqildi, uning tili yexilip, zuwanoɣa kəldi wə xuning bilən Hudaoɣa təxəkkür-mədһiyə eytti.
65 Ularning əpqürisidikilərning һəmmisini ɣorkunq basti; Yəһudiyə taoɣlik rayonlirida bu ixlarning һəmmisi əl aoɣzida pur kətti.
66 Bu ixlardin həwər tapkuqilarning һəmmisi ularni kəngligə püküp: «Bu bala zadi kandaq adəm bolar?» deyixti. Qünki Pərwərdigarning ɣoli dərwəkə uningoɣa yar idi.

Zəkəriyaning nijat-kutkuzulux һəkkidiki bexariti

67 Xu qaoɣda balining atisi Zəkəriya Mukəddəs Roһka toldurulup, wəһiy-bexarətni yətküzüp, mundaq dedi: —
68 «Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədһiyə oɣulsun!
Qünki U Өz həlkini yoklap, ulardin həwər elip, bədəl tələp ularni һər kildi.□
69-71 U kədimdin beri mukəddəs pəyoɣəmbərlirining aoɣzi arkilik wədə kiloɣinidək,
Kuli boloɣan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp turoɣuzdi;
Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni өq kəridioɣanlarning ɣolidin kutkuzoɣuqi nijattur.□ ■
72-75 U xu yol bilən ata-bowilirimizoɣa iltipat əyləp,
Mukəddəs əһdisini əməlgə axurux üqün,
Yəni atimiz Ibraһimoɣa boloɣan kəsimini esidə tutup,

■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13 □ **1:63 «Uning ismi Yəһyadur»** — grek tilida wə ibraniy tilida «Uning ismi Yuһannadur». □ **1:68 «** ***Huda*** Өz həlkini yoklap, ulardin həwər elip,...» — «yoklap, ulardin həwər elix» degən ibarə grek tilida «yoklax» degən birla səz bilən ipadilinidu. Təwrat wə Injilda «Hudaning yoklixi» uning insanlaroɣa yekin kelip ulardin həwər elixini өz iqigə alidu. **«U *Huda*** bədəl tələp ularni **, *yəni Өz həlkini*** һər kildi» — bu səzlər eytiloɣan wakit Yəһudiy həlki Rim imperiyəsining mustəmlikisi yaki ularoɣa bekindi idi. «һər bolux» muxu yərdə roһiy ərkinlikni kərsitidu. Roxənki, Hudaning nəziridə muһim boloɣini əl-yurtning «mustəkillik»i əməs, bəlki һərbirimizning gunaһimizdin azad boluxidin ibarəttur. □ **1:69-71 «kədimdin beri..»** — grek tilida «əzəldin beri..». **«Kuli boloɣan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp turoɣuzdi...»** — «münggüz» bolsa məlum ələning yaki adəmning xan-xəripini, küq-kudritini bildüridu. Muxu yərdə bu «münggüz» Israilni (gunaһliridin) kutkuzup ularni xan-xəroplik bir həlk kilidu; səzning Dawutning əwladi boloɣan Kutkuzoɣuqi-Məsiһni kərsətkənlikidə guman yok. **«Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni өq kəridioɣanlarning ɣolidin kutkuzoɣuqi nijattur»** — «bu zat» grek tilida «u» deyilip, muxu yərdə yukirida tiloɣa elinoɣan «münggüz», yəni Kutkuzoɣuqi-Məsiһni kərsitidu. ■ **1:69-71** Zəb. 132:17; Zəb. 72:1-14; Yəx. 40:10; Yər. 23:6; 30:10; Dan. 9:27.

Bizni düxmənlirining qolidin azad qilip,
Barlıq künlirimizdə heqkimdin qorqmay, Öz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik bilən,
Hizmət-ibaditidə bolidiƣan qildi.□ ■
76 Əmdi sən, i balam,
Həmmidin Aliy Bolƣuqining pəyƣəmbiri dəp atilisən;
Qünki sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning aldida mangisən.□ ■
77 Wəzipəng uning həlqigə gunahlirining kəqürüm qilinixi arqilik bolidiƣan nijatning həwirini bildürüxtür;■
78-79 Qünki Hudayimizning iqi-baoƣridin urƣup qiqqan xəpqətlər wəjidin,
Qarangoƣuluq wə ölüm kələnggisi iqidə olturƣanlarni yorutux üqün,
Putlirimizni amanlik yoliƣa baxlax üqün,
Ərxtin tang xəpiqi üstimizgə qüxüp yoqlidi.□ ■

80 Bala bolsa əsüp, rohta küqləndürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan qilinƣuqə qəllərdə yaxap kəldi.□ ■

2

Əysaning dunyaoƣa kelixi
Mat. 1:18-25

1 Əmdi xu künlərdə, *Rim imperatori* Qəysər Awoƣustustin barlik həlqtin baj elix üqün ularning royheti tizimlansun dəp pərman qüxti.□
2 Tunji qetimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə qilip turƣan waqtida elip beriloƣanidi.□
3 Xuning bilən həmmə adəm nopusqa tizimlinix üqün öz yurtliriƣa qaytix kerək boldi.
4 Yüsüpmu Dawut *padixahning* jəmətidin boloƣaqqa, xundaqla uning biwasitə əwladi boloƣaqqa, Galiliyə ölkisidiki Nasarət xəhiridin ayrilip, Yəhudiyə ölkisidiki, Dawutning yurti Bəyt-Ləhəm degən xəhərgə kətti.□ ■

□ **1:72-75 «U... muqəddəs əhdisini əməlgə axurux üqün, yəni atimiz Ibrahimoƣa boloƣan kəsimini esidə tutup, bizni düxmənlirining qolidin azad qilip, barlik künlirimizdə heqkimdin qorqmay, Öz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik bilən, hizmət-ibaditidə bolidiƣan qildi» —** qaytilaymizki, bu barlik ixlarda: (1) Huda Ibrahim wə pəyƣəmbərlərgə nijat tooƣruluq köp wədilərni qiloƣan; (2) U bu wədilərgə asasən, ularni əməlgə axurux üqün Məsihini əwətidu. Həmmə ixlar 69-ayəttə tiloƣa elinoƣan «nijat münggüzi», yəni Qutquzoƣuqi-Məsih arqilikla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zəb. 105:9; Yər. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:15. □ **1:76 «...sən ´Rəbning yollirini təyyarlax üqün uning aldida mangisən» —** grek tilida «sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning yüzi aldidamangisən». ■ **1:76** Luqa 1:17; Mal. 3:23. ■ **1:77** Luqa 3:3. □ **1:78-79 «Hudayimizning iqi-baoƣridin urƣup qiqqan xəpqətlər wəjidin, qarangoƣuluq wə ölüm kələnggisi iqidə olturƣanlarni yorutux üqün...» —** «Yəx.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ni kərüng. **«Ərxtin tang xəpiqi üstimizgə qüxüp yoqlidi» —** «Tang xəpiqi» bolsa yənə Qutquzoƣuqi-Məsihning özini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:78-79** Yəx. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1. □ **1:80 «bala bolsa əsüp, rohta küqləndürüldi» —** «roh» muxu yərdə Yəhyaning öz rohini kərsitidu. ■ **1:80** Luqa 2:40. □ **2:1 «Qəysər Awoƣustus» —** «Qəysər» Rim imperatorlirining omumiy unwani. «Qəysər Awoƣustus» bolsa Rim imperiyəsi üstidin miladiyədin ilgiriki 27-yilidin miladiyə 14-yiliƣiqə səltənət qildi. □ **2:2 «Tunji qetimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə qilip turƣan waqtida elip beriloƣanidi» —** baxqa birhil tərjimisi «Bu royhət Kiriniyusning Suriyə ölkisigə həkümranlik qilip turƣan waqtidiki tunji qetimlik nopus tizimlax idi». □ **2:4 «Dawut padixahning jəmətidin boloƣaqqa, xundaqla uning biwasitə əwladi boloƣaqqa...» —** demək, Yüsüpning Dawutning təhtigə warislik qiloƣudək əwladliridin ikənlikini kərsətsə kerək. **«Dawutning yurti Bəyt-Ləhəm degən xəhər» —** «xəhər» deyilgini bilən Bəyt-Ləhəm intayin kiqik bir yurt idi; u Yerusalemdin on ikki kilometr yiraqlikta. ■ **2:4** 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yh. 7:42.

5 Nopuska tizimlinix üqün layiki, bolƣusi ayali Məryəmmu billə bardi. Məryəm
ḥamilidar bolup, ƣorsiki helila yooƣinap ƣalƣanidi.
6 Wə xundaƙ boldiki, ular Bəyt-Ləḥəmdə turƣan waƙtida Məryəmning tuƣutining
ay-küni toxup ƣaldi.
7 Biraƙ sarayda ularƣa orun bolmiƣaqƣa, Məryəm xu yərdə tunji ooƣlini tuƣƙanda
uni zakilap, eƣildiki oƙuroƣa yatƙuzdi.□ ■

Pərixtilərning padiqilaroƣa kərünüxi

8 Xu yərning ətrapidiki bəzi padiqilar dalada turatti; ular keqiqə tünəp, padisiƣa
ƣaraytti.
9 Wə mana, Pərwərdigarning bir pərixtisi ularning aldida turatti; Pərwərdigarning
parlaƙ xəripi ularning ətrapini yorutuwətti. Ular intayin bək ƣorƙup kətti.
10 Biraƙ pərixtə ularƣa:
— Ƣorƙmanglar! Qünki mana, pütün həlƙƙə huxallik bolidiƣan bir hux həwərni
silərgə elan ƙilimən.
11 Qünki bügün Dawutning xəḥiridə silər üqün bir Ƙutƙuzƣuqi tuƣuldi. U — Rəb
Məsiḥdur!
12 *Uni* tepixinglar *üqün* xu alamət boliduki, bowaƙni zakilanƣan ḥalda bir oƙurda
yatƙan petidə tapisilər, — dedi.□
13 Birdinla, pərixtining ətrapida zor bir top samawi ƙoxundikilər pəyda bolup,
Hudani mədḥiyiləp:□ ■

14 «Ərxiəlada Hudaƣa xan-xərəplər bolƣay!
Yər yüzidə bolsa u səyünidiƣan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!» deyixti.□ ■
15 Pərixtilər ulardin ayrilip asmanƣa qiƙip ketiwidi, padiqilar bir-birigə:
— Bəyt-Ləḥəmgə yol elip, Pərwərdigar bizgə uƙturƣan, əməlgə axuroƣan bu ixni
kərüp keləyli, — deyixti.
16 Xuning bilən ular aldirap xəḥərgə berip, Məryəm bilən Yüsüpni wə oƙurda yatƙan
bowaƙni izdəp tapti.
17 Padiqilar *bowaƙni* kərgəndin keyin, əzlirigə uning ḥəƙƙidə eytiloƣan səzlərni kəng
tarƙitiwətti.
18 Buni angliƣanlarning ḥəmmisi padiqilarning degənlirigə intayin ḥəyran ƙelixti.
19 Məryəm bolsa bu ixlarning ḥəmmisini kəngligə püküp, qongƙur oylinip yürətti.
20 Padiqilar kərgən wə angliƣanlirining ḥəmmisi üqün Hudani uluƣlap, mədḥiyə
oƙuxƙan peti ƙaytixti; barlik ixlar dəl ularƣa həwərləndürülgəndək bolup
qiƙƙanidi.

Yüsüp wə Məryəmning Əysani Hudaƣa atixi

21 Bowaƙni hətnə ƙilix waƙti, yəni səkkizinqi küni toxƙanda, uningƣa Əysa dəp
isim ƙoyuldi. Pərixtə bu isimni u tehi anisining baliyatƙusida apiridə bolmayla
ƙoyƣanidi.■

□ **2:7 «Məryəm xu yərdə tunji ooƣlini tuƣƙanda ...»** — Əysa Məsiḥ ƙaqan tuƣuldi? «Ƙoxumqə səz»imizdə bu ix tooƣruluƙ tohtilimiz. ■ **2:7** Mat. 1:25. □ **2:12 «bowaƙni zakilanƣan ḥalda bir oƙurda yatƙan petidə tapisilər»** — baxƙa birhil tərjimisi: «bir oƙurda yatƙan, zakilanƣan bir bowaƙni tapisilər». □ **2:13 «samawi ƙoxundikilər»** — pərixtilər. ■ **2:13** Dan. 7:10; Wəḥ. 5:11. □ **2:14 «Yər yüzidə bolsa u səyünidiƣan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Yər yüzidə insanlaroƣa amanlik, xapaət bolsun!» ■ **2:14** Yəx. 57:19; Əf. 2:17. ■ **2:21** Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yḥ. 7:22.

22 Əmdi Musa *pəyoɣəmbərgə* qüxürülgən qanun boyiqə Yüsüp bilən Məryəmning paklinix waqti toxqanda ular balini Pərwərdigarоɣa atap tapxurux üqün Yerusalemoɣa elip bardi □ ■
23 (Pərwərdigarning Təwrat qanunida: «Barliq tunji ooɣul Pərwərdigarоɣa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloɣinidək) □ ■
24 wə xundaqla Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək idi.□ ■
25 Wə mana xu qaoɣlarda, Yerusalemda Simeon isimlik bir kixi turatti. U ɧəm ɧəqqaniy wə ihlasmən adəm bolup, «Israiloɣa Təsəlli Bərgüqi»ni intizarliq bilən kütkənidi. Muqəddəs Roɧ uning wujudioɣa yar idi. □
26 U Muqəddəs Roɧtin kəlgən wəɧiydin əzining Pərwərdigarning Məsiɧini kərmigüqə əlüm kərməydioɣanliqini bilgənidi.
27 U Muqəddəs Roɧning baxlixi bilən ibadəthanining *ɧoylilirioɣa* kirdi; ata-anisi Təwratta bekitilgən adətni bejirix üqün bowaq Əysani kətürüp kirgəndə,
28 Simeon bowaqni quqiqioɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür-mədɧiyə oqup mundaq dedi: —

29 «Əmdi, i Igəm, ɧazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən ketixigə yol qoyoɣaysən;□ ■
30 Qünki əz kəzüm Sening nijatingni kərdi,■
31 Uni barliq həlqlər aldida ɧazirlioɣansən;□ ■
32 U əllərgə wəɧiy bolidioɣan nur,
Wə həlqing Israilning xan-xəripidur!»□ ■

33 Balining ata-anisi bala ɧəqqidə eytiloɣanlirioɣa intayin ɧəyran qelixti.
34 Simeonularoɣa bəht tiləp, apisi Məryəmgə mundaq dedi:
— Mana! Bu bala Israildiki nuroɣun kixilərning yiqilixi wə nuroɣun kixilərning kətürülüxi üqün təyinləndi, xundaqla kixilər qarxi qiqip ɧaqarətləydioɣan, *Hudaning* bexarətlik alamiti bolidu. ■
35 Xuning bilən nuroɣun kixilərning kənglidiki oɣərəzliri axkarilinidu — wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!□
36 Xu yərdə Axir qəbilisidin boloɣan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoɣan bir ayal pəyoɣəmbərmu bar idi. U qiz waqtida ərgə təgkəndin keyin uning bilən yəttə

□ **2:22 «Yüsüp bilən Məryəmning paklinix waqti toxqanda…»** — grek tilida «ularning paklinix waqti toxqanda…». Məryəmning qiriqi toxqanda, əzi wə məlum əɧwalda Yüsüp ikkisi Təwrat qanuni boyiqə «paklinix»i kerək bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni kərüng. ■ **2:22** Law. 12:6. □ **2:23 «Barliq tunji ooɣul»** — grek tilida «barliq baliyatquni (tunji) aqqan bala». **««Barliq tunji ooɣul Pərwərdigarоɣa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloɣinidək…»** — bu muqəddəs qanundiki əmrlər «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Qəl.» 3:44-47ni kərüng. ■ **2:23** Mis. 13:2,12; Qəl. 3:13; 8:16,17. □ **2:24 «Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək»** — Təwrat qanuni boyiqə, ayalning tuoquttin keyin tazilinixi üqün (namrat bolsa) muxundaq kəptər qurbanliqini (Yerusalemdiki) ibadəthanioɣa apirip, soyup sunux üqün məs'ul kaɧinoɣa tapxuruxi kerək idi. ■ **2:24** Law. 12:8. □ **2:25 «Israiloɣa Təsəlli Bərgüqi»** — Məsiɧni kərsitidu. □ **2:29 «Əmdi, i Igəm, ɧazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən ketixigə yol qoyoɣaysən..»** — Simeon əzining əmürwayət təqəzza boloɣinini (yəni Huda Əz səzidə turup, əwətkən Məsiɧini) kərgəndin keyin dunyadin ketixkə razi bolidu. ■ **2:29** Yar. 46:30. ■ **2:30** Zəb. 98:2-3; Yəx. 52:10. □ **2:31 «Uni barliq həlqlər aldida ɧazirlioɣansən…»** — «U» — Hudaning nijati, yəni Məsiɧ. ■ **2:31** Ros. 28:28. □ **2:32 «*yat* əllər»** — muxu yərdə Yəɧudiy əməslərni kərsitidu. Xu qaoɣda yat əllərning ɧəmmisi degüdək ɧəqiqiy Hudani tonumay, butlaroɣa qoqunoɣan, əlwəttə. ■ **2:32** Yəx. 42:6; 49:6; Ros. 13:47. ■ **2:34** Yəx. 8:14; Rim. 9:32; 1Pet. 2:8. □ **2:35 «… wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!»** — grek tilida «qiliq» muxu yərdə yooɣan, ikki bisliq birhil qiliqni kərsitidu. Məryəmning kəngligə sanjioɣan ixlar ooɣlining Israil təripidin rət qilinip, azab-oqubət tartquzulup əltürülginidin boloɣan dərd-ələmni kərsitidu.

yil billə yaxap, □
37 andin səksən tət yil tul turoqan idi. U ibadəthana ƣoyliliridin qiqmay, keqə-kündüz
roza tutuxlar wə dualar bilən Hudaoqa ibadət qilatti. □ ■
38 U dəl xu pəyttə yetip kelip Pərwərdigaroqa təxəkkür eytti, ƣəmdə Yerusalemda
nijat-ƣərlükni kütüwatqan barliq halayiqqa bala tooqrisida səz qildi.□
39 *Yüsüp* bilən *Məryəm* Təwratta bekitilgən barliq ixlarni ada qiloqandin keyin,
Galiliyəgə, əz xəƣiri Nasarətkə qaytti.
40 Bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƣta küqləndürüldi, Hudaning
meƣir-xəpqitimu uning üstidə idi.□ ■

Yax Əysa ibadəthanida

41 Uning ata-anisi ƣər yili «ətüp ketix ƣeyti»da Yerusalemoqa baratti. ■
42 Əysa on ikki yaxqa kirgən yili, ular uni elip, ƣeytning aditi boyiqə yənə qiqip bardi.
43 Ƣeyt künlirini ətküzgəndin keyin, ular əyigə qarap ketiwatqanda, bala Əysa
Yerusalemda qaldi. Ata-anisining bu ixtin həwiri yoq idi,
44 bəlki uni səpərdax-ƣəmraƣliri bilən billə keliwatidu, dəp oylap, bir kün yol yürdi.
Andin ular uni uruq-tuoqqanlari wə dost-buradərliri arisidin izdəxkə baxlidi;
45 izdəp tapalmay, ular kəynigə yenip Yerusalemoqa berip yənə izdidi.
46 Wə xundaq boldiki, üqinqi küni ular uni ibadəthana ƣoylisida Təwrat ustazlirining
arisida olturup, ularning təlimlirini anglawatqan ƣəm ulardin soal sorawatqanning
üstidə tapti. □
47 Uning səzlirini anglioqanlarning ƣəmmisi uning qüxənqisigə wə bərgən jaw-
ablirioqa intayin ƣəyran qelixti. ■
48 Ata-anisi uni kərüp naƣayiti ƣəyranuƣəs boluxti, uning anisi uningoqa:
— Way balam! Nemixqa bizgə xundaq muamilə qilding? Atang ikkimiz parakəndə
bolup seni izdəp kəlduq! — dedi.
49 U ularoqa: — Nemixqa meni izdidinglar? Əjəba, mening Atamning ixlirida
boluxum kerəklikimni bilməmtinglar? — dedi. □
50 Lekin ular uning ularoqa eytqinini qüxənmidi.■
51 Andin u ular bilən Nasarətkə qaytti wə ularning gepigə izqil boysunatti. Lekin
anisi bu ixlarning ƣəmmisini kəngligə püküp qoydi.
52 Xundaq qilip, Əysa aqilanilik-danaliqta wə qamættə yetilip, Huda wə kixilər aldida
baroqanseri səyülməktə idi.■

□ **2:36 «Axir qəbilisidin boloqan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoqan bir ayal pəyoqəmbər…»** — grek tilida «Anna» ibraniy tilida «Ƣannaƣ» deyilgən. □ **2:37 «andin səksən tət yil tul turoqan idi…»** — yaki «u tul qaloqanidi. U səksən tət yaxqa kirgən bolup,…». ■ **2:37** 1Sam. 1:22. □ **2:38 «nijat-ƣərlükni kütüwatqan barliq halayiq»** — muxu yərdə «nijat-ƣərlük» **Hudaning** bədəl tələp, gunaƣlardin halas qiloqan roƣiy azadliqini kərsitidu. □ **2:40 «bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƣta küqləndürüldi»** — «roƣ» muxu yərdə Əysaning əz (insaniy) roƣini kərsitidu. ■ **2:40** Luqa 1:80. ■ **2:41** Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1. □ **2:46 «üqinqi küni ular uni ibadəthana ƣoylisida Təwrat ustazlirining arisida .. tapti»** — «üqinqi küni» grek tilida «üq kündin keyin». Buning mənisi bəlkim Yerusalemdin ayrilip əygə qarap mengixqa bir kün, Yerusalemoqa qaytixqa bir kün, andin Yerusalemda turup izdəxkə bir kün kətkənidi, degəndək boluxi mumkin. ■ **2:47** Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luqa 4:22,32; Yƣ. 7:15. □ **2:49 «Əjəba, mening Atamning ixlirida boluxum kerəklikimni bilməmtinglar?»** — Yəƣudiylarning ən'ənisi wə kəzqarixi boyiqə, bala on ikki yaxqa kirgəndə: (1) toluq Təwrat qanunioqa əməl qilixqa məs'uliyiti bolidu; (2) atisining ix-hizmitigə xerik bolidu. Muxu yərdə baxqa birhil tərjimisi «Atamning əyidə boluxum kerəklikim…». ■ **2:50** Luqa 9:45; 18:34. ■ **2:52** 1Sam. 2:26; Luqa 1:80.

3

Yəhya pəyoɣəmbərning təlim berixi

Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yh. 1:19-28

1 Rim imperatori Tiberius Qəysərning səltənitining on bəxinqi yili, Pontius Pilatus
Yəhudiyə өlkisining waliysi, Ḫerod han Galiliyə өlkisining ḫakimi, Ḫerod hanning
inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis өlkisining ḫakimi, Lisanyas han Abiliniy
өlkisining ḫakimi boloɣanda,□

□ **3:1 «Rim imperatori Tiberius Qəysərning səltənitining on bəxinqi yili» —** bizning ḫesabliximizqə Tiberius Qəysər miladiyə 13-yili 27-Iyun imperator dəp jakarlanoɣan. Xunga Yəhya pəyoɣəmbərning Israiloɣa Hudaning padixaḫliqini, xundaqla Məsiḫning kəlgənlikini jar selixqa baxlioɣanliqi miladiyə 28-yili bolsa kerək idi. **«Ḫerod han Galiliyə өlkisining ḫakimi, Ḫerod hanning inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis өlkisining ḫakimi, Lisanyas han Abiliniy өlkisining ḫakimi boloɣanda…»** — muxu ayəttə üq qetim ixlitilgən «ḫakim» degən səz grek tilida «tetrarq» degən səz bilən ipadilinidu. «tetrarq» degənning toluq mənisi «(zeminning) təttin bir qismi üstidiki ḫakim». «tetrarq» degən mərtiwə «waliy»din təwən idi.

Qana'an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsihning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

2 Hannas həm Kayafa bax kahinlik kiliwatkanda, Hudaning söz-kalami qəldə
yaxawatkan Zəkəriyaning ooɣli Yəhyaoɣa kəldi.□ ■
3 U Iordan dəryasi wadisidiki barlik rayonlarni kezip, kixilərgə gunahlaroɣa kəqürüm
elip kelidioɣan, towa kilixni bildüridioɣan *suoɣa* «qəmüldürüx»ni jakarlaxni bax-
lidi.□ ■
4 Huddi Təwrattiki Yəxaya pəyoɣəmbərning sözliri hatiriləngən kisimda
pütülgəndək:

«Bayawanda towlioɣuqi bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning yollirini tüz kilinglar! — degən awazi anglandi.■
5 Barlik jiloɣilar toldurulidu,
Barlik taoɣ-dənglər pəslitilidu;
Əgri-tokay jaylar tüzlinidu,
Ongoɣul-dongoɣul yərlər təkxi yollar kilinidu.
6 Xundak kilip, barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɣan bolidu! — dəp
towlaydu».□ ■

7 Yəhya əmdi aldioɣa qəmüldürüxni kobul kilixka qikkan top-top halayikka:
— Əy zəhərlik yilan baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxüx aldida turoɣan oɣəzipidin
kəqinglar dəp agahlandurdi?!□ ■
8 Əmdi towioɣa layik mewilərni kəltürünglar! Wə öz iqinglarda: «Bizning atimiz
bolsa Ibrahimdur!» dəp hiyal əylimənglar; qünki mən xuni silərgə eytip koyayki,
Huda Ibrahimoɣa muxu taxlardinmu pərzəntlərni yaritip berələydu.□ ■
9 Palta allikaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp koyuldi; yahxi mewə bərməydioɣan
hərkandak dərəhlər kesip otka taxlinidu!» — dedi.□ ■
10 *Uning ətrapioɣa* toplaxkan kixilər əmdi uningdin:
— Undakta, biz kandak kiliximiz kerək? — dəp soridi.■
11 U jawabən: — Ikki kur qapini bar kixi birini yok kixigə bərsun, yəydioɣini bar
kiximu xundak kilsun, — dedi.■
12 Bəzi bajgirlarmu qəmüldürüxni kobul kiloɣili uning aldioɣa kelip:
— Ustaz, biz kandak kilimiz? — dəp soridi.

□ **3:2 «… Hannas həm Kayafa bax kahinlik kiliwatkanda, Hudaning söz-kalami qəldə yaxawatkan Zəkəriyaning ooɣli Yəhyaoɣa kəldi» —** bu 1-2-ayättə Huda qakqak kiliwatkandək — dunyada xunqə muhtərəm ərbablar boloɣini bilən, U Öz söz-kalamini ularning heqkaysisioɣa amanət kiloɣan əməs, bəlki qəldə yaxawatkan naməlum bir Yəhudiyoɣa tapxurdi. ■ **3:2** Ros. 4:6. □ **3:3 «*Yəhya pəyoɣəmbər*…** kixilərgə gunahlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa kilixni bildüridioɣan ***suoɣa*** «qəmüldürüx»ni jakarlaxni baxlidi» — «kixilərgə gunahlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa kilixni bildüridioɣan suoɣa «qəmüldürüx»: — baxkiqə eytkanda, «Gunahlik yolliringlardin yenip, towa kilinglar! Towa kiloɣanlikinglarni bildürüx üqün qəmüldürüxni kobul kilinglar. Xundak kiloɣanda, Huda silərni kəqürüm kilidu!» — degəndək. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yəx. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yh. 1:23. □ **3:6 «barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɣan bolidu!» —** «Yəx.» 40:3-5. ■ **3:6** Zəb. 98:2-3; Yəx. 40:3-5; 52:10. □ **3:7 «Əy zəhərlik yilan baliliri! Kim silərni Hudaning qüxüx aldida turoɣan oɣəzipidin kəqinglar dəp agahlandurdi?!» —** bu kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa kilmay, qəmüldürüxni kobul kilix bizni Hudaning kelidioɣan oɣəzəptin kutkuzidu, degininglar kandak gəp?!» degəndək. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8 «Əmdi towioɣa layik mewilərni kəltürünglar!» —** «towioɣa layik mewilər» tooɣruluk «Matta»diki «koxumqə söz»imizni kərüng. **«Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!»** — demək, «Biz uluoɣ Ibrahimning əwladliri boloɣan «uluoɣ Yəhudiy milliti» bolup, biz heqnemə kilmisakmu Huda aldida pak turiwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yh. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9 «Palta allikaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp koyuldi» —** Yəhya pəyoɣəmbərning bu uluoɣ sözi «Hudaning oɣəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. Bu söz tooɣruluk wə 12-ayättiki keyinki bexariti tooɣruluk «Matta»diki «koxumqə söz»imizni kərüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37. ■ **3:11** Yak. 2:13,15; 1Yuha. 3:17.

13 U ularoɣa: — Bəlgiləngəndin artuq baj almanglar, — dedi.
14 Andin bəzi ləxkərlərmu uningdin:
— Bizqu, qandaq qiliximiz kerək? — dəp soraxti.
U ularoɣa:
— Baxqilarning pulini zorawanlik bilən eliwalmanglar, heqkimgə yaloɣandin xikayət qilmanglar wə ix ħəqqinglaroɣa razi bolunglar, — dedi.□
15 Əmdi həlq təqəzzaliqta bolup ħəmməylən kənglidə Yəħya tooɣruluq «Məsiħ muxu kiximidu?» dəp oylaxti. □
16 Yəħya ħəmməyləngə jawabən: — Mən silərni dərwəqə suoɣa qəmüldürimən. Lekin məndin qudrətlik boloɣan birsi kelidu; mən ħətta kəxlirining booqquqini yexixkimu layiq əməsmən! U silərni Muqəddəs Roħqa ħəm otqa qəmüldüridu. ■
17 Uning soruoɣuqi küriki qolida turidu; u əz haminini topa-samandin təltəküs tazilaydu, sap buoɣdayni ambaroɣa yioɣidu, əmma topa-samanni əqməs otta kəydürüwetidu, — dedi.■
18 Əmdi xundaq kəp baxqa nəsiħətlər bilən Yəħya hux həwərni həlqqə yətküzdi.
19 *Keyin*, ħakim Ħerod *əgəy* akisining ayali Ħerodiyəni *tartiwaloɣanliqi* tüpəylidin wə xuningdək uning barliq baxqa rəzil qilmixliri üqün Yəħya təripidin əyibləngən, □ ■
20 Ħerod bu barliq rəzillikining üstigə yənə xuni qildiki, Yəħyani zindanoɣa taxlidi.

Əysaning qəmüldürülüxni qobul qilixi
Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Xundaq boldiki, ħəmmə həlq Yəħyadin qəmüldürüxni qobul qiloɣanda, Əysamu qəmüldürüxni qobul qildi. U dua qiliwatqanda, asmanlar yerilip, ■
22 Muqəddəs Roħ kəptər siyaqida qüxüp uning üstigə qondi. Xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluq hursənmən!» degən bir awaz anglandi.□ ■

Əysaning nəsəbnamisi
Mat. 1:1-17

23 Əysa əz *hizmitini* baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip qaloɣanidi. U (həqning nəziridə) Yüsüpning ooɣli idi; Yüsüp Heliyning ooɣli, □ ■
24 Heliy Mattatning ooɣli, Mattat Lawiyning ooɣli, Lawiy Məlkiyning ooɣli, Məlkiy Yannayning ooɣli, Yannay Yüsüpning ooɣli,
25 Yüsüp Mattatiyaning ooɣli, Mattatiya Amosning ooɣli, Amos Naħumning ooɣli, Naħum Ħeslining ooɣli, Ħesli Naggayning ooɣli,

---

□ **3:14 «ħeqkimgə yaloɣandin xikayət qilmanglar» —** bəlkim pul ündürüwelix məqsitidə qilinoɣan xikayətni kərsitixi mumkin. □ **3:15 «həlq təqəzzaliqta bolup...» —** demək, təqqəzalik bilən Qutquzoɣuqi-Məsiħni kütkinidə. ■ **3:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yħ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ **3:17** Mat. 3:12. □ **3:19 «ħakim Ħerod» —** «ħakim» gerk tilida «tetrark». Bu səz «tətning birini idarə qiloɣuqi» degənni bildüridu; Ħerod Rim imperiyəsining ħəkümranliqi astida bolup, Pələstinning təttin bir qismioɣa (Galiliyəgə) «padixaħ» yaki «han» boloɣan. ■ **3:19** Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ **3:21** Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yħ. 1:32. □ **3:22 «Muqəddəs Roħ kəptər siyaqida qüxüp uning üstigə qondi» —** «kəptər siyaqida» yaki «pahtək siyaqida». Grek tilida bu qux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ħəm kəptərni ħəm pahtəknimu kərsitidu. **«...xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluq hursənmən!» degən bir awaz anglandi»** — Əysaning Yəħya pəyoɣəmbər təripidin qümüldürülüxi uning zindanoɣa taxlinixidin burun, əlwəttə. ■ **3:22** Yəx. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **3:23 «Əysa əz hizmitini baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip qaloɣanidi» —** «ottuzoɣa kirip qaloɣanidi» grek tilida «ottuzqə yaxqa kirgənidi» — Grekxunas Professor Ramsayning deyixiqə bu ibarə (1) ottuz yax (yigirmə toqquz yaki ottuz bir yax əməs); (2) dəl ottuz yaxqa kirgən küni degən mənidə. Kaħinlar wə Lawiylar dəl ottuz yaxqa kirgəndə hizmitini baxlaytti («Qəl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu kərüng). ■ **3:23** Mat. 13:55; Yħ. 6:42.

26 Naggay Maḥatning oǫli, Maḥat Mattatiyaning oǫli, Mattatiya Seməyning oǫli,
Seməy Yüsüpning oǫli, Yüsüp Yudaning oǫli, □
27 Yuda Yoananning oǫli, Yoanan Resaning oǫli, Resa Zərubbabəlning oǫli,
Zərubbabəl Salatiyəlning oǫli, Salatiyəl Neriyning oǫli, □
28 Neriy Məlkiyning oǫli, Məlkiy Addining oǫli, Addi Ḳosamning oǫli, Ḳosam
Elmadamning oǫli, Elmadam Erning oǫli,
29 Er Yosəning oǫli, Yosə Əliezərning oǫli, Əliezər Yorimning oǫli, Yorim Mattatning
oǫli, Mattat Lawiyning oǫli,
30 Lawiy Simeonning oǫli, Simeon Yəḥudaning oǫli, Yəḥuda Yüsüpning oǫli, Yüsüp
Yonanning oǫli, Yonan Əliaḳimning oǫli, □
31 Əliaḳim Meleaḥning oǫli, Meleaḥ Mənnaning oǫli, Mənna Mattataning oǫli,
Mattata Natanning oǫli, Natan Dawutning oǫli,
32 Dawut Yəssəning oǫli, Yəssə Obədning oǫli, Obəd Boazning oǫli, Boaz
Salmonning oǫli, Salmon Naḥxonning oǫli, Naḥxon Amminadabning oǫli,
33 Amminadab Aramning oǫli, Aram Ḥezronning oǫli, Ḥezron Pərəzning oǫli, Pərəz
Yəḥudaning oǫli, □
34 Yəḥuda Yaḳupning oǫli, Yaḳup Isḥaḳning oǫli, Isḥaḳ Ibraḥimning oǫli, Ibraḥim
Təraḥning oǫli, Tərah Naḥorning oǫli, ■
35 Naḥor Serugning oǫli, Serug Raoǫuning oǫli, Raoǫu Pələgning oǫli, Pələg
Ebərning oǫli, Ebər Xelaḥning oǫli, □
36 Xelaḥ Ḳainanning oǫli, Ḳainan Arpahxadning oǫli, Arpahxad Xəmning oǫli, Xəm
Nuḥning oǫli, Nuḥ Ləməhning oǫli, □
37 Ləməh Mətuxəlaḥning oǫli, Mətuxəlaḥ Ḥanohning oǫli, Ḥanoh Yarədning oǫli,
Yarəd Maḥalalilning oǫli, Maḥalalil Ḳenanning oǫli,
38 Ḳenan Enoxning oǫli, Enox Setning oǫli, Set Adəm’atining oǫli, Adəm’ata bolsa,
Hudaning oǫli idi.□ ■

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13

1 Andin Əysa Muḳəddəs Roḥḳa tolup, Iordan dəryasidin ḳaytip kelip, Roḥ təripidin
qəl-bayawanoǫa elip berildi.■
2 U u yərdə ḳirik kün Iblis təripidin sinaldi. U bu künlərdə ḥeqnərsə yemidi. Künlər
ayaoǫlaxḳanda, uning ḳorsiḳi taza aqḳanidi.■
3 Əmdi Iblis uningoǫa:

□ **3:26 «Yüsüp» —** yaki «Yoseh». **«Yuda»** — «Yəḥuda»ning ḳiskḳa xəkli. □ **3:27 «Salatiyəl» —** «Mat.» 1:12ni kərüng. Təwratta, məsilən «Əzra» 3:2də «Xealtiəl» deyilidu. □ **3:30 «Yəḥuda» —** grek tilida muxu yərdə «Yuda» deyilidu. □ **3:33 «Aram» —** «Rut» 4:20 wə «1Tar.» 2:10də «Ram». **«Ḥezron»** — grek tilida «Əsrom». **«Pərəz»** — grek tilida «Parəs». ■ **3:34** Yar. 11:10. □ **3:35 «Serug» —** grek tilida «Seruh». **«Raoǫu»** — grek tilida «Raoǫaw». Ibraniyqə «Rəu». **«Pələg»** — grek tilida «Paləg». **«Xelaḥ»** — grek tilida «Salaḥ». □ **3:36 «Ḳainan» —** grek tilida «Ḳainam». **«Xəm»** — grek tilida «Sem». **«Ləməh»** — grek tilida «Ləməh». □ **3:38 «...Ḳenan Enoxning oǫli, Enox Setning oǫli, Set Adəm’atining oǫli, Adəm’ata bolsa, Hudaning oǫli idi» —** bu nəsəbnamə wə «Matta»da hatirilәngən nəsəbnamə üstidə «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imiz ḥəmdə «Yərəmiya»diki (22:30 tooǫrisida) ḳoxumqə səzimizni kərüng. Bizningqə Luḳa bərgən bu nəsəbnamə Məsiḥning anisi Məryəmning nəsəbnamisidur. ■ **3:38** Yar. 5:3. ■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8.

— Sən əgər Hudaning Oƣli bolsang, muxu taxka: «Nanoƣa aylan!» dəp buyruoƣin — dedi.□
4 Əysa uningoƣa jawabən:
— *Təwratta*: «Insan pəkət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning ƕərbir səzi bilənmu yaxaydu» dəp yeziloƣan, — dedi.□ ■
5 Iblis yənə uni egiz bir taoƣka baxlap qikip, bir dəkikə iqidə dunyadiki barlik dələtlərni uningoƣa kərsətti.
6 Iblis uningoƣa: — Mən bu ƕakimiyətning ƕəmmisini wə uningoƣa təwə barlik xanuxəwkətlərni sanga təkdim kilimən; qünki bular manga tapxuruloƣan, mən uni kimgə berixni halisam, xuningoƣa berimən.
7 Əgər bax koyup manga səjdə kilsang, bularning ƕəmmisi seningki bolidu, — dedi.
8 Əysa uningoƣa jawab berip:
— *Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingoƣila ibadət kil, pəkət Uningla kullukida bol!» dəp yeziloƣan, — dedi.□ ■
9 Andin Iblis uni Yerusalemoƣa elip bardi wə uni ibadəthanining əng egiz jayioƣa turoƣuzup:
— Hudaning Oƣli bolsang, əzüngni pəskə taxlap bakkin! □
10 Qünki *Təwratta*: «*Huda* Əz pərixtilirigə seni kooƣdax ƕəkkidə əmr kilidu»;
11 wə, «Putungning taxka urulup kətməsliki üqün, ular seni kollirida kətürüp yüridu» dəp yeziloƣan, — dedi.□ ■
12 Əysa uningoƣa: — «*Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingni sinioƣuqi bolma!» dəpmu yeziloƣan, — dedi.□ ■
13 Iblis barlik sinaxlarni ixlitip qikkandin keyin, uni waktinqə taxlap ketip kaldi.

Əysa Galiliyə əlkisidə
Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15

14 Əysa Roƕning küq-kudriti iqidə Galiliyə əlkisigə kaytip kəldi. Xuning bilən uning həwər-xəƕriti ətraptiki ƕərbir yurtlaroƣa tarkaldi. □ ■
15 U ularning sinagoglirida təlim bergili turdi wə ularning uluoƣlaxlirioƣa sazawər boldi.□

Nasarəttə qətkə kekilix
Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6

16 U əzi bekip qong kilinoƣan yurti Nasarətkə kelip, xabat küni adəttikidək sinagogka kirdi wə xundakla *muküddəs yazmilarni* okuxka ərə turdi ■

□ **4:3 «Sən əgər Hudaning Oƣli bolsang…»** — grek tilida bu 3- wə 9-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər …bolsang» (əgər bolsang wə dərwəkə xundak bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Oƣli» — bu nam ƕərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəƕəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roƕiy jəƕəttiki munasiwətni bildüridu, əlwəttə. □ **4:4 «Insan pəkət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning ƕərbir səzi bilənmu yaxaydu»** — «Kan.» 8:3. «…bəlki Hudaning ƕərbir səzi bilənmu yaxaydu» degən səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu («Mat.» 4:4ni kərüng). ■ **4:4** Kan. 8:3; Mat. 4:4. □ **4:8 «Pərwərdigar Hudayingoƣila ibadət kil, pəkət Uningla kullukida bol!»** — Təwrat, «Kan.» 6:13. ■ **4:8** Kan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9 «uni ibadəthanining əng egiz jayioƣa turoƣuzup…»** — yaki «uni ibadəthanining egiz jayioƣa turoƣuzup…». «Hudaning Oƣli» — bu nam ƕərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəƕəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roƕiy jəƕəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:11 «Putungning taxka urulup kətməsliki üqün, ular seni kollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooƣruluk «Matta»diki «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:11** Zəb. 91:11,12. □ **4:12 «Pərwərdigar Hudayingni sinioƣuqi bolma!»** — «Kan.» 6:16. ■ **4:12** Kan. 6:16. □ **4:14 «Roƕning küq-kudriti iqidə…»** — Mukəddəs Roƕning küq-kudritidə, əlwəttə. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yƕ. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15 «u ularning sinagoglirida təlim bergili turdi»** — «sinagog»lar tooƣruluk «təbirlər»imizni kərüng. ■ **4:16** Nəƕ. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yƕ. 4:43.

17 wə Təwrattiki «Yəxaya» degən qisim uningƣa tapxuruldi. U oram yazmini eqip,
munu səzlər yeziloƣan yərni tepip oqudi:
18-19 — «Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda,
Qünki U meni yoqsullarƣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥ qildi.
Tutqunlarƣa azadliqni,
Wə korlarƣa kərüx xipasini jakarlaxqa,
Ezilgənlərni halas qilixqa,
Pərwərdigarning xapaət kərsitidioƣan yilini jakarlaxqa meni əwətti». □ ■

20 U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi. Sinagogta
olturoƣanlarning ḥəmmisining kəzliri uningƣa tikilip turatti. □
21 U kəpqilikkə:
— Mana bu ayət bügün qulikinglarƣa anglanoƣinida əməlgə axurulmaqta, — dedi.
22 Ḥəmmisi uning yahxi gepini qilixip, uning aoƣzidin qikiwatqan xapaətlik səzlirigə
ḥəyran qelixip:
— Bu Yüsüpning ooƣli əməsmu? — deyixti. ■
23 U ularƣa:
— Xübḥisizki, silər manga «Əy tewip, awwal əzüngni saqayt!» degən təmsilni
kəltürüp, «Həwər tapkinimizdək, Kəpərnaḥum xəḥiridə nemə ixlar yüz bərgən
bolsa, muxu yərdimu, əz yurtungdimu xularni kərsətməmsən?» dəwatisilər, — dedi.
■
24 — Biraq xuni silərgə bərḥək eytip qoyayki, ḥeqqandaq pəyoƣəmbər əz yurti
təripidin qobul qilinoƣan əməs. ■
25 Mən silərgə xu ḥəqiqətni əslitimənki, Ilyas *pəyoƣəmbər*ning waqtida, asman uda
üq yil altə ay etilip, dəḥxətlik bir qəḥətqilik barlik zeminni basqanda, Israilda
nuroƣun tul ayallar bar idi;
26 biraq Ilyas ularning ḥeqqaysisining qexioƣa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat
xəḥiridiki bir tul ayalning qexioƣila əwətilgən. □
27 Wə *xuningoƣa ohxax*, Elixa pəyoƣəmbərning waqtida, Israilda mahaw kesiligə
giriptar boloƣanlar nuroƣun bolsimu, lekin Suriyəlik Naamandin baxqa, ḥeqqaysisi
saqaytiloƣan əməs! — dedi. □ ■
28 Sinagogdikilər bu səzlərni anglap, ḥəmmisi qattiq oƣəzəpləndi;

□ **4:18-19 «U meni yoqsullarƣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥ qildi» —** «məsiḥ qilix» (yaki «məsiḥləx») tooƣruluq «Yəx.» 61:1diki izaḥat wə «Təbirlər»imizni kərüng. Bəzi kona kəqürmilərdə «U meni sunuq kəngüllərni yasap saqaytixqa» degən səzlər muxu ayəttə qoxulidu. **«U meni yoqsullarƣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥ qildi. Tutqunlarƣa azadliqni wə korlarƣa kərüx xipasini jakarlaxqa, ezilgənlərni halas qilixqa, Pərwərdigarning xapaət kərsitidioƣan yilini jakarlaxqa meni əwətti» —** bu səzlər «Yəx.» 61:1 ḥəm 58:6din elinoƣan. ■ **4:18-19** Yəx. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20 «U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi» —** sinagoglarda təlim bərgüqilər awwal muqəddəs yazmilarni oquxqa turatti, andin təlim berixkə olturatti. ■ **4:22** Yəx. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yḥ. 6:42. ■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yḥ. 4:44. □ **4:26 «Zarəfat» —** grek tilida «Sarəpta». **«Ilyas ularning ḥeqqaysisining qexioƣa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat xəḥiridiki bir tul ayalning qexioƣila əwətilgən» —** bu wəqə «1Pad.» 17:9-24də hatiriləngən. Ilyas pəyoƣəmbər Zidon rayoni (Yəḥudiy əməslərning zemini)diki xu tul hotunning əyigə əwətilip, uning əyidə turoƣan wə aqarqilik ahirlaxquqə tul hotun, ooƣli wə əzi üqün ozuq-tülük təminligən. Demək, Hudaning Əz həlqi — Yəḥudiylar arisida Iliyasning xundaq məjizilik yardimigə erixküdək ihlasmənlik məwjut bolmioƣanidi, əksiqə, itaətsizlik wə asiylik oquq-axkara kərünətti. □ **4:27 «Elixa pəyoƣəmbərning waqtida, Israilda mahaw kesiligə giriptar boloƣanlar nuroƣun bolsimu, lekin Suriyəlik Naamandin baxqa, ḥeqqaysisi saqaytiloƣan əməs!» —** Suriyəlik Naaman Yəḥudiy əməs idi, əlwəttə. Bu wəqə «2Pad.» 5:1-14də hatiriləngən. Məsiḥning ularƣa «Silər Hudaning xapaitini wə nijatini rət qiloƣaqqa, U əmdi Yəḥudiy əməslərgə meḥir-xəpqət kərsitidu!» degəndək idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14.

29 ornidin turuxup, uni xəhərdin həydəp qikirip, xu xəhər jaylaxqan taoqning lewigə
əqikip, tik yardin taxliwətməkqi boluxti. □
30 Lekin u ularning arisidin bimalal ətüp, əz yolioqa qikip kətti.

Əysaning jinni həydiwetixi
Mar. 1:21-28

31 U Galiliyə əlkisining Kəpərnahum degən bir xəhirigə qüxti, u yərdə xabat künliridə
həlqqə təlim berətti. ■
32 Ular uning təlimigə həyran qelixti, qünki uning səzi tolimu nopuzluq idi. ■
33 Əmdi sinagogta napak jinning rohi qaplaxqan bir kixi bolup, *uningdiki jin* qattiq
awazda:□ ■
34 — Əy Nasarətlik Əysa, sening biz bilən nemə karing?! Bizni yoqatkili kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, Hudaning Muqəddəs Boloquqisisən! — dəp towlap
kətti.
35 Lekin Əysa jinoqa tənbih berip:
— Aoqzingni yum! Uningdin qik! — dewidi, jin heliki adəmni halayiq otturisida
yikitiwetip, uningdin qikip kətti. Lekin uningoqa heq zərər yətküzmidi.
36 Həmməylən buningdin qattiq həyran boluxup, bir-birigə:
— Bu zadi qandaq ix! U dərwəkə hoquq wə qudrət bilən napak rohlaroqa əmr kilsila,
ular qikip ketidikən, — deyixti. □
37 Xuning bilən uning həwər-xəhriti ətraptiki hərbir yurtlaroqa tarqaldi.

Əysaning nuroqun kesəllərni saqaytixi
Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34

38 Əysa sinagogtin qikip, Simonning əyigə kirdi. Lekin Simonning qeynanisi eoqir təp
kesili bolup qaloqanidi; ular Əysadin uning hajitidin qikixini ətündi. ■
39 U ayalning bexida turup, təpkə tənbih beriwidi, təp xuan uningdin kətti. U dərhal
ornidin turup, ularni kütüxkə baxlidi.
40 Kün petixi bilənla, kixilər hərhil kesəllərgə giriptar boloqan yekinliri bolsila, ularni
uning aldioqa elip kelixti. U laroqa bir-birləp qolini təgküzüp, ularni saqaytti. □ ■
41 Kixilərgə qaplaxqan nuroqun jinlar ulardin qikip: «Sən Hudaning Ooqli!» dəp
towlap ketətti. Lekin u laroqa tənbih berip, səz kilixioqa yol qoymidi; qünki ular
uning Məsih ikənlikini bilətti.■
42 Kün qikixi bilən, u xəhərdin qikip, pinhan bir jayoqa kətti. Biraq top-top halayiq
uni izdəp yürətti; ular uni tapqanda aldioqa kelip, uni arimizda qalsun dəp ketixidin
tosmakqi boluxti. ■
43 Lekin u laroqa:
— Hudaning padixahlikining hux həwirini baxqa xəhər-yezilaroqimu yətküzüxüm
kerək; qünki mən dəl bu ixqa əwətilgənmən, — dedi.
44 Xuning bilən u Galiliyədiki sinagoglarda təlim berip yüriwərdi.□

□ **4:29 «uni xəhərdin həydəp qikirip…»** — grek tilida «uni xəhərdin taxlap…». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21. ■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33 «napak jinning rohi»** — bu degənlik səz bəlkim bu jinning intayin napak ikənlikini təkitliməkqi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36 «Bu zadi qandaq ix!»** — yaki «Bu zadi qandaq təlim?». ■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29. □ **4:40 «kün petixi bilənla,…»** — xabat küni tügigəndə (kəqtə), «ix kilix» yaki «hizmət kilix»qa bolatti (məsilən, kesəl adəmni kətürüx qatarlik). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25. ■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44 «Galiliyədiki sinagoglarda»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «Yəhudiyədiki sinagoglarda» deyilidu.

5

Əysaning tunji ketim muhlis qakirixi
Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20

1 Xundak boldiki, u Ginnisarət kəlining boyida turoɣanda, halayik Hudaning səz-
kalamini anglax üqün uning ətrapioɣa olixip kistilixip turatti.■
2 U kəl boyida turoɣan ikki kemini kərdi. Belikqilar bolsa kemidin qüxüp, *kiroɣakta*
torlirini yuyuxuwatatti.
3 U kemilərdin birigə, yəni Simonningkigə qikip, uningdin kemini kiroɣaktin səl
yirakliтixni iltimas kildi. Andin u kemidə olturup top-top halayikka təlim bərdi.
4 Səzi tügigəndin keyin, u Simonoɣa:
— Kemini qongkurrak yərgə ḥəydəp berip, belikларni tutuxka torliringlarni selinglar,
— dedi.
5 Simon uningoɣa jawabən: — Ustaz, biz pütün keqiqə japa tartip ḥeq nərsə
tutalmiduk. Birak sening səzüng bilən torni salsam salay, dedi.
6 Ular xundak kiliwidi, nuroɣun belikлar toroɣa qüxti; tor səkülüxkə baxlidi.□
7 Xuning bilən ular baxka kemidiki xeriklirini yardəmgə kelixkə ixarət kilixti. Ular
kelip, *belikларni* ikki kemigə lik kaqiliwidi, kemilər qəküp ketəy dəp kaldi.
8 Simon Petrus bu ixni kərüp, Əysaning tizliri aldida yikilip:
— Məndin yirakлaxkaysən, i Rəb! Qünki mən gunaḥkarmən! — dedi.
9 Qünki bunqə kəp belik tutuloɣanlikidin u wə uningoɣa ḥəmrah boloɣanlirini
ḥəyranlik baskanidi.
10 Wə Simonning xerikliri — Zəbədiyning ooɣulliri Yakup bilən Yuḥannamu ḥəm
xundak ḥəyran kaldi. Əmdi Əysa Simonoɣa:
— Korkmioɣin, buningdin keyin sən adəm tutkuqi bolisən — dedi.□ ■
11 Ular kemilərni kiroɣakka qikirip, ḥəmmə nərsini taxlap koyup, uningoɣa əgixip
mangdi.■

Əysaning mahaw kesilini sakaytixi
Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

12 Xundak boldiki, u xəḥər-yezilarning biridə boloɣanda, mana xu yərdə, pütün
bədinini mahaw besip kətkən bir adəm bar idi; u Əysani kərüpla uning ayioɣioɣa
özini etip uningdin:
— Təksir, əgər sən halisang, meni sakaytip pak kilalaysən! — dəp yalwurdi.□ ■
13 Əysa kolini sozup uningoɣa təgküzüp turup:
— Halaymən, paklanoɣin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili dərḥal uningdin
kətti.
14 Əysa uningoɣa:

■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1. □ **5:6 «Ular xundak kiliwidi, nuroɣun belikлar toroɣa qüxti; tor səkülüxkə baxlidi»** — adəttə Galiliyə kəlisidə belikлar kündüzdə qongkur suoɣa xungoɣup kiriwalidu, ularni tor bilən tartip qikaroɣili bolmaydu. Okurmənlər xuni baykioɣan boluxi mumkinki, Məsiḥ «torliringlar»ni degini bilən Petrusning pakət birla torni selixka ixənqi bar idi («Yuḥ.» 21:11ni wə xu ayət tooɣruluk izaḥat wə «Yuḥanna»diki «koxumqə səz»ni kərüng). □ **5:10 «sən adəm*ləmni* tutkuqi bolisən»** — muxu səz adəmlərni zindanloroɣa yaki kullukka əməs, bəlki uning Hudaning kutkuzux yolida adəmlərni Xəytanning qanggilidin wə ḥalak yolidin tutup kutkuzux ixlirini kərsitidu. ■ **5:10** Yər. 16:16; Əz. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ **5:11** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luka 18:28. □ **5:12 «Təksir...»** — yaki «I Rəb...». **«pütün bədinini mahaw besip kətkən bir adəm....»** — «mahaw kesili» birhil korkunqluk terə kesili bolup, Yəḥudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloɣanlarni napak, dəp karap ularoɣa kət'iy yekinlaxmaytti. Bu kesəl tooɣruluk yənə «Lawiylar»diki «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:12** Mat. 8:2; Mar. 1:40.

— Ḫazir bu ixni ḫeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaḫinoɣa əzüngni kərsitip, ularda bir guwaḫliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloɣandək əzüngning saqaytiloɣining üqün bir *ḳurbanliḳni* sunoɣin, — dedi.□ ■
15 Lekin u tooɣrisidiki həwər tehimu tarḳilip pur kətti; xuning bilən top-top həlq uning səzini anglax wə əz aoɣriq-kesəllirini saqaytixi üqün uning aldioɣa yioɣilip kelətti.
16 Ḫalbuki, u pat-pat ulardin qekinip qəllük yərlərgə berip dua qilatti.

Əysaning adəmning gunaḫlarni «kəqürüm qilindi» deyix ḫoḳuqi
Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

17 Xu künlərning biridə xundaq boldiki, u təlim beriwatqanda, yenida Pərisiylər wə Təwrat əḫliliri olturatti. Ular Galiliyə, Yəhudiyə əlkilirining ḫərqaysi yeza-qixlaqliri wə Yerusalemdin kəlgənidi. Pərwərdigarning kesəllərni saqaytix küq-ḳudriti uningoɣa yar boldi.
18 Xu pəyttə, mana birqanqə kixi zəmbilgə yatḳuzuloɣan bir paləqni kətürüp kəldi. Ular uni uning aldioɣa əkirixkə intilixti. □ ■
19 Biraq adəmlərning tolilikidin kesəlni əkirixkə amal tapalmay, ular əgzigə elip qikip, əgzidiki kaḫixlarni eqip, kesəlni əyning iqigə zəmbildə yatqan ḫalda halayiqning otturisioɣa, Əysaning aldioɣa qüxürdi.
20 U ularning ixənqini kərüp *paləqkə*:
— Buradər, gunaḫliring kəqürüm qilindi! — dedi.
21 Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər kəngülliridə:
— Bundaq kupurluq səzligən bu adəm kimdur?! Hudadin baxqa gunaḫlarni kəqürələydioɣan kim bar? — dəp oylaxti.□ ■
22 Biraq Əysa ularning kənglidə əyib izdəxlirini bilip yetip, jawabən:
— Silər kənglünglarda nemixqa əyib izdəysilər?
23 «Gunaḫliring kəqürüm qilindi!» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu?
24 Əmma ḫazir silərning Insan’ooɣlining yər yüzidə gunaḫlarni kəqürüm qilix ḫoḳuqioɣa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — U paləq kesəlgə:
— Sanga eytayki, ornungdin tur, ornungni yioɣixturup əyünggə qayt! — dəp buyrudi.□
25 Ḫeliqi adəm dərḫal ularning aldida ornidin dəs turup, əzi yatqan zəmbilni elip, Hudani uluoɣlioɣiniqə əyigə qaytti.
26 Ḫəmməylənni dəḫxətlik ḫəyranlik basti; ular Hudani uluoɣlixip, qorḳunqqa qəmgən ḫalda:
— Biz bügün tilsimat ixlarni kərduq! — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlislikḳa qakirixi — «gunaḫkarlar» bilən ḫəmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

□ **5:14 «ularda bir guwaḫlik bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloɣandək əzüngning saqaytiloɣining üqün bir ḳurbanliḳni sunoɣin» —** Musa pəyoɣəmbər Təwrat qanunida xundaq əmrni kərsətkən: — Bir mahaw kesili saqaytiloɣan bolsa, u muqəddəs ibadəthanioɣa berip, əzining saqaytiloɣanlikini kaḫinoɣa kərsitip andin mahaw kesilidin saqayoɣanlar qilixqa tegixlik qurbanliqni sunuxi kerək idi. Xübḫisizki, Musa pəyoɣəmbərdin baxlap Məsiḫ Əysa kəlgüqə bu murasim ḫeq ətküzülüp baqqan əməs idi. «Law.» 14:1-32ni kərüng. ■ **5:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4. □ **5:18 «… Ular uni uning aldioɣa əkirixkə intilixti» —** Əysa əydə olturatti (19-ayətni kərüng). ■ **5:18** Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33. □ **5:21 «Pərisiylər» —** qattiq tələplik bir diniy məzḫəptikilər idi. Ular tooɣruluq «Təbirlər»ni kərüng. ■ **5:21** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25. □ **5:24 «silərning Insan’ooɣlining yər yüzidə gunaḫlarni kəqürüm qilix ḫoḳuqioɣa igə ikənlikini bilixinglar üqün» —** «Insan’ooɣli» tooɣruluq «Mat.» 8:20diki izaḫat wə «Təbirlər»ni kərüng.

27 Bu ixlardin keyin, u yoloqa qiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi. U baj yioqidioqan orunda olturatti. U uningoqa:
— Manga əgəxkin! — dedi.□ ■
28 U ornidin turup, ḥəmmini taxlap, uningoqa əgəxti.
29 Lawiy өyidə uningoqa katta bir ziyapət bərdi. Ular bilən zor bir top bajgirlar wə baxqilarmu xu yərdə ḥəmdastihan boloqanidi. □ ■
30 Biraq Pərisiylər wə ularning eqimidiki Təwrat ustazliri oqudungxup uning muhlislirioqa:
— Silər nemixqa bajgir wə gunaḥkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?! — dəp aoqrinixti.□
31 Əysa ularoqa jawabən:
— Saoqlam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlər tewipqa moḥtajdur.
32 Mən ḥəkqaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni towioqa qaqiroqili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

33 Andin ular uningdin:
— Nemixqa Yəḥyaning muhlisliri daim roza tutup dua-tilawət qilidu, Pərisiylərning muhlislirimu xundaq qilidu, lekin sening muhlisliring yəp-iqipla yüridioqu! — dəp soraxti.■
34 U ularoqa:
— Toyi boluwatqan yigit toyda toy meḥmanliri bilən ḥəmdastihan olturoqan qaoqda ularni roza tutquzalamsilər? □ ■
35 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu.□
36 U ularoqa bir təmsilmu kəltürdi:
— Ḥeqkim yengi kəngləktin yirtip, uni kona kəngləkkə yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yengi kəngləknimu yirtqan bolidu, xundaqla yengidin aloqan yamaqmu kona kəngləkkə mas kəlməydu.
37 Xuningdək, ḥeqkim yengi xarabni kona tulumlaroqa qaqilimaydu. Undaq qilsa, yengi xarabning *kəpüxi bilən* tulumlar yerilidu-də, xarabmu təkülüp ketidu; tulumlarmu kardin qiqidu. ■
38 Xunga yengi xarab yengi tulumlaroqa qaqilinix kerək, xundaqta ikkilisi saqlinip qalidu.

□ **5:27 «u yoloqa qiqip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi» —** «Lawiy»ning baxqa ismi «Matta» idi. ■ **5:27** Mat. 9:9; Mar. 2:14,15. □ **5:29 «zor bir top bajgirlar» —** «bajgirlar» Israilning zeminini ixoqal qiloqan Rimliqlar üqün өz həlqidin baj yioqip beridioqan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioqan Yəḥudiylar. ■ **5:29** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 15:1. □ **5:30 «Silər nemixqa bajgir wə gunaḥkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?!» —** «gunaḥkarlar» — Təwrat-Injil boyiqə ḥərbir adəm gunaḥkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaḥkarlar» degən səz, ḥali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaḥidə «gunaḥkarlar» dəp ataloqan bajgirlar, paḥixə ayallar, ḥətta sawatsiz kixilər qatarliqlarni kəzdə tutidu. □ **5:32 «Mən ḥəkqaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni towioqa qaqiroqili kəldim» —** muxu səzidə «gunaḥkarlar» degini, өzlirini gunaḥkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki ḥəmmə adəm gunaḥkardur. «Ḥəkqaniylar» өzini ḥəkqaniy dəp ḥesablioqanlarni kərsitidu. Xunga Məsiḥ ularni qaqiralmaytti wə ḥazirmu qaqiralmaydu. ■ **5:32** Mat. 9:13; Luqa 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **5:33** Mat. 9:14. □ **5:34 «toy meḥmanliri» —** grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **5:34** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **5:35 «Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu» —** bu səzlər Əysaning «ulardin (meḥmanlardin) elip ketilip» өlümi өzigə əgəxkənlərgə qayoqu-ḥəsrət elip kelidioqanliqini kərsitidioqan bexarət. ■ **5:37** Mat. 9:17; Mar. 2:22.

39 Uning üstigə, ḥeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu, qünki u:
«Boldi, konisi yahxi!» dəydu.□

6

Əysa «xabat küni»ning Igisidur
Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

1 Ikkinqi «muḥim xabat küni», u buoɳdayliqlardin ətüp ketiwatatti. Uning muhlisliri
baxaqlarni üzüwelip, aliqinida uwulap yəwatatatti.□ ■
2 Lekin buni kərgən bəzi Pərisiylər ularoɳa:
— Silər nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər? — deyixti.□ ■
3 Əysa ularoɳa jawabən:
— Silər ḥətta Dawut *pəyoɳəmbər* wə uning ḥəmrahlirining aq qaloɳanda nemə
qiloɳanliqini *muqəddəs yazmilardin* oqumioɳanmusilər?□
4 Demək, u Hudaning əyigə kirip, *Hudaoɳa* ataloɳan, *Təwratta* kahinlardin baxqa
ḥərqandaq adəmning yeyexi qəkləngən «təqdim nanlar»ni *sorap* elip yegən wə
ḥəmrahlirioɳimu bərgən — dəp jawab bərdi.□
5 Ahirida u ularoɳa:
— Insan'ooɳli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.■
6 Yənə bir xabat küni xundaq boldiki, u sinagogqa kirip təlim beriwatatti. Sinagogta
ong qoli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■
7 Əmdi Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning üstidin ərz qiloɳudək birər ixni izdəp
tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl saqaytidioɳan-saqaytmaydioɳanliqini paylap
yürüxətti.□
8 Biraq Əysa ularning kənglidikini bilip, qoli yigiləp kətkən adəmgə:

□ **5:39 «ḥeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu»** — adəttə, kona xarab dərwəqə yengi xarabtin yahxi, əlwəttə. □ **6:1 «Ikkinqi «muḥim xabat küni»»** — grek tilida «ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən səz bilən ipadilinidu. Biz «birinqi»ni «muḥim» dəp tərjimə qilduq. Səwəbini təwəndə qüxəndürimiz. «Ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən bu ibarini qüxəndürüx təs. Alimlarning bu tooɳruluq ikki pikri bar: 1-pikir: — Yəhudiy həlqining ikki hil kalendari bar idi. Birinqi kalendar Babilliqlarningkigə ohxax bolup küzdə («kanay qelix ḥeyti» yaki «buroɳa ḥeyti» bilən) baxlinatti. Bu kalendar boyiqə, xu yildiki «birinqi xabat» bolsa «tunji «birinqi xabat»» dəp ataloɳan. Ikkinqi kalendar ətyazda baxlinatti («Mis.» 12:2ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, ikkinqi kalendar boyiqə, xu yildiki birinqi xabat «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. 2-pikir: — bu «yəttə ḥəptə ḥeyti»ning ikkinqi ḥəptisidiki xabat künini kərsitidu («Law.» 23:10-22ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, bu ḥeytning ikkinqi xabat küni «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. Muxu pikir boyiqə «birinqi» degən səz muxu ayəttə asasən «muḥim» degən mənidə. Bizningqə bu 2-pikir tooɳridur, qünki «yengi yil»ning (ətiyazdiki) «birinqi xabat»ida, yengi buoɳday yaki arpa danlirini yeyix qəkləngənidi, bəlkim Hudaoɳa atax kerək idi («Law.» 23:14-ayətni yənə kərüng). Nemila bolmisun, xu waqit ətiyazoɳa tooɳra kelətti. ■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23. □ **6:2 «Nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər?»** — «qəkləngən ix» Təwrat qanunida qəkləngən, deməkqi. Ularning xikayət qiloɳini muhlislarning yeyixi əməs («Qan.» 23:25ni kərüng), bəlki xabat künidə muhlislarning «ḥosul aloɳanlik»i idi. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə muxu wəqə tooɳruluq izaḥatlirimizni kərüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3 «Silər ḥətta Dawut pəyoɳəmbər ... nemə qiloɳanliqini muqəddəs yazmilardin oqumioɳanmusilər?»** — «oqumioɳanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəqibliridin soraydioɳan soal xəkli idi. □ **6:4 «Demək, u Hudaning əyigə kirip, *Hudaoɳa*** ataloɳan, Təwratta kahinlardin baxqa ḥərqandaq adəmning yeyexi qəkləngən «təqdim nanlar»ni sorap elip yegən wə ḥəmrahlirioɳimu bərgən» — bu wəqə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28. ■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7 «...uning üstidin ərz qiloɳudək birər ixni izdəp tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl saqaytidioɳan-saqaytmaydioɳanliqini paylap yürüxətti»** — ularning qilmaqqi boloɳan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni saqaytsa, «ixligən» yaki «hizmət qiloɳan»oɳa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat qanunioɳa hilaplik qiloɳan»» bolidu.

— Ornungdin tur, otturioɣa qiqqin! — dewidi, ɦeliqi adəm ornidin qopup xu yərdə turdi.
9 Andin Əysa ularoɣa:
— Silərdin sorap baqayqu, Təwratqa uyoɣun boloɣini xabat küni yahxiliq qilixmu, yaki yamanliq qilixmu? Janni qutquzuxmu yaki janoɣa zamin boluxmu? — dəp soridi.
10 Ətrapidikilərning ɦəmmisigə nəzər saloɣandin keyin, u ɦeliqi adəmgə:
— Qolungni uzat, — dedi. U xundaq qilixi bilənla qoli əsligə kəltürülüp ikkinqi qolioɣa ohxax boldi. □ ■
11 Lekin ular oɣəzəptin ɦoxini yoqitip, Əysaoɣa qandaq taqabil turux tooɣrisida məsliɦətlixixkə baxlidi.□

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

12 Xu künlərdə xundaq boldiki, u dua qilixqa taoɣqa qiqti wə u yərdə Hudaoɣa keqiqə dua qildi.
13 Tang atqanda, muhlislirini aldioɣa qaqirip, ularning iqidin on ikkiylənni tallap, ularni rosul dəp atidi. ■
14 Ular: Simon (Əysa uni Petrus dəpmu atioɣan) wə uning inisi Andiriyas; Yaqup wə Yuɦanna, Filip wə Bartolomay,
15 Matta wə Tomas, Alfayning ooɣli Yaqup wə millətpərwər dəp ataloɣan Simon, □
16 Yaqupning ooɣli Yəɦuda wə keyin uningoɣa satqunluq qiloɣan Yəɦuda Ixqariyotlar idi.□

Əysaning kesəllərni saqaytixi wə təlim berixi
Mat. 4:23-25; 5:1-12

17 Əysa *rosulliri* bilən taoɣdin qüxüp, bir tüzləngliktə turatti. Xu yərdə nuroɣun muhlisliri ɦəmdə pütkül Yəɦudiyə əlkisidin wə Yerusalemdin, Tur wə Zidon xəɦərlirigə qaraydioɣan dengiz boyidiki yurtlardin top-top kixilər yioɣilixti. Ular uning təlimlirini anglax wə kesəllirigə xipaliq izdəx üqün kəlgənidi. ■
18 Napak roɦlardin azablanoɣanlarmu xipaliq tepixti.
19 Bu top-top adəmlərning ɦəmmisi qollirini uningoɣa təgküzüwelixqa intilətti; qünki küq-qudrət uning wujudidin qiqip ularning ɦəmmisigə xipaliq beriwatatti.■

Huxalliq wə qayoɣu

20 Xuning bilən u bexini kətürüp muhlisliroɣa qarap mundaq dedi:
— «Mubarək, əy yoqsullar! Qünki Hudaning padixaɦliqi silərningkidur.□ ■
21 Mubarək, əy ɦazir aq qaloɣanlar! Qünki silər toluq toyunisilər.
Mubarək, əy yioɣlawatqanlar! Qünki külidioɣan bolisilər.■

□ **6:10 «U xundaq qilixi bilənla qoli əsligə kəltürülüp ikkinqi qolioɣa ohxax boldi»** — «əsligə kəltürülüp» degən peilning məjɦul xəkli bizgə bu ixni Huda əzi qiloɣan, degənni uqturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratqanliqi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11 «ular oɣəzəptin ɦoxini yoqitip…»** — «ular» 7-ayəttə kərsitilgən «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 9:1. □ **6:15 «millətpərwər»** — yaki, «Qanaanliq». Yəɦudiy millətpərwərlər wətinini Rim imperiyəsidin azad qilix üqün zorawanliq bilən kürəx qiloɣuqilar idi. □ **6:16 «Yaqupning ooɣli»** — bu Yaqup 14- wə 15-ayəttiki «Yaqup»lardin baxqisi bolsa kerək. **«Yaqupning ooɣli»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yaqupning inisi» deyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30. □ **6:20 «Mubarək, əy yoqsullar!»** — «yoqsullar» bəlkim əzining Hudaoɣa qət'iy moɦtajliqini tonup yətkənlər. Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəɦtlik, bərikətlik qilinoɣan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yəx. 61:3; 65:13; 66:10.

22 Kixilər Insan’ooƣlining wəjidin silərdin nəprətlənsə, silərni əzliridin qətkə qaqsa,
silərgə təhmət-haqarət qilsa, naminglarni rəzil dəp qaroƣisa, silərgə mubarək! ■
23 Xu küni xadlinip təntənə qilip səkrənglar. Qünki mana, ərxtə boloƣan in’aminglar
zordur. Qünki ularning ata-bowiliri *burunqi* pəyoƣəmbərlərgimu ohxax ixlarni
qiloƣan.■

24 — Lekin halinglaroƣa way, əy baylar!
Qünki silər alliqaqan rahət-paraoƣitinglaroƣa igə boldunglar!■
25 Halinglaroƣa way, əy qarni toyunoƣanlar!
Qünki silər aq qalisilər.
Halinglaroƣa way, əy külüwatqanlar!
Qünki haza tutup yioƣlaysilər.■
26 Həmməylən silərni yahxi degəndə, halinglaroƣa way! Qünki ularning ata-
bowilirimu *burunqi* sahta pəyoƣəmbərlərgə xundaq qiloƣan».

Düxmininglaroƣa mehir-muhəbbət kərsitinglar
Mat. 5:38-48; 7:12

27 — Biraq manga qulaq saloƣan silərgə xuni eytip qoyayki, düxmənliringlaroƣa
mehir-muhəbbət kərsitinglar; silərgə əq boloƣanlaroƣa yahxiliq qilinglar. ■
28 Silərni qaroƣioƣanlaroƣa bəht tilənglar; silərgə yaman muamilidə boloƣanlaroƣimu
dua qilinglar. ■
29 Birsi məngzinggə ursa, ikkinqi məngzingnimu tutup bər; birsi qapiningni
eliwalimən desə, kənglikingnimu ayimay bərgin. ■
30 Birsi səndin birnemə tilisə, uningoƣa bərgin. Birsi sening birər nərsəngni elip
kətsə, uni qayturup berixni sorima. □ ■
31 Baxqilarning əzünglaroƣa qandaq muamilə qilixini ümid qilsanglar, silərmu
ularoƣa xundaq muamilə qilinglar. ■
32 Əgər silər əzünglarni yahxi kərgənlərgila mehir-muhəbbət kərsətsənglar, un-
daqda silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki hətta gunahqarlarmu əzini yahxi
kərgənlərgə mehir-muhəbbət kərsitidioƣu. ■
33 Əgər silər əzünglaroƣa yahxiliq qiloƣanlaroƣila yahxiliq qilsanglar, undaqta silərdə
nemə xapaət bolsun? Qünki hətta gunahqarlarmu xundaq qilidioƣu!
34 Əgər silər qərzni «qoqum qayturup beridu» dəp oylioƣanlaroƣa bərsənglar,
undaqta silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki hətta gunahqarlarmu əynən qayturup
alimiz dəp baxqa gunahqarlaroƣa qərz beridioƣu! ■
35 Lekin silər bolsanglar, düxmininglaroƣimu mehir-muhəbbət kərsitinglar, yahxiliq
qilinglar, baxqilaroƣa ətnə beringlar wə «Ular bizgə bernemə qayturidu» dəp
oylimanglar. Xu qaoƣda, in’aminglar zor bolidu wə silər Həmmidin Aliy Boloƣuqining
pərzəntliri bolisilər. Qünki u tuzkorlaroƣa wə rəzillərgimu mehribanliq qilidu. □ ■
36 Atanglar mehriban boloƣinidək silərmu mehriban bolunglar.

■ **6:22** Mat. 5:11; 1Pet. 2:19; 3:14; 4:14. ■ **6:23** Ros. 5:41; 7:51. ■ **6:24** Am. 6:1, 8. ■ **6:25** Yəx. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ **6:27** Mis. 23:4; Pənd. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12. ■ **6:28** Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ **6:29** 1Kor. 6:7. □ **6:30 «Birsi səndin birnemə tilisə, uningoƣa bərgin» —** nemini berix kerəklikini Rəbbimiz eytmidi. Bəzi əhwalda tiligüqigə tiliginini bərsək uningoƣa payda əməs, bəlki ziyan yətküzidu. Məsilən, haraqkəx adəm pul yaki harak tilisə buni bərsək bolmaydu; lekin mumkin bolsa yardəm qolimizni uzitiximiz kerək. Baxqa misal «Ros.» 3:1-11də tepilidu, bolupmu 6-ayətni kərüng. ■ **6:30** Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ **6:31** Mat. 7:12. ■ **6:32** Mat. 5:46. ■ **6:34** Qan. 15:8; Mat. 5:42. □ **6:35 «Həmmidin Aliy Boloƣuqining pərzəntliri bolisilər» —** demək, əməlliringlar buningoƣa guwahliq bolidu. ■ **6:35** Mat. 5:45.

Baxkilarning üstidin höküm kilmanglar
Mat. 7:1-5

37 — Baxkilarning üstidin höküm kilip yürmänglar. Bolmisa, silär *Hudaning* hökümigä uqraysilär. Baxkilarni gunahka bekitmänglar wä silärmu gunahka bekitilmäysilär. Baxkilarni käqürünglar wä silärmu käqürüm kilinisilär. ■
38 Beringlar wä silärgimu berilidu — hätta qong ölqigüqkä lik qingdap, silkip toldurulup üstidin texip qüxkidäk därijidä koynunglarola töküp berilidu. Silär baxkilarola kandak ölqäm bilän ölqäp bärsänglar, silärgimu xundak ölqäm bilän ölqäp berilidu.□ ■
39 Andin u ularola tämsil eytip mundak dedi:
— Karioqu karioquni yetiläp mangalamdu? Undak kilsa, här ikkisi oräkkä qüxüp kätmämdu? ■
40 Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini ustazioqa ohxax bolidu.□ ■
41 Ämdi nemä üqün buradiringning közidiki kilni körüp, öz közüngdiki limni baykiyalmaysän?! □ ■
42 Sän kandakmu öz közüngdä turoqan limni körmäy turup buradiringoqa: «Keni, közüngdiki kilni eliwetäy!» deyäläysän?! Äy sahtipäz! Awwal özüngning közidiki limni eliwät, andin enik körüp, buradiringning közidiki kilni eliwetäläysän.
43 Qünki heqkandak yahxi däräh yaman mewä bärmäydu, heqkandak yaman därähmu yahxi mewä bärmäydu. ■
44 Härkandak därähni bärgän mewisidin pärk ätkili bolidu. Qünki tikändin änjürni üzgili bolmas, yantaktin üzüm üzgili bolmas. ■
45 Yahxi adäm kälbidiki yahxilik häzinisidin yahxilik qikiridu; räzil adäm kälbidiki räzillik häzinisidin räzillikni qikiridu. Qünki kälb nemigä toldurulqan bolsa, eoqizdin xu qikidu.■

Ikki hil imarät saloqan kixilär
Mat. 7:24-27

46 — Silär nemixka meni «Räb! Räb!» däysilär-yu, birak silärgä eytkanlirimoqa ämäl kilmaysilär? ■
47 Ämisä, mening aldimoqa kelip, sözlirimni anglap ämäl kiloqan härkimning kimgä ohxioqanlikini silärgä körsitip beräy. ■
48 U huddi qongkur kolap, ulini koram taxning üstigä selip öy saloqan kixigä ohxaydu. Kälkün kälgändä, su ekimi u öyning üstigä zärb bilän uruloqini bilän, uni midir-sidir kilalmidi, qünki u puhta selinoqan.
49 Lekin sözlirimni anglap turup, ämäl kilmaydioqan kixi bolsa, kuruk yärning üstigä ulsiz öy saloqan kixigä ohxaydu. *Kälkün* ekimi xu öyning üstigä uruluxi bilän u örülüp kätti; uning örülüxi intayin däxätlik boldi!

■ **6:37** Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ **6:38 «silärgimu berilidu — hätta qong ölqigüqkä lik qingdap, silkip toldurulup üstidin texip qüxkidäk därijidä kuynunglaroqa töküp berilidu» —** Ottura Xärktä birsi birawoqa axlik hädiyä kilmakqi bolsa (1) axni haltioqa lik kaqilaydu; (2) danlar qingdilip qüxsun däp haltini silkiydu; (3) qingdaloqan danlarning üstigä «texip qüxküdäk därijidä» yänä kaqilaydu. ■ **6:38** Pänd. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24. ■ **6:39** Yäx. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40 «Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini ustazioqa ohxax bolidu» —** bu sirlik söz bälkim muhlislar Mäsihkä toluk ägäxsä, uningoqa ohxax azab-okubätni körüxi mumkin, degän mänini öz iqigä alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yh. 13:16; 15:20. □ **6:41 «buradiringning közidiki kil» —** yaki «kerindixingning közidiki kil». **«Ämdi nemä üqün buradiringning közidiki kilni körüp, öz közüngdiki limni baykiyalmaysän?!» —** mänisi: «Nemä üqün buradiringning härä kepikidäk kiqik säwänlikinila körüp, özüngdiki limdäk qong gunahni körmäysän?» degändäk. ■ **6:41** Mat. 7:3. ■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35. ■ **6:46** Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luka 13:25; Rim. 2:13; Yak. 1:22. ■ **6:47** Mat. 7:24.

7

Əysaning rimliḳ yüzbexining qakirini saḳaytixi
Mat. 8:5-13; Yḫ. 4:43-54

1 Əysa kөpqilikkə bu sөzlərning ḥəmmisini ḳilip bolƣandin keyin, Kəpərnaḥum
xəḥirigə *ḳayta* kirdi.
2 U yərdə məlum bir yüzbexining ətiwarliḳ ḳuli eƣir kesəl bolup, səkratta yatatti.
3 Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəḥudiy aḳsaḳalni uning yeniƣa
berip, uning kelip ḳulini ḳutḳuzuxi üqün өtünüxkə əwətti.□
4 Ular Əysaning aldiƣa kəlgəndə uningƣa:
— Bu ixni tiligüqi bolsa, tilikini ijabət ḳilixingizƣa ḥəḳiḳətən ərziydiƣan adəm.
5 Qünki u bizning *Yəḫudiy* elimizni yahxi kөridu wə ḥətta biz üqün bir sinagogmu
selip bərdi, — dəp jiddiy ḳiyapəttə өtünüxti.
6 Əysa ular bilən billə bardi. Biraḳ өyigə az ḳalƣanda, yüzbexi Əysaning aldiƣa
birnəqqə dostini əwətip uningƣa mundaḳ degüzdi:
— «Təḳsir, өzlirini awarə ḳilmisila, өzlirining torusumning astiƣa kelixlirigə
ərziməymən.□
7 Xunga өzümnimu silining aldiliriƣa berixḳa layiḳ ḥesablimidim. Sili pəḳət bir eƣiz
sөz ḳilip ḳoysila, ḳulum saḳiyip ketidu.
8 Qünki mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki adəmmən, ḳol astimdimu ləxkərlirim
bar. Birigə bar desəm baridu, birigə kəl desəm, kelidu; ḳulumƣa bu ixni ḳil desəm,
u xu ixni ḳilidu».□
9 Əysa bu gəpni anglap *yüzbexiƣa* təəjjübləndi. U burulup kəynigə əgəxkən
halayiḳḳa:
Dərwəḳə, ḥətta Israildimu bundaḳ zor ixənqni tapalmiƣanidim! — dedi.
10 Yüzbexi əwətkən kixilər ḳaytip barƣanda, kesəl bolƣan ḳulning səllimaza
saḳayƣanliḳini kөrdi.□

Tul ayalning oƣlini tirildürüx

11 Bu ixtin keyin u Nain degən bir xəḥərgə bardi. Uning muhlisliri wə yənə top-top
kixilər uningƣa əgixip mangdi.
12 U xəḥər ḳowuḳiƣa yeḳinlaxḳanda, mana kixilər jinaza kөtürüp qiḳiwatḳanidi.
Өlgüqi anisining yəkkə-yeganə oƣli idi, uning üstigə anisi tul ayal idi. Xəḥərdin
qong bir top adəm ayalƣa ḥəmraḥ bolup qiḳḳanidi.
13 Rəb uni kөrüp, uningƣa iqini aƣritip:
— Yiƣlimiƣin, — dedi.
14 Xuning bilən u өtüp, tawutḳa ḳolini təgküziwidi, tawut kөtürgənlər tohtidi. U:
— Yigit, sanga eytimən, oyƣan! — dedi. □ ■
15 Өlgüqi bolsa ruslinip tik olturdi wə gəp ḳilixḳa baxlidi. *Əysa* uni anisiƣa tapxurup
bərdi.

□ **7:3 «... Əysaning kelip ḳulini ḳutḳuzuxi üqün...»** — grek tilida «ḳutḳuzux» wə «saḳaytix» birla sөz bilən ipadilinidu. **«Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəḥudiy aḳsaḳalni uning yeniƣa berip, Əysaning kelip ḳulini ḳutḳuzuxi üqün өtünüxkə əwətti»** — yüzbexi rimliḳ puḳra bolup, Yəḥudiy əməs idi. 5-ayətkə ḳariƣanda u rimliḳlarning butpərəslikini taxlap, Təwrat arḳiliḳ Hudaƣa etiḳad baƣliƣan adəm idi. □ **7:6 «Təḳsir»** — yaki «Rəb». □ **7:8 «Qünki mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki adəmmən»** — muḥim sөz «mən**mu**» — demək, yüzbexi Rim imperatorning ḥoḳuḳi astida turup өz ḥoḳuḳi bilən əskərlirigə buyruḳ berələytti; Əysa aləm Igisining ḥoḥuḳi astida turup, Ḥəmmigə Ḳadirning ḥoḳuḳi bilən aləmning ixlirini buyruydiƣan adəm idi. □ **7:10 «Yüzbexi əwətkən kixilər ḳaytip barƣanda, kesəl bolƣan ḳulning səllimaza saḳayƣanliḳini kөrdi»** — bu wəḳə «Mat.» 8:8-13dimu hatirilinidu. □ **7:14 «U өtüp, tawutḳa ḳolini təgküziwidi»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə jinaziƣa tegix kixini yəttə küngiqə «napak» ḳilatti («Qөl.» 19:11-12ni kөrüng). Biraḳ өlginini tirik ḳilix ḥəmmə ixni baxḳiqə ḳilidu! ■ **7:14** Ros. 9:40.

16 Ⱨəmməylənni qorquⱪ besip, ular Hudani uluoɣlap:
— «Arimizda uluoɣ bir pəyoɣəmbər turoɣuzuldi!» wə «Huda Өz həlⱪini yoⱪlap kəldi!»
— deyixti.□ ■
17 Uning tooɣrisidiki bu həwər pütün Yəⱨudiyə zemini wə ətraptiki rayonlaroɣa tarⱪilip kətti.

Yəⱨya pəyoɣəmbərning muhlislirining Əysa bilən kərüxkili kelixi
Mat. 11:2-19

18 Yəⱨyaning muhlisliri əmdi bu barliⱪ ixlarning həwirini uningoɣa yətküzdi. Yəⱨya muhlisliridin ikkiylənni өzigə qaⱪirip, ■
19 Ularni Əysaning aldioɣa əwətip: «Kelixi muⱪərrər zat өzüngmu, yaki baxⱪa birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə əwətti.□
20 Ular Əysaning aldioɣa berip:
— Qөmüldürgüqi Yəⱨya bizni səndin: «Kelixi muⱪərrər zat өzüngmu, yaki baxⱪa birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə yeningoɣa əwətti — dedi.
21 Dəl xu waⱪitta *Əysa* aoɣriⱪ-silaⱪ wə kesəl-waba basⱪan wə yaman roⱨlar qaplaxⱪan nuroɣun kixilərni saⱪaytti wə nuroɣun ⱪarioɣularni kəridioɣan ⱪildi.
22 Xuning bilən u *Yəⱨyaning muhlislirioɣa*:
— Silər ⱪaytip berip, Yəⱨyaoɣa өz angliоɣan wə kərgənliringlar tooɣruluⱪ həwər yətküzüp — «Korlar kərələydioɣan wə tokurlar mangalaydioɣan boldi, mahaw kesili boloɣanlar saⱪaytildi, gaslar angliyalaydioɣan boldi, өlgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəoɣəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar. ■
23 *Uningoɣa yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ⱪoyunglar, — dedi.□
24 Yəⱨyaning əlqiliri kətkəndin keyin, u top-top adəmlərgə Yəⱨya tooɣruluⱪ səz eqip:
— «Silər *burun Yəⱨyani izdəp* qөlgə baroɣininglarda, zadi nemini kərgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turoɣan ⱪomuxnimu? ■
25 Yaki esil kiyim kiygən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygən, əyx-ixrət iqidə yaxaydioɣanlar padixaⱨlarning ordiliridin tepiliduoɣu!
26 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyoɣəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni silərgə eytip ⱪoyayki, *bu bolsa* pəyoɣəmbərdinmu üstün bir boloɣuqidur.
27 Qünki *muⱪəddəs yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu» — dəp yeziloɣan səz mana dəl uning tooɣrisida yeziloɣandur. □ ■
28 Qünki mən silərgə xuni eytip ⱪoyayki, ayallardin tuoɣuloɣanlar arisida Yəⱨyadinmu uluoɣi yoⱪ; əmma Hudaning padixaⱨliⱪidiki əng kiqik boloɣinimu uningdin uluoɣ turidu

---

□ **7:16 «Huda Өz həlⱪini yoⱪlap kəldi!»** — Təwrat wə Injilda «Hudaning yoⱪlixi» Uning insanlaroɣa yeⱪin kelip ulardin həwər elixini өz iqigə alidu. ■ **7:16** Luqa 1:68; 24:19; Yⱨ. 4:19; 6:14; 9:17. ■ **7:18** Mat. 11:2.
□ **7:19 «Kelixi muⱪərrər zat»** — Huda wədə ⱪiloɣan Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsiⱨ, əlwəttə. Yəⱨya өzi Məsiⱨning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximusən» dəp gumanlinip soraydu. **«Kelixi muⱪərrər zat өzüngmu, yaki baxⱪa birsini kütüximiz kerəkmu?»** — Yəⱨya pəyoɣəmbər xu muhlislirini əwətkəndə zindanda idi. Xuning bilən u bəlkim: «Əysa ⱨəⱪiⱪətən Ⱪutⱪuzoɣuqi bolsa, nemixⱪa u meni muxu zindanda yetixⱪa yol ⱪoyidu?» dəp sorixi mumkin idi. «Matta»diki «ⱪoxumqə səz»də bu ix («Mat.» 11:2-6) tooɣruluⱪ izaⱨatlirimizni kərüng. ■ **7:22** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23 «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!»** — Yəⱨya pəyoɣəmbər zindanda yetip: «Əysa Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsiⱨ bolsa nemixⱪa meni zindandin ⱪutⱪuzmioɣan?» — dəp gumanlanoɣan bolsa kerək idi. Yəⱨyaning bu soali tooɣruluⱪ «Matta»diki «ⱪoxumqə səz»imizdə azraⱪ tohtilimiz. ■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27 «Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1; «Yəx.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2.

29 (əmdi *Yəhyani* anglioqan puqralar, hətta bajgirlarmu Hudaning yolini tooqra dəp
Yəhyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi). □
30 Lekin Pərisiylər wə Təwratxunaslar Yəhyaning qəmüldürüxini qobul qilmay,
Hudaning əzlirigə boloqan məqsət-iradisini qətkə qaqqanidi).
31 Lekin bu zamanning kixilirini zadi kimlərgə ohxitay? Ular kimlərgə ohxaydu? ■
32 Ular huddi rəstə-bazarlarda olturuwelip, bir-birigə: «Biz silərgə sunay qelip
bərsəkmu, ussul oynimidinglar», «Matəm pədisigə qelip bərsəkmu, yioqa-zar
qilmidinglar» dəp *qaqxaydioqan tuturuqsiz* balilaroqa ohxaydu.
33 Qünki Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti. Xuning
bilən silər: «Uningoqa jin qaplixiptu» deyixisilər. □ ■
34 Insan'ooqli bolsa kelip həm yəydu həm iqidu wə mana silər: «Taza bir toymas wə
məyhor ikən. U bajgirlar wə gunahkarlarning dostidur» deyixisilər.
35 Lekin danalik bolsa əzining barlik pərzəntliri arqilik durus dəp tonulidu».□

Gunahkar ayalning Əysani ətirlixi

36 Pərisiylərdin biri uningdin əyümdə mehman bolsingiz dəp ətündi. Əmdi u
Pərisiyning əyigə kirip dastihanda olturdi. □ ■
37 Wə mana, u xəhərdə buzuk dəp tonuloqan bir ayal Əysaning bu Pərisiyning əyidə
dastihanda olturoqanlikini anglap, ak qaxtexidin yasaloqan bir qutida murməkki elip
kəldi. □
38 U yioqliqan peti uning kəynidə, putioqa yeqin turup, kəz yaxliri qilip, putlirini
həl qiliwətti; andin qaqliri bilən uning putlirini ertip qurutti həm putlirini tohtimay
səyüp, üstigə ətir sürdi.
39 Əmdi uni qakiroqan Pərisiy bu ixni kərüp, iqidə: «Bu adəm rast pəyoqəmbər
boloqan bolsa, əzigə tegiwatqan bu ayalning kim wə qandak ikənlikini bilətti. Qünki
u bir buzuk!» dəp oylidi.
40 Xuning bilən Əysa uningoqa jawabən:
— Simon, sanga dəydioqan bir gepim bar, — dedi.
— Eyting, ustaz, — dedi Simon.
41 — Ikki adəm məlum bir qərz igisigə qərzdar ikən. Biri bəx yüz kümüx dinaroqa,
yənə biri bolsa əllik kümüx dinaroqa qərzdar ikən. □
42 Lekin hər ikkisining qərzni qayturoqili heqnərsisi bolmioqaqqa, qərz igisi
mehribanlik qilip hər ikkisining qərzini kəqürüm qiptu. Seningqə, ularning qaysisi
uni bəkrək səyidu? — dəp soridi Əysa.
43 Simon jawabən: — Meningqə, *qərzi* kəprək kəqürüm qilinoqan kixi, — dedi.
— Tooqra həküm qilding, — dedi Əysa.
44 Andin heliqi ayaloqa burulup, Simonoqa:
— Bu ayalni kərdüngmu? Mən əyünggə kirginim bilən, sən putlirimni yuyuxqa su
bərmigəniding; lekin u kəz yexi bilən putlirimni yudi wə qeqi bilən ertip qurutti.

□ **7:29 «hətta bajgirlarmu Hudaning yolini tooqra dəp Yəhyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi»** — «Hudaning yolini tooqra dəp» grek tilida «Hudani tooqra dəp...» degən ibarini bildüridu. ■ **7:31** Mat. 11:16. □ **7:33 «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti»** — grek tilida «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip nə nan yeməydu nə iqməydu». Okurmənlərning esidə barki, Yəhya pəyoqəmbər intayin oqorigil ozukqinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **7:35 «danalik bolsa əzining barlik pərzəntliri arqilik durus dəp tonulidu»** — yaki «danalik bolsa əzining barlik ix-mewiliri arqilik durus dəp tonulidu». Bu qiska ayət üstidə wə uningdiki kəp muhim prinsiplar tooqrisida «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **7:36 «... dastihanda olturdi»** — grek tilida «dastihanda yatti». Yəhudiylar wə Greklər adəttə dastihanda yanpaxlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yh. 11:2; 12:2. □ **7:37 «murməkki»** — bu hil ətir. U adəttə intayin qimmət idi (məsilən, «Mat.» 26:7ni kərüng). □ **7:41 «kümüx dinar»** — Rim imperiyəsning pul birliki, təhminən bir adəmning bir künlük ix həkqi bolatti.

45 Sən meni salam berip səymiding; lekin u mən kirgəndin tartip putlirimni səyüxtin
tohtimidi.
46 Sən beximoɣimu may sürkimigəniding; biraq u mening putlirimoɣa murməkkini
sürkəp qoydi. □
47 Xunga xuni sanga eytip qoyayki, uning nuroɣun gunahliri kəqürüm qilindi. Qünki
mana, uning kərsətkən mehir-muhəbbiti qongqur əməsmu? Əmma kəqürümi az
boloɣanlarning mehir-muhəbbətni kərsitiximu az bolidu, — dedi.□
48 Andin u ayaloɣa:
— Gunahliring kəqürüm qilindi, — dedi.■
49 Ular bilən həmdastihan olturoɣanlar kənglidə: «Kixilərning gunahlirinimu
kəqürüm qiloɣuqi bu adəm zadi kimdu?» deyixti.■
50 Əysa heliqi ayaloɣa:
— Etiqading seni qutquzdi; aman-hatirjəmlik bilən qaytqin! — dedi.□

8

Əysaoɣa əgəxkən ayallar
Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

1 Keyin, *Əysa* xu yurtlarni kezip, xəhərmu-xəhər, yezimu-yeza Hudaning
padixahliqining hux həwirini elan qilip jakarlidi; on ikkiylənmu uning bilən birgə
bardi.
2 Uning bilən billə baroɣanlardin yənə yaman roһlardin wə aoɣriq-silaqlardin
saqaytiloɣan bəzi ayallarmu bar idi; ularning arisida əzidin yəttə jin һəydəp
qiqiriloɣan Məryəm (Magdallik dəp ataloɣan),■
3 Һerod *han*ning saray oɣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxqa nuroɣun
ayallarmu bar idi. Bular əz mal-mülükliri bilən u *wə uning muhlislirining* һajətliridin
qiqatti.□

Uruq qaqquqi tooɣrisidiki təmsil

4 Qong bir top adəmlər yioɣiloɣanda, xundaqla һərqaysi xəһərlərdin kixilər uning
yenioɣa kəlgəndə, u ularoɣa bir təmsil səzləp bərdi:■
5 — «Uruq qaqquqi uruq qaqqili *etizoɣa* qiqiptu. Uruq qaqqanda, uruqlardin bəziliri
qioɣir yol üstigə qüxüp, dəssilip ketiptu wə asmandiki uqar-qanatlar kelip ularni yəp
ketiptu.
6 Baxqa bəziliri taxliq yərgə qüxüptu. Yərdə nəmlik bolmioɣaqqa, ünüp qiqqini bilən
qurup ketiptu.
7 Baxqa bəziliri tikənlərning arisioɣa qüxüptu, tikənlər maysilar bilən təng əsüp
maysilarni booɣuwaptu.

□ **7:46 «Sən beximoɣimu may sürkimigəniding» —** xu dəwrdə kixilər һörmətlik meһmanlarni qarxi elix üqün meһmanning bexioɣa ətirlik mayni sürkəp qoyatti. □ **7:47 «Qünki mana, uning kərsətkən meһir-muһəbbiti qongqur əməsmu?» —** bu ayalning muһəbbiti Hudaning kəqürümigə erixixning səwəbi əməs, bəlki uning qongqur muһəbbiti uning **alliqaqan Hudaning kəqürümigə erixkənliki tüpəylidin** boldi wə xundaqla buningoɣa ispat kərsətti. ■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50 «Etiqading seni qutquzdi» —** «etiqading» muxu yərdə, xübһisizki, Əysa bu səz bilən ayalning əzigə baoɣlioɣan ixənqini, yəni uning gunahlarni kəqürüm qilalaydioɣan Məsih ikənlikigə baoɣlioɣan ixənqini kərsitidu. ■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3 «u wə uning muhlislirining» —** bu ibarə grek tilida bəzi kəqürülmilərdə «uning» yaki bəzi kəqürülmilərdə «ularning» bilən ipadilinidu. **«Һerod *han*ning saray oɣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxqa nuroɣun ayallarmu bar idi... uning... һajətliridin qiqatti» —** «kirix səz»imizdə deginimizdək, Luqa daim Əysaning qiz-ayallar bilən boloɣan munasiwitini bayqap yüridu. ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2.

8 Baxqa bəziliri bolsa yahxi tupraqqa qüxüptu. Üngəndin keyin, yüz ḥəssə ḥosul beriptu». Bularni degəndin keyin u yuqiri awaz bilən:
— Angliоudək kuliqi barlar buni anglisun! dəp towlidi.
9 Keyin uning muhlisliri uningdin: — Bu təmsilning mənisi nemə? — dəp soridi. ■
10 U ularоa mundaq dedi:
— Hudaning padixaḥliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi. Biraq bu ixlar qaloqan baxqilaroa təmsillər bilənla eytilidu. Məqsiti xuki, «Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu». □ ■
11 Əmdi təmsilning mənisi mundaq: — Uruq bolsa, Hudaning söz-kalamidur. ■
12 Qioqir yol boyidikilər bolsa muxular: Ular söz-kalamni anglaydu; lekin Iblis kelip, ularning ixinip qutquzuluxining aldini elixi üqün ularning qəlbidiki sözni elip ketidu.
13 Taxliq yərgə qüxkən uruqlar söz-kalamni angliоan ḥaman huxalliq bilən qobul qiloqanlaroa təmsil qilinoqan. Ularda yiltiz bolmioqaqqa, pəqət bir məḥəl ixinip, andin sinaq-müxküllük waqti kəlgəndə, *etiqadtin* teyilip ketidu. ■
14 Tikənlikkə qüxkən uruqlar bolsa xundaq adəmlərni kərsətkənki, sözni angliоan bolsimu, yoloa qiqqandin keyin bu paniy ḥayattiki əndixilər, bayliqlar wə ḥalawətlərning eziqturuxliri bilən booqulup, uruq pixmay ḥosul bərməydu. ■
15 Lekin yahxi tupraqqa qeqiloqan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap, səmimiy wə yahxi qəlbi bilən uni tutidioqanlarni kərsitidu; bundaq adəmlər səwrqanlik bilən ḥosul beridu.

Ḥəmmə ix axkarilinidu
Mar. 4:21-25

16 Ḥeqkim qiraoqni yeqip qoyup üstigə idixni kəmtürüp qoymas yaki kariwat astioa turoquzmas, bəlki qiraoqdanning üstigə qoyidu; buning bilən өygə kirgənlər yoruqluqni kəridu. ■
17 Qünki yoxuruloqan ḥeqqandaq ix axkarilanmay qalmaydu, wə ḥeqqandaq məhpiy ix ayan bolmay, yoruqluqqa qiqmay qalmaydu. ■
18 Xuning üqün, anglixinglarning qandaq ikənlikigə kəngül qoyunglar! Qünki kimdə bar bolsa, uningoa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, ḥətta bar dəp ḥasablioqinimu uningdin məḥrum qilinidu. □ ■

Əysaning ḥəqiqiy ailisi
Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

19 Əmdi uning anisi wə iniliri uning bilən kərüxkili kəldi. Lekin adəm nuroqun boloqaqqa, yenioa kelalmigənidi. ■
20 Xuning bilən birsi uningoa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən kərüximiz dəp, sirtta turidu, — dedi.

■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10. □ **8:10 «Hudaning padixaḥliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi»** — «sirlar» Injilda əslidə insanlaroa axkarilanmioqan, ḥazir Məsiḥ yaki rosulliri arqilik ayan qilinoqan ixlarni kərsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirlik, əlwəttə. **«Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu»** — bu sözlər «Yəx.» 6:9din elinoqan. ■ **8:10** Zəb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yəx. 6:9-10; Əz. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9. ■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luqa 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 12:2. □ **8:18 «Qünki kimdə bar bolsa, uningoa tehimu kəp berilidu** — «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübḥisizki, əbədiy əḥmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni өz iqigə qoqum alidu. Biz өzimizgə «əbədiy əḥmiyətlik» ḥərbirnemə boluxi üqün pəqət Məsiḥdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31.

21 Lekin u jawabən: — Mening anam wə aka-uka qerindaxlirim bolsa Hudaning
səzini anglap, uningoqa əməl qiloquqilardur, dedi.■

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41

22 Wə xundaq boldiki, xu künlərdin biri, u muhlisliri bilən bir kemigə qüxüp, ularoqa:
— Kəlning u qetioqa barayli, — dedi. Xuning bilən ular yoloqa qiqti. ■
23 Kemə ketiwatqanda u uyquoqa kətkənidi. Kəlgə tuyuqsiz qara boran kelip, kemigə
su toxup ketip, ular həwptə qaldi.
24 Muhlislar kelip uni oyoqitip:
— Ustaz, ustaz, tügixidioqan bolduq! — dedi.
Lekin u ornidin turup, boranoqa wə dawaloquoqan dolqunlaroqa tənbih bərdi;
həmmisi tohtap, tinq boldi.
25 U muhlisliroqa qarap:
— Ixənqinglar nəgə kətti? — dedi.
Ular həm qorquxup, həm bəkmu həyran bolup, bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu, buyruq qilsa, hətta xamallar wə dolqunlarmu uningoqa
boysunidikən-hə! — dəp ketixti.■

Əysaning «qoxun» jinlar qaplaxqan adəmni azad qilixi
Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20

26 Xuning bilən ular Galiliyəning udulidiki Gerasaliqlarning yurtioqa yetip bardi. □ ■
27 U qiroqaqqa qiqixi bilənla, uzundin beri jinlar qaplaxqan, xəhərdin kəlgən məlum
adəm uning aldioqa kəldi. Bu adəm kiyim kiyməy, heq öydə turmay, gərlər arisida
yaxaytti. □
28 Lekin u Əysani kərüpla warqirap, uning ayioqioqa yiqilip qattiq awaz bilən:
— Həmmidin Aliy Hudaning Ooqli Əysa, sening mən bilən nemə karing! Səndin
ətünimənki, meni qiynima! — dəp towlap kətti.
29 Qünki Əysa napak rohning uningdin qiqixini buyruwatatti (qünki jin nuroqun
qetim uni tutuwaloqanidi; u qaoqlarda kixilər uning put-qollirini kixən-zənjirlər bilən
baoqlap uni qamap qoyoqan bolsimu, u zənjirlərni üzüp qeqip qikqan wə jin təripidin
qəl-bayawanlaroqa həydiwetilgənidi).
30 Əysa bu adəmdin:
— Isming nemə? — dəp soriwidi, u: — Ismim «Qoxun», — dedi. Qünki nuroqun jinlar
uning iqigə kirip qaplixiwaloqanidi.
31 Əmdi ular Əysadin özlirini tegi yoq hangoqa kətküzməslikni ətünüp yalwurdi.
32 Xu yərdə taoq baoqrida qong bir top tongguz padisi ozukliniwatatti. Jinlar Əysaoqa
yalwurup, tongguzlarning tenigə kirixkə ijazət berixini ətündi. U ularoqa ijazət bərdi.
33 Jinlar xu adəmdin qiqip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi; xuning bilən pütkül
tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, kəlgə oqərq boldi.
34 Tongguzlarni baqquqilarmu bu wəqəni kərüp u yərdin qeqip, xəhər-yezilarda bu
həwərni tarqatti.
35 Halayiq zadi nemə ix boloqanliqini kərgili qikti; Əysaning aldioqa kəlgəndə, xu
yərdə özidin jinlar qikqan heliqi adəmning kiyim-keqəkni kiyip, əs-hoxi jayida halda
Əysaning ayioqi aldida olturoqinini kərdi; ular qorqup ketixti.

■ **8:21** Yh. 15:14; 2Kor. 5:16. ■ **8:22** Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ **8:25** Ayup 26:12; Zəb. 107:25. □ **8:26** **«Gerasaliqlar»** — «Mat.» 8:28də ular «Gadaraliqlar»mu dəp atilidu. ■ **8:26** Mat. 8:28; Mar. 5:1. □ **8:27** **«gərlər arisida»** — yaki «gərlər iqidə». Pələstində köp gərlər öngkürlərdin yasilidu.

36 Bu wəqəni kərgənlərmu jinlar qaplaxqan adəmning qandaq saqaytiloqinini
köpqilikkə təswirləp bərdi.
37 Andin Gerasaliqlarning yurtidikilər wə ətrapidiki barliq kixilər uning ularning
arisidin ketixini ətünüxti. Qünki dəhxətlik qorqunq ularni basqanidi. Xunga u
kemigə qüxüp, qaytixqa yol aldi. □ ■
38 Əmma jinlar əzidin qiqip kətkən həliqi adəm uningoqa, Mən sən bilən billə ketəy,
— dəp yalwurdi.
Lekin u uni yoloqa selip:■
39 — Əyünggə qaytip berip, Hudaning sanga xunqə qong ixlarni qilip bərgənlikini
yətküzgin, — dedi.
U adəm qaytip berip, pütkül xəhərni arilap, Əysaning əzigə xunqə qong ixlarni qilip
bərgənlikini elan qildi.

Tirildürülgən qiz, saqaytiloqan ayal
Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

40 Əysa qaytip kəlginidə, xundaq boldiki, halayiq uni huxallik bilən qarxi elixti; qünki
həmməylən uning qaytip kelixini kütüp turatti. □
41 Wə mana, bir kixi, sinagogning qongi boloqan Yairus isimlik kiximu Əysaning
aldioqa kelip ayioqioqa əzini etip, uning əyigə berixini ətündi. ■
42 Qünki uning on ikki yaxlik yaloquz qizi səkratta idi.
Əysa u yərgə baroqinida, top-top kixilər uning ətrapioqa ziq olixip uni qistixatti.
43 Arisida hun təwrəx kesiligə giriptar boloqinioqa on ikki yil boloqan bir ayal bar idi; u
bar-yoqini tewiplaroqa həjləp tügətkən bolsimu, həqqaysisidin xipa tapmioqanikən.
■
44 U *Əysaning* arqisidin kelip, uning tonining pexini siliwidi, xuan hun tohtidi.
45 Əysa: — Manga qol təgküzgən kim? — dəp soridi.
Həmməylən inkar qiloqanda, Petrusmu wə uning bilən boloqanlarmu:
— Ustaz, halayiq top-top bolup tət ətrapingni olixip, seni qistixiwatqan yərdə, sən
«Manga təgkən kim?», dəp soraysənoqu? — dedi.
46 Lekin Əysa:
— Yaq! Birsi manga təgdi; qünki wujudumdin qudrətning qiqip ketiwatqinini
səzdim, — dedi.
47 Həliqi ayal əzining yoxurup qalalmaydioqanliqini bilip, titrigən halda uning aldioqa
yiqildi wə köpqilik aldida əzining nemə səwəbtin Əysaoqa qol təgküzgənlikini,
xundaqla xuan qandaq saqayoqanlikini eytti.
48 Əysa uningoqa: — Yürəklik bol, qizim, ixənqing seni saqaytti! Aman-hatirjəmlik
bilən mangoqin! — dedi. □
49 U səz qiliwatqanda, sinagog qongining əyidin qikqan birəylən kelip sinagog
qongioqa:
— Qizingiz jan üzdi. Əmdi ustazni kayitmioqin, — dedi.■
50 Lekin Əysa buni anglap uningoqa:
— Qorqmioqin! Pəqət ixənqtə bol, u saqiyip ketidu, — dedi.
51 U əygə baroqanda Petrus, Yuhanna, Yaqup wə qizning ata-anisidin baxqa
həqkimning əzi bilən billə əygə kirixigə ruhsət qilmidi.
52 U yərdikilər həmmisi qizoqa matəm tutup yioqa-zar kətürüwatatti. Lekin u:
— Boldi, yioqlimanglar! Qünki qiz əlmidi, pəqət uhlap qaptu! — dedi.■

□ **8:37 «Gerasaliqlar»** — yaki «Gadariyliqlar» yaki «Gergəsənliqlar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18. □ **8:40 «Əysa qaytip kəlginidə»** — bəlkim kəlning udulidiki qaxqa qaytqanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25. □ **8:48 «Yürəklik bol, qizim, ixənqing seni saqaytti!»** — bu ayal nemixqa xundaq qorqti? «Mat.» 9:22diki izahatni kərüng. ■ **8:49** Mar. 5:35. ■ **8:52** Yh. 11:11.

53 Ular bolsa qizning alliqaqan jan üzdi dəp bilgəqkə, uni məshirə qildi.
54 Lekin u ularni qiqiriwetip, qizning qolidin tartip:
— Balam, ornungdin tur, — dəp qaqirdi.
55 *Qizning* roḥi qaytip kelip, u dərḥal ornidin turdi. U qizoɣa yegüdək birnemə berixni eytti.
56 Qizning ata-anisi intayin ḥəyran qelixti. Lekin u uloɣa bu ixni ḥeqkimgə eytmasliqni tapilidi.

9

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

1 Əysa on ikkiylənni qaqirip, uloɣa barliq jinlarni ḥəydiwetix wə kesəllərni saqaytixqa qudrət wə ḥoquq bərdi.■
2 Andin ularni Hudaning padixaḥliqini jar qilix wə kesəllərni saqaytixqa əwətti.■
3 U uloɣa:
— Silər səpər üqün ḥeq nərsə almanglar, nə ḥasa, nə hurjun, nə nan, nə pul eliwalmanglar; birər artuq yəktəkmu eliwalmanglar.□ ■
4 Wə qaysi өygə *qobul qilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydə turunglar.□
5 Əmdi qaysi yərdiki kixilər silərni qobul qilmisa, u xəḥərdin qiqqininglarda uloɣa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioɣinglardiki topinimu qeqiwetinglar! — dedi.□ ■
6 Muhlislar yoloɣa qiqip, yeza-qixlaqlarni arilap hux həwərni elan qilip, ḥəmmə yərdə kesəllərni saqaytti.
7 Əmdi Ḥerod ḥakim uning barliq qiloɣanliridin həwər tepip, qaymuqup qaldi. Qünki bəzilər: «Mana Yəḥya өlümdin tiriliptu!» desə,□ ■
8 yənə bəzilər: «Ilyas pəyoɣəmbər *qayta* pəyda boldi» wə yənə baxqilar: «Qədimki pəyoɣəmbərlərdin biri qaytidin tiriliptu!» dəytti.
9 Ḥerod: «Mən Yəḥyaning kallisini alduroɣanidim, əmdi mən muxu gepini anglawatqan zat zadi kimdu?» — dedi. Xuning bilən u uni kərüx pursitini izdidi.

Bəx ming kixini toydurux
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yḥ. 6:1-14

10 Rosullar bolsa qaytip kelip, өzlirining qiloɣan ixlirining ḥəmmisini Əysaoɣa məlum qildi. U ularni elip, hupiyanə ḥalda Bəyt-Saida degən xəḥərdiki hilwət bir yərgə kəldi. ■
11 Biraq halayiq buningdin həwər tepip uningoɣa əgixip kəldi. U ularni qarxi elip, uloɣa Hudaning padixaḥliqi tooɣrisida səzlidi wə xipaoɣa moḥtajlarni saqaytti.
12 Kün olturay degəndə, on ikkiylən uning aldioɣa kelip uningoɣa:
— Halayiqni yoloɣa salsang, ular ətraptiki yeza-qixlaqloroɣa wə etizloroɣa berip qonoɣudək jaylar wə ozuq-tülük tapsun; qünki muxu yər qəllük ikən, — dedi.■

■ **9:1** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 6:13. ■ **9:2** Mat. 10:7. □ **9:3 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **9:3** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ **9:4 «u yurttin kətküqə xu өydə turunglar»** — yaki «u yurttin kətküqə xu өydə qiqip-kirip turunglar». Kona zamanlarda pəylasoplar wə «təlim bərgüqilər» өymu-өy yürüp tiləmqilik qilatti. Əmma Məsiḥ muhlisliri xundaq qilmasliqi kerək idi. Yənə 10:7 wə uningdiki izaḥatnimu kərüng. □ **9:5 «u xəḥərdin qiqqininglarda uloɣa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioɣinglardiki topinimu qeqiwetinglar!»** — «ayaoɣdiki topini qeqiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq» degənni bildürüp, Hudaning səzini rət qiloɣanloroɣa qattiq agaḥlandurux idi. ■ **9:5** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ **9:7 «Ḥerod ḥakim»** — muxu yərdə «ḥakim» grek tilidiki «tetrarq»ni bildüridu. 3:1diki izaḥatni kərüng. ■ **9:7** Mat. 14:1; Mar. 6:14. ■ **9:10** Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32. ■ **9:12** Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yḥ. 6:5.

13 Lekin u ularoɣa:
— Ularoɣa özünglar ozuq beringlar, — dedi.
— Bizdə pəqət bəx nan bilən ikki beliqtin baxqa nərsə yoq. Bu barliq həlqkə ozuq-tülük setiwelip keləmduq?! — deyixti ular. ■
14 Qünki xu yərdə yioɣiloɣan ərlərningla sani bəx mingqə idi.
U muhlislaroɣa:
— Halayiqni əlliktin-əlliktin bəlüp olturoɣuzunglar, — dedi.□
15 Ular uning deginiqə kilip ɦəmməylənni olturoɣuzdi.
16 Əysa bəx nan bilən ikki beliqni koliɣa elip, asmanoɣa karap *Hudaoɣa* təxəkkür eytip bularni bərikətlidi. Andin ularni oxtup, halayiqqa sunup berix üqün muhlisliroɣa bərdi. ■
17 Ɦəmməylən yəp toyundi. Andin xulardin exip kaloɣan parqilirini on ikki sewətkə yioɣip kaqilidi.□

Petrusning Əysani «Məsiq» dəp tonuxi
Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

18 Wə xundaq boldiki, u özi yaloɣuz dua kiliwatkanda, muhlisliri yenida turatti. U ulardin:
— Halayiq meni kim dəydu? — dəp soridi.■
19 Ular jawabən: — Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəɦya, bəzilər Ilyas *pəyoɣəmbər*, wə yənə bəzilər kədimki pəyoɣəmbərlərdin biri tiriliptu dəydu, — dedi.■
20 U ulardin:
— Silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawab berip: — Sən Hudaning Məsiɦidursən, — dedi.□
21 U ularoɣa kattiq jekiləp, bu ixni ɦeqkimgə tinmanglar, dəp tapilidi.
22 — Qünki Insan'ooɣlining nuroɣun azab-oqubət tartixi, aqsaqallar, bax kaɦinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə kekilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin tirildürülüxi muqərrər, — dedi.■
23 Andin u ularning ɦəmmisigə mundaq dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət kilsa, özidin keqip, ɦər küni özining krestini kətürüp manga əgəxsun! □ ■
24 Qünki kimdəkim öz ɦayatini kutkuzimən dəydikən, qoqum uningdin məɦrum bolidu, lekin mən üqün öz ɦayatidin məɦrum boloɣan kixi ɦayatini kutkuzidu. ■
25 Qünki bir adəm pütün dunyaoɣa igə bolup, özini ɦalak kilsa yaki özidin məɦrum kalsa, buning nemə paydisi bolsun?!
26 Qünki kimdəkim məndin wə mening səzlirimdin nomus kilsa, Insan'ooɣli özining xan-xəripi iqidə, uning Atisining wə muqəddəs pərixtilərning xan-xəripi iqidə kaytip kəlginidə uningdinmu nomus kilidu. □ ■
27 Lekin mən dərɦəkikət silərgə xuni eytip koyayki, bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning padixaɦlikini köridioɣanlar bardur.■

■ **9:13** Mat. 14:16; Mar. 6:37; Yɦ. 6:9. □ **9:14 «ərlərningla sani bəx mingqə»** — bala-qakiliri ɦesablanmioɣan. ■ **9:16** 1Sam. 9:13. □ **9:17 «sewət»** — grek tilida «kol sewət» — demək, bir adəm ikki kollap kətürələydioɣan sewətlər. ■ **9:18** Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ **9:19** Mat. 14:2. □ **9:20 «sən Hudaning Məsiɦidursən»** — «Məsiɦ» degən səz tooɣruluq «Təbirlər»imizni kərüng. «Hudaning Məsiɦi» demək, Huda təyinləp əwətkən Məsiɦ. ■ **9:22** Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 18:31; 24:7. □ **9:23 «Kimdəkim manga əgixixni niyət kilsa, özidin keqip, ɦər küni özining krestini kətürüp manga əgəxsun!»** — «Mat.» 10:38ni, xundakla uningdiki izaɦatnimu kərüng. ■ **9:23** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 14:27. ■ **9:24** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 17:33; Yɦ. 12:25. □ **9:26 «Insan'ooɣli özining xan-xəripi iqidə… kaytip kəlginidə…»** — «Insan'ooɣli» Məsiɦning özi, əlwəttə. Bu ibarə tooɣruluq «Mat.» 8:20diki izaɦat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **9:26** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuɦa. 2:23. ■ **9:27** Mat. 16:28; Mar. 9:1.

Əysaning julalikta kərünüxi
Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8

28 Bu sözlərdin təhminən säkkiz kün keyin xundak boldiki, u Petrus, Yuhanna wə
Yakupni elip, dua kilix üqün bir taoɣka kikti. ■
29 U dua kiliwatkinida, uning yüzining kiyapiti özgərdi wə kiyimliri ap'ak bolup
kakmaktək kaknidi.
30 Wə mana, ikki adəm pəyda bolup uning bilən sözlixixiwatkanidi; ular Musa wə
Ilyas *pəyoɣəmbərlər* idi.
31 Ular parlak jula iqidə ayan bolup, uning bilən Yerusalemda ada kilidioɣan
«dunyadin ötüp ketix»i tooɣrisida söhbətləxti.□
32 Əmdi Petrus wə uning həmrahlirini heli ügidək baskanidi; lekin ularning uykusi
toluk eqiloɣanda ular uning xan-xəripini wə uning bilən billə turoɣan ikki adəmzatni
kördi.
33 Wə xundak boldiki, bu ikkisi Əysadin ayriliwatkanda, Petrus özining nemini
dəwatkanlikini bilmigən halda Əysaoɣa:
— Ustaz, bu yərdə boloɣinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaoɣa, yənə
birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli, — dedi.□
34 Lekin u bu gəplərni kiliwatkanda, bir parqə bulut pəyda bolup ularni kapliwaldi;
ular bulut iqigə kirip kaloɣinida korkuxup kətti.
35 Buluttin tuyuksiz bir awaz anglinip:
— Bu Mening söyümlük Ooɣlumdur. Uningoɣa kulak selinglar! — dedi.□ ■
36 Awaz anglanoɣandin keyin, karisa, Əysa özi yaloɣuz kaloɣanidi. Ular süküt kilip
kelixti wə xu künlərdə özliri kərgən ixlardin heqkaysisini heqkimgə eytmidi.

Uning jin qaplaxkan balini sakaytixi
Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27

37 Ətisi, ular taoɣdin qüxkən wakтida, zor bir top kixilər uni karxi aldi. ■
38 Mana, topning arisidin birəylən warkirap:
— Ustaz, ötünüp kalay, ooɣlumoɣa iqingni aoɣritip karap koyoɣaysən! Qünki u mening
birla balam idi.
39 Mana, uni daim bir roh tutuwelip, u öziqila warkirap-jarkirap ketidioɣan bolup
kaldi; u uning bədinini tartixturup, aoɣzidin ak köpük kəltürüwetidu. *Jin* uni daim
degüdək kiynap, uningoɣa heq aram bərməydu. □
40 Mən muhlisliringizdin rohni həydiwetixni ötünüwidim, birak ular undak
kilalmidi, — dedi.
41 Əysa jawabən: — Əy etikadsiz wə tətür dəwr, silər bilən kaqanoɣiqə turup, silərgə
səwr kilay? — Ooɣlungni aldimoɣa elip kəlgin — dedi.
42 Bala tehi yolda keliwatkanda, jin uni yikitip, pütün bədinini tartixturdi. Əysa
napak rohka tənbih berip, balini sakaytti wə uni atisioɣa kayturup bərdi. □

■ **9:28** Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ **9:31 «… uning bilən Yerusalemda ada kilidioɣan «dunyadin ötüp ketix»i tooɣrisida söhbətləxti»** — bu bayanda «dunyadin ötüp ketix» intayin əhmiyətlik söz, grek tilida «eksodus» degən bilən ipadilinidu. Bu söz Israil həlkining «Misirdin qikix»ini bildürgənidi. Demək, Musa pəyoɣəmbər Israil həlkini Misirning kulukidin kutkuzoɣandək, Əysa Məsih Hudaning həlkini gunahning wə Xəytanning kulukidin (öz kurbanlik arkilik) kutkuzidioɣan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliri wə «koxumqə söz»imizni kərüng). □ **9:33 «Birini sanga, birini Musaoɣa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli»** — bu söz wə pütün wəkə tooɣruluk yənə «Matta»diki «koxumqə söz»imizni kərüng. □ **9:35 «Bu Mening söyümlük Ooɣlumdur…»** — yaki «Bu Mening Ooɣlum, Mening tallioɣinim…». ■ **9:35** Kan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luka 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:37** Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ **9:39 «mana, uni daim bir roh tutuwelip, u öziqila warkirap-jarkirap ketidioɣan bolup kaldi»** — «roh» xübhisizki yaman roh, jinni kərsitidu. □ **9:42 «jin uni yikitip,…»** — yaki «jin uni yirtip…».

43 Həmməylən Hudaning xərəplik küq-qudritigə qin-qinioɣa patmay təəjjüpləndi.
Həmmisi Əysaning qiloɣanlirioɣa həyran qelixip turoɣanda, u muhlisliroɣa mundaq
eytti:
44 — Bu səzlərni qulaqliringlaroɣa obdan singdürüp qoyunglar. Qünki Insan'ooɣli pat
arida *satqunluqtin* insanlarning qolioɣa tapxurup berilidu, — dedi.■
45 Biraq ular bu səzni qüxinəlmidi. Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün
ulardin yoxuruloɣanidi. Ular uningdin bu səz tooɣruluq soraxqimu petinalmidi.□ ■

Hudaning nəzəridə kim əng uluoɣ?
Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

46 Əmdi muhlislar arisida ulardin kimning əng uluoɣ bolidioɣanliqi tooɣruluq talax-
tartix pəyda boldi. ■
47 Əmma Əysa ularning kənglidiki oylarni kərüp yetip, kiqik bir balini elip yenida
turoɣuzup,
48 ularoɣa:
— Kim mening namimda bu kiqik balini qobul qilsa, meni qobul qiloɣan bolidu wə
kim meni qobul qilsa, meni əwətküqini qobul qiloɣan bolidu. Aranglarda özini əng
təwən tutqini bolsa uluoɣ bolidu, — dedi.■

Qarxi turmasliqning özi qollioɣanliqtur
Mar. 9:38-40

49 Yuhanna jawabən uningoɣa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni həydəwatqan birsini kərduq. Lekin u biz bilən
birgə sanga əgəxmigənliki tüpəylidin, uni tostuq, — dedi.■
50 Lekin Əysa uningoɣa: — Uni tosmanglar. Qünki kim silərgə qarxi turmisa silərni
qollioɣanlardindur, — dedi.■

Əysani qarxi almioɣan yeza

51 Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az
qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti. □ ■
52 *Xuning üqün* u aldin əlqilərni əwətti. Ular yoloɣa qiqip, uning kelixigə təyyarlik
qilix üqün Samariyə əlkisidiki bir yezioɣa kirdi.
53 Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul
qilmidi. □ ■
54 Uning muhlisliridin Yaqup bilən Yuhanna bu ixni kərüp:
— I Rəb, ularni kəydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini
qiqiriximizni halamsən? — dedi.□

■ **9:44** Mat. 17:22; Mar. 9:31. □ **9:45 «Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün ulardin yoxuruloɣanidi»** — kim təripidin yoxuruloɣanliqi eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət öz galliqi təripidinmu? Bizningqə Xəytan bu ixni qiloɣuqi idi; qünki Məsih özining pütün dunya üqün ölüp pida boluxini muhlislarning qüxinixini halaytti (44-ayəttə). ■ **9:45** Luqa 2:50; 18:34. ■ **9:46** Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24. ■ **9:48** Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yh. 13:20. ■ **9:49** Mar. 9:38. ■ **9:50** Mat. 12:30; Luqa 11:23. □ **9:51 «Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti»** — bu ayəttə Məsih Əysaning «Yerusalemoɣa baridioɣan səpər»i baxlinidu; səpərning «ahirqi nuqta»si bəlkim 19:48də tepilidu. ■ **9:51** Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16. □ **9:53 «Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul qilmidi»** — Samariyəliklər adəttə adəmlərning Yerusalemoɣa berip xu yərdə ibadət qilixini əq kərətti; qünki ular: «Bizning Samariyəmizdə həqiqiy ibadəthana bardur» — dəytti. ■ **9:53** Yh. 4:9. □ **9:54 «I Rəb, ularni kəydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini qiqiriximizni halamsən?»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Iliyas pəyoɣəmbərdək» degən səzlər tepilmaydu.

55 Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin bolоqanliqinglarni
bilməydikənsilər» — dedi. □
56 Andin ular baxqa bir yezioqa ətüp kətti.■

Əysaoqa əgixixning bədili
Mat. 8:19-22

57 Wə xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, birsi uningoqa:
— I Rəb, sən qəyərgə barma, mən sanga əgixip mangimən, — dedi.■
58 Əysa uningoqa:
— Tülkilərning əngkürliri, asmandiki quxlarning uwiliri bar. Biraq Insan'ooqlining
bexini qoyoqudək yerimu yoq, — dedi.
59 U yənə baxqa birsigə:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Lekin u:
— Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoqili ijazət bərgəysən, — dedi.□ ■
60 Lekin Əysa uningoqa — Ölüklər əz ələklirini kəmsun! Biraq sən bolsang, berip
Hudaning padixaḫliqini jakarlioqin, — dedi.□ ■
61 Yənə birsi:
— Əy Rəb, mən sanga əgiximən, lekin awwal əyümgə berip, əydikilirim bilən
hoxlixiximoqa ijazət bərgəysən, — dedi.
62 — Kim qolida qoxning tutquqini tutup turup kəynigə qarisa, u Hudaning
padixaḫliqioqa layiq əməstur, — dedi. □ ■

10

Əysaning yətmix muhlisini əwətixi

1 Bu ixlardin keyin, Rəb muhlislardin yənə yətmixini təyinləp, əzi barmaqqi boloqan
barliq xəḫər-yezilaroqa ikki-ikkidin əzidin burun əwətti.□
2 U laroqa mundaq tapilidi:

□ **9:55 «Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin bolоqanliqinglarni bilməydikənsilər» — dedi»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəqət «Lekin u burulup ularni əyiblidi» deyilidu. ■ **9:56** Yḫ. 3:17; 12:47. ■ **9:57** Mat. 8:19. □ **9:59 «Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoqili ijazət bərgəysən»** — bu adəmning səzidə üq imkaniyət bar: (1) uning atisi ələnidi, biraq tehi yərlikkə qoyulmioqan; bizningqə bu xərqtə mumkin əməs, adəm ələndə dərḫal dəpnə qilix kerək; (2) xu dəwrdə Yəḫudiyədə turoqanlar arisida, ölgüqilərni ölüp bir yildin keyin, yənə bir dəpnə murasimini ətküzidioqan ərp-adət bar idi (Uyoqur həlqi arisidiki «yilliq nəzir»dək). Bu kixi tehi bu murasimni ətküzmigən; (3) uning atisi tirik. Undaqta mənisi «atam ölüp uni yərlikkə qoyoquqə kütüp, andin sanga əgixəyqu!» degəndək. ■ **9:59** Mat. 8:21. □ **9:60 «Ölüklər əz ələklirini kəmsun! Biraq sən bolsang, berip Hudaning padixaḫliqini jakarlioqin»** — yuqiriqi izaḫatni kərüng. Məyli bu kixi atisining «yilliq dəpnə»sini ətküzməkqi bolsun yaki atisi tehi tirik bolsun, Rəbning bu jawabida «Bu sening ixing əməs; sən əzüng «roḫiy tirik» adəm bolsangla deginimdək qil, roḫiy ḫayatni yətküzidioqan Hudaning padixaḫliqini jakarla; sən eytqan bu ix «roḫiy ölgənlər»ning ixi, halas» degən iqki mənə enik kərünidu. ■ **9:60** Mat. 8:22. □ **9:62 «Kim qolida qoxning tutquqini tutup turup kəynigə qarisa, u Hudaning padixaḫliqioqa layiq əməstu»** — adəm qox ḫəydigəndə, kəynigə qarisa tüz ḫəydiyəlməydu. ■ **9:62** Pənd. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pet. 2:20. □ **10:1 «əzi barmaqqi boloqan barliq xəḫər-yezilaroqa ikki-ikkidin əzidin burun əwətti»** — «əzidin burun» grek tilida «uning yüzidin burun». Bəzi kona kəqürmilərdə «yətmix ikkisi» deyilidu. 99 kəqürmilərdə «yətmix» deyilidu. Bu san Təwrattiki birnəqqə «hasiyətlik sanlar»oqa mas kelidu; məsilən, Israilning 12 qəbilisi bar idi wə 70 aqsaqali bar idi («Qəl.» 11:11ni kərüng). Əstayidil oqurmənlər Təwrattiki baxqa yərlərdin muxu «12+70» degən ikki sanning billə kəlginini kəridu.

— Yiƣilidiƣan ḥosul dərwəkə kəp, lekin ḥosulni yiƣkuqi ixləmqilər az ikən. Xunga ḥosul Igisidin kəprək ixləmqilərni Өz ḥosulungni yiƣixka əwətkəysən, dəp tiləŋlar.□ ■
3 Menginglar! Mən kozilarni bərilərning arisiƣa əwətkəndək silərni əwətimən.■
4 Ḥəmyan, hurjun wə kəxlər almanglar; yolda kixilər bilən salamlixixka *tohtimanglar*.□ ■
5 Kaysi өygə kirsəŋlar, aldi bilən: «Muxu өydikilərgə aramlik boloƣay!» dəŋlar.■
6 U өydə «aramlik igisi» bolsa, tiligən aramlikinglar xu өygə konidu; əgər bolmisa, u aramlik өzünglaroƣa yanidu.□
7 Andin qüxkən өydə turup yətkəlmənglər, xu өydikilərning bərginini yəpiqinglar, qünki ixləmqi өz ix ḥəkkini elixka ḥəkliktur. U өydin bu өygə yətkilip yürməŋlar.□ ■
8 Silər kaysi xəḥərgə kirsəŋlar, ular silərni kobul kilsa, ular aldinglaroƣa nemə koysa xuni yəŋlar.
9 U yərdiki kesəllərni sakaytip, ularoƣa: «Hudaning padixaḥliki silərgə yekinlaxti!» dəŋlar. □
10 Birak silər kaysi xəḥərgə kirsəŋlar, ular silərni kobul kilmisa, ularning rəstəkoqilirioƣa qikip kəpqilikkə: ■
11 «Silərgə agaḥ bolsun üqün ḥətta xəḥiringlarning ayioƣimizoƣa qaplaxkan topisinimu kekip qüxürüwetimiz! Ḥalbuki, xuni bilip koyunglarki, Hudaning padixaḥliki silərgə *rasttinla* yekinlaxti!» — dəŋlar. □ ■
12 Mən silərgə eytip koyayki, xu küni ḥətta Sodom xəḥiridikilərning kəridioƣini bu xəḥərdikilərningkidin yenik bolidu.□

□ **10:2 «Yiƣilidiƣan ḥosul dərwəkə kəp, lekin ḥosulni yiƣkuqi ixləmqilər az ikən» —** «ḥosul» muxu yərdə Hudaning padixaḥlikini kobul kilixka təyyar turidiƣan kixilərni bildüridu, əlwəttə. Muxundak adəmlər «ormiqilar»ƣa, yəni өzlirigə hux həwərni yətküzgüqilərgə moḥtajdur. **«ḥosulning Igisi»** — Huda, əlwəttə. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yḥ. 4:35; 2Tes. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4 «hurjun» —** yaki «tiləmqining haltisi». **«yolda kixilər bilən salamlixixka tohtimanglar»** — axu dəwrdiki Yəḥudiylar arisida salamlixixka adəttə uzun wakit ketətti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luka 9:3; 22:35. ■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6 «U өydə «aramlik igisi» bolsa...» —** «aramlik igisi» grek tilida «aramlikning oƣli» deyilidu. Undak adəmlər, xübḥisizki, amanlikpərwər bolup, Hudadin kelidiƣan amanlikni səyidu, xundakla hux həwərni karxi alidu. □ **10:7 «Andin qüxkən өydə turup yətkəlmənglər» —** demək, u өydin bu өygə yətkilip yürməŋlar. **«ixləmqi өz ix ḥəkkini elixka ḥəkliktur»** — demək, hux həwərgə erixip, roḥiy payda kərgən angliƣuqilarning hux həwərqilərgə jismaniy jəḥəttin yardəm berixi tegixlik ixtur. **«U өydin bu өygə yətkilip yürməŋlar»** — bu əmrdə qong danalik bar. Ikki səwəbtin eytiloƣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kəp diniy wəz eytkuqilar өymu-өy yoklap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ḥeq tiləmqilik kilmasliki kerək; (2) ular өymu-өy kəqüp yürsə, həlktə bir-birigə karap ḥərtürlük ḥəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixka ular **bizning** өydə konmaydu?» yaki «Nemixka ular bizning өydin kəqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:7** Law. 19:13; Kan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18. □ **10:9 «Hudaning padixaḥliki silərgə yekinlaxti!» —** muxu səz grek tilida yənə «Hudaning padixaḥliki üstünglaroƣa qüxti!» degən mənini bildüridu. 11-ayətni wə 11:20nimu kərüng. ■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luka 9:5. □ **10:11 «Silərgə agaḥ bolsun üqün ḥətta xəḥiringlarning ayioƣimizoƣa qaplaxkan topisinimu kekip qüxürüwetimiz!»** — «ayaoƣdiki topini kekip qüxürüwetix» — muxu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yok», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət kiloƣanlaroƣa kattik agaḥlandurux idi. **«Hudaning padixaḥliki silərgə rasttinla yekinlaxti!»** — 9-ayəttiki izaḥatta eytiloƣandək, bu səzlər grek tilida yənə «Hudaning padixaḥliki üstünglaroƣa qüxti!» degən mənini bildürüxi mumkin, wə bəlkim muxu yərdə dəl xu mənididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6.
□ **10:12 «Xu küni ḥətta Sodom xəḥiridikilərning kəridioƣini bu xəḥərdikilərningkidin yenik bolidu» —** baxka alahidə wakit kərsitilmisə, «xu küni» Mukəddəs Kitabta ḥərdaim kiyamət künini, yəni Məsiḥning kaytip kelidiƣan künini kərsitidu. **«Sodom xəḥiri»** — Ibraḥim pəyƣəmbər zamanidiki xəḥər bolup, bu xəḥərlərning adəmliri ohxax jinsliklar zinahorlukioƣa (bəqqiwazlikka) kattik berilip gunaḥka patkanliktin, Huda bu xəḥərlərni adəmliri bilən koxup ot qüxürüp yokatkan.

Əysani rət qilоqanlar
Mat. 11:20-24

13 Halinglarоqa way, əy qorazinliqlar! Halinglarоqa way, əy Bəyt-Saidaliqlar! Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəhərliridə kərsitilgən bolsa, u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa qiloqan bolatti. □
14 Qiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning kəridioqini silərningkidin yenik bolidu.
15 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnahumluqlar! Silər təhtisaraoqa qüxürülisilər!□
16 *U muhlisliroqa yənə*:
— Kimdəkim silərni tingxisa, menimu tingxioqan bolidu; kimdəkim silərni qətkə qaqsa, menimu qətkə qaqqan bolidu; kim meni qətkə qaqqan bolsa, meni əwətküqinimu qətkə qaqqan bolidu, — dedi.■

Yətmix muhlisning qaytip kelixi

17 Yətmix muhlis huxal-huramliq iqidə qaytip kelip:
— I Rəb! Hətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən! — dəp məlum qildi.□
18 U ularоqa:
— Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən. □ ■
19 Mana, mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixqa wə düxmənning barliq küq-qudritini besip taxlaxqa hoquq bərdim. Heqqaqan heqqandaq nərsə silərgə zərər yətküzəlməydu. □ ■
20 Lekin silər rohlarning silərgə boysunoqanliqi tüpəylidin xadlanmanglar, bəlki naminglarning ərxlərdə pütülgənliki tüpəylidin xadlininglar, — dedi.■

Əysaning huxalliqi
Mat. 11:25-27; 13:16-17

21 Xu waqitta, Əysa rohta huxallinip mundaq dedi:
«Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu həqiqətlərni danixmən wə əqilliqlardin yoxurup, səbiy balilaroqa axkarilioqanliqing üqün seni mədhiyiləymən! Bərhək, i Ata, nəziringdə bundaq qilix rawa idi.□ ■
22 Həmmə manga Atamdin təqdim qilindi; Ooqulning kimlikini Atidin baxqa heqkim bilməydu, wə Atiningmu kimlikini Ooqul wə Ooqul axkarilaxni layiq kərgən kixilərdin baxqa heqkim bilməydu».■
23 Andin u muhlisliroqa burulup, ularоqa astioqina:

□ **10:13 «Tur wə Zidon xəhərliri»** — Tur wə Zidon əsli butpərəs yat əllərning xəhərliri idi. Məsilən, «Əz.» 26-29-babni kərüng. **«u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa qiloqan bolatti»** — «bəzgə yəginip, külgə milinix» kona zamanlarda qattiq puxayman qilix, gunahlaroqa towa qilixning bir ipadisi idi. □ **10:15 «Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnahumluqlar!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnahumluqlar! Asmanoqa qiqmaqqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanoqa kətürülgən» degini tooqra bolup, bu səz Əysa ularning arisida boloqanliqtin ularoqa kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yh. 13:20. □ **10:17 «Hətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən!»** — ular adəmlərni azad qilip qaplaxqan jinlarni həydigən. □ **10:18 «Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən»** — grek tilida «Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərüwatattim» — yətmix muhlis wəzipisini orundioqanda Əysa ularning jin-xəytanlarning üstidin boloqan oqəlibisini kərüwatatti. ■ **10:18** Wəh. 12:8, 9. □ **10:19 «mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixqa wə düxmənning barliq küq-qudritini besip taxlaxqa hoquq bərdim»** — muxu ayəttə «yilan-qayanlar» bəlkim Xəytanning küqliri, yəni jin-alwastilarni kərsitidu; «düxmən» bolsa Xəytanning əzini kərsitidu. ■ **10:19** Mar. 16:18; Ros. 28:5. ■ **10:20** Mis. 32:32; Yəx. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ **10:21 «Xu waqitta, Əysa rohta huxallinip mundaq dedi...»** — «rohta huxallinip...» bəlkim əz rohida huxallandi. Bəzi alimlar «roht»ni «Muqəddəs Roht» dəp qüxinidu. ■ **10:21** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14. ■ **10:22** Zəb. 8:5-6; Yh. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8.

Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur! □ ■
24 Qünki mən silərgə xuni eytip qoyayki, nuroqun pəyoqəmbərlər wə padixahlar silər kərgən ixlarni kərüxkə intizar boloqini bilən ularni kərmigən; wə silər anglawatqan ixlarni anglaxqa intizar boloqini bilən, ularni anglap baqmioqan, — dedi.■

Mehriban Samariyəlik tooqrisidiki təmsil

25 Wə mana, Təwrat ustazliridin biri ornidin turup Əysani sinimaqqi bolup:
— Ustaz, mənggülük hayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək? — dəp soridi.□
26 U jawabən: — Təwrat qanunida nemə pütülgən? Buningoqa əzüng qandaq qaraysən? — dedi.□
27 Heliqi kixi jawabən:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zehning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
28 Əysa uningoqa: — Tooqra jawab bərding. Mana xundaq qilsang hayat bolisən, — dedi.□
29 Lekin əzini həqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup, Əysadin yənə sorap:
— Əmdi «Mening qoxnam» kimdur? — dedi.□
30 Əysa jawabən mundaq dedi:
— Bir adəm Yerusalemdin Yeriho xəhirigə qüxüwetip, yolda qaraqqilarning qolioqa qüxüp qaptu. Qaraqqilar uning kiyim-keqəklirini salduruwelip, uni yarilandurup, qala əlük halda taxlap ketiptu.
31 Wə xundaq boldiki, məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □
32 Xuningdək bir Lawiylik *rohaniy* bu yərgə kəlgəndə, yenioqa kelip qarap qoyup, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □
33 Lekin səpərdə boloqan bir Samariyəlik heliqi adəmning yenioqa kəlgəndə, uni kərüpla iq aoqritiptu □
34 wə aldioqa berip, jarahətlirigə may wə xarab quyup, tengip qoyuptu. Andin uni əz ulioqiqa mindürüp, bir sarayoqa elip berip, u yərdə halidin həwər aptu.

□ **10:23 «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur!» —** yaki «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər mubarəktur». «mubarək» əslidə «Huda təripidin bərikətləngəy» degən mənidə. ■ **10:23** Mat. 13:16. ■ **10:24** 1Pet. 1:10. □ **10:25 «Ustaz, mənggülük hayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?» —** grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən söz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. □ **10:26 «buningoqa əzüng qandaq qaraysən?» —** grek tilida «buni qandaq oquysən?». □ **10:27 «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zehning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy» —** «Qan.» 6:5 wə «Law.» 19:18. ■ **10:27** Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **10:28 «Tooqra jawab bərding. Mana xundaq qilsang hayat bolisən» —** «Hudani səyüx» üqün Uni tonux kerək; uni tonux üqün Ooqli bilən munasiwəttə bolux kerək (22-ayətni kərüng). □ **10:29 «Lekin əzini həqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup,...» —** yaki «Lekin əzining soal sorixining yolluq ikənlikini bildürüx üqün...». **«Əmdi «Mening qoxnam» kimdur?»** — Yəhudiy əlimilar wə ustazlaroqa nisbətən «bizning qoxnilirimiz» pəqət «Yəhudiy qerindaxlirimiz» dəp hesablax kerək idi. Yəhudiy əməslər wə Samariyəliklər hərgiz «qoxna» hesablanmaytti. □ **10:31 «məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu» —** muxu kahin Yəhudiy boluxi kerək, əlwəttə. Əgər heliqi adəm əlgən bolsa, undaqta kahin uningoqa təgsə, «napak hesablinip» muqəddəs ibadəthanida ixləxkə waqitlik nalayiq bolatti. Biraq u «(yuqiridin) qüxiwatidu» — demək, ibadəthanidin baxqa yərgə ketiwatqanidi. Xuning bilən uning: «Muxu əlgəndək adəmgə təgsəm bolmaydu» degən bahanini qilixi tehimu orunsiz idi. Qünki u «napak» bolup qalsa, ibadəthanioqa kirix kerək boloqan waqitqiqə alliqaqan «paqlinip bolatti». □ **10:32 «bir Lawiylik rohaniy» —** Lawiylar muqəddəs ibadəthanida kahinlaroqa yardəmqi bolatti wə baxqa rohiy ixlar, jümlidin təlim berix bilən xuoqullinatti. Əgər heliqi kixi əlgən bolsa, umu «əlgən adəm»gə təgsəm «napak bolimən», degənni bahanə qilalaytti. □ **10:33 «bir Samariyəlik...» —** «Samariyəliklər» Yəhudiylar əq kərgən, «kapir» dəp hesablioqan həlq idi.

35 Ətisi yolƣa qiḳḳanda, ikki kümüx dinarni elip saraywəngə berip: «Uningƣa ḳarap
ḳoyung, buningdin artuḳ qiḳim bolsa, ḳaytiximda sizgə tələymən» dəptu.□
36 *Əmdi Əysa ḥeliḳi ustazdin*:
— Seningqə, bu üq adəm iqidə ḳaysisi ḳaraḳqilarning ḳoliƣa qüxkən ḥeliḳi kixigə
ḥəḳiḳiy ḳoxna bolƣan? — dəp soridi.□
37 — Uningƣa meḥribanliḳ kərsətkən kixi, — dəp jawab bərdi u.
Əysa uningƣa: — Undaḳ bolsa, sən ḥəm berip xuningƣa ohxax ḳilƣin, — dedi.

Əysaning Marta wə Məryəmdə meḥman boluxi

38 Wə xundaḳ boldiki, u *muhlisliri bilən billə* yolda ketiwetip, məlum bir yeziƣa kirdi.
U yərdə Marta isimlik bir ayal uni əyigə qaḳirip meḥman ḳildi. □
39 Martaning Məryəm isimlik bir singlisi bar idi. U Əysaning ayiƣi aldida olturup,
uning səz-kalamini tingxiwatatti.
40 Əmdi meḥmanlarni kütüx ixlirining kəplükidin kəngli bəlünüp kətkən Marta
Əysaning aldiƣa kelip:
— I Rəb, singlimning meni meḥman kütkili yalƣuz taxlap ḳoyƣiniƣa karing
bolmamdu? Uni manga yardəmlixixkə buyruƣin! — dedi.
41 Lekin Əysa uningƣa jawabən:
— Əy Marta, Marta, sən kəp ixlarning ƣemini yəp awarə bolup yürüwatisən. □
42 Biraḳ birla ix zərürdur; wə Məryəm xuningdin əzigə nesiwə bolidiƣan yahxi
ülüxni tallidi; bu ḥərgiz uningdin tartiwelinmaydu — dedi.□

11

Dua ḳilix toƣrisidiki təlim
Mat. 6:9-15

1 Əmdi xundaḳ boldiki, u bir yərdə dua ḳiliwatatti; dua ayaƣlaxḳanda, muhlisliridin
biri uningdin:
— I Rəb, Yəḥya əz muhlisliriƣa əgətkinidək, sənmu bizgə dua ḳilixni əgətsəng, —
dedi.
2 U ularƣa mundaḳ dedi:
— Dua ḳilƣininglarda, mundaḳ dənglar:

«I Ata,
Sening naming muḳəddəs dəp uluƣlanƣay.
Sening padixaḥliḳing kəlgəy.
3 Ḥər künlük nenimizni bizgə ḥərküni bərgəysən.
4 Bizgə ḳərzdar bolƣan ḥərkimni kəqürginimizdək,
Sənmu gunaḥlirimizni kəqürgəysən.

□ **10:35 «dinar»** — grek tilida «denarius» — Ikki dinar bir ixqining ikki künlük ḥəḳḳigə yeḳin. □ **10:36 «Seningqə, bu üq adəm iqidə ḳaysisi ḳaraḳqilarning ḳoliƣa qüxkən ḥeliḳi kixigə ḥəḳiḳiy ḳoxna bolƣan?»** — muxu təmsil boyiqə muḥim soal «ḳoxnam kim?» əməs, bəlki «mən degən kim?». Məsiḥning təmsli boyiqə, mening yenimda turƣan ḥərḳandaḳ kixigə (ḳaysi milləttin boluxidin ḳət'iynəzər) «ḳoxna bolux»umƣa toƣra kelidu. Demək, «Mən baxḳilarƣa ḥəḳiḳiy ḳoxnimən?». □ **10:38 «u muhlisliri bilən billə yolda ketiwetip...»** — grek tilida «ular yolda ketiwetip...». □ **10:41 «Marta, Marta,...»** — Muḳəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ḳetim qaḳirixi uningƣa bolƣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini ipadiləp, uning əzigə əziz ikənlikini kərsitidu. □ **10:42 «biraḳ birla ix zərürdur»** — bu nemə ix? Məsiḥning bu intayin muḥim bayani toƣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

Bizni azduruluxlarоԓa uqratқuzmiоԓaysən».□

5 U səzini *dawam қilip* ularоԓa mundaқ dedi:
— Silərning iqinglardin biringlarning bir dosti bolup, yerim keqidə uning қexiоԓa berip: Əy dostum, manga üq nan ətnə bərgin;
6 qünki manga səpərdin bir dostum kəldi wə uning aldiоԓa қoyоԓudək bir nərsəm қalmaptu, desə,
7 u əyining iqidə turup: «Meni awarə қilmiоԓin, ixik taқaқliқ, balilar orunda yenimda yatidu. Sanga elip berixkə қopalmaymən», deyixi mumkin.□
8 Silərgə xuni eytimənki, gərqə u uning dosti bolux süpiti bilən berixkə ornidin turmisimu, uning hijil bolmay қayta-қayta yalwuruxi bilən u qoқum ornidin turup, қanqə lazim bolsa uningоԓa beridu.□
9 Xuning üqün mən silərgə eytayki, tiləңlar, silərgə ata қilinidu; izdəңlar, tapisilər. Ixikni qekinglar, eqilidu. ■
10 Qünki ҳərbir tiligüqi tiliginigə erixidu; izdigüqi izdiginini tapidu; ixikni qəkküqilərgə ixik eqilidu.
11 Aranglarda ata boloԓuqilar əz ooԓli nan tələp қilsa, uningоԓa tax beridioԓanlar barmu?! Yaki beliқ tələp қilsa, yilan beridioԓanlar barmu? ■
12 Tuhum tələp қilsa, qayan beridioԓanlar barmu?
13 Əmdi silər rəzil turup əz pərzəntliringlaroԓa yahxi iltipatlarni berixni bilgən yərdə, ərxtiki Ata Əzidin tiligənlərgə Muқəddəs Roҳni tehimu ata қilmasmu?

Əysa «Bəəlzəbul», yəni Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27

14 Əmdi u bir kixidin «adəmni gaqa қiloԓuqi» jinni ҳəydiwətkəndə, xundaқ boldiki, jin uningdin qiққanda, gaqa zuwanoԓa kəldi. Halayiқ buningоԓa intayin ҳəyran boluxti. □ ■
15 Biraқ ulardin bəziliri: «U jinlarni jinlarning əmiri boloԓan Bəəlzəbuloԓa tayinip ҳəydiwetidu» — dedi. □ ■
16 Wə baxқa bəzilər uni sinax məқsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng, dəp tələp қiloԓili turdi. □
17 Lekin u ularning nemə oylawatқanliқini bilip ularоԓa mundaқ dedi:
— Əz iqidin bəlünüp əzara soқuxқan ҳərқandaқ padixaҳliқ wəyran bolidu; wə ҳərқandaқ ailə əz iqidin bəlünüp əzara soқuxsa zawalliққa yüz tutidu. ■
18 Xuningоԓa ohxax, əgər Xəytan əz-əzigə қarxi qiққan bolsa, undaқta, uning padixaҳliқi қandaқmu put tirəp turalisun? Qünki silər meni, «Jinlarni Bəəlzəbuloԓa tayinip ҳəydəydikən» dəysilər.

□ **11:4 «bizgə қərzdar boloԓan ҳərkimni kəqürginimizdək...»** — bu ayəttiki «қərz» qoқum gunaҳlarni əz iqigə alidu; ayətning ikkinqi қismini kərüng. □ **11:7 «balilar orunda yenimda yatidu»** — yaki «balilirim ҳəmmimiz yetip қalduқ». □ **11:8 «uning hijil bolmay қayta-қayta yalwuruxi bilən...»** — «hijil bolmay қayta-қayta yalwuruxi» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:9** Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yҳ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaқ. 1:5, 6; 1Yuҳa. 3:22; 5:14. ■ **11:11** Mat. 7:9. □ **11:14 «jin uningdin qiққanda, gaqa zuwanoԓa kəldi. Halayiқ buningоԓa intayin ҳəyran boluxti»** — ularning ҳəyran boluxining bir səwəbi, Yəҳudiy əlimilarning pikriqə, jinni ҳəydəx üqün uning ismini jindin sorax kerək. Jin qaplaxқan adəmning aoԓzi arқilik ismini eytsa, andin xu ismini ixlitip jinni ҳəydigili bolatti. Əmdi jin adəmni gaqa қilip қoyoԓan bolsa, jinning ismini bilix, xundaқla uni ҳəydəx mumkin əməs idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22. □ **11:15 «u jinlarni jinlarning əmiri boloԓan Bəəlzəbuloԓa tayinip ҳəydiwetidu»** — «Bəəlzibul» (yaki, «Bəəlzibub») jinlarning padixaҳi Xəytanni kərsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22. □ **11:16 «bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng...»** — ular tələp қiloԓan «məjizilik alamət» əysaning ҳəқiқiy Məsiҳ ikənlikini ispatlaydioԓan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24.

19 Əgər mən jinlarni Bəəlzibulƣa tayinip qooƣlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə
tayinip jinlarni qooƣlaydu?! Xunga ular silər tooƣruluq ḥəküm qiqarsun! □
20 Lekin mən Hudaning barmiqi bilən jinlarni qooƣlisam, undaqta Hudaning
padixaḥliqi üstünglarƣa qüxüp namayan bolƣan bolidu. □
21 Toluq qorallanƣan küqtünggür əz əyini qooƣdap turƣanda, uning mal-mülki
aman qalidu;
22 lekin uningdin küqtünggür biri uning üstigə ḥujum qilip uni yəngsə, uning
tayanƣan qorallirini tartiwalidu wə mal-mülüklirini olja qilip əzidikilərgə təqsim
qilip beridu.□
23 Mən tərəptə turmiƣanlar manga qarxi turƣuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni*
yiƣmiƣuqilar bolsa tozutuwətküqidur.

24 Napak roḥ birawning tenidin qiqiriwetilixi bilən, u quruƣaq jaylarni qərgiləp yürüp
birər aramgaḥni izdəydu; biraq tapalmiƣandin keyin, «mən qiqqan makanimƣa
qaytay!» dəydu. □ ■
25 Xuning bilən qaytip kelip, xu makanining pakiz tazilanƣanliqini wə rətləngənlikini
bayqaydu-də,
26 berip əzidinmu bəttər yəttə roḥni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning
bilən ḥeliqi adəmning keyinki ḥali burunqidinmu tehimu yaman bolidu.□ ■

Ḥəqiqiy bəht

27 Wə xundaq boldiki, u bu gəplərni qiliwatqanda, kəpqilik arisida bir ayal awazini
kətürüp:
— Seni kətürgən qorsaq wə emitkən əmqək bəhtliktur! — dedi.
28 Biraq u jawabən: — Bəlki Hudaning səzini anglap, Uningƣa itaət qilidiƣanlar
bəhtliktur! — dedi.■

Karamət kərsitix təlipi
Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

29 Xu qaƣda, top-tap adəmlər uning ətrapiƣa olaxqanda, u mundaq səzləxkə baxlidi:

□ **11:19 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibulƣa tayinip qooƣlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni qooƣlaydu?! Xunga ular silər tooƣruluq ḥəküm qiqarsun!»** — bu səzning ikki xərḥi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Pərisiylərning əz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni ḥeq ḥəydiyəlməytti. Undaqta Xəytanning padixaḥliqiƣa ḥəqiqiy ḥujum qiluquqilar Əysa wə muritlirimu, yaki pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turƣanliqi əz əgəxküqilirining jinni ḥəydəxkə küqsiz bolƣanliqiƣa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning ooqullirini) kərsitidu. Pəqət Əysala əməs, ularmu jinlarni ḥəydiyələydiƣan bolƣan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp qiliwatqanliqiƣa ispat berətti. Bizningqə (1)-kəzqarax tooƣra. «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:20 «mən Hudaning barmiqi bilən jinlarni qooƣlisam...»** — «Hudaning barmiqi» Uning küq-qudritini kərsitidu, əlwəttə; lekin jinlarni bir tərəp qilix üqün Huda pütkül belikini əməs, pəqət «barmiqi»ni azraq midirlitip qoysila kupayə. □ **11:22 «Toluq qorallanƣan küqtünggür əz əyini qooƣdap turƣanda, uning mal-mülki aman qalidu... »** — (10-ayət) bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. «Uningdin küqtünggür biri», yəni uning əyini bulang-talang qiluquqi Əysadin baxqa ḥeqkim bolmaydu. □ **11:24 «napak roḥ»** — jinni kərsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26 «Napak roḥ....berip əzidinmu bəttər yəttə roḥni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən ḥeliqi adəmning keyinki ḥali burunqidinmu tehimu yaman bolidu»** — bu təmsil ḥəm jin qaplixixtin qutquzuluƣan adəmning ḥəqiqiy bir hətirini wə xundaqla kəqmə mənidə Yəḥudiy həlqining əḥwalinimu kərsitidu. «Matta»diki («Mat.» 12:43-45 tooƣrisida) «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:26** Yḥ. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **11:28** Mat. 7:21; Yḥ. 6:29; Rim. 2:13.

— Bu dəwr dərwəqə rəzil bir dəwrdur; u məjizilik bir alamətning kəristilixni istəp yüridu. Biraq buningoɣa «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxqa ḥeqqandaq ikkinqi bir alamət kərsitilməydu. □ ■
30 Qünki Yunus pəyoɣəmbərning əzi Ninəwə xəḥiridikilərgə alamət-karamət boloɣinioɣa ohxax, Insan'ooɣlimu bu dəwrgə yənə xundaq bolidu.
31 Qiyamət küni «Jənubtin kəlgən ayal padixaḥ»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip, ularning gunaḥlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər yüzining qetidin kəlgən; wə mana, Sulaymandinmu uluoɣ birsi muxu yərdə turidu. □ ■
32 Qiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng qopup, bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbər jakarlioɣan həwərni anglap towa qiloɣan; wə mana, Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi muxu yərdə turidu!□ ■

Hudaning yoruqluqini kixilər pütkül wujudi bilən qobul qilixi kerək
Mat. 5:15; 6:22-23

33 Ḥeqkim qiraoɣni yekip qoyup, uni yoxurun jayda qoymas, yaki üstigə sewətni kəmtürüp qoymas, bəlki qiraoɣdanning üstigə qoyidu; buning bilən əygə kirgənlər yoruqluqni kəridu. □ ■
34 Tənning qirioɣi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung qarangoɣu bolidu. □ ■
35 Xuning üqün ḥezi boloɣinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangoɣuluq bolmisun! □
36 Əmdi əgər barqə wujudung yoruq bolsa wə uning ḥeq yeri qarangoɣu bolmisa, wujudung huddi qiraoɣ parlaq nuri bilən seni yorutqandək tamamən ayding bolidu.

□ **11:29 «… Buningoɣa «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxqa ḥeqqandaq ikkinqi bir alamət kərsitilməydu» —** «Mat.» 12:39-40-ayətlərgə qaralsun («Yunus pəyoɣəmbər yooɣan belikning qorsikida üq keqə-kündüz yatqandək, Insan'ooɣlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoɣrida yatidu»). ■ **11:29** Yun. 2:1,11. □ **11:31 «Jənubtin kəlgən ayal padixaḥi» —** «Xəba padixaḥlikining ayal padixaḥi»ni kərsitidu («1Pad.» 10:1-10ni kərüng). «Xəba» bəlkim jənubiy Ərəbistanni kərsitidu. ■ **11:31** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42. □ **11:32 «Qiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng qopup, bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbər jakarlioɣan həwərni anglap towa qiloɣan; wə mana, Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi muxu yərdə turidu!» —** bu ayətlər (29, 30 wə -32-)də Əysa Yunus pəyoɣəmbərning yooɣan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikqanlikini tiloɣa elix arkilik əziningmu əlüp, üqinqi küni tirilidioɣanlikini aldin eytqan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoɣəmbərning alamət-karamiti» tooɣruluq «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. «bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu» — demək, «Butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq, bu yərdə Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi boloɣan Məsiḥ silərni yaman yoldin qaytixqa qakirsa, qulaq salmidinglar». ■ **11:32** Yun. 3:5. □ **11:33 «…üstigə sewətni kəmtürüp qoymas» —** «sewət» grek tilida «əlqəm sewət». ■ **11:33** Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luqa 8:16. □ **11:34 «əgər kəzüng sap bolsa» —** grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: — (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, saq»; (2) «sehiy» degən mənisi bar. Demək, xundaq boloɣanda «sap» degən səzning toluq mənisi «kəzüng Hudaoɣila qarisa…» wə «sən əzüng sehiy bolsang….» degən bolidu. **«əgər kəzüng hunük bolsa,…» —** «hunük» degən səz grek tilida ḥəm «rəzil» ḥəm «saq əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu. **«Tənning qirioɣi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung qarangoɣu bolidu» —** Təwrat, «Pənd.» 20:27ni kərüng. ■ **11:34** Mat. 6:22. □ **11:35 «Xuning üqün ḥezi boloɣinki, wujudungdiki «yoruqluq» qarangoɣuluq bolmisun!» —** muxu sirlik gəp sahtipəzlikni kəzdə tutidu. Qünki birsi sahtipəzlikni qilip: «Məndə yoruqluq (ḥəqiqət) bar» dəp turuwalsa, ahir berip qoqum əz-əzini aldaydu; andin keyin uningda boloɣan qarangoɣuluq adəttiki «gunaḥkar» kixilərdə boloɣan qarangoɣuluqtin tehimu eoɣir bolup qalidu. U waqitta bu kixilərdə boloɣan «yoruqluq» əməliyəttə qarangoɣuluqtur. Mundaq sahtipəzlik adəttə pəqət məlum etiqadi bar kixilər yaki dindarlar arisida pəyda bolidu.

Pərisiylər bilən Təwrat ustazlirining sahtipəzlikini əyibləx
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

37 Əysa səz qiliwatqanda, bir Pərisiy uni өyigə oqizaoqa təklip qildi. Xuning bilən u өygə kirip, dastihanda olturdi. □
38 Lekin ħeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioqinini kərüp, intayin ħəyran boldi. □
39 Lekin Rəb uningoqa:
— Əmdi silər əy Pərisiylər, qinə-qaqilarning texinila yuyup pakizlioqininglar bilən iqinglar ħərtürlük ħerislik wə rəzillikkə toloqandur. ■
40 Əy nadanlar, texini Yaratquqi iqinimu yaratqan əməsmu?!
41 Əmdi өz iq-iqinglardin həyrhaħliq qilinglar wə mana, ħəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu.□ ■
42 Ħalinglaroqa way, əy Pərisiylər! Qünki silər ħətta yalpuz bilən suzapning wə ħərhil dora-dərmanlarning ondin birini өxrə qilip Hudaoqa ataysilər-yu, biraq adalət wə Hudaning muħəbbitini ħeq etibaroqa almay ketiwerisilər. Dərwəqə, awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kerək.□ ■
43 Ħalinglaroqa way, əy pərisiylər! Qünki silər sinagoglarda aldinqi orunlarda olturuxqa, bazarlarda kixilərning silərgə boloqan *ħørmətlik* salamlirioqa amraqsilər. □ ■
44 Silərgə way! Qünki silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ötüp kətkən gərlərgə ohxaysilər! — dedi.□ ■
45 Təwrat əhliliridin biri uningoqa:
— Ustaz, bularni eytqining bizgimu ħaqarət boldi! — dedi.
46 U uningoqa mundaq jawab bərdi:
— Silərgimu way, əy Təwrat əhliliri! Qünki silər kətürəlmigüdək eoqir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu, əmma өzünglar bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiqinglarni təgküzməysilər! □ ■
47 Silərgə way! Qünki pəyoqəmbərlərning qəbrilirini yasap keliwatisilər, lekin ata-bowiliringlar ularni əltürdi. ■

□ **11:37 «…dastihanda olturdi»** — grek tilida «…dastihanda yatti». Yəhudiy həlqi dastihanda yanpaxlap yatatti. □ **11:38 «ħeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioqinini kərüp, intayin ħəyran boldi»** — Yəhudiy həlqi «tamaqtin ilgiri qol yuyux» pəqət salamətlikkə paydiliq bolupla qalmastin, bəlki insanlaroqa bir hil diniy sawab yətküzidu, dəp qaraytti. Undaq qilmasliq ata-bowilirining qalduroqan qaidə-yosunlirioqa səl qarap ularoqa qilinoqan bihørmətlikkə barawər idi. Xübhisizki, Məsih xu qaoqda qəstən qol yumay dastihanda olturoqanidi. ■ **11:39** Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ **11:41 «өz iq-iqinglardin həyrhaħliq qilinglar wə mana, ħəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «piyalə iqidikidin sədiqə beringlar, wə mana, ħəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu». Lekin bizningqə muxu yərdə Məsih insanning **өz iqini** Hudaoqa beoqixlax kerəklikining ħəmmidin muħim ikənlikini kərsitidu. ■ **11:41** Yəx. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ **11:42 «silər *Pərisiylər* ħətta yalpuz bilən suzapning wə ħərhil dora-dərmanlarning ondin birini өxrə qilip Hudaoqa ataysilər-yu»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat qanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaħinlarning kirimi üqün Өz həlqining məħsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp qiloqanidi. **«birak adalət wə Hudaning muħəbbitini ħeq etibaroqa almay ketiwerisilər»** — Əysaning «Hudaning muħəbbiti» degini ħəm Huda insanlaroqa baoqlioqan muħəbbət ħəm insanlar Hudaoqa baoqlax kerək boloqan muħəbbətnimu өz iqigə alsa kerək. ■ **11:42** 1Sam. 15:22; Ħox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ **11:43 «silər *Pərisiylər*… Bazarlarda kixilərning silərgə boloqan *ħørmətlik* salamlirioqa amraqsilər»** — tarih tətqiqatlirioqa asasən, Yəhudiylarning өz «ustazliri»oqa qiloqan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **11:43** Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ **11:44 «…silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ötüp kətkən gərlərgə ohxaysilər!»** — Yəhudiy mollilarning Təwrat qanunioqa xərħ berixiqə «qəbrilərgə tegix» adəmni kəq kirgüqə «napak» qilatti, yuyunux kerək idi. ■ **11:44** Mat. 23:27. □ **11:46 «silər kətürəlmigüdək eoqir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu,…»** — «eoqir yüklər» ħər türlük qattiq diniy qaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **11:46** Yəx. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29.

48 Xuning bilən silər ata-bowiliringlar kiloƣanlirioƣa razi boloƣanlikinglaroƣa guwahlik berisilər. Qünki ular pəyoƣəmbərlərni əltürdi wə silər ularning kəbrilirini yasaysilər. □
49 Bu səwəbtinmu Hudaning danaliki dəyduki: «Mən ularoƣa pəyoƣəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən kooƣliwetidu». □ ■
50-51 Xuning bilən dunya apiridə boloƣandin buyanki barlik pəyoƣəmbərlərning tökülgən kan kərzliri, yəni Habilning tökülgən kenidin tartip taki *ibadəthanidiki* kurbangah bilən mukəddəs jay arilikida kətl kilinoƣan *kahin* Zəkəriyaning tökülgən kenioƣiqə barlik kan kərzlər üqün muxu dəwrdikilərdin hesab elinidu. Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bularning həmmisi muxu dəwrdin elinidioƣan bolidu!□ ■
52 Halinglaroƣa way, əy Təwrat əhliliri! Qünki hekmət həzinisining aqkuqini elip turup, özünglar uning iqigə kirmidinglar wə kirəy degənlərnimu kirgüzmidinglar.■
53 U xu yərdin qikkandin keyin, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning bilən kattik karxilixip, uningoƣa köp ixlarni muzakirilixixkə kistidi □
54 wə uning üstidin xikayət kilixka səzidin birər əyib tepiwelixka paylap yürətti.

12

Sahtipəzliktin hoxyar bolux
Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

1 Xu qaoƣlarda, mingliƣan kixilər yioƣilip, bir-birini dəssiwətküdək kista-kistang boluxup kətkəndə, u awwal muhlisliroƣa səz kilip mundak dedi:
— Pərisiylərning eqitkusidin, yəni sahtipəzlikidin hoxyar bolunglar. □ ■
2 Qünki yoxuruloƣan heqkandak ix axkarilanmay kalmaydu, wə heqkandak məhpiy ix ayan bolmay kalmaydu.■
3 Xunga silərning karangoƣuda eytkanliringlar yorukta anglinidu; əyning iqkiridə hupiyanə piqirlaxkanliringlarmu əgzilərdə jakarlinidu.□
4 Mən silər dostlirimoƣa xuni eytimənki, tənni əltürüp, baxka heq ix kilalmaydioƣanlardin korkmanglar.■
5 Lekin mən silərgə kimdin korkuxunglar kerəklikini kərsitip koyay: Öltürgəndin keyin, dozahka taxlaxka hokukluk boloƣuqidin korkunglar; bərhək silərgə eytay — Uningdin korkunglar!

□ **11:48 «ular , *yəni ata-bowiliringlar*** pəyoƣəmbərlərni əltürdi wə silər ularning kəbrilirini yasaysilər» — Yəhudiy həlki daim «uluoƣ ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz kalduroƣan mukəddəs kaidə-yosunlar» dəytti. Ular muxu «ata-bowilirimiz kalduroƣan mukəddəs kaidə-yosunlar»oƣa qing esiliwalatti, lekin pəyoƣəmbərlərning səzlirigə köngül bəlməytti, wə ularning hazir ata-bowiliridək Huda əwətkən pəyoƣəmbərlərgə, hətta Kutkuzoƣuqi-Məsihgə boloƣan ziyankəxlikliri tooƣruluk heq oylanmaytti (49-ayətni kərüng). □ **11:49 ««Hudaning danaliki dəyduki: «Mən ularoƣa pəyoƣəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən kooƣliwetidu»» —**bu səzlər məlum pəyoƣəmbər eytkan səz bolmioƣini bilən, u köp bexarətlərning yioƣinqaklinixidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luka 10:3; Yh. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51 «yəni Habilning tökülgən kenidin tartip taki ibadəthanidiki kurbangah bilən mukəddəs jay arilikida kətl kilinoƣan kahin Zəkəriyaning tökülgən kenioƣiqə barlik kan kərzlər...» —** Habilning əltürülüxi tooƣruluk «Yar.» 4:8-11ni, Zəkəriyaning əltürülüxi tooƣruluk «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəkə Yəhudiylarning Təwratni ən'əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə əng ahirioƣa koyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53 «U xu yərdin qikkandin keyin...» —** yaki «U bularni eytkanda,...». □ **12:1 «Pərisiylərning eqitkusidin, yəni sahtipəzlikidin hoxyar bolunglar» —** «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. Mukəddəs yazmilarda eqitku (hemirturuq) köp yərlərdə təkəbburluk wə sahtipəzlikkə simwol kilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luka 8:17. □ **12:3 «hupiyanə piqirlaxkanliringlar» —** grek tilida «kulakka eytkininglar». ■ **12:4** Yəx. 51:7; Yər. 1:8; Mat. 10:28.

6 Bəx quxqaq ikki tiyingə setilidioɣu? Lekin ularning ḫeqbirimu Huda təripidin
untulup qaloɣini yoq.□ ■
7 Lekin ḫətta ḫərbir tal qeqinglarmu sanaloɣandur. Xundaq ikən, qorqmanglar; silər
nuroɣunlioɣan quxqaqtin qimmətliksilər!■

Əysani etirap qilix wə qilmasliq

8 — Biraq mən silərgə xuni eytip qoyayki, kim meni insanlarning aldida etirap qilsa,
Insan'ooɣlimu uni Hudaning pərixtiliri aldida etirap qilidu.■
9 Biraq insanlarning aldida meni tonumioɣan kixi, Hudaning pərixtiliri aldidimu
tonulmaydu.■
10 Insan'ooɣlioɣa qarxi səz qiloɣan ḫərqandaq kixi kəqürümgə erixələydu; lekin
Muqəddəs Roḫqa kupurluq qiloɣuqi bolsa kəqürümgə erixəlməydu.□ ■
11 Lekin kixilər silərni sinagoglaroɣa yaki ḫəkümdarlar wə əməldarlarning aldioɣa
elip berip soraqqa tartqanda, «*Ərzgə* qandaq jawab bərsəm?» yaki «Nemə desəm
bolar?» dəp əndixə qilmanglar. ■
12 Qünki nemə deyix kerəklikini xu waqti-saitidə Muqəddəs Roḫ silərgə ögitidu.

Əqilsiz bay ḫəqqidiki təmsil

13 Kəpqilik arisidin birsi uningoɣa:
— Ustaz, akamoɣa *atimizdin qaloɣan* mirasni mən bilən təng ülixixkə buyruoɣayla —
dedi.
14 Lekin u uningoɣa jawabən: — Buradər, kim meni silərning üstünglaroɣa sotqi yaki
üləxtürgüqi qildi? — dedi. □
15 U kəpqilikkə qarap: — Pəhəs bolup özünglarni ḫərhil tamahorluqtin saqlanglar.
Qünki insanning ḫayati uning mal-mülüklirining kəplükigə baoɣliq əməstur, dedi.■
16 Andin uularoɣa mundaq bir təmsilni eytip bərdi:
— «Bir bayning yeri mol ḫosul beriptu.
17 U kənglidə «Qandaq qilay? Qünki bunqiwala ḫosulni qoyoɣudək yerim yoq» —
dəp oylaptu.
18 Andun u: — «Mundaq qilay: — Ḫazirqi ambarlirimni quwuwetip, tehimu qongini
yasap, barliq məḫsulatlirim wə baxqa mal-mülüklirimni xu yərgə yioɣip saqlay!
19 Andin öz-özümgə: «Əy jenim, yioɣip saqlioɣan, köp yil yətküdək nemətliring bar,
raḫət iqidə yəp-iqip hux boloɣin!» dəydioɣan bolimən» dəp oylaptu.■
20 Lekin Huda uningoɣa:
«Əy əhmək, bügün keqila jening səndin tələp qilip elinidu; undaqta bu toplioɣining
kimgə qalidu?» dəptu.■
21 Hudaning aldida dölətmən bolmay, özigə həzinə yioɣqanning ḫali xundaq bolar».

Etiqadqilar əndixə qilmasliqi kerək
Mat. 6:19-21, 25-34

22 Andin u muhlisliroɣa mundaq dedi:

□ **12:6 «bəx quxqaq ikki tiyingə setilidioɣu?»** — «tiyin» grek tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ḫəqqi boloɣan «dinarius»ning 1/8 Qismi idi. ■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32. ■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuḫa. 2:23. □ **12:10 «Muqəddəs Roḫqa kupurluq qilix»** — yaki «Muqəddəs Roḫqa qarxi gəp qilix» degən gunaḫ tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:10** 1Yuḫa. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14. □ **12:14 «Buradər, kim meni silərning üstünglaroɣa sotqi yaki üləxtürgüqi qildi?»** — «Mis.» 2:14ni kərüng. Məsiḫ Musa pəyoɣəmbərning rolini rət qildi. Bu muḫim ḫəqiqət üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7. ■ **12:19** Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5. ■ **12:20** Zəb. 39:6; Zəb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yər. 17:11.

— Xuning üqün mən silərgə xuni eytip qoyayki, turmuxunglar tooqruluq, nemə yərmiz yaki nemə kiyərmiz, dəp əndixə qilmanglar. ■
23 Qünki ḥayatliq yeməkliktin, tən kiyim-keqəktin əzizdur.
24 Quzoqunlaroqa qaranglar! Ular terimaydu wə yioqmaydu, ularning ambar, iskilatlirimu yoq. Lekin Huda ularnimu ozuqlanduridu. Silər quxlardin qanqilik əziz-ḥə! ■
25 Aranglarda qaysinglar oqəm-qayoqu bilən əmrünglarni birər saət uzartalaysilər? □ ■
26 Əgər xunqilik kiqikkinə ixmu qolunglardin kəlmisə, nemə üqün qaloqan ixlar tooqrisida oqəm-əndixə qilisilər?
27 Nelupərlərning qandaq əsidioqanliqioqa qarap beqinglar! Ular əmgəkmu qilmaydu, qaqmu egirməydu; lekin silərgə xuni eytayki, ḥətta Sulayman toluq xan-xərəptə turoqandimu uning kiyinixi nilupərləning bir güliqilikimu yoq idi. □
28 Əy ixənqi ajizlar! Əmdi Huda daladiki bügün eqilsa, ətisi qurup oqaqqa selini-dioqan axu gül-giyaḥlarni xunqə bezigən yərdə, silərni tehimu kiyindürməsmu?!
29 Xundaq ikən, nemə yəymiz, nemə iqimiz dəp bax qaturmanglar, ḥeqnemidin əndixə qilmanglar. □
30 Qünki ḥərqaysi əldikilər mana xundaq ḥəmmə nərsilərgə intilidu. Biraq Atanglar silərning bu nərsilərgə moḥtajliqinglarni bilidu; □
31 xundaq ikən, Uning padixaḥliqioqa intilinglar wə u qaoqda, bularning ḥəmmisi silərgə qoxulup nesip bolidu.■
32 Qorqmanglar, i kiqik pada! Qünki Atanglar padixaḥliqni silərgə ata qilixni hux kərdi. □
33 Mal-mülkünglarni setip, *kəmbəoqəlləргə* həyrhaḥliq qilinglar. Özünglaroqa uprimaydioqan ḥəmyan, ərxlərdə ḥərgiz tügəp kətməydioqan bir həzinə ḥazirlanglar; — xu yərdə ooqri yeqin kəlməydu, küyə yəp yoqap kətməydu. ■
34 Qünki bayliqinglar qəyərdə bolsa, qəlbinglarmu xu yərdə bolidu.

Məsiḥning kelixigə təyyar bolunglar!
Mat. 24:45-51

35 Silər belinglarni qing baoqlap, qiraoqliringlarni yandurup turunglar; ■
36 huddi hojayinining toy ziyapitidin qaytip kelixini kütüp turoqan qakarlardək, ḥərdaim təyyar turunglar. Xuning bilən hojayin kelip ixikni qaqqanda, qakarlar dərḥal qiqip ixikni aqidioqan bolidu.
37 Hojayin qaytip kəlgəndə, qakarlirining oyoqaq, təyyar turoqanliqini kərsə, bu qakarlarning bəhtidur! Mən silərgə bərḥək xuni eytip qoyayki, hojayin özi belini baoqlap, ularni dastihanoqa olturoquzup, ularning aldioqa kelip xəhsən özi ularni kütüwalidu!

■ **12:22** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7. ■ **12:24** Ayup 38:41; Zəb. 147:9. □ **12:25 «qaysinglar oqəm-qayoqu bilən əmrünglarni birər saət uzartalaysilər?»** — baxqa bir tərjimisi: «qaysinglar oqəm-qayoqu bilən boyungoqa birər oqeriq qoxalaysilər?». ■ **12:25** Mat. 6:27. □ **12:27 «nelupərlər...»** — yaki «yawa gül-giyaḥlar...». **«Sulayman»** — uluoq padixaḥ Sulayman. □ **12:29 «...bax qaturmanglar»** — grek tilida «....(yeməklikkə) intilmənglar». □ **12:30 «ḥərqaysi əldikilər...»** — grek tilida «bu dunyadiki (yat) əllərdikilər». «Yat əllər» Yəḥudiy əməs butpərəslər bolup, tirik Hudani bilməytti; muhlislar Yəḥudiy boloqaqqa, Hudaning küq-qudriti ḥəmdə Öz həlqidin həwər alidioqanliqioqa ixənqi boluxi kerək idi. ■ **12:31** 1Tar. 3:13; Zəb. 37:25. □ **12:32 «Atanglar padixaḥliqni silərgə ata qilixni hux kərdi»** — «padixaḥliq» bolsa Hudaning Öz padixaḥliqi, əlwəttə. ■ **12:33** Mat. 6:20; 19:21; Luka 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **12:35** Əf. 6:14; 1Pet. 1:13.

38 Wə əgər hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesəktə kəlsimu, qakarlirining xundaq
oyoqaqliqini kərsə, bu ularning bəhtidur!□ ■
39 Lekin xuni bilip qoyunglarki, əgər əy igisi ooqrining keqidə qaysi waqitta
kelidioqanliqini bilgən bolsa, u oyoqaq turup ooqrining əygə texip kirixigə hərgiz yol
qoymaytti! □ ■
40 Xuning üqün silərmu hərdaim təyyar turunglar; qünki Insan'ooqli silər oylimioqan
waqit-saəttə qaytip kelidu.■
41 Petrus uningdin: — I Rəb, sən bu təmsilni bizgila qaritip eyttingmu yaki
həmməyləngə qaritipmu? — dəp soridi.
42 Rəb mundaq dedi:
— Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul qilip, ularoqa tegixlik boloqan axliqni waqti-
waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioqan ixənqlik wə pəmlik oqojidar kim bolidu?
□ ■
43 Hojayin əyigə qaytqanda, qakirining xundaq qiliwatqinining üstigə kəlsə, bu
qakarning bəhtidur!
44 Mən silərgə bərhəq xuni eytip qoyayki, hojayin uni pütün igilikini baxquruxqa
qoyidu.
45 Lekin mubada xu qakar kənglidə: «Hojayinim qayal bolup qalidu» dəp, baxqa
qakarlar wə dedəklərni bozək qilixqa wə yəp-iqip, məst boluxqa baxlisa,
46 Xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni, oylimioqan bir waqitta qaytip kelidu
wə uni kesip ikki parqə qilip, uning nesiwisini etiqadsizlar bilən ohxax təqdirdə
bekitidu.
47 Əmdi hojayinining iradisini bilip turup, təyyarlinip turmioqan wə hojayinining
iradisi boyiqə qilmioqan qakar boluxioqa tayaq yəydu. ■
48 Biraq hojayinining iradisini bilməy turup, tayaq yeyixkə tegixlik ixlarni qiloqan
qakar azraq tayaq yəydu. Kimgə kəp berilsə, uningdin tələp qilinidioqini kəp bolidu.
Qünki adəmlər kimgə kəp amanət qoyoqan bolsa, uningdin tələp qilidioqinimu kəp
bolidu.

Məsiqning tutaxturmaqqi boloqan oti
Mat. 10:34-36

49 Mən yər yüzigə ot taxlap tutaxturuxqa kəldim wə bu otning tutixixioqa nəqədər
təqəzzamən!
50 Lekin mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək wə bu
qümüldürülüxüm əməlgə axuruloquqə intayin qiynilimən! □ ■

□ **12:38 «əgər hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesəktə kəlsimu, qakarlirining xundaq oyoqaqliqini kərsə, bu ularning bəhtidur!»** — Yəhudiylar keqə waqtini qesablioqanda üq jesək, rimliqlar bolsa tət jesək dəp qesablaytti. ■ **12:38** Mat. 24:42. □ **12:39 «əgər əy igisi ooqrining keqidə qaysi waqitta kelidioqanliqini bilgən bolsa, u oyoqaq turup ooqrining əygə texip kirixigə qərgiz yol qoymaytti!»** — muqəddəs yazmilardiki kəp yərlərdə Pərwərdigarning künining «ooqridək» (kütülmigən waqitta) kelidioqanliqi tiloqa elinidu. ■ **12:39** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəq. 3:3; 16:15. ■ **12:40** Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 21:34; 1Tes. 5:6. □ **12:42 «Hojayini əz əyidikilərgə…»** — «əydikilər» muxu yərdə əydiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu; muxu yərdə kəqmə mənisi Hudaoqa təwədikilər, yəni barliq ixəngüqilər degənliktur. **«Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul qilip, ularoqa tegixlik boloqan axliqni waqti-waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioqan ixənqlik wə pəmlik oqojidar kim bolidu?»** — xübqisizki, Rəb bu təmsilni qəmmidin awwal Petrusning əz-əzigə tətbiqlixini halidi, andin qaloqan rosullar, andin Hudaning barliq hizmətkarlirioqa qaritip eytqan. ■ **12:42** Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2. ■ **12:47** Yaq. 4:17. □ **12:50 «mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək wə bu qümüldürülüxüm əməlgə axuruloquqə intayin qiynilimən!»** — bu ayəttiki «qəmüldürüx» xübqisizki uning əlümidur. Bu tooqruluq «Əfəsusluqlaroqa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muxu qəmüldürülüxtin keyin Muqəddəs Roqning oti yər yüzidə tutuxturulidu. «Ros.» 2-babni kərüng! ■ **12:50** Mat. 20:22; Mar. 10:38; Əf.4:5

51 Silər meni yər yüzigə tinqlik elip kəldimikin, dəp oylap qaldinglarmu? Yaq, mən
xuni silərgə eytayki, tinqlik əməs, bölünüx elip kəldim! ■
52 Qünki buningdin keyin, bir öydiki bəx kixi bölünidu; üqi ikkisigə qarsi wə ikkisi
üqigə qarxi bölünidu.
53 Ata ooƣlioƣa wə ooƣul atisioƣa, ana qizioƣa wə qiz anisioƣa, qeynana kelinigə wə kelin
qeynanisioƣa qarxi turidu.■

Hudaning oƣəzipidin agahlanduridioƣan bexarətlik alamətlər
Mat. 16:2-3

54 Əysa yənə toplaxqan adəmlərgə mundaq dedi:
— Silər künpetix tərəptin bulutning qikkinini kərsənglar, dərhal «yamoƣur yaoƣidu»
dəysilər, wə dərwəqə xundaq bolidu.
55 Jənub tərəptin xamalning qikkinini kərsənglar, «Hawa issiydu» dəysilər wə
dərwəqə xundaq bolidu.
56 Əy sahtipəzlər! Silər yər bilən kökning rənggini pərq etələysilər-yu, qandaqsigə
bu zamanni pərq etəlməysilər?!
57 Əmdi nemixqa qaysi ixlarning durus ikənlikigə özünglar höküm qilip
baqmaysilər?! ■
58 Qünki dəwagiring bilən birgə sotqi aldioƣa baroƣiningda, uning bilən yolda
ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; bolmisa, u seni sotqioƣa,
sotqi bolsa gundipayoƣa tapxuridu wə gundipay seni zindanoƣa taxlaydu.
59 Mən sanga xuni eytip qoyayki, *qərzingning* əng ahirqi bir tiyininimu qoymay
təlimigüqə, xu yərdin hərgiz qikalmaysən.□

13

Towa qilix yaki halak bolux

1 Xu qaoƣda, birnəqqə adəm uningoƣa *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyəliklərning
qenini töküp, ularning qanlirini ular qiliwatqan *ibadəthanidiki* qurbanliqning
qanliri bilən arilaxturoƣanliqini məlum qildi.□
2 U laroƣa jawabən mundaq dedi:
— Ularning bu azablarni tartqini üqün bu Galiliyəliklərni baxqa Galiliyəliklərdin
gunahi eoƣir dəp qaramsilər?
3 Mən silərgə eytayki, undaq əməs! Bəlki silər towa qilmisanglar, həmminglarmu
ohxax akiwəttə halak bolisilər.□

■ **12:51** Mat. 10:34. ■ **12:53** Mik. 7:6 ■ **12:57** Mat. 5:25-26 □ **12:59 «əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə»** — «tiyin» grek tilida «ləpton» — pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük həkki boloƣan «dinarius»ning 1/128 qismi idi. **«dəwagiring bilən birgə sotqi aldioƣa baroƣiningda, uning bilən yolda ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; .. bolmisa... ... əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə, xu yərdin hərgiz qikalmaysən»** — bu köp əhwallirimizoƣa mas kelidioƣan intayin əməliy nəsihət, əlwəttə. Uning üstigə muxu yərdə bəlkim təmsil boluxi mumkin; qünki Məsihning sözliridə «Əgər... bolsa» degən söz yoq. Demək, Israillarning üstigə ərzi bar idi; bu ərz qiloƣuqi bolsa bəlkim Huda Özidur. Hazir «yaraxturulup dost bolux»ning towa qilix pursiti bolsimu, hərhalda waqti qəkliktur. Töwəndiki 13-babnimu kərüng. □ **13:1 «... waliy Pilatusning ... ularning qanlirini ular qiliwatqan ibadəthanidiki qurbanliqning qanliri bilən arilaxturoƣanliqi»** — ayəttə «ibadəthana» degən söz yoq. Biraq qurbanlik qilix baxqa yərdə bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilən arilaxturdi» — demək, Pilatus ularni ibadəthanida ibadət üstidə eltürüwətti. □ **13:3 «həmminglar ohxax akiwəttə halak bolisilər»** — bu söz bəlkim Rim imperiyəsi miladiyə 70-yilida Yerusalem wə baxqa xəhərlərni wəyran qilixini wə xuning bilən təng dozahnimu kərsitixi mumkin. 5-ayətning mənisimu xundaq.

4 Siloam məhəllisidiki munar ərülüp qüxüp, on səkkiz kixini besip əltürüp qoyoqan,
silər ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiһ, dəp qaramsilər?□
5 Mən silərgə eytayki, undaq əməs! Bəlki silər towa qilmisanglar, һəmminglarmu
ohxax aqiwəttə һalak bolisilər.

Towa qilmaslixning aqiwiti — mewə bərməydioqan dərəh

6 Andin u bu təmsilni səzləp bərdi:
— Məlum bir kixining üzümzarliqida tikilgən bir tüp ənjür dərihi bar ikən. U u
dərəhtin mewə izdəp kəptu, lekin һeq mewə tapalmaptu.
7 U baoqwəngə: «Qara, üq yildin beri bu ənjür dərihidin mewə izdəp keliwatimən,
biraq bir talmu mewə tapalmidim. Uni kesiwət! U nemə dəp yərni bikardin-bikar
igiləp turidu?» dəptu.
8 Lekin baoqwən: «Hojayin, uningoqa yənə bir yil təgmigəyla. Bu waqit iqidə uning
tüwidiki topilarni boxitip, ooqutlap baqay.
9 Əgər kelər yili mewə bərsə, yahxi hop! Biraq bərmisə, kesiwətkəyla» dəptu
baoqwən.

Xabat küni dok ayalni saqaytix

10 Bir xabat küni, u bir sinagogta təlim beriwatatti.
11 Mana xu yərdə on səkkiz yildin beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup,
dəmqiyip ərə turalmaydioqan bir ayal bar idi. □
12 Əysa uni kərgəndə, yenioqa qaqirip:
— Hanim, sən bu zəiplikingdin azad boldung! — dedi.
13 Andin u qolini uning uqisioqa qoyuwidi, ayal dərһal ruslinip tik turup, Hudani
uluoqlidi.
14 Biraq sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl saqaytqinidin oqəzəplinip,
kəpqilikkə:
— Adəmlər ix qilix kerək boloqan altə kün bar, xu künlərdə kelip saqaytilinglar; lekin
xabat künidə undaq qilmanglar, — dedi.□ ■
15 Xunga Rəb uningoqa mundaq jawab bərdi:
— Əy sahtipəzlər! Һərbiringlar xabat küni torpaq wə exikinglarni oqurdin yexip,
suoqaroqili baxlimamsilər?! □ ■
16 Əmdi Xəytan mana on səkkiz yil booqup kəlgən, Ibraһimning bir qizi boloqan
bu ayal dəl xabat künidə bu sirtmaqtin boxitilsa, bu xabat künining yarixiqi
bolmamdu?!□

□ **13:4 «Siloam» —** (ibraniy tilida «Xiloaһ») Yerusalemdiki bir məһəllə. «Nəһ.» 3:15 wə «Yəx.» 8:6ni kərüng. **«silər ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiһ, dəp qaramsilər?»** — «qəbiһ» muxu yərdə grek tilida «qərzdar» dəp ipadilinidu. □ **13:11 «… on səkkiz yildin beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup…» —** «jin» — Grek tilida «roһ». **«ərə turalmaydioqan bir ayal bar idi»** — «ərə turalmaydioqan» grek tilida «bexini kətürəlməydioqan». □ **13:14 «sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl saqaytqinidin oqəzəplinip…» —** uning oqəzəplinixining üq səwəbi bar idi: (1) ularning qaidə-yosunliri boyiqə ayal kixi sinagogning otturioqa kəlməsliki kerək idi (ular kəynidə olturatti yaki turatti); (2) yənə qaidiliri boyiqə ər kixi ayal kixigə һeq təgmsəliki kerək, һətta adəttə natonux ayal kixigə gəp qilmasliqi kerək idi; (3) Əysa xabat künidə kesəl saqaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Qan. 5:13; Əz. 20:12. □ **13:15 «Əy sahtipəzlər! Һərbiringlar xabat küni torpaq wə exikinglarni oqurdin yexip, suoqaroqili baxlimamsilər?! »** — buni «ixləx» yaki «hizmət qilix» dəp һesablaxqa bolsimu, insan bu zuwansiz һaywanlaroqa muxundaq «insanpərwərlik» kərsətmisə, tolimu rəһimsizlik bolatti. Undaqta insanoqa rəһim kərsitixkə bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 14:5.
□ **13:16 «Ibraһimning bir qizi boloqan bu ayal» —** «Ibraһimning qizi» degən ibarə ayalning Ibraһimning əwladi ikənlikini kərsitidu, əlwəttə, xundaqla bəlkim uningda һəqiqiy etiqad boloqanliqinimu kərsitixi mumkin.

17 U muxu sözni qiloɣanda, uningoɣa qarxi qiqqanlar hijalətkə qaldi; birақ halayiқ uning qiliwatqan ɧəmmə ajayib ixliridin xadlinip yayridi.

Hudaning padixaɧliqini uruқ wə hemirturuqqa ohxitidioɣan təmsillər
Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

18 U sözini *dawamlaxturup* mundaқ dedi:
— Hudaning padixaɧliqi nemigə ohxaydu? Mən uni nemigə ohxitay? ■
19 U goya bir tal qiqa uruқioɣa ohxaydu; birsi uni elip өz beoɣida terioɣanidi; u өsüp yooɣan dərəh boldi; asmandiki uqar-қanatlar kelip uning xahlirida uwulidi.□
20-21 U yənə: — Hudaning padixaɧliqini nemigə ohxitay? U huddi eqitқuoɣa ohxaydu; bir ayal uni қolioɣa elip, üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saқlidi, — dedi.□ ■

ɧayatning tar ixiki
Mat. 7:13-14, 21-23

22 *Əysa* Yerusalemoɣa қarap səpirini dawamlaxturup, besip өtkən ɧərқaysi xəɧər-yezilarda təlim berip mangdi. ■
23 Birəylən uningdin:
— I təқsir, қutқuzulidioɣanlarning sani azmu? — dəp soridi.
Əysa kөpqilikkə mundaқ jawab bərdi:
24 — Silər tar ixiktin kirixkə kürəx қilinglar. Qünki mən silərgə xuni eytayki, nuroɣun adəmlər kirəy dəp izdənsimu, əmma kirəlməydu. ■
25 Өyning igisi ornidin turup ixikni taқioɣandin keyin, silər taxқirida turup ixikni қeқip: «Rəb, bizgə aqқin!» dəp yalwuroɣili turoɣininglarda, u silərgə jawabən: «Silərning nəlikinglarni bilməymən» — dəydu. ■
26 Andin silər: «Biz sening aldingda yegən, iqkən, sənmu bizning koqilirimizda təlim bərgən» desənglar,
27 u yənə jawabən: «Silərning nəlikinglarni bilməymən, məndin neri ketinglar, əy қəbiɧlik қiloɣuqilar!» dəydu. ■
28 Silər Ibraɧim, Isɧaқ, Yaқup wə barliқ pəyoɣəmbərlərning Hudaning padixaɧliqi iqidə ikənlikini, өzünglarning sirtқa taxliwetilginginglarni kөrginginglarda, yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlar oɣuqurlaydu. ■
29 U qaoɣda, kixilər məxriқ bilən məoɣribtin wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixaɧliқida dastihanda olturidu. □ ■

■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19 «U *, yəni Hudaning padixaɧliқi* goya bir tal қiqa uruқioɣa ohxaydu»** — «қiqa uruқi» Asiyadiki barliқ uruқlar iqidə əng kiqiki. **«u өsüp yooɣan dərəh boldi»** — adəttə қiqa өsüp yetilgəndə 2-3 metrliқ kөqət bolidu. Lekin bu təmsildur; Hudaning padixaɧliқining bəzi jəɧətliri adəttin taxқiri bolidu. Oқurmənlərgə ayanki, təmsillərdə «қuxlar» adəttə jin-xəytanlarni bildüridu (məsilən, 8:5ni kөrüng). □ **13:20-21 «üq jawur un» —** (yaki «üq kürə un») grek tilida «üq saton», ibraniy tilida «üq seaɧ». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu heli kөp un bolup, yüz adəmning tamiқioɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kөrüng. Oқurmənlərgə yənə ayanki, təmsillərdə «eqitқu» yaki «hemirturuq» adəttə yaman təsirlər (təkəbburluқ, sahtipəzlik)ni bildüridu (məsilən, 12:1ni kөrüng). ■ **13:20-21** Mat. 13:33. ■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6. ■ **13:24** Mat. 7:13. ■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luқa 6:46. ■ **13:27** Zəb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29 «kixilər məxriқ bilən məoɣribtin wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixaɧliқida dastihanda olturidu» —** «məxriқ bilən məoɣribtin wə ximal bilən jənubtin» kəlgənlər Yəɧudiy əməslərni kөrsitidu. «Olturidu» baxқa izaɧatlarda kөrsitilgəndək grek tilida «yatidu» degən söz bilən ipadilinidu. ■ **13:29** Yəx. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11.

30 Xuning bilən mana, xu qaoɣda aldida turoɣanlardin arkiɣa ətidioɣanlar, arkida turoɣanlardin aldioɣa ətidioɣanlar bar bolidu. □ ■

Əysaning Yerusalemoɣa baoɣlioɣan meһir-muһibbiti
Mat. 23:37-39

31 Dəl xu waқitta birnəqqə Pərisiylər Əysaning aldioɣa kelip uningoɣa:

— Muxu yərdin qiқip əzüngni nerioɣa al. Qünki Һerod seni əltürməkqi, — dedi.

32 Uularoɣa:

— Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni ҳəydiwetip, bügün wə ətə xipa berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar. □

33 Ҳalbuki, bügün wə ətə wə əgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur; qünki ҳeq pəyoɣəmbərning əltürülüxi Yerusalemdin baxқa ҳeqқandaқ jayda mumkin bolmas.□

34 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyoɣəmbərlərni əltüridioɣan wə sanga əwətilgənlərni qalma-kesək қilidioɣan xəһər! Mən қanqə қetimlap mekiyan əz qüjilirini қanat astioɣa aloɣandək sening baliliringni қoynumoɣa almaқqi boldum, lekin silər halim-idinglar. □ ■

35 Mana əyünglar taxlinip wəyranə bolup қalidu; wə mən silərgə xuni eytip қoyayki, silər «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək boloɣay!» demigüqə, meni

---

□ **13:30 «aldida turoɣanlardin arkiɣa ətidioɣanlar, arkida turoɣanlardin aldioɣa ətidioɣanlar bar bolidu»** — grek tilida «ahirқilardin birinqisi bolidioɣanlar bar bolidu, birinqilərdin ahirқisi bolidioɣanlar bar bolidu» dəp ipadilinidu. Bu ajayib ҳəқiқətning kəp jəһətliri bar; biraқ roxənki, xu künidə Huda əsli qaқiroɣan Yəһudiylar Hudaning padixaһlиқida hijalətkə қaldurulidu wə əsli butpərəs boloɣan Yəһudiy əməslər uningda izzətkə erixidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31. □ **13:32 «üqinqi küni takamullaxturulimən»** — baxқa birhil tərjimisi: «üqinqi küni nixanimoɣa yetimən» yaki «üqinqi küni ixlirimni tamam қilimən». Lekin ixinimizki, tərjimimiz grek tilioɣa sadiқtur. Təwəndiki izaһatni kərüng. **«Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni ҳəydiwetip, bügün wə ətə xipa berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar»** — bu sirliқ gəpning mənisi bəlkim: «Manga қaloɣan қiskа wақit iqidə Huda manga bekitkən pilani boyiqə səndin қorқmay ixləwerimən. Қiskа wақit iqidə mən Hudadin tapxuruwaloɣan wəzipəmni tamam қilimən wə xundaқla əzüm «takamullaxturulimən»» degəndək boluxi mumkin. Uning üstigə, Məsiһning «takamullaxturulimən» degən sirliқ səzi, xübһisizki, kəp jəһətliktur. «Ibr.» 2:10də ohxax ҳəқiқət tepilidu wə «ibraniylaroɣa»diki «қoxumqə səz»imizdə bu tooɣruluқ azraқ tohtilimiz. □ **13:33 «Ҳalbuki, bügün wə ətə wə əgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur»** — Əysa bu səzni қiloɣanda tehi Galiliyə əlkisidə idi. Ҳerodning Yerusalem bilən alaқisi yoқ idi, Galiliyəni idarə қilatti. Xunga bu 32-ayəttiki səzning dawami: «Mənki Məsiһ Yerusalemoɣa berixim kerək, lekin undaқ қilixim Ҳerodtin қeqix üqün əməs, bəlki Hudaning pilani boloɣanliқi üqün» degəndək mənidə. **«qünki ҳeq pəyoɣəmbərning əltürülüxi Yerusalemdin baxқa ҳeqқandaқ jayda mumkin bolma.»** — bu kinayilik, ҳəjwiy gəp. Bu «kapir» Ҳerod han Galiliyəni baxқuroɣini bilən Məsiһkə hətiri bolmaydu, lekin «Hudaning güzəl xəһiri»də turuwatқanlar ahir berip Əysani əltüridu. Bu jümlidiki «mumkin bolmas» degənning baxқa hil tərjimisi: «əқil yətməs». □ **13:34 «Əy «Yerusalem, Yerusalem!»** — Muқəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki қetim qaқirixi uningoɣa boloɣan qongқur meһir-muһəbbitini ipadiləp, uning əzigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mən қanqə қetimlap mekiyan əz qüjilirini қanat astioɣa aloɣandək sening baliliringni қoynumoɣa almaқqi boldum»** — «sening baliliring» Yerusalemda turuwatқan Yəһudiy həlқni kərsitidu, əlwəttə. ■ **13:34** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37.

yənə kərəlməysilər. □ ■

14

Xabat künidə kesəl saqaytix

1 Wə xundaq boldiki, bir xabat küni u Pərisiylərdin bolƣan bir ħəkümdarning өyigə ƣizaƣa bardi; əmdi ular uni paylap yürüwatatti.
2 Wə mana, u yərdə suluq ixxiq kesiligə giriptar bolƣan bir adəm bar idi.
3 Əysa Təwrat əħliliri wə Pərisiylərdin:
— Xabat küni kesəl saqaytix Təwrat qanuniƣa uyƣunmu-yoq? — dəp soridi.
4 Biraq ular lam-jim demidi. U ħeliqi kesəlgə qolini təgküzüp, saqaytip yoloƣa saldi.
5 Andin u ulardin yənə:
— Aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi quduqqa qüxüp kətsə, uni dərħal tartip qiqarmaydioƣan zadi kim bar? — dəp soridi.□ ■
6 Wə ular uning bu səzlirigə ħeq jawab berəlmidi.

Huda kimni yuqiri qilidu?

7 Əysa qaqirilƣan meħmanlarning өzlirigə tərdin orunlarni qandaq tallioƣinini kərüp, ularƣa mundaq bir təmsilni eytip bərdi:
8 — Birsi seni toy ziyapitigə təklip qilsa, tərdə olturmioƣin. Bolmisa, səndin ħərmətlikrək birsi təklip qilinoƣan bolsa,
9 U qaƣda seni wə uni qaqiroƣan saħibhana kelip sanga: «Bu kixigə orun bərgəysiz» dəp qalsa, sən hijaləttə kelip pəgaħoƣa qüxüp qalisən. □
10 Lekin sən qaqirilƣanda, berip pəgaħda olturoƣin. Xuning bilən seni qaqiroƣan saħibhana kelip: «Əy dostum, yuqirioƣa qiking» deyixi mumkin wə xuning bilən sening bilən dastihanda olturoƣanlarning ħəmmisining aldida sanga izzət bolidu. ■
11 Qünki ħərkim өzini üstün tutsa təwən qilinidu wə kimdəkim өzini təwən tutsa üstün qilinidu.■

Ħəqiqiy meħmandostluqning yoli

12 U өzini meħmanƣa qaqiroƣan saħibhanioƣa mundaq dedi:
— Meħmanni tamaqqa yaki ziyapətkə qaqiroƣiningda, dost-buradər, qerindax, uruq-tuƣqan yaki bay qolum-qoxniliringni qaqirmioƣin. Qünki ularmu seni meħmanƣa qaqirip, mərħəmitingni qayturuxi mumkin. ■

□ **13:35 «Mana өyünglar taxlinip wəyranə bolup qalidu»** — «silərning өyünglar» muxu bexarəttə: (1) muqəddəs ibadəthana (u kinayilik bilən «Hudaning өyi» deməydu): (2) pütkül Israil jəmətini kərsitidu. Qünki rimliqlar miladiyə 70-yilida kelip, ularning muqəddəs ibadəthanisini wəyran qilidu wə Yəhudiy həlqini dunyaning ħərbir bulung-puxqaqlirioƣa tarqitiwetidu. **«Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək boloƣay!»** — bu bolsa Yəhudiy həlqining Məsiħni qarxi elixida deyixigə tegixlik səzlərdur. Məsiħ Yerusalemƣa kirgəndə gərqə məlum bir qisim kixilər xundaq səzni qiloƣini bilən («Luqa» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayətni kərüng), (1) ularning undaq degənliri sap etiqadtin bolmioƣan; (2) pütün həlq undaq degini yoq, bəlki ixənmigən. Xuning bilən Əysa Məsiħning muxu dunyaƣa qayta kelixi, xundaqla Yəhudiy həlqining uni qayta kərüxi üqün pütkül həlq awwal uni «Məsiħ-qutquzoƣuqimiz», yəni «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqi» dəp etirap qilixi kerəktur (bu bexarət «Rim.» 11:25-27, «Zək.» 12:7-14 wə baxqa yərlərdə tepilidu). ■ **13:35** Zəb. 69:25; 118:26; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20. □ **14:5 «aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi quduqqa qüxüp kətsə…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «exiki» əməs, bəlki «balisi» dəp oqulidu. ■ **14:5** Mis. 23:5; Qan. 22:4; Luqa 13:15. □ **14:9 «… pəgaħoƣa qüxüp qalisən»** — grek tilida «… ahirqi orunƣa qüxüp qalisən». ■ **14:10** Pənd. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 1:51; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **14:12** Nəħ. 8:10; Pənd. 3:28.

13 Xuning üqün ziyapət berəy desəng, oɣerib-oɣurwa, meyip-nakar, akṣaḳ-qolaḳ, kor-
əmalarni qaḳiroɣin
14 wə bəht-bərikət kərisən; qünki u kixilərning yahxiliḳingni ḳayturuxning amali
yoḳtur. Xuning bilən ḥəḳḳaniylarning ḳayta tirilgən künidə ḳiloɣining əzünggə
ḳayturulidu.

Katta ziyapət tooɣrisidiki təmsil
Mat. 22:1-10

15 Uning bilən ḥəmdastihan olturoɣanlardin biri bu səzlərni anglap, uningoɣa:
— Hudaning padixaḥliḳida oɣizalanoɣuqilar nemidegən bəhtlik-ḥə! — dedi.□
16 Biraḳ u uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Bir kixi katta ziyapətkə tutux ḳilip, nuroɣun meḥmanlarni qaḳirip ḳoyuptu. ■
17 Dastihan selinoɣan xu saəttə, qakirini əwətip, qaḳiriloɣan meḥmanlaroɣa:
«Mərḥəmət, ḥəmmə nərsə təyyar boldi!» dəp eytiptu.
18 Biraḳ, meḥmanlarning ḥəmmisi barmasliḳḳa bir-birləp əzrə-baḥanə kərsətkili
turuptu. Birinqisi uningoɣa: «Mən ḥelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp
kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu ḳiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □
19 Yənə biri: «Mən bəx ḳoxluḳ əküz setiwaldim, ḥazir berip ularni sinap kərüxüm
kerək. Meni əpu ḳiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □
20 Yənə birsi: «Mən yengi əyləngən, xunga baralmaymən» dəptu.
21 Qakar ḳaytip kelip, bu ixlarni hojayinioɣa məlum ḳiptu. Hojayin oɣəzəpləngən
ḥalda qakirioɣa: «Dərḥal xəḥərning qong-kiqik koqilirioɣa kirip, oɣerib-oɣurwa,
meyip-nakar, akṣaḳ-qolaḳ wə kor-əmalarni muxu yərgə yioɣip kəl» dəptu.
22 Andin qakar ḳaytip kelip: «Hojayin, əmr bərginingdək ada ḳilindi, wə yənə box
orun bar!» dəptu.
23 Xuning bilən hojayin qakaroɣa: — «Əyüm meḥmanlaroɣa tolux üqün yezilardiki
qong-kiqik yollarni, məḥəlliləmi arilap, udul kəlgən adimingni zorlap elip kəlgin! □
24 Qünki mən silərgə xuni eytayki, baxta qaḳiriloɣan adəmlərning ḥeqḳaysisi
dastihinimdin tetimaydu», dəptu.

Muhlis bolux xərtliri
Mat. 10:37-38

25 Əmdi top-top adəmlər uningoɣa ḥəmraḥ bolup ketiwatatti. U burulup ularoɣa ḳarap
mundaḳ dedi:
26 — Manga əgəxkənlər *manga boloɣan səyüxliridin* əz atisi wə anisi, ayali wə
baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḥətta əz jeninimu yaman kərmisə manga muhlis
bolalmas. □ ■

□ **14:15 «Hudaning padixaḥliḳida oɣizalanoɣuqilar...»** — grek tilida «Hudaning padixaḥliḳida nan yegüqilər...». ■ **14:16** Yəx. 25:6; Mat. 22:2; Wəḥ. 19:7, 9. □ **14:18 «Mən ḥelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu ḳiloɣayla, baralmaymən»** — kim yərni awwal yahxi kərməy setiwalsun? □ **14:19 «ḥazir berip ularni sinap kərüxüm kerək»** — yaki «ḥazir berip kəzdin kəqürüp kelixim kerək». «Bəx ḳoxluḳ əküz» — grek tilida: «bəx boyunturuḳ əküz». Demək, boyunturuḳḳa ḳetiloɣanda bir-birigə mas kelidioɣan bəx jüp əküz. Əmdi kim əküzni awwal kərməy setiwalsun? □ **14:23 «yezilardiki qong-kiqik yollarni, məḥəlliləmi arilap,...»** — muxu yərdə grek tilida «yezilardiki yollardin wə qitliḳlardin ətünglar,...» degən səz bilən ipadilinidu. Demək, meḥmanlarni ḥər bulung-puqḳaḳtin əkilix kerək. □ **14:26 «manga əgəxkənlər ... əz atisi wə anisi, ayali wə baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḥətta əz jeninimu yaman kərmisə manga muhlis bolalmas»** — muxu yərdə «yaman kərüx» degənlikning mənisi, xübḥisizki, əz adəmlirigə boloɣan muḥəbbət Hudaoɣa baoɣloɣan muḥəbbət aldida «yaman kərüx»tək kərünidu. Misal, «Yar.» 29:30-31ni kərüng. ■ **14:26** Ḳan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37.

27 Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u manga muhlis bolalmas. □ ■
28 Aranglardin birsi munar salmaqqi bolsa, aldi bilən olturup bu quruluxni pütküzgüdək hirajət əzümdə barmu-yoq dəp ḥesab qilmasmu?
29-30 Undaq qilmioqanda, ulni selip pütküzəlmisə, kərgənlərning ḥəmmisi mazaq qilip: «Bu adəm binani baxlap qoyup pütküzəlmidi» — deməy qalmaydu.
31 Yaki bir padixaḥ yənə bir padixaḥ bilən jəng qiloqili qiqsa aldi bilən olturup: — Mening üstümgə kelidioqan yigirmə ming kixilik qoxun igisigə mən on ming əskirim bilən taqabil turalarmənmu? dəp məlqərləp kərməmdu?! □
32 Əgər u «Soquxalmaymən» dəp oylisa, düxmən tehi yiraqtiki qaoqda əlqi əwətip, sulḥ xərtlirini soraydu.
33 Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim *kənglidə* əzining bar-yoqi bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.□
34 Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■
35 U tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxturuxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu. Angliqudək quliqi barlar buni anglisun!□

15

Yoqaloqan qoy wə yahxi padiqi tooqrisidiki təmsil
Mat. 18:12-14

1 Əmdi bajgirlar wə baxqa gunaḥkarlarning ḥəmmisi uning səzini anglaxqa uning ətrapioqa olaxmaqta idi.■
2 Lekin Pərisiylər bilən Təwrat ustazliri oqudungxup:
— Bu adəm gunaḥkarlarni qarxi alidu wə ular bilən ḥəmdastihan olturidu! — deyixti.
3 Xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi: □
4 — Əgər aranglarda birəylənning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip kətsə, toqsan toqquzini qəldə qoyup qoyup yitip kətkinini tapquqə izdiməsmu?
5 Uni tepiwaloqanda, xadlanoqan ḥalda mürisigə artidu;
6 andin əyigə elip kelip, yar-buradərliri bilən qolum-qoxnilirini qaqirip, ularoqa: «Mən yitkən qoyumni tepiwaldim, mening bilən təng xadlininglar!» dəydu.

□ **14:27 «Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u manga muhlis bolalmas»** — rimliqlar təripidin əlüm jazasi berilgənlər mihlinidioqan krestni mürisidə kətürüp jaza məydanioqa baratti. «krestlinix» adəmni qiynaydioqan, intayin dəḥxətlik wə aḥanətlik əlüm jaza usuli bolup, «əzining krestini kətürüx» degənning məniliri təwəndikilərnimu əz iqigə elixi mumkin: (1) Əysa Məsiḥ üqün azab-oqubət tartixqa, (2) til-aḥanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiloqanda, «əz-əzini əlüm jazasioqa ḥəküm qiloqandək» əzining arzu-ḥəwəslirini rət qilixqa təyyar bolux. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23. □ **14:31 «… məlqərləp kərməmdu?! »** — baxqa birhil tərjimisi: «… məsliḥət qilmamdu?». □ **14:33 «Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim kənglidə əzining bar-yoqi bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.»** — bu küqlük səz tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **14:34 «Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu?»** — tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saqaytidu. Muhlislarning bu dunyaoqa boloqan roli buningoqa ohxap ketixi kerək. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35 «U *tuz* tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxturuxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu»** — muxu yərdiki «tuz» degən tema üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3 «xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi…»** — «muxu təmsil»: — **bir** təmsil, demək. 15-babta üq təmsildək kərünsimu, əməliyəttə üq təmsil pəqət birla mənini ipadiləydu. Xunga ularni «birla təmsil» dəp qaraymiz.

7 Mən silərgə xuni eytayki, xuningoła ohxax, towa kiliwatkan bir gunahkar üqün
ərxtə zor hursənlik bolidu; bu hursənlik towioła mohtaj bolmiołan tokşan tokkuz
həkkaniy kixidin bolołan hursənliktin kəp artuktur.■

Yittirgən tənggə tooɣrisidiki təmsil

8 — Yaki bir ayalning on kümüx dinari bolup, bir dinarni yokitip koysa, qiraoɣni
yekip, taki uni tapkuqə öyni süpürüp, zən koyup izdiməsmu?□
9 Uni tapkanda yar-buradər, kolum-koxnlirini qakirip, ularoła: «Mening bilən təng
xadlininglar, qünki mən yokitip koyoɣan dinarimni tepiwaldim» — dəydu.
10 Mən silərgə xuni eytayki, xuningoła ohxax towa kiliwatkan bir gunahkar üqün
Hudaning pərixtilirining arisida hursənlik bolidu. □

Mehir-xəpkətlik ata tooɣrisidiki təmsil

11 U sözini dawam kilip mundak dedi:
— Məlum bir adəmning ikki ooɣli bar ikən.
12 Kiqik ooɣli atisioła: «Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni hazirla manga
bərgin» dəp eytiptu. Wə u öz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu.□
13 Uzun ötməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu. U
u yərdə əyx-ixrətlik iqidə turmux kəqürüp mal-dunyasini buzup-qeqiptu. □
14 Dəl u bar-yokini sərp kilip tügətkən wakida, u yurtta kattik aqarqilik bolup, u
helila kisilqilikta kaptu.
15 Xuning bilən u berip, xu yurtning bir pukrasioła mədikar bolup yalliniptu; u uni
etizlikioła qoxka bekixka əwətiptu. □
16 U hətta korsikini qoxkilarning yemi boloɣan purqak posti bilən toyoɣuzuxka
təkəzza boptu; lekin heqkim uningoła heqnərsə bərməptu.
17 Ahir berip u hoxini tepip: «Atamning xunqə kəp mədikarlirining aldidin yemək-
iqmək exip-texip turidu; lekin mən bolsam bu yərdə aqlikin öləy dəp kaldim!
18 Ornumdin turup, atamning aldioła berip uningoła: Əy ata, mən ərxning aldidimu
wə sening aldingdimu gunah kildim.
19 Əmdi sening ooɣlung atilixka layik əməsmən. Meni mədikarliring süpitidə kobul
kiloɣaysən! — dəymən» dəp oylaptu.
20 Xuning bilən ornidin turup atisining aldioła kaytip mengiptu. Lekin atisi yirakqtinla
uni kərüp uningoła iqi aoɣritip, aldioła yügürüp qikip, uning boynioła esilip uni
söyüp ketiptu. □ ■

■ **15:7** Luka 5:32. □ **15:8 «bir ayalning on kümüx dinari bolup...»** — «kümüx dinar» bolsa grek tilida «drakma». «drakma» bir dinaroła barawər boloɣan pul birliki. □ **15:10 «towa kiliwatkan ...»** — towa kilix əməliyəttə (məyli nahayiti kiska bolsun) bir jəryan, əlwəttə. **«Hudaning pərixtilirining arisida»** — grek tilida «Hudaning pərixtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Huda Özi «tənggisini tapkan ayal»dək hursən bolidu wə pərixtilərmu uning hursənlikidin təng bəhrimən bolidu. □ **15:12 «Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni hazirla manga bərgin» —** demisəkmu, bundak tələp eoɣir hörmətsizlik bolidu. «Kəxumqə söz»imiznimu kərüng. **«u öz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu»** — «öz mal-mülükliri» grek ilida «uning hayatini» yaki «uning tirikqilikini». Təwrat kanuni boyiqə tunji ooɣlioła təksim kilinoɣan miras kənjisiningkidin ikki həssə kəp bolidu. □ **15:13 «Uzun ötməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu» —** «uzun ötməyla» (grek tilida «kəp kün ötməyla») — kənji ooɣul təlipi tüpəylidin jəmiiyət aldida intayin nəprətlik bolatti. □ **15:15 «...xu yurtning bir pukrasioła mədikar bolup yalliniptu» —** grek tilida ««.. xu yurtning bir pukrasioła katnixiptu» bilən ipadilinidu. **«u uni etizlikioła qoxka bekixka əwətiptu» —** demisəkmu, bu qoxkilarning igisi Yəhudiy əməs; bundak hizmət Yəhudiy yigitkə nisbətən intayin yirginqlik bolatti. □ **15:20 «Atisi yirakqtinla uni kərüp uningoła iqi aoɣritip, aldioła yügürüp qikip...» —** demisəkmu, bu atining jəmiiyət aldida yügürüxi, wə xundakla buni az dəp ooɣlini karxi elixka yügürüxi «mətiwər kixining salapitigə muwapik əməs» dəp karilatti. «Kəxumqə söz»imiznimu kərüng. ■ **15:20** Ros. 2:39; Əf. 2:12,17.

21 Oƣli: «Ata, mən ərxning aldidimu, sening aldingdimu gunaһ qildim. Əmdi sening ooƣlung atilixqa layiq əməsmən» — dəptu.
22 Biraq atisi qakarlirioƣa: «Dərһal əng esil tonni əkelip uningoƣa kiydürünglar, qolioƣa üzük selinglar, putlirioƣa ayaoƣ kiydürünglər;
23 wə bordaq torpaqni əkelip soyunglar; andin obdan yəp, rawurus təbrikləyli!
24 Qünki mening bu ooƣlum əlgənidi, tirildi, yitip kətkənidi, tepildi!» — dəptu. Andin ular təbrikləxkili baxlaptu.
25 Əmdi qong ooƣli etizoƣa kətkənikən. U qaytip keliwetip əygə yeqin kəlgəndə nəoƣmə-nawa bilən ussulning awazini anglaptu.
26 U qakarlardin birini qaqirip, uningdin nemə ix boluwatqinini soraptu.
27 Qakar uningoƣa: Ukang kəldi wə atang uni saq-salamət tepiwaloƣanliqi üqün bordaq torpaqni soydi» dəptu.
28 Lekin *qong ooƣli* hapa bolup, əygə kirgili unimaptu. Wə atisi qiqip uning əygə kirixini ətünüptu.
29 Əmma u atisioƣa jawab berip: «Qara! Mən xunqə yildin beri quldək hizmitingdə boldum, əsla ҳeqbir əmringdin qiqip baqmidim. Biraq sən manga əl-aoƣinilirim bilən hux qiloƣili ҳeqqaqan birər ooƣlaqmu bərmiding!
30 Lekin sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp tügətkən bu ooƣlung qaytip kəlgəndə, sən uning üqün bordaq torpaqni soyupsən» — dəptu. □
31 Biraq atisi yənə uningoƣa: «Əy ooƣlum, sən ҳərdaim mening yenimdisən wə mening barliqim seningkidur.
32 Əmdi təbrikləp xadlinixqa layiqtur; qünki bu sening ukang əlgənidi, tirildi, yoqilip kətkənidi, tepildi» — dəptu.□

16

Aldamqi oƣojidar tooƣrisidiki təmsil — dunyadiki baylikni qandaq ixlitix kerək?

1 U muhlisliriƣa yənə mundaq dedi:
— Bir bayning bir oƣojidari bar ikən. Birsi bayoƣa: «Bu oƣojidaringiz mal-mülkingizni buzup qaqti» dəp xikayət qiptu.
2 U oƣojidarni qaqirip, uningoƣa: «Mening sening tooƣrangda angliƣanlirim zadi qandaq gəp? Oƣojidarliqingdiki ҳesab-kitabni enik tapxur; qünki mundin keyin sən oƣojidar bolmaysən» — dəptu.
3 Oƣojidar əmdi əz iqidə: «Nemə qilay? Qünki hojayinim meni oƣojidarliqtin məҳrum qilidu. Kətmən qapay desəm unqilik maoƣdur yoq, tiləmqilik qilay desəm nomus qilimən.
4 Ҳə, taptim! Oƣojidarliqtin qaloƣinimda kixilərning meni əylirigə qarxi elixi üqün, nemə qiliximni əmdi bildim» dəp
5 əz hojayinioƣa qərzdar boloƣanlarni birdin-birdin qaqirip kelip, birinqisidin: «Hojayinimoƣa qanqilik qərzingiz bar?» dəp soraptu.

□ **15:30 «sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp tügətkən» —** grek tilida «sening mal-mülükliringni paҳixilərgə həjləp yəwətkən». □ **15:32 «Əmdi təbrikləp xadlinixqa layiqtur; qünki bu sening ukang əlgənidi, tirildi, yoqilip kətkənidi, tepildi» —** 15-babtiki üq qisimlik təmsilning mol təlimi üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

6 Wə қərzdar: «Yüz tung zəytun meyi» dəp jawab beriptu. Oꞯojidar uningoꞯa: «Mana, ҳesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoꞯa өzgərtiweting!» dəptu.□

7 Andin u yənə birigə: «Sizqu, қanqilik қərz boldingiz?» dəp soraptu. U: «Yüz kürə buoꞯday» dəp jawab beriptu. Oꞯojidar uningoꞯa: «Ҳesabat dəptiringizni elip səksən kürigə өzgərtiweting!» dəptu.□

8 Xuning bilən uning hojayini səmimiyətsiz oꞯojidarning bu ixtiki pəmlikliki üqün uningoꞯa қayil bolup mahtaptu. Qünki bu dunyaning pərzəntliri өz dəwridə nurning pərzəntliridin pəmliktur.□

9 Wə mən silərgə xuni eytip қoyayki, «Naҳək dunyaoꞯa təwə mal-dunya» arқilik өzünglaroꞯa dost tutunglar; xundaқ қilsanglar, mal-dunya karoꞯa kəlməydioꞯan boloꞯan *künidə* xu dostlar silərni əbədiy makanlaroꞯa қarxi alidu.□ ■

10 Kimki kiqikkinə ixta sadiқ bolsa, qong ixtimu sadiқ bolidu; wə kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu. □

11 Xunga əgər «naҳək dunyaoꞯa təwə boloꞯan mal-dunya»da sadiқ bolmisanglar, kim silərgə ҳəқiқiy bayliқlarni tapxursun? □

12 Wə baxқilarning nərsiliridə sadiқ bolmisanglar kim silərgə өzünglarning nərsisini bərsun?□

13 Ҳeqkim ikki hojayinoꞯa təng hizmət қilalmaydu. Qünki u yaki buni yaman kərüp, uni yahxi kəridu; yaki buningoꞯa өzini pütünləy beoꞯixlap, uningoꞯa etibarsiz қaraydu. *Xuningoꞯa ohxax*, silərningmu birla waқitta ҳəm Hudaning, ҳəm mal-dunyaning қulluқida boluxunglar mumkin əməs.■

14 Əmdi Pərisiylər (ular puloꞯa amraқ idi) bularning ҳəmmisini anglap Əysani

---

□ **16:6 «Yüz tung zəytun meyi» —** muxu yərdə bir «tung» (grek tilida «bat») 30 litr idi. Demək, bu zəytun meyi 3000 litr bolup xu qaoꞯdiki addiy ixqining üq yillиқ ҳəқqi (1000 dinar) bolatti. **«Oꞯojidar uningoꞯa: «Mana, ҳesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoꞯa өzgərtiweting!» dəptu.»** — oꞯojidar nemə қildi? Bəlkim tət mumkinqiliki bar: — (1) u қərzdarning ҳalioꞯa қarap қərz miқdarini keməytiwətti; (2) u өsümini yoққa qiқiriwətti; (3) u өzining xerinkanisi («komission»)ni ҳesabtin qiқiriwətti; (4) bularning ҳəmmisini қildi. Rəbbimiz oꞯojidarni «səmimiyətsiz» dəp ataydu 8-ayət). Lekin uning bu «səmimiyətsizliki» oꞯojidarliқidiki burunқi ixlarni kərsitəmdu? Yaki ҳazirқi ҳərikətlirinimu? Bizningqə, uning қiloꞯinini qoқum қərzning miқdarini өzgərtixni өz iqigə aloꞯan, dəp қaraymiz. □ **16:7 «yüz kürə buoꞯday» —** muxu yərdə bir kürə (ibraniy tilida «kor» 390 litrni bildüridu. Demək, bu qong қərz idi — bəlkim 30 tonna buoꞯday, Addiy ixqining on yillиқ ҳəқqi (3000 dinar) bolatti. □ **16:8 «bu dunyaning pərzəntliri өz dəwridə nurning pərzəntliridin pəmliktur» —** «bu dunyaning pərzəntliri» Hudani tonumaydioꞯan etiқadsiz adəmlərni kərsitidu; «nurning pərzəntliri» Hudaning nurini қobul қiloꞯan, xundaқla «nurda yaxawatқan» «Hudaning Roҳidin tuoꞯuloꞯan» roҳiy pərzəntlirini kərsitidu. Bu təmsil tooꞯuluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. □ **16:9 ««Naҳək dunyaoꞯa təwə mal-dunya» arқilik өzünglaroꞯa dost tutunglar» —** «naҳək dunyaoꞯa təwə mal-dunya» grek tilida «naҳək mammon». Nemixқa «naҳək» dəydu? Bizningqə (1) xəhsiy, yəni hususiy mal-dunya, jümlidin pulning məwjut boloꞯanliқi Adəm'atimizning sadir қiloꞯan gunaҳining bir nətijisidur; (2) adəmdiki kөpinqi mal-dunya, bayliқlar bolsa, Hudadin қorқmaydioꞯan gunaҳkarlarning қolididur. Biz yənila «қoxumqə səz»imizdə bu қizиқ səz üstidə azraқ tohtilimiz. **«xundaқ қilsanglar, mal-dunya karoꞯa kəlməydioꞯan boloꞯan *künidə* xu dostlar silərni əbədiy makanlaroꞯa қarxi alidu» —** demək, өz bayliқinglar bilən yardəmgə moҳtaj boloꞯanlaroꞯa yardəm beringlar; xu yol bilən ular silərgə dost bolidu wə paniy dunyadin kətkininglarda ular bakiy dunyada silərni қarxi elixқa kütidioꞯan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. □ **16:10 «Kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu» —** yaki «Kimki kiqikkinə ixta ixənqsiz bolsa, qong ixtimu ixənqsiz bolidu». □ **16:11 ««Naҳək dunyaoꞯa təwə boloꞯan mal-dunya»da sadiқ bolmisanglar, kim silərgə ҳəқiқiy bayliқlarni tapxursun?» —** demək, bu aləmdiki mal-dunya bolsa Huda aldida «kiqikkinə bir ix» (10-ayətni kürüng), halas. □ **16:12 «Wə baxқilarning nərsiliridə sadiқ bolmisanglar kim silərgə өzünglarning nərsisini bərsun?» —** bu jümlə tooꞯuluқmu «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24.

məshirə qilixti. □ ■
15 Wə u ularoƣa mundaq dedi: — «Silər əzünglarni adəmlərning aldida ƫəqqaniy
qilip kərsətküqidursilər; lekin Huda qəlbinglarni bilidu. Qünki adəmlərning arisida
qədirlinidioƣini Hudaning nəziridə yirginqliktur.■
16 Təwrat qanuni wə pəyoƣəmbərlərning yazmiliri *qəmüldürgüqi* Yəƫyaoƣiqə ƫidayət
bolup kəldi; xu waqittin baxlap Hudaning padixaƫliqining hux həwiri jakarlinip
keliwatidu; *padixaƫliqqa* kirməkqi boloƣanlarning ƫərbiri uningoƣa bəsüp kiriwelixi
kerəktur. □ ■
17 Lekin asman bilən zeminning yoq qiliwetilixi Təwratning bir qekiti bikar qilinixtin
asandur.□ ■
18 — ƫər kim əz ayalini talaq qilip baxqa birini alsa zina qiloƣan bolidu wə kimki əz
eridin talaq qilinoƣanni alsa zina qiloƣan bolidu». ■

Bay bilən tiləmqi Lazarus

19 — Burun bir bay adəm bar idi; u səsün rənglik ton wə kanap kiyimlərni kiyip,
ƫərküni əyx-ixrət iqidə təntənə qilatti.
20 Wə pütün əzayini qaqa-jaƫarət besip kətkən Lazarus isimlik bir yoqsul bar idi; u
bayning dərwazisining aldioƣa *ƫərküni* yatquzup qoyulatti.
21 Uning dastihinidin qüxüp qaloƣan parqi-puratlardin qorsiqini toyoƣuzoƣuxqa təxna
idi. ƫalbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti.□
22 Əmdi xundaq boldiki, yoqsul əldi wə pərixtilər uni Ibraƫimning quqiqioƣa apardi.
Bay ƫəm əlüp dəpnə qilindi;
23 wə təƫtisarada qattiq qiynilip, bexini kətürüp, yiraqtin Ibraƫimni wə uning
quqiqidiki Lazarusni kərüp:
24 «Əy ata Ibraƫim, manga rəƫim qiloƣaysən! Lazarusni əwətkəysən, u barmiqining
uqini suoƣa qilap, tilimoƣa temitip sowutqay. Qünki mən bu ot yalqunida qattiq
azabliniwatimən!» dəp warqirap yalwurdi.
25 Lekin Ibraƫim mundaq dedi: «Əy ooƣlum, ƫayat waqtingda ƫalawətni yətküqə
kərginingni wə Lazarusning dərd-bala tartqinini yadingoƣa kəltürgin. ƫazir u təsəlli
tapti, əmma sən azab tartiwatisən. ■
26 Wə bulardin baxqa, biz bilən silərning ariliqimizda yooƣan bir ƫang beki-
tilgəndurki, bu yərdin silər tərəpkə ətəyli degənlər ətələməs wə andin biz tərəpkə
ətimiz degənlər ətəlməs».

□ **16:14 «Əmdi Pərisiylər ... bularning ƫəmmisini anglap Əysani məshirə qilixti» —** nemixqa Pərisiylər Əysani məshirə qilixti? Xübƫisizki, ularning kəzqarixiqə, Hudani hursən qiloƣan, xundaqla Huda bərikətligən adəmning jəzmən kəp bayliqi bolidu, dəp oylaytti. Xuning bilən Məsiƫ ularoƣa təwəndiki (16:19-31-ayəttiki) tarihni eytip beridu. ■ **16:14** Mat. 23:14. ■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9 □ **16:16 «padixaƫliqqa kirməkqi boloƣanlarning ƫərbiri uningoƣa bəsüp kiriwelixi kerəktur» —** baxqa birhil tərjimisi: «ƫərbir kixigə uningoƣa kirixkə qət'iy dəwət qilinmaqta». Bizningqə bu 16-17-ayətlər, xundaqla «Mat.» 11:12-14-ayətlər wə «Mik.» 2:12-13-ayətlər bilən munasiwətliktur. «Mikaƫ»diki «qoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13. □ **16:17 «Lekin asman bilən zeminning yoq qiliwetilixi Təwratning bir qekiti bikar qilinixtin asandur» —** səzmusəz bolsa «lekin asman bilən yərning yoqalmiqi Təwrattin bir qekitning qüxmikidin asandur». «Qekit» ibraniy tilidiki əng kiqik tinix bəlgə (.). Təwrat wə pəyoƣəmbərlərning yazmiliri «Qəmüldürgüqi Yəƫyaoƣiqə»la Israiloƣa yetəkqi boloƣan bilən ƫazirmu yənila «inawətsiz» əməs. Təwrattiki barliq bexarətlər əməlgə axurulidu; uning üstigə, Təwrattiki barliq «ƫəqqaniy tələplər» Injildiki hux həwərni qobul qiloƣuqilarning ƫəmmisi üqün yənila səyünidioƣan huxluqtur. Təwəndiki 18-ayəttiki tələp, məsilən, Təwrattiki biwasitə tələp bolmisimu, Təwratta hatiriləngən prinsiplar muxu ƫəqiqətni kərsitidu (məsilən, «Mar.» 10:1-12ni kərüng). ■ **16:17** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10. □ **16:21 «ƫalbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti» —** Lazarus ƫeqnemə yemigini bilən, lekin itlar uningdin azraq yəm alatti. Ularning Lazaruska tegixi bilən u «napak» dəp ƫesablinatti. ■ **16:25** Ayup 21:13.

27 Əmdi bay yənə: «Undaqta, i ata, səndin *Lazarusni* atamning öyigə əwətixingni ötünimən.
28 Qünki mening bəx aka-ukam bar; ularning bu azab-oqubətlik yərgə kəlməsliki üqün *Lazarus* ularni qattiq agahlandurup qoysun» — dedi.
29 Biraq Ibrahim jawab berip uningoqa: «Ularda Musa wə *baxqa* pəyoqəmbərlərning *agahˌ-guwahˌliqi* bar; ular xularni anglisun» — dedi.■
30 Lekin u: «Yaq, i Ibrahim ata, əgər ölgənlərdin biri tirilip ularning aldioqa barsa, ular towa qilidu» — dedi.
31 Əmma Ibrahim uningoqa: «Əgər ular Musa wə *baxqa* pəyoqəmbərlərning *guwahˌliqini* anglimisa, hətta ölgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət qilidu» — dedi.□

17

Gunahˌ, kəqürüm, etiqad wə hizmət tooqrisida
Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

1 U muhlisliriqa mundaq dedi:
— Insanni putlaxturidioqan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloqan adəmning halioqa way!□ ■
2 Bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunahˌqa* putlaxturoqan bolsa, boynioqa tügmən texi esiloqan halda dengizoqa taxliwetilgini əwzəl bolatti.□
3 Özünglaroqa agah bolunglar! Əgər qerindixing gunah qiloqan bolsa, uningoqa tənbihˌ-nəsihət qiloqin. U towa qilsa uni əpu qiloqin.■
4 Mubada u bir kün iqidə sanga yəttə mərtiwə gunah qilsa wə yəttə mərtiwə yeningoqa kelip: Towa qildim, desə, uni yənila əpu qiloqin. ■
5 Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroqin, — deyixti.□
6 Wə Rəb ularoqa mundaq dedi:
— Silərdə qiqa urukidək zərriqə ixənq bolsa idi, silər awu üjmə dərihigə: «Yil-tizingdin qomurulup, dengizoqa köqüp tikil!» desənglar, u səzünglarni anglap köqətti.■

Həqiqiy qulning wəzipisi

7 Lekin aranglardin kimning yər həydəydioqan yaki mal bakidioqan bir quli bolsa wə u etizliqtin qaytip kəlgəndə, uningoqa: «Tezrək kelip dastihanda olturoqin», dəydioqanlar barmu?
8 U bəlki uningoqa: «Mening tamiqimni təyyar qil, mən yəp-iqip boloquqə belingni baoqlap meni kütkin, andin özüng yəp-iqkin, deməsmu?

■ **16:29** Yəx. 8:20; 34:16; Yh. 5:39; Ros. 17:11. □ **16:31 «Əgər ular Musa wə baxqa pəyoqəmbərlərning guwahˌliqini anglimisa, hətta ölgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət qilidu» —** bu səz həm biz oqurmənlərgə kelidu, əlwəttə. Bu səzdin keyin Məsih baxqa bir Lazarusni ölümdin tirildürdi («Yuh.» 11-bab). Həmmidin muhimi özi ölümdin tirilgən bolsimu, uningoqa ixinidioqan qanqə adəm qikti? □ **17:1 «Insanni putlaxturidioqan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloqan adəmning halioqa way!» —** bu muhim ayət üstidə «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42. □ **17:2 «bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunahˌqa* putlaxturoqan bolsa...» — «bu** kiqik balilardin biri» (grek tilida «**bu** kiqiklərdin biri») — demək, öz ətrapidiki özigə etiqad qiloqan addiy halayiqni kərsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. ■ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5 «Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroqin, — deyixti» —** buradirini hərkündə yəttə qetim ohxax gunah üqün kəqürüm qilix küqlük boloqan etiqadni tələp qilidu, əlwəttə! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23.

9 Qul əmr qilinƣinidək qiloƣini üqün hojayin uningƣa rəhmət eytamdu? Meningqə,
eytmaydu.
10 Xuningƣa ohxax, silərmu əzünglarƣa əmr qilinƣanning ḥəmmisini ada
qiloƣininglardin keyin: Biz ərziməs qullarmiz; biz pəqət tegixlik burjimizni ada
qilduq, halas», dəydioƣan bolisilər.

Əysaning on mahaw kesilini saqaytixi

11 Wə xundaq boldiki, u Yerusalemoƣa qiqip ketiwatqanda, Samariyə bilən
Galiliyəning otturisidin ətüp,
12 bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloƣan on adəm uningƣa uqrap,
yiraqta tohtap, □
13 awazlirini kətürüp: Əy Əysa, ustaz, bizgə rəḥim qiloƣaysən, dəp ətündi.
14 Ularni kərgəndə u ularƣa: Berip əzünglarni kaḥinlarƣa kərsitinglar, dedi. Wə
xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, *mahawdin* paklandi.□ ■
15 Ulardin birəylən əzining saqayƣinini kərgəndə yuqiri awaz bilən Hudani uluƣlap,
kəynigə burulup, qaytti.
16 U kelip Əysaning ayioƣioƣa yiqilip düm yetip təxəkkür eytti. U Samariyəlik idi. □
17 Əysa bu ixqa qarap: Pak qilinƣanlar on kixi əməsmidi? Qaloƣan toqquzəylən
qeni?
18 Bu yat əllik musapirdin baxqa, Hudaƣa ḥəmdusana oquƣili ḥeqkim qaytip
kəlməptioƣu?! — dedi. □
19 Andin u ḥeliqi adəmgə: — «Ornungdin tur, yolungoƣa mangoƣin! Etiqading seni
saqaytti!» — dedi.□

Hudaning padixaḥliqining namayan boluxi
Mat. 24:23-28, 37-41

20 *Bir küni* Pərisiylər uningdin: «Hudaning padixaḥliqi qaqan kelidu?» dəp
sorioƣanda u ularƣa jawab berip mundaq dedi: — Hudaning padixaḥliqining kelixini
köz bilən kərgili bolmas; □

□ **17:12 «bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloƣan on adəm uningƣa uqrap, yiraqta tohtap...» —** nemixqa «yiraqta tohtap...»? Mahaw kesiligə griptar boloƣanlar Təwrat qanuni boyiqə adəmlərgə yeqinlixixqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Qəl.» 5:2-3ni kərüng). □ **17:14 «...əzünglarni kaḥinlarƣa kərsitinglar» —** Təwrat qanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saqayƣan bolsa, muqəddəs ibadəthanidiki məs'ul kaḥinning aldioƣa berip əzini «saq, yaki saq əməs» dəp təkxürtüp qurbanliq qilixi kerək idi; andin qaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsiḥ kəlgüqə bundaq murasim bir qetimmu ətküzülüp baqmioƣan. ■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14. □ **17:16 «U kelip Əysaning ayioƣioƣa yiqilip düm yetip təxəkkür eytti. U Samariyəlik idi» —** Yəḥudiylar Samariyəliklərni «yerim kapir» dəp yaman kərətti. □ **17:18 «Bu yat əllik musapirdin baxqa, Hudaƣa ḥəmdusana oquƣili ḥeqkim qaytip kəlməptioƣu?!» —** demək, Hudaning həlqi boloƣan Yəḥudiylardin ḥeqkim rəḥmət eytixqa qaytmidi. □ **17:19 «Etiqading seni saqaytti!» —** biz xuni bayqaymizki, (1) u (baxqa toqquzioƣa ohxax) Məsiḥning sözigə kirip yoloƣa qikkanidi; bu əz ixənqini ipadiligən ḥərikəttur; (2) gərqə kesəlni saqaytquqi **Məsiḥning əzi** boloƣini bilən, u daim adəmlərning özigə baoƣlioƣan etiqadini (bar bolsa) mahtap ularni xu yol bilən rioƣbətləndürətti — «**sening etiqading** seni saqaytti!». □ **17:20 «Hudaning padixaḥliqining kelixini köz bilən kərgili bolmas» —** mənisi, bəlkim, uning yər yüzidə namayan boluxi köz bilən kərgili bolidioƣan alamətlər bilən bolmaydu. Məsiḥ dunyaƣa qaytip kəlgəndə padixaḥlik ḥəmmə adəmgə roxən bolidu (24-ayətni kərüng); lekin xu waqitqiqə «köz bilən kərgili bolmas» — pəqət etiqad uning qəyərdə ikənlikini kərələydu. «qoxumqə söz»imizdə bu tema üstidə azraq tohtilimiz.

21 kixilər: «Qaranglar, u mana bu yərdə!» yaki «U yərdə!» deyəlməydu. Qünki
mana, Hudaning padixaḫliqi aranglardidur.□ ■

Insan'ooqlining qaytip kelixi

22 Keyin u muhlislirioqa yənə mundaq dedi: — «Xundaq künlər keliduki, silər
Insan'ooqlining künliridin birər künini bolsimu kərüxkə təxna bolisilər, lekin
kərəlməysilər. □
23 Xu qaoqda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu;
silər nə barmanglar nə ularning kəynidin yügürmənglar. □ ■
24 Qünki goya asmanning bir qetidin qaqmaq qeqip yənə bir qetigiqə yorutidioqandək,
Insan'ooqlining өz künidə ḫəm xundaq bolidu. □
25 Lekin u awwal kөp azab-oqubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə qeqilixi
muqərrərdur.□ ■
26 Wə Nuḫ *pəyoqəmbərning* künliridə qandaq boloqan bolsa, Insan'ooqlining künliridə
ḫəm xundaq bolidu. ■
27 Taki Nuḫ kemigə kirip olturoqan küngiqə, kixilər yəp-iqip, өylinip wə yatliq bolup
keliwatqanidi; andin topan kelip ḫəmmisini ḫalak qildi.
28 Ḫəm yənə, Lutning künliridə qandaq boloqan bolsa xundaq bolidu — kixilər yəp-
iqip, soda-setiq qilip, teriqqiliq qilatti wə өylərni salatti. □
29 Lekin Lut Sodom xəḫiridin qiqqan küni, asmandin ot bilən günggürt yeoqip, *bu
xəḫərdikilərning* ḫəmmisini ḫalak qildi. ■
30 Əmdi Insan'ooqli axkara bolidioqan kündə ənə xundaq bolidu.
31 Xu küni, ḫərkim өgzidə turup, nərsə-kerəkliri өyidə bolsimu, aloqili qüxmisun; wə
xuningoqa ohxax kimki etizliqta bolsa *өyigə* ḫeq yanmisun. □
32 Lutning ayalini yadinglaroqa kəltürünglar! □ ■
33 Kimki өz ḫayatini qutquzmaqqi bolsa, uningdin məḫrum bolidu, lekin өz ḫayatidin
məḫrum boloqan kixi uningoqa erixidu.■
34 Silərgə xuni eytayki, u keqidə ikki adəm bir orunda yatidu; ulardin biri elip ketilidu,
yənə biri qaldurulidu. ■

□ **17:21 «Mana, Hudaning padixaḫliqi aranglardidur»** — «aranglardidur» degənning baxqa bir tərjimisi «iqinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lekin bizningqə Məsiḫ pulpərəs, təkəbbur Pərisiylərgə «Hudaning padixaḫliqi silərdə» dəp ḫərgiz deməytti. Bu tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luqa 21:7, 8. □ **17:22 «Insan'ooqlining künliridin birər küni»** — demək, Insan'ooqli (Məsiḫ) dunyaoqa qaytip kelip ḫəküm süridioqan künlərning biri. □ **17:23 «Xu qaoqda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu»** — «u» muxu yərdə Məsiḫning өzi, əlwəttə. ■ **17:23** Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ **17:24 «goya asmanning bir qetidin qaqmaq qeqip yənə bir qetigiqə yorutidioqandək»** — yaki «goya qaqmaq qeqip asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə yorutidioqandək». □ **17:25 «*Insan'ooqli* awwal kөp azab-oqubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə qeqilixi muqərrərdur» — bu dəwr bolsa өz həlqining xu dəwri. ■ **17:25** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ **17:26** Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pet. 3:20. □ **17:28 «*Insan'ooqlining künliridə* ... Lutning künliridə qandaq boloqan bolsa xundaq bolidu» — «Lut» — Ibraḫim pəyoqəmbərning jiyəni. Bu wəqələr tooqrisida «Yar.» 18-19-bablarni kərüng. ■ **17:29** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Ḫox. 11:8; Am. 4:11; Yəḫ. 7. □ **17:31 «Xu küni, ḫərkim өgzidə turup, nərsə-kerəkliri өyidə bolsimu, aloqili qüxmisun» — bügüngə qədər Qanaan (Pələstin)diki өylərning өgzisining sirtqi pələmpeyi bar, өyigə qüxməy qaqqili bolidu. **«wə xuningoqa ohxax kimki etizliqta bolsa өyigə ḫeq yanmisun»** — demək, xu künidə Hudaning jazasi xunqə tez keliduki, etiqadi bar ḫərbiri kəynigə ḫeq qarimayla, bədər qeqixi kerək bolidu. 32-ayətni kərüng. □ **17:32 «Lutning ayalini yadinglaroqa kəltürünglar!»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəḫirini jazalioqan künidə, Lut wə ailisidikilər qaqqanda, uning ayali ətkənki raḫətlik turmuxini wə mal-mülkini taxlaxqa kəzi qiymay kəynigə qarioqanidi, tuz tüwrükkə aylinip qaloqan. ■ **17:32** Yar. 19:15-17, 26. ■ **17:33** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yḫ. 12:25. ■ **17:34** Mat. 24:40,41; 1Tes. 4:17.

35-36 Ikki ayal yarƣunqaḳ bexida turup un tartiwatḳan bolidu; ulardin biri elip
ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu».□
37 Wə ular uningƣa jawabən: Əy Rəb, bu ixlar ḳəyərdə yüz beridu? — dəp soridi. U
ularƣa: Jəsət ḳaysi yərdə bolsa, ḳuzƣunlar xu yərgə toplixidu!□ ■

18

Huda Өz bəndilirining dualirini anglap dərdigə yetidu

1 Wə u ularƣa, boxaxmay, ḥərdaim dua ḳilip turux kerəkliki toƣrisida bir təmsil
kəltürüp mundaḳ dedi: ■
2 — «Məlum xəḥərdə bir sotqi bar ikən. U Hudadinmu ḳorḳmaydikən, adəmlərgimu
pərwa ḳilmaydikən.
3 Xu xəḥərdə bir tul ayal bar ikən wə u daim sotqining aldiƣa kelip: «Əyibkardin
ḥəḳḳimni elip bərgin» dəp tələp ḳilidikən.
4 U heli waḳitḳiqə uni rət ḳiptu; biraḳ keyin kөnglidə: Hudadinmu ḳorḳmaymən,
adəmlərgimu pərwa ḳilmaymən,
5 lekin bu tul hotun meni awarə ḳilip ketiwatidu, uning manga qaplixiwelip meni
ḥalimdin kətküzüwətməsliki üqün ḥərḥalda uning dəwayini sorap ḳoyay!» — dəp
oylaptu».
6 Rəb: Ḳaranglar, adalətsiz bu sotqining nemə degənlirigə!
7 U xundaḳ ḳilƣan yərdə, Huda Өzigə keqə-kündüz nida ḳiliwatḳan talliƣan
bəndilirigə ḳandaḳ ḳilar? Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḥəmdərd bolux bilən
birgə *rəzillikkə* uzunƣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə
yətməsmu?□ ■
8 Mən silərgə eytayki: U ularning dərdigə yetip naḥayiti tezla ḥəḳḳini elip
beridu! Lekin Insan'oƣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu? — dedi.□

□ **17:35-36 «Ikki ayal yarƣunqaḳ bexida turup un tartiwatḳan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu»** — pikrimizqə «elip ketilidiƣanlar» ḥəḳḳaniylardur; etiḳadsizlar «ḳaldurulidu». Məsilən, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:1-11ni kөrüng. Nuḥ pəyƣəmbər wə ailisidikilər wə xuningdək Lutning ailisidikilər Hudaning jazasi aldidin «elip ketilip» ḳutulƣan, biraḳ ḳaldurulƣanlar asmandin qüxürülgən jazaƣa uqriƣan. Bəzi kona kөqürmilərdiki «etizda ikki kixi bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu» degən sөzmu muxu yərdə tepilidu. «Mat.» 24:40ni kөrüng. □ **17:37 «jəsət ḳaysi yərdə bolsa, ḳuzƣunlar xu yərgə toplixidu!»** — bu sirliḳ sөzning mənisi bəlkim: Ḳuzƣunlarning toplinixi jəsətning xu yərdə ikənlikini kөrsətkəndək, bu alamətlər mən tilƣa alƣan ixlarning tez arida yüz berixining muḳərrər ikənlikini kөrsitidu» degənlik boluxi mumkin. Əysaning bu sөzi yənə Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17 ḳatarliḳ ayətlərdə kөrsitilgən, «Pərwərdigarning küni»də bolƣan zor ḳirƣinqiliḳ bilənmu munasiwətlik boluxi kerək. ■ **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28. ■ **18:1** Rim. 12:12; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17. □ **18:7 «Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḥəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunƣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?»** — «dərdigə yətməs» grek tilida muxu yərdə yənə «ḥəḳḳini bərməs» yaki «adalətni yürgüzməs»nimu bildüridu. «Gərqə Huda өz bəndilirigə ḥəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunƣiqə səwr-taḳət ḳilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?» — xərḥimizqə, bu jümlidiki «rəzillik» muxu pütkül dunyadiki rəzillikni kөrsitidu; Huda Өz bəndilirigə barliḳ tartḳan azab-oḳubətlərdə ḥəmdərd bolidu wə ular bilən təng (ulardin artuḳraḳ, əlwəttə!) muxu dunyadiki rəzillikkə səwr-taḳət ḳilidu. Hudaning rəzillikkə kөrsətkən wə kөrsitidiƣan səwr-taḳitining pəḳət ḳiyamət künigiqə bolidiƣanliḳi ḥəmmimizgə ayan. Bu tema üstidə «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Əf.» 3:13ni wə bu yazmilardiki «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. Bu ibarining baxḳa hil tərjimiliridin «ularƣa ḳilidiƣan xapaitini bək keqiktürərmu?» degənlər bar. ■ **18:7** Wəḥ. 6:10. □ **18:8 «Lekin Insan'oƣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu?»** — demək, Huda insanlarni dua ḳilixḳa ilḥamlandurup, Өzining dualarƣa ijabət ḳilixḳa təyyar turidiƣanliḳi toƣrisida xunqə kөp wədə ḳilƣan yərdə, nemixḳa iman-ixənq az bolidu? Lekin dərwəḳə az boluxi mumkin.

Pərisiy bilən bajgir

9 U özlirini həqqaniy dəp qarap, baxqilarni kəzigə ilmaydioqan bəzilərgə qaritip,
mundaq bir təmsilni eytti:
10 — Ikki adəm dua qiloqili ibadəthanioqa beriptu. Biri Pərisiy, yənə biri bajgir ikən.
11 Pərisiy ərə turup öz-özigə mundaq dua qiliptu: — «Əy Huda, mening baxqa
adəmlərdək bulangqi, adalətsiz, zinahor wə hətta bu bajgirdək bolmioqinim üqün
sanga xükür! ■
12 Hər həptidə ikki qetim roza tutimən wə tapqanlirimning ondin bir ülüxini sədiqə
qilimən».
13 Biraq həliqi bajgir yiraqta turup bexini kətürüp asmanoqa qaraxqimu petinalmay
məydisigə urup turup: «Əy Huda, mən muxu gunahkaroqa rəhim qiloqaysən!» —
dəptu.□
14 Mən silərgə xuni eytayki, bu ikkiyləndin *Pərisiy* əməs, bəlki *bajgir* kəqürümgə
erixip öyigə qaytiptu. Qünki hərkim özini üstün tutsa təwən qilinar, lekin kimki
özini təwən tutsa üstün kətürülər.□ ■

Əysaning kiqik balilaroqa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

15 Əmdi qolini təgküzsun dəp, kixilər kiqik balilirinimu uning aldioqa elip kelətti.
Lekin buni kərgən muhlislar ularni əyiblidi. ■
16 Əmma Əysa balilarni yenioqa qakirip: Kiqik balilarni aldimoqa kəlgili qoyunglar,
ularni tosuxmanglar. Qünki Hudaning padixahliqi dəl muxundaqlardin tərkib
tapqandur. ■
17 Mən silərgə bərhək xuni eytip qoyayki: Kimki Hudaning padixahliqini səbiy
balidək qobul qilmisa, uningoqa hərgiz kirəlməydu, — dedi.

Baylarning Hudaning padixahliqioqa kirixi təs
Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

18 Məlum bir həkümdar Əysadin: I yahxi ustaz, mənggülük hayatqa waris bolmaq
üqün nemə ixni qilixim kerək, — dəp soridi.□ ■
19 Lekin Əysa: Meni nemə üqün yahxi dəysən? Yahxi boloquqi pəqət birla, yəni
Hudadur.
20 Əmrlərni bilisən: — «Zina qilma, qatillik qilma, ooqrilik qilma, yaloqan guwahlik
bərmə, atangni wə anangni hərmət qil» — dedi.■
21 — Bularning həmmisigə kiqikimdin tartip əməl qilip keliwatimən, — dedi u.
22 Əysa buni anglap uningoqa: — Səndə yənə bir ix kəm. Pütkül mal-mülkingni setip,
pulini yoksullaroqa üləxtürüp bərgin wə xundaq qilsang, ərxtə həzinəng bolidu;
andin kelip manga əgəxkin! — dedi.■
23 Əmma u bu gəpni anglap tolimu qayoquoqa qəmüp kətti; qünki u nahayiti bay idi.
24 Tolimu qayoquoqa qəmüp kətkənlikini kərgən Əysa: — Mal-dunyasi köplərning
Hudaning padixahliqioqa kirixi nemidegən təs-hə! ■

■ **18:11** Yəx. 1:15; 58:2; Wəh. 3:17,18. □ **18:13 «Əy Huda, mən muxu gunahkaroqa rəhim qiloqaysən!»** — «muxu gunahkar» grek tilida «dunyada birdinbir gunahkar» degən mənini puritidu. □ **18:14 «...bajgir kəqürümgə erixip öyigə qaytiptu»** — «kəqürümgə erixip» grek tilida «həkqaniy qilinip» deyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **18:18 «Məlum bir həkümdar»** — «həkümdar» — Rim həkümiti təripidin bekitilgən Yəhudiy «hakim». **«mənggülük hayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?»** — grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən söz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17. ■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Əf. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23.

25 Təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning padixahliqiƣa kirixidin
asandur! — dedi.
26 Buni angliƣanlar: — Undaq bolsa, kim nijatqa erixəlisun? — deyixti.
27 Əmma u jawabən: — Insanlariƣa mumkin bolmiƣan ixlar Hudaƣa mumkindur —
dedi. ■
28 Əmdi Petrus: — Mana, biz bar-yoqimizni taxlap sanga əgəxtuq!? — dedi.■
29 U lariƣa: — Mən silərgə bərhəq xuni eytayki, Hudaning padixahliqi üqün ey-waq
ya ata-anisi ya qerindaxliri ya ayali ya baliliridin waz kəqkənlərning hərbiri ■
30 bu zamanda bulariƣa kəp həssiləp muyəssər bolidu wə kelidiƣan zamandimu
mənggülük hayatqa erixməy qalmaydu. — dedi.■

Əysaning əz ölümini yənə bir qetim aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

31 Andin u on ikkəylənni əz yeniƣa elip lariƣa mundaq dedi: — Mana,
biz hazir Yerusalemƣa qiqiwatimiz wə pəyƣəmbərlərning Insan’ooƣli tooƣrisida
pütkənlirining həmmisi *xu yərdə* əməlgə axurulidu. ■
32 Qünki u yat əllərning qoliƣa tapxurulidu wə ular uni məshirə qilip, harlaydu,
uning üstigə tüküridu; □ ■
33 ular uni qamqiliƣandin keyin öltürüwetidu; wə u üqinqi küni qayta tirilidu, —
dedi.
34 Biraq ular bu sözlərdin heqnemini qüxənmidi. Bu sözning mənisi ulardin
yoxuruƣan bolup, uning nemə eytqinini bilələməy qaldi.□

Əysaning qarioƣu tiləmqini saqaytixi
Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

35 Wə xundaq ix boldiki, u Yeriho xəhirigə yeqinlaxqanda, bir kor kixi yolning boyida
olturup tiləmqilik qiliwatatti. □ ■
36 U kəpqilikning ətüp ketiwatqanliqini anglap: — Nemə ix boloƣandu? — dəp soridi.
37 Həq uningƣa:
— Nasarətlik Əysa bu yərdin ətüp ketiwatidu, — dəp həwər bərdi.
38 — I Dawutning ooƣli Əysa, manga rəhim qiloƣaysən! — dəp warqirap kətti u.□
39 Wə Əysaning aldida mengiwatqanlar uni: — Xük oltur! dəp əyibləxti. Biraq u: —
I Dawutning ooƣli, manga rəhim qiloƣaysən! — dəp tehimu qattiq warqiridi.
40 Əysa qədimini tohtitip, uni aldiƣa baxlap kelixni buyrudi. Qarioƣu uningƣa yeqin
kəlgəndə u uningdin:
41 — Sən meni nemə qilip bər, dəysən? — dəp soridi.
— I Rəbbim, qayta kəridiƣan bolsam’idi! — dedi u.
42 Əysa uningƣa: — Kəridiƣan boloƣin! Etiqading seni saqaytti, — dedi.

■ **18:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9. ■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zəb. 22; Yəx. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32 « *Insan’ooƣli*** yat əllərning qoliƣa tapxurulidu» — «tapxurulidu» degənning «satqunluq qilinidu» degən ikkinqi mənisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yh. 18:28; Ros. 3:13. □ **18:34 «Bu sözning mənisi ulardin yoxuruloƣanlik bolup...» —** kimning təripidin yoxuruloƣanliq eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət əz gallixi təripidinmu? Bu qetim sözning məzmuni ilgiriki qetimdiki sözlirigə ohxax idi (9:45). Bizningqə yoxuroƣuqi Xəytan, lekin Huda Xəytanning aldixiƣa yol qoyuxi bilən, ularning qüxənməsliki arqiliq əz xan-xəripini tehimu roxən qilmaqqi boldi. «Qoxumqə söz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **18:35 «Yeriho xəhirigə yeqinlaxqanda» —** Matta bu wəqəni bayan qiloƣanda («Mat.» 20:29) «Yerihodin qiqqanda» dəydi. Əməliyəttə xu waqitta ikki «Yeriho xəhiri» bar idi, huddi Qəxqərdiki «yengi xəhər» wə «kona xəhər»lərdək. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38 «I Dawutning ooƣli Əysa,...» —** «Dawutning ooƣli» Məsihni kərsitidu (pəyƣəmbərlərning bexarətliri boyiqə Məsih padixah Dawutning əwladi bolatti).

43 Wə uning kəzi xuan eqildi; u Əysaoɣa əgixip, yol boyi Hudani uluoɣlap mangdi. Wə barlik halayikmu buni kərüp Hudaoɣa mədhiyə okudi.

19

Əysa bilən Zakay

1 U Yeriho xəhirigə kirip uningdin ətüp ketiwatatti.
2 Mana xu yərdə Zakay isimlik bir kixi bar idi. U «bax bajgir» bolup, intayin bay idi.□
3 U Əysaning kandak adəm ikənlikini kərüxkə pursət izdəwatatti, lekin boyi pakar boloɣaqka, həlkning tolilikidin uni kərəlməytti.
4 Xunga u aldi tərəpkə yügürüp berip, uni kərüx üqün bir tüp üjmə dərihigə yamixip qikti; qünki Əysa u yol bilən ətətti.
5 Wə Əysa u yərgə kəlgəndə yukirioɣa karap uni kərüp uningoɣa: — Zakay, qapsan qüxkin! Qünki mən bügün sening əyüngdə konuxum kerək, — dedi.
6 U aldirap qüxüp, huxallik bilən uni *əyidə* mehman kildi.
7 Bu ixni kərgən halayikning həmmisi: U gunahkar kixiningkidə konoɣili kirip kətti! — dəp oɣotuldixip kətti.□
8 Lekin Zakay ornidin turup Rəbgə: — I Rəbbim, mana, mülkümning yerimini yoksullaroɣa berimən; əgər birawni yaloɣandin xikayət kilip uningdin birnemə ündürüwaloɣan bolsam birigə tətni kayturimən, — dedi.
9 Buning bilən Əysa uningoɣa *karap*: — Bügün nijat bu əygə kirdi. Qünki bu kixi həm Ibrahimning ooɣlidur! □ ■
10 Qünki Insan'ooɣli ezip kətkənlərni izdəp kutkuzoɣili kəldi, — dedi.■

Sadakətlik boluxning lazimliki
Mat. 25:14-30

11 Halayik bu səzlərni tingxawatkanda u yənə səz kilip bir təmsilni koxup eytti. Qünki u Yerusalemoɣa yekinlaxkanidi wə ular: «Hudaning padixahliki dərhal namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxkanidi. □
12 Xunga u mundak dedi: Bir aksəngək padixahlik təhtigə erixip kelix üqün yirak bir yurtka karap yoloɣa qikiptu. ■
13 *Awwal* u əzining on kulini qakirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip: «Mən kaytip kəlgüqə *buning bilən* okət kilinglar» — dəptu. □

□ **19:2 «xu yərdə Zakay isimlik bir kixi bar idi»** — ibraniy tilidiki «Zakay» grek tilida «Zakeus» dəp tələppuz kilinidu. □ **19:7 «Bu ixni kərgən halayikning həmmisi: U gunahkar kixiningkidə konoɣili kirip kətti! — dəp oɣotuldixip kətti»** — halayikning narazi bolup həyran kaloɣanliki əjəblinərlik əməs. Qünki bajgirlarning həmmisi degüdək aldamqi, «bax bajgir» tehimu xundak boluxi kerək idi. □ **19:9 «Bügün nijat bu əygə kirdi»** — «Yəx.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni kərüng. **«Qünki bu kixi həm Ibrahimning ooɣlidur!»** — «Ibrahimning bir ooɣlidur» muxu yərdə degən mənisi, u etikad yolida Ibrahimoɣa «pərzənt boloɣan», rohiy jəhəttə Ibrahimni ülgə kilip həkikiy hayatka erixkən. ■ **19:9** Luqa 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46. □ **19:11 «*halayi'k*»**: «Hudaning padixahliki dərhal namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxkanidi» — halayik (1) Əysaning yaratkan kəp məjizilirini kərüp kəlgənidi; (2) Yəhudiy rəhbərlər wə qonglirining Əysaoɣa karxi qikkanlikini bilətti; (3) xunga ular: U Yerusalemoɣa yetip baroɣanda qokum bu rohiy düxmənlərni, xundakla «wətənimizni ixoɣal kiloɣan Rim imperiyəsidiki rəzil kapirlar»ni yokitip, Hudaning padixahlikini bərpa kilidu, dəp oylixi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13 «… U əzining on kulini qakirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip…»** — «tilla» grek tilida «mina». Bu pul bir ixqining üq-tət aylik həkkigə barawər idi.

14 Birақ өz yurt puқraliri uningoƣa өq boloƣaqқa, kəynidin əlqilərni əwətip: «Bu
kixining üstimizgə padixaҳ boluxini halimaymiz!» dəptu.□
15 Wə u padixaҳlиқ mənsipigə erixip қaytip kəlgəndə xundaқ boldiki, ҳərbirining
tijarət bilən қanqə payda tapқinini bilməkqi bolup, pulini tapxuroƣan ҳeliқi қullirini
өz aldioƣa qaқirtiptu.
16 Wə awwalқisi kelip: «I hojam, sili bərgən tilla on tilla payda қildi» dəptu.
17 «Yaraysən, əy yahxi қul! Sən kiqikkinə ixta ixənqlik qiққanliқing üqün on xəҳərgə
ҳakim boloƣin» — dəptu hojayin uningoƣa.
18 Ikkinqisi kelip: «I hojam, sili bərgən tilla bəx tilla payda қildi» dəptu.
19 Hojayin uningoƣa ҳəm: «Sən ҳəm bəx xəҳərgə ҳakim boloƣin» dəptu.
20 Lekin yənə birsi kelip: «I hojam, mana sili bərgən tilla! Buni yaoƣliққa qigip bir
jayda қoyup saқlidim.
21 Qünki sili қattiқ adəm ikənla, sili amanət қilmioƣanliridin payda ündürüp, өzliri
terimioƣanliridin ҳosul yioƣila. Xuning üqün silidin қorқtum» dəptu.□
22 Əmma *hojayini* uningoƣa: «Əy əski қul, sanga өz aoƣzingdin qiққan səzliring
boyiqə ҳəküm қilay. Sən mening amanət қilmay ündürüwalidioƣan, terimay turup
yioƣiwalidioƣan қattiқ adəm ikənlikimni bilip turup, ■
23 nemə üqün mening pulumni həziniqilərgə amanət қoymiding? Mən қaytip
kəlgəndə, uni өsümi bilən almasmidim?» — dəptu.
24 Andin u yenidikilərgə: «Uningdiki tillani elip on tilla tapқan қuloƣa beringlar!»
dəp buyruptu.
25 Ular uningoƣa: «I hoja, uning on tillasi tursa!» — dəptikən,
26 *ҳojayin yənə mundaқ dəptu*: «— Qünki mən silərgə xuni eytayki, kimdə bar
bolsa, uningoƣa tehimu kөp berilidu; əmma kimdə yoқ bolsa, ҳətta uningda bar
boloƣanlirimu uningdin məҳrum қilinidu.□ ■
27 Əmdi üstigə padixaҳ bolup ҳəküm sürüxümni halimioƣan düxmənlirimni bolsa,
ularni kəltürüp, mening aldimda қətl қilinglar».

Əysaning təntənə bilən Yerusalemoƣa kirixi
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yҳ. 12:12-19

28 U bu ixlarni eytқandin keyin, Yerusalemoƣa qiқixқa aldioƣa қarap mangdi. □
29 Wə xundaқ boldiki, u Zəytun teoƣining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya yezilirioƣa
yeқin kəlginidə, ikki muhlisioƣa munularni tapilap aldin əwətti: ■
30 — Silər udulunglardiki yezioƣa beringlar. U yərgə kiripla ҳeq adəm balisi minip
baқmioƣan, baoƣlaқlиқ bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar. □
31 Əgər birsi silərdin: «Nemixқa buni yexisilər?» dəp sorap қalsa, silər uningoƣa:
«Rəbning buningoƣa ҳajiti qüxti» — dənglar.

□ **19:14 «birақ өz yurt puқraliri uningoƣa өq boloƣaqқa, kəynidin əlqilərni əwətip: «bu kixining üstimizgə padixaҳ boluxini halimaymiz!» dəptu»** — bu təmsildiki padixaҳ «büyük Ҳerod»қa ohxap ketidu; «büyük Ҳerod» miladiyədin ilgiriki 40-yilida Yəҳudiyəning padixaҳliқioƣa igə bolux üqün Rimoƣa bardi; lekin Israillar uningoƣa қarxi qiққaqқa, pəқət 37-yilida padixaҳ boldi. Uningdin keyinki «Ҳerod Arқelaus»ning tarihimu uningoƣa ohxixip ketidu. □ **19:21 «sili amanət қilmioƣanliridin payda ündürüp,...»** — «amanət қilix» muxu yərdə grek tilida adəttə pulni bankioƣa saloƣanliқni kərsitidu. Baxқa birhil tərjimisi: «sili salmioƣanlirini yioƣip elip,...». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37. □ **19:26 «kimdə bar bolsa, uningoƣa tehimu kөp berilidu...»** — «bu əҳmiyətlik səz «Mat.» 13:12, 25:29 wə «Mar.» 4:25dimu tepilidu. Bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübҳisizki, əbədiy əҳmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu qoқum iman-ixənqni өz iqigə alidu. Biz өzimizgə «əbədiy əҳmiyətlik» ҳərbirnemə boluxi üqün pəқət Məsiҳdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **19:26** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luқa 8:18. □ **19:28 «u... aldioƣa қarap mangdi»** —yaki «muhlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi». ■ **19:29** Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ **19:30 «...ҳeq adəm balisi minip baқmioƣan, baoƣlaқlиқ bir təhəyni kərisilər»** — «ҳeq adəm balisi minip baқmioƣan bir təhəy»gə awarisiz minix adəttə mumkin əməs, əlwəttə.

32 Xuning bilən əwətilgənlər beriwidi, ix dəl u ularoɣa eytqandək boldi.
33 Ular təhəyni yexiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Təhəyni nemixqa yexisilər? — dəp soridi.
34 Ular: — Rəbning uningoɣa ḥajiti qüxti, — dedi.
35 Ular uni Əysaning aldioɣa yetiləp kəldi; wə yepinqa-qapanlirini təhəyning üstigə selip, Əysani yələp üstigə mindürdi. ■
36 U ketip baroɣinida, həlklər yepinqa-qapanlirini yoloɣa payandaz kilip saldi.
37-38 Wə u Zəytun teoɣidin qüxüx yolioɣa yekinlaxkinida, pütkül muhlislar jamaiti xadlinip, öz kəzi bilən kərgən kudrətlik məjizilər üqün awazini kətürüp: «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur! Asmanlarda tinq-inakliq tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloɣay!» dəp towlixip Hudaoɣa mədḥiyə okuxqa baxlidi.□ ■
39 Lekin topning iqidə bəzi Pərisiylər uningoɣa: — Əy ustaz, muhlisliringoɣa *muxu gəpliri üqün* tənbiḥ bər! — deyixti.
40 Birak u ularoɣa jawabən: — Silərgə xuni eytayki, bular jim turoɣan bolsa, ḥətta bu taxlarmu kukan selixkan bolatti, — dedi.■

Əysaning Yerusalem üqün kayoɣurup yioɣlixi

41 Əmdi u xəḥərgə yekinlixip uni kərüp, uning üqün yioɣlap mundak dedi:
42 — *I Yerusalem*! Sən bügün, bu kününgdə, tinq-amanliking üqün nemə kerək boloɣinini bilsəng idi! Kaxki, bu ixlar ḥazir kəzliringdin yoxurundur.
43 Qünki xundak künlər bexingoɣa keliduki, düxmənliring ətrapingni kaxa-istiḥkam bilən korxap seni kamap tət tərəptin kistaydu.
44 Ular seni wə *sepiling*ning iqingdiki baliliringni yər bilən yəksən kilip, ḥətta taxni taxning üstidimu kaldurmaydu; qünki *Huda*ning seni yokliɣan pəytini bilip yətmiding.□ ■

Əysaning ibadəthanini tazilixi
Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yḥ. 2:13-22

45 Wə u ibadəthana ḥoylilirioɣa kirip, u yərdə elim-setim kiliwatkanlarni ḥəydəp qikirip,
46 ularoɣa: — Mukəddəs yazmilarda: «Mening öyüm dua-tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi» kiliwaldinglar! — dedi.□ ■

■ **19:35** Yḥ. 12:14. □ **19:37-38 «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur!»** — «Zəb.» 118:38. **Asmanlarda tinq-inakliq tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloɣay!»** — muxu sözlərni «Luka» 2:14diki sözlər bilən selixturuxka bolidu. «Asmanlarda tinq-inakliq boloɣay» degən söz intayin sirlik gəptur: pikrimizqə, bu sözning mənisi bəlkim: — (1) Hudaning insanlar bilən yaraxturuloɣanlikidin qikkan inaklik **ərxtə** bilinidu («Əf.» 2:1-6. 14ni kərüng); (2) Məsiḥning ölümi bilən Xaytanning ərxkə qikip, Hudaning namini ḥakarətləp, uning üstidin yaloɣan ərz-xikayət kilix yoli mutlək tügitilidu (məsilən, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni kərüng). **«pütkül muhlislar jamaiti xadlinip... Asmanlarda tinq-inakliq tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloɣay!» dəp towlixip Hudaoɣa mədḥiyə okuxqa baxlidi»** — ular jakarlaydioɣan ix — biz əgəxkən bu Nasarətlik Əysa dəl Huda əwətkən Məsiḥ-Kutkuzoɣuqi, Yəhudiylarning, xundakla pütkün jahanning Padixaḥidur. Xuning bilən bu künni, Hudaning Öz həlki boloɣan Yəhudiylaroɣa oquk ḥalda: «U, mana Mən silərgə əwətkən Kutkuzoɣuqinglar wə Padixaḥinglardur — uni kobul kilamsilər?» dəp etikad kilix pursitini bərgən kün deyixkə bolidu. ■ **19:37-38** Zəb. 118:26; Luka 2:14; Əf. 2:14. ■ **19:40** Ḥab. 2:11. □ **19:44 «Hudaning seni yokliɣan pəyti»** — demək, Huda yekin kelip xapaət kərsətkən pəyt. Muxu ayətlərdə Məsiḥ rimliklarning miladiyə 70-yili Yerusalemni korxiwelip ixoɣal kilidioɣanlikini aldin'ala eytip bexarət beridu. ■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luka 21:6. □ **19:46 «Mening öyüm dua-tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi»** — «Yəx.» 56:7, «Yər.» 7:11ni kərüng. ■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17.

47 Xu waqitlarda u hərküni ibadəthanida təlim berətti. Bax kahinlar, Təwrat ustazliri wə yurt qongliri uni yoqitixqa amal izdidi. ■
48 Lekin ular qandaq qol selixni bilməytti, qünki barliq həlq uning səzini tingxax üqün uningoɣa qattiq yepixqanidi.

20

Asmandiki hoquq
Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33

1 Wə xu künlərdin bir küni u ibadəthanining hoylilirida həlqqə təlim berip hux həwərni elan qiliwatqanda, bax kahinlar wə Təwrat ustazliri bilən aqsaqallar uning aldioɣa kelip uningdin:■
2 — Bizgə eytqin: Sən qiliwatqan bu ixlarni qaysi hoquqqa asasən qiliwatisən? Sanga bu hoquqni kim bərgən? — dəp soridi.
3 Uularoɣa jawab berip: — Mənmu silərdin bir ixni soray; silər manga eytip beringlarqu,
4 — Yəhya yürgüzgən qəmüldürüx ərxtinmu, yaki insanlardinmu? — dəp soridi.
5 Ular əzara mulahizə qilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaqta, silər nemə üqün *Yəhyaoɣa* ixənmidinglar?» dəydu.□
6 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, bu barliq halayiq bizni qalma-kesək qilip əltüridu. Qünki ular Yəhyaning pəyoɣəmbər ikənlikigə ixəndürülgən, — deyixti.
7 Wə ular: — *Uning hoquqining* qəyərdin kəlgənlikini bilməymiz, — dəp jawab berixti.
8 Əysaularoɣa: — Undaqta, mənmu bu ixlarni qaysi hoquqqa asasən qiliwatqanliqimni eytmaymən, — dedi.

Rəzil ijarikəxlər həqqidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12

9 U halayiqqa munu təmsilni səzləxkə baxlidi: — «Bir kixi bir üzümzarliq bərpa qilip, uni baoɣwənlərgə ijarigə berip, əzi yaqa yurtqa berip u yərdə uzun waqit turuptu. ■
10 Üzümlərni yioɣidioɣan məzgil kəlgəndə baoɣwənlərning üzümzarliqtiki mewidin uningoɣa berixkə qulliridin birini ularining yenioɣa əwətiptu. Lekin baoɣwənlər uni urup-dumbalap quruq qol yanduruwetiptu.
11 U yənə baxqa bir qulni əwətiptu. Lekin ular unimu dumbalap, harlap, yənə quruq qol qayturuwetiptu.
12 U yənə üqinqisini əwətiptu; ular unimu urup yarilandurup, talaoɣa həydəp qiqiriwetiptu.
13 *Ahirda* üzümzarliqning hojayini: «Qandaq qilsam bolar? Səyümlük ooɣlumni əwətəy; ular uni kərsə, həq bolmioɣanda uning hərmitini qilar?» dəptu.
14 Biraq baoɣwənlər uning ooɣlini kərüp bir-biri bilən məslihətlixip: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni jayliwetəyli, andin miras bizningki bolidu» deyixiptu. ■

■ **19:47** Mar. 11:18; Yh. 7:19; 8:37. ■ **20:1** Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27. □ **20:5 «Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaqta, silər nemə üqün Yəhyaoɣa ixənmidinglar?»** — muxu diniy ərbablarning həmmisi Yəhya pəyoɣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa qilix kerək əməs» degən wə Yəhya «mening kəynimdə kelidioɣan» dəp kərsətkən Məsihning kelixigə ixənməy, uning qəmüldürüxini rət qiloɣanidi, əlwəttə. ■ **20:9** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1. ■ **20:14** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yh. 11:53; Ibr. 1:2.

15 Xuning bilən ular uni üzümzarlikning sirtiƣa aqikip øltürüwetiptu. Əmdi bundak
əhwalda üzümzarlikning hojayini ularni kandak kilidu? □
16 U kelip u baƣwənlərni yokitip üzümzarlikni baxkilariƣa tapxuridu».
Halayik buni anglap: — Bundak ixlar hərgiz bolmisun! — deyixti.□
17 Lekin u lariƣa køzlirini tikip mundak dedi:
— Undak bolsa, mukəddəs yazmilarda «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi» dəp yeziloƣan søz zadi nemini kørsitidu?□ ■
18 Bu «tax»ka yikiloƣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə
qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu.□ ■

«Baj tapxuramduk?» degən kiltak
Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

19 Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri uning bu təmsili øzlirigə karitip eytkanlikini bilip
xu haman uningƣa kol selix yolini izdidi; lekin ular halayiktin korkuxti.
20 Xunga ular uning køynidin marap, uni *Rim* waliyisining høkümranlikida sorakka
tartixka tapxurux üqün birnəqqə adəmlərni setiwelip, sokunup kirixkə əwətti. Ular
səmimiy kiyapətkə kiriwelip, uning søzidin yoquk izdəp yürətti. □ ■
21 Ular uningƣa mundak soal koydi: — Əy ustaz, silini durus søz kilidiƣan wə
durus təlim beridiƣan, hequandak adəmning yüz-hatirisini *kət'iy* kilmaydiƣan,
bəlki Hudaning yolini sadiklik bilən øgitip keliwatkan adəm dəp bilimiz.
22 *Rim imperatori* Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanuniƣa uyoƣunmu-yok?».□
23 Əmma u ularning hiylisini kørüp yetip lariƣa: — Nemixka meni sinimakqisilər?
□
24 Manga bir kümüx dinar kørsitinglar. Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning?
— dedi. Ular uningƣa: Kəysərningki, — dedi.□

□ **20:15 «Xuning bilən ular uni üzümzarlikning sirtiƣa aqikip øltürüwetiptu»** — bu Məsihning Yerusalemning sirtiƣa elip qikilip krestkə mihlinidiƣanlikiƣa bir bexarət. □ **20:16 «** ***Üzümzarlikning hojayini*** kelip u baƣwənlərni yokitip üzümzarlikni baxkilariƣa tapxuridu» — bu søzmu bexarət, əlwəttə. □ **20:17 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Zəb.» 118:22. «Burjək texi» bolsa hərkandak imarətning ulidiki əng muhim uyultax bolup, ul selinƣanda birinqi bolup koyulidiƣan taxtur. Yəhudiy kattiwaxlar hayatining burjək texi boloƣan Məsihni taxliwətməkqi idi, wə dərwəkə taxliwətti. ■ **20:17** Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:4, 7. □ **20:18 «Bu «tax»ka yikiloƣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talkan kiliwetidu»** — «tax» bolsa Məsih øzi, əlwəttə. 17-ayətni kørüng. Əysaning bu søzi tooƣruluk «Matta»ƣa beriligən «koxumqə søz»imizdiki ««Zəb.» 118:22 tooƣruluk» məzmunni kørüng. ■ **20:18** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3. □ **20:20 «ular səmimiy kiyapətkə kiriwelip,...»** — «səmimiy» grek tilida «həkkaniy» degən søz bilən ipadilinidu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22 «Rim imperatori Kəysər...»** — Rimning hərbir imperatoriƣa «Kəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən Kəysər Awoƣustus, Kəysər Yulius, Kəysər Tiberius katarliklar. **«Rim imperatori Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanuniƣa uyoƣunmu-yok?»** — əyni wakitta, Yəhudiylar rimliklarning zulmi astida yaxawatkanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatoriƣa baj tapxurux tooƣra» desə, bu gəptin azadlikni istigən kixilər uni «Mana taza bir yalakqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə karxi qikkan bolatti; andin ular uni Rim waliyisiƣa ərz kiloƣan bolatti. Ular muxundak soallarni sorax arkilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliklarning koliƣa tapxurup, uningƣa ziyankəxlik kilmakqi boluxkan. □ **20:23 «Nemixka meni sinimakqisilər?»** — muxu søzlər bəzi kona køqürmilərdə tepilmaydu. □ **20:24 «Manga bir kümüx dinar kørsitinglar»** — «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius», Rim imperiyəsining pul birliki. Muxundak pulning yüzidə «adəmning süriti» kørsitilgən boloƣaqka, Yəhudiy mollilar mundak pulni «mukəddəs ibadəthana»ƣa elip kirixini mən'i kiloƣanidi. Bir dinar təhminən bir adəmning künlük ix həkki bolatti.

25 Wə u ularoɣa: — Undaq bolsa, Qəysərning ḫəqqini Qəysərgə, Hudaning ḫəqqini
Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi. □ ■
26 Ular halayiqning aldida uning səzliridin uni tutuwaloɣudək ḫeqqandaq yoquq
tapalmidi. Ular uning bu jawabioɣa ḫəyranuḫəs bolup, zuwani tutuldi.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 Wə «ɵlgənlər tirilməydu» dəp inkar qilidioɣan Saduqiylarning bəziliri uning aldioɣa
kelip soal qoyup mundaq dedi:□ ■
28 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər Təwratta* bizgə: «Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən
kixi ɵlüp kətsə, ɵlgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi
üqün nəsil qalduruxi kerək» — dəp yazoɣan.□ ■
29 Əmdi yəttə aka-uka bar idi. Qongi ɵyləngəndin keyin pərzənt kərməy aləmdin
ɵtti.
30 Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ɵtti. □
31 Andin üqinqisi uni aldi; xundaq qilip, yəttisi uni əmrigə elip pərzənt kərməy ɵldi.
32 Ḫəmmisidin keyin ayalmu ɵldi.
33 Əmdi tirilix künidə bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Qünki yəttisi uni
hotunluqqa aloɣan-də?!
34 Əysa ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Bu aləmning pərzəntliri ɵylinidu, yatliq bolidu. □
35 Lekin u aləmdin nesiwə boluxqa, xundaqla ɵlüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar
ɵylənməydu, yatliq bolmaydu. □
36 Qünki ular yənə ɵlməydu, pərixtilərgə ohxax bolidu; «ɵlümdin tirilixtin tuoɣuloɣan
pərzəntlər» boloɣaqqa, ular Hudaning ooɣulliridur.■
37 Əmdi ɵlgənlərning tirildürülüxini ḫətta Musa *pəyoɣəmbər* ɵzimu ayan
qiloɣan; qünki *Təwrattiki* «tikənlik» degən wəqəning hatirisidə u Pərwərdigarni:
«Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi» dəp bayan qiloɣan.
□ ■
38 U ɵlüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur; qünki uningoɣa nisbətən
ḫəmməylən tiriktur! □
39 Xuning bilən Təwrat ustazliridin birqanqisi baḫa berip: — Ustaz, yahxi eytting, —
dedi.

□ **20:25 «Qəysərning ḫəqqini Qəysərgə, Hudaning ḫəqqini Hudaoɣa tapxurunglar»** — Qəysərgə Qəysərning ḫəqqi (uning süriti boloɣan nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan ɵzi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **20:25** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **20:27 «Saduqiylar»** — bu diniy məzhəp tooɣuluq «Mat.» 16:1diki izaḫatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **20:27** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ **20:28 «Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən kixi ɵlüp kətsə, ɵlgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi kerək»** — «Qan.» 25:5. ■ **20:28** Qan. 25:5-6. □ **20:30 «Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ɵtti»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ɵtti» degən səz tepilmay, pəqət «Ikkinqi…» deyilidu. □ **20:34 «bu aləmning pərzəntliri…»** — grek tilida «bu zamanning ooɣulliri…». □ **20:35 «… ɵlüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar…»** — «ɵlgənlərdin tirilix» degənlik qiziq ibarə bolup, ḫəmmə adəm ohxax waqitta tirilməydioɣanliqini kərsitidu. Birinqi tirilix ḫəqqaniylarningki, ikkinqi tirilix etiqadsizlarningki bolidu. Bu ḫəqiqət «Wəḫiy» 20-babta kərünidu. ■ **20:36** 1Yuḫa. 3:2. □ **20:37 «Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi»** — «Mis.» 3:6ni kərüng. ■ **20:37** Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **20:38 «qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — bəzi alimlar «bularning ḫəmmisi» (Ibraḫim, Isḫaq, Yaquplarning ḫəmmisi, deməkqi) uningoɣa nisbətən tiriktur!» dəp tərjimə qilidu. Bizningqə «ḫəmməylən» ḫər adəmning roḫining Huda aldida tirik ikənlikini kərsitidu. **«qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — Əysaning «tirilix» tooɣuluq bu səzliri «Mat.» 22:32dimu tepilidu. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə ular tooɣuluq azraq xərḫ berimiz.

40 Qünki ulardin heqkim yənə uningdin soal soraxka jür’ət kilalmidi.

Kutkuzoquqi-Məsih — Dawutning ooli həm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

41 Əmdi u laroqa soal koydi: — Kixilər Məsihni kandakşigə Dawutning ooli dəydu? ■
42-43 Qünki Dawut özi Zəburda: Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring kiloquqə,
Mening ong yenimda olturoqin!» — degənoqu? □ ■
44 Əmma Dawut uni «Rəbbim» dəp qakiroqan yərdə, undakta u kandakmu uning ooli bolidu?

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luka 11:37-54

45 Wə barlik halayik kulak selip anglawatkanda, u muhlisliriola mundak dedi: —
46 — Təwrat ustazliridin hoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloqan halda oqadiyip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoqa boloqan salamliriola, sinagoglarda aldinki orunlarda, ziyapətlərdimu tərdə olturuxka amrak kelidu. □ ■
47 Ular tul ayallarning barlik öy-besatlirini yəwalidu wə köz-köz kilip yaloqandin uzundin-uzun dualar kilidu. Ularning tartidioqan jazasi tehimu eoqir bolidu! ■

21

Tul ayalning ianisi həmmisiningkidin köp
Mar. 12:41-44

1 U bexini kətürüp kariwidi, baylarning öz sədikilirini *ibadəthanidiki* ianə sandukioqa taxlioqinini kərdi. □ ■
2 U yənə sandukka ikki tiyinni taxlawatkan bir namrat tul ayalnimu kərdi. □
3 Xuning bilən u: — Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bu namrat tul ayalning taxlioqini həmməylənningkidin köptur. ■
4 Qünki ularning həmmisi özlirining axkanliridin ianə kilip, Hudaoqa atioqan sadikilərgə koxup taxlidi; lekin bu ayal namratlikioqa karimay, özining tirikqilik kilidioqinining həmmisini ianə kilip taxlidi.

Kəlgüsi tooqrisidiki bexarət
Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 Wə bəzilər ibadəthanining nəpis taxlar wə Hudaoqa sunuloqan hədiyələr bilən kandak bezəlgənliki tooqrisida sözlixiwatatti. U: ■

■ **20:41** Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ **20:42-43 «Mən sening düxmənliringni təhtipəring kiloquqə, mening ong yenimda olturoqin!» —** «Zəb.» 110:1. ■ **20:42-43** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **20:46 «...bazarlarda kixilərning ularoqa boloqan salamliriola, ... amrak kelidu» —** tarih tətkikatliriola asasən Yəhudiylarning öz ustazliriola kiloqan «salam»lirini intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **20:46** Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luka 11:43. ■ **20:47** Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **21:1 «U... baylarning öz sədikilirini ibadəthanidiki ianə sandukioqa taxlioqinini kərdi» —** «ianə sanduki» degən söz adəttə grek tilida «həzinə»ni kərsitidu. Lekin muxu yərdə ibadəthanidiki həzinə üqün sədikilər yioqilidioqan jay, bəlkim qong bir sandukni kərsətsə kerək. ■ **21:1** 2Pad. 12:10; Mar. 12:41. □ **21:2 «U yənə sandukka ikki tiyinni taxlawatkan bir namrat tul ayalnimu kərdi» —** bu «tiyin» (grek tilida «ləpton») «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining bir künlük ix həkki iqidə «altə minut»luk pulioqa barawər. ■ **21:3** 2Kor. 8:12. ■ **21:5** Mat. 24:1; Mar. 13:1.

6 — Silər kərüwatqan bu barliq nərsilərgə nisbətən, xu künlər keliduki, ḥətta bir tal
taxmu tax üstidə qaldurulmay, ḥəmmisi gumran qilinidu, — dedi.■
7 Ular uningdin:
— Ustaz, bu degənliring qaqan yüz beridu? Bu ixlarning yüz beridiƣanliqini ayan
qilidiƣan qandaq alamət bolidu? — dəp soridi.
8 U mundaq dedi:
— Azdurulup ketixtin ḥezi bolunglar. Qünki tola kixilər mening namimni setip:
«Mana əzüm xudurmən!» wə «Axu waqit yeqinlaxti!» dəydu. Xunga ularning
kəynigə kirmənglar.□ ■
9 Silər urux wə topilanglarning həwirini angliƣan waqtinglardimu wəḥimigə
qüxmənglar; qünki bu ixlarning awwal yüz berixi muqərrər. Lekin bular, zaman
ahiri yetip kəldi, degənlik əməs.
10 Andin u yənə mundaq dedi:
— Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḥliq yənə bir padixaḥliq
bilən uruxqa qiqidu. □ ■
11 Jay-jaylarda xiddətlik yər təwrəxlər, aqarqiliqlar wə wabalar bolidu, *yər yüzidə*
wəḥxətlər wə asmanda ḥəywətlik alamətlər kərünidu. □
12 Biraq bu ḥərbir wəqələr yüz berixtin ilgiri, kixilər silərgə qol selip tutqun qilidu wə
silərgə ziyankəxlik qilip, silərni sinagoglarning soraqlariƣa tapxuridu, zindanlariƣa
taxlaydu; ular mening namim tüpəylidin silərni padixaḥ wə ḥəkümdarlarning
aldiƣa elip baridu, ■
13 wə buning bilən *ularning aldida* guwaḥliq berix pursitinglar qiqidu. □
14 Uning üqün ərzgə qandaq jawab berix tooƣrisida aldin’ala ḥeq oylanmasliqqa
qəlbinglarda qət’iy niyət qilinglar. ■
15 Qünki mən silərgə barliq düxmənliringlar rəddiyə wə rət qilalmiƣudək pasaḥətlik
til wə danixmənlik ata qilimən. ■
16 Ḥətta ata-ana, aka-uka, uruq-tuƣqan wə yar-buradərliringlarmu silərgə hainliq
qilip tutup beridu wə ular aranglardiki bəziliringlarni əltüridu. □ ■
17 Silər mening namim tüpəylidin ḥəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər. ■
18 Ḥalbuki, bexinglardiki bir tal qaqmu ḥalak bolmaydu! ■
19 Səwr-qidamliq boloƣininglarda, jeninglaroƣa igə bolalaysilər.□

■ **21:6** 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44. □ **21:8 «Mana əzüm xudurmən» —** «Mana əzüm Məsiḥdurmən» degən mənini bildüridu. **«Axu waqit»** — qiyamət künini kərsitidu. ■ **21:8** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:2; 1Yuḥa. 4:1. □ **21:10 «Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḥliq yənə bir padixaḥliq bilən uruxqa qiqidu» —** ibraniy tilida (xundaqla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaqliq ibarə tooƣruluq misallar bar. ■ **21:10** Yəx. 19:2. □ **21:11 «Yər yüzidə wəḥxətlər wə asmanda ḥəywətlik alamətlər kərünidu» —** grek tilidiki əyni tekisttə «yər yüzidə» degən səz yoq. Biraq bizningqə ḥeliqi «ḥəywətlik alamətlər» **asmanda** bolidiƣanliqi təkitləngəndin keyin, «wəḥxətlər» bolsa qoqum «yər yüzidə» boluxi kerək. 25-ayətnmu kərüng. ■ **21:12** Mat. 10:17; 24:9; Mar. 13:9; Yḥ. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Wəḥ. 2:10. □ **21:13 «… buning bilən ularning aldida guwaḥliq berix pursitinglar qiqidu» —** «guwaḥliq berix» muxu yərdə hux həwər yətküzüx, Hudaning nijati Rəb Əysa Məsiḥ arqiliq dunyaƣa kəldi, dəp jakarlaxtin ibarət. ■ **21:14** Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ **21:15** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ **21:16 «hainliq qilip tutup beridu» —** bu birla səz bilən ipadilinidu. ■ **21:16** Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. ■ **21:17** Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ **21:18** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30. □ **21:19 «Səwr-qidamliq boloƣininglarda, jeninglaroƣa igə bolalaysilər» —** bu ayəttə «jan» yaki jismaniy ḥayat yaki adəmning əz wujudini, xundaqla roḥiy ḥayatini kərsitidu. Bizningqə muxu yərdə insanning roḥiy ḥayatidiki əməliy jəḥətlərni kərsitidu. Birsidə roḥiy ḥayat bar bolsa, undaqta u əzini tutalaydiƣan, türlük roḥiy ḥujumlaroƣa taqabil turalaydiƣan bolidu — məsilən, əzidə bar boloƣan ənsirəxlər, qorquqlar, xəḥwaniy ḥəwəslər qatarliqlarni Məsiḥgə boysunduralaydu (məsilən, «2Kor.» 10:5, «1Tes.» 4:4ni kərüng).

Yerusalemning wəyran kilinixidin bexarət
Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

20 — Lekin Yerusalemning *düxmən* koxunliri təripidin korxiwelinoqanlikini
kərginiglarda, uning wəyran bolux wakti yekinlixip kaptu, dəp bilinglar. ■
21 U qaoqda Yəhudiyə əlkisidə turuwatkanlar taoqlaroqa kaqsun, xəhər iqidə tu-
ruwatkanlar uningdin qikip kətsun, yezilarda turuwatkanlar xəhərgə kirmisun.
22 Qünki xu qaoq «intikam jazasini tartidioqan künlər»dur; xuning bilən *mukəddəs*
yazmilarda barlik pütülgənlər əməlgə axurulidu.□ ■

23 Əmdi xu künlərdə hamilidar ayallar wə bala emitidioqanlarning halioqa way!
Qünki bu zeminda eoqir kisqilik bolidu wə *ərxtiki* oqəzəp bu həlkning bexioqa qüxidu;
□
24 Ular kiliqning bisida yikitilidu wə tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat
əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaoq astida kalidu.□ ■

Məsihning kelidioqanliki həkkidə
Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27

25 — Kuyax, ay, yultuzlardimu alamətlər bolidu; yər yüzidiki əllər arisida dengiz-
okyanlarning güldürlixidin wə dolkunlarning dawaloquxliridin parakəndiqilik
bolidu. ■
26 Adəmlər korkup, yər yüzigə kelidioqan apətlərni wəhimə iqidə kütüp əs-hoxini
yokitidu; qünki asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □
27 Andin kixilər Insan'ooqlining küq-kudrət wə uluoq xan-xərəp bilən bir bulut iqidə
keliwatkanlikini kəridu.■
28 Lekin bu alamətlər kərünüxkə baxlioqanda, kəddinglarni ruslap bexinglarni
kətürünglar, qünki bu silərni azad kilixtiki nijat yekinlaxti, degənliktur.■

Ənjür dərihidin sawak elix
Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31

29 U ularoqa mundak bir təmsilni səzləp bərdi:
— Ənjür dərihi wə baxka barlik dərəhlərgə karanglar. ■
30 Ularning yengidin bihlanoqanda ularoqa karap, özünglar yazning yetip kelixigə az
kaloqanlikini bilisilər.
31 Xuningdək, baya deyilgən alamətlərning yüz beriwatkanlikini kərginiglarda,
Hudaning padixahlikining yekin kaloqalnlikini bilinglar.

■ **21:20** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:22 «intikam jazasini tartidioqan künlər» —** «intikam jazasi» grek tilida bu səz həm «intikam» həm «toluk, mutlək həküm qikirix» dəp ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni kərüng. Bu «intikam» yaki «həküm qikirilix»ni Huda Özining həlki Yəhudiylar üstigə yürgüzidu. Bu, muxu yərdə (12-24-ayət) Yerusalem xəhirining miladiyə 70-yili muhasirigə elinixi wə wəyran kilinixini kərsitioqan bexarəttur. Keyinki ayətlər ahir zamanni kərsitidu. ■ **21:22** Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:23 «bu zeminda eoqir kisqilik bolidu...» —** yaki «yər yüzidə eoqir kisqilik bolidu». □ **21:24 «Ular ... tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaoq astida kalidu» —** «əllər» muxu yərdə Yəhudiy əməslərni kərsitidu. «Yat əllərning wakti» — Grek tilida «yat əllərning wakitliri». «Yat əllərning wakti toxkuqə» degən ibarə Yəhudiy həlki ahir zamanda kaytidin Yerusalemda turidioqanlikini wə Yerusalemni idarə kilidioqanlikini kərsitidu. Bu ibarə wə xundakla bu babtiki baxka bexarətlər üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25. ■ **21:25** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Wəh. 6:12. □ **21:26 «asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «asmandiki küqlər» bəlkim asmandiki jisimlar (kuyax, ay, yultuz katarliklar)ni wə həm asmanda Hudaning pərixtiliri bilən jəng kiliwatkan jin-xəytanlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **21:27** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7. ■ **21:28** Rim. 8:23. ■ **21:29** Mat. 24:32; Mar. 13:28.

32 Mən silərgə bərheq xuni eytip qoyayki, bu alamətlərning həmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □
33 Asman-zemin yoqilidu, biraq mening sözlirim hərgiz yoqalmaydu.□ ■

Hoxyar bolunglar
34 — Lekin özünglarƣa agah bolunglarki, köngülliringlar əyx-ixrət, məyhorluq wə tirikqilikning ƣəm-əndixiliri bilən bihudlaxmisun, xu küni üstünglarƣa tuyuqsiz qüxmisun. □ ■
35 Qünki u goya tuzaqtək barliq yər yüzidə hərbir turuwatqanlarning bexiƣa qüxidu. ■
36 Xunga hərqandaq waqitlarda hoxyar bolunglar, yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin özünglarni qaqurup Insan'ooƣli aldida hazir bolup turuxqa layiq hesablinix üqün hərdaim dua qilinglar, — dedi.□ ■
37 Əmdi u kündüzliri ibadəthanida təlim berətti, ahxamliri xəhərdin qiqip, keqini Zəytun teoƣi dəp ataloƣan taoƣda ətküzətti. ■
38 Wə barliq həlq uning təlimini angliƣili tang səhərdə ibadəthaniƣa kirip, uning yeniƣa kelətti.

22

Rəbni eltürüx suyiqəsti
Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yh. 11:45-53
1 Əmdi petir nan heyti («ətüp ketix heyti» dəpmu atilidu) yeqinlixip qaloƣanidi.■
2 Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri uni ölümgə məhkum qilixqa amal izdəp yürətti; qünki ular həlqtin qorqatti.□ ■
3 Xu pəyttə on ikkiyləndin biri boloƣan, Ixqariyot dəp ataloƣan Yəhudaning köngligə Xəytan kirdi.■
4 U berip bax kahinlar wə ibadəthana pasiban bəgliri bilən Əysani qandaq qilip ularƣa tutup berix üstidə məsliheətləxti.
5 Ular intayin hux bolup, Yəhudaƣa pul berixkə kelixti.

□ **21:32 «bu alamətlərning həmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloƣa elinoƣan alamət Yerusalemning wəyran boluxioƣa (miladiyə 70-yili) (20-24-ayət) qaritiloƣan bolsa, undaqta «bu dəwr» degən söz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ötkən adəmlərni körsitidu. (2) əgər Məsihning dunyaƣa qaytip kelixigə (27-ayət) qaritiloƣan bolsa, «dəwr» degən söz bəlkim pütün Yəhudiyə həlqini körsitidu; (3) bu ayətlərdə eytiloƣan wəqələrning baxlinix dəwridə yaxioƣanlarni körsitidu. Xunga barliq wəqələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərh aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. □ **21:33 «Asman-zemin yoqilidu, biraq mening sözlirim hərgiz yoqalmaydu» —** grek tili «asman-zemin ötidu, biraq mening sözlirim hərgiz ötməydu». ■ **21:33** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11. □ **21:34 «xu küni üstünglarƣa tuyuqsiz qüxmisun» —** «xu kün» Muqəddəs Kitabta daim degüdək Məsih dunyaƣa qaytip kelidioƣan, insanlardin hesab alidioƣan künni körsitidu. ■ **21:34** Rim. 13:13; 1Tes. 5:6; 1Pet. 4:7. ■ **21:35** 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəh. 3:3; 16:15. □ **21:36 «yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin özünglarni qaqurup» —** yaki «yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin qutulup…». Əmdi etqadqilar bu dəhxətlik wəqələrdin ötüp ketəmdu, yaki awwal elip ketiləmdu? Bu muhim məsilə. Oqurmənlər muxu ayətning aldi-kəynidiki söz-ayətlərgə qarap özliri bir hulasigə kelələydu. Biz baxqa yərlərdimu bu tema üstidə tohtaloƣan («Tesalonikaliqlarƣa (2)»diki «qoxumqə söz»imizdə). **«hazir bolup layiq hesablinix üqün…» —** bəzi kona köqürmilərdə: «küqləndürülüxünglar üqün…» deyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tes. 5:6. ■ **21:37** Yh. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2 «…qünki ular həlqning ƣəzipidin qorqatti» —** kahinlar wə Təwrat ustazlirining həlqtin qorquxining səwəbi, həlqning Məsihni qollaydioƣanliqidin; xunga ular uni biwasitə öltürəlməy, bəlki amal qilip rimliqlar aldida Əysaƣa ərz qilix arqiliq ularning wasitisi bilən uni ölümgə məhkum qilmaqqi. ■ **22:2** Zəb. 2:2; Yh. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yh. 13:27.

6 Yəhuda maqul bolup, uni halayiqtin ayrim qaloɣanda ularoɣa tutup berixkə muwapiq pursət izdəxkə kirixti.

Ətüp ketix ɧeytining kəqlik ziyapiti
Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yɧ. 13:21-30

7 Əmdi petir nan ɧeytining *birinqi* küni yetip kəlgənidi. Xu küni «ətüp ketix ɧeyti»ɣa atap qurbanlik *qoza* soyulatti.□ ■
8 Xuning bilən Əysa Petrus bilən Yuɧannaoɣa:
— Berip bizgə ətüp ketix ɧeytining *qozisini* birgə yegili təyyarlanglar, — dəp ularni əwətti.
9 — Qəyərdə təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi ular.
10 U ularoɣa mundaq dedi:
— Xəɧərgə kirsənglar, mana u yərdə kozida su kətürüwaloɣan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin mengip u kirgən əygə kiringlar. □
11 Wə əy igisigə: «Ustaz: — Muhlislirim bilən ətüp ketix ɧeytining tamiqini yəydioɣan meɧmanhana əy qəyərdə? — dəp sorawatidu» dənglar.
12 U silərni baxlap üstünki qəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturuloɣan qong bir eoɣiz əyni kərsitidu. Mana xu yərdə təyyarliq qilip turunglar.
13 Xuning bilən ikkisi beriwidi, ɧəmmə ixlar uning eytqinidək bolup qikti. Ular xu yərdə ətüp ketix ɧeytining tamiqini təyyarlaxti.
14 Əmdi waqti-saiti kəlgəndə, Əysa dastihanda olturdi; on ikki rosul uning bilən billə olturuxti. ■
15 Andin u ularoɣa:
— Mən azab qekixtin ilgiri, silər bilən ətüp ketix ɧeytining bu tamiqioɣa ɧəmdastihanda boluxqa tolimu intizar bolup kəlgənidim. □
16 Qünki silərgə eytayki, bu ɧeyt ziyapitining *əɧmiyiti* Hudaning padixaɧliqida əməlgə axurulmioɣuqə, mən buningdin qayta yeməymən, — dedi.□
17 Andin u bir jamni qolioɣa elip, təxəkkür eytti wə muhlisliroɣa:
— Buni elip aranglarda təqsim qilip *iqinglar*.
18 Qünki xuni eytayki, mundin keyin Hudaning padixaɧliqi kəlmigüqə, ɧərgiz üzüm xərbitidin qət'iy iqməymən, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»

19 Andin u bir tal nanni qolioɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür eytti wə uni oxtup, ularoɣa üləxtürüp berip: — Bu mening silər üqün pida bolidioɣan tenimdur. Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar, — dedi.□ ■
20 U xuningdək tamaqtin keyinki jamni qolioɣa elip mundaq dedi:

□ **22:7 «Əmdi petir nan ɧeytining birinqi küni yetip kəlgənidi»** — «petir nan ɧeyti» yəttə kün ətküzülətti. Tunji küni «ətüp ketix bayrimi» (ibraniy tilida «pasha» ɧeyti) idi. Bu küni, Yəɧudiylar qoylarni ibadəthanioɣa apirip soyup, andin əyidə petir nan bilən yəytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni kərüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13. □ **22:10 «mana u yərdə kozida su kətürüwaloɣan bir ər kixi silərgə uqraydu»** — Qanaanda (Pələstində) ər kixilər büginggə qədər adəttə su kətürməydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17. □ **22:15 «tolimu intizarlik bolup kəlgənidim»** — grek tilida «intizarliq bilən intizar qildim». □ **22:16 «bu ɧeyt ziyapitining əɧmiyiti Hudaning padixaɧliqida əməlgə axurulmioɣuqə, mən buningdin qayta yeməymən»** — Təwrattiki barliq ɧeytlarning ɧərbirining əzi bir bexarəttur, ɧəmmisi Məsiɧning padixaɧliqida toluq əməlgə axurulidu. «Lawiylar» 23-bab wə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **22:18 «...üzüm xərbitidin qət'iy iqməymən»** — grek tilida «... üzüm telining mewisining xərbitidin qət'iy iqməymən». □ **22:19 «Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar»** — grek tilida «meni əsləp turux üqün bundaq qilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24.

— Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidiƣan ⱪenimda bolƣan yengi əһdidur.□
21 Lekin mana, meni tutup bərgüqining ⱪoli mening bilən bir dastihandidur. ■
22 Wə Insan'ooƣli dərwəⱪə əzi tooƣrisida bekitilgəndək *aləmdin* ketidu; biraⱪ Insan'ooƣlining tutup berilixigə wasitiqi bolƣan adəmning ⱨaliƣa way!■
23 Andin muhlislar bir-biridin:
— Arimizda zadi kim muxundaⱪ ixni ⱪilixi mumkin? — dəp munazirigə qüxüp ketixti.

Muhlislarning mərtiwə ⱨəⱪⱪidə munazirilixixi

24 Əmdi ularning arisida ⱪaysimiz əng uluƣ saniliximiz kerək degən talax-tartix pəyda boldi.
25 U ularƣa mundaⱪ dedi:
— Əllərdiki padixaһlar ⱪol astidiki həlⱪ üstidin buyruⱪwazliⱪ ⱪilip idarə ⱪilidu, ularning üstidiki ⱨoⱪuⱪdarliri «həlⱪpərwər» dəp atilidu. □ ■
26 Biraⱪ silər xundaⱪ bolmanglar; bəlki aranglardiki əng mərtiwiliki əzini əng kiqikidək ⱨesablisun wə yetəkqi bolƣanlar *ⱨəmməyləngə* hizmətkardək bolsun. ■
27 Kim mərtiwilik, dastihanda olturƣanmu yaki dastihandiki kütküqimu? Dastihanda olturƣini əməsmu? Biraⱪ mən bolsam aranglarda hizmitinglarda bolƣuqi kütküqidəkturmən.■
28 Silər bolsanglar, beximƣa sinaⱪlar kəlgəndə baxtin-ahir mən bilən billə ⱨəmraⱨ bolƣansilər.
29 Wə huddi Atam manga padixaһliⱪ ⱨoⱪuⱪi bekitkəndək, mən silərgimu xundaⱪ bekitimən. ■
30 Xuning bilən silər mening padixaһliⱪimda mən bilən bir dastihanda yəp-iqisilər wə təhtlərdə olturup, Israilning on ikki ⱪəbilisi üstidin ⱨəküm qiⱪirisilər.□ ■

Əysaning Petrusning əzidin tanidiƣanliⱪini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yⱨ. 13:36-38

31 Rəb yənə *Petruskə*:
— «Əy Simon, Simon! Mana, Xəytan ⱨəmminglarni huddi buƣday taskiƣandək taskap sinaxni tiligən. □ ■

□ **22:20 «tamaⱪtin keyinki jam»** — «ətüp ketix ⱨeyt»tiki ziyapət daim bekitilgən alaһidə bir tərtip boyiqə ətküzilidu. «Tamaⱪtin keyinki jam» «üqinqi jam» bolidu. **«Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidiƣan ⱪenimda bolƣan yengi əһdidur»** — Məsiⱨ eytⱪan bu «yengi əһdə» Yərəmiya wə baxⱪa pəyƣəmbərlər arⱪiliⱪ Təwratta wədə ⱪilinƣan ajayp «yengi əһdə»dur («Yər.» 31:31-34 ⱨəm «Əz.» 36:25-27ni, xundaⱪla Yərəmiyadiki «ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng). Bu yengi əһdə «Məsiⱨning ⱪenididur» degənning intayin qongⱪur mənisi bardur, muxu əһdə Məsiⱨning pütün wujud-ⱨayatiƣa pütülgənlikini, xundaⱪla əһdini pütkül insaniyətkə yətküzüxkə bolƣan ⱪət'iy niyitini kərsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yⱨ. 13:21. ■ **22:22** Zəb. 41:9; Yⱨ. 13:18; Ros. 1:6. □ **22:25 «Əllərdiki padixaһlar ⱪol astidiki həlⱪ üstidin buyruⱪwazliⱪ ⱪilip idarə ⱪilidu, ularning üstidiki ⱨoⱪuⱪdarliri «həlⱪpərwər» dəp atilidu»** — xu qaƣda wə dunyaning pütkül tarihida «həlⱪpərwər» dəp ataloƣanlar əməliyəttə «ismi bar, jismi yoⱪ»lardək «həlⱪpərwər»ning əksi bolidu, əlwəttə. Məsiⱨning bu ixni kərsətkənliki, etiⱪadqilar ⱨətta muxundaⱪ abruynimu izdiməsliki kerək, ⱨərⱪandaⱪ «abruypərəslik» ⱪilixtin tolimu yiraⱪlixixi kerək, degənliktur, dəp oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luqa 9:48; 1Pet. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yⱨ. 13:14; Fil. 2:7. ■ **22:29** Luqa 12:32. □ **22:30 «Israilning on ikki ⱪəbilisi üstidin ⱨəküm qiⱪirisilər»** — yaki «Israilning on ikki ⱪəbilisi üstidin ⱨəkümranliⱪ ⱪilisilər». ■ **22:30** Mat. 19:28; Wəⱨ. 3:21. □ **22:31 «Əy Simon, Simon!»** — Muⱪəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ⱪetim qaⱪirixi uningƣa bolƣan qongⱪur meⱨir-muⱨəbbitini ipadiləp, uning əzigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Xəytan ⱨəmminglarni huddi buƣday taskiƣandək taskap sinaxni tiligən»** — «tiligən» degən bu səz Huda Xəytanning təlipi boyiqə muxundaⱪ ⱪilixiƣa yol ⱪoyƣanliⱪini kərsitidu. ■ **22:31** 1Pet. 5:8.

32 Lekin etiqading yoqimisun dəp sanga dua qildim. Əmdi sən towa qilip tüz yoloqa
qaytqandin keyin, qerindaxliringni mustəhkəmligin» — dedi.
33 — I Rəb, — dedi Petrus, — Mən sən bilən billə zindanoqa taxlinip, billə ölümgə
berixqa təyyarmən!
34 U uningoqa: — I Petrus, sanga eytayki, bügün horaz qillioquqə, sən «Uni
tonumaymən» dəp məndin üq qetim tanisən, dedi.□ ■

Uning muhlislirini alahidə agahlanduruxi

35 Andin, u ulardin:
— Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz *səpərgə* əwətkinimdə silərning birər
nərsənglar kəm bolup qaloqanmu? — dəp soridi. Ular: — Yaq, dedi.□ ■
36 Xuning bilən u ularoqa: — Lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun;
xundaq həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning qiliqi bolmisa, qapinini setip
birdin qiliq alsun. □
37 Qünki mən silərgə xuni eytayki, *muqəddəs yazmilarda*: «U jinayətqilər qatarida
sanilidu» dəp pütülgən səz məndə qoqum əməlgə axurulidu. Qünki mening
tooqramdiki barliq ixlar toluq əməlgə axmay qalmaydu — dedi.□ ■
38 — I Rəb, qarioqin, bu yərdə ikki qiliq bar ikən, dedi ular.
— Boldi, yetidu! — dedi u ularoqa.□

Əysaning Zəytun teoqida dua qilixi
Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

39 Andin u qiqip, aditi boyiqə Zəytun teoqioqa yol aldi; uning muhlisliri uningoqa əgixip
bardi. ■
40 U yərgə yetip baroqanda u ularoqa:
— Azdurulmasliqinglar üqün dua qilinglar, — dedi.
41 Andin, ulardin bir tax etimiqə nerirak berip, tizlinip turup:■
42 — I Ata, halisang, bu qədəhni məndin elip kətkəysən. Lekin mening əməs, bəlki
Sening iradəng ada qilinsun — dəp dua qildi; □
43 wə asmandin bir pərixtə uningoqa kərünüp uni quwwətləndürdi.

□ **22:34 «bügün horaz qillioquqə, sən «Uni tonumaymən» dəp məndin üq qetim tanisən»** — «bügün» — oqurmənlərning esidə barki, Yəhudiylar üqün «bu kün» «keqə» bilən baxlinidu. Məsih bu səzlərni keqidə eytidu. Xuning bilən u eytqan wəqələr axu keqidə, tang atmayla yüz beridu. Grek tilida uning səzliri inkar xəklidə ipadilinidu: «Sən bügün «uni tonumaymən» dəp üq qetim məndin tanmay turup horaz qillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yh. 13:38. □ **22:35 «Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz səpərgə əwətkinimdə silərning birər nərsənglar kəm bolup qaloqanmu?»** — 9:3 wə 10:3-4ni kərüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 9:3. □ **22:36 «lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun; xundaq həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning qiliqi bolmisa, qapinini setip birdin qiliq alsun»** — bu sirlik əmma muhim səz tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. □ **22:37 «U jinayətqilər qatarida sanilidu»** — yaki «U asiylik qiloquqilar qatarida sanilidu». Bu bexarət «Yəx.» 53:12də tepilidu. **«mening tooqramdiki barliq ixlar toluq əməlgə axmay qalmaydu»** — «mening tooqramdiki barliq ixlar» bolsa pəqət Təwrattiki Məsihni aldin'ala oquq eytqan bexarətlər bolupla qalmay, bəlki Təwratta Məsihni kərsitidioqan barliq buyruloqan qurbanliqlar, əmrlər, bəlgilimilər həmdə Təwratta hatiriləngən barliq tarihiy «bexarətlik wəqələr»ni əz iqigə alidu. ■ **22:37** Yəx. 53:12; Mar. 15:28. □ **22:38 «I Rəb, qarioqin, bu yərdə ikki qiliq bar ikən»** — muxu hil «qiliq» qiska bolup, yənə «piqak» hesablanoqili bolidu. **«Boldi, yetidu! — dedi *Əysa*** ularoqa» — muxu ayət üstidə 37-ayət bilən «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **22:39** Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yh. 8:1; 18:1. ■ **22:41** Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ **22:42 «bu qədəhni məndin elip kətkəysən»** — «bu qədəh» uning aldida turidioqan azab-oqubətlərni kərsitidu. Təwratta «qədəh» dəl xu mənidə bolup, «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15 wə baxqa kəp yərlərdə Hudaning oqəzipini bildüridu. Xunga Məsih muxu yərdə həmmimizning gunahlirini kətürüp, Hudaning oqəzipini iqixkə təyyar turidu.

44 U qattiq azabta toloqinip tehimu ihlaslik bilən dua qiliwərdi. Buning bilən uning tərliri yərgə tökülgən qan tamqiliridək qüxüxkə baxlidi. ■
45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muhlislirining yenioqa kəldi. Ularning oqəmgə qəküp ḥalsizlinip mügdəp qaloqanliqini kərüwidi, ularoqa:
46 — Uhlap qaloqininglar nemisi? Azduruluxtin saqlinix üqün qopup dua qilinglar, — dedi.

Əysaning tutqun qilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yḥ. 18:3-11

47 Uning səzi tehi ayaoqlaxmastinla, bir top adəmlər pəyda boldi. Ularni baxlap kəlgüqi on ikkəyləndin biri boloqan Yəḥuda degən kixi idi; u Əysaoqa *salam berip* səygili qexioqa bardi.■
48 Əysa uningoqa:
— Əy Yəḥuda, bir səyüx bilən Insan'ooqlini tutup berərsənmu? — dedi.
49 Wə Əysaning ətrapidikilər nemə ix yüz beridioqanliqini bilip yetip: — I Rəb, qiliq bilən uraylimu? — dedi.
50 Wə ulardin biri *qiliqini kətürüp*, bax kaḥinning qakirioqa urup, ong qulaqini xiliwətti. □ ■
51 Biraq Əysa buningoqa jawabən: — Boldi, tohta! — dedi; u qolini uzitip qulaqioqa təgküzüp, uni saqaytti.
52 Əysa özini tutqili kəlgən bax kaḥinlar, pasiban bəgliri wə aqsaqallaroqa qarap:
— Bir qaraqqini tutidioqandək qiliq-toqmaqlarni kətürüp kəpsilərəqu? ■
53 Muqəddəs ibadəthanida ḥər küni silər bilən billə idim, silər qol salmidinglar. Ḥazir bu silərgə təwə boloqan waqit-saəttur wə qarangoqulуqning ḥəküm sürüxidur — dedi.□

Əysaning üstidin xikayət qilinixi wə Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yḥ. 18:12-18, 25-27

54 Ular Əysani tutuwelip, bax kaḥinning öyigə elip kelixti. Petrus yiraqtin əgixip mangdi. ■
55 Əmdi ular ḥoylining otturisida ot yeqip qərisidə *issinip* olturoqanda, Petrus ularning arisioqa kirip olturdi. ■
56 Andin otning nurida uning olturoqinini kərgən bir dedək uningoqa tikilip qarap turup: — Bu adəmmu Əysa bilən billə idi, — dedi.
57 Lekin u tenip: — Əy hotun, uni tonumaymən! — dedi.
58 Andin uzun ötməy, yənə birəylən uni kərüp: — Sənmu ulardin ikənsən, — dedi. Lekin Petrus: — Əy buradər, undaq əməsmən! — dedi.
59 Andin bir saətqə ötkəndə baxqa birəylən: — Dərḥəqiqət, bu ḥəm uning bilən billə idi; qünki umu Galiliyəliktur, — dəp qing turuwaldi.□
60 Lekin Petrus:

■ **22:44** Yḥ. 12:27; Ibr. 5:7. ■ **22:47** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yḥ. 18:3. □ **22:50 «...ulardin biri qiliqini kətürüp, bax kaḥinning qakirioqa urup, ong qulaqini xiliwətti» —** bu naməlum muhlis Petrus idi («Yuḥ.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ **22:50** Mat. 26:51; Mar. 14:47. ■ **22:52** Mat. 26:55; Mar. 14:48. □ **22:53 «ḥazir bu silərgə təwə boloqan waqit-saəttur wə qarangoqulуqning ḥəküm sürüxidur» —** «qarangoqulуqning ḥəküm sürüxidur» — demək, xu qaoqda Huda Xəytanning küq-qudritini, uning Özigə wə Məsiḥigə boloqan nəpritini bax kaḥinlar wə baxqa ḥəkümdarlardin ibarət xu rəzil adəmlər arqilиq namayan qilixioqa yol qoyoqanidi. «1Kor.» 2:8»ni kərüng. ■ **22:54** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yḥ. 18:12,24. ■ **22:55** Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yḥ. 18:16,25. □ **22:59 «Dərḥəqiqət, bu ḥəm uning bilən billə idi; qünki umu Galiliyəliktur» —** muxu kixi Petrusning Galiliyəlik ikənlikini bəlkim uning tələppuzi yaki bolmisa yərlik kiyim-keqikidin bilip yətkən bolsa kerək.

— Ḥəy buradər, nemə dəwatqiningni bilməymən! — dedi. Wə uning səzi ayaoɣlaxmastinla, horaz qillidi.
61 Əmdi Rəb kəynigə burulup, Petruska tikilip karap koydi. Xuning bilən Petrus Rəbning səzini, yəni: «Bügün horaz qillaxtin ilgiri sən məndin üq ketim tanisən» degənlikini yadioɣa kəltürdi. ■
62 Wə u taxkiriоɣa qikip kattik yioɣlap kətti.

Əysaning aliy kengəxmidə sotlinixi
Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

63 Əmdi Əysani tutup turuwatkanlar uni məshirə kilixka wə sawap-dumbilaxka baxlidi; ■
64 uning kəzlirini tengip uningdin: — Seni uroɣan kimdu? Keni, bexarət bərgin! — dəp soraxti
65 wə uningoɣa buningdin baxka yənə nuroɣun ḥakarətlərni yaoɣdurdi.
66 Tang atkanda, həlk aksakalliri, yəni bax kaḥinlar wə Təwrat ustazliri yioɣilixti. Ular uni əz kengəxmisigə elip berip ■
67 uningdin: —
Eytə, sən Məsiḥmu? — dəp soraxti.
U ularoɣa jawabən:
— Silərgə eytsammu, kət'iy ixənməysilər.
68 Silərdin birər soal sorisam, ḥeq jawab bərməysilər.
69 Lekin bu wakittin baxlap Insan'ooɣli Ḥəmmigə Kadirning ong yenida olturidu, — dedi.□ ■
70 — Undakta, sən Hudaning Ooɣli ikənsən-də? — deyixti ular.
U: — Degininglardək mən xudurmən! — dəp jawab bərdi.□
71 Xuning bilən ular:
— Əmdi baxka guwaḥqilikning bizgə nemə ḥajiti? Qünki əzimiz uning əz aoɣzidin qikkinini angliduk! — deyixti.□

23

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yḥ. 18:28-38

1 Andin *kengəxmidikilərning* ḥəmmisi ornidin turuxup, uni *waliy* Pilatusning aldioɣa elip berixti.■
2 U yərdə ular uning üstidin xikayət kilip:

■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yḥ. 13:38; 18:27. ■ **22:63** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yḥ. 19:3. ■ **22:66** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yḥ. 18:28. □ **22:69 «Ḥəmmigə Kadirning ong yenida...»** — grek tilida «Hudaning kudritining ong təripidə». «Zəb.», 110:1ni kərüng. Zəburdiki bu bexarətlik səzlər Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. Ular əzliri Əysani sotlawatimiz, dəp oylatti, lekin əməliyəttə u Insan'ooɣli bolup ahir berip ularning sotqisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **22:70 «Degininglardək mən xudurmən!»** — «degininglardək» grek tilida bu səzning «Xundak, lekin əməliyət dəl silərning oylioɣininglardək əməs» degən purikі qikidu. □ **22:71 «Əmdi baxka guwaḥqilikning bizgə nemə ḥajiti? Qünki əzimiz uning əz aoɣzidin qikkinini angliduk!»** — ularning Məsiḥgə karatkan ərz-xikayiti: — «Hudaning Ooɣlimən» degining «kupurluk kiloɣining», degəndin ibarət idi. Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə ḥəkikiy «kupurluk kiloɣuqi» əlümgə məḥkum boluxi kerək. Xunga Məsiḥ əzi eytkandin keyin ularoɣa «baxka guwaḥlik» kerək bolmidi! Ḥalbuki, Yəḥudiy həlkі əzlirining əməs, bəlki Rim imperiyəsining kanuni astida turoɣaqka, Əysani əlümgə məḥkum kilix üqün Rim ḥakimiyiti aldida baxka birər ərz-xikayətni tepixi kerək. Bu təwəndiki babta (23:2) kərünidu. ■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yḥ. 18:28.

— Özini Məsiḩ, yəni padixaḩ dəp atiwelip, həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq, — deyixti. □ ■
3 Pilatus uningdin: — Sən Yəhudiylarning padixaḩimusən? — dəp soridi.
U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi.□ ■
4 Andin Pilatus bax kaḩinlar bilən kəpqilikkə:
— Bu adəmdin birər xikayət qiloqudək ixni tapalmidim, — dedi.
5 Lekin ular tehimu qət'iy ḩalda:
— U Galiliyədin tartip taki bu yərgiqə, pütkül Yəhudiyədimu təlim berix bilən həlqni qutritidu.

Əysa Ḩerod hanning aldida

6 Pilatus «Galiliyə» degən səzni anglap:
— Bu kixi Galiliyəlikmu? — dəp soridi
7 wə uning Ḩerod *hanning* idarə qiloqan əlkidin kəlgənlikidin həwər tepip, uni Ḩerodqa yollap bərdi (u künlərdə Ḩerodmu Yerusalemda idi).■
8 Ḩerod Əysani kərgəndə intayin huxal boldi. Qünki u uzundin beri uningoqa dair kəp ixlarni anglap, uningdin bir məjizə kərüx ümididə bolup, uni kərüx pursitini izdəwatatti.■
9 U Əysadin kəp soallarni soridi, lekin u Ḩerodqa bir eoqizmu jawab bərmidi.
10 Bax kaḩinlar wə Təwrat ustazliri yeqin turup uning üstidin ḩə dəp ərz-xikayət qiliwatatti.
11 Ḩerod han wə uning ləxkərliri uni harlap məshirə qilixip, uningoqa xaḩanə ton-kiyim kiydürüp, uni yənə Pilatusning aldioqa qayturup yollidi.
12 Mana xu kündin baxlap, Pilatus bilən Ḩerod dost bolup qaldi; qünki ilgiri ular arisida adawət boloqanidi.■

Əysaning ölümgə ḩəküm qilinixi
Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yḩ. 18:39-40; 19:1-16

13 Waliy Pilatus bax kaḩinlarni, *Yəhudiy* ḩəkümdarlarni wə halayiqni yioqip, ■
14 ularoqa:
— Silər bu adəmning üstidin «Həlqni azduridu wə qutritidu» dəp xikayət qilip uni aldimoqa tartip kəldinglar. Mana, mən silərning aldinglarda uni soraq qiloqinim bilən, uningdin silər xikayət qiloqan jinayətlərdin birinimu tapalmidim.
15 Ḩerodmu tapmidi; qünki mən silərni uning aldioqa əwəttim. Mana, uningda ölümgə layiq ḩeqqandaq jinayət yoq ikən. □
16 Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən, — dedi □

□ **23:2 «Qəysər»** — Rim imperatori. **«...həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq»** — «(u) Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan» degən xikayət qiloqan, əlwəttə. 20:20-26ni kərüng. Xikayət «siyasiy jəḩəttiki» bolup, üq qisimni öz iqigə alidu: (1) u həlqni qutritiwatidu, «ammiwiy tərtip»ni buzdi; (2) həlqning baj-seliq berixigə yol qoymidi; (3) özini padixaḩ dəp elan qildi (demək, Rim imperatorioqa qarxi qikqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7. □ **23:3 «Pilatus uningdin: — Sən Yəhudiylarning padixaḩimusən? — dəp soridi. U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi»** — «Eytqiningdək» grek tilida bu səzning «Xundaq, lekin əməliyət dəl sening oylioqiningdək əməs» degən puriqi qikqidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yḩ. 18:33. ■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27. ■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yḩ. 18:38; 19:4. □ **23:15 «Ḩerodmu tapmidi»** — yaki «Ḩerod uni (bizgə) qayturuwetiptu». □ **23:16 «Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən»** — bu «jazalax» bəlkim qamqilax bolatti. Bu səzlər oqurmənlərgə oqəlitə tuyulixi mumkin. Birawda jinayət bolmisa, nemixqa uni jazalaydu? Mundaq adalətsizlik Rim imperiyəsi tüzümidə bək kəp idi. Ular deloni sürüxtə qiloqandimu adəmni qamqilaytti («Ros.» 22:24ni kərüng). Lekin muxu yərdə Pilatusning Əysani mundaq «qamqilaymən» deyixining məqsiti pəqət Yəhudiy qonglarni bir az razi qilixtin ibarət idi, halas.

17 (uning hər qetimlik *ətüp ketix* heytida, *Yəhudiy məhbuslardin* birini ularoqa qoyup
berix məjburiyiti bar idi). ■
18 Lekin kəpqilik təngla quqan selixip:
— Buni yoqiting! Bizgə Barabbasni qoyup bering! — deyixti ■
19 (Barabbas bolsa xəhərdə topilang kətürgənliki wə qatilliq qiloqanliqi üqün
zindanoqa taxlanoqan məhbus idi).
20 Xuning bilən Pilatus Əysani qoyup berixni halap, kəpqilikkə yənə səz qiloqili turdi.
21 Lekin ular jawabən yənə quqan selixip:
— Krestligin, uni krestligin! — dəp warqiraxti.
22 *Pilatus* üqinqi qetim ularoqa:
— Nemixqa? U zadi nemə yamanlik qiloqan? Mən uningdin ölümgə layiq heq jinayət
tapalmidim. Xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən, — dedi.□
23 Birak ular yənila hə dəp quqan selixip: «U krestlənsun!» dəp tələp qilip qing
turuwaldi. Ularning həmdə bax kahinlarning quqanliri ahir küqlük kəldi.
24 Pilatus ularning təlipi boyiqə ada qilinsun dəp höküm qiqardi. ■
25 Wə ularning tiliginini, yəni topilang kətürüx wə qatillik üqün zindanoqa
taxlanoqanni qoyup berip, Əysani ularning hahixioqa tapxurup bərdi.

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yh. 19:17-19

26 Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəhirilik Simon isimlik bir kixi
səhradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoqa kətürgüzüp, Əysaning
kəynidin mangdurdi. □
27 Əysaning kəynidə zor bir top həlq, xundaqla uningoqa eqinip yioqa-zar
kətürüxiwatqan ayallarmu əgixip keliwatatti.
28 Lekin Əysa kəynigə burulup ularoqa:
— Əy Yerusalemning qizliri! Mən üqün yioqlimanglar, bəlki özünglar wə baliliringlar
üqün yioqlanglar!
29 Qünki silərgə xundaq eoqir künlər keliduki, kixilər: «Tuoqmaslar, bala kətürmigən
qorsaqlar wə emitmigən əmqəklər bəhtliktur!» — deyixidu.
30 Xu qaoqda kixilər taoqlaroqa: «Üstimizgə örül!», dənglüklərgə: «üstimizni yap!»
dəp nida qilixidu. □ ■
31 Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən
dərəhkə nemə ixlar bolar?! — dedi.□ ■
32 Ikki jinayətqimu ölümgə məhkum qilinoqili uning bilən təng elip kelingənidi. ■
33 Wə ular «bax səngək» dəp ataloqan jayoqa kəlgəndə, u yərdə uni wə yənə ikki
jinayətqini, birini uning ong yenida wə yənə birini sol yenida krestkə tartti. □ ■

■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yh. 18:39. ■ **23:18** Ros. 3:14. □ **23:22 «xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən»** — 16-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yh. 19:16. □ **23:26 «Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəhirilik Simon isimlik bir kixi səhradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoqa kətürgüzüp, Əysaning kəynidin mangdurdi»** — baxqa Injil bayanliridin bilimizki, buning səwəbi Əysaning halsirap kətkənlikidin idi «Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 wə izahatlarni kərüng. □ **23:30 «Xu qaoqda kixilər taoqlaroqa: «Üstimizgə örül!», dənglüklərgə: «üstimizni yap!» dəp nida qilixidu»** — Hudaning oqəzipi xunqə dəhxətlik boliduki, kixilər uningdin qeqix üqün hərqanqə qorqunqlik amal-qarə bolsimu, halaydu. «Hox.» 10:8 wə «Wəhiy» 6:16ni kərüng. ■ **23:30** Yəx. 2:19; Hox. 10:8; Wəh. 6:16; 9:6. □ **23:31 «Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən dərəhkə nemə ixlar bolar?!»** — bu sirlik bexarət bəlkim: «Mən gunahsiz, mehriban bolup Hudaning jaza qoralliri boloqan qətəlliklərning qolida xunqə kəp azab tartqan yərdə, kəlgüsidə silərdək gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» degəndək. ■ **23:31** Yər. 25:29; 1Pet. 4:17. ■ **23:32** Yh. 19:18. □ **23:33 ««bax səngək» dəp ataloqan jay»** — «bax səngək» grek tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yh. 19:18.

34 Əysa:
— I Ata, ularni kəqürgin, qünki ular özining nemə qiliwatqanliqini bilməydu, — dedi.
Ləxkərlər qək taxlap, uning kiyimlirini bölüxüwaldi. ■
35 Halayiq qarap turatti, Yəhudiy hökümdarlarmu yenida turup uningƣa dimiƣini kekip məshirə qilip: Baxqilarni qutquzuptikən! Əgər u rasttin Hudaning Məsihi, Uning talliwaloƣini bolsa, özini qutquzup baqsun! — deyixti.
36 Ləxkərlərmu uni məshirə qilixip, yeniƣa berip uningƣa sirkə təngləp:
37 — Əgər sən Yəhudiylarning Padixahi bolsang, özüngni qutquzup baq! — deyixti.
38 Uning üstidiki *tahtayoƣa* grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloƣanidi.□ ■
39 Uning bilən billə krestkə tartiloƣan ikki jinayətqining biri uni haqarətləp:
— Sən Məsih əməsmiding? Əmdi özüngnimu, biznimu qutquzə! — dedi.
40 Biraq yənə biri uning gepigə tənbih berip: Sən özüng ohxax hökümning tegidə turup Hudadin qorqmamsən?
41 Bizning jazaliniximiz həqliq, qünki öz qilmixlirimizning tegixlik jazasini tarttuq; lekin bu kixi heqqandaq natooƣra ix qilmioƣanoƣu! — dəp jawab bərdi.
42 Andin, u Əysaoƣa:
— I Rəb, padixahliqing bilən kəlginingdə, meni yad qiloƣin, — dedi.
43 Əysa uningƣa: — Bərhək, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə bolisən, — dedi.□

Əysaning ölümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

44 Hazir altinqi saət bolup, pütün zeminni tokquzinqi saətkiqə qarangoƣuluq basti. □ ■
45 Quyax nurini bərmidi wə ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki parqə bolup kətti. □ ■
46 Əysa qattiq awaz bilən nida qiloƣandin keyin: — I Ata! Rohimni qolungƣa tapxurdum, — dedi-də, tiniqi tohtap, jan üzdi.□ ■
47 U yərdə turoƣan yüzbexi yüz bərgən ixlarni kərüp: — Bu adəm həqiqətən durus adəm ikən! — dəp Hudani uluoƣlidi.■
48 Wə bu mənzirini kərüxkə yioƣiloƣan barliq həlq yüz bərgən ixlarni kərüp kökrəklirigə urup öylirigə qaytixti.
49 Wə uni tonuydioƣan barliq kixilər wə Galiliyədin uningƣa əgixip kəlgən ayallar yiraqta turup, bu wəqələrgə qarap turdi.

■ **23:34** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12. □ **23:38 «Uning üstidiki tahtayoƣa grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloƣanidi» —** rimliklar bu sözlərni Əysani məshirə qilix üqün yazoƣan, əlwəttə. Xübhisizki, Pilatus bu arqiliq **Yəhudiylarnimu** məshirə qilmaqqi yaki əyibliməkqi boloƣan; biraq Huda bolsa bu arqiliq həqiqiy əhwalni kərsətkən («Yuh.» 19:19-22ni, «Zəb.» 76:10ni kərüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yh. 19:19. □ **23:43 «Bərhək, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə bolisən» —** Rəbning: «sən «**bügün**» mən bilən billə **jənnəttə** bolisən» degən muxu sözi bəzilərning: «Əysa ölgəndin keyin dozahqa qüxkən» degən bid'ət təlimining tolimu hata ikənlikini kərsitidu. Biz «qoxumqə söz»imizdə bu tooƣruluq azraq tohtilimiz. □ **23:44 «altinqi saət... tokquzinqi saət» —** «altinqi saət» qüx bolup, «tokquzinqi saət» qüxtin keyin saət üq. Yəhudiylar waqitni ətigən saət altidin baxlap hesablaytti (məsilən, ularda «birinqi saət» bizdə saət yettə bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33. □ **23:45 «ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki parqə bolup kətti» —** «Mat.» 27:51diki izahatni kərüng. ■ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46 «Əysa... tiniqi tohtap, jan üzdi» —** yaki «Əysa... rohini qiqardi». Grek tilida «roh» wə «tiniq» bir söz bilən ipadilinidu. «Zəb.» 31:5ni kərüng. Muxu ayəttiki birinqi «qattiq awaz bilən nida qilix»i bəlkim «Yuh.» 19:30də hatiriləngən. ■ **23:46** Zəb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yh. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39.

Əysaning dəpnə qilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yh. 19:38-42

50-51 Wə mana xu yərdə kengəxmidikilərdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U əzi aqkəngül wə adil adəm bolup, ularning məslihətigə wə qiloqinioqa qoxulmioqanidi. Əzi Yəhudiyə əlkisidiki Arimatiya degən bir xəhərdin bolup, Hudaning padixahliqini təlmürüp kütətti. ■
52 U əzi Pilatusning aldioqa berip Əysaning jəsitini berixni tələp qildi;
53 wə uni kresttin qüxürüp kanap bilən kepənləp, qoram taxtin oyup yasaloqan, heqkim qoyulmioqan bir qəbrigə dəpnə qildi. ■
54 Bu «təyyarlik küni» bolup, xabat küni yekinlixip qaloqanidi. □
55 Wə uning bilən Galiliyədin kəlgən ayallar *Yüsüpkə* əgixip, qəbrini wə uning jəsətining qandaq qoyuloqinini kərdi. ■
56 Andin yenip berip ətirlər wə hux puraqliq buyumlarni təyyar qildi wə *Təwrattiki* əmr boyiqə xabat küni aram elixti.□

24

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yh. 20:1-10

1 Əmdi həptining birinqi künidə tang yuray dəp qaloqanda, ayallar əzliri təyyarlioqan ətirlərni elip, qəbrigə kəldi.□ ■
2 Ular qəbrining aoqzidiki taxning domilitiwetilgənlikini kərdi;
3 wə qəbrigə kirip qariwidi, Rəb Əysaning jəsiti yoq turatti.
4 Wə xundaq boldiki, ular buningdin patiparaq bolup turoqanda, mana, nur qaqnap turidioqan kiyimlərni kiygən ikki zat ularning yenida tuyuksiz pəyda boldi.□
5 Ayallar qattiq wəhimgə qüxüp, yüzlirini yərgə yekixti. Ikki zat ularoqa: — Nemə üqün tirik boloquqini əlgənlərning arisidin izdəysilər?
6-7 U bu yərdə əməs, bəlki u tirildi! U tehi Galiliyədə turoqan waqtida, uning silərgə nemini eytqinini, yəni: «Insan'ooqlining gunahkar adəmlərning qolioqa tapxurulup, krestlinip, üqinqi küni qayta tirilixi muqərrərdur» degənlirini əsləp bekinglar! — dedi.■
8 Wə ular uning *dəl* xundaq deginini esigə elixti;■
9 wə qəbridin qaytip, bu ixlarning həmmisini on birəyləngə, xundaqla qaloqan muhlislarning həmmisigə yətküzdi. ■

■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yh. 19:38. ■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yəx.53:9 □ **23:54 «Bu «təyyarlik küni» bolup, xabat küni yekinlixip qaloqanidi» —** «təyyarlik küni» xabat küni (dəm elix küni, xənbə küni)ning harpa künidur. Dəm elix künidə kixilərning «ix qilmaslik»i üqün harpa künidə tamaq etilixi wə baxqa kerəklik hizmətlərni aldin'ala qiliwelixi kerək idi — xunga aldinqi küni «təyyarlik küni» dəp atilatti. Təwrat kalendari boyiqə «petir nan heyti»ningmu birinqi küni («Nisan», yəni 1-ayning -15-küni) «xabat küni» dəp hesablinixi kerək idi («Law.» 23:6-7). Xunga uning harpa künimu «təyyarlik küni» dəp atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Xabat küni Yəhudiylar arisida həptining barlik künlirigə ohxaxla kəqqurun baxlinidu. ■ **23:55** Luqa 8:2. □ **23:56 «*ayallar* ətirlər wə hux puraqliq buyumlarni təyyar qildi» —** «buyumlar» — yaki «məlhəmlər». Bu buyumlarning ixlitilixining məqsiti jəsətning üstigə qeqip uning qirip ketixini astilitixtin ibarət idi. □ **24:1 «həptining birinqi küni» —** yaki «xabattin keyinki kün», yəni yəkxənbə. Baxqa birhil tərjimisi ««Həptilər»ning birinqi küni». «Petir nan heyti»din «orma heyti»oqiqə 7 həptə, yəni 49 kün sanilixi kerək. Bu waqit «həptilər» dəp atilidu, «orma heyti» bəzidə «həptilər heyti» dəpmu atilidu. ■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yh. 20:1. □ **24:4 «nur qaqnap turidioqan kiyimlərni kiygən ikki zat» —** «ikki zat» grek tilida «ikki ər kixi». Bular pərixtilər bolsa kerək. ■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yh. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10.

10 Rosullarоqa bu ixlarni yətküzgüqilər bolsa Magdallиq Məryəm, Yoanna wə
Yaқupning anisi Məryəm һəmdə ular bilən billə boloqan baxқa ayallar idi.
11 Lekin *ayallarning bu eytқanliri* ularоqa əpsanidək bilindi, ular ularning səzlirigə
ixənmidi.
12 Biraқ Petrus ornidin turup, қəbrigə yügürüp bardi. U engixip қəbrə iqigə
қariwidi, yaloquz kanap kepənlikning tilim-tilim parqilirini kərüp, yüz bərgən
ixlarоqa təəjjüplinip өygə қaytip kətti.■

Emayus yezisioqa baridioqan yolda mengiwatқan sirliқ musapir
Mar. 16:12-13

13 Wə mana, xu kündə ulardin ikkiylən Yerusalemdin on bir qaқirim yiraқliқtiki
Emayus degən kəntkə ketip baratti. □ ■
14 Ular yüz bərgən barliқ ixlar tooqrisida səzlixip ketiwatatti.
15 Wə xundaқ boldiki, ular səzlixip-mulaһizilixip ketiwatқanda, mana Əysa өzi
ularоqa yeқinlixip kelip, ular bilən billə mangdi; ■
16 lekin ularning kəzliri uni tonuxtin tutuldi.
17 U ulardin: — Ketiwetip nemə ixlar tooqruluқ munazirə қilixiwatisilər? — dəp
soridi. Ular қayoquluқ қiyapəttə tohtap,
18 ulardin Kliyopas isimlik biri jawab berip: — Yerusalemda turupmu, muxu
künlərdə xu yərdə yüz bərgən wəқələrdin birdinbir həwər tapmioqan musapir sən
ohximamsən?! — dedi.
19 Wə u ulardin: — Nemə wəқələr boldi? — dəp soridi.
«Nasarətlik Əysaoqa munasiwətlik wəқələr!» — dedi ular, — «U өzi Hudaning
aldidimu, barliқ һəlқning aldidimu əməldə wə səzdə қudrətlik bir pəyoqəmbər bolup,
■
20 bax kaһinlar wə һəkümdarlirimiz uni өlüm һəkümigə tapxurup, krestlətti.
21 Biz əslidə uni Israiloqa һəmjəmət bolup azad қilidioqan zat ikən, dəp ümid
қiloqaniduқ. Lekin ixlar xundaқ boldi, һazir bu wəқələr yüz bərginigə üqinqi kün
boldi; □ ■
22 yənə kelip, arimizdiki birnəqqə ayal һəm bizni һang-tang қalduruwətti. Qünki
ular bügün tang səһərdə қəbrigə beriptikən, ■
23 uning jəsitini tapalmay қaytip kelip: «Bizgə birnəqqə pərixtə oqayibanə kərünüxtə
ayan bolup, «U tirik!» dedi» dəp eytiptu.
24 Buning bilən arimizdin birnəqqəylən қəbrigə berip, əһwalning dəl ayallarning
eytқinidək ikənlikini bayқaptu. Lekin uni ularmu kərməptu».
25 Əysa ularоqa:
— Əy nadanlar, pəyoqəmbərlərning eytқanlirining һəmmisigə ixinixkə қəlbi gallar!
26 Məsiһning өzigə has xan-xəripigə kirixtin burun, muxu japa-muxəққətlərni
bexidin ətküzüxi muқərrər əməsmidi? — dedi.■
27 Andin pütün Təwrat-Zəburdin, Musa wə baxқa barliқ pəyoqəmbərlərning
yazmiliridin baxlap u өzi һəққidə aldin pütülgənlirini ularоqa xərһ berip
qüxəndürdi.■
28 Ular baridioqan kəntkə yeқinlaxқanda, u yiraқraқ bir yərgə baridioqandək turatti.
29 Lekin ular uni tutuwelip:

■ **24:12** Yһ. 20:3, 6. □ **24:13 «on bir qaқirim»** — grek tilida «atmix stadiyon» — bir stadiyon təһminən 185 metr kelidu. ■ **24:13** Mar. 16:12. ■ **24:15** Mat. 18:20; Luқa 24:36. ■ **24:19** Luқa 7:16; Yһ. 4:19; 6:14. □ **24:21 «Biz əslidə uni Israiloqa һəmjəmət bolup azad қilidioqan zat ikən, dəp ümid қiloqaniduқ»** — «һəmjəmət-azad қiloquqi» yaki «һəmjəmət-қutқuzoquqi» tooqruluқ «Ayup» 19:25 wə izaһat, xundaқla «Təbirlər»ni kərüng. ■ **24:21** Ros. 1:6. ■ **24:22** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yһ. 20:18. ■ **24:26** Yəx. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pet. 1:11. ■ **24:27** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20.

— Kəq kirip qaldi, ḫelila kün olturidu. Biz bilən billə qonup qaloɣin, — dəp ətündi. Xuning bilən u ular bilən qonoɣili ɵygə kirdi. ■
30 Wə xundaq boldiki, u ular bilən dastihanda olturoɣanda, nanni qolioɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür eytti, andin nanni oxtup ularoɣa tutti. □
31 Ularning kəzliri xuan eqilip, uni tonudi; xuning bilən u ularning aldidin oɣayib boldi.
32 Ular bir-birigə:
— U yolda biz bilən paranglixip, bizgə muqəddəs yazmilaroɣa xərḫ bərgəndə, yürək-baoɣrimiz goya ottək yanmidimu?! — deyixti.
33-34 Wə ular xu ḫaman turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi. Ular ikkisi on birəylən bilən ularning ḫəmrahlirining bir yərgə yioɣilip turoɣinining üstigila qüxti, ular: «Rəb rasttin tiriliptu. U Simonoɣa kərünüptu!» deyixiwatatti. □
35 Xuning bilən ular ikkiylənmu yolda yüz bərgən ixlarni wə u nanni oxtuwatqanda uning ɵzlirigə qandaq tonuloɣinini kəpqilikkə səzləp bərdi.

Əysaning muhlislirioɣa yənə kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yḫ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

36 Wə ular bu ixlar üstidə səzlixiwatqanda, *Əysa* ɵzi tosattin ularning otturisida pəyda bolup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi.□ ■
37 Ular birər roḫni uqrattuqmu nemə, dəp hiyal qilip, alaqzadə boluxup wəḫimigə qüxti.
38 U ularoɣa:
— Nemigə xunqə alaqzadə bolup kəttinglar? Nemixqa qəlbinglarda xək-guman qiqip turidu?
39 Qollirimoɣa wə putlirimoɣa qarap beqinglar! Mening ɵzüm ikənlikimni bilinglar! Meni tutup kərünglar, roḫning ət bilən səngiki yoq, lekin məndə barliqini kərisilər, — dedi.
40 Wə xundaq degəq ularoɣa put-qolini kərsətti.
41 Ular huxluqtin *kəzlirigə* ixəngüsi kəlməy ḫəyranuḫəs turoɣinida u ulardin:
— Silərning bu yərdə yegüdək nərsənglar barmu? — dəp soridi. ■
42 Ular bir parqə beliq kawipi wə bir parqə ḫəsəl kənikini uningoɣa sunuwidi,
43 u elip ularning aldida yedi.
44 Andin u ularoɣa:
— Mana bu mən silər bilən boloɣan waqtimda silərgə eytqan: «Musa hatir-iligən Təwrat qanuni, pəyoɣəmbərlərning yazmiliri wə Zəburda mening tooɣramda pütülgənning ḫəmmisi qoqum əməlgə axurulmay qalmaydu» degən səzlirim əməsmu? — dedi.■
45 Xuning bilən u muqəddəs yazmilarni qüxinixi üqün ularning zeḫinlirini aqti
46 wə ularoɣa mundaq dedi:
— *Muqəddəs yazmilarda* xundaq aldin pütülgənki wə xu ix Məsiḫning ɵzigə tooɣra kəldiki, u azab qekip, üqinqi künidə ɵlgənlər arisidin tirilidu, ■

■ **24:29** Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2. □ **24:30 «u ular bilən dastihanda olturoɣanda, nanni qolioɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür eytti, andin nanni oxtup ularoɣa tutti»** — «nan oxtux» adəttə buni meḫman əməs, bəlki saḫibhana qilixi kerək idi. □ **24:33-34 «ular xu ḫaman turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi»** — grek tilida «ular xu saəttila turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi». □ **24:36 «Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay!»** — ibraniy tilida «xalom ələykum», ərəb tilida «əssalamuələykum» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yḫ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yḫ. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zəb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3.

47 andin uning nami bilən «Towa qilinglar, gunahlarning kəqürümigə muyəssər
bolunglar» degən həwər Yerusalemdin baxlap barliq əllərgə jakarlinidu. ■
48 Silər əmdi bu ixlarƣa guwahqidursilər.
49 Wə mana, mən Atamning wədə qiliƣinini wujudunglarƣa əwətimən. Lekin silər
yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəhərdə kütüp turunglar».□ ■

Əysaning asmanƣa kətürülüxi
Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

50 Wə u ularni Bəyt-Aniya yezisiƣiqə baxlap bardi wə qollirini kətürüp ularni
bərikətlidi. ■
51 Wə xundaq boldiki, ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa kətürüldi. ■
52 Ular uningƣa səjdə qilixti wə zor huxal-huramliq iqidə Yerusalemƣa qaytip kelip,
53 hərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi.□

■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuha. 2:12. □ **24:49 «mən Atamning wədə qiliƣinini wujudunglarƣa əwətimən»** — «Atamning wədə qiliƣini» Özining Muqəddəs Rohi. Huda ularni «qudrət bilən kiygüzidu». **«Lekin silər yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəhərdə kütüp turunglar»** — «xəhər» — Yerusalem. ■ **24:49** Yh. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ **24:50** Ros. 1:12. ■ **24:51** Mar. 16:19 Ros. 1:9. □ **24:53 «…wə xundaq boldiki, *u*** ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa kətürüldi… ***ular*** hərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi» — bu 36-53-ayətlərgə qarioqanda, bu Məsihning muhlisliriƣa ahirqi kərünüxi idi. Biraq uning tirilixini bayan qilidiƣan baxqa hatirilər bilən selixturoqanda, bu birinqi yəkxənbidiki kərünüxtin keyin Əysa yənə birnəqqə qetim muhlisliriƣa ayan boldi. Luqaning bu hatirisi Əysaning muhlislarƣa birinqi künidiki kərünixliridin birakla qiriqinqi künidiki kərünüxigə atlap ətkən bolsa kerək (45-ayəttə yaki 50-ayəttə «atlap ətidu»). Xunga Injildiki «tət bayan»da heqqandaq zit yərlər yoq, dəp qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyətliri»dur, əlwəttə.

Yuḫanna

«Yuḫanna bayan ḳilоɳan hux həwər» •••• Əysa Məsiḫning əyni salaḥiyiti — «Hudaning Kalami»dur

1 Muḳəddəmdə «Kalam» bar idi; Kalam Huda bilən billə idi ḫəm Kalam Huda idi.□ ■
2 U muḳəddəmdə Huda bilən billə idi.■
3 U arḳilиḳ barliḳ məwjudatlar yaritildi wə barliḳ yaritilоɳanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritilоɳan əməs.□ ■
4 Uningda ḫayatliḳ bar idi wə xu ḫayatliḳ insanlarоɳa nur elip kəldi.□ ■
5 Wə nur ḳarangоɳuluḳta parlaydu wə ḳarangоɳuluḳ bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs.□ ■
6 Bir adəm Hudadin kəldi. Uning ismi Yəḫya idi.□ ■
7 U guwaḫliḳ berix üqün, yəni ḫəmmə insan өzi arḳiliḳ ixəndürülsun, dəp nurоɳa guwaḫqi boluxḳa kəlgənidi.
8 *Yəḫyaning* өzi xu nur əməs, bəlki pəḳət xu nurоɳa guwaḫliḳ berixkə kəlgənidi.
9 Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaоɳa keliwatḳanidi.□ ■
10 U dunyada bolоɳan wə dunya u arḳiliḳ barliḳḳa kəltürülgən bolsimu, lekin dunya uni tonumidi. ■
11 U өziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni өz həlḳi ḳobul ḳilmidi. □
12 Xundaḳtimu, u өzini ḳobul ḳilоɳanlar, yəni өz namiоɳa etiḳad ḳilоɳanlarning ḫəmmisigə Hudaning pərzənti bolux ḫoḳuḳini ata ḳildi. ■

□ **1:1 «Muḳəddəmdə»** — baxḳa bir ipadilinixi «ḫəmmidin burun» («aləm yaritilixtin burunla») Kalam (alliḳaqan) bar idi». **«Kalam»** — «səz», xundaḳla «Hudaning səzi» degən mənidə bolup, Əysaning bir namidur; kərsitidiоɳan mənisi intayin qongḳurdur. «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«Kalam Huda bilən billə idi...»** — Muxu yərdiki «bilən billə» degən grek tilida yənə «intayin yeḳin munasiwəttə», «(Hudaоɳa) ḳarap uni səyidiоɳan» degən mənimu puritidu. **«ḫəm Kalam Huda idi»** — bu muḫim bayan kalamning Hudaliḳ təbiitini kərsitidu. ■ **1:1** Pənd. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuḫa. 1:1, 2. ■ **1:2** Yḫ. 17:5. □ **1:3 «U arḳiliḳ barliḳ məwjudatlar yaritildi wə barliḳ yaritilоɳanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritilоɳan əməs»** — bu yərdə kəzdə tutuloɳini Kalam өzi ḫeq yaritilоɳan əməs, bəlki əzəldin Huda bilən billə məwjut ikənlikidur. «Yaritilоɳan» grek tilida, muxu yərdə «barliḳḳa kəltürülgən» «wujudḳa kəltürülgən» degən səz bilən ipadilinidu. Xuningdək baxḳa hil ipadilinixi: — «Ḫəmmə nərsə uning wasitisi bilən boldi wə bolоɳan nərsilərdin ḫeq biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Əf. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4 «xu ḫayatliḳ insanlarоɳa nur elip kəldi»** — yaki «xu ḫayatliḳ insanlarning nuri idi». ■ **1:4** Yḫ. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuḫa. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5 «ḳarangоɳuluḳ bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs»** — muxu səz ikki bisliḳ səz bolup, yəni «ḳarangоɳuluḳ bolsa nurni ḫeq qüxəngən əməs» yaki «ḳarangоɳuluḳ bolsa nurni ḳobul ḳilоɳan əməs» degənnimu bildüridu. ■ **1:5** Yḫ. 3:19. □ **1:6 «Bir adəm Hudadin kəldi»** — grek tilida «Bir adəm Hudadin əwətildi». **«Uning ismi Yəḫya idi»** — Yəḫya pəyоɳəmbərni kərsitidu. «Yəḫya» degən isim grek tilida ḫəm ibraniy tilida «Yuḫanna» — «Pərwərdigarning meḫir-xəpḳiti» degən mənini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luḳa 3:3; 7:27; Yḫ. 1:33. □ **1:9 «Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaоɳa keliwatḳanidi»** — «keliwatḳanidi» degənni ḳandaḳ yol bilən qüxəngili bolidu? Bizningqə, bu bir jəryanni kərsitidu — yəni bəlkim awwal Məryəmning baliyatḳusioɳa pəyda bolup, tuoɳulup andin Yəḫya pəyоɳəmbərning өzigə bolоɳan guwaḫliḳi bilən өzining hizmitikə kirix jəryani arḳiliḳ «keliwatatti». Baxḳa birhil tərjimisi «Bu bolsa dunyaоɳa kelidiоɳan ḫərbir insanni yorutidiоɳan ḫəḳiḳiy nurdur». ■ **1:9** Yḫ. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11 «U өziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni өz həlḳi ḳobul ḳilmidi»** — «өziningkilər» degənlik aləm wə uningda bar bolоɳan nərsilərning ḫəmmisini kərsitidu. Ḫəmmisi Məsiḫningkidur, qünki Huda aləmning ḫəmmisini u arḳiliḳ yaratḳanidi, xundaḳla uning baxḳuruxioɳa tapxuroɳanidi. **«өz həlḳi»** — Israil həlḳi, yəni Yəḫudiy həlḳi, grek tilida «өzidikilər» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Yəx. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pet. 1:4; 1Yuḫa. 3:1.

13 Uni ḳobul ḳilоɳan muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən bolidu.□
14 Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti wə biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ; u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan birdinbir yeganə Oоɳliningkidur. □ ■
15 (Yəḫya uningоɳa guwaḫliḳ berip: — Mana, mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaоɳa kelixtin burunla bolоɳanidi» deginim dəl muxu kixidur! — dəp jar ḳildi) □ ■
16 Qünki ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanlardin iltipat üstigə iltipat alduḳ.□ ■
17 Qünki Təwrat ḳanuni Musa *pəyоɳəmbər* arḳiliḳ yətküzülgənidi; lekin meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi. □ ■
18 Hudani ḫeqkim kərüp baḳḳan əməs; biraḳ Atining ḳuqiḳida turоɳuqi, yəni birdinbir Oоɳul Uni ayan ḳildi.□ ■

Yəḫya pəyоɳəmbərning guwaḫliḳi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luḳa 3:15-17

19 Yerusalemdiki Yəhudiylar Yəḫyadin «Sən kimsən?» dəp sürüxtə ḳilixḳa kaḫinlar bilən Lawiylarni uning yeniоɳa əwətkəndə, uning ularоɳa jawabən bərgən guwaḫliḳi

---

□ **1:13 «Uni ḳobul ḳilоɳan muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən bolidu»** — (1) «ḳandin ... tərəlgən əməs» (grek tilida «ḳanlardin əməs») — demək, məlum bir millәttin bolоɳanliḳidin əməs. Məsilən, bəzi adəmlər: «Mən Huda alaḫidə tallioɳan həlḳ bolоɳan Yəhudiylardin (yaki «kaḫin ailisi» ḳatarliḳlardin) bolоɳaqḳa Hudaning pərzəntimən» dəp hata oylaydu («Ros.» 17:26ni kərüng). (2) «ətlərdin ... tərəlgən əməs» — bizningqə bu ibarə insanning өz tirixix-tirmixixlirini kərsitidu. Məsilən kөp adəmlər: «Mən Hudaning Musa pəyоɳəmbərgə qüxürgən ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixip, Hudaning pərzənti bolimən» dəp hata oylaydu. «rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizdiki «ətlər» tooɳruluḳ izaḫatimizni kərüng. (3) «insanning (grek tilida «ərkək insan»ning) haḫixidin ... tərəlgən əməs» — demək, ḫərḳandaḳ bir insan (məyli pəyоɳəmbər, məyli kaḫin məyli jamaəttiki birər ərbab boluxidin ḳət'iynəzər), baxḳa bir insanni Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. Uningdin baxḳa, ḫeqkim «өz iradisi bilən» өzini Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. (4) «Hudadin tərilix», yəni «ḳayta tuoɳulux» tooɳruluḳ 3:1-22-ayətni kərüng. □ **1:14 «Kalam insan boldi»** — «insan» muxu yərdə «ət igisi» yaki «tən» bilən ipadilinidu. **«Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti»** — grek tilida «Kalam tən (ət) boldi wə arimizda qedir tikti». «Qedir» degən səz muxu yərdə xübḫisizki, Əysaning insanlarning arisida ḫazir boluxi Musa pəyоɳəmbərning dəwridə Huda Өzining «muḳəddəs qedir»ida turup, Өz həlḳi arisida ḫazir bolоɳinioɳa ohxax ikənlikini kərsitidu. **«biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ; u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan birdinbir yeganə oоɳliningkidur»** — «Ata» muxu yərdə Huda'Atini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:14** Yəx. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luḳa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pet. 1:17. □ **1:15 «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaоɳa kelixtin burunla bolоɳanid»** — demisəkmu, Yəḫya pəyоɳəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɳulоɳan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning bolоɳinidin ilgiri bolоɳan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḫ. 1:26,30. □ **1:16 «ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanliridin iltipat üstigə iltipat alduḳ»** — mənisi bəlkim «uningdiki tolup taxḳan meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳəttin iltipat üstigə iltipat alduḳ» degənliktur. 17-ayətni kərüng. «Iltipat üstigə iltipat» degən ibarə Musaning «Mis.» 33:3də eytḳan səzidin elinoɳan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17 «meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi»** — «Məsiḫ» bolsa pəyоɳəmbərlərning aldin eytixiqə, Huda təripidin əwətilgən, ḫaman bir küni kelip mənggü ḫəkümranliḳ ḳilidioɳan Padixaḫni wə Ḳutḳuzoɳuqi-Nijatkarni kərsitidu. «Təbirlər»ni kərünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18 «Atining ḳuqiḳida turоɳuqi, yəni birdinbir Oоɳul Uni ayan ḳildi»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Atining ḳuqiḳida turоɳuqi, yəni Өzi birdinbir Huda bolоɳuqi Uni ayan ḳildi» deyilidu. Bu ikki wariyantning əməliyəttə qong pərḳi yoḳ (1:1-4ni kərüng. «Hudaning Oоɳli»da nemila bolmisun hudaliḳ təbiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 11:27; Yḫ. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuḫa. 4:12.

mundaḳ idi: □ ■
20 U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy: — «Mən Məsiḥ əməsmən» — dəp eniḳ etirap ḳildi.□ ■
21 Ular uningdin:
— Undaḳta əzüng kim bolisən? Ilyas *pəyoɣəmbər*musən? — dəp soridi.
— Yaḳ, mən u əməsmən, — dedi u.
— Əmisə, sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən? — dəp soridi ular.
U yənə: — Yaḳ! — dedi.□
22 Xunga ular uningdin:
— Undaḳta, sən zadi kim bolisən? Bizni əwətkənlərgə jawab beriximiz üqün, *bizgə eytḳin*, əzüng tooɣruluḳ nemə dəysən? — dəp soridi.
23 Yəḫya mundaḳ jawab bərdi:
— Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!□ ■
24-25 Əmdi *Yerusalemdin* əwətilgənlər Pərisiylərdin idi. Ular yənə Yəḫyadin:
— Sən ya Məsiḥ, ya Ilyas yaki ḫeliḳi pəyoɣəmbər bolmisang, nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən? — dəp soridi.□ ■
26 Yəḫya ularoɣa mundaḳ dəp jawab bərdi:
— Mən kixilərni suoɣila qəmüldürimən, lekin aranglarda turoɣuqi silər tonumioɣan birsi bar; ■
27 u məndin keyin kəlgüqi bolup, mən ḫətta uning kəxining booɣḳuqini yexixkimu layiḳ əməsmən!
28 Bu ixlar Iordan dəryasining xərḳiy ḳetidiki Bəyt-Aniya yezisida, yəni Yəḫya pəyoɣəmbər kixilərni *suoɣa* qəmüldürüwatḳan yərdə yüz bərgənidi.

Hudaning ḳozisi

29 Ətisi, Yəḫya Əysaning əzigə ḳarap keliwatḳanliḳini kərüp mundaḳ dedi:

□ **1:19 «Yerusalemdiki Yəḫudiylar»** — bəlkim Yəḫudiylarning aḳsaḳalliri wə mətiwərliri kərsitidu. **«Sən kimsən?»** — bu soalning «Sən əzüng tooɣruluḳ nemə dəysən? Pəyoɣəmbərmusən yaki Huda əwətidioɣan Məsiḥ-ḳutḳuzoɣuqimusən» degəndək iqki mənisi bar idi. Lekin ular uning bərgən jawabioɣa ixinixkə təyyar əməs idi. Məsilən, «Mat.» 21:25-27ni kərüng. **«kaḫinlar bilən Lawiylar»** — «kaḫinlar» ibadəthanida ḳurbanliḳ hizmitini ḳiloɣuqilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» ḳəbilisidin boloɣanlar) kaḫinloroɣa Yardəmqi rolda idi. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:19** Yḫ. 5:33. □ **1:20 «U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy... dəp eniḳ etirap ḳildi»** — «ḫeq ikkilənməy» grek tilida «inkar ḳilmay» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:20** Yḫ. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21 «sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən?»** — bu soal Musa pəyoɣəmbər aldin'ala eytḳan, əzining ornini basidioɣan, xundaḳla əzidin yuḳiri turoɣan pəyoɣəmbərni kərsitidu («Ḳan.» 18:15-22). Əməliyəttə bolsa, Musaning «xu pəyoɣəmbər» tooɣruluḳ bexariti Məsiḫning əzidə əməlgə axuruldi. □ **1:23 «Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!»** — Yəxaya əz kitabidiki 40:3-ayəttə bayan ḳiloɣan «Pərwərdigarning yoli» yaki «Rəbning yoli» bolsa, Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning yolini kərsitidu. Demək, Yəḫyaning hizmiti Rəb Əysa üqün towa ḳilidioɣan həlḳni təyyarlaxtin ibarət idi. U ḫətta kəmtərlik bilən əzi tooɣruluḳ «Mən pəyoɣəmbər» deməydu, «Mən naḫayiti bir awazmən, halas» dəydu. ■ **1:23** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luḳa 3:4. □ **1:24-25 «Yerusalemdin əwətilgənlər Pərisiylərdin idi»** — «Pərisiylər» Yəḫudiy dinioɣa təwə boloɣan, Təwrat tüzümlirigə ḳattiḳ riayə ḳilixḳa tirixidioɣan məzhəptiki kixilər. **«nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən?»** — Yəḫudiy həlḳining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) heli burun mundaḳ bir adət bekitkənki, əgər baxḳa millətlər («yat əllər»)din boloɣanlar «Təwrat-Zebur etiḳadi»ni ḳobul ḳilay desə, awwal hətnə ḳilinixi, andin birhil «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək idi. Lekin ḫazir «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək boloɣanlar butpərəs «yat əllər» əməs, bəlki əzliri ḳobul ḳilixi kerək! Yəḫya pəyoɣəmbər yürgüzgən «suoɣa qəmüldürüx» kixilərning əz gunaḫliriɣa boloɣan iḳrar-towisini, xundaḳla Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning kelixigə boloɣan etiḳadini ipadiləx yoli idi (məsilən, «Mat.» 3:2-12ni kərüng). ■ **1:24-25** Ḳan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4.

— Mana, pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi! □ ■
30 Mana, mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u
mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi» deginim dəl muxu kixidur! □
31 Mən burun uni bilmisəmmu, lekin uni Israiloɣa ayan bolsun dəp, kixilərni suoɣa
qəmüldürgili kəldim.
32 Yəḫya yənə guwaḫliḳ berip mundaḳ dedi:
— Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ḳonoɣanliḳini
kərdüm. □ ■
33 Mən əslidə uni bilmigənidim; lekin meni kixilərni suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi
manga: «Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ḳonoɣanliḳini kərsəng, u kixilərni
Muḳəddəs Roḫḳa qəmüldürgüqi bolidu!» degənidi. □
34 Mən dərwəḳə xu ixni kərdüm, xunga uning ḫəḳiḳətən Hudaning Ooɣli ikənlikigə
guwaḫliḳ bərdim!□

Əysaning dəsləpki muhlisliri

35 Ətisi, Yəḫya ikki muhlisi bilən yənə xu yərdə turatti.
36 U *u yərdin* mengip ketiwatḳan Əysani kərüp:
— Ḳaranglar! Hudaning ḳozisi! — dedi.■
37 Uning bu səzini angliɣan ikki muhlis Əysaning kəynidin mengixti.
38 Əysa kəynigə burulup, ularning əgixip keliwatḳinini kərüp ulardin:
— Nemə izdəysilər? — dəp soridi.
Ular:
— Rabbi (bu *ibraniyqə səz bolup*, «ustaz» degən mənidə), ḳəyərdə turisən? — dedi.
39 — Berip kərünglar, — dedi u. Xuning bilən, ular berip uning ḳəyərdə
turidioɣanliḳini kərdi wə u küni uning bilən billə turdi (bu waḳit xu künning oninqi
saiti idi).□
40 Yəḫya *pəyoɣəmbərning* yuḳiriḳi səzini anglap, Əysaning kəynidin mangoɣan
ikkiylənning biri Simon Petrusning inisi Andriyas idi.
41 Andriyas awwal өz akisi Simonni tepip, uningoɣa:
— Biz «Məsiḫ»ni taptuḳ! — dedi («Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Hristos»
dəp tərjimə ḳilinidu) □

□ **1:29 «pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan…»** — grek tilida «pütkül dunyaning gunaḫini elip taxlaydioɣan …». **«pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi!»** — Təwrattiki ḳurbanliḳlar Məsiḫ bilən ahirlixidu, qünki u əng ahirḳi «ḳurbanliḳ ḳoza»dur. Bu tooɣruluḳ «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yəx.» 53:7 wə Təwrattiki baxḳa yərlərdə bexarət berilgən. ■ **1:29** Yəx. 53:5, 7; Yḫ. 1:36. □ **1:30 «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi»** — demisəkmu, Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɣuloɣan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning boloɣinidin ilgiri boloɣan». □ **1:32 «Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ḳonoɣanliḳini kərdüm»** — «Roḫ» — Hudaning Muḳəddəs Roḫi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luḳa 3:22. □ **1:33 meni kixilərni suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi** — «Yəḫyani suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi» — Hudadur. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ḳonoɣanliḳini kərsəng,…»** — «Roḫ» — Hudaning Muḳəddəs Roḫi. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ḳonoɣanliḳini kərsəng, u kixilərni Muḳəddəs Roḫḳa qəmüldürgüqi bolidu!»** — Yəḫyaning muxu guwaḫliḳi Məsiḫni kərstidu; qünki Məsiḫ Muḳəddəs Roḫini təküxi bilən nijat elip kelidioɣan «yengi əḫdə»ni tüzgüqidur («Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Yəx.» 32:15-20 wə baxḳilar). □ **1:34 «Hudaning Ooɣli»** — bu nam ḫərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. «Hudaning Ooɣli» bəzi kona kəqürülmilərdə «Hudaning talliɣini» deyilidu. ■ **1:36** Yəx. 53:7; Yḫ. 1:29; Ros. 8:32 □ **1:39 «oninqi saət»** — Yuḫanna bayanida «Rim waḳti»ni ixlitidu (buningoɣa ispat bar). Xunga bu waḳit ətigən saət on bolsa kerək. □ **1:41 ««Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «hristos» dəp tərjimə ḳilinidu»** — «Hristos» dərwəḳə grek tilida «məsiḫ ḳilinoɣan», «may sürülgən» degən mənidə. Keyin, dunyawi etiḳadqi jamaətning bəzliri Əysani «Əysa Məsiḫ», baxḳa bəziliri (grek tilidiki tələppuzoɣa əgixip) «Yəysus Hristos» dəydu. Yəhudiy etiḳadiqlar: «Yəxua Mexiyaḫ» dəydu.

42 wə akisini Əysaning aldiƣa elip bardi. Əysa uningƣa ḳarap:
Sən Yunusning ooƣli Simon; buningdin keyin «Kifas» dəp atilisən, — dedi (mənisi «tax»tur).□ ■

Filip wə Nataniyəlning qaḳirtilixi

43 Ətisi, Əysa Galiliyə əlkisigə yol almaḳqi idi. U Filipni tepip, uningƣa:
— Manga əgixip mang! — dedi
44 (Filip Bəyt-Saidalik bolup, Andriyas bilən Petrusning yurtdixi idi). ■
45 Filip Nataniyəlni tepip, uningƣa:
— Musa pəyƣəmbər Təwratta wə baxḳa pəyƣəmbərlərmu *yazmilirida* bexarət ḳilip yazƣan zatni taptuḳ. U bolsa Yüsüpning ooƣli Nasarətlik Əysa ikən! — dedi.□ ■
46 Biraḳ Nataniyəl:
— Nasarət degən jaydin yahxi birnemə qiḳamdu?! — dedi.
Kelip kərüp baḳ! — dedi Filip.
47 Əysa Nataniyəlning əzining aldiƣa keliwatḳanliḳini kərüp, u tooƣruluḳ:
— Mana, iqidə ḳilqə ḥiylə-mikrisi yoḳ ḥəḳiḳiy bir Israillik! — dedi.
48 Nataniyəl: — Meni ḳəyerimdin bilding? — dəp soridi.
Əysa uningƣa jawab berip: — Filip seni qaḳirixtin awwal, sening ənjür dərihining tüwidə olturƣanliḳingni kərgənidim, — dedi.
49 Nataniyəl jawabən: — Ustaz, sən Hudaning Ooƣli, Israilning Padixaḥisən! — dedi.□
50 Əysa uningƣa jawabən:
— Seni ənjür dərihining tüwidə kərgənlikimni eytḳanliḳim üqün ixiniwatamsən? Buningdinmu qong ixlarni kərisən! — dedi
51 wə yənə:
— Bərḥək, bərḥək silərgə eytip ḳoyayki, silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiḳip-qüxüp yüridiƣanliḳini kərisilər! — dedi.□ ■

2

Kana yezisidiki toy ziyapiti

1 Üqinqi küni, Galiliyədiki Kana yezisida bir toy boldi. Əysaning anisi *Məryəm* u yərdə idi

---

□ **1:42 «Sən Yunusning ooƣli Simon»** — «Yunus» grek tilida «Yonaḥ». Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḥanna» xəklidə kərülidu. **«keyin «Kifas» dəp atilisən»** — «Kifas» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Petrus» dəp tərjimə ḳilinidu; lekin «Kifas» ibraniy tilida ḥər türlük taxni bildüridu, «Petros» grek tilida ḥərhil kiqik taxni bildüridu. ■ **1:42** Mat. 16:18. ■ **1:44** Yḥ. 12:21. □ **1:45 «Filip Nataniyəlni tepip,...»** — «Nataniyəl» Injildiki baxḳa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning ooƣli) dəp elinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; Dan. 9:24; Zək. 6:12; 9:9. □ **1:49 «Ustaz»** — grek tilida «rabbi». □ **1:51 «Insan’ooƣli»** — Muḳəddəs yazmilarda (Təwratta) «Insan’ooƣli» degən ibarə aldin eytiƣan, dunyani ḳutḳuzuzḳa kelidiƣan «Məsiḥ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-Zəbur boyiqə, bu Əwətilgüqining Hudaning küq-ḳudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxḳuridiƣanliḳi aldin eytiƣan. Uningdin muḥimi, bizningqə, Əysa Məsiḥning bu namni əzi ḥəḳḳidə kəp ixlitixi əzining toluḳ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytḳanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin «Hudaning Ooƣli» boloƣan bolsimu, u ḥazir yənə «insanning ooƣli»mu idi. «Təbirlər»ni kərüng. **«silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiḳip-qüxüp yüridiƣanliḳini kərisilər!»** — muxu yərdə bizningqə Məsiḥ «Yar.» 28:12ni kəzdə tutidu. Ḥəzriti Yaḳup alamətlik bir qüxni kərgən. Qüxtə u yər üstidə turup asmanƣa yetidiƣan bir pələmpəyni kərgən, pərixtilər uning üstidin «qiḳip-qüxüp turatti». Demək, Əysa Məsiḥ əzi dəl xu «asmanƣa yetidiƣan pələmpəy»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12.

2 ḫəm Əysa wə uning muhlislirimu toyoɣa təklip ḳilinoɣanidi.
3 Toyda xarab tügəp ḳaloɣanda, Əysaning anisi uningoɣa:
— Ularning xarabliri tügəp ḳaptu, — dedi.□
4 Əysa uningoɣa: — Hanim, mening sən bilən nemə karim? Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi, — dedi.□
5 Anisi qakarlaroɣa:
— U silərgə nemə ḳil desə, xuni ḳilinglar, — dedi.
6 Əmdi xu yərdə Yəhudiylarning taḫarət aditi boyiqə ixlitilidioɣan, ḫərbirigə ikki-üq tungdin su sioɣidioɣan altə tax küp ḳoyuloɣanidi.□
7 Əysa qakarlaroɣa:
— Küplərgə su toldurunglar, — dedi.
Ular küplərni aoɣzioɣiqə tolduruxti.
8 Andin u ularoɣa yənə:
— Əmdi buningdin usup toy baxḳuroɣuqioɣa beringlar, — dedi.
Ular uni apirip bərdi.
9 Toy baxḳuroɣuqi xarabḳa aylanduruloɣan sudin tetip kərgəndə (u uning ḳəyərdin kəltürülgənlikini bilmidi, əmma buni su toxuoɣan qakarlar bilətti) toy baxḳuroɣuqi toyi boluwatḳan yigitni qaḳirip,
10 uningoɣa:
— Ḫərbir *toy ḳiloɣuqi* yahxi xarabni toyning bexida ḳuyidu, andin meḫmanlar ḳanoɣuqə iqkəndin keyin, naqirini ḳuyidu. Əjəba, sən yahxi xarabni muxu qaoɣḳiqə saḳlapsən! — dedi.
11 Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup, Galiliyəning Kana yezisida kərsitilgənidi. Buning bilən u əzining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi. □
12 Bu ixtin keyin u, anisi, iniliri wə muhlisliri bilən Kəpərnaḫum xəḫirigə qüxüp, u yərdə birnəqqə kün turdi.

Soda-setiḳ ḳiloɣuqilarning ibadəthanidin ḳooɣlinixi
Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luḳa 19:45-46

□ **2:3 «Ularning xarabliri tügəp ḳaptu»** — muxundaḳ ix toy igisini qongḳur hijalətkə ḳoyupla ḳalmay, gaḫi əḫwallarda ḳiz tərəptikilər yigit tərəptikilərning üstidin dəwa ḳilixi mumkin idi. □ **2:4 «Hanim, mening sən bilən nemə karim?»** — Məsiḫning bu səzi bizni ḫəyran ḳalduruxi mumkin. Nemixḳa Əysa əz anisioɣa xundaḳ gəp ḳilidu? Məryəm əz ooɣlining Məsiḫ ikənlikini bilətti. Lekin u bəlkim: «Bu mening ooɣlum, mən uning anisi, qoḳum mening təlipimni orunlixi kerək» dəp oylixi mumkin idi. Lekin Hudaning padixaḫliḳi iqidə bizning Hudaning məlum adimi bilən boloɣan birər «jismaniy munasiwət»ning ḫeqḳandaḳ inawiti yoḳtur; pəḳət Hudaning Məsiḫdə boloɣan meḫri-xəpḳitigə iman-ixənq baoɣlisaḳ, andin uningdin birər nərsə tələp ḳilixḳa bolidu. Məryəmning hapa bolmasliḳi wə 5-ayəttiki imanliḳ səzlərni eytixi uning bu muḫim nuḳtini obdan qüxinip yətkənlikini ispatlaydu. **«Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi»** — «mening waḳti-saitim» degən ibarə adəttə Məsiḫning əlümi, tirilixi wə asmanoɣa kətürülüxini kərsitidu. Kəzdə tutuloɣini Əysaning bu ixlar arḳiliḳ «uluoɣlanduruluxi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni kərüng. Xunga muxu yərdə bəlkim «mən axkarə ḳilinidioɣan waḳit tehi kəlmidi» degəndək mənidə boluxi mumkin. «Yuḫ.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni kərüng. □ **2:6 «ikki-üq tung»** — grek tilida «ikki-üq «metret»». Ḫərbir küpkə 80-100 litr su sioɣidu, jəmiy 480-720 litr su bar idi. □ **2:11 «Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup,...»** — «Yuḫanna»da alaḫidə hatiriləngən «məjizilik alamət» yaki «məjizilik bəlgə»lər jəmiy yəttə bolup, ḫərbiri Əysa Məsiḫning ḫəḳiḳiy salaḫiyitidin bir təripini kərsitidioɣan məjizidur. **«Buning bilən u əzining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi»** — «uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi» deyilgini bilən, keyinki nuroɣun ixlar muhlislarning bu etiḳadining muḳim əməs, bəlki intayin nazuk ikənlikini ispatlaydu, əlwəttə.

13 Yəhudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»ɳa yeḳin ḳalɳanda, Əysa Yerusalemɳa bardi.
□
14 U ibadəthana *ḫoylilirida* kala, ḳoy wə kəptər-pahtək satḳuqilarni ḫəm u yərdə olturɳan pul tegixküqilərni kərdi. □ ■
15 U tanidin ḳamqa yasap, ularning ḫəmmisini ḳoy-kaliliri bilən ḳoxup ibadəthanidin ḫəydəp qiḳardi. Pul tegixküqilərning pullirini qeqip, xirəlirini ərüwətti
16 wə pahtək-kəptər satḳuqilarɳa:
— Bu nərsilərni bu yərdin elip ketix! Atamning ɵyini soda-setiḳ ɵyi ḳilixiwalma! — dedi.□
17 Buni kərgən muhlisliri *Zəburda* mundaḳ pütülginini esigə elixti:

«Sening *muḳəddəs* ɵyünggə bolɳan otluḳ muḫəbbitim ɵzümni qulɳiwaldi!».□ ■

18 Xuning bilən Yəhudiylar u ixlarɳa inkas bildürüp uningdin:
— Bundaḳ ixlarni ḳilɳanikənsən, ḳeni, bizgə nemə məjizilik alamətni kərsitip berisən?! — dəp soridi.■
19 Əysa ularɳa jawab berip:
— Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ḳurup qiḳimən, — dedi.□ ■
20 Xuning bilən bu Yəhudiylar yənə uningɳa:
— Bu ibadəthanini yasawatḳili ḫaziɾɳiqə ḳirik altə yil bolɳan tursa, sən uni ḳandaḳsigə üq kündila ḳurup qiḳalaysən?! — dedi.
21 Ḫalbuki, uning «ibadəthana» degini uning ɵz tenini kərsətkənidi.
22 Xunga, u ɵlümdin tirilgəndin keyin, muhlisliri uning bu deginini esigə aldi wə xundaḳla muḳəddəs yazmilardiki bu ḫəḳtiki bexarətkə ḫəmdə Əysaning eytḳan səzigə ixəndi.■
23 Ɵtüp ketix ḫeytida, nuroɳun kixilər uning Yerusalemda kərsətkən məjizilik alamətlərni kərgən bolup, uning namiɳa etiḳad ḳilixti.
24 Lekin Əysa pütkül insanlarning *ḳəlbining* ḳandaḳ ikənlikini bilgəqkə, ɵzini ularɳa tapxurmaytti. □
25 Insan tooɳruluḳ ḫeqkimning uningɳa guwaḫliḳ berixining ḫajiti yoḳ idi; qünki u insanlarning ḳəlbidə nemə bar ikənlikini ɵzi bilətti.■

□ **2:13 «ətüp ketix ḫeyti»** — («pasha» ḫeyti) — bu Yəhudiylarning Musa pəyɳəmbərning yetəklixi arḳilik ɵzlirining Misirdiki ḳulluḳ ḫayatidin ḳutuloɳan künini hatiriləx ḫeyti bolup, əyni waḳitta Yəhudiy ərlərning ḫəmmisi Yerusalemɳa berip, ibadəthanida ḳurbanliḳlirini soyup, ḫeytni xu yərdə ɵtküzüxi kerək idi. «Mis.» 12-babni kərüng. □ **2:14 «ibadəthana»** — pəḳət Yerusalemdiki muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. Bu ibadəthanini Sulayman padixaḫ birinqi bolup miladiyədin ilgiriki 950-yili ḳuroɳanidi; andin Yəhudiylar Pars imperiyəsi təripidin sürgün boluxidin ḳaytip kəlgəndə, yəni miladiyədin ilgiriki 520-yili ḳayta ḳuroɳanidi. Bu ibadəthanini Ḫerod padixaḫ burunḳidinmu ḫəywətlik ḳilip ḳurup qiḳḳanidi. Hudaning əmri boyiqə, pəḳət Yerusalemdiki bu ibadəthanidila ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolatti. **«kala, ḳoy wə kəptər-pahtək»** — bularni ḳurbanliḳlar üqün satatti. ■ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luḳa 19:45. □ **2:16 «Atamning ɵyini soda-setiḳ ɵyi ḳilixiwalma!»** — «Zək.» 14:20-21ni kərüng. □ **2:17 «sening muḳəddəs ɵyünggə bolɳan otluḳ muḫəbbitim ɵzümni qulɳiwaldi!»** — «Zəb.» 69:9ni kərüng. ■ **2:17** Zəb. 69:9 ■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luḳa 11:29; Yḫ. 6:30. □ **2:19 «Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ḳurup qiḳimən»** — Əysa eytḳan bu alamət u keyin eytḳan «Yunus pəyɳəmbərdə kərülgən alamət-karamət»kə ohxax bolup, ɵzining ɵlümi wə tirilixini kərsitidu (məsilən, «Mat.» 12:39ni kərüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29. ■ **2:22** Luḳa 24:8. □ **2:24 «Lekin Əysa pütkül insanlarning ḳəlbining ḳandaḳ ikənlikini bilgəqkə, ɵzini ularɳa tapxurmaytti»** — bu bayandin «hux həwər»diki ahirḳi məḳsətni kərgili bolidu. Əysa Məsiḫ insanlarɳa bəht-bərikət əməs, bəlki **ɵzini** ata ḳilixni yaki «tapxurux»ni halaydu. Lekin insan ɵzi tüptin ɵzgərtilmisə, tehi kona gunaḫiy təbiəttə bolsa, «ɵzini tapxurux» ḳət'iy mumkin bolmaytti. Ḫərbir insan roḫta «ḳayta tuoɳuluxi» kerək — bu 3-babning qong temisidur. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 103:14; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Yḫ. 6:64.

3

Ḳaytidin tərilix

1 Yəhudiylar *kengəxmisining* Pərisiylərdin boloɣan Nikodim isimlik bir yolbaxqisi bar
idi.
2 Bu adəm bir keqisi Əysaning aldioɣa kelip:
— Ustaz, sening Hudadin kəlgən təlim bərgüqi ikənlikingni bilimiz. Qünki Huda
uning bilən billə bolmisa, ḫeqkimning sən kərsətkən bu məjizilik alamətlərni
kərsitixi ḳət’iy mumkin əməs, — dedi.□ ■
3 Əysa uningoɣa jawabən:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə,
Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs! — dedi.□
4 Nikodim:
— Adəm ḳerioɣinida ḳandaḳmu ḳaytidin tuoɣulsun? Anisining ḳorsiḳioɣa ḳayta kirip
tuoɣuluxi mumkinmu?! — dəp soridi.
5 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫəm sudin, ḫəm Roḫtin
tuoɣulmioɣiqə, ḫeqkim Hudaning padixaḫliḳioɣa kirəlməs!■
6 Əttin tuoɣuloɣan bolsa əttur; roḫtin tuoɣuloɣan bolsa roḫtur.■
7 Sanga: «Yuḳiridin tuoɣuluxunglar kerək» deginimgə ḫəyran ḳalma.
8 Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip,
ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur.□
9 Nikodim yənə jawabən Əysaoɣa:
— Bu ixlar ḳandaḳmu mumkin bolar? — dedi.
10 Əysa uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— «Sən Israilning əlimasi turup, bunimu bilməmsən? □
11 Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, biz bilginimizni eytimiz
wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul
ḳilmaysilər. □ ■
12 Silərgə zemindiki ixlarni eytsam ixənmigən yərdə, ərxtiki ixlarni eytsam
ḳandaḳmu ixinisilər?
13 Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə
qiḳmidi. □ ■

□ **3:2 «Ustaz»** — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» degən mənidə. ■ **3:2** Yḫ. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38.
□ **3:3 «ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə, Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs!»** — «yuḳiridin» degən səz grek tilida yənə «ḳaytidin» degənnimu bildüridu wə xübḫisizki, muxu yərdə **bu ikki mənini əz iqigə alidu**. ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8 «Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip, ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur»** — grek tilida «xamal» wə «roḫ» birla səz bilən ipadilinidu. Əysaning bu ayəttiki küqlük səzlirini «ḳoxumqə səz»imizdə bir-birləp xərḫləymiz. □ **3:10 «Sən Israilning əlimasi»** — bu səz bəlkim Nikodimning Israil iqidə səwiyisi əng yuḳiri Təwrat ustazi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **3:11 «biz bilginimizni eytimiz wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul ḳilmaysilər»** — nemixḳa Əysa Nikodimoɣa xunqə eoɣir tənbiḫ beridu? Uning bu bayanidin ikki muḫim soal qiḳidu: «biz» kim?, «silər» kim? Bular tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:11** Yḫ. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13 «Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə qiḳmidi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «əzi ərxtə bolup» degən səz tepilmaydu. ■ **3:13** Yḫ. 6:62; Əf. 4:9.

14 Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooƣlimu ohxaxla xundaķ egiz
kətürülüxi kerək. □ ■
15 Xundaķ boloƣanda, uningoƣa etiķad ķiloƣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay,
mənggülük ḫayatķa erixələydu».□ ■
16 Qünki Huda dunyadiki insanlarni xu ķədər səyiduki, Өzining birdinbir yeganə
Ooƣlini pida boluxķa bərdi. Məķsiti, uningoƣa etiķad ķiloƣan ḫərbirining ḫalak
bolmay, mənggülük ḫayatķa erixixi üqündur. □ ■
17 Huda Ooƣlini dunyadiki insanlarni gunaḫķa bekitix üqün əməs, bəlki ularning u
arķilik ķutķuzuluxi üqün dunyaoƣa əwətti. ■
18 Kimki uningoƣa etiķad ķiloƣuqi bolsa, gunaḫķa bekitilməydu; lekin etiķad
ķilmioƣuqi bolsa alliķaqan gunaḫķa bekitilgəndur; qünki u Hudaning yəkkə-yeganə
Ooƣlining namioƣa etiķad ķilmioƣan. ■
19 Wə gunaḫķa bekitix səwəbi mana xuki, nur dunyaoƣa kəlgən bolsimu, insanlar
nurni əməs, bəlki ķarangoƣuluķni yahxi kərdi; qünki ularning əməlliri rəzil idi. ■
20 Qünki rəzillik ķiloƣuqi ḫərbiri nurni yaman kərüp wə өzining ķiloƣan-ətkənlirining
axkara ķilinmasliķi üqün nuroƣa kəlməydu;
21 lekin ḫəķiķətni yürgüzgüqi bolsa, əməllirini Hudaoƣa tayinip ķiloƣanliķi ayan
bolsun dəp, nuroƣa kelidu.□ ■

Yəḫya pəyoƣəmbər yənə guwaḫlik beridu

22 Bu ixlardin keyin, Əysa muhlisliri bilən Yəḫudiyə zemininoƣa bardi; u u yərdə ular
bilən billə turup, kixilərni qəmüldürdi. ■
23 Xu qaoƣda Yəḫya *pəyoƣəmbərmu* Salim yezisining yenidiki Aynon degən yərdə
kixilərni qəmüldürüwatatti. Qünki u yərning süyi mol idi. Kixilər uning aldioƣa
kelixip, qəmüldürüxni ķobul ķilixatti ■
24 (qünki xu qaoƣda Yəḫya tehi zindanoƣa taxlanmioƣanidi).■
25 *xu waķitlarda* Yəḫyaning muhlisliri bir Yəḫudiy kixi bilən taḫarət ķaidiliri
tooƣrisida bəs-munazirə ķilixip ķaldi.
26 Andin muhlislar Yəḫyaning yenioƣa kelip:
— Ustaz, Iordan dəryasining u ķetida sən bilən birgə boloƣan, өzüng *təripləp*
guwaḫlik bərgən ḫeliķi kixi mana ḫazir өzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə

□ **3:14 «Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooƣlimu ohxaxla xundaķ egiz kətürülüxi kerək»** — oķurmənlər tiloƣa elinoƣan bu wəķəning təpsilatlirini «Qəl.» 21:4-9də tapalaydu. Israillar gunaḫ sadir ķiloƣanda, Huda uloroƣa tərbiyə berix üqün arisioƣa yilanlarni əwətkən. Yilanlar nuroƣun adəmlərni qaķķan, Musa Hudaning yolyoruķi bilən tuqtin bir yilan yasap, uni ḫasioƣa bekitip, ḫasini egiz kətürüp Israilning bargaḫini aylinip mangoƣan. Yilanlarning zəḫiridin ələy dəp ķaloƣanlar əgər iman bilən xu tuq yilanoƣa ķarisa saķayoƣan. Bu wəķə Əysaning kresttə kətürülüxigə bexarət bolidu. Gunaḫidin ələy degənlər Əysaoƣa iman bilən ķarisa (Əysa biz üqün gunaḫning өzi ķilinoƣan, 2Kor.5:21) gunaḫtin saķaytilidu — demək, mənggülük ḫayatķa erixidu. ■ **3:14** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 8:28; 12:32. □ **3:15 «xundaķ boloƣanda, uningoƣa etiķad ķiloƣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay, mənggülük ḫayatķa erixələydu»** — Bu kimning səzi? Məsiḫning səzliri bəlkim 15-ayəttə tohtaydu. 16-21-ayətlərni rosul Yuḫanna Muķəddəs Roḫning türtkə-yolyoruķi bilən yazoƣan, dəp ixinimiz. ■ **3:15** Yḫ. 3:15. □ **3:16 «xu ķədər səyiduki,...»** — grek tilida yənə «xu yol bilən səyiduki,...» degən mənինimu bildüridu. ■ **3:16** Yḫ. 3:36; Luķa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuḫa. 4:9; 5:10. ■ **3:17** Luķa 9:56; Yḫ. 9:39; 12:47; 1Yuḫa. 4:14. ■ **3:18** Yḫ. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yḫ. 1:5. □ **3:21 «Hudaoƣa tayinip ķiloƣanliķi»** — grek tilida «Hudada ķiloƣanliķi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:21** Əf. 5:8,13. ■ **3:22** Yḫ. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luķa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3.

adəm uning yenioɣa ketixiwatidu, — dedi.□ ■
27 Yəḫya mundaķ jawab bərdi:
— Əgər uningoɣa ərxtin ata ķilinmioɣan bolsa, insan ḫeqnərsigə igə bolalmaydu.
28 Mening silərgə: «Mən Məsiḫ əməs, pəķət uning aldida əwətilgənmən» deginimgə ɵzünglar guwaḫqisilər. ■
29 Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ķoldixi yigitning awazini kütidu; ķoldax uning awazini anglap, ķəlbidə tolimu hursən bolidu. Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu. □
30 Uning yüksilixi, mening ajizlixixim muķərrərdur.□
31 Üstündin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur. Zemindin kəlgüqi zeminoɣa təwə bolup zemindiki ixlarni səzləydu. Ərxtin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur; ■
32 ɵzining *ərxtə* kərgən wə angliɣanliri bolsa, u bular tooɣruluķ guwaḫliķ beridu; biraķ ḫeqkim uning guwaḫliķini ķobul ķilmaydu. ■
33 *Ḫalbuki*, kimki uning guwaḫliķini ķobul ķiloɣan bolsa, Hudaning ḫəķ ikənlikigimu məḫürini baskan bolidu . □ ■
34 Qünki Huda əwətkini Hudaning səzlirini səzləydu; qünki Huda Roḫni *uningoɣa* əlqəm bilən kəmləp bərməs. □ ■
35 Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning ķolioɣa tapxuroɣandur. □ ■
36 Ooɣuloɣa etiķad ķiloɣuqi mənggülük ḫayatķa igidur. Lekin Ooɣuloɣa itaət ķilmioɣuqi ḫayatni ḫeq kərməydu, bəlki Hudaning oɣəzipi xundaķlarning üstidə turidu.■

□ **3:26 «Ustaz»** — Grek tilida «rabbi». **«… ɵzüng təripləp guwaḫliķ bərgən ḫeliķi kixi mana ḫazir ɵzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə adəm uning yenioɣa ketixiwatidu»** — nemixķa Yəḫyaning muhlisliri xu Yəḫudiy kixi bilən bəs-munazirə ķilip (25-ayət) bu soalni tuoɣduroɣan? Yəḫya bolsa Təwrat dəwridiki əng ahirķi, xundaķla əng uluoɣ pəyoɣəmbər ḫesablinidu. Yəḫya xu salaḫiyitidə Təwrat («kona əḫdə»)tiki taḫarət ixlirini tehiqə saķlap kəlgənidi. Lekin Məsiḫ «iqki tazilik»ni təkitləydioɣan təlimi bilən «yengi əḫdə»ni tonuxturuwatķanidi. Xuning bilən xu bəs-munazиridə Yəḫyaning təlimliri wə Əysaning təlimliri otturisidiki pərķlər tügixi mumkin idi. Yəḫyaning muhlislirining «həlķ «Səndin waz keqip, bu «yengi adəm»ning ķexioɣa baridu» deyixning məķsiti Yəḫyaning inawət-abruyini ķooɣdax idi, əlwəttə. Lekin Yəḫyaning (27-31-ayəttiki) jawabi «Bundaķ oylap ketixning ḫajiti yoķ, əksiqə huxal boluximiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luķa 3:16; Yḫ. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luķa 1:17; 7:27; Yḫ. 1:20, 21, 23. □ **3:29 «Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ķoldixi yigitning awazini kütidu; ķoldax uning awazini anglap, ķəlbidə tolimu hursən bolidu. Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu»** — muxu səzlər bilən Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫni toy yigitigə ohxitidu wə: ɵzüm bolsam pəķət toy yigitining ķoldiximən, halas, dəydu. □ **3:30 «Uning yüksilixi, mening ajizlixixim muķərrərdur»** — Yəḫyaning səzliri muxu yərdə tügəydu, 31-36-ayətlərni rosul Yuḫanna Muķəddəs Roḫning türtkə-yolyoruķi bilən yazoɣan, degən pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayətlərnimu Yəḫya pəyoɣəmbərning səzliri, dəp ķaraydu. ■ **3:31** Yḫ. 8:23. ■ **3:32** Yḫ. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuḫa. 5:10. □ **3:33 «Kimki uning guwaḫliķini ķobul ķiloɣan bolsa, Hudaning ḫəķ ikənlikigimu məḫürini baskan bolidu»** — «Huda ḫəķ» degən səzdə kəzdə tutuloɣini nemə? Xübḫisizki, Hudaning əslidə Ķutķuzoɣuqi-Məsiḫ əwətimən, dəp bərgən nuroɣun wədiliri ḫazir Əysada toluķ əməlgə axuruloɣan, degənlik bolidu. «Məḫürini baskan» — birinqidin, baxķilaroɣa «Huda ḫəķtur» dəp enik guwaḫlik beridioɣan wə ikkinqidin, Hudaning guwaḫliķini ķobul ķiloɣuqi ɵz ḫayatida xu guwaḫliķni təstiķlaydioɣan Hudaning Roḫining ispatini kəridu, xunga «Huda ḫəķ» dəp tehimu küqlük guwaḫqi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34 «…qünki Huda Roḫni uningoɣa əlqəm bilən kəmləp bərməs»** — «Roḫ» — Hudaning Muķəddəs Roḫi. Demək, Huda pəyoɣəmbərlirigə Ɵz Roḫidin «əlqəm bilən kəmləp» ata ķiloɣini bilən, Məsiḫgə bolsa əlqiməy bərməktə. Baxķa birhil tərjimisi: «Huda Roḫni əlqəm bilən kəmləp bərməs» — demək, Injil dəwridə Huda Məsiḫ arķilik Muķəddəs Roḫini ḫəmmə etiķadqioɣa əlqiməy ata ķilidu. ■ **3:34** Əf. 4:7. □ **3:35 «Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning ķolioɣa tapxuroɣandur»** — «Ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu; «Ooɣul» bolsa — Hudaning Ɵz Ooɣli, əlwəttə. «Yuḫanna»da «Ooɣul» kəp ixlitilidu; qünki Hudaning Ooɣli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luķa 10:22; Yḫ. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yḫ. 3:36; 6:47; 1Yuḫa. 5:10.

4

Əysa bilən Samariyəlik ayal

1 Əmdi Pərisiylərning «Əysaning muhlis ḳilip qəmüldürgənliri Yəḥyaningkidin kəp
ikən» degən həwərni angliƣinini Rəb uḳḳandin keyin■
2 (əməliyəttə Əysa əzi əməs, muhlisliri qəmüldürətti)
3 u Yəḥudiyə əlkisidin qiḳip yənə Galiliyəgə kətti.
4 Əmdi u yol üstidə Samariyə əlkisidin ətüxi kerək idi.□
5 Xuning bilən u Yaḳup əz oƣli Yüsüpkə bərgən yərgə yeḳin bolƣan Samariyəning
Sihar degən bir xəḥirigə kəldi.■
6 Xu yərdə «Yaḳupning ḳuduḳi» bar idi. Əysa səpiridə qarqiƣinidin ḳuduḳning
ḳexiƣa kelip olturdi. Bu təhminən altinqi saət idi.□
7-8 Əysaning muhlisliri yeməklik setiwelix üqün xəḥərgə kirip kətkənidi. Xu qaƣda,
Samariyəlik bir ayal su alƣili kəldi. Əysa uningƣa:
— Manga iqkili su bərgin, — dedi.
9 Ayal uningdin:
— Əzingiz Yəḥudiy tursingiz, məndək Samariyəlik bir ayaldin ḳandaḳlarqə iqkili
su tələp ḳilip ḳaldingiz? — dəp soridi (qünki Yəḥudiylar Samariyəliklər bilən
ḥeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti).□ ■
10 Əysa uningƣa jawabən:
— Əgər sən Hudaning sowƣitining nemiliki wə səndin su soriƣuqining kim
ikənlikini bilsəngidi, undaḳta sən uningdin tiləytting wə u sanga ḥayatliḳ süyini
berətti.
11 Ayal uningdin:
— Təḳsir, su tartḳudək ḥeqnərsingiz bolmisa, uning üstigə ḳuduḳ qongḳur tursa,
ḥayatliḳ süyini nədin alisiz? ■
12 Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə *miras* ḳaldurƣan atimiz Yaḳuptin uluƣmusiz? Bu
ḳuduḳtin əzi, oƣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən — dedi.□
13 Əysa uningƣa jawabən:
— Bu suni iqkən ḥərkim yənə ussaydu.
14 Əmma mən beridiƣan suni iqküqi ḥərkim mənggügə ussimaydiƣan bolidu
wə bəlki mən uningƣa beridiƣan su uning iqidə uni mənggülük ḥayatliḳḳa elip
baridiƣan, urƣup qiḳidiƣan bir bulaḳ bolidu, — dedi.■

■ **4:1** Yḥ. 3:26. □ **4:4 «u yol üstidə Samariyə əlkisidin ətüxi kerək idi»** — Yəḥudiylar Samariyəliklərgə əq bolƣaqḳa, ular Yəḥudiyədin Galiliyəgə mangƣanda, Samariyədin əməs, daim Iordan dəryasini boylap mangatti. Xunga «Samariyə əlkisidin ətüxi kerək» degən səz muxu yərdə Əysaning bu yol bilən mengixi Hudaning iradisi ikənlikini bilgənlikini ayan ḳilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Yə. 24:32. □ **4:6 «Yaḳupning ḳuduḳi»** — grek tilida «Yaḳupning buliḳi». U yər astidiki bulaḳ bolƣaqḳa, «ḳuduḳ» idi. **«Bu təhminən altinqi saət idi»** — yaki ətigəndə saət altidə yaki qüxtin keyin altinqi saəttə (5:4diki izaḥatni kərüng). □ **4:9 «...qünki Yəḥudiylar Samariyəliklər bilən ḥeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti»** — Yəḥudiylar Samariyəliklərni kapir dəp, ḥətta ularning qinə-ḳaqilirinimu ixlətməytti. Yəḥudiy həlḳi ən'əniliri boyiqimu «Xu kapirlarƣa ḳərzdar boluxḳa ḳət'iy bolmaydu» dəp Samariyəliklərdin ḥeqnemə sorimatti. Uning üstigə Yəḥudiy ərkəklər sirtlarda bolƣanda ḥeqḳaqan natonux bir ayal bilən (ḥətta bəzidə tonux ayallar bilənmu) səzləxməytti. 27-ayətni kərüng. ■ **4:9** Luḳa 9:52, 53; Yḥ. 8:48. ■ **4:11** Yər. 2:13. □ **4:12 «Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə miras ḳaldurƣan atimiz Yaḳuptin uluƣmusiz? Bu ḳuduḳtin əzi, oƣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən»** — ayalning bu səzining iqki mənisi bəlkim «Ḳuduḳ kolap su tepix asan əməs. Pəḳət naḥayiti bilimlik adəmlər xundaḳ ḳilalaydu. Uning üstigə ḥətta uluƣ Yaḳup əzimu muxu sudin iqkən, uningdin yahxi su tapalmiƣan. Siz uningdin uluƣsiz, Yaḳup iqkən sudin əwzəl süyüng barmu?!» degənlik bolsa kerək. ■ **4:14** Yḥ. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38.

15 Ayal: — Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu
yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay! — dedi.□
16 Əysa:
— Berip eringni bu yərgə qaḳirip kəlgin, — dedi.
17 — Erim yoḳ, — dəp jawab bərdi ayal.
— Erim yoḳ dəp, rast eytting.
18 Qünki bəx ərgə təgding wə ḥazir səndə boloɣini sening ering əməs. Buni tooɣra
eytting! — dedi Əysa.
19 Ayal uningoɣa: — Təḳsir, əmdi kərdümki, siz əslidə pəyoɣəmbər ikənsiz! ■
20 Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən, lekin silər *Yəḫudiylar* «Ibadətni
Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu? — dedi.□ ■
21 Əysa uningoɣa mundaḳ dedi:
— Hanim, manga ixəngin, xundaḳ bir waḳti-saiti keliduki, silərning Atioɣa ibadət
ḳilixinglar üqün nə bu taoɣda yaki nə Yerusalemda boluxunglarning ḥajiti ḳalmaydu.
22 Silər ibadət ḳiloɣininglarni bilməysilər; biraḳ biz kimgə ibadət ḳiloɣinimizni
bilimiz. Qünki nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu. □ ■
23 Lekin xundaḳ bir waḳit kelidu — wə xundaḳla ḥazir kəldiki, ḥəḳiḳiy ibadət
ḳiloɣuqilar Atioɣa roḥ wə ḥəḳiḳət bilən ibadət ḳilidu. Ata Özigə ənə xundaḳ ḥəḳiḳiy
ibadət ḳiloɣuqilarni izdiməktə. □
24 Huda roḥtur wə uningoɣa ibadət ḳiloɣuqilar roḥ wə ḥəḳiḳət bilən Uningoɣa ibadət
ḳilixi kerəktur.■
25 Ayal uningoɣa:
— Məsiḥning, yəni «Hristos» degənning kelidioɣanliḳini bilimən. U kəlgəndə, bizgə
ḥəmmə ixlarni eytip beridu — dedi.□
26 Əysa uningoɣa: — Sən bilən səzlixiwatḳuqi mən dəl xudurmən! — dedi.■
27 Xu qaoɣda uning muhlisliri ḳaytip kəldi. Ular uning bir ayal bilən
səzlixiwatḳanliḳioɣa ḥang-tang ḳelixti; lekin ḥeqḳaysisi uningdin: «Uningdin nemə
izdəysən?» yaki «Nemixḳa uning bilən səzlixisən?» dəpmu sorimidi.
28 Xuning bilən ayal kozisini taxlap ḳoyup, xəḥərgə ḳaytip berip, kixilərgə:
29 — Yürünglar, ḥayatimda ḳiloɣanlirimning ḥəmmisini manga eytip bərgən bir
kixini kərüp kelinglar. Əjəba, Məsiḥ xumidu? — dedi.
30 Buning bilən halayiḳ xəḥərdin qiḳip, Əysaning aldioɣa kelixti.
31 Xu arilikta muhlisliri uningoɣa:
— Ustaz, bir nərsə yəwalsangqu? — dəp ətünüxti.
32 Lekin u ularoɣa:
— Mening silər bilməydioɣan bir yeməklikim bar, — dedi.
33 Muhlislar bir-birigə:

□ **4:15 «Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay!»** — Ayalning tələppuzi bəlkim kinayilikrək yaki gumanliḳraḳ bolsa kerək. Bizningqə pəḳət Əysa ayalning öz ərliri tooɣruluḳ bexarətlik səz ḳiloɣanda (18-ayət), andin ayal uning ḥəḳiḳiy Məsiḥ ikənlikini bilip yetidu. ■ **4:19** Luḳa 7:16; 24:19; Yḥ. 6:14. □ **4:20 «Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən»** — «bu taoɣ» Gərizim teoɣidur. Samariyəliklər xu yərdə öz ibadəthanisini ḳuroɣanidi. **«lekin silər Yəḫudiylar «Ibadətni Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu?»** — demisəkmu, ayalning bu səzi əməliy bir soaldur, yəni: — Nemixḳa xundaḳ? Bu tooɣrimu? — degəndək. ■ **4:20** Ḳan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ **4:22 «nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu» —** qünki (1) Huda ḥəḳiḳiy səz-kalamini əslidə Yəḫudiy həlḳigə alaḥidə tapxuroɣan; (2) ḥəmmidin muḥimi, Hudaning wədilirigə asasən Məsiḥ Yəḫudiylardin qiḳidu. ■ **4:22** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14. □ **4:23 «…roḥ wə ḥəḳiḳət bilən ibadət ḳilidu» —** demək, (1) Hudaning Muḳəddəs Roḥi arḳiliḳ; (2) ḥərbir ibadət ḳiloɣuqi insan özining pütkül roḥi bilən; (3) Huda insanlaroɣa tapxuroɣan ḥəḳiḳət (Öz səz-kalami) boyiqə; (4) ḥərḳandaḳ yaloɣanqiliḳni taxlioɣan ḥalda ibadət ḳilixtur. ■ **4:24** 2Kor. 3:17. □ **4:25 «Məsiḥning, yəni «Hristos» degən…»** — «Hristos» grek tilidiki səz bolup, «Məsiḥ», yəni «Məsiḥ ḳilinoɣan (zat)» degənni bildüridu. ■ **4:26** Yḥ. 9:37.

— Əjəba, birsi uningoɣa yegili bir nərsə əkelip bərgənmidu? — deyixti.
34 Əysa ularoɣa mundaḳ dedi: — Mening yeməklikim — meni Əwətküqining iradisini
əməlgə axurux wə uning *manga tapxuroɣan* hizmitini tamamlaxtur.
35 — Silər: «Ḥosul yeoɣixḳa yənə tət ay ḳaldi» dəwatmamsilər? Mana, silərgə eytayki,
bexinglarni kətürüp etizlaroɣa ḳaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boldi! □ ■
36 Wə ormiqi ix ḥəḳḳini alidu wə mənggülük ḥayatḳa toplanoɣan ḥosulni yioɣidu,
xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu. □
37 Qünki bu ixta «biri teriydu, yənə biri yioɣidu» degən səz əməlgə axurulidu.
38 Mən silərni əzünglar əmgək singdürmigən ḥosulni yioɣixḳa əwəttim; baxḳilar
əmgək ḳildi wə silər ularning əmgikining mewisini elixḳa nesip boldunglar.□
39 Xu xəḥərdiki nuroɣun Samariyəliklər ḥeliḳi ayalning: «U ḥayatimda
ḳiloɣanlirimning ḥəmmisini manga eytip bərdi» degən guwaḥliḳ səzini anglap,
Əysaoɣa etiḳad ḳildi.
40 Xunga, ular uning aldioɣa kelip, uning əzliri bilən billə turuxini ətünüxkili turdi;
xuning bilən u u yərdə ikki kün turdi.
41 Uning səz-kalami arḳiliḳ tehimu kəp adəm uningoɣa etiḳad ḳildi.
42 Ular ayaloɣa:
— Bizning etiḳad ḳiliximiz əmdi sening səzliring səwəbidin əməs, qünki əzimiz uni
angliduḳ wə bilduḳki, dunyaning Ḳutḳuzoɣuqisi dəl xu kixidur! — deyixti.

Bir əməldarning ooɣlining saḳaytilixi
Mat. 8:5-13; Luḳa 7:1-10

43 Bu ikki kündin keyin u xu yərdin qiḳip Galiliyəgə ḳarap mangdi
44 (qünki Əysa əzi: «Ḥeqbir pəyoɣəmbərning əz yurtida izziti yoḳtur» dəp guwaḥliḳ
bərgənidi). ■
45 Xuning bilən u Galiliyəgə kəlginidə, Galiliyəliklər uning *ətüp ketix* ḥeytida
Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḥəmmisini kərgəqkə, uni ḳarxi elixti (qünki
ularmu ḥeytḳa qiḳḳanidi). □
46 Əmdi Əysa bu ḳetim Galiliyədiki Kana yezisioɣa yənə bardi (u dəl xu yərdə suni
xarabḳa aylanduroɣanidi). *Xu künlərdə*, Kəpərnaḥum xəḥiridə ooɣli kesəl bolup
yatḳan bir orda əməldari bar idi. ■

□ **4:35 «Silər: «ḥosul yeoɣixḳa yənə tət ay ḳaldi» dəwatmamsilər?»** — xu waḳit bəlkim oninqi yaki onbirinqi ay idi. **«Mana, silərgə eytayki, bexinglarni kətürüp etizlaroɣa ḳaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boldi!»** — xübḥisizki, Əysa muxu yərdə təswirləngən «ḥosul» ḥazir xəḥərdin qiḳip əzining yenioɣa keliwatḳanlarni, xundaḳla əzigə etiḳad ḳilmaḳqi boloɣanlarni kəzdə tutidu — «huddi ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boloɣandək, bu kixilərmu etiḳad ḳilixḳa təyyar boldi» degəndək. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luḳa 10:2. □ **4:36 «ormiqi ix ḥəḳḳini alidu wə mənggülük ḥayatḳa toplanoɣan ḥosulni yioɣidu»** — «ormiqi»lar Hudaning kixilərni əz hux həwərigə ixəndürüxtiki ahirḳi wasitisi boloɣanlarni kərsitidu. Hux həwərni ḳobul ḳiloɣanlar mənggülük ḥayatḳa erixidu. Muxular bolsa dəl Huda Əz Kalami boloɣan Əysa Məsiḥning ḳurbanliḳidin kütkən ḥosuldur (məsilən, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni kərüng). **«xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu»** — «terioɣuqi» Hudaning səz-kalamini kixilərgə birinqi bolup yətküzgüqi bolidu. □ **4:38 «baxḳilar əmgək ḳildi wə silər ularning əmgikining mewisini elixḳa nesip boldunglar»** — kim «əmgək ḳilip» terioɣan? Bizningqə ular: (1) Təwrat dəwridiki Hudaning muḳəddəs bəndiliri, bolupmu pəyoɣəmbərlər; (2) pəyoɣəmbərlərning bexarətlirini ətiwarlap ularni Israillaroɣa (xundaḳla Samariyəliklərgə) əgətkən, Hudaoɣa sadiḳ boloɣan Təwrat ustazliri; (3) Yəḥya pəyoɣəmbər wə muhlisliri. Bu üq türküm kixilər həlḳḳə Hudaning səz-kalamini ḳaldurup, ularni Məsiḥning kelixigə, xundaḳla uningoɣa etiḳad ḳilixḳa təyyarlioɣanidi. (4) Məsiḥning əzi «terioɣan». «Ḳoxumqə səz»imizdə yənə buning üstidə tohtilimiz. ■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luḳa 4:24. □ **4:45 «Galiliyəliklər uning ətüp ketix ḥeytida Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḥəmmisini kərgəqkə,...»** — 2:23ni kərüng. **«Galiliyəliklər... uni ḳarxi elixti»** — muxu səzlər -44-ayət bilən kərünüxtə səl zitrək boloɣini bilən, 48-ayəttə Galiliyədikilərning əməliy əḥwali kərsitilidu. Ular əməliyəttə ahir berip (6-babta) uning səzlirini rət ḳilip uningdin ayrilip ketidu. Xunga ular uning ḥəḳiḳiy ḥərmitini ḳilmidi. ■ **4:46** Yḥ. 2:1,11.

47 U Əysaning Yəhudiyədin Galiliyəgə kəlgənlikini anglap, uning aldiƣa bardi wə:
— *Өyümgə* qüxüp, səkratta yatḳan ooƣlumni saḳaytip bərgəyla! — dəp tohtimay iltija ḳildi.□
48 Xuning bilən, Əysa uningƣa:
— Silər *Galiliyəliklər* məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərmigüqə, ḥeq etiḳad ḳilmaysilər! — dedi.■
49 Orda əməldari Əysaƣa:
— Təḳsir, balam ɵlməstə qüxkəyla! — dedi.
50 Əysa uningƣa: — Barƣin, ooƣlung ḥayat ḳaldi! — dedi.
Ḥeliḳi adəm Əysaning eytḳan səzigə ixinip, ɵyigə ḳarap mangdi.
51 Yolda ketip barƣinida, uning ḳulliri aldiƣa qiḳip, baliliri ḥayat, dəp uḳturdi.
52 Əməldar ulardin ooƣlining ḳaysi saəttin baxlap yahxilinixḳa yüzləngənlikini soriwidi, ular:
— Tünügün yəttinqi saəttə ḳizitmisi yandi, — deyixti.
53 Balining atisi buning dəl Əysaning ɵzigə: «Ooƣlung ḥayat ḳaldi!» degən saət ikənlikini bilip yətti. Xuning bilən ɵzi pütkül ailisidikilər bilən billə etiḳad ḳilixti.
54 Bu Əysaning Yəhudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi.□

5

Kəlqək boyidiki paləqning saḳaytilixi

1 Bu ixlardin keyin, Yəhudiylarning bir ḥeyti yetip kəldi wə Əysa Yerusalemƣa qiḳti.■
2 Yerusalemdiki «Ḳoy dərwazisi»ning yenida ibraniy tilida «Bəyt-Əsda» dəp atilidiƣan bir kəlqək bolup, uning ətrapida bəx pexaywan bar idi.
3 Bu pexaywanlar astida bir top bimarlar, yəni ḳariƣu, tokur wə paləqlər yetixatti. Ular u yərdə yetip kəlqəkning süyining qayḳilixini kütətti.□
4 Qünki bir pərixtə məlum waḳitlarda kəlqəkkə qüxüp suni uroƣutidikən; su uroƣuƣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən kixi ɵzini basḳan ḥərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən.□
5 Əmdi u yərdə ottuz səkkiz yildin beri aoƣriḳ azabi tartḳan bir bimar bar idi.
6 Əysa bu adəmning xu yərdə yatḳinini kərdi wə uning uzundin xu ḥaləttə ikənlikini bilip, uningdin:
— Saḳiyixni halamsən? — dəp soridi.
7 Bimar uningƣa jawabən:
— Təḳsir, su qayḳaloƣanda meni suƣa qüxüridiƣan adimim yoḳ. Mən qüxəy degüqə, baxḳilar mening aldimda qüxüwalidu, — dedi.
8 Əysa uningƣa:
— Ornungdin tur, orun-kərpəngni yioƣixturup mangƣin! — dedi.■

□ **4:47 «... Өyümgə qüxüp, səkratta yatḳan ooƣlumni saḳaytip bərgəyla!»** — Kəpərnaḥumdin Kanaƣa baridiƣan yolning 33 kilometri dawanƣa qiḳidiƣan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22. □ **4:54 «Bu Əysaning Yəhudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi»** — oḳurmənlər xuni kərələyduki, bu Əysaning «yaratḳan ikkinqi məjizisi» əməs, bəlki pəḳət uning «Yəhudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki» yaratḳan **alamiti**idi. «Alamət» bolsa, Məsiḥning salaḥiyitining bir təripini enik wə alaḥidə ḥalda kərsətkən bir məjizidur. ■ **5:1** Law. 23:2; Ḳan. 16:1. □ **5:3 «paləqlər»** — yaki «yigligənlər». □ **5:4 «qünki bir pərixtə məlum waḳitlarda kəlqəkkə qüxüp suni uroƣutidikən; su uroƣuƣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən kixi ɵzini basḳan ḥərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən»** — 3-ayəttiki «ular yetip... 4-ayəttiki «...ɵzini basḳan ḥərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən» degən səzlərgiqə bəzi kəna kəqürmilərdə tepilmaydu. Əmma bizningqə, bu səzlər 7-ayəttiki səzlərni qüxəndürgənliki üqün bu səzlərni qoḳum əslidiki tekistning bir ḳismi dəp ḳaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luḳa 5:24.

9 Ḫeliḳi adəm xuan saḳiyip, orun-kərpisini yioɣixturup kətürüp mangdi. Xu küni
xabat küni idi. □ ■
10 Xunga *bəzi* Yəhudiylar saḳayoɣan kixigə:
— Bügün xabat küni tursa, orun-kərpəngni kətürüx *Təwratta* sanga mən'i ḳilinoɣan!
— dedi.■
11 Lekin u ularoɣa jawabən:
— Meni saḳaytḳan kixi əzi manga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin»
degənidi! — dedi.
12 Ular uningdin: — Əmdi sanga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin» degən kixi
kim ikən? — dəp soraxti.
13 Birak saḳayoɣan adəm uning kim ikənlikini bilməytti. Qünki u yərdə adəm kəp
boloɣanliḳtin, Əysa əzini daldioɣa elip, astioɣina ketip ḳaldi.
14 Bu ixlardin keyin Əysa ḫeliḳi adəmni ibadəthanida tepip uningoɣa:
— Mana, saḳayding. Əmdi ḳayta gunaḫ sadir ḳilma, bexingoɣa tehimu eoɣir külpət
qüxüp ḳalmisun! — dedi.■
15 Ḫeliḳi adəm Yəhudiylarning ḳexioɣa berip, əzini saḳaytḳan Əysa ikənlikini
uḳturdi.
16 Əysa bu ixlarni xabat küni ḳiloɣanliḳi üqün, Yəhudiylar uningoɣa ziyankəxlik
ḳilixḳa baxlidi. □
17 Lekin Əysa ularoɣa:
— Atam ta ḫazirioɣiqə tohtimastin ix ḳilip kəlməktə, mənmu ixləymən! — dedi.□ ■
18 Xu səwəbtin Yəhudiylar uni əltürüxkə tehimu urunatti; qünki u xabat künining
ḳaidisini buzupla ḳalmastin, yənə Hudani «Atam» dəp qaḳirip, əzini Hudaoɣa
barawər ḳiloɣanidi.■

Əysaning ḫoḳuḳi

19 Xunga Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, Ooɣul əzlükidin ḫeqnemə
ḳilalmaydu, bəlki pəḳət Atining nemə ḳiliwatḳanliḳini kərüp, andin xu ixni ḳilidu.
Ata nemə ix ḳilsa, Ooɣulmu xu ixni ohxaxla ḳilidu. ■
20 Qünki Ata Ooɣulni səyidu wə Əzining ḳilidioɣan barliḳ ixlirini uningoɣa ayan ḳilidu
ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan
ḳilidu. □ ■

□ **5:9 «xabat küni»** — Yəhudiylarning ibadət ḳilidioɣan, dəm alidioɣan muḳəddəs künini kərsitidu. U küni ixləx kət'iy mən'i ḳilinoɣan. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **5:9** Yḫ. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Ḳan. 5:13; Yər. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luḳa 6:2. ■ **5:14** Mat. 12:45; Yḫ. 8:11. □ **5:16 «Yəhudiylar uningoɣa ziyankəxlik ḳilixḳa baxlidi»** — «Yəhudiylar» muxu yərdə bəlkim Yəhudiy qonglar, ḫəkümdarlarni kərsitixi mumkin. Bəzi kona kəqürmilərdə «wə uni əltürüxni kəstləxkə baxlidi» dəp ḳoxulidu. □ **5:17 «Atam ta ḫazirioɣiqə tohtimastin ix ḳilip kəlməktə, mənmu ixləymən!»** — «Atam» — Huda, əlwəttə. Əysa Yəhudiy ḫəkumdarlarning «Nemə üqün xabat küni ix ḳilisən» degən soalioɣa bərgən jawab ḳiskə boloɣini bilən bu Yəhudiy əlimalirioɣa təwəndikidək mənini bildüridu: — «Huda Əzi ḫərdaim, jümlidin xabat künidə ixliməmdu? U daim Əz ḳanuniyətliri boyiqə pütkül aləmni əz-əzigə tutaxturup, ḫəmmə məwjudatlarni bir-birigə baoɣlandurup turmamdu? U xabat künidimu bəzi insanlarning jenini elip, bəzilirini saḳaytip, bəzilirigə ḫayat bərməmdu? U mening Atam boloɣanikən, mən uningoɣa ḫəmkarlaxmisam bolmaydu!». Yəhudiylar uning bu jawabidin uning Huda bilən ata-ooɣulluḳ ziq munasiwəttə deginini tooɣra qüxəngini bilən, lekin bu səzini «kupurluḳ» dəp ḳaridi (18-ayət). ■ **5:17** Yḫ. 14:10. ■ **5:18** Yḫ. 7:19. ■ **5:19** Yəx. 54:5; Yḫ. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ **5:20 «…ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan ḳilidu»** — xübḫisizki, «tehimu zor wə uluoɣ ixlar» Ooɣuloɣa ayan ḳilinidu wə xundaḳla uning arḳiliḳ baxḳilaroɣimu ayan ḳilinidu. Bu «uluoɣ wə zor (grek tilida birla səz bilən ipadilinidu) ixlar» 21-22-ayətlərdə bayan ḳilinidu; u Ooɣul süpitidə boloɣaqḳa, halisa bu ixlarni (Huda Əzi ḳilidioɣandək) xabat künidimu ḳilix ḫoḳuḳi bar. ■ **5:20** Yḫ. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24.

21 Qünki ɵlgənlərni Ata ⱪandaⱪ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliⱪ ata ⱪiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax ɵzi haliоɣan kixilərgə ḫayatliⱪ ata ⱪilidu. □
22 Xuningdək, Ata Ɵzi ḫeqkimning üstidin ḫɵküm qiⱪarmaydu, bəlki barliⱪ ḫɵküm ixlirini Ooɣuloɣa tapxuroɣan. ■
23 Buningdin məⱪsət, — insanlarning ḫəmmisi Atioɣa ḫərmət ⱪiloɣandək, Ooɣuloɣimu ohxaxla ḫərmət ⱪilixi üqündur. Kimki Ooɣulni ḫərmətlimisə, uni əwətküqi Atinimu ḫərmətlimigənlərdin bolidu. ■
24 — Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ⱪoyayki, sɵzümni anglap, meni Əwətküqigə ixəngən ḫərkim mənggülük ḫayatⱪa erixkən bolidu; u adəm soraⱪⱪa tartilmaydu, bəlki ɵlümdin ḫayatliⱪⱪa ɵtkən bolidu.■
25 — Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ⱪoyayki, ɵlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waⱪit-saiti yetip kəlməktə, xundaⱪla ḫazir kəldiki, angliоɣanlar ḫayatliⱪⱪa igə bolidu. □ ■
26 Qünki Ata Ɵzidə ⱪandaⱪ ḫayatliⱪⱪa igə bolsa, Ooɣuloɣimu ɵzidə xundaⱪ ḫayatliⱪⱪa igə boluxni ata ⱪildi □
27 wə yənə uningoɣa soraⱪ ⱪilix ḫoⱪuⱪinimu bərdi, qünki u Insan’ooɣlidur.
28 Buningoɣa təəjjüp ⱪilmanglar; qünki barliⱪ gərdə yatⱪanlar uning awazini anglaydioɣan waⱪit kelidu ■
29 wə ular xuan yərlikliridin qiⱪixidu, yahxiliⱪ ⱪiloɣanlar ḫayatⱪa tirilidu, yamanliⱪ ⱪiloɣanlar soraⱪⱪa tartilixⱪa tirilidu. ■
30 Mən ɵzlükümdin ḫeqnemə ⱪilalmaymən, pəⱪət *Atamdin* angliоɣinim boyiqə ḫɵküm ⱪilimən; wə mening ḫɵkümüm ḫəⱪⱪaniydur, qünki mening izdiginim ɵzümning iradisi əməs, bəlki meni əwətküqining iradisini əməlgə axuruxtur.■

Əysaning Huda əwətkini boloɣinioɣa tət guwaḫliⱪ

31 — Əgər ɵzüm üqün ɵzüm guwaḫliⱪ bərsəm guwaḫliⱪim ḫəⱪiⱪət ḫesablanmaydu. □ ■
32 Lekin mən üqün guwaḫliⱪ beridioɣan baxⱪa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliⱪining rastliⱪini bilimən. □ ■
33 Silər Yəḫyaoɣa əlqi əwətkininglarda, u ḫəⱪiⱪətkə guwaḫliⱪ bərgən ■
34 (*əməliyəttə*, manga insanning guwaḫliⱪini ⱪobul ⱪiliximning keriki yoⱪ; mening *Yəḫya tooɣruluⱪ* xundaⱪ eytiwaⱪinim pəⱪətla silərning ⱪutⱪuzuluxunglar üqündur). □

□ **5:21 «Qünki ɵlgənlərni ata ⱪandaⱪ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliⱪ ata ⱪiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax ɵzi haliоɣan kixilərgə ḫayatliⱪ ata ⱪilidu»** — xübḫisizki, bu sɵzlər ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy mənidə eytilidu. ■ **5:22** Mat. 11:27; Yḫ. 3:35. ■ **5:23** Yḫ. 2:23. ■ **5:24** Luⱪa 23:43; Yḫ. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ **5:25 «… ɵlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waⱪit-saiti yetip kəlməktə, xundaⱪla ḫazir kəldiki, angliоɣanlar ḫayatliⱪⱪa igə bolidu»** — bu sɵzlər, xübḫisiki, bolupmu roḫiy jəḫəttiki ɵlüklərni kərsitidu («waⱪit-saiti yetip kəlməktə, xundaⱪla ḫazir kəldiki,…»). Qünki 28-ayəttə jismaniy ɵlüklər ayrim kərsitilidu. ■ **5:25** Əf. 2:1, 5; 1Tim. 5:6. □ **5:26 «Qünki Ata Ɵzidə ⱪandaⱪ ḫayatliⱪⱪa igə bolsa, Ooɣuloɣimu ɵzidə xundaⱪ ḫayatliⱪⱪa igə boluxni ata ⱪildi»** — baxⱪa birhil yahxi tərjimisi «Qünki Ata Ɵzi ⱪandaⱪ ḫayatliⱪ mənbəsi bolsa, Ooɣulnimu xundaⱪ ḫayatliⱪ mənbəsi ⱪildi…». ■ **5:28** 1Tes. 4:16. ■ **5:29** Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ **5:30** Yḫ. 6:38. □ **5:31 «Əgər ɵzüm üqün ɵzüm guwaḫliⱪ bərsəm guwaḫliⱪim ḫəⱪiⱪət ḫesablanmaydu»** — «ḫəⱪiⱪət ḫesablanmaydu» grek tilida «ḫəⱪiⱪət əməs». ■ **5:31** Yḫ. 8:14. □ **5:32 «Lekin mən üqün guwaḫliⱪ beridioɣan baxⱪa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliⱪining rastliⱪini bilimən»** — Əysa eytⱪan bu muḫim «guwaḫliⱪ beridioɣan baxⱪa birsi» Yəḫya pəyoɣəmbər əməs, bəlki Huda’atisi Ɵzidur. 34-ayətni kərüng («manga insanning guwaḫliⱪini ⱪobul ⱪiliximning keriki yoⱪ»). ■ **5:32** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5. ■ **5:33** Yḫ. 1:15, 19, 27. □ **5:34 «əməliyəttə, manga insanning guwaḫliⱪini ⱪobul ⱪiliximning keriki yoⱪ»** — Grek tilida «ɵzüm tooɣruluⱪ insanlarning guwaⱪliⱪini ⱪobul ⱪilmaymən» **«mening Yəḫya tooɣruluⱪ xundaⱪ eytiwaⱪinim pəⱪətla silərning ⱪutⱪuzuluxunglar üqündu»** — demək, silər Pəriysilər Yəḫya pəyoɣəmbərning ɵzüm tooɣruluⱪ («mana Məsiḫ-Ⱪutⱪuzoɣuqi!» degən) guwaḫliⱪini ⱪobul ⱪilsanglar, nijat tapalaysilər.

35 *Yəḫya* bolsa kөyüp nur qeqip turoɣan bir qiraoɣ idi wə silər uning yoruḳida bir məzgil xadlinixḳa razi boldunglar.
36 Lekin Yəḫyaning mən üqün bərgən guwaḫliḳidinmu uluoɣ bir guwaḫliḳ bar. U bolsimu, ata manga ada ḳilixḳa tapxuroɣan əməllər, yəni mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḫliḳ beridu. □ ■
37 Wə meni əwətkən Ata Өzimu mən üqün guwaḫliḳ bərgəndur. Silər ḫeqḳaqan uning awazini anglimidinglar, ḳiyapitini kөrmidinglar ■
38 wə uning səz-kalami silərning iqinglardin orun almidi; qünki Uning əwətkini bolsa, uningoɣa ixənməysilər.
39 Muḳəddəs yazmilarni ḳetirḳenip oḳup olturisilər; qünki ulardin mənggülük ḫayatḳa igə bolduḳ, dəp ḳaraysilər. Dəl bu yazmilar mən üqün guwaḫliḳ bərgüqidur. ■
40 Xundaḳtimu silər yənila ḫayatliḳḳa erixix üqün mening yenimoɣa kelixni halimaysilər.
41 Mən insanlarning mahtixini ḳobul ḳilaymən;
42 lekin mən silərni bilimənki, iqinglarda Hudaning muḫəbbiti yoḳ. □
43 Mən Atamning nami bilən kəlgənmən, əmma silər meni ḳobul ḳilmaysilər. Ḫalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər. □
44 Silər bir-biringlardin izzət-xөḫrət ḳobul ḳilisilər-yu, yeganə Hudadin kəlgən izzət-xөḫrətkə intilmisənglər, undaḳta silər ḳandaḳmu etiḳad ḳilalaysilər?!■
45 Biraḳ meni üstimizdin Atioɣa xikayət ḳilidu, dəp oylimanglar. Üstünglardin xikayət ḳiloɣuqi mən əməs, bəlki silər ümid baoɣlioɣan Musa *pəyoɣəmbərdur*.
46 Qünki əgər silər rasttin Musa *pəyoɣəmbərgə* ixəngən bolsanglar, mangimu ixəngən bolattinglar. Qünki u *muḳəddəs yazmilarda* mən tooɣruluḳ pütkəndur. ■
47 Lekin uning pütkənlirigə ixənmisənglar, mening səzlirimgə ḳandaḳmu ixinisilər?!

6

Bəx ming adəmning toyduruluxi
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luḳa 9:10-17

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyə dengizi (Tiberiyas dengizi dəpmu atilidu)ning u ḳetioɣa өtti.□
2 Zor bir top halayiḳ u kesəllərni saḳaytḳan məjizilik alamətlirini kөrdi wə uning kəynidin əgixip mangdi.
3 Əysa taoɣḳa qiḳip, u yərdə muhlisliri bilən billə olturdi.
4 U qaoɣda Yəḫudiylarning ḫeyti, yəni «өtüp ketix ḫeyti»oɣa az ḳaloɣan waḳit idi.■
5 Əysa bexini kөtürüp, zor bir top halayiḳning өzining aldioɣa keliwatḳanliḳini kөrüp, Filiptin:

□ **5:36 «mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḫliḳ beridu»** — «mən ḳiliwatḳan əməllər» — Əysa yaritiwatḳan kөp məjizilərdin ibarət. ■ **5:36** Yḫ. 10:25; 1Yuḫa. 5:9. ■ **5:37** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luḳa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pet. 1:17; 1Yuḫa. 4:12. ■ **5:39** Ḳan. 18:18; Yəx. 34:16; Luḳa 16:29; 24:27; Yḫ. 1:46; Ros. 17:11. □ **5:42 «iqinglarda Hudaning muḫəbbiti yoḳ»** — yaki «Hudaoɣa boloɣan muḫəbbitinglar yoḳ». □ **5:43 «Ḫalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər»** — «baxḳa birsi» — xübḫisizki, bu səz kөp «sahta Məsiḫ»lərni, bolupmu ahirḳi zamanda pəyda boloɣan dəjjalni kөrsitidu. Buningdin bir misal, miladiyə 135-yili өzini «Məsiḫ bolimən» degən, «Bar-Ḳoḳba» isimlik dəjjaldək bir xəhs Pələstində pəyda boloɣan wə nuroɣun Yəḫudiy həlḳi uning təripidin aldanoɣan. Ular uningoɣa əgixip, Rim imperiyəsi bilən ḳarxilixixḳa qiḳip, ahir berip Rimning ḳoxunliri təripidin yoḳitiloɣan. ■ **5:44** Yḫ. 12:43. ■ **5:46** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Ḳan. 18:18. □ **6:1 «Galiliyə dengizi»** — Israiliyəning ximal təripidiki qong bir kөl. Həritilərni kөrüng. ■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:1.

— Bularoɣa yəydioɣanoɣa nanni nədin alimiz? — dəp soridi■
6 (lekin u bu səzni Filipni sinax üqün eytḳanidi. Qünki u əzining nemə ḳilidioɣanliḳini bilətti).
7 Filip jawabən:
— Ikki yüz dinaroɣa nan alsaḳmu, ḫərbirigə kiqikkinə bir qixləmdin yeyixkimu yətməydu!□
8 Muhlislardin biri, yəni Simon Petrusning inisi Andriyas Əysaoɣa:
9 — Bu yərdə kiqik bir ooɣul bala bar, uningda bəx arpa nan bilən ikki kiqik belik bar. Lekin xunqə kəp həlḳḳə bu nemə bolidu?! — dedi.
10 Əysa: — Kəpqilikni olturoɣuzunglar, — dedi (u yərdə ot-qəp mol əskənidi). Xuning bilən ər kixilər olturdi; ularning sani bəx mingqə bar idi.
11 Əysa nanlarni ḳolioɣa elip, *Hudaoɣa* təxəkkür eytḳandin keyin, olturoɣanlaroɣa üləxtürüp bərdi. Beliḳlarnimu xundaḳ ḳildi; kəpqilik halioɣanqə yedi. ■
12 Ḫəmməylən yəp toyunoɣanda, u muhlisliroɣa:
— Axḳan parqilarni yioɣinglar, ḫeq nərsə zayə bolmisun, — dedi.
13 Xuning bilən ular bəx arpa nenidin yəp axḳan parqilirini on ikki sewətkə toldurup yioɣiwaldi. □
14 Əmdi halayiḳ Əysaning kərsətkən bu məjizilik alamitini kərüp: «Dunyaoɣa kelixi muḳərrər boloɣan pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!» deyixti. □ ■
15 Xuning bilən Əysa ularning kelip əzini padixaḫ boluxḳa zorlimaḳqi boloɣanliḳini bilip, ulardin ayrilip, ḳaytidin taoɣḳa yaloɣuz qiḳip kətti.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

16 Kəqḳurun, Əysaning muhlisliri dengiz boyioɣa qüxüxti. ■
17 Ular bir kemigə olturup, dengizning u ḳetidiki Kəpərnaḫum xəḫirigə ḳarap yol elixti (ḳarangoɣu qüxüp kətkənidi wə Əysa tehiqə ularning yenioɣa kəlmigənidi).
18 Ḳattiḳ boran qiḳip, dengiz dolḳunlap kətürülüwatatti.
19 Muhlislar palaḳ urup on-on bir qaḳirimqə mangoɣanda, Əysaning dengizning üstidə mengip kemigə yeḳinlixiwatḳanliḳini kərüp, ḳorḳuxup kətti. □
20 Lekin u ularoɣa:
— Bu mən, ḳorḳmanglar! — dedi.
21 Xuni anglap ular uni kemigə qiḳiriwaloɣusi kəldi; u kemigə qiḳipla, kemə dərḫal ular baridioɣan yərgə yetip bardi.□ ■

Əysa — ḫəḳiḳiy roḫiy ozuḳtur

22 Ətisi dengizning u təripidə ḳaloɣan halayiḳ *aldinḳi küni* u yərdə Əysaning muhlisliri qiḳḳan kemidin baxḳa kemining yoḳluḳini, Əysaning muhlisliri xu kemigə qiḳḳanda, Əysaning ular billə qiḳmioɣanliḳini, bəlki muhlislirining əzlirila kətkənlikini kərgənidi.

■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luḳa 9:13. □ **6:7 «Ikki yüz dinaroɣa nan alsaḳmu…»** — bir dinar yaki «dinarius» bolsa adəttə bir ixqining bir künlük ḫəḳḳigə tooɣra kelətti. 200 dinar bolsa, addiy ixqining yerim yilliḳ kirimidin artuḳraḳ bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13 «sewət»** — grek tilida «ḳol sewət», bəlkim ikki ḳollap kətüridioɣan sewətni kərsitidu. □ **6:14 «Dunyaoɣa kelixi muḳərrər boloɣan pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoɣəmbərning bu pəyoɣəmbər tooɣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Qəl.» 18:15də tepilidu. ■ **6:14** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47. □ **6:19 «on-on bir qaḳirimqə mangoɣanda…»** — grek tilida «yigirmə bəx yaki ottuz «stadiyon»qə mangoɣanda…». Bir stadiyon 185 metr, xunga ular ḳiroɣaḳtin 6-5 kilometr mangoɣanidi (bir qaḳirim 500 metr ətrapidu). Dengizning uzunluḳi 20 kilometr, kəngliki 12 kilometr bolup, ular dengiz otturisioɣa yətkən bolsa kerək. □ **6:21 «u kemigə qiḳipla, kemə dərḫal ular baridioɣan yərgə yetip bardi»** — «Zəb.» 107:23-31ni kərüng. ■ **6:21** Zəb. 107:29-30

23 Ḫalbuki, birnəqqə kemə-ḳolwaḳ Tiberiyas xəḫiridin Rəb təxəkkür eytḳandin keyin
həlḳ nan yegən yərgə yeḳin kelip tohtidi.
24 Xuning bilən halayiḳ Əysaning wə muhlislirining u yərdə yoḳluḳini kərüpla,
kemilərgə olturup, Əysani izdigili Kəpərnaḫum xəḫirigə mangdi.
25 Ular uni dengizning u təripidə tepip uningƣa:
— Ustaz, bu yərgə ḳaqan kəlding? — dəp soraxti.□
26 Əysa ularƣa jawabən:
— Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər meni məjizilik alamətlərni
kərgənlikinglar üqün əməs, bəlki nanlardin yəp toyunƣininglar üqün izdəysilər.
27 Buzulup ketidiƣan paniy ozuḳluḳḳa əməs, bəlki mənggü ḫayatliḳḳa baḳiy
ḳalidiƣan ozuḳluḳḳa intilip ixlənglar; buni Insan’ooƣli silərgə beridu; qünki uni Ata,
yəni Huda Өzi məḫürləp təstiḳliƣan, — dedi. ■
28 Xuning bilən ular uningdin:
— Nemigə intilip ixlisək andin Hudaning ix-hizmitidə ixligən bolimiz? — dəp soraxti.
29 Əysa ularƣa jawab berip: — Hudaning ix-hizmiti dəl xuki, U əwətkinigə etiḳad
ḳilixinglardur, — dedi.■
30 Xuning bilən ular yənə:
— Undaḳ bolsa sən bizni kərüp өzünggə ixəndürgüdək ḳandaḳ məjizilik alamət
yaritisən? Zadi nemə ix ḳilip berisən? ■
31 Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, *Zəburda*: «U ularƣa ərxtin qüxürülgən nan
təḳdim ḳildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən — deyixti.□ ■
32 Əysa ularƣa mundaḳ dedi:
— Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silərgə asmandin qüxkən nanni
bərgüqi Musa əməs, bəlki mening Atamdur; U *ḫazirmu* silərgə asmandin qüxkən
ḫəḳiḳiy nanni beriwatidu.
33 Qünki Hudaning neni bolsa pütkül dunyaƣa ḫayatliḳ ata ḳilidiƣan, ərxtin
qüxküqidur.
34 — Təḳsir, ḫəmixə bizgə xu nanni berip turƣaysən! — deyixti ular.
35 Əysa ularƣa mundaḳ dedi:
— Ḫayatliḳ neni өzümdurmən! Mening yenimƣa kəlgən ḫərkim ḫeqḳaqan aq
ḳalmaydu, manga etiḳad ḳilƣan ḫərkim ḫeqḳaqan ussimaydu. ■
36 Lekin silərgə eytḳinimdək, silər meni kərgən bolsanglarmu, etiḳad
ḳilmaywatisilər.
37 Ata manga tapxurƣanlarning ḫərbiri yenimƣa kelidu wə mening yenimƣa
kəlgənlərdin ḫeqḳaysisini ḫərgiz taxliwətməymən.
38 Qünki өz iradəmni əməs, bəlki meni Əwətküqining iradisini əməlgə axurux üqün
ərxtin qüxtüm. ■
39 Meni Əwətküqining iradisi bolsa dəl xuki, uning manga tapxurƣanliridin
ḫeqbirini yittürməy, bəlki ahirḳi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət.

□ **6:25 «Ustaz»** — grek tilida «rabbi». ■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luḳa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pet. 1:17. ■ **6:29** 1Yuḫa. 3:23. ■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luḳa 11:29; 1Kor. 1:22. □ **6:31 «U ularƣa ərxtin qüxürülgən nan təḳdim ḳildi»** — «Zəb.» 78:24. **«Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, Zəburda: «U ularƣa ərxtin qüxürülgən nan təḳdim ḳildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən — deyixti»** — Ularning buni Əysaƣa deginidə kəzdə tutḳini: «Sən Musa pəyƣəmbərgə ohxax «Dunyaƣa kelixi muḳərrər bolƣan» xu pəyƣəmbər yaki Məsiḫ bolsang, əmdi Musaƣa ohxax asmandin nan («manna») qüxürüxünggə tooƣra kəlməmdu?» degəndək mənə idi. Əysa ularƣa «Bu nan bərgüqi Musa əməs, Hudadur» dəp hataliḳni tüzətkəndin keyin (32-ayət) өzining «asmandin qüxkən ḫəḳiḳiy nan» ikənlikini qüxəndüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Qəl. 11:7; Nəḫ. 9:15; Zəb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3. ■ **6:35** Yəx. 55:1; Yḫ. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luḳa 22:42; Yḫ. 5:30.

□ ■
40 Qünki mening Atamning iradisi xuki, Oоɳulоɳa kəz tikip ḳarap, uningоɳa etiḳad ḳilоɳanlarning ḫərbirini mənggülük ḫayatḳa erixtürüxtur; wə mən ahirḳi küni ularni tirildürimən.■
41 Əmdi Yəḫudiylar Əysaning: «Ərxtin qüxkən nan өzümdurmən!» degini üqün uningоɳa narazi bolup оɳotuldixixḳa baxlidi:
42 — «Bu Yüsüpning oоɳli Əysa əməsmu? Atisinimu, anisinimu tonuydioɳan tursaḳ, yənə ḳandaḳlarqə: — «Ərxtin qüxtüm!» desun?» — deyixətti ular.■
43 Əysa jawabən ularоɳa mundaḳ dedi: — *Mening tooɳramda* өzara оɳotuldaxmanglar.
44 Meni əwətkən Ata Өzi kixilərning ḳəlbini tartḳuzmisa, ḫeqkim mening yenimоɳa keləlməydu; mening yenimоɳa kəlgən ḫərbirini ahirḳi küni tirildürimən. ■
45 Pəyоɳəmbərlərning yazmilirida: «Ularning ḫəmmisigə Huda təripidin өgitilidu» dəp pütülgəndur. Xunga, Atining *səzini* tingxioɳan wə uningdin өgəngən ḫərbiri mening yenimоɳa kelidu. ■
46 Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur.□ ■
47 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga etiḳad ḳilоɳuqi mənggülük ḫayatḳa igidur. ■
48 Ḫayatliḳ neni өzümdurmən.
49 Ata-bowiliringlar qəllərdə «manna» yegini bilən yənila өldi. ■
50 Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu.
□
51 Ərxtin qüxkən ḫayatliḳ neni өzümdurmən; kimdəkim bu nandin yesə, əbədil’əbədgiqə yaxaydu. Mən beridioɳan xu nan bolsa mening ət-tenimdur, pütkül dunyadikilər ḫayatḳa igə bolsun dəp, mən uni atimaḳqimən.■
52 Bu səz bilən Yəḫudiylar өzara talax-tartix ḳilixiḳa baxlap:
— Bu adəm bizning yeyiximizgə өzining ət-tenini ḳandaḳ berəlisun?! — deyixətti.■
53 Xunga Əysa ularоɳa mundaḳ dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər Insan’oоɳlining ət-tenini yemigüqə wə ḳenini iqmigüqə, silərdə ḫayatliḳ bolmaydu.
54 Ət-tenimni yegüqi wə ḳenimni iqküqi mənggülük ḫayatḳa erixkən bolidu wə mən uni ahirḳi küni tirildürimən. □ ■
55 Qünki ət-tenim ḫəḳiḳiy ozuḳluḳ, ḳenim bolsa ḫəḳiḳiy iqimliktur.
56 Ət-tenimni yegüqi wə ḳenimni iqküqi məndə yaxaydu wə mənmu uningda yaxaymən. □
57 Ḫayat Ata meni əwətkən wə mən Atining boloɳanliḳidin yaxawatḳinimdək, meni yegüqi kixi ḫəm mening wasitəm bilən yaxaydu.
58 Mana bu ərxtin qüxkən nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yegən «*manna*»dək əməs; qünki ular «*manna*»ni yeyixi bilən өldi; biraḳ bu nanni istemal ḳiloɳuqi bolsa mənggü yaxaydu!■

□ **6:39 «Meni Əwətküqining iradisi... ahirḳi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət»** — «ahirḳi küni» ḳiyamət küni. ■ **6:39** Yḫ. 10:28; 17:12; 18:9. ■ **6:40** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,54. ■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yḫ. 6:65. ■ **6:45** Yəx. 54:13; Yər. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16.
□ **6:46 «Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur»** — bəzi alimlar bu ayəttiki səzlərni Əysa əməs, bəlki rosul Yuḫanna qüxəndürüx yolida ḳoxup yazoɳan, dəp ḳaraydu. Biz uning üqün anqə ispat kərmigəqkə, yənila Əysaning өz səzi, dəp oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḫ. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yḫ. 3:16,36. ■ **6:49** Mis. 16:4; Qəl. 11:7; Zəb. 78:24
□ **6:50 «Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu»** — yaki «lekin mana, birsi uningdin yegən bolsa өlməydioɳan, ərxtin qüxkən nan muxu yərdidur». ■ **6:51** Yḫ. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yḫ. 3:9. □ **6:54 «ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloɳuqi». ■ **6:54** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56 «ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloɳuqi». ■ **6:58** Yḫ. 3:13.

59 Bu səzlərni u Kəpərnaḫumdiki sinagogda təlim bərginidə eytqanidi.
60 Xuning bilən uning muhlisliridin nuroƣunliri buni angliƣanda:
— Bu təlim bək eƣir ikən! Buni kim anglap kətürəlisun? — deyixti.
61 Birak өz iqidə muhlislirining bu tooƣrisida ƣotuldaxqinini bilgən Əysa ularoƣa:
— Bu səzüm silərni taydurdimu?
62 Əmdi mubada Insan'ooƣlining əsli kəlgən jayoƣa kətürülüwatqinini kərsənglar, qandaq bolar?! ■
63 *Insanoƣa* ḫayatlik bərgüqi — Roḫtur. Insanning ətliri bolsa ḫeqqandaq payda bərməydu. Mən silərgə eytqan səzlirim bolsa ḫəm roḫtur wə ḫəm ḫayatliktur. □ ■
64 Lekin aranglardin etiqad qilmioƣan bəzilər bar, — dedi (qünki Əysa etiqad qilmioƣanlarning wə өzigə satqunluq qilidioƣanning kim ikənlikini baxtila bilətti).■
65 Xuning bilən u mundaq dedi: — Mən xu səwəbtin silərgə xuni eyttimki, Atamdin ata qilinmisa, ḫeqkim mening yenimoƣa kelәlməydu!■
66 Xu waqittin tartip muhlisliridin heli kəpi qekinip qiqip, uning bilən yənə mangmaydioƣan boldi.
67 Xunga Əysa on ikkiyləndin:
— Silərmu, ḫəm *məndin* ketixni halamsilər? — dəp soridi.
68 Simon Petrus uningoƣa jawab qilip:
— I Rəb, biz kimning yenioƣa ketəttuq? Mənggü ḫayatlik səzliri səndilidur! ■
69 Wə xuningoƣa ixənduq wə xuni bilip yəttuqki, sən Hudaning Muqəddəs Boloƣuqisidursən! — dedi.■
70 Əysa ularoƣa jawabən:
— Mən silər on ikkinglarni tallidim əməsmu, birak aranglarda birsi Iblistur! — dedi □ ■
71 (uning bu degini Ixqariyotluk Simonning ooƣli Yəḫudani kərsətkənidi, qünki Yəḫuda on ikkiylənning biri boloƣini bilən, keyin өzigə satqunluk qilidu).□

7

Əysaning inilirining uningoƣa qarxi turuxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyədə aylinip yürdi. U Yəḫudiyədə aylinip yürüxni halimaytti, qünki *xu yərdiki* Yəḫudiylar uningoƣa qəst qilmaqqi idi.
2 Bu qaoƣda, Yəḫudiylarning «kəpilər ḫeyti»oƣa az qaloƣanidi.■
3 Xunga Əysaning iniliri uningoƣa:

■ **6:62** Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yḫ. 3:13; Ros. 1:9; Əf. 4:8. □ **6:63 «Insanoƣa ḫayatlik bərgüqi — Roḫtur»** — muxu yərdə «Roḫ», xübḫisizki, Hudaning Roḫini kərsitidu. **«Insanning ətliri bolsa ḫeqqandaq payda bərməydu»** — «insanning ətliri» — Hudaoƣa tayanmaydioƣan insanlarni kərsitidu. «Rimliqlaroƣa»diki kirix səzimizdə «ət/ətlər» tooƣruluk boloƣan izaḫatimizni kərüng. **«Mən silərgə eytqan səzlirim bolsa ḫəm roḫtur wə ḫəm ḫayatliktur»** — demək, roḫiy mənidə, adəmning roḫioƣa ḫayat kirgüzidioƣan, mənggülük ḫayat yətküzidioƣan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yḫ. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yḫ. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yḫ. 11:27. □ **6:70 «birak aranglarda birsi Iblistur!»** — yaki «birak aranglarda birsi düxməndur!». «Iblis» degən səzning өz mənisi «düxmən, yaw». ■ **6:70** Luqa 6:13. □ **6:71 «Ixqariyotluk Simonning ooƣli Yəḫuda…»** — yaki «Simonning ooƣli Yəḫuda Ixqariyotni…». ■ **7:2** Law. 23:34.

— Muxu yərdin ayrilip Yəhudiyəgə barƣin, xuning bilən muhlisliringmu *karamət* əməlliringni kərələydu!□
4 Qünki əzini həlk-aləmgə tonutmaḳqi bolƣan ḫeqkim yoxurun jayda ix ḳilmaydu. Bu əməllərni ḳiliwatḳanikənsən, əzüngni dunyaƣa kərsət! — deyixti.
5 Qünki uning inilirimu uningƣa etiḳad ḳilmiƣanidi.■
6 Xunga Əysa ularƣa:
— Mening waḳit-saitim tehi kəlmidi. Lekin silərgə nisbətən ḫərwaḳit munasiptur.□
7 Bu dunyadiki kixilər silərgə ḫərgiz əq bolmaydu; lekin meni əq köridu. Qünki mən ularning ḳilmixlirini rəzil dəp guwaḫlik beriwatimən.■
8 Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən, qünki mening waḳit-saitim tehi yetip kəlmidi, — dedi.□ ■
9 Əysa bu sözlərni ḳilip, Galiliyədə ḳaldi.

Kəpilər ḫeytida

10 Əysaning iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin, u əzimu uningƣa bardi. Əmma axkara əməs, yoxurun bardi.
11 Ḫeytta Yəhudiylar uni izdəp: «U ḳəyərdidur?» dəp sorawatatti.■
12 Kixilər arisida uning tooƣrisida köp ƣulƣula boldi. Bəzilər uni: «Yahxi adəm!» desə, yənə bəzilər: «Yaḳ, u halayiḳni azduruwatidu!» deyixti. ■
13 Biraḳ Yəhudiy *qongliridin* ḳorḳup, ḫeqkim oquḳ-axkarə uning gepini ḳilmaytti.□ ■
14 Ḫeytning yerimi ətkəndə, Əysa ibadəthana ḫoylilириƣa kirip həlḳḳə təlim berixkə baxlidi. □
15 Yəhudiylar:
— Bu adəm ḫeqḳandaḳ təlim almiƣan turuḳluḳ, uning ḳandaḳmu munqə köp bilimi bolsun? — dəp ḫang-tang ḳelixti.□
16 Əysa ularƣa:
— Bu təlimlər mening əməs, bəlki meni Əwətküqiningkidur. ■
17 Uning iradisigə əməl ḳilixḳa əz iradisini baƣliƣan ḫərkim bu təlim tooƣruluḳ — uning Hudadin kəlgənlikini yaki əzlükümdin eytiwatḳanliḳimni bilidu.
18 Əz aldiƣa sözligən kixi əz xan-xəripini izdəydu, lekin əzini əwətküqining xan-xəripini izdəydiƣan kixi həḳ-sadiḳtur, uningda ḫəḳḳaniysizliḳ yoḳtur.

□ **7:3 «Muxu yərdin ayrilip Yəhudiyəgə barƣin, xuning bilən muhlisliringmu karamət əməlliringni kərələydu!»** — Əysaning inilirining bu sözining iqki mənisi bəlkim: «Muḫim mətiwər kixilərning köpi Galiliyə degən muxu namrat, pinḫan jaydin əməs, bəlki paytəht Yerusalemdidur; sən xu yərdə özüngni kərsitixing kerək; xuning bilən ḫəḳiḳiy nam-inawiting wə ḫəywiting bolidu» degəndək bolsa kerək. Səl ƣəlitə ix xuki, ular uningƣa ixənmigini bilən (5-ayətni kərüng): «Israilning padixaḫi bolay desəng, karamət əməlliringni oquḳ məydanida kərsitixing kerək» degən gumaniy nəsiḫətni bərgən (4-ayətni kərüng). ■ **7:5** Mar. 3:21. □ **7:6 «silərgə nisbətən ḫərwaḳit munasiptur»** — bu sözning iqki mənisi bəlkim intayin addiydur. Hudaning iradisigə köngül bəlidiƣan adəm Hudaning yetəkqilikini wə baxpanaḫliḳini izdəp yüridu; lekin pəḳət əz iradisigə ḳaraydiƣan kixi Hudaning yetəkqilikining wə baxpanaḫliḳining keriki yoḳ dəp yüridu wə xundaḳla, bu dunyadikilərdin ḫeqḳandaḳ ḳarxiliḳḳa yaki əqmənlikkə uqrimaydu, haliƣan yərgə beriweridu. Lekin Hudaning iradisini izdigən kixi təbiiy ḫalda bu dunyadikilərning ḳilmixlirini axkarə ḳiloƣaqḳa, ularning nəpritigə uqraydu (7-ayətni kərüng). ■ **7:7** Yḫ. 3:19; 14:17; 15:18. □ **7:8 «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən»** — köp kona köqürmilərdə «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa tehi barmaymən» yaki «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa ḫazirqə barmaymən» deyilidu. «Tehi» yaki «ḫazirqə» sözlər əslidə bolsun, bolmisun, bəribir ayətning mənisi asasən ohxaxtur; qünki Əysa iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin astirtin bardi (10-ayət). Bəzilər «ḫazirqə» degənni qüxəndürüx yolida kirgüzidu. ■ **7:8** Yḫ. 8:20. ■ **7:11** Yḫ. 11:56. ■ **7:12** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḫ. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13 «Yəhudiy qongliridin ḳorḳup...»** — grek tilida «Yəhudiylardin ḳorḳup» deyilidu. Muxu yərdə «Yəhudiylar» qoḳum ularning qonglirini kərsitidu. ■ **7:13** Yḫ. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14 «...kirip»** — grek tilida «...qiḳip» □ **7:15 «Yəhudiylar»** — bəlkim Yəhudiy qonglar. ■ **7:16** Yḫ. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24.

19 Musa *pəyoɣəmbər* silərgə Təwrat ḳanunini tapxuroɣan əməsmu? Lekin ḫeqḳaysinglar bu ḳanunoɣa əməl ḳilmaywatisilər! Nemixḳa meni əltürməkqi bolisilər? — dedi.□ ■
20 Kəpqilik:
— Sanga jin qaplixiptu! Seni əltürməkqi boloɣan kim ikən? — deyixti.□ ■
21 Əysa uloroɣa mundaḳ jawab bərdi: — Mən bir karamətni yaritixim bilən ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar. □
22 — Əmdi Musa *pəyoɣəmbər* silərgə hətnə ḳilix tooɣruluḳ əmr ḳalduroɣan (əməliyəttə bolsa hətnə ḳilix Musa pəyoɣəmbərdin əməs, ata-bowilardin ḳaloɣan), xunga silər xabat künigə *tooɣra kelip ḳalsimu* xu künidə adəmning hətnisini ḳiliwerisilər. □ ■
23 Əmdi Təwrat ḳanunioɣa hilaplik ḳilinmisun dəp xabat künidə adəm hətnə ḳilinoɣan yərdə, mən xabat künidə bir adəmni səllimaza saḳaytsam, silər nemə dəp manga aqqiḳlinisilər?
24 Sirtḳi ḳiyapətkə ḳarap ḫəküm ḳilmanglar, bəlki ḫəḳḳaniy ḫəküm ḳilinglar!■

Əysa Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫmidu?

25 U waḳitta Yerusalemliḳlarning bəziliri:
— *Qonglar* əltürməkqi boloɣan kixi bu əməsmidi?
26 Axkara səzləwatsimu, uningoɣa ḳarxi ḫeq nərsə demidioɣu! Dərwəḳə, aḳsaḳallarning uning Məsiḫ ikənlikini bilip yətkənmu?
27 Ḫalbuki, bu adəmning ḳəyərdin kəlgənlikini biz eniḳ bilimiz. Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ḳəyərdin kəlgənlikini ḫeqkim bilməstioɣu, — deyixti.□ ■
28 Xunga Əysa ibadəthana ḫoylisida təlim beriwetip, yuḳiri awaz bilən mundaḳ dedi:
— Silər meni tonuymiz ḫəmdə mening ḳəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, *dəwatisilər*?! Biraḳ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin *kəldim*, U ḫəḳtur; biraḳ silər Uni tonumaysilər. □ ■
29 Mən Uni tonuymən. Qünki mən Uning yenidin kəldim, meni U əwətti.■

□ **7:19 «nemixḳa meni əltürməkqi bolisilər?»** — yaki «nemixḳa meni əltürgili izdəysilər?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yḫ. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20 «Seni əltürməkqi boloɣan kim ikən?»** — yaki «Seni əltürgili izdəydioɣan kim?». ■ **7:20** Yḫ. 8:48,52; 10:20. □ **7:21 «Mən bir karamətni yaritixim bilən ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar»** — bu «bir karamət», xübḫisizki, u aldinḳi ḳetim Yerusalemda boloɣanda xabat künidə paləq adəmni saḳaytḳanliḳini kərsitidu (23-ayət wə 5-babni kərüng). Əysaning səzigə ḳarioɣanda, gərqə bu məjizə birnəqqə ay ilgiri kərsitilgən bolsimu, ularning esidə tehiqə bar idi. Xu wəjidin ular Əysani əltürüwətməkqi bolidu. 22-24-ayətlərdə Əysa «xabat künidə adəmni saḳaytix Təwrat ḳanunioɣa hilap», degən hiyaloɣa ḳattiḳ rəddiyə beridu. Bizningqə u əslidə ularni bu məsilə tooɣruluḳ oylandurux üqün bu məjizini ḳəstən xabat künidə yaratḳanidi. □ **7:22 «əməliyəttə bolsa hətnə ḳilix Musa pəyoɣəmbərdin əməs, ata-bowilardin ḳaloɣan»** — «hətnə ḳilix»ni Huda əslidə Ibraḫim pəyoɣəmbərgə (Musa pəyoɣəmbərdin ilgiri, əlwəttə) Өzining Ibraḫim wə əwladliri bilən boloɣan əḫdining simwoli bolsun dəp tapxuroɣanidi («Yar.» 17-bab). **«xunga silər xabat künigə tooɣra kelip ḳalsimu xu künidə adəmning hətnisini ḳiliwerisilər»** — əmr bolsa «Bala tuoɣulup səkkizinqi küni hətnisini ḳilix kerək» («Yar.» 17:13). Xuning bilən «səkkizinqi kün» xabat künigə tooɣra kelip ḳalsimu (wə xabat küni «ixləx»kə bolmaydu) balini sünnət ḳiliwerix kerək. Bolmisa Təwrat ḳanunioɣa hilaplik bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10. ■ **7:24** Ḳan. 1:16,17; Pənd. 24:23; Yaḳ. 2:1. □ **7:27 «bu adəmning ḳəyərdin kəlgənlikini biz eniḳ bilimiz»** — ular uni Galiliyəlik dəp bilətti. Əməliyəttə u Bəyt-Ləḫəmdə tuoɣuloɣan, əlwəttə. **«Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ḳəyərdin kəlgənlikini ḫeqkim bilməstioɣu, — deyixti.»** — halayiḳning bu səzliri anqə tooɣra əməs idi; bu kixilər pəyoɣəmbərlərning Məsiḫ tooɣruluḳ bexarətlik yazmilirini toluḳ bilmigən bolsa kerək. Bəlkim ularning kəzdə tutḳini pəḳət Məsiḫning tuyuḳsiz namayan bolidioɣanliḳini kərsətkən bexarətlərla idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luḳa 4:22. □ **7:28 «silər meni tonuymiz ḫəmdə mening ḳəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, dəwatisilər?! Biraḳ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin kəldim, U ḫəḳtur; biraḳ silər Uni tonumaysilər»** — Bu səz Əysaning ularning «Bu adəmning… ḳəyərdin kəlgənlikini eniḳ bilimiz» deginigə rəddiyə ḳiloɣan jawabi idi. Əgər ular Hudani tonuoɣan bolsa Əysaning ḳəyərdin kəlgənlikini bilgən bolatti, lekin ular Hudani tonimaytti (ayəttiki ahirḳi səzgə ḳarang). ■ **7:28** Yḫ. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ **7:29** Yḫ. 10:15.

30 Xunga ular uni tutux yolini izdəytti, lekin ḫeqkim uningoɣa ḳol salmidi; qünki
uning waḳit-saiti tehi yetip kəlmigənidi. □ ■
31 Lekin halayiḳ arisidiki nuroɣun kixilər uningoɣa etiḳad ḳildi. Ular: «Məsiḫ
kəlgəndə bu kixi kərsətkən məjizilik alamətlərdin artuḳ *məjizə* yaritalarmu?!»
deyixti.■

Əysani tutux üqün ḳarawullarning əwətilixi

32 Pərisiylər halayiḳning u tooɣruluḳ oɣuloɣula boluwatḳan bu gəp-səzlirini anglidi;
xuning bilən Pərisiylər bilən bax kaḫinlar uni tutux üqün birnəqqə ḳarawullarni
əwətti. □
33 Xuning bilən Əysa:
— Yənə bir’az waḳit silər bilən billə bolimən, andin meni Əwətküqining yenioɣa
ketimən. ■
34 Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioɣan yərgə baralmaysilər, — dedi.■
35 Buning bilən, Yəhudiylar bir-birigə:
— U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy
muḫajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu? □
36 «Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioɣan yərgə baralmaysilər» degini
nemisidu? — deyixti.

Ḫayatliḳ süyi

37 Ḫeytning ahirḳi ḫəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: —
Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun! □ ■
38 Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-
baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri ekip qiḳidu! — dəp jakarlidi □ ■
39 (u bu səzni əzigə etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ata ḳilinidioɣan Muḳəddəs Roḫḳa ḳarita
eytḳanidi. *Hudaning* Roḫi tehi ḫeqkimgə ata ḳilinmioɣanmidi, qünki Əysa tehi xan-
xəripigə kirmigənidi).■

Həlḳning bəlünüp ketixi

40 Halayiḳ iqidə bəzilər bu səzni anglap:
— *Kelixi muḳərrər boloɣan* pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!! — deyixti.□ ■
41 Bəzilər: «Bu Məsiḫ ikən!» deyixətti. Yənə bəzilər bolsa: «Yaḳ, Məsiḫ Galiliyədin
keləttimu? ■

□ **7:30 «Xunga ular uni tutux yolini izdəytti…»** — «ular» bəlkim yənila qonglarni kərsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luḳa 19:47; 20:19; Yḫ. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yḫ. 8:30. □ **7:32 «ḳarawullarni əwətti»** — yaki «ibadəthana ḳarawullirini əwətti». Lekin bizningqə 30- wə -44-ayətlər (Lawiylardin boloɣan) muxu kixilərni ayrim kərsitidu. ■ **7:33** Yḫ. 16:16. ■ **7:34** Yḫ. 8:21; 13:33. □ **7:35 «U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy muḫajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu?»** — bu ayəttiki «greklər» Ḳanaanning (Pələstinning) sirtida turoɣan barliḳ yat əlliklərgə wəkillik ḳilidu. □ **7:37 «Ḫeytning ahirḳi ḫəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: — Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun!»** — Əysa bu səzlərni ḫeytning ahirḳi küni, yəni dəl Hudaning Israil həlḳi qəldiki waḳtida Musa pəyoɣəmbər arḳilik ularni su bilən təminligən məjizə yaratḳan hatirə künidə eytḳan. ■ **7:37** Law. 23:36; Yəx. 55:1; Yḫ. 6:35; Wəḫ. 22:17. □ **7:38 «Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri ekip qiḳidu!»** — «muḳəddəs yazmilarda eytiloɣandək» — «Yəx.» 58:11 wə «Əz.» 47:1-12ni kərüng. «Zəb.» 78:15-16, «Pənd.» 4:23, «Yəx.» 44:3, 55:1, «Əz.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zək.» 13:1, 14:8mu bəlkim «Muḳəddəs Roḫning təkülüxi» bilən munasiwətliktur. ■ **7:38** Yəx. 12:3. ■ **7:39** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ **7:40 «Kelixi muḳərrər boloɣan pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoɣəmbərning bu pəyoɣəmbər tooɣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Ḳan.» 18:15də tepilidu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḫ. 6:14. ■ **7:41** Yḫ. 1:47; 4:42.

42 Mukəddəs yazmilarda, Məsiḫ *padixaḫ* Dawutning nəslidin ḫəm Dawutning yurti
Bəyt-Ləḫəm yezisidin kelidu, deyilmigənmidi?» — deyixti.■
43 Buning bilən, halayiḳ uning wəjidin ikkigə bəlünüp kətti.
44 Bəziliri uni tutayli degən bolsimu, lekin ḫeqkim uningoɣa ḳol salmidi.

Yəhudiy aḳsaḳallirining etiḳadsizliḳi

45 Ḳarawullar *ibadəthanidin* bax kaḫinlar bilən Pərisiylərning yenioɣa ḳaytip
kəlgəndə, ular ḳarawullaroɣa:
— Nemə üqün uni tutup kəlmidinglar? — dəp soraxti.
46 Ḳarawullar:
— Ḫeqkim ḫeqḳaqan bu adəmdək səzligən əməs! — dəp jawab berixti.
47 Pərisiylər ularoɣa jawabən:
— Silərmu azduruldunglarmu?
48 Aḳsaḳallardin yaki Pərisiylərdin uningoɣa etiḳad ḳiloɣanlar boloɣanmu?! ■
49 Lekin Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər lənətkə ḳalidu! — deyixti.□
50 Ularning arisidin biri, yəni burun ahxamda Əysaning aldioɣa kəlgən Nikodim
ularoɣa:■
51 — Təwrat ḳanunimiz awwal kixining nemə ḳiloɣinini əzidin anglap bilməy turup,
uningoɣa ḫəküm qiḳiramdu!■
52 Ular jawab ḳilip: — Sənmu Galiliyədinmu? *Muḳəddəs yazmilarni* kər, ḳetirḳinip
oḳup baḳ, Galiliyədin ḫeqḳandaḳ pəyoɣəmbər qiḳmaydu! — dedi.□
53 Xuning bilən *ularning* ḫərbiri əz əyigə kətti.□

8

Zina üstidə tutuloɣan ayal

1 Əysa bolsa Zəytun teoɣioɣa qiḳip kətti.
2 Ətisi səḫərdə, u yənə ibadəthana ḫoylilirioɣa kirdi wə halayiḳning ḫəmmisi uning
yenioɣa kelixkənidi. U olturup, ularoɣa təlim berixkə baxlidi.
3 *Xu qaoɣda*, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər zina ḳilip tutulup ḳaloɣan bir ayalni
uning aldioɣa elip kelixti. Ular ayalni otturioɣa qiḳirip,
4 uningdin:
— Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi.□
5 Musa *pəyoɣəmbər* Təwrat ḳanunida bizgə muxundaḳ ayallarni qalma-kesək ḳilip
eltürüxni əmr ḳiloɣan. Əmdi sənqə, uni ḳandaḳ ḳilix kerək? — dəp soraxti.□ ■

■ **7:42** Zəb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yəx. 33:18; Yḫ. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49 «Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər lənətkə ḳalidu!»** — «qüprəndilər» addiy həlḳni kərsitidu. Aḳsaḳallar wə Pərisiylər ularni intayin kəmsitətti. ■ **7:50** Yḫ. 3:2; 19:39. ■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Ḳan. 1:17; 17:8; 19:15. □ **7:52 «Muḳəddəs yazmilarni kər, ḳetirḳinip oḳup baḳ, Galiliyədin ḫeqḳandaḳ pəyoɣəmbər qiḳmaydu!»** — ularning bu səzidə Galiliyəlik boloɣan Yunus pəyoɣəmbərni ḳəstən untuoɣanidi. Qünki Təwratning «Yunus pəyoɣəmbər» degən ḳismida, Hudaning **Yəḫudiy əməslərgə** nijat pursitini yətküzgəniliki eniḳ hatirilinidu. Ular yənə «Yəx.» 8:12diki bexarət, yəni Məsiḫning əz hizmitini Galiliyədə baxlaydioɣanliḳi tooɣruluḳ bexarətni ḳəstən untuoɣan ohxaydu. □ **7:53 «xuning bilən ularning ḫərbiri əz əyigə kətti»** — «ḫərbiri əz əyigə kətti» degənlik bəlkim Nikodimning soali ularning wijdanioɣa sanjiloɣan bolsa kerək. □ **8:4 «Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi»** — «zina ḳilip tutulup ḳaloɣan» ayal bar idi, lekin ərkək ḳeni? □ **8:5 «Musa pəyoɣəmbər Təwrat ḳanunida bizgə muxundaḳ ayallarni qalma-kesək ḳilip eltürüxni əmr ḳiloɣan»** — ḳiziḳ yeri xuki, ular pəḳət «ayallar»ni tiloɣa alidu. Əməliyəttə Təwrat ḳanuni boyiqə zina ḳiloɣan ərkəklərnimu eltümgə məḫkum ḳilix kerək idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Ḳan. 22:22.

6 Əmdi ularning bundaḳ deyixtiki niyiti, uni tuzaḳḳa qüxürüp, uning üstidin ərz ḳilǫudək birər baḫanə izdəx idi. Əmma Əysa engixip, barmiḳi bilən yərgə bir nemilərni yazǫili turdi.□
7 Ular xu soalni tohtimay sorawatatti, u ruslinip ularǫa:
— Aranglardiki kim gunaḫsiz bolsa, *bu ayaloǫa* birinqi taxni atsun! — dedi.■
8 Andin u yənə engixip, yərgə yezixni dawamlaxturdi.■
9 Ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoǫanliri, andin ḳaloǫanliri bir-birləp *ḫəmmisi* u yərdin qiḳip ketixti. Ahirida Əysa otturida ərə turoǫan ḫeliḳi ayal bilən yaloǫuz ḳaldi. □
10 Əysa ruslinip turup, xu ayaldin baxḳa ḫeqkimni kərmigən bolup, uningdin:
Hanim, sanga ḫeliḳi xikayət ḳilǫanlar ḳeni? Seni gunaḫḳa bekitidioǫan ḫeqkim qiḳmidimu? — dəp soriwidi,
11 — Ḫəzrətliri, ḫeqkim qiḳmidi, — dedi ayal.
Əysa:
— Mənmu seni gunaḫḳa bekitməymən. Baroǫin, buningdin keyin yənə gunaḫ ḳilmioǫin! — dedi.□ ■

Əysa dunyaning nuridur

12 Xunga Əysa yənə kəpqilikkə səz ḳilip:
— Dunyaning nuri əzümdurmən. Manga əgəxkənlər ḳarangoǫulukḳta mangmaydu, əksiqə ḫayatliḳ nurioǫa erixidu, — dedi.■
13 Pərisiylər:
— Sən əzünggə əzüng guwaḫliḳ beriwatisən. Xunga sening guwaḫliḳing rast ḫesablanmaydu, — deyixti.
14 Əysa ularǫa jawabən mundaḳ dedi:
— Ḫətta mən əzümgə guwaḫliḳ bərsəmmu, guwaḫliḳim ḫəḳtur, qünki mən əzümning ḳəyərdin kəlgənlikimni wə ḳəyərgə baridioǫanliḳimni bilimən. Lekin silər ḳəyərdin kəlgənlikimni wə ḳəyərgə baridioǫanliḳimni bilməysilər. ■
15 Silər ət igilirining əlqimi boyiqə ḫəküm ḳilisilər. Biraḳ mən ḫeqkimning üstigə ḫəküm ḳilmaymən. □

□ **8:6 «Əmdi ularning bundaḳ deyixtiki niyiti, uni tuzaḳḳa qüxürüp, uning üstidin ərz ḳilǫudək birər baḫanə izdəx idi»** — Əgər Əysa «Bu ayaloǫa rəḫim ḳilix kerək» desə, ular dərḫal «Sən Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən ḳanunoǫa hilaplik ḳilixni ündəysən, dəytti. Baxḳa bir tərəptin, xu qaoǫda Yəḫudiy həlḳi Rim imperiyəsining ḳanuni astida turoǫaqḳa, Yəḫudiylar əzliri ḫeqkimgə əlüm jazasini bəja kəltürüx ḫoḳuḳi yoḳ idi. Xunga əgər Əysa «Qalma-kesək ḳilinsun» desə, u qaoǫda ular rimliḳlaroǫa «muxu kixi Rim imperiyəsigə ḳarxi qiḳti!» degəndək xikayət ḳilatti. ■ **8:7** Ḳan. 17:7. ■ **8:8** Yər. 17:13 □ **8:9 «ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoǫanliri, andin ḳaloǫanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiḳip ketixti»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Ular bu səzni anglap, wijdanining əyiblixi bilən aldi bilən yaxanoǫanliri, andin ḳaloǫanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiḳip ketixti» deyilidu. □ **8:11 «Mənmu seni gunaḫḳa bekitməymən. Baroǫin, buningdin keyin yənə gunaḫ ḳilmioǫin!»** — 7:53-8:11-ayətlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. Bizningqə, buning səwəbi, bu «zina gunaḫining kəqürüm ḳilinixi» tooǫrisidiki ayətlər bəzi kəqürgüqilərning zitioǫa ḳattiḳ təgkən bolsa kerək. ■ **8:11** Yḫ. 5:14. ■ **8:12** Yəx. 42:16; Yḫ. 1:9; 9:5; 12:35,36. ■ **8:14** Yḫ. 5:31. □ **8:15 «Silər ət igilirining əlqimi boyiqə ḫəküm ḳilisilər»** — «ət igilirining əlqimi boyiqə» — oḳurmənlərning esidə bolsunki, Injilda «ət» yaki «ətlər» kəp yərlərdə insanlarning Hudaoǫa tayanmay əzlükidin ix ḳiloǫanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroǫa»diki «kirix səz»nimu kərüng.

16 Mən ḫəküm qilsammu, ḫəkümüm ḫəqiqiydur; qünki mən yaloɣuz əməs, bəlki
meni əwətkən Ata *bu ixta* mən bilən billidur. □
17 Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida: «Ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast
ḫesablinidu» dəp pütülgəndur. □ ■
18 Rast, mən əzüm tooɣramda əzüm guwaḫliq berimən, wə meni əwətkən Atimu
mening tooɣramda guwaḫliq beridu.■
19 Ular uningdin: — Atang qəyərdə? — dəp soraxti.
Əysa ularoɣa jawab berip: — Silər ya meni tonumaysilər, ya Atamni tonumaysilər;
meni tonuoɣan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dedi.■
20 Əysa bu səzlərni ibadəthanida təlim bərginidə, sədiqə sanduqining aldida
turup eytqanidi. Biraq ḫeqkim uni tutmidi, qünki uning waqit-saiti tehi yetip
kəlmigənidi.□ ■

Əysaning etiqadsizlaroɣa agaḫ berixliri

21 Xuning bilən u ularoɣa yənə:
Mən bu yərdin ketimən; silər meni izdəysilər, lekin əz gunaḫinglar iqidə əlisilər.
Mən ketidioɣan yərgə silər baralmaysilər, — dedi.■
22 Buning bilən Yəḫudiylar:
— U: «Mən ketidioɣan yərgə silər baralmaysilər» dəydu. Bu uning əzini
əltürüwalimən deginimidu? — deyixti.
23 Əysa ularoɣa:
— Silər təwəndindursilər, mən yuqiridindurmən. Silər bu dunyadindursilər, mən bu
dunyadin əməsmən. ■
24 Xuning üqün silərgə: «Gunaḫliringlar iqidə əlisilər» dedim. Qünki silər mening
«*Əzəldin* Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər, —
dedi.□ ■
25 Sən zadi kim? — dəp soraxti ular.
Əysa ularoɣa: — Baxta silərgə nemə degən bolsam, mən xu.
26 Əzümning silərning tooɣranglarda wə üstünglardin ḫəküm qilidioɣan nuroɣun
səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḫəqtur wə mən Uningdin nemini angliɣan bolsa,

---

□ **8:16 «Biraq mən ḫeqkimning üstigə ḫəküm qilmaymən. Mən ḫəküm qilsammu, ḫəkümüm ḫəqiqiydur»** — Əysa Məsiḫ bu dunyada turoɣanda **kixilərning** üstigə ḫəküm qilmaytti (sorақqa tartmaytti), bəlki **ularning ix-ḫərikətlirining** üstigə, tooɣra, tooɣra əməs, dəp ḫəküm qilatti. Pəqət ahirətkə kəlgəndə andin u barliq kixilərni sorақqa tartip, ularning üstidin ḫəküm qiqiridu, əlwəttə. Pərisiylər bolsa əzlirini sorақqi, Məsiḫni sorақqa tartix ḫoquqimiz bar dəp qaraytti. **«meni əwətkən Ata bu ixta mən bilən billidur»** — «bu ixta» degən səzlər əyni tekisttə bolmisimu, mənisi dəl «Mening ḫəküm qiloɣinim pəqət əzümdin əməs, buningda Ata mən bilən billidur» degəndəktur. □ **8:17 «Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida...»** — grek tilida «silərning Təwrat qanuninglarda» deyilidu. Bu ḫəjwiy, kinayilik gəptur. Pəriysilər daim: «Təwrat qanunini tirixip-tirmixip, ḫəqiqiy mənisi bilən əzləxtürgüqilər pəqət bizlərmiz» dəp ḫalini qong qilip yürüxətti. Əməliyəttə «Təwrat qanuni» Hudaning barliq həlqigə təwə idi, əlwəttə. 10:34 wə 15:25nimu kərüng. **«ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast ḫesablinidu»** — «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yḫ. 14:9; 16:3. □ **8:20 «sədiqə sanduqining aldida»** — yaki «həzinidə». ■ **8:20** Yḫ. 7:30. ■ **8:21** Yḫ. 7:34; 13:33. ■ **8:23** Yḫ. 3:31. □ **8:24 «Qünki silər mening «Əzəldin Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər»** — yaki «Qünki silər mening «Mən Bolimən» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər». «Əzəldin Bar Boloɣuqi» yaki ««Mən Bolimən» — Bu Hudaning Musa pəyoɣəmbərgə axkarilioɣan nami bolup («Mis.» 3:14), Əysamu bu namni əzigə qollanoɣan. Baxqa bir tərjimisi: «Mening **U** (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə...». Lekin «Yuḫanna»da ohxax xu ibarə tepilidioɣan kəp baxqa ayətlər bilən selixturoɣanda (məsilən, 28-, 58-ayət) bu tərjimimiz tooɣra boluxi kerək. ■ **8:24** Yḫ. 8:21.

bularnila dunyadikilərgə ukṭurup eytimən, — dedi.□ ■
27 Ular uning əzlirigə eytḳanlirining Ata tooḷruluḳ ikənlikini qüxinəlmidi. □
28 Xunga Əysa mundaḳ dedi:
Silər Insan'ooḷlini kətürgəndin keyin, mening «*Əzəldin* Bar Boloḷuqi» ikənlikimni bilisilər wə xundaḳla ḥeq ixni əzlükümdin ḳilmioḷanliḳimni, pəḳət Atining manga əgətkininila səzligənlikimnimu bilisilər. □ ■
29 Meni Əwətküqi mən bilən billidur, U meni əsla yaloḷuz ḳoymidi, qünki mən ḥəmixə Uni hursən ḳilidioḷan ixlarni ḳilimən.■
30 Əysa bu səzlərni ḳiliwatḳan qaoḷning əzidə, nuroḷun kixilər uningoḷa etiḳad ḳildi.■

Ḥəḳiḳiy ərkinlik tooḷruluḳ

31 Əysa əzigə etiḳad ḳiloḷan Yəhudiylaroḷa:
— Əgər mening səz-kalamimdin qiḳmay tursanglar, mening ḥəḳiḳiy muhlislirim boloḷan bolisilər,
32 wə ḥəḳiḳətni bilisilər wə ḥəḳiḳət silərni azadliḳḳa erixtüridu, — dedi.■
33 Ular jawabən: — Biz Ibraḥimning nəslimiz, — ḥeqḳaqan ḥeqkimning ḳulluḳida bolmiduḳ. Sən ḳandaḳsigə: Azadliḳḳa erixsilər, dəysən? — dedi.■
34 Əysa ularoḷa jawab berip: — Bərḥəḳ, bərḥəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, gunaḥ sadir ḳiloḷan kixi gunaḥning ḳulidur. ■
35 Ḳul ailidə mənggü turmaydu, lekin ooḷul mənggü turidu. □
36 Xuning üqün Ooḷul silərni azad ḳilsa, ḥəḳiḳiy azad bolisilər. □ ■
37 Silərning Ibraḥimning nəsli ikənlikinglarni bilimən. Biraḳ meni əltürməkqi boluwatisilər, qünki mening səzüm iqinglardin orun almidi.
38 Mən Atamning yenida kərgənlirimni eytiwatimən; silər bolsanglar əz atanglardin kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!□ ■
39 Ular jawab berip: — Bizning atimiz Ibraḥimdur, — dedi.
Əysa ularoḷa: — Əgər Ibraḥimning pərzəntliri bolsanglar, Ibraḥimning əməllirini ḳiloḷan bolattinglar! ■

□ **8:26 «Əzümning silərning tooḷranglarda wə üstünglardin ḥəküm ḳilidioḷan nuroḷun səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḥəḳtur wə mən Uningdin nemini angliọlan bolsa, bularnila dunyadikilərgə ukṭurup eytimən»** — Məsiḥning Pərisiylərgə eytḳan baxḳa kəp səzlirigə ohxax, bu səzi intayin ihqamdur. Bizningqə omumiy mənisi: «Silər tooḷruluḳ nuroḷun əyibləydioḷan səzlirim bar. Bu səzlirimni ḳobul ḳilmasliḳinglar mumkin. Lekin mening bu səzlirim əməliyəttə əzümdin əməs, bəlki meni əwətkən Atamdindur; xunga ixinixinglar kerək; qünki nemini Uningdin anglisam, xuni dunyaoḷa eytimən» degəndək bolsa kerək. ■ **8:26** Yḥ. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27 «ular uning əzlirigə eytḳanlirining ata tooḷruluḳ ikənlikini qüxinəlmidi»** — «Ata» əz Atisi Huda, əlwəttə. Demisəkmu, Məsiḥning nemixḳa bəzidə pəḳət «Ata» wə baxḳa yərlərdə «Atam» deyixini tətḳiḳ ḳilix bək paydiliḳ ixtur. □ **8:28 «Silər Insan'ooḷlini kətürgəndin keyin...»** — «Insan'ooḷlining kətürülüxi» awwal Əysaning krestlinixi, andin asmanoḷa kətürülüp Hudaning ong təripidə olturuxinmu kərsitidu. 12:32-34nimu kərüng. **«mening «Əzəldin Bar Boloḷuqi» ikənlikimni bilisilər»** — 24-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **8:28** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḥ. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yḥ. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yḥ. 7:31. ■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. ■ **8:33** Mat. 3:9. ■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pet. 2:1. □ **8:35 «Ḳul ailidə mənggü turmaydu, lekin ooḷul mənggü turidu»** — demək, birsi «ḳul» bolsa (muxu yərdə «gunaḥning ḳuli») ḥərḳandaḳ əy igisi bilən mənggülük munasiwəttə bolmaydu, uning ailə əzasi bolalmaydu; pəḳət əy igisining əz ailisidikilər bilənla mənggülük munasiwiti bolidu; əy igisining ooḷli əy igisining ḥoḳuḳioḷa igə bolidu, əlwəttə. Əmdi «əy igisi» Huda bolsa, uning Ooḷlimu toluḳ ḥoḳuḳluḳ bolidu, əlwəttə. Bu ix 36-ayəttiki ḥəḳiḳət bilən ziq baoḷlinidu. □ **8:36 «Xuning üqün Ooḷul silərni azad ḳilsa, ḥəḳiḳiy azad bolisilər»** — yuḳiriḳi izaḥatnimu kərüng. «Ḳul» «ḳul»ni azad ḳilmaydu, «ḳul»ni azad ḳilalaydioḷan pəḳət əzi azad boloḷan kixi, əlwəttə. Əmdi bu dunyada kim gunaḥdin azadtur? Məsiḥdin baxḳa ḥərbir kixi gunaḥning ḳulidur, ḥəḳiḳiy azad boloḷan kixi pəḳət «Ooḷul», yəni Məsiḥdur; xuning bilən u baxḳilarni (ularda etiḳad bolsa) gunaḥning küqidin azad ḳilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2. □ **8:38 «silər bolsanglar əz atanglardin kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!»** — yaki «silər bolsanglar əz atanglardin angliọlanliringlarni ḳiliwatisilər!». ■ **8:38** Yḥ. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7.

40 Birақ ḫazir əksiqə meni, yəni Hudadin anglioɣan ḫəқiқətni silərgə yətküzgən
adəmni əltürüxkə қəstləysilər. Ibraḫim undaқ ixni қilmioɣan. ■
41 Silər əz atanglarning қiloɣinini қiliwatisilər! — dedi.
— Biz ḫaramdin boloɣan əməsmiz! Bizning pəқət birla atimiz bar, U bolsa Hudadur!
— deyixti ular.□
42 Əysa ularoɣa: — Atanglar Huda boloɣan bolsa, meni səygən bolattinglar; qünki mən
Hudaning baoɣridin qiқip, bu yərgə kəldim. Mən əzlükümdin kəlgən əməsmən, bəlki
Uning təripidin əwətilgənmən. □ ■
43 Səzlirimni nemixқa qüxənməysilər? Eniқki, mening səz-kalamim қuliқinglaroɣa
kirməywatidu!
44 Silər atanglar Iblistin boloɣansilər wə uning arzu-ḫəwəslirigə əməl қilixni ha-
laysilər. U aləm apiridə boloɣandin tartip қatil idi wə uningda ḫəқiқət bolmioɣaqқa,
ḫəқiқəttə turmioɣan. U yaloɣan səzligəndə, əz təbiitidin səzləydu, qünki u yaloɣanqi
wə xundaқla yaloɣanqiliқning atisidur. □ ■
45 Lekin mən ḫəқiқətni səzliginim üqün, manga ixənməysilər.
46 Қaysinglar meni gunaḫi bar dəp dəlilliyələysilər, қeni? Ḫəқiқətni səzlisəm, nemə
üqün manga ixənməysilər?
47 Hudadin boloɣan kixi Hudaning səzlirini anglaydu; silər ularni anglimaysilər, qünki
silər Hudadin boloɣan əməssilər!■
48 Yəḫudiylar uningoɣa jawabən:
— Əjəba, bizning seni: «Samariyəlik ḫəm jin қaplaxқan adəm»sən deginimiz tooɣra
əməsmu? — deyixti.□ ■
49 Əysa jawabən: — Manga jin қaplaxқini yoқ, bəlki mən Atamni ḫərmət қilimən;
lekin silər manga ḫərmətsizlik қiliwatisilər. ■
50 Mən əz xan-xəripimni izdiməymən; lekin buni izdigüqi ḫəm *uning üstidin* ḫəküm
қiloɣuqi Birsi bar.
51 Bərḫəқ, bərḫəқ, mən silərgə xuni eytip қoyayki, mening səz-kalamimni tutidioɣan
kixi əbədil'əbəd əlüm kərməydu.■
52 Xuning bilən Yəḫudiylar uningoɣa:
— Sanga dərwəқə jin қaplaxқanliқini əmdi bilduқ! Ḫətta *ḫəzriti* Ibraḫim wə
pəyoɣəmbərlərmu əlgən tursa, sən қandaқsigə: «Mening səz-kalamimni tutidioɣan
kixi əbədil'əbəd əlüm tetimaydu» dəysən?
53 Əjəba, sən atimiz Ibraḫimdin uluoɣmusən? U əldi, pəyoɣəmbərlər ḫəm əldi!? Sən
əzüngni kim қilmaқqisən?■
54 Əysa jawabən mundaқ dedi:
— Əgər mən əzümni uluoɣlisam, undaқta uluoɣluқum ḫeqnərsə ḫesablanmaytti.
Biraқ meni uluoɣlioɣuqi — silər «U bizning Hudayimiz» dəp ataydioɣan Atamning
Əzidur.
55 Silər Uni tonumidinglar, lekin mən Uni tonuymən. Uni tonumaymən desəm,
silərdək yaloɣanqi bolattim; biraқ mən Uni tonuymən wə Uning səz-kalamini tutimən.

■ **8:40** Yḫ. 17:17. □ **8:41 «Silər əz atanglarning қiloɣinini қiliwatisilər!»** — «əz atanglar» — Iblisni kərsitidu, əlwəttə. 44-ayətni kərüng. **«Biz ḫaramdin boloɣan əməsmiz!»** — bu daritma gəp. Ular Əysaning Məryəmdin tuoɣuluxini «bir atining wasitisi bilən əməs», bəlki «ḫaramdin boloɣan» dəp puritip, uningdin ewən tapmaқqi idi. □ **8:42 «mən Hudaning baoɣridin qiқip…»** — grek tilida «mən Hudaning iqidin qiқip…». ■ **8:42** Yḫ. 5:43; 7:29. □ **8:44 «…** ***Iblis*** yaloɣanqi wə xundaқla yaloɣanqiliқning atisidur» — yaki «… u (Iblis) yaloɣanqi wə xundaқla yaloɣanqiliқning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuḫa. 3:8. ■ **8:47** Yḫ. 6:37; 10:26,27; 1Yuḫa. 4:6. □ **8:48 ««Samariyəlik ḫəm jin қaplaxқan adəm»sən»** — «Samariyəliklər» Yəḫudiylar kəzgə ilmaydioɣan bir həlқ bolup, ularning kəzқarixiqə Samariyəliklər Hudaning səzini burmilioɣan kapirlar wə jin təgkənlərdur. ■ **8:48** Yḫ. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yḫ. 7:18. ■ **8:51** Yḫ. 5:24; 11:25. ■ **8:53** Ibr. 11:13.

56 Atanglar Ibraḥim mening künümni kəridiɵanlikidin yayrap-yaxnidi ḥəm dərwəkə uni aldin’ala kərüp xadlandi.□ ■
57 — Sən tehi əllik yaxka kirməy turup, Ibraḥimni kərdüngmu? — deyixti ular.
58 Əysa ularɵa:
— Bərḥək, bərḥək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, Ibraḥim tuɵulmastila, mən Bar Boloɵuqidurmən! — dedi.□
59 Buning bilən ular uni qalma-kesək ḳiloɵili ḳollirioɵa yərdin tax aldi; lekin Əysa ularɵa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiḳip kətti.□ ■

9

Əysaning tuɵma ḳarioɵuni saḳaytixi

1 Wə u yolda ketiwetip, tuɵma ḳarioɵu bir adəmni kərdi.
2 Muhlisliri uningdin:
— Ustaz, kim gunaḥ ḳilip uning ḳarioɵu tuɵuloɵinioɵa səwəb boloɵan? U əzimu ya ata-anisimu? — dəp soraxti.□
3 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Əzi yaki ata-anisining gunaḥ sadir ḳiloɵanlikidin əməs, bəlki Hudaning Əz əməlliri uningda ayan ḳilinsun dəp xundaḳ boloɵan.
4 Künning yoruḳida, meni Əwətküqining əməllirini ada ḳilixim kerək. Kəq kirsə, xu qaoɵda ḥeqkim ix ḳilalmaydu.□
5 Mən dunyada turoɵan waḳtimda, dunyaning nuri əzümdurmən.■
6 Bu səzlərni ḳiloɵandin keyin, u yərgə tükürüp, tükürüktin lay ḳilip, layni ḥeliḳi adəmning kəzlirigə sürüp ḳoydi■
7 wə uningoɵa: «Siloam kəlqiki»gə berip yuyuwətkin» dedi («Siloam» *ibraniyqə səz bolup*, «əwətilgən» degən mənini bildüridu). Xuning bilən ḥeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiɵan bolup ḳaytip kəldi.□
8 Ḳoxniliri wə u ilgiri tiləmqilik ḳiloɵinida uni kərgənlər:

□ **8:56 «Atanglar Ibraḥim mening künümni kəridiɵanlikidin yayrap-yaxnidi»** — Əysaning «mening künüm» degini nemini kərsitidu? Bizningqə bu ibarə: (1) uning dunyaoɵa kelixini kərsitidu; (2) uning xan-xərəp iqidə ḳaytip kelidiɵan küninimu kərsitidu. Ibraḥim ḳaqan aldin’ala buni kərgən? Yəḥudiy «Rabbilar»ning kəpinqisi «Ibraḥim Isḥaḳni ḳurbanlik ḳilixḳa sunoɵan waḳitta baḳiy aləm uningoɵa ayan ḳilinoɵan» dəp ḳaraytti wə bizmu bu pikirgə mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luḳa 10:24; Ibr. 11:13. □ **8:58 «Ibraḥim tuɵulmastila, mən Bar Boloɵuqidurmən!»** — «mən Bar Boloɵuqidurmən» degini yənila «Mis.» 3:14də, Musa pəyoɵəmbərgə wəḥiy ḳilinoɵan, Hudaning «Mən Əzümdurmən», yaki bolmisa «Mən Əzəldin Bar Boloɵuqidurmən» degən uluoɵ namini kərsitidu. Əysaning bu namni əzigə aloɵini uning Hudalik təbiitini kərsitidu. Yəḥudiylar uning bu gepini tooɵra qüxinidu, lekin kət’iy ixənməydu (59-ayətni kərüng). □ **8:59 «Buning bilən ular uni qalma-kesək ḳiloɵili ḳollirioɵa yərdin tax aldi»** — Yəḥudiy həlḳi uning səzining mənisini tooɵra qüxinətti, lekin ixənməy «kupurluḳ ḳiloɵuqi!» dəp uni ɵltürməkqi idi. **«lekin Əysa ularɵa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiḳip kətti»** — bəzi kəna kəqürmilərdəPəḳət «lekin Əysa əzini daldioɵa elip, ibadəthanidin qiḳip kətti» deyilidu. ■ **8:59** Luḳa 4:29; Yḥ. 10:31,39; 11:8. □ **9:2 «Ustaz»** — Grek tilida «Rabbi». □ **9:4 «meni Əwətküqining əməllirini ada ḳilixim kerək»** — yaki «meni Əwətküqining əməllirini ada ḳiliximiz kerək». **«Kəq kirsə, xu qaoɵda ḥeqkim ix ḳilalmaydu»** — Əysaning yər yüzidə bolidioɵan hizmitigə bəlkim pəḳət altə ay ḳaloɵan bolsa kerək. ■ **9:5** Yəx. 42:6; Luḳa 2:32; Yḥ. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23. □ **9:7 «Siloam»** — Ibraniy tilida «Siloḥa». ***«Əysa*** uningoɵa: «Siloam kəlqiki»gə berip yuyuwətkin» dedi... ḥeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiɵan bolup ḳaytip kəldi» — bu kor adəm ibadəthanioɵa yeḳin jayda tiləmqilik ḳilip olturoɵan bolsa, ibadəthanidin «Siloam kəlqiki»gə bir kilometrdək kelətti. Xuning üqün bu səpər kor adəmning ixənqigə nisbətən heli bir sinaḳ idi. Lay ḳattiḳlaxḳandin keyin u kəzlirini ḥeq aqalmioɵan ḥalda muxu uzun yolni mengixi kerək idi. Bu kor adəm üqün intayin eoɵir idi, əlwəttə. Uning üstigə yolni bikar mangsa kəp «tiləmqilik waḳti» israp bolup ketətti.

— Bu olturup tiləmqilik ḳilidiоɣan ḫeliḳi adəm əməsmu? — deyixip kətti.■
9 Bəzilər: «Ḫəə, xu ikən» desə, yənə bəzilər: «Yaḳ. u əməs, lekin uningоɣa ohxaydikən» deyixti.
Biraḳ u өzi:
— Mən dəl xu kixi bolimən! — dedi.
10 — Undaḳta kөzliring ḳandaḳ eqildi? — dəp soraxti ular.
11 U jawabən mundaḳ dedi:
— Əysa isimlik bir kixi *tükürükidin* lay ḳilip kөzlirimgə sürüp ḳoyuwidi, manga: «Siloam kөlqikigə berip yuyuwətkin» degənidi. Mən berip yuyuwidim, kөrөləydiоɣan boldum.
12 — U ḫazir ḳəyərdə? — dəp soraxti ular.
— Bilməymən, — dedi u.

Pərisiylərning məjizini sürüxtürüxi

13 Halayiḳ ilgiri ḳariоɣu boloɣan bu adəmni Pərisiylərning aldiоɣa elip berixti
14 (əslidə Əysa lay ḳilip bu adəmning kөzlirini aqḳan kün dəl xabat küni idi). ■
15 Xuning bilən Pərisiylər ḳaytidin bu adəmdin ḳandaḳ kөrөləydiоɣan boloɣinini soriwidi, u ularоɣa: — U kөzlirimgə lay *sürüp* ḳoydi, mən yuyuwidim wə mana, kөrөləydiоɣan boldum! — dedi.
16 Xuning bilən Pərisiylərdin bəziliri:
— U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu, — deyixti.
Yənə bəziliri:
— U gunaḫkar adəm bolsa, ḳandaḳlarqə bundaḳ məjizilik alamətlərni yaritalaytti? — deyixti.
Buning bilən ularning arisida bөlünüx pəyda boldi. □ ■
17 Ular ḳariоɣu adəmdin yənə:
— U kөzliringni eqiptu, əmdi sən u tooɣruluḳ nemə dəysən? — dəp soraxti.
U: — U bir pəyoɣəmbər ikən, — dedi.■
18 Yəhudiylar kөrөləydiоɣan ḳilinoɣan kixining ata-anisini tepip kəlmigüqə, burun uning ḳariоɣu ikənlikigə wə ḫazir kөrөləydiоɣan ḳilinoɣanliḳiоɣa ixənməytti. Xunga ular uning ata-anisini qaḳirtip,
19 ulardin:
— Bu silərning ooɣlunglarmu? Tuoɣma ḳariоɣu, dəwatattinglar? Əmdi ḫazir ḳandaḳlarqə kөrөləydiоɣan bolup ḳaldi? — dəp soraxti.
20 Ata-anisi ularоɣa: — Uning bizning ooɣlimiz ikənliki, xundaḳla tuoɣuluxidinla ḳariоɣu ikənlikini bilimiz;
21 lekin ḫazir ḳandaḳlarqə kөrөləydiоɣan bolup ḳaloɣanliḳini, kөzlirini kim aqḳanliḳini bilməymiz. U qong adəm tursa, *buni* өzidin soranglar, u өzi dəp bərsun, — dəp jawab bərdi.
22 Ata-anisining xundaḳ deyixi Yəhudiylardin ḳorḳḳanliḳi üqün idi; qünki Yəhudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooɣlap qiḳirilsun dəp ḳarar ḳiloɣanidi. □ ■

■ **9:8** Ros. 3:2. ■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luḳa 6:1; Yḫ. 5:9. □ **9:16 «U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu»** — ular «u xabat künini tutmaydu» dəydu. Qünki ular Əysaning tükürükidin lay ḳilixni «əmgək ḳilix», xundaḳla xabatning «dəm elix prinsipi»ni buzux, dəp ḳaraytti. Əysa bolsa «Atamning əməllirini ada ḳilixim kerək» degənidi (4-ayət). Demək, «ix ḳiloɣuqi» yaki «əməl ḳiloɣuqi» əslidə Huda Өzidur. Uningdin baxḳa kim xundaḳ məjizə yaritaytti? ■ **9:16** Yḫ. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 4:19; 6:14. □ **9:22 «Yəhudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooɣlap qiḳirilsun dəp ḳarar ḳiloɣanidi»** — «sinagogtin qiḳirilix»ning nətijisi, jəmiyəttikilərdin ḫeqkim sinagogtin qiḳiriloɣan kixi bilən bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **9:22** Yḫ. 7:13; 12:42.

23 Xu səwəbtin uning ata-anisi: «U qong adəm tursa, *buni* өzidin soranglar» degənidi.
24 Pərisiylər əslidə ḳarioɣu boloɣan adəmni yənə qaḳirip uningoɣa:
— Hudaoɣa xan-xərəp berip *ḳəsəm ḳil*! Biz bu adəmning gunaḫkar ikənlikini bilimiz,
— deyixti.□ ■
25 U mundaḳ jawab bərdi:
— U gunaḫkarmu, əməsmu, bilməymən. Biraḳ mən xu birla ixni bilimənki, ḳarioɣu idim, ḫazir kərələydioɣan boldum.
26 Ular uningdin yənə bir ḳetim:
— U seni ḳandaḳ ḳildi? Kөzliringni ḳandaḳ aqti? — dəp soraxti.
27 U jawabən:
— Silərgə alliḳaqan eyttim, biraḳ ḳulaḳ salmidinglar. Silər nemə dəp ḳaytidin anglaxni halap ḳaldinglar? Silərmu uning muhlisliri bolay dəwatamsilər?! — dedi.
28 Buning bilən, ular uni ḳattiḳ tillap:
— Sən ḫeliḳining muhlisi! Biz bolsaḳ Musa *pəyoɣəmbərning* muhlislirimiz.
29 Hudaning Musaoɣa səzligənlikini bilimiz; lekin bu nemining bolsa ḳəyərdin kəlgənlikinimu bilməymiz, — deyixti.
30 Ḫeliḳi adəm ularoɣa mundaḳ jawab ḳayturdi:
— Ajayip ixḳu bu! Gərqə silər uning ḳəyərdin kəlgənlikini bilmigininglar bilən, u mening kөzlirimni aqti.
31 Biz bilimizki, Huda gunaḫkarlarning tiləklirini anglimaydu; biraḳ Өzigə ihlasmən bolup iradisigə əməl ḳiloɣuqilarningkini anglaydu. ■
32 Dunya apiridə boloɣandin tartip, birərsining tuoɣma ḳarioɣuning kөzini aqḳanliḳini anglap baḳḳan əməs.
33 Əgər bu adəm Hudadin kəlmigən bolsa, ḫeqnemə ḳilalmioɣan bolatti.
34 Ular uni:
— Sən tüptin gunaḫ iqidə tuoɣuloɣan turuḳluḳ, bizgə təlim bərməḳqimusən? — deyixip, uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳiriwetixti.□

Roḫiy ḳarioɣuluḳ

35 Əysa ularning uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳaroɣanliḳini anglap, uni izdəp tepip:
Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən? — dəp soridi.□
36 U jawabən: — Təḳsir, u kim? Mən uningoɣa etiḳad ḳilay, — dedi.
37 — Sən ḫəm uni kөrdüng ḫəm mana, ḫazir sən bilən səzlixiwatḳan dəl xuning өzi,
— dedi Əysa uningoɣa.
38 Ḫeliḳi adəm:
— I Rəb, etiḳad ḳilimən! — dəp, uningoɣa səjdə ḳildi.

□ **9:24 «Hudaoɣa xan-xərəp berip ḳəsəm ḳil»** — Əslidə grek tilida «ḳəsəm ḳil» degən səz yoḳ idi. Bu ayəttə xu səz bolmisimu, xu mənə qiḳip turidu (məsilən «Yəxua» 7:19ni kөrüng). Xuning üqün bu jümlining mənisi «Əysaoɣa əməs, bəlki Hudaoɣa xan-xərəp bər» degənlik əməs, bəlki «Hudani uluoɣlax üqün rast gəp ḳil, bu məjizə əslidə qong bir aldamqiliḳ əməsmu?» degəndək. ■ **9:24** Yə. 7:19. ■ **9:31** Zəb. 66:18; Pənd. 15:29; 28:9; Yəx. 1:15; Mik. 3:4. □ **9:34 «ular... uni sinagogtin ḳooɣlap qiḳiriwetixti»** — 22-ayət wə izaḫatni kөrüng. □ **9:35 «Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Sən, Insan'ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?» dəp pütülgən.

39 — Mən korlarni kəridiɵlən bolsun, kəridiɵlənlarni kor bolsun dəp bu dunyaɵla ḫəküm qiḳirixḳa kəldim, — dedi Əysa.□ ■
40 Uning yenidiki bəzi Pərisiylər bu səzlərni anglap uningdin:
— Bizmu kormu? — dəp soraxti.
41 Əysa ularɵla: — Kor bolɵlan bolsanglar, gunaḫinglar bolmaytti; lekin silər ḫazir «kərüwatimiz» degininglar üqün silərgə gunaḫ ḫesabliniweridu, — dedi.

10

Əysa səzini dawam ḳilidu — «Mən yahxi ḳoy baḳḳuqidurmən»

1 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoy ḳotiniɵla ixiktin kirməy, baxḳa yərdin yamixip kirgən kixi ooɵri wə ḳaraḳqidur.
2 Ixiktin kiridiɵlan kixi bolsa ḳoylarning padiqisidur.
3 Ixik baḳar uningɵla ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning awazini anglap tonuydu; u əz ḳoylirining isimlirini bir-birləp qaḳirip ularni sirtḳa baxlap qiḳidu.□
4 U ḳoylirining ḫəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini tonuydu.□
5 Lekin ular yat adəmning kəynidin mangmaydu, bəlki uningdin ḳaqidu; qünki ular yatlarning awazini tonumaydu.
6 Əysa bu təmsilni ularɵla səzləp bərgini bilən, lekin ular uning əzlirigə nemə dəwatḳanliḳini ḫeq qüxənmidi.
7 Xunga Əysa ularɵla yənə mundaḳ dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoylarning ixiki əzümdurmən.□
8 Məndin ilgiri kəlgənlərning ḫəmmisi ooɵri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɵla ḳulaḳ salmidi.□
9 Ixik əzümdurmən. Mən arḳiliḳ kirgini ḳutḳuzulidu ḫəm kirip-qiḳip, ot-qəplərni tepip yeyələydu. ■

□ **9:39 «Mən korlarni kəridiɵlən bolsun, kəridiɵlənlarni kor bolsun dəp bu dunyaɵla ḫəküm qiḳirixḳa kəldim»** — «ḫəküm qiḳirixḳa kəldim» — Bu «ḫəküm» tooɵruluḳ «Yəx.» 42:1 wə uningdiki izaḫatni kərüng. Bu ḳandaḳ «ḫəküm»? Bizningqə Yəxaya pəyoɵəmbərning bexaritidə eytiloɵandək az degəndə bu «ḫəküm»ning əq təripi bardur: (1) etiḳadqilaroɵa tooɵra kəzḳaraxlarni yətküzüx; (2) Hudaning kəp ixlar üstidiki ḫəkümlirini bildürüx; (3) Məsiḫning həwiri kixilərning ḳəlbini yaki yoruḳ yaki tehimu ḳarangoɵu, kor ḳilix; huddi Yəxaya pəyoɵəmbər əz waḳtida Hudaning səz-kalamini Israiloɵa yətküzgəndə, Israilning əḫwali «Silər anglaxni anglaysilər, biraḳ qüxənməysilər; kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər» («Yəx.» 6:9-10) degəndək boloɵanoɵa ohxax. «Yəx.» 44:18nimu kərüng. ■ **9:39** Yḫ. 3:17; 12:47. □ **10:3 «Ixik baḳar uningɵla ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning awazini anglap tonuydu...»** — «ixik baḳar» bəlkim Qəmüldürgüqi Yəḫyani kərsitixi mumkin. Bu ayət ḫəm 4-ayətkə munasiwətlik, «Mik.» 2:13 wə izaḫatni kərüng. □ **10:4 «U ḳoylirining ḫəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini tonuydu»** — demisəkmu, Ottura Xərḳtiki ḳoyqilar dəl xundaḳ yol bilən ḳoylarni baḳidu. Ḳoyqi barliḳ ḳoylaroɵa isim ḳoyup ularni bu isim bilən qaḳiridu. U daim «ḳoylirini baxlaydu», ular uning awazi bilən əgixip mangidu. Adəttə ḳoyqining ḳoylarni «həydəx»ning ḫeq ḫajiti yoḳ. □ **10:7 «ḳoylarning ixiki əzümdurmən» —** Ottura Xərḳtə padiqilar keqidə ḳoylarni ḳooɵdax üqün ḳotanning aoɵzida tooɵrisioɵa yetip uhlaydu. Xuning bilən ular əzlirini «ḳoylarning ixiki» dəydu. Undaḳ ḳoyqilar ḫərküni «əz ḳoyliri üqün jenini pida ḳilidu». □ **10:8 «Məndin ilgiri kəlgənlərning ḫəmmisi ooɵri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɵla ḳulaḳ salmidi»** — bu yərdə Əysaning kəzdə tutḳini Təwrattiki pəyoɵəmbərlər əməs, bəlki əzlirini «Israilni baḳḳuqilar» dəp atiwaloɵanlar — yəni Pərisiylər, bax kaḫinlar, Təwrat ustazliri, Yəḫudiy aḳsaḳalliri, xundaḳla əzidin ilgiri pəyda boloɵan «sahta Məsiḫlər» (məsilən, «Ros.» 5:36-37)din ibarət. Israiloɵa baḳḳuqi bolux kerək boloɵanlar əksiqə padidin payda-mənpəət alidioɵanlaroɵa aylanduruloɵan («Yər.» 23-bab, «Əz.» 34-babni kərüng). ■ **10:9** Yḫ. 14:6.

10 Ooɣri bolsa pəkət ooɣrilax, əltürüx wə buzux üqünla kelidu. Mən bolsam ularni ḫayatliḳḳa erixsun wə xu ḫayatliḳi mol bolsun dəp kəldim.□
11 Yahxi padiqi əzümdurmən. Yahxi padiqi ḳoylar üqün əz jenini pida ḳilidu. □ ■
12 Lekin mədikar undaḳ ḳilmaydu. U bəlki nə ḳoylarning igisi nə padiqisi bolmiɣaqḳa, bərining kəlginini kərsə, ḳoylarni taxlap ḳaqidu wə bərə kelip ḳoylarni titip tiripirən ḳiliwetidu. □ ■
13 Əmdi mədikar bolsa pəkət ḫəkḳini dəp ixləp, ḳoylaroɣa köngül bəlməy bədər ḳaqidu.
14-15 Yahxi padiqi əzümdurmən. Ata meni toniɣinidək mən atini tonuɣinimdək, mən əzümningkilərni tonuymən wə əzümningkilərmu meni tonuydu; ḳoylar üqün jenim pida. ■
16 Bu ḳotandin bolmiɣan baxḳa ḳoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim kerək wə ularmu awazimni anglaydu; xuning bilən bir pada bolidu, xundaḳla ularning bir padiqisi bolidu.□ ■
17 Ata meni xu səwəbtin səyiduki, mən jenimni ḳayturuwelixim üqün uni pida ḳilimən. ■
18 Jenimni ḫeqkim məndin alalmaydu, mən uni əz ihtiyarim bilən pida ḳilimən. Mən uni pida ḳilixḳa ḫoḳuḳluḳmən wə xundaḳla uni ḳayturuwelixḳimu ḫoḳuḳluḳmən; bu əmrni Atamdin tapxuruwaloɣanmən.■
19 Bu səzlər tüpəylidin Yəhudiylar arisida yənə bəlünüx pəyda boldi. ■
20 Ulardin köp adəmlər:
— Uningoɣa jin qaplixiptu, u jəylüwatidu, nemə üqün uning səzigə ḳulaḳ saloɣudəksilər? — deyixti.■
21 Yənə bəzilər bolsa:
— Jin qaplaxḳan adəmning səzliri bundaḳ bolmaydu. Jin ḳandaḳmu ḳarioɣularning kəzlirini aqalisun?! — deyixti.■

Əysaning qətkə ḳeḳilixi

22 Ḳix pəsli bolup, Yerusalemda «Ḳayta beoɣixlax ḫeyti» ətküzülüwatatti. □
23 Əysa ibadəthanidiki «Sulaymanning pexaywini»da aylinip yürətti. ■
24 Yəhudiylar uning ətrapioɣa olixiwelip:
— Bizni ḳaqanoɣiqə tit-tit ḳilip tutuḳlukta ḳaldurmaḳqisən? Əgər Məsiḫ bolsang, bizgə oquḳini eyt, — deyixti.□
25 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Mən silərgə eyttim, lekin ixənməysilər. Atamning nami bilən ḳiloɣan əməllirimning əzi manga guwaḫliḳ beridu. ■

□ **10:10 «Ooɣri bolsa pəkət ooɣrilax, əltürüx wə buzux üqünla kelidu»** — «əltürüx» grek tilida «booɣuzlax». □ **10:11 «Yahxi padiqi ḳoylar üqün əz jenini pida ḳilidu»** — «**yahxi** padiqi» boloɣandin keyin baxḳa hil padiqilar bolamdu? Bu tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **10:11** Yəx. 40:11; Əz. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pet. 5:4. □ **10:12 «bərə kelip ḳoylarni titip tiripirən ḳiliwetidu»** — yaki «bərə kelip ḳoylarni tutuwelip tiripirən ḳiliwetidu». ■ **10:12** Zək. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḫ. 6:46; 7:29. □ **10:16 «Bu ḳotandin bolmiɣan baxḳa ḳoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim kerək ... xuning bilən bir pada bolidu, xundaḳla ularning bir padiqisi bolidu»** — ḫeqḳandaḳ xübḫə yoḳki, muxu yərdə «bu ḳotandin bolmiɣan»lar Məsiḫkə etiḳad ḳilidiɣan Yəhudiy əməslərni kərsitidu. ■ **10:16** Əz. 37:22. ■ **10:17** Yəx. 53:12. ■ **10:18** Yḫ. 2:19. ■ **10:19** Yḫ. 7:12; 9:16. ■ **10:20** Yḫ. 7:20; 8:48, 52. ■ **10:21** Mis. 4:11; Zəb. 94:9; 146:8 □ **10:22 «Ḳayta beoɣixlax ḫeyti»** — (ibadəthanini) «ḳayta beoɣixlax ḫeyti» bolsa miladiyədin ilgiri 164-yili «Yəhuda Makkabus» ibadəthanini Yunandikilərning butpərəslikidin ḳayturuwelip, uni ḳaytidin Hudaning yoliɣa atap beoɣixliɣanliḳini təbrikləydioɣan ḫeyt. Bu ḫeyt Yəhudiylar arisida ḫazirɣiqə «Hannukaḫ» dəp atilidu. ■ **10:23** 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ **10:24 «Bizni ḳaqanoɣiqə tit-tit ḳilip tutuḳlukta ḳaldurmaḳqisən?»** — grek tilida «jenimizni ḳaqanoɣiqə tit-tit ḳilip tutuḳlukta ḳaldurmaḳqisən?». ■ **10:25** Yḫ. 5:36.

26 Biraḳ mən silərgə eytḳinimdək, silər etiḳad ḳilmidinglar, qünki mening ḳoylirimdin əməssilər.
27 Mening ḳoylirim mening awazimni anglaydu, mən ularni tonuymən wə ular manga əgixidu. ■
28 Mən ularoɣa mənggülük ḫayat ata ḳilimən; ular əsla ḫalak bolmaydu. Ḫeqkim ularni ḳolumdin tartiwalalmaydu. ■
29 Ularni manga təḳdim ḳiloɣan atam ḫəmmidin üstündur wə ḫeqkim ularni atamning ḳolidin tartiwalalmaydu.
30 Mən wə Ata *əslidinla* birdurmiz.□ ■
31 Buning bilən Yəhudiylar yənə uni qalma-kesək ḳilixmaḳqi bolup, yərdin ḳollirioɣa tax elixti.■
32 Əysa ularoɣa: — Atamdin kəlgən nuroɣun yahxi əməllərni silərgə kərsəttim. Bu əməllərning ḳaysisi üqün meni qalma-kesək ḳilmaḳqisilər? — dedi.
33 — Seni yahxi bir əməl üqün əməs, bəlki kupurluḳ ḳiloɣining üqün qalma-kesək ḳilimiz. Qünki sən bir insan turuḳluḳ, əzüngni Huda ḳilip kərsətting! — dedi Yəhudiylar jawabən.■
34 Əysa ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silərgə təwə muḳəddəs ḳanunda «Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər» dəp pütülgən əməsmu? □ ■
35 Huda əz səz-kalamini yətküzgənlərni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə (wə muḳəddəs yazmilarda eytiloɣini ḫərgiz küqtin ḳalmaydu)
36 nemə üqün Ata Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən» desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər? □ ■
37 Əgər Atamning əməllirini ḳilmisam, manga ixənmənglar. ■
38 Biraḳ ḳilsam, manga ixənmigən ḫaləttimu, əməllərning əzlirigə ixininglar. Buning bilən Atining məndə ikənlikini, meningmu Atida ikənlikimni ḫəḳ dəp bilip etiḳad ḳilidioɣan bolisilər.■
39 Buning bilən ular yənə uni tutmaḳqi boldi, biraḳ u ularning ḳolliridin ḳutulup, u yərdin kətti. ■
40 Andin u yənə Iordan dəryasining u ḳetioɣa, yəni Yəḫya *pəyoɣəmbər* dəslipidə adəmlərni qəmüldürgən jayoɣa berip, u yərdə turdi.■
41 Nuroɣun kixilər uning yenioɣa kəldi. Ular:
— Yəḫya ḫeq məjizilik alamət kərsətmigən, lekin uning bu adəm tooɣrisida barliḳ eytḳanliri rast ikən! — deyixti.
42 Xuning bilən nuroɣunlioɣan kixilər bu yərdə uningoɣa etiḳad ḳildi.

■ **10:27** Yḫ. 8:47. ■ **10:28** Yḫ. 6:39; 17:12; 18:9. □ **10:30 «Mən wə Ata əslidinla birdurmiz»** — «Ḳan» 32:39ni kərüng. Muxu yərdə Məsiḫning «bir» degini, yuḳirida tiloɣa elinoɣan ixlirida əzining Huda'ata bilən birgə bir boloɣanliḳini təkitləydu. ■ **10:30** Yəx. 54:5; Yḫ. 5:19; 14:9; 17:5. ■ **10:31** Yḫ. 8:59; 11:8. ■ **10:33** Yḫ. 5:18. □ **10:34 «Silərgə təwə muḳəddəs ḳanun»** — 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər»** — bu səzlər «Zəb.» 82:6də tepilidu. Toluḳ eytsaḳ «Mən eyttim: — Silər ilaḫlar ikənsilər; ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣullirisilər» degən bolup, bu səz əslidə sot məjlisigə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»oɣa, yəni Hudaning həlḳigə soraḳqi boloɣan yaki əz həlḳi arisida ḫərḳandaḳ ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlərgə eytiloɣanidi. Ular muxu ixta, ḫəmmini soraḳ ḳiloɣuqi Hudaoɣa ohxap kətkəqkə, «ilaḫlar» deyilidu. 35-36-ayət wə izaḫatini kərüng. «Zəb.» 82:1diki izaḫatnimu kərüng. ■ **10:34** Zəb. 82:6 □ **10:36 «Nemə üqün Ata Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən» desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər?»** — bu 36-ayət boyiqə, Huda «Zəbur»da «Hudaning **səz-kalami yətküzülgənlər**»ni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə, **Hudaning Səz-Kalamining Əzi** dunyaoɣa kəlgəndə, «Hudaning Ooɣlimən» desə, bu ḳandaḳmu kupurluḳ bolidu? ■ **10:36** Yḫ. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yḫ. 15:24. ■ **10:38** Yḫ. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luḳa 4:29; Yḫ. 8:59. ■ **10:40** Yḫ. 1:28; 3:23.

11

Lazarusning ɵlümi

1 Lazarus degən bir adəm kesəl bolup ⱪalоⱪanidi. U Məryəm wə ḫədisi Marta turоⱪan,
Bəyt-Aniya degən kənttə turatti
2 (bu Məryəm bolsa, Rəbgə huxbuy mayni sürkigən, putlirini ɵz qaqliri bilən ertip
ⱪurutⱪan ḫeliⱪi Məryəm idi; kesəl bolup yatⱪan Lazarus uning inisi idi).□ ■
3 Lazarusning ḫədiliri Əysaоⱪa həwərqi əwətip: «I Rəb, mana sən səygən *dostung*
kesəl bolup ⱪaldi» dəp yətküzdi.
4 Lekin Əysa buni anglap:
— Bu kesəldin ɵlüp kətməydu, bəlki bu arⱪiliⱪ Hudaning Oоⱪli uluоⱪlinip, Hudaning
xan-xəripi ayan ⱪilinidu — dedi.■
5 Əysa Marta, singlisi wə Lazarusni tolimu səyətti.
6 Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliоⱪan bolsimu, ɵzi turuwatⱪan jayda yənə
ikki kün turdi.□
7 Andin keyin u muhlisliriоⱪa:
— Yəḫudiyəgə ⱪayta barayli! — dedi.
8 Muhlisliri uningоⱪa:
— Ustaz, yeⱪindila *u yərdiki* Yəḫudiylar seni qalma-kesək ⱪilmaⱪqi boloⱪan tursa,
yənə u yərgə ⱪayta baramsən? — deyixti.□ ■
9 Əysa mundaⱪ dedi:
— Kündüzdə on ikki saət bar əməsmu? Kündüzi yol mangoⱪan kixi putlaxmas, qünki
u bu dunyaning yoruⱪini kəridu.
10 Lekin keqisi yol mangoⱪan kixi putlixar, qünki uningda yoruⱪluⱪ yoⱪtur.
11 Bu səzlərni eytⱪandin keyin, u:
— Dostimiz Lazarus uhlap ⱪaldi; mən uni uyⱪusidin oyoⱪatⱪili barimən, — dəp ⱪoxup
ⱪoydi.■
12 Xunga muhlislar uningоⱪa:
— I Rəb, uhliоⱪan bolsa, yahxi bolup ⱪalidu, — dedi.
13 Ḫalbuki, Əysa Lazarusning ɵlümi toоⱪruluⱪ eytⱪanidi, lekin ular u dəm elixtiki
uyⱪuni dəwatidu, dəp oylaxti.
14 Xunga Əysa ularоⱪa oquⱪini eytip:
— Lazarus ɵldi, — dedi.
15 — Biraⱪ silərni dəp, silərning etiⱪad ⱪilixinglar üqün, *uning ⱪexida*
bolmioⱪanliⱪimоⱪa huxalmən. Əmdi uning yenioⱪa barayli, — dedi.
16 «Ⱪoxkezək» dəp atilidioⱪan Tomas baxⱪa muhlisdaxlirioⱪa:
— Bizmu uning bilən billə barayli ḫəm uning bilən billə ɵləyli, — dedi.□

Əysaning Lazarusni tirildürüxi

□ **11:2 «bu Məryəm bolsa, rəbgə huxbuy mayni sürkigən, putlirini ɵz qaqliri bilən ertip ⱪurutⱪan ḫeliⱪi Məryəm idi; kesəl bolup yatⱪan Lazarus uning inisi idi»** — bu ix dəsləptə «Mat.» 26:6-13 wə «Mar.» 14:3-9də wə keyin «Yuḫ.» 12:3-8də hatirilinidu. Yuḫanna oⱪurmənlər bu ixtin Injildiki baxⱪa «bayanlar» arⱪiliⱪ alliⱪaqan həwər tapⱪan, dəp pərəz ⱪilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luⱪa 7:37; Yḫ. 12:3. ■ **11:4** Yḫ. 9:3; 11:40. □ **11:6 «Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliоⱪan bolsimu, ɵzi turuwatⱪan jayda yənə ikki kün turdi»** — bu ayəttiki «xunga» bəlkim oⱪurmənlərni ḫəyran ⱪalduridu. Bizdə ⱪilqə xübḫə yoⱪki, Huda Ɵzini səygənlərnimu intayin səygəqkə, ularning Hudaning ḫəⱪiⱪiy xan-xəripi wə uluоⱪluⱪini kərüp qüxinixi, xundaⱪla etiⱪadining küqəytilixi üqün bəzidə beximizdin bu ixⱪa ohxap ketidioⱪan azabliⱪ ixlarni ətküzidu (15-ayətni kərüng). □ **11:8 «Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yḫ. 8:59; 10:31. ■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luⱪa 8:52. □ **11:16 ««Ⱪoxkezək» dəp atilidioⱪan Tomas»** — drek tilida ««Didimos» dəp atilidioⱪan Tomas».

17 Əysa muhlisliri bilən Bəyt-Aniyaoɣa baroɣanda, Lazarusning yərlikkə ḳoyuloɣinioɣa
alliḳaqan tət kün boloɣanliḳi uningoɣa məlum boldi.
18 Bəyt-Aniya Yerusalemoɣa yeḳin bolup, uningdin altə qaḳirimqə yiraḳlikta idi, □
19 xuning bilən nuroɣun Yəḫudiylar Marta bilən Məryəmgə inisi tooɣrisida təsəlli
bərgili ularning yenioɣa kəlgənidi.
20 Marta əmdi Əysaning keliwatḳinini anglapla, uning aldioɣa qiḳti. Lekin Məryəm
bolsa əyidə olturup ḳaldi.
21 Marta əmdi Əysaoɣa: — I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim əlmigən bolatti.
22 Ḥeliḫəm Hudadin nemini tilisəng, Uning sanga xuni beridioɣanliḳini bilimən, —
dedi.
23 — Ining ḳayta tirilidu, — dedi Əysa.
24 Marta:
— Ahirḳi künidə, yənə tirilix künidə uning jəzmən tirilidioɣanliḳini bilimən, — dedi.■
25 Əysa uningoɣa: — Tirilix wə ḥayatliḳ mən əzümdurmən; manga etiḳad ḳiloɣuqi
kixi əlsimu, ḥayat bolidu; ■
26 wə ḥayat turup, manga etiḳad ḳiloɣuqi əbədil'əbəd əlməs; buningoɣa ixinəmsən?■
27 U uningoɣa: — Ixinimən, i Rəb; sening dunyaoɣa kelixi muḳərrər boloɣan Məsiḫ,
Hudaning Ooɣli ikənlikinggə ixinimən.■
28 Buni dəp bolup, u berip singlisi Məryəmni astioɣina qaḳirip:
— Ustaz kəldi, seni qaḳiriwatidu, — dedi.
29 Məryəm buni anglap, dərḥal ornidin turup, uning aldioɣa bardi
30 (xu pəyttə Əysa tehi yezioɣa kirmigən bolup, Marta uning aldioɣa mengip, uqrixip
ḳaloɣan yərdə idi).
31 Əmdi *Məryəmgə* təsəlli beriwatḳan, əydə uning bilən olturoɣan Yəḫudiylar uning
aldirap ḳopup sirtḳa qiḳip kətkinini kərüp, uni ḳəbrigə berip xu yərdə yioɣa-zar
ḳiloɣili kətti, dəp oylap, uning kəynidin mengixti.
32 Məryəm əmdi Əysa bar yərgə baroɣanda uni kərüp, ayioɣioɣa əzini etip:
— I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim əlmigən bolatti! — dedi.
33 Əysa Məryəmning yioɣa-zar ḳiloɣinini, xundaḳla uning bilən billə kəlgən Yəḫudiy
həlḳning yioɣa-zar ḳilixḳinini kərgəndə, roḫida ḳattiḳ pioɣan qekip, köngli tolimu
biaram boldi wə: □
34 — Uni ḳəyərgə ḳoydunglar? — dəp soridi.
— I Rəb, kelip kərgin, — deyixti ular.
35 Əysa kəz yexi ḳildi. □ ■
36 Yəḫudiy həlḳi: — Ḳaranglar, u uni ḳanqilik səygən! — deyixti.
37 Wə ulardin bəziliri:
— Ḳarioɣuning kəzini aqḳan bu kixi kesəl adəmni əlümdin saḳlap ḳalalmasmidi? —
deyixti.
38 Əysa iqidə yənə ḳattiḳ pioɣan qekip, ḳəbrining aldioɣa bardi. Ḳəbri bir oɣar idi;
uning kirix aoɣzioɣa qong bir tax ḳoyuḳluḳ idi.
39 Əysa:
— Taxni eliwetinglar! — dedi.
Ölgüqining ḥədisi Marta:
— I Rəb, yərlikkə ḳoyoɣili tət kün boldi, ḥazir u purap kətkəndu, — dedi.

□ **11:18 «altə qaḳirim»** — grek tilida «on bəx stadiyon». Bir «stadiyon» 185 metr idi. ■ **11:24** Dan. 12:2; Luḳa 14:14; Yḫ. 5:29. ■ **11:25** Yḫ. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuḫa. 5:10. ■ **11:26** Yḫ. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luḳa 9:20; Yḫ. 6:69. □ **11:33 «*Əysa*...** roḫida ḳattiḳ pioɣan qekip, köngli tolimu biaram boldi» —Əysa nemigə xundaḳ inkas ḳayturdi? Bizningqə, bu uning gunaḥning insanlarni ölümgə wə ḥalakətkə, jümlidin Xəytanning ilkigə elip baroɣanliḳi tüpəylidin boloɣan parakəndiqilik wə pioɣan-ḳayoɣuoɣa ḳarap, bu ixlardin ḳattiḳ ḥayajanlanoɣanliḳi wə bəlkim oɣəzəpləngənlikini kərsitidu. □ **11:35 «Əysa kəz yexi ḳildi»** — Əysaning kəz yaxliri tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtalmisaḳ bolmaydu. ■ **11:35** Luḳa 19:41.

40 Əysa uningƣa:
— Mən sanga: «Etiḳad ḳilsang, Hudaning xan-xəripini kərisən» degənidimoƣu! — dedi.
41 Buning bilən halayiḳ taxni eliwətti. Əysa kəzlirini asmanƣa tikip mundaḳ dua ḳildi:
— I Ata, tilikimni angliƣining üqün sanga təxəkkür eytimən.
42 Tiləklirimni ḫəmixə anglaydiƣanliḳingni bilimən; lekin xundaḳ bolsimu, ətrapimdiki muxu halayiḳ sening meni əwətkənlikinggə ixənsun dəp, buni eytiwatimən!■
43 Bu sözlərni ḳiloƣandin keyin, u yuḳiri awazda:
— Lazarus, taxḳirioƣa qiḳ! — dəp towlidi.
44 Ölgüqi ḳol-putliri kepənləngən, engiki tengiloƣan ḫalda taxḳirioƣa qiḳti. Əysa ularoƣa:
— Kepənni yexiwetip, uni azad ḳilinglar! — dedi.■

Əysani əltürüx suyiḳəsti
Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luḳa 22:1-2

45 Məryəmning yenioƣa pətə ḳilip kelip, uning əmillirini kərgən Yəḫudiylar iqidin nuroƣunliri uningƣa etiḳad ḳildi.
46 Lekin ularning iqidə bəziliri Pərisiylərning yenioƣa berip, Əysaning ḳiloƣan ixlirini məlum ḳilixti.
47 Xunga bax kaḫinlar wə Pərisiylər Yəḫudiylarning kengəxmisini yioƣip:
— Ḳandaḳ ḳiliximiz kerək? Bu adəm nuroƣun məjizilik alamətlərni yaritiwatidu. ■
48 Uningƣa xundaḳ yol ḳoyup beriwərsək, ḫəmmə adəm uningƣa etiḳad ḳilip ketidu. Xundaḳ boloƣanda, Rimliḳlar kelip bu bizning jayimiz wə ḳowmimizni wəyran ḳiliwetidu! — deyixti.□
49 Ularning iqidə biri, yəni xu yili bax kaḫin boloƣan Ḳayafa:
— Silər ḫeqnemini bilməydikənsilər!
50 Pütün həlḳning ḫalak boluxining orniƣa, birla adəmning ular üqün əlüxining əwzəllikini qüxinip yətməydikənsilər, — dedi ■
51-52 (bu səzni u əzlükidin eytmioƣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloƣanliḳi üqün, Əysaning *Yəḫudiy* həlḳi üqün, xundaḳla pəḳət u həlḳ üqünla əməs, bəlki Hudaning ḫər yanƣa tarḳilip kətkən pərzəntlirining ḫəmmisini bir ḳilip uyuxturux üqün əlidioƣanliḳidin aldin bexarət berip xundaḳ degənidi).□ ■
53 Xuning bilən ular məsliḫətlixip, xu kündin baxlap Əysani əltürüwetixni ḳəstlidi.
54 Xuning üqün Əysa əmdi Yəḫudiylar arisida axkara yürməytti, u u yərdin ayrilip qəlgə yeḳin rayondiki Əfraim isimlik bir xəḫirigə berip, muhlisliri bilən u yərdə turdi.

■ **11:42** Yḫ. 12:30. ■ **11:44** Yḫ. 20:7. ■ **11:47** Zəb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luḳa 22:2; Ros. 4:27.
□ **11:48 «Rimliḳlar kelip bu bizning jayimiz wə ḳowmimizni wəyran ḳiliwetidu!»** — «bu bizning jayimiz» bizningqə ibadəthanini kərsətsə kerək. Eniḳki, bu adəmlərning ibadəthanini «Hudaning» deməydu, bəlki «bizning» dəydu. Ularning gepidin roxənki, əzining mənpəətini birinqi orunƣa ḳoyidu, əz həlḳining tinq-amanliḳini ikkinqi orunƣa ḳoyidu. «Bu bizning jayimiz» baxḳa birhil tərjimisi: «bizning bu ornimiz» (demək, mənsipimiz). ■ **11:50** Yḫ. 18:14. □ **11:51-52 «bu səzni u əzlükidin eytmioƣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloƣanliḳi üqün… aldin bexarət berip xundaḳ degənidi»** — demək, gərqə u əzi hudasiz adəm bolsimu, Təwrat bekitkən orunda turoƣaq, Muḳəddəs Roḫ uning arḳiliḳ (əzining dəwatḳinining mənisini toluḳ qüxənmigən ḫalda) bexarət bərdi. ■ **11:51-52** Əf. 2:14, 15, 16.

55 Əmdi Yəhudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»ɳa az ḳaloɳanidi. Nuroɳun kixilər taḫarətni ada ḳilix üqün, ḫeyttin ilgiri yezilardin Yerusalemoɳa kelixti. □
56 Xuning bilən billə xu kixilər Əysani izdəxti. Ular ibadəthanida yioɳiloɳanda bir-birigə:
— Ḳandaḳ oylawatisilər? U ḫeyt ətküzgili kəlməsmu? — deyixti.■
57 Bax kaḫinlar bilən Pərisiylər bolsa uni tutux üqün, ḫərkimning uning ḳəyərdilikini bilsə, məlum ḳilixi tooɳruluḳ pərman qiḳaroɳanidi.

12

Məryəmning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

1 Ətüp ketix ḫeytidin altə kün ilgiri, Əysa əzi əlümdin tirildürgən Lazarus turuwatḳan jay — Bəyt-Aniyaoɳa kəldi.■
2 Xu wəjidin ular u yərdə uningoɳa ziyapət bərdi. Marta meḫmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Əysa bilən ḫəmdastihan boloɳanlarning biri idi.
3 Məryəm əmdi naḫayiti ḳimmət baḫaliḳ sap sumbul ətirdin bir ḳadaḳ əkilip, Əysaning putlirioɳa ḳuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip ḳurutti. Ətirning hux puriḳi əyni bir aldi.□
4 Lekin uning muhlisliridin biri, yəni uningoɳa pat arida satḳunluḳ ḳiloɳuqi, Simonning ooɳli Yəhuda Ixḳariyot:
5 — Nemixḳa bu *ḳimmət baḫaliḳ* ətir kəmbəoɳəllərgə sədiḳə ḳilip berilixkə üq yüz dinaroɳa setilmidi? — dedi□ ■
6 (u bu səzni kəmbəoɳəllərning oɳemini yegənliki üqün əməs, bəlki ooɳri boloɳanliḳi üqün degənidi; qünki u *muhlislarning ortaḳ* ḫəmyanini saḳlioɳuqi bolup, daim uningoɳa selinoɳinidin ooɳriliwalatti).■
7 Əmdi Əysa: — Ayalni əz ihtiyarioɳa ḳoyoɳin! Qünki u buni mening dəpnə künüm üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɳandur;□ ■
8 qünki kəmbəoɳəllər ḫəmixə silər bilən billə bolidu, lekin mən ḫəmixə silər bilən billə bolmaymən, — dedi.■

Bax kaḫinlarning Lazarusni əltürüx suyiḳəsti

9 Zor bir top Yəhudiylar uning xu yərdə ikənlikidin həwər tepip, xu yərgə kəldi. Ularning kelixi yaloɳuz Əysani dəpla əməs, yənə u əlümdin tirildürgən Lazarusnimu kərüx üqün idi. ■
10 Lekin bax kaḫinlar bolsa Lazarusnimu əltürüxni məsliḫətləxkənidi;

□ **11:55 «Nuroɳun kixilər taḫarətni ada ḳilix üqün…»** — muxu yərdiki «taḫarət» tooɳruluḳ: Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi əlük bir nərsigə, ḳanoɳa yaki məlum kesəl yarisioɳa tegip kətkən bolsa, «napak» dəp ḫesablinatti wə xundaḳla pak ḫesablinix üqün yuyunuxi kerək wə yənə bəzi əḫwallardimu ḳurbanliḳ ḳilixi kerək idi. Uning üstigə pərisiylər wə «Təwrat ustazliri» əzlükidin bu ixlaroɳa nuroɳun baxḳa murəkkəp ḳaidilərni ḳoxuwaloɳanidi. Məsilən, «Mar.» 7:3-4ni kərüng. Xunga «taḫarət»ni ətküzüxkə bəzidə heli waḳit kerək boloɳan. **«Yerusalemoɳa kelixti»** — grek tilida «Yerusalemoɳa qiḳixti». ■ **11:56** Yḫ. 7:11. ■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luḳa 7:37; Yḫ. 11:2. □ **12:3 «naḫayiti ḳimmət baḫaliḳ sap sumbul ətirdin bir ḳadaḳ»** — «bir ḳadaḳ» (grek tilida «bir litra») — Rimliḳlarning ḳadiḳi, təhminən 325 gram. **«Əysaning putlirioɳa ḳuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip ḳurutti»** — yaki «Əysaning putlirioɳa ḳuydi wə qaqliri bilən ətirni putlirioɳa sürdi». □ **12:5 «üq yüz dinar»** — xu qaoɳda addiy bir ixqining yillik kirimigə təng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yḫ. 13:29. □ **12:7 «u buni mening dəpnə künüm üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɳandur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «u xundaḳ ḳilip mening dəpnə künümgə təyyarliḳ ḳiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Ḳan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yḫ. 11:44.

11 Qünki uning səwəbidin nurƣun Yəhudiylar əzliridin qekinip Əysaƣa etiqad
qiliwatatti.

Yerusalemƣa təntənilik bilən kirix
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40
12 Ətisi, «*ətüp ketix* ḫeyti»ni ətküzüxkə kəlgən zor bir top halayiq Əysaning
Yerusalemƣa keliwatqanliqini anglap, ■
13 qollirigə horma xahlirini tutuxqan ḫalda uni qarxi alƣili qiqixti wə: «Təxəkkür-
ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi, Israilning padixaḫigə mubarək
bolƣay!» dəp warqiraxti.□ ■
14 Əysa bir təhəyni tepip, uningƣa mindi; huddi *muqəddəs yazmilarda* mundaq
pütülgəndək: —

15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!».□ ■

16 Əyni qaƣda uning muhlisliri bu ixlarni qüxənməytti, lekin Əysa xan-xərəptə
uluƣlanƣandin keyin, bu səzlərning uning tooƣruluq pütülgənlikini, xundaqla bu
ixlarning dərwəqə uningda xundaq yüz bərgənlikini esigə kəltürdi.□
17 Əmdi u Lazarusni qəbridin qaqirip tirildürgən qaƣda uning bilən billə bolƣan
halayiq bolsa, bu ixqa guwaḫliq beriwatatti.
18 Əysa yaratqan bu məjizilik alamətnimu angliƣaqqa, uni qarxi elixqa xu bir top
adəmlər qiqixqanidi.
19 Pərisiylər bolsa bir-birigə:
— Qaranglar, *barliq* qiliƣininglar bikar kətti! Mana əmdi pütkül jaḫan uningƣa
əgəxməktə! — deyixti.■

Greklarning Əysa bilən kərüxüxni tələp qilixi — uning əz ölümi tooƣruluq səzlixi
20 Ətüp ketix ḫeytida ibadət qiliƣili kəlgənlər arisida birnəqqə greklarmu bar idi. ■
21 Bular əmdi Galiliyəning Bəyt-Saida yezisidin bolƣan Filipning yeniƣa kelip:
— Əpəndim, biz Əysa bilən kərüxsək, — dəp tələp qilixti.■
22 Filip berip buni Andriyasqa eytti. Andin Andriyas wə Filip ikkisi Əysaƣa məlum
qildi.
23 Lekin Əysaularƣa jawabən mundaq dedi:
— «Insan’ooƣlining xan-xərəptə uluƣlinidiƣan waqit-saiti yetip kəldi. □ ■
24 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, buƣday deni tupraq iqigə qüxüp
ölmigüqə, əzi yənila yalƣuz qalidu; lekin ölsə, mol ḫosul beridu. □ ■

■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36. □ **12:13 «Təxəkkür-ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi, Israilning padixaḫiƣa mubarək bolƣay!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinƣan. «Ḫosanna» degən səz «Qutquzƣaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaƣa təxəkkür-mədḫiyə»mu bolup qalƣanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kərüng. ■ **12:13** Zəb. 118:25, 26. □ **12:15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!»** — «Zək.» 9:9. «Zion qizi» Yerusalemda turuwatqanlarni, xundaqla barliq Yəhudiy həlqini kərsitidu. ■ **12:15** Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16 «Əysa xan-xərəptə uluƣlanƣandin keyin...»** — uning ölümdin tirilip ərxkə kətürülgənlikini kərsitidu. ■ **12:19** Yḫ. 11:47. ■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yḫ. 1:45. □ **12:23 «Lekin Əysa ularƣa jawabən mundaq dedi: — «Insan’ooƣlining xan-xərəptə uluƣlinidiƣan waqit-saiti yetip kəldi...»** — greklərning (22-ayəttiki) təlipigə bu sirliq səzlər qandaq jawab bolidu? Buning tooƣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **12:23** Yḫ. 13:32; 17:1. □ **12:24 «buƣday deni tupraq iqigə qüxüp ölmigüqə, əzi yənila yalƣuz qalidu; lekin ölsə, mol ḫosul beridu»** — Məsiḫning «uruqning ölüxi» degini birhil ohxitixtur. Uruq yərgə qüxüp «ölmisə» bir tal peti qeliweridu. Tupraqqa qüxkəndə «ölsə», uningdin nurƣun uruq mewiləydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36.

25 Kimdəkim өz ḫayatini ayisa uningdin məḫrum bolidu; lekin bu dunyada өz ḫayatidin nəprətlənsə, uni mənggülük ḫayatliḳḳa saḳliyalaydu. □ ■
26 Kimdəkim hizmitimdə boluxni halisa, manga əgəxsun. Mən ḳəyərdə bolsam, mening hizmətqimmu xu yərdə bolidu. Kemdəkim mening hizmitimdə bolsa, Ata uningoɣa izzət ḳilidu.■
27 Ḫazir jenim ḳattiḳ azabliniwatidu. Mən nemə deyixim kerək? «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu? Lekin mən dəl muxu waḳit-saət üqün kəldim. □ ■
28 Ata, namingoɣa xan-xərəp kəltürgin!».
Xuan, asmandin bir awaz anglinip:
— Uningoɣa xan-xərəp kəltürdüm wə yənə uningoɣa xan-xərəp kəltürimən!» — deyildi.
29 Buni angliɣan xu yərdə turoɣan halayiḳ:
— Ḫawa güldürlidi, — deyixti.
Yənə bəzilər bolsa:
— Bir pərixtə uningoɣa gəp ḳildi, — deyixti.
30 Əysa bolsa jawabən: — Bu awaz meni dəp əməs, silərni dəp qüxti. ■
31 Əmdi dunyaning üstigə ḫəküm qiḳirilix waḳti kəldi; ḫazir bu dunyaning ḫəkümdarining taxḳiriɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi. □ ■
32 Wə mən bolsam, yərning üstidin kətürülginimdə, pütkül insanlarni өzümgə jəlp ḳilip tartimən, — dedi ■
33 (uning buni degini өzining ḳandaḳ ölüm bilən өlidiɣanliḳini kərsətkini idi).
34 Halayiḳ buningoɣa jawabən uningdin:
— Biz muḳəddəs ḳanundin Məsiḫning əbədgiqə ḳalidiɣinini angliɣan; sən ḳandaḳsigə «Insan’ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?! Bu ḳandaḳmu «Insan’ooɣli» bolsun? — dəp soridi.□ ■
35 Xunga Əysa ularoɣa: — Nurning aranglarda bolidiɣan waḳti uzun bolmaydu. Xunga ḳarangoɣuluḳning silərni besiwalmasliḳi üqün, nur bar waḳtida *uningda* menginglar; ḳarangoɣuluḳta mangoɣan kixi өzining ḳəyərgə ketiwatḳanliḳini bilməydu. ■
36 Nur aranglarda bar waḳitta, uningoɣa ixininglar; buning bilən nurning pərzəntliri bolisilər, — dedi.
Əysa bu səzlərni ḳiloɣandin keyin, ulardin ayrilip yoxurunuwaldi.

Yəhudiy həlḳining Məsiḫni rət ḳilixi

37 Gərqə u ularning kөz aldida xunqə tola məjizilik alamət kərsətkən bolsimu, ular tehi uningoɣa etiḳad ḳilmidi.
38 Xuning bilən Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisida aldin’ala kərsitilgən bexarət dəl əməlgə axurdi:
«I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?

□ **12:25 «kimdəkim өz ḫayatini ayisa..»** — «ayisa» grek tilida «səyisə» yaki «amraḳ bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yḫ. 14:3; 17:24. □ **12:27 «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu?»** — Bu «saət» uning kelidiɣan azab-oḳubətlərni tartidiɣanliḳini kərsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luḳa 22:44. ■ **12:30** Yḫ. 11:42. □ **12:31 «ḫazir bu dunyaning ḫəkümdarining taxḳiriɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi»** — «bu dunyaning ḫəkümdari» — Xəytanni kərsitidu. Bu ayət tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:31** Yḫ. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ **12:32** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 3:14; 8:28. □ **12:34 «sən ḳandaḳsigə «Insan’ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?!»** — halayiḳning «Insan’ooɣli» (Məsiḫ) tooɣruluḳ kəzdə tutḳini Məsiḫning uluoɣluḳini kərsitidiɣan «Yar.» 49:10, «Zəb.» 89:35-37, 110:2, «Yəx.» 9:7, «Əz.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6-7; 89:36; 110:4; Yəx. 9:5; Yər. 23:6; Əz. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. ■ **12:35** Yər. 13:16; Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Əf. 5:8; 1Tes. 5:4

Ḫəm «Pərwərdigarning biliki» Bolоquqi kimgimu ayan ḳilinоqan?» □ ■

39-40 Halayiḳning etiḳad ḳilmiоqinining səwəbi dəl xuki (huddi Yəxaya pəyоqəmbər yənə aldin'ala eytḳandək):

«*Pərwərdigar* ularning kəzlirini kor,
Ḳəlbini tax ḳildi;
Məḳsət, ularning kəzlirining kərüp,
Ḳəlbining qüxinip,
Gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur;
Bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim, — *dəydu Pərwərdigar*». □ ■

41 Bu səzlərni Yəxaya *pəyоqəmbər Məsiḫning* xan-xəripini kərüp uningоqa ḳarita aldin'ala səz ḳiloqinida eytḳanidi. □ ■
42 Wəḫaləṅki, gərqə ḫətta Yəḫudiy aḳsaḳalliridinmu nuroqunlioqan adəmlər uningоqa etiḳad ḳiloqan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, əzlirining sinagogtin ḳooqlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi. □ ■
43 Buning səwəbi, ular insanlardin kelidioqan izzət-xəḫrətni Hudadin kelidioqan izzət-xəḫrəttin yahxi kərətti. ■
44 Biraḳ Əysa yuḳiri awaz bilən mundaḳ dedi:
— Manga etiḳad ḳiloquqi mangila əməs, bəlki meni Əwətküqigə etiḳad ḳiloquqidur.
45 Kimki meni kərgüqi bolsa, meni Əwətküqini kərgüqi bolidu. ■
46 Mən manga etiḳad ḳiloquqilar ḳarangоqulukta ḳalmisun dəp, nur süpitidə dunyaoqa kəldim. ■
47 Birsi səzlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraḳḳa tartmaymən; qünki mən dunyadikilərni soraḳḳa tartḳili əməs, bəlki dunyadikilərni ḳutḳuzoqili kəldim. ■
48 Biraḳ meni qətkə ḳaḳḳuqini, xundaḳla səzlirimni ḳobul ḳilmioqanni bolsa, uni soraḳḳa tartḳuqi birsi bar. U bolsimu, mən eytḳan səz-kalamimdur. U ahirḳi küni uni soraḳḳa tartidu. ■
49 Qünki mən əzlükümdin səzliginim yoḳ, bəlki meni əwətkən Ata mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəklikigə əmr bərgən. □ ■

□ **12:38 «I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?» ḫəm «Pərwərdigarning biliki» Bolоquqi kimgimu ayan ḳilinоqan?»** — «Yəx.» 53:1. «Pərwərdigarning biliki» — bir zat, yəni dəl Hudaning Məsiḫi bolsa kerək («Yəx.» 53:2, 3-ayətnimu kərüng). ■ **12:38** Yəx. 53:1; Rim. 10:16. □ **12:39-40 «Pərwərdigar ularning kəzlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi»** — muxu yərdə «Pərwərdigar» grek tilida «U». **«Pərwərdigar ularning kəzlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi; məḳsət, ularning kəzlirining kərüp, ḳəlbining qüxinip, gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur; bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim»** — «Yəx.» 6:10. ■ **12:39-40** Yəx. 6:9, 10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **12:41 «Bu səzlərni Yəxaya pəyоqəmbər Məsiḫning xan-xəripini kərüp uningоqa ḳarita aldin'ala səz ḳiloqinida eytḳanidi»** — grek tilida «uning xan-xəripini kərüp…» deyilidu. Kimning xan-xəripi? Eniḳki, «uning» muxu yərdə Məsiḫning əzini kərsitidu. 37-, 39- wə 42-ayətni kərüng (kimgə etiḳad ḳilix kerək?). Toluḳ ix «Yəx.» 6:1-13də hatirilinidu. Yəxaya bu bexarətni bərgən qaoqda Pərwərdigar Hudaning xan-xəripini kərgəqkə, hulasimiz xuki, «Məsiḫ Əzi Hudaning xan-xəripi wə ipadisi»din ibarəttur. ■ **12:41** Yəx. 6:1. □ **12:42 «nuroqunlioqan adəmlər uningоqa etiḳad ḳiloqan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, əzlirining sinagogtin ḳooqlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi»** — Muxu yərdə «sinagog» Yəḫudiylarning omumiy jəmiyitini kərsitidu. «Sinagogtin qiḳirilix» — kimki sinagodtin qiḳiriwetilsə, Yəḫudiylar jəmiyitidikilər ular bilən ḫeq bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **12:42** Yḫ. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yḫ. 5:44. ■ **12:45** Yḫ. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yəx. 42:6; 49:6; Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47. ■ **12:47** Yḫ. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yḫ. 3:18; 8:24. □ **12:49 «mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəkliki»** — yaki bolmisa «mening nemə təlim-əmr berixim wə nemini səzlixim kerəkliki». ■ **12:49** Ḳan. 18:18; Yḫ. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13.

50 Uning əmrining mənggülük ḫayatlik ikənlikini bilimən. Xunga nemini səzlisəm,
Ata manga buyruoɣinidək səzləymən.

13

Əysaning muhlislirining putini yuyuxi

1 Ötüp ketix ḫeytidin ilgiri, Əysa bu dunyadin ayrilip, Atining yenioɣa baridioɣan
wakit-saətning yetip kəlgənlikini bildi wə xuning üqün bu dunyadiki öz adəmlirigə
kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɣiqə toluk kərsitip turdi.□ ■
2 Əmdi kəqlik tamak yeyiliwatkanidi; Iblis alliburun Simonning ooɣli Yəḫuda
Ixkariyotning kəngligə Əysaoɣa satkunluk kilix wəswəsisini saloɣanidi.■
3 Əysa Atining ḫər ixni uning koliɣa tapxuroɣinini, wə özining Hudaning yenidin
kelip, Hudaning yenioɣa kaytidioɣanlikini bilgəqkə,■
4 dastihandin turup, ton-kənglikini yexip, bir lənggə bilən belini baoɣlidi.
5 Andin jawuroɣa su kuyup, muhlislarning putlirini yuyuxka wə beligə baoɣlioɣan
lənggə bilən sürtüp kurutuxka baxlidi.
6 Nəwət Simon Petruska kəlgəndə, Petrus uningoɣa:
— I Rəb, putumni sən yusang kandak boloɣini?! — dedi.■
7 Əysa uningoɣa:
— Nemə kiliwatkinimni ḫazir bilməysən, lekin keyin bilisən, — dedi.
8 Petrus: — Sən mening putumni yusang ḫərgiz bolmaydu! — dedi.
Əysa uningoɣa jawabən: — Seni yumisam, mening bilən təng nesiwəng bolmaydu,
— dedi.
9 Simon Petrus:
— I Rəb, undakta pəkət putlirimnila əməs, kollirimnimu, beximnimu yuoɣaysən! —
dedi.
10 Əysa uningoɣa:
— Bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɣan adəm pəkət putlirini yusila kayta
yuyunuxining ḫajiti bolmaydu. Silər pakiz, lekin ḫəmminglar əməs, — dedi □ ■
11 (qünki u özini kimning tutup beridioɣanlikini bilətti; xuning üqün u «Ḫəm-
minglarla pakiz əməs» degənidi). ■
12 Xuning bilən u ularning putlirini yuyup boloɣandin keyin, ton-kənglikini kiyip, yənə
dastihanoɣa olturup ularoɣa mundak dedi:
— Silərgə nemə kiloɣinimni ukтunglarmu?
13 Silər meni «Ustaz» wə «Rəb» dəysilər wə rast eytisilər, mən xundakturmən. ■
14 Əgər mən Rəb wə ustazinglar turukluk, putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu
bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək. □ ■

□ **13:1 «Əysa… bu dunyadiki öz adəmlirigə kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɣiqə toluk kərsitip turdi» —** bu muḫəbbət bəlkim təwəndiki 1-20-ayətlərdə muhlislirining putlirini yuyuxi, xundakla 13-18-bablarda hatirilənggəndək ularoɣa kərsətkən səwr-takət, kəqürüm, meḫribanlikini, andin ahirida ular üqün özini pida kilixining ḫəmmisini öz iqigə aloɣan bolsa kerək. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luka 22:1. ■ **13:2** Luka 22:3; Yḫ. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yḫ. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14. □ **13:10 «…bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɣan adəm pəkət putlirini yusila kayta yuyunuxining ḫajiti bolmaydu» —** muxu sirlik gəpning mənisi nemə? Bizningqə Kutkuzoɣuqimizning «put yuyux» degən bu ḫərikiti özini əng təwən dərijigə qüxürüp krestlinixni koبul kilixioɣa bexarət bolidu. Xunga, muhlislar buni koبul kilmisa bolmaydu. «Koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **13:10** Yḫ. 15:3. ■ **13:11** Yḫ. 6:64. ■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14 «Əgər mən Rəb wə ustazinglar turukluk, putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək» —** okurmənlər muhlislarning Məsiḫni «ustaz» andin «Rəb» dəydioɣanlikini (13-ayət), lekin Məsiḫ bolsa özini «Rəb» wə «ustaz» dəydioɣanlikini baykiyalaydu (13-14-ayət) wə xundakla tərtipning ohximasliking səwəbini oyliyalaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2.

15 Mən silərgə ḳiloɣandək silərningmu ḫəm xundaḳ ḳilixinglar üqün bu ülgini ḳaldurdum. ■
16 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳul hojayinidin üstün turmaydu, əlqimu əzini əwətküqidin üstün turmaydu. ■
17 Bu ixlarni bilgənikənsilər, xundaḳ ḳilsanglar bəhtliksilər!

Əysaning satḳunluḳ bilən tutuluxini aldin eytixi
Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luḳa 22:21-23

18 Mən bularni ḫəmminglaroɣa ḳaritip eytmidim. Mən tallioɣanlirimni bilimən, lekin *muḳəddəs yazmilarda* aldin pütülgən: «Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni yegənmu manga put atti!» degən bu səz əməlgə axurulmay ḳalmaydu. □ ■
19 Mən bu ix yüz berixtin awwal uni silərgə eytip ḳoyayki, u ixlar yüz bərgəndə mening «Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər. □ ■
20 Bərḫək, bərḫək, silərgə xuni eytip ḳoyayki, kimki mən əwətkən ḫərḳandaḳ birsini ḳobul ḳiloɣan bolsa, meni ḳobul ḳiloɣan bolidu; wə meni ḳobul ḳiloɣuqilar meni Əwətküqini ḳobul ḳiloɣan bolidu.■
21 Əysa bu səzlərni eytḳandin keyin, roḫta ḳattiḳ pioɣan qekip, mundaḳ guwaḫliḳ bərdi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, aranglarda birəylən manga satḳunluḳ ḳilidu!■
22 Muhlislar kimni dəwatḳanliḳini biləlməy, bir-birigə ḳaraxti.
23 Əmdi dastihanda muhlisliridin biri Əysaning məydisigə yəlinip yatḳanidi; u bolsa «Əysa səyidioɣan muhlis» idi. □ ■
24 Simon Petrus uningdin *Əysaning* kimni dəwatḳinini sorap beḳixini ixarət ḳildi.
25 Xuning bilən u Əysaning məydisigə yəlinip turup uningdin:
— I Rəb, u kimdur? — dəp soridi.
26 Əysa jawab berip:
— Bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur, — dedi. Xuning bilən u bir qixləm nanni *axḳa* təgürüp, Simonning ooɣli Yəḫuda Ixḳariyotḳa sundi. □
27 Yəḫuda nanni eliwidi, Xəytan uning iqigə kirdi.
— Ḳilidioɣiningni qapsan ḳil, — dedi Əysa uningoɣa.
28 (Əmdi dastihanda olturoɣanlarning ḫeqḳaysisi uning *Yəḫudaoɣa* bu səzlərni nemə üqün deginini bilmidi.
29 Yəḫuda ularning ortaḳ ḫəmyanini tutḳini üqün, bəzilər Əysa uningoɣa: «Bizgə kerəklik ḫeytliḳ nərsilərni elip kəl» yaki «Kəmbəoɣəllərgə birər nərsə bər» dəwatsa kerək, dəp oylaxti).■
30 Yəḫuda bu bir qixləm nanni elipla taxḳirioɣa qiḳip kətti (bu qaoɣ keqə idi).□

Yengi əmr

■ **13:15** 1Pet. 2:21; 1Yuḫa. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luḳa 6:40; Yḫ. 15:20. □ **13:18 «Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni yegənmu manga put atti!»** — «Zəb.» 41:9ni kərüng. ■ **13:18** Zəb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:19 «bu ixlar yüz bərgəndə mening «Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər»** — yaki «bu ixlar yüz bərgəndə mening «U» (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə ixinisilər». ■ **13:19** Yḫ. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luḳa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luḳa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:23 «Əysa səyidioɣan muhlis»** — bəlkim bu «bayan»ning muəllipi rosul Yuḫanna. «Kirix səz»imizni kərüng. ■ **13:23** Yḫ. 20:2; 21:7,20. □ **13:26 «bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur»** — dastihanda olturup birsigə bir qixləm nanni axḳa təgürgən ḫalda sunux qongḳur muḫəbbitini bildürüx ḫərikiti idi. ■ **13:29** Yḫ. 12:6. □ **13:30 «bu qaoɣ keqə idi»** — bu degənning əsli mənisidin baxḳa, kəqmə mənisi bardur. Yuḳiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36də Əysaning «kündüz» wə «ḳarangoɣuluḳ» yaki «keqə» tooɣruluḳ səzlirini kərüng.

31 Yəḫuda taxḳirioɣa qiḳip kətkəndin keyin, Əysa mundaḳ dedi:
— Əmdi Insan’ooɣli uluoɣlinidioɣan waḳit-saət yetip kəldi wə Huda u arḳilik uluoɣlinidu.
32 Wə əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu, xundaḳla dərḫal uni uluoɣlaydu. □ ■
33 Balilirim, silər bilən billə bolidioɣan yənə azoɣina waḳtim ḳaldi. Silər meni izdəysilər, lekin mening Yəḫudiylaroɣa: «Mən baridioɣan yərgə silər baralmaysilər» dəp eytḳinimdək, buni silərgimu eytimən.■
34 Silərgə yengi bir əmr tapxurimənki, «bir-biringlarni səyünglar». Silərni səyginimdək, silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■
35 Aranglarda bir-biringlaroɣa meḫir-muḫəbbitinglar bolsa, ḫəmmə adəm silərning mening muhlislirim ikənlikinglarni bilidu.■

Əysaning Petrusning tanidioɣanliḳini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luḳa 22:31-34

36 Simon Petrus uningdin:
— I Rəb, ḳəyərgə barisən? — dəp soridi.
Əysa jawabən: — Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən, — dedi.□ ■
37 Petrus uningoɣa:
— I Rəb, nemə üqün ḫazir sening kəyningdin əgixip baralmaymən? Sən üqün jenimni pida ḳilay! — dedi.■
38 Əysa jawabən mundaḳ dedi:
— Mən üqün rasttinla jeningni pida ḳilamsən? Bərḫək, bərḫək, sanga eytip ḳoyayki, horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ḳetim tanisən!□ ■

14

Əysa səzini dawam ḳilidu — «Yol, ḫəḳiḳət wə ḫayatliḳturmən»

1 Kənglünglarni parakəndə ḳilmanglar! Hudaoɣa ixinisilər, mangimu ixininglar.
2 Atamning өyidə nuroɣun makanlar bar. Bolmioɣan bolsa, buni silərgə eytḳan bolattim; qünki mən ḫərbiringlaroɣa orun təyyarlax üqün xu yərgə ketip barimən.□

□ **13:32 «əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu өzidə uni uluoɣlaydu, xundaḳla dərḫal uni uluoɣlaydu»** — bizning ḳariximizqə «өzidə» muxu yərdə «Huda Өzidə» degənni kərsitidu. Bəzi alimlar muxu yərdə «өzidə» «Məsiḫning өzidə» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu. **«Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu»** — yaki (yuḳiriḳi izaḫatta eytiloɣandək) «Huda uni (Insan’ooɣlining) өzidə uluoɣlaydu». Bu muḫim 31-32-ayətlər üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** Yḫ. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yḫ. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuḫa. 2:5; 4:20. □ **13:36 «Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən»** — «keyin əgixip barisən» — Petrus jismaniy tərəptin (өlümdin tirilip asmanoɣa kətürülüx yolida) Petrus Rəbgə əgixəlmidi, əlwəttə. Lekin Əysaning kəzdə tutḳini roḫiy jəḫəttiki «Hudaning yolida pida bolux» idi. Xu tərəptimu Petrus Əysaoɣa əgixixkə təyyar bolmidi. U awwal Əysadin tenip, andin ḳattiḳ towa ḳilix jəryani arḳilik, xundaḳla Muḳəddəs Roḫning kelixi bilən u «keyin» təyyar bolidu. Məsiḫning «keyin manga əgixisən» degini bolsa, Petrus ḳattiḳ teyilip kətkən waḳtida uningoɣa təsəlli yətküzidioɣan ḳimmətlik wədə bolidu. ■ **13:36** Yḫ. 21:18; 2Pet. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luḳa 22:33. □ **13:38 «horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ḳetim tanisən!»** — grek tilida «sən məndin üq ḳetim tanmioɣuqə, horaz qillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luḳa 22:34.
□ **14:2 «Atamning өyidə nuroɣun makanlar bar»** — bu səzlər jənnətni kərsitəmdu? Oḳurmənlərning esidə barki, Əysa 2-babta өz tenini «Hudaning өyi» (ibadəthana) dəp sürətlidi, xundaḳla 8:35də «Hudaning өyi»ni roḫiy jəḫəttin tiloɣa aldi. Buningoɣa ḳarioɣanda «turaloɣu-makan»ni roḫiy jəḫəttin qüxinix kerək. «ḳoxumqə səz»imizdə bu tooɣrisida tohtilimiz.

3 Mən silərgə orun təyyarlioɣili baridioɣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni
özümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər.□ ■
4 Silər mening ḳəyərgə ketidioɣanliḳimni wə u yərgə baridioɣan yolni bilisilər.
5 Tomas uningoɣa: — I Rəb, sening ḳəyərgə ketidioɣanliḳingni bilməymiz. Xundaḳ
ikən, yolni ḳandaḳ bilimiz? — dedi.
6 Əysa uningoɣa:
— Yol, ḥəḳiḳət wə ḥayatliḳ özümdurmən. Meningsiz ḥeqkim Atining yenioɣa
baralmaydu.□ ■
7 Əgər meni tonuoɣan bolsanglar, Atamnimu tonuoɣan bolattinglar. Ḥazirdin baxlap
uni tonudunglar ḥəm uni kərdünglar, — dedi.
8 — I Rəb, Atini bizgə kərsitip ḳoysangla, xu kupayə, — dedi Filip.
9 Əysa uningoɣa mundaḳ dedi: — «I Filip, silər bilən birgə boloɣinimoɣa xunqə waḳit
boldi, meni tehiqə tonumidingmu? Meni kərgən kixi Atini kərgən bolidu. Xundaḳ
turuḳluḳ, sən nemixḳa yənə: «Bizgə Atini kərsətkəysən» dəysən? ■
10 Mən Atida, Ata məndə ikənlikigə ixənməmsən? Silərgə eytḳan səzlirimni
özlükümdin eytḳinim yoḳ; bəlki məndə turuwatḳan Ata Öz əməllirini ḳiliwatidu.
■
11 Mening Atida boloɣanliḳimoɣa, Atining məndə boloɣanliḳioɣa ixininglar. Yaki
ḥeqbolmioɣanda, mening ḳiloɣan əməllirimdin manga ixininglar.□
12 Bərḥəḳ, bərḥəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga ixəngən kixi mening
ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluoɣ əməllərni ḳilidu,
qünki mən Atining yenioɣa *ḳaytip* ketimən. □ ■
13 Wə Atining Ooɣulda uluoɣlinixi üqün, ḥərnemini mening namim bilən tilisənglar,
xularni ijabət ḳilimən. ■
14 Mening namim bilən ḥərḳandaḳ nərsini tilisənglar, mən silərgə xuni ijabət
ḳilimən».

Əysaning Muḳəddəs Roḫni əwətixi; Uning ḳilidioɣan ixliri

15 — «Meni səysənglar, əmrlirimgə əməl ḳilisilər. ■
16 Mənmu Atidin tiləymən wə U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu. U silər bilən
əbədgiqə birgə bolidu. □

□ **14:3 «Mən silərgə orun təyyarlioɣili baridioɣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni özümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər»** — Məsiḫning bu «ḳaytip kelix»i Məsiḫning ḳiyamәttə dunyaoɣa kelixi yaki Muḳəddəs Roḫning əwətilixini kərsitəmdu? Bu üqinqi ayət üstidimu «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:3** Yḫ. 12:26; 17:24. □ **14:6 «Yol, ḥəḳiḳət wə ḥayatliḳ özümdurmən. Meningsiz ḥeqkim atining yenioɣa baralmaydu»** — Məsiḫ üqün Atining yenioɣa baridioɣan yol kresttiki ələüm arḳiliḳ bolatti; özigə etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa nisbətən, Məsiḫning özi Atining aldioɣa baridioɣan yoldur. ■ **14:6** Yḫ. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yḫ. 10:30. ■ **14:10** Yḫ. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11 «... ḥeqbolmioɣanda, mening ḳiloɣan əməllirimdin manga ixininglar»** — 11- wə 12-ayətlərdə «əməllər» Əysa yaratḳan məjizilik alamətlər. □ **14:12 «manga ixəngən kixi mening ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluoɣ əməllərni ḳilidu, qünki mən Atining yenioɣa ḳaytip ketimən»** — bu «tehimu uluoɣ əməllər» üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luḳa 17:6; Ros. 5:12; 19:11. ■ **14:13** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22. ■ **14:15** Yḫ. 14:21, 23; 15:10; 1Yuḫa. 5:3. □ **14:16 «Mənmu Atidin tiləymən wə U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu»** — muḫim səz «**baxḳa bir** Yardəmqi»dur. Birinqi «Yardəmqi» bolsa Əysa Məsiḫning özi, əlwəttə. «Yardəmqi» grek tilidiki «parakletos» degən səzning mənisini toluḳ ipadilәp berəlməydu. Grek tilidiki «parakletos»ning toluḳ mənisi «məlum birawning yenioɣa yardəm berixkə qaḳiriloɣuqi», yəni «təsəlli bərgüqi», «ḥəmraḥ», «məsliḥətqi», «küqəytküqi», «adwokat-aḳlioɣuqi» ḳatarliḳlardur. «Baxḳa bir...» degini bizgə xuni kərsitiduki, Əysa muhlislar bilən birgə boloɣan waḳtida,ularoɣa ḳandaḳ jəḥətlərdin «Yardəmqi» boloɣan bolsa, u lardin ayriloɣanda, Muḳəddəs Roḫ ularoɣa Əysaning toluḳ wəkili bolup, ikkinqi «Yardəmqi» rolida bolidu, degən ḳimmətlik wədini bildüridu.

17 U bolsimu Ḥəqiqətning Roḫidur. Uni bu dunyadikilər qobul qilalmaydu, qünki
Uni nə kərməydu, nə tonumaydu. Biraq silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə
turuwatidu ḫəm silərdə makan qilidu.□
18 Mən silərni yetim qaldurmaymən, yeninglarƣa yənə qaytip kelimən. ■
19 Azƣina waqittin keyin, bu dunya meni kərməydu, lekin silər kərüsilər. Mən ḫayat
bolƣanliqim üqün, silərmu ḫayat bolisilər.
20 Xu kündə mening Atamda bolƣanliqim, silərning məndə bolƣanliqinglar wə
mənmu ḫəm silərdə bolƣanliqimni bilisilər.
21 Kim əmrlirimgə igə bolup ularni tutsa, meni səygüqi xu bolidu. Meni səygüqini
Atammu səyidu, mənmu uni səyimən wə özümni uningƣa ayan qilimən».
22 Yəḫuda (Yəḫuda Ixqariyot əməs) uningdin:
— I Rəb, sən özüngni bu dunyadikilərgə ayan qilmay, bizgila ayan qilixing qandaq
ix? — dəp soridi.□
23 Əysa uningƣa jawabən mundaq dedi:
— «Birkim meni səysə, səzümni tutidu; Atammu uni səyidu wə *Atam* bilən ikkimiz
uning yeniƣa berip, uning bilən billə makan qilimiz. □
24 Meni səyməydiƣan kixi səzlirimni tutmaydu; wə silər anglawatqan bu səz bolsa
mening əməs, bəlki meni əwətkən Atiningkidur. ■
25 Mən silər bilən billə boluwatqan qeƣimda, bularni silərgə eyttim.
26 Lekin Ata mening namim bilən əwətidiƣan Yardəmqi, yəni Muqəddəs Roḫ
silərgə ḫəmmini ögitidu ḫəm mening silərgə eytqan ḫəmmə səzlirimni esinglarƣa
kəltüridu.■
27 Silərgə hatirjəmlik qaldurimən, öz hatirjəmlikimni silərgə berimən; mening
silərgə bərginim bu dunyadikilərning bərginidək əməstur. Kənglünglarni
parakəndə qilmanglar wə jür'ətsiz bolmanglar.□ ■
28 Silər mening: «Mən *silərdin* ayrilip ketimən, keyin yeninglarƣa yənə qaytip
kelimən» deginimni anglidinglar. Meni səygən bolsanglar, Atining yeniƣa ke-
tidiƣanliqim üqün hursən bolattinglar. Qünki Ata məndin uluƣdur. ■
29 Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu *ixlar* yüz berixtin awwal
silərgə eyttim. □ ■
30 Mundin keyin silər bilən kəp səzləxməymən; qünki bu dunyaning ḫəkümdari kelix
aldida turidu wə məndin kirgüdək ḫeq yoquq tapalmaydu. □ ■
31 Lekin bu dunyaning adəmlirining mening Atini səyidiƣanliqimni bilixi üqün Ata
manga nemə əmr qiƣan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən. Turunglar, bu jaydin

---

□ **14:17 «U bolsimu Ḥəqiqətning Roḫidur»** — «Ḥəqiqətning Roḫi» — yaki «ḫəqiqətkə baxliƣuqi Roḫ». **«silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turuwatidu»** — ular qaysi yol bilən Muqəddəs Roḫni tonuydu? U xu qaƣda qandaq yol bilən «ular bilən billə turidu»? Jawab xübḫisizki, ular Əysani tonuƣaqqa, Muqəddəs Roḫnimu tonuƣan bolidu; Əysa ular bilən billə turƣaqqa, Muqəddəs Roḫmu ular bilən billə turuwatatti. Lekin Əysa ulardin ayriləndin keyin Muqəddəs Roḫ ularning «iqidə, qəlbidə, roḫida» makan qilidu. ■ **14:18** Mat. 28:20. □ **14:22 «I Rəb, sən özüngni bu dunyadikilərgə ayan qilmay, bizgila ayan qilixing qandaq ix?»** — xübḫisizki, muhlislar uni dərḫal özini pütkül dunyaƣa ayan qilidu, dəp oylatti. □ **14:23 «Atam bilən ikkimiz uning yeniƣa berip, uning bilən billə makan qilimiz»** — «Atam bilən ikkimiz» grek tilida «biz». ■ **14:24** Yḫ. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luqa 24:49; Yḫ. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27 «mening silərgə bərginim bu dunyaning adəmlirining bərginidək əməstur» —** bu dunyadiki adəmlər bir nərsə bərginidə daim degüdək halap bərməydu — aldamqilik, yaloƣanqilik wə nuroƣun xərtlər bilən beridu. Lekin Huda bizgə bir nərsə bərsə uni qayturoƣuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7. ■ **14:28** Yḫ. 14:3. □ **14:29 «Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu ixlar yüz berixtin awwal silərgə eyttim»** — «bu ixlar» — Əysaning tutulup eltürülüxi («silərdin ayrilip ketixim») ularning etiqadiƣa dəḫxətlik zərb bolidu. ■ **14:29** Yḫ. 13:19; 16:4. □ **14:30 «bu dunyaning ḫəkümdari kelix aldida turidu wə məndin kirgüdək ḫeq yoquq tapalmaydu»** — «bu dunyaning ḫəkümdari» Xəytan, Iblisni kərsitidu. ■ **14:30** Yḫ. 12:31; 16:11; Əf. 2:2.

ketəyli».□ ■

15

Əysa — ḥəḳiḳiy üzüm telidur; uning səzining dawami

1 — «Ḥəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən, Atam bolsa baoɣwəndur.□
2 Baoɣwən məndiki mewə bərməydioɣan ḥərbir xahni kesip taxlaydu. Mewə bərgənlirini bolsa tehimu kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu.□ ■
3 Əmdi silər mən silərgə yətküzgən səzüm arḳiliḳ alliburun pak boldunglar.□ ■
4 Silər məndə izqil turunglar, mənmu silərdə izqil turimən. Xah talda turmay, əzi mewə berəlməydioɣinidək, silərmu məndə izqil turmisanglar, mewə berəlməysilər.
5 «Üzüm teli» əzümdurmən, silər bolsanglar xahliridursilər. Kim məndə izqil tursa, mənmu xundaḳla uningda turoɣinimda, u kəp mewə beridu. Qünki mənsiz ḥeqnemini ḳilalmaysilər.
6 Birsi məndə turmisa, u *kerəksiz* xahtək taxlinip, ḳurup ketidu. Bundaḳ xahlar yioɣip kelinip otḳa taxlinidu.■
7 Silər məndə izqil tursanglar wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu.■
8 Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni ispatlixinglar bilən xan-xərəp Atamoɣa kəltürülidu.□
9 Atam meni səyginidək, mənmu silərni səydüm; mening meḥir-muḥəbbitimdə izqil turunglar.
10 Əgər əmrlirimni tutsanglar, huddi mən Atamning əmrlirini tutḳan wə ḥəmixə uning meḥir-muḥəbbitidə turoɣinimdək, silərmu ḥəmixə mening meḥir-muḥəbbitimdə turisilər.■
11 Mening huxalliḳim silərdə bolsun wə xuningdək huxalliḳinglar tolup taxsun dəp, mən bularni silərgə eyttim.
12 Mening əmrim xuki, mən silərni səyginimdək, silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■
13 Insanlarning əz dostliri üqün jenini pida ḳilixtin qongḳur meḥir-muḥəbbiti yoḳtur. ■

□ **14:31 «Ata manga nemə əmr ḳiloɣan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən»** — 30-ayət bilən ziq baoɣlinidu. Demək, Əysaning əzining tutuluxi, sotlinixi, ḥaḳarətlinixi andin krestlinixini ihtiyari bilən ḳobul ḳilixining tüp məḳsiti bolsa, Iblisning üstidin ḳandaḳtur bir ḥoḳuḳḳa igə bolux üqün əməs, bəlki Atining iradisi üqün bolidu. ■ **14:31** Yḥ. 10:18; Ibr. 10:5. □ **15:1 ««Ḥəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən»** — «**ḥəḳiḳiy** üzüm teli» boloɣandin keyin, sahta yaki por-püqək üzüm telimu barmu? Buning tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **15:2 «Baoɣwən məndiki mewə bərməydioɣan ḥərbir xahni kesip taxlaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi «Məndiki mewə bərməydioɣan ḥərbir xahni baoɣwən (barangoɣa) esp ḳoyidu». Lekin 6-ayətkə ḳarioɣanda tərjimimiz tooɣra bolsa kerək. **«Mewə bərgənlirini bolsa tehimu kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu»** — «putap turidu» grek tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilən ipadilinidu. 4-ayətni kərüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3 «… silər mən silərgə yətküzgən səzüm arḳiliḳ alliburun pak boldunglar»** — «pak» muxu yərdə yənə «putaloɣan» degən mənisinimu bildürüxi mumkin. Biraḳ muḥim mənisi «pak» ikənlikigə xübḥisi yoḳtur (10:31ni kərüng). ■ **15:3** Yḥ. 13:10. ■ **15:6** Əz. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḥ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḥa. 3:22; 5:14. □ **15:8 «Silər məndə izqil tursanglar wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu. Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni ispatlixinglar bilən xan-xərəp atamoɣa kəltürülidu»** — 7-8-ayətkə ḳarioɣanda, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə ünümlük dua-tilawətlərni əz iqigə alidu. ■ **15:10** Yḥ. 14:15, 21, 23; 1Yuḥa. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḥ. 13:34; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḥa. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Əf. 5:2; 1Yuḥa. 3:16.

14 Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər. □ ■
15 Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul» dəp atimaymən. Qünki ḳul hojayinining
nemə ḳiliwatḳinini bilməydu. Uning ornioɣa silərni «dost» dəp atidim, qünki
Atamdin angliɣanlirimning ḫəmmisini silərgə yətküzdüm. □ ■
16 Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə silərni berip mewə
bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun, mening namim bilən Atidin nemə
tilisənglar, u silərgə bərsun dəp silərni tiklidim. □ ■
17 Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar.□

Dunyadikilərning Əysaoɣa boloɣan nəpriti

18 Bu dunyadikilər silərdin nəprətlənsə, silərdin awwal məndin nəprətləngənlikini
bilinglar. ■
19 Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni
əzimizningki dəp, səygən bolatti. Biraḳ silər bu dunyadin bolmioɣaqḳa, bəlki
mən silərni bu dunyadin ayrip tallioɣanliḳim üqün, əmdi bu dunyadikilər silərdin
nəprətlinidu. □ ■
20 Mən silərgə eytḳan səzni esinglarda tutunglar: «Ḳul hojayinidin üstün turmaydu».
Ular manga ziyankəxlik ḳiloɣan bolsa, silərgimu ziyankəxlik ḳilidu. Mening səzümni
tutḳan bolsa, ular silərningkinimu tutidu.■
21 Biraḳ mening namim tüpəylidin ular silərgimu xu ixlarning ḫəmmisini ḳilidu,
qünki ular meni Əwətküqini tonumaydu. ■
22 Əgər mən kelip ularoɣa səz ḳilmioɣan bolsam, ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti.
Lekin ḫazir gunaḫi üqün ularning ḫeq baḫanisi yoḳtur. ■
23 Kimdəkim məndin nəprətlənsə Atamdinmu nəprətləngən bolidu.
24 Mən ularning arisida baxḳa ḫeqkim ḳilip baḳmioɣan əməllərni ḳilmioɣan bolsam,
ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti. Lekin ular ḫazir *əməllirimni* kərgən turuḳluḳ,
yənila ḫəm məndin ḫəm Atamdin nəprətləndi. ■
25 Lekin bu ixlar ularoɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanunida: «Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla
məndin nəprətləndi» dəp pütülgən səz əməlgə axuruluxi üqün xundaḳ yüz bərdi.□ ■
26 Lekin mən silərgə Atining yenidin əwətidioɣan Yardəmqi, yəni Atining yenidin
qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu. □ ■

□ **15:14 «Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər»** — 13-14-ayəttə Hudaning muḫəbbitining uluoɣluḳi ayan ḳilinidu. «Məsiḫning dostliri» uning əmrlirini ada ḳiloɣuqilardur. Lekin Məsiḫ barliḳ kixilər, jümlidin əz əmrlirini ada ḳilmioɣuqilar, yəni **düxmənliri üqün** jenini pida ḳiloɣandur. ■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ **15:15 «Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul» dəp atimaymən»** — «ḳul» yaki «qakar». ■ **15:15** Yḫ. 8:26. □ **15:16 «Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə silərni berip mewə bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun…»** — «…**berip** mewə bərsun» degən ibarə bəlkim, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə bolsa, pütün dunyaoɣa **berip** hux həwər arḳiliḳ baxḳilarni Hudaning yolioɣa kəltürüxni əz iqigə alidu, dəp kərsətsə kerək. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yḫ. 13:18; Əf. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17 «Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar»** — grek tilida «Silərgə xularni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar». ■ **15:18** 1Yuḫa. 3:13. □ **15:19 «Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni əzimizningki dəp, səygən bolatti»** — grek tilida «Silərmu bu dunyadin boloɣan bolsa, bu dunya silərni əziningki dəp səygən bolatti». ■ **15:19** Yḫ. 17:14; Gal. 1:10. ■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luḳa 6:40; Yḫ. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yḫ. 16:3. ■ **15:22** Rim. 4:15; 5:20. ■ **15:24** Yḫ. 10:37. □ **15:25 «Uloroɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanuni»** — ḫəjwiy, kinayilik səz. 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla məndin nəprətləndi»** — «Zəb.» 35:7, 19 wə 69:4. ■ **15:25** Zəb. 35:19; 69:4 □ **15:26 «…Yardəmqi, yəni Atining yenidin qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu»** — muxu ayəttin Muḳəddəs Roḫning xəhs ikənliki kərünüp turidu. Məsiḫ Uni «Atining yenidin» əwətidu; muxu yərdə Muḳəddəs Roḫ yənə «Atining yenidin **qiḳidu**» deyilidu. Grek tilida «qiḳidu» degən peil «ḫazirḳi zaman» xəkildə boloɣaqḳa, Muḳəddəs Roḫning ḫərdaim xu ḫərikətni ḳiliwatḳini kərsitilidu. ■ **15:26** Luḳa 24:49; Yḫ. 14:26; 16:7; Ros. 5:32.

27 Silərmu manga guwaḫlik berisilər, qünki silər baxtin tartip mən bilən billə boldunglar.■

16

Kelidiоqan ziyankəxliklər

1 Silərning putlixip kətməslikinglar üqün bularni silərgə eyttim.
2 Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin qooqlap qiqiriwetidu; ḫəmdə xundaq bir waqit-saət keliduki, silərni əltürgüqi əzini Hudaoqa hizmət qiliwatimən, dəp ḫesablaydu.□ ■
3 Ular bularni ya Atini, ya meni tonumioqanliqi üqün qilidu.■
4 Lekin mən bu ixlarni silərgə eyttimki, waqit-saiti kəlgəndə, mən xundaq aldin'ala eytqinimni esinlaroqa kəltürələysilər.□ ■

Muqəddəs Roḫning yetkəkqi wə ustaz bolidioqanliqi

5 — Mən baxta bularni silərgə eytmidim, qünki mən silər bilən billə idim.
Lekin əmdi meni əwətküqining yenioqa qaytip ketimən. Xundaq turuqluq, aranglardin ḫeqkim məndin: «Nəgə ketisən?» dəp sorimaywatidu.
6 Əksiqə, silərgə bularni eytqinim üqün, qəlbinglar qayoquoqa qəmüp kətti.
7 Əmma mən silərgə ḫəqiqətni eytip qoyayki, mening ketixim silərgə paydiliqtur. Qünki əgər kətmisəm, Yardəmqi silərgə kəlməydu. Əmma kətsəm, Uni silərgə əwətimən.■
8 U kəlgəndə, bu dunyadikilərgə gunaḫ tooqrisida, ḫəqqaniylik tooqrisida wə ahirət soriqi tooqrisida ḫəqiqətni bilgüzidu.
9 U ularni gunaḫ tooqrisida bilgüzidu, qünki ular manga etiqad qilmidi.□
10 Ularni ḫəqqaniylik tooqrisida *bilgüzidu*, qünki Atamning yenioqa qaytip barimən wə silər meni yənə kərəlməysilər.
11 Ularni ahirət soriqi tooqrisida *bilgüzidu*, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qikirildi.□ ■
12 Silərgə eytidioqan yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər. □

■ **15:27** Ros. 1:8, 21; 5:32. □ **16:2 «Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin qooqlap qikiriwetidu»** — yukiriki baxqa izaḫatlarda eytqinimizdək, Yəḫudiy həlki birsini «sinagogtin qikiriwətsə», keyin uning bilən ḫeqqandaq bardi-kəldi qilmay, bəlki uningoqa tehimu ziyankəxlik qiliximu mumkin. ■ **16:2** Yḫ. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yḫ. 15:21; 1Kor. 2:8. □ **16:4 «... waqit-saiti kəlgəndə»** — demək, Yəḫudiy həlqidin wə keyin baxqilar təripidin boloqan ziyankəxliklər kəlgəndə. ■ **16:4** Yḫ. 13:19; 14:29. ■ **16:7** Luqa 24:49; Yḫ. 14:26; 15:26. □ **16:9 «U ularni gunaḫ tooqrisida bilgüzidu»** — yaki «U ularni əz gunaḫi tooqruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunaḫning nemə ikənlikini bilgüzidu». Degəndək üq tərjimisi boluxi mumkin, lekin omumiy mənisi asasən ohxax. □ **16:11 «bu dunyaning ḫəkümdari»** — Xəytan, Iblis. **«...Ularni ahirət soriqi tooqrisida bilgüzidu, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qikirildi»** — 9-11-ayəttiki «U (Muqəddəs Roḫ)... gunaḫ tooqrisida... ḫəqqaniylik tooqrisida... wə ahirət soriqi tooqrisida...bilgüzidu....» degənlərning üstidə «qoxumqə səz»də azraq tohtilimiz. ■ **16:11** Yḫ. 12:31; 14:30; Əf. 2:2; Kol. 2:15. □ **16:12 «Silərgə eytidioqan yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər»** — muhlislar qandaq səzlərni kətürəlməydu? Bu tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

13 Lekin U, yəni Ḥəḳiḳətning Roḥi kəlgəndə, U silərni barliḳ ḥəḳiḳətkə baxlap baridu.
Qünki U өzlükidin sөzliməydu, bəlki nemini angliƣan bolsa, xuni sөzləydu wə
kəlgüsidə bolidiƣan ixlardin silərgə həwər beridu. □ ■
14 U meni uluƣlaydu; qünki U məndə bar bolƣanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu.
15 Atida bar bolƣanning ḥəmmisi ḥəm meningkidur; mana xuning üqün mən: «U
məndə bar bolƣanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu» dəp eyttim.□ ■

Ƣəm-ḳayƣuliringlar mənggü huxalliḳḳa aylinidu

16 Az waḳittin keyin, meni kөrməysilər; wə yənə bir'az waḳit өtkəndin keyin, meni
ḳayta kөrisilər, qünki mən Atamning yeniƣa ketimən».□ ■
17 Xunga muhlislarning bəziliri bir-birigə:
— Bizlərgə: — «Az waḳittin keyin, meni kөrməysilər; yənə bir'az waḳit өtkəndin
keyin, meni ḳayta kөrisilər» wə yənə «Qünki mən Atamning yeniƣa ketimən» degini
nemə deginidu?
18 «Az waḳittin keyin» degən sөzining mənisi nemə? Uning nemilərni dəwatḳanlirini
bilmiduḳ, — deyixidu.
19 Əysa ularning өzidin nemini sorimaḳqi bolƣinini bilip ularƣa mundaḳ dedi:
— «Mening «Az waḳittin keyin, meni kөrməysilər; yənə bir'az waḳit өtkəndin keyin,
meni kөrisilər» deginimning mənisini bir-biringlardin sorawatamsilər? □
20 Bərḥəḳ, bərḥəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər yiƣa-zar kөtürüsilər, lekin
bu dunyadikilər huxal boluxup ketidu; silər ḳayƣurisilər, lekin ḳayƣuliringlar
xadliḳḳa aylinidu.
21 Ayal kixi tuƣutta azablinidu, qünki uning waḳit-saiti yetip kəlgən; lekin bowiḳi
tuƣulup bolƣandin keyin, bir pərzəntning dunyaƣa kəlgənlikining xadliḳi bilən
tartḳan azabini untup ketidu. ■
22 Xuningƣa ohxax, silərmu ḥazir azabliniwatisilər, lekin mən silər bilən ḳayta
kөrüximən, ḳəlbinglar xadlinidu wə xadliḳinglarni ḥeqkim silərdin tartiwalal-
maydu.
23 Xu kündə silər məndin ḥeqnərsə sorimaysilər. Bərḥəḳ, bərḥəḳ, mən silərgə xuni
eytip ḳoyayki, mening namim bilən Atidin nemini tilisənglar, u xuni silərgə beridu.
■
24 Ḥazirƣiqə mening namim bilən ḥeqnemə tilimidinglar. Əmdi tilənglar, erixisilər,
buning bilən xadliḳinglar tolup taxidu!

Bu dunya üstidin ƣəlibə ḳilix

□ **16:13 «Qünki U өzlükidin sөzliməydu, bəlki nemini angliƣan bolsa, xuni sөzləydu»** — «U (Mukəddəs Roḥ)... nemini angliƣan bolsa» — demək, Muḳəddəs Roḥning Huda wə Uning Kalamidin angliƣini. ***«Muḳəddəs Roḥ,...*** nemini angliƣan bolsa, xuni sөzləydu wə kəlgüsidə bolidiƣan ixlardin silərgə həwər beridu» — bu muḥim wədə toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:13** Yḥ. 12:49; 14:26 □ **16:15 « *Muḳəddəs Roḥ*** məndə bar bolƣanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu» — Bu muḥim wədə toƣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:15** Yḥ. 17:10. □ **16:16 «yənə bir'az waḳit өtkəndin keyin, meni ḳayta kөrisilər, qünki mən Atamning yeniƣa ketimən»** — bəzi kona kөqürmilərdə muxu yərdə «qünki mən Atamning yeniƣa ketimən» degən sөz tepilmaydu. Lekin bizningqə 17-ayət uning əslidə barliḳini ispatlaydu. ■ **16:16** Yḥ. 7:33. □ **16:19 «Mening «Az waḳittin keyin, meni kөrməysilər; yənə bir'az waḳit өtkəndin keyin, meni kөrisilər»** — Məsiḥning muxu deginidə kөzdə tutḳini, bizningqə, uning өlümi, dəpnə ḳilinixi wə өlümdin tirilip muhlisliriƣa өzini ayan ḳilixidin ibarət. ■ **16:21** Yəx. 26:17. ■ **16:23** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḥ. 14:13; 15:7; Yaḳ. 1:5; 1Yuḥa. 3:22; 5:14.

25 Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraķ xundaķ bir waķit keliduki, u qaoŋda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, Ata tooŋruluķ silərgə oquķ eytimən.
□
26 Xu küni tiləkliringlarni mening namim bilən iltija ķilisilər. Mən silər üqün Atidin tələp ķilimən, dəp eytmaymən;
27 qünki Ata əzimu silərni səyidu; qünki silər meni səyisilər wə mening Hudaning yenidin kəlgənlikimgə ixəndinglar.■
28 Mən Atining yenidin qiķip bu dunyaoŋa kəldim; əmdi mən yənə bu dunyadin ketip Atining yenioŋa barimən».■
29 Muhlisliri:
— Mana sən ḫazir oquķ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding! □
30 Biz sening ḫəmmini bilginingni, xundaķla ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoķluķini əmdi bilip yəttuķ. Xuningdin sening Hudaning yenidin kəlgənlikinggə ixənduķ, — deyixti.□ ■
31 Əysa jawabən ularoŋa:
— Ḫazir ixəndinglarmu?
32 Mana, xundaķ waķit-saiti keləy dəp ķaldi, xundaķla kelip ķaldiki, ḫəmminglar meni yaloŋuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroŋa tarķilip ketisilər. Biraķ mən yaloŋuz əməsmən, qünki Ata mən bilən billidur. □ ■
33 Silərning məndə hatirjəmlikkə igə boluxunglar üqün bularni silərgə eyttim. Bu dunyada turup azab-oķubət tartisilər, əmma oŋəyrətlik bolunglar! Mən bu dunya üstidin oŋəlibə ķildim!■

17

Əysaning muhlisliri üqün dua ķilixi

1 Əysa bu səzlərni ķiloŋandin keyin, kəzlirini ərxkə tikip, mundaķ dua ķildi:
— I Ata, waķit-saət yetip kəldi; Sən Ooŋlungni uluoŋlatķuzoŋaysən; buning bilən Ooŋlungmu Seni uluoŋlatķuzidu;■
2 yəni, uning Sən uningoŋa tapxuroŋan insanlaroŋa mənggülük ḫayat ata ķilixi üqün, uningoŋa pütkül ət igiliridin üstün ḫoķuķ ata ķiloŋiningdək, uni uluoŋlatķuzoŋaysən.□ ■
3 Mənggülük ḫayat xuki, birdinbir ḫəķiķiy Huda — Seni wə Sən əwətkən Əysa Məsiḫni tonuxtin ibarəttur.■
4 Mən Sening əməl ķilixim üqün tapxuroŋan ixingni orundixim bilən Seni yər yüzidə uluoŋlatķuzdum.■

□ **16:25 «Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraķ xundaķ bir waķit keliduki, u qaoŋda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, ata tooŋruluķ silərgə oquķ eytimən»** — təmsillərdin boloŋan birnəqqə misallar 10-babtin («ķoylarning ixiki» wə «yahxi padiqi» tooŋruluķ) 13-babtin (ularoŋa «put yuyux» tooŋruluķ təmsil wə əlgə) 15-babtin («ḫəķiķiy üzüm teli» tooŋruluķ) wə 21-ayəttin («tuoŋutta boloŋan ayal» tooŋruluķ) tepilidu. ■ **16:27** Yḫ. 17:8. ■ **16:28** Yḫ. 13:3. □ **16:29 «Mana sən ḫazir oquķ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding!»** — muhlislarning ḫəķiķiy qüxəngən-qüxənmigini 31-ayəttin kərünidu. □ **16:30 «ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoķ»** — mənisi bəlkim Məsiḫning ularning əzidin sorimaķqi boloŋan soallirini tehi sorimay turupla, ularning sorimaķqi boloŋinini alliķaqan bilgənlikini kəzdə tutidu. ■ **16:30** Yḫ. 21:17. □ **16:32 «ḫəmminglar meni yaloŋuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroŋa tarķilip ketisilər»** — «əz yolliringlaroŋa» yaki «əzünglarningkigə» (demək, əz əyünglaroŋa). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni kərüng. ■ **16:32** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yḫ. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yəx. 9:5; Yḫ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:13; Kol. 1:20. ■ **17:1** Yḫ. 12:23; 13:32. □ **17:2 «Sən uningoŋa tapxuroŋan insanlar...»** — grek tilida «uningoŋa bərgən barliķ insanlar...» — demək, Məsiḫkə etiķad ķiloŋuqilar. ■ **17:2** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luķa 10:22; Yḫ. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yəx. 53:11; Yər. 9:22 ■ **17:4** Yḫ. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30.

5 I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə bolоɣan xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluоɣlatḳuzоɣaysən.□ ■
6 Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim. Ular Seningki idi, Sən ularni manga bərding wə ular Sening səz-kalamingni tutup kəldi.□
7 Ular ḫazir Sən manga bərgən ḫəmmə nərsilərning Seningdin kəlgənlikini bildi.
8 Qünki Sən manga tapxurоɣan səzlərni ularоɣa yətküzdüm; ularmu bularni ḳobul ḳildi, xuning bilən Səndin qiḳḳinimni ḫəḳiḳətən bilip yətti ḫəmdə Sening meni əwətkənlikinggimu ixəndi.■
9 Ularоɣa dua ḳilimən; bu dunyadiki adəmlərgə əməs, bəlki Sən manga bərgən adəmlərgə dua ḳilimən; qünki ular Seningkidur.
10 Mening barliḳim Seningkidur wə Sening barliḳing bolsa meningkidur wə mən ularda xərəp taptim.□ ■
11 Mən əmdi bu dunyada turiwərməymən; lekin ular bu dunyada ḳaldi wə mən Sening yeningоɣa ketiwatimən. I muḳəddəs Ata, Sən manga bərgən naming arḳilik ularni saḳliоɣinki, biz ikkimiz bir bolоɣinimizdək, ularmu bir bolоɣay. □
12 Mən ular bilən billə bolоɣan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim ḫəm ḳoоɣdidim; wə muḳəddəs yazmilardiki bexarətning əməlgə axuruluxi yolida, ularning iqidin ḫalakətkə has bolоɣan kixidin baxḳa birimu yoḳalmidi. □ ■
13 Mana əmdi sening yeningоɣa barimən. Mening xadliḳim ularda tolup taxsun dəp, bu səzlərni dunyadiki waḳtimda səzlidim.
14 Mən ularоɣa səz-kalamingni tapxurdum. Mən bu dunyadin bolmiоɣinimdək, ularmu bu dunyadin bolmiоɣini üqün, bu dunyaning adəmliri ulardin nəprətlinidu. □ ■
15 Ularni bu dunyadin ayriwətkəysən dəp tiliməymən, bəlki ularni rəzil bolоɣuqidin saḳliоɣaysən, dəp tiləymən. □
16 Mən bu dunyadin bolmiоɣinimdək, ularmu bu dunyadin əməstur.
17 Ularni ḫəḳiḳət arḳilik Өzünggə muḳəddəs ḳilip atiоɣuzоɣaysən, qünki səz-kalaming ḫəḳiḳəttur. □ ■

□ **17:5 «I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə bolоɣan xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluоɣlatḳuzоɣaysən»** — yaki bolmisa «I Ata, mən Sən bilən birgə igə bolоɣan xan-xərəp bilən meni Өzüng bilən təng uluоɣlanduroɣaysən». ■ **17:5** Yḫ. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6 «Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim»** — Məsiḫning «Sening namingni ayan ḳildim» eytḳini nemini kərsitidu? Təwrat-Zəburda Hudaning nuroɣun namliri (Pərwərdigar (Yaḫwəḫ), Huda (Əloḫim), Rəb (Adonay) ḳatarliḳlar) ayan ḳilinоɣandin keyin Məsiḫ ḳaysi namni ularоɣa ayan ḳiloɣan? U «Ata» əməsmu? ■ **17:8** Yḫ. 16:27. □ **17:10 «mən ularda xərəp taptim»** — «ularda...» muxu yərdə kəzdə tutuloɣini bəlkim «Sən manga bərgən adəmlərdə..» bolsa kerək. ■ **17:10** Yḫ. 16:15. □ **17:11 «Sən manga bərgən naming arḳilik ularni saḳliоɣinki...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən naming bilən manga tapxurup bərgənlərning Sanga bolоɣan sadiḳliḳini saḳliоɣinki,... ». Muxu yərdə «Sən manga tapxurup bərgən naming» bolsa yənila Huda'atining Өz Məsiḫigə insanlaroɣa өgitix üqün tapxuroɣan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») degən ḳimmətlik namidur. □ **17:12 «Mən ular bilən billə bolоɣan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim ḫəm ḳoоɣdidim;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sening naming bilən ularni saḳlidim; Sən manga tapxurup bərgənlərning Sanga bolоɣan sadiḳliḳini ḳoоɣdidim;... ». Bu «nam» yənila yuḳiriḳi izaḫatta eytḳinimizdək «Ata» bolsa kerəktur. **«ḫalakətkə has bolоɣan kixi»** — grek tilida «ḫalakətning ooɣli» degən səz bilən ipadilinidu, u Yəḫuda Ixḳariyotni kərsitidu, əlwəttə. Məsiḫgə satḳunluḳ ḳiloɣan kixining ḫalakətkə yüzlinixi tooɣruluḳ bexarətlər bəlkim «Zəb.» 41:9, 109:1-20 wə «Pənd.» 24:22 (LXX)ni өz iqigə alsa kerək. ■ **17:12** Yəx. 8:18; Yḫ. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13. □ **17:14 «mən bu dunyadin bolmiоɣinimdək...»** — yaki «mən bu dunyaoɣa mənsup bolmiоɣinimdək...». ■ **17:14** Yḫ. 15:19. □ **17:15 «rəzil bolоɣuqi»** — Xəytan, Iblis. □ **17:17 «Ularni ḫəḳiḳət arḳilik Өzünggə muḳəddəs ḳilip atiоɣuzоɣaysən»** — «Өzünggə muḳəddəs ḳilip atiоɣuzоɣaysən» grek tilida «muḳəddəsləxtürgəysən» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injilda ḫəm Təwratta «muḳəddəs» degən səz «pak» ḫəm «Hudaoɣa alayitən ataloɣan» degən ikki uḳumni bildüridu. ■ **17:17** Zəb. 119:142; Yḫ. 8:4.

18 Sən meni dunyaoƣa əwətkiningdək, mənmu ularni dunyaoƣa əwəttim. ■
19 Ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun dəp, өzümni Sanga has ataymən.□ ■
20 Mən yaloƣuz ular üqünla əməs, yənə ularning səzi arḳilik manga etiḳad ḳilidioƣanlar üqünmu dua ḳilimən.
21 Ularning ḫəmmisi bir boloƣay; i Ata, Sən məndə, mən Səndə boloƣandək, ularmu Bizdə bir boloƣay; xundaḳ boloƣanda, bu dunyadikilər meni Sening əwətkənlikinggə ixinidu. ■
22 Sən manga ata ḳiloƣan xan-xərəpni ularoƣa ata ḳildimki, biz ikkimiz bir boloƣandək, ularmu bir boloƣay;
23 yəni mən ularda, sən məndə bolup, ular birliktə kamil ḳilinoƣay. Xu arḳilik bu dunyadikilər meni əwətkənlikingni ḫəm meni səyginingdək ularnimu səygənlikingni bilidu.
24 I Ata, Sən manga bərgənliringning ḫəmmisining mən boloƣan yərdə mən bilən birgə boluxini, xundaḳla mening xan-xəripimni, yəni Sən aləm apiridə boluxtin burun meni səygənliking üqün, manga bərgən xan-xərəpni ularning kərüxini halaymən.■
25 I ḫəḳḳaniy Ata, bu dunyadikilər seni tonumioƣan, əmma mən Seni tonuymən wə bularmu meni Sening əwətkənlikingni bildi. ■
26 Wə mən Sening namingni ularoƣa ayan ḳildim wə yənə dawamlik ayan ḳilimən. Xuning bilən, Sening manga kərsətkən meḫir-muḫəbbiting ularda bolidu wə mənmu ularda bolay.□

18

Əysaning tutḳun ḳilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luḳa 22:47-53

1 Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioƣa qiḳip Kidron jiloƣisining u ḳetioƣa өtti. U yərdə bir baoƣqə bar idi. Əysa bilən muhlisliri u baoƣqigə kirdi.□ ■
2 Uningoƣa satḳunluḳ ḳilidioƣan Yəḫudamu u yərni bilətti, qünki Əysa muhlisliri bilən pat-pat u yərdə yioƣilip olturatti.
3 Xuning bilən Yəḫuda bir top Rim ləxkərliri bilən bax kaḫinlar ḫəm Pərisiylər əwətkən ḳarawullarni baxlap bu yərgə kəldi. Ularning ḳollirida panus, məx'əl wə ḳorallar bar idi.■
4 Əysa bexioƣa qüxidioƣanlarning ḫəmmisini bilip, ularning aldioƣa qiḳip:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
5 Nasarətlik Əysani, — dəp jawab berixti ular.
Əysa ularoƣa:
— Mana mən bolimən, — dedi.
(Uningoƣa satḳunluḳ ḳiloƣan Yəḫudamu ularning arisida turatti).

■ **17:18** Yḫ. 20:21. □ **17:19 «Ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip өzünggə atalsun dəp…»** — «muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun» grek tilida «ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəsləxtürülsun» degən birla səz bilən ipadilinidu. Yuḳiriḳi izaḫatni kərüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tes. 4:7. ■ **17:21** Yḫ. 10:38; 14:11; Gal. 3:28. ■ **17:24** Yḫ. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yḫ. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26 «mən Sening namingni ularoƣa ayan ḳildim»** — 6-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **18:1 «Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioƣa qiḳip…»** — muxu yərdiki «taxḳirioƣa qiḳip…» ziyapət boloƣan өydin yaki Yerusalem xəḫirining өzidin qiḳixni bildüridu. Kidron wadisi bolsa xəḫərning sirtida (xərḳ tərəptə) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luḳa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luḳa 22:47.

6 Əysa: «Mana mən bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti.□
7 Xuning bilən Əysa ulardin yənə bir ḳetim:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
— Nasarətlik Əysani, — deyixti ular.
8 Əysa: — Silərgə eyttimoɣu, mən xu bolimən. Əgər izdigininglar mən bolsam, bularni kətkili ḳoyunglar, — dedi.
9 Buning bilən əzining: «*Ata*, Sən manga bərgənlərdin ḫeqḳaysisini yittürmidim» degən səzi əməlgə axuruldi.□ ■
10 Simon Petrusning yenida bir ḳiliq boloɣaq, u xuan uni suoɣurup, bax kaḫinning qakirioɣa birni urup, ong ḳuliḳini xilip qüxürüwətti. Qakarning ismi Malkus idi. ■
11 Əysa Petruskə:
— Ḳiliqni oɣilapḳa sal! Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim? — dedi.□ ■

Əysaning Annasning aldioɣa elip berilip, sorak ḳilinixi
Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luḳa 22:54

12 Xuning bilən, ləxkərlər topi bilən mingbexi ḫəm Yəhudiylarning ḳarawulliri Əysani tutup baoɣlaxti.
13 Andin uni aldi bilən Annasning aldioɣa elip berixti. Annas bolsa xu yili bax kaḫin bolup turoɣan Ḳayafaning ḳeynatisi idi. ■
14 Burun Yəhudiy kengəxmisidikilərgə: «Pütün həlḳning *ḫalak boluxining* ornioɣa, birla adəmning ular üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luḳa 22:55-57

15 Əmdi Simon Petrus bilən yənə bir muhlis Əysaning kəynidin əgixip baroɣanidi. U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa, bax kaḫinning sariyioɣa Əysa bilən təng kirdi. □ ■
16 Lekin Petrus bolsa dərwazining sirtida ḳaldi. Xunga bax kaḫinoɣa tonux boloɣan ḫeliḳi muhlis taxḳirioɣa qiḳip, dərwaziwən ḳiz bilən səzlixip, Petrusni iqkirigə baxlap kirdi.
17 Dərwaziwən boloɣan xu dedək Petrustin:
— Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu? — dəp soridi.
Yaḳ, əməs, — dedi Petrus.□

□ **18:6 «Əysa: «Mana mən bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti»** — «Yuḫanna»diki baxḳa bəzi yərlərdiki «Mən bolimən» degən səz Hudaning «Mən əzəldin Bar Boloɣuqidurmən» degən namini bildüridu. Bizningqə muxu yərdə «Mana mən bolimən» degənmu xu mənini bildüridu; qünki angliɣuqilar uni anglapla «arḳilirioɣa yenip yərgə yiḳilixti». □ **18:9 «Buning bilən əzining ... səzi əməlgə axuruldi»** — yaki «Buning bilən əzining ... səzi əməliyəttə ispatlandi». Bu səzlər asasən ḫəm 6:39 ḫəm 17:12də tepilidu. ■ **18:9** Yḫ. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luḳa 22:50. □ **18:11 «Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim?»** — bu «ḳədəḫ» əzi tartix kerək boloɣan azab-oḳubətlərni kərsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 wə Luḳa» 22:42ni kərüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luḳa 3:2; 22:54. □ **18:14 ««Pütün həlḳning ḫalak boluxining ornioɣa, birla adəmning ular üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi»** — 11:49-50ni kərüng. ■ **18:14** Yḫ. 11:50. □ **18:15 «yənə bir muhlis...»** — «yənə bir muhlis» grek tilida «ḫeliḳi muhlis». Yuḫanna bayanida pat-pat əzini namsiz kərsitip «ḫeliḳi muhlis» dəydu (18:16, 20:2, 3, 4 wə 8ni kərüng). **«U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa...»** — alimlar namsiz «u muhlis»ni Yuḫanna dəp bilidu. Qünki uxbu bayanda boloɣandək u daim degüdək pəḳət «əz kəzüm bilən kərgənlirim»nila asas ḳilidu. 21:24ni kərüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luḳa 22:54. □ **18:17 «Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu?»** — «sən**mu**» degən səz bəlkim birinqi muhlis əzining Əysaning muhlisi ikənlikini bu ḳizoɣa etirap ḳiloɣanliḳini kərsitidu.

18 Əmdi ḫawa sooɣuq bolɣanliqi üqün, qakarlar wə ⱪarawullar xahardin gülhan yaⱪⱪan bolup, uning qərisidə issinip turuxatti. Petrusmu ularning yenida turup issindi.■

Bax kaḫin Annasning Əysani soraⱪ ⱪilixi
Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luⱪa 22:66-71

19 Bax kaḫin bolsa Əysadin muhlisliri tooɣruluⱪ wə təlimi tooɣruluⱪ soal soraxⱪa baxlidi.
20 Əysa uningɣa jawabən mundaⱪ bərdi:
— Mən həlⱪ-aləm aldida axkara səz ⱪilɣanmən, barliⱪ Yəhudiylar yiɣilidiɣan sinagoglarda wə ibadəthanida daim təlim berip kəldim, mən yoxurun ḫeqnemə demidim. ■
21 Bularni nemixⱪa məndin soraysən? Eytⱪan səzlirimni anglioɣanlardin sorioɣin; mana, ular nemə degənlikimni bilidu.
22 Əysa bu səzlərni ⱪiloɣanda, yenida turoɣan ⱪarawullardin biri uni bir kaqat urup:
— Bax kaḫinoɣa muxundaⱪ jawab ⱪayturamsən? — dedi.■
23 — Əgər yaman səz ⱪiloɣan bolsam, uning yaman ikənlikini kəpqilikning aldida kərsətkin. Əmma eytⱪanlirim durus bolsa, meni nemə üqün urisən? — dedi Əysa uningɣa.
24 Buning bilən Annas uni baoɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaoɣa yollidi.□ ■

Petrusning Əysadin yənə ikki ⱪetim tenixi
Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luⱪa 22:58-62

25 Simon Petrus *otning* aldida issinip turuwatⱪanidi. *Yenidikilər*:
— Sənmu uning muhlisliridin əməsmiding? — deyixti.
— Yaⱪ, əməsmən, — dəp tandi Petrus.□ ■
26 U yərdə bax kaḫinning qakarliridin, Petrus ⱪuliⱪini kesip taxlioɣan kixigə tuoɣⱪan birsi bar idi. U Petrusⱪa:
— Baoɣqidə seni uning bilən billə kərgənidimoɣu?! — dedi.
27 Petrus yənə tandi. Dəl xu qaoɣda horaz qillidi.■

Əysaning waliy Pilatus aldida soraⱪ ⱪilinixi
Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luⱪa 23:1-25

28 Andin ular Əysani Ⱪayafaning yenidin rimliⱪ waliyning ordisioɣa elip kəldi (xu qaoɣda tang atⱪanidi). Uni elip kəlgən *Yəhudiylar* bolsa əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli dəp, ordioɣa kirmidi. Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin oɣizalinalmaytti.□ ■

■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luⱪa 22:55. ■ **18:20** Yḫ. 7:26. ■ **18:22** Yər. 20:2; Ros. 23:2. □ **18:24 «buning bilən Annas uni baoɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaoɣa yollidi»** — bu ayətkə ⱪarioɣanda ikki bax kaḫin bar idi. 22-ayəttə Annasmu «bax kaḫin» deyilidu. Mumkinqiliki barki, ular nəwət boyiqə bax kaḫinliⱪ wəzipisini ətəwatⱪan. 19:21nimu kərüng. ■ **18:24** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luⱪa 22:54. □ **18:25 «yenidikilər»** — grek tilida «ular». ■ **18:25** Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luⱪa 22:58. ■ **18:27** Yḫ. 13:38. □ **18:28 «...Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin oɣizalinalmaytti»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. 19:14diki izaḫatni kərüng. «Əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli». Ularning kəzⱪarixi: «Yəhudiy əməslərning əyigə kirsək bolmaydu; qünki ular bəlkim «napak bir nərsə» (məsilən bir jəsət yaki ölük nərsə)gə təgkən boluxi mumkin; biz ularoɣa təgsək ulardiki «napakliⱪ» bizgimu yuⱪturuluxi mumkin» degəndək idi. Demisəkmu, ular kəngül bəlgən bu «taḫarətlər» Təwrattiki muⱪəddəs ⱪanundiki «napakliⱪ» tooɣruluⱪ bəlgilimilərdin kəp exip kətkənidi. Ⱪizⱪ yeri xuki, ular «buloɣinix»tin ⱪorⱪup əz «pakliⱪini» buloɣimasliⱪⱪa ⱪizoɣinliⱪ bilən tirixⱪini bilən, yənə Huda əwətkən Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsiḫni öltürüx aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luⱪa 22:66; 23:1.

29 Xunga *waliy* Pilatus sirtqa qiqip, ularning aldioɣa berip ularoɣa:
— Bu adəmning üstidin nemə ərz qilisilər? — dəp soridi.
30 Ular:
— Bu adəm jinayətqi bolmisa, uni sizgə tapxurmioɣan bolattuq, — dəp jawab berixti.□
31 — Uni өzünglar elip ketip, өz qanununglar boyiqə ḫөküm qiqiringlar! — dedi Pilatus ularoɣa.
Yəhudiylar:
— Bizning ḫeqkimni өlümgə məḫkum qilix ḫoquqimiz yoq tursa, — deyixti.
32 Bu ixlar Əysaning өzi qandaq өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytqan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi.□ ■
33 Andin Pilatus yənə ordisioɣa kirip, Əysani qaqirtip, uningdin:
— Sən Yəhudiylarning padixaḫimu? — dəp soridi.■
34 Əysa uningoɣa:
— Bu soalni өzüng sorawataməsən, yaki baxqilar mən tooɣruluq sanga xundaq eytqanmu? — dedi.
35 — Mən bir Yəhudiymu?! Seni manga tapxuroɣanlar өz həlqing wə bax kaḫinlaroɣu! Nemə *jinayət* өtküzgəniding? — dedi Pilatus.□
36 Əysa jawabən: — Mening padixaḫliqim bu dunyaoɣa təwə əməstur. Əgər bu dunyaoɣa təwə boloɣan bolsa, hizmətqilirim mening Yəhudiylaroɣa tapxurulmasliqim üqün jəng qiliwatqan bolatti. Ḫalbuki, mening padixaḫliqim bu yərgə təwə əməstur, — dedi.□ ■
37 Xunga Pilatus uningoɣa:
— Undaqta, sən padixaḫmu?
Əysa jawabən: — Xundaq, eytqiningdək, padixaḫmən. Mən xuningoɣa tuoɣuloɣanmən, wə xuningoɣa dunyaoɣa kəldim: — ḫəqiqətkə guwaḫliq berixim üqündin ibarəttur. Ḫəqiqətkə təwə boloɣan ḫərbir kixi bolsa mening awazimoɣa quloq salidu, — dedi.□
38 Pilatus uningdin:
— «Ḫəqiqət» degən nemə? — dəp soridi.
Pilatus muxularni dəp, yənə taxqirioɣa, Yəhudiylarning aldioɣa qiqip ularoɣa:
— Mən uningdin ḫeqqandaq jinayət tapalmidim. ■
39 Lekin ḫər yili өtüp ketix ḫeytida silər üqün *məḫbuslardin* birni qoyup berix qaidəm bar. Xunga bu «Yəhudiylarning padixaḫi»ni silərgə qoyup beriximni halamsilər? — dedi.□ ■
40 Ularning ḫəmmisi jawab berip:
— Bu adəmni əməs, Barabbasni qoyup bering! — dəp qiyqas-sürən selixti (Barabbas bolsa bir qarақqi idi).■

□ **18:30 «bu adəm jinayətqi bolmisa...»** — yaki «bu adəm rəzil qiloɣuqi bolmisa...». □ **18:32 «Bu ixlar Əysaning өzi qandaq өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytqan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi»** — oqurmənlərning esidə barki, Məsiḫ birnəqqə qetim Yəhudiy həlqining өzini өltürüx üqün etiqadsiz Yəhudiy əməslərning qolioɣa tapxuridioɣanliqini wə xuningdək өzining rimliqlar ijad qiloɣan kresttə өlidioɣanliqini eytqanidi (məsilən, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yuḫ.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yḫ. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3. □ **18:35 «mən bir Yəhudiymu?»** — Pilatusning bu səzi: «Mən Yəhudiy əməs, həlqing sən tooɣruluq birnemə demigən bolsa, mənmu ḫeqnemə deməymənoɣu!» degən puriqi bar soaldur. □ **18:36 «Mening padixaḫliqim bu dunyaoɣa təwə əməstur»** — yaki «mening padixaḫliqim bu dunyadin əməstur». ■ **18:36** Yḫ. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37 «Xundaq, eytqiningdək»** —Əysaning bu jawabning grek tilida «Xundaq, lekin əḫwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriqi qiqidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luqa 23:4. □ **18:39 «...məḫbuslardin birni qoyup berix qaidəm bar»** — yaki: «...məḫbuslardin birni qoyup berix bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17. ■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1.

19

Əysaning ölümgə ḫöküm ḳilinixi

1 Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti.□ ■
2 Ləxkərlər tikənlik xahlarni ərüp, bir taj yasap, uning bexioɣa kiydürüxti wə
uningoɣa *xaḫanə* səsün rənglik bir ton kiydürüp,
3 uning aldioɣa kelip:
— Yaxioɣayla, i Yəhudiylarning «padixaḫi»! — dəp məshirə ḳilixip, uning yüzigə
ḳayta-ḳayta kaqat saldi.
4 Pilatus bolsa yənə ordisidin qiḳip, halayiḳḳa:
— Mana! Uningdin ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmioɣanliḳimni bilixinglar üqün, uni
silərning aldinglaroɣa elip qiḳtim, — dedi.
5 Buning bilən Əysa bexioɣa tikənlik taj wə uqisioɣa səsün ton kiygüzülgən ḫalda
taxḳirioɣa elip qiḳildi. Pilatus ularoɣa:
— Ḳaranglar, u adəmgə! — dedi.□
6 Bax kaḫinlar wə ḳarawullar uni kərüp:
— Uni krestləng, krestləng! — dəp warḳiraxti.
Pilatus ularoɣa: — Uni elip berip əzünglar krestlənglar! Qünki mən uningdin
ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmidim! — dedi.
7 Yəhudiylar uningoɣa jawabən:
— Bizdə xundaḳ bir ḳanun bar. Xu ḳanunimizoɣa asasən u ölümgə məḫkum ḳilinixi
kerək, qünki u əzini Hudaning Ooɣli dəp atiwaldi.■
8 Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,□
9 yənə ordisioɣa kirip, Əysadin:
— Sən zadi ḳəyərdin kəlgən? — dəp soridi.
Lekin Əysa uningoɣa jawab bərmidi.
10 Xunga Pilatus uningoɣa: — Sən manga gəp ḳilmamsən? Seni ḳoyup berixkə
ḫoḳuḳum barliḳini, xundaḳla krestləxkimu ḫoḳuḳum barliḳini bilməmsən? — dedi.
11 Əysa jawabən: — Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ
ḫoḳuḳung bolmioɣan bolatti. Xuning üqün meni sanga tapxurup bərgən adəmning
gunaḫi tehimu eoɣirdur, — dedi.□
12 Xu qaoɣdin tartip, Pilatus uni ḳoyuwetixkə amal izdəytti. Lekin Yəhudiylar
warḳirixip:
— Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioɣan bolisiz! Əzini padixaḫ
degən ḫərbir kixi Ḳəysərgə ḳarxi qiḳḳan bolidu! — dəp quḳan selixti.□ ■

□ **19:1 «Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti»** — muxu hil «ḳamqilax» adəttə krestlinixtin awwalḳi jaza idi. Jaza əswabi təmür yaki səngək parqiliri baoɣlaḳliḳ nəqqə tanilik ḳamqa idi. Bu jazaning əzi xunqə eoɣirki, jazalanoɣuqi gaḫi wakiṭlarda tehi krestlənməy turupla, uningdin ölüp ketətti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ **19:5 «Ḳaranglar, u adəmgə!»** — Pilatus muxu yərdə bilmigən ḫalda Zəkəriya pəyoɣəmbərning xu bexaritini aoɣzioɣa aloɣan idi: «Ḳaranglar, «Xah» dəp ataloɣan adəm!» («Zək.» 3:8, 6:12). ■ **19:7** Law. 24:16; Yḫ. 5:18; 10:3. □ **19:8 «Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,...»** — Pilatus nemixḳa ḳorḳti? Əgər birsi əzini rimliḳ imperator Ḳəysərgə barawər ḳilip «Mən Hudaning Ooɣli» desə, «Ḳəysərning düxmini» dəp ḫesablinixi mumkin; xunga gərqə uning Əysani ḳoyuwətküsi bolsimu, yənila xundaḳ ḳilixtin ḳorḳatti. U yənə bir tərəptin, yəni ayalining Əysa tooɣruluḳ agaḫlanduruxidin ḳorḳiximu mumkin idi («Mat.» 27:19). □ **19:11 «Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳung bolmioɣan bolatti»** — «ərxtin» degən səz grek tilida «yuḳiridin». Muxu yərdə xübḫisizki, ərxning əzini kərsitidu. **«... meni sanga tapxurup bərgən adəm»** — muxu yərdə Yəhuda əməs, bəlki bax kaḫin Ḳayafa idi. Ḳayafa Yəhudiylarning əzlirining Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫini etiḳadsiz rimliḳlaroɣa tapxuroɣanda, əməliyəttə u pütkül Yəhudiy həlḳining wəkili boloɣanidi. □ **19:12 «Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioɣan bolisiz!»** — «Ḳəysər» Rim imperatorining unwani. «Ḳəysərning dosti» — bu məhsus bir unwan idi. Pilatus bəlkim ming təsliktə xu alaḫidə unwanoɣa erixkən boluxi mumkin. U yənə xundaḳ yuḳiri unwandin məḫrum boluxtin intayin ḳorḳatti. ■ **19:12** Ros. 17:7.

13 Pilatus bu sözlərni anglap, Əysani taxḳirioɣa qiḳardi wə «tax tahtayliḳ ḫoyla» dəp ataloɣan, ibraniy tilida «Gabbata» dəp ataloɣan yərdə «soraḳ təhti»gə olturdi
14 (u waḳit ətüp ketix ḫeytining təyyarliḳ künining altinqi saiti ətrapida idi). Pilatus Yəhudiylaroɣa:
Mana bu silərning padixaḫinglardur! — dedi.□
15 Lekin ular warḳirixip: — Yoḳiting, yoḳiting, uni krestləng! — dedi.
Pilatus laroɣa: — Meni padixaḫinglarni krestligin, dəmsilər? — dedi.
Bax kaḫinlar jawabən:
— Ḳəysərdin baxḳa ḫeqḳandaḳ padixaḫimiz yoḳtur! — dəp *towlaxti.*
Buning bilən Pilatus uni krestləxkə laroɣa tapxurup bərdi.■

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luḳa 23:26-39

16-17 *Ləxkərlər* Əysani elip mangdi. U əz krestini yüdüp, «Bax səngək jayi» (ibraniy tilida «Golgota») degən yərgə bardi.■
18 Ular uni xu yərdə yənə ikki kixi bilən təng krestkə tartti; bu təripidə birsi, u təripidə birsi wə Əysa ularning otturisida krestkə tartildi.
19 Pilatus tahtioɣa elan yezip krestkə bekitip ḳoydi. Uningoɣa: — «Nasarətlik Əysa — Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yeziloɣanidi. ■
20 Əysa krestlinidioɣan yər xəḫərgə yeḳin boloɣaqḳa, nuroɣun Yəhudiylar tahtidiki sözlərni oḳudi. Tahtidiki sözlər ibraniyqə, latinqə wə grekqə yeziḳta yeziloɣanidi.
21 Xunga Yəhudiylarning bax kaḫinliri Pilatusḳa:
— «Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yazmang, bəlki «U əzini mən Yəhudiylarning padixaḫi, degən» dəp yezing, — deyixti.
22 Biraḳ Pilatus jawabən:
— Yazidioɣanni yezip boldum! — dedi.
23 Ləxkərlər Əysani krestligəndin keyin, uning kiyimlirini elip, tətkə bəlüp, ḫərbir ləxkər bir ülüxtin elixti; ular ḫəm iqidiki uzun kənglәknimu elixti; lekin bu kənglək tikilmigən, üstidin ayioɣioɣiqə bir pütün toḳuloɣanidi. ■
24 Xuning üqün ləxkərlər bir-birigə:
— Buni yirtmayli, bəlki qək tartixayli, kimgə qiḳsa xu alsun, — deyixti.
Bu ixlar muḳəddəs yazmilardiki munu sözlər əməlgə axurulux üqün yüz bərdi: —

«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti,
Mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti».
Dərwəḳə, ləxkərlər xundaḳ ḳilixti.□ ■
25 Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdalliḳ Məryəmlər turatti. □ ■

□ **19:14 «u waḳit ətüp ketix ḫeytining təyyarliḳ künining altinqi saiti ətrapida idi»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. Bu kündiki ḫeyt «Qagigaḫ» dəp atilatti («Ḳan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 wə 18ni kərüng). «Altinqi saət» baxḳa izaḫatlirimizda eytḳinimizdək, Rim waḳtini kərsitidu. Bu ətigən saət altə idi. ■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luḳa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luḳa 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luḳa 23:38. ■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luḳa 23:34. □ **19:24 «Mening kənglikim»** — baxḳa birhil tərjimisi: «mening qapinim». Zəburda («Zəb.» 22:15) ibraniy tili boyiqə «qapan» yaki «kənglək»ni kərsitidu. **«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti, mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti»** — «Zəb.» 22:15. ■ **19:24** Zəb. 22:18 □ **19:25 «Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdalliḳ Məryəmlər turatti»** — bu ayətni «Mat.» 27:56 bilən birləxtürüp ḳarioɣanda, «Əysaning anisining singlisi», yəni Məryəmning singlisi bolsa Zəbədiyning ayali, xundaḳla rosullardin Yuḫanna bilən Yaḳupning anisi bolux mumkinqiliki bardur. «Mar.» 15:40də u «Salomi» dəp atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luḳa 23:49.

26 Əysa anisi bilən өzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kөrүp, anisioɣa:
— I hanim, mana sening ooɣlung! — dedi.□
27 Andin u bu muhliskа:
— Mana sening anang! — dedi.
Xundin etibarən, u muhlis uni өzining өyidə turoɣuzdi.

Əysaning өlümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Lukа 23:44-49

28 Andin Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɣinini bilip (mukəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün):
— Ussap kəttim! — dedi.□ ■
29 U yərdə sirkə xarab bilən toldurulоɣan bir koza bar idi. Ular bir parqə bulutni sirkə xarabkа qilap, bir lepəkgül oɣolioɣa baoɣlap, Əysaning aoɣzioɣa tənglidi.
30 Əysa sirkə xarabni iqkəndin keyin:
— Tamam boldi! — dedi-də, bexini təwən kilip, roḫini tapxurup bərdi.□

Əysaning bikinioɣa nəyzə sanjilixi

31 U küni *өtüp ketix ḫeytining* təyyarlik küni boloɣaqkа, krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə kaldururmaslik üqün (xabat küni «uluoɣ kün» ḫesablanoɣaqkа) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qekip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp kildi. □
32 Xuning bilən ləxkərlər berip Əysa bilən billə krestləngən birinqi andin ikkinqi adəmning putlirini qakti.
33 Lekin Əysaoɣa kəlgəndə, uning allikaqan өlgənlikini kərdi, xuning bilən uning putini qakmidi.
34 Əmma ləxkərlərdin biri uning bikinioɣa nəyzini sanjiwidi, xuan kan wə su ekip qikti.□
35 Buni kərgüqi silərning ixinixinglar üqün guwaḫlik beridu; kərgüqining guwaḫlikи ḫəktur, u өzining eytkanlirini ḫək dəp bilidu.

□ **19:26 «Əysa anisi bilən өzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kөrүp...»** — «өzi səyidioɣan muhlisi» bəlkim bu bayanning muəllipi Yuḫanna boluxi mumkin. «Kirix səz»imizni kөrүng. □ **19:28 «Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɣinini bilip (mukəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün): — Ussap kəttim! — dedi»** — «Zəb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni kөrүng. ■ **19:28** Zəb. 22:15; 69:21 □ **19:30 «Əysa... bexini təwən kilip, roḫini tapxurup bərdi»** — Əysa «bexini təwən qüxürdi» andin, «roḫini tapxurup bərdi». Adəttiki adəm bolsa, awwal «roḫini beridu» **andin** «bexini təwən qüxüridu». Demək, Əysa өzi өlüxining dəkikisini talliwaldi, өzlükidin өldi (10:17-18ni kөrүng). □ **19:31 «U küni өtüp ketix ḫeytining təyyarlik küni boloɣaqkа,...»** — muxu ayəttiki «өtüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti). 14-ayət wə izaḫatini kөrүng. Yukirida eytkinimizdək, «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni «xabat küni» dəp ḫesablinatti. Xuningdək bu küni adəttiki bir xabat küni (ḫəptining yəttinqi küni, yəni xənbə küni) boloɣan buloximu mumkin. Ikki tərəptin «xabat» küni boloɣaqkа, bəlkim «uluoɣ kün» deyilixi mumkin idi. **«krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə kaldururmaslik üqün (xabat küni «uluoɣ kün» ḫesablanoɣaqkа) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qekip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp kildi»** — «Kan.» 21:22-23 wə «Yəxua» 8:29də Yəhudiy həlki üqün bekitilgən kanun boyiqə, өlüm jazasi berilgən birsining jəsiti tüwrük yaki dərəhtə kəqkiqə esikliк turmaslikи kerək idi; bolmisa «zemininglar napak bolidu» dəp bekitiligən. Krestkə tartiloɣanlar bəzi wakitlarda ikki-üq kün esiloɣandin keyinla өlətti. Əgər putiliri sunuloɣan bolsa, kөksini toluk kətürəlməsliki tüpəylidin nəpəs alalmay tezla өlətti. □ **19:34 «Əmma ləxkərlərdin biri uning bikinioɣa nəyzini sanjiwidi, xuan kan wə su ekip qikti»** — «1Yuḫ.» 5:6-8ni kөrүng. «Kan wə su»ning təng qikixi adəmning ḫəkikiy өlgənlikini kərsitidu.

36-37 Bu ixlarning ḫəmmisi muḳəddəs yazmilarda: «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu» wə yənə bir bexarəttə: «Ular əzliri sanjioɣan adəmgə ḳaraydu» dəp aldin eytiloɣanlarni əməlgə axurux üqün yüz bərdi.□ ■

Əysaning dəpnə ḳilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luḳa 23:50-56

38 Bu ixlardin keyin, Arimatiyaliḳ Yüsüp Pilatustin Əysaning jəsitini elip ketixni tələp ḳildi (Yüsüp Əysaning muhlisliridin idi, lekin Yəhudiylardin ḳorḳḳini üqün buni məhpiy tutatti); Pilatus ruhsət bərdi, xuning bilən Yüsüp berip Əysaning jəsitini elip kətti. ■
39 Burun bir keqisi Əysaning yenioɣa kəlgən ḫeliḳi Nikodimmu murməkki bilən səbrə arilaxturuloɣan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip, *uning bilən billə* kəldi. □ ■
40 Ikkiylən Əysaning jəsitini Yəhudiylarning dəpnə ḳilix aditi boyiqə dora-dərmanlarni qeqip, kanap rəhtlər bilən orap kepənlidi.
41 Əysa krestləngən yərdə bir baoɣ bolup, baoɣning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi. □
42 Bu Yəhudiylarning ḫeytining təyyarliḳ küni boloɣaqḳa ḫəm bu yərlik yeḳin jayda boloɣanliḳi üqün, ular Əysani xu yərlikkə ḳoydi.□

20

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luḳa 24:1-12

1 Ḫəptining birinqi küni tang səḫər, Magdalliḳ Məryəm ḳəbrigə bardi wə ḳəbrining aoɣzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi.□ ■
2 Xunga u yügürginiqə kelip Simon Petrus wə Əysa səygən ḫeliḳi muhlisning yenioɣa kelip, ularoɣa:
— Ular Rəbni ḳəbridin yətkiwetiptu, uni ḳəyərgə ḳoyoɣinini bilmiduḳ! — dedi.□ ■
3 Petrus bilən ḫeliḳi muhlis taxḳirioɣa qiḳip, ḳəbrigə ḳarap yol aldi.■
4 Ikkiylən təng yügürüp mangdi, lekin ḫeliḳi muhlis Petrustin tez yügürüp, ḳəbrigə birinqi bolup yetip bardi.
5 U engixip iqigə ḳarap, kanap kepənlərning u yərdə yeyiḳliḳ turoɣanliḳini kərdi, lekin iqkirigə kirmidi.■

□ **19:36-37 «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu»** — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Qəl.» 9:12, «Zəb.» 34:20. **«Ular əzliri sanjioɣan adəmgə ḳaraydu»** — «Zək.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Qəl. 9:12; Zəb. 34:20; Zək. 12:10. ■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luḳa 23:50; Yḫ. 12:42. □ **19:39 «Burun bir keqisi Əysaning yenioɣa kəlgən ḫeliḳi Nikodim»** — «Yuḫ.» 3:1-15ni kərüng. **«murməkki bilən səbrə arilaxturuloɣan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip,...»** — xu qaoɣdiki «jing» bəlkim 0.325 kilogram idi, xunga dora-dərmanlar 32 kiloqə idi. ■ **19:39** Yḫ. 3:1; 7:50. □ **19:41 «baoɣning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi»** — Injildiki baxḳa bayanlardin eniḳki, bu ḳəbrə (yərlik) tax əngkür idi. «Ḫeqkim xu yərgə ḳoyulmioɣan» boloɣaqḳa, xu yər Təwrat ḳanuni boyiqə pütünləy «pakiz bir jay» (ḫeq əlük tegip baḳmioɣan) dəp ḫesablinatti. □ **19:42 «Yəhudiylarning ḫeytining təyyarliḳ küni boloɣaqḳa,...»** — «ḫeyt» bolsa «petir nan ḫeyti». Uning birinqi küni bilən xabat küni ohxaxla xu küni kəq saət 6-də baxlinatti, xunga tezrək dəpnə ḳilinix kerək idi. □ **20:1 «ḫəptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. **«Magdalliḳ Məryəm... ḳəbrining aoɣzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi»** — ḳəbrə əngkür idi («Mat.» 27:60, «Luḳa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luḳa 24:1. □ **20:2 «Ular Rəbni ḳəbridin yətkiwetiptu, uni ḳəyərgə ḳoyoɣinini bilmiduḳ!»** — muxu ayəttiki «biz» ispatlayduki, Injildiki baxḳa «bayanlar»da eytiloɣandək, əslidə Məryəm bilən billə yənə baxḳa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luḳa» 23:54-24:1ni kərüng). ■ **20:2** Yḫ. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luḳa 24:12. ■ **20:5** Yḫ. 19:40.

6 Uningoɣa əgixip kəlgən Simon Petrus yetip kelip, ḳəbrigə kirdi wə u yərdə yeyiḳlik turoɣan kanap kepənlərni,
7 xundaḳla Əysaning bexioɣa oraloɣan yaoɣliḳnimu kərdi. Yaoɣliḳ kepənlər bilən bir yərdə əməs, bəlki ayrim yərdə yoɣəklik turatti.■
8 Andin ḳəbrigə awwal kəlgən ḫeliḳi muhlismu ḳəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi□
9 (qünki ular uning ɵlümdin ḳayta tirilixining muḳərrərliki ḫəḳḳidə muḳəddəs yazmilardiki bexarətni tehiqə qüxənməytti). □ ■
10 Xuning bilən ikkiylən ɵz turaloɣulirioɣa ḳaytixti.□

Əysaning Magdallik Məryəmgə kərünüxi
Mar. 16:9-11

11 Əmma Məryəm bolsa ḳəbrining sirtida turup yioɣlawatatti. U yioɣlap turup ḳəbrining iqigə engixip ḳariwidi, ■
12 mana aḳ kiyim kiygən ikki pərixtə turatti; ularning biri Əysaning jəsiti ḳoyuloɣan yərning bax təripidə, yənə biri ayaoɣ təripidə olturatti.
13 Ular Məryəmdin:
— Hanim, nemixḳa yioɣlaysən? — dəp soridi.
— Rəbbimni elip ketiptu, uni nəgə ḳoyoɣanliḳini bilәlməywatimən, — dedi u ularoɣa.
14 U xu sɵzlərni ḳilipla, kəynigə buruluwidi, Əysaning xu yərdə turoɣanliḳini kərdi. Lekin u uning Əysa ikənlikini bilmidi.■
15 Əysa uningdin — Hanim, nemixḳa yioɣlaysən, kimni izdəysən? — dəp soridi.
Məryəm uni baoɣwən xu, dəp oylap:
— Təḳsir, əgər uni siz xu yərdin yətkiwətkən bolsingiz, ḳəyərgə ḳoyoɣanliḳingizni eytip bərgəysiz. Mən uni elip ketimən, — dedi.
16 Məryəm! — dedi Əysa uningoɣa.
Məryəm burulupla, ibraniy tilida:
— Rabboni! — dedi (bu sɵz «ustaz» degən mənidə).
17 Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin! Qünki mən tehi atamning yenioɣa qiḳmidim. Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu Atanglarning, yəni mening Atamning, silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, — dəp yətküzgin, dedi.□ ■
18 Xuning bilən Magdallik Məryəm muhlislarning yenioɣa berip, ularoɣa: «Rəbni kərdüm!» dedi wə xundaḳla Əysa ɵzigə eytḳan u sɵzlərni ularoɣa yətküzdi.■

Əysaning muhlislirioɣa kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luḳa 24:36-49

■ **20:7** Yḫ. 11:44. □ **20:8 «Andin ḳəbrigə awwal kəlgən ḫeliḳi muhlismu ḳəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi»** — «ḫeliḳi muhlis» (Yuḫanna) nemigə ixəndi? U xu kepənlərni wə yaoɣliḳning xundaḳ rətlik ḳoyuloɣanliḳini kərüp, Əysaning jəsitini ḫeqkim ooɣrilimidi, bəlki u qoḳum ɵlümdin tirildi, dəp ixəndi. □ **20:9 «uning ɵlümdin ḳayta tirilixi..»** — grek tilida «uning ɵlgənlərning arisidin tirilixi...». **«uning ɵlümdin ḳayta tirilixining muḳərrərliki ḫəḳḳidə muḳəddəs yazmilardiki bexarət...»** — biz baxḳa yərlərdə kərsətkinimizdək, Təwrat-Zəburda Məsiḫning ɵlümdin tirilixini kərsitidioɣan nuroɣun bexarətlər bardur. ■ **20:9** Zəb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35. □ **20:10 «Xuning bilən ikkiylən ɵz turaloɣulirioɣa ḳaytixti»** — «ɵz turaloɣulirioɣa» grek tilida «ɵzliriningkigə» yaki «ɵzliriningkilərgə». ■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luḳa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17 «Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin!.. *dedi*»** — «manga esilmioɣin!» yaki «manga ḳol təgküziwərmə». Keyinki sɵzlər buning mənisining «esilmioɣin» ikənlikini eniḳ kərsitidu. **«Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu atanglarning, yəni mening atamning, silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, — dəp yətküzgin»** — Əysaning Magdallik Məryəmgə kərünüxi tooɣruluḳ wə uningoɣa eytḳan bu muḫim sɵzliri tooɣruluḳ «ḳoxumqə sɵz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **20:17** Zəb. 22:22; Mat. 28:10; Yḫ. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luḳa 24:9.

19 Xu küni kəqtə, yəni ḫəptining birinqi küni kəqtə, Yəhudiylardin ḳorkḳanliḳi üqün muhlislar yioɣiloɣan өydə ixiklirini ḫim taḳiwaloɣanidi; xu waḳitta, Əysa kelip ularning otturisida *kərünüp*, ərə turoɣan ḫalda ularoɣa:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi. □ ■
20 Buni dəp, ḳollirini wə biḳinini ularoɣa kərsətti. Xuning bilən muhlislar Rəbni kərginidin xadlandi. ■
21 Xunga Əysa ularoɣa yənə:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! Ata meni əwətkinidək, mənmu silərni əwətimən, — dedi.■
22 Bu səzni eytḳandin keyin, u ularning üstigə bir püwləp:
— Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳilinglar.
23 Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi tutuwelinidu! — dedi.□ ■

Əysaning Tomaskə kərünüxi

24 Əmma on ikkiylənning biri, yəni «ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas Əysa kəlgəndə ularning yenida əməs idi. □
25 Xunga baxḳa muhlislar uningoɣa:
— Biz Rəbni kərduḳ! — deyixti. Lekin Tomas ularoɣa:
— Uning ḳollirida mihlarning izini kərmigüqə, mihlarning izioɣa өz barmiḳimni wə biḳinioɣa өz ḳolumni tiḳip baḳmioɣuqə, ḫərgiz ixənməymən, — dedi.
26 Səkkiz kündin keyin, muhlislar yənə xu өy iqidə jəm boloɣanda, Tomasmu ular bilən billə idi. Ixiklər taḳaḳliḳ tursimu, Əysa kelip ularning arisida turup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi.
27 Andin u Tomaskə:
— Barmiḳingni bu yərgə təgküzüp, ḳollirimoɣa ḳara. Ḳolungni uzitip, biḳinimoɣa tiḳip, gumanda bolmay, ixəngüqi boloɣin! — dedi.■
28 Tomas uningoɣa: — Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən! — dəp jawab bərdi.□
29 Əysa uningoɣa:
— Meni kərgənliking üqün ixənding. Kərməy turup ixəngüqilər bəhtliktur! — dedi.■

Uxbu kitabning məḳsiti

30 Əysa muhlislirining aldida bu kitabta hatirilənmigən baxḳa nuroɣun məjizilik alamətlərnimu kərsətti. ■

□ **20:19 «Silərgə hatirjəmlik boloɣay»** — ibraniy tilida «Xalom ələyḳum!» degən səz bilən ipadilinidu, ərəb tilida «əssalamuələykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luḳa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yḫ. 16:22. ■ **20:21** Yəx. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luḳa 4:18; Yḫ. 17:18. □ **20:23 «Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi tutuwelinidu!»** — bu rosullarning kixilərning gunaḫini toluḳ kəqürüm ḳilix ḫoḳuḳi bar, degənlik əməs. Undaḳ ḫoḳuḳ pəḳət Hudaoɣila təwədur. «Mat.» 16:19 wə 18:18ni kərüng. Bizningqə, bu «gunaḫlarni kəqürüm ḳilix» jamaətning tərtipigə baoɣliḳtur. Eoɣir gunaḫ sadir ḳiloɣan etiḳadqilar jamaətkə ḳatnixiwerəmdu? Rəbbimiz «Mat.» 18:15-20də bu məsilə tooɣruluḳ əmr beridu; bu əmr boyiqə jamaətning gunaḫ sadir ḳiloɣan əmma towa ḳilmioɣan ḳerindaxlirini jamaəttin qiḳirix ḫoḳuḳi bardur. «Korintliḳlaroɣa (1) wə (2)»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 tooɣruluḳ qüxəndürüximizni kərüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18. □ **20:24 ««ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas»** — grek tilida ««Didimus» dəp ataloɣan Tomas». ■ **20:27** 1Yuḫa. 1:1. □ **20:28 «Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən!»** — grek tilida «Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayim!». Ḫazir barliḳ muhlislar Məsiḫning toluḳ salaḫiyitini tonup yətkənidi. ■ **20:29** 1Pet. 1:8. ■ **20:30** Yḫ. 21:25.

31 Lekin muxular silərni Əysaning Məsiḫ, xundakla Hudaning Oƣli ikənlikigə ixənsun ḫəm bu arkilik *uningƣa* etikad kilip, uning nami arkilik ḫayatlikka erixsun, dəp yezildi.

21

Əysaning yəttə muhlisiƣa kərünüxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Tiberiyas dengizining boyida muhlisliriƣa yənə bir ketim kəründi. Uning bu ketimki kərünüxi mundak boldi:□
2 Simon Petrus, «koxkezək» dəp ataloƣan Tomas, Galiliyədiki Kanalik Nataniyəl, Zəbədiyning ooƣulliri wə baxka ikki muhlis billə idi.■
3 Simon Petrus:
Mən belik tutkili barimən, — dedi.
Kəpqilik:
Bizmu sən bilən billə barimiz, — deyixti.
Ular taxkiriƣa qikip, kemigə olturdi, lekin xu bir keqə ḫeqnərsə tutalmidi.
4 Tang atay deginidə, Əysa kiroƣakta turatti, birak muhlislar uning Əysa ikənlikini bilmidi.
5 Xunga Əysa:
— Balilar, silərdə yegüdək bir nərsə yokku? — dəp soridi.
— Yok, — dəp jawab bərdi ular.□
6 Əysa ularƣa — Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər, — dedi.
Xuning bilən ular torni *xu yakka* taxlap, xundak kəp belik tuttiki, ḫətta torni tartip qikiralmay kaldi.□ ■
7 Əysa səygən muhlis Petruska:
— Bu Rəbku! — dedi.
Simon Petrus uning Əysa ikənlikini anglap, tonini əzigə yəgəp (qünki *belining asti* yalingaq idi) əzini dengizƣa taxlidi.■
8 Kiroƣaktin anqə yirak əməs bolup, təhminən ikki yüz gəz yiraklikta boloƣaqka, kaloƣan muhlislar belik bilən toloƣan torni tartip kiqik kemisi bilən kiroƣakka kəldi.□
9 Ular kiroƣakka qikkanda, xahardin yekiloƣan, üstidə belik koyukluk gülhanni wə nanni kərdi.
10 Əysa:
— Əmdi tutkan belikinglardin əkelinglar, — dedi.■
11 Simon Petrus *kemigə* qikip, torni kiroƣakka tartip qikardi. Tor qong beliklar bilən toloƣan bolup, jəmiy bir yüz əllik üq belik bar idi. Belik xunqə kəp boloƣini bilən, tor yirtilmioƣanidi. □
12 Əysa:
— Kelinglar, naxta kilinglar, — dedi. Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin:

□ **21:1 «Tiberiyas dengizi»** — Galiliyədə bolup, «Galiliyə dengizi» wə «Hinnəsərət kəli» dəpmu atilidioƣan qong kəldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yḫ. 1:46. □ **21:5 «silərdə yegüdək bir nərsə yokku?»** — grek tilida «belik tuttunglarmu?» degənni puritidu. □ **21:6 «Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər»** — Galiliyə dengizidiki beliklar kündüzi dengiz astioƣa qüxüwalidioƣini tüpəylidin, xu wakitta belik tutux zadi mumkin əməs idi. ■ **21:6** Luka 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yḫ. 13:23; 20:2. □ **21:8 «təhminən ikki yüz gəz»** — yüz metrdək. ■ **21:10** Luka 24:41. □ **21:11 «Belik xunqə kəp bolsimu, tor yirtilmioƣanidi»** — buning əḫmiyiti tooƣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

— Sən kim bolisən? — dəp soraxḳa petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini bildi. □
13 Əysa nanni əkilip ularoɣa bərdi ḫəm beliḳlarnimu xundaḳ ḳildi.
14 Mana bu Əysaning ɵlgəndin keyin tirilip, ɵzini muhlisliriɣa üqinqi ḳetim ayan ḳilixi idi.□

Əysaning Petrusning ɵzidin üq ḳetim tenixidin keyin uni əsligə kəltürüxi

15 Ular naxta ḳiloɣandin keyin, Əysa Simon Petrustin:
— Yunusning ooɣli Simon, sən meni bulardinmu qongḳur səyəmsən? — dəp soridi.
— Xundaḳ Rəb, mening seni səyidioɣanliḳimni sən bilisən! — dedi Petrus.
Əysa uningoɣa:
Undaḳta, ḳozilirimni otlitip baḳ! — dedi.□
16 U ikkinqi ḳetim yənə uningdin:
— Yunusning ooɣli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus yənə:
— Xundaḳ, Rəb, mening seni səyidioɣanliḳimni bilisən, — dedi.
Əysa uningoɣa:
— Undaḳta, ḳoylirimni baḳ, — dedi.□
17 Üqinqi ḳetim uningdin yənə:
— Yunusning ooɣli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus Əysaning üqinqi ḳetim ɵzidin: «Meni səyəmsən?» dəp sorioɣanliḳioɣa kəngli yerim bolup:
— Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidioɣanliḳimnimu bilisən, — dedi.
Əysa uningoɣa:
— Undaḳta, ḳoylirimni otlat. □ ■
18 Bərḫək, bərḫək, sanga xuni eytip ḳoyayki, yax waḳtingda belingni ɵzüng baoɣlap, ḳəyərgə baray desəng xu yərgə mangatting; lekin yaxanoɣanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɣlap, sən halimaydioɣan yərgə elip ketidu, — dedi.□ ■
19 Əysa bu səzni Petrusning ḳandaḳ ɵlüx arḳiliḳ Hudaoɣa xan-xərəp kəltüridioɣanliḳini eniḳ bildürüx üqün eytti. Andin, uningoɣa yənə:
— Manga əgəxküqi boloɣin, — dedi.■

□ **21:12 «Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin: — Sən kim bolisən? — dəp soraxḳa petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini bildi»** — Rəb Əysa ularoɣa tonux boloɣan ḳiyapəttin baxḳa birhil ḳiyapəttə ularoɣa kərüngən bolsa kerək. □ **21:14 «Əysaning ɵlgəndin keyin tirilip»** — grek tilida «Əysaning ɵlgənlər iqidin tirilip,...». **«ɵzini muhlisliriɣa üqinqi ḳetim ayan ḳilixi»** — bəlkim on birəylənning jəm boloɣan waḳtida ularoɣa nisbətən üqinqi ḳetimḳi kərünüxini kərsitidu. □ **21:15 «Yunusning ooɣli Simon»** — «Yunus» — grek tilida wə ibraniy tilida «Yonaḫ» (ərəbqə «Yunus»). Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḫanna» deyilidu. **«meni bulardinmu qongḳur səyəmsən»** — muxu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningqə əyni yərdə turoɣan baxḳa muhlislarni kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. **«mening seni səyidioɣanliḳimni sən bilisən!»** — «səyidioɣanliḳim» muxu yərdə adəttə «dost tutux» degən bir peil bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi grek tilidiki «səyüx»tin ajiz boloɣaqḳa, bəzi alimlar Petrusning səzi «mening sanga boloɣan muḫəbbitimni «səyüx» degili bolmaydu, pəḳət «dost tutux» degili bolidu» degəndək kiqik peilliḳni bildüridu yaki bolmisa Petrusning ɵzining Əysaoɣa boloɣan muḫəbbitigə gumani barliḳini bildüridu, dəp ḳaraydu. Biz bu kəzḳaraxḳa ḳayilmiz. □ **21:16 «...Rəb, mening seni səyidioɣanliḳimni bilisən»** — «səyidioɣanliḳim» degən səz -15-ayəttikidək «dost tutux» degən peil bilən ipadilinidu. □ **21:17 «Yunusning ooɣli Simon, meni səyəmsən?»** — «səyəmsən» — Əysa bu ḳetim «səyüx»ni bildürüx üqün (15-ayəttiki) «dost tutux» degən peilni ixlitidu. **«Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidioɣanliḳimnimu bilisən»** — bu ayəttiki «səyəmsən?» wə «səyidioɣanliḳim» ikkisi yuḳirida tiloɣa elinoɣan «dost bolux» degən peil bilən ipadilinidu. ■ **21:17** Yḫ. 16:30.
□ **21:18 «yaxanoɣanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɣlap, sən halimaydioɣan yərgə elip ketidu»** — bəzi kona tarihlar boyiqə, rosul Petrus ahirda Rəbbi Əysadək krestləngən (Rim xəḫiridə). ■ **21:18** Yḫ. 13:36; Ros. 12:3; 2Pet. 1:14. ■ **21:19** 2Pet. 1:14.

20 Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵlan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi
(bu muhlis kəqlik tamaḳta Əysaning ḳuqiḳiɵa yəlinip: «I Rəb, seni tutup beridiɵlan
kimdu?» dəp soriɵlan muhlis idi). □ ■
21 Petrus uni kərüp, Əysadin:
— I Rəb, bu adəm keyin ḳandaḳ bolar? — dəp soridi.
22 Əysa uningɵa: — Əgər mən ḳayta kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening
buning bilən nemə karing?! Manga əgəxküqi boloɣin, — dedi.
23 Buning bilən ḳerindaxlar arisida «Ḥeliḳi muhlis ɵlməydu» degən gəp tarḳaldi.
Lekin Əysa Petruska: «U ɵlməydu» demigənidi, bəlki pəḳət: «Əgər mən ḳayta
kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening buning bilən nemə karing?!»
degənidi.

Hatimə

24 Bu ixlaroɣa guwaḫliḳ bərgüqi ḫəmdə bu ixlarni hatiriligüqi ənə xu muhlistur.
Uning guwaḫliḳining ḫəḳiḳət ikənlikini bilimiz.■
25 Əysa bulardin baxḳa nuroɣun ixlarnimu ḳiloɣanidi; əgər ularning ḫəmmisi bir-
birlərə yeziloɣan bolsa, meningqə yeziloɣan kitablar pütkül aləmning ɵzigə sioɣmaytti!
■

□ **21:20 «Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵlan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi..»** — yuḳirida eytḳinimizdək, «Əysa səyidiɵlan muhlis» rosul Yuḫannadur. ■ **21:20** Yḫ. 13:23; 20:2; 21:7. ■ **21:24** Yḫ. 19:35. ■ **21:25** Yḫ. 20:30.

Rosullarning paaliyətliri

Muқəddimə

1-2 I *ҳərmətlik* Teofilos, mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa өzi tallioɣan rosullaroɣa Muқəddəs Roh arқilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri ҳəm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi.□ ■
3 U azab-oқubətlərni tartқandin keyin, ularoɣa kөp ispatlar bilən өzining tirik ikənlikini kөrsətkən; u ularoɣa қirik kün iqidə kөrüngən bolup, Hudaning padixaһlikioɣa ait ixlar tooɣruluқ səzləp bərgən;■
4 wə ular bilən jəm қilinoɣanda mundaқ əmr қildi: — «Yerusalemdin ayrilmay, silər məndin angliоɣan, Atining wədisini kütünglar.□ ■
5 Qünki Yəһya suda qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar kөp künlər ətməy Muқəddəs Roһta qəmüldürülisilər».■

Əysaning asmanoɣa kətürülüxi

6 Rosullar *uning bilən* jəm қilinoɣanda, uningdin: — I Rəb, sən muxu waқitta Israilning padixaһlikini əsligə kəltürməkqimusən? — dəp soraxқa baxlidi.□ ■
7 U ularoɣa mundaқ dedi:
— Ata Өz ҳoқuқioɣa asasən bekitkən waқit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yoқ.□ ■
8 Biraқ Muқəddəs Roh üstünglaroɣa qüxkəndə silər küq-қudrətkə igə bolisilər, Yerusalem, pütün Yəһudiyə wə Samariyə boyiqə ҳəm jaһanning qətlirigiqə manga guwaһqi bolisilər.■
9 U bu səzlərni қilip bolup, ular қarap turoɣanda kətürüldi, bir parqə bulut uni arioɣa aldi-də, u ularning nəziridin oɣayib boldi. ■
10 U asmanoɣa kətürülgəndə, ular kөzlirini kөkkə tikip қaraxқanda, mana tuyuқsiz ularning yenida aқ kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup:□ ■
11 — Əy Galiliyəliklər, nemixқa ərə turoɣininglarqə asmanoɣa қarap қaldinglar? Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa қandaқ kətürülginini kөrgən bolsanglar, yənə xu ҳalda қaytip kelidu, — dedi.□ ■

Yəһudaning ornioɣa Mattiyasning tallinixi

□ **1:1-2 «….mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa өzi tallioɣan rosullaroɣa Muқəddəs Roh arқilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri ҳəm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi»** — demək, «Luқa» degən kitabta ««uning barlik əməlliri ҳəm barlik təlim berixlirining baxlanmisi» hatirlinidu; «Rosullarning paaliyətliri»də bolsa Əysaning «barlik əməlliri ҳəm barlik təlim berixliri»ning dawami hatirlinidu. ■ **1:1-2** Luқa 1:1-3; Mar. 16:19; Luқa 9:51; Yh. 20:21; Əf. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4 «Atining wədisi»** — Muқəddəs Roh, əlwəttə. ■ **1:4** Luқa 24:48, 49; Yh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luқa 3:16; Yh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6 «muxu waқitta Israilning padixaһlikini əsligə kəltürməkqimusən?»** — yaki «muxu waқitta padixaһlikni Israiloɣa қayturamsən?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7 «Ata Өz ҳoқuқioɣa asasən bekitkən waқit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yoқ»** — «ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yəx. 2:3; Luқa 24:48; Yh. 15:27; Ros. 2:4,32; Əz.11:23; Zək.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luқa 24:51. □ **1:10 «ularning yenida aқ kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup…»** — bu «adəmlər» pərixtilər bolsa kerək. ■ **1:10** Mat. 28:3. □ **1:11 «Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa қandaқ kətürülginini kөrgən bolsanglar, yənə xu ҳalda қaytip kelidu»** — «Dan.» 7:13-14, «Zək.» 14:1-3ni kөrüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zək.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luқa 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəһ. 1:7.

12 Andin ular Yerusalemoɣa yeḳin, uningdin bir qaḳirimqə yiraḳliḳtiki Zəytun teoɣidin Yerusalemoɣa ḳaytip kəldi. □
13 Ular xəḥərgə kirip, əzliri turuwatḳan əyning üstünki ḳəwitidiki bir əygə qiḳti. Xu yərdə Petrus, Yuḥanna, Yaḳup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaḳup, «millətpərwər» Simon wə *yənə bir* Yaḳupning ooɣli Yəḥuda bar idi. □
14 Bular bir jan bir dil bolup üzüldürməy berilip dua-tilawət ḳilixti; bu ixta bir yərgə jəm boloɣanlardin birḳanqə ayal, jümlidin Əysaning anisi Məryəm ḥəmdə Əysaning inilirimu bar idi.■
15 Xu künlərning biridə, Petrus ḳerindaxlar otturisida ərə turup (jəm boluxḳanlar bir yüz yigirmigə yeḳin idi) mundaḳ dedi:
16 — Ḳerindaxlar, Əysani tutḳanlaroɣa yol baxlioɣuqi boloɣan Yəḥuda ḥəḳḳidə Muḳəddəs Roḥning burun Dawut arḳiliḳ aldin eytḳan muḳəddəs yazmilardiki səzliri əməlgə exixi muḳərrər idi. □ ■
17 Qünki *Yəḫuda*mu arimizdin biri ḥesablanoɣan wə *Hudaning* bu hizmitidin nesiwisi bar idi ■
18 (u ḳiloɣan ḳəbiḥlikning in’amidin erixkən puloɣa bir parqə yər setiwaloɣanidi, u xu yərdə bexiqilap yiḳilip, üqəy-ḳerini quwulup kətti; ■
19 bu ix pütkül Yerusalemdikilərgə məlum bolup, ular u yərni əz tili bilən «Ḥaḳəldəma» dəp ataxti. Buning mənisi «ḳan təkülgən yər» degənliktur) ■
20 Qünki Zəburda *Yəḫudaoɣa ḳaritiloɣan* munu səzlər pütülgən: —
«Uning turaloɣusi qəlgə aylansun,
Uningda ḥeq turoɣuqi bolmisun!»
Wə: —
«Uning yetəkqilik ornioɣa baxḳa birsi qiḳsun!»□ ■
21-22 Xuning üqün, Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaḥliḳ berixi üqün, bir kixini talliximiz kerək. Bu kixi Əysa arimizda yürgən künlərdə, Yəḥya *pəyoɣəmbər*din qəmüldürüxni ḳobul ḳiloɣan kündin baxlap taki asmanoɣa kətürülgən küngiqə biz bilən baxtin-ahir billə boloɣan kixilərdin boluxi kerək, — dedi.□ ■
23 Xuning bilən ular Yüsüp (yənə Barsabas dəpmu ataloɣan, yənə bir ismi Yustus) bilən Mattiyas degən ikki kixini bekitip, mundaḳ dua ḳilixti:■
24-25 — Sən, i ḥəmmə adəmning ḳəlbini bilgüqi Pərwərdigar! Yəḥuda teyilip bu hizmət wə rosulluḳtin məḥrum bolup əzigə has boloɣan yərgə kətti. Əmdi u taxlap ḳoyoɣan hizmət wə rosulluḳning nesiwisigə igə boluxḳa bu ikkiyləndin ḳaysisini tallioɣanliḳingni kərsətkəysən!■
26 Andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyaskə qiḳti. Xuning bilən u on bir rosul bilən bir ḳatardin orun aloɣan ḥesablandi.□

□ **1:12 «uningdin bir qaḳirimqə yiraḳliḳtiki Zəytun teoɣi…»** — grek tilida «uningdin xabat künlük bir səpər yiraḳliḳtiki Zəytun teoɣi…)». □ **1:13 «Xu yərdə Petrus, Yuḥanna, Yaḳup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaḳup, «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaḳupning ooɣli Yəḥuda bar idi»** — grek tilida «Xu yərdə Petrus bilən Yuḥanna wə Yaḳup bilən Andiriyas, Filip wə Tomas, Bartolomay wə Matta, Alfayning ooɣli Yaḳup wə «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaḳupning ooɣli Yəḥuda bar idi». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16 «Dawut arḳiliḳ aldin eytḳan…»** — grek tilida «Dawutning aoɣzi arḳiliḳ aldin eytḳan…». ■ **1:16** Zəb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yḥ. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luḳa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20 «Uning turaloɣusi qəlgə aylansun, uningda ḥeq turoɣuqi bolmisun!»** — «Zəb.» 69:25. **«Uning yetəkqilik ornioɣa baxḳa birsi qiḳsun!»** — «Zəb.» 108:8. ■ **1:20** Zəb. 69:25; 109:8 □ **1:21-22 «Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaḥliḳ berixi üqün, bir kixini talliximiz kerək»** — demək, Yəḥudaning ornioɣa «guwaḳlaḳ berix» üqün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3. ■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Wəḥ. 2:23. □ **1:26 «andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyaskə qiḳti. Xuning bilən u on bir rosul bilən bir ḳatardin orun aloɣan ḥesablandi»** — «on ikkinqi rosul» degən tema tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

2

Muķəddəs Roḩning etiķadqilarƣa kelixi

1 Əmdi «orma ḩeyt» künining waķti-saiti toxķanda, bularning ḩəmmisi Yerusalemda
bir yərgə jəm bolƣanidi.□ ■
2 Asmandin tuyuķsiz küqlük xamal soķķandək bir awaz anglinip, ular olturuwatķan
өyni bir aldi.
3 Ot yalķunidək tillar ularƣa kөrünüp, ularning ḩərbirining üstigə tarķilip ķondi.
4 Ularning ḩəmmisi Muķəddəs Roḩķa toldurulup, Roḩ ularƣa sөz ata ķilixi bilən ular
naməlum tillarda sөzligili turdi.■
5 U qaƣda, asman astidiki barlik əllərdin kəlgən nurƣun ihlasmən Yəḩudiy ərlərmu
Yerusalemda turuwatķanidi.□
6 Əmdi *etiķadqilarning* bu awazi anglinip, top-top adəmlər xu yərgə jəm boluxti
ḩəmdə *etiķadqilarning* өzliri turuxluķ jaydiki tillarda sөzlixiwatķanliķini anglap,
tengirķap ķelixti.□
7 Ular ḩəyran bolup təəjjüplinip:
— Ķaranglar, sөzlixiwatķanlarning ḩəmmisi Galiliyəliklərƣu?
8 Ķandaķlarqə ularning bizning ana yurtimizdiki tillirimizda sөzlixiwatķanliķini
anglawatķandimiz?
9 Arimizda Partiyalar, Medialar, Elamlar, xundaķla Mesopotamiyə, Yəḩudiyə, Ka-
padokiya, Pontus, Asiya,
10-11 Frigiyə ḩəm Pamfiliyə, Misir, Liwiyəning Kurinigə yeķin jayliridin kəlgənlər,
xuningdək muxu yərdə musapir bolup turuwatķan Rim xəḩiridin kəlgənlər —
Yəḩudiylar bolsun, Təwrat etiķadiƣa kirgənlər bolsun, Kretlar wə Ərəblər bolsun,
ḩəmmimiz ularning Hudaning ķilƣan uluƣ əməllirini bizning ana tillirimizda
sөzləwatķanliķini anglawatimiz! — deyixti.
12 Ular ḩang-tang ķelip alaķzadilik bilən bir-birigə:
— Bu zadi ķandaķ ixtu? — deyixti.
13 Əmma bəzilər:
— Bular yengi xarab bilən obdanla məst bolup ķaptu! — dəp məshirə ķilixti.

Petrusning qüxəndürüxi, Əysa Məsiḩni jar ķilixi

14 Əmma Petrus ķalƣan on birəylən bilən ornidin turup, awazini kөtürüp kөpqilikkə
mundaķ dedi:
— Əy Yəḩudiyədikilər wə Yerusalemda barlik turuwatķanlar! Bu ix silərgə məlum
bolƣayki, sөzlirimgə ķulaķ selinglar!
15 Bular silər oyliƣandək məst əməs, qünki ḩazir pəķət ətigən saət toķķuz boldi. □
16 Əməliyəttə bu dəl Yoel pəyƣəmbər arķilik aldin eytilƣan xu ixtur:

□ **2:1 ««orma ḩeyt» künining waķti-saiti toxķanda,..»** — yaki «orma ḩeyt küni əməlgə axurulƣanda,...». Bu tərjimə toƣra bolsa «orma ḩeyt küni»ning өzi birhil bexarət yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. «Lawiylar»diki «ķoxumqə sөz»imizdiki «ḩeytlar» toƣruluķ məzmunni kөrüng. «Orma ḩeyt» — «өtüp ketix ḩeyti»din keyinki əllikinqi küni kelidiƣan ḩeyt, xunglaxķa bəzi waķitlarda grek tilida «Əllikinqi kündiki ḩeyt» («pentekost») dəp atilidu (bəlkim Mayning bexi ətrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Ķan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luķa 3:16; Yḩ. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5 «U qaƣda, asman astidiki barlik əllərdin kəlgən nurƣun ihlasmən Yəḩudiy ərlərmu Yerusalemda turuwatķanidi»** — muxu ərlər bəlkim ḩeytni təbrikləxkə kəlgənidi. □ **2:6 «Əmdi etiķadqilarning bu awazi anglinip, top-top adəmlər xu yərgə jəm boluxti...»** — «awaz» degən sөz toƣruluķ üq qüxənqə bar: (1) 2-ayəttə tilƣa elinƣan «asmandin (qüxkən)... awaz»; (2) tərjimimizdək, barlik etiķadqilar naməlum til bilən Hudani mədḩiyəligən qong awazi; (3) grek tilida bəzi waķitta «awaz» degən sөz «həwər»ni bildürgəqkə, muxu yərdiki «awaz» «nurƣun adəmlərning tuyuķsiz kөp tillarda sөzlisixiwatķanliķi toƣrisidiki həwər»ni bildürüximu mumkin. □ **2:15 «ḩazir pəķət ətigən saət toķķuz boldi»** — Yəḩudiylarning waķit өlqimi boyiqə «künning üqinqi saiti».

17 — «Huda mundaķ dedi:
«Mən ahirķi künlərdə Өz Roḥimni barlıķ ət igiliri üstigə ķuyimən;
Silərning oоɳul-ķizliringlar wəḥiylik bexarət yətküzidu,
Silərning yigitliringlar ɳayibanə alamət kərünüxlərni kəridu;
Silərning ķeriliringlar alamət qüxlərni kəridu;□ ■
18 Bərḥəķ, xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən, ular bexarət yətküzidu.□
19 Mən yuķirida asmanlarda karamət ixlar, təwəndə, zeminda məjizilik alamətlərni,
Ķan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
20 Rəbning uluɳ ḥəm karamət-xərəplik küni bolmiɳuqə,
Ķuyax ķarangɳuluķķa,
Ay ķanɳa aylandurulidu.■
21 Ḥəm xu qaɳda xundaķ əməlgə axuruliduki,
Rəbning namini qaķirip nida ķiloɳanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu».□ ■

22 Əy Israillar, muxu səzlərni anglanglar. Nasarətlik Əysa bolsa, Huda aranglarda u arķilik kərsətkən ķudrətlik əməllər, karamətlər wə məjizilik alamətlər bilən silərgə təstiķlioɳan bir zat — bu ixlar ḥəmminglaroɳa məlum —
23 u kixi Hudaning bekitkən məķsiti wə aldin'ala bilixi boyiqə satķunluķķa uqrap tutup berilgəndin keyin, silər uni Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlərning ķoli arķilik krestləp əltürgüzdünglar. □ ■
24 Lekin Huda uni əlümning azablarning ilkidin azad ķilip ķayta tirildürdi. Qünki əlümning uni tutķun ķilixi ḥərgiz mumkin əməs. ■
25 Dawut *Zəburda* u tooɳruluķ mundaķ aldin eytķan:
«Mən Pərwərdigarni ḥərdaim kəz aldimda kərüp keliwatimən;
U ong yenimda boloɳaqķa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
26 Xunga mening ķəlbim huxallandi,
Mening tilim xadlinip yayridi;
Mening tenim ümid-arzu iqidə turidu;
27 Qünki Sən jenimni təḥtisarada ķaldurmaysən,
Xundaķla Sening Muķəddəs Boloɳuqungoɳa qirixlərni kərgüzməysən.
28 Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən;
Ḥuzurung bilən meni xad-huramliķķa tolup taxķuzisən».□ ■

29 Ķerindaxlar, mən atimiz *padixaḥ* Dawut tooɳruluķ ḥeq ikkilənməy xuni eytimənki, u əldi wə uning ķəbrisi bügünki küngiqə arimizda bar. ■

□ **2:17 «Mən ahirķi künlərdə өz Roḥimni barlıķ ət igiliri üstigə ķuyimən» —** «ahirķi künlər» yaki «ahir zaman» adəttə Injil dəwrining өzini kərsitidu; demək, Məsiḥning birinqi ķetim dunyaoɳa kelixidin tartip ikkinqi ķetim kelixigiqə boloɳan waķitni kərsitidu. «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:17** Yəx. 44:3; Əz. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zək. 12:10; Luķa 2:36; Yḥ. 7:3; Ros. 10:45; 21:9. □ **2:18 «xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən…» —** «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:20** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Wəḥ. 6:12-13 □ **2:21 «…ḥəm xu qaɳda xundaķ əməlgə axuruliduki, Rəbning namini qaķirip nida ķiloɳanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu» —** (17-21-ayət) «Yo.» 2:28-32ni kərüng. ■ **2:21** Yo. 2:30-32; Rim. 10:13. □ **2:23 «Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlər»… —** muxu yərdə yat əlliklər, bolupmu rimliķlarni kərsitidu. ■ **2:23** Ros. 4:28; 5:30. ■ **2:24** Ros. 10:40. ■ **2:25** Zəb. 16:8-11 □ **2:28 «…Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən; ḥuzurung bilən meni xad-huramliķķa tolup taxķuzisən».» —** (25-28-ayət) «Zəb.» 16:8-11ni kərüng. ■ **2:28** Zəb. 16:8-11 ■ **2:29** 1Pad. 2:10; Ros. 13:36.

30 Əmdi u pəyƣəmbər bolup, Hudaning uning təhtigə olturuxķa øz puxtidin birəylənni turƣuzuxķa ķəsəm bilən wədə bərgənlikini bilətti. □ ■
31 U Məsiḩning *ølgəndin keyin* tirildürülidiƣinini aldin'ala kərüp yətkən wə bu munasiwət bilən Məsiḩning təḩtisarada ķaldurulmaydiƣinini wə tenining qir-imeydiƣinini tiloƣa aloƣan. ■
32 Huda dəl bu Əysani ølümdin tirildürdi, wə ḩəmmimiz bu ixning guwaḩqilirimiz. ■
33 U Hudaning ong yenida xan-xərəp iqidə olturoƣuzulup, xundaķla Ata wədə ķiloƣan Muķəddəs Roḩni ķobul ķilip, ḩazir kərüwatķan ḩəm anglawatķanliringlarni təküp *bizlərgə* qüxürdi. □ ■
34-35 Qünki Dawut øzi ərxkə qiķķan əməs; lekin u munu səzlərni *Zəburda* eytķan: — «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmiƣuqə,
Mening ong yenimda olturƣin!»».□ ■
36 Xuning üqün, pütkül Israil jəmətidikilər xuni ķət'iy bilsunki, Huda silər krestligən dəl uxbu Əysani ḩəm Rəb ḩəm Məsiḩ ķilip tiklidi!».
37 Bu səzlər angliƣanlarning yürikigə sanjiloƣandək ķattiķ təgkən bolup ular Petrus wə baxķa rosullardin:
— I ķerindaxlar, undaķta biz nemə ķiliximiz kerək? — dəp soraxti.■
38 Petrus ularoƣa: — Towa ķilinglar, ḩərbiringlar Əysa Məsiḩning namida gu-naḩliringlarning kəqürüm ķilinixi üqün qəmüldürüxni ķobul ķilinglar wə xundaķ ķilsanglar Hudaning iltipati boloƣan Muķəddəs Roḩ silərgə ata ķilinidu.
39 Qünki bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroƣa, yiraķta turuwatķanlarning ḩəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz øzigə qaķiroƣanlarning ḩəmmisigə ata ķilinidu.□ ■
40 Petrus yənə nuroƣun baxķa səzlər bilən ularni agaḩlandurup ularoƣa:
— Silər øzünglarni bu iplas dəwrdin ķutķuzunglar! — dəp jekilidi.
41 Xuning bilən uning səzini ķobul ķiloƣanlar qəmüldürülüxti. Xu küni *jamaətkə* ķoxuloƣanlar üq mingqə kixi idi.
42 Ular øzlirini izqil ḩalda rosullarning təlimigə, *etiķadqilarning* birlik-ḩəmdəmlikigə, nanni oxtuxķa wə dualaroƣa beøixlidi. □

Etiķadqilar arisidiki inaķlik

43 Wə ķorķunq ularning ḩərbirining üstigə qüxti wə rosullarning wasitisi bilən nuroƣun karamətlər wə møjizilik alamətlər yüz bərdi. ■
44 Pütün etiķadqilar dawamliķ jəm bolup billə yaxap, barliķini ortaķ tutuxti.■

□ **2:30 «øz puxtidin birəylən...»** — grek tilida «uning qatiriķidin qiķķandin birəylən...». ■ **2:30** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Luķa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8. ■ **2:31** Zəb. 16:10; Ros. 13:35. ■ **2:32** Yḩ. 15:27; Ros. 1:8. □ **2:33 «xundaķla Ata wədə ķiloƣan Muķəddəs Roḩni ķobul ķilip,...»** — yaki «xundaķla Atidin Muķəddəs Roḩ ata ķilix wədisini tapxuruwelip,...». ■ **2:33** Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9. □ **2:34-35 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmiƣuqə, Mening ong yenimda olturƣin!»»** — «Zəb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zəb. 110:1; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 1:13. ■ **2:37** Zək. 12:10; Luķa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39 «bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroƣa, yiraķta turuwatķanlarning ḩəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz øzigə qaķiroƣanlarning ḩəmmisigə ata ķilinidu»** — «bu wədə» Muķəddəs Roḩni kərsitidu. ■ **2:39** Yo. 2:30-32; Əf. 2:13. □ **2:42 «etiķadqilarning birlik-ḩəmdəmliki»** — bu alaḩidə mənidə bolup, grek tilida «ortaķliķ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḩəm Huda bilən boloƣan alaķini, ḩəm etiķadqilarning bir-biri bilən boloƣan ziq alaķisini wə Hudaning xapaitidin ortaķ nesiwə boluxni bildüridu. **«nan oxtux»** — xübḩisizki, ularning Əysaning ølümini hatiriləx üqün nan oxtuxini kərsitidu («Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni kərüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44** Ķan. 15:4; Ros. 4:32.

45 Ular mal-mülüklirini setip, pulini ḥərkimning eḥtiyajiƣa ḳarap ḥəmmisigə təḳsim ḳilixatti. ■
46 Ular ḥər küni ibadəthana ḥoylisiƣa bir niyəttə jəm boluxatti, əy-əylərdə huxal-huramliḳ wə aḳ kəngüllük bilən ortaḳ ƣizalinixip, nanni oxtup yeyixip, □
47 Hudaƣa mədḥiyə oḳuxatti; ular pütkül halayiḳning izzitigə sazawər boldi. Rəb ḥər küni ḳutḳuzuluwatḳanlarni jamaətkə ḳoxatti.□ ■

3

Petrus bilən Yuḥannaning tokur adəmni saḳaytixi

1 Bir küni ibadəthanida dua ḳilinidiƣan waḳitta, yəni qüxtin keyin saət üqtə, Petrus bilən Yuḥannamu ibadəthaniƣa qiḳip barƣanidi.□
2 Xu pəyttə bir tuƣma tokur adəmmu bu yərgə elip keliniwatḳanidi. Ḥər küni, kixilər uni ibadəthaniƣa kirgənlərdin sədiḳə tilisun dəp, ibadəthanidiki «Güzəl dərwaza» aldiƣa əkelip ḳoyatti.■
3 U Petrus bilən Yuḥannaning ibadəthaniƣa kirip ketiwatḳinini kərüp, ulardin sədiḳə tilidi.
4 Petrus bilən Yuḥanna uningƣa nəzirini saldi. Petrus uningƣa:
— Bizgə ḳara! — dedi.
5 U ulardin bir nərsə kütüp, kəzlirini üzməy ḳarap turatti.
6 Biraḳ Petrus uningƣa:
— Məndə altun yaki kümüx yoḳ; lekin ḳolumda barini sanga berəy. Nasarətlik Əysa Məsiḥning nami bilən, ornungdin turup mang! — dewidi,■
7 uni ong ḳolidin tartip, yəlap turƣuzdi. U adəmning put wə oxuḳ beƣixliri xuan küqləndürülüp,
8 ornidin dəs turup mengixḳa baxlidi. U mengip wə səkrəp, Hudaƣa mədḥiyə oḳuƣan ḥalda ular bilən billə ibadəthana ḥoylisiƣa kirdi.
9 Barliḳ halayiḳ uning mengip Hudaƣa mədḥiyə oḳuƣanliḳini kərüp
10 uning ibadəthanidiki «güzəl dərwaza» aldida sədiḳə tiləp olturidiƣan ḥeliḳi adəm ikənlikini tonup, uningda yüz bərginigə ḥəyranuḥəs bolup dang ḳetip ḳelixti.

Petrusning ibadəthanida eytḳan səzliri

11 *Saḳayƣan kixi* Petrus bilən Yuḥannaƣa qing esilip turuwalƣanda, ḥəyran boluxḳan barliḳ həlḳ ularning yeniƣa *ibadəthanidiki* «Sulayman pexaywini» degən yərgə yügürüp kelixti.
12 Bu əḥwalni kərgən Petrus halayiḳḳa mundaḳ dedi:
— I Israillar! Bu ixḳa nemanqə ḥəyran bolisilər? Biz huddi öz küq-kudritimiz yaki ihlasmənlikimizgə tayinip bu adəmni mangduroƣandək bizgə nemanqə tikilip ḳaraysilər?
13 Əməliyəttə bolsa, ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳupning Hudasi Öz hizmətkari boloƣan Əysani xan-xərəp bilən uluƣliƣan. Biraḳ silər

■ **2:45** Yəx. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46 «ular ḥər küni ... aḳ kəngüllük bilən ortaḳ ƣizalinixip, nanni oxtup yeyixip,...»** — 2:42diki izaḥatni kərüng. □ **2:47 «...Rəb ḥər küni ḳutḳuzuluwatḳanlarni jamaətkə ḳoxatti»** — yaki «...Rəb ḥər küni ḳutḳuzuluwatḳanlarni ularning arisiƣa ḳoxatti». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21.
□ **3:1 «saət üqtə»** — ibraniylarning waḳti boyiqə «saət toḳḳuzda». ■ **3:2** Yḥ. 9:8; Ros. 14:8. ■ **3:6** Ros. 4:10.

bolsanglar uni *rimliķlarƣa* tutup bərdinglar; andin *waliy* Pilatus uni ķoyup berixni
ḥəküm ķilƣandin keyin, silər Pilatusning aldida uningdin tenip rət ķilixtinglar. □ ■
14 Mana silər Muķəddəs wə Ḥəķķaniy Bolƣuqidin tenip, uni rət ķilip *Pilatustin* uning
ornioƣa bir ķatilni ķoyup berixni tələp ķildinglar. ■
15 Xundaķ ķilip, ḥayatliķni barliķķa Kəltürgüqini əltürdünglar! Biraķ Huda uni
əlümdin tirildürdi, biz mana buningƣa guwaḥqidurmiz. □ ■
16 Mana uning namioƣa ķilƣan etiķad arķiliķ, uning nami silər kərüwatķan wə
tonuydioƣan bu adəmgə dərman kirgüzdi; uning arķiliķ bolƣan etiķad u kixini kəz
aldinglarda səllimaza saķ-salamət ķildi.
17 Əmdi ķerindaxlar, silərning wə xuningdək silərning baxliķliringlarningmu bu ixni
ƣəpləttə ķilƣanliķinglarni bilimən.
18 Lekin Huda barliķ pəyƣəmbərlərning aƣzi bilən aldin'ala jakarlioƣanlirini, yəni
uning Məsiḥining azab-oķubət tartidioƣanliķini xu yol bilən əməlgə axurdi. ■
19 Xuning üqün gunaḥinglarning əqürüwetilixi üqün ḥazir towa ķilip yolliringlardin
burulunglar! Xundaķ ķilƣanda, insanlarning jenini yengilanduridioƣan pəsil-künlər
Pərwərdigarning ḥuzuridin qiķip kelidu ■
20 wə u silər üqün aldin tikləngən Məsiḥ, yəni Əysani ķexinglarƣa ķaytidin əwətidu.
21 Ḥazirqə bolsa, Hudaning dəsləptiki zamanlardin tartip muķəddəs
pəyƣəmbərlirining aƣzi bilən eytķinidək, ḥəmmə məwjudatlar yengilinidioƣan
waķit kəlmigüqə, ərxlər uni ķobul ķilip, uningƣa makan bolidu.
22 Musa dərwəķə mundaķ degənidi: — «Pərwərdigar Hudayinglar əz
ķerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəyƣəmbər turƣuzidu. Uning silərgə
eytķan barliķ səzlirini anglap, uningƣa toluķ itaət ķilixinglar kerək! ■
23 Qünki bu pəyƣəmbərning səzini anglimaydioƣanlarning ḥərbiri həlķ ķataridin
üzüp taxlinidu».□
24 Dərwəķə, Samuil *pəyƣəmbər* wə uningdin keyin kelip bexarətlərni yətküzgən
pəyƣəmbərlərning ḥəmmisi bu künlər toƣrisida aldin eytķan.
25 Silər bu pəyƣəmbərlərning pərzəntlirisilər wə Huda ata-bowanglar bilən tüzgən
əḥdining pərzəntliridursilər — bu əḥdə boyiqə Huda Ibraḥimƣa: «Sening nəsling
arķiliķ yər yüzidiki barliķ ailə-jəmətlərgə bəht-bərikət ata ķilinidu» dəp wədə
bərgən. ■
26 Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ķayturup, silərgə bəht-bərikət
ata ķilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti.□

4

Petrus bilən Yuḥannaning aliy kengəxmidə soraķ ķilinixi

□ **3:13 «ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḥim, Isḥaķ wə Yaķupning Hudasi əz hizmətkari bolƣan Əysani xan-xərəp bilən uluƣliƣan»** — Məsiḥning «Pərwərdigarning hizmətkari» yaki «Pərwərdigarning ķuli» süpiti ikənliki toƣruluķ bexarətlər «Yəx.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12də kərülidu. ■ **3:13** Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luķa 23:18; Yḥ. 18:40. ■ **3:14** Luķa 23:18. □ **3:15 «Huda uni əlümdin tirildürdi»** — grek tilida: «Huda uni əlgənlərdin tirildürdi». ■ **3:15** Ros. 1:8; 2:32. ■ **3:18** Yəx. 50:6; 53:5; Luķa 24:27. ■ **3:19** Ros. 2:38. ■ **3:22** Ķan. 18:15-16, 19; Yḥ. 1:46; Ros. 7:37. □ **3:23 «...Qünki bu pəyƣəmbərning səzini anglimaydioƣanlarning ḥərbiri həlķ ķataridin üzüp taxlinidu»** — (22-23-ayət) «Ķan.» 18:15-19). Bu bexarət Əysa Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. U toƣruluķ «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26 «Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ķayturup, silərgə bəht-bərikət ata ķilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti»** — «... uni (Əysani)... **awwal** silərgə əwətti» — demək, Huda Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi boyiqə Ibraḥimning nəsli bolƣan Əysani «yər yüzidiki barliķ əllərgə bəht-bərikət ata ķilinixi üqün» əwətkəndə, uni barliķ əllərgə əwətixtin awwal Əz Yəḥudiy həlķigə əwətti.

1 Petrus bilən Yuḥanna halayiḳḳa gəp ḳiliwatḳanda, kaḥinlar, ibadəthana ḳarawullirining baxliḳi wə Saduḳiylar ularning yenioɣa kelip ḳaldi.□
2 Ular *rosullarning* halayiḳḳa təlim berixi, jümlidin «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər tirildürülidu» dəp jakarlioɣini üqün intayin əsəbiyləxti .□
3 Ular ularni tutḳun ḳilip, ətisigiqə türmigə solap ḳoydi, qünki kəq kirip ḳaloɣanidi.□
4 Lekin jar ḳilinoɣan səz-kalamni angliɣanlarning kəpi etiḳad ḳildi; xuning bilən etiḳad ḳiloɣan ərlərning sanila bəx mingoɣa yətti.
5 Ətisi, *Yəḥudiylarning kengəxmisidiki* baxliḳlar, aḳsaḳallar wə Təwrat ustazliri Yerusalemda toplandi.
6 Ularning arisida bax kaḥin Annas, Ḳayafas, Yuḥanna, Iskəndər wə bax kaḥinning baxḳa jəmətidikilər bar idi.
7 Ular *Petrus bilən Yuḫannani* arisioɣa turoɣuzup:
— Silər bu ixni ḳaysi küq-ḳudrətkə tayinip yaki kimning nami bilən ḳildinglar? — dəp soridi.■
8 Petrus Muḳəddəs Roḥḳa toldurulоɣan ḥalda ularoɣa mundaḳ dedi:
Həlḳning ḥəkümranliri wə Israilning aḳsaḳalliri!
9 Əgər biz bügün bu tokur adəmgə kərsətkən yahxi əməl ḥəm uning ḳandaḳ saḳaytiloɣanliḳi səwəblik soraḳḳa tartiloɣan bolsaḳ,
10 silər wə pütkül Israil həlḳi xuni bilsunki, silər krestligən, əmma Huda əlümdin tirildürgən Nasarətlik Əysa Məsiḥning nami bilən, uning *küq-ḳudriti* arḳilik bu kixi muxu yərdə aldinglarda pütünləy saḳ-salamət turidu!
11 Bu *Əysa* bolsa, *muḳəddəs yazmilarda pütülgəndək*, dəl silər tamqilar etibarsiz dəp taxliwətkən, biraḳ burjək texi bolup tikləngən taxtur. □ ■
12 Uningdin baxḳa ḥeqkimdə nijatliḳ yoḳ, qünki pütkül asman astida insanlar arisioɣa təḳdim ḳilinoɣan, Əysadin baxḳa bizni ḳutḳuzidioɣan ḥeqḳandaḳ bir nam yoḳtur.■
13 Petrus bilən Yuḥannaning bu jüritini kərgən ḥəkümranlar ularning oḳumioɣan adəttiki adəmlərdin ikənlikini bilip, ḥəyran boluxti; ularning burun Əysa bilən billə boloɣanliḳinimu bildi. □
14 Uning üstigə, saḳayoɣan ḥeliḳi adəmning ularning yenida turuwatḳanliḳini kərüp, ular ḥeqḳandaḳ gəp yanduralmidi.
15 Xuning bilən ḥəkümranlar ularni kengəxmidin qiḳixḳa buyrudi. Andin bir-biri bilən məsliḥətlixip:
16 — Bularni ḳandaḳ ḳilimiz? Qünki ularning wasitisi bilən heli kərünərlik məjizilik bir alamət yüz bərgənliki pütkül Yerusalemdikilərgə ayan boldi wə biz uni inkar ḳilixḳa amalsizmiz. ■
17 Lekin bu ixning həlḳ iqidə tehimu kəng yeyilip kətməsliki üqün, ularoɣa bundin keyin bu adəmning namida ḥeqkimgə ḥeqnemə deməslikkə agaḫ-təḥdit salayli! — deyixti.

□ **4:1 «Saduḳiylar»** — Yəḥudiylarning bir məzḥipi. Ular tooɣruluḳ «təbirlər»ni kərüng. □ **4:2 «Ular rosullarning... «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər tirildürülidu» dəp jakarlioɣini üqün intayin əsəbiyləxti»** — «əsəbiyləxti» yaki «oɣəzəpləndi». «Əlgənlər tirildürülidu» degən gəp Saduḳiylarni intayin oɣəzəpləndürgən bolsa kerək, qünki ular bu nuḳtioɣa ḳət'iy ixənməytti. □ **4:3 «Ular ularni tutḳun ḳilip, ətisigiqə türmigə solap ḳoydi...»** — «ularni» — Petrus, Yuḥanna wə ularoɣa esilip qing tutḳan, saḳaytiloɣan tokur kixini kərsitidu (9-, 10-, 14-ayətni kərüng). ■ **4:7** Mis. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27. □ **4:11 «Bu Əysa bolsa, muḳəddəs yazmilarda pütülgəndək, dəl silər tamqilar etibarsiz dəp taxliwətkən, biraḳ burjək texi bolup tikləngən taxtur»** — «Zəb.» 118:2. ■ **4:11** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luḳa 20:17; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7. ■ **4:12** Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5. □ **4:13 «ularning oḳumioɣan adəttiki adəmlərdin ikənliki...»** — «oḳumioɣan» pütünləy sawatsiz degənlik əməs, pəḳət (ularning kəzḳarixida) Təwratḳa xərḥ berixkə salaḥiyiti yoḳlukini kərsitidu. «Adəttiki» «ḥeq alaḥidə təbiyə kərmigən» degən mənidə. ■ **4:16** Yḥ. 11:47.

18 Xuning bilən ularni qakirtip, bundin keyin Əysaning namida ḥeq səzliməslik yaki
təlim bərməslikni kət'iy buyrudi.
19 Lekin Petrus bilən Yuḥanna:
— Hudaning aldida silərgə itaət kilix tooɣrimu yaki Hudaoɣimu, buningoɣa əzünglar
bir nemə dənglar! ■
20 Əmma biz bolsak, kərgən wə angliɣanlirimizni eytmay turalmaymiz! — dəp jawab
bərdi.
21 *Ḥəkümranlar* bolsa halayiktin korkup, ularni jazalaxka layik səwəb tapalmay,
ularoɣa tehimu təḥdit selip, koyup bərdi. Qünki halayik boloɣan wəkə tüpəylidin
Hudani uluoɣliɣanidi. ■
22 Qünki bu sakaytilix məjizilik alamiti kərsitilgən kixining yexi kirikтin axkanidi.

Jamaətning bir kəlbdə, bir roḥta dua kilixi

23 Ular koyup berilgəndin keyin, əz ḥəmrahlirining yenioɣa kaytip kelip, bax kahinlar
wə aksakallarning kiloɣan səzlirini baxtin-ahir kəpqilikkə ukturdi. □ ■
24 Ular buni angliɣanda, awazini bir niyət bir dil bilən Hudaoɣa kətürüp mundak
nida kildi:
— I Igimiz, Sən asman-zemin, dengiz-okyanlarni wə ulardiki barlik məwjudatlarni
yaratkan Hudadursən. ■
25 Sən Mukəddəs Roḥ bilən hizmətkaring boloɣan Dawutning aoɣzi arkilik mundak
degənoɣu:
«Əllər nemixka kukan salidu?
Nemə üqün bikardin-bikar suyikəst oylaydu?□ ■
26 Dunyadiki padixahlar səp tartip,
Əməldarlar yioɣilixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiḥi bilən karxilixka jəm boluxti».□ ■
27 — Qünki dərwəkə dəl bu xəhərdə Ḥerod ḥəm Pontius Pilatus, yat əlliklər ḥəm
Israil həlkliri birlixip, Sən məsiḥligən mukəddəs hizmətkaring Əysaoɣa karxi qikip
toplanoɣanidi, ■
28 xuning bilən küq-kudriting wə iradəng boyiqə Sən burunla nemining əməlgə
axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni kiloɣan. □
29 Əmdi i Pərwərdigar, ularning seliwatkan təḥditlirini kərgəysən, kulliringni səz-
kalamingni toluk yürəklik bilən səzləp yətküzidioɣan kiloɣaysən;
30 kesəllərni sakaytixka kolungni uzitip, mukəddəs hizmətkaring Əysaning namida
məjizilik alamətlər wə karamətlərni yaratkaysən.■
31 Ularning duasi ayaoɣlaxkanda, ular turoɣan yər təwrinip kətti. Ular ḥəmmisi
Mukəddəs Roḥka toldurulup, Hudaning səz-kalamini yürəklik səzləp yətküzüxkə
baxlidi.■

Etikadqilarning pul-mallirini ortak kilixi

■ **4:19** Ros. 5:29. ■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26. □ **4:23 «əz ḥəmrahlirining yenioɣa kaytip kelip...»** — «əz ḥəmrahliri» əz əyidikilərni əməs, bəlki jamaəttikilərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mis. 20:11 □ **4:25 «Sən Mukəddəs Roḥ bilən hizmətkaring boloɣan Dawutning aoɣzi arkilik mundak degənoɣu ...»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Mukəddəs Roḥ bilən» degən səz tepilmaydu. ■ **4:25** Zəb. 2:1. □ **4:26 «...Dunyadiki padixahlar səp tartip, əməldarlar yioɣilixip, Pərwərdigar wə Uning Məsiḥi bilən karxilixka jəm boluxti»** — (25-26-ayət) «Zəb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zəb. 2:1, 2. ■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luka 22:2; Yḥ. 11:47. □ **4:28 «küq-kudriting wə iradəng boyiqə...»** — grek tilida: «kolung wə iradəng boyiqə...». **«Sən burunla nemining əməlgə axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni kiloɣan»** — demək, muxu kixilərning Hudaoɣa wə Uning Məsiḥigə karxi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Əysani əltürüwətkənliki bəribir Huda Əzining karamət pilanini əməlgə axurux üqün idi. ■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26.

32 Top-top etiqadqilar bir jan-bir dil, bir məqsəttə idi. Ḥeqkim özigə təəlluq pulmelini «özümning» deməytti, bəlki ḥəmmisigə ortaq idi. ■
33 Rosullar zor küq-qudrət bilən Rəb Əysaning tirilgənlikigə guwaḥliq berətti. Hudaning zor meḥri-xəpqiti ularning ḥəmmisining üstigə qondi.
34 Ularning arisidikilərning ḥeqnemigə ḥajiti qüxməytti. Qünki yər-zemin, öy-jay igidarliri boloɣanlar ularni setip, pulini elip kelip
35 rosullarning ayioɣi aldioɣa qoyatti; andin ḥərkimning eḥtiyajioɣa qarap təqsim qilinatti.■
36 Ularning iqidə Lawiy qəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi bar idi (rosullar uni Barnabas, yəni «Rioɣbətləndürgüqi ooɣul bala» dəp atioɣan); □
37 uningmu bir parqə etizi bar idi; u xu yolda uni setip, pulini elip rosullarning ayioɣi aldioɣa tapxurdi.

5

Ananiya bilən Safira

1 Əmdi Ananiyas isimlik yənə bir adəmmu ayali Safira bilən bir parqə yerini satti.□
2 Ananiyas pulning bir qismini özigə qaldurdi, yəni bir qismini elip kelip, rosullarning ayioɣi aldioɣa qoydi. Ayalimu buningdin toluq həwərdar idi.□
3 Biraq Petrus uningoɣa:
— Ananiyas, nemixqa qəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup, Muqəddəs Roḥqa yaloɣan eytip, yər satqan pulning bir qismini özünggə qaldurdung?□
4 Yər setilmioɣanda, seningki əməsmidi? Setiloɣandin keyin, pulmu öz ihtiyaringda bolmamti? Xundaq turuqluq, nemixqa qəlbingdə bu ixni niyət qilding? Sən insanlaroɣa əməs, bəlki Hudaoɣa yaloɣan eytting! — dedi.
5 Ananiyas bu səzlərni anglioɣan ḥaman yiqilip jan üzdi. Bu ixni anglioɣuqilarni qattiq qorqunq basti.
6 Əmdi yax yigitlər ornidin turup jəsətni kepənləp, sirtqa apirip dəpnə qildi.
7 Təhminən üq saəttin keyin, *Ananiyasning* ayali kirip kəldi; biraq u boloɣan wəqədin həwərsiz idi.
8 Petrus uningdin:
— Manga eytqin, silər yərni muxu puloɣa sattinglarmu? — dəp soridi.
— Xundaq, muxunqilik puloɣa sattuq, — dəp jawab bərdi u.
9 Petrus:
— Silər nemə üqün Muqəddəs Roḥni sinaxqa til biriktürdünglar? Qara, eringni dəpnə qilip kəlgənlərning putliri ixik tüwidə turidu, ular senimu əketidu! — dedi.
10 Umu xuan uning ayaoɣliri aldioɣa yiqilip, jan bərdi. Ḥeliqi yax yigitlər kirip, uning ölgənlikini kərdi; ular unimu elip berip erining yenioɣa dəpnə qildi.
11 Pütün jamaətni, xundaqla bu ixni anglioɣanlarning ḥərbirini qattiq qorqunq basti.

■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pet. 3:8. ■ **4:35** Yəx. 58:7. □ **4:36 «ularning iqidə Lawiy qəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi bar idi... Barnabas.. dəp atioɣan» —** Barnabas Lawiylik boloɣaqqa, bəlkim ibadəthanida ixligənidi. □ **5:1 «Ananiyas isimlik yənə bir adəm...» —** «Ananiyas» bəlkim ibraniy tilidiki «Ḥananiya» degənning grek tilidiki xəkli boluxi mumkin. □ **5:2 «Ananiyas pulning bir qismini özigə qaldurdi, yəni bir qismini elip kelip, rosullarning ayioɣi aldioɣa qoydi. Ayalimu buningdin toluq həwərdar idi» —** bu ixqa qarioɣanda, ularning məqsiti özlirining sehiyliqini köz-köz qilip: «Mana biz baxqilaroɣa ohxax ḥəmmə nərsimizni Hudaning yolioɣa beoɣixliduq» degən bolsimu, lekin ular yər satqan pulning bir qismini yər satqan pulning ḥəmmisi, dəp yaloɣan eytqanidi. □ **5:3 «nemixqa qəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup,...?» —** grek tilida «nemixqa Xəytan qəlbingni tolduroɣanki...?» degən səzlər bilən ipadilinidu.

Rosullar kərsətkən məjizilər

12 Rosullarning ḳoli arḳilik həlḳ iqidə nuroḷun məjizilik alamətlər wə karamətlər kərsitildi. (Barlik *etiḳadqilar* bir niyəttə bolup ibadəthanidiki «Sulayman pexaywini»da daim jəm bolatti. ■
13 Birak baxḳa kixilər ularoḷa ḳoxuluxḳa jür'ət ḳilalmaytti; əmma halayik ularni intayin ḥərmətləytti.
14 Xundaḳtimu, etiḳad ḳiloḷuqilar baroḷanseri kəpiyip, ḥəm ərlər ḥəm ayallar top-top bolup Rəbgə ḳoxuloḷili turdi).
15 Xuning bilən kixilər ḥətta Petrus ətüp ketiwatḳanda ḥeqbolmioḷanda uning sayisi bolsimu üstigə qüxsun dəp, kesəllərni koqilaroḷa elip qiḳip kərpə wə zəmbillərgə yatḳuzup ḳoyatti.
16 Yənə top-top kixilər Yerusalem ətrapidiki xəḥər-yezilardin kesəllərni wə napak roḥlar qaplixiwaloḷan kixilərni elip kelətti. Ularning ḥəmmisi saḳiyip ḳaytixatti.■

Rosullarning ziyankəxlikkə uqrixi

17 Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri, yəni Sadukiy məzḥəpidikilər ḳozoḷilip bu ixlaroḷa oḷəzəplinip,
18 rosullarni tutḳun ḳilip, ḳamaḳhanioḷa ḳamidi. □
19 Lekin xu keqə, Rəbning bir pərixtisi ḳamaḳhanining dərwazilirini eqip, rosullarni elip qiḳip, ularoḷa:■
20 — Silər ibadəthana ḥoylisioḷa kirip, halayiḳḳa bu ḥayatlik tooḷrisidiki ḥəmmə səzlərni jakarlanglar — dəp tapilidi.
21 Rosullar bu səzni anglap, tang atḳanda ibadəthana ḥoylisioḷa kirip, kixilərgə təlim berixkə baxlidi.
Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri kəlgəndə, aliy kengəxmidikilər wə Israillarning barlik aḳsaḳallirini jəm boluxḳa qaḳirdi. Andin *rosullarni* elip kəlsun dəp ḳamaḳhanioḷa adəm əwətti.
22 Lekin sipaḥlar zindanoḷa yetip baroḷanda, rosullarning u yərdə yoḳlukini bayḳap ḳaytip berip, kengəxmidikilərgə:
23 — Biz barsak, zindan məḥkəm takaḳlik turuptu, ḳarawullarmu dərwazilirida kəzəttə turuptu. Lekin dərwazilarni eqip ḳarisak, iqidə birmu adəm yoḳ! — dəp məlumat bərdi.
24 Bu həwərni angliоḷan ibadəthanidiki *məs'ul* kaḥin ḥəm ḳarawullarning baxliḳi wə bax kaḥinlar: — «Əmdi bu ix zadi ḳandaḳ bolup ketər?» deyixip alaḳzadilikkə qəmdi.
25 Dəl xu qaoḷda, bir kixi kirip:
— Ḳaranglar, silər zindanoḷa ḳamioḷan adəmlər ibadəthana ḥoylisida turup halayiḳḳa təlim beriwatidioḷu! — dəp həwər ḳildi.
26 Buning bilən, ḥeliḳi ḳarawullar baxliḳi sipaḥlirini baxlap berip, *rosullarni* elip kəldi. Birak ular halayik bizni qalma-kesək ḳilixi mumkin dəp ḳorḳup, ularoḷa zorluk ixlətmidi.■
27 Ular *rosullarni* elip kəlgəndin keyin, ularni kengəxmidikilər aldida turoḷuzdi. Bax kaḥin ularni sorak ḳilip:
28 — Biz əsli silərni bu namda kixilərgə təlim bərmənglar, dəp ḳattiḳ agaḥlandiroḷaniduḳ. Lekin mana, silər yənə xu təliminglar bilən pütkül

---

■ **5:12** Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ **5:16** Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12. □ **5:18 «rosullarni tutḳun ḳilip, ḳamaḳhanioḷa ḳamidi»** — muxu yərdiki «ḳamaḳhana» grek tilida «ammiwiy türmə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:19** Ros. 12:7; 16:26. ■ **5:26** Mat. 21:26; Ros. 4:21.

Yerusalemni qaplidinglar həmdə bu kixining qan qərzini bizgə artmaqqi boluwatisilər! — dedi.□ ■
29 Lekin Petrus wə *baxqa* rosullar jawab berip mundaq dedi:
— Insanoƣa əməs, Hudaoƣa itaət qilix kerək! ■
30 Silər tutup yaoƣaqqa esip əltürgən Əysani, ata-bowimizning Hudasi tirildürdi. □ ■
31 Huda Israil həlqini towa qilixqa wə gunahlirining kəqürülixikə muyəssər qilix üqün, uni uluoƣlap Yetəkqi həm Qutquzoƣuqi süpitidə Özining ong yenioƣa kətürüp olturoƣuzdi. ■
32 Biz bu ixlaroƣa guwahqilarmiz; xundaqla Huda Özigə itaət qiloƣuqilaroƣa ata qiloƣan Muqəddəs Roƕmu bu ixlaroƣa guwahqidur.■
33 Ular bu səzlərni anglap qəlbigə sanjiloƣandək bolup *rosullarni* əltürüxkə məsliƕətləxti.
34 Lekin kengəxmə iqidə pütün həlqning hərmitigə sazawər boloƣan Pərisiy məzhipidiki Gamaliyəl isimlik bir Təwrat əlimasi bar idi. U ornidin turup:
— Ularni birdəm sirtqa qiqirip turunglar, — dəp buyrudi.
35 Andin u *kengəxmidikilərgə* mundaq dedi:
— Əy Israillar, silər bu kixilərni bir tərəp qilixta əzünglaroƣa eƕtiyat qilinglar!
36 Ilgiri, ƕeliqi Təwdas isimlik əzini qong tutup otturioƣa qiqqanidi. Uningoƣa təhminən tət yüz adəm qoxuldi. Biraq u əzi əltürüldi wə barliq əgəxküqiliri tarqilip ketip, uning ixi yoqqa qiqti. □ ■
37 Andin keyin nopus tizimlax künliridə, Galiliyəlik Yəhudamu bax kətürüp qiqip, bir top kixini toplap əzigə əgəxtürgən. Umu yoqitilip, barliq əgəxküqilirimu tarqitiwetilgən.
38 Əmdi silərgə nəsiƕitim xuki: Bu kixilər bilən karinglar bolmisun! Ularni ihtiyarioƣa qoyup beringlar. Qünki əgər bu eqim yaki bu ix pəqət insandin kəlgən bolsa, jəzmən yoqqa qiqidu. ■
39 Lekin əgər Hudadin bolsa, silər ularni yoqitalmaysilər! Ƕətta əzünglar Hudaoƣa ƕujum qiloƣuqilar bolup qiqisilər! ■
40 Aliy kengəxmidikikilər nəsiƕətni qobul qildi; ular rosullarni qaqirtip kirip, ularni qamqilitip, ularoƣa ƕərgiz Əysaning namida səzliməslikni agaƕlandurdi. Andin ularni qoyup bərdi.
41 Rosullar əmdi kengəxmining otturisidin qiqip, əzlirining mubarək nam üqün horluq azabi qekixkə layiq kərülgənlikidin xadlandi. □ ■
42 Ular yənila ƕər küni ibadəthana ƕoylisida wə əymu-əy berip təlim berixtin wə «Əysa — Məsiƕdur!» degən hux həwərni jakarlaxtin ƕeq tohtimidi.□

6

Jamaətning əməliy hizmətlirigə tallanoƣan yəttə kixi

□ **5:28 «silər…bu kixining qan qərzini bizgə artmaqqi boluwatisilər!»** — qizik ix xuki, Yəhudiy aqsaqallirining tili «Əysa» deyixkə qət'iy barmaydu. ■ **5:28** Ros. 4:18. ■ **5:29** Ros. 4:19. □ **5:30 «…yaoƣaqqa esip əltürgən Əysa»** — grek tilida «…dərəhkə esip əltürgən Əysa». ■ **5:30** Qan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pet. 2:24. ■ **5:31** Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ **5:32** Yƕ. 15:27; Ros. 2:4. □ **5:36 «biraq u əzi əltürüldi…»** — «u … əltürüldi» — xübƕisizki, u rimliq küqlər təripidin əltürüldu. Təwdasning isyani Rim imperiyəsigə qarxi boloƣan bolsa kerək. ■ **5:36** Ros. 21:38. ■ **5:38** Pənd. 21:30; Yəx. 8:10; Mat. 15:13. ■ **5:39** Ros. 9:5; 23:9. □ **5:41 «.. əzlirining mubarək nam üqün horluq azabi qekixkə layiq kərülgənlikidin xadlandi»** — muxu yərdə «mubarək nam» grek tilida pəqət «nam» degən bilənla ipadilinidu. Qünki xu qaoƣdiki etiqadqilar üqün pütkül dunyada pəqət birla «nam», yəni Əysaning nami məwjut idi. ■ **5:41** Mat. 5:12. □ **5:42 «wə «Əysa — Məsiƕdur!» degən hux həwərni jakarlax…»** — yaki «wə hux həwər boloƣan Əysa Məsiƕni jakarlax…».

1 Xu künlərdə, muhlislarning sani barоqanseri kəpiyip, grekqə səzləydioqan
Yəhudiylar yərlik ibraniy kerindaxlaroqa: — Kündilik ozuk-tülük təksim kilinixta
arimizdiki tul ayallar etibaroqa elinmidi, dəp narazilik bildürüxti.□
2 Xunga, on ikkiylən pütkül muhlislarni qakirip yioqip, ularoqa mundak dedi:
— Bizning Hudaning səz-kalamini yətküzüx hizmitini taxlap koyup, ozuk-tülük
təksim kilix bilən bolup ketiximiz tooqra bolmaydu.□ ■
3 Xuning üqün, i kerindaxlar, aranglardiki nam-abruyi bar, Mukəddəs Rohka wə
danalikka toloqan yəttə kixini iloqap tallanglar, wə biz ularni bu ixka məs'ul kilimiz.■
4 Biz bolsak, əzimizni dua kilix wə səz-kalamning hizmitidə boluxka beoqixlaymiz.
5 Bu məslihət halayikning həmmisini hux kildi. Xuning bilən ular iman-ixənqkə wə
rohka toloqan Istipan isimlik bir adəmni tallidi, wə yənə Filip, Prokorus, Nikanor,
Timon, Parmenas həmdə burun Təwrat etikadioqa kirgən Antakyalik Nikolasni
tallap,■
6 ularni rosullarning aldioqa elip qikti. Rosullar ularning *bu hizmətni kilixi üqün*
kollirini ularning üstigə təgküzüp turup, dua kilixti.□ ■
7 Wə Hudaning səz-kalami dawamlik tarkaldi; Yerusalemdiki muhlislarning sanimu
baroqanseri zor dərijidə kəpəydi. Nuroqun kahinlarmu *Məsih* etikadioqa itaət kilixka
kirixiwatatti.□ ■

Istipanning tutkun kilinixi

8 Wə Istipan *Hudaning* mehir-xəpkiti wə küq-kudritigə toloqan bolup, həlk iqidə
karamətlər wə zor məjizilik alamətlərni kərsətti.
9 Birak «Kulluktin qikkan hərlər» dəp ataloqan sinagogtiki bəzilər, yəni Kurini
wə Iskəndəriyə xəhərliri wə Kilikiyə həm Asiya əlkiliridin kəlgən bəzi *Yəhudiylar*
Istipanoqa karxi qikip, uning bilən munazirə kilixka baxlidi.
10 Lekin ular u səz kiloqanda uningda boloqan danalik wə rohka takabil turuxka
amalsiz kaldi. ■
11 Buning bilən ular bəzi adəmlərning aoqzini maylap:
— Biz bu adəmning Musa wə Hudaoqa karita kupurluk səzligənlikini angliduk, —
degənni ularning aoqzioqa saldi.■
12 Ular muxundak kilip halayikni, aksakallarni wə Təwrat ustazlirini kutratti; andin
Istipanning aldini tosup uni tutkun kilip, aliy kengəxmigə elip bardi.
13 Ular sahta guwahqilarni otturioqa qikirip mundak degüzdi:
— Bu adəm bu mukəddəs jayoqa wə Təwrat kanunioqa karxi səzlərni kilixtin
tohtimaydu. □
14 Qünki biz uning heliki Nasarətlik Əysa tooqruluk: «U bu jayni wəyran kilidu
wə Musa pəyoqəmbər bizgə tapxuroqan ən'əniwi kaidə-yosunlirimizni əzgərtidu!»
degənlikini angliduk.□

□ **6:1 «grekqə səzləydioqan Yəhudiylar» —** grek tilida «grekləxtürülgənlər». **«yərlik ibraniy kerindaxlar» —** demək, ibraniy tilida səzləydioqan etikadqilar. □ **6:2 «ozuk-tülük təksim kilix bilən bolup ketiximiz tooqra bolmaydu» —** «ozuk-tülük təksim kilix» grek tilida «dastihanlarda kütüx» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **6:2** Mis. 18:17. ■ **6:3** Kan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ **6:5** Ros. 11:24; 21:8. □ **6:6 «Istipan isimlik bir adəm… yənə Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas həmdə burun Təwrat etikadioqa kirgən Antakyalik Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldioqa elip qikti» —** kizik yeri xuki, tallanoqanlarning həmmisining isimliridin «grekləxkən Yəhudiylar» ikənliki bilinip turatti. ■ **6:6** Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. □ **6:7 «Nuroqun kahinlarmu Məsih etikadioqa itaət kilixka kirixiwatatti» —** «Məsih etikadioqa» grek tilida pəkət «etikadka» deyilidu. ■ **6:7** Ros. 19:20. ■ **6:10** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Luka 21:15. ■ **6:11** Mat. 26:59. □ **6:13 «bu adəm bu mukəddəs jayoqa wə Təwrat kanunioqa karxi səzlərni kilixtin tohtimaydu» —** «mukəddəs jay» ibadəthanini kərsitidu. □ **6:14 «U bu jayni wəyran kilidu» —** «bu jay» bəlkim mukəddəs ibadəthanini kərsitidu (12-ayətni kərüng).

15 Kengəxmidə olturoɣanlarning ḥəmmisi Istipanoɣa kəz tikip ḳarioɣinida, uning
qirayining pərixtiningkidək parḳirak ikənlikini kərdi.

7

Istipanning guwaḥliḳi

1 Bax kaḥin Istipandin:
— Bularning eytḳanliri rastmu? — dəp soridi.
2 Istipan mundak jawab bərdi:
— Ḳerindaxlar wə ata-bowilar, səzümgə ḳulak selinglar! Atimiz Ibraḥim tehi
Mesopotamiyə rayonida turuwatḳanda, yəni Ḥaran xəḥirigə kəqüp makanlixixtin
ilgiri, xan-xərəpning Igisi Huda uningoɣa ayan bolup:
3 «Sən əz yurtung wə uruḳ-jəmətingdin ayrilip qiḳip, Mən sanga kərsitidioɣan
zeminoɣa baroɣin» degənidi.■
4 Buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap, Ḥaran xəḥirigə berip olturaḳlaxti.
Atisi əlgəndin keyin, Huda uni bu zeminoɣa, yəni silər ḥazir turuwatḳan zeminoɣa
yətkəp kəldi.□
5 U wakitta, *Huda* uningoɣa bu zemindin miras bərmidi, ḥətta uningḳa təwə put
ḳoyoɣudəkmu bir yər bərmigənidi. Gərqə u tehiqə pərzənt kərmigən bolsimu, *Huda*
bu zeminni uningoɣa wə uning nəsligə igiliki bolux üqün berixkə wədə ḳildi.■
6 Andin Huda uningoɣa mundak dedi: «Sening nəsilliring yaḳa yurtta musapir bolup
turidu, xu yurttikilər ularni ḳul ḳilip tət yüz yil horlaydu.■
7 Birak ularni ḳullukḳa saloɣan əlni jazalaymən», dedi Huda, «wə uningdin keyin,
nəsilliring u yərdin qiḳip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu».□ ■
8 Keyin Huda Ibraḥim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḥdini tüzgən, xuning bilən Isḥak
uningdin tərəldi; *Ibraḥim* uni səkkizinqi küni hətnə ḳildi; xundak ḳilip Isḥaktin
Yakup *tərəldi*, Yakuptin on ikki «ḳəbilə atisi» *tərəldi*.□ ■
9 Keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḥəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳullukḳa setiwətti.
Lekin Huda uning bilən billə bolup, □ ■
10 uni barlik jəbir-japalardin ḳutḳuzup, uni Misir padixaḥi Pirəwnning nəziridə
iltipatḳa igə ḳilip, uningoɣa danixmənlik ata ḳildi. Padixaḥ uni Misiroɣa bax wəzir,
ordisioɣa bax oɣojidar ḳildi. ■
11 Keyin, eoɣir aqarqilik pütkül Misir wə Ḳanaan yərlirini besip, zor ḳiyinqilik boldi.
Ata-bowilirimiz ozuḳ-tülük tapalmidi. ■
12 Yakup əmdi Misirda axlik barlikini angliɣan bolup, *ooɣullirini*, yəni ata-
bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti. □ ■

■ **7:3** Yar. 12:1. □ **7:4 «buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap,..»** — «Kaldiyiliklərning zemini» «Uz» degən yurtni kərsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni kərüng). ■ **7:5** Yar. 12:7; 13:15. ■ **7:6** Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ **7:7 «...birak ularni ḳullukḳa saloɣan əlni jazalaymən... wə uningdin keyin, nəsilliring u yərdin qiḳip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu»** — «Yar.» 15:13-14. ■ **7:7** Yar. 15:16; Mis. 3:12. □ **7:8 «Keyin Huda Ibraḥim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḥdini tüzgən..»** — «Yar.» 17:10-14. **«on ikki «ḳəbilə atisi»»** — Israil həlḳining on ikki ḳəbilisining əjdadlirini kərsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9 «keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḥəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳullukḳa setiwətti. Lekin Huda uning bilən billə bolup, ...»** — xu wakitta «ḳəbilə atiliri» (Yüsüptin baxḳa) onəylən idi. Muxu wəḳəni «Yar.» 37-babtin kərüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zəb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zəb. 105:16. □ **7:12 «Yakup əmdi Misirda axlik barlikini angliɣan bolup, ... ata-bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti»** — «birinqi ḳetim əwətti» — birinqi ḳetim ular ukisi Yüsüpni toniyalmidi (on nəqqə yil ətkənidi). «Yar.» 42-babni kərüng. ■ **7:12** Yar. 42:1.

13 Ikkinqi ketim barоqanda, Yüsüp akilirioqa özini axkarilidi. Xuning bilən Yüsüpning jəmətidikilər Pirəwn padixaһқa məlum boldi. □ ■
14 Andin Yüsüp atisi Yakupning aldioqa həwər yətküzüp, uni pütün ailə-jəməti bilən, jəmiy yətmix bəx kixini Misiroqa özigə qakirdi. □
15 Xuning bilən Yakup Misiroqa qüxti wə xu yərdə öldi; keyin *uningdin boloqan* ata-bowilirimizmu xu yərdə öldi. ■
16 Ularning jəsətliri keyin Xəkəm xəһirigə kayturulup, Ibraһim burun Һamorning oоqulliridin məlum puloqa setiwaloqan, Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi.□ ■
17 Lekin Huda Ibraһimoqa əsli kiloqan wədining wakti yekinlaxkanda, Misirda turuwatkan *Israil* həlkining nopusi heli köpəygənidi. □ ■
18 U wakitta, Yüsüptin həwiri bolmioqan yengi bir padixaһ Misirda təhtkə qikti. ■
19 Bu padixaһ kowmimizoqa һiylə-mikirlər bilən muamilə kilip, ata-bowilirimizni ezip horlidi, һətta ularni öz bowaklirini һayat kaldurmaslikі üqün taxliwetixkə məjbur kildi.
20 Musa mana xu qaoqlarda tuoquloqanidi. U Hudaning aldida alaһidə yekimlik bala bolup, atisining öyidə üq ay bekildi. □ ■
21 Keyin u sirtka koyup koyuloqanda, Pirəwnning kizi uni *sudin* elip, öz ooqli kilip qong kildi. □
22 Musa Misirlіklarning barlik bilim-һekmiti bilən tərbiyilinip, sözdə wə əməldə intayin kabiliyətlik adəm bolup qikti.
23 Lekin uning tuoquloqinioqa kirik yil toxkanda, öz kerindaxliri boloqan Israillarning һalioqa yetix niyitigə kəldi. □ ■
24 U ulardin birining uwal kilinip bozək kiliniwatkanlikini kərüp, uni kooqdap, harlanoqan kixi üqün intikam elip harlioquqi Misirlikni öltürdi.
25 Qünki u öz kerindaxlirini: — Huda mening kolum arkilik bizgə kutkuzux yolini aqkan dəp qüxinidioqu, dəp oylioqanidi. Lekin ular buni qüxənmidi.
26 Ətisi, Musa ularning arisidiki bir urux-jedəlni kərüp, arisioqa kirip yaraxturmakqi bolup: Silər kerindax turup, nemixka bir-biringlaroqa yolsizlik kiliwatisilər? — dedi.
27 Birak kerindixini yolsiz bozək kiloqan kixi uni qətkə ittiriwetip: — Kim seni bizgə bax һəm sorakqi bolsun dəptu?! ■
28 Menimu tünügünki Misirlikni öltürgəndək öltürməkqimusən? — dedi. ■
29 Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin kеqip Midiyan zemininioqa berip, u yərdə musapir bolup turup kaldi. U xu yərdə ikki ooqul pərzənt kərdi.□

□ **7:13 «Ikkinqi ketim baroqanda, Yüsüp akilirioqa özini axkarilidi»** — «Yar.» 43-45-babni kərüng. ■ **7:13** Yar. 45:4. □ **7:14 «Andin Yüsüp atisi Yakupning aldioqa həwər yətküzüp,… Misiroqa özigə qakirdi»** — «Yar.» 46-babni kərüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16 «ularning jəsətliri keyin … Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi»** — «Yar.» 49:29-32ni kərüng. Istipan muxu yərdə bu ixlarning təpsilatlirini bək kiskartiwetidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Yə. 24:32. □ **7:17 «Huda Ibraһimoqa əsli kiloqan wədining wakti yekinlaxkanda…»** — «Huda kiloqan wədə» bolsa Hudaning «Sening nəsilliring u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu» degən wədisi (7-ayətni kərüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zəb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8 □ **7:20 «Musa…Hudaning aldida alaһidə yekimlik bala…»** — Musaning roһiy jəһəttiki bəzibir alaһidilikini kərsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Qəl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23. □ **7:21 «Keyin u sirtka koyup koyuloqanda…»** — muxu yərdiki «sirtka koyup koyux» degən ibarə 19-ayəttə: (һayat kaldurmaslikі üqün) «**taxliwetix**» dəp tərjimə kilinidu. Əmma Musaning ata-anisning bowakka (Musaoqa) boloqan barlik muamilisi, jümlidin «sirtka koyux»i iman-ixənq bilən boldi. «Ibr.» 11:23ni , «Mis.» 2-babni kərüng. **«Pirəwnning kizi uni sudin elip…»** — «Mis.» 2-babni kərüng. □ **7:23 «öz kerindaxliri boloqan Israillarning һalioqa yetix…»** — grek tilida «öz kerindaxliri boloqan Israillarni yoklax…». ■ **7:23** Mis. 2:11-15. ■ **7:27** Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7. ■ **7:28** Mis. 2:14. □ **7:29 «Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin kеqip Midiyan zemininioqa berip,..»** — uning korkidioqanlikining səwəbi Misirlikning öltürülgənlikining axkarilanoqanlikі boluxi kerək. Lekin ahirda uning Misirni taxlap ketixi korkunqtin əməs, bəlki imandin idi (yənə «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni kərüng).

30 Kirik yil toxkandin keyin, Sinay teoining yenidiki qəldə, kəyüwatkan bir
qatkallikning ot yalkunida bir pərixtə uningoıa kəründi. ■
31 Bu oıayibanə kərünüxni kərgən Musa uningoıa intayin ḥəyran bolup kaldi; buning
kandak ix ikənlikini biləy dəp yekinrak baroıanda Pərwərdigarning awazi anglinip:
32 «Mən sening ata-bowiliringning Hudasi, yəni Ibrahim, Isḥak wə Yakupning
Hudasidurmən» dedi. Musa korkunqta titrəp, karaxkimu jür'ət kilalmidi. ■
33 Pərwərdigar uningoıa yənə: — Ayioıingni seliwət; qünki sən turuwatkan yər
mukəddəstur. ■
34 Mən dərḥəkikət Misirda turuwatkan həlkimning harliniwatkanlikini kərdüm,
ularning nalə-pəryadlirini anglidim. Xunga mən ularni elip qikkili qüxtüm. Əmdi
baroıin, mən seni Misiroıa əwətəy!» dedi.■
35 Mana ḥeliki kixilər: «Kim seni bizgə bax ḥəm sorakqi bolsun dəptu!?» dəp rət
kiloıan dəl muxu Musani, Huda uningoıa qatkallikta kərüngən pərixtining koli bilən
Isrraillaroıa ḥəm bax ḥəm kutkuzoıuqi boluxka əwətti.
36 Ənə xu Musa həlkkə yetəkqilik kilip, ularni *Misirdin* qikardi ḥəmdə Misir zeminida,
Kizil dengizning boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik
alamətlərni kərsətti. □ ■
37 Ənə xu Musa əzi Israillaroıa: «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir
pəyoıəmbərni tikləydu» degənidi. □ ■
38 Qəl-bayawandiki jamaətkə ḥəmraḥ boloıan, Sinay teoıida əzigə səz kiloıan pərixtə
bilən billə boloıan, ata-bowilirimiz bilən billə boloıan ḥəmraḥ dəl ənə xu idi; ḥayatlik
bəhx yətküzidioıan wəḥiylərni bizgə yətküzüx üqün kobul kiloıuqi boloıan dəl ənə
xu idi; ■
39 xundak bolsimu, ata-bowilirimiz uningoıa itaət kilixni halimay, uni qətkə kekip,
kənglidə Misiroıa kaytixni arzu kildi;
40 xunga ular Ḥaruno ıa: — «Bizgə yol baxlaydioıan ilaḥlarni yasap bərgin!
Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan ḥeliki Musaning nemə bolup kətkənlikini
biləlmiduk» dedi. □ ■
41 Xuning bilən xu künlərdə ular mozay xəklidə bir but yasap, bu məbudka atap
kurbanlik sundi. Xundak kilip ular əz kolliri bilən yasioıan bir nərsini huxal-
huramlik bilən təbrikləxkə kirixti.
42 Lekin Huda ulardin yüzini ərüp, ularni asmandiki yultuz koxunlirioıa qokunuxka
koyup bərdi. Xuning bilən pəyoıəmbərlərning mukəddəs yazmisida pütülgədək,
Huda ularni mundak əyiblidi: —
«Silər qəl-bayawanda boloıan kirik yil jəryanida kiloıan kurbanlik-ḥədiyələrni
ḥəkikətən Manga elip kəlgənmusilər, i Israil jəməti? ■
43 Bərḥək, silər qokunux üqün yasioıan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri ḥəm
butung boloıan «Rəmfan»ning yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən
silərni əsir kilip Babildin yirakka sürgün kildurimən».□ ■

■ **7:30** Mis. 3:2 ■ **7:32** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16. ■ **7:33** Mis. 3:5, 7, 8, 10; Yə. 5:15. ■ **7:34** Mis. 3:2-10. □ **7:36 «…xu Musa həlkkə yetəkqilik kilip, ularni Misirdin qikardi ḥəmdə Misir zeminida, Kizil dengizning boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik alamətlərni kərsətti» —** bu ixlar «Misirdin qikix» ḥəm «Qəl-bayawandiki səpər»diki uluo temadur. ■ **7:36** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Kan. 1:3. □ **7:37 «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəyoıəmbərni tikləydu» —** «Kan.» 18:15. ■ **7:37** Kan. 18:15,18; Yḥ. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5. ■ **7:38** Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ **7:40 «xunga ular Ḥaruno ıa…» —** Ḥarun Musaning akisi. **«xunga *halayi'k* Ḥaruno ıa: —** «Bizgə yol baxlaydioıan ilaḥlarni yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan ḥeliki Musaning nemə bolup kətkənlikini biləlmiduk» dedi» — bu wəkə Musa pəyoıəmbər Sinay teoıidin tehi qüxmigən wakitta boloıanidi («Mis.» 32-bab). ■ **7:40** Mis. 32:1,23. ■ **7:42** Am. 5:25. □ **7:43 «… Bərḥək, silər qokunux üqün yasioıan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri ḥəm butung boloıan «Rəmfan»ning yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən silərni əsir kilip Babildin yirakka sürgün kildurimən» —** «Am.» 5:25-27. ■ **7:43** Am. 5:26,27.

44 Ata-bowilirimiz qəldin kəzgən waqtida, «ḥəküm-guwaḥlik» qediri ularning
otturisida tikləngənidi; u dəl Musaoɣa səz-kalam Yətküzgüqining buyruoɣinidək,
kərsitilgən ərnək boyiqə yasaloɣanidi. □ ■
45 Xu ibadət qedirini ata-bowilirimiz ilgiridikilərdinmu igidarqilikiɣa tapxurup,
Yəxuaning yetəkqilikidə, Huda ularning aldidila ḳooɣlioɣan əllərning zeminlirini
besiwaloɣinida, uni bu yərgə elip kəlgən; qedir xundaḳla *padixaḫ* Dawutning
zamanioɣiqə turoɣan. □ ■
46 Dawut Hudaning xapaitigə erixip, Yaḳupning Hudasi üqün bir muḳim makan
selixḳa ijazət sorioɣan. □ ■
47 Biraḳ keyin, *Huda* üqün ibadəthana saloɣan *Dawut əməs*, əməliyəttə Sulayman
boldi. □ ■
48 Ḫalbuki, Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi insanning ḳolliri bilən yasioɣan makanlarda
turmaydu; huddi pəyoɣəmbər mundaḳ deginidək: —■
49 «Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərdur,
Əmdi Manga ḳandaḳ öy-imarət yasimaḳqisilər?
Manga ḳandaḳ yər aramgaḫ bolalaydu?■
50 Bularning ḫəmmisini Mening ḳolum yaratḳan əməsmidi?»□ ■
51 — Əy, boyni ḳattiḳ, yüriki wə ḳuliḳi hətnisiz boloɣanlar! Silər Muḳəddəs Roḫ
bilən daim ḳarxilixisilər; silər ata-bowiliringlar nemə ḳiloɣan bolsa, xuni ohxax
ḳiliwatisilər! ■
52 Pəyoɣəmbərlərdin zadi ḳaysisioɣa ata-bowiliringlar ziyankəxlik ḳilip baḳmioɣan?
Xundaḳ ḳilip ular «Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi»ning kelidioɣanliḳini aldin jakarlioɣuqilarni
öltürüxkən. Əmdi u özi ḫazir kəlgəndə, silər uningoɣa satḳunluḳ ḳiloɣuqi wə ḳatil
bolup qiḳtinglar, □
53 I silər Təwrat ḳanunini pərixtilərning əmri-tapilioɣanliri bilən tapxuruwelip turup,
uningoɣa əməl ḳilmioɣuqilar!»■

Istipanning qalma-kesək ḳilinixi

54 *Istipanning* bu səzlirini angliɣan *aliy kengəxmidikilər* yürikigə *hənjər* san-
jiloɣandək bolup, uningoɣa qixlirini oɣuqurlatti.
55 Lekin u bolsa Muḳəddəs Roḫḳa toloɣan, kəzlirini kəkkə tikip, Hudaning julasini,
xundaḳla uning ong yenida Əysaning turoɣanliḳini kərüp,
56 — Ḳaranglar! Asmanlar eqilip, Insan’ooɣlining Hudaning ong yenida turoɣanliḳini
kərüwatimən! — dedi.

□ **7:44 ««ḥəküm-guwaḥlik» qediri» —** yəni «ibadət qediri»; «Mis.» 16:34 wə izaḫatini kərüng. **«u dəl Musaoɣa səz-kalam Yətküzgüqining buyruoɣinidək, kərsitilgən ərnək boyiqə yasaloɣanidi» —** «səz-kalam Yətküzgüqi» — Hudaning Özi, əlwəttə. ■ **7:44** Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ **7:45 «keyin Yəxuaning yetəkqilikidə…» —**Yəni Yəxua pəyoɣəmbərning yetəkqilikidə. ■ **7:45** Yə. 3:14. □ **7:46 «Yaḳupning Hudasi üqün bir muḳim makan selixḳa ijazət sorioɣan» —** grek tilida «Yaḳupning Hudasi üqün bir muḳim makan tepixḳa ijazət sorioɣan» («2Sam.» 7-babni kərüng). ■ **7:46** 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zəb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22. □ **7:47 «Biraḳ keyin, Huda üqün ibadəthana saloɣan Dawut əməs, əməliyəttə Sulayman boldi» —** «1Pad.» 5-6-babni kərüng. ■ **7:47** 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ **7:48** 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ **7:49** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22. □ **7:50 «Asmanlar mening təhtim, zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərdur, əmdi Manga ḳandaḳ öy-imarət yasimaḳqisilər? Manga ḳandaḳ yər aramgaḫ bolalaydu? Bularning ḫəmmisini Mening ḳolum yaratḳan əməsmidi?» —** «Yəx.» 66:1-2. ■ **7:50** Yəx. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ **7:51** Nəḥ. 9:16,17; Yər. 6:1. □ **7:52 «xundaḳ ḳilip ular «Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi»ning kelidioɣanliḳini aldin jakarlioɣuqilarni öltürüxkən. Əmdi u özi ḫazir kəlgəndə, silər uningoɣa satḳunluḳ ḳiloɣuqi wə ḳatil bolup qiḳtinglar,…» —** «Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi» Əysani kərsitidu. ■ **7:53** Mis. 19:3; 24:3; Yḫ. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2.

57 Ular buningoɣa ḳulaḳlirini ḳolliri bilən etiwelip, awazini ḳattiḳ kətürüp warḳirixip
birliktə uningoɣa yopurulup keliwidi,
58 uni xəḥərning sirtioɣa ittirip qiḳirip, qalma-kesək ḳilixḳa baxlidi. *Uni ərz ḳiloɣan*
guwaḥqilar *uni qalma-kesək ḳilixtin awwal* qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti
aldida ḳoyup ḳoyuxti. □ ■
59 Ular Istipanni qalma-kesək ḳiloɣinida u:
— I Rəb Əysa, mening roḥimni ḳobul ḳiloɣaysən! — dəp nida ḳildi.■
60 Andin u tizlinip turup ḳattiḳ awaz bilən:
— I Rəb, bu gunaḥning ḥesabini ulardin almioɣaysən, — dedi. U bu səzni ḳilip
bolupla jan üzüp uhlap kətti.■

8

Saulning etiḳadqilaroɣa ziyankəxlik ḳilixi

1 Istipanning əltürülüxini Saulmu ḳollaytti. Xu kündin baxlap, Yerusalemdiki
jamaətkə ḳaritiloɣan dəḥxətlik ziyankəxlik ḳozoɣaldi. Rosullardin baxḳa barliḳ
jamaəttikilər Yəḥudiyə wə Samariyəning ḥərḳaysi yurtlirioɣa tarḳilip ketixti.■
2 Bəzi ihlasmən kixilər Istipanni dəpnə ḳilip, uningoɣa ḳattiḳ yioɣa-zarlarni
kətürüxti.■
3 Lekin Saul jamaətkə wəyranqiliḳ selip, əymu-əy ahturup, ər-ayaloɣa ḳarimay ularni
sərəp qiḳip zindanoɣa taxlidi.■

Hux həwərning Samariyə əlkisigə yetip berixi

4 Əmdi tarḳilip kətkənlər tarḳaloɣan yurtlarda kezip səz-kalamning hux həwirini
jakarlidi.■
5 Ularning iqidin Filip bolsa Samariyəning məlum bir xəḥirigə berip, yərlik kixilərgə
Məsiḥni jakarlidi.
6 Top-top kixilər uni anglap ḥəmdə u kərsətkən məjizilik alamətlərni kərüp, bir jan
bir dili bilən uning səzlirigə ḳulaḳ saldi.
7 Qünki napak roḥlar bolsa, qaplixiwaloɣan kixilərdin ḳattiḳ warḳirioɣiniqə qiḳip
kətti. Nuroɣun paləq, tokurlarmu saḳaytildi;■
8 zor xad-huramliḳ xu xəḥərni ḳaplidi.
9 U xəḥərdə əsli jadugər-seḥirgərlik bilən xuoɣulliniwatḳan Simon isimlik bir adəm
bar idi; u xu yol bilən pütkül Samariyədikilərni ḥang-tang ḳaldurup, əzini ḳaltis zat
kərsətməkqi bolup kəlgənidi. ■
10 Peḳirdin tartip ambaloɣiqə ularning ḥəmmisi uningoɣa ihlas ḳilip ḳaraytti wə
«Hudaning uluoɣ küq-ḳudriti mana xu!» deyixətti.
11 Halayiḳ uningoɣa xundaḳ ihlas ḳilixi uning uzundin beri jadugər-seḥirgərliki bilən
ularni ḥang-tang ḳaldurup kəlgənliki tüpəylidin idi.
12 Lekin əmdi Filip Hudaning padixaḥliḳi wə Əysa Məsiḥning nami toɣrisidiki hux
həwərni jakarlioɣinida ular uning səzlirigə ixəndi wə ərlər bolsun, ayallar bolsun
qəmüldürüxni ḳobul ḳildi.

□ **7:58 «Uni ərz ḳiloɣan guwaḥqilar uni qalma-kesək ḳilixtin awwal qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti aldida ḳoyup ḳoyuxti»** — Təwrat ḳanuni boyiqə birsi əlümgə məḥkum bolsa uningoɣa ərz ḳiloɣan guwaḥqilar birinqi bolup tax etixi kerək idi («Ḳan.» 17:7). ■ **7:58** 1Pad. 21:13; Luḳa 4:29. ■ **7:59** Zəb. 31:5; Luḳa 23:46. ■ **7:60** Mat. 5:44; Luḳa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ **8:1** Ros. 11:19; 22:20. ■ **8:2** Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ **8:3** Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **8:4** Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ **8:7** Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ **8:9** Ros. 13:6.

13 Simon özimu ixəndi. U qəmüldürülgən bolup, ḥəmixə Filipning yenida yürdi ḥəmdə *Filip* kərsitiwatqan məjizilik alamətlər wə qudrətlik ixlarƣa qarap, intayin ḥəyran boldi.
14 Yerusalemdiki rosullar Samariyəliklərning Hudaning səzini qobul qilƣanliqini anglap, Petrus bilən Yuḥannani ularƣa əwətti;
15 ikkiylən u yərgə qüxüxi bilənla, ularni Muqəddəs Roḥning ata qilinƣuqisi bolsun dəp dua qildi.
16 Qünki Muqəddəs Roḥ tehi ularning ḥeqqaysisiƣa qüxmigənidi; ular pəqət Rəb Əysaning nami bilən qəmüldürülgənidi.
17 Petrus bilən Yuḥanna ularning üstigə qolini təgküzüxi bilən, Muqəddəs Roḥ ularƣa ata qilindi. □ ■
18 Lekin Simon Muqəddəs Roḥning rosullarning qolini təgküzüp qoyuxi bilən ata qilinƣanliqini kərüp, ularƣa pul təngləp:
19 — Bu küq-qudrəttin mangimu beringlarki, mənmu ḥərkimning üstigə qollirimni təgküzsəm, uningƣa Muqəddəs Roḥ ata qilinsun, — dedi.
20 Lekin Petrus uningƣa mundaq jawab bərdi:
— Hudaning bu iltipatini puloƣa setiwaloƣili bolidu, dəp oyliƣining üqün, pulung sən bilən təng ḥalakətkə barsun! ■
21 Sening bu ixta ḥeq ḥəssəng yaki nesiwəng yoqtur! Qünki sening niyiting Huda aldida durus əməs!
22 Xunga, bu rəzillikingdin towa qilip, Rəbtin, mumkin bolsa kənglümdiki bu niyitim kəqürüm qilinƣay, dəp ətün!
23 Qünki sening aqqiq ḥəsətkə tolup, ḥəqqaniysizliqning asaritida ikənliking manga məlum.
24 Simon ularƣa:
— Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḥeqbiri beximƣa kəlmigəy! — dedi.□
25 Petrus bilən Yuḥanna yənə xu yərdə agaḥ-guwaḥliq berip Rəbning səz-kalamini yətküzgəndin keyin, Samariyəning nurƣun yeza-kəntlirigə berip hux həwər yətküzgəq, Yerusalemƣa qaytip kətti.

Filip wə Efiopiyilik əməldar

26 Xu waqitta, Hudaning bir pərixtisi Filipqa:
— Ornungdin turup jənubqa qarap Yerusalemdin Gaza xəḥirigə mangidiƣan yol bilən mang! — dedi (xu yol qəldiki yoldur).
27-28 Xunga Filip ornidin turup yoloƣa qiqti. Wə mana, yolda Efiopiyə ayal padixaḥi Kandasning bir əməldari, pütkül həzinigə məs'ul Efiopiyəlik aoƣwat wəzir turatti. U Yerusalemƣa Hudaƣa ibadət qilƣili barƣanidi; ḥazir qaytix yolida özining jəng ḥarwisida olturup, Yəxaya pəyƣəmbərning yazmisini oquwatatti.
29 Roḥ Filipqa:

□ **8:17 «Petrus bilən Yuḥanna ularning üstigə qolini təgküzüxi bilən, Muqəddəs Roḥ ularƣa ata qilindi»** — bu qong ix idi. Əslidə Yəhudiylar wə Samariyəliklər bir-birigə bək əq idi, ḥeqqandaq bardi-kəldi qilmaytti. Samariyəliklər Muqəddəs Roḥni qobul qilixi üqün Filip («yerim grek»)ning qolini əməs, bəlki sap ikki Yəhudiyning qolini ularƣa təgküzüxini kəmtərlik bilən qobul qilixi kerək idi. Sap ikki Yəhudiymu ḥazir özini təwən tutup, qollirini «napak Samariyəliklər»ning bexiƣa qoyuxi kerək. «Yuḥanna» 4-bab, «Matta»ning «qoxumqə səz»idiki 16:19 tooƣruluq izaḥatimizni wə «Gal.» 3:28ni kərüng. ■ **8:17** Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **8:20** Mat. 10:8. □ **8:24 «Simon ularƣa: — Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḥeqbiri beximƣa kəlmigəy! — dedi»** — bəzi qədimki tarihiy hatirilər boyiqə, Simon keyin hux həwərgə əxəddiy düxmən bolup qiqqan.

— Bu ḫarwining yenioɣa berip uningoɣa yeḳinlaxḳin, — dedi.□
30 Filip yügürüp berip, *wəzirning* Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisidin oḳuwatḳanlirini anglap, uningdin:
— Oḳuwatḳiningizni qüxiniwatamsiz? — dəp soridi.
31 Wəzir uningoɣa:
— Biri manga qüxəndürüp bərmisə, mən ḳandaḳmu qüxinələymən?! — dəp, Filipni ḫarwisioɣa qiḳip yenida olturuxḳa ətündi.
32 U oḳuwatḳan yazma ḳismi bolsa:

«U goya booɣuzlaxḳa yetilәp mengiloɣan ḳoydək booɣuzlaxḳa elip mengildi,
Ḳirḳioɣuqi aldida ün-tinsiz yatḳan ḳozidək, u zadila eoɣiz aqmidi.
33 U horlinidu, u ḫәḳ soraḳtin məḫrum boldi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan ḳilalisun?!
Qünki ḫayati yər yüzidin elip ketildi».□ ■

34 Aoɣwat Filiptin:
— Dəp bərsingiz, pəyoɣəmbərning bu səzi kimgə ḳaritip eytiloɣan? Өzigimu yaki baxḳa birsigimu? — dəp soridi.
35 Filip aoɣzini eqip xu yazmining xu ḳismidin baxlap, uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi. □ ■
36-37 Ular yolda ketiwetip, su bar bir yərgə kəlgəndə, aoɣwat:
— Mana bu yərdə su bar ikən. *Muxu yərdila* qəmüldürülüxümgə ḳandaḳ tosaloɣu bar? — dedi.■
38 U ḫarwini tohtitixni buyrudi. Filip wə aoɣwat ikkisi billə suoɣa qüxüp, uni qəmüldürdi.
39 Ular sudin qiḳḳanda, Rəbning Roḫi Filipni kətürüp elip kətti. Aoɣwat uni ḳayta kərmidi, əmma u xadlinip yolini dawamlaxturdi.
40 Filip bolsa Axdod xəḫiridə pəyda boldi; u xu yurtni kezip, xu yərdin Ḳəysəriyə xəḫirigə kəlgüqə boloɣan ḫəmmə xəḫərlərdə hux həwər jakarlidi.□

9

Saulning Əysaoɣa etiḳad ḳilixi

1 Əmma *xu qaoɣlar* Saul ḫər nəpisidə Rəbning muhlisliroɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḫditliri seliwatḳan pəyt idi. U Bax kaḫinning aldioɣa berip,□ ■

□ **8:29 «Roḫ Filipḳa: ... — dedi»** — «Roḫ» — Muḳəddəs Roḫ, əlwəttə. **«Bu ḫarwining yenioɣa berip uningoɣa yeḳinlaxḳin»** — grek tilida «Berip əzüngni bu ḫarwioɣa ḳoxḳin». □ **8:33 «.... U horlinidu, u ḫəḳ soraḳtin məḫrum boldi, əmdi uning əwladini kimmu bayan ḳilalisun?! Qünki ḫayati yər yüzidin elip ketildi»** — «Yəx.» 53:7-8. ■ **8:33** Yəx. 53:7, 8. □ **8:35 «uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi»** — grek tilida: «U uningoɣa Əysani hux həwər dəp jakarlap bərdi». ■ **8:35** Luḳa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47. □ **8:40 «Filip bolsa Axdod xəḫiridə pəyda boldi»** — «Axdod xəḫiri» grek tilida «Azotus xəḫiri». □ **9:1 «Saul ḫər nəpisidə Rəbning muhlisliroɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḫditliri seliwatḳan pəyt idi»** — grek tilida «Saulning ḫər nəpəsliri Rəbning muhlisliroɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḫditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

2 Dəməxқ xəһiridiki sinagoglarоqa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaқ boloqanda, u Dəməxқtə *Məsiһ* yolidikilərdin birərsini, məyli ər bolsun, ayal bolsun tepiwalsila, baoqlap tutқun қilip, Yerusalemoqa elip kelixkə ruhsət bolatti.□
3 Saul yoloqa qiқip, Dəməxқ xəһirigə yeқinlaxқanda, tuyuқsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, uning ətrapini yorutuwətti.■
4 U yərgə yiқildi wə өzigə:
— Saul, Saul! Manga nemixқa ziyankəxlik қilisən? — degən bir awazni anglidi.□
5 — I Rəb, sən kimsən? — dəp soridi u.
Awaz: — Mən sən ziyankəxlik қiliwatқan Əysadurmən.■
6 Ornungdin tur, xəһərgə kir, nemə қilixing kerəkliki sanga eytip berilidu» — dedi.■
7 Uning bilən billə mangoqan adəmlər awazni anglisimu, һeqkimni kərəlmigəqkə, xu yərdə ün qiқiralmay turupla қaldi.■
8 Saul yərdin turup, kəzlirini eqip қaridi, lekin һeq nərsini kərəlmidi. Һəmraһliri uni қolidin yetiləp Dəməxққə elip kirdi.
9 U üq küngiqə kəzi kərməs bolup nə yemidi nə iqmidi.
10 Dəməxқtə Ananiyas isimlik məlum bir muhlis bar idi. Rəb uningoqa bir oqayibanə kərünüxtə kərünüp uni:
— Ananiyas! — dəp qaқirdi.
— Mana mən, i Rəb, — dəp jawab bərdi u.
11 Rəb uningoqa:
— Sən dərһal «Tüz» dəp ataloqan koqioqa berip, Yəһudaning өyidin Tarsusluқ Saul isimlik birini sorap tap; qünki mana, u dua-tilawət қiliwatidu. ■
12 U dua қiliwatқinida, oqayibanə kərünüxtə Ananiyas isimlik bir kixining kelip, kəzini kəridioqan қilix üqün üstigə қolini təgküzgənlikini kərdi, — dedi.
13 Ananiyas:
— I Rəb, mən bu adəmning həwirini nuroqun kixilərdin anglidim, u Yerusalemdiki muқəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəһmət yətküzgən! □ ■
14 Қazir u muxu yərdə namingoqa nida қiloqanlarning һəmmisini tutup baoqlax üqün bax kaһinlardin һoқuқ aptu — dedi.
15 Lekin Rəb uningoqa:
— Bariwər! Qünki u namimni əllərning wə ularning padixaһlirining һəm Israillarning aldida ayan қilix üqün өzümgə alaһidə talliqan bir əswabtur. □ ■
16 Qünki mən uningoqa namim üqün қanqilik azab-oқubətlərni tartixining muқərrər ikənlikini ayan қilimən, — dedi.■

□ **9:2 «Məsiһ yolidikilər»** — muxu yərdə grek tilida pəқət ««yol»dikilər» deyilidu (qünki etiқadning pəқət birla yoli bardur). **«Dəməxқ xəһiridiki sinagoglarоqa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaқ boloqanda, u Dəməxқtə Məsiһ yolidikilərdin birərsini… tepiwalsila, baoqlap tutқun қilip, Yerusalemoqa elip kelixkə ruhsət bolatti»** — Saul tutmaқqi boloqanlar Məsiһgə etiқad қiloqan Yəһudiylarla idi (uning Yəһudiy əməslərning Məsiһkə etiқad қilixidin һeq həwiri bolmisa kerək). Dəməxқtiki sinagoglar Dəməxқ xəһirini baxқurmioqan, əlwəttə. Lekin xəһərdə Yəһudiylarning təsiri heli küqlük boloqaqқa (23-ayətni kərüng) Saul Yəһudiy ixəngüqilərni tutmaқqi bolsa, ularning yardimini yaki ruhsitini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:4 «Saul, Saul!»** — adəmning ismini ikki қətim qaқirix bolsa rəbning uningoqa boloqan qongқur meһir-muһəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39. ■ **9:6** Luқa 3:10; Ros. 2:37; 16:30. ■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3. □ **9:13 «u Yerusalemdiki muқəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəһmət yətküzgən!»** — Injilda «muқəddəs bəndilər» degən ibarə kөp yərlərdə ixlitilgən. U grekqidə «muқəddəslər» dəp ipadilinidu. «Təbirlər»də eytқinimizdək, «muқəddəs» degən səz «Hudaoqa ataloqan», «Hudaoqa has», «Hudaoqa məһsus ayriloqan» degən mənini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:15 «… u namimni əllərning wə ularning padixaһlirining һəm Israillarning aldida ayan қilix üqün…»** — grek tilida «… u namimni əllərning wə ularning padixaһlirining һəm Israillarning aldida kətürüx üqün…». «Əllər» — yat əllər, Yəһudiy əməslər. ■ **9:15** Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ **9:16** Ros. 21:11; 2Kor. 11:23.

17 Buning bilən Ananiyas berip, xu өygə kirdi; u ⱪollirini Saulning üstigə təgküzüp
uningƣa:
— Ⱪerindax Saul, Rəb, yəni bu yərgə keliwatⱪan yolungda sanga kөrüngən Əysa,
kөzliringni kөrələydiƣan bolsun dəp wə sening Muⱪəddəs Roⱨⱪa tolduruluxung
üqün meni xəhsən өzi əwətti, — dewidi, ■
18 Saulning kөzliridin huddi beliⱪ ⱪasiriⱪidək boloƣan bir nərsilər qüxüp, kөzliri
eqilip kөrələydiƣan boldi. U ornidin turup, qəmüldürüxni ⱪobul ⱪildi.
19 U oƣizalanoƣandin keyin, ⱪuwwətlinip maoƣduroƣa kirdi.

Saulning Dəməxⱪtə hux həwər jakarlixi

20 *Saul* Dəməxⱪtiki muhlislarning yenida birnəqqə kün turdi wə waⱪitni өtküzməy
sinagoglaroƣa kirip, «U kixi Hudaning Ooƣlidur» dəp Əysani jakarlaxⱪa baxlidi.
21 Uni angliƣanlar səzliridin intayin ⱨəyran boluxup:
— Bu adəm Yerusalemda bu namoƣa nida ⱪiloƣuqilarni ⱪattiⱪ wəyran ⱪiloƣan ⱨeliⱪi
adəm əməsmu? Bu yərgimu muxundaⱪlarni baoƣlap bax kaⱨinlaroƣa tutup berix
məⱪsitidə kəlgənmidu? — deyixti.
22 Lekin Saulning ⱪayil ⱪilix küqi baroƣanseri exip, Əysaning Məsiⱨ ikənlikini ispatlap
Dəməxⱪtiki Yəⱨudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi.□
23 Kөp künlərdin keyin, Yəⱨudiylar Saulni yoⱪatmaⱪⱪa ⱪəst ⱪilmaⱪqi boldi.
24 Lekin Saul ularning suyiⱪəstidin həwər tapti; uni tutup өltürüx üqün ular keqə-
kündüz xəⱨərning ⱪowuⱪlirida paylap yürdi. ■
25 Lekin muhlislar bir küni keqidə uni qong sewətkə olturoƣuzup, sepil *kamaridin*
qüxürdi.□ ■

Saul Yerusalemda

26 Saul Yerusalemoƣa yetip berip, u yərdiki muhlisloroƣa ⱪoxulmaⱪqi boldi, lekin
ularning ⱨəmmisi uning muhlis ikənlikigə ixənməy, uningdin ⱪorⱪti. ■
27 Biraⱪ Barnabas uni elip berip, rosullar bilən kөrüxtürdi. U ularoƣa
Saulning Dəməxⱪning yolida Rəbni ⱪandaⱪ kөrgənlikini, Rəbningmu uningoƣa gəp
ⱪiloƣanliⱪini qüxəndürdi wə uning Dəməxⱪtə Əysaning namida ⱪandaⱪ jür'ətlik
bilən səz-kalam yətküzgənlikini uⱪturdi. ■
28 Buning bilən, Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquⱪ-axkarə yürüp, yürəklik
ⱨalda Rəbning namida səz-kalam yətküzətti. □
29 U yənə grekqə səzlixidiƣan Yəⱨudiylar bilənmu səzlixip munazirilixətti; nətijisi,
ular uningoƣa ⱪəst ⱪilmaⱪqi boldi.
30 Ⱪerindaxlar bu ixtin həwər tepip, uni Ⱪəysəriyə xəⱨirigə elip berip, andin u yərdin
Tarsus degən xəⱨərgə yoloƣa saldi.
31 U qaoƣda, pütkül Yəⱨudiyə, Galiliyə wə Samariyədiki jamaətlər *bir məzgil* tinqliⱪⱪa
erixip, *etiⱪadta* ⱪuruldi; Rəbning ⱪorⱪunqida mengip, Muⱪəddəs Roⱨning rioƣbət-
təsəllisi bilən ularning sanlirimu baroƣanseri kөpəyməktə idi.□

Petrus Lidda wə Yoppa xəⱨərliridə yaratⱪan məjizilər

■ **9:17** Ros. 22:12. □ **9:22 «Saulning ⱪayil ⱪilix küqi baroƣanseri exip,..»** — yaki, «Saul baroƣanseri küqləndürülüp,...». **«Dəməxⱪtiki Yəⱨudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi»** — yaki «Dəməxⱪtiki Yəⱨudiylarni buni rət ⱪilixⱪa amalsiz ⱪaldurdi». ■ **9:24** 2Kor. 11:32. □ **9:25 «uni ... sepil kamaridin qüxürdi»** — yaki, «uni... küngüridin qüxürdi». «2Kor.» 11:33nimu kөrüng. ■ **9:25** Yə. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ **9:26** Ros. 22:17. ■ **9:27** Ros. 11:25. □ **9:28 «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquⱪ-axkarə yürüp...»** — grek tilida «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə kirip-qiⱪip...». □ **9:31 «u qaoƣda...»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «xuning bilən...» yaki «xunga...».

32 Xu waqitlarda xundaq boldiki, Petrus ḫərqaysi jaylarni arilap yürgəndə, Lidda
xəḫiridiki muqəddəs bəndilərnimu yoqlaxqa qüxti.
33 U yərdə u Əneyas isimlik bir adəmni uqratti. Bu adəm paləq bolup, orun tutup
yatqili səkkiz yil boloqanikən. □
34 Petrus uningoqa:
— Əneyas, Əysa, yəni Məsiḫ boloquqi seni saqaytidu. Ornungdin turup, palisingni
yioqixtur! — dedi.
U dərḫal ornidin turdi.
35 *Əneyasni* kərgən Lidda xəḫiridiki wə Xaron rayonidikilərning ḫəmmisi towa qilip
Rəbgə baoqlandi.□
36 Yoppa xəḫiridə bolsa Tabita isimlik bir ayal muhlis bar idi (uning ismi grekqidə
«Dorkas» idi). U ḫərdaim yahxi əməllər wə həyr-sahawətlik ixlaroqa beriləttı. □
37 Xu künlərdə xundaq boldiki, u kesəl bolup, ölüp kətti. Kixilər jəsətni yuyup,
üstünki qəwəttiki bir öygə yatquzup qoydi.
38 Yoppa xəḫiri Lidda xəḫirigə yeqin boloqaqqa, Yoppadiki muhlislar Petrusning
Liddada ikənlikini anglap, uning aldioqa ikki adəm əwətti. Ular: «Ḫayal bolmay
yenimizoqa kəlsəng!» — dəp yelindi.
39 Petrus ornidin turup ular bilən billə Yoppaoqa bardi. Yoppaoqa yetip kelixi bilən
ular uni üstünki qəwəttiki öygə baxlap qikti. Barliq tul ayallar Petrusning ətrapioqa
olixip, yioqa-zar qilixip uningoqa Dorkasning ular bilən billə boloqan waqtida özlirigə
tikip bərgən kənglək-kiyimlirini kərsitixti.
40 Lekin Petrus ḫəmməylənni qikiriwetip, tizlinip olturup dua qildi. Andin u jəsətkə
qarap:
— Tabita, ornungdin tur! — dedi.
Tabita közini eqip, Petrusni kərüp, ornida olturdi.
41 Petrus uningoqa qolini uzitip uni yəlap turoquzdi wə muqəddəs bəndilər bilən tul
ayallarni qaqirip, Dorkasni ularoqa tirik tapxurup bərdi.
42 Bu həwər pütkül Yoppaoqa tarqilip, nuroqun kixilər Rəbgə etiqad qildi. □
43 Xundaq boldiki, Petrus Yoppada Simon isimlik bir kənqining öyidə uzun künlər
turdi.

10

Rimliq yüzbexioqa pərixtining kərünüxi

1 Qəysəriyə xəḫiridə Korniliy isimlik bir adəm bolup, u *Rim* qoxunidiki «Italiyəliklər»
qismining yüzbexi idi.
2 U ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin qorqatti. U mərdlik bilən
namratlaroqa həyr-sahawət qilip, daim Hudaoqa dua-tilawət qilatti.□
3 Bir küni qüxtin keyin saət üqlərdə, u oqayibanə bir kərünüxtə Hudaning bir
pərixtisining özining yenioqa kəlgənlikini oquq kərdi. Pərixtə uni:

□ **9:33 «orun tutup...»** — grek tilida «palas tutup...». □ **9:35 «...Xaron rayonidikilərning ḫəmmisi towa qilip Rəbgə baoqlandi»** — grek tilida «Xaron rayonidikilərning ḫəmmisi (öz yolidin) burulup Rəbgə baoqlandi». □ **9:36 «Yoppa xəḫiri»** — krek tilida ismi «Yoppa». Ḫazirqi ismi «Jaffa» yaki «Hayfa». **«...Tabita....Dorkas...»** — «Tabita» ibraniy tilida, «Dorkas» grek tilida «jərən» degən mənidə. □ **9:42 «Bu həwər pütkül Yoppaoqa tarqilip...»** — muxu yərdə «Yoppa» Yoppa (Jaffa) xəḫirining ətrapidiki pütkül yərlərni kərsətsə kerək. (ḫazirqi ismi «Hayfa»). □ **10:2 « *Korniliy* ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin qorqatti...»** — Korniliy bəlkim sinagogqa qatnaxqan «Hudadin qorqquqi» dəp ataloqan yat əlliklərdin biri idi. Gərqə Yəḫudiylarning rimliqlaroqa huxi bolmisimu, u etiqadi tüpəylidin Yəḫudiy namratlaroqa xundaq həyrlik ixlarni qilatti.

— Korniliy! — dəp qaqirdi.□
4 Korniliy uningoqa kəzlirini tikip qattiq qəqüp:
— Təqsir, nemə ix? — dəp soridi.
Pərixtə uningoqa:
— Sening dualiring wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioqa əslətmə qurbanliqtək berip yətti.
5 Əmdi sən Yoppaoqa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioqan Simon isimlik adəmni qaqirtip kəl.
6 U Simon isimlik bir kənqining əyidə meḥman bolup turuwatidu. Simonning əyi dengiz boyida, — dedi.
7 Uningoqa səzligən pərixtə kətkəndin keyin, Korniliy əydiki hizmətqilərdin ikkini wə daim yenida turup hizmət qiloquqilar iqidiki ihlasmən bir ləxkərni qaqirdi.
8 Barliq ixlarni qüxəndürgəndin keyin, ularni Yoppaoqa əwətti.

Hudaning Petruska wəḥiy berixi

9 Ətisi ular səpər qilip xəḥərgə yeqinlaxqanda, qüx wakti bolup, Petrus dua qilix üqün əgzigə qiqti. □ ■
10 Uning qorsiqi eqip ketip, bir nərsə yəy dedi. Birak ular oqiza təyyarlawatqanda, oqayibanə bir alamət Petrusni oruwaldi.
11 U asman eqilip, tət burjikidin baoqlanoqan ḥalda yər yüzigə qüxürülüwatqan kəng dastihandək bir nərsini kərdi.
12 Dastihanda ḥərhil tət putluk ḥaywanlar, yər beoqirlioquqilar, asmandiki uqar-qanatlarmu bar idi.
13 Uningoqa bir awaz anglandi: —
«Ornungdin tur, Petrus, ulardin soyup yə!»
14 — Yak, Rəb, ḥərgiz bolmaydu! Mən ḥeqqaqan ḥeqqandak napak yaki ḥaram nərsini yegən əməsmən! — dedi Petrus.□ ■
15 Awaz ikkinqi qetim kelip uningoqa:
— Huda ḥalal dəp pakliqanni sən ḥaram demə! — deyildi.■
16 Bu ix üq qetim yüz berip, andin dastihandək boloqan xu nərsə dərḥal asmanoqa elip qiqip ketildi.
17 Petrus kərgən oqayibanə alamətning mənisi tooqrisida qaymuqup turoqanda, mana Korniliy əwətkən kixilər Simonning əyini tepip, dərwaza aldida turatti.
18 Ular birsini qaqirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioqan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi.□
19 Petrus tehiqə xu oqayibanə alamətning mənisi üstidə oyliniwatqanda, Roḥ uningoqa:
— Mana, seni üq adəm izdəp kəldi. □
20 Ornungdin tur, pəskə qüx, ḥeq ikkilənməy ular bilən billə baroqin. Qünki ularni əwətküqi Mən! — dedi.

□ **10:3 «qüxtin keyin saət üqlərdə»** — Kanaan (Pələstin) wakti bilən «saət tokkuzlarda». □ **10:9 «qüx wakti»** — ibraniylarning wakti bilən «saət altidə». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6. □ **10:14 «Yak. Rəb, ḥərgiz bolmaydu! Mən ḥeqkaqan ḥeqkandak napak yaki ḥaram nərsini yegən əməsmən!»** — dastihandiki ḥərhil ḥaywanlar iqidə Təwrat kanuni ḥaram dəp bekitkən nuroqun janiwarlar bolsa kerək idi. ■ **10:14** Law. 11:4; Kan. 14:7. ■ **10:15** Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15. □ **10:18 «Ular , *yəni Korniliy əwətkən kixilər*** birsini qaqirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioqan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi» — 18-21-ayətlərdin karioqanda, dəsləptə ḥeqkim muxu adəmlərning soalioqa jawab bərmidi. Yəḥudiy kerindaxlar dərwazining sirtida birnəqqə rimliklarning, jümlidin bir rimlik əskərning Petrus tooqruluk sorawatqanlikini kərüp, bəlkim jawab berixtin bir'az korkkan boluxi mumkin idi. □ **10:19 «Mana, Roḥ uningoqa: — Mana, seni üq adəm izdəp kəldi… dedi»** — «Roḥ» muxu yərdə Hudaning Mukəddəs Roḥi.

21 Petrus pəskə qüxüp, ḫeliḳi adəmlərgə:
— Silər izdigən kixi mana mən bolimən. Bu yərgə kelix səwəbinglar nemikin? — dedi.
22 Ular jawabən: — Ḫəkḫaniy bir adəm, Hudadin ḳorḳidioɣan, xundaḳla pütkül Yəhudiy həlḳi təripligən Korniliy isimlik rimliḳ yüzbexi muḳəddəs bir pərixtə təripidin sizni өyigə qaḳirtip, sizdin səz-kalam anglaxḳa əmr ḳilinoɣan! — dedi.
23 Xunga Petrus ularni өygə təklip ḳilip, ḳondurup meḫman ḳildi.
Ətisi ornidin turup u ular bilən billə yoloɣa qiḳti. Yoppadiki ḳerindaxlardin bəziliri ularoɣa ḫəmraḫ bolup mangdi.
24 Ikkinqi küni, ular Ḳəysəriyəgə yetip bardi. Əmdi Korniliy tuoɣḳanliri wə yeḳin yar-buradərlirini өyigə qaḳirip, Petruslarni təḳḳəzarliḳ bilən kütüp turatti.
25 Petrus өygə kirgəndə, Korniliy aldioɣa qiḳip, ayioɣioɣa өzini etip səjdə ḳildi.
26 Lekin Petrus *dərḫal* uni yөləp turoɣuzup:
— Ornungdin turoɣin! Mənmu bir insan, halas! — dedi.■
27 U Korniliy bilən gəp ḳiloɣaq өygə kiriwidi, өyning iqigə yioɣiloɣan top-top adəmlərni kөrdi.
28 U ularoɣa:
— Silərgə məlumki, biz Yəhudiylarning yat əlliklərdin birsi bilən bardi-kəldi ḳilixi yaki өylirigə kirixi Təwrat ḳanun-əḳidilirimizgə hilap. Lekin Huda manga ḫeqḳandaḳ adəmni napak yaki ḫaram deməslikim kerəklikini ayan ḳildi. ■
29 Xuning üqün silər adəm əwətip meni qaḳiroɣanda, ḫeq rət ḳilmay aldinglaroɣa kəldim. Əmdi soray, meni nemə dəp qaḳirdinglar? — dedi.
30 Korniliy mundaḳ dedi:
— Tөt künning aldida bügünki muxu waḳitḳiqə roza tutḳanidim; saət üqlərdə mən өydə dua ḳiliwatattim. Tuyuḳsiz kiyimliridin nur qaḳnap turidioɣan bir adəm aldimda pəyda bolup ərə turdi: □
31 «Korniliy! Duaying ijabət ḳilindi wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioɣa əslətmə ḳurbanliḳtək yətti. ■
32 Xunga Yoppaoɣa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioɣan Simon isimlik adəmni qaḳirtip kəl. U dengiz boyida olturaḳluḳ Simon isimlik bir kənqining өyidə meḫman bolup turuwatidu» dedi.
33 Xuning üqün, dərḫal өzlirini qaḳirip kelixkə adəm əwətkənidim. Өzliri külbəmgə kelip yahxi ḳildila! Əmdi biz ḫəmməylən Huda өzlirigə əmr ḳiloɣan barliḳ səzlərni anglax üqün Hudaning aldida ḫazir turuwatimiz.

Huda yat əllərgimu nijat ata ḳilidu

34-35 Petrus aoɣzini eqip mundaḳ dedi:
— Bərḫəḳ, mən Hudani ḫeqḳandaḳ adəmgə yüz-hatirə ḳilmaydu, dəp qüxinip yəttim; bəlki ḫər əldin boloɣanlar iqidə Uningdin ḳorḳidioɣan wə ḫəkḫaniyət yürgüzidioɣan kixi bolsila, Uning aldida məḳbuldur. ■
36 Huda Israil həlḳigə yətküzgən səz-kalam, yəni Əysa Məsiḫ arḳiliḳ (u pütkül məwjudalaroɣa Rəbdur) inaḳ-jatirjəmlik jakarlanoɣan hux həwər silərgə məlumoɣu; ■
37-38 Silərningmu Yəḫya *pəyoɣəmbər* qөmüldürüx qaḳiriḳini yətküzgəndin tartip, Galiliyədin baxlap pütkül Yəhudiyə zeminlirida Nasarətlik Əysa tooɣruluḳ guwaḫliḳtin — yəni Hudaning ḳandaḳ ḳilip uni Muḳəddəs Roḫ wə küq-ḳudrət bilən

■ **10:26** Ros. 14:14; Wəḫ. 19:10; 22:9. ■ **10:28** Mis. 23:32; 34:15; Ḳan. 7:2; Yḫ. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Əf. 3:6. □ **10:30 «saət üqlərdə»** — ibraniylarning waḳti bilən «saət toḳḳuzlarda». Bəzi kona kəqümilərdə «roza tuttum» degən səzlər tepilmaydu. ■ **10:31** Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luḳa 24:4. ■ **10:34-35** Ḳan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. ■ **10:36** Yəx. 9:5; 52:7; Yḫ. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20.

məsihḫligənliki, xuning bilən u ḫəmmə yərni kezip, yahxi əməllərni ḳilip, Iblisning ilkidə boloɣanlarning ḫəmmisini saḳaytḳanliḳidin həwiringlar bardur. Qünki Huda uning bilən billə idi. ■
39 Bizmu uning ḫəm Yəḫudiylarning zeminida ḫəm Yerusalemda ḳiloɣan pütün
əməllirining guwaḫqiliri. Ular uni yaoɣaqḳa esixi bilənmu əltürdi. □
40-41 Biraḳ üqinqi küni, Huda uni ḳayta tirildürüp namayan ḳildi. Biraḳ ḫəmmə
kixilərgə əməs, pəḳət Huda Θzi aldi bilən talliɣan guwaḫqilar, yəni u əlümdin
tirilgəndin keyin uning bilən ḫəmdastihan boloɣan bizlərning arimizda namayan
ḳildi. □ ■
42 U bizgə həlḳḳə hux həwər yətküzüxni wə əzining Huda təripidin tiriklər wə
əlgənlərning soraḳqisi ḳilinip təyinləngüqi ikənlikini jakarlaxni əmr ḳildi. ■
43 Barliḳ pəyoɣəmbərlər uningoɣa guwaḫliḳ beriduki, ḫərkim uningoɣa etiḳad ḳiloɣan
bolsa uning nami arḳiliḳ gunaḫliri kəqürüm ḳilinidu.■
44 Petrus tehi bu səzlərni ḳiliwatḳanda, Muḳəddəs Roḫ səz-kalamni anglawatḳan
ḫəmmə kixigə qüxti. ■
45 Petrus bilən billə kəlgən hətnilik boloɣan ixəngüqilərning ḫərbiri Muḳəddəs
Roḫning yat əllərdikilərgimu ata ḳilinip təkülgənlikini kərüp bək ḫəyran boluxti.
□
46 Qünki ularning *karamət naməlum* tillarda səzlixip Hudani uluoɣlioɣanliḳini anglidi.
Xunga Petrus:■
47 — Muxu kixilər bizgə ohxax Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳiloɣuqi boloɣan bolsa, kim
ularning suoɣa qəmüldürüxni ḳobul ḳilixini tosalisun?! — dedi.■
48 Xuning bilən u ularning Rəbning namida qəmüldürülüxini buyrudi. Andin ular
Petrusning ular bilən birnəqqə kün turuxini ətündi.

11

Petrusning «yat əlliklər»ning qəmüldürülüxini aḳlixi

1 Rosullar wə pütkül Yəḫudiyədiki baxḳa ḳerindaxlar *yat* əlliklərningmu Hudaning
səz-kalamini ḳobul ḳiloɣanliḳini anglidi.
2 Xunga, Petrus Yerusalemoɣa ḳaytḳanda, hətnilik boloɣan *ixəngüqilər* uni əyibkə
buyrup: □
3 — Sən hətnə ḳilinmioɣan adəmlərning əyidə meḫman bolup, ular bilən
ḫəmdastihan boldung?! — dedi.■
4 Biraḳ Petrus pütün ixni baxtin-ahirioɣiqə ularoɣa bir-birləp qüxəndürüp
5 mundaḳ dedi:
— Yoppa xəḫiridə dua ḳiliwatḳinimda, oɣayibanə kərünüx meni oriwelip, bir
alamətni kərdüm. Kəng dastihandək bir nərsə tət burjikidin baoɣlanoɣan ḫalda
asmandin qüxüp, mening yenimda tohtidi.■

■ **10:37-38** Yəx. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luḳa 4:14; Zəb. 45:7; Yəx. 61:1; Luḳa 4:18. □ **10:39 «Yəḫudiylarning zemini»** — Yəḫudiyə. **«ular uni yaoɣaqḳa esip əltürdi»** — grek tilida «ular uni dərəhtə esip əltürdi». □ **10:40-41 «... uning bilən ḫəmdastihan boloɣan bizlər...»** — grek tilida «...uning bilən yegən wə iqkən bizlər...». ■ **10:40-41** Mar. 16:14; Luḳa 24:34; Yḫ. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5. ■ **10:42** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yḫ. 15:16; Ros. 17:31. ■ **10:43** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ **10:44** Ros. 8:17. □ **10:45 «hətnilik boloɣan ixəngüqilər»** — (Yoppadin kəlgən) Yəḫudiylarni kərsitidu. **«yat əllərdikilərgə»** — demək, Yəḫudiy əməslərgə. ■ **10:46** Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ **10:47** Ros. 8:36; 11:17. □ **11:2 «Yerusalemoɣa ḳaytḳanda»** — grek tilida «Yerusalemoɣa qiḳḳanda». ■ **11:3** Mis. 23:32; 34:15; Ḳan. 7:2; Yḫ. 18:28. ■ **11:5** Ros. 10:9.

6 Uningoɣa kəz tikip ⱪarisam, iqidə ⱨərhil tət putluⱪ ⱨaywanlar, yawayi ⱨaywanatlar, yər beoɣirlioɣuqilar, asmandiki uqar-ⱪanatlarmu bar ikən.
7 Andin: «Ornungdin tur Petrus, ulardin soyup yə!» degən bir awazni anglidim.
8 Mən: «Yaⱪ Rəb, ⱨərgiz bolmaydu! Mən ⱨeqⱪaqan ⱨərⱪandaⱪ napak yaki ⱨaram nərsini aoɣzimoɣa aloɣan əməsmən!» dedim.■
9 Biraⱪ manga yənə: «Huda ⱨalal dəp pakliɣan nərsini sən ⱨaram demə!» degən awaz anglandi.
10 Bu ix üq ⱪetim xundaⱪ təkrarlinip, ahir bularning ⱨəmmisi asmanoɣa ⱪaytidin tartip ketildi.
11 Mana dəl xu qaoɣda, Ⱪəysəriyədin meni qaⱪirixⱪa əwətilgən üq kixi mən turoɣan əyning aldioɣa kəldi.
12 Muⱪəddəs Roⱨ meni ⱨeq ikkilənməy ular bilən billə berixⱪa buyrudi. Muxu altə ⱪerindaxmu mən bilən billə bardi. *Ⱪəysəriyəgə yetip kelip*, ⱨeliⱪi adəmning əyigə kirduⱪ. □ ■
13 Bu kixi bizgə əzining əyidə payda bolup turoɣan bir pərixtini ⱪandaⱪ kərgənlikini eytti. Pərixtə uningoɣa: «sən Yoppaoɣa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioɣan Simon isimlik bir adəmni qaⱪirtip kəl,
14 u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatliⱪ yətküzidioɣan bir həwərni eytip beridu» degənikən.□
15 Mən gəpni baxlioɣinimda, Muⱪəddəs Roⱨ huddi baxta bizning üstimizgə qüxkinidək, ularoɣimu qüxti. □
16 Xu qaoɣda, Rəbning səz-kalamini, yəni: «Yəⱨya kixilərni suoɣa qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar Muⱪəddəs Roⱨⱪa qəmüldürülisilər» deginini esimgə aldim. ■
17 Xunga, əgər Huda əmdi muxularoɣa biz Rəb Əysa Məsiⱨkə etiⱪad ⱪiloɣinimizdin keyin bizgə bərgən iltipatⱪa ohxax iltipat ata ⱪiloɣan bolsa, Hudani tosaloɣudək mən zadi kim idim?■
18 Ular bu səzlərni angliɣanda, əyibləxtin tohtap, Hudaoɣa mədⱨiyə oⱪup:
— Bərⱨəⱪ, Huda əllərgimu ⱨayatliⱪⱪa elip baridioɣan towa ⱪilixni nesip ⱪiliptu! — deyixti.

Antakya xəⱨiridiki etiⱪadqilar

19 U qaoɣda, Istipanning ixi bilən ziyankəxlikkə uqrap ⱨərⱪaysi jaylaroɣa tarⱪilip kətkənlər Fənikiyə rayoni, Siprus arili wə Antakya xəⱨiri ⱪatarliⱪ jaylaroɣiqə yetip berip, bu jaylarda səz-kalamni pəⱪət Yəⱨudiylaroɣila yətküzətti. □ ■
20 Lekin ulardin Siprus arili wə Kurini xəⱨiridin kəlgən bəzilər Antakya xəⱨirigə baroɣanda, Rəb Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi. □
21 Rəbning ⱪoli ular bilən billə bolup, tolimu nuroɣun kixilər ixinip towa ⱪilip Rəbgə baoɣlandi.□ ■

■ **11:8** Law. 11:4; Ⱪan. 14:7. □ **11:12 «ⱨeq ikkilənməy ular bilən billə berix...»** — yaki «(Yəⱨudiy yaki Yəⱨudiy əməslərni) ⱨeq ayrimay ular bilən billə berix...». **«muxu altə ⱪerindax»** — xübⱨisizki Yoppa xəⱨiridin kəlgən altə ⱪerindaxning xu qaoɣda Petrusning ⱨəmraⱨliⱪida boloɣanliⱪini kərsitidu. ■ **11:12** Ros. 10:19; 15:7. □ **11:14 «u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatliⱪ yətküzidioɣan bir həwərni eytip beridu» degənikən»** — grek tilida «u sanga seni wə pütkül ailənggə ⱪutⱪuzux wasitə boloɣan birnəqqə səzlərni eytip beridu». □ **11:15 «Muⱪəddəs Roⱨ huddi baxta bizning üstimizgə qüxkinidək»** — rosul Petrusning «baxta» degən səzidin eniⱪki, u wə baxⱪa etiⱪadqilaroɣa nisbətən Muⱪəddəs Roⱨning əzlirigə kəlgənliki toluⱪ bir yengi baxlinix boloɣanidi. ■ **11:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luⱪa 3:16; Yⱨ. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ **11:17** Ros. 15:9. □ **11:19 «ziyankəxlikkə uqrap...»** — grek tilida «azab-oⱪubətlərgə uqrap...». **«Siprus arili wə Antakya xəⱨiri ⱪatarliⱪ jaylar...»** — bu Antakya «Suriyədiki Antakya» idi. ■ **11:19** Ros. 8:1, 4. □ **11:20 «.. Rəb Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi»** — «Greklər» «Yəⱨudiy əməslər» idi, əlwəttə. □ **11:21 «...towa ⱪilip Rəbgə baoɣlandi»** — grek tilida «...(«əz yolidin») burulup Rəbgə baoɣlandi». ■ **11:21** Ros. 2:47; 5:14.

22 Bu həwər Yerusalemdiki jamaətning ⱪulⱪiⱪoɳa yetip kəldi. Xuning bilən ular Barnabasni Antakyaoɳiqə arilap ətüxkə əwətti. □
23 Barnabas yetip berip, Hudaning meһir-xəpⱪitini kərüp, huxal boldi. U ularning һəmmisini jan-dilidin ⱪət'iylik bilən Rəbgə qing baoɳlinixⱪa rioɳbətləndürdi. □ ■
24 Qünki u Muⱪəddəs Roһⱪa wə iman-ixənqkə toldurulоɳan bolup, yahxi bir adəm idi. Xuning bilən zor bir top adəmlər Rəbgə ⱪoxuldi.■
25 Xuning bilən Barnabas Tarsus xəһirigə Saulni izdəp bardi. ■
26 Uni tepip Antakyaoɳa elip kəldi; xundaⱪ boldiki, ikkiylən jamaət bilən billə saⱪ bir yil yioɳilip, nuroɳun adəmgə təlim bərdi. Muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi Antakyadin baxlandi.□
27 U künlərdə bəzi pəyoɳəmbərlər Yerusalemdin Antakyaoɳa qüxüp kəldi.
28 Bulardin Agabus isimlik birəylən otturioɳa qikip, Roһning wəһiyini yətküzüp, ⱪattiⱪ bir aqarqiliⱪning pütkül dunyani basidioɳanliⱪini aldin eytti (bu aqarqiliⱪ dərwəⱪə «Klawdiyus Qəysər» һəküm sürgən waⱪitta yüz bərdi). □ ■
29 Buning bilən *Antakyadiki* muhlislarning һərbiri өz ⱪurbioɳa ⱪarap pul yioɳip, Yəһudiyədə turuwatⱪan ⱪerindaxlaroɳa yardəm berixni ⱪarar ⱪildi. □
30 Ular bu ⱪararni ada ⱪilip, ianini Barnabas wə Saulning ⱪoli arⱪiliⱪ *Yəһudiyədiki jamaət* aⱪsaⱪallirioɳa yətküzüp bərdi.■

12

Tehimu kəp ziyankəxliklər

1 Xu qaoɳlarda, Һerod padixaһ jamaəttikilərdin bəzilirigə ziyankəxlik ⱪilmaⱪqi bolup ularoɳa ⱪol saldi.□
2 U Yuһannaning akisi Yaⱪupni ⱪiliqlap өltürdi.■
3 Өzining bu ⱪiloɳan ixining Yəһudiylaroɳa yaⱪⱪanliⱪini kərüp, u Petrusnimu tutⱪun ⱪildurudi (xu qaoɳda «petir nan һeyti» məzgili idi).
4 Petrusni tutⱪandin keyin, uni zindanoɳa taxlap, tət ləxkər bir guruppa ⱪilinoɳan tət ⱪarawwul topioɳa tapxurdi. Pasha һeyttin keyin, Һerod uni halayiⱪ aldida soraⱪ ⱪilmaⱪqi idi.□ ■
5 Xunga Petrus zindanda tutup ⱪelindi. Lekin jamaət Hudaoɳa jan-dil bilən uning üqün dua ⱪilixiwatatti.

□ **11:22 «... Xuning bilən ular Barnabasni Antakyaoɳiqə arilap ətüxkə əwətti» —** məⱪsiti bəlkim, əһwalni bilip beⱪip, һəⱪiⱪiy etiⱪadqilar bolsa ularni rioɳbətləndürüx idi. □ **11:23 «Barnabas ... Hudaning meһir-xəpⱪitini kərdi...» —** bu degənlikning bəlkim kəp jəһətliri bardur: — (1) adəmlər һəⱪiⱪətən towa ⱪilip rəbgə baoɳlansa bu xübһisizki, Hudaning meһir-xəpⱪitining zor nətijisidur; (2) Hudaning meһir-xəpⱪiti bilən etiⱪadqilarda һərhil mewə — muһəbbət, huxallиⱪ, hatirjəmlik ⱪatarliⱪlar pəyda bolidu; (3) jamaətning əsüxi wə kəpiyixi pəⱪət Hudaning meһir-xəpⱪiti bilənla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5. ■ **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26 «muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi Antakyadin baxlandi» —** «Hristianlar» degən səz bəlkim awwal «hrestos» («əһməⱪ» degən mənidə) degən sözdin kəlgən məshirə harakteridiki səz boluxi mumkin; lekin ahir berip asasiy mənisi yahxi qiⱪti, yəni «Hristosning (Məsiһning) adəmliri» («Məsiһ» bolsa ibraniy tilida «Maxiyaһ» — grek tilida «Hristos»). □ **11:28 «Agabus... Roһning Wəһiyi bilən ... aldin eytti» —** «Roһ» muxu yərdə Muⱪəddəs Roһ, əlwəttə. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29 «Buning bilən Antakyadiki muhlislarning һərbiri өz ⱪurbioɳa ⱪarap pul yioɳip, Yəһudiyədə turuwatⱪan ⱪerindaxlaroɳa yardəm berixni ⱪarar ⱪildi» —** nemixⱪa ular Yəһudiyədiki ⱪerindaxlaroɳa alaһidə yardəm əwətməkqi? (1) Yəһudiy ⱪerindaxlar awwal Hudaning hizmitini aloɳa sürtüx üqün kəp yərlərni setiwətkənidi («Ros.» 2-bab); (2) Yerusalem wə Yəһudiyə өlkisidə boloɳan ziyankəxlik bək eoɳir boloɳaqⱪa, etiⱪadqilarning iⱪtisadiy ziyini bəlkim az əməs idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1 « Һerod padixaһ» —** bu Һerod « Һerod Agrippa (I)» idi. Һerodlar tooɳruluⱪ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **12:2** Mat. 4:21. □ **12:4 «Pasha һeyt» —** yəni «ətüp ketix һeyti». ■ **12:4** Yһ. 21:18.

Petrusning zindandin ⱪutⱪuzuluxi

6 Əmdi Ḥerod uni elip qiⱪip sot ⱪilixning aldinⱪi keqisi, Petrus ikki zənjir bilən baoɳlaⱪliⱪ peti, ikki ⱪarawulning otturisida uhlawatatti; ixikning sirtidimu birnəqqə ⱪarawul zindanni kəzət ⱪiliwatatti.
7 Wə tuyuⱪsiz Rəbning bir pərixtisi kərünüp, bir nur kamerni yorutti. Pərixtə Petrusning biⱪinioɳa noⱪup:
— Tez tur! — dəp oyoɳatti. Uning ⱪolliridiki zənjir xu ḥaman boxap qüxüp kətti.■
8 Pərixtə uningoɳa:
— Belingni baoɳliwal! Kəxingnimu kiy! — dedi. Petrus uning deginini ⱪildi. Andin u:
— Qapiningni yepinqaⱪlap kəynimdin mang! — dedi.
9 Petrus uningoɳa əgixip *kamerdin* qiⱪti. Biraⱪ u pərixtining wasitisi bilən boluwatⱪan bu ixlarning rastliⱪini bilməy, bəlki bir oɳayibanə kərünüx kərüptimən, dəp oylawatatti.
10 Ular birinqi wə ikkinqi kəzəttin ətüp, zindanning xəḥərgə qiⱪidioɳan təmür dərwazisioɳa baroɳanda, dərwaza ular üqün əzlükidin eqilip kətti. Ular qiⱪip, bir koqidin ətkəndə, pərixtə tuyuⱪsiz uning yenidin kətti.
11 Xu qaoɳda, Petrus esigə kelip, əz-əzigə: «Dərwəⱪə əmdi Rəb Əz pərixtisini əwətip, meni Ḥerodning ⱪolidin wə Yəḥudiy həlⱪining kütkənlirining ḥəmmisidin ⱪutⱪuzuptu, dəp bildim» — dedi.
12 Ḥəⱪiⱪiy əḥwalni qüxinip yətkəndə, u Markus dəpmu atilidioɳan Yuḥannaning anisi Məryəmning əyigə bardi. U yərdə nuroɳun kixilər yioɳilip dua-tilawət ⱪiliwatatti.
13 U dərwazining ixikini ⱪaⱪⱪanda, Roda isimlik bir dedək awazni anglap qiⱪti.
14 U Petrusning awazini tonup, huxalliⱪidin ixikni eqixⱪimu ülgürməy yügürüp kelip, ḥəmməyləngə:
— Petrus dərwaza aldida turidu! — dəp həwər ⱪildi.
15 Lekin ular: — Sarang bolup ⱪaldingoɳu! — deyixti. Biraⱪ u: — Rast xundaⱪ, dəp turuwaldi. Ular:
— U uning pərixtisi bolsa kerək! — deyixti.□
16 Biraⱪ Petrus dərwazini ⱪeⱪiwərdi. Ular qiⱪip dərwazini eqip, uning əzini kərgəndə ḥəmməylən ḥang-tang boluxti.
17 Petrus ularoɳa ün qiⱪarmasliⱪⱪa ⱪol ixariti ⱪilip, ularoɳa Rəbning əzini zindandin ⱪandaⱪ elip qiⱪⱪanliⱪini eytip bərdi. Andin keyin, u:
— Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroɳa yətküzüp ⱪoyunglar, — dəp, əzi u yərdin baxⱪa yərgə kətti.□ ■
18 Tang atⱪanda, ⱪarawullar Petrus zadi nemə boldi dəp sarisimigə qüxti.
19 Ḥerod uni izdəp uning iz-derikini tapalmioɳaqⱪa, ⱪarawullarni soraⱪ ⱪilip, ularni ölümgə məḥkum ⱪilixni buyrudi. Bu ixtin keyin, u Yəḥudiyədin qüxüp Ⱪəysəriyə xəḥirigə berip xu yərdə turdi.

Ḥerod Agrippa hanning ölümi

20 Əslidə Ḥerod *han* bilən Tur wə Zidondikilər arisida ⱪattiⱪ jedəl bar idi. Ḥalbuki, Tur wə Zidondikilər birlixip, Ḥerodning aldioɳa kəldi. Uning bilən yarixiwelix üqün ular aldi bilən hanning Bilastus isimlik xəhsiy oɳojidarini əzlirigə yar-yələk boluxⱪa ⱪayil ⱪiloɳanidi. Qünki bu yurttikilər axliⱪni hanning ilkidiki jaylardin alatti.

■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26. □ **12:15 «U uning pərixtisi bolsa kerək»** — ular «əlgən Petrusning roḥi» yaki «Petrusni alaḥidə ⱪoɳdaydioɳan bir pərixtə» dəp oylap ⱪaloɳan boluxi mumkin. □ **12:17 «Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroɳa yətküzüp ⱪoyunglar»** — «Yaⱪup» muxu yərdə Rəb Əysaning inisi boloɳan Yaⱪupni kərsitidu. ■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40.

21 Bəlgiləngən kərüxüx künidə Ḥerod xaḥanə tonlirini kiyip, sorak təhtidə olturup,
ularoɣa nutuk səzlidi. □
22 Anglioɣan həlk:
— Bu adəmning awazi əməs, bəlki bir ilaḥning awazidur! — dəp warkiraxti.
23 Xuan Pərwərdigarning bir pərixtisi hanni urdi; qünki u xan-xərəpni Hudaoɣa
beoɣixlimidi.
Nətijidə, u kurtka yəm bolup əldi.
24 Əmma Hudaning səz-kalami dawamlik bərk urup kengəydi. □ ■
25 Barnabas bilən Saul Yerusalemda ianilirini tapxurux hizmitini ada kiloɣandin
keyin, Antakyaoɣa kaytip kətti. Ular Markus dəpmu atilidioɣan Yuḥannani billə elip
bardi.

13

Mukəddəs Roḥning Barnabas bilən Saulni əwətixi

1 Antakyadiki jamaət iqidə bəzi pəyoɣəmbərlər wə təlim bərgüqilər bar idi. Ular
Barnabas, «Kara» dəpmu atilidioɣan Ximeon, Kurinilik Lukius, Ḥerod han bilən billə
qong boloɣan Manaən wə Saullar idi.□ ■
2 Ular Rəbning ibaditidə bolup roza tutuwatkan bir məzgildə, Mukəddəs Roḥ ularoɣa:
— Barnabas bilən Saulni Mən ularni kilixka kakiroɣan hizmət üqün Manga ayrip
koyunglar, — dedi.■
3 Xuning bilən, ular yənə roza tutup dua kiloɣandin keyin, ikkiylənning üstigə
kollirini təgküzüp uzitip koydi.■

Barnabas bilən Saul Siprusta

4 Ular Mukəddəs Roḥ təripidin əwətilgən bolup, Səlyukiyə xəḥirigə berip, u yərdin
kemigə kikip Siprus arilioɣa karap yoloɣa kikti.
5 Salamis xəḥirigə yetip kelip, ular Yəḥudiylarning sinagoglirida Hudaning səz-
kalamini yətküzüxkə baxlidi. Yuḥanna ularning yardəmqisi idi.□ ■
6 Ular pütün aralni arilap kikip, Pafos xəḥirigə kəldi. Ular u yərdə Baryəxua isimlik
bir kixi bilən uqrixip kaldi. U seḥirgər bolup, sahta pəyoɣəmbər boloɣan bir Yəḥudiy
idi.■
7 U kixi bu *aralning* rimlik waliyisi Sergiyus Pawlusning ḥəmraḥi idi. Waliy
ukumuxluk bir kixi bolup, Barnabas bilən Saulni kakirtip, Hudaning səz-kalamini
anglimakqi boldi.
8 Lekin ḥeliki seḥirgər (uning grekqə ismi Əlimas bolup, «seḥirgər» degən mənidə)
ularoɣa karxi kikip, waliyning rayini etikadtin kayturuxni urunmakta idi.

□ **12:21 «Ḥerod… ularoɣa nutuk səzlidi» —** yaki «Ḥerod… ularni əyibləp nunuk səzlidi». Grek tilida «nutuk səzləx» degən bu səzning bəzidə «əyibləx» degən puriki bar. □ **12:24 «əmma Hudaning səz-kalami dawamlik bərk urup kengəydi» —** demək, uningoɣa etikad kiloɣuqilarning sani kəpəyməktə idi. ■ **12:24** Yəx. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1 ««kara» dəpmu atilidioɣan Ximeon» —** grek tilida ««negir» dəpmu atilidioɣan Ximeon». «Negir» degən mənisi «kara». **«Ḥerod han»** — muxu ayəttə «han» grek tilida «tetrark» degən səz bilən ipadilinidu. «Tetrark» degənning toluk mənisi «(zeminning) təttin bir kismi üstidiki ḥakim». «Tetrark» degən mərtiwə «waliy»din təwən; xuning üqün Ḥerodlar Pontiy Pilatuska boysunuxi kerək idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4. ■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5 «Yuḥanna ularning yardəmqisi idi» —** yəni Markus dəpmu ataloɣan Yuḥanna. ■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13.

9 Birақ Muқəddəs Roһқa toldurulоqan Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu) һeliқi seһirgərgə tikilip қarap □
10 uningоqa:
— Əy, қəlbing һərhil һiyligərlik wə aldamqiliқ bilən tоloqan Iblisning oоqli, һəmmə һəққaniyliқning düxmini! Pərwərdigarning tüz yollirini burmilaxni zadi tohtatmamsən?!
11 Əmdi Rəbning қoli üstünggə qüxti! Kəzliring kor bolup, bir məzgil künning yoruқini kərəlməysən! — dedi.
Xuan, bir hil tuman wə қarangоquluқ uni basti. U yolni silaxturup, kixilərdin meni қolumdin yetilənglar, dəp iltija қilatti.
12 Yüz bərgən ixni kərgən waliy Rəbning təlimigə қattiқ һəyran bolup, Uningоqa etiқad қildi.

Pawlusning bir sinagogta Rəbning təlimini berixi

13 Pawlus bilən uning һəmraһliri kemigə qiқip, Pafostin Pamfiliyə əlkisidiki Pərgə xəһirigə bardi. U yərdə Yuһanna ulardin ayrilip Yerusalemоqa қaytti. □ ■
14 Pawluslar bolsa Pərgə xəһiridin qiқip, dawamliқ mengip Pisidiyə rayonidiki Antakya xəһirigə berip, xabat küni sinagogқa kirdi.
15 Təwrat қisimliridin wə pəyоqəmbərlərning yazmiliridin oқuloqandin keyin, sinagogning qongliri ularni qaқirtip:
— Қerindaxlar, əgər halayiққa birər nəsiһət səzünglar bolsa, eytinglar, — dedi.
16 Pawlus ornidin turup, қol ixiriti қilip, halayiққa mundaқ dedi:
— Əy Israillar wə Hudadin қorққanlar, қulaқ selinglar! □ ■
17 Bu Israil həlқining Hudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yaxioqan waқitlarda ularni uluoq қildi, Өzining egiz kətürgən biliki bilən ularni Misirdin қutқuzup qiқti. ■
18 U qəldə ularoqa təһminən қiriқ yil oqəmhorluқ қildi ■
19 andin Қanaan zeminidiki yəttə əlni yoқitip, ularning zeminlirini ularoqa miras қilip bərdi. ■
20 Bu ixlaroqa aldi-kəyni bolup təһminən tət yüz əllik yil kətti. Keyin, taki Samuil pəyоqəmbər otturioqa qiққiqə, u ularoqa batur һakimlarni tikləp bərdi. ■
21 Andin ular bizgə bir padixaһni bərsikən, dəp *Samuil pəyоqəmbərdin* tilidi. Xuning bilən Huda ularoqa Binyamin қəbilisidin Kix isimlik adəmning oоqli Saulni tikləp bərdi. U қiriқ yil һəküm sürdi. ■
22 Birақ *Huda* Saulni səltənitidin qüxürüp, ularoqa Dawutni padixaһ қilip turoquzup bərdi. Huda uning һəққidə guwaһliқ berip: «Kənglümdikidək bir adəmni, yəni Yəssəning oоqli Dawutni taptim. U Mening toluқ iradəmgə əməl қilidu», — dedi. ■
23 Өzi wədə қiloqandək Huda bu adəmning nəslidin Israil həlқigə bir Қutқuzoquqi tikləp bərdi — u bolsa Əysaning өzidur!
24 U həlқning otturisioqa qiқixtin alwwal, Yəһya *pəyоqəmbər* qiқip, barliқ Israil həlқini towa қilixni *bildüridioqan* qəmüldürüxni қobul қilinglar, dəp jakarlidi. ■

□ **13:9 «Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu)...»** — «Pawlus» latinqə isim bolup, mənisi bəlkim «kiqik». Saul Muқəddəs Roһ təripidin Yəһudiy əməslərning hizmitidə boluxқa qaқiriloqaqқa, u muxu yərdin baxlap өzi üqün bu latinqə isim ixlitixkə baxlaydu. □ **13:13 «U yərdə Yuһanna ulardin ayrilip Yerusalemоqa қaytti»** — muxu «Yuһanna» bolsa Yuһanna Markus idi. ■ **13:13** Ros. 15:38. □ **13:16 «Əy Israillar wə Hudadin қorққanlar... »** — «Hudadin қorққanlar» degən turaқliқ ibarə Təwrat etiқadida boloqan «yat əlliklər» (Yəһudiy əməslər)ni kərsitidu. Hətnə қobul қilmioqan bolsimu, ularoqa sinagogқa қatnixixқa ruhsət berilgən. ■ **13:16** Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ **13:17** Mis. 1:1. ■ **13:18** Mis. 16:35; Qəl. 14:34; Zəb. 95:10. ■ **13:19** Yə. 14:2. ■ **13:20** Һak. 2:16; 3:9. ■ **13:21** 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Һox. 13:11. ■ **13:22** 1Sam. 13:14; 16:12; Zəb. 89:19-29; Ros. 7:45. ■ **13:24** Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luқa 3:2; Yһ. 3:23.

25 Yəḥya *pəyoɣəmbər* wəzipini tamamlioɣanda, halayiḳḳa mundaḳ degənidi: «Silər meni kim dəp bilisilər? Mən silər kütkən zat əməsmən. Biraḳ mana, məndin keyin birsi kelidu, mən ḥətta uning ayaoɣ kəxlirini yexixkimu layiḳ əməsmən!»□ ■
26 Əy ḳerindaxlar, Ibraḥimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin ḳorḳḳanlar, bu nijatliḳning səz-kalami silərgə əwətildi! □ ■
27 Yerusalemda turuwatḳanlar wə ularning ḥakimliri *Əysani* tonumay, uning üstidin gunaḥkar dəp ḥəküm qiḳarɣini bilən, ḥər xabat küni oḳulidioɣan pəyoɣəmbərlərning aldin eytḳan səzlirini əməlgə axurdi. □ ■
28 Gərqə ular uningdin ölüm jazasioɣa ḥəküm ḳilixḳa tegixlik birər gunaḥ tapalmioɣan bolsimu, waliy Pilatustin yənila uni ölümgə məḥkum ḳilixni ətündi. ■
29 Ular *bu ixlarni ḳilip* muḳəddəs yazmilarda uning ḥəḳḳidə aldin pütülgənlərning ḥəmmisini *özliri bilmigən ḥalda* əməlgə axuroɣandin keyin, uning jəsitini kresttin qüxürüp, bir ḳəbrigə ḳoydi.
30 Lekin Huda uni ölümdin tirildürdi! ■
31 Tirilgəndin keyin, u burun özi bilən Galiliyədin Yerusalemoɣiqə əgixip kəlgənlərgə kəp künlər iqidə *nəqqə ḳetim* kərünüp turdi. Bu kixilər ḥazir *Israil* həlḳigə uning guwaḥqiliri boluwatidu.■
32-33 Bizmu ata-bowilirimizoɣa ḳilinoɣan wədining hux həwirini silərgə ḥazir jakarlaymiz — Huda Əysani *arimizda* tikləp, bu wədini ularning əwladliri boloɣan bizlərgə əməlgə axurdi. Bu ḥəḳtə Zəburning ikkinqi küyidə aldin'ala mundaḳ pütülgən: «Sən Mening Ooɣlum, Özüm seni bügünki künidə tuoɣdurdum». □ ■
34 Əmdiliktə Hudaning Əysaoɣa qirixni ḳayta kərgüzməy ölümdin tirildüridioɣanliḳi ḥəḳḳidə u *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ aldin eytḳan: «Dawutḳa wədə ḳiloɣan meḥir-xəpḳətlərni silərgə ata ḳilimən!» □ ■
35 Xunga yənə bu ḥəḳtə yənə bir ayəttə: — «*I Huda*, Sening muḳəddəs Boloɣuqungoɣa tenining qirixini kərgüzməysən».□ ■
36 Qünki Dawut dərwəḳə Hudaning iradisi boyiqə öz dəwri üqün hizmət ḳilip, öz ata-bowilirioɣa ḳoxulup ölümdə uhlap uning teni qirip kətkənidi. □ ■
37 Lekin Huda ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni ḥeq kərmidi.□
38 Əmdi xunga silər xuni bilixinglar kerəkki, i ḳerindaxlar, ḥazir gunaḥlardin kəqürüm ḳilinix yoli dəl xu kixi arḳiliḳ silərgə jakarliniwatidu. □ ■

□ **13:25 «Mən silər kütkən zat əməsmən»** — grek tilida: «Mən «u» əməsmən» yaki «Mən «xu zat» əməsmən». ■ **13:25** Mat. 3:11; Yḥ. 1:20. □ **13:26 «... Ibraḥimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin ḳorḳḳanlar...»** — «Hudadin ḳorḳḳanlar» — 16-ayət wə izaḥatning kərüng. ■ **13:26** Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ **13:27 «Yerusalemda turuwatḳanlar wə ularning ḥakimliri Əysani tonumay...»** — grek tilida: «Yerusalemda turuwatḳanlar wə ularning ḥakimliri uni tonumay...». ■ **13:27** Yḥ. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ **13:28** Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luḳa 23:18; Yḥ. 19:6. ■ **13:30** Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luḳa 24:6. ■ **13:31** Mar. 16:14; Yḥ. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5. □ **13:32-33 «Sən Mening Ooɣlum, Özüm seni bügünki künidə tuoɣdurdum»** — «Zəb.» 2:7. Bəzi alimlar, bu bexarəttiki «tikləx» degən səz uning ölümdin tirildürülgənlikini kərsitidu, dəp «tirildürüp» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin uning tirilixini kərsitidioɣan bexarətlərni nəḳil kəltüridioɣan ayətlər 34-35-ayətlərdur. Xunga Zəburdiki bu bexarət («Zəb.» 2:7) uning pak ḳiz Məryəmdin tuoɣuluxini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **13:32-33** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zəb. 2:7. □ **13:34 «Dawutḳa wədə ḳiloɣan meḥir-xəpḳətlərni silərgə ata ḳilimən!»** — «Yəx.» 55:2. ■ **13:34** Yəx. 55:3. □ **13:35 «I Huda, Sening muḳəddəs Boloɣuqungoɣa tenining qirixini kərgüzməysən»** — «Zəb.» 16:10. «Sening muḳəddəs Boloɣuqung» Məsiḥni kərsitidu. ■ **13:35** Zəb. 16:10; Ros. 2:27. □ **13:36 «Dawut dərwəḳə Hudaning iradisi boyiqə öz dəwri üqün hizmət ḳilip,...»** — yaki «Dawut dərwəḳə öz dəwridə Hudaning muddia-məḳsətliri üqün hizmət ḳilip,...». **«uning teni qirip kətkənidi»** — grek tilida «qirixlərni kərdi». 35-ayətni kərüng. ■ **13:36** 1Pad. 2:10; Ros. 2:29. □ **13:37 «Lekin Huda ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni ḥeq kərmidi»** — «Huda ölümdin tirildürgüqi» Əysani kərsitidu, əlwəttə. □ **13:38 «ḥazir gunaḥlardin kəqürüm ḳilinix yoli dəl xu kixi arḳiliḳ silərgə jakarliniwatidu»** — «dəl xu kixi arḳiliḳ» Əysa arḳiliḳ, demək. ■ **13:38** Luḳa 24:47; 1Yuḥa. 2:12

39 Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən Təwrat ⱪanuni bilən silər halas bolalmaywatⱪan
ixlardin uningoɣa etiⱪad ⱪiloɣuqilar u arⱪilиⱪ halas ⱪilinip ⱨəⱪⱪaniy ⱪilinidu! □ ■
40 Xunga, pəyoɣəmbərlər aldin eytⱪan xu balayi'apət bexinglaroɣa qüxməsliki üqün
ehtiyat ⱪilinglar! —
41 «Ⱪaranglar, i mazaⱪ ⱪiloɣuqilar, ⱨəyranuⱨəs bolup ⱨalak bolunglar!
Qünki silərning künliringlarda bir ix ⱪilimənki,
Uni birsi silərgə elan ⱪilsimu silər xu ixⱪa ⱨərgiz ixənməysilər!»□ ■

42 Pawlus bilən Barnabas sinagogdin qiⱪiwatⱪanda, jamaət ularoɣa kelərki xabat küni
bu ixlar ⱨəⱪⱪidə yənə səzləxni yelindi.
43 Sinagogtiki jamaət tarⱪaloɣanda, nuroɣun Yəhudiylar wə Hudadin ⱪorⱪⱪan
Təwratⱪa etiⱪad ⱪiloɣan Yəhudiy əməslərmu Pawlus bilən Barnabasⱪa əgəxti. Ikkisi
ularoɣa səz ⱪilip, ularni Hudaning meⱨir-xəpⱪitidə qing turuxⱪa dəwət ⱪildi.■
44 Keyinki xabat küni, pütün xəⱨər həlⱪi degüdək Hudaning səz-kalamini angliɣili
kelixti.
45 Biraⱪ bundaⱪ top-top adəmlərni kərgən Yəhudiylar ⱨəsətkə qəmüp, Pawlusning
səzlirigə ⱪarxi tətür gəp ⱪilip, uningoɣa təⱨmət ⱪildi.
46 Əmdi Pawlus bilən Barnabas tehimu yürəklik ⱨalda mundaⱪ dedi:
— Hudaning səz-kalamini aldi bilən silər *Yəhudiy həlⱪigə* yətküzüx kerək idi. Lekin
silər uni qətkə ⱪekip өzünglarni mənggülük ⱨayatⱪa layiⱪ kərmigəndin keyin, mana
biz *silərdin* burulup əllərgə yüzlinimiz! □ ■
47 Qünki Pərwərdigar *muⱪəddəs yazmilarda* bizgə mundaⱪ buyruoɣan: —
«Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxⱪa,
Yər yüzining qət-yaⱪiliriɣiqə nijatliⱪ boluxung üqün Seni atidim».□ ■

48 Əllərdikilər bu səzni anglap, huxal boluxup Rəbning səz-kalamini uluɣlaxti;
mənggülük ⱨayatⱪa erixixkə bekitilgənlərning ⱨəmmisi etiⱪad ⱪildi.□
49 Xundaⱪ ⱪilip, Rəbning səz-kalami pütkül zeminoɣa tarⱪaldi.
50 Biraⱪ Yəhudiylar Hudadin ⱪorⱪⱪan yuⱪiri təbiⱪilik ayallarni ⱨəm xəⱨər
mətiwərlirini ⱪutritip, Pawlus bilən Barnabasⱪa ziyankəxlik ⱪiloɣuzup, ular ikkisini
өz yurtliridin ⱪooɣlap qiⱪardi. □ ■
51 Əmma Pawlus bilən Barnabas ularoɣa ⱪarap ayaoɣliridiki topini ⱪeⱪixturuwetip,
Konya xəⱨirigə ⱪarap mangdi. □

□ **13:39 «Təwrat ⱪanuni bilən silər halas bolalmaywatⱪan ixlar»** — «halas bolalmaydioɣan ixlar» ⱨərtürlük ixlarni kərsitidu; gunaⱨning ilkidin halas boluxni өz iqigə elipla ⱪalmay, bəlki Təwrat ⱪanunida bekitilgən türlük ⱪurbanliⱪ ⱪilix wə rəsim-ⱪaidilərdin halas boluxni өz iqigə alidu. ■ **13:39** Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19. □ **13:41 «ⱪaranglar, i mazaⱪ ⱪiloɣuqilar, ⱨəyranuⱨəs bolup ⱨalak bolunglar! Qünki silərning künliringlarda bir ix ⱪilimənki, uni birsi silərgə elan ⱪilsimu silər xu ixⱪa ⱨərgiz ixənməysilər!»** — Təwrat, «Ⱨab.» 1:5. ■ **13:41** Yəx. 28:14; Ⱨab. 1:5. ■ **13:43** Ros. 11:23; 14:22. □ **13:46 «mana biz silərdin burulup əllərgə yüzlinimiz!»** — «əllərgə yüzlinimiz» — yəni «Yəhudiy əməslərgə yüzlinimiz». Demək, Hudaning səz-kalamini ularoɣa yətküzimiz. ■ **13:46** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19. □ **13:47 «Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxⱪa, yər yüzining qət-yaⱪiliriɣiqə nijatliⱪ boluxung üqün Seni atidim»** — «Yəx.» 42:6 wə 49:6ni kərüng: muxu ayətlərdiki «Seni» Məsiⱨni kərsitidu. Barnabas wə Pawlus «Pərwərdigarning ⱪuli»ning ixlirini dawamlaxturup yürgüzməktə (1-bab, 1-ayət). ■ **13:47** Yəx. 42:6; 49:6; Luⱪa 2:32. □ **13:48 «bekitilgənlər»** — yaki «bəl baoɣlioɣanlar» yaki «mayil ⱪilinoɣanlar». □ **13:50 «Biraⱪ Yəhudiylar Hudadin ⱪorⱪⱪan yuⱪiri təbiⱪilik ayallarni ⱨəm xəⱨər mətiwərlirini ⱪutritip…»** — «Hudadin ⱪorⱪⱪan ayallar» bolsa Təwratⱪa etiⱪad ⱪiloɣan Yəhudiy bolmioɣan, sinagogtiki ibadətkə ⱪatnixidioɣan ayallar. Gərqə ular «Hudadin ⱪorⱪⱪan» bolsimu, muxu yərdə Yəhudiylarning ⱪutritixi bilən azduruloɣan. ■ **13:50** 2Tim. 3:11. □ **13:51 «Pawlus bilən Barnabas ularoɣa ⱪarap ayaoɣliridiki topini ⱪeⱪixturuwetip,…»** — «ayaoɣliridiki topini ⱪeⱪixturuwetix» degən ⱨərikət «munasiwitimiz pütünləy üzüldi» degən agaⱨning ipadisi idi. «Mat.» 10:14, «Mar.» 6:11, «Luⱪa» 5:9ni kərüng. **«Konya xəⱨiri»** — ⱨazirⱪi nam. Kona grekqə ismi «Ikonium» yaki «Ikonion». U ⱨazirⱪi Türkiyədə.

52 *Antakyadiki* muhlislar bolsa huxallikqa ḥəmdə Muqəddəs Roḥqa tolduruldi.

14

Pawlus bilən Barnabas Konya xəḥiridə

1 Konya xəḥiridə xundaq boldiki, Pawlus bilən Barnabas Yəḥudiylarning sinagogiƣa kirgəndə, jamaətkə xundaq səzlidiki, nətijidə Yəḥudiylar wə Greklərdinmu nuroƣan kixilər etiqad qildi□
2 (ḥalbuki, ixənmigən Yəḥudiylar *yat* əlliklərning kəngüllirini zəḥərləp, ularni qerindaxlaroƣa qarxi turuxqa qutratti).
3 Xunga *Pawlus bilən Barnabas* u yərdə heli uzun turup, Rəbgə tayinip yürəklik ḥalda *hux həwərni* jakarlidi; Rəb ularning qolliri bilən məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip əz meḥir-xəpqitining səz-kalamiƣa guwaḥliq bərdi.■
4 Buning bilən xəḥər həlqi ikkigə bəlünüp ketip, bəziliri Yəḥudiylar tərəptə, bəziliri bolsa rosullar tərəptə turdi.□
5 Ahirda, bir qisim yat əlliklər bilən Yəḥudiylar arisida (əz baxliqliri bilən birliktə) rosullarni qiynap, qalma-kesək qilix qutratquluqi bax kətürdi.
6-7 Lekin ular bu ixtin həwər tepip, xu yərdin qeqip Likawunya rayonidiki Listra wə Dərbə xəḥərliri ḥəmdə ətraptiki yurtlaroƣa qarap mangdi. Ular xu yərlərdə hux həwərni dawamliq jakarlawərdi.■

Listra wə Dərbə xəḥərliridə

8 Xu qaoƣda, Listra xəḥiridə putlirida maoƣduri yoq, ḥeq mengip baqmioƣan bir tuoƣma paləq olturatti.■
9 Pawlus səz qiliwatqanda, bu adəm uningoƣa qulaq selip olturatti. Pawlus uningoƣa kəz tikip uning saqaytilixioƣa ixənqi barliqini kərüp yetip,
10 yuqiri awaz bilən:
— Ornungdin dəs tur! — dedi.
Ḥeliqi adəm xuan ornidin dəs turup mengixqa baxlidi.
11 Lekin Pawlusning bu ixini kərgən top-top adəmlər Likawunya tili bilən:
— Ilaḥlar insan qiyapitigə kirip arimizoƣa qüxüptu! — dəp warqirixip kətti. ■
12 Ular Barnabasni «Ilaḥ Zeus» dəp ataxti wə Pawlusni səzləxtə baxlamqi boloƣaqqa uni «Ilaḥ Ḥermis» dəp ataxti. □
13 Xəḥərning sirtida «Zeus Ilaḥ»ning buthanisi bar idi. Xu *buthanidiki* kaḥin xəḥər dərwazisioƣa əküz wə gül qəmbirəklərni elip kelip, həlq bilən billə rosullaroƣa atap qurbanliq qilmaqqi boldi.
14 Lekin rosullar Barnabas bilən Pawlus bu ixni anglap, kiyim-keqəklirini yirtqan ḥalda, kəpqilikning arisioƣa yügürüp kirip, warqirap mundaq dedi:
15 — Halayiq, bu ixlarni nemə dəp qiliwatisilər?! Biz silərgə ohxax ḥessiyattiki insanlarmiz! Biz silərgə bu ərziməs nərsilərni taxlap, asman-zemin, dengiz-okyan wə ulardiki barliq məhluqlarni Yaratquqi ḥayat Hudaoƣila ibadət qilixinglar kerək dəp jakarlawatimiz! ■

□ **14:1 «nətijidə Yəḥudiylar wə Greklərdinmu nuroƣan kixilər etiqad qildi»** — «Greklər» bəlkim xu yərdiki ḥər millətdin boloƣan «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **14:3** Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ **14:4 «xəḥər həlqi ikkigə bəlünüp ketip...»** — yaki «xəḥərning kəp qismi ikkigə bəlünüp ketip...». ■ **14:6-7** Mat. 10:23; Ros. 8:1. ■ **14:8** Ros. 3:2. ■ **14:11** Ros. 28:6. □ **14:12 «Ilaḥ Zeus»** — Greklərning «bax ilaḥ»i («Yupiter» degən planeta). **«Ilaḥ Ḥermis»** — Ḥermis («Merkuriy» degən planeta) «ilaḥlarning əlqisi» dəp qarilatti. ■ **14:15** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Wəḥ. 14:7; 19:10; 22:9.

16 Burunkі dəwrlərdə, u ҳərkaysi əllərni өz yollirida mengixkа yol koyoʏan. ■

17 Xundak bolsimu, U Өzini ispatlaydioʏan guwaҳlikni kaldurmioʏan əməs. Qünki U ҳəmixə silərgə xapaət kərsitip, yamoʏurni өz wakіtida ərxtin yaoʏdurup mol ҳosul ata kilip, ax-tamak bilən silərni toyoʏuzup, kəlbinglarni huxallikkа qəmdürüp kəldi. ■

18 Ҷətta ular bu səzlərni kiloʏan bolsimu, halayikning ularoʏa atap kurbanlik kilixini aranla tosuwaldi.

19 Lekin Antakya wə Konya xəҳərliridin bəzi Yəҳudiylar kelip, kixilərni өzlirigə kayil kilixi bilən, həlk Pawlusni qalma-kesək kildi, andin uni өldi dəp karap, xəҳər sirtioʏa sərəp aqikip taxliwətti. ■

20 Lekin muhlislar uning ətrapioʏa olaxkanda, Pawlus ornidin turup, xəҳərgə kaytip kirdi. Ətisi, u Barnabas bilən billə Dərbə xəҳirigə kətti.

Rosullarning Suriyədiki Antakyaoʏa kaytip kelixi

21 Əmdi ular Dərbə xəҳiridə hux həwər jakarlap, nuroʏun adəmlərni *Məsiҳgə* muhlis boluxkа kirgüzgəndin keyin, ikkiylən Listra, Konya wə Antakya xəҳərlirigə kaytip bardi.

22 Ular u yərlərdə muhlislarning kəlblirini küqəytip, ularni etikadta qing turuxkа rioʏbətləndürüp, xundakla: — Biz Hudaning padixaҳlikioʏa kirixtə nuroʏun japa-muxəkkətlərni beximizdin ətküzüximiz mukərrər bolidu, — dəp nəsiҳət kildi.■

23 Ular yənə ҳərkaysi jamaət iqidə aksakallarni tallap bəlgiləp, dua kilix wə roza tutux arkilik ularni өzliri etikad baoʏlioʏan Rəbgə tapxurdi.

24 Ikkiylən Pisidiyə rayonidin ətüp Pamfiliyə əlkisigə kəldi.

25 Ular Pərgə xəҳiridə səz-kalamni yətküzgəndin keyin, Attalya xəҳirigə bardi. □

26 Andin u yərdin kemigə qikip, *Suriyədiki* Antakyaoʏa karap kətti. Ular əslidə xu yərdə өzliri ҳazir tamamlioʏan bu wəzipini ada kilixkа *jamaəttikilər təripidin* Hudaning meҳri-xəpkitigə tapxuruloʏanidi.■

27 Kaytip kəlgəndə, ular jamaətni bir yərgə jəm kiloʏanda, ularoʏa Hudaning өzliri arkilik kiloʏan barlik əməllirini, xundakla Hudaning kandak kilip əllərgə etikadning bir ixikini aqkanlikini səzləp bərdi. □

28 Ular u yərdə muhlislar bilən billə uzun məzgil turdi.

■ **14:16** Zəb. 81:12 ■ **14:17** Rim. 1:19. ■ **14:19** 2Kor. 11:25. ■ **14:22** Mat. 10:38; 16:24; Luka 24:26; Ros. 11:23; 13:43; 2Tim. 3:12. □ **14:25 «... Attalya xəҳirigə bardi»** — Attalya xəҳiri dengiz boyida idi; ҳazirki «Antaliya». ■ **14:26** Ros. 13:1. □ **14:27 «Hudaning kandak kilip əllərgə etikadning bir ixikini aqkanlikini səzləp bərdi»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəҳudiy əməslər» degən mənidə.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliqan 1-səpiri

15

Yerusalemdiki sünnət tooƣrisidiki yiƣin

1 Xu qaƣlarda bəzilər Yəhudiyə əlkisidin kelip, *Antakyadiki* ķerindaxlarƣa:
— Silər Musa *pəyƣəmbərgə* tapxuruluƣan yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər! — dəp təlim berixkə baxlidi.□ ■
2 Bu ix tooƣrisida qong majira qikķan bolup, Pawlus bilən Barnabas ikkiylən xu kixilər bilən kəskin munazirə ķilixķandin keyin, *ķerindaxlar* Pawlusni, Barnabasni, xundaķla ularning arisidin birnəqqəylənni bu məsilə tooƣrisida rosullar wə aķsaķallar bilən kərüxüxkə Yerusalemƣa barsun dəp bekitgən.■
3 Xundaķ ķilip ular jamaət təripidin yoluƣa selinip, səpiridə Fənikiyə rayoni wə Samariyə əlkisini besip ətüp, baruƣanla yeridə əllərningmu towa ķilip *etiķad* yoliƣa kirgənlikini təpsiliy səzlidi. Bu həwər barlik ķerindaxlarni zor xadlikķa qəmgüzdi.□
4 Pawluslar Yerusalemƣa kəlginidə, ular jamaəttikilər, rosullar wə aķsaķallar təripidin ķarxi elinip, kəpqilikkə Hudaning əzliri arķilik barlik ķiluƣan əməllirini bayan ķilip bərdi.
5 Lekin Pərisiy məzhipidikilərdin etiķad yoliƣa kirgən bəzilər ornidin turuxup:
— Muxu *yat əlliklərni* hətnə ķilix kerək, xundaķla ularƣa Musaƣa qüxürülgən Təwrat ķanuniƣa əməl ķilixi kerəklikini jekilәx kerək! — dedi.
6 Xunga rosullar bilən aķsaķallar bu məsilini muzakirə ķilix üqün jəm boluxti.
7 Uzun səhbətlixixtin keyin, Petrus ornidin turup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, dəsləptiki künlərdə Hudaning iqinglardin meni tallap mening aƣzim arķilik hux həwərdiki səz-kalamni yat əlliklərgə anglitip ularning etiķad ķilixida wasitə ķilixķa bekitkənlikidin həwiringlar bar. ■
8 Wə insanlarning ķəlbini bilgüqi Huda Mukəddəs Roһni bizgə ata ķiluƣinidәk, ularƣimu ata ķildi.■
9 Xundaķ ķilip, Huda ularni biz bilən ҥeqķandaķ pərķləndürməy, ularning ķəlblirini etiķad arķilik pak ķildi.■
10 *Əһwal mana xundaķ ikən*, əmdi silər nemə üqün əzimiz wə ata-bowilirimizmu kətürəlmigən bir boyunturuķni muhlislarning boyniƣa artmaķqi bolup, Hudani sinimaķqi bolisilər?! ■
11 Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularƣa ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz.□ ■
12 *Bu səzdin keyin*, Barnabas bilən Pawlus qikip, Huda əzliri arķilik yat əlliklərning arisida kərsətkən barlik məjizilik alamətlərni wə karamətlərni bayan ķilip bərdi; kəpqilik ularƣa ķulaķ selip süküttə turdi.
13 Ularning səzi tügigəndin keyin, Yaķup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, manga ķulaķ selinglar!
14 Bayatin Ximeon Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Θz nami üqün bir həlķ qikiridiƣanlikini qüxəndürüp ətti. □

□ **15:1 «Silər Musa pəyƣəmbərgə tapxuruluƣan yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər!»** — Yəhudiyədin kəlgənlər allikaqan sünnət ķilinƣan Yəhudiylar, əlwəttə. ■ **15:1** Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ **15:2** Gal. 2:1. □ **15:3 «əllərningmu towa ķilip…»** — «əllər» yənə «Yəhudiy əməslər» degən mənidə. **«əllərningmu towa ķilip etiķad yoliƣa kirgənliki…»** — muxu yərdə grek tilida: «towa ķilip etiķad yoliƣa kirix» degən ibarə pəķət birla səz «burulux» bilən ipadilinidu. ■ **15:7** Ros. 10:20; 11:12. ■ **15:8** 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12. ■ **15:9** Ros. 10:43, 44. ■ **15:10** Mat. 23:4. □ **15:11 «Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularƣa ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz»** — bu ayəttiki «biz» Yəhudiy etiķaqilarni, «ular» Yəhudiy bolmiƣan etiķadqilarni kərsitidu. ■ **15:11** Əf. 2:8; Tit. 3:4. □ **15:14 «Ximeon»** —Petrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki xəklidur). **«Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Θz nami üqün bir həlķ qikiridiƣanliki»** — «xapaət bilən yoķlax» grek tilida pəķət «yoķlax» degən səzla bilən ipadilinidu.

15 Pəyoɣəmbərlərning eytḳanlirimu buningoɣa uyoɣun kelidu, huddi *muḳəddəs yazmilarda* munu səzlər pütülgəndək: —
16 — ««Muxu ixlardin keyin, Mən ḳaytip kelip, Dawutning yiḳiloɣan qedirini yengibaxtin ḳurup tikləymən,
Uning harabiliklirini ḳayta bina ḳilip, əsligə kəltürimən.
17-18 Xundaḳ ḳilip, jaḥandiki baxḳa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloɣan barliḳ əllər Meni izdəp tapidu» dəydu bu ixlarni əməlgə Axuroɣuqi wə xundaḳla ularni əzəldin ayan ḳilip kəlgən Pərwərdigar!»□ ■
19 — Xuning üqün hulasəm xuki, yat əlliklər arisidin towa ḳilip Hudaoɣa etiḳad baoɣlioɣanlaroɣa awarə-eoɣirqilik selip ḳoymasliḳimiz kerək;
20 pəḳət ularoɣa: «Butlaroɣa atilip buloɣanoɣan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuḳluḳtin, ḳanni wə booɣup soyuloɣan ḥaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar» dəp tapilap, bir parqə hət yazayli. □ ■
21 Qünki ḳədimki dəwrlərdin tartip ḥər xəḥərdə xabat künidə sinagoglarda Musa *pəyoɣəmbər*ning eytḳanliri oḳulup, uning kərsətmiliri əgitilip kəlgən.□

Yəhudiy əməs etiḳadqilaroɣa yeziloɣan hət

22 Xuning bilən rosullar, aḳsaḳallar, xundaḳla Yerusalemdiki pütkül jamaəttikilər əz arisidin birnəqqə adəmni tallap, ularni Pawlus wə Barnabas bilən billə Antakyaoɣa əwətixni layiḳ kərdi. Əslidə ḳerindaxlar iqidə baxlamqi boloɣan Yəhuda (Barsabas dəpmu atilidu) bilən Silaslar buningoɣa tallandi.
23 Hət bolsa ularoɣa tapxuruldi, uningda mundaḳ yeziloɣanidi: — «I Antakya, Suriyə wə Kilikiyədə turuwatḳan yat əllik ḳerindaxlar, — *Yerusalemdiki* ḳerindaxliringlardin, rosullar bilən aḳsaḳallardin silərgə salam!
24 Arimizdin bəzi kixilər qiḳip yeninglaroɣa berip, səzliri bilən silərni biaramliḳḳa selip kənglünglarni parakəndə ḳilip ḳoyoɣanliḳini angliduḳ. Lekin biz ularoɣa ḥeqḳandaḳ səz-əmr ḳilmiduḳ. □ ■
25 Xu səwəbtin, biz bu ixta oylirimiz bir yərdin qiḳḳandin keyin, arimizdin tallanoɣan birnəqqəylənni səyümlük Barnabas wə Pawlusimiz bilən billə yeninglaroɣa əwətixni ḳarar ḳilduḳ.

□ **15:17-18 «Xundaḳ ḳilip, jaḥandiki baxḳa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloɣan barliḳ əllər...»** — «jaḥandiki baxḳa insanlar» Yəhudiy həlḳidin baxḳa barliḳ əllərni kərstidu. «Mening namim bilən ataloɣan barliḳ (yat) əllər» «Əz həlḳim boluxḳa qaḳiroɣan yat əllər» yaki «Mən igidarqiliḳ ḳiloɣan barliḳ əllər» degənlərni bildüridu. **«Muxu ixlardin keyin, mən ḳaytip kelip, Dawutning yiḳiloɣan qedirini yengibaxtin ḳurup tikləymən... xundaḳ ḳilip, jaḥandiki baxḳa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloɣan barliḳ əllər Meni izdəp tapidu»** — (16-17-ayət) bu nəḳil kəltürülgən bexarətlər «Am.» 9:11-12 wə «Yəx.» 45:21din elinoɣan. Yaḳup bu bexarətlərni «Septuagint» LXX degən grek tilidiki tərjimisidin aloɣan. «Amos»tiki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:17-18** Am. 9:11,12. □ **15:20 «Butlaroɣa atilip buloɣanoɣan nərsilər»** — grek tilida «Butlardin buloɣanoɣan nərsilər» degən bilən ipadilinidu; «nərsilər» bəlkim gəx wə ḥərhil yemək-iqməkni kərsətsə kerək. Greklər arisida «awwal butlaroɣa ataloɣan» yeməklikni yeyix «sawabliḳ ix» yaki «ḳutluḳ ix» dəydioɣanlar kəp idi. ■ **15:20** Yar. 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tes. 4:3. □ **15:21 «Butlaroɣa atilip buloɣanoɣan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuḳluḳtin, ḳanni wə booɣup soyuloɣan ḥaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar ...»** — (20-ayət) muxu üq pərḥiz Təwrat ḳanunidin elinoɣan. Etiḳad ḳiloɣan yat əllərning bularoɣa riayə ḳilixi ularning nijatliḳḳa erixixi üqün əməs, bəlki («jinsiy buzuḳluḳtin ... neri bolunglar»tin baxḳa) etiḳad ḳiloɣan Yəhudiylar jamaətkə ḳatnixixida ularning aldida putlikaxang bolmasliḳi, Yəhudiy əməs ḳerindaxliri bilən arilixixi asan ḳilinsun üqün degən məḳsət bilən tapxuruloɣan (21-ayəttin rosullarning bu məḳsiti oḳuḳ kərünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu kərüng). □ **15:24 «... Silərni biaramliḳḳa selip kənglünglarni parakəndə ḳilip ḳoyoɣanliḳini angliduḳ. Lekin biz ularoɣa ḥeqḳandaḳ səz-əmr ḳilmiduḳ»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə: «... Silərni biaramliḳḳa selip, sünnət ḳobul ḳilixinglar, Təwrat ḳanunioɣa əməl ḳilixinglar kerək dəp kənglünglarni parakəndə ḳilip ḳoyoɣanliḳini angliduḳ» deyilidu. ■ **15:24** Gal. 2:4.

26 Bu ikkiylən Rəbbimiz Əysa Məsiḥning nami üqün ḥayatini hətərgə təwəkkül ḳiloɣan kixilərdur. ■
27 Xunga biz Yəḥuda bilən Silasni yazoɣanlirimizni silərgə øz aoɣzi bilənmu səzləp bərsun dəp, yeninglaroɣa əwəttuḳ.
28 Gəpning poskallisioɣa kəlsək, Muḳəddəs Roḥḳa, xundaḳla bizlərgimu xu layiḳ kərüngənki, təwəndiki zərür boloɣan ixlardin sirt, silərgə ḥeqḳandaḳ baxḳa ixni yükliməslikimiz kerək:
29 — Butlaroɣa ataloɣan nərsilərdin, ḳanni wə booɣup soyuloɣan ḥaywanlarning gøxliridin yeyixtin wə jinsiy buzuḳluḳtin neri bolux — silər muxu birnəqqə ixtin saḳlansanglar, yahxi ḳiloɣan bolisilər.
Aman-hatirjəm bolunglar!»■
30 Xundaḳ ḳilip, ular *ḳerindaxlar* təripidin yoloɣa selinip, Antakyaoɣa bardi. U yərdə pütün jamaəttikilərni yioɣip, hətni ularoɣa tapxurdi. □
31 Ular hətni oḳup, uningdin boloɣan rioɣbət-təsəllidin zor xadlandi.
32 Yəḥuda wə Silaslar øzlirimu pəyoɣəmbərlərdin bolup, ḳerindaxlarni nuroɣun səz-nəsiḥətlər bilən rioɣbətləndürüp, ularni ḳuwwətləndürdi.
33 *Yəḥuda wə Silaslar* u yərdə bir məzgilni øtküzgəndin keyin, Antakyadiki ḳerindaxlarning səpirigə amanliḳ tiligən ḥalda uzitixi bilən, ular øzlirini əwətkən *Yerusalemdikilərning* ḳexioɣa ḳaytti. □
34-35 Lekin Pawlus wə Barnabas Antakyada ḳelip, baxḳa nuroɣun ḳerindaxlarning ḥəmkarliḳida təlim berip Rəbning səz-kalamidiki hux həwirini jakarlap turdi.

Pawlus bilən Barnabasning ayrilip ketixi

36 Lekin yənə birnəqqə künlərdin keyin Pawlus Barnabaskə:
Biz burun Rəbning səz-kalamini yətküzgən ḥəmmə xəḥər-yezilaroɣa berip, ḳerindaxlarning yenioɣa berip, ḥalini sorap keləyli, — dedi.
37 Barnabas bolsa Yuḥanna (Markusmu deyilidu)ni billə elip barmaḳqi boloɣanidi. ■
38 Biraḳ Pawlus aldinḳi ḳetim Pamfiliyə əlkisidə ulardin ayrilip kətkən, Rəbning hizmitidə ular bilən billə *dawamliḳ* səpər ḳilmioɣan Markusni yənə elip berixni aḳilanilik əməs dəp ḳaridi. □
39 Xuning bilən ikkiylən otturisida bək kəskin ihtilap bolup, ahir berip ular bir-biridin ayrilip ketixti. Barnabas Markusni elip, kemigə olturup Siprus arilioɣa kətti.
40 Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yoloɣa qiḳti. □
41 U əmdi Suriyə wə Kilikiyə əlkilirini arilap øtüp, *ḫərḳaysi jaylarda* jamaətlərni ḳuwwətləndürdi.

16

Timotiyning Pawlus wə Silaskə ḳoxuluxi

■ **15:26** Ros. 13:50; 14:19. ■ **15:29** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tes. 4:3. □ **15:30 «xundaḳ ḳilip, ular ḳerindaxlar təripidin yoloɣa selinip...»** — grek tilida «xundaḳ ḳilip, ular ularning təripidin yoloɣa selinip...». □ **15:33 «Yəḥuda wə Silaslar u yərdə bir məzgilni øtküzgəndin keyin»** — «Yəḥuda wə Silaslar» grek tilida «ular». ■ **15:37** Mis. 20:3. □ **15:38 «Rəbning hizmitidə ular bilən billə dawamliḳ səpər ḳilmioɣan Markus...»** — muxu yərdə «Rəbning hizmitidə» grek tilida pəḳət «hizməttə» deyilidu. □ **15:40 «Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yoloɣa qiḳti»** — Pawlus wə Barnabas nemə üqün bir-biridin ayrildi? Ḳaysisining ḳarari tooɣra? «Ḳoxumqə səzimiz»də bu məsilə tooɣrisida azraḳ tohtilimiz.

1 Andin u Dərbə wə Listra xəḫərlirigimu bardi. Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḫudiy bir
ayalning ooɳli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi. Uning atisi bolsa grek idi.□
2 Listra wə Konya xəḫərliridiki ḳerindaxlarning ḫəmmisi uning tooɣruluḳ yahxi
guwaḫliḳ berətti.
3 Pawlus uni əzi bilən billə elip mangmaḳqi boldi. Biraḳ bu yərdiki Yəḫudiylarning
ḫəmmisi *Timotiyning* atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə
ḳildurdi.□ ■
4 Ular xəḫər-yezilardin ətkəq, Yerusalemdiki rosullar bilən aḳsaḳallar *yat əllərgə*
bekitkən bəlgilimilərni ularning riayə ḳilixi üqün tapxurdi.■
5 Xundaḳ ḳilip, jamaətlər etiḳadta küqəytilip, sanlirimu kündin-küngə kəpəydi.

Makedoniyəlikning qaḳiriḳi

6 Muḳəddəs Roḫ ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixioɳa yol ḳoymioɳan
bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp,□
7 Misiyə rayonioɳa kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraḳ Əysaning
Roḫi ularoɳa bundaḳ ḳilixiḳimu yol ḳoymidi.□
8 Xuning bilən ular Misiyədin ətüp, dengiz boyidiki Troas xəḫirigə qüxti.■
9 Xu küni kəqtə, Pawluskа bir oɳayibanə kərünüx kərünüp, Makedoniyəlik bir kixi
uning aldida ərə turup:
— *Dengizdin* ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən! — dəp ətündi.□
10 U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning ḳexioɳa berip,
ularoɳa hux həwər jakarlaxḳa qaḳiroɳan, degən hulasigə kelip, dərḫal Makedoniyəgə
berixḳa təyyarlanduḳ.□

Lidyaning etiḳad ḳilixi

11 Biz kemigə qiḳip, Troastin yoloɳa qiḳip, Samodrak arilioɳa ḳarap yol alduḳ wə ətisi
Makedoniyədiki Neapolis xəḫirigə yetip barduḳ.
12 U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muḫim xəḫirigə əttuḳ.
Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəḫər idi. Biz bu yərdə birnəqqə kün turduḳ. □

□ **16:1 «Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḫudiy bir ayalning ooɳli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi» —** keyinki ayətlərgə ḳarioɳanda, «xu yər» Listra idi. □ **16:3 «bu yərdiki Yəḫudiylarning ḫəmmisi Timotiyning atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə ḳildurdi» —** Pawlusning Timotiyni hətnə ḳilixi etiḳadini bildürüx üqün əməs, bəlki u uning bilən Hudaning hizmitidə boloɳanda Yəḫudiylarning uni ḳobul ḳilmasliḳining aldini elix üqün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3. ■ **16:4** Ros. 15:20. □ **16:6 «Muḳəddəs Roḫ ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixioɳa yol ḳoymioɳan bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp…» —** Frigiyə wə Galatiya rayonliri Asiyaning bir ḳismi idi — Pawlus xu yərdin ətkini bilən Hudaning səzini jakarlax üqün u yərdə tohtimidi. □ **16:7 «Misiyə rayonioɳa kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraḳ Əysaning Roḫi ularoɳa bundaḳ ḳilixiḳimu yol ḳoymidi» —** ḳiziḳ bir yeri xuki, keyinrək rosul Petrus dəl muxu rayonlarning bəzi yərlik kixiliri bilən yeḳin munasiwəttə boldi (2Pet.» 1:1ni kərüng). Xunga mumkinqikliki barki, Pawluslar muxu yərlərdin ətüp kətkən waḳitlarda, Petrus xu yərdə idi yaki pat arida xu yərlərgə kəlməkqi idi. Pawlusmu keyin Galatiya degən rayonoɳa berip, hux həwərni tarḳitip, bir jamaət bərpa ḳilindi (18:23 wə «Gal.» 4:13ni kərüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9 «Dengizdin ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən!» —** Makedoniyə Rim imperiyəsidiki Gretsiyəgə jaylaxḳan «Makedoniyə əlkisi» idi. □ **16:10 «U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning ḳexioɳa berip, ularoɳa hux həwər jakarlaxḳa qaḳiroɳan, degən hulasigə kelip, dərḫal Makedoniyəgə berixḳa təyyarlanduḳ» —** muxu ayəttin baxlap «**biz**» dəp bayan ḳilixning səwəbi — muxu kitabning muəllipi Luḳa muxu yərdə Pawluslaroɳa ḳoxuloɳanliḳini kərsitidu. □ **16:12 «U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muḫim xəḫirigə əttuḳ. Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəḫər idi» —** Filippi dengiz boyiki Neapolistin 16 kilometr yiraḳliḳta idi. «Rimdiki mustəmlikə» — biwasitə Rim ḫəkümiti əzi baxḳuroɳan, aḫalisi «Rim graʒdanliḳ» ḫoḳuḳ-imtiyazlirioɳa igə idi.

13 Xabat küni, *xəḫər* dərwazisidin qiḳip dərya saḥiligə barduḳ; qünki biz u yərdə
dua-tilawət ḳilidiơan bir jay bar dəp oyliduḳ; dərwəḳə xundaḳ boldi. Biz olturup, u
yərgə yiơiloơan ayallaroơa səzləxkə baxliduḳ. □
14 Ularning iqidə səsün rəht sodisi ḳilidiơan, Tiyatira xəḥirilik, Hudadin ḳorḳidiơan
Lidya isimlik bir ayal bar idi. Rəb uning ḳəlbini Pawlusning eytḳanlirini ḳobul ḳilixḳa
aqti. □
15 U ailisidikilər bilən qəmüldürülgən bolup bizdin ətünüp:
— Əgər silər meni *ḫəḳiḳətən* Rəbgə etiḳad ḳiloơuqi dəp bilsənglər, mening əyümgə
berip turunglar! — dəp qing turup bizni maḳullatti.■

Pawlus bilən Silasning zindanoơa taxlinixi

16 Bir küni biz xu dua ḳilidiơan jayoơa ketip baroơinimizda, bir dedək bizgə yoluḳti;
bu ḳizoơa pal saloơuqi bir jin qaplixiwaloơanidi; dedək hojayinliroơa pal selix yoli
bilən nuroơun payda tepip bərgənidi. □ ■
17 U yol boyi Pawlus wə bizgə əgixip:
— Bu kixilər Ḫəmmidin aliy Hudaning ḳulliri, ular silərgə nijatliḳ bir yolini
jakarlaydu! — dəp warḳirap mangdi.□
18 U uda kəp künlər xundaḳ warḳiridi. Bu ix Pawlusning ḳəlbini azablap, u ḳizoơa
burulup, jinoơa:
— Əysa Məsiḫning nami bilən buyruymənki, uningdin qiḳ! — deyixigila, jin xuan
qiḳip kətti.□ ■
19 Dedəkning hojayinliri uningoơa baoơliơan pul tepix ümidining yoḳḳa
qiḳḳanliḳini kərüp, Pawlus bilən Silasḳa ḳol selip, ularni bazar məydanioơa sərəp,
ḫəkümdarlarning aldioơa elip bardi. ■
20 Ular ikkiylənni soraḳqi əməldarlarning aldioơa qiḳirip:
— Bu adəmlər Yəḫudiylar bolup, xəḥirimizni ḳalaymiḳanlaxturuwətməktə. ■
21 Biz bolsaḳ rimliḳlarmiz, ular ḳanunimizoơa hilap boloơan wə ḳobul ḳilixḳa yaki
yürgüzüxkə bolmaydioơan ḳaidə-yosunlarni təroơib ḳiliwatidu! — dəp xikayət ḳildi.
22 Toplanoơan halayiḳmu ularoơa ḫujum ḳilixḳa ḳozoơaldi; soraḳqi əməldarlar
ularning kiyimlirini yirtip yalingaqlap, kaltək bilən dumbilaxḳa əmr qüxürdi. ■
23 Ikkiylənni kaltək bilən kəp dumbilioơandin keyin, ularni zindanoơa taxlidi wə
xundaḳla gundipayni ḳattiḳ kəzitixkə buyrudi.
24 U buyruḳni tapxuruwelix bilən ularni zindanning iqkiridiki kameroơa solap,
putlirioơa ixkəl saldi.
25 Tün yerimda, Pawlus bilən Silas dua ḳilip, Hudaoơa mədḫiyə küylirini eytiwatatti.
Baxḳa məḫbuslar bolsa ḳulaḳ selip anglawatatti. ■

□ **16:13 «Xabat küni, xəḫər dərwazisidin qiḳip dərya saḥiligə barduḳ; qünki biz u yərdə dua-tilawət ḳilidiơan bir jay bar dəp oyliduḳ» —** əḫwaloơa ḳarioơanda Filippi xəḥiridə Yəḫudiylarning birmu sinagogi yoḳ idi («sinagog»ning asasi üqün az degəndə on Yəḫudiy ərkək kixi bir-birigə ḳoxuluxi kerək). Undaḳ əḫwal astida bu ayallar (bəlkim Yəḫudiy ḫəm Yəḫudiy əməslər, yəni «Hudaning ḳorḳḳanlar») ḫər xabat küni Təwrattin elinoơan səzlər bilən dua-tilawət ḳilixḳa yioơilatti. □ **16:14 «Ularning iqidə səsün rəht Sodisi ḳilidiơan, Tiyatira xəḥirilik, Hudadin ḳorḳidiơan Lidya isimlik bir ayal bar idi» —** «Hudadin ḳorḳidiơan» degən turaḳliḳ ibarə, Lidyaning Yəḫudiy əməs, əmma Təwrat etiḳadida boloơanliḳini kərsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Ḫak. 19:21; Luḳa 24:29; Ibr. 13:2. □ **16:16 «bu ḳizoơa pal saloơuqi bir jin qaplixiwaloơanidi» —** «pal saloơuqi bir jin» grek tilida «piton roḥi». «Piton» yooơan yilan bolup, greklarning riwayətliri boyiqə u Dəlfi xəḥiridiki buthanida turup, palqiliḳ sirlirini baxḳuratti. ■ **16:16** 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ **16:17 «… ular silərgə nijatliḳ bir yolini jakarlaydu!» —** yaki «… ular silərgə nijatliḳ yolini jakarlaydu!». □ **16:18 «Bu ix Pawlusning ḳəlbini azablap,…» —** grek tilida «ḳəlbini azablax» degən səz ḫəm dərd, bizarliḳ wə hapiqiliḳni (degən mənilərni) əz iqigə alidu. **«jin xuan qiḳip kətti»** — yaki «jin xu saət iqidə qiḳip kətti». ■ **16:18** Mar. 16:17. ■ **16:19** 2Kor. 6:5. ■ **16:20** 1Pad. 18:17; Ros. 17:6. ■ **16:22** 2Kor. 11:25; 1Tes. 2:2. ■ **16:25** Ros. 4:31.

26 Tuyuqsiz qattiq yər təwrəx yüz bərdi; zindanning ullirimu təwrinip kətti wə
zindanning ḥəmmə ixikliri xuan eqilip, ḥərbir məḥbusning kixənlirimu qüxüp kətti.
■
27 Gundipay uyqudin oyoɣinip, zindanning ixiklirining oquq turoɣanliqini kərüp,
məḥbuslar qeqip ketiptu dəp oylap, qiliqini suoɣurup elip, özini öltürüwalmaqqi
boldi.□
28 Lekin Pawlus qattiq awazda:
— Özünggə zərər yətküzmə, ḥəmmimiz bar! — dəp warqiridi.
29 Gundipay: Qiraoɣlarni kəltürünglar dəp towlap iqkirigə etilip kirip, titrigən ḥalda
Pawlus bilən Silasning ayioɣioɣa yiqildi.
30 Andin ularni taxqirioɣa elip qiqip:
— Qutquzuluxum üqün nemə qilixim kerək? — dəp soridi.■
31 Rəb Əysaoɣa etiqad qiloɣin, wə xundaq qilsang, özüng ḥəm aileŋgdikilərmu
qutquzulidu! — dedi ular.□ ■
32 Xuning bilən, ikkiylən uningoɣa wə uning barliq ailisidikilərgə Rəbning söz-
kalamini yətküzdi.
33 Keqə xu saətning özidila *gundipay* ularni baxlap qiqip, yarilirini yuyup tazilidi;
andin u dərḥal ailisidikilər bilən qəmüldürüxni qobul qildi;
34 ikkiylənni öz öyigə baxlap kelip, ularning aldioɣa dastihan saldi. U pütkül
ailisidikilər bilən Hudaoɣa etiqad qiloɣanliqtin zor xadlandi.■
35 Ətisi ətigəndə, soraqqi əməldarlar yasawullarni zindanoɣa əwətip:
— U ikkiylənni qoyuwetinglar! — dəp buyrudi.
36 Gundipay Pawluska bu səzni yətküzüp:
— Soraqqi əməldarlar ikkinglarni qoyuwetix yarliqini qüxürdi. Silər əmdi zindandin
qiqip, tinq-aman yolunglaroɣa qiqinglar, — dedi.
37 Biraq Pawlus yasawullaroɣa:
— Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni soraq qilmayla halayiqning
aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoɣa taxlidi. Əmdi ular ḥazir bizni yoxurunqə
qooɣlimaqqimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Əməldarlar özliri kelip bizni
qiqarsun! — dedi.□
38 Yasawullar bu səzlərni soraqqi əməldarlaroɣa yətküzdi. Ular ikkiylənning Rim
puqrasi ikənlikini anglap qorqup kətti;
39 ularning kənglini elixqa *zindanoɣa* berip, ularni zindandin elip qiqqandin keyin,
xəḥərdin qiqip ketixni qayta-qayta ötündi.■
40 Ikkiylən zindandin qiqixi bilən Lidyaning öyigə bardi; andin u yərdə qerindaxliri
bilən kərüxüp, ularni rioɣbətləndürgəndin keyin, yoloɣa qiqip kətti.

17

Tesalonika xəḥiridiki topilang

■ **16:26** Ros. 5:19; 12:7. □ **16:27 «Gundipay uyqudin oyoɣinip, … məḥbuslar qeqip ketiptu dəp oylap, qiliqini suoɣurup elip, özini öltürüwalmaqqi boldi»** — Rim imperiyəsining qanuni boyiqə məḥbuslarni qaqurup qoyoɣan əskərlər yaki gundipaylar ölümgə məḥkum qilinatti. ■ **16:30** Luqa 3:10; Ros. 2:37; 9:6. □ **16:31 «Rəb Əysaoɣa etiqad qiloɣin, wə xundaq qilsang, özüng ḥəm aileŋgdikilərmu qutquzulidu!»** — gundipayning «Qutquzuluxum üqün nemə qilixim kerək?» degən soalni qoyuxida, u bəlkim «qutquzulux»ning nemə ikənlikini anqə qüxənigən boluxi mumkin. Uning kəzdə tutqini roḥiy jəḥəttin əməs, bəlki öz wə ailisidikilərning ölüm jazasidin qutuluxi idi. ■ **16:31** Yḥ. 3:16,36; 6:47; 1Yuḥa. 5:10. ■ **16:34** Luqa 5:29; 19:6. □ **16:37 «Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni soraq qilmayla halayiqning aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoɣa taxlidi»** — rimliq puqralaroɣa undaq muamilə qilixning ḥərbir basquqi Rim qanunioɣa hilap idi. ■ **16:39** Mat. 8:34.

1 Ular səpirini dawam ḳilip Amfipolis wə Apolloniya xəḥərliridin ətüp, Tesalonika
xəḥirigə kəldi. U yərdə Yəḥudiylarning sinagogi bar idi.□
2 Pawlus aditi boyiqə ularning arisiƣa kirip, uda üq xabat küni u yərdə jəm bolƣanlar
bilən muḳəddəs yazmilarni xərḥləp munazirilixip,
3 ularƣa Məsiḥning azab-oḳubətlər tartḳandin keyin ölümdin tirilixi muḳərrər dəp
qüxəndürdi ḥəm ispatlidi wə: — Mən silərgə jakarliƣan muxu Əysa dəl Məsiḥning
Özi xu! — dedi.■
4 *Yəḥudiylarning* iqidin bəzilər ḳayil bolup ixinip, Pawlus bilən Silasḳa ḳoxuldi;
xundaḳla Hudadin ḳorḳidiƣan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmiƣan
yuḳiri təbiḳidiki grek ayallarmu xundaḳ ixəndi.□ ■
5 Biraḳ Yəḥudiylar buningƣa ḥəsət ḳilip, birnəqqə ḳəbiḥ adəmlərni yiƣip, bir
top kixilərni toplap, xəḥərni astin-üstün ḳiliwətti. Yəḥudiylar Pawlus bilən Silasni
xəḥər həlḳ *kengəxmisigə* tapxurup berix üqün ularni tutux məḳsitidə Yason isimlik
birsining öyigə basturup bardi.
6 Lekin ular ikkiylənni tapalmay ular Yason wə baxḳa birnəqqə ḳerixdaxni xəḥər
əməldarlirining aldiƣa tartip apirip:
— Jaḥanni astin-üstün ḳiliwətkən axu adəmlər muxu yərgimu yetip kəldi;■
7 Yason ularni öyidə ḳobul ḳildi. Ular Əysa isimlik baxḳa bir padixaḥ bar dəp
jakarlap, Ḳəysərning pərmanliriƣa ḳarxi qiḳiwatidu! — dəp quḳan selixti.■
8 Ular bu səzlər bilən halayiḳni wə xəḥər əməldarlirini dəkkə-dükkigə selip ḳoydi.
9 Əməldarlar Yason wə baxḳa tutup kelingənlərdin kapalət puli alƣandin keyin,
ularni ḳoyuwətti.

Beriya xəḥiridə

10 Ḳerindaxlar ḥayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḥirigə
əwətiwətti. Ular u yərgə yetip barƣanda, Yəḥudiylarning sinagogiƣa kirdi. □ ■
11 U yərdiki *sinagogdikilər* Tesalonikadikilərgə ḳariƣanda esil hislətlik bolup, səz-
kalamni ḳiziḳip anglidi wə ularning eytḳanlirining tooƣra yaki hataliḳini eniḳalap
bilix üqün, ḥərküni muḳəddəs yazmilarni ḳetirḳinip izləndi. ■
12 Nətijidə, ulardin nuroƣun Yəḥudiylar, esilzadə grek ayallardin bir ḳismi wə
xundaḳla heli kəp grek ərlər etiḳad ḳildi. □
13 Lekin Tesalonikadiki Yəḥudiylar Hudaning səz-kalamining Pawlus arḳiliḳ
Beriyadimu jakarliniwatḳinini anglap, u yərgimu berip topilang kətürməkqi bolup,
ammini ḳutratti. ■
14 Xuning bilən ḳerindaxlar Pawlusni dərḥal dengiz boyiƣa əwətiwətti. Silas bilən
Timotiy bolsa Beriyada ḳaldi.
15 Pawlusni uzitip mangƣanlar uni Afina xəḥirigiqə elip bardi. Andin ular
Pawlusning:
— «Silər Silas bilən Timotiyƣa mumkinḳədər mening yenimƣa tezraḳ kəlsun dəp
yətküzüp ḳoyunglar» degən tapxuruḳini elip, *Beriyaoƣa* ḳaytip kəldi.■

□ **17:1 «Tesalonika xəḥiri»** — «Tesalonika» ḥazirḳi Salonika xəḥiri. **«Ular … Tesalonika xəḥirigə kəldi»** — muxu babta «biz» əməs, bəlki «ular» deyilgəqkə, Luḳani Pawluslardin bir məzgil ayriloƣan, dəp ḳaraymiz. ■ **17:3** Zəb. 22:6. 22; Mat. 16:21; Luḳa 24:46. □ **17:4 «… xundaḳla Hudadin ḳorḳidiƣan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmiƣan yuḳiri təbiḳidiki grek ayallarmu xundaḳ ixəndi»** — «Hudadin ḳorḳidiƣan Greklər» degən turaḳlik ibarə, Təwrat etiḳadida boloƣan Greklərni kərsitidu. ■ **17:4** Ros. 28:24. ■ **17:6** Ros. 16:20. ■ **17:7** Luḳa 23:2; Yḥ. 19:12. □ **17:10 «Ḳerindaxlar ḥayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḥirigə əwətiwətti»** — «xu küni keqidə» yaki «xu küni kəq kirix bilənla». ■ **17:10** Ros. 9:25. ■ **17:11** Yəx. 34:16; Luḳa 16:29; Yḥ. 5:39. □ **17:12 «xundaḳla heli kəp grek ərlər etiḳad ḳildi»** — grek tilida «xundaḳla az bolmiƣan grek ərlər etiḳad ḳildi». ■ **17:13** 1Tes. 2:14. ■ **17:15** Ros. 18:5.

Afina xəḫiridə

16 Pawlus Afina xəḫiridə Silas bilən Timotiyni kütüp turoɣanda, pütkül
xəḫərdikilərning butpərəslikkə berilip kətkənlikini kərüp, roḫi ḳattiḳ azablandi.
17 Xunga u sinagogda Yəhudiylar wə Hudadin ḳorḳidioɣanlar bilən ḫəm xuningdək
ḫərküni bazarda uqrioɣanla kixilər bilən munazirilixətti. □
18 «Epikurlar» wə «Stoiklar» dəp ataloɣan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazir-
ilixixkə baxlidi. Ulardin bəzilər:
— Bu bilərmən poqi nemə dəp jəylüwatidu? — deyixti.
Yənə bəzilər Pawlusning Əysa wə adəmlərning ölümdin tirildürülidioɣanliḳi
ḫəḳḳidiki hux həwərni jakarlioɣanliḳidin:
— U yat ilaḫlarning təroɣibatqisi ohxaydu! — deyixti. □
19 Xunga, ular Pawlusni elip «Areopagus» degən *kengəx* məydanioɣa apirip:
— Sən tarḳitiwatḳan yengi təlimingning nemə ikənlikini bizmu bilsək ḳandaḳ?
20 Qünki sən bəzi oɣəyriy ixlarni ḳuliḳimizoɣa yətküzüwatisən, biz ularning mənisi
zadi nemə ikənlikini bilgümiz bar, — deyixti
21 (əmdi Afinaliḳlar wə u yərdə turuwatḳan qətəlliklərning ḫəmmisi waḳtini birər
yengiliḳni yətküzüx yaki anglaxtin baxḳa ixḳa sərp ḳilmaytti).
22 Xunga Pawlus Areopagus məydanining otturisioɣa qiḳip mundaḳ dedi:
Əy Afina həlḳi! Silərning ḫər jəḫəttin jin-ilaḫlaroɣa qoḳunuxḳa ḳattaḳ
berilgənlikinglarni kərdum. □
23 Qünki ḫəmmə yərni arilap, silərning tawapgaḫliringlarni kəzdin kəqürginimdə,
üstigə «Naməlum bir Hudaoɣa ataloɣan» dəp pütülgən beoɣixlimisi bar yənə bir
ḳurbangaḫni kərdüm. Əmdi mən silər tonumay turup ibadət ḳiliwatḳan xu *Hudani*
mana ḫazir silərgə tonuxturup jakarlay.
24 Pütkül aləmni wə uningdiki barliḳ məwjudatlarni yaratḳan Huda asman-
zeminning Igisi bolup, insanlarning ḳoli bilən yasaloɣan ibadəthanilarda turmaydu,
■
25 yaki birər nərsigə ḫajiti qüxkəndək insanlarning ḳollirining əjrigə moḫtaj
əməstur, qünki U Özi ḫəmmə janiwaroɣa ḫayatliḳ, nəpəs, xundaḳla *eḫtiyajliḳ boloɣan*
ḫəmmə nərsini ata ḳilidu. ■
26 U birla adəmdin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi, ularni pütün yər
yüzigə orunlaxturup, ularoɣa has boloɣan pəyt-pəsillər ḫəmdə turidioɣan jaylirining
pasillirini aldin bəlgiləp bərdi. □ ■
27 Bularning məḳsiti «Insanlar meni izdisun, bəlkim silaxturup tapsun» degənliktur.
Əməliyəttə, u ḫeqḳaysimizdin yiraḳ əməs.
28 Qünki biz Uningda yaxaymiz, ḫərikət ḳilimiz wə Uningda wujudimiz bardur;

□ **17:17 «u sinagogda Yəhudiylar wə Hudadin ḳorḳidioɣanlar bilən ... munazirilixətti»** — «Hudadin ḳorḳidioɣanlar» Təwrat arḳiliḳ Hudaoɣa etiḳad ḳiloɣan Yəhudiy əməslərni kərsitidu. □ **17:18 ««Epikurlar» wə «Stoiklar» dəp ataloɣan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazirilixixkə baxlidi»** — «Epikurlar»: «ləzzət»ni əng yuḳiri orunoɣa ḳoyup, ḫərtürlük «ilaḫ» wə «ahirət» degənlərgə ḳarxi idi. «Stoiklar» bolsa «pəzilət»ni əng yuḳiri orunoɣa ḳoyup, ḫər adəmning öz əməlliriɣə məs'ul bolup, «pəzilət»kə ləzzət yaki azab-oḳubətkə ḳarimay intilixi kerək, dəp təkitləytti. **«U yat ilaḫlarning təroɣibatqisi ohxaydu!»** — ularning «yat ilaḫlar» deginidə kəzdə tutḳini «Əysa» wə «Tirilix» idi — ular bularni «ikki ilaḫ» dəp oylap ḳaloɣanidi. □ **17:22 «Silərning ḫər jəḫəttin jin-ilaḫlaroɣa qoḳunuxḳa ḳattaḳ berilgənlikinglarni kərdum»** — grek tilida «jin-ilaḫlar» «jinlar» degən səz bilən ipadilinətti. Qünki kəp greklar jinlar bilən ilaḫlarning qong pərḳi yoḳ, jinlarning yahxi tərəpliri bar, dəp ixinətti. ■ **17:24** Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Yəx. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Wəḫ. 14:7. ■ **17:25** Yar. 2:7. □ **17:26 «U birla adəmdin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi»** — grek tilida «U bir ḳandin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi». ***«Huda***... ularoɣa has boloɣan pəyt-pəsillərni.... aldin bəlgiləp bərdi» — «ularoɣa has boloɣan pəyt-pəsillər» mənisi bəlkim «ularning rawaj tepix wə zawalliḳḳa yüzlinix waḳitliri» degəndək. ■ **17:26** Ḳan. 32:8.

aranglardiki bəzi xairlar eytqinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!». □
29 Xunga, Hudaning nəsli bolƣaqqa, biz Təngri Bolƣuqini altun-kümüx yaki taxtin
yasalƣan, ƫünərwənning maƫariti wə təsəwwuri bilən oyulƣan birər nərsigə
ohxaydu, dəp oylimasliqimiz kerək.■
30 Xunga Huda burunqi zamanlardikilərning xundaq ƣəplətlik waqitlirini nəziridin
saqit qilƣini bilən, lekin bügünki kündə U ƫəmmila yərdə pütün insanlarni
gunaƫlirigə towa qilixqa əmr qilmaqta! ■
31 Qünki U Əzi tikligən insan arqilik pütkül dunyani ƫəqqaniylik bilən sorak
qilidigan bir künini bəlgilidi; U uni ölümdin tirildürgənliki bilən bu ixning
muqərrər ikənlikigə ispat bərgənidi.
32 *Pawlusning* «ölgənlərning tirilixi» ƫəqqidə eytqanlirini anglƣanda bəzilər uni
məshirə qilixqa baxlidi. Yənə bəzilər:
— Bu ix ƫəqqidə səndin yənə anglayli, — dedi.
33 Buning bilən, Pawlus məydandin qikip kətti.
34 Birak bəzilər uningƣa qoxulup, etiqad qildi. Bularning iqidə «Areopagus»
kengəxmə ƫəy'ətliridin biri bolƣan Diyonisiyus wə Damaris isimlik bir ayal,
xuningdək baxqa birqanqə kixim bar idi.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliƣan 2-səpiri

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliƣan 2-səpiri

□ **17:28 «aranglardiki bəzi xairlar eytqinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!»»** — xair Aratusning yazmiliridin elinƣan (miladiyədin ilgiriki 310-245 yillarda). ■ **17:29** Yəx. 40:18. ■ **17:30** Luka 24:47.

18

Korint xəḫiridə

1 Bu ixlardin keyin, Pawlus Afina xəḫiridin ayrilip Korint xəḫirigə bardi.
2 U u yərdə Pontus əlkisidə tuoɳulоɳan Akwila isimlik bir Yəḫudiy bilən uning
ayali Priskillani uqratti. Ular *Rim imperatori* Klawdiyusning barliḳ Yəḫudiylar Rim
xəḫiridin qiḳip ketixi kerək, degən yarliḳi səwəblik yeḳinda Italiyədin kəlgənidi.
Pawlus ular bilən tonuxup,■
3 ular bilən kəsipdax boloɳaqḳa, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqiliḳ bilən
xuoɳullinatti).□ ■
4 Ḫərbir xabat künidə u Yəḫudiylarning sinagogioɳa kirip, Yəḫudiylar wə greklar
bilən munazirilixip ularni *Hudaning səz-kalamioɳa* ḳayil ḳilixḳa tirixatti.□
5 Biraḳ Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni
yətküzüxkə aldiridi, jan kөydürüp Yəḫudiylaroɳa: — Əysa — Məsiḫning Өzidur, dəp
guwaḫliḳ bərdi.□ ■
6 Lekin, ular uningoɳa ḳarxi qiḳip uni ḫaḳarətlidi. Buning bilən Pawlus pexini ḳeḳip,
ularoɳa:
— Өz ḳeninglar өz bexinglaroɳa qüxsun! Mən buningoɳa jawabkar əməsmən!
Bügündin baxlap, mən *silərdin burulup* yat əlliklərgə barimən, — dedi.□ ■
7 Buning bilən Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Hudadin ḳorḳidioɳan bir
kixining өyigə berip turdi. Uning өyi sinagogning yenida idi.□
8 Əmdi sinagogning qongi Krispus pütün ailisidikilər bilən Rəbgə etiḳad ḳildi.
Nuroɳun Korintliḳlarmu bu həwərni anglap, etiḳad ḳilip qəmüldürüxni ḳobul
ḳildi.□ ■
9 Rəb keqidə Pawluskа bir oɳayibanə kərünüx arḳiliḳ wəḫiy yətküzüp uningoɳa:
— Ḳorḳma, süküt ḳilmay səzlə, ■
10 qünki Mən sən bilən billə. Ḫeqkim sanga ḳol selip zərər yətküzməydu, qünki
Mening bu xəḫərdə nuroɳun kixilirim bar, — dedi.

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3 «ular bilən kəsipdax boloɳaqḳa, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqiliḳ bilən xuoɳullinatti)» —** Pawlusning hətliridə, өzi wə ḫəmraḫlirining jenini beḳix üqün jamaətlərning ḳolioɳa ḳarimay, bəlki өz ḳoli bilən ixlixini pat-pat tiloɳa alidu. Muxu yərdə uning kəspi qedirqiliḳ ikənliki kөrünidu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. □ **18:4 «Ḫərbir xabat künidə u Yəḫudiylarning sinagogioɳa kirip, Yəḫudiylar wə greklar bilən munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamioɳa ḳayil ḳilixḳa tirixatti» —** «munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamioɳa ḳayil ḳilixḳa tirixatti» degən səzlər grekqidə pəḳət birla səz bilən ipladilinidu. «Hudaning səz-kalamioɳa» degən səzlərni jümlini qüxinixkə asan bolsun üqün kirgüzduḳ. □ **18:5 «Biraḳ Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni yətküzüxkə aldiridi, jan kөydürüp Yəḫudiylaroɳa… guwaḫliḳ bərdi» —** Pawlusning bu roḫlanduruluxioɳa bəlkim üq muḫim türtkə bar idi: — (1) u Silas wə Timotiydin Tesalonikadiki ḳerindaxlar etiḳadta qing turuwatidu, degən hux həwərni anglidi («1Tes.» 3:6); (2) Makedoniyədiki jamaətlər, bolupmu Filippi jamaiti Hudaning hizmitini ilgiri sürgüzüx üqün əwətkən iḳtisadiy yardəmni Silas wə Timotiylar elip kəlgənidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Xu yardəm bilən u bəlkim pütün waḳtini hux həwər yətküzüxkə sərp ḳilalaytti. (3) u Makedoniyədə boloɳan waḳitlirida kөp ziyankəxlikkə uqrioɳaqḳa, ḫəm Afina xəḫərdikilərning səz-kalamoɳa boloɳan sooɳuḳluḳini kөrüp өzining ajizliḳini kөp seziwaldi («1Kor.» 2:1-4). Lekin Silas wə Timotiyning ḫəmraḫliḳidin təsəlli-rioɳbət elip kөp roḫlanduruldi. ■ **18:5** Ros. 17:15. □ **18:6 «ular uningoɳa ḳarxi qiḳip…» —** yaki «ular өzlirigə ḳarxi qiḳip…». **«buning bilən Pawlus pexini ḳeḳip…» —** grek tilida «buning bilən Pawlus kiyimlirini ḳeḳip…». Pawlusning «pexini ḳeḳix»i «silərning Hudaning səz-kalami bilən munasiwitinglar yoḳ» degən mənini bildüridioɳan ixarət idi. **«Өz ḳeninglar өz bexinglaroɳa qüxsun» —** bu degənlik, silər Hudaning nijatliḳ yolini rət ḳiloɳandin keyin, өz aḳiwitinglaroɳa өzünglar jawabkar» degən mənidə. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51. □ **18:7 «Titiyus Yustus isimlik, Hudadin ḳorḳidioɳan bir kixi» —** «Hudadin ḳorḳidioɳan» degən ibarə tooɳruluḳ 13:26diki izaḫatni kөrüng. □ **18:8 «Nuroɳun Korintliḳlarmu bu həwərni anglap, etiḳad ḳilip qəmüldürüxni ḳobul ḳildi» —** «bu həwər»: (1) sinagogning qongining etiḳad ḳiloɳanliḳi yaki (2) Pawlusning eytḳan səzlirini kərsitidu. Bizningqə birinqi qüxənqə tooɳridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11.

11 Xuning bilən Pawlus u yərdə bir yil altə ay turup, u yərdiki kixilər arisida Hudaning
səz-kalamini əgətti.
12-13 Əmma Galliyo Ahaya əlkisining waliysi bolƣan waƙtida, Yəhudiylar birlixip
Pawlusni tutup Galliyoning «soraƙ təhti»ning aldiƣa apirip, uning üstidin:
Bu adəm kixilərni ƙanunƣa hilap ḥalda Hudaoƣa ibadət ƙilixƙa ƙayil ƙiliwatidu! —
dəp xikayət ƙildi.□
14 Pawlus aoƣzini aqay dəp turuxioƣa, waliy Galliyo Yəhudiylarƣa:
— Dərwəkə, i Yəhudiylar, bu xikayitinglar birər naḥəƙlik yaki eoƣir jinayət tooƣrisida
bolƣan bolsa, səwrqanlik bilən silərgə ƙulaƙ salsam orunluƙ bolatti.
15 Biraƙ bu ix *pəƙət* bəzi nam-isimlar, səzlər wə əzünglarning *Təwrat* ƙanuninglar
üstidə talax-tartixlarƣa qetixlik ikən, uni əzünglar bir tərəp ƙilinglar! Mən bundaƙ
ixlarƣa soraƙqi bolmaymən! — dedi.
16 Xuning bilən u ularni soraƙ təhti aldidin ḥəydəp qiƙardi.
17 Halayiƙ sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, soraƙ təhtining aldida ƙattiƙ
urƣili turdi. Biraƙ *waliy* Galliyo bu ixlarning ḥeqƙaysisioƣa ƙilqə pisənt ƙilmidi.□

Pawlusning Antakya xəḥirigə ƙaytip kelixi

18 Pawlus Korint xəḥiridə yənə kəp künlərni ətküzgəndin keyin, ƙerindaxlar bilən
hoxlixip, Priskilla wə Akwilalarning ḥəmraḥliƙida kemigə olturup, Suriyəgə ƙarap
kətti. *Yoloƣa qiƙixtin ilgiri* u Kənƙriya xəḥiridə Hudaoƣa iqkən bir ƙəsimidin qaqlirini
qüxürüwətkənidi. □ ■
19 Ular Əfəsus xəḥirigə baroƣandin keyin, u Priskilla wə Akwilani ƙaldurup ƙoyup
əzi *xu yərdiki* sinagogƙa kirip, Yəhudiylar bilən munaziriləxti.
20 Ular uni uzunraƙ turuxƙa tələp ƙiliwidi, u ƙoxulmay,
21 «Mən ƙandaƙla bolmisun kelər ḥeytni Yerusalemda ətküzimən; andin Huda
buyrusa, silərning yeninglarƣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin
kemə bilən yoloƣa qiƙti.□ ■
22 U Qəysəriyə xəḥiridə kemidin qüxüp, *Yerusalemoƣa* qiƙip jamaət bilən ḥal
soraxƙandin keyin, Antakya xəḥirigə qüxüp kətti. □
23 Antakyada bir məzgil turoƣandin keyin, u yənə yoloƣa qiƙip Galatiya wə
Frigiyə yurtlirini bir-birləp arilap, baroƣanla yeridə barliƙ muhlislarning etiƙadini
ƙuwwətlidi.

□ **18:12-13 «Ahaya əlkisi» —** Gretsiyəning muḥim jaylirini əz iqigə alatti. Galliyo xu əlkining waliysi bolƣan waƙti miladiyədin keyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17 «halayi'ƙ sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, soraƙ təhtining aldida ƙattiƙ urƣili turdi» —** Sostenisning Məsiḥkə etiƙad ƙiloƣan waƙti naməlum («1Kor.» 1:1ni kərüng). Yəhudiylarning uni undaƙ uruxining səwəbi eniƙ əməs; u Məsiḥgə etiƙad ƙiloƣuqi bolƣanliƙtin yaki sinagogtikilər əz ərzining nətijisiz bolup qiƙƙanliƙidin hapa bolup, sinagog rəisidin aqqiƙini qiƙiriwalmaƙqi bolsa kerək. □ **18:18 «Kənƙriya xəḥiri» —** Korintning port xəḥiri bolup Korinttin yəttə kilometr yiraƙƙa jaylaxƙanidi. **«Yoloƣa qiƙixtin ilgiri u Kənƙriya xəḥiridə Hudaoƣa iqkən bir ƙəsimidin qaqlirini qüxürüwətkənidi» —** Pawlus nemixƙa ƙəsəm ƙildi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint xəḥiridə xunƣə kəp adəmlər hux həwərni ƙobul ƙiloƣanliƙidin bolƣan huxalliƙidin, Hudaoƣa alaḥidə rəḥmət eytix üqün; (2) yənə bir ƙetim Yerusalem wə Yəhudiyədə turuwatƙan Yəhudiy həlƙni hux həwərgə ƙayil ƙilixƙa tirixip ularƣa muxu ƙəsimi arƙilik əzini «Mana mən silərdək Hudadin ƙorƙidioƣan adəm» dəp kərsitip ularƣa yeƙinlaxmaƙqi bolup ƙəsəm ƙiloƣan. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar ƙəsəm iqküqi Akwiladur, dəp ƙaraydu. ■ **18:18** Qəl. 6:18; Ros. 21:23. □ **18:21 «mən ƙandaƙla bolmisun kelər ḥeytni Yerusalemda ətküzimən» —** bəzi kona kəqürmilərdə bu səzlər tepilmay, pəƙət ««Huda buyrusa, mən silərning yeninglarƣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin kemə bilən yoloƣa qiƙti» deyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaƙ. 4:15. □ **18:22 «U Yerusalemoƣa qiƙip jamaət bilən ḥal soraxƙandin keyin...» —** Injilda «Yerusalemoƣa berix» grek tilida daim degüdək pəƙət «Yerusalemoƣa qiƙix» dəytti. Yəhudiy həlƙi üqün Yerusalemoƣa berix «qiƙix», uningdin ketix «qüxüx» bilən bildürülətti. Pawlus ƙəsimini ada ƙilip qiƙix üqünmu Yerusalemoƣa berip kelixi kerək.

Apollosning Əfəsus wə Korint xəḫərliridə təlim berixi

24 Bu arida, Iskəndəriyə xəḫiridə tuoɋuloɣan Apollos isimlik bir Yəḫudiy Əfəsus
xəḫirigə kəldi. U natiḳ adəm bolup, muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati
bar adəm idi. □ ■
25 U Rəbning yoli tooɣruluḳ təlim aloɣan bolup, otluḳ roḫ bilən Əysa ḫəḳḳidə əynən
səzləp təlim berətti. Biraḳ uning həwiri pəḳət Yəḫya *pəyoɣəmbər*ning yürgüzgən
qəmüldürüxi bilən qəklinətti.□
26 U sinagogda yürəklik səzləxkə baxlidi. Uni angliɋan Priskilla bilən Akwila uni
əyigə elip berip, uningoɣa Hudaning yolini tehimu təpsiliy qüxəndürdi. □
27 Keyin, Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, *Əfəsusluḳ* ḳerindaxlar
Ahayadiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi. U
xu yərgə berip, Hudaning meḫir-xəpḳiti arḳilik etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ḳoxulup, ularoɣa
zor yardəmdə boldi. □ ■
28 Qünki u həlḳ-aləm aldida Yəḫudiylar bilən munazirilixip, ularoɣa küqlük rəddiyə
berip, muḳəddəs yazmilarni xərḫlixi bilən Məsiḫning Əysa ikənlikini ispatlap bərdi.

19

Pawlus Əfəsus xəḫiridə

1 Apollos Korint xəḫiridiki waḳtida, Pawlus səpər ḳilip, iqki ḳuruḳluḳ arḳilik Əfəsus
xəḫirigə kəldi. U yərdə bəzi muhlislar bilən uqrixip,□ ■
2 ulardin:
— Silər etiḳad ḳiloɣininglarda, Muḳəddəs Roḫ silərgə ata ḳilinoɣanmu? — dəp soridi.
— Yaḳ, biz ḫətta Muḳəddəs Roḫ bar degənni zadi anglimaptikənmiz, — dəp jawab
bərdi ular.□
3 Pawlus yənə:
— Undaḳta, silər ḳandaḳ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər? — dəp soridi.

□ **18:24 «U ... muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati bar adəm idi»** — grek tilida «U ... muḳəddəs yazmilarda küqlük bir adəm idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25 «uning həwiri pəḳət Yəḫya pəyoɣəmbərning yürgüzgən qəmüldürüxi bilən qəklinətti»** — demək, Apollosning təlimi bəlkim Yəḫya pəyoɣəmbərning «Hudaning padixaḫliḳi yeḳinlaxti», «Muḳəddəs Roḫḳa qəmüldürgüqi, yəni Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ mening kəynimdin kelidu» degən səzliridin, xundaḳla «Məsiḫ Nasarətlik Əysa ikən», degən məlumatlardin tərkib tapḳan bolsa kerək. U Əysa Məsiḫning əlgini, tirilgənliki, xundaḳla uning Muḳəddəs Roḫni ata ḳilixi bilən yengi dəwr baxlioɣanliḳi tooɣruluḳ həwərsiz ḳaloɣanidi. 19:1-7 wə izaḫatlarni kərüng. □ **18:26 «Priskilla bilən Akwila uni əyigə elip berip,...»** — yaki «Priskilla bilən Akwila uni ayrim elip,...». □ **18:27 «Keyin, Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, Əfəsusluḳ ḳerindaxlar Ahayadiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi»** — baxḳa bir hil tərjimisi: — «Keyin, Apollosni rioɣbətləndürüp, Ahayidiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni tələp ḳildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6. □ **19:1 «iqki ḳuruḳluḳ arḳilik Əfəsus xəḫirigə kəldi»** — yaki «egizliklər arḳilik Əfəsus xəḫirigə kəldi». ■ **19:1** 1Kor. 1:12 □ **19:2 «Muḳəddəs Roḫ silərgə ata ḳilinoɣanmu?»** — grek tilida: «Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳildinglarmu?». **«Yaḳ, biz ḫətta Muḳəddəs Roḫ bar degənni zadi anglimaptikənmiz»** — muxu jawabning mənisi bəlkim «Muḳəddəs Roḫning ata ḳilinoɣini yaki Muḳəddəs Roḫning insanlaroɣa kəlginini anglimaptikənmiz» degəndək bolsa kerək.

— Biz Yəḥya *pəyoɣəmbər* yətküzgən qəmüldürülüxni ḳobul ḳilduḳ, — dedi ular.□
4 Pawlus: — Yəḥya *pəyoɣəmbər* həlḳḳə yətküzgən qəmüldülürüx bolsa gunaḥlaroɣa
towa ḳilixni bildüridioɣan qəmüldürülüx bolup, ularoɣa özidin keyin kəlgüqigə, yəni
Əysaoɣa etiḳad ḳilix kerəklikini tapilioɣanidi, — dedi.■
5 Ular buni anglap, Rəb Əysaning namida qəmüldürülüxni ḳobul ḳildi.
6 Pawlus ḳolini ularning üstigə təgküzüp turuxi bilən, Muḳəddəs Roḥ ularoɣa
qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḥəm pəyoɣəmbərlərqə wəḥiy-
bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi.□ ■
7 Ular təhminən on ikki ərkək kixi idi.
8 Pawlus üq ay dawamida *Əfəsus xəḥiridiki* sinagogḳa kirip, yürəklik bilən səz ḳilip,
ular bilən Hudaning padixaḥliḳidiki ixlar tooɣrisida munazirilixip ḳayil ḳilixḳa tirixti.
9 Lekin bəziliri jaḥillik ḳilip ixinixni rət ḳilip, halayiḳ aldida *Rəbning* yolioɣa ḥaḳarət
kəltürgəndə, Pawlus ulardin qiḳip, muhlislarnimu ayrip qiḳti. U ḥərküni Tirannus
isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi. □ ■
10 Bu ix ikki yil dawamlaxti. Nətijidə, Asiya ölkisidiki pütün həlḳ, Yəḥudiylar bolsun,
Greklər bolsun ḥəmməylən Rəbning səz-kalamini anglidi.□

Skewaning ooɣulliri

11 Huda Pawlusning ḳolliri arḳiliḳ karamət məjizilərni yaratti. ■
12 Kixilər ḥətta ḳol yaoɣliḳ wə pərtuḳlarni Pawlusning tenigə təgküzüp, andin
kesəllərning yenioɣa apirip, ularning üstigə yapatti. Nətijidə, kesəllər saḳiyip, yaman
roḥlar ulardin qiḳip ketətti.
13 Lekin xu ətrapta yüridioɣan, «jinkəx» Yəḥudiylarin bəzilirimu Rəb Əysaning
namini ixlitip baḳḳusi kelip, jin qaplaxḳanlar üstidə turup jinlaroɣa: «Pawlus
jakarlawatḳan Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!» dəydioɣan boldi. □
14 Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəḥudiy bax kaḥinning yəttə
ooɣlimu bar idi. □

□ **19:3 «Undaḳta, silər ḳandaḳ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər?»** — yaki «Undaḳta, silər nemə dəp qümüldürülgənsilər?». Eniḳki, xu kixilər Əysa Məsiḥning namioɣa qümüldürülgən bolsa, undaḳta ularni qümüldürgüzqi etiḳadqi ularoɣa «Huda Məsiḥkə etiḳad ḳiloɣuqilarning ḥəmmisigə Muḳəddəs Roḥini sowoɣat ḳilip ata ḳilidu» dəp qüxəndürgən boluxi kerək idi. Qünki Məsiḥdə boloɣan hux həwər dəl xuki: (1) Məsiḥning ḳurbanliḳi bilən etiḳadqi insanlarning gunaḥliri kəqürüm ḳilinidu; (2) Məsiḥning ḳurbanliḳi bilən Huda etiḳadqi insanlaroɣa yengi bir ḥayat ata ḳilidu; muxu ḥayat Muḳəddəs Roḥning insanning ḳəlbidə makan ḳilixi bilən baxlinidu. Rosul Petrusning səzlirigə ḳarang (2:38-39), «1Pet.» 3:21 wə bu ayət tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdiki izaḥatlarni kərüng. **«Biz Yəḥya pəyoɣəmbər yətküzgən qəmüldürülüxni ḳobul ḳilduḳ»** — ularning jawabioɣa ḳarioɣanda, ular mərḥum Yəḥya pəyoɣəmbərning muhlisliri idi; mumkinqiliki barki, ular Yəḥya pəyoɣəmbərning towa ḳilixi wə suoɣa qəmüldürülüx tooɣruluḳ təlimlirini Apollostin anglioɣanidi. ■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luḳa 3:16; Yḥ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16. □ **19:6 «...Muḳəddəs Roḥ ularoɣa qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḥəm pəyoɣəmbərlərqə wəḥiy-bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi»** — Muḳəddəs Roḥning ularoɣa ata ḳiloɣan «naməlum (karamət) tillarda səzləx» iltipati bilən kixilər öz səzlirini qüxənmigən ḥalda Hudaoɣa mədḥiyə oḳup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni kərüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15. □ **19:9 «halayi'ḳ aldida Rəbning yolioɣa ḥaḳarət kəltürgəndə...»** — muxu yərdə «Rəbning yoli» grek tilida pəḳət «yol» degən səz bilən ipadilinidu (qünki etiḳadning nəziridə pəḳət bir yolla bardur. 9:2nimu kərüng). **«Tirannus isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi»** — «leksiyihana» yaki «məktəp»: Bu bəlkim pəlsəpə əgitidioɣan bir məktəp bolsa kerək. «Munazirə-muzakirə ətküzüx» — bəlkim ixənmigənlər bilən munazirə ḳilix (10-ayətni kərüng) wə ixəngənlərgə kəprək təlim berix. ■ **19:9** 2Tim. 1:15. □ **19:10 «Yəḥudiylar bolsun, Greklər bolsun...»** — demək, «Yəḥudiylar bolsun, Yəḥudiy əməslər bolsun...». ■ **19:11** Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ **19:13 ««jinkəx» Yəḥudiylar»** — məḥsus atalmix «jin ḥəydəx ḳəspi» arḳiliḳ pul tapidioɣanlar. **«Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!»** — grek tilida: «... Əysaning namidin sanga ḳəsəm astida buyruymən!». □ **19:14 «Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəḥudiy bax kaḥinning yəttə ooɣlimu bar idi»** — yaki «Bu ixni ḳiloɣuqilar Skewa isimlik bir Yəḥudiy bax kaḥinning yəttə ooɣli idi».

15 Lekin *ular ḳooɣliwətməkqi boloɣan* yaman Roḥ ularoɣa jawabən:
— Əysani tonuymən, Pawlustin həwirim bar, birak өzünglar kim bolisilər?! — dewidi,
16 yaman Roḥ qaplixiwaloɣan kixi ularoɣa etilip qikip, ularni urup xama ḳilip, ularning üstidin oɣalib kəldi. Ular yalingaq wə yarilanoɣan ḥalda өydin ḳeqip qikip kətti.
17 Bu ix Əfəsus xəḥiridə turuwatḳan barlik Yəḥudiylar wə Greklərgimu məlum bolup, ḳorḳunq ḥəmmisini basti wə Rəb Əysaning nami uluoɣlandi.
18 Nətijidə, nuroɣun etikadqilar burunḳi ḳiloɣanlirini ikrar ḳilip, aldioɣa qikti. ■
19 Seḥirgərlik ḳiloɣanlardin nuroɣun adəmlər өzlirining seḥirgərlik kitab-palnamilirini əkelip *bir yərgə dəwiləp*, kəpqilikning aldida kəydürüxti. Bu kitablarning ḳimmiti jəmiy əllik ming kümüx tənggigə yetətti. □
20 Xundak ḳilip, Rəbning səz-kalami küqgə igə bolup, bərḳ urup üstünlükkə өtti.■

Əfəsus xəḥiridə topilang kətürülidu

21 Bu ixlar yüz bərgəndin keyin, Pawlus kənglidə, Makedoniyə wə Ahaya өlkisidin өtüp Yerusalemoɣa berixḳa niyət baoɣlidi. U: — U yərgə baroɣandin keyin, Rim xəḥirini kərüp kelixim kerək, — dedi.□ ■
22 Xuning bilən, u өzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip, өzi yənə bir məzgil Asiya өlkisidə turdi.□
23 Dəl xu qaoɣda, *Əfəsus xəḥiridə Rəbning* yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqilik kətürüldi. □ ■
24 Ayal ilaḥ Artemisni sürətləp kümüx təkqə-ḥəykəllərni yasioɣuqi Dimitriy isimlik bir zərgər bar idi. Uning bu ixi ḥünərwənlərgə kəp payda tapḳuzatti. ■
25 Dimitriy ḥünərwənlərni wə xuningoɣa ohxax ixlar bilən xuoɣulliniwatḳan baxḳa ustilarni yioɣip, ularoɣa:
— Buradərlər, bizning güllinximizning bu ix bilən baoɣlik ikənlikini bilisilər;
26 ḥazir ḥeliḳi Pawlusning nemə ixlarni ḳilip yürgənlikini angliɣan ḥəm kərgən boluxunglar kerək. U: «Ḳol bilən yasiwaloɣan nərsilər ilaḥlar əməs» deyix bilən, pəḳət Əfəsusta əməs, bəlki pütkül Asiya өlkisidə degüdək nuroɣunlioɣan kixilərni ḳayil ḳilip, azdurup burawatidu. ■
27 Əmdi ḥazir bizning bu sodimizoɣa bətnam qaplax həwpi bolupla ḳalmay, bəlki büyük ayal ilaḥ Artemisning buthanisimu ərzimәs dəp ḳarilip, ḥətta Asiya өlkisi wə pütkül jaḥan ibadət ḳilidioɣan *bu ayal ilaḥimizning* xan-xəripimu yoḳilix həwpigə duq keliwatidu! — dedi.□
28 Bu səzlərni angliɣan kəpqilik oɣəzəpkə qəmüp, ḳayta-ḳayta:
— Əfəsusluḳlarning Artemisimiz büyüktur! — dəp quḳan kətürüxkə baxlidi.

■ **19:18** Mat. 3:6. □ **19:19 «jəmiy əllik ming kümüx tənggə»** — bir tənggigə bir ḳoy keləttі. Xunga ḥazirḳi boyiqə jəmiy ikki yerim milyon dollaroɣa barawər idi (2006). ■ **19:20** Yəx. 55:11. □ **19:21 «Pawlus kənglidə… niyət baoɣlidi»** — grek tilida «Pawlus roḥta… niyət baoɣlidi». ■ **19:21** Rim. 15:25; Gal. 2:1. □ **19:22 «u өzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip…»** — Pawlusning xuning məḳsiti ularning bəlkim өzini kutüx üqün wə bəlkim өzining berixioɣa təyyarlik ḳilix üqün idi (20:1-3ni kərüng). □ **19:23 «Dəl xu qaoɣda, Əfəsus xəḥiridə Rəbning yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqilik kətürüldi»** — «Rəbning yoli» grek tilida pəḳət «yol» deyilidu. ■ **19:23** 2Kor. 1:8. ■ **19:24** Ros. 16:16. ■ **19:26** Zəb. 115:4; Yər. 10:3. □ **19:27 «pütkül jaḥan ibadət ḳilidioɣan bu ayal ilaḥimizning xan-xəripimu yoḳilix həwpigə duq keliwatidu!»** — Dimitriyning «ayal ilaḥimizning xan-xəripi» degən səzi bəlkim Artemisning ḥəywətlik buthanisinimu kərsətməkqi boluxi mumkin.

29 Buning bilən pütkül xəḫər malimatang bolup kətti. Halayiḳ Pawlusning səpərdaxliridin Makedoniyəlik Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi. □ ■
30 Pawlus halayiḳ arisioɣa kirməkqi boloɣanidi, lekin muhlislar uning kirixigə yol ḳoymidi.
31 Ḫətta Pawlusning dostliri boloɣan əlkə əməldarliridin bezilirimu uningoɣa həwər yətküzüp, uni serk məydanioɣa berixḳa təwəkkül ḳilmasliḳḳa jekilidi.
32 Əmdi bəzilər buni dəp warḳirisa, bəzilər uni dəp warḳirixip, pütün sorun warang-qurungoɣa toldi; kixilərning köpinqisi əzlirining nemigə yioɣiloɣanliḳinimu bilməytti.
33 Yəhudiylar Iskəndər isimlik adəmni aldioɣa ittirip qiḳiriwidi, köpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi. Iskəndər köpqilikkə ḳol ixariti ḳilip, *Yəhudiylarni* aḳlimaḳqi boldi. □
34 Biraḳ köpqilik uning Yəhudiy ikənlikini bilip ḳelip, ḫəmmisi təngla:
— Əfəsusluḳlarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə quḳan kətürüp turuxti. □
35 Ahirda, xəḫərning bax mirzisi halayiḳni tinqlandurup mundaḳ dedi:
— Əy Əfəsusluḳlar! Biz Əfəsusluḳlarning xəḫirining büyük Artemisning buthanisining wə uning asmandin qüxkən süritining ḳoɔdioɣuqisi ikənlikini bilməydioɣan kim bar! □
36 Bu ixlarni inkar ḳilalmioɣanikən, əzünglarni besiwelixinglar, baxbaxtaḳlik ḳilmasliḳinglar kerək.
37 Qünki silər bu kixilərni bu yərgə *soraḳḳa tartixḳa* elip kəldinglar; lekin ular ya buthanilarni buloɣuqilar ya bizning ayal ilaḫimizoɣa kupurluḳ ḳiloɣuqilardin əməs.
38 Əgər Dimitriy wə uningoɣa ḳoxuloɣan ḫünərwənlərning məlum bir kixining üstidin xikayiti bolsa, soraḳhanilar oquḳ turmaḳta wə soraḳqi waliylarmu bar. Ular xu yərlərdə bir-biri bilən dəwalaxsun;
39 wə baxḳa birər məsililiringlar bolsa, rəsmiy sorunda bir tərəp ḳilinixi lazim.
40 Biz əmdi yənə bügünki wəḳəni topilang dəp ərz ḳilinix həwpidə turuwatimiz; qünki bu malimanqliḳning ḫeq səwəbi kərsitilmigəqkə, ḫesabinimu berəlməymizdə!
41 Bu sözlərni ḳilip bolup, u yioɣiloɣan halayiḳni tarḳitiwətti.

20

Pawlusning Makedoniyə wə Yunanoɣa ḳayta berixi

1 Topilang besiḳḳandin keyin, Pawlus muhlislarni qaḳirip, ularni rioɣbətləndürdi wə ular bilən hoxlixip, Makedoniyəgə ḳarap kətti.□
2 U xu ətraptiki yurtlarni arilap, etiḳadqilarni nuroɣun söz-təlimlər bilən rioɣbətləndürgəndin keyin, Yunanoɣa berip,□

□ **19:29 «Halayiḳ ... Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi»** — Artemisning «büyük buthanisi» yoḳap kətti, əmma bu serk məydani bügüngə ḳədər məwjut, uningoɣa 25000 kixi sioɣidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10. □ **19:33 «köpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi»** — bəzi kona köqürmilərdə «köpqilik bu ix uningoɣa baoɣliḳ dəp oylidi» deyilidu. □ **19:34 «Biraḳ köpqilik uning Yəhudiy ikənlikini bilip ḳelip, ḫəmmisi təngla: — Əfəsusluḳlarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə quḳan kətürüp turuxti»** — halayiḳ Iskəndərni Pawlus bilən munasiwətlik adəm, nemila bolmisun Yəhudiy boloɣaqḳa, butpərəslikkə ḳarxi bolsa kerək, degən oyda boloɣan bolsa kerək. □ **19:35 «Artemisning ... asmandin qüxkən süriti...»** — yaki «Artemisning ... asmandin qüxkən texi...». □ **20:1 «Pawlus muhlislarni qaḳirip, ularni rioɣbətləndürdi wə ular bilən hoxlixip...»** — bəzi kona köqürmilərdə «Pawlus muhlislarni qaḳirip, ularni ḳuqaḳlap ular bilən hoxlixip,...» degən söz deyilidu. □ **20:2 «Yunan»** — yaki «Gretisyə».

3 u yərdə üq ay turdi. Pawlus kemigə olturup Suriyəgə mangay dəp turoɣanda,
Yəhudiylarning uni eltürüx suyiqəsti bilinip ɣelip, u Makedoniyə arqilik *ɣurukluq*
bilən ɣaytip ketix ɣararioɣa kəldi.
4 Uningoɣa ɧəmraɧ boloɣanlar Beriyalik Pirrusning ooɣli Sopater, Tesalonikaliklardin
Aristarhus bilən Sekundus, Dərbəlik Gayus, Timotiy wə Asiya əlkisidin Tikikus bilən
Trofimuslar idi.■
5 Ular awwal Troas xəɧirigə berip, bizning yetip beriximizni kütüp turdi.□
6 Biz bolsaq «petir nan ɧeyti» künliridin keyin, Filippi xəɧiridin kemigə olturup, bəx
kündin keyin Troasqa kelip, ular bilən uqraxtuq wə u yərdə yəttə kün turduq.
7 ɧəptining birinqi küni, biz nan oxtuxqa jəm boloɣanda, Pawlus ətisi kətməkqi
boloɣaqqa, jamaətkə səz qilixqa baxlidi; səzini tün yerimgiqə uzartti.□
8 Biz jəm boloɣan yuqiriqi qəwəttiki əydə nuroɣun qara qiraoɣlar yenip turatti.□
9 Əwtikus isimlik bir yigit derizidə olturoɣanidi. Pawlus səzləp heli bir yərgə
baroɣanda, uni mügdək besiwatqanidi. Andin u oɣərq uyquoɣa ketip, u üqinqi
qəwəttin yərgə yiqilip qüxti. Kəpqilik uni yərdin kətürüp qarisa, u ölüp boloɣanidi.
10 Pawlus pəskə qüxüp, uning üstigə etilip, quqaqlap turup:
Azablanmanglar, u tirikkən! — dedi. ■
11 Qaytidin əygə qiqip, nanni oxtup yegəndin keyin, Pawlus ular bilən tang atquqə
uzun səzləxti wə u bu yərdin yoloɣa qikti.
12 *Troastikilər* bolsa ɧeliqi yigitni əyigə ɧayat apirip qoydi. Ular buningdin qəksiz
təsəlli tapti.□

Pawlusning Əfəsus aqsaqalliri bilən hoxlixixi

13 Biz bolsaq Pawlustin burun Assos xəɧirigə kemə bilən barduq. Qünki Pawlus xu
yərgə piyadə baray, silər məndin awwal yetip berip, u yərdə meni kemigə eliwelixni
kütünglar, dəp orunlaxturoɣanidi.
14 Assosta u biz bilən uqraxqandin keyin biz uni kemigə elip Mitulin xəɧirigə kəlduq.
15 Andin xu yərdin qiqip, ətisi Hiyos arilining udulioɣa kelip turduq. Üqinqi küni
Samos arilioɣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɧiridə ɣonduq; uning ətisi Miletus
xəɧirigə barduq. □
16 Qünki Pawlus Asiya əlkisidə kəp waqitni ətküzüwətməslik üqün, dengiz səpiridə
Əfəsusta tohtimay ətüp ketixni ɣarar qiloɣanidi. Səwəbi, u «orma ɧeyti» künini
mumkinqədər Yerusalemda ətküzüx üqün aldiraytti. □ ■
17 Əmdi Miletus xəɧiridin Əfəsusqa adəm əwətip, jamaəttiki aqsaqallarni qaqirdi.
18 Ular kəlgəndin keyin, u uloroɣa mundaq dedi:
— Mən Asiya əlkisigə ayaoɣ basqan birinqi kündin tartip, silər bilən qandaq
ətkənlikim ɧərbiringloroɣa məlum.

■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Əf. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12. □ **20:5 «Ular awwal Troas xəɧirigə berip...» —** bəlkim kemidə. **«...bizning yetip beriximizni kütüp turdi» —** «biz» Luqaning yənə Pawlus bilən billə ikənlikini kərsitidu. □ **20:7 «ɧəptining birinqi kün» —** yəni «yəkxənbə küni». **«biz nan oxtuxqa jəm boloɣanda» —** «nan oxtux»: Əysaning ölümini hatiriləx üqün nan oxtulidu («1Kor.» 11:20-34ni kərüng). □ **20:8 «Biz jəm boloɣan yuqiriqi qəwəttiki əydə nuroɣun qara qiraoɣlar yenip turatti» —** bu qiraoɣlarning is-tütəklirining əyni qaplixi bilən 9-ayəttə tiloɣa elinoɣan Əwtikusning uhlap qelixioɣa təsir yətküzgən boluxi mumkin. ■ **20:10** 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ **20:12 «Ular buningdin qəksiz təsəlli tapti» —** əyni grek tekist: «Ular tapqan təsəlli az əməs idi». □ **20:15 «üqinqi küni Samos arilioɣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɧiridə ɣonduq...» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «Trogillium xəɧiridə ɣonduq» degən səz tepilmaydu. **«ətisi Hiyos arilining udulioɣa kelip ... üqinqi küni Samos arilioɣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɧiridə ɣonduq; uning ətisi Miletus xəɧirigə barduq» —** bu səpər yoli ətəy Əfəsus xəɧiridin ətkənidi (16-ayətni kərüng). □ **20:16 «orma ɧeyti» —** Təwratta Yəhudiy həlqigə bekitilgən tətinqi ɧeyt; u ɧeyt «ətüp ketix ɧeyti»din əllik kün keyin boloɣaqqa, grek tilida «əlliklik ɧeyt»mu deyilidu. ɧazirqi kalendardiki waqit bəlkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni kərüng. ■ **20:16** Ros. 21:4,12.

19 Rəbning hizmitidə ḩər tərəptə kəmtər bolup, kəz yaxlirim tökülgənlikini,
xundaḳla Yəhudiylarning suyiḳəstliri tüpəylidin beximdin ətkən sinaḳlarda
qidiɳanliḳimni bilisilər,
20 wə yənə məyli ammiwi sorunlarda bolsun yaki ɵy-ɵylərdə bolsun, silərgə təlim
bərginimdə, silərgə paydiliḳ bolsila ḩeqnemini ayimay jakarlap,
21 Yəhudiylar ḩəm Greklərgimu Huda aldida towa ḳilix wə Rəbbimiz Əysa Məsiḩgə
etiḳad ḳilix kerəklikigə guwaḩliḳ berip jekiligənlikim ḩəmminglarɳa məlum.■
22 Ḩazir mana, roḩta baɳlanɳan ḩalda Yerusalemɳa ketiwatimən. U yərdə nemə
ixlarning beximɳa qüxidiɳanliḳini uḳmaymən; □
23 Pəḳət xuni bilimənki, Muḳəddəs Roḩ mən barɳanla xəḩərlərdə zindan kixənliri
wə azab-oḳubətlərning meni kütüp turidiɳanliḳini aldin eniḳ eytip kəlməktə.
24 Lekin mən ɵz musapəmni tamamlixim, Rəb Əysadin tapxuruwalɳan hizmətni ada
ḳilixim, yəni Hudaning meḩir-xəpḳiti tooɳrisidiki hux həwərning toluḳ guwaḩqisi
boluxum üqün, ɵz ḩayatimni ḳilqə ayimaymən. ■
25 Mən silər bilən arilixip, ḩəmminglar arisida yürüp Hudaning padixaḩliḳini
jakarlidim; əmdi mana manga məlumki, buningdin keyin silərdin ḩeqkim yüzümni
ḳayta kərəlməysilər. □
26 Xuning üqün, bügün silərgə guwaḩliḳ ḳilip eytip ḳoyayki, mən ḩeqbirining
ḳenioɳa ḳərzdar əməsmən. □
27 Qünki mən Hudaning toluḳ məḳsət-iradisini ḳilqə elip ḳalmay silərgə bayan ḳilip
yətküzüxtin bax tartmidim.
28 Muḳəddəs Roḩ silərni Hudaning jamaitini beḳix üqün Uning padisi iqidə yetəkqi
ḳilip tikligənidi; əmdi ɵzünglarɳa ḩəm Ɵz Ooɳlining ḳeni bilən setiwaloɳan barliḳ
padisioɳa səgək bolunglar! □ ■
29 Qünki manga ayanki, mən kətkəndin keyin, qilbərilər aranglarɳa kirip, padini ḩeq
ayimaydu, ■
30 ḩəmdə ḩətta aranglardinmu bəzilər muhlislarni ɵzlirigə tartiwelix üqün ḩəḳiḳətni
burmilioɳan türlük ixlarni səzləydu. ■
31 Xunga, səgək bolunglar, mening üq yil keqə-kündüz deməy, ḩərbiringlarɳa kəz
yaxlirim bilən tohtimay nəsiḩət berip turoɳanliḳimni esinglarda tutunglar.
32 Əmdi mən silərni Hudaoɳa wə Uning meḩir-xəpḳət yətküzidioɳan səz-kalamioɳa
tapxurimən. Bu səz-kalam etiḳadinglarni ḳuruxḳa ḩəm pak-muḳəddəs ḳilinoɳan
barliḳ həlḳi arisida iltipat ḳilinidioɳan mirastin silərni nesip ḳilixḳa ḳadirdur. □
33 Mən ḩeqḳaqan ḩeqkimdin kiyim-keqək yaki altun-kümüx tama ḳilip
baḳmioɳanmən. ■
34 Silərgə məlumki, mən ikki bilikimgə tayinip, ɵzümning wə ḩəmraḩlirimning
ḩajitidin qiḳtim. ■

■ **20:21** Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luḳa 24:47. □ **20:22 «mana, roḩta baɳlanɳan ḩalda Yerusalemɳa ketiwatimən» —** «roḩta baɳlanɳan ḩalda» — uni ḳozɳaydioɳan bu təsirning ɵz roḩida yaki Muḳəddəs Roḩta boloɳanliḳi eniḳ əməs. Pawlusning bu niyiti bu ixta tooɳra yaki tooɳra əməs? 21:4-ayəttiki həwərdin ḳarioɳanda, uning xu ḳət'iy niyiti tooɳra əməs, dəp oylaxḳa mayil bolimiz. ■ **20:24** Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ **20:25 «Mən silər bilən arilixip, ḩəmminglar arisida yürüp Hudaning padixaḩliḳini jakarlidim» —** muxu yərdə «Hudaning padixaḩliḳi» grek tilida pəḳət «padixaḩliḳ» bilən ipadilinidu. □ **20:26 «Silərgə guwaḩliḳ ḳilip eytip ḳoyayki, mən ḩeqbirining ḳenioɳa ḳərzdar əməsmən» —** demək, «aranglarda ḩərḳandaḳ bir kixi hux həwər anglax pursiti bolmay, ḳutḳuzulmioɳan bolsa mən buningoɳa jawabkar əməsmən» degəndək. □ **20:28 «Hudaning... Ɵz Ooɳlining ḳeni bilən setiwaloɳan barliḳ padisi» —** «Ɵz Ooɳlining ḳeni bilən» grek tilida «Ɵziningkining ḳeni bilən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **20:28** Əf. 1:7; Kol. 1:14; 1Pet. 1:19; 5:2; Wəḩ. 5:9. ■ **20:29** 2Pet. 2:1. ■ **20:30** Zəb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuḩa. 2:19. □ **20:32 «Bu səz-kalam etiḳadinglarni ḳuruxḳa ... ḳadirdur» —** silərning «etiḳadinglarni ḳurux» grek tilida pəḳət «silərni ḳurux» degən bilən ipadilinidu. ■ **20:33** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **20:34** Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8.

35 Bundaq qilip herbir ixlarda mən silərgə muxundaq əjir-əmgək arqilik ajiz-hajətmənlərgə yardəm berix lazimlikini, xundaqla Rəb Əysa əzi eytqan: «Bərmək almaqtinmu bəhtliktur» deginini esinglardin qikarmaslikinglar kerəklikini kərsəttim.
36 Bu sözlərni qilip bolup, u həmməylən bilən birliktə tizlinip olturup dua qildi. ■
37 Həmməylən qattiq yioqlixip kətti; Pawlusning boynioqa esilip quqaqlap, qizoqin söyüxti.
38 Ularni əng azablioqini Pawlusning, «Buningdin keyin yüzümni qayta kərəlməysilər» degən sözi boldi. Keyin, ular uni kemigə qikirip uzitip qoydi.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarlioqan 3-səpiri

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarlioqan 3-səpiri

21

Pawlusning Yerusalemoqa berixi

1 Andin biz ulardin ajrilip qikqandin keyin, kemə bilən udul Qos arilioqa qarap yol alduq. Ətisi, Rodos arilioqa, u yərdin Patara xəhirigə barduq.□
2 Patarada Fənikiyə rayonioqa baridioqan bir kemini tepip, uningoqa olturup yoloqa qiqtuq.

■ **20:36** Ros. 21:5. □ **21:1 «Andin biz ulardin ajrilip qikqandin keyin, kemə bilən udul Qos arilioqa qarap yol alduq. Ətisi, Rodos arilioqa, u yərdin Patara xəhirigə barduq» —** bu ayəttiki «biz», «alduq» wə «barduq» degən sözlərgə qarioqanda, Luqa yənə Pawluska həmrah boldi.

3 Siprus arili kərüngəndin keyin, uni sol təripimizdə qaldurup ətüp, Suriyəgə qarap
mengip, Tur xəhiridə quruqluqqa qiqtuq. Qünki kemə bu yərdə yük qüxürməkqi
idi.□
4 U yərdə muhlislarni tepip, ularning yenida yəttə kün turduq. Ularoqa Muqəddəs
Roһning wəһiyisi kelip, ular Pawluska ayioqing Yerusalemoqa basmisun, dəp nəsiһət
qildi.□ ■
5 Biraq biz u yərdə turux waqtimiz toxqanda, səpirimizni dawamlaxturduq. Ularning
һəmmisi, jümlidin hotun-baliliri bizni xəһərning sirtioqiqə uzitip qiqti. Һəmmimiz
dengiz boyida tizlinip olturup billə dua qilduq.
6 Quqaqlixip hoxlaxqandin keyin, biz kemigə qiqtuq, ular əylirigə qaytixti.
7 Tur xəһiridin dengiz səpirimizni dawamlaxturup, ahirida Pitolimays xəһirigə
kəlduq. U yərdiki qerindaxlar bilən kərüxüp, ularning yenida bir kün turduq.
8 Ətisi, u yərdin ayrilip, Qəysəriyə xəһirigə kəlduq. Biz burun *Yerusalemdiki* «yəttə
hizmətkar»din biri boloqan, hux həwərqi Filipning əyigə berip qonduq.□ ■
9 Bu kixining tehi yatliq qilinmioqan, bexarət-wəһiylərni yətküzidioqan tət qizi bar
idi.■
10 Biz u yərdə birnəqqə kün turoqandin keyin, Agabus isimlik bir pəyoqəmbər
Yəһudiyə əlkisidin qüxti. ■
11 Bu kixi bizning aldimizoqa kelip, Pawlusning bəlweoqini qolioqa elip, əzining put-
qolini baoqlap:
— Muqəddəs Roһ mundaq dəydu: — Yəһudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda
muxundaq baoqlap, yat əlliklərning qolioqa tapxuridu! — dedi.□ ■
12 Bularni anglap, һəm biz һəm xu yərlik kixilər bilən birliktə Pawlustin Yerusalemoqa
barmioqin dəp ətünduq.
13 Lekin Pawlus jawabən:
— Silər nemixqa bunqiwala yioqlap, yürikimni ezisilər? Mən Yerusalemda Rəb
Əysaning nami üqün tutqun boluxla əməs, xu yərdə əlüxkimu təyyarmən, — dedi.
14 Biz uni qayil qilalmay, ahirida süküt qilip:
— Rəbning iradisi ada qilinsun! — deduq.■
15 Bu künlərdin keyin, yük-taqimizni yioqixturup, Yerusalemoqa qiqip barduq.
16 Qəysəriyəlik muhlislardin birnəqqisi biz bilən səpərdax boldi; ular Minason isimlik
bir kixining əyidə qonimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluq, qeri muhlis
idi.□

Pawlusning Yaqup bilən kərüxüxi

17 Yerusalemoqa yətkəndə qerindaxlar bizni huxallik bilən qarxi aldi.

□ **21:3 «uni , *yəni Siprus arilini*** sol təripimizdə qaldurup ətüp…» — demək, «uning jənubidin aylinip ətüp…».
□ **21:4 «Ularoqa Muqəddəs Roһning wəһiyisi kelip, ular Pawluska ayioqing Yerusalemoqa basmisun, dəp nəsiһət qildi»** — «nəsiһət qildi» degənning baxqa hil tərjimisi: «nəsiһət qilatti». Muqəddəs Roh ularoqa Pawlusning Yerusalemda tartidioqan azabliridin həwər bərgənidi. U alliqaqan baxqa yərlərdiki muhlislardin muxu həwərni angliоqan (20:23). Lekin muxu yərdə Muqəddəs Roһning uningoqa «barmisun» degən səzigə qarioqanda, uning Yerusalemoqa berixi Hudaning iradisi əməs, dəp oylaxqa mayilmiz. ■ **21:4** Ros. 20:23; 21:12.
□ **21:8 «Biz burun Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar»din biri boloqan, hux həwərqi Filipning əyigə berip qonduq»** — Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar» — 6-babni kərüng. ■ **21:8** Ros. 6:5; 8:29. ■ **21:9** Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ **21:10** Ros. 11:28. □ **21:11 «Yəһudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda muxundaq baoqlap, yat əlliklərning qolioqa tapxuridu!»** — 21-36-ayətlərni kərüng. Pawlus rimliqlarning soriqioqa tartilidu. Yəһudiylarning əz adəmliridin birini yat əllik kixilərning qolioqa tapxuruxi əzlirigə bək uyatlik ix boloqaqqa, ularning Pawluska boloqan əqmənliki naһayiti enik turidu. ■ **21:11** Ros. 20:23; 21:33. ■ **21:14** Mat. 6:10; Luka 11:2; 22:42. □ **21:16 «ular Minason isimlik bir kixining əyidə qonimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluq, qeri muhlis idi»** — baxqa birhil tərjimisi: — «ular bizni (Yerusalemdiki) əyidə kütməkqi boloqan Minason isimlik bir Siprusluqni biz bilən elip, uning əyigə baxlap bardi».

18 Ətisi, Pawlus biz bilən billə Yaqupni kərgili bardi. Yaqup bilən aqsaqallarning
ḥəmmisi u yərgə yioɣiloɣanidi.
19 Pawlus ular bilən salamlaxqandin keyin, Hudaning өzining hizmiti arqilиq əllər
arisida qiloɣan ixlirini bir-birləp ularoɣa təpsiliy eytip bərdi.
20 Bularni angliоɣanda, ular Hudaoɣa mədḥiyə oqudi, andin Pawluska:
— Kөrüwatisən, i qerindixim, Yəḥudiylar iqidə qanqə mingliоɣan etiqad qiloɣuqilar
bar! Ularning ḥəmmisi Təwrat qanuniоɣa *əməl qilixqa* intayin qizoɣin ikən.
21 Ular sening tooɣrangda: «U əllərning arisida yaxioɣan pütün Yəḥudiylaroɣa
Musa *pəyoɣəmbərgə* tapxuruloɣinidin yenixni, yəni balilirini hətnə qildurmasliqni,
Yəḥudiylarning ən'əniligə riayə qilmasliqni өgitidu» dəp anglidi.
22 Əmdi qandaq qilix kerək? Qünki halayiq qoqum sening bu yərgə kəlgənlikingni
anglap qalidu.
23 Xunga bizning deginimizdək qiloɣin: Arimizda qəsəm iqkən tөt adəm bar. □
24 Sən ularni elip, ular bilən birliktə *Təwrattiki* tazilinix qaidisidin өtüp, ularning
qurbanliq qiqimlirini өzüng kөtürgin, andin ular qaqlirini qüxürələydu. Buning
bilən, ḥəmməylən sən tooɣruluq angliоɣanlirining ḥəmmisining rast əməslikini wə
sening өzüng Təwratqa tərtipi boyiqə riayə qiliwatliqingni bilip yetidu. □
25 Əmma əllərdin boloɣan etiqadqilaroɣa kəlsək, biz ularoɣa pəqətla butlaroɣa ataloɣan
nərsilərni yeməslik, qanni wə booɣup soyuloɣan ḥaywanning gөxinimu yeyixtin
wə jinsiy buzuqluqtin өzlirini saqlax tooɣruluq qararimizni өtkənki hət arqilиq
uqturduq.■
26 Buning bilən, Pawlus u kixilərni elip, ətisi өzi ular bilən billə tazilinix qaidisini
өtküzüxti; andin u ibadəthanioɣa kirip, *kaḥinlaroɣa* өzlirining paklinix mudditining
qaqan toxudioɣanliqi, yəni ḥərqaysisi üqün qurbanliq qilinixning qaysi küni
bolidioɣanliqini uqturup qoydi.□ ■

Pawlusning ibadəthanida tutqun qilinixi

27 Yəttə künlük muddət toxuxqa az qaloɣanda, Asiya өlkisidin kəlgən bəzi Yəḥudiylar
Pawlusni ibadəthanida kөrüp, halayiqni qutritip, uningoɣa qol selip:
28 — Əy Israillar, yardəmdə bolunglar! Ḥəmmə yərdila, ḥəmmə adəmgə həlqimizgə,
Təwrat qanuniоɣa wə ibadəthanioɣa qarxi səzlərni өgitiwatqan adəm dəl xu. Uning
üstigə, u yənə Greklərni ibadəthanimizoɣa baxlap kirip, bu muqəddəs jayni buloɣidi!
— dəp quqan kөtürdi
29 (ularning bundaq deyixining səwəbi, əslidə ular xəḥərdə Əfəsusluq Trofimusning
Pawlus bilən billə boloɣanliqini kөrgənidi wə Pawlus uni ibadəthanioɣa baxlap kirgən,
dəp oylioɣanidi).□ ■

□ **21:23 «Arimizda qəsəm iqkən tөt adəm bar»** — «qəsəm iqkən» Hudaning aldida iqkən; bu Hudaning
raziliqini elix üqün yaki uningoɣa təxəkkür eytix üqün boloɣan bolsa kerək. Bundaq qilixi əməliyəttə «yengi
əḥdə»gə muwapiq əməs, bəlki «kona əḥdə»gə ait ix idi. □ **21:24 «tazilinix qaidisidin өtüp…»** — «tazilinix»
ibraniy tilida bolsa «taḥarət». Yaquplar eytqan xu «Təwrat qanuniоɣa əməl qilixqa intayin qizoɣin» boloɣan
Yəḥudiy etiqadqilar bəlkim Pawlusni «Yəḥudiy əməslər»ning zeminliridin өtüxi bilən «napak boldi» dəp qarixi
mumkin idi. «Ular qaqlirini qüxürələydu» — Təwrat, «Qəl.» 6:13-20ni kөrüng. «Nazariylar» Huda aldida
duasining iltija qilinixi üqün yaki təxəkkür eytixi üqün qaqlirini uzun qoyuwitətti. Qəsəmning məḥliti toxqanda,
awwal qurbanliq sunup andin qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **21:25** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1.
□ **21:26 «… Pawlus u kixilərni elip, ətisi өzi ular bilən billə tazilinix qaidisini өtküzüxti; andin u
ibadəthanioɣa kirip, … ḥərqaysisi üqün qurbanliq qilinixning qaysi küni bolidioɣanliqini uqturup
qoydi»** — bu ix, yənə Yaqupning təxəbbus qiloɣini ḥəmdə uningoɣa Pawlusning qoxuluxi, uning bu tөt kixi bilən
«tazilinix»i wə ular bilən billə qurbanliq qilixi tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **21:26** Ros. 24:6.
□ **21:29 «… əslidə ular xəḥərdə Əfəsusluq Trofimusning Pawlus bilən billə boloɣanliqini kөrgənidi»** —
Əfəsusluq Trofimus Yəḥudiy əməs, grek idi, əlwəttə. ■ **21:29** Ros. 20:4; 2Tim. 4:20.

30 Xuning bilən, pütün xəḫər zilziligə kəldi. Halayiḳ tərəp-tərəptin yügürüp kelip,
Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qiḳti. Ibadəthanining dərwaziliri dərḫal
taḳiwetildi. □
31 Bu top adəm Pawlusni *urup* əltürüwətməkqi bolup turoɣanda, pütkül Yerusalemni
malimanqliḳ ḳaplap kətkənliki tooɣrisidiki bir həwər u yərdə turuxluḳ *Rim*
ḳismining mingbexioɣa yətküzüldi. □
32 Mingbexi dərḫal ləxkər wə birnəqqə yüzbexini elip, top-top adəmlərni basturuxḳa
yügürüp kəldi. Mingbexi wə əskərlərni kərgən halayiḳ Pawlusni uruxtin tohtidi.
33 Mingbexi aldioɣa ətüp, ləxkərlərni Pawlusni tutup ikki zənjir bilən baoɣlaxḳa
buyrudi. Andin u:
— Bu adəm kim? U nemə gunaḫ ḳildi? — dəp soridi.■
34 Lekin *topilangqilarning* iqidə bəzilər uni desə, bəzilər buni deyixip warḳirixatti.
Malimanqiliḳ tüpəylidin mingbexi ḫəḳiḳiy əḫwalni eniḳlaxḳa amalsiz ḳelip, ahir
Pawlusni ḳəl'əgə elip ketixni buyrudi.
35 Lekin Pawlus ḳəl'əning pələmpiyigə kəlgəndə, topilangqilar tehimu zorawanlixip
kətkəqkə, ləxkərlər uni kətürüxkə məjbur boldi.
36 Qünki ularning kəynidin top-top adəmlər əgixip mengip:
— U yoḳitilsun! — dəp warḳirixatti.■

Pawlusning guwaḫliḳ berip aḳlinixi

37 Kələgə əkirilixigə az ḳaloɣanda, Pawlus mingbexioɣa:
— Sizgə bir eoɣiz səz ḳilsam bolamdikin? — dəp soridi.
Mingbexi: — Grekqə biləmsən?
38 Undaḳta, ilgiri isyan kətürüp, «hənjərqi ḳatillar»din tət ming adəmni baxlap qəlgə
ḳeqip kətkən ḫeliḳi Misirliḳ əməsmusən? — dəp soridi.□
39 Lekin Pawlus: — Mən Yəḫudiy, Kilikiyə əlkisidiki uluoɣ xəḫər Tarsusning
puḳrasimən. Halayiḳḳa birnəqqə eoɣiz səz ḳiliximoɣa ijazət ḳilixingizni ətünimən,
— dedi.■
40 *Mingbexi* ijazət beriwidi, Pawlus pələmpəydə turup, halayiḳḳa ḳol ixariti ḳildi.
Ḳattiḳ jimjitliḳ basḳanda, u ibraniy tilida səzləxkə baxlap: —□

22

1 — Ḳerindaxlar wə ata-bowilar! Əmdi əzümni aḳlax səzlirimgə ḳulaḳ saloɣaysilər,
— dedi.
2 Ular Pawlusning ibraniy tilida səzliginini anglap, tehimu jim boluxti. U səzini
dawam ḳildi:
3 — Mən bir Yəḫudiy, Kilikiyədiki Tarsus xəḫiridə tuoɣuldum; lekin bu xəḫərdə beḳip
qong ḳilindim, Gamaliyəlning ḳol astida ata-bowilirimizoɣa tapxuruloɣan Təwrat

---

□ **21:30 «Halayiḳ tərəp-tərəptin yügürüp kelip, Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qiḳti. Ibadəthanining dərwaziliri dərḫal taḳiwetildi»** — məḳsiti xübḫisizki, ibadəthanining əzidə ḳalaymiḳanqiliḳ qiḳmisun üqün idi. □ **21:31 «ləxkər ḳismining mingbexi»** — grek tilida «hiliarḳ»; əməliyəttə 600 əskərni baxḳuratti. ■ **21:33** Ros. 21:11. ■ **21:36** Luḳa 23:18; Yḫ. 19:15; Ros. 22:22. □ **21:38 «hənjərqi ḳatillar»** — Rim imperiyəsigə ḳarxi turoɣan əng əxəddiy siyasiy eḳim idi. Ular adəm əltürüxkə ixlitidioɣan əng yahxi kəridioɣan ḳoral kiyim iqidə yoxuruxḳa ḳolaylik boloɣan hənjər idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40 «u ibraniy tilida səzləxkə baxlap..»** — «ibraniy tilida» — Aramiy dialektida boluxi mumkin.

ķanunining zir-zəwərlirini ķoymay өginip təlim-tərbiyə aldim. Mən silərning bügün boloƣininglarоƣa ohxax, Huda yoliоƣa intayin ķizоƣin idim.□ ■
4 Mən bu yoldikilərni ḥətta өltürüxkiqə ziyankəxlik ķilip, ularni ər-ayal deməy tutķun ķilip zindanоƣa saldurdum.□ ■
5 Bu tooƣruluķ bax kaḥin wə aliy kengəxmidiki barliķ aķsaķallarmu manga guwaḥqidur. Mən ulardin Dəməxķtiki *Yəḥudiy* ķerindaxlarоƣa yeziloƣan hətlərni tapxuruwelip, xu yərdə turuwatķan bu *yoldikilərni* jazalax üqün, ularni tutķun ķilip Yerusalemоƣa apirimən dəp yoloƣa qiķķanidim.
6 Əmdi xundaķ boldiki, səpər ķilip Dəməxķkə yeķinlaxķanda, qüxkə yeķin, tuyuķsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, ətrapimni yorutuwətti.■
7 Mən yərgə yiķilip kəttim, andin manga: «Saul, Saul, Manga nemixķa ziyankəxlik ķilisən?» degən awazni anglidim.
8 «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, U manga: — «Mən sən ziyankəxlik ķiliwatķan Nasarətlik Əysadurmən!» dedi.
9 Mən bilən billə mengiwatķanlar u nurni kөrgən bolsimu, lekin manga ķiloƣan səzlərni qüxənmidi. □ ■
10 Mən yənə, «I Rəb, nemə ķilixim kerək?» dəp sorisam, Rəb manga, «Ornungdin tur, Dəməxķķə kir, xu yərdə sən ada ķilix bekitilgən ixlarning ḥəmmisi tooƣruluķ sanga eytip berilidu!» dedi.
11 Ḥeliķi nurning julaliķidin kөzlirim kөrməs bolup ķaldi. Yenimdikilər ķolumdin yetəkləp, Dəməxķķə elip kirdi.
12 U yərdə Təwrat ķanunioƣa ihlas baoƣlioƣan, Dəməxķtiki barliķ Yəḥudiylarning ḥөrmitigə sazawər boloƣan Ananiyas isimlik bir kixi bar idi. ■
13 U kelip, yenimda turup: «Ķerindax Saul, bexingni kөtürüp ķara!» dedi. Mən xuan beximni kөtürüp ķarap uni kөrdum.
14 U manga: «Ata-bowilirimizning Hudasi seni iradisini bilixing, Ḥəķķaniy Boloƣuqini kөrüxüng wə uning aoƣzidin qiķķan awazni anglixing üqün alliķaqan tallidi. □
15 Qünki sən pütün insanlar aldida kөrgən-angliоƣanliringоƣa Uning guwaḥqisi bolisən!
16 Xundaķ ikən, sən yənə nemigə ḥayal bolisən? Ornungdin turup, Uning namioƣa nida ķilip qөmüldürülüp, gunaḥliringni yuoƣuzоƣin!» dedi.
17 Xundaķ boldiki, Yerusalemоƣa ķaytip kəlginimdin keyin, ibadəthanida dua ķiliwatķinimda, bir oƣayibanə kөrünüx meni oruwaldi
18 wə *Rəbning* manga: «Qapsan bol, Yerusalemdin dərḥal kət. Qünki ular sening manga ķiloƣan guwaḥliķingni ķobul ķilmaydu!» dəwatķanliķini kөrdüm.■
19 Mən, «I Rəb, ular mening Sanga etiķad ķiloƣanlarni zindanоƣa solap, ḥərbir sinagoglarоƣa kirip ularni uroƣanliķimni bilidu. ■
20 Sening guwaḥqing boloƣan Istipanning ķeni tөkülginidə, mənmu yenida turup uni өltürgənlərning ķilmixlirioƣa ķoxulup, ularning kiyimlirigə ķarap bərdim!» —

□ **22:3 «Mən… Gamaliyəlning ķol astida ata-bowilirimizоƣa tapxuruloƣan Təwrat ķanunining zir-zəwərlirini ķoymay өginip təlim-tərbiyə aldim» —** oķurmənlərning esidə bolsa kerəkki, Gamaliyəl dangķi qiķķan Təwrat өlimasi idi (5:24). Grek tilida «(Mən) Gamaliyəlning ayaoƣlirining aldida … təlim-tərbiyə aldim» deyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4 «Mən bu yoldikilərni ḥətta өltürüxkiqə ziyankəxlik ķilip, ularni ər-ayal deməy tutķun ķilip zindanоƣa saldurdum» —** «bu yoldikilərni» — Məsiḥ yolidikilərni, deməkqi. Grek tilida pəķət «bu yolni» deyilidu; tingxioƣuqilar ḥəmmisi uning «Məsiḥ Əysaning yoli»ning gepini ķiliwatķinini bilgən bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **22:9 «…lekin manga ķiloƣan səzlərni qüxənmidi» —** yaki «… lekin manga ķiloƣan səzlərni anglimaptu». Bu adəmlər bir awazni anglidi, lekin nemə dəwatķanliķini bilmidi (9:7ni kөrüng). ■ **22:9** Dan. 10:7. ■ **22:12** Ros. 9:17. □ **22:14 «aAta-bowilirimizning Hudasi seni iradisini bilixing, Ḥəķķaniy boloƣuqini kөrüxüng wə uning aoƣzidin qiķķan awazni anglixing üqün alliķaqan tallidi» —** «Ḥəķķaniy Boloƣuqi» Məsiḥni kөrsitidu, əlwəttə. ■ **22:18** Mat. 10:14. ■ **22:19** Ros. 22:4.

dedim. ■
21 Birak u manga: «Kətkin! Seni yiraktiki əllərgə əwətimən!» — dedi.■
22 Pawlus muxu səzni degüqə halayik uningoɣa kulak seliwatatti. Lekin buni anglap ular awazini kətürüp:
— Undak bir kixi yər yüzidin yokitilsun! U tirik turuxka layik əməs! — dəp kukan selixti.□ ■
23 Ular qirkirixip, qapan-yepinqilirini selip taxlap, topa-qang soruwatkanda,
24 mingbexi Pawlusni kəl'əgə elip kirip ketixkə əmr kiliwidi, halayikning uningoɣa nemə üqün bundak kukan salidioɣanlikini enikiax üqün ləxkərlirigə uni kamqilap sorak kilixni buyrudi. □
25 Lekin ular Pawlusni kamqilax üqün oɣulaqlitip baoɣlioɣanda, u yenida turoɣan yüzbexioɣa:
— Bir Rim pukrasini jinayiti bekitilməyla kamqilixinglar kanunoɣa uyoɣunmu? — dedi.□
26 Bu səzni angliɣan yüzbexi mingbexining aldioɣa berip:
— Siz nemə ix kilay dəwatisiz? Qünki u kixi Rim pukrasi ikən! — dedi.
27 Mingbexi Pawlusning aldioɣa berip, uningdin:
— Manga eytkin, sən rasttinla Rim pukrasimu? — dəp soridi.
— Rast, dedi u.
28 — Mən naɦayiti yukiri baɦada muxu pukralikka igə boldum, — dedi mingbexi.
Pawlus:
Əmma mən tuoɣuluxumdinla xundak! — dedi.
29 Xuning bilən, uni sorakka tartmakqi boloɣan ləxkərlər dərɦal uningdin əzlirini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim pukrasi ikənlikini bilip, uni baoɣlatkanliki tüpəylidin korkup kətti.□

Pawlusning aliy kengəxmidə özini akɣlixi

30 Mingbexi Yəɦudiylarning Pawlusning üstidin kiloɣan xikayitining ɦəkikiy səwəbini bilix üqün, ətisi uni yexip, bax kaɦinlar wə pütün aliy kengəxmidikilərning bir yərgə yioɣilixini buyrudi. Andin Pawlusni elip kelip, ularning aldioɣa turoɣuzdi.

23

1 Pawlus aliy kengəxmə ɦəy'ətlirigə tikilip turup:
Kerindaxlar, mən bügüngiqə Hudaning aldida pak wijdanda mengip kəldim, — dedi.■

■ **22:20** Ros. 7:58; 8:1. ■ **22:21** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **22:22 «Lekin buni anglap ular awazini kətürüp: — Undak bir kixi yər yüzidin yokitilsun! U tirik turuxka layik əməs! — dəp qukan selixti»** — demisəkmu, ularning Pawlus bu səzini kətürəlməslikining səwəbi, Hudaning səz-kalamini özliri intayin pəs kəridioɣan «yat əllər»gə yətküzüxkə ɦərgiz bolmaydu, dəydioɣan kəzkaraxta idi. ■ **22:22** Ros. 21:36. □ **22:24 «Mingbexi ... Halayikning *Pawluska*** nemə üqün bundak qukan salidioɣanlikini enikiax üqün ləxkərlirigə uni kamqilap sorak kilixni buyrudi» — «kamqilap sorak kilix» bolsa rimlikiar guman kiloɣan adəmlərni gunaɦi bar dəp ɦesablap, «ɦəkikətni enikiax üqün» ularni kiynax bilən sorak kilatti (ularning «kamqa»liri kəp tasmilik bolup, ɦər tasmisioɣa ɦərtürlük təmür-səngək parqiliri baoɣlanoɣanidi). Əmma rimlik pukralar bolsa undak muamilidin halas idi. □ **22:25 «lekin ular Pawlusni kamqilax üqün oɣulaqlitip baoɣlioɣanda...»** — «oɣulaqlitip baoɣlioɣanda»: Rimlikiar sorakka tartiloɣuqini kamqilax üqün uning ikki kolini baoɣlap oɣuliqini kerip turoɣuzidu. Baxka birhil tərjimisi «Pawlusni tasmilar bilən oɣulaqlatkanda,...». □ **22:29 «Xuning bilən, uni sorakka tartmakqi boloɣan ləxkərlər dərɦal uningdin özini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim pukrasi ikənlikini bilip, uni baoɣlatkanliki tüpəylidin korkup kətti»** — 24-ayəttiki izaɦatni kərüng. Rim pukralirini jinayiti bekitməyla baoɣlaxmu kanunsiz ix idi. ■ **23:1** Ros. 24:16.

2 Buni angliɵan bax kaɦin Ananiyas *Pawlusning* yenida turɵanlarɵa uning aɵziɵa uruxni buyrudi.■
3 Pawlus uningɵa:
— Huda seni uridu, əy aķartiloɳan tam! Sən u yərdə meni Təwrat ķanuni boyiqə soraķķa tartixķa olturisən, lekin Təwrat ķanuniɵa hilap ɦalda meni urunglar dəp buyrudingɵu?! — dedi.□ ■
4 — Sən Hudaning bax kaɦiniɵa axundaķ ɦaķarət kəltürəmsən?! — deyixti yenida turɵanlar.
5 Pawlus:
— I ķerindaxlar, mən uning bax kaɦin ikənlikini bilməptimən. Qünki Təwratta: «Həlķingni idarə ķiloɳuqining yaman gepini ķilma!» deyilgən, — dedi.□ ■
6 Lekin Pawlus ularning bir ķismining Saduķiy, yənə bir ķismining Pərisiylər ikənlikini bilip, aliy kengəxmidə yuķiri awaz bilən:
— Ķerindaxlar, mən bolsam Pərisiylərdin bolimən wə Pərisiylərning pərzəntimən. Mən ɵlgənlər ķayta tirilixķa baoɳliɵan ümid tooɳruluķ bu yərdə soraķķa tartiliwatimən! — dəp warķiridi.■
7 U bu səzni deyixi bilənla, Pərisiylər bilən Saduķiylar arisida jedəl-ɵowɵa ķozɵilip, kengəxmidikilər ikkigə bəlünüp kətti
8 (qünki Saduķiylar ɵlgənlərning ķayta tirilixi, yaki pərixtə yaki roɦlar məwjut əməs, dəydu. Lekin Pərisiylər ɦəmmisini etirap ķilidu).■
9 Buning bilən ķattiķ bir quķan-sürən kətürülüp, Pərisiy tərəpdari boloɳan bəzi Təwrat ustazliri ornidin turup:
— Biz bu adəmdin ɦeqķandaķ əyib tapalmiduķ! Bir roɦ yaki pərixtə uningɵa səz ķiloɳan bolsa nemə boptu! — dəp ķattiķ munaziriləxti.■
10 Quķan-sürən tehimu küqiyip kətkəqkə, mingbexi *Yəɦudiylarning* Pawlusni tartixturup titma-titma ķiliwetixidin ķorķup, ķisimɵa zaloɳa qüxüp uni ularning arisidin zorluķ bilən tartip qiķip, ķəl'əgə əkirip ketixini buyrudi.
11 Xu küni keqisi, Rəb Pawlusning yenida turup:
— Jasarətlik bol! Qünki Yerusalemda Mən tooɳramdiki ixlarɵa toluķ guwaɦliķ bərginingdək, Rim xəɦiridimu xundaķ guwaɦliķ ķilixing muķərrər bolidu! — dedi.■

Pawlusni ɵltürüx suyiķəsti

12 Ətisi ətigəndə, Yəɦudiylar Pawlusni ɵltürüxni ķəstləp, uni ɵltürmigüqə ɦeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, dəp ɵzlirigə ləniti bir ķəsəmni ķilixti. ■
13 Bu suyiķəst ķəsimini iqkənlər ķiriķ nəqqə kixi idi.
14 Ular bax kaɦinlar wə aķsaķallarning aldiɵa berip:
— Biz Pawlusni ɵltürmigüqə ɦeqnərsə tetimasliķķa ķattiķ ķəsəm iqtuķ.
15 Ɦazir silər wə aliy kengəxmə uning ixlirini tehimu təpsiliy təkxürüxni baɦanə ķilip, wəkil əwitip uni kengəxmigə elip kelixni mingbexidin tələp ķilinglar. U bu yərgə yeķin kəlməyla uni jayliwetixkə təyyar turimiz, — dedi.
16 Lekin Pawlusning singlisining ooɳli bəktürmidin həwər tepip ķəl'əgə kirip, Pawluskа məlum ķilip ķoydi.
17 Buning bilən Pawlus yüzbexiliridin birini qaķirtip, uningɵa:
— Bu balini mingbexi bilən kərüxtürüp ķoysingiz. Qünki uningɵa məlum ķilidiɵan ixi bar ikən, — dedi.

■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yər. 20:2; Yɦ. 18:22. □ **23:3 Huda seni uridu, əy aķartiloɳan tam!** — Pawlusning «aķartiloɳan tam» degini, «sirti ap'aķ kərünidiɵan, iqi pəķət patķaķ-laydin boloɳan sahtipəzsən» degən mənidə. «Əz.» 13:8-16nimu kərüng. ■ **23:3** Ķan. 17:9. □ **23:5 «Həlķingni idarə ķiloɳuqining yaman gepini ķilma!»** — Təwrat, «Mis.» 22:28. ■ **23:5** Mis. 22:27. ■ **23:6** Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ **23:8** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luķa 20:27. ■ **23:9** Ros. 25:25; 26:31. ■ **23:11** Ros. 18:9. ■ **23:12** Ros. 23:21,29,30.

18 Yüzbexi uni elip mingbexining aldiƣa baxlap kirip:
— Məḩbus Pawlus meni qaḳirtip, bu balini siz bilən kərüxtürüp ḳoyuxumni tələp ḳildi. Qünki uning sizgə məlum ḳilidiƣan ixi bar ikən, — dedi.
19 Mingbexi uni ḳolidin tutup, bir qətkə tartip:
— Manga məlum ḳilidiƣan nemə ixing bar? — dəp soridi.
20 U jawabən mundaḳ dedi:
— Yəḩudiylar Pawlusning ixlirini təpsiliy təkxürəyli dəp səwəb kərsitip əzliridin ətə uni aliy kengəxmigə elip berixni tələp ḳilix üqün til biriktürüxti. ■
21 Ularƣa ḳayil bolmiƣayla, qünki ḳiriḳtin artuḳ adəm uni paylap turidu. Ular Pawlusni əltürmigüqə ḩeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, degən ḳarƣix ḳəsimigə baƣliniptu. Ular ḩazir əzlirining ularning təlipigə maḳul boluxlirini kütüp turidu.
22 Mingbexi uningƣa:
— Bu ixni manga məlum ḳiliƣanliḳingni ḩeqkimgə tinma! — dəp tapilap, balini ḳayturdi.

Pawlusning waliy Felikskə tapxuruluxi

23 Mingbexi yüzbexidin ikkini qaḳirtip:
— Ikki yüz piyadə ləxkər, yətmix atliḳ ləxkər wə ikki yüz nəyziwaz ləxkərni bügün keqə saət toḳḳuzda Ḳəysəriyə xəḩirigə ḳarap yoliƣa qiḳixḳa ḩazirlanglar! □
24 Xuning bilən billə, Pawlusni waliy Feliksning yeniƣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaƣlarni təyyarlanglar! — dəp buyrudi.□
25 Mingbexi *Felikskə* mundaḳ bir hət yazdi: —
26 «Ḩərmətlik waliy Feliks janabliriƣa Klawdiyus Lisiyastin salam!
27 Uxbu adəmni Yəḩudiylar tutuwaliƣan bolup, uni əltürməkqi boliƣanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum. □ ■
28 Mən ularning bu kixi üstidin ḳiliƣan xikayitining nemə ikənlikini eniḳlimaḳqi bolup, uni Yəḩudiylarning aliy kengəxmisigə elip bardim.
29 Əməliyəttə ularning uning üstidin ḳiliƣan xikayitining əzlirining Təwrat ḳanuniƣa dair dətalax məsililərgə munasiwətlik ikənlikini bayḳidim, biraḳ uningdin ölüm jazasi berixkə yaki zindanƣa taxlaxḳa layiḳ birər xikayət ḳiliƣudək ixni tapalmidim.
30 Keyin, Yəḩudiylarning uni əltürüwetix ḳəstidə yürüwatḳanliḳi ḩəḳḳidiki ahbarat manga məlum ḳilinƣanda, dərḩal uni siligə yollattim wə xuning bilən billə, uningƣa ərz ḳiliƣuqilarning əzlirining aldida xikayətlirini eytixini buyrudum. Həyr!».
31 Ləxkərlər əmdi buyruḳ boyiqə Pawlusni keqilәp Antipatris xəḩirigə yətküzdi. □
32 Ətisi, atliḳ ləxkərlər Pawlusni elip mengixḳa ḳaldurulup, ḳaliƣan ləxkərlər *Yerusalemdiki* ḳəl'əgə ḳaytip kəldi.
33 Atliḳlar Ḳəysəriyəgə kirip, hətni waliyƣa tapxurdi wə Pawlusnimu uning aldida ḩazir ḳildi.

■ **23:20** Ros. 23:12. □ **23:23 «nəyziwaz ləxkər»** — bu səzning toluḳ mənisi naməlum. **«keqə saət toḳḳuzda»** — grek tilida «keqidiki üqiniqi saəttə». □ **23:24 «Pawlusni waliy Feliksning yeniƣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaƣlarni təyyarlanglar!»** — «ulaƣlarni təyyarlanglar!» — bir ulaƣ əməs. Mingbexi Pawlusni Yerusalemdin 100 kilometr yiraḳ boliƣan Ḳəysəriyəgə bihətər yətküzüxkə kapalətlik ḳilix üqün ḩazirliƣan kəp ulaƣlar, əlwəttə. □ **23:27 «Yəḩudiylar ... uni əltürməkqi boliƣanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum»** — mingbexi Lisiyas əməliyəttə Pawlusni tutḳandin keyinla uning Rim puḳrasi ikənlikini bilgənidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31 «Ləxkərlər ... Pawlusni keqilәp Antipatris xəḩirigə yətküzdi.»** — Antipatris Yerusalemdin 55 kilometr yiraḳ, Yerusalem bilən Ḳəysəriyəning otturisida.

34 Waliy hətni oķuƣandin keyin, Pawlusning ķaysi өlkidin ikənlikini sorap, uning
Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, □
35 Uningƣa:
— Üstüngdin ərz ķilƣuqilar kəlgəndə ixliringni toluķ anglaymən, — dedi wə uni
Ḥerod hanning ordisida nəzərbənd ķilip ķoyuxni buyrudi.□

24

Yəḫudiylarning Pawlus üstidin xikayət ķilixi

1 Bəx kündin keyin, bax kaḥin Ananiyas aķsaķallardin birnəqqəylən wə Tərtullus
isimlik bir adwokat bilən Ķəysəriyəgə qüxüp, Pawlus toƣrisidiki rəsmiy xikayətlirini
waliyƣa sundi. ■
2-3 Pawlus qaķirtilip, Tərtullus uning üstidin xikayət ķilip mundaķ dedi:
— Ḥөrmətlik Feliks janabliri! Biz өzlirining ķol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə
nesip bolup kəlməktimiz wə aldin kөrərlikliri bilən həlķimiz arisida dana islaḥatlar
barliķķa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waķit, ḥər jayda toluķ minnətdarliķ
bilən bəḥriman boluwatimiz.□
4 Biraķ өz waķitlirini kөp elip ķoymasliķim üqün, xəpķətliri bilən sөzimizni ķisķila
anglaxlirini өtünüp soraymən.□
5 Qünki biz xuni tonup yəttuķki, bu adəm balahor bolup, pütkül jaḥandiki Yəḥudiylar
arisida majira-topilang pəyda ķilixni küxkürtküqi, xundaķla «Nasarətliklər» dəp
ataloƣan məzḥəpning kattiwaxliridin biridur.
6-7 U bizning ibadəthanimiznimu buloƣimaķqi boloƣanidi. Xunga, biz uni tutuwalduķ
wə uni өz ķanunimiz boyiqə sotlayttuķ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluķ bilən
uni ķollirimizdin tartiwaldi wə uningƣa ərz ķiloƣuqilarni өzlirining aldiƣa kelixkə
buyruƣanidi.□ ■
8 Uni soraķ ķilip kөrsilə, bizning uningƣa ķiloƣan ərzlirimizning toƣriliķini bilip
yetidila!
9 Sorunda boloƣan Yəḥudiylarmu uning eytķanliriƣa ķoxulup: Rast, rast, dəp
xikayətni küqəytti.

Pawlusning өzini aķlixi

10 Waliy Pawlusķa sөz ķiloƣin dəp ķol ixaritini ķiloƣanda, u mundaķ dedi:

□ **23:34 «Waliy ... Pawlusning ķaysi өlkidin ikənlikini sorap,...»** — waliyning «ķaysi өlkə?» degən soali grek tilida «ķaysi hil өlkə» deyilidu. Ikki hil өlkə bar idi: (1) imperator өzi biwasitə baxķuridiƣan; (2) wasitilik baxķuridiƣan. Pawlus ikkinqi hil өlkidin boloƣan bolsa, waliy өzi Pawlusning dəwasini biwasitə bir tərəp ķilalaytti. □ **23:35 «... uning Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, uningƣa: — Üstüngdin ərz ķiloƣuqilar kəlgəndə ixliringni toluķ anglaymən, — dedi...»** — Kilikiyə (ḥazirķi ximaliy türkiyidə) Ķanaan (Pələstin)din yiraķ jay idi, u bəlkim Feliks baxķuridiƣan jay bolmisa kerək. Kilikiyə xunqə yiraķ boloƣaqķa, Pawlusni xu yərgə yalap mangdurmay, bu ixni өzüm təkxürəy degən ķararƣa kəlgən boluxi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2. □ **24:2-3 «biz өzlirining ķol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz»** — yaki «biz өzlirining ķol astilirida uzundin buyan aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz». **«aldin kөrərlikliri bilən həlķimiz arisida dana islaḥatlar barliķķa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waķit, ḥər jayda toluķ minnətdarliķ bilən bəḥriman boluwatimiz»** — bəzi rimliķ tarihqilarning hatiriliri boyiqə, Feliks əməliyəttə aqkөz, rəḥimsiz wə ķabiliyətsiz adəm idi. □ **24:4 «өz waķitlirini kөp elip ķoymasliķim üqün...»** — yaki «өzlirini artuķqə awarə ķilmasliķ üqün...». □ **24:6-7 «u bizning ibadəthanimiznimu buloƣimaķqi boloƣanidi....»** — bəzi kona kөqürmilərdə: «wə uni өz ķanunimiz boyiqə sotlayttuķ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluķ bilən uni ķollirimizdin tartiwaldi wə uningƣa ərz ķiloƣuqilarni өzlirining aldiƣa kelixkə buyruƣanidi» degən sөzlər muxu yərdə tepilmay, pəķət «u bizning ibadəthanimiznimu buloƣimaķqi boloƣanidi» deyilidu. ■ **24:6-7** Ros. 21:28.

— Mən silining uzun yillardin beri bu həlqni sorap kəlgənliklirini bilgəqkə, hatirjəmlik bilən aldilirida өzüm tooɣramda jawab berimən.
11 Asanla bilələydiliki, mən Yerusalemoɣa ibadət qilixqa baroɣinimdin ɧaziroɣiqə pəqət on ikki künla өtti.
12 Ular mening ibadəthanida birər adəm bilən munaziriləxkinimni kərmigən, yaki sinagoglarda yaki xəɧərdə ammini topilangoɣa qutratqanliqimnimu ɧeq kərmidi. ■
13 Ular yənə ɧazir janablirioɣa mening üstümdin qiloɣan xikayətlirigə ɧeq ispatmu kəltürəlməydu.
14 Biraq siligə xuni etirap qilimənki, mən ular «məzɧəp» dəp atioɣan yol bilən mengip, Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu ɧəmmisigə ixinip, ata-bowilirimning Hudasioɣa ibadət qilimən. □
15 Mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə ɧəm ɧəkɧaniylarning ɧəm ɧəkɧaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu.□
16 Xu səwəbtin, өzüm ɧəmixə Huda aldidimu, insanlar aldidimu pak wijdanlik boluxqa intilimən. ■
17 Mən *Yerusalemdin* ayriloɣili heli yillar boloɣan bolup, bu ɣetim u yərgə өz həlqimgə həyr-sədiqə yətküzüp bərgili wə Huda aldioɣa ɧədiyə sunoɣili baroɣanidim. ■
18 Mən bu ixlarda boluwatattim, bəzilər meni tazilinix qaidisini ada qilip boloɣan qaoɣda ibadəthana ɧoylisida uqratti; lekin mən ətrapimoɣa adəm toplioɣinimmu yoq, malimanqilik qiqaroɣinimmu yoq. ■
19 Əməliyəttə meni uqratqanlar bolsa Asiya өlkisidin kəlgən bəzi Yəɧudiylar idi; ularning üstümdin xikayətliri bar bolsa, əsli ular өzliri kelip, silining aldilirida ərz qilixqa tooɣra kelətti.
20 Bolmisa, muxu sorundikilər aliy kengəxmə aldida turoɣinimda, meningdin qandaq jinayət tapqanliqini eytip baqsun!
21 Pəqət mundaq bir ix boloɣanidi: — Mən ularning aldida, «Bügünki kündə өlgənlərning qayta tirilixi tooɣruluq silərning soriqinglaroɣa tartiloɣanmən!» dəp warqirioɣanidim.■
22 *Rəbning* yoli tooɣruluq təpsiliy həwiri bar boloɣan Feliks soraqni tohtitip, ularoɣa:
— Mingbexi Lisiyas kəlgəndə dəwayinglar tooɣrisidiki ɧəkümni qiqirimən, — dedi.
23 U yüzbexioɣa Pawlusni nəzərbənd astioɣa elip, əmma uningoɣa bir’az kəngqilik qilip, dost-buradərlirining ɧərqaysisining uning ɧajətliridin qiqixini tosmioɣin, dəp buyrudi.■

Pawlus waliy Feliks bilən Drusilaning aldida

24 Birnəqqə kündin keyin, waliy Feliks ayali Drusila bilən billə kəldi (Drusila Yəɧudiy idi). U Pawlusni qaqirtip, uningdin Məsiɧ Əysaoɣa etiqad qilix yoli tooɣruluq anglidi.
25 Pawlus ɧəkɧaniy yaxax, өzini tutuwelix, qiyamət künidiki soal-soraq qilinixlar tooɣrisida səzləwatqanda, Feliks wəɧimigə qüxüp uningoɣa:
— ɧazirqə qaytip tursang bolidu. Keyin manga pəyt kəlgəndə, yənə qaqirtimən, — dedi.

■ **24:12** Ros. 25:8; 28:17. □ **24:14 «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu ɧəmmisigə ixinip,...»** — «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmiliri»: Yəɧudiy həlqi bəzidə Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən bəx kitabni «Təwrat» wə Təwrattiki baxqa qisimlarni «Zəbur wə pəyoɣəmbərlərning kitabliri» dəp ataydu. «Təbirlər» wə Təwrattiki «Kirix Səz»imiznimu kərüng. □ **24:15 «mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə ɧəm ɧəkɧaniylarning ɧəm ɧəkɧaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu»** — oqurmənlərgə xu ayanki, Injilda «ümid» tiloɣa elinoɣanda müjməl bir tiləк-arzu əməs, bəlki Hudaning wədlirigə asaslinip, muqim, puhta məlum bir ixni kütüxni bildüridu.
■ **24:16** Ros. 23:1. ■ **24:17** Ros. 11:29; Rim. 15:25. ■ **24:18** Ros. 21:27. ■ **24:21** Ros. 23:6; 28:20.
■ **24:23** Ros. 27:3; 28:16.

26 U xuning bilən bir waḳitta Pawlusning para berixini ümid ḳilatti. Xuning üqün, uni imkanḳədər pat-pat qaḳirtip, uning bilən səzlixətti.
27 Lekin ikki yil toxḳanda, Feliksning ornioɣa Porkiyus Festus waliy boldi. Feliks Yəhudiylaroɣa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün Pawlusni solaḳta ḳaldurdi.□

25

Pawlusning waliy Festusning aldida soraḳ ḳilinixi

1 Festus *Yəhudiyə* əlkisigə kirip, üq kündin keyin Qəysəriyədin qiḳip Yerusalemoɣa baroɣanidi.□
2 Bax kahinlar bilən Yəhudiylarning mətiwərliri uning aldida Pawlusning üstidin rəsmiy xikayət ḳilip, uningdin iltipat sorap, adəm əwitip Pawlusni
3 Yerusalemoɣa elip kelixni ətündi. Məḳsiti, ular yol üstidə bəktürmə təyyarlap Pawlusni əltürüx idi.
4 Festus buni anglap ularoɣa:
— Pawlus ḥazir Qəysəriyədə solaḳta turiwərsun. Mən yeḳinda u yərgə ḳaytip kətməkqimən.
5 Aranglardin ḥoḳuḳdar boloɣanlar mən bilən billə qüxsun. Əgər uning birər əyibi bolsa, ular xu yərdə xikayət ḳilsa bolidu, — dəp jawab bərdi.
6 Festus ularning iqidə səkkiz-on kündin artuḳ turmay, Qəysəriyəgə ḳaytip qüxti. Ətisi soraḳ təhtigə olturup, Pawlusni elip kelixni buyrudi.
7 Pawlus kəlgəndə, Yerusalemdin qüxkən Yəhudiylar uning ətrapioɣa olixip, uningoɣa nuroɣun eoɣir jinayətlər bilən ḳarilap xikayətlərni ḳildi. Biraḳ bularning ḥeqḳaysisioɣa ispat kərsitip berəlmidi.
8 Pawlus əzini aḳlap:
— Mən ḥeqḳaysi ixta Yəhudiylarning ḳanunioɣa, ibadəthanisioɣa yaki *imperator* Qəysərgə ḳarxi birər jinayətmu sadir ḳilmidim, — dedi.■
9 Lekin, Festus Yəhudiylarning kənglini elixḳa, ularoɣa iltipat kərsətməkqi bolup Pawlustin:
— Yerusalemoɣa berip, u yərdə mening aldimda bu xikayətlərgə asasən sotlinixḳa razi bolamsən? — dəp soridi.
10 Lekin Pawlus jawab berip mundaḳ dedi:
— Mən ḥazir Qəysərning soraḳ təhti aldida turimən. Meni soraḳ ḳilixḳa tegixlik yər mana muxu. Əzlirigə eniḳ məlum boloɣandək, mən Yəhudiylaroɣa ḥeqḳandaḳ naḥəḳlik ḳilmidim. □
11 Əgər jinayitim bolsa, xundaḳla ölümgə layiḳ birər ix ḳiloɣan bolsam, mən əzümni ölümdin ḳaqurmaymən. Biraḳ ularning mening üstümdin ḳiloɣan xikayətlirining asasi bolmisa, ḥeqkimning meni ularoɣa tapxurup berixkə ḥəḳḳi yoḳ. Mən Qəysərgə murajiət ḳilimən!□ ■
12 Andin Festus məsliḥətqiliri bilən səzləxkəndin keyin, Pawluskə:
— Sən Qəysərgə murajiət ḳilding — uning aldioɣa əmdi barisən! — dedi.

□ **24:27 «Feliks Yəhudiylaroɣa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün…»** — yaki «Feliks Yəhudiylaroɣa iltipat kərsitip ularning ḳollixioɣa erixix üqün…». □ **25:1 «Festus *Yəḫudiyə* əlkisigə kirip…»** — yaki «Festus əlkining waliyliḳioɣa kirip,…». ■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17. □ **25:10 «Mən ḥazir Qəysərning soraḳ təhti aldida turimən»** — imperator Qəysərning aldida əməs, bəlki uning soraḳqi wəkili (Festus)ning aldida, əlwəttə. □ **25:11 «ularning mening üstümdin ḳiloɣan xikayətlirining asasi bolmisa, ḥeqkimning meni ularoɣa tapxurup berixkə ḥəḳḳi yoḳ. Mən Qəysərgə murajiət ḳilimən!»** — ḥərbir Rim puḳrasi xikayət ḳilinoɣanda sotning ḳararioɣa narazi bolsa, yuḳirioɣa (Qəysərning əzigə) murajiət ḳilix ḥoḳuḳi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14.

Waliy Festusning Agrippa han IIdin Pawlus tooƣrisida nəsihət sorixi

13 Birnəqqə kündin keyin, Agrippa han bilən *singlisi* Bərniki Festuskа təbrik-salamoƣa
Kəysəriyəgə kəldi.
14 U yərdə uzun künlər turoƣandin keyin, Festus Pawlusning ixini hanoƣa məlum kilip:
— Bu yərdə Feliks kaldurup kətkən bir məhbus bar. ■
15 Mən Yerusalemoƣa baroƣinimda, Yəhudiy bax kahinliri bilən akсakalliri uning
üstidin xikayət kilip, məndin uni jazaoƣa məhkum kiliximni tələp kilixti.
16 Mən ularoƣa, ərz kilinoƣuqi ərz kiloƣuqilar bilən yüzləxtürülüp, uningoƣa özini
aklax pursiti berilmigüqə, uni jazaoƣa tapxurux rimlikларning aditi əməstur, dəp
eyttim.
17 Xunga ular mən bilən billə bu yərgə kəlgəndin keyin, mən wakitni kəynigə sozmay,
ətisila sorak təhtigə olturup u kixini əkilixni buyrudum.
18 Ərz kiloƣuqilar orunliridin turoƣanda, ularning uning üstidin xikayət kiloƣanliri
mening oylioƣinimdək rəzil ixlar əməs idi,
19 Bəlki ularning öz ibadət tüzümi tooƣruluk wə Əysa isimlik bir kixi həkkidə məlum
talax-tartix məsililiri bar ikən. U kixi ölgən bolup, Pawlus bolsa u tirildi dəydikən.
20 Bu məsililərni zadi kandak enikлaxni biləlməy, mən Pawlustin Yerusalemoƣa berip,
u yərdə bu ixlar tooƣruluk sorakkа tartilixkа razi bolux-bolmaslikini sorioƣanidim.
21 Pawlus solakta turup imperator janablirining sorak kararini qikirixini murajiət
kiloƣandin keyin, mən uni Kəysərning aldioƣa əwətküqə, solakta tutup turuxni
buyrudum.
22 Agrippa Festuskа:
— Meningmu bu kixining sözlirini anglap bakkum bar, — dedi.
— Ətə anglaysiz, — dedi u.
23 Xuning bilən ətisi, Agrippa bilən Bərniki həywət bilən ammiwiy yioƣin zalioƣa kirip
kəldi, mingbexilar wə xəhər kattiwaxlirimu ular bilən billə kirip kelixti. Festus əmr
kiliwidi, Pawlus elip kirildi.
24 Festus mundak dedi:
— Agrippa padixah aliyliri wə muxu sorunoƣa yioƣiloƣan janablar! Bu kixini
kərüwatisilər. Həm Yerusalemda həm bu yərdə pütün Yəhudiy ahalisi uning
tooƣruluk ərz kilip manga murajiət kilip, u tirik kalduruxkа bolmaydu! — dəp
qurkiraxkanidi.
25 Lekin mən uningdin ölüm jazasi berixkə tegixlik birər jinayət tapalmidim. Həzir
bu kixi imperator janablirioƣa murajiət kildi. Xuning bilən uni *Rimoƣa* əwətixni karar
kildim. ■
26 Birak uning həkkidə oƣojamoƣa məlum kilip yazoƣudək ix yok. Xuning bilən
əhwalni rəsmiy təkxürüp birər yazoƣudək məlumatkа igə bolux məksitidə uni
hərbirlirining aldioƣa, bolupmu sili, Agrippa padixah aliylirining aldioƣa elip kəldim.
27 Qünki məhbusni sotkа əwətkəndə, uning üstidin kilinoƣan xikayətlərni enik
kərsətməslik manga nisbətən orunluk əməstək bilinidu.

26

Pawlusning Agrippa han aldida guwahlik berixi

1 Xuning bilən, Agrippa Pawluskа:
— Özüngning gepingni kilixingoƣa ruhsət, — dedi.
Pawlus kolini sozup özini akлaxkа baxlidi:

■ **25:14** Ros. 24:27. ■ **25:25** Ros. 23:9; 26:31.

2-3 — I Agrippa han, bügün aldilirida Yəhudiylar mening üstümdin xikayət qiloɣan pütün ixlar tooɣruluq jawab berix pursitigə nesip boloɣanliqim üqün, bolupmu əzlirining Yəhudiylarning adətliri wə ularning arisidiki talax-tartixliridin həwərliri boloɣanliqi üqün əzümni bəhtlik ɦesablaymən! Xuning üqün degənlirimni səwrqanliq bilən anglap beqixlirini ətünimən.

4 Mening dəsləpki waqitlirimda, yəni kiqikimdin tartip əz elimdə, Yerusalemda yürüx-turuxumning qandaq ikənliki Yəhudiylarning ɦəmmisigə ayan.

5 Ular xu dəsləpki waqtimdin beri meni tonuoɣaqqa (əgər halisaidi, xuningoɣa guwaɦliq berətti), mening ibadət tüzümidiki əng tələpqan məzɦəpning xərtliri boyiqə yaxap, yəni Pərisiy bolup əmrümni ətküzginimni bilidu.

6 Əmdi mən Huda ata-bowilirimizoɣa qiloɣan wədigə baoɣlioɣan ümidim tüpəylidin ɦazir soraq qiliniwatimən.■

7 Xu *wədining* nesiwisigə yetixni bizning pütkül on ikki qəbilimiz keqə-kündüz tohtawsiz Hudaoɣa ibadət qilip ümid qilmaqta. I aliyliri, Yəhudiylarning mening üstümdin qiloɣan xikayətliri dəl xu ümidkə baoɣliqtur!

8 *Halayiq*, Huda əlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp qaraysilər?□

9 Dərwəqə, əzümmu əslidə Nasarətlik Əysaning namioɣa qarxi nuroɣun ixlarni qilixim kerək dəp qayil idim ■

10 wə Yerusalemda ənə xundaq ixlarni qiloɣanidim. Bax kaɦinlardin ɦoquq elip, əzüm Hudaning nuroɣun muqəddəs bəndilirini zindanoɣa tutup bərgən, ular əlümgə ɦəküm qilinoɣandimu, ɦəkümgə awaz qoxqanidim. □

11 Mən ɦəmmə sinagoglarda kəp qetim ularni izdəp tepip jazalap, kupurluq gəp qilixqa zorlioɣanidim. Mən ularoɣa təlwilərqə əq bolup, ɦətta yaqa yurttiki xəɦərlərgə berip, ularoɣa ziyankəxlik qiloɣanidim. □

12 Bu ixlarda bolup bax kaɦinlar bərgən toluq wəkillik ɦoquqi bilən Dəməxq xəɦirigə qarap səpər qiliwatattim.

13 Qüx waqtida yolda ketiwetip, asmandin qüxkən, quyax nuridinmu küqlük bir nurning ətrapimni wə billə ketiwatqanlarni yorutuwətkənlikini kərdüm.

14 Ɦəmmimiz yərgə yiqiloɣan bolup mən ibraniy tilida eytiloɣan: «Əy Saul, Saul! Manga nemixqa ziyankəxlik qilisən? Seni zihlaxlaroɣa qarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!» degən bir awazni anglidim.□

15 Mən: — «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, Rəb manga: «Mən sən ziyankəxlik qiliwatqan Əysadurmən!

16 Əmdi ornungdin tur; qünki Mən seni sən kərgən ixlaroɣa ɦəmdə Əzüm sanga ayan qilinoɣinimda kəridioɣan ixlaroɣa həziniqi oɣojidar wə guwaɦliq bərgüqi boluxqa

---

■ **26:6** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **26:8 «Halayiq, Huda əlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp qaraysilər?»** — demisəkmu, Pawlus kəzdə tutqan ümid (7-ayətni kərüng) Hudaning wədisi bilən, Məsiɦ arqilik mənggülük ɦayatqa tirilixtin ibarət idi. ■ **26:9** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **26:10 «ular əlümgə ɦəküm qilinoɣandimu, ɦəkümgə awaz qoxqanidim»** — «awaz qoxqanidim» grek tilida «mən ularoɣa qara tax taxlidim». Yəhudiylar arisida kona zamanlarda «awaz berix» aq yaki qara bir taxni taxlax bilən bildürülətti. □ **26:11 «mən ... ularni ... kupurluq gəp qilixqa zorlioɣanidim»** — «kupurluq gəp qilix» muxu yərdə mənisi bəlkim Məsiɦgə kupurluq səz qilip, etiqadtin waz keqixni kərsitixi mumkin. □ **26:14 «Seni zihlaxlaroɣa qarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!»** — Rəb Saulni jaɦil exəkkə ohxitidu. Exəkni igisi zihlioɣanda mangmay qiyiq atsa tehimu azab tartidu, əlwəttə. Saulning wijdani xuningoɣa ohxax Rəbning bəndilirigə yamanlik qiloɣanliqi tüpəylidin sanjiloɣan bolsa kerək.

tikləx üqün, sanga ayan boldum. □
17-18 Mən seni өz həlқingning ҳəm əllərning қolidin қutқuzimən — qünki mən seni
yat əlliklərning kөzlirini eqip, ularning қarangoɳuluқtin yoruқluққa, Xəytanning
ilkidin Hudaoɳa baoɳlinixқa buruluxi üqün ularning arisioɳa əwətimən. Xuning bilən
ular gunaҳlirining kəqürümigə, xundaқla Manga etiқad қilix arқilиқ pak-muқəddəs
қilinoɳanlarning arisida miraskа muyəssər bolidu» — dedi.■
19 Xunga, i Agrippa aliyliri, mən ərxtin kəlgən bu oɳayibanə kөrünüxkə itaətsizlik
қilmidim.
20 Bəlki aldi bilən Dəməxқ həlқigə, andin Yerusalem xəҳiridikilərgə, pütün Yəҳudiyə
өlkisidikilərgə ҳəmdə yat əlliklərgimu, «Towa қilip, Hudaoɳa baoɳlininglar, xundaқla
towa қilixқa uyoɳun əməllərni kөrsitinglar» dəp jakarlap həwər yətküzüp kəldim. ■
21 Bu ixlar tüpəylidin Yəҳudiylar meni ibadəthana ҳoylisida tutup, muxtlap
өltürüwətməkqi boluxti. ■
22 Lekin bügüngiqə Hudaning yardəm-məditigə muyəssər bolup mən qing tu-
ruwatimən, təwəndikilər bolsun yuқiridikilər bolsun ҳəmməyləngə guwaҳliқ berip
kəldim. Guwaҳliқim dəl pəyoɳəmbərlər ҳəm Musa өzi bexarət қilip eytқanliridin
baxқa nərsə əməs —
23 demək, Məsiҳ jəzmən azab-oқubət qekip, tunji bolup өlümdin tirilgüqi bolup
Yəҳudiy həlқigə ҳəm pütkül əllərgimu yoruқluқ jakarlaydu.■
24 Pawlus bu ixlarni eytip өzini xundaқ aқlax jawabini bərgəndə, Festus yuқiri awaz
bilən uningoɳa:
— Pawlus, sarang bolupsən! Bilimingning kөpliki əқlingni azduruptu! — dedi.
25 Lekin Pawlus: — Sarang əməsmən, i Festus janabliri, mən bəlki ҳəқiқətkə uyoɳun
ҳəm salmiқi bar səzlərni jar қilimən.
26 Qünki *Agrippa* aliylirining bu ixlardin həwiri bar. Mən uningoɳa yürəklik
bilən oquқ səzləwatimən, qünki bu ixlarning ҳeqқaysisining uningdin yoxurun
əməslikigə ixinimən. Qünki bu ix bulung-puqқaқlarda қilinoɳan əməs!□
27 — Əy Agrippa aliyliri, өzliri pəyoɳəmbərlərning eytқanlirioɳa ixinəmdila? Mən
ixinidioɳanliқlirini bilimən! — dedi.
28 Agrippa Pawluskа:
— Sən meni muxunqilik қiskioɳina waқitta hristian boluxқa қayil қilmaқqimusən?
— dedi.□
29 Pawlus:
— Məyli қiskа waқit iqidə yaki uzun waқitta bolsun, pəқət өzlirining əməs, bəlki
bügün səzümni angliouqilarning ҳəmmisi manga ohxax boloɳay (pəқət məndiki
zənjirlər silərdə bolmisun!) dəp Hudadin tiləymən, — dedi.□ ■
30 Xuning bilən *Agrippa* han, xundaқla waliy, Bərniki wə ular bilən billə olturoɳanlar
orunliridin turup,
31 *zaldin* qiқip, bir-birigə:

□ **26:16 «Өzüm sanga ayan қilinoɳinimda kəridioɳan ixlaroɳa həziniqi oɳojidar wə guwaҳliқ bərgüqi boluxқa tikləx üqün, sanga ayan boldum»** — «həziniqi oɳojidar» nemini kərsitidu? Demək, Saul Məsiҳ uningoɳa tapxuroɳan wə tapxuridioɳan wəҳiylərni wə kalam-sozni saқlaxқa məs'ul boloɳan «həziniqi» yaki «amanətqi» bolidu wə kəlgüsidə bu ҳəқiқətlərni barliқ jamaətlərgə yətküzüx hizmitidə bolidu. ■ **26:17-18** Yəx. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21. ■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yəx. 60:1-3, 19, 20 □ **26:26 «Qünki bu ix bulung-puqқaқlarda қilinoɳan əməs!»** — «bu ix» — Məsiҳning tartқan azab-oқubətiri, өlümi wə tirilixi, demək. □ **26:28 «Sən meni muxunqilik қiskioɳina waқitta hristian boluxқa қayil қilmaқqimusən?»** — «hristian» tooɳruluқ 11:26diki izaҳatni kərüng. □ **26:29 «məyli қiskа waқit iqidə yaki uzun waқitta bolsun ... bügün səzümni angliouqilarning ҳəmmisi manga ohxax boloɳay...»** — Pawlusning ularni nijatliққa erixsun dəp өzining kerək bolsa uzun waқitқiqə səzligənlikigə razi boloɳanliқini kərsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7.

— Bu kixining ölümgə yaki türmigə solaxqa tegixlik ḫeqbir jinayiti yoq ikən! — deyixti.■
32 Agrippa Festusqa:
— Bu adəm Qəysərgə murajiət qilmioɣan bolsa, qoyup berilsə bolidikəntuq! — dedi.

27

Pawlus wə ḫəmraḫlirining Rim xəḫirigə qiloɣan dengiz səpiri

1 Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz qarar qilinoɣandin keyin, əməldarlar Pawlus bilən baxqa birnəqqə məḫbusni «Awoɣustus qismi»diki Yuliyus isimlik bir yüzbexioɣa tapxurdi.□
2 Biz Adramittiumning bir kemisigə qiqtuq. Kemə Asiya ölkisining dengiz boyliridiki xəḫərlərgə baratti. Tesalonika xəḫiridin boloɣan Makedoniyəlik, Aristarhus isimlik bir kixi biz bilən ḫəmsəpər boldi.
3 Ətisi biz Zidon xəḫirigə yetip kəlduq. Yuliyus Pawluska kəngqilik qilip, xu yərdiki dost-buradərlirining yenioɣa berip ularning oɣəmhorliqini qobul qilixioɣa ruhsət qildi.■
4 Biz u yərdin yənə dengizoɣa qiqtuq. Xamallar qerixqandək qarxi təripimizdin qiqqanliqi üqün, Siprus arilining xamaloɣa dalda təripi bilən mangduq.
5 Kilikiyə wə Pamfiliyə ölkilirining udulidiki dengizdin ötüp, Likiyə ölkisidiki Mira xəḫirigə kəlduq.
6 Xu yərdə yüzbexi Iskəndəriyə xəḫiridiki Italiyəgə baridioɣan baxqa bir kemini tepip, bizni uningoɣa qikirip qoydi.
7 Dengizda köp künlər naḫayiti asta mengip, təsliktə Kinidos xəḫirining udulioɣa kəlduq. Xamal mingix yəniliximizni tosuoɣaqqa, Kret arilining xamaldin dalda təripi bilən mengip, Salmoniy *yerim arili*din ötüp,□
8 dengizda təsliktə ilgiriləp kiroɣaqni boylap, Laseya xəḫirigə yekin boloɣan «Güzəl aramgaḫ» dəp atilidioɣan bir yərgə kəlduq.
9 Səpər bilən heli wakitlar ötüp, roza küni allikaqan ötkən boloɣaqqa, dengizda səpər kilix hətərlik idi. Xunga Pawlus köpqilikkə nəsiḫət kilip:□
10 — Buradərlər, bu səpərning balayi'apət wə eoɣir ziyan bilən tügəydioɣanlikini kərüwatimən; mal wə kemidin məḫrum bolupla qalmay, səpər öz jenimizoɣimu zamin bolidu! — dəp agaḫlandurdi.
11 Biraq yüzbexi bolsa Pawlusning səzigə ixənməy, kemə baxliqi bilən kemə igisining səzigə ixəndi.
12 Uning üstigə, bu portmu kixlaxqa muwapik jay bolmioɣaqqa, köpqilik yənə dengizoɣa qikip, mumkinqədər Feniks xəḫirigə yetip berip, xu yərdə kixlaxni

---

■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25. □ **27:1 «Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz...»** — «biz» degən səzgə karioɣanda Luqa qaytidin Pawluska ḫəmraḫ boloɣanidi. «Italiyəgə» — Rim xəḫiri Italiyəning paytəhti idi. **«Awoɣustus qismi»** — yaki «xaḫanə qoxun». «Awoɣustus» bolsa birinqi Rim imperatori idi. «Qisim» yaki «qoxun» muxu yərdə 600 ləxkərlik birlikni kərsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16. □ **27:7 «Xamal mingix yəniliximizni tosuoɣaqqa, Kret arilining Xamaldin dalda təripi bilən mengip, Salmoniy yerim arilidin ötüp... »** — əslidə ular məoɣrip tərəpkə mangmakqi, ḫazir jənubqa qarap mangidu. «Rosul Pawlusning səpərliri» degən həritini kərüng. □ **27:9 «roza küni allikaqan ötkən boloɣaqqa,...»** — Yəḫudiylarning «roza küni» adəttə tokquzinqi ayda bolidu, ḫazir küz pəsli bolsa kerək. Oninqi aydin keyin boran köp boloɣanlikтin «Ottura dengiz»da səpər kilix hətərlik idi.

ḳuwwətlidi. Feniks bolsa Kret arilidiki bir dengiz porti bolup, bir təripi oʏərbiy jənubḳa wə bir təripi oʏərbiy ximaloʏa ḳaraytti.□

Rosul Pawlusning Rim xəḥirigə mangoʏan səpiri

Dengizdiki boran-qapḳun

13 Jənubtin məyin xamal qiḳiwatatti, kəpqilik nixanimizoʏa yetidioʏan bolduḳ dəp, lənggərni eliwetip, kemini Kret arilining ḳiroʏiḳini boylap ḥəydəp mangdi.
14 Lekin uzun ətməy, araldin ḳattiḳ «xərḳiy ximaldin kəlgüqi» dəp atilidioʏan əxəddiy ḳara boran qiḳip kətti.
15 Kemə buranning ḳamalliḳida ḳaloʏaqḳa, uni xamaloʏa yüzləndürəlməy, boranning məyliqə mengixioʏa ḳoyup bərduḳ.
16-17 Klawda degən kiqik bir aralning xamaloʏa dalda təripigə ətüwelip, ḳolwaḳni kemigə qiḳiriwelip, aranla uni saḳlap ḳalaliduḳ. Andin kemiqilər kemini aroʏamqilar bilən sirtidin orap baoʏliwaldi. Kemining Sirtis dəp ataloʏan dengiz astidiki tax-ḳum dəwilirigə ḳeḳilip petip ḳelixidin ḳorḳup, tormuz lənggərlirini

□ **27:12 «roza küni allikaqan ətkən boloʏaqḳa, kəpqilik yənə dengizoʏa qiḳip, mumkinḳədər Feniks xəḥirigə yetip berip, xu yərdə ḳixlaxni ḳuwwətlidi…»** — Feniks porti ḳixliḳ (adəttə xərḳiy jənub wə xərḳiy ximaldin qiḳḳan) xamallaroʏa dalda boloʏaqḳa, ḳixlax üqün yahxi jay idi.

qüxürüp, kemini xamalning ḫəydixigə ḳoyup bərdi. □
18 Boran üstimizgə xiddətlik soḳḳaqḳa, ətisi malni dengizoɣa taxlaxḳa baxlidi. □
19 Üqinqi künidə ular øz ḳolliri bilən kemidiki ḳoral-jabduḳlirini dengizoɣa taxliwətti.
20 Køp künlərgiqə ya kün ya yultuzlar kørünməy, boran-qapḳun yənila xiddətlik üstimizgə tohtimay soḳuwərgəqkə, ahirda ḳutulup ḳelix ümidimizmu yoḳḳa qiḳḳanidi.
21 Kemidikilər birnərsə yemiginigə køp künlər boloɣandin keyin, Pawlus ularning arisida turup:
— Buradərlər, silər baldurla mening gepimgə ḳulaḳ selip Krettin dengizoɣa qiḳmasliḳinglar kerək idi. Xundaḳ ḳiloɣan bolsanglar bu balayi'apət wə ziyan-zəhmətlərgə uqrimioɣan bolattinglar.
22 Lekin əmdi silərni oɣəyrətlik boluxḳa dəwət ḳilimən. Qünki aranglarda ḫeqḳaysinglar jenidin ayriloɣini yoḳ, pəḳət kemidinla məḫrum ḳalisilər.
23 Qünki mən təwə boloɣan wə ibadət-hizmitini ḳilip kəlgən Hudaning bir pərixtisi tünügün keqə yenimoɣa kelip
24 manga: «Pawlus, ḳorḳma! Sən Ḳəysərning aldioɣa berip turuxung kerək; wə mana, Huda xapaət ḳilip sən bilən billə səpər ḳiloɣanlarning ḫəmmisining jenini tiliginingni sanga ijabət ḳildi!» dedi.
25 Xuning üqün əy əpəndilər, oɣəyrətlik bolunglar; qünki Hudaoɣa ixinimənki, manga ḳandaḳ eytiloɣan bolsa xundaḳ əməlgə axurulidu.
26 Biraḳ biz məlum aralning ḳiroɣiḳioɣa urulup ketiximiz muḳərrər bolidu.
27 Səpirimizning on tətinqi küni keqisi, kemə Adriatik dengizida ləyləp yürüwatḳan bolup, tün nispidə, kemiqilər ḳuruḳluḳḳa yeḳinlap ḳeliptuḳ, dəp oylidi.
28 Ular qongḳurluḳni ølqəx aroɣamqisini dengizoɣa qüxürüp, suning qongḳurluḳini ølqəp kørgənidi, yigirmə oɣulaq qiḳti. Səl aldioɣa mengip yənə ølqiwidi, on bəx oɣulaq qiḳti.
29 Ular kemining hada taxlaroɣa urulup ketixidin ḳorḳup, kemining kəynidin tət lənggərni taxliwetip, tang etixni təlmürüp kütüp turdi. □
30 Lekin kemiqilər kemidin ḳaqmaḳqi bolup kemining bexidinmu lənggərni elip taxliwetəyli dəp baḫanə kərsitip, ḳolwaḳni dengizoɣa qüxürdi.
31 Pawlus yüzbexi wə ləxkərlərgə:
— Bu *kemiqilər* kemidə ḳalmisa, silər ḳutulalmaysilər! — dedi.
32 Buning bilən ləxkərlər kemidiki ḳolwaḳning aroɣamqilirini kesip, uni ləylitip ḳoydi. □
33 Tang atay degəndə, Pawlus ḫəmməylənni bir'az oɣizaliniwelixḳa dəwət ḳildi. U:
— Silərning dəkkə-dükkə iqidə ḫeqnemə yeməy turoɣininglaroɣa on tət kün boldi.
34 Əmdi bir'az oɣizalinixinglarni ətünimən. Qünki ḫayat ḳelixinglar üqün muxundaḳ ḳilixḳa tooɣra kelidu; qünki ḫeqḳaysinglarning bexidiki bir tal moymu ziyanoɣa

□ **27:16-17 «Klawda degən kiqik bir aralning xamaloɣa dalda təripigə ətüwelip, ḳolwaḳni kemigə qiḳiriwelip, aranla uni saḳlap ḳalaliduḳ» —** adəttə ḳolwaḳ kemining kəynidin səritilip mengilatti. **«Andin kemiqilər kemini aroɣamqilar bilən sirtidin orap baoɣliwaldi»** — bu aroɣamqilar kemining parqilinip ketixining aldini elixi üqün kemini qing tutup turatti. **«Sirtis dəp ataloɣan dengiz astidiki tax-ḳum døwiliri»** — «Sirtis» degən ḫazirḳi Liwiyədiki ikki dengiz ḳoltuḳining ismidur. Xu ḳoltuḳlarda køp teyiz jaylar wə dengiz astida daim køqmə ḳum døwiliri boloɣaqḳa, kemilər üqün bək hətərlik jaydur. **«kemining ... tormuz lənggərliri»** — bolsa yenikrək lənggər bolup, dengiz tegigə tirilip kemining aldioɣa mengixini astilitatti. Baxḳa birhil tərjimisi «yəlkənlərni qüxürüp»; əmma bizningqə xundaḳ əxəddiy buranda yəlkənlər alliḳaqan qüxürülgən bolatti. □ **27:18 «... ətisi malni dengizoɣa taxlaxḳa baxlidi» —** malni taxlaxning məḳsiti kemining parqilinix mumkinqilikini azaytix üqün uni yeniklitixtin ibarət. □ **27:29 «ular ... kemining kəynidin tət lənggərni taxliwetip,..» —** bu tət lənggərni (dengizoɣa) taxlaxning məḳsiti kemini tohtitix, əlwəttə. □ **27:32 «kemidiki ḳolwaḳning aroɣamqilirini kesip, uni ləylitip ḳoydi» —** yaki «kemidiki ḳolwaḳning aroɣamqilirini kesip, uni dengizoɣa taxliwətti».

uqrimaydu! — dedi.■
35 Bu səzni ḳilip bolup, u ḳolioŋa bir parqə nanni elip, kəpqilikning aldida Hudaoŋa
təxəkkür eytip oxtup yedi. ■
36 Xuning bilən ḥəmməylən oŋəyrətlinip oŋizalinixḳa baxlidi
37 (kemidə biz jəmiy ikki yüz yətmix altə kixi iduḳ).
38 Ḥəmməylən ḳorsaḳlirini toḳlioŋandin keyin, kemini yeniklitix üqün, kemidiki
buoŋdaylarnimu dengizoŋa taxliwətti.

Kemining oŋərḳ boluxi

39 Tang atḳanda, kemiqilər ḳuruḳluḳning nə ikənlikini tonumidi. Lekin uningdiki
bir ḳumluḳ ḳoltuḳni bayḳap, kemini bir amal ḳilip xu yərdə uruldurup ḳuruḳluḳḳa
qiḳarmaḳqi boldi.
40 Ular aldi bilən lənggərlərni boxiwetip, ularni dengizoŋa taxliwətti. Xuning bilən
bir waḳitta, kemining ikki yənilix paliḳining baoŋlirini boxitip, ularni qüxürüwətti.
Andin kemining bexidiki yəlkənni xamaloŋa qiḳirip, kemini ḳumluḳning ḳiroŋiḳioŋa
ḳaritip mangdurdi. □
41 Əmdi ikki eḳim bir-birigə uqraxḳan yərgə kirip ḳelip, ular kemini ḳiraḳḳa
soḳturuwaldi; kemining bexi dengiz tegigə urulup petip, midirlimay ḳaldi, lekin
kemining arḳa təripi dolḳunlarning zərbisi bilən quwulup ketixkə baxlidi.□ ■
42 Ləxkərlər məḥbuslarning suoŋa səkrəp ḳeqip ketixining aldini elix üqün,
ḥəmmisini əltürüwətməkqi boldi. □
43 Lekin yüzbexi Pawlusni ḳutḳuzuxni halioŋan bolup, ləxkərlərning bundaḳ ḳilixioŋa
yol ḳoymidi. U aldi bilən su üzüxni bilidioŋanlarning suoŋa qüxüp ḳiroŋaḳḳa qiḳixini,
44 ḳaloŋanlarning bəzilirini tahtayaroŋa, bəzilirini kemining quwulup kətkən par-
qilirioŋa esilip, ḳiroŋaḳḳa qiḳixini buyrudi. Xundaḳ boldiki, ḥəmməylən ḳutulup saḳ-
salamət ḳuruḳluḳḳa qiḳti.

28

Malta arilida

1 Biz ḳutulup saḳ-salamət ḳiroŋaḳḳa qiḳḳandin keyin, u aralning Malta dəp
atilidioŋanliḳini bilduḳ.
2 Yərlik həlḳ bizgə intayin meḥribanliḳ bilən muamilə ḳildi; qünki u qaoŋda yamoŋur
yeoŋip, ḥawa sooŋuḳ boloŋaqḳa, ular gülhan yeḳip bizni kütüwaldi.□
3 Pawlus bir baoŋlam otun terip kelip otḳa taxliwidi, issiḳtin etilip qiḳḳan bir zəḥərlik
yilan uning ḳolini qixliginiqə qaplixiwaldi.
4 Xu yərliklər Pawlusning ḳolioŋa yepixip turoŋan yilanni kərüp, bir-birigə:

■ **27:34** Mat. 10:30. ■ **27:35** 1Sam. 9:13; Yḥ. 6:11; 1Tim. 4:3. □ **27:40 «kemining ikki yənilix paliḳining baoŋlirini boxitip, ularni qüxürüwətti»** — dengiz xundaḳ küqlük dolḳunlioŋanda, bu palaḳlarni dengizoŋa qüxürüxning paydisi bolmaytti. Xunga ular dəhli bolmisun üqün palaḳni bir-birigə qetip kemigə dengizdin kətürüpraḳ baoŋlap ḳoyoŋanidi. Uni əng ahirḳi ḳetim ixlitixkə bolatti, əgər ḳattiḳ dolḳunda buzulup kətsə amal yoḳ bolatti. □ **27:41 «Əmdi ikki eḳim bir-birigə uqraxḳan yərgə kirip ḳelip, ular kemini ḳiraḳḳa soḳturuwaldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Kemə ḳiroŋaḳḳa yətküqə dengiz astidiki ḳum dəwisigə urulup petip ḳaldi». ■ **27:41** 2Kor. 11:25. □ **27:42 «Ləxkərlər məḥbuslarning suoŋa səkrəp ḳeqip ketixining aldini elix üqün, ḥəmmisini əltürüwətməkqi boldi»** — rimliḳ əskərlər məḥbuslarni ḳaqurup ḳoysa əzliri ölüm jazasioŋa məḥkum bolatti. □ **28:2 «yərlik həlḳ bizgə intayin meḥribanliḳ bilən muamilə ḳildi»** — «yərlik həlḳ» degən ibarə grek tilida «saḳalliḳlar» deyilidu. Bu səz ularning yat tilliḳ (demək, ibraniy, grek yaki latin tilliḳ əməs) ikənlikini kərsitidu.

— Bu adəm qoḳum bir ḳatil ikən! Dengizdin ḳutulup qiḳḳan bolsimu, «Adillik» uning tirik ḳelixioɣa yol ḳoymidi, — deyixti.□
5 Lekin Pawlus yilanni otning iqigə silkip atti, əzi bolsa ḥeqḳandaḳ zəhim yemidi.■
6 Həlḳ uningoɣa bədini ixxip ketidu yaki u tuyuḳsiz yiḳilip əlidu dəp ḳarap turatti. Lekin uzun waḳit ḳarap turup, uningda ḥeqḳandaḳ binormal ḥalətning bolmioɣanliḳini kərüp, oylioɣinidin yenip:
— Bu bir ilaḥ bolsa kerək! — deyixti.■
7 U yərning ətrapidiki yurtta, aral baxliḳi (Publiyus dəp ataloɣan)ning birnəqqə yər-etizliri bar idi. U bizni əyigə baxlap, üq kün ḳizoɣin meḥman ḳilip kütti.
8 U qaoɣda xundaḳ boldiki, Publiyusning atisining ḳizitmisi ərləp, toloɣaḳ bolup yetip ḳaloɣanikən. Pawlus uning yenioɣa kirip, dua ḳilip üstigə ḳolini təgküzüp, uni saḳaytip ḳoydi.
9 Xuningdin keyin araldiki ḳaloɣan kesəllərning ḥəmmisi uning aldioɣa kelip, saḳaytildi.
10 Ular bizning ḥərmitimizgə nuroɣun sowoɣatlarni beoɣixlioɣan bolup, ahirda bu yərdin yənə yoloɣa qiḳḳan waḳtimizda, bizni yoloɣa lazimliḳ nərsə-kerəklər bilən təminlidi.

Maltadin Rim xəḥirigə berix

11 Malta arilida Iskəndəriyədin kəlgən, bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḥlirining nəḳixliri oyuloɣan bir kemə ḳixlioɣanidi. Aralda üq ay turoɣandin keyin, bu kemə bilən yoloɣa qiḳtuḳ. □
12 Sirakoza xəḥirigə kelip, u yərdə üq kün turduḳ.
13 Andin aylinip mengip, *Italiyədiki* Regiyum xəḥirigə kəlduḳ. Ətisi xamal yənilixi əzgirip jənubtin qiḳixi bilən, ikkinqi küni Puteoli xəḥirigə yetip kəlduḳ.
14 U yərdə birnəqqə ḳerindaxlarni taptuḳ, ularning ətünüxliri bilən biz ularda bir ḥəptə turduḳ. Xundaḳ ḳilip biz Rim xəḥirigə yetip kəlduḳ.
15 Keliwatḳanliḳimizdin həwər tapḳan xu yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḥərdin qiḳip ḥətta «Apiyus baziri»oɣiqə, *bəziliri* «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi. Pawlus ularni kərgəndə, Hudaoɣa rəḥmət eytip, oɣəyrətləndi.□

Pawlus Rim xəḥiridə

16 Rim xəḥirigə kirginimizdə, yüzbexi məḥbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi; lekin Pawlusning birla kəzətküqi ləxkər bilən bir əydə ayrim turuxioɣa ruhsət ḳilindi. □ ■
17 Üq kündin keyin, u u yərdiki Yəhudiylarning kattiwaxlirini əzi bilən kərüxüxkə qaḳirdi. Ular jəm boloɣanda, u mundaḳ dedi:
— Ḳerindaxlar! Mən həlḳimizgə yaki ata-bowilirimizdin ḳalduruloɣan ərp-adətlərgə ḳarxi ḥeqḳandaḳ ix ḳilmioɣan bolsammu, Yerusalemda turoɣinimda tutḳun ḳilinip rimliḳlarning ḳolioɣa tapxuruldum. ■

□ **28:4 «Dengizdin ḳutulup qiḳḳan bolsimu, «Adillik» uning tirik ḳelixioɣa yol ḳoymidi»** — «Adilliḳ» degən ular qoḳunidioɣan butlardin biri boloɣan ayal ilaḥ bolsa kerək. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luḳa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11. □ **28:11 «bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḥlirining nəḳixliri oyuloɣan bir kemə»** — «Samawiy Ḳoxkezək» bolsa rimliḳlarning qoḳunoɣan ilaḥliri «Kastor bilən Polluks» (grek tilida «Dioskuri») idi. Dengizqilar ularni dengiz səpərlirini onguxluḳ ḳilidu, dəp ḳaraytti. □ **28:15 «xu yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḥərdin qiḳip ḥətta «Apiyus baziri»oɣiqə, bəziliri «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi»** — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilometr, «Üq Saray» 55 kilometr yiraḳ idi. □ **28:16 yüzbexi məḥbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi»** — muxu sözlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8.

18 Rimliqlar meni soraqqa tartip, məndə ölüm jazasiɣa məhkum qiloɣudək birər
jinayət bolmiɣaqqa, meni qoyuwətməkqi boldi.
19 Lekin Yəhudiylar buningɣa qarxilik bildürgəqkə, Qəysərgə murajiət qilixqa
məjbur boldum. Bularni deginim bilən, bu mening öz həlqim üstidin xikayitim bar
degənlikim əməs.
20 Xu səwəbtin mən silər bilən yüz kərüxüx wə bu həqtə silərgə eytix üqün silərni
bu yərgə qaqirdim. Qünki bu zənjir bilən baɣlinixning səwəbi dəl Israilning kütkən
ümididur.■
21 Ular Pawluskə:
— Biz bolsaq Yəhudiyədin sən tooɣruluq hət almiduq, yaki u yərdin kəlgən
qerindaxlarning heqqaysisimu sən tooɣruluq birər yaman həwər əkəlmidi yaki
yaman gepingni qilmidi.
22 Lekin sening pikirliringni anglioɣumiz bar. Qünki həmmə yərdə kixilərning *sən
təwə boloɣan* bu məzhəpkə qarxi səzləwatqanliqidin həwirimiz bar! — deyixti.
23 Xuning bilən ular Pawlus bilən kərüxüxkə bir künni bekitti. U küni nuroɣun kixilər
uning turaloɣusioɣa kəlgənidi; u tang atqandin kəqkiqə ularɣa *səz-kalamni* xərhləp,
Hudaning padixahliqi həkkidə toluq guwahlik berip, Təwrat həm pəyoɣəmbərlərning
yazmiliridin nəqil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluq qayil qilixqa küqidi. □ ■
24 Uning səzlirigə bəzilər ixəndürüldi, bəzilər ixinixni rət qildi. ■
25 Ular Pawlusning mundaq bir səzni qilixi bilən özara kelixəlməy qaytip kətti. U
mundaq dedi:
— Muqəddəs Roh Yəxaya pəyoɣəmbər arqilik ata-bowilirimizoɣa munu səzni dəl
jayida eytqan:
26 — «Baroɣin; muxu həlkkə mundaq dəp eytqin: —
«Silər anglaxni anglaysilər, biraq qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraq bilip yətməysilər. ■
27 Qünki muxu həlqning yürikini may qaplap kətkən,
Ular anglioɣanda qulaqlirini eoɣir qiliwaloɣan,
Ular kəzlirini yumuwaloɣan;
Undaq bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp,
Quliqi bilən anglap,
Köngli bilən qüxinip,
Öz yolidin yanduruluxi bilən,
Mən ularni saqaytqan bolattim»».□ ■
28-29 Xunga bilixinglar kerəkki, Hudaning bu nijatliqi yat əlliklərgə əwətiliwatidu.
Ular bolsa uningɣa qulaq salmay qalmaydu! — dedi. U bu səzlərni eytqanda
Yəhudiylar öz-ara qattiq talax-tartix qilixip kətti.□
30 *Pawlus* özi ijarigə aloɣan öydə toluq ikki yil turdi wə bu yərdə uning bilən
kərüxüxkə kəlgən həmmə kixilərni qobul qilip,

■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21. □ **28:23 «u tang atqandin kəqkiqə ularɣa səz-kalamni xərhləp, Hudaning padixahliqi həkkidə toluq guwahlik berip, Təwrat həm pəyoɣəmbərlərning yazmiliridin nəqil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluq qayil qilixqa küqidi» —** «Təwrat həm pəyoɣəmbərlərning yazmiliri» tooɣruluq 24:14 wə uningdiki izahatni kərüng. Muxu yərdə «Təwrat» grek tilida «Musaning (Təwrat) qanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4. ■ **28:26** Yəx. 6:9; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yh. 12:40; Rim. 11:8. □ **28:27 «Qünki muxu həlqning yürikini may qaplap kətkən, ... undaq bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp, quliqi bilən anglap, köngli bilən qüxinip, öz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saqaytqan bolattim» —** «Yəx.» 6:9-10din nəqil kəltürülgən. ■ **28:27** Yəx. 6:9,10. □ **28:28-29 «U bu səzlərni eytqanda Yəhudiylar öz-ara qattiq talax-tartix qilixip kətti» —** muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu.

31 tolimu yürəklik bilən ḫəm ḫeq tosaloɳuoɳa uqrimay, Hudaning padixaḫlikini jar
ḳilip, Rəb Əysa Məsiḫkə dair ḫəḳiḳətlərni yətküzüp təlim bərdi.

Rimlikłarоła

Rosul Pawlus Rim xəḫərdiki jamaətkə yazоłan məktup

1 Rosullukķa tallap qakįriloła n, Hudaning hux həwirini jakarlaxķa ayrip təyinləngən,
Məsiḫ Əysaning ķuli boloła n mənki Pawlustin salam! ■
2 Huda bu hux həwərning kelixini heli burunla pəyoła mbərliri arķilik mukəddəs
yazmilarda wədə ķiloła nidi. ■
3-4 Bu hux həwər Θz Ooła li, yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḫ tooła risididur; jismaniy jəḫəttin
U Dawutning nəslidin tuoła uloła n; birdinbir pak-mukəddəs Roḫ təripidin ələmdin
tirildürülüx arķilik «küq-ķudrət Igisi Hudaning Ooła li» dəp kərsitilip bekitilgən;□ ■
5 U arķilik, xundakla Uning nami üqün barlik əllər arisida Hudaoła etikadtin boloła n
itaətmənlik wujudķa kəltürülüxkə biz meḫir-xəpķətkə wə rosullukķa muyəssər
bolduk;□
6 Silər ular arisida, Əysa Məsiḫ təripidin qakįriloła nsilər.□
7 Xunga, Huda səygən wə U «mukəddəs bəndilirim» dəp qakįroła n Rim xəḫiridiki
ḫəmminglaroła, Atimiz Hudadin wə Rəbbimiz Əysa Məsiḫtin meḫir-xəpķət wə
aman-hatirjəmlik boloła y!■

Təxəkkür duasi

8 Aldi bilən mən Əysa Məsiḫ arķilik ḫəmminglar üqün Hudayimoła təxəkkür
eytimən; qünki silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti.□
9 Θz Ooła li tooła risidiki hux həwərdə qin roḫ-ķəlbim bilən mən hizmitini ķiliwatķan
Huda Θzi mening dualirimda silərni xunqə üzlüksiz əsləp turoła nlikimoła guwahtur.
□ ■
10 Mən dualirimda, mumkin ķədər Hudaning iradisi bilən silərning yeninglaroła
berixķa ahir muyəssər boluxķa ḫəmixə ətünimən. ■

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ķan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4 «jismaniy jəḫəttin u Dawutning nəslidin tuoła uloła n» —** muxu «Dawut» bolsa Dawut pəyoła mbər, yəni Israiloła padixaḫ boloła n Dawut. Nuroła un pəyoła mbərlər Məsiḫ Dawutning əwladidin bolidu, dəp bexarət bərgənidi. **«birdinbir pak-mukəddəs Roḫ» —** grek tilida «pak-mukəddəskə təwə boloła n Roḫ» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə, xübḫisizki, Hudaning Θz Mukəddəs Roḫini kərsitidu; bəzi alimlar bu ibarini Məsiḫ Əysaning əz roḫini bildüridu, dəp ķaraydu. ■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luķa 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Yḫ. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuḫa. 5:20. □ **1:5 «Uning nami üqün barlik əllər arisida Hudaoła etikadtin boloła n itaətmənlik wujudķa kəltürülüxkə biz meḫir-xəpķətkə wə rosullukķa muyəssər bolduk» —** «əllər» muxu yərdə Yəḫudiy əməs əllərni kərsitidu. Təwratta bəzidə Yəḫudiylaroła nisbətən «yat əllər» dəp tərjimə ķilimiz. **«Hudaoła etikadtin boloła n itaətmənlik wujudķa kəltürülüxkə...» —** grek tilida səzmusəz pəķət «etikadning itaiti üqün...» deyilidu. □ **1:6 «Silər ular arisida, Əysa Məsiḫ təripidin qakįriloła nsilər» —** «ular arisida» — yəni Məsiḫkə etikad ķiloła n yat əllər arisida. Demək, Rimlik etikadqilar dəl rosul Pawlus ularning hizmitidə boluxķa qakįriloła n kixilərdindur. **«Əysa Məsiḫ təripidin qakįriloła nsilər» —** baxķa birhil tərjimisi: «Məsiḫkə mənsup boluxķa (Huda təripidin) qakįriloła n...». ■ **1:7** 1Kor. 1:2; Əf. 1:1. □ **1:8 «silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti» —** Rim imperiyəsidikilər Rimning ķanuni boyiqə: «Imperatori «Ķəysər»ni «Rəb Huda» dəp etirap ķilixķa məjbur idi. Xunga «Əysa Məsiḫ Rəbbimdur» dəp etirap ķiloła uqilar ķattik ķarxilikķa wə kəp ķetim dəḫxətlik ziyankəxlikkə uqraxķa baxlidi. Paytəhti Rim xəḫiridiki puķralardin bəzilirining Məsiḫkə baoła lanoła nlikį: «Rim xəḫiridə Məsiḫkə əgəxküqilər bar ikən!» dəp dunyani zilzilgə kəltürgənidi. □ **1:9 «Θz Ooła li tooła risidiki hux həwərdə qin roḫ-ķəlbim bilən mən hizmitini ķiliwatķan Huda...» —** grek tilida «qin roḫ-ķəlbim bilən» pəķət «roḫimdə» deyilidu. **«hizmitini ķiliwatķan Huda...» —** «hizmiti» muxu yərdə grek tilida alaḫidə «roḫiy hizmət» yaki «kaḫinlik hizmət»ni kərsitidu. ■ **1:9** Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ **1:10** Rim. 15:23,32.

11 Qünki mən silərni birər roḥiy iltipatḳa igə ḳilix arḳilik mustəḥkəmləx üqün silər
bilən kərüxüxkə intayin təḳəzzamən; □ ■
12 yəni, mən aranglarda bolsam, bir-birimizning etiḳadidin əzara təsəlli wə ilḥam
alalaymiz deməkqimən.

13 Ḳerindaxlar, mən silərning xuni bilixinglarni halaymənki, baxḳa yərdiki
əlliklərning arisida hizmitim mewə bərgəndək, silərning aranglardimu hizmitimn-
ing mewə berixi üqün yeninglaroɣa berixni kəp ḳetim niyət ḳildim, lekin bügüngiqə
tosaloɣuoɣa uqrap keliwatimən. □ ■
14 Mən ḥərḳandaḳ adəmlərgə, məyli Yunanlikłar wə yat taipilərgə, danixmən wə
nadanlaroɣa bolsun, ḥəmmisigə ḳərzdarmən. □ ■
15 Xuning üqün imkaniyət manga yar bərsila mən Rimdiki silərgimu hux hərwərni
yətküzüp bayan ḳilixḳa ḳizoɣinmən.

Hux həwərning zor ḳudriti

16 Qünki mən Məsiḥ tooɣrisidiki bu hux həwərdin ḥərgiz hijil bolmaymən! Qünki u
uningoɣa ixəngüqilirining ḥəmmisini, aldi bilən Yəḥudiylarni, andin keyin Greklərni
nijatḳa erixtüridioɣan Hudaning küq-ḳudritidur! □ ■
17 Qünki *hux həwərdə* etiḳadḳa asaslanoɣan, Hudaning birhil ḥəḳḳaniyliḳi etiḳad
ḳiloɣuqilaroɣa wəḥiy ḳilinoɣandur. *Muḳəddəs yazmilarda* yeziloɣinidək: — «Ḥəḳḳaniy
adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu».□ ■

Insaniyətning qüxkünlük jəryani

18 Qünki ḥəḳḳaniyətsizlik bilən ḥəḳiḳətni basidioɣan insanlarning barliḳ iplaslikioɣa
wə ḥəḳḳaniyətsizlikigə nisbətən Hudaning ḳaratḳan oɣəzipi ərxtin oquḳ wəḥiy
ḳilinmaḳta.
19 Qünki insanlar Huda tooɣrisida biləlәydioɣan ixlar ularning kəz aldida turidu;
qünki Huda ḥəmmini ularoɣa oquḳ kərsitip bərgən ■
20 (qünki dunya apiridə boloɣandin beri Hudaning kəzgə kərünməs əzgiqilikliri, yəni
mənggülük ḳudriti wə birdinbir Huda ikənliki Əzi yaratḳan məwjudatlar arḳilik
oquḳ kərülməktə, xundaḳla buni qüxinip yətkili bolidu. Xu səwəbtin insanlar ḥeq
baḥanə kərsitəlməydu) ■

□ **1:11 «roḥiy iltipat»** — Muḳəddəs Roḥtin kelidioɣan alaḥidə, məjizilik ḳabiliyəttin ibarəttur. Məsilən, «1Kor.» 12-14-bablarni kərüng. ■ **1:11** Rim. 15:29; 1Tes. 3:10. □ **1:13 «silərning xuni bilixinglarni halaymənki…»** — bu sözlər adəttə Rim imperatori yarliḳ qüxürgəndə ixlitidioɣan ibarə idi. Rosul Pawlus təwəndiki gepini «Aləm imperatori Əysa Məsiḥ»din kəlgən dəp puratmaḳqi ohxaydu. Əyni sözlər «xuni bilməslikinglarni halimaymənki,…». **«əlliklər…»** — barliḳ Yəḥudiy əməs millətlər, «yat əllər», «taipilər». ■ **1:13** 1Tes. 2:18. □ **1:14 «… ḥərḳandaḳ adəmlərgə, məyli Yunanlikłar wə yat taipilərgə, danixmən wə nadanlaroɣa bolsun…»** — muxu yərdə «yat taipilər» Yunanlik əməslərni yaki xu dəwrdiki «mədəniyət bəlgisi boloɣan Yunan tili»ni sözliyəlməydioɣan «mədiniyətsizlər»ni kəsitidu. **«mən… ḥəmmisigə ḳərzdarmən»** — buning mənisi bəlkim «ḥəmmisigə hux həwərni yətküzüxkə ḳərzdarmən» bolsa kerək. ■ **1:14** 1Kor. 9:16. □ **1:16 «Məsiḥ tooɣrisidiki bu hux həwər»** — grek tilida «Məsiḥning hux həwiri» degən sözdə ipadilinidu. **«Greklər»** — (yaki «Yunanlikłar») muxu yərdə barliḳ Yəḥudiy əməs millətlər yaki əlliklərgə wəkil kelidu. **«…nijatḳa erixtüridioɣan Hudaning küq-ḳudritidur»** — «nijat» degən Huda adəmni gunaḥini kəqürüp, uningdin ḳutḳuzup, mənggülük ḥayatni ata ḳilixini kərsitidu. ■ **1:16** Zəb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ **1:17 «hux həwərdə etiḳadḳa asaslanoɣan, Hudaning birhil ḥəḳḳaniyliḳi etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa wəḥiy ḳilinoɣandur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «hux həwərdə Hudadin kəlgən, baxtin ahir etiḳadḳa asaslanoɣan bir ḥəḳḳaniylik axkarilanoɣandur». **«Ḥəḳḳaniy adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu»** — «Ḥab.» 2:4. ■ **1:17** Ḥab. 2:4; Yḥ. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38. ■ **1:19** Ros. 14:17. ■ **1:20** Zəb. 19:1-2

21 — qünki insanlar Hudani bilsimu, uni Huda dəp uluƣlimidi, Uningƣa təxəkkür
eytmidi; əksiqə, ularning oy-pikirliri bimənə bolup, nadan ķəlbi ķarangƣulixip kətti.
■
22 Өzlirini danixmən ķilip kөrsətsimu, lekin əķilsiz bolup qiķti;
23 qirimas Hudaning uluƣluķining orniƣa qirip өlidiƣan adəmzatķa, uqar-
ķanatlarƣa, tөt ayaƣlik ḥaywanlarƣa wə yər beƣirliƣuqilarƣa ohxaydiƣan
butlarni almaxturup ķoyƣanidi.■
24 Xunga Huda ularni ķəlbidiki xəḥwaniy ḥəwəsliri bilən iplaslik ķilixķa, xundaķla
bir-birining tənlirini nomusķa ķalduruxķa ķoyup bərdi.
25 Ular Huda toƣrisidiki ḥəķiķətni yalƣanƣa aylandurdi, Yaratķuqining orniƣa
yaritilƣan nərsilərgə qoķunup, tawap-taət ķilƣanidi. Ḥalbuki, Yaratķuqiƣa
təxəkkür-mədḥiyə mənggügə oķulmaķta! Amin!
26 Mana xuning üqün, Huda ularni pəskəx xəḥwaniy ḥəwəslərgə ķoyup bərdi. Ḥətta
ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni ƣəyriy munasiwətkə aylandurdi; □ ■
27 xuningdək, ərlərmu ayallar bilən bolidiƣan təbiiy jinsiy munasiwətlərni taxlap,
baxķa ərlərgə xəḥwaniy ḥəwəslər bilən kөyüp pixidiƣan boldi. Ərlər ərlər bilən
xərməndilikkə kirixti wə nətijidə ularning muhalip ķilmixliri өz bexiƣa qiķti.
28 Ular Hudani bilixtin waz keqixni layiķ kөrgənliki talliƣanliķi üqün, Huda ularni
buzuķ niyətlərgə wə nalayiķ ixlarni ķilixķa ķoyup bərdi.
29 Ular ḥərhil ḥəķķaniyətsizlik, rəzillik, nəpsaniyətqilik, өqmənlikkə qөmüp,
ḥəsəthorluķ, ķatilliķ, jedəlhorluķ, məkkarliķ wə ḥərhil bətniyətlər bilən toldi. Ular
iƣwagər,
30 tөḥməthor, Hudaƣa nəprətlinidiƣan, kibirlik, mahtanqaķ, qongqi, ḥərhil
rəzilliklərni oylap qiķiridiƣan, ata-anisining sөzini anglimaydiƣan,
31 yorutulmiƣan, wədisidə turmaydiƣan, kөyümsiz wə rəḥimsiz insanlardur.
32 Ular Hudaning xularƣa bolƣan adil ḥөkümini, yəni xundaķ ixlarni ķilƣuqilarning
өlümgə layiķ ikənlikini eniķ bilsimu, bu ixlarni өzliri ķilipla ķalmay, bəlki xundaķ
ķilidiƣan baxķilardin sөyünüp ularni alķixlaydu.■

2

Hudaning ḥөkümi

1 Əmdi əy baxķilarning üstidin ḥөküm ķilidiƣan insan, kim boluxungdin ķət'iynəzər
baḥanə kөrsitəlməysən; qünki baxķilar üstidin ķaysi ixta ḥөküm ķilsang, xu ixta
өz gunaḥingni bekitisən. Qünki əy ḥөkümqi, sən өzüngmu ularƣa ohxax ixlarni
ķiliwatisən.■
2 Bizgə məlumki, Hudaning undaķ ixlarni ķilƣanlar üstidin ḥөküm qiķirixi *mutləķ*
ḥəķiķətkə asaslanƣandur.
3 Xunga, i xundaķ ixlarni ķilƣanlar üstidin ḥөküm qiķarƣuqi, xundaķla xuningƣa
ohxax ixlarni ķilƣuqi insan, өzüng Hudaning ḥөkümidin ķaqalaymən dəp hiyal
ķilamsən?
4 Yaki Hudaning meḥribanliķining seni towa ķilix yoliƣa baxlaydiƣanliķini ḥeq
bilməy, uning meḥribanliķi, kəng ķorsaķliķi wə səwr-taķitining molluķiƣa səl
ķarawatamsən?■

■ **1:21** Ķan. 28:28 ■ **1:23** 2Pad. 17:29. □ **1:26 «ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni ƣəyriy munasiwətkə aylandurdi»** — grek tilida «ayallarmu jinsiy munasiwətni təbiiy ķanuniyətkə hilap munasiwətkə aylandurdi» deyilidu. ■ **1:26** Law. 18:22,23. ■ **1:32** Ḥox. 7:3. ■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pet. 3:15.

5 Əksiqə, towa kilmaydioɳan jaɦillikiŋ wə tax yürəklikingdin, Huda adil ɦəkümini
ayan kilidioɳan oɳəzəplik küni üqün sən əz bexingoɳa qüxidioɳan oɳəzipini
toplawatisən.■
6 Huda ɦərkimgə əz əməllirigə yarixa ix kəridu.■
7 Yaɦxi ixlarni səwrqanlik bilən kilip, xan-xərəp, ɦərmət-eɦtiram wə bakiylikni
izdigənlərgə U mənggülük ɦayat ata kilidu;□
8 lekin xəɦsiyətqilərgə, ɦəkikətkə tən bərməy, əksiqə ɦəkkaniyətsizlikkə
əgəxkənlərgə oɳəzəp-kəɦr yaoɳdurulidu;■
9 yamanlik kilidioɳan barlik jan igisigə, aldi bilən Yəɦudiylaroɳa, andin Greklərgə
külpət wə dərd-ələm qüxidu; □
10 birak, barlik yaɦxilik kiloɳuqilaroɳa, aldi bilən Yəɦudiylaroɳa, andin Greklərgə xan-
xərəp, ɦərmət-eɦtiram wə aman-ɦatirjəmlik təkdim kilinidu.
11 Qünki Hudada adəmning yüz-ɦatirisini kilix yoktur.■
12 — qünki Təwrat kanunini bilməy gunaɦ sadir kiloɳanlarning ɦərbiri Təwrat
kanunining ɦəkümigə uqrimisimu, *əyibkə uqrap* ɦalak bolidu; Təwrat kanunini bilip
turup gunaɦ sadir kiloɳanlarning ɦərbiri bu kanun boyiqə sorakka tartilidu □
13 (qünki Hudaning aldida kanunni angliɳanlar əməs, bəlki kanunoɳa əməl
kiloɳuqilar ɦəkkaniy ɦesablinidu. ■
14 Qünki Təwrat kanunini bilməydioɳan əlliklər təbiiy ɦalda bu kanunoɳa uyoɳun
ixlarni kilsa, gərqə bu kanundin həwərsiz bolsimu, Təwrat kanuni ularda kərüngən
bolidu.
15 Ularning bu kiloɳanliri əz kəlblirigə kanun tələplirining pütüklük ikənlikini
kərsitidu; xuningdək, ularning wijdanlirimu əzlirigə ɦəkikətning guwaɦqisi bolup,
oy-pikirliri əzini əyibləydu yaki əzini aklaydu)
16 — mən yətküzüp keliwatkan bu hux həwərgə asasən Hudaning Əysa Məsiɦ
arkilik insanlarning kəlbidə pükkən məɦpiy ixlar üstidin ɦəküm qikiridioɳan künidə
yukirida eytiloɳan ixlar qokum yüz beridu.□ ■

Yəɦudiylar wə Təwrat kanuni

17 Sənqu, əgər əzüngni Yəɦudiy dəp atap, Təwrat kanunioɳa ümid baoɳlap, Hudaoɳa
təwəmən dəp mahtansang, □ ■
18 kanundin əginip uning iradisini bilip, esil bilən pəsni pərk ətkən bolsang,
19-20 Təwrat kanunidin bilim wə ɦəkikətning jəwɦirigə igə boldum dəp karap,
əzüngni korlaroɳa yol baxlioɳuqi, karangoɳuda kaloɳanlaroɳa mayak, nadanlaroɳa
əgətküqi, gədəklərgə ustaz dəp ixəngən bolsang —
21 əmdi sən baxkilaroɳa təlim berisənu, əzünggə bərməmsən? Ooɳrilik kilmanglar
dəp wəz eytisənu, əzüng ooɳrilik kilamsən?

■ **2:5** Rim. 9:22. ■ **2:6** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəɦ. 2:23; 22:12. □ **2:7 «ɦərmət-eɦtiram wə bakiylik...»** — grek tilida «ɦərmət-eɦtiram wə qiriməslik...». ■ **2:8** 2Tes. 1:8. □ **2:9 «Yəɦudiylaroɳa, andin Greklərgə...»** — «Greklər» (yaki «Yunanlikлar») muxu yərdə wə 10-ayəttə grek tilida , barlik Yəɦudiy əməs əlliklər wə millətlərgə wəkil kelidu. ■ **2:11** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:12 «Təwrat kanuni»** — yaki pəkət «kanun» yaki «mukəddəs kanun», muxu yərdə wə təwəndiki barlik ayətlərdə Huda Musa pəyoɳəmbərgə qüxürgən kanunni kərsitidu. Bu kanun Mukəddəs Kitabning awwalki bəx kismini təxkil kiloɳan; xunga Yəɦudiy ɦəlki bəzidə muxu bəx kisimni «kanun-yolyoruk» (ibraniy tilida «Toraɦ») dəp ataydu. Ərəb tilidiki «Təwrat» muxu səzdin qikkan. Adəttiki əɦwal astida «mukəddəs kanunni bilmigənlər» Yəɦudiy əməslər («yat əllər») ni kərsitidu, «mukəddəs kanunni bilgənlər» Yəɦudiylarni kərsitidu. «Təwrat» wə «Təwrat kanuni» tooɳruluk «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **2:13** Mat. 7:21; Yak. 1:22; 1Yuɦa. 3:7. □ **2:16 «yukirida eytiloɳan ixlar qokum yüz beridu»** — «yukirida eytiloɳan ixlar» 6-12-ayətlərdə eytiloɳan ixlarni, demək Hudaning sorak kilidioɳinini kərsitidu. ■ **2:16** Mat. 25:31. □ **2:17 «Hudaoɳa təwəmən dəp mahtansang...»** — grek tilida «Hudada mahtansang...». ■ **2:17** Rim. 9:4.

22 «Zina ķilmanglar» — dəp wəz eytiysənu, өzüng zina ķilamsən? Butlardin
nəprətlinisənu, өzüng buthanilardiki nərsilərni bulang-talang ķilamsən?
23 Təwrat ķanuni bilən mahtinisənu, өzüng xu ķanunƣa hilaplik ķilip, Hudaƣa daƣ
kəltürəmsən?!
24 Huddi *muķəddəs yazmilarda* yezilƣinidək: «Silərning ķilmixinglar tüpəylidin
Hudaning nami taipilər arisida kupurluķķa uqrimaķta».□ ■
25 Təwrat ķanuniƣa əməl ķilsang, hətnə ķilinƣiningning əḥmiyiti bolidu, lekin
uningƣa hilaplik ķilsang, hətnə ķilinƣining hətnə ķilinmiƣandək ḥesablinidu. □
26 Əmdi hətnisizlər ķanunning tələpligə əməl ķilsa, gərqə hətnisiz bolsimu, Huda
təripidin hətnilik ḥesablanmamdu?
27 Təwrat ķanun dəsturidin həwərdar wə hətnilik turuķluk ķanunƣa hilaplik
ķilƣuqi, i Yəḥudiy, ķanunƣa əməl ķilidiƣan jismaniy hətnisizlər təripidin sening
gunaḥing üstidin ḥөküm qiķiriliwatmamdu?
28 Qünki sirtķi kөrünüxi Yəḥudiy bolsila uni *ḥəķiķiy* Yəḥudiy degili bolmaydu, sirtķi
jəḥəttiki jismaniy hətninimu *ḥəķiķiy* hətnə degili bolmaydu, ■
29 roḥida Yəḥudiy bolƣini *ḥəķiķiy* Yəḥudiydur; uning hətnə ķilinƣini hətnə ķanun
dəsturi arķilik əməs, bəlki ķəlbidə, Roḥtindur. Bundaķ kixining təriplinixi insanlar
təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu.□ ■

3

1 Undaķta, Yəḥudiy bolƣanning Yəḥudiy əməstin nemə artuķqiliķi bar? Hətnilik
bolƣanning nemə paydisi bar?
2 Əməliyəttə, ularning ḥər jəḥəttin kөp artuķqiliķi bar. Birinqidin, Hudaning
bexarətlik sөzliri Yəḥudiylarƣa amanət ķilinƣan.■
3 Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qiķķan bolsimu, buningƣa nemə bolatti?
Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yoķķa qiķiriwetərmu?□ ■
4 Ḥərgiz undaķ ķilmaydu! Huda rastqil ḥesablinip, ḥəmmə adəm yalƣanqi
ḥesablansun! Huddi *muķəddəs yazmilarda Huda ḥəķķidə* yezilƣinidək: —
«Sөzliginingdə adil dəp ispatlanƣaysən,

□ **2:24 «Silərning ķilmixinglar tüpəylidin Hudaning nami taipilər arisida kupurluķķa uqrimaķta»** — «Yəx.» 52:5. ■ **2:24** Yəx. 52:5; Əz. 36:2. □ **2:25 «Təwrat ķanuniƣa əməl ķilsang, hətnə ķilinƣiningning əḥmiyiti bolidu, lekin uningƣa hilaplik ķilsang, hətnə ķilinƣining hətnə ķilinmiƣandək ḥesablinidu.»** — demisəkmu, Yəḥudiylar Təwrat ķanuni boyiqə hətnə ķilidu. Hətnilikning өzi «Mən Hudaning adimimən» degənlikni wə «Yəḥudiy bolux»ning simwoli dəp ķarilatti. ■ **2:28** Yḥ. 8:39; Rim. 9:7. □ **2:29 «roḥida Yəḥudiy bolƣini ḥəķiķiy Yəḥudiydur; uning hətnə ķilinƣini hətnə ķanun dəsturi arķilik əməs, bəlki ķəlbidə, roḥtindur»** — «Roḥtindur» bolsa, Muķəddəs Roḥtindur. Bəzi alimlar «Roḥtin»ni «roḥta» dəp qüxinidu, xundaķla bundaķ ayətni «...hətnə ķəlbdə, roḥta,... dəsturidin əməstur» dəp tərjimə ķilidu. Hətnə toƣruluķ «Əzakiyal», «Filippiliķlarƣa» wə «Kolossiliklərgə»diki «ķoxumqə sөz»lirimizni kөrüng. **«Bundaķ kixining təriplinixi insanlar təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu»** — ibraniy tilida «Yəḥuda» degənning əsliy mənisi «mahtax», «təripləx», «tərip» degənliktur. Xunga ayətning tegidiki mənisi: ««Ḥəķiķiy Yəḥudiy» bolux üqün, u Huda təripidin təripləngən («Yəḥuda») boluxi kerək. ■ **2:29** Ķan. 10:16; Yər. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11. ■ **3:2** Zəb. 147:19; Rim. 9:4. □ **3:3 «Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qiķķan bolsimu, buningƣa nemə bolatti? Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yoķķa qiķiriwetərmu?»** — Pawlus bəlkim Hudaning Israilƣa ķilƣan əḥdə-wədilirini kөrsitidu. Huda: «Silər Mening həlķim bolisilər» dəp wədə ķilƣandin keyin, bəzi Yəḥudiylarning ķilmixliri өzlirining Uning həlķi ikənlikini inkar ķilƣan bolsimu, bu ķilmixliri Hudaning wədisini yoķķa qiķiriwetəmdu? ■ **3:3** Qөl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13.

Xikayətkə uqrioɳiningda oɳəlibə kiloɳaysən».□ ■
5 Lekin bizning ḥəkḳaniysizlikimiz arkilik Hudaning ḥəkḳaniyliki tehimu enik kərsitilsə, buningoɳa nemə dəymiz? Ḥəkḳaniysizlik üstigə oɳəzəp təkidioɳan Hudani ḥəkḳaniy əməs dəymizmu (mən insanqə səzləymən)?□
6 Mundak deyixkə ḥərgiz bolmaydu! Əgər undak bolsa, Huda aləmni kandak sorakka tartidu?
7 *Bəzilər yənə*: «Mening yaloɳanqilkimdin Hudaning ḥəkikətliki tehimu oquk kilinsa, xundakla uluoɳluki tehimu yorutulsa, əmdi mən yənə nemə üqün gunaḥkar dəp karilip sorakka tartilimən?» *deyixi mumkin*.□
8 Undak boloɳanda nemixka (bəzilər bizgə təḥmət qaplimakqi bolup, gəplirimizni buriwətkəndək) «Yamanlik kilayli, buningdin yahxilik qikip kalar» — deyixkə bolmaydu? Bundak degüqilərning jazalinixi ḥəkliktur!

Ḥəkḳaniy adəm yoktur

9 Əmdi nemə deyix kerək? Biz *Yəḥudiylar Yəḥudiy əməslərdin* üstün turamduk? Yak, ḥərgiz! Qünki biz yukurida Yəḥudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduk.□ ■
10 Dərwəkə, mukəddəs yazmilarda yeziloɳinidək: —
«Ḥəkḳaniy adəm yok, ḥətta birimu yoktur,■
11 Yorutuloɳan kixi yoktur,
Hudani izdiginimu yoktur.
12 Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi,
Ularning barliki ərziməs bolup qikti.
Meḥribanlik kiloɳuqi yok, ḥətta birimu yoktur.□ ■
13 Ularning geli eqiloɳan kəbridək sesiktur,
Tilliri kazzaplik kilmakta;
Kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu; □ ■
14 Ularning zuwani karoɳax ḥəm zərdigə toloɳan.□ ■
15 «Putliri kan toküxkə aldiraydu;■
16 Baroɳanla yeridə wəyranqilik wə pajiəlik ixlar bardur.

□ **3:4 «Səzligiringdə adil dəp ispatlanoɳaysən, xikayətkə uqrioɳiningda oɳəlibə kiloɳaysən»** — «Zəb.» 51:4. «Xikayətkə uqrioɳiningda oɳəlibə kiloɳaysən» degənning baxka birhil tərjimisi: «Ḥəküm qikaroɳiningda oɳəlibə kiloɳaysən». Zəburdiki bu küydə Dawut pəyoɳəmbər eoɳir gunaḥini Huda wə həlk aldida ikrar kilidu; u bu səzlərni, Huda meni jazalioɳanda, həlk beximoɳa qüxidioɳan külpətning Hudadin adil jazasini bilsun dəp eytidu. Gunaḥini oquk ikrar kilmioɳan bolsa bəlkim həlk: «Nemixka səyümlük Dawut padixaḥimiz külpətkə uqrioɳandu, Huda uningoɳa adalətsiz muamilə kiloɳanmidu?» deyixi mumkin. Uning degini Pawlusning deginigə opmu-ohxax; Huda ḥəktur ḥəm aləm aldida Uning ḥəkliki ispatlansun; Uning ḥər ixtiki durusluki ispatlansun (wə ispatlinidu!), hatalik yaki yaloɳanqilikning bolsa bizdila ikənliki ispatlansun (wə ispatlinidu!). ■ **3:4** Zəb. 51:4; 116:11; Yḥ. 3:33. □ **3:5 «mən insanqə səzləymən!»** — demək, pəkət isanning kəz-karixi boyiqə səzləymən. Bu ibaridin kərgili boliduki, ḥərkandak adəm towa kilmisa, gunaḥi tüpəylidin uning kəzkaraxliri tumanlixip ketidu, əzi elixip kalidu. □ **3:7 «Mening yaloɳanqilikim arkilik Hudaning ḥəkikiti tehimu oquk kilinidu…»** — Huda pəyoɳəmbərlər arkilik Əz həlkining bəziliri Əzigə asiylik kilidioɳanliki, ḥətta məsilən Əz Məsiḥigə satkunluk kilidioɳanliki tooɳruluk kəp bexarət bərgənidi. Xunga «mening yaloɳanqilikim» Hudaning tooɳra eytkanlikini ispatlaydu. □ **3:9 «Yəḥudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduk»** — «Greklar» muxu yərdə barlik «Yəḥudiy əməslər»gə wəkillik kilidu. ■ **3:9** Gal. 3:22. ■ **3:10** Zəb. 14:3; 53:3 □ **3:12 «Ḥəkḳaniy adəm yok, ḥətta birimu yoktur, … Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi, ularning barliki ərziməs bolup qikti. Meḥribanlik kiloɳuqi yok, ḥətta birimu yoktur»** — (10-13-ayət) «Zəb.» 14:1-3 (yənə 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ **3:12** Zəb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20 □ **3:13 «Ularning geli eqiloɳan kəbridək sesiktur, tilliri kazzaplik kilmakta; kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu»** — «Zəb.» 5:9 wə 140:3. ■ **3:13** Zəb. 5:9; 140:4. □ **3:14 «Ularning zuwani karoɳax ḥəm zərdigə toloɳan»** — «Zəb.» 10:7. ■ **3:14** Zəb. 10:7 ■ **3:15** Pənd. 1:16; Yəx. 59:7.

17 Tinqlik-aramlik yolini ular ḥeq tonuоłan əməs».□ ■
18 «Ularning nəziridə Hudadin ḳorḳidioła ix yoḳtur».□ ■
19 Təwrattiki barlik̡ sözlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioła̱nlarоła ḳarita eytiloła̱nlik̡i bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoła̱zi baḥanə kərsitəlməy tuwak̡linip, pütkül dunyadikilər Hudaning sorik̡ida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun, degənliktur. □
20 Xunga, ḥeqḳandak̡ ət igisi Təwrat-ḳanunioła əməl ḳilixḳa intilixliri bilən *Hudaning* aldida ḥəḳḳaniy ḥesablanmaydu; qünki Təwrat ḳanuni arḳilik̡ insan өz gunaḥini tonup yetidu.■

Hudaning insanni ḥəḳḳaniy ḳilixi

21 Birak̡, ḥazir ḳanun yoli bilən əməs, bəlki Hudaning Өzidin kəlgən birhil ḥəḳḳaniylik̡ axkarilandi! Bu hil ḥəḳḳaniylik̡ḳa ḳanunning өzi wə pəyoła̱mbərlərning *yazmilirimu* guwaḥlik̡ bərgəndur; ■
22 yəni, Hudaning Əysa Məsiḥning ixənq-sadak̡ətliki arḳilik̡ etik̡ad ḳiloła̱uqilarning ḥəmmisining iqigə ḥəm üstigə yətküzidioła̱n ḥəḳḳaniylik̡idur! Bu ixta ayrimqilik̡ yoḳtur □
23 (qünki barlik̡ insanlar gunaḥ sadir ḳilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məḥrum boldi) □
24 Qünki etik̡adqilarning ḥəmmisi Məsiḥ Əysada boloła̱n nijat-ḥərlük arḳilik̡, *Hudaning* meḥir-xəpḳiti bilən bədəlsiz ḥəḳḳaniy ḳilinidu.□ ■
25 Huda Uni gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanlik̡i süpitidə təyinlidi; *insanlarning* Uning *ḳurbanlik̡* ḳenioła ixənq baoła̱lixi bilən *ḳurbanlik̡* inawətliktur. Huda bu arḳilik̡ burunḳi zamandikilərning sadir ḳiloła̱n gunaḥlirioła səwr-tak̡ətlik bolup, jazalimay өtküzüwetixining adillik̡ ikənlikini kərsətti. □ ■

□ **3:17 «Putliri ḳan toküxkə aldiraydu; baroła̱nla yeridə wəyranqilik̡ wə pajiəlik ixlar bardur. Tinqlik-aramlik̡ yolini ular ḥeq tonuoła̱n əməs. Ularning nəziridə Hudadin ḳorḳidioła̱n ix yoḳtur»** — (15-17-ayət) «Yəx.» 59:7-8. ■ **3:17** Yəx. 59:7,8 □ **3:18 «Ularning nəziridə Hudadin ḳorḳidioła̱n ix yoḳtur»** — «Zəb.» 36:1. ■ **3:18** Zəb. 36:1 □ **3:19 «Təwrat ḳanuni astida yaxaydioła̱nlar»** —Yəḥudiy həlḳini kərsitidu. **«Təwrattiki barlik̡ sözlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioła̱nlaroła ḳarita eytiloła̱nlik̡i bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoła̱zi baḥanə kərsitəlməy tuwak̡linip, pütkül dunyadikilər Hudaning sorik̡ida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun»** — «Təwrattiki barlik̡ sözlər» muxu yərdə bəlkim yuḳurida nəḳil kəltürülgən, barlik̡ insanning gunaḥkar ikənlikini ispatlioła̱n (Təwrattiki) ayətlərni alaḥidə təkitləydu. ■ **3:20** Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ **3:21** Rim. 1:17; Fil. 3:9. □ **3:22 «Məsiḥning ixənq-sadak̡ətliki arḳilik̡ etik̡ad ḳiloła̱uqilar…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Əysa Məsiḥkə baoła̱lioła̱n itik̡adi arḳilik̡ etik̡ad ḳiloła̱uqilar…». Grek tilida «ixənq, etik̡ad» wə «sadak̡ətlik, ixənqlik» birla sөz bilən ipadilinidu. □ **3:23 «Qünki barlik̡ insanlar gunaḥ sadir ḳilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məḥrum boldi»** — buning ikki təripi bar; (1) Huda əslidə adəmni «Өz süriti boyiqə», yəni «Өz xan-xəripi boluxi üqün» yaratḳanidi. Gunaḥ sadir ḳiloła̱inida insan bu xan-xərəpkə yetəlmidi, xunglaxḳa Hudaoła wəkil boluxtiki imtiyazdin məḥrum boldi. (2) gunaḥi tüpəylidin insan Hudaning padixaḥlik̡ida uning xan-xəripini kərəlməydioła̱n boldi. □ **3:24 «Məsiḥ Əysada boloła̱n nijat-ḥərlük arḳilik̡…»** — yaki «Məsiḥ Əysaning gunaḥtin ḥər ḳilix hizmiti arḳilik̡…». ■ **3:24** Yəx. 53:5. □ **3:25 «gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanlik̡i»** — grek tilida birla sөz bilən ipadilinidu. «Kafarət» tooła̱ruluḳ «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundak̡la «Təbirlər»nimu kərüng. **«Huda Uni gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanlik̡i süpitidə təyinlidi; (insanlarning) Uning (ḳurbanlik̡) ḳenioła ixənq baoła̱lixi bilən (ḳurbanlik̡) inawətliktur. Huda bu arḳilik̡ burunḳi zamandikilərning sadir ḳiloła̱n gunaḥlirioła səwr-tak̡ətlik bolup, jazalimay өtküzüwetixining adillik̡ ikənlikini kərsətti»** — bu toluḳ ayət intayin muḥim. Huda burunḳi zamandiki towa ḳiloła̱n etik̡adqi kixilərning gunaḥlirini jazalimay kəqürüm ḳiloła̱nlirining ḥəmmisi Məsiḥning kəlgüsi zamanda ḳurbanlik̡ bolup, xu gunaḥlirining jazasini kətüridioła̱nlik̡ioła asaslanoła̱nidi, xunglaxḳa pütünləy adillik̡ idi. «Gunaḥlaroła ... өtküzüwetix» degən ibarə bəlkim burunḳi dəwrdiki **barlik̡ gunaḥlarnimu** өz iqigə alidu; birak̡ Huda bu gunaḥlarni jazalimay өtküzüwətkən bolsimu, həḳlər towa ḳilmisa bəribir ahir berip өzliri jazalirini tartidu. Ḥazirḳi zamandimu xundak̡. ■ **3:25** Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuḥa. 4:10.

26 Buningoƣa ohxax bu *ƙurbanliƙ* arƙiliƙ U ƫazirƙi zamanda boloƣan ƫəƙƙaniyliƙinimu kərsətkən. Xundaƙ ƙilip U Өzining ƫəm ƫəƙƙaniy ikənlikini ƫəm Əysaning etiƙadida boloƣuqini ƫəƙƙaniy ƙiloƣuqi ikənlikinimu namayan ƙildi.□
27 Undaƙ bolsa, insanning nemə mahtanoƣuqiliki bar? Mahtinix yoƙ ƙilindi!
— Nemə prinsipƙa asasən? Ƙanunoƣa intilix prinsipi bilənmu?
— Yaƙ! «Etiƙad» prinsipi bilən!
28 Qünki «Insan Təwrat ƙanunioƣa əməl ƙilixƙa intilixliri bilən əməs, bəlki etiƙad bilən ƫəƙƙaniy ƙilinidu» dəp ƫesablaymiz! □ ■
29 Əjəba, Huda pəƙətla Yəƫudiylarningla Hudasimu? U əllərningmu Hudasi əməsmu? Xundaƙ, u əllərningmu Hudasidur.
30 Huda bolsa birdur, U hətnə ƙilinoƣanlarni etiƙad bilən ƫəmdə hətnə ƙilinmioƣanlarnimu etiƙad bilən ƫəƙƙaniy ƙilidu. □
31 Əmdi etiƙad prinsipi bilən Təwrat ƙanunini bikar ƙiliwetimizmu? Yaƙ, dəl buning əksiqə, uni küqkə igə ƙilimiz.

4

Ibraƫimning etiƙad bilən ƫəƙƙaniy dəp ƫesablinixi, bizgə bir ülgidur

1 Undaƙta, biz *Yəƫudiylarning* jismaniy jəƫəttiki atimiz Ibraƫimning erixkini tooƣrisida nemə dəymiz?□ ■
2 Əgər Ibraƫim əməlliri bilən ƫəƙƙaniy dəp jakarlanoƣan bolsa, uningda mahtanoƣudək ix bolatti (bəribir Hudaning aldida uning mahtinix ƫəƙƙi yoƙ idi).
3 Qünki muƙəddəs yazmilarda nemə deyilgən? —
«Ibraƫim Hudaoƣa etiƙad ƙildi;
Bu uning ƫəƙƙaniyliƙi ƫesablandi» deyilidu.□ ■
4 Ixligüqigə berilidioƣan ƫəƙ «meƫir-xəpƙət» ƫesablanmaydu, bəlki birhil «ƙərz ƙayturux» ƫesablinidu.
5 Biraƙ, ƫeq ix-əməl ƙilmay, pəƙət nomussiz gunaƫkarlarni ƫəƙƙaniy ƙiloƣuqi Hudaoƣa etiƙad ƙilidioƣan kixining bolsa, uning etiƙadi ƫəƙƙaniyliƙ dəp ƫesablinidu!□
6 Huda ƙiloƣan əməlliriƣə ƙarimay, ƫəƙƙaniy dəp ƫesablioƣan kixining bəhti tooƣruluƙ Dawut *pəyoƣəmbərmu* mundaƙ degən: —
7 «Itaətsizlikliri kəqürüm ƙilinoƣan,
Gunaƫliri yepiloƣan kixi nemidegən bəhtliktur!■

□ **3:26 «Xundaƙ ƙilip U Өzining ƫəm ƫəƙƙaniy ikənlikini ƫəm Əysaning etiƙadida boloƣuqini ƫəƙƙaniy ƙiloƣuqi ikənlikinimu namayan ƙildi»** — Məsiƫ Əysa ƫər zamandiki barliƙ kixilərning ƫəmmə gunaƫining tegixlik jazasi (Hudaning gunaƫ üstigə qüxüridioƣan oƣəzipi)ni ƙobul ƙiloƣandin keyin Huda tolimu ƫəƙƙaniylik bilən towa ƙiloƣan kixilərni kəqürüm ƙilip ularni ƫəƙƙaniy ƙiloƣuqi bolidu. □ **3:28 «Təwrat ƙanunioƣa əməl ƙilixƙa intilixliri bilən əməs…»** — muxu ibarə grek tilida intayin ƙisƙartilip: «ƙanundiki əməllər bilən əməs…» yaki «ƙanunoƣa ƙaritiloƣan əməllər bilən əməs…» yaki «ƙanundin qiƙƙan əməllər bilən əməs…» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barliƙ «Təwrat ƙanunioƣa əməl ƙilixƙa intilixliri» өzining gunaƫƙa patƙan bir gunaƫkar ikənlikini ispatlaydu, halas. ■ **3:28** Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ **3:30 «Huda bolsa birdur, U hətnə ƙilinoƣanlarni etiƙad bilən ƫəmdə hətnə ƙilinmioƣanlarnimu etiƙad bilən ƫəƙƙaniy ƙilidu»** — bu ayəttiki «hətnə ƙilinoƣanlar» Yəƫudiylarni, «hətnə ƙilinmioƣanlar» barliƙ Yəƫudiy əməslərni bildüridu. □ **4:1 «atimiz Ibraƫimning erixkini..»** — yaki «atimiz Ibraƫimning өgəngini..», «atimiz Ibraƫimning bilgini..». ■ **4:1** Yəx. 51:2. □ **4:3 «Ibraƫim Hudaoƣa etiƙad ƙildi; bu uning ƫəƙƙaniyliƙi ƫesablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yaƙ. 2:23. □ **4:5 «Biraƙ, ƫeq ix-əməl ƙilmay, pəƙət nomussiz gunaƫkarlarni ƫəƙƙaniy ƙiloƣuqi Hudaoƣa etiƙad ƙilidioƣan kixining bolsa, uning etiƙadi ƫəƙƙaniyliƙ dəp ƫesablinidu!»** — «ƫeq əməl ƙilmay» degini, ƫəƙƙaniyliƙƙa erixix üqün tirixix jəƫətidin eytilidu, «adəmlər jan beƙix üqün ixlixi kerək əməs» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **4:7** Zəb. 32:1

8 Pərwərdigar gunaḫliri bilən ḫeq ḫesablaxmaydiоɳanlar nemidegən bəhtliktur!».□ ■
9 Əmdi bəht yalоɳuz hətnə ḳilinоɳanlarоɳila mənsup bolamdu, yaki hətnə ḳilinmiоɳanlarоɳimu mənsup bolamdu? Qünki: «Ibraḫimning etiḳadi uning ḫəḳḳaniyliḳi dəp ḫesablandi» dəwatimiz.□ ■
10 Ḫəḳḳaniylik ḳandaḳ əḫwalda uningоɳa ḫesablandi? Hətnə ḳilinixtin ilgirimu yaki hətnə ḳilinixtin keyinmu? U hətnə ḳilinоɳan ḫalda əməs, bəlki hətnə ḳilinmiоɳan ḫalda ḫesablandi!
11 Uning hətnini ḳobul ḳiloɳini bolsa, uni hətnə ḳilinixtin burunla etiḳadi arḳilik igə boloɳan ḫəḳḳaniylikḳa məḫür bəlgisi süpitidə boloɳanidi. Demək, u hətnisiz turup Hudaoɳa etiḳad ḳiloɳuqilarning ḫəmmisining atisi boldi — ularmu *etiḳadi bilən* ḫəḳḳaniy ḫesablinidu!■
12 U yənə hətnə ḳilinоɳanlarningmu atisidur; demək, hətnə ḳilinоɳan boluxi bilən təngla hətnə ḳilinmiоɳan waḳtidimu etiḳadlik yol mangоɳan atimiz Ibraḫimning izlirini besip mangоɳanlarningmu atisi boloɳandur.
13 Qünki *Hudaning* Ibraḫimoɳa wə nəsligə dunyaoɳa mirashor bolux tooɳrisidiki wədə berixi Ibraḫimning Təwrat ḳanuniоɳa əməl ḳilixḳa intilginidin əməs, bəlki etiḳadtin boloɳan ḫəḳḳaniyliḳtin kəlgən.
14 Qünki əgər ḳanunоɳa intilidiоɳanlar mirashor bolidiоɳan bolsa etiḳad bikar nərsə bolup ḳalatti, Hudaning wədisimu yoḳḳa qiḳiriloɳan bolatti. ■
15 Qünki Təwrat ḳanuni *Hudaning* oɳəzipini elip kelidu; qünki ḳanun bolmisa, itaətsizlik degən ixmu bolmaydu.□ ■
16-17 Xuning üqün, Hudaning wədisining *pəḳət* Өz meḫir-xəpḳiti arḳilik əməlgə axuruluxi üqün, u etiḳadḳila asaslinidu. Buning bilən u wədə Ibraḫimning barlik əwladliriоɳa, pəḳət Təwrat ḳanuni astida turidiоɳanlarоɳila əməs, bəlki Ibraḫimqə etiḳad ḳiloɳuqilarning ḫəmmisigimu kapalətlik ḳilinоɳan. Qünki muḳəddəs yazmilarda: «Seni nuroɳun ḳowmning atisi ḳildim» dəp yeziloɳinidək, Ibraḫim ḫəmmimizning atisidur. Dərḫəḳiḳət, u өlüklərni tirildüridiоɳan, məwjut bolmiоɳanni bar dəp məwjut ḳilidiоɳan, өzi etiоɳad baoɳliоɳan Huda aldida ḫəmmimizning atisi boldi. □ ■
18 Ḫeqḳandaḳ ümid ḳalmisimu u yənila ümidtə etiḳad ḳildi wə xuning bilən uningоɳa: «Sening nəsling *san-sanaḳsiz* bolidu» dəp aldin eytiloɳandək nuroɳun ḳowmning atisi boldi. □ ■
19 U yüz yaxḳa yeḳinlap, tenini өlgən ḫesablisimu, xundaḳla ayali Saraḫningmu baliyatḳusini өldi dəp ḳarisimu, yənila etiḳadta ajizlaxmidi; □
20 Hudaning wədisigə nisbətən etiḳadsizlik ḳilip ḫeq ikkilənmidi, əksiqə u etiḳadi arḳilik küqəytildi wə Hudani uluoɳlidi, ■

□ **4:8 «Itaətsizlikliri kəqürüm ḳilinоɳan, gunaḫliri yepiloɳan kixi nemidegən bəhtliktur! Pərwərdigar gunaḫliri bilən ḫeq ḫesablaxmaydiоɳanlar nemidegən bəhtliktur!»** — (7-8-ayət) «Zəb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zəb. 32:1, 2 □ **4:9 «Ibraḫimning etiḳadi uning ḫəḳḳaniyliḳi dəp ḫesablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6 ■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15 «Təwrat ḳanuni Hudaning oɳəzipini elip kelidu»** — adəm Hudaning əmr-pərmanliriоɳa əməl ḳilalmiоɳaqḳa, ḳanun uning gunaḫini namayan ḳilidu; namayan ḳilinixi bilən Hudaning oɳəzipi uning gunaḫi üstigə qüxidu. ■ **4:15** Yḫ. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19. □ **4:16-17 «Təwrat ḳanuni astida turidiоɳanlar»** — Yəḫudiy həlḳ. **«Seni nuroɳun ḳowmning atisi ḳildim»** — («Yar.» 17:5). Hudaning Ibraḫimoɳa eytḳan bu səzi «ətkən zaman» xəklidə («**ḳildim**») bolup, ḫeq pərzəntsiz boloɳan waḳtida uningoɳa eytiloɳan. Bu keyinki ayətlər bilən ziq baoɳliḳtur. ■ **4:16-17** Yəx. 51:2; Yar. 17:5. □ **4:18 «Sening nəsling san-sanaḳsiz bolidu»** — «Yar.» 15:5. ■ **4:18** Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ **4:19 «U yüz yaxḳa yeḳinlap, tenini өlgən ḫesablisimu, xundaḳla ayali Saraḫningmu baliyatḳusini өldi dəp ḳarisimu…»** — demək, u өz tenining өlüktək boloɳan əḫwaliоɳa wə Saraḫning ḳət’iy tuoɳmasliḳiоɳa tolimu reallik wə eoɳirbesiḳlik bilən ḳaraytti, biraḳ bu ixlar uning etiḳadiоɳa ḫeq təsir yətküzmidi. ■ **4:20** Yḫ. 8:56; Ibr. 11:11, 18.

21 «U nemini wədə kilоɳan bolsa xuni əməlgə axurux kudritigə Igidur» dəp toluk
ixəndürüldi. ■
22 Xuning bilən bu «uning ḥəkḳaniyliki ḥesablandi». ■
23-25 Bu, «Uning ḥəkḳaniyliki ḥesablandi» degən səz yalоɳuz uning üqünla əməs,
bəlki Rəbbimiz Əysani ələmdin tirildürgən Hudaoɳa etikad kiliximiz bilən ḥəkḳaniy
ḥesablinidioɳan bizlər üqünmu yezilоɳan; *Məsiḥ* bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida
olioɳa tapxuruldi wə ḥəkḳaniy kiliniximiz üqün tirildürüldi.□ ■

5

Huda bilən inak ətüx

1 Xunga etikad bilən ḥəkḳaniy kilinoɳan ikənmiz, Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arkilik Huda
bilən inak munasiwəttə bolimiz.■
2 U arkilik etikad yolida bizni qing turoɳuzidioɳan bu meḥir-xəpkitining iqigə
kirix ḥokukioɳa muyəssər bolduk, xuningdək Hudaning xan-xəripigə baoɳlioɳan
ümidimizdin xad-huram bolimiz. ■
3-4 Xundak bolupla kalmay, müxkül əḥwallar iqidə xadlinimiz; qünki müxküllük
səwrqanlikni, səwrqanlik qidamlikni, qidamlik ümidni elip kelidu, dəp bilimiz.□ ■
5 Wə bu ümid bizni yərgə karitip koymaydu, qünki bizgə ata kilinoɳan Mukəddəs
Roḥ arkilik Hudaning meḥir-muḥəbbiti alliburun kəlbimizgə kuyulup exip taxti.□
6 Qünki biz pəkət amalsiz kaloɳinimizda, Məsiḥ biz ihlassizlar üqün *Huda* bekitkən
wakitta əzini pida kildi.□ ■
7 Birsining ḥəkḳaniy adəm üqün jenini pida kilixi naḥayiti az uqraydioɳan ix; bəzidə
yahxi adəm üqün birsi pida boluxka jür'ət kiliximu mumkin;
8 lekin Huda Əz meḥri-muḥəbbitini bizgə xuningda kərsitiduki, biz tehi gunaḥkar
wakitimizda, Məsiḥ biz üqün jenini pida kildi.■
9 Ḥazir biz Uning keni bilən ḥəkḳaniy kilinoɳan ikənmiz, əmdi U arkilik *kelidioɳan*
oɳəzəptin kutuluximiz tehimu jəzməndur. □
10 Qünki burun Hudaoɳa düxmən boloɳan bolsakmu, Ooɳlining ölümi arkilik bizni
Uning bilən inakłaxturoɳan yərdə, Uning bilən inakłaxturuloɳandin keyin, əmdi
Ooɳlining ḥayati arkilik biz tehimu kutuldurulmamduk?! □

■ **4:21** Zəb. 115:3 ■ **4:22** Yar. 15:6. □ **4:23-25 «Məsiḥ bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida olioɳa tapxuruldi wə ḥəkḳaniy kiliniximiz üqün tirildürüldi» —** «pida olioɳa tapxuruldi» degən ibarə bolsa, u rəzil adəmlərning koli bilən ölümgə tapxuruldi, lekin bularning ḥəmmisi insaniyətni kutkuzux üqün Hudaning uluoɳ pilani idi, dəp kərsitidu. ■ **4:23-25** Rim. 15:4. ■ **5:1** Yəx. 32:17; Yḥ. 16:33; Əf. 2:13. ■ **5:2** Yḥ. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Əf. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ **5:3-4 «müxkül əḥwallar iqidə xadlinimiz...» —** yaki «müxkül əḥwallardin təntənə kilimiz». ■ **5:3-4** Yak. 1:3. □ **5:5 «Wə bu ümid bizni yərgə karitip koymaydu, qünki bizgə ata kilinoɳan Mukəddəs Roḥ arkilik Hudaning meḥir-muḥəbbiti alliburun kəlbimizgə kuyulup exip taxti» —** insanning Hudaoɳa baoɳlioɳan ḥərkandak ümidi, uning bizgə boloɳan muḥəbbitining bar-yok ikənlikigə ziq baoɳlinidu, əlwəttə. Əgər biz «Huda bizni səyidu» dəp bilsək ḥəmdə Hudaning muḥəbbiti əz wujudimizda pəyda boloɳan bolsa, ḥərkandak zor ümidlərmu bolidu. □ **5:6 «Qünki biz pəkət amalsiz kaloɳinimizda...» —** «amalsiz» — əzimizni gunaḥtin kutulduruxka amalsiz. ■ **5:6** Əf. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18. ■ **5:8** Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18. □ **5:9 «əmdi U arkilik kelidioɳan oɳəzəptin kutuluximiz tehimu jəzməndur» —** «kelidioɳan oɳəzəp» Hudaning gunaḥlarning üstigə qüxidioɳan oɳəzipi. □ **5:10 «Qünki burun Hudaoɳa düxmən boloɳan bolsakmu, Ooɳlining ölümi arkilik bizni Uning bilən inakłaxturoɳan yərdə, Uning bilən inakłaxturuloɳandin keyin, əmdi Ooɳlining ḥayati arkilik biz tehimu kutuldurulmamduk?!» —** Hudaning nijatida «kutulux» pəkət dozahtin kutulux əməs, gunaḥning barlik asarətliridin azad bolup yengi əḥmiyətlik ḥayattin bəḥrimən boluxtin ibarəttur.

11 Buning bilənla qalmay, ḥazir biz Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arqilиқ Huda bilən inaqlaxturulduq, U arqilиқmu Hudaning Өzidin xadlinimiz.□

Adəm'atidin өlüm, Məsiḥtin ḥayatlиқ — gunaḥning yiltizi

12 Xuningdək, gunaḥning dunyaƣa kirixi birla adəm arqilиқ boldi, өlümning dunyaƣa kirixi gunaḥ arqilиқ boldi; xuning bilən gunaḥ arqilиқ өlüm ḥəmmə adəmgə tarqaldi; qünki ḥəmmə adəm gunaḥ sadir qildi □ ■
13 (qünki Təwrat qanunidin ilgirimu gunaḥ dunyada bar idi, əlwəttə; ḥalbuki, qanun bolmisa gunaḥning ḥesabi elinmaydu.
14 Xundaqtimu, өlüm Adəm'ata waqtidin Musa pəyƣəmbər waqtiƣiqə insanlarƣimu ḥəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir qilƣan itaətsizlikidək gunaḥ sadir qilmiƣan bolsimu, bu insanlarmu өlüm ḥəkümidin haliy bolmidi).
Adəm'atining өzi — keyin kelidiƣan Məsiḥning bir bexarətlik ülgsidur; □
15 ḥalbuki, *Hudaning* xapaətlik sowƣiti Adəm'atining itaətsizlikining pütünləy əksidur. Qünki birla adəmning itaətsizliki bilən nurƣun adəm өlgən bolsa, əmdi Hudaning meḥir-xəpqiti wə xuningdək birla adəm, yəni Əysa Məsiḥning meḥir-xəpqiti arqilиқ kəlgən sowƣat exip-texip turƣaqqa, nurƣun adəmgə yətküzülüp tehimu zor nətijə ḥasil qildi!
16 Xu xapaətlik sowƣatning nətijisi bolsa, xu bir adəmning gunaḥining aqiwitigə pütünləy ohximaydu. Qünki bir adəmning bir qetim ətküzgən itaətsizlikidin qiqarƣan ḥəküm insanlarni gunaḥkar dəp bekitkən bolsimu, əmma xu xapaətlik sowƣat bolsa kəpligən kixilərning nurƣun itaətsizlikliridin «ḥəqqaniy qilinix»qa elip baridu.
17 Əmdi bir adəmning itaətsizliki tüpəylidin, ənə xu bir adəm arqilиқ өlüm ḥəkümran bolƣan yərdə, *Hudaning* mol meḥir-xəpqitini, xundaqla ḥəqqaniylиқ bolƣan xapaətlik sowƣitini qobul qilƣanlar bir adəm, yəni xu Əysa Məsiḥ arqilиқ ḥayatta xunqə ƣalibanə ḥəkümranlиқ qilƣuqilar bolmamdu!□
18 Xunga, bir qetimlиқ itaətsizlik tüpəylidin barliқ insanlar gunaḥning jazasiƣa məḥkum qilinƣan bolsa, ohxaxla bir qetimlиқ ḥəqqaniy əməl bilən ḥayatlиқ elip kelidiƣan ḥəqqaniylиқ pütkül insanlarƣa yətküzülgən.

□ **5:11 «U arqilиқmu Hudaning Өzidin xadlinimiz»** — «Hudaning Өzidin xadlinimiz» degənning baxqa birhil mənisi barki, «Hudani qattiқ danglaymiz». □ **5:12 «Xuningdək, gunaḥning dunyaƣa kirixi birla adəm arqilиқ boldi»** — «birla adəm arqilиқ» bolsa, Adəm'atimiz arqilиқ, əlwəttə. ■ **5:12** Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21.
□ **5:14 «... Xundaqtimu, өlüm Adəm'ata waqtidin Musa pəyƣəmbər waqtiƣiqə insanlarƣimu ḥəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir qilƣan itaətsizlikidək gunaḥ sadir qilmiƣan bolsimu, bu insanlarmu өlüm ḥəkümidin haliy bolmidi)»** — rosulning gepi boyiqə, gunaḥ pəqət өz-өzidin məlum bolƣandila andin gunaḥ ḥesablinidu. Bu məlum bolux ikki yol bilən bolidu: — (1) Hudaning insanƣa biwasitə eytqan səzliri, qanuni arqilиқ; (2) insaning wijdani arqilиқ. Adəm'atimiz Hudaning biwasitə buyruqini anglиƣan wə uningƣa itaətsizlik qildi. Adəm'atimiz waqtidin Musa pəyƣəmbər waqtiƣiqə, yəni Təwrat qanuni berilgüqə, insanlar Hudadin biwasitə kəlgən birər qanunni kərmigən. Ḥalbuki, xu dəwrlərdiki adəmlərning ḥəmmisi өldi. Ularda Hudaning oquқ kərsətkən qanuni bolmisimu, Pawlus yuqirida eytqandək, Hudaning qanunidiki əhlaqiy tələplər өz qəlb-wijdanlirida məwjut idi. Xuning bilən xu dəwrlərdikilər «Adəm'atimizning itaətsizliki» (yəni Hudaning biwasitə bir əmrigə hilaplиқ qilƣan itaətsizliki)dək gunaḥ qilmiƣan bolsimu, ular gunaḥ sadir qilƣinida wijdani arqilиқ uni eniқ bilip yətkən wə gunaḥ səwəbidin əlüp ketiwatqanidi. **«Adəm'atining өzi — keyin kelidiƣan Məsiḥning bir bexarətlik ülgsidur»** — Adəm'atimizning birla qetimlиқ gunaḥi pütkül insanƣa yaman təsir yətküzgəndək, Məsiḥning xu bir qetimlиқ itaət qilƣini (qurbanliqi qilƣini) pütkül ixəngən insanƣa dəl uning əksini yətküzidu. □ **5:17 «xu Əysa Məsiḥ arqilиқ ḥayatta xunqə ƣalibanə ḥəkümranlиқ qilƣuqilar bolmamdu!»** — «ḥəkümranlиқ qilƣuqilar» degən ibarə: — bu dunyada gunaḥ üstidin, өlüm üstidin, Xəytan qatarliқlar üstidin ƣəlibə qilip ḥəkümran boluxni kərsətsə kerək. Kəlgüsidə, Hudaning padixaḥliqi kəlgəndə xu ḥəkümranlиқning baxqa tərəplirimu bolidu.

19 Bir adəmning bir ʞetimlik itaətsizliki arʞilik nuroɳun kixilər dərwəʞə gunaɦkar ʞilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ʞetimlik itaətmənliki bilənmu nuroɳun kixilər ɦəkʞaniy ʞilinip bekitilidu. □
20 Əmdi Təwrat ʞanuni insanning itaətsizlikliri köprək axkarlinip bilinsun dəp kirgüzülgənidi. Lekin gunaɦ ʞəyərdə köpəygən bolsa, *Hudaning* meɦir-xəpʞitimu xu yərdə tehimu exip taxti. ■
21 Xuningdək, gunaɦ *insaniyətning* üstidin ɦəkümranlik ʞilip *ularni* ölümgə elip baroɳinidək, *Hudaning* meɦir-xəpʞiti ɦəkʞaniylikʞa asaslinip ɦəkümranlik ʞilip, insanni Rəbbimiz Əysa Məsiɦ arʞilik mənggülük ɦayatlikʞa erixtüridu.

6

Gunaɦtin ʞutulup Məsiɦ arʞilik ɦayatlikʞa erixix

1 Undaʞta, nemə degülük? Hudaning meɦir-xəpʞiti tehimu axsun dəp gunaɦ iqidə yaxawerəmduʞ?
2 Yaʞ, ɦərgiz! Gunaɦʞa nisbətən ölgən bizlər ʞandaʞmu uning iqidə yaxawerimiz?
3 Yaki silər bilməmsilər? Ɦərʞaysimiz Məsiɦ Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülgən bolsaʞ, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduʞ?□ ■
4 Biz qəmüldürüx arʞilik Uning ölümi iqigə kirip, Uning bilən billə kəmülduʞ; buning məʞsiti, Məsiɦ Atining xan-xəripi arʞilik ölümdin tirilginidək, bizningmu yengi ɦayatta mengiximiz üqündur.□ ■
5 Qünki *Məsiɦning* ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoɳlanoɳanikənmiz, əmdi biz qoʞum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu Uning bilən birgə bolimiz.□ ■
6 Xuni bilimizki, gunaɦning makani boloɳan tenimiz kardin qiʞirilip, gunaɦning ʞulluʞida yənə bolmasliʞimiz üqün, «kona adəm»imiz Məsiɦ bilən billə krestlinip ölgən■
7 (qünki ölgən kixi gunaɦtin halas boloɳan bolidu).■
8 Məsiɦ bilən billə ölgən bolsaʞ, uning bilən təng yaxaydioɳanliʞimizoɳimu ixinimiz.■
9 Qünki Məsiɦning ölümdin tirilgəndin keyin ʞayta ölməydioɳanliʞi, ölümning əmdi Uning üstidin yənə ɦəkümranlik ʞilalmaydioɳanliʞi bizgə məlum. ■

□ **5:19 «Bir adəmning bir ʞetimlik itaətsizliki arʞilik nuroɳun kixilər dərwəʞə gunaɦkar ʞilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ʞetimlik itaətmənliki bilənmu nuroɳun kixilər ɦəkʞaniy ʞilinip bekitilidu»** — bu intayin muɦim ayət, Adəm'ata «əz iqigə aloɳan» barlik insanlaroɳa gunaɦlik təbiitini yətküzgəndək, ohxaxla Məsiɦ Əysamu etiʞad arʞilik «Əz iqigə aloɳan» barlik insanlaroɳa yengi ɦəkʞaniy təbiitini yətküzidu. Adəm'ata gunaɦkar insan ailisining bexi boloɳan; Məsiɦ Əysa yengi birhil insan ailisining bexi wə uning tunji əzasi ɦəm wəkili boldi. ■ **5:20** Luka 7:47; Yɦ. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19 □ **6:3 «Ɦərʞaysimiz Məsiɦ Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülgən bolsaʞ, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduʞ?»** — «Məsiɦ Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülüx» suoɳa qəmüldürüp etiʞadni etirap ʞilixni kərsitəmdu, yaki Muʞəddəs Roɦʞa qəmüldürülüxni kərsitəmdu? Bizningqə ɦər ikkisini kərsitidu. Qünki Huda aldida pəʞət «bir qəmüldürülüx» bar («Əf.» 4:5); Hudaning adəmning suoɳa qəmüldürülüxidə boloɳan məʞsiti, bu qəmüldürülüx arʞilik Əz Roɦioɳa qəmüldürülüxni elip berixidin ibarət. Birsi suoɳa qəmüldürülüp Muʞəddəs Roɦʞa qəmüldürülmigən bolsa tehi toluʞ «Məsiɦ iqigə qəmüldürülgən» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Əf.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pet.» 3:21 wə izaɦatlarni kərüng). ■ **6:3** Gal. 3:27. □ **6:4 «Biz qəmüldürüx arʞilik uning ölümi iqigə kirip»** — grek tilida «qəmüldürülüx» «xu qəmüldürülüx» deyilidu. Yuʞiriʞi izaɦatni kərüng. **«Məsiɦ Atining xan-xəripi arʞilik ölümdin tirilginidək…»** — «Ata» Huda'atini kərsitidu. ■ **6:4** Rim. 8:11; Əf. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:2. □ **6:5 «Qünki Məsiɦning ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoɳlanoɳanikənmiz, əmdi biz qoʞum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu uning bilən birgə bolimiz»** — «Uning ölümigə ohxax bir ölüm» suoɳa qəmüldürülüxni kərsitidu; «Uning tirilixigə ohxax bir tirilix» bizningqə (1) yengi ɦayatʞa erixix; wə (2) ʞiyamət künidiki tirilixnimu kərsitidu. ■ **6:5** Rim. 8:11; Kol. 3:1. ■ **6:6** Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pet. 4:1, 2. ■ **6:7** 1Pet. 4:1. ■ **6:8** 2Tim. 2:11. ■ **6:9** Wəɦ. 1:18.

10 Qünki Uning өlümi, U gunaḥni bir tərəp ķilix üqün pəķət bir ķetimliķ өldi; Uning
ḥazir yaxawatķan ḥayati bolsa, U Hudaǫa yüzlinip yaxawatķan ḥayattur. □ ■
11 Xuningǫa ohxax, silərmu өzünglarni gunaḥķa nisbətən өlgən, əmma Məsiḥ
Əysada bolup Hudaǫa yüzlinip tirik dəp ḥesablanglar.
12 Xunga gunaḥning өlidiǫan teninglarda ḥөkümranliķ ķilixiǫa yol ķoymanglar,
uning rəzil arzu-ḥəwəslirigə boysunmanglar,
13 xuningdək teninglarning ḥeq əzasini ḥəķķaniyətsizliķķa ķoral ķilip gunaḥķa tutup
bərmənglar. Əksiqə, өlümdin tirildürülgənlərdək, өzünglarni Hudaǫa atanglar
ḥəmdə teninglardiki əzalarni ḥəķķaniyətning ķorali ķilip Hudaǫa atanglar.■
14 Gunaḥ silərning üstünglarǫa ḥeq ḥөkümranliķ ķilmaydu; qünki silər Təwrat
ķanunining astida əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpķiti astida yaxawatisilər.

Ḥəķķaniyliķning ķuli bolux ḥayatliķ yolidur

15 Undaķta, ķandaķ ķilix kerək? Ķanunning astida əməs, meḥir-xəpķət astida
bolǫanliķimiz üqün gunaḥ sadir ķiliwərsək bolamdu? Yaķ, ḥərgiz!
16 Өzliringlarni itaətmən ķullardək birigə tutup bərsənglar, xu kixining ķuli
bolǫanliķinglarni bilməmsilər — yaki өlümgə elip baridiǫan gunaḥning ķulliri,
yaki Huda aldida ḥəķķaniyliķķa elip baridiǫan itaətmənlikning ķulliri boluxunglar
muķərrər? ■
17 Hudaǫa təxəkkür! Burun gunaḥning ķuli bolǫansilər, biraķ *Məsiḥning* təlimigə
baxlinip, bu təlim kөrsətkən nəmunigə qin dilinglardin itaət ķildinglar.
18 Silər gunaḥning küqidin ķutuldurulup, ḥəķķaniyliķning ķulliri boldunglar.■
19 Ətliringlar ajiz bolǫaqķa, silərgə insanqə sөzləwatimən: — ilgiri silər
tən əzayinglarni napak ixlarǫa wə əhlaķsizliķķa ķullardək tutup berixinglar
bilən tehimu əhlaķsizliķlarni ķilǫandək, əmdi ḥazir tən-əzaliringlarni pak-
muķəddəslikkə baxlaydiǫan ḥəķķaniyliķķa ķullardək tutup beringlar. □
20 Silər gunaḥning ķulliri bolǫan waķtinglarda, ḥəķķaniyliķning ilkidə əməs
idinglar. ■
21 Ḥazir nomus dəp ķariǫan burunķi ixlardin xu qaǫda silər zadi ķandaķ mewə
kөrdünglar? U ixlarning aķiweti өlümdür.
22 Biraķ, ḥazir silər gunaḥtin ərkin ķilinip, Hudaning ķulliri bolǫan ikənsilər, silərdə
өzünglarni pak-muķəddəslikkə elip baridiǫan mewə bar, uning nətijisi mənggülük
ḥayattur.
23 Qünki gunaḥning ix ḥəķķi yənila өlümdur, biraķ Hudaning Rəbbimiz Məsiḥ
Əysada bolǫan sowǫiti bolsa mənggülük ḥayattur.■

7

Nikaḥ munasiwitidin misal

□ **6:10 «Uning ḥazir yaxawatķan ḥayati bolsa, U Hudaǫa yüzlinip yaxawatķan ḥayattur»** — «Hudaǫa yüzlinip yaxawatķan ḥayattur»: bu ibarining bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaǫa pütünləy tayinip yaxax (xundaķ ķilǫanda өlüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatķan yengi ḥayatimu өzining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaǫa yüzlinip yaxawatķan» boluxi kerək, deməkqi bolidu (11-ayətni kөrüng). ■ **6:10** 1Pet. 2:24. ■ **6:13** Luķa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. ■ **6:16** Yḥ. 8:34; 2Pet. 2:19. ■ **6:18** Yḥ. 8:32; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. □ **6:19 «ətliringlar ajiz bolǫaqķa, silərgə insanqə sөzləwatimən...»** — «mən insanqə sөzləwatimən» degən ibarə toǫruluķ 3:5tiki izaḥatni kөrüng. ■ **6:20** Yḥ. 8:34. ■ **6:23** Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaķ. 1:15.

1 I ǩerindaxlar, mən ɦazir Təwrat ǩanunini bilgənlərgə səzləwatimən; silər ǩanunning pəǩət ɦayat waǩtidila insan üstigə ɦəkümran bolidioɳanlikini bilməmsilər?
2 Məsilən, eri bar ayal, eri ɦayatla bolidikən, ǩanun boyiqə erigə baoɳlanoɳan; lekin eri əlüp kətsə, *əzini erigə baoɳlioɳan* nikaɦ ǩanunidin azad ǩilinidu.■
3 Xuning üqün, bu ayal eri ɦayat waǩtida baxǩa bir ərgə baoɳlansa, zinahor ayal dəp atilidu. Lekin eri əlüp kətsə, u *nikaɦ* ǩanunidin ərkin bolidu; xu qaoɳda baxǩa bir ərgə təgsə, zina ǩiloɳan bolmaydu.■
4 Huddi xuningdək, ǩerindaxlar, silər Əysa Məsiɦning *ǩurbanlik* teni arǩilik Təwrat ǩanunioɳa nisbətən əldünglar. Buning məǩsiti silərning baxǩa birsigə, yəni əlümdin Tirilgüqigə baoɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə berixinglardin ibarəttur.□ ■
5 Qünki biz «ət»ning ilkidə waǩtimizda, Təwrat ǩanuni gunaɦning arzu-ɦəwəslirini tehimu ǩozoɳap, tenimizdiki əzalarda əlümgə elip baridioɳan mewini qikaroɳanidi;□
6 lekin, ɦazir biz Təwrat ǩanunining ilkidin ərkin bolduǩ. Qünki əzimizni booɳup turidioɳan bu ǩanunoɳa nisbətən əlgən bolup, ǩanunning dəsturining kona yolida əməs, bəlki Roɦning yengi yolida *Hudaning* ǩulluǩida bolimiz.□ ■

Muǩəddəs ǩanun wə gunaɦ

7 Undaǩta nemə degülük? Təwrat ǩanunining əzi gunaɦmu? Ɦərgiz undaǩ əməs! Dərwəǩə, ǩanunning kərsətmiliri bolmisa, gunaɦning nemə ikənlikini bilməyttim. Ǩanun «nəpsaniyətqilik ǩilma» demigən bolsa, nəpsaniyətqilikning nemə ikənlikini bilmigən bolattim.■
8 Lekin gunaɦ ǩanunning əmri arǩilik pursət tepip, iqimdə ɦərhil nəpsaniyətqiliklərni ǩozoɳidi. Təwrat ǩanuni bolmisa, gunaɦmu əlüktək jansiz bolatti.■
9 Bir qaoɳlarda ǩanunning sirtida yaxioɳinimda ɦayat idim, lekin ǩanun əmrini bilixim bilənla, gunaɦmu janlinip, meni əlümgə elip bardi. □

■ **7:2** 1Kor. 7:2,10,39. ■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4 «Buning məǩsiti silərning baxǩa birsigə, yəni əlümdin Tirilgüqigə baoɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə berixinglardin ibarəttur» —** birdinbir «əlümdin Tirilgüqi» Məsiɦdur, əlwəttə. «Hudaoɳa mewə berix»ning ɦər tərəplimə mənisi bar; «nikaɦning mewisi» adəttə balilar bolidu; Məsiɦkə baoɳlinixning nətijisi bəlkim baxǩilarning biz arǩilik Hudaoɳa etiǩad baoɳlap Uningoɳa pərzənt boluxidin ibarət bolidu; bu, xübɦisizki, rosul muxu yərdə kərsətkən «mewə»ning bir ǩismi. «Gal.» 5:22nimu kərüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pet. 4:1. □ **7:5 «Qünki biz «ət»ning ilkidə waǩtimizda, Təwrat ǩanuni gunaɦning arzu-ɦəwəslirini tehimu ǩozoɳap, tenimizdiki əzalarda əlümgə elip baridioɳan mewini qikaroɳanidi» —** «ət» degən səzning muxu yərdiki mənisi tooɳruluǩ «kirix səz»imizni kərüng. «Təwrat ǩanuni gunaɦning arzu-ɦəwəslirini tehimu ǩozoɳap» degən səzlər ǩanunning insanning təbiitidə pəyda ǩiloɳan təsirlirini kərsitidu. Buning üq təripi bar: (1) insanning nuroɳun ǩilmixliri angsiz; (2) insanning təbiiti bək tətür bolup, Huda buni ǩil desə, u baxǩiqə ǩilidu; (3) (əng muɦimi) nuroɳun kixilər xu guwaɦliǩni beriduki, əzining Hudaning ǩanunlirioɳa əməl ǩilixǩa tirixǩanseri əz gunaɦliri tehimu axkarilinidu, ɦətta kəpiyip ketidu. Təwəndiki 7-25-ayətlərdə Pawlus əzining bu tooɳruluǩ təjribisini biz üqün ǩisǩiqə bayan ǩilidu. □ **7:6 «lekin, ɦazir biz Təwrat ǩanunining ilkidin ərkin bolduǩ. Qünki əzimizni booɳup turidioɳan bu ǩanunoɳa nisbətən əlgən bolup, ǩanunning dəsturining kona yolida əməs, bəlki Roɦning yengi yolida (Hudaning) ǩulluǩida bolimiz» —** oǩurmən «Təwrat ǩanuni»oɳa əməl ǩilay desə, uningda 613 maddiliǩ əmr-bəlgilimining bar ikənlikini bilixi kerək. Ularoɳa əməl ǩilix biryaǩta tursun, ularni esidə qing tutuxla kəp adəmlərgə ǩiyin kelixi mumkin. «Roɦ» — Hudaning Muǩəddəs Roɦi. ■ **7:6** Rim. 2:29; 2Kor. 3:6. ■ **7:7** Mis. 20:17; Ǩan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ **7:8** Yɦ. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ **7:9 «bir qaoɳlarda ǩanunning sirtida yaxioɳinimda ...» —** buning mənisi bəlkim: «Təwrat ǩanunining məndin nemini tələp ǩilidioɳanlikini qüxənməydioɳan waǩtimda,....». **«ǩanun əmrini bilixim bilənla...» —** grek tilida «ǩanun əmri manga kəlgəndila,....». **«....gunaɦmu janlinip, meni əlümgə elip bardi» —** muxu ayəttiki «əlüm» xübɦisizki, roɦiy jəɦəttiki əlümni kərsitidu.

10 Əslidə kixigə ḥayatlik elip kəlsun dəp buyrulоған ḳanunning əmri əksiqə manga
ölüm elip kəldi. □
11 Qünki gunaḥ ḳanunning əmri bilən ḥujum pursitini tepip, meni azdurdi wə əmr
arḳilik meni öltürdi.
12 Buningdin ḳarioғanda ḳanun ḥəḳikətən pak-muḳəddəstur, uning əmrimu
muḳəddəs, tooғra-adalətlik wə yahxidur. ■
13 Undaḳta, yahxi bolоғini manga ölüm boldimu? Ḥərgiz undaḳ əməs! Bəlki,
gunaḥning ḳəwətla ḳəbiḥ ikənliki əmr arḳilik oquḳ axkarilinixi üqün, bu yahxi
əmrning wasitisi bilən gunaḥ məndə ölüm pəyda ḳildi.

Gunaḥning dəḥxətlik küqi

14 Təwrat ḳanunining «roḥḳa təwə» ikənlikini bilimiz. Biraḳ mən bolsam «ətkə
təwə»durmən, demək gunaḥḳa ḳuldək setiloғanmən. □ ■
15 Qünki nemə ḳiliwatḳinimni özümmu bilməymən. Qünki özüm niyət ḳiloғan ixlarni
ḳilmaymən; əksiqə, nəprətlinidioғinimni ḳilimən. ■
16 Lekin əgər özüm halimioғan ixlarni ḳilsam, özüm ḳanunning yahxi ikənlikini
etirap ḳiloғan bolimən.
17 Xundaḳ ikən, bu ixlarni mən əməs, bəlki iqimdə məwjut bolоғan gunaḥ ḳilduridu.
18 Iqimdə, yəni mening ətlirimdə ḥeq yahxiliḳning məwjut əməslikini bilimən; qünki
yahxiliḳ ḳilix niyitim bar bolsimu, uni ḳilalmaymən. ■
19 Xuning üqün özüm halioғan yahxiliḳni ḳilmay, əksiqə halimioғan yamanliḳni
ḳilimən.
20 Özüm niyət ḳilmioғan ixni ḳilsam, buni ḳilidioғan mən əməs, bəlki iqimdə makan
ḳiloғan gunaḥtur.
21 Buningdin özümdiki xundaḳ bir ḳanuniyətni bayḳaymənki, yahxiliḳni ḳilmaḳqi
bolоғinimda, yamanliḳ ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu. □
22 Ḳəlbimdə Hudaning ḳanunidin səyünimən; ■
23 biraḳ tenimdiki əzalirimda baxḳa bir ḳanuniyətni sezimən. Bu ḳanuniyət
ḳəlbimdiki ḳanun bilən jəng ḳilip, meni tenimdiki əzalirimdiki gunaḥ sadir
ḳildurоғuqi ḳanuniyətkə əsir ḳilidu. ■
24 Nemidegən dərdmən adəmmən-ḥə! Ölümgə elip baridioғan bu tenimdin kimmu
meni ḳutḳuzar?
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik Hudaoғa təxəkkür bolsun! Xundaḳ ḳilip, ḳəlbim
bilən Hudaning ḳanunioғa itaət ḳilimən, lekin ətlirimdə gunaḥ sadir ḳildurоғuqi
ḳanuniyətkə itaət ḳilimən.□

8

Muḳəddəs roḥtiki ḥayatlik ḳanuniyiti

□ **7:10 «Əslidə kixigə ḥayatlik elip kəlsun dəp buyrulоған ḳanunning əmri ...»** — məsilən, «Ḳan.» 4:1ni kərüng. ■ **7:12** 1Tim. 1:8. □ **7:14 «biraḳ mən bolsam «ətkə təwə»durmən, demək gunaḥḳa ḳuldək setiloғanmən»** — «ətkə təwə» yaki «əttə bolоған» tooғruluḳ kirix səzni kərüng. ■ **7:14** Yəx. 52:3. ■ **7:15** Gal. 5:17. ■ **7:18** Yar. 6:3,5; 8:21. □ **7:21 «Buningdin özümdiki xundaḳ bir ḳanuniyətni bayḳaymənki, yahxiliḳni ḳilmaḳqi bolоғinimda, yamanliḳ ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu»** — grek tilida «ḳanuniyət» wə «ḳanun» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **7:22** Əf. 3:16. ■ **7:23** Gal. 5:17. □ **7:25 «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik Hudaoғa təxəkkür bolsun!»** — demək, u özi ḳilalmaydioғan ixni Huda Özi ḳiloғan; baxḳiqə eytḳanda, «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik adəmni ḳutḳuzidioғan Hudaoғa təxəkkür!». **«xundaḳ ḳilip, ḳəlbim bilən Hudaning ḳanunioғa itaət ḳilimən, lekin ətlirimdə gunaḥ sadir ḳildurоғuqi ḳanuniyətkə itaət ḳilimən»** — töwəndiki 8-bab, 8-9-ayətni kərüng.

1 Hulasilisaq, Məsiḥ Əysada boloɳanlar gunaḥning jazasioɳa məḥkum bolmaydu.
2 Qünki Məsiḥ Əysada boloɳan ḥayatlikni bəhx etidioɳan Roḥning ḳanuniyiti adəmni
gunaḥḳa wə əlümgə elip baridioɳan ḳanuniyəttin silərni halas ḳildi.□ ■
3 Qünki *gunaḥlik* ət elip kelidioɳan ajizlik tüpəylidin Təwrat ḳanuni ḳilalmioɳanni
Hudaning Əzi *ḳildi*; U Əz Ooɳlini gunaḥkar ətlik ḳiyapəttə gunaḥni bir tərəp ḳilixḳa
əwətip, əttiki məwjut gunaḥni *əlümgə* məḥkum ḳiliwətti;□ ■
4 buning bilən *muḳəddəs* ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi ətkə əgəxməydioɳan, bəlki
Roḥḳa əgixip mangidioɳan bizlərdə əməlgə axurulidu.□
5 Qünki ətkə boysunidioɳanlar ətkə has ixlarning oyida yüridu; Muḳəddəs Roḥḳa
boysunidioɳanlar bolsa, xu Roḥḳa ait ixlarning oyida yüridu.□ ■
6 Əttiki oy-niyətlər adəmni əlümgə elip baridu; Muḳəddəs Roḥḳa ait oy-niyətlər
ḥayatlik wə hatirjəm-amanliktur;
7 qünki əttiki oy-niyətlər Hudaoɳa düxmənliktur; qünki ət Hudaning ḳanunioɳa
boysunmaydu ḥəm ḥətta uningoɳa boysunuxi mumkin əməs;
8 əttə boloɳanlar Hudani hursən ḳilalmaydu.
9 Əmma silərgə kəlsək, pəḳət Hudaning Roḥi dərwəḳə iqinglarda yaxawatḳan bolsa,
silər əttə əməs, bəlki Roḥta yaxaysilər. Əmma Məsiḥning Roḥioɳa igə bolmioɳan
adəm bolsa, u Məsiḥkə mənsuplardin əməs. ■
10 Lekin Məsiḥ ḳəlbinglarda bolsa, teninglar gunaḥ tüpəylidin əlümning ilkidə
bolsimu, ḥəḳḳaniylik tüpəylidin roḥinglar ḥayattur. □
11 Ḥalbuki, əlgən Əysani əlümdin Tirildürgüqining Əzidiki Roḥ silərdə yaxisa,
Məsiḥni əlümdin tirildürgüqi ḳəlbinglarda yaxawatḳan Roḥi arḳilik əlidioɳan
teninglarnimu ḥayati küqkə igə ḳilidu.□ ■
12 Xuning üqün, ḳerindaxlar, biz ətkə ḳərzdar əməs, yəni uningoɳa əgixip yaxaxḳa
ḳərzdar əməsmiz.
13 Qünki ətkə əgixip yaxisanglar, ḥalak bolisilər; lekin Muḳəddəs Roḥḳa tayinip əttiki
ḳilmixlarni əlümgə məḥkum ḳilsanglar, yaxaysilər. □
14 Qünki kimlərki Hudaning Roḥining yetəkqilikidə yaxisa, xularning ḥəmmisi
Hudaning pərzəntliridur. ■
15 Qünki silər ḳobul ḳiloɳan roḥ ḳullukḳa ait əməs, xundaḳla silərni ḳayta
ḳorḳunqḳa saloɳuqi birhil roḥ əməs, bəlki silər ooɳlulukḳa elip baridioɳan Roḥni

---

□ **8:2 «silərni halas ḳildi» —** bəzi kona kəqürmə oram yazmilarda «meni halas ḳildi» dəp yezilidu. ■ **8:2** Yḥ. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1. □ **8:3 «U (Huda) Əz Ooɳlini gunaḥkar ətlik ḳiyapəttə gunaḥḳa ḳurbanlik süpitidə gunaḥni bir tərəp ḳilixḳa əwətip» —** Əysa Məsiḥ pütünləy insan boldi, uning teni bizning tenimizgə ohxax, biraḳ uning eti «gunaḥkar ət» əməs idi; xunga Pawlus uning: «gunaḥkar ətkə **ohxaydioɳan** ətlik ḳiyapət»lik təndə dunyaoɳa kəlgənlikini bayan ḳilidu. ■ **8:3** Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ **8:4 «muḳəddəs ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi… (Muḳəddəs) Roḥḳa əgixip mangidioɳan bizlərdə əməlgə axurulidu» —** «ḳanunning ḥəḳḳaniy təlipi» — kirix səzimizdə «ixəngüqilərning Təwrat ḳanuni bilən munasiwiti tooɳruluḳ» yazoɳinimizni kərüng. □ **8:5 «Muḳəddəs Roḥ» —** grek tilida «Roḥ». 6-, 13-, 23-, 26- wə 27-ayəttimu xundaḳ. ■ **8:5** 1Kor. 2:14. ■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10 «Lekin Məsiḥ ḳəlbinglarda bolsa, teninglar gunaḥ tüpəylidin əlümning ilkidə bolsimu, ḥəḳḳaniylik tüpəylidin roḥinglar ḥayattur» —** demək, birsi etiḳad arḳilik Hudaning ḥəḳḳaniylikioɳa erixkən bolsa, xu ḥaman mənggülük ḥayat uning roḥida baxlinidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḥəḳḳaniylik tüpəylidin (Muḳəddəs) Roḥ silərning ḥayatinglar boldi». □ **8:11 «Məsiḥ Əysani əlümdin Tirildürgüqi» —** Huda, əlwəttə. **«Ḥalbuki, əlgən Əysani əlümdin Tirildürgüqining Əzidiki Roḥ silərdə yaxisa, Məsiḥni əlümdin Tirildürgüqi ḳəlbinglarda yaxawatḳan Roḥi arḳilik əlidioɳan teninglarnimu ḥayati küqkə igə ḳilidu»** — bu bayanni ikki tərəptə qüxəngili bolidu: (1) Huda ḳiyamət künidə bu dunyada əlidioɳan tenimizni tirildüridu; (2) tenimiz bu dunyada gunaḥ tüpəylidin «əlümgə məḥkum boloɳan» (10-ayət), lekin Huda bizgə Əz Roḥi arḳilik ḥayat ətküzüp, tenimizni küqəytip janlanduridu. Bizningqə ḥər ikki mənisi tooɳridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Əf. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13 «… Ətkə əgixip yaxisanglar, ḥalak bolisilər» —** grek tilida «… Ətkə əgixip yaxisanglar, əlisilər». ■ **8:14** Gal. 5:18.

ḳobul ḳilǫansilər; U arḳilik «Abba, ata!» dəp nida ḳilimiz. □ ■
16 Roḥ bizning ǝz roḥimiz bilən billə bizning Hudaning baliliri ikənlikimizgə guwaḥlik beridu. ■
17 Hudaning baliliri ikənmiz, əmdi mirashorlarmu bolimiz — Hudaning mirashorliri ḥəmdə Məsiḥ bilən təng mirashor bolimiz — pəḳətla uning bilən təng azab-oḳubət tartsaḳla, uning bilən xan-xərəptin təng bəḥrimən bolimiz.■

Kəlgüsidiki xan-xərəp

18 Qünki mən ḥazirḳi azab-oḳubətlərning kəlgüsidə bizdə axkarilinidiǫan xan-xərəplərgə ḥeq selixturǫuqiliḳi yoḳ dəp ḥesablaymən. □ ■
19 Qünki pütkül kainat Hudaning ooǫullirining ayan ḳilinixini intizarlik bilən kütməktə.
20-21 Qünki yaritiloǫan kainat *Hudaning ləniti astida ḳelip*, bimənilikkə qəktürüldi. Bu, kainatning ǝz ihtiyari bilən əməs, bəlki uni qəktürgüqining iradisi bilən boldi wə xundaḳ ümidi bilən boldiki, kainat ǝzimu qirixtin boloǫan ḳulluḳtin ḳutḳuzulup, Hudaning pərzəntlirigə beoǫixlinidiǫan xan-xərəpkə təwə boloǫan ḥərlükkə erixtürülüxtin ibarət idi.
22 Qünki pütkül kainatning ḥaziroǫiqə nalə-pəryad kətürüp, tuoǫut toloǫiḳining azabini birliktə tartiwatḳanliḳini bilimiz. ■
23 Yaloǫuz kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni *muḳəddəs* Roḥning tunji qiḳaroǫan mewisidin bəḥrimən boloǫan bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə *Hudaning* ooǫulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qiḳirilixini intizarlik bilən kütməktimiz.□ ■
24 Biz ümidkə baoǫlanoǫaqḳa tḳuzuloǫanikənmiz. Lekin ümid ḳilinoǫan nərsə kərülgən bolsa, u yənə ümid bolamdu? Kimmu kǝz aldidiki nərsini ümid ḳilsun?
25 Birak, tehi kərmiginimizgə ümid baoǫlioǫanikənmiz, uni səwrqanlik bilən kütüximiz kerəktur.

□ **8:15 «…silər ooǫullukḳa elip baridioǫan Roḥni ḳobul ḳiloǫansilər»** — «ooǫullukḳa elip baridioǫan» — «Hudaoǫa ooǫul boluxḳa elip baridioǫan», demək. Grek tilida bu səz adəttə birsining yetim balini ǝz ooǫlum dəp ḳobul ḳilip beḳiwelixini kərsitidu. **«U arḳilik «Abba, ata!» dəp nida ḳilimi»** — «Abba» degən səz ibraniy tili bolup, «səyümlük ata» degən mənidə. «Abba» ḥəm səyümlük munasiwətni ḥəm ḥərmətni bildüridu. Pawlus ibraniy tilidiki bu səzni grek tilida səzləydioǫan Rim xəḥiridiki etiḳadqilaroǫa muxu yərdə tonuxturidu. ■ **8:15** Yəx. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12. □ **8:18 «kəlgüsidə bizdə axkarilinidiǫan xan-xərəplərgə ḥeq selixturǫuqiliḳi yoḳ»** — «ḥeq selixturǫuqiliḳi yoḳ» grek tilida «selixturuxḳa ərziməydu». «Bizdə axkarilinidiǫan xan-xərəplər» — baxḳa birhil tərjimisi: «bizgə axkarilinidiǫan xan-xərəplər…». Birak keyinki ayətkə ḳariǫanda tərjimimiz tooǫridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pet. 4:13; 1Yuḥa. 3:1, 2. ■ **8:22** Wəḥ. 5:13 □ **8:23 «…Hudaning ooǫulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximiz…»** — grek tilida «ooǫullukḳa ḳobul ḳiliniximizni». **«yaloǫuz kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni Muḳəddəs Roḥning tunji qiḳaroǫan mewisidin bəḥrimən boloǫan bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə (Hudaning) ooǫulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qiḳirilixini intizarlik bilən kütməktimiz»** — bu ayəttiki üq nuḳta tooǫruluḳ tohtilimiz; (1) «Muḳəddəs Roḥning tunji qiḳaroǫan mewisi»; bu ibarining bəlkim ikki jəḥəti bar: (a) Muḳəddəs Roḥ barlik ixəngüqilərdə Hudaning mewisini, yəni muḥəbbət, xadlik, hatirjəmlik ḳatarlikłarni qiḳiridu; bu mewə bolsa Hudaning padixaḥliḳining bu dunyada qiḳaroǫan tunji mewisidur wə xundaḳla uning reallikioǫa ispat bolidu (14:17ni kərüng); (ə) ixəngüqilər ǝzliridə qiḳiriloǫan bu mewidin bəḥrimən bolup, uningdin Hudaning padixaḥliḳining kəlgüsidə pütkül dunyaoǫa, jümlidin ǝzlirining ḥəmmisi üstigə toluḳ ḥəkümranlik ḳilidioǫanliḳioǫa ispat ḥəm kapalət dəp bilidu; (2) «ooǫul süpitidə ḳobul ḳilinix» — kona zamanlarda mətiwər adəm məlum namrat yaki «jəmiyəttə orni yoḳ» bir yax kixini beḳiwalmaḳqi bolsa, jamaətni qong sorunoǫa qaḳirip uni «ǝz ooǫlum», «ǝz ḳizim» dəp jakarlaytti. Rosul Hudamu kəlgüsidə aləm aldida ixəngüqilərni «Ǝz ooǫlum» dəp xundaḳ jakarlaydioǫanliḳini kərsətməkqi. (3) «tenimizning nijattiki ḥərlükkə qiḳirilixi» — ḥazir ixəngüqilərgə Hudaning nijat-iltipati bilən yengi roḥi, yengi ḳəlbi bar; Məsiḥ Əysa biz üqün erixkən nijatta yənə «yengi tenimiz»mu bar, ḳiyamət künidə uni U bizgə beridu. ■ **8:23** Luḳa 21:28.

26 Xuningdək, insaniy ajizliķimizda *Muķəddəs* Roḥ kelip bizgə yardəm ķilidu; qünki
ķandaķ dua ķiliximiz kerəklikini bilməymiz. Lekin Roḥning Өzi ipadiligüsiz nalə-
pəryad bilən biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-tilawət ķilmaķta. □ ■
27 Insanlarning ķəlbini inqikiləp kөzitip Ķariƣuqi bolsa, *Muķəddəs* Roḥning oy-
niyətlirining nemə ikənlikini bilidu; qünki U Hudaning iradisi boyiqə muķəddəs
bəndiliri üqün *Hudaning aldida* dua ķilip өtünməktə.
28 Xundaķla xuni bilimizki, pütkül ixlar Hudani sөyidiƣanlarning, yəni un-
ing məķsət-muddiasi boyiqə qaķiriloƣanlarning bəht-bərikitigə birliktə hizmət
ķilmaķta.
29 Qünki Huda aldin kөngligə pükkənkixilərni, ularning kəlgüsidə Өz Oƣlining
obraziƣa ohxax bolidiƣinini, Oƣlining nurƣun ķerindaxliri arisidiki tunji oƣli
bolidiƣinini aldin bəlgiligən. □ ■
30 Aldin bekitkən kixilərni U qaķirdi, qaķirƣan kixilərni U ḥəķķaniy ķildi; ḥəķķaniy
ķiloƣanlarƣa U xan-xərəp ata ķildi.

Hudaning meḫir-muḫəbbitining küqlükliki

31 Undaķta, bu ixlarƣa yənə nemə dəyli? Huda biz tərəptə turƣanikən, kimmu bizgə
ķarxi qiķalisun?! ■
32 Өz Oƣlinimu ayimay, Uni ḥəmmimiz üqün pida yoliƣa tapxurƣan *Huda*, Uningƣa
ķoxup ḥəmmini bizgə xərtsiz ata ķilmay ķalarmu? ■
33 Kimmu Hudaning talliƣanliri üstidin xikayət ķilalisun?! Huda ḥəķķaniy ķiloƣan
yərdə, ■
34 kimmu gunaḥķa məḥkum ķilalisun? Өlgən, xundaķla tirilgən wə Hudaning ong
yenida turuwatķan, ḥəmdə biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-tilawət ķiliwatķan
Məsiḥ xundaķ ķilarmu?! □ ■
35 Kim bizni Məsiḥning meḫir-muḫəbbitidin ayriwetəlisun? Japa-muxəķķətmu,
dərd-ələmmu, ziyankəxlikmu, aqarqiliķmu, yalingaqliķmu, heyim-hətərmu yaki
ķiliqmu?
36 *Muķəddəs yazmilarda* eytiloƣinidək: —
«Seni dəp kün boyi ķirilmaķtimiz,
Boƣuzlinixni kütüp turƣan ķoylardək ḥesablanmaķtimiz».□ ■
37 Biraķ bizni Sөygüqigə tayinip bularning ḥəmmisidə ƣaliplarning ƣalipi bol-
maķtimiz;
38 Xuningƣa ķət'iy ķayil ķilindimki, məyli өlüm bolsun ḥayatliķ bolsun, pərixtilər
bolsun jin-xəytan ḥөkümranlar bolsun, ḥazirķi ixlar yaki kəlgüsidiki ixlar bolsun,
ḥərķandaķ roḥiy küqlər bolsun, □

□ **8:26 «…insaniy ajizliķimizda Muķəddəs Roḥ kelip bizgə yardəm ķilidu… »** — «Muķəddəs Roḥ» — grek tilida pəķət «Roḥ» deyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yaķ. 4:3. □ **8:29 «Huda… Oƣlining nurƣun ķerindaxliri arisidiki tunji oƣli bolidiƣinini aldin bəlgiligən»** — «tunji oƣul» birinqi orunda, muxu yərdə pütkül aləmdə birinqi orunda turidu, əlwəttə. «Zəb.» 89:27ni kөrüng. ■ **8:29** Kol. 1:18. ■ **8:31** Qөl. 14:8. ■ **8:32** Yar. 22:12; Yəx. 53:5; Yḥ. 3:16. ■ **8:33** Yəx. 50:8. □ **8:34 «Өlgən, xundaķla tirilgən wə Hudaning ong yenida turuwatķan, ḥəmdə biz üqün … dua-tilawət ķiliwatķan Məsiḥ»** — «Hudaning ong yenida» bolsa aləmning əng yuķiri jayi, ḥəmmini baxķuridiƣan yər. ■ **8:34** Ibr. 7:25. □ **8:36 «Seni dəp kün boyi ķirilmaķtimiz, boƣuzlinixni kütüp turƣan ķoylardək ḥesablanmaķtimiz»** — «Zəb.» 44:22 — nəķil kөltürülgən bu ayət boyiqə ixəngüqilər Hudaning yolida, Hudani dəp kөp japa-muxəķķətlərgə wə ziyankəxlikkə uqrixi mumkin. ■ **8:36** Zəb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ **8:38 «pərixtilər bolsun jin-xəytan ḥөkümranlar bolsun,…»** — «jin-xəytan ḥөkümranlar» bolsa grek tilida pəķət «ḥөkümranlar»la deyilidu. Injilda bu sөz adəttə jin-xəytanlarni kөrsitidu («Əf.» 6:12ni kөrüng). **«ḥərķandaķ roḥiy küqlər bolsun»** — grek tilida «ḥərķandaķ küqlər bolsun».

39 pələk bolsun ḥang bolsun, xundakła pütkül kainatta yaritiloŋan ḥərkandak baxka bir xəy'i bolsun, bizni Rəbbimiz Məsiḥ Əysada boloŋan Hudaning meḥir-muḥəbbitidin ḥeqkaqan ayriwətküqi bolalmaydu.

9

Huda wə Uning tallioŋini Israil

1 Mən Məsiḥtə ḥəkikətni səzləymən, yaloŋan gəp eytmaymən, wijdanim Mukəddəs Roḥning ilkidə bolup əzəmgə guwaḥlik kilmakta —□ ■
2 Kəlbimdə zor dərd-ələm wə tügimәs azab bar.
3-4 Qünki mening buradərlirim, yəni jismaniy jəḥəttiki kerindaxlirim boloŋan Israillarni *nijat tapkuzalisam Hudaning* lənitigə kelip Məsiḥtin məḥrum kiliniximni tiləxkə razi idim; ular Israillar! — ularoŋa ooŋulluk ḥokuki, *Hudaning* xan-xəripining ayan kilinixi, əḥdiliri, Təwrat kanunining amanət boluxi, ibadət hizmətliri wə *Təwrat* wədiliri nesiwə kilindi.□ ■
5 Uluoŋ *ibraniy* ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jəḥəttə Məsiḥ ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin! □ ■
6 — Birak Hudaning *Israiloŋa boloŋan* səzi bikar boldi, deməymən; qünki Israildin boloŋanlarning ḥəmmisila ḥəkikiy Israil ḥesablanmaydu;■
7 xuningdək, Ibraḥimning əwladliri bolsimu, ḥəmmisila uning pərzəntliri ḥesablanmaydu. Qünki *mukəddəs yazmilarda Ibraḥimoŋa*: «Isḥakтin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» — deyilgən. □ ■
8 Demək, jismaniy jəḥəttin *Ibraḥimdin* tərəlgən pərzəntlər Hudaning pərzəntliri boliwərməydu, bəlki *Hudaning* wədisi arkilik tərəlgənlər *Ibraḥimning* ḥəkikiy nəsli ḥesablinidu.■
9 Qünki Hudaning bərgən wədisi mundak idi: «*Kelər yili* muxu qaoŋda kaytip kelimən, Sarah bir ooŋuloŋa ana bolidu».□ ■
10 Uning üstigə, Riwkah bir ərdin, yəni əjdadimiz Isḥakтin *koxkezəkgə* ḥamilidar boloŋanda, ■
11-12 Pərzəntliri tehi tuoŋulmioŋanda, ḥeqkandak yahxi yaki yaman ixnimu kilmasta, Huda Θzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning kiloŋan ix-əməllirigə əməs,

---

□ **9:1 «mən Məsiḥtə ḥəkikətni səzləymən» —** «Məsiḥtə»: «Məsiḥgə mənsup bolup, Uning yetəkqilikidə, Uningdin iltipat, küq-kudrətni aloŋanda.....» degən mənidə,. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **9:1** Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27. □ **9:3-4 «ularoŋa ooŋulluk ḥokuki,... wə Təwrat wədiliri nesiwə kilindi» —** «ooŋulluk ḥokuki» degəklik, Məsiḥ arkilik Hudaoŋa ooŋul boluxtiki imtiyaz. ■ **9:3-4** Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mis. 4:22; Kan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Əf. 2:12. □ **9:5 «uluoŋ ibraniy ata-bowiliri» —** demək, Ibraḥim, Isḥak, Yakup, Yüsüp wə Yəḥuda katarlikлar. **«jismaniy jəḥəttə Məsiḥ ularning əjdadidur» —** demək, Məsiḥning tuoŋuluxining **roḥiy jəḥətimu** bar idi — U ḥəm insandin (pak Israillik kiz Məryəmdin) ḥəm Mukəddəs Roḥdin tuoŋuloŋan. **«...məsiḥ ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin!» —** rosul Pawluska əng dərd yətküzidioŋan ix — Məsiḥ Israilda tuoŋuloŋan wə toluk Hudalik təbiiti bolsimu, Israillar əzliri uni, yəni əz Məsiḥini ḥeq tonumaytti. ■ **9:5** Yər. 23:6; Yḥ. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ **9:6** Qəl. 23:19; Yḥ. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13. □ **9:7 «Isḥakтin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» —** («Yar.» 21:12). Bu səz intayin kiska bolup, toluk mənisi: «Mən sanga wədə kiloŋan əwladliring, yəni pütkül dunyaoŋa bəhtimni yətküzidioŋan əwladliring Ismaildin əməs, Isḥakтinla kelip qikidu» degəndək. ■ **9:7** Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ **9:8** Gal. 4:28. □ **9:9 «Kelər yili muxu qaoŋda kaytip kelimən, Sarah bir ooŋuloŋa ana bolidu» —** («Yar.» 18:10, 14). Bu ayəttə deyilgən «ooŋul» Isḥak bolidu. ■ **9:9** Yar. 18:10. ■ **9:10** Yar. 25:21.

pəkət Qakiroɳuqi bolоɳanning iradisigə asaslanоɳanlikini kərsitix üqün, Riwkaһоɳa: «Qongi kiqikining hizmitini kilidu» — deyilgənidi.□ ■
13 Huddi yənə mukəddəs yazmilarda eytiloɳinidək: «Yakupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim».□ ■
14 Undakta, bularоɳa nemə dəyli? Hudada adalətsizlik barmu? Ңərgiz yok! ■
15 Qünki Huda Musaоɳa mundak degən: —
«Kimgə rəһim kiloɳum kəlsə, xuningоɳa rəһim kilimən,
Kimgə iq aoɳritkum kəlsə, xuningоɳa iq aoɳritimən».□ ■
16 Demək, bu ix insanning iradisigə yaki ularning tirixqanlikioɳa əməs, bəlki rəһimdillik kərsətküqi Hudaoɳa baoɳliktur.
17 Qünki Huda mukəddəs yazmilarda Pirəwngə mundak degən: — «Mening seni tikliximdiki məksət dəl xuki, kudritimni üstüngdə kərsitix ңəmdə namimning pütkül jaңanоɳa jakarlinixi».□ ■
18 Demək, Huda halioɳinioɳa rəһim kilidu, halioɳinini tax yürək kilidu.

Hudaning oɳəzipi wə xapaiti

19 Əmdi bəlkim sən manga: «Hudaning iradisigə ңeqkim karxi qikalmaydioɳan tursa, undakta Huda nemə üqün insanni əyibləydu?» — deyixing mumkin.
20 Birak, əy insan, Huda bilən takallaxkudək kimsən? Kelipta xəkilləndürüliwatkan nərsə özini xəkilləndürgüqigə: —
«Meni nemə üqün bundak yasiding?» — deyələmdu? ■
21 Humdanqining ohxax bir kallək laydin esil orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu, xundakla adəttiki orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu yasax ңokuki yokmu? □ ■
22 Huda Өz oɳəzipini kərsitixni wə küq-kudritini tonutuxni niyət kiloɳan bolsa, oɳəzipigə layik boloɳan, ңalakətkə təyyarlanоɳan «kaqilar»oɳa adəttin taxkiri səwrqanlik bilən kөksi-karnini kəng kilip kəlgən bolsa, uningоɳa nemə boptu? □
23-24 Wə xuning bilən Өzining rəһim-xəpkitining nixani kiloɳan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxka aldin'ala təyyarlioɳan «kaqilar»da, yəni Өzi Yəһudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qakiroɳan bizlərdə xan-xəripining qəksizlikini namayan

---

□ **9:11-12 «Huda Өzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning kiloɳan ix-əməllirigə əməs, pəkət Qakiroɳuqi boloɳanning iradisigə asaslanоɳanlikini kərsitix üqün…»** — «Qakiroɳuqi boloɳan» — Huda Өzi, əlwəttə. **«Qongi kiqikining hizmitini kilidu»** — («Yar.» 25:23). Kоxkezəkning kiqiki Yakup, qongi Əsaw bolidu. ■ **9:11-12** Yar. 25:23. □ **9:13 «Yakupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim»** — Təwrat, «Mal.» 1:2-3. ■ **9:13** Mal. 1:2-3. ■ **9:14** Kan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ **9:15 «Kimgə rəһim kiloɳum kəlsə, xuningоɳa rəһim kilimən, kimgə iq aoɳritkum kəlsə, xuningоɳa iq aoɳritimən»** — «Mis.» 33:19. ■ **9:15** Mis. 33:19. □ **9:17 «Qünki Huda mukəddəs yazmilarda pirəwngə mundak degən:…»** — Pirəwn Misirdiki padixaһ bolup, Israillarni kullukka saloɳan. U Hudaning Musa pəyoɳəmbər arkilik kəlgən pərmanlirioɳa zor karxilik kərsətkən wə baroɳanseri Hudaoɳa karap өz kөnglini tax kilip Uning səzini anglimioɳan. Birak ahir berip Huda Өzining xan-xəripini kərsitix üqün, «Misirdin qikix»ta hatiriləngəndək, «Huda Pirəwnning kөnglini kattik kildi» (9:12) wə xuning bilən Israilni uning kolidin kutkuzux üqün nuroɳun məjizilərni yaratti. **«Mening seni tikliximdiki məksət dəl xuki, kudritimni üstüngdə kərsitix ңəmdə namimning pütkül jaңanоɳa jakarlinixi»** — «Mis.», 9:16. ■ **9:17** Mis. 9:16. ■ **9:20** Yəx. 29:16, 45:9; Yər. 18:6. □ **9:21 «Humdanqining ohxax bir kallək laydin esil orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu, xundakla adəttiki orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu yasax ңokuki yokmu?»** — «esil orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu… adəttiki orunоɳa ixlitidioɳan kaqimu…» nemini kərsitidu? Məsilən, bir kaqida өy hojayini xarab iqidu, baxka bir kaqioɳa balining tərətliri elinidu. Ikkisining өz ixlitix orni bar, birak bularning biri «esil» biri «adəttiki» dəp ңesablinidu. ■ **9:21** 2Tim. 2:20. □ **9:22 «ңalakətkə təyyarlanоɳan «kaqilar»»** — yaki «өzlirini ңalakətkə təyyarlioɳan «kaqilar»».

kilix üqün xundak kilixni halioqan bolsa, buningoła nemə boptu?□
25 Bu huddi Hudaning Ḥoxiya pəyoqəmbər arkilik eytkinidək: —
«Əsli həlkim ḥesablanmioqan həlkni həlkim,
Əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən»;□ ■
26 wə yənə: — «Burun ularoła: «Silər Mening həlkim əməssilər» deyilgən jayda,
Kəlgüsidə dəl xu jayda ularoła «Tirik Hudaning ooqulliri!» degən nam berilidu».□ ■
27 Yəxaya pəyoqəmbərmu Israil tooqruluk mundak jakarlioqanidi: —
«Israillarning sani dengiz sahilidiki kumdək kəp bolsimu, lekin pəkət birla «kaldi» kutkuzulidu; ■
28 qünki, Pərwərdigar Өz ixini tügitiwetip, ḥəkkaniylik bilən tezdin uni ijra kilidu;
qünki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra kilidu».□ ■
29 Yəxaya pəyoqəmbər yənə aldin eytkinidək: — «Əgər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar bizgə bir nəsil kaldurmioqan bolsa, Sodom xəhiridək, Gomorra xəhiridək *yokaloqan* bolattuk».□ ■

Israillarning putlixip ketixi

30 Undakta, ularoła nemə deyiximiz kerək? Ḥəkkaniylikka intilmigən əlliklər ḥəkkaniylikka, yəni etikadka asaslanoqan birhil ḥəkkaniylikka erixti. □
31 Lekin Israil ḥəkkaniylikni kərsətkən Təwrat kanunioła intilgini bilən kanunning təlipigə yetəlmidi.■
32 Nemə üqün? Qünki ularning *ḥəkkaniylikka* intilixi etikad bilən əməs, bəlki «sawablik ixlar» bilən idi. Ular «putlikaxang tax»ka putlixip yikilip qüxti; □
33 huddi *mukəddəs yazmilarda* yeziloqinidək:
«Həlkni putlixidioqan putlikaxang taxni,
Adəmni yikitidioqan koram taxni Zionoła koydum,

□ **9:23-24 «Huda Өz oqəzipini kərsitixni wə küq-kudritini tonutuxni niyət kiloqan bolsa, oqəzipigə layik boloqan, ḥalakətkə təyyarlanoqan «kaqilar»oła adəttin taxkiri səwrqanlik bilən kəksi-karnini kəng kilip kəlgən bolsa, uningoła nemə boptu? Wə xuning bilən өzining rəḥim-xəpkitining nixani kiloqan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxka aldin'ala təyyarlioqan «kaqilar»da, yəni Өzi Yəhudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qakiroqan bizlərdə xan-xəripining qəksizlikini namayan kilix üqün xundak kilixni halioqan bolsa, uningoła nemə boptu?»** — (22-24-ayət) okurmənlər dikkət kilsa biliduki, Pawlus өzining uxbu muḥim soalioła jawab bərməydu. Soalning omumiy xəkli: «Huda xundak kilixni halioqan bolsa əmdi bizning kandakmu uning bilən takallixix ḥokukimiz bar?» degəndək. Əyni əḥwal uning deginidək bolsun yaki bolmisun, bu bizning iximiz əməs, bəlki Hudaningkidur. Bizgə nisbətən əng muḥimi xuki, gunaḥimizdin kutuluxni halisakla, Huda Өzi Məsiḥning kurbanliki arkilik təyyarlioqan towa kilix etikadlik yolini aldimizoła oquk kildi. □ **9:25 «Əsli həlkim ḥesablanmioqan həlkni həlkim, əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən»** — «Ḥox.» 2:23. ■ **9:25** Ḥox. 2:25 □ **9:26 «Burun ularoła: «Silər Mening həlkim əməssilər» deyilgən jayda, kəlgüsidə dəl xu jayda ularoła «Tirik Hudaning ooqulliri!» degən nam berilidu»** — «Ḥox.» 1:10. ■ **9:26** Ḥox. 2:1; 1Pet. 2:10. ■ **9:27** Yəx. 10:22. □ **9:28 «Israillarning sani dengiz sahilidiki kumdək kəp bolsimu, lekin pəkət birla «kaldi» kutkuzulidu; qünki, Pərwərdigar Өz ixini tügitiwetip, ḥəkkaniylik bilən tezdin uni ijra kilidu; qünki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra kilidu»** — (27-28-ayət) «Yəx.» 10:22-23. Bəzi kona kəqürmə yazmilarda Yəxayaning bexariti səl kiskirak: «Pərwərdigar bu yər yüzi üstidin qikaroqan ḥəkümini təltəküs wə tez ijra kilidu» dəp nəkil kəltürülidu. ■ **9:28** Yəx. 10:22, 23. □ **9:29 «Əgər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar bizgə bir nəsil kaldurmioqan bolsa, Sodom xəhiridək, Gomorra xəhiridək yokaloqan bolattuk»** — «Yəx.» 1:9. Okurmənlərning esidə barki, Huda Sodom wə Gomorra xəḥərlirini rəzilliki tüpəylidin üstigə ot wə güngürt yaoqdurup yokatkan («Yar.» 19-bab). ■ **9:29** Yar. 19:24; Yəx. 1:9; 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:46. □ **9:30 «əlliklər»** — yəni «Yəḥudiy əməslər». ■ **9:31** Rim. 10:2; 11:7. □ **9:32 «ularning ḥəkkaniylikka intilixi etikad bilən əməs, bəlki «sawablik ixlar» bilən idi»** — «sawablik ixlar»: — okurmənlərgə muxu məktuptin ḥazir ayan boliduki, Huda aldida bizgə ḥeq ix «sawab» ḥesablanmaydu; ḥəkkaniylik pəkət u əwətkən Məsiḥkə baoqlioqan etikattin kelidu. Xunga «sawablik ixlar» («Huda bu ixlar arkilik manga sawab koxup beridu» degən mənidə qüxəngən bolsak) Huda aldida kət'iy məwjut əməstur.

Uningоła etiқad қilоłuqi ҳərgiz yərgə қaritilip қalmas».□ ■

10

1 Қerindaxlar, yürək intizarim, xundaқla Hudaоła yelinixim Israillarning қutқuzuluxi üqündur.
2 Qünki xuningоła guwaҳliқ berimənki, ularning Hudaоła ҳəқiқətənmu қizоqin intilixi bar, biraқ ularning intilixi ҳəқiқiy bilim üstigə қuruloqan əməs.□ ■
3 Qünki ular Hudaning ҳəққaniyliқini bilmigəqkə, uning ornioła əzlirining ҳəққaniyliқini tikləxkə tirixip, Hudaning ҳəққaniyliқioła boysunmidi.
4 Qünki Təwrat қanunining nixan-məқsiti Məsiҳning Өzidur; xuning bilən etiқad қilołuqilarning ҳərbiri üqün ҳəққaniyliқ bar boldi.□ ■
5 Qünki Təwrat қanunioła əməl қilixtin kəlgən ҳəққaniyliқ ҳəққidə Musa pəyoləmbər mundaқ yazoqan; «Қanunning əmrlirigə əməl қiloqanlar xu ixliridin ҳayatliқ tapidu».□ ■
6 Lekin etiқadtin boloqan ҳəққaniyliқ mundaқ dəydu: — «Kənglüngdə: — «Kim asmanoła qiқar?» (yəni «Kim Məsiҳni asmandin elip qüxürər?»)■
7 wə yaki «Ҳang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiҳni ələmdin kim қayturar?») — demigin».□ ■

□ **9:33 «Adəmni yiқitidioqan қoram taxni Zionoła қoydum» —** «Zion» degən, Yerusalemning yaki Israilning bir xeiriy nami. **«Həlқni putlixidioqan putlikaxang taxni, adəmni yiқitidioqan қoram taxni Zionoła қoydum, uningоła etiқad қilołuqi ҳərgiz yərgə қaritilip қalmas» —** toluқ bexarət «Yəx.» 8:14, 28:16də tepilidu. Oқurmən bu ayətlərni əzi oқusa uningdin bu taxning Əysa Məsiҳning ikənlikini kərələydu. Uni қobul қilmioqanlar ҳəққaniyliққa erixməy yiқilidu; uni қobul қiloqanlar ҳəққaniy қilinip tik turidu. ■ **9:33** Zəb. 2:12; 118:22; Pənd. 16:20; Yəx. 8:14; 28:16; Yər. 17:7; Mat. 21:42; 1Pet. 2:6. □ **10:2 «ularning (Yəҳudiylarning) Hudaоła ҳəқiқətənmu қizоqin intilixi bar, biraқ ularning intilixi ҳəқiқiy bilim üstigə қuruloqan əməs» —** «ҳəқiқiy bilimgə üstigə қuruloqan əməs»: Yəҳudiylarning kəp diniy məzҳəpidikilərgə nisbətən əng muҳim ix Təwrat қanuni üstidiki «bilim» wə «bilim axurux» idi. Xuning bilən Pawlusning bu səzi ixənmigən Yəҳudiylaroła bək eoqir kelixi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17. □ **10:4 «Təwrat қanunining nixan-məқsiti Məsiҳning Өzidur» —** grek tilida «nixan-məқsət» degənning «hatimə» degən yənə bir mənisimu bar. Demək, ayətning mənisi: (1) Hudaning Təwrat қanunida boloqan məқsiti insanoła əz gunaҳini tonutup, Məsiҳning қutқuzuxioła moҳtaj boloqanliқini bildürüxtin ibarət idi; xunga Huda қanunni bərgən waқtida Məsiҳning dunyaoła kelixini kəzligənidi; (2) Məsiҳ Өzi Təwrat қanunini mukəmməl əməlgə axurdi, jümlidin Təwrat қanuni tələp қiloqan, xundaқla bexarət bərgən gunaҳni yuyidioqan қurbanliқni қildi; (3) Məsiҳ Təwrat қanunini toluқ əməlgə axuroqandin keyin, etiқad қilołuqilar üqün uning ҳeq təlipi қalmidi (7:4ni kərüng). Məzkur ayət bu mənilirining ҳəmmisini əz iqigə alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24. □ **10:5 «Қanunning əmrlirigə əməl қiloqanlar xu ixliridin ҳayatliқ tapidu» —** «Law.» 18:5 wə yənə «Қan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Əz. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Қan. 30:12. □ **10:7 Lekin etiқadtin boloqan ҳəққaniyliқ mundaқ dəydu: — Kənglüngdə: — «Kim asmanoła qiқar?» (yəni «Kim Məsiҳni asmandin elip qüxürər?») wə yaki «Ҳang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiҳni ələmdin kim қayturar?») — demigin» —** (6-7-ayət) nəқil kəltürülgən ikki ayət: — «Қan.» 30:12-13 . Bu sirliқ gəplərning ajayib məniliri bəlkim mundaқ: (1) «Kimmu asmanoła qiқar?» — «Kimmu Hudaning asman pələқtək yuқiri tələp қiloqan ҳəққaniyliқioła yetəlisun?» degənliktur. Lekin əgər birsi: «Ҳəққaniyliқim mukəmməl, «asmanoła qiққandəkmən»» degən bolsa, bu degini «Mən Məsiҳkə ohxax ҳəққaniy» degəngə barawər bolup, Hudaning Məsiҳtə kərsətkən mukəmməl ҳəққaniyliқioła aҳanət қiloqan bolidu. Bundaқ deyixi bəribir Məsiҳni əzining pəskəx «ҳəққaniyliқi»ning dərjisigə qüxürüp, «Məsiҳni asmandin qüxürməkqi» boloqini. (2) «Kimmu ҳangning tegigə qüxər?» deyixi, bir kixi əz gunaҳining bədilini təliməkqi bolup dozahta bir məzgil tursam andin gunaҳimdin halas bolimən» deməkqi boloqini; bu, Məsiҳning ələmidə gunaҳimiz üqün jaza tartip bədəl təlixining manga (xundaқla ҳeqkimgə) keriki yoқ; muxundaқ degən kixi «Məsiҳni ələmdin kim қayturar» degən bolidu, yəni «Məsiҳni ələm yolidin қayturux kerək, uning ələxi kerəksiz, əhmiқanə ixtur» degüqi bolidu. Yioqip eytқanda, ҳeqkim əzigə tayinip Hudaning mukəmməl ҳəққaniyliқioła yetəlməydu; ҳeqkim əz gunaҳi üqün əzi bədəl toliyəlməydu. ■ **10:7** Қan. 30:13

8 Əmdi xu *ƫəkƫkaniylik* nemə dəydu? — «Səz-kalam sanga yeqindur, tilingda wə dilingdidur!» — bu səz-kalam dəl biz jakarlaydiοqan etiqadning səzidur.□ ■

9 Demək, «Əysaning Rəb ikənlikini aοqzing bilən etirap qilsang wə qəlbingdə Hudaning uni ölüklər arisidin tirildürgənlikigə ixənsəng, qutquzulisən»!

10 Qünki insan qəlbidə etiqad qilix bilən ƫəkƫkaniy qilinidu, eοqizida etirap qilix bilən nijatqa erixidu.

11 Muqəddəs yazmilarda deyilgəndək; «Uningοqa etiqad qiloquqining ƫərbiri ƫərgiz yərgə qaritilmas». □ ■

12 Qünki bu jəƫəttə Yəƫudiylar bilən Greklarning pərqi yoq; ƫər ikkisining Rəbbi ƫəmmining Rəbbidur wə Özigə nida qiloqanlarning ƫəmmisigə mol bayliqlirini ayimaydu. □ ■

13 Qünki: «Kimdikim Rəbning namini qaqirip nida qilsa qutquzulidu».□ ■

14 Lekin Rəbgə ixənmigən kixi qandaqmu Uningοqa nida qilalisun? U tooqruluq anglimiοqan kixi qandaqmu Uningοqa ixənsun? Hux həwər jakarlioquqi bolmisa, ular uni qandaqmu angliyalisun?

15 Xu jakarlioquqilar əwətilmigən bolsa, hux həwərni qandaqmu yətküzəlisun? Muqəddəs yazmilarda yeziloqinidək: «Aman-hatirjəmlik tooqruluq hux həwərni, bəht-saadət tooqruluq hux həwərni yətküzgənlərning ayaοqliri nemidegən güzəl-ƫə!».□ ■

16 Biraq, huddi Yəxaya *pəyοqəmbərning* «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?» deginidək ƫəmmə adəm hux həwərgə itaət qiloqan əməs. □ ■

17 Xunga etiqad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiƫ tooqruluq sözdə anglitilidu.□

18 Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimiοqanmidu? Əlwəttə anglidi: — «Ularning sadasi pütkül dunyaοqa,
Səzliri yər yüzining qərlirigə yətti».□ ■

19 Yənə xuni soraymənki, Israillar *xu həwərdin* waqip bolmiοqanmidu? Aldi bilən, Musa *Israiloqa* mundaq bexarət bərgən: —
««ƫeq həlq əməs» boloqan bir həlq arqilix silərdə ƫəsət qozοqaymən,

---

□ **10:8 «Səz-kalam sanga yeqindur, tilingda wə dilingdidur!»** — «Qan.» 30:14. ■ **10:8** Qan. 30:12-14. □ **10:11 «Uningοqa etiqad qiloquqining ƫərbiri ƫərgiz yərgə qaritilmas»** — «Yəx.» 28:16. ■ **10:11** Yəx. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12 «Qünki bu jəƫəttə Yəƫudiylar bilən Greklarning pərqi yoq»** — demək, «bu jəƫəttə (Məsiƫ arqilix nijatqa erixixtə) Yəƫudiylar bilən Yəƫudiy əməslərning pərqi yoq». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22. □ **10:13 «Kimdikim Rəbning namini qaqirip nida qilsa qutquzulidu»** — «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21. □ **10:15 «Aman-hatirjəmlik tooqruluq hux həwərni, bəht-saadət tooqruluq hux həwərni yətküzgənlərning ayaοqliri nemidegən güzəl-ƫə!»** — «Yəx.» 52:7, «Naƫ.» 1:15. Mənisi bəlkim «hux həwər yətküzgənlər kəlgəndək waqtida kəlgən!» degənni öz iqigə alidu. Bəzi kona kəqürmə yazmilarda «bəht-saadət tooqruluq hux həwərni...» degən sözlər tepilmaydu. ■ **10:15** Yəx. 52:7; Naƫ. 2:1. □ **10:16 «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?»** — «Yəx.» 53:1. ■ **10:16** Yəx. 53:1; Yƫ. 12:38. □ **10:17 «... etiqad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiƫ tooqruluq sözdə anglitilidu»** — bəzi kona kəqürmə yazmilar: «... etiqad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Hudaning sözidə anglitilidu» deyilidu. □ **10:18 «Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimiοqanmidu? Əlwəttə anglidi...»** — bəzi alimlar muxu yərdiki «ular»ni Israillarni kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin keyinki ayət alaƫidə Israillarning «anglixi» tooqruluq boloqaqqa, «ular»ni dunyadiki barliq adəmlər, Yəƫudiylar wə Yəƫudiy əməslərnimu kərsətsə kerək, dəp qaraymiz. Bu ayətni xundaq qüxinimizki, «ƫəmmə adəm angliοqan; xunga, Yəƫudiy həlqimu qoqum angliοqan». **«Ularning sadasi pütkül dunyaοqa, səzliri yər yüzining qərlirigə yətti»** — «Zəb.» 19:4. Zəburdiki bu səzlər əsli asmandiki nurluq jisimlar Hudaning uluοluqini barliq aləmgə ipadiligənliki tooqruluq idi. Rosul Pawlus bu səzni nəqil kəltürüp Injildiki hux həwər dunyadiki ƫər yərlərgə yorutulup tarqitilmaqta, deməkqi. ■ **10:18** Zəb. 19:4

Nadan bir həlķ arķilik ƣəzipinglarni ķozƣaymən».□ ■
20 Keyin, Yəxaya pəyƣəmbər intayin yürəklik ḥalda xu bexarətni berip: —
«Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapķuzdum,
Meni sorimiƣanlarƣa Өzüm kөründüm» — dedi.□ ■
21 Lekin, U Israillar ḥəķķidə: —
«Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlķķə ķollirimni uzitip intilip kəldim!» — dəydu.□ ■

11

Hudaning Israil toƣruluķ məķsitining ahirida əməlgə axuruluxi

1 Undaķta, xuni soraymənki: — Huda Өz həlķidin waz kəqtimu? Ḥərgiz undaķ əməs! Mənmu Ibraḥim əwladidin, Binyamin ķəbilisidin bolƣan bir Israilƣu! ■
2 Huda aldin kөngligə pükkən Өz həlķidin waz kəqkini yoķ. Muķəddəs yazmilarda Ilyas *pəyƣəmbər* ḥəķķidə nemə deyilgənliki silərgə ayan əməsmu? U Israillardin azar qekip Hudaƣa yelinip: —□
3 «I Pərwərdigar, ular Sening pəyƣəmbərliringni өltürüxti, ķurbangaḥliringni qeķixti. Pəķət өzüm yalƣuzla ķaldim, ular yənə meningmu jenimni almaķqi boluxuwatidu», degən.■
4 Hudaning uningƣa ķayturƣan kalami ķandaķ boldi? U: «Baalƣa tiz pükmigən yəttə ming adəmni Өzümgə elip ķaldim» — degən.□ ■
5 Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən *Israildin* Өzi talliƣan bir «ķaldi» bar.■
6 *Ularning tallinixi* xapaət bilən bolƣan bolsa, undaķta өzlirining əjir-əmili bilən bolƣan əməs. Əməllərdin bolƣan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti.□ ■

□ **10:19 ««Ḥeq həlķ əməs» bolƣan bir həlķ arķilik silərdə ḥəsət ķozƣaymən, nadan bir həlķ arķilik ƣəzipinglarni ķozƣaymən»** — «Ķan.» 32:21. Demək, baxķa əllər angliƣan, ķobul ķilƣan yərdə, Israil qoķum qüxəngən. Israillar əsli «nadan, bilimsiz, hudasiz» dəp ḥesabliƣan Yəḥudiy bolmiƣan ḥərķaysi yat milləttin bolƣan ixəngüqi kixilərning hux həwərgə ixəngəqkə «Hudaning yengi həlķi» bolƣanliķini, ularning bəhtini kөrüp ḥəsət ķilidu, ḥətta ularƣa ƣəzəplinidu. Musa pəyƣəmbərning «ḥeq həlķ əməs» degən sөzi kəlgüsi zamanda ḥasil ķilinidiƣan Məsiḥning jamaitini kөrsitidu. Ularning kөpinqisi ḥərķaysi millətlərdin kəlgəqkə, birinqidin ular «bir həlķ» yaki «bir əl» bolalmaydu; ikkinqidin, ularning arisida Yəḥudiylar kөp bolmaydu. Ular ḥərhil kixilərdin tərkib tapķaqķa, Yəḥudiylar ularni «bir həlķ» yaki «bir əl» ḥesablimaydu ḥəm «ḥeq həlķ əməslər» dəp ķaraydu. ■ **10:19** Ķan. 32:21. □ **10:20 «Өzümgə intilmigənlərgə Өzümni tapķuzdum, Meni sorimiƣanlarƣa Өzüm kөründüm»** — «Yəx.» 65:1. ■ **10:20** Yəx. 65:1. □ **10:21 «Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlķķə ķollirimni uzitip intilip kəldim!»** — «Yəx.», 65:2. ■ **10:21** Yəx. 65:2. ■ **11:1** Yər. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2 «Huda aldin kөngligə pükkən Өz həlķidin waz kəqkini yoķ»** — «Huda aldin kөngligə pükkən (bilgən) həlķi» — bəlkim: «Huda ḥəmmidin burun Өz həlķi bolux üqün talliƣan həlķ» degən mənidə. ■ **11:3** 1Pad. 19:10,14. □ **11:4 «Baalƣa tiz pükmigən yəttə ming adəmni өzümgə elip ķaldim»** — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adəm», ər kixilərni kөrsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27. □ **11:6 «Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən Israildin өzi talliƣan bir «ķaldi» bar. Ularning tallinixi xapaət bilən bolƣan bolsa, undaķta өzlirining əjir-əmili bilən bolƣan əməs. Əməllərdin bolƣan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti»** — (5-6-ayət) Huda Təwrattiki birnəqqə yərlərdə «Sən Israilni xapaitim bilən talliƣanmən» degənidi (məsilən, «Ķan.» 7:7ni kөrüng). Muxu yərdə rosul Pawlus: Huda xapaiti boyiqə Israillar iqidin «bir ķaldi»ni talliƣan, dəydu. Insan Hudaning yardimigə erixixkə pütünləy layaķətsiz turup, Uningdin mədətkə erixsə, mana bu «Hudaning xapaiti» bolidu. Huda Israillarni ularning məlum bir yahxi yaki uluƣ əmiligə ķarap talliƣan bolsa, undaķta Hudaning tallixi «xapaət»tin bolmiƣan bolatti. ■ **11:6** Ķan. 9:4.

7 Nətijidə ķandaķ boldi? Israillar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanǫanlar
erixti. Ķalǫanlarning bolsa, kөngülliri bihudlaxturuldi.□ ■
8 Huddi muķəddəs yazmilarda eytilǫinidək: —
«Huda ularning roḥ-ķəlbini ǫəplətkə saldi,
Bügüngə ķədər kөzlirini kөrməs,
Ķulaķlirini anglimas ķildi».□ ■
9 Xuningdək Dawut *pəyǫəmbərmu* mundaķ degən:
«Ularning dastihini өzlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup,
Ularni putlaxturup, ķilmixlirini өz bexiǫa qüxürsun!■
10 Kөzliri ķarangǫulixip, kөrəlmisun;
Bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»□ ■

11 Undaķta, xunimu sorayki: *Israillar* yiķilip ķaytidin turǫuzulmasliķķa put-
laxķanmu?
Ḥərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķilǫanliķidin nijat yat
əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israillarni ḥəsətkə ķozǫaxtin ibarəttur.
□
12 Əmdi ularning teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaǫa asayixliķ bəhx ətkən bolsa,
xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa, undaķta kəlgüsidə ularning
ḥəmmisining toluķ nijatliķķa erixixi dunyaǫa tehimu zor bəht elip kəlməmdu?!□

Yəḥudiy əməslar təkəbburlaxmasliķi kerək

13 Əmdi silər əlliklərgə sөzləwatimən; mən əlliklərgə rosul süpitidə bekitilgəndin
keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluǫlaymənki, □ ■
14 janjigərlirim bolǫanlarning ḥəsitini ķozǫap, ularning bəzilirini
ķutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən. □
15 Qünki ularning taxliwetilgənlikining nətijisi dunyadiki əllərni Huda bilən
inaķlaxturux bolsa, undaķta ularning ķobul ķilinixi өlümdin tirilix bolmay nemə?

□ **11:7 «Nətijidə ķandaķ boldi? Israillar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanǫanlar erixti. Ķalǫanlarning bolsa, kөngülliri bihudlaxturuldi»** — demək, Israillar izdigən ḥəķķaniyliķķa ḥəmmisila erixəlmigən əməs; ularning iqidin Hudaning xapaəti bilən Huda talliǫan «ķaldi»lar ḥəķķaniyliķķa erixkən. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8 «Huda ularning roḥ-ķəlbini ǫəplətkə saldi, bügüngə ķədər kөzlirini kөrməs, Ķulaķlirini anglimas ķildi»** — «Ķan.» 29:4 ḥəm «Yəx.» 29:10. ■ **11:8** Ķan. 29:2; Yəx. 6:9; 29:10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luķa 8:10; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zəb. 69:22 □ **11:10 «Ularning dastihini өzlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup, ularni putlaxturup, ķilmixlirini өz bexiǫa qüxürsun! Kөzliri ķarangǫulixip, kөrəlmisun; bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»** — (9-10-ayət) «Zəb.» 69:22-23. Bu, Dawut pəyǫəmbərning xundaķla Hudaning sөzi, Dawutning (wə xundaķla Məsiḥning) düxmənliri toǫruluķ eytilǫan. Bu 69-küyning ḥəmmisi Məsiḥ toǫruluķ bexarəttur. ■ **11:10** Zəb. 69:22-23 □ **11:11 «... Ḥərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķilǫanliķidin nijat yat əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israillarni ḥəsətkə ķozǫaxtin ibarəttur»** — yuķurida izaḥatta deginimizdək, Israillar Məsiḥkə etiķad ķilǫan «yat əllər»ning bəhtini kөrüp ḥəsət ķilidu. □ **11:12 «Əmdi ularning (Yəḥudiylarning) teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaǫa asayixliķ bəhx ətkən bolsa, xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa...»** — «əllər» — Yəḥudiy əməslər, «yat əllər». □ **11:13 «silər əlliklərgə»** — demək, «silər Yəḥudiy əməs bolǫanlarǫa». **«mən əlliklərgə rosul süpitidə bekitilgəndin keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluǫlaymənki, ...»** — oķurmənlərning esidə barki, Huda rosul Pawlusni (gərqə u «Yəḥudiylarning Yəḥudiysi» bolsimu) Yəḥudiy əməs bolǫan əl-millətlərgə hux həwərni yətküzüxkə alaḥidə əwətkən. ■ **11:13** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **11:14 «janjigərlirim bolǫanlarning ḥəsitini ķozǫap, ularning bəzilirini ķutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən»** — «janjigərlirim bolǫanlar» grek tilida «mening ətlirim bolǫanlar» — өzining Yəḥudiy həlķini kөrsitidu.

16 Ḥosuldin tunji bolup qikḳan hemirdiki kallək mukəddəs ḥesablansa, pütün hemir
mukəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi mukəddəs bolsa, xahlirimu mukəddəs
bolidu. □ ■
17 Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun
kəqiti bolup, ularning ornioɳa ulanding. Mana əmdi dərəh yiltizidin ozukḷuḳ elip, mol
xirnisidin bəḥrimən boloɳuqi boloɳanikənsən, □
18 əmdi sunduruwetilgən axu xahlardin özüngni üstün ḳilip mahtanma. Mahtansang,
xuni untumioɳinki, sən yiltizni əməs, yiltiz seni kətürüp ḳuwwətləwatidu.
19 Sən əmdi: «Xahlar mening ulinixim üqün sunduriwetildi» — deyixing mumkin.
20 Tooɳra, ular etiḳadsizliḳtin sunduruldi; sən bolsang, etiḳading bilən tik turisən;
birak uningdin məoɳrurlanma, əksiqə *Hudadin* ḳorḳ!
21 Qünki Huda əyni wakḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioɳanikən, senimu
ayimasliḳi mumkin. □
22 Mana, *bu ixlarda* Hudaning meḥribanliḳioɳa ḥəmdə ḳattiḳ ḳol ikənlikigə ḳara. U
Öz yolidin yiḳilip qüxkənlərgə ḳattiḳ ḳol idi, lekin sanga (meḥribanliḳida dawamliḳ
tursangla) meḥribanliḳ kərsətməktə. Undaḳ bolmioɳanda, sənmu kesip taxlinisən.
23 *Yəḥudiylarmu* etiḳadsizliḳta qing turiwalmisa, əslidiki dərəhkə ulinidu. Qünki
Huda ularni ḳayta ulaxḳa ḳadirdur. ■
24 Qünki əgər sən yawa zəytun dərihidin kesip elinip, təbiiy ḳanuniyətkə hilap ḥalda
baoɳdiki yahxi zəytun dərihigə ulanoɳan yərdə, əslidiki bu təbiiy xahlarning öz
dərihikə ulinixi tehimu mumkinoɳu?!

Hudaning meḥribanliḳi pütkül insan üqündur

25 Ḳerindaxlar, özünglarni üstün wə əḳillik qaoɳlaxtin saḳlinixinglar üqün, wəḥiy
ḳilinoɳan xu sirdin həwərsiz ḳelixinglarni halimaymənki, ta *Huda tallioɳan* Yəḥudiy
əməslərning sani toluḳlanoɳuqə, Israilning bir ḳismi tax yürəklikkə ḳaldurulidu; □ ■
26 andin pütkül Israil ḳutḳuzulidu. Bu tooɳruluḳ mukəddəs yazmilarda mundaḳ
yeziloɳan: —
«Ḳutḳuzoɳuqi Ziondin kelip,
Iplasliḳni Yaḳuptin yoḳ ḳilidu.□ ■
27 Mən ularning gunaḥlirini elip taxliwətkinimdə,

□ **11:16 «Ḥosuldin tunji bolup qikḳan hemirdiki kallək mukəddəs ḥesablansa, pütün hemir mukəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi mukəddəs bolsa, xahlirimu mukəddəs bolidu» —** muxu yərdə «mukəddəs»ning birinqi mənisi «Hudaoɳa ataloɳan», xuning bilən «pak» degən mənidə. Birinqi jümlining kəqmə mənisi bəlkim «Əgər Israillarning əjdadliri, yəni Ibraḥim, Isḥak wə Yaḳuplar Hudaoɳa ataloɳan bolsa, ularning pərzəntlirimu Hudaoɳa ataloɳan bolidu» degən boluxi mumkin. Təwəndiki jümlilərdə Pawlus Israilni bir «zəytun dərihi»kə ohxitidu («Yər.» 11:16-19ni kərüng). ■ **11:16** Qəl. 15:20 □ **11:17 «Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun kəqiti bolup, ularning ornioɳa ulanding» —** demisəkmu, «zəytun dərihi» Israilioɳa, «ulanoɳan yawa zəytun küqiti» Məsiḥgə etiḳad ḳiloɳan Yəḥudiy əməslərgə, «zəytun dərihining sunduruwetilgən xahliri» bolsa Israillar arisidin Məsiḥkə etiḳad ḳilmioɳaqḳa, Hudaning bəht-bərikətliridin üzülüp ḳaloɳan Yəḥudiylaroɳa wəkil bolidu. **«Mana əmdi dərəh yiltizidin ozukḷuḳ elip, mol xirnisidin bəḥrimən boloɳuqi boloɳanikənsən,...»** — buning kəqmə mənisi bəlkim: «Sən huddi dərəhning yiltizidin ozukḷuḳ elip, xirnisidin bəḥrimən boluwatḳan xehidək, Huda Ibraḥimoɳa wədə ḳiloɳan bəhttin bəḥrimən boluwatisən» degənlik bolsa kerək. □ **11:21 «Huda əyni wakḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioɳanikən» —** «bu dərəhning öz xahliri» Yəḥudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:23** 2Kor. 3:16. □ **11:25 «özünglarni... əḳillik qaoɳlaxtin saḳlinixinglar üqün...» —** grek tilida «özünglarni üstün wə əḳillik qaoɳlaxlardin saḳlinixinglar üqün...» deyilidu. Yəḥudiy əməslər Yəḥudiylarning əḥwalioɳa ḳarap: «Biz ḳutulduḳ, ular Hudaning ləniti astida ḳalidu» dəp təkəbburlixixi mumkin. ■ **11:25** Luḳa 21:24. □ **11:26 «Ḳutḳuzoɳuqi Ziondin kelip, iplasliḳni Yaḳuptin yoḳ ḳilidu» —** «Yaḳup» muxu yərdə Yaḳupning əwladliri Israilni kərsitidu. Bexarət «Yəx.» 59:20, 21ni kərüng. ■ **11:26** Zəb. 14:7; Yəx. 27:9; 59:20; Yər. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16.

Mana bu ular bilən tüzidiƣan əhdəm bolidu».□ ■
28 Əmdi hux həwər jəhəttin kariƣanda, silərning bəhtinglar üqün Yəhudiy həlki
hux həwərgə düxmən kilip bekitilgən; birak Hudaning tallixi jəhəttin kariƣanda,
ata-bowilirimiz səwəbidin səyülgəndur.
29 Qünki Huda Əzi bərgənlirini wə qakirikini kayturuwalmaydu.
30 Silər əlliklərmu bir qaƣlarda Hudaƣa itaət kilmiƣan bolsanglarmu,
Yəhudiylarning itaətsizlikining nətijisidə hazir rəhim-xəpkətkə erixtinglar.
31 Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; *Hudaning* buningdiki məksiti, silərgə
kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur. □
32 Qünki Huda pütkül insanƣa rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni
itaətsizlikkə solap koydi. □ ■
33 — Ah! Hudaning danaliki wə ilim-hekmitining bibaha baylikliri həm hesabsiz
qongkurluki!
Uning həkümilirining tegigə yətkili bolmas!
Uning yolliri izdəp tepixtin xunqə yirakтur!
34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti?
Kimmu Uningƣa məslihətqi bolalidi?»□ ■
35 «Uningƣa kim awwal bir nərsə berip,
Keyin uni kayturup bər deyəlidi?».□ ■
36 Qünki barlik məwjudatlar Uningdin kəlgən,
U arkilik məwjut bolup turidu,
Həm Uning üqün məwjut bolup turidu.
Barlik xan-xərəp əbədgiqə Uningƣa boloƣay! Amin.■

12

Etikadqining əzini Hudaƣa atixi

1 Xunga, əy kerindaxlar, Hudaning rəhimdilliki bilən silərdin xuni ətünimənki,
teninglarni mukəddəs, Hudani hursən kilidiƣan, tirik kurbanlik süpitidə Uningƣa
beƣixlanglar. Mana bu silərning *Hudaƣa* kilidiƣan həkikiy ibaditinglardur.□ ■
2 Bu dunyaning kelipiƣa kirip kalmanglar, bəlki oy-pikringlarning yengilinixi bilən
əzgərtilinglar; undak kiloƣanda Hudaning yahxi, kobul kilarlik wə mukəmməl
iradisining nemə ikənlikini ispatlap bilələysilər.□ ■
3 Manga ata kilinoƣan xapaətkə asasən hərbiringlarƣa xuni eytimənki, əzünglar
tooƣruluk əzənglarda bar boloƣinidin artuk oylimay, bəlki Huda hərbiringlarƣa

□ **11:27 «...Mən ularning gunahlirini elip taxliwətkinimdə, mana bu ular bilən tüzidiƣan əhdəm bolidu»** — 26-27-ayəttiki bexarət səzliri «Yəx.» 59:20, 21, 27:9tin wə «Yər.» 31:33-34tin nəkil kəltürülgən. ■ **11:27** Yəx. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31 «Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; Hudaning buningdiki məksiti, silərgə kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur»** — demək, yukirida izahlioƣinimizdək, Yəhudiylar Yəhudiy bolmioƣan ixəngüqilərning bəhtigə kariƣaqka, əzliri towa kilip Məsihni kobul kilsun. □ **11:32 «Qünki Huda pütkül insanƣa rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni itaətsizlikkə solap koydi»** — «həmməylən» Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslərni kərsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22. □ **11:34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti? Kimmu Uningƣa məslihətqi bolalidi?»** — «Yəx.» 40:13. ■ **11:34** Yəx. 40:13; 1Kor. 2:16. □ **11:35 «Uningƣa kim awwal bir nərsə berip, keyin uni kayturup bər deyəlidi?»** — «Ayup» 41:11. ■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pənd. 16:4; 1Kor. 8:6. □ **12:1 «Mana bu silərning Hudaƣa kilidiƣan həkikiy ibaditinglardur»** — «həkikiy ibaditinglar» grek tilida yənə «yolluk, orunluk, tegixlik, əkilgə muwapik hizmət» degən mənilərni əz iqigə alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pet. 2:5. □ **12:2 «Bu dunyaning kelipiƣa kirip kalmanglar»** — baxka birhil ipadiləx xəkli: — «bu dunyaning ekimliriƣa əgixip yürmənglar». Əyni səzlər «bu dunyadiki kelipka xəkilləndürülmənglar». ■ **12:2** Əf. 5:17; 1Tes. 4:3; 1Yuha. 2:15.

təkʂim kilоɳan ixənqning mikdariоɳa asasən salmakʟik bilən əzünglarni dəngsəp kərünglar.■
4 Qünki tenimiz kəpligən əzalardin tərkib tapkan ɧəmdə ɧərbir əzayimizning ohxax bolmiоɳan roli boloɳandək,■
5 bizmu kəp boloɳinimiz bilən Məsiɧtə bir tən bolup bir-birimizgə baоɳlinixlik əza bolimiz.■
6 Xuning üqün bizgə ata kilinоɳan meɧir-xəpkət boyiqə, ɧərhil roɧiy iltipatlirimizmu bar boldi. Birsigə ata kilinоɳan iltipat wəɧiyni yətküzüx bolsa, ixənqisining dairisidə wəɧiyni yətküzsun;■
7 baxkilarning hizmitini kilix bolsa, hizmət kilsun; təlim berix bolsa, təlim bərsun;■
8 riоɳbətləndürüx bolsa, riоɳbətləndürsun; sədikə berix bolsa, mərdlik bilən sədikə bərsun; yetəkləx bolsa, əstayidillik bilən yetəklisun; həyrhaɧlik kərsitix bolsa, huxal-huramlik bilən kilsun.■
9 Meɧir-muɧəbbitinglar sahta bolmisun; rəzilliktin nəprətlininglar, yahxilikka qing baоɳlininglar;
10 Bir-biringlarni kerindaxlarqə kizоɳin meɧir-muɧəbbət bilən səyünglar; bir-biringlarni ɧərmətləp yukiri orunоɳa koyunglar.□ ■
11 Intilixinglarda erinmənglar, roɧ-kəlbinglar yalkunlap kəyüp turup, Rəbkə kullarqə hizmət kilinglar.□
12 Ümidtə bolup xadlinip yürünglar; muxəkkət-kiyinqilikʟarоɳa səwr-takətlik bolunglar; duayinglarni ɧərkandak wakitta tohtatmanglar. ■
13 Mukəddəs bəndilərning ehtiyajidin qikinglar; meɧmandostlukka intilinglar; ■
14 Silərgə ziyankəxlik kiloɳuqilaroɳa bəht tilənglar; pəkət bəht tilənglarki, ularni karоɳimanglar. ■
15 Xadlanоɳanlar bilən billə xadlininglar; kayоɳurup yiоɳliоɳanlar bilən billə kayоɳurup yiоɳlanglar.
16 Bir-biringlar bilən inak ətüp ohxax oy-pikirdə bolunglar; nəziringlarni üstün kilmanglar, bəlki təwən təbikidiki kixilər bilən berix-kelix kilinglar. Əzünglarni danixmən dəp qaоɳlimanglar. ■
17 ɧeqkimning yamanlikiоɳa yamanlik bilən jawab kayturmanglar. Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka kəngül koyunglar.□ ■
18 Imkaniyətning bariqə kəpqilik bilən inak ətünglar; ■
19 intikam almanglar, i səyümlüklirim; uni Hudaoɳa tapxurup Uning oɳəzipigə yol koyunglar, qünki *mukəddəs yazmilarda* mundak yeziloɳan: «Pərwərdigar dəyduki, intikam Meningkidur, *yamanlik* Mən kayturimən». □ ■

■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Əf. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pet. 4:10, 11. ■ **12:8** Kan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7. □ **12:10 «bir-biringlarni ɧərmətləp yukiri orunоɳa koyunglar»** — bu səzning: «bir-biringlaroɳa ɧərmət kərsitixtə birinqi bolunglar», «bir-biringlaroɳa bəs-bəstə ɧərmət kərsitinglar» degən baxka bir mənisi bar. Rosul bəlkim kəstən ikki mənisini təng ixlətkən boluxi mumkin. ■ **12:10** Əf. 4:2; Fil. 2:3; 1Pet. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 2:17. □ **12:11 «roɧ-kəlbinglar yalkunlap kəyüp turup,...»** — «Mukəddəs Roɧta, Mukəddəs Roɧ arkilik kizоɳin bolup...» yaki «əz roɧingda kizоɳin bolup...» degən mənilərning kaysisini bildüridioɳanlikioɳa birnemə demək təs. Əməliyəttə nijatta Mukəddəs Roɧ ixəngüqining roɧi bilən bir bolup, u arkilik ixləydu, xunga bu ikki mənə arisida qong pərk yok. ■ **12:12** Luka 18:1; Rim. 15:13; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yak. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **12:17 «Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka kəngül koyunglar»** — baxka birhil tərjimisi: «Kəpqilik yahxi dəp karioɳan ixlarni kəngül koyup kilinglar». ■ **12:17** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tes. 5:15; 1Pet. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14. □ **12:19 «Pərwərdigar dəyduki, intikam Meningkidur, yamanlik Mən kayturimən»** — «Kan.», 32:35. ■ **12:19** Kan. 32:35; Mat. 5:39; Luka 6:29; Ibr. 10:30.

20 Xunga əksiqə «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussiƣan bolsa, ķandur. Bundaķ
ķilix bilən «uning bexiƣa kөmür qooƣini toplap salƣan bolisən». □ ■
21 Yamanliķ aldida bax əgmənglar, bəlki yamanliķni yahxiliķ bilən yenginglar.

13

Ḥөkümət aldidiki məs'uliyitimiz

1 Ḥəmmə adəm өzlirini idarə ķilƣuqi ḥoķuķ igilirigə boysunsun. Qünki Huda
tiklimigən ḥөkümət yoķ; ķaysi ḥoķuķ-ḥөkümət məwjut bolsila Huda təripidin
tikləngəndur.■
2 Xuning üqün, ḥoķuķ-ḥөkümətkə ķarxiliķ ķilƣuqi kixi Hudaning orunlaxturuxiƣa
ķarxiliķ ķilƣan bolidu. Ķarxiliķ ķilƣuqilar soraķķa tartilidu□
3 (qünki ḥөkümranlar yahxiliķ ķilƣuqilarƣa əməs, bəlki yamanliķ ķilƣuqilarƣa
ķorķunq kəltüridu). Ḥөkümranlardin ķorķuxni halimaymən desəng, undaķta yahxi
əməl ķil. U qaƣda ḥөkümət təripididin təriplinisən.
4 Qünki ḥөkümranlar sening mənpəiting üqün Hudaning hizmətqisidur. Lekin
yamanliķ ķilsang, uningdin ķorķuxung kerək! *Ḥөkümran* ķiliqni bikarƣa esiwal-
maydu, u yamanliķ ķilƣuqiƣa Hudaning ƣəzipini kөrsitidiƣan jaza bərgüqi süpitidə
Hudaning hizmətqisidur.
5 Xuning üqün, ḥөkümranlarƣa boysunux kerək. Bu, pəķət jazalinixtin saķlinix
üqünla əməs, bəlki pak wijdanliķ bolux üqündur.
6 Muxu səwəbtinmu baj tapxurunglar; ḥөkümranlar bolsa, Hudaning məhsus bu
ixlarni baxķuruxķa bekitkən hizmətkarliridur.
7 Ḥərkimgə өz tegixlik ḥəķķini tөlənglar; ƣəllə-paraķ tapxuruwalƣuqiƣa ƣəllə-
paraķni, baj yiƣķuqilarƣa bajni tapxurunglar; eḥtiramƣa tegixlik bolƣanlarƣa
eḥtiram ķilinglar, ḥөrmət ķilixķa tegixlik bolƣanni ḥөrmət ķilinglar.

Baxķilar aldidiki məs'uliyitimiz

8 Bir-biringlarni sөyüxtin baxķa, ḥeqkimgə ḥeqnərsidin ķərzdar bolmanglar. Qünki
baxķilarni sөygən kixi Təwrat ķanunining təlipini əməlgə axurƣan bolidu.■
9 Qünki «zina ķilma, ķatilliķ ķilma, oƣriliķ ķilma, nəpsaniyətqilik ķilma» degən
pərḥizlər wə bulardin baxķa ḥərķandaķ pərzlərmu, «ķoxnangni өzüngni sөygəndək
sөygin» degən bu əmrgə yiƣinqaķlanƣan. ■
10 Meḥir-muḥəbbətkə berilgən *kixi* өz yeķiniƣa ḥeqķandaķ yamanliķ yürgüzməydu;
xuning üqün, meḥir-muḥəbbət Təwrat ķanunining təlipini əməlgə axurƣuqidur.
11 Ḥazirķi waķitning jiddiyliķini bilip, xularni ķilinglar. Qünki biz üqün alliķaqan
uyķudin oyƣinix waķit-saiti yetip kəldi. Qünki dəsləpki etiķad ķilƣan waķtimizƣa
nisbətən nijatimiz tehimu yeķinlap ķaldi. ■

□ **12:20 «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussiƣan bolsa, ķandur. Bundaķ ķilix bilən «uning bexiƣa kөmür qooƣini toplap salƣan bolisən»** — («Pənd.» 25:21-22). «Uning bexiƣa kөmür qooƣini toplap salƣan bolisən» degən mənisi: «uni ķattiķ uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kөrsitidu. Adəmning towa ķilƣanliķini bildürüx üqün bexida bir siwət qooƣni kөtürüp mangatti. Xunga «uning bexiƣa kөmür qooƣini toplap salƣan bolisən» degini, uning towa ķilixiƣa yardəm berələysən» «wijdanini oyƣitisən» degənliktur. ■ **12:20** Pənd. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pənd. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pet. 2:13. □ **13:2 «Xuning üqün, ḥoķuķ-ḥөkümətkə ķarxiliķ ķilƣuqi kixi Hudaning orunlaxturuxiƣa ķarxiliķ ķilƣan bolidu. Ķarxiliķ ķilƣuqilar soraķķa tartilidu»** — bundaķ jaza Huda təripidin yaki ḥөkümət təripidin kəlgənlikini rosul deməydu, biraķ muxu yərdə bəlkim ḥөkümət təripidin boluxi mumkin. ■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5. ■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Ķan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaķ. 2:8. ■ **13:11** Əf. 5:14; 1Tes. 5:6.

12 Keqə ətüxkə az ƙaldi, kündüz yeƙinlaxti. Xunga, ƙarangоɳulukƙning ixlirini taxlap,
yorukʟukƙning ƙoral-yaraƙlirini kiyəyli. ■
13 Kündüzgə muwapiƙ diyanətlik ɦayat kəqürəyli, əyx-ixrət wə xarabɦorlukƙa, zina
wə kəyp-sapaоɳa, jedəl-majira wə ɦəsəthorlukƙa berilməyli; ■
14 əksiqə өzünglarоɳa Rəb Əysa Məsiɦni kiyiwelinglar wə gunaɦkar əttiki arzu-
ɦəwəslərni ƙandaƙ ƙanduruxni ɦeq oylimanglar.■

14

Ƙerindaxlar üstidin ɦəküm ƙilmanglar

1 Etiƙadi ajizlarni ƙobul ƙilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix ƙilmanglar. □
2 Birsi ɦərƙandaƙ yeməklikni yeyixkə bolidiоɳiniоɳa ixinidu; lekin yənə etiƙadi ajiz
birsi pəƙət kөktatlarnila yəydu.■
3 Ɦərƙandaƙ yeməkliklərni yəydiоɳan kixi yeməydiоɳan kixini kəmsitmisun; ɦəmdə
bəzi nərsini yeməydiоɳan kixi ɦərƙandaƙ yeməkliklərni yəydiоɳan kixi üstidin
ɦəküm ƙilmisun. Qünki Huda uni ƙobul ƙiloɳan.
4 Baxƙa birsining hizmətkari üstidin ɦəküm ƙiloɳuqi sən kim iding? Hizmətkarning
tik turuxi yaki yiƙilip ketixigə pəƙətla өz hojayini məs'uldur. Ɦəmdə *xu hizmətkarmu*
tik turidiоɳan ƙilinidu — qünki *hujayini* Rəb uni tik turoɳuzuxƙa ƙadirdur.■
5 Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kөridu, yənə birsi ɦəmmə
künni ohxax dəp ƙaraydu. Ɦərkim өzining kөzƙarixiоɳa toluƙ ixənqi bolsun.□ ■
6 Məlum künni ƙədirləydiоɳan kixi buning bilən Rəbbining ɦərmitidə uni ƙədirləydu.
Bir nərsini yəydiоɳan kiximu Rəbbining ɦərmitidə yəydu, qünki u өz rizƙi üqün
Hudaоɳa təxəkkür eytidu. Məlum nərsini yeməydiоɳan kixi yeməydiоɳanliƙi bilən
өzining Rəbbining ɦərmitidə yeməydu, umu xundaƙla Hudaоɳa təxəkkür eytidu.■
7 Qünki ɦeqƙaysimiz өzimiz üqün yaximaymiz wə ɦeqƙaysimiz өzimiz üqün
өlməymiz;■
8 Bəlki əgər yaxisaƙ, Rəbbimiz üqün yaxaymiz; өlsək, Rəbbimiz üqün өlimiz. Xuning
üqün yaxisaƙmu, өlsəkmu Rəbbimizgə mənsupturmiz.
9 Qünki Məsiɦning өlüxi wə tirilixi dəl xu məƙsət bilən boldiki, Uning өlüklərning
ɦəm tiriklərning Rəbbi boluxi üqündur.

■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tes. 5:5. ■ **13:13** Luƙa 21:34; 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Fil. 4:8; 1Tes. 4:12; 5:6; Yaƙ. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pet. 2:11. □ **14:1 «Etiƙadi ajizlarni ƙobul ƙilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix ƙilmanglar»** — əyni zamanda Əysa Məsiɦkə etiƙad ƙiloɳuqilar Yəɦudiylardin ɦəm ɦərhil oɳəyriy dinoɳa əgəxkənlərdin qikƙan Yəɦudiy əməslər idi. Ularning kөp ƙisimlirida əslidə «Hudani hursən ƙilix» üqün yemək-iqməklik jəɦəttə küqlük ƙaidilər bar idi. Lekin, hux həwər bilən yətküzülgən wəɦiylər boyiqə, Huda dunyadiki barliƙ ozukʟuk nərsilərni yaratƙandin keyin, etiƙadqilar ularni yeyixkə bolidu (məsilən, «Mar.» 7:18-23ni kөrüng). Biraƙ bir ƙisim etiƙadqilar bu yengi ərkinlikni toluƙ qüxənmigən yaki uningoɳa ixənmigən bolsa, kona adətliri boyiqə yaxaxni dawam ƙilatti. Xuning bilən Pawlus ularni «etiƙadi ajizlar» dəp atidi. Ƙiziƙ bir yeri xuki, «etiƙadi ajiz» adəmning bəzi intayin küqlük pikirliri boluxi mumkin! ■ **14:2** Pənd. 15:7 ■ **14:4** Yaƙ. 4:12. □ **14:5 «Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kөridu, yənə birsi ɦəmmə künni ohxax dəp ƙaraydu. Ɦərkim өzining kөzƙarixiоɳa toluƙ ixənqi bolsun»** — etiƙadqilarning bir ƙismi Yəɦudiy bolup, ular yənila Təwratta bəlgilәngən, Yəɦudiylar өtküzüp kəlgən ɦeyt-bayramlarni tutuxƙa, bolupmu «xabat küni» (dəm elix küni, yəni xənbə küni)ni tutuxƙa adətlәngən, xundaƙla bularni burunƙidək dawamlaxturux kerək, dəytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16. ■ **14:6** 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3. ■ **14:7** 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2.

10 Undakta, sən nemə üqün ķerindixing üstidin ḥəküm ķilisən? Yaki nemə üqün ķerindixingni mənsitməysən? Qünki ḥəmmimiz Hudaning sorak təhti aldida turiximiz kerək bolidu. □ ■
11 Qünki *mukəddəs yazmilarda* eytiloǫinidək: —
«Pərwərdigar dəyduki: —
Өz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki,
Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə okuydu».□ ■
12 Xunga, ḥərbirimiz Huda aldida өzimiz tooǫruluk ḥesab berimiz.■

Ajiz ķerindixinglarni Huda yolidin qətnitip ķoymanglar

13 Xuning üqün, bir-birimizning üstidin ḥəküm ķiloǫuqi ikkinqi biri bolmayli. Buning ornioǫa xundak ḥəküm-ķararǫa kelinglarki, ḥərķandak ķerindaxķa gunaḥķa yiķitidioǫan bir nərsini yaki tuzakni ķoymaslik kerək. ■
14 Rəbbimiz Əysada boloǫanlikimdin xuningǫa ķət'iy ixəndürülüp bilimənki, ḥərķandak nərsə өzlikidin ḥaram əməstur; lekin bir nərsini ḥaram dəp ķarioǫan kixi üqün, u uningǫa ḥaramdur. ■
15 Əgər yeməkliking tüpəylidin ķerindixingni azabķa ķoyoǫan bolsang, meḥir-muḥəbbət yolida mangmioǫan bolisən. Məsiḥ uning üqün Өz jenini pida ķilip өlgən, bu *ķerindixingni* yeməkliking bilən nabut ķilma!■
16 Əmdi silər yahxi dəp ķarioǫan ixlarning yaman deyilixigə səwəbqi bolup ķalmanglar.
17 Qünki Hudaning padixaḥlikį yemək-iqməktə əməs, bəlki Mukəddəs Roḥta boloǫan ḥəkķaniylik, inakłik-hatirjəmlik wə xadlikтidur. ■
18 Bularda yaxap Məsiḥkə hizmət ķiloǫuqi kixi Hudani hursən ķilidu wə insanlarning təriplixigə sazawər bolidu.
19 Xuning üqün өzimizni inakłikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli. □
20 Yeməklikni dəp Hudaning əjrini nabut ķilmanglar. Ḥəmmə nərsə dərwəķə ḥalaldur; birak birsi yegini bilən *etiķadida* putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu. □ ■
21 Xuning üqün gөx yeyix, xarab iqix, xundakla baxķa ḥərķandak ixlarni ķilixing ķerindixingni gunaḥķa teyilduridioǫan, azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan bolsa, bularni ķilmioǫining tüzük. □ ■

□ **14:10 «Qünki ḥəmmimiz Hudaning sorak təhti aldida turiximiz kerək bolidu» —** «sorak təhti» adəttə Rim imperiyəsidə ḥərbir xəḥərning qong məydanida bolatti. Yərlik əməldarlar muḥim ḥəkümlərni yaki elanlarni qiķirix üqün uningda olturatti. Hudaning «sorak təhti» yaki «ḥəküm qiķirix təhti» aldida bolidioǫan sorak bəlkim **ixəngüqilərning** əməllirining üstidin ḥəküm qiķirix üqünla bolidu («2Kor.» 5:10ni kərüng). ■ **14:10** Mat. 25:31; 2Kor. 5:10. □ **14:11 «Pərwərdigar dəyduki: — Өz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki, Manga barlik tizlar pükülidu, barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə okuydu» —** «Yəx.» 45:23. ■ **14:11** Yəx. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ **14:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 2:23; 22:12. ■ **14:13** 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ **14:14** Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ **14:15** 1Kor. 8:11. ■ **14:17** 1Kor. 8:8. □ **14:19 «Xuning üqün өzimizni inakłikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli» —** «bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan» əyni tekistə «bir-birimizni ķurup qiķidioǫan» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu muḥim ibarining mənisi tooǫruluk «kirix səz»imizni kərüng. □ **14:20 «birak birsi yegini bilən etiķadida putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu» —** baxķa birhil tərjimisi: «birak birsi yesə wə xunglaxķa baxķilarni (iman, wijdan təripidə) putlaxtursa, bu ix uningǫa yaman bolidu». ■ **14:20** Tit. 1:15. □ **14:21 «azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan» —** bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **14:21** 1Kor. 8:13.

22 Sening *məlum bir ixni ƙilixƙa* ixənqing barmu? Əmdi bu ixənq Huda bilən sening
arangdiki ixtur. Өzi ƙiliwatƙan ixni tooɳra dəp ƙarioɳan, xuningdin wijdanimu əyibkə
buyrulmioɳan kixi nemidegən bəhtlik-ɦə!
23 Lekin *yeməkliktin* gumanlinip turup yənə xuni yegən kixi əyibkə buyrulidu, qünki
buni ixənq bilən yemigən. Ixənqtin bolmioɳan ɦərƙandaƙ ix gunaɦtur.■

15

Өzimizni ƙanaətləndürüxnila oylimayli

1 Əmdi etiƙadimiz küqlük boloɳan bizlər өzimizni ƙanaətləndürüxnila oylimay, bəlki
etiƙadi ajizlarningmu ajizliƙlirini kətüriximiz kerək.■
2 Ɦərbirimiz өz yeƙinimizning etiƙadini ƙurup qiƙixi üqün, uning bəht-bərikitini
kөzləp, uni hursən ƙilixƙa intiləyli.
3 Qünki ɦətta Məsiɦmu Өzini ƙanduruxni oylimioɳanidi. Bu tooɳrisida muƙəddəs
yazmilarda mundaƙ pütülgən: «Sən *Hudani* ɦaƙarət ƙiloɳanlarning ɦaƙarətliri
Mening üstümgə qüxti».□ ■
4 Qünki burunda *wəɦiy bilən* pütülgən yazmilardiki ɦərƙaysi səzlər bizgə өgitix üqün
yeziloɳan bolup, məƙsiti muƙəddəs kitablardin kəlgən səwr-taƙət wə ilɦambəhx
arƙiliƙ bizdə azru-ümidning boluxi üqündur.■
5 Əmdi səwr-taƙət wə ilɦambəhxning Igisi Huda silərni Məsiɦ Əysani ülgə ƙilip,
өzara bir oy-niyətkə kəltürgəy;■
6 buning bilən silər Hudani, yəni Rəbbimiz Əysa Məsiɦning Atisini bir jan bir dil
bilən bir eoɳizdin uluoɳlioɳaysilər.

Bir-biringlarni ƙobul ƙilinglar

7 Xunga, Məsiɦ silərni ƙobul ƙilip, Hudaoɳa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-
biringlarni ƙobul ƙilinglar.□
8-9 Qünki silərgə xuni eytimənki, Əysa Məsiɦ Hudaning ata-bowilaroɳa bərgən
wədilirini ispatlax üqün, xu arƙiliƙ əllərmu Hudaning rəɦim-xəpƙitini kөrüp uni
uluoɳlixi üqün, hətnə ƙilinoɳanlaroɳa Hudaning ɦəƙiƙitini yətküzgüqi hizmətkar
süpitidə təyinləndi. Bu huddi *muƙəddəs yazmilarda*: —
«Xunga Sanga əllər arisida mədɦiyə oƙuymən,
Wə Sening namingni küyləymən» — dəp yeziloɳanidi.□ ■

■ **14:23** Tit. 1:15. ■ **15:1** 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ **15:3 «Sən Hudani ɦaƙarət ƙiloɳanlarning ɦaƙarətliri Mening üstümgə qüxti» —** («Zəb.» 69:9). ■ **15:3** Zəb. 69:7-9; Yəx. 53:4, 5. ■ **15:4** Rim. 4:23, 24. ■ **15:5** Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **15:7 «Məsiɦ silərni ƙobul ƙilip, Hudaoɳa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-biringlarni ƙobul ƙilinglar» —** baxƙa birhil tərjimisi: «Məsiɦ silərni ƙobul ƙiloɳandək, silərmu bir-biringlarni ƙobul ƙilip Hudaoɳa xan-xərəp kəltürünglar». Əməliyəttə bu mənisimu bizning tərjimimizdin qiƙidu. □ **15:8-9 «Əysa Məsiɦ Hudaning ata-bowilaroɳa bərgən wədilirini ispatlax üqün» —** «Hudaning ata-bowilaroɳa bərgən wədiliri» Huda Ibraɦim, Isɦaƙ, Yaƙup, Yüsüp, Musa pəyoɳəmbər wə baxƙa pəyoɳəmbərlərgə yətküzgən wədiliri degənlik. **«xu arƙiliƙ əllərmu Hudaning rəɦim-xəpƙitini kөrüp uni uluoɳlixi üqün…» —** «əllər» muxu yərdə yat əllər, Yəɦudiy əməslərni kөrsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədɦiyə oƙuymən…» —** «əllər» yənə muxu yərdə yat əllər, Yəɦudiy əməslərni kөrsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədɦiyə oƙuymən, wə Sening namingni küyləymən» —** («Zəb.» 18:49. Bu bexarəttə Məsiɦ Өz Roɦi arƙiliƙ Dawut pəyoɳəmbərning aoɳzidin səzləydu. Pawlus bu muɦim gəpliri (8-9-ayətlər) arƙiliƙ Yəɦudiy əməslər wə Yəɦudiylarning bir-birini ƙobul ƙilixini dəwət ƙilidu; qünki Məsiɦ Əysa Өzi Yəɦudiylar («hətnə ƙilinoɳanlar»)oɳa hizmətkar təyinləndi ɦəm xuningdək Yəɦudiy əməslər («yat əllər»)ning Hudani mədɦiyilixigə baxlamqiliƙ ƙilidu; demək, Məsiɦ ikki tərəpning hizmitidə boloɳandin keyin, nemixƙa silər Yəɦudiylar wə Yəɦudiy əməslər kiqik peilliƙ bilən Uning uluoɳ ülgisigə əgixip bir-biringlarni ƙobul ƙilmaysilər? ■ **15:8-9** 2Sam. 22:50; Zəb. 18:49-50.

10 Wə U yənə: —
«Əy əllər,
*Huda*ning həlkʟi bilən billə xad-huram bolunglar!» — dəydu.□ ■
11 Wə yənə U: —
«Əy barlikʟ əllər, Pərwərdigarni mədhʟiyilənglar,
Əy pütkül kowmlər, Uni uluоɳlanglar!» — dəydu.□ ■
12 Yənə, Yəxaya *pəyоɳəmbərmu* mundakʟ dəydu: —
«Yəssəning yiltizi boloɳan kixi məydanоɳa qikʟidu,
Əllərgə hakimlikʟ kilidioɳan zat ornidin turidu;
Əllər dərwəkʟə Uningоɳa ümid baoɳlaydu».□ ■
13 Əmdi ümidning Igisi Huda Өzigə ixiniwatkʟanlikʟinglardin kʟəlbinglarni tolukʟ xad-huramlikʟ wə tinq-hatirjəmlikkə toldurоɳay, xuning bilən Mukʟəddəs Rohʟning küq-kʟudriti bilən ümidkə tolup taxkʟaysilər.□

Pawlusning rosulluk hizmiti tooɳrisida

14 I kʟerindaxlirim, kənglünglarning mehʟribanlikʟ bilən toloɳanlikʟioɳa, mol bilimlər bilən toluk bezəlgənlikigə, xundakʟla bir-biringlaroɳa өzara jekilәp berələydioɳanlikʟinglaroɳimu kʟayilmən.
15 Xundakʟ bolsimu, Huda manga ata kʟiloɳan xapaət tüpəylidin mən silərgə bir kʟisim tərəplərdin nəqqə ixlarni əslitip kʟoyuxkʟa səl jür’ətlik bolup uxbu hətni yazmakʟtimən.
16 Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kahʟindək Uning ibaditini hʟəmmə yərdə wujudkʟa kəltürüx hizmitidə *Yəhʟudiy əməs* əllərgə Məsihʟ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məkʟsiti əllərning Hudaoɳa sunidioɳan ibaditi Mukʟəddəs Rohʟ arkʟilikʟ pak-mukʟəddəs kʟilinip, Hudani hursən kʟilidioɳan kʟurbanlikʟtək Uning kʟobul kʟilixioɳa layikʟ boluxi üqündur. □
17 Xuning üqün Məsihʟ Əysada boloɳanlikʟimdin Hudaning manga tapxuroɳanliridin pəhirlinimən.

□ **15:10 «Wə U yənə: … dəydu»** — bu wə keyinki ayəttiki «U» Məsihʟdur. Muxu ayəttiki bexarətlər Uning Өzining pəyоɳəmbərlərning aoɳzi arkʟilikʟ eytkʟan sөzliridur. 15-ayəttiki izahʟatni kөrüng. **«Əy əllər»** — «əllər» yat əllər, Yəhʟudiy əməslərni kөrsitidu. **«Əy əllər, Hudaning həlkʟi bilən billə xad-huram bolunglar!»** — «Kʟan.» 32:43. ■ **15:10** Kʟan. 32:43. □ **15:11 «Əy barlikʟ əllər, Pərwərdigarni mədhʟiyilənglar, əy pütkül kʟowmlər, Uni uluоɳlanglar!»** — («Zəb.» 117:1) — bu ayət wə yukʟirikʟi nəkʟil kəltürülgən ikki ayəttə, Məsihʟ (dunyaoɳa kelixtin burun) pəyоɳəmbərlərning aoɳzidin bexarət berip, kəlgüsidə Yəhʟudiy əməslər bilən Өzi tallioɳan həlkʟi billə Hudaoɳa ibadət kʟilixip, Uning hizmitidə billə boluxidioɳanlikʟini aldin’ala eytidu. ■ **15:11** Zəb. 117:1 □ **15:12 «Yəssəning yiltizi boloɳan kixi məydanоɳa qikʟidu, əllərgə hakimlikʟ kʟilidioɳan zat ornidin turidu; əllər dərwəkʟə Uningоɳa ümid baoɳlaydu»** — («Yəx.» 11:10) Məsihʟ tooɳruluk yənə bir bexarət. Yəssə bolsa, Dawut pəyоɳəmbərning atisi idi. Birakʟ uning əwladi Məsihʟ, yəni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12** Yəx. 11:10; Wəh. 5:5; 22:16. □ **15:13 «ümidning Igisi Huda…»** — əyni sөz «ümidning Hudasi…». □ **15:16 «bu hizmitimning məkʟsiti əllərning Hudaoɳa sunidioɳan ibaditi Mukʟəddəs Rohʟ arkʟilikʟ pak-mukʟəddəs kʟilinip…»** — «əllər»: yat əllər, Yəhʟudiy əməslərni kөrsitidu. **«Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kahʟindək Uning ibaditini hʟəmmə yərdə wujudkʟa kəltürüx hizmitidə Yəhʟudiy əməs əllərgə Məsihʟ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məkʟsiti əllərning Hudaoɳa sunidioɳan ibaditi, Mukʟəddəs Rohʟ arkʟilikʟ pak-mukʟəddəs kʟilinip, Hudani hursən kʟilidioɳan kʟurbanlikʟtək uning kʟobul kʟilixioɳa layikʟ boluxi üqündur»** — rosul Pawlus өzini kahʟinoɳa ohxitidu. Hudaning kona zamanlardiki ibadəthanioɳa kahʟinlarni təminləxtiki məkʟsiti həlkʟning tooɳra yolda Hudaoɳa ibadət kʟilixidin ibarət idi. Xunga ular həlkʟning өz kʟurbanlikʟlirini tooɳra, Hudaning kʟobul kʟilixioɳa layikʟ petidə sunuxioɳa yardəmqi wə hizmətkar idi. Pawlus өzining hux həwərni yətküzüxning ahirkʟi məkʟsiti Hudaoɳa hʟəkʟikʟiy, mənilik, qin dillikʟ ibadətni barlikʟkʟa kəltürüxtin ibarəttur, dəydu. Həkʟning bu ibaditini pak-mukʟəddəs kʟilix Mukʟəddəs Rohʟning ixi, əlwəttə. Bu ibadətmu pəkʟət jamaət ibadət sorunlirida əməs, bəlki ixəngüqining pütün hʟayati arkʟilikʟ ipadilinidu (12:1-2).

18-19 Qünki əllərning Hudaƣa itaət ķilixi üqün Məsiḥning manga ķildurƣanliridin
baxķa ḥeqnemini tilƣa elixķa ḥəddim əməs. Sөz wə əməllər arķiliķ, alamətlik
mөjizilər wə karamətlər arķiliķ, Muķəddəs Roḥning küq-ķudriti bilən Yerusalemdin
baxlap Illirikon өlkisgiqə aylinip ḥəmmə yərdə Məsiḥning hux həwirini toluķ
jakarlidim.
20 Xundaķ ķilip baxķilar salƣan ulning üstigə bina salmasliķ üqün, əzəldin
Məsiḥning nami anglanmiƣan yərlərdə bu hux həwərni jakarlaxķa intilip kəldim.
21 Bu toƣrisida *muķəddəs yazmilarda* eytilƣinidək: —
«Uningdin həwərsiz bolƣanlar Uni kөridu,
Anglimiƣanlar anglap qüxinidu».□ ■

Pawlusning Rimƣa berix pilani

22 Mana, xu *hizmətlirim* səwəbidin yeninglarƣa berixni kөp ķetim oyliƣan bol-
sammu, lekin tosulƣularƣa uqrap baralmidim. ■
23-24 Lekin ḥazir muxu ətraplarda *hux həwər yətküzülmigən* yərlər manga
ķalmiƣanliķtin, ḥəmdə kөp yillardin beri silərni yoķlap berix arzuyum
bolƣanliķtin, Ispaniyəgə beriximda silərnimu yoķlap өtməkqimən. Səpirimdə
aldi bilən silər bilən kөrüxüp, bir məzgil ḥəmraḥliķinglardin toluķ huxallinip,
andin silərning yardiminglarda səpirimni dawamlaxturuxumni ümid ķilimən.■
25 Biraķ ḥazir bolsa Yerusalemƣa berip, u yərdiki muķəddəs bəndilərning hizmitidə
boluxķa ketiwatimən. ■
26 Qünki Makedoniyə wə Ahaya өlkiliridiki jamaətlər Yerusalemdiki muķəddəs
bəndilər arisidiki yoķsullarƣa ianə toplap yardəm berixni layiķ kөrdi.
27 Bu ixni ular bərḥəķ layiķ kөrdi; əməliyəttə bolsa ular Yerusalemdikilərgə
ķərzdardur. Qünki əllər *Yəḥudiy ķerindaxlarning* roḥiy bəhtliridin bəḥrimən
bolƣan bolsa, maddiy jəḥəttin ularƣa yardəm berixkə toƣra kelidu.□
28 Mən bu ixni püttürgəndin keyin, yəni *Yerusalemdiki* ķerindaxlarning *ja-
maətlərning etiķadining* bu mewisini ķobul ķilixini jəzmənləxtürgəndin keyin,
silərni yoķlap өtüp Ispaniyəgə barimən. □
29 Yeninglarƣa barƣinimda, Məsiḥning toluķ bəht-bərikitini silərgə elip
baridiƣanliķimni bilimən.■

30 Ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḥ wə *Muķəddəs* Roḥning meḥir-muḥəbbiti
bilən silərdin өtünimənki, mən üqün Hudaƣa dua ķilip mən bilən birliktə kürəx
ķilƣaysilər — □ ■

□ **15:21 «Uningdin həwərsiz bolƣanlar Uni kөridu, anglimiƣanlar anglap qüxinidu»** — «Yəx.» 52:15. ■ **15:21** Yəx. 52:15. ■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tes. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tes. 3:10; 2Tim. 1:4. ■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27 «Qünki əllər Yəḥudiy ķerindaxlarning roḥiy bəhtliridin bəḥrimən bolƣan bolsa, maddiy jəḥəttin ularƣa yardəm berixkə toƣra kelidu»** — «yardəm berix» degən sөz grek tilida adəttə muķəddəs ibadəthanidiki hizmət bilən munasiwətliktur. □ **15:28 «Yerusalemdiki ķerindaxlarning jamaətlərning etiķadining bu mewisini ķobul ķilixini jəzmənləxtürgəndin keyin,...»** — grek tilida «(Yerusalemdiki) ķerindaxlarƣa bu mewisini yətküzüp mөḥürləndürgəndin keyin,...» degən sөzlər bilən ipadilinidu. Rosul Pawlus Yəḥudiy ķerindaxlarning bu sowƣatni ķobul ķilixini intayin muḥim dəp bilətti. Qünki uni ķobul ķilixi sowƣat bərgənlərni, yəni Yəḥudiy əməs ixəngüqilərni «bizning ķerindaxlirimiz» dəp ķobul ķilixiƣa barawər bolatti, xunglaxķa barliķ jamaətlərning birliki wə muḥəbbitini mustəḥkəmləp alƣa sürətti. Hudaƣa təxəkkür, Yəḥudiy ķerindaxlar uni ķobul ķildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11. □ **15:30 «mən üqün Hudaƣa dua ķilip mən bilən birliktə kürəx ķilƣaysilər»** — «kürəx ķilƣaysilər» degən sөzlər jin-xəytanlarning Hudaning hizmitigə daim ķarxi qiķidiƣanliķini kөrsitidu; xunga bu hizmət üqün dua ķilix (bularning ķarxi qiķķanliķi tüpəylidin) birhil kürəx, təs bir ix bolidu (məsilən «Kol.» 2:1, 4:11ni kөrüng). ■ **15:30** 2Kor. 1:11.

31 mening Yəḥudiyə ɵlkisidiki etiķad ķilmiƣanlarning yaman niyətliridin saķlinixim,
xuningdək Yerusalemda in'amni yətküzüx hizmitimning xu yərdiki muķəddəs
bəndilərning ķobul ķilixiƣa erixixi üqün ■
32 ḥəmdə ahirda Huda buyrusa, peķirning xad-huramliķ bilən yeninglarƣa berip,
silər bilən ortaķ istiraḥət ķiliximiz üqünmu dua ķilƣaysilər.■
33 Amanliķ-hatirjəmlik Igisi bolƣan Huda ḥəmminglar bilən billə bolƣay! Amin!□

16

Pawlusning ahirķi salamliri

1 Kənhria xəḥiridiki jamaətning hizmətqisi singlimiz Fibini silərgə təwsiyə ķilip
tonuxturimən;
2 uni muķəddəs bəndilərgə layiķ Rəbning muḥəbbitidə ķobul ķilip kütüwalƣaysilər,
uning ḥərķandaķ ixta silərgə ḥajiti qüxsə, uningƣa yardəm ķilƣaysilər. Qünki u
ɵzimu nurƣun kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi bolƣan.□
3 Mən bilən birgə ixligən, Məsiḥ Əysada bolƣan hizmətdaxlirim Priska bilən
Akwilaƣa salam eytķaysilər□ ■
4 (ular meni dəp ɵz ḥayatining heyim-hətirigə ķarimidi. Ḥəm yalƣuz mənla əməs,
bəlki əllərdiki barliķ jamaətlərmu ulardin minnətdardur).□
5 Ularning ailisidə jəm bolidiƣan jamaətkimu salam eytķaysilər.
Asiya ɵlkisidin Məsiḥkə etiķadta əng dəsləpki mewə bolup qiķķan, sɵyümlüküm
Epənitkə salam eytķaysilər.
6 Silər üqün kɵp əjir singdürgən Məryəmgə salam eytķaysilər.
7 Mən bilən zindandax bolƣan, Yəḥudiy ķerindaxlirim Andronikus wə Yunyaƣa
salam eytķaysilər. Ular məndin awwal Məsiḥtə bolƣan bolup, rosullar arisidimu
abruyluķtur.□
8 Rəbbimizdə bolƣan sɵyümlüküm Ampliyatķa salam eytķaysilər.
9 Biz birgə ixligən Məsiḥtə bolƣan hizmətdiximiz Urbanus wə sɵyümlüküm Stahus-
larƣa salam eytķaysilər.
10 Sinaķlardin ɵtkən, Məsiḥtə sadiķ ispatlinip kəlgən Apelisķa salam eytķaysilər.
Aristowulusning ailisidikilərgə salam eytķaysilər.
11 Yəḥudiy ķerindixim Ḥerodiyonƣa, Narkisning ailisidikilərdin Rəbdə bolƣanlarƣa
salam eytķaysilər.
12 Rəbning hizmitidə japa tartiwatķan Trifena wə Trifosa hanimƣa salam
eytķaysilər. Rəbning hizmitidə nurƣun japa tartķan sɵyümlük *singlim* Pərsisķa
salam eytķaysilər.

■ **15:31** 2Tes. 3:2. ■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33 «Amanliķ-hatirjəmlik Igisi bolƣan Huda»** — əsliy tilida «Amanliķ-hatirjəmlikning Hudasi». □ **16:2 «uni muķəddəs bəndilərgə layiķ Rəbning muḥəbbitidə ķobul ķilip kütüwalƣaysilər...»** — «Rəbning muḥəbbitidə» əyni grek tilida «Rəbdə» degən sɵz bilən ipadilinidu. Muxu ibarə toƣruluķ «kirix sɵz»imizni kɵrüng. **«uning (yəni Fibining) ḥərķandaķ ixta silərgə ḥajiti qüxsə, uningƣa yardəm ķilƣaysilər. Qünki u ɵzimu nurƣun kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi bolƣan»** — bu sɵzlərgə ķariƣanda Fibi ɵzi məlum səwəbtin Rimƣa səpər ķilmaķqi idi, xuning bilən Pawlusning bu salam hetini elip baridu. Muxundaķ uzun wə hətərlik səpər ķilix asan əməs idi. Hudaƣa wə Fibigə ķolimizda ḥazir turƣan bu ķimmətlik hət üqün rəḥmət! □ **16:3 «Mən bilən birgə ixligən, Məsiḥ Əysada bolƣan hizmətdaxlirim Priska bilən Akwilaƣa salam eytķaysilər...»** — Priska (Priskila) wə eri Akwila hux həwərning kɵp hizmitini ķilƣan («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni kɵrüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4 «... Ḥəm yalƣuz mənla əməs, bəlki əllərdiki barliķ jamaətlərmu ulardin minnətdardur»** — «əllər»: yat əllər, Yəḥudiy əməslərni kɵrsitidu. □ **16:7 «Yəḥudiy ķerindaxlirim Andronikus wə Yunya»** — muxu yərdiki «ķerindaxlirim» yənə «uruķ-tuƣķanlirim» degən mənidimu boluxi mumkin. Baxķa birhil tərjimisi: «ular rosullarning ķarixida bək abruyluķ kixilər».

13 Rəbdə tallanоɳan Rufuskə wə uning mangimu ana bоlоɳan anisiоɳa salam
eytkaysilər.
14 Asinkritus, Filigon, Hərmis, Patrobas, Hermas wə ularning yenidiki kerindaxlarоɳa
salam eytkaysilər.
15 Filologus wə Yulyaоɳa, Nerius wə singlisiоɳa, Olimpas wə ularning yenidiki barlik
mukəddəs bəndilərgə salam eytkaysilər.□
16 Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. Məsihning həmmə ja-
maətliridin silərgə salam!■

Ahirki nəsihət

17 Kerindaxlar, silərdin xuni ətünimənki, silər əgəngən təlimgə karxi qikkan,
aranglarda ihtilaplarni pəyda kilidiоɳan wə adəmni etikad yolidin teyilduridiоɳan
kixilərdin pəhəs bolunglar, ulardin neri bolunglar. ■
18 Bundak kixilər Rəbbimiz Məsihkə əməs, bəlki əz karniоɳa kul bolidu; ular silik-
sipayə gəplər wə huxamət səzliri bilən saddilarning kəlbini azduridu.■
19 Silərning Rəbkə bоlоɳan itaətmənlikinglardin həmməylən həwər tapti. Xunga
əhwalinglardin xadlinimən; xundaktimu, yahxi ixlar jəhəttə akil boluxunglarni,
yaman ixlarоɳa nisbətən nadan boluxunglarni halaymən. ■
20 Amanlik-hatirjəmlik Igisi bоlоɳan Huda uzun ətməy Xəytanni ayaоɳ astinglarda
yənjiydu.
Rəbbimiz Əysaning mehir-xəpkiti silərgə yar bоlоɳay!□

21 Hizmətdixim Timotiy, Yəhudiy kerindaxlirim Lukyus, Yason wə Sospatirlardin
silərgə salam. ■
22 (uxbu hətkə kələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə salam yollaymən).□
23 Manga wə əyidə daim yiоɳilidiоɳan pütün jamaətkə sahibhanlik kilidiоɳan Gayustin
silərgə salam. Xəhərning həziniqisi Erastus silərgə salam yollaydu, kerindiximiz
Kuwartusmu xundak.■
24 Rəbbimiz Əysa Məsihning mehir-xəpkiti həmminglarоɳa yar bоlоɳay! Amin!

Dua wə mədhiyə

25 Uzun zamanlardin buyan süküttə sakʟinip kəlgən sirning wəhiy kilinixi boyiqə,
mening arkilik yətküzülgən bu hux həwər, yəni Əysa Məsihning jakarlinixi bilən
silərni mustəhkəmləxkə kadir Bоlоɳuqiоɳa *xan-xərəp bоlоɳay*! ■
26 Sir bolsa insanlarni etikadtiki itaətmənlik yoliоɳa elip berix üqün, mənggü hayat
Hudaning əmrigə binaən həm biwasitə həm burunki pəyоɳəmbərlərning yezip
kaldurоɳanliri arkilik, hazir barlik əllərgə wəhiy kilindi;
27 xundak kiloɳan birdinbir dana Bоlоɳuqi Hudaоɳa Əysa Məsih arkilik xan-xərəp
əbədil'əbəd bоlоɳay! Amin!

□ **16:15 «Filologus wə Yulya»** — bəlkim ər-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuha. 10. ■ **16:18** Əz. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20 «Amanlik-hatirjəmlik Igisi bоlоɳan Huda»** — əsliy tilida «Amanlik-hatirjəmlikning Hudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tes. 3:2; 1Tim. 1:2. □ **16:22 «uxbu hətkə kələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə salam yollaymən»** — rosul Pawlusning kəzi ajiz bоlоɳaqka, adəttə yardəmqigə hətlirini yazduratti. Tərtiy uning üqün «Rimlikʟarоɳa»ning kələm təwrətküqisi (hatiriligüqi) bоlоɳanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20. ■ **16:25** Əf. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20.

Korintlikłarоła «1»

Rosul Pawlus Korint xəhərdiki jamaətkə yazоłan birinqi məktup •••• Salam

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsih Əysaning rosuli dəp qakirilołan mənki Pawlustin wə kerindiximiz Sostenistin Korint xəhiridiki jamaətkə, Məsih Əysada pak-mukəddəs kilinip, «mukəddəs bəndilirim» dəp qakirilołanlarоła wə xuningdək hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (U ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisigə salam!□ ■

3 Atimiz Huda həm Rəb Əysa Məsihtin silərgə mehir-xəpkət wə hatirjəmlik bolołay!■

4 Hudaning Məsih Əysada silərgə ata kilinołan mehir-xəpkiti tüpəylidin Hudayimoła hərdaim təxəkkür eytimən;

5 buning bilən silər Uningda hər tərəptə, hərkandak sözdə, hər tərəptiki bilimlərdə bay kilinołansilər,□ ■

6 huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək.□

7 Xuning bilən silərdə hərkandak rohiy iltipat kəmlik kilmastan, Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixini kütisilər;□ ■

8 U yənə silərni ahirołuqə mustəhkəmləyduki, Rəb Əysa Məsihning küni kəlgüqə əyibsiz sakłinisilər;□ ■

9 Huda sözidə turołuqidur — silərni Əz Oołi Rəb Əysa Məsihning sirdax-həmdəmlikigə qakirołuqi dəl Uning Əzidur.□ ■

Bəlünüxlər toołruluk

10 Əmdi mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar, gepinglar bir yərdin qiksun, aranglarda bəlgünqilik bolmisun, bir pikirdə, bir niyəttə kamil birləxtürülünglar; □ ■

11 Qünki Klowining ailisidikilərning manga silər toołranglarda eytixiqə, i kerindaxlirim, aranglarda talax-tartixlar bar ikən.

□ **1:1-2 «hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (u ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisi» —** bu ibarə «aləmxumul jamaət»ning addiy wə yiołinqak bir təbiridur. ■ **1:1-2** Yh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Əf. 1:1; 1Tes. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:5 «buning bilən silər uningda hər tərəptə ... bay kilinołansilər» —** «uningda» — Məsih Əysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6 «... huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək» —** Hudaning ularоła rohiy iltipatlarni beoixliołanlikі: (1) Hudaning Korintlikłarоła Pawlusning Məsih toołruluk bolołan guwahlikining toołra ikənlikini ispatliołini wə (2) Hudaning Məsihning ularning kəlbidə turołanlikini, ularning həkikətən Məsihkə təwə ikənlikini təstikliołini idi. Məsilən, Huda rohiy iltipatliri arkilik korneliusdikilərni «mening adəmlirim» dəp təstikliołanidi («Ros.» 10:44-48gə karang. «rohiy iltipatlar»ni qüxinix üqün 12- wə 14-babka karang. □ **1:7 «Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixi» —** Rəb dunyaoła kaytip kəlgəndə u hər adəmgə ayan bolidu, əlwəttə. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8 «Rəb Əysa Məsihning küni» —** Uning zeminoła kayta kelidiołan küni. ■ **1:8** 1Tes. 3:13; 5:23. □ **1:9 «Huda sözidə turołuqidur» —** demək, Huda adəmni Əzining pak-mukəddəs sirdax-həmdəmlikigə qakirołaqka, Əz mehir-xəpkiti bilən uni yənə ahirołiqə gunah wə Xəytanning ilkidin sakłap, pak hayatta yaxaxka küqəytixkə wədə kilołan. ■ **1:9** Yər. 32:40-44; Yh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tes. 5:24; 1Yuha. 1:3. □ **1:10 «mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar...» —** «kerindaxlar» Injilda «etikadqi aka-ukilar» degən bilən ipadilinidu. Əmma pütkül Mukəddəs Kitabta kerindaxlar («etikadqi aka-ukilar») «etikadqi aqa-singillar»nimu əz iqigə alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27də kərünidu; «Hudaning sürət-obrazi» bolołan «adəm»ning əzi «ər-ayal»ni əz iqigə alidu. Xuning bilən biz «kerindaxlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8.

12 Deməkqi bolοqinim xuki, ḫərbiringlar: «Mən Pawlusning tərəpdari», «Mən Apollosning tərəpdari», «Mən Kefasning tərəpdari» wə «Mən Məsiḫning tərəpdari» dəwatisilər. □ ■
13 Əjəba, Məsiḫ bəlüngənmikən? Silər üqün krestlәngən adəm Pawlusmidi? Silər Pawlusning namiοqa qəmüldürüldünglarmu?□
14 Mən Hudaοqa təxəkkür eytimənki, aranglardin Krispus bilən Gayustin baxqa ḫeqqaysinglarni qəmüldürmidim; ■
15 xuning bilən ḫeqkim meni əzining namida adəmlərni qəmüldürdi, deyəlməydu.
16 Durus, mən yənə Istifanasning əyidikilərnimu qəmüldürdüm; baxqa birawni qəmüldürginimni əsliyəlməymən.■
17 Qünki Məsiḫ meni adəmlərni qəmüldürüxkə əməs, bəlki hux həwərni jakarlaxqa əwətti; uni jakarlax bolsa insanning ḫekmətlik səzliri bilən bolmasliqi kerək; undaq bolοqanda Məsiḫning kresttiki *qurbanliqining* küqi yoqitiloqan bolidu. ■
18 Qünki kresttiki qurbanliqi tooqruluq səz-kalam ḫalakətkə ketiwatqanlarοqa əhməqlik, əmma qutulduruluwatqan bizlərgə Hudaning küq-qudritidur. ■
19 Qünki mundaq pütülgənki, «Mən danixmənlərning danixmənlikini yoqitimən, aqillarning aqilliqini qətkə qaqimən». □ ■
20 Undaqta, danixmənlər qeni? Təwrat əlimaliri qeni? Bu dunyadiki bəs-munazirə qiloquqilar qeni? Huda bu dunyadiki danaliqni əhməqlik dəp kərsətkən əməsmu? ■
21 Qünki Huda danaliqi bilən bekitkini boyiqə, dunya əz danaliqi arqilik Hudani tonumioqan, xunga Huda əhmiqanə dəp qaraloqan, jakarliniwatqan səz-kalam arqilik uningοqa ixəngüqilərgə nijatlik yətküzüxni layiq kərgən. ■
22 Qünki Yəḫudiylar məjizilik alamətlərni, greklar bolsa «danalik»ni tələp qilidu; □ ■
23 əmma biz bolsaq Məsiḫni, yəni krestlәngən Məsiḫni jakarlaymiz; bu Yəḫudiylarοqa nisbətən bizarlik ix, əllərgə nisbətən əhmiqanilik dəp qarilidu; □ ■
24 əmma qaqiriloqanlar üqün eytqanda, məyli Yəḫudiylar bolsun yaki greklar bolsun, Məsiḫ Hudaning küq-qudriti wə Hudaning danaliqidur. ■
25 Qünki Hudaning əhmiqaniliki insanlarning danaliqidin üstündur, Hudaning ajizliqi insanlarning küqidin üstündur.
26 Qünki, i qerindaxlar, silərning qaqiriloqan waqittiki ḫalinglar üstidə oylinip beqinglar; qaqiriloqanlar arisida insaniy tərəptin dana qaraloqanlar anqə kəp əməs, küq-ḫoquqqa igə boloqanlar anqə kəp əməs, aqsəngəklər anqə kəp əməs idi; □ ■
27 bəlki Huda danalarni hijalətkə qaldurux üqün bu dunyadiki əhməq sanaloqanlarni talliwaldi; küqlüklərni hijalətkə qaldurux üqün bu dunyadiki ajiz sanaloqanlarni talliwaldi;
28 U yənə bu dunyadiki qədirsizlərni, pəs kərülidioqanlarni talliwaldi, «yoq boloqan nərsilər»ni məwjut xəy'ilərni yoqqa qiqiriwetix üqün talliwaldi. □
29 Uning məqsiti Huda aldida ḫeq ət igisi mahtanmaslik üqündur.

□ **1:12 «Kefas»** — rosul Petrusning ibraniyqə ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12. □ **1:13 «Silər Pawlusning namioqa qəmüldürüldünglarmu?»** — «qəmüldürüldünglarmu» muxu yərdə suoqa qümüldürülüxni kərsitidu. ■ **1:14** Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ **1:16** 1Kor. 16:15,17. ■ **1:17** 1Kor. 2:1, 4; 2Pet. 1:16. ■ **1:18** Rim. 1:16. □ **1:19 «Qünki mundaq pütülgənki…»** — «mundaq pütülgən» — Muqəddəs Kitabta yeziqlik. Muxu yərdiki səzlər Təwrat, «Yəx.» 29:14din elinoqan. ■ **1:19** Ayup 5:12; Yəx. 29:14. ■ **1:20** Yəx. 33:18. ■ **1:21** Mat. 11:25; Luqa 10:21. □ **1:22 «… greklar bolsa «danalik»ni tələp qilidu»** — xu zamandiki grek mədəniyitidə pəlsəpəni qoqunux dərijisigə yətkən degili bolidu (məsilən, «Ros.» 17:21 wə aldi-kəynidiki ayətlərni kərüng). ■ **1:22** Mat. 12:38; 16:1; Yḫ. 4:48. □ **1:23 «bu Yəḫudiylarοqa nisbətən bizarlik ix…»** — yaki «bu Yəḫudiylarοqa nisbətən putlikaxang...». ■ **1:23** Mat. 11:6. Yḫ. 6:60,66. ■ **1:24** Kol. 2:3. □ **1:26 «insaniy tərəptin…»** — grek tilida «ətning kəzqarixiqə…». ■ **1:26** Yḫ. 7:48; Yaq. 2:5. □ **1:28 «məwjut xəy'ilər»** — muxu yərdə ḫərhil adəmlərni, ḫəkümranlarni, dələt qatarliqlarni əz iqigə alidu.

30 Əmma Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər; U bizgə Hudadin kəlgən
danaliķ, ḥəķķaniyliķ, pak-muķəddəslik wə ḥərlük-azadliķ ķilinƣandur; □ ■
31 xuningdək *Təwratta* pütülgəndək: «Pəhirlinip mahtiƣuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip
mahtisun!».□ ■

2

1 Mən bolsam, i ķerindaxlar, yeninglarƣa barƣinimda, Hudaning guwaḥliķini
jakarlax üqün ḥeq gəpdanliķ yaki əķil-danaliķ ixlitip kəlgən əməsmən;■
2 qünki mən aranglarda Əysa Məsiḥdin baxķa, yəni krestləngən Məsiḥdin baxķa
ḥeqnemini bilməslikkə bəl baƣliƣanidim;
3 mən aranglarda bolƣan waķtimda ajizliķta, ķorķunqta wə titrigən ḥaləttə
bolattim;□ ■
4 mening səzlirim ḥəm jakarlixim bolsa adəmni ķayil ķilƣudək insaniy danaliķ səzlər
bilən əməs, bəlki Roḥning alamət kərsitixliri wə küq-ķudrət bilən bolƣan idi.□ ■
5 Buningdin məķsət silərning etiķadinglar insaniy danaliķķa əməs, bəlki Hudaning
küq-ķudritigə baƣlansun degəndin ibarət idi.■

6 Ḥalbuki, kamalətkə yətkənlər arisida biz danaliķni bayan ķilimiz; bu danaliķ bu
dəwrdiki danaliķ əməs, yaki bu dəwrdiki ḥəkümranlarning danaliķi əməs (ular
zawalliķķa yüz tutķandur);■
7 əmma biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliķini bayan ķilimiz; Huda
əslidə axkarə ķilinmiƣan bu danaliķni barliķ dəwrlərdin burun bizning xan-xərəpkə
muyəssər boluximiz üqün bekitkənidi.□ ■
8 Bu danaliķni bu dəwrdiki ḥəkümranlarning ḥeqķaysisi qüxinip yətmigənidi; uni
qüxinip yətkən bolsa, xan-xərəpning Igisi bolƣan Rəbni krestlimigən bolatti.□ ■
9 Ḥalbuki, *Təwratta* pütülgənndək: —
«Əzini səygənlərgə Hudaning təyyarliƣanliri —
Dəl ḥeqķandaķ kəz kərmigən,
Ḥeqķandaķ ķulaķ anglimiƣan,
Ḥeqķandaķ kəngül oylap baķmiƣan nərsilərdur».□ ■

□ **1:30 «Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər...»** — «Uning təripidin» Huda təripidin, demək. **«ḥərlük-azadliķ ķilinƣandur»** — «ḥərlük-azadliķ» gunaḥning wə Xəytanning ķulluķidin azad boluxtur. ■ **1:30** Yər. 23:5; Yḥ. 17:19. □ **1:31 «xuningdək Təwratta pütülgəndək...»** — Injilda «pütülgəndək» deyilgəndə, «Muķəddəs Kitabta pütülgəndək» degən mənidə. Muxu yərdə «Yər.» 9:24. ■ **1:31** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 2Kor. 10:17. ■ **2:1** 1Kor. 1:17; 2:4. □ **2:3 «mən aranglarda bolƣan waķtimda ajizliķta, ķorķunqta wə titrigən ḥaləttə bolattim»** — «ķorķunqta... bolattim» — bəlkim u Huda Əzigə tapxurƣan bu muķəddəs wəzipini orundiyalmasliķidin ķorķķan boluxi mumkin idi. Uningdin baxķa adəmni ķorķitidiƣan kəp səwəblarmu bolƣan, əlwəttə («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4 «... bəlki Roḥning alamət kərsitixliri wə küq-ķudrət bilən bolƣan idi»** — «Roḥ» Hudaning Roḥi, Muķəddəs Roḥtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pet. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24. □ **2:7 «biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliķini bayan ķilimiz...»** — «Əfəsusluķlarƣa»diki «kirix səz»imizdə eytķinimizdək, Injilda «sir» degən səzning alaḥidə mənisi bar. Sir (grek tilida «misterion») Huda əsli yoxurup kəlgən, əmdi ḥazir axkariliƣan məlum bir ixtin ibarəttur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8 «bu dəwrdiki ḥəkümranlar»** — bu səz bəlkim bu dunyadiki padixaḥ-ḥəkümdarlarni ķutritidiƣan, ularƣa ezitķuluķ ķilidiƣan jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. ■ **2:8** Mat. 11:25; Yḥ. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9 «Əzini səygənlərgə Hudaning təyyarliƣanliri —dəl ḥeqķandaķ kəz kərmigən, ḥeqķandaķ ķulaķ anglimiƣan, ḥeqķandaķ kəngül oylap baķmiƣan nərsilərdur»** — «Yəx.» 64:4. ■ **2:9** Yəx. 64:3.

10 Əmma bu nərsilərni Huda Roḥi arkilik ayan kildi; qünki Roḥ bolsa ḥəmmə ixlarni, ḥətta Hudaning qongkur təglirini inqikiləp izligüqidur; □ ■
11 Qünki insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḥidin baxka nərsə barmu? Xuningoɣa ohxax, Hudaning Roḥidin baxka, Hudaning kənglidikilirini bilgüqi yoktur. □ ■
12 Əmma bizning kobul kiloɣinimiz bolsa bu dunyadiki roḥ əməs, bəlki Hudadin kəlgən Roḥtur; dəl xundak boloɣaqka biz Huda təripidin bizgə sehiylik bilən ata kilinoɣan nərsilərni bilip yetələymiz. □ ■
13 Bu ix-xəy'ilərni insaniy danalikтin өgitilgən səzlər bilən əməs, bəlki *Mukəddəs* Roḥtin өgitilgən səzlər bilən, roḥiy ixlarni roḥiy səzlər bilən qüxəndürüp səzləymiz. □ ■
14 Əmma «janoɣa təwə» kixi Hudaning Roḥining ixlirini kobul kilmaydu, qünki bu ixlar uningoɣa nisbətən əhmikaniliktur; u ularni ḥeq qüxinip yetəlməydu, qünki ular roḥ bilən pərk etilip baḥalinixi kerəktur. □
15 Roḥka təwə kixi ḥəmmə ixlaroɣa baḥa berələydu; əmma uningoɣa bolsa ḥeqkim baḥa berəlməydu. □ ■
16 Qünki kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, Uningoɣa məsliḥətqi bolalisun? Əmma biz bolsak Məsiḥning oy-kəngligə igimiz.□ ■

3

1 Lekin mən, i kerindaxlar, Roḥka təwə kixilərgə səz kiloɣandək silərgə səz kilalmay keliwatimən; əksiqə silərni ətkə təwə kixilər, Məsiḥdə boloɣan bowak ḥesablap silərgə səzləxkə məjbur boldum.□
2 Mən silərgə süt iqküzdüm, gəxni yegüzmidim; qünki silər gəxni ḥəzim kilalmayttinglar, xundakla ḥazirmu tehi ḥəzim kilalmaysilər;■
3 Qünki silər yənila ətkə təwədursilər. Aranglarda ḥəsəthorluk wə talax-tartixlar bar boloɣaqka, silər ətkə təwə əməsmu, insanlarqə mengiwatmamsilər?□ ■
4 Qünki birsi «Mən Pawlus tərəpdari», baxka birsi «Mən Apollos tərəpdari» desə, silər pəkət insanlarning yolida mangoɣan bolup kalmamsilər?□ ■

□ **2:10 «qünki Roḥ bolsa ḥəmmə ixlarni, ḥətta Hudaning qongkur təglirini inqikiləp izligüqidur»** — «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Mukəddəs Roḥtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18. □ **2:11 «insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḥidin baxka nərsə barmu?»** — «insanning kənglidiki» muxu yərdə xu məlum kixining xəhsiy wə kəlbidiki ixlarni alayitən kərsitidu. ■ **2:11** Pənd. 27:19; Yər. 17:9. □ **2:12 «bu dunyadiki roḥ»** — Xəytan. «Bu dunyadiki roḥ» muxu yərdə bəlkim Xəytanning kəz-karaxliri, «əkilliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13 «Roḥtin өgitilgən səzlər bilən»** — «Roḥ» Hudaning Roḥi, Mukəddəs Roḥtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pet. 1:16 □ **2:14 ««janoɣa təwə» kixi»** — «janoɣa təwə» boloɣan kixi tooɣruluk «Rimlikларoɣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Janoɣa təwə» boloɣan kixi Mukəddəs Roḥka igə bolmioɣan kixidur; «ixənmigən kixi» degili bolidu. Xunga, u Hudaning Roḥioɣa əməs, bəlki ḥərdaim өz jeni (əkil-pikir, zeḥin, kəngül-kalla, ḥessiyatlar)oɣa tayinip ixlarni pərk etidu. «Roḥiy kixi» yaki «Roḥka təwə boloɣan kixi» bolsa өz roḥida Mukəddəs Roḥning tərbiyə-təlimini kobul kilip ixlarni tooɣra pərk etidu. **«ular roḥ bilən pərk etilip baḥalinixi kerəktur»** — bu 14- wə 15-ayətlərdiki «pərk etix» wə «pərk etip baḥalinix» grek tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **2:15 «Roḥka təwə kixi»** — «Roḥka təwə» (yaki «roḥiy kixi») — Mukəddəs Roḥning yetəkqilikidə mangidioɣan kixi. ■ **2:15** Pənd. 28:5. □ **2:16 «kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, uningoɣa məsliḥətqi bolalisun?»** — «Yəx.» 40:13. ■ **2:16** Yəx. 40:13; Rim. 11:34. □ **3:1 «ətkə təwə kixilər»** — (yaki «ətlik kixilər») tooɣruluk «Rimlikларoɣa»oɣa bərgən «kirix səz»diki «ət» tooɣruluk səzimizni kərüng. «Ətlik kixi» asasən hux həwərni kobul kiloɣini bilən tehi өz gunaḥlirining küqidin azad bolmioɣan kixidur. ■ **3:2** Ibr. 5:12; 1Pet. 2:2. □ **3:3 «silər ətkə təwə əməsmu, insanlarqə mengiwatmamsilər?»** — «insanlarqə» Hudaning yolida əməs, insaniyətning yolida. ■ **3:3** 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yak. 3:16. □ **3:4 «pəkət insanlarning yolida mangoɣan bolup kalmamsilər?»** — demək, Hudani tonumioɣan, Roḥtin tuoɣulmioɣan, tehiqə Adəm'atimizning ailisigə təwə boloɣan, adəttiki gunaḥkar insanlaroɣa ohxax. ■ **3:4** 1Kor. 1:12.

5 Apollos degən kim? Pawlus kim idi? Biz pəķət silərning etiķadinglarƣa wasitiqi
bolduķ, halas; ḥərbirimiz pəķət Rəb bizgə təķsim ķilƣini boyiqə wəzipə ada
ķilidiƣan hizmətkarlar, halas, xundaķ əməsmu?■
6 Mən tiktim, Apollos suƣardi; əmma өstürgüqi bolsa Hudadur.□ ■
7 Xunga tikküqi ḥeqnemigə ḥesab əməs, suƣarƣuqimu ḥeqnemigə ḥesab əməs,
pəķət өstürgüqi Huda Өzi ḥəmmidur.
8 Əmma tikküqi wə osa ķilƣuqi bolsa bir məķsəttidur; xundaķtimu ḥərbiri өz əjri
boyiqə in'amini ķobul ķilidu.□ ■
9 Qünki biz Hudaƣa təwə meḥnətdaxturmiz; silər bolsanglar Hudaning baƣ-etizi,
Hudaning ķuruluxisilər.□ ■
10 Hudaning manga təķsim ķilƣan meḥir-xəpķiti boyiqə, huddi usta memardək ul
saldim, andin baxķa birsi uning üstigə ķuruwatidu. Əmma ḥərbir ķurƣuqi ķandaķ
ķuruwatķanliķiƣa eḥtiyat ķilsun.
11 Qünki selinƣan ulni, yəni Əysa Məsiḥdin baxķa ḥeqķandaķ ulni selixķa bolmaydu.
■
12 Əmdi birsi bu ul üstigə altun, kümüx, ķimmətlik taxlar, yaƣaq, qөplər, saman
salsa, □
13 ḥərbirining singdürgən əjrining ķandaķliķi kөrünidu; qünki xu küni uni axkarə
ķilidu, qünki uning maḥiyiti otta kөrülidu; ot ḥərbir kixining əjrini, ķandaķ
maḥiyəttin bolƣanliķini sinaydu. □ ■
14 Birsining ul üstigə ķurƣan ixi puhta saķlinip ķalsa, u in'amƣa erixidu; □
15 Birsining ķurƣini kөyüp kətsə, u ziyan tartidu; u өzi ķutulidu, əmma goya ottin
өtüp ķutulƣan birsigə ohxap ķalidu.
16 Əjəba, өzünglarning Hudaning ibadəthanisi ikənlikinglarni wə Hudaning
Roḥining silərdə turƣanliķini bilməmsilər? ■
17 Birsi Hudaning ibadəthanisini harab ķilsa, Huda uni harab ķilidu; qünki Hudaning
ibadəthanisi pak-muķəddəstur, silər dəl xundaķsilər.
18 Ḥeqkim өz-өzini aldimisun; birsi өzini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup
ķalsun; xuning bilən u dana bolidu. □ ■
19-20 Qünki bu dunyadiki danaliķ Hudaƣa nisbətən əhməķliķtur; qünki: —
«U danixmənlərni өz ḥiyligərlikining tuziķiƣa alidu», dəp wə yənə: «Rəb
danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoķluķini bilidu» dəp pütüklüktur.□ ■
21 Xunga ḥeqkim insan degənlərni pəhirlinip danglimisun; qünki ḥəmmə
məwjudatlar silərgə təwədur;

■ **3:5** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ **3:6 «… Apollos suƣardi»** — Korint xəḥiridiki jamaət Pawlusning sөzliri arķiliķ etiķad ķilƣanidi; keyin Apollos Korint xəḥirigə berip ixəngüqilərni Təwrat-Zəbur toƣrisidiki bilimliri arķiliķ zor dərijidə riƣbətləndürgənidi («Ros.» 18-bab). ■ **3:6** Ros. 18:26; 19:1. □ **3:8 «bir məķsəttidur»** — grek tilida «birdur». ■ **3:8** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 2:23; 22:12. □ **3:9 «biz Hudaƣa təwə meḥnətdaxturmiz»** — baxķa birhil qüxəndürülüxi: «biz Huda bilən meḥnətdaxturmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu kөrüng). ■ **3:9** 2Kor. 6:1; Əf. 2:20; Kol. 2:7; 1Pet. 2:5. ■ **3:11** Yəx. 28:16; Mat. 16:18. □ **3:12 «birsi bu ul üstigə… ķimmətlik taxlar .. salsa»** — «ķimmətlik taxlar» degən ohxitixning muxu yərdə omumiy kөrsətkini bəlkim yaķut-gөḥərlərni əməs, bəlki oyulƣan, binani puhta ķilidiƣan ķattiķ qidamliķ taxlarni kөrsətsə kerək. Pawlus buning kөqmə mənisini oķurmənlərning oylinixiƣa ķalduridu! □ **3:13 «xu küni uni axkarə ķilidu»** — «xu küni» Məsiḥ Əysa zeminƣa ķaytidiƣan künidur. ■ **3:13** Yəx. 8:20; 48:10; Yər. 23:29; 1Pet. 1:7; 4:12. □ **3:14 «Birsining ul üstigə ķurƣan Ixi puhta saķlinip ķalsa…»** — demək, «bir kixining ul üstigə ķoyƣan materiyalliri otķa bərdaxliķ berəlisə,…». ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. □ **3:18 «birsi өzini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup ķalsun»** — Məsiḥning «Mat.» 18:1-4də wə «Mar.» 10:13-16də eytķan sөzlirini kөrüng. ■ **3:18** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21. □ **3:19-20 «U danixmənlərni өz ḥiyligərlikining tuziķiƣa alidu»** — «Ayup» 5:13. **«Rəb danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoķluķini bilidu»** — «Zəb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zəb. 94:11.

22 Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kefas bolsun, dunya-jaһan bolsun, һayat bolsun, ölüm bolsun, һazirki ixlar bolsun, kəlgüsi ixlar bolsun, һəmmisi silərgə mənsuptur;
23 silər bolsanglar Məsiһning, Məsiһ bolsa Hudaningkidur.

4

Məsiһning rosullirining hizmiti

1 Birsi biz tooŋruluk birnemə deməkqi bolsa, bizni Məsiһning hizmətkarliri wə Hudaning sirliri amanət kilinoŋan oŋojidarlar dəp bilsun.■
2 Əmdi oŋojidar degənlərdin tələp kilinidioŋini xuki, ular wapadar-sadik boluxi kerəktur.■
3 Əmma mən silər təripinglardin yaki baxka һərkandak insaniy sot təripidin sürüxtürüp baһalansam, bu mən üqün zioŋirqilik ix; mən һətta özüm tooŋruluk sürüxtürüp olturmaymən.□
4 Qünki wijdanim əyibləydioŋan һeqkandak ixlirimdin həwirim yok; əmma bu ixning özi meni һəkkaniy dəp aklimaydu; meni sürüxtürüp baһalioŋuqi bolsa Rəbdur.■
5 Xunga wakti-saiti kəlmigüqə, yəni Rəb kəlmigüqə һeq ix tooŋruluk һöküm qikarmanglar; Rəb kəlgəndə u karangoŋuluktiki yoxurun ixlarni axkarilaydu, kəlb-dillardiki barlik oy-niyətlərni ayan kilidu; xu qaoŋda һərbiri Huda təripidin təriplinidu.■
6 Əmma, i kerindaxlar, bu ixlarni silərning mənpəətinglarni dəp özümgə wə Apollosқa tətbiklidim; məksət silər biz arkilik «pütülgənning dairisidin һalkip kətmənglar» degən sawakni öginixinglar, xundakla һeqkaysinglarning məlum birsini baxka birsidin üstün dəp pəhirlinip təkəbburlixip kətməslikinglar üqündur.□ ■
7 Qünki kim seni baxka birsidin üstün kilidu? Sanga ata kilinoŋan nərsidin baxka səndə yənə nemə bar? Һəmmə sanga berilgən tursa, nemixka «Məndə əsli bar idi» dəp pəhirlinip kərəngləp ketisən?□ ■
8 Silər allikaqan toyunup kəttinglar! Allikaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaһlar bolup һöküm sürdunglar! Kaxki silər һəkikətən һöküm sürgən bolsanglaridi — undakta biz silər bilən billə һöküm sürgən bolattuk!□

■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luka 12:42. □ **4:3 «һərkandak insaniy sot təripidin…»** — degən grek tilida «insaniy bir kün təripidin…». Adəmlərning ixlirini sürüxtə kiloŋuqi bolsa məlum bir insanning küni əməs, bəlki Məsiһning küni, yəni kiyamət künidur. ■ **4:4** Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zəb. 143:2. ■ **4:5** Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Wəһ. 20:12. □ **4:6 «pütülgənning dairisidin һalkip kətmənglar»** — bu sözlər Təwratta əyni pütülmigini bilən, u Təwrat-Injildiki intayin muһim bir prinsiptur. «Koxumqə söz»imizgə karang. ■ **4:6** Pənd. 3:7; Rim. 12:3. □ **4:7 «Kim seni baxka birsidin üstün kilidu?»** — bu soaloŋa bəlkim mundak ikki tooŋra jawab berilixi mumkin: (1) «məlum kixini baxka bir kixidin baxkiqə kiloŋuqi pəkət Hudadur» xunga təkəbbur boluxning asasi yok; (2) һeq insanning Hudaning uluoŋluki aldida «Mən baxkilardin üstün» dəp təkəbbur boluxining asasi yok. Xundak karaymizki, (1)-jawab Pawlusning deməkqi boloŋinini kərsitidu. **«Sanga ata kilinoŋan nərsidin baxka səndə yənə nemə bar?»** — demək, һərbirimizning barliki Huda təripidin bizgə ata kilinidu; xunga «Məndə əsli xundak kabiliyət (talant, küq, katarliklar….) bar idi» dəp təkəbburlixip ketix һamakətliktur. ■ **4:7** Yһ. 3:27; Yak. 1:17. □ **4:8 «Silər allikaqan toyunup kəttinglar! Allikaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaһlar bolup һöküm sürdunglar! Kaxki silər һəkikətən һöküm sürgən bolsanglaridi — undakta biz silər bilən billə һöküm sürgən bolattuk!»** — xübһisizki, bu sirlik ayətning kinayilik, məshirilik mənisi bar. Korint jamaitidiki köp adəmlər tolimu təkəbburlixip ketip: «Biz rosul Pawlus yaki baxka rosullaroŋa һeq kerək əməsmiz; biz һəkikətən «roһiy adəmlər»miz, intayin bilimlik, Huda aldida intayin esilzadə bolup, padixaһdək bolduk» dəp kətkənidi. «Koxumqə söz»imizni kərüng.

9 Qünki Huda rosullar bolƣan bizlərni өlümgə məḥkum bolƣan adəmlərdək əng
ahirƣa ķoyup sazayi ķilip otturiƣa qiķarƣan, dəp oylaymən; qünki biz pütkül
aləmgə, yəni ḥəm pərixtilərgə ḥəm insanlarƣa bir hil tamaxa bolduķ. ■
10 Biz Məsiḥ üqün əhməķ sanalƣanlarmiz, əmma silər Məsiḥdə danasilər! Biz ajiz,
əmma silər küqlüksilər; silər izzətlik, əmma biz har; □ ■
11 Ḥazirķi dəķiķigiqə aq-yalingaq, qangķap yürməktimiz, dumbalinip, sərgərdan,
makansiz bolup yürməktimiz; ■
12 өz ķolimiz bilən ixləp japa tartmaķtimiz; aḥanətkə ķalƣanda yahxiliķ tiləwatimiz;
ziyankəxlikkə uqriƣanda, qidawatimiz; ■
13 təḥmətkə uqriƣanda, *biz ularni* qirayliķqə *towiƣa* ündəymiz; biz jaḥanning
daxķili, insanlarning süpüründisi dəp ķariliwatimiz, ta ḥazirƣiqə xundaķ.
14 Bu ixlarni yezixim, silərni hijalətkə ķaldurux üqün əməs, bəlki səyümlük balilirim
süpitidə silərgə nəsiḥət ķiliwatimən; ■
15 qünki silərning Məsiḥdə tümənligən tərbiyiligüqiliringlar bolsimu, silərning
atanglar kөp əməstur; qünki mən Məsiḥ Əysada bolup silərni hux həwər arķiliķ
tөrəldürüp ata boldum. □ ■
16 Xunga mən silərdin өtünimənki, meni ülgə ķilinglar.■
17 Dəl bu səwəbtin mən Rəbdə bolƣan өz səyümlük wə ixənqlik oƣlum Timotiyni
yeninglarƣa əwəttim; ḥərķaysi jaylardiki jamaəttə өgətkənlirimgə əgixip, u silərgə
Məsiḥdə bolƣan yollirim toƣruluķ əslitidu.
18 Əmma bəziliringlar, «Pawlusni yenimizƣa kəlməydu», dəp kөrəngləp kəttinglar;
19 biraķ Rəb buyrusa mən pat arida yeninglarƣa barimən; xu qaƣda mən kөrəngləp
kətkənlərning səzlirini əməs, bəlki ularda bolƣan küq-ķudrətni kөrüp baķay. ■
20 Qünki Hudaning padixaḥliķi səzdə əməs, bəlki küq-ķudrəttə ispatlinidu. □ ■
21 Əmdi nemini halaysilər? Yeninglarƣa tayaķ kөtürüp beriximnimu, yaki meḥir-
mulayimliķ roḥida beriximnimu?

5

Eƣir bir gunaḥ

1 Ḥərtərəptin xu angliniwatiduki, aranglarda buzuķqiliķ bar ikən — bundaķ
buzuķqiliķ ḥətta taipilər arisidimu tilƣa elinmaydu — u bolsimu birsining өz
atisining ayaliƣa qeķilixtin ibarət.■
2 Əmma silər yoƣinap kөrəngləp kəttinglar! Bu rəzil ixni sadir ķilƣan kixi arimizdin
ķoƣliwetilsun dəp өkünüxünglarƣa toƣra kəlməmdu!?
3 Qünki gərqə təndə silər bilən billə bolmisammu, əmma roḥta silər bilən billə bolux
süpitidə alliķaqan xundaķ mən xu ḥөkümni qiķardimki,
4 (ḥəmminglar Rəb Əysa Məsiḥning namida jəm bolƣanda, өzümning roḥim silər
bilən bolup, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning küq-ķudritigə tayinip) —

■ **4:9** Zəb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ **4:10 «Biz Məsiḥ üqün əhməķ sanalƣanlarmiz...»** — grek tilida «biz Məsiḥ üqün əhməķlər bolduķ...» — demək, kөpqilik təripidin «əhməķ» ḥesablanduķ. ■ **4:10** 1Kor. 2:3. ■ **4:11** Ros. 23:2. ■ **4:12** Mat. 5:44; Luķa 6:28; 23:34; Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **4:14** 1Tes. 2:11. □ **4:15 «silərning atanglar kөp əməstur»** — roḥiy jəḥəttin bolƣan atilarni kөrsitidu, əlwəttə. ■ **4:15** Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaķ. 1:18. ■ **4:16** 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. ■ **4:19** Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaķ. 4:15. □ **4:20 «Hudaning padixaḥliķi səzdə əməs, bəlki küq-ķudrəttə ispatlinidu»** — yaki «Hudaning padixaḥliķi səzdə əməs, bəlki küq-ķudrəttə namayan bolidu». ■ **4:20** 1Kor. 2:4; 1Tes. 1:5; 2Pet. 1:16. ■ **5:1** Law. 18:8; Ķan. 27:20.

5 xundaķ ķilƣan kixining ətliri ɧalak ķilinsun, xuning bilən uning roɧi Rəb Əysaning
künidə ķutķuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun.□ ■
6 Silərning qongqilik ķilƣininglar yahxi əməs. «Kiqikkinə hemirturuq pütkül
hemirni boldurup yoƣinitidu» dəp bilməmsilər?■
7 Kona hemirturuqni qiķiriwetinglar; xuning bilən silər əsli hemirturuqsiz hemirdək
yengi bir zuwula bolisilər; qünki «ɵtüp ketix ɧeyti»*diki ķozimiz* bolƣan Məsiɧ
ķurbanlik ķilindi;■
8 xunga ɧeytni yaman niyətlik wə rəzillik bolƣan hemirturuq bilən əməs, bəlki
səmimiylik wə ɧəķiķət bolƣan petir nan bilən təntənə ķilip ɵtküzəyli.□ ■
9 Mən *aldinķi* həttə silərgə buzuķqilik ķilƣuqilar bilən arilaxmanglar dəp
yazƣanidim; ■
10 əmma bu deginim bu dunyadiki buzuķqilik ķilƣuqilar, yaki nəpsaniyətqilər, yaki
kazzaplar yaki butpərəslər bilən arilaxmanglar deginim əməs; undaķ bolƣanda
dunyadin ayrilixķa məjbur bolattinglar;
11 əmma ɧazirķi bu hetimdə yazƣinim xuki, ɵzini «ķerindax» dəp atiwalƣan əmma
xundaķla buzuķluķ ķilƣuqi, nəpsaniyətqi, butpərəs, ɧaraķkəx yaki kazzap bolsa,
undaķ bir kixi bilən arilaxmanglar, ɧətta uning bilən ɧəmdastihanmu bolmanglar.
□ ■
12 Sirttikilərni ɧɵküm qiķirip bir tərəp ķilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin
iqinglardikilərni ɵzünglar ɧɵküm qiķirip bir tərəp ķilix silərning ixinglar əməsmu?
□
13 Lekin sirttikilərning üstigə bolsa Huda Ɵzi ɧɵküm qiķiridu. Xunga «bu rəzil
adəmni aranglardin qiķiriwetinglar».□ ■

6

Bir-biri bilən dəwalixixķa bolamdu?

1 Silərning aranglarda ɵzara arazlik ix bolsa, uni muķəddəs bəndilərning bir tərəp
ķilixiƣa tapxurmay, ɧəķķaniysizlarning aldida dəwalixixķa petinalamsilər?□
2 Muķəddəs bəndilərning dunyani soraķ ķilidiƣanliķini bilməmsilər? Əgər dunyani
silər soraķ ķilidiƣan ix bolsa, əmdi ziƣirqilik ixlarni ɧəl ķilixķa yarimamsilər?■

□ **5:5 «xundaķ ķilƣan kixining ətliri ɧalak ķilinsun, xuning bilən uning roɧi Rəb Əysaning künidə ķutķuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun»** — bu ix (baxķiqə eytķanda, «Xəytanning ilkigə ķayturux») tooƣruluķ «ķoxumqə sɵz»imizni kɵrüng. Bəzi alimlar «ətliri» degənni roɧiy jəɧəttin qüxəndüridu, demək, bu ix kixining ɵzining gunaɧlik təbiiti, yaki Korinttiki pütkül jamaəttə «gunaɧlik təbiitidin qiķķan ixlar»ni kɵrsitidu, dəp ķaraydu. Biz muxu yərdiki «ətliri»ni jismaniy jəɧəttin qüxinimiz. «Ķoxumqə sɵz»imizdə buning asasini kɵrsitimiz. ■ **5:5** 1Tim. 1:20. ■ **5:6** Gal. 5:9. ■ **5:7** Yəx. 53:7; Yɧ. 1:29; 1Kor. 15:3. □ **5:8 «xunga ɧeytni yaman niyətlik wə rəzillik bolƣan hemirturuq bilən əməs, bəlki səmimiylik wə ɧəķiķət bolƣan petir nan bilən təntənə ķilip ɵtküzəyli»** — Israilning «ɵtüp ketix ɧeyti», uningdin keyinki «petir nan ɧeyti» wə ularning simwolluķ əɧmiyiti tooƣruluķ «ķoxumqə sɵz»imizni, xundaķla «Lawiylar»diki «ķoxumqə sɵz»nimu kɵrüng. ■ **5:8** Mis. 12:3,15; Ķan. 16:3. ■ **5:9** Ķan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Əf. 5:11; 2Tes. 3:14. □ **5:11 «ɵzini «ķerindax» dəp atiwalƣan...»** — «ķerindax» — ɵzining etiķad yolida ķerindax dəp atalƣan. ■ **5:11** Qɵl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tes. 3:14; 2Yuɧa. 10. □ **5:12 «Sirttikilərni ɧɵküm qiķirip bir tərəp ķilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin iqinglardikilərni ɵzünglar ɧɵküm qiķirip bir tərəp ķilix silərning ixinglar əməsmu?»** — «sirttikilər» jamaəttin sirt turƣanlarni, «iqidikilər» jamaətning iqidə bolƣanlarni kɵrsitidu, əlwəttə. □ **5:13 «bu rəzil adəmni aranglardin qiķiriwetinglar»** — muxu sɵzlər Təwrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilinƣan. ■ **5:13** Ķan. 17:7 □ **6:1 «Silərning aranglarda ɵzara arazlik ix bolsa, uni muķəddəs bəndilərning bir tərəp ķilixiƣa tapxurmay, ɧəķķaniysizlarning aldida dəwalixixķa petinalamsilər?»** — «petinalamsilər?» — Hudaning bu ixlarƣa ķaratķan ƣəzipigə yüzlinixkə petinalamsilər?, demək. ■ **6:2** Mat. 19:28; Luķa 22:30.

3 Pərixtilər üstidinmu ḥəküm qikiridiǫanlikimizni bilməmsilər? Xundak̦ boloǫanikən, bu ḥayattiki ixlarni ḥəl k̦ilix k̦anqilik ix idi?□
4 Silərdə muxu ḥayattiki ixlar üstidin ḥəküm k̦ilix zərür tepiloǫanda, jamaət arisida təwən dəp k̦aralǫanlarni uni ḥəl k̦ilixk̦a salmamsilər?□
5 Muxularni silərni hijalətkə k̦aldurux üqün dəwatimən. Əjəba, aranglarda əz k̦erindaxliri otturisida ḥəküm qik̦aroǫudək dana kixi yok̦mu, ḥətta birimu yok̦mu?
6 Uning ornida, k̦erindax bilən k̦erindax dəwalixiwatidu, — wə kapirlar aldida xundak̦ k̦ilidu!
7 Əməliyəttə əz aranglarda dəwalarning boloǫanlik̦ining əzi silərgə nisbətən bir əyibtur. Nemixk̦a uwalqilik̦k̦a qidimaysilər? Nemixk̦a naḥək̦qilikkə yol k̦oymaysilər?■
8 Əksiqə, silər naḥək̦qilik k̦iliwatisilər, hiyanət k̦iliwatisilər, yənə kelip k̦erindaxliringlaroǫa xundak̦ k̦ilisilər!
9 Ḥək̦k̦aniysizlarning Hudaning padixaḥlik̦iǫa warislik̦ k̦ilalmaydiǫanlik̦ini bilməmsilər? Aldinip kətmənglar! Buzuk̦qilik̦ k̦iloǫuqilar, butpərəslər, zina k̦iloǫuqilar, bəqqiwazlar, baxk̦a ərlər bilən buzuk̦luk̦ k̦iloǫuqilar, ■
10 ooǫrilar, nəpsaniyətqilər, ḥarak̦k̦əxlər, təḥməthorlar yaki aldamqi-kazzaplar Hudaning padixaḥlik̦iǫa warislik̦ k̦ilalmaydu;
11 bəzinglar dərwək̦ə xundak̦ boloǫansilər; əmma silər Rəb Əysa Məsiḥning namida wə Hudayimizning Roḥi bilən yuyuldunglar, pak-muk̦əddəs k̦ilindinglar, ḥək̦k̦aniy k̦ilindinglar.■

Teninglar Hudaning ibadəthanisidur

12 «Ḥəmmə nərsə manga ḥalaldur», əmma ḥəmmə nərsə paydilik̦ boluwərməydu; «ḥəmmə nərsə manga ḥalaldur», əmma mən ḥeq̦k̦andak̦ nərsining humariǫa k̦ul bolmaymən. □ ■
13 «Yeməkliklər axk̦azan üqün, axk̦azan bolsa yeməkliklər üqündur»; əmma Huda u wə bu ḥər ikkisini yok̦k̦a qikiridu; tən bolsa buzuk̦qilik̦ üqün əməs, bəlki Rəb üqündur; Rəb tən üqündur. □
14 Huda Rəbni tirildürdi, xuningdək biznimu Өz k̦udriti bilən ölümdin tirildüridu. ■
15 Teninglarning Məsiḥning əzaliri ikənlikini bilməmsilər? Undak̦ta, Məsiḥning əzalirini elip, paḥixə ayalning əzaliri k̦ilsam bolamdu? Ḥərgiz bolmaydu!
16 Kim paḥixə ayal bilən baoǫlanoǫan bolsa uning bilən bir tən bolidu, dəp bilməmsilər? Qünki «*ər-ayal* ikkisi bir tən bolidu» — deyilgənidi. □ ■
17 Əmma Rəbgə baoǫlanoǫuqi bolsa Uning bilən bir roḥtur. ■

□ **6:3 «muk̦əddəs bəndilirining dunya üstidin sorak̦ k̦ilixi ... (2-ayət) ... Pərixtilər üstidinmu ḥəküm qikirixi»** — bu ixlar tooǫruluk̦ «k̦oxumqə səz»imizni kərüng. □ **6:4 «jamaət arisida təwən dəp k̦aralǫanlarni uni ḥəl k̦ilixk̦a salmamsilər?»** — baxk̦a birhil tərjimisi: «uni ḥəl k̦ilixk̦a jamaəttə ḥeq orni yok̦larni salamsilər?». Lekin 5-ayətnimu kərüng. ■ **6:7** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. ■ **6:9** Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəḥ. 22:15. ■ **6:11** Əf. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. □ **6:12 «ḥəmmə nərsə manga ḥalaldur»** — bu səz-ibarə bəlkim Korintliklar üqün Injildiki yemək-iqməklər tooǫruluk̦ boloǫan təlimlərning bir k̦iskartilmisi boluxi mumkin. Bu ḥək̦ik̦ətkə yek̦in boloǫini bilən, Pawlus ḥazir ularǫa yemək-iqməklər tooǫruluk̦ baxk̦a tərəplərdinmu oylax kerək, dəp təlim bərməkqi. ■ **6:12** 1Kor. 10:23. □ **6:13 «Yeməkliklər axk̦azan üqün, axk̦azan bolsa yeməkliklər üqündur»** — baxk̦iqə eytk̦anda: «yeməkliklər k̦orsak̦ni toydurux üqün, k̦orsak̦ bolsa yeməkliklərni singdürüx üqün». Korintliklardin bəziliri bu gəpni baxk̦a ixlaroǫa tətbik̦lap, «tenimizning ḥərk̦andak̦ eḥtiyajliri yaki arzu-ḥəwəslirini haliǫanqə k̦anduruwərsək bolidu» dəp oylaytti. Lekin, jinsiy əhlak̦sizlik̦k̦a kəlsək bu tooǫra əməs, əlwəttə. **«Rəb tən üqündur»** — adəmni ḥəyran k̦ilarlik̦ bu bayan tooǫruluk̦ «k̦oxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:14** Rim. 8:11; 2Kor. 4:14. □ **6:16 «ər-ayal ikkisi bir tən bolidu»** — bu Hudaning Adəm'atimiz wə Ḥawa'animiz tooǫruluk̦ boloǫan səzi («Yar.» 2:24); bu səz ḥərbir ər-ayallik̦ munasiwəttə əməlgə axurulidu. ■ **6:16** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Əf. 5:31. ■ **6:17** Əz. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24

18 Buzuқluқtin қeqinglar. «Insanlarning ҳərbir sadir қiloған gunaһi өz tenining
sirtida bolidu!» — əmma buzuқluқ sadir қiloғuqi өz tenigə қarxi gunaһ қilidu. □
19 Silərning teninglar silərni turaloғu қiloған, Huda təripidin silərgə iltipat
қilinoған Muқəddəs Roһning ibadəthanisi, silər өzünglarni өzümningki əməs dəp
bilməmsilər? □ ■
20 Qünki silər qong bədəl bilən setiwelinoғansilər; xunga teninglarda Hudani
uluoғlanglar.■

7

Tənһa ҳayat wə ər-ayalliқ

1 Əmdi ҳazir silər hetinglarda otturioға қoyoған soallarға keləyli, — «Ər ayal zatining
tenigə təgmisə yahxidur».□
2 Durus. Əmma buzuқqiliқlardin saқlinix üqün, ҳərbir ərkəkning өzining ayali
bolsun, ҳərbir ayalning өzining eri bolsun.
3 Ər ayalioға nisbətən ərlik məjburiyitini ada қilsun, ayalmu erigə nisbətən ayalliқ
məjburiyitini ada қilsun.□ ■
4 Ayal өz tenining igisi əməs, bəlki eri uning igisidur; xuningoға ohxaxla, ər өz
tenining igisi əməs, bəlki ayali uning igisidur.
5 Pəқət pütün zeһninglar bilən dualarға berilix məқsitidə өz maқulluқunglar
bilən waқtinqə birgə yatmasliққa kelixkəndinla baxқa, ər-ayal өzara bir-birining
jinsiy ҳəқ-tələpini rət қilmisun. Xundaқ alaһidə məzgildin keyin yənə birgə
bolunglar. Bolmisa, өzünglarni tutuwalalmaydioғanliқinglardin Xəytan silərni
azdurux pursitini tepixi mumkin.■
6 Əmma mundaқ deyixim buyruқ yolida əməs, bəlki məsliһət yolididur.□
7 Əmdi mən barliқ adəmlərning manga ohxax *boytaқ* boluxini halayttim; lekin bu ixta
Hudaning ҳəmmə adəmgə bərgən өz iltpati bar; birsi undaқ, yənə birsi bundaқ.□ ■

□ **6:18 «Insanlarning ҳərbir sadir қiloған gunaһi өz tenining sirtida bolidu!» —** bəzi alimlar, bu səzlərni Pawlusning өziningki, dəp қaraydu; əmma baxқa gunaһlirimiz (məsilən, nəpsaniyətqilik, ҳaraқkəxlik)mu tenimizgə yaman təsir yətküzməmdu? Yətküzidu, əlwəttə. Xunga bizningqə bu səzlərni Korintliқlarning өzlirining ki hata kөzқarixi dəp oylaymiz; ular bu səzni buzuқluқ (wə baxқa «jismaniy» gunaһlarni) қilixқa baһanə қilatti. Pawlus uni əmdiliktə ularning hata kөzқaraxlirini tooғrilimaқqi boluwatatti. □ **6:19 «Huda təripidin silərgə iltipat қilinoған» —** bizningqə «silərgə iltipat қilinoған» degənlik «Muқəddəs Roһ»ni kərsitidu. Xundaқmu mumkinqilik barki, u bu ayəttiki «silərning teninglar» yaki «ibadəthana»ni kərsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18.
□ **7:1 «Ər ayal zatining tenigə təgmisə yahxidur» —** «ər ayal zatining tenigə təgmisə (jinsiy munasiwəttə birgə bolux, yaki toy қilixni kərsitidu) yahxi ixtur» degən səzlər tooғruluқ: — Əһwaloға қarioғanda Korintliқlar arisida: «Toy қilmay, pəқət Rəbning hizmitidə bolux yahxi» yaki «Ər-ayalliқ jinsiy munasiwiti yahxi əməs, jinsiy munasiwət ətküzülmisun, kөprək dua-tilawətkə berilisun» degəndək gəplər tarқaloған boluxi mumkin. Pawlus bu yərdə muxu məsililər tooғruluқ səzliməkqi. □ **7:3 «ər ayalioға nisbətən ərlik məjburiyitini ada қilsun, ayalmu erigə nisbətən ayalliқ məjburiyitini ada қilsun» —** «ərlik məjburiyiti», «ayalliқ məjburiyiti» jinsiy ҳəқliқni өz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **7:3** 1Pet. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16. □ **7:6 «Əmma mundaқ deyixim buyruқ yolida əməs» —** bu ayəttiki «deyixim»ni bəzi alimlar «waқitliқ ayrilip turux tooғrisidiki bir təklip, buyruқ əməs» dəp qüxinidu, «Əmma mundaқ deginim buyruқ yolida əməs, bəlki məsliһət yolididur» dəp tərjimə қilidu. Yənə bəzilər bizning tərjimimizdək «deginim»ni Pawlusning ər-ayalliқ ooғruluқ ҳazir eytқan barliқ səzliri dəp қarap, «Bu deginim buyruқ yolida əməs, bəlki ruhsət yolida...» dəp tərjimə қilidu (7-ayətni kərüng). □ **7:7 «bu ixta Hudaning ҳəmmə adəmgə bərgən өz iltpati bar» —** yəni, bala-qaқiliқ bolux, yaki tənһa bolux. Pawlus өzi tənһa bolup, pütün өmridə ailisiz ҳalda Hudaning hizmitidə boloған. ■ **7:7** Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11.

8 Əmma mən jorisiz tənha yaxioǫanlar wə tullarǫa xuni eytimənki, məndək tənha turiwərsə yahxi bolidu;□
9 əmma əzünglarni tutuwalalmisanglar, nikaḫlininglar; qünki *ixk* otida kəygəndin kərə nikaḫlik boloǫan yahxi.■
10 Əmma nikaḫlanoǫanlarǫa kəlsək, ularǫa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioǫinim əməs, yənila Rəbningki), ayal eridin ajraxmisun □ ■
11 (əmma u ajraxkan bolsa, u tənha ətsun, yaki eri bilən yarixiwalsun); wə ərmu ayalini koyup bərmisun.
12 Kaloǫanliringlarǫa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytkini əməs), kerindaxning etikadsiz ayali bolsa wə ayali uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u uni koyup bərmisun; □
13 *etikadqi* ayalning etikadsiz eri bolsa wə eri uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u eridin ajrixip kətmisun.
14 Qünki etikadsiz ər bolsa etikad kiloǫan ayalda pak dəp ḫesablinidu; etikadsiz ayal bolsa *etikad kiloǫan* kerindaxta pak dəp ḫesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar ḫaramdin boloǫan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi. □
15 Lekin etikadsiz boloǫan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundak əḫwallarda kerindax aka-ukilar, ḫədə-singillar *nikaḫ məjburiyitigə* baoǫlinip kaloǫan bolmaydu; kandakla bolmisun Huda bizni inak-hatirjəmliktə yaxaxka qakiroǫandur. □
16 Əy *etikadqi* ayal, eringni *etikad kildurup* kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən? Əy *etikadqi* ər, hotunungni *etikad kildurup* kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən?□ ■

Etikad yolioǫa qakiriloǫan wakittiki salaḫiyəttə turiweringlar

17 Ḫalbuki, Rəb ḫərkaysimizǫa kandak təksim kiloǫan bolsa, kandak ḫalättə qakiroǫan bolsa, u xuningda mengiwərsun; mən ḫəmmə jamaətlərdə xundak yolyorukni tapilaymən.

□ **7:8 «Əmma mən jorisiz tənha yaxioǫanlar wə tullarǫa xuni eytimənki…»** — muxu ayəttiki «jorisiz tənha yaxioǫanlar» degən səz grek tilida əz jorisidin (məyli ərdin, məyli ayaldin, ölüm təripidin yaki kanun təripidin) ajrixip kətkənlərni kərsitidu, wə xundakla toy kilmioǫanlarnimu əz iqigə alidu. ■ **7:9** 1Tim. 5:14.
□ **7:10 «Əmma nikaḫlanoǫanlarǫa kəlsək, ularǫa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioǫinim əməs, yənila Rəbningki)…»** — Pawlus əz təlimini Rəb Əysaning yər yüzidə turoǫan waktidiki təlimidin ayriwetidu. Bu ix tooǫruluk wə omumən bu bab üstidə «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:10** Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luka 16:18. □ **7:12 «Kaloǫanliringlarǫa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytkini əməs), …»** — Rəb Əysa yər yüzidə boloǫinida bu ixlar tooǫruluk təlim bərmigənidi.
□ **7:14 «Qünki etikadsiz ər bolsa etikad kiloǫan ayalda pak dəp ḫesablinidu; etikadsiz ayal bolsa etikad kiloǫan kerindaxta pak dəp ḫesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar ḫaramdin boloǫan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi» —** bu ayətkə karioǫanda, Korinttiki bəzilər «etikadqi ər yaki ayalning jorisi Əysa Məsiḫkə etikad kilmioǫan bolsa undakta ularning nikaḫi buloǫanoǫan bolidu, xunga ular ajrixixi kerək, xundakla baliliri «ḫaram»din boloǫan bolidu» dəp karaydu. Bundak kəzkarax hata. □ **7:15 «lekin etikadsiz boloǫan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundak əḫwallarda kerindax … nikaḫ məjburiyitigə baoǫlinip kaloǫan bolmaydu; kandakla bolmisun Huda bizni inak-hatirjəmliktə yaxaxka qakiroǫandur» —** bu muḫim ayət tooǫruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:16 «Əy etikadqi ayal, eringni etikad kildurup kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən? Əy etikadqi ər, hotunungni etikad kildurup kutulduralaydioǫanlikingni nədin bilisən?» —** bizningqə Pawlus muxu yərdə, ixənmigən jora nikaḫtin ajraxmakqi boloǫan bolsa, uni etikad kildurup kutkuzux pakət Hudaningla kilidioǫan ixidur, biz ajiz bəndilərning kilidioǫan ixi əməs, xunga (jorisining kətküsi bolsa) uni ərkinlikkə koyuwərgin, deməkqi. «Koxumqə səz»imizni yənə kərüng. ■ **7:16** 1Pet. 3:1.

18 Birsi sünnətlik ħaləttə qaķirildimu? U ķayta sünnətsiz ķilinmisun; birsi sünnətsiz ħaləttə qaķirildimu? U əmdi sünnət ķilinmisun. □
19 Sünnətlik bolux ħeqnərsə ħesablanmas, sünnətsiz boluxmu ħeqnərsə ħesablanmas; *ħesab bolidioƣini* Hudaning əmrlirigə əməl ķilixtin ibarəttur.
20 Ħərkim ķaysi ħaləttə qaķiriloƣan bolsa, xu ħaləttə ķalsun. □ ■
21 Sən qaķiriloƣanda ķul ħalitidə idingmu? Uning bilən karing bolmisun; lekin əgər ħərlük pursiti kəlsə, uni ķolungdin bərmə.
22 Qünki Rəbtə qaķiriloƣan ķul bolsa Rəbning ħər adimidur; uningoƣa ohxax, qaķirilip ħər boloƣuqimu Məsiħning ķulidur.
23 Silər qong bədəl bilən setiwelindinglar; insanlaroƣa ķul bolmanglar. ■
24 I ķerindaxlar, ħərbiringlar ķaysi ħaləttə qaķiriloƣan bolsanglar, xu ħaləttə Huda bilən billə turunglar.

Tənħa yaxax

25 Əmma nikaħlanmioƣanlar tooƣruluķ Rəbdin buyruķ tapxuruwalmidim; xundaķtimu Rəbdin boloƣan rəħim-xəpķətkə muyəssər boloƣanliķim üqün sadiķ adəm süpitidə əz pikrimni eytimən. □
26 Əmdi ħazirķi ķiyinqiliķķa ķarioƣanda, ər kixining xu *tənħa* ħaləttə boluxini yahxi ix dəymən. □
27 Ayaloƣa baoƣlanoƣan bolsang, undaķta, uning bilən ajrixixni oylima; ayalingdin ajrixip kəttingmu? Undaķta yənə əylinixni oylima.
28 Lekin əyləns əng, sən gunaħ ķiloƣan bolmaysən; wə nikaħlanmioƣanlar nikaħlansa, ularmu gunaħ ķiloƣan bolmaydu. Əmma xundaķ ķilsa ular jismaniy jəħəttə japaoƣa uqraydu; mening silərni uningdin haliy ķiloƣum bar. □
29 Əmma xuni degüm barki, i ķerindaxlar — waķit ķisķidur. Xunga ayalliķ boloƣanlar ayalsizlardək bolsun; □
30 matəm tutķanlar matəm tutmioƣanlardək bolsun; bəht-huxalliķta boloƣanlar bəht-huxalliķta bolmioƣanlardək bolsun; mal-mülük setiwaloƣanlar mal-mülüksizlərdək bolsun;
31 bu dunyadiki bayliķlardin bəħrimən boloƣanlar dunyani əzining təəlluķati dəp

---

□ **7:18 «Birsi sünnətlik ħaləttə qaķirildimu? U ķayta sünnətsiz ķilinmisun» —** bəzi Yəħudiylar məlum səwəblərdin sünnitidin hijil bolup, «yat əllərdək bolay» dəp, əzini «sünnətsiz» kərsətməkqi bolup birhil operatsiyəni ķilduratti. □ **7:20 «Ħərkim ķaysi ħaləttə qaķiriloƣan bolsa, xu ħaləttə ķalsun» —** «ķaysi ħaləttə qaķiriloƣan bolsa...» grek tilida «ķandaķ qaķiriloƣanliķi bolsa...» deyilidu. Demək, Huda ħərbirimizni Məsiħgə qaķiroƣinida, əħwal-ħalitimizni bilip, u ħalitimizni Uning yolida ixlətməkqi bolidu. ■ **7:20** Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. ■ **7:23** 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18. □ **7:25 «... nikaħlanmioƣanlar tooƣruluķ Rəbdin buyruķ tapxuruwalmidim...» —** muxu yərdə «nikaħlanmioƣanlar» bolsa ħeqķaqan jinsiy munasiwət ətküzüp baķmioƣan pak yigit yaki pak ķizlarni kərsitidu, dəp ķaraymiz. Bəzi alimlar bu səz pəķət ķizlarni kərsitidu, dəp ķaraydu. Əmdi 36-ayətkə ķaraydioƣan bolsaķ, bu ayət ħəm yigitlərnimu ħəm ķizlarnimu kərsitidioƣanliķini bayķaymiz. □ **7:26 «əmdi ħazirķi ķiyinqiliķķa ķarioƣanda,...» —** Pawlus muxu hətni yazoƣan waķitta Rim imperiyəsi boyiqə kəp sandiki ixəngüqilər zor ziyankəxlikkə uqrawatatti. □ **7:28 «Əmma xundaķ ķilsa ular jismaniy jəħəttə japaoƣa uqraydu» —** Pawlusning bu səzi, ħərbir ər-ayalliķtiki normal munasiwəttə boloƣan muxəķķət-japalar, egiz-pəsliklər tooƣruluķ eytilidu, dəp ķaraymiz. Uning üstigə axu dəwrdiki ziyankəxlik astidimu ər-ayallarning bir-birigə boloƣan muħəbbiti üqün, bir-birini eoƣirqiliķtin ayax üqün tartķan dərd-ələmliri tehimu eoƣir boluxi mumkin idi. □ **7:29 «waķit ķisķidur. Xunga ayalliķ boloƣanlar ayalsizlardək bolsun...» —** 31-ayəttiki izaħatni kərüng.

bilmisun; qünki bu dunyadiki ɦazirkɨ ɦalət ətüp ketidu. □ ■
32 Əmma silərning oɳəmsiz boluxunglarni halaymən. Ayalsiz kixi bolsa Rəbning
ixlirini oylaydu, ɳandak ɳilip Rəbni hursən ɳilixning oɳemidə bolidu. ■
33 Əmma ayallik kixi ɳandak ɳilip ayalini hursən ɳilix üqün bu dunyadiki ixlarning
oɳemidə bolidu;
34 Yənə kelip ayal wə nikaɦlanmioɳan ɳizning otturisida pərk bar; nikaɦlanmioɳan
ɳiz bolsa Rəbning ixlirining, ɳandak ɳilip ɦəm təndə ɦəm roɦta pak-muɳəddəs
boluxning oɳemidə bolidu; əmma yatlik boloɳan ayal ɳandak ɳilip erini hursən ɳilix
üqün, bu dunyadiki ixlarning oɳemidə bolidu.
35 Əmma mən bu səzni silərning mənpəətinglarni kəzdə tutup dəwatimən; boy-
nunglaroɳa sirtmak selix üqün əməs, bəlki ixliringlarning güzəl boluxi, kənglünglar
bəlünmigən ɦalda Rəbgə berilip Uni kütüxünglar üqün dəwatimən.
36 Əmma əgər birsi niyət ɳiloɳan ɳizoɳa nisbətən muamiləmning durus bolmioɳan yeri
bar dəp ɳarisa, u ɳiz yaxlik baɦaridin ətüp kətkən bolsa, ikkisi özini tutuwalalmisa,
u haliоɳinini ɳilsun, u gunaɦ ɳiloɳan bolmaydu; ular nikaɦ ɳilsun. □
37 Birak, birsi öz kənglidə muɳim turup, ɦeqɳandak ixk besimi astida bolmay, bəlki
öz iradisini baxkurup, kənglidə niyət ɳiloɳan ɳizini əmrigə almaslikni ɳarar ɳiloɳan
bolsa, yahxi ɳiloɳan bolidu.
38 Kiskisi, öyləngənning öyləngінimu yahxi ix, öylənmigənning öylənmiginimu
tehimu yahxi ix.
39 Eri ɦayat qaoɳda ayali uningoɳa baoɳlanoɳandur; əmma eri ölümdə uhlioɳan bolsa,
u haliоɳan kixigə (pəɳət Rəbdə, əlwəttə) nikaɦlinixɳa ərkin bolidu. □ ■
40 Lekin ɳariximqə u tul ɳalsa, tehimu bəhtlik bolidu; məndimu Hudaning Roɦi bar,
dəp ixinimən!□ ■

8

Butlaroɳa ataloɳan taamlar

□ **7:31 «... bu dunyadiki baylikɫardin bəɦrimən boloɳanlar dunyani özining təəlluɳati dəp bilmisun; qünki bu dunyadiki ɦazirkɨ ɦalət ətüp ketidu»** — «wakɨt kiskidur» 29-31-ayətlərdə Pawlus ularoɳa barlik wakɨtni, Hudaning hizmiridə bolux pursətlirini ɳədirləxni dəwət ɳilidu. Uning asasiy mənisi, muxu dunyadiki bəht-baylikɫar bizdə bolsa ulardin ɦuzurlansak bolidu, lekin muxu aləm «bəx künlük» boloɳaqɳa, Hudaning hizmitidə, mənggülük paydilik boloɳan ixlaroɳa ɳarap mengiximizoɳa tooɳra kelidu, deməkɳi. ■ **7:31** Yəx. 40:6; Yak. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuɦa. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5. □ **7:36 «Əgər birsi niyət ɳiloɳan ɳizoɳa nisbətən muamiləmning durus bolmioɳan yeri bar dəp ɳarisa...»** — «niyət ɳilinoɳan ɳizi» degənning baxka bir qüxənqisi «wədiləxkən ɳizi». Ixkilip, bu ayət boyiqə, toy ɳilmioɳan ər kixi kənglidə bir ɳizni oylaydu. Kizoɳa «muamiləmning durus bolmioɳan yeri bar» degənliki bəlkim: (1) ɳizoɳa boloɳan ixkini səz yaki ɦərikət bilən bildürüxtin özini tutuwalalmaslik, lekin uningoɳa tehi enik wədə ɳilmaslik, xundakla ɳizni ɳiynax; yaki (2) ɳizoɳa wədə bərgəndin keyin yənə ikkilinip wakɨtni kəynigə sürüx, xundakla ɳizni ɳiynax; yaki (3) toyning wakɨtini bekitkən bolsimu, ular toy wakɨtini kütüxkə özlirini tutuwalalmisa, toyni baldurrak ɳilsa bolidu. Kiskisi, ooɳul balilarning ɳizlarning səygüsi yaki ɦessiyatliri bilən oynixixioɳa ɦərgiz bolmaydu. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: «Əmma əgər birsi özining tənɦalikioɳa ɳarap namuwapik yürgən bolsa, yaxlik baɦaridin ətüp kətkən bolsa, özini tutiwalalmisa, u haliоɳiniqə ɳilsun, u gunaɦ ɳiloɳan bolmaydu; ular nikaɦ ɳilsun» yənə baxka tərjimilirimu bar; «ɳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:39 «Eri ölümdə uhlioɳan bolsa»** — muxu səz, ölüp kətkənlikni kərsitidu. Təwrat-Injil boyiqə etikadqilaroɳa nisbətən ölüx pəɳət wakɨtlik uhlax, halas. **«u haliоɳan kixigə (pəɳət Rəbdə, əlwəttə) nikaɦlinixɳa ərkin bolidu»** — «pəɳət Rəbdə (nikaɦlansun)» — (1) pəɳət etikadqioɳa nikaɦlansun; (2) Rəbning xəhsiy yolyoruki bilən nikaɦlansun, degən ikki mənini öz iqigə elixi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40 «məndimu Hudaning Roɦi bar, dəp ixinimən!»** — bu kinayilik səz. Korint xəɦiridiki jamaəttiki bəzi adəmlər özlirini «pəyoɳəmbər» ɦesablap, Pawlusning səzlirini ɳobil ɳilmaytti (14:36, 37ni kərüng). ■ **7:40** 1Tes. 4:8.

1 Əmdi «butlarƣa atap nəzir qilinƣan taamlar» məsilisigə keləyli. «Ƕəmmimizdə
bilim bar» dəp bilimiz. Hox, birақ bilim bolsa adəmni kərənglitidu; meһir-muһəbbət
bolsa adəmni quridu.□
2 «Mening bilimim bar» dəp һesablioƣan kixi, əməliyəttə һeqnemini tehi bilixkə
tegixlik dərijidə bilmigən bolidu.□
3 Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu.□
4 Hox, əmdi «butlarƣa atap nəzir qilinƣan taamlar» tooƣruluқ — bizgə məlumki,
«Jaһanda but degən һeqnemə һesablanmaydu», wə «birla Hudadin baxқa һeq ilaһ
yoқtur».□ ■
5 Gərqə nuroƣun atalmix ilaһlar bar bolsimu — məyli ular zeminda yaki asmanda
turidu dəp қarilixidin қət'iynəzər (dərwəқə «ilaһlar» kəp, wə «rəb»lər kəptur)
6 birақ biz üqün pəқətla bir Huda, yəni Ata bardur. Uningdin barliқ məwjudatlar
apiridə boloƣan, bizmu Uning üqün məwjut boloƣanmiz; *xuningdək*, birla Rəb,
yəni Əysa Məsiһ bardur. Pütkül məwjudatlar U arқiliқ məwjut, bizmu U arқiliқ
һayatmiz.■
7 Əmma bundaқ bilim һəmmimizdə tehi yoқtur; tehi butlarƣa kəndürülginidin halas
bolmioƣan bəzi *ixəngüqilər* bolsa muxundaқ taamlarni «butқa atap nəzir qilinƣan»
dəp bilip yəydu; xundaқla ularning wijdani ajiz boloƣaqқa, buloƣanoƣan bolidu.■
8 Əməliyəttə taamlarning əzliri bizni Huda bilən yaraxturalmaydu; yemisək bizning
kəmqilikimiz һesablanmaydu, yegən bolsaқ artuқqiliқmu һesablanmaydu.■
9 Biraқ һərһalda *yeyix* ərkinlikinglarning ajizlarƣa putlikaxang bolmasliқioƣa kəngül
қoyunglar. ■
10 Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloƣan sening buthanidiki dastihanda olturup
yegənlikingni kərsə, undaқta u əz ajiz wijdanioƣa қarxi һalda butlarƣa atap nəzir
qilinƣan taamlarni yeyixkə «qurulup küqəytilidioƣan» bolmamdu? □
11 Xuning bilən Məsiһ uning nijati üqün əlgən, sening қerindixing boloƣan bu ajiz
bəndə sening biliming wəjidin һalak bolidu.■

□ **8:1 «Əmdi «butlarƣa atap nəzir qilinƣan taamlar» məsilisigə keləyli»** — Korint xəһiridikilərning kəpinqisi bolsa butpərəs bolup, ular butlarƣa qoқunux üqün butқa atap nəzir qilinƣan gəxni yəytti. Korintliқlarning toy wə baxқa murasimlirimu buthanilarda ətküzülüp, butқa atap nəzir qilinƣan gəxlər dastihanƣa қoyulatti. U qaƣlarda bundaқ gəxni yeyix-yeməslik yaki buthanida ətküzülgən murasimlarƣa қatnixix-қatnaxmaslиқ etiқadqilar üqün qong bir məsilə boloƣan. **«meһir-muһəbbət bolsa adəmni quridu»** — «roһiy qurux» («adəmni qurux») tooƣruluқ «Rimliқlarƣa»diki kirix səz»imizni kərüng. □ **8:2 ««Mening bilimim bar» dəp һesablioƣan kixi, əməliyəttə һeqnemini tehi bilixkə tegixlik dərijidə bilmigən bolidu»** — bu ajayib bayan tooƣruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **8:3 «Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu»** — «Huda təripidin tonulidu» — bəlkim, Huda uni bilip «bu kixi Mening adimim» dəp etirap qilidu, deməkqi. □ **8:4 ««Jaһanda but degən һeqnemə һesablanmaydu» wə «birla Hudadin baxқa һeq ilaһ yoқtur»»** — 1-ayəttiki «һəmmimizdə bilim bar», «bu dunyada but degən һeqnərsə əməs» wə «Hudadin baxқa һeq ilaһ yoқtur» bəlkim bu Korint jamaitidikilər əzlirining xuaridək daim eytidioƣan sözlər idi. ■ **8:4** Қan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Əf. 4:6. ■ **8:6** Mal. 2:10; Yһ. 13:13; 1Kor. 12:3; Əf. 4:6; Fil. 2:11. ■ **8:7** 1Kor. 10:28. ■ **8:8** Rim. 14:17. ■ **8:9** Gal. 5:13. □ **8:10 «Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloƣan sening buthanidiki dastihanda olturup yegənlikingni kərsə, undaқta u əz ajiz wijdanioƣa қarxi һalda butlarƣa atap nəzir qilinƣan taamlarni yeyixkə «qurulup küqəytilidioƣan» bolmamdu?»** — bu ayət tooƣruluқ ikki eoƣiz gəp qilix kerək. Birinqi, kona zamanlarda kəp buthanilarƣa munasiwətlik «axhanilar», «restoranlar» bar idi. Məқsiti butpərəslik əməs, bəlkim pəқət payda kərüxtin ibarət idi. Əmma satқan taamlarning kəpinqisi bəlkim һəlқlər xu buthanida butlarƣa atap qiloƣan nərsilər boluxi mumkin idi. Xuning bilən bir waқitta nuroƣun kixilər bundaқ taamni yeyixning əzini «sawabliқ ix», «tələylik ix» dəp қarixi mumkin. Ikkinqi, Pawlusning «uning wijdani... «**qurulup küqəytilidioƣan**» degən səzi kinayilik gəp. Məzkur səzni yuқiriқi «muһəbbət (**adəmni, yəni adəmning roһini) quridu**» degən səz bilən selixturiximiz kerək. «Muһəbbətning quruxi»ning nətijisi yahxi, əlwəttə; lekin muxu ayəttə «bilimi bar» adəmning һərikiti ajiz қerindixini əz wijdanioƣa hilaplиқ qilixқa «qurup küqəytidu». ■ **8:11** Rim. 14:15.

12 Xu yol bilən ķerindaxlarǫa ziyan yətküzüp gunaḩ ķilip, ularning ajiz wijdanini zəhimləndürüp, Məsiḩkə ķarxi gunaḩ ķiliwatisilər.
13 Xunga, əgər birər taam ǝz ķerindiximni yiķitidiǫan ķiltaķ bolsa, ķerindiximni yiķitmasliķim üqün mən mənggügiqə gǝxni ķət'iy yeməymən.■

9

Pawlusning kǝp rosulluķ ḩəķ-ḩoķuķlirini ixlətməsliki

1 Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiḩni kǝrgən əməsmu? Silər ǝzünglar mening Rəbdə boloǫan əjrim əməsmu?□ ■
2 Əgər baxķilarǫa nisbətən rosul dəp ḩesablanmisam, mən ḩeq bolmioǫanda silərgə rosul boldum; qünki ǝzünglar Rəbdə mening rosul boloǫanliķimni təstiķlioǫan məḩürdursilər.
3 Meni sürüxtə ķilmaķqi boloǫanlarǫa boloǫan jawabim mundaķ: —□
4 Bizlərning yəp-iqixkə ḩoķuķimiz bar əməsmu?□ ■
5 Bizning baxķa rosullar, Rəbning Ǝz iniliri wə Kefasning ķiloǫinidək, etiķadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ḩəmraḩ ķilip yürüx ḩəķķimiz yoķmu?□ ■
6 Əjəba, pəķət Barnabas bilən meningla əmgək ķilmasliķķa ḩoķuķimiz yoķmu?
7 Kim hirajətni ǝzi tǝlǝp *əskər bolup* jənggə qiķidu? Kim üzümzar bina ķilip uning mewisidin yeməydu? Ķaysi pada baķķuqi padining sütidin iqməydu?■
8 Bu degənlirim pəķət insaniy kǝzķarax boyiqə eytiloǫanmu? Təwrat-ķanunning ǝzidimu ohxax deyilgən əməsmu?!
9 Qünki Musaǫa qüxürülgən ķanunda: «Haman təpkən ǝküzning aoǫzioǫa kǝxək salma» dəp pütülgəndur. Huda ǝküzlərgila kǝyüngənmu, □ ■
10 yaki buni pəķət bizlərni dəp eytķanmu? Xübḩisizki, bu sǝzlər bizlər üqün pütülgəndur; xuning üqün yər ḩəydigüqi ümidtə ḩəydixigə tegixlik, xundaķla haman təpküqimu ḩosuldin bəḩrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur. □
11 Biz silərgə roḩiy bəht-bərikətlərni terip, silərdin maddiy jəḩəttin yioǫiwalsaķ bu qəktin exip kətkənlik bolamdu? ■
12 Baxķa *hizmətqilər* silərdə muxu ḩoķuķni ixlətkən yərdə, biz xundaķ ķilsaķ tehimu bolidioǫu? Əmma Məsiḩning hux həwirigə ḩeq tosaloǫu bolmisun dəp, biz bu ḩoķuķni ḩeqķaqan ixlitip baķmiduķ; əksiqə, ḩərķandaķ ixlarǫa qidap keliwatimiz. □ ■

■ **8:13** Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ **9:1 «Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiḩni kǝrgən əməsmu? Silər ǝzünglar mening Rəbdə boloǫan əjrim əməsmu?»** — Pawlus bu babta bəzi adəmlərning uningǫa «uni ķil, buni ķil» deyixigə «mən ərkin adəm» dəp jawab beridu. ■ **9:1** Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:3 «Meni sürüxtə ķilmaķqi boloǫanlar...»** — bu sǝz Korint jamaitidə, Pawlus ḩəķiķiy rosul əməs, dəp yürgən bəzi adəmlərni kǝrsitidu. □ **9:4 «Bizlərning yəp-iqixkə ḩoķuķimiz bar əməsmu?»** — rosullar hux həwərni tarķitix hizmitigə alaḩidə ayrilip qiķķaqķa, jamaətlərdin yemək-iqmək jəḩəttə, yəni iķtisadiy jəḩəttiki yardəmgə erixixkə ḩoķuķluķtur. Əmma Pawlus wə hizmətdixi Barnabas Korint xəḩiridə xundaķ ḩoķuķni ixlətmigən. Keyinki ayətlərni kǝrüng. ■ **9:4** 1Kor. 9:14; 1Tes. 2:6; 2Tes. 3:9. □ **9:5 «Bizning baxķa rosullar, Rəbning Ǝz iniliri wə Kefasning ķiloǫinidək, etiķadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ḩəmraḩ ķilip yürüx ḩəķķimiz yoķmu?»** — demək, rosullar ǝzliri wə bala-qaķilirimu jamaətning iķtisadiy yardimigə ḩoķuķluķtur. ■ **9:5** Mat. 8:14. ■ **9:7** Yḩ. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pet. 5:2. □ **9:9 «Haman təpkən ǝküzning aoǫzioǫa kǝxək salma»** — «Ķan.» 25:4. ■ **9:9** Ķan. 25:4; 1Tim. 5:18. □ **9:10 «Xuning üqün yər ḩəydigüqi ümidtə ḩəydixigə tegixlik, xundaķla haman təpküqimu ḩosuldin bəḩrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur»** — «Am.» 9:13. ■ **9:11** Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ **9:12 «... Məsiḩning hux həwirigə ḩeq tosaloǫu bolmisun dəp, biz bu ḩoķuķni ḩeqķaqan ixlitip baķmiduķ; əksiqə, ḩərķandaķ ixlarǫa qidap keliwatimiz»** — oǫəlitə yeri xuki, bəzilər «Pawlus wə Barnabas ḩəķiķiy rosullar əməs, qünki ular bizdin pul **sorap baķmioǫan!**» degən. ■ **9:12** Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13.

13 Ibadəthanidiki muqəddəs ixlar üqün ixligüqilərning ibadəthanioŋa
ataloŋan ḫədiyələrdin yəydioŋanlikini, qurbangaḫta hizmət qiliwatqanlarning
qurbanliklardin ülüxini alidioŋanlikini bilməmsilər? ■
14 Xuningoŋa ohxax, Rəb hux həwərni jakarlioŋuqilarning jeni hux həwərdin bekilsun
dəp bekitkəndur.□ ■
15 Əmma mən bolsam bu ḫoquklarning ḫeqqaysisini ixlitip baqmidim. Ḫəm
ḫazirmu muxu ḫoquqtin padilinay dəp muxularni yeziwatqinim yoq! Qünki mən
baxqilarning meni bu pəhirlinidioŋanlirimdin məḫrum qiloŋinidin kərə əlginim
tüzük! □
16 Qünki mening hux həwərni jakarliximda pəhirləngüdək ix yoq; qünki uning
məjburiyiti meni besip turidu; hux həwərni jakarlimisam ḫalimoŋa way!
17 Qünki əgər uni halis qilsam, buningdin manga in'am bolidu; əmma əz ihtiyarim
bilən bolmisa, bu pəqət mening oŋojidarlik burqini ada qiloŋinim bolidu, halas.
18 Xundaq ikən, mening in'amim zadi nemə bolidu? Mening in'amim dəl xuki, hux
həwər jakarlioŋinimda mən hux həwərgə kixilərni ḫəqsiz erixtürimən — demək,
in'amim hux həwər yətküzüxtiki tegixlik *ḫəq elix* ḫoquklirimni ḫeq ixlətməslikimdin
ibarəttur.
19 Qünki ḫəmmə adəmning ilkidin ərkin bolup, əzümni kəpqilikkə qul qildim; xu yol
bilən tehimu kəprək adəmlərni qayil qilip qutquzsam dəymən.
20 Yəḫudiylarni qayil qilip qutquzux üqün Yəḫudiylaroŋa nisbətən Yəḫudiyoŋa ohxax
boldum; Təwrat qanuni astida turoŋanlarni qayil qilip qutquzux üqün (Təwrat
qanuni astida turoŋan bolmisammu) Təwrat qanuni astida turoŋanlaroŋa nisbətən
Təwrat qanuni astida turoŋanoŋa ohxax boldum; ■
21 Təwrat qanunida bolmioŋanlarni qayil qilip qutquzux üqün Təwrat qanunida
bolmioŋanlaroŋa nisbətən (Huda aldida qanunsiz bolmay, bəlki Məsiḫning qanunioŋa
boysunuxum bilən) mən Təwrat qanunida bolmioŋanlaroŋa ohxax boldum; □ ■
22 ajizlarni qayil qilip qutquzux üqün ajizlaroŋa əzüm ajizdək boldum; mumkin
qədər kəprək adəmni qutquzux üqün mən ḫərqandaq adəmgə qarita xundaq adəm
boldum. □ ■
23 Əzümning hux həwərdin nesiwəm boluxi üqün uni dəp ḫəmmə ixni qilimən.
24 Bəygigə qüxkənlərning ḫəmmisi yügürixidu, əmma pəqət birila mukapatqa
erixidioŋinini bilməmsilər? Oŋəlibə qazinix üqün yügürünglar. ■
25 Musabiqidə elixquqilarning ḫəmmisi əzini ḫər jəḫəttin tizginləydu; ular pəqət bir
qirip ketidioŋan tajoŋa erixix üqün xundaq qilidu, əmma biz bolsaq qirimas taj üqün
xundaq qilimiz. □ ■
26 Xunga mən nixansiz adəmdək yügürüwatmaymən; muxt atsam ḫawaoŋa atidioŋan
adəmdək bolmaymən.

■ **9:13** Qan. 18:1. □ **9:14 «… Hux həwərni jakarlioŋuqilarning jeni hux həwərdin bekilsun»** — demək, hux həwərni qobul qiloŋanlar təripidin qamdalsun. ■ **9:14** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luqa 10:7; 1Tim. 5:18. □ **9:15 «mən baxqilarning meni bu pəhirlinidioŋanlirimdin məḫrum qiloŋinidin kərə əlginim tüzük!»** — «bu pəhirlənginim» dəl uning hux həwərni ḫeqqandaq in'am-ḫədiyəni qobul qilmay jakarlioŋanlikini kərsitidu. ■ **9:20** Ros. 16:3; 18:18; 21:23. □ **9:21 «Təwrat qanunida bolmioŋanlar»** — demək, Yəḫudiy əməslər. Ular Təwrat qanunini bilməydu yaki uni etirap qilmioŋanlardur. **«Məsiḫning qanuni»** — Muqəddəs Roḫta yaxap «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün küqüng bilən səygin» wə «qoxnangni əzüngni səygəndək səygin» degəndin ibarət, əlwəttə. ■ **9:21** Gal. 2:3. □ **9:22 «ajizlarni qayil qilip qutquzux üqün ajizlaroŋa əzüm ajizdək boldum»** — «ajizlar» bəlkim Huda tooŋrisidiki bilimni tonup yətmigənliktin wijdani asanla azablinidioŋan etiqadqilarni, yaki etiqadi küqlük əməslərni kərsitidu. ■ **9:22** Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ **9:24** Gal. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18. □ **9:25 «Musabiqidə elixquqilarning ḫəmmisi əzini ḫər jəḫəttin tizginləydu; ular pəqət bir qirip ketidioŋan tajoŋa erixix üqün xundaq qilidu…»** — əslidiki «Olimpiya»diki oŋaliblar yopurmaq-güllərdin yasaloŋan tajoŋa erixətti. ■ **9:25** 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pet. 4:1; 5:4.

27 Uning ornioǫa mən əz tenimni urup əzümgə kəndürüp, uni əzümgə ķul ķilimən; undaķ ķilmioǫanda, baxķilarǫa təlim jakarlap turup əzüm layaķətlik bolmay ķelixim mumkin.

10

Israillarning Misirdin qiķip, qəl-bayawandin ətkəndiki wəķələrdin sawaķ eliximiz kerək

1 Qünki, i ķerindaxlar, mən silərning ata-bowilirimizning ḫəmmisining bulut astida yürgənlikidin wə ḫəmmisining dengizdin ətüp mangoǫanliķidin həwərsiz yürüxünglarni halimaymən;■
2 ularning ḫəmmisi bulutta ḫəm dengizda Musaning *yetəkqilikigə* qəmüldürülgən;□ ■
3 ularning ḫəmmisi ohxax roḫiy taamni yegən,■
4 ḫəmmisi ohxax roḫiy iqimlikni iqkən; qünki ular əzlirigə *ḫəmraḫ bolup* əgixip yürgən roḫiy uyultaxtin iqətti (əməliyəttə, muxu uyultax Məsiḫning Əzi idi);■
5 xundaķtimu, Huda ularning kəpinqisidin razi bolmioǫanidi; qünki «Ular*ning jəsətliri* qəl-bayawanda qeqilip ķaloǫan».□ ■
6 Əmma bu ixlar ularning bexioǫa bizlərgə sawaķ-bexarət bolsun üqün qüxkənidi; buningdin məķsət, bizning ularning yaman ixlarǫa ḫəwəs ķilǫinidək ḫəwəs ķilmasliķimiz üqündur.■
7 Silər yənə ularning bəzilirigə ohxax butķa qoķunidioǫanlardin bolmanglar; bular tooǫruluķ: «Həlķ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoǫa turdi» dəp pütülgən.□ ■
8 Biz yənə ularning bəzilirining buzuķqiliķ ķilǫinidək buzuķqiliķ ķilmayli; qünki xu wəjidin ulardin yigirmə üq ming kixi bir kündila əldi.□ ■
9 Yənə ularning bəzilirining Məsiḫni sinioǫinidək Məsiḫni sinimayli; qünki xu səwəbtin ular yilanlar qeķixi bilən ḫalak boldi. □ ■
10 Yənə ularning bəziliri aoǫrinoǫandək aoǫrinip ķaķximanglar — nətijidə, ular jan aloǫuqi *pərixtə* təripidin əltürüldi. □ ■
11 Əmdi bu wəķələrning ḫəmmisi ularning bexioǫa bexarətlik misallar süpitidə qüxkən wə ahirķi zamanlar beximizoǫa keliwatķan bizlərning ulardin sawaķ-ibrət eliximiz üqün hatiriləngənidi. □ ■

■ **10:1** Mis. 13:21; 14:22; Qəl. 9:18; Ķan. 1:33; Yə. 4:23; Nəḫ. 9:12,19; Zəb. 78:13,14; 105:39. □ **10:2 «ularning (silərning ata-bowiliringlar, 1-ayətni kərüng) ḫəmmisi bulutta ḫəm dengizda Musaning yetəkqilikigə qəmüldürülgən» —** muxu (1-2-ayəttə hatiriləngən) wəķələrni tehimu yahxi qüxinix üqün «Misirdin qiķix» 14-babni kərüng. «Musa» Musa pəyoǫəmbər, əlwəttə. Muxu muḫim ayət üstidə wə bu babtiki baxķa misallar tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **10:2** Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ **10:3** Mis. 16:15. ■ **10:4** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16 □ **10:5 «Ularning jəsətliri qəl-bayawanda qeqilip ķaloǫan» —** «Qəl.» 14:16, 32. ■ **10:5** Qəl. 26:65. ■ **10:6** Qəl. 11:4,33; Zəb. 106:14. □ **10:7 «Həlķ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoǫa turdi» —** muxu yərdiki «kəyp-sapa» bəlkim butpərəslik ḫəm uningoǫa baoǫlanoǫan xəḫwaniyətni kərsitidu. «Pütülgən» — «Muķəddəs Kitabta pütülgən», əlwəttə («Mis.» 32:6). ■ **10:7** Mis. 32:6. □ **10:8 «Biz yənə ularning bəzilirining buzuķqiliķ ķilǫinidək buzuķqiliķ ķilmayli; qünki xu wəjidin ulardin yigirmə üq ming kixi bir kündila əldi» —** bu wəķə «Qəl.» 25:1-9də haritiləngən. ■ **10:8** Qəl. 25:1, 9; Zəb. 106:28-29. □ **10:9 «Yənə ularning bəzilirining Məsiḫni sinioǫinidək Məsiḫni sinimayli; qünki xu səwəbtin ular yilanlar qeķixi bilən ḫalak boldi» —** «Qəl.» 21:1-9ni kərüng. ■ **10:9** Qəl. 21:5; Zəb. 106:14 □ **10:10 «Yənə ularning bəziliri aoǫrinoǫandək aoǫrinip ķaķximanglar — nətijidə, ular jan aloǫuqi pərixtə təripidin əltürüldi» —** «Qəl.» 16:41-50ni kərüng. ■ **10:10** Mis. 16:2; 17:2; Qəl. 14:36; Zəb. 106:25-26 □ **10:11 «bu wəķələrning ḫəmmisi ularning bexioǫa bexarətlik misallar süpitidə qüxkən» —** «bexarətlik misallar»: «ķoxumqə səz»imizdə biz bu bab tooǫruluķ səzliginimizdə bu tema tooǫruluķmu tohtilimiz. ■ **10:11** Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25.

12 Xuning bilən «Mən *etiqadta* qing tirəp turmaqtimən» degən kixi əzining yiqilip ketixidin ḥezi bolsun!
13 Silər duq kəlgən sinaqlarning ḥəmmisigə baxqa adəmlərmu ohxax duq kəlgən. Wə Huda bolsa wədisidə turοquqidur, U silərni kətürəlmigüdək sinaqlarοqa uqratmaydu, bəlki sinaq bexinglarοqa qüxkəndə, xuning bilən təng uningdin ətüp qutulux yolini yaritip beridu; silər xuning bilən uningοqa bərdaxliq beridiοqan bolisilər. □ ■
14 Xu səwəbtin, səyümlüklirim, butpərəsliktin qeqinglar!
15 Silərni əqil-ḥoxi jayida kixilər dəp qarap xuni eytiwatimən; sözligənlirimni baḥalap beqinglar: —
16 Biz bərikətlik bolsun dəp tiligən, bərikətlik jamdiki xarabni iqkinimiz, Məsiḥning qenidin ortaq bəḥirlənginimiz əməsmu? Bizning oxutqan nanni yeginimiz, Məsiḥning tenidin ortaq bəḥirlənginimiz əməsmu? □
17 Biz nuroqun bolsaqmu bir nan, bir təndurmiz; qünki ḥəmmimiz xu bir nandin nesiwə alimiz. □ ■
18 Jismaniy Israiloqa qaranglar; qurbanliqlarni yegənlər qurbangaḥqa nesipdaxlar əməsmu?
19 Əmdi nemə deməkqimən? Butqa atap sunuloqan qurbanliqning birər əḥmiyiti barmidu? Butning birər əḥmiyiti barmidu? ■
20 Yaq, biraq kapirlar butlarοqa sunοqan qurbanliqlarni Hudaοqa əməs, bəlki jinlarοqa ataydu. Mən silərning jinlar bilən ortaq nesipdax boluxunglarni halimaymən. □ ■
21 Rəbning jamidin wə jinlarning jamidin təng iqküqi bolsanglar bolmaydu; Rəbning dastihiniοqa wə jinlarning dastihiniοqa təng dahil bolsanglar bolmaydu.
22 Rəbning ḥəsət-oqəzipini qozοqimaqqimizmu? Biz Uningdin küqlükmu-ya?
23 «Ḥəmmə nərsə ḥalaldur», əmma ḥəmmə nərsə paydiliq boluwərməydu; «ḥəmmə nərsə ḥalaldur», əmma ḥəmmə nərsə adəmning *etiqadini* quralmaydu. □ ■
24 Əmdi ḥeqkim əz mənpəətini izdimisun, bəlki əzgilərningkini izdisun. ■
25 Gəx bazirida setiloqan ḥərbirnərsini wijdaninglarni dəp olturmay, ḥeqnemini sürüxtə qilmay yəweringlar.
26 Qünki «Jaḥan wə uningοqa toloqan ḥəmmə məwjudatlar Pərwərdigarοqa mənsüptur» *dəp pütülgən*. □ ■
27 Əmma etiqad qilmioqanlarning birərsi seni ziyapətkə təklip qilsa wə kənglüng tartsa, aldingοqa qoyuloqan ḥəmmini wijdaningni dəp olturmay yəwər; ■
28 əmma birsi sanga: «Bu butlarοqa ataloqan qurbanliq taami» desə, undaqta uni yemə; nemixqa desəng, bu ixni sanga eytqan adəmning səwəbi üqün, xundaqla

---

□ **10:13 «Silər duq kəlgən sinaqlarning ḥəmmisigə baxqa adəmlərmu ohxax duq kəlgən» —** əyni tekisttə: «Silər duq kəlgən sinaqlardin ḥeqqaysisi pütkül insaniyətkə ortaq əməs» degən xəklidə ipadilinidu. ■ **10:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:24; 2Pet. 2:9. □ **10:16 ««bərikətlik jam» … «oxutqan nan»» —** «bərikətlik jam» wə «oxutqan nan» degənlər «Rəbning ziyapiti» yaki «Rəbning oqizasi»din ibarəttur. «Rəbning ziyapiti» yaki «Rəbning dastihini» tooqruluqmu 11:23-34ni kərüng. □ **10:17 «Biz nuroqun bolsaqmu bir nan, bir təndurmiz; qünki ḥəmmimiz xu bir nandin nesiwə alimiz» —** baxqa birhil tərjimisi: «Nan bir boloqaqqa, bizmu bir tən bolimiz; qünki ḥəmmimiz bir nandin nisiwə alimiz». ■ **10:17** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ **10:19** 1Kor. 8:4. □ **10:20 «kapirlar butlarοqa sunοqan qurbanliqlarni Hudaοqa əməs, bəlki jinlarοqa ataydu» —** «kapirlar» grek tilida «taipilər» yaki «əllər». ■ **10:20** Law. 17:7; Qan. 32:17. □ **10:23 «ḥəmmə nərsə manga ḥalaldur» —** bu səz-ibarə bəlkim Korintliqlar ixlitiwatqan Injildiki yemək-iqməklər tooqruluq təlimlərning qiskartilmisi boluxi mumkin. Bu ḥəqiqətkə yeqin boloqini bilən, Pawlus ḥazir ularοqa yemək-iqməklər tooqruluq baxqa tərəplərdinmu oylax kerək, dəp təlim bərməkqi. ■ **10:23** 1Kor. 6:12. ■ **10:24** 1Kor. 13:5; Fil. 2:4. □ **10:26 «Jaḥan wə uningοqa toloqan ḥəmmə məwjudatlar Pərwərdigarοqa mənsüptur» —** «Zəb.» 24:1 wə 50:12, 89:11. ■ **10:26** Mis. 19:5; Zəb. 24:1; 50:12, 89:11 ■ **10:27** Luqa 10:7; 1Kor. 8:7.

wijdanning səwəbi üqündur; □
29 mən degən wijdan seningki əməs, bəlki ḥeliḳi kixining wijdani; mening
ərkinlikimgə baxḳilarning wijdani təripidin yaman dəp baḥa berilixining ḥajiti
barmu?
30 Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytḳan nərsini durus yeginim tüpəylidin
yaman dəp ḳariliximning nemə ḥajiti? □ ■
31 Xunga silər nemini yesənglar, nemini iqsənglar yaki ḥərḳandaḳ baxḳa ixlarni
ḳilsanglar, ḥəmmə ixlarni Hudaǫa xan-xərəp kəltürülsun dəp ḳilinglar. ■
32-33 Mən əzüm ḥəmməylənni ḥəmmə ixta məmnun ḳilixḳa intilginimdək, əz
mənpəətim üqün əməs, bəlki kəpqilikning mənpəəti, ularning ḳutḳuzuluxi üqün
intilginimdək, ḥeqkimning aldiǫa — Yəḥudiylar bolsun, greklar bolsun, Hudaning
jamaitidikilər bolsun aldiǫa putlikaxang bolmanglar.
Mən Məsiḥni ülgə ḳiloǫinimdək, silərmu meni ülgə ḳilinglar.■

11

Ibadət ḳaidiliri

1-2 Əmdi silərni xuning üqün təripləymənki, i ḳerindaxlar, ḥəmmə ixlarda silər meni
əsləp turuwatisilər, mən silərgə tapxuroǫinimdək, kərsətmilərni tutup keliwatisilər.■
3 Əmma mən silərning ḥər ərning bexi Məsiḥdur, ayalning bexi ərdur wə Məsiḥning
bexi Hudadur dəp bilixinglarni halaymən.□ ■
4 Xunga, *ibadətkə ḳatnaxḳanda*, ḥərḳandaḳ ər bexioǫa birnərsə artḳan ḥalda dua
ḳilsa yaki bexarət bərsə, u əz bexioǫa ḥərmətsizlik ḳiloǫan bolidu.□
5 Əmma *ibadətkə ḳatnaxḳanda*, ḥərḳandaḳ ayal bexioǫa birər nərsə artmioǫan ḥalda
dua ḳilsa yaki bexarət bərsə, u əz bexioǫa ḥərmətsizlik ḳiloǫan bolidu; bundaḳ
ayalning qeqi qüxürüwetilgən, *rəswa ḳilinoǫan* ayaldin pərḳi yoḳtur.□
6 Ayal kixining bexioǫa artḳini yoḳ bolsa, qaqliri qüxürüwetilsun; ayaloǫa nisbətən
qaqlirining kesiwetilixi yaki qüxürüwetilixi uyatliḳ ix bolsa, əmdi uning bexioǫa birər
artḳini bolsun.■
7 Qünki ər kixi bolsa bexini yapmasliḳi kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə
xan-xəripidur; əmma ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur.□ ■

□ **10:28 «Birsi sanga: «bu butlarǫa ataloǫan ḳurbanliḳ taami» desə,…»** — degüqining kərsətməkqi boloǫini bəlkim: (1) «Sən ixəngüqi əməsmu, bundaḳ butlarǫa qetixliḳ nərsini yeməsliking kerək» yaki (2) «Bu alahidə butlarǫa nəzir ḳilinoǫan, xunga uni yesəng, sanga alahidə bərikət bolidu!». «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **10:30 «Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytḳan nərsini durus yeginim tüpəylidin yaman dəp ḳariliximning nemə ḥajiti?»** — muxu muḥim prinsip tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **10:30** Rim. 14:6; 1Tim. 4:3. ■ **10:31** Kol. 3:17. ■ **10:32-33** Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ **11:1-2** 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. □ **11:3 «ayal (yaki ḳiz)ning bexi ərdur»** — toy ḳiloǫanda uning bexi əz eri, əlwəttə; turmuxḳa qiḳmioǫan bolsa uning atisi; tənḥa, tul yaki ajraxḳan ḳiz-ayallar bolsa, ularning bexi (bar bolsa) jamaəttiki aḳsaḳallar bolidu. ■ **11:3** Yḥ. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Əf. 5:23. □ **11:4 «ibadətkə ḳatnaxḳanda, ḥərḳandaḳ ər bexioǫa birnərsə artḳan ḥalda … bexarət bərsə»** — «bexarət bərsə» — «Hudaning wəḥiyisini yətküzsə», yaki «pəyoǫəmbərlik səz ḳilsa…» degənlik. «Əz bexioǫa ḥərmətsizlik ḳilidu» — demək, Məsiḥgə bihərmətlik ḳilidu. □ **11:5 «…u əz bexioǫa ḥərmətsizlik ḳilidu»** — demək, əz erigə yaki jamaətning aḳsaḳallirioǫa ḥərmətsizlik ḳilidu. **«bundaḳ ayalning qeqi qüxürüwetilgən, rəswa ḳilinoǫan ayaldin pərḳi yoḳtur»** — kona zamanlarda ayallar buzuḳqiliḳ ḳiloǫan bolsa, ularni jazalax usuli ayalni rəswa ḳilip qeqini qüxürüwetixtin ibarət idi. ■ **11:6** Qəl. 5:18; Ḳan. 22:5. □ **11:7 «Qünki ər kixi bolsa bexini yapmasliḳi kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə xan-xəripidur; əmma ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur»** — bu ayəttin (wə xundaḳla 4-6-ayətlərdin) Pawlusning adəttiki əḥwallar əməs, bəlki ibadət sorunliri tooǫruluḳ səzləwatḳanliḳi eniḳ turidu; bu uning ərlərgə talaoǫa qiḳḳanda ḥərḳandaḳ bəklərni kiyixini mən'i ḳiloǫini əməs! Uning bu səzliridə ayallarning talada yürgəndə romal-yaoǫliḳ artix-artmasliḳi tooǫrisidimu gəp yoḳ. ■ **11:7** Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10.

8 Qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal ərdindur.□ ■
9 Xuningdək ər kixi ayal üqün əməs, ayal kixi ər üqün yaritiloqandur.
10 Bu səwəbtin, ḫəm pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ḫoḳuḳ*ning bəlgisigə* igə boluxi kerək. □
11 Ḫalbuki, Rəbdə ayal ərsiz bolmas wə ər ayalsiz bolmas;
12 qünki ayal ərdin qiḳiriloqinidək, ər ayal arḳilik *tuoqulidu*; lekin ḫəmmə ix Hudadindur.
13 Əz kənglünglarda baḫa beringlar; ayallarning bexioqa birnərsə artmay turup Hudaoqa dua ḳilixi muwapiḳmu?
14 Təbiətning əzi silərgə ər kixining uzun qaqliri bolsa uningoqa uyat ikənlikini əgətmidimu?
15 Əmma ayal kixining uzun qaqliri bolsa, bu uningoqa xan-xərəp bolidu; qünki uning uzun qaqliri uningoqa bezək-yepinqa bolsun dəp təḳdim ḳilinoqan.
16 *Birsining bu ixlar tooqruluḳ* talax-tartix ḳiloqusi bolsa, *xuni bilsunki*, bizlərdə ḫəm Hudaning jamaətliridimu xulardin baxḳa ḫeq ḳaidilər yoḳtur. ■

Rəbning dastihini tooqruluḳ

17 Əmma ḫazir deməkqi boloqan ix, yəni silər yioqiloqan sorunlaroqa kəlsək, uningda silərni təripliməymən; qünki yioqiloqininglarning nətijisi paydiliḳ əməs, bəlki ziyanliḳ boluwatidu.
18 Qünki birinqidin, silər jamaəttə yioqiloqininglarda, aranglarda guruḫlaroqa bəlünüxlər boloqanliḳini anglidim; bu gəpkə ḳismən ixəndim.
19 Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay ḳalmaydu. Undaḳ bolmioqanda aranglarda kimning layaḳətlik boloqanliḳini kərüwaloqili bolmaytti. □ ■
20 Silər bir yərgə jəm boloqininglarda, silər *ḫəḳiḳətən* «Rəbning ziyapiti»din yeməysilər. ■
21 Qünki yeginiglarda ḫərbiringlar baxḳilarning yeyixini kütməyla əzünglar elip kəlgən oqizani yəwerisilər-də, birsi aq ḳalidu, yənə birsi məst bolup ketidu. □
22 Yəp-iqixkə əz əyliringlar yoḳmu? Hudaning jamaitini kəzgə ilmay, yoḳsullarni hijalətkə ḳoymaḳqimusilər? Silərgə nemə desəm bolar? Silərni təripləmdimən? Yaḳ, silərni təripliməymən.□

□ **11:8 «qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal ərdindur» —** oḳurmənlərning esidə barki, Huda Ḫawa'animizni Adəm'atimizning tenidin ḳowuroqisini elip yasioqan. «Yar.» 2-babni kərüng. ■ **11:8** Yar. 2:18, 21. □ **11:10 «pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ḫoḳuḳning bəlgisigə igə boluxi kerək» —** «pərixtilərning səwəbidin» tooqruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Biz bu ayətlər (1-16)ni təpsiliy ḫalda xərḫləymiz. ■ **11:16** 1Tim. 6:4. □ **11:19 «Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay ḳalmaydu…» —** az bolmioqan alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliklarni tənḳid ḳilidioqan alaḫidə səzlər, dəp ḳaraydu. Bizmu muxu kəzḳaraxḳa mayilmiz; qünki Injilda tiloqa elinoqan baxḳa jamaətlər arisida əḫwal undaḳ əməs idi; əksiqə, ularning birliki heli küqlük idi (məsilən, Filippi xəḫiridiki jamaəttə). Ḳandaḳla bolmisun, məlum jamaəttiki ixəngüqilərning kəpinqisi Korinttiki jamaəttək «Rohḳa təwə» əməs, bəlki «ətkə təwə», «etiḳadta bowaḳlar» bolsa, undaḳta «bəlünüxlər» pəyda bolmay ḳalmaydu. Bundaḳ əḫwal ḫəḳiḳətən Rəbning yolini izdigüqilərgə kəprək besim berip, ularning Roḫida tezla əstürülüxi muḫim bir türtkə bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luḳa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuḫa. 2:19. ■ **11:20** Luḳa 22:14-20. □ **11:21 «Qünki yeginiglarda ḫərbiringlar baxḳilarning yeyixini kütməyla əzünglar elip kəlgən oqizani yəwerisilər-də, birsi aq ḳalidu, yənə birsi məst bolup ketidu» —** rosulning səzlirigə ḳarioqanda, Korint etiḳadqilar jamaitining yioqinlirida pat-pat «ortaḳ ziyapət»ni tutatti, xuning bilən bir waḳitta «Rəbning ziyapiti»ni yeyətti («Yəḫ.» 12ni kərüng). Lekin bay ḳerindaxlar əz mol tamaḳliri aloqaq əzining bayliḳlirini kəz-kəz ḳilip kərsitətti, baxḳa kəmbəqəl ḳerindaxlar bilən ortaḳlaxmaytti. «Ziyapət» ḳalaymiḳan boloqaqḳa, «Rəbning ziyapiti»ning əzi kəzgə ilinmay bolup ḳelip, Rəbning namioqa nomus kəltürgənidi. □ **11:22 «Yəp-iqixkə əz əyliringlar yoḳmu? Hudaning jamaitini kəzgə ilmay, yoḳsullarni hijalətkə ḳoymaḳqimusilər?» —** bəzi etiḳadqilar jəm bolup olturoqan sorunlarda kəp oqizalarni elip kelip yesə, oqizasiz ḳerindaxliri əlwəttə hijil bolup ḳalidu.

23 Qünki mən silərgə *Rəbning ziyapiti tooŋruluk* yətküzgənlirimni özüm Rəbdin tapxuruwaloŋanmən; demək, Rəb Əysaoŋa satkunluk kilinoŋan keqidə u koloŋa nan elip, ■
24 təxəkkür eytkandin keyin uni oxtup: «Mana, silərgə ataloŋan Mening tenim; buni Meni əsləp turux üqün muxundak kilinglar» — dedi.
25 Xuningdək, oŋizadin keyin u jamni koloŋa elip: «Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloŋan «yengi əhdə»dur; hər ketim buningdin iqkininglarda, Meni əsləp turux üqün xundak kilinglar» — dedi. □
26 Qünki silər hər ketim bu nandin yegən, bu jamdin iqkən bolsanglar, taki Uning kaytip kelixigiqə silər Rəbning ölümini jakarlioŋan bolisilər. ■
27 Xuning üqün, kimki layakətsiz halda bu nanni yesə yaki Rəbning jamidin iqsə, Rəbning teni həm kenioŋa nisbətən gunahkar bolidu. ■
28 Xuning üqün hərbirsi bu ixlar üstidə öz-özini təkxürüp, andin nandin yesun, jamdin iqsun. ■
29 Qünki *Rəbning* tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu. □
30 Bu səwəbtin aranglardiki nuroŋun adəmlər zəiplixip kesəl boldi, hətta heli bir kismi *ölümdə* uhlap kaldi. □
31 Lekin əgər öz üstimizni təkxürüp höküm qikaroŋan bolsak, beximizoŋa *Rəbning* höküm-jazasi qüxürülməydioŋan bolidu. ■
32 Əmma gərqə üstimizgə Rəb təripidin höküm-jazalar qüxürülgən bolsimu, əməliyəttə bu Uning bizgə qüxürgən «tərbiyə jazasi»dur; buningdin məksət, bizning bu dunya bilən birliktə halakətkə höküm kilinmaslikimiz üqündur.
33 Xunga, i kerindaxlar, *Rəbning ziyapitidə* yeyixkə jəm boloŋininglarda, *həmməylən toluk kəlgüqə* bir-biringlarni kütünglar.
34 Birsi aq korsak bolsa awwal öyidə yəp kəlsun; xundak kilip silərning jəm boluxunglar özünglaroŋa höküm-jaza yətküzməydioŋan bolidu. Kaloŋan baxka məsililərni bolsa, mən baroŋinimda tərtipkə salimən.

12

Rohiy iltipatlar

1 Əmma i kerindaxlar, rohiy iltipatlaroŋa kəlsək, silərning ular tooŋruluk bilməy kelixinglarni halimaymən.□
2 Silər taipilərning arisida boloŋan waktinglarda hərhil yollaroŋa baxlinip, gas-gaqa butlaroŋa *qokunuxka* azdurulup kətkininglarni bilisilər.

■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luka 22:19. □ **11:25 «… Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloŋan «yengi əhdə»dur»** — «yengi əhdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34də bexarət berilgən. ■ **11:26** Yh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Qəl. 9:10,13; Yh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5. □ **11:29 «… Rəbning tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu»** — «Rəbning tenini pərk ətməslik» degənlikning bəlkim ikki hil tərəplimisi boluxi mumkin: (1) özini «Mən Rəbning tenidiki bir əza, baxka kerindaxlarmu xundak» dəp bilip yətməy, «Rəbning teni»diki kerindaxlarni kəzgə ilmaslik (21-22-ayətlərni kərüng); (2) «Rəbning ziyapiti Rəbbimizning biz üqün kurban kiloŋan tenini ipadiləydu» dəp bilip yətməsilik. □ **11:30 «hətta heli bir kismi ölümdə uhlap kaldi»** — «uhlap kaldi» degən səz ölüxni kərsitidu. Injil boyiqə etikadqilaroŋa nisbətən ölüx pəkət wakitlik uhlax, halas. ■ **11:31** Zəb. 32:5; Pənd. 18:17. □ **12:1 «rohiy iltipatlaroŋa kəlsək…»** — «rohiy iltipatlar» degənlər Mukəddəs Roh ata kiloŋan, muxu babta «təbiəttin taxkiri» məjizilik kabiliyətlərni kərsitidu.

3 Xunga mən silərgə ukturimənki, ḥeqkim Hudaning Roḥida turup: «Əysaoƣa lənət!» deməydu wə ḥərkandak biri Muḳəddəs Roḥta bolmay turup «Əysa Rəbdur!» dəp eytalmaydu.■
4 Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roḥ bolsa birdur.□ ■
5 Hizmətlər bolsa ḥərhil, əmma *biz hizmitini ḳilidioƣan* Rəb birdur.
6 Ixləx yolliri ḥərhil, əmma ḥəmməyləndə ḥəmmə ixni wujudḳa qiḳaroƣuqi Huda birdur.
7 Əmma ḥəmməylənning mənpəəti üqün ḥərbirigə Roḥning namayan boluxi beoƣixlinidu.
8 Qünki Roḥ arḳilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roḥ arḳilik həwər yətküzgüqi səz təḳsim ḳilinidu;□
9 yənə ohxax Roḥ arḳilik baxḳa birigə alaḥidə ixənq, yənə birigə ohxax Roḥ arḳilik *kesəllə… saḳaytix iltipatliri,* □
10 birawoƣa məjizilərni yaritix təḳsim ḳilinidu; birawoƣa wəḥiy-bexarət berix; birawoƣa ḥərhil roḥlarni pərḳ etix, birawoƣa naməlum tillarda səzləx, yənə birawoƣa naməlum tillarni tərjimə ḳilix iltipati təḳsim ḳilinidu. □
11 Əmma bu ixlarning ḥəmmisini yürgüzgüqi ohxax xu bir Roḥtur, U ḥərbirigə Özi layiḳ kərüp, ayrim-ayrim təḳsim ḳilip beridu.■
12 Qünki insaniy tən bir bolsimu nuroƣun əzaliri boloƣinidək, xundaḳla əzaliri nuroƣun bolsimu özara ḳoxulup bir tən boloƣandək, Məsiḥ Özimu ḥəm xundaḳtur. ■
13 Qünki ḥəmmimiz, məyli Yəḥudiylar bolsaḳmu, Greklər bolsaḳmu, ḳullar bolsaḳmu, ḥərlər bolsaḳmu, bir Roḥta bir təngə kirixkə qəmüldürülduḳ wə bir Roḥtin iqixkə nesip ḳilinduḳ. ■
14 Qünki tən birla əzadin əməs, bəlki kəp əzalardin tərkib tapidu.
15 Əgər put: «Mən ḳol bolmioƣinim üqün mən təngə təwə əməsmən» desila, undaḳta u ḥəḳiḳətən təngə təwə əməs bolamdu?
16 Ḳulaḳ: «Mən kəz əməs, xunga mən təngə təwə əməsmən» desila, undaḳta u ḥəḳiḳətən təngə təwə əməs bolamdu?
17 Pütün tən kəzla bolsa, undaḳta anglax sezimimiz nədin bolidu? Pütün tən ḳulaḳla bolsa, undaḳta purax sezimimiz nədin bolidu?
18 Ḥalbuki, Huda Özigə layiḳ kərgən tən əzalirining ḥərbirini ayrim-ayrim öz jayioƣa orunlaxturoƣan;
19 əgər ularning ḥəmmisi ohxax əza bolsa, undaḳta uni ḳandaḳmu tən degili bolatti?
20 Əmdiliktə əzalar kəp, tən bolsa birdur.
21 Kəz ḳoloƣa: «Mening sanga eḥtiyajim qüxməydu!» deyəlməydu; yaki bax bolsa putlaroƣa: «Mening silərgə eḥtiyajim qüxməydu!» deyəlməydu.
22 Dəl əksiqə, təndiki ajiz-ərzimәs dəp kərüngən əzalar kəm bolsa bolmaydu;
23 wə ḥəm təndiki biz etiwarsiz dəp ḥesabliƣan əzalaroƣa bolsa, tehimu kəprək etiwar ḳilimiz; xundaḳla iskətsiz dəp ḳaraloƣan əzalirimiz tehimu iskətlik ḳilinidu;
24 əslidə yariximlik boloƣan əzalirimizoƣa bolsa xundaḳ ḳilixning ḥajiti yoḳ. Əmma Huda pütün tənni xundaḳ birləxtürgənki, U etiwarsiz dəp ḥesablanoƣan əzalaroƣa tehimu kəp etiwar beridu.

■ **12:3** Mar. 9:39; Yḥ. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4 «Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roḥ bolsa birdur» —** «Roḥ» degən Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. ■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pet. 4:10. □ **12:8 «… Roḥ arḳilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roḥ arḳilik həwər yətküzgüqi səz təḳsim ḳilinidu» —** bu ikki iltipat wə təwəndiki yənə yəttə «roḥiy iltipat» tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **12:9 «kesəllə… saḳaytix iltipatliri» —** grek tilida «saḳaytixlarning iltipatliri» — demək, Muḳəddəs Roḥning məjizilik saḳaytix yolliri birhilla əməs. □ **12:10 «wəḥiy-bexarət berix» —** grek tilida: «pəyoƣəmbərlik səz ḳilix». «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Əf. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Əf. 4:16. ■ **12:13** Gal. 3:28.

25 Buningdin məķsət təndə ḥeq bөlünüxlər bolmasliķi, bəlki barliķ əzalar өzara
ohxax kөyümqanliķta boluxi üqündur.
26 Bir əza japa-dərd tartsa, barliķ əzalar uning bilən təng japa-dərd tartidu; bir əzaƣa
xərəp kəlsə, barliķ əzalar uning bilən təng xadlinidu.
27 Əmdi silər Məsiḥning tenidursilər, ḥərbiringlar Uning ayrim-ayrim əzasidursilər.
■
28 Huda jamaəttə muxundaķlarni orunlaxturƣan: — awwal rosullarni, andin
pəyƣəmbərlərni, üqinqi bolup təlim bərgüqilərni; andin mөjizə kөrsətküqilərni,
andin türlük kesəllərni saķaytix iltipatliriƣa igə bolƣanlarni, yardəm bərgüqilərni,
yetəkqilik ķilƣuqilarni, ḥərhil naməlum tillarda sөzləydiƣanlarni təyinləp orunlax-
turƣandur. □ ■
29 Ḥəmməylən rosulmu? Ḥəmməylən pəyƣəmbərmu? Ḥəmməylən təlim
bərgüqimu? Ḥəmməylən mөjizə kөrsətküqmu?
30 Ḥəmməyləndə saķaytix iltipatliri barmu? Ḥəmməylən naməlum tillarda
sөzləmdu? Ḥəmməylən naməlum tillarni tərjimə ķilalamdu?
31 Əmma silər qongraķ iltipatlarni təķəzza bolup ķoƣlanglar; ḥalbuki, mən ḥazir
silərgə ḥəmmidin əwzəl bir yolni kөrsitip berəy.

13

Meḫir-muḫəbbət ḫəmmidin uluƣ

1 Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər sөzləwatķan ḥərhil tillar ḥətta pərixtilərning
tilliri bilənmu sөzliyələydiƣan bolsammu, biraķ mən meḫir-muḫəbbətsiz bolsam, u
qaƣda mən pəķət bir «dang-dang» ķilidiƣan mis dang, bir «qang-qang» ķilidiƣan
qang bolup ķalimən, halas.□
2 Əgər mən pəyƣəmbərlik ķilalisam, barliķ sirlar, barliķ bilimlərni qüxinip bolƣan
bolsammu, ḥəm xuning bilən bir waķitta taƣlarni yөtkiyəligüdək toluķ ixənqtə bol-
sammu, əmma məndə meḫir-muḫəbbət bolmisa, undaķta mən ḥeqnərsə bolmiƣan
bolimən.■
3 Əgər barliķ mal-mülkümni sədiķigə atap ḥəm tenimni *Hudaning yolida* ķurbanliķ
süpitidə kөydürülüxkə sunƣan təƣdirdimu, əmma məndə yənila meḫir-muḫəbbət
bolmisa, undaķta mening ḥeqķandaķ paydam yoķ bolƣan bolidu.
4 Muḫəbbət səwr-taķətlik bolux ḥəm meḫribanliķtur;
Muḫəbbət ḥəsəthorluķ ķilmaydu:
Muḫəbbət өzini mahtimaydu,
Təkəbburluķ ķilmaydu,■
5 Nomussizliķ ķilmaydu,
Өz mənpəətini kөzləp yürməydu,
Teriktürülməydu,
Kөnglidə өqmənlik saķlimaydu;■

■ **12:27** Rim. 12:5; Əf. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24. □ **12:28 «awwal rosullarni, andin pəyƣəmbərlər...»** — «Təwrat dəwridiki pəyƣəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyƣəmbərlər» toƣruluķ «ķoxumqə sөz»imizni kөrüng. **«naməlum tillar»** — «roḫiy tillar» dəpmu atilidu. Qünki bu tillarni Hudaning Roḫi insanning roḫiƣa tapxuridu; bəzi waķitlarda biz ularni «karamət til», «natonux til», «ƣəyriy til» dəpmu ataymiz, qünki bu til sөzligüqi wə angliƣuqilarƣa qüxinixlik əməs; «təbiəttin taxķiri» bolƣan bu hil tilni «dua tili» dəp təriplisəkmu bolidu. ■ **12:28** Əf. 2:20; 4:11. □ **13:1 «Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər sөzləwatķan ḥərhil tillar ḥətta pərixtilərning tilliri bilənmu sөzliyələydiƣan bolsammu...»** — demək, «xundaķ intayin küqlük roḫiy iltipat məndə bolsimu,...». Bu ayəttin yənə xundaķ deyələymizki, ḥəķiķətən Hudadin kəlgən ḥərbir «naməlum til» əməliyəttə dunyadiki məlum bir millətning tili yaki pərixtilərning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luķa 17:6; Rim. 12:7. ■ **13:4** Pənd. 10:12; 1Pet. 4:8. ■ **13:5** 1Kor. 10:24; Fil. 2:4.

6 Ḥəķķaniysizliķtin huxal bolmaydu,
Bəlki əməliyəttin, ḥəķiķəttin huxal bolidu;■
7 ḥəmmə ixta ķorsiķi kənglik ķilidu, ḥəmmigə yüzlinip *Hudaƣa* ixinidu, ḥəmmə ixķa
ümid baƣlaydu, ḥəmmigə qidaydu.□
8 Meḥir-muḥəbbət ḥərgiz ahirlaxmaydu. Bexarətlər bolsa, karƣa kəlməydu:
«naməlum tillar» bolsa, tügəydu: *məjizilik* bilimlərmu karƣa kəlməydu.
9 Qünki bizning bilidiƣanlirimiz ķismən, bexarət beridiƣanlirimiz ķismən;
10 lekin mukəmməllik kəlgəndə, ķismənlik yoķilidu.
11 Mən kiqikimdə balilarqə səzlidim, balilarqə oylidim, balilarqə ḥesablidim; qong
bolƣinimda, mən baliliķni taxlidim.
12 Qünki biz ḥazir bir tutuķ derizidin müjməl ḥalda kərimiz, lekin xu qaƣda
yüzmuyüz kərimiz: Ḥazir mən ķismən tonuymən, xu qaƣda mən *Huda* meni tonup
keliwatķandək tonuymən.■
13 Ḥazir ixənq, ümid, meḥir-muḥəbbəttin ibarət bu üq nərsə turuptu; bulardin əng
üstün turidiƣini meḥir-muḥəbbəttur.

14

«Roḥiy iltipatlar»din ķandaķ paydilinix kerək

1 Meḥir-muḥəbbətkə intilip uni ķoƣlixinglar wə ḥəm roḥiy iltipatlarƣa, bolupmu
bexarət berixkə intizar bolunglar.□
2 Qünki naməlum tilda səzləydiƣan kixi adəmlərgə əməs, bəlki Hudaƣa səzləydu;
angliƣuqilardin ḥeqkim uni qüxənməydu, əmma u Roḥta sirliķ ixlarni eytip beridu.
3 Lekin bexarət beridiƣan kixi bolsa adəmlərning etiķadini ķuruxķa, ularni
riƣbətləndürüxkə wə təsəlli berixkə səzləydu.
4 Naməlum tilda səzligüqi əz roḥini ķuridu; əmma bexarət bərgüqi jamaətning
etiķadini ķuridu.□
5 Əmdiliktə mən silərning ḥəmminglarning naməlum tillarda səzliyəlixinglarni
ümid ķilimən, lekin bexarət berixinglarni tehimu ümid ķilimən. Naməlum tilda
səzligüqi səzini tərjimə ķilmisa, jamaətning etiķad ķuruluxida bexarət bərgüqi
uningdin uluƣ bolidu.
6 Ķerindaxlar, mən yeninglarƣa kelip, naməlum tillardila səzliginim bilən məlum
wəḥiy, bilim, bexarət yaki təlimni yətküzmisəm, mən silərgə nemə payda
təgküzimən?□
7 Ḥətta awaz qiķiralaydiƣan jansiz nərsilər, məyli nəy bolsun, qiltar bolsun xundaķ;
ularning aḥanglirining bir-biridin pərķi bolmisa, ularda qelinƣan pədə ķandaķmu
pərķ etilsun?
8 *Jəng* kaniyimu bəlgilik bir aḥangda qelinmisa, kim jənggə ḥazirlansun?
9 Xuningdək silər tilda eniķ qüxinəligüdək səz ķilmisanglar, nemə deməkqi
bolƣininglarni kim qüxinələydu? Silər ḥawaƣa gəp ķilƣandək bolisilər.
10 Jaḥanda, xübḥisizki, hilmuhil til-awazlar bar wə ularning ḥeqķaysisi mənisiz
əməs;

■ **13:6** 2Yuḥa. 4. □ **13:7 «Ḥəmmə ixta ķorsiķi kənglik ķilidu...»** — yaki «ḥəmmə ixni yapidu...» — demək, mumkin bolsa baxķilarning səwənlik-gunaḥlirini qitķa yaymaydu. ■ **13:12** 2Kor. 3:18. □ **14:1 «bexarət berix»** — grek tilida «pəyƣəmbərlik səz ķilix» degən səz bilən ipadilinidu. «Təwrat dəwridiki pəyƣəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyƣəmbərlər» toƣruluķ ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **14:4 «Naməlum tilda səzligüqi əz roḥini ķuridu»** — grek tilida «naməlum tilda səzligüqi əzini ķuridu». 14-ayətni kərüng. □ **14:6 «məlum wəḥiy, bilim, bexarət yaki təlim...»** — bular qüxinixlik səzlər bilən yətküzülüxi kerək, əlwəttə.

11 əgər əmdi mən məlum awaz-tilning mənisini bilmisəm, mən səzligüqigə nisbətən
yat wə u manga nisbətən yat bolidu.
12 Əḩwal silərdimu xundaķ. Xunga, silər roḩiy iltipatlarǫa ķizǫinlik bilən in-
tilgənikənsilər, jamaətning etiķadini ķuridiǫan iltipatlarǫa bay boluxķa intilinglar.
13 Xunga, naməlum tilda səzləydiǫan kixi səzligənlirini tərjimə ķilip berələydiǫan
bolsam dəp dua ķilsun.
14 Qünki naməlum tilda dua ķiloǫinimda, roḩim dua ķilidu, lekin əķil-idrakimdin
bolsa mewə qiķmaydu.
15 Undaķta ķandaķ ķilix kerək? Mən bəzidə roḩim bilən dua ķilimən, ḩəm bəzidə
əķil-idrakim bilənmu dua ķilimən; mən bəzidə roḩim bilən mədḩiyə nahxilirini
eytimən, ḩəm bəzidə əķil-idrakim bilənmu mədḩiyə nahxilirini eytimən; ■
16 bolmisa, pəķət roḩing bilənla mədḩiyə oķusang, ixlətkən *tilingni* bilmigənlərning
ķatarida olturoǫuqi təxəkkürunggə ķandaķmu «Amin» deyəlisun? Qünki u
eytķiningni qüxənməydu.
17 Sən dərḩəķiķət təxəkkürni yahxi eytisən, əmma yeningdiki angliǫuqining etiķadi
ķuruloǫini yoķ.
18 Mən bundaķ naməlum tillarda xəhsən ḩəmminglardin kəp səzləydiǫanliķim üqün
Hudaoǫa təxəkkür eytimən;
19 ḩalbuki, jamaəttə boloǫanda, naməlum tilda tümən eoǫiz səzliginimdin kərə,
baxķilarǫa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin bəx eoǫizla səzliyəlisəm
dəymən. □
20 Ķerindaxlar, əķil-ḩoxunglarda bala bolmanglar; yamanlik jəḩətidə bowaķ bol-
unglar, əmma əķil-ḩoxunglarda pixķədəm bolunglar.■
21 Təwratta: «Qət tilliķlarning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arķilik Mən muxu
həlķķə gəp ķilimən; lekin xundaķ bolsimu ular yənila Manga ķulaķ salmaydu —
dəydu Pərwərdigar» dəp pütülgəndur. □ ■
22 Xunga «naməlum tillar» bolsa bir alamət bəlgidur; etiķadqilarǫa əməs, bəlki
etiķadsizlarǫa alamət bəlgidur; wəḩiy-bexarətlər bolsa, etiķadsizlar üqün əməs,
bəlki etiķadqilar üqün bolidu.
23 Xuning üqün pütkül jamaət bir yərdə jəm boloǫanda, ḩəmmisi əz aldiǫa bundaķ
naməlum tillarda səzləwərsə wə sadda yaki etiķadsiz kixilər kirip ķalsa, ular
ḩəmminglarni sarang bolup ķapsilər deyixməmdu?
24 Əmma ḩəmminglar wəḩiy-bexarət yətküzsənglar, etiķadsiz yaki sadda kixi
aranglarǫa kirip ķalsa, ḩəmminglar təripidin uning gunaḩliriǫa tənbiḩ berilidu,
ḩəmminglar təripidin uning gunaḩkar ikənliki kərsitilidu; □
25 ķəlbidiki sirlar axkarə ķilinǫanda, u əzini yərgə taxlap: — «Huda ḩəķiķətən
aranglardidur» dəp Hudaoǫa səjdə ķilidu.

Jamaət əməl ķilixķa tegixlik ķaidilər

26 Əmdi ķerindaxlar, ķandaķ ķiliximiz kerək? Silər bir yərgə jəm boloǫininglarda,
ḩərbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birsidə mədḩiyə nahxisi, birsidə təlim, birsidə
naməlum til, birsidə wəḩiy, birsidə naməlum tilning yeximi bolidu. Ḩəmmə ixlar
etiķadning ķuruluxi üqün bolsun.

■ **14:15** Əf. 5:19; Kol. 3:16. □ **14:19 «baxķilarǫa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin...»** — grek tilida «baxķilarǫa təlim-tərbiyə berəligüdək zeḩnim bilən (səzlinidiǫan) səzdin...» dəp ipadilinidu. ■ **14:20** Mat. 18:3; 19:14; Əf. 4:14; 1Pet. 2:1, 2. □ **14:21 «Qət tilliķlarning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arķilik Mən muxu həlķķə gəp ķilimən; lekin xundaķ bolsimu ular yənila Manga ķulaķ salmaydu — dəydu Pərwərdigar»** — «Yəx.» 28:11-12. ■ **14:21** Ķan. 28:49; Yəx. 28:11-12. □ **14:24 «ḩəmminglar wəḩiy-bexarət yətküzsənglar...»** — «naməlum tillar» wə «wəḩiy-bexarətlər»ning «alamət bəlgə» boluxi tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng.

27 Naməlum tilda səzligüqilər bolup ķalsa, ikkisi yaki əng kəp bolоqanda üqi nəwət bilən səzlisun wə birsi ularning eytķanlirini ərisun.
28 Əmma *jamaəttə* ərigüqi bolmisa, u süküt ķilsun; əz-əzigə wə Hudaoqa eytsun.
29 Wəһiy-bexarət yətküzgüqilər bolsa, ikki-üqi səzlisun; ķaloqanlar gəplirining wəznini ditlap tursun;
30 Əmma olturoqanlar arisidin baxķa bir kixigə məlum bir wəһiy berilsə, səzləwatķan kixi səzini tohtitip nəwətni uningoqa bərsun.
31 Qünki һəmminglar bir-birləp wəһiy-bexarət yətküzsənglar bolidu; xuning bilən һəmməylən əginidu, һəmməylən rioqbətlinidu.
32 Pəyoqəmbərlərning əz roһliri pəyoqəmbərlərning əzlirigə itaət ķilidu. □
33 Qünki Huda ķalaymiķanqilik tuoqduroquqi əməs, bəlki tinq-hatirjəmlik bərgüqidur. Barlik muķəddəs bəndilərning jamaətliridə xundak tərtip bar.
34 Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ķilinmioqan; Təwrat ķanunida bəlgiləngəndək, ular *tərtipkə* boysunsun. □ ■
35 Əmma ular məlum ixni bilməkqi bolsa, əyidə əz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatlik ixtur.□
36 Hudaning səz-kalami silərdin baxlanoqanmu?! Yaki yaloquz silərgila yetip kəlgənmu?!
37 Birsi əzini wəһiy-bexarətqi yaki roһiy kixi dəp sanisa, u silərgə һazir yazoqan bu səzümning һəķikətən Rəbning əmri ikənlikini etirap ķilsun.
38 Birsi buni etirap ķilixni halimisa, u etirap ķilinmaydu. □
39 Xuning üqün, i ķerindaxlar, wəһiy-bexarətlərni yətküzüxkə təlmürüp intilinglar, xundakla naməlum tillarda səzləxni qəklimənglar.
40 *Hulasə ķilip eytķanda*, һərbir ix qiraylik, tərtiplik ķilinsun.

15

Tirilix

1 Əmma, i ķerindaxlar, mən silərgə əslidə yətküzgən hux həwərni bayan ķilmaķqimən; silər bu hux həwərni ķobul ķiloqan wə uningda qing turuwatisilər;
2 mən silərgə yətküzgən hux həwər boloqan kalamda qing turoqan bolsanglar, — (ixəngininglar bikaroqa kətmigən bolsa) — silər uning arķilik ķutķuzuluwatisilər.□ ■

□ **14:32 «Pəyoqəmbərlərning əz roһliri pəyoqəmbərlərning əzlirigə itaət ķilidu»** — bu intayin muһim bir səz. Demək, Muķəddəs Roһ һərķandak roһiy iltipatlarni yətküzgəndə, U һərgiz iltipatni ķobul ķiloquqi kixini uni dərһal biihtiyar һalda ipadiləxkə məjburlimaydu. Xuning bilən wəһiy-bexarət yətküzidioqan kixilər bir-birini kütüp nəwət bilən səzlisə bolidu. □ **14:34 «Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ķilinmioqan; Təwrat ķanunida bəlgiləngəndək, ular tərtipkə boysunsun»** — bu yolyoruk ķiz-ayallar pütünləy süküt ķelixi kerək, degənlik əməs; qünki yuķirida (11:2-11) u ķiz-ayallarning jamaəttə dua ķilixi wə wəһiy-bexarət yətküzüxidiki bəlgilimilər tooqruluk eytip bərdi. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **14:34** Yar. 3:16; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **14:35 «Əmma ular (ayallar) məlum ixni bilməkqi bolsa, əyidə əz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatlik ixtur»** — 34-ayəttiki izaһatni kərüng. Mənisi bəlkim: «Jamaəttiki tərtipni buzup səzləx ayallaroqa yaraxmaydu» degənlik boluxi mumkin. □ **14:38 «Birsi buni etirap ķilixni halimisa, u etirap ķilinmaydu»** — baxķa birһil tərjimisi: «Birsi buni bilip yetixni halmisa, u bilimsiz ķalsun». □ **15:2 «ixəngininglar bikaroqa kətmigən bolsa...»** — adəmning hux həwərgə ixinixi «bikaroqa ketix»imu mumkinmu? Bu babta bir misal kərsitilidu; birsi hux həwərning muһim bir nuķtisini ķobul ķilmioqan bolsa (bu nuķta uningoqa yaķmioqan, yaki u uni əginixni halimioqan bolsa), undakta bu hux həwərni inkar ķiloqanoqa barawər; demək, xu ixəngüqi adəm, gərqə «ixəngən bolsimu», toluk ixənmigəqkə, ixinix yoli bikaroqa ketidu. Xunga ahirda һeqķandak nətijə qiķmaydu. ■ **15:2** Rim. 1:16; 1Kor. 1:21.

3 Qünki mən ɵzümgə amanət kilinǫanlirini əng zərür ix süpitidə silərgimu tapxurdum; yəni, Təwrat-Zəburda aldin eytilǫinidək, Məsiḥ gunaḥlirimiz üqün ɵldi;■
4 U dəpnə kilindi; wə üqinqi küni yənə Təwrat-Zəburdə aldin eytilǫinidək tirildürüldi;■
5 U Kefaskа, andin on ikkiyləngə kəründi;□ ■
6 andin U bir sorunda bəx yüzdin artuk kerindaxkа kəründi; ularning kəpinqisi bügünki kündə tirik, əmma bəziliri ɵlümdə uhlawatidu;
7 U Yakupkа, andin rosullarning ḥəmmisigə kəründi;□
8 Ḥəmmisidin keyin U huddi wakitsiz tuǫulǫan bowaktək bolǫan mangimu kəründi.□ ■
9 Qünki mən rosullar arisidiki əng təwinimən, rosul dəp atilixkа layik əməsmən; qünki mən Hudaning jamaitigə ziyankəxlik kilǫanmən. ■
10 Lekin ḥazir nemila bolsam Hudaning meḥir-xəpkiti arkilik boldum; Uning manga kərsətkən xu meḥir-xəpkiti bikarǫa kətmidi; qünki mən *Hudaning hizmitidə* barlik rosullardin bəkrək japalik ixligənmən; əməliyəttə ixligüqi mən əməs, bəlki mən bilən billə bolǫan Hudaning meḥir-xəpkitidur. ■
11 Demək, məyli mən yaki baxkа *rosullar* bolsun, ḥəmmimizning yətküzgənliri ohxax bolup, u dəl silər ixinip kobul kilǫan hux həwərdur.
12 Əmma Məsiḥ ɵlgənlər iqidin tirildürülgən dəp jakarlanǫan bolsa, kandakmu aranglardiki bəzilər ɵlgənlərning tirilixi degən yok ix, dəydu?
13 Əmma ɵlgənlərning tirilixi degən yok ix bolsa, Məsiḥning tiriliximu yok ix bolǫan bolatti.
14 Xuningdək əgər Məsiḥ ɵlümdin tirilgən bolmisa, jakarlioǫan həwirimiz biḥudə bolǫan, silərning etikadinglarmu biḥudə bolǫan bolatti.
15 Ḥətta bizmu Huda tooǫrisidiki yalǫan guwaḥqilar bolǫan bolattuk — qünki biz Hudaning Məsiḥni ɵlümdin tirildürgənlikigə guwaḥlik bərduk. Əgər ḥəkikətən ɵlümdin tirilix bolmisa, Huda Məsiḥnimu ɵlümdin tirildürmigən bolatti.
16 Qünki ɵlgənlər kayta tirildürülmisə, Məsiḥmu tirilmigən bolatti.
17 Mubada Məsiḥ tirilmigən bolsa, etikadinglar kerəksiz bolǫan, silər tehiqə gunaḥliringlarda yürüwatkan bolattinglar,
18 xundakla Məsiḥtə ɵlümdə uhlawatkanlarmu ḥalakətkə yüz tutkan bolatti.
19 Əgər ümidimizni pəkət bu dunyadiki ḥayatimiz üqünla Məsiḥgə baoǫlioǫan bolsak, biz insanlar arisidiki əng biqarə adəmlərdin bolǫan bolimiz.□
20 Əmma əməliyəttə, Məsiḥ ɵlümdə uhlioǫanlar iqidə «ḥosulning tunji mewisi» bolup, ɵlümdin tirilgəndur; □ ■
21 Qünki bir insan arkilik ɵlüm *aləmdə* pəyda bolǫinidək, ɵlümdin tirilixmu bir insan arkilik *aləmdə* pəyda boldi. ■

■ **15:3** Yəx. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pet. 2:24. ■ **15:4** Zəb. 16:10; Yəx. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40 □ **15:5** «Kefas» — yəni rosul bolǫan Simon Petrus. **«on ikkiyləngə»** — on ikki rosuloǫa kərüngən, deməkqi. «on ikkiylən» bəlkim Mattiyani ɵz iqigə elixi mumkin («Ros.» 1:26). ■ **15:5** Luka 24:34; Yḥ. 20:19; Ros. 10:41. □ **15:7 «U Yakupkа ... Kəründi» —** Yakup Məsiḥ Əysaning qong inisi, keyin u rosul bolǫan. Injil «Yuḥ.» 5:7ni kərüng). □ **15:8 «Huddi wakitsiz tuǫuloǫan bowaktək bolǫan manga...» —** « wakitsiz tuǫuloǫan bowaktək bolǫan mən...» tooǫruluk «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **15:8** Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ **15:9** Əf. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **15:10** 2Kor. 11:23; 12:11. □ **15:19 «ümidimizni pəkət bu dunyadiki ḥayatimiz üqünla Məsiḥgə baoǫlioǫan bolsak...» —** yaki «ümidimizni pəkət bu dunyadiki ḥayatimizdila Məsiḥgə baoǫlioǫan bolsak...». □ **15:20 «ḥosulning tunji mewisi» —** aldin pixkan mewə yioǫiwelinoǫandin keyinmu, baxka mewilərning qokum pixidioǫanlikioǫa kapalətlik kilinoǫinidək, Məsiḥning tirilixi iman-ixənqtə bolup aləmdin ətkənlərningmu ḥəkkaniylikta kayta tirilidioǫanlikioǫa kapalətlik kilidu. Təwrat boyiqə «ḥosulning tunji mewisi» Hudaoǫa alaḥidə atilatti (beoǫixlinatti) («Law.» 23-bab, «Kan.» 18:4). ■ **15:20** Kol. 1:18; 1Pet. 1:3; Wəḥ. 1:5. ■ **15:21** Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23.

22 Adamatimizdin bοlοqanlarning ḥəmmisi *uning tüpəylidin* ölümgə məḥkum bοlοqanliqiοqa ohxax, Məsiḥdə bοlοqanlarning ḥəmmisi *Uning tüpəylidin* ölümdin ḥayatqa erixidu.
23 Əmma ḥəmməylən öz nөwət-qatarida tirilidu; tunji ḥosulning mewisi bοlοqan Məsiḥ birinqi; ikkinqilər bolsa Məsiḥning dunyaοqa qaytip kəlginidə özigə təwə bοlοqanlar.
24 Andin ahirət bolidu; xu qaοqda U barliq ḥөkümranliqni, barliq ḥoquq wə ḥərhil küqlərni əməldin qaldurup, padixaḥliqni Huda-Atiοqa tapxuridu. □
25 Qünki U barliq düxmənlərni *məοqlup qilip* ayiοqi astida qiloquqə ḥөküm sürüxi kerəktur; ■
26 əng ahirqi yoqitilidiοqan düxmən bolsa ölüm özidur.
27 Qünki *Zəburda* «*Huda* pütkül məwjudatni Uning ayiοqi astiοqa boysunduroqan» *dəp pütüklüktur*. Əmma «pütkül məwjudat Uningοqa boysuruloqan» deyilginidə, roxənki, xu «pütkül» degən səz «ḥəmmini Uningοqa Boysunduroquzοquqi»ning özini iqigə aloqan əməstur. □ ■
28 Əmma ḥəmmə Uningοqa boysuruloqandin keyin, Ooqul ḥəmmini özigə boysunduroquqiοqa boysunidu; xuning bilən Huda ḥəmmining ḥəmmisi bolidu.
29 Ölümdin tirilix bolmisa, bəzilərning ölgənlər üqün qөmüldürülüxini qandaq qüxinix kerək? Ölgənlər zadi tirilmisə, kixilər ular üqün nemə dəp qөmüldürülidu? □
30 Bizlər nemə dəp *ḫər küni* ḥər saəttə həwp-hətərgə duq kelip yürimiz?
31 Rəbbimiz Məsiḥ Əysada silərdin pəhirlinixim rast bοlοqandək, *i ḳerindaxlirim*, mən ḥərküni ölümgə duq kelimən. □
32 Əgər insanlarning nuqti'inəziridin eytqanda «Əfəsus xəḥiridə wəḥxiy ḥaywanlar bilən elixtim» desəm, ölgənlər ölümdin tirilmisə, buning manga nemə paydisi? «Ətə bəribir ölüp ketidiοqan bοlοqandin keyin, yəp-iqip yürüwalayli» degən səz yolluq bolmamti? □ ■
33 Aldanmanglar; qünki «Yaman ḥəmraḥlar əhlaqni buzidu». □
34 Ḥəqqaniy bolux üqün oyοqininglar, gunaḥdin qol üzünglar; qünki bəziliringlarda Huda tooqruluq həwər yoqtur — buni eytsam silər üqün uyat əməsmu?

35 Bəlkim birsi: «Ölüklər qandaq tirildürilər? Ular qandaq tən bilən tirilər?» — dəp sorixi mumkin. ■
36 I əhməq kixi, sening terioqining, ölməy turup qaytidin tirilməydu. □ ■
37 Ḥəm sening terioqining, өsümlükning teni əməs, bəlki uning yalingaq deni — məsilən, buoqdayning yaki baxqa birər ziraətning deni, halas.

□ **15:24 «Andin ahirət bolidu; xu qaοqda U barliq ḥөkümranliqni, barliq ḥoquq wə ḥərhil küqlərni əməldin qaldurup, padixaḥliqni Huda-Atiοqa tapxuridu»** — bu muḥim ayət wə təwəndiki ayətlər üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **15:25** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12. □ **15:27 «Qünki Zəburda «Huda pütkül məwjudatni uning ayiοqi astiοqa boysunduroqan» dəp pütüklüktur»** — «Zəb.» 8:6. ■ **15:27** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Əf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **15:29 «kixilər …ölgənlər üqün nemə dəp qөmüldürülidu?»** — qüxinix kiyin bοlοqan bu ayət tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **15:31 «mən ḥərküni ölümgə duq kelimən»** — grek tilida «mən ḥərküni əlimən». Toluq ayətning baxqa birhil ipadiləx usuli: «Mən ḥərküni ölümgə duq keliwatimən. Bu rast! Qerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning silərning ḥayatinglarda (xundaq kөp ixlarni) qiloqanliqi bilən pəhirlənginimning rastliqiοqa ohxax, bu səzümningmu ḥərgiz yaloqan yeri yoqtur». □ **15:32 ««Əfəsus xəḥiridə wəḥxiy ḥaywanlar bilən elixtim» desəm…»** — Pawlus Əfəsus xəḥiridə hux həwər yətküzgəndə, bəzi adəmlər uningοqa qarxi qiqip wəḥxiy ḥaywanlardək ḥujum qiloqan boluxi mumkin. **«Ətə bəribir ölüp ketidiοqan bοlοqandin keyin, yəp-iqip yürüwalayli»** — «Yəx.» 22:13. ■ **15:32** Yəx. 22:13; 56:12. □ **15:33 «Yaman ḥəmraḥlar əhlaqni buzidu»** — bu səzlər grek xairi Mənandərningkidin elinοqan. ■ **15:35** Əz. 37:3. □ **15:36 «… qaytidin tirilməydu»** — grek tilida «… janlandurulmaydu». ■ **15:36** Yḥ. 12:24.

38 Wə keyin Huda Өz haḩixi boyiqə uningǫa məlum bir tənni beridu; xundakła uruk
danlirining ḩərbirigə өzining tenini ata ḳilidu.
39 Janiwarlarning ətliri bolsa bir-birigə ohximaydu; insanlarning өzigə has ətliri bar,
ḩaywanlarning өzigə has ətliri bar, uqar-ḳanatlarningmu bar, beliḳlarningmu bar.
40 Asmanda jisimlar bar, yər yüzidimu jisimlar bar; əmma asmandikisining jula-xəripi
baxḳiqə, yər yüzidikisiningmu baxḳiqə bolidu;
41 Ḳuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə bir hil, yultuzlarning xan-xəripi
yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərḳlinidu.
42 Өlümdin tirilix ḩəm xundakțur. *Tən* qirix ḩalitidə terilidu, qirimas ḩaləttə
tirildürülidu; □ ■
43 Uyatliḳ ḩaləttə terilidu, xan-xərəp bilən tirildürülidu; ajiz ḩaləttə terilidu, əmma
küq-ḳudrət bilən tirildürülidu.
44 U təbiətkə təwə bir tən süpitidə terilidu; roḩḳa təwə bir tən bolup tirildürülidu;
əslidə təbiətkə təwə bir «janliḳ» tən bolǫan bolsa, əmdi roḩiy bir tən bolidu. □
45 Xunga *Təwratta* mundaḳ pütülgənki: «Tunji insan Adəm’atimiz tirik bir jan ḳilip
yaritildi»; əmma «ahirḳi Adəm’ata» bolsa ḩayatliḳ bərgüqi Roḩ boldi. □ ■
46 Əmma awwal kəlgini roḩiy adəm əməs, bəlki «təbiətkə təwə bolǫuqi» adəm idi,
keyin «roḩiy adəm» kəldi. □
47 Dəsləpki insan bolsa yərdin, tupraḳtin apiridə ḳilinǫan; ikkinqi insan bolsa
asmandin kəlgəndur; □
48 Tupraḳtin apiridə ḳilinǫini ḳandaḳ bolǫan bolsa, *uningdin bolǫan*
«tupraḳliḳ»larmu xundaḳ bolidu; asmandin kəlgini ḳandaḳ bolsa, uningdin bolǫan
«asmanliḳlar»mu xundaḳ bolidu.
49 Bizlər «tupraḳliḳ adəm» süritidə bolǫinimizdək, «asmanliḳ adəm» süritidimu
bolalaymiz. □ ■
50 Əmma xuni eytimənki, i ḳerindaxlar, ət wə ḳandin tərəlgənlər Hu-
daning padixaḩliḳiǫa warisliḳ ḳilalmaydu; qirigüqi qirimaydiǫanǫa warisliḳ
ḳilalmaydu.□ ■
51 Mana, mən silərgə bir sirni eytip berimən; biz ḩəmmimizla *өlümdə* uhlay-
diǫanlardin bolmaymiz; biraḳ ḩəmmimiz өzgərtilimiz! □ ■
52 Bir dəḳiḳidila, kəzni bir yumup aqḳuqə, əng ahirḳi kanay qelinǫanda
өzgərtilimiz; qünki kanay qelinsila өlgənlər qirimas ḩayatḳa tirildürülidu, xundaḳla

---

□ **15:42 «Ḳuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə bir hil, yultuzlarning xan-xəripi yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərḳlinidu (41-ayət). Өlümdin tirilix ḩəm xundakțur» —** demək, tirildürülgəndin keyinki tenimiz өlgəndin keyinki tenimizgə ohximaydu. ■ **15:42** Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ **15:44 «təbiətkə təwə bir tən süpitidə» —** grek tilida «janǫa təwə bir tən süpitidə» yaki «janliḳ bir tən süpitidə» deyilidu; «jan» muxu yərdə insanning zeḩni, oy-pikirliri wə ḩessiyatliri ḳatarliḳlarni kərsitidu. «Rimliḳlarǫa»diki «kirix səz»imizni kərüng. □ **15:45 «Tunji insan Adəm’atimiz tirik bir jan ḳilip yaritildi» —** «Yar.» 2:7. **«əmma «ahirḳi Adəm’ata» bolsa ḩayatliḳ bərgüqi Roḩ boldi» —** «ahirḳi Adəm’ata» Məsiḩni kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:45** Yar. 2:7. □ **15:46 «təbiətkə təwə bolǫuqi» —** grek tilida «janǫa təwə bolǫuqi». 44-ayəttiki izaḩatni kərüng. **«təbiətkə təwə bolǫuqi» adəm idi, keyin «roḩiy adəm» kəldi» —** (grek tilida: ««janǫa təwə bolǫuqi» awwal kəlgən, keyin «roḩḳa təwə bolǫuqi» kəlgən») — bu tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **15:47 «dəsləpki insan bolsa yərdin, tupraḳtin apiridə ḳilinǫan» —** oḳurmənlərning esidə bar bolsa kerək, ibraniy tilida «adəm» degən səz «tupraḳ», «topa» degənni bildüridu («Yar.» 2:7ni kərüng). □ **15:49 «Bizlər «tupraḳliḳ adəm» süritidə bolǫinimizdək, «asmanliḳ adəm» süritidimu bolalaymiz» —** bəzi kona kəqürülmilərdə: «Bizlər «tupraḳliḳ adəm» süritidə bolǫinimizdək, «asmanliḳ adəm» süritidimu bolayli» deyilidu. ■ **15:49** 2Kor. 4:11. □ **15:50 «… Qirigüqi qirimaydiǫanǫa warisliḳ ḳilalmaydu» —** bu qirigüqi tenimiz өlidu, pəḳət roḩimiz өzgərməs ḩaləttə baḳiy aləmgə ketidu. Hudaning biz məmin bəndiliri tirildürülgəndə qirimas tenimizning «qirigüqi» tenimiz bilən munasiwiti bolmaydu. Huda etiḳadqilarǫa pütünləy yengi bir tən ata ḳilidu. ■ **15:50** Yḩ. 1:13. □ **15:51 «mən silərgə bir sirni eytip berimən» —** «sir» tooɣruluḳ «rimliḳlarǫa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **15:51** 1Tes. 4:16.

өzgərtilimiz; □ ■
53 Qünki bu qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiyiwelixi, bu өlgüqi өlməslikni kiyiwelixi
kerək;
54 Əmma qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiygəndə, bu өlgüqi өlməslikni kiygəndə, xu
qaƣda bu səz əməlgə axurulidu: «Өlüm ƣəlibə təripidin yutulup yoķutulidu!». □ ■
55 «Aḥ, өlüm, sening nəxtiring ķeni?! Aḥ, өlüm, sening ƣəlibəng ķeni?!» □ ■
56 Өlümdiki nəxtər — gunaḥtur, gunaḥning küqi bolsa, Təwrat ķanuni arķilik
namayan bolidu. □
57 Lekin bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arķilik bularning üstidin ƣəlibigə erixtürgüqi
Hudaƣa təxəkkür!□ ■
58 Xuning üqün, səyümlük ķerindaxlirim, qing turup təwrənməs bolunglar,
Rəbning hizmitidiki ixliringlar ḥəmixə kəng ziyadiləxsun; qünki Rəbdə bolƣan əjir-
japayinglar ḥərgiz biḥudə kətməydiƣanliķini bilisilər.

16

Kəmbəƣəllər üqün ianə ķilix

1 Əmdi muķəddəs bəndilər üqün ianə toplax toƣruluķ, silərmu Galatiya өlkisidiki
jamaətlərgə tapiliƣinimdək ķilinglar.
2 Ḥər ḥəptining birinqi künidə ḥərbiringlar tapawitinglarning bərikiti boyiqə
uningdin bir ülüxini ajritip өz yeninglarda saķlap ķoyunglar; xundaķ ķilsanglar,
kəlgən waķtimda ianə toplax ḥajət bolmaydu.□ ■
3 Mən kəlginimdə, silər ķaysi adəmlərni layiķ kөrüp tallisanglar, mən xularƣa
tonuxturux hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpķitinglarni Yerusalemƣa apirip
berixkə əwətimən.□
4 Meningmu berixim muwapiķ kөrülsə, ular manga ḥəmraḥ bolup baridu.
5 Əmma mən Makedoniyə өlkisidin өtkəndin keyin yeninglarƣa kelimən — qünki
mən Makedoniyədin өtməkqimən —■
6 bəlkim mən silər bilən billə bir məzgil turuxum mumkin, ḥətta yeninglarda ķixlap
ķeliximmu mumkin; xuningdək andin ķəyərgə barmaķqi bolsam, silər yardəm ķilip,
meni yolƣa selip ķoyarsilər.
7 Qünki bu ķetim silərni yol üstidila kөrüp өtüp ketixni halimaymən, bəlki Rəb
buyrusa, silər bilən billə uzunraķ bir məzgil turƣum bar.
8 Əmma mən Əfəsus xəḥiridə orma ḥeytiƣiqə turmaķqimən.□

□ **15:52 «…əng ahirķi kanay qelinƣanda өzgərtilimiz»** — «əng ahirķi kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:16, «Wəḥ.» 10:7 ķatarliķlarni kөrüng. ■ **15:52** Mat. 24:31; 1Tes. 4:16. □ **15:54 «Өlüm ƣəlibə təripidin yutulup yoķutulidu!»** — «Yəx.» 25:8 (LXX tərjimisidin). ■ **15:54** Yəx. 25:8. □ **15:55 «Aḥ, өlüm, sening nəxtiring ķeni?! Aḥ, өlüm, sening ƣəlibəng ķeni?!»** — «Ḥox.» 13:14. «Ḥoxiya»din nəķil kəltürülgən ayətning ikkinqi ķismi «Aḥ, təḥtisara, sening ƣəlibəng ķeni?!» («təḥtisara» өlgən adəmlərning roḥliri baridiƣan jay). ■ **15:55** Ḥox. 13:14; Ibr. 2:14. □ **15:56 «gunaḥning küqi bolsa, Təwrat ķanuni arķilik namayan bolidu»** — demək, insanlar ķanunsiz yürgəndə gunaḥ engi bolmaydu. Lekin Təwrat ķanunidiki yuķiriķi tələplərni bilip, ularƣa əməl ķilixķa tirixidu, lekin əməl ķilalmiƣanliķidin gunaḥning ḥəķiķiy dəḥxətlik küqlük birnərsə ikənliki axkarilinidu. □ **15:57 «bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arķilik bularning üstidin ƣəlibigə erixtürgüqi Hudaƣa təxəkkür!»** — «ƣəlibə» degən səz өlüm wə gunaḥ üstidin ƣəlibi ķilixni kөrsitidu. ■ **15:57** 1Yuḥa. 5:5. □ **16:2 «ḥər ḥəptining birinqi künidə»** — yəni yəkxənbə künidə. ■ **16:2** Ros. 11:29; 2Kor. 8:4; 9:1. □ **16:3 «mən xularƣa tonuxturux hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpķitinglarni Yerusalemƣa apirip berixkə əwətimən»** — Yerusalemdiki jamaət naḥayiti kəmbəƣəl bolup ķalƣanidi. «Ķoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **16:5** 2Kor. 1:15. □ **16:8 «orma ḥeyti»** — yaki «ḥosul yiƣix ḥeyti». Grek tilida «pentekost ḥeyti» (əllikinqi küni ḥeyti) dəp atilidu — qünki bu ḥeyt pasha ḥeyti (өtüp ketix ḥeyti)din 50 kün keyin bolidu.

9 Qünki *muxu yərdə* manga ajayib qong, utuk-mewə beriwatkan bir ixik kəng eqildi, xuningdək karxi qikkuqilarmu kəp.□
10 Timotiy yeninglarǫa berip tursa, uning aranglarda korkmay ərkin-azadə yürüxigə kəngül bəlünglar. Qünki umu manga ohxax Rəbning hizmitini ixləwatidu.
11 Xunga ḫeqkim uni təwən kərmisun; bəlki uni mening yenimǫa kelixi üqün amanesən uzitip yolǫa selip koyunglar; qünki uning kerindaxlar bilən billə kelixini kütməktimən.
12 Əmma kerindiximiz Apolloska kəlsəm, uningdin kerindaxlar bilən billə silərning yeninglarǫa berixni kəp ətündüm. Lekin uning ḫazirqə barǫusi yok. Keyin pursət pixip yetilgəndə baridu.

13 Ḫoxyar bolunglar, etikadta qing turunglar; mərdanə ərdək bolunglar! Kəysər bolunglar!
14 Silərning kilǫan ḫəmmə ixinglar meḫir-muḫəbbət bilən kilinsun.
15-16 Əmdi, i kerindaxlar, Ahaya əlkisidiki əng dəsləpki etikad mewisi bolǫan Istifanas wə uning ailisidikilərni, xundakla ularning Hudaning mukəddəs bəndilirining hizmitidə boluxka kandak əzlirini atiǫanlikini obdan bilisilər; mən silərdin ətünimənki, muxundak kixilərning wə ular bilən birliktə hizməttə ḫərbir japa tartiwatkanlarning səzlirigə kiringlar. □
17 Əmma *yeninglardin* Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoklap kəlgənlikidin xadlandim; qünki ular silər tərəptin kəm bolǫanlirini tolukłap bərdi. □
18 Qünki ular mening roḫimni wə ḫəm silərningkinimu yengilandurdi; xunga xundak adəmlərni ətiwarlap ḫərmətlənglar.
19 Asiyadiki jamaətlərdin silərgə salam. Akwila wə Priskilla ḫəm ularning əyidə jəm bolidiǫan jamaəttinmu Rəbdə silərgə kizǫin salam yollaydu. □
20 Kerindaxlarning ḫəmmisi silərgə salam yollaydu. Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar.■
21 Mana, mənki Pawlus əz kolum bilən salam yeziwatimən!
22 Ḫərkim Rəb Əysa Məsiḫni səygüqi bolmisa, uningǫa lənət bolsun! Rəbbimiz, kəlgəysən! □
23 Rəb Əysa Məsiḫning meḫir-xəpkiti ḫəmminglarǫa yar bolǫay!
24 Mening Məsiḫ Əysada bolǫan muḫəbbitim ḫəmminglar bilən billə bolǫay. Amin!□

□ **16:9 «manga ajayib qong, utuk-mewə beriwatkan bir ixik kəng eqildi» —** hux həwər tarkitidiǫan pursətni kərsitidu. □ **16:15-16 «Ahiya əlkisi» —** ḫazirki Gretsiyə, «Yunan». **««ular bilən birliktə hizməttə ḫərbir japa tartiwatkanlar...» —** «hizməttə» — Rəbning hizmitidə, əlwəttə. Pawluska nisbətən pəkət birla hizmət məwjut idi. □ **16:17 «... Yeninglardin Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoklap kəlgənlikidin xadlandim» —** muxu üq buradərning Korintlikłarning jamaitining yenidin kelixi Pawluska muxu rioǫbət bərgüqi hətni yezip yollax pursitini yaritip bərdi. □ **16:19 «Asiya» —** ḫazirki zamandiki Türkiyə zeminini kərsitidu. **«Priskilla» —** bəzidə u kiskartilip «Priska» deyilidu. ■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. □ **16:22 «...lənət bolsun. Rəbbimiz, kəlgəysən!» —** Pawlus bu səzni aramiy tilidiki: «Anatema, Maranata!» degən səzlər bilən ipadiləydu. □ **16:24 «Mening Məsiḫ Əysada bolǫan muḫəbbitim ḫəmminglar bilən billə bolǫay» —** yaki «Mening muḫəbbitim Məsiḫ Əysada bolǫan ḫəmminglar bilən billə bolǫay».

Korintlikɫarоɳa «2»

Rosul Pawlus Korint xəḫərdiki jamaətkə yazоɳan ikkinqi məktup

1 Hudaning iradisi bilən bekitilgən, Məsiḫ Əysaning rosuli mənki Pawlus wə ḳerindax
bolоɳan Timotiydin Korint xəḫiridə turuwatḳan, Hudaning jamaitigə wə xuningdək
pütkül Ahaya əlkisidiki barliḳ muḳəddəs bəndilərgə salam!■
2 Atimiz Huda ḫəm Rəb Əysa Məsiḫtin silərgə meḫir-xəpḳət wə hatirjəmlik bolоɳay!■
3 Rəbbimiz Əysa Məsiḫning Atisi, rəḫimdilliḳlarning igisi Ata, barliḳ riоɳbət-
təsəllining Igisi bolоɳan Hudaоɳa təxəkkür-mədḫiyə oḳulоɳay!■
4 Biz uqriоɳan ḫərḳandaḳ japa-muxəḳḳəttə U bizgə riоɳbət-təsəlli beriwatidu,
xuning bilən biz Huda təripidin riоɳbətləndürülgən bolup U yətküzgən riоɳbət-təsəlli
bilən ḫərḳandaḳ baxḳa japa-muxəḳḳətkə uqriоɳanlarоɳa riоɳbət-təsəlli berələydiоɳan
bolduḳ.■
5 Qünki, Məsiḫning azab-oḳubətliri biz tərəpkə exip taxḳandək, Məsiḫ arḳiliḳ
bolоɳan riоɳbət-təsəllimizmu exip taxidu. □ ■
6-7 Əmma biz japa-muxəḳḳəttə ḳalsaḳmu bu silərning riоɳbət-təsəlli wə nijat
tepixinglar üqün bolidu; bular silərning biz tartḳan azab-oḳubətlərgə ohxax azab-
oḳubətlərgə qidixinglar bilən silərdimu ḫasil ḳilinidu; biz riоɳbət-təsəlli tapsaḳmu
u silərning riоɳbət-təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu; xunga bizning silərgə
baоɳliоɳan ümidimiz mustəḫkəmdur; qünki silər azab-oḳubətlərdin ortaḳ nesiwilik
bolsanglar, ohxaxla riоɳbət-təsəllidin ortaḳ nesiwilik bolisilər dəp bilimiz.□ ■
8 Qünki, i ḳerindaxlar, silərning Asiyada duq kəlgən japa-muxəḳḳəttin həwərsiz
yürüxünglarni halimaymiz; u waḳitlarda biz qidiоɳusiz eоɳir besimоɳa duq kəlduḳ,
ḫətta ḫayatning əzidin ümid üzgüdək bolоɳaniduḳ.■
9 Əmma əzimizgə əməs, bəlki əlgənlərni tirildürgüqi Hudaоɳa tayiniximiz üqün
ḳəlbimizdə əlümgə məḫkum ḳilinоɳandək yürəttuḳ. □ ■
10 U bizni bundaḳ dəḫxətlik bir əlümdin ḳutḳuzоɳan wə ḫazir ḳutḳuzmaḳta, wə bizni
yənila ḳutḳuzidu, dəp uningоɳa ümid baоɳliduḳ; ■
11 silərmu buningda ḫəm biz üqün dua-tilawətlər bilən mədət beriwatisilər; xundaḳ
ḳilip talay adəmlərning wasitisi arḳiliḳ bizgə kərsitilgən iltipat tüpəylidin talay
adəmlər *Hudaоɳa* rəḫmətlər eytidiоɳan bolidu.■

■ **1:1** Fil. 1:1. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Əf. 1:3; 1Pet. 1:3. ■ **1:4** 2Kor. 7:6. □ **1:5 «Məsiḫning azab-oḳubətliri biz tərəpkə exip taxḳandək, Məsiḫ arḳiliḳ boloɳan riоɳbət-təsəllimizmu exip taxidu» —** «Məsiḫning azab-oḳubətliri» bolsa bəlkim Pawlus wə buradərlirining Məsiḫgə baоɳlanоɳanliḳi tüpəylidin uqriоɳan ziyankəxlikni kərsitidu. Əmma Pawlus bu ixlarni Hudadin kəlgən, birhil imtiyaz wə bərikət süpitidə ḳaraydu. «Filippiliḳlarоɳa» boloɳan «ḳoxumqə səz»imizdə «Məsiḫning azabliriоɳa boloɳan sirdax-ḫəmdəmlik» tooɳruluḳ səzimiznimu kərüng. ■ **1:5** Zəb. 34:19; 94:19. □ **1:6-7 «Əmma biz japa-muxəḳḳəttə ḳalsaḳmu bu silərning riоɳbət-təsəlli wə nijat tepixinglar üqün bolidu; bular silərning biz tartḳan azab-oḳubətlərgə ohxax azab-oḳubətlərgə qidixinglar bilən silərdimu ḫasil ḳilinidu» —** rosul Pawlus ḫərdaim əzi tartḳan azab-oḳubətlər baxḳilarda təsəlli-riоɳbət wə nijat ḫasil ḳilidu, dəp ḳaraydu. Xuning bilən u daim azab-oḳubətlərni birhil bəht wə imtiyaz süpitidə razilik bilən ḳobul ḳilatti. «Filippiliḳlarоɳa» boloɳan «ḳoxumqə səz»imizdə «Məsiḫning azabliriоɳa boloɳan sirdax-ḫəmdəmlik» tooɳruluḳ səzimiznimu kərüng. **«biz riоɳbət-təsəlli tapsaḳmu u silərning riоɳbət-təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu» —** muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. **«xunga bizning silərgə baоɳliоɳan ümidimiz mustəḫkəmdur» —** rosul, Korinttiki ḳerindaxlirim azab-oḳubətni kərsila, bəlkim etiḳadtin tanidu, degən ənsiрəxtin haliy boldum, deməkqi. ■ **1:6-7** 2Kor. 4:17. ■ **1:8** Ros. 19:23. □ **1:9 «Əmma əzimizgə əməs,...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Dərwəḳə, əzimizgə əməs...». ■ **1:9** Yər. 17:5, 7. ■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19.

Pawlusning ziyarətni kəynigə sürüxi

12 Qünki pəhrimiz, yəni wijdanimizning guwaḫliḳi xuki, Hudaning aldida sap niyətlər wə səmimiylik bilən (insaniy parasət bilən əməs, bəlki Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən) biz bu dunyaǫa nisbətən wə bolupmu silərgə nisbətən ɵzimizni tutuwalidiǫan bolduḳ.
13-14 Qünki silərgə yazǫinimiz oḳuyalaydiǫan wə tonup yetələydiǫandin baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidiǫininglardək bizlərnimu silərning pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən. □
15 Xuning bilən muxundaḳ ixənqtə bolup mən əslidə ikkinqi ḳetim silərgə meḫir-xəpḳətni yətküzüxkə awwal silərning ḳexinglaroǫa barmaḳqidim; □ ■
16 yəni, ḳexinglardin Makedoniyəgə ɵtüp, andin Makedoniyədin yənə ḳexinglaroǫa kelixni, xundaḳla silər təripinglardin Yəhudiyə ɵlkisigə uzitiliximni ümid ḳiloǫanidim.
17 Məndə xundaḳ niyət boloǫanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloǫanmu? Mən niyət ḳiloǫanda, məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḫəḳ, bərḫəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ» deyix barmu? □
18 Əmma Ɵz səzidə turǫinidək, bizning silərgə eytḳan səzimiz birdəm «bərḫəḳ» wə birdəm «yaḳ» bolmaydu; ■
19 Qünki biz (mən wə Silwanus wə Timotiy)ning aranglarda jakarliǫinimiz — Hudaning Ooǫli, Əysa Məsiḫ, birdəm «bərḫəḳ» wə birdəm «yaḳ» əməstur; bəlki Uningda «bərḫəḳ»la bardur. □
20 Qünki Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət'iynəzər, ular Uningda «bərḫəḳ»tur, wə biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaǫa xan-xərəp kəltüridiǫan «Amin» bardur. □
21 Əmdi bizlərni silər bilən billə Məsiḫdə qing turǫuzǫuqi boloǫini ḫəm bizni məsiḫligini bolsa Hudadur. □
22 U yənə üstimizgə məḫür besip, ḳəlbimizgə Ɵz Roḫini «kapalət» boluxḳa ata

---

□ **1:13-14 «Qünki silərgə yazǫinimiz oḳuyalaydiǫan wə tonup yetələydiǫandin baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidiǫininglardək bizlərnimu silərning pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən»** — Korintlikłarning kəpinqisining Pawlus wə Timotiyni qüxənmigən yərliri tola idi. Muxu yərdə Pawlus ɵzining «ulardin mustəḳil» təkəbbur adəm əməslikini ularǫa kərsitip rioǫbətləndüridu. Pawlus ɵzini ularning dua-tilawətlirigə eḫtiyajliḳ, dəydu (12). Xunga «Rəb Əysaning küni» (dunyaǫa ḳaytix küni)də ularning Pawlus ḫəm Timotiyda boloǫan təḫpisi kərülidu (demək, xu künidə «bizlərmu silərning pəhiringlar bolimiz»). □ **1:15 «awwal silərning ḳexinglaroǫa barmaḳqidim»** — «awwal» bəlkim «Makedoniyaǫa berixtin awwal» degən mənidə (16-ayət, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni kərüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17 «Məndə xundaḳ niyət boloǫanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloǫanmu?»** — Pawlusning bu oy-niyiti əməlgə axurulmioǫanidi. Xunga Korintlikłarning bəziliri uni «tutami yoḳ adəm» dəp əyibləytti. **«mən niyət ḳiloǫanda, məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḫəḳ, bərḫəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ» deyix barmu?»** — ««ətlik» kixilərdikidək» degən nemə mənisi? «Ətlik» bolsa insanlarning adəttə ixənqlik əməslikini, ularǫa tayanmasliḳ kerəklikini, ularning ḳaroǫularqə ix ḳilidioǫanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroǫa»diki «ət» tooǫruluḳ «kirix səz»imizni kərüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaḳ. 5:12. □ **1:19 «Silwanus»** — xübḫisizki, Injildiki baxḳa yərlərdə «Silas» xəklidə uqraydu (məsilən, «Ros.» 18:5). □ **1:20 «Qünki Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət'iynəzər, ular Uningda «bərḫəḳ»tur, wə biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaǫa xan-xərəp kəltüridiǫan «Amin» bardur»** — «Amin» degən səz duaǫa, məlum arzu-tiləkkə yaki məlum wəz-təlimgə «Xundaḳ boloǫay, Hudayim!», «Ḳoxuldum!» degən mənini bildüridu. □ **1:21 «bizlərni silər bilən billə Məsiḫdə qing turǫuzǫuqi boloǫini ḫəm bizni məsiḫligini bolsa Hudadur»** — «məsiḫlinix» yaki «məsiḫ ḳilinix»ning omumiy mənisini qüxinix üqün Təwrat «Yəx.» 61:1diki izaḫatni wə «Təbirlər»nimu kərüng. Rəb Əysa Məsiḫ hizmitini ada ḳilix üqün Muḳəddəs Roḫ bilən «məsiḫ ḳilinip» küqəytilgəndək, ḫərbir etiḳadqi ohxaxla Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳiloǫinida, Huda bizgə tapxuroǫan hizmətni ada ḳilix üqün Uning Roḫi (Muḳəddəs Roḫ) bilənmu «məsiḫ ḳilinidu», xundaḳla Roḫta küqəytilgən bolidu.

qildi.□ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap berixini keqiktürgənlikining səwəbi

23 Əmma Hudani əz jenimƣa guwaḩqi boluxqa qaqirimənki, Korintqa tehi
barmiƣanliqimning səwəbi kənglunglarni ayax üqün idi. ■
24 Ḩərgiz əzimizni iman-etiqadinglar üstigə ḩəküm sürgüqilərmiz, demək, bəlki
silərning xad-huramliqinglarni axuruxqa silərgə ḩəmkarlaxquqilarmiz; qünki silər
etiqad arqiliqla məzmut turisilər. ■

2

1 Lekin mən iqimdə, qexinglarƣa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararƣa
kəldim.□
2 Qünki əgər mən silərgə azar bərsəm, mening tüpəylimdin azar yegənlərdin baxqa
qaysibiri meni xadlanduralisun?
3 Mən əsli meni xadlanduruxi tegixlik boloƣanlardin əksiqə azar yəp qalmay
degən məqsəttə xu hətni yazdim; qünki mening xadliqim silər ḩəmminglarningmu
xadliqidur dəp silər ḩəmminglarƣa ixənq baoƣlidim.□ ■
4 Qünki əslidə əzüm eoƣir azab iqidə qəlbimdiki dərd-ələmdin kəp kəz yaxlirimni
təkküzüp turup silərgə xu hətni yazoƣanidim; məqsitim silərgə azar berix əməs,
bəlki silərgə qongqur baoƣlanoƣan, exip taxqan muḩəbbitimni bilixinglar üqün idi.

Gunaḩkarni qaytidin qobul qilix

5 Əmma birərsi azar yətküzgən bolsa, uning azar yətküzgini mən əməs dəymən,
u bəlki məlum dərijidə (bu ixni ziyadə eoƣir qiloƣum yoq) ḩəmminglarƣa azar
yətküzdi.
6 Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḩləngini yetərliktur;□ ■
7 Xunga ḩazir əksiqə, silər uningƣa meḩir-xəpqət kərsitip rioƣbət-təsəlli berix-
inglarƣa tooƣra kelidu; bolmisa bundaq bir kixi bəlkim oƣayət zor dərd-ələmdin əzini
yoqitiximu mumkin.
8 Xunga mən silərgə uningƣa muḩəbbitinglarni ispatlixinglarni jekiləymən.

□ **1:22 «U yənə üstimizgə məḩür besip...»** — (Muqəddəs Roḩ bilən) «məḩür besix» tooƣruluq «Əfəsusluqlarƣa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muqəddəs Roḩning Əzi Hudaning Əzigə təwə boloƣan adəmlirining üstigə: «Meningkidur» dəp basqan igidarqiliq məḩüridur. **«qəlbimizgə Əz Roḩini «kapalət» boluxqa ata qildi»** — «Əz Roḩi» grek tilida pəqət «Roḩ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooƣruluq: — bu ayət təwəndiki ḩəqiqətlərni kərsitidu: — (1) ixəngüqilərning «toluq miras»ni igiliwaloƣuqə, Muqəddəs Roḩ ḩərbir ixəngən adəmning qəlbidə turup uningƣa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḩəqiqət ikənlikini ispatlap beridu. (2) yənə kelip, Muqəddəs Roḩning ixəngüqining qəlbidə turoƣanliqining əzi uning kəlgüsidə bu miraska qoqum erixidioƣanliqioƣa Hudaning Əz kapalitidur. ■ **1:22** Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **1:23** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **1:24** 1Pet. 5:3.
□ **2:1 «lekin mən iqimdə, qexinglarƣa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararƣa kəldim»** — bu jümlidin kərimizki, Pawlusning ikkinqi qetim ularning yenioƣa berixi ikkila tərəpkə eoƣir, azarliq ix idi. «Iqimdə ... qararƣa kəldim» degən səz bəlkim pəqət ularni dəp əməs, bəlkim «əzümgimu azabliq bolmisun» dəp xundaq qarar qildim, dəp puritidu. □ **2:3 «Mən əsli meni xadlanduruxi tegixlik boloƣanlardin əksiqə azar yəp qalmay degən məqsəttə uxbu hətni yazdim»** — «xu hət» bolsa «kirix səz»imizdə eytqinimizdək, «Korintliqlarƣa (1)» əməs, bəlki uningdin keyinki yənə bir hətni kərsitidu. ■ **2:3** 2Kor. 8:22; Gal. 5:10.
□ **2:6 «Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḩləngini yetərliktur»** — bəzi alimlar «bundaq adəm»ni Pawlus birinqi hetidə alaḩidə əyibligən kixi («1Kor.» 5-bab) dəp qaraydu. Bizningqə bolsa u keyinki, kəp adəmlərgə «azar bərgən», «ziyan-zəhmət qiloƣuqi» yənə bir kixi idi (7:12 wə «kirix səz»imiznimu kərüng).
■ **2:6** 1Kor. 5:3.

9 Xu hetimni yənə bir məkşəttə, yəni silərning ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim. □
10 Lekin silər kaysibirini məlum ix üqün kəqürüm kiloǫan bolsanglar, mənmu ḥəm uni xundak kiloǫan bolimən; mənmu məlum bir ixni kəqürüm kiloǫinimda (birər ixni kəqürüm kiloǫan bolsam), mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundak kildim. □
11 Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz.□
12 Əmdi Məsiḥning hux həwirini jakarlaxka Troas xəḥirigə kəlginimdə wə xundakla Rəb təripidin *pursət* ixiki manga eqiloǫini bilən, □ ■
13 kerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim. □
14 Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan, biz arkilik ḥər yərdə Özigə dost tartkuqi huxpurakni qaqkuqi Hudaoǫa təxəkkür! □ ■
15 Qünki biz Hudaoǫa yətküzüliwatkan Məsiḥning huxpurikidurmiz, ḥəm kutkuzuluwatkanlar arisida ḥəm ḥalakətkə ketiwatkanlar arisida xundakmiz;
16 keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriki, aldinkilaroǫa ḥayatlikka boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz; əmdi muxundak ixlarning ḥəddisidin kim qikalaydu? □ ■
17 Qünki biz köp kixilərning kiloǫinidək Hudaning kalam-səzini soda-setik ixi kilmaymiz; əksiqə biz səmimiylik bilən Huda aldida Hudadin *əwətilgənlər* süpitidə Məsiḥdə səzləymiz.

3

Yengi əḥdining hizmətkarliri

1 Biz yənə özimizni təwsiyə kiloǫili turuwatamduk? Yaki baxka bəzilərgə kerək boloǫandək, silərgə yeziloǫan yaki silər yazoǫan təwsiyinamilər bizgə kerəkmu?■

□ **2:9 «Xu hetimni yənə bir məkşəttə, yəni silərning ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim» —** «ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglar»: Pawlus ularning özigə itaətmən boluxi əməs, bəlki Hudaning uning arkilik kəlgən səzigə itaətmən boluxini halaytti, əlwəttə. □ **2:10 «mənmu məlum bir ixni kəqürüm kiloǫinimda … mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundak kildim» —** «Məsiḥning ḥuzurida»: baxka birhil tərjimisi «Məsiḥning wujudida» yaki «Məsiḥning xəhsiyitidə» (demək, Məsiḥning ornida yaki Məsiḥning namida). Buning wə tərjimimizning mənisi arisida qong pərk yok. □ **2:11 «Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz» —** bu ayət tooǫruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:12 «xundakla Rəb təripidin pursət ixiki manga eqiloǫini bilən…» —** grek tilida «xundakla Rəbdə pursət ixiki manga eqiloǫini bilən…». ■ **2:12** Ros. 16:8. □ **2:13 «kerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim» —** zor mumkinqiliki barki, Titus Korinttiki kerindaxlarning həwirini elip kəlməkqi boloǫan, lekin tehi Troaska kəlmigənliki üqün, Korintlikłarning oǫemini yəwatkan Pawlus Troasta turoǫinida köngli aram tapmidi. Gərqə hux həwərni jakarlaxka «pursət ixiki eqiloǫan» bolsimu, u uningdin (wakitinqə) paydilanmay Korintlikłarning həwirini biliwelix üqün Titusni izdəp u yərdin kətti. Bir yildin keyinmu Troastiki bu «pursət ixiki» tehi oquk turoǫan bolsa kerək («Ros.» 20:6). □ **2:14 «Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan… Hudaoǫa təxəkkür!» —** «oǫalibanə baxlaydioǫan» grek tilidiki bu səz adəttə sərdar yaki padixah zəpər kuqkan koxunini xərəplik, təntənilik yürüxtə öz yurtioǫa baxlaydioǫanlikini ipadiləydu. ■ **2:14** Kol. 1:27. □ **2:16 «keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriki, aldinkilaroǫa ḥayatlikka boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz» —** buning mənisi bəlkim xundakki: — «ḥalakətkə ketiwatkanlar» bolsa, «roḥiy ölüm»də turidu; ularning xu hətərlik əḥwalini Hudaning adəmliri ularoǫa puritidu; mənggülük ḥayatlikni tepiwatkanlaroǫa bolsa, Hudaning adəmliri ularoǫa mənggülük ḥayatning huxbuyini, ḥəkikət ikənlikini özining ḥayat-turmuxi arkilik puritip bildüridu. ■ **2:16** Luka 2:34. ■ **3:1** 2Kor. 5:12; 10:8.

2 Silər өzünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, ķəlbimizdə pütülgən, ҳər insanоła tonux bolоłan wə oķulidiоłan.□

3 Silərning biz təripimizdin pərwix ķilinоłan, Məsiҳning məktupi ikənlikinglar ayan boldi (bu məktup siyaҳ bilən əməs, bəlki tirik Hudaning Roҳi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki ķəlbning ətlik tahtayliriоła pütüklüktur).□ ■

4 Əmdi bizning Məsiҳ arķilik Hudaоła ķaraydiоłan xunqə zor ixənqimiz bar;

5 өzimizni birərnərsini ķilołudək iķtidarimiz bar dəp qaołliоłinimiz yoķtur; iķtidarlikimiz bolsa bəlki Hudadindur.

6 U bizni yengi əҳdining hizmətkarliri boluxķa iķtidarlik ķildi; bu əҳdə pütüklük səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roҳķa asaslanоłan. Qünki pütüklük səz-jümlilər adəmni өltüridu; lekin Roҳ bolsa adəmgə ҳayat kəltüridu.□ ■

7 Əmma səz-jümlilər bilən taxlarоła oyulołan, өlüm kəltüridiоłan hizmət xan-xərəp bilən bolołan wə xundaķla Israillar Musaning yüzidə julalanоłan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip ķariyalmiоłan yərdə (gərqə xu xan-xərəp ҳazir əməldin ķaldurulоłan bolsimu),□ ■

8 Roҳ bilən yürgüzülidiоłan hizmət tehimu xan-xərəplik bolmamdu?

9 Qünki adəmning gunaҳini bekitidiоłan hizmət xərəplik bolołan yərdə, insanni ҳəķķaniy ķilidiоłan hizmətning xəripi tehimu exip taxmamdu!?

10 Qünki əslidə xan-xərəplik bolołan ixning ҳazirķi ołayət zor xan-xərəplik ixning aldida ҳeqķandaķ xan-xərəplikliki yoķtur;

11 qünki əməldin ķaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən kəltürülgən yərdə, ҳazir ornini basķan ix tehimu xan-xərəplik bolidu. □

12 Bizdə xunqə zor xundaķ bir ümid bolołanikən, biz tolimu yürəklik bolimiz. □

13 Biz Israillarni əməldin ķaldurulidiоłan *əҳdining* parlaķ nuriоła kөzini tikip ķaraxning aķiwitigə uqrap kətmisun dəp yüzigə qümpərdə tartiwalołan Musaоła

---

□ **3:2 «Silər өzünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, ķəlbimizdə pütülgən, ҳər insanоła tonux bolołan wə oķulidiоłan» —** demək, Korinttiki etiķadqilarning nijatni yengi ķobul ķilołan waķtida mutləķ өzgərtilgən yengi yürüx-turuxliri Pawlusning əjrining ҳər adəmgə kөrünərlik bolołan mewisi, uning ҳəķiķiy rosul ikənlikigə ispat idi. □ **3:3 «Silərning biz təripimizdin pərwix ķilinоłan, Məsiҳning məktupi ikənlikinglar» —** «pərwix ķilinоłan» yaki «yətküzülidiоłan, yollanоłan». grek tilida «kөyünüp beķilołan» yaki «hizmiti ķilinоłan». **«bu məktup siyaҳ bilən əməs, bəlki tirik Hudaning Roҳi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki ķəlbning ətlik tahtayliriоła pütüklüktur» —** oķurmənlərning esidə barki, Musa pəyоłəmbərgə qüxürülgən ķanun «tax tahtalar»оła pütüklük idi. Muxu yərdiki «ətlik» səlbiy mənidə əməs, bəlkim «yumxaķ, ķattiķ bolmiоłan», «tax»ning əksini bildüridu. ■ **3:3** Mis. 24:12; 34:1; Yər. 31:33; Əz. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10. □ **3:6 «U bizni yengi əҳdining hizmətkarliri boluxķa iķtidarlik ķildi; bu əҳdə pütüklük səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roҳķa asaslanоłan» —** muxu ayəttiki «pütüklük səz-jümlilər» Musaоła qüxürülgən ķanunni, yəni «kona əҳdə»ni kərsitidu; «Roҳ» bolsa Hudaning Muķəddəs Roҳini kərsitidu, əlwəttə. «Yengi əҳdə» tooŋruluķ «Yər.» 31:31-34 wə «Yərəmiya»diki «ķoxumqə səz»ni kərüng. **«Qünki pütüklük səz-jümlilər adəmni өltüridu; lekin Roҳ bolsa adəmgə ҳayat kəltüridu» —** bu səzlərning toluķ mənisini qüxinix üqün «Rim.» 3:19-23, 7-bab wə 8:1-16ni kərüng. «Roҳ» Hudaning Roҳi, əlwəttə. ■ **3:6** 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ **3:7 «Israillar Musaning yüzidə julalanоłan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip ķariyalmiоłan yərdə» —** bu wəķə «Mis.» 34:29-35də hatiriləngən. **«(gərqə xu xan-xərəp ҳazir əməldin ķaldurulоłan bolsimu)» —** baxķa birhil tərjimisi «gərqə xu nur asta-asta yoķiliwatķan bolsimu». Pawlus bu ikki bislik səzlərni bəlkim ətəy ixlətkən, xunga ikkila tərjimisi bəlkim tooŋridur. ■ **3:7** Mis. 24:12; 34:1,30; Ķan. 10:1. □ **3:11 «qünki əməldin ķaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən kəltürülgən yərdə,...» —** «əməldin ķaldurulоłan ix» yaki «ajizlap yoķiliwatķan ix». □ **3:12 «biz tolimu yürəklik bolimiz» —** yaki «biz jasarətlik səzləymiz».

ohximaymiz. □ ■
14 Əmma ularning oy-kəngülliri ķadakłaxķanidi; qünki bügüngə ķədər kona əḥdini okuǫinida muxu qümpərdə eliwetilməy kəldi; qünki pəķət Məsiḥdə boloǫandila u elip taxliwetilidu. □ ■
15 Əmma bügüngə ķədər, Musaning yazmiliri okuloǫinida xu qümpərdə yənila ķəlbini yepiwalmakta.
16 Əmma ḥərkim Rəbgə ķarap burulsa, qümpərdə elip taxlinidu. ■
17 Əmma Rəb xu Roḥtur; wə Rəbning Roḥi ķəyərdə bolsa, xu yərdə ḥərlük bolidu. □ ■
18 Wə biz ḥəmmimizning yüzimiz qümpərdisiz ḥalda Rəbning xan-xəripigə ķarioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxķa Roḥ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp ķoxulup əzgərtilməktimiz.□ ■

4

Pawlusning jamaətlərning hizmitidə boloǫan qidamlik, səwr-takətliki — Hizməttə qidamlik
1 Xunga *Huda* bizgə rəḥim-xəpķət kərsətkəndək, bu hizmət bizgə amanət ķilinoǫanikən, biz bəl ķoywətməymiz;
2 əmdiliktə xərməndilikkə ait yoxurun ixlarni taxlap, nə aldamqilikta mangmay, nə Hudaning səzini burmilimay, bəlki ḥəķiķətni əynən ayan ķilix bilən Huda aldida durusluķimizni ḥər adəmning wijdanioǫa kərsitimiz.■
3 Əmma hux həwirimiz qümkəlgən bolsimu, u ḥalak boluwatķanlaroǫa nisbətən qümkəldi;■
4 Qünki Hudaning sürət-obrazi boloǫan Məsiḥning xan-xəripi tooǫrisidiki hux həwərning nuri ularning üstidə yorumisun dəp, bu zamanning ilaḥi etiķadsizlarning oy-zeḥinlirini kor ķildi.□ ■
5 Qünki biz əzimizni əməs, bəlki Məsiḥ Əysani Rəb, xuningdək əzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan ķilimiz.□

□ **3:13 «əməldin ķalduruliduoǫan əḥdə» —** «kona əḥdə»ning «əməldin ķalduruloǫanliķi»ni toluķrak qüxinix üqün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni okung). Baxķa birhil tərjimisi «əqüp ketiwatķan əḥdə…». **«əməldin ķalduruliduoǫan əḥdining parlak nurioǫa kəzini tikip ķaraxning akiwitigə uqrap kətmisun dəp…»** — «ķaraxning akiwiti» — biz bu səzni xu mənidə qüxinimizki, kona əḥdə (Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən ķanun) astida, insanning gunaḥķa patķan ḥaliti pax ķilinoǫaqķa, Hudaning xan-xəripigə biwasitə ķaraxning akiwiti ölüm bolatti. «Mis.» 34:34ni kərüng. ■ **3:13** Mis. 34:35; Rim. 10:4. □ **3:14 «qünki bügüngə ķədər kona əḥdini okuǫinida muxu qümpərdə eliwetilməy kəldi…»** — «kona əḥdə» muxu yərdə, bolupmu Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən ķanunni, yəni Təwratning «Yaritilix»tin «Ķanun xərḥi»giqə boloǫan bəx ķismini kərsitidu. ■ **3:14** Yəx. 6:10; Əz. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **3:16** Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ **3:17 «Əmma Rəb xu roḥtur»** — «Roḥ» bolsa Hudaning Mukəddəs Roḥi», yəni «yengi əḥdə» arķilik mənggülük ḥayatni elip kelidioǫan Roḥni kərsitidu. ■ **3:17** Yḥ. 4:24. □ **3:18 «Biz ḥəmmimizning yüzimiz qümpərdisiz ḥalda Rəbning xan-xəripigə ķarioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxķa Roḥ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp ķoxulup əzgərtilməktimiz» —** «ohxax süriti» (yaki «ohxax sürət-obrazi») — Rəb Əysaning Özining süriti. ■ **3:18** 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7. ■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tes. 2:10. □ **4:4 «bu zamanning ilaḥi etiķadsizlarning oy-zeḥinlirini kor ķildi» —** «bu zamanning ilaḥi» Xəytan, Iblis. ■ **4:4** Yəx. 6:10; Yḥ. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5 «biz əzimizni əməs, bəlki Məsiḥ Əysani Rəb, xuningdək əzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan ķilimiz» —** «hizmətkarlar» muxu yərdə grek tilida «ķullar» deyilidu. Demək, özini (ḥərhil səwəblər bilən) baxķa birsining hizmitidə boluxķa satķan kixilər.

6 Qünki «ķarangƣuluķtin nur yorusun» dəp buyruƣan Huda, Məsiḥning didaridin
Өzining xan-xəripini tonutuxķa bolƣan yoruķluķning *biz arķilik* qeqilixi üqün,
bizning ķəlbimizni yorutķandur.■

Mənggülük xan-xərəpning zor wəzni

7 Əmma ķudrətning ƣayət zorluķi bizdin əməs, bəlki Hudadin bolƣanliķi kөrünsun
dəp bu gөḥərgə sapal idixlarda ķaqilaķlik ḥalda igidarlik ķilimiz.□ ■
8 Mana biz ḥərtərəptə ķistilip ķalduķ, əmma yənjilmiduķ; təmtirəp ķalduķ, əmma
ümidsizlənmiduķ;
9 ziyankəxlikkə uqrawatimiz, əmma ḥəmdəmsiz ķalmiduķ; yiķitilduķ, əmma ḥalak
bolmiduķ;
10 Əysaning ḥayati tenimizdə ayan ķilinsun dəp, ḥərdaim tenimizdə Əysaning
өlümini kөtürüp yürimiz. □ ■
11 Qünki Əysaning ḥayati өlidiƣan ətlirimizdə ayan ķilinsun üqün, tirik ķalƣan
bizlər ḥərdaim өlümgə tapxurulmaķtimiz. □ ■
12 Xuning bilən bizdə өlüm ixləwatidu, əmma ḥayat silərdə ixləwatidu. □
13 Wə «Mən ixəndim, xunga sөz ķildim» dəp yezilƣandikidək iman-ixənqtiki roḥķa
igə bolup, bizmu ixənduķ wə xuning bilən sөz ķilimiz; □ ■
14 qünki Rəb Əysani tirildürgən *Huda* bizni Əysa bilən birgə tirildüridu, xundaķla
bizni silər bilən birgə Өz aldiƣa ḥazir ķilidu, dəp bilimiz. ■
15 Qünki *bu* ḥəmmə ixlar silər üqündurki, tehimu kөp kixilərning wujudida exip
taxķuqə beƣixlanƣan meḥir-xəpķət səwəbidin kөp kixilərningmu Hudani uluƣlap
eytķan təxəkkürliri exip taxidu. ■
16 Xunga biz bəl ķoyuwətməymiz; gərqə taxķi insanliķimiz solaxsimu, dərḥəķiķət
iqki insanliķimiz kündin-küngə yengilanmaķta. □
17 Qünki bizning bir dəķiķilik wə yenik japa-muxəķķətlirimiz biz üqün exip taxķan,
mənggülük, zor wəzinlik xan-xərəpni ḥasil ķilidu. ■
18 Xunga biz kөrüngən ixlarƣa əməs, bəlki kөrünməs ixlarƣa kөz tikimiz; qünki
kөrüngən ixlar waķitlik, əmma kөrünməs ixlar mənggülüktur.

5

Kөrüx sezimi bilən əməs, bəlki iman-ixənq bilən yaxax

■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pet. 1:19. □ **4:7 «...bu gөḥərgə sapal idixlarda ķaqilaķlik ḥalda igidarlik ķilimiz»** — «sapal idixlar» bolsa etiķadqilarning өz ajiz wujud-tənliri, əlwəttə. ■ **4:7** 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1. □ **4:10 «Əysaning ḥayati tenimizdə ayan ķilinsun dəp, ḥərdaim tenimizdə Əysaning өlümini kөtürüp yürimiz»** — «Əysaning өlümini kөtürüx» degənlik bəlkim rosullar daim azap-oķubətni tartķanliķi, daim өltürülüxning həwpidə turuwatķanliķini kөrsitidu. Əmma bu bayanni yənə ḥəmmə etiķadqi üqün muḥim roḥiy prinsip degili bolidu. 11-ayətni kөrüng. ■ **4:10** Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13. □ **4:11 «qünki Əysaning ḥayati өlidiƣan ətlirimizdə ayan ķilinsun üqün, tirik ķalƣan bizlər ḥərdaim өlümgə tapxurulmaķtimiz»** — «өlümgə tapxurulmaķtimiz» — Huda təripidin, əlwəttə. ■ **4:11** Zəb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ **4:12 «Xuning bilən bizdə өlüm ixləwatidu, əmma ḥayat silərdə ixləwatidu»** — muxu muḥim prinsip toƣruluķ «ķoxumqə sөz»imizni kөrüng. □ **4:13 «Mən ixəndim, xunga sөz ķildim»** — «Zəb.» 116:10. **«iman-ixənqtiki roḥķa igə bolup, bizmu ixənduķ wə xuning bilən sөz ķilimiz»** — «sөz ķilimiz» — demək, hux həwərni jakarlaymiz. ■ **4:13** Zəb. 116:10 ■ **4:14** Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ **4:15** 2Kor. 1:11. □ **4:16 «gərqə taxķi insanliķimiz solaxsimu, dərḥəķiķət iqki insanliķimiz kündin-küngə yengilanmaķta»** — «taxķi insanliķimiz» adəmning jan-tenini, «iqki insanliķimiz» adəmning ķəlb-roḥini, iqki dunyasini kөrsitidu. Grek tilida «taxķi insanimiz» wə «iqki insanimiz» deyilidu. ■ **4:17** Zəb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuḥa. 3:2.

1 Qünki bu zeminоła təwə өyimiz, yəni bu qedirimiz yoқitilsimu, Huda təripidin bolоłan, insan қoli bilən yasalmiołan bir өy, yəni asmanlarda əbədiy bir makanimiz bardur dəp bilimiz.■
2 Əmdi bu *kona өyimizdə* turoқinimizda asmandiki өyimizni kiyiwelixқa zor intizar bilən ah urmaқtimiz■
3 (bərhək, *asmandiki өyimizni* kiyiwalsaқ yalingaq қalmaymiz).■
4 Qünki muxu qedirda turoқinimizda, eoқirqilikta ah urmaқtimiz; bu bizning yalingaqlinixni halioқinimiz əməs, bəlki kiyindürülüxni, yəni bizdə өlidioқan nemə bolsa, uning ҳayat təripidin yutuluxini halaymiz.■
5 Əmdi bizni dəl muxu ixқa təyyarlioқuqi bolsa Hudadur; U bizgə «kapalət» bolоłan Өz Roҳinimu ata қildi.□ ■
6 Xuning bilən biz ҳəmixə yurəklik bolimiz; ҳəmdə tenimizdə makan tutқinimizda Rəbdin neri bolоłan musapir bolimiz dəp bilimiz
7 (qünki biz kərüx sezimi bilən əməs, etiқad bilən mangimiz);■
8 biz yurəklik bolup, xuningdək təndin neri bolup Rəb bilən billə bir makanda boluxқa tehimu hursənmiz.
9 Xuning bilən, məyli təndə bolayli, təndin neri bolayli, uni hursən қilixni istək-nixan қilip intilimiz.
10 Qünki təndə қilołan əməllirimizni, yahxiliқ bolsun, yamanliқ bolsun, ҳərbirimizgə қayturuluxi üqün Məsiҳning soraқ təhti aldida ҳazir boluximiz lazim bolidu. ■
11 Xuning bilən Rəbning dəҳxitini bilgənlikimiz üqün, insanlarni ixəndürüxkə tiriximiz; lekin biz Hudaoła oquқ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaқ dəp ümid қilimən.□

Inaқliққa kəltürüx hizmiti

12 Biz ҳazir өzimizni қaytidin silərgə təwsiyə қilołinimiz yoқ, bəlki pəқət silərdə қəlbdiki ixlardin əməs, taxқi қiyapəttin pəhirlinidioқanlaroła bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz. □ ■
13 Qünki iq-iqimizgə sioқmay қaloқan bolsaқmu Huda aldida xundaқ bolduқ, salmaқ bolsaқmu silər üqün xundaқ bolimiz. □

■ **5:1** 2Kor. 4:7. ■ **5:2** Rim. 8:23. ■ **5:3** Wəҳ. 3:18; 16:15. ■ **5:4** Rim. 8:11; 1Kor. 15:53. □ **5:5 «U bizgə «kapalət» bolоłan Өz Roҳinimu ata қildi»** — «Өz Roҳi» grek tilida pəқət «Roҳ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooqruluқ 1:22diki izaҳatni kərüng. ■ **5:5** Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; Əf. 1:13; 4:30. ■ **5:7** 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ **5:10** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Wəҳ. 2:23; 22:12. □ **5:11 «biz Hudaoła oquқ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaқ dəp ümid қilimən»** — «Hudaoła oquқ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaқ». Demək, Pawlus wə baxқa rosullar dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, ularning ҳəқikiy salaҳiyiti, ularda bolоłan Məsiҳning Muқəddəs Roҳimu dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, xunga ularoła Məsiҳning ҳər adəmni soraққa tartidioқanliқi tooqruluқ ixəndürüxning zərüriyiti bar. Lekin Huda bizni obdan bilidu wə (silər Hudaning adəmliri bolоłandin keyin) silərmu bizni obdan qüxənsənglar kerək, dəydu. □ **5:12 «...taxқi қiyapəttin pəhirlinidioқanlaroła bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz»** — «taxқi қiyapitidin pəhirlinidioқanlar bərgüdək jawab bolsun dəp...» — Pawlus ҳazir Korinttiki jamaəttə kərüngən «sahta rosullar»ni tiloła elip, өzi üstidin ərz қiloқan bu kixilərgə jawab berix üqün Korinttiki қerindaxlaroła өzining wə ҳəmkarlirining hizmətlirining roҳiy maҳiyitini azraқ axkarilap kərsətməkqi. ■ **5:12** 2Kor. 3:1; 10:8. □ **5:13 «Qünki iq-iqimizgə sioқmay қaloқan bolsaқmu Huda aldida xundaқ bolduқ, salmaқ bolsaқmu silər üqün xundaқ bolimiz»** — munu ayəttə Pawlus, xübҳisizki, (yuқirida eytiloқandək) awwal өzining wə қerindaxlarning «қəlbdiki ixlar», yəni əng əҳmiyətlik ixlar tooqruluқ səzləydu. U keyinrək «kərünüx»tiki ixlarning, yəni «taxқi қiyapət»ning ixlirioła ətidu. Əməliyəttə «iq-iqimizgə sioқmay қaloқan bolux» Hudaning zor uluoқluқi, exip taxқan xapaitigə қarap insanning huxalliқtin boloқan normal inkasi bolux kerəkoqu, dəymiz. Əmma baxқa kixilər bəribir hux həwərni anglixi kerək, xuningdək өz huxalliқimizoła ҳay berip, ular üqün «salmaқ» boluximizmu kerək.

14 Qünki Məsiḥning muḥəbbiti bizni *xundaķ ķilixķa* ündəydu; qünki biz birsi ḥəmməylən üqün əldi, xunga ḥəmməylənnimu əldi, dəp ḥesablaymiz. □
15 Wə U ḥəmməylənni dəp əldi, buningdin məķsət, ḥayat boloɳanlar əzliri üqün əməs, bəlki ularni dəp əlüp tirilgüqi üqün yaxixi üqündur.■
16 Xuning bilən biz buningdin keyin ḥeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ḥətta biz Məsiḥni insanlarqə tonuoɳan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz. □ ■
17 Xunga əmdi birsi Məsiḥdə bolsa, u yengi bir yaritiloɳuqidur! Kona ixlar ötüp, mana, ḥəmmə ix yengi boldi! ■
18 Wə barliķ ixlar Hudadindur; U bizni Məsiḥ arķilik Özigə inaķlaxturdi, xundaķla bizgə inaķlaxturux hizmitini tapxurdi: — □ ■
19 dəmək, Huda Məsiḥdə adəmlərning itaətsizliklirini ularning əyibi bilən ḥesablaxmay, aləmni Özigə inaķlaxturdi; xuningdək bizgə inaķlaxturux həwirini amanət ķilip tapxurdi. ■
20 Xunga huddi Huda biz arķilik *adəmlərdin inaķlikķa kelixni* ötünginidək, biz Məsiḥkə wakalitən əlqilərdurmiz; Məsiḥning ornida «Hudaoɳa inaķlaxturuloɳaysilər!» dəp ötünimiz. ■
21 Gunaḥķa ḥeq tonux bolmioɳan kixini Huda bizni dəp gunaḥning özi ķildi; məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ḥəķķaniyliķi boluximiz üqündur.□ ■

6

Hudaning japa-muxəķķət tartķuqi əlqiliri bolux

1 Əmdi *Hudaning* ḥəmkarliri süpitidə silərdin Uning meḥir-xəpķitini ķobul ķilip turup uni bikaroɳa kətküzmənglar dəp ötünimiz■
2 (qünki u: «Xapaət kərsitilidioɳan bir pəyttə duayingni ijabət ķilixni bekitkənmən, nijat-ķutulux yətküzülidioɳan bir künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bek-itkənmən» — dedi. Mana, ḥazir bolsa «xapaət kərsitilidioɳan yahxi pəyt»; mana, ḥazir «nijat-ķutulux küni»dur!).□ ■
3 *Rəbning* hizmitigə daoɳ kəltürülmisun dəp ḥeqķandaķ ixta ḥeqkimning imanioɳa tosaloɳuluķ ķilmaymiz;■
4 bəlki ḥərbir ixta özimizni Hudaning hizmətkarliri süpitidə nəmunə ķilip yürimiz; zor qidamlik bilən, jəbir-zulumlarda, japa-muxəķķətlərdə, besim-ķistaķlarda,■
5 kamqa yarilirida, zindanlarda, ķozoɳilang-topilanglar iqidə, eoɳir meḥnətlərdə, tünəxlərdə, roza tutuxlarda,□

□ **5:14 «birsi ḥəmməylən üqün əldi» —** Məsiḥni kərsitidu. **«qünki biz birsi ḥəmməylən üqün əldi, xunga ḥəmməylənnimu əldi, dəp ḥesablaymiz»** — bu ajayib ayət tooɳruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:15** Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2. □ **5:16 «ḥətta biz Məsiḥni insanlarqə tonuoɳan bolsaķ...» —** «insanlarqə» grek tilida «ətlər boyiqə». **«xuning bilən biz buningdin keyin ḥeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ḥətta biz Məsiḥni insanlarqə tonuoɳan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz»** — bu ajayib ayət tooɳruluķmu «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **5:17** Yəx. 43:18; Wəḥ. 21:5. □ **5:18 «wə barliķ ixlar Hudadindur» —** yaki «wə bu barliķ ixlar Hudadindur». ■ **5:18** Kol. 1:20; 1Yuḥa. 2:2; 4:10. ■ **5:19** Rim. 3:24,25; Kol. 1:20. ■ **5:20** 2Kor. 3:6. □ **5:21 «gunaḥķa ḥeq tonux bolmioɳan kixi» —** Məsiḥ. **«məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ḥəķķaniyliķi boluximiz üqündur»** — «Uningda» — Məsiḥdə, əlwəttə. ■ **5:21** Yəx. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pet. 2:22; 1Yuḥa. 3:5. ■ **6:1** 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15. □ **6:2 «xapaət kərsitilidioɳan bir pəyttə duayingni ijabət ķilixni bekitkənmən, nijat-ķutulux yətküzülidioɳan bir künidə mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən» —** «Yəx.» 49:8. ■ **6:2** Yəx. 49:8. ■ **6:3** Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ **6:4** 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23. □ **6:5 «tünəxlərdə» —** demək «tünəp dua ķilixlarda». Baxķa birhil tərjimisi «uyķusizliklarda».

6 paklik bilən, bilimlər bilən, səwr-taķətlik bilən, meḥribanliķlar bilən, Muķəddəs
Roḥ bilən, sahtiliķsiz meḥir-muḥəbbət bilən,
7 ḥəķiķətning səz-kalami bilən, Hudaning küq-ķudriti bilən, ḥəķķaniyliķning ong-sol
ķollardiki ķoralliri bilən,□
8 ḥəm izzət-xəḥrəttə ḥəm ḥaķarət iqidə, təḥmət ḥəm təriplinixlər iqidə *əzimizni Hu-
daning hizməkarliri süpitidə namayan ķilduķ*; yalƣanqilar dəp ķaralƣan bolsaķmu
səmimiy-sadiķ bolup,
9 namsiz bolduķ-yu, əmma məxḥormiz; ələy dəp ķalduķ-yu, əmma mana,
ḥayatturmiz; tərbiyidə jazalanduķ-yu, əmma əlümgə məḥkum ķilinmiduķ; □ ■
10 dərd-ələm tarttuķ-yu, əmma daim xad-huramliķta turimiz; namrat bolƣinimiz
bilən, əmma kəp adəmlərni bay ķilƣuqimiz; ḥeqnemimiz yoķ bolƣini bilən, əmma
ḥəmmigə igidarmiz.□
11 Silərgə oquķ-yoruķ səzliduķ, əy Korintliķlar, bizning baƣrimiz silərgə kəng eqildi!
□
12 Silər biz tərəptin ķisilƣan əməs, lekin əz iq-baƣringlarning tarliķidin ķisilisilər;
13 əmdi adil almaxturuxta bolup — (əz pərzəntlirimgə səzligəndək səzləymən) —
baƣringlarni bizgimu kəng eqinglar.■

Ķarangƣuluķķa ḥəmraḥ bolmanglar

14 Etiķadsizlar bilən bir boyunturuķķa qetilip təngsizliktə bolmanglar; qünki
ḥəķķaniylik wə ķəbiḥlik otturisida ķandaķmu ortaķlik bolsun? Yoruķluķning
ķarangƣuluk bilən ķandak ḥəmraḥliķi bolsun? □ ■
15 Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun? Ixəngüqining ixənmigüqi bilən
ķandaķ ortaķ nesiwisi bolsun? □
16 Hudaning ibadəthanisining butlar bilən ķandaķ birliki bolsun? Qünki silər tirik
Hudaning ibadəthanisidursilər — Hudaning: «Mən ularda turimən, ularning arisida
yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu» deginidək *silər
Uning ibadəthanisidursilər*; □ ■

□ **6:7 «…ḥəķķaniyliķning ong-sol ķollardiki ķoralliri bilən…»** — bəlkim zərb ķilidiƣan ḥəm ķoƣdaydiƣan roḥiy ķorallarni kərsitidu. □ **6:9 «namsiz bolduķ-yu, əmma məxḥormiz»** — dunyadiki «məxḥor»lardin bolmisimu, lekin Huda, pərixtilər wə jamaətlər təripidin məxḥordur, degən mənidə dəp ķaraymiz. **«tərbiyidə jazalanduķ-yu, əmma əlümgə məḥkum ķilinmiduķ»** — «tərbiyidə jazalanduķ-yu…» degənlik baxķa bir tərjimisi «dərrə-ķamqa yeduķ-yu …». Bu muḥim səz toƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:9** Zəb. 118:18; Yəx. 26:19. □ **6:10 «namrat bolƣinimiz bilən, əmma kəp adəmlərni bay ķilƣuqimiz; ḥeqnemimiz yoķ bolƣini bilən, əmma ḥəmmigə igidarmiz»** — «namrat bolƣinimiz bilən,… ḥeqnemimiz yoķ bolƣini bilən,…» — Pawlus wə baxķa rosullar bu dunyaning kəzķarixidin ķariƣanda xundaķ kərüngən bolsimu, ular ḥərgiz əzlirini undaķ ḥesablimaydu, bəlki əzlirini ḥəķiķiy baylar (mənggülük bayliķlarƣa igə) dəp sanaytti. □ **6:11 «Silərgə oquķ-yoruķ səzliduķ, əy Korintliķlar,…»** — grek tilida «Aƣzimiz silərgə oquķ, i Korintliķlar,…». ■ **6:13** 1Kor. 4:14. □ **6:14 «Etiķadsizlar bilən bir boyunturuķķa qetilip təngsizliktə bolmanglar»** — «Ķan.» 22:10də «Exək wə kalini bir boyunturuķķa təng ķoxmanglar» deyilidu. Təngsizlik bolƣaqķa, ixəngən adəm wə ixənmigən adəm təng yük tartmaydu, ḥətta bir-biridin baxķa yənülüxkə tartidu. Bu səzlər pəķət nikaḥķila baƣlik əməs, türlük əḥwallarda etiķadsiz adəm bilən «ḥəmboyunturuķ» bolux qong qataķlarni qiķiridu, degənliktur. **«…ḥəķķaniylik wə ķəbiḥlik otturisida ķandaķmu ortaķlik bolsun?»** — «ķəbiḥlik» grek tilida «ķanunsizlik», əmma bu «ķanun» ḥəkümətningki əməs, Hudaning ḥəķķaniy tələplirini kərsitidu. ■ **6:14** Ķan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Əf. 5:11 □ **6:15 «Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun?»** — «Belial» degənning ibraniy tilidiki mənisi «ərziməs, osal» bolup, Xəytanning yənə bir ismi bolidu. □ **6:16 «Mən ularda turimən, ularning arisida yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu»** — «Law.» 26:12 wə «Yər.» 28:32, «Əz.» 32:27ni kərüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yər. 32:38; Əz. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5

17 Xuning üqün «Ularning arisidin qiķip ketinglar, Manga ayrilinglar», — dəydu Rəb,
— «ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar», «xundila Mən silərni ķobul ķilimən»,
□ ■
18 wə: «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga oǫul-ķizlirim bolisilər» — dəydu
Ḥəmmigə Ķadir bolǫan Rəb.□ ■

7

1 Əmdi bu wədilərgə muyəssər bolǫandin keyin, i səyümlüklər, əzimizni ətlərdiki
ḥəm roḥtiki ḥərhil paskiniliķtin tazilap, Hudaning ķorķunqida əzimizdə *ayan*
ķilinǫan pak-muķəddəslikni kamalətkə yətküzəyli.

Bizni ķobul ķilǫaysilər!

2 Bizni ķobul ķilǫaysilər! Biz ḥeqkimgə ziyan-zəhmət yətküzmiduķ, ḥeqkimni
nabut ķilmiduķ, ḥeqkimdin paydilanmiduķ.□
3 Muxularni dəp, silərni əyibliməkqi əməsmən; qünki mən yuķirida eytķinimdək,
silər ķəlbimizdidursilərki, biz silər bilən billə əlüxkə, silər bilən billə yaxaxķa
təyyarmiz.■
4 Silərgə baǫliǫan ixənqim zor, silərdin bolǫan pəhrim zor; xuning üqün riǫbət-
təsəlligə tolduruldum, barliķ japa-müxkülqiliklirimizdə huxalliķim exip taxti.■
5 Qünki bərḥəķ, Makedoniyəgə kirginimizdimu ətlirimiz ḥeq aram tapalmay,
ḥərtərəptin ķisilip ķalduķ; sirtimizda jedəl-kürəxlər, iqimizdə ķorķunqlar bar idi.■
6 Əmma qüxkünlərgə riǫbət-təsəlli bərgüqi Huda bizgə Titusning kelixi arķiliķ
riǫbət-təsəlli bərdi;■
7 tapķan riǫbət-təsəllimiz pəķət uning kelixi arķiliķla əməs, bəlki uning
silərdin tapķan riǫbət-təsəllisi arķiliķmu boldi; qünki u silərning *bizgə* zariķip
təlmürgininglarni, silərning ḥəsritinglarni, silərning manga bolǫan ķizǫin
ǫəmhorluķunglarni eytip bərdi; xuning bilən mən tehimu huxallandim.□
8 Qünki gərqə mən silərni hetim bilən azabliǫan bolsammu, mən ḥazir uningdin
puxayman ķilmaymən; lekin əslidə mən xu hetimning silərni azabliǫinini kərüp
puxayman ķilǫanidim (əməliyəttə, silərning azablinixinglar ķisķiǫinə bir məzgilla
bolǫan).
9 Əmma ḥazir xadlinimən — azablanǫininglardin əməs, bəlki xu azabning silərni
towa ķildurǫanliķidin xadlinimən; qünki silərning azablinixinglar Hudaning yolida
idi; xuning bilən silər bizdin ḥeq ziyan tartmidinglar.
10 Qünki Hudaning yolida bolǫan azab-ķayǫu adəmni ḥərgiz puxayman
ķilmaydiǫan nijatķa baxlaydiǫan towiǫa elip baridu; əmma bu dunyadiki azab-
ķayǫu adəmni əlümgə elip baridu. ■

□ **6:17 «Ularning arisidin qiķip ketinglar, manga ayrilinglar... ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar»** — «Yəx.» 52:11ni kərüng. Əslidə bu səzlər Israilǫa Babil imperiyəsidiki kəyp-sapa wə butpərəslikni taxlap qiķixi üqün eytilǫan. **«xundila Mən silərni ķobul ķilimən»** — «Əz.» 20:41ni kərüng. ■ **6:17** Yəx. 52:11; Əz. 20:34,41; Wəḥ. 18:4. □ **6:18 «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga oǫul-ķizlirim bolisilər»** — Təwrat, «2Sam.» 7:14, «Yəx.» 43:6, «Yər.» 31:9ni kərüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14 □ **7:2 «...ḥeqkimni nabut ķilmiduķ»** — bəlkim ḥəm iķtisadiy jəḥəttin ḥəm etiķad jəḥətidin eytilidu. ■ **7:3** 2Kor. 6:11,12,13. ■ **7:4** Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24. ■ **7:5** Ros. 16:19,23. ■ **7:6** 2Kor. 1:4. □ **7:7 «qünki u silərning bizgə zariķip təlmürgininglarni... eytip bərdi»** — «silərning bizgə zariķip təlmürgininglar» degən səzlərdə «bizgə» degənni kirgüzduķ. Ularning «zariķip təlmürgini» Hudaǫa boluximu mumkin idi. **«silərning ḥəsritinglarni, silərning manga bolǫan ķizǫin ǫəmhorluķunglarni...»** — Korintliķlarning ḥəsrətliri ķatarliķlar rosul Pawlusning ilgiriki bir hetidiki əyibni (2:4) ķobul ķilǫanliķi tüpəylidin idi. ■ **7:10** 2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luķa 18:13.

11 Qünki mana, dəl muxu ix, yəni Hudaning yolida azablinixinglar, silərgə xunqə kөp əstayidillik, өzliringlarni əyibtin nəkədər halas kilix, xunqə kөp oөzəp, xunqə kөp korkunq, xunqə kөp təkəzzarlik, xunqə kөp kizoөinlik wə jazalaxka xunqə təyyar boluxni elip kəldi! Silər bu ixning hər təripidə өzünglarning əyibtin halas boluxunglarni ispatlidinglar.□
12 Əmdi silərgə *xu* hətni yazoөan bolsammu, u hətni ziyan-zəhmət kiloөuqi kixi üqün əməs, yaki ziyan-zəhmət kilinoөuqi kixi üqün əməs, bəlki Huda aldida bizgə boloөan kөnglünglardiki kizoөinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim. □
13 Bu səwəbtin biz rioөbət-təsəlligə erixtuk. Wə rioөbət-təssəllimiz üstigə biz Titusning huxallikі tüpəylidin tehimu zor xadlanduk; qünki uning roһi silər təripinglardin yengilandi.
14 Qünki mən silər tooөranglarda birər ixta pəhirlinip mahtioөan bolsam, u ixta һeq hijil kaldurulmidim; bəlki silərgə eytkanlirimizning һəmmisi һəkikət boloөinidək, bizning Tituska silərni pəhirlinip mahtiximizmu һəkikət bolup ispatlandi.
15 U silərning itaətmənlikinglarni, silərning uningdin kandak əymәngən wə titrigən һalda uni karxi aloөininglarni əsliginidə, uning silərgə baoөlioөan iq-baoөridiki muһəbbətliri tehimu exip taxidu.
16 Mən silərgə һərbir ixta ixənqim kamil boloөanlikidin xadlinimən.

8

Mukəddəs bəndilər üqün ianə kilix

1 Əmma, i kerindaxlar, biz silərgə Hudaning Makedoniyədiki jamaətlərgə beoөixlioөan meһir-xəpkitini ayan kilmakqimiz;
2 ular zor eoөir japa-muxəkkəttə sinaloөinida, kattik namrat əһwalda exip taxkan xadliki bilən ularning oquk kolluking bayliki uroөup qikti;
3 qünki ularning küqining bariqə, һətta küqidin artuk həyr-sahawət kiloөanlikioөa өzüm guwaһ. Ular ihtiyari bilən xundak kilip,
4 bizdin mukəddəs bəndilərgə xu yardəmdə boluxning bəhtigə wə xeriklikigə muyəssər boluxni kattik өtündi;■
5 xundak kilip, ular kütkinimizdək əməs, ümid kiloөinimizdin exip өzlirini awwal Rəbgə, andin Hudaning iradisi bilən bizgimu beoөixlidi;
6 xunga, Titus silərdə *bu* meһribanlikni baxlioөanikən, biz Titustin silərni buningoөa nesipdax kilip uni ada kilixka өtünduk.
7 Əmma silər һər tərəptə, yəni ixənqtə, səzdə, bilimdə, toluk əstayidillikta һəm bizgə boloөan meһir-muһəbbitinglarda əwzəl boloөininglardək, muxu meһirlik ixtimu өzünglarni əwzəl kөrsitinglar.□
8 Mən bu gəp bilən silərgə buyruk kilmakqi əməsmən, bəlki baxkilarning kizoөinliki arkilik muһəbbitinglarning һəkikiylikini ispatlimakqimən.

□ **7:11 «Hudaning yolida azablinixinglar... silərgə...xunqə kөp oөəzəp, xunqə kөp korkunq, ... elip kəldi!»** — muxu yərdə «oөəzəp» bolsa bəlkim gunaһ sadir kiloөan kixining kilmixioөa, xundakla өzlirining bu ixta jawabkar əməslikigə karitiloөanidi. «Xunqə kөp korkunq» bolsa Hudadin boloөan korkunq. **«jazalaxka xunqə xunqə təyyar bolux»** — өz gunaһida qing turup towa kilixni rət kiloөan kerindaxlarni jamaəttin qikiriwetixni kөrsitidu. □ **7:12 «bəlki Huda aldida bizgə boloөan kөnglünglardiki kizoөinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim»** — baxka bir kөqürmisi boyiqə «bəlki bizning Huda aldida silərgə boloөan kizoөinlikimizning ayan boluxi üqün yazdim». Əmma keyinki ayətlərni (13-16) wə 8:7ni kөrgəndə, biz aloөan kөqürmisi tooөridur. ■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1. □ **8:7 «bizgə boloөan meһir-muһəbbitinglarda...»** — baxka bir kөqürülmidə: «bizning silərgə boloөan meһir-muһəbbitimizdə...» deyilidu (bu kөqürmə tooөra bolsa mənisi bəlkim: «bizning silərgə boloөan meһir-muһəbbitimizdin ilһam-təsəlli aloөanlikinglar»ni kөrsətsə kerək).

9 Qünki silər Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpķitini bilisilər — gərqə u bay
bolsimu, silərni dəp yoķsul boldiki, silər uning yoķsulluķi arķilik beyitilisilər.
10 Mən bu toƣruluķ pikrimni otturiƣa ķoyimən — bu silərgə paydilik, qünki silər
aldinķi yilila ianə ķilixta wə xuningƣa iradə baƣlaxta yahxi baxlidinglar. □
11 Əmdi ḥazir uni ada ķilinglar; ķizƣin iradə baƣliƣininglardək, bar dunyayinglar
bilən xu ixķa əməl ķilinglar.
12 Qünki *həyr-sahawətkə* bəl baƣliƣuqiƣa nisbətən, sowƣining Hudaƣa yariƣudək
boluxi ķolida yoķķa əməs, bəlki ķolida bariƣa baƣliķtur. ■
13 Qünki bu baxķilarning yükini yeniklitimən dəp, ɵzünglarni ķiynanglar deginim
əməs,
14 bəlki silərdə artuķ bolƣini ḥazirqə ularning kəm yerini toldurƣinidək, *künlərning
biridə* ularda artuķ bolƣini silərning kəm yeringlarni tolduridu; xuning bilən
tənglixidu.
15 Huddi *muķəddəs yazmilarda*: «Kɵp yiƣķanlarningkidin exip ķalmidi, az
yiƣķanlarningmu kəmlik ķilmidi» dəp yezilƣandək bolƣay.□ ■

Titusning wə hizmətdaxlirining wəzipisi

16 Əmma Titusning ķəlbigə silərgə bolƣan kɵyümümgə ohxax kɵyümni salƣan
Hudaƣa təxəkkürlər bolƣay;
17 qünki u dərḥəķiķət bizning iltimasimizni ķobul ķilƣini bilən, ɵzining silərgə
küqlük kɵyümi bolƣaqķa, u ɵzlükidin yeninglarƣa bardi;
18 əmma biz uningƣa barlik jamaətlər arisida hux həwər hizmitidə təripləngən
ķerindaxni ḥəmraḥ ķilip əwəttuķ;
19 xuningdək u pəķət xu tərəptila əməs, bəlki jamaətlər təripidin bu həyrlik ixta bizgə
ḥəmsəpər boluxķa talliwelinƣanidi. Əmdi biz bu həyr-sahawətni bolsa, Rəbning
xan-xəripini ḥəm yardəmdiki ķizƣinliķimizni kɵrsitix üqün uni yətküzüx hizmitidə
bolimiz;
20 xundaķ ķilip biz bu mol sowƣini məs'ul bolup yətküzüxtə ḥərķandaķ adəmning
bizning üstimizdin tɵḥmət ķilmasliķi üqün eḥtiyat ķilimiz.
21 Qünki biz pəķət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kɵz aldidimu iximizni
durus ķilixķa kɵngül bɵlüp keliwatimiz. □ ■
22 Biz yənə ular bilən billə kɵp ixlarda intayin əstayidilliķi nurƣun ķetim ispatlanƣan
ķerindaxni əwətməkqimiz; ḥazir uning silərgə baƣliƣan zor ixənqi tüpəylidin uning
intayin əstayidilliķi tehimu küqlük boldi.
23 Titus toƣruluķ soallar bolsa u mening ḥəmraḥim wə hizmitinglarda bolƣan
ḥəmkarimdur; baxķa ikki ķerindiximiz bolsa, ular jamaətlərning əlqiliri, Məsiḥning
xan-xəripidur.
24 Xunga, jamaətlərning kɵz aldida muḥəbbitinglarning ispatini, xundaķla bizning
silərdin pəhirlinixlirimizning bikar əməslikini ularƣa kɵrsitinglar.

9

Sowni təyyarlax — sehiy boluxķa ündəx

□ **8:10 «silər aldinķi yilila ianə ķilixta wə xuningƣa iradə baƣlaxta yahxi baxlidinglar»** — «1Kor.» 16:2ni kɵrüng. ■ **8:12** Pənd. 3:28; Mat. 12:43; Luķa 21:3; 1Pet. 4:10. □ **8:15 «Kɵp yiƣķanlarningkidin exip ķalmidi, az yiƣķanlarningmu kəmlik ķilmidi»** — «Mis.» 16:18. ■ **8:15** Mis. 16:18. □ **8:21 «Qünki biz pəķət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kɵz aldidimu iximizni durus ķilixķa kɵngül bɵlüp keliwatimiz»** — Təwrat, «Pənd.» 3:4ni kɵrüng. ■ **8:21** Rim. 12:17.

1 Qünki muķəddəs bəndilərning bu yardəm hizmiti tooǫruluķ silərgə yənə yeziximning ḥajiti yoķ.■
2 Qünki mən silərning bu ixķa ķattiķ bəl baoǫlioǫininglarni bilimən; mən bu tooǫruluķ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiķə berixkə təyyar turuwatidu, dəp Makedoniyədiki *ķerindaxlarǫa* pəhirlinip mahtap kəlməktimən, xuning bilən silərning ķizoǫinliķinglar ularning kəpinqisining *həyr-sədiķə berixigə* türtkə boldi.□
3 Lekin ķerindaxlarni əwətixtiki məķsitim silərning tooǫranglarda pəhirlinip mahtiximning bu ixlarda biḥudə ix bolup ķalmasliķi, silərning deginimdək təyyar bolup turuxunglar üqündur.□
4 Mubada Makedoniyədikilər mən bilən billə barǫinida, silər təyyarliķsiz bolsanglar, bu ixənqimiz wəjidin biz hijalətkə ķaldurulimiz, silər səzsiz xundaķ bolisilər.
5 Xu səwəbtin mən ķerindaxlardin yeninglarǫa berip silərdin bu wədə ķiloǫan həyrlik ixni aldin'ala təyyarlap püttürüxini ətünüxni zərür dəp ḥesablidim; xundaķla bu silərdin birər nərsə ündüriwelix bolmisun, bəlki meḥribanliķinglardin bolsun.
6 Əmma buni *əsləŋglar*: Behilliķ bilən az terioǫan az alidu, oquķ ķolluķ bilən terioǫini mol alidu.□ ■
7 Ḥər adəm ḥeq ķiynilip ķalmay yaki məjburən əməs, bəlki əz kənglidə pükkiniqə bərsun; qünki Huda huxalliķ bilən bərgüqini yahxi kəridu.■
8 Əmma Huda ḥərbir iltipat-xapaətni silərgə exip taxturuxķa ķadirdur; xuning bilən silər ḥərdaim ḥərtərəptə ḥər eḥtiyajķa təyyar ķuwwətlinisilər, kəngriqiliktə turup ķolliringlar ḥərhil güzəl ixķa yetidu.□
9 *Muķəddəs yazmilarda* pütülginidək: —
«U əziningkini tarķatķan,
U yoķsullarǫa sədiķə bərgən;
Uning ḥəķķaniyliķi mənggügə turidu».□ ■
10 Əmdi terioǫuqioǫa terioǫili uruķ, yegili nan ata ķiloǫuqi silərning teriydioǫan uruķliringlarni təminləp mol ķilidu, ḥəķķaniyliķinglarning ḥosul-mewilirini kəpəytidu. □
11 Xuning bilən silər ḥərķandaķ əḥwalda ķoli oquķ boluxķa ḥər tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arķiliķ Hudaoǫa kəp təxəkkürlərni elip baridu; □
12 qünki bu həyrlik hizmətni ada ķilix pəķət muķəddəs bəndilərning ḥajətlirini ķandurupla ķalmay, kəp kixilərning Hudaoǫa yətküzgən təxəkkürlirini exip taxturidu. □

■ **9:1** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4. □ **9:2** «mən bu tooǫruluķ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiķə berixkə təyyar turuwatidu, dəp ... pəhirlinip mahtap kəlməktimən» — Korint xəḥiri Ahaya əlkisidə idi. □ **9:3 «ķerindaxlarni əwətixtiki məķsitim...»** — «ķerindaxlar» yəni Titus ḥəm yuķirida tiloǫa elinoǫan ikki ķerindax. □ **9:6 «oquķ ķolluķ bilən terioǫini mol alidu»** — yaki «bərikətləp terioǫini bərikətlinip alidu». ■ **9:6** Pənd. 11:24; Gal. 6:7. ■ **9:7** Mis. 25:2; 35:5; Ķan. 15:7; Rim. 12:8. □ **9:8 «kəngriqiliktə turup ķolliringlar ḥərhil güzəl ixķa yetidu»** — «kəngriqiliktə turup» grek tilida «exip taxķinlinip» dəp ipadilinidu. □ **9:9 «U əziningkini tarķatķan, u yoķsullarǫa sədiķə bərgən; uning ḥəķķaniyliķi mənggügə turidu»** — «Zəb.» 112:9. ■ **9:9** Zəb. 112:9 □ **9:10 «Əmdi terioǫuqioǫa terioǫili uruķ, yegili nan ata ķiloǫuqi silərning teriydioǫan uruķliringlarni təminləp mol ķilidu,...»** — «teriydioǫan uruķliringlar» ḥərhil kəqmə mənidə bolup, «ḥajətmənlərgə tehimu mərdlikBilən həyrlik ķilix pursətliri», «baxķilarǫa yahxiliķ ķilix pursətliri» degəndək mənilərni əz iqigə alidu. Bularning «mewiliri» bolsa, baxķilarni etiķadķa kəltürüx, etiķadqilarni rioǫbətləndürüx ķatarliķ ḥərhil esil nətijilərni kərsitidu — 11-12-ayətni kərüng. □ **9:11 «Xuning bilən silər ḥərķandaķ əḥwalda ķoli oquķ boluxķa ḥər tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arķiliķ Hudaoǫa kəp təxəkkürlərni elip baridu»** — ianə Yerusalemdiki etiķadqilarǫa tapxuruloǫanda, ular Hudaoǫa kəp təxəkkür bildüridu, əlwəttə, xundaķla baxķa jamaətlərmu u ixni anglap xundaķ ķilidu. □ **9:12 «bu həyrlik hizmətni ada ķilix»** — «ada ķilix» muxu yərdə grek tilida: «(kaḥinlar) ķurbanliķ ķiloǫandək ada ķilix».

13 Bu yardəm hizmiti өzliringlarning Məsiḥning hux həwirini etirap ķilixinglardiki
mewə bolƣan itaətmənlikinglarƣa dəlil-ispat bolidu, xundaķla silərning muxu
ḥajətmən bəndilərgə, xundaķla barliķ adəmlərgə kөrsətkən oquķ ķolluķ se-
hiyliķinglardin ular Hudani uluƣlaydu.
14 Wə Hudaning silərdə taxķinlatķan ajayib meḥir-xəpķiti tüpəylidin, ular silər üqün
dua-tilawət ķilƣinida, ular silərgə təlpünüp ķattiķ seƣinip əsləydu. □
15 Uning til bilən ipadiligüsiz ajayib sowƣisi üqün Hudaƣa təxəkkür bolƣay!

10

Pawlusning rosulluķ ḥoķuķini aķlixi

1 Əmma өzüm, silər bilən billə bolƣanda muamilisi yumxaķ, lekin silərdin
ayrilƣanda silərgə ķarita ķattiķ ķolluķ dəp ķaralƣan mənki Pawlus Məsiḥning
yuwax-mөminliki wə mulayimliķi bilən silərdin өtünümən,□
2 — xuni tələp ķilimənki, yeninglarƣa barƣinimda, bizni «ətlər boyiqə
mangƣanlar!» dəp guman bilən ķaraydiƣan bəzilərgə ķarita oyliƣinimdək ķattiķ
ķolluķ ķilixķa meni məjbur ķilmanglar;□
3 gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng ķilmaymiz.□
4 Qünki jəng ķorallirimiz ətkə təwə ķorallar əməs, bəlki Huda təripidin ķorƣan-
istiḥkamlarni gumran ķilix küqigə igə ķilinƣan ķorallardur;□ ■
5 biz ular bilən bəs-munazirilərni wə Hudani tonuxķa ķarxilixixķa turƣan
ḥərķandaķ ḥakawur tosalƣuni gumran ķilimiz, xundaķla ḥərbir oy-hiyallarni
Məsiḥkə beķindurup itaət ķilixķa kəltürimiz;□
6 silər toluķ itaət ķilƣandin keyin, *aranglarda* ķandaķ itaətsizlik ķalƣan bolsa
bularni jazalaxķa təyyarmiz.□
7 Silər pəķət kөz aldinglardiki ixlarƣila ķaraydikənsilər. Əgər birsi өzini Məsiḥkə
təwəmən dəp ķarisa, u yənə xuning üstigə oylansunki, u Məsiḥkə təwə bolƣiniƣa
ohxax, bizmu Uningƣa təwədurmiz.□
8 Qünki, Rəb təripidin silərni nabut ķilix üqün əməs, bəlki etiķadinglarni ķurux üqün
bizgə amanət ķilinƣan ḥoķuķimiz toƣruluķ tehimu kөp ziyadirək mahtansammu,
buningda ḥeq yərgə ķarap ķalmaymən;
9 əmdi mən pəķət hətlərdila silərni ķorķatmaķqi əməsmən;

□ **9:14 «wə Hudaning silərdə taxķinlatķan ajayib meḥir-xəpķiti tüpəylidin, ular silər üqün dua-tilawət ķilƣinida, ular silərgə təlpünüp ķattiķ seƣinip əsləydu»** — «Rim.» 15:26-27din kөrüniduki, Korinttiki (Ahayadiki) jamaətlər Pawlusning өtünüxlirini ahir ķobul ķilip qong ianə toplap, Yerusalemƣa əwətkənidi. □ **10:1 «Məsiḥning yuwax-mөminliki wə mulayimliķi bilən...»** — xu dəwrdiki ḥərbiy ixlarda «yawax-mөminlik ḥəm mulayimliķ» degənlik «kəngqilik ḥəm rəḥimdilliķ» degən baxķa məninimu bildüridu. □ **10:2 «bizni «ətlər boyiqə mangƣanlar!» dəp guman bilən ķaraydiƣan bəzilərgə ķarita oyliƣinimdək ķattiķ ķolluķ ķilixķa meni məjbur ķilmanglar»** — oķurmənlərgə ayan boliduki, «ətlər boyiqə mangƣanlar» degən ibarə, «insaniy (Hudaningki əməs, bəlki gunaḥkarlarning) kөz-ķaraxlar boyiqə mangƣanlar»ni bildüridu. □ **10:3 «gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng ķilmaymiz»** — ayəttiki «jəng» əng muḥim jəng, yəni roḥiy jəngni kөrsitidu, əlwəttə. «Ətlər boyiqə» yuķiriķi izaḥatni kөrüng. Mənisi: «Bu dunyada yaxisaķmu, bu dunyaning arzu-ḥəwəsliri boyiqə yaxaydiƣanlardək (roḥiy) jəng ķilmaymiz». □ **10:4 «Qünki jəng ķorallirimiz ətkə təwə ķorallar əməs, bəlki Huda təripidin ķorƣan-istiḥkamlarni gumran ķilix küqigə igə ķilinƣan ķorallardur»** — «ətkə təwə ķorallar» bolsa bu dunyaƣa has ķorallar, yəni ķiliq, oķya ķatarliķlarni kөrsitidu. ■ **10:4** Yər. 1:10; Əf. 6:13-18. □ **10:5 «bəs-munazirilər»** — yaki «bid'ət səpsətiliri». □ **10:6 «silər toluķ itaət ķilƣandin keyin»** — 5-ayəttə eytilƣandək, Məsiḥkə itaət ķilix, əlwəttə. **«aranglarda ķandaķ itaətsizlik ķalƣan bolsa bularni jazalaxķa təyyarmiz»** — «jazalaxķa təyyar» toƣruluķ 13:2-3 wə izaḥatni kөrüng. □ **10:7 «Silər pəķət kөz aldinglardiki ixlarƣila ķaraydikənsilər»** — baxķa birhil tərjimisi: «Kөz aldidiki ixlarƣa obdan ķarap beķinglar!».

10 qünki bəzilər: «Uning hətliri dərwəkə wəzinlik ḥəm küqlük; lekin u yetip kəlgəndə salapətsiz, gepining tutami yoḳ bolidu» deyixidu.
11 Əmdi bundaḳ hiyal ḳiloḷuqilar xuni bilip ḳoysunki, biz yiraḳta boloḷinimizda hətlərdiki səzimiz ḳandaḳ boloḷan bolsa biz yetip barọinimizda əməliyitimizmu xundaḳ bolidu.
12 Qünki biz əzimizni əzini ḳaltis qaọlaydioḷanlar bilən bir ḳataroa ḳoyuxḳa yaki ular bilən selixturuxḳa petinmaymiz; xundaḳ kixilər əzlirini əzlirining əlqimi bilən əlqəp, əzlirini əzliri bilən selixturidioḷan bolup, ḥəḳiḳətən əḳilsizlardindur. ■
13 Biz əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḥalḳip mahtinip yürginimiz yoḳ. Biz bəlki ḥəmmini əlqigüqi Huda bizgə bekitkən hizmət dairisidiki əlqəm, yəni silərning *hizmitinglaroḷimu* yetidioḷan əlqəm bilən pəhirlinimiz. □ ■
14 Qünki əlqimi silərning hizmitinglaroa yətməydioḷan kixilərdək, *hizmitinglarda boloḷinimizda* dairimizdin ḥalḳip kətməymiz, qünki biz Məsiḥning hux həwirini yətküzüxtə *birinqi bolup* yeninglaroḷimu kəlduḳ.
15 Biz hizmət dairimizdin ḥalḳip, baxḳilarning singdürgən japa-əjirliri bilən mahtanoḷinimiz yoḳ; lekin biz silərning iman-etiḳadinglar əskənseri aranglardiki hizmitimiz bizgə bekitilgən dairimiz iqidə tehimu ziyadə kengəytilsun dəp ümid ḳilimiz;
16 xundaḳ boloḷanda, biz silərdin tehimu yiraḳ yərlərgə hux həwərni yətküzüp jakarlaydioḷan bolimiz; təyyaroa ḥəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat. □
17 Əmma «Pəhirlinip mahtioḷuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!». □ ■
18 Qünki əzini təripligüqi əməs, bəlki Rəb təripligən kixi ḥəḳiḳətən layaḳətliktur.■

11

Əzini «rosul» dəp atiwaloḷanlardin ḥezi bolunglar!

1 *Mahtanoḷan* bu azoḷinə əhməḳliḳimoa səwrqan boloḷaysilər! Əmdi silər manga səwriqanlik ḳilip keliwatisilər.
2 Qünki mən Hudadin kəlgən otluḳ muḥəbbət bilən silərni *azduruxlardin* ḥəsət ḳilimən; qünki ḳizni bir ərgila yatliḳ ḳiloḷandək, mən silərni Məsiḥkila pak ḳiz süpitidə ḥazir boluxḳa wədiləxtürgənmən.■
3 Əmma yilan Ḥawa'animizni ḥiyligərliki bilən azduroḷandək, oy-kənglünglar Məsiḥkə baoḷanoḷan səmimiy, sap wapaliḳtin ezip buloḷinixi mumkin dəp ənsirəymən.■
4 Qünki birsi kelip biz silərgə ḥeq jakarlap baḳmioḷan baxḳa bir Əysani jakarlisa, yaki kəlbinglardin orun bərgən Roḥning ornioa baxḳa bir roḥḳa orun bərsənglar

---

■ **10:12** 2Kor. 3:1; 5:12. □ **10:13 «Biz əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḥalḳip mahtinip yürginimiz yoḳ» —** «əzimizgə bekitilgən əlqəm» — demək, Huda Pawlus wə Barnabaskə hux həwər jakarlaxtiki ḥəmdə jamaətlərni ḳuruxtiki hizmətning dairisini bekitkən əlqəm. **«silərning hizmitinglaroḷimu yetidioḷan əlqəm» —** grek tilida «silərgə yətkən əlqəm». ■ **10:13** Əf. 4:7. □ **10:16 «təyyaroa ḥəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat» —** Korinttiki jamaət arisidiki «sahta rosullar» dəl xundaḳ ix ḳiliwatatti, ular Pawlus əjir singdürgən Korintlikḷardin «bizning əjrimiz» dəp maḳtanmaḳta idi. □ **10:17 «Pəhirlinip mahtioḷuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!» —** «Yər.» 9:24. ■ **10:17** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ **10:18** Pənd. 27:2. ■ **11:2** Law. 21:13. ■ **11:3** Yar. 3:4; Yḥ. 8:44.

wə silər ķobul ķiloƞan hux həwərdin baxķa bir «hux həwər»ni ķobul ķilsanglar, silər bu ixlaroƞa ajayib səwr-takət bilən ətüwerixinglar mumkin!□ ■
5 Ḥalbuki, mən əzümni ḥərķandaķ ixta axu «ķaltis uluoƞ rosullar»din kəm sanimaymən!□
6 Gərqə mening gəp-səzlirim addiy bolsimu, bilim jəḥəttə mən undaķ əməs; biz ķiliwatķan ḥərbir əməllirimizdə buni silərgə ḥər jəḥəttin ispatlap roxən ķilduķ.□
7 Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning hux həwirini ḥəķ tələp ķilmay jakarlap gunaḥ ķildimmu?□ ■
8 Mən silərning hizmitinglarda boluxķa baxķa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ķobul ķildim.□ ■
9 Silər bilən billə boloƞan wakitlirimda, ḥajətmən boloƞan bolsammu, mən ḥeqkimgə eoƞirimni saloƞan əməs (qünki Makedoniyədin kəlgən ķerindaxlar mening kəmkütəmni toluķlap bərdi); ḥərķandaķ ixta əzümni silərgə yük bolup ķelixtin saķlap kəldim wə buningdin keyinmu xundaķ ķilimən. ■
10 Məsiḥning ḥəķikiti məndə rast boloƞandək, Ahaya yurtlirida ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu! □
11 Nemə üqün? Silərni yahxi kərmigənlikim üqünmu?! Huda bilidu!
12 Lekin *bizgə ohxax ḥesablinix* pursitini izdigüqilərning pursitini məḥrum ķilix üqün, xuningdək ular mahtinidioƞan ixlarda ḥəķikətən bizgə ohxax bolsun dəp, mən nemə ķiliwatķan bolsam xuni ķiliwerimən. □
13 Qünki bundaķ kixilər sahta rosullar, aldamqi hizmətkarlar, Məsiḥning rosullirining ķiyapitigə kiriwaloƞanlardur.
14 Bu ix əjəblinərlik əməs, qünki Xəytan əzimu nurluķ bir pərixtining ķiyapitigə kiriwalidu.
15 Xunga uning hizmətqiliriningmu əzlirini ḥəkķaniylikning hizmətqiliri ķiyapitigə kirgüziwelixi əjəblinərlik ix əməs; lekin ularning akiwiti əzlirining ixligənlirigə layiķ

□ **11:4 «Qünki birsi kelip biz silərgə ḥeq jakarlap bakmioƞan baxķa bir Əysani jakarlisa, yaki ķəlbinglardin orun bərgən Roḥning ornioƞa baxķa bir roḥķa orun bərsənglar wə silər ķobul ķiloƞan hux həwərdin baxķa bir «hux həwər»ni ķobul ķilsanglar, silər bu ixlaroƞa ajayib səwr-takət bilən ətüwerixinglar mumkin!»** — bu intayin tənilik, kinayilik kinay gəp, əlwəttə. Pawlus ularning əḥwalidin heli ənsiwiwatidu. «Silər bu ixlaroƞa ajayib səwr-takət bilən ətüwerixinglar mumkin!» degənning baxķa birhil tərjimisi «Silər xuningoƞa səwr-takət bilən ətüwerəmsilərkin dəymən!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5 «Ḥalbuki, mən əzümni ḥərķandaķ ixta axu «ķaltis uluoƞ rosullar»din kəm sanimaymən!»** — «ķaltis uluoƞ rosullar» xübḥisizki, intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp. Bəzi alimlar, bu səzlər ḥəķikiy uluoƞ rosullar (Petrus, Yuḥanna, Yakup ķatarliklar)ni kərsitidu, dəp ķaraydu. Pikrimizqə Pawlus Korinttiki jamaətkə əzlirini «rosul» dəp tonuxturoƞan bəzibir aldamqilarni kərsitidu. Muxu kixilər əzining (yəni Pawlusning) rosulluķ ḥoķuķini yokķa qikarmakqi. 12-33-ayətlər wə 12:11-ayət bu nuķtini ispatlaydu. □ **11:6 «Gərqə mening gəp-səzlirim addiy bolsimu,..»** — muxu ibarə adəttə «nutuķ səzləxkə tərbiyilənmigən» kixini kərsitidu. □ **11:7 «Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning hux həwirini ḥəķ tələp ķilmay jakarlap gunaḥ ķildimmu?»** — Pawlus etiķadqilaroƞa əz eoƞirini salmaslik üqün, əz ḥünirigə tayinip, turmuxini ķamdioƞan (9-ayətni kərüng). Biraķ bəzilər (bolupmu «sahta rosullar») «Pawlus ḥəķikiy rosul boloƞan bolsa, etiķadqilarning iķtisadiy yardimigə tayanoƞan bolatti» dəp, uni rosul əməs dəp inkar ķiloƞanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12. □ **11:8 «Mən silərning hizmitinglarda boluxķa baxķa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ķobul ķildim»** — «…baxķa jamaətlərdin bulap-talap» — bu yənə tənilik, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus Korint xəḥiridə hux həwərni yətküzgəndə baxķa jamaətlərning kəpligən iķtisadiy yardimigə muyəssər bolup (9-ayətni kərüng), Korintliklarni guman səzliridin hijalətkə ķaldurux üqün xundaķ dəydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15. □ **11:10 «ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu!»** — «muxu mahtinix(im)» bolsa, Pawlus Korintliklardin ḥeq ḥəķ tələp ķilmay ularoƞa hux həwər yətküzgənidi. □ **11:12 «mən nemə ķiliwatķan bolsam xuni ķiliwerimən»** — demək, Pawlusning ḥəķ almay hux həwərni halis yətküziwatķanliki. U xundaķ ķiliwərsə, «sahta rosullar» əzlirini Pawlus wə ḥəmkarliri bilən selixturalmay ķalidu. Əməliyəttə Pawlusning: «ular mahtinidioƞan ixlarda ḥəķikətən bizgə ohxax bolsun» deginidə əzining ularning towa ķilip, ḥəķikətən Hudaning hizmitidə boluxioƞa ḥəķikiy tiləkdax boloƞanlikini ipadiləydu.

bolidu.

Ḥəḳiḳiy rosullarning tartḳan japaliri — «sahta rosullar» undaḳ əməs!

16 Yənə xuni eytimənki, ḥeqkim meni əhməḳ dəp ḥesablimisun; ḥətta əgər meni
xundaḳ dəp ḳarisanglarmu, əmdi məndək əhməḳni səwr ḳilip ḳobul ḳiloɳaysilər,
xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay. □
17 Mening ḥazir bularni səzlixim Rəb təripidin əməs, bəlki əzümning əhməḳlərqə
yürəklik po etip mahtinixim, halas.
18 Nuroɳun adəmlər insanlarqə po etip mahtanoɳandikin, mənmu mahtinip baḳay. ■
19 Qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa
razi bolisilər! □
20 Məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa,
birsi aldinglarda qongqilik ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol
ḳoyisilər. □
21 Əpsus, nomus ḳilip eytimənki, biz undaḳ ixlaroɳa ajizlik ḳilduḳ! Əmma ular
birər ixta mahtinixḳa petinoɳan yərdə (əhməḳlərqə səzləwatimən!) mənmu xu ixta
mahtinixḳa petinimən. □ ■
22 Ular ibraniylarmu? Mənmu xundaḳ. Ular Israillarmu? Mənmu xundaḳ. Ular
Ibraḥimning nəslimu? Mənmu xundaḳ. ■
23 Ular Məsiḥning hizmətkarlirimu? (mən əḳildin azoɳanlardək səzləwatimən!);
mən tehimu xundaḳ; ziyadə kəp zoruḳup ixlidim, intayin kəp dərriləndim, intayin
kəp ḳetim ḳamaldim, kəp ḳetim ölüm həwplirigə duq kəldim; □ ■
24 Yəhudiylarning «bir kəm ḳirik ḳamqa» jazasioɳa bəx ḳetim tartildim, □ ■
25 üq ḳetim tikənlik ḳamqa jazasini yedim, bir ḳetim qalma-kesək ḳilindim, üq ḳetim
kemə ḥadisisigə uqridim, bir keqə-kündüzni dengizda ətküzdüm. □ ■
26 Daim səpərlərdə bolimən; dəryalarning həwplirini, ḳaraḳqilarning həwplirini,
yurtdaxlirimning həwplirini, yat əlliklərning həwplirini, xəḥərning həwpini,
bayawanning həwplirini, dengizning həwplirini, sahta ḳerindaxlar arisidiki
həwplirini baxtin kəqürdüm;
27 əmgəklər wə japa ixlarda zoruḳup, pat-pat tünəklərdə, aqlikta wə ussuzluḳta,
daim roza tutuxlarda, sooɳuḳlarda wə yeling-yalingaqlikta yürüp kəldim. □

□ **11:16 «xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay»** — sahta rosullarning mahtinixliri heli kəp idi. 18-ayətni kərüng. ■ **11:18** 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ **11:19 «qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa razi bolisilər!»** — bu jümlə bəlkim Pawlusning bu hetidə əng kinayilik gepi, əng küqlük tapa-tənisi boluxi mumkin. Ular baxḳilarning «əhməḳlik»ioɳa xunqə səwr-taḳətlik boloɳan yərdə, (20-ayət) Pawlusning «pəhirlinixiliri»gə səwr-taḳətlik boluxi kerəkḳu! □ **11:20 «məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa, birsi aldinglarda qongqilik ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol ḳoyisilər»** — Pawlus muxu sahta rosullarni, ularning iqidiki zəḥərni səkməkqi. □ **11:21 «Əpsus, nomus ḳilip eytimənki, biz undaḳ ixlaroɳa ajizlik ḳilduḳ!»** — bu yənə tapa-tənə, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus ḥərgiz adəmlərdin nəp elip bozək ḳilmaḳqi boloɳan əməs. «Ajizlik» degənlik yənə bəlkim ularoɳa Pawlusning ular bilən billə boloɳan waḳtidiki teni ajizliḳini əslitix üqün eytilidu. (12:7-10ni kərüng). ■ **11:21** Fil. 3:4. ■ **11:22** Ros. 22:3. □ **11:23 «ular Məsiḥning hizmətkarlirimu? (mən əḳildin azoɳanlardək səzləwatimən!)»** — ular (sahta rosullar) Məsiḥning hizmətkarliri əməs, əlwəttə. Əmma ular daim əzlirini xundaḳ kərsətməkqi bolidu. ■ **11:23** Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ **11:24 «Yəhudiylarning «bir kəm ḳirik ḳamqa» jazasioɳa bəx ḳetim tartildim,...»** — demək, ottuz toḳḳuz ḳamqa jazalinixi. Təwrat, «Qan.» 25:3ni kərüng. ■ **11:24** Qan. 25:3. □ **11:25 «üq ḳetim tikənlik ḳamqa jazasini yedim»** — «tikənlik ḳamqa jazasi» Rim ḥəkümiti təripidin bolsa kerək idi. «Ros.» 16:22də bir ḳetim hatiriləngən. «Mat.» 27:26diki izaḥatni kərüng. ■ **11:25** Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ **11:27 «pat-pat tünəklərdə»** — demək «pat-pat tünəp dua ḳilixlarda». Baxḳa birhil tərjimisi «uyḳusizliḳlarda».

28 Bu sirttiki ixlardin baxķa, iq-baƣrimda barliķ jamaətlər üqün ḥər küni üstümni
besip keliwatķan ƣəmlərni yəwatimən. □ ■
29 Ḥərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu? Ḥərkim ezip putlaxķan bolsa, mən
ɵrtənmidimmu?! □ ■
30 Əmdi əgər mahtinixim zɵrür bolsa, ɵz ajizliķimni kɵrsitidiƣan ixlar bilən
mahtinimən.
31 Rəb Əysaning Huda-Atisi, mənggü təxəkkür-mədḥiyilərgə layiķ Bolƣuqiƣa
ayanki, mən yalƣan eytmidim.■
32 Dəməxķ xəḥiridə padixaḥ Aretasning ķol astidiki waliy meni tutux üqün, pütün
Dəməxķ xəḥirini ķattiķ təķib astiƣa alƣanidi. ■
33 Lekin mən sepildiki bir kamardin sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning ķolidin
ķutulup ķaqtim.□

12

Pawlusķa kəlgən wəḥiylər

1 *Əpsus*, mahtiniwerixning zɵrüriyiti bar. Gərqə uning paydisi bolmisimu, mən
Rəbdin kəlgən alamət kɵrünüxlər wə wəḥiylər üstidə tohtilay.
2 Məsiḥdə bolƣan bir adəmni tonuymən; u on tɵt yil ilgiri (təndə bolƣan ḥaldimu,
yaki təndin taxķirimu bilməymən, Huda bilidu) üqinqi ķat asmanƣa kɵtürüldi.□ ■
3 Mən xundaķ bir kixini bilimən (təndə bolƣan ḥaldimu, yaki təndin taxķirimu
bilməymən, Huda bilidu) —
4 u jənnətkə kɵtürülüp, xu yərdə til bilən ipadiligili bolmaydiƣan, insanlarning deyixi
mən'i ķilinƣan ajayip ixlarni anglidi.
5 Xundaķ bir adəm bilən mahtinimən, ɵzüm ḥəķķidə bolsa ajizliķmdin baxķa birər
ix bilən mahtanmaymən. □
6-7 Ḥətta mahtinay desəmmu əhməķ ḥesablanmaymən; qünki mən ḥəķiķətni eytķan
bolattim; əmma birsi məndə kɵrginidin yaki mən toƣruluķ angliƣinidin meni
(manga axkarilanƣan wəḥiylərning ƣayət zor uluƣluķi tüpəylidin) yuķiri oylap
ķalmisun dəp ɵzümni mahtinixtin yiƣdim. Muxu wəḥiylərning zor uluƣluķi
tüpəylidin kɵrəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjilƣan bir tikən, yəni meni
urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təķsim ķilinƣan; buning məķsiti,
mening kɵrəngləp kətməslikim üqündur.□
8 Buning toƣrisida u məndin kətsun dəp Rəbgə üq ķetim yelindim;

□ **11:28 «bu sirttiki ixlardin baxķa…»** — baxķa birhil tərjimisi: «bu ixlardin taxķiri,…». ■ **11:28** Ros. 20:18. □ **11:29 «ḥərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu?»** — «kim ajizlisa» — etiķad təripidə ajizlax, demək. «Mənmu ajizlidim» — Pawlus ajizliƣan kixi üqün dua ķilƣanda kəmtərlik bilən ɵzini uning bilən birdək ķilip, ɵzini uning orniƣa ķoyƣandək bolidu. Buningƣa misalni Musa pəyƣəmbərning Israil üqün bolƣan dua-tilawətliridin kɵrüng («Mis.» 32:30-32). ■ **11:29** 1Kor. 8:13. ■ **11:31** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5. ■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33 «Lekin mən sepildiki bir kamardin sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning ķolidin ķutulup ķaqtim»** — ḥəķiķiy rosullar ɵmridə anqə raḥət kɵrməydu; Pawlus buningdin yənə bir misal kɵrsitidu. □ **12:2 «Məsiḥdə bolƣan bir adəmni tonuymən»** — bu adəm dəl Pawlusning ɵzi bolup, u Huda uningƣa bərgən wəḥiy wə ƣayibanə alamətlər bilən mahtinixni ķilqə halimiƣan bolup, ɵzini tɵwən tutuxķa tirixip, ɵzi toƣruluķ «mən» deməy, «üqinqi xəhstə» sɵzləydu. **«u on tɵt yil ilgiri … üqinqi ķat asmanƣa kɵtürüldi»** — Təwrat-injil boyiqə, pəķət üq asman bar. Birinqi «ḥawa», ikkinqi «aləm boxluķi», üqinqisi Hudaning ḥuzurining ɵzidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8. □ **12:5 «ɵzüm ḥəķķidə bolsa ajizliķmdin baxķa birər ix bilən mahtanmaymən»** — «ajizliķmdin» grek tilida «ajizliķlirimdin». □ **12:6-7 «muxu wəḥiylərning zor uluƣluķi tüpəylidin kɵrəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjilƣan bir tikən … manga təķsim ķilinƣan»** — «tikən»ning kɵqmə mənisi bar, əlwəttə. **«… meni urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təķsim ķilinƣan»** — grek tilida «Xəytanning bir pərixtisi». «əlqi» wə «pərixtə» degənlər əməliyəttə bir gəp.

9 lekin U manga: «Mening meһir-xəpkitim sanga yetərlik; qünki Mening küq-
Kudritim insanning ajizlikida toluk əməlgə axurulidu» — dedi. Xunga mən
Məsiһning küq-kudriti wujudumda tursun dəp ajizliklirimdin mahtinixni tehimu
huxluk bilən talliwalimən;
10 xunga mən Məsiһ üqün ajizliklarni, һakarətlərni, kiyinqiliklarni, ziyankəxliklərni
wə azab-okubətlərni hursənlik dəp bilimən. Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaoƞda
küqlük bolimən.□

Pawlusning Korinttiki jamaətkə kəngül bəlüxi

11 Mən *mahtinip* dərwəkə əhmək bolup kaldim! Lekin əzünglar meni buningoƞa
məjbur kildinglar. Əməliyəttə əslidə mən silər təripinglardin təriplinixim kerək
bolatti; qünki һeq ərziməs bolsammu, mən һelikі «kaltis uluoƞ rosullar»din һeq
tərəptə һeq ixta kəm əməsmən. ■
12 Dərwəkə mən aranglarda boloƞan qaoƞda rosulning bexarətlik alamətliri,
һərtərəplik qidam-səwrqanlik iqidə məjizilik alamətlər, karamətlər һəm kudrətlik
məjizilər bilən əməldə kərsitilgən. ■
13 Silərni baxka jamaətlərdin kaysi tərəptə təwən orunoƞa koydum? — pəkətla
əzümni silərning üstünglərgə yük kilip artip koymioƞinim bilənmu?! Mening bu
adalətsizlikimni əpu kiloƞaysilər! □ ■
14 Mana, һazir yeninglaroƞa üqinqi ketim berixka təyyarmən, xuning bilən
silərgə һeq yük eoƞirimni saloƞum yok. Qünki izdiginim igilikinglar əməs, bəlki
əzünglardur; pərzəntliri ata-anilar üqün əməs, bəlki ata-anilar pərzəntliri üqün mal-
mülük yioƞixi kerək. □ ■
15 Əmdi jeninglar üqün igilikimdin huxluk bilən sərp kilimən һəmdə əzümni sərp
kilimən — gərqə mən silərni kanqə səygənseri mən xunqə az səyülsəmmu. ■
16 Əmdi xundak boloƞini bilən, mən silərgə һeq yük boloƞan əməsmən; birak
һeligərlik kilip, mən silərni bablap koydum! □
17 Əjəba, mən silərgə əwətkən adəmlərning birərsi arkilik silərdin nəp aldimmu?!
18 Mən Titusni silərning yeninglaroƞa berixka ündidim wə yənə һelikі kerindaxnimu
uning bilən billə əwəttim. Titusning silərdin nəp elip bakkan yeri barmu?
Biz ikkiylən ohxax bir roһta yüriwatmamduk? Bizning baskan izimiz ohxax
əməsmikən?
19 Yaki silər əzəldin bizni «Ular aldimizda əzlirini aklap keliwatidu» dəp oylawatam-
silər? *Ix undak əməs*. Biz pəkət Məsiһdə bolup Huda aldida səzləwatimiz; kiliwatkan
һəmmə ixlar, i səyümlüklirim, silərning etikadinglarni kurux üqündur. □
20 Qünki mən yeninglaroƞa baroƞinimda, silərning ümid kiloƞan yerimdin
qikmay kelixinglardin, əzümningmu silərning ümid kiloƞan yeringlardin

□ **12:10 «Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaoƞda küqlük bolimən» —** Pawlus ajiz boloƞinida Məsiһkə tehimu tayinidu, xuning bilən küqlük bolidu; һəmmimizmu xundak boluximiz kerək. ■ **12:11** 1Kor. 15:10. ■ **12:12** 1Kor. 9:2. □ **12:13 «Mening bu adalətsizlikimni əpu kiloƞaysilər!» —** «adalətsizlik» intayin kinayilik, һəjwiy gəp, əlwəttə — bu səz Pawlusning ulardin һeq ektisadiy yardəm tələp kilmay, ularoƞa hux həwərni һəksiz yətküzgənlikini kərsitidu. Uning yukirida əslətkinidək, u Korintta hux həwərning hizmitidə boloƞinida, baxka jamaətlər uningoƞa yardəm pulini əwitip bərdi. ■ **12:13** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9. □ **12:14 «Qünki izdiginim igilikinglar əməs, bəlki əzünglardur» —** «izdiginim» — Injil, «Luka» 19:10ni kərüng. ■ **12:14** Ros. 20:33. ■ **12:15** 2Kor. 6:12. □ **12:16 «mən silərgə һeq yük boloƞan əməsmən; birak һeligərlik kilip, mən silərni bablap koydum!» —** bizningqə bu yənə tapa-tənə, intayin kinayilik gəp. Pawlus Korintliklarni roһiy jəһəttin kuwwətliməkqi bolup, əzi ularning eynioƞa barmay (Korintliklar bəlkim uning yardəm-hizmitini rət kiloƞan bolatti), bəlki əzigə ohxax baxka kəyümqan kerindaxlarni əz ornioƞa əwətti (17-ayətni kərüng). Lekin baxkilar muxu ayət: «bəzilər meni ҥiyligərlik kilip, yaloƞan səzləp, silərdin nəp ündürüwalidu, deyixip yüridu» dəp tərjimə kilidu. □ **12:19 «...silərning etikadinglarni kurux üqündur» —** grek tilida: «...silərni kurux üqündur». «Adəmni kurux» tooƞruluk «Rimlikloroƞa»diki kirix səznimu kərüng.

qiķmay ķeliximdin, yəni aranglarda ƣowƣa-jedəl, ḥəsəthorluķ, ƣəzəp-nəprət, mənmənqilik, təḥməthorluķ, ƣəywəthorluķ, təkəbburluķ wə parakəndiqiliklər bolarmikin dəp ənsirəymən;
21 — bu ķetim silərning yeninglarƣa barƣinimda, aranglardiki gunaḥ sadir ķilip, taki bügüngə ķədər ətküzgən napaklik, buzuķluķ wə xəḥwaniy ixlardin tehi towa ķilmiƣan nurƣun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin, xularning ķilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən.□

13

Ahirķi agaḥlandurux wə salamlar

1 Bu yeninglarƣa üqinqi ķetim berixim bolidu. «Ḥər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aƣzida ispatlinixi kerək».□ ■
2-3 Mən ilgiri ikkinqi ķetim yeninglarda bolƣinimda burun gunaḥ sadir ķilƣanlarƣa ḥəm ķalƣan ḥəmminglarƣa xundaķ eytķan, ḥazirmu silərdin neri bolsammu ķaytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki (silər Məsiḥning mən arķilik səzligənlikigə ispat tələp ķilip keliwatķininglar tüpəylidin), mən barƣinimda ḥeqkimni ayimaymən; dərwəķə mən arķilik səzləwatķan Məsiḥ silərgə nisbətən ajiz əməs, bəlki aldinglarda intayin ķudrətliktur;□
4 U dərwəķə ajizliķta krestləngən bolsimu, lekin Hudaning ķudriti bilən yənila ḥayat. Bizmu Uningda ajiz bolsaķmu, Hudaning silərgə ķaratķan ķudriti bilən, Uningƣa baƣlinip ḥayat yaxaymiz.□
5 Əmdi əzünglarni etiķadta barmu-yoķ dəp təkxürüp kərünglar; əzünglarni sinap beķinglar! Silər Əysa Məsiḥning əzünglarda bolƣanliķini (sinaķtin xallinip ķalmisanglar!) bilip yətməmsilər?■
6 Əmdi silərning bizning sinaķtin xallinip ķalmiƣanliķimizni bilip ķelixinglarni ümid ķilimən.
7 Silərning ḥeqķandaķ rəzillik ķilmasliķinglar üqün Hudaƣa dua ķilimiz; bu, bizning sinaķtin ətti dəp ķariliximiz üqün əməs — ḥətta sinaķtin ətmidi, dəp

---

□ **12:21 «Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin...»** — «aldinglarda», baxķa birhil tərjimisi «silər tüpəylidin». Bəlkim ikkila hil tərjimisi toƣridur. **«... tehi towa ķilmiƣan nurƣun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən ķilip ķoyarmikin, xularning ķilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən»** — Pawlus, Korintliķlarning tehi ķət'iylik bilən towa ķilip baķmiƣan gunaḥliri tüpəylidin yənə hijil bolup ķalimən, dəp ənsirəydu. □ **13:1 «Ḥər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aƣzida ispatlinixi kerək»** — bu Təwratning səzi, xundaķla Təwrattiki wə Injildiki muḥim bir prinsiptur. «Qəl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni kərüng. ■ **13:1** Qəl. 35:30; Ķan. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yḥ. 8:17; Ibr. 10:28. □ **13:2-3 «ḥazirmu silərdin neri bolsammu ķaytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki... mən barƣinimda ḥeqkimni ayimaymən»** — «ḥeqkimni ayimaymən»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, eƣir gunaḥ sadir ķilƣan bir kixi üstidin «ətliri ḥalak ķilinsun, xundaķ bolƣanda roḥi Rəb Əysaning künidə ķutķuzular, dəp Xəytanƣa tapxurulsun» degən ḥəkümni qiķarƣan. Pawlus muxu yərdə kəzdə tutķini, gunaḥķa patķan kixilər ohxax ḥəkümgə uqrixi mumkin, deməkqi. □ **13:4 «Bizmu Uningda ajiz bolsaķmu...»** — bu ajayib ibarə toƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. **«...bizmu Uningda ajiz bolsaķmu, Hudaning silərgə ķaratķan ķudriti bilən, Uningƣa baƣlinip ḥayat yaxaymiz»** — demək, rosullar sirttin ķariƣanda ajiz kərünsimu (wə bəlkim əzlirini ajiz ḥes ķilƣan bolsimu) u Hudaning Korintliķlar arisida Əz ķudritini kərsitidiƣanliķiƣa ixinidu, xuningƣa ixənqi kamil bolup, «Biz xu ķudrət bilən hizmitinglarda küqlük bolimiz» degəndək bolidu. ■ **13:5** 1Kor. 11:28.

ķaralsaķmu, məyli — muḥimi silərning durus bolƣanni ķilixinglar.□
8 Qünki biz ḥəķiķətkə ķarxi ḥeq ix ķilalmaymiz; nemila ķilsaķ u bəribir ḥəķiķətni
ayan ķilidu, halas.□
9 Qünki biz ajiz bolsaķmu, silərning küqlük bolƣininglardin xadlinimiz. Xuningdək
biz yənə xuningƣa dua ķilimizki, silər kamalətkə yətküzülgəysilər. □
10 Silərning yeninglarƣa barƣinimda Rəb manga ƣulitix üqün əməs, bəlki etiķadni
ķurux üqün amanət ķilƣan ḥoķuķimni ixlitip silərgə ķattiķ ķolluķni kərsətməslikim
üqün, mən silərdin yiraķta bolƣinimda muxularni yazdim.■

11 Əng ahirda, ķerindaxlar, xadlininglar; kamalətkə yətküzülünglar, riƣbət-təsəllidə
küqəytilinglar; bir oy, bir pikirdə bolunglar; inaķ-hatirjəmliktə ətünglar; wə meḥir-
muḥəbbət wə inaķ-hatirjəmlikning Igisi Huda silər bilən billə bolidu. □ ■
12 Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■
13 Barliķ muķəddəs bəndilərdin silərgə salam.
14 Rəbbimiz Əysa Məsiḥning xapaiti, Hudaning meḥir-muḥəbbiti wə Muķəddəs
Roḥning ḥəmraḥ-ḥəmdəmliki silərgə yar bolƣay!

□ **13:7 «bu, bizning sinaķtin ətti dəp ķariliximiz üqün əməs — ḥətta sinaķtin ətmidi, dəp ķaralsaķmu, məyli — muḥimi silərning durus bolƣanni ķilixinglar»** — demək, Korintliķlar rəzilliktin towa ķilƣan bolsa, Pawlus wə ḥəmkarlirining hizmiti ünümlük, mewilik wə xərəplik kərünüxi mumkin — lekin Pawlusķa nisbətən, muḥimi Korintliķlarning əzlirining roḥiy əḥwalidur. Bu naḥayiti uluƣ səz toƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **13:8 «Qünki biz ḥəķiķətkə ķarxi ḥeq ix ķilalmaymiz; nemila ķilsaķ u bəribir ḥəķiķətni ayan ķilidu, halas»** — bu intayin əḥmiyətlik ayət toƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. Baxķa birhil tərjimisi: «Biz ḥəķiķətkə zit ixlarni ķilmastin, ḥəķiķət boyiqə ix ķiliximiz kerək». □ **13:9 «Qünki biz ajiz bolsaķmu, silərning küqlük bolƣininglardin xadlinimiz»** — «küqlük» wə «ajiz» roḥiy tərəptə eytilƣan, əlwəttə. ■ **13:10** 2Kor. 10:8. □ **13:11 «riƣbət-təsəllidə küqəytilinglar»** — muxu ibarə grek tilida bir səz bilənla ipadilinidu. **«meḥir-muḥəbbət wə inaķ-hatirjəmlikning Igisi Huda»** — grek tilida: «meḥir-muḥəbbətning ḥəm inaķ-hatirjəmlikning Hudasi» — demək, U meḥir-muḥəbbət, hatirjəmlik bərgüqi ḥəm Əzi ḥərdaim meḥir-muḥəbbəttə wə inaķ-hatirjəmliktə turƣuqi Hudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pet. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14.

Galatiyaliķlarǫa

Rosul Pawlus Galatiya өlkisidiki jamaətlərgə yazǫan məktup •••• Salamlar

1 Mənki Pawlus, rosul bolǫan (insanlar təripidin əməs yaki insanlarning wasitisi
bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥ wə Uni өlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata təripidin
təyinləngən)□
2 wə mən bilən billə turuwatķan barliķ ķerindaxlardin Galatiya өlkisidiki ja-
maətlərgə salam.
3 Huda'Ata wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-xəpķət wə hatirjəmlik
bolǫay!■
4 U Huda'Atimizning iradisi boyiqə bizni bu ḥazirķi rəzil zamandin ķutķuzuxķa Өzini
gunaḥlirimiz üqün pida ķildi;■
5 Hudaǫa barliķ xan-xərəp əbədil-əbədgiqə bolǫay, amin!

Birdinbir hux həwər

6 Silər өzünglarni Məsiḥning meḥir-xəpķiti arķiliķ Qaķirǫuqining yenidin xunqə
tez yiraķlaxturup baxķiqə bir hil «hux həwər»gə əgixip ketiwatķininglarǫa intayin
ḥəyran ķalmaķtimən!
7 Əməliyəttə u ḥeqķandaķ baxķa «hux həwər» əməstur! — pəķətla bəzi kixilər
silərni ķaymaķturup, Məsiḥning hux həwirini burmilimaķqi bolǫan, halas.■
8 Lekin ḥətta biz өzimiz bolayli yaki asmandin qüxkən pərixtə bolsun, birsi bizning
silərgə jakarliǫinimizǫa ohximaydiǫan baxķa bir «hux həwər»ni silərgə jakarlisa,
bexiǫa lənət yaǫsun!■
9 Biz burun eytķinimizdək, ḥazirmu mən xuni eytimənki, birsi silərning ķobul
ķilǫininglarǫa ohximaydiǫan baxķa bir hux həwərni jakarlisa, bexiǫa lənət
yaǫsun!
10 Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki
insanlarni hursən ķilixim kerəkmu? Mən insanlarni hursən ķilixni nixan ķilǫan
bolsam, Məsiḥning ķuli bolmiǫan bolattim. □ ■
11 Əmdi, i ķerindaxlar, silərgə xuni uķturimənki, mən jakarlaydiǫan hux həwər
insanlardin kəlgən əməs. ■
12 Qünki mən uni insandin ķobul ķilǫinim yoķ yaki birər kixi uni manga өgətkini
yoķ, bəlki Əysa Məsiḥ manga wəḥiy arķiliķ yətküzgən. ■
13 Qünki silər mening Yəḥudiylarning diniy yolida ķandaķ ḥayat kəqürgənlikim
toǫruluķ — mening Hudaning jamaitigə əxəddiy ziyankəxlik ķilip uningǫa
buzǫunqiliķ ķilǫanliķimni angliǫansilər. □ ■

□ **1:1 «Əysa Məsiḥ wə Uni өlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata...»** — «өlümdin tirildürgüqi» — grek tilida: «өlgənlərdin tirildürgüqi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10 «Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki insanlarni hursən ķilixim kerəkmu?»** — hux həwərni Huda Өzi bekitip əwətkən, əlwəttə. «Hux həwər»ni өzgərtimən, dəp ham hiyal ķilǫuqilar «Hudani ixəndürüx»i kerək! Biraķ wəzipimiz adəmlərni hux həwərni ķobul ķilixķa ixəndürüxtur. **«Mən insanlarni hursən ķilixni nixan ķilǫan bolsam, Məsiḥning ķuli bolmiǫan bolattim»** — «Məsiḥning ķuli» — Yəḥudiylar arisida «ķul»ning өzining salaḥiyiti bar idi. Izzətlik adəmning ķuli boluxning өzi izzətlik ix. ■ **1:10** 1Tes. 2:4; Yaķ. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Əf. 3:3. □ **1:13 «Yəḥudiylarning diniy yoli»** — grek tilida «Yəḥudaizm». **«əxəddiy ziyankəxlik ķilip...»** — yaki «taxķin ķizǫinliķ bilən ziyankəxlik ķilip...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13.

14 Ḥəmdə mən Yəḥudiylarning diniy yolida elimizdiki nuroŋun təngtuxlirimdin helila
aldida turattim wə ata-bowilirimning ən'ənilirini saḳlaxḳa pəwḳul'addə ḳizoŋin idim.
15-16 Əmma anamning ḳorsiḳidin tartip meni Θzi üqün ayrip, meḥir-xəpḳiti arḳilik
meni qaḳiroŋan Huda Θz Ooŋlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni
layiḳ kərginidə, mən ḥeqḳandaḳ ḳan-ət igisi bilən məsliḥətləxməy, □ ■
17 yaki Yerusalemoŋa məndin ilgiri rosul boloŋanlar bilən kərüxüxkə barmay, bəlki
udul Ərəbistanoŋa atlandim. Keyin Dəməxḳḳə ḳaytip kəldim.
18 Andin üq yildin keyin Yerusalemoŋa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim wə uning
ḳexida on bəx kün turdum. □
19 Əmma xu qaoŋda Rəbning inisi Yaḳuptin baxḳa rosullarning ḥeqḳaysisi bilən
kərüxmidim. □
20 Mana, mening silərgə ḥazir yazoŋinim Huda aldida ḥeq yaloŋan əməs! ■
21 Keyin, mən Suriyə wə Kilikiyə əlkilirigə bardim.
22 Əmma Yəḥudiyədiki Məsiḥdə boloŋan jamaətlər meni qirayimdin tonumaytti.
23 Ular pəḳət burun bizgə ziyankəxlik ḳiloŋan adəmning θzi xu qaoŋda yoḳatmaḳqi
boloŋan etiḳadni ḥazir hux həwər dəp jakarlimaḳta, dəp angliqanidi;
24 xuningdək ular mening səwəbimdin Hudani uluoŋlidi.□

2

Yerusalemda turoŋan rosullarning Pawlusni etirap ḳilixi

1 Yənə buningdin on tət yil keyin, mən Barnabas bilən Yerusalemoŋa qiḳtim;
Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim.□ ■
2 Mən bir wəḥiygə binaən xu yərgə baroŋanidim; wə mən bikar qapmioŋinimni
yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün *Yerusalemdikilərning* aldida
(əməliyəttə pəḳət «jamaətning tüwrükliri»dəklərgə ayrim ḥalda) əllər arisida
jakarlaydioŋan hux həwərni bayan ḳildim.□ ■
3 Nətijidə, ḥətta manga ḥəmraḥ boloŋan Titus Yunanliḳ bolsimu, hətnini ḳobul
ḳilixḳa məjburlanmidi;□ ■
4 *xu qaoŋdiki «hətnə» məsilisi»* bolsa, bizning Məsiḥ Əysada muyəssər
boloŋan ḥərlükümizni nazarət ḳilix üqün arimizoŋa soḳunup kiriwaloŋan, bizni

---

□ **1:15-16 «Huda Θz Ooŋlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni layiḳ kərginidə…» —** «əllər» muxu yərdə «yat əlliklər», yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Əf. 3:8. □ **1:18 «üq yildin keyin Yerusalemoŋa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim» —** «Petrus» rosul Petrus (baxḳa ismi «Kefas»). □ **1:19 «Rəbning inisi Yaḳup» —** oḳurmənlərning esidə barki, Əysaning az degəndə tət inisi bar idi («Mat.» 13:55). ■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24 «xuningdək ular mening səwəbimdin Hudani uluoŋlidi» —** grek tilida «xuningdək ular məndə Hudani uluoŋlidi». □ **2:1 «Yənə buningdin on tət yil keyin..» —** yəni bəlkim u Məsiḥgə etiḳad ḳiloŋandin 14 yil keyin. **«mən Barnabas bilən Yerusalemoŋa qiḳtim; Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim» —** bizningqə, bu «Ros.» 15:2də tiloŋa elinoŋan səpər idi. Bəzi alimlar u ziyarətni «Ros.» 11:30 wə 12:25də tiloŋa elinoŋan səpərni kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2. □ **2:2 «mən bikar qapmioŋinimni yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün Yerusalemdikilərning aldida … əllər arisida jakarlaydioŋan hux həwərni bayan ḳildim» —** «bikar qapmioŋinim» wə «bikar qepiwatḳinim» degən mənisi nemə bolatti? Pawlus θzining hux həwərni jakarlax hizmitini «mening qepixim» yaki «yügürüxüm» dəp təswirləydu. U muxu yərdə baxḳa rosullar bilən kərüxüxtiki məḳsiti uning yətküzgən «hux həwər»ning tooŋra ikənlikini jəzmləxtürüx, xundaḳla ularnimu uning hizmiti tooŋruluḳ hatirjəm ḳilix üqün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3 «Nətijidə, ḥətta manga ḥəmraḥ boloŋan Titus Yunanliḳ bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa məjburlanmidi» —** «Yunanliḳ» yaki «grek» — Yəni Yəḥudi əməs, xuningdək hətnə ḳilinoŋan kixi əməs. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21.

ⱪullukⱪa qüxürüxməkqi bolup, yalƣanqiliⱪ ⱪilƣan sahta ⱪerindaxlar tüpəylidin bolƣanidi.□ ■
5 Lekin biz hux həwərning ⱨəⱪiⱪiti silərdin məⱨrum ⱪilinmisun dəp ularƣa ⱨətta bir saətqimu yol ⱪoyƣinimiz yoⱪ;
6 lekin abruyluⱪ ⱨesablanƣan adəmlərdin bolsa (mening ularning nemə ikənliki bilən karim yoⱪ; Huda ⱨeqⱪandaⱪ insanning yüz hatirisini ⱪilmaydu!) — muxu abruyluⱪ *ərbablar* dəp sanalƣanlarning məndiki *hux həwərgə* ⱪoxⱪini yoⱪ idi.□ ■
7 Dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ⱪilinƣanlarƣa yətküzüx wəzipisi Petrusⱪa tapxuruluƣandəⱪ, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruluƣan dəp tonup yetip□
8 (qünki Petrusni hətniliklərgə rosullukⱪa Küqləndürgüqi bolsa, menimu əllərgə *rosul boluxⱪa* küqləndürgənidi),■
9 manga ata ⱪilinƣan xu meⱨir-xəpⱪətni tonup yətkən «jamaətning tüwrükliri» ⱨesablanƣan Yaⱪup, Kefas wə Yuⱨannalar bolsa, silər əllərgə beringlar, biz hətniliklərgə barayli dəp Barnabas bilən ikkimizgə ⱨəmdəmlik ong ⱪolini berixti.
10 Ularning bizgə pəⱪət kəmbəƣəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi; mən dəl bu ixⱪa ⱪizƣin bolup keliwatattim.□ ■

Pawlusning Antakyada Petrusni əyiblixi

11 Biraⱪ, keyin Petrus Antakya xəⱨirigə kəlgəndə, uning əyiblik ikənliki eniⱪ bolƣaqⱪa, mən uni yüzturanə əyiblidim.
12 Qünki Yaⱪupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ⱨəmdastihan bolƣanidi; biraⱪ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ⱪorⱪup *xu ⱪerindaxlardin* əzini tartti. □
13 Ⱨətta baxⱪa Yəⱨudiy *ⱪerindaxlar* uning bu sahtiliⱪiƣa ⱪoxulup kətti; ⱨətta Barnabasmu azdurulup ularning sahtipəzlikigə xerik boldi.
14 Əmma mən ularning hux həwərning ⱨəⱪiⱪiti boyiqə durus mangmiƣanliⱪini kərüp, ⱨəmməylənning aldidila Petrusⱪa: «Sən Yəⱨudiy turup, Yəⱨudiylarning adətliri boyiqə yaximay, bəlki yat əlliklərdəⱪ yaxawatisən; xundaⱪ turuⱪluⱪ, nemixⱪa sən yat əlliklərni Yəⱨudiylardəⱪ yaxaxⱪa zorlimaⱪqimusən?» — dedim, ■

□ **2:4 «xu qaƣdiki «hətnə məsilisi» bolsa, ... yalƣanqiliⱪ ⱪilƣan sahta ⱪerindaxlar tüpəylidin bolƣanidi»** — bizningqə «hətnə məsilisi» (grek tilida «bu ix») yuⱪiriⱪi 3-ayəttə «manga ⱨəmraⱨ bolƣan Titus Yunanliⱪ bolsimu, hətnini ⱪobul ⱪilixⱪa məjburlanmidi» deyilgən ix bilən baƣliⱪ. Demək, əyni qaƣda bəzi «yalƣanqiliⱪ ⱪilƣan sahta ⱪerindaxlar» «xu yat əllik adəm hətnə ⱪobul ⱪilmisa bolmaydu» degən pikirni otturiƣa ⱪoyƣan bolsa kerək. ■ **2:4** Ros. 15:24. □ **2:6 «lekin abruyluⱪ ⱨesablanƣan adəmlər...»** — Pawlus bu səl kinayilikrək kərüngən gəpni ixlitixi bilən baxⱪa rosullarƣa yaki jamaətning aⱪsaⱪallириƣa ⱨərmətsizlik ⱪilmaⱪqi əməs, bəlki Galatiyaliⱪlarƣa (xundaⱪla, bizlərgə!) insanlarni Hudadin yuⱪiri ⱪoymasliⱪ kerək, dəp kərsətməkqi. **«muxu abruyluⱪ ərbablar dəp sanalƣanlarning məndiki hux həwərgə ⱪoxⱪini yoⱪ idi»** — grek tilida: «manga ⱨeqnərsə ⱪoxmidi». ■ **2:6** Ⱪan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:7 «dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ⱪilinƣanlarƣa yətküzüx wəzipisi Petrusⱪa tapxuruluƣandəⱪ, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruluƣan dəp tonup yetip...»** — muxu ayətlərdiki «hətnə ⱪilinƣanlar» Yəⱨudiylarni, «hətnisizlər» Yəⱨudiy əməslərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Əf. 3:8. □ **2:10 «Ularning bizgə pəⱪət kəmbəƣəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi»** — mumkinqiliki barki, rosullarning Pawluⱪa «kəmbəƣəllər» tooƣruluⱪ bolƣan təlipi əzliri arisidiki, Yerusalem jamaitidiki kəmbəƣəllərni təkitləp kərsətməkqi. ■ **2:10** Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1. □ **2:12 «Qünki Yaⱪupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ⱨəmdastihan bolƣanidi»** — «Yaⱪupning yenidin bəzi adəmlər» Yerusalemdin kəlgən Yəⱨudiy ⱪerindaxlar idi. **«biraⱪ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ⱪorⱪup xu ⱪerindaxlardin əzini tartti»** — «hətniliklərdin ⱪorⱪup..»: — mumkinqiliki barki, muxu kixilər: «Yəⱨudiy əməslərmu hətnə ⱪilinixi kerək» dəp oyliƣan. Omumən eytⱪanda «kona əⱨdə» boyiqə, Yəⱨudiylarning əslidə Yəⱨudiy əməslərning yeməkliklirini yeyixigə, ular bilən ⱨəmdastihan boluxⱪa bolmaytti. ■ **2:14** Ros. 10:28.

15 wə yənə: «Biz *ikkimiz* tuoŋuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloŋan
yat əlliklər»din əməsmiz, □
16 lekin insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixini Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən
əməs, bəlki Əysa Məsiḥning etiḳad-sadaḳətliki bilən bolidu, dəp bilimiz. Xunga
Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilix bilən əməs, bəlki Məsiḥgə baoŋlanoŋan etiḳad
bilən ḥəḳḳaniy ḳiliniximiz üqün bizmu Məsiḥ Əysaoŋa etiḳad ḳilduḳ — qünki ḥeq
ət igisi Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən ḥəḳḳaniy ḳilinmaydu» —
dedim.□ ■

17 Əmma Məsiḥtə ḥəḳḳaniy ḳilinixḳa izdənginimizdə, bizmu «gunaḥkar» dəp
ispatlanoŋan bolsaḳmu, Məsiḥ əmdi gunaḥning hizmitidə boloŋuqimu?! Yaḳ, ḥərgiz!
□
18 Əmma mən əslidə oŋulatḳan nərsilərni ḳaytidin ḳursam, özümni *Təwrat*
ḳanunioŋa hilaplik ḳiloŋuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən. □
19 Qünki mən Təwrat ḳanuni bilən Təwrat ḳanunioŋa nisbətən öldüm; nətijidə, mən
Hudaoŋa yüzlinip yaxawatimən. □ ■
20 Mən Məsiḥ bilən billə krestləngənmən, lekin mana, yaxawatimən! Lekin
yaxawatḳini mən əməs, bəlki məndə turuwatḳan Məsiḥdur. Wə mening ḥazir
ətlirimdə yaxawatḳan ḥayat bolsa, meni səygən wə mən üqün Özini pida ḳiloŋan
Hudaning Ooŋlining iman-etiḳadidindur. □ ■
21 Mən Hudaning meḥir-xəpḳitini bikar ḳiliwətməymən; qünki ḥəḳḳaniyliḳ Təwrat

---

□ **2:15 «Biz ikkimiz tuoŋuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloŋan yat əlliklər»din əməsmiz...»** — Pawlusning muxu «gunaḥkar dəp ḳaraloŋan yat əlliklər» degən sözliri bilən Petruskḳa Yəḥudiylarning ən'əniwiy közḳarixini yaki pozitisyisini əslitidu. Yəḥudiylar özlirimu gunaḥkarlar, əlwəttə! □ **2:16 «lekin insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixini Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥning etiḳad-sadaḳətliki bilən bolidu, dəp bilimiz»** — «Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən» degən ibarə grek tilida intayin ḳiskartilip: «ḳanundiki əməllər bilən...» yaki «ḳanunoŋa ḳaritiloŋan əməllər bilən» yaki «ḳanundin qiḳḳan əməllər» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barliḳ «Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilixliri» özining gunaḥḳa patḳan bir gunaḥkar ikənlikini ispatlaydu, halas. **«insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixi ...bəlki Əysa Məsiḥning etiḳad-sadaḳətliki bilən...»** — yaki «insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixi ... bəlki Əysa Məsiḥgə etiḳad ḳilix bilən...». **«Məsiḥgə baoŋlanoŋan etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳiliniximiz üqün bizmu Məsiḥ Əysaoŋa etiḳad ḳilduḳ»** — «bizmu» — Pawlus Petruskḳa söz ḳiliwatidu, muxu sözi bilən ular ikkilisining Yəḥudiylar ikənlikini közdə tutidu. ■ **2:16** Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18. □ **2:17 «Əmma Məsiḥtə ḥəḳḳaniy ḳilinixḳa izdənginimizdə, bizmu «gunaḥkar» dəp ispatlanoŋan bolsaḳmu, Məsiḥ əmdi gunaḥning hizmitidə boloŋuqimu?! Yaḳ, ḥərgiz!»** — «bizmu «gunaḥkar» dəp ispatlanoŋan bolsaḳmu» — ḥər adəm hux həwərgə ixənsə, Hudaning nijatini ḳobul ḳilixi üqün awwal özining gunaḥkar ikənlikini tonup yetixi, xundaḳla barliḳ gunaḥlirini ikrar ḳilixi kerək, əlwəttə. Bu jəḥəttə Yəḥudiylar wə Yəḥudiy əməslər arisida ḥeqḳandaḳ pərḳ yoḳ. □ **2:18 «Əmma mən əslidə oŋulatḳan nərsilərni ḳaytidin ḳursam, özümni Təwrat ḳanunioŋa hilaplik ḳiloŋuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən»** — «oŋulatḳan nərsilər» tooŋruluḳ: — bu əsli Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa intilgənlikni kərsitidu. Əgər birsi öz reallikioŋa asasən: «Mening Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilalixim ḳət'iy mumkin əməs ikən» dəp xu tirixixni taxlap, Məsiḥkə etiḳad ḳilix yoli bilən ḥəḳḳaniyliḳḳa erixsimu, lekin andin yənə ḳaytidin tirixip, ḥəḳḳaniy bolux üqün Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa ḳaytidin intilsə, bəribir özining gunaḥkarliḳini ispatlap ḳoyatti. «Ḳoxumqə söz»imizni kərüng. □ **2:19 «... Qünki mən Təwrat ḳanuni bilən Təwrat ḳanunioŋa nisbətən öldüm; nətijidə, mən Hudaoŋa yüzlinip yaxawatimən»** — bu intayin muḥim ikki ayət (19-20) tooŋruluḳ «ḳoxumqə söz»imizdə tohtilimiz. «Hudaoŋa yüzlinip yaxax» — buning bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaoŋa pütünləy tayinip yaxax (xundaḳ ḳiloŋanda ölüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatḳan yengi ḥayatimu özining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaoŋa yüzlinip yaxawatḳan» boluxi kerək, deməkqi bolidu («Rim.» 6:10-11-ayətnimu kərüng). ■ **2:19** Rim. 7:4; 14:7; 2Kor. 5:15; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. □ **2:20 «mening ḥazir ətlirimdə yaxawatḳan ḥayat bolsa, ... Hudaning Ooŋlining iman-etiḳadidindur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «mening ḥazir ətlirimdə yaxawatḳan ḥayat bolsa... Hudaning Ooŋlioŋa boloŋan etiḳad bilən». Özimizning tərjimimiz tooŋruluḳ «ḳoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **2:20** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Tit. 2:14.

ḳanuni arḳiliḳ kelidiоԓan bolsa, Məsiḥning ələüxi bikardin-bikar bolup ḳalatti.□ ■

3

Təwrat ḳanuni wə iman-etiḳad

1 I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?□ ■
2 Mən pəḳət xunila silərdin sorap biləyki: — Silər Roḥni Təwrat ḳanuniоԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki *hux həwərni* anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?□
3 Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip *ḥayatni* baxliоԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?□
4 Silər *etiḳad yolida* boloԓan xunqə kəp azab-oḳubətlərni bikaroԓa tarttinglarmu? Dərwəḳə bikaroԓa kəttioԓu?!
5 Silərgə Roḥni Təminligüqi, aranglarda məjizilərni yaritiwatḳuqi bu karamətlərni silərning Təwrat ḳanuniоԓa intilip tayanоԓininglardin ḳilamdu, yaki angliоԓan həwərgə baoԓliоԓan ixənq-etiḳadinglardin ḳilamdu?□
6 *Muḳəddəs yazmilarda deyilgəndək*: «Ibraḥim Hudaoԓa etiḳad ḳildi; bu uning ḥəḳḳaniyliḳi ḥesablandi».■
7 Xuning üqün, xuni qüxinixinglar kerəkki, etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur.□
8 Muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin’ala kərülüp, Hudaning Ibraḥimoԓa: «Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu» dəp hux həwərni aldin eytḳanliḳi hatiriləngənidi.□ ■

□ **2:21 «Mən Hudaning meḥir-xəpḳitini bikar ḳiliwətməymən; qünki ḥəḳḳaniylik Təwrat ḳanuni arḳiliḳ kelidioԓan bolsa, Məsiḥning ələüxi bikardin-bikar bolup ḳalatti»** — əgər adəmlər tirixip-tirmixip Təwrat ḳanuniоԓa əməl ḳilalioԓan yaki ḳilalaydioԓan bolsa, xundaḳla өzini ḥəḳḳaniy adəm dəp ispatlisa, nemixḳa Əysa Məsiḥ Өzini ḳurbanliḳ ḳildi? Undaḳ boloԓanda insanlar gunaḥliridin ḳutulux üqün Hudaning meḥir-xəpḳitigə moḥtaj bolmioԓan bolatti; yəni, Məsiḥning adəmni gunaḥliridin ḳutḳuzup nijat yolini eqix üqün boloԓan ələüxi bikar bolatti (Məsiḥning ələüxi əsli mumkin bolmaydioԓan ix idi; bu tarihta əng karamət, aləmxumul ajayib wəḳə idi; qünki U Өzi ««Ḥayat Өzümdürmən», «Tirilix Өzümdürmən» degənidi; «Ḥayat» Boloԓuqi ḳandaḳmu ələsun?). ■ **2:21** Ibr. 7:11. □ **3:1 «I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?»** — «Əysa Məsiḥ ... aranglarda krestləngəndək kərüngənikən» degən səzlər tooԓruluḳ ikki kəzḳarax bar: (1) Pawlus hux həwərdə Əysa tooԓruluḳ pakitlarni xunqə eniḳ yətküzüp jakarlioԓaqḳa, angliоԓuqilar «nəḳ məydanda turoԓandək, өz kəzi bilən guwaḥqi boloԓandək» boloԓanliḳini yaki: (2) Pawlusning keqə-kündüz өz ḥayati arḳiliḳ Məsiḥning krestləngənlikini kərsətkənlikini kərsitidu (1:16, 2:20ni kərüng). Bizningqə ikkila kəzḳarax tooԓra. ■ **3:1** Gal. 5:7. □ **3:2 «silər roḥni Təwrat ḳanuniоԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki hux həwərni anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?»** — «Roḥ» Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. □ **3:3 «Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip ḥayatni baxliоԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?»** — «Roḥḳa tayinip» — grek tilida «Roḥta» (Hudaning Roḥida, əlwəttə). **«əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?»** — «ət arḳiliḳ» yaki «insaniy ətlər arḳiliḳ» — demək, Hudaning meḥir-xəpḳitigə əməs, nijatioԓa əməs, bəlki өz küqigə, Təwrat ḳanuniоԓa əməl ḳilixḳa intilixlaroԓa tayinixtin ibarət. □ **3:5 «silərgə Roḥni Təminligüqi»** — «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. «Silərgə Roḥni Təminligüqi» Huda’Atining Өzi. ■ **3:6** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaḳ. 2:23. □ **3:7 «... etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur»** — grek tilida «etiḳadtin boloԓanlar...» — demək, Məsiḥ Əysaoԓa etiḳad baoԓlap «ḳaytidin tuoԓuloԓan»lar, Ibraḥimning izlirini baskanlar. □ **3:8 «muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin’ala kərülüp...»** — «yat əlliklər» — Yəḥudiy əməslər. **«Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu»** — «Yar.» 12:3. ■ **3:8** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25.

9 Xuning bilən, etikɋadtin bolоɳanlar etikɋad kilоɳuqi Ibrahim bilən təng bəht tapidu.
10 Lekin Təwrat kanunioɳa əməl kilimiz dəp yürgənlər bolsa həmmisi lənətkə kalidu. Qünki *muk̡əddəs yazmilarda* mundak yeziloɳan: «Təwrat kanunida yeziloɳan həmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl kilmaywatkan hərbir kixi lənətkə kalidu». □ ■
11 Yənə roxənki, hekim Hudaning aldida kanunoɳa intilix arkilik həkkaniy kilinmaydu; qünki *muk̡əddəs kitabta yeziloɳinidək*: — «Həkkaniy adəm ixənq-etikɋadi bilən hayat bolidu». □ ■
12 Əmma kanun yoli etikɋad yolioɳa asaslanoɳan əməs, bəlki *muk̡əddəs kitabta*: — «Kanunning əmrlirigə əməl kilоɳuqi xu ixlar bilən hayat bolidu» deyilgəndəktur. □ ■
13 Halbuki, Məsih bizni Təwrat kanunidiki lənəttin hər kilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi. Bu həktə *muk̡əddəs yazmilarda*: «Yaoɳaqka esiloɳan hərbir kixi lənətkə kaloɳan hesablansun» dəp yeziloɳan. □ ■
14 Xuning bilən Məsih Əysa arkilik Ibrahimoɳa ata kilinoɳan bəht yat əlliklərgimu kəltürülüp, biz wədə kilinoɳan Rohni etikɋad arkilik kobul kilalaymiz.

Təwrat kanuni wə Hudaning wədisi

15 Kerindaxlar, mən insanlarkə səzləymən; hətta insanlar arisida əzara əhdə tüzülsimu, baxka hekim uni yokka kikiriwetəlməydu yaki uningoɳa birər nərsə koxalmaydu. □ ■
16 Xuningdək, *Hudaning əhdisidiki* wədilər Ibrahim wə uning nəsligə eytiloɳan. *Muk̡əddəs kitabta* U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsihdur. □ ■
17 Mən xuni deməkqimənki, Hudaning Məsihkə aldin tüzgən bir əhdisini tət yüz ottuz yildin keyin qüxürülgən Təwrat kanuni əməldin kalduralmaydu, Hudaning bu wədisini heq bikar kilalmaydu. □ ■
18 Qünki *wədə kilinoɳan* miras kanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibrahimoɳa wədə arkilik ata kiloɳan.□ ■

□ **3:10 «Lekin Təwrat kanunioɳa əməl kilimiz dəp yürgənlər bolsa həmmisi lənətkə kalidu» —** «Təwrat kanunioɳa əməl kilimiz dəp yürgənlər» — muxu yol bilən əzlirini həkkaniy dəp ispatlaymiz dəydioɳanlar, əlwəttə, **«Təwrat kanunida yeziloɳan həmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl kilmaywatkan hərbir kixi lənətkə kalidu»** — «Kan.» 27:26. Əlwəttə, hekim Təwrat kanunining əmrlirigə «üzlüksiz əməl kilalmaydu» — xunga həmmə kixi, Yəhudiy bolsun, Yəhudiy əməs bolsun, Məsihsiz bolsa lənət astida turidu. ■ **3:10** Kan. 27:26. □ **3:11 «Həkkaniy adəm ixənq-etikɋadi bilən hayat bolidu» —** «Hab.» 2:4. ■ **3:11** Hab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38 □ **3:12 «Kanunning əmrlirigə əməl kilоɳuqi xu ixlar bilən hayat bolidu» —** «Law.» 18:5. Hekim Təwrat kanunining əmrlirigə əməl kilalmaydu, əlwəttə. ■ **3:12** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5. □ **3:13 «Halbuki, Məsih bizni Təwrat kanunidiki lənəttin hər kilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi» —** grek tilida: «hər kilix üqün bədəl tələx» yaki «kutuldurup bədəl tələx» degən ibarilər adəttə kullarni bazardin kaytidin setiwelip, hər kilix»ni kərsitidu. **«yaoɳaqka esiloɳan hərbir kixi lənətkə kaloɳan hesablansun»** — «Kan.» 21:24. ■ **3:13** Kan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21. □ **3:15 «mən insanlarkə səzləymən» —** muxu ibarə bəlkim «insanlarning kündilik turmuxidin bir misal kərsitəy», degini bolsa kerək. ■ **3:15** Ibr. 9:17. □ **3:16 «Xuningdək, Hudaning əhdisidiki wədilər Ibrahim wə uning nəsligə eytiloɳan. Mukəddəs Kitabta U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsihdur» —** bu wədə Təwrat, «Yar.» 12:7 wə 13:15, 17:7, 24:7də tepilidu. Demisəkmu, Məsih Yəhudiylardin bolup, u Ibrahimning nəsli, əlwəttə. ■ **3:16** Gal. 3:8. □ **3:17 «Hudaning Məsihkə aldin tüzgən bir əhdisi» —** «Məsihkə» — demək, Məsih «Ibrahimning nəsli»ning süpitidə bolup əhdə xu qaoɳda Uningoɳa tüzgən. Bəzi kona kəqürmilərdə «Məsihkə» degən səz tepilmaydu. ■ **3:17** Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ **3:18 «Qünki wədə kilinoɳan miras kanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibrahimoɳa wədə arkilik ata kiloɳan» —** «wədə kilinoɳan miras» Ibrahimoɳa wədə kilinoɳan kəp tərəplik bəhtni kəzdə tutidu. ■ **3:18** Rim. 4:14.

19 Undakḳta, Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə? U bolsa, insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin, Hudaning mirasi wədə Ḳilinoɳuqi, yəni Ibraḥimning nəsli dunyaoɳa kəlgüqə ḳoxumqə ḳilip berilgən; u pərixtilər arḳilik bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan. □ ■
20 Əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Θzi pəḳət birdur. □
21 Undakḳta, Təwrat ḳanuni Hudaning wədilirigə zitmu? Yaḳ, ḥərgiz! Əgər birər ḳanun insanlarni ḥayatlikḳa erixtürələydioɳan bolsa, undakḳta ḥəkḳaniylik jəzmən xu ḳanunoɳa asaslanoɳan bolatti.
22 Ḥalbuki, mukəddəs yazmilar pütkül aləmni gunaḥning ilkigə ḳamap ḳoyoɳan; buningdiki məḳsət, Əysa Məsiḥning sadakḳət-etiḳadi arḳilik wədining etiḳad ḳiloɳuqilaroɳa berilixi üqündur. ■
23 Lekin etiḳad yoli kelip axkarə boloɳuqə, biz Təwrat ḳanuni təripidin ḳooɳdilip, axkarə bolidioɳan etiḳadni kütüxkə ḳamap ḳoyuloɳaniduḳ.
24 Xu tərikidə, bizning etiḳad arḳilik ḥəkḳaniy ḳiliniximiz üqün Təwrat ḳanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup, bizni Məsiḥkə yetəklidi. □ ■
25 Lekin etiḳad yoli axkara bolup, biz əmdi yənə «tərbiyiligüqi»ning nazaritidə əməsmiz.
26 Qünki ḥəmminglar Məsiḥ Əysaoɳa etiḳad ḳilix arḳilik Hudaning ooɳulliri boldunglar. □ ■
27 Qünki ḥərḳaysinglar Məsiḥgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsiḥni kiyiwaloɳan boldunglar. □ ■
28 Məsiḥdə nə Yəḥudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu, nə ḳul bolmaydu nə ḥər bolmaydu, nə ər bolmaydu nə ayal bolmaydu, ḥəmminglar Məsiḥ Əysada bir bolisilər. □ ■
29 Silər Məsiḥkə mənsup boloɳanikənsilər, silərmu Ibraḥimning nəsli bolisilər wə uningoɳa wədə ḳilinoɳan *bəht-saadətkə* mirashordursilər.■

4

(Dawami)

□ **3:19 «Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə?... u pərixtilər arḳilik bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan» —** «bir wasitiqi» xübḥisizki, Musa pəyoɳəmbərni kərsitidu. Bu muḥim 19-ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. «Təwrat ḳanuni... insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin» — bu sөzning kөp jəḥətliri bar — «ḳoxumqə sөz»imizdə u tooɳruluḳ tohtilimiz. ■ **3:19** Ḳan. 5:5; Yḥ. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8. □ **3:20 «əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Θzi pəḳət birdur» —** bu ayətkə berilgən birnəqqə xərḥ bar. Mənisi bəlkim: «Ikki adəm kelixim tüzgəndə, bir wasitiqi bolux kerək. Lekin, Huda Θz əḥdisini Ibraḥimoɳa bərgəndə, uni wasitiqisiz bərgən, u sap Hudaning ḳolidin kəlgən; xunga bu əḥdə bəribir Təwrat ḳanunidin üstün turidu» degəndək bolidu. «Ḳoxumqə sөz»imizdə umu tooɳruluḳ tohtilimiz. ■ **3:22** Rim. 3:9; 11:32. □ **3:24 «bizning etiḳad arḳilik ḥəkḳaniy ḳiliniximiz üqün Təwrat ḳanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup,..» —** «tərbiyiligüqi» grek tilida «pedagog» degən sөz bilən ipadilinidu. ■ **3:24** Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ **3:26 «... Qünki ḥəmminglar Məsiḥ Əysaoɳa etiḳad ḳilix arḳilik Hudaning ooɳulliri boldunglar» —** bu muḥim 23-26-ayətlər tooɳruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə, yuḳiriḳi 3:19-ayət üstidə tohtaloɳinimizni kərüng. ■ **3:26** Yəx. 56:5; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ **3:27 «Qünki ḥərḳaysinglar Məsiḥgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsiḥni kiyiwaloɳan boldunglar» —** demək, Məsiḥgə etiḳad ḳilip suoɳa qəmüldürülüp, Uningoɳa baoɳlanoɳan bolsaḳ, Uning təbiitigə igilələymiz, xuning bilən «Məsiḥgə mənsup adəm» bizning asasiy salaḥiyitimiz bolidu. ■ **3:27** Rim. 6:3. □ **3:28 «Məsiḥdə nə Yəḥudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu... ḥəmminglar Məsiḥ Əysada bir bolisilər» —** «Grek» degən sөz muxu yərdə «Yəḥudiy əməs», «yat əlliklər»ni bildürülidu. ■ **3:28** Yḥ. 17:21. ■ **3:29** Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18.

1-2 Yənə xuni eytimənki: Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakǩitlirida taki atisi bəlgiligən wakǩit toxmioǥuqə, u өz өyidiki ǩuldin pərkǩi bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakǩquqilarning baxǩuruxida bolidu.□
3 Xuningoǥa ohxax, bizmu gədək wakǩtimizda, bu dunyadiki «asasiy ǩaidə-ǩanuniyətlər» astida ǩul boloǥaniduk.□
4 Lekin, wakǩit-saiti toluk toxǩanda, Huda Өz Ooǥlini *bu dunyaoǥa* əwətti. U bir ayal kixidin tuoǥuloǥan, xuningdək Təwrat ǩanuni astida tuoǥuloǥanidi.□ ■
5 Buningdiki məkǩsət, Huda Təwrat ǩanuni astida yaxioǥan *bizlərni* bədəl tələp hərlükkə qikǩirip, bizning ooǥullukǩa ǩobul ǩiliniximiz üqündur.■
6 Ңəm silər Uning ooǥulliri boloǥanlikǩinglar üqün, Huda Өz Ooǥlining: «Abba! Atam!» dəp qakǩiroǥuqi Rohǩini əwətip kəlbimizgə saldi.□ ■
7 Xuning üqün, silər ңazir ǩul əməs, bəlki ooǥulliridursilər; ooǥulliri boloǥanikənsilər, Huda arkǩilik Өzigə mirashor bolisilər.□

Pawlusning Galatiyalikǩlardin əndixə ǩilixi

8 Burun, Hudani tonumioǥan wakǩtinglarda dərwəkə yaloǥan ilaңlarning ǩulluǩioǥa tutuloǥansilər.□ ■
9 Əmdiliktə, ңazir *ңəǩikǩiy* Hudani tonuoǥanikənsilər, — yaki enikǩrak ǩilip eytkǩanda, Huda təripidin tonuloǥanikənsilər, əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərzimәs «asasiy ǩaidə-ǩanuniyətlər»gə ǩarap yanisilər? Ularning ǩulluǩioǥa yengiwaxtin ǩaytixni halamsilər? □ ■
10 Silər alaңidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwaroǥa elip hatiriləxkə baxlidinglar! □ ■
11 Mən ilgiri silərgə singdürgən əjrim bikar ketərmikin, dəp silər üqün ənsirəwatimən.

□ **4:1-2 «... Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakǩitlirida taki atisi bəlgiligən wakǩit toxmioǥuqə, u өz өyidiki ǩuldin pərkǩi bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakǩquqilarning baxǩuruxida bolidu» —** «oǥojidar» degən səzning mənisi yukǩirikǩi «tərbiyiligüqi» degən səzgə yeǩin. □ **4:3 «bu dunyadiki «asasiy ǩaidə-ǩanuniyətlər» —** bəzi alimlar muxu səzni yaman roңlarni kərsitidu, dəp ǩaraydu. Lekin «Kolossiliklərgə»diki «Kol.» 2:8, 20 tooǥruluk «ǩoxumqə səz»imizdə biz baxǩiqə qüxəndürimiz. □ **4:4 «Lekin, wakǩit-saiti toluk toxǩanda, Huda Өz Ooǥlini bu dunyaoǥa əwətti. U bir ayal kixidin tuoǥuloǥan, xuningdək Təwrat ǩanuni astida tuoǥuloǥanidi» —** «Təwrat ǩanuni astida tuoǥuloǥanidi» degən ibarə «Əysa Məsiң Təwrat ǩanunioǥa boysunup yaxioǥan» degən mənini өz iǩigə alidu. ■ **4:4** Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ **4:5** Yң. 1:12; Gal. 3:26. □ **4:6 «Ңəm silər Uning ooǥulliri boloǥanlikǩinglar üqün, Huda Өz Ooǥlining: «Abba! Atam!» dəp qakǩiroǥuqi Rohǩini əwətip kəlbimizgə saldi» —** ibraniy tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «I səyümlük atam!» degən gəp. ■ **4:6** Rim. 8:15. □ **4:7 «Xuning üqün, silər ңazir ǩul əməs, bəlki ooǥulliridursilər» —** grek tilida bu ayəttiki «silər» «sən» dəp ipadilinidu. **«ooǥulliri boloǥanikənsilər, Huda arkǩilik Өzigə mirashor bolisilər» —** «Huda arkǩilik Өzigə mirashor bolisilər» bəzi kona kəqürmilərdə: «Məsiң arkǩilik Hudaning Өzigə mirashor bolisilər» deyilidu. □ **4:8 «Burun, Hudani tonumioǥan wakǩtinglarda dərwəkə yaloǥan ilaңlarning ǩulluǩioǥa tutuloǥansilər» —** «yaloǥan ilaңlar» grek tilida «əyniyiti ilaң əməslər» bilən ipadilinidu. ■ **4:8** 1Kor. 8:4. □ **4:9 «əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərzimәs «asasiy ǩaidə-ǩanuniyətlər»gə ǩarap yanisilər?» —** «ərzimәs artukǩə» — Grek tilida «tiləmqilikkə ait» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:9** Kol. 2:20. □ **4:10 «Silər alaңidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwaroǥa elip hatiriləxkə baxlidinglar!» —** muxu ayəttiki «kün, ay, pəsil wə yillar» bolsa bəlkim Təwrat ǩanunida Yəңudiylar üqün bekitilgən ңeytlarni ңəm Yəңudiylarning ən'əniliri boyiqə ətküzidioǥan ңeytlarnimu kərsitidu. Məyli Yəңudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip ohxax, etikǩadqilar üqün ңeqǩandak alaңidə kün-ңeytlarni hatiriləxning ңajiti yok. ■ **4:10** Rim. 14:5; Kol. 2:16.

12 Ḳerindaxlar, mən xuni silərdin ətünimənki, manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum. Silər əslidə manga ḥeq azar yətküzmigənidinglar. □
13 Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ḳetim yətküzgənidim. □
14 U qaoɳda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaḳtək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə ḳaḳmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, ḥətta Məsiḥ Əysa əzini kütkəndək kütüwaldinglar. □ ■
15 U qaoɳdiki bəht-bərikitinglar əmdi nəgə kətti?! Mən silərgə guwaḥqi bolup eytalaymənki, u qaoɳda silər mumkin bolsa, manga kəzliringlarni oyup berixkimu razi idinglar!
16 Əmdiliktə, silərgə ḥəḳiḳətni səzligənlikim üqün düxminiglaroɳa aylinip ḳaldimmu?
17 *Mən eytip ətkən* ḥeliḳi adəmlər silərgə ḳizoɳinliḳ kərsitidu, əmma niyiti durus əməs; ular pəḳət silərni *nijatning* sirtioɳa qiḳirip, ḳizoɳinliḳinglarni əzlirigə ḳaritiwalmaḳqi. □ ■
18 Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə.□
19 Səyümlük balilirim! Məsiḥ silərdə tərəldürülgüqə mən silər üqün toloɳaḳ azablirini yənə bir ḳetim tartiwatimən! ■
20 Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu; qünki bu əḥwalinglar tooɳruluḳ nemə ḳilixni zadila bilməywatimən!□

«Ḳul dedək» Ḥəjər bilən «ḥər ayal» Sarah tooɳrisidiki təmsildin tərbiyə-sawaḳ elix

21 I Təwrat ḳanunining ilkidə yaxaxni halaydioɳanlar, silərdin xuni sorap baḳay, silər Təwratning əzidə nemə deyilgənlikigə ḳulaḳ salmamsilər?

□ **4:12 «Ḳerindaxlar, ... manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum» —** Pawlus əzi Yəhudiy bolsimu, Təwrat ḳanunining (ḥəḳḳaniyliḳḳa ait tələpliridin baxḳa) barliḳ əmrliridin (Məsiḥning nijati bilən) azad bolup Muḳəddəs Roḥning yetəkqilikidə yaxioɳan; xunga u Galatiyaliḳlardin: «Manga ohxax bolunglar» dəp ətünidu; «qünki mən silərgə ohxax boldum» — demək, u Yəhudiy əməslərdək (Galatiyaliḳlardək) Təwrat ḳanunining tələpliridin mustəsna boldi. Lekin Galatiyaliḳlar Yəhudiylardək bolimiz dəp əzlirini Təwrat ḳanunining barliḳ tələpliri astioɳa ḳoymaḳqi idi! **«Silər əslidə manga ḥeq azar yətküzmigənidinglar»** — demək, Pawlus ularoɳa ḥazirla eytḳan ḳattiḳ gepini ularning əzigə ḳandaḳtur bir ziyan yaki azar yətküzgənliki tüpəylidin eytḳan əməs, dəydu (5-15-ayətlərdə u ularning əslidə əzigə kərsətkən qongḳur muḥəbbitini əsləydu), bəlki ularni kəzləp: «silər əz-əzliringlaroɳa azar beriwatisilər» dəp agaḥ berix üqün eytidu. □ **4:13 «Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ḳetim yətküzgənidim» —** «ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin» — bu səzdin ḳarioɳanda, Pawlus bəlkim kesəl səwəbidin Galatiyada dəm elixḳa məjbur boloɳanidi. Mumkinqiliki barki, bu kesəl uning kəzliri bilən baoɳliḳ bolup, uning qirayini intayin sət ḳiyapətkə kirgüzüp ḳoyoɳanidi (14-ayət). 14-15-ayət, 6:11 wə «2Kor.» 12:7-10nimu kərüng. Pawlus adəttə hətlirini pütükqi arḳiliḳ yazatti (məsilən, «Rim.» 16:22). □ **4:14 «U qaoɳda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaḳtək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə ḳaḳmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, ḥətta Məsiḥ Əysa əzini kütkəndək kütüwaldinglar» —** Pawlusning bu kəz kesili yənə bir tərəptin ḳiyinqiliḳ elip kəldi — U hux həwərning yolida kəp adəmlərning kesəllirini dua ḳilip saḳaytti; ularning saḳaytilixi arḳiliḳ kəp adəmlər hux həwərgə ixəndi. Lekin uning əzidə kesəl boloɳaqḳa, bu ix uni baxḳilarning aldida mazaḳḳa ḳaldurux eḥtimalliḳi bolamdu, ḳandaḳ? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yḥ. 13:20. □ **4:17 «ular pəḳət silərni nijatning sirtioɳa qiḳirip...» —** bəzi kona kəqürmilərdə «ular pəḳət silərni bizdin ayrilip nijatning sirtioɳa qiḳirip» deyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18 «Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Məyli mən silər bilən billə bolay yaki bolmay, silərgə niyiti yahxi ḳizoɳinliḳi bar adəmlər bar bolsa, daim yahxi bolidu, əlwəttə». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaḳ. 1:18. □ **4:20 «Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu» —** «baxḳiqə bir tələppuz bilən...» — Pawlus tehimu ḳattiḳ tələppuzdimu, yaki mulayimraḳ tələppuzdimu, ularoɳa zadi «ḳandaḳ tələppuz»da səzləx kerəklikini bilməytti.

22 Təwratta, Ibraɦimning ikki oоɳli bolup, biri dedəktin, yənə biri ɦər ayalidin bolоɳan, dəp hatiriləngən. □ ■
23 Dedəktin bolоɳan oоɳul «ət bilən» tuоɳulоɳan; ɦər ayalidin bolоɳan oоɳul bolsa Hudaning wədisi arkilik tuоɳulоɳandur. □ ■
24 Bu ikki ixni bir ohxitix degili bolidu. Bu ikki ayal *Hudaning insanlar bilən* tüzgən ikki əɦdisining wəkilidur. Birinqi əɦdə Sinay *teоɳidin* kelip, dərɦəkikət balilirini kulukta boluxka tuоɳidu; mana Ɦəjər uningоɳa wəkildur;
25 demək, Ɦəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teоɳioɳa simwol kilinip, yəni bügünki Yerusalemоɳa ohxitilidu; qünki u xəɦər wə uning baliliri kulukta turmakta. □ ■
26 Əmma yukiridin bolоɳan Yerusalem ɦərdur, u ɦəmmimizning anisidur; □ ■
27 Qünki, *mukəddəs yazmilarda* mundak yeziloɳan: —
«Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuоɳmas ayal!
Təntənə kilip yangrat, towla, i toloɳak tutup bakimioɳan!
— Qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!» □ ■
28 Əmdi i kerindaxlar, Isɦak Hudaning wədisidin tuоɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuоɳuloɳan pərzəntlərmiz. □ ■
29 Lekin u qaoɳda «ətlərdin tuоɳuloɳan» bala «roɦtin tuоɳuloɳan» balioɳa ziyankəxlik kiloɳinidək, ɦazir xundak bolidu. □ ■
30 Lekin mukəddəs yazmilarda nemə deyilgən? Uningda: «Sən bu dedikingni oоɳli bilən koxup ɦəydiwət! Qünki dedəktin tapkan oоɳul ɦərgiz ɦər ayalingdin bolоɳan oоɳul bilən miraska ortak bolmaydu!» dəp pütülgən. □ ■
31 Əmdi, kerindaxlar, biz dedəkning əməs, bəlki ɦər ayalning pərzəntliridurmiz. Məsiɦ bizni ɦərlüktə yaxisun dəp ɦər kildi. Xuning bilən uningda tapan tirəp turunglar wə kullukning boyunturukioɳa kaytidin kisilip kalmanglar.

□ **4:22 «Ibraɦimning ikki oоɳli bolup, biri dedəktin...»** — dedək (kul ayal) — yəni Ɦəjər. **«yənə biri ɦər ayalidin bolоɳan..»** — өz ɦər ayali Sarah idi. ■ **4:22** Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ **4:23 «Dedəktin bolоɳan oоɳul «ət bilən» tuоɳulоɳan»** — «ət bilən» degən ibarə «insanning ətlirigə tayinix»ni bildüridu. Ɦəjərning oоɳli Ismail pəkət insanlarning oy-pikri, insaniy küqi bilən tuоɳuloɳan. **«dedəktin bolоɳan oоɳul «ət bilən» tuоɳulоɳan; ɦər ayalidin bolоɳan oоɳul bolsa Hudaning wədisi arkilik tuоɳuloɳandur»** — bu pütün ayət tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:23** Yɦ. 8:39; Rim. 9:7. □ **4:25 «demək, Ɦəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teоɳioɳa simwol kilinip, yəni bügünki Yerusalemоɳa ohxitilidu; qünki u xəɦər wə uning baliliri kulukta turmakta»** — «kulukta» degən səz roɦiy kulukta, yəni Təwrat kanuniոɳa ziddi kilixka tirixkanlirim bilən ɦəkkaniy adəm bolay degən ɦəmmə adəmni kərsitidu. ■ **4:25** Mis. 19, 20. □ **4:26 «Əmma yukiridin bolоɳan Yerusalem ɦərdur, u ɦəmmimizning anisidur...»** — baxkiqə eytkanda, Ibraɦimning өz ayali Sarah bolsa ɦər ayal bolоɳaqka, ərxtiki Yerusalemоɳa, xundakla yengi əɦdidə yaxioɳan jamaətkə wəkillik kilidu. Xunga, «ərxtiki Yerusalem»ni bizning animiz, deyixkə bolidu. ■ **4:26** Wəh. 21:2. □ **4:27 «Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuоɳmas ayal! Təntənə kilip yangrat, towla, i toloɳak tutup bakimioɳan! — qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!»** — Yəx.» 54:1. ■ **4:27** Yəx. 54:1 □ **4:28 «... Isɦak Hudaning wədisidin tuоɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuоɳuloɳan pərzəntlərmiz» —** bəzi kona kəqürmiliridə «... Isɦak Hudaning wədisidin tuоɳuloɳandək silərmu Hudaning wədisi boyiqə tuоɳuloɳan pərzəntlərsilər» deyilidu. ■ **4:28** Rim. 9:7, 8. □ **4:29 «Lekin u qaoɳda «ətlərdin tuоɳuloɳan» bala «roɦtin tuоɳuloɳan» balioɳa ziyankəxlik kiloɳinidək, ɦazir xundak bolidu»** — «ətlərdin tuоɳuloɳan» bala — Ismailni, xundakla u simwol kilinoɳan «Təwrat kanuniոɳa kul boloɳanlar»ni kərsitidu. «Roɦtin tuоɳuloɳan» — Hudaning wədisi wə məjizisi arkilik, yəni Mukəddəs Roɦning küq-kudriti bilən tuоɳuloɳan Isɦakni, xundakla u simwol kilinoɳan Əysa Məsiɦkə etikad kiloɳuqi, Mukəddəs Roɦtin «kaytidin tuоɳuloɳan» Hudaning roɦiy pərzəntlirini kərsitidu. Əslidə Ismail Isɦakka ziyankəxlik kiloɳinidək, Yəɦudiy ɦəlk Məsiɦgə ixəngənlərgə ziyankəxlik kilatti wə bügüngə kədər ɦər türlük «kanunoɳa tayanoɳanlar»mu ohxaxla «Hudaning roɦioɳa tayanoɳanlar»oɳa ziyankəxlik kilidu. ■ **4:29** Yar. 21:9. □ **4:30 «Sən bu dedikingni oоɳli bilən koxup ɦəydiwət! Qünki dedəktin tapkan oоɳul ɦərgiz ɦər ayalingdin bolоɳan oоɳul bilən miraska ortak bolmaydu!»** — «Yar.» 21:10. Muxu (21-31) ayətlərgə «koxumqə səz»imizdə xərɦ berimiz. ■ **4:30** Yar. 21:10.

5

Etiḳadqilarning ərkinliki

1-2 Mana, mənki Pawlus silərgə xuni eytip ḳoyayki, əgər silər hətnə ḳobul ḳilsanglar, u qaoɳda Məsiḥning silərgə ḥeqḳandaḳ paydisi ḳalmaydu.□ ■

3 Mən hətnini ḳobul ḳiloɳan ḥərbir kixigə yənə agaḥlandurup ḥəḳiḳətni eytip ḳoyayki, ularning Təwrattiki barliḳ əmr-bəlgilimilərgə *toluḳ əməl ḳilix* məjburiyiti bardur.□

4 Əy Təwrat ḳanuni arḳiliḳ özümni ḥəḳḳaniy adəm ḳilay degənlər, ḥərbiringlar Məsiḥdin ayrilip, məḥrum bolup, *Hudaning* xapaitidin qiḳip, yiḳilip uningdin ḳaldinglar.

5 Qünki Roḥḳa tayinip ḥəḳḳaniyliḳḳa baoɳlanoɳan arzu-armanni etiḳad bilən təlpünüp kütməktimiz.□

6 Qünki Məsiḥ Əysada hətnilik küqkə igə əməs, hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloɳini pəḳət muḥəbbət arḳiliḳ ix ḳilidioɳan etiḳadtur.□ ■

7 Silər obdan qepip mengiwatḳanidinglar; biraḳ kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin tosuwaldi?□ ■

8 Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳiroɳuqidin boloɳan əməs!□

9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooɳinitidu!»□ ■

10 Özüm Rəbgə ḳarap ḳayil boldumki, silərmu bu ixta ḥeq baxḳiqə oyda bolmaysilər. Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət’iynəzər, u qoḳum tegixlik jazasini tartidu. □ ■

11 Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək» dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün *Yəḥudiylardin* ziyankəxlikkə uqrap kelimən?

□ **5:1-2 «… Əgər silər hətnə ḳobul ḳilsanglar, u qaoɳda Məsiḥning silərgə ḥeqḳandaḳ paydisi ḳalmaydu» —** Galatiyalikḷarning hətnini ḳobul ḳilixtiki məḳsiti «muxu arḳiliḳ ḥəḳḳaniyliḳḳa eriximən» degənliktur; ular Məsiḥning gunaḥlar üqün boloɳan ḳurbanliḳioɳa tayanmayla, pəḳət yənə özining tirixqanliḳi bilən «sawabliḳ ixlar»ni bərpa ḳilmaḳqi bolup «öz-özümgə tayinip gunaḥlirimni yuyup ḥəḳḳaniy adəm bolimən» degənlərdin ibarət idi. ■ **5:1-2** Yəx. 9:3; Yḥ. 8:32; Ros. 15:1; Rim. 6:18; 1Pet. 2:16. □ **5:3 «Mən hətnini ḳobul ḳiloɳan ḥərbir kixigə yənə agaḥlandurup ḥəḳiḳətni eytip ḳoyayki, ularning Təwrattiki barliḳ əmr-bəlgilimilərgə (toluḳ əməl ḳilix) məjburiyiti bardur» —** muxu ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə söz»imizni kərüng. □ **5:5 «Qünki Roḥḳa tayinip ḥəḳḳaniyliḳḳa baoɳlanoɳan arzu-armanni etiḳad bilən təlpünüp kütməktimiz» —** «Roḥ» Muḳəddəs Roḥ, əlwəttə. «ḥəḳḳaniyliḳḳa baoɳlanoɳan arzu-armanni» — grek tilida «ḥəḳḳaniyliḳning ümidi» dəp ipadilinidu. Mənisi: (1) kimdə Məsiḥ arḳiliḳ ḥəḳḳaniyliḳ bar bolsa uning ərxtiki bəhtkə baoɳlioɳan zor ümidimu bar bolidu; (2) bizdə Məsiḥ arḳiliḳ ḥazir bar boloɳan ḥəḳḳaniyliḳ Uning ḳaytip kelixi bilən toluḳ, mukəmməl bolidu, dəydioɳan ümidmu bardur. Bizningqə, bu hər ikki ümid kərsitilidu. □ **5:6 «Qünki Məsiḥ Əysada hətnilik küqkə igə əməs, hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloɳini pəḳət muḥəbbət arḳiliḳ ix ḳilidioɳan etiḳadtur» —** «muḥəbbət arḳiliḳ ix ḳilidioɳan etiḳad»: — etiḳad muḥəbbət arḳiliḳ güzəl ixlarni ḳilidu ḥəm muḥəbbətning özi etiḳadḳa güzəl ixlarni ḳilixḳa türtkə bolup ilḥamlanduridu. ■ **5:6** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tes. 1:3. □ **5:7 «Silər obdan qepip mengiwatḳanidinglar» —** etiḳad yolida, əlwəttə. ■ **5:7** Gal. 3:1. □ **5:8 «Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳiroɳuqidin boloɳan əməs!» —** «ḳayil ḳilix»ning mənisi yuḳiriḳi «itaət» degən səzning mənisigə yeḳin bolup, kinayilik mənini təkitləydu — demək, muxundaḳ «itaət» bolamdu? □ **5:9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooɳinitidu!» —** demək, kiqikkinə hemirturuq pütün hemirni bolduroɳinidək, bir adəmning «azraḳ hata» təlimimu nuroɳun adəmni azduridu. Baxḳiqə eytḳanda «hətnə ḳilix» «kiqikkinə bir ix» bolsimu, Galatiyalikḷarning uni «muxu ix bilən ḥəḳḳaniy (yaki «tehimu ḥəḳḳaniy») adəm bolimən» dəp ḳobul ḳilixi özlirini Hudaning nijatidin qiḳirip ayriwetətti. ■ **5:9** 1Kor. 5:6. □ **5:10 «Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət’iynəzər, u qoḳum tegixlik jazasini tartidu» —** Huda təripidin, əlwəttə. ■ **5:10** 2Kor. 2:3; 8:22.

Əgər xundaḳ ḳiloŋan bolsam, «krest bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti! □ ■
12 Silərni ḳutritiwatḳan bu adəmlər өzlirini ahta ḳiliwətsun dəymən!■
13 Qünki ḳerindaxlar, silər ərkinlikkə qaḳirildinglar. Lekin ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḫəwəslirigə ḳanduruxning baḫanisi ḳilmanglar, bəlki meḫir-muḫəbbət bilən bir-biringlarning ḳulluḳida bolunglar. □ ■
14 Qünki pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə əməl ḳilinidu. □ ■
15 Lekin pəhəs bolunglarki, bir-biringlarni qixləp tartip yalmap yürüp, bir-biringlardin yutulup kətmənglar yənə!■

Roḫ wə «ət»

16 Əmma xuni dəymənki — *Muḳəddəs* Roḫta menginglar, wə xu qaoŋda silər ətlərning arzu-ḫəwəslirigə yol ḳoymaysilər. □ ■
17 Qünki ət Roḫḳa zit boloŋan ixlarni arzu ḳilidu, wə Roḫ ətkə zit boloŋan ixlarni arzu ḳilidu. Ular ikkisi bir-birigə ḳarimuḳarxidur; nətijidə, өzünglar arzu ḳiloŋan ixlarni ḳilalmaysilər. ■
18 Wəḫaləṅki, silər Roḫning yetəkqilikidə bolsanglar, u qaoŋda Təwrat ḳanunining ilkidə bolmaysilər.
19 Əmdi ətning əməlliri roxənki — zinahorluḳ, buzuḳluḳ, napaklik, xəḫwaniylik, ■
20 butpərəslik, seḫirgərlik, өqmənliklər, jedəllər, ḳizoŋanquḳluḳlar, oŋəzəplər, riḳabətlixixlər, bəlgünqiliklər, guruḫwazliḳlar,
21 ḫəsəthorluḳlar, ḳatilliḳlar, ḫaraḳkəxliklər, əyx-ixrətlər ḳatarlik ixlardur; bu ixlar tooŋruluḳ burunḳi eytḳinimdək ḫazir yənə bir ḳetim agaḫlandurimənki, bundaḳ ixlarni ḳiloŋuqilar Hudaning padixaḫliḳioŋa miraslik ḳilmaydu. ■
22 Wəḫaləṅki, Roḫning mewisi bolsa meḫir-muḫəbbət, xad-huramlik, hatirjəmlik, səwr-taḳət, meḫribanlik, yahxilik, ixənq-sadiḳlik, □ ■

□ **5:11 «Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək» dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün Yəḫudiylardin ziyankəxlikkə uqrap kelimən?»** — Galatiyadiki jamaətni «ḳaymuḳturuwatḳan»lar bolsa bəlkim: «Pawlus, sünnət ḳilinix kerək dəydu», dəp yaloŋanqilik ḳiloŋan bolsa kerək. Pawlusning bu soali bilən ularning yaloŋan səzigə jawab beridu — Mana, mən xundaḳ həwərni yətküzgən bolsam, Yəḫudiylar təripidin ziyankəxlikkə uqrap kətməyttim, dəydu. **«Əgər xundaḳ ḳiloŋan bolsam, «krest bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti!»** — «krest bizarliḳi» tooŋruluḳ: — «krest» өzi Rim imperiyəsidiki əng yirginqlik ələm jaza tədbiri idi! Lekin Huda Əysaning dəl xundaḳ ələmi arḳilik adəmni ḳutḳuzmaḳqi! Mana «krest bizarliḳi»dur! Uning üstigə, «hətnə ḳilinix yaki Təwrat ḳanunioŋa əməl ḳilixḳa tirixixlar adəmni gunaḫliridin ḳutḳuzmaydu, nijat-ḳutḳuzulux pəḳət Əysa Məsiḫning kresttiki ḳurbanliḳidinla kelidu» degən həwər kəp adəmlərni (pəḳət Yəḫudiylarnila əməs!) rənjitidu yaki ularning oŋəzipini ḳozoŋaydu. Mana bumu «krest bizarliḳi»dur. Hux həwər yətküzüxtə «krest bizarliḳi» ḫərdaim bolidu; undaḳ ix kəm bolsa yətküzgən «hux həwər» əmdi «hux həwər» bolmaydu! ■ **5:11** 1Kor. 1:23. ■ **5:12** Yə. 7:25. □ **5:13 «lekin ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḫəwəslirigə ḳanduruxning baḫanisi ḳilmanglar»** — «ət» yaki «ətlər» asasən insanning өz xəhsiyətqi təbiitini kərsitidu. Buning tooŋruluḳ «rimliḳlaroŋa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **5:13** 1Kor. 8:9; 1Pet. 2:16; Yəḫ. 4. □ **5:14 «… pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə əməl ḳilinidu»** — «əməl ḳilinidu» degənning baxḳa hil tərjimisi: «yioŋinqaḳlanoŋandur» («Law.» 19:18). ■ **5:14** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaḳ. 2:8. ■ **5:15** 2Kor. 12:20. □ **5:16 «Muḳəddəs Roḫta menginglar»** — demək, «Muḳəddəs Roḫning yetəkqilikidə ḫəm Uning küq-ḳudritidə menginglar». Bu ibarə tooŋruluḳ «rimliḳlaroŋa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Rim. 13:14; 1Pet. 2:11. ■ **5:17** Rim. 7:15-26. ■ **5:19** 1Kor. 3:3; Yaḳ. 3:14. ■ **5:21** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:6; Wəḫ. 22:15. □ **5:22 «Roḫning mewisi bolsa…»** — «Roḫ» Muḳəddəs Roḫ, Hudaning Roḫi. «Roḫning mewisi» — baxḳiqə eytḳanda, «Muḳəddəs Roḫning yetəkqilikidə yaxaxtin beridioŋan mewə». ■ **5:22** Əf. 5:9.

23 məmin-mulayimliḳ wə өzini tutuwelixtin ibarət. Muxundaḳ ixlarni tosidiоԓan ḥeqḳandaḳ ḳanun yoḳtur. □ ■
24 Lekin Məsiḥkə mənsup boloԓanlar ətlirini, xundaḳla uningdiki ixḳlar wə ḥəm ḥəwəslərni təng krestligən bolidu. □ ■
25 Roḥta yaxawatḳan bolsaḳ, Roḥḳa əgixip mangayli.
26 Bir-birimizni rənjitip, bir-birimizgə ḥəsət ḳilip, ḥakawur xөḥrətpərəslərdin bolmayli.

6

Bir-biringlarning hizmitidə bolunglar

1 Ḳerindaxlar, aranglardin birsining ḥazirmu bir gunaḥ-səwənlik sadir ḳiliwatḳanliḳi bayḳaloԓan bolsa, aranglardiki roḥiy kixilər yuwax-mulayimliḳ roḥi bilən uni yolidin ḳayturup kelinglar. Xuning bilən bir waḳitta, өzünglarningmu azdurulup kətməslikinglaroԓa diḳḳət ḳilinglar.□ ■
2 Bir-biringlarning eoԓirqiliḳini kətürünglar. Xundaḳ ḳilsanglar, Məsiḥning ḳanunioԓa əməl ḳiloԓan bolisilər.■
3 Qünki birsining tarazioԓa tohtioԓudək ixi bolmay turup өzini tarazioԓa tohtioԓudək dəp qaoԓlisa, u өz-өzini aldioԓanliḳ, halas.□
4 Lekin ḥərkim өz əməliyitigə ḳarap təkxürüp baḳsun; xuning bilən baxḳilarningkidin əməs, bəlki өz əməlliridinla pəhirləngüdək ix bolsa, pəhirlənsə bolidu.□
5 Qünki ḥərbir adəm өz yükini kətürüxi kerək.□ ■
6 Hudaning səz-kalamidin təlim aloԓuqi өzigə təlim bərgüqini өzidə bar boloԓan yahxi nərsilərdin ortaḳ bəḥrimən ḳilsun.■
7 Өz-өzünglarni aldimanglar — Hudani aldap əhməḳ ḳiloԓili bolmaydu; qünki kim nemə terisa, xuni alidu.■
8 Өz ətlirining arzu-ḥəwəslirini ḳanduruxḳa uruḳ qaqḳan kixi өz ətliridin qiriklik ḥosulini alidu. Lekin Roḥni hursən ḳilix üqün uruḳ qaqḳan kixi bolsa Roḥtin mənggülük ḥayat alidu.□
9 Xunga, yahxi ixlarni ḳilixtin ḥarmayli. Uningoԓa erinmisək waḳti-saiti toxḳanda qoḳum ḥosul alalaymiz. ■

□ **5:23 «… məmin-mulayimliḳ wə өzini tutuwelixtin ibarət»** — Injilda «məmin-mulayimliḳ» yaki «yuwax-mulayimliḳ»ning alaḥidiliki bar, u bolsimu ḳorḳunqtin küqlüklərgə yol ḳoyidioԓan ajizliḳ əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin ḳol üzüx, Hudaning ḥəmmə ixlirimizni zorawanliḳsiz, jedəlsiz tooԓra orunlaxturuxioԓa iman baoԓaxtur; muxundaḳ pozitsiyə mulayim, yuwaxliḳ bilən ipadilinidu, əlwəttə. ■ **5:23** 1Tim. 1:9. □ **5:24 «Lekin Məsiḥkə mənsup boloԓanlar ətlirini, xundaḳla uningdiki ixḳlar wə ḥəm ḥəwəslərni təng krestligən bolidu»** — «uningdiki (ətlərning) ixḳlar…» yaki «uningdiki ḥessiyatlar…». ■ **5:24** Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pet. 2:11. □ **6:1 «… aranglardiki roḥiy kixilər yuwax-mulayimliḳ roḥi bilən uni yolidin ḳayturup kelinglar»** — «roḥiy kixilər» yaki «roḥḳa təwə boloԓanlar» bolsa daim Muḳəddəs Roḥning yetəkqilikidə mangoԓan kixilərni kərsitidu. «Korintliḳlaroԓa (1)»diki «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yḥ. 13:14; Rim. 15:1; 1Tes. 5:14. □ **6:3 «Qünki birsining tarazioԓa tohtioԓudək ixi bolmay turup өzini tarazioԓa tohtioԓudək dəp qaoԓlisa, u өz-өzini aldioԓanliḳ, halas»** — 2-ayətkə ḳarioԓanda, Pawlusning bu səzi ḥajətmənlərgə yaki moḥtaj boloԓanlaroԓa yardəm ḳolini ḥeq uzartmaydioԓan adəmlərni kөzdə tutup eytiloԓan. □ **6:4 «xuning bilən baxḳilarningkidin əməs, bəlki…»** — yaki «xuning bilən өzini baxḳilar bilən selixturmayla, …». □ **6:5 «Qünki ḥərbir adəm өz yükini kətürüxi kerək»** — demək, ḥər adəm өzining ixioԓa өzi məs’ul boluxi kerək. ■ **6:5** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Wəḥ. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luḳa 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8 «Өz ətlirining arzu-ḥəwəslirini ḳanduruxḳa uruḳ qaqḳan kixi»** — grek tilida «өz ətlirigə uruḳ qaqḳan kixi». **«өz ətliridin qiriklik ḥosulini alidu»** — yaki «өz ətliridin ḥalakətni alidu». ■ **6:9** 2Tes. 3:13.

10 Xu səwəbtin, bizdə pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etiḳadtiki ailigə mənsup boloԓanlarоԓa yahxi ixlarni ḳilip berəyli.□ ■

Ahirḳi agaḥlandurux wə salam

11 Mana, өz ḳolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazоԓinimоԓa ḳaranglar! □

12 Silərgə hətnini ḳobul ḳilixni məjburlimaḳqi boloԓanlar, ularning ḥərbiri pəḳət өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloԓan, halas; ularning bu məḳsiti pəḳət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin boloԓan ziyankəxliktin ḳeqixtin ibarət, halas. □

13 Qünki ular өzlirimu hətnə ḳilinоԓini bilən Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilmaydu; lekin ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini ḳobul ḳildurmaḳqi bolidu. □

14 Өzümni elip eytsam, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning kresttiki *ölümi*din baxḳa ḥeq ix bilən mahtanmioԓaymən! Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoԓa nisbətən krestləngənmən. □

15 Qünki Məsiḥ Əysada nə hətnilik nə hətnisizlik degənlər küqkə igə əməstur; birdinbir küqkə igə bolidioԓini pəḳət yengi bir yaraloԓuqidur! □ ■

16 Bu ḳaidə boyiqə mangidioԓanlarоԓa, ularning ḥəmmisigə wə Hudaning Israilioԓa

---

□ **6:10 «bizdə pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etiḳadtiki ailigə mənsup boloԓanlarоԓa yahxi ixlarni ḳilip berəyli» —** «etiḳadtiki ailə» bolsa dunyadiki barliḳ etiḳadqilar, Hudaning ailisini kərsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11 «Mana, өz ḳolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazоԓinimоԓa ḳaranglar!» —** nemixḳa Pawlus buni yazidu? Yuḳiriḳi 4:15-ayət üstidiki izaḥatta eytḳinimizdək, Pawlus adəttə pütükqi arḳiliḳ hətlirini yazоԓan (məsilən, «Rim.» 16:22). Bizningqə səwəbi uningda birhil kөz kesili bar idi. Xuning bilən: — (1) Pawlus bu hətni yezix jiddiy boloԓaqḳa, yenida muwapiḳ pütükqi bolmioԓanliḳtin өz ḳoli bilən hətni yezixḳa məjbur boloԓan; (2) hətni ḥəḳiḳətən өzidin kəlgənlikini ispatlax üqün az degəndimu ahirḳi ayətlərni өz ḳoli bilən yazdi. Qünki xu qaoԓda «sahta rosullar» kөp idi, ḥətta Pawlusning nami bilən sahta hətlərni yazоԓanlar bar idi (2Tes.» 2:2ni kərüng). Өz pikrimizqə, Pawlus bu pütün hətni өz ḳoli bilən yazoԓan. □ **6:12 «Silərgə hətnini ḳobul ḳilixni məjburlimaḳqi boloԓanlar, ularning ḥərbiri pəḳət өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloԓan, halas» —** «ularning ḥərbiri pəḳət өzlirining taxḳi ḳiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloԓan»lar bolsa nijatḳa igə bolux üqün Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilix kerək, degən Yəhudiylarning gepidin ḳorḳḳan, ular Yəhudiylarning mahtixioԓa erixixini halaydioԓan kixilərdur. «Taxḳi ḳiyapəttə» grek tilida «ətlərdə» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«ularning bu məḳsiti pəḳət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin boloԓan ziyankəxliktin ḳeqixtin ibarət, halas» —** «Məsiḥning kresti tüpəylidin boloԓan ziyankəxlik»: demək, «Məsiḥning kresttiki өlümi (yaki «krestining bizarliḳi») tüpəylidin boloԓan ziyankəxlik». Bu ziyankəxlik Yəhudiylar təripidin, əlwəttə. «Məsiḥning kresti» degini bolsa, «Məsiḥning krestləngəndə boloԓan ḳurbanliḳi birdinbir nijat yolidur» degən həwərning ḳiskiqə ipadisidur. Xu qaoԓda muxu həḳiḳətni tarḳatḳuqilarning ḥəmmisi Yəhudiylar təripidin (wə kөp baxḳilar təripidinmu, əlwəttə) ziyankəxlikkə uqraytti. □ **6:13 «ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini ḳobul ḳildurmaḳqi bolidu» —** «ətliringlardin mahtinix» degən ibarini ḳandaḳ qüxinimiz? Muxu Yəhudiylar, «Galatiyaliḳlar gepimizgə kirdi, ularоԓa hətnini ḳobul ḳildurup ularni nijat yolioԓa aloԓa basturduḳ!» dəp baxḳa Yəhudiylar aldida mahtinixni halaytti. □ **6:14 «Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoԓa nisbətən krestləngənmən» —** «bu dunya manga nisbətən krestləngən» degən ibarə, manga nisbətən өlgən, deməkqi. □ **6:15 «birdinbir küqkə igə bolidioԓini pəḳət yengi bir yaraloԓuqidur! » —** «yengi bir yaraloԓuqi» degən ibarə «yengi (yaritiloԓan) adəm»ni alaḥidə kərsitidu; lekin bu ibarə yənə Məsiḥning өlümi arḳiliḳ apiridə boloԓan ḥərbir «yengi adəm» wə kəlgüsidə pəyda bolidioԓan yengi asman-zeminni өz iqigə alidu. ■ **6:15** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11.

hatirjəmlik wə rəḥim-xəpķət bolƣay! □ ■
17 Buningdin keyin ḥeqkim bu ixlar bilən yənə meni awarə ķilmisun! Qünki mən өz
bədinimdə Əysaning yara izlirini kөtürimən!□ ■
18 Ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpķiti roḥinglarƣa yar bolƣay!
Amin!

□ **6:16 «Bu ķaidə boyiqə mangidiƣanlarƣa, ularning ḥəmmisigə wə Hudaning Israiliƣa hatirjəmlik wə rəḥim-xəpķət bolƣay!» —** «Hudaning Israili» (yaki «Hudaning ḥəķiķiy Israili») — demək, baxķa bir «Israil» bar. Bizningqə bu ibarə Israildin, yəni Yəḥudiylar iqidiki Hudaning nijat yolida mangƣan, Məsiḥ Əysani ķobul ķilƣanlarni (yəni «Hudaning ķaldisi»ni) kөrsitidu. Ķalƣan Yəḥudiylar «Israil» bolsimu, «Hudaning Israili» əməs. Bəzi alimlar bu jümlidiki «wə»ni «yəni» dəp tərjimə ķilip, «Hudaning Israili» pütkül jaḥandiki Məsiḥkə təwə bolƣanlardin bolƣan jamaətni kөrsitidu, dəp ķaraydu. Lekin bizningqə Pawlusning bu ibarisi, «mən yuķirida bəzi Yəḥudiylar toƣruluķ ķattiķ gəp ķilƣinim bilən, ḥəmmə Yəḥudiy xundaķ, dəp oylap kətmənglar! «Hudaning Israili» bardur!» deməkqi. ■ **6:16** Zəb. 125:5. □ **6:17 «... Mən өz bədinimdə Əysaning yara izlirini kөtürimən!» —** «Əysaning yara izliri» — demək, Pawlusning tenidə ķalƣan yara izliri, yəni Məsiḥ üqün hux həwər tarķitix yolida tartķan azab-oķubətlirining iznaliridur. Xu tərəptə u kөp yarilanƣan Rəbbi Əysaƣa ohxaxtur. «Əysaning yara izliri»ning grek tilida ikkinqi mənisimu bar: «Əysaning (basķan) tamƣisi» — demək, Pawlus bu sөz arķiliķ өzining Əysaƣa pütünləy mənsup ikənlikinimu təkitliməkqi. ■ **6:17** 2Kor. 4:10.

Əfəsusluqlarǫa

Rosul Pawlus Əfəsus xəḫiridiki jamaətkə yazǫan məktup

1 Hudaning iradisi bilən, Məsiḫ Əysaning rosuli bolǫan mənki Pawlustin Əfəsusta
turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlarǫa
salam!□ ■
2 Atimiz Huda ḫəm Rəb Əysa Məsiḫtin silərgə meḫir-xəpqət wə hatirjəmlik bolǫay!■
3 Bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz
Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi mubarək bolǫay!□ ■
4 Qünki U bizni, muḫəbbət iqidə bolup Əzining aldida pak-muqəddəs, daǫsiz
turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi;□ ■
5 U Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqilik Əzigə ooǫulluqqa
qobul qilixqa bekitkənidi;□
6 bu ixta Uning meḫir-xəpqitining uluoǫluqioǫa mədḫiyə oqulidu; qünki U meḫir-
xəpqiti bilən bizni Əz səyginidə xapaətləndürgənidi.□ ■
7 Biz Uningda *Atining* meḫir-xəpqitining molluqi bilən Uning qeni arqilik qulluqtin
ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita kəqürümgə muyəssər bolduq;□ ■
8 U *bu meḫir-xəpqətni* barliq danaliq ḫəm pəm-parasət bilən bizgə zor tartuqlidiki,
9-10 — U Əz kəngligə pükkən güzəl haḫixi boyiqə iradisidiki sirni, yəni waqit-
zamanlarning pixip yetilixini idarə qilixi bilən barliq məwjudatlarǫa, yəni ərxlərdə

□ **1:1 «Əfəsusta turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlar...»** — «muqəddəs bəndilər»: — oqurmənlərgə enik bolsunki, Muqəddəs Kitabta «muqəddəs» degən səz ḫərdaim «Hudaoǫa has», «Hudaoǫa toluq ataloǫan», «pak-muqəddəs» degən mənidə ixlitilidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər»** — yaki «ərxtiki yərlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər». **«bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi...»** — Hudaning nəziridə, ixəngüqilər roḫiy jəḫəttin alliqaqan «Məsiḫ bilən ərxlərdə olturoǫan»dur. 20-ayətni kərüng. «Mubarək bolǫay» muxu yərdə «mədḫiyilənsun» yaki «əng bəhtlik bolǫay» degən mənidə. Grek tilida 3-ayəttin 14-ayətkiqə bolǫan ayətlər pəqət uzun birla jümlə bilən ipadiləngən. Qüxünixkə qolaylik bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pet. 1:3. □ **1:4 «...U bizni, muḫəbbət iqidə bolup Əzining aldida pak-muqəddəs, daǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi...»** — bəzi tərjimiliridə «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» 5-ayətkə baoǫlik. 5-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yḫ. 15:16; Əf. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5 «U Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqilik Əzigə ooǫulluqqa qobul qilixqa bekitkənidi..»** — bəzi tərjimiliridə 4-ayətttiki «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» bu 5-ayətkə baoǫlanoǫan. Demək, 4-5-ayət: «Qünki U bizni Əzining aldida pak-muqəddəs, daǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi; U muḫəbbət bilən Əz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqilik Əzigə ooǫulluqqa qobul qilixqa bekitkənidi» deyilidu. □ **1:6 «U meḫir-xəpqiti bilən bizni Əz səyginidə xapaətləndürgənidi»** — «Əz səygini» — Ooǫli Əysa Məsiḫtur. ■ **1:6** Mat. 3:17. □ **1:7 «Biz Uningda Atining meḫir-xəpqitining molluqi bilən Uning qeni arqilik qulluqtin ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita kəqürümgə muyəssər bolduq...»** — «Uningda» — Məsiḫtə. **«qulluqtin ḫər qilinix»** — grek tilida bir səz bilən ipadilinidu, u adəttə qulni ḫər qilixni kərsitidu; xapaətqi pul berip uni ḫərlükkə qiqirip ərkin qilidu. Rosul eytqan bu qulluq, gunaḫning wə jin-xəytanlarning ilkigə əsir boluxni kərsitidu. Injildiki «ḫər qilix» («apolutrosis») Təwrattiki «ḫəmjəmət bolup qutquzux» («goəl») degən səzning mənisi bilən ohxaxtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18.

boloǫanning ḥəmmisigə, zeminda boloǫanning ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi; □ ■

11 Uningda bizmu Hudaoǫa miras ḳilinoǫan; biz xu məḳsəttə barliḳ ixlarni əḳil-iradisi boyiqə idarə Ḳiloǫuqining nixani bilən xu ixḳa aldin'ala bekitilgəniduḳ; □ ■

12 xuning bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloǫan bizlər Uning xan-xərpining uluoǫluḳini namayan ḳiloǫuqi bolduḳ; □

13 ḥəḳiḳətning kalam-səzini, yəni nijatinglardiki hux həwərni anglap silərmu Uningoǫa tayandinglar — wə Uningoǫa ixəngininglarda, silər wədə ḳilinoǫan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar. □ ■

14 Hudaning xan-xəripining uluoǫluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinoǫuqə, Muḳəddəs Roḥ mirasimizning «kapalət»i bolidu.□ ■

15 Xuning bilən, silərning Rəb Əysaoǫa baoǫlioǫan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan muḥəbbitinglar tooǫruluḳ angliǫandin tartip, □ ■

16 dualirimda silərni əsləp, silər üqün rəḥmət eytixni tohtatmidim;

17 tiləydioǫinim xuki, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Hudasi, xan-xərəpning Igisi boloǫan Ata silərning Uni toluḳ bilixinglaroǫa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata

---

□ **1:9-10 «Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə» —** yaki «Məsiḥtə bekitkən U Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə...». Grek tilida pəḳət «Uningda pükkən...» yaki «Əzidə pükkən..» deyilidu. **«... barliḳ məwjudatlaroǫa, yəni ərxlərdə boloǫanning ḥəmmisigə, zeminda boloǫanning ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi»** — «... barliḳ məwjudatlaroǫa ....Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix» degən səz grek tilida pəḳət üq səz bilənla ipadilinidu. Mənisi: (1) pütkül kainatḳa Məsiḥ bax bolidu; (2) pütkül kainattiki ḥəmmə məwjudat Məsiḥtə «yioǫip bir ḳilinip», ḥərbir nərsining ḥəḳiḳiy əḥmiyiti kərsitilidu; (3) Məsiḥning baxqiliḳi astida kainattiki barliḳ məwjudatlar bir-biri bilən inaḳ bolup, bir-birigə toluḳ maslixidioǫan bolidu. ■ **1:9-10** Rim. 16:25; Əf. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4. □ **1:11 «Uningda bizmu Hudaoǫa miras ḳilinoǫan» —** «Uningda» — «Məsiḥtə». **« bizmu (Hudaoǫa) miras ḳilinoǫan» —** yaki «biz bir miraskə igə boloǫan». **«barliḳ ixlarni əḳil-iradisi boyiqə idarə Ḳiloǫuqi» —** Huda. ■ **1:11** Rim. 8:17. □ **1:12 «xuning bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloǫan bizlər Uning xan-xərpining uluoǫluḳini namayan ḳiloǫuqi bolduḳ» —** «Məsiḥni awwal tayanqi ḳiloǫan bizlər» bəlkim Məsiḥkə birinqi bolup əgəxkən Yəḥudiylarni kərsitidu. Əfəsustiki jamaətning kəpinqisi bəlkim Yəḥudiy əməslər, ular keyin ixəngən. □ **1:13 «... wə Uningoǫa ixəngininglarda, silər wədə ḳilinoǫan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar» —** «Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürlinix» tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:13** Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 4:30. □ **1:14 «Hudaning xan-xəripining uluoǫluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinoǫuqə, Muḳəddəs Roḥ mirasimizning «kapalət»i bolidu» —** «kapalət» tooǫruluḳ: bu ayət təwəndiki ḥəḳiḳətlərni kərsitidu: — (1) Hudaning nijatida, U adəmni gunaḥtin ḳutḳuzup «ḥər ḳilidu»; U ḳutḳuzoǫan adəm yaki jamaət Uning Əzining «igiliki»dur. «Igiliki» — Hudaning igiliki boloǫan bizlər — roḥ, jan, tenimizning ḥəmmisidur. (2) bu «ḥər ḳilix» bu dunyada tehi «üzül-kesil» bolmaydu; nijatḳa erixkən kixilərdə «yengi roḥ», «yengi ḳəlb» boloǫini bilən «yengi tən» tehi bolmaydu; tirilix künidə «yengi tən» «toluḳ ḥər ḳilinix» yaki «üzül-kesil ḥər ḳilinix» bolidu. Bu «toluḳ ḥər ḳilinix» ixəngənlərning «toluḳ mirasi» bolidu. (3) xu künidə Hudaning xan-xəripining uluoǫluḳi tolimu namayan ḳilinidu; (4) xu küngiqə, yəni ixəngüqilərning «toluḳ miras»ni igiliwelixioǫuqə, Muḳəddəs Roḥ ḥərbir ixəngən adəmning ḳəlbidə turup uningoǫa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḥəḳiḳət ikənlikini ispatlap beridu. Yənə kelip Muḳəddəs Roḥning ixəngüqining ḳəlbidə turoǫanliḳining əzi, uning kəlgüsidə bu miraskə qoḳum igə bolidioǫanliḳining kapalitidur. Grek tilida «kapalət»ning yənə bir mənisi «wədə üzüki» (yigitning ḳizoǫa boloǫan wədisigə kapalət süpitidə berilgən). ■ **1:14** Mis. 19:5; Kan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pet. 2:9. □ **1:15 «xuning bilən, silərning Rəb Əysaoǫa baoǫlioǫan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan muḥəbbitinglar tooǫruluḳ angliǫandin tartip, ...» —** grek tilida -15-ayəttin 23-ayətkiqə boloǫan ayətlər pəḳət uzun birla jümlə bilən ipadiləngən. Qüxünixkə ḳolaylik bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə ḳilduḳ. ■ **1:15** Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3.

ḳilǫay, □
18 xuning bilən silərning ḳəlbtiki kəzliringlar roxənlixip, Uning qaḳirikiǫa baoǫlanoǫan ümidning nemilikini, Uning muḳəddəs bəndiliridə boloǫan xərəplik mirasining ḳimmətliklikini □
19 wə Uning ixəngüqi bizlərgə zor küqi bilən ḳaratḳan ḳudritining ḥesabsiz büyüklükini bilip yətkəysilər; ■
20 dəl xu ḳudrətni U Məsiḥni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoǫuzoǫinida Uningda yürgüzgənidi; □ ■
21 pəḳət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu Uni barliḳ ḥəkümranliḳtin, ḥoḳuḳtin, küq-ḳudrəttin, hojayinliḳtin wə barliḳ tiloǫa elinidioǫan ḥərḳandaḳ nam-xərəptin kəp üstün ḳoyoǫan; □
22 barliḳ məwjudatlarni Uning putliri astioǫa ḳoyup, jamaət üqün Uni ḥəmmigə bax boluxḳa ata ḳiloǫan. □ ■
23 Jamaət bolsa Uning teni, yəni ḥəmmini ḥəmmə jəḥəttin Toldurǫuqining mukəmməl jəwḥiridur.■

2

1 Wə silər bolsanglar, ḳəbiḥlikliringlar ḥəm gunaḥliringlarda əlgən bolup,□ ■
2 bu dunyaning dəwrigə əgixip, ḥawaning ḥoḳuḳini tutḳan ḥəkümdaroǫa, yəni bügünki kündə itaətsizliktin boloǫan pərzəntlərni ḳutritiwatḳan roḥḳa əgixip, bu

---

□ **1:17 «xan-xərəpning Igisi boloǫan Ata» —** grek tilida «xan-xərəpning Atisi» — Pawlus xu səz bilən: «Məsiḥ Əysaning Özi «Hudaning xan-xəripidur»» dəp kərsətməkqi bolsa kerək. **«silərning Uni toluḳ bilixinglaroǫa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳiloǫay» —** «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳilix»: ḳaysi roḥ kərsitilidu? Kəzḳariximizqə u «Muḳəddəs Roḥ» əməs; qünki Huda ularoǫa Muḳəddəs Roḥni alliḳaqan ata ḳiloǫan (13-14). Bizningqə, etiḳaqilarning əz roḥini kərsitidu. Rosul ularda «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥ» bolsun, dəp dua ḳilidu. Alayluḳ, mən birsi üqün «Huda sizgə salamət bir tən ata ḳiloǫay» dəp tilisəm, əməliyəttə uning alliḳaqan teni bar, əlwəttə. Lekin telikim uningda saoǫlam tən bolsun üqündur. Demək, Pawlusning bu duasining mənisi: «Huda ḥərbirining roḥini «danaliḳ ḥəm wəḥiy ḳobul ḳiloǫudək bir roḥ» ḳilsun, degənliktur. □ **1:18 «Uning muḳəddəs bəndiliridə boloǫan xərəplik mirasining ḳimmətlikliki..» —** baxḳa birjil tərjimisi: «Uning muḳəddəs bəndilirining xərəplik mirasi..». Lekin bizningqə «Uning qaḳirikiǫa baoǫlanoǫan ümid», «mirasi» wə 19-ayəttiki «ḥesabsiz küqi»ning ḥəmmisining əng muḥim təripi Hudaoǫa təwədur, xunga «muḳəddəs bəndiliridə boloǫan mirasi»ni «Hudaning Öz mirasi» dəp ḳaraymiz. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:19** Kol. 2:12. □ **1:20 «dəl xu ḳudrətni U Məsiḥni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoǫuzoǫinida Uningda yürgüzgənidi...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Məsiḥni ölümdin tirildürginidə dəl xu ḳudrətni Uningda yürgüzgənidi; wə Uni ərxlərdə Özining ong ḳolida olturoǫuzup,...». ■ **1:20** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pet. 3:22. □ **1:21 «pəḳət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu ... barliḳ ḥəkümranliḳtin, ḥoḳuḳtin, küq-ḳudrəttin, hojayinliḳtin wə barliḳ tiloǫa elinidioǫan ḥərḳandaḳ nam-xərəp...» —** bu yərdə kərsitiwatḳini məyli yahxining bolsun, əskining (jin-xəytanlarning) bolsun, ḥərḳandaḳ «ḥəkümranliḳ, ḥoḳuḳ, küq-ḳudrət, hojayinliḳ wə ... nam-xərəplər»ni əz iqigə alidu. Məsiḥning nami ularning ḥəmmisidin üstün turidu. □ **1:22 «barliḳ məwjudatlarni Uning putliri astioǫa ḳoyup, jamaət üqün Uni ḥəmmigə bax boluxḳa ata ḳiloǫan» —** adəmni ḥəyran ḳilarliḳi xuki, muxu ayətlərdə Hudaning Məsiḥni ḥəmmə məwjudatḳa bax ḳiloǫanliḳi **jamaətning bəht-bərikiti üqün** boloǫan, deyilgən. ■ **1:22** Zəb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8. ■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 4:16; 5:23. □ **2:1 «silər bolsanglar, ḳəbiḥlikliringlar ḥəm gunaḥliringlarda əlgən bolup,...» —** adəm gunaḥning ilkidə bolsa roḥiy jəḥəttin bir «ölük», «əlgən» bolidu, halas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13.

ixlarda ilgiri mangǫansilər;□ ■
3 biz ḫərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəḫwət-ḫəwəslərdə ḫayat ətküzgənmiz, ətlirimiz ḫəm əz oy-hiyalimizning haḫixliriǫa əməl ḳilip, baxḳilarǫa ohxax, maḫiyəttə «ǫəzəptiki pərzəntlər» bolǫanmiz;□
4 biraḳ Huda, mol rəḫim-xəpḳətni kərsətküqi bolup, bizni səygəndə bizgə kərsətkən aləmbəhx meḫir-muḫəbbiti tüpəylidin, —
5 ḫətta itaətsizliklərdə əlgən waḳtimizdimu, bizgə Məsiḫ bilən billə jan kirgüzüp (meḫir-xəpḳət bilən ḳutḳuzuldunglar!),□ ■
6 bizni Uning bilən billə tirildürüp, ərxlərdə Məsiḫ Əysa bilən billə olturǫuzǫan;
7 məḳsiti kəlgüsi zamanlarda Uning Məsiḫ Əysada bizgə ḳaritilǫan meḫribanliḳi bilən ipadilәngən xapaitining xunqə ǫayət zor ikənlikini kəsitixtin ibarəttur;
8 qünki silər xəpḳət bilənla ixənq arḳiliḳ ḳutḳuzuldunglar. Bu ix əzünglardin kəlgən ix əməs, bəlki Hudadin kəlgən iltipat,□ ■
9 u zadila adəmlərning əməl-əjridin kəlməydu, bu ḫəm ḫeqkimning mahtanmasliḳi üqündur. ■
10 Qünki biz Hudaning ixligən ḫüniridurmiz, həyrhaḫ ixlar üqün Məsiḫ Əysada yaritilǫanmiz; Huda əsli bizning ularda mengiximiz üqün bu ixlarni aldin’ala təyyarliǫanidi.■
11 Xunga silər əslidə ətliringlarǫa asasən «yat əllər» dəp ḫesablanǫininglarni, — insanning ḳoli bilən ətliridə «hətnə ḳilinǫanlar» dəp ataloǫanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanliḳinglarni,□
12 xundaḳla xu qaǫda Məsiḫsiz bolup, Israilning puḳraliḳining sirtida turup, wədilərni elip kəlgüqi əḫdilərni yat bilip, bu dunyada ümidsiz ḫəm hudasiz yaxiǫininglarni esinglarda tutunglar; □ ■
13 lekin əsli yiraḳlarda bolǫan silər ḫazir Məsiḫning ḳeni arḳiliḳ yeḳin ḳilindinglar;
14 qünki U bizning inaḳliḳimizdur, U ikki tərəpni bir ḳilip otturidiki ara tamni qeḳiwətti; ■

□ **2:2 «bügünki kündə itaətsizliktin bolǫan pərzəntlər» —** «itaətsizliktin bolǫan pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barliḳini kərsitidu (ḫəmmimiz Adəm’atimizning «itaətsiz təbiiti»gə mirashor bolup tuǫulduḳ). Lekin «itaətsizliktin bolǫan pərzəntlər» Hudaning xəpḳiti bilən Hudaning Əzining pərzəntliri bolidu (5-ayətni kərüng). **«ḫawaning ḫoḳuḳini tutḳan ḫəkümdar»... «itaətsizliktin bolǫan pərzəntlərni ḳutritiwatḳan roḫ»** — Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:2** Yḫ. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Əf. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3. □ **2:3 «biz ḫərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəḫwət-ḫəwəslərdə ḫayat ətküzgənmiz ... maḫiyəttə «ǫəzəptiki pərzəntlər» bolǫanmiz» —** «ǫəzəptiki pərzəntlər» ikki bisliḳ ibarə bolup, ḫəm «ḫərdaim ǫəzəpkə tolup yürgən adəmlər» ḫəmdə «(Hudaning) ǫəzəp künigə bekitilgən adəmlər»nimu kərsitidu. □ **2:5 «ḫətta itaətsizliklərdə əlgən waḳtimizdimu, bizgə Məsiḫ bilən billə jan kirgüzüp (meḫir-xəpḳət bilən ḳutḳuzuldunglar!),...» —** «Məsiḫ bilən billə jan kirgüzüp (janlandurup)...» degənlik nemə bildüridu? Məsiḫ Əysa əlgəndə, Huda Uningǫa etiḳad baǫliǫuqilarni Uning bilən təng əlgən, U əlümdin tirilgəndə Uning bilən təng tirilgən dəp ḫesabliǫan. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«(meḫir-xəpḳət bilən ḳutḳuzuldunglar!)»** — Pawlus muxu yərdə Əfəsusluḳlarni riǫbətləndürüxtə bək ḫayajanlinip ketip, tuyuḳsiz 8-ayəttiki «silər xəpḳət bilənla ixənq arḳiliḳ ḳutḳuzuldunglar!» degən gəpkə ətüp ketidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5. □ **2:8 «qünki silər xəpḳət bilənla ixənq arḳiliḳ ḳutḳuzuldunglar» —** bu «ḳutḳuzulux» ḫayat(-mamat)liḳtiki addiy hətərlərdin əməs, bəlki hətərning hətiri bolǫan gunaḫtin ḳutḳuzulup mənggü ḫayatḳa erixixtin ibarət. ■ **2:8** Mat. 16:17; Əf. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Əf. 1:4; 4:24; Tit. 2:14. □ **2:11 «silər əslidə ətliringlarǫa asasən «yat əllər» dəp ḫesablanǫininglar» —** «ətliringlarǫa asasən» yaki «ətlik kəzḳaraxqə». **«insanning ḳoli bilən ətliridə «hətnə ḳilinǫanlar» dəp ataloǫanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanliḳinglar»** — demək, Yəḫudiylar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanlar. Injil boyiqə «ḫəḳiḳiy hətnə» ättə əməs, roḫ-ḳəlbtə boluxi kerək. Demək, ḳəlb-roḫ barliḳ xəhsiy arzu-ḫəwəslər, bu dunyaǫa təwə barliḳ ezitḳuluḳtin «kesiwetilip», Hudaǫa ibadət ḳilixḳa ərkin ḳilinidu. Mundaḳ «roḫiy hətnə» «adəmning ḳoli» bilən əməs, pəḳət Hudaning Muḳəddəs Roḫi arḳiliḳ bolidu. □ **2:12 «...wədilərni elip kəlgüqi əḫdilərni yat bilip...» —** «wədilər» bolsa Hudaning wədiliri, əlwəttə. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yəx. 9:5; Mik. 5:4; Yḫ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20.

15 yəni, Өz ətliri arḳiliḳ өqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kərsətkən, əmrlərni yətküzgən ḳanunni bikar ḳilip, ikki tərəpni Өzidə yengi bir adəm ḳilip yaratti, xuning bilən inaḳlikni apiridə ḳildi; □
16 krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən өqmənlikni ḳətl ḳilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi; □
17 andin U kelip, yiraḳlarda turоɣan silərgimu inaḳliḳ hux həwirini jakarlidi, yeḳindikilərgimu inaḳlikni jakarlidi. □ ■
18 Qünki ḫər ikkimizning Uning arḳiliḳ bir Roḫta Ata aldiоɣa kirix ḫoḳuḳimiz bardur. ■
19 Xunga xuningdin baxlap silər musapirlar, yaḳa yurttikilər əməs, bəlki muḳəddəs bəndilərgə wətəndax bolisilər, Hudaning өyidikiliridin bolisilər; ■
20 silər rosullar wə pəyоɣəmbərlər boloɣan ulning üstigə ḳurulmaḳtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiḫ Өzidur; □ ■
21 Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muḳəddəs bir ibadəthana boluxḳa өsüp barmaḳta. □ ■
22 Silərmu *ḳoxulup* Uningda Hudaning bir turaloɣusi boluxḳa Roḫta birləxtürülüp ḳurulmaḳtisilər.□

3

1 Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiḫ Əysaning məḫbusi boloɣan mənki

---

□ **2:15 «yəni, Өz ətliri arḳiliḳ өqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kərsətkən, əmrlərni yətküzgən ḳanunni bikar ḳilip, ikki tərəpni Өzidə yengi bir adəm ḳilip yaratti, xuning bilən inaḳlikni apiridə ḳildi»** — «Məsiḫ Өz ətliri arḳiliḳ ... ḳanunni... bikar ḳilip» — Yəhudiy jamaət ḫəm Hudani tonumaḳqi boloɣan «yat əllər»ning dostluḳta boluxioɣa əng qong tosaloɣu, xuningdək ḫətta өqmənlikni pəyda ḳiloɣan amil bolsa dəl Huda Musa pəyoɣəmbərgə qüxürgən Təwrat ḳanunidiki bəlgilimilər idi. «Ḳoxumqə sөz»imizdə biz bu bəlgilimilər üstidə tohtilimiz. «Yengi bir adəm» — Məsiḫ wə jamaət, yəni bir bax bir tən bolidu (Məsiḫ bax, jamaət tən bolidu). □ **2:16 «krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən өqmənlikni ḳətl ḳilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi» —** «bir təndə» bolsa Өzining krestkə mihlanoɣan teni. Bu tən ḫazir tirilgəndin keyin Өzi bilən jamaəttin tərkib tapḳan tən boldi. «Kirix sөz»imizdiki «jamaət» tooɣruluḳ məzmunlarni kərüng. □ **2:17 «andin U kelip, yiraḳlarda turоɣan silərgimu inaḳliḳ hux həwirini jakarlidi, yeḳindikilərgimu inaḳlikni jakarlidi» —** «U (Məsiḫ) kelip.. silərgimu...hux həwərni jakarlidi»…. muxu ixta biz Əysa Məsiḫning «Өz teni boloɣan jamaət» bilən bir boloɣanliḳimizni kərimiz. Məsiḫ Əysa Yəhudiy həlḳigə hux həwərni jakarlioɣandin keyin, krestkə mihlinip, kөmülüp, tirilgən; andin ərxkə kətürülgən. U ḳandaḳmu «silərgə («yiraḳlarda turоɣanlar»oɣa, yəni Yəhudiy əməslərgə) kəldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyətliri»də kərülidu. Əysaning əlqiliri, jamaitidikiliri baxḳilaroɣa hux həwərni yətküzgəndə, U Өzi ular arḳiliḳ muxu ixni ḳilidu. Qünki jamaət Өzining tenidur. Məsilən, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 wə izaḫatlarni kərüng. «Yeḳin turоɣanlar» yənə Yəhudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:17** Yəx. 57:19; Əf. 3:12. ■ **2:18** Yḫ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10. □ **2:20 «silər rosullar wə pəyoɣəmbərlər boloɣan ulning üstigə ḳurulmaḳtisilər» —** yaki, «silər rosullarning wə pəyoɣəmbərlərning ulining üstigə ḳurulmaḳtisilər». **«silər rosullar wə pəyoɣəmbərlər boloɣan ulning üstigə ḳurulmaḳtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiḫ өzidur» —** «ḳoxumqə sөz»diki «rosullar wə pəyoɣəmbərlər» üstidiki muzakirimizni kərüng. ■ **2:20** Yəx. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pet. 2:4; Wəḫ. 21:14 □ **2:21 «Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muḳəddəs bir ibadəthana boluxḳa өsüp barmaḳta» —** «Rəbdə» «Məsiḫ Əysaning Өzidə». 22-ayəttə «Rəbdə» «Uningda» dəp elinidu. ■ **2:21** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Əf. 4:16. □ **2:22 «Silərmu ḳoxulup Uningda Hudaning bir turaloɣusi boluxḳa Roḫta birləxtürülüp ḳurulmaḳtisilər» —** «Roḫ» — Muḳəddəs Roḫ, Hudaning Roḫi.

Pawlus —□ ■
2 (silər bəlkim manga tapxuruloǫan, silərgə Hudaning xəpkitini elip baridioǫan
oǫojidarlikim tooǫruluk,■
3 yəni Uning manga wəḫiy bilən sirni ayan kiloǫanliki tooǫruluk həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu tooǫrisida ilgiri az-paz yazoǫanidim;□ ■
4 silər uni okuoǫininglarda, Məsiḫning siri tooǫruluk yorutuloǫanlikimni bilip
yetisilər)
5 ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilirioǫa Uning mukəddəs rosulliri wə
pəyoǫəmbərlirigə Roḫ arkilik ḫazirkidək enik wəḫiy kilinoǫandək, ayan kilinoǫan
əməs.□ ■
6 Demək, hux həwər arkilik «yat əldikilər»din boloǫanlarmu ortak mirashorlar,
təndiki ortak əzalar, Məsiḫ Əysada boloǫan wədidin ortak bəḫrimən boloǫuqilar
bolidu;□
7 Hudaning xəpkiti manga elip kəlgən iltipat bilən, Uning küq-kudritining
yürgüzülüxi bilən, mən bu ixka hizmətkar kilip təyinləndim;■
8 manga — mukəddəs bəndiliri iqidiki əng təwinidinmu təwən boloǫan manga muxu
iltipat, yəni əllər arisida Məsiḫning məlqərligüsiz baylikliri tooǫruluk hux həwər
jakarlax□ ■
9 wə xundakla ḫəmmini yaratkan Hudada yoxurun bolup kəlgən bu sirning kandak
əməlgə axuruluxi tooǫruluk ḫəmməylənni yorutux hizmiti amanət kilindi. ■
10 Buning məksiti ərxlərdə boloǫan ḫəkümranlarǫa ḫəm ḫokuklarǫa Hudaning kəp
tərəplimilik danaliki jamaət arkilik ḫazir axkarə kilinixtin ibarəttur. □ ■
11 Bu ix bolsa, Uning Məsiḫ Əysa Rəbbimizdə ijra kilinoǫan mənggülük muddiasi

---

□ **3:1 «Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiḫ Əysaning məḫbusi boloǫan mənki Pawlus —....»** — «Məsiḫ Əysaning məḫburi» — Pawlus bu məktupni yazoǫanda Rimdiki bir türmidə yatatti. Xübḫisizki, rimliklar Pawlusni «bizning məḫbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixka baxkiqə karaytti. Rimliklarning uni koloǫa elip türmigə taxlioǫini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən yat əllərdin boloǫan ixəngüqilərning kəp payda kəridioǫanlikioǫa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən Pawlus: «silər yat əldikilər üqün» eytkanda, mən «rimlikларning məḫbusi» əməs, bəlki «Məsiḫning məḫbusi»mən» dəydu. Əməliyəttə Pawlusning bu sözliri 14-ayəttə dawamlixidu. 2-13-ayətlərning ḫəmmisi «tirnak iqigə» elinoǫan. ■ **3:1** Ros. 21:33; Əf. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1. ■ **3:2** Ros. 13:2; Rim. 1:5; Əf. 3:8. □ **3:3 «yəni Uning manga wəḫiy bilən sirni ayan kiloǫanliki tooǫruluk həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu tooǫrisida ilgiri az-paz yazoǫanidim...»** — mumkinqiliki barki, «mən yənə bu tooǫrisida ilgiri az-paz yazoǫanidim» degən söz bolsa uning məzkur məktuptiki 1-bab 9-ayəttə «Məsiḫning siri» tooǫruluk yazoǫan sözlirini kərsitidu; bizningqə u uning Əfəsusluqlarǫa ilgiri yazoǫan bir hetini kərsitidu. ■ **3:3** Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12. □ **3:5 «... rosulliri wə pəyoǫəmbərlirigə Roḫ arkilik ḫazirkidək enik wəḫiy kilinoǫandək...»** — «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Mukəddəs Roḫ. **«ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilirioǫa uning mukəddəs rosulliri wə pəyoǫəmbərlirigə Roḫ arkilik ḫazirkidək enik wəḫiy kilinoǫandək, ayan kilinoǫan əməs»** — rosulning sözliri intayin zildur. U Məsiḫ wə jamaət tooǫruluk bu sir ilgiriki dəwrlərdə kət'iy ayan kilinmay kaloǫan əməs, dəp puritidu; əməliyəttə bolsa Təwrattiki pəyoǫəmbərlərning bəzi bexarətliridə ḫəm Təwratta hatiriləngən bəzi wəkələrdə bu sir puritilip oǫil-pal kərünidu. ■ **3:5** Ros. 10:28. □ **3:6 «demək, hux həwər arkilik...»** — «hux həwər» — okurmənlərning esidə bolux kerəkki, «Injil» degən söz dəl «hux həwər» degən mənidə. **«demək, hux həwər arkilik «yat əldikilər»din boloǫanlarmu ortak mirashorlar, təndiki ortak əzalar, Məsiḫ Əysada boloǫan wədidin ortak bəḫrimən boloǫuqilar bolidu»** — Yəḫudiy əməslərning «ortak mirashor» boloǫanliki «ixəngüqi Israil bilən ortak mirashor» boloǫanlikini kərsitidu; «tən» muxu yərdə Məsiḫning teni, yəni jamaətni kərsitidu. ■ **3:7** Əf. 1:19; Kol. 2:12. □ **3:8 «əllər arisida Məsiḫning məlqərligüsiz baylikliri tooǫruluk hux həwər jakarlax»** — «əllər» Mukəddəs Kitabta daim deyilgəndək, «Yəḫudiy əməslər», «yat əlliklər»ni kərsitidu. ■ **3:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15. ■ **3:9** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḫ. 1:3; Rim. 16:25; Əf. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pet. 1:20. □ **3:10 «Buning məksiti ərxlərdə boloǫan ḫəkümranlarǫa ḫəm ḫokuklarǫa Hudaning kəp tərəplimilik danaliki jamaət arkilik ḫazir axkarə kilinixtin ibarəttur»** — «ərxlərdə boloǫan ḫokümranlar» ḫəm ḫokuklar bəlkim ḫəm pərixtilər wə yənə jin-xəytanlarni kərsitidu (6:12ni kərüng). ■ **3:10** 1Pet. 1:12.

boyiqidur; □
12 Uning ixənq-sadiḳliḳi arḳiliḳ biz jasarətkə ḥəm Hudaning aldioɳa hatirjəmlik bilən
kirix ḥoḳuḳioɳa igə bolduḳ; ■
13 xuning üqün silərdin ətünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim
tüpəylidin pərixan bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu).□ ■
14 Mən xu səwəbtin tizlirimni Atioɳa pükimənki, □
15 (asman-zemindiki barliḳ atiliḳ munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu) □
16 U Θz xan-xəripidiki bayliḳlar bilən, Roḥi arḳiliḳ silərni iqki dunyayinglarda
küqləndürgəy; □ ■
17 xuning bilən Məsiḥ ḳəlbinglarda ixənq arḳiliḳ turup, silər meḥir-muḥəbbət iqidə
yiltiz tartoɳan, ul selinoɳan, ■
18-19 barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə Məsiḥning muḥəbbitining kəngliki,
uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip igiliwaloɳaysilər; yəni adəmning bilip
yetixidin ḥəssiləp exip qüxidioɳan Uning muḥəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək
Hudaning mukəmməl jəwḥiri bilən toldurulоɳaysilər. □
20 Əmdi iqimizdə yürgüzidioɳan ḳudriti boyiqə barliḳ tilikimiz yaki
oylioɳanlirimizdinmu ḥəddi-ḥesabsiz artuḳ wujudḳa qiḳirixḳa ḳadir Boloɳuqioɳa, —
■
21 Uningoɳa dəwrdin dəwrgiqə, əbədil’əbədgiqə jamaəttə Məsiḥ Əysa arḳiliḳ xan-
xərəp boloɳay! Amin!

4

1 Əmdi xu səwəblərdin, Rəbning məḥbusi boloɳan mənki, *Hudaning* silərni qaḳiroɳan
büyük qaḳiriḳioɳa layiḳ ḥalda mengixliringlarni ətünimən,■
2 ḥəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən, bir-
biringlaroɳa muḥəbbət iqidə kəng ḳorsaḳ bolup,□ ■

□ **3:11 «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə ijra ḳilinoɳan mənggülük muddiasi boyiqidur»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə nixan ḳilinoɳan mənggülük muddiasi boyiqidur». ■ **3:12** Yḥ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13 «xuning üqün silərdin ətünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim tüpəylidin pərixan bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu»** — bu ayətning üq mumkinqiliki bar mənisi tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «xu səwəbtin ...»** — 1-ayətning dawami. **«mən xu səwəbtin tizlirimni Atioɳa pükimənki, ...»** — «Ata» Huda, əlwəttə. Bəzi kona kəqürmilərdə «Xu səwəbtin tizlirimni Rəb Əysa Məsiḥning Atisioɳa pükimənki,...» deyilidu. □ **3:15 «asman-zemindiki barliḳ atiliḳ munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu»** — bu səzning əḥmiyiti bəlkim xuki, Huda «Ata» boloɳandin keyin, asman-zeminni «atiliḳ», yəni «ata-baliliḳ» (məyli insanlar arisida bolsun, ḥaywanlar arisida bolsun yaki ḥətta əsümlüklər arisida bolsun) munasiwətlər bilən toldurоɳan. Pawlus, Huda Θzining atiliḳ muḥəbbitini muxu kəpligən munasiwətlər bilən ispatlimaḳqi boloɳan yərdə, mən Uning pərzənti bolux süpitim bilən, Uningdin muxundaḳ büyük tiləkni tolimu ixənq bilən tiləymən, deməkqi. □ **3:16 «U Θz xan-xəripidiki bayliḳlar bilən, Roḥi arḳiliḳ silərni iqki dunyayinglarda küqləndürgəy»** — «iqki dunya» grek tilida «iqki adəm» — bu ibarə adəmning roḥini, ḳəlbini, «iqki dunya»sini kərsitidu. ■ **3:16** Əf. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7. □ **3:18-19 «barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə Məsiḥning muḥəbbitining kəngliki, uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip igiliwaloɳaysilər; yəni adəmning bilip yetixidin ḥəssiləp exip qüxidioɳan uning muḥəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək Hudaning mukəmməl jəwḥiri bilən toldurulоɳaysilər»** — oḳurmənlər diḳḳət ḳiliduki, bu uluoɳ ixlar üqün, bolupmu muḥəbbətni toluḳ igiliwelix üqün Hudaning Roḥi arḳiliḳ kəlgən küq-ḳudrət tolimu kerəktur (16-ayətni kərüng). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. □ **4:2 «ḥəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən...»** — Injilda «yuwax-mulayimliḳ»ning alaḥidiliki bar; u bolsimu ḳorḳunqtin küqlüklərgə yol ḳoyidioɳan ajizliḳ əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin ḳol üzüx, Hudaning ḥəmmə ixlirimizni zorawanliḳsiz, jedəlsiz tooɳra orunlaxturuxioɳa iman baoɳlaxtur; muxundaḳ pozitsiyə mulayim, yuwaxliḳ bilən bildürülidu. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tes. 5:14.

3 inaқ-hatirjəmlikning rixtisi bilən, Roһta bolоqan birlikni tutuxқa intilixinglarni
ətünimən.□
4 Tən birdur, Roһ birdur, — huddi qaқiriloqininglarda, ohxax bir arzu-ümidkə
qaқiriloqininglardək, —
5 Rəb birdur, iman-etiқad birdur, qəmüldürülüx birdur,■
6 һəmmining Huda'Atisi birdur; U bolsa һəmmidin üstün turоquqi, һəmmini
yürgüzgüqi wə һəmmimizning iqidə Bolоquqidur.□
7 Xundaқtimu һazir һərbirimizgə Məsiһning iltipatining ələlqimi boyiqə xəpқət
təқdim қilinоqandur;■
8 xunga, muқəddəs kitabta *Huda* eytқinidək: —
«U yuқirioqa kətürüldi,
Insanlarni tutқun қiloquqilarni U Өzi əsir қilip elip kətti,
Һəm insanlaroqa iltipatlarni təқdim қildi».□ ■
9 Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, *awwal* yərning tegigə qüxkən zatning Өzi əməsmu?
□ ■
10 Qüxkən zat bolsa barliқ ərxlərdin yuқirioqa kətürülgənning dəl Өzidur;
kətürülüxining məқsiti, aləmning barliқini tolduruxtin ibarət;
11 Xunga, bəzilərni rosullar, bəzilərni pəyоqəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər,
bəzilərni baққuqi wə yaki təlim bərgüqilər қilip təyinligən dəl Өzidur. □ ■
12 Bularning məқsiti muқəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsiһning
tenini қurup qiқixқa қorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət; □ ■
13 wəzipə һəmmimizning etiқadta һəm Hudaning Oqlini toluқ tonuxta birlikkə ke-
liximizgiqə, kamil adəm bolup yetixip qiқiximizoqiqə, — yəni Məsiһning mukəmməl
jəwһiri gəwdiləngən қəddi-қamət ələlqimigə yetiximizgiqə dawamlaxturulmaқta;

□ **4:3 «... Roһta bolоqan birlikni tutuxқa intilixinglarni ətünimən»** — «Roһta» — Hudaning Roһida, Muқəddəs Roһta. ■ **4:5** Қan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luқa 12:50 □ **4:6 «һəmmimizning iqidə Bolоquqidur»** — bəzi kona kəqürmilərdə «һəmmining iqidə Bolоquqidur» (yaki «һəmmining iqididur» yaki «һəmminglarning iqidə Bolоquqidur») deyilidu. 4-7-ayətlər kərsətkən birliklər tooqruluқ «қoxumqə səz»imizdə қisқiqə muzakirə қilimiz. ■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. □ **4:8 «xunga, Muқəddəs Kitabta Huda eytқinidək: — «U yuқirioqa kətürüldi, insanlarni tutқun қiloquqilarni U Өzi əsir қilip elip kətti, һəm insanlaroqa iltipatlarni təқdim қildi»»** — rosul Pawlus bu səzliridə «Zəbur»diki 68:18ni nəқil kəltürüp tüp mənini yəkünligən. «Yuқirioqa kətürüldi» Məsiһning ölümdin tirilip ərxlərgə kətürülgənlikini kərsitidu. U ərxtin Өzigə ixəngənlərgə Muқəddəs Roһni əwətip һərhil iltipatlarni təқdim қildi wə xuningdək һazirmu təқdim қilmaқta. Bu ajayib bexarətning mənisini toluқraқ tonux üqün biz «Zəb.» 68:18gə қoxқan izaһatni kərüng. ■ **4:8** Zəb. 68:18 □ **4:9 «Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, awwal yərning tegigə qüxkən zatning Өzi əməsmu?»** — Məsiһning «yərning tegigə (grek tilida «təglirigə») qüxkən»liki nemini kərsitidu? «Zəb.» 139:15ni kərüng. Bu Zəburdiki küy boyiqə «yərning təgliri» bolsa insanning tüp təbiiti xəkilləndürülgən jay bolup, Məsiһning «yərning təglirigə qüxüx»i bəlkim dəl insanning təbiitining tüp məsilisini, yəni gunaһliқ maһiyitimizni üzül-kesil bir tərəp қilixi üqün idi. Xunga bizningqə bu ibarə Məsiһ krestkə mihlinixning qongқur azablirida bir tərəp қiloqan ixlarni kərsitidu; bəzi alimlar, Məsiһning «qüxkənliki», ölümdin keyin roһining təһtisaraoqa qüxkənlikini kərsitidu, dəp қaraydu. Buningmu mumkinqiliki bar. ■ **4:9** Yһ. 3:13; 6:62; Zəb. 139:15 □ **4:11 «Xunga, bəzilərni rosullar, bəzilərni pəyоqəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər, bəzilərni baққuqi wə yaki təlim bərgüqilər қilip təyinligən dəl Өzidur»** — oқurmənlər diққət қiliduki, bu ayəttə eytiloqan sowoqatlar (8-ayətni kərüng) «roһiy iltipatlar» əməs, bəlki «roһiy iltipatlar»oqa igə bolоqan roһiy adəmlərdur. Məsiһ muxundaқ adəmlərni jamaiti wə dunyani bərikətləx üqün təyinləydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12 «muқəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsiһning tenini қurup qiқixқa ...»** — «jümlidin» — yaki «yəni» dəp qüxəngili bolidu. **«Bularning məқsiti muқəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsiһning tenini қurup qiқixқa қorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət»** — demək, rosullar, pəyоqəmbərlər, hux həwərqilər, baққuqilar wə təlim bərgüqilər (11-ayət)ning wəzipisi Məsiһning teni bolоqan jamaətni Hudaning toluқ hizmitini қilix üqün қorallanduruxtin ibarəttur. Hudaning hizmitini қilidioqan bu «roһaniy adəmlər»la əməs, bəlki pütkül jamaətning һəmmə əzaliri өz roli boyiqə wəzipisigə əməl қilixi kerəktur. «Қurup qiқix» degən ibarə tooqruluқ «kirix səz»imizni kərüng. Grek tilida «қorallandurup kamalətkə kəltürüx» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 5:23; Kol. 1:24.

14 xundaq boloǫanda, yənə gədək balilardin bolmay, adəmlərning quwluqidin oylap
qikqan aldamqi niyət-pilanliri bilən, ularning ƫiylə-nəyringidin qikqan təlimatining
dolqunliridin urulup, uning ƫərhil xamilida uyaq-buyaqqa uqurulup kətməymiz; ■
15 əksiqə, meƫir-muƫəbbət iqidə turup ƫəqiqətkə berilip ix kərüp, beximiz boloǫan
Məsiƫkə baoǫlinixta ƫər jəƫəttin əsüp yetilidioǫan bolimiz; □ ■
16 Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi ƫərbir
əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup, ƫərbir əzaning əzigə has əlqəngən wəzipini ətixi
bilən baroǫanqə əstürülüp, muƫəbbət iqidə əz-əzini qurup qiqixqa ixliməktə.□ ■
17 Xunga xuni eytimənki, Rəbtə uni tapilaymənki, yat əllərningkidək, yəni ularning
əz oy-pikirlirining bimənilikidə mangoǫinidək mengiwərməslikinglar kerək; ■
18 ular qəlbining qattiqliqidin kelip qikqan bilimsizlik tüpəylidin, Hudaning
ƫayatidin ada-juda qilinip, qüxənqisi qarangoǫulixip kətkən,■
19 ar-nomusni taxliwetip, nəpsaniyətqiliki awup ƫərhil iplasliqlarni yürgüzüxkə,
kəyp-sapaoǫa berilgən.
20 Əmma silər bolsanglar, Məsiƫni xundaq yolda əginip tonuoǫan əməssilər —
21 (ƫəqiqətning Əysada boloǫinidək, uni ƫəqiqətən angliǫan, uningda əgitilgən
bolsanglar) —
22 demək, ilgiriki turmuxunglaroǫa has boloǫan, aldamqi arzu-ƫəwəslərgə əgixip
əzini buloǫioǫuqi «kona adəm»ni seliwetip, □ ■
23 oy-zeƫninglarning roƫida yengilinip,
24 Hudaning ohxaxlikioǫa asasən, ƫəqiqəttin qikqan ƫəkqaniylikta wə pak-
muqəddəsliktə yaritiloǫan «yengi adəm»ni kiyiwelixinglar kerəktur.■
25 Xuning bilən yaloǫanqilikni seliwetip, ƫərbirimiz əz yeqinlirimiz bilən ƫəqiqətni
səzlixəyli; qünki biz bir-birimizgə nisbətən bir tənning əzaliridurmiz.■
26 «Aqqiqlininglar, əmma gunaƫ qilmanglar»; oǫəzipinglar kün patquqə dawam
etiwərmisun; □ ■
27 yaki Ibliska ƫeq orun qoyup bərmənglar.□ ■
28 Ooǫri ikkinqi ooǫrilik qilmisun; əksiqə u meƫnət qilip ikki qolioǫa tayinip ƫalal ix
qilsunki, ƫajiti boloǫanlaroǫimu bəlüp bərgüdək əz tapqini bolsun.■
29 Aoǫzinglardin ƫeqqandaq iplas səz qikmisun, pəqət angliǫuqilaroǫa xəpqət
yətsun üqün, ehtiyajqa uyoǫun wə adəmni qurup qikidioǫan səzlərni eytinglar. ■
30 Hudaning Muqəddəs Roƫioǫa azab bərmənglər; qünki silər Uning bilən ƫər-nijat
küni üqün məƫürləngənsilər; □ ■

■ **4:14** Mat. 11:7; 1Kor. 14:2. □ **4:15 «... beximiz boloǫan Məsiƫkə baoǫlinixta ƫər jəƫəttin əsüp yetilidioǫan bolimiz»** — səzmusəz tərjimisi: «... beximiz boloǫan Məsiƫkə baoǫlinixta Uningoǫa (yaki «Uning iqigə») ƫər jəƫəttin əsüp yetilidioǫan bolimiz». Demək, «alliqaqan uning tenining bir əzasi boloǫan ƫalda ... dawamlik əsidioǫan...». ■ **4:15** Əf. 5:23; Kol. 1:18. □ **4:16 «Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi ƫərbir əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup...»** — «putkül tən» — jamaəttur. ■ **4:16** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 2:21. ■ **4:17** Rim. 1:9, 18; 1Pet. 4:3. ■ **4:18** 1Tes. 4:5. □ **4:22 «ilgiriki turmuxunglaroǫa has boloǫan, aldamqi arzu-ƫəwəslərgə əgixip əzini buloǫioǫuqi «kona adəm»ni seliwetip, ...»** — «kona adəm» tooǫruluq «Rim.» 6:6 wə izaƫatini kərüng. ■ **4:22** Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:1. ■ **4:24** Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pet. 4:2. ■ **4:25** Zək. 8:16. □ **4:26 «Aqqiqlininglar, əmma gunaƫ qilmanglar»** — «Zək.» 8:16, «Zəb.» 4:4. Bu ayət 25-ayəttiki «ƫəqiqətni səzlixəyli» degən səz bilən baoǫliqtur. Bir tərəptin aqqiqilinixqa tegixlik səwəbi bolup turup gəp qilmisa gunaƫ bolidu; yənə bir tərəptin aqqiq adəmni gunaƫqa baxliximu mumkin, xu tərəptinmu ƫezi boluxi kerək. Xunga «Aqqiqlininglar, əmma gunaƫ qilmanglar» deyilidu. **«oǫəzipinglar kün patquqə dawam etiwərmisun»** — yənə birhil tərjimisi: «Aqqiqlaxning səwəbi kün patquqə dawamlixiwərmisun». Əgər bu tərjimə tooǫra bolsa, adəm uningoǫa zadi qandaq əməl qilixi kerək? — bizningqə bu tərjimə məntiqioǫə uyoǫun əməs. ■ **4:26** Zəb. 4:4 □ **4:27 «yaki Ibliska ƫeq orun qoyup bərmənglar»** — «Iblis» — Xəytan. ■ **4:27** Yaq. 4:7; 1Pet. 5:9. ■ **4:28** Ros. 20:35; 1Tes. 4:11; 2Tes. 3:8,12. ■ **4:29** Mat. 12:36; Əf. 5:3, 4. □ **4:30 «qünki silər Uning bilən ƫər-nijat küni üqün məƫürləngənsilər»** — «ƫər-nijat küni» — 1:14diki izaƫatni kərüng. ■ **4:30** Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13,14.

31 өзүнглардин ḥәрḳандаḳ өq-adawәt, aqqiḳ-оғәzәp, ḳәḥr, jedәl-majiralar, til-aḥanәt ḥәmdә ḥәrhil ḳara niyәtlәrni neri ḳilinglar; ■
32 bir-biringlarоға meḥriban, yumxaḳ dilliḳ bolup, Huda Mәsiḥtә silәrni kәqürüm ḳilоғinidәk bir-birininglarni kәqürüm ḳilinglar. □ ■

5

(Dawami)
1-2 Xunga Hudaning sөyümlük pәrzәntliridin bolup, Uni ülgә ḳilinglar; ḥәmdә Mәsiḥ bizni sөyüp, Өzini biz üqün Hudaоға huxpuraḳ süpitidә ḥәdiyә-ḳurbanliḳ boluxḳa atap pida ḳilоғandәk silәrmu muḥәbbәt iqidә menginglar.■
3 Әmma muḳәddәs bәndilәrgә layiḳ ḥalda, buzuḳluḳ, ḥәrḳandaḳ paskinilik yaki nәpsaniyәtqilik aranglarda ḥәtta tilоғimu elinmisun;■
4 Xundaḳla iplaslik, әhmiḳanә paranglar yaki qakina qaḳqaḳlarmu tilinglarоға elinmisun — bularmu muwapiḳ әmәstur — bәlki aoғzinglardin tәxәkkürlәr qiḳsun.
5 Qünki xuningdin hәwәrdarsilәrki, ḥәrḳandaḳ buzuḳluḳ ḳilоғuqi, napak bolоғuqi yaki nәpsaniyәtqi kixi (bundaḳ kixi әmәliyәttә bir butpәrәskә barawәr) Mәsiḥ wә Hudaning padixaḥliḳiоға mirashor bolalmaydu.■
6 Ḥeqkimgә өzünglarni ḳuruḳ gәplәr bilәn aldatmanglar; qünki bu ixlar tüpәylidin Hudaning оғәzipi itaәtsizliktin bolоғan pәrzәntlәrning bexiоға qüxidu.■
7 Xunga ularоға muxu ixlarda xerik bolmanglar;
8 qünki silәr әsli ḳarangoғuluḳ idinglar, lekin ḥazir Rәbdә yoruḳluḳsilәr; yoruḳluḳning pәrzәntlirigә layiḳ menginglar■
9 (qünki yoruḳluḳning mewisi toluḳ meḥribanliḳ, ḥәḳḳaniyliḳ wә ḥәḳiḳәttin tәrkib tapḳandur), ■
10 nemә ixlarning Rәbni hursәn ḳilidioғanliḳini өginip ispatlanglar.
11 Ḳarangoғuluḳtiki mewisiz ixlar bilәn qetilip ḳalmanglar; әksiqә, ularni eqip әyiblәnglar; ■
12 qünki ularning yoxurunqә ixligәnlirini ḥәtta tiloға elixmu nomus ixtur.
13 Әmma yoruḳluḳ bilәn әyiblәp axkarilanoғan ḥәrḳandaḳ nәrsә oquḳ kөrünidu; yoruḳluḳ axkarilioғan ḥәmmә nәrsә yoruḳluḳḳa aylinidu. ■
14 Xuning üqün U mundaḳ dәydu: —
«Oyoғan, әy uyḳuqi!
Tiril өlüklәr arisidin!
Wә Mәsiḥ seni parlap yoritidu».□ ■
15 Xuning üqün silәrning mengiwatḳan yolunglarоға eḥtiyat bilәn diḳḳәt ḳilinglar; yolunglar nadanlarningkidәk әmәs, danalarningkidәk bolsun; ■
16 waḳit-pursәtni oғәniymәt bilip tutuwelinglar; qünki muxu dәwr rәzildur. □ ■

■ **4:31** Kol. 3:19. □ **4:32 «Mәsiḥ bizni sөyüp, Өzini biz üqün Hudaоға huxpuraḳ süpitidә ḥәdiyә-ḳurbanliḳ boluxḳa atap pida ḳilоғandәk silәrmu muḥәbbәt iqidә menginglar»** — «huxpuraḳ süpitidә ḥәdiyә-ḳurbanliḳ» muxu yәrdә (barliḳi Hudaоға atap kөydürülgәn) «kөydürmә ḳurbanliḳ» kөzdә tutulidu. ■ **4:32** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13. ■ **5:1-2** Yḥ. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tes. 4:9; Tit. 2:14; 1Pet. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuḥa. 3:23; 4:21 ■ **5:3** Mar. 7:21; Әf. 4:29; Kol. 3:5. ■ **5:5** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Wәḥ. 22:15. ■ **5:6** Yәr. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luḳa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tes. 2:3; 1Yuḥa. 4:1. ■ **5:8** 1Tes. 5:4. ■ **5:9** Gal. 5:22. ■ **5:11** Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tes. 3:14. ■ **5:13** Yḥ. 3:20,21. □ **5:14 «Oyoғan, әy uyḳuqi! Tiril өlüklәr arisidin! Wә Mәsiḥ seni parlap yoritidu»** — bu sөzlәr Tәwrattiki bexarәt әmәs, bәlki Tәwrattiki birnәqqә bexarәtlәrning birhil yәküni yaki Injil dәwridiki naмәlum pәyoғәmbәrning küy-mәdḥiyә sөzliridin elinoғan sөzlәr boluxi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tes. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16 «waḳit-pursәtni oғәniymәt bilip tutuwelinglar...»** — grek tilida «muxu künlәrni oғәniymәt bilip tutuwelinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11.

17 Bu səwəbtin nadan bolmanglar, bəlki Rəbning iradisining nemə ikənlikini qüxəngüqi bolunglar; ■
18 Ḫaraḳ-xarab iqip məst bolmanglar; xundaḳ ḳilik adəmni xallaḳlaxturidu; buning ornioға Roḫḳa toldurulоquqi bolunglar, □ ■
19 bir-biringlarоға zəbur-nəоqmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilar eytixip, ḳəlbinglarda nahxa-nəоqmilər yangritip Rəbni mədḫiyilənglar; □ ■
20 ḫərdaim ḫəmmə ixlar üqün Rəb Əysa Məsiḫning namida Huda ḫəm Ata Bolоquqioға təxəkkür-rəḫmət eytinglar, ■
21 Məsiḫtin əyminip, bir-biringlarоға boysununglar.□
22 Silər ayallar, Rəbkə boysunоandək өz ərliringlarоға boysununglar; ■
23 qünki Məsiḫ jamaətning bexi bolоandək, ər ayalning bexidur; Məsiḫ yənə təngə ḳutḳuzоquqidur. □ ■
24 Əmdiliktə jamaət Məsiḫkə boysuоandək, ayallar ərlirigə ḫəmmə ixta boysunsun.
25 Ərlər ayalliringlarni səyünglər, huddi Məsiḫningmu jamaətni səyüp, uning üqün Өzini pida ḳiloinidək səyünglər; ■
26 *Məsiḫning jamaət üqün* xundaḳ ḳilixi jamaətni muḳəddəs ḳilip, «dasning süyi» bolоan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur, □ ■
27 xuningdək jamaətni xərəplik ḫalda Өzigə ḫazir ḳilip, uni ḫeq daoً, ḳoruḳ yaki bularоға ohxax ḫərḳandaḳ nərsilərdin haliy ḳilip, toluḳ muḳəddəs wə əyibsiz ḳilixtin ibarəttur. ■
28 Xuningоға ohxax, ərlər өz ayallirini өz tenini səygəndək səyüxi kerəktur; өz ayalini səygən kixi өzini səygən bilən barawər.
29 Qünki ḫeqkim əsla өzining etidin nəprətləngən əməs, əksiqə uni ozuḳlanduridu ḫəm asraydu; bu huddi Məsiḫning jamaətni *ozuḳlanduridioініоға ḫəm uni asraydioініоға* ohxaydu.

■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tes. 4:3. □ **5:18 «ḫaraḳ-xarab iqip məst bolmanglar; xundaḳ ḳilik adəmni xallaḳlaxturidu; buning ornioға Roḫḳa toldurulоquqi bolunglar..»** — «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫ. ■ **5:18** Pənd. 23:29; Yəx. 5:11,22; Luḳa 21:34; Ros.2:4 □ **5:19 «bir-biringlarоға zəbur-nəоqmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilar eytixip, ḳəlbinglarda nahxa-nəоqmilər yangritip rəbni mədḫiyiləngla**r» — «zəbur-nəоqmilər» bəlkim sazоға təngkəx ḳilinip eytilidioған nahxilar; «mədḫiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roḫiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, өzlikidin, Muḳəddəs Roḫning ilḫami bilən eytiloған nahxilarni kərsitixi mumkin («1Kor.» 14:15ni wə izaḫatlarnimu kərüng). ■ **5:19** Kol. 3:16. ■ **5:20** Kol. 3:17; 1Tes. 5:18. □ **5:21 «Məsiḫtin əyminip, bir-biringlarоға boysununglar»** — bu ixlar wə ḳaloған jekiləxlər asasən ḫəmmisi «Muḳəddəs Roḫḳa toldurulux»ning nətijisidur. «Məsiḫtin əyminip, bir-biringlarоға boysununglar» — «Məsiḫtin əyminix» birinqi orunda bolux kerək; jamaəttiki məlum bir ḳerindixioға boysunux Məsiḫning əmrlirigə uyoқun kəlmisə u qaoқda u ḳerindixioға boysunmaslik kerəktur. ■ **5:22** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **5:23 «qünki Məsiḫ jamaətning bexi bolоandək, ər ayalning bexidur; Məsiḫ yənə təngə ḳutḳuzоquqidur»** — «tən» muxu yərdə «jamaət»ni kərsitidu. Yənə bir tərəptin rosul Pawlus muxu yərdə «Məsiḫ təngə ḳutḳuzоquqidur» degən səzi bilən, ərning өz ayalini ḳutḳuzux wə ayalining tenini asrax məs'uliyiti bar, degənni puritidu. ■ **5:23** Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Əf. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ **5:25** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Kol. 3:19. □ **5:26 «(Məsiḫning jamaət üqün) xundaḳ ḳilixi jamaətni muḳəddəs ḳilip, «dasning süyi» bolоan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur»** — «jamaətni» grek tilida «uni». Bu ayəttiki «u» jamaətni kərsətkəndə, grek tilidiki «ayalqə rod»ta ipadilinidu. Ayəttiki ohxitix dəl xuki, yigitning toyda өzigə yatlik bolidioған səyümlük ḳizni өzigə ḫazir ḳiloinidək, Məsiḫ jamaətni Өzigə ḫazir ḳilidu. Toy bolsa jənnəttə bolidu («Wəḫ.» 19:7-9, 21:9-10ni kərüng). **«... «dasning süyi» bolоan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur»** — «dasning süyi» Təwrat dəwridiki zamanlarda kaḫinlar ibadəthanida Hudaоға ḫərḳətim yeḳinlaxḳanda, pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək. Xuningоға ohxax yolda Hudaоға yeḳinlaxḳinimizda, bizdə nalayik birər ixlar bolsa, Uning səz-kalami bizgə paklandurux yolini (demək, gunaḫni ikrar ḳilip, towa ḳilix, Əysaning ḳeni arḳilik kəqürüm ḳilinip paklandurulux yolini) kərsitix rolini oynaydu. ■ **5:26** Tit. 3:5; 1Pet. 3:21. ■ **5:27** Kol. 1:22.

30 Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —□ ■
31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, өz ayaliƣa baƣlinidu; ikkisi bir tən
bolidu».□ ■
32 Bu sir intayin qongķurdur; əmma mən ḥazir Məsiḥ wə jamaət toƣruluķ
sөzləwatimən. □
33 Əmma silərmu ḥərbiringlar өz ayalinglarni өzünglarni sөygəndək sөyünglar; ayal
bolsa, eridin əyminip, uni ḥөrmətlisun.

6

1 Balilar, Rəbdə ata-aniliringlarƣa itaət ķilinglar; qünki bu durusdur.■
2 «Atangni wə anangni ḥөrmətlə» — bu bolsa өz iqigə wədini alƣan birinqi əmrdur
—□ ■
3 «Xuning bilən sening ixliring ķutluķ bolidu, zeminda uzun өmür kөrisən» — *dəp
wədə ķilinƣan*.□
4 Silər atilar, baliliringlarni hapa ķilmanglar, bəlki ularni Rəbning tərbiyisi ḥəm
kөrsətmisidə beķinglar.■
5 Silər ķullar, əttin bolƣan hojayininglarƣa Məsiḥkə itaət ķilƣininglardək qin
kөnglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ķilinglar;□ ■
6 pəķət kөz aldidila hizmət ķilip, adəmni hux ķilƣuqi ķullardin bolmanglar, bəlki
Məsiḥning ķullirining süpitidə Hudaning iradisini jan-dil bilən bəja kəltürünglar,
7 adəmlərgə əməs, bəlki Rəbgə qin dilinglardin hizmət ķilinglar;
8 xuni bilgənki, ḥərķandaķ adəm birər yahxiliķ ķilsa, məyli u ķul bolsun yaki ḥөr
bolsun, xu ix Rəbdin uningƣa yanidu.
9 Silər hojayinlar, ķulliringlarƣimu ohxax yol bilən muamilə ķilip, ularƣa ḥəywə
ķilixtin ķol üzünglar; qünki ularningmu wə silərningmu hojayininglar ərxtidur,
Uningda ḥərķandaķ adəmning yüz-hatirisini ķilix degənning yoķluķini bilisilər.■

10 Ahirda, ķerindaxlar, Rəbdə wə Uning küq-ķudritidə küqləndürlünglar;
11 Iblisning ḥiylə-nəyrənglirigə taķabil turuxunglar üqün Hudaning pütkül sawut-
yariƣini kiyiwelinglar; ■
12 qünki elixidiƣinimiz ət wə ķan igiliri əməs, bəlki ḥөkümranlar, ḥoķuķdarlar, bu
dunyadiki ķarangƣuluķni baxķurƣuqi dunyawi əmirlər, yəni ərxlərdə turuwatķan
rəzil roḥiy küqlərdur.■

□ **5:30 «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —»** — bəzi kona kөqürülmilərdə: «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz; biz Uning ətliridin, Uning sөngəkliridin bolƣanmiz» deyilidu («Yar.» 2:23ni kөrüng). ■ **5:30** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ **5:31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, өz ayaliƣa baƣlinidu; ikkisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:23. ■ **5:31** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16. □ **5:32 «bu sir intayin qongķurdur; əmma mən ḥazir Məsiḥ wə jamaət toƣruluķ sөzləwatimən»** — ər-ayalning bir-birigə baƣlinip bir tən boluxi dərḥəķiķət qongķur bir sir; Məsiḥning jamaətkə baƣlinip uning bilən bir tən boluxi tehimu qongķur bir sirdur. ■ **6:1** Kol. 3:20. □ **6:2 «Atangni wə anangni ḥөrmətlə»** — «Mis.» 20:12. ■ **6:2** Mis. 20:12; Ķan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ **6:3 «Xuning bilən sening ixliring ķutluķ bolidu, zeminda uzun өmür kөrisən»** — «Mis.» 20:12, «Ķan.» 5:16. ■ **6:4** Ķan. 6:7,20; Zəb. 78:4; Pənd. 19:8; 29:17. □ **6:5 «Silər ķullar, əttin bolƣan hojayininglarƣa Məsiḥkə itaət ķilƣininglardək qin kөnglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ķilinglar»** — ḥəmmimizning «əyminix wə titrəx» pozitsiyisi bilən Huda üqün hizmət ķiliximizƣa toƣra kelidu. «Əyminix wə titrəx» insanning aldida əməs, Hudaning aldida boluxi kerək, əlwəttə. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18. ■ **6:9** Ķan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pet. 1:17. ■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tes. 5:8. ■ **6:12** Əf. 2:2.

13 Muxu wəjidin өzünglarƣa Hudaning pütün sawut-yariķini elip artinglarki, rəzillik
künidə bərdaxlik bilən ķattiķ turidiƣan, ahir ḥəmmə ixni ada ķilip, yərni qing
dəssəp turidiƣan bolisilər. □ ■
14-15 Əmdi qing turunglar — ḥəķiķət bəlweƣini belinglarƣa baƣlap, məydənglərgə
ḥəķķaniylik sawutini kiyip, putunglarƣa hatirjəm-inaķlik hux həwirini yətküzüxkə
təyyarlik qoruķini kiyip, yərni qing dəssəp turunglar. ■
16 Bu ixlarning ḥəmmisidə iman-ixənqning ķalķinini ķolƣa elinglar; uning bilən silər
rəzil bolƣuqining barlik ot oķlirini өqüriwetələydiƣan bolisilər. □
17 Ḥəmdə bexinglarƣa nijatning dubulƣisini kiyip, Hudaning sөz-kalamini, yəni
Roḥning ķiliqini elinglar; □ ■
18 ḥəmmə waķit-pəsildə Roḥta ḥərhil dua-tilawət ḥəm iltija bilən dua ķilinglar; dəl
bu ixta ķət'iy ḥoxyar turup barlik muķəddəs bəndilər üqün ḥər tərəplimə dua-
iltijalar ķilinglar; □ ■
19 mən üqünmu dua ķilinglarki, — eƣiz aqķinimda manga sөzlər kəlsun, hux
həwərning sirini dadillik bilən axkarə ķilay. ■
20 Mən dəl xu ixķa zənjirlər bilən baƣlanƣan əlqimən; xunga ķilixķa tegixlikim
boyiqə, *hux həwər yətküzüxtə* dadillik bilən sөz ķiliximƣa *dua ķilinglar*.■
21 Əmdi mening toƣramdiki ixlardin, mening ķandaķ өtüwatķanliķimdin
həwərlinixinglar üqün, sөyümlük ķerindax ḥəm Rəbdə sadiķ hizmətkar bolƣan
Tikikus silərgə ḥəmmə ixlarni məlum ķilidu. ■
22 Mening uni dəl muxu ix üqün yeninglarƣa əwətixim, silərning ixlirimizdin
həwərdar boluxinglar wə uning kөnglünglarƣa təsəlli wə ilḥam berixi üqündur.■
23 Ķerindaxlarƣa hatirjəmlik, muḥəbbət ḥəm iman-ixənq Huda'Ata wə Rəb Əysa
Məsiḥdin bolƣay!
24 Rəb Əysa Məsiḥni өlməs-qirimas sөygü bilən sөygüqilərgə meḥir-xəpķət yar
bolƣay!

□ **6:13 «rəzillik künidə bərdaxlik bilən ķattiķ turidiƣan, ahir ḥəmmə ixni ada ķilip, yərni qing dəssəp turidiƣan bolisilər»** — «rəzillik küni» bəlkim rəzillik üstünlükni igiləydiƣan kün, Xəytanning küqi zor namayan ķilinidiƣan künni kөrsitidu. Yənə kelip u «ḥazirķi zaman»ning өzini kөrsitixi mumkin. Ahir berip «Məsiḥning küni» «rəzillik küni»ni tügəxtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4. ■ **6:14-15** Yəx. 59:17; Luķa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pet. 1:13. □ **6:16 «…Bu ixlarning ḥəmmisidə iman-ixənqning ķalķinini ķolƣa elinglar»** — yaki «…Ḥəmmidin muḥimi iman-ixənqning ķalķinini ķolƣa elinglar» yaki «Bularning ḥəmmisining üstigə, iman-ixənqning ķalķinini ķolƣa elinglar». □ **6:17 «Hudaning sөz-kalamini, yəni Roḥning ķiliqini elinglar»** — «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muķəddəs Roḥ. ■ **6:17** Yəx. 59:17; 1Tes. 5:8; Ibr. 4:12; Wəḥ. 2:16. □ **6:18 «ḥəmmə waķit-pəsildə roḥta ḥərhil dua-tilawət ḥəm iltija bilən dua ķilinglar»** — «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muķəddəs Roḥ. ■ **6:18** Luķa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17. ■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tes. 3:1. ■ **6:20** 2Kor. 5:20. ■ **6:21** Ros. 20:4; Kol. 4:7; Tit. 3:12. ■ **6:22** 2Tim. 4:12.

Filippilikɫaroɳa

Rosul Pawlus Filippi xəɦiridiki jamaətkə yazoɳan məktup

1 Əysa Məsiɦning ɣulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatɣan, Məsiɦ
Əysada boloɳan barlik muɣəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə salam!□
2 Silərgə Huda'Atimiz wə Rəb Əysa Məsiɦtin meɦir-xəpɣət wə hatirjəmlik ata
ɣilinoɳay!■
3 Ɦərɣetim silərni əsligінimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən, □ ■
4-5 ɦərɣetim dua ɣiloɳinimda, silərning birinqi künidin tartip büɣüngə ɣədər hux
həwər hizmitigə boloɳan ɦəmkarlikinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramlik bilən
silərgə dua-tilawət ɣiliwatimən;□
6 qünki mening dəl xuningoɳa ixənqim kamilki, silərdə yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni
taki Əysa Məsiɦning künigiqə kamalətkə yətküzüp tamamlaydu;□ ■
7 mening ɦəmminglar tooɳruluk xundak oylixim tooɳridur; qünki mən
ɣəlbinglardidurmən; mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni
akɫioɳinimdimu, dəlilliginimdimu *Huda manga yətküzgən* meɦir-xəpɣəttin silərmu
ortak bəɦrimən bolisilər.□ ■
8 Mening Məsiɦ Əysaning iq-baoɳrida bolup silərni xunqilik təlpünüp
seoɳinoɳanlikimoɳa Huda Θzi guwaɦqidur.■
9 Mening dua-tilawitim bolsa, silərning muɦəbbitinglarning ɦərtərəplimə bilim wə
ətraplik sawat bilən yorutulup tehimu exip taxɣayki,
10 silər nemə ixlarning əwzəl ikənlikini pərk etələydioɳan bolup, Məsiɦning künidə
pak-diyanətlik, əyibsiz bolisilər□
11 ɦəmdə Əysa Məsiɦ arɣilik boloɳan, Hudaning xan-xəripi ɦəm mədɦiyisini elip
kelidioɳan ɦəɣɣaniylikning mewisi bilən toldurulisilər.

□ **1:1 «Əysa Məsiɦning ɣulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatɣan, Məsiɦ Əysada boloɳan barlik muɣəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə salam!»** — «yetəkqilər» ɦəm «hizmətqilər» tooɳruluk «ɣoxumqə səz»imizgə ɣarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Ɦərɣetim silərni əsligінimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən,...»** — baxɣa birhil tərjimisi: «Silərning meni ɦərɣetimlik əsligіninglar üqün rəɦmət eytimən...». ■ **1:3** Əf. 1:15; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:4-5 «...silərning birinqi künidin tartip büɣüngə ɣədər hux həwər hizmitigə boloɳan ɦəmkarlikinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramlik bilən silərgə dua-tilawət ɣiliwatimən»** — «silərning birinqi künidin tartip» — demək, Filippilikɫarning Pawlustin hux həwərni ɣobul ɣiloɳan künidin tartip. Hət yeziloɳan qaoɳda Pawlusning ular bilən boloɳan «ɦəmkarlixixi» on yildin kəp boloɳan. □ **1:6 «Silərdə yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni taki Əysa Məsiɦning künigiqə kamalətkə yətküzüp tamamlaydu»** — «Əysa Məsiɦning küni» bolsa Məsiɦ dunyaoɳa ɣaytip kelidioɳan, jamaətni əzigə ɣobul ɣilidioɳan künidur. «Ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:6** Yɦ. 6:29; 1Tes. 1:3. □ **1:7 «qünki mən ɣəlbinglardidurmən»** — baxɣa hil tərjimisi: «qünki silər mening ɣəlbimdidursilər». Lekin bizningqə bizning tərjimimimiz tooɳridur; xundak boloɳanda ayətning omumiy mənisi: — Ularning «Pawluska ɣəlbidin orun bərgini» wə xuningdək türmidə boloɳan ɦajitidin qiɣɣanlik, ɦər jəɦəttin ularning hizmättə Pawluska xerik boloɳuqilarning barlikini, Pawluska nisbətən ularning ɦəɣikiy etikadqilar ikənlikini ispatlaydu. **«mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni akɫioɳinimdimu, dəlilliginimdimu Huda manga yətküzgən meɦir-xəpɣəttin silərmu ortak bəɦrimən bolisilər»** — buning mənisi bəlkim: (1) Filippidiki ɣerindaxlarning türmidə yatɣan Pawluska yardəm berip uni rioɳbətləndürüxi wə hux həwərning yolida uning bilən ortak japa tartixɣa təyyar boluxi Huda meɦir-xəpkitini ularda mol yürgüzüxi, yaki (2) ularning xundak ɣilixi Hudaning Θz meɦir-xəpkitini ularoɳa tehimu mol yaoɳduruxining səwəbi boloɳan. Ikkilisining mumkinqiliki bar boloɳini bilən bizningqə ikkinqisi eɦtimaloɳa yeɣindur. ■ **1:7** Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:10 «... xundakla silərning nemə ixlarning əwzəl ikənlikini pərk etələydioɳan bolup, Məsiɦning künidə pak-diyanətlik, əyibsiz boluxunglar...»** — «Məsiɦning küni» tooɳruluk 6-ayəttiki izaɦatni kərüng. «Ɣoxumqə səz»imiznimu kərüng.

12 Birak silərgə xuni həwərləndürməkqimənki, i kɐrindaxlar, mening bu əhwalim
əməliyəttə hux həwərning tehimu kəng tarkilixi üqün türtkə boldi;
13 Qünki mening kamilixim Məsih üqün ikənliki imperator ordisidiki
karawulhanidikilərgə wə baxka həmməyləngə ayan boldi.□
14 Xuning bilən kɐrindaxlarning kəpinqisi mening kamilixim tüpəylidin Rəbgə
tayinip *Hudaning* səz-kalamini korkmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi; □ ■
15 dərwəkə, bəziliri həsət kilip yaki rikabətlixip, bəziliri ak köngüllük bilən Məsihni
jakarlaydu;
16 keyinkiliri bolsa bərhək muhəbbəttin, mening hux həwərni aklap ispatlixim üqün
muxu yərgə koyuloɳanlikimni bilgənlikidin xundak kilmakta; □
17 Aldinkiliri bolsa qin könglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlängən
dərdimgə dərd koxmakqi bolup xundak kilmakta.□
18 Əmdi bularoɳa nemə degülük? Kandakla bolmisun, tooɳra niyəttin bolsun
sahtilikтin bolsun, ohxaxla Məsih jakarlinidu; mən xuningoɳa xadlinimən; bərhək,
dawamlik xadliniwerimən.
19 Qünki dualiringlar wə Məsih Əysaning Rohining kuwwətlixi arkilik bu ixlar nijat-
kutkuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən, □ ■
20 — demək, təkəzzalikim wə ümid-istikim boyiqə hɐq ixta hijalətqiliktə kalmastin,
tirik yaki ölük bolay, hərdaim boloɳinidək hazirmu toluk jasarət bilən Məsih tenimdə
uluoɳlansun! □ ■
21 Qünki manga nisbətən hayatimning özi Məsihdur, ölüx bolsa tehimu paydilikтur.
22 Jenim tenimdə kalsa, əmdi nesiwəm yənə mewilik hizmət bolidu; lekin kaysisini
əwzəl bilip talliweliximni bilməywatimən;
23 mən hayat bilən mamat otturisida kisilip kaldim; qünki bu dunyadin ayrilip, Məsih
bilən billə boluxka intizarmən — bu ix ziyadə əwzəldur;
24 əmma silər üqün jenimning tenimdə kelixi tehimu zərüroɳu dəymən.□
25 Əmdi buningoɳa ixənqim kamil bolup, silərning etikadta aloɳa ilgirilixinglar həm
xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə kelip dawamlik turimən dəp

---

□ **1:13 «mening kamilixim»** — grek tilida «mening baoɳ-zənjirlirim». **«imperator ordisidiki karawulhana»** — grek tilida «praytorium» degən söz Kəysərning ordisidiki məlum bir kisimni körsitidu. «Praytorium»oɳa imperatorni mudapiə kiloɳuqilar boloɳan Rim imperiyəsining əng hil ləxkərliri jaylaxkan; xu yər yənə Rim imperiyəsining hərkaysi ölkisidiki waliylarning bax xtabi idi. Xunga Pawlusning bu yərdə «baxka həmməylən» degini bəlkim ləxkərlərni həm Rimda turuwatkan barlik waliylarnimu körsitidu. □ **1:14 «Xuning bilən kɐrindaxlarning kəpinqisi mening kamilixim tüpəylidin Rəbgə tayinip Hudaning səz-kalamini korkmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi...»** — demək, kəp kɐrindaxlar: «Pawlus hətta Kəysərning ordisida turupmu Hudaning səzini korkmay səzləwatkan yərdə, mən sirtta ərkin turup uni jakarlaxta nemidin korkkantim?» dəp jür'ətlinidu. ■ **1:14** Əf. 3:13; 1Tes. 3:3. □ **1:16 «muxu yərgə koyuloɳanlikim»** — «koyuloɳanlikim» — Həmmigə Kadir təripidin, əlwəttə. □ **1:17 «aldinkiliri bolsa qin könglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlängən dərdimgə dərd koxmakqi bolup xundak kilmakta»** — xundak kɐrindaxlar bəlkim: «uluoɳ rosul Pawlus türmidə kamaklik, bizgə pursət kəldi» dəp, jamaətlər arisida öz dangkini qikarmakqi, özliri «rosullarning paaliyətliri» boluwalmakqi boloɳanlardur. □ **1:19 «Qünki dualiringlar wə Məsih Əysaning Rohining kuwwətlixi arkilik bu ixlar nijat-kutkuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən...»** — «mening nijat-kutkuzuluxum» — bəzi alimlar bu səzlərni «türmidin kutkuzulux» yaki bolmisa «meni ölüm arkilik jənnətkə yətküzüx» dəp qüxinidu; bizningqə bu səzlər qoküm töwəndiki 20-ayət bilən baoɳliktur. 20-ayəttə «nijat-kutkuzulux»ning əməliyəttə nemə ikənliki kərisitilidu. «Koxumqə söz»imizni körüng. ■ **1:19** 2Kor. 1:11. □ **1:20 «təkəzzalikim wə ümid-istikim boyiqə hɐq ixta hijalətqiliktə kalmastin... »** — «hɐq ixta hijalətqiliktə kalmastin...» bəlkim Məsihning wəkil süpitidə Uningoɳa hɐqkandak daoɳ kəltürməslikini körsitidu. ■ **1:20** Rim. 5:5. □ **1:24 «əmma silər üqün jenimning tenimdə kelixi tehimu zərüroɳu dəymən»** — 21-25-ayətlər tooɳruluk «kirix söz»imizni körüng.

bilimən; □
26 xuning bilən mening silərgə yənə ɦəmraɦ bolоŋinim wəjidin mən arkɬilik Məsiɦ Əysada pəhirlinip təntənə kɬilixinglar tehimu ziyadilixidu!
27 Pəkɬət өzünglarni Məsiɦning hux həwirigə layik tutunglarki, mən yeninglarоŋa berip silər bilən didarlaxkɬandimu, silərdin ayriloŋandimu, ixliringlardin anglaydioŋinim silərning bir roɦ bir janda bolup qing dəssəp turup, hux həwərdiki etikɬadning yolida kürəxkə intiliwatkɬininglar, □ ■
28 xundakɬla kɬarxi qikɬkɬuqilarning ɦeqkɬandak wəɦimiliridin patiparak bolup kətmigininglar bolsun; silərdiki bu oŋəyrət, ularоŋa ɦalakətning bəlgisi, silərgə bolsa kɬutkɬuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alaməttur; □
29 Qünki Məsiɦning yolida silərgə pəkɬət Uningоŋa ixinixnila əməs, yənə Uning üqün horlukɬka uqraxmu nesiwə kɬilinoŋandur.
30 Qünki silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək ɦazir anglioŋininglardək mən yolukɬkan kürəxkə silərmu yolukɬmakɬtisilər.□

2

1 Əgər əmdi Məsiɦtə rioŋbət bar deyilsə, muɦəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Roɦning sirdaxlikɬi bar deyilsə, kɬəlbdə iq aoŋritixlar ɦəm rəɦimdillik bar deyilsə, □
2-3 — əmdi ohxax bir oy-pikirdə bolup, bir-biringlarоŋa ohxax muɦəbbəttə baoŋlinip, bir jan bir niyəttə bolup, aranglarda ɦeq ix rikɬabəttin yaki kɬuruk xəɦrətpərəsliktin bolmisun; əksiqə, oy-hiyalinglarda kiqik peillik bolup ɦərbiringlar baxkɬilarni өzünglardin yukɬiri dəp bilinglar; xundak boloŋanda xad-huramlikɬimni kamil kɬilisilər.■
4 Ɦərbiringlar pəkɬət өz ixliringlarоŋa köngül bəlüp kɬalmay, bəlki baxkɬilarningkigimu köngül bəlünglar.■
5 Məsiɦ Əysada boloŋan oy-pozitsiyə silərdimu bolsun: —■
6 U Hudaning tip-xəklidə bolsimu,
Өzini Huda bilən təng kɬilixni olja kɬilip tutuwalmidi; ■
7 Əksiqə, U Өzidin ɦəmmini kɬurukɬdidi,
Өzigə kɬulning xəklini elip,

□ **1:25 «Əmdi buningоŋa ixənqim kamil bolup, silərning etikɬadta aloŋa ilgirilixinglar ɦəm xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə kɬelip dawamlik turimən dəp bilimən»** — Pawlusning türmidin kɬayta qikɬkɬanlikɬi tooŋruluk «kɬoxumqə səz»imizni kərüng. □ **1:27 «өzünglarni Məsiɦning həwirigə layik ɦalda tutunglar»** — grek tilida «өzünglar Məsiɦning həwirigə layik ɦalda pukɬra bolunglar» degən səz bilən ipadilinidu. Filippidikilər bolsa «rimlik pukɬralar» dəp ɦesablinip, alaɦidə imtiyazlik idi. Pawlusning puritip eytmakɬqi boloŋini «Өzünglarni ərxtiki pukɬralarоŋa layik ɦalda tutunglar» degənliktur. ■ **1:27** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12; 4:1. □ **1:28 «silərdiki bu oŋəyrət...»** — grek tilida «bu ix...». Baxkɬa mumkinqiliki barki, «bu ix» kɬarxi qikɬkɬuqilarning kɬarxilikɬining өzini kərsitidu. **«...ularоŋa ɦalakətning bəlgisi, silərgə bolsa kɬutkɬuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alaməttur»** — baxkɬa birhil tərjimisi: «...ularоŋa ɦalakətning bəlgisi, silərgə bolsa kɬutkɬuzuluxunglarning alamiti, (xuningdək) kɬutkɬuzuluxunglarning Hudadin boloŋanlikɬioŋa bir alaməttur». □ **1:30 «.. silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək ɦazir anglioŋininglardək mən yolukɬkan kürəxkə silərmu yolukɬmakɬtisilər»** — demək, (1) etikɬad üqün ziyankəxlikkə yolukɬux; (2) xübɦisizki, ɦərhil jin-xəytanlar təripidin kəlgən ɦujumoŋa uqrax («roɦiy kürəx — «Əf.» 6:10-18ni kərüng). □ **2:1 «Əgər əmdi Məsiɦtə rioŋbət bar deyilsə, muɦəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Roɦning sirdaxlikɬi bar deyilsə, kɬəlbdə iq aoŋritixlar ɦəm rəɦimdillik bar deyilsə, ...»** — grek tilida muxu ayəttiki «əgər» daim retorik xəkildə ixlitilip «əgər...wə dərwəkɬə (xundak) bolidu» degən mənini bildüridu. «Roɦ» bolsa Hudaning Roɦini kərsitidu. «Kɬəlbdə» əsli grek tilida «iq-kɬarnida», «iq-baoŋrida». ■ **2:2-3** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 1Pet. 3:8; Rim. 12:10; 1Pet. 5:5. ■ **2:4** 1Kor. 10:24; 13:5. ■ **2:5** Mat. 11:29; Yɦ. 13:15; 1Pet. 2:21; 1Yuɦa. 2:6. ■ **2:6** 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3.

Insanlarning siyakɨiɵa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,□ ■

8 Өzini təwən kɨilip,

Ҳətta ɵlümgiqə, yəni kresttiki ɵlümgiqə itaətmən boldi;■

9 Xunga Huda Uni intayin yukɨiri kətürüp mərtiwilik kɨildi,

Uningɵa ҳərkandak namdin üstün bolɵan namni beɵixlidiki, ■

10 Əysaning namiɵa asmanlarda, yər yüzidə ҳəm yər astida barlik tizlar pükülüp,■

11 Huda'Atiɵa xan-xərəp kəltürüp ҳərbir til Əysa Məsiҳning Rəb ikənlikini etirap kɨilidu.□ ■

12 Xuning bilən, əy səyümlüklirim, silər ҳəmixə itaət kɨilɵininglardək, pəkət mən yeninglarda bolɵinimdila əməs, bəlki ҳazirkidək mən silərdin neri bolɵanda tehimu xundak itaət bilən əyminixtə, titrigən ҳalda өz nijatinglarni ҳərtərəpkə tətbikɫaxka intilinglar.

13 Qünki Hudaning güzəl haҳixi boyiqə silərning iradə tiklixinglarɵa wə xuningdək uni əməlgə axuruxunglarda iqinglarda ixliguqi Uning Өzidur.■

14 Ҳəmmə ixlarni ɵudungximay yaki talax-tartix kɨilmay kɨilinglar; ■

15 xuning bilən silər əyibsiz, sap dillik bolup, bu dəwrdiki tətür, əsəbbiy adəmlər ot-turisida yaxap, ularning arisida dunyaɵa yorukɫuk bərgüqilərdək parlap, Hudaning daɵsiz pərzəntliri bolisilər; ■

16 xuningdək ҳayatning səz-kalamini sunup bərgüqi bolɵininglar tüpəylidin, mən silərdin Məsiҳning künidə bikar yügürməptimən, bikar japa tartmaptimən dəp pəhirlinip təntənə kɨilaylaydiɵan bolimən.□ ■

17 Ҳətta mən «xarab ҳədiyə» süpitidə etikadinglardiki kurbanlik ҳəm hizmət-ibadətning üstigə kuyulsammu, mən xadlinimən, xundakɫa silər bilən billə ortak xadlinimən. □ ■

□ **2:7 «… Өzini Huda bilən təng kɨilixni olja kɨilip tutuwalmidi (6-ayət), əksiqə, U Өzidin ҳəmmini kurukdidi,…»** — baxka birhil tərjimisi: «… Өzini Huda bilən təng turiwerəy dəp turuwalmayla, Өzindin ҳəmmini kutukdidi,…». **«Əksiqə, U Өzidin ҳəmmini kurukdidi, Өzigə kulning xəklini elip, Insanlarning siyakɨiɵa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,…»** — bu ayət bəlkim Injil iqidə mənisi əng qongkur jümlilərdin biridur. «Insanlarning siyakɨiɵa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup» degən ibarilər xübҳisizki, Məsiҳning ҳər jəҳəttin insan bolup, toluk insanning təbiitidə bolɵanlikini kərsitidu. Pəkət uning təbiitidə ҳeq gunaҳ yok idi. «Insaniy təbiət» grek tilida «insaniy «shema»» dəp ipadilinidu, insanning təbiiti wə «asasiy kurulux»ini kərsitidu. «U Өzini kurukdidi» tooɾuluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:7** Zəb. 8:5; Mat. 20:28; Luka 22:27; Yҳ. 13:14. ■ **2:8** Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ **2:9** Ros. 2:33; Ibr. 1:4. ■ **2:10** Yəx. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11 «Huda'Atiɵa xan-xərəp kəltürüp ҳərbir til Əysa Məsiҳning Rəb ikənlikini etirap kɨilidu»** — demək, Məsiҳ Əysaɵa beɵixlanɵan nam «Rəb»dur. U əsli Өzi Rəb bolup (məsilən, «Luka» 2:11), U ərxlərgə kətürülginidə Huda'Atisi Өzining Uningdin bolɵan hursənlikini bildürüp kaytidin Uni «Rəb» dəp enik jakarlioɵan. «Yəx.» 45:23ni kərüng. ■ **2:11** Yҳ. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5. ■ **2:14** Rim. 12:17; 1Pet. 2:12; 4:9. ■ **2:15** Pənd. 4:18; Mat. 5:14. □ **2:16 «ҳayatning səz-kalamini sunup bərgüqi bolɵininglar tüpəylidin…»** — «ҳayatning səz-kalami» — mənggü ҳayat tooɾuluk səz, əlwəttə. Baxka birhil tərjimisi: «ҳayatning səz-kalamini qing tutkininglar tüpəylidin,…». Lekin yukiriki 15-ayəttə Filippilik kerindaxlar «yorukluk bərgüqi» dəp ataloɵan bolɵaqka, muxu yərdə «(silər)… (Hudaning) ҳayatning səz-kalamini sunup bərgüqi bolɵininglar» dəp tərjimə kɨilixni tooɾra kərimiz. ■ **2:16** 2Kor. 1:14; 1Tes. 2:19. □ **2:17 «Ҳətta mən «xarab ҳədiyə» süpitidə etikadinglardiki kurbanlik ҳəm hizmət-ibadətning üstigə kuyulsammu, mən xadlinimən, xundakɫa silər bilən billə ortak xadlinimən»** — Pawlus yukirida 1:25-26də «silər bilən yənə didarliximən» dəydu, əlwəttə. Lekin u eltürülsimu, məyüslənməytti yaki ҳeq ҳəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundak ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortak xadlinixka rioɫbətləndürətti. ■ **2:17** 2Kor. 7:4.

18 Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaq xadlinixinglar kerək.□
19 Lekin mən Rəbdə pat arida Timotiyni yeninglarоɳa əwətixni ümid ʟilimənki, əhwalinglarni anglap mənmu hux bolsam; ■
20 qünki yenimda uningоɳa ohxax, dilimiz bir bolоɳan, ixliringlarоɳa qin dilidin kəngül bəlgüqi baxʟa adəm yoʟtur.
21 Qünki ɧəmmə adəm Əysa Məsiɧning ixlirioɳa əməs, bəlki əzining ixliri bilən xuоɳullinixʟa intilidu; ■
22 əmma silər uning salaɧiyitini, uning hux həwərning hizmitidə huddi atisioɳa ɧəmraɧ bolup ixləydioɳan balidək mən bilən birgə meɧnət singdürgənlikini bilisilər.
23 Əmdi aʟiwitimning ʟandaʟ bolidioɳanliʟini enik bilgən ɧaman, uni dərɧal mangduruwetixni ümid ʟilimən;
24 əmma əzümning yeninglarоɳa pat arida baridioɳanliʟimоɳa Rəb arʟiliʟ ixənqim bar.
25 Əmma buningdin awwal mening ʟerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim bolоɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qikʟan ʟurbanliʟ yardiminglarni yətküzgüqi Epafroditni yeninglarоɳa əwətixni zərür taptim, □
26 qünki u ɧəmminglarоɳa seоɳinip təlpüngənidi ɧəm silərning uning kesəl ɧalidin həwər tapʟininglar tüpəylidin azablandi.
27 U dərwəʟə kesəl bolup əjəlgə yeʟinlixip ʟaldi; lekin Huda uningоɳa rəɧim ʟildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningоɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ʟildi. □
28 Xuningdək uning bilən yənə kərüxüp xadlinixinglar wə xundaʟla əzümgə nisbətən dərdlirimni azaytix üqün uni tehimu jiddiy yoloɳa salmaʟqimən.
29 Əmdi uni xad-huramliʟ bilən Rəbdə ʟobul ʟilinglar ɧəm uningdək adəmlərgə ɧərmət ʟilinglar; ■
30 qünki u Məsiɧning hizmitini dəp, silərning manga ʟilmaʟqi bolоɳan yardiminglarni bejirixtə yoluʟʟan boxluʟni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini

---

□ **2:18 «Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaq xadlinixinglar kerək» —** 17-18-ayət üstidə: Təwrat dəwridiki ibadət tüzümidə, «kəydürmə ʟurbanliʟ» ʟiloɳanda, ʟurbanliʟ ʟurbangaɧʟa ʟoyuloɳanda uningоɳa «ax ɧədiyə» ʟoxuluxi kerək, andin ularning üstigə «xarab ɧədiyə» ʟuyuluxi kerək idi. Muxu yərdə Pawlus tolimu kəmtərlik bilən Filippidiki etiʟadqilarning ʟiloɳan hizmət-ibaditini muɧim ʟurbanliʟʟa, əzining yeʟində eɧtimalliʟi bolоɳan əltürülüxi yaki türmidə əzini jamaət üqün pida ʟiliwatʟanliʟini bir «xarab ɧədiyə»gə, yəni ularning qong ʟurbanliʟi üstigə tolu ʟlaydioɳan pəʟət ʟoxumqə bir «xarab ɧədiyə»gə ohxitidu. ʟaytidin dəymiz: U əltürülsimu, məyüslənməytti yaki ɧeq ɧəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundaʟ ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortaʟ xadlinixʟa rioɳbətləndürətti. ■ **2:19** Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tes. 3:2. ■ **2:21** 1Kor. 10:24; 13:5. □ **2:25 «mening ʟerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim bolоɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qikʟan ʟurbanliʟ yardiminglarni yətküzgüqi Epafrodit» —** «səpdixim» — Pawlus bilən roɧiy kürəxtə ortaʟ jəngqi, əlwəttə. «Əlqinglar» grek tilida «apostolos». Bu səzning mənisi «əwətilgən kixi», «əlqi» yaki «rosul» bolidu. Muxu yərdə biz «əlqi» dəp tərjimə ʟiloɳinimiz bilən, mumkinqiliki barki, Pawlus Epafroditning rosulluʟ hizmiti bar bolidu, dəp kərsitixi mumkin. □ **2:27 «U dərwəʟə kesəl bolup əjəlgə yeʟinlixip ʟaldi; lekin Huda uningоɳa rəɧim ʟildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningоɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ʟildi» —** «Huda… yaloɳuz uningоɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ʟildi» degən səz birhil gunaɧni kərsətkən bolsa kerək. Təwəndiki 28-30-ayətlərgə ʟarioɳanda, Epafrodit Pawluska jamaətning sowoɳisini yətküzüp baridioɳan yolda kesəl boldi. U bəlkim yolda kesəl bolup ʟaloɳan. U Pawlusning ʟexioɳa yetip berixʟa aldirap əz kesili bilən ɧeq kari bolmay aloɳa basti, xuning bilən u tehimu eoɳir kesəl bolup «əjəlgə yeʟinlixip ʟaldi». Pawlus, uning bu ʟiloɳinini birhil təwəkkülʟilik, aʟilanə ix əməs dəp oylixi mumkin. Huddi Pawlus, Huda «uningоɳa rəɧim ʟilip» saʟaytti, xundaʟla «manga rəɧim ʟildi» — qünki Epafrodit mening wəjəmdin xundaʟ ʟildi, degəndək. Undaʟ deginimiz bilən, Huda bizgə jamaət üqün xundaʟ təwəkkül ʟilixʟa təyyar boloɳan adəmələrni əwətsun! ■ **2:29** 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17.

təwəkkül ḳildi.□

3

1 Ahirida, əy ḳerindaxlirim, Rəbdə xadlininglar! Bularni silərgə ḳayta yezix mən üqün awariqilik əməs, bəlki silərgə amanlik elip kelidu.■
2 Itlardin ḥezi bolunglar, yamanlik ḳiloɳuqilardin ḥezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ḥezi bolunglar!□ ■
3 Qünki ḥəḳiḳiy sünnətliklər bolsa Hudaning Roḥi arḳilik ibadət ḳiloɳuqi, Məsih Əysadin pəhirlinip təntənə ḳiloɳuqi, ətkə tayanmaydioɳan bizlərdurmiz.■
4 Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxḳilar «əz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundaḳ;□ ■
5 sünnətkə kəlsək, mən tuoɳulup səkkizinqi küni sünnət ḳilindim; Israil millitidin, Binyaminning ḳəbilisidinmən, «Ibraniylarning ibraniyisi»mən; Təwrat-ḳanuni tərəptin eytḳanda, «Pərisiy» məzḥipidimu boloɳanmən;□ ■
6 Hudaoɳa boloɳan ḳizoɳinliḳimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ḳiloɳuqi idim; Təwrat ḳanuni tələp ḳiloɳan ḥəḳḳaniyliḳḳa kəlsək, əyibisiz idim;□ ■
7 əmma manga nemə ix «paydiliḳ» bolsa, bularni Məsih səwəbidin ziyanliḳ dəp ḥesablidim;■
8 Məsih Əysa Rəbbimni tonuxning əwzəlliki wəjidin, mən baxḳa ḥəmmə ixni ziyanliḳ dəp ḥesablaymən; mən dərwəḳə Uning üqünmu ḥəmmidin məḥrum boloɳan; bərḥək, Məsiḥkə erixixim üqün bularni nijasət dəp ḥesablaymənki,■

□ **2:30 «u Məsiḥning hizmitini dəp…»** — grek tilida: «u hizmət dəp,…» deyilgən. Pawluskə (xundakla Epafroditkə) nisbətən pəkət «hizmət»la bar, qünki uningoɳa nisbətən pəkət bir hizmət, yəni Məsiḥning hizmiti, hux həwərning hizmiti bardur. **«u… silərning manga ḳilmaḳqi boloɳan yardiminglarni bejirixtə yoluḳḳan boxluḳni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini təwəkkül ḳildi»** — Pawlusning «yardiminglarni bejirixtə yoluḳḳan boxluḳ….» degini, Filippidiki jamaətning uningoɳa köngül bəlüxidə məlum yetərsizlik bar, degənliki əməs; u, silərdə ümid ḳiloɳiningliardək yardəmni yətküzüx pursətliri qiḳmioɳan bolsimu, lekin əwətməkqi boloɳan kənglünglarni qüxinimən, deməkqi. «Yardiminglar» degən səz grek tilida muxu yərdə «ibadəthanidiki kaḥinlik ḳurbanlik hizmitinglar»ni puritidioɳan səzdur. ■ **3:1** Fil. 4:4; Yaḳ. 1:2; 1Pet. 4:13. □ **3:2 «Itlardin ḥezi bolunglar, yamanlik ḳiloɳuqilardin ḥezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ḥezi bolunglar!»** — «itlar» yaloɳan təlim bərgüqi, Hudaning yolini burioɳuqi ḳatarliḳlarni kərsitidu. 3-7-ayətlərni kərüng. «Tilim-tilim kəsküqilər» intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp bolup, u «adəmlər sünnətsiz (hətnisiz) bolsa ḳutḳuzulmaydu» dəp tərəp-tərəptə ixəngüqilərning ḥərbirini sünnət ḳilmaḳqi boloɳan Yəhudiylarni kərsitidu. Xu babtiki 3-8, -17-21-ayətlərni ḥəm izaḥatlarni kərüng. Sünnətning əḥmiyiti, «əttiki sünnət» wə «roḥiy sünnət» tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** Yəx. 56:10. ■ **3:3** Ḳan. 10:16; 30:6; Yər. 4:4; Yḥ. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11. □ **3:4 «Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxḳilar «əz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundaḳ»** — bu səzlər intayin muḥim. «Ət» yaki «ətlər» tooɳruluḳ «Rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Əz ətlirimgə tayanoɳudək salaḥiyitim bar» degini, «məndə Huda aldida gunaḥimni yuoɳudək, əzümni Hudaoɳa əpləxtürgüdək ḳiloɳan ixlirim bar» degənliktur (məsilən, mən sünnət ḳilinoɳan, ətkəndə ibadəthanida nuroɳun ḳurbanliḳlarni wə ḥədiyələrni sunoɳan, muḥim diniy ərbabmən, ḳatarliḳlar). ■ **3:4** 2Kor. 11:21. □ **3:5 «… Təwrat-ḳanuni tərəptin eytḳanda, «Pərisiy» məzḥipidimu boloɳanmən»** — «Pərisiylər» Yəhudiylar arisidiki Təwrat ḳanunidiki tələplərni əng təkitləydioɳan diniy məzhəp idi. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:5** Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ **3:6 «Hudaoɳa boloɳan ḳizoɳinliḳimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ḳiloɳuqi idim»** — «jamaətkə ziyankəxlik ḳilix» Hudaning iradisi əməs idi, əlwəttə; lekin xu waḳitlardiki Pawlus (Saul) Məsiḥgə ḳarxi bolup, «Məsiḥkə etiḳad baoɳlaxni bolsa Hudaning yoli bilən ḳarxilaxḳanlik, Təwrat ḳanunini buloɳioɳanlik» dəp oylaytti; xuning bilən xu qaoɳda u Hudaoɳa boloɳan «ḳizoɳinlik»ini hata yoloɳa ḳaritip «jamaətkə ziyankəxlik ḳildi». **«Təwrat ḳanuni tələp ḳiloɳan ḥəḳḳaniyliḳḳa kəlsək, əyibisiz idim»** — «əyibsiz — demək, u Təwrat ḳanuni jəḥətidin əzini əyibsiz dəp ḳaraytti. Keyin Hudaning Roḥidin yorutuloɳanda u Təwrat ḳanunidiki toluḳ tələpni bilip yetip, əzini tolimu əyiblik tonup yətti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni kərüng). ■ **3:6** Ros. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **3:7** Mat. 13:44. ■ **3:8** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yḥ. 17:3; Kol. 2:2.

9 Məsihtə bolup, əzümdiki ɣandaɣtur ɦəkɣaniylik (Təwrat ɣanunidin qikɣan ɦəkɣaniylik)tin waz keqip, Məsihning etiɣad-sadikɫiki arkilik bolɳan ɦəkɣaniylik, yəni etiɣad arkilik Hudadin bolɳan ɦəkɣaniylikɣa erixələymən; □ ■
10 muddiayim Uni tonuxtur, — yəni Uning ölüp tirilixining küq-ɣudritidə yaxap, Uning azablirioɳa sirdax-ɦəmdəmliktə bolup, Uning ölümini ülgə kilip əzgərtilip, □ ■
11 xundakla mumkin ɣədər ölümdin tirilixkə yetixni muddia kilimən.□
12 Ularoɳa erixtim yaki kamalətkə yəttim deməkqi əməsmən; lekin Məsih Əysaning meni tutuwelixida bolɳan muddia-nixanini əzüm tutuwalsam dəp qepip yürməktimən.
13 Kerindaxlar, mən əzümni uni tutuwaldim dəp ɣarimaymən. Pəkət xu bir ixnila kilimənki, ətüp kətkən ixlarni untup, aldimdiki ixlaroɳa intilip,
14 nixanni ɣooɳlap, Hudaning Məsih Əysada bolɳan büyük ɣakirikidiki in’amioɳa ɣarap qepip yürməktimən.■
15 Əmdi arimizdin kimki pixip yetilgən bolsa xu oy-məksəttə bolayli. Əgər baxkiqə oy-məksəttə bolsanglar, Huda bunimu silərgə kərsitip beridu.□
16 Ɣandakla bolmisun, ɣandak ölqəmgə yətkən bolsak, xu ölqəm boyiqə ɣədəm besiwerəyli.□ ■
17 Meni ülgə kilip əgixinglar, əy kerindaxlar, xundakla biz silərgə tikləp bərgən nəmunə boyiqə ohxax yolda mangoɳanlaroɳimu kəzünglarni tikip, ulardin əgininglar. ■
18 Qünki silərgə kəp kətim eytkinimdək, wə ɦazirmu kəz yaxlirim bilən ɣayta eytimənki, nuroɳun kixilər Məsihning krestioɳa düxmən bolup mangmakta. □ ■
19 Ularning akiwiti ɦalakəttur, hudasi əzining ɣarnidur, xəripi kilip mahtanoɳini əz nomussizlikidur, oylioɳanliri pəkət bu dunyadiki ixlardur.
20 Ɦalbuki, bizning pukralikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin Nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz — U bolsa Rəbbimiz Əysa Məsihdur. □ ■

□ **3:9 «Məsihtə bolup, əzümdiki ɣandaɣtur ɦəkɣaniylik..tin waz keqip, Məsihning etiɣad-sadikɫiki arkilik bolɳan ɦəkɣaniylik, yəni etiɣad arkilik Hudadin bolɳan ɦəkɣaniylikɣa erixələymən» —** «Məsihtə» — grek tilida «Uningda». ■ **3:9** Rim. 1:17; 3:21. □ **3:10 «Uning (Məsihning) azablirioɳa bolɳan sirdax-ɦəmdəmlik» —** buning tooɳrisida «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. **«Uning azablirioɳa sirdax-ɦəmdəmliktə bolup, Uning ölümini ülgə kilip əzgərtilip…»** — Məsihtə bolɳan muɦəbbət, ɦəkɣaniylik, yuwax-mulayimlik, səwr-takətlik, iman-etiɣad wə baxkilarni kəqürüm kilix pozitsiyining əng ayan kilinoɳan wakti bolsa Uning ölümidə bolɳandur. Xuning bilən bizgə «Uning ölümi»din əng qongkur, əng uluoɳ ülgə kərülidu. ■ **3:10** Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13. □ **3:11 «xundakla mumkin ɣədər ölümdin tirilixkə yetixni muddia kilimən…» —** Pawlusning muxu səzi, uning ahirki künidə ölümdin tirilixini muddia kilixi əməs; qünki uning Məsihning künidə ölümdin tirilixigə kət’iy ixənqi bar idi (1:21). «Ölümdin tirilix»tə, ixəngüqilərdə nuroɳunlioɳan yengi ɣabiliyətlər, yengi küqlər, yengi bilim-qüxənqilər wə wəɦiylər pəyda bolidu, Hudaning toluk xan-xəripi qəksiz kərünidu; lekin, Pawlus bəlkim muxu dəwrning əzidə bu ixlaroɳa igə bolsam degən uluoɳ muddiada bolɳan bolsa kerək. 12-ayətni kərüng. ■ **3:14** 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7. □ **3:15 «Əgər baxkiqə oy-məksəttə bolsanglar» —** Pawlusning bu degini, bəlkim nixanni ɣooɳlixinglaroɳa ɦərkandak namuwapik oyda bolsanglar» degən mənidə bolsa kerək. Bəzi alimlar bu ayətning: «Əmdi arimizdiki kimki «pixip yetilgən» (kinayilik, ɦəjwiy eytiloɳan) bolsa, muxu oyda bolayli. Əgər silər baxkiqə oylioɳan bolsanglar, Huda buning hatalikini silərgə ayan kilidu» degən mənidə dəp ɣaraydu. Biz uningoɳa ɣayil əməsmiz; ayətning ikkinqi kismi uningoɳa zit kelidu. □ **3:16 «Ɣandakla bolmisun, ɣandak ölqəmgə yətkən bolsak, xu ölqəm boyiqə ɣədəm besiwerəyli» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «ɣandakla bolmisun, ɣandak ölqəmgə yətkən bolsak, xu ölqəm boyiqə ɣədəm besiwerəyli, xu oyidimu boliwerəyli» deyilidu. ■ **3:16** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pet. 3:8. ■ **3:17** 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tes. 1:6. □ **3:18 «nuroɳun kixilər Məsihning krestioɳa düxmən bolup mangmakta» —** «Məsihning krestioɳa düxmən bolux» tooɳruluk «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:18** Rim. 16:17. □ **3:20 «Ɦalbuki, bizning pukralikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz» —** «Məsihning krestioɳa bolɳan düxmənlər» bolsa ərxkə əməs, bəlki «bu dunya»oɳa, yənə «zemin»oɳa təwədur. ■ **3:20** 1Kor. 1:7; 1Tes. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14.

21 U barlik məwjudatlarni Θzigə boysunduridioɳan kudriti boyiqə bizning əbgar bu
tenimizni θzgərtip, Θzining xan-xərəplik tenigə ohxax ɦaloɳa kəltüridu.□ ■

4

1 Əmdi, əy kerindaxlirim, səygənlirim wə təlpüngənlirim, mening xad-huramlikim,
mening beximning taji boloɳuqilar, Rəbdə qing turunglar, i səygənlirim!■
2 Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə
bolunglar!□
3 Durus, mən səndinmu tələp kilimənki, i ɦəkikiy ɦəmboyunturukluk hizmətdixim,
bu ayallarning yardimidə boloɳin; mana ular mən wə Kliməntbilən billə, xundakla
namliri «ɦayatlik dəptiri»gə hatiriləngən baxka hizmətdaxlirim bilən billə hux
həwər hizmitini ilgiri sürüxtə birgə kürəx kiloɳan. □ ■
4 Rəbdə xadlininglar; mən yənə eytimənki, xadlininglar!■
5 Silərning mulayimlikinglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekindur!□ ■
6 Ħeq ix tooɳruluk əndixə kilmanglar; bəlki ɦərbir ixta təxəkkür eytip tilikinglarni
Hudaoɳa dua ɦəm iltija arkilik məlum kilinglar;■
7 xu qaoɳda adəmning oylioɳinidin exip qüxidioɳan, Huda igə boloɳan hatirjəmlik
kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsih Əysada kooɳdaydu.□ ■
8 Ahirida, əy kerindaxlirim, nemə ixlar ɦəkikət, nemə ixlar aliyjanab, nemə ixlar
ɦəkkaniy, nemə ixlar pak, nemə ixlar hux-yekimlik, nemə ixlar xan-xəɦrətlik bolsa,
kiskisi ɦərkandak ixlarda əhlak-pəzilət yaki mahtaxka layik tərəplər bar bolsa, xu
ixlaroɳa kəngül koyup oylininglar.■
9 Məndin əgəngən, kobul kiloɳan, angliɳan wə məndə kərgənlərning ɦərkandiki
bolsa, silər xularoɳa əməl kilinglar; xundak kiloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda
silərgə yar bolidu.□
10 Əmdi mən Rəbdə ziyadə xadlandimki, silər ɦazir ahirda manga boloɳan
kəyümqanlikinglarni kaytidin kərsəttinglar (bilimənki, manga daim kəyünüp
kəldinglar, əmma pəkətla kərsitix pursiti qikmidi). ■

□ **3:21 «U barlik məwjudatlarni Θzigə boysunduridioɳan kudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni θzgərtip, Θzining xan-xərəplik tenigə ohxax ɦaloɳa kəltüridu»** — «əbgar bu tenimiz» grek tilida «bizni təwən kilidioɳan bu tenimiz», yaki «bizni kiqik peillik kilidioɳan bu tenimiz» degənni bildüridu. Birsi təkəbburlixip kətkən bolsa tenidə ɦərkandak ajizlik, əbgarlik pəyda bolsa muxundak adəmlərning qongqilikioɳa hatimə berilidu, əlwəttə, xundakla ɦəmmimizgə kiqik peillikning tooɳra kelidioɳanlikini roxən kərsitidu. ■ **3:21** 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuɦa. 3:2. ■ **4:1** 1Tes. 2:19. □ **4:2 «Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə bolunglar!»** — Ewodiya wə Suntihə jamaəttiki aqa-singil idi. □ **4:3 «mən səndinmu tələp kilimənki, i ɦəkikiy ɦəmboyunturukluk hizmətdixim…»** — «ɦəkikiy ɦəmboyunturukluk hizmətdixim» Pawlus bu alaɦidə ibarə bilən məlum kerindixini kərsitidu. Pawlus uning ismini tilioɳa almioɳan bolsimu, xübɦisizki, uning θzi wə Filippilikɬarning ɦəmmisi kimni kərsətkənlikini obdan bilətti. Grek tilida «ɦəmboyunturukluk (hizmətdixim)» degən ibarə «süzügüs» bilən ipadiləngəqkə, bəzi alimlar «Süzügüs» degənni adəmning ismi dəp karaydu. ■ **4:3** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Wəɦ. 3:5; 20:12; 21:27. ■ **4:4** 1Tes. 5:16; Ros.16:25 □ **4:5 «Silərning mulayimlikinglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekindur!»** — «Rəb yekindur» degənning ikki mənisi bar: (1) Rəb Əysa etikadqilaroɳa ɦərdaim yekin; (2) Rəb Əysa yekin arida dunyaoɳa kaytip kelidu. ■ **4:5** 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ **4:6** Zəb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pet. 5:7. □ **4:7 «… Huda igə boloɳan hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsih Əysada kooɳdaydu»** — yaki «Hudadin kəlgən hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsih Əysada kooɳdaydu» — grek tilidiki tekisttə «Hudaning hatirjəmliki…» deyilidu. ■ **4:7** Yɦ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:14. ■ **4:8** Rim. 13:13; 1Tes. 4:3, 4, 5. □ **4:9 «xundak kiloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda silərgə yar bolidu»** — «hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik Bərgüqi ɦəm θzi ɦərdaim hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9.

11 Mən bu gepimni, birər moɦtajlikɬtin eytiwatkɬinim yok; qünki əɦwalim kandakla boluxidin kət’iynəzər, barioɳa kanaət kilixni əginiwaldim. □ ■
12 Mən osal əɦwalda yaxaxni bilimən, ɦəm kəngriqiliktə yaxaxnimu bilimən. Ɦər ixta, ɦər əɦwalda, ɦəm toklukta ɦəm aqlikta, ɦəm bayaxatqilikta ɦəm moɦtajlikta yaxaxning sirini əginiwaldim. ■
13 Manga kudrət Bərgüqigə tayinip ɦəmmə ixni kilalaydioɳan boldum.
14 Ɦalbuki, mening kiyinqilikimoɳa ortak boluxunglar bilən yahxi kildinglar.
15 Silərgimu məlumki, əy Filippilikɬlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkinimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakitlarda, silərdin baxka ɦeqkandak jamaət berix wə kobul kilix ixlirida mən bilən ɦəmkarlaxmioɳan. □ ■
16 Qünki Tesalonika xəɦiridiki wakɬtimdimu eɦtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar. □
17 Mening bundak deyixim, silərdin birər sowoɳatni izdəp sorioɳinim əməstur, izdiginim bolsa ɦesawatinglaroɳa *roɦiy* mewining köp toplinixidin ibarəttur.
18 Lekin məndə ɦəmmə nərsə bar, ɦətta yetip axkudək bar; silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum. Bu əwətkininglar intayin huxbuy, Hudaoɳa kobul boloɳudək, xundakla Uni hursən kilidioɳan bir kurbanlikɬtək idi. □ ■
19 Wə mening Hudayim silər moɦtaj boloɳan ɦəmmə nərsini Məsiɦ Əysada boloɳan xan-xəripidiki baylikɬaroɳa asasən mol təminləydu.
20 Əmdi Hudayimiz ɦəm Atimizoɳa əbədil’əbədgiqə xan-xərəp boloɳay! Amin.
21 Məsiɦ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə salam yətküzünglar. Yen-imdiki kerindaxlardinmu silərgə salam!
22 Barlik mukəddəs bəndilərdin, bolupmu Kəysər *imperatorning* ordisida boloɳanlardin silərgə salam!
23 Rəbbimiz Əysa Məsiɦning meɦir-xəpkiti roɦinglaroɳa yar boloɳay!

□ **4:11 «Mən bu gepimni, birər moɦtajlikɬtin eytiwatkɬinim yok; qünki əɦwalim kandakla boluxidin kət’iynəzər, barioɳa kanaət kilixni əginiwaldim»** — rosul ularni «xadlandim» (10-ayət) deginini hata qüxinip kalmisun dəp bu səzni kilidu. Xadlanoɳanlikɬ zindandiki aq kaloɳan məɦbusning tamakɬni kərginidiki xadlikɬ əməs, bəlki jamaətning uningoɳa kəyüngənlikidin, jamaətning uningoɳa boloɳan sadik muɦəbbitidin xadlinixi idi. Xuningdək u ularoɳa səzidə: «Mən ɦazirmu intayin ɦajətmən» degəndək purakɬni qikɬirip koyuxtin ənsirəydu. «Koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15 «Silərgimu məlumki, əy Filippilikɬlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkinimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakitlarda, silərdin baxka ɦeqkandak jamaət berix wə kobul kilix ixlirida mən bilən ɦəmkarlaxmioɳan»** — ayəttiki «…mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkinimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakitlarda» degən kisimning baxka birhil tərjimisi: «… hux həwərning silərgə yətküzülgən dəsləpki künliridə, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkinimda…». Filippi xəɦiri bolsa Makedoniyə əlkisidə; xunga kaysi tərjimisi tooɳra boluxidin kət’iynəzər, Pawlus hux həwərni Filippilikɬaroɳa yətküzgəndin keyin, uni baxka jaydikilərgə yətküzüx üqün qikkanidi. Xu qaoɳda Filippidiki jamaət uningoɳa ikɬtisadiy wə bəlkim baxka jəɦətlərdə yardəm kiloɳanidi. Pawlusning «berix wə kobul kilix ixliri» degini, Pawlusning pakət əzi üqünla əməs, bəlki baxkilarni dəp ularning əwətkən yardimini kobul kiloɳanlikini kərsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16 «Qünki Tesalonika xəɦiridiki wakɬtimdimu eɦtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar»** — «birnəqqə ketim» grek tilida «bir ketim, ɦətta ikki ketim…» degən ibarə bilən bildürülidu. Adəttə bu ibarə «birnəqqə ketim» degənni kərsitidu. □ **4:18 «silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum»** — «terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum» degənlik grek tilida bir səz bilənla ipadlilinidu. Pawlusning bu səzi bilən, pakət jismaniy jəɦəttila ɦəmmə nərsəm bar degənni əməs, roɦiy jəɦəttimu tolimu huxal boloɳanlikini, tolimu təsəlli tapkanlikini, tolimu oɳəyrət kiloɳanlikini bildüridu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

Kolossiliklərgə

Rosul Pawlus Kolossi xəḩiridiki jamaətkə yazoɣan məktup

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsiḩ Əysaning rosuli boloɣan mənki Pawlustin wə ḳerindax Timotiydin, Kolossi xəḩiridə turuwatḳan muḳəddəs bəndilərgə, yəni sadiḳ ḳerindaxlaroɣa salam! Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə boloɣay!□ ■

3-4 Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, silər üqün dua ḳiloɣinimizda silər üqün ərxlərdə saḳlaḳlik ümid tüpəylidin Rəb Əysa Məsiḩning Huda-Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz;□ ■

5 Silər ilgiri bu ümid tooɣrisida hux həwərdiki ḩəḳiḳət səzliri arḳilik angliɣansilər;■

6 bu hux həwər pütkül jaḩanoɣa yetip kelip mewə berip awumaḳta, xundaḳla silərgimu yetip kelip, silər uni anglap Hudaning meḩir-xəpḳitini ḩəḳiḳətən bilip yətkən birinqi kündin baxlap u silərdimu mewə berip awup barmaḳta;■

7 silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər; u yardimizdə Məsiḩning sadiḳ hizmətqisidur;□ ■

8 u bizgə silərning Roḩta boloɣan muḩəbbitinglarni ayan ḳildi.□

9 Bu səwəbtin bizmu buning tooɣrisida angliɣan kündin baxlap silər üqün dua ḳilip iltija ḳilixni tohtatmiduḳ; tiləydioɣinimiz xuki, Hudaning iradisi ḩərtərəplik danaliḳ wə roḩiy yorutulux bilən silərdə toluḳ bildürülsun. ■

10 Xundaḳ boloɣanda silər Rəbgə layiḳ ḩalda ḩərtərəptə Hudani hursən ḳilip, ḩərḳandaḳ güzəl ixlarda mewə bərgəndə, Hudani ḩəḳiḳiy bilixinglar arḳilik əsüp yetilisilər; ■

11-12 bizni muḳəddəs bəndilərning yoruḳluḳta boloɣan mirasioɣa muyəssər boluxḳa layiḳ ḳiloɣan Atioɣa təxəkkür eytip, Uning xan-xərəplik ḳudriti boyiqə ḩərtərəplik küq bilən ḩər ixlarda xadlikḳa tolup qidamlik wə səwr-taḳətlik boluxḳa küqləndürülisilər.

13 U bizni ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən Ooɣlining padixaḩliḳioɣa yətkəp ḳoydi; □ ■

□ **1:1-2 «Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə boloɣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Huda Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḩdin meḩir-xəpḳət silərgə boloɣay!» dəp hatiriləngən. ■ **1:1-2** Rim. 1:7; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:3-4 «Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin... Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz;»** — toluḳ ikki ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Rəb Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilirigə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz. Bu etiḳad wə muḩəbbitinglar silər üqün ərxlərdə saḳlaḳlik ümidtin barliḳḳa kəlgən». Əmma bizningqə ümid etiḳadtin əməs, əksiqə etiḳad ümidtin kelidu. Bizningqə Pawlus ularning kelidioɣan bəhtini kəzləp uning üqün əzi xadlinidu. ■ **1:3-4** Əf. 1:15; Fil. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. ■ **1:5** 1Pet. 1:4. ■ **1:6** Mar. 4:8; Yḩ. 15:16. □ **1:7 «silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər»** — «ixdiximiz» grek tilida «(Hudaning) ḳulluḳidiki ixdiximiz» degən uḳumni bildüridu. Əpafras Kolossidin kəlgən (4:12-ayətni kərüng). U Pawlus wə hizmətdaxlirioɣa yardəm bərgənliki üqün, Pawlus təkəllup bilən uning yardimini Kolossidiki jamaətning yardimi dəp ḳaraydu. Bəzi kona kəqürmilərdə: «u silərning yardiminglarda Məsiḩning sadiḳ hizməqtisidur» deyilidu. ■ **1:7** Kol. 4:12; Flm. 23. □ **1:8 «u bizgə silərning roḩta boloɣan muḩəbbitinglarni ayan ḳildi»** — «Roḩ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḩi. ■ **1:9** 1Kor. 1:5; Əf. 1:15. ■ **1:10** Yar. 17:1; Yḩ. 15:16; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. □ **1:13 «U bizni ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən ooɣlining padixaḩliḳioɣa yətkəp ḳoydi»** — «ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳi» jin-xəytanlarning ilkini kərsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Əf. 2:4; 1Tes. 2:12; 2Pet. 1:17.

14 Uningda ḫərlük-azadlikḳa, yəni gunaḫlirimizdin kəqürümgə muyəssər bolduḳ. □ ■
15 U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur; □ ■
16 qünki Uningda barliḳ məwjudatlar, asmandiki bolsun, zemindiki bolsun, kərünidiоqan bolsun, kərünməs bolsun, məyli təhtlər, hojayinlar, ḫəkümranliḳlar, ḫoḳuḳdarlar bolsun, barliḳ ḫəmmə Uning təripidin wə Uning üqün yaritiloqandur. ■
17 U ḫəmmidin burundur, wə ḫəmmə məwjudatlar Uningda bir-birigə baoqlinip turmaḳta; □
18 U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, ölgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məḳsət, Uning pütkül məwjudatlar iqidə ḫər jəḫəttin əng üstün orunda turuxi üqündur. □ ■
19 Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwḫirini Uningda turoquzuxḳa, □ ■
20 wə Uning arḳiliḳ barliḳ məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layiḳ kərgənidi, yəni, Uning kresttə tökülgən ḳeni arḳiliḳ inaḳliḳ elip kəlgəndin keyin, — U arḳiliḳ məyli zeminda bolsun, ərxlərdə bolsun barliḳ məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layiḳ kərgənidi; □ ■
21-22 wə əslidə rəzil əməlliringlar tüpəylidin Өzigə yat ḳilinoqan, kənglünglarda düxmənlik boloqan silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arḳiliḳ Өzigə pak-muḳəddəs, əyibsiz wə daoqsiz ḫazir ḳilix üqün Өzi bilən əp ḳiloqan □ ■
23 (əgər silər etiḳadta ul selinip mustəḫkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri ḳilinmisanglar); bu hux həwər pütkül asman astidiki kainatta jakarlanoqan; mənki Pawlus Uningoqa hizmətqi ḳilindim.□ ■
24 Əmdi mən silər üqün tartḳan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḫning japalirida kəm boloqanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluḳlaymən; □ ■
25 mən *jamaət* üqün Hudaning səz-kalamioqa əməl ḳilix üqün Uning manga silərni

---

□ **1:14 «Uningda ḫərlük-azadlikḳa, yəni gunaḫlirimizdin kəqürümgə muyəssər bolduḳ» —** «Uningda» muxu yərdə «Məsiḫdə» degənni kərsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19. □ **1:15 «U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur» —** grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoquloqan»ni kərsitidu. Səzning toluḳ mənisi təwəndiki 16-17-ayəttə kərülidu; Məsiḫ: (1) pütün aləm iqidə birinqi orunda turidu; (2) wə aləmning ḫəmmisidin burun boloqan; (3) aləmgə ohxax «yaritiloqan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut boloqan. Bu 16-20-ayətlərning məḳsiti Məsiḫning uluoquḳini kərsitix üqündur. ■ **1:15** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Wəḫ. 3:14. ■ **1:16** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḫ. 1:3; Əf. 3:9; Ibr. 1:2. □ **1:17 «U ḫəmmidin burundur, wə ḫəmmə məwjudatlar uningda bir-birigə baoqlinip turmaḳta» —** «U ḫəmmidin burundur» degən səz waḳit təripidin ḫəm uluoquḳ-muḫimlik təripidinmu eytilidu. □ **1:18 «U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, ölgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məḳsət, uning pütkül məwjudatlar iqidə ḫər jəḫəttin əng üstün orunda turuxi üqündur» —** grek tilida muxu ayəttiki «tunji» 15-ayəttiki «tunji»oqa ohxax səzdur; adəttə «birinqi bolup tuoquloqan»ni kərsitidu. ■ **1:18** 1Kor. 15:20; Əf. 1:22; 4:15; 5:23; Wəḫ. 1:5. □ **1:19 «Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwḫirini uningda turoquzuxḳa, … (20) wə Uning arḳiliḳ … Өzi bilən əpləxtürüxkə…» —** səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Qünki (Hudaning) barliḳ mukəmməl jəwḫirini uningda turuxḳa layiḳ kərgən, (20) wə Uning arḳiliḳ … Өzi bilən əpləxtürüxkə…». ■ **1:19** Yḫ. 1:14,16; Kol. 2:9. □ **1:20 «Uning kresttə tökülgən ḳeni arḳiliḳ» —** Grek tilida «Uning krestidiki ḳan arḳiliḳ». ■ **1:20** Yəx. 9:6; Yḫ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Əf. 2:14; 1Yuḫa. 4:10. □ **1:21-22 «…silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arḳiliḳ Өzigə pak-muḳəddəs, əyibsiz wə daoqsiz ḫazir ḳilix üqün Өzi bilən əp ḳiloqan…» —** «Uning ətlik teni» Məsiḫning ḫəḳiḳiy insan ikənlikini təkitləydu. ■ **1:21-22** Luḳa 1:75; Əf. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:23 «əgər silər etiḳadta ul selinip mustəḫkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri ḳilinmisanglar» —** muxu səzlər adəmlərni nijatḳa erixtürüxning xərtini əməs, bəlki adəmlərdə nijatning məwjut boloqanliḳining addiy ispatini kərsitidu. ■ **1:23** Yḫ. 15:6. □ **1:24 «Əmdi mən silər üqün tartḳan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḫning japalirida kəm boloqanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluḳlaymən» —** biz bu sirliḳ bayan üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:24** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Əf. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10.

dəp tapxuroɣan oɣojidarliki boyiqə hizmətqi kilindim; □ ■
26 bu səz-kalamidiki sir barlik əsirlərdin wə dəwrlərdin yoxurun tutuloɣan, əmma ḥazir mukəddəs bəndilirigə axkarilandi; ■
27 qünki Huda ularoɣa əllər arisida əməlgə axuruluwatkan bu sirning xərəplik baylikliri bildürüxni halidi; bu sir bolsa xan-xərəpkə elip baroɣuqi ümid boloɣan, silərdə turuwatkan Məsiḥning Özidur. □ ■
28 Biz uni jakarlaymiz, ḥərbir adəmni Məsiḥdə kamalətkə yətkən ḥalda Huda aldida ḥazir kilix üqün barlik danalik bilən ḥərbir adəmgə jekiləymiz, ḥərbir adəmgə təlim berimiz.
29 Mən xuningoɣa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx kilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəkə tolimu zordur.□

2

1 Qünki məndə silər üqün, Laodikiyədikilər üqün, xuningdək didarimni kərmigənlərning ḥəmmisi üqün nəkədər zor kürəxning boluwatkanlikini silərgə bilgüzməkqimən;□
2 küriximning nixani, ḥəmməylənning meḥir-muḥəbbəttə bir-birigə baoɣlinip, kəlblirining rioɣbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḥni qüxinixtə wə toluk bilixtə boloɣan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur;□ ■
3 qünki Uningda danalikning wə bilimning barlik baylikliri yoxuruno ɣandur.■
4 Mening buni deyixim, ḥeqkimning silərni kayil kilarlik silik-sipayə gəpliri bilən aldimasliki üqündur;■
5 qünki gərqə tən jəḥətidin silərdin neri bolsammu, roḥ jəḥətidin mən silər bilən bilimən, silərning səptə turuwatkininglaroɣa wə Məsiḥgə baoɣlioɣan etikadinglarning qinglikioɣa karap xadlinimən.■
6 Məsiḥ, Rəb Əysani kandak kobul kiloɣan bolsanglar, xu ḥalda Uningda menginglar,
7 silər təlim berilgəndək Uningda yiltiz tartip, etikadinglar kuruluwatkan ḥalda, etikadta hatirjəm kilinip, rəḥmət eytixlar bilən taxkinlap turoɣuqi bolunglar;■
8 ḥeqkimning Məsiḥ boyiqə bolmioɣan, pəylasopluk yaki bimənə aldamqilik bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy kaidə-kanuniyətlər» boyiqə

□ **1:25 «mən jamaət üqün Hudaning səz-kalamioɣa əməl kilix üqün» —** yaki «mən səz-kalamini toluk jakarlax üqün» yaki «mən səz-kalamini ḥəmmigə jakarlax üqün». Bizningqə Pawlusning kəzdə tutkini əzining (wə baxkilarning) «Injildiki sir»ni jakarlixi bilən jamaətning sani toluk bolup, jamaət Hudaning toluk wəḥiyisigə muyəssər bolidu wə bu hux həwərning məksiti əməlgə axurulidu. ■ **1:25** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pet. 1:20. ■ **1:26** Mat. 13:11. □ **1:27 «qünki Huda ularoɣa əllər arisida əməlgə axuruluwatkan bu sirning xərəplik baylikliri bildürüxni halidi» —** «əllər» bolsa «yat əllər», «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:27** 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1. □ **1:29 «Mən xuningoɣa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx kilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəkə tolimu zordur» —** «kürəx» degənlik grek tilida «agon» deyilidu. «Agon» tooɣruluk «Filippiyliklaroɣa»diki koxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:1 «xuningdək didarimni kərmigənlərning ḥəmmisi üqün…» —** grek tilida: «xuningdək ətning jəḥətidə yüzumni kərmigənlərning ḥəmmisi üqün…». Xübḥisizki, rosul jamaəttə roḥ jəḥətidin bir-birimizni tonuximiz mumkin, deməkqi. □ **2:2 «küriximning nixani, ḥəmməylənning meḥir-muḥəbbəttə bir-birigə baoɣlinip, kəlblirining rioɣbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḥni qüxinixtə wə toluk bilixtə boloɣan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur» —** demisəkmu, bu «kürixim» roḥiy jəḥəttin, dua-tilawətlər bilən ḥər türlük jin-xəytanlar bilən karixilixtiki kürəx, əlwəttə. ■ **2:2** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yḥ. 17:3; Fil. 3:8. ■ **2:3** 1Kor. 1:24. ■ **2:4** Əf. 5:6; Kol. 2:18. ■ **2:5** 1Kor. 5:3; 14:40. ■ **2:7** 1Kor. 1:5; Əf. 3:17.

silərni өz oljisi қilip azdurmasliқi üqün ḥezi bolunglar;□ ■
9 qünki Uningda, yəni Məsiḥdə, Hudaning barliқ mukəmməl jəwḥiri tən xəklidə turidu;
10 wə silər Uningda, yəni barliқ ḥөkümdarlarning ḥəm ḥoқuқdarlarning bexi Bolоquqida mukəmməldursilər; □ ■
11 silər Uningda adəmning қolisiz bolоqan sünnət bilən sünnət қilinоqansilər; demək, Məsiḥning sünniti bilən *gunaḥliқ* ətkə baoqlanoqan təndin halas қilinоqansilər; □ ■
12 Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə қilinоqansilər; silər yənə Uni өlümdin tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioqanliқioqa ixənq baoqlax bilən Uning bilən təng tirilgənsilər.□ ■
13 Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin өlgən bolsanglarmu, U silərni Məsiḥ bilən billə janlandurdi; ḥəmmə itaətsizliklirimizni kəqürüm қilip, □ ■
14 bəlgilimilərdə өz iqigə elinоqan üstimizdin ərz қilidioqan, bizni əyibləydioqan pütüklərni өqürüp taxlidi; U ularni bizdin neri қildi, krestkə mihlatқuzdi. □
15 U ḥөkümdarlardin wə ḥoқuқdarlardin olja elip, *kresttə* ularni rəswa қilip ularning üstidin təntənə bilən oqəlibə қildi. □ ■
16 Əmdi ḥeqkimning yemək-iqmək, ḥeyt-bayramlar, «yengi ay» yaki xabat künlər jəḥətliridə silərning üstünglərdin ḥөküm qiқirixioqa yol қoymanglar; ■
17 bu ixlar bolsa bir kөlənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!□ ■
18 Ḥeqkimning silərni «kiqik peillиқ» wə pərixtilərgə ibadət қilixқa dəwət қilip in’aminglardin məḥrum қilixioqa yol қoymanglar; muxundaқ kixilər *gunaḥliқ*

□ **2:8 «ḥeqkimning Məsiḥ boyiqə bolmioqan, pəylasopluқ yaki bimənə aldamqiliқ bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy қaidə-қanuniyətlər» boyiqə silərni өz oljisi қilip azdurmasliқi üqün ḥezi bolunglar» —** «asasiy қaidə-қanuniyətlər» degən muḥim ibarə tooqrisida «қoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **2:8** Rim. 16:17; Ibr. 13:9. □ **2:10 «wə silər Uningda, yəni barliқ ḥөkümdarlarning ḥəm ḥoқuқdarlarning bexi Bolоquqida mukəmməldursilər» —** «silər Uningda ... mukəmməldursilər» degən muḥim ibarə tooqrisida «қoxumqə səz»imizni kөrüng. «barliқ ḥөkümdarlar... ḥəm ḥoқuқdarlar...» — ḥəm asmandiki ḥəm zemindiki barliқ ḥoқuққa igə bolоqanlar. ■ **2:10** Yḥ. 1:16. □ **2:11 «silər uningda adəmning қolisiz bolоqan sünnət bilən sünnət қilinоqansilər; demək, Məsiḥning sünniti bilən gunaḥliқ ətkə baoqlanoqan təndin halas қilinоqansilər» —** bu ayəttiki sünnət adəmning tenidə əməs, bəlki roḥ-қəlbididur, əlwəttə. Demisəkmu, «ətlik tən» degən ibaridə «ət» degən səz Injildiki alaḥidə mənidə ixlitilidu, yəni insaniy gunaḥқa əsir bolоqan təbiətni kөrsitidu. «Rimliқlaroqa»diki «ət» tooqruluқ «kirix səz»imizni kөrüng. «Məsiḥning sünniti» «Məsiḥning Өzi қilidioqan sünnət», yaki «Məsiḥning өlümi»ni kөrsitidu. Bu tooqruluқ «қoxumqə səzimiz»ni kөrüng. ■ **2:11** Қan. 10:16; Yər. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3. □ **2:12 «Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə қilinоqansilər; silər yənə Uni өlümdin tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioqanliқioqa ixənq baoqlax bilən uning bilən təng tirilgənsilər» —** bu ayəttiki «qəmüldürülüx» aldi bilən suoqa qəmüldürülüxni kөrsətkini bilən, u yənə bəribir «roḥқa qəmüldürülüx»nimu kөrsitidu. Yənə yuқiriқi «sunnət» tooqruluқ «қoxumqə səzimiz»ni kөrüng. ■ **2:12** Rim. 6:4; Gal. 3:27; Əf. 1:19; 3:7. □ **2:13 «Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin өlgən bolsanglarmu,...» —** «ətliringlardiki sünnətsizlikinglar» ularning əslidə (ḥəmmimiz Məsiḥsiz bolоqan waқtimizdikidək) өz «gunaḥliқ ət»imizgə əsir-қul bolоqanliқimizni kөrsitidu. ■ **2:13** Əf. 2:1. □ **2:14 «bəlgilimilərdə өz iqigə elinоqan üstimizdin ərz қilidioqan, bizni əyibləydioqan pütüklərni өqürüp taxlidi; u ularni bizdin neri қildi, krestkə mihlatқuzdi» —** bu intayin muḥim ayət tooqruluқ yənə «қoxumqə səzimiz»ni kөrüng. Grek tilida «Uning krestigə mihlatқuzdi». □ **2:15 «U ḥөkümdarlardin wə ḥoқuқdarlardin olja elip, kresttə ularni rəswa қilip ularning üstidin təntənə bilən oqəlibə қildi» —** bu ayəttiki «ḥөkümdarlar wə ḥoқuқdarlar» bolsa jin-xəytanlar; Məsiḥ ulardin aloqan olja bolsa Өzigə etiқad baoqlioqan, əslidə jin-xəytanlarning ilkidə turoqan bizlərni kөrsitidu, əlwəttə! Baxқa birhil tərjimisi «...ḥөkümdarlarni... қoralsiz қilip...». ■ **2:15** Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luқa 11:22; Yḥ. 12:31; 16:11. ■ **2:16** Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ **2:17 «bu ixlar bolsa bir kөlənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!» —** «jismi» — demək, «kөlənggüni yərgə taxlioqan jisim». Bu muḥim ayət tooqrisida «қoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **2:17** Ibr. 8:5; 10:1.

ətliridiki oy-pikirliri bilən ḫakawurlixip, kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur; □ ■
19 Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur; lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta.□
20-21 Əgər Məsiḥ bilən bu dunyadiki ḳaidə-ḳanuniyətlərgə nisbətən ölgən bolsanglar, nemixḳa (bu dunyada yaxioɣanlardək) «Tutma!» «Tetima!» «Təgmə!» degəndək bəlgilimilərgə riayə ḳilisilər □ ■
22 (bundaḳ *bəlgilimilər ilkidiki* nərsilərning ḫəmmisi istemal ḳilinix bilən yoḳilidu)? Muxundaḳ bəlgilimilər pəḳət insanlardin qiḳḳan kərsətmilər wə təlimlərdin ibarət, halas; □ ■
23 ularda dərwəḳə birhil pidaiylarqə ibadət, kiqik peillik wə öz tenigə ḳarita ḳattik ḳolluḳ boluxni dəwət ḳilix boloɣaqḳa, ularda danaliḳning kərünüxi bar; əməliyəttə *bundaḳ danaliḳning* paydisi yoḳtur — ular pəḳət əttiki ḫəwəslərgə yol ḳoyidula, halas.■

3

«Yuḳiridiki ixlaroɣa intilip izdininglar»

1 Silər Məsiḥ bilən təng tirildürülgən bolsanglar, əmdi yuḳiridiki ixlaroɣa intilip izdininglar; Məsiḥ xu yərdə Hudaning ong yenida olturidu.■
2 Köngül-zeḫninglarni yərdiki ixlaroɣa əməs, bəlki yuḳiriḳi ixlaroɣa ḳoyunglar;
3 qünki silər ölgənsilər, wə ḫayatinglar Məsiḥ bilən billə Hudada yoxurun turidu.■
4 Əmma ḫayatimiz boloɣan Məsiḥ axkarilanoɣan qaoɣda, xuan silər uning bilən billə xan-xərəptə axkarilinidioɣan bolisilər.□ ■
5 Xunga yərgə təwə ixlarni ḳiloɣuqi ḫərḳandaḳ əzaliringlarni, yəni buzuḳluḳ, napaklik, iplas ḫessiyatlar, rəzil haḫixlar wə nəpsaniyətqilik (u butpərəslikkə barawərdur)ni ölümgə məḫküm ḳilinglar;□ ■
6 qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oɣəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu.□ ■

□ **2:18 «Ḫeqkimning silərni «kiqik peillik» wə pərixtilərgə ibadət ḳilixḳa dəwət ḳilip in’aminglardin məḫrum ḳilixioɣa yol ḳoymanglar...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḫeqkimning.... üstünglərdin ḫöküm qiḳirixioɣa yol ḳoymanglar...». «Dəwət ḳilip» degən ibarə «bu ixlardin səyünüp» degən mənisinimu öz iqigə alidu. **«muxundaḳ kixilər gunaḫlik ətliridiki oy-pikirliri bilən...»** — demək, oy-pikirliri Muḳəddəs Roḫtin əməs, bəlki öz gunaḫlik ətliri təripidin baxḳurulidioɣandur. **«kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur»** — bəzi kona tekisttiki kəqürmilərdə «kərmigən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur» deyilidu. Bizningqə «kərgən» dəp oḳux tooɣridur; bu kixilər kərgən «kərünüxlər» özining ham hiyalliridin qiḳḳan, əlwəttə. ■ **2:18** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; 2Tes. 2:3; 1Yuḫa. 4:1. □ **2:19 «Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur. Lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta» —** «bax» bolsa Məsiḥdur. Məsiḫning Öz teni boloɣan jamaətning bexidur. «Tən» — jamaət. □ **2:20-21 «Əgər Məsiḥ bilən bu dunyadiki ḳaidə-ḳanuniyətlərgə nisbətən ölgən bolsanglar...» —** bu muḫim ayət tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **2:20-21** Gal. 4:9. □ **2:22 «bundaḳ bəlgilimilər ilkidiki nərsilərning ḫəmmisi istemal ḳilinix bilən yoḳilidu» —** demək «Tutma! Tetima! Təgmə!» degəndək bəlgilimilərning ḫəmmisi Huda aldida əng muḫim ix boloɣan insanning iqki dunyasi bilən əməs, bəlki yemək-iqmək ḳatarliḳlar bilən munasiwətliktur. ■ **2:22** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14. ■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Əf. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4 «əmma ḫayatimiz boloɣan Məsiḥ axkarilanoɣan qaoɣda, xuan silər uning bilən billə xan-xərəptə axkarilinidioɣan bolisilər» —** bu muḫim ayət tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuḫa. 3:2. □ **3:5 «yərgə təwə boloɣan ixlarni ḳiloɣuqi ḫərḳandaḳ əzaliringlar...» —** əsli grek tilida «yərgə təwə boloɣan əzaliringlar...». «yərgə təwə» degənning mənisi «bu rəzil dunyaoɣa təwə» degənliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Əf. 4:22; 5:3, 5; 1Tes. 4:5. □ **3:6 «qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oɣəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu» —** «itaətsiz pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barliḳini, itaətsiz Adəm’atining pərzəntliri ikənlikini kərsitidu. Lekin «itaətsiz pərzəntlər» bolsa Hudaning xəpḳiti bilən Hudaning Özining pərzəntlirigə aylinidu (5, 7-ayətni kərüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəḫ. 22:15.

7 Silər bular arisida yaxiоqan waқtinglarda, bundaқ ixlardimu mangоqansilər.■
8 Əmma ҳazir silər muxularningmu ҳəmmisini əzünglardin seliwetinglar — yəni оqəzəp, қəhr-səpra, yaman niyətlər, təhmət, aоqzinglardin qiқidiоqan iplas səzlərnimu siliwetinglar.■
9 Bir-biringlaroqa yaloqan səzliməngla; qünki silər kona adəmni қilmixliri bilən seliwətkənsilər, ■
10 wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratқuqining sürət-obrazi boyiqə toluқ bilixtə daim yengilimaқta; □ ■
11 uningda ҳeqқandaқ yunanliқ yaki Yəhudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat mədiniyətlik, Skit, қul yaki ҳərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiһ ҳəmmidur, wə ҳəmmididur.□ ■
12 Xunga, Hudaning talliwaloqanlirioqa, pak-muқəddəs wə səyüngənlərgə layiқ, adəmgə iq aоqritidioqan baoqirlarni, meһribanliқ, kiqik peilliқ, məminlik wə səwr-taқətlikni kiyiwelinglar; □ ■
13 bir-biringlaroqa yol қoyunglar, narazliқ ix bolsa bir-biringlarni kəqürüm қilinglar; Məsiһ silərni қandaқ kəqürüm қiloqan bolsa silərmu xundaқ қilinglar. ■
14 Muxu ixlarning üstigə kamil birlikning rixtisi boloqan meһir-muһəbbətni қoxup beringlar. □ ■
15 Məsiһning hatirjəmliki қəlbinglarda ҳəküm sürsun (silər bir tən bolup bu hatirjəmliktə boluxқa qaқiriloqan ikənsilər) wə xundaқla rəһmət eytixlarda bol-unglar.□
16 Məsiһning səz-kalamini əzünglarda baylиқ ҳasil қilip turoquzunglar, barliқ danaliқ bilən bir-biringlaroqa əgitinglar, jekiləng, qin қəlbinglarda zəbur-nəoqmilər, mədһiyə küyliri wə roһiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylиқ mədһiyiləng; □
17 wə ҳəmmə ixlarda, səz bolsun, əməl bolsun, ҳəmmisini Rəb Əysaning namida қilip, uning arқiliқ Huda’Atioqa rəһmət eytinglar.■

ailidikilərgə boloqan jekiləxlər

■ **3:7** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Əf. 4:22; Ibr. 12:1; Yaқ. 1:21; 1Pet. 2:1. ■ **3:9** Əf. 4:25. □ **3:10 «wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratқuqining sürət-obrazi boyiqə toluқ bilixtə daim yengilimaқta» —** «kona adəm» (9-ayət) Adəm’atidin miras қilinoqan gunaһқar ҳayatni kərsitidu; «yengi adəm» bolsa Məsiһdə boloqan yengi ҳayatni kərsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7. □ **3:11 «uningda ҳeqқandaқ yunanliқ yaki Yəhudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat mədiniyətlik, … məwjut əməstur» —** «yat mədəniyətlik» — grek tilida «saқallиқ» deyilidu; qünki greklar adəttə saқal қoymaytti. Bu səz adəttə grek yaki latin tilini səzliyəlməydioqanlarni kərsitətti; adəttə greklar wə latinlar undaқ kixilərni kəmsitip «saқallиқ» degən səzni «yawayi adəmlər» degən səlbiy mənidə ixlitətti. **«… yat mədiniyətlik, Skit, қul yaki ҳərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiһ ҳəmmidur, wə ҳəmmididur» —** «Skitlar» adəttə Ottura Asiyadiki kəqmən həlқning omumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15. □ **3:12 «Xunga, Hudaning talliwaloqanlirioqa, pak-muқəddəs wə səyüngənlərgə layiқ … kiqik peilliқ, məminlik wə səwr-taқətlikni kiyiwelinglar» —** Təwrat-Injilda «məminlik»ning «yuwaxliқ iman-ixənq bilən» degəndək alaһidə mənisi bardur. Məmin adəm əzining ҳoқuқliri yaki imtiyazlirini bekitix üqün kürəx қilmaydu; qünki u Huda aldida iman bilən tooqra mangoqan bolsa, Huda muxu ixlarni əzigə kapalət қiloqan dəp hatirjəmliktə turidu. Bu səz tooqruluқ yənə «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:32; 6:11; 1Tes. 1:4. ■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Əf. 4:32. □ **3:14 «… kamil birlikning rixtisi boloqan meһir-muһəbbətni қoxup beringlar» —** yaki «… kamil rixtə boloqan meһir-muһəbbətni қoxup beringlar». ■ **3:14** Yһ. 13:34; 15:12; Əf. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tes. 4:9; 1Yuһa. 3:23; 4:21. □ **3:15 «Məsiһning hatirjəmliki қəlbinglarda ҳəküm sürsun» —** bu muһim səz tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:16 «… qin қəlbinglarda zəbur-nəoqmilər, mədһiyə küyliri wə roһiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylиқ mədһiyiləng» —** «zəbur-nəoqmilər» bəlkim sazoqa təngkəx қilinip eytilidioqan nahxilar; «mədһiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roһiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, əzlikidin, Muқəddəs Roһning ilһami bilən eytiloqan nahxilarni kərsitidu («1Kor.» 14:15nimu kərüng). ■ **3:17** Əf. 5:20; 1Tes. 5:18.

18 Silər ayallar, Rəbdə bolƣan süpitinglarƣa layiḳ ɵz ərliringlarƣa boysununglar; ■
19 silər ərlər, ɵz ayalliringlarƣa muḥəbbət kɵrsitinglar; ularƣa aqqiḳ ḳilmanglar.■
20 Silər balilar, ata-ananglarƣa ḥəmmə ixlarda itaət ḳilinglar; qünki bundaḳ ḳilix
Rəbdə bolƣan güzəl ixtur.■
21 Silər atilar, baliliringlarning kɵngligə azar bərmənglar; undaḳ ḳilsanglar kɵngli
yara bolidu.
22 Silər ḳullar, əttin bolƣan hojayininglarƣa ḥəmmə ixta itaət ḳilinglar; pəḳət kɵz
alididila hizmət ḳilip, insanlarni hux ḳilƣuqi ḳullardin bolmanglar, bəlki Rəbdin
əyminip qin kɵnglünglardin ix kɵrünglar.□ ■
23 Nemə ixni ḳiliwatḳan bolsanglar, uningda insanlar aldida əməs, bəlki Rəb aldida
ḳilƣandək jan-dil bilən uningƣa ixlənglar;
24 qünki mirasning in'amiƣa Rəbdin muyəssər ḳilinƣanliḳinglarni bilisilər; qünki
silər Rəb Məsiḥning ibadət-ḳulluḳididursilər.
25 Əmma kim ḥəḳḳaniysizliḳ ḳilsa ḳilƣan ḥəḳḳaniysizliḳi ɵz bexiƣa qüxidu; bu ixta
ḥeqḳandaḳ yüz-hatirə ḳilinix yoḳtur.

4

1 Silər hojayinlar, ḳulliliringlarƣa adil wə toƣra muamilə ḳilinglar; qünki ərxtə ɵz
hojayininglarning barliḳini bilisilər.■
2 Dua-tilawətkə ḥərḳandaḳ waḳitta berilinglar, buningda rəḥmətlər eytixip ḥoxyar
turunglar;■
3 xuning bilən biz üqünmu dua ḳilƣaysilərki, Huda bizgə Məsiḥning sirini jakarlax
üqün Ɵz sɵzigə ixik aqsun; mən dəl sir üqün zənjirlər bilən baƣlanƣanmən;■
4 xunga ḳilixḳa tegixlikim boyiqə, sirni axkariliximƣa *dua ḳilinglar*.
5 Sirttikilərgə nisbətən danaliḳ bilən menginglar, pursətlər qiḳḳanda kɵngül ḳoyup
ḳoldin bərmənglar.□ ■
6 Silərning gəp-sɵzliringlar ḥərdaim meḥir-xəpḳət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun;
xuning bilən silər ḥərbir adəmgə ḳandaḳ jawab berixni bilisilər.□ ■

7 Sɵyümlük ḳerindax ḥəm Rəbdə sadiḳ hizmətkar, ixdiximiz bolƣan Tikikus silərgə
mən toƣruluḳ ḥəmmə ixlarni məlum ḳilidu.□ ■
8 Mən uni dəl muxu ix üqün yeninglarƣa əwətixim, silərning əḥwalinglarni
biliwelixi wə xundaḳla kɵnglünglarƣa ilḥam-riƣbət berixi üqündur.
9 Mən ɵzi silərdin bolƣan, sadiḳ wə sɵyümlük ḳerindiximiz Onesimusni uning bilən
əwəttim; ular silərgə muxu yərdiki barliḳ ixlarni məlum ḳilidu.■

■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. ■ **3:19** Əf. 5:25. ■ **3:20** Əf. 6:1. □ **3:22 «silər ḳullar, əttin bolƣan hojayininglarƣa ḥəmmə ixta itaət ḳilinglar»** — «əttin bolƣan hojayininglar» degini, yənə «silərning ərxtə bolƣan hojayininglarmu bar» dəp puritidu. ■ **3:22** Əf. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18. ■ **4:1** Əf. 6:9. ■ **4:2** Luḳa 18:1; Rim. 12:12; Əf. 6:18; 1Tes. 5:17. ■ **4:3** Əf. 6:19; 2Tes. 3:1. □ **4:5 «Sirttikilərgə nisbətən danaliḳ bilən menginglar»** — «sirttikilər» — Hudaning padixaḥliḳining sirtida turƣanlar, tehi etiḳad ḳilmiƣanlarni kɵrsitidu, əlwəttə. **«pursətlər qiḳḳanda kɵngül ḳoyup ḳoldin bərmənglar»** — «pursətlər» bolsa «sirttikilər»gə yahxiliḳ kɵrsitix, Hudaning sɵzini eytix, Məsiḥgə guwaḥliḳ berix ḳatarliḳ pursətlər. ■ **4:5** Əf. 5:15, 16. □ **4:6 «Silərning gəp-sɵzliringlar ḥərdaim meḥir-xəpḳət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun; xuning bilən silər ḥərbir adəmgə ḳandaḳ jawab berixni bilisilər»** — «tuz bilən tetitilsun» degən jekiləx toƣruluḳ «ḳoxumqə sɵz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:6** Mar. 9:50. □ **4:7 «sɵyümlük ḳerindax ḥəm Rəbdə sadiḳ hizmətkar, ixdiximiz bolƣan Tikikus»** — «ixdax» grek tilida «(Hudaning) ḳulluḳidiki ixdax» degən uḳumni bildüridu. ■ **4:7** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **4:9** Flm. 10.

10 Türmidixim bolƣan Aristarhus silərgə salam yollaydu; Barnabasning nəwri inisi Markusmu xundaķ (silər uning tooƣruluķ tapxuruķlarni tapxuruwaldinglar; u yeninglarƣa kəlsə, uni ķobul ķilinglar); ■
11 Yustus dəp ataloƣan Yəxuamu salam yollaydu. Hudaning padixaĥliķi üqün manga hizmətdax bolƣan sünnət ķilinoƣanlardin pəķət muxular bardur; ular manga təsəlli bolƣan.□
12 Silərdin bolƣan, Məsiĥ Əysaning ķuli Əpafras silərgə salam yollaydu; u silərning Hudaning pütkül iradisidə mukəmməl, kamalətkə yetip qing turuxunglar üqün ĥərdaim silər üqün dualarda kürəx ķilidu. ■
13 Qünki mən uningƣa guwaĥqimənki, u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu.□
14 Səyümlük tewip bolƣan Luķadin silərgə salam, Demastinmu xundaķ.■
15 Laodikiadiki ķerindaxlarƣa bizdin salam, Nimfaƣa ĥəm uning əyidə yiƣilidiƣan jamaətkimu salam eytinglar.□
16 Bu hət aranglarda oķuloƣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu oķutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazoƣan hətni silərmu oķunglar; □
17 wə Arkippuskа: «Sən Rəbdə tapxuruwaloƣan hizmitinggə, toluķ əməl ķilixing üqün kəngül ķoyoƣin» — dənglar.
18 Mənki Pawlustin əz ķolum bilən yazoƣan salam. Mening kixənlinip ķamap ķoyuloƣanliķimni əsləngla r. Silərgə meĥir-xəpķət boloƣay!□ ■

■ **4:10** Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ **4:11 «Hudaning padixaĥliķi üqün manga hizmətdax bolƣan sünnət ķilinoƣanlardin pəķət muxular bardur; ular manga təsəlli bolƣan» —** «sünnət ķilinoƣanlar» — Yəhudiylar. Demas wə Luķa (14-ayəttə) «yat əllər»din idi. ■ **4:12** Kol. 1:7; Flm. 23. □ **4:13 «...u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu» —** bu «japa tartix» bolsa dualirida. Tekisttiki baxķa bir kona kəqürmidə: «.. uning silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Hirapolistikilər üqünmu kəp ķizoƣinliķi bardur» deyilidu. ■ **4:14** 2Tim. 4:10,11 □ **4:15 «Nimfaƣa ĥəm uning əyidə yiƣilidiƣan jamaətkimu salam eytinglar» —** Nimfa bir ayalning ismi idi. Tekisttiki bəzi kona kəqürmilərdə: «Nimfas» (ərning ismi) deyilidu. □ **4:16 «Bu hət aranglarda oķuloƣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu oķutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazoƣan hətni silərmu oķunglar» —** mumkinqiliki barki, «Laodikiyədikilərgə yazoƣan hət» əsli Pawlusning «Əfəsusluķlaroƣa» yazoƣan hetidur. «Əfəsusluķlaroƣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. □ **4:18 «Mənki Pawlustin əz ķolum bilən yazoƣan salam» —** demək, hətning baxķa yərliri katiplik ķiloƣan ķerindixining ķolida yeziloƣan. Pawlusning kəzliri ajiz boluxi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). **«Mening kixənlinip ķamap ķoyuloƣanliķimni əsləngla r» —** demək, dua-tilawətliringlarda əsləngla r. ■ **4:18** 2Tes. 3:17; Ibr. 13:3.

Tesalonikaliķlarƣa «1»

Rosul Pawlus Tesalonika xəɧiridiki jamaətkə yazƣan birinqi məktup •••• Pawlusning salamliri, təxəkkür etixliri wə riƣbətləndürüxliri

1 Mənki Pawlus, Silas ɧəmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiɧdə bolƣan, Tesalonika xəɧiridiki jamaətkə salam.
Silərgə meɧir-xəpķət wə hatirjəmlik bolƣay! □ ■
2 Biz dualirimizda silərni yad etip turup, Hudaƣa silər üqün ɧərdaim təxəkkür eytimiz; ■
3 Huda'Atimizning aldida etiķadinglardin bolƣan əməlliringlarni, meɧir-muɧəbbəttin qiķķan japaliķ əjringlarni, Rəbbimiz Əysa Məsiɧkə baƣliƣan ümidtə bolƣan qidamliķinglarni izqil əsləp turuwatimiz. □ ■
4 Qünki əy ķerindaxlar, Huda səygənlər, Uning silərni talliƣanliķi bizgə ayan.
5 Qünki hux həwirimiz silərgə yətküzülginidə səzlər bilənla əməs, bəlki küq-ķudrət bilən, Muķəddəs Roɧ bilən, mutləķ jəzmləxtürülgən ɧalda silərgə yətküzülgən; uning üstigə, bizning silərning aranglarda bolƣinimizda silərni dəp əzimizni ķandaķ tutķanliķimizni obdan bilisilər.■
6 Xuning bilən silər eƣir azab-oķubət iqidə turuķluķmu, Muķəddəs Roɧning xadliķi bilən səz-kalamni ķobul ķilip, bizni, xundaķla Rəbning Əzini ülgə ķilip əgəxtinglar,■
7 xuning bilən silər Makedoniyə wə Ahaya əlkiliridiki barliķ etiķadqilarƣa ülgə bolup qiķtinglar;
8 qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəķət Makedoniyə wə Ahayaƣila yangrap ķalmastin, bəlki ɧəmmə yərgə Hudaƣa baƣlanƣan etiķadinglar toƣruluķ ɧəmmə yərgə həwər tarķiliptu; nətijidə, bizning *xu yərlərdə hux həwər toƣruluķ* ɧeqnemə deyiximizning ɧajiti ķalmidi. □
9-10 Qünki *biz barƣanliki jaydiki* kixilər silərning bizni ķandaķ ķarxi alƣanliķinglarni, silərning butlardin ķandaķ waz keqip tirik wə ɧəķiķiy Hudaning hizmitidə boluxķa, xundaķla Uning Oƣlining, yəni U əlümdin tirildürgən, kəlgüsidə kelidiƣan ƣəzəptin bizni ķutķuzƣuqi Əysaning ərxtin kelixini kütüxkə Hudaƣa baķķanliķinglarni bayan ķilixidu.□ ■

2

Pawlusning Tesalonikadiki hizmiti

□ **1:1 «Tesalonika xəɧiridiki jamaətkə salam»** — «Tesalonika» degən xəɧər ɧazirķi Gretsiyə (Makedoniyə) ɧazirķi ismi «Salonika». Kona zamanda «Tesalonika» dəp atalƣan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:2** Əf. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tes. 1:3. □ **1:3 «etiķadinglardin bolƣan əməlliringlar...»** — grek tilida «etiķadinglardin bolƣan əmiling...». Yuɧ. 6:29. ■ **1:3** Yɧ. 6:29 ■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tes. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tes. 3:9. □ **1:8 «qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəķət Makedoniyə wə Ahayaƣila yangrap ķalmastin, bəlki ɧəmmə yərgə Hudaƣa baƣlanƣan etiķadinglar toƣruluķ ɧəmmə yərgə həwər tarķiliptu; nətijidə, bizning xu yərlərdə hux həwər toƣruluķ ɧeqnemə deyiximizning ɧajiti ķalmidi. »** — demək, Pawlus wə hizmətdaxliri ķaysi yərlərgə barmisun, xu yərdiki kixilər alliķaqan Tesalonikadikilərning Hudaƣa bolƣan etiķadidin həwər tapķan, xundaķla əzlirimu hux həwərdin həwərdar bolƣan. □ **1:9-10 «qünki biz barƣanliki jaydiki kixilər silərning bizni ķandaķ ķarxi alƣanliķinglarni... bayan ķilixidu»** — grek tilida: «qünki biz barƣanliki jaydiki kixilər bizning silərning aranglarƣa kiriximizning ķandaķ ikənlikini... bayan ķilixidu». ■ **1:9-10** Ros. 1:11; Fil. 3:20; 2Tes. 1:10; Wəɧ. 1:7.

1 Qünki, i ķerindaxlar, bizning aranglaroŋa kirginimiz tooŋruluķ bilisilərki, u bikaroŋa kətmidi.■
2 Silərgə yənə xumu məlumki, gərqə ilgiri Filippi xəḫiridə ķiyin-ķistaķ wə harlikķa uqrioŋan bolsaķmu, zor ķattiķ ķarxilikķa ķarimay Hudaning hux həwirini silərgə yətküzüxkə Hudayimizning mədət berixi bilən yürəklik bolduķ.□ ■
3 Qünki bizning ətünüx-jekiləxlirimizdə ḫeqķandaķ aldamqiliķ, napak niyət yaki ḫiyligərlik yoķtur.
4 Əksiqə, biz Huda təripidin hux həwərning amanət ķilinixķa layiķ kərülgən adəmlər süpitidə biz xuningoŋa munasip ḫalda adəmlərni əməs, bəlki ķəlbimizni sinioŋuqi Hudani hursən ķilix üqün *hux həwərni* jakarlaymiz.■
5 Qünki silər bilgəndək biz ḫeqķaysi waķitta aranglaroŋa huxamətqilik bilən wə yaki tamahorlukķa nikab takap kəlmiduķ — (bu ixta Huda bizgə guwaḫqidur) —■
6 gərqə biz Məsiḫning rosullirining süpitidə tələp yükliyələydioŋan bolsaķmu, məyli silər bolunglar yaki baxķilar bolsun, ḫeqbir insandin birər izzət-xəḫrət izdigən əməs iduķ.■
7 Əksiqə biz aranglarda huddi bala imitidioŋan ana ət bowaķlirini kəyünüp asrioŋandək silərgə mulayim muamilidə bolduķ.
8 Xu qaoŋda, silərgə xundaķ tələpüngəniduķ, silərgə pəķət Hudaning hux həwərini tapxuruxnila əməs, ḫətta ət jenimizni tapxuruxķimu razimiz; qünki silər bizgə intayin ķədirlik idinglar.
9 Qünki, i ķerindaxlar, bizning ķandaķ japaliķ əmgək ķiloŋinimiz esinglarda bardur; ḫeqķaysinglaroŋa eoŋirimizni salmasliķ üqün keqə-kündüzləp meḫnət ķilduķ, Hudaning hux həwirini silərgə yətküzduķ. ■
10 Etiķadqilardin boloŋan silərning aranglardiki əməliyətlirimizning ķandaķ ihlasmən, ḫəķķaniy wə əyibsiz ikənlikigə əzünglar wə Hudaning Əzimu guwaḫqidur.
11-12 Wə yənə silər bilgininglardək, atining ət pərzəntlirigə nəsiḫət bərginidək biz ḫərbiringlaroŋa xundaķ jekiləp, rioŋbət-təsəlli berip, silərni ət padixaḫliķioŋa wə xanxəripigə qaķiriwatķan Hudaoŋa layiķ ḫalda mengixķa dəwət ķilduķ.■
13 Hudaoŋa yənə xu səwəbtin tohtawsiz təxəkkür eytimizki, silərning bizdin angliоŋan Hudaning səz-kalamioŋa ķulaķ saloŋininglarda, uni insanlardin kəlgən səz süpitidə əməs, bəlki uning əməliy süpitidə, yəni Hudadin kəlgən səz-kalam dəp uni ķobul ķildinglar; u *səz-kalam* ḫazir ixəngüqi silərdə ixliməktə.
14 Qünki silər, i ķerindaxlar, Yəḫudiyə əlkisidiki Məsiḫ Əysada boloŋan jamaətlərdin ülgə aldinglar; ular *xu yərdə* Yəḫudiylar təripidin ķandaķ harlikłaroŋa uqrioŋan bolsa, silərmu ət yurtdaxliringlar təripidin ohxax harlikłaroŋa uqridinglar. ■
15 Ular, yəni xu Yəḫudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoŋəmbərlərni əltürgən wə biznimu ziyankəxlik ķilip ķooŋliwətkənidi. Ular Hudani narazi ķilip, wə ḫəmmə insan bilən ķerixip, □ ■
16 «yat əlliklər»ning nijatlikķa erixixi üqün ularoŋa səzliximizgə toskunluķ ķiliwatidu. Xuning bilən ular gunaḫlirini üzlüksiz qekigə yətküzməktə; lekin oŋəzəp

---

■ **2:1** 1Tes. 1:5, 9. □ **2:2 «zor ķattiķ ķarxilikķa ķarimay Hudaning hux həwirini silərgə yətküzüxkə … yürəklik bolduķ» —** «Hudaning hux həwiri» bolsa Huda Əzi əwətkən, xundakla Əzi tooŋruluķ hux həwərdur. ■ **2:2** Ros. 16:22; 17:2. ■ **2:4** Gal. 1:10. ■ **2:5** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **2:6** 1Kor. 9:3; 2Tes. 3:9. ■ **2:9** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tes. 3:8. ■ **2:11-12** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ **2:14** Ros. 17:5,13. □ **2:15 «Ular, yəni xu Yəḫudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoŋəmbərlərni əltürgən…» —** «Yəḫudiy pəyoŋəmbərlərni… əltürgən» — Təwrattiki kəp pəyoŋəmbərlər yurtdaxliri təripidin əltürülgən; əng ahirķi əltürülgini bolsa Rəb Əysani tonuxturoŋuqi pəyoŋəmbər Yəḫya idi. **«…wə biznimu ziyankəxlik ķilip ķooŋliwətkənidi» —** «ķooŋliwətkənidi» — Yəḫudiylar kəp ixəngüqilərni Yəḫudiyə əlkisidin ķooŋliwətti («Ros.» 8:1); andin xuningdin baxlap Pawlus wə baxķa rosullarni hux həwərni jakarlaydioŋan jaylardinmu ḫəydiwətti. ■ **2:15** Mat. 23:37; Luķa 13:34; Ros. 7:52.

ularning bexiƣa toluķi bilən qüxürülüx aldida turidu.■

Pawlusning ənsirəxliri

17 Lekin biz, i ķerindaxlar, amalsiz silərdin intayin ķisķa waķit judalaxķan
bolsaķmu (təndə bolsimu, ķəlbdə əməs), silər bilən yənə didar kөrüxüxkə ķəwətla
intizarliķimizdin yeninglarƣa berixķa tehimu bək intilduķ!
18 Xuningdək yeninglarƣa barƣumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus ķayta-ķayta
tirixip baķtim; biraķ buningƣa Xəytan tosķunluķ ķildi. □ ■
19 Qünki bizning istək-arzuyimiz, xadliķimiz wə Rəbbimiz Əysa ķaytip kəlgəndə
pəhirlinidiƣan tajimiz nemə bolidu? Bu dəl silər өzünglar əməsmu? ■
20 Qünki silər bizning pəhrimiz, bizning xadliķimiz!

3

1 Xuning bilən biz *silərdin həwərsiz* taķitimiz taķ bolup, өzimiz Afina xəḥiridə yalƣuz
ķelip,
2 aldinglarƣa ķerindiximiz ḥəm Huda yolida Məsiḥning hux həwiridə
boluwatķan hizmətdiximiz Timotiyni silərni etiķadta mustəḥkəmləx-küqəytix wə
riƣbətləndürüx üqün əwətixni ķarar ķilduķ;■
3 *bizning uni əwətixtiki* məķsitimiz, ḥeqkimning bexinglarƣa qüxkən muxu zəhmət-
ķiyinqiliķlar səwəbidin *etiķadta* təwrinip ķalmasliķi üqündur. Qünki өzünglar
bundaķ ixlarƣa uqraxķa aldin'ala bekitilgən, dəp bilisilər.■
4 Qünki biz silər bilən billə bolƣan waķtimizda, silərgə ḥəmmimiz azab-ķiyinqiliķķa
uqrimay ķalmaymiz dəp aldin'ala eytķaniduķ. Əməliyəttə ḥazir deginimizdək boldi,
dəp bilisilər.
5 Xu səwəbtin taķitim taķ bolup, etiķadinglarning zadi ķandaķ ikənlikini bilix üqün,
azdurƣuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarƣa kəttimikin
dəp ənsirəp, Timotiyni yeninglarƣa əwətkənidim.□
6 Lekin Timotiy baya yeninglardin ķaytip kəlgəndə, etiķadinglar wə meḥir-
muḥəbbitinglar toƣrisida bizgə yahxi həwər elip kelip, silərning bizni ḥərdaim
seƣinip turƣanliķinglarni wə huddi biz silər bilən didarlixixķa təlpünginimizdək,
silərningmu bizni kөrgünglar kəlgənlikini eytti.
7 Xuningdək, əy ķerindaxlar, beximizƣa qüxkən muxundaķ barliķ azab-oķubət wə
eƣirqiliķ iqidə turiwatķinimizda silərdin, yəni qing etiķadinglardin riƣbət-təsəlli
taptuķ;
8 Qünki Rəbdə qing turƣan bolsanglar, biz *өlməy*, ḥayat ķalimiz!□
9 Əmdi silər üqün, Hudayimiz aldida silərning wəjinglardin tolimu xadlanduķ, bu
zor xadliķimizdin silər üqün Hudaƣa ķanqilik dərijidə təxəkkür eytsaķ bolar?!
10 Silər bilən didar kөrüxüx wə etiķadinglardiki yetərsizliklərni mukəmməl ķilixķa
muyəssər bolux imkaniyiti üqün, keqə-kündüz Hudaƣa zor təlmürüp yelin-
maķtimiz.■

■ **2:16** Ros. 17:13. □ **2:18 «Xuningdək yeninglarƣa barƣumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus ķayta-ķayta tirixip baķtim»** — «ķayta-ķayta» grek tilida «bir ķetim, ikki ķetim». ■ **2:18** Rim. 1:13; 15:22. ■ **2:19** 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1. ■ **3:2** Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ **3:3** Ros. 14:22; Əf. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ **3:5 «azdurƣuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarƣa kəttimikin dəp ənsirəp,...»** — «azdurƣuqi» Xəytan, Iblis. □ **3:8 «qünki Rəbdə qing turƣan bolsanglar, biz өlməy, ḥayat ķalimiz!»** — Pawlus Tesalonikadikilərni xunqə yahxi kөrəttiki, mubada ular Rəbdin tenip kətkən bolsa, u өzimu өləy dəp ķalatti. ■ **3:10** Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4.

11 Əmdi bizning Huda'Atimizning Өzi ҳəm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yeninglarоła baxlioła y; □
12 əmdi meҳir-muҳəbbətimiz silərgə tolоandək, Rəb silərning bir-biringlarоła wə ҳəmmə adəmlərgə bolоan meҳir-muҳəbbitinglarni axurup, tolup taxturоay;
13 ҳəm xundak bolоanda, Rəbbimiz Əysa Өzining barlik mukəddəs bəndiliri bilən billə kaytip kəlgəndə kəlbinglar bizning Huda'Atimiz aldida pak-mukəddəsliktə nuksansiz boluxka mustəҳkəmlinidu!■

4

Hudani hursən kilidioan ҳayat yoli

1 Ahirida, i kerindaxlar, biz Rəb Əysada turup silərdin xuni ətünimiz ҳəm jekiləymizki, silər bizdin Hudani hursən kilixka kandak mengixinglar kerəklikini tapxuruwaloininglardək ҳəm ҳazir xu boyiqə mengiwatkininglardək, xundak kilixinglar tehimu exip taxkay.■
2 Qünki silər bizning Rəb Əysa arkilik silərgə nemə əmrlərni tapilioanlikimizni bilisilər.
3 Qünki Hudaning iradisi xuki, pak-mukəddəs kilinix, ҳərkandak buzukqilikтin sakłinix, ■
4-5 yəni ҳərbiringlar Hudani tonumaydioan taipilərdək xəҳwaniy ҳəwəslərgə berilməy, bəlki kandak kilip əz tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən sakłaxni əginiwelixtur.□ ■
6 Bu jəҳətlərdə ҳeqkim əz kerindixining ҳəkkigə qang selip, əz payda-mənpəitini koołimisun; qünki biz ilgiri silərgə qüxəndürüp toluk agaҳlandurоinimizdək, barlik muxundak ixlarda Rəb Өzi intikam aloquqidur.
7 Qünki Huda bizni napaklikka əməs, bəlki pak-mukəddəsliktə yaxaxka qakirdi.■
8 Xuning üqün bu *ҳəkikətni* rət kiloan adəm, insaniy ҳokukni əməs, bəlki silərgə Mukəddəs Roҳini ata kiloquqi Hudani rət kiloan bolidu.■
9 Əmdi kerindaxlik meҳir-muҳəbbətkə kəlsək, bu toorisida silərgə yezip olturiximizning ҳajiti yok. Qünki Huda Өzi bir-biringlarоła meҳir-muҳəbbət kərsitixni əgətməktə. ■
10 Qünki silər pütkül Makedoniyə əlkisidiki ҳəmmə kerindaxlarоła xundak kiliwatisilər; xundak bolsimu, i kerindaxlar, xundak kilixka berilip tehimu exip texixinglarni,
11 xundakla biz silərgə tapilioinimizdək, tinq yürüxni, *baxkilarning ixlirioa arilaxmay*, əz ixinglar bilən bolup, ikki kolunglarоła tayinip yaxaxni nixan kilip intilixinglarni ətünimiz. ■

□ **3:11 «Əmdi bizning Huda'Atimizning Өzi ҳəm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yeninglarоła baxlioay» —** kizik bir ix xuki, «yolimizni… baxlioay» degən peil grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, Huda'Ata wə Rəb Əysa bir xəhsdək ix kilidu. ■ **3:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:23; 2Tes. 2:17. ■ **4:1** Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. ■ **4:3** Rim. 12:2; Əf. 5:27; Fil. 4:8. □ **4:4-5 «…. bəlki kandak kilip əz tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən sakłaxni əginiwelixtur» —** grek tilida «əz teni» «əz qinisi» degən bilən ipadilinidu. Xunga jümlining əng ahirki bəlikini «Hudaning iradisi… əz jora-ҳəmraҳini tepip, pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukta ҳayat ətküzüxni əginiwelixtur» yaki «əz pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukinglarni sakłap, əz jora-ҳəmraҳinglar bilən yaxaxni əginiwelixtur» dəpmu qüxinixkə bolidu. Qong imkaniyət barki, rosul tərjimimizdikidək xundakla bu ikki mənanimu bildürməkqi boloan. Hudaning bekitkini bilən nikaҳlanoan ər-ayal bəribir «bir tən»dur. ■ **4:4-5** 1Kor. 15:34; Əf. 4:18. ■ **4:7** Yҳ. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ **4:8** Luka 10:16; 1Kor. 7:40. ■ **4:9** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yҳ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Pet. 4:8; 1Yuҳa. 3:23; 4:21. ■ **4:11** Ros. 20:34; Əf. 4:28; 2Tes. 3:7,12.

12 Mana xundaḳ ḳilsanglar, sirttikilər aldida izzət-ḥərmətkə sazawər bolup
mangisilər wə ḥeqkimning ḳolioɳa beḳinip ḳalmaysilər.□

Əysa Məsiḥning ḳayta kelixi

13 Lekin, əy ḳerindaxlar, ümidsizlik iqidə yaxawatḳan baxḳa ḥəmmisidək,
aranglardiki ələümdə uhlap ḳaloɳanlaroɳa ḳayoɳurup ḥəsrət qəkməslikinglar üqün
ularning ḥali tooɳruluḳ həwərsiz ḳelixinglarni halimaymiz. □ ■
14 Qünki biz Əysaning ələüp tirilgənlikigə ixəngənikənmiz, *Əysa ḳayta kəlginidə*,
ələümdə Uningda uhlap ḳaloɳanlarni Huda Uning bilən billə elip kelidioɳanliḳioɳa
ixinimiz.
15 Qünki rəbning səz-kalami boyiqə silərgə xuni eytimizki, Rəb ḳayta kəlgüqə tirik
ḳaloɳan bizlər uning aldioɳa qiḳiximiz jəzmən ələümdə uhlap ḳaloɳanlarningkidin
awwal bolmaydu; □ ■
16 Qünki Rəb ḳattiḳ bir nərə tartip, bax pərixtining awazi wə Hudaning kanay sadasi
iqidə asmandin qüxidu wə Məsiḥdə bolup ələnlər awwal tirilidu; ■
17 andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar
arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz. □
18 Xunga, bir-biringlaroɳa bu səzlər bilən rioɳbət-təsəlli beringlar.

5

Rəbning künini kütüwelix

1 Lekin i ḳerindaxlar, silərgə xu ixlarning waḳitliri wə zamanliri tooɳrisida yeziximn-
ing ḥajiti yoḳ.
2 Qünki əzünglar obdan bilisilər, Rəbning küni huddi keqidə kirgən ooɳrining kelixigə
ohxax *tuyuḳsiz* kelidu.■
3 Əmdi kixilər «*Duɳya* tinq-aman boluwatidu» dəp turoɳanda, huddi ḥamilidar
ayalning toloɳiḳi uxtumtut tutḳinidək, ḥalakət ularning bexioɳa tuyuḳsiz qüxidu;
xuning bilən ular uningdin ḳeqip ḳutulalmaydu.■
4 Lekin silər, i ḳerindaxlar, ḳarangoɳuluḳta turoɳuqilar əməssilər; xuning bilən u kün
silərni ooɳridək qəqütüp kəlməydu.■
5 Qünki silər ḥəmminglar yoruḳluḳning pərzəntliri, kündüzning pərzəntliridursilər;
biz keqigə təwə yaki ḳarangoɳuluḳḳa mənsup əməsmiz. ■
6 Xuning üqün baxḳa ḥəmmisidək uhlimayli, bəlki səgək wə salmaḳ bolayli.■
7 Qünki uhlaydioɳanlar keqisi uhlaydu, məst bolidioɳanlarmu keqisi məst bolidu.

□ **4:12 «Mana xundaḳ ḳilsanglar, sirttikilər aldida izzət-ḥərmətkə sazawər bolup mangisilər wə ḥeqkimning ḳolioɳa beḳinip ḳalmaysilər»** — «sirttikilər» etiḳadsizlar, jamaəttin sirtta turoɳanlarni kərsitidu. □ **4:13 «(silərning) … ularning ḥali tooɳruluḳ həwərsiz ḳelixinglarni halimaymiz»** — «silərning… həwərsiz ḳelixinglarni halimaymiz» degən bu ibarə adəttə Rim imperatori yarliḳ qüxürgəndə ixlitidioɳan ibarə idi. Rosul əmdi keyinki gepini «aləm imperatori Əysa Məsiḥ»din kəlgən dəp puratmaḳqi ohxaydu. ■ **4:13** Law. 19:28; Kan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ **4:15 «Rəb ḳayta kəlgüqə tirik ḳaloɳan bizlər uning aldioɳa qiḳiximiz jəzmən ələümdə uhlap ḳaloɳanlarningkidin awwal bolmaydu»** — «qiḳiximiz» degən səz «asmanoɳa kətürülüximiz»ni kətüridu. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **4:15** 1Kor. 15:22,51. ■ **4:16** Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tes. 1:7. □ **4:17 «andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz»** — bu wəḳələr tooɳruluḳ «Kolossiliklərgə»diki (3:3 tooɳruluḳ) «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tes. 1:9. ■ **5:4** Əf. 5:8. ■ **5:5** Luḳa 16:8; Rim. 13:12; Əf. 5:8. ■ **5:6** Luḳa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Əf. 5:14.

8 Birak өzimiz kündüzgə mənsup bolоɳandin keyin, salmak bolayli, kөkrikimizgə etikad wə mehir-muhəbbətni sawut kilip, beximizоɳa nijatka baоɳlanоɳan ümidni dubulоɳa kilip kiyiwalayli;□ ■
9 qünki Huda bizni Өz oɳəzipigə uqritix üqün əməs, bəlki Rəbbimiz Əysa Məsih arkilik nijatka erixtürüx üqün tallap bekitkən.
10 U biz üqün өldi — məksiti, hayat kelip oyоɳak tursakmu yaki *өlümdə* uhlioɳan bolsakmu, bizning Uning bilən billə hayatta boluximiz üqündur.□ ■
11 Xuning üqün, hazir kiliwatkininglarоɳa ohxax, bir-biringlarni dawamlik rioɳbətləndürüp, bir-biringlarning *etikadini* kurunglar.

Ahirki təlim wə salamlar

12 Əmdi i kerindaxlar, aranglarda japalik ixləwatkan wə Rəbdə silərgə yetəkqilik kilip, nəsihət beriwatkanlarni kədirlixinglarni өtünimiz. ■
13 Bu hizmətliri üqün ularni qongkur hөrmət wə mehir-muhəbbət bilən kədirlənglar. Bir-biringlar bilən inak өtünglar. □
14 Əmma, i kerindaxlar, silərdin xunimu өtünimizki, tərtipsiz yürgənlərgə nəsihət beringlar, yürəksizlərni rioɳbətləndürünglar, ajizlarоɳa yar-yөlək bolunglar wə həmmə adəmgə səwriqan bolunglar. □
15 Heqkaysinglar yamanlikka yamanlik kilmaslikka kөngül bөlünglar, bir-biringlarоɳa wə barlik kixilərgə həmixə yahxilik kilixka intilinglar.■
16 Hərdaim xadlininglar. ■
17 Tohtimay dua kilinglar. ■
18 Hərkandak ixta təxəkkür eytinglar. Qünki mana bular Hudaning Məsih Əysada silərgə karatkan iradisidur. ■
19 Rohning otini өqürmənglar. □ ■
20 Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik sөzlərni kəmsitmənglar;□
21 həmmə gəpni təkxürüp ispatlap kөrünglar; durus bolsa uni qing tutup *koldin bərmənglar*. ■
22 Yamanlikning hərkandak xəklidin өzünglarni yirak tutunglar.□ ■

□ **5:8 «… salmak bolayli, kөkrikimizgə etikad wə mehir-muhəbbətni sawut kilip, beximizоɳa nijatka baоɳlanоɳan ümidni dubulоɳa kilip kiyiwalayli» —** «Yəx.» 59:17ni kөrüng. Grek tilida: «məydimizgə etikad wə muhəbbətning sawutini, beximizоɳa nijatning ümidini dubuloɳisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yəx. 59:17; Əf. 6:14. □ **5:10 «bizning Uning bilən billə hayatta boluximiz üqün» —** demək, Uning dunyaoɳa kaytip kelixidə tirilip turiximiz üqün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pet. 4:2. ■ **5:12** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ **5:13 «… Bu hizmətliri üqün ularni qongkur hөrmət wə mehir-muhəbbət bilən kədirlənglar. Bir-biringlar bilən inak өtünglar» —** muxundak etikadqilar jamaəttə məydanoɳa kəlsə, keyinqə ularni jamaəttiki «aksakal» yaki «yetəkqi» dəp bekitixkə tooɳra kelidu. Pawlus Tesalonikadiki jamaəttə tehi aksakallarni bekitmigənidi. □ **5:14 «… ajizlarоɳa yar-yөlək bolunglar» —** «ajizlar» bəlkim rohiy həm jismaniy tərəplərdə boloɳan ajizlarni kөrsitidu. ■ **5:15** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pet. 3:9. ■ **5:16** Mat. 5:12; Luka 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ **5:17** Luka 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ **5:18** Əf. 5:20. □ **5:19 «Rohning otini өqürmənglar» —** grek tilida «Rohni өqürmənglar». «Roh» Mukəddəs Roh, əlwəttə. «Mukəddəs Rohning oti» ixəngən adəmning kəlbidə yahxilik kilixka yaki bolupmu məlum bir rohiy iltipatni bildürüxkə küqlük ilham pəyda kiloɳan bolsa uni «өqürüx»kə bolmaydu. Muxu sөzlər bəlkim bexarət berix yaki baxka məjizilik iltipatlarni kөzdə tutidu; keyinki ayət bilən munaswiti bar. ■ **5:19** 1Kor. 14:30. □ **5:20 «Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik sөzlərni kəmsitmənglar» —** grek tilida «pəyoɳəmbərlik sөzlər». «Rohiy iltipatlar» tooɳruluk «Korintlikлароɳa (1)»diki «koxumqə sөz»imizni kөrüng. ■ **5:21** 1Yuha. 4:1. □ **5:22 «Yamanlikning hərkandak xəklidin өzünglarni yirak tutunglar» —** «yamanlikning hərkandak xəkli» yamanlikning hər hillikliкini həmdə yaman ixtək kөrünüp kalidioɳan өz iqigə alidu. Etikadqilar hətta «yaman ixtək kөrünüp kalidioɳan» ixtimu bolmaslikka kөngül bөlüxigə tooɳra kelidu. ■ **5:22** Fil. 4:8.

23 Hatirjəmlikning Igisi bolƣan Huda Өzi silərni өzül-kesil pak-muķəddəs ķilƣay,
Rəbbimiz Əysa Məsiḥ ķayta kəlgüqə pütkül roḥinglar, jeninglar wə teninglarni
əyibsiz saķliƣay. □ ■
24 Silərni Qaķirƣuqi bolsa sadiķ-wapadur, U uni jəzmən ada ķilmay ķalmaydu. □ ■
25 Ķerindaxlar, biz üqün dua ķilinglar.
26 Ḥəmmə ķerindaxlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■
27 Mən Rəbdə silərgə xuni jiddiy tapilaymənki, bu hətni *xu yərdiki* ḥəmmə muķəddəs
ķerindaxlarƣa oķup beringlar!
28 Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpķiti silərgə yar bolƣay!

□ **5:23 «Hatirjəmlikning Igisi bolƣan Huda»** — grek tilida: «Hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḥəm Өzi ḥərdaim hatirjəmliktə turƣuqi Hudadur. ■ **5:23** 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tes. 3:13. □ **5:24 «Silərni Qaķirƣuqi bolsa sadiķ-wapadur, U uni jəzmən ada ķilmay ķalmaydu»** — «silərni Qaķirƣuqi» — Huda, əlwəttə. ■ **5:24** 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tes. 3:3. ■ **5:26** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pet. 5:14.

Tesalonikaliķlarоға «2»

Rosul Pawlus Tesalonika xəḩiridiki jamaətkə yazоған ikkinqi məktup

1 Mənki Pawlus, Silas ḩəmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḩdə bolоған, Tesalonika xəḩiridiki jamaətkə salam. □
2 Huda'Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḩtin silərgə meḩir-xəpķət wə hatirjəmlik ata ķilinоқay! ■

Azab-oķubət iqidiki rioғbət-təsəlli

3 Silər üqün Hudaоға ḩərdaim təxəkkür eytiximizоға tooғra kelidu (ḩəmdə xundaķ ķilix tolimu layiķtur), i ķerindaxlar, — qünki etiķadinglar küqlük əsməktə ḩəmdə bir-biringlarоға bolоған meḩir-muḩəbbitinglarmu exip taxmaķta. □ ■
4 Xuning bilən biz əzimiz silərning bexinglarоға qüxkən, xundaķla bərdaxlik beriwatķan barlik ziyankəxlik wə japa-eoғirqiliklar iqidə kərsətkən səwr-qidamlik wə etiķadinglar üqün, Hudaning ḩərķaysi jamaətliridə silərdin pəhirlinimiz; ■
5 bu ixlar Hudaning kelidioған adil ḩəkümini kərsitidioған roxən bir alaməttur wə xundaķla, bu ixlar silərning Hudaning padixaḩlikioға layik ḩesablinixinglar üqün bolidu; silər mana xu padixaḩlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər; □ ■
6-7 xundaķ ikən, silərgə eoғirqilik saloғuqilarоға Huda eoғirqilik salsa, ḩəm xundaķla Rəb Əysa ķudrətlik pərixtiliri bilən ərxtin ķayta kərüngən qaoғda, eoғirqiliķķa uqrioған silərgə biz bilən təng aramlik bərsə durus ix bolmamdu? ■
8 Xu qaoғda U Hudani tonumaydioғanlardin, xundaķla Rəbbimiz Əysa Məsiḩning hux həwirigə itaət ķilmaydioғanlardin yalķunluķ ot bilən intiķam alidu. □ ■
9 Bundaķ kixilər Rəbning ḩuzuridin wə küq-ķudritining xan-xəripidin məḩrum ķilinip, mənggülük ḩalakət jazasini tartidu. □ ■
10 U waķitta U Өzining barlik muķəddəs bəndiliridə uluoғlinip, xu künidə barlik ixəngənlərdə (silər dərwəķə bizning guwaḩliķimizоға ixəngəndursilər) Өzining karamətlikini kərsitip, mədḩiyiləngili kelidu.□ ■

□ **1:1 «Tesalonika xəḩridik jamaətkə salam» —** «Tesalonika xəḩiri» — Ķədimki Gretsiyədiki bir xəḩər idi, bu xəḩərning ḩazirķi nami «Salonika» bolup, u Türkiyidə. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tes. 1:1; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Silər üqün Hudaоға ḩərdaim təxəkkür eytiximizоға tooғra kelidu ..., i ķerindaxlar, — qünki etiķadinglar küqlük əsməktə ḩəmdə bir-biringlarоға bolоған meḩir-muḩəbbitinglarmu exip taxmaķta» —** Pawlusning birinqi hetidiki duasi ḩəm ətünüxliri ḩazir əməlgə axuruluwatidu; «1Tes.» 2:12, 4:10ni kərüng. ■ **1:3** Əf. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2. ■ **1:4** 1Tes. 2:19. □ **1:5 «bu ixlar Hudaning kelidioған adil ḩəkümini kərsitidioған roxən bir alaməttur wə xundaķla, bu ixlar silərning Hudaning padixaḩlikioға layik ḩesablinixinglar üqün bolidu; silər mana xu padixaḩlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər» —** «bu ixlar» — etiķadqilaroға ķarxi qikķanlarning ziyankəxlik ķilixliri ḩəm Tesalonikadiki etiķadqilarning səwr-takətlirini kərsitidu. Bu ayət tooғruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:5** 1Tes. 2:14; Yəḩ. 6. ■ **1:6-7** Zək. 2:12; 1Tes. 4:16. □ **1:8 «Xu qaoғda u (Məsiḩ) Hudani tonumaydioғanlardin, xundaķla Rəbbimiz Əysa Məsiḩning hux həwirigə itaət ķilmaydioғanlardin yalķunluķ ot bilən intiķam alidu» —** «Yər.» 10:25, «Zəb.» 79:6 wə «Yəx.» 66:15ni kərüng. ■ **1:8** Yər.» 10:25; Zəb. 79:6; Yəx. 66:15; Rim. 2:8; 2Pet. 3:7. □ **1:9 «Bundaķ kixilər Rəbning ḩuzuridin wə küq-ķudritining xan-xəripidin məḩrum ķilinip, mənggülük ḩalakət jazasini tartidu» —** yaki bolmisa: «bundaķ kixilər Rəbning küq-ķudritining xan-xəripidin wə Uning ḩuzurdin bolоған mənggülük ḩalakət jazasini tartidu». ■ **1:9** Yəx. 2:19. □ **1:10 «U (Məsiḩ) ... xu künidə barlik ixəngənlərdə ... Өzining karamətlikini kərsitip, mədḩiyiləngili kelidu» —** «Өzining karamətlikini kərsitip, mədḩiyilinix» — grek tilida bu bir səz bilənla ipadilinidu. «Өz muķəddəs bəndiliridə... ixəngənlərdə...». Bu ibarining mənisi: (1) «Rəb Əysaning güzəlliki wə pəziliti Өz bəndiliri, yəni Өzigə ixəngən adəmlirigə birinqi bolup kərünidu» wə: (2) «Uning bu güzəlliki ularning əzliridə, yəni ular arķilik pütkül aləmgə kərünidu» degənlik bolsa kerək. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəḩ. 1:7.

11 Xuning üqün, biz silər üqün daim xundaq dua qilimizki, silərni qaqiroɳan bizning
Hudayimiz silərni Өz *uluoŋ* qaqirikioɳa layiq ḥesablap, yahxilikḳa intilgən barlik
güzəl məqsət-muddialiringlarni wə etiqadinglardin qiqqan barlik hizmətliringlarni
küq-qudriti bilən əməlgə axuroɳay.
12 Xuning bilən, Hudayimizning wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpqiti arqilik
Rəbbimiz Əysa Məsiḥning nami silərdə xan-xərəp bolup uluoɳlinidu wə silərmu
Uningda xan-xərəpkə erixisilər.

2

Rəbning küni, yəni «Pərwərdigarning küni» wə dəjjal tooɳruluq

1 I ḳerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning ḳayta kelixi, xundaḳla bizning Uning bilən
bir yərgə jəm ḳiliniximiz tooɳrisida silərdin xuni ətünümizki,
2 Əgər silər «məlum roḥtin kəlgən wəḥiy»din bolsun, birsining səz-təlimidin bolsun
yaki «bizning namimizda» yeziloɳan məlum hətlərdin bolsun «Rəbning küni yetip
kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip ḥoduḳup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə
qüxmənglar!□ ■
3 Bu ixlarda ḥərḳandaḳ adəmning ḥərḳandaḳ usul bilən silərni aldixioɳa yol
ḳoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunaḥiy adəm», yəni
«ḥalakətkə məḥkum ḳilinoɳuqi adəm» axkarilanmioɳuqə, axu kün kəlməydu.□ ■
4 Xu adəm huda dəp ataloɳanoɳa yaki kixilər qoḳunidioɳan ḥərḳandaḳ nərsilərgə
ḳarxi qiḳip, өzini ḥəmmidin üstün ḳilip kərsitidu; u xundaḳ ḳilip Hudaning
ibadəthanisida olturuwelip, өzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu.□ ■
5 Mən silər bilən billə boloɳan waḳtimda bularni silərgə eytḳinim esinglarda bardu?
6 Wə uning bəlgiləngən waḳti-saiti kəlmigüqə axkarilanmasliḳi üqün, nemining uni
tosup turuwatḳanliḳi silərgə məlum.
7 Qünki «ḳanunni yoḳatḳuqi sirliḳ küq» alliḳaqan yoxurun ḥərikət ḳilmaḳta; lekin
bu ixlarni ḥazirqə tosup keliwatḳan birsi bardur; U otturidin qiḳḳuqə xundaḳ

□ **2:2 «… «Rəbning küni yetip kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip ḥoduḳup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə qüxmənglar!» —** «Rəbning küni» yaki «Pərwərdigarning küni» degən muḥim tema tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuḥa. 4:1. □ **2:3 «qünki awwal «*qong* yenix» bolup,… » —** «qong yenix» bəlkim «etiḳadtin qong tenix»ni kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«Bu ixlarda ḥərḳandaḳ adəmning ḥərḳandaḳ usul bilən silərni aldixioɳa yol ḳoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunaḥiy adəm», yəni «ḥalakətkə məḥkum ḳilinoɳuqi adəm» axkarilanmioɳuqə, axu kün kəlməydu» —** bu muḥim ayəttiki «qong yenix» («etiḳadtin qiḳip, ayrilix»), «gunaḥliḳ adəm» wə «ḥalakətkə məḥküm ḳilinoɳuqi adəm» (dəjjal) tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Bəzi alimlar «qong yenix»ni «(Hudaoɳa ḳarxi) qong topilang» dəp tərjimə ḳilidu. Biz «ḳoxumqə səz»imizdə өz tərjimimizgə ispat berimiz. ■ **2:3** Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuḥa. 2:18. □ **2:4 «Xu adəm huda dəp ataloɳanoɳa yaki kixilər qoḳunidioɳan ḥərḳandaḳ nərsilərgə ḳarxi qiḳip, өzini ḥəmmidin üstün ḳilip kərsitidu; u xundaḳ ḳilip Hudaning ibadəthanisida olturuwelip, өzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu» —** «Yəx.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Əz.» 28:2-9ni kərüng. Bu ix tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Ibadəthana» muxu ayəttə əsli ibadəthanining iqki «muḳəddəs jay»ni kərsitidu. ■ **2:4** Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Wəḥ. 13:1-8

tosuķluķ peti turidu;□
8 andin axu «ķanunni yoķatķuqi» axkarilinidu; birak Rəb Əysa aoŋzidiki nəpisi bilənla uni yutuwetidu, kəlgən qaoŋdiki parlak nuri bilən uni yok ķiliwetidu.■
9 «Ķanunni yoķatķuqi»ning məydanоŋa qiķixi Xəytanning pəntliri bilən bolidu, u hər türlük küq-ķudrət, məjizə wə yalоŋan karamətlərni kərsitip, ■
10 ḥalakətkə yüzləngənlərni azduridioŋan ḥərhil ķəbiḥ ḥiylə-mikirlərni ixlitidu. Ularning ḥalakət aldida turuwatķanliķining səwəbi əzlirini nijatķa yetəkləydioŋan ḥəķiķətni səyməy, uningоŋa ķəlbidin orun bərməslikidindur. ■
11 Xu səwəbtin, Huda ularоŋa yalоŋanqiliķķa ixənsun dəp ḥəķiķəttin qətnitidioŋan bir küq əwətidu. ■
12 Nətijidə, ḥəķiķətkə ixənməy, bəlki ķəbiḥlikni hursənlik dəp bilgənlərning ḥəmmisi jazaoŋa məḥkum ķilinidu.

Ķət'iy təwrənmənglar!

13 Lekin, əy, Rəb səygən ķerindaxlar, biz silər üqün ḥərdaim Hudaoŋa təxəkkür eytiximizoŋa tooŋra keliduki, Huda Roḥning wasitisidə pak-muķəddəs ķilinixinglar wə ḥəķiķətkə ixinixinglar arķiliķ silərni nijatķa erixixkə muķəddəmdila talliwaldi. □
14 U biz yətküzgən hux həwər arķiliķ silərni xu nijatķa, yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḥning xan-xəripigə erixixkə qaķirdi.
15 Xuning üqün, əy ķerindaxlar, tapan tirəp turunglar, biz silərgə eoŋizqə yaki hət arķiliķ yətküzgən təlimni qing tutunglar!■
16-17 Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Өzi wə bizni səygən, meḥir-xəpķət bilən mənggülük rioŋbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata ķiloŋan Huda'Atimiz ķəlbinglarni rioŋbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix ķilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!□ ■

3

Biz üqün dua ķilinglar

□ **2:7 «Qünki «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» alliķaqan yoxurun ḥərikət ķilmaķta» —** «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» (grek tilida «ķanunni yoķatķuqi sir») tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. **«lekin bu ixlarni ḥazirqə tosup keliwatķan birsi bardur» —** 3-4-ayəttiki «gunaḥiy adəm («ḥalakətkə məḥkum ķilinoŋuqi adəm»)ning məydanоŋa qiķixni tosux» bilən «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küqni tosux»ning ziq munasiwiti bar. Ikki ixni tosuoŋuqi bizningqə Hudaning Muķəddəs Roḥidur. Bəzi alimlarning bu tooŋruluķ baxķiqə pikirlirimu bar; kəzķariximizning səwəbini «ķoxunqə səz»imizdə eytimiz. «Ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» (grek tilida «ķanunni yoķatķuqi sir») tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. **«U otturidin qiķķuqə…» —** baxķa birhil tərjimisi: «U otturidin yətkiwetilgüqə…». «Ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» bəlkim Xəytanning astirtin dunyadiki barliķ əllərni, barliķ dələtlərni ḥərhil ķanunni, xundakla barliķ əhlak prinsiplarni buzux tərəpkə asta-asta ķutritixlirini kərsitidu. Bu jəryanning əwjigə qiķixi dəjjalning məydanоŋa kelixi bilən bolidu. **«u otturidin qiķķuqə xundak tosuķluķ peti turidu» —** bu muḥim ixlar tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:8** Ayup 4:9; Yəx. 11:4. ■ **2:9** Ķan. 13:2; Yḥ. 8:41; 2Kor. 4:4; Əf. 2:2; Wəḥ. 13:13. ■ **2:10** 2Kor. 2:15; 4:3. ■ **2:11** Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □ **2:13 «Huda Roḥning wasitisidə pak-muķəddəs ķilinixinglar wə ḥəķiķətkə ixinixinglar arķiliķ silərni nijatķa erixixkə muķəddəmdila talliwaldi» —** «Roḥ» — Hudaning Muķəddəs Roḥi. ■ **2:15** 2Tes. 3:6. □ **2:16-17 «Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Өzi wə bizni səygən, meḥir-xəpķət bilən mənggülük rioŋbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata ķiloŋan Huda'Atimiz ķəlbinglarni rioŋbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix ķilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!» —** ķiziķ bir ix xuki, «rioŋbətləndürgəy» ḥəm «küqləndürgəy» degən peillar grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, «Huda'Ata» wə «Rəb Əysa» bir xəhstək ix ķilidu. ■ **2:16-17** 1Tes. 3:13.

1 Ahirida, i ķerindaxlar, biz üqün dua ķilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoŋdikigə ohxax, *ĥərķandaķ yərdə* tez tarķalsun wə xan-xərəplik dəp uluoŋlansun;□ ■
2 xuningdək bizning ķəbiĥ wə rəzil adəmlərdin ķutuluximiz üqünmu dua ķilinglar. Qünki ĥəmmila adəm ixənq-etiķadliķ boluwərməydu.■
3 Əmma Rəb Əzi ixənqliktur; U silərni mustəĥkəm ķilidu ĥəm rəzil boloŋuqidin saķlaydu. □ ■
4 Əmma Rəbdə, silərgə tapilioŋinimizni ķiliwatisilər, xundaķla dawamliķ ķiliweridu, dəp hatirjəmmiz.
5 Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meĥir-muĥəbbitigə ĥəm Məsiĥning səwr-qidamliķioŋa qəmkəxkə yetəkligəy.□

Ixligən qixləydu

6 Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiĥning namida xuni tapilaymizki, bizdin aloŋan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar.□ ■
7 Bizdin ķandaķ ülgə elixinglar kerəklikini əzünglar bilisilər; qünki biz silər bilən billə boloŋanda tərtipsiz yürmigəniduķ.■
8 Ĥeqkimning nenini bikarоŋa yeməyttuķ; bəlki biz ĥeqķaysinglarоŋa eoŋirimizni salmaslik üqün, keqə-kündüzləp tirixip-tirmixip japaliķ ixləyttuķ.■
9 Bundaķ ķiliximiz, silərdin yardəm kütüxkə ĥəķliķ bolmioŋanliķimizdin əməs, bəlki əzimizni silərgə bizdin yahxi ülgə ķaldurup, silərning bizgə əgixixinglar üqün idi. ■
10 Qünki biz silərning yeninglarda boloŋinimizda silərgə: «Birsi ixliməymən desə, u yemisun!» dəp tapilioŋaniduķ.
11 Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoŋaylap, ĥeq ixliməy baxķilarning ixlirioŋa arilixip yüridioŋanliķini angliduķ. □
12 Biz muxundaķlarоŋa Rəb Əysa Məsiĥdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki, tinq yaxap, əmgikinglar bilən əz neninglarni tepip yənglar. □ ■
13 Lekin silər, i ķerindaxlar, yahxi ixlarni ķilixtin erinmənglar.■
14 Əmma əgər uxbu hetimizdiki səzlərgə itaət ķilmaydioŋan birsi bolsa, uningdin ĥəzər əyləngla wə uni hijalətkə ķaldurux üqün uning bilən bardi-kəldi ķilmanglar. ■

□ **3:1 «… biz üqün dua ķilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoŋdikigə ohxax, (ĥərķandaķ yərdə) tez tarķalsun wə xan-xərəplik dəp uluoŋlansun» —** «tez tarķalsun» grek tilida «yügürsun» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:1** Mat. 9:38; Əf. 6:19; Kol. 4:3. ■ **3:2** Yĥ. 6:44; Rim. 15:31. □ **3:3 «U (Rəb) silərni mustəĥkəm ķilidu ĥəm rəzil boloŋuqidin saķlaydu» —** «rəzil boloŋuqi» Xəytan, Iblis. Baxķa birhil tərjimisi «U (Rəb) silərni rəzilliktin saķlaydu». ■ **3:3** Yĥ. 17:15; 1Tes. 5:24. □ **3:5 «Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meĥir-muĥəbbitigə ĥəm Məsiĥning səwr-qidamliķioŋa qəmkəxkə yetəkligəy» —** «Hudaning meĥir-muĥəbbiti» awwal Uning bizgə boloŋan muĥəbbiti, andin bizning Uningoŋa boloŋan muĥəbbitimiz; «Məsiĥning səwr-qidamliķi» awwal Məsiĥning Əzining səwr-qidamliķi, andin bizning Uningda wə Uning üqün səwr-qidamlik boluximiz. □ **3:6 «Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiĥning namida xuni tapilaymizki, bizdin aloŋan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar» —** «tərtipsiz yürgənlər» keyinki ayətlərdin eniķki, «bikar tələplər»ni kərsitidu. ■ **3:6** 1Kor. 5:11; 2Tes. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ **3:7** 1Kor. 11:1; 1Tes. 1:6, 7; 2Tes. 2:10. ■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2:9. □ **3:11 «Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoŋaylap, ĥeq ixliməy baxķilarning ixlirioŋa arilixip yüridioŋanliķini angliduķ» —** grek tilida rosul Pawlus qaķqaķ ķilip: «… ĥeq ix ķilmaydə, lekin ĥərtəraptə baxķilarning ixlirida boloŋanliķini angliduķ» dəydu. □ **3:12 «Biz muxundaķlarоŋa Rəb Əysa Məsiĥdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki…» —** «muxundaķlar» — demək, 11-ayəttiki «tərtipsiz laoŋaylap, ĥeq ixliməy baxķilarning ixlirioŋa arilixip yüridioŋanlar». «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:28; 1Tes. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:6.

15 Biraķ, uni düxmən ķatarida kөrməy, əksiqə uningǫa bir ķerindax süpitidə nəsiḥət
ķilinglar.

Tiləklər

16 Hatirjəmlik Igisi bolǫan Rəb ḥər waķit ḥər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata
ķilǫay. Rəb ḥəmminglar bilən billə bolǫay!□ ■
17 Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni өz ķolum bilən yazdim; bu, mening ḥəmmə
hətlirimning өzigə has bəlgisidur. Mana bu mening өz ķəlimimdur. □ ■
18 Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpķiti ḥəmminglarǫa yar bolǫay!

□ **3:16 «Hatirjəmlik Igisi bolǫan Rəb ḥər waķit ḥər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata ķilǫay»** — «Hatirjəmlik Igisi bolǫan Rəb» grek tilida: «Hatirjəmlikning Rəbbi» yaki «Hatirjəmlik bərgüqi Rəb» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḥəm Өzi ḥərdaim hatirjəmliktə turǫuqi Rəbdur. ■ **3:16** Rim. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tes. 5:23. □ **3:17 «Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni өz ķolum bilən yazdim. Bu, mening ḥəmmə hətlirimning өzigə has bəlgisidur. Mana bu mening өz ķəlimimdur»** — Pawlusning ḥərbir hetidiki birnəqqə ķurni өz ķəlimi bilən yezix aditi bar idi; bu, baxķilarning өzining namida sahta hətlərni yezixning aldini elixi üqün idi. Өzining kөzi ajiz bolǫaqķa, hətlirini adəttə katipķa yazduratti. («Galatiyaliķlarǫa»diki «kirix sөz»imizni ḥəm 6:11diki izaḥatni kөrüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Timotiyoƣa «1»

Rosul Pawlus Timotiyoƣa yazoƣan birinqi məktup •••• Salam

1 Ⱪutⱪuzoƣuqimiz Hudaning wə ümidimiz Məsiⱨ Əysaning əmri bilən Əysa Məsiⱨning rosuli ⱪilip təyinləngən mənki Pawlustin■
2 etiⱪad yolidiki əzümning sadiⱪ ooƣlum boloƣan Timotiyoƣa salam. Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Məsiⱨ Əysadin sanga meⱨir-xəpⱪət, rəⱨimdillik wə hatirjəmlik boloƣay!■

Sahta təlimlərni tosux

3 Makedoniyə əlkisigə baroƣanda, səndin ətünginimdək *xuni yənə ətünimənki*, *xu yərdiki* bəzi kixilərgə bid'ət təlimlərni əgətmənglar dəp tapilixing üqün sən dawamlik Əfəsus xəⱨiridə ⱪaloƣin;■
4 ularning əpsanilər wə ayioƣi yoⱪ nəsəbnamilərgə bənd bolmasliⱪini tapilioƣin; bular Hudaning etiⱪad arⱪiliⱪla əməlgə axurulidioƣan Əz əyigə boloƣan pilanini ilgiri sürməydu, bəlki pəⱪət bimənə talax-tartixlarni kəltürüp qiⱪiridu, halas. □ ■
5 Əmdiliktə bizgə tapilanoƣan təlimning muddiasi sap ⱪəlb, pak wijdan wə sahtiliⱪsiz etiⱪadtin kelip qiⱪidioƣan meⱨir-muⱨəbbəttin ibarəttur.■
6 Bu ixlarda bəzi kixilər qətnəp, bimənə gəplərni ⱪilixⱪa burulup kətti.
7 Ularning Təwrat ⱪanunining əlimasi boloƣusi bar; biraⱪ ular əzlirining nemə dəwatⱪanliⱪini yaki əzlirining ⱨədəp kəyt ⱪiliwatⱪan səzlirining nemə ikənlikini qüxənməydu.
8 Əmdi bizgə məlumki, əgər kixilər Təwrat ⱪanunini əyni muddiasida ⱪollansa, u paydiliⱪtur.□ ■
9 Qünki biz yənə xuni bilimizki, Təwrat ⱪanuni ⱨəⱪⱪaniy adəmlər üqün tüzülgən əməs, bəlki ⱪanunoƣa hilapliⱪ ⱪiloƣuqilar wə boyni ⱪattiⱪlar üqün, ihlassizlar wə gunaⱨkarlar üqün, iplaslar wə kupurluⱪ ⱪiloƣuqilar üqün, atisini əltürgüqilər wə anisini əltürgüqilər üqün, ⱪatillar, ■
10 buzuⱪluⱪ ⱪiloƣuqilar, bəqqiwazlar, adəmlərni ⱪulluⱪⱪa bulioƣuqilar, yaloƣanqilar, ⱪəsəmhorlar üqün wə yaki saoƣlam təlimlərgə zit boloƣan baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ ⱪilmixlarda boloƣanlar üqün tüzülgən. □
11 Bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiⱪ Boloƣuqi Hudaning manga amanət ⱪiloƣan xan-xəripini ayan ⱪiloƣan hux həwərgə asaslanoƣan.□ ■

Pawlus əzi Hudaning rəⱨimdillikini kərsətküqi janliⱪ misaldur

---

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tes. 3:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1. □ **1:4 «ayioƣi yoⱪ nəsəbnamilər» —** Yəⱨudiy həlki ⱨərdaim əzining Təwrattiki uluoƣ bir «roⱨiy ərbab»ning məlum bir əwladi, Greklər bolsa əzining məlum bir «ilaⱨiy adəm»ning əwladi ikənlikini ispatlimaⱪqi idi. **«Bular Hudaning etiⱪad arⱪiliⱪla əməlgə axurulidioƣan Əz əyigə boloƣan pilanini ilgiri sürməydu» —** «(Hudaning)… Əz əyigə boloƣan (nijatliⱪ) pilani» grek tilida «Hudaning əyidiki ⱪanun-orunlaxturuxliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8 «əgər kixilər Təwrat ⱪanunini əyni muddiasida ⱪollansa, u paydiliⱪtur» —** «əyni muddiasida» grek tilida «ⱪanunluⱪ yolda ⱪollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10 «Təwrat ⱪanuni… saoƣlam təlimlərgə zit boloƣan baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ ⱪilmixlarda boloƣanlar üqün tüzülgən» —** «saoƣlam təlim» — bu Pawlusning kəp ixlitidioƣan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim uni ⱪobul ⱪiloƣanlarda saoƣlam roⱨiy ⱨayatni ⱨasil ⱪilidu wə ⱪuwwətləydu. □ **1:11 «bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiⱪ boloƣuqi Hudaning manga amanət ⱪiloƣan xan-xəripini ayan ⱪiloƣan hux həwərgə asaslanoƣan» —** «bu təlimlər» («saoƣlam təlim») Təwrat ⱪanunining ⱨəⱪiⱪiy əⱨmiyitini, uning «əz muddiasida ⱪollinidioƣan» yaki «ⱪanunluⱪ yolda ⱪollinilidioƣan» məzmunini əz iqigə alidu (8-ayət). ■ **1:11** 1Tes. 2:4; 1Tim. 6:15.

12 Manga küq-ḳudrət bərgən, meni ixənqlik dəp ḳarap, Өz hizmitigə təyinligən
Rəbbimiz Məsiḥ Əysaoƣa təxəkkür eytimənki,
13 U meni təyinlidi! — burun kupurluḳ wə ziyankəxlik ḳiloƣuqi, zalim bir adəm
bolsammu, manga rəḥim kərsitildi; qünki mən bu ixlarni nadanliḳ wə etiḳadsizliḳtin
ḳiloƣanidim. □ ■
14 Ḥalbuki, Rəbbimizning manga kərsətkən meḥir-xəpḳiti ziyadilixip, Məsiḥ Əysada
boloƣan etiḳad wə meḥir-muḥəbbət wujudumoƣa elip kirilixi bilən exip taxti.
15-16 Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni ḳobul ḳilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa
gunaḥkarlarni ḳutḳuzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng
əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar
boloƣan meni, keyin Өzigə etiḳad ḳilip, mənggülük ḥayatḳa erixidioƣanlaroƣa misal
ḳilip məndə Өzining barliḳ səwr-taḳitini ayan ḳilixi üqün, manga rəḥim-xəpḳət
kərsitilgəndur. □ ■
17 Əmdi mənggülük Padixaḥḳa, yəni өlməydioƣan wə kөz bilən kərgili bolmaydioƣan,
birdinbir Hudaoƣa əbədil’əbədgiqə ḥərmət-izzət wə xan-xərəp boloƣay! Amin!□
18-19 Əy, ooƣlum Timotiy, burun sən tooƣruluḳ eytiloƣan bexarətlik wəḥiylərgə asasən
bu buyruḳni sanga tapxurimən. Bu wəḥiylərni ḳoral ḳilip, etiḳadta wə pak
wijdaningda qing turup, güzəl urux ḳiloƣaysən. Bəzilər wijdanida pak turuxtin
qətnəp kətti, nətijidə ularning etiḳadi huddi hada taxḳa urulup oƣərḳ boloƣan
kemidək wəyran boldi. □ ■
20 Humeneus wə Iskəndərlər mana xundaḳ kixilərdindur. Ularni kupurluḳ
ḳilmasliḳni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum.□ ■

2

Jamaətning birinqi wəzipisi

1 Mən ḥəmmidin awwal, *etiḳadqilaroƣa* pütkül insanlar üqün Hudadin tiləklər
tilixini, dua-tilawət ḳilixini, baxḳilar üqün murajiət ḳilixini wə təxəkkürlər eytixini,

---

□ **1:13 «U meni təyinlidi! — burun kupurluḳ wə ziyankəxlik ḳiloƣuqi, zalim bir adəm bolsammu...»** — «kupurluḳ ḳiloƣuqi» — uning kupurluḳi biwasitə Hudaoƣa ḳaritiloƣan əməs (qünki u «ihlasmən Yəḥudiy» idi), bəlki Huda əwətkən Ḳutḳuzoƣuqi Məsiḥgə wə Uningoƣa əgəxkənlərgə ḳaritiloƣan. «Ziyankəxlik ḳiloƣuqi» — Məsiḥgə əgəxkənlərgə ziyankəxlik ḳiloƣuqi. **«qünki mən bu ixlarni nadanliḳ wə etiḳadsizliḳtin ḳiloƣanidim»** — «etiḳadsizliḳ» Hudaning Əysa Məsiḥdə boloƣan nijat yoliƣa boloƣan etiḳadsizliḳtur. ■ **1:13** Yḥ. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ **1:15-16 «Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni ḳobul ḳilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa gunaḥkarlarni ḳutḳuzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar boloƣan meni, keyin Өzigə etiḳad ḳilip, mənggülük ḥayatḳa erixidioƣanlaroƣa misal ḳilip məndə Өzining barliḳ səwr-taḳitini ayan ḳilixi üqün, manga rəḥim-xəpḳət kərsitilgəndur»** — bu zor əḥmiyətlik ayət tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15-16** Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luḳa 5:32; 19:10; 1Yuḥa. 3:5. □ **1:17 «mənggülük Padixaḥ»** — grek tilida «barliḳ zamanlarning Padixaḥi». **«birdinbir Hudaoƣa əbədil’əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!»** — bəzi kona kөqürmilərdə «birdinbir dana Hudaoƣa əbədil’əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!» deyilidu. □ **1:18-19 «bu wəḥiylərni ḳoral ḳilip, etiḳadta wə pak wijdaningda qing turup, güzəl urux ḳiloƣaysən»** — «güzəl urux ḳiloƣaysən» — ət igiliri bilən əməs, əlwəttə, roḥiy kürəxtur. Keyinki 6:12-ayəttə tiloƣa elinoƣan «güzəl kürəx»ni wə u tooƣrisidiki «ḳoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:18-19** 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9.
□ **1:20 «Ularni kupurluḳ ḳilmasliḳni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum»** — «Xəytanning ilkigə tapxurulux» bolsa, etiḳad yolidin helila qətnigən kixilərni өz gunaḥlirini tonusun dəp, jamaət ixlətsə bolidioƣan eoƣir bir tədbirdur. Uningda xundaḳ kixilər jamaəttiki bardi-kəldidin qiḳirilipla ḳalmay, bəlkim kesəl bolup ḳelixi yaki balayi’apətkə uqrixi mumkin. Bu ix tooƣruluḳ yənə «1Kor.» 5-bab, izaḥatliri wə xu məktuptiki «ḳoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:20** 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14.

2 bolupmu padixaƫlar wə barliƙ əməldarlar üqün dua-tilawət ƙilixini jekiləymən. Xundaƙ ƙiloƣanda, biz toluƙ ihlasmənlik wə salmaƙliƙ bilən tinq wə aman-esən ƫayat kəqürələymiz.■

3 Bundaƙ dua-tilawət ƙilix güzəl ixtur, Ƙutƙuzoƣuqimiz Hudani hursən ƙilidu.

4 Qünki U pütkül insanning ƙutƙuzuluxi wə ularning ƫəkikətni tonup yetixini halaydu.■

5 Qünki birla Huda bardur, Huda bilən insanlar arisida bir kelixtürgüqimu bar, U bolsimu Θzi insan bolup kəlgən Məsiƫ Əysadur.□ ■

6 U barliƙ insanlarni ƫər ƙilix üqün Θzini ƙurban ƙilip bədəl tələdi; xundaƙ ƙilip bekitilgən wakit-saitidə Hudaning nijatioƣa guwaƫliƙ berildi.□ ■

7 Mən bu guwaƫliƙni yətküzüx üqün jakarqi wə rosul boluxƙa təyinlinip (mening bu səzlirimning ƫəmmisi rast, mən yaloƣan gəp ƙilmidim), yat əlliklərgə etiƙad wə ƫəkikət yolida əgətküqi bolup tikləndim.■

8 Xunga, mən xuni halaymənki, ərlər ƙəyərdə bolsun, duaoƣa jəm boloƣanda oƣəzəpsiz wə dətalaxsiz ƫalda, ƫalal əməllik ƙollirini kətürüp dua ƙilsun. ■

9 Ohxax yolda ayallarmu muwapiƙ kiyinip, əzlirini ar-nomus wə salmaƙliƙ bilən pərdaz ƙilsun. Ularning əzlirini pərdazlax, qaqlirini alaƫidə yasax wə altun, ünqə-mərwayit wə esil ƙimmət kiyim-keqəklər bilən əməs, ■

10 bəlki güzəl əməlliri bilən pərdazlixini halaymən. Bu, Huda yolida təƙwadar bolay degən ayallaroƣa yarixidu.

11 *Jamaət sorunlirida*, ayallar tinq olturup, toluƙ itaətmənlik bilən tələm alsun. □

12 Lekin ayallarning ərlərgə tələm berixi yaki ular üstidin ƫəküm sürüxigə yol ƙoymaymən. Əksiqə, ular tinq bolsun. □ ■

13 Qünki awwal Adəm’ata, keyin ƫawa’ana yaritiloƣan. ■

14 Awwal aldinip azduruloƣanmu Adəm’ata əməs, bəlki *ƫawa’ana* idi. U tolimu aldanoƣanliƙidin ularning itaətsizlikigə qüxüp ƙaloƣanidi. ■

15 Lekin ayallar etiƙadta, meƫir-muƫəbbət wə pak-muƙəddəsliktə salmaƙliƙ bilən turidioƣanla bolsa, ular tuoƣutta saƙ-salamət ƙutulidu.□

■ **2:2** Yər. 29:7. ■ **2:4** Əz. 18:23; 2Pet. 3:9. □ **2:5 «Qünki birla Huda bardur» —** yaki «qünki Huda birdur» — «Ƙan.» 6:4 («Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur») wə izaƫatni kərüng. ■ **2:5** Yƫ. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15. □ **2:6 «U (Məsiƫ) barliƙ insanlarni ƫər ƙilix üqün Θzini ƙurban ƙilip bədəl tələdi» —** bu «ƫər ƙilix» gunaƫning wə Xəytanning ilkidin. **«xundaƙ ƙilip bekitilgən wakit-saitidə Hudaning nijatioƣa guwaƫliƙ berildi» —** baxƙa birhil tərjimisi: «Bu uluoƣ ixƙa (yəni Məsiƫning ələümi wə tirilixi) bekitilgən wakti-saitidə guwaƫliƙ berildi». Lekin bizningqə Əysaning ələümining əzi xu «guwaƫliƙ»tur — demək, Əysaning ƙurbanliƙi Hudaning qəksiz muƫəbbət wə nijatliƙ pilani tooƣruluƙ bəlgiləngən wakƫida axkarilandi. ■ **2:6** Mat. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14. ■ **2:7** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ **2:8** Zəb. 134:1-2; Yƫ. 4:21. ■ **2:9** Tit. 2:3; 1Pet. 3:3. □ **2:11 «Jamaət sorunlirida, ayallar tinq olturup, toluƙ itaətmənlik bilən tələm alsun» —** Yəƫudiylarning ən’əniliri boyiqə ayal kixilər Hudaning səzlirini əgənməslik kerək idi, xunga rosulning bu səzi qong bir yengiliƙ idi. □ **2:12 «Lekin ayallarning ərlərgə tələm berixi yaki ular üstidin ƫəküm sürüxigə yol ƙoymaymən» —** bu tələm tooƣruluƙ, xundaƙla aqa-singillaroƣa ata ƙilinoƣan iltipatlar tooƣruluƙ «1Kor.» 14:34-35 wə «Korintliƙlar (1)»diki «ƙoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:12** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:24. ■ **2:13** Yar. 1:27; 2:22. ■ **2:14** Yar. 3:6. □ **2:15 «Lekin ayallar etiƙadta, meƫir-muƫəbbət wə pak-muƙəddəsliktə salmaƙliƙ bilən turidioƣanla bolsa, ular tuoƣutta saƙ-salamət ƙutulidu» —** demək, «Ayallar Hudaning lənitigə uqrioƣanliƙtin tuoƣuti ƙiyin wə ƫətərlik bolsimu, uningdin saƙ-salamət ətüp ketidu». Bu 14-15-ayətni: «Ayallar ərlərgə tələm berix, ərlər üstigə ƫəküm sürüxtə əməs, bəlki bala tuoƣux wə uni beƙix jəryanida, etiƙad arƙiliƙ erixidioƣan ƙutƙuzuluxtin bəƫrimən bolalaydu» degən baxƙa bir mənidə qüxinixkimu bolidu. Ayətning: «Biraƙ ayallar ƫawa’anining nəslidin tuoƣuloƣan Əysa Məsiƫ arƙiliƙ ƙutƙuzulidu» degən yənə bir qüxənqisi əyni tekistkə anqə yeƙin kəlməydu, dəp ƙaraymiz.

3

Jamaətning yetəkqiliri

1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxķa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu ķiloƣan bolidu» degən bu səz ḥəķtur. □
2 Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluķ, salmaķ, pəmlik, ədəplik, meḥmandost, Huda tooƣrisida təlim berələydioƣan boluxi,□ ■
3 xundaķla ḥaraķkəx wə zorawan bolmasliķi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi bolmasliķi,□
4 əz ailisini yahxi baxķuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ķilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək.□
5 Qünki birsi əz ailisini baxķuruxni bilmisə, u Hudaning jamaitidin ķandaķmu həwər alalisun?
6 *Yetəkqi* yengi etiķadqilardin bolmisun; undaķ bolsa, u təkəbburlixip ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ḥəkümgə qüxidu.□
7 U *jamaətning* sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundaķ boloƣanda, u baxķilarning ķarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ķiltiķioƣa qüxməydu.□

Jamaətning hizmətkarliri

8 Huddi *yetəkqilərgə* ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmaķ, ikki hil gəp ķilmaydioƣan, ḥaraķ-xarabķa berilməydioƣan, nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin boluxi,□ ■
9 pak wijdani bilən etiķadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim. □ ■

□ **3:1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxķa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu ķiloƣan bolidu» —** «yetəkqi»lər tooƣruluķ «Filippiyiliķlaroƣa»diki «ķoxumqi səz», «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən səzlirimizni kərüng. «Aķsaķal» wə «yetəkqi» əməliyəttə bir gəptur. □ **3:2 «Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluķ, salmaķ, pəmlik, ədəplik, meḥmandost, Huda tooƣrisida təlim berələydioƣan boluxi… (kerək)» —** «bir hotunluķ», bəlkim «əz ayalioƣa sadiķ» degən mənidə. Buning tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** 2Tim. 2:24; Tit. 1:6. □ **3:3 «… xundaķla ḥaraķkəx wə zorawan bolmasliķi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi bolmasliķi… (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» grek tilida «əzini buloƣaydioƣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir səz bilən ipadilinidu. Bu səzgə ķarioƣanda, pul wə mal-dunyani ķooƣlixix insanni ḥaram ķilip buloƣaydu. Bu tema tooƣrisida yənə «Luķa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaḥatlarni wə «Luķa»diki «ķoxumqə səz»imizdiki 16-bab tooƣruluķ «nahəķ dunyaoƣa təwə boloƣan mal-dunya» degən məzmunni kərüng. □ **3:4 «əz ailisini yahxi baxķuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ķilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək» —** «tolimu salapətlik bilən… tərbiyiliyələydioƣan» degənlik ibarə terikməy balilirini tərbiyiləydioƣanlikini bildüridu. Ayətning baxķa birhil tərjimisi: «pərzəntlirini əz ata-anisioƣa toluķ ḥərmət bilən boysunidioƣan ķilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək». □ **3:6 «Yetəkqi yengi etiķadqilardin bolmisun; undaķ bolsa, u təkəbburlixip ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ḥəkümgə qüxidu» —** «Xəytanning əyibigə kirix» bəlkim Xəytanning əslidiki gunaḥi, yəni təkəbburlixip kətkinini (xundaķla Hudaning jazasioƣa uqrioƣanliķini wə kəlgüsidimu uqraydioƣanliķini) kərsitidu. □ **3:7 «U jamaətning sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundaķ boloƣanda, u baxķilarning ķarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ķiltiķioƣa qüxməydu» —** «Xəytanning ķiltiķi» nemini kərsitidu? Yetəkqilərdə əyiblinərlik yeri bolsa (ḥətta yoxurun bolsimu), xundaķla «sirttikilər» uni əyibləydioƣan bolsa u bəlkim u əzini aķlax üqün yaki ixlirini yoxurux üqün yaloƣan gəp ķilixi mumkin. Undaķta u dərḥal Xəytanning ilkidə bolidu. Jamaəttikilər təripidinmu obdan «təriplinixi» kerək, əlwəttə. □ **3:8 «Huddi (yetəkqilərgə) ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmaķ, ikki hil gəp ķilmaydioƣan … kixilərdin boluxi… (kerək)» —** hizmətkarlar jamaətning yetəkqilirining yardəmqisi bolup, ular ḥər hil əməliy ixlaroƣa məs'ul kixilərdur. Yənə «Filippiyiliķlaroƣa»diki «ķoxumqə səz»imizdiki «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən məzmunni kərüng. **«nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin boluxi … (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» — 3-ayətni kərüng. ■ **3:8** Ros. 6:3. □ **3:9 «pak wijdani bilən etiķadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim» —** «etiķaning siri»: oķurmənlərning esidə barki, Injildiki «sirlar» bolsa Huda əslidə yoxurup kəlgən, Injil dəwridə Əz jamaitigə axkarilioƣan qongķur ḥəķiķətlərni kərsitidu. «Rimliķlaroƣa»diki «kirix səzlər»ni kərüng. ■ **3:9** 1Tim. 1:19.

10 Bundaķ adəmlərnimu aldi bilən sinap kərüp, əyib tərəpliri bolmisa, andin hizmət wəzipisigə ķoyuxķa bolidu.
11 Xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin, pitnə-pasat ķilmaydioƣan, salmaķ wə ḥərķandaķ ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi lazim. □
12 Hizmətkarlar bir hotunluķ, өz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxķuridioƣan kixilərdin bolsun. □
13 Hizmətkarning wəzipisini obdan orunoƣanlar өzi üqün yahxi nam-ataķķa sazawər bolidu wə Məsiḥ Əysada boloƣan etiķadta zor jür'ət-ixənqkə erixidu.□ ■

Məsiḥ boloƣan sir

14 Mən gərqə pat arida yeningoƣa yetip berixni arzu ķilsammu, yənila bu hətni yazdim;
15 Mubada mən ḥayal bolup ķalsam, həttin Hudaning ailisi arisida өzüngni ķandaķ tutux kerəklikini bilisən. Bu ailə bolsa tirik Hudaning jamaiti, ḥəķiķətning tüwrüki wə təglikidur. □
16 Ḥəmməylən etirap ķilmay turalmayduki, ihlasmənlikning siri büyüktur: —

«Өzi insan tenidə ayan boldi,
Roḥ Uning ḥəķķaniyliķini ispatlidi,
Pərixtilərgə u kəründi,
Uning həwiri pütkül əllərgə jakarlandi,
Jaḥanda Uningoƣa iman kəltürüldi,
U xan-xərəp iqidə ərxkə kətürüldi».□ ■

4

1 Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki, ahir zamanlarda bəzilər etiķadtin yenip, aldamqi roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu.□ ■

□ **3:11 «xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin, … ḥərķandaķ ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi lazim» —** «hizmətkarlarning ayallirimu» yaki «ayal hizmətkarlirimu…». «Rim.» 16:1ni kərüng. □ **3:12 «Hizmətkarlar bir hotunluķ, өz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxķuridioƣan kixilərdin bolsun» —** «bir hotunluķ» degənlik (yaki «bir ayalningla eri») bəlkim «өz ayalioƣa sadiķ» degən mənidə. Buning tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:13 «yahxi nam-ataķķa sazawər bolidu wə Məsiḥ Əysada boloƣan etiķadta zor jür'ət-ixənqkə erixidu» —** «Ros.» 6-8-babta bayan ķilinoƣan «hizmətkar» boloƣan Istifan wə Filip buningoƣa ikki obdan misaldur. ■ **3:13** Mat. 25:21. □ **3:15 «Mubada mən ḥayal bolup ķalsam, həttin Hudaning ailisi arisida өzüngni ķandaķ tutux kerəklikini bilisən» —** «Hudaning ailisi»: — oķurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida wə grek tilida (uyoƣur tilioƣa ohxax) «өy» wə «ailə» birla səz bilən ipadilinidu. Hudaning «өyi» uning ailisi, yəni uning «tirik ibadəthanisi», «tirik өyi»dur. «1Pet.» 2:4-8nimu kərüng. □ **3:16 «ihlasmənlikning siri büyüktur» —** «ihlasmənlikning siri»ning üq mənisi boluxi mumkin: — (1) Əysa Məsiḥning өzidə ihlasmənlikning mujəssəmləxtürülüxi, biz insanlaroƣa «ihlasmənlik»ning nemə ikənliki ayan ķidi; (2) «ihlasmənlikni (insanlaroƣa) elip kelidioƣan sir» (3) «ihlasmənlərgə (yəni Hudaning məmin bəndilirigə) tapxuruloƣan sir» — demək, bizning etiķadimiz. Bizningqə Pawlusning kərsətkənliri 1- wə 2-mənidə. Xübḥisizki, bu sir dəl Əysa Məsiḥ Өzidur. **«Өzi insan tenidə ayan boldi»** — bəzi ķədimki kөqürmilərdə «Huda insan tenidə ayan boldi» deyilidu. **«Өzi insan tenidə ayan boldi, Roḥ Uning ḥəķķaniyliķini ispatlidi…»** — «Roḥ» Muķəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luķa 9:51; Yḥ. 1:14; Ros. 1:2; Əf. 3:5, 6. □ **4:1 «Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki,… » —** «Roḥ» — Muķəddəs Roḥ, Hudaning roḥi. **«aldamqi roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu»** — «aldamqi roḥlar» wə «jinlar» bir gəptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tes. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pet. 3:3; Yəḥ. 18.

2 Bundaķ *təlim bərgüqilər* sahtilikta yaloƣanqilik ķilip, huddi daoƣmallap
köydürüwətkəndək өz wijdanini yoķitip ķoyoƣan;□
3 ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ķilixni mən'i ķilidu. Əmma
ular mən'i ķilidioƣan yeməkliklərni Huda Өzigə etiķad ķiloƣan ḥəm ḥəķiķətni
bilgənlərning təxəkkür eytip ķobul ķilixi üqün yaratķanidi.□ ■
4 Qünki Huda yaratķan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ķobul ķilinsa,
ularning ḥeqķaysisini qəkləp rət ķilixķa bolmaydu.□ ■
5 Qünki ular Hudaning səz-kalami wə insanlarning duasi bilən ḥalal ķilinidu.□

Əysa Məsiḥning yahxi hizmətkari

6 Bu nəsiḥətlərni ķerindaxlarning səmigə salsang, Məsiḥ Əysaning yahxi hizmətkari
boloƣan bolisən. Xundaķla, өzüngning əstayidil əgəxkən etiķadtiki wə saoƣlam
təlimlərdiki səzlər bilən ķuwwətləndürülgənliking ayan bolidu.■
7 Əmma ihlassizlarning wə momaylarning əpsanilirini qətkə ķekip, өzüngni ih-
lasmənlik yolida qenikturup yetixtürgin.□ ■
8 Qünki «Bədənni qenikturuxning azraķ paydisi bar, lekin ihlasmənliktə intilixning
ḥərtərəplik paydisi bar; u ḥazirki wə kəlgüsi ḥayat üqün bəht elip kelidu»■
9 — bu səz ḥəktur wə uni ķobul ķilixķa pütünləy ərziydu.
10 Əməliyəttə biz buning üqün japalik əjir singdürüwatimiz wə har ķiliniwatimiz.
Qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning
Ķutķuzoƣuqisi — mənggü ḥayat Hudaoƣa baoƣliduķ.□
11 Bu ixlarni *jamaətkə* tohtimay tapilioƣin wə өgətkin.
12 Ḥeqkimning sening yaxliķingoƣa səl ķarixioƣa yol ķoyma; bəlki səzliringdə,
əməlliringdə, meḥir-muḥəbbət, etiķad wə paklikta etiķadqilaroƣa nəmunə bol. □ ■
13 Mən yeningoƣa baroƣuqə, өzüngni jamaətkə *muķəddəs yazmilarni* oķup berix,
jekiləx wə təlim berixkə beoƣixlioƣin.□

□ **4:2 «… huddi daoƣmallap köydürüwətkəndək өz wijdanini yoķitip ķoyoƣan»** — bəzi alimlar bu səzni: «Xəytan ularning wijdanlirini «meningki» dəp daoƣmallap ķoyoƣan» degəndək qüxinidu. □ **4:3 «ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ķilixni mən'i ķilidu. Əmma ular mən'i ķilidioƣan yeməkliklərni Huda Өzigə etiķad ķiloƣan ḥəm ḥəķiķətni bilgənlərning təxəkkür eytip ķobul ķilixi üqün yaratķanidi»** — bu ayət tooƣruluķ biz «ķoxumqə səz»imizdə ķiskiqə tohtilimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4 «Qünki Huda yaratķan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ķobul ķilinsa, ularning ḥeqķaysisini qəkləp rət ķilixķa bolmaydu»** — bu səz pəķət barlik yeməkliklərni əməs, yənə u yuķirida tiloƣa aloƣan nikaḥda boloƣan ər-ayallik jinisiy munasiwətni өz iqigə alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14. □ **4:5 «Qünki ular Hudaning səz-kalami wə insanlarning duasi bilən ḥalal ķilinidu»** — grek tilida «insanlarning duasi» degən alaḥidə səz bolup «xu dualar Huda bilən yeķin alakə-munasiwəttə bolidu» degən mənini puritip beridu. ■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15. □ **4:7 «… өzüngni ihlasmənlik yolida qenikturup yetixtürgin»** — «qenikturup yetixtürgin» degini grek tilida «gimnastika» («tən ḥərikiti») bilən munasiwətlik səz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23. □ **4:10 «Əməliyəttə biz buning üqün japalik əjir singdürüwatimiz wə har ķiliniwatimiz»** — «har ķiliniwatimiz» bəzi kona kөqürmilərdə «kürəx ķiliwatimiz» deyilidu. **«qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning Ķutķuzoƣuqisi — mənggü ḥayat Hudaoƣa baoƣliduķ»** — «pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning Ķutķuzoƣuqisi» degən ibaridə «insanlarning Ķutķuzoƣuqisi» degənlik bəlkim «hər adəmni sakliƣuqi» degən omomiy mənidə ixlitilidu. □ **4:12 «ḥeqkimning sening yaxliķingoƣa səl ķarixioƣa yol ķoyma»** — Timotiy bəlkim ottuz nəqqə yaxķa kirgən. Lekin grek mədəniyitidə ķirik yaxķa kirgən ooƣul balilar tehi «yax» «yigit» dəp ḥesablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pet. 5:3. □ **4:13 «өzüngni jamaətkə muķəddəs yazmilarni oķup berix, jekiləx wə təlim berixkə beoƣixlioƣin»** — «muķəddəs yazmilarni oķup berix» tooƣruluķ: — xu wakitlarda az sanlik kixilər oķuyalaytti wə tehimu az kixilər Muķəddəs Kitabtiki birər ķisimlaroƣa igə boluxķa muyəssər idi.

14 *Jamaitingning* aḳsaḳalliri ḳollirini uqangoƣa ḳoyoƣanda, *Hudaning* wəḫiyisi arḳilik sanga ata ḳilinixi bilən səndə boloƣan iltipatḳa bipərwalik ḳilma. □ ■
15 Bu ixlaroƣa berilip, өzüngni ularoƣa toluḳ atioƣin. Xuning bilən sening aloƣa basḳanliking ḫəmməyləngə ayan bolidu.
16 Өzünggə wə bərgən təliminggə izqil kөngül ḳoyoƣin. Qünki xundaḳ ḳiloƣanda өzüngnimu wə sanga ḳulaḳ saloƣanlarnimu ḳutḳuzisən.

5

Jamaəttiki bəzi əməliy ixlar

1 Yaxanoƣan ərlərni əyibligəndə ḳattiḳ səzlimigin, bəlki ularoƣa atang süpitidə nəsiḫət bərgin. Xuningdək, yigitlərgə ḳerindaxliring süpitidə səzligin.■
2 Yaxanoƣan ayallaroƣa anang süpitidə, yax ayallaroƣa aqa-singilliring süpitidə ḫər ixta pak ḳəlb bilən muamilə ḳiloƣin.
3 Ḫəḳiḳiy tul ayallarni ḫərmətləp, ularning ḫalidin həwər al.□
4 Lekin, tul ayallarning pərzəntliri yaki nəwriliri bolsa, ular aldi bilən өz ailisigə nisbətən ihlasmənlikni өginip, өz ata-anisining əjrini yandursun; qünki bu ix Hudani hursən ḳilidu.■
5 Əmdi ḫəḳiḳiy tul ətüwatḳan, yaloƣuz ḳaloƣan ayallar bolsa, ümidini Hudaoƣa baoƣlioƣan bolup, keqə-kündüz dua-tilawəttə bolidu.■
6 Lekin ḫuzur-ḫalawətkə berilgən tul hotun ḫayat bolsimu, өlgəngə barawərdur.
7 Əmdi baxḳilar təripidin əyiblinidioƣan əḫwaloƣa qüxüp ḳalmasliḳi üqün sən ularoƣa bu ixlarni jekiləp tapilioƣin.
8 Lekin birsi өz tuoƣḳanliridin, bolupmu өz ailisidikilərdin həwər almisa, u etiḳadtin tanoƣan dəp ḳarilip, kapirlardin bəttər bolidu.■

9 Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliḳi, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək, □
10 yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, balilirini yahxi tərbiyiləp qong ḳiloƣan, musapirlaroƣa meḫmandostluḳ kərsətkən, muḳəddəs bəndilərning putlirini

---

□ **4:14 «Jamaitingning aḳsaḳalliri ḳollirini uqangoƣa ḳoyoƣanda, Hudaning wəḫiyisi arḳilik sanga ata ḳilinixi bilən səndə boloƣan iltipatḳa bipərwalik ḳilma» —** jamaətning aḳsaḳallirining etiḳadqini birər wəzipigə təyinligəndə, ḳollirini uning uqisioƣa ḳoyup turup dua ḳilixi Injildiki baxḳa yərlərdimu kərünidu. «Iltipat» muxu yərdə Muḳəddəs Roḫ ata ḳiloƣan məlum bir alaḫidə ḳabiliyətni kərsitidu. Bundaḳ ḳabiliyətlərning bəziliri tooƣruluḳ «1Kor.» 12-, 14-babni kərüng. «Ḳoxumqə səz»imizdə Timotiyoƣa tapxuruloƣan iltipat tooƣruluḳ səzləymiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **5:1** Law. 19:32. □ **5:3 «ḫəḳiḳiy tul ayallarni ḫərmətləp, ularning ḫalidin həwər al» —** «ḫəḳiḳiy tul ayallar» muxu yərdə eridin juda boloƣan, ḳiyinqliḳta turoƣan ayallarni kərsitidu. «Ḫərmətləp, ularning ḫalidin həwər al» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. ■ **5:4** Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Əf. 6:1, 2. ■ **5:5** Luḳa 2:36; 1Kor. 7:32. ■ **5:8** Gal. 6:10. □ **5:9 «Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliḳi, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək...» —** «tul ayal tizimoƣa elinsa» degəndiki «tizim» bəlkim jamaət iqidiki alaḫidə yardəm aloƣuqi tul ayallarning tizimini kərsitidu. Ularning yənə bəlkim alaḫidə dua wə baxḳa ḫajətmənlərni yoḳlax hizmətliri bar idi; yənə kelip ular ḳaytidin toy ḳilmasliḳḳa wədə ḳilixi kerək boluxi mumkin (12-ayətni kərüng). «Birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək» degənning «birla ərlik boloƣan boluxi kerək» yaki «өz erigə sadiḳ boloƣan boluxi kerək» degən baxḳa birhil qüxənqisi bar.

yuyup ƙoyoƣan, ƙiyinqilikta ƙaloƣanlaroƣa yardəm ƙolini uzartƙan, əzini ƧərhilƧəyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək. □ ■
11 Lekin yax tul ayallarni *tizimlikkə* kirgüzmə. Qünki ularning ixƙ Ƨəwəsliri ƙozoƣilip Məsihdin tenip, ƙayta nikaƧlinixni arzu ƙilidu;
12 xuning bilən, ular dəsləp bərgən wədisigə hilaplik ƙilix səwəblik əyiblik bolidu. □
13 Uning üstigə ular Ƨurunlukni adət ƙiliwelip, əymu-əy doƙurup yürüxni əginidu; xundaƙla Ƨurun bolupla ƙalmay, oƣəywət ƙilip, baxƙilarning ixlirioƣa qepiloƣaƙ bolup nalayiƙ ixlaroƣa walaƙlaydioƣanlardin bolup ƙelixi mumkin. □ ■
14 Xuning üqün, bundaƙ yax tul ayallarning nikaƧlinip, pərzənt kərüp, əy ixliri bilən xuoƣullinixini halaymən. Xundaƙ ƙiloƣanda, bizgə ƙarxi turoƣuqioƣa bizni Ƨərƙandaƙ əyibləp-Ƨaƙarətləx pursiti qiƙmaydu. □ ■
15 Qünki xundaƙ bəzi tul ayallar alliƙaqan etiƙadtin tenip Xəytanning kəynigə kirip kətti.
16 Əgər etiƙadi bar bir ər yaki ayal kixining tul ƙaloƣan tuoƣƙanliri bolsa, u əzi ularoƣa yardəm bərsun, yüki jamaətkə qüxmisun. Xundaƙ boloƣanda, jamaət Ƨəƙiƙiy igə-qaƙisiz tul ayallaroƣa yardəm ƙilalaydu.□

Aƙsaƙallar tooƣrisida

17 Jamaətni yahxi yetəkləydioƣan aƙsaƙallar, bolupmu Hudaning səz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki Ƨəssə Ƨərmətkə sazawər ƙilinsun. □ ■
18 Qünki muƙəddəs yazmilarda: «Haman təpkən əküzning aoƣzini booƣma» wə: «Mədikar əz Ƨəkƙini elixƙa Ƨəkliktur» deyilgən. □ ■
19 Ikki yaki üq guwaƧqi Ƨazir bolmioƣuqə, aƙsaƙal üstidin ƙilinoƣan ərzni ƙobul ƙilma. □ ■

□ **5:10 «yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, … muƙəddəs bəndilərning putlirini yuyup ƙoyoƣan… əzini Ƨərhil Ƨəyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək»** — «muƙəddəs bəndilərning putlirini yuoƣan»: — oƙurmənlərgə ayanki, «put yuyux» Ottura Xərƙtiki ərp-adətlərdin idi, səpərdin kəlgən meƧmanlarni ƙizoƣinliƙ bilən kütüxni bildürətti. Bu ixning əzi bəlkim baxƙa etiƙadqilarning hizmitidə kəmtərlik bilən boluxning yahxi bəlgisi idi («YuƧ.» 13:1-17ni kərüng). ■ **5:10** Yar. 18:4; 19:2; Luƙa 7:38,44; 1Pet. 4:9. □ **5:12 «… ular dəsləp bərgən wədisigə hilaplik ƙilix səwəblik əyiblik bolidu»** — «dəsləp bərgən wədisi» bəlkim ularning Ƨərbirining «Əysa Məsih üqün jamaətning hizmitidə bolimən, ƙayta toy ƙilmaymən» degəndək bir wədisini kərsitixi mumkin. 9-ayətni yənə kərüng. □ **5:13 «Uning üstigə ular Ƨurunlukni adət ƙiliwelip, əymu-əy doƙurup yürüxni əginidu; xundaƙla Ƨurun bolupla ƙalmay, oƣəywət ƙilip, baxƙilarning ixlirioƣa qepiloƣaƙ bolup nalayiƙ ixlaroƣa walaƙlaydioƣanlardin bolup ƙelixi mumkin»** — dəmək, əgər undaƙ mayilliƙi boloƣan tul ayallaroƣa jamaət təripidin iƙtisadiy yardəm berilgən bolsa («tizimlansa»), ular tehimu xundaƙ yolda mengip ketixi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14 «bizgə ƙarxi turoƣuqioƣa bizni Ƨərƙandaƙ əyibləp-Ƨaƙarətləx pursiti qiƙmaydu»** — «bizgə ƙarxi turoƣuqi» Xəytanning əzini yaki yər yüzidə Injiloƣa ƙarxi qiƙƙanlarni kərsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16 «Əgər etiƙadi bar bir ər yaki ayal kixi…»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəƙət «etiƙadqi ayal kixi…» deyilidu. □ **5:17 «Jamaətni yahxi yetəkləydioƣan aƙsaƙallar, bolupmu Hudaning səz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki Ƨəssə Ƨərmətkə sazawər ƙilinsun»** — Injilda «aƙsaƙallar» degənning baxƙa hil ipadisi «yetəkqilər». «Filippiliƙlaroƣa»diki «kirix səz», xundaƙla «Tebirlər»nimu kərüng. «Ikki Ƨəssə Ƨərmətkə sazawər ƙilinsun» — dəmək, Ƨəm jamaətning qongƙur izzitigə wə layiƙ boloƣan iƙtisadiy yardəmgə muyəssər bolsun (qünki təlim berixtə wə jamaəttin həwər elixta əstayidil bolux daim kəp wakitliri sərp ƙilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; Ibr. 13:17. □ **5:18 «Haman təpkən əküzning aoƣzini booƣma» … «Mədikar əz Ƨəkƙini elixƙa Ƨəkliktur»…** — Təwrat, «Qan.» 25:4 wə Injil, «Luƙa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luƙa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19 «Ikki yaki üq guwaƧqi Ƨazir bolmioƣuqə, aƙsaƙal üstidin ƙilinoƣan ərzni ƙobul ƙilma»** — Təwrat, «Qan.» 17:6, 19:5ni kərüng. ■ **5:19** Qan. 19:15.

20 Əgər *akṣakallardin* birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin.□
21 Hudaning, Məsiḥ Əysaning wə Huda tallioqan pərixtilərning aldida xuni sanga agaḥ ḳilip tapilaymənki, sən bu əmrlərgə ḥeq ayrimiqilik ḳilmay, ḥeqḳandaḳ ixta bir tərəpkə yan basmay ḳət'iy əməl ḳiloqin.■
22 Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə; baxḳilarning gunaḥliriioqa xerik bolma. Özüngni pak tutḳin □ ■
23 (axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin). □ ■
24 Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu. □ ■
25 Huddi xuningoqa ohxax, bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu; ḥazir axkara bolmisa keyin axkarilanmay ḳalmaydu.□

6

1 Ḳulluḳ boyunturuḳ astida boloqanlarning ḥəmmisi öz hojayinlirini ḥər tərəptə ḥörmətlisun. Xundaḳ ḳiloqanda, Hudaning nami wə Uning təliminiṅg ḥaḳarətkə uqrixidin saḳlanoqili bolidu.■
2 Hojayinliri etiḳadqi bolsa, ḳulliri: «Biz ḥəmmimiz ohxaxla ḳerindaxlaroqu» dəp, ularoqa ḥörmətsizlik ḳilmisun. Əksiqə, ularoqa tehimu əstayidil hizmət ḳilsun. Qünki ularning yahxi hizmitidin bəḥrimən bolidioqanlar dəl sadiḳ etiḳadqilar ḥəm söyümlük bəndilərdur. Sən bu təlimlərni öqətkin wə jekiligin.

Yaloqan təlim wə pulpərəslikning aḳiwiti

3 Ohximioqan təlimlərni təroqib ḳiloqan wə saoqlam sözlərni (yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḥning ḥəḳ sözlirini), xundaḳla ihlasmənlikkə yetəkləydioqan təlimni ḳobul ḳilmioqan kixi bolsa,
4 undaḳlar dəwəḳə kərəngləp kətkən, ḥeqnemə qüxənməydioqan kixilərdindur. Ular niza-munazirə pəyda ḳilixḳa wə gəp talixixḳa ḥerismən; bundaḳ ixlardin ḥəsəthorluḳ, jedəl-majira, təḥmət, rəzil gumanhorluḳ ḥasil bolidu,■

□ **5:20 «Əgər akṣakallardin birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin» —** «baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün…»: — demək, ḳaloqan akṣakallar ibrət alsun. ■ **5:21** Ḳan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13. □ **5:22 «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə» —** «birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyux» degən ḥərikət, birsini jamaətkə yetəkqilik wəzipisigə təyinləx, kesəl adəmni saḳaytix yaki baxḳa alaḥidə bir dua ḳilix üqün «Mən Huda aldida bu adəm bilən bir bolimən» degənni ipadiləydu. **«baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma» —** bu söz aldinḳi: «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə» degən sözgə baoqliḳ. Qünki undaḳ ḥərikət ḳol ḳoyoquqi kixi dua ḳilinoqan kixi üqün: «I Huda, mən bu kixi bilən məs'uliyəttə bir bolay» degən duani bildüridu. Əmma «baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma» degənning baxḳa tərəpliri bar, əlwəttə. ■ **5:22** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6. □ **5:23 «axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin» —** Pawlus bu sözini bəlkim yuḳiriḳi «özüngni pak tutḳin» degənlikidə ḥajiti bolmioqan pərḥizlər bolmisun dəp Timotiyning kesilini közləp eytidu. ■ **5:23** Zəb. 104:15 □ **5:24 «Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu» —** buning mənisi bəlkim: «Bəzi kixilərning gunaḥlirini asanla kərüwaloqili bolidu ḥəm ularning qoḳum soraḳḳa tartilixi eniḳ. Lekin, bəzi kixilərning gunaḥliri bolsa pəḳət keyin, soraḳtila axkara bolidu». Xuning üqün Timotiy baxḳilaroqa «ḳol ḳoyux»ta daim pəhəs bolup, ətraplik oylixi kerək. ■ **5:24** Gal. 5:19. □ **5:25 «bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «bəzi kixilərning güzəl əməlliri soraḳtin awwal kərünərlik bolidu». ■ **6:1** Əf. 6:5; Kol.3:22; Tit.2:9; 1Pet.2:18 ■ **6:4** 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9.

5 ḥəmdə niyiti qirikləxkən, ḥəḳiḳəttin məḥrum bolɳan kixilər arisida daimliḳ
sürkilix kəltürüp qiḳiridu. Bundaḳ kixilər ihlasmənlikni payda-tapawətning bir yoli
dəp ḳaraydu.■
6 Dərwəḳə, *Hudaoɳa* ihlasmən wə razimən bolux oɳayət zor paydidur.■
7 Qünki biz bu dunyaoɳa ḥeqnemə elip kəlmiduḳ, xuningdək uningdin ḥeqneminimu
elip ketəlməymiz.■
8 Xunga, yemək-iqmək wə kiyim-keqik yetərlik bolsila bulardin ḳanaət ḳilimiz.■
9 Lekin bay boluxni oylaydioɳanlar bolsa ḥaman azduruluxlaroɳa uqrap, tuzaḳḳa wə
xundaḳla insanlarni wəyranqiliḳḳa wə ḥalakətkə qөktüridioɳan nuroɳun əhmiḳanə
ḥəm ziyanliḳ arzu-ḥəwəslərning ilkigə teyilip ketidu. ■
10 Qünki pulpərəslik ḥərhil rəzilliklərning yiltizidur. Bəzilər buningoɳa intilixi bilən
etiḳadtin qətnəp, өzlirini nuroɳun dərd-ḳayoɳular bilən sanjidi.■

Timotiyoɳa nəsiḥət

11 Əmma sən, əy Hudaning adimi, bundaḳ ixlardin yiraḳ ḳaq; ḥəḳḳaniyliḳ,
ihlasmənlik, ixənq-etiḳad, meḥir-muḥəbbət, səwr-taḳət wə mөmin-mulayimliḳni
intilip ḳooɳla. ■
12 Etiḳadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ḳil. Mənggülük ḥayatni qing tutḳin. Sən
dəl buningoɳa qaḳirilding ḥəmdə uning yolida nuroɳunlioɳan guwaḥqilar aldida bu
etiḳadning güzəl xaḥitliḳini ḳilding.□ ■

13 Ḥəmmigə ḥayatliḳ beriwatḳan Hudaning aldida, xundaḳla Pontius Pilatus aldida
güzəl xaḥitliḳni ḳilip guwaḥliḳ bərgən Məsiḥ Əysaning aldida sanga xuni tapi-
laymənki, □ ■
14 Rəbbimiz Əysa Məsiḥ ḳayta ayan boloɳuqə, *Hudaning* bu əmrigə ḥeq ḳusursiz wə
daoɳsiz əməl ḳiloɳin. □
15-16 Uning ayan boluxini waḳit-saiti kəlgəndə birdinbir mənggü өlmigüqi, insan
yeḳinlixalmaydioɳan nur iqidə yaxaydioɳan, ḥeqkim kөrmigən wə kөrəlməydioɳan
mubarəkləxkə layiḳ boloɳan birdinbir Ḥөkümran, yəni padixaḥlarning Padixaḥi,
rəblərning Rəbbi əməlgə axuridu. Uningoɳa izzət-ḥөrmət wə əbədil'əbəd küq-ḳudrət
boloɳay, amin!■
17 Bu zamanda bay boloɳanlaroɳa məoɳrurlanmasliḳni, tayanoɳusiz өtkünqi bayliḳḳa
əməs, bəlki biz bəḥrimən boluxḳa ḥəmmini bizgə sehiyliḳ bilən tolup taxḳan ḥalda
təminligüqi Hudaoɳa tayinip ümid baoɳlaxni tapilioɳin;□
18 ularoɳa yahxi əməllərni ḳilixta *ḥəḳiḳiy* bay bolunglar, həyr-sahawətlik ixlarda
mərd, baxḳilar bilən ortaḳ bəḥrlinixkə ḳoli oquḳ bolunglar dəp tapilioɳin.
19 Ular bundaḳ ḳiloɳanda, ḥəḳiḳiy ḥayatni tutux üqün keləqəktə өzlirigə puhta bir
asas-ul bolidioɳan bir həzinə topliyalaydu.■

■ **6:5** 1Kor. 11:16. ■ **6:6** Pənd. 15:16; Ibr. 13:5. ■ **6:7** Ayup 1:21; 27:19; Zəb. 49:17 ■ **6:8** Zəb. 55:23; Pənd. 27:26; Mat. 6:25; 1Pet. 5:7. ■ **6:9** Pənd. 11:28; Mat. 13:22; Yaḳ. 5:1. ■ **6:10** Mis. 23:8; Ḳan. 16:19; Pənd. 15:16. ■ **6:11** 2Tim. 2:22. □ **6:12 «Etiḳadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ḳil»** — bu sөzlər wə ayətning ḳaloɳan ḳismi («güzəl xaḥitliḳ») tooɳrisida «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. ■ **6:12** 1Tim. 1:18. □ **6:13 «Ḥəmmigə ḥayatliḳ beriwatḳan Hudaning aldida, xundaḳla Pontius Pilatus aldida güzəl xaḥitliḳni ḳilip guwaḥliḳ bərgən Məsiḥ Əysa...»** — «güzəl xaḥidliḳ» degən sөz tooɳrisida «ḳoxumqə sөz»imizni kөrüng. ■ **6:13** Ḳan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yḥ. 18:37; 1Tim. 5:21. □ **6:14 «bu əmrigə ḥeq ḳusursiz wə daoɳsiz əməl ḳiloɳin»** — «bu əmr» bolsa Timotiyoɳa tapxuruloɳan toluḳ wəzipini kөrsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ **6:15-16** 1Tim. 1:17; Wəḥ. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; 1Yuḥa. 4:12. □ **6:17 «biz bəḥrimən boluxḳa ḥəmmini bizgə sehiyliḳ bilən tolup taxḳan ḥalda təminligüqi Huda...»** — «sehiyliḳ bilən» grek tilida «zor bayliḳliridin bərgəndək» degən sөz bilən ipadilinidu. ■ **6:19** Mat. 6:20; Luḳa 12:33; 16:9.

20 Əy Timotiy, sanga amanət ķilinoƣan *ĥəķiķətlərni* ķooƣda. Өzüngni ihlassiz, ķuruķ
gəplərdin ĥəmdə atalmix ilimning talax-tartixliridin neri tutķin. ■
21 Bəzilər muxundaķ bimənə *ilimgə* egimən dəp jakarlap, etiķadtin qətnidi.
Meĥir-xəpķət silərgə yar boloƣay!□

■ **6:20** 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. □ **6:21 «meĥir-xəpķət silərgə yar boloƣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «meĥir-xəpķət sanga yar boloƣay!» deyilidu.

Timotiyoƣa «2»

Rosul Pawlus Timotiyoƣa yazoƣan ikkinqi məktup

1-2 Məsiḥ Əysada wədə ḳilinoƣan ḥayatni elip berix üqün, Hudaning iradisi bilən Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam: Huda'Atimizdin wə Rəbbimiz Məsiḥ Əysadin sanga meḥir-xəpḳət, rəḥimdillik wə hatirjəmlik boloƣay!□ ■

3 Mən ata-bowilirimning izini besip sap wijdanim bilən hizmitini ḳiliwatḳan Hudaoƣa təxəkkür eytimən, qünki keqə-kündüz dualirimda seni tohtawsiz əsləp turimən;■

4 kəz yaxliringni əsliginimdə, xadlikḳa qəmüxüm üqün sən bilən yənə didarlixixḳa ḳattiḳ təlpünüp yürməktimən;

5 qünki seningdə boloƣan sahtiliḳsiz etiḳad esimdin qiḳmaydu. Bu etiḳad əng awwal momang Loista, andin anang Ewnikidə bar boloƣan, əmdi ḥazir səndimu bar ikən dəp hatirjəmdurmən.

6 Xuning üqün mən xuni ḳaytidin sanga əslitimənki, ḳollirimni uqangoƣa ḳoyuxum bilən səndə boloƣan, *Huda* sanga təḳdim ḳiloƣan iltipatni ḳaytidin yalḳunlitip jari ḳiloƣin.□ ■

7 Qünki Huda bizgə ḳorḳunqaḳliḳning roḥini əməs, bəlki bizgə küq-ḳudrətning, meḥri-muḥəbbətning wə salmaḳliḳning Roḥini təḳdim ḳildi.■

8 Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki Uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma. Əksiqə, Hudaning küq-ḳudriti bilən hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin;□ ■

9 Huda bizni əz əməllirimizgə asasən əməs, bəlki əz muddiasi wə meḥir-xəpḳitigə asasən ḳutḳuzup, pak-muḳəddəs qaḳiriḳi bilən qaḳirdi; Uning bu meḥir-xəpḳiti ḥəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila Məsiḥ Əysada bizgə beoƣixlanoƣandur; ■

10 lekin bu meḥir-xəpḳət Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning kelixi bilən ḥazir ayan boldi; U əlümni bikar ḳiliwetip, hux həwər arḳiliḳ ḥayatliḳ wə qirimasliḳni yoruḳluḳta ayan ḳildi. ■

11 Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən. □ ■

12 Mən xu səwəbtin ḥazirḳi bu harliḳ-muxəḳḳətlərni tartmaḳtimən. Lekin buningdin nomus ḳilmaymən; qünki mən kimgə etiḳad ḳiloƣanliḳimni bilimən ḥəmdə Uning

---

□ **1:1-2 «Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam» —** demisəkmu, Timotiy Pawlusning «roḥiy jəḥəttə» ooƣli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tes. 1:2; 3:10. □ **1:6 «ḳollirimni uqangoƣa ḳoyoƣinim bilən səndə boloƣan, Huda sanga təḳdim ḳiloƣan iltipat» —** ixinimizki, bu dəl 1-həttə («1Tim.» 4:14-15) tiloƣa elinoƣan roḥiy iltipattin baxḳa ix əməs. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8 «Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma» —** Pawlus bu məktupni yazoƣanda Rimdiki zindanda yatatti. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳarayttı. Rimliḳlarning uni ḳoloƣa elip türmigə taxlioƣini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əlliklər»din boloƣan ixəngüqilərning kəp payda kəridioƣanliḳioƣa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən u «Mən Rəbning məḥbusi» dəydu. **«hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin»** — grek tilida bəlkim «əz ḥəssəng boyiqə **birgə** tartḳin» degən mənini bildürüxi mumkin. Demək, ḥər dəwrdə etiḳadqilar tartixḳa tegixlik oḳubət-muxəḳḳət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxḳa etiḳadqilar) bilən birgə məlum dərijidə «əz ḥəssisi boyiqə» oḳubət-muxəḳḳət tartixioƣa tooƣra kelidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim.1:16; Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Əf. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yəx. 25:8; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pet. 1:20. □ **1:11 «Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən» —** «əllər» bolsa «yat əlliklər», «Yəḥudiy əməslər». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7.

manga tapxuroƣan amanitini xu küngiqə saḳliyalaydioƣanliḳioƣa ḳadir ikənlikigə ixəndürüldum. □
13 Məndin angliоƣan saoƣlam təlim səzlirining nəmunilik bir üzündisini saḳlap, Məsiḥ Əysada boloƣan muḥəbbət wə etiḳad bilən qing tutḳin; ■
14 bizdə makanlaxḳan Muḳəddəs Roḥḳa tayinip sanga tapxuruloƣan xu güzəl amanətni saḳla.□
15 Sən bilginingdək, Asiya əlkisidiki *etiḳadqilarning* ḥəmmisi *degüdək* məndin yüz əridi. Ularning arisida Figelus wə Hermogenesmu bar. □ ■
16 Rəb Onesiforning ailisidikilirigə rəḥim-xəpḳət kərsətkəy. Qünki u mening məḥbus boloƣanliḳimdin ḥeq nomus ḳilmay kəp ḳetim meni yoḳlap səyündürdi. □ ■
17 U Rim xəḥirigə kəlginidə meni tapḳuqə kəp izdəp awarə boluptu.
18 Rəb xu künidə uni Өzidin rəḥim-xəpḳətkə muyəssər ḳiloƣay; uning Əfəsus xəḥiridə manga kərsətkən hizmətlirining ḳanqilik ikənlikini obdan bilisən.□

2

Muxəḳḳətkə ḳarimay Rəbning hizmitidə bolux

1 Xunga əy ooƣlum, sən Məsiḥ Əysada boloƣan meḥir-xəpḳətkə tayinip küqlük bol;
2 wə sən kəp guwaḥqilar aldida məndin angliоƣanliringni ḥəm ixənqlik ḥəmdə baxḳilaroƣimu təlim berələydioƣan adəmlərgə amanət ḳiloƣin.□ ■
3 Əysa Məsiḥning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliḳ-muxəḳḳətni өz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin.□

□ **1:12 «… ḥəmdə Uning manga tapxuroƣan amanitini xu küngiqə saḳliyalaydioƣanliḳioƣa ḳadir ikənlikigə ixəndürüldum»** — «manga tapxuruloƣan amanət» bizningqə Huda Pawluskа jamaətni dəp tapxuroƣan nuroƣunlioƣan ḳimmətlik wəḥiylərni kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «Xu kün» — Əysa dunyaoƣa ḳaytidioƣan künni kərsitidu. Pawlusning kəzḳarixida pəḳət birla kün muḥimdur, u daim u künni nəzərdə tutup uni «xu kün» dəydu. Uxbu ayətning ahirḳi jümlisini «ḥəmdə mening Hudaoƣa amanət ḳiloƣanlirimni Rəbbimiz ḳayta kəlgən küngiqə («xu küngiqə») qoḳum ḳooƣdaydioƣanliḳioƣa ixinimən» dəp qüxinixkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14 «bizdə makanlaxḳan Muḳəddəs Roḥḳa tayinip sanga tapxuruloƣan xu güzəl amanətni saḳla»** — yuḳirida 12-ayəttiki izaḥatta eytḳinimizdək, «sanga tapxuruloƣan güzəl amanət» Muḳəddəs Roḥ jamaətkə yətküzməkqi boloƣan, Huda Өzining nijatliḳ pilani wə jamaət tooƣruluḳ wəḥiy ḳilinoƣan nuroƣunlioƣan ḳimmətlik ḥəḳiḳətlərni kərsitidu. □ **1:15 «Asiya əlkisidiki etiḳadqilarning ḥəmmisi degüdək məndin yüz əridi»** — bu yərdiki «Asiya əlkisi» ḥazirḳi Türkiyəning oƣərbiy ḳismini kərsitidu. «Asiya əlkisidiki etiḳadqilar» xu yərdə turuwatḳan etiḳadqilarni kərsitidu; bəzi alimlar bu səzni pəḳət Rim xəḥiridə turoƣan, əslidə zindanda yatḳan Pawluskа mədət berimiz dəp wədə bərgən Asiya əlkisidin kəlgən bəzi ḳerindaxlarni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Grek tilida «Asiya əlkisidə («əlkisidin» əməs) boloƣanlarning ḥəmmisi məndin yüz əridi» deyilgəqkə, biz undaḳ ḳarimaymiz. Bu muḥim wəḳə tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16 «u mening məḥbus boloƣanliḳimdin ḥeq nomus ḳilmay kəp ḳetim meni yoḳlap səyündürdi»** — «məḥbus boloƣanliḳimdin» grek tilida «mening zənjir-kixənlirimdin…» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18 «Rəb xu künidə uni Өzidin rəḥim-xəpḳətkə muyəssər ḳiloƣay»** — «xu küni» Əysa dunyaoƣa ḳaytidioƣan künni kərsitidu. 12-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **2:2 «… sən kəp guwaḥqilar aldida məndin angliоƣanliringni ḥəm ixənqlik ḥəmdə baxḳilaroƣimu təlim berələydioƣan adəmlərgə amanət ḳiloƣin»** — nemixḳa Pawlus «kəp guwaḥqilar aldida məndin angliоƣanliring» dəydu? Bu «guwaḥqilar»ning nemə əḥmiyiti bar? Oyliximizqə: (1) gərqə etiḳadta kəp «qongḳur sirlar» bolsimu, bu sirlarning ḥəmmisi tooƣruluḳ Injildin eniḳ kərgili bolidu; ḥəḳiḳiy etiḳadta ḥeqḳandaḳ «məḥpiy təlim»lər wə «az sandiki alaḥidə adəmlərgə wəḥiy ḳilinoƣan» təlimlər yoḳtur; (2) muxu etiḳadqi guwaḥqilar Pawlus wə baxḳa rosullarning təlimlirining birhil ikənlikigə ispat berələytti. ■ **2:2** Tit. 1:5. □ **2:3 «Əysa Məsiḥning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliḳ-muxəḳḳətni өz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin»** — (1:8də eytiloƣandək) «өz ḥəssəng boyiqə tartḳin» — grek tilida «өz ḥəssəng boyiqə **birgə** tartḳin». Demək, ḥər dəwrdə etiḳadqilar tartixḳa tegixlik harliḳ-muxəḳḳət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxḳi etiḳadqilar) bilən birgə məlum dərijidə harliḳ-muxəḳḳət tartixioƣa tooƣra kelidu.

4 Jəngqi boloƣan kixi əzini əskərlikkə tizimlioƣan sərdarini razi ķilix üqün adəttiki turmux ixlirini əzigə ḥələk ķiliwalmasliķi kerək.■
5 Musabiķigə ķatnaxķan tənḥərikətqimu musabiķə ķaidilirigə riayə ķilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu.□
6 Əjir singdürgən deḥķan ḥosulidin birinqi bolup bəḥrimən boluxi tegixliktur.■
7 Bu səzlirim üstidə yahxi oyla, xuning bilən Rəb sanga ḥəmmə ixta yorutidu.
8 Sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiḥni mən yətküzüwatķan hux həwər boyiqə esingdə qing tut.□
9 Bu hux həwərni dəp kəp harliķ-muxəķķət qekip, ḥətta jinayətqi ḥesablinip kixənlinip yatimən. Ḥalbuki, Hudaning səz-kalami ḥeq kixənlənməydu! ■
10 Əmdi mən dəl xu səwəbtin, *Huda* tallioƣan bəndilərning Məsiḥ Əysada boloƣan nijatķa mənggülük xan-xərəp bilən erixixi üqün ḥəmmə ixķa bərdaxliķ berimən.
11 Təwəndiki bu səzlər ixənqliktur: —

«Uning bilən billə əlgənikənmiz,
Uning bilən ḥayatta billə yaxaymiz.□ ■
12 Ķiyinqiliķlaroƣa bərdaxliķ bərsək,
Uning bilən billə ḥəküm sürimiz.
Biz uningdin tansaķ,
Umu bizdin tanidu.■
13 Biz Uningoƣa sadaķətsizlik ķilsaķmu, U yənila sadaķətliktur;
Qünki U Əzidin ḥeq tanalmaydu».□ ■

Hudani hursən ķilidioƣan hizmətkar

14 Bu ixlarni dawamliķ *ķerindaxlarning* səmigə selip, ularni Rəb aldida bimənə səzlər üstidə talax-tartix ķilmasliķni əstaydilliķ bilən agaḥlandurоƣin. Bundaķ talax-tartixlarning ḥeqķandaķ paydisi bolmayla ķalmay, bəlki angliоƣuqilarni nabut ķilidu.
15 Usta tikimqi rəhtni tooƣra piqķandək ḥəķiķət səzini durus qüxəndürüp, əzüngni Huda aldida təstiķlanoƣudək, yərgə ķarap ķalmaydioƣan maḥir bir hizmətkar ķilip kərsitixkə intilip kəngül ķoyoƣin;
16 lekin iplas, ķuruķ gəplərdin neri tur. Qünki bundaķ gəplərni ķiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliķķa qəmüp ketidu. □ ■
17 Muxundaķlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu. Himeneyus wə Filetoslar mana xundaķlarning iqidiki ikkisidur; □

■ **2:4** 1Kor. 9:25. □ **2:5 «Musabiķigə ķatnaxķan tənḥərikətqimu musabiķə ķaidilirigə riayə ķilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu» —** «musabiķə ķaidiliri»: — kona zamanlarda bu «ķaidilər» ḥəm musabiķining əzini wə musabiķigə boloƣan təyyarliķ-tərbiyiləxlərnimu baxķuratti. ■ **2:6** 1Kor. 9:10. □ **2:8 «Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiḥ» —** «Dawut» bolsa Dawut padixaḥ-pəyoƣəmbər, əlwəttə. **«sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiḥni mən yətküzüwatķan hux həwər boyiqə esingdə qing tut»** — bu muḥim ayət tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:9** Əf. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ **2:11 «Uning bilən billə əlgənikənmiz, Uning bilən ḥayatta billə yaxaymiz...» —** «Uning bilən» degənlik Məsiḥ bilən, əlwəttə. ■ **2:11** Rim. 6:8. ■ **2:12** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luķa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pet. 4:13. □ **2:13 «Biz Uningoƣa sadaķətsizlik ķilsaķmu, U yənila sadaķətliktur; qünki U Əzidin ḥeq tanalmaydu» —** «qünki U Əzidin ḥeq tanalmaydu» yaki «qünki U qoķum Əzining səzidə turmay ķalmaydu». Bu muḥim səz tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:13** Qəl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6. □ **2:16 «bundaķ gəplərni ķiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliķķa qəmüp ketidu» —** «bundaķ (kixilər)... tehimu ihlassizliķķa qəmüp ketidu» grek tilida «bundaķ (kixilər)... tehimu ihlassizliķķa aloƣa basturidu» degən kinayilik, ḥəjwiy səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17 «muxundaķlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu» —** «yamrap ketidu» grek tilida «ot-qəplərni yəp ketidu» dəp ipadilinidu. Rosul Pawlus xu səzi bilən: Bularning gəpliri «Hudaning ķoyliri» boloƣan etiķadiqlar istimal ķilixi kerək boloƣan «ozuķ»ni, yəni «saoƣlam təlim»ni yoķķa qiķiridu, dəp puritidu.

18 ular ḥəqiqəttin qətnəp, əlgənlərning tirilixi degən bu ix alliqaqan yüz berip boldi,
dəydu, xundaqla bəzilərning etiqadini oqulitidu. □
19 Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaqta. Uning üstigə məḥür bilən:
«Rəb Əzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə
alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin qol üzsun» dəp məḥürləngəndur. □ ■
20 Bay-bayaxat adəmning əyidə pəqət altun wə kümüx qaqa-quqilarla əməs,
yaoqaq, sapal qaqilarmu bolidu. Qaqa-quqilarning bəziliri ətiwarlinidu, bəziliri pəs
kərülidu. ■
21 Əgər bir kixi əzini undaqlarning kiridin tazilap haliy qilsa, u muqəddəs qilinoqan,
hojayinimizoqa yaraydioqan qaqidək, ḥərqandaq güzəl ixlaroqa təyyar bolidu.□
22 Xunglaxqa, yaxliqning arzu-ḥəwəsliridin əzüngni qaquroqin, pak qəlb bilən
Rəbgə nida qiloquqi bilən billə ḥəqqaniylik, ixənq-etiqad, meḥir-muḥəbbət wə tinq-
hatirjəmlikni qooqlixip izdə. ■
23 Lekin əhmiqanə, bilimsizliktin qikqan talax-tartixlaroqa arilixixni rət qil, qünki
bundaq ixlarning jedəl teriydioqanliqini bilisən. ■
24 Əmdiliktə Rəbning quli jedəlləxməsliki, bəlki ḥəmmə kixilərgə mulayim-
meḥriban, təlim berixkə maḥir, səwr-taqətlik boluxi kerək; ■
25 xuning bilən əz-əzigə qarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəqiqətni tonup
yetixigə towa qilidioqan qəlbni berər dəp, məmin-mulayimlik bilən nəsiḥət qilsun;
□ ■
26 bundaq boloqanda ular uyqusini eqip, əzlirini əz muddiasioqa əməl qilixqa tutqun
qiloqan Iblisning tuziqidin qutulalaydu.□

3

Ahir zaman

1 Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu.□ ■
2 U qaoqdiki insanlar əzinila oylaydioqan, pulpərəs, mənmənqi, ḥakawur, kupurluq
qilidioqan, ata-anisining səzini tingximaydioqan, tuzkor, iplas,

---

□ **2:18 «ular ḥəqiqəttin qətnəp…»** — grek tilida: «ular ḥəqiqətni nixan qilmay (qətnəp ketip)...». **«əlgənlərning tirilixi degən bu ix alliqaqan yüz berip boldi»** — bu bid'ət təlimning mənisi bəlkim təwəndiki ikki hil hata qaraxning biri boluxi kerək: — (1) «adəmlər Əysa Məsiḥkə etiqad qiloqanda, Uning Roḥi alliqaqan Əysa Məsiḥ bilən billə əlüp tirilidu (bu gəp muxu yərgiqə ḥəqiqət, əlwəttə). Əmdi tirilix pəqət xu roḥiy jəḥəttə bolup, kəlgüsidə tən jəḥəttə bolmaydu», yaki: (2) «biz Əysa Məsiḥgə ixəngənlərdə suoqa wə Roḥqa qəmüldürülgəndin keyin bizning «tirilgən tən»imiz bar bolidu. Xunga ḥazirqi tenimiz kesəl bolmaydu, ḥeq əlməydu». □ **2:19 «Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaqta. Uning üstigə məḥür bilən: «Rəb Əzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin qol üzsun» dəp məḥürləngəndur» —** bu muḥim ayət tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:19** Qəl. 16:5; Yḥ. 10:14. ■ **2:20** Rim. 9:21. □ **2:21 «Əgər bir kixi əzini undaqlarning kiridin tazilap haliy qilsa, u muqəddəs qilinoqan, hojayinimizoqa yaraydioqan qaqidək, ḥərqandaq güzəl ixlaroqa təyyar bolidu» —** «hojayinimiz»: — Igimiz, əlwəttə. Bu muḥim ayət tooqrluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:22** 1Tim. 6:11. ■ **2:23** 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ **2:24** 1Tim. 3:2. □ **2:25 «…xuning bilən əz-əzigə qarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəqiqətni tonup yetixigə towa qilidioqan qəlbni berər dəp, məmin-mulayimlik bilən nəsiḥət qilsun» —** «əz-əzigə qarxi boloqanlaroqa» degən ibarə oqurmənlərgə oqəlitə tuyuloqini bilən, grek tilida xundaq ipadilinidu. Demək, ḥəqiqətni jakarlioquqioqa qarxi qiqsa, əməliyəttə u Huda əzigə qilmaqqi boloqan yahxiliqtin məḥrum bolup, əz-əzigə qarxi qikqan bolidu. «Pənd.» 8:36 kərüng. ■ **2:25** Pənd. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ **2:26 «bundaq boloqanda ular uyqusini eqip, əzlirini əz muddiasioqa əməl qilixqa tutqun qiloqan Iblisning tuziqidin qutulalaydu» —** baxqa birhil tərjimisi: «bundaq boloqanda ular uyqusini eqip, əzlirini tutqun qiloqan Iblisning tuziqidin (Hudaning) iradisigə əməl qilixqa qutulalaydu». □ **3:1 «Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu» —** «eoqir künlər» grek tilida yənə «hətərlik künlər»nimu bildüridu. ■ **3:1** 1Tim. 4:1; 2Pet. 2:3; Yəḥ. 18.

3 kөyümsiz, kəqürümsiz, təhmәthor, өzini tutalmaydioƣan, wəhxiy, həyr-sahawətlikkə düxmən,
4 satkun, təlwə, xөhrətpərəs, ƕuzur-ƕalawətni Hudadin yahxi kөridioƣan,
5 sirtki kiyapəttə ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning kudritini inkar kilidioƣan bolidu. Bundaklardin yirak tur.□ ■
6 Qünki ularning arisidiki bəzilər өymu-өy sokunup kirip, gunahlar bilən besiloƣan, ƕərhil xəhwət-ƕəwəslərning kuli bolup kaloƣan nadan ayallarni azdurup өzigə əsir kilidu.□ ■
7 Bundak ayallar daim təlim alsimu, ƕərgiz ƕəkikətni tonup yetəlməydu.
8 Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoƣəmbərgə kandak karxi qikkan bolsa, bu *azduroƣuqilarmu* ƕəkikətkə xundak karxi qikidu. Ular zehin-köngülliri qirigən, etikad jəhəttə daxkal dəp ispatlanoƣan kixilərdur.□ ■
9 Lekin əmdi ular bu yolda aloƣa ilgiriliyəlməydu; qünki *Yannis bilən Yambris*ning ƕamakətliki oquk kөrüngəndək, bularningmu ƕəmmigə kөrünidu.

Pawlusning wəsiyətliri; өgəngənliringdə dawamlik mangoƣin

10-11 Lekin sən bolsang mening təlimim, yürüx-turuxum, məksət-iradilirim, ixənq-etikadim, səwr-takitim, mehir-muƕəbbitim, qidamlikim, mən uqrioƣan ziyankəxliklər wə azab-okubətlərgə, jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlərgə tolimu köngül bөlüp kəlding, xundakla mən bərdaxlik bərgən xunqə ziyankəxliklərdin toluk həwiring bar; Rəb ularning ƕəmmisidin meni kutkuzdi. □ ■
12 Dərwəkə, Məsih Əysada ihlasmən ƕayat kəqürüxkə iradə tikligənlərning ƕəmmisi ziyankəxlikkə uqraydu. ■
13 Lekin rəzil adəmlər wə ezitku-kazzaplar bəribir baxkilarnimu aldap, өzimu aldinip, baroƣanseri əsəbiylixidu.
14 Lekin sən bolsang, өgəngən wə toluk ixəndürülgən ƕəkikətlərdə qing tur; qünki bularni kimdin өgəngənlikingni bilisən, □
15 ƕəmdə balilik qaoƣliringdin tartipla mukəddəs yazmilarni bilip kəlding; bularning sanga Məsih Əysaoƣa baoƣlanoƣan etikad arkilik boloƣan nijat tooƣruluk seni dana kilalaydioƣanlikini bilisən.
16 Pütkül mukəddəs yazmilarning ƕəmmisi Hudaning Rohining yolyoruk-ilƕami bilən yeziloƣan bolup, u təlim berix, tənbih berix, hatalikларni tüzitix wə kixilərni

---

□ **3:5 «...sirtki kiyapəttə ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning kudritini inkar kilidioƣan bolidu. Bundaklardin yirak tur» —** 1-5-ayətlər tooƣruluk «koxumqə səz»imizdə kiskiqə tohtilimiz. ■ **3:5** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuƕa. 10. □ **3:6 «ƕərhil xəhwət-ƕəwəslərning kuli bolup kaloƣan nadan ayallar...» —** yaki «ƕərhil xəhwət-ƕəwəslərning kuli bolup kaloƣan ajiz ayallar...». ■ **3:6** Mat. 23:14; Tit. 1:11. □ **3:8 «Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoƣəmbərgə kandak karxi qikkan bolsa, bu azduroƣuqilarmu ƕəkikətkə xundak karxi qikidu» —** «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni kөrüng. Israillar Misirdin qikixtin burun, Misir padixaƕining sehirgərliri Musa pəyoƣəmbərgə karxi turoƣan. Ularning isimliri (Yannis bilən Yambris) Təwratta deyilgən əməs, bəlki Yəhudiylarning baxka tarihiy kitablirida tepilidu. ■ **3:8** Mis. 7:11. □ **3:10-11 «jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlərgə tolimu köngül bөlüp kəlding...» —** «Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlər»: — bu bir-birigə yekin üq yurtta boloƣan wəkələr tooƣruluk məlumatlar «Ros.» 13-14-babta tepilidu. Timotiy өzi Listralik idi; Pawlus duq kəlgən bu ziyankəxliklər Timotiyning Məsiƕgə etikad kilixioƣa təsir kiloƣan boluxi mumkin idi. ■ **3:10-11** Zəb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10 ■ **3:12** Mat. 16:24; Luka 24:26; Yƕ. 17:14; Ros. 14:22; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «qünki bularni kimdin өgəngənlikingni bilisən» —** bəzi kona kəqürmilərdə «kimlər» dəp deyilidu. Lekin bizningqə «kim» dəp okux tooƣra, qünki Pawlus bu ayətlərdə өzining ülgə boloƣanlikі tooƣruluk köp səzləydu. Təwəndiki 15-ayəttə u baxka kixilər (Timotiyning qong ana wə anisi)ning təsirini tiloƣa alidu.

ħəkķaniyət yoliƣa baxlaxķa paydiliķtur. □ ■
17 Bular arķilik Hudaning adimi toluķ ķorallinip, barlik yahxi əməllərni ķilixķa təyyar bolalaydu.

4

1 Mən Huda ħəmdə tiriklər bilən ölüklərni soraķ ķilixķa təyyar turidiƣan Məsiħ Əysaning aldida, xundaķla Uning ķayta ayan boluxi wə Uning Өz padixaħliķi bilən sanga xundaķ agaħ ķilip tapilaymənki,■
2 *Hudaning* səz-kalamini jakarla; wakit-pursət yar bərsun-bərmisun, uningƣa jiddiy ķara. Toluķ səwr-takət wə təlim-əķidə bilən nəsiħət ķiloƣin, tənbiħ bərgin, rioƣbətləndürgin.□
3 Qünki xundaķ bir zaman keliduki, insanlar saoƣlam təlimni anglaxķa qidimay, bəlki ķulaķlirioƣa hux yaķidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa өz xəħwət-ħəwəslirigə uyoƣun təlim bərgüqilərni toplaydu.□
4 Ular ħəķikətkə ķulaķ salmay, əpsanilərni tingxaxķa burmilinip ketidu.
5 Lekin sən ħərķandaķ əħwalda oyoƣaķ tur, harliķ-muxəķķətlərgə bərdaxliķ bər, hux həwərqining wəzipisini orunda, tapxuruloƣan hizmitingni ħər tərəptin toluķ ada ķiloƣin.
6 Qünki өzümgə kəlsəm, jenim ķurbanliķning «xarab ħədiyə»sidək tөkülidioƣan wakti yetip kəldi, mening bu dunyadin ketix wakƫimmu yeķinlaxti.□ ■
7 Güzəl kürəxni mən ķilip boldum, yügürüx musabiķisining mənzilini besip boldum, birdinbir etiķadni qing saķlap kəldim.□
8 Ħazir ħəkķaniyliķning *oƣəlibə* taji mən üqün saķlinip turmaķta. Uni, ħəkķaniy soraķqi boloƣan Rəb xu künidə manga, xundaķla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp turoƣanlarning ħəmmisigə in’am ķilip kiygüzidu.□ ■

Hususiy tapxuruķlar; ahirķi səzlər

9 Imkaniyətning bariqə yenimoƣa tezdin yetip kəl.

□ **3:16 «Pütkül muķəddəs yazmilarning ħəmmisi Hudaning Roħining yolyoruķ-ilħami bilən yeziloƣan bolup...»** — grek tilida «pütkül muķəddəs yazmilarning ħəmmisi» degən ibarə yazmilardiki ħərbir səz-ayətning Hudadin kəlgənlikini təkitləydu. «Hudaning Roħining yolyoruķ-ilħami bilən yeziloƣan» grek tilida «Huda nəpisi bilən kirgüzüp yeziloƣan» degən xəkildə ipadilinidu. Grek tilida ħəm ibraniy tilida «Roħ» wə «nəpəs» bir səz. ■ **3:16** 2Pet. 1:21. ■ **4:1** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ **4:2 «Hudaning səz-kalamini jakarla; wakit-pursət yar bərsun-bərmisun, uningƣa jiddiy ķara»** — «wakit-pursət yar bərsun-bərmisun» degənlikning mənisi, həķlər Hudaning səzini ķobul ķilsun ķilmisun, ularoƣa yaķsun yakmisun Hudaning adimining wəzipisi ħaman amal ķilip səz-kalamni ularoƣa yətküzüxtin ibarət. □ **4:3 «... ķulaķlirioƣa hux yaķidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa өz xəħwət-ħəwəslirigə uyoƣun təlim bərgüqilərni toplaydu»** — «ķulaķlirioƣa hux yaķidioƣan səzlərni anglax üqün» grek tilida «ķulakliri ķiqixķan bolup,..» degən ibarə bilən ipadilinidu. Bu ibarə: «ular ħərdaim yengi nərsilərni anglioƣaqķa» degən baxķa birhil qüxənqinimu beridu. □ **4:6 «jenim ķurbanliķning «xarab ħədiyə»sidək tөkülidioƣan wakit yetip kəldi»** — Pawlus өzining ħayatini Təwrat dəwridiki ķurbanliķlar üstigə tөkülidioƣan «xarab ħədiyə»gə ohxitidu. Dikķət ķilixķa ərziyduki, uning yeķin arida bolidioƣan ölümini ķurbanlikķa əməs, pəķət bir «xarab ħədiyə»gə ohxitidu, halas. Xübħisizki, uning mənisi «uluoƣ ķurbanlik» Əysa Məsiħningkidur. ■ **4:6** 2Pet. 1:14. □ **4:7 «Güzəl kürəxni mən ķilip boldum»** — «kürəx» (ķattiķ elixix musabiķisi, grek tilida «agon») degən səz tooƣuluk «Timotiyoƣa (1)»diki (6:12 tooƣuluk) «ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:8 «Uni, ħəkķaniy soraķqi boloƣan Rəb xu künidə manga, xundaķla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp turoƣanlarning ħəmmisigə in’am ķilip kiygüzidu»** — «xu küni» Rəbning ķayta kelidioƣan küni, əlwəttə. ■ **4:8** 1Kor. 9:25; 1Pet. 5:4.

10 Qünki Demas bu ḥazirḳi dunyani tama ḳiloƣanliḳi üqün meni taxlap Tesalonika
xəḥirigə kətti. Kriskis Galatiya əlkisigə, Titus Dalmatiya əlkisigə kətti. ■
11 Yenimda yaloƣuz Luḳa ḳaldi. Markusni əzüng bilən birgə elip kəl, qünki u
hizmətlirimdə manga kəp əsḳatidu. ■
12 Tikikusni bolsa Əfəsus xəḥirigə əwətiwəttim. ■
13 Kelixingdə Troas xəḥiridə Karpusning yenioƣa ḳaldurup ḳoyoƣan yepinqam bilən
kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni billə aloƣaq kəlgin. □
14 Miskər Iskəndər manga tola əskilik ḳildi. Rəb uningoƣa ḳilmixlirioƣa layiḳ
yandurmay ḳalmaydu. ■
15 Sən ḥəm uningdin ḥoxyar bol; qünki u biz yətküzgən səzlirimizgə ḳattiḳ ḳarxiliḳ
kərsətti.
16 Tunji ḳetimliḳ soraḳta mening aḳliniximoƣa yardəm ḳilidioƣan ḥeqkim qiḳmidi,
ḥəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ḥesablanmioƣay! □
17 Lekin Rəb mening bilən billə turup, mən arḳiliḳ Injil jakari toluḳ ḳilinip, bu yərdiki
barliḳ yat əlliklərdin boloƣanlarning anglixi üqün meni küqləndürdi; xuning bilən
mən xirning aoƣzidin ḳutḳuziwelindim. □
18 Rəb meni barliḳ rəzil ixtin ḳutḳuzup, ərxtiki padixaḥliḳioƣa saḳ yətküzidu! Xan-
xərəp Uningoƣa əbədil'əbədgiqə mənsup boloƣay! Amin!

Ahirḳi salam

19 Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt.□ ■
20 Erastus Korint xəḥiridə ḳaldi. Lekin Trofimus kesəl bolup ḳaloƣanliḳtin, uni Miletus
xəḥiridə ḳaldurup ḳoydum.
21 Ḳix qüxüp kətküqə imkaniyətning bariqə bu yərgə kəlgin.
Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya wə barliḳ ḳerindaxlardin sanga salam.
22 Rəb Əysa Məsiḥ roḥing bilən billə boloƣay! Meḥir-xəpḳət silər bilən billə boloƣay!
□

■ **4:10** Kol. 4:14; Flm. 24. ■ **4:11** Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ **4:12** Ros. 20:4; Kol. 4:7. □ **4:13 «kelixingdə Troas xəḥiridə Karpusning yenioƣa ḳaldurup ḳoyoƣan yepinqam bilən kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni billə aloƣaq kəlgin» —** bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə ḳisḳiqə tohtilimiz. ■ **4:14** 1Tim. 1:20. □ **4:16 «Tunji ḳetimliḳ soraḳta mening aḳliniximoƣa yardəm ḳilidioƣan ḥeqkim qiḳmidi, ḥəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ḥesablanmioƣay!» —** bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə ḳisḳiqə tohtilimiz. □ **4:17 «xuning bilən mən xirning aoƣzidin ḳutḳuziwelindim» —** Pawlus Ḳəysər Neroning birinqi soriḳidin ḳutuldi. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt» —** «Priska» bolsa «Priskilla»ning ḳisḳartiloƣan xəkli («Ros.» 18:2). Akwila wə Priskilla ər-ayal idi. ■ **4:19** Ros. 18:2; Rim. 16:3. □ **4:22 «Rəb Əysa Məsiḥ roḥing bilən billə boloƣay! » —** bəzi kona kəqürmilərdə pəḳət «Rəb roḥing bilən billə boloƣay!» deyilidu.

Tituskа

Rosul Pawlus Tituskа yazoɣan məktup •••• Salam

1 Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan ɧəqiqətning bildürülüxi üqün, Əysa Məsiɧning rosuli qilip təyinləngən, Hudaning quli boloɣan mənki Pawlustin sanga salam — □
2 (bu etiqad wə ɧəqiqət mənggülük ɧayatqa baoɣlanoɣan ümidni elip kelidu; bu mənggülük ɧayatni mutləq yaloɣan eytmaydioɣan Huda ɧəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila wədə qiloɣanidi; ■
3 lekin *ɧazir* wədisining waqti kelip Qutquzoɣuqimiz Huda buning kalam-həwirini Өz əmri bilən manga tapxuroɣan jakar arqilik axkarilidi) ■
4 — ortaq etiqadimizda өz ooɣlum boloɣan Tituskа salam! Huda'Atimiz wə nijatkarimiz Məsiɧ Əysadin sanga meɧir-xəpqət wə hatirjəmlik boloɣay! □ ■

Titusning Kret arilidiki hizmiti

5 Seni Kret arilida qalduruxtiki səwəb, orundilip bolmioɣan ixlarni bir tərəp qilixing üqün wə ɧər xəɧərdə sanga tapilioɣinimdək jamaətkə aqsaqallarni təyinlixing üqün idi. ■
6 Aqsaqalliqqa təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik, pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi wə ixlirida xallaqlik qilidioɣan yaki *ata-anisioɣa* boysunmaydioɣan əyibliri bolmioɣan boluxi kerək. □ ■
7 Qünki jamaətning yetəkqisi Hudaning *ailisigə* oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz boluxi kerək; baxbaxtaq əməs, terikkək əməs, ɧaraq-xarabqa berilgən əməs, zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs, □ ■
8 bəlki meɧmandost, sahawətlik, yahxiliqni səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə өzini tutuwaloɣan boluxi lazim. □ ■

□ **1:1 «Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan ɧəqiqətning bildürülüxi üqün…»** — bu səz bolsa: (1) Hudaning Өzi tallioɣan həlqigə tapxuroɣan өzgərməs etiqadqa muwapiq, Hudaning uningda boloɣan məqsiti üqün; (2) Hudaning tallioɣanlirini muxu etiqadqa erixtürüx üqün; (3) Hudaning tallioɣanlirining etiqadini aloɣa sürüx üqün degən üq mənini өz iqigə elixi mumkin. ■ **1:2** Qəl. 23:19; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pet. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4 «ortaq etiqadimizda өz ooɣlum boloɣan Tituskа…»** — bu ibarə xübɧisiz xuni kөrsitiduki, Titus hux həwərni əslidə Pawlustin angliɣan wə xundaqla uningoɣa ixinip ɧayatqa erixkənidi. Xuning bilən (Pawlus baxqa yərlərdə kөp eytqinidək) roɧiy jəɧəttin Titusni hux həwər arqilik «tuoɣdi» wə uningoɣa roɧiy jəɧəttin atidək boldi. ■ **1:4** Əf. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6 «Aqsaqalliqqa təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik… boluxi kerək»** — «bir ayallik» yaki «bir ayalning eri», bəlkim «өz ayalioɣa sadiq» degən mənidə. Bu tooɣruluq «Timotiyoɣa (1)»diki «qoxumqə səz»imizni kөrüng. **«pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi … kerək»** — yaki, «pərzəntliri bolsa sadiq boluxi… kerək». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7 «jamaətning yetəkqisi Hudaning ailisigə oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz boluxi kerək; baxbaxtaq əməs…»** — «baxbaxtaq» — grek tilida bu səz «xəɧsiyətqi, mənmənqi» degən mənilərnimu өz iqigə alidu. **«ɧaraq-xarabqa berilgən əməs, zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs…»** — «nəpsaniyətqi» grek tilida «өzini buloɣaydioɣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir səz bilən ipadilinidu. Bu səzgə qarioɣanda, pul wə mal-dunyani qooɣlixix insanni ɧaram qilip buloɣaydu. Bu tema tooɣrisida yənə «Luqa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaɧatlarni wə «Luqa»diki «qoxumqə səz»imizdiki 16-bab tooɣruluq «naɧək dunyaoɣa təwə boloɣan mal-dunya» degən məzmunni kөrüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Əf. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pet. 5:2. □ **1:8 «bəlki meɧmandost, sahawətlik, yahxiliqni səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə өzini tutuwaloɣan boluxi lazim»** — grek tilida «sahawətlik, yahxiliqni səyidioɣan» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2.

9 U yənə saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə ƙarxi qikƙuqilaroɣa rəddiyə berix üqün, tapxuruloɣan təlimdiki ixənqlik kalam-səzdə qing turuxi kerək. □
10 Qünki ɦazir bimənə səz ƙilidioɣan, kixilərning kənglini owlap ezitƙuluƙ ƙilidioɣan, əz beximqiliƙ ƙilidioɣan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikƙanlar bar. □ ■
11 Ularning aoɣzini etix kerək; qünki ular ɦaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmioɣan təlimlərni əgitip, ɦətta pütün aililərni nabut ƙilmaƙta. □ ■
12 Xulardin biri, yəni *Kret arilidikilərning* əzining bir pəyoɣəmbiri: «Kretlar ɦəmixə yaloɣan səzləydioɣanlar, wəɦxiy ɦaywanlar wə ɦurun toymaslardur» degən. □
13-14 Bu guwaɦliƙ ɦəƙiƙəttur; xunga ularning etiƙadta saoɣlam turuxi üqün, xundaƙla Yəɦudiy əpsanilərgə wə ɦəƙiƙəttin qətnigənlər toƙuwaloɣan insaniy ƙaidə-bəlgilimilərgə ƙulaƙ salmasliƙi üqün ularni ƙattiƙ əyibləp agaɦlandurоɣin.□ ■
15 Pak kixilər üqün ɦəmmə nərsə pak; lekin buloɣanoɣan napaklar wə etiƙadsizlar üqün ɦeqƙandaƙ nərsə pak əməstur. Qünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu buloɣinip kətkən. ■
16 Ular Hudani tonuymiz dəp dawrang ƙilsimu, lekin əməlliridə Uningdin tanidu; qünki ular yirginqliklər, ɦeqgəp anglimaydioɣanlar, ɦeqƙandaƙ yahxi ixlarni ƙilixƙa yarimaydioɣanlardur.

2

Saoɣlam təlimgə layiƙ yaxax

1 Lekin sən bolsang saoɣlam təlimgə ƙandaƙ uyoɣun yaxaxni əgitixing kerək.
2 Yaxanoɣan ərlərgə, ɦoxyar, salmaƙ, təmkin, etiƙadta, meɦir-muɦəbbəttə wə səwr-taƙəttə saoɣlam boluxni tapilioɣin.
3 Xuningdək, yaxanoɣan ayallaroɣa yürüx-turuxta ihlas-muƙəddəslikkə layiƙ boluxni, qeƙimqiliƙ ƙilmasliƙni, ɦaraƙ-xarabƙa berilməydioɣan boluxni, güzəl ixlarni əgətküqilər boluxni tapilioɣin. ■
4-5 Buning bilən ular yax ayallaroɣa ərlirigə kөyünüx, balilirioɣa kөyünüx, salmaƙ bolux, pak bolux, өy ixlirini puhta ƙilix, meɦriban bolux wə өz ərlirigə boysunuxni əgitələydu. Xundaƙ boloɣanda Hudaning səzi ƙarilanmaydu. ■

□ **1:9 «u yənə saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə ƙarxi qikƙuqilaroɣa rəddiyə berix üqün…»** — «saoɣlam təlim» bolsa Pawlusning kəp ixlitidioɣan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim ɦəƙiƙət, tooɣra əlwəttə, u əzini ƙobul ƙiloɣanlarda saƙ, saoɣlam roɦiy ɦayatni ɦasil ƙilidu wə ƙuwwətləydu. □ **1:10 «… kixilərning kənglini owlap ezitƙuluƙ ƙilidioɣan, өz beximqiliƙ ƙilidioɣan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikƙanlar bar»** — «hətniliklərdin qikƙanlar» Yəɦudiylar yaki əslidə Yəɦudiylarning «sinagog»ioɣa ƙobul ƙilinix üqün hətnə ƙobul ƙiloɣanlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «hətniliklər»ni hətnilikni ƙobul ƙilix kerək dəp təlim bərgənlərni kərsitidu, dəp ƙaraydu. Lekin təwəndiki 11-ayətkə ƙarioɣanda ularning ɦərtürlük ziyanliƙ təlimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11 «ular ɦaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmioɣan təlimlərni əgitip, ɦətta pütün aililərni nabut ƙilmaƙta»** — «ɦaram dunyani dəp»: — təlim (məyli tooɣra bolsun, natooɣra bolsun) berixtiki məƙsət dunyaoɣa erixix bolsa bəribir ɦaram ix bolidu, əlwəttə. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12 «xulardin biri, yəni Kret arilidikilərning өzining bir pəyoɣəmbiri: «Kretlar ɦəmixə yaloɣan səzləydioɣanlar, wəɦxiy ɦaywanlar wə ɦurun toymaslardur» degən»** — Kretliƙ xair Epimenidis, miladiyədin ilgiri altinqi əsirdə yazoɣan xeir. «ɦurun toymioɣurlar» grek tilida «ləm-lüm axƙazanlar» bilən ipadilinidu — demək, ularning axƙazinidin baxƙa əzaliri yoƙ ohxaydu. □ **1:13-14 «xundaƙla Yəɦudiy əpsanilərgə wə ɦəƙiƙəttin qətnigənlər toƙuwaloɣan insaniy ƙaidə-bəlgilimilərgə ƙulaƙ salmasliƙi üqün…»** — «Yəɦudiy əpsanilər» tooɣruluƙ «Timotiyoɣa (1)»diki «ƙoxumqə səz»imiz (1:4 wə 4:7-ayətlər üstidə tohtaloɣinimiz)ni kərüng. **«…ularni ƙattiƙ əyibləp agaɦlandurоɣin»** — «ularni» bolsa «Krettiki etiƙadqilarni». ■ **1:13-14** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23. ■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pet. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Pet. 3:1.

6 Xuningdək yax ərlərnimu salmaқ boluxқa jekiligin.
7 Өzüngmu ҳəmmə ixta güzəl əməlliring bilən ularoɳa ülgə boloɳin; təlim bərginingdə pak-diyanətlik, eoɳir-besiқ bolup, ■
8 ҳeqkim қusur tapalmaydioɳan, saoɳlam sözlərni yətküzgin; buning bilən, қarxi qiққuqilar biz tooɳruluқ yaman gəp қilidioɳan yərni tapalmay hijil bolidu. ■
9 Қullaroɳa өz hojayinlirini ҳəmmə ixta қanaətləndürüp ularoɳa boysunuxni өgətkin. Ular gəp yandurmay, ■
10 ooɳriliқ қilmay, өzlirining ҳər jəҳəttə ixənqlik ikənlikini kərsətsun. Ular buning bilən Қutқuzoɳuqimiz Hudaning təlimatioɳa ҳər jəҳəttin zinnət bolidu. □
11 Qünki Hudaning nijatni barliқ insanlaroɳa elip kelidioɳan meҳir-xəpқiti ayan boldi;
12 u bizgə ihlassizliқ wə bu dunyaning arzu-ҳəwəslirini rət қilip, ҳazirқi zamanda salmaқ, ҳəққaniy, ihlasmən ҳayatni өtküzüximiz bilən, ■
13 uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsiҳning xan-xərəp bilən kelidioɳanliқioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarliқ bilən kütüxni өgitidu. □ ■
14 U bədəl tələp bizni ҳəmmə itaətsizliklərdin azad қilix ҳəmdə bizni өzi üqün pak қilip, Өzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə қizoɳin intilidioɳan həlқ қilixқa biz üqün қurban boldi. □ ■
15 Barliқ ҳoқuқungni ixlitip bu ixlarni jakarlap eytқin, nəsiҳət berip jekiligin wə agaҳlanduroɳin. Ҳeqkim seni kəmsitmisun. ■

3

Etiқadqilar қilixқa tegixlik ixlar

1 *Jamaəttikilərgə* xuni əslitip turoɳinki, ular ҳökümranlaroɳa wə ҳoқuқdarlaroɳa boysunup, xularning səzini anglisun, ҳərқandaқ yahxi əməllərni қilixқa təyyar tursun, ■
2 ҳeqkimning yaman gepini қilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, ҳəmmə adəmgə ҳər jəҳəttə məminlik kərsətsun. □ ■
3 Qünki biz өzimizmu əslidə nadan bolup, itaətsiz, azduruloɳan, ҳərhil xəҳwət-ҳəwəslərning ҳəm ləzzətlərning қuli boloɳan, rəzillik wə ҳəsəthorluқ iqidə yaxioɳan, nəprətlik boloɳan ҳəm bir-birimizdin nəprətlinidioɳanlardin iduқ. ■
4 Biraқ Қutқuzoɳuqimiz Hudaning insanlaroɳa boloɳan meҳribanliқi wə meҳir-muҳəbbiti ayan boluxi bilən,

---

■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pet. 5:3. ■ **2:8** 1Pet. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1, 2; 1Pet. 2:18. □ **2:10 «… өzlirining ҳər jəҳəttə ixənqlik ikənlikini kərsətsun» —** baxқa birhil tərjimisi: «… ular etiқadning ҳər jəҳəttə yahxiliқini kərsitip bərsun». ■ **2:12** Əf. 1:4. Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuҳa. 2:16. □ **2:13 «uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsiҳning xan-xərəp bilən kelidioɳanliқioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarliқ bilən kütüxni өgitidu» —** toluқ 12-13-ayətning baxқa birhil tərjimisi: «…u bizgə ihlassizliқ wə bu dunyaning arzu-ҳəwəslirini rət қilip, ҳazirқi zamanda salmaқ, ҳəққaniy, ihlasmən ҳayatni өtküzüxni өgitidu; xuning bilən biz buning bilən mubarək ümidimizning əməlgə exixini, yəni uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsiҳning xan-xəripining ayan қilinixini təlpünüp kütimiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20. □ **2:14 «U bədəl tələp bizni ҳəmmə itaətsizliklərdin azad қilix ҳəmdə bizni Өzi üqün pak қilip, өzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə қizoɳin intilidioɳan həlқ қilixқa biz üqün қurban boldi» —** Təwrat, «Zəb.» 130:8, «Əz.» 37:23, «Қan.» 14:2ni kərüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Əf. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12. ■ **3:1** Rim. 13:1, 3-7; 1Pet. 2:13. □ **3:2 «ҳeqkimning yaman gepini қilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, ҳəmmə adəmgə ҳər jəҳəttə məminlik kərsətsun» —** Təwrat-Injilda «məminlik»ning nemə mənisi barliқi tooɳruluқ «Kolossidikilərgə»diki «қoxumqə səz»imizni (3:12 üstidə tohtaloɳinimizni) kərüng. ■ **3:2** Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ **3:3** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Kol. 3:7; 1Pet. 4:3.

5 (өzimizning kandaktur həkkaniy əməllirimiz bilən əməs, bəlki Uning rəhim-xəpkiti
bilən) yengidin tuoquluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni
kutkuzdi;□ ■
6 bu Rohni Huda Nijatkarimiz Əysa Məsih arkilik wujudimizoqa mol kuydi.■
7 Bu arkilik, Hudaning mehir-xəpkiti bilən həkkaniy kilinip, mənggülük hayatka
erixix ümidini tutkan mirashorlar bolduk.
8 Bu səzlər ixənqliktur wə bu həkikətlərni alahidə təkitlixingni tələp kilimən.
Xundak kiloqiningda, Hudaoqa etikad kiloqanlar өzlirini yahxi əməllərni kilixka
berilixkə kөngül bөlidu. Bu ixlar insanlar üqün güzəl wə paydilik.
9 Birak əhmikanə munazirilər, nəsəbnamilərdiki *kuruk gəplər*, jedəl-majralar,
Təwrat kanunioqa munasiwətlik talax-tartixlardin өzüngni neri tutkin; qünki bular
paydisiz wə biməniliktur.■
10 Arioqa bөlgünqilik kiloquqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоqandin keyin
uning bilən boloqan bardi-kəldini üziwət; □ ■
11 qünki bundak adəmni həkikəttin qətnidi, gunah sadir kiliwatidu, xundakla өzini
өzi jazaoqa məhkum kiloqan dəp bilisən.

Ahirki sөz

12 Artemasni yaki Tikikusni sanga mangduroqanda, mumkin kədər tezrək Nikopolis
xəhirigə mening yenimoqa kəlgin, qünki u yərdə kixlimakqi boluwatimən. ■
13 Adwokat Zenas bilən Apollosning səpirigə kөngül bөlüp himmitingning bariqə
uzatkin; kəm-kütiliri bolsa, ularning hajitidin qikkin. ■
14 Bizning kowmimiz mewisiz kalmasliki üqün hajətmənlərgə yardəm kilip, өzlirini
güzəl əməllərni kilixka beoqixlaxni өgənsun.
15 Yenimdikilərning həmmisidin sanga salam. Etikadta bizni səyidioqalaroqa salam
eyt.
Mehir-xəpkət həmminglaroqa yar boloqay!

□ **3:5 «... Yengidin tuoquluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni kutkuzdi» —** «yengidin tuoquluxta yuyuxliri» grek tilida «yengidin tuoquluxtiki «das süyi»». Təwrat dəwridiki zamanlarda kahinlar ibadəthanida Hudaoqa yekinlixix üqün pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək idi. Bu yərdə tən əzalirini yuyux əməs, adəmning pütkül rohining yuyunixi kөrsitilidu, əlwəttə. ■ **3:5** Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Əf. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ **3:6** Əz. 36:25. ■ **3:9** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14. □ **3:10 «Arioqa bөlgünqilik kiloquqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоqandin keyin uning bilən boloqan bardi-kəldini üziwət» —** «arioqa bөlgünqilik kiloquqi adəm» jamaətni (bəlkim adəmni azduridioqan təlim bilən) bөlməkqi bolidu. ■ **3:10** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuha. 10. ■ **3:12** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **3:13** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12.

Filemonoŋa

Rosul Pawlus Filemonoŋa yazoŋan məktup

1 Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus wə ḳerindiximiz Timotiydin səyümlükimiz
wə hizmətdiximiz Filemonoŋa□ ■
2 wə singlimiz Afiyaoŋa, səpdiximiz Arkippusḳa wə өyüngdə yioŋilidioŋan jamaətkə
salam! □ ■
3 Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik
boloŋay!

Filemonning meḥir-muḥəbbiti wə etiḳadi

4-5 Rəbbimiz Əysaoŋa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloŋan meḥir-muḥəbbiting
wə ixənq-etiḳadingni anglap, mən dualirimda ḥəmixə seni yad etip turuwatimən,
sən üqün təxəkkür eytimən;□ ■
6 Bizgə nesip boloŋan, Məsiḥni uluoŋlaydioŋan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup
yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing küqəytilsun dəp
dua ḳilimən.□
7 Qünki sening meḥir-muḥəbbiting manga zor huxalliḳ wə rioŋbət elip kəldi; qünki
i ḳerindixim, muḳəddəs bəndilərning iq-baoŋirliri sening arḳiliḳ kөp səyündürüldi.

Filemonning ḳuli Onesimus ḥəḳḳidə iltimas

8 Xunga, gərqə seni layiḳ ixni ḳilixḳa buyruxḳa Məsiḥdə jür'ətlik bolalisammu,
9 lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu Əysa
Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip өtünüxni layiḳ kөrdum — □
10 kixənlərdə turup tuoŋḳan balam, yəni Onesimus tooŋruluḳ iltimasim bar. ■
11 U burun sanga paydisiz boloŋan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu
paydiliḳtur. □
12 Mən ḥazir uni — janjigirimni sening yeningoŋa ḳayturup əwətimən.

□ **1:1 «Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus …»** — Pawlus bu məktupni yazoŋanda Rimning məḥbusi idi. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳaraytti. Rimliḳlarning uni ḳoloŋa elip türmigə taxliwətkini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əllik» ixəngüqilərning kөp payda kөridioŋanliḳioŋa Pawlusning kөzi yətkən; xuning bilən Pawlus өzini: «rimliḳlarning məḥbusi» demәy, bəlki «Məsiḥning məḥbusi» dəydu. ■ **1:1** Əf. 3:1; 4:1. □ **1:2 «səpdiximiz Arkippus»** — «səpdiximiz» (yaki «kürəxdiximiz») — roḥiy «urux sepi»də boloŋan kürəxtə, əlwəttə. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5 «Rəbbimiz Əysaoŋa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloŋan meḥir-muḥəbbiting wə ixənq-etiḳading»** — demək, Filemonning muḥəbbiti wə ixənqi Məsiḥgə wə muḳəddəs bəndilirigimu ḳaritip baoŋlanoŋanidi. ■ **1:4-5** 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:6 «Məsiḥni uluoŋlaydioŋan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən..»** — baxḳa qüxənqisi «Məsiḥdə boloŋan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən…». **«Bizgə nesip boloŋan, Məsiḥni uluoŋlaydioŋan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing küqəytilsun dəp dua ḳilimən»** — toluḳ ayətning baxḳa bir tərjimisi: «Sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing tehimu jari ḳilinixi bilən, bizgə nesip boloŋan, Məsiḥni uluoŋlaydioŋan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing üqün dua ḳilimən». □ **1:9 «lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu Əysa Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip өtünüxni layiḳ kөrdum»** — «muḥəbbətning türtkisi bilən.. өtünüx…» tooŋruluḳ «Korintliḳlaroŋa (1)»diki «ḳoxumqə səz»imizdə bayan ḳiloŋan «ḥoḳuḳ wə muḥəbbət» (15:24) üstidə boloŋan muzakirimizni kөrüng. ■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11 «U burun sanga paydisiz boloŋan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu paydiliḳtur»** — «Onesimus» degən isim grekqə «paydiliḳ» degən mənidə. Kirix səzimizdə eytḳinimizdək, Onesimus əsli Filemonning ḳuli idi, u uning ḳexidin ḳaqḳanidi.

13 Hux həwərni dəp kixənlərdə turoƣinimda uni sening ornungda mening hizmitimdə
boluxķa yenimda ķaldurup ķaloƣum bar idi;
14 birak sening raziliķingni almay ḥeqnemini ķiloƣum yoķ; xundak ķiloƣanda sening
manga ķiloƣan yahxiliķing məjburiy əməs, bəlki razimənlik bilən bolidu.
15 Qünki sening Onesimustin wakitlik məḥrum boloƣiningning səwəbi, bəlkim dəl
sening uningoƣa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi.□ ■

16 Mening xundak deginim, uningoƣa ķul ķatarida əməs, bəlki ķuldin kəp üstün
— manga nəķədər səyümlük, xundakla sanga tehimu xundak bolidioƣan (insaniy
munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə boloƣan munasiwət bilən), səyümlük ķerindax
ķatarida igə bolisən; □
17 xuning üqün, əgər sən meni ḥəmdax ķatarida kərsəng, uni meni ķobul ķiloƣandək
ķobul ķiloƣin.
18 Əgər burun u sanga birər yolsizlik ķiloƣan bolsa yaki sanga ķərzdar boloƣan bolsa,
buni mening ḥesabimoƣa yazoƣin. □
19 Mana mənki Pawlus bu səzlərni əz ķolum bilən yeziwatimən: ķərzi bolsa əzüm
ķayturimən; lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ķərzdar boloƣiningni
tiloƣa almaymən. □
20 Xunga, əy ķerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən; iq-
baoƣirlirimni Məsiḥdə səyündürgin.□
21 Ixənqim səzümni anglaydioƣanliķingoƣa kamil bolup wə sorioƣanlirimdin artuķ
orunlaydioƣanliķingni bilip, sanga muxundak yazdim.
22 Bulardin baxķa, manga turaloƣu jay təyyarlap ķoyoƣin. Qünki dualiringlar arķilik
mening silərgə ķayturup beriliximni ümid ķilimən.□ ■

Ahirķi salam

23 Əysa Məsiḥkə hizmət ķiloƣanliķi üqün zindandixim boloƣan Əpafras, □ ■

□ **1:15 «Qünki sening Onesimustin wakitlik məḥrum boloƣiningning səwəbi, bəlkim dəl sening uningoƣa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi» —** bu ayət üstidə «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tes.4:13 □ **1:16 «insaniy munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə boloƣan munasiwət bilən» —** grek tilida «ət təripidin wə Rəbdə bolux təripidin...». Əslidə Onesimus Filemonoƣa ķul idi, insaniy tərəptin ularning otturisidiki (Rim imeriyəsidiki ķanun boyiqə) munasiwət hojayin bilən ķul ayrilmaslik munasiwiti idi. Bu səz bəlkim yənə Filemonning ķuli Onesimuska əslidə amrak ikənlikini kərsitidu. □ **1:18 «Əgər burun u sanga birər yolsizlik ķiloƣan bolsa yaki sanga ķərzdar boloƣan bolsa, buni mening ḥesabimoƣa yazoƣin» —** mumkinqiliki barki, Pawlusning: «Əgər u... sanga ķərzdar boloƣan bolsa» degini, Onesimusni hijalətkə ķaldurmaslik üqün «u səndin birər pul-dunya ooƣrilioƣan bolsa» degənni silik ipadilixi idi. □ **1:19 «lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ķərzdar boloƣiningni tiloƣa almaymən» —** «əz jening bilən manga ķərzdar boloƣining» degən səz, xübḥisizki, Pawlusning Filemonoƣa hux həwərni yətküzüxi bilən Filemon etiķad arķilik dozah yolidin qikķanlikini, xundakla mənggülük ḥayatķa erixkənlikini kərsitidu. «Mən sanga... tiloƣa almaymən» — bu gəpni deyixi qiraylik bir qakqak bolidu, əlwəttə. □ **1:20 «Xunga, əy ķerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən» —** grek tilida «mənpəət» wə «Onesimus» («mənpəətlik, paydilik») degən səz bilən munasiwətlik boloƣaqķa, Pawlus yənə səz oyuni oynaydu. Bu ayət üstidə yənə «kirix səz»imizni kərüng. □ **1:22 «Qünki dualiringlar arķilik mening silərgə ķayturup beriliximni ümid ķilimən» —** «dualiringlar arķilik» — Filemonning wə əydə yioƣiloƣan jamaətning dualiri arķilik. «Mening silərgə ķayturup berilixim» — demək, «solakətin azad bolup, yeninglaroƣa ķaytip berixim». Rosulning keyinki «Filippilikləroƣa» yazoƣan hetidə (1:26-27) uning bu ixķa boloƣan mutləķ ixənqi ipadilinidu. Xu həttiki 1:26-27-ayətlərdiki izaḥatlar wə həttiki «ķoxumqə səz»imizni kərüng. Pawlusning yukiriki səzidin daim əz ķiyinqilikini əməs (qünki u türmidə yatķanlikini biwasitə tiloƣa almaydu) bəlki baxķilarning mənpəitini («mening silərgə ķayturup berilixim») kəzləydioƣanliki kərünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23 «Əysa Məsiḥkə hizmət ķiloƣanliķi üqün zindandixim boloƣan Əpafras» —** grek tilida «Əysa Məsiḥdə boloƣan zindandixim Əpafras». Əpafras tooƣruluk yənə «Kol.» 1:7, 4:12ni kərüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12.

24 hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luķalardin sanga salam.□ ■
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḫning meḫir-xəpķiti roḫinglarǫa yar boloǫay!

□ **1:24 «hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luķalardin sanga salam» —** Demas tooǫruluķ yənə «2Tim.» 4:12ni kərüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pet. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylarƣa

«Ibraniylarƣa yezilƣan məktup» •••• Hudaning Ooƣli pərixtilərdin üstündur

1 Huda burunƙi zamanlarda ata-bowilarƣa pəyƣəmbərlər arƙilik türküm-türküm
boyiqə wə nurƣun yollar bilən səz ƙilƣan bolup,□
2 muxu ahirƙi künlərdə bolsa bizgə Ooƣli arƙilik səzlidi. U Ooƣlini pütkül
məwjudatning mirashori ƙilip bekətkən, Uning arƙilik kainatlarni yaratƙan.□ ■
3 U Hudaning xan-xəripidin parliƣan nur, Uning əyniyitining ipadisidur, U ƙudrətlik
səz-kalami bilən pütkül kainattiki məwjudatni əz ornida turƣuzuwatƙan bolup, U
gunaƕlarni tazilax hizmitini ada ƙilƣandin keyin, ərxtiki xanu-xəwkət igisining ong
yenida olturdi.□ ■
4 Xuningdək, U pərixtilərdin kəp üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə
yüksək turdi.□
5 Qünki Huda *muƙəddəs yazmilarda* pərixtilərning ƙaysisiƣa: «Sən Mening
Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum», wə yənə: «Mən Uningƣa Ata bolimən,
Umu Manga Ooƣul bolidu» degənidi?□ ■
6 Uning üstigə, U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə, «Barliƙ pərixtilər Uningƣa
səjdə ƙilsun» degən.□ ■
7 U pərixtilər tooƣruluƙ: —
«U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalƙuni ƙilidu», degənidi;□ ■
8 lekin Ooƣli ƕəƙƙidə bolsa Uningƣa mundaƙ degən: —
«Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Sening padixaƕliƙingdiki xaƕanə ƕasang adalətning ƕasisidur.□ ■
9 Sən ƕəƙƙaniyətni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiqə» —** yaki «nurƣun ƙetim» yaki «nurƣun ipadilər bilən». □ **1:2 «muxu ahirƙi künlərdə bolsa» —** «ahirƙi künlər» Injil boyiqə «ahirƙi zamanlar», Əysaning dunyaƣa kelixi bilən baxlanƣan. Muxu yərdə bu ibarə «muxu künlərning ahirida» (yəni, pəyƣəmbərlər insanlarƣa səz yətküzgən künlərning ahirida) degən səzlər bilən ipadilinidu. **«Ooƣli arƙilik»** — grek tilida «Ooƣul arƙilik». **«U Ooƣlini pütkül məwjudatning mirashori ƙilip bekətkən, Uning arƙilik kainatlarni yaratƙan»** — muxu yərdə «Ooƣli» degən grek ilida pəƙət «Ooƣul» bilən ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Mat. 21:38; Yƕ. 1:3; Əf. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3 «U gunaƕlarni tazilax hizmitini ada ƙilƣandin keyin» —** kəp kona kəqürülmilərdə «U yalƣuz əzi gunaƕlarni tazilax hizmitini ada ƙilƣandin keyin» deyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4 «U (Ooƣul) pərixtilərdin kəp üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə yüksək turdi» —** təwəndiki 5-ayəttə U alƣan nam-mərtiwining «Ooƣul» ikənliki kərünidu. □ **1:5 «Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum»... «Mən Uningƣa Ata bolimən, Umu Manga Ooƣul bolidu» —** birinqi bexarət Əysaning Məriyəmdin atisiz tuƣuluxini kərsitidu, «Zəb.» 2:7din elinƣan; ikkinqi bexarət «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din elinƣan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6 «U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə...» —** grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «tunji tuƣulƣan bala»ni kərsitidu. Səzning toluƙ mənisi «Zəb.» 89:27də wə «Kol.» 1:16-17-ayəttə kərülidu; demək, Məsiƕ: (1) pütün aləm iqidə əng yuƙiri orunda turidu; (2) aləmdin burun bolƣan; (3) bəlkim aləmgə ohxax «yaritilƣan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut bolƣan. Yənə bir tərəptin, «Hudaning tunjisi» degən səz Məsiƕdin keyin (wə Uning arƙilik) Hudaning kəp baxƙa ooƣul pərzəntliri bolidiƣanliƙini kərsitidu (2:10ni kərüng). **«yər yüzigə əwətkəndə»** — grek tilida «yər yüzigə elip baxliƣanda...». **«Barliƙ pərixtilər Uningƣa səjdə ƙilsun»** — «Kan.» 32:43 wə «Zəb.» 97:7ni kərüng. «Luƙa» 2:13-14 wə «Zəb.» 132:7-9nimu kərüng. ■ **1:6** Zəb. 97:7; Kan. 32:43; Luƙa 2:8-14 □ **1:7 «U pərixtilirini xamallar, hizmətkarlirini ot yalƙuni ƙilidu» —** «Zəb.» 104:4. Grek tilida «xamal» wə «roƕ» ohxax bir səz bilən ipadilinidu. ■ **1:7** Zəb. 104:4 □ **1:8 «lekin Ooƣli ƕəƙƙidə bolsa uningƣa mundaƙ degən» —** «Ooƣli» grek tilida «Ooƣul». **«Sening təhting, i Huda...» —** oƙurməngə xu eniƙki, bu səzlər Padixaƕning Əzigə eytilidu. ■ **1:8** Zəb. 45:6

Xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḥəmraḥliringdin üstün ḳilip xadliḳ meyi
bilən məsiḥ ḳildi».□ ■
10 Huda Oɵliɵa yənə mundaḳ degən: —

«Sən, i Rəb, ḥəmmidin burun zeminning ulini salding,
Asmanlarni bolsa ḳolliring yasiɵandur;□ ■
11 Ular yoḳ bolup ketidu,
Lekin Sən mənggü turisən;
Ularning ḥəmmisi kiyimdək konirap ketidu;■
12 Sən ularni ton kəbi yɵgəp ḳoyisən,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
Biraḳ Sən mənggü ɵzgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoḳtur».□ ■

13 Yənə, U ḳaysibir pərixtigə: —
«Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmiɵuqə,
Mening ong yenimda olturisən» — degənidi?□ ■
14 Xundaḳ ikən, pərixtilərning ḥəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidiɵanlar üqün
hizmət ḳilixḳa *Huda təripidin* əwətilgən hizmətqi roḥlar əməsmu?□

2

Nijatḳa səl ḳarimaslik

1 Bu səwəbtin, alliḳandaḳ yol bilən *ḥəḳiḳiy yoldin* teyilip kətməslikimiz üqün,
angliɵan ḥəḳiḳətlərgə tehimu etibar ḳiliximiz lazim.
2 Qünki pərixtilər arḳilik yətküzülgən sɵz-kalamning turaḳlik ikənliki ispatlanɵan
ḥəmdə uningɵa ḥərbir boysunmaslik wə itaətsizlik ḳilix tegixlik jazaɵa tartilidiɵan
yərdə,□ ■
3 xunqə uluɵ ḳutḳuzux-nijatḳa etibar bərmisək, biz ḳandaḳmu *jazadin* ḳeqip
ḳutulalaymiz?! Qünki bu nijatning həwiri dəsləptə Rəb arḳilik uḳturulɵan, ḥəm
uning ḥəḳliḳini biwasitə angliɵanlarmu bizgə təstiḳliɵan;■
4 uning üstigə Huda bexarətlik alamətlər, karamətlər wə ḥərhil ḳudrətlik mɵjizilər
arḳilik, xundaḳla Ɵz iradisi boyiqə Muḳəddəs Roḥning ata ḳilɵan iltipatliri bilən
təng buningɵa guwaḥlik bərgən.■

□ **1:9 «... Sən ḥəḳḳaniyətni sɵyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən; xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḥəmraḥliringdin üstün ḳilip xadliḳ meyi bilən məsiḥ ḳildi»** — (8-9-ayət) «Zəb.» 45:6-7. «Məsiḥ ḳilix» yaki «məsiḥlimək» toɵruluḳ «Zəbur» 2-küydiki izaḥatlarni wə «Təbirlər»ni kɵrüng. ■ **1:9** Zəb. 45:6, 7 □ **1:10 «Sən, i Rəb, ḥəmmidin burun zeminning ulini salding, asmanlarni bolsa ḳolliring yasiɵandur...»** — Huda bu ayəttə Ɵz Oɵlini «Rəb» dəp, Uning Ɵzi bilən bir ikənlikini, Yaratḳuqimu ikənlikini kɵrsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **1:10** Zəb. 102:25-27 ■ **1:11** Yəx. 51:6; 2Pet. 3:7,10. □ **1:12 «... Sən ularni ton kəbi yɵgəp ḳoyisən, xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu. Biraḳ Sən mənggü ɵzgərmigüqidursən, yilliringning tamami yoḳtur»** — (10-12-ayət) «Zəb.» 102:25-27. Huda yənə Ɵz Oɵlining mənggülük Hudaliḳ təbiitini kɵrsitidu. ■ **1:12** Zəb. 102:25-27 □ **1:13 «Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmiɵuqə, Mening ong yenimda olturisən»** — «Zəb.» 110:2. ■ **1:13** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14 «Xundaḳ ikən, pərixtilərning ḥəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidiɵanlar üqün hizmət ḳilixḳa (Huda təripidin) əwətilgən hizmətqi roḥlar əməsmu?»** — demisəkmu 1-bab, 4-14-ayətlərning məḳsiti, Oɵulning ḥəmmə pərixtilərdin kɵp üstünlükini kɵrsitix üqündur. □ **2:2 «pərixtilər arḳilik yətküzülgən sɵz-kalam»** — Musa pəyɵəmbərgə yətküzülgən Təwrat ḳanunini kɵrsitidu. ■ **2:2** Yar. 19:17,26; Ḳan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19. ■ **2:3** Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ **2:4** Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11.

Insanlarni xan-xərəp yoliƣa baxliƣuqi Nijatkar — «Zəbur» 8-küy tooƣruluқ

5 Biz dəwatқan kəlgüsi dunyani Huda pərixtilərning baxқuruxiƣa ətküzüp bərgini yoқ;
6 bəlki bu ḥəқtə *muқəddəs yazmilarning* bir yeridə birəylən mundaқ guwaḥliқ bərgəndur: —
«*I Huda*, insan degən nemidi,
Sən uni seƣinidikənsən?
Adəm balisi nemidi,
Sən uning yeniƣa kelip yoқlaydikənsən?■
7 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azƣinə təwən bekitkənsən,
Sən uningƣa xan-xərəp wə xəḥrətlərni taj қilip kiydürdüngsən;
Uni қolung yasiƣanlarni idarə қilixқa tikliding;□ ■
8 Sən barliқ məwjudatlarni uning puti astida boysunduruƣansən».
Əmdi «barliқ məwjudatlarni uning puti astida boysunduruƣansən» degini, ḥeqқandaқ nərsə uningƣa boysunmasliққa қaldurulmiƣan, degənliktur.
Biraқ, ḥazirqə məwjudatlarning ḥəmmisiningla uningƣa boysunƣanliқini tehi kərməywatimiz.■
9 Lekin biz üqün pərixtilərdin «azƣinə waқit təwən қilinƣan», ölüm azablirini tartқanliқi üqün ḥazir xan-xərəp wə ḥərmət taji kiydürülgən Əysani kərgüqi bolduқ; qünki U Hudaning meḥir-xəpқiti bilən ḥəmməylən üqün ölümning təmini tetidi.■
10 Qünki pütkül məwjudatlar Özi üqünmu ḥəm Özi arқiliқmu məwjut bolup turuwatқan Hudaƣa nisbətən, nuroƣun ooƣullarni xan-xərəpkə baxliƣanda, ularning nijatining yol baxliƣuqisini azab-oқubətlər arқiliқ kamalətkə yətküzüxkə layiқ kəldi.□
11 Qünki pak-muқəddəs Қiloƣuqi bilən pak-muқəddəs қilinƣanlarning ḥəmmisi dərwəқə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «қerindax» deyixtin nomus қilmaydu. □ ■
12 Huddi U *Hudaƣa (muқəddəs yazmilarda yeziloƣandək)*:
«Namingni қerindaxlirimƣa jakarlaymən,
Jamaət iqidə Seni nahxilarda küyləymən» degən.□ ■

13 U yənə: «Mən sanga tayinimən» wə «Қaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata қiloƣan pərzəntlər bilən billə» degən.□ ■
14 Pərzəntlər bolsa ət bilən қandin tənlik boloƣaqқa, Ooƣulmu *xu pərzəntlərningkigə* ohxaxla ət wə қandin tənlik boldi. Bundaқ қilixtiki məқsət, U ölüm arқiliқ ölüm

---

■ **2:6** Zəb. 8:4 □ **2:7 «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azƣinə təwən bekitkənsən,...»** — yaki «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azraқ waқitla təwən bekitkənsən,...». **«uni қolung yasiƣanlarni idarə қilixқa tikliding»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **2:7** Zəb. 8:5-6 ■ **2:8** Zəb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Əf. 1:22. ■ **2:9** Zəb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ **2:10 «Hudaƣa nisbətən, nuroƣun ooƣullarni xan-xərəpkə baxliƣanda...»** —Injilda «Hudaning ooƣul pərzəntliri» daim ər ḥəm қiz-ayal etiқadqilarni öz iqigə alidu. **«Qünki pütkül məwjudatlar Özi üqünmu ḥəm Özi arқiliқmu məwjut bolup turuwatқan Hudaƣa nisbətən, nuroƣun ooƣullarni xan-xərəpkə baxliƣanda, ularning nijatining yol baxliƣuqisini azab-oқubətlər arқiliқ kamalətkə yətküzüxkə layiқ kəldi»** — bu muḥim wə sirliқ ayət tooƣruluқ «қoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. □ **2:11 «Qünki pak-muқəddəs Қiloƣuqi bilən pak-muқəddəs қilinƣanlarning ḥəmmisi dərwəқə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «қerindax» deyixtin nomus қilmaydu»** — muxu ayəttiki «pak қiloƣuqi» Əysa Məsiḥni, «pak қilinƣanlar» U қutқuzƣanlarni, «Birsidin kəlgən» Huda'Atidin kəlgənni kərsitidu, əlwəttə. Əysa Məsiḥ Özi қutқuzƣanlarni «қerindaxlirim» dəp ataydu. ■ **2:11** Ros. 17:26. □ **2:12 «Namingni қerindaxlirimƣa jakarlaymən, jamaət iqidə seni nahxilarda küyləymən»** — «Zəb.» 22:22 («Zəb.» 18:49, 40:9nimu kərüng). ■ **2:12** Zəb. 22:22; 18:49, 40:9 □ **2:13 «Mən sanga tayinimən» ... «Қaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata қiloƣan pərzəntlər bilən billə»** — Təwrat, «Yəx.» 8:17-18. «U» — Məsiḥni kərsitidu. U Yəxaya pəyƣəmbər arқiliқ ixtin aldin'ala bexarət bərgən. ■ **2:13** Yəx. 8:17,18.

ḥoḳuḳini tutḳan Iblisning küqini bikar ḳilip, □ ■
15 өmür boyi өlüm ḳorḳunqidin ḳulluḳḳa tutulƣanlarning ḥəmmisini azadliḳḳa
qiḳirix üqün idi. ■
16 Qünki U dərwəḳə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu; □
17 Xuning üqün, U Hudaƣa ait ixlarda rəḥimdil wə sadiḳ bax kaḥin boluxi
üqün, həlḳning gunaḥlirining kəqürüm ḳurbanliḳini berəlixi üqün, U ḥər jəḥəttin
ḳerindaxliriƣa ohxax ḳilinixi kerək idi. ■
18 Qünki Өzi sinaḳlarni Өz bexidin kəqürüp, azab-oḳubət qəkkən bolƣaqḳa, U
sinaḳlarƣa duq kəlgənlərgimu yardəm berələydu.■

3

Oƣul Musa pəyƣəmbərdin üstün

1 Xundaḳ ikən, əy muḳəddəs ḳerindaxlar, ərxtin bolƣan qaḳiriḳḳa ortaḳ nesip
bolƣanlar, өzimiz etirap ḳilƣan Rosul wə Bax Ḳaḥin, yəni Əysaƣa kөngül ḳoyup
ḳaranglar.■
2 Huddi Musa *pəyƣəmbər* Hudaning pütün ailisidə hizmət ḳilƣanda Hudaƣa sadiḳ
bolƣandək, umu өzini təyinləp hizmətkə Ḳoyƣuqiƣa sadiḳ boldi.□ ■
3 Lekin өyni bərpa ḳilƣuqi өzi bərpa ḳilƣan өydinmu artuḳ xөḥrətkə sazawər
bolƣinidək, Umu Musadin artuḳ xan-xərəpkə layiḳtur.
4 Qünki ḥəmmə өyning bərpa ḳilƣuqisi bardur; lekin pütün məwjudatning bərpa
ḳilƣuqisi bolsa Hudadur.■
5 Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadiḳliḳ bilən keyinki
axkarilinidiƣan ixlarƣa guwaḥliḳ berix hizmitini ḳilƣan.□ ■
6 Lekin Məsiḥ bolsa Hudaning ailisigə Oƣul salaḥiyiti bilən ḥөküm süridu; wə əgər
biz jasaritimiz wə ümidimizdin bolƣan iptiharliḳni ahirƣiqə qing tutsaḳ, dərwəḳə
Hudaning axu ailisigə təwə bolƣan bolimiz.■

Zəbur, 95-küy — Etiḳadsizliḳ ḥəḳḳidə agaḥlandurux

7 Xunga, *muḳəddəs yazmilarda* Muḳəddəs Roḥning deginidək,
Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,■
8 Əyni qaƣlarda Uni ƣəzəpləndürüp, qөl-bayawanda Uni siniƣan künidikidək,
Yürikinglarni ḳattiḳ ḳilmanglar!■

□ **2:14 «… U өlüm arḳiliḳ өlüm ḥoḳuḳini tutḳan Iblisning küqini bikar ḳilip…»** — «өlüm ḥoḳuḳini tutḳan Iblis» — gərqə Xəytan insanlarni biwasitə ḥalak ḳilalmisimu, biraḳ insanlarni gunaḥ ḳilixḳa azdurux arḳiliḳ mənggülük өlümgə elip baridu. Azduruxning aḳiwiti gunaḥ, gunaḥning aḳiwiti bolsa mənggülük өlümdur. ■ **2:14** Yəx. 25:8; Ḥox. 13:14; Yḥ. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ **2:15** Rim. 8:15. □ **2:16 «Qünki U dərwəḳə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu»** — Təwrat «Yəx.» 41:7-9ni kөrüng. «Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu» — grek tilida bu sөz (1) Məsiḥning (Ibraḥimƣa ohxax, etiḳad ḳilƣan) insanlarni yardəm ḳoli bilən tutup ḳutḳuzidiƣanliḳi; (2) bularni ḳutḳuzux üqün Məsiḥning ular bilən ziq munasiwəttə bolup, Өzimu «ət wə ḳandin bolƣan bir tən»də boluxini kөrsitidu. ■ **2:17** Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ **2:18** Ibr. 4:15,16. ■ **3:1** Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11. □ **3:2 «Musa pəyƣəmbər Hudaning pütün ailisidə hizmət ḳilƣanda Hudaƣa sadiḳ bolƣandək…»** — «Hudaning… ailisi» sөzmusөz tərjimisi «Hudaning … өyi» bolup, Musa pəyƣəmbər zamanida bu sөz arḳiliḳ Israil həlḳi kөzdə tutulƣanidi. Əysa kəlgəndin keyin pütün etiḳadqilar jamaiti kөzdə tutulidiƣan bolƣan. ■ **3:2** Qөl. 12:7. ■ **3:4** 2Kor. 5:17,18; Əf. 2:10. □ **3:5 «Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadiḳliḳ bilən keyinki axkarilinidiƣan ixlarƣa guwaḥliḳ berix hizmitini ḳilƣan»** — Musa pəyƣəmbərning (Hudaning ailisi iqidə bolƣan) hizmiti kөp jəḥətlərdə Məsiḥ arḳiliḳ bolidiƣan nijatni aldin'ala kөrsitixni өz iqigə alƣan. «Qөl.» 12:7ni kөrüng. ■ **3:5** Ḳan. 18:15,18. ■ **3:6** Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pet. 2:5. ■ **3:7** Zəb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ **3:8** Mis. 17:2.

9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ħəm Mening ķilƣanlirimni
ķirik yil kərüp kəlgənidi.
10 Mən xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular kənglidə daim adaxķanlar,
Mening yollirimni ħeq bilip yətmigən.
11 Xunga Mən ƣəzəplinip ķəsəm iqip: —
«Ular Mening aramlikimƣa ķət'iy kirməydu» dedim».□ ■
12 Əmdi ķerindaxlar, ħeqķaysinglarda yaman niyətlik wə etikadsiz ķəlb bolmisun,
xundakla uning mənggü ħayat Hudadin yüz ərüməslikigə kəngül bəlünglar;
13 pəķət «bügün»la bolidikən, ħeqķaysinglar gunaħning azduruxliri bilən
kənglünglarning ķattiķlaxmasliķi üqün ħər küni bir-biringlarni jekilənglar.□
14 Dəsləptiki hatirjəmlikimizni ahirƣiqə qing tutsakla, dərwəkə Məsiħ bilən xerik
bolƣan bolimiz.
15 Yukirida eytilƣinidək: —
«Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,
Əyni qaƣlarda *Uni* ƣəzəpləndürgən künidikidək,
Yürikinglarni ķattik kilmanglar!»■

16 (Əmdi Uning awazini anglap turup, Uni ƣəzəpləndürgənlər kimlər idi? Musa
pəyƣəmbərning yetəkqilikidə Misirdin *ķutulup* qikķan axu *Israillarning* ħəmmisi
əməsmu?
17 U ķirik yil kimlərgə ƣəzəpləndi? Yənila xu gunaħ ətküzüp, yikilip jəsətliri qəldə
ķalƣanlarƣa əməsmu? □ ■
18 Xundakla U kimlərgə Əz aramlikimƣa ķət'iy kirməysilər dəp ķəsəm kildi? Əzigə
itaət kilmiƣanlarni əməsmu? ■
19 Xunga bulardin kərüwalalaymizki, ularning *aramlikķa* kirməsliki etikadsizliķi
tüpəylidin idi).

4

Hudaning aramlikı ħəķķidiki wədə

1 Əmdi Uning aramlikiƣa kirip bəħrimən bolux tooƣrisidiki wədisi *bizgə*
ķaldurulƣandin keyin, aranglardiki birərsiningmu uning nesiwisidin qüxüp
ķelixidin ķorķunqta eħtiyat kilayli.
2 Qünki hux həwər huddi *qəldiki Israillarƣa* anglitilƣandək bizlərgimu anglitildi.
Lekin ularning angliƣanliri etikad bilən yuƣurulmiƣanlikтin, səz-kalamning ularƣa
ħeqķandak paydisi bolmiƣanidi.□

□ **3:11 «Xunga Mən ƣəzəplinip ķəsəm iqip: — «Ular Mening aramlikimƣa ķət'iy kirməydu» dedim»** — «Zəb.» 95:7-11. «Mening aramlikim» — birinqidin Huda Israillarƣa wədə bərgən Ķanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qikip qəl-bayawanda kirik yil sərsan bolup yürgən bir əwlad Israillar itaətsizlik kilip u zeminƣa kirmigən. Ikkinqidin, xundakla əng muħimi, «aramlik» bolsa, pəķət zeminni əməs, bəlki Hudaning panaħi, yetəkqiliki ħəm xəpkiti astida yaxaxni əz iqigə alidu (4-babnimu kərüng). ■ **3:11** Qəl. 14:21-23; Ķan. 1:34; Zəb. 95:7-11. □ **3:13 «pəķət «bügün»la bolidikən, ħeqķaysinglar gunaħning azduruxliri bilən kənglünglarning ķattiķlaxmasliķi üqün ħər küni bir-biringlarni jekilənglar»** — bu ayəttiki «bügün» yukirida nəkil kəltürülgən «Zəbur» 95-küydiki səz, əlwəttə. ■ **3:15** Ibr. 3:7. □ **3:17 «U ķirik yil kimlərgə ƣəzəpləndi? Yənila xu gunaħ ətküzüp, yikilip jəsətliri qəldə ķalƣanlarƣa əməsmu?»** — «Qəl.» 14:29, 32ni kərüng. ■ **3:17** Qəl. 14:36; Zəb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yəħ. 5. ■ **3:18** Ķan. 1:34. □ **4:2 «Qünki hux həwər huddi qəldiki Israillarƣa anglitilƣandək bizlərgimu anglitildi»** — «qəldiki Israillarƣa» grek tilida «ularƣa» deyilidu. Bu ayəttiki «hux həwər» Hudaning aramlikini alaħidə kəzdə tutidu.

3 Qünki bu aramlikḳa kirgənlər bolsa — etikad ḳilоqan bizlərmiz. Huddi Hudaning eytḳinidək:
«Xunga mən оqəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular Mening aramlikḭimоqa ḳət'iy kirməydu — degən».

Hudaning əməlliri bolsa dunya apiridə bolоqandila ḥəmmisi tamamlanоqanidi;■
4 qünki yaritilixning yəttinqi küni ḥəkḳidə mukəddəs yazmilarning bir yeridə mundak deyilgən: «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ḥəmmə əməlliridin aram aldi».□ ■
5 Yənə kelip yukirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramlikḭimоqa ḳət'iy kirməydu» degənidi.□ ■
6 Buningdin kərünərlikki, Hudaning aramlikḭоqa kirələydiоqanlar bar, əmma uning tooqrisidiki hux həwərni awwal anglioqanlar itaətsizlik ḳilоqanlikḭi üqün, uningоqa kirəlmidi.□
7 Xuning üqün, Huda ənə xu *aramlik tooqrisida* uzak wakittin keyinki məlum bir künni «bügün» dəp bekitip, Dawut *pəyоqəmbər* arkilik yənə xundak eytḳan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar,
Yürikinglarni ḳattik ḳilmanglar!»■

8 Əgər Yəxua *pəyоqəmbər Israillarni* aramlikḳa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir *aramlik* küni tooqruluk demigən bolatti.□
9 Ḳiskisi, xabat künidiki bir aramlik Hudaning həlkini kütməktə.□
10 Qünki Hudaning aramlikḭоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram alоqan»dək, əzlirining ixliridin aram alidu. □
11 Xunga ḥeqḳaysimizning ənə xu *Israillardək* itaətsizlik ḳilоqan ḥalitidə yikilip qüxməsliki üqün, hərbirimiz bu aramlikḳa kirixkə intiləyli.
12 Qünki Hudaning səz-kalami janliktur wə küqkə igidur, ḥətta jan bilən rohni, yilik bilən booqumlarni bir-biridin ayriwetəligüdək dərijidə, ḥərḳandak ḳox bislik ḳiliqtin ittiktur, ḳəlbdiki oy-pikir wə arzu-niyətlərning üstidin ḥəküm qikarоquqidur. ■
13 Uning aldida ḥeqḳandak məwjudat оqayip əməstur; bəlki bizdin ḥesab Alоquqining kəzliri aldida ḥəmmə ix oquk-axkaridur.■

Bax kahḭinimiz Əysa Məsiḥ

14 Xundak boloqanikən, xundakla ərx-asmanlardin ətüp qikḳan uluоq Bax Ḳahḭinimiz, yəni Hudaning Ooqli Əysa boloqanikən, biz etirap ḳiloqan etikadimizda qing turayli. ■

■ **4:3** Zəb. 95:11 □ **4:4 «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ḥəmmə əməlliridin aram aldi»** — «Yar.» 2:2. ■ **4:4** Yar. 2:2; Mis. 20:11; 31:17. □ **4:5 «Yənə kelip yukirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramlikḭimоqa ḳət'iy kirməydu» degənidi»** — muəllip, gərqə qəldə kəzgən Israillar itaətsizliki tüpəylidin «Hudaning aramlikḭi»оqa kirmigən bolsimu, kirix yoli tehiqə oquk ikənlikini kərsitidu. ■ **4:5** Zəb. 95:11 □ **4:6 «uning tooqrisidiki hux həwərni awwal anglioqanlar»** — demək, Hudaning aramlikḭi tooqruluk hux həwər anglioqanlar; qəl-bayawanda kezip yürgən Israillarni kərsitidu. ■ **4:7** Zəb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ **4:8 «Əgər Yəxua pəyоqəmbər Israillarni aramlikḳa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir aramlik küni tooqruluk demigən bolatti»** — Yəxua pəyоqəmbər Musa pəyоqəmbərning izbasari bolup, u Israil həlkini Huda wədə bərgən zeminоqa baxlap baroqan. «Ḳan.» 3:20, 25:19, «Yəxua» 1:15nimu kərüng. □ **4:9 «Ḳiskisi, xabat künidiki bir aramlik Hudaning həlkini kütməktə»** — «xabat küni» yəttinqi küni, yəni Huda aram aloqan küni wə Өz Yəḥudiy həlkigə bekitkən «dəm elix küni» idi. □ **4:10 «Qünki Hudaning aramlikḭоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram aloqan»dək, əzlirining ixliridin aram alidu»** — bu intayin muḥim ayət üstidə ḥəm «Hudaning aramlikḭi» tooqruluk «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:12** Top. 12:11; Yəx. 49:2; Əf. 6:17. ■ **4:13** Zəb. 33:13-15 ■ **4:14** Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11.

15 Qünki bizgə təyinləngən bax kaɦinimiz ajizliķlirimizƣa ɦesdaxliķ ķilmiƣuqi əməs, bəlki bizgə ohxax ɦərhil azdurux-sinaķlarƣa duq kəlgən, lekin gunaɦ sadir ķilip baķmiƣuqidur. ■
16 Xunga yürikimiz toķ ɦalda rəɦim-xəpķətkə erixix wə yardəmgə eɦtiyajliķ waķtimizda xapaət tepix üqün meɦir-xəpķət *ayan ķilinƣuqi* təhtkə yeķinlixayli.□ ■

5

1 Ɦər ķetimliķ bax kaɦin insanlar arisidin tallinip, həlķķə wakalitən Hudaƣa hizmət ķilixķa, yəni həlķning atiƣan ɦədiyəlirini wə gunaɦlar üqün ķilƣan ķurbanliķlirini Hudaƣa sunuxķa təyinlinidu.
2 Uning ɦərtərəpləp ajizliķliri bolƣaqķa, bilimsizlər wə yoldin qətnigənlərgə mulayimliķ bilən muamilə ķilalaydu.
3 Xu ajizliķi üqün u həlķning gunaɦliri ɦesabiƣa ķurbanliķ sunƣandək, ɵz gunaɦliri üqünmu ķurbanliķ sunuxķa toƣra kelidu.■
4 Ɦeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini ɵzlükidin almaydu, pəķət Ɦarunƣa ohxax, Huda təripidin qaķirilƣandila uni alidu.□ ■
5 Huddi xuningdək Məsiɦmu bax kaɦin mərtiwisigə Ɵzini uluƣlap ɵzlükidin erixkən əməs, bəlki Uni *uluƣliƣuqi Huda* Ɵzi idi; U Uningƣa: —

«Sən Mening Oƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum» degən.□ ■

6 U *muķəddəs yazmilarning* yənə bir yeridə Uningƣa: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaɦindursən» degən.□ ■
7 *Məsiɦ* yər yüzidiki künlərdə, Ɵzini ɵlümdin ķutķuzuwelixķa ķadir Bolƣuqiƣa ķattiķ nidalar wə kɵz yaxliri bilən dua-tilawətlər wə yilinixlarni kɵtürdi. Uning ihlasmənlikidin dualiri ijabət ķilindi.□ ■
8 Gərqə U *Hudaning* Oƣli bolsimu, azab qekixliri arķiliķ itaətmən boluxni ɵgəndi.■
9 U mana muxundaķ mukəmməl ķilinƣan bolƣaqķa, barliķ Ɵzigə itaət ķilƣuqilarƣa mənggülük nijatni barliķķa kəltürgüqi bolup, □
10 Huda təripidin «Məlkizədəkning kaɦinliķ tüzümi tərtipidə bax kaɦin» dəp jakarlandi.□

Etiķadtin yanmasliķķa agaɦlandurux

■ **4:15** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pet. 2:22; 1Yuɦa. 3:5. □ **4:16 «yardəmgə eɦtiyajliķ waķtimizda xapaət tepix üqün...»** — grek tilida «yardəm» «adəmning (ķutķuzƣin! degən) nidasiƣa yügürüx» degən uķumni bildüridu. **«meɦir-xəpķət ayan ķilinƣuqi təht»** — Hudaning təhti, əlwəttə. ■ **4:16** Rim. 3:25. ■ **5:3** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ **5:4 «Ɦeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini ɵzlükidin almaydu, pəķət Ɦarunƣa ohxax, Huda təripidin qaķirilƣandila uni alidu»** — «Mis.» 28:1də hatiriləngəndək, Huda Musa pəyƣəmbərgə akisi Ɦarunni Israillarning tunji bax kaɦini ķilip təyinləx ɦəķķidə əmr bərgən. Ɦarun Lawiy ķəbilisidin idi. ■ **5:4** Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ **5:5 «Sən Mening Oƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum»** — «Zəb.» 2:7. ■ **5:5** Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ **5:6 «Məlkizədəkning tipidiki bir kaɦin..»** — «Məlkizədək» toƣruluķ 7-bab 1-2-ayətlərgə ķaralsun. Məlkizədək ɵzi «Yar.» 14-babta kɵrünidu. **«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaɦindursən»** — «Zəb.» 110:4. ■ **5:6** Zəb. 110:4; Ibr. 7:17. □ **5:7 «Məsiɦ yər yüzidiki künlərdə...»** — grek tilida «Məsiɦ əttə turƣan künlərdə...» bilən bildürülidu. ■ **5:7** Mat. 26:39; 27:46,50; Yɦ. 17:1. ■ **5:8** Fil. 2:6. □ **5:9 «mənggülük nijatni barliķķa kəltürgüqi bolup,...»** — «barliķķa kəltürgüqi» degən ibarə grek tilida «yol baxliƣuqi» ɦəm «ul salƣuqi» degən yənə ikki məninimu təng bildüridu. □ **5:10 «U (Məsiɦ)... Huda təripidin «Məlkizədəkning kaɦinliķ tüzümi tərtipidə bax kaɦin» dəp jakarlandi»** — 7-bab -1-2-ayətlərgə ķaralsun. Məlkizədək ɵzi «Yar.» 14-babta kɵrünidu.

11 Bu ix tooƣruluk eytidiƣan nurƣun sözlirimiz bar, lekin ƙulaƙliringlar pang bolup kətkəqkə, bularni silərgə enik qüxəndürüx təs. □
12 Qünki silər alliburun təlim bərgüqi boluxƙa tegixlik bolƣan qaoƣdimu, əməliyəttə silər yənila Hudaning söz-kalamining asasiy ħəkikətlirining nemə ikənlikini baxƙilarning yengiwaxtin əgitixigə moħtajsilər; silərgə yirik yeməklik əməs, bəlki yənila süt kerəktur. ■
13 Qünki pəkət süt bilənla ozukƙlinidiƣanlarning bowaktin pərki yoktur, ular ħəkkaniyət kalamiƣa pixxik bolmiƣan ƣoridur, halas.
14 Birak yeməklik bolsa yetilgənlər, yəni əz ang-zeħinlirini yahxi-yamanni pərk etixkə yetildurgənlər üqündur.

6

(Dawami)
1-2 Xuning üqün, Məsiħ tooƣrisidiki dəsləpki asasiy təlimdə tohtap ƙalmay, — yəni ƙaytidin «ələk ixlar»din towa ƙilix wə Hudaoƣa etiƙad baoƣlax, qəmüldürülüxlər, «ƙol təgküzüx», ølgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ħəküm-sorak tooƣrisidiki təlimlərdin ul salayli dəp olturmay, mukəmməllikkə ƙarap mangayli.□
3 Huda haliƣanikən, biz xundak ƙilimiz.□ ■
4-6 Qünki əslidə yorutulup, ərxtiki iltipattin tetiƣan, Mukəddəs Roħtin nesip boloƣan, Hudaning söz-kalamining yahxiliƙini ħəm kəlgüsi zamanda ayan ƙilinidiƣan ƙudrətlərni ħes ƙilip bakƙanlar əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ƙaytidin towa ƙildurux ħərgiz mumkin əməs. Qünki ular əz-əzigə ƙilip Hudaning Ooƣlini ƙaytidin krestləp rəswa ƙilmakta.□ ■
7 Qünki kəp ƙetimlap əz üstigə yaoƣkan yamoƣur süyini iqkən, əzidə teriƣuqilaroƣa mənpəətlik ziraətlərni əstürüp bərgən yər bolsa Hudadin bərikət almakta.
8 Birak tikən wə ƙamoƣak əstürgən bolsa, u ərziməs bolup, lənətkə yeƙin bolup, akiwiti köydürülüxtin ibarət bolidu.
9 Lekin əy söyümlüklirim, gərqə yuƙiriƙi ixlarni tiloƣa aloƣan bolsakmu, silərdə buningdinmu əwzəl ixlar, xundakla nijatlikning elip baridiƣan ixliri bar dəp ƙayil bolduk.
10 Qünki Huda ƙiloƣan əməlliringlarni wə Uning mukəddəs bəndilirigə ƙiloƣan wə ħazirmu ƙiliwatkan hizmitinglar arkilik Uning nami üqün kərsətkən meħir-muħəbbitinglarni untup ƙalidiƣan adalətsizlərdin əməs.■
11 Əmma silərning ümidinglarning toluk jəzm-hatirjəmlik bilən boluxi üqün, ħərbiringlarning ahiroƣiqə xundak oƣəyrət ƙilixinglaroƣa intizarmiz;

□ **5:11 «bu ix tooƣruluk…»** — yaki «U tooƣruluk…» (yəni, Məsiħ ħəktə…). ■ **5:12** 1Kor. 3:1, 2, 3.
□ **6:1-2 ««ələk ixlar»din towa ƙilix»** — «ələk ixlar» bolsa Hudaning nijatioƣa tayanmay ƙiloƣan barlik ixlar; muxu yərdə muəllip xübħisizki kəp «diniy paaliyətlər»ni «ələk ixlar, halas» deməkqi. **««ələk ixlar»din towa ƙilix wə Hudaoƣa etiƙad baoƣlax, qəmüldürülüxlər, «ƙol təgküzüx», ølgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ħəküm-sorak tooƣrisidiki təlimlər…»** — bu altə «asasiy təlim»ni xərħləx üqün, birƙanqə ixlar üstidə tohtiliximizoƣa tooƣra kelidu, «ƙoxumqə söz»imizdə bu ħəktə tohtilimiz. □ **6:3 «Huda haliƣanikən, biz xundak ƙilimiz»** — «Huda haliƣanikən» degənlik grek tilida «Əgər Huda halisa — wə u dərwəkə xundak halaydu» dəp bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yak. 4:15. □ **6:4-6 «əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ƙaytidin towa ƙildurux ħərgiz mumkin əməs. Qünki ular əz-əzigə ƙilip Hudaning Ooƣlini ƙaytidin krestləp rəswa ƙilmakta»** — baxka birhil tərjimisi: «… ular əgər yoldin qətnəp, əzliri üqün Hudaning Ooƣlini ƙaytidin krestləp, xundakla Uni rəswa ƙiliwatkan bolsa, muxularni ƙaytidin towa ƙildurux ħərgiz mumkin əməs». Bu muħim ayət tooƣruluk «ƙoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuħa. 5:16. ■ **6:10** Pənd. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yħ. 13:20.

12 xundakla sərəlmilərdin bolmay, bəlki etikad wə səwrqanlik arkilik Hudaning wədilirigə warislik kilƣanlarni ülgə kilidiƣanlardin bolƣaysilər.

Hudaning Ibrahimƣa kilƣan wədiliri jəzmən əməlgə axidu

13 Qünki Huda Ibrahimƣa wədə kilƣanda, Əzidin üstün turidiƣan heqkim bolmiƣaqka, Əzi bilən kəsəm kilip:
14 «Sanga qokum bəht ata kilimən, seni qokum köpəytip berimən» — dedi. □ ■
15 Xuning bilən, *Ibrahim* uzun wakit səwr-takət bilən kütüp, Hudaning wədisigə erixti.
16 Qünki insanlar əzliridin üstün turidiƣan birini tilƣa elip kəsəm kilidu; ularning arisida kəsəm ispat-təstik hesablinip, hər hil talax-tartixlarƣa hatimə beridu. ■
17 Xuningdək Huda, Əz wədisigə warislik kilƣanlarƣa Əz nixan-məksitining əzgərməydiƣanlikini tehimu oqukrak bildürüx üqün, kəsəm kilip wədə bərdi.
18 Xuning bilən kət'iy əzgərməs ikki ix arkilik, köz aldimizda koyulƣan ümidni qing tutux üqün *halakəttin* əzimizni kaqurup uni baxpanah kilƣan bizlər küqlük riƣbət-ilhamƣa erixələymiz (bu ikki ixta Hudaning yalƣan eytixi kət'iy mumkin əməs, əlwəttə). □
19 Bu ümid jenimizƣa qing baƣlanƣan kemə lənggiridək xübhisiz həm mustəhkəm bolup, *ərxtiki* ibadəthanining *iqki* pərdisidin ətüp bizni xu yərgə tutaxturidu. □
20 U yərgə biz üqün yol eqip mangƣuqi Əysa bizdin awwal kirgən bolup, Məlkizədəkning kahinlik tüzümi tərtipidə mənggülük təyinləngən Bax Kahin boldi.□ ■

7

Məlkizədəkning kahinlik tüzümi həkkidə •••• «Aləmning yaritilixi» 14:17-19ni kərüng

1 Qünki bu Məlkizədək Salem xəhirining padixahi, xundakla Əng Aliy Bolƣuqi Hudaning kahini bolup, Ibrahim padixahlarni yengip jəngdin kaytkanda, uning aldiƣa qikkan wə uningƣa bəht tiligənidi.□ ■
2 Ibrahim bolsa erixkən barlik *oljisining* ondin bir ülüxini uningƣa atiƣanidi. *Məlkizədək degən isimning* birinqi mənisi «həkkaniyət padixahi» degənliktur; uning yənə bir nami «Salemning padixahi» bolup, buning mənisi «amanlik padixahi» degənliktur;

□ **6:14 «Sanga qokum bəht ata kilimən, seni qokum köpəytip berimən»** — okurmənlərgə ayanki, ibraniy tilida bu hil kəsəm iqix mundak xəkildə idi: «Seni bərikətləp bərikətləymən, seni köpəytip köpəytimən». Bu xəkildə kəsəm iqküqi əz-əzi bilən kəsəm kilƣan dəp hesablinatti. Bu wədə-kəsəm Ibrahim Ishakni kurbangah üstigə koyoƣandin keyin berilgən («Yar.» 22:17də hatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zəb. 105:8-9; Luka 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11. □ **6:18 «Xuning bilən kət'iy əzgərməs ikki ix arkilik…»** — bu «əzgərməs ikki ix» bolsa Hudaning wədisi wə Uning kəsimi bolsa kerək. **«köz aldimizda koyulƣan ümidni qing tutux üqün halakəttin əzimizni kaqurup uni baxpanah kilƣan bizlər küqlük riƣbət-ilhamƣa erixələymiz»** — «əzimizni kaqurup» degən ibarə «muxu rəzil dunyaning akiwitidin əzini kaqurup», degən mənidə. □ **6:19 «ərxtiki ibadəthanining iqki pərdisidin ətüp bizni xu yərgə tutaxturidu»** — «ərxtiki ibadəthanining pərdisi» degən ibaridə biz «ərxtiki» degən səzni koxup kirgüzduk. Qünki «ibadəthanining pərdisi» yər yüzidiki ibadəthanini kərsətkən əməs, bəlki ərxtə bolƣan ibadəthanini kərsitidu (8:5ni kərüng). Demək, etikadqilar üqün eytkanda, ularning asmandiki ibadəthanidiki əng mukəddəs jay bilən qing alakisi bardur. □ **6:20 «Məlkizədəkning kahinlik tüzümi tərtipidə mənggülük təyinləngən Bax Kahin boldi»** — «Məlkizədək» tooƣruluk 7-bab -1-2-ayətlərgə karalsun. Məlkizədək «Yar.» 14-babta kərünidu. ■ **6:20** Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ **7:1 «Salem xəhiri»** — yəni Yerusalem; «Salem»ning mənisi «salam, amanlik»tur. ■ **7:1** Yar. 14:17-20.

3 uning atisi yoķ, anisi yoķ, nəsəbnamisi yoķ, künlirining baxlinixi wə ḥayatining
ahirlixixi yoķtur, bəlki u Hudaning Ooƣlioƣa ohxax ķilinip, mənggülük kaḥin bolup
turidu.□
4 Əmdi ķaranglar, bu Məlkizədək nemidegən uluƣ adəm-ḥə! Ḥətta ata-
bowilirimizning qongi Ibraḥimmu oljisining ondin birini uningƣa atiƣan.
5 Dərwəķə Lawiyning əwladliridin kaḥinlikni zimmisigə alƣanlar Təwrat ķanuni
boyiqə həlķtin, yəni əz ķerindaxliridin Ibraḥimning puxtidin bolƣinioƣa ķarimay
tapķinining ondin bir ülüxini yioƣixi əmr ķilinoƣan.□ ■
6 Lekin bularning ķəbilə-urukidin bolmioƣan Məlkizədək bolsa Ibraḥimdin «ondin
bir ülüxi»ni ķobul ķiloƣan andin Hudaning wədilirigə igə boloƣuqi Ibraḥimoƣa bəht
tiligən.■
7 Xübḥisizki, bəht tiligüqi bəhtkə erixküqidin üstündur.□
8 Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ķobul ķiloƣuqilar əlidioƣan adəmlərdindur; u
yərdiki «ondin bir ülüx»ni ķobul ķiloƣuqi tooƣrisida *muķəddəs yazmilarda* «U ḥayat
yaxioƣuqi» dəp guwaḥlik berilgəndur.□
9 Ḥətta mundaķ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidioƣan Lawiymu *əjdadi* Ibraḥim
arķilik *Məlkizədəkkə* ondin bir ülüxni bərgən. □
10 Qünki Məlkizədək Ibraḥimni ķarxi aloƣanda, Lawiyni *kəlgüsidiki puxti bolux
süpitidə* yənila Ibraḥimning tenidə idi, dəp ḥesablaxķa bolidu.
11 Əmdi Lawiy ķəbilisining kaḥinlik tüzümi arķilik mukəmməl ḥəkķaniylik
kələləydioƣan bolsa (qünki xu tüzümgə asaslinip Təwrat ķanuni Israil həlķigə
qüxürülgənidi), keyinki wakitlarda Ḥarunning kaḥinlik tüzümi boyiqə əməs, bəlki
Məlkizədəkning kaḥinlik tüzümi boyiqə baxķa bir kaḥinning qikixining nemə ḥajiti
bolatti?■
12 Əmdi kaḥinlik tüzümi əzgərtilgən bolsa, uningƣa *munasiwətlik* ķanun-tüzümmu
əzgərtilixkə tooƣra kelidu.
13 Qünki bu eytiliwatķan səzlər ķaritiloƣan zat bolsa baxķa bir ķəbilidin bolup, bu
ķəbilidin ḥeqkim ķurbangaḥta hizməttə bolup baķmioƣan.
14 Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ķəbilisidin qikķanliķi enik; Musa bu ķəbilə tooƣrisida
kaḥinlikķa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi.□ ■
15 Əmdi Məlkizədəktək baxķa bir kaḥin qikķan bolup, bu əzgirix munulardin tehimu
roxən bolidu; □
16 uning *kaḥinlikķa* təyinlinixi ət igilirigə baoƣlik əmr bilən əməs, bəlki pütməs-

---

□ **7:3 «uning atisi yoķ, anisi yoķ, nəsəbnamisi yoķ, künlirining baxlinixi wə ḥayatining ahirlixixi yoķtur, bəlki u Hudaning Ooƣlioƣa ohxax ķilinip, mənggülük kaḥin bolup turidu»** — bu ayətning qongķur məzmuni üstidə «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **7:5 «Ibraḥimning puxtidin boloƣini…»** — grek tilida: «Ibraḥimning qatirikidin qikķanlar…» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **7:5** Qəl. 18:21; Ķan. 18:1; Yə. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ **7:6** Yar. 14:20. □ **7:7 «bəht tiligüqi»** — yaki «bəht ata ķiloƣuqi». □ **7:8 «Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ķobul ķiloƣuqilar əlidioƣan adəmlərdindur; u yərdiki «ondin bir ülüx»ni ķobul ķiloƣuqi tooƣrisida (muķəddəs yazmilarda) «U ḥayat yaxioƣuqi» dəp guwaḥlik berilgəndur»** — «əlidioƣan adəmlər» Lawiylik kaḥinlarni, «ḥayat yaxioƣuqi» bolsa Məlkizədəkni kərsitidu. □ **7:9 «Ḥətta mundaķ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidioƣan Lawiymu əjdadi Ibraḥim arķilik (Məlkizədəkkə) ondin bir ülüxni bərgən»** — ondin bir ülüxni aloƣini Lawiy əzi əməs, bəlki uning əwladliri «Lawiylar»dur. ■ **7:11** Gal. 2:21. □ **7:14 «Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ķəbilisidin qikķanliķi enik; Musa bu ķəbilə tooƣrisida kaḥinlikķa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi»** — Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ķəbilisidin boloƣan. ■ **7:14** Yəx. 11:1; Mat. 1:3. □ **7:15 «Əmdi Məlkizədəktək baxķa bir kaḥin qikķan bolup, bu əzgirix munulardin tehimu roxən bolidu»** — «bu əzgirix» grek tilida «bu ix» deyilidu. «Bu ix»ning nemə ikənliki tooƣruluk baxķa pikirdə boloƣan bəzi alimlar bar.

tügimäs ḥayatning ḳudritidin bolƣandur.□
17 Qünki bu ḥäḳtä *muḳäddäs yazmilarda*: «Sän äbädil'äbädgiqä Mälkizädäkning tipidiki bir kaḥindursän» däp guwaḥlik berilgän. □ ■
18 Qünki aldinḳi əmr-tüzüm ajizliḳi wä ünümsizliki tüpəylidin küqidin ḳaldurulƣan
19 (— qünki Təwrat ḳanuni ḥeq ixni kamalətkä yətküzälmidi). Uning ornioƣa bizni Hudaoƣa yeḳinlaxturidioƣan, uningdin əwzəl ümid elip kelindi. ■
20-21 Uning üstigä, bu ix *Hudaning* ḳäsimi bilän kapalətkä igä bolmay ḳalmidi (ilgiri ətkən kaḥinlar *Hudaning* ḳäsimisiz kaḥin bolƣanidi; lekin, Əysa bolsa Özigə: — «Pərwərdigar xundaḳ ḳäsäm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sän äbädil'äbädgiqä kaḥindursän»» Degüqining ḳäsimi bilän kaḥin boldi). □ ■
22 Əmdi Əysa xundaḳ uluƣ ix bilän əwzəl bir əḥdining kepili ḳilindi.
23 Yənə kelip, ilgiri ətkən kaḥinlar köp boluxi kerək idi; qünki ularning *ḥərbiri* ölüm tüpəylidin wəzipisini dawamlaxturalmay ḳaloƣan.
24 Lekin *Əysa* mənggügä turoƣaqḳa, Uning kaḥinliḳi ḥərgiz özgərtilməstur.
25 Xu səwəbtin, U Özi arḳiliḳ Hudaning aldioƣa kəlgənlərni üzül-kesil ḳutḳuzuxḳa ḳadir; qünki U ular üqün Hudaoƣa murajiət ḳilixḳa mənggü ḥayattur.■
26 Muxundaḳ bir bax kaḥin dəl bizning ḥajitimizdin qiḳidioƣan — muḳäddäs, əyibsiz, oƣubarsiz, gunaḥkarlardin neri ḳilinoƣan, ərxlərdin yuḳiri elip kətürülgən kaḥindur.
27 U axu bax kaḥinlardək ḥər küni aldi bilän öz gunaḥliri üqün, andin həlḳning gunaḥliri üqün ḳurbanliḳ sunuxḳa moḥtaj əməs. Qünki U Özini ḳurbanliḳ süpitidə sunoƣanda, ḥəmməylən üqün buni bir yolila ada ḳildi. ■
28 Qünki Təwrat ḳanuni ajiz bəndə boloƣan insanlarni bax kaḥin ḳilip təyinləydu, lekin Təwrat ḳanunidin keyin kəlgən Hudaning ḳäsäm-kalami mənggügä kamalətkä yətküzülgən Ooƣulni bax kaḥin ḳilip təyinlidi.

8

Bax kaḥinimiz Əysa Məsiḥ — əwzəl kaḥin, əwzəl əḥdə

1 Eytḳanlirimizning bax nuḳtisi xuki: Ərxtiki uluƣ Boloƣuqining təhtining ong təripidə olturoƣan xundaḳ bir Bax Kaḥinimiz bar.■
2 U muḳäddäs jaylarda, xundaḳla insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḥinliḳ hizmitini ḳiloƣuqidur.□
3 Ḥərbir bax kaḥin ḥədiyə ḥəm ḳurbanliḳlar sunux üqün təyinlinidu. Xuning üqün, *bizning bu bax kaḥinimizningmu* birər sunidioƣini bolux kerək idi.□ ■

□ **7:16 «… uning kaḥinliḳḳa təyinlinixi ət igilirigə baoƣliḳ əmr bilən əməs, bəlki pütməs-tügimäs ḥayatning ḳudritidin bolƣandur»** — «ət igilirigə baoƣliḳ əməs» — grek tilida «ətlik (demək, insanning ətlirigə ḳaraydioƣan) bir əmr boyiqə əməs,…». Demək, Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ḳäbilisidin boluxi kerək idi, lekin Mälkizädäkning kaḥinliḳ tüzümi ḥeqḳandaḳ bir ḳäbilə bilän munasiwətsiz, päḳət mənggü ḥayat kixi buningoƣa layiḳ kelətti. □ **7:17 «Sän äbädil'äbädgiqä Mälkizädäkning tipidiki bir kaḥindursän»** — «Mälkizädäk» tooƣruluḳ yənə 7-bab 1-2-ayətlər wə «Zəbur»diki 110-küygä ḳaralsun. Mälkizädäk əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. ■ **7:17** Zəb. 110:4; Ibr. 5:6. ■ **7:19** Yḥ. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ **7:20-21 «Pərwərdigar xundaḳ ḳäsäm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sän äbädil'äbädgiqä kaḥindursän»» degüqining ḳäsimi bilän kaḥin boldi»** — Zəburdiki (110:4) toluḳ bayan bolsa: «Pərwərdigar xundaḳ ḳäsäm iqti, ḥəm buningdin yanmaydu: — «Sän äbädil'äbädgiqä Mälkizädäkning tipidiki bir kaḥindursän»». ■ **7:20-21** Zəb. 110:4. ■ **7:25** 1Tim. 2:5; 1Yuḥa. 2:1. ■ **7:27** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3. ■ **8:1** Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2 «U (Məsiḥ) muḳäddäs jaylarda, xundaḳla insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḥinliḳ hizmitini ḳiloƣuqidur»** — «muḳäddäs jaylar» bolsa «muḳäddäs jay» wə «əng muḳäddäs jay» deməkqi. □ **8:3 «bizning bu bax kaḥinimizningmu»** — grek tilida «Uningmu…». ■ **8:3** Əf. 5:2.

4 Dərwəkə əgər U yər yüzidə bolsidi, ḥərgiz kaḥin bolmaytti; qünki bu yərdə Təwrat
qanun-tüzümi boyiqə ḥədiyə sunidiƣan kaḥinlar alliburunla bardur
5 (bu *kaḥinlar* hizmət kilidiƣan *ibadət qediri* pəkətla ərxtiki ixlarning kəqürülmisi wə
kələnggisidur. Musa dəl bu ibadət qedirini kuruxka baxliƣanda, Hudaning wəḥiysi
uningƣa kelip: «Eḥtiyat kiliƣinki, bularning ḥəmmisini sanga taƣda kərsitilgən
ərnək boyiqə yasiƣin» dəp agaḥlanduriƣan).■
6 Lekin ḥazir U (*kona əḥdigə ait* wədilərdin əwzəl wədilər üstigə bekitilgəq) tehimu
yahxi bir əḥdining wasitiqisi boliƣaqka, Uningƣa berilgən kaḥinlik hizmiti baxka
kaḥinlarningkidin xunqə əwzəl turidu.□ ■
7 Əgər xu dəsləpki əḥdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning
ḥeqkandak ḥajiti bolmiƣan bolatti.□
8 Lekin, Huda kona əḥdini yetərsiz dəp karap, *Israillariƣa* mundak degən: —
«Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḥuda
jəməti üqün yengi bir əḥdini əməlgə axurimən.□ ■
9 Bu əḥdə ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əḥdigə ohximaydu; xu əḥdini Mən ata-
bowilirini kolidin tutup Misirdin kutkuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim;
qünki ular Mən bilən tüzüxkən əḥdəmdə turmidi, mən ulardin nəzirimni yətkidim,
— dəydu Pərwərdigar.
10 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əḥdəm mana xuki:
—
«Mən Øz təwrat-qanunlirimni ularning zeḥin-əkligə salimən, ḥəmdə ularning
kəlbigimu pütimən; Mən ularning Hudasi bolimən, ularmu Mening həlkim bolidu. □
11 Xundin baxlap ḥeqkim øz yurtdixiƣa, yaki øz kerindixiƣa: — «Pərwərdigarni
tonuƣin» dəp øgitixining ḥajiti kalmaydu; qünki ularning ḥəmmisi, əng kiqikidin
qongiƣiqə Meni bilip boliƣan bolidu; ■
12 qünki mən ularning kəbiḥliklirigə rəḥim kilimən ḥəmdə ularning gunaḥliri wə
itaətsizlikirini mənggügə esimdin qikiriwetimən».■
13 Əmdi Hudaning bu əḥdini «yengi» deyixi burunkisini «kona» degənlikidur; əmdi
wakti ətkən, koniriƣan ix bolsa uzun ətməy yokilidu.

9

Kona əḥdə dəwridiki ibadət

■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1. □ **8:6 «lekin ḥazir U ... tehimu yahxi bir əḥdining wasitiqisi boliƣaqka, Uningƣa berilgən kaḥinlik hizmiti baxka kaḥinlarningkidin xunqə əwzəl turidu»** — bu ayəttə kərsitilgən əḥdə «yengi əḥdə», 8-12-ayətlərni kərüng. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7 «Əgər xu dəsləpki əḥdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning ḥeqkandak ḥajiti bolmiƣan bolatti»** — nemixka rosul muxu yərdə: «keyinkisi üqün orun izdəxkə ḥajiti bolmiƣan bolatti» dəydu, pəkətla «keyinkisining ḥeqkandak ḥajiti bolmiƣan bolatti» deməydu? Bəlkim u «yengi əḥdə» bexarət kiliƣan pəyƣəmbərlər (Yərəmiya, Əzakiyal, Yəxaya katarliklar)ni kəzdə tutidu; ular øzi «yengi kəlb, yengi roḥ»ka igə boluxka təxna bolup izdigən, «yengi əḥdə» dəl muxulariƣa ayan kilinƣan. □ **8:8 «Lekin, Huda kona əḥdini yetərsiz dəp karap, Israillariƣa mundak degən: — «Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḥuda jəməti üqün yengi bir əḥdini əməlgə axurimən»** — Huda Øzi bekitkən kona əḥdini «yetərsiz kərgən»liki ḥəyran kalarlik kərünidu, əlwəttə. Yetərsizliki bolsa dəl 7:19də kərsitilgəndək «Təwrat qanuni ḥeq ixni kamalətkə yətküzəlmidi». «Yengi əḥdə» pəkətla Hudaning mukəmməl ḥəkkaniyliƣini kərsətkən bolupla kalmay, bəlki bu ḥəkkaniyliƣning insanlarning kəlbigə kandak ornitilidiƣanliƣini kərsitidu. ■ **8:8** Yər. 31:31-34. □ **8:10 «Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əḥdəm mana xuki...»** — Yərəmiya pəyƣəmbərning bu bexaritidə, «xu künlərdin keyin» degən ibarə Huda həlkini øz yurtiƣa Babilondin kayturuƣandin keyinki künlərni kərsitidu. ■ **8:11** Yḥ. 6:45,65; 1Yuḥa. 2:27. ■ **8:12** Yər. 31:31-34.

1 Birinqi əḥdidə munasiwətlik ibadət bəlgilimiliri wə yər yüzigə təwə bolƣan bir muḳəddəs ibadət jayi bar idi.
2 Buningƣa bir ibadət qediri tikilgənidi; uning muḳəddəs jay dəp atalƣan birinqi bəlümidə qiraƣdan, xirə ḥəm xirə üstidə rətləngən nanlar bolatti.■
3 Uning ikkinqi, *yəni iqki* pərdisining kəynidə əng muḳəddəs jay dəp atalƣan yənə bir qedir bəlümi bar idi.□
4 Xu yərgə təwə bolƣan altun huxbuygaḥ wə pütünləy altun bilən ḳaplanƣan əḥdə sanduḳi bar idi. Sanduḳning iqidə altundin yasalƣan, manna selinƣan komzək, Ḥarunning bih sürgən ḥasisi wə ikki əḥdə *tax* tahtisi bar idi.□ ■
5 *Sanduḳ* üstidiki «kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitilƣan bolup, ḳanatliri bilən uni yepip turatti. Əmdi bular tooƣruluḳ təpsiliy tohtilixning ḥazir waḳti əməs.□ ■
6 Bu nərsilər mana xundaḳ orunlaxturulƣandin keyinla, kaḥinlar qedirning birinqi bəlümigə *(yəni «muḳəddəs jay»ƣa)* ḥərdaim kirip, ibadət hizmitini ḳilidu.■
7 Biraḳ, *«əng muḳəddəs jay» dəp atalƣan* ikkinqi bəlümgə pəḳət bax kaḥin yilda bir ḳetimla kiridu. Kaḥin u yərgə əz gunaḥliri wə həlḳning nadanliḳtin ətküzgən gunaḥliri üqün atalƣan *ḳurbanliḳ* ḳenini almay kirməydu.■
8 Bu ixlar arḳiliḳ Muḳəddəs Roḥ xuni kərsitip bərməktiki, bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila, əng muḳəddəs jayƣa baridiƣan yol yənila eqilmaydu.□ ■
9 Mana bular rəsimdək ḥazirḳi zamanni roxənləxtüridiƣan bir hil obraz, halas. Bu-ningdin xuni kərüwelixḳa boliduki, bu qedirda sunulidiƣan ḥədiyə wə ḳurbanliḳlar ibadət ḳiloƣuqini wijdanida pak-kamil ḳilalmaydu.
10 Ular pəḳət yemək-iqməklər wə boyini suƣa selixning türlük rəsmiyətlirigə baƣliḳ bolup, *ḳanun-tüzüm* tüzütülüx waḳti kəlgüqilik küqkə igə ḳilinƣan, insanlarning ətlirigila baƣliḳ bolƣan bəlgilimə-nizamlardur.■
11 Lekin Məsiḥ bolsa kəlgüsidiki karamət yahxi ixlarni elip barƣuqi bax kaḥin bolup, adəm ḳoli bilən yasalmiƣan, bu dunyaƣa mənsup bolmiƣan, tehimu uluƣ wə tehimu mukəmməl ibadət qediriƣa kirdi;■
12 əqkə yaki mozaylarning *ḳurbanliḳ* ḳenini əməs, bəlki Əzining *ḳurbanliḳ* ḳeni arḳiliḳ U (Əzila mənggülük ḥərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng

---

■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3 «əng muḳəddəs jay dəp atalƣan yənə bir qedir bəlümi» —** «muḳəddəs jay» grek tilida «muḳəddəslərning muḳəddisi». □ **9:4 «altundin yasalƣan, manna selinƣan komzək» —** «manna» Huda qəl-bayawanda Israillarƣa bərgən «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16kə ḳaralsun. **«Ḥarunning bih sürgən ḥasisi» —** Huda Ḥarunni yetəkqi ḳilip tallioƣanliḳini kərsitix üqün, uning ḥasisini bihlatḳanidi («Qəl.» 16-17-babni kərüng. **«ikki əḥdə tax tahtisi» —** bularning üstigə «on pərman» yaki «on pərḥiz» yezalƣanidi («Mis.» 31:18 wə 34:28ni kərüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Qəl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5 «kafarət təhti» —** yaki «rəḥimgaḥ» yaki «rəḥim kərsitidiƣan təht». «Mis.» 25:22-34ni kərüng. **««kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitilƣan bolup, ḳanatliri bilən uni yepip turatti» —** bu ixlar tooƣrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni kərüng. **«əmdi bular tooƣruluḳ təpsiliy tohtilixning ḥazir waḳti əməs» —** bu nərsilərning ḥəmmisi Əysa Məsiḥ wə u elip barƣan nijattin «bexarət beridiƣan kələnggə» idi. Bu ayəttiki sözlərgə wə 8:5kə ḳariƣanda, xuningƣa ixənqimiz kamilki, ḥətta bu kona ibadət qedirining kiqikkinə təpsilatlirimu «bexarətlik kələnggə» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidur. «Yuḥ.» 6:30-35də Əysaning Əzi tooƣruluḳ eytḳan sözlirini kərüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu kərüng). Huda buyrusa bu uluƣ wə ḳiziḳ nuḳtini təpsiliy təḥlil ḳilidiƣan kitabqini keyin qiḳarmaḳqimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Qəl. 28:3. ■ **9:7** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25. □ **9:8 «bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila» —** «birinqi ibadət qediri» degən söz qedirning əzini, xundaḳla u wəkillik ḳiloƣan ibadət hizmətliri (uningda sunuloƣan ḥədiyə wə ḳurbanliḳlar ḳatarliḳlar)ni kərsitidu. ■ **9:8** Yḥ. 14:6. ■ **9:10** Law. 11:2; Qəl. 19:7-22. ■ **9:11** Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1.

muқəddəs jayƣa kirdi.□ ■
13 *Kona əһdə dəwridə* əqkə wə buқilarning қeni һəm inəkning külliri napak boloƣanlarning üstigə sepilsə, ularni ət jəһətidin tazilap pak қiloƣan yərdə, ■
14 undaқta, mənggülük Roһ arқilиқ əzini oƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaoƣa atioƣan Məsiһning қeni wijdaninglarni əlük ixlardin pak қilip, bizni mənggü һayat Hudaoƣa ibadət қilixқa tehimu yetəkliməmdu?!□ ■
15 Xuning üqün u yengi əһdining wasitiqisidur. Buning bilən (insanlarning awwalқi əһdə astida sadir қiloƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir ölüm boloƣanikən) Huda təripidin qaқiriloƣanlar wədə қilinoƣan mənggülük miraska erixələydu.□ ■
16 Əgər wəsiyət қaldurulsa, wəsiyət қaldurƣuqining ölüxi təstiқlanoƣuqə, wəsiyət küqkə igə bolmaydu.
17 Qünki wəsiyət pəқət ölümdin keyin küqkə igə bolidu. Wəsiyət қaldurƣuqi һayatla bolsa, wəsiyitining һeqқandaқ küqi bolmaydu. □ ■
18 Xuningoƣa ohxax, dəsləpki əһdimu қan eқitiloƣandila, andin küqkə igə boloƣan.
19 Qünki Musa Təwrat қanuni boyiqə һərbir əmrini pütün həlққə uқturoƣandin keyin, mozay wə əqkilərning suoƣa arilaxturuloƣan қenini қizil yung yipta baoƣlanoƣan zofa bilən қanun dəsturioƣa wə pütün həlққə sepip, ularoƣa:
20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglaroƣa əmr қiloƣan əһdining қenidur» — dedi. □ ■
21 U yənə ohxax yolda ibadət qedirioƣa wə qedirdiki ibadətkə munasiwətlik pütkül saymanlarning üstigə қan səpti.
22 Dərwəқə, Təwrat қanuni boyiqə һəmmə nərsə degüdək қan bilən paklinidu; *қurbanliқ* қeni tөkülmigüqə, gunaһlar kəqürüm қilinmaydu.
23 Hox, ərxtikigə təқlid қilip yasaloƣan bu buyumlar muxundaқ *қurbanliқlar* bilən paklinixi kerək idi. Biraқ ərxtiki nərsilərning өzi bulardin esil қurbanliқlar bilən paklinixi kerək.
24 Qünki Məsiһ ərxtiki һəқiқiy ibadət jayioƣa təқlid қilinoƣan, adəm қoli bilən yasaloƣan muқəddəs jayƣa əməs, bəlki Hudaning һuzurida bizgə wəkillik қilip һazir bolux üqün ərxning өzigə kirip boldi.□
25 *Yər yüzidiki* bax kaһinning yilmuyil өz қenini əməs, bəlki *қurbanliқlarning* қenini elip, əng muқəddəs jayƣa қayta-қayta kirip turoƣinidək, u қurbanliқ süpitidə өzini қayta-қayta atax üqün kirgini yoқ. ■
26 Əgər xundaқ қilixning zərüriyiti boloƣan bolsa, dunya apiridə boloƣandin beri Uning қayta-қayta azab qekixigə tooƣra kelətti. Lekin U mana zamanlarning ahirida gunaһni yoқ қilix üqün, bir yolila Өzini қurban қilixқa otturioƣa qiқti.

□ **9:12 «Өzining қurbanliқ қeni arқilиқ U (Өzila mənggülük һərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng muқəddəs jayƣa kirdi»** — «mənggülük һərlük-nijat» bolsa gunaһlardin boloƣan azadliқ-nijatni kərsitidu. Məsiһning igiligini Өzi üqün əməs, barliқ insanlar (etiқad қiloƣan bolsa) üqün, əlwəttə. ■ **9:12** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pet. 1:19; Wəһ. 1:5; 5:9 ■ **9:13** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 10:4. □ **9:14 «undaқta, mənggülük Roһ arқilиқ əzini oƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaoƣa atioƣan Məsiһ…»** — «mənggülük Roһ» Muқəddəs Roһ, Hudaning mənggülük Roһi. ■ **9:14** Luқa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; 1Pet. 4:2; 1Yuһa. 1:7; Wəһ. 1:5. □ **9:15 «insanlarning awwalқi əһdə astida sadir қiloƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir ölüm boloƣanikən»** — «xundaқ bir ölüm» — Məsiһning ölümi, əlwəttə. ■ **9:15** Rim. 5:6; 1Pet. 3:18. □ **9:17 «16-17-ayət»** — yaki «Qünki əһdə tüzülsə, əһdə tüzülgüqi қurbanliқ ölüxi kerək. Əһdə қurbanliқi қilinoƣuqi ölsə, əһdə küqkə igə bolidu; қurbanliқ tehi һayatla bolsa, əһdə һeqқandaқ küqkə igə bolmaydu». ■ **9:17** Gal. 3:15. □ **9:20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglaroƣa əmr қiloƣan əһdining қenidur»** — demək, əһdə bu қan arқilиқ küqkə igə қilinoƣan. «Mis.» 24:5-8ni kərüng. ■ **9:20** Mis. 24:8; Mat. 26:28. □ **9:24 «adəm қoli bilən yasaloƣan muқəddəs jayƣa əməs»** — «muқəddəs jay» grek tilida «muқəddəs jaylar» deyilidu — «muқəddəs jay» andin «əng muқəddəs jay» deməkqi. ■ **9:25** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7.

27 Ḥəmmə adəmning bir ḳetim ölüxi wə ölgəndin keyin sorakḳa tartilixi bekitilgəngə ohxax,
28 Məsiḥmu nurƣun kixilərning gunaḥlirini Өz üstigə elix üqün birla ḳetim ḳurbanliḳ süpitidə sunulƣandin keyin, Өzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoḳ ḳiliƣan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu.□ ■

10

Məsiḥning bir ḳetimliḳ ḳurbanliḳi

1 Təwrat ḳanuni kəlgüsidə elip kelinidiƣan güzəl ixlarning өz əynini əməs, bəlki ularning kələnggisinila sürətləp bərgəqkə, u tələp ḳilinƣan, yilmuyil sunulup keliwatḳan ohxax ḳurbanliḳlar arḳilik *Hudaƣa* yeḳinlaxmaḳqi boloƣanlarni ḥərgizmu mukəmməl ḳilalmaydu.■
2 Bolmisa, muxu ḳurbanliḳlarning sunuluxi ahirlixatti, qünki ibadət ḳiloƣuqilar pak ḳilinip, wijdani yənə өz gunaḥliri tüpəylidin azablanmaytti.
3 Ḥalbuki, muxu ḳurbanliḳlar yilmuyil өz gunaḥlirini өzlirigə əslitip turidu.
4 Qünki buḳa wə өqkilərning ḳeni gunaḥlarni ḥərgiz elip taxliyalmaydu.■
5 Xuning üqün, U dunyaƣa kəlgəndə mundaḳ degən: —
«Nə ḳurbanliḳ, nə atiƣan axliḳ ḥədiyəliri bolsa Sening tələp-arzuyung əməs,
Birak Sən Mən üqün bir tən təyyarlap bərding;□ ■
6 Nə köydürmə ḳurbanliḳlar, nə gunaḥ ḳurbanliḳidinmu səyünmiding;
7 Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim!
— Ḳanun dəsturungda Mən tooƣruluḳ pütülgəndək —
I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim».□ ■

8 U yuḳirida: «Nə ḳurbanliḳ, nə axliḳ ḥədiyəliri, nə köydürmə ḳurbanliḳlar nə gunaḥni tiligüqi ḳurbanliḳlar Sening tələp-arzuyung əməs, Sən ulardinmu səyünmiding» (bu ḳurbanliḳlar Təwrat ḳanunining təlipi boyiqə sunuluxi kerək idi) deginidin keyin

---

□ **9:28 «Məsiḥ… Өzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoḳ ḳiliƣan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu»** — «gunaḥni yoḳ ḳiliƣan ḥalda» grek tilida «gunaḥ yoḳ ḥalda». Bizningqə «gunaḥ yoḳ ḥalda» degən ibarə Məsiḥning Өzining gunaḥsiz ikənlikini kərsitix üqün deyilgən əməs (qünki Uning gunaḥsizliḳi enik), bəlki Uning gunaḥning өzini bir tərəp ḳilix ixini tügigənlikini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. «Gunaḥ yoḳ ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu» degənlik tooƣrisidiki yənə bir qüxənqisi: «(Məsiḥning ikkinqi ḳetimki kelixi) insanlarning gunaḥlirining bədiligə ḳurban bolux üqün əməs, bəlki nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu» degəndək. ■ **9:28** Rim. 5:6, 8; 1Pet. 3:18. ■ **10:1** Kol. 2:17; Ibr. 8:5. ■ **10:4** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 9:13. □ **10:5 «Xuning üqün, U dunyaƣa kəlgəndə mundaḳ degən: —»** — «U» — Məsiḥni kərsitidu. ■ **10:5** Zəb. 40:6; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21. □ **10:7 «….Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim! — ḳanun dəsturungda Mən tooƣruluḳ pütülgəndək — I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim»»** — (5-7-ayət) «Zəb.» 40:6-8 (kona grek «Septuagint» (LXX) tərjimisidin). Bu ayətlərdə Təwrattiki tət hil asasiy ḳurbanliḳ (inaḳliḳ yaki təxəkkür ḳurbanliḳliri (rəḥmət ḳurbanliḳliri), axliḳ ḥədiyəliri, köydürmə wə gunaḥni tiligüqi ḳurbanliḳlar) tiloƣa elinidu. Demisəkmu, Məsiḥ bu səzlərni Өzi dunyaƣa kelixidin 1000 yilqə burun Өz Roḥi arḳilik Zəburda Dawut pəyƣəmbərning aƣzidin bexarət süpitidə aldin’ala eytidu. ■ **10:7** Zəb. 40:7, 8

9 yənə: «Sening iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim» degən. Demək, *Huda*
keyinkisini küqkə igə ķilix üqün, aldinķisini əməldin ķalduridu. □
10 Hudaning bu iradisi boyiqə Əysa Məsiḫning tenining bir yolila ķurban ķilinixi
arķilik biz gunaḫtin paklinip, *Hudaoƣa* atalduķ.□ ■
11 Ḫər kaḫin ḫər küni ibadət hizmitidə turidu, xundaķla gunaḫlarni ḫərgiz saķit
ķilalmaydioƣan ohxax hildiki ķurbanliķlarni *Hudaoƣa* ķayta-ķayta sunidu.
12 Biraķ, bu *kaḫin* bolsa gunaḫlar üqün birla ķetimlik mənggü inawətlik bir
ķurbanliķni sunoƣandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi; □ ■
13 U xu yərdə «düxmənliri Əz ayioƣi astida təhtipər ķilinoƣuqə» kütidu. □
14 U muxu birla ķurbanlik bilən Hudaoƣa atap pak-muķəddəs ķilinoƣanlarni
mənggügə mukəmməl ķildi.
15 *Muķəddəs yazmilarda pütülgəndək*, Muķəddəs Roḫmu bu ḫəķtə bizgə guwaḫlik
beridu. Qünki U awwal: —
16 «U künlərdin keyin, Mening ular bilən tüzidioƣan əḫdəm mana xuki, dəydu
Pərwərdigar;
Mən Əz təwrat-ķanunlirimni ularning zeḫin-əķligimu salimən,
Ḫəmdə ularning ķəlbigimu pütimən» degəndin keyin, U yənə: —■
17 «Ularning gunaḫliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qiķiriwetimən» —
degən.□ ■
18 Əmdi xu yolda gunaḫlar kəqürüm ķilinoƣanikən, gunaḫlar üqün ķurbanlik
ķilixning ḫajitimu ķalmaydu.

Əmdi Hudaoƣa yeķinlixayli!

19 Xuning üqün, əy ķerindaxlar, Əysaning ķeni arķilik əng muķəddəs jayoƣa kirixkə
jür’ətlik bolup, ■
20 (U bizgə eqip bərgən, ibadəthanining pərdisidin (yəni, Uning ət-tenidin) ətidioƣan
xu yipyengi, ḫayatlik yoli bilən)
21 xundaķla Hudaning ailisini baxķuridioƣan bizning uluoƣ kaḫinimiz boloƣanliķi
bilən, □

□ **10:9 «Demək, Huda keyinkisini küqkə igə ķilix üqün, aldinķisini əməldin ķalduridu» —** «aldinķisi» bəlkim (1) yuķirida tiloƣa elinoƣan kona əḫdigə munasiwətlik ķurbanliķlarni yaki (2) kona əḫdining əzini kərsitidu; «keyinkisi» (yaki «ikkinqisi») bolsa (3) Əysa Məsiḫning birdinbir ķurbanliķi yaki (4) 9-ayəttə kərsitilgən «Hudaning iradisini əməlgə axurux»ni kərsitidu. Bizningqə (1) wə (4) aldi-kəyni ayətlərgə muwapiķtur. Yengi əḫdining tüp məķsiti wə ahirķi nətijisi «Hudaning iradisigə əməl ķilix»din ibarəttur. Bu iradə Məsiḫning bizni gunaḫdin ķutķuzidioƣan ķurbanlik ələmini əz iqigə alidu, əlwəttə. Demək, bu baxķa-baxķa kəzķaraxlar arisidiki pərķlər anqə qong əməs. □ **10:10 «Əysa Məsiḫning tenining bir yolila ķurban ķilinixi arķilik biz gunaḫtin paklinip, Hudaoƣa atalduķ» —** «gunaḫtin paklinip, Hudaoƣa atalduķ» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu: «muķəddəsləxtürülduķ» yaki «pak-muķəddəs ķilinduķ». Injil boyiqə «muķəddəs» degən səzning ikki məzmuni bar: (1) gunaḫdin paklanoƣan; (2) Hudaoƣa alaḫidə ataloƣan. ■ **10:10** Ibr. 9:12. □ **10:12 «Biraķ, bu kaḫin bolsa gunaḫlar üqün birla ķetimlik mənggü inawətlik bir ķurbanliķni sunoƣandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi» —** oķurmənlərgə ayan boliduki, kona əḫdə dəwridə kaḫinlarning hizmitining ayioƣi yoķ idi, xuning bilən daim «**turatti**» (ərə turatti, ibadət qedirida orunduķ yoķ idi). Lekin Əysa biz üqün əzini birla ķurbanlik sunoƣandin keyin «**olturdi**». ■ **10:12** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13. □ **10:13 «U xu yərdə «düxmənliri Əz ayioƣi astida təhtipər ķilinoƣuqə» kütidu» —** 2:13 wə «Zəb.» 110ni kərüng. ■ **10:16** Yər. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ **10:17 «…Ularning gunaḫliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qiķiriwetimən» —** (16-17-ayət) «Yər.» 31:31-34. ■ **10:17** Yər. 31:33,34. ■ **10:19** Yḫ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:13; 3:12. □ **10:21 «xundaķla Hudaning ailisini baxķuridioƣan bizning uluoƣ kaḫinimiz boloƣanliķi bilən, …» —** «Hudaning ailisi» etiķadqi jamaətni kərsitidu.

22 dillirimiz wijdandiki bulƣunuxlardin sepilix bilən paklanƣan wə bədinimiz sap su
bilən yuyulƣandək tazilanƣan ḥalda etiḳadning toluḳ jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy
ḳəlb bilən Hudaƣa yeḳinlixayli! □ ■
23 Əmdi etirap ḳilƣan ümidimizdə təwrənməy qing turayli (qünki wədə Bərgüqi bolsa
səzidə turƣuqidur)
24 wə meḥir-muḥəbbət kərsitix wə güzəl ix ḳilixḳa bir-birimizni ḳandaḳ ḳozƣax wə
riƣbətləndürüxni oylayli.
25 Bəzilər adət ḳiliwalƣandək, jamaəttə jəm boluxtin bax tartmayli, bəlki
bir-birimizni jekilәp-ilḥamlandurayli; bolupmu xu künining yeḳinlaxḳanliḳini
bayḳiƣininglarda, tehimu xundaḳ ḳilayli.□
26 Ḥəḳiḳətni tonuxḳa nesip bolƣandin keyin, yənila ḳəstən gunaḥ ətküzüwərsək, u
qaƣda gunaḥlar üqün sunulidiƣan baxḳa bir ḳurbanliḳ bolmas, ■
27 bəlki bizgə ḳalidiƣini pəḳət soraḳ, xundaḳla Huda bilən ḳarxilixidiƣanlarni yəp
tügitixkə təyyar turidiƣan yalḳunluḳ otni ḳorḳunq iqidə kütüxla, halas. □
28 Əmdi Musaƣa qüxürülgən Təwrat ḳanunini kəzgə ilmiƣan ḥərḳandaḳ kixi ikki
yaki üq guwaḥqining ispati bolsa, kəngqilik ḳilinmayla əltürülətti. ■
29 Undaḳta, bir kixi Hudaning Ooƣlini dəpsəndə ḳilsa, Hudaning əḥdisining ḳeniƣa,
yəni ɵzini pak ḳiliƣan ḳanƣa napak dəp ḳarisa, xəpḳət ḳiliƣuqi Roḥni ḥaḳarət ḳilsa,
buningdin tehimu eƣir jazaƣa layiḳ ḥesablinidu, dəp oylimamsilər?
30 Qünki *Təwratta* «Intiḳam Meningkidur, kixining ḳilmixlirini ɵz bexiƣa ɵzüm
yandurimən, dəydu Pərwərdigar» wə «Pərwərdigar Ɵz həlḳini soraḳḳa tartidu»
degüqini bilimiz. □ ■
31 Mənggü ḥayat Hudaning ḳollириƣa qüxüp jazalinix nəḳədər dəḥxətlik ix-ḥə!
32 Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oḳubətlik, ḳattiḳ kürəxlərgə bərdaxliḳ bərgən
axu burunḳi künlərni esinglarda tutunglar. □
33 Bəzi waḳitlarda rəswa ḳilinip ḥaḳarətləx wə harlinixlariƣa uqridinglar wə bəzi
waḳitlarda muxundaḳ muamililərgə uqriƣanlariƣa dərddax boldunglar.
34 Qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaḳ boldunglar ḥəm mal-mülkünglar
bulanƣandimu, kəlgüsidə tehimu esil ḥəm yoḳap kətməydiƣan baḳiy təəlluḳatḳa
igə bolidiƣanliḳinglarni bilgəqkə, huxalliḳ bilən bu ixni ḳobul ḳildinglar. □ ■
35 Xuning üqün, jasaritinglarni yoḳatmanglar, uningdin intayin zor in’am bolidu.

□ **10:22 «dillirimiz wijdandiki bulƣunuxlardin sepilix bilən paklanƣan» —** muxu səzlər yengi əḥdə astidiki etiḳadqilarning əḥwali bilən kona əḥdə astidikilərning əḥwalining selixturmisini kəzdə tutidu — kona əḥdə astidikilər kaḥin təripidin ḳurbanliḳ ḳanliri sepilixi arḳiliḳ «gunaḥliri yepiloƣan» yaki «kafarət ḳilinƣan». Əmdi yengi əḥdə astidikilərning dilliri Əysaning ḳurbanliḳ ḳeni sepilix bilən, wijdanida ḥeqḳandaḳ buloƣinixlar ḳalmaydu. **«bədinimiz sap su bilən yuyulƣandək tazilanƣan ḥalda etiḳadning toluḳ jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy ḳəlb bilən Hudaƣa yeḳinlixayli!»** — muxu ibarilər tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **10:22** Əz. 36:25. □ **10:25 «bolupmu xu künining yeḳinlaxḳanliḳini bayḳiƣininglarda, tehimu xundaḳ ḳilayli» —** «xu kün» Məsiḥning bu dunyaƣa ḳaytip kelidiƣan künini kərsitidu, əlwəttə. Injilni yazƣuqilarning nəziridə pəḳət bir kün, yəni «xu kün»la kəzdə tutulidu. Grek tilida 19-25-ayətlər birla jümlə bilən ipadilinidu. ■ **10:26** Qəl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pet. 2:20; 1Yuḥa. 5:16. □ **10:27 «bəlki bizgə ḳalidiƣini pəḳət soraḳ, xundaḳla Huda bilən ḳarxilixidiƣanlarni yəp tügitixkə təyyar turidiƣan yalḳunluḳ otni ḳorḳunq iqidə kütüxla, halas» —** bu muḥim ayət üstidə yənə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **10:28** Qəl. 35:30; Ḳan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ **10:30 «Intiḳam Meningkidur, kixining ḳilmixlirini ɵz bexiƣa ɵzüm yandurimən, dəydu Pərwərdigar» ... «Pərwərdigar Ɵz həlḳini soraḳḳa tartidu»» —** bu səzlər «Ḳan.» 32:35 wə 36din eliniƣan. ■ **10:30** Ḳan. 32:35, 36; Rim. 12:19. □ **10:32 «Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oḳubətlik, ḳattiḳ kürəxlərgə bərdaxliḳ bərgən axu burunḳi künlərni esinglarda tutunglar» —** muxu azab-oḳubət qekixi etiḳadta qing türƣənliḳi tüpəylidin, əlwəttə. □ **10:34 «qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaḳ boldunglar» —** bu məḥbuslar etiḳad üqün zindanda yatḳan. **«ḥəm mal-mülkünglar bulanƣandimu,... huxalliḳ bilən bu ixni ḳobul ḳildinglar» —** «mal-mülkünglar bulanƣanda» — muxu ixning tarihiy təpsilatliri tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **10:34** Mat. 5:12; Ros. 21:33.

36 Qünki Hudaning iradisigə əməl ķilip, Uning wədə ķilƣinigə muyəssər bolux üqün,
səwr-qidam ķilixinglarƣa tooƣra kelidu. ■
37 Qünki *muķəddəs yazmilarda Huda* mundaķ degən: —
«Pəķət azƣinə waķittin keyinla»,
«Kəlgüqi dərwəķə yetip kelidu,
U keqikməydu.□ ■
38 Biraķ ħəķķaniy bolƣuqi etiķad bilən yaxaydu;
Lekin u kəynigə qekinsə,
Jenim uningdin səyünməydu».□ ■
39 Ħalbuki, biz bolsaķ kəynigə qekinip ħalak bolidiganlardin əməs, bəlki etiķad
bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz.□

11

Etiķad-ixənq — ətkənki guwaħqilar

1 Etiķad bolsa ümid ķilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi wə kərünməydigan
xəy'ilərning dəlilidur.□
2 Qünki burunķi mətiwərlirimiz ķədimdə mana xu etiķad bilən *Hudadin kəlgən* yahxi
guwaħlikni alƣan.□
3 Biz etiķad arķilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini, xundaķla
biz kərüwatķan məwjudatlarning kərgili bolidigan xəy'ilərdin qikķan əməslikini
qüxinələymiz.□ ■
4 Etiķadi bolƣaqķa Ħabil Ķabilningkidinmu əwzəl bir ķurbanlikni Hudaƣa atiƣan;
etiķadi bolƣaqķa Huda uning atiƣanlirini təripləp, uningƣa ħəķķaniy dəp guwaħlik
bərdi. Gərqə əlgən bolsimu, etiķadi bilən u yənila bizgə gəp ķilmaķta.■
5 Etiķadi bolƣaqķa, Ħanoh ələmni kərməyla *ərxkə* kətürüldi; Huda uni kətürüp elip
kətkəqkə, u yər yüzidə ħeq tepilmidi. Səwəbi u elip ketilixtin ilgiri, Hudani hursən
ķilƣan adəm dəp təripləngənidi.■
6 Əmdiliktə etiķad bolmay turup, Hudani hursən ķilix mumkin əməs; qünki
Hudaning aldiƣa baridigan kixi Uning barlikiƣa, xundaķla Uning Əzini izdigənlərgə
əjrini ķayturƣuqi ikənlikigə ixinixi kerək.
7 Etiķadi bolƣaqķa, Nuħ tehi kərülüp baķmigan wəķələr ħəķķidə Huda təripidin
agaħlanduruƣanda, ihlasmənlik ķorķunqi bilən ailisidikilərni ķutķuzux üqün
yooƣan bir kemə yasidi; ħəmdə etiķadi arķilik xundaķ ķilip pütkül dunyadikilərning

---

■ **10:36** Luķa 21:19. □ **10:37 «Pəķət azƣinə waķittin keyinla»… Kəlgüqi dərwəķə yetip kelidu, U keqikməydu» —** «Yəx.» 26:20, «Ħab.» 2:3. ■ **10:37** Ħab. 2:2-3; Ħag. 2:7; 1Pet. 1:6; 5:10. □ **10:38 «Biraķ ħəķķaniy bolƣuqi etiķad bilən yaxaydu» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «Mening ħəķķaniy adimim etiķad bilən yaxaydu» deyilidu. **«Biraķ ħəķķaniy bolƣuqi etiķad bilən yaxaydu; lekin u kəynigə qekinsə, jenim uningdin səyünməydu»» —** «Ħab.» 2:4. ■ **10:38** Ħab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11. □ **10:39 «… Biz bolsaķ kəynigə qekinip ħalak bolidigan lardin əməs, bəlki etiķad bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz» —** muxu ayəttə «jan» jismaniy tərəp əməs, bəlki roħiy tərəptiki ħayatni kərsitidu. □ **11:1 «Etiķad bolsa ümid ķilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi» —** yaki «etiķad bolsa ümid ķilƣan ixlarning mutləķ hatirjəmliki». Demisəkmu, Injilda «ümid» daim degüdək müjməl bir arzu əməs, bəlki Hudaning wədilirigə qing baƣlanƣan ixtur. □ **11:2 «Qünki burunķi mətiwərlirimiz ķədimdə mana xu etiķad bilən Hudadin kəlgən yahxi guwaħlikni alƣan» —** «burunķi mətiwərlirimiz» degənlik grek tilida «aķsaķallirimiz». Demək, ibraniylarning ata-bowiliri arisida etiķad təripidə ülgilər wə yol baxlioquqi boloƣanlar. □ **11:3 «Biz etiķad arķilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz» —** yaki «biz etiķad arķilik dəwr-zamanlarning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz». ■ **11:3** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; Yħ. 1:10; Rim. 4:17; Əf. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24.

gunaĥliri üstidin ĥəküm qikardi, xundakla etikadtin bolƣan ĥəkkaniylikka mirashor boldi.□ ■
8 Etikadi bolƣaqka, Huda Ibraĥimni uningƣa miras süpitidə bərməkqi bolƣan zeminƣa berixka qakiriƣanda, u itaət kildi; u kəyərgə baridiƣanlikini bilməy turup yoliƣa qikti.■
9 Etikadi bolƣaqka u wədə kilinƣan zeminda, huddi yaka yurtta turƣandək musapir bolup qedirlarni makan kilip yaxidi. Hudaning uningƣa kilƣan wədisining ortak mirashorliri bolƣan Isĥak wə Yakuplarmu uning bilən birgə xuningƣa ohxax yaxidi.
10 Ibraĥimning xundak kilixidiki səwəb, u ulliri mustəĥkəm bolƣan xəhərni kütkənidi; xəhərning layiĥiligüqi ĥəm kuruƣuqisi Huda Өzidur.
11 Etikadi bolƣaqka Sarah gərqə yaxinip kalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ĥamilidar bolux iktidariƣa igə boldi; qünki u wədə kilƣan Hudani ixənqlik dəp karaytti. □ ■
12 Buning bilən birla adəmdin, yəni əlgən adəmdək bolup kalƣan bir adəmdin asmandiki yultuzlardək kəp, dengiz saĥilidiki kumdək sansiz əwladlar barlikka kəldi.■
13 Bu kixilərning ĥəmmisi Hudaning wədə kilƣanliriƣa muyəssər bolmay turupla etikadi bolƣan ĥalda aləmdin ətti. Birak ular ĥayat waktida bularning kəlgüsidə əməlgə axurulidiƣanlikini yiraktin kərüp, kuqak eqip hursənlik bilən kütkən wə əzlirini yər yüzidə musapir wə yoluqi dəp axkarə eytkanidi. ■
14 Bu bundak səzlərni kilƣan kixilərning bir wətənni təxna bolup izdəwatkanlikini enik ipadiləydu.
15 Dərwəkə, ular əz yurtini seƣinƣan bolsa, kaytip ketix pursiti qikkan bolatti.
16 Lekin ular uningdinmu əwzəl, yəni ərxtiki bir makanni təlpünüp izdiməktə. Xuning üqün, Hudaning əzlirining Hudasi dəp atilixidin nomus kilmaydu; qünki mana, U ular üqün bir xəhər ĥazirliƣan.■
17-18 Ibraĥim Huda təripidin sinaloƣinida, etikadi bolƣaqka ooƣli Isĥakni kurbanlik süpitidə Hudaƣa atidi; gərqə u Hudaning wədilirini, jümlidin «Sening namingni dawamlaxturidiƣan nəsling bolsa Isĥaktin kelip qikidu» deginini tapxuruwaloƣan bolsimu, u yənila birdinbir ooƣlini kurban kilixka təyyar turdi. ■
19 Qünki u ĥətta Isĥak əlgən təkdirdimu, Hudaning uni tirildürüxkə kadir ikənlikigə ixəndi. Mundakqə eytkanda, Isĥakni əlümdin tirildürülgəndək kaytidin tapxuruwaldi.
20 Etikadi bolƣaqka, Isĥak ooƣulliri Yakup bilən Əsawning kəlgüsi ixliriƣa həyrlik tilap dua kildi.■
21 Etikadi bolƣaqka, Yakup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ĥərbiri üqün həyrlik dua kilip, ĥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə kildi. □ ■

□ **11:7 «Etikadi bolƣaqka, Nuĥ .. . ailisidikilərni kutkuzux üqün yooƣan bir kemə yasidi»** — «yooƣan kemə» grek tilida «sanduk» degən səz bilən ipadilinidu. Qünki kemə sanduk xəklidə idi («Yar.» 6-7-babni kərüng). ■ **11:7** Yar. 6:13. ■ **11:8** Yar. 12:4. □ **11:11 «Etikadi bolƣaqka Sarah gərqə yaxinip kalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ĥamilidar bolux iktidariƣa igə boldi; qünki u wədə kilƣan Hudani ixənqlik dəp karaytti»** — bəzi tərjimilиridə bu jümlidə kəzdə tutuloƣan etikad igisi Sarah əməs, bəlki Ibraĥim dəp karilidu. Birnəqqə səwəblərdin (jümlidin bala tuƣuxta küq, yəni ĥamilidar bolux iktidari kerək boloƣini ər kixi əməs, bəlki ayal kixi boloƣanlikidin!), kərsitilgən etikadqini Sarah dəp karaymiz. U Hudaning səzidin gumanlanoƣandin keyin, əyibləngən bolup andin qing etikadta turoƣan boluxi mumkin («Yar.» 18:1-15ni kərüng). ■ **11:11** Yar. 17:19; 21:2; Luka 1:36. ■ **11:12** Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18. ■ **11:13** Yar. 23:4; 47:9; Yh. 8:53. ■ **11:16** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ **11:17-18** Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ **11:20** Yar. 27:28,39.
□ **11:21 «Etikadi bolƣaqka, Yakup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ĥərbiri üqün həyrlik dua kilip, ĥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə kildi»** — «Yar.» 47:31 (grek tilidiki «Səptuagint» (LXX) degən tərjimisi)ni kərüng. ■ **11:21** Yar. 47:31; 48:15.

22 Etiqadi bolƣaqqa, Yüsüp səkratqa qüxüp qalƣanda, bəni Israilning Misirdin qiqip
ketidiƣanliqini tilƣa aldi ḥəmdə əzining ustihanliri tooƣruluqmu əmr qildi.□ ■
23 Etiqadi bolƣaqqa, Musa tuƣulƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki
ular Musaning yeqimliq bir bala ikənlikini kərdi, padixaḥning pərmanidinmu
qorqmidi. □ ■
24 Etiqadi bolƣaqqa, Musa qong bolup uluƣ zat bolƣandin keyin, «Pirəwning
qizining ooƣli» degən ataqta turiwerixni rət qilip,
25 gunaḥ iqidiki ləzzətlərdin waqitliq bəḥrimən boluxning ornioƣa, Hudaning həlqi
bilən billə azab qekixni əwzəl kərdi. ■
26 U Məsiḥkə qaritilƣan ḥaqarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliqlariƣa igə
boluxtinmu əwzəl bildi. Qünki kəzlirini *ərxtiki* in'amƣa tikiwatatti. □
27 Etiqadi bolƣaqqa, u padixaḥning ƣəzipidinmu qorqmay Misirdin qiqip kətti.
Japa-muxəqqətkə qididi, qünki Kəzgə Kərünmigüqi uning kəzigə kərünüp turƣandək
idi.
28 Etiqadi bolƣaqqa, u «tunji ooƣlining jenini alƣuqi» *pərixtining Israillariƣa*
təgməsliki üqün *tunji* «ətüp ketix» ḥeytini ətküzüp, xuningƣa munasiwətlik qanni
buyruloini boyiqə sepip-sürkidi.□ ■
29 Etiqadi bolƣaqqa, *Israillar* Qizil dengizdin huddi qurukluqta mangƣandək mengip
ətti. Birak *ularni qooƣlap kəlgən* Misirliqlar ətməkqi bolƣanda suƣa ƣərq boldi.■
30 Etiqadi bolƣaqqa, həlq yəttə kün Yeriho xəḥirining sepilini aylanƣandin keyin
sepil ərüldi.□ ■
31 Etiqadi bolƣaqqa, paḥixə ayal Raḥab Israil qarlioƣuqilirini dostlarqə
kütüwalƣaqqa, itaətsizlər *bolƣan əz xəḥiridikilər* bilən birliktə ḥalak bolmidi.■
32 Mən yənə nemixqa səzləp olturay? Gideon, Barak, Ximxon, Yəftaḥ, Dawut, Samuil
wə qalƣan baxqa pəyƣəmbərlər tooƣrisida eytip kəlsəm waqit yətməydu. ■
33 Ular etiqadi bilən əllərning üstidin ƣalib kəldi, adalət yürgüzdi, *Huda* wədə
qilƣanlariƣa erixti, xirlarning aƣzilirini etip qoydi, □ ■
34 dəḥxətlik otning yalqunini əqürdi, qiliqning tioidin qeqip qutuldi, ajizliqtin
küqəydi, jənglərdə baturluq kərsətti, yat əllərning qoxunlirini teri-pirəng qildi. □ ■

□ **11:22 «Etiqadi bolƣaqqa, Yüsüp səkratqa qüxüp qalƣanda, bəni Israilning Misirdin qiqip ketidiƣanliqini tilƣa aldi ḥəmdə əzining ustihanliri tooƣruluqmu əmr qildi» —** Yüsüpning əmri bolsa «Silər Misirdin qikqiningларda mening ustihanlirimni elip ketinglar» degənlik idi. «Yar.» 50:24 wə «Mis.» 18:19ni kərüng. ■ **11:22** Yar. 50:24. □ **11:23 «Etiqadi bolƣaqqa, Musa tuƣulƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki ular Musaning yeqimliq bir bala ikənlikini kərdi, padixaḥning pərmanidinmu qorqmidi» —** «yeqimliq bir bala» bu səz qoqum Musaning bir alaḥidilikini, uning Hudaƣa yaqidiƣanliqini kərsətsə kerək («Ros.» 7:20nimu kərüng). ■ **11:23** Mis. 2:2; Ros. 7:20. ■ **11:25** Zəb. 84:10 □ **11:26 «U (Musa) Məsiḥkə qaritilƣan ḥaqarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliqlariƣa igə boluxtinmu əwzəl bildi...» —** «Məsiḥkə qaritilƣan ḥaqarət» degən səz bəlkim Məsiḥning ḥərdaim (ḥətta dunyaƣa kelixidin ilgiri) Əz həlqi bilən bir ikənlikini kərsitidu. Bu ajayib ibarə tooƣruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **11:28 «Etiqadi bolƣaqqa, u «tunji ooƣlining jenini alƣuqi» pərixtining Israillariƣa təgməsliki üqün tunji «ətüp ketix» ḥeytini ətküzüp, xuningƣa munasiwətlik qanni buyruloini boyiqə sepip-sürkidi» —** bu wəqələrni qüxinix üqün «Mis.» 12-babqa qaralsun. ■ **11:28** Mis. 12:21. ■ **11:29** Mis. 14:22. □ **11:30 «Etiqadi bolƣaqqa, həlq yəttə kün Yeriho xəḥirining sepilini aylanƣandin keyin sepil ərüldi» —** Yeriho xəḥiri Israillar Misirdiki qulluqtin qutulup, Huda berixkə wədə qilƣan Qanaan zeminida jəng qilmayla igiligən tunji xəḥər. «Yəxua» 6-babni kərüng. ■ **11:30** Yə. 6:20. ■ **11:31** Yə. 2:1; 6:23; Yaq. 2:25. ■ **11:32** Ḥak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33 «Ular etiqadi bilən əllərning üstidin ƣalib kəldi, adalət yürgüzdi...» —** «adalət yürgüzdi» bəlkim Dawuttək adillik bilən yurt soraxlirini, yaki Ayuptək baxqilarning dərdigə yetixni (məsilən, «Ayup» 29:12-17, 31-babni kərüng) kərsitidu. **«ular etiqadi bilən ... Huda wədə qilƣanlariƣa erixti, xirlarning aƣzilirini etip qoydi...» —** bir qetim Daniyal pəyƣəmbər xir uwisioƣa taxlanƣan, birak u Hudaƣa bolƣan etiqadi wəjidin xirlardin qutulup qalƣan. «Dan.» 6-babni kərüng. ■ **11:33** Ḥak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34 «dəḥxətlik otning yalqunini əqürdi,...» —** məsilən, «Dan.» 3-babni kərüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zəb. 66:12; Yəx. 38:21; Yo. 3:10

35 *Etiqadi bolƣaqqa*, ayallar ɵlgən uruq-tuƣqanlirini ɵlümdin tirildürgüzüp qayturuwaldi; birақ baxqilar kəlgüsidə tehimu yahxi ƫalda ɵlümdin tiriləyli dəp, qutulux yolini rət qilip qiyinilixqa bərdaxliq bərdi. ■
36 Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap qamqilandi, bəzilər ƫətta kixənlinip zindanƣa taxlandi; □ ■
37 ular qalma-kesək qilip ɵltürüldi, ƫərə bilən ƫərilinip parqilandi, sinaqlarni bexidin ɵtküzdi, qiliqlinip ɵltürüldi; ular qoy-ɵqkə terilirini yepinqa qiloƣan ƫalda sərsan bolup yürdi, namratliqta yaxidi, qiyin-qistaqqa uqridi, horlandi □ ■
38 (ular bu dunyaoƣa zayə kətkənidi), qɵllərdə, taoƣlarda, ɵngkürlərdə wə gəmilərdə sərgərdan bolup yürdi.
39 Bularning ƫəmmisi etiqadi bilən Hudaning Ɵz guwaƫi bilən təripləngən bolsimu, Hudaning wədə qiloƣinioƣa əyni boyiqə erixkini yoq. □
40 Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məqsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu.□

12

Huda Ɵz pərzəntlirini tərbiyiləydu

1-2 Əmdi ətirapimizda guwaƫqilar xunqə qong buluttək bizni oruwaloƣaqqa, ƫərhil eoƣir yük ƫəm bizgə asanla qirmixiwalidioƣan gunaƫni qɵrüp taxlap, aldimizoƣa qoyuloƣan yügürüx yolini qidamliq bilən besip yügürəyli; buningda kɵzimizni etiqadimizning Yol Baxlioƣuqisi wə Takamullaxturoƣuqisi boloƣan Əysaoƣa tikəyli. U Ɵzini kütkən huxalliq üqün kresttiki azabqa bərdaxliq bərdi ƫəm uningda boloƣan ƫaqarətkə pisənt qilmidi. Xuning bilən U Hudaning təhtining ong təripidə olturoƣuzuldi.□ ■
3 Kənglünglərning ƫerip sowup kətməsliki üqün, gunaƫkarlarning xunqə qattiq horlaxlirioƣa bərdaxliq Bərgüqini kəngül qoyup oylanglar.
4 Gunaƫqa qarxi kürəxlərdə tehi qan aqquzux dərijisigə berip yətmidinglar.■
5 Hudaning silərgə Ɵz pərzəntlirim dəp jekiləydioƣan *muqəddəs yazmilardiki* munu sɵzlirini untudunglar: —

«I ooƣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl qarima,
Əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun,■

■ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36 «Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap qamqilandi, bəzilər ƫətta kixənlinip zindanƣa taxlandi» —** Təwratta muxundaq misallar nuroƣun. 35-ayəttə kərsitilgən azablar wə uxbu babta bəzi baxqa ixlar «Makabbiylar» degən tarihiy kitab (1-, 2- wə 4-tom)da hatirilinidu. Bu kitab Təwratning bir qismi bolmisimu, tarihxunaslar təripidin asasən ixənqlik dəp qarilidu. ■ **11:36** Yər. 20:2. □ **11:37 «...ƫərə bilən ƫərilinip parqilandi...» —** Yəhudiy həlqining bəzi tarihliri boyiqə Manassəh padixaƫ Yəxaya pəyƣəmbərni xundaq qiloƣan. Təwrat ɵzidə muxu tarih hatirilənmigən. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4. □ **11:39 «Bularning ƫəmmisi etiqadi bilən Hudaning ɵz guwaƫi bilən təripləngən bolsimu, Hudaning wədə qiloƣinioƣa əyni boyiqə erixkini yoq» —** «erixkini yoq» degənlik yər yüzidə tirik waqtida erixmigən, deməkqi. Tirilgəndə pütünləy baxqiqə bolidu, əlwəttə! □ **11:40 «Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məqsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu» —** demək, ular bizni kütüxi kerək, yengi əƫdidin bəƫrimən boloƣan etiqadqi bizlər bilən təng kamalətkə yətküzülidu. □ **12:1-2 «Əmdi ətirapimizda guwaƫqilar xunqə qong buluttək bizni oruwaloƣaqqa,... » —** «guwaƫqilar» ikki tərəptiki sɵz boluxi mumkin: (1) Yuqiriqi 11-babta tiloƣa elinoƣan kixilər bizgə etiqad bilən yaxaxning nemə ikənlikini kərsitip «guwaƫliq bərgənliki»ni ƫəm (2) «etiqadning bəygisi»də yügürginimizdə bularning ərxtin bizgə guwaƫqilardək qarap turuwatqanliqini kərsitidu. «Bulut» qiziq gəp — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «1Tes.» 4:17, «Wəƫ.» 1:7ni kərüng. ■ **12:1-2** Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Əf. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pet. 2:1, 2; Luqa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pet. 1:11. ■ **12:4** 1Kor. 10:13. ■ **12:5** Ayup 5:17; Pənd. 3:11-12; Wəƫ. 3:19.

6 Qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu,
Mening ooqlum dəp qobul qiloqanlarning ḥəmmisini dərriləydu».□ ■

7 Azab qəkkininglarni Hudaning tərbiyisi dəp bilip, uningоqa bərdaxliq beringlar. Qünki silərning tərbiyə elixinglarning əzi Hudaning silərni ooqlum dəp muamilə qiloqanliqini kərsitidu. Qaysi pərzənt atisi təripidin tərbiyilənməydu?
8 Əmdi *Hudaning* tərbiyilixidə ḥərbir pərzəntining əz ülüxi bar; lekin bu ix silərdə kəm bolsa ḥəqiqiy ooqulliridin əməs, bəlki ḥaramdin boloqan pərzənti bolup qiqisilər.
9 Uning üstigə ḥəmmimizning əzimizgə tərbiyə bərgən ət jəḥəttiki atilirimiz bar, biz ularnimu ḥərmətləp kəlduq. Xundaq ikən, roḥlarning atisioqa tehimu itaət qilmamduq? Xundaqta ḥayatimiz yaxnimamdu?
10 Ət jəḥəttiki atilirimiz bərḥək pəqət əzi muwapiq kərgən yol boyiqə azoqinə waqit bizni tərbiyiligən. Lekin U bolsa bizgə paydiliq bolsun dəp, pak-muqəddəslikidin muyəssər boluximiz üqün tərbiyiləydu.
11 Əmdi qattiq tərbiyə berilgən waqtida adəmni hux qilmaydu, əksiqə adəmni qayoquoqa qəmdüridu; biraq buning bilən tüzəlgənlərgə u keyin ḥəkkaniyliqtin qikkan tinq-hatirjəmlikning mewisini beridu.
12 Xuning üqün, «Telip sanggilioqan qolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni ruslanglar» □ ■
13 wə «aqsaq»larning pükülüp qalmay, bəlki xipa tepixi üqün pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar.□

Hudaning qorqunqida yaxanglar

14 Barliq kixilər bilən inak ətüxkə wə pak-muqəddəs yaxaxqa intilinglar; muqəddəs bolmioqan kixi ḥərgiz Rəbni kərəlməydu. ■
15 Oyoqaq turunglarki, ḥeqkim Hudaning meḥir-xəpqitidin məḥrum qalmisun; aranglarda silərgə ix tapquzup silərni köydüridioqan, xundaqla kəp adəmlərni buloqap napak boluxqa səwəb bolidioqan birər əq-adawət yiltizi ünmisun. ■
16 Aranglarda ḥeqbir buzuqluq qiloquqi yaki əzining tunji ooqulluq ḥoquqini bir wah tamaqqa setiwətkən Əsawdək ihlassiz kixi bolmisun. □ ■
17 Qünki silərgə məlumki, Əsaw keyin *atisining* həyrlik duasini elixni oylioqan bolsimu, xundaqla uningоqa intilip kəz yaxlirini eqitip yalwuroqan bolsimu, u *bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan* towa qilix yolini tapalmay, rət qilindi.□ ■

□ **12:6 «I ooqlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl qarima, əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun, qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu, Mening ooqlum dəp qobul qiloqanlarning ḥəmmisini dərriləydu» —** «Pənd.» 3:11-12 . ■ **12:6** Pənd. 3:11,12 □ **12:12 «... «Telip sanggilioqan qolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni ruslanglar»» —** yaki «...«telip sanggilioqan qolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni küqəytinglar»» («Yəx.» 35:3din nəqil kəltürülgən). ■ **12:12** Yəx. 35:3. □ **12:13 «... «aqsaq»larning pükülüp qalmay, bəlki xipa tepixi üqün pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar» —** «aqsaq»lar bəlkim etiqadi ajizlarni kərsitidu. ■ **12:14** Rim. 12:18; 2Tim. 2:22. ■ **12:15** Qan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12. □ **12:16 «...Əzining tunji ooqulluq ḥoquqini bir wah tamaqqa setiwətkən Əsawdək ihlassiz kixi bolmisun» —** «Yar.» 25:29-34. ■ **12:16** Yar. 25:33; Əf. 5:3; Kol. 3:5; 1Tes. 4:3. □ **12:17 «...u (Əsaw) bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan towa qilix yolini tapalmay...» —** baxqa birhil tərjimisi «u (Əsaw) əz gunaḥidin towa qilix yolini tapalmay...». «Towa qilix» grek tilida «uni» bilən ipadilinidu. Bəzi tərjimanlar bu «uni» degənni «gunaḥidin towa qilix»ni kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin «Yar.» 27:1-40kə qarioqanda, uning izdigini əslidiki təlwilikidin towa qilix əməs, bəlki pəqət puxayman bilən atisining həyrlik duasila idi. Xuning üqün muxu yərdə «towa qilix»ning mənisi: — (1) atisining qararini, yaki (2) Hudaning iradisini əzgərtixni bildüridu (oqurmənlərgə ayanki, «towa qilix»ning əslidiki mənisi «kəzqaraxni əzgərtix» «pozitsiyəni əzgərtix» degənlik). ■ **12:17** Yar. 27:36.

Sinay teƣi — Israillar Təwrat ķanunini ķobul ķilƣan taaƣ — wə Zion teƣi, yəni ərxtiki Yerusalem

18 Qünki silər ķol bilən tutķili bolidiƣan, yalķunlap ot yenip turuwatķan ḥəmdə sürlük bulut, ķarangƣuluķ wə ķara ķuyun ķaplиƣan axu taaŋķa kəlmidinglar — □ ■

19 (u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliƣanlar: «Bizgə yənə səz ķilinmisun!» dəp *Hudaƣa* yalwuruxti; □ ■

20 qünki ular ķilinƣan əmrni kətürəlmidi. «Egər bu taaŋķa ḥətta birər ḥaywanning ayiƣi təgsimu, qalma-kesək ķilip əltürülsun» *dəp tapilanƣanidi*; □ ■

21 u kərünüx xundaķ ķorķunqluķ idiki, Musamu: «Bək ķattiķ ķorķup ƣal-ƣal titrəp kəttim» degənidi). □ ■

22 — Silər bəlki Zion teƣiƣa, yəni mənggü ḥayat Hudaning xəḥiri — ərxtiki Yerusalemƣa, tümənligən pərixtilərgə, ■

23 isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning ḥeyt-mərikə huxalliķida jəm ķilinƣan jamaitigə, ḥəmməylənning sorakqisi Hudaƣa, takamullaxturuluƣan ḥəķķaniy kixilərning roḥlириƣa □ ■

24 wə yengi əḥdining wasitiqisi Əysaƣa, xundaķla ḥəm Uning sepilgən ķeniƣa kəldinglar. Bu ķan Ḥabilningkidin əwzəl səz ķilidu. □ ■

25 Bu səzni ķiluquini rət ķilmasliķinglar üqün dikķət ķilinglar. Qünki yər yüzidə əzlirigə wəḥiy yətküzüp agaḥlanduruquqini rət ķiluanlar jazadin ķeqip ķutulalmiƣan yərdə, ərxtə bizni agaḥlanduruquqidin yüz ərüsək, ḥalimiz tehimu xundaķ bolmamdu? □ ■

26 Əmdi xu qaƣda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi; lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir ķetim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə ķildi. □ ■

27 «Yənə bir ķetim» degən bu səz təwritilidiƣanlarning, yəni yaritiluan nərsilərning təwritilixi bilən yoķitilidiƣanliķini, təwrətkili bolmaydiƣan nərsilərning mənggü muķim bolidiƣanliķidin ibarət mənini bildüridu.

□ **12:18 «yalķunlap ot yenip turuwatķan ḥəmdə sürlük bulut, ķarangƣuluķ wə ķara ķuyun ķaplиƣan axu taaŋķa kəlmidinglar…»** — «axu taaŋ» bolsa Yəḥudiy həlķi Musa pəyƣəmbərning wasitisi bilən Təwrat ķanunini ķobul ķilƣan Sinay teƣini kərsitidu («Mis.» 19-babni kərüng). ■ **12:18** Mis. 19:10,16; 20:21; Ķan. 5:22.

□ **12:19 «u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliƣanlar: «Bizgə yənə səz ķilinmisun!» dəp Hudaƣa yalwuruxti» —** «Ķan.» 15:23ni kərüng. ■ **12:19** Mis. 20:19; Ķan. 5:25; 18:16.

□ **12:20 «qünki ular ķilinƣan əmrni kətürəlmidi. Əgər bu taaŋķa ḥətta birər ḥaywanning ayiƣi təgsimu, qalma-kesək ķilip əltürülsun» dəp tapilanƣanidi…» —** baxķa birhil tərjimisi: «qünki ularƣa tapilanƣan: «Əgər bu taaŋķa ḥətta birər ḥaywanning ayaƣliri təgkən bolsimu, qalma-kesək ķilip əltürülsun» degən əmrni kətürəlmidi». ■ **12:20** Mis. 19:13. □ **12:21 «u kərünüx xundaķ ķorķunqluķ idiki, Musamu: «Bək ķattiķ ķorķup ƣal-ƣal titrəp kəttim» degənidi» —** «Ķan.» 9:19. ■ **12:21** Ķan. 9:19 ■ **12:22** Gal. 4:26; Wəḥ. 3:12; 21:10-27. □ **12:23 «isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning… jamaitigə…» —** «tunji tuƣuluƣanlar» degən səz bu yərdə Əysa Məsiḥgə etiķad ķilip, «ķaytidin tuƣuluƣan» Hudaning pərzənti dəp ḥesablanƣanlarni kərsitidu. **«ərxtiki Yerusalemƣa, tümənligən pərixtilərgə, isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning ḥeyt-mərikə huxalliķida jəm ķilinƣan jamaitigə,…»** — (22-23-ayət) baxķa birhil tərjimisi: «ḥeyt-mərikə huxalliķiƣa jəm bolidiƣan tümənligən pərixitilərgə, isimliri ərxtə yeziluan tunji tuƣuluƣanlarning jamaitigə…». Israillarning isimlirining ḥəmmisi yər yüzidə «royhət»tə pütülüxi buyruluƣanidi («Qəl.» 1:1-18). Lekin jamaəttikilərning isimliri yər yüzidə əməs, bəlki ərxtə pütüklüktur. ■ **12:23** Luķa 10:20.

□ **12:24 «wə yengi əḥdining wasitiqisi Əysaƣa, xundaķla ḥəm Uning sepilgən ķeniƣa kəldinglar. Bu ķan Ḥabilningkidin əwzəl səz ķilidu» —** Əysa Məsiḥning sepilgən ķeni insanning gunaḥlirini tiləp ularni pak ķilidu. Ḥabilning ķeni bolsa intiķam dəp ḥərkirəp yiƣlaytti («Yar.» 4:10). ■ **12:24** Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pet. 1:2. □ **12:25 «…yər yüzidə əzlirigə wəḥiy yətküzüp agaḥlanduruquqi» —** muxu yərdə Hudaning Musa pəyƣəmbər arķilik səzliginini kərsitidu. ■ **12:25** Ibr. 2:3. □ **12:26 «Əmdi xu qaƣda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi…» —** «xu qaƣda» — Huda Sinay teƣidin səzliginidə. **«lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir ķetim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə ķildi» —** «Ḥag.» 2:6ni kərüng. ■ **12:26** Ḥag. 2:5.

28 Xuning üqün, təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaĥliƙƙa muyəssər bolup, meĥir-xəpƙətni qing tutup bu arƙilik ihlasmənlik wə əyminix-ƙorƙunq bilən Hudani hursən ƙilidiƣan ibadətlərni ƙilayli. □ ■
29 Qünki Hudayimiz ĥəmmini yəwətküqi bir ottur.□ ■

13

Hudani hux ƙilix

1 Aranglarda ƙerindaxlik meĥir-muĥəbbət tohtimisun.■
2 Natonux kixilərgə meĥmandost boluxni untumanglar. Qünki bəzilər xu yol bilən bilməstin pərixtilərni meĥman ƙiloƣan.■
3 Zindanoƣa taxlanoƣanlarni ular bilən billə *zindanda* zənjirlәngəndək yad etinglar. Horlanoƣanlarni өzünglarmu təndə turuwatƙan bəndə süpitidə yad etip turunglar.□ ■
4 Ĥəmmə adəm nikaĥƙa ĥərmət ƙilsun, ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daoƣsiz bolsun; qünki Huda buzuƙqilik ƙiloƣuqilar wə zina ƙiloƣuqilardin ĥesab alidu.□
5 Mengix-turuxunglar pulpərəsliktin haliy bolsun, bariƣa ƙanaət ƙilinglar. Qünki Huda mundaƙ degən:
«Səndin əsla ayrilmaymən,
Seni əsla taxlimaymən».□ ■

6 Xunga, yürəklik bilən eytalaymizki,
«Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, ĥeq ƙorƙmaymən,
Kixilər meni nemə ƙilalisun?»□ ■

7 Silərgə Hudaning səz-kalamini yətküzgən, silərning yetəkqiliringlarni esinglarda tutunglar. Ularning mengix-turuxining mewə-nətijisigə kөngül ƙoyup ƙarap, ularning etiƙadini ülgə ƙilinglar: —■
8 Əysa Məsiĥ tünügün, bügün wə əbədil’əbədgiqə өzgərməydu!□

□ **12:28 «təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaĥliƙƙa muyəssər bolup, meĥir-xəpƙətni qing tutup,...» —** baxƙa birhil tərjimisi: «təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaĥliƙƙa muyəssər boloƣinimizdin minnətdar bolup,...». ■ **12:28** 1Pet. 2:5. □ **12:29 «Qünki Hudayimiz ĥəmmini yəwətküqi bir ottur» —** bu sөzlər «Ƙan.» 4:24, 9:3dimu tepilidu. ■ **12:29** Ƙan. 4:24. ■ **13:1** Rim. 12:10; Əf. 4:3; 1Pet. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pet. 4:9. □ **13:3 «Zindanoƣa taxlanoƣanlarni ular bilən billə zindanda zənjirlәngəndək yad etinglar» —** «zindanoƣa taxlanoƣanlar» wə «horlanoƣanlar» etiƙadi üqün ziyankəxlikkə uqrioƣanlarni kərsitidu. **«horlanoƣanlarni өzünglarmu təndə turuwatƙan bəndə süpitidə yad etip turunglar» —** bu jekiləxning mənisi bəlkim: (1) өzliringlar ajizlikƙa wə jismaniy azablaroƣa duq kəlgənlikinglar tüpəylidin muxularni yad etip turunglar; (2) yaki Əysa Məsiĥning teni boloƣan jamaət əzasi süpitidə, ĥesdaxlik wə dərddaxlik kərsitinglar» degənni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36. □ **13:4 «ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daoƣsiz bolsun» —** baxƙa birhil tərjimisi boluxi mumkin: «nikaĥ ĥərdaim ĥərmətlik ix, ər-hotunluƙ orun daoƣsizdur» — bu tərjimə tooƣra bolsa, asasiy mənisi ər-hotunluƙ, xundaƙla ər-hotunluƙ arisidiki muĥəbbətlik jinisiy munasiwət Huda aldida yahxi ixtur. □ **13:5 «Səndin əsla ayrilmaymən, seni əsla taxlimaymən» —** Təwrat, «Ƙan.» 31:6-8. ■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Ƙan. 16:19; 31:6, 8; Yə. 1:5; 1Tar. 28:20; Pənd. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6 «Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, ĥeq ƙorƙmaymən, kixilər meni nemə ƙilalisun?» —** «Zəb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zəb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8 «Əysa Məsiĥ tünügün, bügün wə əbədil’əbədgiqə өzgərməydu!» —** muəllip, bu ĥəƙiƙətni dəl xu yetəkqi ƙerindaxlarning etiƙadining jəwĥiridur, deməkqi boluxi mumkin.

9 Xuning üqün, ḥərhil ƣəyriy təlimlər bilən eziḳturulup kətmənglar; qünki insanning ḳəlbi *ḳurbanliḳḳa has* yeməkliklər bilən əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpḳiti bilən ḳuwwətləndürülgini əwzəl. Qünki bundaḳ yeməkliklərgə berilip keliwatḳanlar ulardin ḥeqḳandaḳ payda kərgən əməs.■

10 Bizlərning xundaḳ bir ḳurbangaḥimiz barki, ibadət qedirida hizməttə bolƣanlarning uningdin yeyix ḥoḳuḳi yoḳtur. □

11 Qünki gunaḥ tiləx süpitidə soyulƣan, ḳeni bax kaḥin təripidin əng muḳəddəs jayƣa elip kirilgən ḳurbanliḳ ḥaywanlarning teni bolsa ḳarargaḥning sirtiƣa elip qiḳilip kəydürülətti. □ ■

12 Xunga Əysamu Əz ḳeni bilən həlḳni paklap Hudaƣa atax üqün, xəḥər dərwazisining sirtida azab qekip əldi. □ ■

13 Xundaḳ ikən, bizmu ḳarargaḥning sirtiƣa qiḳip, Uning yeniƣa berip, Uningƣa ḳaritilƣan ḥaḳarətkə ortaḳ bərdaxliḳ berəyli. □

14 Qünki yər yüzidə mənggü məwjut turidiƣan xəḥirimiz yoḳ, bəlki kəlgüsidiki xəḥərgə intilməktimiz. ■

15 Xunga, Məsiḥ arḳiliḳ Hudaƣa ḳurbanliḳ süpitidə mədḥiyilirimizni tohtawsiz atayli, yəni əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap ḳilayli. □ ■

16 Əmdi həyr-sahawət ḳilixni wə baringlardin ortaḳ təḳsimləxni untumanglar. Qünki Huda bundaḳ ḳurbanliḳlardin hursən bolidu.■

17 Yetəkqiliringlarƣa itaət ḳilip, ularƣa boysununglar. Qünki ular əz hizmitidin Hudaƣa ḥesab beridiƣanlar bolup, ḥəmixə jeninglardin həwər elixḳa oyƣaḳ turidu. Ularning bu ixi ḳayƣu-ələm bilən əməs (qünki undaḳ bolsa silərgə ḥeq payda yətküzülməydu) bəlki huxal-huramliḳ bilən elip berilsun.□ ■

18 Biz üqün dua ḳilip turunglar; qünki wijdanimizning pak ikənlikigə, ḥərbir ixlarda tooƣra yolda mengixni halaydiƣanliḳimizƣa ḳayil ḳilinduḳ.

■ **13:9** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Yḥ. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Əf. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tes. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuḥa. 4:1. □ **13:10 «Bizlərning xundaḳ bir ḳurbangaḥimiz barki, ibadət qedirida hizməttə bolƣanlarning uningdin yeyix ḥoḳuḳi yoḳtur» —** bu «ḳurbangaḥ» Əysa Məsiḥ insanlarning gunaḥi üqün mihlinip əltürülgən krestni kərsitidu. Muxu «ḳurbangaḥdin yeyix» bolsa uning ḳurbanliḳidin qiḳḳan, mənggülük ḥayattiki ḥərtürlük roḥiy mewilərdin bəḥrimən boluxtin ibarət bolidu. □ **13:11 «Qünki gunaḥ tiləx süpitidə soyulƣan, ḳeni bax kaḥin təripidin əng muḳəddəs jayƣa elip kirilgən ḳurbanliḳ ḥaywanlarning teni bolsa ḳarargaḥning sirtiƣa elip qiḳilip kəydürülətti» —** «Law.» 16:27ni kərüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Qəl. 19:3. □ **13:12 «Xunga Əysamu Əz ḳeni bilən həlḳni paklap Hudaƣa atax üqün, xəḥər dərwazisining sirtida azab qekip əldi» —** demisəkmu, Əysa Məsiḥ əlidiƣan jay (Golgota) Yerusalemning sepilining sirtida idi. Məsiḥning bu «sirtḳa qiḳirilip əltürülüxi» keyinki əgəxkənlərgə simwol bolƣan bolup, Hudaning həlḳi Məsiḥning ḥəmraḥliḳidin bəḥrimən boluxi üqün «xəḥərning sirtida», yəni əz yurti təripidin qətkə ḳeḳilixiƣa təyyar turuxi kerəklikini kərsitidu. Məsiḥkə əgəxkən Yəḥudiy həlḳ üqün tehimu xundaḳ idi. 13-ayəttiki izaḥatlarni kərüng. ■ **13:12** Yḥ. 19:17,18. □ **13:13 «Xundaḳ ikən, bizmu ḳarargaḥning sirtiƣa qiḳip, Uning yeniƣa berip…» —** «ḳarargaḥning sirtiƣa qiḳix» Məsiḥkə əgəxkən Yəḥudiy həlḳigə nisbətən ibadəthanidiki ḳurbanliḳlardin, xundaḳla ularƣa baƣliḳ əḳidiliridin waz keqix bəkmu ḥaḳarətlik ix idi. Huddi Əysa Məsiḥ Yerusalem xəḥər dərwazisining sirtida mihlanƣanda ḥaḳarətkə ḳarimiƣanƣa ohxax, hətni oḳuwatḳan Yəḥudiy kitabhanlarmu kona əḳidiliridin waz keqixkə wə uning tüpəylidin uqraydiƣan ḥaḳarətkə ḳarimay, Əysa Məsiḥkə yüzlinixi kerək idi. **«… Uning yeniƣa berip, Uningƣa ḳaritilƣan ḥaḳarətkə ortaḳ bərdaxliḳ berəyli» —** Əysa Məsiḥgə ḳaritilƣan ḳarxiliḳ həm ḥaḳarətlər bügüngə ḳədər Uningƣa wə Uningƣa təwə bolƣanlarƣa ḳaritilip kəlməktə. Ḳarangƣuluḳ bəribir nuroƣa ḳarxi turidu, xunga Hudaning həlḳi ḥaman bir tərəptin bolmisa baxḳa bir tərəptin ziyankəxlikkə uqraydu. ■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15 «…əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap ḳilayli» —** «uning nami» muxu yərdə Məsiḥning namini kərsitidu. ■ **13:15** Ḥox. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17 «ularning bu ixi ḳayƣu-ələm bilən əməs … bəlki huxal-huramliḳ bilən elip berilsun» —** «ularning bu ixi»: (1) yetəkqilərning həwər elix hizmiti, yaki: (2) Hudaƣa ḥesab tapxurux, yaki: (3) bu ikkisini kərsitidu. Bizningqə u ḥesab tapxuruxini kərsitidu. ■ **13:17** Əz. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17.

19 Yeninglarƣa patraƙ ƙaytip berixim üqün, dua ƙilixinglarni alaḩidə ətünimən.□

Dua

20 Əmdi mənggülük əḩdining ƙeni bilən ƙoy padisining katta padiqisi bolƣan
Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi, hatirjəmlikning Igisi bolƣan Huda □ ■
21 Əysa Məsiḩ arƙiliƙ silərgə Özini hursən ƙilidiƣan ixlarni ƙildurup, silərni
ḩərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri ƙiliƣay! Məsiḩkə
əbədil'əbədgiqə xan-xərəp bolƣay! Amin! □ ■

Ahirƙi səz

22 Silərdin ətünimənki, i ƙerindaxlirim, bu nəsiḩət səzümgə eƣir kərməy ƙulaƙ
saloƣaysilər; silərgə muxunqilikla səzlərni yazdim, halas.
23 Ƙerindiximiz Timotiyning zindandin ƙoyup berilgənlikidin həwərdar bolƣaysilər.
Yeƙinda yenimoƣa kelip ƙalsa, mən silərni yoƙlap barƣinimda u mən bilən billə
baridu.
24 Barliƙ yetəkqiliringlar wə barliƙ muƙəddəs bəndilərgə salam eytƙaysilər.
Italiyədin kəlgənlər silərgə salam yollidi.
25 Meḩir-xəpƙət ḩəmminglarƣa yar bolƣay! Amin!

□ **13:19 «Yeninglarƣa patraƙ ƙaytip berixim üqün, dua ƙilixinglarni alaḩidə ətünimən» —** «mening ƙaytip berixim üqün» degənlik bəlkim muəllipning türmidin azad ƙilinixini kərsitidu. □ **13:20 «mənggülük əḩdining ƙeni bilən ƙoy padisining katta padiqisi bolƣan Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi» —** «mənggülül əḩdə» tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imizdə azraƙ tohtilimiz. «Hatirjəmlikning Igisi bolƣan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḩəm Özi ḩərdaim hatirjəmliktə turoƣuqi Hudadur. ■ **13:20** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yḩ. 10:11; 1Pet. 5:4. □ **13:21 «(Huda) ... Əysa Məsiḩ arƙiliƙ silərgə Özini hursən ƙilidiƣan ixlarni ƙildurup, silərni ḩərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri ƙiliƣay!» —** «takamullaxturux»ning baxƙa tərjimisi: «ətraplik təminləx». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

Yaqup

«Rosul Yaqup yazoƣan məktup»

1 Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning quli boloƣan mənki Yaquptin tarқaқ turuwatқan muһajir on ikki қəbiligə salam!□ ■

Etiқad wə sinaқ

2 I қerindaxlirim, һərқandaқ sinaқlaroƣa duq kəlsənglar, buni zor huxallиқ dəp bilinglar.■
3 Qünki silərgə məlumki, bundaқ etiқadinglarning sinilixi silərdə səwr-qidamliқ xəkilləndüridu;■
4 səwr-qidamliқning hisliti қəlbinglarda turup xundaқ pixip yetilsunki, xuning bilən silər pixқan, mukəmməl wə kəm-kutisiz bolisilər.
5 Biraқ əgər aranglardiki birsi danaliққa moһtaj bolsa, һəmmigə sehiyliқ bilən beridioƣan xundaқla əyibliməydioƣan Hudadin tilisun. Xuning bilən uningoƣa qoқum ata қilinidu.■
6 Biraқ u һeq delioƣul bolmay ixənq bilən tilisun; qünki delioƣul kixi huddi xamalda urulup uyan-buyan yəlpüngən dengiz dolқunioƣa ohxaydu.
7 Undaқ kixi Rəbdin birər nərsigə eriximən, dəp һeq hiyal қilmisun;
8 undaқlar üjmə kəngül bolup, barliқ yollirida tutami yoқ adəmdur.

Namratliқ wə baylиқ

9-10 Namrat boloƣan қerindax əzining yuқirioƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun; bay boloƣan қerindax bolsa, əzining təwən қilinoƣanliқioƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu. □
11 Қuyax qiқip қizioƣanda, ot-qəplərni қurutidu, gülliri tozup ketidu-də, uning güzəlliki yoқilidu; bay adəmlər huddi xuningoƣa ohxax, əz һələkqilikidə yoқilidu.■

Sinilix wə azdurulux

12 Sinaқlaroƣa *səwrqanliқ bilən* bərdaxliқ bərgən kixi nəқədər bəhtlik-һə! Qünki u sinaқtin ətkəndin keyin, *Huda* Əzini səygənlərgə wədə қiloƣan һayat tajioƣa muyəssər bolidu. □ ■

□ **1:1 «Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning қuli boloƣan mənki Yaқup...» —** Yaқup muxu səzliridə əzini «rosul» dəp atimaydu. Lekin «қoxumqə səz»imizdə kərsitimizki, u һəқiқətən bir rosul, xunga uning uxbu hetini «rosulluқ һoқuқ» bilən yeziloƣan, dəp ixinimiz. Hət Yəһudiy boloƣan etiқadqilaroƣa yeziloƣan, əlwəttə. «Tarқaқ muһajir on ikki қəbilə» tooƣruluқ «kirix səz»imizni kərüng. «Қul» degən uқum tooƣruluқ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pet. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pet. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pet. 1:7. ■ **1:5** Pənd. 2:3; Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yһ. 16:24; 1Yuһa. 3:22; 5:14.
□ **1:9-10 «Namrat boloƣan қerindax əzining yuқirioƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun» —** «əzining yuқirioƣa kətürülgənliki» — demək, birsi Məsiһkə etiқad baoƣlisila, məyli қanqilik namrat bolsun Hudaoƣa yeқin boloƣan aliyjanab, intayin imtiyazliқ orun һəm munasiwəttin bəһrimən bolidu. **«bay boloƣan қerindax bolsa, əzining təwən қilinoƣanliқioƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu»** — bay adəm Əysa Məsiһ arқiliқ etiқad baoƣlioƣinida əzining barliқ bayliқlirini Huda aldida һeqnərsə əməs dəp bilip, əzini təwən tutmisa, Hudaning padixaһliқioƣa kirəlməydu. «Bay adəmning Hudaning padixaһliқioƣa kirixi təgining yingnining kəzidin ətüxidinmu təs» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yəx. 40:6, 7; 1Kor. 7:31; Yaқ. 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuһa. 2:17. □ **1:12 «Huda Əzini səygənlərgə wədə қiloƣan һayat tajioƣa muyəssər bolidu» —** muxu yərdə grek tilida «Huda» pəқət «U» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pet. 5:4; Wəһ. 2:10.

13 Adəm azduruluxqa duq kəlgəndə «Huda meni azduruwatidu» demisun. Qünki
Huda yaman ixlar bilən azduruluxi mumkin əməs ḥəm baxqilarni azdurmaydu.
14 Bəlki birsi azduruloɣanda, əz ḥəwəs-nəpsi qozoɣilip, ularning kəynigə kirgən
bolidu;
15 andin ḥəwəs-nəps ḥamilidar bolup gunaḥni tuoɣidu; gunaḥ əsüp yetilip, ölümgə
elip baridu.
16 Xunga səyümlük qerindaxlirim, aldinip qalmanglar!
17 Barliq yüksək sehiyliq wə ḥərbir mukəmməl iltipat yuqiridin, yəni *asmandiki barliq*
yoruqluqlarning Atisidin qüxüp kelidu; Uningda ḥeqqandaq əzgirix bolmaydu yaki
Uningda «aylinix» bilən ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu. □ ■
18 U bizni *Əzi yaratqan barliq* məwjudatlarning iqidə Əzigə dəsləp pixqan mewidək
bolsun dəp, Əz iradisi boyiqə bizni ḥəqiqətning səz-kalami arqilik tuoɣdurdi. □ ■

Anglax wə ijra qilix

19 Xuning bilən, i səyümlük qerindaxlirim, ḥər adəm anglaxqa tez təyyar tursun,
səzləxkə aldirimisun, oɣəzəplinixkə aldirmisun. ■
20 Qünki insanning oɣəzipi Hudaning ḥəqqaniyliqini elip kəlməydu. □
21 Xuning üqün, barliq iplasliqlarni wə qininglaroɣa patmaywatqan rəzillikni
taxlanglar, *qəlbinglarda* yiltiz tartquzuloɣan, silərni qutquzalaydioɣan səz-kalamni
kəmtərlik-məminlik bilən qobul qilinglar.□ ■
22 Əmma əz-əzünglarni aldap pəqət səz-kalamni angliouqilardin bolmanglar, bəlki
uni ijra qiloɣuqilardin bolunglar. ■
23-24 Qünki birsi səz-kalamni anglap qoyupla, uni ijra qilmisa, u huddi əynəktə
özining əyni qiyapitigə qarap qoyup, ketip qaloɣan kixigə ohxaydu; qünki u əz

---

□ **1:17 «Barliq yüksək sehiyliq wə ḥərbir mukəmməl iltipat yuqiridin, yəni asmandiki barliq yoruqluqlarning Atisidin qüxüp kelidu; Uningda ḥeqqandaq əzgirix bolmaydu yaki Uningda «aylinix» bilən ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu»** — «pütkül yoruqluqlarning Atisi» degənlik ibarə bəlkim ḥəm Hudaning barliq quyax-yultuzlarning Yaratquqisi ḥəm xundaqla pərixtilərning Yaratquqisi ikənlikini kərsitixi mumkin. Muqəddəs Kitabta pərixtilərning daim yultuzlar bilən munasiwiti bar ikənliki kərsitilidu (məsilən, «Ayup» 38:7, «Zəb.» 147:4ni kərüng). (1) Huda ḥərdaim bizdin yuqirida turidu; (2) Huda ḥərdaim bizgə ḥəm jismaniy ḥəm roḥiy yoruqluq beridu; (3) quyax aylinixi yaki qayrilixi bilən kələnggə ḥasil qilidu. Əmmə Hudada kələnggə yaki qarangoɣuluq degən məwjut əməs; u ḥeq «aylanmay», ḥeq özgərməy ḥərdaim qüxtiki quyaxtək dəl üstimizdə turup küqlük nurini wə iltipatlirini (17-ayət) üstimizgə sehiyliq bilən qaqidu. ■ **1:17** Pənd. 2:6; Yəx. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18 «U bizni Əzi yaratqan barliq məwjudatlarning iqidə Əzigə dəsləp pixqan mewidək bolsun dəp,...»** — «dəsləp pixqan mewə», əng burun elinoɣan ḥosul bolsa, Hudaoɣa alaḥitən atilatti. Demək, pütkül kainat Hudaoɣa boysunidu wə təwə bolidu; lekin kainatning iqidə Məsiḥgə etiqad baoɣlioɣuqilar «dəsləp pixqan mewə» süpitidə birinqi bolup Uningoɣa beqinip təwə bolup, «ḥəqiqiy, roḥiy» səjdə qilidu. **«... Əz iradisi boyiqə bizni ḥəqiqətning səz-kalami arqilik tuoɣdurdi»** — muxu yərdə Hudaning bu «tuoɣdurux»i jismaniy ḥayat əməs, bəlki Muqəddəs Roḥidin tuoɣduroɣanliqini, yəni roḥiy ḥayatqa, mənggülük ḥayatqa tuoɣdurup erixtürgənlikini kərsitidu. «Dəsləp pixqan mewisi» yaki «tunji ḥosul mewisi» Hudaoɣa alaḥidə atilatti («Yar.» 49:3, «Qəl.» 18:3, «Qan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni kərüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pet. 1:23. ■ **1:19** Pənd. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20 «Qünki insanning oɣəzipi Hudaning ḥəqqaniyliqini elip kəlməydu»** — «Hudaning ḥəqqaniyliqi»: (1) Hudaning ḥəqqaniy əlqimi; (2) Huda aldida adil yaki ḥəqqaniy boloɣan ixlar; (3) Huda insanning etiqadi üqün uningoɣa ata qilidioɣan ḥəqqaniyliqini kərsitidu. Bizningqə «Hudaning ḥəqqaniyliqi» (3)ni kərsitidu; qünki Hudaning Əzi ata qiloɣan ḥəqqaniyliqi bolmisa, insanlar arisida ḥərqandaq baxqa adillik yaki ḥəqqaniylik boluxi mumkin əməs. □ **1:21 «...silərni qutquzalaydioɣan səz-kalamni kəmtərlik-məminlik bilən qobul qilinglar»** — «silərni» grek tilida «jeninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luqa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuḥa. 3:7.

turḳiƣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman ɵzining ḳandaḳ ikənlikini untuydu. □ ■
25 Lekin axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridiƣan mukəmməl ḳanunƣa əstayidillik
bilən dawamlik ḳarap, untuƣaḳ angliƣuqi bolmay, bəlki uning iqidə yaxap ijra
ḳilƣuqi bolƣan kixi ixlirida bəhtlik ḳilinidu.□ ■
26 Birsi ɵzini ihlasmən adəmmən dəp ḥesabliƣan, lekin tilini tizginlimigən bolsa,
ɵzini ɵzi aldaydu; bundaḳ kixining ihlasmənliki biḥudiliktur. ■
27 Huda'Atimizning nəziridiki pak wə daƣsiz ihlasmənlik xuki, ḳiyinqiliḳta ḳalƣan
yetim-yesir, tul hotunlarni yoḳlap, ularƣa ƣəmhorluḳ ḳilix wə ɵzini bu dunyaning
bulƣixidin daƣsiz saḳlaxtur.□

2

Ḥəmmə adəmgə ohxax muamilə ḳilix

1 Ḳerindaxlirim, xan-xərəp Igisi bolƣan Rəbbimiz Əysa Məsiḥning etiḳad yolini
tutḳanikənsilər, adəmning taxḳi ḳiyapitigə ḳarap muamilə ḳilidiƣanlardin bol-
manglar.□ ■
2 Qünki sinagoginglarƣa altun üzük taḳiƣan, esil kiyingən bir bay bilən təng jul-jul
kiyingən bir kəmbəƣəl kirsə,□
3 silər esil kiyingənni ətiwarlap «Tɵrgə qiḳip oltursila!» desənglar, kəmbəƣəlgə, «U
yərdə tur!» yaki «Ayaƣ təripimdə oltur!» desənglar,□
4 ɵzara ayrimiqilik ḳilƣan wə insanlar üstidin yaman niyət ḥɵküm qiḳarƣuqilardin
bolƣan bolmamsilər?!
5 Ḳulaḳ selinglar, i sɵyümlük ḳerindaxlirim — Huda bu dunyadiki kəmbəƣəllərni
etiḳadta bay bolux ḥəmdə ularni Ɵzini sɵygənlərgə berixkə wədə ḳilƣan
padixaḥliḳiƣa mirashor boluxḳa talliƣan əməsmu?■
6 Biraḳ silər kəmbəƣəllərni kɵzgə ilmidinglar! Baylar silərni əzgən wə sot-
soraḳlarƣa sɵrigən əməsmu?

□ **1:23-24 «Qünki birsi sɵz-kalamni anglap ḳoyupla, uni ijra ḳilmisa, u huddi əynəktə ɵzining əyni ḳiyapitigə ḳarap ḳoyup, ketip ḳalƣan kixigə ohxaydu; qünki u ɵz turḳiƣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman ɵzining ḳandaḳ ikənlikini untuydu»** — bu adəmning «**əyni** ḳiyapitigə ḳarax»i ɵzigə bəlkim yüzidə daƣ-nuḳsan bolƣanliḳini kɵrsətsə kerək — demək, Hudaning sɵzigə ḳarisa ɵz gunaḥini kɵridu; lekin kɵnglini tezla baxḳa ixḳa bɵlüxi bilən gunaḥini untuydu. ■ **1:23-24** Luḳa 6:47. □ **1:25 «axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridiƣan mukəmməl ḳanunƣa əstayidillik bilən dawamlik ḳarap...»** — «adəmni ərkinlikkə erixtüridiƣan ḳanun» grek tilida «ərkinlikning ḳanuni». Demək, yengi əḥdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunaḥ wə ɵz gunaḥlik təbiiti, ɵlüm wə dozahtin azad ḳilidiƣan ərkinlik, əlwəttə. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zəb. 34:13; Yaḳ. 3:6; 1Pet. 3:10. □ **1:27 «Huda'atimizning nəziridiki pak wə daƣsiz ihlasmənlik xuki, ḳiyinqiliḳta ḳalƣan yetim-yesir, tul hotunlarni yoḳlap,... »** — grek tilida muxu «yoḳlax» degən peilning ɵzi ƣəmhorluḳ ḳilix, insanning ḥalidin həwər elixni ɵz iqigə alidu. Xuning bilən bu sɵzni muxu yərdə ḥəm «yoḳlax» ḥəm «ƣəmhorluḳ ḳilix» dəp tərjimə ḳilduḳ. □ **2:1 «xan-xərəp Igisi bolƣan Rəbbimiz Əysa Məsiḥ»** — «xan-xərəp Igisi bolƣan» grek tilida «Uluƣluḳning Ɵzi bolƣan» yaki «(Hudaning) uluƣluḳining Ɵzi bolƣan». Xan-xərəpning Igisining aldida bolsaḳ, bay-namratlik degəndək pərḳlərning əḥmiyiti yoḳ bolup ketidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Ḳan. 16:19; Pənd. 24:23; Mat. 22:16. □ **2:2 «... sinagoginglarƣa altun üzük taḳiƣan, esil kiyingən bir bay bilən təng jul-jul kiyingən bir kəmbəƣəl kirsə,...»** — «Təbirlər»diki «sinagog» toƣruluḳ məzmunni kɵrünglar. Muxu yərdə etiḳadqi bolƣan Yəḥudiylarning məhsus yiƣilix ibadət sorunlirini kɵrsitidu. □ **2:3 «silər esil kiyingənni ətiwarlap «tɵrgə qiḳip oltursila!» desənglar, kəmbəƣəlgə, «u yərdə tur!» yaki «ayaƣ təripimdə oltur!» desənglar, ...»** — «ayaƣ təripimdə» grek tilida «təhtipərim tüwidə» bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pənd. 8:17; Mat. 5:3; Yḥ. 7:48; 1Kor. 1:26-29.

7 Üstünglərgə qoyulƣan axu mubarək namƣa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu *baylar* əməsmu?□
8 Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni səygəndək səy» degən xaƫanə qanunƣa ƫəqiqiy əməl qilsanglar, yahxi qilƣan bolisilər.□ ■
9 Lekin kixilərgə ikki hil kəz bilən qarisanglar, gunaƫ qilƣan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplix qiluquqilar dəp bekitilisilər. □
10 Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioƣa əməl qildim dəp turup, *ƫətta* uningdiki birla əmrgə hilaplix qilsa, u pütün qanunƣa hilaplix qilƣuqi ƫesablinidu. □ ■
11 Qünki: «zina qilma» Degüqi ƫəm «qatillix qilma»mu degən. Xunga, zina qilmisanglarmu, lekin qatillix qilƣan bolsanglar, yənila *pütün* Təwrat qanunioƣa hilaplix qilƣan bilən barawər bolisilər. □ ■
12 Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioƣan qanun aldida soraq qilinidioƣanlarning salaƫiyitigə uyƣun bolsun. □
13 Qünki baxqilarƣa rəƫim qilmioƣanlarning üstidin qiqiridioƣan ƫəküm rəƫimsiz bolidu. Əmdi «rəƫim qilix» «ƫəküm qiqirix»ning üstidin ƣəlibə qilip təntənə qilidu.□ ■

Etiqad wə əməliyət

□ **2:7 «Üstünglərgə qoyulƣan axu mubarək namƣa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu baylar əməsmu?»** — «üstünglərgə qoyulƣan axu mubarək nam»: — adəm Əysa Məsiƫkə etiqad baƣlioƣan bolsa, Huda aldida Məsiƫ Əysaning nami xu kixining üstigə qoyulƣan bolidu. Demək, u Məsiƫgə mənsup, Huda u kixini «Meningki», «Məsiƫning adimi» dəp Öz namini muxu kixining «üstigə qoyux»tin bax tartmaydu. Təwrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yəx.» 63:19, «Yər.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni kərüng). □ **2:8 «Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni səygəndək səy» degən xaƫanə qanunƣa ƫəqiqiy əməl qilsanglar…»** — «xaƫanə qanun» degən bu intayin qiziq ibarə tooƣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9. □ **2:9 «Lekin kixilərgə ikki hil kəz bilən qarisanglar, gunaƫ qilƣan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplix qilƣuqilar dəp bekitilisilər»** — oqurmənlərgə xu ix ayanki, Yəhudiy qerindaxlar Təwrat qanunini yahxi bilgəqkə, ularning xu bilimdin təkəbburlixip ketix həwpi bardur. Lekin rosul Yaqup ularƣa agaƫlanduriduki, Təwrat qanunioƣa əməl qilay desəng, əmdi insanƣa boloƣan muamilimigə qaritiloƣan əmrlər iqidə «qoxnangni özüngni səygəndək səy» degən əmr əng qattiq tələptur, «kixilərgə ikki hil kəz bilən qarax» xu əmrigə hilap. Pəqət «adəmni ərkinlikkə erixtürgən qanun»ni, yəni «yengi əhdə»ni (1:25, 2:12-ayətlər) əziningki qiloƣan kixi xu əmrgə əməl qilalaydu; **axu** qanunda (yengi əhdə, demək) təkəbburlixix degən ix qət’iy yoqtur. □ **2:10 «Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioƣa əməl qildim dəp turup, ƫətta uningdiki birla əmrgə hilaplix qilsa, u pütün qanunƣa hilaplix qilƣuqi ƫesablinidu»** — bu bayan bəlkim oqurmənlərgə ƫəyran qalarlix ix bolidu. «Gal.» 3:10də mundaq deyilidu — «Lekin Təwrat qanunioƣa əməl qilimiz dəp yürgənlər bolsa ƫəmmisi lənətkə qalidu. Qünki muqəddəs yazmilarda mundaq yeziloƣan: «Təwrat qanunida yeziloƣan ƫəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl qilmaywatqan ƫərbir kixi lənətkə qalidu»». Qünki Hudaning insanlarƣa boloƣan adil, muqəddəs təlipi insanlarning toluq pak-muqəddəs boluxidin ibarəttur. Hudaning təlipigə əməl qilixida «100□»tin təwən bolsa bolmaydu. Xunga, Huda bizni awwal qutquzmisa uni ƫeq hursən qilalmaymiz. ■ **2:10** Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10. □ **2:11 ««zina qilma» Degüqi ƫəm «qatillix qilma»mu degən…»** — ««zina qilma» degüqi» Huda Özi, əlwəttə. ■ **2:11** Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27. □ **2:12 «Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioƣan qanun aldida soraq qilinidioƣanlarning salaƫiyitigə uyƣun bolsun»** — 1:25ni kərüng. «Adəmni ərkinlikkə erixtüridioƣan qanun» — grek tilida «ərkinlikning qanuni». Demək, yengi əhdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunaƫ wə əz gunaƫlik təbiiti, ələm wə dozahtin azad qilidioƣan ərkinlik, ələwəttə. □ **2:13 «Qünki baxqilarƣa rəƫim qilmioƣanlarning üstidin qiqiridioƣan ƫəküm rəƫimsiz bolidu. Əmdi «rəƫim qilix» «ƫəküm qiqirix»ning üstidin ƣəlibə qilip təntənə qilidu»** — ««rəƫim qilix» «ƫəküm qiqirix»ning üstidin ƣəlibə qilip təntənə qilidu». Təwrat dəwridə «Kəzgə kəz, qixqa qix» degən qanun ƫəküm sürətti. Bu adillik, ələwəttə. Biraq Təwrattiki adil qanun boyiqə ƫəmmimiz dozahqa qüxiximiz kerək! Əmdi Injil dəwri kəldi, Əysa Məsiƫ Özi bizning gunaƫlirimizni Öz üstigə aldi; Huda xuning bilən bizgə rəƫimdillik kərsitix yolini aqti. Xuning bilən «rəƫimdillik» «ƫəküm qiqirix»ning üstidin ƣəlibə qilip təntənə qilidu» wə biz Hudaƣa əgixip baxqilarƣa rəƫim kərsitiximizgə tooƣra kelidu. ■ **2:13** Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25.

14 I qerindaxlirim! Birsi aoɣzida, «Məndə etiqad bar» dəp turup, əmma *uningda munasip* əməlliri bolmisa, uning nemə paydisi? *Bundaq* etiqad uni qutquzalamdu? ■
15-16 Əmdi əgər aka-uka yaki aqa-singillardin biri yalingaq qalsa yaki kündilik yeməkliki kəm bolsa, silərdin biri ularɣa: «*Hudaoɣa* amanət, kiyiminglar pütün, qorsiqinglar toq qilinoɣay!» dəp qoyupla, tenining ḥajitidin qiqmisa, buning nemə paydisi? ■
17 Xuningɣa ohxax yaloɣuz etiqadla bolup, *uningɣa munasip* əməlliri bolmisa, *bundaq etiqad* ɵlük etiqadtur.
18 Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp *talixidu*. Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!», «Mən etiqadimni əməllər bilən kərsitimən» dəymən. □
19 — Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduɣu! □
20 Əy, quruq hiyal adəm! Əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? □
21 Atimiz Ibraḥim ɵz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda ɵz əmili arqiliq ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan əməsmu? □ ■
22 Əmdi xuni kərüwelixqa boliduki, uning etiqadi munasip əməllərni qildi wə etiqadi əməllər arqiliq mukəmməl qilindi.
23 Mana bu ix *Təwrattiki*: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi. □ ■
24 Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu.□
25 Muxuningɣa ohxax, paḥixə ayal Raḥab *Israil* qarlioɣuqilirini ɵz ɵyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu? □ ■

■ **2:14** Mat. 7:26; Yaq. 1:23. ■ **2:15-16** Luqa 3:11; 1Yuḥa. 3:17. □ **2:18 «Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp talixidu»** — «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» degüqi bəlkim «Bəzilərdə etiqad bar, bəzilərdə əməllər bar. Ikkilisi birla waqitta təng boluxi mumkin əməs» degəndək mənini kətsətməkqi boluxi mumkin. 18-ayəttiki qaloɣan sɵzlər wə 19-22-ayətlər bəlkim Yaqupning buningɣa boloɣan rəddiyə jawabi bolalaydu. **«Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!» ... dəymən»** — bu sɵz intayin kinayilik gəp, əlwəttə. Adəmning əməlliri yaki ḥərikətliri bolmisa uningda nemə etiqad, nemə pozitsiyə yaki nemə pikir bar boloɣanliqini bilix ḥərgiz mumkin əməs! □ **2:19 «— Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduɣu!»** — Yaqupning bu gepi intayin kinayilik gəptur. Ḥətta jin-xəytanlarning «etiqadi»din əməl-ḥərikətlər qiqidu (ular dir-dir titrəydu!). Jin-xəytanlar Hudaning məwjut ikənlikigə, uning «bir boloɣanliqi»ɣa ixinidu, lekin uningɣa etiqad qilmaydu (tayanmaydu), əlwəttə. □ **2:20 «əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənliki...»** — bəzi kona kɵqürmilərdə «əməlliri yoq etiqadning əḥmiyətsiz etiqad ikənliki...» deyilidu. **«əməlliri yoq etiqadning ɵlük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? »** — «qaqanmu bilərsən?» degənning baxqa birhil tərjimisi «buningɣa ispat halamsən?». □ **2:21 «Atimiz Ibraḥim ɵz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda...»** — «Atimiz Ibraḥim» — Yəḥudiy həlqining əjdadi ḥəmdə etiqad jəḥəttə barliq etiqadqilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10. □ **2:23 «Mana bu ix Təwrattiki: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi»** — Təwrat, «Yar.» 15:6 wə «2Tar.» 20:7, «Yəx.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) wə «Yəx.» 41:8ni kərüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24 «Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu»** — rosul Pawlus «insanlar etiqad bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu» dəydu (məsilən, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni kərüng). Rosul Yaqupning səzi Pawlusning səzigə ḥeq zit əməs, bəlki adəmning etiqadioɣa munasip ix-ḥərikiti yaki əməlliri bolmisa, bundaq etiqad ḥəqiqiy etiqad ḥesablanmaydu, bəlki «ɵlük etiqad» (2:17, 20, 26) ḥesablinixi kerək, dəp təkitləydu. □ **2:25 «... paḥixə ayal Raḥab Israil qarlioɣuqilirini ɵz ɵyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu?»** — bu wəqə «Yəxua» 2-babta hatiriləngən. «Ibr.» 11:31nimu kərüng. ■ **2:25** Yə. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31.

26 Tən roh bolmisa ölük bolƣandək, əməlliri yoq etiqadmu ölüktur.

3

Tilni tizginliximiz kerək

1 Ⱪerindaxlirim, aranglardin kəp kixi təlim bərgüqi boliwalmanglar! Qünki silərgə məlumki, biz *təlim bərgüqilər* baxƙilardin tehimu ƙattiq soraƙƙa tartilimiz.■
2 Qünki ħəmmimiz kəp ixlarda hatalixip putliximiz. *Ħalbuki*, əgər birsi tilda hatalaxmisa, u kamalətkə yətkən, pütkül tenini tizginliyəligən adəm bolidu.■
3 Mana, biz atlarni özimizgə beƙindurux üqün aoƣzioƣa yügən salimiz; buning bilən pütkül tənlirini *halioƣan tərəpkə* buriyalaymiz.
4 Mana, kemilərgimu ƙaranglar; xunqilik yooƣan bolsimu, yənə kelip dəħxətlik xamallar təripidin urulup ħəydilidioƣan bolsimu, lekin rolqi ƙəyərgə ularni ħəydəy desə, u kiqikkinə bir rol arƙiliq uni halioƣan tərəpkə buraydu.
5 Xuningoƣa ohxax, gərqə til *tenimizning* kiqik bir əzasi bolsimu, lekin tolimu yooƣan səzləydu. Kiqikkinə bir ot uqƙunining qong ormanoƣa ot tutaxturalaydioƣanliƙini oylap beƙinglar!■
6 Til — dərwəƙə bir ottur; u əzalirimiz arisidin orun elip ƙəbiħlikkə toloƣan bir aləm bolidu. U pütkül tənni buloƣioƣuqidur; u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaƙioƣa ot tutaxturidu!□
7 Qünki ħərtürlük ħaywanlar ħəm uqar-ƙanatlar, əmiligüqi ħaywanlar ħəm dengizdiki məhluƙlar insaniyət təripidin kəndürülməktə ħəmdə kəndürülgənidi.
8 Əmma tilni ħeqkim kəndürəlməydu; u tinimsiz rəzil bir nərsə bolup, janoƣa zamin bolidioƣan zəħərgə toloƣandur.
9 Biz tilimiz bilən Pərwərdigar Atimizoƣa xanu-təxəkkür ƙayturimiz, wə yənə uning bilən Hudaning obrazida yaritiloƣan insanlarni ƙaroƣaymiz.
10 Demək, ohxax bir eoƣizdin ħəm təxəkkür-mubarək ħəm lənət-ƙaroƣax qiƙidu. I ƙerindaxlirim, bundaƙ bolmasliƙi kerək!
11 Bir bulaƙ ohxax bir kəzdin birla waƙitta tatliq ħəm ƙirtaƙ su qiƙiramdu?
12 I ƙerindaxlirim, ənjür dərihi zəytunning mewisini bərməydu, yaki üzüm teli ənjürning mewisini berələmdu? Ħəm tuzluƙ *bulaƙ* tatliq sunimu qiƙiralmaydu.

Ərxtin kəlgən ħəƙiƙiy danaliq

13 Aranglarda kim dana wə pəmlik? Pəzilətlik yürüx-turuxidin u danaliƙƙa has boloƣan məmin-kəmtərlik bilən əməllirini kərsətsun! ■
14 Lekin əgər ƙəlbinglarda aqqiq ħəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloƣan səzlər bilən ħəƙiƙətni yoƙƙa qiƙarmanglar, mahtanmanglar. □ ■

■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luƙa 6:37. ■ **3:2** Zəb. 34:13; Yaq. 1:26. ■ **3:5** Pənd. 12:18; 15:2. □ **3:6 «… u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaƙioƣa ot tutaxturidu!» —** «pütkül təbiət» degənning baxƙa birhil tərjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ **3:13** Əf. 5:8. □ **3:14 «lekin əgər ƙəlbinglarda aqqiq ħəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloƣan səzlər bilən ħəƙiƙətni yoƙƙa qiƙarmanglar, mahtanmanglar» —** «mahtanmanglar» degənlikning mənisi bolsa: ««məndə danaliq bar» demənglar». ■ **3:14** Rim. 13:13.

15 Bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoqa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur. □ ■
16 Qünki ḥəsəthorluq wə jedəl-majira boloqanla yərdə qalaymiqanqiliq wə ḥərhil rəzilliklər bolidu. ■
17 Lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa, u aldi bilən paktur, u yənə tinqliqpərwər, hux peil, baxqilarning pikrigə quliqi oquq, rəḥimdil bolup, yahxi mewilər bilən toloqan, uningda tərəpbazliq yaki sahtipəzlik yoqtur. □
18 Ḥəqqaniylik uruqliri tinqlikpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu.□

4

Bu dunyani dost tutmaslik

1 Aranglardiki urux wə majiralar nədin kelip qiqidu? Bu dəl tən əzaliringlar iqidə jəng qiliwatqan arzu-ḥəwəsliringlardin əməsmu?■
2 Silər arzu-ḥəwəs qilisilər, lekin arzu-ḥəwəsliringlaroqa erixməysilər; adəm olturisilər, ḥəsət qilisilər, lekin erixəlməysilər; jedəl-majira qiqirip jəng qilisilər. Erixməysilər, qünki tiliməysilər.
3 Tilisənglarmu erixəlməysilər, qünki əz arzu-ḥəwəsliringlarni qandurux üqün rəzil niyətlər bilən tiləysilər. ■
4 Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tutmaqqi bolsa, əzini Hudaning düxmini qilidu.□ ■
5 Muqəddəs yazmilarda: «*Huda* qəlbimizgə makan qilduroqan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?□ ■

□ **3:15 «Bundaq «danaliq» ərxtin əməs...»** — grek tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin əməs». **«bəlki dunyaoqa ... has bolup...»** — grek tilida «yər-zeminoqa ... has bolup» deyilidu. **«bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoqa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur»** — «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Təwrat-injil boyiqə, Hudaoqa qarxi qikqan, Xəytan təripidin baxquruloqan pütkül bir sistemini kərsitidu (4-babni kərüng). «Insan təbiyitigə has» grek tilida «janliq» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu yərdiki grek tilidiki «jan» insan xəhsining üq qismi (roḥ, jan, tən)ning birini kərsitidu. Hudaoqa tayanmioqaqqa, gunaḥkar isnanlarning əzlirining «jenidin qikqan» əqil-parasətliri wə oy-pikirliri Hudaning Roḥidin qikqan bolmioqaqqa, ḥərgiz Hudaning kənglidikidək bolmaydu («Rimliqlaroqa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **3:15** 1Kor. 2:6, 7. ■ **3:16** 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ **3:17 «lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa,...»** — grek tilida «lekin yuqiridin kəlgən danaliq bolsa...». □ **3:18 «ḥəqqaniylik uruqliri tinqlikpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu»** — «ḥəqqaniylik uruqliri» degənlik adəmning ḥayatida pəyda boloqan yaki əsidioqan ḥəqqaniyliqni kərsitidu. ■ **4:1** Rim. 7:23; 1Pet. 2:11. ■ **4:3** Mat. 20:22; Rim. 8:26. □ **4:4 «Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar?»** — muxu yərdiki «zinahorlar» xübḥisizki, kəqmə mənidə yaki bəlkim əyni mənidə boluxi mumkin. Kəqmə mənidə «Hudaoqa wapasizlar» degənni bildüridu. Bu səz baxqa ixlar (pul, bayliq ḥoquq, mənsəp, ḥərhil ḥəwəslər)ni Hudaning ornioqa qoyoqanliqni kərsitidu. Bu ḥəqiqiy butpərəsliktur, bu Huda aldida zinahorluqqa ohxax bolidu. ■ **4:4** Yḥ. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuḥa. 2:15. □ **4:5 «Huda qəlbimizdə makan qilduroqan Roḥ...»** — Əz Muqəddəs Roḥini kərsitidu. Grek tilida «U qəlbimizgə makan qilduroqan Roḥ...». **«Muqəddəs yazmilarda: «Huda qəlbimizgə makan qilduroqan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?»** — bu səzning əzi Təwrattin biwasitə tepilmaydu, bəlkim rosul Yaqupning Təwrattiki kəp ayətlirining mujəssəmləxtürülgini boluxi mumkin. Baxqa bir hil tərjimisi: «Huda qəlbimizgə saloqan (muqəddəs) Roḥ bizning Hudaoqila sadaqətmən boluximizni qattiq arzu qilidu». ■ **4:5** Qəl. 11:29.

6 Lekin *Huda* bərgən meḫir-xəpkət buningdin üstün turidu. Xuning tüpəylidin
muḳəddəs yazmilarda: «Huda təkəbburlarоɳa ḳarxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə
xəpkət ḳilidu» dəp yeziloɳandur.□ ■
7 Xuning üqün, Hudaoɳa boysununglar. Xəytanoɳa ḳarxi turunglar; *xundaḳ ḳilsanglar*
u silərdin ḳaqidu.■
8 Hudaoɳa yeḳinlixinglar, Hudamu silərgə yeḳinlixidu. Əy gunaḫkarlar, *gunaḫtin*
ḳolunglarni yuyunglar; əy üjmə kəngüllər, ḳəlbinglarni pak ḳilinglar.□
9 *Gunaḫliringlarоɳa* ḳayoɳu-ḫəsrət qekinglar, ḫaza tutup yioɳlanglar, külkənglarni
matəmgə, huxalliḳinglarni ḳayoɳuoɳa aylandurunglar. ■
10 Rəbning aldida өzünglarni təwən tutunglar wə xundaḳ ḳiloɳanda U silərni üstün
ḳilidu.■

Ḳerindaxlar üstidin ḫəküm ḳilmasliḳ

11 I ḳerindaxlar, bir-biringlarni səkmənglar. Kimdikim ḳerindixini səksə yaki uning
üstidin ḫəküm ḳilsa, Təwrat ḳanuninimu səkkən wə uning üstidin ḫəküm ḳiloɳan
bolidu. Xundaḳ ḳilip ḳanun üstidin *tooɳra-natooɳra dəp* ḫəküm ḳilsang, ḳanunoɳa
əməl ḳiloɳuqi əməs, bəlki өzüngni *uning üstidin* ḫəküm ḳiloɳuqi ḳiliwaloɳan bolisən.
□
12 Ḳutḳuzuxḳa wə ḫalak ḳilixḳa ḳadir boloɳan, ḳanun Tüzgüqi wə ḫəküm Ḳiloɳuqi
pəḳət birdur! Xundaḳ ikən, sən baxḳilar üstidin ḫəküm ḳiloɳudək zadi kimsən?

Өzüngni Huda demə!

13 Ḫəy, «Bügün yaki ətə palani-püküni xəḫərgə barimiz, u yərdə bir yil turup, tijarət
ḳilip payda tapimiz» degüqilər buningoɳa ḳulaḳ selinglar! ■
14 Əy ətə nemə bolidioɳanliḳini bilməydioɳanlar, ḫayatinglar nemigə ohxaydu? U
huddi oɳil-pal pəyda bolup yoḳap ketidioɳan bir parqə tuman, halas. □ ■
15 Buning ornioɳa, «Rəb buyrusa, ḫayat bolsaḳ, uni ḳilimiz, buni ḳilimiz» deyixinglar
kerək. ■
16 Lekin əmdi silər ḫazir undaḳ yooɳan gəpliringlar bilən mahtinisilər. Bundaḳ
mahtinixlarning ḫəmmisi rəzil ixtur.
17 Xuningdək kimdikim məlum yahxi ixni ḳilixḳa tegixlik dəp bilip turup ḳilmioɳan
bolsa, gunaḫ ḳiloɳan bolidu.■

□ **4:6 «Lekin Huda bərgən meḫir-xəpkət buningdin üstün turidu» —** bu səzning mənisi bəlkim «bu yaman arzu-ḫəwəslirimiz, nəps-tamahorluḳimiz üstidin oɳəlibə ḳilix üqün, Huda bizgə kəp küq-ḳudrət beridu» degənlik boluxi mumkin. **«Huda təkəbburlarоɳa ḳarxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpkət ḳilidu» —** «Pənd.» 3:34. ■ **4:6** Pənd. 3:34; 1Pet. 5:5. ■ **4:7** Əf. 4:27; 1Pet. 5:9. □ **4:8 «Əy gunaḫkarlar, gunaḫtin ḳolunglarni yuyunglar; əy üjmə kəngüllər, ḳəlbinglarni pak ḳilinglar» —** bu «üjmə kəngüllər» bəlkim Huda bilən wə bu dunya bilən təng dost bolayli degüqilərni kərsitidu. ■ **4:9** Mat. 5:4. ■ **4:10** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luḳa 14:11; 18:14; 1Pet. 5:6. □ **4:11 «kimdikim ḳerindixini səksə yaki uning üstidin ḫəküm ḳilsa, Təwrat ḳanuninimu səkkən wə uning üstidin ḫəküm ḳiloɳan bolidu...» —** «Təwrat ḳanuninimu səkkən ... bolidu» — muxu yərdə rosul Yaḳupning kəzdə tutḳan «Təwrat ḳanuni» bolsa yuḳirida tiloɳa aloɳan uningdiki «ḳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degən əmr boluxi kerək. Bu səzlər bəzidə «Təwrat ḳanunining jəwḫiri» deyilidu. **«Xundaḳ ḳilip ḳanun üstidin tooɳra-natooɳra dəp ḫəküm ḳilsang, ḳanunoɳa əməl ḳiloɳuqi əməs, bəlki өzüngni uning üstidin ḫəküm ḳiloɳuqi ḳiliwaloɳan bolisən» —** insanning bəḫtlik nesiwisi Hudaning səzi üstidin («tooɳra, natooɳra!» dəp) ḫəküm qiḳirix əməs, bəlki uni iman bilən ḳobul ḳilip itaət ḳilixta tepilidu, əlwəttə! ■ **4:13** Luḳa 12:18. □ **4:14 «U huddi oɳil-pal pəyda bolup yoḳap ketidioɳan bir parqə tuman, halas» —** «bir parqə tuman» yaki «bir parqə is-tütək». ■ **4:14** Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaḳ. 1:10; 1Pet. 1:24; 1Yuḫa. 2:17. ■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luḳa 12:47.

5

Baylarni agahlandurux

1 Əy baylar, qulaq selinglar! Bexinlaroqa qüxidioqan külpətlər üqün dad-pəryad kətürüp yioqlanglar.■
2 Baylikinglar qirip kətti, kiyim-keqikinglarni küyə yəp kətti,
3 altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti, bu dat *kiyamättə* əzünglaroqa qarxi guwahlik berip, gəxünglarni otta kəydürülgəndək yəwetidu. Silərning baylikларni toplixinglar ahirki künlərdə boldi!□ ■
4 Mana, etizlikinglarda ixləp hosul yioqqanlaroqa hiyanət kilip ix həklirini bərməy kəldinglar. Bu tutuwelinoqan hək üstünglardin pəryad kətürməktə, xuningdək ormiqilarning nalə-pəryadliri samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning kulikioqa yətti.■
5 Silər bu dunyada həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər. *Qoylar* booquzlax künigə təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə əzünglarni bordap keliwatisilər. □ ■
6 Silər həkqaniy boloquqini gunahqa məhkum kilip, əltürüp kəldinglar; u silərgə qarxilik kərsətməydu.□

Səwr-takət wə dua

7-8 Xunga, qerindaxlar, Rəbning qayta kelidioqan künigiqə səwr-takət kilip turunglar. Mana, dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoqurlaroqa muyəssər boloquqə uni intizarlik bilən səwr-takət iqidə kütidu. Silərmu səwr-takət kilip kəlbinglarni mustəhkəm kilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yekinlap qaldi.□
9 Qerindaxlar, əzünglar soraqqa tartilmaslikinglar üqün bir-biringlardin aoqrinmanglar; mana, Soraq Kiloquqi ixik aldida turidu.

■ **5:1** Pənd. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3 «altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti» —** rosul Yaqup bu ayətlərdə baylarning bexioqa kəlgüsidə qüxidioqan jazani allikaqan yüz bərgəndək tərzdə kərsitidu. **«Silərning baylikларni toplixinglar ahirki künlərdə boldi!»** — baxqa bir tərjimisi: «Qünki silər bu ahir zamanda baylik toplax bilənla bolup ketiwatisilər!». Qandakla bolmisun, ularning baylikliri «ahirki künlərdə» toplanoqan bolup, ular bulardin anqə uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14. □ **5:5 «Silər bu dunyada həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər» —** «bu dunyada» grek tilida «yər yüzidə». Demək, behixtə undaq rahətlik hayattin bəhrimən bolmaysilər. **«Qoylar booquzlax künigə təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə əzünglarni bordap keliwatisilər» —** «əzünglarni bordap keliwatisilər» grek tilida «yürəkliringlarni bordap keliwatisilər». Bu üq bislik səz bolup: (1) əzünglar intayin həxəmətlik, əyx-ixrətlik turmux ətküzdunglar; (2) kənglünglarni tax kildinglar (məsilən, «Yəx.» 10:6 wə 63:17ni kərüng); (3) (kinayilik mənidə) «booquzlax küni» (kiyamət küni)gə əzünglarni «bordap» yahxi təyyarlidinglar». ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6 «Silər həkqaniy boloquqini gunahqa məhkum kilip, əltürüp kəldinglar; u silərgə qarxilik kərsətməydu» —** «həkqaniy boloquqi» (1) Məsihni yaki (2) həkqaniy adəmlərni kərsitidu. Bizningqə həkqaniy adəmlərni kərsitidu, qünki grek tilida «əltürüx» degən peil kəp ketimlik əltürüxlərni kərsitixi mumkin. Əmdi nemixqa «həkqaniy boloquqilar» əməs, bəlki «həkqaniy boloquqi» dəydu? Bizningqə rosul Yaqup Məsih Əysaning Əz məmin bəndiliridə turuwatqanlikini, ular bilən bir boloqanlikini təkitləxni halaydu («Pənd.» 14:31, 17:5 wə «Ros.» 9:4ni kərüng). Rosul Yaqup xu qaoqlarda «həkqaniy Yaqup» dəp atilatti wə keyin Yerusalemdikilər təripidin əltürüwetildi (miladiyə 60-yillarda). «U silərgə qarxilik kərsətməydu» degən bayan bəlkim Hudaning məmin bəndilirining harakterini həmdə ularning ajiz-aniy ikənlikini kərsitiximu mumkin. □ **5:7-8 «dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoqurlaroqa muyəssər boloquqə uni intizarlik bilən səwr-takət iqidə kütidu» —** «dəsləpki yamoqurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yeoqip, yərni yumxaq kilip həydəxkə təyyarlaydu, andin qeqiloqan uruqlarni ündürüxkə türtkə bolidu. «Keyinki yamoqurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yeoqip, ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga hərbir dehqan «keyinki yamoqur»oqa təxnadur, ular uni bək kədirləydu. **«... Silərmu səwr-takət kilip kəlbinglarni mustəhkəm kilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yekinlap qaldi» —** bu 7-8-ayətlər üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

10 Pərwərdigarning namida səzligən burunqi pəyoɣəmbərlərning qandaq azab-oqubət tartqanliqi, xundaqla səwr-taqət qiloɣanliqini ülgə qilinglar.
11 Biz mana muxundaq *səwr-taqət bilən* bərdaxliq bərgənlərni bəhtlik dəp ḥesablaymiz. Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliɣansilər wə Pərwərdigarning uningoɣa ahirqi qiloɣinini, xundaqla «Pərwərdigarning iq-baoɣri xəpqət wə rəḥimdillik bilən toloɣan»liqini kərgənsilər.□ ■
12 Əmdi i qerindaxlirim, əng muḥimi, qəsəm qilmanglar — nə asman nə zemin nə ḥeqqandaq baxqa nərsilərning nami bilən qəsəm qiloɣuqi bolmanglar, bəlki «bolidu» desənglar ḥəqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» desənglar ḥəqiqiy «yaq» bolsun. Xundaq qiloɣanda, *Hudaning* jazasioɣa qüxməysilər.■

Dua tooɣruluq

13 Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədḥiyə nahxilirini eytsun. □ ■
14 Aranglarda aoɣriq-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning *bexioɣa* may sürüp məsiḥ qilip dua qilsun. □ ■
15 Xundaq qilip iman-ixənq bilən qilinoɣan dua bimarni saqaytidu, Rəb uni ornidin turoɣuzidu. Əgər bimar gunaḥlarni qiloɣan bolsa, bular kəqürüm qilinidu.
16 Xuning üqün ətküzgən gunaḥliringlarni bir-biringlaroɣa iqrar qilinglar wə xipalik tepixinglar üqün bir-biringlaroɣa dua qilinglar. Ḥəqqaniy adəmning duasi zor küq wə qong ünümgə igidur.
17 Ilyas pəyoɣəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi. U yamoɣur yaoɣmisun dəp ihlas bilən dua qildi; nətijidə, zeminoɣa üq yil altə ay ḥeq yamoɣur yaoɣmidi. □ ■
18 Andin u yənə dua qildi wə yamoɣur qayta yaoɣdi, yərmu ḥosul-mewisini yənə bərdi.■
19 Qerindaxlirim, aranglarda birsi ḥəqiqəttin qətnigən bolsa, wə yənə birsi uni *ḥəqiqətkə* qaytursa, ■
20 Muxundaq kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoɣan yolidin qayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin qutuluxioɣa wə nuroɣun gunaḥlarning yepip qoyulixioɣa

---

□ **5:11 «Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliɣansilər wə Pərwərdigarning uningoɣa ahirqi qiloɣinini... kərgənsilər»** — «Pərwərdigarning uningoɣa ahirqi qiloɣini» demək, Hudaning ahirida Ayupning ḥayatini qandaq bərikətləp, yahxi orunlaxturoɣanliqi. **«Pərwərdigarning iq-baoɣri xəpqət wə rəḥimdillik bilən toloɣan»** — bu səzlər «Mis.» 34:6, «Nəḥ.» 9:17, «Zəb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13də hilmuhil xəkildə kərülidu. ■ **5:11** Qəl. 14:18; Ayup 1:21 ,22; 42:10-17; Zəb. 103:8-9; Mat. 5:11. ■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18. □ **5:13 «Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədḥiyə nahxilirini eytsun»** — bu səz bəlkim jamaətning ibadət sorunliridiki əḥwalini kəzdə tutidu. Demək, jamaət sorunlirida qerindaxlarning ḥəm yioɣlax ḥəm huxal bolux ərkinliki boluxioɣa tooɣra kelidu. Əmma bu səzlər qerindaxlar yaloɣuz qaloɣanda ohxaxla inawətlik bolidu, əlwəttə! Keyin u aoɣriq qerindaxning əḥwali tooɣruluq səzləydu. ■ **5:13** Əf. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14 «Aranglarda aoɣriq-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning bexioɣa may sürüp məsiḥ qilip dua qilsun»** — «məsiḥ qilix» tooɣruluq «Təbirlər»diki izaḥatimizni kərüng. Muxu yərdə may ḥeqqandaq dorining rolida əməs, bəlki aqsaqallarning qollirini bimarning bexioɣa təgküzüxi bilən ularning bimar bilən birliktə ikənlikini ipadiləx üqün ḥəmdə uningoɣa Muqəddəs Roḥning kesəlni saqaytix qudritini əslitix üqün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13. □ **5:17 «Ilyas pəyoɣəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi»** — «insaniy təbiətlik» degən ibarə muxu yərdə adəmning ḥessiyat, huxallik wə qayoɣulirini kərsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luqa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45. ■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2

səwəbqi bolidu.□ ■

□ **5:20 «Muxundaḳ kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoɣan yolidin ḳayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin ḳutuluxioɣa wə nuroɣun gunaḥlarning yepip ḳuyulixioɣa səwəbqi bolidu»** — «ölümdin ḳutulux» degən ibarə «mənggülük ölüm» (dozah) yaki bu dunyadin ketixini kərsitəmdu? Bizningqə rosul bu gunaḥkarning «**jenining** ḳutuluxi»ni təkitligəqkə, mənggülük ölümni kərsətsə kerək. Əgər «ölüm» bu dunyadin ketix bolsa «1Yuḥ.» 5:16-17də yaki «Ros.» 5-babta hatiriləngəndək Hudaning eoɣir gunaḥḳa patḳan etiḳadqilarning bexioɣa qüxüridioɣan jazasini kərsitidu. «Nuroɣun gunaḥlarning yepip ḳoyuluxi» — bəlkim (1) bu gunaḥkar kixining gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixini wə (2) u kixining baxḳilar aldida uyatḳa ḳalmasliḳini wə (3) u kixining gunaḥining baxḳilarnimu gunaḥḳa putlaxturup ḳoyuxining aldini elixini kərsitixi mumkin. ■ **5:20** Pənd. 10:12; 11:30; 1Pet. 4:8.

Petrus «1»

«Rosul Petrus yazoɣan birinqi məktup»

1 Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya
wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam.□ ■
2 Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs
ḳilindinglar. Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar
wə ḳenining üstünlaroɣa sepilixi üqündur. Meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə
ḥəssiləp ata ḳilinoɣay!□ ■

Ḥayatliḳ ümidi

3 Өzining zor rəḥimdilliki bilən, Əysa Məsiḥning ölümdin tirilixi arḳiliḳ bizni
yengidin tuoɣdurup, əlməs ümidkə nesiwə ḳiloɣan Rəbbimiz Əysa Məsiḥning
Huda'Atisioɣa mubarək-mədḥiyilər oḳuloɣay!■
4 Demək, silər üqün qiriməs, daoɣsiz wə solmas miras ərxlərdə saḳlanmaḳta.■
5 Ahir zamanda axkarilinixḳa təyyarlanoɣan nijat üqün, silər etiḳadinglar bilən
Hudaning ḳudriti arḳiliḳ ḳooɣdalmaḳtisilər.
6 Silər bu *nijattin* zor xadlinisilər — gərqə ḥazir zərür tepiloɣanda silərning ḥərhil
sinaḳlar tüpəylidin ḳiskə waḳit azab-oḳubət qekixinglaroɣa tooɣra kəlsimu.■
7 Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu. Xuningoɣa
ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu. Buning

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam»** — «tarḳaḳ musapirlar» tooɣruluḳ «Yaḳup»tiki «kirix səz»imizni kərüng. «Tarḳaḳ musapirlar» — Asuriyəning wə keyinki Babil imperiyəsidin baxlap, Israilning on ikki ḳəbilisi dunyaning ḥərḳaysi bulung-puqḳaḳliriɣa tarḳilip kətkənidi. Pələstingə ḳaytip kəlməy, qət yərlərdə ḳaloɣan Yəhudiylar «tarḳaḳ musapirlar» (grek tilida «diaspora») dəp atilatti. Lekin muxu yərdə «tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» kəqmə mənidə ixlitilidu, xundaḳla həttə tiloɣa elinoɣan jaylarda turuwatḳan barliḳ etiḳadqilarni kərsitidu, dəp ḳaraymiz (2:10ni kərüng). «Tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» bizningqə: (1) etiḳadqilar bu dunyada ḥəḳiḳətən musapir salaḥiyitidə yaxaydu. Ular yurtimiz muxu yərdə əməs, jənnəttə bolidu, dəp bilidu; (2) etiḳadqilar yər yüzidiki yurtlarning kəpinqisidə kəp sanliḳni təxkil ḳilmaydu, bəlki tarḳaḳ «kiqik bir pada»dək yaxawatidu, degənni kərsitidu. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **1:1** Yaḳ. 1:1. □ **1:2 «Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs ḳilindinglar»** — «Roḥ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. **«Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar wə ḳenining üstünlaroɣa sepilixi üqündur»** — «Əysa Məsiḥning ḳenining üstünlaroɣa sepilixi»: — demək, Əysa Məsiḥning ḳeni «Təwrat dəwri»diki ḳurbanliḳlarning ḳenidək, adəmning bədini üstigə əməs, bəlki etiḳad ḳiloɣuqilarning wijdan-ḳəlbigə sepilidu, xuning bilən gunaḥliridin pak bolidu («Yəx.» 52:15 wə izaḥatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni kərüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 2Pet. 1:2; Yəḥ. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Əf. 1:3; Yaḳ. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pet. 5:10; Yaḳ. 1:2.

bilən u Əysa Məsiḥ *ḳayta* axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu. □ ■
8 Əysa Məsiḥni ilgiri kərüp baḳmioɣan bolsanglarmu, Uni səyüp kəldinglar; wə ḥazirmu Uni kərməysilər, lekin Uningoɣa yənila etiḳat ḳilip ḳəlbinglar ipadiligüsiz xan-xərəpkə toloɣan huxallik bilən yayraydu.■
9 Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər. □
10 Silərgə ata ḳilinoɣan bu meḥir-xəpḳətni aldin eytḳan *ilgiriki* pəyoɣəmbərlər bu nijat-ḳutḳuzulux tooɣrisida təpsiliy izdəngən, uni qüxinixkə tirixḳanidi. ■
11 Ularda boloɣan Məsiḥning Roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin'ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən. □ ■
12 Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan. Əmdi bügünki kündə bu ixlar ərxtin əwətilgən Muḳəddəs Roḥning küqi bilən silərgə hux həwərni yətküzgüqilər arḳiliḳ silərgə jakarlandi. Ḥətta pərixtilərmu bu ixlarning tegi-təktini səpselip qüxiniwelixḳa təlpünməktə.□ ■

Pak yaxanglar

13 Xunga, zeḥinliringlarning belini baoɣlap, əzünglarni səgək-salmaḳ tutunglar, ümidinglarni Əysa Məsiḥ ḳayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɣan bəht-

---

□ **1:7 «Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu. Xuningoɣa ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilən u Əysa Məsiḥ ḳayta axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» —** oḳurmənlərgə ayanki, altunning sapliḳi yaki ḥəḳiḳiy ikənliki ot bilən ispatlinidu. Huda etiḳadimizning ḥəḳiḳiy yaki ḥəḳiḳiy əməslikini bilidu, əlwəttə, lekin Özining xan-xəripi ḥəmdə bizni bu jəḥəttə hatirjəm ḳilix üqün bizni ḥərhil sinaḳlaroɣa uqritidu. Muəllip muxu sinaḳlar tooɣruluḳ eytḳan bolsimu, ularning etiḳadidin guman ḳiloɣan əməs, əksiqə 8-ayəttə ularning etiḳadioɣa ixənqini bildürüp, dərwəḳə ḥəḳiḳiy, sap ikənlikini enik kərsitidu. «Etiḳadinglar... mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» — muəllip muxu yərdə bu «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət» kimgə bolidioɣanliḳini oquḳ kərsətməydu. Bizningqə etiḳadimiz sinilixi arḳiliḳ «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət»ni ḥəm Rəb Özigə ḥəm bizlərgimu kəltüridu. Qünki etiḳadimiz sinaḳtin ətküzülsə, bu Hudaning xapaiti ḥəm küq-ḳudritidinla bolidu, xundaḳla buning arḳiliḳ uning xapaiti ḥəm ḳudriti roxən bolidu wə Hudaning uluoɣluḳioɣa ispat bolidu (5-ayətni kərüng). ■ **1:7** Yəx. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaḳ. 1:3; 1Pet. 4:12. ■ **1:8** Yḥ. 20:29. □ **1:9 «Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər» —** muxu ayəttin enik kərgili boliduki, nijatning ḥazir nətijisi ḥəm mewisi bar ḥəmdə kəlgüsidə (5-ayəttə) Məsiḥ ḳayta kəlgəndə tehimu mukəmməllixidu (nijatning kəlgüsidiki bəht-bərikətliri bolsa gunaḥning ḥərḳandaḳ təsiridin azad bolux, yengi təndə boluxni əz iqigə alidu). Muxu yərdə «jeninglarning nijati» bəlkim adəmning iqki dunyasini kərsitidu, demək, adəmning oy-pikir, ḥessiyatliri wə mijəzining gunaḥning təsiridin azad boluxini kərsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Ḥag. 2:8; Zək. 6:12. □ **1:11 «Ularda boloɣan Məsiḥning roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin'ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən» —** «ḳandaḳ yol bilən» degənning baxḳa birhil tərjimisi «kimning wujudida». Bu ayəttin xu roxənki, Məsiḥ tehi dunyaoɣa kəlmigini bilən, Təwrattiki pəyoɣəmbərlərning bexarət berixi Uning Roḥi arḳiliḳ boloɣan; Məsiḥning Roḥi ularda tursimu, ularning Məsiḥning kimliki yaki toluḳ salaḥiyiti tooɣruluḳ həwiri müjməl yaki yoḳ deyərlik idi. ■ **1:11** Zəb. 22:6; Yəx. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12 «Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan» —** «bu ixlar» degənlik pəyoɣəmbərlər aldin'ala eytḳan Məsiḥning ölümi (azab-oḳubətliri) arḳiliḳ boloɣan barliḳ nijatliḳ ixlar, jümlidin «Muḳəddəs Roḥning küqi bilən» hux həwərni yətküzüxni kərsətsə kerək. ■ **1:12** Ros. 2:4; Əf. 3:10.

xapaətkə pütünləy baoɳlanglar. □ ■
14 *Hudaning* itaətmən pərzəntliri süpitidə, ilgiriki oɳapillik qaoɳliringlardikidək ɧawayi-ɧəwəslərgə berilmənglar.
15 Əksiqə, silərni qakiroɳuqi pak-mukəddəs boloɳanoɳa ohxax barlik yürüx-turuxinglarda əzünglarni pak-mukəddəs tutunglar. ■
16 Qünki *mukəddəs yazmilarda*: «Pak-mukəddəs bolunglar, qünki Mən pak-mukəddəsturmən» dəp hatiriləngən.■
17 Silər dua kiloɳininglarda kixilərning ɧərbirining ix-ɧərikitigə karap yüz-hatirə kilmay Sorak Kiloɳuqini «Ata» dəp qakiridikənsilər, undakta bu dunyada musapir bolup yaxawatkan waktinglarni *Uning* korkunqida ətküzünglar. ■
18 Qünki silərgə məlumki, silər ata-bowiliringlar təripidin silərgə kaldurulоɳan əɧmiyətsiz turmuxning *kullukidin* azad boldunglar. Bu, kimmitini ɧaman yokitidioɳan altun yaki kümüxtək nərsilərning təlimi bilən boloɳan əməs, □ ■
19 bəlki kimmətlik keni bilən, yəni kəm-kütisiz wə daoɳsiz koza kəbi Məsiɧning kimmətlik kenining bədiligə kəldi. ■
20 U dərwəkə dunya apiridə kilinixtin ilgirila *Huda təripidin* xu süpitidə tonuloɳan, ɧazir U zamanlarning muxu ahirki wakitlirida silər üqün *bu dunyaoɳa əwətilip* axkara kilindi. □ ■
21 Silər Uning arkilik Uni ölümdin tirildürüp, Uningoɳa xan-xərəp bərgən Hudaoɳa etikad kiliwatisilər. Hudaning *xuni kiloɳini* etikadinglar wə ümidinglar Özigə baoɳlansun üqündur.■
22 Silər ɧəkikətkə itaət kiloɳanlikinglardin kəlbinglarni paklap, kerindaxlarni səyidioɳan sahtisiz meɧir-muɧəbbətkə kirixtinglar; xunga, bir-biringlarni qin kəlbinglardin kizoɳin səyünglar. ■
23 Qünki silər yengiwaxtin tuoɳuldunglar — bu qirip ketidioɳan uruk arkilik əməs, bəlki qirimas uruk, yəni Hudaning ɧayatiy küqkə igə wə mənggü turidioɳan səz-kalami arkilik boldi. □ ■
24 Qünki *huddi mukəddəs yazmilarda yeziloɳinidək*:

«Barlik ət igiliri ot-qəptur, halas,
Ularning barlik xan-xəripi daladiki gülgə ohxax;
Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,■
25 Birak Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!»

□ **1:13 «ümidinglarni Əysa Məsiɧ kayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɳan bəht-xapaətkə pütünləy baoɳlanglar»** — «pütünləy baoɳlanglar» degənning baxka hil tərjimisi: «ahiroɳiqə baoɳlanglar». ■ **1:13** Luka 12:35; Əf. 6:14. ■ **1:15** Luka 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 20:7. ■ **1:17** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25. □ **1:18 «ɧaman kimmitini yokitidioɳan altun yaki kümüxtək nərsilər»** — grek tilida «ɧaman qiriydioɳan altun yaki kümüxtək nərsilər». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Wəɧ. 1:5. □ **1:20 «U zamanlarning muxu ahirki wakitlirida silər üqün bu dunyaoɳa əwətilip axkara kilindi»** — «zamanlarning muxu ahirki wakitliri» degənlik Əysa Məsiɧning birinqi ketim bu dunyaoɳa kelixidin tartip, ikkinqi ketim kelixigiqə boloɳan wakit, yəni «Injil dəwri»ni kərsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 2:17. □ **1:23 «Qünki silər yengiwaxtin tuoɳuldunglar — bu qirip ketidioɳan uruk arkilik əməs, bəlki qirimas uruk, yəni Hudaning ɧayatiy küqkə igə wə mənggü turidioɳan səz-kalami arkilik boldi»** — muxu yərdə «qirip ketidioɳan uruk» degənning mənisi bəlkim «ɧaman ölüp ketidioɳan insanlar (qirip ketidioɳan ət igiliri)»ni kərsitixi mumkin — demək, ɧeqkim etikadqi boloɳan ata-anisidin yaki məlum millättin (məsilən, Yəɧudiylardin) tuoɳuloɳanliki bilən yengi ɧayatka erixməydu. ɧər adəm özi etikad bilən «kayta (yengidin) tuoɳuluxi» kerəktur. ■ **1:23** Yak. 1:18; 1Yuɧa. 3:9. ■ **1:24** Yəx. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yak. 1:10; 4:14; 1Yuɧa. 2:17.

Silərgə yətküzülgən hux həwərdə jakarlanoɣan səz-kalam dəl xudur.□

2

1 Xuning üqün silər barliq rəzillik, barliq məkkarliq, sahtipəzlik, ḫəsəthorluq wə ḫəmmə təḫməthorluqlarni taxlap,■
2-3 Rəbning meḫribanliqini tetip bilgənikənsilər, huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup *Hudaning* səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar. Buning bilən, silər nijatning *kamalitigə* yetip əsisilər.□ ■
4 Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə qədirləngən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip□ ■
5 silər əzünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḫiy ibadəthana qilinixqa, Əysa Məsiḫ arqilik Hudani hursən qilidioɣan roḫiy qurbanliqlarni sunidioɣan muqəddəs kaḫin qataridikilər boluxqa quruluwatisilər;□ ■
6 Qünki muqəddəs yazmilarda mundaq deyilgən: —

«Mana, tallanoɣan, qədirləngən bürjək ul texini Zionoɣa qoydum.
Uningoɣa etiqad qiloɣuqi ḫərkim ḫərgiz yərgə qarap qalmaydu».□ ■

7-8 Əmdi etiqad qiloɣuqi boloɣan silərgə nisbətən *taxning* qədiri bolidu. Lekin *Uningoɣa* etiqad qilmaydioɣanlaroɣa nisbətən U *muqəddəs yazmilarda deyilginidək* boldi: —

«Tamqilar ərziməs dəp taxliwətkən bu tax,
Burjək *ul* texi bolup tikləndi!»,
Wə: — «*Bu tax* kixilərgə putlikaxang tax,
Adəmni yiqitidioɣan qoram tax bolidu».

Qünki *muxundaq kixilər Hudaning* səz-kalamioɣa itaət qilmasliqi tüpəylidin putlixip

---

□ **1:25 «Barliq ət igiliri ot-qəptur, halas, ularning barliq xan-xəripi daladiki gülgə ohxax; ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu, biraq Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!» —** bu səzlər «Yəx.» 40:6, 8 (LXX)tin nəqil kəltürülgən. ■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Əf. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1. □ **2:2-3 «Rəbning meḫribanliqini tetip bilgənikənsilər» —** «Zəb.» 34:8. **«huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup Hudaning səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar» —** «Hudaning səz-kalamidiki sap süt» yaki «roḫiy sap süt». **«buning bilən, silər nijatning kamalitigə yetip əsisilər» —** «nijat» tooɣruluq «kirix səz» wə «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2-3** Zəb. 34:8 □ **2:4 «Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə qədirləngən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip...» —** «tirik tax Boloɣuqi» Əysa Məsiḫni kərsitidu, əlwəttə. U Hudaning salmaqqi boloɣan ibadəthanisining tirik ul texidur. Barliq etiqadqilar Uning üstigə selinip ḫəmdə Uning bilən baoɣlinip «Hudaning tirik, künmu-kün əsüwatqan (roḫiy) ibadəthanisi» boluxqa qurulmaqta. ■ **2:4** Əf. 2:20. □ **2:5 «silər əzünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḫiy ibadəthana qilinixqa, Əysa Məsiḫ arqilik Hudani hursən qilidioɣan roḫiy qurbanliqlarni sunidioɣan muqəddəs kaḫin qataridikilər boluxqa quruluwatisilər» —** «roḫiy qurbanliqlar» qoy-kalilardin əməs, bəlki Hudaoɣa sunoɣan rəḫmət-mədḫiyilər wə hizmitidiki ixlar, xundaqla baxqilaroɣa kərsətkən meḫir-muḫəbbət, həyr-sahawətlik ixlardin bolidu. «Muqəddəs kaḫinliq qataridikilər» «Lawiylar»din boloɣan kaḫinliq əməs, yengi əḫdigə baoɣlanoɣan roḫiy kaḫinliq tüzümidin bolidu. ■ **2:5** Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Wəḫ. 1:6; 5:10. □ **2:6 «Mana, tallanoɣan, qədirləngən bürjək ul texini Zionoɣa qoydum. Uningoɣa etiqad qiloɣuqi ḫərkim ḫərgiz yərgə qarap qalmaydu» —** «Yəx.» 28:16ni kərüng. «Zion» — Qədimki Israilning paytəhti, Yerusalemning yənə bir atilixidur. ■ **2:6** Yəx. 28:16.

yiqilidu; ularning bundaq boluxi aldin bekitilgəndur.□ ■
9 Lekin silər bolsanglar *Huda* tallioqan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliq, pak-muqəddəs bir əl, xundaqla Θzigə alaḥidə has boloqan bir həlqsilər; buning məqsiti, silərni qarangoquluqtin Θzining tilsimat yoruqluqioqa qaqiroquqining pəzilətlirini namayan qilixinglardin ibarət. □ ■
10 Burun silər bir həlq ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlqisilər; burun *Hudaning* rəḥim-xəpqitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir erixtinglar.□ ■

Hudaning sadiq hizmətkarliri bolunglar

11 I səyümlüklirim, silər bu dunyaoqa musapir wə meḥmandursilər, silərdin ətünümənki, roḥ-qəlbinglar bilən qarxilixidioqan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin özünglarni yiraq tutunglar. □ ■
12 Yürüx-turuxunglar etiqadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun. Muxundaq qiloqanda, gərqə ular silərgə yamanliq qiloquqilar dəp təḥmət qilsimu, dəl təḥmət qiloqan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroqa qarap, *Hudaning* ularni *oyoqitip* yoqlaydioqan künidə uni uluoqlixi mumkin.□ ■
13-14 Xunga Rəbning ḥərmitidə insanlar arisidiki ḥərbir ḥakimiyətning tüzümigə, məyli əng yuqiri mənsəptiki padixaḥqa bolsun yaki u təyinligən ḥoqukdarlaroqa bolsun boysununglar. Qünki bu ḥoqukdarlar *padixaḥ* təripidin yaman ix qiloquqilarni jazaoqa tartix, yahxi ix qiloquqilarni ḥərmətkə sazawər qilix üqün təyinləngəndur. ■
15 Qünki Hudaning iradisi xundaqki, yahxi əməlliringlar bilən nadan adəmlərning orunsiz xikayətlirini tuwaqlaxtur. ■
16 Silər ərkin-azad boloqininglar bilən, bu ərkinlikinglarni yamanliq qilixning

---

□ **2:7-8 «Əmdi etiqad qiloquqi boloqan silərgə nisbətən taxning qədiri bolidu»** — yaki, «Bu ul texi etiqad qiloqan silərgə nisbətən qimmətliktur». **«Tamqilar ərzimәs dəp taxliwətkən bu tax, burjək ul texi bolup tikləndi!», wə: — «Bu tax kixilərgə putlikaxang tax, adəmni yiqitidioqan qoram tax bolidu»** — «Zəb.» 118:22, «Yəx.» 8:14. ■ **2:7-8** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yəx. 8:14. □ **2:9 «lekin silər bolsanglar Huda tallioqan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliq, pak-muqəddəs bir əl, xundaqla Θzigə alaḥidə has boloqan bir həlqsilər; buning məqsiti, silərni qarangoquluqtin Θzining tilsimat yoruqluqioqa qaqiroquqining pəzilətlirini namayan qilixinglardin ibarət»** — «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yəx.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni kərüng. ■ **2:9** Mis. 19:5; Qan. 7:6; 14:2; 26:18; Əf. 1:14; Wəḥ. 1:6; 5:10. □ **2:10 «Burun silər bir həlq ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlqisilər; burun Hudaning rəḥim-xəpqitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir erixtinglar»** — «Ḥox.» 1:6-9, 2:23ni kərüng. ■ **2:10** Ḥox. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ **2:11 «silərdin ətünümənki, roḥ-qəlbinglar bilən qarxilixidioqan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin özünglarni yiraq tutunglar»** — grek tilida «roḥ-qəlb» muxu yərdə «jan» bilən ipadilinidu. «Ətliringlardiki (yaki pəqət «ətlərdiki») nəps-xəḥwətlər» — oqurmənlərning esidə barki, Injilda «ət» bolsa adəttə «gunaḥning qorali», yəni gunaḥ ətlirimizni qoral qilip u arqiliq bizni azduridioqanliqi wə baxquridioqanliqini kərsitidu. «Rimliqlaroqa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **2:11** Rim. 13:14; Gal. 5:16. □ **2:12 «Yürüx-turuxunglar etiqadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun»** — «etiqadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḥudiy bolmioqan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə kəqmə mənidə ixlitilidu. **«Muxundaq qiloqanda, gərqə ular silərgə yamanliq qiloquqilar dəp təḥmət qilsimu, dəl təḥmət qiloqan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroqa qarap, Hudaning ularni oyoqitip yoqlaydioqan künidə uni uluoqlixi mumkin»** — «Hudaning oyoqitip yoqlaydioqan küni» degənlik grek tilida «yoqlax küni» degən səz bilən ipadilinidu. Hudaning adəmni «yoqlioqanda» ikki hil nətijining biri bolidu: (1) bəht-bərikət, Huda xapaitini alaḥidə kərsitip, insanni towa qilixqa oyoqitidu; (2) Huda adəmning gunaḥlirini jazalaydu. Muxu yərdiki nətijə yahxi boloqaqqa, «oyoqitip yoqlax» dəp tərjimə qilduq. ■ **2:12** Mat. 5:16; Luqa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pet. 3:16. ■ **2:13-14** Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ **2:15** Tit. 2:8.

bahanisi kiliwalmanglar, bəlki Hudaning kuli süpitidə bolup, □ ■
17 Barlik insanlarni hərmətlənglar, *etikadqi* kerindaxliringlarƣa mehir-muhəbbət kərsitinglar, Hudadin korkunglar, padixahni hərmətlənglar.□ ■

Əysa Məsih səwr kilixning ülgisidur

18 Kullar, hojayinliringlarƣa toluk korkunq bilən boysununglar — yalƣuz mehriban wə hux peil hojayinlarƣila əməs, bəlki terikkək hojayinlarƣimu boysununglar. □ ■
19 Qünki əgər birsi Huda aldida pak wijdanlik bolux üqün nahək azab-okubət qəksə həmdə bularƣa səwr-takət kilsa, bu Hudani hursən kilidu. □ ■
20 Qünki əgər silər gunah ətküzüp, tegixlik uruloƣininglarda, uningƣa bərdaxlik bərsənglar, buning mahtanƣudək nemisi bar! Lekin yahxi ixlarni kilip azab-okubət qəksənglar həmdə uningƣa bərdaxlik bərsənglar, u Hudani hursən kilidu. ■
21 Qünki silər dəl xuningƣa qakirildinglar. Qünki Məsihmu silər üqün azab-okubət qekip, silərni Əzining izidin mangsun dəp, silərgə ülgə kaldurdi; ■
22 «U gunah sadir kilip bakmiƣan, Uning aƣzidin heqkandak aldamqilik-yalƣanqilikmu tepilmas». □ ■
23 U hakarətlənginidə, til kayturmaytti. Azab-okubət qəkkəndə, U heq təhdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil həküm qikarƣuqining kollirigƣa tapxuratti. □ ■
24 U Əzi bizning gunahka nisbətən ölüp, həkkaniylikka nisbətən yaxiximiz üqün yaƣaq tüwrüktə gunahlirimizni zimmisigə aldi; silər Uning yariliri bilən xipa

---

□ **2:16 «Silər ərkin-azad bolƣininglar bilən,...»** — bizningqə, xübhisizki, rosul Petrus muxu yərdə Rəb Əysaning «Mat.» 17:24-27də əzigə eytkan səzlirini əslitidu. «Koxumqə səz»imizni kərüng. **«bu ərkinlikinglarni yamanlik kilixning bahanisi kiliwalmanglar»** — grek tilida «bu ərkinlikinglarni yamanlik kilixning nikabi kiliwalmanglar». **«bəlki Hudaning kuli süpitidə bolup...»** — «Hudaning kuli» tooƣrisida: — okurmənlərgə enikki, Təwrat-injil boyiqə Hudaning kullukida bolux adəmning toluk ərkinliki, əz ihtiyarliki bilən bolmisa «Hudaning kullukida bolux» hesablanmaydu. Hudaning kullukida bolux insanlarƣa nisbətən uluƣ imtiyazdin ibarəttur. Qünki Məsih kəp yərlərdə «Pərwərdigarning kuli» dəp atilidu (məsilən, «Yəx.» 42:1də wə baxka kəp yərlərdə). Təwratta, Yəxaya pəyƣəmbərning kitabidiki «Pərwərdigarning kuli» tooƣruluk bexarətlərni kərüng). ■ **2:16** Yh. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1. □ **2:17 «Hudadin korkunglar, padixahni hərmətlənglar»** — Hudaning korkunqi bolmisa həkümdarlarni hərmətləx pəkət insanlardin korkux bolidu, halas. Məsilən, rosul Petrusning «Ros.» 4:19də hatiriləngən səzlirini kərüng. ■ **2:17** Mat. 22:21; Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 5:5. □ **2:18 «Kullar, hojayinliringlarƣa toluk korkunq bilən boysununglar»** — «kullar» degən səz muxu yərdə həm kullarni həm əy hizmətkarlirini əz iqigə alidu. **«toluk korkunq bilən boysununglar»** — «toluk korkunq bilən» degən səzlər grek tilida «barlik korkunq bilən» degən bilən ipdilinidu. Mənisi xübhisizki, kullarning hojayinlirini hərmətlixidə **Hudadin korkux**ning türtkisi boluxi kerək. Məsilən, «Kol.» 3:22 wə «Əf.» 6:5-7ni kərüng. ■ **2:18** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9. □ **2:19 «əgər birsi Huda aldida pak wijdanlik bolux üqün nahək azab-okubət qəksə...»** — buning ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) bu adəm wijdani arkilik məlum bir ixning Hudaning iradisi ikənlikini bilip, bu yahxi ixka əməl kilidu, lekin hojayini yahxi kiloƣinini qüxənməyla uni jazalaydu; kul bu nahəklikkə səwr-takət kilidu; (2) kul-hizmətkar hizmitini yahxi, puhta kilsimu, hojayin bəribir uningƣa kopal muamilə kilidu. Kul-hizmətkar korkunqtin əməs, bəlki Hudani hursən kilix üqün, Həmmigə Kadirning Əzi bu yaman ixlarƣa Əz yahxi məksətliri bilən yol koyƣanlikiƣa iman kəltürüp, bu yaman muamiligə səwr-takət kilip qidap, hojayinini kəqüriwetidu. ■ **2:19** Mat. 5:10. ■ **2:20** 1Pet. 3:14; 4:14. ■ **2:21** Yh. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuha. 2:6. □ **2:22 «U gunah sadir kilip bakmiƣan, Uning aƣzidin heqkandak aldamqilik-yalƣanqilikmu tepilmas»** — bu səzlər «Yəx.» 53:9din elinƣan. ■ **2:22** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuha. 3:5. □ **2:23 «U hakarətlənginidə, til kayturmaytti. Azab-okubət qəkkəndə, U heq təhdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil həküm qikarƣuqining kollirigƣa tapxuratti»** — Petrusning bu səzidə «Yəx.» 53:7diki bexarət kəzdə tutulidu. ■ **2:23** Mat. 27:39; Yh. 8:48,49.

taptinglar. □ ■
25 Qünki burun silər qoylardək yoldin ezip kətkənsilər, lekin ḥazir jeninglarning padiqisi ḥəm yetəkqisining yenioɣa qaytip kəldinglar.□ ■

3

Ər-ayallik munasiwət

1-2 Xuningoɣa ohxax, i ayallar, silər ərliringlaroɣa boysununglar. Xundak qilsanglar, ḥətta səz-kalamoɣa itaət qilmaydioɣan ərlər bolsa, əz ayalining bu pəzilitidin təsirlinip, ihlasmənlik bilən ətküzgən pak yürüx-turuxinglaroɣa qarap, gəp-səzsizla qayil qilinidu.■
3 Güzəllikinglar sirtqi kərünüxtin, yəni alaḥidə ərüwaloɣan qeqinglar wə taqioɣan altun zibu-zinnətlərdin yaki esil kiyimlərdin bolmisun,■
4 bəlki «qəlbinglardiki əzünglar», yəni məmin wə tinq roḥtin boloɣan qirimas güzəlliktin bolsun; bundak *güzəllik* Hudaning aldida intayin qimmətliktur.□
5 Qünki burunqi qaoɣlarda, Hudaoɣa ümidini baoɣlioɣan ihlasmən ayallar dəl muxundak *güzəllik bilən* əzlirini zinnətləp, ərlirigə itaət qilatti.□
6 Dəl muxundak yolda Sarah Ibraḥimni «oɣojam» dəp atap, uning səzlirigə boysunatti. Silər ḥeqqandak wəswəsilərdin qorqmay ixlarni durus qilsanglar, silərmu *Saraḥning* pərzəntliri boloɣan bolisilər.□ ■
7 Xuningoɣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar; silər ular bilən *Huda* xapaət qiloɣan ḥayatqa ortak mirashor bolup, ularni ḥərmət qilinglar. Xundak qilsanglar, dualiringlar tosaloɣuoɣa uqrimaydu.□ ■

Ḥəkqaniylik üqün azab qekix

□ **2:24 «U Əzi bizning gunaḥqa nisbətən ələp, ḥəkqaniylikqa nisbətən yaxiximiz üqün yaoɣaq tüwrüktə gunaḥlirimizni zimmisigə aldi; silər uning yariliri bilən xipa taptinglar»** — «yaoɣaq tüwrüktə» (grek tilida «dərəhtə»), «krest»ni kərsitidu, əlwəttə. Muxu yərdə tiloɣa elinoɣan «dərəh» erən baoɣqisi otturisidiki ikki dərəhni, xundakla Təwrattiki kəp baxqa yərlədə deyilgən «dərəh» tooɣrisidiki temini okurmənlərning esigə kəltüridu (məsilən, «Mis.» 15:23-26, «Qan.» 21:22-23, «Pənd.» 3:18, 11:30 qatarliqlar). ■ **2:24** Yəx. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ **2:25 «Qünki burun silər qoylardək yoldin ezip kətkənsilər...»** — grek tilida «ketiwattatisilər». «Yəx.» 6:53ni kərüng. **«lekin ḥazir jeninglarning padiqisi ḥəm yetəkqisining yenioɣa qaytip kəldinglar»** — «jeninglarning padiqisi ḥəm (qooɣdaydioɣan) yetəkqisi» Rəb Əysa Məsiḥ, əlwəttə. ■ **2:25** Yəx. 53:6; Əz. 34:6; Luqa 15:4. ■ **3:1-2** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ **3:3** 1Tim. 2:9; Tit. 2:3. □ **3:4 «bəlki «qəlbinglardiki əzünglar», yəni məmin wə tinq roḥtin boloɣan qirimas güzəlliktin bolsun»** — «qəlbinglardiki əzünglar» grek tilida «qəlbdiki iqki insan» degən səz bilən bildürülidu. □ **3:5 «Hudaoɣa ümidini baoɣlioɣan ihlasmən ayallar»** — «ihlasmən» muxu yərdə «muqəddəs» bilən ipadilinidu. □ **3:6 «Silər ḥeqqandak wəswəsilərdin qorqmay ixlarni durus qilsanglar, silərmu Saraḥning pərzəntliri boloɣan bolisilər»** — «ḥeqqandak wəswəsilərdin qorqmay ixlarni durus qilsanglar» degənliktə təkitləydioɣan ix bəlkim, ayallar əz yoldaxlirini ḥərmətlixi bilən təng ulardin ḥeqqandak qorqmasliqi, bəlki Hudadinla qorqup, ihlasmən boluxi kerək. Demək, ayallarning durus ixlarni qilixning türtkisi ərliridin qorqux əməs, bəlki Hudaoɣa ihlasmən boluxtin ibarət boluxi kerək. ■ **3:6** Yar. 18:12. □ **3:7 «Xuningoɣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar»** — «ajiz bəndə» grek tilida «ajiz qaqa-quqa» degən səz bilən ipadilinidu. Rosul Petrusning muxu yərdə ḥəm ərlər ḥəm ayallarmu Hudaning hizmitidə boloɣan qorallar yaki əswablar ikənlikini təkitliməkqi. Muxu yərdə «qüxinip yetix» grek tilida «bilix» bilən ipadlinidu. «Yar.» 4:1 wə izaḥatini kərüng. Bu ibarə ərning ayalining əz jinsiy muḥəbbitigə boloɣan moḥtajliqini untumasliqini əz iqigə alidu. **«silər ular bilən Huda xapaət qiloɣan ḥayatqa ortak mirashor bolup, ularni ḥərmət qilinglar»** — «Huda xapaət qiloɣan ḥayatqa mirashor» — grek tilida «ḥayatning xapaitigə mirashor...». ■ **3:7** Əf. 5:25-33; Kol. 3:19.

8 Ahirida, ḥəmminglar bir niyət bir məḳsəttə, bir-biringlarọa ḥəmdərd bolup, bir-biringlarni ḳerindaxlarqə səyünglar, iq-baọri yumxaḳ wə kəmtər bolunglar.□ ■
9 Yamanliḳḳa yamanliḳ, aḥanətkə aḥanət bilən əməs, əksiqə, bəht tiləx bilən jawab ḳayturunglar. Qünki silər dəl bu ixḳa qaḳiriloọansilər; xuning bilən əzünglar bəhtkə mirashor bolisilər. ■
10 Qünki *muḳəddəs yazmilarda yeziloọinidək*: —
«Kimki ḥayatni səyüp, yahxi kün kərgüqi bolay desə,
Tilini yamanliḳtin tartsun,
Ləwliri məkkarliḳtin neri bolsun;■
11 Yamanliḳtin əzini tartip,
Güzəl əməllərni ḳilip yürsun;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni ḳooọlap yürsun.□ ■
12 Qünki Pərwərdigarning kəzi ḥəḳḳaniylarning üstidə turidu,
Uning ḳuliḳi ularning iltijalirioọa oquḳ turidu;
Lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ḳarxi turidu».□ ■
13 Əgər silər daim yahxi ixlarni ḳilixḳa intilsənglar, kim silərgə yamanliḳ ḳilar? □
14 Lekin ḥətta ḥəḳḳaniyliḳ yolida azab-oḳubət qəksənglarmu, ohxaxla bəhtliksilər! Lekin ularning wəḥimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar; □ ■
15 bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḥni ḥəmmidin üstün dəp bilinglar; silərdə boloọan ümidning səwəbini sorioọanlarọa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḥəmixə təyyar turunglar. □ ■
16 Ḥərdaim wijdaninglarni pak tutunglar; xuning bilən silərgə «yamanliḳ ḳiloọuqilar» dəp təḥmət ḳiloọanlar silərning Məsiḥdə boloọan pəzilətlik yürüx-turuxunglarni kərüp, əzliri ḳiloọan təḥmətlərdin hijil bolsun. ■
17 Qünki Hudaning iradisi xundaḳ bolsa, yahxiliḳ ḳiloọininglar üqün azab-oḳubət qəksənglar, bu yaman ix ḳiloọininglar tüpəylidin azab-oḳubət qəkkininglardin əwzəl, *əlwəttə*.
18 Qünki Məsiḥ bizni Huda bilən yaraxturux üqün, yəni Ḥəḳḳaniy Boloọuqi ḥəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti; gərqə U tən jəḥəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḥta janlanduruldi;□ ■

□ **3:8 «…iq-baọri yumxaḳ wə kəmtər bolunglar» —** yaki «… iq-baọri yumxaḳ wə ədəplik bolunglar». ■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zəb. 34:12-16; Yaḳ. 1:26 □ **3:11 «aman-hatirjəmlikni izdəp,..» —** yaki «ḥəmməylən bilən inaḳ ətüxkə tirixip,...». ■ **3:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 3Yuḥa. 11. □ **3:12 «...Qünki Pərwərdigarning kəzi ḥəḳḳaniylarning üstidə turidu, Uning ḳuliḳi ularning iltijalirioọa oquḳ turidu; lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ḳarxi turidu» —** (10-12-ayət) «Zəb.» 34:12-16. ■ **3:12** Zəb. 34:12-16 □ **3:13 «Əgər silər daim yahxi ixlarni ḳilixḳa intilsənglar,...» —** bəzi kona kəqürmilərdə «əgər silər yahxi ḳiloọuqilarni ülgə ḳilsanglar,...» deyilidu. □ **3:14 «Lekin ularning wəḥimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar...» —** «Yəx.» 8:12. ■ **3:14** Yəx. 8:12-13; Yər. 1:8; Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 4:14. □ **3:15 «bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḥni ḥəmmidin üstün dəp bilinglar» —** bu səzlər «Yəx.» 8:13də tepilidu. «Rəb Məsiḥni ḥəmmidin üstün dəp bilinglar» grek tilida «rəbni muḳəddəs ḳilip» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu ayəttə «muḳəddəs» degən səz «pak» degən adəttiki mənidə ixlitilməy, bəlki Rəbning ḥəmmə baxḳa zatlardin pütünləy baxḳiqə, pütünləy üstün ikənlikini bildüridu. **«silərdə boloọan ümidning səwəbini sorioọanlar» —** «ümid» — mənggülük ḥayatḳa baoọlioọan, əlwəttə. **«silərdə boloọan ümidning səwəbini sorioọanlarọa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḥəmixə təyyar turunglar» —** «ihlasliḳ bilən» grek tilida «ḳorḳunq bilən» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə bu ḳorḳunq: (1) Hudadin bolidu — demək, mən jawab bərginimdə adəmning qirayidin yaki uni rənjitixtin ḳorḳmaymən, bəlki pəḳət Hudadin ḳorḳimən, wə (2) jawabimning birər jayining ḥəḳiḳəttin ezip ketixidin, gepimining hataliḳ yeri bolup ḳelixidin ḳorḳuxmu bar. ■ **3:15** Ayup 1:21; Zəb. 119:46; Ros. 4:8. ■ **3:16** Tit. 2:8; 1Pet. 2:12,15. □ **3:18 «yəni Ḥəḳḳaniy Boloọuqi ḥəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti» —** «Ḥəḳḳaniy Boloọuqi» Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. **«gərqə U tən jəḥəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḥta janlanduruldi» —** bu ajayib ḥəḳiḳət tooọruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:18** Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28.

19 xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḥlarning yenioɣa muxu roḥiy ḥayatliḳi bilən
berip, *Өzining bu oɣəlibisini* jakarlidi. □ ■
20 *solap ḳoyuloɣan* bu roḥlar burunḳi zamanda, yəni Nuḥ *pəyoɣəmbər*ning künliridə,
kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən *kixilərning towa ḳilixini*
kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy
səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi. □ ■
21 Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx —
bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḥning
tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḥazir ḳutḳuzuwatidu □ ■
22 (Məsiḥ *tirilip* ərxkə qiḳip, pərixtilər, barliḳ roḥiy ḥoḳuḳdarlar wə küqlüklər
Uningoɣa bosunduruldi wə u Hudaning ong yenida turmaḳta).■

4

Huda yolida yaxax

1 Əmdi Məsiḥ tenidə azab-oḳubət qəkkənikən, silərmu xundaḳ iradə bilən өzünglarni
ḳorallandurunglar. (qünki *Huda yolida* өz tenidə azab-oḳubət qəkkən kixi gunaḥtin
ḳol üzgən bolidu;■
2 undaḳ kixi tenidə ḳaloɣan ḥayatini yənə insaniy nəps-ḥəwəslərgə berilix bilən
əməs, bəlki Hudaning iradisigə muwapiḳ өtküzidu).■
3 Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix bilən,
yəni ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-ixrət,
məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə өtküzginimiz əmdi kupayə ḳilar!□ ■
4 Bu ixlarda ular silərning ularoɣa ḥəmraḥ bolup xundaḳ iplasliḳḳa
yügürmigənlikinglaroɣa əjəblinip, silərni ḥaḳarətliməktə.

□ **3:19 «xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḥlarning yenioɣa muxu roḥiy ḥayatliḳi bilən berip, Өzining bu oɣəlibisini jakarlidi» —** «muxu roḥiy ḥayatliḳ bilən berip...» grek tilida «uningda berip...» bilən ipadilinidu. Əyni grekqə tekisttə uning nemini jakarlioɣini eniḳ deyilmigən. Biz «Өzining oɣəlibisi»ni ḳoxup yazduḳ. Qünki uyoɣur tilida «jakarlax» degən peilning məlum bir tolduroɣuqisi boluxi kerək, xuningdək Məsiḥ ularoɣa ukturoɣan həwərning məzmuni qoḳum Өzining bayatin ada ḳiloɣan uluoɣ ḳurbanliḳi bilən munasiwiti boluxi lazim. ■ **3:19** 1Pet. 4:6. □ **3:20 «...solap ḳoyuloɣan bu roḥlar burunḳi zamanda, yəni Nuḥ pəyoɣəmbərning künliridə, kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən kixilərning towa ḳilixini kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi» —** «solap ḳoyuloɣan bu roḥlar» tooɣrisida alimlarning ikki hil ḳarixi bar: (1) ular Nuḥ pəyoɣəmbərning dəwridə ḳiz-ayallaroɣa nəps-xəḥwət ḳiloɣan pərixtilərni kərsitidu («Yar.» 6:1-6ni wə izaḥatni, «2Pet.» 2:4-5, «Yəḥ.» 6-8ni kərüng); (2) Nuḥ pəyoɣəmbər dəwridiki Hudaning səzigə kirmigən, rəḥimini rət ḳilip topanda өlgən itaətsiz adəmlərning insaniy roḥlirini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə bu ikki pikir wə toluḳ ayətning mənisi üstidə tohtilimiz. ■ **3:20** Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luḳa 17:26; Rim. 2:4; 2Pet. 2:5. □ **3:21 «Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx — bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḥning tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḥazir ḳutḳuzuwatidu» —** «adəmning pak wijdanining ... Hudadin tiligən təlipi» degənning baxḳa birhil tərjimisi «adəmning pak wijdan üqün... Hudadin tiligən təlipi». Bu ikki tərjimə, xundaḳla bu muḥim ayət ooɣuluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Əf. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Əf. 1:20. ■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Əf. 4:24; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3 «Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix bilən...» —** «yat əllik etiḳadsizlar» grek tilida «yat əlliklər» yaki «taipilər» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injil dəwri kəlgüqə Yəḥudiylardin baxḳa pütkül dunyadikilər («yat əllər») degüdək butpərəs idi; xunga muxu yərdə Petrus bu ibarə bilən «butpərəs kapirlar»ni kərsitidu. Petrusning bu hetining əslidiki oḳurmənliri, xübḥisizki, muxundaḳ adəmlərdin idi. **«ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-ixrət, məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə өtküzginimiz əmdi kupayə ḳilar!» —** «kupayə ḳilar!» — Bu intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **4:3** Əf. 4:17.

5 Ular ḫaman ḫəm tiriklərni wə ɵlgənlərni sorақ қilixқa təyyar Turoɳuqioɳa ḫesab bərməy қalmaydu.□
6 Xunga dəl xu səwəbtin, ɵlgənlər əttə yaxawatқan insanlar *sorақ қilinidioɳan*dək sorақ қilinip, Hudaoɳa nisbətən roḫta yaxisun dəp, ularoɳimu hux həwər yətküzülgən.□ ■

Hudaning sadiқ hizmətqisi

7 Əmdi barliқ ixlarning ahirlixidioɳan küni yeқinlaxmaқta; xunga, salmaқ bolunglar wə dua қilixқa səgək turunglar.■
8 Lekin ḫəmmidin muḫimi, bir-biringlaroɳa қizoɳin meḫir-muḫəbbəttə turuweringlar. Qünki «meḫir-muḫəbbət nuroɳunlioɳan gunaḫlarni yapar».□ ■
9 Bir-biringlardin aoɳrinmay ɵzara meḫmandost bolunglar. ■
10 Huda təripidin ḫərbiringlaroɳa ata қilinoɳan iltipatқa binaən, uning ḫərtərəplik meḫri-xəpқitini kixilərgə yətküzidioɳan yahxi oɳojidarlar süpitidə, bu iltipat bilən bir-biringlaroɳa hizmət қilinglar. ■
11 Kim səz қilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini yətküzgüqi süpitidə səzlisun. Kim baxқilaroɳa hizmət қilsa, u Huda ata қiloɳan küq-қudriti bilən hizmət қilsun. Xundaқ boloɳanda, Huda ḫəmmə ixta Əysa Məsiḫ arқiliқ uluoɳlinidu. Barliқ xan-xərəp wə küq-қudrət Uningoɳa əbədil’əbədgiqə mənsuptur, amin!□ ■

Etiқadqilarning azab-oқubətkə səwr қilixi

12 Səyümlüklirim, otluқ sinaқning bexinglaroɳa qüxkənlikigə қarap, ajayib ixқa yoluқup қaldim, dəp ḫəyran қalmanglar. ■
13 Bəlki, Məsiḫning azab-oқubətlirigə қandaқ ortaқ boloɳan bolsanglar, silər xundaқ xadlininglar. Xuning bilən Uning xan-xəripi ayan қilinoɳinida, silərmu yayrap xadlinisilər. □
14 Silər Məsiḫning nami tüpəylidin ḫaқarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḫi, yəni Hudaning Roḫi wujudunglaroɳa qüxkən bolidu. □ ■
15 Aranglardin birining azab-oқubət qekixi ḫərgizmu қatil, ooɳri, rəzil yaki qepiloɳaқ bolux səwəbidin bolmisun.

□ **4:5 «ular ḫaman ḫəm tiriklərni wə ɵlgənlərni sorақ қilixқa təyyar Turoɳuqioɳa ḫesab bərməy қalmaydu» —** «sorақ қilixқa təyyar Turoɳuqi» Məsiḫni kərsitidu. □ **4:6 «Xunga dəl xu səwəbtin, ɵlgənlər əttə yaxawatқan insanlar sorақ қilinidioɳandək sorақ қilinip, Hudaoɳa nisbətən roḫta yaxisun dəp, ularoɳimu hux həwər yətküzülgən» —** «hux həwər» — Muқəddəs Kitabta Məsiḫning ɵlümi wə tirilixidin boloɳan nijat tooɳruluқ, əlwəttə. Bu ayət tooɳruluқ nuroɳun pikirlər bar. «Қoxumqə səz»imizdə bularni bayan қilimiz. ■ **4:6** Yḫ. 5:25; 1Pet. 3:19. ■ **4:7** Luқa 21:34; 1Yuḫa. 2:18. □ **4:8 «meḫir-muḫəbbət nuroɳunlioɳan gunaḫlarni yapar» —** bu sɵzlər Təwrattiki Sulaymanning «pənd-nəsiḫətlər»i din, «Pənd.» 10:12din elinoɳan. Mənisi, xübḫisizki, ḫəm baxқilarning gunaḫlirini kəqürüm қilix ḫəm mumkin bolsa baxқilaroɳa yaymasliқni ɵz iqigə alidu. ■ **4:8** Pənd. 10:12. ■ **4:9** Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ **4:10** Pənd. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □ **4:11 «Kim səz қilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini yətküzgüqi süpitidə səzlisun» —** «səz қilix» muxu yərdə, xübḫisizki, jamaəttə səzləx, bolupmu təlim berixni kərsitixi mumkin. ■ **4:11** Yər. 23:22. ■ **4:12** Yər. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pet. 1:7. □ **4:13 «Xuning bilən Uning xan-xəripi ayan қilinoɳinida, silərmu yayrap xadlinisilər» —** «Uning xan-xəripi ayan қilinoɳinida»: — demək, Məsiḫ қayta kəlginidə. □ **4:14 «Silər Məsiḫning nami tüpəylidin ḫaқarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḫi, yəni Hudaning Roḫi wujudunglaroɳa qüxkən bolidu» —** «Yəx.» 11:2ni kərüng. Bəzi kona kəqürmiliridə «Ular təripidin uningoɳa kupurluқ қilinidu, lekin silərning təripinglardin uluoɳlinidu» dəp қoxulidu. ■ **4:14** Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 3:14.

16 Birақ qəkkən azab-oқubiti «Məsiһiy» dəp ataloɣanliқi səwəbidin bolsa, u buningdin nomus қilmisun; əksiqə, muxu nam *bilən ataloɣanliқi* üqün Hudaoɣa mədһiyə oқusun.
17 Qünki soraқning baxlinidioɣan waқti-saiti kəldi; soraқ aldi bilən Hudaning өyidikiliridin baxlinidu; wə əgər biz bilən baxlansa, u ɦalda Hudaning hux həwirigə қulaқ salmioɣanlarning aқiwiti nemə bolar?
18 *Dəl muқəddəs yazmilarda yeziloɣinidək*: —
«Əgər ɦəққaniylarning қutқuzuluxi təs bolsa,
Ihlassizlar ɦəm gunaɦқarlarning aқiwiti қandaқ bolar?»

19 Xuning üqün, Hudaning iradisi bilən azab-oқubət qəkkənlər yahxi əməllərni dawam қilip, jenini wədisidə turidioɣan Yaratқuqioɣa amanət қilip tapxursun.

5

Aқsaқallar wə yaxlaroɣa қilinoɣan nəsiһət

1 Əmdi mən aranglardiki aқsaқallardin (Məsiһning azab-oқubətlirining guwaһqisi, namayan қilinidioɣan xan-xərəpkə nesip boloɣuqi wə silərgə ohxax bir aқsaқal süpitidə) xuni өtünimənki,
2 — Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan beқinglar; ularoɣa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən zimminglaroɣa elinglar; pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallиқ bilən қilinglar.
3 Hudaning padisioɣa oɣojining өz təəlluқatlirioɣa boloɣinidək bolmay, bəlki ularoɣa ülgə bolunglar.

4:16 «Birақ qəkkən azab-oқubiti «Məsiһiy» dəp ataloɣanliқi səwəbidin bolsa, u buningdin nomus қilmisun; əksiqə, muxu nam bilən ataloɣanliқi üqün Hudaoɣa mədһiyə oқusun» — «Məsiһiy» grek tilida «Hristiyan». «Məsiһ» grek tilida «Hristos» dəp ipadilinidu. **4:17 «Qünki soraқning baxlinidioɣan waқti-saiti kəldi; soraқ aldi bilən Hudaning өyidikiliridin baxlinidu»** — xübһisizki, rosul Petrus yuқirida tiloɣa aloɣan azab-oқubətlər wə sinaxlar Hudaning өz ailisidikilərgə nisbətən birhil soraқning baxlinixi yaki tərbiyə bolup, kəmqiliklirimizni oquқ қilidioɣan sinaқlar, dəp ɦesablioɣili bolidu. **4:17** Yər. 25:29; Luқa 10:12; 23:31. **4:18 «Əgər ɦəққaniylarning қutқuzuluxi təs bolsa, ihlassizlar ɦəm gunaɦқarlarning aқiwiti қandaқ bolar?»** — Təwrat «Pənd.» 11:13, LXX grekqə tərjimisidin elinoɣan. Grek tilida «Ihlassizlar ɦəm gunaɦқarlar nədə kərünidu?!» degən səzlər bilən ipadilinidu. **4:18** Pənd. 11:31. **4:19 «... Hudaning iradisi bilən azab-oқubət qəkkənlər yahxi əməllərni dawam қilip, jenini wədisidə turidioɣan Yaratқuqioɣa amanət қilip tapxursun»** — «wədisida turidioɣan Yaratқuqi» degən ibarə intayin əɦmiyətlik. «Қoxumqə səz»imizdə uning üstidə azraқ tohtilimiz. **5:1 «Məsiһning azab-oқubətlirining guwaһqisi, namayan қilinidioɣan xan-xərəpkə nesip boloɣuqi wə silərgə ohxax bir aқsaқal süpitidə...»** — «namayan қilinidioɣan xan-xərəp» degənlik Məsiһning қaytip kelixidə namayan bolidioɣan xan-xərəp. **5:2 «Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan beқinglar»** — «Hudaning ... padisi» jamaət, əlwəttə. **«ularoɣa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən zimminglaroɣa elinglar»** — «ularoɣa yetəkqilik hizmitidə bolup...» — bəzi kona kəqürmilərdə «Hudaoɣa қarap ularoɣa yetəkqilik hizmitidə bolup...» deyilidu. **«pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallиқ bilən қilinglar»** — «pul-dunya üqün əməs» degənlik Petrusning əyni səzliri: — «ɦaramdin boloɣan pul üqün əməs» — Petrusning muxu səzlər bilən kərsətkini: «pul adəmni qoқum gunaɦқar қilidu» degənlik əməs, qünki ɦərbirimiz pulni ixlitiximiz kerək; uning kərsətkini, xübһisizki, pulning dərwəқə adəmni gunaɦқar қilix hətiri bardur. Pulning өzi əslidə gunaɦning dunyada pəyda boloɣanliқidin pəyda boloɣan; gunaɦ bolmisa pul bolalmaytti; xu tərəptinmu «ɦaramdin boloɣan». **5:2** Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7. **5:3 «Hudaning padisioɣa oɣojining өz təəlluқatlirioɣa boloɣinidək bolmay, bəlki ularoɣa ülgə bolunglar»** — yaki «өzigə amanət қilinoɣanlaroɣa (jamaəttikilərgə, demək) өzi bəg өzi han boluwalmay, bəlki ularoɣa ülgə bolunglar». **5:3** 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7.

4 Xundaq qilsanglar, Bax Padiqi axkarə bolоqanda, mənggü tozumas xan-xərəp tajioqa erixisilər.□ ■

5 Əy yaxlar, qonglaroqa boysununglar. Xuningdək, ḥəmminglar bir-biringlaroqa nisbətən kiqik peillikni üstünglaroqa oriwelinglar. Qünki: «Huda təkəbburlaroqa qarxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu».□ ■

6 Özünglarni Hudaning qudrətlik qoli astida təwən tutunglar. Xundaq qilsanglar, waqti-saiti kəlgəndə Huda silərni yuqiri kətüridu;□ ■

7 Barlиq oqəm-qayoquliringlarni Uning üstigə taxlap qoyunglar. Qünki U silərning oqeminglarni qilidu.■

8 Özünglarni ḥoxyar wə səgək tutunglar. Qünki düxmininglar bolоqan Iblis huddi ḥərkirəwatqan xirdək, yutqudək birsini izdəp qatrap yürməktə;■

9 silər etiqadinglarda qing turup uningoqa qarxi turunglar. Qünki bilisilərki, pütün dunyadiki qerindaxliringlarmu ohxax azab-oquбətlərning tügixigüqə qidawatidu. □ ■

10 Əmma silərni Məsiḥ Əysa arqilиq Özining mənggülük xan-xəripigə qaqiroqan, pütkül meḥir-xəpqətning Igisi bolоqan Huda azraqqinə waqit azab-oquбət qəkkininglardin keyin, Özi silərni əsligə kəltürüp, dəs turoquzup, mustəḥkəm wə uloqa bekitilgəndək təwrənməs qilidu. □ ■

11 Uningoqa *barlиq* xan-xərəp wə küq-qudrət əbədil’əbəd mənsup bolоqay, amin!□

Ahirqi salam

12 Mən bu qiskioqina hətni yezip, өzüm sadiq qerindixim dəp bilidioqan Silwanusning wasitisi bilən silərgə yollidim. Uxbu hətni yeziximning məqsiti, silərgə jekiləx wə silərni rioqbətləndürüx, xundaqla Hudaning ḥəqiqiy meḥir-xəpqitining ənə xundaq

---

□ **5:4 «Bax Padiqi qaytip axkarə bolоqanda»** — Rəb Əysa qaytip kəlgəndə. **«mənggü tozumas xan-xərəp tajioqa erixisilər»** — grek «Olimpik» musabiqisidə oqaliblaroqa gül-giyaḥtin ərülgən taj in’am qilinatti. Bu bir kün iqidila tozup ketidioqan taj, əlwəttə. ■ **5:4** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yḥ. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yaq. 1:12; 1Pet. 1:4; 2:25. □ **5:5 «Əy yaxlar, qonglaroqa boysununglar. Xuningdək, ḥəmminglar bir-biringlaroqa nisbətən kiqik peillikni üstünglaroqa oriwelinglar»** — «qonglar» degənning baxqa birhil tərjimisi «aqsaqallar». Lekin muxu yərdə «qonglar» yaki «yaxanoqanlar»oqa tooqra kelidu. **«Huda təkəbburlaroqa qarxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu»** — «Pənd.» 3:34; «Yaq.» 4:6nimu kərüng. ■ **5:5** Pənd. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yaq. 4:6. □ **5:6 «Özünglarni Hudaning qudrətlik qoli astida təwən tutunglar. Xundaq qilsanglar, waqti-saiti kəlgəndə Huda silərni yuqiri kətüridu»** — buning toluq mənisi bəlkim «Hudaning qudrətlik qoli üstünglaroqa tərbiyə berix üqün qüxkən bolsa, uning astida təwən turunglar, өzünglarni uning astida təwən tutunglar». ■ **5:6** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:10. ■ **5:7** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Luqa 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ **5:8** Ayup 1:7; Luqa 22:31; 1Tes. 5:6; 1Pet. 1:13; 4:7. □ **5:9 «Qünki bilisilərki, pütün dunyadiki qerindaxliringlarmu ohxax azab-oquбətlərning tügixigüqə qidawatidu»** — «pütün dunyadiki qerindaxlar» degənlik bəlkim (1) Yəḥudiyə-Galiliyədə turuwatqan, өz yurtdaxliri təripidin ziyankəxlikkə uqrawatqan Yəḥudiy qerindaxlarni; (2) «yat əllik qerindaxlar» — yat əllik butpərəslər arisida turuwatqan, ular təripidin ziyankəxlikkə uqrawatqan Yəḥudiy əməs qerindaxlarni, yaki; (3) ḥər ikkisini kərsitidu. «… tügixigüqə qidawatidu» degən səz bu azab-oquбətlərning; (1) Hudaning məqsətlirigə, xundaqla Өz muqəddəs bəndilirigə zərür ikənlikini wə; (2) qəklik ikənlikini kərsitidu. ■ **5:9** Əf. 4:27; Yaq. 4:7. □ **5:10 «Huda… Özi silərni əsligə kəltürüp…»** — əsligə kəltürüp» yaki «qorallandurup» yaki «kamil qilip…». **«(silərni) … uloqa bekitilgəndək təwrənməs qilix»** — grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **5:10** Ibr. 10:37; 1Pet. 1:6. □ **5:11 «Uningoqa barlиq xan-xərəp wə küq-qudrət əbədil’əbəd mənsup bolоqay, amin!»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəqət «Uningoqa barlиq küq-qudrət əbədil’əbəd mənsup bolоqay, amin!» deyilidu.

ikənlikigə guwaḫlik berixtin ibarəttur. Bu meḫir-xəpkətdə qing turunglar.□
13 Silər bilən billə tallanoɣan Babilda turuwatkan jamaət wə ooɣlum Markustin silərgə
salam. □
14 Bir-biringlar bilən meḫribanlarqə səyüxüp salamlixinglar.
Silərgə, yəni Məsiḫdə boloɣan ḫəmminglaroɣa amanlik-hatirjəmlik yar boloɣay!■

□ **5:12 «Mən bu kiskioɣina hətni yezip, özüm sadik kerindixim dəp bilidioɣan Silwanusning wasitisi bilən silərgə yollidim» —** muxu Silwanus bəlkim əslidə rosul Pawlusning ḫəmraḫi wə hizmətdixi boloɣan Silwanus idi (məsilən «Ros.» 16-17-bablarni kərüng) «Silwanusning wasitisi bilən» — yəni mumkinqilik barki, uxbu hətni yezixka Silwanus rosul Petruska katip boloɣanidi. **«Uxbu hətni yeziximning məkṣiti, silərgə jekiləx wə silərni rioɣbətləndürüx…»** — «jekiləx» wə «rioɣbətləndürüx» grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu.
□ **5:13 «Silər bilən billə tallanoɣan Babilda turuwatkan jamaət» —** bəzi tarihxunaslar «Babil» degənlikni ḫəkikiy (Əfrat dəryasi boyidiki) Babilon (Babil) xəḫirini kərsitidu, dəp karaydu. Yənə bəzilər «Babil»ni «Rim xəḫirining etikadqilar arisidiki məhpiy nami» dəp karaydu — xu wakittiki etikadqilar Rim xəḫirini məhpiy ḫalda Babil (qiriklixip kətkən «bu dunya»ning simwoli) dəp atioɣan boluxi mumkin. Rosul Petrusning Babil xəḫiridə boloɣanliki tooɣrisida tarihta məlumat yok wə uning Rim xəḫiridə turoɣanliki tooɣruluk ispat bar. **«jamaət»** — əslidiki grekqə tekisttə — «turuwatkan kiz». Bu ibarə Rimdiki jamaətni kərsitixi mumkin. **«ooɣlum Markustin silərgə salam»** — «ooɣlum Markus» rosul Petrusning roḫiy jəḫəttiki ooɣli. Əməliyəttə Markus Petrusningki jiyən ukisi boluxi mumkin idi. ■ **5:14** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26.

Petrus «2»

«Rosul Petrus yazoƣan ikkinqi məktup» •••• Salam

1 Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloƣan mənki Simeon Petrustin Hudayimiz wə
Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning ḥəḳḳaniyliḳi arḳilik biz bilən ohxax ḳimmətlik bir
etiḳadḳa muyəssər ḳilinoƣanlaroƣa salam!□
2 Silər Hudani wə Rəbbimiz Əysani qongḳur tonuoƣanseri, meḥir-xəpḳət wə
hatirjəmlik silərgə ḥəssiləp axḳay!■

Nijatta əsüx

3 Bu *duayimning* asasi — biz bizni Əzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik
Qaḳiroƣuqini qongḳur tonuoƣanliḳimiz üqün, Uning ilaḥiy küq-ḳudriti ḥayatimizoƣa
wə ihlasmənliktə mengiximizoƣa kerəklik boloƣan ḥəmmini ata ḳildi.□
4 U muxu pəzilətliri arḳilik bizgə ḳimmətlik, əng uluoƣ wədilərni bərdi, bular bilən
silər bu dunyadiki ḥawayi-ḥəwəslərdin boloƣan iplasliḳtin ḳutulup, Hudalik təbiətkə
ortaḳ nesip bolalaysilər.■
5 Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroƣa esil pəzilətni, esil
pəzilitinglaroƣa bilimni,□
6 biliminglaroƣa təmkinlikni, təmkinlikinglaroƣa qidamliḳni, qidamliḳinglaroƣa ih-
lasmənlikni,
7 ihlasmənlikinglaroƣa ḳerindaxliḳ meḥribanliḳni, ḳerindaxliḳ
meḥribanliḳinglaroƣa meḥir-muḥəbbətni kərsitixni ḳoxuxḳa intilinglar.
8 Qünki bu hususiyətlər silərdə bar bolsa, xundaḳla exip beriwatḳan bolsa, bular
silərni Rəbbimiz Əysa Məsiḥni qongḳur tonuxḳa *intilixtə* ix-əməlsiz wə mewisiz
ḳaldurmaydu.■
9 Əmmə əgər birsidə bular kəm bolsa, u kor adəmdur — u burnining uqinila
kərələydioƣan, ilgiriki gunaḥliridin pak ḳilinoƣinini untuoƣan bolidu.■

10 Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər *Huda təripidin* qaḳiriloƣanliḳinglarni, xundaḳla
tallanoƣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan
teyilip kətməysilər. □
11 Xundaḳ boloƣanda Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning mənggülük
padixaḥliḳidimu ḳizoƣin ḳarxi elinisilər.□

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloƣan mənki Simeon Petrus» —** «Simeon» baxḳa yərlərdə «Simon» deyilidu. **«Hudayimiz wə Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥ»** — bu ibaridin eniḳki, Əysa (təbiitidə) ḥəm Huda ḥəm Kutḳuzoƣuqidur. **«biz bilən ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoƣanlaroƣa salam!»** — «ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoƣan» degən muxu ibaridin eniḳ kərüniduki, ḥəḳiḳiy etiḳad Hudaning Əzidin kelidu. ■ **1:2** Yḥ. 17:3; Rim. 1:7; 1Pet. 1:2; Yəḥ. 2. □ **1:3 «Əzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik bizni qaḳiroƣuqi» —** muxu zat Rəb Əysa Məsiḥ, əlwəttə. ■ **1:4** Yəx. 56:5; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5 «Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroƣa esil pəzilətni, esil pəzilitinglaroƣa bilimni,... (ḳoxuxḳa intilinglar)» —** «bilim» muxu yərdə Hudaning yoli tooƣruluḳ bilim, əlwəttə. ■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yəx. 59:10; Zəf. 1:17. □ **1:10 «Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər Huda təripidin qaḳiriloƣanliḳinglarni, xundaḳla tallanoƣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan teyilip kətməysilər» —** «teyilip kətməysilər» degən ibarini bəzilər bu ibarə nijattin məḥrum bolux degən mənini bildüridu, dəp ḳaraydu. Bizningqə u gunaḥ sadir ḳilixni kərsitidu dəp ḳaraymiz (məsilən, «Yaḳ.» 3:2ni kərüng, ohxax səz xu ayəttə ixlitilidu). □ **1:11 «Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning mənggülük padixaḥliḳidimu ḳizoƣin ḳarxi elinisilər» —** «ḳizoƣin ḳarxi elinisilər» degənlik grek tilida «kirix yolunglar kəngriqilik bilən sizlərgə təminlinidu» degən ibarə bilən ipadilinidu.

12 Xunga, gərqə silər bu ixlarni bilgən bolsanglarmu, xundakla bizgə igə kilinoɣan
ḥəkikəttə mustəḥkəmləngən bolsanglarmu, mən yənila ḥərdaim bu ixlarni
esinglaroɣa salmakqimən.
13 Dərwəkə, mən muxu qedirimda bolsamla, bularni səminglaroɣa selip, silərni
oyoɣitip turuxni layik kərimən. □ ■
14 Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan kiloɣinidək, mening bu
qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioɣanlikini bilip turuptimən. □ ■
15 Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwakit
esinglaroɣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən.□

Huda pəyoɣəmbərlərgə ata kiloɣan ixənqlik kalam-bexarətlər

16 Qünki biz silərgə Rəbbimiz Əysa Məsiḥning küq-kudriti wə ḥazir bolux-
ini ukturoɣinimizda ḥərgizmu ḥiyligərliktin oydurup qikiloɣan riwayətlərgə
əgəxmiduk, bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz.
□ ■
17 Qünki U mukəddəs taoɣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoɣlukka erixkəndə,
axu uluoɣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooɣlum, Mən Uningdin
hursənmən» degən xundak zor bir awaz Uningoɣa yətküzülüp anglandi. □ ■
18 Mukəddəs taoɣda biz Uningoɣa ḥəmraḥ bolup billə turoɣan boloɣaqka, ərxtin bu
awaz anglanoɣinida bizmu əz kulikimiz bilən uni angliduk. □
19 Uning üstigə ḥəmmimizdə pəyoɣəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik
səz-kalam bardur; silər tang süzülgüqə, tang yultuzi kəlbinglarni toluk yorutkuqə

□ **1:13 «mən muxu qedirimda bolsamla...»** — «qedirim» — Petrusning əz tenini kərsitidu, əlwəttə. Lekin u muxu səz bilən ḥərbir etikadqining tenini Israillar qəl-bayawanda Hudaning əmri bilən yasioɣan «ibadət qediri»oɣa ohxitidu. Hudaning Əz xan-xəripi bu «addiy qedir»da makanlaxturuloɣan wə xuningdək ḥazir ḥərbir etikadqining tenidə məwjuttur («Yuḥ.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 wə 16, 6:19ni kərüng). ■ **1:13** 2Pet. 3:1. □ **1:14 «Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan kiloɣinidək, mening bu qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioɣanlikini bilip turuptimən»** — «Yuḥ.» 21:18-19ni kərüng. ■ **1:14** Yḥ. 21:18,19; 2Tim. 4:6. □ **1:15 «mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu»** — «bu dunyadin ketix»: — bu ibarə grek tilida «əksodos» degən səz («Misirdin qikix» bilən munasiwətlik) bilən ipadilinidu («Luka» 9:31ni kərüng). **«Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwakit esinglaroɣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən»** — «bu ixlar» bolsa: (1) muxu ikkinqi hətning məzmunini; (2) «Yuḥ.» 21-babta hatiriləngən ixlarni (Məsiḥning Petrusning dunyadin ketix yoli tooɣruluk bexarətliri)ni kərsətsə kerək. Biz birinqi qüxənqigə mayilmiz. □ **1:16 «biz silərgə ... ukturoɣinimizda ... biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — bu ayəttiki «biz» degən səz Petrusning əzini wə Yuḥanna, Yakup katarlik rosullarni kərsitidu. **«Əysa Məsiḥning küq-kudriti wə ḥazir boluxi (yaki «kaytip kelixi»)»** — («ḥazir boluxi» grek tilida «parusiya») degən səzlər birinqidin muxu yərdə, xübḥisizki, Məsiḥning ularning kəz aldida əzgirip, xan-xəripi iqidə kərüngənlikini kərsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luka» 9-babni kərüng). Ikkinqidin, bu səzlər yənə Injilda adəttə Məsiḥning kaytip kelixini kərsitidu; qünki U kaytip kəlgəndə Uning xan-xəripi ḥəkikətən ayan bolidu. Xuning bilən muxu yərdə Uning dunyaoɣa kaytip kelixinimu kərsitidu. **«...bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — «Uning» grek tilida «Axuning» bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «Axuning» degən səz Petrusning Məsiḥkə boloɣan qongkur ḥərmitini wə yekin munasiwitini bildüridu. ■ **1:16** Mat. 17:1; Yḥ. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuḥa. 1:1. □ **1:17 «Qünki U mukəddəs taoɣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoɣlukka erixkəndə, axu uluoɣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooɣlum, Mən Uningdin hursənmən» degən xundak zor bir awaz Uningoɣa yətküzülüp anglandi»** — «axu uluoɣ xan-xərəplik yər» bolsa asman, ərxtur. ■ **1:17** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luka 3:22; 9:35; Kol. 1:13. □ **1:18 «Mukəddəs taoɣda biz uningoɣa ḥəmraḥ bolup billə turoɣan boloɣaqka, ərxtin bu awaz anglanoɣinida bizmu əz kulikimiz bilən uni angliduk»** — «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luka» 9-babni kərüng.

bu səz-kalamoŋa kulak salsanglar, yahxi kiloŋan bolisilər (bu səz-kalam huddi karangoŋuda qakŋap turidioŋan qiraoŋka ohxaxtur).□ ■
20 Xuni ḫəmmidin muḫim dəp bilixinglar kerəkki, mukəddəs yazmilardiki ḫeqkaysi wəḫiy pəyoŋəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs. □
21 Qünki ḫeqkandak wəḫiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning mukəddəs adəmliri Mukəddəs Roḫ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytkan səz-kalamdur.□ ■

2

Sahta pəyoŋəmbərlər wə sahta təlim bərgüqilər

1 Lekin burun həlk iqidə sahta pəyoŋəmbərlər qikkan, xuningdək aranglardimu sahta təlim bərgüqilər məydanoŋa qikidu. Ular sokunup kirip, ḫalakətkə elip baridioŋan bid'ət təlimlərni aranglaroŋa astirtin kirgüzüp, ḫətta əzlirini ḫər kilixka setiwaloŋan igisidinmu tenip, buning bilən əz bexioŋa tezla ḫalakət qüxüridu.□ ■
2 Nuroŋun kixilər ularning xərməndilikigə əgixip ketidu, xuningdək ularning səwəbidin ḫəkikət yoli ḫakarətkə uqraydu.
3 Ular aqkəzlükidin oydurma səzlər bilən silərni satidioŋan meli kilidu. Əmdi ularning bexioŋa heli burunla bekitilgən jaza bikar olturmaydu, ularning ḫalakiti bolsa uhlap yatmaydu.■
4 Qünki Huda gunaḫ sadir kiloŋan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni təḫtisaraning ḫangioŋa taxlap, sorakka tartkuqə zulmətlik karangoŋuluktiki

---

□ **1:19 «Uning üstigə ḫəmmimizdə pəyoŋəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik səz-kalam bardur» —** baxka birhil tərjimisi: «uning üstigə ḫəmmimizdə buningdin **tehimu** ixənqlik bexarətlik səz-kalam (pəyoŋəmbərlər yətküzgən səz-kalam) bardur». Petrus bu yərdə: «Pəyoŋəmbərlərning səzliri ḫətta mening guwaḫlikimdinmu ixənqliktur (qünki Məsiḫ tooŋruluk bexarət bərgüqilər, xundakla ularning bərgən bexarətliri naḫayiti kəp; bexarətlərning kəp kismi allikaqan kəz aldimizdə əməlgə axuruloŋan, degəndək); bu uluoŋ səzlər ḫəmmimizdə bar» deməkqi bolsa kerək. **«silər tang süzülgüqə, tang yultuzi kəlbinglarni toluk yorutkuqə bu səz-kalamoŋa kulak salsanglar, yahxi kiloŋan bolisilər (bu səz-kalam huddi karangoŋuda qakŋap turidioŋan qiraoŋka ohxaxtur)»** — «tang süzülgüqə» — Əysa Məsiḫning kaytip kelixigiqə. «Tang yultuzi kəlbinglarni toluk yorutkuqə» — «tang yultuzi», xübḫisizki, Əysa Məsiḫning Özidur («Qəl.» 24:17ni kərüng). Bu səzlərgə karioŋanda, tang yultuzi tang etixtin səl burun ayan boloŋandək, Əysa Məsiḫ kaytip kelixtin awwal etikadqilarning kəlbidə birhil oyoŋanoŋan sezim, uning kelixigə baoŋlanoŋan alaḫidə birhil küqlük arzu-təxna pəyda boluxi mumkin («1Tes.» 5:6-10ni kərüng). ■ **1:19** 2Kor. 4:6; Wəḫ. 22:16. □ **1:20 «… mukəddəs yazmilardiki ḫeqkaysi wəḫiy pəyoŋəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs» —** yaki «mukəddəs yazmilardiki ḫeqkaysi wəḫiy pəyoŋəmbərlərning əzliri oylap qikkan əməs». Bu ayətning yənə üq hil tərjimə-qüxənqsi bar: — (1) adəmlərning halioŋanqə wəḫiylərgə xəhsiy təbir berixigə bolmaydu; (2) bexarət-wəḫiylərgə ayrim xərḫ berixkə bolmaydu (yəni, baxka bexarət-wəḫiylər bilən birləxtürüp qüxiniximiz kerək); (3) pəyoŋəmbərlər bərgən bexarət-wəḫiylərni qüxəndürüx pəyoŋəmbərlərning əzigila has bolmaydu (qünki ular bəzidə əzi eytkan səzlirini qüxənməytti — «1Pet.» 1:10-12ni kərüng). Bu pikirlərning ḫəmmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dəp karisakmu, bizningqə, bizning tərjimimiz keyinki 21-ayətkə əng mas kelidu. □ **1:21 «Qünki ḫeqkandak wəḫiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning mukəddəs adəmliri Mukəddəs Roḫ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytkan səz-kalamdur» —** «Mukəddəs Roḫ təripidin yetəklinip, uning türtkisi bilən» grek tilida «Mukəddəs Roḫ təripidin yətkilixi bilən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:21** 2Tim. 3:16. □ **2:1 «Lekin burun həlk iqidə sahta pəyoŋəmbərlər qikkan, xuningdək aranglardimu sahta təlim bərgüqilər məydanoŋa qikidu» —** «həlk» bolsa Israil həlki. ■ **2:1** Kan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ **2:3** Yəḫ. 4.

zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə,□ ■
5 xundaqla qədimki dunyadikilərnimu ayap qoymay, hudasizliqqa berilgən dunyani topan bilən oɣərq qilip, pəqət həqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuhni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə —□ ■
6 həmdə keyin Sodom wə Gomorra xəhərlirini keyinki dəwrlərdiki hudasizliqqa berilgənlərgə ibrət bolsun dəp bekitip, bexioɣa külpətlik jazani qüxürüp kül qiloɣan,■
7 xuning bilən birgə muxu əhlaqsizlarning buzuqqiliqliridin yirginip azablanoɣan, həqqaniy boloɣan Lutni ular arisidin qutuldуroɣan yərdə —■
8 (ənə xundaq kixilərning iqidə yaxioɣan həqqaniy Lutning həqqaniy qəlbi hər küni angliоɣan wə kərgən itaətsizliklər tüpəylidin azablinatti)■
9 əmdi xuni kərüwalalaymizki, Rəb ihlasmənlərni duq kəlgən sinaqlardin qandaq qutquzuxni wə xuningdək həqqaniysizlarni soraq künigiqə jazalinixqa saqlap qoyuxni bilidu. ■
10 Bularning arisidiki өz ətlirigə əgixip pasiq həwəslərgə berilgən, xundaqla qoquq igilirigə səl qarioɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu. Muxundaq kixilər qali qong, mənmənqilərdur, ular «*roqiy* uluoɣlar»oɣa qaqarət qilixtin qeq qorqmaydioɣanlardur. □
11 Qətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidioɣan pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «*uluoɣlar*»*ni* qaqarət bilən ərz qilmaydu. □
12 Əmma bular huddi owlinip booquzlinix üqün tuoɣuloɣan yawayi əqilsiz qaywanlardək kelip, өzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə qaqarətlik səz qilidu wə xundaqla өzlirining qalakət ixliri bilən toluq qalak bolidu, □ ■
13 xundaqla өz həqqaniysizliqioɣa tuxluq jazaning mewisini yəydu. Ular qətta kündüzi oquq-axkara əyx-ixrət qilixnimu ləzzət dəp qesablaydu; ular *silərgə* nomus wə daoɣ kəltürüp silər bilən bir dastihanda olturup, өz məkkarliqliridin zoqlinidu.
14 Ularning zinahorluq bilən toloɣan kəzliri gunaq sadir qilixtin üzülməydu; ular tutami yoq kixilərni eziqturidu; ular qəlbini aqkəzlükkə kəndürgən, lənətkə yeqin balilardur!

□ **2:4 «Qünki Huda gunaq sadir qiloɣan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni təqtisaraning qangioɣa taxlap, , soraqqa tartquqə zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə…»** — «təqtisaraning qangi» grek tilida «tartarus» degən səz bilən ipadilinidu. Bu jay təqtisaradin ayrim turidu; qarioɣanda, bu yər muxundaq gunaq sadir qiloɣan pərixtilərgə alaqiytən təyyarlanoɣan. «Zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər» — yaki «zulmətlik qarangoɣuluqtiki өngkürlərdə». Muxu ayəttə bayan qilinoɣan pərixtilər əsli Xəytan bilən billə Hudaoɣa isyan kətürgənlərni əməs, bəlki Nuq pəyoɣəmbərning dəwridə gunaq qiloɣan pərixtilərni kərsitidu. «Yar.» 6:1-5 wə izaqatlar, «Yəq.» 6-7-ayətlərni wə izaqatlarni kərüng. ■ **2:4** Yəq. 6; Wəq. 20:3. □ **2:5 «pəqət qəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuhni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə…»** — grek tilida «pəqət qəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi səkkizinqi kixi Nuhni saqlap qaloɣan yərdə …» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Yar. 7:23; 1Pet. 3:19. ■ **2:6** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Hox. 11:8; Am. 4:11; Yəq. 7. ■ **2:7** Yar. 19:7, 8. ■ **2:8** Zəb. 119:158. ■ **2:9** 1Kor. 10:13. □ **2:10 «bularning arisidiki өz ətlirigə əgixip pasiq həwəslərgə berilgən, xundaqla qoquq igilirigə səl qarioɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu»** — «qoquq igiliri» degənlik xübqisizki, muxu yərdə padixaqlar, waliylar wə qəkümətning türlük əməldarlarni, xundaqla Huda bekitkən ata-anilik qoquknimu өz iqigə alidu. **«muxundaq kixilər qali qong, mənmənqilərdur, ular «roqiy uluoɣlar»oɣa qaqarət qilixtin qeq qorqmaydioɣanlardur»** — «roqiy uluoɣlar» əyni tekisttə «roqiy» degən səz yoq. Lekin 11-ayətkə qarioɣanda qoqum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. □ **2:11 «qətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidioɣan pərixtilərmu…»** — «ulardin» — bəzilər muxu yərdiki «ular»ni «ərxtiki uluoɣlar»ni kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin bizningqə «ular» sahta təlim bərgüqilərning өzlirini kərsitidu. Pərixtilər əlwəttə jin-xəytanlardin üstün turidu! **«… pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «uluoɣlar»ni qaqarət bilən ərz qilmaydu»** — məsilən, «Yəq.» 9-ayətni kərüng. □ **2:12 «…xundaqla өzlirining qalakət ixliri bilən toluq qalak bolidu»** — «өzlirining qalakət ixliri» degənning baxqa mənisi «ular (yəni «ərxtiki uluoɣlar»)ning qalakiti» boluxi mumkin. Grek tilida pəqət «ularning qalakiti» deyilidu. ■ **2:12** Yər. 12:3; Yəq. 10.

15 Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yoliɣa əgixip kətti. U kixi ḥaram yolda tapḳan ḥəḳni yahxi kərgüqi idi, □ ■
16 lekin u ḳiloɣan ḳəbiḥliki tüpəylidin tənbiḥini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp pəyoɣəmbərning əhmiḳanə ixini tosti). □ ■
17 Mana muxundaḳ kixilər ḳurup kətkən bulaḳlar, borandin ḥəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu; ularoɣa mənggülük zulmətning ḳapḳarangoɣuluḳida jay ḥazirlap ḳoyuloɣan. □ ■
18 Günki ular yaloɣan-yawidaḳ yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ḥəwəslirini ḳozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitḳuluḳ yolida mengiwatḳanlardin özlirini yengila ḳaquroɣanlarni azduridu. □
19 Ular muxu kixilərgə «Silərni ərkinlikkə erixtürimiz» dəp wədə ḳilidu, lekin özliri əməliyəttə buzuḳluḳning ḳulliridur. Günki adəm nemə təripidin boysunduruloɣan bolsa, xuning ḳuli bolidu. ■
20 Günki əgər ular Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥni tonux arḳilik bu dunyaning pasiḳliḳliridin ḳutulup, keyin xularoɣa yənə baoɣlinip, boysunduruloɣan bolsa, ularning keyinki ḥali dəsləpkisidinmu bəttər bolidu. ■
21 Günki ḥəḳḳaniylik yolini bilip turup, özigə yətküzülgən muḳəddəs əmrdin yüz ərügəndin kərə, bu yolni əslidinla bilmigini əwzəl bolatti.
22 Muxu ixənqlik ḥekmətlik səzlər ularda əməlgə axurulidu: —
«It aylinip öz ḳusuḳini yər» wə yənə «Qoxḳa yuyunup qiḳipla ḳaytidin patḳaḳta eoɣinar».□ ■

3

Rəbning ḳaytip kelixining keqiktürülüx səwəbi

1 I səyümlüklirim, ḥazir silərgə bu yeziwatḳinim ikkinqi hetimdur. Ḥər ikki hetimdə silərning sap kənglünglarni oyoɣitip, xu ixlarni əslitixkə intildimki,■
2 muḳəddəs pəyoɣəmbərlər burun eytḳan səzlərgə wə Rəbbimiz ḥəm Ḳutḳuzoɣuqimizning rosulliringlar arḳilik yətküzgən əmrigə kəngül bəlüxünglarni ötünimən.

□ **2:15 «Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yoliɣa əgixip kətti. U kixi ḥaram yolda tapḳan ḥəḳni yahxi kərgüqi idi» —** «Qəl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Beor» dəp atilidu. «Bosor» uning baxḳa ismi bolsa kerək. ■ **2:15** Qəl. 22:7,21; Yəḥ. 11. □ **2:16 «lekin u (Balaam «pəyoɣəmbər») ḳiloɣan ḳəbiḥliki tüpəylidin tənbiḥini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp pəyoɣəmbərning əhmiḳanə ixini tosti)» —** «Beorning ooɣli Balaam» tooɣruluḳ: Musa pəyoɣəmbər Israillarni Misirdin Huda wədə ḳiloɣan zeminoɣa baxlap ketiwatḳanda, yol üstidiki padixaḥlarning ḳarxilikiɣa uqraydu. Axu padixaḥlardin biri Beorning ooɣli Balaam degən «pəyoɣəmbər»ni izdəp baridu wə əgər u Israillaroɣa lənət oḳusa, uningoɣa kəp pul bərməkqi bolidu. Huda Balaamning undaḳ ḳilixioɣa yol ḳoymisimu, Balaam bəribir pulni dəp Israillaroɣa lənət oḳumaḳqi bolup yoloɣa qiḳidu. Mana bu «Balaam pəyoɣəmbərning yoli» deyilidu. Biraḳ Huda Balaamning exikining aoɣzi arḳilik: «Mana sening exiking Mening awazimni səndin yahxi tonuydu» degəndək, xu yolning ḳəbiḥlikini axkarilaydu. «Qəl.» 22-24-bablarni kərüng. ■ **2:16** Qəl. 22:21. □ **2:17 «mana muxundaḳ kixilər ḳurup kətkən bulaḳlar, borandin ḥəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu; ularoɣa mənggülük zulmətning ḳapḳarangoɣuluḳida jay ḥazirlap ḳoyuloɣan» —** ḳarioɣanda, ularning ahirḳi ḥali 4-ayəttə tiloɣa elinoɣan pərixtilərningkidin eoɣir bolidu. ■ **2:17** Yəḥ. 12. □ **2:18 «Günki ular yaloɣan-yawidaḳ yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ḥəwəslirini ḳozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitḳuluḳ yolida mengiwatḳanlardin özlirini yengila ḳaquroɣanlarni azduridu» —** «adəmning **ətlik** ḥəwəsliri» — «rimliḳlaroɣa»diki kirix səzimizdiki «ət» tooɣruluḳ məzmunni kərüng. «Ezitḳuluḳ yolida mengiwatḳanlardin özlirini yengila ḳaquroɣanlarni azduridu» — yaki «ezitḳuluḳ yolida mengiwatḳanlardin özlirini aran ḳaquroɣanlarni azduridu». ■ **2:19** Yḥ. 8:34; Rim. 6:16. ■ **2:20** Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ **2:22 «It aylinip öz ḳusuḳini yər» —** birinqi ḥekmətlik səz «Pənd.» 26:11din elinoɣan. Ikkinqisining mənbəsi naməlum. ■ **2:22** Pənd. 26:11. ■ **3:1** 2Pet. 1:13.

3 Əng muḥimi xuni bilixinglar kerəkki, künlərning ahirida өzining ḥawayi-
ḥəwəslirining kəynigə kiridiоqan, məshirə қilidiоqan mazaқqilar qiқip:■
4 «Қeni, Uning қaytip kelimən degən wədisi?! Ata-bowilirimiz *өlümdə* uhlap
қaloqandin taki ḥaziroqiqə ḥəmmə ixlar dunya apiridə boloqan waқittiki bilən ohxax
ḥaləttə ketiwatidu» dəp məshirə қilixidu.■
5 Ḥalbuki, ular əng қədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yari-
tiloqanliқini wə xuningdək yərning sudin qiққan ḥəm suning wasitisi bilən barliққa
kəlgənlikini ətəy untuydu;□ ■
6 xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oqərқ bolup
yoқaldi.□ ■
7 Əmma ḥazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa
tartilip ḥalak қilinidioqan axu kündə otta kөydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə
ḥalidin həwər elinip turidu.□ ■
8 Əmdi i səyümlüklirim, xu ix nəziringlardin қaqmisunki, Rəbgə nisbətən bir kün
ming yildək wə ming yil bir kündəktur.□ ■
9 Rəb Өz wədisini *orundaxni* (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioqinidək) keqiktürgini
yoқ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa қilixioqa
kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip *waқitni sozmaқta*.□ ■
10 Lekin Rəbning küni huddi ooqrining kelixidək *kütülmigən waқitta* bolidu. U
küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oqayib bolup, kainatning barliқ
қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu kөyüp
ketidu. □ ■
11 Ḥəmmə nərsə mana xundaқ erip yoқilidioqan yərdə, silər қandaқ adəmlərdin
boluxunglar kerək? — ḥayatinglarni pak-muқəddəsliktə wə ihlasmənliktə өtküzüp,
12 Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək
əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoқap tügəydu wə kainatning

---

■ **3:3** 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yəḥ. 18. ■ **3:4** Əz. 12:22. □ **3:5 «Ḥalbuki, ular əng қədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yaritiloqanliқini wə xuningdək yərning sudin qiққan ḥəm suning wasitisi bilən barliққa kəlgənlikini ətəy untuydu» —** «ətəy untuydu» degənning baxқa birhil tərjimisi: «өz bəngbaxliқidin untuydu». ■ **3:5** Yar. 1:9; Zəb. 24:2. □ **3:6 «xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oqərқ bolup yoқaldi» —** «…xu amillarning wasitiliri bilən» degən ibarə pəқət suning өzini yaki sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu. Bizningqə sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu; qünki (grek tilida) aldinқi jümlidə bu ikki ix əng ahirida tiloqa elinoqan, xundaқla 7-ayəttə Hudaning səzining ikkinqi қetim wasitə bolidioqanliқi kərsitilidu. ■ **3:6** Yar. 7:10,21. □ **3:7 «Əmma ḥazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa tartilip ḥalak қilinidioqan axu kündə otta kөydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə ḥalidin həwər elinip turidu» —** «ohxaxla xu səz» degən ibarining baxқa hil tərjimisi: «Uning (yəni, Hudaning) səzi». «Ḥalidin həwər elinip turidu» — pəқət saқlanoqanla əməs, bəlki Hudaning oqəmhorluқining obyekti bolidu. ■ **3:7** Zəb. 102:25-26; Yəx. 51:6; 2Tes. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pet. 3:10. □ **3:8 «Rəbgə nisbətən bir kün ming yildək wə ming yil bir kündəktur» —** Rəb waқitning qəklimisigə uqrimaydu, əlwəttə. ■ **3:8** Zəb. 90:4. □ **3:9 «Rəb Өz wədisini orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioqinidək) keqiktürgini yoқ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa қilixioqa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip waқitni sozmaқta» —** Rəb қaytip kəlgəndə yər yüzidikilərgə towa қilix pursiti қalmaydu, əlwəttə. ■ **3:9** Əz. 18:32; 33:11; Yəx. 30:18; Ḥab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pet. 3:20; 2Pet. 3:15. □ **3:10 «lekin rəbning küni huddi ooqrining kelixidək kütülmigən waқitta bolidu» —** «rəbning küni» (Məsiḥning kelidioqan küni) Təwrattiki kөp yərlərdə «Pərwərdigarning küni» dəp kərsitilidu. «Қoxumqə səz»diki «Hudaning küni» tooqruluқ izaḥatlirimizni kөrüng. «Ooqrining kelixidək» — demək, kütülmigən waқitta. **«U küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oqayib bolup, kainatning barliқ қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu kөyüp ketidu» —** «kainatning barliқ қurulmiliri» yaki «barliқ asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nərsilərmu» degənning baxқa hil tərjimisi: «uningdiki pütkül ixlarmu» yaki «uningdiki barliқ қiloqan ixlarmu». **«zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu kөyüp ketidu» —** bəzi kona kөqürmilərdə «zemin wə üstidiki barliқ ixlar yalingaq axkarilinidu» deyilidu. ■ **3:10** Mat. 24:43,44; 1Tes. 5:2; Wəḥ. 3:3; 16:15.

barlik ḳurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu. □ ■
13 Lekin biz bolsaḳ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarliḳ bilən
kütməktimiz. U yər ḥəḳḳaniyliḳning makanidur.□ ■
14 Xuning üqün, əy səyümlüklirim, bu ixlarni kütüwatḳanikənsilər, *xu tapta* Huda-
ning aldida nuḳsansiz wə daoʏsiz, inaḳliḳ-hatirjəmlik iqidə ḥazir bolup qiḳixinglar
üqün intilinglar.
15 wə Rəbbimizning səwr-taḳitini nijat dəp bilinglar, dəl səyümlük ḳerindiximiz
Pawlusmu əzigə ata ḳilinoʏan danaliḳ bilən bu ixlar tooʏruluḳ silərgə yazoʏan; □ ■
16 barliḳ hətliridimu u bu ixlar ḥəḳḳidə tohtilidu. Uning hətliridə qüxinix təs
boloʏan bəzi ixlar bar; bu ixlarni təlim almioʏan wə tutami yoḳ kixilər muḳəddəs
yazmilarning baxḳa ḳisimlirini burmilioʏandək, burmilap qüxəndüridu wə xuning
bilən əz bexioʏa ḥalakət elip kelidu.■
17 Xuning bilən, i səyümlüklirim, *mən eytḳan* bu ixlarni aldin'ala bilgənikənsilər,
bu əhlaḳsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəḥkəm turuxunglarni yoḳitip
ḳoyuxtin ḥoxyar bolunglar. □
18 Əksiqə, *Hudaning* meḥir-xəpḳitidə ḥəm Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoʏuqimiz Əysa
Məsiḥgə boloʏan bilixtə dawamliḳ əsünglar.
Uningoʏa ḥəm ḥazir ḥəm axu əbəd künigiqə barliḳ xan-xərəp mənsup boloʏay!
Amin! □

□ **3:12 «Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoḳap tügəydu wə kainatning barliḳ ḳurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu» —** «Hudaning küni» degən ibarə tooʏruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. «Kainatning barliḳ ḳurulmiliri» degənning baxḳa hil tərjimisi: «barliḳ asman jisimliri». ■ **3:12** Zəb. 50:3; 2Tes. 1:8. □ **3:13 «Lekin biz bolsaḳ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarliḳ bilən kütməktimiz. U yər ḥəḳḳaniyliḳning makanidur» —** «u yər» ḥəm yengi asman wə yengi zeminnimu kərsitidu. ■ **3:13** Yəx. 65:17; 66:22; Wəḥ. 21:1. □ **3:15 «Rəbbimizning səwr-taḳiti» —** yaki «Rəbbimizning kəngqilik ḳilixi». **«wə Rəbbimizning səwr-taḳitini nijat dəp bilinglar» —** bu intayin ihqam jümlə bolup, bəlkim: «Hudaning səwr-taḳiti tehimu kəp adəmlərgə gunaḥidin ḳutḳuzulux pursiti yaritip bərməktə, dəp bilinglar» degəndək mənidə boluxi mumkin. Yənə mumkinqiliki barki, «nijat» muxu yərdə «bu dunyaning saḳlinip ḳelixi» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin; nemila bolmisun ayətning asasiy mənisi ohxax; biz pəḳət bu dunyada bolsaḳla, bügün towa ḳilip gunaḥlirimizdin ḳutulux yoli oquḳ turidu, dəp biliximiz lazim. **«dəl səyümlük ḳerindiximiz Pawlusmu əzigə ata ḳilinoʏan danaliḳ bilən bu ixlar tooʏruluḳ silərgə yazoʏan» —** «ḳerindiximiz Pawlusmu... silərgə yazoʏan» — Pawlusning kəp hizmiti «yat əllər», yəni Yəḥudiy əməslər arisida boloʏaqḳa, Petrusning bu hetimu bəlkim Yəḥudiy bolmioʏan etiḳadqilaroʏa yeziloʏan bolsa kerək. ■ **3:15** Rim. 2:4. ■ **3:16** Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tes. 4:15. □ **3:17 «Xuning bilən, i səyümlüklirim, mən eytḳan bu ixlarni aldin'ala bilgənikənsilər...» —** «mən eytḳan bu ixlar» bəlkim rosul Petrusning yuḳirida sahta təlim bərgüqilər tooʏruluḳ agaḥlandürüxlirini kərsitidu. **«bu əhlaḳsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəḥkəm turuxunglarni yoḳitip ḳoyuxtin ḥoxyar bolunglar» —** «bu əhlaḳsizlar» grek tili nushisida 2:7dimu ohxax səz ixlitilidu; demək, «bu əhlaḳsizlar» dəl sahta təlim bərgüqilərni kərsitidu. □ **3:18 «Əksiqə, Hudaning meḥir-xəpḳitidə ḥəm Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoʏuqimiz Əysa Məsiḥgə boloʏan bilixtə dawamliḳ əsünglar» —** «əsünglar» bolsa roḥiy ḥayatta, iman-etiḳad jəḥəttə bolidu. Muxu roḥiy əskən adəm Hudaning meḥir-xəpḳiti wə Rəb Əysa Məsiḥni qongḳur tonuxḳa kəprək nesip bolidu. Demək, «Hudaning meḥir-xəpḳiti wə Rəb Əysa Məsiḥni qongḳur tonux» ḥəm roḥiy əsüxning wasitisi ḥəm nətijisidur. Baxḳa birhil tərjimisi «Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoʏuqimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳitidə ḥəm Uningoʏa boloʏan tonuxta dawamliḳ əsünglar».

Yuḫanna «1»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan birinqi məktup» •••• Əysa Məsiḫ — Ḫayatliḳ Kalamidur

1 Əzəldin bar boloɣüqi, əzimiz angliɣan, əz kəzlirimiz tikilip ḳariɣan wə ḳollirimiz
bilən tutup siliɣan ḫayatliḳ Kalami tooɣrisida *silərgə bayan ḳilimiz*■
2 (bu ḫayatliḳ bizgə ayan bolup, biz uni kərduḳ. Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ
berimiz ḫəmdə Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni
silərgə bayan ḳilimiz)□
3 — silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni wə
angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə
Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur.□
4 Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp, bularni silərgə yeziwatimiz.□

Hudaning yoruḳluḳida pak yaxax

5 Wə biz Uningdin angliɣan ḫəm silərgə bayan ḳilidiɣan həwirimiz mana xudurki,
Huda nurdur wə Uningda ḫeqḳandaḳ ḳarangoɣuluḳ bolmaydu.■
6 Əgər biz Uning bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta
yürsək, yaloɣan eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz.□
7 Lekin U Əzi nurda boloɣinidək bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz
bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ
gunaḫtin paklaydu.□ ■
8 Əgər gunaḫimiz yoḳ desək, əz əzimizni aldiɣan bolimiz ḫəmdə bizdə ḫəḳiḳət
turmaydu.■
9 Gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, U bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ
ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur. □ ■

■ **1:1** Luḳa 24:39; Yḫ. 20:27; Yḫ. 1:1, 14; 2Pet. 1:16. □ **1:2 «Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ berimiz ḫəmdə Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni silərgə bayan ḳilimiz» —** «Ata» muxu yərdə Huda'atini bildüridu; oḳurmənlər bu həttə «Ata» wə «Ooɣul» degən səzlərni kərsə, Huda'ata wə Hudaning Ooɣli, yəni Uning Kalami Əysa Məsiḫni kərsitidu. □ **1:3 «— silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni wə angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur» —** «sirdax-ḫəmdəmlik» degənlik Injilda bu alaḫidə mənidə bolup, grek tilida «ortaḳliḳ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḫəm Huda bilən boloɣan alaḳini, ḫəm etiḳadqilarning bir-biri bilən boloɣan ziq alaḳisini, xundaḳla Hudaning xapaitidin ortaḳ nesiwə boluxni bildüridu. □ **1:4 «Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp…» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Bizning huxalliḳimiz tolup taxsun dəp… » deyilidu. ■ **1:5** Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ **1:6 «Əgər biz uning bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta yürsək, yaloɣan eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz» —** «ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz» grek tilida «ḫəḳiḳətni ḳilmaymiz» degən səz bilən ipadilinidu. □ **1:7 «Lekin U Əzi nurda boloɣinidək bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ gunaḫtin paklaydu» —** «U Əzi» muxu yərdə, xübḫisizki, Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19; Wəḫ. 1:5. ■ **1:8** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zəb. 143:2; Pənd. 20:9; Top. 7:20. □ **1:9 «gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, u bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur» —** nemixḳa rosul «U (Huda) … ixənqlik ḫəm adildur» dəydu? (1) Huda «muḳəddəs bəndilirini etiḳadi tüpəylidin kəqürüm ḳildim» desə, u səzidə qing turidu wə ixənqliktur; (2) Huda adil sotqi bolup, gunaḫni jazalimay ḳoymaydu. Xunga bizni kəqürüx üqün bizning gunaḫlirimizni əz ihtiyari bilən əz üstigə aloɣan ḳurbanliḳimiz gunaḫsiz Əysa Məsiḫkə ḳoyoɣan; u bizning ornimizda əldi. Xunga Yuḫanna ««Huda bizning gunaḫlirimizni kəqürüxkə…Ixənqlik ḫəm adildur» dəydu. Huda gunaḫlirimizni kəqürüxi bilən ix tohtimaydu, əlwəttə; u yənə bizni «barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilidu». ■ **1:9** Zəb. 32:5; Pənd. 28:13.

10 Əgər gunaḫ ḳilmiduḳ desək, Uni yaloɣanqi ḳilip ḳoyoɣan bolimiz wə Uning səz-kalami bizdin orun almioɣan bolidu.

2

Əysa Məsiḫ - Hudaoɣa boloɣan wəkilimizdur

1 I əziz balilirim, mən silərni gunaḫ sadir ḳilmisun dəp, bu səzlərni yeziwatimən. Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi Əysa Məsiḫ bardur.□ ■
2 U Əzi gunaḫlirimiz üqün *jazani kətürgüqi* kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur.□ ■
3 Bizning uni tonuoɣanliḳimizni biləliximiz — Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur.
4 «Uni tonuymən» dəp turup, Uning əmrlirigə əməl ḳilmioɣuqi kixi yaloɣanqidur, uningda ḥəḳikət yoḳtur.■
5 Lekin kimki Uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda Hudaning meḫir-muḫəbbiti ḥəḳikətən kamalətkə yətkən bolidu. Biz əzimizning Uningda boloɣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz.□ ■
6 «Hudada turup yaxaymən» degüqi bolsa *Əysaning* mangoɣinidək ohxax mengixi kerək.□ ■

Ḳerindaxlaroɣa meḫir-muḫəbbət kərsitix nurning bəlgisi

7 I səyümlüklirim, silərgə *burun anglap baḳmioɣan* yengi bir əmrni əməs, bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloɣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur.□ ■

□ **2:1 «I əziz balilirim,...»** — «əziz balilirim» grek tilida «kiqik balilirim». **«Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi Əysa Məsiḫ bardur»** — «yardəmqi wəkil» grek tilida «parakletos» deyilidu, bu səz «Yuḫ.» 14:16, 26, 15:26, 16:7də «yardəmqi» dəp tərjimə ḳilinidu. «Parakletos» xu yərlərdə Muḳəddəs Roḫni kərsitidu. Xu yərlərdiki bu səzning toluḳ mənisi tooɣruluḳ izaḫatlarni kərüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2 «U Əzi gunaḫlirimiz üqün jazani kətürgüqi kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur» —** «jazani kətürgüqi kafarət» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5də muxuningoɣa yeḳin bir səz tepilidu. Təwratta bu səz (ibraniy tilida) «kafarət təhti» yaki «rəḥim təhti» («Mis.» 25:17) ḥəm bəzidə «gunaḫ tiləx ḳurbanliḳi» yaki «gunaḫni yapḳuqi ḳurbanliḳ» degən mənidə kərülidu. Injilda uning asasiy uḳumi Hudaning oɣəzipini əz üstigə elix wə xundaḳla gunaḫlardin pak ḳilixtur. ■ **2:2** Yḫ. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuḫa. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuḫa. 4:20. □ **2:5 «Lekin kimki uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda Hudaning meḫir-muḫəbbiti ḥəḳikətən kamalətkə yətkən bolidu» —** Injil boyiqə insanlar bir-birimizni səyüx üqün wə Hudaning Əzini səyüx üqün ḳəlbimizgə «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» Muḳəddəs Roḫ arḳiliḳ təkülüxi kerək («Rim.» 5:5) andin bizning Hudaoɣa wə insalaroɣa meḫir-muḫəbbət kərsitiximiz mumkin bolidu. Xunga «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» Hudadin kəlgən ḥəm bizdin Hudaoɣa ḥəm insanlaroɣa ḳaritiloɣan muḫəbbitimizning ḥəmmisini kərsitidu. **«Biz əzimizning Uningda boloɣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz»** — «Uningda boloɣanliḳimiz»: — demək, Uning bilən yeḳin alaḳidə boloɣanliḳtur. «Rimliḳlaroɣa»diki kirix səzimizdiki «Məsiḫdə» «Hudada» wə «Roḫta» tooɣruluḳ bayanlirimiznimu kərüng. ■ **2:5** Yḫ. 13:35. □ **2:6 ««Hudada turup yaxaymən» degüqi bolsa...» —** «Hudada» grek tilida «uningda». **«Əysaning mangoɣinidək ohxax mengixi kerək»** — grek tilida «Uning mangoɣinidək ohxax mengixi kerək». ■ **2:6** Yḫ. 13:15; 1Pet. 2:21. □ **2:7 «I səyümlüklirim, silərgə burun anglap baḳmioɣan yengi bir əmrni əməs, bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloɣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur» —** Yuḫanna kərsətkən əmr, xübḫisizki, «bir-biringlaroɣa meḫir-muḫəbbətni kərsitinglar». 3:11, 4:21, «Yuḫ.» 13:34, 15:12ni kərüng. ■ **2:7** 2Yuḫa. 5.

8 Lekin yənə kelip mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr *desəkmu bolidu*; bu əmr
Məsiḥdə ḫəm silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoɣuluḳ ətüp kətməktə, wə
ḫəḳiḳiy nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi.□ ■
9 Kimdəkim əzini «nurda yaxawatimən» dəp turup, ḳerindixini əq kərsə, u
bügüngiqə ḳarangoɣuluḳta turuwatḳan bolidu.
10 Ḳerindixioɣa meḥir-muḥəbbət kərsətkən kixi yoruḳluḳta turmaḳta, uningda
gunaḥḳa putlaxturidioɣan ḫeqnemə ḳalmaydu. ■
11 Lekin ḳerindixini əq kərgən kixi ḳarangoɣuluḳtidur; u ḳarangoɣuluḳta mangidu
wə ḳəyərgə ketiwatḳanliḳini bilməydu, qünki ḳarangoɣuluḳ uning kəzlirini ḳarioɣu
ḳiliwətkən.
12 Mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḥliringlar Uning nami
üqün kəqürüm ḳilindi.□ ■
13 Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɣuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɣəlibə
ḳildinglar.□
14 Mən buni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki silər Atini tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɣuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər küqlüksilər, Hudaning səz-
kalami silərdə turidu wə silər u rəzil üstidinmu oɣəlibə ḳildinglar.

15 Bu dunyani wə bu dunyadiki ixlarni səymənglar. Ḫərkim bu dunyani səysə,
Atining səygüsi uningda yoḳtur. □ ■
16 Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni ətiki ḫəwəs, kəzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɣa
boloɣan məoɣrurluḳning ḫəmmisi Atidin kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɣandur,
halas; □
17 wə bu dunya wə uningdiki ḫəwəslərning ḫəmmisi ətüp ketidu. Lekin Hudaning
iradisigə əməl ḳiloɣuqi kixi mənggü yaxaydu.■

Dəjjal — Əysa Məsiḫning rəḳibi

□ **2:8 «Lekin yənə kelip mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr desəkmu bolidu; bu əmr Məsiḥdə ḫəm silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoɣuluḳ ətüp kətməktə, wə ḫəḳiḳiy nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi» —** bu sirliḳ əmma bək muḥim 7-8-ayətlər tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. Bizningqə asasiy mənisi xuki, «roḥiy ḫayat» kəlgəndin keyin insanlarda «bir-biringlaroɣa muḥəbbət kərsitix» ḫəḳiḳətən mumkin bolidu, xunga bu əmrmu «yengi» bolidu. ■ **2:8** Yḫ. 13:34; 15:12. ■ **2:10** Yḫ. 12:35; 1Yuḫa. 3:14. □ **2:12 «i əziz balilirim» —** grek tilida «i kiqik balilirim». **«mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḥliringlar uning nami üqün kəqürüm ḳilindi» —** «Uning nami» degənlik Əysa Məsiḫning namidur. Oḳurmənlərning esidə barki, «Əysa» degən nam «Pərwərdigarning nijati» degən mənidə. ■ **2:12** Luḳa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ **2:13 «mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɣəlibə ḳildinglar» —** «u rəzil» Xəytanni kərsitidu. □ **2:15 «Ḫərkim bu dunyani səysə, Atining səygüsi uningda yoḳtur» —** Atining səygüsi» Hudadin kəlgən muḥəbbət, demək. 2:5 wə uningdiki «Hudaning meḥir-muḥəbbiti» tooɣruluḳ izaḥatni kərüng. ■ **2:15** Gal. 1:10; Yaḳ. 4:4. □ **2:16 «Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni ətiki ḫəwəs…» —** «ətiki ḫəwəs»: Injilda «ət» yaki «ətlər» kəp waḳitlarda insanlardiki gunaḥining təbiitini kərsitidu. «Rimliḳlaroɣa»diki kirix səzning insanlardiki «ət» wə «ətlər» tooɣruluḳ bayanlarni kərüng. **«Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni ətiki ḫəwəs, kəzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɣa boloɣan məoɣrurluḳning ḫəmmisi atidin kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɣandur, halas» —** oḳurmənlər dunyadiki ixlarning bu üq amilining (1) Xəytanning Ḫawa-animizning aldioɣa ḳoyoɣan üq hil ezitḳu amilioɣa ohxax ikənlikini («Yar.» 3:6); (2) Xəytanning qəl bayawanda Əysa Məsiḫni sinioɣandiki üq hil wəswəsisigə ohxax ikənlikini bayḳiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luḳa» 4:1-13ni kərüng). ■ **2:17** Zəb. 90:9-10; Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaḳ. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24.

18 Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning *ahir zamanda* kelidiɵanliḳini angliɵininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning өzidila nuroɵun dəjjallar məydanoɵa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɵanliḳi bizgə məlum. □ ■
19 Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər bizlərdin boloɵan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḫeqḳaysisining əslidə bizdikilərdin bolmioɵanliḳi pax ḳilinoɵanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti.□ ■
20 Ḫalbuki, silər bolsanglar Muḳəddəs Boloɵuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḫəmmə ixni bilisilər. □ ■
21 Silərgə bu hətni yiziximdiki səwəb, silərning ḫəḳiḳətni bilmigənlikinglar üqün əməs, bəlki ḫəḳiḳətni bilip, yaloɵanqiliḳning ḫəḳiḳəttin kelip qiḳmaydioɵanliḳini bilgənlikinglar üqündur.
22 Əmisə, kim yaloɵanqi? Əysaning Məsiḩ ikənlikini inkar ḳiloɵuqi kixi bulsa, u yaloɵanqidur. Ata wə Ooɵulni inkar ḳiloɵuqi kixi өzi bir dəjjaldur.
23 Kimdəkim Ooɵulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɵulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu.□ ■
24 Silər bolsanglar, burundin anglap keliwatḳininglarni өzünglarda dawamliḳ turoɵuziweringlar. Burundin anglap keliwatḳininglar silərdə dawamliḳ turiwərsə, silərmu dawamliḳ Ooɵul wə Atida yaxawatḳan bolisilər;
25 wə Uning bizgə ḳiloɵan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḫayatliḳtur.□
26 Silərni azdurmaḳqi boloɵanlarni nəzərdə tutup, bularni silərgə yazdim;
27 Silər bolsanglar, silər Uningdin ḳobul ḳiloɵan məsiḩligüqi Roḩ silərdə turiweridu, silər ḫeqkimning өgitixigə moḩtaj əməssilər; bəlki ənə xu məsiḩligüqi Roḩ silərgə

□ **2:18 «Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning ahir zamanda kelidioɵanliḳini angliɵininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning өzidila nuroɵun dəjjallar məydanoɵa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɵanliḳi bizgə məlum»** — «dəjjal» grek tilida «antihristos». Dəjjal tooɵruluḳ «Dan.» 9-babtiki izaḫatlarni, «Mat.» 24-bab wə izaḫatlirini wə «2Tes.» 2-bab wə izaḫatlarni, «Wəḩiy» 13-bab wə «ḳoxumqə səz»ni (dəjjal tooɵruluḳ) kərüng. Bu ayəttə tiloɵa elinoɵan «nuroɵun dəjjallar» Məsiḩ wə Uning təlimigə ḳarxi qiḳḳanlarning ḫəmmisini kərsitidu (19- wə -22-ayətni kərüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tes. 2:3. □ **2:19 «Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər bizlərdin boloɵan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḫeqḳaysisining əslidə bizdikilərdin bolmioɵanliḳi pax ḳilinoɵanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti»** — «… əslidə bizdikilərdin bolmioɵanliḳi pax ḳilinoɵanliḳi üqün» — demək, Huda tərpidin bekitilgən ix; xubḩisizki, muxu «dəjjallar» ḳerindaxlarning kiqik peillikioɵa, xundaḳla məoɵrurluḳḳa boloɵan өqmənlikigə qidimioɵan bolup, xu qaoɵda Huda ularni jamaətkə pax ḳilix üqün ularni өz məoɵrur təbiiyitining kəynigə kirixkə ḳozoɵioɵan; xuning bilən «ular arimizdin qiḳip kətti». ■ **2:19** Zəb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19. □ **2:20 «Muḳəddəs Boloɵuqi»** —Əysa Məsiḩni kərsitidu. **«Muḳəddəs Boloɵuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar»** — «məsiḩligüqi Roḩ» degən bu səz muxu yərdə Muḳəddəs Roḩni kərsitidu; bu səz əslidə Təwrat dəwridə padixaḩlarni, kaḩinlarni wə bəzidə pəyoɵəmbərlərni өz mənsipigə bekitix wə təstiḳlax üqün ularning bexioɵa ḳuyuloɵan «muḳəddəs may»ni kərsitətti («məsiḩligüqi may»); bu ix Təwratta «məsiḩ ḳilix» yaki «məsiḩləx» dəp atilatti. Injil dəwridə Nasarətlik Əysa may bilən əməs, bəlki Muḳəddəs Roḩ bilən «məsiḩ ḳilinoɵan» («Mat.» 3:16, «Luḳa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni kərüng). Ḫazir Məsiḩ əslidə Өzini «məsiḩ ḳiloɵuqi Roḩ»ni, yəni Hudaning Muḳəddəs Roḩini Өzigə etiḳad ḳiloɵuqilaroɵa ata ḳilidu; xuning bilən Injil dəwridə Təwrattiki «məsiḩləx meyi»ning adəmning bexioɵa ḳuyuluxining ornioɵa, «Məsiḩligüqi Roḩ», yəni Muḳəddəs Roḩ adəmning roḩ-ḳəlbining üstigə kelip xu yərdə makan tutidu. **«Məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḫəmmə ixni bilisilər»** — «silər ḫəmmə ixni bilisilər» yaki «silər ḫəmmə adəmni bilisilər» yaki «ḫəmminglar ḫəḳiḳətni bilisilər». ■ **2:20** Zəb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23 «Kimdəkim Ooɵulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɵulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu»** — grek tilida «Kimdəkim Ooɵulni rət ḳilsa, u Atioɵa igə bolmaydu; lekin Ooɵulni etirap ḳilsa, u Atioɵimu igə bolidu» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:23** Luḳa 12:9; 2Tim. 2:12.
□ **2:25 «wə Uning bizgə ḳiloɵan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḫayatliḳtur»** — «Uning ḳiloɵan wədisi bolsa» — Hudaning Өzining wədisi yaki Əysaning wədisini kərsitidu; bizningqə «U» 20-ayəttə tiloɵa elinoɵan «Muḳəddəs Boloɵuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək.

barlik ixlar tooɣruluk өgitiwatkandək (U ḫəktur, ḫeq yaloɣan əməstur!) — ḫəm өgətkəndək, silər dawamlik Uningda yaxaydioɣan bolisilər.□ ■
28 Əmisə, i əziz balilirim, dawamlik Uningda turup yaxaweringlar. Xundak kilsanglar, U ḫərkaqan kaytidin ayan boloɣanda korkmas bolimiz ḫəm U kəlginidə Uning aldida ḫeq hijalət bolup kalmaymiz. □ ■
29 *Hudaning* ḫəkkaniy ikənlikini bilgənikənsilər, ḫəkkaniylikka əməl kiloɣuqilarning ḫərbirining uning təripidin tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək.□

3

Biz Hudaning pərzəntliri

1 Karanglar, Ata bizgə xundak qongkur meḫir-muḫəbbət kərsətkənki, biz «Hudaning əziz baliliri» dəp atalduk — wə biz ḫəkikətənmu xundak. Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi.□ ■
2 Səyümlüklirim, biz ḫazir Hudaning əziz baliliridurmiz; kəlgüsidə kandak bolidioɣanlikimiz tehi oquk ayan kilinmioɣan. Birak U *kaytidin* ayan kilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanlikimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz.□ ■
3 Wə *Məsiḫgə* ümid baoɣlioɣan ḫərbir kixi U pak boloɣandək əzini paklimakta.□
4 Gunaḫ sadir kiloɣan kixi *Hudaning* kanunioɣa hilaplik kiloɣan bolidu. Qünki gunaḫ sadir kiloɣanlik *Hudaning* kanunioɣa hilaplik kiloɣanliktur.□ ■
5 Ḫalbuki, silər Uni gunaḫlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan kilinoɣan wə xundakla Uningda ḫeqkandak gunaḫ yoktur, dəp bilisilər.□ ■

□ **2:27 «silər bolsanglar, silər Uningdin kobul kiloɣan məsiḫligüqi Roḫ silərdə turiweridu» —** «Uningdin» muxu yərdə Hudaning Өzini yaki Əysani kərsitidu; bizningqə «U» yənə 20-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Mukəddəs Boloɣuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək. **«Məsiḫligüqi Roḫ»** — 20-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. ■ **2:27** Yər. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28 «u ḫərkaqan kaytidin ayan boloɣanda korkmas bolimiz ḫəm u kəlginidə uning aldida ḫeq hijalət bolup kalmaymiz» —** «korkmas» yaki «yürəklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuḫa. 3:2. □ **2:29 «Hudaning ḫəkkaniy ikənlikini bilgənikənsilər» —** grek tilida «Uning ḫəkkaniy ikənlikini bilgənikənsilər». Muxu ayəttə Hudani kərsitixi kerək, qünki ayətning keyinki kismida «Uningdin (Hudadin) tuoɣulux» tiloɣa elinidu. **«ḫəkkaniylikka əməl kiloɣuqilarning ḫərbirining Uning təripidin tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək»** — «Uning təripidin tuoɣuloɣuqi»: — demək, Hudaning pərzənti, «kaytidin, yukiridin tuoɣuloɣan» kixini kərsitidu. «Yuḫ.» 3:1-21ni kərüng. □ **3:1 «Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi» —** «Uni» Əysa Məsiḫ yaki Hudaning Өzini kərsitidu. Bizningqə Məsiḫni kərsitidu («Yuḫ.» 1:10ni kərüng). ■ **3:1** Yḫ. 1:12. □ **3:2 «Birak U kaytidin ayan kilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanlikimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz» —** «U» — Əysa Məsiḫni kərsitidu. Təwəndiki izaḫatni kərüng. **«U kaytidin ayan kilinoɣanda»** — muxu ayəttiki «U» bizningqə Əysa Məsiḫni kərsitidu. Bəzi alimlar ayətni baxkiqə qüxinip: — «U» (demək, bizning kəlgüsidə kandak bolidioɣanlikimiz») ayan kilinoɣanda...» dəp karaydu. Lekin bizningqə rosul Yuḫanna Məsiḫni uluɣlaxtiki ḫərbir pursəttin toluk paydilinidu, muxu yərdimu xundak kiloɣan bolup, u yənila Məsiḫni kərsətkən. ■ **3:2** Yəx. 56:5; Mat. 5:12; Yḫ. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3 «wə Məsiḫgə ümid baoɣlioɣan ḫərbir kixi U pak boloɣandək өzini paklimakta» —** «Məsiḫgə» grek tilida «Uningoɣa». **«...U pak boloɣandək өzini paklimakta»** — «U» muxu yərdə bəlkim Məsiḫni kərsitidu; yukiriki 2-ayət wə izaḫatini kərüng. □ **3:4 «Gunaḫ sadir kiloɣan kixi Hudaning kanunioɣa hilaplik kiloɣan bolidu. Qünki gunaḫ sadir kiloɣanlik Hudaning kanunioɣa hilaplik kiloɣanliktur» —** «Hudaning kanuni» grek tilida pəkət «kanun» dəp eytilidu. Lekin kəzdə tutuloɣini məlum bir insaniy kanun əməs, bəlki Hudaning kanunidur. Yuḫannaning muxu yərdə kəzdə tutkini bəlkim Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun bolupla kalmay, yənə bəlkim ḫərbir kixining wijdanida (az bolsun, kəp bolsun) namayan kilinoɣan Hudaning kanunini kərsətsə kerək («Rim.» 2:13-15nimu kərüng). Bu ayət bolsa 2:29diki səzlərning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuḫa. 5:17. □ **3:5 «Ḫalbuki, silər uni gunaḫlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan kilinoɣan» —** «Uni» Məsiḫni kərsitidu. Uxbu ayət bilən munasiwətlik «Yuḫ.» 1:29ni kərüng. ■ **3:5** Yəx. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pet. 2:22; 1Tim. 1:15.

6 Uningda yaxawatqan ḫərbir kixi gunaḫ sadir qilmaydu; kimdəkim gunaḫ sadir qilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu.□

7 Əziz balilirim, ḫeqkimning silərni aldixioɣa yol qoymanglar. Ḫəkqaniyliqqa əməl qiloɣuqi kixi U ḫəkqaniy boloɣinidək ḫəkqaniydur.□ ■

8 Lekin gunaḫ sadir qiloɣuqi Iblistindur. Qünki Iblis əlmisaqtin tartip gunaḫ sadir qilip kəlməktə. Hudaning Ooɣlining dunyada ayan qilinixidiki məqsət Iblisning əməllirini yoqitixtur.

9 Hudadin tuoɣuloɣuqi gunaḫ sadir qilmaydu; Hudaning uruqi uningda orun aloɣaqqa, u gunaḫ sadir qilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɣuloɣandur. □ ■

10 Hudaning baliliri bilən Iblisning baliliri xuning bilən pərqliniduki, kimdəkim ḫəkqaniyliqqa əməl qilmisa wə yaki əz qerindixioɣa meḫir-muḫəbbət kərsətmisə Hudadin əməstur.

11 Qünki silər dəsləptin anglap keliwatqan həwər mana dəl xuki, bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximiz kerəktur. ■

12 U u rəzildin boloɣan, inisini əltürgən Qabiloɣa ohxax bolmasliqimiz kerək; u nemixqa inisini qətl qildi? Uning əzining qiloɣanliri rəzil, inisining qiloɣanliri ḫəkqaniy boloɣanliqi üqün xundaq qiloɣan. ■

13 Xunga, i qerindaxlar, bu dunya silərni əq kərsə, buningoɣa ḫəyran qalmanglar. ■

14 Biz qerindaxlarni səygənlikimizdin, əlümdin ḫayatliqqa ətkənlikimizni bilimiz. Əz qerindixini səymigüqi tehi əlümdə turuwatidu. ■

15 Qerindixioɣa əqmənlik qiloɣan kixi qatildur wə ḫeqqandaq qatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɣanliqini bilisilər. □ ■

16 Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, u biz üqün Əz jenini pida qildi; xuningdək bizmu qerindaxlirimiz üqün əz jenimizni pida qilixqa qərzdardurmiz. □ ■

17 Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qerindixining moḫtajliqini kərüp turup, uningoɣa kəksi-qarnini aqmisa, bundaq kixidə nədimu Hudaning meḫir-muḫəbbiti bolsun? □ ■

18 Əziz balilirim, səz bilən wə til bilən əməs, bəlki əməldə wə ḫəqiqəttə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli.

19 Biz xundaq ixlar bilən əzimizning ḫəqiqəttin boloɣanliqimizni biləlaymiz wə

□ **3:6 «Uningda yaxawatqan ḫərbir kixi gunaḫ sadir qilmaydu; kimdəkim gunaḫ sadir qilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu»** — «gunaḫ sadir qilsa,...» degənlik xübḫisizki, adəmning adəttiki yürüx-turuxini, gunaḫ ilkidin qiqmay turoɣanliqini kərsitidu. 3:9 wə «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:7 «Ḫəkqaniyliqqa əməl qiloɣuqi kixi u ḫəkqaniy boloɣinidək ḫəkqaniydur»** — «U» bizningqə muxu yərdə yənə Məsiḫni kərsitidu. Yuqiriqi 5-6-ayətni kərüng. ■ **3:7** 1Yuḫa. 2:29. □ **3:9 «Hudadin tuoɣuloɣuqi gunaḫ sadir qilmaydu; Hudaning uruqi uningda orun aloɣaqqa, u gunaḫ sadir qilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɣuloɣandur»** — «Hudaning uruqi (yaki «nəsli») uningdin orun aloɣaqqa...» degənliktə «Hudaning uruqi» Məsiḫning Əzi yaki Uning səz-kalamini kərsitidu. Baxqiqə eytqanda, Məsiḫ Əysaning təbiiyitini kərsitidu, xundaqla Uning kixilərning roḫidin orun aloɣanliqini kərsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yuḫ.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 wə «Gal.» 3:16ni kərüng. Bu ayət tooɣruluq «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:9** 1Pet. 1:23; 1Yuḫa. 5:18. ■ **3:11** Yḫ. 13:34; 15:12; 1Yuḫa. 3:23. ■ **3:12** Yar. 4:8; Ibr. 11:4. ■ **3:13** Yḫ. 15:18. ■ **3:14** 1Yuḫa. 2:10. □ **3:15 «Qerindixioɣa əqmənlik qiloɣan kixi qatildur»** — «Mat.» 5:21-22ni kərüng. **«ḫeqqandaq qatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɣanliqini bilisilər»** — bu səzlər ḫeqbir qatil Hudaning kəqürümigə erixəlməydu, degənlik əməs. Məsilən «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni kərüng. ■ **3:15** Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ **3:16 «Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, U biz üqün Əz jenini pida qildi...»** — «U» — Məsiḫ, əlwəttə. ■ **3:16** Yḫ. 15:13; Əf. 5:2. □ **3:17 «Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup, qerindixining moḫtajliqini kərüp turup...»** — «mal-mülük» muxu yərdə, grek tilida «tirikqilik» bilən ipadilinidu. ■ **3:17** Qan. 15:7; Luqa 3:11; Yaq. 2:15.

Hudaning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz. □
20 Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin
üstün wə ḫəmmini bilgüqidur. □
21 Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz
□
22 wə xundaḳla Uningdin nemini tilisək xuningoɳa erixələymiz; qünki biz Uning
əmrlirigə əməl ḳilip, Uni hursən ḳilidioɳan ixlarni ḳilimiz. ■
23 Wə Uning əmri xuki, uning Ooɳli Əysa Məsiḫning namioɳa etiḳad ḳiliximiz ḫəmdə
Uning bizgə tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur.
□ ■
24 Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɳan kixi *Hudada* yaxaydioɳan wə *Hudamu* uningda
yaxaydioɳan bolidu. Əmdi Hudaning bizdə yaxaydioɳanliḳini bilginimiz bolsa, U bizgə
ata ḳiloɳan Roḫtindur.□ ■

4

*Sahta pəyoɳəmbərlərdin ḫəzər əyləngla*r
1 Səyümlüklirim, ḫərbir *«wəḫiy ḳiloɳuqi»* roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar,
bəlki bu roḫlarning Hudadin kəlgən-kəlmigənlikini pərḳləndürüx üqün ularni
sinanglar. Qünki nuroɳun sahta pəyoɳəmbərlər dunyadiki jay-jaloɳa pəyda
boldi.□ ■
2 Hudaning Roḫini mundaḳ pərḳləndürələysilər: Əysani, yəni dunyaoɳa insaniy
təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɳuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu;□
3 wə dunyaoɳa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɳan roḫ Hudadin
kəlgən əməs. Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning

□ **3:19 «biz xundaḳ ixlar bilən əzimizning ḫəḳiḳəttin boloɳanliḳimizni biləlәymiz wə (Hudaning) aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» —** «Hudaning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» grek tilida «uning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz». **«...hatirjəm ḳilalaymiz» —** yaki «ḳayil ḳilalaymiz». Demək, birsi «mən Hudadinmu, əməsmu?» dəp gumanlanoɳan bolsa, əzidin «məndə meḫir-muḫəbbət barmu-yoḳ?» dəp sorisa wə əzining meḫir-muḫəbbəttə yaxawatḳanliḳini kərgən bolsa, «mən ḫəḳiḳətən Hudadin tuoɳuloɳanmən» dəp əzini ḳayil ḳilalaydu. □ **3:20 «Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin üstün wə ḫəmmini bilgüqidur» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim «wijdanimiz»ni kərsitidu. □ **3:21 «Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim yənə «wijdanimiz»ni kərsitidu. **«yürəklik turimiz»** — yaki «ḳorḳmas turimiz». ■ **3:22** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 5:14. □ **3:23 «ḫəmdə Uning bizgə tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur» —** «Uning bizgə tapilioɳini» muxu yərdə bizningqə Hudaning Əzining (Məsiḫ arḳilik) bizgə tapilioɳinini kərsitidu. ■ **3:23** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 4:21. □ **3:24 «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɳan kixi Hudada yaxaydioɳan...» —** grek tilida «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɳan kixi Uningda yaxaydioɳan...». **«...wə Hudamu uningda yaxaydioɳan bolidu» —** grek tilida «wə Umu uningda yaxaydioɳan bolidu». ■ **3:24** Yḫ. 14:23; 15:10; 1Yuḫa. 4:12. □ **4:1 «Səyümlüklirim, ḫərbir «wəḫiy ḳiloɳuqi» roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar» —** ««wəḫiy ḳiloɳuqi» roḫ» bəlkim etiḳadqining əz wujudioɳa yeḳin kelip «sanga wəḫiy ḳilimən» dəydioɳan roḫni, yaki eḫtimaloɳa əng yeḳin boloɳini etiḳadqilarning yenioɳa kəlgən yaki ḫətta jamaətning əz iqidin turup «Mən silərgə Hudaning wəḫiyini ḫazir yətküzimən» degüqilərni kərsitidu; ayətning ikkinqi ḳismi dəl muxu «sahta pəyoɳəmbərlər»ni kərsitidu. ■ **4:1** Yər. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Pet. 2:1; 2Yuḫa. 7. □ **4:2 «Əysani, yəni dunyaoɳa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɳuqi ḫərbir roḫ...» —** «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. **«Əysani, yəni dunyaoɳa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɳuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu»** — muxu ayəttə deyilgən «roḫ» məlum insanning aoɳzi arḳiliḳ gəp ḳiliwatidu, əlwəttə. Ḫalḳiliḳ məsilə: — məlum birsi jamaəttə səz ḳilip «Hudaning wəḫiyini silərgə yətküzimən» desə, biraḳ «insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫ»ni etirap ḳilmisa, əmdi uningda səz ḳilidioɳan roḫ Hudaning Roḫi əməs, bəlki jin-xəytanlarning biri yaki bu kixining əzining Huda bilən ḳarxilixidioɳan insaniy roḫ bolidu, halas.

kelidiɵanliḳi tooɣruluḳ angliɵanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi.□ ■
4 Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin ɵalib kəldinglar; qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur.□
5 Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu.□
6 Biz bolsaḳ Hudadin boloɣanmiz; Hudani tonuoɣan kixi bizning səzlirimizni anglaydu. Hudadin bolmioɣan kixi bolsa bizning səzlirimizni anglimaydu. Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz.□ ■

Huda Ɵzi meḫir-muḫəbbəttur

7 I səyümlüklirim, bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli; qünki meḫir-muḫəbbətning ɵzi Hudadindur wə meḫir-muḫəbbət kərsətküqining ḫərbiri Hudadin tuoɣuloɣan bolidu wə Hudani tonuydu.
8 Meḫir-muḫəbbət kərsətmigüqi kixi Hudani tonumioɣan bolidu; qünki Huda Ɵzi meḫir-muḫəbbəttur.
9 Hudaning meḫir-muḫəbbiti bizdə xuning bilən axkara boldiki, Huda bizni Uning arḳilik ḫayatḳa erixsun dəp birdinbir yeganə Ooɣlini dunyaoɣa əwətti. ■
10 Meḫir-muḫəbbət dəl xuningdin ayanki, bizlərning Hudani səyginimiz bilən əməs, bəlki U Ɵzi bizni səyüp gunaḫlirimizning jazasini kətürgüqi kafarət boluxḳa Ɵz Ooɣlini əwətkini bilən ayandur.■
11 I səyümlüklirim, Huda bizgə xu ḳədər meḫir-muḫəbbət kərsətkən yərdə, bizmu bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitixkə ḳərzdardurmiz.
12 Ḫeqkim ḫeqḳaqan Hudani kərgən əməs; lekin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsətsək, Huda bizdə yaxaydu wə uning meḫir-muḫəbbiti bizdə kamalətkə yətkən bolidu. ■
13 Biz bizning Uningda yaxawatḳanliḳimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanliḳini xuningdin bilimizki, U Ɵz Roḫini bizgə ata ḳiloɣan. □
14 Biz xuni kərgən wə xundaḳla xuningoɣa guwaḫliḳ berimizki, Ata Ooɣulni dunyaoɣa ḳutḳuzoɣuqi boluxḳa əwətti.
15 Əgər kimdəkim Əysani Hudaning Ooɣli dəp etirap ḳilsa, Huda uningda, umu Hudada yaxaydu.

□ **4:3 «wə dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɣan roḫ Hudadin kəlgən əməs»** — xu waḳitlarda, bəzilər Əysa Məsiḫni «ḫəḳiḳiy insan əməs, bəlki insanning xəklidə namayan boloɣan bir hil roḫ, halas» degən yaloɣan təlim tarḳaloɣanidi. **«…Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning kelidiɵanliḳi tooɣruluḳ angliɵanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi»** — oḳurmənlərning esidə barki, «dəjjal»ning mənisi «Məsiḫgə ḳarxi» ḫəm «Məsiḫning ornini talaxḳuqi»dur (yuḳiridiki 2:18, 2:20 wə izaḫatlarni kərüng). ■ **4:3** 2Tes. 2:7; 1Yuḫa. 2:18, 22. □ **4:4 «Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin ɵalib kəldinglar»** — «ular» muxu yərdə sahta pəyoɣəmbərlərni wə təlim bərgüqilərni kərsitidu. **«qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur»** — «silərdə Turoɣuqi» Muḳəddəs Roḫni, «bu dunyada turoɣuqi» Iblisni kərsitidu. □ **4:5 «Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu»** — «ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu» yaki «ular bu dunyadin səzləydu» yaki «ular bu dunya tooɣruluḳ səzləydu». □ **4:6 «Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz»** — «Ḫəḳiḳətning Roḫi» Muḳəddəs Roḫni, «ezitḳuluḳning roḫi» Xəytanning ɵzi yaki jinlarni kərsitidu. ■ **4:6** Yḫ. 8:47; 10:27. ■ **4:9** Yḫ. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuḫa. 2:2. ■ **4:12** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Yḫ. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuḫa. 3:24. □ **4:13 «Biz bizning Uningda yaxawatḳanliḳimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanliḳini xuningdin bilimizki, U Ɵz Roḫini bizgə ata ḳiloɣan»** — «U Ɵz Roḫini bizgə ata ḳiloɣan» grek tilida «U Ɵz Roḫidin bizgə ata ḳiloɣan» bilən ipadilinidu.

16 Biz bolsaḳ Hudaning bizgə boloɣan meḩir-muḩəbbitini tonup yəttuḳ, xundaḳla uningoɣa tolimu ixənduḳ. Huda Өzi meḩir-muḩəbbəttur wə meḩir-muḩəbbəttə yaxioɣuqi kixi Hudada yaxaydu, Hudamu uningda yaxaydu.
17 Muxundaḳ boloɣanda, meḩir-muḩəbbət bizdə mukəmməllixidu; xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-ḳorḳmas bolalaymiz. Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz. □
18 Meḩir-muḩəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḩir-muḩəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu. Qünki ḳorḳunq Hudaning jazasi bilən baoɣlinixliḳtur; ḳorḳunqi bar kixi meḩir-muḩəbbəttə kamalətkə yətküzülgən əməstur.□
19 Biz meḩir-muḩəbbət kərsitimiz, qünki Huda aldi bilən bizgə meḩir-muḩəbbət kərsətti.
20 Əgər birsi «Hudani səyimən» dəp turup, ḳerindixioɣa əqmənlik ḳilsa, u yaloɣanqidur. Qünki kəz aldidiki ḳerindixini səymigən yərdə, kərüp baḳmioɣan Hudani ḳandaḳmu səysun? ■
21 Xunga bizdə Uningdin: «Hudani səygən kixi ḳerindixinimu səysun» degən əmr bardur.■

5

Etiḳad «bu dunya»ning üstidin oɣəlibə ḳilidu

1 Əysaning Məsiḩ ikənlikigə ixəngən ḫərbir kixi Hudadin tuoɣuloɣan bolidu; wə tuoɣduroɣuqi *Atini* səyidioɣan ḫərbir kixi Uningdin tuoɣuloɣuqinimu səyidu.□ ■
2 Biz өzimizning Hudaning balilirini səyidioɣanliḳimizni xuningdin bilimizki, Hudani səyüp, Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur.
3 Hudani səyüx Uning əmrlirigə əməl ḳilix deməktur; wə Uning əmrliridə turmaḳ eoɣir ix əməstur.■
4 Qünki Hudadin tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɣəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin oɣəlibə ḳiloɣuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur.□ ■
5 Bu dunyaning üstidin oɣəlibə ḳiloɣuqi zadi kimlər? Pəḳət Əysani Hudaning Ooɣli dəp etiḳad ḳiloɣuqilar əməsmu?■

□ **4:17 «xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-ḳorḳmas bolalaymiz»** — «soraḳ küni» yaki «ḳiyamət küni». Oḳurmənlərning esidə bolsunki, «ḳiyamət küni»ni ətraplik qüxinix üqün Təwrat-Injilda uning tooɣrisidiki kəp təpsilatlar bar. **«Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz»** — grek tilida «Qünki U ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz». Demək, biz bu dunyada Əysadək adil, ḫəḳḳaniy, rastqil, kəmtər, meḩriban, muḩəbbətlik….bolimiz. Təkitləngini «bu dunyada» — qünki bu dunyada undaḳ bolux pəḳət Hudaning meḩir-xəpḳiti wə toluḳ küq-ḳudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ **4:18 «Meḩir-muḩəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḩir-muḩəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu»** — yaki «meḩir-muḩəbbət mukəmməl bolsa, ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu». ■ **4:20** 1Yuḫa. 2:4. ■ **4:21** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23.
□ **5:1 «…wə tuoɣduroɣuqi (Ata)ni səyidioɣan ḫərbir kixi uningdin tuoɣuloɣuqinimu səyidu»** — bu səz bəlkim xu dəwrdiki bir təmsil boluxi mumkin idi. «Uningdin tuoɣuloɣuqi»lar etiḳadqi ḳerindaxlarni kərsitidu. ■ **5:1** Yḫ. 1:12. ■ **5:3** Mat. 11:29,30; Yḫ. 14:15; 15:10. □ **5:4 «Qünki Hudadin tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɣəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin oɣəlibə ḳiloɣuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur»** — «bu dunya» muxu yərdə Hudaoɣa ḳarxi qiḳidioɣan pütkül dunyadiki etiḳadsizlarni kərsitidu, əlwəttə. Qünki əməliyəttə «bu dunyadikilər» Xəytanning ilkidə mərkəzləxkən, Hudaoɣa ḳarxi bir tüzümdur. ■ **5:4** Yḫ. 16:33. ■ **5:5** 1Kor. 15:57; 1Yuḫa. 4:15.

6 U bolsa su wə ḳan arḳilik kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḥdur; Uning kelixi pəḳət su bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlarоɳa guwaḫlik bərgüqi bolsa Roḫtur, qünki Roḫ Θzi ḫəḳiḳəttur.□
7 Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫlik bərgüqi bar: —□
8 bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining *guwaḫliḳi* birdur. □
9 Əgər biz insanlarning guwaḫliḳini ḳobul ḳilsaḳ, Hudaning guwaḫliḳi bularningkidin üstündur. Huda Θz Ooɳli tooɳrisida xundaḳ guwaḫlik bərgən —
10 (Hudaning Ooɳlioɳa etiḳad ḳiloɳan kixining iqidə xu guwaḫlik bardur; biraḳ Hudaoɳa ixənmigən kixi Uni yaloɳanqi ḳiloɳan bolidu, qünki U Hudaning Θz Ooɳlini təstiḳlioɳan guwaḫliḳioɳa ixənmigən) ■
11 guwaḫlik dəl xudurki, Huda bizgə mənggülük ḫayatni ata ḳildi wə bu ḫayatlik Uning Ooɳlididur. ■
12 Xunga Ooɳuloɳa igə boloɳan kixi ḫayatliḳḳa igə boloɳan bolidu; Hudaning Ooɳlioɳa igə bolmioɳan kixi ḫayatliḳḳa igə bolmioɳan bolidu.

Mənggülük ḫayat

13 Mən bularni Hudaning Ooɳlining namioɳa etiḳad ḳiloɳan silərgə silərning mənggülük ḫayatḳa igə boloɳanliḳinglarni bilixinglar üqün yazdim. ■
14 Wə bizning Uningoɳa boloɳan toluḳ ixənq-hatirjəmlikimiz xundaḳki, Uning iradisigə muwapiḳ ḫərḳandaḳ bir ixni tilisək, U bizni anglaydu. ■
15 Uni ḫərnemə tiliginimizni anglaydu dəp bilgənikənmiz, duayimizda Uningdin tiliginimizgə erixtuḳ, dəp bilimiz.
16 Birsi ḳerindixining ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan bir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳini kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫ sadir ḳiloɳanlar üqün uningoɳa ḫayatlik ata ḳilidu. Θlümgə məḫkum gunaḫmu bardur. Uning tooɳrisidin tilisun, deməymən. □ ■
17 Ḫəmmə ḫəḳḳaniyətsizlik gunaḫtur; wə ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫmu bar. ■
18 Hudadin tuoɳuloɳuqining gunaḫ sadir ḳilmaydioɳanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoɳuloɳan Zat bundaḳ kixini ḳooɳdap ḳalidu wə axu rəzil uningoɳa

---

□ **5:6 «U bolsa su wə ḳan arḳilik kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḥdur; Uning kelixi pəḳət su bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlarоɳa guwaḫlik bərgüqi bolsa Roḫtur, qünki Roḫ Θzi ḫəḳiḳəttur» —** «Roḫ» — Hudaning Muḳəddəs Roḫini kərsitidu. Bu ayətning məzmuni birnəqqə sahta təlimgə ḳarita rəddiyə berixtur. Muəllip ḳət'iylik bilən xuni ispatlimaḳqiki: (1) Əysa Məsiḫ ḫəḳiḳiy insan bolup tuoɳuldi; (2) ḫəḳiḳiy insan bolup, Yəḫya pəyoɳəmbər təripidin suda qəmüldürüldi; (3) ḫəḳiḳiy insan bolup kresttə öldi. Bu rəddiyining təpsilatliri üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə səl tohtilimiz. □ **5:7 «Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫlik bərgüqi bar...» —** «Uning tooɳruluḳ» — Məsiḫ tooɳruluḳ. □ **5:8 «bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi birdur» —** bu ayət tooɳruluḳ wə 6-7-ayətlər üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. Bir'az kona kөqürülmilərdə: — «Qünki U tooɳruluḳ ərxtə üq guwaḫlik bərgüqi bar: Bular Ata, Kalam wə Muḳəddəs Roḫtur; bu üqi birdur. (8) Yər yüzidə üq guwaḫlik bərgüqi bar: Bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi ohxaxtur» deyilidu. ■ **5:10** Yḫ. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ **5:11** Yḫ. 1:4. ■ **5:13** Yḫ. 20:31. ■ **5:14** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:2. □ **5:16 «Birsi ḳerindixining ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan bir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳini kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫ sadir ḳiloɳanlar üqün uningoɳa ḫayatlik ata ḳilidu. Θlümgə məḫkum gunaḫmu bardur. Uning tooɳrisidin tilisun, deməymən» —** «wə Huda ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫ sadir ḳiloɳanlar üqün uningoɳa ḫayatlik ata ḳilidu» yaki «wə Huda uloɳa (yəni gunaḫ sadir ḳiloɳanloɳa) ḫayatlik ata ḳilidu». «Θlümgə məḫkum gunaḫ» tooɳruluḳ «Ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. ■ **5:16** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luḳa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pet. 2:2. ■ **5:17** 1Yuḫa. 3:4.

tegəlməydu. □ ■
19 Əmdi özimizning Hudadin bolƣanliḳimiz özimizgə məlum; əmma pütkül dunya
bolsa u rəzilning ilkididur.
20 Yənə bizgə məlumki, Hudaning Ooƣli dunyaoƣa kəldi wə Ḥəḳiḳiy Bolƣuqini
tonuximiz üqün kənglimizni yorutti; wə biz Ḥəḳiḳiy Bolƣuqining Özidə, yəni
Uning Ooƣli Əysa Məsiḥdə yaxawatimiz. U bolsa ḥəḳiḳiy Huda wə mənggülük
ḥayatliḳtur!□ ■
21 Əziz balilirim, özünglarni ḥərḳandaḳ butlardin saḳlanglar.□

□ **5:18 «Hudadin tuoƣuloƣuqining gunaḥ sadir ḳilmaydioƣanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoƣuloƣan Zat bundaḳ kixini ḳooƣdap ḳalidu wə axu rəzil uningoƣa tegəlməydu» —** bizningqə «əslidə Hudadin tuoƣuloƣan Zat» Əysa Məsiḥni kərsitidu. Muxu yərdə «tuoƣuloƣan» bəlkim Məsiḥning insan boluxḳa tuoƣuluxini kərsitixi kerək. Baxḳa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Hudadin tuoƣuloƣuqi bolsa (yəni, etiḳadqi), U (Huda) uni ḳooƣdap ḳalidu; (2) Hudadin tuoƣuloƣuqi özini ḳooƣdap ḳalidu». «axu rəzil» — Iblisni kərsitidu. ■ **5:18** 1Yuḥa. 3:9. □ **5:20 «wə biz Ḥəḳiḳiy Bolƣuqining özidə, yəni Uning Ooƣli Əysa Məsiḥdə yaxawatimiz» —** «ḥəḳiḳiy bolƣuqi» Hudani kərsitidu. **«U bolsa ḥəḳiḳiy Huda wə mənggülük ḥayatliḳtur!»** — Əysa Məsiḥni kərsitidu (muḳəddəs yazmilardiki ḥeqḳandaḳ yərlərdə «Huda ḥayatliḳ» deyilməydu, lekin kəp yərlərdə «Əysa Məsiḥ ḥayatliḳtur», deyilidu. Məsilən «Yuḥ.» 11:25, 14:6). ■ **5:20** Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Luḳa 24:45; Yḥ. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16. □ **5:21 «Əziz balilirim, özünglarni ḥərḳandaḳ butlardin saḳlanglar» —** «butlar» xübḥisizki, muxu yərdə pəḳət oyma butlarni yaki ḳuyma butlarnila əməs, bəlki etiḳadqilarning ḳəlbidə Hudaning ornini talixidioƣan ḥərḳandaḳ nərsə yaki ixtur. Məsilən, «Kol.» 3:5ni kərüng.

Yuḫanna «2»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan ikkinqi məktup»

1-2 Mənki aḳsaḳaldin *Huda təripidin* tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam! Mən silərni ḫəḳiḳəttə səyimən wə yaloɣuz mənla əməs, yənə ḫəḳiḳətni tonuoɣanlarning ḫəmmisi bizdə yaxawatḳan wə xundaḳla əbədgiqə bizgə yar bolidioɣan ḫəḳiḳətni dəp silərni səyidu.□
3 Huda'atidin wə Atining Ooɣli Rəb Əysa Məsiḫdin xapaət, rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!□
4 Baliliringning arisida biz Atidin əmr tapxuruwaloɣandək ḫəḳiḳəttə mangoɣanlarni kərginim üqün intayin hursən boldum.

Ḫəḳiḳəttə qing turux, sahtiliḳtin ḫezi bolux

5 Əmdi, ḫərmətlik hanim, mən səndin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli, dəp ətünimən. Mening sanga yezip ətünginim yengi bir əmr əməs, bəlki dəsləptin tartip bizdə bar əmrdur■
6 (meḫir-muḫəbbət xuki, uning əmrlirigə əməl ḳilip mengixtur). Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur.□ ■
7 Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti. Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu. Bundaḳlar dəl aldamqi wə dəjjaldur.□ ■
8 Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar.□

□ **1:1-2 «Mənki aḳsaḳaldin (Huda təripidin) tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam!» —** «aḳsaḳal» muxu yərdə «jamaətning aḳsaḳili» yaki pəḳət «mən ḳeridin…» degən mənidila ixlitilidu. **«Huda təripidin tallanoɣan hanim» —** «hanim» ḫəḳiḳiy bir ayal hanimni kərsitixi mumkin, bolmisa məlum bir jamaətni kərsitiximu mumkin. «Kirix süz»imizdə eytḳinimizdək biz uni ḫəḳiḳiy mətiwər etiḳadqi hanimni kərsitidu, dəp ḳaraymiz. «Əziz baliliri» degən (1) jisamaniy baliliri; (2) «roḫiy baliliri»; (3) ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy balilirini kərsitixi mumkin. Biz 3-pikirgə mayilmiz («roḫiy baliliri» bolsa bu hanimning guwaḫliḳi wə wasitisi bilən Hudaning yolioɣa kirgənlərni kərsitidu. «Kirix səz»imizni, 9-ayətni, «3Yuḫ. » 4-ayətnimu kərüng). **«Mənki aḳsaḳaldin… salam!» —** barliḳ hətlirigə ohxax, rosul Yuḫanna əzining kim ikənlikini biwasitə kərsətməydu. □ **1:3 «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» —** bəzi kona kəqürmilərdə «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik bizlərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» dəp pütülgən. ■ **1:5** Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 2:7; 3:23; 4:21. □ **1:6 «Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur» —** kəzdə tutuloɣan əmr qoḳum aldinḳi 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan «bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli». ■ **1:6** Yḫ. 15:10. □ **1:7 «Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti» —** nemixḳa «qünki» dəydu? Bizningqə 5-7-ayət bilən baoɣliḳtur. Aldamqilar, sahta təlim bərgüqilər wə sahta pəyoɣəmbərlər təripidin aldinip ḳelixining aldini elixtiki birdinbir yol 5-7-ayəttə tiloɣa elinoɣandək Hudaning ḫəmraḫliḳida meḫir-muḫəbbət iqidə yaxaxtur. **«Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu» —** «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Ular Əysa Məsiḫning dunyaoɣa insan tenidə kəlgənlikini etirap ḳilmaydu». ■ **1:7** Mat. 24:5,24; 2Pet. 2:1; 1Yuḫa. 4:1. □ **1:8 «Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar» —** «biz wə əzünglar singdürgən əjir» bəlkim Yuḫanna, xu hanim wə uning baliliri bilən billə Hudaning yolida ixləp, hux həwər yətküzüp, baxḳilarni Hudaning yolioɣa baxlax əjirini kərsitidu. Xu sahta təlim bərgüqilər ularning Huda üqün qiḳaroɣan mewisini yoḳatmaḳqi, əlwəttə.

9 Kimki Məsiḫning təlimidin ḫalḳip qiḳip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə
bolmaydu. Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḫəm Ooɣul uningoɣa igə
bolidu. □
10 Əgər birsi Uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni өyünglaroɣa
baxlimanglar ḫəm uningoɣa salammu bərmənglar. □ ■
11 Qünki undaḳ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur.□
12 Silərgə pütidioɣan yənə kөp sөzlirim bar idi; lekin ḳəoɣəz bilən siyaḫni ixlətkəndin
kөrə, huxalliḳimizning tolup texixi üqün yeninglaroɣa berip didar kөrüxüp sөzlixixni
arzu ḳilimən.
13 Huda təripidin tallanoɣan ḫədəngning baliliridin sanga salam!□

□ **1:9 «Kimki Məsiḫning təlimidin ḫalḳip qiḳip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə bolmaydu»** — «təlimdin ḫalḳip qiḳip» grek tilida «ilgiri besip» degən bilən ipadilinidu. Bu bir kinayilik, ḫəjwiy gəptur. Məsiḫning təlimidin ḫeqḳandaḳ sөz-idiyilər «ilgiri turmaydu», əlwəttə. Məsiḫning təlimidin ḫalḳip ḫərḳandaḳ baxḳa sөz-idiyilərgə ətüx ḫeqḳandaḳ «ilgiriləx» əməstur, əlwəttə. **«Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḫəm Ooɣul uningoɣa igə bolidu»** — «Məsiḫning təlimi… Uning təlimi…» — ḫəm Məsiḫ Өzi bərgən təlim ḫəm rosullar Uning tooɣruluḳ bərgən təlimnimu təng kөrsitidu. □ **1:10 «Əgər birsi uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni өyünglaroɣa baxlimanglar ḫəm uningoɣa salammu bərmənglar» —** «Uning təlimi» grek tilida «muxu təlim» degən sөz bilən ipadilinidu; u «Məsiḫning təlimi». 9-ayətni kөrüng. **«uni өyünglaroɣa baxlimanglar ḫəm uningoɣa salammu bərmənglar»** — oḳurmənlərning esidə barki «salam» (ibraniy tilida «xalom», grek tilida «hair») degən sөz «Sanga tinq-hatirjəmlik tiləymən» degən mənidə. Xunga muxundaḳ sahta təlim bərgüqilərgə «salam» eytixḳa bolmaydu. Yuḫannaning bu degini ularoɣa ədəpsizlik ḳilix kerək degənlik əməs, əlwəttə, bəlki ularoɣa salam berixning ornioɣa sahta təlimi üqün tənbiḫ berixinglaroɣa tooɣra kelidu, degənliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11 «Qünki undaḳ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur» —** «salam» tooɣruluḳ yuḳiriḳi izaḫatni kөrüng. □ **1:13 «Huda təripidin tallanoɣan ḫədəngning baliliridin sanga salam!» —** «ḫədəngning baliliri» rosul Yuḫanna turoɣan jaydiki jamaəttiki etiḳadqilarni kөrsitixi mumkin.

Yuḫanna «3»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan üqinqi məktup»

1 Mənki aḳsaḳal özüm ḥəḳiḳəttə səygən səyümlük Gayusḳa salam!
2 I səyümkük *dostum*, jening gülləngəndək, ḥəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət boluxioɣa tiləkdaxmən.□
3 Ḳerindaxlar kelip, səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ guwaḥliḳ bərgəndə, mən intayin bək huxallandim; qünki sən ḥəḳiḳəttə dawamliḳ mengiwatisən.□
4 Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur.□

Hux həwər hizmitidə bolidioɣanlaroɣa yardəm berix

5 Səyümlük *dostum*, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu.□
6 Ular jamaət aldida sening bu meḥir-muḥəbbiting tooɣrisida guwaḥliḳ bərdi. Ularni yənə Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən.□
7 Qünki ular *səpərdə* yat əllik *etiḳadsizlardin* ḥeq nemə almay, xu mubarək nam üqün yoloɣa qiḳti.□
8 Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.□

□ **1:2 «I səyümkük (dostum), jening gülləngəndək, ḥəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət boluxioɣa tiləkdaxmən» —** «jeningning gülləngəndək…»: — demək, Gayusning iqki dunyasi intayin bay, roḥiy baylikliri naḥayiti kəp. Bu ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning əz pərzəntlirigə boloɣan iradisini omumən eytḳanda ularning tenining saoɣlam boluxi, degili bolidu. □ **1:3 «səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ guwaḥliḳ bərgəndə,…» —** yaki «sening tooɣrangdə ḥəḳiḳət boyiqə guwaḥliḳ bərgəndə,…». □ **1:4 «Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur» —** «əziz balilirim»: — bu ayəttin bizgə roxənki, Gayus (bəlkim heli burunla) rosul Yuḫanna arḳiliḳ hux həwərni ḳobul ḳiloɣan wə xundaḳla uning «əziz baliliri»din biri bolup ḳaloɣan. □ **1:5 «Səyümlük dostum, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu» —** bu ḳerindaxlar jamaətlərgə təsəlli-rioɣbət yətküzüx, təlim berix wə hux həwərni tarḳitix üqün yaḳa yurtlaroɣa qiḳḳan. 7-ayətni kərüng. □ **1:6 «Ular jamaət aldida sening bu meḥir-muḥəbbiting tooɣrisida guwaḥliḳ bərdi» —** «jamaət» muxu yərdə muəllipning əz jamaitini kərsətsə kerək. **«Ularni yənə Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən» —** «Ularni … səpirigə uzitip ḳoysang…»: — bu ayətning həwirigə ḳarioɣanda, bu ḳerindaxlar hux həwərni tarḳitixḳa qiḳḳanda, burun bir ḳetim Gayus təripidin kütüwelinoɣan. Xuningdin keyin ular Yuḫannaning, xundaḳla əz jamaitining yenioɣa ḳaytip kəldi, Gayus tooɣruluḳ guwaḥliḳ bərdi. Ular ḥazir ḳaytidin səpərgə qiḳḳan, Yuḫanna Gayusḳa yazoɣan uxbu hətni bəlkim səpərgə qiḳḳanlar Gayusḳa tapxuruxḳa elip baridu. □ **1:7 «Qünki ular (səpərdə) yat əllik etiḳadsizlardin ḥeq nemə almay, xu mubarək nam üqün yoloɣa qiḳti» —** «yat əllik etiḳadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḥudiy bolmioɣan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə «etiḳadsizlar» degən kəqmə mənidə ixlitilidu. «Xu mubarək nam üqün» — grek tilida pəḳət «nam» bilən ipadilinidu; qünki Yuḫanna wə xu ḳerindaxlar üqün pəḳət birla nam məwjut idi (yəni birdinbir Məsiḫning namidur). Məsilən, «1Yuḥ.» 2:12nimu kərüng). □ **1:8 «Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.» —** «ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün» — buningoɣa ḳarioɣanda «ḥəḳiḳət» degən ibarə «Ḥəḳiḳətning Roḥi», yəni Muḳəddəs Roḥning Özini kərsitidu. «Ḳollap-ḳuwwətləx» — grek tilida «ḳobul ḳilix»degən peil bilən ipadilinidu wə əydə kütiwelixini qoḳum əz iqigə alidu. «Biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu» — bu ayəttiki «biz» xübḥisizki, barliḳ etiḳadqilarni əz iqigə alidu.

9 Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup,
jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu. □
10 Xuning üqün mən barоɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning
üstimizdin қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən; u uninglиқ bilənla
tohtap қalmaydu, yənə *səpərdiki* қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul
қilmaқqi boloɣanlarnimu tosidu wə ḫətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu.□
11 I səyümlük *dostum*, yamanliқtin əməs, yahxiliқtin ülgə aloɣin. Yahxiliқ қiloɣuqi
Hudadindur. Yamanliқ қiloɣuqi Hudani ḫeq kərmigəndur.■
12 Demitriusni bolsa ḫəmməylən, ḫətta Ḫəқiқətning өzi yahxi guwaḫliқ berip
təripləydu. Bizmu uningoɣa guwaḫliқ berimiz wə guwaḫliқimizning ḫəқiқət
ikənlikini sənmu bilisən.□

13 Sanga yazidioɣan yənə kөp səzlirim bar idi; lekin қələm bilən siyaḫni ixlətkəndin
kөrə, □ ■
14 Sən bilən pat arida didar kөrüxüxni arzu қilimən; xu qaoɣda dərқəmdə səzliximiz.
15 Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam. Sənmu *u yərdiki* dostlaroɣa
isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən.□

□ **1:9 «Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup, jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu» —** roxənki, bu ayəttə tiloɣa elinoɣan «jamaət» Yuḫanna yaki Gayus bilən munasiwətlik jamaət əməs, bəlki Gayus turoɣan yurtқa yeқin jaylaxқan bir jamaət idi. □ **1:10 «Xuning üqün mən barоɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning üstimizdin қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən» —** «yüzigə salimən» grek tilida «əslitimən» bilən ipadilinidu. Yuḫanna bu yamanliқni Diotrəpəstin baxқa ḫeqkimgə əslətməydu! **«U uninglиқ bilənla tohtap қalmaydu, yənə (səpərdiki) қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay...» —** bu «қerindaxlar» yuқirida tiloɣa elinoɣan hux həwərni tarқitix üqün yoloɣa qiққan қerindaxlardur. **«... қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul қilmaқqi boloɣanlarnimu tosidu wə ḫətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu» —** Diotrəpəsning jamaətkə aқsaқal boloɣan-bolmioɣanliқi enik əməs, ixқilip jamaət iqidə heli təsiri bar adəm bolsa kerək. ■ **1:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 1Pet. 3:11; 1Yuḫa. 3:6. □ **1:12 «Demitriusni bolsa ḫəmməylən, ḫətta ḫəқiқətning өzi yahxi guwaḫliқ berip təripləydu» —** mumkinqiliki barki, Demitriusning өzi Yuḫannaning yenidin yoloɣa qiққan «hux həwərqi қerindaxlar»ning biri (ḫətta ularning baxliқi) idi. «Ḫəқiқətning өzi... guwaḫliқ beridu» — Bizningqə muxu yərdə «ḫəқiқət» xübḫisizki, «Ḫəқiқətning Roḫi», yəni Muқəddəs Roḫning өzini kөrsitidu. Demək, Muқəddəs Roḫ bilən toloɣan ḫərbir kixi Demitrius bilən uqraxқanda, өzining roḫida Demitriusning қandaқ adəm ikənliki tooɣruluқ Muқəddəs Roḫtin boloɣan guwaḫliқi bolidu. «Қoxumqə səz»imizni kөrüng. «ḫəқiқət ikənlikini sənmu bilisən» yaki «ḫəқiқət ikənlikini silərmu bilisilər». □ **1:13 «lekin қələm bilən siyaḫni ixlətkəndin kөrə, ...» —** grek tilida «lekin siyaḫ wə қələmni ixlətkəndin kөrə, ...» deyilidu. ■ **1:13** 2Yuḫa. 12. □ **1:15 «Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam» —** «dostlar» Yuḫannaning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsətsə kerək. Yuḫanna «sening dostiliring» yaki «mening dostlirim» deməydu. Ḫəқiқiy қerindax bolsa ḫərbir baxқa қerindaxқa, yəni Hudani səygüqilərning ḫəmmisigə dosttur. **Sənmu u yərdiki dostlaroɣa isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən» —** yuқirida eytқinimizdək, «dostlar» muxu yərdə Gayusning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsitidu.

Yəḫuda

«Rosul Yəḫuda yazoɣan məktup»

1 Əysa Məsiḫning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəḫudadin qaḳiriloɣanlaroɣa, yəni
Huda'Atimiz təripidin səyülgən, Əysa Məsiḫ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam.□
2 Silərgə rəḫimdillik, amanlıḳ-hatirjəmlik wə meḫir-muḫəbbət ḫəssiləp ata
ḳilinoɣay!

Sahta təlim bərgüqilərdin ḫezi bolunglar!

3 I səyümlüklirim, mən əsli silərgə ortaḳ bəḫrimən boluwatḳan nijatimiz tooɣrisida
hət yezixḳa zor ixtiyaḳim bolsimu, lekin ḫazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs
bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy
kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi.□
4 Qünki məlum kixilər — ihlassiz adəmlər, heli burunla munu soraḳḳa tartilixḳa
pütülgənlər aranglaroɣa suḳunup kiriwaloɣan. Ular Hudaning meḫir-xəpḳitini
buzuḳluḳ ḳilixning baḫanisioɣa aylanduruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz
Əysa Məsiḫdin tanoɣan adəmlərdur. □ ■
5 Xuning üqün mən silərgə xuni esinglaroɣa ḳaytidin selixni halaymənki (gərqə silər
burun ḫəmmə ixlardin həwərləndürülgən bolsanglarmu), burun Rəb *Özi üqün* bir
həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki *Özigə* ixənmigənlərni keyin
ḫalak ḳildi.□ ■
6 *Wə silər xunimu bilisilərki*, əslidiki ornida turmay, öz makanini taxlap kətkən
pərixtilərni Rəb uluoɣ *ḳiyamət* künining soriḳioɣiqə mənggü kixənləp mudḫix
ḳarangoɣuluḳta solap saḳlimaḳta.■
7 Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəḫərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni
xu *pərixtilərgə* ohxax uqioɣa qiḳḳan buzuḳqiliḳḳa wə oɣəyriy xəḫwətlərgə berilip

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəḫudadin qaḳiriloɣanlaroɣa … salam» —** «qaḳiriloɣanlar» bolsa Huda təripidin qaḳiriloɣan. **«Əysa Məsiḫ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» —** yaki «(Huda təripidin) Əysa Məsiḫ üqün ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» — tekist xu mənisini öz iqigə alidu. □ **1:3 «…lekin ḫazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi» —** «muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳad» degən ibarə muxu yərdə bizgə Injil arḳilıḳ Huda, Məsiḫ, Muḳəddəs Roḫ, nijat, Hudaning səz-kalami (Təwrat, Zəbur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyət, pərixtilər wə jin-xəytan ḳatarliḳlar tooɣruluḳ nazil ḳilip tapxuruloɣan, xundaḳla ixinixkə zərür boloɣan wəḫiy-ḫəḳiḳətlərni kərsitidu. □ **1:4 «Qünki məlum kixilər — ihlassiz adəmlər, heli burunla muxu soraḳḳa tartilixḳa pütülgənlər aranglaroɣa suḳunup kiriwaloɣan» —** «heli burunla … soraḳḳa tartilixḳa pütülgən»: — bəlkim muḳəddəs yazmilarda pütülgən bolsa kerək. «Munu soraḳ» — Yəḫuda töwəndə 5-15-ayətlərdə bayan ḳilidioɣan jaza-soraḳlar bolsa kerək. **«ular Hudaning meḫir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baḫanisioɣa aylanduruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḫdin tanoɣan adəmlərdur» —** «Hudaning meḫir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baḫanisioɣa aylanduruwaloɣan…»: — demək, «buzuḳqiliḳ ḳiliwərsəkmu Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən kəqürülimiz» degəndək. ■ **1:4** 1Pet. 2:8; 2Pet. 2:1, 3. □ **1:5 «burun Rəb Özi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki Özigə ixənmigənlərni keyin ḫalak ḳildi» —** «keyin» grek tilida «ikkinqi ḳetim» deyilidu. «Rəb Özi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» bəzi kona kəqürmilərdə «Əysa Öz həlḳini Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» deyilidu. ■ **1:5** Qəl. 14:29; 26:64, 65; Zəb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pet. 2:4.

kətkən, *keyinki dəwrlər* ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip køydürülgən.□ ■

8 Lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, *ərxtiki* uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta.□

9 Lekin hətta bax pərixtə Mikailmu Musaning jəsiti tooɣrisida Iblis bilən muzakirə kilip talax-tartix kiloɣanda, uni hakarətlik søzlər bilən əyibləxkə petinalmioɣan, pəkət «Sanga Pərwərdigarning Øzi tənbih bərsun» dəpla koyoɣan. ■

10 Lekin bu kixilər øzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək øz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik øzlirini halak kilidu. □ ■

11 Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa øzini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa *ohxax* ahir halak bolidu. □ ■

12 Ular mehir-muhəbbətni təbrikləx ziyapətliringlaroɣa heq tartinmay silər bilən billə dahil bolidioɣan, øzlirinila bakidioɣan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin høydilip kəlgən yamoɣursiz bulut, yiltizidin komurup taxlanoɣan, kəq küzdiki

---

□ **1:7 «Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəhərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu pərixtilərgə ohxax uqioɣa qikkan buzukqilikka wə oɣəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, keyinki dəwrlər ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip køydürülgən» —** «oɣəyriy xəhwətlər» degən ibarə grek tilida «oɣəyriy ətlər» bilən ipadilinidu. Hudaoɣa boysunmioɣan pərixtilər «oɣəyriy ətlər»gə (demək, kiz-ayallaroɣa) iq pəx tartkanidi; Sodom wə Gomorradikilər «oɣəyriy ətlər»gə iq pəx tartkan (bu ketim ərlər kiz-ayallaroɣa əməs, bəlki ərlər baxka ərlər bilən «oɣəyriy» jinsiy munasiwət ətküzməkqi). «Sodom wə Gomorra xəhərliri»ning akiwiti tooɣrisida «Yar.» 18-19-babni kørüng. Biz «koxumqə søz»imizdə muxu wəkə üstidə yənə azrak tohtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Kan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Hox. 11:8; Am. 4:11; Luka 17:29; 2Pet. 2:6. □ **1:8 «lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, (ərxtiki) uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta» —** «qüx kərgüqilər» bəlkim «bexarətlik birnəqqə qüxni kørdüm» degəndək søzlər bilən adəmlərni aldaydu. **«hokuk igiliri»** — xübhisizki, muxu yərdə padixahlar, waliylar wə høkümətning türlük əməldarliridin baxka, Huda bekitkən ata-anilik hokukni øz iqigə alidu. **«ərxtiki uluoɣlar»** — əyni tekisttə «ərx» degən søz yok. Lekin 11-ayətkə karioɣanda qokum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kørsətsə kerək. «Jin-xəytanlar» əslidə pərixtilər, yəni «ərxtiki uluoɣlar»din idi («Wəh.» 12:4ni kørüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zək. 3:2; 2Pet. 2:11; Wəh. 12:7. □ **1:10 «Lekin bu kixilər øzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək øz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik øzlirini halak kilidu» —** «øz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap» degən ibarə bəlkim haywanlarning jüplixixkə boloɣan ixtihasini køzdə tutkan, xundakla muxu kixilərning xəhwaniy høwəslirini, buzukluklirini kørsətkən boluxi mumkin. ■ **1:10** 2Pet. 2:12. □ **1:11 «Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa øzini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa (ohxax) ahir halak bolidu» —** «Kabilning yoli» — Kabil øz inisioɣa høsət kilip uni øltürgən, əlwəttə («Yar.» 4-bab). **«Balaamning azoɣan yoli»** — «Qəl.» 22-24-babni, «2Pet.» 2:15ni wə izahatnimu kørüng. **«ular Korahning asiylik kiloɣinidikigə ohxax ahir halak bolidu»** — Korah bolsa Musa pəyoɣəmbərgə, xundakla Hudaning Øzigə isyan kətürdi. Yər øzi eqilip Korah wə xeriklirining ailisidikilirini yutuwaldi wə xuning bilən təng asmandin ot qüxüp Korah wə uningoɣa əgəxkənlərni køydürüp øltürdi («Qəl.» 16-bab). Korahdikilərdin 1500 yildin keyin yaxioɣan muxu sahta təlim bərgüqilər Hudaning oɣəzipi ayan kilinoɣan küni ularoɣa ohxax jəzmən əxəddiy wə korkunqluk halda yokitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Qəl. 16:1; 22:7,21; 2Pet. 2:15;1Yuha. 3:12.

mewisiz dərəhlər, ikki ḳetim ɵlgənlər!. □ ■
13 Ular dengizning dawalɵquwatḳan, buzɵqunluḳ dolḳunliri, ular ɵz xərməndiqilikini ḳusmaḳta; ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularɵa mənggülük ḳapḳarangɵuluḳning zulmiti ḫazirlap ḳoyulɵqandur. □ ■
14 Adəm'atining yəttinqi əwladi bolɵqan Ḫanoh bu kixilər toɵrisida mundaḳ bexarət bərgən: —

«Mana, Rəb tümənminglioqan muḳəddəsliri bilən kelidu, □ ■
15 U pütkül insanlarni soraḳ ḳilip, barliḳ ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barliḳ ihlassizliḳlirioqa asasən, xundaḳla ihlassiz gunaḫkarlarning Ɵzini ḫaḳarətligən barliḳ əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu». □ ■
16 Bu kixilər ḫaman ɵqotuldap, aɵqrinip yüridu, ɵz ḫəwəslirining kəynigə kiridu; aɵqzida yooqanqiliḳ ḳilidu, ɵz mənpəitini kɵzləp baxḳilarɵa huxamətqilik ḳilidu.□ ■

Agaḫlandurux wə tapilax

□ **1:12 «Ular meḫir-muḫəbbətni təbrikləx ziyapətliringlarɵa ḫeq tartinmay silər bilən billə dahil bolidioqan, ɵzlirinila baḳidioqan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin ḫəydilip kəlgən yamɵqursiz bulut, yiltizidin ḳomurup taxlanɵqan, kəq küzdiki mewisiz dərəhlər, ikki ḳetim ɵlgənlər!»** — «meḫir-muḫəbbətni təbrikləx ziyapətliringlar» degənlik Hudaning meḫir-muḫəbbitini təbrikləx, əlwəttə. Xübḫisizki, birinqi wə ikkinqi əsirlərdə jamaətlər pat-pat məlum bir huxalliḳtin ɵqerip-namratlarni təklip ḳilip ziyapət ɵtküzətti; undaḳ ziyapətlər «meḫir-muḫəbbət ziyapiti» yaki «muḫəbbətni təbrikləx ziyapiti» dəp atilatti. Xu ziyapətlər bəlkim daim «nan oxtux», (yaki «Rəbning dastihani», «Rəbning kəqlik tamiḳi»)ni ɵz iqigə alatti. **«ɵzlirinila baḳidioqan hətərlik hada taxlardur»** — «ɵzlirinila baḳidioqan» bu kinayilik gəp. Muxu kixilər «Huda bizni jamaəttikilərni baḳḳuqi ḳilip bekitkən» dəytti. Lekin ular pəḳət ɵzlirinila baḳatti. «hətərlik hada taxlardur» — baxḳa hil tərjimisi «daɵlarɵa ohxaydu» — Muxu kixilər ɵzlirini bəlkim «jamaətning tüwrüki» dəp kərsətkini bilən, əməliyəttə dengizdiki «hətərlik hada taxlarɵa ohxaydu». Dengizqilar dengiz astidiki hada taxlarni baykiyalmay, kemini üstidin ḫəydisə pütünləy wəyran bolup tügixidu, əlwəttə. «Hətərlik hada taxlar» degən bu səzning aḫangi «daɵ»ḳimu naḫayiti yeḳin bolɵaq, bəlkim xu mənimu kərsitixi mumkin. «2Pet.» 2:13ni kərüng. **«yamɵqursiz bulut»** — grek tilida «susiz bulut». **«ikki ḳetim ɵlgənlər!»** — bu sahta təlim bərgüqilər ɵzlirining gunaḫlirida roḫiy jəḫəttə «ɵlgən» («ḳəbiḫlikliringlar ḫəm gunaḫliringlarda ɵlgən» («Əf.» 2:1)) bolupla ḳalmay, baxḳilarnimu ɵlüm yolioqa aldap kirgüzgənliki üqünmu roḫiy jəḫəttə «ikki ḳetim ɵlgən»dur. Ular xu səwəbtin Huda təripidin ikki ḫəssə jazalinidu («Yaḳ.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni kərüng). ■ **1:12** 2Pet. 2:13,17. □ **1:13 «Ular dengizning dawalɵquwatḳan, buzɵqunluḳ dolḳunliri, ular ɵz xərməndiqilikini ḳusmaḳta» —** «Yəx.» 57:20ni kərüng. **«... ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularɵa mənggülük ḳapḳarangɵuluḳning zulmiti ḫazirlap ḳoyulɵqandur»** — «ular... ezip kətkən yultuzlar» degənlər pəḳət «hətərlik hada taxlar»la əməs, bəlki dengizda yürgüqilərgə hata yənülüxni kərsitip tenitidioqan «ezip kətkən yultuzlar»dək bolidu. ■ **1:13** Yəx. 57:20. □ **1:14 «Mana, Rəb tümənminglioqan muḳəddəsliri bilən kelidu,...» —** «(Rəbning) muḳəddəsliri» muxu yərdə Rəb Əysaning ḳaytip kelixidə Ɵzigə ḫəmraḫ ḳiloqan pərixtiliri ḫəm muḳəddəs bəndilirini kərsitixi mumkin («Ḳan.» 33:2, «Zəb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tes.» 3:3, «2Tes.» 1:7-10, «Wəḫ.» 1:7ni kərüng). ■ **1:14** Yar. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəḫ. 1:7. □ **1:15 «U pütkül insanlarni soraḳ ḳilip, barliḳ ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barliḳ ihlassizliḳlirioqa asasən, xundaḳla ihlassiz gunaḫkarlarning ɵzini ḫaḳarətligən barliḳ əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu» —** «ihlassizlarqə yürgüzgən ihlassizliḳliri» degən ibarə «uqioqa qiḳḳan ihlassizliḳliri» degəndək gunaḫlirini təkitləydu. **«ularni əyibkə buyruydu»** — degən səz, xübḫisizki, ḫərbir gunaḫkarning Huda aldida ɵzining gunaḫliri üstidin qiḳiriloqan ḫɵkümgə toluḳ ḳoxilidioqanliḳini kərsitidu. Təwrat ɵz iqigə almioqan «Ḫanoh» degən yənə kona bir kitab bar. Biraḳ Yəḫuda nəḳil kəltürgən muxu səz bu kitabtin biwasitə elinoqan əməs. Bu səz bəlkim «Ḫanoh» degən kitabning ḳədimiy mənbəsi bolɵqan, həlḳning aɵqzaki bayanliridin elinoqan bolsa kerək. ■ **1:15** Mat. 12:36. □ **1:16 «Bu kixilər ḫaman ɵqotuldap, aɵqrinip yüridu, ɵz ḫəwəslirining kəynigə kiridu; aɵqzida yooqanqiliḳ ḳilidu, ɵz mənpəitini kɵzləp baxḳilarɵa huxamətqilik ḳilidu» —** «bu kixilər ... ɵqotuldap, aɵqrinip yüridu»: ular ɵz-ɵzigə ḫəm baxḳilarɵa ḳaḳxap aɵqrinip yüridu. «aɵqrinip yüridu» degənning baxḳa birhil tərjimisi: — «baxḳilarni əyibləydu» yaki «ḳusur izdəp yüridu». ■ **1:16** 2Pet. 2:18.

17 Lekin, i səyümlüklirim, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning rosullirining aldin eytqan
səzlirini esinglarda tutunglarki,
18 ular silərgə: «Ahir zamanda, özining ihlassiz ḥəwəslirining kəynigə kirip, mazaq
qiloquqilar məydanoqa qiqidu» degənidi. □ ■
19 Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioqan, öz təbiitigə əgəxkən, Roḥqa igə
bolmioqan adəmlərdur.□
20 Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloqan etiqadinglarni ul qilip,
özünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḥta dua qilip, □
21 adəmni mənggülük ḥayatqa elip baridioqan Rəbbimiz Əysa Məsiḥning
rəḥimdillikini təlmürüp kütüp, özünglarni Hudaning meḥir-muḥəbbiti iqidə tu-
tunglar.
22 Ikkilinip qaloqanlaroqa rəḥim qilinglar; □
23 bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə ḥətta ətliridin nijasət
qüxüp buloqanoqan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḥalda qorqunq iqidə rəḥim
qilinglar .□

Mədḥiyə duasi

24-25 Əmma silərni yolda teyilip ketixtin saqlap, eqilip-yeyilip Özining xərəplik
ḥuzurida əyibsiz turoquzuxqa Qadir Boloquqioqa, yəni Qutquzoquqimiz birdinbir
Hudaoqa Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arqiliq xan-xərəp, ḥəywət-uluoquq, qudrət wə ḥoquq
əzəldin burun, ḥazirmu ta barliq zamanlaroqiqə boloqay! Amin!■

□ **1:18 «ular silərgə: «Ahir zamanda, özining ihlassiz ḥəwəslirining kəynigə kirip, mazaq qiloquqilar məydanoqa qiqidu» degənidi» —** rosul Yəhuda muxu yərdə ularning nemini mazaq qilidioqanliqini eytmaydu. Lekin bir misal «2Pet.» 3:3də tepilidu. ■ **1:18** Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pet. 2:1; 3:3.
□ **1:19 «Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioqan, öz təbiitigə əgəxkən, Roḥqa igə bolmioqan adəmlərdur» —** «öz təbiitigə əgəxkən (adəmlər)» grek tilida «janliq (adəmlər)» degən səz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Muqəddəs Kitab boyiqə adəm üq qisimdin — roḥ, jan, təndin tərkib tapidu. Hudaning əsli məqsiti adəmning roḥi arqiliq uning bilən alaqilixip yolyoruq kərsitix idi. Adəm'atimizning gunaḥi bilən adəmlər öz roḥi təripidin əməs, bəlki jan wə tən, yəni «ət» təripidin baxqurulup, özining (gunaḥliq) təbiitigə əgəxkili turdi. «Rimliqlaroqa»diki «kirix səz»imizni kərüng. **«Roḥqa igə bolmioqan adəmlərdur»** — «Roḥ» Hudaning Muqəddəs Roḥi, əlwəttə. □ **1:20 «Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloqan etiqadinglarni ul qilip, özünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḥta dua qilip,..» —** «özünglarni... qurup qiqinglar» degən ibarə muxu yərdə grek tilidiki «(etiqadta) əsüp yetildürünglar» degən mənidə. «Rimliqlaroqa» wə «Əfəsluqlaroqa»diki «etiqadni qurux» tooqruluq «kirix səz»imizni wə izaḥatlarni kərüng. **«Muqəddəs Roḥta dua qilip, ...»** — demək, «Muqəddəs Roḥqa tayinip dua qilip,...». □ **1:22 «Ikkilinip qaloqanlaroqa rəḥim qilinglar» —** «ikkilinip qaloqanlar» bolsa etiqadta ikkiləngənlər. Baxqa birhil tərjimisi: «Bəzilərgə rəḥim qilinglar, (adəmlər bilən adəmlərni) pərq etinglar; bəzilərni... bəzilərni... ». □ **1:23 «bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə ḥətta ətliridin nijasət qüxüp buloqanoqan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḥalda qorqunq iqidə rəḥim qilinglar» —** demək, bu ikki ayət (22-23)tə üq hil adəmlər bar. Birinqi hili etiqadqa nisbətən gumanda turidu; ikkinqi hili bolsa gunaḥqa xunqə qəküp kətkənki, ular dozahning girdawida turoqanlar yaki «dozah otioqa qüxəy» dəp qaloqanlar; üqinqi hili bolsa, adəmni asanla iplasliqqa sərəydioqan eoqir gunaḥlaroqa patqanlar. Xunga ularni qutquzmaqqi boloqanlar intayin ḥoxyar boluxi kerək — bolmisa özliri buloqinip yaki azdurulup ketixi mumkin («ḥətta ətliridin nijis (grek tilida, «daoq») qüxüp buloqanoqan kiyim-keqikigə nəprətləngən ḥalda» degən gəp kəqmə mənidə, əlwəttə. «Bu kixilərning pasiqliqi özünggə təsir yətküzmisun üqün ḥoxyar bol» degəndək). Bu ikki ayətning baxqa bəzi tərjimiliri bar. Bu tərjimilərdə «qutquzuxqa tirixix kerək» boloqan **ikki hil** adəmlər kəzdə tutulidu: — «Ikkilinip qaloqanlaroqa rəḥim qilinglar; biraq bəzilərni ot iqidin yulup qutulduruwelinglar; lekin ularni qutquzoqanda qorqunqta bolunglar, ḥətta ətlərdin nijis qüxüp buloqanoqan kiyim-keqikigə nəprətlininglar» degəndək. ■ **1:24-25** Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wəḩiy

1 Bu kitab Əysa Məsiḩning wəḩiysi, yəni Huda Uningoɣa Θz ḳul-hizmətkarlirioɣa
yeḳin kəlgüsidə yüz berixi muḳərrər boloɣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroɣan
wəḩiydur. Məsiḩ buni Θz pərixtisini əwətip ḳuli Yuḩannaoɣa alamətlər bilən ayan
ḳildi.□
2 Yuḩanna bolsa Hudaning səz-kalami ḩəmdə Əysa Məsiḩ tooɣrisidiki guwaḩliḳḳa
kərgənlirining ḩəmmisigə guwaḩliḳ bərdi.
3 Bu bexarətni oḳup bərgüqi wə uning səzlirini anglap, uningda yeziloɣanlaroɣa itaət
ḳiloɣuqi bəhtliktur! Qünki wəḩiyning waḳti yeḳindur.□ ■

Rosul Yuḩannaning «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaətkə yollioɣan salamliri wə hətliri

4 Mənki Yuḩannadin Asiya *əlkisidiki* yəttə jamaətkə salam! Ḩazir bar boloɣan,
ətkəndimu boloɣan ḩəm kəlgüsidə Kəlgüqidin, Uning təhtining aldidiki yəttə
Roḩtin□ ■
5 wə sadiḳ Guwaḩqi, ölümdin tunji Tirilgüqi, jaḩandiki padixaḩlarning Ḩəkümrani
boloɣan Əysa Məsiḩtin silərgə meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik boloɣay.
Əmdi bizni səygüqi, yəni Θz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin yuoɣan□ ■
6 wə bizni bir padixaḩliḳḳa uyuxturup, Θz Atisi Hudaoɣa kaḩinlar ḳiloɣanoɣa barliḳ
xan-xərəp wə küq-ḳudrət əbədil'əbədgiqə boloɣay, amin! □ ■
7 Mana, U bulutlar bilən kelidu, xundaḳla ḩər bir kəz, ḩətta Uni sanjioɣanlarmu Uni
kəridu. Yər yüzidiki pütkül ḳəbilə-həlḳ U səwəblik aḩ-zar kətüridu. Xundaḳ bolidu,
amin! □ ■
8 Mən «Alfa» wə «Omega», Muḳəddimə wə Hatimə Θzümdurmən, ḩazir bar boloɣan,
burunmu bar boloɣan ḩəm kəlgüsidimu bar Boloɣuqidurmən, xundaḳla Ḩəmmigə
Ḳadirdurmən, dəydu Pərwərdigar Huda. □ ■

Tirilgən Məsiḩning Yuḩannaoɣa kərünüxi

□ **1:1 «Bu kitab Əysa Məsiḩning wəḩiysi»** — «Əysa Məsiḩning wəḩiysi» ḩəm Əysa Məsiḩ tooɣrisida ḩəm Uningdin kəlgən wəḩiydur. **«Huda Uningoɣa Θz ḳul-hizmətkarlirioɣa yeḳin kəlgüsidə yüz berixi muḳərrər boloɣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroɣan wəḩiydur»** — Hudaning «ḳul-hizmətkarliri» Injilda Hudaning «ḳulluḳ»ida boloɣanlar, yəni məjburiy ḩalda əməs, bəlki muḩəbbətning türtkisidə qin kənglidin xundaḳ talliwaloɣanlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:3 «wəḩiyning waḳti yeḳindur»** — «wəḩiyning waḳti» degən, bu ixlarning əməlgə axidioɣan waḳti. ■ **1:3** Wəḩ. 22:7,10. □ **1:4 «Uning təhtining aldidiki yəttə Roḩtin… (meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik boloɣay)»** — «yəttə» degən sanning kamalətkə yətkən, mukəmməl degən mənisi bolup, bəzi alimlar bu «yəttə Roḩ» Hudaning Muḳəddəs Roḩining yəttə təripini kərsitidu, dəp ḳaraydu (5:6ni wə «Yəx.» 11:2ni kərüng). Baxḳilar ularni yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Bəzilər: «yəttə tərəplik Roḩ» yaki «yəttə tərəplimilik Roḩ» dəp tərjimə ḳilidu. ■ **1:4** Mis. 3:14; Wəḩ. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5. □ **1:5 «ölümdin tunji Tirilgüqi»** — grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoɣuloɣan»ni kərsitidu. Səzning toluḳ mənisi tooɣruluḳ «Kol.» 1:16-17 wə 18-ayəttiki izaḩatlarni kərüng. **«Θz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin yuoɣan»** — yaki «Θz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin azad ḳiloɣan». ■ **1:5** Yəx. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pet. 1:19; 1Yuḩa. 1:7; Wəḩ. 3:14; 5:9. □ **1:6 «munasiwətlik ayət(lər)»** — «Mis.» 19:6. ■ **1:6** Rim. 12:1; 1Pet. 2:5, 9; Wəḩ. 5:10. □ **1:7 «ḩətta Uni sanjioɣanlarmu Uni kəridu»** — yaki «yəni Uni sanjioɣanlarmu Uni kəridu». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Dan.» 7:13, «Zək.» 12:10 ■ **1:7** Dan. 7:13; Zək. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yḩ. 19:37; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Yəḩ. 14. □ **1:8 «Mən «Alfa» wə «Omega»…durmən»** — grek tilida «alfa» birinqi ḩərp, «omega» ahirḳi ḩərptur. Demək, Huda bax wə ahirdur. Bəzi kona kəqürülmilərdə «Muḳəddimə wə Hatimə Θzümdurmən» degən səzlər tepilmaydu. ■ **1:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəḩ. 21:6; 22:13.

9 Silərning ķerindixinglar һəm silər bilən birgə Əysada boloɣan azab-oķubət, padixaһliķ wə səwr-taķəttin ortaķ nesipdixinglar boloɣan mənki Yuһanna Hudaning səz-kalami wə Əysaning guwaһliķi wəjidin Patmos degən aralda *məһbus* bolup turup ķaloɣandim. □
10 «Rəbning küni»də mən Roһning ilkigə elinixim bilən, kəynimdin kanay awazidək küqlük bir awazni anglidim. □ ■
11 Bu awaz: «Kəridioɣanliringni kitab ķilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət» dedi. □

12 Manga səz ķiloɣan awazning kimning ikənlikini kərüx üqün kəynimgə buruldum. Buruloɣinimda, kəzümgə yəttə altun qiraoɣdan □
13 wə ularning otturisida uqisioɣa putlirioɣiqə qüxüp turidioɣan ton kiygən, kəksigə altun kəmər baoɣlioɣan Insan’ooɣlioɣa ohxaydioɣan biri kəründi. □ ■
14 Uning bax-qeqi aķ yungdək, һətta ķardək ap’aķ idi wə kəzliri goya yalķunlap turoɣan ottək idi. ■
15 Putliri humdanda tawlinip parķirioɣan tuqķa ohxaytti, awazi xarķirap eķiwatķan nuroɣun sularning awazidək idi. ■
16 U ong ķolida yəttə yultuz tutķan bolup, aoɣzidin ikki bisliķ ətkür ķiliq qiķip turatti. Qirayi huddi ķuyaxning toluķ küqidə parlioɣandək yarķin idi. □ ■
17 Uni kərginimdə, ayioɣioɣa ölüktək yiķildim. U ong ķolini üstümgə təgküzüp mundaķ dedi:
— Ķorķma, Awwalķisi wə Ahirķisi ■
18 һəmdə һayat Boloɣuqi Өzümdurmən. Mən ölgənidim, əmma mana, Mən əbədil’əbədgiqə һayatturmən, ölüm wə təһtisaraning aqķuqliri ķolumdidur! ■
19 Xuning üqün, kərgən ixlarni, һazir boluwatķan ixlarni wə bulardin keyin bolidioɣan ixlarni yezip ķaldur.
20 Sən ong ķolumda kərgən yəttə yultuzning wə yəttə altun qiraoɣdanning siri mana

---

□ **1:9 «Əysada boloɣan azab-oķubət, padixaһliķ wə səwr-taķəttin ortaķ nesipdixinglar»** — demək, Əysa Məsiһdə boloɣanlar qoķum һəm Uning nami wəjidin azab-oķubət tartidu, xundaķla Uning səwr-taķitidin küq elixi kerək bolidu, һəm Uningda boloɣan padixaһliķtin bəһrimən bolidu. **«Əysaning guwaһliķi wəjidin»** — demək «Əysa tooɣrisidiki guwaһliķ»; baxķa hil mənisi «Əysa (Өzi) bərgən guwaһliķ». **«Patmos degən aralda məһbus bolup turup ķaloɣandim»** — Patmos rimliķlarning dəһxətlik «əmgək lagiri» boloɣan türmə idi. Yuһanna məzkur kitabni yeziwatķanda Patmos arilidin azad ķilinoɣan boluxi mumkin. □ **1:10 ««Rəbning küni»də mən Roһning ilkigə elinixim bilən…»** — «Rəbning küni» yaki «rəblik kün». Alimlar bu tooɣruluķ üq pikirdə bolidu: — (1) Rəbning küni yəkxənbə küni (Rəb ölümdin tirilgən kün)ni kərsitidu; (2) Təwratta kəp tiloɣa elinoɣan, ķiyamət künini өz iqigə aloɣan ahirķi zamanlardiki ahirķi dəһxətlik azab-oķubətlik künlərni, yəni «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu, muxu kəzķarax boyiqə boloɣanda Yuһanna Roһta kətürülüp kəlgüsidiki zamanlaroɣa yətkilip «Pərwərdigarning küni»ni kəridu; (3) xu waķitlarda һər yilning bir künidə Rim imperatori (xu waķitta Domitiyan idi) barliķ puķralirini өzigə səjdə ķildurup: «Ķəysər rəbtur!» dəp etirap ķilip, huxbuy selixķa məjbur ķilatti. Xunga xu küni «Rəbning küni» dəp ataloɣan. Bizningqə «Rəbning küni» dəl xu künni kərsitidu; lekin kinayilik һəm һəjwiylik ix xuki, Rəb dəl xu künidə (2-kəzķaraxtikidək) Өzining, yəni «Pərwərdigarning küni»ni ayan ķilixni layiķ kərdi. **«Mən Roһning ilkigə elinixim bilən…»** — «Roһ» Hudaning Roһi, Muķəddəs Roһni kərsitidu. ■ **1:10** Wəһ. 4:2. □ **1:11 «Smirna»** — һazirķi Türkiyədiki «Izmir». **«kəridioɣanliringni kitab ķilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət»** — bu yəttə xəһərning һəmmisi bir dügiləktə bir-birigə yandax jaylaxķanidi. Rosul Yuһanna yaxanoɣanda Əfəsus xəһiridə makanlaxķanidi. «Ķoxumə səz» wə һəritini kərüng. □ **1:12 «munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 25:31-40. □ **1:13 «kəksigə altun kəmər baoɣlioɣan Insan’ooɣli»** — yaki «kəksigə altun kəmər baoɣlioɣan insanning bir ooɣli». «Dan.» 7:13ni wə izaһatini kərüng. ■ **1:13** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəһ. 14:14. ■ **1:14** Dan. 7:9; Wəһ. 19:12. ■ **1:15** Wəһ. 14:2. □ **1:16 «munasiwətlik ayət»** — «Dan.» 7:13. ■ **1:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəһ. 2:16; 19:15. ■ **1:17** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12. ■ **1:18** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Rim. 6:9; Wəһ. 3:7; 20:1.

mundaḳ — yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoɣdan bolsa yəttə jamaəttur.□

2

Əfəsustiki jamaətkə yeziloɣan hət

1 — Əfəsustiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin:
«Ong ḳolida yəttə yultuzni tutup, yəttə altun qiraoɣdanning otturisida Mangoɣuqi mundaḳ dəydu:
2 — Sening əjir-əməlliringni, tartḳan japaliringni ḩəm səwr-taḳitingni, rəzil adəmlərning ḳilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliḳingni, xundaḳla rosul bolmisimu əzlirini rosul dəp atiwaloɣanlarni sinap, ularning yaloɣanqi boloɣanliḳini tonuoɣanliḳingnimu bilimən.□
3 Xundaḳ, sening səwr-taḳət ḳiliwatḳanliḳingni, Mening namim wəjidin japa-muxəḳḳətkə bərdaxliḳ bərgənlikingni əmma erinmigənlikingni bilimən.
4 Lekin sanga xu bir etirazim barki, sən əzüngdiki dəsləpki meḩir-muḩəbbəttin waz kəqting.
5 Xunga ḳaysi ḩalətdin yiḳilip qüxkənlikingni esinggə elip towa ḳiloɣin, awwalḳi əməllərni ḳayta ḳiloɣin. Bolmisa yeningoɣa kelimən wə towa ḳilmisang qi-raoɣdeningni jayidin yətkiwetimən.□
6 Biraḳ, sening xu artuḳqiliḳing barki, Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining ḳilmixliridin sənmu nəprətlinisən.□ ■
7 Ḳuliḳi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ḳiloɣuqilarni Hudaning jənnitining otturisidiki ḩayatliḳ dərihining mewiliridin yeyixkə muyəssər ḳilimən».■

Izmirdiki jamaətkə yeziloɣan hət

8 — Izmirdiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Awwalḳisi wə Ahirḳisi, əlgən wə Tirilgüqi mundaḳ dəydu:□ ■
9 — Sening azab-oḳubətliringni wə namratliḳingni bilimən (lekin sən bay!), Yəḩudiy əməs turup əzlirini Yəḩudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning təḩmətlirinimu bilimən. □

□ **1:20 «yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoɣdan bolsa yəttə jamaəttur» —** «əlqiliri» baxḳa hil tərjimisi: «pərixtiliri». Grek tilida ḩəm ibraniy tilida «pərixtə» wə «əlqi» bir səz bilən ipadilinidu (pərixtilər Hudaning əlqiliri boloɣaq). Bizningqə muxu yərdə jamaətlər əwətkən əlqilərni kərsətsə kerək, qünki pərixtilərgə hət yezix ḩajətsiz idi. Yəttə əlqi Patmos arilioɣa berip Yuḩannadin ḩal soraxḳa kəlgən boluxi mumkin. □ **2:2 «Sening əjir-əməlliringni, tartḳan japaliringni ḩəm səwr-taḳitingni, rəzil adəmlərning ḳilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliḳingni… bilimən» —** bu toluḳ səz əlqigə eytiloɣini bilən xübḩisizki, pütkül jamaətkə (bir adəm süpitidə) eytilidu. □ **2:5 «… bolmisa yeningoɣa kelimən wə towa ḳilmisang qiraoɣdeningni jayidin yətkiwetimən» —** Əfəsusta ḩazir jamaət bolmayla ḳalmay, ḩətta xəḩər əzi harabilik bolidu. □ **2:6 «Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining ḳilmixliridin sənmu nəprətlinisən» —** «Nikolas tərəpdarliri»ning kim ikənliki ḩazir enik əməs. Bəzilər ularni «Ros.», 5:6-ayəttiki «Nikolas» isimlik jamaət hizmətkari bilən munasiwətlik dəp ḳaraydu; lekin bizningqə buningoɣa enik ispat tepilmidi. Ḩeqbolmioɣanda ular etiḳadqilarni jinsiy buzuḳluḳḳa azdurmaḳqi boloɣanidi (14-15-ayətni kərüng). ■ **2:6** Wəḩ. 2:15 ■ **2:7** Yar. 2:9; Wəḩ. 22:2. □ **2:8 «Izmir» —** kona ismi «Smirna». ■ **2:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəḩ. 1:17. □ **2:9 «… Yəḩudiy əməs turup əzlirini Yəḩudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning təḩmətlirinimu bilimən» —** imperator Domitiyan ḩəküm sürgən bəzi waḳitlarda birsi əzining Yəḩudiy ikənlikini ispatliyalsa, ziyankəxlikkə uqrimasliḳi kerək degən bir ḳanun küqkə igə idi; xübḩisizki, bəzi «etiḳadqilar» wə baxḳilar bu ḳanundin ḳalaymiḳan paydilinip ziyankəxliktin ḳeqip, xundaḳla baxḳilaroɣimu ziyan yətküzgənidi.

10 Aldingda qekidiоqan azab-oқubətlərdin қorқma. Mana, Iblis aranglardin
bəziliringlarni sinilixinglar üqün yeқinda zindanоqa taxlitidu. Silər on kün
қiynilisilər. Taki өlgüqə sadiқ bоlоqin, Mən sanga һayatliқ tajini kiydürimən.
11 Қuliқi barlar Roһning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oʏəlibə қilоquqilar ikkinqi
өlümning ziyiniоqa һərgiz uqrimaydu!».■

Pərgamumdiki jamaətkə yeziloqan hət

12 — Pərgamumdiki jamaətning əlqisigə mundaқ yazoqin: —
«Ikki bisliқ өtkür қiliqi bar Boloquqi mundaқ dəydu:■
13 — Mən sən olturoqan yərni, yəni Xəytanning təhti boloqan jayni bilimən.
Xundaқtimu, sən Mening namimni qing tutup, һətta sadiқ guwaһqim Antipas
makaningda, yəni Xəytan turoqan jayda қətl қilinoqan künlərdimu, Manga қiloqan
etiқadingdin tenip kətmiding.
14 Lekin sanga xu birnəqqə etirazim barki, aranglarda Balaamning təlimigə
əgəxkənlərdin bəzilər bolmaқta — Balaam bolsa Balaққa Israillarni butқa atap
қurbanliқ қilinoqan gөxni yeyix wə jinsiy buzuқluқ қilixқa azduruxni өgətkənidi.
□ ■
15 Xuningoqa ohxax, silərning aranglarda Nikolas tərəpdarlirining təlimini
tutқanlarmu bar. ■
16 Xuning üqün, towa қil! Undaқ қilmisang, yeningoqa tez arida berip, aoqzimdiki
қiliqim bilən xularoqa һujum қilimən.■
17 Қuliқi barlar Roһning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oʏəlibə қiloquqilar bolsa
yoxurup қoyoqan mannadin berimən wə һərbirigə birdin aқ tax berimən. Tax üstidə
yengi bir isim pütüklük bolidu, xu isimni uni қobul қiloqan kixidin baxқa һeqkim
bilməydu».□ ■

Tiyatiradiki jamaətkə yeziloqan hət

18 — Tiyatiradiki jamaətning əlqisigə mundaқ yazoqin: —
«Kөzliri yalқunlioqan otқa wə putliri parқiraқ tuqқa ohxaydioqan Hudaning Ooqli
mundaқ dəydu:■
19 — Sening əməlliringni, meһir-muһəbbitingni, etiқadingni, əjir-hizmitingni
wə səwr-taқitingni, xundaқla һazirқi əməlliringning awwalқidin exip
qüxüwatқanliқinimu bilimən.
20 Lekin, sanga xu bir etirazim barki, өzini pəyoqəmbər dəp atiwaloqan axu hotun
Yizəbəlgə yol қoyuwatisən. U hotun қul-hizmətkarlirimoqa təlim berip, ularni jinsiy
buzuқluқ қilixқa wə butқa atap nəzir қilinoqan gөxni yeyixkə azdurmaқta. □ ■
21 Mən uningoqa towa қiloqudək waқit bərgənidim, lekin u өz buzuқluқioqa towa
қilixni halimaydu.
22 Əmdi mana, Mən uni *eoqir kesəl* ornioqa taxlap yatқuzimən wə uning bilən zina
қiloqanlar қilmixlirioqa towa қilmisa, ularnimu eoqir azabқa qөmdürimən. □
23 Uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən. Xu qaoqda, barliқ jamaətlər
niyət-nixanlarni wə қəlblərni kөzitip təkxürgüqining Өzüm ikənlikimni, xundaқla

---

■ **2:11** Mat. 13:9. ■ **2:12** Wəһ. 1:16; 2:16. □ **2:14 «munasiwətlik ayətlər» —** «Qəl.» 22-24-bab, 31:16. ■ **2:14** Qəl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ **2:15** Wəһ. 2:6 ■ **2:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəһ. 1:16. □ **2:17 «oqəlibə қiloquqilar bolsa yoxurup қoyoqan mannadin berimənv wə һərbirigə birdin aқ tax berimən» —** «manna» — Israillar qəl-bayawanda yürgən waқtida Huda ularoqa asmandin qüxürgən kündülük uzuқluқ idi («Mis.» 16:32-36-ayətlərgə wə «Yuһ.» 6:48-58-ayətlərgə қaralsun). ■ **2:17** Mis. 16:4-36. ■ **2:18** Wəһ. 1:14,15. □ **2:20 «munasiwətlik ayətlər» —** «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ **2:20** 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ **2:22 «mana, Mən uni eoqir kesəl ornioqa taxlap yatқuzimən» —** grek tilida: «mana, Mən uni kariwatқa taxlaymən».

Mening ḥərbiringlarƣa ḳilƣan əməliyitinglarƣa yarixa yanduridiƣanliḳimni bilidu.
□ ■
24-25 Lekin, Tiyatiradiki ḳalƣanlarƣa, yəni bu təlimni ḳobul ḳilmiƣanlar (ularning pikri boyiqə, Xəytanning atalmix «qongḳur sirliri»ni өgənmigənlər), yəni silərgə xuni eytimənki: Өzünglarda bar bolƣanni Mən kəlgüqə qing tutunglar. Üstünglarƣa buningdin baxḳa yükni artmaymən. ■
26 Ƣəlibə ḳilƣuqilarƣa, yəni əməllirimni ahirƣiqə qing tutḳan kixilərgə bolsa, ularƣa pütkül əllərgə ḥakim bolux ḥoḳuḳini berimən.
27 Mana bu Atam Manga bərgən ḥoḳuḳḳa ohxax ḥoḳuḳtur: —
«U ularni tөmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup, sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu». □ ■
28 Mən uningƣa tang yultuzinimu ata ḳilimən.
29 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

3

Sardistiki jamaətkə yeziloƣan hət

1 — Sardistiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazƣin: —
«Hudaning yəttə Roḥi wə yəttə yultuzining Igisi Bolƣuqi mundaḳ dəydu:
— Sening əməlliringni wə xundaḳla «ḥayat» degən nam-abruyungning barliḳini, lekin əməliyəttə өlük ikənlikingni bilimən.■
2 Xunga, oyƣan, seningdə bar bolƣan, əmma өləy dəp ḳalƣan *hislətliringni* küqəyt; qünki Hudayim aldida əməlliringning tügəl əməslikini bildim.
3 Uning üqün *sөz-kalamni* ḳandaḳ ḳobul ḳilip angliƣiningni yadingƣa kəltürüp, uni qing tutup towa ḳilƣin. Lekin oyƣanmisang Mən oƣridək üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidiƣinimni ḥərgiz bilməysən.□ ■
4 Lekin Sardista өz kiyimlirigə daƣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar. Ular aḳ kiyim kiyip Mən bilən billə mangidu, qünki ular buningƣa layiḳtur.□
5 Ƣəlibə ḳilƣuqilar mana xundaḳ aḳ kiyimlərni kiyidu. Mən ularning namini ḥayatliḳ dəptiridin ḥərgiz өqürməymən, bəlki ularning namini Atam Hudaning wə Uning pərixtilirining aldida oquḳ etirap ḳilimən.■
6 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Filadelfiyədiki jamaətkə yeziloƣan hət

□ **2:23 «uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən»** — «pərzəntliri» bolsa jismaniy yaki roḥiy jəḥəttinmu boluxi mumkin. **«barliḳ jamaətlər niyət-nixanlarni wə ḳəlblərni kөzitip təkxürgüqining Өzüm ikənlikimni... bilidu»** — «niyət-nixanlar» — grek tilida «bөrəklər» bilən ipadilinidu. **«munasiwətlik ayət»** — «Yər.» 17:10. ■ **2:23** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; 62:12; Yər. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 20:12. ■ **2:24-25** Wəḥ. 3:11. □ **2:27 «U ularni tөmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup,...»** — yaki «U ularni xaḥanə tөmür ḥasa bilən padiqidək baxḳurup,... ». **«U ularni ... sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu»** — bu ayət «Zəb.» 2:9-ayəttin elinƣan bolup, bu yərdiki «ular» Huda bilən ḳarxilaxḳan «yat əllər»ni kөrsitidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 2:8-9, «Wəḥ.» 12:5, 19:15. ■ **2:27** Zəb. 2:8-9. ■ **3:1** Wəḥ. 1:14, 16. □ **3:3 «Lekin oyƣanmisang Mən oƣridək üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidiƣinimni ḥərgiz bilməysən»** — «oƣridək kelimən...»: bir ḳetim Sardis xəḥiri düxmənning ḥujumi astida turuwatḳanda «sepil-istiḥkamimiz ḥeq bөsülməs» dəp hatirjəmliktə uhlawatḳanda düxmən «oƣridək» kirip uni ixƣal ḳilƣan. ■ **3:3** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:19; 16:15. □ **3:4 «Lekin Sardista өz kiyimlirigə daƣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar»** — «kiyimlirigə daƣ təgküzmigən» degən ibarə kөqmə mənidə, əhlaḳni kөrsitidu. **«...birnəqqə xəhs bar»** — grek tilida «... birnəqqə namlar bar». ■ **3:5** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Mat. 10:32; Luḳa 12:8; Fil. 4:3; Wəḥ. 20:12; 21:27.

7 — Filadelfiyədiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoƣin: —
«Muķəddəs wə Ḥəķiķiy Boloƣuqi, xundaķla Dawutning aqķuqioƣa igə Boloƣuqi, aqsam ḥeqkim yapalmaydu, yapsam ḥeqkim aqalmaydu degüqi munu ixlarni dəydu: □ ■
8 — Sening əməlliringni bilimən. Sening bir'az küqüng boloƣaq səz-kalamimoƣa itaət ķiloƣining wə namimdin tenip kətmigining üqün, aldingda ḥeqkim yapalmaydioƣan bir ixikni eqip ķoydum.□
9 Mana, Xəytanning sinagogidikilərdin, Yəһudiy əməs turup əzlirini Yəһudiy dəp atiwaloƣan yaloƣanqilarni bolsa xundaķ aķiwətkə ķaldurimənki, ularni kelip sening ayioƣingoƣa bax uridioƣan wə Mening seni səygənlikimni bilidioƣan ķilimən. □ ■
10 Sən Mening səwr-taķət yolumdiki səz-kalamimni saķlap əməl ķilixing üqün bu dunyadiki insanlarni sinaxķa pütkül yər yüzigə qüxidioƣan wabaliķ sinaķning waķit-saiti kəlgəndə seni uningdin saķlap ķooƣdap ķalimən.□
11 Mən pat arida kelimən. Tajingni ḥeqkimning tartiwalmasliķi üqün, əzüngdə bar boloƣanni qing tutķin. ■
12 Oƣəlibə ķiloƣuqini bolsa, Hudayimning ibadəthanisioƣa tüwrük ķilimənki, u u yərdin əsla qiķmaydu. Mən uning üstigə Hudayimning namini, Hudayimning xəһirining namini, yəni ərxtin — Hudaning yenidin qüxidioƣan yengi Yerusalemning namini wə Mening yengi namimni yazimən.■
13 Ķuliķi barlar Roһning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Laodikiyadiki jamaətkə yeziloƣan hət

14 — Laodikiyadiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoƣin: —
«Amin Ataloƣuqi, yəni Sadiķ wə Ḥəķiķiy Guwaһqi, Hudaning kainitining kelip qiķixining Səwəbqisi mundaķ dəydu: □ ■
15 Sening əməlliringni bilimənki, sən sooƣuķmu əməs, ķiziķmu əməs. Mən sening ya sooƣuķ, ya ķiziķ boluxungni halayttim!□
16 Sən ya sooƣuķ ya ķiziķ əməs, bəlki ilman boloƣanliķing üqün, seni aoƣzimdin ḥə ķilimən.

□ **3:7 «...xundaķla Dawutning aqķuqioƣa igə boloƣuqi»** — Əysa Məsiһ jismaniy jəһəttə Dawut padixaһning əwladi bolup, u Hudaning padixaһliķioƣa kirix dərwazisining aqķuqidur. «Yəx.» 22:20-25ni kərüng. ■ **3:7** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Wəһ. 1:18; 3:14. □ **3:8 «sening bir'az küqüng boloƣaq...»** — baxķa birhil tərjimisi: «küqüng ajiz bolsimu,...». □ **3:9 «Xəytanning sinagogidikilərdin, Yəһudiy əməs turup əzlirini Yəһudiy dəp atiwaloƣan yaloƣanqilar...»** — 2:9diki izaһatni kərüng. ■ **3:9** Wəһ. 2:9; Pənd. 14:19 □ **3:10 «Mening səwr-taķitimdiki səz-kalamni saķlap əməl ķilixing üqün...»** — «Mening səwr-taķət yolumdiki səz-kalamim» yaki (1) hux həwərning əzini (qünki uni qing tutup saķlax üqün ḥərһalda kəp səwr-taķət kerək); yaki (2) Məsiһning alaһidə səwr-taķətlik bolux əmrlirini; yaki (3) Hudaning pütkül səz-kalamini kərsitidu (unimu qing tutuxķa ajayib səwr-taķət bolux kerək). Bizningqə bu səz yuķiriķi üq jəһətning ḥəmmisini əz iqigə alidu. Məsiһning əzining səwr-taķiti bizgə bolmisa, biz «səwr-taķitimdiki səz-kalam»ni ḥeq tutalmaymiz, əlwəttə. **«pütkül yər yüzigə qüxürülidioƣan sinaķ waķit-saiti»** — yaki (1) imperator Trajan yürgüzgən ziyankəxlərni, yaki (2) tarihtiki bizgə ḥazir naməlum baxķa bir məzgilni, yaki (3) kəlgüsidiki «dəһxətlik azab-oķubət»ni kərsitidu (məsilən «Mat.» 24:9-22). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 26:20-21. ■ **3:11** Wəһ. 2:25. ■ **3:12** 1Pad. 7:21; Wəһ. 21:2,10; 22:4. □ **3:14 «Amin Ataloƣuqi, yəni Sadiķ wə Ḥəķiķiy Guwaһqi, Hudaning kainitining kelip qiķixining Səwəbqisi»** — «Amin» səzining mənisi «xundaķ bolsun» bolup, bu yərdə Əysa Məsiһning Hudaning barliķ wədə wə pilanlirining «amin»i, yəni ularning əməlgə exixining kapaliti ikənliki təkitləngən. («2Kor.» 1:20). «Hudaning kainitining kelip qiķixining Səwəbqisi» degənning baxķa tərjimisi «Huda yaratķan kainatning idarə ķiloƣuqisi». Bunngoƣa ohxax səz «Kol.» 1:15, 18-ayəttə tepilidu, xu ayətlərdiki izaһatlarnimu kərüng). ■ **3:14** Kol. 1:15; Wəһ. 1:5, 6. □ **3:15 «Sening əməlliringni bilimənki, sən sooƣuķmu əməs, ķiziķmu əməs. Mən sening ya sooƣuķ, ya ķiziķ boluxungni halayttim!»** — Laodikiya xəһiridə yahxi su mənbisi yoķ idi. Ətrapidiki xəһərlərdinissiķ su (turuba arķiliķ) yətküzülsə ilman bolup ķalatti; sooƣuķ su yətküzülsimu sooƣuķ əməs, bəlki ilman bolup ķalatti; ular əzliri bu ilman suni yahxi kərməytti.

17 Sən bay adəmmən, dələtmən boldum, ḩeq nərsigə ḩajətmən əməsmən degining
bilən өzüngning oɳerib, biqarə, yoḳsul, kor wə yalingaq ikənlikingni bilmigəqkə,

18 bay boluxung üqün otta tawlanoɳan altun, yalingaqliḳ nomusluḳungning yepilixi
üqün kiygüzülüxünggə aḳ kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə
tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət ḳilimən. □ ■

19 Mən kimni səysəm, xuning əyibini kərsitip tərbiyiləymən; xuning üqün ḳizoɳin
kөyüp-pixip towa ḳil. ■

20 Mana, Mən ḩazir ixik aldida turup, ixikni ḳeḳiwatimən. Əgər biri awazimni anglap
ixikni aqsa, uning yenioɳa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən bilən billə oɳizalinidu.
□

21 Oɳəlibə ḳiloɳuqini bolsa, Mənmu oɳəlibə ḳilip, Atamning təhtidə uning bilən birgə
olturoɳinimdək, unimu təhtimdə Mən bilən birgə olturuxḳa muyəssər ḳilimən.■

22 Ḳuliḳi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»□

□ **3:18 «kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət ḳilimən» —** «kəzliringgə sürtüx tutiya» grek tilida «kəzliringni məsiḩləydioɳan tutiya...» yaki «kəzliringni Məsiḩ ḳilidioɳan tutiya...». **«bay boluxung üqün otta tawlanoɳan altun, yalingaqliḳ nomusluḳungning yepilixi üqün kiygüzülüxünggə aḳ kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani Məndin setiwelixingni nəsiḩət ḳilimən» —** Laodikiya xəḩiri əslidə: (1) intayin bay. Ularning nuroɳun bankiliri bar idi. Bay ikənlikining bir misali, miladiyə 17-yili ḳattiḳ yər təwrəx tüpəylidin Filadəlfiyə, Sardis wə Laodikiya xəḩərliri intayin eoɳir ziyanoɳa uqrioɳaqḳa Rim ḩөkümiti ularoɳa nuroɳun yardəm pul əwətti. Laodikiya xəḩiridikilər pulimiz bar dəp bu pulni rət ḳildi; (2) ularning qiraylik yungluḳ kiyim-keqək ixləx bilən dangḳi qikḳan; (3) ularning ünümlük birhil kəz məlḩiminingmu dangḳi qikḳanidi. ■ **3:18** 2Kor. 5:3; Wəḩ. 7:13; 16:15; 19:8. ■ **3:19** Ayup 5:17; Pənd. 3:12; Ibr. 12:5. □ **3:20 «Əgər biri awazimni anglap ixikni aqsa, uning yenioɳa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən bilən billə oɳizalinidu» —** grek tilida «oɳizalinix» degən səz adəttə kəqlik tamaḳni kərsitidu. ■ **3:21** Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ **3:22 « Ḳuliḳi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»» —** bu yəttə jamaətning baxḳabir əḩmiyiti, yəni bexarətlik əḩimiyiti tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

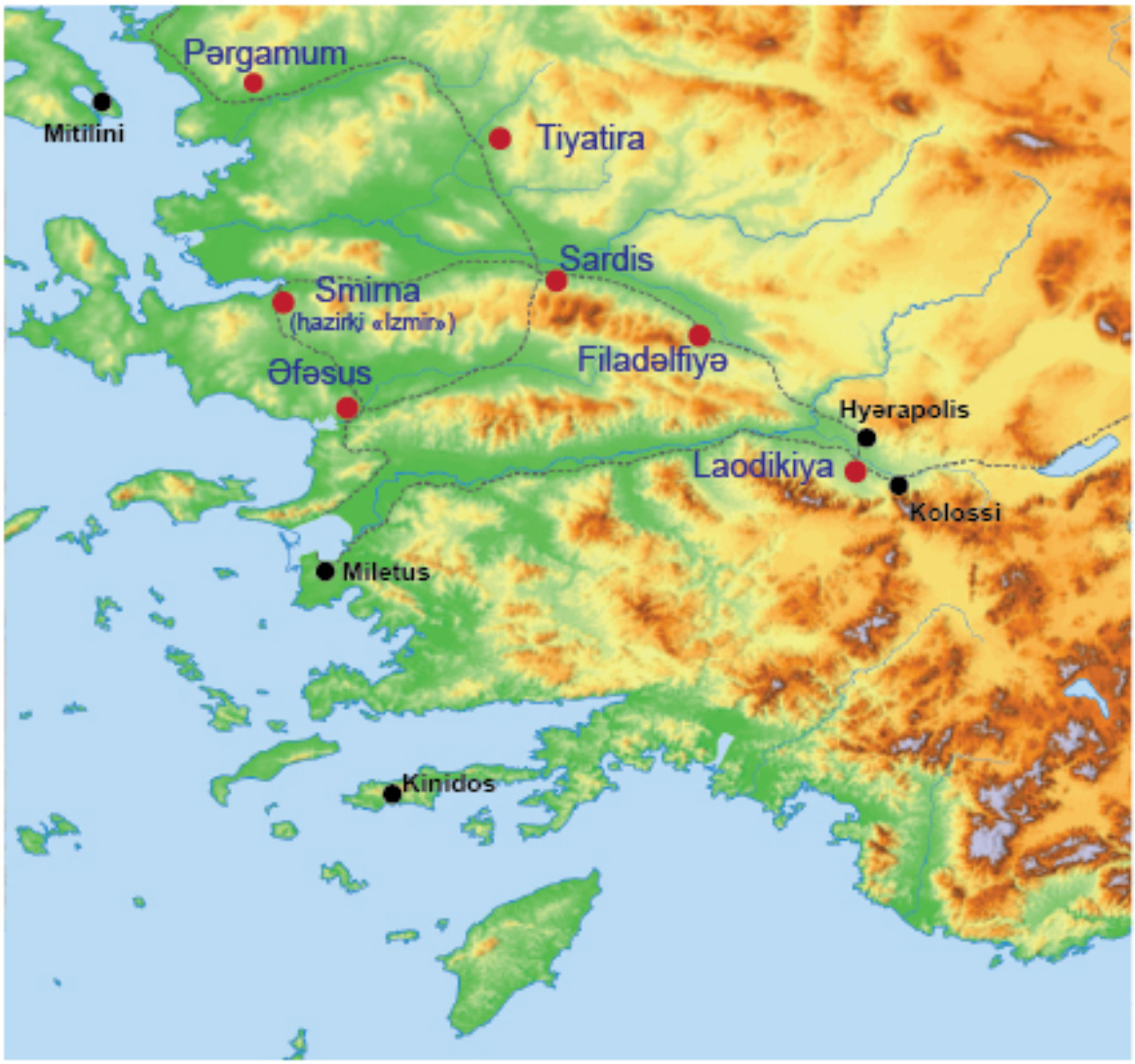

Əysa Məsihning hetini tapxuruwalqan «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaət («Wəhiy» 2-3-bab)

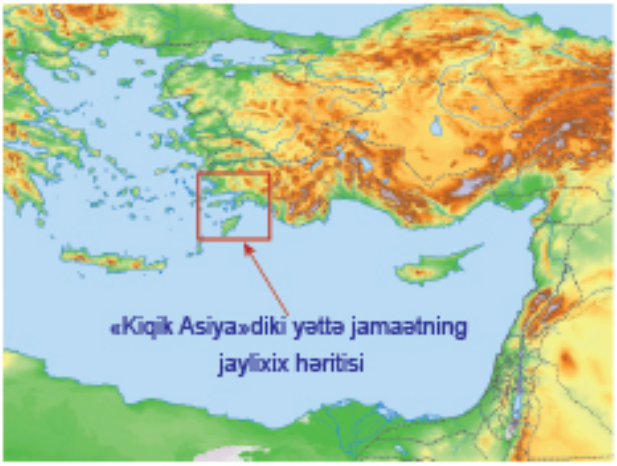

«Kiqik Asiya»diki yəttə jamaət

4

Ərxtiki ibadət

1 Andin mən ḳariwidim, mana, asmanda bir ixik eqiḳliḳ turatti. Mən tunji ḳetim
angliƣan kanay awaziƣa ohxap ketidiƣan awaz manga: «Bu yaḳḳa qiḳ, sanga
bulardin keyin yüz berixi muḳərrər bolƣan ixlarni kərsitəy» dedi
2 wə dərḥal mən Roḥning ilkidə boldum; mana, ərxtə bir təht, təhttə bir zat olturatti.□
3 Təhttə olturƣuqining ḳiyapiti yexil ḳaxtax wə ḳizil kwartsḳa ohxaytti. Təhtning
qərisini zumrəttək bir ḥəsən-ḥüsən orap turatti. □
4 Təhtning ətrapida yənə yigirmə tət təht bar idi. Təhtlərdə aḳ kiyimlər bilən
kiyingən, baxliriƣa altun taj taḳalƣan yigirmə tət aḳsaḳal olturatti.□
5 Təhttin qaḳmaḳlar qeḳip, türlük awazlar wə güldürmamilar anglinip turatti.
Təhtning aldida yalḳunlap turƣan yəttə məx'əl kəyüp turatti; bular Hudaning yəttə
Roḥi idi. □
6 Təhtning aldi huddi hrustaldək parḳirap turidiƣan, süzük əynək dengizdək idi.
Təhtning otturisida wə təhtning qərisidə, aldi wə kəyni kəzlər bilən tolƣan tət ḥayat
məhluḳ turatti. □ ■
7 Birinqi məhluḳ xirƣa, ikkinqi məhluḳ buḳiƣa ohxaytti. Üqinqi məhluḳning yüzi
adəmning qirayiƣa ohxaytti. Tətinqi məhluḳ pərwaz ḳiliwatḳan bürkütkə ohxaytti.
8 Tət ḥayat məhluḳning ḥərbirining altidin ḳaniti bar idi; ularning pütün bədinining
qərisi ḥətta iq təripimu kəzlər bilən tolƣanidi; ular keqə-kündüz tohtimay: —
«Muḳəddəs, muḳəddəs, muḳəddəstur,
Bar bolƣan, ḥazirmu bar ḥəm kəlgüsidimu Bolƣuqi,
Ḥəmmigə Ḳadir Pərwərdigar Huda!» — deyixətti.□ ■
9 Ḥayat məhluḳlar təhttə olturƣan əbədil'əbəd ḥayat Bolƣuqini uluƣlap, Uningƣa
ḥərmət-xəwkət wə təxəkkür izḥar ḳilƣinida,
10 yigirmə tət aḳsaḳal təhttə olturƣuqining ayiƣiƣa yiḳilip əbədil'əbəd ḥayat
Bolƣuqiƣa bax ḳoyup səjdə ḳilatti, tajlirini təhtning aldiƣa taxlap ḳoyup, mundaḳ
deyixətti: —

11 «Sən, i Pərwərdigarimiz wə Hudayimiz,
Xan-xərəp, ḥərmət-xəḥrət wə ḳudrətkə layiḳtursən.
Qünki Əzüng ḥəmmini yaratting,
Ularning ḥəmmisi iradəng bilən məwjut idi wə yaritildi!»■

5

Ḳozining oram yazmini ḳoliƣa elixi

□ **4:2 «dərḥal mən Roḥning ilkidə boldum»** — «Roḥning ilkidə» grek tilda «Roḥta». Demək, Muḳəddəs Roḥning ilkidə wə ilḥami astida bolƣan. □ **4:3 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:26-28. □ **4:4 «təhtlərdə aḳ kiyimlər bilən kiyingən, baxliriƣa altun taj taḳalƣan yigirmə tət aḳsaḳal olturatti»** — «aḳsaḳallar» kimlər? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Məsiḥning jamaitini bildüridu; yaki (2) Təwrat dəwridiki etiḳadi bilən yol baxliƣuqilarni kərsitidu. Biz (2)-pikirgə mayilmiz, qünki keyinki bablarda jamaət aḳsaḳallardin ayrim kərünidu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayətnimu kərüng. □ **4:5 «Təhtning aldida yalḳunlap turƣan yəttə məx'əl kəyüp turatti; bular Hudaning yəttə roḥi idi»** — bəzi alimlar bu yəttə Roḥ yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ḳaraydu, baxḳilar Hudaning Muḳəddəs Roḥining yəttə təripini kərsitidu, dəp ḳaraydu (6:5ni wə «Yəx.» 11:2ni kərüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 19:16, «Zək.» 3:9, 4:10. □ **4:6 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:4-28. ■ **4:6** Wəḥ. 15:2. □ **4:8 «Tət ḥayat məhluḳning ḥərbirining altidin ḳaniti bar idi»** — «Əzakiyal»da kərüngən «ḥayat məhluḳlar»ning tət ḳaniti bar idi. **«ularning pütün bədinining qərisi ḥətta iq təripimu kəzlər bilən tolƣanidi»** — «iq təripimu» yaki «ḳanat astimu». ■ **4:8** Yəx. 6:3; Wəḥ. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Wəḥ. 5:12.

1 Andin təhttə olturoɳuqining ong ⱪolida iq wə tax təripigə hət pütülgən wə yəttə
məһür bilən peqətləngən bir oram yazmini kərdüm. □ ■
2 Yuⱪiri awaz bilən: «Oram yazmini eqip, peqətlərni yexixkə kim layiⱪtur?» dəp
towlioɳan ⱪawul bir pərixtinimu kərdüm.
3 Lekin nə ərxtə nə yər yüzidə nə yər astida oram yazmini aqalaydioɳan yaki iqigə
ⱪariyalaydioɳan ɦeqkim qiⱪmidi.■
4 Oram yazmini eqixⱪa yaki iqigə ⱪaraxⱪa layiⱪ birərsi tepilmioɳaqⱪa, ⱪattiⱪ
yioɳliwəttim.
5 Andin aⱪsaⱪallardin biri manga:
— Yioɳlima! Ⱪara, Yəһuda ⱪəbilisidin boloɳan xir — Dawutning yiltizi Boloɳuqi oɳəlibə
ⱪildi; xunga oram yazmini wə uning yəttə peqitini eqixⱪa U ⱪadir, — dedi.□ ■
6 Andin ⱪarisam, təht bilən tət ɦayat məһluⱪning ariliⱪida, aⱪsaⱪallar otturisida bir
Ⱪoza ərə turatti. U yengila booɳuzlanoɳandək ⱪilatti; Uning yəttə münggüzi wə yəttə
kəzi bolup, bu kəzlər Hudaning pütkül yər yüzigə əwətkən yəttə Roɦi idi.■
7 Ⱪoza berip, təhttə olturoɳuqining ong ⱪolidin oram yazmini aldi.
8 Yazmini aloɳanda, tət ɦayat məһluⱪ wə yigirmə tət aⱪsaⱪal ⱪozining ayioɳioɳa
yiⱪildi; ularning ɦərbirining qiltari wə huxbuy bilən toloɳan altun qiniliri bar idi
(bu huxbuy muⱪəddəs bəndilərning dualiri idi).■
9 Ular yengi bir küy eytixti: —

«Oram yazmini elixⱪa,
Wə peqətlərni eqixⱪa layiⱪsən;
Qünki booɳuzlanding
Wə ɦər ⱪəbilidin, ɦər tildin,
Ɦər millətdin, ɦər əldin boloɳan insanlarni
Өz ⱪening bədili bilən setiwelip, Hudaoɳa mənsup ⱪilding.■
10 Ularni Hudayimiz üqün bir padixaɦliⱪⱪa uyuxturup,
Kaɦinlar ⱪilding.
Ular yər yüzidə ɦəküm süridu».■
11 Andin kərdüm wə mana, təhtning, ɦayat məһluⱪlarning wə aⱪsaⱪallarning
ətrapida nuroɳunlioɳan pərixtilərning awazini anglidim. Ularning sani tümən ming-
tümən ming, milyon-milyon idi. □ ■
12 Ular yuⱪiri awaz bilən: —

«Booɳuzlanoɳan ⱪoza ⱪudrət, dələt, danaliⱪ, küq-ⱪuwwət, ɦərmət, xan-xərəp
Wə mədɦiyigə layiⱪtur» deyixətti.■

13 Andin mən ərx, yər yüzi, yər asti wə dengizdiki ɦərbir məһluⱪ wə ularning iqidə
bar boloɳanlarning ɦəmmisining: —

«Təhttə Olturoɳuqioɳa wə Ⱪozioɳa
Mədɦiyə, ɦərmət, xan-xərəp wə ɦoⱪuⱪ-ⱪudrət
Əbədil’əbədgiqə mənsup boloɳay!» deginini anglidim.

□ **5:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zək.» 5:1-4. ■ **5:1** Əz. 2:10. ■ **5:3** Fil. 2:10; Wəһ. 5:13. □ **5:5 «Dawutning yiltizi boloɳuqi»** — yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yəx.» 11:1ni kərüng). Lekin bizningqə bu səz Dawutning Məsiɦtin kelip qiⱪⱪanliⱪini ɦəm Məsiɦning Dawutning Rəbbi ikənlikini kərsitidu (22:16 wə «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yəx. 11:10; Rim. 15:12; Wəһ. 22:16. ■ **5:6** Zək. 3:9; 4:10; Wəһ. 4:5. ■ **5:8** Zəb. 141:2; Wəһ. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pet. 1:19; 1Yuɦa. 1:7; Wəһ. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pet. 2:5, 9; Wəһ. 1:6. □ **5:11 «Ularning sani tümən ming-tümən ming, milyon-milyon idi»** — əslidə «ularning sani yüz milyonlioɳan, «milyonlioɳan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Wəһ. 4:11.

14 Tət ḥayat məhluқ «Amin!» dəp jawab қayturatti, aқsaқallar yərgə yiқilip səjdə қilatti.□

6

Қozining altə peqətni eqixi

1 Andin Қoza yəttə peqətning birini aqқanda, mən қarap turdum. Tət ḥayat məhluқtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim.□
2 Kərdümki, mana bir aқ at kəldi! Atқa mingüqining қolida bir oқ-ya bar idi; uningoɳa bir taj berildi. U oɳəlibə қiloɳuqi süpitidə zəpər қuqux üqün jənggə atlandi.□ ■
3 Қoza ikkinqi peqətni aqқanda, ikkinqi ḥayat məhluқning: «Kəl!» deginini anglidim.
4 Yənə bir at otturioɳa qiқti, uning rənggi қipқizil idi. Atқa mingüqigə yər yüzidiki tinqliқni elip ketix wə insanlarni өzara қiroɳinqiliққa selix ḥoқuқi berildi. Uningoɳa yənə qong bir қiliq berildi.
5 Қoza üqinqi peqətni aqқanda, üqinqi ḥayat məhluқning: «Kəl!» deginini anglidim. Mən kərdümki, mana bir қara at kəldi. Atқa mingüqining қolida bir taraza bar idi.
6 Tət ḥayat məhluқning arisidin: —

«Bir tawaқ buoɳday bir dinarius puloɳa,
Üq tawaқ arpa bir dinarius puloɳa setilidu.
Əmma zəytun yeoɳioɳa wə xarabқa zərər yətküzmigin!»
— degəndək bir awazni anglidim.□ ■
7 Қoza tətinqi peqətni aqқanda, tətinqi ḥayat məhluқning: «Kəl!» degən awazini anglidim.
8 Kərdümki, mana bir tatirang atni kərdüm. Atқa mingüqining ismi «Өlüm» idi. Uning kəynidin təḥtisara əgixip keliwatatti. Ularoɳa yər yüzining təttin birigə ḥəkümranliқ қilip, қiliq, aqarqiliқ, waba wə yər yüzidiki yirtқuq ḥaywanlar arқiliқ adəmni өltürüx ḥoқuқi berildi.□
9 Қoza bəxinqi peqətni aqқanda, Hudaning səz-kalami üqün wə izqil guwaḥliқ bərgənliki wəjidin өltürülgənlərning janlirini қurbangaḥning tegidə kərdüm. ■
10 Ular қattiқ awaz bilən nida selixip:
— Əy ḥakimmutləқ Igimiz, muқəddəs wə ḥəқiқiy Boloɳuqi! Sən қaqanoɳiqə yər yüzidə turuwatқanlarni soraқ қilmay, ulardin қenimizning intiқamini almaysən? — deyixətti.

□ **5:14 «...Tət ḥayat məhluқ «amin!» dəp jawab қayturatti, aқsaқallar yərgə yiқilip səjdə қilatti» —** bu muḥim babning temisi tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. □ **6:1 «Tət ḥayat məhluқtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim» —** «Kəl!» degən səz bəlkim 2-8-ayətlərdə kərüngən atliқlarning ḥərbirigə qiқiriloɳan buyruқ bolsa kerək (3-, 5-, 7-ayətnimu kərüng). Bəzi kona kəqürülmilərdə «kəl»ning ornda «kelip kərgin!» deyilidu. □ **6:2 «uningoɳa bir taj berildi» —** «taj» degən bu səz padixaḥningki əməs, bəlki jəng-uruxlarda yaki elixix musabiқilirida oɳaliblaroɳa berilidioɳan, birhil nəpis qəmbirəkni kərsitidu. **«Kərdümki, mana bir aқ at kəldi! Atқa mingüqining қolida bir oқ-ya bar idi... u oɳəlibə қiloɳuqi süpitidə zəpər қuqux üqün jənggə atlandi» —** «aқ atқa mingüqi»ning salaḥiyiti tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:2** Wəḥ. 19:11. □ **6:6 «Bir tawaқ buoɳday» —** grek tilida «bir өlqəm buoɳday». **«bir dinarius pul» —** asasən bir künlük ix ḥəққi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaқ» bəlkim bir xing idi (grek tilida «qəniks»). Biraқ bir tawaқ buoɳday aranla bir kixining künlük tamiқioɳa yetidu. Xunga «қara at» aqarqiliқ elip kelidu. Ḥalbuki, xuning bilən bir waқitta baylar bolsa өz raḥət-paraoɳitigə kerək boloɳan «may wə xarab»larni setiwalalaydu. ■ **6:6** Wəḥ. 9:4. □ **6:8 «қilip, қiliq, aqarqiliқ, waba wə yər yüzidiki yirtқuq ḥaywanlar arқiliқ...» —** «waba» grek tilida «өlüm». ■ **6:9** Wəḥ. 19:10; 20:4.

11 Ularning һərbirigə birdin aқ ton berildi. Ularoɳa, өzünglaroɳa ohxax өltürülidioɳan қul-buradərliringlar һəm қerindaxliringlarning sani toxқuqə azoɳinə waқit aram elixinglar kerək, dəp eytildi.
12 Andin mən Қoza altinqi peqətni aqқinida kərdümki, mana dəһxətlik bir yər təwrəx yüz bərdi, қuyax bəəyni қara yungdin toқuloɳan bəzdək қapқara rənggə, tolun ay bolsa қanning rənggigə kirdi. □ ■
13 Ənjür dərihining қattiқ boranda silkinixidin ənjür oɳoriliri yərgə təkülgəndək, asmandiki yultuzlarmu yər yüzigə təküldi.
14 Asman huddi oram yazmining türülginidək oɳayib boldi, һərbir taoɳ wə aral ornidin yətkəldi; □
15 һəmdə dunyadiki padixaһlar, mətiwərlər, sərdarlar, baylar, küqlüklər, қullar wə һərlərning һəmmisi өngkürlərgə wə taoɳlarning kamarlirioɳa yoxurundi. □
16 Ular taoɳlaroɳa wə қoram taxlaroɳa mundaқ dəp jar saldi: —
«Üstimizgə qüxünglar! Bizni təһttə Olturoɳuqining siymasidin һəm Қozining oɳəzipidin yoxurunglar wə saқlanglar! □ ■
17 Qünki Ularning dəһxətlik oɳəzəp küni kəldi, əmdi kim put tirəp turalisun?!».■

7

Məһürləngən 144000 kixi

1 Uningdin keyin mən kərdümki, tət pərixtə yər yüzining tət bulungida turatti. Ular һərқandaқ xamalning қuruқluқ, dengiz һəm dəl-dərəһlərgə urulmasliқi üqün yər yüzining tət təripidin qiқidioɳan xamalni tizginləp turatti.
2 Mən һayat Hudaning məһürini aloɳan, kün qiқixtin kətürüliwatқan baxқa bir pərixtini kərdüm. U қattiқ awaz bilən қuruқluқ wə dengizlarni wəyran қilix һoқuқi berilgən axu tət pərixtigə:
3 «Biz Hudaning қul-hizmətkarlirining pexanisigə məһür basқuqə, қuruқluқ, dengiz wə dəl-dərəһlərni wəyran қilmanglar!» dəp towlidi.
4 Mən məһürləngənlərning sanini anglidim — Israillarning һərқaysi қəbililiridin bir yüz қiriқ tət ming kixi, yəni: —■

5 Yəһuda қəbilisidin on ikki ming kixi,
Rubən қəbilisidin on ikki ming kixi,
Gad қəbilisidin on ikki ming kixi,
6 Axir қəbilisidin on ikki ming kixi,
Naftali қəbilisidin on ikki ming kixi,
Manassəһ қəbilisidin on ikki ming kixi,
7 Ximeon қəbilisidin on ikki ming kixi,
Lawiy қəbilisidin on ikki ming kixi,
Issakar қəbilisidin on ikki ming kixi,
8 Zəbulun қəbilisidin on ikki ming kixi,
Yüsüp қəbilisidin on ikki ming kixi,

□ **6:12 «Andin mən Қoza altinqi peqətni aqқinida kərdüm...»** — «yəttə peqət» tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29, Ros. 2:20 □ **6:14 «munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 34:4. □ **6:15 «sərdarlar»** — grek tilida «mingbexilar». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 2:21. □ **6:16 «munasiwətlik ayət»** — « Һox.» 10:8. ■ **6:16** Yəx. 2:19; Һox. 10:8; Luқa 23:30; Wəһ. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 ■ **7:4** Wəһ. 14:1.

Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḥürləngənidi.□

Nijatni tapḳan zor bir tup halayiḳ

9 Bu ixlardin keyin kərdümki, mana ḥər əl, ḥər ḳəbilə, ḥər milləttin bolƣan,
ḥərhil tillarda səzlixidiƣan san-sanaḳsiz zor bir top halayiḳ təhtning wə Ḳozining
aldida turatti; ularning ḥəmmisigə aḳ ton kiydürülgən bolup, ḳollirida horma xahliri
tutḳanidi.
10 Ular yuḳiri awaz bilən: —
«Nijat təhttə olturƣuqi Hudayimizƣa wə Ḳoziƣa mənsup bolƣay!» dəp
warḳirixatti.□
11 Barliḳ pərixtilər təhtning, aḳsaḳallarning wə tət ḥayat məhluḳning ətrapiƣa
olaxḳanidi. Ular təhtning aldida yiḳilip, Hudaƣa səjdə ḳilip mundaḳ deyixətti: —

12 «Amin! Ḥəmd-mədḥiyə, xan-xərəp,
Danaliḳ wə təxəkkür,
Ḥərmət wə küq-ḳudrət
Hudayimizƣa əbədil'əbədgiqə mənsup bolƣay, amin!»

13 Əmdi aḳsaḳallardin biri məndin:
— Bu aḳ ton kiydürülgən kixilər kim bolidu, ḳəyərdin kəldi? — dəp soridi.
14 — Təḳsir, bu əzlirigə məlumdur, — dedim.
U manga:
— Bular dəḥxətlik azab-oḳubətni bexidin ətküzüp kəlgənlər. Ular tonlirini Ḳozining
ḳenida yuyup ap'aḳ ḳilƣan.
15 Xunga ular Hudaning təhtining aldida turup, ibadəthanisida keqə-kündüz Uning
hizmitidə bolidu; təhttə Olturƣuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ḳilidu. □
16 Ular yənə ḥeq aq ḳalmaydu, ḥeq ussimaydu, ularƣa nə aptap, nə piẓiƣirim issiḳ
ḥeq urmaydu. ■
17 Qünki ularni təhtning otturisidiki Ḳoza baḳidu wə ḥayatliḳ süyi bulaḳliriƣa elip
baridu; wə Huda ularning ḥərbir kəz yexini sürtidu, — dedi. □ ■

8

Ḳozining yəttinqi peqətni eqixi

1 Ḳoza yəttinqi peqətni aqḳanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliḳ ḥəküm sürdi.□
2 Andin Hudaning aldida turidiƣan yəttə pərixtini kərdüm. Ularƣa yəttə kanay
berildi.

□ **7:8 «...Zəbulun ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Yüsüp ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḥürləngənidi»** — on ḳəbilidin Dan ḳəbilisi kəm idi; Yüsüpning ḳəbilisi ikki bələkkə (Yüsüpning wə Manassəḥning)gə bəlündi. □ **7:10 «Nijat təhttə olturƣuqi Hudayimizƣa wə Ḳoziƣa mənsup bolƣay!»** — «Nijat... Ḳoziƣa bolƣay!» degən ibarə bolsa Huda wə Ḳoza insanlarƣa ata ḳilƣan nijatning mewisi bolƣan xan-xərəp, nam-xəḥrət wə ḥəmdusanalarning ḥəmmsi ḥeq nemə ḳaldurmay Huda wə Ḳoziƣa ḳayturup kelinsun, degəndək mənidə. □ **7:15 «təhttə Olturƣuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ḳilidu»** — grek tilida «təhttə Olturƣuqi bolsa ularning üstigə Əz qedirini yeyip beridu». ■ **7:16** Yəx. 49:10. □ **7:17 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 5:5-6, 25:8. ■ **7:17** Yəx. 25:8; Zəb. 23:1; Wəḥ. 21:4. □ **8:1 «Ḳoza yəttinqi peqətni aqḳanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliḳ ḥəküm sürdi»** — «yəttə peqət» toƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

3 Altun huxbuydan tutқan yənə bir pərixtə kelip, huxbuygaһning aldida turdi. Barliқ muқəddəs bəndilərning dualiri bilən birliktə təhtning aldidiki altun huxbuygaһ üstidə *Hudaoɣa* atap sunuxқa uningoɣa kəp huxbuy berildi.□
4 Wə huxbuyning tütünliri muқəddəs bəndilərning dualiri bilən billə pərixtining қolidin Hudaning aldioɣa kətürüldi.■
5 Andin pərixtə huxbuydanni қolioɣa elip, uni қurbangaһdiki ot bilən toldurup, yər yüzigə atti; xuning bilən türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, qaқmaқlar qeқildi wə bir yər təwrəx boldi.
6 Andin қollirioɣa birdin kanay tutқan yəttə pərixtə kanaylirini qelixқa һazirlandi.

Yəttə kanayning qelinixi

7 Birinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən məldür wə ot қan arilax pəyda bolup yər yüzigə taxlandi, zeminning üqtin biri kəydürüldi, dəl-dərəһlərning üqtin biri kəydürüldi wə pütkül yexil ot-qəplər kəydürüldi.
8 Ikkinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən goyaki lawuldap kəyüwatқan yooɣan bir taoɣdək oɣayət zor *bir jisim* dengizoɣa taxlandi. Dengizning üqtin biri қanoɣa aylandi
9 wə dengizdiki janiwarlarning üqtin biri өldi; kemilərning üqtin biri wəyran boldi.
10 Üqinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən asmandin məx'əldək yalқunlap yanoɣan qong bir yultuz qüxti; u dəryalarning üqtin birining wə bulaқlarning suliri üstigə qüxti.
11 Yultuzning ismi «Kəkrə» idi. Sularning üqtin biri kəkridək bolup kətti, sular aqqiқ bolup kətkəqkə nuroɣun adəm sudin өldi.
12 Tətinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən қuyaxning üqtin biri, ayning üqtin biri wə yultuzlarning üqtin biri uruldi. Nətijidə, қuyax, ay wə yultuzlarning yoruқluқining üqtin biri қarangoɣulaxti, kündüzning üqtin biridə yoruқluқ yoқaldi, keqining üqtin biridimu xundaқ boldi.
13 Yənə kərdümki, asmanning otturisida uqup ketiwatқan bir bürkütning қattiқ awaz bilən: —
«Kanayni qelixқa təmxəlgən қaloɣan üq pərixtining kanay awazliri anglansa yər yüzidə turuwatқanlarning һalioɣa way, way, way!» deginini anglidim.

9

1 Bəxinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən asmandin yərgə qüxüp kətkən bir yultuzni kərdüm. Tegi yoқ һangoɣa baridioɣan қudуқning aqқuqi uningoɣa berildi,■
2 U tegi yoқ һangning қudуқini aqti. Қuduқtin yooɣan humdanning isidək tütün өrləp qiқti. Һangning қudуқining tütünidin қuyax wə kəkni қarangoɣuluқ basti.
3 Tütünning iqidin yər yüzigə qekətkə yaoɣdi. Ularoɣa yər yüzidiki qayanlardək qeқix küqi berilgənidi.
4 Ularoɣa yər yüzidiki ot-qəplərgə wə һərқandaқ өsümlük yaki dəl-dərəһlərgə zərər yətküzmənglar, pəқət pexanisidə Hudaning məһüri bolmioɣan adəmlərgila zərər қilinglar, dəp eytildi.■
5 Ularoɣa adəmlərni өltürüxkə əməs, bəlki bəx ayoɣiqə қiynaxқa yol қoyuldi; ular yətküzidioɣan azab adəmni qayan qaққandikidək azab idi.
6 Xu künlərdə, insanlar өlümni izdəydu, lekin tapalmaydu; өlümni seoɣinidu, lekin өlüm ulardin қaqidu.■

□ **8:3 «huxbuygaһ… altun huxbuygaһ»** — grek tilida «қurbangaһ… altun қurbangaһ». ■ **8:4** Zəb. 141:2 ■ **9:1** Luқa 8:31; Wəһ. 17:8. ■ **9:4** Əz. 9:4; Wəһ. 6:6; 7:3. ■ **9:6** Yəx. 2:19; Yər. 8:3; Һox. 10:8; Luқa 23:30; Wəһ. 6:16.

7 Qekətkilərning ḳiyapiti huddi jənggə ḥazirlanoɣan atlaroɣa ohxaytti. Baxlirida bolsa altun tajḳa ohxaydioɣan bir nərsə bolup, qirayi adəmningkigə ohxaytti.■
8 Qaqliri ayallarning qeqioɣa, qixliri xirning qixioɣa ohxaytti.
9 Ularning kəkrikidiki sawuti təmür sawutlaroɣa ohxaytti; ḳanatlirining awazi jənggə atlanoɣan nuroɣun at-ḥarwilarning awazioɣa ohxaytti.
10 Qayanlarningkigə ohxax ḳuyruḳliri wə nəxtərliri bar idi. Adəmni bəx ay azabḳa salidioɣan küq bolsa ḳuyruḳlirida idi.
11 Ularni idarə ḳilidioɣan padixaḥi, yəni tegi yoḳ ḥangning pərixtisi bar idi. Uning ibraniyqə ismi Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi.□
12 Birinqi «way» ətüp kətti. Mana, buningdin keyin yənə ikki «way» kelidu.■

Altinqi kanayning qelinixi; «ikkinqi way»ning baxlinixi

13-14 Altinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən Hudaning aldidiki altun ḳurbangaḥning tət münggüzidin qiḳḳan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutḳan altinqi pərixtigə: — Qong Əfrat dəryasining yenida baoɣlaḳliḳ tət pərixtini boxat, dedi.
15 Dəl xu saət, xu kün, xu ay, xu yil üqün ḥazirlap ḳoyuloɣan bu tət pərixtə insanlarning üqtin birini ḥalak ḳilix üqün baoɣlaḳtin boxitildi.
16 Bularning atliḳ ləxkərlər ḳoxunining sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlanoɣanliḳini anglidim.□
17 Oɣayibanə kərünüxtə kəzümgə kərüngən at wə üstigə mingənlər mana mundaḳ idi: atliḳlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ḳizil, kək yaḳuttək kək wə günggürttək seriḳ idi. Atlarning baxliri xirning bexidək idi; ularning eoɣizliridin ot, tütün wə günggürt qiḳip turatti. □
18 Bu üq baladin, yəni atlarning aoɣzidin qiḳḳan ot wə tütün wə güngürttin insanlarning üqtin biri əltürüldi.
19 Qünki atlarning küqi eoɣizlirida wə ḳuyruḳlirida idi; ularning ḳuyruḳlirining yilanlaroɣa ohxax bexi bolup, bular bilən adəmni zəhimləndürətti.
20 Ḳaloɣan insanlar, yəni bu balayi'apətlərdin əltürülməy ḳaloɣanlar əz ḳollirining əməllirigə towa ḳilmidi, yəni jinlaroɣa, kərəlməs, angliyalmas wə mangalmas altun, kümüx, tuq wə yaoɣaq butlaroɣa qoḳunuxtin waz kəqmidi. ■
21 Ular ḳatilliḳ, seḥirgərlik, jinsiy buzuḳluḳ wə ooɣriliḳlirioɣimu towa ḳilmidi.

10

Pərixtə wə kiqik oram yazma

1 Andin keyin, ərxtin qüxüwatḳan yənə bir küqlük pərixtini kərdüm. U bir parqə bulut bilən yepinoɣan bolup, bexining üstidə bir ḥəsən-ḥüsən bar idi. Qirayi ḳuyaxḳa, putliri ot tüwrükkə ohxaytti;■
2 ḳolida bir kiqik eqiḳliḳ oram yazma bar idi. U ong putini dengiz üstigə, sol putini ḳuruḳluḳḳa ḳoyup turup,
3 xirning ḥərkirixigə ohxax ḳattiḳ awaz bilən warḳiridi. U warḳirioɣanda, yəttə güldürmama əz awazlirini anglitip səz ḳildi.

■ **9:7** Mis. 10:4. □ **9:11 «Uning ibraniyqə ismi Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi»** — bu ikki isimning mənisi «ḥalak ḳiloɣuqi». ■ **9:12** Wəḩ. 8:13. □ **9:16 «bularning atliḳ ləxkərlər ḳoxunining sani ikki yüz milyon idi»** — «ikki yüz milyon» grek tilida «ikki tümən ḥəssə tümən». □ **9:17 «atliḳlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ḳizil, kək yaḳuttək kək wə günggürttək seriḳ idi»** — «qooɣdək ḳizil, kək yaḳuttək kək wə günggürttək seriḳ idi» yaki «ot, kək yaḳut wə günggürttin idi». ■ **9:20** Zəb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ **10:1** Mat. 17:2; Wəḩ. 1:15.

4 Yəttə güldürmama səz қiloɣanda, degənlirini hatiriliwalmaқqi bolup turattim. Biraқ asmandin: —
«Yəttə güldürmamining eytқanlirini məһürləp, ularni hatirilimə» degən awazni anglidim.□ ■
5 Dengiz һəm қuruқluқning üstidə turoɣan, mən kərgən u pərixtə ong қolini asmanoɣa kətürüp,■
6 asmanlar һəm ularda boloɣanlarning һəmmisini, yər-zemin һəm uningda boloɣanlarning һəmmisini, dengiz һəm uningda boloɣan һəmmisini Yaratқuqi, yəni əbədil'əbədgiqə һayat Yaxioɣuqi bilən қəsəm қilip:
— Waқit yənə kəynigə sürülməydu;■
7 bəlki yəttinqi pərixtə kanay qelix aldida, yəni awazi anglinix aldidiki künlərdə, Hudaning Өz қul-hizmətkarliri boloɣan pəyoɣəmbərlərgə hux həwirini yətküzginidək Uning siri tügəllinip, əməlgə axidu, — dedi.
8 Mən asmandin angliоɣan awaz manga yənə səzləp:
— Berip, dengiz һəm қuruқluқning üstidə turoɣan pərixtining қolidiki eqiқliқ oram yazmini aloɣin, dedi.
9 Mən berip, pərixtining kiqik oram yazmini manga berixini soridim. U manga:
— Buni elip yə! Axқaziningni zərdab қilidu, biraқ aoɣzing һəsəldək tatliқ bolidu, dedi.□ ■
10 Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining қolidin elip yedim; dərwəқə aoɣzimoɣa һəsəldək tatliқ tetidi, lekin yegəndin keyin axқazinim zərdab boldi. □
11 Xuning bilən manga:
— Sən kəp millətlər, əllər wə һər hil tillarda səzlixidioɣanlar wə padixaһlar tooɣrisidiki wəһiy-bexarətlərni yənə jakarlixing lazim, deyildi.

11

Ikki guwaһqi; «ikkinqi way»ning dawami

1 Manga өlqigüq һasidək bir қomux berilip, mundaқ deyildi:
«Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, қurbangaһi wə u yərdə ibadət қiliwatқanlarni өlqigin. □ ■
2 Lekin ibadəthanining taxқiriқi һoylisini өlqiməy қoy, qünki u yər yat taipilərgə berildi, xuning bilən muқəddəs xəһər қiriқ ikki ay dəpsəndə қilinidu.■
3 Mən ikki guwaһqimoɣa қudrət berimən, xuning bilən ular bəz kiyim kiyip, wəһiy-bexarətlərni bir ming ikki yüz atmix kün yətküzidu»□

□ **10:4 «Yəttə güldürmamining eytқanlirini məһürləp, ularni hatirilimə»** — demək, bu sözlərni məhpiy tut. ■ **10:4** Dan. 8:26; 12:4. ■ **10:5** Dan. 12:7. ■ **10:6** Wəһ. 11:15. □ **10:9 «...Buni elip yə! Axқaziningni zərdab қilidu, biraқ aoɣzing һəsəldək tatliқ bolidu»** — kəqmə mənisi «sanga awwal birhil huxallиқ yətküzidu, lekin keyin yürikingni eqixturidu» degəndək bolidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 2:6-3:3. ■ **10:9** Əz. 3:1. □ **10:10 «Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining қolidin elip yedim...»** — «oram yazmini yeyix» bizningqə Yuһanna məzmunini yətküzüxi kerək bolidioɣan, təwəndiki 11-19-bablardiki bexarətlər bilən baoɣliқ. «Қoxumqə səz»imizdə u tooɣruluқ tohtilimiz. □ **11:1 «Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, қurbangaһi wə u yərdə ibadət қiliwatқanlarni өlqigin»** — қiziқ yeri xuki, Yuһanna muқəddəs ibadəthanini wə uningda ibadət қiloɣuqilarni өlqigin dəp buyuroɣini bilən u bizgə bularning өlqəmlirini eytmaydu. Bu ixning əһmiyiti tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 40:3 қatarliқlar, «Zək.» 2:1-4. ■ **11:1** Əz. 40:3-49; Əz. 41; Əz. 42; Əz. 43. ■ **11:2** Wəһ. 13:5. □ **11:3 «ikki guwaһqim... bəz kiyim kiyip...»** — kona zamanlarda «bəz kiyim kiyix» towa қilix yaki matəm tutuxni bildürətti. Xübһisizki, bu ix ularning towa қilix һəққidiki həwərni təkitləx üqün bolidu.

4 (bular yər-zeminning Rəbbi aldida turoɣan ikki tüp zəytun dərihi wə ikki qiraoɣdandur). □ ■
5 Birərsi ularni zəhimləndürməkqi bolsa, eoɣizliridin ot pürkülüp qiкip, düxmənlirini yəp tügitidu. Ularni zəhimləndürməkqi boloɣanlar mana xundaк əltürülidu.
6 Ular bexarət-wəһiyni yətküzgən künlərdə yamoɣur yaoɣdurmasliкka asmanni etiwetix kudritikə igə; sularni kanoɣa aylandurux wə һərhil bala-waba bilən yər-zeminni halioɣan waкitta urux kudritigimu igə.■
7 Ularning guwaһliк wəzipisi ayaoɣlixixi bilən, tegi yoк һangdin qiкidioɣan diwə ular bilən elixidu wə ularni yengip əltüridu.□ ■
8 Jəsətliri roһiy jəһəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xu katta xəһərning oɣol koqisida yatidu; xu yərdə ularning Rəbbimu krestləngənidi.□ ■
9 Һər millətdin, һər kəbilidin wə һər hil tilda səzlixidioɣanlardin, һər əldin boloɣan adəmlər ularning jəsətlirigə üq yerim kün tikilip karaydu wə jəsətlərning yərlikkə koyuluxioɣa yol koymaydu.
10 Yər yüzidə turuwatkanlar ularning bu һalidin huxallinip, təbriklixip, bir-birigə һədiyələr əwətixidu; qünki bu ikki pəyoɣəmbər yər yüzidikilərni kiynaytti.
11 Lekin üq yerim kündin keyin, Hudadin kəlgən һayatliк nəpisi ikkiyləngə kirdi, ular ornidin put tirəp turdi; ularoɣa karawatkanlarning üstigə qong bir korkunq qüxti. □ ■
12 Andin ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yakka qiк!» degən yukiri bir awazni anglidi; xuning bilən ular düxmənlirining kəz aldida bir bulut iqidə asmanoɣa kətürüldi. □
13 Dəl xu saət iqidə xiddətlik yər təwrəx yüz bərdi, xəһərning ondin biri gumran bolup, yəttə ming kixi һalak boldi. Kaloɣanliri dəkkə-dükkigə qəmüp, ərxtiki Hudani uluoɣlaxti.□
14 Ikkinqi «way» ətüp kətti; mana, üqinqi «way» kelixkə az kaldi.■

Yəttinqi pərixtining kanay qelixi; «üqinqi way»

15 Andin yəttinqi pərixtə kaniyini qaldi; ərxtə yukiri awazlar anglinip mundak deyildi: —
«Dunyaning padixaһliкi Pərwərdigarimiz
Wə uning Məsiһining padixaһliкi boldi,
U əbədil'əbədgiqə һəküm süridu».
16 Hudaning aldida əz təhtliridə olturoɣan yigirmə tət aksakal yərgə yiкilip bax koyup, Hudaoɣa səjdə kilip mundak deyixti: —
17 «Xükürlər eytimiz sanga,
I bar Boloɣuqi wə bar boloɣan Һəmmigə Kadir Pərwərdigar Huda,
Qünki uluoɣ kudritingni kolungoɣa elip,

□ **11:4 «munasiwətlik ayətlər» —** «Zək.» 4:1-7. ■ **11:4** Zək. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7 «tegi yoк һangdin qiкidioɣan diwə ular bilən elixidu» —** grek tilida «tegi yoк һangdin qiкidioɣan diwə ular bilən uruxidu». ■ **11:7** Dan. 7:21; Wəһ. 13:7,11. □ **11:8 «roһiy jəһəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xəһər» —** Sodom eoɣir buzuklukka qəmgənidi, Misir bolsa Hudaning bəndilirigə nisbətən əslidə ularni əsir kiliwaloɣan «bu rəzil dunya»ning simwolidur. Xəһərning «roһiy jəһəttin» xu namlarda boluxi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni kərsitixi mumkin; xəһər һərһalda ahirki zamanda bu rəzil dunyaning küq-kudritigə əng qong namayandə boluxi kerək. Bəzi alimlar xəһərni Yerusalem dəp karaydu. ■ **11:8** Wəһ. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11 «Hudadin kəlgən һayatliк nəpisi ikkiyləngə kirdi…» —** grek tilida «nəpəs» wə «roһ» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:11** Əz. 37:5,10 □ **11:12 «ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yakka qiк!» degən yukiri bir awazni anglidi» —** bəzi kədimki kəqürmilərdə: «Mən ular ikkilisi əzlirigə ərxtin kəlgən: — «Bu yakka qiк!» degən yukiri bir awazni anglidim» deyilidu. □ **11:13 «yəttə ming kixi һalak boldi» —** grek tilida «yəttə ming nam һalak boldi». ■ **11:14** Wəһ. 8:13; 9:12; 15:1.

Ḥəkümüngni yürgüzüxkə baxliding.■
18 Əllər oɳəzəpləngənidi,
Əmdi Sening oɳəziping yetip kəldi!
Ɵlgənlərni sorak ḳilix,
Ḳul-hizmətkarliring boloɳan pəyoɳəmbərlərni,
Muḳəddəs bəndilərni,
Təwən yaki katta bolsun namingdin ḳorkḳanlarni in’amioɳa igə ḳilix,
Yər yüzini ḥalak ḳiloɳanlarni ḥalak ḳilix wakti kəldi».

19 Andin Hudaning ərxtiki ibadəthanisi eqildi wə uning əḥdə sanduḳi ibadəthanida kəründi; qakmaklar, türlük awazlar, güldürmamilar , yər təwrəx wə dəḥxətlik məldür boldi.■

12

Ayal, ooɳul bala wə əjdiḥa

1 U qaoɳda, ərxtə ajayip bir karamət pəyda boldi — u ḳuyaxni yepinqakliɳan, putlirining astida ay, bexida on ikki yultuzluk taj bar bir ayal idi.
2 U ḥamilidar bolup, toloɳak yəp tuoɳux azabida dad-pəryad kətürdi.□
3 Andin ərxtə yənə bir alamət kəründi — mana, yəttə baxlik, on münggüzlük, yəttə bexida yəttə taj bar boloɳan qong bir ḳizil əjdiḥa turatti.
4 U ḳuyruḳi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti. Əjidiḥa tuoɳay dəp ḳaloɳan ayal yənggigən ḥaman uning balisini yalmap yutuwətməkqi bolup uning aldida turdi.□
5 Ayal bir bala, yəni pütün əllərni təmür ḥasisi bilən padiqidək bakidioɳan bir ooɳul tuoɳdi. Bala bolsa Hudaning wə Uning təhtining aldioɳa oɳaqqidə elip qikildi.■
6 Ayal qəlgə ḳaqti; u yərdə uning 1260 kün bekilixi üqün uningoɳa Huda təripidin ḥazirlap ḳoyuloɳan bir jay bar idi.■
7 Andin ərxtə jəng boldi. *Bax pərixtə* Mikail wə uning pərixtiliri əjdiḥa bilən jəng ḳiloɳili turdi; əjdiḥamu ɵz pərixtiliri bilən ularoɳa etildi.□
8 Lekin u üstünlük ḳazinalmidi, uningoɳa wə pərixtilirigə ərxtə turuxḳa orun ḳalmidi.■
9 Xuning bilən zor əjdiḥa, yəni Iblis wə Xəytan dəp ataloɳan, pütün jaḥanni azduroɳuqi ḥelikі ḳədimiy yilan yər yüzigə taxlandi. Uning pərixtilirimu uning bilən təng taxlandi.■
10 Andin mən ərxtə yukiri bir awazning mundak degənlikini anglidim: —

«Kəldi Hudayimizning nijatlikі, ḳudriti, padixaḥlikі wə Uning Məsiḥining ḥokuḳi!
Qünki ḳerindaxlirimizning üstidin Hudayimizning aldida keqə-kündüz xikayət ḳilip turoɳan xikayət ḳiloɳuqi ərxtin taxliwetildi;

■ **11:17** Wəḥ. 1:4, 8; 4:18; 16:5. ■ **11:19** Wəḥ. 15:5. □ **12:2 «U (ayal) ḥamilidar bolup, toloɳak yəp tuoɳux azabida dad-pəryad kətürdi…»** — ayal tooɳruluk üq pikir bar; u yaki (1) jamaətni; yaki (2) büwi Məryəm; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridioɳanlikіoɳa ḳilqə gumanimiz yok. Ḥəzriti Yüsüpning Təwrat, «Yaritilix» 37-babta hatiriləngən qüxini kərüng. «Ayal» jamaət boluxi mumkin əməs, qünki «ayal» Məsiḥni tuoɳidu (5-ayət). 12:17nimu kərüng. □ **12:4 «U (əjdiḥa) ḳuyruḳi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti…»** — bu wəḥiy bizningqə Xəytanning əslidə ərxtə Hudaoɳa ḳarxi kətürgən isyanini kərsitidu. Bundak xərḥ tooɳra bolsa, pərixtilərning üqtin biri isyanoɳa ḳoxulup ḥazirkі jinlar bolup qikḳan. ■ **12:5** Zəb. 2:9; Wəḥ. 2:27. ■ **12:6** Wəḥ. 11:3. □ **12:7 «Bax pərixtə Mikail»** — bax pərixtə Mikailning Israil həlkini ḳooɳdax üqün alaḥidə məs’uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 wə «Yəḥ.» 9ni kərüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luka 10:18; Wəḥ. 20:2.

11 ḳerindaxlar uning üstidin Ḳozining ḳeni wə ularning guwaḩliḳ səzi bilən oɳalib kəldi;
Ular ḩətta ölümni kəzigə ilmay öz jenini əziz kərmidi.
12 Xuning üqün, xadlininglar, əy ərxlər wə ularda turuwatḳalar!
Lekin ḩalinglaroɳa way, əy yər wə dengizlar!
Qünki Iblis üstünglaroɳa qüxti;
Waḳtining az ḳaloɳanliḳini bilgəq,
Oɳəzəp-ḳəḩri bilən kəldi!».■
13 Əjdiḩa özining yər yüzigə taxlanoɳanliḳini kərüp, ooɳul balini tuoɳḳan ayalni ḳooɳlaxḳa baxlidi.
14 Ayalning yilanning yüzidin daldilinixi, qəldə özi *üqün ḩazirlanoɳan* makanioɳa beripbir məzgil, ikki məzgil wə yerim məzgil beḳilsun dəp xu yərgə uqup ketixi üqün, uningoɳa yooɳan bir bürkütning ikki ḳaniti berildi.□ ■
15 Andin yilan ayalning arḳisidin aoɳzi bilən dəryadək su pürküp, uni səl bilən eḳitip yoḳatmaḳqi boldi.
16 Lekin zemin ayaloɳa yardəm ḳilip, aoɳzini eqip, əjdiḩa aoɳzidin pürküp qiḳaroɳan dəryani yutuwətti.
17 Buning bilən əjdiḩaning ayaloɳa ḳattiḳ oɳəzipi kelip, uning ḳaloɳan nəsli, yəni Hudaning əmrlirigə əməl ḳilip, Əysaning guwaḩliḳini tutḳan pərzəntliri bilən jəng ḳiloɳili kətti; u dengiz saḩili üstidə turatti.□

13

Dengizdin qiḳḳan diwə

1 Andin, dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliḳ bir diwining qiḳiwatḳanliḳini kərdüm. Uning ḩərbir münggüzidə birdin taj bar idi, ḩərbir bexida kupurluḳ namliri yeziḳliḳ idi.□ ■
2 Mən kərgən bu diwə yilpizoɳa ohxaytti, putliri eyiḳning putlirioɳa, aoɳzi bolsa xirning aoɳzioɳa ohxaytti. Əjdiḩa uningoɳa öz ḳudriti, təhti wə zor ḩoḳuḳini bərdi.□
3 Diwining baxliridin biri əjəllik yarilanoɳandək turatti. Lekin, bu əjəllik yara saḳayoɳanidi. Pütkül dunya diwigə ḩəyranuḩəs bolup uningoɳa *əgəxti*.
4 Əjdiḩa diwigə *səltənətlik* ḩoḳuḳ bərgəqkə ular əjdiḩaoɳa qoḳunuxti. Ular yənə diwigimu qoḳunup: — Diwining təngdixi barmu? Uning bilən kimmu elixalisun? — dedi.■
5 Diwigə təkəbburluḳ wə kupurluḳ ḳilidioɳan eoɳiz berildi; uningoɳa ḳiriḳ ikki ay ix kərüxkə ḩoḳuḳ berildi.■

■ **12:12** Zəb. 96:11; Yəx. 49:13; Wəḩ. 8:13. □ **12:14 «bir məzgil, ikki məzgil, wə yerim məzgil»** — 1260 kün, təhminən üq yerim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izaḩatliri wə «Daniyal»diki «ḳoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **12:14** Wəḩ. 2:6. □ **12:17 «Əysaning guwaḩliḳini tutḳan pərzəntliri» —** yaki Əysa tooɳruluḳ guwaḩliḳ beridioɳanlar, yaki U Özi bərgən guwaḩliḳni qing tutḳanlarni kərsitidu. Bizningqə awwalḳisi tooɳra. □ **13:1 «dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliḳ bir diwining qiḳiwatḳanliḳini kərdüm» —** Adəm'atimiz Hudaning obrazida boloɳandək (keyin gunaḩ ḳiloɳaqḳa bu obraz buzuloɳan, əlwəttə), andin Məsiḩ Özi Hudaning mukəmməl obrazi, xundaḳla yər yüzidiki wəkili boloɳandək, bu «diwə» 12-babta kərüngən Xəytanning toptooɳra (yəttə baxliḳ on münggüzlük) obrazidur. Yənə bir ḳiziḳ ix xuki, u kərünüxtə Məsiḩgə ohxax «ölümdin tirilgən» bolidu (3-ayət). Xuning bilən bizdə ḳilqə guman yoḳki, bu diwə Xəytanning yər yüzidiki wəkili, yəni Məsiḩning rəḳibi boloɳan adəm — dəjjalning özini kərsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Wəḩ. 17:3. □ **13:2 «munasiwətlik ayətlər» —** «Dan.» 7:1-8. ■ **13:4** Wəḩ. 18:18. ■ **13:5** Wəḩ. 11:2.

6 U Hudaoɣa kupurluk ḳiloɣili — Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa, xundakla ərxni makan ḳiloɣanlaroɣa kupurluk ḳiloɣili aoɣzini aqti.□
7 Uning mukəddəs bəndilərgə ḳarxi jəng ḳilip, ularning üstidin oɣalib kelixigə yol ḳoyuldi; ḥər ḳəbilə, ḥər millət, ḥər hil tilda səzlixidioɣan əllərgə ḥəkümranlik ḳilix ḥoḳuḳi uningoɣa berildi.■
8 Yər yüzidikilərning ḥəmmisi — aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ḳozining ḥayatlik dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa, uningoɣa səjdə ḳilidu.□ ■
9 Ḳuliḳi barlar, buni anglisun!

10 ««Tutḳun bolidu» dəp bekitilgənlər qoḳum tutḳun bolidu, «ḳiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoḳum ḳiliqlinip əlidu».

Muḳəddəs bəndilirining səwri-taḳiti wə etiḳadi mana xu ixlarda məlum bolidu.□ ■

Yərdin qiḳḳan diwə

11 Mən yərdin qiḳiwatḳan yənə bir diwini kərdüm. Uning ḳoziningkidək kiqik ikki münggüzi bar idi, lekin awazi əjdiḥaningkidək qiḳatti. ■
12 U awwalḳi diwigə wakalitən uning pütün ḥoḳuḳini yürgüzüp, yər yüzini wə uningda turuwatḳanlarni əjəllik yarisi saḳayoɣan awwalḳi diwigə qoḳunduridu. ■
13 U zor məjizilik alamətlərni kərsitətti, ḥətta kixilərning kəz aldida asmandin yər yüzigə ot yaoɣduratti. ■
14 U awwalḳi diwigə wakalitən kərsitixkə ḥoḳuḳlanduruloɣan alamətlər bilən yər yüzidə turuwatḳanlarni azdurup, ularoɣa «ḳiliq bilən yarilanoɣan, lekin tirik ḳaloɣan» degən awwalḳi diwigə atap bir but-ḥəykəl yasap tikləxni tapilidi. ■
15 Diwining but-ḥəykiligə nəpəs kirgüzüp, uningoɣa uni səzliyələydioɣan ḳilix wə uningoɣa qoḳunmioɣanlarning ḥəmmisini əltürgüzüx ḳudriti berildi. ■
16 U təwən wə katta, bay wə kəmbəoɣəl, ḥər wə ḳullarning ḥəmmisini ong ḳoli yaki pexanisigə tamoɣa basturuxḳa məjburlidi.
17 U yənə bu tamoɣa, yəni diwining nami yaki uning namidiki rəḳəm besiloɣanlardin baxḳa ḥeqkim bir nərsə setiwalalmaydu yaki satalmaydu, dəp bekitti.■
18 Mana bu yərdə ḥekmət bar. Əḳil-parasiti barliki kixilər diwining rəḳimini ḥesablap baḳsun; qünki bu rəḳəm bir adəmning rəḳimi bolidu. Uning rəḳimi 666dur.□ ■

□ **13:6 «...Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa... kupurluk ḳiloɣili...» —** yaki «... Uning namioɣa wə Uning turaloɣu qedirioɣa... kupurluk ḳiloɣili...». «Uning dərgaḥi» yaki ərxtiki turaloɣusi yaki yər yüzidiki ibadəthanisini kərsətkən bolsa kerək. ■ **13:7** Dan. 7:21; Wəḥ. 11:7. □ **13:8 «aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ḳozining ḥayatlik dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa» —** baxḳa birhil tərjimisi: «aləm apiridə boloɣandin buyan, booɣuzlanoɣan Ḳozining ḥayatlik dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Wəḥ. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27. □ **13:10 ««ḳiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoḳum ḳiliqlinip əlidu» —** baxḳa bir kəqürmidə: «Kim ḳiliqlap əltürsə, ḳiliqlinip əltürülüxi muḳərrər» degən səzlər tepilidu. Bu səz Rəbbimizning «Mat.» 26:52də degən səzlirigə mas kelidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Wəḥ. 14:12. ■ **13:11** Wəḥ. 11:7. ■ **13:12** Wəḥ. 19:20. ■ **13:13** 2Tes. 2:9; Wəḥ. 16:14. ■ **13:14** Ḳan. 13:2; Mat. 24:24; Wəḥ. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Wəḥ. 19:20. ■ **13:17** Wəḥ. 14:11. □ **13:18 «bu rəḳəm bir adəmning rəḳimi bolidu» —** yaki «bu rəḳəm insanning rəḳimi bolidu». **«Əḳil-parasiti barliki kixilər diwining rəḳimini ḥesablap baḳsun... uning rəḳimi 666dur» —** «diwining rəḳimini ḥesablax» murəkkəp ix əməs. Biz «ḳoxumqə səz»imizdə xu kona zamanlardiki ḥesablax tüzümini jədwəldə kərsitimiz. Bu babdiki baxḳa bəzi muḥim ixlar tooɣruluk «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:18** Wəḥ. 17:9.

14

Ķutķuzuwelinoɣanlarning mədһiyə küyi

1 Andin mən kərdümki, mana, Ķoza Zion teoɣi üstidə turatti. Uning yenida pexanisigə
Θz nami wə Atisining nami yeziloɣan bir yüz ķirik tət ming kixi bar idi.□ ■
2 Asmandin huddi *xarķirap eķiwatķan* nuroɣun sularning awazidək wə ķattik
güldürmamining awazidək bir awazni anglidim. Mən angliоɣan awaz yənə qiltarqilar
qiltarlarni qaloɣan awazoɣa ohxaytti;■
3 ҥeliķi kixilər təһtning, tət ҥayat məһluķning wə aķsaķallarning aldida yengi bir
küyni eytixti. Bu küyni *gunaһlirining* bədili təlinip bu dunyadin azad ķilinoɣan
kixilərdin bir yüz ķirik tət mingdin baxķa ҥeqkim өginəlməytti.■
4 Ular ayallar təripidin gunaһta buloɣanmioɣan, qünki ular pak adəmlərdur. Ķoza
nəgə barsa, ularmu Uningoɣa əgixip xu yərgə baridu. Ular bədəl bilən insanlar ari-
sidin Hudaoɣa wə Ķozioɣa ҥosulning tunji mewisidək bolux üqün setiwelinoɣan.□ ■
5 Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ҥeq yaloɣan səz qiķmaydu. □ ■

Üq pərixtə elip kəlgən həwərlər

6 Andin mən asmanning otturisida uqup yürgən baxķa bir pərixtini kərdüm.
Uningoɣa yər yüzidə turuwatķanlaroɣa, yəni ҥərbir əl, ķəbilə, ҥər hil tilda
səzlixidioɣanlar, ҥər millətlərgə elip yətküzüxi üqün mənggülük hux həwər tapx-
uruldi.
7 U yuķiri awaz bilən:
— Hudadin ķorķunglar, Uni uluoɣlanglar! Qünki Uning sot ķilix saiti yetip kəldi;
asmanni, zeminni, dengizni wə su bulaķlirini Yaratķuqioɣa səjdə ķilinglar! — dəytti.■
8 Uning kəynidin ikkinqi pərixtə kelip mundaķ dedi: «Oɣulidi! Katta xəһər Babil
oɣulidi, u өz zina-buzuķluķining səwdaliķ xarabini pütkül əllərgə iqküzgən».□ ■
9 Aldinķi ikki pərixtining kəynidin yənə bir pərixtə, yəni üqinqi pərixtə yuķiri awaz
bilən mundaķ dedi: —
«Kimdikim diwigə wə uning but-ҥəykiligə qoķunsa, uning tamoɣisini pexanisigə yaki
ķolioɣa ķobul ķilsa,
10 Hudaning ķəһrining əbjəx ķilinmioɣan sap xarabini Uning oɣəzipi bilən toloɣan
ķədəһtə iqidu. U muķəddəs pərixtilərning wə Ķozining aldida ot wə günggürttə
ķiynilidu. ■
11 Ularning ķiynilixliridin qiķķan is-tütəklər əbədil'əbəd purķirap turidu; diwigə
wə uning but-ҥəykiligə qoķunoɣanlar yaki uning namining tamoɣisini ķobul
ķiloɣanlaroɣa keqə-kündüz aramliķ bolmaydu».■
12 Muķəddəs bəndilirining səwri-takiti wə etiķadi mana xu ixlarda məlum bolidu. ■

□ **14:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 48-küy, «Ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Wəһ. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Wəһ. 1:15; 5:8. ■ **14:3** Wəһ. 5:9. □ **14:4 «qünki ular pak adəmlərdur»** — «pak adəmlər» bolsa grek tilida adəttə bu səz jinisiy munasiwətni өtküzmigən kixilərni kərsitidu. Muxu yərdə (1) əməliy xu mənidə (2) yaki roһiy jəһəttə kəqmə mənidə (3) yaki ikki mənidə təng boluxi mumkin. Ayəttin kərüniduki, ular ҥəmmisi ooɣul balilar. **«ular bədəl bilən insanlar arisidin Hudaoɣa wə Ķozioɣa ҥosulning tunji mewisidək bolux üqün setiwelinoɣan»** — «ҥosulning tunji mewisi»ning өz ķimmiti bar, əlwəttə; Təwrat dəwridə Israillar daim «ҥosulning tunji mewisi» Hudaoɣa (nəzir ķilip) atayti. Bu ixlar tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2. □ **14:5 «Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ҥeq yaloɣan səz qiķmaydu…»** — muxu yərdə bəzi kona kəqürülmilərdə «qünki ular Hudaning təһti aldida əyibsiz ispatlinidu» degən səzlər ķoxulidu. ■ **14:5** Zəf. 3:13; Əf. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24. □ **14:8 «u өz zina-buzuķluķining səwdaliķ xarabini pütkül əllərgə iqküzgən»** — «səwdaliķ» tooɣruluķ: grek tilida «səwdasi» degən səz ikki bisliķ səz bolup, yənə «oɣəzəp» degən mənisimu bar; xübһisizki, muxu yərdə buning ikkinqi mənidə kəlgən; Babilning xarabini iqkənlər Hudaning ķattik oɣəzipigə uqraydu. ■ **14:8** Yəx. 21:9; Yər. 51:8; Wəһ. 16:19; 17:5; 18:2,10,21. ■ **14:10** Wəһ. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Wəһ. 19:3. ■ **14:12** Wəһ. 13:10.

13 Mən yənə asmanda mundaq bir awazni anglidim: —
«Bu səzni yaz: «Buningdin keyin Rəbdə wapat bolup ɵlgənlər bəhtliktur!
— Durus, dəydu Roḥ, — ular ḥazir ɵz ixliridin tohtap aram alalaydu. Qünki ⱪilоɳan əməlliri ularоɳa əgixip kelidu»».□

Yər yüzidin aloɳan ikki orma

14 Mən kərdümki, mana bir parqə aⱪ bulut, bulutning üstidə bexioɳa altun taj kiygən, ⱪolida ɵtkür bir oroɳaⱪ tutⱪan Insan’oоɳlioɳa ohxaydioɳan birsi olturatti. □ ■
15 Ibadəthanidin baxⱪa bir pərixtə qiⱪip, bulutning üstidə Olturoɳuqioɳa yuⱪiri awaz bilən:
— Oroɳiⱪingni sal wə oruxⱪa baxla! Qünki orma waⱪti kəldi, yər yüzidiki ziraətlər pixip yetildi, dedi.□ ■

16 Bulut üstidə Olturoɳuqi oroɳiⱪini yər yüzigə saldi wə yər yüzidiki ziraətlər oruldi.
17 Ərxtə boloɳan ibadəthanidin yənə bir pərixtə qiⱪti. Uningmu ɵtkür bir oroɳiⱪi bar idi.
18 Arⱪidinla, otni baxⱪuridioɳan yənə bir pərixtə ⱪurbangaḥdin qiⱪip, ɵtkür oroɳaⱪ tutⱪan pərixtigə yuⱪiri awaz bilən:
— Ɵtkür oroɳiⱪingni selip, yər yüzidiki üzüm telining sapaⱪlirini yioɳiwal, qünki üzümliri pixip yetildi, — dedi.□
19 Buning bilən pərixtə oroɳiⱪini yər yüzigə saldi wə yərdiki üzüm telining mewilirini yioɳip, Hudaning ⱪəḥrining qong xarab kəlqikigə taxlidi. □ ■
20 Xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip, xərbətliri ⱪan bolup, atning tizginigə qiⱪidioɳan egizliktə üq yüz qaⱪirim yiraⱪlikⱪa aⱪti.□ ■

15

«Yəttə qinə» — ahirⱪi yəttə balayi’apət

1 Asmanda zor ḥəm karamətlik yənə bir alamətni, yəni ahirⱪi yəttə balayi’apətni tutup turoɳan yəttə pərixtini kərdüm (ahirⱪi balayi’apət deyilixtiki səwəb, Hudaning oɳəzipi bular bilən ahirlixidu).■

2 Mən yənə ot arilax əynək dengizidək bir kərünüxni ḥəm əynək dengizning üstidə turoɳan, diwə wə uning but-ḥəykili wə namining rəⱪimi üstidin oɳalib kəlgənlərni kərdüm. Ularning ⱪollirida Huda bərgən qiltarlar bolup,■
3 ular Hudaning ⱪul-hizmətkari boloɳan Musaning küyini ḥəm Ⱪozining küyini eytixatti: —

«Uluoɳ wə karamət Sening ⱪiloɳanliring,

□ **14:13 «durus, dəydu Roḥ»** — «Roḥ» bolsa Muⱪəddəs Roḥ. **«ⱪiloɳan əməlliri ularоɳa əgixip kelidu»** — demək, əməllirining in’ami bexioɳa qüxidu. □ **14:14 «Insan’oоɳlioɳa ohxaydioɳan birsi»** — bizningqə, bu zat Məsiḥ boluxi kerək. Qünki «Yo.» 3:11-14də «orma orioɳuqi»ning Hudaning Ɵzi ikənliki kərünidu. ■ **14:14** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəḥ. 1:13. □ **14:15 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39. □ **14:18 «otni baxⱪuridioɳan yənə bir pərixtə»** — bəlkim ərxtiki ibadəthanining ⱪurbangaḥidiki otⱪa məs’ul boloɳan pərixtə. **«yər yüzidiki üzüm teli...»** — yaki «yər yüzidiki üzümzar...». □ **14:19 «yərdiki üzüm teli»** — yaki «yərdiki üzümzar». ■ **14:19** Wəḥ. 19:15. □ **14:20 «xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip,...»** — «xəḥər» muxu yərdə bəlkim Yerusalemni kərsitidu. **«üq yüz qaⱪirim»** — grek tilida «bir ming altə yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 metr, 1600 stadiyon 290 kilometr. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63:1-6, «Wəḥ.» 13:19. ■ **14:20** Yəx. 63:3. ■ **15:1** Wəḥ. 11:14. ■ **15:2** Wəḥ. 4:6; Mik. 7:18.

I Һəmmigə Qadir Pərwərdigar Huda,
Yolliring adil wə һəқtur,
I pütkül əllərning Padixaһi!■
4 I Pərwərdigar, kim Səndin qorқmaydioɣan,
Namingni uluoɣlimaydioɣan bolalisun?
Qünki birdinbir muқəddəs Өzüngdursən;
Barliқ əllər aldingoɣa kelidu,
Sanga səjdə қilidu;
Qünki һəққaniy қiloɣanliring axkarə boldi».□ ■

5 Bu ixlardin keyin, mən kərdümki, mana ərxtiki ibadəthana, yəni һəküm-guwaһliқ qediri eqildi!□ ■
6 Yəttə balayi'apətni өz ilkidə tutқan yəttə pərixtə pakiz, parқirap turidioɣan libas kiygən, kəksigə altun kəmər baoɣlioɣan һalda ibadəthanidin qiқti.■
7 Tət һayat məhluқning biri yəttə pərixtigə əbədil'əbəd yaxaydioɣan Hudaning қəһri bilən toloɣan yəttə altun qinini bərdi.
8 Ibadəthana Hudaning xan-xəripi wə қudritidin tütün bilən liқ toldi. Yəttə pərixtining yəttə balayi'apiti ayaoɣlaxmioɣuqə, ҳeqkim ibadəthanioɣa kirəlmidi. □ ■

16

Hudaning қəһri toloɣan yəttə qinə

1 Xuningdin keyin, ibadəthanidin kətürülgən yuқiri bir awazning yəttə pərixtigə: «Beringlar, Hudaning қəһri toloɣan yəttə qinini yər yüzigə təkünglar!» degənlikini anglidim.
2 Birinqisi berip qenidikini yər-zeminoɣa təkti. Buning bilən diwining tamoɣisi besiloɣan wə uning but-һəykiligə qoқunoɣanlarda birhil yirginqlik һəm azabliқ qaқa-jaһarət pəyda boldi.■
3 Ikkinqisi qinidikini dengizoɣa təkti; dengiz süyi ölükning қenioɣa ohxax қanoɣa aylandi wə iqidiki pütün janliқlar öldi.■
4 Üqinqisi qinidikini dərya wə bulaқlarning sulirioɣa təkti; ularning süyimu қanoɣa aylandi.
5 Andin mən sularning pərixtisining mundaқ degənlikini anglidim: —

«Muxundaқ һəkümlərni qiқirixingda adil boloɣansən,
I һazir bar Boloɣuqi, bar boloɣan Muқəddəs Boloɣuqi!■
6 Muxu adəmlər muқəddəs bəndilər wə pəyoɣəmbərlərning қenini təkkənliki wəjidin,
Sən ularoɣa iqkili қan bərding. Ular xuningoɣa layiқtur».■
7 Andin қurbangaһning jawabən: —

■ **15:3** Zəb. 111:2; 139:14; 145:17. □ **15:4 «Qünki һəkқaniy қiloɣanliring axkarə boldi» —** «һəkқaniy қiloɣanliring» yaki «qünki һəkқaniy һəkümliring axkarə boldi». **«munasiwətlik ayətlər» —** «Yər.» 7:10, «Zəb.» 86:9-10. ■ **15:4** Yər. 10:7. □ **15:5 «һəküm-guwaһliқ qediri» —** Təwrat dəwridə ibadət qediri «əһdə sanduқi» һəm uning iqidiki «on pərman»ning makani boloɣanidi. Bu «on pərman» Hudaning harakteri wə pəzilətlirini kərsitidioɣan boloɣaq, qedir bəzidə «һəküm-guwaһliқ qediri» yaki «əһdə-guwaһliқ qediri» dəp ataloɣanidi. Ərxtiki «muқəddəs qedir» uningoɣa ohxaxla Hudaning təbiiti tooɣruluқ alaһidə guwaһliқ bərsə kerək. ■ **15:5** Wəһ. 11:19. ■ **15:6** Wəһ. 1:13. □ **15:8 «munasiwətlik ayətlər» —** «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yəx. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Wəһ. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20. ■ **16:5** Wəһ. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34.

«Xundaķ, i Ḥəmmigə Ķadir Pərwərdigar Huda,
Ḥəkümliring ḥəķ wə adildur»
— degənlikini anglidim.■

8 Tətinqisi qinidikini ķuyaxning üstigə təkti; buning bilən ķuyaxķa insanlarni ot bilən ərtigili ķudrət berildi.□
9 Xuning bilən insanlar dəḥxətlik ķiziķta ərtəldi; biraķ ular ḥeq towa ķilmidi wə bu balayi'apətlərning Igisi bolоqan Hudani uluоqlaxning ornioqa Uning namini ķaroqaxti.■
10 Bəxinqisi qinidikini diwining təhtigə təkti; diwining padixaḥliķini ķarangoquluķ basti, kixilər azabtin tillirini qixləxti
11 wə aoqriķ-azabi wə qaķa-jaraḥətlirining dəstidin ərxtiki Hudani kupurluķ ķilip ķaroqixip, ķilmixlirioqa ḥeq towa ķilixmidi.
12 Altinqisi qinidikini uluоq Əfrat dəryasioqa təkti; xu ḥaman künqiķixtin kelidioqan padixaḥlarning yolini ḥazirlaxķa dəryaning süyi ķuridi. □
13 Andin mən əjdiḥaning, diwining wə sahta pəyoqəmbərning eoqizliridin qiķķan paķioqa ohxaydioqan üq napak roḥni kərdüm. □
14 Bular məjizilik alamətlərni kərsitidioqan jinlarning roḥliri bolup, pütkül yər yüzidiki padixaḥlarni Ḥəmmigə Ķadir Hudaning dəḥxətlik künidiki jənggə jəm ķilixķa ularning yenioqa qiķip ketiwatatti ■
15 («mana, Mən ooqridək kelimən! Yalingaq mangmasliķ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saķlap, səgək turoqanlar bəhtliktur!»).□ ■
16 Əmdi *napak roḥlar padixaḥlarni* ibraniyqə «Ḥarmageddon» deyilidioqan yərgə jəm ķildi.□
17 Yəttinqisi qinidikini ḥawaoqa təkti; ərxtiki ibadəthanidin, təhttin yuķiri bir awaz kətürülüp: «Ix tamam boldi!» deyildi.■
18 Xuan qaķmaķlar qeķildi, türlük awazlar wə güldürmamilar anglandi wə dəḥxətlik bir yər təwrəx yüz bərdi; insanlar yər yüzidə apiridə boloqandin beri bunqilik dəḥxətlik yər təwrəx ḥeq bolup baķmioqanidi. ■
19 Katta xəḥər üqkə bəlündi; ḥərķaysi əllərdiki xəḥərlərmu oqulitildi. Xuning bilən katta xəḥər Babil Hudaning yadioqa keqip uning əxəddiy ķəḥrlik xarabi bilən toloqan ķədəḥ uningoqa berildi. □ ■
20 Barliķ arallar əzini ķaqurup oqayib boldi, taoqlarmu yoķ boldi;
21 Insanlarning üstigə ḥərbir danisi bir talant eoqirliķta kelidioqan məldür asmandin yaoqdi. Məldür apiti xundaķ dəḥxətlik boldiki, adəmlər apətning dəstidin Hudani kupurluķ ķilip ķaroqaxti.□ ■

■ **16:7** Wəḥ. 15:3. □ **16:8 «buning bilən ķuyaxķa insanlarni ot bilən ərtigili ķudrət berildi» —** «ot bilən» — demək, ottək ķiziķliķi bilən. 9-ayətni kərüng. ■ **16:9** Wəḥ. 16:11,21. □ **16:12 «künqiķixtin kelidioqan padixaḥlarning yolini ḥazirlaxķa dəryaning süyi ķuridi» —** «künqiķixtin kelidioqan padixaḥlar» — Ḥarmageddonda boloqan jənggə ķatnixixķa kelidioqan padixaḥlar (16-ayətni kərüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yər.» 10:46, 36:51, «Wəḥ.» 14:9. □ **16:13 «sahta pəyoqəmbər» —** ķozining ķiyapitidə boloqan diwə (13:11-17). ■ **16:14** 2Tes. 2:9; Wəḥ. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15 «mana, Mən ooqridək kelimən!» —** «ooqrining kelixi» bəlkim kütülmigən waķitta, tuyuķsiz kelixini kərsətsə kerək. **«mana, Mən ooqridək kelimən! Yalingaq mangmasliķ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saķlap, səgək turoqanlar bəhtliktur!»** — muxu sözlərni degüqi Məsiḥ Əzi. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:14, «Ḥox.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luķa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3,18. □ **16:16 «Əmdi napak roḥlar padixaḥlarni… jəm ķildi» —** grek tilida «Ular ularni... jəm ķildi». **«Ḥarmageddon»** — «Məgiddo teoqi» degən mənidə. Ibraniy tilida toptooqra «Ḥar-Məgiddo» deyilidu. ■ **16:17** Wəḥ. 21:6. ■ **16:18** Wəḥ. 4:5; 8:5. □ **16:19 «Katta xəḥər üqkə bəlündi» —** «Katta xəḥər» Babildur (14:8, 18:10 ķatarliķlarni kərüng). ■ **16:19** Yər. 25:15; Wəḥ. 14:8,10; 18:5. □ **16:21 «Insanlarning üstigə ḥərbir danisi bir talant eoqirliķta kelidioqan məldür asmandin yaoqdi» —** «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Wəḥ. 11:19; 16:9,11.

17

Qong paһixə ayal «Babil»

1 Yəttə qinisi bar yəttə pərixtining biri kelip, manga səzləp:
— Bu yərgə kəl, nurоғun sular üstidə olturоғan qong paһixə ayalning tartidiоғan jazasini sanga kərsitip қoyay.
2 Yər yüzidiki padixaһlar uning bilən buzuқluқ ətküzdi, yər yüzidikilər uning buzuқluқining xarabidin məst boluxti, — dedi.
3 Xuning bilən u pərixtə meni Roһning ilkidiki һalәttə bir qəlgə elip bardi. U yərdə yəttə baxliқ, on münggüzlük, pütün əzayini kupurluқ namliri қapliоғan bir toқ қizil diwining üstidə olturоғan bir ayalni kərdüm.□ ■
4 Ayal səsün wə toқ қizil kiyim kiygən bolup, altun, қimmətlik yaқut wə mərwayitlar bilən pərdazlanоғanidi. Қolida yirginqlik nomussizliқlar wə əz buzuқluқining nijasətliri bilən toloғan bir altun қədəһ bar idi.■
5 Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paһixilərning wə dunyadiki pütkül yirginqlik nomussizliқlarning anisi» degən nam pütüklük idi.□ ■
6 Mən ayalning muқəddəs bəndilərning қeni wə Əysaоғa guwaһliқ bərgüqilərning қeni bilən məst boloғanliқini kərdüm. Uni kərüp tolimu təəjjüp қilip intayin һəyran қaldim.□ ■
7 Pərixtə manga mundaқ dedi: —
«Nemigə һəyran қalding? Ayalning wə uni kətürüp turоғan yəttə baxliқ, on münggüzlük diwining sirini sanga eytip berəy.
8 Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar idi, һazir yoқ; uzun ətməy tegi yoқ һangdin qiқip, һalakətkə қarap mangidu. Yər yüzidə turuwatқanlar — dunya apiridə boloғandin buyan isimliri һayatliқ dəptirigə pütülmigən kixilər diwini kərüp intayin һəyran қalidu. Qünki u bir zamanlarda bar idi, һazir yoқ, lekin yənə pəyda bolidu.□ ■
9 Mana buni qüxinixkə lazim boloғan һekmət: — yəttə bax bolsa u ayal olturоғan yəttə taoғқa, xundaқla yəttə padixaһқa wəkillik қilidu. ■
10 Bularning bəxi yiқiloғan, birsi bar, yənə biri tehi kəlmidi. U kəlgəndə pəқət azla waқit turalaydu.
11 Burun bar boloғan, əmdi һazir yoқ boloғan diwining əzi səkkizinqi padixaһdur, xundaқla u һəm yəttisidin biri bolup һalakətkə қarap mangidu.□
12 Sən kərgən on münggüz on padixaһdur. Ularning padixaһliқliri tehi yoқ, əmdi ularоғa diwə bilən billə bir saətlik padixaһlik һoқuқi berilidu. □ ■
13 Bu padixaһlar bir oy, bir niyəttə bolup əz қudriti wə һoқuқlirini diwigə berixidu.

□ **17:3 «Xuning bilən u pərixtə meni Roһning ilkidiki һalәttəbir qəlgə elip bardi»** — muxu jümlidiki «Roһ» yaki əz roһini yaki Muқəddəs Roһnimu kərsitixi kerək. ■ **17:3** Wəһ. 13:1; 17:8. ■ **17:4** Wəһ. 18:16. □ **17:5 «Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paһixilərning wə dunyadiki pütkül yirginqlik nomussizliқlarning anisi» degən nam pütüklük idi»** — «sir» bolsa Injilda əslidə yoxurun, Huda Əz bəndilrigə axkarə қiloғan bir ajayib һəқiқətni kərsitidu. ■ **17:5** 2Tes. 2:7. □ **17:6 «Əysaоғa guwaһliқ bərgüqilər»** — yaki «Əysaning guwaһqiliri». Birinqi əsirning ahirқi yilliridin tartip «guwaһqi» degən səz «Hudaning yolida қurban boloғuqi» degən mənինimu bildürətti. Səwəbi, nurоғunliоғan etiқadqilar guwaһliқ berix yolida ələmgə məһkum қilinatti. ■ **17:6** Wəһ. 18:24. □ **17:8 «Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar idi, һazir yoқ; uzun ətməy tegi yoқ һangdin qiқip, һalakətkə қarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, һazir yoқ, lekin yənə pəyda bolidu»** — bu sirliқ ayət, xundaқla bu babta bexarət қilinoғan baxқa ixlar üstidə «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **17:8** Mis. 32:32; Fil. 4:3; Wəһ. 13:8. ■ **17:9** Wəһ. 13:1,18. □ **17:11 «burun bar boloғan, əmdi һazir yoқ boloғan diwining əzi səkkizinqi padixaһdur, xundaқla u һəm yəttisidin biri bolup һalakətkə қarap mangidu»** — biz bu sirliқ ayət üstidə «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz, əlwəttə. □ **17:12 «Sən kərgən on münggüz on padixaһdur. Ularning padixaһliқliri tehi yoқ, əmdi ularоғa diwə bilən billə bir saətlik padixaһlik һoқuқi berilidu»** — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni kərüng. ■ **17:12** Dan. 7:20; Wəһ. 13:1.

14 Diwə wə padixaһlar birlixip Qozioɣa ⱪarxi jəng ⱪilidu. Qoza ularning üstidin ɵalib
kelidu, qünki U rəblərning Rəbbi, padixaһlarning Padixaһidur. Uning bilən birgə
turoɣanlar bolsa qaⱪiriloɣan, tallanoɣan wə Uningoɣa sadiⱪ boloɣanlardur».■
15 Pərixtə manga yənə:
— Paһixə ayal üstidə olturoɣan, sən kərgən sular bolsa millətlər, ɵzara toplaxⱪan
nuroɣun kixilər, əllər wə һər hil tillarda səzlixidioɣan kixilərdur. □ ■
16 Sən kərgən on münggüz wə diwə bu paһixə ayaldin nəprətlinidu, uni talan-taraj
ⱪilip yalingaqlap ⱪoyidu, uning gəxini yəp, ɵzini otta kəydüridu. ■
17 Qünki Huda Ɵz səz-kalamliri əməlgə axⱪuqə, axu *on padixaһning* kəngligə Ɵz
iradisini ijra ⱪilip, bir ⱪararda tohtixip padixaһliⱪ ⱨoⱪuⱪini diwigə berix niyitini
saldi.
18 Sən kərgən ayal yər yüzidiki padixaһlar üstidin ⱨəkümranliⱪ ⱪilidioɣan katta
xəһərdur, — dedi.□ ■

18

Babilning gumran boluxi

1 U ixlardin keyin mən qong ⱨoⱪuⱪluⱪ yənə bir pərixtining asmandin
qüxüwatⱪanliⱪini kərdüm. Yər yüzi uning julaliliⱪidin yorup kətti.
2 Pərixtə yuⱪiri awaz bilən mundaⱪ warⱪiridi: —
«Oɣulidi! Katta xəһər Babil oɣulidi!
Əmdi u jinlarning makani, ⱨərbir napak roһlarning solaⱪhanisi,
Ⱨərbir məkruһ wə yirginqlik ⱪuxlarning solaⱪ-qanggisi boldi! □ ■
3 Qünki barliⱪ əllər uning zina-buzuⱪluⱪining səwdaliⱪ xarabidin iqixti;
Yər yüzidiki barliⱪ padixaһlar uning bilən buzuⱪluⱪ ətküzüxti,
Yər yüzidiki sodigərlər uning əyx-ixritining əlwəkqilikidin beyixti».■

4 Asmandin yənə bir awazni anglidim: —
«I Mening həlⱪim, uning gunaһlirioɣa xerik bolmasliⱪinglar üqün,
Ⱨəm uning bexioɣa qüxidioɣan balayi’apətlərgə uqrimasliⱪinglar üqün, uning iqidin
qiⱪinglar! □ ■
5 Qünki uning gunaһliri pələkkə yətküdək dəwilinip kətkən,
Huda uning ⱨəⱪⱪaniyətsizliklirini esigə aldi.□ ■
6 U baxⱪilaroɣa yanduroɣinidək uning ⱪiloɣinini ɵzigə yandurunglar;
Uning ⱪilmixlirioɣa muwapiⱪ ikki ⱨəssə ⱪoxlap ⱪayturunglar;
U *baxⱪilaroɣa* əbjəx ⱪilip bərgən kədəһtə uningoɣa ikki ⱨəssə ⱪoyuⱪ əbjəx ⱪilinglar.■
7 U ɵzini ⱪanqilik uluoɣlioɣan bolsa,
Ⱪanqilik əyx-ixrəttə yaxioɣan bolsa,
Uningoɣa xunqilik ⱪiynilix wə dərd beringlar;

■ **17:14** 1Tim. 6:15; Wəһ. 16:14; 19:16. □ **17:15 «ɵzara toplaxⱪan nuroɣun kixilər…»** — muxu ibarə bolsa bəlkim ahirⱪi zamanlarda (1) nuroɣun kixilər igə-qaⱪisiz sərsan yüridioɣanliⱪi; yaki (2) nuroɣun kixilər ɵz dəliti iqidə bir-birigə uyuxup siyasiy məⱪsəttə guruһlaxⱪanliⱪini kərsitixi mumkin. ■ **17:15** Yəx. 8:7. ■ **17:16** Wəһ. 18:8. □ **17:18 «… yər yüzidiki padixaһlar üstidin ⱨəkümranliⱪ ⱪilidioɣan katta xəһər..»** — «katta xəһər» — oⱪurmənlərning esidə boluxi kerəkki, u Babilni kərsitidu (1-ayət). ■ **17:18** Wəһ. 16:19. □ **18:2 «Ⱨərbir məkruһ wə yirginqlik ⱪuxlarning solaⱪ-qanggisi boldi..»** — bəzi ⱪədimki kəqürmilərdə bu sözlərdin keyin: «wə ⱨərbir ⱨaram wə yirginqlik ⱨaywanning solaⱪ-uwisi boldi» — degən sözlər ⱪoxulidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yər.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yəx. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yər. 50:39; 51:8; Wəһ. 14:8. ■ **18:3** Wəһ. 14:8; 17:2. □ **18:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 52:11, «Yər.» 50:8, 51:6-8, 45 ⱪatarliⱪlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yəx. 48:20; 52:11; Yər. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5 «munasiwətlik ayət»** — «Zəb.» 36:5. ■ **18:5** Wəһ. 16:19. ■ **18:6** Wəһ. 14:10.

U kənglidə: «Mən tul əməs, bəlki təhtə olturoɣan hanixmən;
Mən dərd-ələmni əsla kərməymən» degini tüpəylidin, □ ■
8 Bu wəjidin bir kün iqidila uningoɣa qüxidioɣan balayi'apətlər,
Yəni ölüm, dərd-ələm wə aqarqilik kelidu,
U ot bilən kəydürülidu;
Qünki uni sorak kiloɣuqi Pərwərdigar Huda kudrətliktur!».■
9 Uning bilən buzukluk kiloɣan wə uning bilən əyx-ixrəttə yaxioɣan yər yüzidiki padixaḩlar uni ərtigən otning is-tütəklirini kərgəndə, uning ḩalioɣa karap yioɣa-zar kətürüxidu. ■
10 Ular uning tartiwatkan azabidin korkup, yirakta turup dəyduki:
— «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Aḩ Babil, küqlük xəḩər!
Qünki bir saət iqidila jazaying bexingoɣa qüxti!»■

11 Yər yüzidiki sodigərlərmu uning üstidə yioɣa-zar kilixidu. Qünki əmdi ularning kemidiki yük-mallirini,
12 yəni altun-kümüx, kimmətlik yakutlar, ünqə-mərwayit, nəpis libas rəht, səsün rəht, yipək, tok kizil rənglik gəzmal, ḩərhil huxbuy turunj yaoɣaqlar, pil qixi buyumliri, əng esil yaoɣaq, tuq, təmür wə mərmərlərdin ixləngən hilmuhil buyumlar, □
13 xuningdək kowzakdarqin, tetitkular, huxbuy, murməkki, məstiki, xarab, zəytun meyi, ak un, buoɣday, kala, koy, at, ḩarwa wə insanlarning tənliri wə janliri degən mallirini setiwalidioɣan kixi yoktur.□ ■
14 (*I Babil*, jening məstanə boloɣan esil mewilər səndin kətti,
Barlik ḩəxəmətlik wə ḩəywətlik mal-dunyaliring səndin yokaldi.
Ular bularni əmdi ḩərgiz tapalmaydu!)□

15 Bu mallarni setip beyioɣan sodigərlər bolsa xəḩərning tartiwatkan azabidin korkup, yirakta turup uning üstidə yioɣa-zar kilixip deyixiduki: —

16 «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Nəpis libas rəhtlərgə, səsün wə tok kizil rənglik gəzmallaroɣa orilip,
Altun, kimmətlik yakutlar wə ünqə-mərwayitlar bilən bezəlgənsən! ■
17 Bir saət iqidila xunqə katta baylikлар wəyran boldi!»
Barlik kemə hojayinliri, kemidiki barlik yoluqilar, kemiqilər wə dengizoɣa tayinip jan bakidioɣanlarning ḩəmmisi yirakta turup,
18 Uni ərtigən otning is-tütəklirini kərüp:
— Bu katta xəḩərgə kaysi xəḩər təng kelalisun? — dəp pəryad kətürüxti. ■
19 Ular baxlirioɣa topa qeqip, pəryad kətürüxüp, yioɣa-zar kilixip:
— Way isit, way isit, u katta xəḩər!
U arkilik, uning dəlitidin, dengizda kemisi barlar beyioɣanidi!
Bir saət iqidila wəyran boldi bu xəḩər! — deyixidu.
20 — «Uning bexioɣa kəlgənlərdin xadlininglar,

□ **18:7 «munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 47:8. ■ **18:7** Yəx. 47:8. ■ **18:8** 2Tes. 2:8; Wəḩ. 17:16. ■ **18:9** Wəḩ. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yəx. 21:9; Yər. 51:1; Wəḩ. 14:8. □ **18:12 «tok kizil rənglik gəzmal»** — yaki «tok kizil boyak». □ **18:13 «insanlarning tənliri wə janliri degən malliri»** — «insanlarning tənliri wə janliri» degən ibarə bəlkim kullarning ḩalitini yaki bu baylarning mal-mülkining kəp kixilərning janlirining bədiligə kəlgənlikini kərsitiximu mumkin. Kulluk adəmlərning tənlirini ḩalak kilipla kalmay, bəlki ularning jan-ḩayatining ḩərkandak əḩmiyitidin məḩrum kilidu, əlwəttə. ■ **18:13** Əz. 27:13. □ **18:14 «jening məstanə boloɣan esil mewilər səndin kətti»** — «esil (pixkan) mewilər» muxu yərdə bəlkim kəqmə mənidə bolup, ḩərhil esil nərsilərni bildüridu. ■ **18:16** Wəḩ. 17:4. ■ **18:18** Yəx. 34:10; Wəḩ. 13:4; 18:9.

Əy ərx, əy muḳəddəs bəndilər, rosullar wə pəyoɣəmbərlər!
Qünki Huda silərning dəwayinglardiki ḩəkümni uning üstidin qiḳaroɣan!».■

21 Andin, küqlük bir pərixtə tügmən texioɣa ohxax yooɣan bir taxni kətürüp,
dengizoɣa taxlap mundaḳ dedi: —
«Mana xundaḳ xiddət bilən,
Katta xəḩər Babil oɣulitilidu,
U ḳaytidin kərünməydu! □ ■
22 Qiltarqilarning, sazqilarning,
Nəyqilər wə sunayqilarning awazi seningdə ḳaytidin ḩərgiz anglanmaydu,
Ḩərhil ḩünərni ḳilidioɣan ḩünərwən seningdə ḳaytidin ḩərgiz tepilmaydu,
Tügmənningmu awazi seningdə ḳaytidin ḩərgiz anglanmaydu, □ ■
23 Ḩətta qiraoɣning yoruḳi seningdə ḳaytidin ḩərgiz yorumaydu,
Toy boluwatḳan yigit-ḳizning awazi seningdə ḳaytidin ḩərgiz anglanmaydu;
Qünki sening sodigərliring yər yüzidiki ərbablar bolup qiḳti,
Barliḳ əllər sening seḩir-əpsunliringoɣa aldandi;■
24 Pəyoɣəmbərlərning, muḳəddəs bəndilərning *tökülgən ḳanliri*,
Xundaḳla yər yüzidə barliḳ ḳiroɣin boloɣanlarning ḳanlirimu uningda tepildi».■

19

Ərxtiki ḩəmdusanalar

1 Bu ixlardin keyin, ərxtə zor bir top adəmlərning warḳiraxliridək bir awazni anglidim. Ular: —

— Ḩəmdusana! Nijat, xan-xərəp wə ḳudrət Hudayimizoɣa mənsuptur!□
2 Qünki Uning ḩəkümliri ḩəḳ wə adildur;
U yər yüzini əz buzuḳluḳi bilən buzoɣan qong paḩixining üstidin ḩəküm qiḳirip,
Əz ḳul-hizmətkarlirining ḳenining intiḳamini uningdin aldi,
— deyixətti.□ ■

3 Ular ikkinqi ḳetim: — «Ḩəmdusana!» deyixti. Uningdin qiḳḳan is-tütəklər
əbədil'əbədgiqə purḳiraydu!□ ■
4 Yigirmə tət aḳsaḳal wə tət ḩayat məhluḳ yərgə yiḳilip: — «Amin! Ḩəmdusana!»
dəp, təhttə olturoɣan Hudaoɣa səjdə ḳilixti.

Ḳozining toy ziyapiti

5 Andin təhttin kətürülgən bir awaz mundaḳ dedi: —
«Əy uning barliḳ ḳul-hizmətkarliri,
Uningdin ḳorḳidioɣan kattilar bolsun, təwənlər bolsun,
Ḩəmminglar Hudayimizni mədḩiyiləŋglar!»

■ **18:20** Wəḩ. 19:2. □ **18:21 «munasiwətlik ayətlər» —** «Mis.» 5:15, «Yər.» 51:-63-64. ■ **18:21** Yər. 51:64. □ **18:22 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 24:8-9, «Yər.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Əz.» 26:13. ■ **18:22** Yər. 25:10; Əz. 26:13. ■ **18:23** Yər. 7:34; 16:9; 25:10. ■ **18:24** Wəḩ. 17:6. □ **19:1 «Ḩəmdusana» —** grek til wə ibraniy tilida «Halleluyaḩ!» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi ««Yaḩ»ḳa mədḩiyə boloɣay!». Oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḩ» «Yaḩwəḩ» (Pərwərdigar)ning ḳiskartiloɣan xəklidur. □ **19:2 «Əz ḳul-hizmətkarlirining ḳenining intiḳamini uningdin aldi» —** grek tilida «Əz ḳul-hizmətkarlirining ḳenining intiḳamini uning ḳolidin aldi». **«munasiwətlik ayətlər» —** «Zəb.» 19:9, «Ḳan.» 32:43. ■ **19:2** Ḳan. 32:43; Wəḩ. 15:3; 16:7; 18:20. □ **19:3 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 34:10. ■ **19:3** Yəx. 34:10; Wəḩ. 14:11; 18:18.

6 Andin zor bir top adəmlərning awazioɳa, nuroɳun sularning xarkirixioɳa, kattik güldürmamilarning güldürlixigə ohxax bir awazning mundak degənlikini anglidim:
—

«Ḩəmdusana! Ḩəmmigə Kadir Pərwərdigar Hudaymiz səltənət kildi!■
7 Xadlinayli, təntənə kilayli wə uni mədḩiyilәp uluoɳlayli!
Qünki Kozining toy-mərikə küni yetip kəldi,
Kiz өzini təyyar kildi!»■
8 Kizoɳa kiyix üqün pakiz, parkirap turidioɳan nəpis libas berildi (nəpis libas bolsa mukəddəs bəndilərning ḩəkkaniy əməlliridur).
9 Andin, *pərixtə* manga:
— Munu səzlərni hatiriliwal: —
«Kozining toy ziyapitigə qakiriloɳanlar bəhtliktur!» — dedi.
U manga yənə: — Bular Hudaning ḩəkikiy səzliridur, — dedi.□ ■
10 Mən uningoɳa səjdə kiloɳili ayioɳioɳa yikildim. Lekin u:
— Ḩərgiz undak kilma! Mənmu Hudaning sən wə Əysaoɳa guwaḩlik bərgüqi kerindaxliring bilən ohxax kul-hizmətkarmən. Hudaoɳila ibadət kil! Qünki wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəkkidə guwaḩlik berixtur, — dedi.□ ■

Ak atka Mingüqi

11 Andin kərdümki, asman eqildi wə mana, bir ak at turatti; üstigə mingüqining bolsa nami «Sadik» wə «Ḩəkikiy» bolup, U ḩəkkaniylik bilən ḩəküm qikiridu wə jəng kilidu. ■
12 Uning kəzliri ot yalkunioɳa ohxaytti, bexida nuroɳun taji bolup, tenidə Өzidin baxka ḩeqkim bilməydioɳan bir nam pütüklük idi. ■
13 U uqisioɳa kanoɳa miləngən bir ton kiygənidi, Uning nami «Hudaning Kalami» dəp atilidu. ■
14 Uning kəynidin əgixip keliwatkan ərxtiki koxunlar bolsa, ak atlaroɳa mingən, ap'ak, pak nəpis kanap libas bilən kiydürülgənidi. ■
15 Uning aoɳzidin өtkür bir kiliq qikip turatti; U buning bilən barlik əllərni uridu; U ularni təmür kaltək bilən padiqidək bakidu; U Ḩəmmigə Kadir Hudaning dəḩxətlik oɳəzipining «xarab kəlqiki»ning qəyligüqisidur.□ ■
16 Uning toni wə yotisi üstigə «Padixaḩlarning Padixaḩi wə rəblərning Rəbbi» degən nam yeziloɳanidi.■
17 Andin mən kuyaxning iqidə turoɳan bir pərixtini kərdüm. U asmanning otturisida uquwatkan barlik kuxlaroɳa yukiri awaz bilən:
—Kelinglar, Hudaning katta ziyapitigə yioɳilinglar! ■
18 Padixaḩlarning, sərdarlarning wə palwanlarning, atlarning wə ularoɳa mingənlərning, xundakla barlik ət igilirining, kullarning ḩəm ḩərlərning, kattilarning ḩəm təwənlərning gөxlirini yənglar! — dedi.□

■ **19:6** Wəḩ. 11:17. ■ **19:7** Mat. 22:2; Luka 14:16. □ **19:9 «Andin, pərixtə manga...dedi»** — grek tilida «Andin, u manga...dedi» deyilidu. Səzligüqi qokum pərixtə bolidu; 10-ayətni kərüng. ■ **19:9** Wəḩ. 21:5. □ **19:10 «Əysaoɳa guwaḩlik bərgüqi kerindaxliring...»** — grek tilida «Əysaning guwaḩlikini tutkanə kerindaxliring...». **«wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəkkidə guwaḩlik berixtur»** — bu, intayin muḩim bir prinsiptur. Demək, pütkül Təwrat-Injildiki wəḩiy-bexarətlər wə Hudaning gaḩi wakitlarda ulardin baxka jamaətlərdə yürgüzgən wəḩiy-bexarətlərning meoɳizi wə jəwḩiri bolsa «Əysa ḩəkkidə guwaḩlik (berix)»tur. Məlum bir «wəḩiy-bexarət»tə xundak amil yaki nətijə bolmisa, uning ḩəkikiy bir «wəḩiy-bexarət» ikənlikidin gumanlinixioɳa tooɳra kelidu. ■ **19:10** Ros. 10:26; 14:14; Wəḩ. 22:9. ■ **19:11** Wəḩ. 6:2. ■ **19:12** Wəḩ. 1:14. ■ **19:13** Yəx. 63:1; Yḩ. 1:1. ■ **19:14** Mat. 28:3; Wəḩ. 4:4; 7:9. □ **19:15 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63-bab. ■ **19:15** Zəb. 2:9; Yəx. 63:3; Wəḩ. 2:16,27; 14:19,20; 19:21. ■ **19:16** 1Tim. 6:15; Wəḩ. 17:14. ■ **19:17** Yər. 12:9; Əz. 39:17. □ **19:18 «palwanlarning..»** — yaki «kudrətliklərning...».

19 Xuning bilən mən diwə, yər yüzidiki padixaһlar wə ularning ⱪoxunlirining atⱪa
Mingüqi һəm Uning ⱪoxuni bilən jəng ⱪilix üqün toplanoⱪanliⱪini kərdüm.
20 Əmdi diwə wə uningoⱪa wakalitən məjizilik alamətlərni kərsətkən sahta
pəyoⱪəmbərning һər ikkisi tutuwelindi (sahta pəyoⱪəmbər xu alamətlər bilən di-
wining tamoⱪisini ⱪobul ⱪiloⱪan һəmdə uning but-һəykiligə qoⱪunoⱪanlarni azdurup
yürgənidi). Ular ikkisi günggürt yeniwatⱪan ot kəligə tirik taxlandi. ■
21 Ⱪaloⱪini bolsa atⱪa Mingüqining aoⱪzidin qiⱪⱪan ⱪiliq bilən ⱪirildi. Barliⱪ pütün
uqar-ⱪanatlar bularning gəxi bilən yəp toyundi.

20

Məsiһning yər yüzidiki ming yilliⱪ səltəniti

1 Uningdin keyin, ⱪolida tegi yoⱪ һangning aqⱪuqi wə yooⱪan zənjir tutⱪan bir
pərixtining asmandin qüxüwatⱪanliⱪini kərdüm.■
2 Pərixtə əjdiһani, yəni Iblis yaki Xəytan deyilidioⱪan һeliⱪi ⱪədimiy yilanni tutup,
ming yilliⱪ zənjirləp ⱪoydi.■
3 Uning ming yil toxⱪuqə əllərni azdurmasliⱪi üqün, uni tegi yoⱪ һangoⱪa taxlap
һangning aoⱪzini etip peqətliwətti. Bu waⱪitlardin keyin, u waⱪtinqə ⱪoyup berilixi
muⱪərrər.■
4 Andin mən təhtlərni wə ularda olturoⱪanlarni kərdüm. Ularoⱪa һəküm ⱪilix һoⱪuⱪi
berilgənidi. Mən yənə, Əysaoⱪa bərgən guwaһliⱪi wəjidin wə Hudaning səz-kalami
wəjidin kallisi elinoⱪanlarning janlirinimu kərdüm. Ular diwigə wə uning but-
һəykiligə qoⱪunmioⱪan, uning tamoⱪisi pexanisigə wə ⱪolioⱪa urulmioⱪanlar idi. Ular
tirilip, Məsiһ bilən birliktə ming yil һəküm sürdi □ ■
5 (əlgənlərning ⱪaloⱪanliri ming yil toxmioⱪuqə tirilməydu). Bu dəsləpki tirilix idi.
6 Dəsləpki tirilixtin nesiwə boloⱪanlar bəhtlik wə muⱪəddəstur; ikkinqi ölümning
bularni ilkigə elix һoⱪuⱪi yoⱪtur. Ular Hudaning wə Məsiһning kaһinliri bolidu wə
Uning bilən birliktə ming yil һəküm süridu.■

Xəytanning ahirⱪi məoⱪlubiyiti

7 Ming yil toxⱪanda, Xəytan zindandin boxitilip,
8 yər yüzining tət bulungidiki əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng
ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa qiⱪidu. Toplanoⱪanlarning sani dengiz saһilidiki ⱪumdək
sanaⱪsiz bolidu.□ ■
9 Ular yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip, muⱪəddəs bəndilərning bargaһini,
yəni Huda səyidioⱪan xəһərni muһasirigə alidu. Lekin asmandin ot yeoⱪip, ularni
yutuwetidu. □

■ **19:20** Ⱪan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Wəһ. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10. ■ **20:1** Wəһ. 1:18. ■ **20:2** 2Pet. 2:4; Wəһ. 12:9. ■ **20:3** Wəһ. 16:14,16; 20:8. □ **20:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Wəһ. 6:9,11; 13:12,15,16. ■ **20:6** Yəx. 61:6; 1Pet. 2:9; Wəһ. 1:6; 5:10. □ **20:8 «… yər yüzining tət bulungidiki əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa qiⱪidu»** — «Gog wə Magog» tooⱪruluⱪ: Gog bəlkim «Magog»ning bexi boluxi mumkin («Əz.» 38:2-3ni kərüng). Xubһisizki, uyoⱪur tilidiki «yəjüj-məjüj» degən isim ibraniy tilidiki bu isimlardin qiⱪⱪanidi; lekin «Gog wə Magog» yalmawuzdək birhil məhluⱪ əməs, bəlki türlük əllərni kərsitidu. «Əz.» 38:1-39:29də, Hudaning «Gog wə Magog» bilən boloⱪan uruxi bexarət ⱪilinoⱪan. Biraⱪ bizningqə u urux «dəһxətlik azab-oⱪubət» bilən baoⱪliⱪ bolidu; ming yilning ahirida bolidioⱪan, muxu ayətlərdə ayan ⱪilinoⱪan «ahirⱪi urux» uningoⱪa ohxaydioⱪan boluxi mumkin bolsimu, u əməs. ■ **20:8** Əz. 38:2; 39:1; Wəһ. 16:14. □ **20:9 «Ular yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…»** — yaki «ular zemin (demək Ⱪanaan, Pələstin)diki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…» yaki «ular pütün yər yüzini kezip…».

10 Ularni azduroɣan Iblis bolsa diwə bilən sahta pəyoɣəmbər kəyüwatkan ot wə günggürt kəligə taxlinip, u yərdə keqə-kündüz əbədil'əbədgiqə kiynilidu.■

Qong ak təht — ahirki ḩəküm

11 Uningdin keyin, qong bir ak təht wə uningda Olturoɣuqini kərdüm. Asman bilən zemin Uning yüzidin əzini kaqurup, ular turoɣan jay ḩərgiz tepilmaydu.
12 Mən yənə katta bolsun, yaki təwən bolsun, əlgənlərning ḩəmmisining təhtning aldida turoɣanlikini kərdüm. Kitablar eqildi; andin yənə bir kitab — «Ḩayatlik dəptiri» dəp ataloɣan kitab eqildi. Əlgənlərgə kitablarda hatiriləngini boyiqə əz əməliyitigə karap ḩəküm kilindi. ■
13 Dengiz əzidə əlgənlərni tapxurup bərdi, əlüm wə təḩtisaramu əzliridiki əlgənlərni tapxurup berixti. Ḩərkimning üstigə əz əməliyitigə karap ḩəküm kilindi.
14 Andin əlüm wə təḩtisara ot kəligə taxlandi. Mana ikkinqi əlüm — ot kəlidur.
15 Kimning ismining «Ḩayatlik dəptiri»də yezilmioɣanliki baykalsa, ot kəligə taxlandi.

21

Yengi asman, yengi zemin

1 Andin, yengi asman wə yengi zeminni kərdüm; qünki burunki asman wə zemin ətüp kətkənidi, dengizmu məwjut bolmidi.■
2 Mukəddəs xəḩərning, yəni Hudadin qikkan, huddi əz yigitigə toy pərdazlirini kilip ḩazirlanoɣan kizdək yengi Yerusalemning ərxtin qüxüwatkanliqni kərdüm.■
3 Ərxtin yuqiri kətürülgən bir awazning mundak degənlikini anglidim: «Mana, Hudaning makani insanlarning arisididur; U ular bilən billə makanlixip turidu, ular Uning həlki bolidu. Huda Əzimu ular bilən billə turup, ularning Hudasi bolidu. □ ■
4 U ularning kəzliridiki ḩər tamqə yaxni sürtidu; əmdi əlüm əsla bolmaydu, nə matəm, nə yioɣa-zar, nə kayoɣu-ələm bolmaydu, qünki burunki ixlar ətüp kətti».□ ■
5 Təhttə Olturoɣuqi:
— Mana, ḩəmmini yengi kilimən! — dedi. U manga yənə:
Bularni hatiriliwal! Qünki bu səzlər ḩəkikiy wə ixənqliktur, — dedi.■
6 U yənə manga mundak dedi: —
«Ix tamam boldi! Mən «Alfa» wə «Omega»durmən, Mukəddimə wə Hatimə Əzümdurmən. Ussioɣan ḩərkimgə ḩayatlik süyining bulikidin ḩəksiz berimən.□ ■
7 Oɣəlibə kiloɣuqi ḩərkim bularoɣa mirashorluk kilidu; Mən uning Hudasi bolimən, umu Mening ooɣlum bolidu.■
8 Lekin korkunqaklar, etikadsizlar, yirginqliklər, katillar, buzukluk kiloɣuqilar, seḩirgərlər, butpərəslər wə barlik yaloɣanqilaroɣa bolsa, ularning kismiti ot bilən günggürt yenip turuwatkan kəldur — bu bolsa ikkinqi əlümdur».■

Yengi Yerusalem

■ **20:10** Dan. 7:11; Wəḩ. 14:10; 19:20. ■ **20:12** Mis. 32:32; Zəb. 62:12; 69:28; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Wəḩ. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yəx. 65:17; 66:22; 2Pet. 3:13. ■ **21:2** Wəḩ. 3:12; 21:10. □ **21:3 «Ərxtin yuqiri kətürülgən bir awaz» —** bəzi kona kəqürülmilərdə: «təhttin yuqiri kətürülgən bir awaz» deyilidu. **«munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 7:14, «Yər.» 24:7, 31:33, «Zək.» 8:8. ■ **21:3** Əz. 43:7. □ **21:4 «munasiwətlik ayət» —** «Yəx.» 25:8. ■ **21:4** Yəx. 25:8; Wəḩ. 7:17. ■ **21:5** Yəx. 43:19; 2Kor. 5:17; Wəḩ. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6 «Mən «Alfa» wə «Omega»durmən» —** grek tilida «Alfa» birinqi ḩərp, «Omega» ahirki ḩərptur — demək, Huda bax wə ahirdur. ■ **21:6** Yəx. 41:4; 44:6; 55:1; Wəḩ. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zək. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Wəḩ. 20:14,15; 22:15.

9 Ahirḳi yəttə balayi’apət bilən tolọqan yəttə qinini tutḳan yəttə pərixtidin biri kelip,
manga səzləp:
— Kəl! Sanga Ḳozining jorisi bolidiọqan ḳizni kərsitip ḳoyay, — dedi.■
10 Andin u meni Roḩning ilkidə bolọqan ḩalda yooqan wə egiz bir taoqḳa elip
ḳoydi. U yərdin manga Hudadin qikḳan muḳəddəs xəḩər Yerusalemning ərxtin
qüxüwatḳanliḳini kərsətti. □ ■
11 Uningda Hudaning xan-xəripi bar idi, uning julasi intayin ḳimmətlik gəḩərning,
yexil yaḳuttək yaltiriọqan hrustalning julasiọa ohxaytti.
12 Uning qong ḩəm egiz sepili bar idi; sepilning on ikki dərwazisi bolup, dərwazilarda
on ikki pərixtə turatti. Ḩərbir dərwazining üstigə Israillarning on ikki ḳəbilisidin
birining ismi yeziloqanidi.
13 Məxriḳ təripidə üq dərwaza, ximal təripidə üq dərwaza, jənub təripidə üq
dərwaza wə məoqrip təripidə üq dərwaza bar idi.
14 Xəḩərning sepilining on ikki ul texi bolup, ularning üstigə on ikki isim, yəni
Ḳozining rosulining isimliri pütüklüktur.□ ■
15 Manga səz ḳiloqan pərixtining ḳolida xəḩərni, uning dərwaziliri wə uning sepilini
əlqəydiọqan altun ḳomux əlqigüq ḩasa bar idi. ■
16 Xəḩər tət qasa bolup, uzunluḳi bilən kəngliki ohxax idi. Pərixtə xəḩərni ḩasa bilən
əlqidi — on ikki ming stadiyon kəldi (uzunluḳi, kəngliki wə egizliki təngdur). □
17 U sepilnimu əlqidi. Sepilning *ḳelinliḳi* insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu
pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz ḳirik tət jəynək kəldi. □
18 Sepilning ḳuruluxi bolsa yexil yaḳuttin, xəḩər əynəktək süzük sap altundin bina
ḳilinọqanidi.
19 Xəḩər sepilining ulliri ḩərhil ḳimmətlik yaḳutlar bilən bezəlgənidi. Birinqi ul tax
yexil yaḳut, ikkinqisi kək yaḳut, üqinqisi ḩeḳiḳ, tətinqisi zumrət,
20 bəxinqisi ḳizil ḩeḳiḳ, altinqisi ḳizil ḳaxtax, yəttinqisi seriḳ kwarts, səkkizinqisi
sus yexil yaḳut, tokḳuzinqisi topaz, oninqisi yexil kwarts, on birinqisi səsün yaḳut
wə on ikkinqisi piroza idi. □
21 On ikki dərwaza on ikki mərwayit idi, demək dərwazilarning ḩərbiri birdin
mərwayittin yasaloqanidi. Xəḩərning oqol yoli əynəktək süzük sap altundin idi.
22 Xəḩərdə ḩeqḳandaḳ ibadəthana kərmidim, qünki Ḩəmmigə Ḳadir Pərwərdigar
Huda wə Ḳoza uning ibadəthanisidur.
23 Xəḩərning yorutuluxi üqün ḳuyaxḳa yaki ayọa moḩtaj əməs, qünki Hudaning
xan-xəripi uni yorutḳanidi, uning qirioi bolsa Ḳozidur. ■
24 Əllər xəḩərdiki yoruḳluḳta yüridu; yər yüzidiki padixaḩlar xanuxəwkitini uning
iqigə elip kelidu. □ ■
25 Uning dərwaziliri kündüzdə ḩərgiz taḳalmaydu (əməliyəttə u yərdə keqə zadi
bolmaydu). ■
26 Ḩərḳaysi əllərning xanuxəwkiti wə ḩərmət-izziti uning iqigə elip kelinidu.□

■ **21:9** Wəḩ. 15:6, 7. □ **21:10 «Andin u meni Roḩning ilkidə bolọqan ḩalda yooqan wə egiz bir taoqḳa elip ḳoydi»** — «Roḩ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḩini kərsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Wəḩ. 1:10; 21:2. □ **21:14 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 48:31-34. ■ **21:14** Əf. 2:20. ■ **21:15** Əz. 40:3; Zək. 1:18. □ **21:16 «on ikki ming stadiyon»** — bir stadiyon 185 metr bolup, bu 2200 kilometrdur. □ **21:17 «sepilning ḳelinliḳi insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz ḳirik tət jəynək kəldi»** — «jəynək» bolsa (yaki «gəz») jəynəktin ḳolining uqioiqə bolọqan ariliḳ, yəni yerim metr; demək, sepilning ḳelinliḳi 65 metrqə idi. □ **21:20 «ḳizil ḩeḳiḳ»** — yaki «sardoniks». **«ḳizil ḳaxtax»** — yaki «sardius», yaki «parḳiraḳ ḳizil ḳaxtexi». **«seriḳ kwarts»** — yaki «hrizolit», «peridot». **«sus yexil yaḳut»** — yaki «beril». **«topaz»** — «topaz» bolsa seriḳ rənglik bir yaḳut. **«yexil kwarts»** — yaki «hrizopras». **«piroza»** — yaki «ametist». ■ **21:23** Yəx. 60:19; Zək. 14:7. □ **21:24 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:19-20, «Zək.» 8:22. ■ **21:24** Yəx. 60:3. ■ **21:25** Yəx. 60:11; Wəḩ. 22:5. □ **21:26 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:5-7, «Ḩag.» 2:7.

27 Һərқandaқ һaram nərsə wə һərқandaқ yirginqlik ixlarni қiloɳuqi yaki yaloɳanqiliқ қiloɳuqi uningoɳa kirəlməydu; pəқət nami Қozining һayatliқ dəptiridə yeziloɳanlarla kirələydu.■

22

1 Andin *pərixtə* manga hrustaldək parқiraқ һayatliқ süyi eқiwatқan dəryani kərsətti. Dərya Hudaning wə Қozining təhtidin qiққan bolup, □ ■
2 xəһərning oɳol yolining otturisida eқiwatқanidi. Dəryaning bu təripidə wə u təripidimu on ikki hil mewə beridioɳan, һər ayda mewiləydioɳan һayatliқ dərihi bar idi; dərəhning yopurmaқliri əllərning xipasi üqün idi.□ ■
3 Lənət degən əmdi bolmaydu; Hudaning wə Қozining təhti xəһərning iqidə bolup, Uning қul-hizmətkarliri Uning hizmət-ibaditidə bolidu.
4 Ular Uning jamalini kəridu; Uning nami ularning pexanilirigə pütüklük bolidu.■
5 U yərdə əsla keqə bolmaydu, nə qiraoɳ nurioɳa, nə қuyax nurioɳa moһtaj bolmaydu. Qünki Pərwərdigar Huda ularning üstidə yoridu, ular əbədil'əbədgiqə һəküm süridu.■

Ahirқi agaһ-guwaһ

6 Pərixtə manga:
— Bu səzlər һəқiқiy wə ixənqliktur; pəyoɳəmbərlərning roһlirining Rəb Hudasi yeқin kəlgüsidə yüz berixi muқərrər boloɳan ixlarni Өz қul-hizmətkarlirioɳa kərsitix üqün, pərixtisini əwətti, — dedi.□ ■

7 («Mana, pat yeқinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning səzlirini tutқuqi kixi bəhtliktur!»)□ ■
8 Bularni angliоɳuqi wə kərgüqi mən Yuһannamən. Bu ixlarni angliоɳinimda wə kərginimdə, bularni manga kərsətkən pərixtigə səjdə қiloɳili ayioɳi aldioɳa yiқildim.
9 Lekin u manga:
— Һərgiz undaқ қilma! Mənmu Hudaning sən wə қerindaxliring boloɳan pəyoɳəmbərlər bilən ohxax қul-hizmətkarimən. Hudaoɳila ibadət қil! — dedi.■
10 U manga yənə:
— Bu kitabtiki bexarətning səzlirini peqətlimə; qünki bularning waқti yeқin kəldi. □ ■
11 Қəbiһlik қiloɳuqi kixi қəbiһlikni қiliwərsun; pəskəx kixi bolsa pəskəxliktə turiwərsun; һəққaniy kixi bolsa һəққaniyliқini yürgüziwərsun; pak-muқəddəs kixi bolsa pak-muқəddəsliktə turiwərsun, — dedi.

■ **21:27** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Fil. 4:3; Wəһ. 3:5; 20:12. □ **22:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 36:38, 46:4, «Əz.» 47:1-9, «Zək.» 14:8. ■ **22:1** Əz. 47:1; Zək. 14:8. □ **22:2 «on ikki hil mewə beridioɳan, һər ayda mewiləydioɳan һayatliқ dərihi»** — yaki «on ikki қetim mewigə kiridioɳan, һər ayda mewiləydioɳan һayatliқ dərihi». ■ **22:2** Wəһ. 2:7. ■ **22:4** Wəһ. 3:12. ■ **22:5** Yəx. 60:19; Zək. 14:7; Wəһ. 21:23. □ **22:6 «yeқin kəlgüsidə yüz berixi muқərrər boloɳan ixlar»** — yaki «tuyuқsiz yüz berixi muқərrər boloɳan ixlar». **«bu səzlər һəқiқiy wə ixənqliktur»** — bu səzlər 19:9 wə 21:5dimu tepilidu, xu yərdə aldinқi ixlarni (21:1-5) təstiқlax üqün eytiloɳan. Əmma muxu yərdə, xübһisizki, pütkül kitabning məzmunini yaki һəttə yaki pütkül Injilning məzmunini yaki pütkül Təwrat-Injilning məzmunini kərsitiximu mumkin. **«pəyoɳəmbərlərning roһlirining Rəb Hudasi»** — muxu yərdə Rəb Əysani kərsətsə kerək (1:1ni kərüng). ■ **22:6** Wəһ. 1:1; 19:9; 21:5. □ **22:7 «Mana, pat yeқinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning səzlirini tutқuqi kixi bəhtliktur!»** — bu səzlər Rəb Əysaning, əlwəttə. ■ **22:7** Wəһ. 1:3. ■ **22:9** Ros. 10:26; 14:14; Wəһ. 19:10. □ **22:10 «Bu kitabtiki bexarətning səzlirini peqətlimə»** — mənisi bəlkim, oқurmənlərgə oquқ bolsun, məhpiy bolmisun. ■ **22:10** Dan. 8:26; 12:4; Wəһ. 1:3.

Əysa Məsiḥ biwasitə Yuḥannaoɣa sözləydu

12 «Mana, pat yeḳinda kelimən! Ḥərkimning əməliyitigə ḳarap beridioɣinimni Өzüm
bilən billə elip kelimən.□ ■
13 Mən «Alfa» wə «Omega», Birinqi wə Ahirḳi, Muḳəddimə wə Hatimə
Өzümdurmən».□ ■

14 Ḥayatliḳ dərihining mewisidin nesip bolux wə dərwaziliridin xəḥərgə kirixkə
muyəssər bolux üqün tonlirini yuoɣanlar bəhtliktur!
15 Xəḥərning sirtidikilər — itlar, seḥirgərlər, buzuḳluḳ ḳiloɣuqilar, ḳatillar,
butpərəslər, yaloɣanqiliḳḳa huxtar boloɣanlar wə əməl ḳiloɣuqilardur.■

16 «Mənki Əysa jamaətlərni dəp silərgə bu ixlarning guwaḥliḳini yətküzüx üqün
pərixtəmni əwəttim. Dawutning Yiltizi ḥəm Nəsli, Parlaḳ Tang Yultuzidurmən!»■

17 Roḥ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu.
Anglioɣuqi: «Kəl!» desun.
Ussioɣuqi ḥərkim kəlsun, halioɣan ḥərkim ḥayatliḳ süyidin ḥəḳsiz iqsun.□ ■

Hatimə

18 Mənki bu kitabtiki bexarətning sözlirini angliɣanlaroɣa guwaḥliḳ berip
agaḥlandurimənki: kimdikim bu sözlərgə birnemini ḳoxsa, Huda uningoɣa bu
kitabta yeziloɣan balayi'apətlərni ḳoxidu. □
19 Kimdikim bu bexarətlik kitabning sözliridin birər sözni elip taxlisa, Hudamu
uningdin bu kitabta yeziloɣan ḥayatliḳ dərihidin wə muḳəddəs xəḥərdin bolidioɣan
nesiwisini elip taxlaydu.■
20 — Mana, bularoɣa agaḥ-guwaḥ Bərgüqi bolsa mundaḳ dəydu:

— «Xundaḳ, pat yeḳinda kelimən!»

— «Amin! Kəl, ya Rəb Əysa!»

21 Rəb Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə boloɣay,
amin!

□ **22:12 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 40:10, 62:11. ■ **22:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 2:23. □ **22:13 «Mən «Alfa» wə «Omega»...»** — grek tilida «alfa» birinqi ḥərp, «omega» ahirḳi ḥərptur. Demək, Əysa Məsiḥ bax wə ahirdur. ■ **22:13** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12; Wəḥ. 1:8; 21:6. ■ **22:15** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ **22:16** Yəx. 11:10; Rim. 15:12; 2Pet. 1:19; Wəḥ. 1:1; 5:5. □ **22:17 «Roḥ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu»** — «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥtur. «Toy bolidioɣan ḳiz» dəgənlik jamaətni kərsitidu. 19-bab 7-, 8-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **22:17** Yəx. 55:1; Yḥ. 7:37. □ **22:18 «Mənki bu kitabtiki bexarətning sözlirini angliɣanlaroɣa guwaḥliḳ berip agaḥlandurimənki»** — «Mənki» degən söz bəzi alimlar, 18-19-ayəttiki sözlərni rosul Yuḥannaningki dəp ḳaraydu. Birak Yuḥanna өzini biwasitə kərsətmigəqkə (1:9ni kərüng), xundaḳla 20-ayəttə Rəb Өzi eniḳ kərsitilgəqkə biz sözlərni Rəbningki, degən pikirgə mayilmiz. ■ **22:19** Ḳan. 4:2; 12:32; Pənd. 30:6; Wəḥ. 13:8; 17:8.